

श्रीपद्मपुराणम्

सृष्टिखण्डम्

प्रथमोऽध्यायः

श्रीविष्णवेनमः

स्वच्छंचंद्रावदातंकरिकरमकरक्षोभसंजातफेनं
ब्रह्मोद्भूतिप्रसक्तैर्व्रतनियमपरैः सेवितंविप्रमुख्यैः
कारालंकृतेनत्रिभुवनगुरुणाब्रह्मणादृष्टिपूतं
संभोगाभोगरम्यंजलमशुभहरंपौष्करं वःपुनातु १
सूतमेकांतमासीनंव्यासशिष्यंमहामतिः
लोमहर्षणनामावाउग्रश्रवसमाहृतत् २
ऋषीणामाश्रमांस्तातगत्वाधर्मान्समासतः
पृच्छतांविस्तराद्ब्रूहियन्मत्तःश्रुतवानसि ३
वेदव्यासान्मयापुत्रपुराणान्यखिलानिच
तवाख्यातानिप्राप्तानिमुनिभ्योवदविस्तरात् ४
प्रयागेमुनिवर्यैश्चयथापृष्टःस्वयंप्रभुः
पृष्टेनचानुशिष्टास्तेमुनयोधर्मकांक्षिणः ५
देशंपुण्यमभीप्संतोविभुनाचहितैषिणा
सुनाभंदिव्यरूपंचसत्यगंशुभविक्रमं ६
अनौपम्यमिदंचक्रंवर्तमानमतंद्रिताः
पृष्टतोयातनियमात्पदंप्राप्स्यथयद्धितम् ७
गच्छतोधर्मचक्रस्ययत्रनेमिर्विशीर्यते
पुण्यःसदेशोमतव्यइत्युवाचस्वयंप्रभुः ८
उक्त्वाचैवमृषीन्सर्वानदृश्यत्वमगात्पुनः
गंगावर्तसमाहारोनेमिर्यत्रव्यशीर्यत ९
ईजिरेदीर्घसत्रेणऋषयो नैमिषेतदा
तत्रगत्वातुतान्ब्रूहिपृच्छतोधर्मसंशयान् १०
उग्रश्रवास्तोगत्वाज्ञानविन्मुनिपुंगवान्
अभिगम्योपसंगृह्यनमस्कृत्वाकृतांजलि ११
तोषयामासमेधावीप्रणिपातेनतानृषीन्

तेचापिसन्निहःप्रीताःससदस्यामहात्मने १२
तस्मैसमेत्यपूजांचयथावत्प्रतिपेदिरे

ऋषयऊचुः

कुतस्त्वमागतःसूतकस्माद्देशादिहागतः १३
कारणंचागमेब्रूहि वृंदारकसमद्युते

सूतउवाच

पित्राहंतुसमादिष्टोव्यासशिष्येणधीमता १४

शुश्रूषस्वमुनीन्गत्वायत्तेपृच्छंतितद्वद

वदंतुभगवंतोमांकथयामिकथांतुयां १५

पुराणंचेतिहासंवाधर्मानथपृथग्विधान्

तांगिरंमधुरांतस्यशुश्रूवुर्ऋषिसत्तमाः १६

अथतेषांपुराणस्यशुश्रूषासमपद्यत

दृष्ट्वातमतिविश्वस्तंविद्वांसंलौमहर्षणिं १७

तस्मिन्सत्रेकुलपतिस्सर्वशास्त्राविशारदः

शौनकोनाममेधावीविज्ञानारण्यकेगुरुः १८

इत्थंतद्भावमालंब्यधर्माञ्छुश्रूषुराहतम्

त्वयासूतमहाबुद्धेभगवान्ब्रह्मवित्तमः १९

इतिहासपुराणार्थव्यासःसम्यगुपासितः

दुदोहिथमतिंतस्यत्वंपुराणाश्रयांशुभां २०

अमीषांविप्रमुख्यानांपुराणंप्रतिसम्प्रति

शुश्रूषाऽस्तेमहाबुद्धेतद्वावयितुमर्हसि २१

सर्वेहीमेमहात्मानोनानागोत्राःसमागताः

स्वान्स्वानंशान्पुराणोक्ताञ्छृण्वन्तुब्रह्मवादिनः २२

संपूर्णेदीर्घसत्रेस्मिंस्तांस्त्वंश्रावयवैमुनीन्

पाद्यंपुराणंसर्वेषांकथयस्वमहामते २३

कथंपद्यंसमुद्भूतंब्रह्मतत्रकथंन्वभूत्

प्रोद्भूतेनकथंसृष्टिःकृतातांतुतथावद २४

एवंपृष्टस्ततस्तांस्तुप्रत्युवाचशुभांगिरम्

सूक्ष्मंचन्यायसंयुक्तंप्राब्रवीद्रौमहर्षणिः २५

प्रीतोस्म्यनुगृहीतोस्मिभवद्भिरिहचोदनात्

पुराणार्थपुराणज्ञैः सर्वधर्मपरायणैः २६
 यथाश्रुतं सुविख्यातं तत्सर्वकथयामिवः
 धर्मेषु तूतस्य सद्भिर्दृष्टः सनातनः २७
 देवतानामृषीणां च राज्ञां चामिततेजसाम्
 वंशानां धारणं कार्यं स्तुतीनां च महात्मनाम् २८
 इतिहासपुराणेषु दृष्टाये ब्रह्मवादिनः
 न हि वेदेष्वधीकारः कश्चित्सूतस्य दृश्यते २९
 वै न्यस्य हि पृथोर्यज्ञे वर्त्तमाने महात्मनः
 मागधश्चैव सूतश्च तमस्तौ तां न रेश्वरम् ३०
 तुष्टेनाथ तयोर्दत्तो वरो राज्ञामहात्मना
 सूताय सूतविषयो मगधो मागधाय च ३१
 तत्र सूत्यांसमुत्पन्नः सूतो नामेह जायते
 एन्द्रे स त्रे प्रवृत्ते तु ग्रहयुक्ते बृहस्पतौ ३२
 तमे वेदं बार्हस्पत्ये तत्र सूतो व्यजायत
 शिष्यहस्तेन यत्पृक्तमभिभूतं गुरोर्हविः ३३
 अधरोत्तरधारेण जज्ञेत द्वर्णसंकरम्
 ये त्रक्षत्रात्समभवन् ब्राह्मण्याश्चैव योनितः ३४
 पूर्वैर्गैव तु साधर्म्या द्विधर्मास्ते प्रकीर्तिताः
 मध्यमो ह्येष सूतस्य धर्मः क्षत्रोपजीविनः ३५
 पुराणेष्वधिकारो मे विहितो ब्राह्मणैरिह
 दृष्ट्वा धर्ममहं पृष्टो भवद्भिर्ब्रह्मवादिभिः ३६
 तस्मात्सम्यग्भुवि ब्रूयां पुराणमृषिपूजितम्
 पितृणां मानसी कन्यावासवं समपद्यत ३७
 अपध्याता च पितृभिर्मत्स्यगर्भे बभूव सा
 अरणीव हुताशस्य निमित्तं पुण्यजन्मनः ३८
 तस्यां बभूव पूतात्मा महर्षिस्तु पराशरात्
 तस्मै भगवते कृत्वानमः सत्यायवे धसे ३९
 पुरुषाय पुराणाय ब्रह्मवाक्यानुवर्तिने
 मानवच्छद्मरूपाय विष्णवे शंसितात्मने ४०
 जातमात्रं च यं वेद उपतस्थे स संग्रहः

मतिमंथानमाविध्ययेनासौश्रुतिसागरात् ४१
 प्रकाशोजनितोलोकेमहाभारतचंद्रमाः
 भारतंभानुमान्विष्णुर्यदिनस्युरमीत्रयः ४२
 ततोऽज्ञानतमोंधस्यकावस्थाजगतोभवेत्
 कृष्णद्वैपायनंव्यासंविद्धिनारायणंप्रभुम् ४३
 कोह्यन्यः पुंडरीकाक्षान्महाभारतकृद्भवेत्
 तस्मादहमुपाश्रौषंपुराणंब्रह्मवादिनः ४४
 सर्वज्ञात्सर्वलोकेषुपूजिताद्दीप्ततेजसः
 पुराणंसर्वशास्त्राणांप्रथमंब्रह्मणास्मृतम् ४५
 उत्तमंसर्वलोकानांसर्वज्ञानोपपादकम्
 त्रिवर्गसाधनंपुण्यंशतकोटिप्रविस्तरम् ४६
 निःशेषेषुचलोकेषुवाजिरूपेणकेशवः
 ब्रह्मणस्तुसमादेशाद्वेदानाहतवानसौ ४७
 अंगानिचतुरोवेदान्पुराणन्यायविस्तरम्
 असुरेणाखिलंशास्त्रमपहत्यात्मसात्कृतम् ४८
 मत्स्यरूपेणाजहारकल्पादावुदकार्णवे
 अशेषमेतदवददुदकांतर्गतोविभुः ४९
 श्रुत्वाजगादचमुनीन्प्रतिवेदांश्चतर्मुखः
 प्रवृत्तिस्सर्वशास्त्राणांपुराणस्याभवत्तदा ५०
 कालेनाग्रहणंदृष्ट्वापुराणस्यतदाविभुः
 व्यासरूपस्तदाब्रह्मासंग्रहार्थयुगेयुगे ५१
 चतुर्लक्षप्रमाणेनद्वापरेद्वापरेजगौ
 तदाष्टादशधाकृत्वाभूलोकेस्मिन्प्रकाशितं ५२
 अद्यापिदेवलोकेषुशतकोटिप्रविस्तरम्
 तदेवात्रचतुर्लक्षंसंक्षेपेणनिवेशितम् ५३
 प्रवक्ष्यामिमहापुण्यंपुराणंपाद्यसञ्ज्ञितम्
 सहस्रंपञ्चपञ्चाशत्पंचखण्डैस्समन्वितम् ५४
 तत्रादौसृष्टिखण्डंस्याद्भूमिखण्डंततःपरम्
 स्वर्गखण्डंततः पश्चात्ततः पातालखण्डकम् ५५
 पञ्चमंचततः ख्यातमुत्तरंखण्डमुत्तमम्

एतदेवमहापद्ममुद्भूतं यन्मयं जगत् ५६
 तद्वृत्तान्ताश्रयं यस्मात्पादमित्युच्यते ततः
 एतत्पुराणममलं विष्णुमाहात्म्यनिर्मलम् ५७
 देवदेवो हरिर्यद्वैब्रह्मणे प्रोक्तवान्पुरा
 ब्रह्मणाभिहितं पूर्वावन्मात्रं मरीचये ५८
 एतदेव च वैब्रह्मापादं लोके जगाद वै
 सर्वभूताश्रयं तच्च पादमित्युच्यते बुधैः ५९
 पादं तत्पञ्चपञ्चाशत्सहस्राणीह पठ्यते
 पञ्चभिः पर्वभिः प्रोक्तं संक्षेपाद्व्यासकारितात् ६०
 पौष्करं प्रथमं पर्वयत्रोत्पन्नः स्वयं विराट्
 द्वितीयं तीर्थपर्वस्यात्सर्वग्रहगणाश्रयम् ६१
 तृतीयपर्वग्रहणाराजानोभूरिदक्षिणाः
 वंशानुचरितं चैव चतुर्थे परिकीर्तितम् ६२
 पञ्चमे मोक्षतत्त्वं च सर्वतत्त्वं निगद्यते
 पौष्करेन वधा सृष्टिः सर्वेषां ब्रह्मकारिता ६३
 देवतानां मुनीनां च पितृसर्गस्तथापरः
 द्वितीये पर्वताश्चैव द्वीपाः सप्तसागराः ६४
 तृतीये रुद्रसर्गस्तु दक्षशापस्तथैव च
 चतुर्थे संभवो राज्ञां सर्ववंशानुकीर्तनम् ६५
 अन्त्येपवर्गसंस्थानं मोक्षशास्त्रानुकीर्तनम्
 सर्वमेतत्पुराणेऽस्मिन् कथयिष्यामि वो द्विजाः ६६
 इदं पवित्रं यशसो निधानमिदं पितृणामतिवल्लभं स्यात्
 इदं च देवस्य सुखाय नित्यमिदं महापातकभिर्घृण्यते ६७
 इति श्रीपद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे पुराणावतारे प्रथमोऽध्यायः १

द्वितीयोऽध्यायः

सूत उवाच
 नमस्ये सर्वलोकानां विश्वस्य जगतः पतिम्
 य इमं कुरुते भावं सृष्टिरूपं प्रधानवित् १
 लोककृत् लोकतत्त्वज्ञो योगमास्थाय योगवित्

असृजत्सर्वभूतानिस्थावराणिचराणि च २
 तमजंविश्वकर्माणंचित्पतिलोकसाक्षिणम्
 पुराणारुयानजिज्ञासुर्व्रजामिशरणंविभुम् ३
 ब्रह्मविष्णुगिरीशेभ्योनमस्कृत्वासमाहितः
 इंद्रायलोकपालेभ्यः सवित्रेचसमाधिना ४
 मुनीनांचवरिष्ठायवसिष्ठायमहात्मने
 तद्वक्त्रे भाततपसेजातूकर्यायचाक्षुषे ५
 तस्मैभगवतेनत्वावेदव्यासायवेधसे
 पुरुषायपुराणायभृगुवाक्यानुवर्तिने ६
 तस्मादहमुपाश्रौषंपुराणंब्रह्मवादिनः
 सर्वज्ञात्सर्वलोकेषुपूजिताद्दीप्ततेजसः ७
 अव्यक्तंकारणंयत्तन्नित्यंसदसदात्मकम्
 महदादिविशेषांतंसृजतीतिविनिश्चयः ८
 अण्डेहिरण्यमयेपूर्वब्रह्मणः सूतिरुत्तमा
 अण्डस्यावरणंचाद्भिरपामपिचतेजसा ९
 वायुनातस्यवायोः स्वात्तद्भूतादितआवृतम्
 भूतादिर्महताचापिअव्यक्तेनावृतोमहान् १०
 प्रादुर्भावश्चलोकानामण्डणोपवर्णितः
 नदीनांपर्वतानांचप्रादुर्भावोनुवर्ण्यते ११
 मन्वंतराणांसंक्षेपात्कल्पानांचोपवर्णनम्
 ब्रह्मवृक्षलयब्रह्मप्रजासर्गोपवर्णनम् १२
 कल्पानांसंचरश्चैवजगतःस्थापनंतथा
 शयनंचहरेरप्सुपृथिव्युद्धरणंपुनः १३
 दशधाजन्मसंचारोभृगुशापेनकेशवे
 सन्निवेशोयुगादीनांसर्वाश्रमविभाजनम् १४
 स्वर्गस्थानविभागश्चमर्त्यानांस्वर्गचारिणां
 पशूनांपक्षिणांचैवसंभवः परिकीर्तितः १५
 तथानिर्वचनंकल्पंस्वाध्यायस्यपरिग्रहः
 प्रतिसर्गाः पुनः प्रोक्ताब्रह्मणोबुद्धिपूर्वकाः १६
 त्रयोन्येऽबुद्धिपूर्वास्तेतथालोकानकल्पयत्

ब्रह्मणोवदनेभ्यश्चभृगवादीनांसमुद्भवः १७
 कल्पयोरंतरंप्रोक्तंप्रतिसंधिश्चसर्गयोः
 भृगवादीनामृषीणांचप्रजासर्गोपवर्णनम् १८
 वसिष्ठस्यचब्रह्मर्षेर्ब्रह्मत्वंपरिकीर्तितम्
 स्वायंभुवस्यचमनोस्ततश्चाप्यनुकीर्तनम् १९
 उक्तोनाभेर्विसर्गश्चरजसश्चमहात्मनः
 द्वीपानांचसमुद्राणांपर्वतानांचकीर्तनम् २०
 द्वीपभेदसमुद्राणामन्तर्भावश्चसप्तसु
 कीर्त्यन्तेयोजनाग्रेणयेचतत्रनिवासिनः २१
 तदीयानिचवर्षाणिनदीभिःपर्वतैःसह
 जंबूद्वीपादयोद्वीपाःसमुद्रैःसप्तभिर्वृताः २२
 अंडस्यांतस्त्वमेलोकाः सप्तद्वीपाचमेदिनी
 सूर्याचंद्रमसोश्चारोग्रहाणां ज्योतिषांतथा २३
 कीर्त्यन्तेध्रुवसामर्थ्यात्प्रजानांचशुभाशुभम्
 ब्रह्मणानिर्मितःसौरः स्यंदनोर्थवशात्स्वयम् २४
 कल्पितो भगवांस्तेनप्रसर्पतिदिवाकरः
 सूर्यादीनांस्यंदनानांध्रुवादेवप्रवर्तनं २५
 कल्पितःशिंशुमारश्चयस्यपुच्छेध्रुवःस्थितः
 संभवांतेचसंहारः संहारांतेचसंभवः २६
 देवतानामृषीणांचमनोःपितृगणस्यच
 नशक्यंविस्तराद्वक्तुमित्युक्तंचसमासतः २७
 अतीतानागतानांवैसमंस्वायंभुवेनतु
 मन्वंतरेषुदेवानांप्रजेशानांचकीर्तनम् २८
 नैमित्तिकःप्राकृतिकस्तथैवात्यंतिकः स्मृतः
 त्रिविधःसर्वभूतानांकल्पितःप्रतिसंचरः २९
 अनावृष्टिर्भास्कराच्चघोरः संवर्तकानलः
 मेघाश्चैकार्णवायेतुतथारात्रिर्महात्मनः ३०
 संध्यालक्षणमुद्दिष्टंथाब्राह्मंविशेषतः
 भूतानांचापिलोकानांसप्तानामनुवर्णनम् ३१
 संकीर्त्यन्तेमयाचात्रपापानारौरवादयः

सर्वेषामेव सत्त्वानां परिणामविनिर्णयः ३२
 ब्रह्मणः प्रतिसर्गश्च सर्वसंहारवर्णनम्
 कल्पेकल्पेच भूतानां महतामपि संचयः ३३
 सुसंख्याय च बुद्ध्वा वै ब्रह्मणश्चाप्यनित्यताम्
 दौरात्म्यं चैव भोगानां संसारस्य च कष्टताम् ३४
 दुर्लभत्वं च मोक्षस्य वै राग्यादोषदर्शनम्
 व्यक्ताव्यक्तं परित्यज्य सत्त्वं ब्रह्मणि संस्थितम् ३५
 नानात्वदर्शनात्सुस्थस्ततस्तदभिवर्त्तते
 ततस्तापत्रयातीतो विरूपाख्यो निरंजनः ३६
 आनन्दं ब्रह्मणः प्राप्तो न बिभेति कुतश्चन
 इति कृत्य समुद्देशः प्रमाणस्योपवर्णितः ३७
 कीर्त्यते जगतो यत्र सर्गप्रलयविक्रियाः
 प्रवृत्तिश्चापि भूतानां निवृत्तीनां फलानि च ३८
 प्रादुर्भावो वसिष्ठस्य शक्तेर्जन्मतथैव च
 सौदासान्निग्रहस्तस्य विश्वामित्रकृतेन च ३९
 पराशरस्य चोत्पत्तिरदृश्यन्त्यां यथा विभोः
 जज्ञेऽपितृणां कन्यायां व्यासश्चापि यथामुनिः ४०
 शुकस्य च यथा जन्म पुत्रस्य सहधीमतः
 पराशरस्य विद्वेषो विश्वामित्रकृतो यथा ४१
 वसिष्ठसंभृतश्चाग्निर्विश्वामित्रजिघांसया
 संधानहेतोर्विभुना जीर्णः करवेन धीमता ४२
 देवेन विप्राविप्राणां विश्वामित्रहितैषिणा
 एकं वेदं चतुःपादं चतुर्धा पुनरीश्वरः ४३
 यथा बिभेद भगवानव्यासः सर्वेष्वनुग्रहात्
 तस्य शिष्यप्रशिष्यैश्च शाखाभेदाः पुनः कृताः ४४
 प्रयागे मुनिवर्यैश्च यथा पृष्टः स्वयंप्रभुः
 कृष्णेन चानुशिष्टास्ते मुनयो धर्मकाक्षिणः ४५
 एतत्सर्वं यथा तत्त्वमाख्यातं द्विजसत्तमाः
 मुनीनां धर्मनित्यानां लोकतन्त्रमनुत्तमम् ४६
 ब्रह्मणाय तपुराप्रोक्तं पुलस्त्याय महात्मने

पुलस्त्येनाथभीष्मायगंगाद्वारेप्रभाषितम् ४७
 धन्यंयशस्यमायुष्यंसर्वपापप्रणाशनम्
 कीर्तनंश्रवणंचास्यधारणंचविशेषतः ४८
 सूतेनानुक्रमेणेदंपुराणंसंप्रकाशितम्
 ब्राह्मणेषुपुरायच्चब्रह्मणोक्तंसविस्तरम् ४९
 पादमस्यविदन्सम्यग्योधीयीतजितेन्द्रियः
 तेनाधीतंपुराणंस्यात्सर्वनास्त्यत्रसंशयः ५०
 योविद्याच्चतुरोवेदान्सांगोपनिषदोद्विजः
 पुराणंचविजानातियः सतस्माद्विचक्षणः ५१
 इतिहासपुराणाभ्यांवेदंसमुपबृंहयेत्
 बिभेत्यल्पश्रुताद्वेदोमामयंप्रतरिष्यति ५२
 अधीत्यचैकमध्यायंस्वयंप्रोक्तंस्वयंभुवा
 आपदःप्राप्यमुच्येतयथेष्टंप्राप्नुयाद्गतिम् ५३
 पुरापरंपरांवक्तिपुराणंतेनवैस्मृतम्
 निरुक्तिमस्ययोवेदसर्वपापैः प्रमुच्यते ५४
 ऋषयोह्यब्रुवन्सूतंकथंभीष्मेणसङ्गतः
 ब्रह्मणोमानसःपुत्रः पुलस्त्योभगवानृषिः ५५
 दुर्लभंदर्शनंयस्यनरैः पापसमन्वितैः
 अत्याश्चर्यमिदंसूतक्षत्रियेणकथंमुनिः ५६
 आराधितोबृहद्भूतस्तन्नोवदमहामते
 कीदृशंवातपस्तेनकोवान्योनियमः कृतः ५७
 येनतुष्टोमुनिर्ब्राह्मस्तथातेनप्रभाषितः
 पर्ववाप्यथपर्वार्धसमग्रंवाप्रभाषितम् ५८
 यस्मिन्स्थानेयथादृष्टःपुलस्त्योभगवानृषिः
 तन्नोवदमहाभागकल्याः स्मश्रवणेवयम् ५९
 सूतउवाच
 यत्रगंगामहाभागासाधूनांहितकारिणी
 विभिद्यपर्वतंवेगान्निःसृतालोकपावनी ६०
 गंगाद्वारेमहातीर्थेभीष्मः पितृपरायणः
 शुश्रूषुःसुचिरंकालंमहतांनियमेस्थितः ६१

यावद्वर्षशतंसाग्रं परमेण समाधिना
 ध्यायमानः परं ब्रह्म त्रिकालं स्नानमाचरत् ६२
 पितृन् देवांस्तर्पयतः स्वाध्यायेन महात्मनः
 आत्मानं कर्षतश्चास्य तुष्टो देवः पितामहः ६३
 उवाच तनयं ब्रह्मा पुलस्त्यमृषिसत्तमम्
 सत्त्वं देवव्रतं भीष्मं वीरं कुरुकुलोद्भवम् ६४
 तपसः संनिवर्त्तस्व कारुण्यं चास्य कीर्त्तय
 पितृभक्त्या महाभागो ध्यायमानस्समास्थितः ६५
 यो ह्यस्य मनसः कामस्तं संपादयमाचिरम्
 पितामहवचः श्रुत्वा पुलस्त्यो मुनिसत्तमः ६६
 गंगाद्वारमथागत्य भीष्मं वचनमब्रवीत्
 वरं वरय भद्रं ते यत्ते मनसि वर्त्तते ६७
 तुष्टस्ते तपसा वीरसाक्षाद्देवः पितामहः
 ब्रह्मणा प्रेषितस्ते हं वरान् दास्यामि काञ्चितान् ६८
 भीष्मोऽपि तद्वचः श्रुत्वा मनःश्रोत्रसुखावहम्
 उन्मील्य नयने दृष्ट्वा पुलस्त्यं पुरतः स्थितम् ६९
 अष्टांगप्रणिपातेन नत्वा तं मुनिसत्तमम्
 उवाच प्रणतो भूत्वा सर्वाङ्गालिङ्गितावनिः ७०
 अद्य मे सफलं जन्म दिनं चेदं सुशोभनम्
 भवतश्चरणौ दृष्टौ जगद्वन्द्यौ मया त्विह ७१
 तपसश्च फलं प्राप्तं यद्दृष्टो भगवान्मया
 वरप्रदो विशेषेण संप्राप्तश्च नदीतटे ७२
 इयं ब्रह्मीय क्लृप्ता आस्यतां सुखदाकृता
 अर्घ्यपात्रे तु पालाशे दूर्वाक्षतसु मैः कुशैः ७३
 सर्षपैश्च दधिक्षौद्रैश्च पयसा सह
 अष्टाङ्गो ह्येष निर्दिष्टो ह्यर्घो हि मुनिभिः पुरा ७४
 श्रुत्वैतद्वचनं तस्य भीष्मस्यामिततेजसः
 उपविष्टो ब्रह्मसुतः पुलस्त्यो भगवानृषिः ७५
 विष्टरं सहपाद्येन अर्घ्यपात्रं मुदान्वितः
 जुजोष भगवान्प्रीतः सदाचारेण तेन तु ७६

पुलस्त्यउवाच

सत्यवान्दानशीलोसिसत्यसंधिनरेश्वरः
हीमान्मैत्रःक्षमाशीलोविक्रांतः शत्रुशासने ७७
धर्मज्ञस्त्वंकृतज्ञस्त्वंदयावान्प्रियभाषिता
मान्यमानयिताविज्ञोब्रह्मण्यः साधुवत्सलः ७८
तुष्टस्तेहंसदावत्सप्रणिपातपरस्यवै
प्रब्रूहित्वंमहाभागकथनंतेवदाम्यहम् ७९
भीष्मउवाच

भगवन्भगवान्ब्रह्माकस्मिन्कालेस्थितोविभुः
सृष्टिचकारवैपूर्वदेवादीनांवदस्वमे ८०
स्थितिंवाभगवान्विष्णुःकथंरुद्रस्तुनिर्मितः
कथंवाऋषयोदेवास्सृष्टास्तेनमहात्मना ८१
कथंपृथ्वीकथंव्योमकथंचेमेतुसागराः
कथंद्वीपाःपर्वताश्चग्रामारण्यपुराणिच ८२
मुनीन्प्रजापतींश्चैवसप्तर्षीन्प्रवरानपि
वर्णान्वायुंपुरास्थानंगंधर्वान्यक्षराक्षसान् ८३
तीर्थानिसरितोवाथसूर्यादीन्रहतारकान्
यथाससर्जभगवांस्तथामेत्वंवदस्वह ८४

पुलस्त्यउवाच

परःपराणांपरमःपरमात्मापितामहः
रूपवर्णादिरहितोविशेषणविवर्जितः ८५
अपक्षयविनाशाभ्यांपरिणामर्द्धिजन्मभिः
गुणैर्विवर्जितःसर्वैःसभातीतिहिकेवलम् ८६
सर्वत्रासौसमश्चापिवसन्ननुपमोमतः
भावयन्ब्रह्मरूपेणविद्वद्भिःपरिपठ्यते ८७
तंगुह्यंपरमंनित्यमजमक्षयमव्ययम्
तथापुरुषरूपेणकालरूपेणसंस्थितम् ८८
तंनत्वाहंप्रवक्ष्यामियथासृष्टिचकारह
पूर्वतुपद्मशयनादुत्थायजगतःप्रभुः ८९
गुणव्यंजनसंभूतःसर्गकालेनराधिप

सात्विकोराजसश्चैवतामसश्चत्रिधामहान् ६०
 प्रधानतत्वेनसमंतथाबीजादिभिर्वृतः
 वैकारिकस्तैजसश्चभूतादिश्चैवतामसः ६१
 त्रिविधोयमहंकारोमहत्तत्त्वादजायत
 भूतेंद्रियाणांपंचानांतथाकर्मेन्द्रियैःसह ६२
 पृथिव्यापस्तथातेजोवायुराकाशमेवच
 एकैकशःस्वरूपेणकथयामियथोत्तरम् ६३
 शब्दमात्रमथाकाशंभूतादिःखंसमावृणोत्
 अथाकाशंविकुर्वाणंस्पर्शमात्रंससर्जह ६४
 बलवानेषवैवायुस्तस्यस्पर्शोगुणोमतः
 आकाशंशब्दमात्रंतुस्पर्शमात्रंसमावृणोत् ६५
 ततोवायुर्विकुर्वाणोरूपमात्रंससर्जह
 ज्योतीरूपन्तुतद्वायुस्तद्रूपगुणमुच्यते ६६
 स्पर्शरूपस्तुवैवायूरूपमात्रंसमावृणोत्
 ज्योतिश्चापिविकुर्वाणंसमात्रंससर्जह ६७
 संभवंतिततोभांसिरूपमात्रंसमावृणोत्
 विकुर्वाणानिचांभांसिगंधमात्रंससर्जिरे ६८
 संघातोजायतेतस्मात्तस्यगंधोमतोगुणः
 तैजसानीन्द्रियाण्याहुर्देवावैकारिकादश ६९
 एकादशम्मनश्चात्रदेवावैकारिकाःस्मृताः
 त्वक्चक्षुर्नासिकाजिह्वाश्रोत्रमत्रचपंचमम् १००
 एतेषांतुमतंकृत्यंशब्दादिग्रहणंपुनः
 वाक्पाणिपादपायूनिचोपस्थंतत्रपञ्चमम् १०१
 विसर्गशिल्पगत्युक्तिर्गुणाएषांविपर्ययात्
 आकाशवायुतेजांसिसलिलंपृथिवीतथा १०२
 शब्दादिभिर्गुणैर्वीरयुक्तानीत्युत्तरोत्तरैः
 शांताघोराश्चमूढाश्चविशेषास्तेनतेस्मृताः १०३
 नानावीर्याःपृथग्भूतास्ततस्तेसंहतिंविना
 नाशक्नुवन्प्रजाः स्रष्टुमसमागम्यकृत्स्त्रशः १०४
 समेत्यान्योन्यसंयोगात्परस्परसमाश्रयात्

एकसंघातलक्षाश्चसंप्राप्यैक्यमशेषतः १०५
 पुरुषाधिष्ठितत्वाच्चव्यक्तानुग्रहणे तथा
 महदादयोविशेषांताह्यंडमुत्पादयन्तिवै १०६
 तत्क्रमेणविवृत्तंतुजलबुद्बुदवत्समम्
 तत्राव्यक्तस्वरूपोसौव्यक्तरूपीजनार्दनः १०७
 ब्रह्माब्रह्मस्वरूपेणस्वयमेवव्यवस्थितः
 मेरुरुल्बमभूतस्यजरायुश्चमहीधराः १०८
 गर्भोदकंसमुद्राश्चतस्यासंश्चमहात्मनः
 तत्रद्वीपास्समुद्राश्चसज्योतिर्लोकसंग्रहः १०९
 तस्मिन्नंडेऽभवन्वीरसदेवासरमानुषाः
 वारिवहन्यनिलाकाशैर्वृतैर्भूतादिनाबहिः ११०
 वृतंदशगुणैरंडंभूतादिर्महता तथा
 अव्यक्तेनावृतोराजस्तैःसर्वैःसहितोमहान् १११
 एभिरावरणैःसर्वैःसर्वभूतैश्चसंयुतम्
 नारिकेलफलंयद्वद्वीजंबाह्यदलैरिव ११२
 ब्रह्मास्वयंचजगतोविसृष्टौसंप्रवर्तते
 सृष्टिंचपात्यनुयुगंयावत्कल्पविकल्पना ११३
 ससंज्ञांयातिभगवानेकएवजनार्दनः
 सत्वभुग्गुणवान्देवोह्यप्रमेयपराक्रमः ११४
 तमोद्रेकंचकल्पांतरूपंरौद्रं करोति च
 राजेंद्राखिलभूतानिभक्षयत्यतिभीषणः ११५
 भक्षयित्वाचभूतानिजगत्येकार्णवीकृते
 नागपर्यंकशयनेशेतेसर्वस्वरूपधृक् ११६
 प्रबुद्धश्चपुनःसृष्टिंप्रकरोतिचरूपधृक्
 सृष्टिस्थित्यंतकरणाद्ब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ११७
 स्रष्टासृजतिचात्मानंविष्णुःपाल्यंचपाति च
 उपसंह्रियतेचापिसंहर्ताचस्वयंप्रभुः ११८
 पृथिव्यापस्तथातेजोवायुराकाशमेव च
 सएवसर्वभूतेशोविश्वरूपोयतोव्ययः ११९
 सर्गादिकंततोस्यैवभूतस्थमुपकारकम्

सएवसृज्यःसचसर्गकर्त्तासएवपाल्यंप्रतिपाल्यतेयतः

ब्रह्माद्यवस्थाभिरशेषमूर्तिर्ब्रह्मावरिष्ठोवरदोवरेणयः १२०

इति श्रीपद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेपुराणावतारेद्वितीयोऽध्यायः २

तृतीयोऽध्यायं

भीष्मउवाच

निर्गुणस्याप्रमेयस्यशुद्धस्याथमहात्मनः

कथंसर्गादिकर्तृत्वंब्रह्मणोह्युपपद्यते १

पुलस्त्यउवाच

शक्तयःसर्वभावानामचिंत्याज्ञानगोचराः

यत्ततोब्रह्मणस्तास्तुसर्गाद्याभावशक्तयः २

उत्पन्नःप्रोच्यतेविद्वान्नित्यएवोपचारतः

निजेनतस्यमानेनआयुर्वर्षशतंस्मृतम् ३

तत्पराख्यंपराद्धंचतदद्धंपरिकीर्तितम्

काष्ठापंचदशाख्यातानिमेषानृपसत्तम ४

काष्ठास्त्रिंशत्कलात्रिंशत्कलामौहूर्तिकोविधिः

तावत्संख्यैरहोरात्रंमुहूर्तैर्मानुषंस्मृतम् ५

अहोरात्राणितावंतिमासःपक्षद्वयात्मकः

तैष्ण्ड्यभिरयनंवर्षमयनेदक्षिणोत्तरे ६

अयनंदक्षिणंरात्रिर्देवानामुत्तरंदिनम्

दिव्यैर्वर्षसहस्रैस्तुकृतत्रेतादिसंज्ञितम् ७

चतुर्युगंद्वादशभिस्तद्विभागंनिबोधमे

चत्वारित्रीणिद्वेचैकंकृतादिषुयथाक्रमम् ८

दिव्याब्दानांसहस्राणियुगेष्वाहुःपुराविदः

तत्प्रमाणैःशतैःसंध्यापूर्वातत्राभिधीयते ९

संध्यांशकश्चतुर्ल्योयुगस्यानंतरोहियः

संध्यासंध्यांशयोरंतःकालोयोनृपसत्तम १०

युगाख्यःसतुविज्ञेयःकृतत्रेतादिसंज्ञितः

कृतत्रेताद्वापरंचकलिश्चैवचतुर्युगम् ११

प्रोच्यतेतत्सहस्रंतुब्रह्मणोदिवसंनृप

ब्रह्मणोदिवसेराजन्मनवश्चतुर्दश १२
 भवंतिपरिमाणंचतेषांकालकृतंशृणु
 सप्तर्षयःसुराःशक्रोमनुस्तत्सूनवोनृप १३
 एककालेहिसृज्यंतेसंहियंतेचपूर्ववत्
 चतुर्युगानांसंख्यातासाधिकाह्येकसप्ततिः १४
 मन्वंतरंमनोःकालःसुरादीनांचपार्थिव
 अष्टौशतसहस्राणिदिव्ययासंख्ययास्मृतः १५
 द्विपंचाशत्तथान्यानिसहस्राण्यधिकानिच
 त्रिंशत्कोट्यस्तुसंपूर्णाःसंख्याताःसंख्ययानृप १६
 सप्तषष्टिस्तथान्यानिनियुतानिमहामते
 विंशतिश्चसहस्राणिकालोयमधिकंविना १७
 मन्वंतरस्यसंख्येयंमानुषैरिहवत्सरैः
 चतुर्दशगुणोह्येषकालोब्राह्ममहःस्मृतम् १८
 ब्राह्मोनैमित्तिकोनामतस्यांतेप्रतिसंचरः
 तदाहिदह्यतेसर्वत्रैलोक्यंभूर्भुवादिकम् १९
 जनंप्रयांतितापार्तामहर्लोकनिवासिनः
 एकार्णवेतुत्रैलोक्येब्रह्माब्रह्मविदांवरः २०
 भोगिशय्यागतः शेतेत्रैलोक्यग्रासबृंहितः
 जनस्थैर्योगिभिर्देवश्चित्यमानोजगद्विभुः २१
 तत्प्रमाणांहितांरात्रितदंतेसृजतेपुनः
 एवंपुनर्ब्रह्मणोवर्षमेवंवर्षशतंचतत् २२
 शतंहितस्यवर्षाणांपरमायुर्महात्मनः
 एकमस्यव्यतीतंतुपरार्धंब्रह्मणोनघ २३
 तस्यान्तेभून्महाकल्पःपाद्यइत्यभिविश्रुतः
 द्वितीयस्यपरार्धस्यवर्तमानस्यवैनृप २४
 वाराहइतिकल्पोयंप्रथमःपरिकल्पितः
 ब्रह्मानारायणाख्योसौकल्पादौभगवान्यथा २५
 ससर्जसर्वभूतानितदाचक्ष्वमहामुने
 पुलस्त्यउवाच
 प्रजाःससर्जभगवाननादिस्सर्वसंभवः २६

अतीतकल्पावसानेनिशासुप्तोत्थितः प्रभुः
 सत्वोद्रिक्तस्तथाब्रह्माशून्यंलोकमवैक्षत २७
 तोयान्तस्समर्हीज्ञात्वानिमग्नांवारिसंप्लवे
 प्रविचिंत्यतदुद्धारंकर्तुकामः प्रजापतिः २८
 विष्णुरूपंतदाज्ञात्वापृथ्वद्यं वोढुंस्वतेजसा
 मत्स्यकूर्मादिकांचान्यांवारार्हीतनुमाविशत् २९
 वेदयज्ञमयरूपमाश्रित्यजगतःस्थितौ
 स्थितःस्थिरात्मासर्वात्मापरमात्माप्रजापतिः ३०
 प्रविवेशेतदातोयंतोयाधारेधराधरः
 निरीक्ष्यतंतदादेवीपातालतलमागतम् ३१
 तुष्टावप्रणताभूत्वाभक्तिनम्रावसुंधरा
 पृथिव्युवाच
 नमस्तेसर्वभूतायनमस्तेपरमात्मने ३२
 मामुद्धरास्मादद्यत्वंत्वत्तोहंपूर्वमुत्थिता
 परमात्मन्नमस्तेस्तुपुरुषात्मन्नमोस्तुते ३३
 प्रधानव्यक्तरूपायकालभूतायतेनमः
 त्वंकर्त्तासर्वभूतानांत्वंपातात्वंविनाशकृत् ३४
 सर्गादौयःपरोब्रह्माविष्णुरुद्रात्मरूपधृक्
 भक्षयित्वाचसकलंजगत्येकार्णवीकृते ३५
 शेषेत्वमेवगोविन्दचिन्त्यमानोमनीषिभिः
 भवतोयत्परंरूपंतन्नजानातिकश्चन ३६
 अवतारेषुयद्रूपंतदर्चन्तिदिवौकसः
 त्वामाराध्यपरंब्रह्मयातामुक्तिंमुमुक्षुवः ३७
 वासुदेवमनाराध्यकोहिमोक्षमवाप्स्यति
 यद्रूपंमनसाग्राह्यंयद्ग्राह्यंचक्षुरादिभिः ३८
 बुद्ध्याचयत्परिच्छेद्यंतद्रूपमखिलंतव
 त्वन्मय्यहंत्वदाधारात्वत्सृष्टात्वामुपाश्रिता ३९
 माधवीमितिलोकोयमभिधत्तेततोहिमाम्
 एवंसंस्तूयमानस्तुपृथिव्यापृथिवीधरः ४०
 सामस्वरध्वनिःश्रीमान्जगर्जपरिघर्घरम्

ततःसमुत्क्षिप्यधरांस्वदंष्ट्रयामहावराहः स्फुटपद्मलोचनः
 रसातलादुत्पलपत्रसन्निभः समुत्थितोनीलइवाचलोमहान् ४१
 उत्तिष्ठतातेनमुखानिलाहतंतदाप्लवांभोजनलोकसंश्रयान्
 सनंदनादीनपकल्मषान्मुनींश्चकारभूयोपिपवित्रतास्पदम् ४२
 प्रयांतितोयानिखुराग्रविज्ञतेरसातलेऽध कृतशब्दसंततिः
 बलाहकानांचततिस्तुतस्यश्वासानिलास्तापरितःप्रयाति ४३
 उत्तिष्ठतस्तस्यजलार्द्रकुक्षेर्महावराहस्यमहींविदार्य
 विधून्वतोवेदमयंशिरीरंरोमांतरस्थामुनयोजुषंति ४४
 जनेश्वराणांपरमेशकेशवप्रभुर्गदाशंखदरासिचक्रधृक्
 प्रभूतिनाशस्थितिहेतुरीश्वरस्त्वमेवनान्यत्परमंचयत्पदम् ४५
 पादेषुवेदास्तवयूपदंष्ट्रादंतैषुयज्ञाःश्रुतयश्चवक्त्रे
 हुताशजिह्वोसितनूरुहाणिदर्भाःप्रभोयज्ञपुमांस्त्वमेव ४६
 द्यावापृथिव्योरतुलप्रभावयदंतरंतद्रूपुषातवैव
 व्याप्तंजगद्वापिसमस्तमेतद्धितायविश्वस्यविभोभवत्वम् ४७
 परमात्मात्वमेवैकोनान्योस्तिजगतःपते ४८
 तवैषमहिमायेनव्याप्तमेतच्चराचरं
 ज्ञानस्वरूपमखिलंजगदेतदबुद्धयः ४९
 अर्थस्वरूपंपश्यंतोभ्राम्यंतेतमसःप्लवे
 येतुज्ञानविदश्शुद्धचेतसस्तेऽखिलंजगत् ५०
 ज्ञानात्मकंप्रपश्यंतित्वद्रूपंपरमेश्वर
 प्रसीदसर्वभूतात्मन्भवायजगतस्त्विमाम् ५१
 उद्धरोर्वीममेयात्मन्निमग्नमब्जलोचन
 सृत्वोद्रिक्तोसिभगवन्गोविंदपृथिवीमिमाम् ५२
 समुद्धरभवायेशकुरुसर्वजगद्धितं
 एवंसंस्तूयमानश्चपरमात्मा महीधरः ५३
 उज्जहारक्षितिंक्षिप्रंन्यस्तवान्समहार्णवे
 तस्योपरिजलौघेस्यमहतीनौरिवस्थिता ५४
 ततःक्षितिंसमांकृत्वापृथिव्यामचिनोद्गिरीन्
 यथाविभागंभगवाननादिःपुरुषोत्तमः ५५
 भूविभागंततःकृत्वासप्तद्वीपान्यथातथं

भूताद्यांश्चतुरो लोकान्पूर्ववत्समकल्पयत् ५६
 ब्रह्मणेविष्णुनापूर्वमेतदेवप्रदर्शितं
 तुष्टेनदेवदेवेनत्वंदेवः पुरुषोत्तमः ५७
 त्वयामयाजगच्चेदंधार्यपाल्यंचयत्ततः
 येषांत्वसुरमुख्यानां वरोदत्तोमयाधुना ५८
 देवानांहितकामेनहंतव्यास्तेत्वयाविभो
 अहंसृष्टिंकरिष्यामिसाचपाल्यात्वयाविभो ५९
 एवमुक्तोगतोविष्णुर्देवादीनसृजद्विभुः
 अबुद्धिपूर्वकस्तस्यप्रादुर्भूतस्तमोमयः ६०
 तमोमोहोमहामोहस्तामिस्रोह्यन्धसंज्ञकः
 पंचधावस्थितःसर्गोध्यायतस्तुमहात्मनः ६१
 बहिरंतश्चाप्रकाशःसंवृतात्मानगात्मकः
 मुख्यानागायतश्चोक्तामुख्यसर्गस्ततस्त्वयं ६२
 तंदृष्ट्वासाधकंसर्गममन्यदपरंप्रभुः
 तस्याभिध्यायतस्सर्गस्तिर्यक्स्त्रोतोभ्यवर्तत ६३
 यस्मात्तिर्यक्प्रवृत्तिःस्यात्तिर्यक्स्त्रोतस्ततःस्मृतः
 पश्चादयस्तेविख्यातास्तमःप्रायाह्यवेदिनः ६४
 उत्पथग्राहिणश्चैवतेज्ञानेज्ञानमानिनः
 अहंकृतास्त्वहंमानाअष्टाविंशद्विधात्मकाः
 अंतः प्रकाशास्तेसर्वआवृतास्तेपरस्परम् ६५
 तमप्यसाधकंमत्वाध्यायतोन्यस्ततोभवत्
 ऊर्ध्वस्त्रोतस्तृतीयस्तुसात्त्विकोर्ध्वमवर्तत ६६
 तेसुखप्रीतिबहुलाबहिरंतरनावृताः
 प्रकाशाबहिरंतश्चऊर्ध्वस्त्रोतास्ततःस्मृताः ६७
 तुष्टात्मनस्तृतीयस्तुदेवसर्गस्तुसंस्मृतः
 तस्मिन्सर्गेभवत्प्रीतिर्निष्पन्नेब्रह्मणस्तदा ६८
 ततोन्यंसतदादध्यौसाधकंसर्गमुत्तमम्
 असाधकांस्तुतान्ज्ञात्वामुख्यसर्गादिसंभवान् ६९
 तथाभिध्यायतस्तस्यसत्याभिध्यायिनस्ततः
 प्रादुर्भूतस्तदाव्यक्तादर्वाक्स्त्रोतस्तुसाधकः ७०

यस्मादवाक्प्रवर्ततेततोऽवाक्स्रोतसस्तुते
 तेचप्रकाशबहुलास्तमोद्रिक्तारजोधिकाः ७१
 तस्मात्तेदुःखबहुलाभूयोभूयश्चकारिणः
 प्रकाशाबहिरंतश्चमनुष्याःसाधकाश्चते ७२
 पंचमोनुग्रहःसर्गःसचतुर्द्धाव्यवस्थितः
 विपर्ययेणसिद्ध्याचशक्त्यातुष्टयातथैवच ७३
 विवृत्तंवर्त्तमानंचतेनजानंतिवैपुनः
 भूतादिकानांभूतानांषष्ठःसर्गःसउच्यते ७४
 तेपरिग्राहिणः सर्वेसविभागतरास्तुते
 चोदनाजाप्यशीलाश्चज्ञेयाभूतादिकास्तुते ७५
 इत्येतेकथिताःसर्गाःषडत्रनृपसत्तम
 प्रथमोमहतस्सर्गोद्वितीयोब्रह्मणस्तुयः ७६
 तन्मात्राणांद्वितीयस्तुभूतसर्गोहिसस्मृतः
 वैकारिकस्तृतीयस्तुसर्गश्चैन्द्रियकःस्मृतः ७७
 इत्येषप्राकृतःसर्गःसंभूतोबुद्धिपूर्वकः
 मुख्यसर्गश्चतुर्थस्तुमुख्यावैस्थावराःस्मृताः ७८
 तिर्यक्स्रोतश्चयःप्रोक्तस्तिर्यग्योन्यस्सउच्यते
 ततोर्ध्वस्रोतसांषष्ठोदेवसर्गस्तुसस्मृतः ७९
 ततोर्वाक्स्रोतसांसर्गःसप्तमःसतुमानुषः
 अष्टमोनुग्रहःसर्गःसात्त्विकस्तामसस्तुसः ८०
 पंचैतेवैकृताःसर्गाःप्राकृतास्तुत्रयःस्मृताः
 प्राकृतोवैकृतश्चैवकौमारोऽनवमःस्मृतः ८१
 एतेतवसमाख्यातानवसर्गाःप्रजापतेः
 प्राकृतावैकृताश्चैवजगतोमूलहेतवः ८२
 सृजतोऽजगदीशस्यकिमन्यच्छ्रोतुमर्हसि
 भीष्मउवाच
 संक्षेपात्कथिताःसर्गादेवादीनांगुरोस्तथा ८३
 विस्तराच्छ्रोतुमिच्छामित्वत्तोमुनिवरोत्तम
 पुलस्त्यउवाच
 कर्मभिर्भाविताःसर्वेकुशलाकुशलैस्तुते ८४

ख्यात्यातयाह्यनिर्मुक्ताःसंहारेह्युपसंहताः
 स्थावरान्तास्सुराद्यास्तुप्रजाराजंश्चतुर्विधाः ८५
 ब्रह्मणःकुर्वतःसृष्टिंजज्ञिरेमानसाःस्मृताः
 ततोदेवासुरपितृन्मानुषांस्तुचतुष्टयं ८६
 सिसृक्षुरंभांस्येतानिस्वमात्मानमयूयुजत्
 मुक्तात्मनस्ततोजातादुरात्मानःप्रजापतेः ८७
 सिसृक्षोर्जघनात्पूर्वजज्ञिरेत्वसुरास्ततः
 तत्याजतांततोदुष्टान्तमोमात्रात्मिकांतनुं ८८
 सातुत्यक्तातनुस्तेनराजेंद्राभूद्विभावरी
 सिसृक्षुरन्यदेहस्थःप्रीतिमापुस्ततःसुराः ८९
 सत्वोद्विक्ताःसमुद्भूतामुखतोब्रह्मणोनृप
 त्यक्तासापितनुस्तेनसत्वप्रायमभूद्दिनं ९०
 ततोहिबलिनोरात्रावसुरादेवतादिवा
 सत्वमात्रात्मिकांचैवतोन्यांजगृहेतनुम् ९१
 पितृवन्मन्यमानस्यपितरस्तस्यजज्ञिरे
 उत्ससर्जपितृन्कृत्वाततस्तामपिसप्रभुः ९२
 साचोत्सृष्टाभवत्संध्यादिननक्तांतरास्थितिः
 रजोमात्रात्मिकामन्यांजगृहेसतनुंततः ९३
 रजोमात्रोत्कटाजातामनुष्याःकुरुसत्तम
 तामप्याशुसतत्याजतनुमाद्यांप्रजापतिः ९४
 ज्योत्स्नासमभवच्चापिप्राक्संध्यायाभिधीयते
 ज्योत्स्नागमेतुबलिनोमनुष्याःपितरस्तथा ९५
 राजेंद्रसंध्यासमयेतस्मात्तेप्रभवन्तिवै
 ज्योत्स्नारारात्र्यहनीसन्ध्याचत्वार्येतानिवैविभोः ९६
 ब्रह्मणस्तुशरीराणित्रिगुणोपाश्रयाणिच
 रजोमात्रात्मिकामेवतोन्यांजगृहेतनुं ९७
 ततःक्षुब्धब्रह्मणोजाताजज्ञेकोपस्तयाकृतः
 क्षुब्धामोह्यंधकारेतुसोसृजद्भगवांस्ततः ९८
 विरूपाश्रितुकामास्तेसमधावंततंप्रभुम्
 रक्षतामेषयैरुक्तराक्षसास्तेततोभवन् ९९

ऊचुःखादामइत्यन्येयेतेयक्षास्तुतेभवन्
 अतिभीतस्यतान्दृष्ट्वाकेशाःशिर्यन्तिवेधसः १००
 हीनाश्चशिरसोभूयःसमारोहंतितेशिरः
 सर्पणात्तेभवन्सर्पाहीनत्वादहयःस्मृताः १०१
 ततःक्रुद्धेनवैस्रष्ट्राक्रोधात्मानोविनिर्मिताः
 वर्णेनकपिशेनोग्राभूतास्तेपिशिताशिनः १०२
 धयतोगांसमुद्भूतागंधर्वास्तस्यतत्क्षणात्
 पिबंतोजज्ञिरेवाचंगंधर्वास्तेनतेऽभवन् १०३
 एतानिसृष्ट्वाभगवान्ब्रह्मातच्छक्तिचोदितः
 ततःस्वच्छंदतोऽन्यानिवयांसिवयसोऽसृजत् १०४
 अवयोवक्षसश्चक्रेमुखतोजांश्चसृष्टवान्
 सृष्टवानुदराद्वाश्चमहिषांश्च प्रजापतिः १०५
 पद्भ्यांचाश्चान्समातंगान्रासभान्गवयान्मृगान्
 उष्ट्रानश्चतरांश्चैवन्यंकूनन्याश्चजातयः १०६
 ओषध्यःफलमूलिन्योरोमभ्यस्तस्यजज्ञिरे
 त्रेतायुगमुखेब्रह्माकल्पस्यादौनृपोत्तम १०७
 सृष्ट्वापश्वोषधीस्सम्यक्युयोजसतदाध्वरे
 गामजंमहिषमेषमश्वाश्चतरगर्दभान् १०८
 एतान्ग्राम्यपशूनाहुरारण्यांश्चनिबोधमे
 श्वापदोद्विखुरोहस्तीवानरःपञ्चमःखगः १०९
 उष्ट्रकाःपशवष्पष्टास्सप्तमास्तुसरीसृपाः
 गायत्रंचऋचश्चैवत्रिवृत्सोमंरथन्तरम् ११०
 अग्निष्टोमंचयज्ञानांनिर्ममेप्रथमान्मुखात्
 यजूंषित्रैष्टुभंछन्दःस्तोमंपञ्चदशंतथा १११
 बृहत्सामतथोक्थंचदक्षिणादसृजन्मुखात्
 सामानिजगतीच्छन्दःस्तोमंसप्तदशंतथा ११२
 वैरूपमतिरात्रंचपश्चिमादसृजन्मुखात्
 एकविंशमथर्वाणमप्नोर्यामाणमेवच ११३
 आनुष्टुभंसवैराजमुत्तरादसृजन्मुखात्
 उच्चावचानिभूतानिगात्रेभ्यस्तस्यजज्ञिरे ११४

सुरासुरपितृन्सृष्ट्वामनुष्यांश्चप्रजापतिः
 ततःपुनःससर्जासौसकल्पादौपितामहः ११५
 यक्षान्पिशाचान्गन्धर्वास्तथैवाप्सरसांगणान्
 सिद्धकिन्नररक्षांसिसिंहान्पक्षिमृगोरगान् ११६
 अव्ययंचव्ययंचैवयदिदंस्थाणुजंगमम्
 तत्ससर्जतदाब्रह्माभगवानादिकृद्विभुः ११७
 तेषांयेयानिकर्माणिप्राक्सृष्ट्यांप्रतिपेदिरे
 तान्येवप्रतिपद्यंतेसृज्यमानाःपुनःपुनः ११८
 हिंस्त्राहिंस्त्रेमृदुक्रूरेधर्माधर्मावृतानृते
 तद्भाविताःप्रपद्यंतेतस्मात्तत्तस्यरोचते ११९
 इंद्रियार्थेषुभूतेषुशरीरेषुचसप्रभुः
 नानात्वंविनियोगंचधातैवव्यसृजत्स्वयं १२०
 नामरूपंचभूतानांकृत्यानांचप्रपंचनम्
 वेदशब्देभ्यएवादौदेवादीनांचकारसः १२१
 ऋषीणां नामधेयानियथावेदेश्रुतानिवै
 यथानियोगंयोग्यानिअन्येषामपिसोकरोत् १२२
 यथर्तावृतुलिगानिनानारूपाणिपर्यये
 दृश्यंतेतानितान्येवतथाभावायुगादिषु १२३
 करोत्येवंविधांसृष्टिंकल्पादौसपुनःपुनः
 सिसृक्षुश्शक्तियुक्तोसौसृज्यशक्तिप्रचोदितः १२४
 भीष्मउवाच
 अर्वाक्स्रोतास्तु कथितोभवतायस्तुमानुषः
 ब्रह्मन्विस्तरतोब्रूहिब्रह्मातमसृजद्यथा १२५
 यथासवर्णानसृजद्गुणांश्चसमहामुने
 यच्चतेषांस्मृतंकर्मविप्रादीनांतदुच्यताम् १२६
 पुलस्त्यउवाच
 सत्त्वाभिध्यायिनःपूर्वसिसृक्षोर्ब्रह्मणःप्रजाः
 अजायंतकुरुश्रेष्ठसत्त्वोद्रिक्तामुखात्प्रजाः १२७
 वक्षसोरजसोद्रिक्तास्तथान्याब्रह्मणोभवन्
 रजसस्तमसश्चैवसमुद्रिक्तास्तथोरुतः १२८

पद्मामन्याः प्रजाब्रह्माससर्जकुरुसत्तम
 तमः प्रधानास्ताः सर्वाश्चातुर्वर्ण्यमिदंततः १२९
 ब्राह्मणाः क्षत्रियावैश्याः शूद्राश्च नृपसत्तम
 पादोरुवक्षस्थलतो मुखतश्च समुद्रताः १३०
 यज्ञनिष्पत्तये सर्वमेतद्ब्रह्माचकार ह
 चातुर्वर्ण्यमहाराज यज्ञसाधनमुत्तमम् १३१
 यज्ञेनाप्यायिता देवा वृष्ट्युत्सर्गेण मानवाः
 आप्यायंते धर्मयज्ञायतः कल्याणहेतवः १३२
 निष्पद्यंते नरैस्ते तु सुकर्मनिरतैः सदा
 विरुद्धाचरणापेतैः सद्भिः सन्मार्गगामिभिः १३३
 स्वर्गापवर्गमानुष्यात्प्राप्नुवंति नरानृप
 यद्वाभिरुचितं स्थानं तद्वांति मनुजाविभो १३४
 प्रजास्ता ब्रह्मणा सृष्टाश्चातुर्वर्ण्यव्यवस्थितौ
 सम्यक् शुद्धाः समाचाराचरणानृपसत्तम १३५
 यथेच्छा वासनिरताः सर्वबाधाविवर्जिताः
 शुद्धांतः करणाः शुद्धाधर्मानुष्ठाननिर्मलाः १३६
 शुद्धे च तासां मनसि शुद्धांतः संस्थिते हरौ
 शुद्धज्ञानं प्रपश्यंति ब्रह्माख्यं येन तत्पदं १३७
 ततः कालात्मको यो सौ विरिंचा वास उच्यते
 संसारपातमत्यर्थं घोरमल्पाल्पसारवत् १३८
 अधर्मबीजभूतं तत्तमो लोभसमुद्भूतम्
 प्रजासुतासुराजेंद्ररागादिक्रमसाधनम् १३९
 ततः सासहजा सिद्धिस्तेषां नातीव जायते
 राजन्वश्यादयश्चान्याः सिद्धयोऽष्टौ भवंतियाः १४०
 तासु क्षीणास्वशेषासु वर्द्धमाने च पातके
 द्वंद्वाभिभवदुःखार्तास्ता भवंति ततः प्रजाः १४१
 ततो दुर्गाणि ताश्च कुर्वार्क्षिपार्वतमौदकम्
 धान्वनंच तथा दुर्गपुरं खार्वटकादियत् १४२
 गृहाणि च यथान्यायंतेषु चक्रुः पुरादिषु
 शीततापादिबाधानां प्रशमाय महामते १४३

प्रतिहारमिमंकृत्वाशीतादेस्ताःप्रजाःपुनः
 वार्तोपायंततश्चक्रुर्हस्तसिद्धिंचकर्मजाम् १४४
 ब्रीहयश्चयवाश्चैवगोधूमाअणवस्तिलाः
 प्रियंगुकोविदाराश्चकोरदूषाःसचीनकाः १४५
 माषामुद्गामसूराश्चनिष्पावाःसकुलत्थकाः
 अढकाश्चणकाश्चैवशणास्सप्तदशस्मृताः १४६
 इत्येताओषधीनांतुग्राम्याणांजातयोनृप
 ओषध्योयज्ञियाश्चैवग्राम्यावन्याश्चतुर्दश १४७
 ब्रीहयःसयवामाषागोधूमाअणवस्तिलाः
 प्रियंगुसप्तमाह्येताअष्टमास्तुकुलुत्थकाः १४८
 श्यामाकस्त्वथनीवारोवर्तुलस्सगवेधुकः
 अथवेणुयवाःप्रोक्तास्तद्वन्मर्कटकानृप १४९
 ग्राम्यावन्याःस्मृताह्येताओषध्यश्चचतुर्दश
 यज्ञनिष्पत्तयेतद्वत्तथासांहेतुरुत्तमः १५०
 एताश्चसहयज्ञेनप्रजानांकारणंपरम्
 परापरविदःप्राज्ञास्ततोयज्ञान्वितन्वते १५१
 अहन्यहन्यनुष्ठानंयज्ञानांपार्थिवोत्तम
 उपकारकरंपुंसांक्रियमाणंफलार्थिनाम् १५२
 येषांचकालसृष्टोसौपपाबिंदुर्महामते
 मर्यादांस्थापयामासयथास्थानंयथागुणम् १५३
 वर्णानामाश्रमाणांचधर्मान्धर्मभृतांवर
 लोकांश्चसर्ववर्णानांसम्यग्धर्मानुपालिनाम् १५४
 प्राजापत्यंब्राह्मणानांस्मृतंस्थानंतुपार्थिव
 स्थानमैंद्रंक्षत्रियाणांसङ्ग्रामेष्वनिवर्तिनाम् १५५
 वैश्यानाममारुतंस्थानंस्वधर्ममनुवर्तिनाम्
 गान्धर्वशूद्रजातीनांपरिचर्यासुवर्तिनाम् १५६
 अष्टाशीतिसहस्राणायतीनामूर्ध्वरेतसाम्
 स्मृतंतेषांतुयत्स्थानं तदेवगुरुवासिनाम् १५७
 सप्तर्षीणांचयत्स्थानंस्मृतंतद्वैवनौकसाम्
 प्राजापत्यंगृहस्थानान्यासिनांब्राह्मसंज्ञितम् १५८

योगिनाममृतंस्थानं ब्रह्मणः परमंपदं
 एकांतिनः सदोद्युक्ताध्यायिनो योगिनो हिये १५६
 तेषां तत्परमं स्थानं यत्तत्पश्यन्ति सूरयः
 गतागतानि वर्तते चन्द्रादित्यादयो ग्रहाः १६०
 अद्यापि न निवर्तते नारायणपरायणाः
 तामिस्रमंधतामिस्रं महारौरवरौरवम् १६१
 असिपत्रवनंधोरं कालसूत्रमवीचिमत्
 विनिंदकानां वेदस्य यज्ञव्याघातकारिणाम् १६२
 स्थानमेतत्समाख्यातं स्वधर्मत्यागिनश्च ये
 ततोभिध्यायतस्तस्य जज्ञिरे मानसाः प्रजाः १६३
 तच्छरीरमुत्पन्नैः कायस्थैः करणैः सह
 क्षेत्रज्ञाः समवर्तन्त गात्रेभ्यस्तस्य धीमतः १६४
 ते सर्वे समवर्तन्ते मया प्रागुदाहृताः
 देवाद्याः स्थावरांताश्च त्रैगुण्यविषये स्थिताः १६५
 एवंभूतानि सृष्टानि स्थावराणि चराणि च
 यदास्यताः प्रजाः सर्वानव्यवर्द्धत धीमतः १६६
 अथान्यान्मानसान् पुत्रान्सदृशानात्मनोऽसृजत्
 भृगुमां पुलहं चैव क्रतुमंगिरसं तथा १६७
 मरीचिं दक्षमत्रिं च वसिष्ठं चैव मानसान्
 नवब्रह्माण्डे ते पुराणे निश्चयंगताः १६८
 सनंदनादयो ये च पूर्वसृष्टास्तु वेधसा
 न तेलोकेष्वसज्जन्त निरपेक्षाः प्रजासुते १६९
 सर्वे ह्यागतविज्ञाना वीतरागा विमत्सराः
 तेष्वेवं निरपेक्षेषु लोकसृष्टौ महात्मनः १७०
 ब्रह्मणो भून्महान्करोधस्त्रैलोक्यदहनक्षमः
 तस्य क्रोधात्समुद्भूतं ज्वालामालावदीपितम् १७१
 ब्रह्मणस्तु तदा ज्योतिस्त्रैलोक्यमखिलं दहत्
 भ्रुकुटीकुटिलात्तस्य ललाटात् क्रोधदीपितात् १७२
 समुत्पन्नस्तदारुद्रो मध्याह्नार्कसमप्रभः
 अर्द्धनारीनरवपुः प्रचण्डोतिशरीरवान् १७३

विभजात्मानमित्युक्त्वातंब्रह्मांतर्दधेःततः
 तथोक्तोसौद्विधास्त्रीत्वंपुरुषत्वंतथाकरोत् १७४
 बिभेदपुरुषत्वंचदशधाचैकधाचसः
 सौम्यासौम्यैस्तथारूपैःशांतैःस्त्रीत्वंचसप्रभुः १७५
 बिभेदबहुधाचैवस्वरूपैरसितैःसितैः
 ततोब्रह्मास्वयंभूतंपूर्वस्वायंभुवंप्रभुम् १७६
 आत्मानमेवकृतवान्प्रजापत्येमनुंनृप
 शतरूपांचतानारीं तपोनिर्द्धूतकल्मषाम् १७७
 स्वायंभुवोमनुर्नामपत्नीत्वेजगृहेप्रभुः
 तस्माच्चपुरुषादेवीशतरूपाव्यजायत १७८
 प्रियव्रतोत्तातनपादप्रसूत्याकूतिसंज्ञितम्
 ददौप्रसूतिं दत्तायत्राकूतिरुचयेपुरा १७९
 प्रजापतिःसजग्राहतयोर्जज्ञेसदक्षिणः
 पुत्रोयज्ञोमहाभागदंपत्योर्मिथुनंततः १८०
 यज्ञस्यदक्षिणायांतुपुत्राद्वादशजज्ञिरे
 यामाइतिसमाख्यातादेवाः स्वायंभुवेमनौ १८१
 प्रसूत्यांचतथादक्षश्चतस्रोविंशतिंतथा
 ससर्जकन्यास्तासांतुसम्यङ्नामानिमेशृणु १८२
 श्रद्धालक्ष्मीर्धृतिःपुष्टिस्तुष्टिर्मेधाक्रियातथा
 बुद्धिर्लज्जावपुःशांतिर्ऋद्धिः कीर्तिस्त्रयोदशी १८३
 पत्न्यर्थप्रतिजग्राहधर्मोदात्तायिणीःप्रभुः
 ताभ्यःशिष्टायवीयस्पएकादशसुलोचनाः १८४
 ख्यातिःसत्यथसंभूतिः स्मृतिःप्रीतिःक्षमातथा
 सन्नतिश्चानसूयाचऊर्जास्वाहास्वधातथा १८५
 भृगुर्भवोमरीचिश्चतथाचैवांगिरामुनिः
 अहंचपुलहश्चैवक्रतुर्मुनिवरस्तथा १८६
 अत्रिर्वसिष्ठोवह्निश्चपितरश्चयथाक्रमम्
 ख्यात्याद्याजगृहःकन्यामुनयोराजसत्तम १८७
 श्रद्धाकामंबलंलक्ष्मीर्नियमंधृतिरात्मजम्
 संतोषंचतथातुष्टिर्लोभंपुष्टिरसूयत १८८

मेधाश्रुतंक्रियादण्डंनयंविनयमवेच
 बोधंबुद्धिस्तथालज्जाविनयंवपुरात्मजम् १८६
 व्यवसायंप्रजज्ञेवैक्षेमंशान्तिरसूयत
 सुखमृद्धिर्यशःकीर्तिरित्येतेधर्मसूनवः १८७
 कामात्रंदीप्तुतंहर्षधर्मपौत्रमसूयत
 हिंसाभार्यात्वधर्मस्यतस्यजज्ञेतदानृतं १८८
 कन्याचनिकृतिस्ताभ्यांभयंनरकएवच
 मायाचवेदनाचैवमिथुनंद्वंद्वमेवच १८९
 तयोर्जज्ञेथवैमायामृत्युंभूतापहारिणम्
 वेदनायास्ततश्चापिदुःखंजज्ञेथरौरवात् १९०
 मृत्योर्व्याधिजराशोकतृष्णाक्रोधाश्चजज्ञिरे
 दुःखोत्तराः स्मृताह्येतेसर्वेचाधर्मलक्षणाः १९१
 नैषांभार्यास्तिपुत्रोवातेसर्वेह्यदध्वरेतसः
 रौद्राण्येतानिरूपाणिब्रह्मणोनृवरात्मज १९२
 नित्यंप्रलयहेतुत्वंजगतोस्यप्रयांतिवै
 रुद्रसर्गप्रवक्ष्यामियथाब्रह्माचकारहा १९३
 कल्पादावात्मनस्तुल्यंसुतंप्रध्यायतस्ततः
 प्रादुरासीत्प्रभोरंकेकुमारोनीललोहितः १९४
 रुद्रन्वैसुस्वरंसोथद्रवंश्चनृपसत्तम
 किंरोदिषीतितंदेवोरुदंतंप्रत्युवाचह १९५
 नामधेहीतितंसोथप्रत्युवाचप्रजापतिम्
 रोदनाद्बुधनामासिमारोदीर्घैर्यमावह १९६
 एवमुक्तःपुनस्सोथसप्तकृत्वोरुरोदह
 ततोऽन्यानिददौतस्मैसप्तनामानिवैप्रभुः २००
 मूर्त्तीनांचैवमष्टानांस्थानान्यष्टौचकारह
 भवंशर्वमथेशानंतथापशुपतिंनृप २०१
 भीममुग्रंमहादेवमुवाचसपितामहः
 सूर्योजलंमहीवह्निर्वायुराकाशमेवच २०२
 दीक्षितोब्राह्मणः सोमइत्येतेतनवः कमात्
 एवंप्रकारोरुद्रोसौसतींभार्यामविंदत २०३

दक्षकोपाच्चतत्याजसासतीस्वंकलेवरम्
 हिमवद्दुहितासाभून्मेनायानृपसत्तम २०४
 उपयेमेपुनश्चैवयाचित्वाभगवान्भवः
 दाक्षीधातृविधातारौभृगोःख्यातिरसूयत २०५
 श्रियंचदेवदेवस्यपत्नीनारायणस्यया २०६

इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेतृतीयोऽध्यायः ३

चतुर्थोऽध्यायं

भीष्मउवाच

क्षीराब्धौतुतथालक्ष्मीः किलोत्पन्नामयाश्रुता
 ख्यात्यांभृगोःसमुत्पन्नाएतदाहकथंभवान् १
 कथंचदक्षदुहितादेहंत्यक्तवतीशुभा
 मेनायांगर्भसंभूतिमुमायाजन्मएवच २
 किमर्थंदेवदेवेनपत्नीहैमवतीकृता
 विरोधंचाथदक्षेणभगवांस्तुब्रवीतुमे ३
 पुलस्त्यउवाच

इदंचशृणुभूपालयत्पृष्टोहमिहत्वया
 श्रीसंबंधोमयाप्पेषश्रुतआसीत्पितामहात् ४
 अत्रिपुत्रस्तुदुर्वासाःपरिभ्राम्यन्महीमिमाम्
 विद्याधरीकरेमालांदृष्ट्वासौगन्धिकींशुभाम् ५
 याचयामासमेदेहिजटाजूटेकरोम्यहम्
 इतिविद्याधरीतेनपृष्टासाऋषिणातथा ६
 ददौतस्मैमुदायुक्तातांमालांसतदानृप
 गृहीत्वासुचिरंकालंशिरोमालांबबन्धह ७
 उन्मत्तप्रेतवद्विप्रः शोभमानोब्रवीदिदम्
 इयंविद्याधरीकन्यापीनोन्नतपयोधरा ८
 शोभालंकारसौभाग्यैर्युक्तादृष्टाततोमनः
 क्षोभमायातिमेचाद्यनाहंकामेविचक्षणः ९
 ब्रजामितावदन्यत्रसौभाग्यंस्वंप्रदर्शयन्
 एवमुक्त्वासराजेंद्रपरिबभ्राममेदिनीम् १०

एरावतंसमारूढं राजानं त्रिदिवौकसाम्
 त्रैलोक्याधिपतिं शक्रं भ्राजमानं शचीपतिम् ११
 तामात्मशिरसो मालां भ्रमदुन्मत्तषट्पदाम्
 आदायामरराजाय चिक्षेपोन्मत्तवन्मुनिः १२
 गृहीत्वा देवराजेन मालासागजमूर्द्धनि
 मुक्तारराजसामालाकैलासे जाह्नवीयथा १३
 मदांधकारिताक्षोसौगंधाघ्राणेन वारणः
 करेणादाय चिक्षेपतां मालां पृथिवीतले १४
 ततश्चक्रोधभगवान् दुर्वासामुनिपुंगवः
 राजेन्द्रदेवराजानं क्रुद्धश्चेदमुवाच ह १५
 ऐश्वर्यमददुष्टात्मन्नतिस्तब्धोऽसि वासव
 श्रियो धामस्त्रजं यस्मान्मदत्तान्नाभिनंदसि १६
 त्रैलोक्यश्रीरतो मूढविनाशमुपयास्यति
 मदत्ताभवतामालाक्षितायस्मान्महीतले १७
 तस्मात्प्रणष्टलक्ष्मीकं त्रैलोक्यं ते भविष्यति
 यस्य संजातकोपस्य भयमेति चराचरम् १८
 तं मां त्वमतिगर्वेण देवराजा वमन्यसे
 महेंद्रो वारणस्कंधादवतीर्य त्वरान्वितः १९
 प्रसादयामास मुनिं दुर्वाससमकल्मषम्
 प्रसाद्यमानः सतदाप्रणिपातपुरःसरम् २०
 नाहं क्षमिष्ये बहुना किमुक्तेन शतक्रतो
 इत्युक्त्वा प्रययौ विप्रो देवराजोऽपितं पुनः २१
 आरुह्यैरावतं नागं प्रययावमरावतीम्
 ततः प्रभृतिनिःश्रीकंसशक्रं भुवनत्रयम् २२
 नयज्ञाः संप्रवर्तते न तपस्यंति तापसाः
 न च दानानि दीयंते नष्टप्रायमभूजगत् २३
 एवमत्यंतनिःश्रीके त्रैलोक्ये सत्त्ववर्जिते
 देवान् प्रतिबलोद्योगं च क्रुदैर्तेयदानवाः २४
 विजितास्त्रिदशादैत्यैरिन्द्राद्याः शरणं ययुः
 पितामहं महाभागं हुताशनपुरोगमाः २५

यथावत्कथितेदेवैर्ब्रह्माप्राहतथासुरान्
 क्षीरोदस्योत्तरंकूलंजगामसहितःसुरैः २६
 गत्वाजगादभगवान्वासुदेवंपितामहः
 उत्तिष्ठविष्णोशीघ्रंत्वंदेवतानांहितंकुरु २७
 त्वयाविनादानवैस्तुजिताःसर्वेपुनःपुनः
 इत्युक्तःपुंडरीकाक्षःपुरुषःपुरुषोत्तमः २८
 अपूर्वरूपसंस्थानान्दृष्ट्वादेवानुवाचह
 तेजसोभवतांदेवाः करिष्याम्युपबृंहणम् २९
 वदाम्यहंयत्क्रियतांभवद्भिस्तदिदंसुराः
 आनीयसहितादैत्यैः क्षीराब्धौसकलौषधीः ३०
 मंथानंमंदरंकृत्वानेत्रंकृत्वाचवासुकिम्
 मथ्यताममृतंदेवाः सहायेमय्यवस्थिते ३१
 सामपूर्वचदैतेयांस्तत्रसम्भाष्यकर्मणि
 समानफलभोक्तारोयूयचात्रभविष्यथ ३२
 मथ्यमानेचतत्राब्धौयत्समुत्पद्यतेऽमृतम्
 तत्पानाद्बलिनोयूयममराः संभविष्यथ ३३
 तथैवाहंकरिष्यामियथात्रिदशविद्विषः
 नप्राप्स्यंत्यमृतंदेवाः केवलंक्लेशभागिनः ३४
 इत्युक्तादेवदेवेनसर्वएवततःसुराः
 संधानमसुरैः कृत्वायत्नवंतोऽमृतेभवन् ३५
 सर्वौषधीः समानीयदेवदैतेयदानवाः
 क्षिप्त्वाक्षीराब्धिपयसिशरदभ्रामलत्विषि ३६
 मंथानंमंदरंकृत्वानेत्रंकृत्वाचवासुकिम्
 ततोमथितुमारब्धाराजेंद्रतरसामृतम् ३७
 विबुधाःसहिताःसर्वेयतःपुच्छंततःस्थिताः
 विष्णुनावासुकेर्द्वैत्याःपूर्वकायेनिवेशिताः ३८
 तेतस्यप्राणवातेनवह्निनाचहतत्त्विषः
 निस्तेजसोऽसुराःसर्वेबभूवुरमरद्युते ३९
 तेनैवमुखनिःश्वासवायुनाथबलाहकैः
 पुच्छप्रदेशेवर्षद्भिस्तदाचाप्पयिताःसुराः ४०

क्षीरोदमध्येभगवान्ब्रह्माब्रह्मविदांवरः
 महादेवोमहातेजाविष्णुपृष्ठनिवासिनौ ४१
 बाहुभ्यामंदरंगृह्यपद्मवत्सपरंतपः
 शृंखलेचतदाकृत्वागृहीत्वामंदराचलम् ४२
 देवानांदानवानांचबलमध्येव्यवस्थितः
 क्षीरोदमध्येभगवान्कूर्मरूपीस्वयंहरिः ४३
 अन्येनतेजसादेवानुपवृंहितवान्हरिः
 मथ्यमानेततस्तस्मिन्क्षीराब्धौदेवदानवैः ४४
 हविर्धान्यभवत्पूर्वसुरभिःसुरपूजिता
 जग्मुर्मुदंतदादेवादानवाश्चमहामते ४५
 व्याक्षिप्तचेतसःसर्वेबभूवुस्तिमितेक्षणाः
 किमेतदितिसिद्धानांदिविचिंतयतांतदा ४६
 बभूववारुणीदेवीमदाघूर्णितलोचना
 कृतावर्त्ताततस्तस्मात्प्रस्वलंतीपदेपदे ४७
 एकवस्त्रामुक्तकेशीरक्तांतस्तब्धलोचना
 अहंबलप्रदादेवीमांवागृह्णन्तुदानवाः ४८
 अशुचिंवारुणींमत्वात्यक्तवंतस्तदासुराः
 जगृहुस्तांतदादैत्याग्रहणान्तेसुराभवत् ४९
 मंथनेपारिजातोभूद्देवश्रीनंदनोद्भुतः
 रूपौदार्यगुणोपेतास्ततश्चाप्सरसांगणाः ५०
 षष्टिकोट्यस्तदाजातास्सामान्यादेवदानवैः
 सर्वास्ताःकृतपूर्वास्तुसामान्याःपुण्यकर्मणा ५१
 ततःशीतांशुरभवद्देवानांप्रीतिदायकः
 ययाचेशंकरोदेवोजटाभूषणकृन्मम ५२
 भविष्यतिनसंदेहोगृहीतोयंमयाशशी
 अनुमेनेचतंब्रह्माभूषणायहरस्यतु ५३
 ततोविषंसमुत्पन्नंकालकूटंभयावहं
 तेनचैवार्दितास्सर्वेदानवाःसहदैवतैः ५४
 महादेवेनतत्पीतंविषंगृह्ययदृच्छया
 तस्यपानान्नीलकंठस्तदाजातोमहेश्वरः ५५

पीतावशेषं नागास्तु क्षीराब्धेस्तु समुत्थितम्
 ततो धन्वंतरिर्जातः श्वेतांबरधरः स्वयम् ५६
 विभ्रत्कमंडलुं पूर्णममृतस्य समुत्थितः
 ततः स्वस्थमनस्कास्ते वैद्यराजस्य दर्शनात् ५७
 ततश्चाश्वः समुत्पन्नो नागश्चैरावतस्तथा
 ततस्फुरत्कांतीमतिविकासिकमलेस्थिता ५८
 श्रीर्देवी पयसस्तस्मादुत्थिता धृतपंकजा
 तां तुष्टुर्मुदायुक्ताः श्रीसूक्तेन महर्षयः ५९
 विश्वावसुमुखास्तस्या गंधर्वाः पुरतोजगुः
 घृताची प्रमुखास्तत्र न नृतुश्चाप्सरोगणाः ६०
 गंगाद्याः सरितस्तोयैः स्नानार्थमुपतस्थिरे
 दिग्गजा हेमपात्रस्थमादाय विमलं जलम् ६१
 स्नापयांचक्रिरे देवीं सर्वलोकमहेश्वरीम्
 क्षीरोदस्तु स्वयंतस्यैमालामम्लानपंकजाम् ६२
 ददौ विभूषणान्यंगे विश्वकर्माचकार ह
 दिव्यमाल्यांबरधरां स्नातां भूषणभूषिताम् ६३
 इंद्राद्याश्चामरगणा विद्याधरमहोरगाः
 दानवाश्च महादैत्याराक्षसाः सहगुह्यकैः ६४
 कन्यामभिलषन्ति स्म ततो ब्रह्मा उवाच ह
 वासुदेव त्वमेवैनां मया दत्तां गृहाण वै ६५
 देवाश्च दानवाश्चैव प्रतिषिद्धामया त्विह
 तुष्टो हं भवतस्तावदलौल्येनेह कर्मणा ६६
 सा तु श्रीर्ब्रह्मणा प्रोक्ता देवि गच्छ स्वकेशवं
 मया दत्तं पतिं प्राप्य मोदस्व शाश्वतीः समाः ६७
 पश्यतां सर्वदेवानां गतावक्षस्थलं हरेः
 ततो वक्षस्थलं प्राप्य देवं वचनमब्रवीत् ६८
 नाहं त्याज्या सदा देवसदैवा देशकारिणी
 वक्षस्थले निवत्स्यामि सर्वस्य जगतः प्रिय ६९
 ततो वलोकिता देवा विष्णुवक्षस्थलस्थया
 लक्ष्म्याराजेंद्रसहसापरां निर्वृतिमागताः ७०

उद्वेगंचपरंजग्मुर्दैत्याविष्णुपराङ्मुखाः
 त्यक्तास्तुदानवालक्ष्म्याविप्रचित्तिपुरोगमाः ७१
 ततस्तेजगृहुर्दैत्याधन्वंतरिकरस्थितम्
 अमृततन्महावीर्य्यदैत्याः पापसमन्विताः ७२
 माययालोभयित्वातुविष्णुः स्त्रीरूपसंश्रयः
 आगत्यदानवान्प्राहदीयतांमेकमंडलुः ७३
 युष्माकंवशगाभूत्वास्थास्यामिभवतांगृहे
 तांदृष्ट्वारूपसंपन्नानारीत्रैलोक्यसुंदरीम् ७४
 प्रार्थयानास्सुवपुषंलोभोपहतचेतसः
 दत्त्वामृतं तदा तस्यैततोपश्यन्ततेग्रतः ७५
 दानवेभ्यस्तदादाय देवेभ्यः प्रददेमृतं
 ततः पपुः सुरगणाः शक्राद्यास्तत्तदामृतम् ७६
 उद्यतायुधनिस्त्रिंशादैत्यास्तांस्ते समभ्ययुः
 पीतेमृते च बलिभिर्जितादैत्यचमूस्ततः ७७
 वध्यमानादिशोभेजुः पातालं विविशुश्च ते
 ततो देवामुदायुक्ताः शंखचक्रगदाधरम् ७८
 प्रणिपत्य यथा पूर्वप्रययुस्ते त्रिविष्टपम्
 ततः प्रभृतिते भीष्मस्त्रीलोलादानवाभवन् ७९
 अपध्यातास्तुकृष्णेन गतास्ते तुरसातलम्
 ततः सूर्यः प्रसन्नाभः प्रययौ स्वेन वर्त्मना ८०
 जज्वालभगवांश्चोच्चैश्चारुदीप्तिर्हुताशनः
 धर्मे च सर्वभूतानां तदामतिरजायत ८१
 श्रिया युक्तं च त्रैलोक्यं विष्णुना प्रतिपालितं
 देवास्तु ते तदा प्रोक्ता ब्रह्मणालोकधारिणा ८२
 भवतारं क्षणार्थमया विष्णुर्नियोजितः
 उमापतिश्च देवेशो योगक्षेमं करिष्यतः ८३
 उपास्यमानौ स ततं युष्मत्क्षेमकरौ यतः
 ततः क्षेम्यौ सदा चैतौ भविष्येते वरप्रदौ ८४
 एवमुक्त्वा तु भगवान्जगाम गतिमात्मनः
 अदर्शनं गते देवे सर्वलोकपितामहे ८५

देवलोकंगतेशक्रेस्वलोकंहरिशंकरौ
 प्राप्तौतुतत्क्षणाद्देवौस्थानंकैलासमेवच ८६
 ततस्तुदेवराजेनपालितंभुवनत्रयम्
 एवंलक्ष्मीर्महाभागाउत्पन्नाक्षीरसागरात् ८७
 पुनःख्यात्यांसमुत्पन्नाभृगोरेषासनातनी
 श्रियासहसमुत्पन्नाभृगुणाचमहर्षिणा ८८
 स्वनाम्नानगरीचैवकृतापूर्वसरित्ते
 नर्मदायांमहाराजब्रह्मणाचानुमोदिता ८९
 लक्ष्मीःपुरंस्वपित्रेस्वंसहकुञ्चिकयाऽप्यच
 आगतादेवलोकंसाऽयाचतागत्यवैपुनः ९०
 लोभान्नदत्तं तुपुरंप्रार्थयानायदापुनः
 भृगोःसकाशान्नावापतदाचैवाहकेशवम् ९१
 परिभूतातुपित्राहंगृहीतंनगरंमम
 तस्यहस्तात्त्वमाक्षिप्यपुरंतच्चानयस्वयम् ९२
 तंगत्वापुंडरीकाक्षोदेवश्चक्रगदाधरः
 भृगुंसानुनयंप्राहकन्यायैपुरमर्पय ९३
 कुञ्चिकातालिकेचोभेदीयेतांचप्रसादतः
 भृगुस्तंकुपितः प्राहनार्पयिष्याम्यहंपुरम् ९४
 नलक्ष्म्यास्तत्पुरंदेवमयाचेदंस्वयंकृतम्
 भगवन्नैवदास्यामित्यजाक्षेपंतुकेशव ९५
 तंप्राहदेवोभूयोपिलक्ष्म्यास्तत्पुरमर्पय
 सर्वथातुत्वयात्याज्यंवचनान्मेमहामुने ९६
 ततःकोपसमाविष्टोभृगुरप्याहकेशवम्
 पक्षपातेनमांसाधोभार्यायाबाधसेधुना ९७
 नृलोकेदशजन्मानिलप्स्यसेमधुसूदन
 भार्यायास्तेवियोगेनदुःखान्यनुभविष्यसि ९८
 एवंशापंददौतस्मैभृगुःपरमकोपनः
 विष्णुनाचपुनस्तस्यदत्तःशापोमहात्मना ९९
 नचापत्यकृतांप्रीतिंप्राप्स्यसेमुनिपुंगव
 शापंदत्त्वाऋषेस्तस्यब्रह्मलोकंजगामह १००

पद्मजन्मानमाहेदं दृष्ट्वा देवस्तु केशवः
 भगवंस्तव पुत्रोऽसौ भृगुः परमकोपनः १०१
 निष्कारणं च तेनाहं शप्तो जन्मानि मानुषे
 लप्स्यसे दशधा त्वंहिततो दुःखान्यनेकशः १०२
 भार्यावियोगजापीडाबलपौरुषनाशिनी
 त्यक्त्वा चाहमिमं लोकं शयिष्ये च महोदधौ १०३
 देवकार्येषु सर्वेषु पुनश्चावाहनं क्रियाः
 तथा ब्रुवंतं तं देवं ब्रह्मालोकगुरुस्तदा १०४
 प्रसादनार्थं विष्णोस्तुस्तुतिमेतां चकार ह
 त्वया सृष्टं जगदिदं पद्मनाभौ विनिःसृतम्
 तत्र चाहं समुत्पन्नस्तव वश्यश्च केशव १०५
 त्वं त्राता सर्वलोकानां स्रष्टा त्वं जगतः प्रभो
 त्रैलोक्यं न त्वया त्याज्यमेष एव वरो मम १०६
 दशजन्ममनुष्येषु लोकानां हितकाम्यया
 स्वयं कर्त्तान्ते शक्तः शापदानाय कोपि वा १०७
 कोयं भृगुः कथं तेन शक्यं शप्तुं जनार्दन
 मानयस्व सदा विप्रान् ब्राह्मणास्ते तनुस्त्वयम् १०८
 योगनिद्रामुपास्व त्वं क्षीराब्धौ स्वपिहीश्वर
 कार्यकाले पुनस्त्वां तु बोधयिष्यामि माधव १०९
 भगवन्नेषतावत्तु त्वच्छक्त्या चोपवृंहितः
 सर्वकार्यकरः शक्रस्तवैवांशेन शत्रुहा ११०
 त्रैलोक्यं पालयन्नेव त्वदाज्ञां सकरिष्यति
 एवंस्तु तस्तदा विष्णुर्ब्रह्माणमिदमुक्तवान् १११
 सर्वमेतत्करिष्यामि यन्मां ज्ञापयसे प्रभो
 अदर्शनं गतो देवो ब्रह्मा तं नाभिजज्ञिवान् ११२
 गते देवे तदा विष्णौ ब्रह्मालोकपितामहः
 भूयश्चकार वै सृष्टिं लोकानां प्रभवः प्रभुः ११३
 तं दृष्ट्वा तारदः प्राह वाक्यं वाक्यविदां वरः
 सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात्
 सर्वव्यापी भुवः स्पर्शादध्यतिष्ठद्दशांगुलम् ११४

यद्भूतं यच्च वैभाव्यं सर्वमेव भवान्यतः
 ततो विश्वमिदं तात त्वत्तोभूतं भविष्यति ११५
 त्वत्तोयज्ञः सर्वहुतः पृषदाज्यं पशुर्द्विधा
 ऋचस्त्वत्तोथ सामानि त्वत्त एवाभिजज्ञिरे ११६
 त्वत्तोयज्ञास्त्वजायंत त्वत्तोश्वाश्चैव दंतिनः
 गावस्त्वत्तः समुद्भूताः त्वत्तो जाता वयोमृगाः ११७
 त्वन्मुखाद्ब्राह्मणा जातास्त्वत्तः क्षत्रमजायत
 वैश्यास्तवोरुजाः शूद्रास्तव पद्भ्यां समुद्भूताः ११८
 अक्षणोः सूर्यो निलः श्रोत्राच्चंद्रमामनसस्तव
 प्राणोऽंतः सुषिराज्जातो मुखादग्निरजायत ११९
 नाभितोगगनं द्यौश्च शिरसः समवर्त्तत
 दिशः श्रोत्रात्क्षितिः पद्भ्यां त्वत्तः सर्वमभूदिदम् १२०
 न्यग्रोधः सुमहानल्पेयथा बीजे व्यवस्थितः
 ससर्ज विश्वमखिलं बीजभूते तथा त्वयि १२१
 बीजांकुरसमुद्भूतो न्यग्रोधः समुपस्थितः
 विस्तारं च यथा याति त्वत्तः सृष्टौ तथा जगत् १२२
 यथा हिकदली नान्यात्वक्पत्रेभ्योऽभिदृश्यते
 एवं विश्वमिदं नान्यत्त्वत्स्थमीश्वरदृश्यते १२३
 ह्लादिनी त्वयि शक्तिस्सा त्वय्येका सह भाविनी
 ह्लादतापकरी मिश्रा त्वयिनो गुणवर्जिते १२४
 पृथग्भूतैकभूताय सर्वभूताय ते नमः
 व्यक्तं प्रधानं पुरुषो विराट्सम्राट् तथा भवान् १२५
 सर्वस्मिन् सर्वभूतस्त्वं सर्वः सर्वस्वरूपधृक्
 सर्वत्वत्तः समुद्भूतं नमः सर्वात्मने ततः १२६
 सर्वात्मकोऽसि सर्वेश सर्वभूतस्थितो यतः
 कथयामि ततः किं ते सर्वं वेत्सि हृदि स्थितं १२७
 यो मे मनोरथो देव सफलः स त्वया कृतः
 तप्तं सुतप्तं सफलं यद्दृष्टोऽसि जगत्पते १२८
 ब्रह्मोवाच
 तपसस्तत्फलं पुत्रयद्दृष्टो हं त्वया धुना

मद्दर्शनंहिविफलंनारदेहनजायते १२६

वरंवरयतस्मात्त्वंयथाभिमतमात्मनः

सर्वसंपद्यतेतातमयिदृष्टिपथंगते १३०

नारदउवाच

भगवन्सर्वभूतेशसर्वस्यास्तेभवान्हृदि

किमज्ञातंतवस्वामिन्मनसायन्मयेप्सितम् १३१

कृतात्वयायथासृष्टिर्मयादृष्टातथाविभो

तेनमेकौतुकंजातंदृष्ट्वादेवर्षिदानवान् १३२

पुलस्त्यउवाच

नारदस्यपितातुष्टोब्रह्मादेवोदिवस्पतिः

नारदायवरंप्रादादृषीणामुत्तमोभवान् १३३

भवितामत्प्रसादेनकलिकेलिकथाप्रियः

गतिश्चतेऽप्रतिहतादिविभूमौरसातले १३४

यज्ञोपवीतसूत्रेणयोगपट्टावलंबिका

छत्रिकाचतथावीणाअलंकारायतेनघ १३५

विष्णोः समीपेरुद्रस्यतथाशक्रस्यनारद

द्वीपेषुपार्थिवानांतुसदाप्रीतिंचलप्स्यसे १३६

वर्णानांतुभवान्शास्तावरोदत्तोमयातव

तिष्ठपुत्रयथाकामंसेव्यमानःसुरैर्दिवि १३७

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डे लक्ष्म्युत्पत्तिर्नामचतुर्थोऽध्यायः ४

पञ्चमोऽध्यायं

भीष्मउवाच

कथंसतीदक्षसुतादेहंत्यक्तवतीशुभा

दक्षयज्ञस्तुरुद्रेणविध्वस्तःकेनहेतुना १

एतन्मेकौतुकंब्रह्मन्कथंदेवोमहेश्वरः

जगामाथक्रोधवशंत्रिपुरारिर्महायशाः २

पुलस्त्यउवाच

गंगाद्वारेपुराभीष्मदक्षोयज्ञमथारभत्

तत्रदेवासुरगणाः पितरोथमहर्षयः ३

समाजग्मुर्मुदायुक्ताः सर्वेदेवाःसवासवाः
 नागायक्षाःसुपर्णाश्चवीरुदोषधयस्तथा ४
 कश्यपोभगवानत्रिः पुलस्त्यःपुलहःक्रतुः
 प्रचेतसोंगिराश्चैववसिष्ठश्चमहातपाः ५
 तत्रवेदींसमांकृत्वाचातुर्होत्रंन्यवेशयत्
 होतावसिष्ठस्तत्रासीदंगिराध्वर्युसत्तमः ६
 बृहस्पतिरथोद्गाताब्रह्मावैनारदस्तथा
 यज्ञकर्मप्रवृत्तौतुह्यमानेषुचाग्निषु ७
 आगतावसवः सर्वआदित्याद्वादशैवतु
 अश्विनौमरुतश्चैवमनवश्चचतुर्दश ८
 एवंयज्ञेप्रवृत्तेतुह्यमानेषुचाग्निषु
 विभूतिंतांपरांतत्रभक्ष्यभोज्यकृतांशुभाम् ९
 आलोक्यसर्वतोभूमिंसमंतादशयोजनम्
 महावेदीकृतातत्रसर्वैस्तत्रसमन्वितैः १०
 सर्वान्देवान्शक्रमुख्यान्यज्ञेदृष्ट्वासतीशुभा
 तदासानुनयंवाक्यंप्रजापतिमभाषत ११
 सत्युवाच
 एरावतंसमारूढोदेवराजः शतक्रतुः
 पत्न्याशच्यासहायातः कृतावासःशतक्रतुः १२
 पापानांयोयमयिताधर्मेणाधर्मिणांप्रभुः
 पत्न्याधूमोर्णयासार्द्धमिहायातः सदृश्यते १३
 यादसांचपतिर्देवोवरुणोलोकभावनः
 गौर्य्यापत्न्यासहायातः प्रचेतामंडपेत्विह १४
 सर्वयक्षाधिपोदेवः पुत्रोविश्रवसोमुनेः
 पत्न्यात्विहसमायातः सहदेव्याधनाधिपः १५
 मुखं यः सर्वदेवानांजंतूनामुदरेस्थितः
 वेदायदर्थमुत्पन्नास्सोयंयज्ञमुपागतः १६
 निऋतीराक्षसेन्द्रोऽसौदिक्पतित्वेनियोजितः
 सचत्विहागतस्तातपत्न्यासार्द्धक्रताविह १७
 आयुःप्रदोजगत्यस्मिन्ब्रह्मणानिर्मितः पुरा

प्राणोपानोव्यानउदानस्समानाह्वयस्तथा १८
 एकोनपंचाशत्केनगणेनपरिवारितः
 यज्ञेप्रजापतिश्चासौवायुर्देवः समागतः १९
 द्वादशात्माग्रहाध्यक्षः चक्षुषीजगतस्त्वह
 पातिवैभुवनंसर्वदेवानां यः परायणः २०
 आयुषश्चवनानांचदिवसानांपतिर्हियः
 संज्ञापतिरिहायातो भास्करोलोकपावनः २१
 अत्रिवंशसमुद्भूतोद्विजराजोमहायशः
 नयनानंदजननोलोकनाथोधरातले २२
 ओषधीनांपतिश्चापिवीरुधामपिसर्वशः
 उडुनाथः सपत्नीकइहायातः शशीतव २३
 वसवोष्टौसमायाताअश्विनौचसमागतौ
 वृक्षोवनस्पतिश्चापिगन्धर्वाप्सरसांगणाः २४
 विद्याधराभूतसंघाबेतालायक्षराक्षसाः
 पिशाचाश्चोग्रकर्माणस्तथान्येजीवहारकाः २५
 नद्योनदाः समुद्राश्चद्वीपाश्चसहपर्वतैः
 ग्राम्यारण्याश्चपशवोयदिङ्गयच्चनेङ्गति २६
 कश्यपोभगवानत्रिर्वसिष्ठश्चापैरैःसह
 पुलस्त्यःपुलहश्चैवसनकाद्यामहर्षयः २७
 पुण्याराजर्षयश्चैवपृथिव्यांयेचपार्थिवाः
 वर्णाश्चाश्रमिणश्चैवसर्वेयेकर्मकारिणः २८
 किमत्रबहुनोक्तेनब्राह्मीसृष्टिरिहागता
 भगिन्योभागिनेयाश्चभगिनीपतयस्त्वमे २९
 स्वभार्यासहिताःसर्वेसपुत्रास्सहबांधवाः
 त्वयासमर्चिताःसर्वेदानमानपरिग्रहैः ३०
 आमंत्रणमंत्रितानांसर्वेषांमाननाकृता
 एकएवात्रभगवान्पतिर्मेनसमागतः ३१
 विनातेनत्वदंसर्वशून्यवत्प्रतिभातिमे
 मन्येचाहंतुभवतापतिर्मेननिमंत्रितः ३२
 विस्मृतस्तेभवेन्नूनंसर्वशंसतुमेभवान्

पुलस्यउवाच

तस्यास्तदुक्तं वचनं श्रुत्वा दक्षः प्रजापतिः ३३
 पतिस्नेहसमायुक्तां प्राणेष्वपि गरीयसीम्
 अंकमारोप्यतां बालां साध्वीं पतिपरायणाम् ३४
 पतिव्रतां महाभागां पतिप्रियहितैषिणीम्
 प्राह गंभीरभावेन शृणु वत्से यथा तथम् ३५
 येनाद्यकारणेनेह पतिस्तेन निमंत्रितः
 कपालपात्रधृक् च र्मीभस्मावृततनुस्तथा ३६
 शूलीमुण्डीचनग्रश्च श्मशानेरमते सदा
 विभूत्याङ्गानि सर्वाणि परिमार्ष्टि च नित्यशः ३७
 व्याघ्रचर्मपरीधानो हस्तिचर्मपरिच्छदः
 कपालमालं शिरसि खट्वागंचक्रे स्थितं ३८
 कट्यां वै गो न संबध्वालिगेऽन्स्थावलयंतथा
 पन्नगानां तुराजानमुपवीतंच वासुकिम् ३९
 कृत्वा भ्रमति चानेन रूपेण सततं क्षितौ
 नग्नागणाः पिशाचाश्च भूतसंघाह्यनेकशः ४०
 त्रिनेत्रश्च त्रिशूलीचगीतनृत्यरतस्सदा
 कुत्सितानि तथान्यानि सदा ते कुरुते पतिः ४१
 त्रपाकरो भवेन्मह्यं देवानां संनिधिः कथं
 कीदृक् च वसनंतस्य केतनं प्रति नार्हति ४२
 एतैर्दोषैर्मया वत्से लोकानां चैव लज्जया
 नाह्वानंतु कृतंतस्य कारणेन मया सुते ४३
 यज्ञस्यास्य समाप्तौ तु पूजां कृत्वा त्वया सह
 आनीय तव भर्तारं त्वया सह त्रिलोचनम् ४४
 त्रैलोक्यस्याधिकां पूजां करिष्यामि च सत्कृतैः
 एतत्ते सर्वमाख्यातं त्रपायाः कारणं महत् ४५
 नात्र मन्युस्त्वया कार्यः सर्वः स्वभागमर्हति
 अन्यजन्म निर्यैर्यादृक् कृतं कर्म शुभाशुभम् ४६
 इह जन्मनितेतादृक् पुत्रिके भुंजते फलम्
 परितापं मा कृथास्त्वं फलं भुंक्ष्वपुनराकृतम् ४७

श्रियंपरगतांदृष्टारूपसौभाग्यशोभनाम्
 रूपंचकांतिसौभाग्यंरम्याण्याभरणानिच ४८
 कुलेमहतिवैजन्मवपुश्चातीवसुंदरम्
 पूर्वभाग्यैस्तुलभ्यन्तेनरैरेतानिसुव्रते ४९
 मात्मानंपरिनिदेशामाचभाग्यानि सुव्रते
 फलंचैवंविधिकृतंदातुंकस्यतुकःक्षमः ५०
 नास्तिवैबलवान्कश्चिन्नमूढोनचपंडितः
 पांडित्यंचबलंचैवजायतेपूर्वकर्मणः ५१
 एतेदेवादिवंप्राप्ताःशोभमानाःस्थिताश्चिरम्
 पुण्येनतपसाचैवक्षेत्रेषुविविधेषुच ५२
 यदेभिरार्जितंपुण्यंतस्यैतेफलभागिनः
 एवमुक्ताततः सातुसतीभीष्मरुषान्विता ५३
 विनिंदमानापितरंक्रोधेनारुणितेक्षणा
 एवमेतद्यथातातत्वयाचोक्तंममाग्रतः ५४
 सर्वोजनःपुण्यभागीपुण्येनलभतेश्रियं
 पुण्येनलभतेजन्मपुण्येभोगाःप्रतिष्ठिताः ५५
 तदयंजगतामीशःसर्वेषामुत्तमोत्तमः
 स्थानान्येतानिसर्वेषांदत्तान्येतेनधीमता ५६
 येगुणास्तस्यदेवस्यवक्तुंजिह्वापिवेधसः
 नशक्ता ख्यापनेतस्यदेवस्यपरमेष्ठिनः ५७
 भस्मास्थिचकपालानिश्मशानेवसतिस्तथा
 गोनसाद्याश्चयेसर्पाः सर्वेतेभूषणीकृताः ५८
 भूतप्रेतगणास्तस्यपिशाचागुह्यकास्तथा
 एषधाताविधाताचएषपालयितादिशः ५९
 प्रसादेनचरुद्रस्यप्राप्तस्वर्गः पुरंदरः
 यदिरुद्रेस्तिदेवत्वंयदिसर्वगतःशिवः ६०
 सत्येनतेनतेयज्ञंविध्वंसयतुशंकरः
 यद्यस्तिमेतपःकिंचित्कश्चिद्धर्मोथवाकृतः ६१
 फलेनतस्यधर्मस्ययज्ञस्तेनाशमर्हति
 प्रियाहंयदिदेवस्ययदिमांतारयिष्यति ६२

तेनसत्येनतेगर्वःसमाप्तिमभिगच्छतु
 इत्युक्त्वायोगमास्थायस्वदेहस्थेनतेजसा ६३
 निर्ददाहतदात्मानंसदेवासुरपन्नगैः
 किंकिमेतदितिप्रोक्तेगंधर्वगणगुह्यकैः ६४
 गंगाकूलेतदामुक्तोदेहोवैक्रुद्धयातया
 सौनकंनामतत्तीर्थंगंगायाःपश्चिमेतटे ६५
 श्रुत्वारुद्रस्तुतद्वार्त्तापल्यानाशसुदुःखितः
 हंतुंयज्ञंधीरभवत्देवानामिहपश्यताम् ६६
 गणकोटिःसमादिष्टाग्रहावैनायकास्तथा
 भूतप्रेतपिशाचाश्चदक्षयज्ञविनाशने ६७
 तैर्गत्वाविबुधास्सर्वेयज्ञेनिर्जित्यनाशिताः
 हतेयज्ञेतदादक्षोनिरुत्साहोनिरुद्यमः ६८
 उपगम्याब्रवीत्त्रस्तोदेवदेवंपिनाकिनम्
 नज्ञातोसिमयादेवदेवानांप्रभुरीश्वरः ६९
 त्वमस्यजगतोधीशःसुरास्सर्वेत्वयाजिताः
 कृपांकुरुमहेशानगणान्सर्वान्निवर्त्तय ७०
 गणैर्नानाविधैर्घोरैर्नानाभूषणभूषितैः
 नानावदनदंतौष्ठैर्नानाप्रहरणोद्यतैः ७१
 नानानागेंद्रसंदष्टजटाभारोपशोभितैः
 सुदृढोद्धतदर्पाढ्यैर्घोरैर्घोरनिघातिभिः ७२
 कामरूपैरकांतैश्चर्षवकामसमन्वितैः
 अनिवार्यबलैश्चोग्रैर्योगिभिर्योगगामिभिः ७३
 व्यालोलकेसरजटैर्दंष्ट्रोत्कटहसन्मुखैः
 करींद्रकरटाटोपपाटवैःसिंहदेहिभिः ७४
 केचित्परमदाघ्राणधूर्णद्दीपसमप्रभैः
 विचित्रचित्रवसनैर्द्धीरधीरवारदिभिः ७५
 मृगव्याघ्रसिंहरुतैस्तरुवजिनधारिभिः
 भुजंगहारवलयकृतयज्ञोपवीतकैः ७६
 शूलासिपट्टिशधरैःपरशुप्रासहस्तकैः
 वज्रक्रकचकोदंडकालदंडास्त्रपाणिभिः ७७

गणेश्वरैःसुदुर्द्धर्षैर्वृतःसूर्योग्रहैरिव
 देवदेवमहादेवनष्टोयज्ञोदिवंगतः ७८
 मृगरूपधरोभूत्वाभयभीतस्तुशंकर
 नमःशङ्खाभदेवायसगणायसनंदिने ७९
 वृषासनायसोमायक्रतुकालांतकायच
 नमोदिक्चर्मवस्त्रायनमस्तेतीव्रतेजसे ८०
 ब्रह्मणेब्रह्मदेहायब्रह्मण्यायामितायच
 गिरीशायसुरेशायईशानायनमोनमः ८१
 रुद्रायप्रतिवज्रायशिवायक्रथनायच
 सुरासुराधिपतयेयतीनांपतयेनमः ८२
 धूम्रोग्रायविरूपाययज्वनेघोररूपिणे
 विरूपाक्षाशुभाक्षायसहस्राक्षायवैनमः ८३
 मुंडायचंडमुण्डायवरखट्वाङ्गधारिणे
 कव्यरूपायहव्यायसर्वसंहारिणेनमः ८४
 भक्तानुकंपिनेत्यर्थरुद्रजाप्यस्तुतायच
 विरूपायसुरूपायरूपाणांशतकारिणे ८५
 पंचास्यायशुभास्यायचंद्रास्यायनमोनमः
 वरदायवरार्हायकूर्मायचमृगायच ८६
 लीलालकशिखंडायकमंडलुधरायच
 विश्वनाम्नेथविश्वायविश्वेशायनमोनमः ८७
 त्रिनेत्रत्राणमस्माकंत्रिपुरघ्नविधीयतां
 वाङ्मनःकायभावैस्तुप्रपन्नस्यमहेश्वर ८८
 एवंस्तुतस्तदादेवोदक्षेणापन्नदेहिना
 दिव्येनानेनस्तोत्रेणभृशमाराधितस्तदा ८९
 समग्रंतेयज्ञफलंमयादत्तंप्रजापते
 सर्वकामप्रसिद्ध्यर्थफलंप्राप्स्यस्यनुत्तमम् ९०
 एवमुक्तोभगवताप्रणम्याथसुरेश्वरम्
 जगामस्वनिकेतंतुगणानामेवपश्यताम् ९१
 पत्न्याःशोकेनवैदेवोगंगाद्वारेतदास्थितः
 तांसतींचिंतयानस्तुक्वनुसामेप्रियागता ९२

तस्यशोकाभिभूतस्यनारदोभवसंन्निधौ
 सातेसतीयादेवेशभार्याप्राणसमामृता ६३
 हिमवद्बहितासाचमनागर्भसमुद्भवा
 जग्राहदेहमन्यंसावेदवेदार्थवेदिनी ६४
 श्रुत्वादेवस्तदाध्यानमवतीर्णामपश्यत
 कृतकृत्यमथात्मानंकृत्वादेवस्तदास्थितः ६५
 संप्राप्तयौवनादेवीपुनरेवविवाहिता
 एवंहिकथितंभीष्मयथायज्ञोहतःपुरा ६६

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेदक्षयज्ञविध्वंसोनामपञ्चमोऽध्यायः ५

षष्ठोऽध्यायः

भीष्मउवाच

देवानांदानवानांचगंधर्वोरगरक्षसाम्
 उत्पत्तिंविस्तरेणेमांगुरोब्रूहियथाविधि १
 पुलस्त्यउवाच
 संकल्पाद्दर्शनात्स्पर्शात्पूर्वेषांसृष्टिरुच्यते
 दक्षात्प्राचेतसादूर्ध्वसृष्टिर्मैथुनसंभवा २
 यथाससर्जचैवासौतथैवशृणुकौरव
 यदातुसृजतस्तस्यदेवर्षिगणपन्नगान् ३
 नवृद्धिमगमल्लोकस्तदामैथुनयोगतः
 दक्षःपुत्रसहस्राणितदासिकन्यामजीजनत् ४
 तांस्तुदृष्ट्वामहाभागान्सिसृक्षून्विविधाःप्रजाः
 नारदःप्राहहर्यश्चान्दक्षपुत्रान्समागतान् ५
 भुवःप्रमाणंसर्वतुज्ञात्वोर्द्धमधएववा
 ततःसृष्टिंविशेषेणकुरुध्वमृषिसत्तमाः ६
 तेतुतद्वचनंश्रुत्वाप्रयाताःसर्वतोदिशम्
 अद्यापिननिवर्त्ततेसमुद्रादिवसिंधवः ७
 हर्यश्वेषुप्रणष्टेषुपुनर्दक्षःप्रजापतिः
 वीरिण्यामेवपुत्राणांसहस्रमसृजत्प्रभुः ८
 शबलाश्वानामतेचसमेताःसृष्टिकर्मणि

नारदोनुगतान्प्राहपुनस्तान्पूर्ववन्मुनिः ६
 भुवःप्रमाणं सर्वतुज्ञात्वाभ्रातृनथोपुनः
 आगत्यचपुनःसृष्टिंकरिष्यथविशेषतः १०
 तेपितेनैवमार्गेणजग्मुर्भ्रात्रनुगास्तदा
 ततःप्रभृतिनभ्रातुःकनीयान्मार्गमिच्छति ११
 अन्वेष्टादुःखमाप्नोतितेनतत्परिवर्जयेत्
 ततस्तेष्वपिनष्टेयुषष्टिकन्याःप्रजापतिः १२
 वीरिण्यांजनयामासदक्षःप्राचेतसस्तदा
 प्रादात्सदशधर्मायकश्यपायत्रयोदश १३
 विंशतिसप्तसोमायचतस्रो रिष्टनेमिने
 द्वेचैवभृगुपुत्रायद्वेकृशाश्वायधीमते १४
 द्वेचैवांगिरसेप्रादात्तासांनामानिविस्तरात्
 शृणुत्वंदेवमातृणांप्रजाविस्तारमादितः १५
 अरुंधतीवसुर्जामिर्लम्बाभानुर्मरुत्वती
 संकल्पाचमुहूर्ताचसाध्याविश्वाचभामिनी १६
 धर्मपत्न्यःसमाख्यातास्तासांपुत्रान्निबोधमे
 विश्वेदेवास्तुविश्वायाःसाध्यासाध्यानजीजनत् १७
 मरुत्वत्यांमरुत्वंतोवसोस्तुवसवस्तथा
 भानोस्तुभानवोजातामूहूर्तायामुहूर्तजाः १८
 लंबायांघोषनामानोनागवीथीतुजामिजा
 पृथिवीतलसंभूतमरुंधत्यामजायत १९
 संकल्पायास्तुसंकल्पावसुसृष्टिनिधारय
 ज्योतिष्मतंश्चयेदेवाव्यापकाःसर्वतोदिशम् २०
 वसवस्तेसमाख्यातास्तेषांनामनिमेशृणु
 आपोध्रुवश्चसोमश्चधरश्चैवानिलोनलः २१
 प्रत्यूषश्चप्रभासश्चवसवोष्टौप्रकीर्तिताः
 आपस्यपुत्राश्चत्वारःश्रान्तोवैतरण्डएवच २२
 अपिशांतोमुनिर्वभ्रुर्यज्ञरक्षाधिकारिणः
 ध्रुवस्यकालःपुत्रस्तुवर्चाःसोमादजायत २३
 द्रविणोहव्यवाहश्चधरपुत्राविमौस्मृतौ

कल्पांतस्थस्ततःप्राणोरमणःशिशिरोपिच २४
 मनोहरोधवश्चाथशिवोवाथहरेःसुताः
 शिवोमनोजवंपुत्रमविज्ञातगतिप्रदम् २५
 अवापचानलःपुत्रानग्निप्रायगुणांस्ततः
 तत्रशाखोविशाखश्चनिगमेषुस्वयंभुवः २६
 अपत्यंकृत्तिकानांचकार्तिकेयस्ततःस्मृतः
 प्रत्यूषस्यऋभुःपुत्रोमुनिर्नामाथदेवलः २७
 विश्वकर्माप्रभासस्यपुत्रःशिल्पीप्रजापतिः
 प्रासादभवनोद्यानप्रतिमाभूषणादिषु २८
 तटाकारामकूपेषुत्रिदशानांचवर्द्धकिः
 अजैकपादहिर्बुध्न्योविरूपाक्षोथैरैवतः २९
 हरश्चबहुरूपश्चत्र्यंबकश्चसुरेश्वरः
 सावित्रश्चजयंतश्चपिनाकीचापराजितः ३०
 एतेरुद्रास्समाख्याताएकादशगणेश्वराः
 एतेषांमानसानांतुत्रिशूलवरधारिणाम् ३१
 कोट्यश्चतुरशीतिस्तुतत्पुत्राश्चाक्षयामताः
 दिक्षुसर्वासुयेरक्षांप्रकुर्वन्तिगणेश्वराः ३२
 एतेवैपुत्रपौत्राश्चसुरभीगर्भसंभवाः
 कश्यपस्यप्रवक्ष्यामिपुत्रपौत्रादिपत्निषु ३३
 अदितिर्दितिर्दनुश्चैवअरिष्टासुरसातथा
 सुरभिर्विनताचैवताम्राक्रोधवशाइरा ३४
 कद्रूखसामुनिस्तद्वत्तासुपुत्रान्निबोधमे
 तुषितानामयेदेवाश्चाक्षुषस्यांतरेमनोः ३५
 वैवस्वतंतरेचैवआदित्याद्वादशस्मृताः
 इन्द्रोधाताभगस्त्वष्टामित्रोऽथवरुणोऽयमा ३६
 विवस्वान्सवितापूषाअंशुमान्विष्णुरेवच
 एतेसहस्रकिरणाआदित्यादाद्वशस्मृताः ३७
 मारीचात्कश्यपाज्जाताःपुत्रास्तेऽदितिनंदनाः
 कृशाश्चस्यऋषेःपुत्रादेवप्रहरणाःस्मृताः ३८
 एतेदेवगणास्तातप्रतिमन्वंतरेषुच

उत्पद्यंतेविलीयंतेकल्पेकल्पेतथैवच ३९
 दितिःपुत्रद्वयंलेभेकश्यपादितिनःश्रुतम्
 हिरण्यकशिपुंचैवहिरण्याक्षंतथैवच ४०
 हिरण्यकशिपोस्तद्वज्रातंपुत्रचतुष्टयम्
 प्रह्लादश्चानुह्लादश्चसंह्लादोह्लादएवच ४१
 प्रह्लादपुत्रात्रायुष्मान्शिबिर्वाष्कलिरेवच
 विरोचनश्चतुर्थस्तुसबलिपुत्रमाप्तवान् ४२
 बलेःपुत्रशतंत्वासीद्वाणज्येष्ठंततोनृप
 धृतराष्ट्रस्तथासूर्योविवस्वानंशुतापनः ४३
 निकुम्भनामागुर्वक्षःकुक्षिर्भौमोथभीषणः
 एवमन्येतुबहवोबाणोज्येष्ठोगुणाधिकः ४४
 बाणस्सहस्रबाहुस्तु सर्वास्त्रगुणसंयुतः
 तपसातोषितोयस्यपुरेवसतिशूलधृत् ४५
 महाकालत्वमगमत्सार्थ्ययस्यपिनाकिनः
 हिरण्याक्षस्यपुत्रोभूदंधकोनामनामतः ४६
 भूतसंतापनश्चैवमहानागस्तथैवच
 एतेभ्यःपुत्रपौत्राणांकोटयः सप्तसप्ततिः ४७
 महाबलामहाकायानानारूपामहौजसः
 दनुःपुत्रशतंलेभेकश्यपाद्वरदर्पितम् ४८
 विप्रचित्तिःप्रधानोभूदेषांमध्येमहाबलः
 द्विरष्टमूर्द्धाशकुनिस्तथाशंकुशिरोधरः ४९
 अयोमुखःशंबरश्चकपिलोवामनस्तथा
 मरीचिर्मागधश्चैवहरिर्गजशिरास्तथा ५०
 निद्राधरश्चकेतुश्चकेतुवीर्यःशतक्रतुः
 इन्द्रमित्रग्रहश्चैवबज्रनाभस्तथैवच ५१
 एकवस्त्रोमहाबाहुर्बज्राक्षस्तारकस्तथा
 असिलोमापुलोमाचविकुर्वाणोमहासुरः ५२
 स्वर्भानुर्वृषपर्वाचएवमाद्यादनोस्सुताः
 स्वर्भानोः सुप्रभाकन्याशचीचैवपुलोमजा ५३
 उपदानवीमयस्यासीत्तथामंदोदरीकुहूः

शर्मिष्ठासुंदरीचैवचंडाचवृषपर्वणः ५४
 पुलोमाकालकाचैववैश्वनरसुतेउभे
 बह्वपत्योमहासत्वोमारीचस्यपरिग्रहः ५५
 तयोःषष्टिसहस्राणिदानवानांपुराभवन्
 पौलोमान्कालखंजांश्चमारीचोजनयत्पुरा ५६
 अवध्यायेनराणांवैहिरण्यपुरवासिनः
 चतुर्मुखाल्लब्धवरायेहताविजयेनतु ५७
 विप्रचित्तिः सिंहिकायांनवपुत्रानजीजनत्
 हिरण्यकशिपोर्येवैभागिनेयास्त्रयोदश ५८
 कंसः शंखश्चराजेन्द्रनलोवातापिरेवच
 इल्वलोममुचिश्चैवखसृमश्चांजनस्तथा ५९
 नरकःकालनाभश्चपरमाणुस्तथैवच
 कल्पवीर्यश्चविख्यातोदनुवंशविवर्द्धनः ६०
 संह्लादस्यतुदैत्यस्यनिवातकवचाःकुले
 अबध्याःसर्वदेवानांगंधर्वोरगराक्षसाम् ६१
 येहताबलमाश्रित्यअर्जुनेनरणाजिरे
 षट्कन्याजनयामासताम्रामारीचवीर्यतः ६२
 शुकींश्येनींचभासींचसुगृध्रींगृध्रिकांशुचिम्
 शुकीशुकानुलूकांश्चजनयामासधर्मतः ६३
 श्येनीश्येनांश्चभासीचकुररानप्यजीजनत्
 गृध्रीगृध्रान्सुगृध्रीचपारावतविहंगमान् ६४
 हंससारसकारंडप्लवान्शुचिरजीजनत्
 एतेताम्रासुताःप्रोक्ताविनतायानिशामय ६५
 गरुडः पतगश्रेष्ठोऽरुणश्चेशःपतत्रिणाम्
 सौदामिनीतथाकन्यायेयंनभसिविश्रुता ६६
 संपातिश्चजटायुश्चअरुणस्यसुताबुभौ
 संपातिपुत्रोवभ्रुश्चशीघ्रगश्चातिविश्रुतः ६७
 जटायोः कर्णिकारश्चशतगामीचविश्रुतौ
 तेषामसंख्यमभवत्पक्षिणांपुत्रपौत्रकम् ६८
 सुरसायांसहस्रंतुसर्पाणामभवत्पुरा

सहस्रशिरसांकदूः सहस्रंप्रापसुव्रता ६६
 प्रधानास्तेषु विख्याताष्पडिवंशतिरिन्दम
 शेषवासुकिर्कोटशंखैरावतकंवलाः ७०
 धनंजयमहानीलपद्माश्चतरतक्षकाः
 एलापत्रमहापद्मधृतराष्ट्रबलाहकाः ७१
 शंखपालमहाशंखपुष्पदंष्ट्रं शुभाननाः
 शंखरोमाचनहुषोरमणः पणिनस्तथा ७२
 कपिलोदुर्मुखश्चापिपतंजलिमुखास्तथा
 एषामनंतमभवत्सर्वेषांपुत्रपौत्रकम् ७३
 प्रायशोयत्पुरादग्धंजनमेजयमंदिरे
 रक्षोगणंक्रोधवशासुनामानमजीजनत् ७४
 दंष्ट्रिणानियुतंतेषांभीमसेनादगात्क्षयम्
 दंष्ट्रिगोमायुकाकादीन्महिषीर्गोवराङ्गनाः ७५
 सुरभिर्जनयामासकश्यपात्त्रितयंपुरा
 मुनिर्मुनीनांचगणंगणमप्सरसांतथा ७६
 तथाकिन्नरगंधर्वानरिष्टाजनयद्वहून्
 तृणवृक्षलतागुल्ममिरासर्वमजीजनत् ७७
 खसातुयक्षरक्षांसिजनयामासकोटिशः
 एतेकश्यपदायादाः शतशोथसहस्रशः ७८
 एषमन्वन्तरेभीष्मसर्गः स्वारोविषेस्मृतः
 ततस्त्वेकोनपंचाशन्मरुतः कश्यपाद्वितिः
 जनयामासधर्मज्ञसर्वानमरवल्लभान् ७९

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेषष्ठोऽध्यायः ६

सप्तमोऽध्यायः

भीष्मउवाच

दितेःपुत्राः कथंजातामरुतोदेववल्लभाः
 देवैर्जग्मुश्चसापत्नैः कस्मात्सख्यमनुत्तमम् १

पुलस्त्यउवाच

पुरादैवासुरेयुद्धेहतेषुहरिणासुरैः

पुत्रपौत्रेषुशोकार्तागताभूलोकमुत्तमम् २
 पुष्करेषुमहातीर्थेसरस्वत्यास्तटेशुभे
 भर्तुराराधनपरातपउग्रंचचारह ३
 दितिवैदैत्यमातातुऋषिकार्येणसुव्रता
 फलाहारातपस्तेपेकृच्छ्रचांद्रायणादिभिः ४
 यावद्वर्षशतंसाग्रंजराशोकसमाकुला
 ततःसातपसातप्तावसिष्ठादीनपृच्छत ५
 कथयंतुभवंतोमेपुत्रशोकविनाशनम्
 व्रतंसौभाग्यफलदमिहलोकेपरत्रच ६
 ऊचुर्वसिष्ठप्रमुखाज्येष्ठस्यपूर्णमाव्रतम्
 यस्यप्रसादादभवत्सुतशोकविवर्जिता ७
 भीष्मउवाच
 श्रोतुमिच्छाम्यहंब्रह्मन्ज्येष्ठस्यपूर्णमाव्रतम्
 सुतानेकोनपंचाशद्येनलेभेपुनर्दितिः ८
 पुलस्त्यउवाच
 यद्वसिष्ठादिभिःपूर्वदित्यैसंकथितंव्रतम्
 विस्तरेणतदेवेदंमत्सकाशान्निशामय ९
 ज्येष्ठेमासिसितेपक्षेपौर्णमास्यांयतव्रता
 स्थापयेदव्रणंकुंभंसिततण्डुलपूरितम् १०
 नानाफलयुतंतद्वदिक्षुदंडसमन्वितम्
 सितवस्त्रयुगच्छन्नंसितचंदनचर्चितम् ११
 नानाभक्ष्यसमोपेतंसहिरण्यंतुशक्तिः
 ताम्रपात्रंगुडोपेतंतस्योपरिनिवेशयेत् १२
 तस्मादुपरिब्रह्माणंसौवर्णपद्मकोटरे
 कुर्यात्शर्करयोपेतांसावित्रीतस्यवामतः १३
 गंधंधूपंतयोर्दद्याद्गीतंवाद्यंचकारयेत्
 तदभावेकथंकुर्याद्यथापद्येपितामहः १४
 ब्रह्माह्वयांचप्रतिमांकृत्वागुडमयींशुभाम्
 शुक्लपुष्पाक्षततिलैरर्चयेत्पद्मसंभवम् १५
 ब्राह्मायपादौसंपूज्यजंघेसौभाग्यदायच

विरिंचायोरुयुगमंचमन्मथायेतिवैकटिम् १६
 स्वच्छोदरायेत्युदरमतंद्रायेत्युरोविधेः
 मुखंपद्ममुखायेतिबाहूवैवेदपाणये १७
 नमःसर्वात्मनेमौलिमर्च्चयेच्चापिपंकजम्
 ततःप्रभातेतत्कुंभंब्राह्मणायनिवेदयेत् १८
 ब्राह्मणंभोजयेद्भक्त्यास्वयंतुलवणंविना
 भक्त्याप्रदक्षिणंदद्यादिमंमंत्रमुदीरयेत् १९
 प्रीयतामत्रभगवान्सर्वलोकपितामहः
 तृदयेसर्वलोकानांयस्त्वानंदोभिधीयते २०
 अनेनविधिनासर्वमासिमासिसमाचरेत्
 उपवासीपौर्णमास्यामर्चयेद्ब्राह्ममव्ययम् २१
 फलमेकंचसंप्राश्यशर्वर्याभूतलेस्वपेत्
 ततस्त्रयोदशेमासिघृतधेनुसमन्विताम् २२
 शय्यांदद्याद्विरिंचायसर्वोपस्करसंयुताम्
 ब्रह्माणंकांचनंकृत्वासावित्रींरजतैस्तथा २३
 पद्मात्मकःसृष्टिकर्त्तासावित्रीमुपलभ्यतु
 वस्त्रैर्द्विजंसपत्नीकंपूज्यभक्त्याविभूषणैः २४
 शक्त्यागवादिकंदद्यात्प्रीयतामित्युदीरयेत्
 होमंशुक्लैस्त्रिलैः कुर्याद्ब्रह्मनामानिकीर्तयेत् २५
 गव्येनसर्पिषातद्वत्पायसेनचधर्मवित्
 विप्रेभ्योथधनंदद्यात्पुष्पमालांचशक्तितः २६
 यःकुर्याद्विधिनानेनपौर्णमास्यांस्त्रियोपिवा
 सर्वपापविनिर्मुक्तःप्राप्नोतिब्रह्मसात्म्यताम् २७
 इहलोकेवरान्पुत्रान्सौभाग्यंध्रुवमश्नुते
 योब्रह्मासस्मृतोविष्णुरानंदात्मा महेश्वरः २८
 सुखार्थीकामरूपेणस्मरेद्देवंपितामहम्
 एवंश्रुत्वाचकारासौदितिःसर्वमशेषतः २९
 कश्यपोव्रतमाहात्म्यादागत्यपरयामुदा
 चकारकर्कशांभूयोरूपलावण्यसंयुताम् ३०
 वरैराछंदयामाससातुवब्रेवरंवरम्

पुत्रंशक्रवधार्थायसमर्थचमहौजसम् ३१
 वरयामिमहात्मानंसर्वामरनिषूदनम्
 उवाचकश्यपो वाक्यमिन्द्रहंतारमूर्जितम् ३२
 प्रदास्याम्यहमेतेनकिन्त्वेतत्क्रियतांशुभे
 आपस्तर्बीतुकृत्वेष्टिंपुत्रीयामद्यसुस्तनि ३३
 विधास्यामिततोगर्भस्पृष्ट्वाहंतेस्तनौशुभे
 भविष्यतिशुभोगर्भोदेविशक्रनिषूदनः ३४
 आपस्तर्बीततश्चक्रेपुत्रेष्टिन्द्रविणाधिकाम्
 इन्द्रशत्रोभवस्वेतिजुहावचहविस्त्वरन् ३५
 देवाश्चमुमुहुर्देत्याविमुखाश्चैवदानवाः
 दित्यांगर्भमथाधत्तकश्यपःप्राहतांपुनः ३६
 मुखंतेचंद्रप्रतिमंस्तनौबिल्वफलोपमौ
 अधरौविद्रुमाकारौवर्णश्चातीवशोभनः ३७
 त्वांदृष्ट्वाहंविशालाक्षिविस्मरामिस्विकांतनुम्
 तदेवंगर्भःसुश्रोणिहस्तेनोप्तस्तनौतव ३८
 त्वयायत्नेविधातव्योह्यस्मिन्गर्भेवरानने
 संवत्सरशतंत्वेकमन्स्वतपोवने ३९
 संध्यायानैवभोक्तव्यंगर्भिण्यावरवर्णिनि
 नस्थातव्यंनगंतव्यंवृक्षमूलेषुसर्वदा ४०
 नोपस्करेषुनिविशेन्मुसलोलूखलादिषु
 जलंचनावगाहेतशून्यागारंचवर्जयेत् ४१
 वल्मीकेषुनतिष्ठेतनचोद्विग्रमनाभवेत्
 ननखेनलिखेद्भूमभौनांगारेनचभस्मनि ४२
 नशयालुःसदातिष्ठेद्व्यायामंचविवर्जयेत्
 नतुषांगारभस्मास्थिकपालेषुसमाविशेत् ४३
 वर्जयेत्कलहंलोके गात्राभ्यंगंतथैवच
 नमुक्तकेशीतिष्ठेत नाशुचिःस्यात्कथंचन ४४
 नशयीतोत्तरशिराःनचैवाधःशिराःक्वचित्
 नवस्त्रहीनानोद्विग्नानचार्द्रचरणासती ४५
 नामंगल्यांवदेद्वाचंनचहास्याधिकाभवेत्

कुर्याच्चगुरुभिर्नित्यं पूजां मांगल्यतत्परा ४६
 सर्वौषधीभिः सृष्टेन वारिणा स्नानमाचरेत्
 कृतरक्षातु शुश्रूषावाचा पूजनतत्परा ४७
 तिष्ठेत्प्रसन्नवदना भर्तृप्रियहिते रता
 नगर्हयेच्च भर्तारं सर्वावस्थमपि क्वचित् ४८
 कृशाहं दुर्बला चैव वार्द्धक्यं मम चागतम्
 स्तनौ मे चलितौ स्थानान्मुखं च वलिभंगुरम् ४९
 एवं विधात्वया चाहं कृतेति न वदेत्क्वचित्
 स्वस्त्यस्तु ते गमिष्यामि तथेत्युक्तस्तया पुनः ५०
 पश्यतां सर्वभूतानां तत्रैवांतरधीयत
 ततः सा भर्तृवाचोक्तविधिना समतिष्ठत ५१
 अथ ज्ञात्वा तथेन्द्रोऽपि दितेः पार्श्वमुपागतः
 विहाय देवसदनं तां शुश्रूषुरवस्थितः ५२
 दितेः शिष्टद्रांतरप्रेप्सुरभवत्पाकशासनः
 विपरीतोऽतरव्यग्रः प्रसन्नवदतो बहिः ५३
 अजानन्निव तत्कार्यमात्मनश्शुभमाचरन्
 ततो वर्षशतांते सान्यूने तु दिवसैस्त्रिभिः ५४
 मेने कृतार्थमात्मानं प्रीत्या विस्मितमानसा
 अकृत्वा पादयोः शौचं शयानामुक्तमूर्धजा ५५
 निद्राभरसमाक्रांता दिवा परशिराः क्वचित्
 ततस्तदंतरं लब्ध्वा प्रविश्यांतः शचीपतिः ५६
 वज्रेण सप्तधा चक्रे तंगर्भं त्रिदशाधिपः
 ततः सप्तचते जाताः कुमारः सूर्यवर्चसः ५७
 रुदंतः सप्तते बालानि षिद्धादानवारिणा
 भूयोऽपि रुदमानांस्ताने कैकान्सप्तधा हरिः ५८
 चिच्छेद वज्रहस्तो वै पुनः स्तूदरसंस्थितान्
 एवमेकोनपञ्चाशद्भूत्वा ते रुरुर्भृशम् ५९
 इन्द्रो निवारयामास मारुदध्वं पुनः पुनः
 ततः सचिंतयामास वितर्कमिति वृत्रहा ६०
 कर्मणः कस्य माहात्म्यात् पुनः संजीवितास्त्वमी

विदित्वापुण्ययोगेनपौर्णमासीफलंत्विदम् ६१
 नूनमेतत्परिणतमथवाब्रह्मपूजनात्
 वज्रेणाभिहताः संतो न विनाशमुपाययुः ६२
 एकोप्यनेकतामापयस्मादुदरगोपनम्
 अवध्यानूनमेतेवैतस्माद्देवाभवंत्विति ६३
 यस्मान्मारुदइत्युक्तारुदंतोगर्भसंभवाः
 मरुतो नाम तेनाम्नाभवंतुसुखभागिनः ६४
 ततः प्रसाद्यदेवेशः क्षमस्वेतिदितिपुनः
 अर्थशास्त्रंसमास्थायमयैतद्दुष्कृतं कृतम् ६५
 कृत्वामरुद्गणंदेवैः समानममराधिपः
 दितिं विमानमारोप्यससुतामगमद्विवम् ६६
 यज्ञभागभुजः सर्वेमरुतस्तेततोभवन्
 नजग्मुरैक्यमसुरैरतस्तेसुरवल्लभाः ६७
 भीष्मउवाच
 आदिसर्गस्त्वयाब्रह्मन्कथितोविस्तरेणमे
 प्रतिसर्गश्चयोयेषामधिपांस्तान्वदस्वमे ६८
 पुलस्त्यउवाच
 यदाभिषिक्तः सकलेपिराज्येपृथुर्द्धरित्र्यामधिपोबभूव
 तथौषधीनामधिपंचकारयज्ञव्रतानांतपसांचसोमम् ६९
 नक्षत्रताराद्विजवृक्षगुल्मलतावितानस्यचरुक्मगर्भम्
 अपामधीशंवर्णधुनानांराज्ञांप्रभुवैश्रवणंचतद्वत् ७०
 विष्णुंरवीणामधिपंवसूनामग्निंचलोकाधिपतिंचकार
 प्रजापतीनामधिपंचदक्षंचकारशक्रंमरुतामधीशम् ७१
 दैत्याधिपानामथदानवानांप्रह्लादमीशंचयमंपितृणाम्
 पिशाचरक्षःपशुभूतयक्षवेतालराजंह्यथशूलपाणिम् ७२
 प्रालेयशैलंचपतिंगिरीणामीशंसमुद्रंसरितामधीशम्
 गंधर्वविद्याधरकिन्नराणामीशंपुनश्चित्ररथंचकार ७३
 नागाधिपंवासुकिमुग्रवीर्यसर्पाधिपंतक्षकमादिदेश
 दिग्वारणानामधिपंचकारगजेंद्रमैरावणनामधेयम् ७४
 सुपर्णमीशंपततामथार्वातांराजानमुच्चैःश्रवसंचकार

सिंहमृगाणांवृषभंगवांचप्लक्ष्मणः सर्ववनस्पतीनाम् ७५
 पितामहः पूर्वमथाभ्यषिंचदेतान्पुनः सर्वदिशाधिनाथान्
 पूर्वैशदिक्पालमथाभ्यषिंचन्नाम्नासुवर्माणमरातिकेतुं ७६
 ततोधिपंदक्षिणतश्चकारसर्वेश्वरंशंखपदाभिधानम्
 सकेतुमंतंदिगधीशमीशं चकारपश्चाद्भुवनांडगर्भः ७७
 हिरण्यरोमाणमुदग्दिगीशंप्रजापतिं मेघसुतं चकार
 अद्यापिकुर्वन्तिदिशामधीशाः सदावहंतस्तुभुवोभिरक्षाम् ७८
 चतुर्भिरैतैः पृथुनामधेयो नृपोभिषिक्तः प्रथमः पृथिव्याम्
 गतंतरेचाक्षुषनामधेये वैवस्वतं चक्रुरिमं पृथिव्यां ७९
 गतंतरेचाक्षुषनामधेये वैवस्वताख्ये च पुनः प्रवृत्ते
 प्रजापतिः सोम्यचराचरस्य बभूव सूर्यान्वयजः सचिह्नः ८०
 पुलस्त्य उवाच
 मन्वंतराणि सर्वाणि मनूनां चरितानियत्
 प्रमाणं चैव कल्पस्य तत्सृष्टिं च समासतः ८१
 एकचित्तः प्रसन्नात्मा शृणुकौरवनंदन
 यामानामपुरा देवा आसन्स्वायंभुवांतरे ८२
 सप्तैव ऋषयः पूर्वये मरीच्यादयः स्मृताः
 आग्नीध्रश्चाग्निबाहुश्च विभुः सवन एव च ८३
 ज्योतिष्मान् द्युतिमान् भव्यो मेधामेधातिथिर्वसुः
 स्वायंभुवस्यास्य मनोर्दशैतेवंशवर्द्धनाः ८४
 प्रतिसर्गममीकृत्वा जग्मुस्ते परमं पदम्
 एवं स्वायंभुवं प्रोक्तं स्वरोचिषमतः परम् ८५
 स्वरोचिषस्य तनयाश्च त्वारो देववर्चसः
 नभोनभस्य प्रभृतिर्भावनः कीर्तिवर्द्धनः ८६
 दत्तोऽग्निश्च्यवनस्तंभः प्राणः कश्यप एव च
 अर्वा बृहस्पतिश्चैव सप्त सप्तर्षयो भवन् ८७
 तदा देवाश्चतुषिताः स्मृतास्वरोचिषे तरे
 हवींद्रः सुकृतो मूर्तिरापो ज्योतिरथः स्मृतः ८८
 वसिष्ठस्य सुताः सप्त ये प्रजापतयस्तदा
 द्वितीयमेतत्कथितं मन्वंतरमतः परं ८९

अन्यच्चैवप्रवक्ष्यामि तथामन्वंतरं शुभं
 मनुर्नामौत्तमिस्तत्र दशपुत्रानजीजनत् ६०
 इषऊर्जस्तनूजश्च शुचिः शुक्रस्तथैव च
 मधुश्च माधवश्चैव नभस्योथ नभस्तथा ६१
 सहः सहस्य एतेषामुत्तमः कीर्तिवर्द्धनः
 भानवस्तत्र देवाः स्युरूर्जाः सप्तर्षयः स्मृताः ६२
 कौकभिशिङः कुतुण्डश्च दाल्भ्यः शंखः प्रवाहितः
 मितिश्च संमितिश्चैव सप्तैते योगवर्द्धनाः ६३
 मन्वंतरं चतुर्थं तुतामसं नाम विश्रुतं
 कपिः पृथुस्तथैवाग्निरकपिः कविरेव च ६४
 तथैव जन्यधामानौ मुनयः सप्तनामतः
 साध्या देवगणायै च कथितास्तामसेतरे ६५
 अकल्मषस्तपोधन्वी तपोमूलस्तपोधनः
 तपोराशिस्तपस्यश्च सुतपस्यः परंतपः ६६
 तामसस्य सुताः सर्वे दशवंशविवर्द्धनाः
 पंचमस्य मनोस्तद्वद्वैवतस्यांतरं शृणु ६७
 देवबाहुः सुबाहुश्च पर्जन्यः समयो मुनिः
 हिरण्यरोमा सप्ताश्वः सप्तैते ऋषयः स्मृताः ६८
 देवाश्च भूत रजसस्तथा प्रकृतयः स्मृताः
 अवशस्तत्त्वदर्शी च वीतिमान्हव्यपः कपिः ६९
 मुक्तो निरुत्सुकः सत्वो निर्मोहो थप्रकाशकः
 धर्मवीर्यबलोपेता दशैतेरेव तात्मजाः १००
 भृगुः सुधामाविरजः सहिष्णुर्नारदस्तथा
 विवस्वान्कृतिनामा च सप्तसप्तर्षयोपरे १०१
 चाक्षुषस्यांतरे देवालेखानामपरिश्रुताः
 विभवो थपृथक् चानुकीर्तितास्त्रिदिवौकसः १०२
 चाक्षुषस्यांतरे प्राप्ते देवानां पंचमोजनः
 रुरुप्रभृतयस्तद्वद्व्याक्षुषस्य सुता दश १०३
 प्रोक्ताः स्वायं भुवेवं शेये मया पूर्वमेव ते
 अन्तरं चाक्षुषं चैव मया ते परिकीर्तितं १०४

सप्तमंचप्रवक्ष्यामियद्वैवस्वतमुच्यते
 अत्रिश्चैववसिष्ठश्चकश्यपोगौतमस्तथा १०५
 भारद्वाजस्तथायोगीविश्वामित्रःप्रतापवान्
 जमदग्निश्चसप्तैतेसांप्रतंतेमहर्षयः १०६
 कृत्वाधर्मव्यवस्थानंप्रयान्तिपरमंपदं
 सावर्यस्यप्रवक्ष्यामिमनोर्भावितथांतरं १०७
 अश्वत्थामाशरद्वांश्चकौशिकोगालवस्तथा
 शतानंदःकाश्यपश्चरामश्चऋषयस्मृताः १०८
 धृतिर्वरीयान्यवसुःसुवर्णोर्धृतिरेवच
 वरिष्णुवीर्यःसुमतिर्वसुश्शुक्रश्चवीर्यवान् १०९
 भविष्यस्यार्कसावर्णेर्मनोःपुत्राःप्रकीर्तिताः
 रौच्यादयस्तथान्येपिमनवःसंप्रकीर्तिताः ११०
 रुचेःप्रजापतेःपुत्रोरौच्योनामभविष्यति
 मनुर्भूतिसुतस्तद्वद्भौत्योनामभविष्यति १११
 ततस्तुमेरुसावर्णिर्ब्रह्मसुनुर्मनुःस्मृतः
 ऋभुश्चऋतुधामाचविष्वक्सेनोमनुस्तथा ११२
 अतीतानागताश्चैवमनवःपरिकीर्तिताः
 वर्षाणांयुगसाहस्रमेभिव्याप्तंनराधिप ११३
 स्वेस्वेन्तरेसर्वमिदंसमुत्पाद्यचराचरं
 कल्पक्षयेनिवृत्तेतुमुच्यंतेब्रह्मणासह ११४
 अमीयुगसहस्रान्तेविनश्यन्तिपुनःपुनः
 ब्रह्माद्याविष्णुसायुज्यंततोयास्यंतिवैनृप ११५
 इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेमन्वन्तरवर्णनं नाम सप्तमोऽध्यायः ७

अष्टमोऽध्यायः

भीष्मउवाच
 बहुभिर्द्धरणीभुक्ताभूपालैःश्रूयतेपुरा
 पार्थिवाःपृथिवीयोगात्पृथिवीकस्ययोगतः १
 किमर्थंचकृतासंज्ञाभूमेस्सापारिभाषिकी
 गौरितीयंचसंज्ञावाभुवःकस्माद्ब्रवीहिमे २

पुलस्त्यउवाच
 पुराकृतयुगस्यासीदंगोनामप्रजापतिः
 मृत्योस्तुदुहितातेनपरिणीतातिदुर्मुखी ३
 सुनीथानामतस्यास्तुवेनोनामसुतःपुरा
 अधर्मनिरतःकामीबलवान्वसुधाधिपः ४
 लोकस्याधर्मकृद्वापिपरभार्यापहारकः
 अथतस्यप्रसिद्धर्थजगदर्थमहर्षिभिः ५
 अनुनीतोपिनददावशुद्धात्माऽभयंततः
 शापेनमारयित्वैनमराजकभयार्दिताः ६
 ममंथुर्ब्राह्मणास्तस्यबलादेहमकल्मषाः
 तत्कायान्मथ्यमानात्तुजनिताम्लेच्छजातयः ७
 शरीरेमातुरंशेनकृष्णांजनसमप्रभाः
 पितुरंशस्यसंगेनधार्मिकोधर्मकारकः ८
 उत्पन्नोदक्षिणाद्धस्तात्सधनुःसशरोगदी
 दिव्यतेजोमयःपुत्रस्सरत्नकवचांगदः ९
 पृथुरेवाभवन्नाम्नासचविष्णुरजायत
 सविप्रैरभिषिक्तःसंस्तपःकृत्वासुदुष्करं १०
 विष्णोर्वरेणसर्वस्यप्रभुत्वमगमत्प्रभुः
 निःस्वाध्यायवषट्कारंनिर्द्धर्मवीक्ष्यभूतलं ११
 वेद्धुमेवोद्यतःकोपाच्छरेणामितविक्रमः
 ततोगोरूपमास्थायभूःपलायितुमुद्यता १२
 पृष्ठेत्वन्वगमत्तस्याःपृथुःसेषुशरासनः
 ततःस्थित्वैकदेशेतुकिंकरोमितिचाब्रवीत् १३
 पृथुरप्यवदद्वाक्यमीप्सितंदेहिसुव्रते
 सर्वस्यजगतःशीघ्रंस्थावरस्यचरस्यच १४
 तथेतिचाब्रवीद्भूमिर्दुदोहसनराधिपः
 स्वकेपाणौपृथुर्वत्संकृत्वास्वायंभुवंमनुं १५
 तदन्नमभवद्गुग्धंप्रजाजीवंतियेनतु
 ततस्तुऋषिभिर्दुग्धावत्सःसोमस्तदाभवत् १६
 दोग्धावाचस्पतिरभूत्पात्रंवेदस्तपोरसः

देवैश्चवसुधादुग्धामरुद्दोग्धातदाभवत् १७
 इन्द्रोवत्सः समभवत्क्षीरमूर्जस्वलंबलं
 देवानांकांचनंपात्रंपितृणांराजतंतथा १८
 अंतकश्चाभवद्दोग्धायमोवत्सः स्वधारसः
 बिलंचपात्रं नागानांतक्षकोवत्सकोभवत् १९
 विषंक्षीरंततोदोग्धाधृतराष्ट्रोभवत्पुनः
 असुरैरपिदुग्धेयंआयसेशत्रुपीडनम् २०
 पात्रेमायामभूद्वत्सः प्राल्हादिस्तुविरोचनः
 दोग्धात्रिमूर्द्धातत्रासीन्मायायेनप्रवर्तिता २१
 यक्षैश्चवसुधादुग्धापुरांतर्द्धानमीप्सुभिः
 कृत्वाविश्वावसुंवत्संमणिमंतंमहीपते २२
 प्रेतरक्षोगणैर्दुग्धावसारुधिरमुल्बणं
 रौप्यनाभोभवद्दोग्धासुमालीवत्सएवच २३
 गंधर्वैश्चपुनर्दुग्धावसुधासाप्सरोगणैः
 वत्संचित्रथंकृत्वागंधान्पद्मदलेतथा २४
 दोग्धावसुरुचिर्नामाथर्ववेदस्यपारगः
 गिरिभिर्वसुधादुग्धारत्नानिविविधानिच २५
 औषधानिचदिव्यानिदोग्धामेरुर्महीधरः
 वत्सोभूद्धिमवांस्तत्रपात्रंशैलमयंपुनः २६
 वृक्षैश्चवसुधादुग्धाक्षीरंछिन्नप्ररोहणं
 पालाशपात्रेदोग्धातुसालःपुष्पवनाकुलः २७
 प्लक्षोभवत्ततोवत्सः सर्ववृक्षवनाधिपः
 एवमन्यैश्चवसुधातथादुग्धायथेच्छतः २८
 आयुर्द्धनानिसौरव्यंचपृथौराज्यंप्रशासति
 नदारिद्र्यंतथारोगीनाधनोनचपापकृत् २९
 नोपसर्गानचाघातःपृथौराज्यंप्रशासति
 नित्यंप्रमुदितालोकादुःखशोकविवर्जिताः ३०
 धनुःकोट्याचशैलेंद्रानुत्सार्यसमहाबलः
 भूमंडलंसमंचक्रेलोकानांहितकाम्यया ३१
 नपुरग्रामदुर्गाणिनचायुधधरानराः

म्रियन्तेयत्रदुःखंचनार्थशास्त्रस्यचादरः ३२
 धर्मैकतानाःपुरुषाःपृथौराज्यंप्रशासति
 कथितानिचपात्राणियत्क्षीरंचयथातव ३३
 येषांयेनरुचिस्तत्रतेभ्योदत्तंविजानता
 यज्ञश्रीदेषुसर्वेषुमयातुभ्यंनिवेदितं ३४
 दुहितृत्वंगतायस्मात्पृथोःपृथ्वीमहामते
 तस्यानुसारयोगाच्चपृथिवीविश्रुताबुधैः ३५
 भीष्मउवाच
 आदित्यवंशमखिलंवदब्रह्मन्यथाक्रमं
 सोमवंशंचतत्त्वज्ञयथावद्वक्तुमर्हसि ३६
 पुलस्त्यउवाच
 विवस्वान्कश्यपात्पूर्वमदित्यामभवत्पुरा
 तस्यपत्नीत्रयंतद्वत्संज्ञाराज्ञीप्रभातथा ३७
 रैवतस्यसुताराज्ञीरेवतंसुषुवेसुतं
 प्रभाप्रभातंसुषुवेत्वाष्ट्रंसंज्ञातथामनुं ३८
 यमश्चयमुनाचैवयमलौचबभूवतुः
 ततस्तेजोमयरूपमसहंतीविवस्वतः ३९
 नारीमुत्पादयामासस्वशरीरादनिंदितां
 त्वाष्ट्रीस्वरूपरूपेणनाम्नाछायेतिभामिनी ४०
 किंकरोमीतिपुरतःसंस्थितांतामभाषत
 छायेत्वंभजभर्तारंमदीयंतंवरानने ४१
 अपत्यानिमदीयानिमातृस्नेहेनपालय
 तथेत्युक्त्वाचसादेवमगात्कामायसुव्रता ४२
 कामयामासदेवोपिसंज्ञेयमितिचादरात्
 जनयामाससावर्णिमनुंमनुस्वरूपिणम् ४३
 सवर्णत्वाच्चसावर्णेर्मनोर्वैवस्वतस्यतु
 ततःसुतांचतपतींत्वाष्ट्रींचैवक्रमेणतु ४४
 छायायांजनयामाससंज्ञेयमितिभास्करः
 छायास्वपुत्रेत्वधिकंस्नेहंचक्रमनौतदा ४५
 नचक्षमेमनुःपूर्वस्तद्यमःक्रोधमूर्छितः

संतर्जयामासतदापादमुत्क्षिप्यदक्षिणं ४६
 शशापचयमंछायाभवतुक्रिमिसंयुतः
 पादोयमेकोभवितापूयशोणितविस्त्रवः ४७
 निवेदयामासपितुर्यमः शापेनधर्षितः
 निःकारणमहंशप्नोमात्रादेवसकोपया ४८
 बालभावान्मयाकिंचिदुद्यतश्चरणः सकृत्
 मनुनावार्यमाणापिममशापमदाद्विभो ४९
 प्रायोनमातासास्माकमसमास्नेहतोयतः
 देवोप्याहयमंभूयः किकरोमिमहामते ५०
 सौख्यात्कस्यनदुःखंस्यादथवाकर्मसंततिः
 अनिवार्याभवस्यापिकाकथान्येषुजंतुषु ५१
 कृकवाकुस्तवपदेसक्रिमिंभक्षयिष्यति
 खंजंचरुचिरंचैवपादमेतद्भविष्यति ५२
 एवमुक्तः समाश्वस्तस्तपस्तीव्रंचकारह
 वैराग्यात्पुष्करेतीर्थेफलफेनानिलाशनः ५३
 पितामहंसमाराध्ययावद्वर्षायुतंपुनः
 तपःप्रभावाद्देवेशः संतुष्टः पद्मसंभवः ५४
 वब्रेसलोकपालत्वंपितृलोकंतथाक्षयं
 धर्माधर्मात्मकस्यास्यजगतस्तुपरीक्षणम् ५५
 एवंसलोकपालत्वमगमत्पद्मसंभवात्
 पितृणामाधिपत्यंचधर्माधर्मस्यचानघ ५६
 विवस्वानथतज्ज्ञात्वासंज्ञायाः कर्मचेष्टितं
 त्वष्टुः समीपमगमदाचक्षेसरोषवान् ५७
 तमुवाचततस्त्वष्टासांत्वपूर्वमिदंवचः
 तवासहंतीभगवंस्तेजस्तीव्रंतमोनुद ५८
 बडवारूपमास्थायमत्सकाशमिहागता
 निवारितामयासाचत्वद्भयेनदिवस्पते ५९
 यस्मादविज्ञातमनामत्सकाशमिहागता
 तस्मान्मदीयंभवनंप्रवेष्टुंनतवार्हति ६०
 एवमुक्ताजगामाशुमरुदेशमनिंदिता

बडवारूपमास्थायभूतलेसंप्रतिष्ठिता ६१
 तस्मात्प्रसादंकुरुमेयद्यनुग्रहभागहम्
 अपनेष्यामितेतेजःकृत्वायंत्रेदिवाकरम् ६२
 रूपंतवकरिष्यामिलोकानंदकरंप्रभो
 तथेत्युक्तःसरविणाभ्रमेकृत्वादिवाकरं ६३
 पृथक्चकारतेजश्चक्रंविष्णोःप्रकल्पयत्
 त्रिशूलंचापिरुद्रस्यवज्रमिंद्रस्यचापरं ६४
 दैत्यदानवसंहर्तृसहस्रकिरणात्मकं
 रूपंचाप्रतिमंचक्रेत्वष्टापद्भ्यामृतेमहत् ६५
 नशशाकचतद्द्रष्टुंपादरूपंरवेःपुनः
 अद्यापिचततः पादौनकश्चित्कारयेत्क्वचित् ६६
 यःकरोतिसपापिष्ठोगतिमाप्नोतिनिंदितां
 कुष्ठरोगमवाप्नोतिलोकेस्मिन्दुःखसंज्ञितं ६७
 तस्मान्नधर्मकामार्थीचित्रेष्वायतनेषुच
 नक्वचित्कारयेत्पादौदेवदेवस्यधीमतः ६८
 ततःसभगवान्गत्वाभूर्लोकममराधिपः
 कामयामासकामार्तोमुखएवदिवाकरः ६९
 अश्वरूपेणमहतातेजसाचसमन्वितः
 संज्ञाचमनसाक्षोभमगमद्भयविह्वला ७०
 नासापुटाभ्यामुत्सृष्टंपरोयमितिशंकया
 तस्याथरेतसोजातावश्विनावितिनःश्रुतम् ७१
 दस्तौश्रुतित्वात्संजातौनासत्यौनासिकाग्रतः
 ज्ञात्वाचिराच्चतंदेवंसंतोषमगमत्परं ७२
 विमानेनागमत्स्वर्गेपत्न्यासहमुदान्वितः
 सावश्योपिमनुर्मेरावद्यापितपतेतपः ७३
 शनिस्तपोबलाच्चापिग्रहाणांसमतांगतः
 यमुनातपतीचैवपुनर्नद्यौबभूवतुः ७४
 विष्टिर्घोरात्मिकातद्वत्कालत्वेनव्यवस्थिता
 मनोर्वैवस्वतस्यापिदशपुत्रामहाबलाः ७५
 इलस्तुप्रथमस्तेषांपुत्रेष्ट्यासमकल्पियः

इक्ष्वाकुःकुशनाभश्चअरिष्टोद्धृष्टएवच ७६
 नरिष्यंतःकरूषश्चशर्यातिश्चमहाबलः
 पृषधश्चाथनाभागः सर्वेतेदिव्यमानुषाः ७७
 अभिषिच्यमनुःपूर्वमिलंपुत्रंसधार्मिकम्
 जगामतपसेभूयःपुष्करंसतपोवनं ७८
 अथाजगामसिध्यर्थतस्यब्रह्मावरप्रदः
 वरंवरयभद्रंतेमानवेययथेप्सितं ७९
 उवाचसतदादेवंपद्माक्षंपद्मजंविभुं
 वंशेमेधर्मसंयुक्ताःपृथिव्यांसर्वपार्थिवाः ८०
 भवेयुरीश्वराःस्वामिन्प्रसादात्तवकंजज
 तथेत्युक्त्वातुदेवेशस्तत्रैवांतरधीयत ८१
 ततोयोध्यांसमागत्यसमतिष्ठद्यथापुरा
 अथैकदारथारूढइलोनिजसुतोमनोः ८२
 निर्जगामार्थसिध्यर्थमिनप्रायामहीमिमां
 भ्रमन्द्वापानिसर्वाणिक्षमाभृतःसंप्रसाधयन् ८३
 जगामोपवनंशंभोरथाकृष्टःप्रतापवान्
 कल्पद्रुमलताकीर्णनाम्नाशरवणंमहत् ८४
 रमतेयत्रदेवेशःसोमःसोमार्द्धशेखरः
 उमयासमयस्तत्रपुराशरवणेकृतः ८५
 पुंनामसंज्ञयत्किंचिदागमिष्यतिनोवनं
 स्त्रीत्वमेष्यतितत्सर्वदशयोजनमंडले ८६
 अज्ञातसमयोराजाइलः शरवणंगतः
 स्त्रीत्वंजगामसहसाबडवाश्चोऽभवत्क्षणात् ८७
 पुरुषत्वेकृतंसर्वस्त्रीकायेविस्मृतंततः
 इलेतिसाभवन्नारीपीनोन्नतघनस्तनी ८८
 उन्नतश्रोणिजघनापद्मपत्रायतेक्षणा
 पूर्णेन्दुवदनातन्वीविलासिन्यसितेक्षणा ८९
 पीनोन्नतायतभुजानीलकुंचितमूर्द्धजा
 तनुलोमासुवदनामृदुगद्गदभाषिणी ९०
 श्यामागौरैणवर्णेनतनुताम्रनखांकुरा

कार्मुकभ्रूयुगोपेताहंसावरणगामिनी ६१
 भ्रममाणावनेतस्मिन्चिंतयामासभामिनी
 कोमेपितावाभ्रातावाकोमेत्राताभवेदिह ६२
 कस्यभर्तुरहंदत्ताकियद्वर्षास्मिभूतले
 चिंतयंतीचददृशे सोमपुत्रेणसाङ्गना ६३
 इलारूपसमाक्षिप्तमनसावरवर्णिनी
 बुधस्तदाप्तयेयत्नमकरोत्कामपीडितः ६४
 विशिष्टाकारवान्मुंडीसकमंडलुपुस्तकः
 वेषुदंडकृतावेशःपवित्रकखनित्रकः ६५
 द्विजरूपःशिखीब्रह्मनिगदन्कर्णकुंडली
 वटुभिश्चार्थिभिर्युक्तःसमित्पुष्पकुशोदकैः ६६
 कालेन्विष्यांततस्तस्मिन्नाजुहावसतामिलाम्
 बहिर्वनस्यांतरितःकिलपादपमंडपे ६७
 ससंभ्रममकस्माच्चसोपालंभमिवाभवत्
 त्यक्त्वाग्निहोत्रशुश्रूषांक्वगतामंदिरान्मम ६८
 इयंविहारबेलातेअतिक्रामतिसांप्रतम्
 एह्येहिपृथुसुश्रोणिसंभ्रांताकेनहेतुना ६९
 इयंसायंतनीवेलाविहारस्येहवर्त्तते
 कृत्वोपलेपनंपुष्पैरलंकुरुगृहंमम १००
 साब्रवीद्विस्मृताहंचसर्वमेवतपोधन
 आत्मानंत्वांचभर्तारंकुलंचवदमेनघ १०१
 बुधःप्रोवाचतांतन्वीमिलात्वंवरवर्णिनी
 अहंचकामुकोनामबहुविद्योबुधःस्मृतः १०२
 तेजस्विनःकुलेजातःपितामेब्राह्मणाधिपः
 इतिसातस्यवचनात्प्रविष्टाबुधमंदिरम् १०३
 रत्नस्तंभसमाकीर्णदिव्यमायाविनिर्मितम्
 इलाकृतार्थमात्मानंमेनेतद्भवनेस्थिता १०४
 अहोवृत्तमहोरूपमहोधनमहोकुलम्
 ममचास्यचभर्तुर्वाअहोलावशयमुत्तमम् १०५
 रेमेचसातेन सममतिकालमिलावने

सर्वभोगमयेगेहेयथेंद्रभवनेतथा १०६
 अथान्विष्यंतोराजानंभ्रातरस्तस्यमानवाः
 इक्ष्वाकुप्रमुखाजग्मुस्तदाशरवणांतिकम् १०७
 ततस्तेददृशुःसर्वेवडवामग्रतःस्थिताम्
 रत्नपर्यंतकिरणदीप्यमानामनुत्तमाम् १०८
 संप्राप्यप्रत्यभिज्ञानात्सर्वेविस्मयमागताः
 अयंचंद्रप्रभोनामवाजीतस्यमहात्मनः १०९
 अगमद्वडवारूपमुत्तमंकेनहेतुना
 ततस्तुमैत्रावरुणिंप्रपुः स्वपुरोहितम् ११०
 किमेतदित्यभूच्चित्रंवदयोगविदांवर
 वसिष्ठोप्यब्रवीत्सर्वदृष्ट्वातंध्यानचक्षुषा १११
 समयःशंभुदयिताकृतःशरवणेपुरा
 यःपुमान्प्रविशेच्चात्रसनारीत्वमवाप्स्यति ११२
 अयमश्वोपिनारीत्वमगाद्राज्ञासहैवतु
 इलःपुरुषतामेतियथासौधनदोपमः ११३
 तथैवयत्नःकर्तव्यआराध्यचपिनाकिनम्
 ततस्तेमानवाजगमुर्यत्रदेवोमहेश्वरः ११४
 तुष्टवुर्विविधैः स्तोत्रैःपार्वतीपरमेश्वरौ
 तावूचतुरलंचैषसमयःकिंनुसांप्रतं ११५
 इक्ष्वाकोरश्वमेधेनयत्फलंस्यात्तदावयोः
 दत्वाकिंपुरुषोवीरःसभविष्यत्यसंशयम् ११६
 तथेत्युक्त्वातुतेसर्वेजग्मुर्वैवस्वतात्मजाः
 इष्ट्वाश्वमेधेनततइलाकिंपुरुषोभवत् ११७
 मासमेकंपुमान्वीरःस्त्रीत्वंमासमभूत्पुनः
 बुधस्यभवनेतिष्ठन्निलोगर्भधरोभवत् ११८
 अजीजनत्पुत्रमेकमनेकगुणसंयुतम्
 बुधउत्पाद्यतंपूरुंसस्वर्गमगमत्पुनः ११९
 इलस्यनाम्नातद्वर्षमिलावृतमभूत्तदा
 सोमार्कवंशजोराजाइलोभूद्वंशवर्द्धनः १२०
 एवंपुरूरवाःपूरोरभवद्वंशवर्द्धनः

इक्ष्वाकुरर्कवंशस्यतथैवोक्तोनरेश्वरः १२१
 इलःकिंपुरुषत्वेचसुद्युम्नइतिचोच्यते
 पुनःपुत्रत्रयमभूत्सूद्युम्नस्यापराजितम् १२२
 उत्कलोथगयस्तद्वद्धरिताश्वश्चवीर्यवान्
 उत्कलस्योत्कलानामगयस्यतुगयापुरी १२३
 हरिताश्वस्यदिग्याम्यासंज्ञाताकुरुभिःसह
 प्रतिष्ठानेभिषिच्याथसपुरूरवसंसुतम् १२४
 जगामेलावृतंभोक्तुंदिव्यंवर्षफलाशनः
 इक्ष्वाकुर्ज्येष्ठदायादोमध्यदेशमवाप्तवान् १२५
 नरिष्यंतस्यपुत्रोभूच्छुकोनाममहाबलः
 नाभागादंबरीषस्तुधृष्टस्यतुसुतत्रयम् १२६
 धृष्टकेतुःस्वधर्माथोरणधृष्टश्चवीर्यवान्
 आनर्तोनामशर्यातिःसुकन्याचैवदारिका १२७
 आनर्तस्याभवत्पुत्रोरोचमानःप्रतापवान्
 आनर्तोनामदेशोभून्नगरीचकुशस्थली १२८
 रोचमानस्यरेवोभूद्रेवाद्वैवतएवच
 ककुधीचापरंनामज्येष्ठःपुत्रशतस्यच १२९
 रेवतीतस्यसाकन्याभार्यारामस्यविश्रुता
 करूषाच्चैवकारूषाबहवःप्रथिताभुवि १३०
 पृषध्रोगोवधाच्छूद्रोगुरुशापादजायत
 इक्ष्वाकुपुत्रानाम्नाथविकुक्षिनिमिदंडकाः १३१
 श्रेष्ठाःपुत्रशतस्यासन्यंचाशच्चाथतत्सुताः
 मेरोरुत्तरतस्तेतुजाताःपार्थिवसत्तमाः १३२
 चत्वारिंशत्तथाष्टान्येशतमध्येचयेभवन्
 मेरोर्दक्षिणतश्चैवराजानस्तेप्रकीर्तिताः १३३
 ज्येष्ठात्ककुत्स्थनामाभूत्सुतस्तस्यसुयोधनः
 तस्यपुत्रःपृथुर्नामविश्वस्तस्यपृथोःसुतः १३४
 आर्द्रस्तस्यचपुत्रोभूद्युवनाश्वस्ततोभवत्
 युवनाश्वस्यपुत्रोभूच्छावस्तोनामवीर्यवान् १३५
 निर्मितायेनशावस्तीह्यंगदेशेनराधिप

शावस्ताद्बृहदश्वोभूत्कुवलाश्वस्ततोभवत् १३६
 धुंधुमारत्वमगमद्धुंधुहत्वाऽसुरंपुरा
 तस्यपुत्रास्त्रयोजातादृढाश्वोघृणिरेवच १३७
 कपिलाश्वश्चविख्यातोधौधुमारिःप्रतापवान्
 दृढाश्वस्यप्रमोदस्तुहयश्चस्तस्यचात्मजः १३८
 हर्यश्वस्यनिकुंभोभूत्संहताश्वस्ततोभवत्
 अकृताश्वोरणाश्वश्चसंहताश्वसुतावुभौ १३९
 युवनाश्वोरणाश्वस्यमांधाताचततोभवत्
 मांधातुःपुरुकुत्सोभूद्धर्मसेतुश्चपार्थिवः १४०
 मुचुकुन्दश्चविख्यातश्शक्रमित्रःप्रतापवान्
 पुरुकुत्सस्यपुत्रोभूद्दुस्सहो नर्मदापतिः १४१
 संभूतिस्तस्यपुत्रोभूत्त्रिधन्वाचततोभवत्
 त्रिधन्वनःसुतोजातस्त्रय्यारुणइतिस्मृतः १४२
 तस्यसत्यव्रतोनामतस्मात्सत्यरथःस्मृतः
 तस्यपुत्रहरिश्चन्द्रोहरिश्चन्द्राच्चरोहितः १४३
 रोहताच्चवृकोजातोवृकाद्वाहुरजायत
 सगरस्तस्यपुत्रोभूद्राजापरमधार्मिकः १४४
 द्वेभार्येसगरस्यापिप्रभाभानुमतीतथा
 ताभ्यामाराधितःपूर्वमौर्वाग्निःपुत्रकाम्यया १४५
 और्वस्तुष्टस्तयोःप्रादाद्यथेष्टंवरमुत्तमम्
 एकाषष्टिसहस्राणिसुतमेकं तथापरा १४६
 अगृह्णाद्वंशकर्तारंप्रभाऽगृह्णाद्वहन्सुतान्
 एकंभानुमतीपुत्रमगृह्णादसमंजसं १४७
 ततःषष्टिस्त्राणिसुषुवेयादवीप्रभा
 खनंतःपृथिवीं दग्धाविष्णुनायेश्वरमार्गणे १४८
 असमंजस्तुतनयोह्यंशुमान्नामविश्रुतः
 तस्यपुत्रोदिलीपस्तुदिलीपात्तुभगीरथः १४९
 येनभागीरथीगङ्गातपःकृत्वावतारिता
 भगीरथस्यतनयोनाभागइतिविश्रुतः १५०
 नाभागस्यांबरीषोभूत्सिंधुद्वीपस्ततोभवत्

तस्यायुतायुःपुत्रोभूदृतुपर्णस्ततोभवत् १५१
 तस्यकल्माषपादस्तुसर्वकर्माततःस्मृतः
 तस्यानरण्यःपुत्रोभून्निघ्नस्तस्यसुतोभवत् १५२
 निघ्नपुत्रावुभौजातावनमित्ररघूत्तमौ
 अनमित्रोवनमगादरिनाशकृतेनृप १५३
 रघोरभूद्विलीपस्तुदिलीपाच्चाप्यजस्तथा
 दीर्घबाहुरजाज्ञातःप्रजापालस्ततोभवत् १५४
 ततोदशरथोजातस्तस्यपुत्रचतुष्टयं
 नारायणात्मकाः सर्वे रामस्तस्याग्रजोभवत् १५५
 रावणांतकरस्तद्वद्रघूणांवंशवर्द्धनः
 वाल्मीकिर्यस्यचरितंचक्रेभार्गवसत्तमः १५६
 तस्यपुत्रःकुशोनामइक्ष्वाकुकुलवर्द्धनः
 अतिथिस्तुकुशाज्ञातोनिषधस्तस्यचात्मजः १५७
 नलस्तुनिषधाज्ञातो नभास्तस्मादजायत
 नभसःपुंडरीकोभूत्क्षेमधन्वाततःपरम् १५८
 तस्यपुत्रोभवद्वीरोदेवानीकःप्रतापवान्
 अहीनगुस्तस्यसुतःसहस्राश्वस्ततःपरः १५९
 ततश्चंद्रावलोकस्तुतारापीडस्ततोभवत्
 तस्यात्मजश्चन्द्रगिरिश्चंद्रस्तस्यसुतोभवत् १६०
 श्रुतायुरभवत्तस्माद्भारतेयोनिपातितः
 नलौद्वावेवविख्यातौवंशेयस्यविशेषतः १६१
 वीरसेनसुतस्तद्वन्नैषधश्चनराधिपः
 एतेविवस्वतोवंशेराजानोभूरिदक्षिणाः १६२
 इक्ष्वाकुवंशप्रभवाःप्राधान्येनप्रकीर्तिताः १६३
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेआदित्यवंशकथनं नामाष्टमोऽध्यायः ८

नवमोऽध्यायः

भीष्मउवाच

भगवन्श्रोतुमिच्छामिपितृणांवंशमुत्तमम्
 रवेश्चश्राद्धदेवस्यसोमस्यचविशेषतः १

पुलस्त्यउवाच
 हंततेकथयिष्यामिपितृणांवंशमुत्तमम्
 स्वर्गेपितृगणाः सप्तत्रयस्तेषाममूर्तयः २
 मूर्तिमंतोथचत्वारःसर्वेषाममितौजसां
 अमूर्तयःपितृगणावैराजस्यप्रजापतेः ३
 यजन्तियान्देवगणावैराजाइतिविश्रुताः
 येवैतेयोगविभ्रष्टाःप्रापुर्लोकान्सनातनान् ४
 पुनर्ब्रह्मदिनांतेतुजायंतेब्रह्मवादिनः
 संप्राप्यतांस्मृतिभूयोयोगंसांख्यमनुत्तमम् ५
 सिद्धिंप्रयांतियोगेनपुनरावृत्तिदुर्लभाम्
 योगिनामेवदेयानितस्माच्छाद्धानिदातृभिः ६
 एतेषांमानसीकन्यापत्नीहिमवतोमता
 मैनाकस्तस्यदायादः क्रौचस्तस्यसुतोभवत् ७
 क्रौचद्वीपःस्मृतोयेनचतुर्थोधृतसंयुतः
 मेनातुसुषवेतिस्त्रःकन्यायोगवतीस्ततः ८
 उमैकपर्णापर्णाचतीव्रव्रतपरायणाः
 रुद्रस्यैकाभृगोश्चैकाजैगीषव्यस्यचापरा ९
 दत्ताहिमवताबालाः सर्वलोकतपोधिकाः
 पितृणांलोकसंगीतंकथयामिशृणुष्वतत् १०
 लोकाःसोमपथानामयत्रमारीचनंदनाः
 वर्त्तंतेयेनपितरोयान्देवाभावयन्त्यलम् ११
 अग्निष्वात्ताइतिख्यातायज्वानोयत्रसंस्थिताः
 अच्छोदानामतेषांतुकन्याभूद्वरवर्णिनी १२
 अच्छोदंचसरस्तत्रपितृभिर्निर्मितंपुरा
 अच्छोदाथतपश्चक्रेदिव्यंवर्षसहस्रकम् १३
 आजग्मुःपितरस्तुष्टादास्यन्तःकिलतेवरम्
 दिव्यरूपधराःसर्वेदिव्यमाल्यानुलेपनाः १४
 सर्वेप्रधानाबलिनःकुसुमायुधसन्निभाः
 तन्मध्येमावसुंनामपितरंवीक्ष्यसांगना १५
 वव्रेवरार्थिनीसंगंकुसुमायुधपीडिता

योगाद्भ्रष्टातुसातेनव्यभिचारेणभामिनी १६
 धरान्नस्पृशतेपूर्वप्रयाताथभुवस्तले
 तथैवामावसुर्योयमिच्छांचक्रेनतांप्रति १७
 धैर्येणतस्यसालोकेअमावास्येतिविश्रुता
 पितृणांवल्लभायस्माद्वत्तस्याक्षयकारिका १८
 अच्छोदाधोमुखीदीनालज्जितातपसःक्षयात्
 सापितृन्प्रार्थयामासपुनरात्मसमृद्धये १९
 विलज्जमानापितृभिरिदमुक्तातपस्विनी
 भविष्यमथचालोक्यदेवकार्यंचतेतदा २०
 इदमूचुर्महाभागाःप्रसादशुभयागिरा
 दिविदिव्यशरीरेणयत्किंचित्क्रियतेबुधैः २१
 तेनैवतत्कर्मफलंभुज्यतेवरवर्णिनी
 सद्यःफलंतिकर्माणिदेवत्वेप्रेत्यमानुषे २२
 तस्मात्त्वंसुकृतंकृत्वाप्राप्स्यसेप्रेत्ययत्फलम्
 अष्टाविंशेभवित्रीत्वंद्वापरेमत्स्ययोनिजा २३
 व्यतिक्रमात्पितृणांतुकष्टंकुलमवाप्स्यसि
 तस्माद्राज्ञोवसोःकन्यात्वमवश्यंभविष्यसि २४
 कन्यात्वेदेवलोकांस्तान्पुनःप्राप्स्यसिदुर्लभान्
 पराशरस्यवीर्येणपुत्रमेकमवाप्स्यसि २५
 द्वीपेतुबदरीप्रायेबादरायणमप्युत
 सवेदमेकंबहुधाविभजिष्यतितेसुतः २६
 पौरवस्यात्मजौद्वौतुसमुद्रांशस्यशंतनोः
 विचित्रवीर्यस्तनयस्तथाचित्रांगदोनृपः २७
 इमावुत्पाद्यतनयौक्षेत्रजौतस्यधीमतः
 प्रौष्ठपद्यष्टकाभूयःपितृलोकेभविष्यसि २८
 नाम्नासत्यवतीलोकेपितृलोकेतथाष्टका
 आयुरारोग्यदानित्यंसर्वकामफलप्रदा २९
 भविष्यसिपरेलोकेनदीत्वंचगमिष्यसि
 पुण्यतोयासरिच्छ्रेष्ठालोकेष्वच्छोदनामिका ३०
 इत्युक्तासागणैस्तैस्तुतत्रैवांतरधीयत

साप्यापचारित्रफलंमयायदुदितंपुरा ३१
 विभ्राजोनामयेचान्येदिविसंतिसुवर्चसः
 लोकाबर्हिषदोयत्रपितरःसंतिसुव्रताः ३२
 यत्रबर्हिषियुक्तानिविमानानिसहस्रशः
 संकल्पपादपायत्रतिष्ठंतिफलदायिनः ३३
 यदभ्युदयशालासुमोदंतेश्राद्धदायिनः
 येदानवासुरगणागंधर्वाप्सरसांगणाः ३४
 यक्षरक्षोगणास्तेचयजंतिदिविदेवताः
 पुलस्त्यपुत्राःशतशस्तपोयोगबलान्विताः ३५
 महात्मानोमहाभागाभक्तानामभयंकराः
 एतेषांपीवरीकन्यामानसीदिविविश्रुता ३६
 योगिनीयोगमाताचतपञ्चक्रेसुदारुणं
 प्रसन्नोभगवांस्तस्यावरंवब्रेतुसा ततः ३७
 योगवंतंसुरूपंचभर्तारंविजितेंद्रियम्
 देहिदेवप्रसन्नस्त्वंयदितेवदतांवर ३८
 उवाचदेवोभविताव्यासपुत्रोयदाशुकः
 भवित्रीतस्यभार्यात्वंयोगाचार्यस्यसुव्रता ३९
 भविष्यतिचतेकन्याकृत्तीनामाथयोगिनी
 पांचालपतयेदेयासात्वतायतुसातदा ४०
 जननीब्रह्मदत्तस्ययोगसिद्धांतगास्मृता
 कृष्णगौरश्चशंभुश्चभविष्यंतिचतेसुताः ४१
 सर्वकामसमृद्धेषुविमानेष्वपिपावनाः
 किंपुनः श्राद्धदाविप्राभक्तिमंतः क्रियान्विताः ४२
 गौर्नामकन्यायेषांतुमानसीदिविराजते
 सुकन्यादयितापत्नीसाध्यानांकीर्तिवर्द्धिनी ४३
 मरीचिगर्भनामानोलोकेमार्तंडमंडले
 पितरोयत्रतिष्ठंतिहविष्मंतोंगिरःसुताः ४४
 तीर्थश्राद्धप्रदायांतियत्रक्षत्रियसत्तमाः
 राज्ञांतुपितरस्तेवैस्वर्गभोगफलप्रदाः ४५
 एतेषांमानसीकन्यायशोदानामविश्रुता

पत्नीयांशुमतःश्रेष्ठास्त्रुषापंचजनस्यच ४६
 जनन्यथदिलीपस्यभगीरथपितामही
 लोकाःकामदुधानामकामभोगफलप्रदाः ४७
 सुस्वधानामपितरोयत्रतिष्ठन्तितेसुताः
 आज्यपानामलोकेषुकर्दमस्यप्रजापतेः ४८
 पुलहाग्रजदायादावैश्यास्तान्भावयन्तिह
 यत्रश्राद्धकृतः सर्वेपश्यंतियुगपद्गताः ४९
 मातृभ्रातृपितृस्वसृःसखिसंबंधिबांधवान्
 अपिजन्मायुतैर्दृष्टाननुभूतान्सहस्रशः ५०
 एतेषांमानसीकन्याविरजानामविश्रुता
 सापत्नीनहुषस्यासीद्ययातेर्जननीतथा ५१
 एषाष्टकाभवत्पश्चाद्ब्रह्मलोकगतासती
 त्रयएतेगणाःप्रोक्ताश्चतुर्थतुवदाम्यहम् ५२
 लोकाःसुमनसोनामब्रह्मलोकोपरिस्थिताः
 सोमपानामपितरोयत्रतिष्ठन्तिशाश्वतं ५३
 धर्ममूर्तिधराःसर्वेपरतोब्रह्मणःस्मृताः
 उत्पन्नाःप्रलयांतेतुब्रह्मत्वंप्राप्ययोगिनः ५४
 कृत्वासृष्ट्यादिकंसर्वेमानसेसांप्रतंस्थिताः
 नर्मदानामतेषांतुकन्यातोयवहासरित् ५५
 भूतानिपुनतीयातुपश्चिमोदधिगामिनी
 तेभ्यःसर्वत्रमनुजाःप्रजासर्गेचनिर्मितम् ५६
 ज्ञात्वाश्राद्धानिकुर्वन्तिधर्मभावेनसर्वदा
 सर्वदातेभ्यएवास्यप्रसादाद्योगसंततिः ५७
 पितृणामदिसर्गेतुश्राद्धमेवंविनिर्मितम्
 सर्वेषांराजतंपात्रमथवाराजतान्वितम् ५८
 दत्तंस्वधांपुरोधायपितृन्प्रीणातिसर्वदा
 आग्नीध्रसोमपाभ्यांतुकार्यमाप्यायनंबुधैः ५९
 अग्न्यभावेतुविप्रस्यपाणौवाथजलेपिवा
 अजाकर्णेश्चकर्णेवागोष्ठेवाथशिवांतिके ६०
 पितृणाममलंस्थानंदक्षिणादिक्प्रशस्यते

प्राचीनावीतमुदकंतिलसंत्यागमेवच ६१
 खडिगनामामिषंचैवमन्नंश्यामाकशालयः
 यवनीवारमुद्गेक्षुशुक्लपुष्पफलानिच ६२
 वल्लभानिप्रशस्तानिपितृणामिहसर्वदा
 दर्भामाषष्ष्टिकान्नंगोक्षीरंमधुसर्पिषी ६३
 शस्त्राणिचप्रवक्ष्यामिश्राद्धेवर्ज्यानियानिच
 मसूरशणनिष्पावाराजमाषाःकुलुत्थकाः ६४
 पद्मबिल्वार्कदुत्तूरपारिभद्राटरूषकाः
 नदेयाःपितृकार्येषुपयश्चाजाविकंतथा ६५
 कोद्रवोदारवरटकपित्थंमधुकातसी
 एतान्यपिनदेयानिपितृभ्यःश्रियमिच्छता ६६
 पितृन्प्रीणातियोभक्त्यातेपुनः प्रीणयंतितं
 यच्छंतिपितरः पुष्टिंस्वांगारोग्यंप्रजाफलम् ६७
 देवकार्यादपिपुनःपितृकार्यंविशिष्यते
 देवताभ्यःपितृणांतुपूर्वमाप्यायनंस्मृतम् ६८
 शीघ्रप्रसादास्त्वक्रोधानिस्संगाःस्थिरसौहृदाः
 शांतात्मानःशौचपराःसततंप्रियवादिनः ६९
 भक्तानुरक्ताःसुखदाःपितरःपर्वदेवताः
 हविष्मतामाधिपत्येश्राद्धदेवःस्मृतोरविः ७०
 एतद्धिसर्वमारख्यातंपितृवंशानुकीर्तनम्
 पुण्यंपवित्रमारोग्यंकीर्तनीयंनृभिःसदा ७१
 भीष्मउवाच
 श्रुत्वैतदखिलंभूयःपराभक्तिरुपस्थिता
 श्राद्धकालंविधिंचैवश्राद्धमेवतथैवच ७२
 श्राद्धेषुभोजनीयायेश्राद्धवर्ज्याद्विजातयः
 कस्मिन्वासरभागेतुपितृभ्यः श्राद्धमारभेत् ७३
 अन्नंदत्तंकथंयातिश्राद्धेवैब्रह्मवित्तम
 विधिनाकेनकर्तव्यंकथंप्रीणातितान्पितृन् ७४
 पुलस्त्यउवाच
 कुर्यादहरहःश्राद्धमन्नाद्येनोदकेनच

पयोमूलफलैर्वापिपितृभ्यः प्रीतिमावहन् ७५
 नित्यं नैमित्तिकं काम्यं त्रिविधं श्राद्धमुच्यते
 नित्यं तावत्प्रवक्ष्यामि अर्घ्यावाहनवर्जितम् ७६
 अद्वैतं विजानीयात्पार्वणं पर्वसु स्मृतम्
 पार्वणं त्रिविधं पोक्तं शृणु यत्नान्महीपते ७७
 पार्वणे यनियोज्यास्तु तान् शृणुष्व नराधिप
 पंचाग्निः स्नातकश्चैव त्रिसौपर्णः षडंगवित् ७८
 श्रोत्रियः श्रोत्रियसुतो विधिवाक्यविशारदः
 सर्वज्ञो वेदवान्मन्त्री ज्ञानवंशकुलान्वितः ७९
 त्रिणाचिकेतस्त्रिमधुः श्रुतेष्वन्येषु संस्थितः
 पुराणवेत्ता ब्रह्मज्ञः स्वाध्यायी जपतत्परः ८०
 ब्रह्मभक्तः पितृपरः सूर्यभक्तो थवैष्णवः
 ब्राह्मणो योगनिष्ठात्मा विजितात्मा सुशीलवान् ८१
 एते तोष्याः प्रयत्नेन वर्जनीयानिमान् शृणु
 पतितस्तत्सुतः क्लीबः पिशुनो व्यंगरोगितः ८२

सर्वे ते श्राद्धकाले तु त्याज्या वै धर्मदर्शिभिः
 पूर्वेद्युरपरेद्युर्वाविनीतांश्च निमंत्रयेत् ८३
 निमंत्रितांश्च पितर उपतिष्ठंति तान् द्विजान्
 वायुभूतानि गच्छंति तथा सीनानुपासते ८४
 दक्षिणं जानुचालभ्य वामं पात्य निमंत्रयेत्
 अक्रोधनैः शौचपरैः सुस्नातैर्ब्रह्मवादिभिः ८५
 भवितव्यं भवद्भिस्तु मया च श्राद्धकर्मणि
 पितृयज्ञं विनिर्वर्त्य तर्पणारव्यं तु योगिमान् ८६
 पिंडान्वाहार्यं कंकुर्याच्छ्राद्धमिदुक्षये तथा
 गोमयेनानुलिप्ते तु दक्षिणाप्लवनस्थले ८७
 श्राद्धं समारभेद्भक्त्या गोष्ठे वा जलसन्निधौ
 अग्निमान्निर्वपेत्पित्र्यं चरुं वा सक्तुमुष्टिभिः ८८
 पितृभ्यो निर्वपामीति सर्वं दक्षिणतो न्यसेत्
 अभिघार्य ततः कुर्यान्निर्वापत्रयमग्रतः ८९

तेवितस्त्यायताः कार्याश्चतुरङ्गुलविस्तृताः
 दर्वीत्रयंचकुर्वीतखादिरंजतान्वितम् ६०
 रत्निमात्रंपरिश्लक्ष्णं हस्ताकाराग्रमुत्तमम्
 उदपात्राणिकांस्यस्यमेक्षणंचसमित्कुशम् ६१
 तिलपात्राणिसद्वासो गंधधूपानुलेपनम्
 आहरेदपसव्यंचसर्वदक्षिणतः शनैः ६२
 एवमासाद्यतत्सर्वं भवनस्योत्तरेतरे
 गोमयेनानुलिप्तायां गोमूत्रेण चमंडलम् ६३
 साक्षताभिः सपुष्पाभिरद्भिः सव्यापसव्यवत्
 विप्राणां क्षालयेत्पादावभिवंद्यपुनः पुनः ६४
 आसनेषूपविष्टेषु दर्भवत्सु विधानतः
 उपस्पृष्टोदकान्विप्रानुपवेश्यानुमंत्रयेत् ६५
 द्वौ दैवे पितृकृत्ये त्रीने कैकं चोभयत्र वा
 भोजयेदीश्वरोपीहनकुर्याद्विस्तरंबुधः ६६
 दैवपूर्वनिवेद्याथ विप्रानर्घादिना बुधैः
 अग्नौ कुर्यादनुज्ञातो विप्रैर्विप्रो यथाविधि ६७
 स्वगृह्योक्तेन विधिना काले कृत्वा समंततः
 अग्नीषोममयाभ्यां तु कुर्यादाप्यायनं बुधः ६८
 दक्षिणाग्नौ प्रणीतेन स एवाग्निर्द्विजोत्तमः
 यज्ञोपवीतान्निर्वर्त्य ततः पर्युक्षणादिकम् ६९
 प्राचीनावीतिना कार्यमेतत्सर्वं विजानता
 लब्ध्वा तस्माद्विशेषेण पिंडान् कुर्वीत चोदकं १००
 दद्यादुदकपात्रैस्तु सलिलं सव्यपाणिना
 दद्यात्सर्वप्रयत्नेन दमयुक्तो विमत्सरः १०१
 विधाय रेखां यत्नेन निर्वपेदवने जनं
 दक्षिणाभिमुखः कुर्यात्ततो दर्भान्निधाय वै १०२
 निधाय पिंडमेकैकं सर्वदर्भोपरिक्रमात्
 निर्वपेदथ दर्भेषु नाम गोत्रानुकीर्तनैः १०३
 तेषु दर्भेषु तंहस्तं विमृज्याल्लेपभागिनां
 तथैव च जपं कुर्यात्पुनः प्रत्यवने जनम् १०४

जलयुक्तं नमस्कृत्य गन्धधूपार्चनादिभिः
 एवमावाह्यतत्सर्वं वेदमत्रैर्यथोदितैः १०५
 एकाग्रैरेकैवाद्भिर्निर्वपेद्दर्विकां तथा
 ततः कृत्वानरोदद्यात्पितृभ्यस्तुकुशान्बुधः १०६
 ततः पिंडादिकं कुर्यादावाहनविसर्जनम्
 ततो गृहीत्वा पिंडेभ्यो मात्राः सर्वाः क्रमेण तु १०७
 तानेव विप्रान् प्रथममाशयित्वा च मानवः
 वर्ण्यभोजयेदन्नमिष्टं पूतं च सर्वदा १०८
 वर्जयेत्क्रोधपरतां स्मरन्नारायणां हरिम्
 तृप्तान् ज्ञात्वा पुनः कुर्याद्विकिरं सार्ववर्णिकं १०९
 विधृत्य सोदकं त्वन्नं सतिलं प्रक्षिपेद्भुवि
 आचांतेषु पुनर्दद्याज्जलं पुष्पाक्षतोदकम् ११०
 स्वधावाचनकं सर्वं पिंडोपरि समाचरेत्
 देवाद्यंतं प्रकुर्वीत श्राद्धनाशोन्यथा भवेत् १११
 विसृज्य विप्रान् प्रणतस्तेषां कृत्वा प्रदक्षिणम्
 दक्षिणां दिशमाकांक्षन्पितृनुद्दिश्य मानवः ११२
 दातारो नो भिवर्द्धतां वेदाः सन्ततिरेव च
 श्रद्धाचनो माव्यगमद्बहुदेयं च नो स्त्विति ११३
 अन्नं च नो बहु भवेदतिथींश्च चलभेमहि
 याचितारश्च नः संतुमाचयाचिष्मकंचन ११४
 एतदग्निमतः प्रोक्तमन्वाहार्यं तु पार्वणं
 यथेदु संक्षयेत द्वदन्यत्रापि निगद्यते ११५
 पिंडांस्तु गोजविप्रेभ्यो दद्याद्गौजलेपि वा
 वप्रांते वाथ विकिरेदापोभिरथ वापयेत् ११६
 पत्नीं तु मध्यमं पिंडं प्राशयेद्विनयान्विताम्
 आधत्तपितरोगर्भपुत्रसंतानवर्द्धनं ११७
 तावन्निर्वापणं तिष्ठेद्यावद्विप्राविसर्जिताः
 वैश्वदेवं ततः कुर्यान्निवृत्तः पितृकर्मणः ११८
 इष्टैः सह ततः शांतो भुंजीत पितृसेवितम्
 पुनर्भोजनमध्वानं यानमायासमैथुनम् ११९

श्राद्धकृच्छ्राद्धभुग्योवासर्वमेतद्विवर्जयेत्
 स्वाध्यायंकलहंचैवदिवास्वप्नंचसर्वदा १२०
 अनेनविधिनाश्राद्धंत्रिवर्गस्येहनिर्वपेत्
 कन्याकुंभवृषस्थेर्केकृष्णपक्षेषुसर्वदा १२१
 यत्रयत्रप्रदातव्यंसपिंडीकरणात्मकम्
 तत्रानेनविधानेनदेयमग्निमतासदा १२२
 अतःपरंप्रवक्ष्यामिब्रह्मणायदुदीरितम्
 श्राद्धंसाधारणंनामभुक्तिमुक्तिफलप्रदम् १२३
 अयनेविषुवेचैवअमावस्यार्कसंक्रमे
 अमावस्याष्टकाकृष्णपक्षपंचदशीषुच १२४
 आर्द्रामघारोहिणीषुद्रव्यब्राह्मणसंगमे
 गजच्छायाव्यतीपातेविष्टिवैधृतिवासरे १२५
 वैशाखस्यतृतीयायानवमीकार्तिकस्यच
 पंचदशीतुमाघस्यनभस्येचत्रयोदशी १२६
 युगादयःस्मृताह्येताःपितृपक्षोपकारिकाः
 तथामन्वंतरादौचदेयंश्राद्धंविजानता १२७
 अश्वयुङ्नवमीचैवद्वादशीकार्तिकेतथा
 तृतीयाचैत्रमासस्यतथाभाद्रपदस्यच १२८
 फाल्गुनस्यत्वमावास्यापौषस्यैकादशीतथा
 आषाढस्यापिदशमीमाघमासस्यसप्तमी १२९
 श्रावणेचाष्टमीकृष्णातथाषाढीचपूर्णिमा
 कार्तिकीफाल्गुनीचैवाज्येष्ठेपंचदशीसिता १३०
 मन्वंतरादयस्त्वेतादत्तस्याक्षयकारिकाः
 पानीयमप्यत्रतिलैर्विमिश्रंदद्यात्पितृभ्यःप्रयतोमनुष्यः १३१
 श्राद्धंकृतंतेनसमास्सहस्रंरहस्यमेतत्पितरोवदंति
 वैशाख्यामुपवासेषुतथोत्सवमहालये १३२
 तीर्थायतनगोष्ठेषुद्वीपोद्यानगृहेषुच
 विविक्तेषूपलिप्तेषुश्राद्धंदेयंविजानता १३३
 विप्रान्पूर्वेपरेचाह्निविनीतात्मानिमंत्रयेत्
 शीलवृत्तगुणोपेतान्वयोरूपसमन्वितान् १३४

द्वौदैवेपितृकृत्येत्रीनेकैकमुभयत्रवा
 भोजयेत्सुसमृद्धोपिनप्रकुर्वीतविस्तरम् १३५
 विश्वेदेवान्यवैःपुष्पैरभ्यर्च्यासनपूर्वकं
 पूरयेत्पात्रयुग्मंतुस्थाप्यंदर्भपवित्रके १३६
 शन्नोदेवीत्यपःकुर्याद्यवोसीतियवानपि
 गंधपुष्पैस्तुसंपूज्यविश्वान्देवान्प्रतिन्यसेत् १३७
 विश्वेदेवासइत्याभ्यामावाह्यविकिरेद्यवान्
 यवोसिधान्यराजस्त्वंवारुणोमधुमिश्रितः १३८
 निर्णुदःसर्वपापानांपवित्रऋषिसंस्तुतः
 गंधपुष्पैरलंकृत्ययादिव्येत्यर्घ्यमुत्सृजेत् ३९
 अभ्यर्च्यगंधाद्युत्सृज्यपितृयज्ञंसमारभेत्
 दर्भासनादिकृत्वादौत्रीणिपात्राणिचार्चयेत् १४०
 सपवित्राणिकृत्वादौशन्नोदेवीत्यपः क्षिपेत्
 तिलोसीतितिलान्कुर्याद्गन्धपुष्पादिकंपुनः १४१
 पात्रंवनस्पतिमयंतथापर्णमयंपुनः
 राजतंवाप्रकुर्वीततथासागरसंभवम् १४२
 सौवर्णराजतंताम्रंपितृणांपात्रमुच्यते
 रजतस्यकथावापिदर्शनंदानमेवच १४३
 राजतैर्भाजनैरेषांपितृणांरजतान्वितैः
 वार्यपिश्रद्धयादत्तमक्षयायोपकल्पते १४४
 अद्यापिपितृपात्रेषुपितृणांरजतान्वितम्
 शिवनेत्रोद्भवंयस्मादुत्तमंपितृवल्लभम् १४५
 एवंपात्राणिसंकल्प्ययथालाभंविमत्सरः
 यादिव्येतिपितुर्नामगोत्रेदर्भान्करेन्यसेत् १४६
 पितृनावाहयिष्यामितथेत्युक्तः सतैःपुनः
 उशंतस्त्वातथायन्तुऋग्यामावाहयेत्पितृन् १४७
 यादिव्येत्यर्घ्यमुत्सृज्यदद्याद्गंधादिकंततः
 वस्त्रोत्तरंदर्भपूर्वदत्त्वासंश्रयमादितः १४८
 पितृपात्रेनिधायथन्युब्जमुत्तरतो न्यसेत्
 पितृभ्यःस्थानमसीतिनिधायपरिवेषयेत् १४९

तत्रापिपूर्वतःकुर्यादग्निकार्यविमत्सरः
 उभाभ्यामपिहस्ताभ्यामाहृत्यपरिवेषयेत् १५०
 उशन्तस्त्वेतितंदर्भपाणिभक्तंविशेषतः
 गुणान्वितैश्चशाकाद्यैर्नानाभक्ष्यैस्तथैवच १५१
 अन्नंचसदधिक्षीरंगोघृतंशर्करान्वितं
 मासंप्रीणातिवैसर्वान्पितृनित्याहपद्मजः १५२
 द्वौमासौमत्स्यमांसेनत्रीमासान्हारिणेनतु
 औरभ्रेणाथचतुरःशाकुनेनाथपंचवै १५३
 वाराहस्यतुमांसेनषणमासंतृप्तिरुत्तमा
 सप्तलोहस्यमांसेनतथाष्टावाजकेनतु १५४
 पृषतस्यतुमांसेनतृप्तिर्मासान्नवैवतु
 दशमासांश्चतृप्यंतेवराहमहिषामिषैः १५५
 शशकूर्मयोस्तुमांसेनमासानेकादशैवतु
 संवत्सरंतुगव्येनपयसापायसेनवा १५६
 सौकरेणतुतृप्यंतेमासान्यंचदशैवतु
 वार्धीणसस्यमांसेनतृप्तिर्द्वादशवार्षिकी १५७
 कालशाकेनचानंत्यंखड्गमांसेनचैवहि
 यत्किंचिन्मधुनामिश्रंगोक्षीरंदधिपायसम् १५८
 दत्तमक्षयमित्याहुःपितरःपूर्वदेवताः
 स्वाध्यायंश्रावयेत्पित्र्यंपुराणान्यखिलानिच १५९
 ब्रह्मविष्णवर्करुद्राणांस्तवानिविविधानिच
 इंद्रेशसोमसूक्तानिपावमानीश्चशक्तितः १६०
 बृहद्रथंतरंतत्रज्येष्टसामाथरोरवं
 तथैवशांतिकाध्यायंमधुब्राह्मणमेवच १६१
 मण्डलब्राह्मणंतद्वत्प्रीतिकारिचयत्पुनः
 विप्राणामात्मनश्चापितत्सर्वसमुदीरयेत् १६२
 भारताध्ययनंकार्यपितृणांपरमप्रियं
 भुक्तवत्सुचविप्रेषुभोज्यतोयादिकंनृप १६३
 सार्ववर्णिकमन्नाद्यमानयेत्सावधारणं
 समुत्सृजेद्भुक्तवतामग्रतोविकिरान्भुवि १६४

अग्निदग्धाश्चयेजीवायेप्यदग्धाःकुलेमम
 भूमौदत्तेनतृप्यंतुतृप्तायांतुपरांगतिं १६५
 येषांनमातानपितानबधुर्नचापिमित्रंनतथान्नमस्ति
 तत्तृप्तयेन्नभुविदत्तमेतत्पयातुयोगाययतोयतस्ते १६६
 असंस्कृतप्रमीतानांत्यागिनांकुलभागिनां
 उच्छिष्टभागधेयानांदर्भेषुविकिरासनं १६७
 तृप्तान्ज्ञात्वोदकंदद्यात्सकृद्विकिरणेतथा
 विप्रलिप्तमहीपृष्ठेगोशकृन्मूत्रवारिणा १६८
 निधायदर्भान्विधिवद्दक्षिणाग्रान्प्रयत्नतः
 सर्ववर्णविधानेनपिंडांश्चपितृयज्ञवत् १६९
 अवनेजनपूर्वतुनामगोत्रंतुमानवः
 उक्त्वापुष्पादिकंदत्वाकृत्वाप्रत्यवनेजनं १७०
 ज्ञात्वापसव्यंसव्येनपाणिनात्रिःप्रदक्षिणं
 पितृवन्मातृकंकार्यंविधिवद्दर्भपाणिना १७१
 दीपप्रज्वालनंतद्वत्कुर्यात्पुष्पार्चनंबुधः
 तथाचांतेषुचाचम्यदद्याच्चापःसकृत्सकृत् १७२
 तथापुष्पाक्षतान्पश्चादक्षय्योदकमेवच
 सतिलंनामगोत्रेणदद्याच्छक्त्याचदक्षिणाम् १७३
 गोभूहिरण्यवासांसिभव्यानिशयनानिच
 दद्याद्यदिष्टंविप्राणामात्मनःपितुरेवच १७४
 वित्तशाठ्येनरहितःपितृभ्यःप्रीतिमावहेत्
 ततःस्वधावाचनकंविशदेवेवेषुचोदकं १७५
 दत्वाशीःप्रतिगृहीयाद्द्विजेभ्योपियथाबुधः
 अघोराःपितरःसंतुसंत्वित्युक्तःपुनर्द्विजैः १७६
 गोत्रंतथावर्द्धतांतुतथेत्युक्तश्चतैःपुनः
 स्वस्तिवाचनकंकुर्यात्पिंडानुद्धृत्यभक्तिः १७७
 उच्छेषांतुतत्तिष्ठेद्यावद्विप्रविसर्जनम्
 ततोऽगृहबलिकुर्यादितिधर्मोव्यवस्थितः १७८
 उच्छेषांभूमिगतमजिह्मस्याशठस्यच
 दासवर्गस्यतत्पिंडंभागधेयंप्रचक्षते १७९

पितृभिर्निर्मितं पूर्वमेतदाप्यायनंसदा
 अव्रतानामपुत्राणां स्त्रीणामपिनराधिप १८०
 ततः स्थानाग्रतः स्थित्वा प्रतिगृह्यां बुपात्रिकां
 वाजे वाजेति च जपन्कुशाग्रेण विसर्जयेत् १८१
 बहिः प्रदक्षिणं कुर्यात्पदान्यष्टावनुव्रजेत्
 बंधुवर्गेण सहितः पुत्रभार्यासमन्वितः १८२
 निवृत्य प्रणिपत्याथ प्रयुज्याग्निं समंत्रवित्
 वैश्वदेवं प्रकुर्वीत नैत्यिकं बलिमेव च १८३
 ततस्तु वैश्वदेवांते सभृत्य सुतबांधवः
 भुंजीतातिथिसंयुक्तः सर्वपितृनिषेवितं १८४
 एतच्चानुपनीतोपि कुर्यात्सर्वेषु पर्वसु
 श्राद्धं साधारणं नाम सर्वकामफलप्रदम्
 भार्याविरहितोऽप्येतत्प्रवासस्थोऽपि भक्तिमान् १८५
 शूद्रोऽप्यमंत्रकं कुर्यादनेन विधिनानृप
 तृतीयमाभ्युदयिकं वृद्धिश्राद्धं विधीयते १८६
 उत्सवानंदसंस्कारे यज्ञोद्वाहादिमंगले
 मातरः प्रथमं पूज्याः पितरस्तदनंतरं १८७
 ततो मातामहाराजन्विश्वेदवास्तथैव च
 प्रदक्षिणोपचारेण दध्यक्षतफलोदकैः १८८
 प्राङ्मुखो निर्वपेत्पिण्डान्पूर्वांश्चैव पुरातनान्
 संपन्नमित्यभ्युदये दद्यादर्धद्वयोर्द्वयोः १८९
 युग्माद्विजातयः पूज्यावस्त्राकल्पांबरादिभिः
 तिलकार्ययवैः कार्यतच्च सर्वानुपूर्वकं १९०
 मंगल्यानि च सर्वाणि वाचयेद्द्विजपुंगवान्
 एवं शूद्रोऽपि सामान्यं वृद्धिश्राद्धं च सर्वदा १९१
 नमस्कारेण मंत्रेण कुर्याद्दानानि वैबुधः
 दानं प्रधानं शूद्रस्य इत्याह भगवान्प्रभुः
 दानेन सर्वकामाप्तिस्तस्य संजायते यतः १९२

इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे साधारणाभ्युदयकीर्तनं नाम नवमोऽध्यायः ६

दशमोऽध्यायः

पुलस्त्यउवाच

एकोद्दिष्टंततोवक्ष्येयदुक्तं ब्रह्मणापुरा
 मृतेपुत्रैर्यथाकार्यमाशौचंचपितुर्यदि १
 दशाहंशावमाशौचंब्राह्मणस्यविधीयते
 क्षत्रियेषुदशद्वेचपक्षंवैश्येषुचैवहि २
 शूद्रेषुमासमाशौचंसपिंडेषुविधीयते
 नैशमाचूडमाशौचंत्रिरात्रंपरतःस्मृतम् ३
 जननेप्येवमेवस्यात्सर्ववर्णेषुसर्वदा
 अस्थिसंचयनादूर्ध्वमङ्गस्पर्शोविधीयते ४
 प्रेतायपिंडदानंतुद्वादशाहंसमाचरेत्
 पाथेयंतस्यतत्प्रोक्तंयतःप्रीतिकरंमहत् ५
 यस्मात्प्रेतपुरंप्रेतोद्वादशाहेननीयते
 गृहेपुत्रकलत्रंचद्वादशाहंप्रपश्यति ६
 तस्मान्निधेयमाकाशेदशरात्रंपयस्तथा
 सर्वदाहोपशांत्यर्थमध्वश्रमविनाशनम् ७
 ततस्त्वेकादशाहेपिद्विजानेकादशैवतु
 गोत्रादिसूतकांतेचभोजयेन्मनुजोद्विजान् ८
 द्वितीयेह्निपुनस्तद्वदेकोद्दिष्टंसमाचरेत्
 नावाहनाग्नौकरणंदैवहीनंविधानतः ९
 एकंपवित्रमेकोर्ध्वएकःपिंडोविधीयते
 उपतिष्ठतामितिवदेद्देयंपश्चात्तिलोदकं १०
 स्वास्तिब्रूयाद्विप्रकरेविसर्गेचाभिरम्यताम्
 शेषंपूर्ववदत्रापिकार्यवेदविदोविदुः ११
 अनेनविधिनासर्वमनुमासंसमाचरेत्
 सूतकांतेद्वितीयेह्निशय्यांदद्याद्विलक्ष्णाम् १२
 कांचनंपुरुषंतद्वत्फलवस्त्रसमन्वितम्
 प्रपूज्यद्विजदांपत्यंनानाभरणभूषितम् १३
 उपवेश्यतुशय्यायामधुपर्कंततोददेत्
 रजतस्यतुपात्रेणदधिदुग्धसमन्वितम् १४

अस्थिलालाटिकंगृह्यसूक्ष्मंकृत्वाविमिश्रयेत्
 पाययेदिद्वजदांपत्यंपितृभक्त्यासमन्वितः १५
 एषएवविधिर्दृष्टःपार्वतीयैर्द्विजोत्तमैः
 तेनदुष्टातुसाशय्यानग्राह्याद्विजसत्तमैः १६
 गृहीतायांतुतस्यांहिपुनःसंस्कारमर्हति
 वेदेचैवपुराणेचशय्यासर्वत्रगर्हिता १७
 ग्रहीतारस्तुजायन्तेसर्वेनरकगामिनः
 ग्रथितांवसुजालेनशय्यांदांपत्यसेविताम् १८
 येस्पृशंतिनजानंतःसर्वेनरकगामिनः
 नवश्राद्धेनभोक्तव्यंभुक्त्वाचांद्रायणंचरेत् १९
 पितृभक्त्यातुपुत्राणांकार्यमेवसदाभवेत्
 वृषोत्सर्गचकुर्वीत देयाचकपिलाशुभा २०
 उदकुंभश्चदातव्योभक्ष्यभोज्यफलान्वितः
 यावदब्दनरश्रेष्ठसतिलोदकपूर्वकम् २१
 ततःसंवत्सरेपूर्णेसपिंडीकरणंभवेत्
 सपिंडीकरणादूर्ध्वप्रेतःपार्वणभुग्यतः २२
 वृद्धिपूर्वेषुकार्येषुगृहस्थस्यभवेत्ततः
 सपिंडीकरणंश्राद्धदेवपूर्वनियोजयेत् २३
 पितृनावाहयेत्तत्रपृथक्प्रेतंविनिर्दिशेत्
 गंधोदकतिलैर्युक्तंकुर्यात्पात्रचतुष्टयम् २४
 अर्घ्यार्थंपितृपात्रेषुप्रेतपात्रंप्रसेचयेत्
 तद्वत्संकल्प्यचतुरःपिंडान्पितृपरस्तदा २५
 येसमानाइतिद्वाभ्यामन्नंतु विभजेत्रिधा
 अनेनविधिनाचार्य्यपूर्वमेवप्रदापयेत् २६
 ततःपितृत्वमापन्नस्सचतुर्थस्तदात्वनु
 अग्निष्वात्तादिमध्येतुप्राप्नोत्यमृतमुत्तमम् २७
 सपिण्डीकरणादूर्ध्वपृथक्स्मैनदीयते
 पितृष्वेवचदातव्यंतत्पिंडंयेषुसंस्थितम् २८
 ततःप्रभृतिसंक्रान्तावुपरागादिपर्वसु
 त्रिपिंडमाचरेच्छ्राद्धमेकोद्दिष्टंमृतेहनि २९

एकोद्दिष्टंपरित्यज्यमृताहेयः समाचरेत्
 सदैवंपितृहासस्यात्तथाभ्रातृविनाशकः ३०
 मृताहेपार्वणंकुर्वन्नधोयातिसमानवः
 संपृक्तेस्वर्गतीभावेप्रेतमोक्षोयतोभवेत् ३१
 आमश्राद्धंतदाकुर्याद्विधिज्ञःश्राद्धदस्ततः
 तेनाग्नौकरणंकुर्यात्पिंडांस्तेनैवनिर्वपेत् ३२
 त्रिभिः सपिंडीकरणंमासैक्येत्रितयेतथा
 यदाप्राप्स्य तिकालेनतदामुच्येतबंधनात् ३३
 मुक्तोपिलेपभागित्वंप्राप्नोतिकुशमार्जनात्
 लेपभाजश्चतुर्थाद्यास्त्रयः स्युःपिंडभागिनः ३४
 पिण्डदःसप्तमस्तेषांसपिंडाःसप्तपूरुषाः
 भीष्मउवाच
 कथंहव्यानिदेयानिकव्यानिचजनैरिह ३५
 गृह्णंतिपितृलोकेवाप्रायःकेकैर्निगद्यते
 यदिमर्त्येद्विजोभुंक्तेहूयतेयदिवानले ३६
 शुभाशुभात्मकाःप्रेतास्तदन्नंभुंजतेकथम्
 पुलस्त्यउवाच
 वसुस्वरूपाःपितरोरुद्राश्चैवपितामहाः ३७
 प्रपितामहास्तथादित्याइत्येषावैदिकीश्रुतिः
 नामगोत्रंपितृणांतुप्रापकंहव्यकव्ययोः ३८
 श्राद्धस्यमन्त्रतस्तत्त्वमुपलभ्येतभक्तितः
 अग्निष्वात्तादयस्तेषामाधिपत्येव्यवस्थिताः ३९
 नामगोत्रास्तदादेशाभवंत्युद्भवतामपि
 प्राणिनःप्रीणयत्येतदर्हणंसमुपागतं ४०
 दिव्योयदिपितामातागुरुःकर्मानुयोगतः
 तस्यान्नममृतंभूत्वादिव्यत्वेप्यनुगच्छति ४१
 दैत्यत्वेभोगरूपेणपशुत्वेपितृणंभवेत्
 श्राद्धान्नंवायुरूपेणनागत्वेप्युपतिष्ठति ४२
 पानंभवतियक्षत्वेराक्षसत्वेतथामिषं
 दानवत्वेतथापानंप्रेतत्वेरुधिरोदकम् ४३

मनुष्यत्वेन्नपानादिनानाभोगवतांभवेत्
 रतिशक्तिस्त्रियःकान्तेऽन्येषांभोजनशक्तिता ४४
 दानशक्तिःसविभवारूपमारोग्यमेवच
 श्राद्धपुष्पमिदंप्रोक्तंफलंब्रह्मसमागमः ४५
 आयुःपुत्रान्धनंविद्यांस्वर्गमोक्षंसुखानिच
 प्रयच्छन्तितथाराज्यंप्रीताःपितृगणानृप ४६
 श्रूयतेचपुरामोक्षंप्राप्ताःकौशिकसूनवः
 पंचभिर्जन्मसंबधैः प्राप्ताब्रह्मपरंपदम् ४७
 भीष्मउवाच
 कथंकौशिकदायादाःप्राप्तायोगमनुत्तमम्
 पंचभिर्जन्मसंबन्धैःकथंकर्मक्षयोभवेत् ४८
 पुलस्त्यउवाच
 कौशिकोनामधर्मात्माकुरुक्षेत्रेमहानृषिः
 नामतःकर्मतस्तस्यपुत्राणांतन्निबोधमे ४९
 स्वसृपःक्रोधनोहिंस्रः पिशुनःकविरेवच
 वाग्दुष्टःपितृवर्तीचगर्गशिष्यास्तदाभवन् ५०
 पितर्युपरतेतेषामभूदुर्भिक्षमुल्बणं
 अनावृष्टिश्चमहतीसर्वलोकभयंकरी ५१
 गगदिशाद्वनेदोगर्ध्रद्वरक्षान्तिचतपोधनाः
 खादामःकपिलामेतांवयंक्षुत्पीडिताभृशं ५२
 इतिचिंतयतांपापंलघुः प्राहतदानुजः
 यद्यवश्यमियंवध्याश्राद्धरूपेणयोज्यतां ५३
 श्राद्धेनियोज्यमानायांपापंनश्यतिनोध्रुवं
 एवंकुर्वित्यनुज्ञातःपितृवर्तीतदानुजैः ५४
 चक्रेसमाहितःश्राद्धमुपयुज्याथतांपुनः
 द्वौदैवेभ्रातरोकृत्वापित्र्येत्रींश्चापरान्क्रमात् ५५
 तथैकमतिथिंकृत्वाश्राद्धदः स्वयमेवतु
 चकारमंत्रवच्छ्राद्धंस्मरन्पितृपरायणः ५६
 तदागत्वाविशंकास्तेगुरवेचन्यवेदयन्
 व्याघ्रेणनिहताधेनुर्वत्सोयंप्रतिगृह्यतां ५७

एवंसाभक्षिताधेनुःसप्तभिस्तैस्तपोधनैः
 वैदिकंबलमाश्रित्यक्रूरेकर्माणिनिर्भयाः ५८
 ततः कालेप्रणष्टास्तेव्याधादशपुरेभवन्
 जातिस्मरत्वंप्राप्तास्तेपितृभावेनभाविताः ५९
 तत्रविज्ञायवैराग्यंप्राणानुत्सृज्यधर्मतः
 लोकैरवीक्ष्यमाणास्तेतीर्थातिनशनेनतु ६०
 संजातामृगरूपास्तेसप्तकालंजरेगिरौ
 प्राप्तविज्ञानयोगास्तेतत्यजुस्तांनिजांतनुम् ६१
 मम्रुःप्रपतनेनाथजातवैराग्यमानसाः
 मानसेचक्रब्राकास्तेसंजाताःसप्तयोगिनः ६२
 नामतःकर्मतःसर्वेसुमनाःकुसुमोवसुः
 चित्तदर्शीसुदर्शीचज्ञाताज्ञानस्यपारगः ६३
 ज्येष्ठानुरक्ताःश्रेष्ठास्तेसप्तैतेयोगपावनाः
 योगभ्रष्टास्त्रयस्तेषांबभूवुश्चलचेतसः ६४
 दृष्ट्वाविभ्राजमानंतमणुहंस्त्रीभिरन्वितम्
 क्रीडंतंविविधैर्भोगैर्महाबलपराक्रमम् ६५
 पञ्चालान्वयसंभूतंप्रभूतबलवाहनम्
 राज्यकामोभवत्त्वेकस्तेषांमध्येजलौकसाम् ६६
 पितृवर्तीचयोविप्रःश्राद्धकृत्पितृवत्सलः
 अपरौमंत्रिणौदृष्ट्वाप्रभूतबलवाहनौ ६७
 मंत्रित्वेचक्रतुश्चेच्छामस्मिन्मर्त्यौद्विजोत्तमौ
 विभ्राजपुत्रस्त्वेकोभूद्ब्रह्मदत्तइतिस्मृतः ६८
 मंत्रिपुत्रौतथाचैवपुंडरीकसुबालकौ
 ब्रह्मदत्तोभिषिक्तस्तुकांपित्येनगरोत्तमे ६९
 पंचालराजोविक्रांतःश्राद्धकृत्पितृवत्सलः
 योगवित्सर्वजंतूनांचित्तवेत्ताभवत्तदा ७०
 तस्यराज्ञोभवद्भार्यासुदेवस्यात्मजातदा
 सन्नतिर्नामविख्याताकपिलायाभवत्पुरा ७१
 पितृकार्येनियुक्तत्वादभवद्ब्रह्मवादिनी
 तयाचकारसहितःसराज्यंराजनंदनः ७२

कदाचिद्रतउद्यानंतयासहसपार्थिवः
 ददर्शकीटमिथुनमनंगकलहान्वितम् ७३
 पिपीलिकामधोवक्त्रांपुरतःकीटकामुकः
 पंचबाणाभितप्तांगःसगद्गदमुवाचह ७४
 नत्वयासदृशीलोकेकामिनीविद्यतेक्वचित्
 मध्येक्षीणातिजघनाबृहद्वक्त्रातिगामिनी ७५
 सुवर्णवर्णसदृशीसद्वक्त्राचारुहासिनी
 आलक्ष्यतेचवदनंगुडशर्करवत्सलं ७६
 भोक्ष्यसेमयिभुक्तेत्वंस्त्रासिस्त्रातेतथामयि
 प्रोषितेमयिदीनात्वंक्रुद्धेचभयचंचला ७७
 किमर्थंवदकल्याणिसदाधोवदनास्थिता
 सातमाहज्वलत्कोपाकिमालपसिरेशठ ७८
 त्वयामोदकचूर्णं तुमांविहायापिभक्षितम्
 प्रादास्त्वंतदतिक्रम्यमामन्यस्यैसमन्मथः ७९
 पिपीलकउवाच
 त्वत्सादृश्यान्मयादत्तमन्यस्यैवरवर्णिनि
 तदेकमपराधंमेक्षंतुमर्हसिभामिनि ८०
 नैवंपुनःकरिष्यामित्यजकोपंचसुस्तनि
 स्पृशामिपादौसत्येनप्रणतस्यप्रसीदमे ८१
 रुष्टायांत्वयिसुश्रोणिमृत्युर्मेपुरतोभवेत्
 तुष्टायांत्वयिवामोरुपूर्णाःसर्वमनोरथाः ८२
 पूर्णचंद्रोपमंवक्त्रंस्वादेमृतरसोपमम्
 निर्भरंपिबसुश्रोणिकामासक्तस्यमेसदा ८३
 एतन्मत्वाशुभेकार्यासर्वदातुकृपामयि
 इति सावचनंश्रुत्वाप्रसन्नाचाभवत्ततः ८४
 आत्मानमपर्ययामासमोहनायपिपीलिका
 ब्रह्मदत्तोपितत्सर्वज्ञात्वासस्मयमाहसत् ८५
 सर्वसत्त्वरुतज्ञानीप्रभावात्पूर्वकर्मणः
 भीष्मउवाच
 कथंसर्वरुतज्ञोभूद्ब्रह्मदत्तो नराधिपः ८६

तच्चापिचाभवत्कुत्रचक्रवाकचतुष्टयं
 तन्मेकथयसर्वज्ञकुलेकस्यचसुव्रतम् ८७
 पुलस्त्यउवाच
 तस्मिन्नेवपुरेजाताश्चवाकाअथोनृप ८८
 वृद्धद्विजस्यदायादाविप्राजातिस्मराबुधाः
 धृतिमांस्तत्त्वदर्शीचविद्यावर्णस्तपोधिकः ८९
 नामतःकर्मतश्चैवसुदरिद्रस्यतेसुताः
 तपसेबुद्धिरभवत्तेषांवैद्विजजन्मनां ९०
 यास्यामःपरमांसिद्धिमूचुस्तेद्विजसत्तमाः
 तत्तेषांवचनंश्रुत्वासुदरिद्रोमहातपाः ९१
 उवाचदीनयावाचाकिमेतदितिपुत्रकाः
 अधर्मएषवःपुत्रापितातानित्युवाचह ९२
 वृद्धंपितरमुत्सृज्यदरिद्रंवनवासिनम्
 क्वनुधर्मोत्रभवितामांत्यक्त्वा गतिमेवच ९३
 ऊचुस्तेकल्पितावृत्तिस्तवतातवचश्शृणु
 व्रतमेतत्पुराराज्ञःसतेदास्यतिपुष्कलं ९४
 धनंग्रामसहस्राणिप्रभातेपठतस्तव
 कुरुक्षेत्रेतुयेविप्राव्याधादशपुरेतुये ९५
 कालंजरेमृगाभूताश्चक्रवाकास्तुमानसे
 इत्युक्त्वापितरंजग्मुस्तेवनंतपसेपुनः ९६
 वृद्धोपिसद्विजोराजन्जगामस्वार्थसिद्धये
 अणुहोनामवैभ्राजःपञ्चालाधिपतिःपुरा ९७
 पुत्रार्थीदेवदेवेशंपद्मयोनिंपितामहम्
 आराधयामासविभुंतीव्रव्रतपरायणः ९८
 ततःकालेनमहतातुष्टस्तस्यपितामहः
 वरंवरयभद्रंतेहृदयेभीप्सितंनृप ९९
 अणुहउवाच
 पुत्रंमेदेहिदेवेशमहाबलपराक्रमम्
 पारगंसर्वविद्यानांधार्मिकयोगिनावरम् १००
 सर्वसत्त्वरुतज्ञंमेदेहियोगिनमात्मजम्

एवमस्त्विति विश्वात्मा तमाह परमेश्वरः १०१
 पश्यतां सर्वभूतानां तत्रैवांतरधीयत
 ततः स तस्य पुत्रो भूद्ब्रह्मदत्तः प्रतापवान् १०२
 सर्वसत्त्वानुकंपी च सर्वसत्त्वबलाधिकः
 सर्वसत्त्वरुतज्ञश्च सर्वसत्त्वेश्वरेश्वरः १०३
 अथ सत्त्वेन योगात्मा स पिपीलिकमागतः
 यत्र तत्कीटमिथुनं रममाणमवस्थितम् १०४
 ततः सा सन्नतिर्दृष्ट्वा प्रहसंतं सुविस्मितं
 किमप्याशंकमाना सा तमपृच्छन्नरेश्वरम् १०५
 सन्नतिरुवाच
 अकस्मादतिहासो यं किमर्थमभवन्नृप
 हास्यहेतुं न जानामि यदकाले कृतं त्वया १०६
 अवदद्राज पुत्रो सौतं पिपीलिकभाषितम्
 रागवद्विरसोत्पन्नमेतद्धास्यं वरानने १०७
 न चान्यत्कारणं किंचिद्धास्यहेतुः शुचिस्मिते
 न सामान्यततं देवी प्राहालीकमिदं तव १०८
 अहमेवेह हसितान जीविष्ये त्वया धुना
 कथं पिपीलिकालापं मर्त्यो वेत्ति सुरादृते १०९
 तस्मात्त्वया हमेवाद्य हसिता किमतः परम्
 ततो निरुत्तरो राजा जिज्ञासुस्तद्वचो हरेः ११०
 आस्थाय नियमं तस्थौ स पुरात्रमकल्मषः
 स्वप्नान्ते प्राहतं ब्रह्मा प्रभाते पर्यटन् पुरम् १११
 वृद्धद्विजोत्तमाद्वाक्यं सर्वज्ञास्य तिते प्रिया
 इत्युक्त्वा तर्दधे ब्रह्मा प्रभाते च नृपः पुरात् ११२
 निर्गच्छन्मन्त्रिसहितः स भार्यो वृद्धमग्रतः
 गदंतं विप्रमायांतं वृद्धं च सददर्शह ११३
 ब्राह्मण उवाच
 ये विप्रमुख्याः कुरुजांगलेषु दाशास्तथा दाशपुरे मृगाश्च
 कालं जरे सप्तचक्रवाका ये मानसे ते त्रवसंति सिद्धाः ११४
 इत्याकर्ण्य वचस्तस्य स पपात शुचान्वितः

जातिस्मरत्वमगमत्तौचमंत्रिवरात्मजौ ११५
 कामशास्त्रप्रणेतातुबाभ्रव्यःसतुबालकः
 पंचालइतिलोकेषुविश्रुतःसर्वशास्त्रवित् ११६
 पुंडरीकोपिधर्मात्मावेदशास्त्रप्रवर्तकः
 भूत्वाजातिस्मरौशोकात्पतितावग्रतस्तथा ११७
 हावयंकर्मविभ्रष्टाःकामतःकर्मबंधनात्
 एवंविलप्यबहुशस्त्रयस्तेयोगपारगाः ११८
 विस्मयाच्छ्राद्धमाहाम्यमभिनंद्यपुनःपुनः
 सतुतस्मैधनंदत्वाप्रभूतग्रामसंयुतम् ११९
 विसृज्यब्राह्मणंतंचवृद्धंधनमदान्वितम्
 आत्मीयंनृपतिःपुत्रंनृपलक्षणसंयुतम् १२०
 विष्वक्सेनाभिधानंचराजाराज्येभ्यषेचयत्
 मानसेसलिलेसर्वेततस्तेयोगिनांवराः १२१
 ब्रह्मदत्तादयस्तस्मिन्पितृभक्ताविमत्सराः
 सन्नतिश्चाभवद्धृष्टामयैवतवदर्शितम् १२२
 राजन्योगफलंसर्वयदेतदभिलक्ष्यते
 तथेतिप्राहराजापिपुरस्तादभिनंदयन् १२३
 त्वत्प्रसादादिदंसर्वमयैवंप्राप्यतेफलम् १२४
 ततस्तेयोगमास्थायसर्वएववनौकसः
 ब्रह्मरंध्रेणपरमंपदमापुस्तपोबलात् १२५
 एवमायुर्धनंविद्यांस्वर्गमोक्षसुखानिच
 प्रयच्छंतिसुतंराज्यंनृणांतुष्टाःपितामहाः १२६
 इदंचपितृमाहात्म्यंब्रह्मदत्तस्यवैनृप
 द्विजेभ्यःश्रावयेद्विद्वान्शृणोतिपठतेपिवा
 कल्पकोटिशतंसाग्रंब्रह्मलोकेमहीयते १२७

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेपितृमाहात्म्यकथनं नाम दशमोऽध्यायः १०

एकादशोऽध्यायः

भीष्मउवाच

कस्मिन्वासरभागेतुश्राद्धीश्राद्धंसमाचरेत्

तीर्थेषुकेषुवैश्राद्धकृतं बहुफलं द्विज १
 पुलस्त्य उवाच
 तीर्थतु पुष्करं नाम यत्तु श्रेष्ठतमं स्मृतम्
 सर्वेषां द्विजमुख्यानां मनोरथमिव स्थितम् २
 तत्र दत्तं हुतं जप्तमनन्तं भवति ध्रुवम्
 पितृणां वल्लभं नित्यमृषीणां परमं मतम् ३
 नंदाथललिता तद्वत्तीर्थमायापुरी शुभा
 तथामित्रपदं राजस्ततः केदारमुत्तमम् ४
 गंगासागरमित्याहुः सर्वतीर्थमयं शुभम्
 तीर्थं ब्रह्मसरस्तद्वच्छतद्रुसलिलं शुभम् ५
 तीर्थतु नैमिषं नाम सर्वतीर्थफलप्रदम्
 गङ्गोद्भेदस्तु गोमत्यां यत्रोद्भूतः सनातनः ६
 तथा यज्ञवराहस्तु देवदेवश्च शूलधृक्
 यत्र तत्काञ्चनं दानमष्टादशभुजो हरः ७
 नेमिस्तु धर्मचक्रस्य शीर्षाय त्राभवत्पुरा
 तदेतन्नैमिशारण्यं सर्वतीर्थनिषेवितम् ८
 देवदेवस्य तत्रापि वराहस्य च दर्शनम्
 यः प्रयातिसंपूतात्माना रायणपुरं व्रजेत् ९
 कोकामुखं परं तीर्थमिन्द्रमार्गोपिलक्ष्यते
 अथापि पितृतीर्थतु ब्रह्मणो व्यक्तजन्मनः १०
 पुष्करारण्यसंस्थो सौयत्रदेवः पितामहः
 विरिञ्चिदर्शनं श्रेष्ठमपवर्गफलप्रदम् ११
 कृतं नाम महापुण्यं सर्वपापनिषूदनम्
 यत्राद्यो नारसिंहस्तु स्वयमेव जनार्दनः १२
 तीर्थमिक्षुमतीनामपितृणां च शुभावहा
 तुष्यन्ति पितरो नित्यं गङ्गायमुनसंगमे १३
 कुरुक्षेत्रं महापुण्यं यत्र मार्गोपिलक्ष्यते
 अद्यापि पितृतीर्थतु सर्वकामफलप्रदम् १४
 नीलकण्ठमिति ख्यातं पितृतीर्थं नराधिप
 तथा भद्रसरः पुण्यं सरोमानसमेव च १५

मंदाकिनीतथाऽच्छोदाविपाशाचसरस्वती
सर्वमित्रपदंतद्वद्वेद्यनाथंमहाफलम् १६
क्षिप्रानदीतथापुण्यातथाकालञ्जरशुभम्
तीर्थोद्भेदंहरोद्भेदंगर्भभेदंमहालयम् १७
भद्रेश्वरंविष्णुपदंनर्मदाद्वारमेवच
गयापिंडप्रदानेनसमान्याहुर्महर्षयः १८
एतानिपितृतीर्थानिसर्वपापहराणिच
स्मरणादपिलोकानांकिमुश्राद्धप्रदायिनाम् १९
ॐकारंपितृतीर्थतुकावेरीकपिलोदकम्
संभेदश्चण्डवेगायांतथैवामरकंटकम् २०
कुरुक्षेत्राच्चद्विगुणंतस्मिन्स्नानादिकंभवेत्
शुक्लतीर्थतुविख्यातंतीर्थसोमेश्वरंपरम् २१
सर्वव्याधिहरंपुण्यंफलंकोटिगुणाधिकम्
श्राद्धेदानेतथाहोमेस्वाध्यायेचापिसन्निधौ २२
कायावारोहणंनामदेवदेवस्यशूलिनः
अवतारंरोचमानंब्राह्मणावसथेशुभे २३
जातंतत्सुमहापुण्यंतथाचर्मणवतीनदी
शूलतापीपयोष्णीचपयोष्णीसंगमस्तथा २४
महौषधीचारणाचनागतीर्थप्रवर्त्तिनी
महावेणानदीपुण्यामहाशालस्तथैवच २५
गोमतीवरुणातद्वत्तीर्थहौताशनंपरम्
भैरवंभृगुतुंगंचगौरीतीर्थमनुत्तमम् २६
तीर्थवैनायकंनामवस्त्रेश्वरमनुत्तमम्
तथापापहरंनामपुण्यावेत्रवतीनदी २७
महारुद्रंमहालिगंदशार्णाचमहानदी
शतरुद्राशताह्वाचतथापितृपदंपुरम् २८
अंगारवाहिकातद्वन्नदौद्वौशोणघर्घरौ
कालिकाचनदीपुण्यापितराचनदीशुभा २९
एतानिपितृतीर्थानिशस्यंतेस्नानदानयोः
श्राद्धमेतेषुयद्दत्तंतदनंतफलंस्मृतम् ३०

शतावटानदीज्वालाशरद्वीचनदीतथा
 द्वारकाकृष्णतीर्थचतथाह्युदक्सरस्वती ३१
 नदीमालवतीनामतथाचगिरिकर्णिका
 धूतपापंतथातीर्थसमुद्रेदक्षिणे तथा ३२
 गोकर्णोगजकर्णश्च तथाचक्रनदीशुभा
 श्रीशैलंशाकतीर्थचनारसिंहमतःपरम् ३३
 महेंद्रं च तथापुण्यापुण्याचापिमहानदी
 एतेष्वपिसदाश्राद्धमनंतफलदंस्मृतम् ३४
 दर्शनादपिपुण्यानिसद्यःपापहराणिवै
 तुंगभद्रानदीपुण्यातथाचक्ररथीतिच ३५
 भीमेश्वरंकृष्णवेणाकावेरीचांजनानदी
 नदीगोदावरीपुण्यात्रिसंध्यापूर्णमुत्तमम् ३६
 तीर्थत्रयंबकं नाम सर्वतीर्थनमस्कृतम्
 यत्रास्तेभगवान्भीमःस्वयमेवत्रिलोचनः ३७
 श्राद्धमेतेषुसर्वेषुदत्तंकोटिगुणंभवेत्
 स्मरणादपिपापानिब्रजंतिशतधानृप ३८
 श्रीपर्णाचनदीपुण्याव्यासतीर्थमनुत्तमम्
 तथामत्स्यनदीकाराशिवधारातथैवच ३९
 भवतीर्थचविख्यातंपुण्यतीर्थचशाश्वतम्
 पुण्यंरामेश्वरंतद्वद्वेणापुरमलंपुरम् ४०
 अंगारकंचविख्यातमात्मदर्शमलंबुषम्
 वत्सव्रातेश्वरंतद्वत्तथागोकामुखंपरम् ४१
 गोवर्द्धनंहरिश्चंद्रंपुरश्चन्द्रंपृथूदकम्
 सहस्राक्षंहिरण्याक्षंतथाचकदलीनदी ४२
 नामधेयानिचतथातथासौमित्रिसंगतम्
 इंद्रनीलमहानादंतथाचप्रियमेलकम् ४३
 एतान्यपिसदाश्राद्धेप्रशस्तान्यधिकानिच
 एतेषुसर्वदेवानांसांनिध्यंपठ्यतेयतः ४४
 दानमेतेषुसर्वेषुभवेत्कोटिशताधिकम्
 बाहुदाचनदीपुण्यातथासिद्धवटंशुभम् ४५

तीर्थपाशुपतंचैवनदीपर्यटिकातथा
 श्राद्धमेतेषुसर्वेषुदत्तंकोटिशतोत्तरम् ४६
 तथैवपंचतीर्थचयत्रगोदावरीनदी
 युतालिगसहस्रेणसव्येतरजलावहा ४७
 जामदग्न्यस्यतत्तीर्थमोदायतनमुत्तमम्
 प्रतीकस्यभयात्सिद्धायत्रगोदावरीनदी ४८
 तीर्थतद्धव्यकव्यानामप्सरोगणसंयुतम्
 श्राद्धाग्निदानकार्यचतत्रकोटिशताधिकम् ४९
 तथासहस्रलिगंचराघवेश्वरमुत्तमम्
 सेन्द्रकालानदीपुण्यातत्रशक्रोगतःपुरा ५०
 निहत्यनमुचिंमित्रंतपसास्वर्गमाप्तवान्
 तत्रदत्तंनरैःश्राद्धमनंतफलदंभवेत् ५१
 पुष्करंनामवैतीर्थशालग्रामंतथैवच
 शोणपातश्चविख्यातोयत्रवैश्वानराशयः ५२
 तीर्थसारस्वतंचैवस्वामितीर्थंतथैवच
 मलंदरानदीपुण्याकौशिकीचंद्रकातथा ५३
 विदर्भाचाथवेगाचपयोष्णीप्राङ्मुखापरा
 कावेरीचोत्तरांगाचतथाजालंधरोगिरिः ५४
 एतेषुश्राद्धतीर्थेषुश्राद्धमानंत्यमश्नुते
 लोहदंडंतथातीर्थचित्रकूटस्तथैवच ५५
 दिव्यंसर्वत्रगंगायास्तथानद्यास्तटंशुभम्
 कुब्जाम्रकंतथातीर्थमूर्वशीपुलिनंतथा ५६
 संसारमोचनंतीर्थंतथैवऋणमोचनम्
 एतेषुपितृतीर्थेषुश्राद्धमानंत्यमश्नुते ५७
 अट्टहासंतथातीर्थगौतमेश्वरमेवच
 तथावसिष्ठतीर्थचभारतंचततःपरम् ५८
 ब्रह्मावर्तकुशावर्तहंसतीर्थंतथैवच
 पिंडारकंचविख्यातंशंखोद्धारंतथैवच ५९
 भांडेश्वरंबिल्वकंचनीलपर्वतमेवच
 तथाचबदरीतीर्थसर्वतीर्थेश्वरेश्वरम् ६०

वसुधाराह्वयंतीर्थरामतीर्थतथैवच
 जयंतीविजयाचैवशुक्लतीर्थतथैवच ६१
 एषुश्राद्धप्रदातारः प्रयांतिपरमंपदम्
 तीर्थमातृगृहं नामकरवीरपुरंतथा ६२
 सप्तगोदावरीनामसर्वतीर्थेश्वरेश्वरम्
 तत्रश्राद्धंप्रदातव्यमनंतफलमीप्सुभिः ६३
 कीकटेषुगयापुण्यापुण्यंराजगृहंवनम्
 च्यवनस्याश्रमंपुण्यंनदीपुण्यापुनःपुना ६४
 विषयाराधनंपुण्यंनदीयातुपुनःपुना
 यत्रगाथाविचरतिब्रह्मणापरिकीर्तिता ६५
 एष्टव्याबहवःपुत्रायद्येकोपिगयांव्रजेत्
 यजेतवाश्वमेधेननीलंवावृषमुत्सृजेत् ६६
 एषागाथाविचरतितीर्थेष्वायतनेषुच
 सर्वेमनुष्याराजेंद्रकीर्तयंतःसमागताः ६७
 किमस्माकंकुलेकश्चिद्गयांयास्यतियःसुतः
 प्रीणयिष्यतितान्गत्वासप्तपूर्वास्तथापरान् ६८
 मातामहानामप्येवंश्रुतिरेषाचिरंतनी
 गंगायामस्थितिचयंगत्वाक्षेप्स्यतियःसुतः ६९
 तिलैःसप्ताष्टभिर्वापिदास्यतेचजलांजलिम्
 अरण्यत्रितयेवापिपिंडदानंकरिष्यति ७०
 प्रथमंपुष्करारण्येनैमिषेतदनंतरं
 धर्मारण्यंपुनःप्राप्यश्राद्धंभक्त्याप्रदास्यति ७१
 गयायांधर्मपृष्ठेवासरसिब्रह्मणस्तथा
 गयाशीर्षवटेचैवपितृणांदत्तमक्षयम् ७२
 ब्रजन्कृत्वानिवापयस्त्वध्वानंपरिसर्पति
 नरकस्थान्पितृन्सोपिस्वर्गंनयतिसत्वरं ७३
 कुलेतस्यनराजेंद्रप्रेतोभवतिकश्चन
 प्रेतत्वंमोक्षभावंचपिंडदानाच्चगच्छति ७४
 एकोमुनिस्ताम्रकराग्रहस्तोह्याम्रेषुमूलेसलिलंददाति
 आम्राश्चसिक्ताःपितरश्चतृप्ताएकाक्रियाद्वयर्थकरीप्रसिद्धा ७५

गयायांपिण्डदानस्यनान्यद्दानंविशिष्यते
 एकेनपिण्डदानेनतृप्तास्तेमोक्षगामिनः ७६
 धान्यप्रदानंप्रवरंवदंतिवसुप्रदानंचतथामुनीन्द्राः
 गयासुतीर्थेषुनरैःप्रदत्तंतद्धर्महेतुंप्रवरंवदन्ति ७७
 सर्वात्मनासुरुचिनामहाचलमहानदी
 येतुपश्यन्तितांगत्वामानसेदक्षिणोत्तरे ७८
 प्रणम्यद्विजमुख्येभ्यःप्राप्तं तैर्जन्मनःफलं
 यद्यदिच्छतिवैमर्त्यस्तत्तदाप्रोत्यसंशयम् ७९
 एषतूद्देशतःप्रोक्तस्तीर्थानांसग्रहोमया
 वागीशोपिनशक्नोतिविस्तरात्किमुमानुषः ८०
 सत्यंतीर्थं दयातीर्थं तीर्थमिन्द्रियनिग्रहः
 वर्णाश्रमाणांगेहेपितीर्थं शमउदाहृतम् ८१
 येषुतीर्थेषुयच्छ्राद्धंतत्कोटिगुणमिष्यते
 गयायांयत्तुवैश्राद्धंतच्छ्राद्धमपवर्गदम् ८२
 यस्मात्तस्मात्प्रयत्नेनतीर्थेश्राद्धंविधीयते
 प्रातःकालोमुहूर्तास्त्रीन्संगवस्तावदेवतु ८३
 मध्याह्नास्त्रिमुहूर्तःस्यादपराह्णस्ततःपरम्
 सायाह्नास्त्रिमुहूर्तःस्याच्छ्राद्धंतत्रनकारयेत् ८४
 राक्षसीनामसावेलागर्हितासर्वकर्मसु
 अहोमुहूर्ताव्याख्यातादशपंचचसर्वदा ८५
 तत्राष्टमोमुहूर्तोयःसकालःकुतपःस्मृतः
 मध्याह्नात्सर्वदायस्मान्मंदीभवतिभास्करः ८६
 तस्मादनंतफलदस्तत्रारंभोविशिष्यते
 खड्गपात्रंचकुतपस्तथानैपालकंबलम् ८७
 रुक्मंदर्भास्तिलागावोदौहित्रश्चाष्टमःस्मृतः
 पापंकुत्सितमित्याहुस्तस्यतत्तापकारिणः ८८
 अष्टावेतेयतस्तस्मात्कुतपाइतिविश्रुताः
 ऊर्ध्वमुहूर्तात्कुतपान्महूर्तंचचतुष्टयम् ८९
 मुहूर्तपंचकंचैवस्वधावाचनमिष्यते
 विष्णुदेहसमुद्भूताःकुशाःकृष्णतिलास्तथा ९०

श्राद्धस्यलक्षणंकालमितिप्राहुर्मनीषिणः
तिलोदकांजलिर्देयोजलांतेतीर्थवासिभिः ६१
सदर्भहस्तेनैकेनगृहेश्राद्धंगमिष्यति
पुण्यंपवित्रमायुष्यंसर्वपापविनाशनम् ६२
ब्रह्मणाचैवकथितंतीर्थश्राद्धानुकीर्तनम्
शृणोतियःपठेद्वापिश्रीमान्संजायतेनरः ६३
श्राद्धकालेचवक्तव्यंतथातीर्थनिवासिभिः
सर्वपापोपशान्त्यर्थमलक्ष्मीनाशनंमतं ६४
इदंपवित्रंयशसोनिधानमिदंमहापातकनाशनंच
ब्रह्मार्करुद्रैरभिपूजितंचश्राद्धस्यमाहात्म्यमुशंतितज्ज्ञाः ६५
इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेश्राद्धप्रकरणंनामएकादशोऽध्यायः ११

द्वादशोऽध्यायः

भीष्मउवाच
सोमवंशःकथंजातःकथयात्रविशारद
तद्वंशेकेतुराजानोबभूवुः कीर्तिवर्द्धनाः १
पुलस्त्यउवाच
आदिष्टोब्रह्मणापूर्वमत्रिःसर्गविधौपुरा
अनंतरंनामतपःसृष्ट्यर्थंतप्तवान्विभुः २
यदानंदकरंब्रह्मभगवन्क्लेशनाशनं
ब्रह्मरुद्रेन्द्रसूर्याणामभ्यंतरमतींद्रियं ३
शान्तिकृत्वात्ममनसातदत्रिःसंयमेस्थितः
माहात्म्यंतपसोवापिपरमानंदकारकं ४
यस्माद्वंशपतिःसार्द्धसमयेतदधिष्ठितः
तदृष्ट्वाचष्टसोमेनतस्मात्सोमोभवद्विभुः ५
अथसुस्त्रावनेत्राभ्यांजलंतत्रात्रिसंभवम्
द्योतयद्विश्वमखिलंज्योत्स्नयासचराचरम् ६
तद्दिशोजगृहुस्तत्रस्त्रीरूपेणासहच्छयाः
गर्भोभूत्वोदरेतासांस्थितः सोप्यत्रिसंभवः ७
आशाश्चमुमुचुर्गर्भमशक्ताधारणेततः

समादायाथतंगर्भमेकीकृत्यचतुर्मुखः ८
 युवानमकरोद्ब्रह्मासर्वायुधधरंनरम्
 स्यंदनेथसहस्तेनवेदशक्तिमयेप्रभुः ९
 आरोप्यलोकमनयदात्मीयंसपितामहः
 ततोब्रह्मर्षिभिःप्रोक्तंह्यस्मत्स्वामीभवत्वयम् १०
 ऋषिभिर्देवगंधर्वैरप्सरोभिस्तथैवच
 स्तूयमानस्यतस्याभूदधिकंमहदंतरम् ११
 तेजोवितानादभवद्भुविदिव्यौषधीगणः
 तद्दीप्तिरधिकातस्माद्रात्रौभवतिसर्वदा १२
 तेनौषधीशःसोमोभूद्विजेष्वपिहिगणयते
 वेदधामारसश्चायंयदिदमंडलंशुभम् १३
 क्षीयतेवर्द्धतेचैवशुक्लेकृष्णेचसर्वदा
 विंशतिंचतथासप्तदक्षःप्राचेतसोददौ १४
 रूपलावण्यसंयुक्तास्तस्मैकन्याः सुवर्चसः
 ततः शक्तिसहस्राणांसहस्राणिदशैवतु १५
 तपश्चकारशीतांशुर्विष्णुध्यानैकतत्परः
 ततस्तुष्टश्चभगवांस्तस्मैनारायणोहरिः १६
 वरंवृणीष्वचोवाचपरमात्माजनार्दनः
 ततोवब्रेवरंसोमः शक्रलोकेयजाम्यहम् १७
 प्रत्यक्षमेवभोक्तारोभवंतुम ममंदिरे
 राजसूयेसुरगणाब्रह्माद्यायेचतुर्विधाः १८
 रक्षपालःसुरोस्माकमास्तांशूलधरोहरः
 तथेत्युक्तःसमाजहेराजसूयंतुविष्णुना १९
 होतात्रिभृगुरध्वर्युरुद्राताचचतुर्मुखः
 ब्रह्मत्वमगमत्तस्यउपद्रष्टाहरिःस्वयम् २०
 सदस्याःसर्वदेवास्तुराजसूयविधिःस्मृतः
 वसवोध्वर्यवस्तद्विद्विश्चेदेवास्तथैवच २१
 त्रैलोक्यंदक्षिणातेनऋत्विग्भ्यःप्रतिपादिता
 सोमःप्राप्याथदुष्प्राप्यमैश्वर्यं सृष्टिसत्कृतं २२
 सप्तलोकैकनाथत्वंप्राप्तस्वतपसातदा

कदाचिदुद्यानगतामपश्यदनेकपुष्पाभरणोपशोभाम् २३
 बृहन्नितंबस्तनभारखेदांपुष्पावभंगेप्यतिदुर्बलांगीं
 भार्याचतांदेवगुरोरनंगबाणाभिरामायतचारुनेत्रां २४
 तारांसताराधिपतिःस्मरार्तःकेशेषुजग्राहविविक्तभूमौ
 सापिस्मरार्तासहतेनरेमेतद्रूपकांत्याहतमानसैव २५
 चिरंविहत्याथजगामतारांविधुर्गृहीत्वास्वगृहंततोपि
 नतृप्तिरासीत्स्वगृहेपितस्यतारानुरक्तस्यसुखागमेषु २६
 बृहस्पतिस्तद्विरहाग्निदग्धस्तद्ध्याननिष्ठैकमनाबभूव
 शशाकशापंनचदातुमस्मैनमंत्रशस्त्राग्निविषैरनेकैः २७
 तस्यापकर्तुंविविधैरुपायैर्नैवाभिचारैरपिवागधीशः
 सयाचयामासततस्तुदेवंसोमंस्वभार्यार्थमनंगतप्तः २८
 सयाच्यमानोपिददौनभार्याबृहस्पतेःकामवशेनमोहितः
 महेश्वरेणाथचतुर्मुखेनसाध्यैर्मरुद्भिःसहलोकपालैः २९
 ददौयदातानंकथंचिदिंदुस्तदाशिवःक्रोधपरोबभूव
 योवामदेवप्रथितःपृथिव्यामनेकरुद्रार्चितपादपद्मः ३०
 ततःसशिष्योगिरिशःपिनाकीबृहस्पतेःस्नेहवशानुबद्धः
 धनुर्गृहीत्वाजगवंपुरारिर्जगामभूतेश्वरसिद्धजुष्टः ३१
 युद्धायसोमेनविशेषदीप्तस्तृतीयनेत्रानलभीमवक्त्रः
 सहैवजग्मुश्चगणेश्वराणांविंशाधिकाषष्टिरथोग्रमूर्तिः ३२
 यक्षेश्वराणांसगणैरनेकैर्युतोन्वगात्स्यंदनसंस्थितानां
 वेतालयक्षोरगकिन्नराणांपद्मेनचैकेनतथार्बुदानाम् ३३
 लक्षैस्त्रिभिर्द्वादशभीरथानांसोमोप्यगात्तत्रविवृद्धमन्युः
 शनैश्चरांगारकवृद्धतेजानक्षत्रदैत्यासुरसैन्ययुक्तः ३४
 जग्मुर्भयंसप्ततथैवलोकाधरावनद्वीपसमुद्रगर्भाः
 ससोममेवाभ्यगमत्पिनाकीगृहीतदीप्तास्त्रविशालवह्निः ३५
 अथाभवद्भीषणभीमसोमसैन्यद्वयस्याथमहाहवोसौ
 अशेषसत्त्वक्षयकृत्प्रवृद्धस्तीक्ष्णप्रधानोज्ज्वलनैकरूपः ३६
 शस्त्रैरथान्योन्यमशेषसैन्यंद्वयोर्जगामक्षयमुग्रतीक्ष्णैः
 पतंतिशस्त्राणितथोज्ज्वलानिस्वर्भूमिपातालमलंदहन्ति ३७
 रुद्रःक्रोधाद्ब्रह्मशिरोमुचसोमोपिसोमास्त्रममोघवीर्यं

तयोर्निपातेन समुद्रभूम्योरथांतरिक्षस्य च भीतिरासीत् ३८
 तदा सुयुद्धं जगतां क्षयाय प्रवृद्धमालोक्य पितामहोऽपि
 ततः प्रविश्याथ कथंचिदेव निवारयामास सुरैः सहैव ३९
 अकारणं किं क्षयकृञ्जनानां सोमत्वया पीदमकार्यकार्यं
 यस्मात्परस्त्रीहरणाय सोमत्वया कृतं युद्धमतीव भीमम् ४०
 पापग्रहस्त्वं भविता जनेषु पापोऽस्य लंघहि मुखाशिनान् त्वं
 भार्यामिमामर्पय वाक्पते स्त्वं प्रमाणयन्नेव मदीयवाचम् ४१
 तथेति चोवाच हि मां शुमाली युद्धादपाक्राम दतः प्रशांतः
 बृहस्पतिस्तामथ गृह्यतारां हृष्टो जगाम स्वगृहं च रुद्रः ४२
 पुलस्त्य उवाच
 ततः संवत्सरस्यांते द्वादशादित्यसन्निभः
 दिव्यपीताम्बरधरो दिव्याभरणभूषितः ४३
 तारोदरविनिष्क्रान्तः कुमारस्सूर्यसन्निभः
 सर्वार्थशास्त्रविद्विद्वान्हस्तिशास्त्रप्रवर्तकः ४४
 नामयद्राजपुत्रोऽयं विश्रुतो राजवैद्यकः
 राज्ञः सोमस्य पुत्रत्वाद्राजपुत्रो बुधः स्मृतः ४५
 जनानां तु सतेजांसि सर्वाण्येवाक्षिपद्वली
 ब्रह्माद्यास्तत्र चाजग्मुर्देवा देवर्षिभिः सह ४६
 बृहस्पतिगृहे सर्वे जातकर्मोत्सवे तदा
 पप्रच्छुस्ते सुरास्तारां केन जातः कुमारकः ४७
 ततः सालज्जिता तेषां किंचिदवदत्तदा
 पुनः पुनस्तदा पृष्टालज्जयंती वरांगना ४८
 सोमस्येति चिरादाहततो गृह्णाद्विधुः सुतं
 बुध इत्यकरोन्नाम प्रादाद्राज्यं च भूतले ४९
 अभिषेकं ततः कृत्वा प्रदानमकरोद्विभुः
 ग्रहमध्यं प्रदायाथ ब्रह्मा ब्रह्मर्षिभिर्युतः ५०
 पश्यतां सर्वभूतानां तत्रैवांतरधीयत
 इलोदरे च धर्मिष्ठं बुधः पुत्रमजीजनत् ५१
 अश्वमेधशतं साग्रमकरोद्यस्व ते जसा
 पुरुरवा इति ख्यातः सर्वलोकनमस्कृतः ५२

हिमवच्छिखरेरम्येसमाराध्यपितामहं
 लोकैश्वर्यमगाद्राजन्सप्तद्वीपपतिस्तदा ५३
 केशिप्रभृतयोदैत्यास्तद्भृत्यत्वंसमागताः
 उर्वशीयस्यपत्नीत्वमगमद्रूपमोहिता ५४
 सप्तद्वीपावसुमतीसशैलवनकानना
 धर्मेणपालितातेनसर्वलोकहितैषिणा ५५
 चामरग्रहणाकीर्तिःस्वयंचैवांगवाहिका
 ब्रह्मप्रसादादेवेंद्रोददावर्द्धासनंतदा ५६
 धर्मार्थकामान्धर्मेणसमवेतोभ्यपालयत्
 धर्मार्थकामास्तंद्रष्टुमाजग्मुःकौतुकान्विताः ५७
 जिज्ञासवस्तच्चरितंकथंपश्यतिनःसमम्
 भक्त्याचक्रेततस्तेषामर्घ्यपाद्यादिकंततः ५८
 आसनत्रयमानीयदिव्यंकनकभूषणम्
 निवेश्याथाकरोत्पूजामीषद्धर्मेधिकांपुनः ५९
 जग्मतुस्तौचकामार्थावतिकोपंनृपंप्रति
 अर्थःशापमदात्तस्मैलोभात्त्वं नाशमेष्यसि ६०
 कामोप्याहतवोन्मादोभवितागंधमादने
 कुमारवनमाश्रित्यवियोगाच्चोर्वशीभवात् ६१
 धर्मोप्याहचिरायुस्त्वंधार्मिकश्चभविष्यसि
 संततिस्तवराजेद्रयावदाचंद्रतारकम् ६२
 शतशोवृद्धिमायातिननाशंभुवियास्यति
 षष्टिवर्षाणिचोन्मादऊर्वशीकामसंभवः ६३
 अचिरादेवभार्यापिवशमेष्यतिचाप्सराः
 इत्युक्त्वांतर्दधुः सर्वेराजाराज्यंतदान्वभूत् ६४
 अहन्यहनिदेवेंद्रंद्रष्टुंयातिपुरूरवाः
 कदाचिदारुह्यरथंदक्षिणांबरचारिणा ६५
 सार्धंशक्रेणसोऽपश्यन्नीयमानामथांबरे
 केशिनादानवेंद्रेणचित्रलेखामथोर्वशीम् ६६
 तंविनिर्जित्यसमरेविविधायुधपातनैः
 पुराशक्रोपिसमरेयेनवज्रीविनिर्जितः ६७

मित्रत्वमगमत्तेनप्रादादिन्द्रायचोर्वशीं
 ततःप्रभृतिमित्रत्वमगमत्पाकशासनः ६८
 सर्वलोकेतिशयितंपुरुरवसमेवतम्
 प्राहवज्रीतुसंतुष्टोनीयतामियमेवच ६९
 सापुरुरवसःप्रीत्यैचागायच्चरितंमहत्
 लक्ष्मीस्वयंवरंनामभरतेनप्रवर्तितम् ७०
 मेनकांचोर्वशीरंभानृत्यध्वमितिचादिशत्
 ननर्तसलयंतत्रलक्ष्मीरूपेणचोर्वशी ७१
 सापुरुरवसंदृष्ट्वानृत्यंतीकामपीडिता
 विस्मृताभिनयंसर्वयत्पुरातनचोदितम् ७२
 शशापभरतःक्रोधाद्वियोगात्तस्यभूतले
 पंचपंचाशदब्दानिलताभूताभविष्यसि ७३
 ततस्तमूर्वशीगत्वाभर्तारमकरोच्चिरं
 शापानुभवनांतेचऊर्वशीबुधसूनुना ७४
 अजीजनत्सुतानष्टौनामतस्तान्निबोधमे
 आयुर्दृढायुर्वश्यायुर्बलायुर्धृतिमान्वसुः ७५
 दिव्यजायुःशतायुश्चसर्वेदिव्यबलौजसः
 आयुषोनहुषःपुत्रोवृद्धशर्मातथैवच ७६
 रजिर्दंडोविशाखश्चवीराःपंचमहारथाः
 रजेःपुत्रशतंजज्ञेराजेयाइतिविश्रुतं ७७
 रजिराराधयामासनारायणमकल्मषं
 तपसातोषितोविष्णुर्वरंप्रादान्महीपतेः ७८
 देवासुरमनुष्याणामभूत्सविजयीतदा
 अथदेवासुरंयुद्धमभूद्वर्षशतत्रयम् ७९
 प्रह्लादशक्रयोर्भीमंनकश्चिद्विजयीतयोः
 ततोदेवासुरैःपृष्टःपृथग्देवश्चतुर्मुखः ८०
 अनयोर्विजयीकःस्याद्रजिर्यत्रेतिसोब्रवीत्
 जयायप्रार्थितोराजासहायस्त्वंभवस्वनः ८१
 दैत्यैःप्राहयदिस्वामीवोभवामिततस्त्वलम्
 नासुरैःप्रतिपन्नंतत्प्रतिपन्नंसुरैस्तदा ८२

स्वामीभवत्वमस्माकंबलनाशयविद्विषः
 ततोविनाशिताःसर्वेयेवध्यावज्रपाणिनः ८३
 पुत्रत्वमगमत्तुष्टस्तस्येंद्रःकर्मणाततः
 दत्त्वेन्द्रायपुराराज्यंजगामतपसेरजिः ८४
 रजिपुत्रैस्तदाछिन्नंबलादिंद्रस्यवैयदा
 यज्ञभागश्चराज्यंचतपोबलगुणान्वितैः ८५
 राज्यभ्रष्टस्ततः शक्रोरजिपुत्रनिपीडितः
 प्राहवाचस्पतिंदीनः पीडितोऽस्मिरजेःसुतैः ८६
 नयज्ञभागोराज्यंमेपीडितस्यबृहस्पते
 राज्यलाभायमेयत्नंविधत्स्वधिषणाधिप ८७
 ततोबृहस्पतिः शक्रमकरोद्वलदर्पितम्
 ग्रहशांतिविधानेनपौष्टिकेनचकर्मणा ८८
 गत्वाथमोहयामासरजिपुत्रान्बृहस्पतिः
 जिनधर्मसमास्थायवेदबाह्यंसधर्मवित् ८९
 वेदत्रयीपरिभ्रष्टांश्चकारधिषणाधिपः
 वेदबाह्यान्परिज्ञायहेतुवादसमन्वितान् ९०
 जघानशक्रोवज्रेणसर्वान्धर्मबहिष्कृतान्
 नहुषस्यप्रवक्ष्यामिपुत्रान्सप्तैवधार्मिकान् ९१
 यतिर्ययातिश्शर्यातिरुत्तरःपरएवच
 अयतिर्वियतिश्चैवसप्तैतेवंशवर्द्धनाः ९२
 यतिःकुमारभावेपियोगीवैखानसोभवत्
 ययातिरकरोद्राज्यंधर्मैकशरणःसदा ९३
 शर्मिष्ठातस्यभार्याभूद्दुहितावृषपर्वणः
 भार्गवस्यात्मजाचैवदेवयानीचसुव्रता ९४
 ययातेःपंचदायादास्तान्प्रवक्ष्यामिनामतः
 देवयानीयदुंपुत्रंतुर्वसुंचाप्यजीजनत् ९५
 तथाद्रुह्यमणंपूरुंशर्मिष्ठाजनयत्सुतान्
 यदुःपूरुश्चभरतस्तेवैवंशविवर्द्धनाः ९६
 पूरोर्वंशंप्रवक्ष्यामियत्रजातोसिपार्थिव
 यदोस्तुयादवाजातायत्रतौबलकेशवौ ९७

भारवतारणार्थायपांडवानांहितायच
 यदोःपुत्राबभूवुश्चपंचदेवसुतोपमाः ६८
 सहस्रजित्ताज्येष्ठःक्रोष्टानीलोञ्जिकोरघुः
 सहस्रजितोदायादःशतजिन्नामपार्थिवः ६९
 शतजितश्चदायादास्त्रयःपरमधार्मिकाः
 हैहयश्चहयश्चैवतथातालहयश्चयः १००
 हैहयस्यतुदायादोधर्मनेत्रःप्रतिश्रुतः
 धर्मनेत्रस्यकुंतिस्तुसंहतस्तस्यचात्मजः १०१
 संहतस्यतुदायादोमहिष्मान्नामपार्थिवः
 आसीन्महिष्मतःपुत्रोभद्रसेनःप्रतापवान् १०२
 वाराणस्यामभूद्राजाकथितःपूर्वमेवहि
 भद्रसेनस्यपुत्रस्तुदुर्मोनामधार्मिकः १०३
 दुर्मस्यसुतोभीमोधनकोनामवीर्यवान्
 धनकस्यसुताह्यासन्चत्वारोलोकविश्रुताः १०४
 कृताग्निःकृतवीर्यश्चकृतधर्मातथैवच
 कृतौजाश्चचतुर्थोभूत्कृतवीर्याच्चसोर्जुनः १०५
 जातोबाहुसहस्रेणसप्तद्वीपेश्वरोनृपः
 वर्षायुतंतपस्तेपेदुश्चरंपृथिवीपतिः १०६
 दत्तमाराधयामासकार्तवीर्योत्रिसंभवम्
 तस्मैदत्तोवरान्प्रादाच्चतुरःपुरुषोत्तमः १०७
 पूर्वबाहुसहस्रंतुसवब्रेराजसत्तमः
 अधर्मध्यायमानस्यभीतिश्चापिनिवारणम् १०८
 युद्धेनपृथिवींजित्वाधर्मेणावाप्यवैबलम्
 संग्रामेवर्तमानस्यवधश्चैवाधिकाद्भवेत् १०९
 एतेनेयंवसुमतीसप्तद्वीपासपत्तना
 सप्तोदधिपरिक्षिप्ताक्षात्रेणविधिनाजिता ११०
 जज्ञेबाहुसहस्रंचइच्छतस्तस्यधीमतः
 सर्वेयज्ञामहाबाहोस्तस्यासन्भूरिदक्षिणाः १११
 सर्वेकांचनयूपास्तेसर्वेकांचनवेदिकाः
 सर्वेदेवैश्चसंप्राप्ताविमानस्थैरलंकृतैः ११२

गंधर्वैरप्सरोभिश्चनित्यमेवापिसेविताः
 यस्ययज्ञेजगौगाथागंधर्वोनारदस्तथा ११३
 कार्तवीर्यस्यराजर्षेर्महिमानंनिरीक्ष्यसः
 ननूनंकार्तवीर्यस्यगतिंयास्यंतिपार्थिवाः ११४
 यज्ञैर्दानैस्तपोभिश्चविक्रमेणश्रुतेनच
 सप्तद्वीपाननुचरन्वेगेनपवनोपमः ११५
 पंचाशीतिसहस्राणिवर्षाणांचनराधिपः
 सप्तद्वीपपृथिव्याश्चचक्रवर्तीबभूवह ११६
 सएवपशुपालोभूत्क्षेत्रपालःसएवहि
 सएववृष्ट्यापर्जन्योयोगित्वादर्जुनोभवत् ११७
 योसौबाहुसहस्रेणज्याघातकठिनत्वचा
 भातिरश्मिसहस्रेणशारदेनेवभास्करः ११८
 एषनाममनुष्येषुमाहिष्मत्यांमहाद्युतिः
 एषवेगंसमुद्रस्यप्रावृट्कालेभजेतवै ११९
 क्रीडतेस्वसुखायेविप्रतिस्त्रोतोमहीपतिः
 ललनाःक्रीडतातेनप्रतिबद्धोर्मिमालिनी १२०
 ऊर्मिभ्रुकुटिमालासाशंकिताभ्येतिनर्मदा
 एषएवमनोर्वशेत्ववगाहेन्महार्णवम् १२१
 करेणोद्धृत्यवेगंतुकामिनीप्रीणनेनतु
 तस्यबाहुसहस्रेणक्षोभ्यमाणेमहोदधौ १२२
 भवंतिलीनानिश्रेष्ठाःपातालस्थामहासुराः
 तदूरुक्षोभचकितामृतोत्पादशंकिताः १२३
 नतानिश्चलमूर्ध्नानोभवंतिचमहोरगाः
 एषधन्वीचक्षिप्तेपरावरणंप्रतिसायकान् १२४
 एषधन्वीधनुर्गृह्यउत्सिक्तंपंचभिःशरैः
 लंकेशंमोहयित्वातुसबलंरावरणंबलात् १२५
 निर्जित्यबद्धवात्वानीयमाहिष्मत्याम्बबंधतम्
 ततोगतोहंतस्याग्रेअर्जुनंसंप्रसादयन् १२६
 मुमोचराजन्पौत्रंमेसख्यंकृत्वाचपार्थिवः
 तस्यबाहुसहस्रस्यबभूवज्यातलस्वनः १२७

युगांताग्नेःप्रवृत्तस्ययथाज्यातलनिःस्वनः
 अहोबलंविधेर्वीर्यभार्गवःसयदाच्छिनत् १२८
 मृधेसहस्रंबाहूनांहेमतालवनंयथा
 यंवसिष्ठस्तुसंकुद्धोह्यर्जुनंशप्तवान्विभुः १२९
 यस्माद्वनंप्रदग्धतेविश्रुतंममहैहय
 तस्मात्तेदुष्कृतंकर्मकृतमन्योहनिष्यति १३०
 छित्वाबाहुसहस्रंतेप्रमथ्यतरसाबली
 तपस्वीब्राह्मणस्त्वांवैवधिष्यतिसभार्गवः १३१
 तस्यरामोथहंतासीन्मुनिशापेनधीमतः
 तस्यपुत्रशतंत्वासीत्पंचतत्रमहारथाः १३२
 कृतास्त्राबलिनःशूराधर्मात्मानोमहाबल
 शूरसेनश्चशूरश्चधृष्टोवैकृष्णएवच १३३
 जयद्ध्वजःसवैकर्ताअवन्तिश्चरसापतिः
 जयध्वजस्यपुत्रस्तुतालजंघोमहाबलः १३४
 तस्यपुत्राश्शतान्येवतालजंघाइतिस्मृताः
 तेषांपंचकुलान्यासन्हैहयानांमहात्मनाम् १३५
 वीतिहोत्राश्चसंजाताभोजाश्चावंतयस्तथा
 तुंडकेराश्चविक्रांतास्तालजंघाःप्रकीर्तिताः १३६
 वीतिहोत्रसुतश्चापिअनंतोनामवीर्यवान्
 दुर्जयस्तस्यपुत्रस्तुबभूवामित्रकर्षणः १३७
 सद्भावेनमहाराजःप्रजाधर्मेणपालयन्
 कार्तवीर्यार्जुनोनामराजाबाहुसहस्रधृत् १३८
 येनसागरपर्यंताधनुषानिर्जितामही
 यस्तस्यकीर्तयेन्नामकल्यमुत्थायमानवः १३९
 नतस्यवित्तनाशःस्यान्नष्टंचलभतेपुनः
 कार्तवीर्यस्ययोजन्मकथयेदिहधीमतः
 यथायष्टायथादातास्वर्गलोकेमहीयते १४०

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेयदुवंशकीर्तनं नामद्वादशोऽध्यायः १२

त्रयोदशोऽध्यायः

पुलस्त्यउवाच

क्रोष्टोःशृणुत्वंराजेंद्रवंशमुत्तमपूरुषम्
यस्यान्ववायेसंभूतोविष्णुर्वृष्णिकुलोद्बहः १
क्रोष्टोरेवाभवत्पुत्रोवृजिनीवान्महायशाः
तस्यपुत्रोभवत्स्वातिःकुशंकुस्तत्सुतोभवत् २
कुशंकोरभवत्पुत्रोनाम्नाचित्ररथोस्यतु
शशबिंदुरितिख्यातश्चक्रवर्तीबभूवह ३
अत्रानुवंशश्लोकोयंगीतस्तस्यपुराभवत्
शशबिंदोस्तुपुत्राणांशतानामभवच्छतम् ४
धीमतांचारुरूपाणांभूरिद्रविणतेजसाम्
तेषांशतप्रधानानांपृथुसाह्वामहाबलाः ५
पृथुश्रवाःपृथुयशाःपृथुतेजाःपृथूद्भवः
पृथुकीर्तिः पृथुमतोराजानःशशबिंदवः ६
शंसन्तिचपुराणज्ञाःपृथुश्रवसमुत्तमम्
ततश्चास्याभवन्पुत्राःउशनाशत्रुतापनः ७
पुत्रश्चोशनसस्तस्यशिनेयुर्नामसत्तमः
आसीत्शिनेयोःपुत्रोयःसरुक्मकवचोमतः ८
निहत्यरुक्मकवचोयुद्धेयुद्धविशारदः
धन्विनोविविधैर्बाणैरवाप्यपृथिवीमिमाम् ९
अश्वमेधेददाद्राजाब्राह्मणेभ्यश्चदक्षिणां
जज्ञेतुरुक्मकवचात्परावृत्परवीरहा १०
तत्पुत्राजज्ञिरेपंचमहावीर्यपराक्रमाः
रुक्मेषुःपृथुरुक्मश्चज्यामघः परिघोहरिः ११
परिघंचहरिंचैवविदेहेस्थापयत्पिता
रुक्मेषुरभवद्राजापृथुरुक्मस्तथाश्रयः १२
ताभ्यांप्रव्राजितोराज्याज्ज्यामघोवसदाश्रमे
प्रशांतश्चाश्रमस्थस्तुब्राह्मणेनविबोधितः १३
जगामधनुरादायदेशमन्यंध्वजीरथी
नर्मदातटएकाकीकेवलंवृत्तिकर्षितः १४

ऋक्षवंतंगिरिगत्वामुक्तमन्यैरुपाविशत्
 ज्यामघस्याभवद्भार्याशैब्यापरिणतासती १५
 अपुत्रोप्यभवद्राजाभार्यामन्यामचिंतयन्
 तस्यासीद्विजयोयुद्धेतत्रकन्यामवाप्यसः १६
 भार्यामुवाचसंत्रासात्स्रुषेयंतेशुचिस्मिते
 एवमुक्त्वाब्रवीदेनंकस्यकेयंस्रुषेतिवै १७
 राजोवाच
 यस्तेजनिष्यतेपुत्रस्तस्यभार्याभविष्यति
 तस्याःसातपसोग्रेणकन्यायाः संप्रसूयत १८
 पुत्रंविदर्भसुभगंशैब्यापरिणतासती
 राजपुत्र्यांतुविद्वांसौस्रुषायांक्रथकौशिकौ १९
 लोमपादंतृतीयंतुपुत्रंपरमधार्मिकम्
 पश्चाद्विदर्भोजनयच्छूरंरणविशारदम् २०
 लोमपादात्मजोबभ्रुर्धृतिस्तस्यतुचात्मजः
 कौशिकस्यात्मजश्चेदिस्तस्माच्चैद्यनृपाःस्मृताः २१
 क्रथोविदर्भपुत्रोयःकुंतिस्तस्यात्मजोभवत्
 कुंतेर्धृष्टस्तोजज्ञे धृष्टात्सृष्टः प्रतापवान् २२
 सृष्टस्यपुत्रोधर्मात्मानिवृत्तिः परवीरहा
 निवृत्तिपुत्रोदाशार्होनाम्नासतुविदूरथः २३
 दाशार्हपुत्रोभीमस्तुभीमाज्जीमूतउच्यते
 जीमूतपुत्रोविकृतिस्तस्यभीमरथःसुतः २४
 अथभीमरथस्यापिपुत्रोनवरथःकिल
 तस्यचासीद्दशरथः शकुनिस्तस्यचात्मजः २५
 तस्मात्करंभस्तस्माच्चदेवरातोबभूवह
 देवक्षत्रोभवद्राजादेवरातान्महायशाः २६
 देवगर्भसमोजज्ञेदेवक्षत्रस्यनंदनः
 मधुर्नाममहातेजामधोःकुरुवशःस्मृतः २७
 आसीत्कुरुवशात्पुत्रः पुरुहोत्रःप्रतापवान्
 अंशुर्जज्ञेथवैदभ्याद्रवंत्यांपुरुहोत्रतः २८
 वेत्रकीत्वभवद्भार्याअंशोस्तस्यांव्यजायत

सात्वतःसत्वसंपन्नः सात्वतान् कीर्तिवर्द्धनः २९
 इमांविस्मृष्टंविज्ञायज्यामघस्यमहात्मनः
 प्रजावानेतिसायुज्यंराज्ञःसोमस्यधीमतः ३०
 सात्वतान्सत्वसंपन्नाकौसल्यासुषुवेसुतान्
 तेषांसर्गाश्चत्वारोविस्तरेणैवतान्शृणु ३१
 भजमानस्यसृजय्यांभाजनामासुतोभवत्
 सृजयस्यसुतायांतुभाजकास्तुततोभवन् ३२
 तस्यभाजस्यभार्येद्वेसुषुवातेसुतान्बहून्
 नेमिचक्रकणंचैववृष्णिंपरपुरंजयं ३३
 तेभाजकाःस्मृतायस्माद्भजमानाद्विजज्ञिरे
 देवावृधः पृथुर्नाममधूनांमित्रवर्द्धनः ३४
 अपुत्रस्त्वभवद्राजाचचारपरमंतपः
 पुत्रः सर्वगुणोपेतोममभूयादितिस्पृहन् ३५
 संयोज्यकृष्णमेवाथपर्णाशयाजलंस्पृशन्
 सातोयस्पर्शनात्तस्यसांनिध्यंनिम्नगाह्यगात् ३६
 कल्याणंचरतस्तस्यशुशोचनिम्नगाततः
 चिंतयाथपरीतात्माजगामाथविनिश्चयम् ३७
 भूत्वागच्छाम्यहंनारीयस्यामेवंविधः सुतः
 जायेततस्मादद्याहंभवाम्यस्यसुतप्रदा ३८
 अथभूत्वाकुमारीसाबिभ्रतीपरमंवपुः
 ज्ञापयामासराजानंतामियेषनृपस्ततः ३९
 अथसानवमेमासिसुषुवेसरितांवरा
 पुत्रंसर्वगुणोपेतंबभ्रुंदेवावृधात्परम् ४०
 अत्रवंशेपुराणज्ञाब्रुवंतीतिपरिश्रुतम्
 गुणान्देवावृधस्याथकीर्त्तयंतोमहात्मनः ४१
 बभ्रुःश्रेष्ठोमनुष्याणांदेवैर्देवावृधःसमः
 षष्टिःशतंचपुत्राणांसहस्राणिचसप्ततिः ४२
 एतेमृतत्वंसंप्राप्ताबभ्रुर्देवावृधादपि
 यज्ञदानतपोधीमान्ब्रह्मण्यस्सुदृढव्रतः ४३
 रूपवांश्चमहातेजाभोजोतोमृतकावतीम्

शरकान्तस्यदुहितासुषुवेचतुरःसुतान् ४४
 कुकुरंभजमानं च श्यामं कंबलबर्हिषम्
 कुकुरस्यात्मजो वृष्टिर्वृष्टेस्तुतनयो धृतिः ४५
 कपोतरोमातस्यापितित्तिरिस्तस्य चात्मजः
 तस्यासीद्वहुपुत्रस्तुविद्वान्पुत्रो नरिः किल ४६
 ख्यायते तस्य नामान्यच्चंदनोदकदुंदुभिः
 अस्यासीदभिजित्पुत्रस्ततो जातः पुनर्वसुः ४७
 अपुत्रो ह्यभिजित्पूर्वमृषिभिः प्रेरितो मुदा
 अश्वमेधं तु पुत्रार्थमाजुहावनरोत्तमः ४८
 तस्य मध्ये विचरतः सभामध्यात्समुत्थितः
 अन्धस्तुविद्वान्धर्मज्ञो यज्ञदाता पुनर्वसुः ४९
 तस्यासीत्पुत्रमिथुनं वसोश्चारिजितः किल
 आहुकश्चाहुकीचैव ख्यातामतिमतां वर ५०
 इमांश्चोदाहरंत्यत्र श्लोकांश्चातिरसात्मकान्
 सोपासंगानुकर्षाणां तनुत्राणां वरूथिनाम् ५१
 रथानां मेघघोषाणां सहस्राणि दशैव तु
 नासत्यवादिनो भोजानाय ज्ञाना सहस्रदाः ५२
 नाशुचिर्नाप्यविद्वांसो न भोजादधिको भवत्
 आहुकां तमनुप्राप्त इत्येषो न्वय उच्यते ५३
 आहुकश्चाप्यवंतीषु स्वसारं चाहुकीं ददौ
 आहुकस्यैव दुहिता पुत्रौ द्वौ समसूयत ५४
 देवकं चोग्रसेनं च देवगर्भसमावुभौ
 देवकस्य सुताश्चैव जज्ञिरे त्रिदशोपमाः ५५
 देववानुपदेवश्च सुदेवो देवरक्षितः
 तेषां स्वसारः सप्तैव वसुदेवा यता ददौ ५६
 देवकीश्रुतदेवाच यशोदा च श्रुतिश्रवा
 श्रीदेवाचोपदेवा च सुरूपा चेति सप्तमी ५७
 नवोग्रसेनस्य सुताः कंसस्तेषां च पूर्वजः
 न्यग्रोधस्तु सुनामा च कंकः शंकुः सुभूश्च यः ५८
 अन्यस्तुराष्ट्रपालश्च बद्धमुष्टिः समुष्टिकः

तेषांस्वसारःपंचासन्कसाकंसवतीतथा ५६
 सुरभीराष्ट्रपालीचकंकाचेतिवरांगनाः
 उग्रसेनःसहापत्योव्याख्यातःकुकुरोद्भवः ६०
 भजमानस्यपुत्रोभूद्रथिमुख्योविदूरथः
 राजाधिदेवःशूरश्चविदूरथसुतोभवत् ६१
 राजाधिदेवस्यसुतौजज्ञातेवीरसंमतौ
 क्षत्रव्रतेतिनिरतौशोणाश्वःश्वेतवाहनः ६२
 शोणाश्वस्यसुताःपंचशूरारणविशारदाः
 शमीचराजशर्माचनिमूर्त्तःशत्रुजिच्छुचिः ६३
 शमीपुत्रःप्रतिक्षत्रःप्रतिक्षत्रस्यचात्मजः
 प्रतिक्षत्रसुतोभोजोहृदीकस्तस्यचात्मजः
 हृदीकस्याभवन्पुत्रादशभीमपराक्रमाः ६४
 कृतवर्माग्रजस्तेषांशतधन्वाचसत्तमः
 देवार्हश्चसुभानुश्चभीषणश्चमहाबलः ६५
 अजातश्चविजातश्चकरकश्चकरंधमः
 देवार्हस्यसुतोविद्वान्जज्ञेकंबलबर्हिषः ६६
 असमौजास्ततस्तस्यसमौजाश्चसुतावुभौ
 अजातपुत्रस्यसुतौप्रजायेतेसमौजसौ ६७
 समौजःपुत्राविख्यातास्त्रयःपरमधार्मिकाः
 सुदंशश्चसुवंशश्चकृष्णइत्यनुनामतः ६८
 अंधकानामिमंवंशंयःकीर्तयति नित्यशः
 आत्मनोविपुलंवंशंप्रजामाप्नोत्ययंततः ६९
 गांधारीचैवमाद्रीचक्रोष्टोभार्येबभूवतुः
 गांधारीजनयामाससुनित्रंमित्रवत्सलम् ७०
 माद्रीयुधाजितंपुत्रंततोवैदेवमीदुषं
 अनमित्रंशिनिंचैवपंचात्रकृतलक्षणाः ७१
 अनमित्रसुतोनिघ्नोनिघ्नस्यापिचद्वौसुतौ
 प्रसेनश्चमहावीर्यःशक्तिसेनश्चतावुभौ ७२
 स्यमंतकंप्रसेनस्यमणिरत्नमनुत्तमं
 पृथिद्व्यामणिरत्नानांराजेतिसमुदात्तम् ७३

हृदि कृत्वा सुबहुशोमणिं तं सव्यराजत
 मणिरत्नं ययाचेथ राजार्थं शौरिरुत्तमम् ७४
 गोविंदश्च न तं लेभे शक्तोऽपि न जहार सः
 कदाचिन्मृगयां यातः प्रसेनस्तेन भूषितः ७५
 बिलेशब्दं स शुश्राव कृतं सत्त्वेन केनचित्
 ततः प्रविश्य स बिलं प्रसेनो ह्युक्षमा सदत् ७६
 ऋक्षः प्रसेनं च तथा ऋक्षं चापि प्रसेनजित्
 आसाद्य युयुधाते तौ परस्परजयेच्छया ७७
 हत्वा ऋक्षः प्रसेनं च ततस्तं मणिमाददात्
 प्रसेनं तु हतं श्रुत्वा गोविंदः परिशंकितः ७८
 स त्राजि त्रातु तद्भ्रात्रायादवैश्च तथा परैः
 गोविंदेन ह तो नूनं प्रसेनो मणिकारणात् ७९
 प्रसेनस्तु गतोरण्यं मणिरत्नेन भूषितः
 तं दृष्ट्वा निजघानाथ न त्यजन्तं स्यमंतकम् ८०
 जघानैवाप्रदानेन शत्रुभूतं च केशवः
 इति प्रवादस्सर्वत्र ख्यातस्स त्राजिताकृतः ८१
 अथ दीर्घेण कालेन मृगयां निर्गतः पुनः
 यदृच्छया च गोविंदो बिलाभ्याशमथागमत् ८२
 ततश्शब्दं यथापूर्वं स चक्रे ऋक्षराड्बली
 शब्दं श्रुत्वा तु गोविंदः खड्गपाणिः प्रविश्य च ८३
 अपश्य ज्जांबवंतं च ऋक्षराजं महाबलं
 ततस्तूर्णं हृषीकेशस्तमृक्षमतिरंहसा ८४
 जांबवंतं स जग्राह क्रोधसंरक्तलोचनः
 दृष्ट्वा चैनं तथा विष्णुं कर्मभिर्वैष्णवीं तनुं ८५
 तुष्टाव ऋक्षराजोऽपि विष्णुसूक्तेन सत्वरं
 ततस्तु भगवांस्तुष्टो वरेण समरोचयत् ८६
 जाम्बवानुवाच
 इष्टं च क्रप्रहारेण त्वत्तो मे मरणं शुभम्
 कन्याचेयं मम सुता भर्तारं त्वामवाप्नुयात् ८७
 योयं मणिः प्रसेनात्तु हत्वा चैवाप्तवानहम्

सत्वयागृह्यतांनाथमणिरेषोऽत्रवर्त्तते ८८
 इत्युक्तोजांबवंतंवैहत्वाचक्रेणकेशवः
 कृतकार्योमहाबाहुःकन्यांचैवाददौतदा ८९
 ततःसत्राजितेचैतन्मणिरत्नंसवैददौ
 यल्लब्धमृक्षराजाच्चसर्वयादवसन्निधौ ९०
 तेनमिथ्याप्रवादेनसंतप्तोयंजनार्दनः
 ततस्तेयादवाःसर्वेवासुदेवमथाब्रुवन् ९१
 अस्माकंमनसिह्यासीत्प्रसेनस्तुत्वयाहतः
 एकैकस्यास्तुसुंदर्योदशसत्राजितःसुताः ९२
 सत्योत्पन्नास्सुतास्तस्यशतमेकंचविश्रुताः
 विख्याताश्चमहावीर्याभंगकारश्चपूर्वजः ९३
 सत्याव्रतवतीस्वप्राभंगकारस्यपूर्वजा
 सुषुवुस्ताःकुमारांश्चशिनीवालःप्रतापवान् ९४
 अभंगोयुयुधानश्चशिनिस्तस्यात्मजोभवत्
 तस्माद्युगंधरःपुत्राश्शतंतस्यप्रकीर्तिताः ९५
 अनमित्राह्वयोयोवैविख्यातोवृष्णिवंशजः
 अनमित्रात्शिनिर्जज्ञेकनिष्ठोवृष्णिनंदनः ९६
 अनमित्राच्चसंजज्ञेवृष्णिवीरोयुधाजितः
 अन्यौचतनयौवीरावृषभश्चित्रएवच ९७
 ऋषभःकाशिराजस्यसुतांभार्यामनिदितां
 जयंतश्चजयंतींचशुभांभार्यामविंदत ९८
 जयंतस्यजयंत्यांवैपुत्रःसमभवत्ततः
 सदायज्वातिधीरश्चश्रुतवानतिथिप्रियः ९९
 अक्रूरःसुषुवेतस्मात्सुदक्षोभूरिदक्षिणः
 रत्नकन्याचशैब्याचअक्रूरस्तामवाप्तवान् १००
 पुत्रानुत्पादयामासएकादशमहाबलान्
 उपलंभंसदालंभमुत्कलंचार्य्यशैशवं १०१
 सुधीरंचसदायक्षंशत्रुघ्नंवारिमेजयं
 धर्मदृष्टिंचधर्मचसृष्टिमौलितथैवच १०२
 सर्वेचप्रतिहर्तारोरत्नानांजज्ञिरेचते

अक्रूराच्छूरसेनायांसुतौद्वौकुलनन्दनौ १०३
 देववानुपदेवश्चजज्ञातेदेवसंमतौ
 अश्विन्यांत्रिचतुःपुत्राःपृथुर्विपृथुरेवच १०४
 अश्वग्रीवोश्वबाहुश्चसुपार्श्वकगवेषणौ
 रिष्टनेमिःसुवर्चाचसुधर्मादुरेवच १०५
 अभूमिर्बहुभूमिश्चश्रविष्ठाश्रवणेस्त्रियौ
 इमांमिथ्याभिशप्तिंयोवेदकृष्णस्यबुद्धिमान् १०६
 नसमिथ्याभिशपेनअभिगम्यश्चकेनचित्
 एक्ष्वाकीसुषुवेपुत्रंशूरमद्भुतमीदुषम् १०७
 मीदुषाजज्ञिरेशूराभोजायांपुरुषादश
 वसुदेवोमहाबाहुःपूर्वमानकदुन्दुभिः १०८
 देवभागस्तथाजज्ञेतथादेवश्रवाःपुनः
 अनावृष्टिंकुनिश्चैवनन्दिश्चैवसकृद्यशाः १०९
 श्यामःशमीकःसप्ताख्यःपञ्चचास्यवरांगनाः
 श्रुतकीर्तिःपृथाचैवश्रुतदेवीश्रुतश्रवाः ११०
 राजाधिदेवीचतथापञ्चैतावीरमातरः
 वृद्धस्यश्रुतदेवीतुकारूषंसुषुवेनृपम् १११
 कैकेयाच्छ्रुतकीर्तेस्तुजज्ञेसन्तर्दनो नृपः
 श्रुतश्रवसिचैद्यस्यसुनीथःसमपद्यत ११२
 राजाधिदेव्याःसंभूतोधर्माद्भयविवर्जितः
 शूरःसख्येनबद्धोसौकुन्तिभोजेपृथाददौ ११३
 एवंकुन्तीसमाख्याचवसुदेवस्वसापृथा
 कुन्तिभोजोददात्तांतुपांडोर्भार्यामनिदिताम् ११४
 पाण्ड्वर्थेसूतदेवीसादेवपुत्रान्महारथान्
 धर्माद्युधिष्ठिरोजज्ञेवाताञ्जज्ञेवृकोदरः ११५
 इंद्राद्धनंजयश्चैवशक्रतुल्यपराक्रमः
 योऽसौत्रिपुरुषाज्जातस्त्रिभिरंशैर्महारथः ११६
 देवकार्यकरश्चैवसर्वदानवसूदनः
 अवध्याश्चापिशक्रस्यदानवायेनघातिताः ११७
 स्थापितस्सतुशक्रेणलब्धवर्चास्त्रिविष्टपे

माद्रवत्यांतुजनितावश्विनावितिनःश्रुतम् ११८
 नकुलःसहदेवश्चरूपसत्वगुणान्वितौ
 रोहिणीपौरवीनामभार्याचानकदुंदुभेः ११९
 लेभेचेष्टंसुतरामंसारणंचरणप्रियम्
 दुर्धरंदमनंचैवपिंडारकमहाहनुं १२०
 अथमायात्वमावास्यादेवकीयाभविष्यति
 तस्यांजज्ञेमहाबाहुःपूर्वतुसप्रजापतिः १२१
 अनुजाताभवत्कृष्णासुभद्राभद्रभाषिणी
 विजयोरोचमानस्तुवर्धमानश्चदेवलः १२२
 एतेसर्वेमहात्मानउपदेव्यांप्रजज्ञिरे
 अगावहंमहात्मानंबृहद्देवीव्यजायत १२३
 बृहद्देव्यांस्वयंजज्ञेमन्दकोनामनामतः
 सप्तमंदेवकीपुत्रैरमंतंसषुवेसुतम् १२४
 गवेषणंमहाभागंसंग्रामेष्वपराजितम्
 श्रुतदेव्याविहारेतुवनेविचरतापुरा १२५
 वैश्यायांसमधाच्छौरिःपुत्रंकौशिकमग्रजम्
 श्रुतंधरातुराज्ञीतुसौरगंधपरिग्रहः १२६
 पुत्रंचकपिलंचैववसुदेवात्मजोबली
 जनानांचविषादोभूत्प्रथमःसधनुर्द्धरः १२७
 सौभद्रश्चाभवश्चैवमहासत्वौबभूवतुः
 देवभागसुतश्चापिप्रस्तावःसबुधःस्मृतः १२८
 पण्डितंप्रथमंबाहुदेवश्रवसमुत्तमम्
 इक्ष्वाकुकुलतोयस्यमनस्विन्यायशस्विनी १२९
 निवृत्तशत्रुःशत्रुघ्नःश्रद्धातस्मादजायत
 गंडूषायामपत्यानिकृष्णस्तुष्टःशतंददौ १३०
 सचंद्रंतुमहाभागंवीर्यवंतंमहाबलम्
 रंतिपालश्चरंतिश्चनंदनस्यसुतावुभौ १३१
 शमीकपुत्राश्चत्वारोविक्रांताःसुमहाबलाः
 विरजश्चधनुश्चैवव्योमस्तस्यसंसृजयः १३२
 अनपत्योभवद्व्योमःसृजयस्यधनंजयः

योजायमानोभोजत्वंराजर्षित्वमवाप्तवान् १३३
 कृष्णस्यजन्माभ्युदयंयः कीर्तयतिनित्यशः
 शृणोतिवानरोनित्यंसर्वपापैः प्रमुच्यते १३४
 अथदेवोमहादेवःपूर्वकृष्णःप्रजापतिः
 विहारार्थंसदेवोसौमानुषेष्वप्यजायत १३५
 देवक्यांवसुदेवेनतपसापुष्करेक्षणाः
 चतुर्बाहुस्तुसंजातोदिव्यरूपोजनाश्रयः १३६
 श्रीवत्सलक्ष्णंदेवंदृष्ट्वादेवैःसलक्ष्णम्
 उवाचवसुदेवस्तरूपंसंहरवैप्रभो १३७
 भीतोहंदेवकंसस्यततस्त्वेतद्ब्रवीमि
 ममपुत्राहतास्तेनश्रेष्ठाःषड्भीमविक्रमाः १३८
 वसुदेववचःश्रुत्वारूपंसंहरदच्युतः
 अनुज्ञाप्यतुतंशौरिर्नन्दगोपगृहेनयत् १३९
 दत्वातंनंदगोपायरक्षयतामितिचाब्रवीत्
 अतस्तुसर्वकल्याणंयादवानांभविष्यति १४०
 अयंतुगर्भोदेवक्यायावत्कंसंहनिष्यति
 तावत्पृथिव्यांभविताक्षेमोभारावहःपरम् १४१
 येवैदुष्टास्तुराजानस्तांस्तुसर्वान्हनिष्यति
 कौरवाणांरणेभूतेसर्वक्षत्रसमागमे १४२
 सारथ्यमर्जुनस्यायंस्वयंदेवःकरिष्यति
 निःक्षत्रियांधरांकृत्वाभोक्ष्यतेशेषतांगताम् १४३
 सर्वयदुकुलंचैवदेवलोकंनयिष्यति
 भीष्मउवाच
 कएषवसुदेवस्तुदेवकीकायशस्विनी १४४
 नंदगोपश्चकश्चैवयशोदाकामहाव्रता
 याविष्णुंपोषितवतीयांसमातेत्यभाषत १४५
 यागर्भजनयामासयाचैनंसमवर्द्धयत्
 पुलस्त्यउवाच
 पुरुषःकश्यपश्चासावदितिस्तत्प्रियास्मृता १४६
 कश्यपोब्रह्मणोऽशस्तुपृथिव्याअदितिस्तथा

नंदोद्रोणस्समाख्यातोयशोदाथधराभवत् १४७
 अथकामान्महाबाहुर्देवक्याःसमपूरयत्
 येतयाकाङ्क्षिताःपूर्वमजात्तस्मान्महात्मनः १४८
 अचिरंसमहादेवःप्रविष्टोमानुषीतनुं
 मोहयन्सर्वभूतानियोगाद्योगीसमाययौ १४९
 नष्टेधर्मेतथायज्ञेविष्णुर्वृष्णिकुलेविभुः
 कर्तुर्धर्मव्यवस्थानमसुराणांप्रणाशनम् १५०
 रुक्मिणीसत्यभामाचसत्यानाग्निजितीतथा
 सुमित्राचतथाशैब्यागांधारीलक्ष्मणातथा १५१
 सुभीमाचतथामाद्रीकौशल्याविजयातथा
 एवमादीनिदेवीनांसहस्राणिचषोडश १५२
 रुक्मिणीजनयामासपुत्रान्शृणुविशारदान्
 चारुदेष्णरणेशूरंप्रद्युम्नञ्चमहाबलम् १५३
 सुचारुंचारुभद्रञ्चसदश्वंहस्वमेवच
 सप्तमञ्चारु गुप्तञ्चचारु भद्रञ्चचारुकं १५४
 चारुहासंकनिष्ठञ्चकन्याञ्चारुमतीतथा
 जज्ञिरेसत्यभामायाभानुर्भीमरथःक्षणः १५५
 रोहितोदीप्तिमांश्चैवताम्रबंधोजलंधमः
 चतस्रो जज्ञिरेतेषांस्वसारश्चयवीयसीः १५६
 जांबवत्याःसुतो जज्ञेसांबश्चैवातिशोभनः
 सौरशास्त्रस्यकर्ता वैप्रतिमामंदिरस्यच १५७
 मूलस्थानेनिवेशश्चकृतस्तेनमहात्मना
 तुष्टेनदेवदेवेनकुष्ठरोगोविनाशितः १५८
 सुमित्रंचारुमित्रंचमित्रविंदाव्यजायत
 मित्रबाहुःसुनीथश्चनाग्नजित्यांबभूवतुः १५९
 एवमादीनिपुत्राणांसहस्राणिनिशामय
 अशीतिश्चसहस्राणांवासुदेवसुतास्तथा १६०
 प्रद्युम्नस्यचदायादोवैदभ्यांबुद्धिसत्तमः
 अनिरुद्धोरणयोद्धाजज्ञेस्यमृगकेतनः १६१
 काम्यासुपार्श्वतनयासांबाल्लेभेतरस्विनम्

सत्त्वप्रकृतयोदेवाःपराःपंचप्रकीर्तिताः १६२
 तिस्रःकोटयःप्रवीराणांयादवानांमहात्मनां
 षष्टिः शतसहस्राणिवीर्यवंतोमहाबलाः १६३
 देवांशाःसर्वएवेहउत्पन्नास्तेमहौजसः
 दैवासुरेहतायेवाअसुरास्तुमहाबलाः १६४
 इहोत्पन्नामनुष्येषुबाधंतेसर्वमानवान्
 तेषामुद्धरणार्थायउत्पन्नायादवेकुले १६५
 कुलानांशतमेकंचयादवानांमहात्मनाम्
 विष्णुस्तेषांप्रणेताचप्रभुत्वेचव्यवस्थितः १६६
 निदेशस्थायिनस्तस्यऋद्ध्यंतेसर्वयादवाः
 भीष्मउवाच
 सप्तर्षयः कुबेरश्चयक्षोमणिधरस्तथा १६७
 सात्यकिर्नारदश्चैवशिवोधन्वंतरिस्तथा
 आदिदेवस्तथाविष्णुरेभिस्तुसहदैवतैः १६८
 किमर्थंसहसंभूताःसुरसम्भूतयःक्षितौ
 भविष्याःकतिवाचास्यप्रादुर्भावामहात्मनः १६९
 सर्वक्षेत्रेषुसर्वेषुकिमर्थमिहजायते
 यदर्थमिहसंभूतोविष्णुर्वृषयंधकेकुले १७०
 पुनः पुनर्मनुष्येषुतन्मेत्वंब्रूहिपृच्छतः
 पुलस्त्यउवाच
 शृणुभूपप्रवक्ष्यामिरहस्यातिरहस्यकम्
 यथादिव्यतनुर्विष्णुर्मानुषेष्विहजायते १७१
 युगांतेतुपरावृत्तेकालेप्रशिथिलेप्रभुः
 देवासुरमनुष्येषुजायतेहरिरीश्वरः १७२
 हिरण्यकशिपुर्दैत्यस्त्रैलोक्यस्यप्रशासिता
 बलिनाधिष्ठितेचैवपुनर्लोकत्रयेक्रमात् १७३
 सख्यमासीत्परमकंदेवानामसुरैःसह
 युगाख्यादशसंपूर्णाआसीदव्याकुलंजगत् १७४
 निदेशस्थायिनश्चापितयोर्देवासुरास्वयं
 बद्धोबलिर्विमर्दोयंसुसंवृत्तःसुदारुणः १७५

देवानामसुराणांचघोरः क्षयकरोमहान्
 कर्तुर्धर्मव्यवस्थांचजायतेमानुषेष्विह १७६
 भृगोः शापनिमित्तंतु देवासुरकृतेतदा
 भीष्मउवाच
 कथं देवासुरकृते हरिर्देहमवाप्तवान् १७७
 दैवासुरं यथावृत्तं तन्मे कथय सुव्रत
 पुलस्त्यउवाच
 तेषां जयनिमित्तं वै संग्रामास्युः सुदारुणाः १७८
 अवतारादशद्वौ च शुद्धामन्वंतरे स्मृताः
 नामधेयं समासेन शृणु तेषां विवक्षितम् १७९
 प्रथमो नारसिंहस्तु द्वितीयश्चापि वामनः
 तृतीयस्तु वराहश्च चतुर्थोऽमृतमंथनः १८०
 संग्रामः पंचमश्चैव सुघोरस्तारकामयः
 षष्ठो ह्याडीवकारव्यश्च सप्तमस्त्रैपुरस्तथा १८१
 अष्टमश्चांधकवधो नवमो वृत्रघातनः
 ध्वजश्च दशमस्तेषां हालाहलस्ततः परं १८२
 प्रथितो द्वादशस्तेषां घोरः कोलाहलस्तथा
 हिरण्यकशिपुर्दैत्यो नरसिंहेन सूदितः १८३
 वामनेन बलिर्बद्धस्त्रैलोक्याक्रमणे पुरा
 हिरण्याक्षो हतो द्वंद्वे प्रतिवादे तु दैवतैः १८४
 दंष्ट्रया तु वराहेण समुद्रस्थो द्विधाकृतः
 प्रह्लादो निर्जितो युद्धे इंद्रेणामृतमंथने १८५
 विरोचनस्तु प्राह्लादिर्नित्यमिन्द्रवधोद्यतः
 इंद्रेणैव च विक्रम्य निहतस्तारकामये १८६
 अशक्नुवत्सु देवेषु त्रिपुरं सोढुमासुरम्
 मोहयित्वाऽमृते पीते गोरूपेणासुरारिणा १८७
 नासन् जीवयितुं शक्या भूयो भूयो मृतासुराः
 निहता दानवाः सर्वे त्रैलोक्ये त्र्यंबकेण तु १८८
 असुराश्च पिशाचाश्च दानवाश्चांधके वधे
 हता देवमनुष्यैस्ते पितृभिश्चैव सर्वशः १८९

संपृक्तोदानवैर्वृत्रोघोरेकोलाहलेहतः
 तदाविष्णुसहायेनमहेंद्रेणनिपातितः १६०
 हतस्ततोमहेंद्रेणमायाछन्नस्तुयोगवित्
 वज्रेणक्षणमाविश्यविप्रचित्तिःसहानुगः १६१
 दैत्याश्चदानवाश्चैवसंयुताःकृत्स्नशस्तुते
 एतेदैवाऽसुरावृत्ताःसंग्रामाद्वादशैवतु १६२
 देवासुरक्षयकराःप्रजानांचहितायवै
 हिरण्यकशिपूराजावर्षाणामर्बुदंबभौ १६३
 द्विसप्ततितथान्यानिनियुतान्यधिकानितु
 अशीतिचसहस्राणित्रैलोक्यैश्वर्यवानभूत् १६४
 पर्यायेणतुराजाभूद्वलिर्वर्षावर्बुदंपुनः
 षष्ठिंचैवसहस्राणिनियुतानिचविंशतिं १६५
 बलिराज्याधिकारेतुयावत्कालश्चकीर्तितः
 तावत्कालंतुप्रह्लादोनिर्वृतोह्यसुरैःसह १६६
 जयार्थमेतेविज्ञेयाअसुराणांमहौजसः
 त्रैलोक्यमिदमव्यग्रंमहेंद्रेणानुपाल्यते १६७
 असम्पन्नमिदंसर्वयावद्वर्षायुतंपुनः
 पर्यायेणैवसम्प्राप्तेत्रैलोक्यंपाकशासने १६८
 ततोऽसुरान्परित्यज्ययज्ञोदेवानगच्छत
 यज्ञेदेवानथगतेदितिजाःकाव्यमब्रुवन् १६९
 दैत्याऊचुः-

हतंमघवताराज्यंत्यक्त्वायज्ञःसुरान्गतः
 स्थातुंनशुक्नुमोह्यत्रप्रविशामोरसातलम् २००
 एवमुक्तोब्रवीदेतान्विषण्णान्सांत्वयन्गिरा
 माभैष्टधारयिष्यामितेजसास्वेनवोऽसुराः २०१
 मंत्राश्चौषधयश्चैवधरायांयत्तुवर्तते
 मयितिष्ठतितत्सर्वपादमात्रंसुरेषुवै २०२
 तत्सर्वचप्रदास्यामियुष्मदर्थेधृतंमया
 ततोदेवास्तुतान्दृष्ट्वाधृतान्काव्येनधीमता २०३
 अमंत्रयंतदेवावैसंविग्नास्तज्जिघृक्षया

काव्योह्येषदंसर्वव्यावर्तयतिनोबलात् २०४
 साधुगच्छामहेतूर्णयावन्नच्यावयेतवै
 प्रसह्यजित्वाशिष्टांस्तुपातालंप्रापयामहे २०५
 ततोदेवास्तुसंरब्धादानवानुपसृत्यह
 ततस्तेवध्यमानास्तैः काव्यमेवाभिदुद्रुवुः २०६
 ततःकाव्यस्तुतान्दृष्ट्वातूर्णदैवैरभिद्रुतान्
 रक्षाकार्येणसंहत्यदेवेभ्यस्तान्सुरार्दितान् २०७
 काव्यंदृष्ट्वास्थितंदेवानिर्विशंकास्तुतेजहः
 ततःकाव्योनुचिंत्याथब्रह्मणोवचनंहितम् २०८
 तानुवाचततःकाव्यःपूर्ववृत्तमनुस्मरन्
 त्रैलोक्यंवोहतंसर्ववामनेनत्रिभिःक्रमैः २०९
 बलिर्बद्धोहतोजंभोनिहतश्चविरोचनः
 महासुराद्वादशसुसंग्रामेषुसुरैर्हताः २१०
 तैस्तैरुपायैर्भूयिष्ठानिहतास्तुप्रधानतः
 केचिच्छिष्टाश्चयूयंवैयुद्धंनस्तीतिमेमतम् २११
 नीतयोवोविधातव्याउपासेकालपर्ययात्
 यास्याम्यंहमहादेवंमंत्रार्थंविजयावहम् २१२
 अप्रतीपांस्ततोदेवान्मंत्रान्प्राप्यमहेश्वरात्
 योत्स्यामहेपुनर्देवैस्ततःप्राप्स्यथवैजयम् २१३
 ततस्ते कृतसंवादादेवानूचुस्तदासुराः
 न्यस्तशस्त्रावयंसर्वेनिःस्सन्नाहारथैर्विना २१४
 वयंतपश्चरिष्यामःसंवृतावल्कलैस्तथा
 देवास्तेषांवचश्रुत्वासत्याभिव्याहतंततः २१५
 ततोऽन्यवर्तयन्सर्वेविज्वरामुदिताश्चते
 न्यस्तशस्त्रेषुदैत्येषुविनिवृत्तास्तदासुराः २१६
 ततस्तानब्रवीत्काव्यउपाध्वंतपसिस्थिताः
 निरुत्सित्तास्तपोयुक्ताःकालंकार्यार्थसाधकम् २१७
 पितुराश्रमसंस्थावैमांप्रतीक्षथदानवाः
 तानुद्दिश्यासुरान्काव्योमहादेवंप्रपद्यत २१८
 शुक्रउवाच

मंत्रानिच्छाम्यहं देवयेन सन्ति बृहस्पतौ
 पराभवाय देवानामसुराणां जयाय च २१६
 एवमुक्तो ब्रवीद्देवो ब्रतं त्वंचर भार्गव
 पूर्णवर्षसहस्रं तु कणधूममधः शिराः २२०
 यदि पास्यसि भद्रं ते ततो मंत्रानवाप्स्यसि
 तथेति समनुज्ञाप्य शुक्रस्तु भृगुनंदनः २२१
 पादौ संस्पृश्य देवस्य बाढमित्यब्रवीद्ब्रह्मचः
 ब्रतं च राम्यहं देवत्वया दिष्टो ह्येवै प्रभो २२२
 आदिष्टो देवदेवेन कृतवान् भार्गवो मुनिः
 तदा तस्मिन् गते शुक्रे असुराणां हिताय वै २२३
 मंत्रार्थं तनुते काव्यो ब्रह्मचर्यमहेश्वरात्
 तद्बुद्धवान् नीतिपूर्ववैराजन्यास्तु तदा सुखं २२४
 अस्मि शिष्टे तदामर्षाद्देवास्तानभिदुद्रुवुः
 दंशिताः सायुधाः सर्वे बृहस्पतिपुरः सराः २२५
 दृष्ट्वा सुरगणा देवान् प्रगृहीता युधान्युनः
 उत्पेतुस्सहसा सर्वे सं त्रस्तास्तान्वचोब्रुवत् २२६
 दैत्या ऊचुः
 न्यस्तशस्त्रा वयं देवा आचार्ये ब्रतमास्थिते
 दत्त्वा भवं तस्त्वभयं संप्राप्तानो जिघांसया २२७
 अनमर्षा वयं सर्वे त्यक्तशस्त्राश्च संस्थिताः
 चीरकृष्णाजिनधरानिष्क्रियानिष्परिग्रहाः २२८
 रणे विजेतुं देवांश्च न शक्यामः कथंचन
 अयुद्धेन प्रपत्स्यामः शरणं काव्यमातरम् २२९
 ज्ञापयामः कृच्छ्रमिदं यावन्नाभ्येति नोगुरुः
 निवृत्ते च तथा शुक्रे यो तस्यामो दंशिता युधाः २३०
 एवमुक्त्वा च ते न्योन्यं शरणं काव्यमातरम्
 प्रापद्यंत ततो भीतास्तेभ्योऽदादभयं तु सा २३१
 नभेतव्यं नभेतव्यं भयं त्यजत दानवाः
 मत्सन्निधौ वर्ततां वो न भीर्भवितुर्महति २३२
 तयाभिरक्षितांस्तांश्च दृष्ट्वा देवास्तदाऽसुरान्

अभिजग्मुःप्रसह्यैतानविचार्यबलाबलम् २३३
 ततस्तान्बध्यमानांस्तुदेवैर्दृष्ट्वासुरांस्तदा
 देवीक्रुद्धाब्रवीद्देवान्निद्रयामोहयाम्यहम् २३४
 संभृत्यसर्वसंभारान्निद्रांसाव्यसृजत्तदा
 तस्तंभदेवीचबलाद्योगयुक्तातपोधना २३५
 ततस्तंस्तभितंदृष्ट्वाइन्द्रंदेवाश्चमूढवत्
 प्राद्रवंतततोभीताइन्द्रंदृष्ट्वावशीकृतम् २३६
 गतेषुसुरसंघेषुविष्णुरिद्रमभाषत
 विष्णुरुवाच
 मांत्वंप्रविशभद्रंतेरक्षिष्येत्वांसुरोत्तम २३७
 एवमुक्तस्ततोविष्णुंप्रविवेशपुरंदरः
 विष्णुसंरक्षितंदृष्ट्वादेवीक्रुद्धावचोऽब्रवीत् २३८
 एषत्वांविष्णुनासार्धदहामिमघवन्बलात्
 मिषतांसर्वभूतानां दृश्यतांमेतपोबलम् २३९
 तयाभिभूतौतौदेवाविंद्रविष्णूबभूवतुः
 कथंमुच्येयसहितोविष्णुरिद्रमभाषत २४०
 इंद्रोब्रवीज्जहिह्येनांयावन्नैनदहेत्प्रभो
 विशेषेणाभिभूतोस्मिजहीमांजहिमाचिरम् २४१
 ततःसमीक्ष्यविष्णुस्तांस्त्रीवधेकृच्छ्रमास्थितः
 अभिध्यायततःशक्रमापन्नंसत्वरंप्रभुः २४२
 ततःसत्वरयायुक्तःशीघ्रकारीभयान्वितः
 ज्ञात्वाविष्णुस्ततस्तस्याःक्रूरंदेव्याश्चिकीर्षितम् २४३
 क्रुद्धश्चक्रमादायशिरश्चिच्छेदवैभयात्
 तंदृष्ट्वास्त्रीवधंघोरंचुक्रोधभृगुरीश्वरः २४४
 ततोहिशप्तोभृगुणाविष्णुर्भार्यावधेकृते
 भृगुरुवाच
 यत्त्वयाजानताधर्ममवध्यास्त्रीनिषूदिता २४५
 तस्मात्त्वंसप्तकृत्वोहिमानुषेषूपयास्यसि
 ततस्तेनाभिशापेननष्टेधर्मेपुनःपुनः २४६
 लोकस्यचहितार्थायजायतेमानुषेष्विह

अथव्याहृत्यविष्णुंसतदादायशिरःस्वयम् २४७
 समानीयततःकायंपाणौगृह्येदमब्रवीत्
 भृगुरुवाच
 एषात्वंविष्णुनादेविहतासंजीवयाम्यहं २४८
 यदिकृत्स्नोमयाधर्मोज्ञायतेचरितोपिवा
 तेनसत्येनजीवस्वयदिसत्यंब्रवीम्यहम् २४९
 ततस्तांप्रोक्ष्यशीताद्भिर्जीवजीवेतिसोब्रवीत्
 ततोभिव्याहृतेतस्मिन्देवीसंजीवितातदा २५०
 ततस्तांसर्वभूतानिदृष्ट्वासुप्तोत्थितामिव
 साधुसाध्वितिदृष्ट्वैववचस्तांसर्वतोब्रुवन् २५१
 एवंप्रत्याहृतातेनदेवीसाभृगुणातदा
 मिषतांदैवतानांहितदद्भुतमिवाभवत् २५२
 असंभ्रांतैनभृगुणापत्नीसंजीवितापुनः
 दृष्ट्वाचंद्रोनालभतशर्मकाव्यभयात्पुनः २५३
 प्रजागरेततश्चंद्रोजयंतीमिदमब्रवीत्
 संधिकामोभ्यधाद्वाक्यंस्वांकन्यांपाकशासनः २५४
 इन्द्रउवाच
 एषकाव्योह्यनिंद्रायव्रतंचरति दारुणम्
 तेनाहंव्याकुलःपुत्रिकृतोमतिमतादृढम् २५५
 तैस्तैर्मनोनुकूलैश्चउपचारैरतंद्रिता
 आराधयतथापुत्रियथातुष्येतसद्विजः २५६
 गच्छत्वंतस्यदत्तासिप्रयत्नंकुरुमत्कृते
 एवमुक्ताजयंतीसावचःसंगृह्यवैपितुः २५७
 अगच्छद्यत्रघोरंसतपोह्यारभ्यतिष्ठति
 तंदृष्ट्वाचपिबंतंसाकणधूममधोमुखम् २५८
 यक्षेणपात्यमानंचकुंडधारेणपावनम्
 दृष्ट्वातंयतमानंतुदेवीकाव्यमवस्थितम् २५९
 शत्रूपघातेश्राम्यन्तंदुर्बलस्थितिमास्थितम्
 पित्रायथोक्तंवाक्यंसाकाव्येकृतवतीतदा २६०
 गीर्भिश्चैवानुकूलाभिःस्तुवंतीवल्गुभाषिणी

गात्रसंवाहनैःकालेसेवमानात्वचःसुखैः २६१
 व्रतचर्यानुकूलाभिरुपास्यबहुलाःसमाः
 पूर्णधूमव्रतेतस्मिन्घोरेवर्षसहस्रके २६२
 वरेणछंदयामासशिवःप्रीतोभवत्तदा
 महेश्वरउवाच
 एतद्व्रतंत्वयैकेनचीर्णानान्येनकेनचित् २६३
 तस्माद्वैतपसाबुद्ध्याश्रुतेनचबलेनच
 तेजसाचसुरान्सर्वास्त्वमेकोभिभविष्यसि २६४
 यच्चकिंचिन्मयिब्रह्मन्विद्यतेभृगुनंदन
 प्रतिदास्यामितत्सर्वंत्वयावाच्यंनकस्यचित् २६५
 किंभाषितेनबहुनाअवध्यस्त्वंभविष्यसि
 तान्दत्वातुवरांस्तस्मैभार्गवायपुनःपुनः २६६
 प्रजेशत्वंधनेशत्वमवध्यत्वंचवैददौ
 एतान्लब्ध्वावरान्काव्यःसंप्रहृष्टतनूरुहः २६७
 एवमाभाष्यदेवेशमीश्वरंनीललोहितम्
 प्रज्ञान्वितस्ततस्तस्मैप्राञ्जलिप्रणतोभवत् २६८
 ततःसोतर्हितेदेवेजयंतीमिदमब्रवीत्
 कस्यत्वंसुभगेकावादुःखितेमयिदुःखिता २६९
 महतातपसायुक्ताकिमर्थमांजिगीषसि
 अनयासंस्थिताभक्त्याप्रश्रयेणदमेनच २७०
 स्नेहेनचैवसुश्रोणिप्रीतोस्मिवरवर्णिनि
 किमिच्छसिवरारोहेकस्तेकामःसमुद्यतः २७१
 तंतेसंपादयाम्यद्यद्यपिस्यात्सुदुष्करम्
 एवमुक्ताब्रवीदेनंतपसाज्ञातुमर्हसि २७२
 चिकीर्षितंहिमेब्रह्मंस्त्वंवैवदयथातथम्
 एवमुक्तोब्रवीदेनंदृष्ट्वादिव्येनचक्षुषा २७३
 मयासहत्वंसुश्रोणिशतवर्षाणिभामिनि
 सर्वभूतैरदृश्यांतःसंप्रयोगमिहेच्छसि २७४
 देविइंदीवरश्यामेवरार्हवामलोचने
 एवंवृणोषिकामांस्त्वंददेवैवल्गुभाषिते २७५

एवंभवतुगच्छावगृहंमेमत्तकाशिनि
 ततःसगृहमागम्यजयंत्यासहचोशना २७६
 तयासहावसद्देव्याशतवर्षाणिभार्गवः
 अदृश्यःसर्वभूतानांमाययासंशितव्रतः २७७
 कृतार्थमागतंज्ञात्वाशुक्रंसर्वेदितेस्सुताः
 अभिजग्मुर्गृहंतस्यमुदितास्तेदिदृक्षुवः २७८
 गतायदानपश्यंतिमाययासंवृतंगुरुम्
 लक्ष्णंतस्यचाबुद्धवानाद्यागच्छतिनोगुरुः २७९
 एवंप्रैस्वानिधिष्यानिगताःसर्वेयथागताः
 ततोदेवगणास्सर्वेगत्वांगिरसमब्रुवन् २८०
 दानवालयेतुभगवान्गत्वातत्रचतांचमूम्
 मोहयित्वात्मवशगांच्छिप्रमेवतथाकुरु २८१
 धिषणस्तान्सुरानाहएवमेवव्रजाम्यहम्
 तेनगत्वादानवेन्द्रःप्रह्लादोवैवशीकृतः २८२
 शुक्रोभूत्वास्थितस्तत्रपौरोहित्यंचकारसः
 स्थितोवर्षशतंसाग्रमुशनातावदागतः २८३
 दनुपुत्रैस्ततोदृष्टःसभायांतुबृहस्पतिः
 उशनाएकएवात्रद्वितीयःकिमिहागतः २८४
 सुमहत्कौतुकंचात्रभविताविग्रहोदृढम्
 किंवदिष्यतिलोकोयंद्वारियोयंव्यवस्थितः २८५
 सभायामास्थितोयोयंगुरुः किंनोवदिष्यति
 एवंप्रजल्पतांतेषांदनूनांकविरागतः २८६
 स्वरूपधारिणंतत्रदृष्ट्वासीनंबृहस्पतिम्
 उवाचवचनंकुद्धःकिमर्थंत्वमिहागतः २८७
 शिष्यान्मोहयसेमेत्वंयुक्तंसुरगुरोस्तव
 मूढास्तेत्वांनजानंतित्वन्मायामोहिताध्रुवम् २८८
 तन्नयुक्तंतवब्रह्मन्परशिष्यप्रधर्षणम्
 व्रजत्वंदेवलोकंस्वतिष्ठधर्ममवाप्स्यसि २८९
 शिष्योहिमेकचःपूर्वहतोदानवपुंगवैः
 विद्यार्थीतनयोब्रह्मंस्तवायोग्यागतिस्त्वह २९०

श्रुत्वातुतस्यतद्वाक्यंस्मितंकृत्वावदद्गुरुः
 संतिचोराःपृथिव्यांयेपरद्रव्यापहारिणः २६१
 एवंविधानदृष्टाश्चरूपदेहापहारिणः
 वृत्रघातेनचेंद्रस्यब्रह्महहत्यापुराभवत् २६२
 लोकायतिकशास्त्रेणभवतासातिरस्कृता
 जानामित्वामांगिरसंदेवाचार्यबृहस्पतिम् २६३
 मद्रूपधारिणंप्राप्तंसर्वेपश्यतदानवाः
 एषवोमोहनायालंप्राप्तोविष्णुविचेष्टितैः २६४
 तदेनंशृंखलैर्बद्ध्वाक्षिपेतलवणार्णवे
 पुनरेवाब्रवीच्छुक्रःपुरोधायंदिवौकसाम् २६५
 मोहितानूनमेतेनक्षयंयास्यथदानवाः
 भोअहंदानवेंद्रेहवंचितोऽस्मिदुरात्मना २६६
 किमर्थंभवतात्यक्तःकृतश्चान्यःपुरोहितः
 देवाचार्योंगिरःपुत्रएषएवबृहस्पतिः २६७
 वंचितोसिनसंदेहोहितार्थंतुदिवौकसाम्
 त्यजस्वैनंमहाभागशत्रुपक्षजयावहम् २६८
 अनुशिष्यभयाद्यातःपूर्वमेवमहंप्रभो
 जलमध्येस्थितःपीतोमहादेवेनशंभुना २६९
 उदरस्थस्यमेजातंसाग्रंवर्षशतंकिल
 उदराच्छुक्ररूपेणशिश्नेनाहंविसर्जितः ३००
 वरदःप्राहमांदेवश्शुक्रेष्ट्वंवरंवृणु
 मयावृतोवरंराजन्देवदेवःपिनाकधृत् ३०१
 मनसाचिंतिताह्यर्थामानसेयेस्थितावराः
 भवंतुमयितेसर्वेप्रसादात्तवशंकर ३०२
 एवमस्त्वितिदेवेनप्रेषितोऽस्मितवांतिकम्
 तावदत्राभवद्वायंपुरोधास्तेबृहस्पतिः ३०३
 दृष्टःसत्यंदानवेंद्रमयोक्तंत्वंनिशामय
 बृहस्पतिस्तदावाक्यंप्रह्लादंप्रत्यभाषत ३०४
 नाहमेतंप्रजानामिदेवंवादानवंनरम्
 मद्रूपधारिणंराजन्वंचनार्थंतवागतम् ३०५

ततस्तेदानवाःसर्वेसाधुसाध्वितिवादिनः
 पुरोधःपौर्विकोनोस्तुयोवाकोवाभवत्विति ३०६
 नानेनकार्यमस्माकंयातुह्येषयथागतः
 सक्रोधमशपत्काव्योदानवेद्रान्समागतान् ३०७
 त्यक्तोयथाहंयुष्माभिस्तथासर्वाश्चिरादिव
 गतश्रीकान्गतप्राणान्पश्येयंदुःखजीविकान् ३०८
 सुधोरामापदंप्राप्तानचिरादेवसर्वशः
 एवमुक्त्वागतःकाव्योयदृच्छातस्तपोवनम् ३०९
 तस्मिन्गतेततःशुक्रेस्थितस्तत्रबृहस्पतिः
 पालयन्दानवांस्तत्रकिंचित्कालमतिष्ठत ३१०
 ततोबहुतिथेकालेअतिक्रांतेनरेश्वर
 संभूयदानवाःसर्वेपर्यपृच्छंस्तदागुरुम् ३११
 संसारेस्मिन्नसारेतुकिंचिज्ज्ञानंप्रयच्छनः
 येनमोक्षं ब्रजामश्चप्रसादात्तवसुव्रत ३१२
 ततःसुरगुरुःप्राहकाव्यरूपीतदागुरुः
 ममाप्येषामतिःपूर्वयायुष्माभिरुदाहता ३१३
 क्षणंकुर्वंतुसहिताश्शुचीभूयसमाहिताः
 ज्ञानंवक्ष्यामिवोदैत्याअहंवैमोक्षदायियत् ३१४
 एषाश्रुतिर्वैदिकीयात्रमृग्यजुःसामसंज्ञिता
 वैश्वानरप्रसादात्तुदुःखदाप्राणिनामिह ३१५
 यज्ञश्राद्धंकृतंक्षुद्रैरैहिकस्वार्थतत्परैः
 येत्वमीवैष्णवाधर्मायेचरुद्रकृतास्तथा ३१६
 कुधर्मादारसहितैर्हिंसाप्रायाःकृताहितैः
 अर्द्धनारीश्वरोरुद्रःकथंमोक्षंगमिष्यति ३१७
 वृतोभूतगणैर्भूरिभूषितश्चास्थिभिस्तथा
 नस्वर्गोनैवमोक्षोत्रलोकाःक्लिश्यंतिवैतथा ३१८
 हिंसायामास्थितोविष्णुःकथंमोक्षंगमिष्यति
 रजोगुणात्मकोब्रह्मास्वांसृष्टिमुपजीवति ३१९
 देवर्षयोथयेचान्येवैदिकंपक्षमाश्रिताः
 हिंसाप्रायाःसदाक्रूरामांसादाः पापकारिणः ३२०

सुरास्तुमद्यपानेनमांसादाब्राह्मणास्त्वमी
धर्मेणानेनकःस्वर्गकथंमोक्षंगमिष्यति ३२१
यच्चयज्ञादिकंकर्मस्मार्तश्राद्धादिकंतथा
तत्रनैवापवर्गोस्तियत्रैषाश्रूयतेश्रुतिः ३२२
यज्ञंकृत्वापशुंहत्वाकृत्वारुधिरकर्दमम्
यद्येवंगम्यतेस्वर्गोनरकःकेनगम्यते ३२३
यदिभुक्तमिहान्येनतृप्तिरन्यस्यजायते
दद्यात्प्रवसतः श्राद्धंनसभोजनमाहरेत् ३२४
आकाशगामिनोविप्राःपतितामांसभक्षणात्
तेषांनविद्यतेस्वर्गोमोक्षो नैवेहदानवाः ३२५
जातस्यजीवितंजंतोरिष्टंसर्वस्यजायते
आत्ममांसोपमंमांसंकथंखादेतपंडितः ३२६
योनिजास्तुकथंयोनिंसेवंतेजंतवस्त्वमी
मैथुनेनकथंस्वर्गयास्यंतेदानवेश्वर
मृद्भस्मनायत्रशुद्धिस्तत्रशुद्धिस्तुकाभवेत् ३२७
विपरीततमंलोकंपश्यदानवयादृशम्
विण्मूत्रस्यकृतोत्सर्गेशिश्नापानेतुशोधनम् ३२८
नसंभारोस्तिवदनेमृदातोयेनवापुनः
भुक्तेवाभोजनेराजन्कथंनापानशिश्नयोः ३२९
क्रियतेशोधनंतद्विपरीतास्थितिस्त्वयम्
यत्रप्रक्षालनंप्रोक्तंतत्रतेनैवकुर्वते ३३०
तारांबृहस्पतेर्भार्याहत्वासोमःपुरागतः
तस्यांजातोबुधःपुत्रोगुरुर्जग्राहतांपुनः ३३१
गौतमस्यमुनेःपत्नीमहल्यांनामनामतः
अगृह्णात्तांस्वयंशक्रःपश्यधर्मोयथाविधः ३३२
एतदन्यच्चजगतिदृश्यतेपापदायकम्
एवंविधोयत्रधर्मःपरमार्थोमतस्तुकः ३३३
वदस्वत्वंदानवेन्द्रवदभूयोवदामिते
गुरोस्तुगदितंश्रुत्वापरमार्थान्वितंवचः ३३४
जातकौतूहलास्तत्रविविक्तास्तुभवार्णवात्

दानवाऊचुः

दीक्षयस्वगुरोसर्वान्प्रपन्नान्भक्तितःस्थितान् ३३५
 येनवैनपुनर्मोहं ब्रजामस्तवशासनात्
 सुविरक्ताःस्मसंसारेशोकमोहप्रदायिनि ३३६
 उद्धरस्वगुरोसर्वान्केशाकर्षेणकूपतः
 कस्यदेवस्यशरणंगच्छामोब्राह्मणोत्तम ३३७
 दैवतंचप्रपन्नानांप्रकाशयमहामते
 स्मरणेनोपवासेनध्यानधारणयातथा ३३८
 पूजोपहारेचकृतेअपवर्गस्तुलभ्यते
 विरक्तास्मकुटुंबेतुभूयोनात्रयतामहे ३३९
 एवंचैवगुरुश्छन्नस्तैरुक्तोदनुपुंगवैः
 चिंतयामासतत्कार्यंकथमेतत्करोम्यहम् ३४०
 कथमेतेमयापापाःकर्तव्यानरकौकसः
 विडंबनाच्छ्रुतेर्बाह्यास्त्रैलोक्येहास्यकारिणः ३४१
 इत्युक्त्वाधिषणोराजंश्चिन्तयामासकेशवम्
 तस्यतच्चिंतितंज्ञात्वामायामोहंजनार्दनः ३४२
 समुत्पाद्यददौतस्यप्राहचेदंबृहस्पतिम्
 मायामोहोयमखिलांस्तान्दैत्यान्मोहयिष्यति ३४३
 भवतासहितःसर्वान्वेदमार्गबहिष्कृतान्
 एवमादिश्यभगवानंतर्द्धानंजगामह ३४४
 तपस्यभिरतान्सोथमायामोहोगतोऽसुरान्
 तेषांसमीपमागत्यबृहस्पतिरुवाचह ३४५अं
 अनुग्रहार्थंयुष्माकंभक्त्याप्रीतस्त्वहागतः
 योगीदिगम्बरोमुण्डोबर्हिपत्रधरोह्ययम् ३४६
 इत्युक्तेगुरुणापश्चान्मायामोहोब्रवीद्वचः
 भोभोदैत्याधिपतयःप्रब्रूततपसिस्थिताः ३४७
 एहिकार्थंतुपारक्यंतपसःफलमिच्छथ

दानवाऊचुः

पारक्यधर्मलाभायतपश्चर्याहिनोमता ३४८
 अस्माभिरियमारब्धाकिंवातत्रविवक्षितम्

दिगंबरउवाच

कुरुध्वंममवाक्यानियदिमुक्तिमभीप्सथ ३४६
आर्हतंसर्वमेतच्चमुक्तिद्वारमसंवृतम्
धर्माद्विमुक्तेरर्होयनैतस्मादपरःपरः ३५०

अत्रैवावस्थिताःस्वर्गमुक्तिंचापिगमिष्यथ
एवंप्रकारैर्बहुभिर्मुक्तिदर्शनवर्जितैः ३५१
मायामोहेनतेदैत्याःवेदमार्गबहिष्कृताः
धर्मायैतदधर्मायसदेतदसदित्यपि ३५२
विमुक्तयेत्विदनैतद्विमुक्तिसंप्रयच्छति
परमार्थोयमत्यर्थपरमार्थो नचाप्ययम् ३५३
कार्यमेतदकार्यं हि नैतदेतत्स्फुटं त्विदम्
दिग्वाससामयंधर्मो धर्मोयंबहुवाससाम् ३५४
इत्यनेकार्थवादांस्तुमायामोहेनतेयतः
उक्तास्ततोऽखिलादैत्याःस्वधर्मास्त्याजितानृप ३५५
अर्हध्वंमामकंधर्ममायामोहेनतेयतः
उक्तास्तमाश्रिताधर्ममार्हतास्तेनतेभवन् ३५६
त्रयीमार्गसमुत्सृज्यमायामोहेनतेसुराः
कारितास्तन्मयाह्यासंस्तथान्येतत्प्रबोधिताः ३५७
तैरप्यन्येपरेतैश्चतैरन्योन्यैस्तथापरे
नमोऽहतेचेतिसर्वेसंगमेस्थिरवादिनः ३५८
अल्पैरहोभिःसंत्यक्तातैर्दैत्यैःप्रायशस्त्रयी
पुनश्चरक्तांबरधृन्मायामोहोजितेक्षणाः ३५९
सोन्यानप्यसुरान्गत्वाऊचेन्यन्मधुराक्षरम्
स्वर्गार्थयदिवोवाञ्छानिर्वारणार्थायवापुनः ३६०
तदलंपशुघातादिदुष्टधर्मैर्निबोधत
विज्ञानमयमेतद्वैत्वशेषमधिगच्छत ३६१
बुध्यध्वंमेवचःसम्यग्बुधैरेवमिहोदितम्
जगदेतदनाधारंभ्रांतिज्ञानानुत्तरम् ३६२
रागादिदुष्टमत्यर्थभ्राम्यतेभवसंकटे

नानाप्रकारं वचनं सतेषां मुक्तियोजितम् ३६३
 तथा तथा वदद्धर्मतत्त्वजुस्ते यथा यथा
 केचिद्विनिंदां वेदानां देवानामपरे नृप ३६४
 यज्ञकर्मकलापस्य तथा चान्ये द्विजन्मनाम्
 नैतद्युक्तिसहं वाक्यं हिंसाधर्माय जायते ३६५
 हवींष्यनलदग्धानि फलान्यर्हं तिकोविदाः
 निहतस्य पशोर्यज्ञे स्वर्गप्राप्तिर्यदीष्यते ३६६
 स्वपिताय जमानेन किं वा तत्र नहन्यते
 तृप्तये जायते पुंसो भुक्तमन्येन चेद्यदि ३६७
 दद्याच्छ्राद्धं प्रवसतो न वहेयुः प्रवासिनः
 यज्ञैरनेकैर्देवत्वमवाप्येद्रेण भुज्यते ३६८
 शम्यादियदि चेत्काष्ठं तद्वरं पत्रं भुक् पशुः
 जनाश्च द्वेयमित्येतदवगम्य तु तद्वचः ३६९
 उपेक्ष्य श्रेयसे वाक्यं रोचतां यन्मये रितम्
 न ह्याप्तवादानभसो निपतंति महासुराः ३७०
 युक्तिमद्वचनं ग्राह्यं मन्यान् यैश्च भवद्विधैः
 दानवा ऊचुः
 तत्त्ववादे वयं सर्वे प्रपन्नास्तव भक्तिः ३७१
 कुरुष्वानुग्रहं चाद्यप्रसन्नोसि यदि प्रभो
 संभारानाहरामोद्यदीक्षायोग्यांश्च सर्वशः ३७२
 प्रसादात्तव येनाशुमोक्षो हस्तगतो भवेत्
 ततस्तान् ब्रवीत्सर्वान्मायामोहोसुरांस्तदा ३७३
 प्रपन्नः शासनं ह्येषमदीयोगुरुरग्रचधीः
 दीक्षां दास्यति युष्माकं निदेशान्मम सत्तमः ३७४
 एतान् दीक्षय भो ब्रह्मन् वचनान्मम पुत्रकान्
 गते मोहे दानवास्ते भार्गवं वाक्यमब्रुवन् ३७५
 देहि दीक्षां महाभाग सर्वसंसारमोचनीम्
 तथेत्याहो शनादैत्यान्गच्छामो नर्मदामनु ३७६
 भो भोस्त्यजतवासांसि दीक्षां कारयितास्मि वः
 एवं ते दानवा भीष्मभृगुरूपेण धीमता ३७७

आंगिरसेनतेतत्रकृतादिग्वाससोसुराः
 बर्हिपिच्छध्वजंतेषांगुंजिकाचारुमालिकां ३७८
 दत्वाचकारतेषांतुशिरसोलुंचनंततः
 केशस्योत्पाटनंचैवपरमंधर्मसाधनम् ३७९
 धनानामीश्वरोदेवोधनदःकेशलुंचनात्
 सिद्धिंपरमिकांप्राप्ताःसदावेषस्यधारणात् ३८०
 नित्यत्वंलभ्यतेह्येवंपुराप्राहार्हतःस्वयम्
 वालोत्पाटेनदेवत्वंमानुषैर्लभ्यतेत्वह ३८१
 किंनकुर्वीततत्तस्मान्महापुण्यप्रदंयतः
 मनोरथोहिदेवानांलोकेवैमानुषेकदा ३८२
 अस्मिन्स्याद्भारतेवर्षेजन्मनःश्रावकेकुले
 तपसायुञ्ज्महेस्मान्वैकेशोत्पाटनपूर्वकम् ३८३
 तीर्थंकराश्चतुर्विंशत्तथातैस्तुपुरस्कृताः
 छायाकृतंफणींद्रेणध्यानमार्गप्रदर्शकम् ३८४
 स्तुवन्तंमंत्रवादेनस्वर्गोहस्तगतोर्हतं
 मोक्षोवाभवितानूनंविचारःकोत्रकथ्यते ३८५
 कदास्यामर्षयोभूत्वासूर्याग्निसमतेजसः
 जप्त्वाविरागिणश्चैवमनुपंचांगकंतथा ३८६
 तथातपस्यतामृत्युंगतानांकालपर्ययात्
 पाषाणेनशिरोभग्नंभवतेपुण्यकर्मणाम् ३८७
 अरण्येनिर्जनेवासःकदावैभविताहिनः
 कर्णजप्यंश्रावकाश्चकरिष्यंतिसमाहिताः ३८८
 भोभोऋषेणगंतव्यंमोक्षमार्गीयतोभवान्
 लब्धानियानिस्थानानिभूयोवृत्तिकराणिच ३८९
 त्याज्यानितेनचैतानिसत्यमेववचोहिनः
 अस्मदीयेनतपसानियमैर्विविधैस्तथा ३९०
 व्रजध्वंचोत्तमंस्थानंमोक्षमार्गंचयंबुधाः
 विदंतिभक्तिभावेनतपोयुक्तास्तपस्विनः ३९१
 अंक्षेपुनिग्रहोयत्रदयाभूतेषुसर्वदा
 तत्तपोधर्ममित्युक्तंसर्वाचान्याविडंबना ३९२

ज्ञात्वैतद्भवतासाध्यंगंतव्यंपरमंपदम्
 यांवैतीर्थकरायातायांगतियोगिनोगताः ३६३
 एवंवैदेवताःपूर्वविद्याधरमहोरगाः
 मनोरथाभिलाषांस्तेचिंतयंतोदिवानिशम् ३६४
 यद्येषणावैयुष्माकंसंसारविरतौकृता
 परित्यजध्वंदाराणिस्वर्गमार्गार्गलानिच ३६५
 यस्यांयोनौपितायातस्तांयोनिंसेवसेकथम्
 आत्ममांसोपममांसंकथंखादंतिजंतवः ३६६
 ततस्तेदानवाभीष्माऊचुःसर्वेगुरुंवचः
 दीक्षस्वनोमहाभागभ्रूणकानग्रतःस्थितान् ३६७
 तथाकृत्वासतानाहसमयेनपुरोहितः
 प्रणामोनान्यदेवेषुकर्तव्योवःकदाचन ३६८
 एकस्थानेयदाभक्तंभोक्तव्यंकरसंपुटे
 तत्रस्थानेस्थितंतोयंकेशकीटविवर्जितम् ३६९
 तुल्यंप्रियाप्रियंकार्यंनान्यदृष्टिहतंक्वचित्
 भोक्तव्यमेतेनविभोआचारेणतथाकुरु ४००
 भवध्वंसहितायूयंतैतथामोक्षभागिनः
 एवमुक्त्वासनियमान्कृत्वातान्दनुपुंगवान् ४०१
 जगामधिषणोराजन्देवलोकंदिवौकसाम्
 आचक्षेसतत्सर्वदानवानांचकारितम् ४०२
 ततस्तेत्वसुराजग्मुर्ममदामभितोवसन्
 दृष्ट्वातान्दानवांस्तत्रप्रह्लादेनविनाकृतान् ४०३
 देवराजस्ततोहृष्टोनमुचिंप्राहवैवचः
 हिरण्याक्षंयज्ञहनंधर्मघ्नंवेदनिंदकम् ४०४
 राक्षसंकूरकर्माणंप्रघसंविघसंतथा
 मुचिंचैवतथाबाणंविरोचनमथापिवा ४०५
 महिषाक्षंबाष्कलंचप्रचंडंचंडकंतथा
 रोचमानंतथात्युग्रंसुषेणंदानवोत्तमम् ४०६
 एतान्दृष्ट्वातथान्यान्दानवेद्रानथाब्रवीत्
 इन्द्रउवाच

दानवेन्द्राःपुराजाताःकृतराज्यंत्रिविष्टपे ४०७

इदानींकथमेवेदं ब्रतं वेदविलोपकम्

भवद्भिःकर्तुमारब्धं न ग्रमुंडिकमंडलु ४०८

मयूरध्वजधारित्वंकथंचैवेहतिष्ठथ

दानवा ऊचुः

त्यक्तःसर्वासुरभावः ऋषिधर्मेवयंस्थिताः ४०९

धर्मवृद्धिकरंकर्मचरामःसर्वजंतुषु

त्रैलोक्यराज्यमखिलंभुङ्क्ष्वशक्रव्रजस्वच ४१०

तथेतिचोक्त्वामघवापुनर्यातस्त्रिविष्टपम्

एवंतेमोहिताःसर्वेभीष्मदेवपुरोधसा ४११

नर्मदासरितंप्राप्यस्थितादानवसत्तमाः

ज्ञात्वाशुक्रेणतेसर्वेवृत्तांतमनुबोधिताः ४१२

तदात्रैलोक्यहरणेचक्रुःक्रूरांपुनर्मतिम् ४१३

इतिश्रीपद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेअवतारचरितं नामत्रयोदशोऽध्यायः १३

चतुर्दशोऽध्यायः

भीष्मउवाच

कथंत्रिपुरुषाज्जातोह्यर्जुनःपरवीरहा

कथंकर्णस्तुकानीनःसूतजःपरिकीर्त्यते १

वरंतयोःकथंभूतंनिसर्गादेवतद्वद

बृहत्कौतूहलंमह्यंतद्भवान्वक्तुमर्हति २

पुलस्त्यउवाच

छिन्नेवक्त्रेपुराब्रह्माक्रोधेनमहतावृतः

ललाटेस्वेदमुत्पन्नंगृहीत्वाताडयद्भुवि ३

स्वेदतःकुंडलीजज्ञेसधनुष्कोमहेषुधिः

सहस्रकवचीवीरःकिंकरोमीत्युवाचह ४

तमुवाचविरिंचस्तुदर्शयन्नुद्रमोजसा

हन्यतामेषदुर्बुद्धिर्जायतेनयथापुनः ५

ब्रह्मणोवचनंश्रुत्वाधनुरुद्यम्यपृष्ठतः

संप्रतस्थेमहेशस्यबाणहस्तोतिरौद्रदृक् ६

दृष्ट्वापुरुषमत्युग्रंभीतस्तस्यत्रिलोचनः
 अपक्रांतस्ततोवेगाद्विष्णोराश्रममभ्यगात् ७
 त्राहित्राहीतिमांविष्णोनरादस्माच्चशत्रुहन्
 ब्रह्मणानिर्मितःपापोम्लेच्छरूपोभयंकरः ८
 यथाहन्यान्नमांकुद्धस्तथाकुरुजगत्पते
 हुंकारध्वनिनाविष्णुर्मोहयित्वातुतंनरम् ९
 अदृश्यःसर्वभूतानांयोगात्माविश्वदृक्प्रभुः
 तत्रप्राप्तंविरूपाक्षंसांत्वयामासकेशवः १०
 ततस्सप्रणतोभूमौदृष्टोदेवेनविष्णुना
 विष्णुरुवाच
 पौत्रोहिमेभवानुद्रकंतेकामंकरोम्यहम् ११
 दृष्ट्वानारायणंदेवंभिक्षांदेहीत्युवाचह
 कपालंदर्शयित्वाग्रेप्रज्वलंस्तेजसोत्कटम् १२
 कपालपाणिंसंप्रेक्ष्यरुद्रंविष्णुरचिन्तयत्
 कोन्योयोग्योभवेद्भिक्षुर्भिक्षादानस्यसांप्रतम् १३
 योग्योयमितिसंकल्प्यदक्षिणंभुजमर्पयत्
 तद्विभेदातितीक्ष्णेनशूलेनशशिशेखरः १४
 प्रावर्ततततोधाराशोणितस्यविभोर्भुजात्
 जांबूनदरसाकारावह्निज्वालेवनिर्मिता १५
 निपपातकपालांतश्शम्भुनासाप्रभिक्षिता
 ऋज्वीवेगवतीतीव्रास्पृशंतीत्वांबरंजवात् १६
 पंचाशद्योजनादैर्घ्याद्विस्ताराद्दशयोजना
 दिव्यवर्षसहस्रंसासमुवाहहरेर्भुजात् १७
 इयंतंकालमीशोसौभिक्षांजग्राहभिक्षुकः
 दत्तानारायणेनाथकापालेपात्रउत्तमे १८
 ततो नारायणःप्राहशंभुंपरमिदंवचः
 संपूर्णवानवापात्रंततोवैपरमीश्वरः १९
 सतोयांबुदनिर्घोषंश्रुत्वावाक्यंहरेर्हरः
 शशिसूर्याग्निनयनःशशिशेखरशोभितः २०
 कपालेदृष्टिमावेश्यत्रिभिर्नैत्रैर्जनार्दनम्

अंगुल्याघटयन्प्राहकपालंपरिपूरितम् २१
 श्रुत्वाशिवस्यतांवाणींविष्णुर्धारांसमाहरत्
 पशतोथहरेरीशःस्वांगुल्यारुधिरंतदा २२
 दिव्यवर्षसहस्रंचदृष्टिपातैर्ममथसः
 मथ्यमानेततोरक्तेकलिलंबुद्बुदंक्रमात् २३
 बभूवचततःपश्चात्किरीटीसशरासनः
 बद्धतूणीरयुगलोवृषस्कंधोङ्गुलित्रवान् २४
 पुरुषोवह्निसंकाशःकपालेसंप्रदृश्यते
 तंदृष्ट्वाभगवान्विष्णुःप्राहरुद्रमिदंवचः २५
 कपालेभवकोवाऽयप्रादुर्भूतोभवन्नरः
 वचःश्रुत्वाहरेरीशस्तमुवाचविभोशृणु २६
 नरोनामैषपुरुषःपरमास्त्रविदांवरः
 भवतोक्तोनरइतिनरस्तस्माद्भविष्यति २७
 नरनारायणौचोभौयुगेख्यातौभविष्यतः
 संग्रामेदेवकार्येषुलोकानांपरिपालने २८
 एषनारायणसरवोनरस्तस्माद्भविष्यति
 अथासुरवधेसाह्यंतवकर्तामहाद्युतिः २९
 मुनिर्ज्ञानपरीक्षायांजेतालोकेभविष्यति
 तेजोधिकमिदंदिव्यंब्रह्मणःपंचमंशिरः ३०
 तेजसोब्रह्मणोदीप्ताद्भुजस्यतवशोणितात्
 ममदृष्टिनिपाताच्चत्रीणितेजांसियानितु ३१
 तत्संयोगसमुत्पन्नःशत्रुंयुद्धेविजेष्यति
 अवध्यायेभविष्यंतिदुर्जयाअपिचापरे ३२
 शक्रस्यचामराणांचतेषामेषभयंकरः
 एवमुक्त्वास्थितःशंभुर्विस्मितश्चहरिस्तदा ३३
 कपालस्थःसतत्रैवतुष्टावहरकेशवौ
 शिरस्यंजलिमाधायतदावीरउदारधीः ३४
 किंकरोमीतितौप्राहइत्युक्त्वाप्रणतःस्थितः
 तमुवाचहरःश्रीमान्ब्रह्मणास्वेनतेजसा ३५
 सृष्टोनरोधनुष्पाणिस्त्वमेनंतुनिषूदय

इत्थमुक्त्वांजलिधरंस्तुवंतंशंकरोनरम् ३६
 तथैवांजलिसंबद्धंगृहीत्वाचकरद्वयम्
 उद्धृत्याथकपालात्तंपुनर्वचनमब्रवीत् ३७
 सएषपुरुषोरौद्रोयोमयावेदितस्तव
 विष्णुहंकाररचितमोहनिद्रांप्रवेशितः ३८
 विबोधयैनंत्वरितमित्युक्त्वान्तर्दधेहरः
 नारायणस्यप्रत्यक्षनरेणानेनवैतदा ३९
 वामपादहतःसोपिसमुत्तस्थौमहाबलः
 ततोयुद्धंसमभवत्स्वेदरक्तजयोर्महत् ४०
 विस्फारितधनुःशब्दनादिताशेषभूतलम्
 कवचंस्वेदजस्यैकरक्तजेनत्वपाकृतम् ४१
 एवंसमेतयोर्युद्धेदिव्यंवर्षद्वयंतयोः
 युध्यतोःसमतीतंचस्वेदरक्तजयोनृप ४२
 रक्तजंद्विभुजंदृष्ट्वास्वेदजंचैवसंगतौ
 विचिन्त्यवासुदेवोगाद्ब्रह्मणःसदनंपरम् ४३
 ससंभ्रममुवाचेदंब्रह्माणंमधुसूदनः
 रक्तजेनाद्यभोब्रह्मन्स्वेदजोयंनिपातितः ४४
 श्रुत्वैतदाकुलोब्रह्माबभाषेमधुसूदनम्
 हरेद्यजन्मनिनरोमदीयोजीवतादयम् ४५
 तथातुष्टोब्रवीत्तंचविष्णुरेवंभविष्यति
 गत्वातयोरणमपिनिवार्याहचतावुभौ ४६
 अन्यजन्मनिभविताकलिद्वापरयोर्मिथः
 संधौमहारणेजातेतत्राहंयोजयामिवां ४७
 विष्णुनातुसमाहूयग्रहेश्वरसुरेश्वरौ
 उक्ताविमौनरौभद्रौपालनीयौममाज्ञया ४८
 सहस्रांशोस्वेदजोयंस्वकीयोंशोधरातले
 द्वापरांतेवतार्योयंदेवानांकार्यसिद्धये ४९
 यंदूनांतुकुलेभावीशूरोनाममहाबलः
 तस्यकन्यापृथानामरूपेणाप्रतिमाभुवि ५०
 उत्पत्स्यतिमहाभागादेवानांकार्यसिद्धये

दुर्वासास्तुवरंतस्यैमंत्रग्रामंप्रदास्यति ५१
 मंत्रेणानेनयंदेवभक्त्याआवाहयिष्यति
 देवितस्यप्रसादात्तुतवपुत्रोभविष्यति ५२
 साचत्वामुदयेदृष्ट्वासाभिलाषारजस्वला
 चिंताभिपन्नातिष्ठंतीभजितव्याविभावसो ५३
 तस्यागर्भेत्वयंभावीकानीनःकुंतिनंदनः
 भविष्यतिसुतोदेवदेवकार्यार्थसिद्धये ५४
 तथेतिचोक्त्वाप्रोवाचतेजोराशिर्दिवाकरः
 पुत्रमुत्पादयिष्यामिकानीनंबलगर्वितम् ५५
 यस्यकर्णेतिवैनामलोकःसर्वोवदिष्यति
 मत्प्रसादादस्यविष्णोविप्राणांभावितात्मनः ५६
 अदेयंनास्तिवैलोकेवस्तुकिंचिच्चकेशव
 एवंप्रभावंचैवैनंजनयेवचनान्तव ५७
 एवमुक्त्वासहस्रांशुर्देवंदानवघातिनम्
 नारायणंमहात्मानंतत्रैवांतर्दधेरविः ५८
 अदर्शनंगतेदेवेभास्करे वारितस्करे
 वृद्धश्रवसमप्येवमुवाचप्रीतमानसः ५९
 सहस्रनेत्ररक्तोत्थोनरोयमदनुग्रहात्
 स्वांशभूतोद्धापरंत्योक्तव्योभूतलेत्वया ६०
 यदापांडुर्महाभागःपृथांभार्यामवाप्स्यति
 माद्रींचापिमहाभागतदारण्यंगमिष्यति ६१
 तस्याप्यरण्यसंस्थस्यमृगःशापंप्रदास्यति
 तेनचोत्पन्नवैराग्यःशतशृगंगमिष्यति ६२
 पुत्रानभीप्सन्क्षेत्रोत्थान्भार्यासप्रवदिष्यति
 अनीप्संतीतदाकुंतीभर्तारंसावदिष्यति ६३
 नाहंमर्त्यस्यवैराजन् पुत्रानिच्छेकथंचन
 दैवतेभ्यःप्रसादाच्चपुत्रानिच्छेनराधिप ६४
 प्रार्थयंत्यैत्वयाशक्रकुंत्यैदेयोनरस्ततः
 वचसाचमदीयेनएवंकुरुशचीपते ६५
 अथाब्रवीत्तदाविष्णुर्देवेशोदुःखितोवचः

अस्मिन्मन्वंतरेतीतेचतुर्विंशतिकेयुगे ६६
 अवतीर्यरघुकुलेगृहेदशरथस्यच
 रावणस्यवधार्थायशांत्यर्थंचदिवौकसाम् ६७
 रामरूपेणभवतासीतार्थमटतावने
 मत्पुत्रोहिंसितोदेवसूर्यपुत्रहितार्थिना ६८
 वालिनामप्लवंगेंद्रःसुग्रीवार्थेत्वयायतः
 दुःखेनानेनतप्तोहंगृह्णामिनसुतंनरम् ६९
 अगृह्णमानंदेवेन्द्रंकारणांतरवादिनम्
 हरिःप्रोचेशुनासीरंभुवोभारावतारणे ७०
 अवतारंकरिष्यामिमर्त्यलोकेत्वहंप्रभो
 सूर्यपुत्रस्यनाशार्थंजयार्थमात्मजस्यते ७१
 सारथ्यंचकरिष्यामिनाशंकुरुकुलस्यच
 ततोहृष्टोभवच्छक्रोविष्णुवाक्येनतेनह ७२
 प्रतिगृह्यनरंहृष्टःसत्यंचास्तुवचस्तव
 एवमुक्त्वावरंदेवःप्रेषयित्वाच्युतःस्वयम् ७३
 गत्वातुपुंडरीकाक्षोब्रह्माणंप्राहवैपुनः
 त्वयासृष्टमिदंसर्वं त्रैलोक्यंसचराचरम् ७४
 आवांकार्यस्यकरणेसहायौचतवप्रभो
 स्वयंकृत्वापुनर्नाशंकर्तुंदेवनबुध्यसे ७५
 कृतंजुगुप्सितंकर्मशंभुमेतंजिघांसता
 त्वयाचदेवदेवस्यसृष्टःकोपेनवैपुमान् ७६
 शुद्ध्यर्थमस्यपापस्यप्रायश्चित्तंपरंकुरु
 गृह्णन्वह्नित्रयंदेवअग्निहोत्रमुपाहर ७७
 पुण्यतीर्थेतथादेशेवनेवापिपितामह
 स्वपत्न्यासहितोयज्ञंकुरुष्वास्मत्परिग्रहात् ७८
 सर्वेदेवास्तथादित्यारुद्राश्चापिजगत्पते
 आदेशंतैकरिष्यंतियतोस्माकंभवान्प्रभुः ७९
 एकोहिगार्हपत्योग्निर्दक्षिणाग्निर्द्वितीयकः
 आहवनीयस्तृतीयस्तुत्रिकुंडेषुप्रकल्पय ८०
 वर्तुलेत्वर्चयात्मानम्मामथोधनुराकृतौ

चतुःकोणेहरंदेवंऋग्यजुःसामनामभिः ८१
 अग्नीनुत्पाद्यतपसापरामृद्धिमवाप्यच
 दिव्यंवर्षसहस्रंतुहुत्वाग्नीन्शमयिष्यसि ८२
 अग्निहोत्रात्परंनान्यत्पवित्रमिहपठ्यते
 सुकृतेनाग्निहोत्रेणप्रशुद्ध्यंतिभुविद्विजाः ८३
 पंथानोदेवलोकस्यब्राह्मणैर्दशितास्त्वमी
 एकोग्निःसर्वदाधार्योगृहस्थेनद्विजन्मना ८४
 विनाग्निनाद्विजेनेहगार्हस्थ्यन्नतुलभ्यते
 भीष्मउवाच
 योसौकपालादुत्पन्नोनरोनामधनुर्द्धरः ८५
 किमेषमाधवाज्जातउताहोस्वेनकर्मणा
 उतरुद्रेणजनितोह्यथवाबुद्धिपूर्वकम् ८६
 ब्रह्मन्हिरण्यगर्भोयमंडजातश्चतुर्मुखः
 अद्भुतंपञ्चमंतस्यवक्त्रंतत्कथमुत्थितम् ८७
 सत्त्वैरजोनदृश्येतनसत्त्वरजसिक्वचित्
 सत्त्वस्थोभगवान्ब्रह्माकथमुद्रेकमादधात् ८८
 मूढात्मनानरोयेनहंतुंहिप्रहितोहरं
 पुलस्त्यउवाच
 महेश्वरहरीचैतोद्वावेवसत्पथिस्थितौ ८९
 तयोरविदितंनास्तिसिद्धासिद्धंमहात्मनोः
 ब्रह्मणःपंचमंवक्त्रमूर्द्ध्वमासीन्महात्मनः ९०
 ततोब्रह्माभवन्मूढोरजसाचोपबृंहितः
 ततोयंतैजसासृष्टिममन्यतमयाकृता ९१
 मत्तोन्योनास्तिवैदेवोयेनसृष्टिःप्रवर्तिता
 सहदेवाःसगंधर्वाःपशुपक्षिमृगाकुलाः ९२
 एवमूढःसपंचास्योविरिंचिरभवत्पुनः
 प्राग्वक्त्रंमुखमेतस्यऋग्वेदस्यप्रवर्तकम् ९३
 द्वितीयंवदनंतस्ययजुर्वेदप्रवर्तकम्
 तृतीयंसामवेदस्यअथर्वार्थचतुर्थकम् ९४
 सांगोपांगेतिहासांश्चसरहस्यान्संग्रहान्

वेदानधीतेवक्त्रेणपंचमेनोर्द्ध्वचक्षुषा ६५
 तस्यासुरसुराःसर्वेवक्त्रस्याद्भुतवर्चसः
 तेजसानप्रकाशंतेदीपाःसूर्योदयेयथा ६६
 स्वपुरेष्वपिसोद्वेगाह्यवर्ततविचेतसः
 नकंचिद्गणयेद्धान्यंतेजसाक्षिपतेपरान् ६७
 नाभिगंतुनचद्रष्टुंपुरस्तान्नोपसर्पितुम्
 शेकुस्त्रस्ताःसुरास्सर्वेपद्मयोनिंमहाप्रभुम् ६८
 अभिभूतमिवात्मानंमन्यमानाहतत्विषः
 सर्वेतेमंत्रयामासुर्देवताहितमात्मनः ६९
 गच्छामःशरणंशंभुनिस्तेजसोस्यतेजसा
 देवाऊचुः
 नमस्तेसर्वसत्त्वेशमहेश्वरनमोनमः १००
 जगद्योनेपरंब्रह्मभूतानांत्वंसनातनः
 प्रतिष्ठासर्वजगतांत्वंहेतुर्विष्णुनासह १०१
 एवंसंस्तूयमानोसौदेवर्षिपितृदानवैः
 अंतर्हितउवाचेदंदेवाःप्रार्थयतेप्सितम् १०२
 देवाऊचुः
 प्रत्यक्षदर्शनंदत्वादेहिदेवयथेप्सितम्
 कृत्वाकारुण्यमस्माकंवरश्चापिप्रदीयताम् १०३
 यदस्माकंमहद्दीर्यंतेजओजःपराक्रमः
 तत्सर्वंब्रह्मणाग्रस्तंपंचमास्यस्यतेजसा १०४
 विनेशुःसर्वतेजांसित्वत्प्रसादात्पुनःप्रभो
 जायतेतुयथापूर्वतथाकुरुमहेश्वर १०५
 ततःप्रसन्नवदनोदेवैश्चापिनमस्कृतः
 जगामयत्रब्रह्मासौरजोहंकारमूढधीः १०६
 स्तुवंतोदेवदेवेशंपरिवार्यसमाविशन्
 ब्रह्मातमागतंरुद्रंनजज्ञेरजसावृतः १०७
 सूर्यकोटिसहस्राणांतेजसारंजयन्जगत्
 तदादृश्यतविश्वात्माविश्वसृग्विश्वभावनः १०८
 सपितामहमासीनंसकलंदेवमंडलम्

अभिगम्यततोरुद्रोब्रह्माणं परमेष्ठिनम् १०९
 अहोतितेजसावक्त्रमधिकं देवराजते
 एवमुक्त्वा दृष्ट्वा संतुमुमोच शशिशेखरः ११०
 वामांगुष्ठनखाग्रेण ब्रह्मणः पञ्चमं शिरः
 चकर्त कदलीगर्भनरः कररुहैरिव १११
 विच्छिन्नं तु शिरः पश्चाद्भवहस्ते स्थितं तदा
 ग्रहमण्डलमध्यस्थो द्वितीय इव चंद्रमाः ११२
 करोत्क्षिप्तकपालेन ननर्त च महेश्वरः
 शिखरस्थेन सूर्येण कैलास इव पर्वतः ११३
 छिन्ने वक्त्रे ततो देवा हृष्टास्तं वृषभध्वजम्
 तुष्टुवुर्विविधैस्तोत्रैर्देवदेवं कपर्दिनम् ११४
 देवा ऊचुः
 नमः कपालिने नित्यं महाकालस्य कालिने
 ऐश्वर्यज्ञानयुक्ताय सर्वभागप्रदायिने ११५
 नमो हर्षविलासाय सर्वदेवमयाय च
 कलौ संहारकर्ता त्वं महाकालः स्मृतो ह्यसि ११६
 भक्तानामार्तिनाशस्त्वं दुःखांतस्तेन चोच्यसे
 शंकरोष्या शुभक्तानां तेन त्वं शंकरः स्मृतः ११७
 छिन्नं ब्रह्म शिरो यस्मात्त्वं कपालं बिभर्षि च
 तेन देव कपाली त्वं स्तुतो ह्यद्य प्रसीदनः ११८
 एवं स्तुतः प्रसन्नात्मा देवान्प्रस्थाप्य शंकरः
 स्वानिधिष्यानि भगवांस्तत्रैवासीन्मुदान्वितः ११९
 विज्ञाय ब्रह्मणो भावं ततो वीरस्य जन्म च
 शिरो नीरस्य वाक्यात्तु लोकानां कोपशान्तये १२०
 शिरस्यंजलिमाधाय तुष्टावाथ प्रणम्य तम्
 तेजोनिधि परं ब्रह्म ज्ञातुमिच्छं प्रजापतिम् १२१
 निरुक्तसूक्तरहस्यैर्ऋग्यजुः सामभाषितैः
 रुद्र उवाच
 अप्रमेय नमस्ते स्तु परमस्य परात्मने १२२
 अब्रुतानां प्रसूतिस्त्वं तेजसां निधिरक्षयः

विजयाद्विश्वभावस्त्वंसृष्टिकर्तामहाद्युते १२३
 ऊर्ध्ववक्त्रनमस्तेस्तुसत्वात्मकधरात्मक
 जलशायिन्जलोत्पन्नजलालयनमोस्तुते १२४
 जलजोत्फुल्लपत्राक्षजयदेवपितामह
 त्वयाह्युत्पादितःपूर्वसृष्ट्यर्थमहमीश्वर १२५
 यज्ञाहुतिसदाहारयज्ञांगेशनमोस्तुते
 स्वर्णगर्भपद्मगर्भदेवगर्भप्रजापते १२६
 त्वंयज्ञस्त्वंवषट्कारःस्वधात्वंपद्मसंभव
 वचनेनतुदेवानांशिरश्छिन्नमयाप्रभो १२७
 ब्रह्महत्याभिभूतोस्मिमांस्त्वंपाहिजगत्पते
 इत्युक्तोदेवदेवेनब्रह्मावचनमब्रवीत् १२८
 ब्रह्मोवाच
 सखानाराणोदेवःसत्वांपूतंकरिष्यति
 कीर्तनीयस्त्वयाधन्यःसमेपूज्यःस्वयंविभुः १२९
 अनुध्यातोऽसिवैनूनंतेनदेवेनविष्णुना
 येनतेभक्तिरुत्पन्नास्तोतुंमांमतिरुत्थिता १३०
 शिरश्छेदात्कपालीत्वंसोमसिद्धांतकारकः
 कोटीःशतंचविप्राणामुद्धर्तासिमहाद्युते १३१
 ब्रह्महत्याव्रतंकुर्यान्नान्यत्किंचनविद्यते
 अभाष्याःपापिनःक्रूराब्रह्मघ्नाःपापकारिणः १३२
 वैतानिकाविकर्मस्थानतेभाष्याःकथंचन
 तैस्तुदृष्टैस्तथाकार्यभास्करस्यावलोकनम् १३३
 अंगस्पर्शकृतेरुद्रसचैलोजलमाविशेत्
 एवंशुद्धिमवाप्नोतिपूर्वदृष्टांमनीषिभिः १३४
 सभवान्ब्रह्महन्तासिशुद्ध्यर्थंव्रतमाचर
 चीर्णेव्रतेपुनर्भूयःप्राप्स्यसित्वंवरान्ब्रह्मन् १३५
 एवमुक्त्वागतोब्रह्मारुद्रस्तन्नाभिजज्ञिवान्
 अचिंतयत्तदाविष्णुं ध्यानगत्याततःस्वयं १३६
 लक्ष्मीसहायंवरदं देवदेवंसनातनम्
 अष्टांगप्रणिपातेनदेवदेवस्त्रिलोचनः १३७

तुष्टावप्रणतोभूत्वाशंखचक्रगदाधरम्
 रुद्रउवाच
 परंपराणाममृतंपुराणंपरात्परंविष्णुमनंतवीर्यं १३८
 स्मरामिनित्यंपुरुषंवरेण्यंनारायणंनिष्प्रतिमंपुराणम्
 परात्परंपूर्वजमुग्रवेगंगंभीरगंभीरधियांप्रधानम् १३९
 नतोस्मिदेवंहरिमीशितारंपरात्परंधामपरंचधाम
 परापरंतत्परमंचधामपरापरेशंपुरुषंविशालम् १४०
 नारायणंस्तौमिविशुद्धभावंपरापरंसूक्ष्ममिदंससर्ज
 सदास्थितत्वात्पुरुषप्रधानंशांतंप्रधानंशरणंममास्तु १४१
 नारायणंवीतमलंपुराणंपरात्परंविष्णुमपारपारम्
 पुरातनंनीतिमतांप्रधानंधृतिक्षमाशांतिपरंक्षितीशम् १४२
 शुभंसदास्तौमिमहानुभावंसहस्रमूर्द्धानमनेकपादम्
 अनंतबाहुंशशिसूर्यनेत्रंक्षराक्षरंक्षीरसमुद्रनिद्रम् १४३
 नारायणंस्तौमिपरंपरेशंपरात्परंयत्त्रिदशैरगम्यम्
 त्रिसर्गसंस्थंत्रिहुताशनेत्रंत्रितत्त्वलक्ष्यंत्रिलयंत्रिनेत्रम् १४४
 नमामिनारायणमप्रमेयंकृतेसितंद्वापरतश्चरक्तम्
 कलौचकृष्णंतमथोनमामिससर्जयोवक्त्रतएवविप्रान् १४५
 भुजांतरात्क्षत्रमथोरुयुग्माद्विशःपदाग्राच्चतथैवशूद्रान्
 नमामितंविश्वतनुंपुराणंपरात्परंपारगमप्रमेयम् १४६
 सूक्ष्ममूर्त्तिमहामूर्त्तिविद्यामूर्त्तिममूर्त्तिकम्
 कवचंसर्वदेवानांनमस्येवारिजेक्षणम् १४७
 सहस्रशीर्षदेवेशंसहस्राक्षंमहाभुजम्
 जगत्संव्याप्यतिष्ठंतंनमस्येपरमेश्वरम् १४८
 शरण्यंशरणंदेवंविष्णुंजिष्णुंसनातनम्
 नीलमेघप्रतीकाशनमस्येशार्ङ्गपाणिनम् १४९
 शुद्धंसर्वगतंनित्यंव्योमरूपंसनातनम्
 भावाभावविनिर्मुक्तंनमस्येसर्वगंहरिम् १५०
 नचात्रकिंचित्पश्यामिव्यतिरिक्तंतवाच्युत
 त्वन्मयंचप्रपश्यामिसर्वमेतच्चराचरम् १५१
 एवंतुवदतस्तस्यरुद्रस्यपरमेष्ठिनः

इतीरितेस्तेन सनातनस्वयंपरात्परस्तस्यबभूवदर्शने १५२
 रथांगपाणिर्गरुडासनोगिरिंविदीपयन्भास्करवत्समुत्थितः
 वरंवृणीष्वेतिसनातनोब्रवीद्वरस्तवाहंवरदःसमागतः १५३
 इतीरितेरुद्रवरोजगादममातिशुद्धिर्भवितासुरेश
 नचास्यपापस्यहरंहिचान्यत्संदृश्यतेग्रचंचमृतेभवंतम् १५४
 ब्रह्महत्याभिभूतस्यतनुर्मेकृष्णतांगता
 शवगंधश्चमेगात्रेलोहस्याभरणानिमे १५५
 कथंमेनभवेदेवमेतद्रूपंजनार्दनम्
 किंकरोमिमहादेवयेनमेपूर्विकातनूः १५६
 त्वत्प्रसादेनभवितातन्मेकथयचाच्युत
 विष्णुरुवाच
 ब्रह्मवध्यापराचोग्रासर्वकष्टप्रदापरा १५७
 मनसापिनकुर्वीतपापस्यास्यतुभावनाम्
 भवतादेववाक्येननिष्ठाचैषानिबोधिता १५८
 इदानींत्वंमहाबाहोब्रह्मणोक्तंसमाचर
 भस्मसर्वाणिगात्राणित्रिकालंघर्षयेस्तनौ १५९
 शिखायांकर्णयोश्चैवकरेचास्थीनिधारय
 एवंचकुर्वतोरुद्रकष्टंनैवभविष्यति १६०
 संदिश्यैवंसभगवांस्ततोतर्द्धानमीश्वरः
 लक्ष्मीसहायोगतवान् रुद्रस्तंनाभिजज्ञिवान् १६१
 कपालपाणिर्देवेशःपर्यटन्वसुधामिमाम्
 हिमवंतंसमैनाकंमेरुणाचसहैवतु १६२
 कैलासंसकलंविंध्यंनीलंचैवमहागिरिम्
 कांचींकाशींताम्रलिप्तामगधामाविलांतथा १६३
 वत्सगुल्मंचगोकर्णंतथाचैवोत्तरान्कुरुन्
 भद्राश्वंकेतुमालंचवर्षहैरण्यकंतथा १६४
 कामरूपंप्रभासंचमहेंद्रंचैवपर्वतम्
 ब्रह्महत्याभिभूतोसौभ्रमंस्त्राणंनविंदति १६५
 त्रपान्वितःकपालंतुपश्यन्हस्तगतंसदा
 करौविधुन्वन्बहुशोविक्षिप्तश्चमुहुर्मुहुः १६६

यदास्यधुन्वतोहस्तौकपालंपततेनतु
 तदास्यबुद्धिरुत्पन्नाव्रतंचैतत्करोम्यहम् १६७
 मदीयेनैवमार्गेणद्विजायास्यंतिसर्वतः
 ध्यात्वैवंसुचिरंदेवोवसुधांविचचारह १६८
 पुष्करंतुसमासाद्यप्रविष्टोरण्यमुत्तमम्
 नानाद्रुमलताकीर्णनानामृगरवाकुलम् १६९
 द्रुमपुष्पभरामोदवासितंयत्सुवायुना
 बुद्धिपूर्वमिवन्यस्तैःपुष्पैर्भूषितभूतलम् १७०
 नानागंधंरसैरन्यैःपक्वापक्वैःफलैस्तथा
 विवेशतरुबृंदेनपुष्पामोदाभिनंदितः १७१
 अत्राराधयतोभक्त्याब्रह्मादास्यतिमेवरम्
 ब्रह्मप्रसादात्संप्राप्तंपौष्करंज्ञानमीप्सितम् १७२
 पापघ्नंदुष्टशमनंपुष्टिश्रीबलवर्द्धनम्
 एवंवैध्यायतस्तस्यरुद्रस्यामिततेजसः १७३
 आजगामततोब्रह्माभक्तिप्रीतोथकंजजः
 उवाचप्रणतंरुद्रमुत्थाप्यचपुनर्गुरुः १७४
 दिव्यव्रतोपचारेणसोहमाराधितस्त्वया
 भवताश्रद्धयात्यर्थममदर्शनकांक्षया १७५
 व्रतस्थामांहिपश्यंतिमनुष्यादेवतास्तथा
 तदिच्छयाप्रयच्छामिवरंयत्प्रवरंवरम् १७६
 सर्वकामप्रसिद्ध्यर्थंव्रतंयस्मान्निषेवितम्
 मनोवाक्कायभावैश्चसंतुष्टेनांतरात्मना १७७
 कंददामिचवैकामंवदभोस्तेयथेप्सितम्
 रुद्रउवाच
 एषएवाद्यभगवन्सुपर्याप्तोमहावरः १७८
 यद्दृष्टोसिजगद्वंद्वजगत्कर्तृर्नमोस्तुते
 महतायज्ञसाध्येनबहुकालार्जितेनच १७९
 प्राणव्ययकरेणत्वंतपसादेवदृश्यते
 इदंकपालंदेवेशनकरात्पतितंविभो १८०
 त्रपाकराऋषीणांचचर्यैषाकुत्सिताविभो

त्वत्प्रसादाद्ब्रतंचेदंकृतंकापालिकंतुयत् १८१
 सिद्धमेतत्प्रपन्नस्यमहाव्रतमिहोच्यताम्
 पुण्यप्रदेशेयस्मिंस्तुक्षिपामीदंवदस्वमे १८२
 पूतोभवामियेनाहंमुनीनांभावितात्मनाम्
 ब्रह्मोवाच
 अविमुक्तंभगवतःस्थानमस्तिपुरातनम् १८३
 कपालमोचनंतीर्थतवतत्रभविष्यति
 अहंचत्वंस्थितस्तत्रविष्णुश्चापिभविष्यति १८४
 दर्शनेभवतस्तत्रमहापातकिनोपिये
 तेपिभोगान्समश्नंतिविशुद्धाभवनेमम १८५
 वरणापिअसीचापिद्वेनद्यौसुरवल्लभे
 अंतरालेतयोःक्षेत्रेवध्यानविशतिक्वचित् १८६
 तीर्थानांप्रवरंतीर्थक्षेत्राणांप्रवरंतव
 आदेहपतनाद्येतुक्षेत्रंसेवंतिमानवाः १८७
 तेमृताहंसयानेनदिव्यांत्यकुतोभयाः
 पंचक्रोशप्रमाणेनक्षेत्रंदत्तंमयातव १८८
 क्षेत्रमध्याद्यदागंगागमिष्यतिसरित्पतिम्
 तदासामहतीपुण्यापुरीरुद्रभविष्यति १८९
 पुण्याचोदङ्मुखीगंगाप्राचीचापिसरस्वती
 उदङ्मुखीयोजनेद्वेगच्छतेजाह्नवीनदी १९०
 तत्रवैविबुधाःसर्वेमयासहसवासवाः
 आगतावासमेष्यंतिकपालंतत्रमोचय १९१
 तस्मिंस्तीर्थेतुयेगत्वापिण्डदानेनवैपितृन्
 श्राद्धैस्तुप्रीणयिष्यंतितेषांलोकोऽक्षयोदिवि १९२
 वाराणस्यामहातीर्थेनरःस्नातोविमुच्यते
 सप्तजन्मकृतात्पापाद्गमनादेवमुच्यते १९३
 तत्तीर्थंसर्वतीर्थानामुत्तमंपरिकीर्तितम्
 त्यजंतितत्रयेप्राणान्प्राणिनःप्रणतास्तव १९४
 रुद्रत्वंतेसमासाद्यमोदंतेभवतासह
 तत्रापिहितुयद्दत्तंदानंरुद्रयतात्मना १९५

स्यान्महच्चफलंतस्यभविताभावितात्मनः
 स्वांगस्फुटितसंस्कारंतत्रकुर्वीतियेनराः १९६
 तेरुद्रलोकमासाद्यमोदंतेसुखिनःसदा
 तत्रपूजाजपोहोमःकृतोभवतिदेहिनां १९७
 अनंतफलदःस्वर्गोरुद्रभक्तियुतात्मनः
 तत्रदीपप्रदानेतुज्ञानचक्षुर्भवेन्नरः १९८
 अव्यंगंतरुणंसौम्यंरूपवंतंतुगोसुतम्
 योङ्कयित्वामोचयतिसयातिपरमंपदम् १९९
 पितृभिःसहितोमोक्षंगच्छतेनात्रसंशयः
 अथकिंबहुनोक्तेनयत्तत्रक्रियतेनरैः २००
 कर्मधर्मसमुद्दिश्यतदनंतफलंभवेत्
 स्वर्गापवर्गयोर्हेतुस्तद्धितीर्थम्मतंभुवि २०१
 स्नानाञ्जपात्तथाहोमादनंतफलसाधनम्
 गत्वावाराणसीतीर्थभक्त्यारुद्रपरायणाः २०२
 येतत्रपंचतांप्राप्ताभक्तास्तेनात्रसंशयः
 वसवःपितरोज्ञेयारुद्राश्चैवपितामहाः २०३
 प्रपितामहास्तथादित्याइत्येषावैदिकीश्रुतिः
 त्रिविधःपिंडदानायविधिरुक्तोमयानघ २०४
 मानुषैःपिंडादानंतुकार्यमत्रागतैस्सदा
 पिंडदानंचतत्रैवस्वपुत्रैःकार्यमादरात् २०५
 सुपुत्रास्तेपितृणांतुभवंतिसुखदायकाः
 प्रोक्तंतीर्थमयातुभ्यंदर्शनादपिमुक्तिदम् २०६
 स्नात्वातुसलिलेतत्रमुच्यतेजन्मबंधनात्
 विमुक्तोब्रह्महत्यायास्तत्ररुद्रयथासुखम् २०७
 अविमुक्तेमयादत्तेतिष्ठत्वंभार्ययासह
 रुद्रउवाच
 पृथिव्यांयानितीर्थानितेष्वहंविष्णुनासह २०८
 तिष्ठामिभवतोक्तेनवरएषवृतोमया
 अहंदेवोमहादेवआराध्योभवतासदा २०९
 वरंदास्यामितेचाहंसंतुष्टेनांतरात्मना

विष्णोश्चाहंप्रदास्यामिवरांश्चमनसीप्सितान् २१०

सुराणांचैवसर्वेषांमुनीनांभवितात्मनाम्

अहंदाताअहंयाच्योनान्योभाव्यःकथंचन २११

ब्रह्मोवाच

एवंकरिष्येहंरुद्रयत्वयोक्तंवचःशुभम्

नारायणश्चतेवाक्यंकर्तासर्वनसंशयः २१२

विसृज्यैवंतदारुद्रंब्रह्माचांतरधीयत

वाराणस्यामहादेवोगत्वातीर्थन्यवेशयत् २१३

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेरुद्रस्यब्रह्मवध्यानाशश्चतुर्दशोऽध्यायः १४

पञ्चदशोऽध्यायः

भीष्मउवाच

किंकृतं ब्रह्मणा ब्रह्मन्प्रेष्य वाराणसीपुरीम्

जनार्दनेन किंकर्मशंकरेण च यन्मुने १

कथं यज्ञः कृतस्तेन कस्मिंस्तीर्थे वदस्व मे

के स दस्यात्कृत्विजश्च सर्वास्तान्प्रब्रवीहि मे २

के देवास्तर्पितास्तेन एतन्मे कौतुकं महत्

पुलस्त्यउवाच

श्रीनिधानं पुरं मेरोः शिखरे रत्नचित्रितम् ३

अनेकाश्चर्यनिलयं बहुपादपसंकुलम्

विचित्रधातुभिश्चित्रं स्वच्छस्फटिकनिर्मलम् ४

लतावितानशोभाढ्यं शिखिशब्दविनादितम्

मृगेन्द्ररववित्रस्तगजयूथसमाकुलम् ५

निर्भरांबुप्रपातोत्थशीकरासारशीतलम्

वाताहततरुव्रातप्रसन्नापानचित्रितम् ६

मृगनाभिवरामोदवासिताशेषकाननम्

लतागृहरतिश्रान्तसुप्तविद्याधराध्वगम् ७

प्रगीतकिन्नरव्रातमधुरध्वनिनादितम्

तस्मिन्ननेकविन्यासशोभिताशेषभूमिकम् ८

वैराजं नाम भवनं ब्रह्मणः परमेष्ठिनः

तत्रदिव्यांगनोद्गीतमधुरध्वनिनादिता ६
 पारिजाततरुत्पन्नमंजरीदाममालिनी
 रत्नरश्मिसमूहोत्थबहुवर्णविचित्रिता १०
 विन्यस्तस्तंभकोटिस्तुनिर्मलादर्शशोभिता
 अप्सरोनृत्यविन्यासविलासोल्लासलासिता ११
 बह्वातोद्यसमुत्पन्नसमूहस्वननादिता
 लयतालयुतानेकगीतवादित्रशोभिता १२
 सभाकांतिमतीनामदेवानांशर्मदायिका
 ऋषिसंघसमायुक्तामुनिवृन्दनिषेविता १३
 द्विजातिसामशब्देननादितानन्ददायिनी
 तस्यांनिविष्टोदेवेशस्संध्यासक्तःपितामहः १४
 ध्यायतिस्मपरंदेवंयेनेदंनिर्मितंजगत्
 ध्यायतोबुद्धिरुत्पन्नाकथंयज्ञंकरोम्यहम् १५
 कस्मिन्स्थानेमयायज्ञःकार्यःकुत्रधरातले
 काशीप्रयागस्तुंगाचनैमिषंशृङ्खलंतथा १६
 कांचीभद्रादेविकाचकुरुक्षेत्रंसरस्वती
 प्रभासादीनितीर्थानिपृथिव्यामिहमध्यतः १७
 क्षेत्राणिपुण्यतीर्थानिसंतियानीहसर्वशः
 मदादेशाच्चरुद्रेणकृतान्यन्यानिभूतले १८
 यथाहंसर्वदेवेषुआदिदेवोव्यवस्थितः
 तथाचैकंपरंतीर्थमादिभूतंकरोम्यहम् १९
 अहंयत्रसमुत्पन्नःपद्मंतद्विष्णुनाभिजम्
 पुष्करंप्रोच्यतेतीर्थमृषिभिर्वेदपाठकैः २०
 एवंचिंतयतस्तस्यब्रह्मणस्तुप्रजापतेः
 मतिरेषासमुत्पन्नाव्रजाम्येषधरातले २१
 प्राक्स्थानंससमासाद्यप्रविष्टस्तद्वनोत्तमम्
 नानाद्रुमलताकीर्णनानापुष्पोपशोभितम् २२
 नानापक्षिरवाकीर्णनानामृगगणाकुलम्
 द्रुमपुष्पभरामोदैर्वासयद्यत्सुरासुरान् २३
 बुद्धिपूर्वमिवन्यस्तैःपुष्पैर्भूषितभूतलम्

नानागंधरसैःपक्वापक्वैश्चषड्भूतद्रवैः २४
 फलैःसुवर्णरूपाढ्यैर्घ्राणदृष्टिमनोहरैः
 जीर्णपत्रंतृणंयत्रशुष्ककाष्ठफलानिच २५
 बहिःक्षिपतिजातानिमारुतोनुग्रहादिव
 नानापुष्पसमूहानांगंधमादायमारुतः २६
 शीतलोवातिखंभूमिंदिशोयत्राभिवासयन्
 हरितस्निग्धनिशिष्ठद्रैरकीटकवनोत्कटैः २७
 वृक्षैरनेकसंज्ञैर्यद्भूषितंशिखरान्वितैः
 अरोगैर्दर्शनीयैश्चसुवृत्तैःकैश्चिदुज्ज्वलैः २८
 कुटुंबमिवविप्राणामृत्विग्भिर्भातिसर्वतः
 शोभंतेधातुसंकाशैरंकुरैः प्रावृताद्रुमाः २९
 कुलीनैरिवनिशिष्ठद्रैःस्वगुणैःप्रावृतानराः
 पवनाविद्धशिखरैःस्पृशंतीवपरस्परम् ३०
 आजिघ्रंतीवचान्योन्यंपुष्पशाखावतंसकाः
 नागवृक्षाःक्वचित्पुष्पैर्द्रुमवानीरकेसरैः ३१
 नयनैरिवशोभंतेचंचलैःकृष्णतारकैः
 पुष्पसंपन्नशिखराःकर्णिकारद्रुमाःक्वचित् ३२
 युग्मयुग्माद्विधाचेहशोभन्तइवदंपती
 सुपुष्पप्रभवाटोपैस्सिंदुवारद्रुपंक्तयः ३३
 मूर्तिमत्यइवाभांतिपूजितावनदेवताः
 क्वचित्क्वचित्कुंदलताःसपुष्पाभरणोज्ज्वलाः ३४
 दिक्षुवृक्षेषुशोभंतेबालचंद्रावोच्छ्रिताः
 सर्जार्जुनाःक्वचिद्भ्रान्तिवनोद्देशेषुपुष्पिताः ३५
 धौतकौशेयवासोभिःप्रावृताःपुरुषाइव
 अतिमुक्तकवल्लीभिःपुष्पिताभिस्तथाद्रुमाः ३६
 उपगूढाविराजंतेस्वनारीभिरिवप्रियाः
 अपरस्परसंसक्तैःसालाशोकाश्चपल्लवैः ३७
 हस्तैर्हस्तान्स्पृशंतीवसुहृदश्चिरसंगताः
 फलपुष्पभरानम्राःपनसाःसरलार्जुनाः ३८
 अन्योन्यमर्चयंतीवपुष्पैश्चैवफलैस्तथा

मारुतावेगसंश्लिष्टैः पादपास्सालबाहुभिः ३६
 अभ्याशमागतं लोकं प्रतिभावैरिवोत्थिताः
 पुष्पाणामवरोधेन सुशोभार्थं निवेशिताः ४०
 वसंतमहमासाद्य पुरुषान्स्पृह्यन्ति हि
 पुष्पशोभाभरनतैः शिखरैर्वायुकंपितैः ४१
 नृत्यन्तीवनराः प्रीताः स्रगलंकृतशेखराः
 शृंगाग्रपवनक्षिप्ताः पुष्पावलियुताद्रुमाः ४२
 सवल्लीकाः प्रनृत्यन्ति मानवा इव सप्रियाः
 स्वपुष्पनतवल्लीभिः पादपाः क्वचिदावृताः ४३
 भांतितारागणैश्चित्रैः शरदीवनभस्तलम्
 द्रुमाणामथवाग्रेषु पुष्पितामालतीलताः ४४
 शेखरा इव शोभन्ते रचिता बुद्धिपूर्वकम्
 हरिताः कांचनच्छायाः फलिताः पुष्पिताद्रुमाः ४५
 सौहृदं दर्शयन्तीवनराः साधुसमागमे
 पुष्पकिंजल्ककपिलागताः सर्वदिशा सुच ४६
 कदंबपुष्पस्य जयं घोषयन्ती वषट्पदाः
 क्वचित्पुष्पासवक्षीबाः संपतन्ति ततस्ततः ४७
 पुंस्कोकिलगणावृक्षगहनेष्विव सप्रियाः
 शिरीषपुष्पसंकाशाः शुकामिथुनशः क्वचित् ४८
 कीर्तयन्ति गिरश्चित्राः पूजिता ब्राह्मणायथा
 सहचारिसुसंयुक्ता मयूराश्चित्रबर्हिणः ४९
 वनांतेष्वपि नृत्यन्ति शोभन्त इव नर्तकाः
 कूजन्तः पक्षिसंघातानानारुतविराविणः ५०
 कुर्वन्ति रमणीयं वै रमणीयतरं वनम्
 नानामृगगणाकीर्णं नित्यं प्रमुदितां डजम् ५१
 तद्वनं नन्दनसमं मनोदृष्टिविवर्द्धनम्
 पद्मयोनिस्तु भगवांस्तथारूपं वनोत्तमम् ५२
 ददर्शादर्शवद्दृष्ट्या सौम्यया पापयन्निव
 तावृक्षपङ्क्तयः सर्वादृष्ट्वा देवं तथागतम् ५३
 निवेद्य ब्रह्मणे भक्त्या मुमुक्षुः पुष्पसंपदः

पुष्पप्रतिग्रहंकृत्वापादपानांपितामहः ५४
 वरंवृणीध्वंभद्रं वः पादपानित्युवाच सः
 एवमुक्ताभगवतातरवोनिरवग्रहाः ५५
 ऊचुः प्राञ्जलयः सर्वे नमस्कृत्वा विरिञ्चनम्
 वरंददासि चेद्देव प्रपन्नजनवत्सल ५६
 इहैव भगवन्नित्यं वने संनिहितो भव
 एष नः परमः कामः पितामह नमोस्तुते ५७
 त्वंचेद्वससि देवेश वनेस्मिन् विश्वभावन
 सर्वात्मना प्रपन्नानां वांछतामुत्तमं वरम् ५८
 वरकोटिभिरन्याभिरलं नो दीयतां वरम्
 सन्निधानेन तीर्थेभ्य इदं स्यात्प्रवरं महत् ५९
 ब्रह्मोवाच
 उत्तमं सर्वक्षेत्राणां पुण्यमेतद्भविष्यति
 नित्यं पुष्पफलोपेतानित्यसु स्थिरयौवनाः ६०
 कामगाः कामरूपाश्च कामरूपफलप्रदाः
 कामसंदर्शनाः पुंसां तपःसिद्ध्युज्वलानृणाम् ६१
 श्रिया परमया युक्तामत्प्रसादाद्भविष्यथ
 एवं सवरदो ब्रह्मा अनुजग्राह पादपान् ६२
 स्थित्वा वर्षसहस्रं तु पुष्करं प्रक्षिपद्भुवि
 क्षितिर्निपतिता तेन व्यकंपतरसा तलम् ६३
 विवशास्तत्यजुर्वेलां सागराः क्षुभितोर्मयः
 शक्राशनिहतानीव व्याघ्रव्यालावृतानि च ६४
 शिखराण्यप्यशीर्यतपर्वतानां सहस्रशः
 देवसिद्धविमानानि गंधर्वनगराणि च ६५
 प्रचेलुर्बभ्रमुः पेतुर्विविशुश्च धरातलम्
 कपोतमेघाः खात्पेतुः पुटसंघातदर्शिनः ६६
 ज्योतिर्गणां शृङ्गादयंतो बभूवुस्तीव्रभास्कराः
 महता तस्य शब्देन मूकांधबधिरीकृतम् ६७
 बभूव व्याकुलं सर्वत्रैलोक्यं सचराचरम्
 सुरासुराणां सर्वेषां शरीराणि मनांसि च ६८

अवसेदुश्चकिमितिकिमित्येतन्नजज्ञिरे
 धैर्यमालंब्यसर्वेथब्रह्माणं चाप्यलोकयन् ६९
 नचतेतमपश्यंतकुत्रब्रह्मागतोह्यभूत्
 किमर्थंकंपिताभूमिर्निमित्तोत्पातदर्शनम् ७०
 तावद्विष्णुर्गतस्तत्रयत्रदेवाव्यवस्थिताः
 प्रणिपत्यइदंवाक्यमुक्तवंतोदिवौकसः ७१
 किमेतद्भगवन्ब्रूहिनिमित्तोत्पातदर्शनम्
 त्रैलोक्यंकंपितंयेनसंयुक्तंकालधर्मणा ७२
 जातकल्पावसानंतुभिन्नमर्यादसागरम्
 चत्वारोदिग्गजाःकिंतुबभूवुरचलाश्चलाः ७३
 समावृताधराकस्मात्सप्तसागरवारिणा
 उत्पत्तिर्नास्तिशब्दस्यभगवन्निःप्रयोजना ७४
 यादृशोवास्मृतःशब्दोनभूतो न भविष्यति
 त्रैलोक्यमाकुलंयेनचक्रेरौद्रेणचोद्यता ७५
 शुभोशुभोवाशब्दोऽयत्रैलोक्यस्यदिवौकसाम्
 भगवन्यदिजानासिकिमेतत्कथयस्वनः ७६
 एवमुक्तोब्रवीद्विष्णुःपरमेणानुभावितः
 माभैष्टमरुतःसर्वेशृणुध्वंचात्रकारणम् ७७
 निश्चयेनानुविज्ञायवक्ष्याम्येषयथाविधम्
 पद्महस्तोहिभगवान्ब्रह्मालोकपितामहः ७८
 भूप्रदेशेपुण्यराशौयज्ञंकर्तुंव्यवस्थितः
 अवरोहेपर्वतानां वनेचातीवशोभने ७९
 कमलंतस्यहस्तात्तुपतितंधरणीतले
 तस्यशब्दोमहानेषयेनयूयंप्रकंपिताः ८०
 तत्रासौतरुबृंदेनपुष्पामोदाभिनंदितः
 अनुगृह्याथभगवान्वनंतत्समृगांडजम् ८१
 जगतोनुग्रहार्थायवासंतत्रान्वरोचयत्
 पुष्करं नामतत्तीर्थक्षेत्रंवृषभमेवच ८२
 जनितंतद्भगवतालोकानांहितकारिणा
 ब्रह्माणंतत्रवैगत्वातोषयध्वंमयासह ८३

आराध्यमानोभगवान्प्रदास्यतिवरान्वरान्
 इत्युक्त्वाभगवान्विष्णुःसहैतैर्देवदानवैः ८४
 जगामतद्वनोद्देशंयत्रास्तेसतुकंजजः
 प्रहृष्टास्तुष्टमनसःकोकिलालापलापिताः ८५
 पुष्पोच्चयोज्ज्वलंशस्तंविविशुर्ब्रह्मणोवनम्
 संप्राप्तंसर्वदेवैस्तुवनंनंदनसंमितम् ८६
 पद्मिनीमृगपुष्पाढ्यंसुदृढंशुशुभेतदा
 प्रविश्याथवनंदेवाःसर्वपुष्पोपशोभितम् ८७
 इहदेवोस्तीतिदेवाबभ्रमुश्चदिदृक्षवः
 मृगयंतस्ततस्तेतुसर्वेदेवाःसवासवाः ८८
 अद्भुतस्यवनस्यांतंनतेददृशुराशुगाः
 विचिन्वद्भिस्तदादेवदैवैर्वायुर्विलोकितः ८९
 सतानुवाचब्रह्माणंनद्रक्ष्यथतपोविना
 तदाखिन्नाविचिन्वंतस्तस्मिन्पर्वतरोधसि ९०
 दक्षिणेचोत्तरेचैवअंतरालेपुनःपुनः
 वायूक्तंहृदयेकृत्वावायुस्तानब्रवीत्पुनः ९१
 त्रिविधोदर्शनोपायोविरिंचेरस्यसर्वदा
 श्रद्धाज्ञानेनतपसायोगेनचनिगद्यते ९२
 सकलंनिष्कलंचैवदेवंपश्यंतियोगिनः
 तपस्विनस्तुसकलंज्ञानिनोनिष्कलंपरम् ९३
 समुत्पन्नेतुविज्ञानेमंदश्रद्धोनपश्यति
 भक्त्यापरमयाक्षिप्रंब्रह्मपश्यंतियोगिनः ९४
 द्रष्टव्योनिर्विकारोसौप्रधानपुरुषेश्वरः
 कर्मणामनसावाचानित्ययुक्ताःपितामहम् ९५
 तपश्चरतभद्रंवोब्रह्माराधनतत्पराः
 ब्राह्मींदीक्षांप्रपन्नानांभक्तानांचद्विजन्मनाम् ९६
 सर्वकालंसजानातिदातव्यंदर्शनंमया
 वायोस्तुवचनंश्रुत्वाहितमेतदवेत्यच ९७
 ब्रह्मेच्छाविष्टमतयोवाक्पतिंचततोब्रुवन्
 प्रज्ञानविबुधास्माकंब्राह्मींदीक्षांविधत्स्वनः ९८

सदिदीक्षयिषुःक्षिप्रममरान्ब्रह्मदीक्षया
 वेदोक्तेनविधानेनदीक्षयामासतान्गुरुः ६६
 विनीतवेषाःप्रणताश्रंतेवासित्वमाययुः
 ब्रह्मप्रसादसंप्राप्ताःपौष्करंज्ञानमीरितम् १००
 यज्ञंचकारविधिनाधिषणोर्ध्वयुसत्तमः
 पद्मंकृत्वामृणालाढ्यंपद्मदीक्षाप्रयोगतः १०१
 अनुजग्राहदेवांस्तान्सुरेच्छाप्रेरितोमुनिः
 तेभ्योददौविवेकिभ्यःसवेदोक्तावधानवित् १०२
 दीक्षांवैविस्मयंत्यक्त्वाबृहस्पतिरुदारधीः
 एकमग्निंचसंस्कृत्यमहात्मात्रिदिवौकसाम् १०३
 प्रादादांगिरसस्तुष्टोजाप्यंवेदोदितंतुयत्
 त्रिसुपर्णीत्रिमधुचपावमानींचपावनीम् १०४
 सहिजाप्यादिकंसर्वमशिक्षयदुदारधीः
 आपोहिष्टेतियत्स्नानंब्राह्मंतत्परिपठयते १०५
 पापघ्नंदुष्टशमनंपुष्टिश्रीबलवर्द्धनम्
 सिद्धिदंकीर्तिदंचैवकलिकल्मषनाशनम् १०६
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनब्राह्मस्नानंसमाचरेत्
 कुर्वतोमौनिनोदांतादीक्षिताःक्षपितेंद्रियाः १०७
 सर्वेकमंडलुयुतामुक्तकक्षाक्षमालिनः
 दंडिनश्चीरवस्त्राश्चजटाभिरतिशोभिताः १०८
 स्नानाचारासनरताःप्रयत्नध्यानधारिणः
 मनोब्रह्मणिसंयोज्यनियताहारकांक्षिणः १०९
 अतिष्ठन्दर्शनालापसंगध्यानविवर्जिताः
 एवंव्रतधराःसर्वेत्रिकालंस्नानकारिणः ११०
 भक्त्यापरमयायुक्ताविधिनापरमेणच
 कालेनमहताध्यानाद्देवज्ञानमनोगताः १११
 ब्रह्मध्यानाग्निनिर्दग्धायदाशुद्धैकमानसाः
 अविर्बभूवभगवान्सर्वेषांदृष्टिगोचरः ११२
 तेजसाप्यायितास्तस्यबभूवुर्भ्रातचेतसः
 ततोवलंब्यतेधैर्यमिष्टदेवंयथाविधि ११३

षडंगवेदयोगेनहृष्टचित्तास्तुतत्पराः
 शिरोगतैरंजलिभिःशिरोभिश्चमहींगताः ११४
 तुष्टुवुःसृष्टिकर्तारंस्थितिकर्तारमीश्वरम्
 देवाऊचुः
 ब्रह्मणेब्रह्मदेहायब्रह्मण्यायाजितायच ११५
 नमस्कुर्मःसुनियताःक्रतुवेदप्रदायिने
 लोकानुकंपिनेदेवसृष्टिरूपायवैनमः ११६
 भक्तानुकंपिनेत्यर्थवेदजाप्यस्तुतायच
 बहुरूपस्वरूपायरूपाणांशतधारिणे ११७
 सावित्रीपतयेदेवगायत्रीपतयेनमः
 पद्मासनायपद्मायपद्मवक्त्रायतेनमः ११८
 वरदायवरार्हायकूर्मायचमृगायच
 जटामकुटयुक्तायस्तुवस्तुचनिधारिणे ११९
 मृगांकमृगधर्मायधर्मनेत्रायतेनमः
 विश्वनाम्नेथविश्वायविश्वेशायनमोनमः १२०
 धर्मनेत्रत्राणमस्मादधिकंकर्तुमर्हसि
 वाङ्मनःकायभावैस्त्वांप्रपन्नास्मःपितामह १२१
 एवंस्तुतस्तदादेवैर्ब्रह्माब्रह्मविदांवरः
 प्रदास्यामिस्मृतोबाढममोघंदर्शनंहिवः १२२
 ब्रुवंतुवांछितंपुत्राःप्रदास्यामिवरान्वरान्
 एवमुक्ताभगवतादेवावचनमब्रुवन् १२३
 एषएवाद्यभगवन्सुपर्याप्तोमहान्वरः
 जनितोनःसुशब्दोयंकमलंक्षिपतात्वया १२४
 किमर्थंकंपिताभूमिलोकाश्चाकुलिताःकृताः
 नैतन्निरर्थकंदेवउच्यतामत्रकारणम् १२५
 ब्रह्मोवाच
 युष्मद्धितार्थमेतद्वैपद्मंविनिहितंमया
 देवतानांचरक्षार्थंश्रूयतामत्रकारणम् १२६
 असुरोवज्रनाभोयंबालजीवापहारकः
 अवस्थितस्त्ववष्टभ्यरसातलतलाश्रयम् १२७

युष्मदागमनंज्ञात्वातपस्थान्निहितायुधान्
 हंतुकामोदुराचारःसेंद्रानपिदिवौकसः १२८
 घातःकमलपातेनमयातस्यविनिर्मितः
 सराज्यैश्वर्यदर्पिष्टस्तेनासौनिहतोमया १२९
 लोकेस्मिन्समयेभक्ताब्राह्मणावेदपारगाः
 मैवतेदुर्गतिंयांतुलभंतांसुगतिंपुनः १३०
 देवानांदानवानांचमनुष्योरगरक्षसाम्
 भूतग्रामस्यसर्वस्यसमोस्मिन्निदिवौकसः १३१
 युष्मद्विद्विषापापोसौमयामंत्रेणघातितः
 प्राप्तःपुण्यकृतान्लोकान्कमलस्यास्यदर्शनात् १३२
 यन्मयापद्ममुक्तंतुतेनेदंपुष्करंभुवि
 ख्यातंभविष्यतेतीर्थपावनंपुण्यदंमहत् १३३
 पृथिव्यांसर्वजंतूनांपुण्यदंपरिपठ्यते
 कृतोह्यनुग्रहोदेवाभक्तानांभक्तिमिच्छताम् १३४
 वनेस्मिन्नित्यवासेनवृक्षैरभ्यर्थितेनच
 महाकालोवनेत्रागादागतस्यममानघाः १३५
 तपस्यतांचभवतांमहज्ज्ञानंप्रदर्शितम्
 कुरुध्वंहृदयेदेवाःस्वार्थंचैवपरार्थकम् १३६
 भवद्विदर्शनीयंतुनानारूपधरैर्भुवि
 द्विषन्वैज्ञानिनंविप्रंपापेनैवार्दितोनरः १३७
 नविमुच्येतपापेनजन्मकोटिशतैरपि
 वेदांगपारगंविप्रंनहन्यान्नचदूषयेत् १३८
 एकस्मिन्निहतेयस्मात्कोटिर्भवतिघातिता
 एकंवेदांतगंविप्रंभोजयेच्छ्रद्धयान्वितः १३९
 तस्यभुक्ताभवेत्कोटिर्विप्राणांनान्नसंशयः
 यःपात्रपूरणींभिक्षांयतीनांतुप्रयच्छति १४०
 विमुक्तःसर्वपापेभ्योनासौदुर्गतिमाप्नुयात्
 यथाहंसर्वदेवानांज्येष्ठःश्रेष्ठःपितामहः १४१
 तथाज्ञानीसदापूज्योनिर्ममोनिःपरिग्रहः
 संसारबंधमोक्षार्थंब्रह्मगुप्तमिदंव्रतम् १४२

मयाप्रणीतं विप्राणामपुनर्भवकारणम्
अग्निहोत्रमुपादाय यस्त्यजेदजितेन्द्रियः १४३
रौरवं सप्रयात्याशुप्रणीतो यमकिंकरैः
लोकयात्रावितंडश्चक्षुद्रं कर्म करोति यः १४४
सरागचित्तः शृंगारी नारीजनधनप्रियः
एकभोजी सुमिष्टाशी कृषिवाणिज्यसेवकः १४५
अवेदो वेदनिंदी च परभार्या च सेवते
इत्यादिदोषदुष्टो यस्तस्य संभाषणादपि १४६
नरो नरकगामी स्याद्यश्च स दूषत दूषकः
असंतुष्टं भिन्नचित्तं दुर्मतिं पापकारिणम् १४७
न स्पृशेदंगसंगेन स्पृष्ट्वा स्नानेन शुद्ध्यति
एवमुक्त्वा स भागवान् ब्रह्मा तैरमरैः सह १४८
क्षेत्रं निवेशयामास यथावत्कथयामिते
उत्तरे चंद्रनद्यास्तु प्राचीयावत्सरस्वती १४९
पूर्वतु नंदनात्कृत्स्नं यावत्कल्पं स पुष्करम्
वेदी ह्येषा कृता यज्ञे ब्रह्मणालोककारिणा १५०
ज्येष्ठं तु प्रथमं ज्ञेयं तीर्थं त्रैलोक्यपावनम्
ख्यातं तद्ब्रह्मदैवत्यं मध्यमं वैष्णवं तथा १५१
कनिष्ठं रुद्रदैवत्यं ब्रह्मपूर्वमकारयत्
आद्यमेतत्परं क्षेत्रं गुह्यं वेदेषु पठ्यते १५२
अरण्यं पुष्करारण्यं तु ब्रह्मा सन्निहितः प्रभुः
अनुग्रहो भूमिभागे कृतो वै ब्रह्मणा स्वयम् १५३
अनुग्रहार्थं विप्राणां सर्वेषां भूमिचारिणाम्
सुवर्णवज्रपर्यं तावेदिकां कामहीकृता १५४
विचित्रकुट्टिमारुतैः कारिता सर्वशोभना
रमते तत्र भगवान् ब्रह्मालोकपितामहः १५५
विष्णुरुद्रौ तथा देवौ वसवोऽप्यश्विनावपि
मरुतश्च महेंद्रेण रमन्ते च दिवौकसः १५६
एतत्ते तथ्यमाख्यातं लोकानुग्रहकारणम्
संहितानुक्रमेणात्र मंत्रैश्च विधिपूर्वकम् १५७

वेदान्पठंतियेविप्रागुरुशुश्रूषणेरताः
 वसन्तिब्रह्मसामीप्येसर्वेतेनानुभाविताः १५८
 भीष्मउवाच
 भगवन्केनविधिनाअरण्येपुष्करेनरैः
 ब्रह्मलोकमभीप्सद्भिर्वस्तव्यंक्षेत्रवासिभिः १५९
 किमनुष्यैरुतस्त्रीभिरुतवर्णाश्रमान्वितैः
 वसद्भिः किमनुष्टेयमेतत्सर्वंब्रवीहिमे १६०
 पुलस्त्यउवाच
 नरैः स्त्रीभिश्चवस्तव्यंवर्णाश्रमनिवासिभिः
 स्वधर्माचारनिरतैर्दभमोहविवर्जितैः १६१
 कर्मणामनसावाचाब्रह्मभक्तैर्जितेन्द्रियैः
 अनसूयुभिरक्षुद्रैः सर्वभूतहितेरतैः १६२
 भीष्मउवाच
 किंकुर्वाणोनरः कर्मब्रह्मभक्तस्त्वहोच्यते
 कीदृशाब्रह्मभक्ताश्चस्मृतानृणांवदस्वमे १६३
 पुलस्त्यउवाच
 त्रिविधाभक्तिरुद्दिष्टामनोवाक्कायसंभवा
 लौकिकीवैदिकीचापिभवेदाध्यात्मिकीतथा १६४
 ध्यानधारणयाबुद्ध्यावेदार्थस्मरणेहियत्
 ब्रह्मप्रीतिकरीचैषामानसीभक्तिरुच्यते १६५
 मंत्रवेदनमस्कारैरग्निश्राद्धादिचिंतनैः
 जाप्यैश्चावश्यकैश्चैववाचिकीभक्तिरिष्यते १६६
 व्रतोपवासनियतैश्चितेन्द्रियनिरोधिभिः
 भूषणैर्हेमरत्नाढ्यैस्तथाचांद्रायणादिभिः १६७
 ब्रह्मकृच्छ्रोपवासैश्चतथाचान्यैः शुभव्रतैः
 कायिकीभक्तिराख्यातात्रिविधातुद्विजन्मनाम् १६८
 गोघृतक्षीरदधिभिः रत्नदीपकुशोदकैः
 गंधैर्माल्यैश्चविविधैर्धातुभिश्चोपपादितैः १६९
 घृतगुग्गुलुधूपैश्चकृष्णागरसुगंधिभिः
 भूषणैर्हेमरत्नाढ्यैश्चित्राभिः स्रग्भिरेवच १७०

नृत्यवादित्रगीतैश्चसर्वरत्नोपहारकैः
 भक्ष्यभोज्यान्नपानैश्चयापूजाक्रियतेनरैः १७१
 पितामहंसमुद्दिश्यभक्तिस्सालौकिकीमता
 वेदमंत्रहविर्योगैर्भक्तिर्यावैदिकीमता १७२
 दर्शेवापौर्णमास्यांवाकर्तव्यमग्निहोत्रकम्
 प्रशस्तंदक्षिणादानंपुरोडाशंचरुक्रिया १७३
 इष्टिर्धृतिःसोमपानांयज्ञीयंकर्मसर्वशः
 ऋग्यजुःसामजाप्यानिसंहिताध्ययनानिच १७४
 क्रियंतेविधिमुद्दिश्यसाभक्तिर्वैदिकीष्यते
 अग्निभूम्यनिलाकाशांबुनिशाकरभास्करम् १७५
 समुद्दिश्यकृतंकर्मतत्सर्वंब्रह्मदैवतम्
 आध्यात्मिकीतुद्विविधाब्रह्मभक्तिः स्थितानृप १७६
 संख्याख्यायोगजाचान्याविभागंतत्रमेशृणु
 चतुर्विंशतितत्त्वानिप्रधानादीनिसंख्यया १७७
 अचेततानिभोग्यानिपुरुषःपंचविंशकः
 चेतनःपुरुषोभोक्तानकर्तातस्यकर्मणः १७८
 आत्मानित्योव्ययश्चैवअधिष्ठाताप्रयोजकः
 अव्यक्तः पुरुषोनित्यः कारणंचपितामहः १७९
 तत्त्वसर्गोभावसर्गोभूतसर्गश्चतत्त्वतः
 संख्ययापरिसंख्यायप्रधानंचगुणात्मकम् १८०
 साधर्म्यमानमैश्वर्यप्रधानंचविधर्मिच
 कारणत्वंचब्रह्मत्वंकाम्यत्वमिदमुच्यते १८१
 प्रयोज्यत्वंप्रधानस्यवैधर्म्यमिदमुच्यते
 सर्वत्रकर्तृस्यद्ब्रह्मपुरुषस्याप्यकर्तृता १८२
 चेतनत्वंप्रधानेचसाधर्म्यमिदमुच्यते
 तत्त्वांतरंचतत्त्वानांकर्मकारणमेवच १८३
 प्रयोजनंचनैयोज्यमैश्वर्यतत्त्वसंख्यया
 संख्यास्तीत्युच्यतेप्राज्ञैर्विनिश्चित्यार्थचिंतकैः १८४
 इतितत्त्वस्य संभारंतत्त्वसंख्याचतत्त्वतः
 ब्रह्मतत्त्वाधिकंचापिश्रुत्वातत्त्वंविदुर्बुधाः १८५

सांख्यकृद्धक्तिरेषाचसद्भिराध्यात्मिकीकृता
 योगजामपिभक्तानांशृणुभक्तिंपितामहे १८६
 प्राणायामपरोनित्यंध्यानवान्नियतेंद्रियः
 भैक्ष्यभक्षीव्रतीवापिसर्वप्रत्याहृतेंद्रियः १८७
 धारणंहृदयेकुर्याद्ध्ययमानः प्रजेश्वरम्
 हृत्पद्मकर्णिकासीनंरक्तवक्त्रंसुलोचनम् १८८
 परितोद्योतितमुखंब्रह्मसूत्रकटीतटम्
 चतुर्वक्त्रंचतुर्बाहुंवरदाभयहस्तकम् १८९
 योगजामानसीसिद्धिर्ब्रह्मभक्तिःपरास्मृता
 यएवंभक्तिमान्देवेब्रह्मभक्तः सउच्यते १९०
 वृत्तिंचशृणुराजेंद्रयास्मृताक्षेत्रवासिनाम्
 स्वयंदेवेनविप्राणांविष्णवादीनांसमागमे १९१
 कथिताविस्तरात्पूर्वसर्वेषांतत्रसन्निधौ
 निर्मानिरहंकारानिःसंगानिष्परिग्रहाः १९२
 बंधुवर्गेचनिःस्नेहास्समलोष्टाश्मकांचनाः
 भूतानांकर्मभिर्नित्यैर्विविधैरभयप्रदाः १९३
 प्राणायामपरानित्यंपरध्यानपरायणाः
 याजिनःशुचयोनित्यंयतिधर्मपरायणाः १९४
 सांख्ययोगविधिज्ञाश्चधर्मज्ञाश्छिन्नसंशयाः
 यजंतेविधिनानेनयेविप्राः क्षेत्रवासिनः १९५
 अरण्येपौष्करेतेषांमृतानांसत्फलंशृणु
 ब्रजंतितेसुदुष्प्रापंब्रह्मसायुज्यमक्षयम् १९६
 यत्प्राप्यनपुनर्जन्मलभन्तेमृत्युदायकम्
 पुनरावर्तनंहित्वाब्राह्मीविद्यांसमास्थिताः १९७
 पुनरावृत्तिरन्येषांप्रपंचाश्रमवासिनाम्
 गार्हस्थ्यविधिमाश्रित्यषट्कर्मनिरतःसदा १९८
 जुहोतिविधिनासम्यङ्मन्त्रैर्यज्ञेनिमंत्रितः
 अधिकंफलमाप्नोतिसर्वदुःखविवर्जितः १९९
 सर्वलोकेषुचाप्यस्यगतिर्नप्रतिहन्यते
 दिव्येनैश्वर्ययोगेनस्वारूढःसपरिग्रहः २००

बालसूर्यप्रकाशेनविमानेनसुवर्चसा
 वृतःस्त्रीणांसहस्रैस्तुस्वच्छदगमनालयः २०१
 विचरत्यनिवार्येणसर्वलोकान्यदृच्छया
 स्पृहणीयतमःपुंसांसर्वधर्मोत्तमोधनी २०२
 स्वर्गच्युतःप्रजायेतकुलेमहतिरूपवान्
 धर्मज्ञो धर्मभक्तश्चसर्वविद्यार्थपारगः २०३
 तथैवब्रह्मचर्येणगुरुशुश्रूषणेनच
 वेदाध्ययनसंयुक्तोभैक्ष्यवृतिर्जितेन्द्रियः २०४
 नित्यंसत्यव्रतेयुक्तःस्वधर्मेष्वाप्रमादवान्
 सर्वकामसमृद्धेनसर्वकामावलम्बिना २०५
 सूर्येणैवद्वितीयेनविमानेनानिवारितः
 गुह्यकानामब्रह्माख्यगणाःपरमसंमताः २०६
 अप्रमेयबलैश्वर्यादिवदानवपूजिताः
 तेषांससमतायातितुल्यैश्वर्यसमन्वितः २०७
 देवदानवमर्त्येषुभवत्यनियतायुधः
 वर्षकोटिसहस्राणिवर्षकोटिशतानिच २०८
 एवमैश्वर्यसंयुक्तोविष्णुलोकेमहीयते
 उषित्वासौविभूत्यैवंयदाप्रच्यवतेपुनः २०९
 विष्णुलोकात्स्वकृत्येनस्वर्गस्थानेषुजायते २१०
 पुष्करारण्यमासाद्यब्रह्मचर्याश्रमेस्थितः
 अभ्यासेनतुवेदानांवसतिप्रियतेपिवा २११
 मृतोसौयातिदिव्येनविमानेनस्वतेजसा
 पूर्णचंद्रप्रकाशेनशशिवत्प्रियदर्शनः २१२
 रुद्रलोकंसमासाद्यगुह्यकैःसहमोदते
 ऐश्वर्यमहदाप्नोतिसर्वस्यजगतःप्रभुः २१३
 भुक्त्वायुगसहस्राणिरुद्रलोकेमहीयते
 प्रच्युतस्तुपुनस्तस्माद्गुह्यलोकात्क्रमेणतु २१४
 नित्यंप्रमुदितस्तत्रभुक्त्वासुखमनामयम्
 द्विजानांसदनेदिव्येकुलेमहतिजायते २१५
 मानुषेषुसधर्मात्मासुरूपोवाक्पतिर्भवेत्

स्पृहणीयवपुःस्त्रीणाम्महाभोगपतिर्बली २१६
 वानप्रस्थसमाचारीग्राम्यौषधिविवर्जितः
 सर्वलोकेषुचाप्यस्यगतिर्नप्रतिहन्यते २१७
 शीर्णपर्णफलाहारःपुष्पमूलांबुभोजनः
 कापोतेनाश्मकुट्टेनदंतोलूखलिकेनच २१८
 वृत्युपायेनजीवेतचीरवल्कलवाससा
 जटीत्रिषवणस्त्रायीत्यक्तदोषस्तुदंडवान् २१९
 कृच्छ्रव्रतपरोयस्तुश्वपचोयदिवापरः
 जलशायीपंचतपावर्षास्वभ्रावगाहकः २२०
 कीटकंकपाषाणभूम्यांतुशयनंतथा
 स्थानवीरासनरतःसंविभागीदृढव्रतः २२१
 अरण्यौषधिभोक्ताचसर्वभूताभयप्रदः
 नित्यंधर्मार्जनरतोजितक्रोधोजितेंद्रियः २२२
 ब्रह्मभक्तःक्षेत्रवासीपुष्करेवसतेमुनिः
 सर्वसंगपरित्यागीस्वारामोविगतस्पृहः २२३
 यश्चात्रवसतेभीष्मशृणुतस्यापियागतिः
 तरुणार्कप्रकाशेनवेदिकास्तंभशोभिना २२४
 ब्रह्मभक्तोविमानेनयातिकामप्रचारिणाम्
 विराजमानोनभसिद्वितीयइवचंद्रमाः २२५
 गीतवादित्रनृत्यज्ञैर्गंधर्वाप्सरसांगणैः
 अप्सरोभिःसमायुक्तोवर्षकोटिशतान्यसौ २२६
 यस्यकस्यापिदेवस्यलोकंयात्यनिवारितः
 ब्रह्मणोनुग्रहेणैवतत्रतत्रविराजते २२७
 ब्रह्मलोकाच्च्युतश्चापिविष्णुलोकंसगच्छति
 विष्णुलोकात्परिभ्रष्टोरुद्रलोकंसगच्छति २२८
 तस्मादपिच्युतःस्थानाद्द्वीपेषुसहिजायते
 स्वर्गेषुचतथान्येषुभोगान्भुक्त्वायथेप्सितान् २२९
 भुक्त्वैश्वर्यततस्तेषुपुनर्मर्त्येषुजायते
 राजावाराजपुत्रोवाजायतेधनवान्सुखी २३०
 सूरूपःसुभगःकांतःकीर्तिमान्भक्तिभावितः

ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रावाक्षेत्रवासिनः २३१
 स्वधर्मनिरताराजन्सुवृत्ताश्चिरजीविनः
 सर्वात्मना ब्रह्मभक्ताभूतानुग्रहकारिणः २३२
 पुष्करेतुमहाक्षेत्रे येवसन्ति मुमुक्षवः
 मृतास्ते ब्रह्मभवनं विमानैर्यातिशोभनैः २३३
 अप्सरोगणसंघुष्टैः कामगैः कामरूपिभिः
 अथ वा सर्वदीप्ताग्नौ स्वशरीरं जुहोति यः २३४
 ब्रह्मध्यायी महासत्त्वस्स ब्रह्मभवनं व्रजेत्
 ब्रह्मलोकोक्षयस्तस्य शाश्वतो विभवैः सह २३५
 सर्वलोकोत्तमो रम्यो भवतीष्टार्थसाधकः
 पुष्करेतुमहापुण्ये प्राणान्ये सलिलेत्यजन् २३६
 तेषामप्यक्षयो भीष्मब्रह्मलोको महात्मनाम्
 साक्षात्पश्यन्ति ते देवं सर्वदुःखविनाशनम् २३७
 सर्वामरयुतं देवं रुद्रविष्णुगणैर्युतम्
 अनाशके मृताश्शूद्राः पुष्करेतुवने नराः २३८
 हंसयुक्तेस्ततो यांति विमानैरर्कसप्रभैः
 नानारत्नसुवर्णाढ्यैर्दृढैर्गन्धाधिवासितैः २३९
 अनौपम्यगुणैरन्यैरप्सरोगीतनादितैः
 पताकाध्वजविन्यस्तैर्नानाघण्टानिनादितैः २४०
 ब्रह्माश्चर्यसमोपेतैः क्रीडाविज्ञानशालिभिः
 सुप्रभैर्गुणसंपन्नैर्मयूरवरवाहिभिः २४१
 ब्रह्मलोके नराधीरारमन्ते नाशके मृताः
 तत्रोषित्वाचिरं कालं भुक्त्वा भोगान्यथेप्सितान् २४२
 धनी विप्रकुले भोगी जायते मर्त्यमागतः
 कारीर्षी साधयेद्यस्तु पुष्करेतुवने नरः २४३
 सर्वलोकान्परित्यज्य ब्रह्मलोकं स गच्छति
 ब्रह्मलोके वसेत्तावद्वावत्कल्पक्षयो भवेत् २४४
 नैव पश्यति मर्त्यं हि क्लिश्यमानं स्वकर्मभिः
 गतिस्तस्याप्रतिहतातिर्यगूर्ध्वमधस्तथा २४५
 स पूज्यः सर्वलोकेषु यशो विस्तारयन् वशी

सदाचारविधिप्रज्ञःसर्वेन्द्रियमनोहरः २४६
 नृत्यवादित्रगीतज्ञःसुभगःप्रियदर्शनः
 नित्यमम्लानकुसुमोदिव्याभरणभूषितः २४७
 नीलोत्पलदलश्यामोनीलकुंचितमूर्द्धजः
 अजघन्याःसुमध्याश्चसर्वसौभाग्यपूरिताः २४८
 सर्वैश्वर्यगुणोपेतायौवनेनातिगर्विताः
 स्त्रियःसेवन्तितत्रस्थाःशयनेरमयन्तिच २४९
 वीणावेणुनिनादैश्चसुप्तःसंप्रतिबुध्यते
 महोत्सवसुखंभुङ्क्तेदुःप्राप्यमकृतात्मभिः २५०
 प्रसादाद्देवदेवस्यब्रह्मणःशुभकारिणः
 भीष्मउवाच
 आचाराःपरमाधर्माःक्षेत्रधर्मपरायणाः २५१
 स्वधर्माचारनिरताजितक्रोधाजितेन्द्रियाः
 ब्रह्मलोकं व्रजन्तीतिनैतच्चित्रंमत्तमम् २५२
 असंशयंचगच्छन्तिलोकानन्यानपिद्विजाः
 विनापद्मोपवासेनतथैवनियमेनच २५३
 स्त्रियोम्लेछाश्चशूद्राश्चपक्षिणःपशवोमृगाः
 मूकाजडान्धबधिरास्तपोनियमवर्जिताः २५४
 तेषांवदगतिंविप्रपुष्करेयेत्ववस्थिताः
 पुलस्त्यउवाच
 स्त्रियोम्लेछाश्चशूद्राश्चपशवःपक्षिणोमृगाः २५५
 पुष्करेतुमृताभीष्मब्रह्मलोकं व्रजन्ति
 शरीरैर्दिव्यरूपैस्तुविमानैरविसप्रभैः २५६
 दिव्यव्यूहसमायुक्तैःसुवर्णवरकेतनैः
 सुवर्णवज्रसोपानमणिस्तंभविभूषितैः २५७
 सर्वकामोपभोगाढ्यैःकामगैःकामरूपिभिः
 नानारसाढ्यंगच्छन्तिस्त्रीसहस्रसमाकुलाः २५८
 ब्रह्मलोकंमहात्मानोलोकानन्यान्यथेप्सितान्
 ब्रह्मलोकाच्च्युताश्चापिक्रमाद्द्वीपेषुयांतिते २५९
 कुलेमहतिविस्तीर्णेधनीभवतिसद्विजः

तिर्यग्योनिगतायेतुसर्पकीटपिपीलिकाः २६०
 स्थलजाजलजाश्चैवस्वेदांडोद्भिज्जरायुजाः
 सकामावाप्यकामावापुष्करेतुवनेमृताः २६१
 सूर्यप्रभविमानस्थाब्रह्मलोकंप्रयांतिते
 कलौयुगेमहाघोरेप्रजाःपापसमीरिताः २६२
 नान्येनास्मिन्नुपायेनधर्मःस्वर्गश्चलभ्यते
 वसन्तिपुष्करेयेतुब्रह्मार्चनरतानराः २६३
 कलौयुगेकृतार्थास्तेक्लिश्यन्त्यन्येनिरर्थकाः
 रात्रौकरोतियत्पापंनरःपंचभिरिन्द्रियैः २६४
 कर्मणामनसावाचाकामक्रोधवशानुगाः
 प्रातःसजलमासाद्यपुष्करेतुपितामहम् २६५
 अभिगम्यशुचिर्भूत्वातस्मात्पापात्प्रमुच्यते
 उदयेर्कस्यचारभ्ययावद्दर्शनमूर्ध्वगम् २६६
 मानसारख्येप्रसंचिंत्यब्रह्मयोगेहरेदघम्
 दृष्ट्वाविरिंचिमध्याह्नेनरःपापात्प्रमुच्यते २६७
 मध्याह्नास्तमयान्तंयदिन्द्रियैःपापमाचरेत्
 पितामहस्यसंध्यायांदर्शनादेवमुच्यते २६८
 शब्दादीन्विषयान्सर्वान्भुञ्जानोपिसकामतः
 यःपुष्करेब्रह्मभक्तोनिवसेत्तपसिस्थितः २६९
 पुष्करारण्यमध्यस्थोमिष्टान्नास्वादभोजनः
 त्रिकालमपिभुञ्जानोवायुभक्षसमोमतः २७०
 वसन्तिपुष्करेयेतुनराःसुकृतकर्मिणः
 तेलभन्तेमहाभोगान्क्षेत्रस्यास्यप्रभावतः २७१
 यथामहोदधेस्तुल्योनचान्योस्तिजलाशयः
 तथावैपुष्करस्यापिसमंतीर्थंनविद्यते २७२
 पुष्करारण्यसदृशंतीर्थंनास्त्यधिकंगुणैः
 अथतेन्यान्प्रवक्ष्यामिक्षेत्रेयेस्मिन्व्यवस्थिताः २७३
 विष्णुनासहिताःसर्वेन्द्राद्याश्चदिवौकसः
 गजवक्त्रःकुमारश्चरेवंतःसदिवाकरः २७४
 शिवदूतीतथादेवीकन्याक्षेमंकरीसदा

अलंतपोभिर्नियमैःसुक्रियार्चनकारिणाम् २७५
 ब्रतोपवासकर्माणिकृत्वान्यत्रमहांत्यपि
 ज्येष्ठेतुपुष्करारण्येयस्तिष्ठतिनिरुद्यमः २७६
 लभतेसर्वकामित्वंयोत्रैवास्ते द्विजःसदा
 पितामहसमंयातिस्थानंपरममव्ययम् २७७
 कृतेद्वादशभिर्वर्षैस्त्रेतायांहायनेनतु
 मासेनद्वापरेभीष्मअहोरात्रेणतत्कलौ २७८
 फलंसंप्राप्यतेलोकेक्षेत्रेस्मिंस्तीर्थवासिभिः
 इत्येवंदेवदेवेनपुरोक्तंब्रह्मणामम २७९
 नातःपरतरंकिंचित्क्षेत्रमस्तीहभूतले
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनारण्यमेतत्समाश्रयेत् २८०
 गृहस्थोब्रह्मचारीचवानप्रस्थोथभिक्षुकः
 यथोक्तकारिणःसर्वेगच्छन्तिपरमांगतिम् २८१
 एकस्मिन्नाश्रमेधर्म्योनुतिष्ठेद्यथाविधि
 अकामद्वेषसंयुक्तःसपरत्रमहीयते २८२
 चतुष्पथाहिनिःश्रेणीब्रह्मणेहप्रतिष्ठिता
 एतामाश्रित्यनिश्रेणींब्रह्मलोकेमहीयते २८३
 आयुषोऽपिचतुर्भागंब्रह्मचार्यनसूयकः
 गुरौवागुरुपुत्रेवावसेद्धर्मार्थकोविदः २८४
 कर्मातिरेकेणगुरोरध्येतव्यंबुभूषता
 दक्षिणानांप्रदापीस्यादाहूतोगुरुमाश्रयेत् २८५
 जघन्यशायीपूर्वस्यादुत्थायीगुरुवेश्मनि
 यच्चशिष्येणकर्तव्यंकार्यमासेवनादिकम् २८६
 कृतमित्येवतत्सर्वकृत्वातिष्ठेत्तुपार्श्वतः
 किंकरःसर्वकारीचसर्वकर्मसुकोविदः २८७
 शुचिर्दक्षोगुणोपेतोब्रूयादिष्टमथोत्तरम्
 चक्षुषागुरुमव्यग्रोनिरीक्षेतजितेंद्रियः २८८
 नाभुक्तवतिचाशनीयादपीतवतिनोपिबेत्
 नतिष्ठतितथासीतनसुप्तेनैवसंविशेत् २८९
 उत्तानाभ्यांचपाणिभ्यांपादावस्यमृदुस्पृशेत्

दक्षिणंदक्षिणेनैवसव्यंसव्येनपीडयेत् २६०
 अभिवाद्यगुरुंब्रूयादभिधांस्वांब्रुवन्निति
 इदंकरिष्येभगवन्निदं चापिमयाकृतम् २६१
 इतिसर्वचविज्ञाप्यनिवेद्यगुरवेधनम्
 कुर्यात्कृतंचतत्सर्वमाख्येयंगुरवेपुनः २६२
 यांस्तुगंधान्नसान्वापिब्रह्मचारीनसेवते
 सेवेततान्समावृत्यइतिधर्मेषुनिश्चयः २६३
 यकेचिद्विस्तरेणोक्तानियमाब्रह्मचारिणः
 तान्सर्वाननुगृह्णीयाद्भक्तशिश्यश्चवैगुरोः २६४
 सएवगुरवेप्रीतिमुपकृत्ययथाबलम्
 अग्राम्येष्वश्रमेष्वेवशिष्योवर्तेतकर्मणा २६५
 वेदवेदौतथावेदान्वेदार्थाश्चतथाद्विजः
 भिक्षाभुगप्यधःशायीसमधीत्यगुरोर्मुखात् २६६
 वेदव्रतोपयोगीचचतुर्थांशेनयोगतः
 गुरवेदक्षिणंदत्वासमावर्तेद्यथाविधि २६७
 धर्मान्वितैर्युतोदारैरग्नीनावाह्यपूजयेत्
 द्वितीयमायुषोभागंगृहमेधीसमाचरेत् २६८
 गृहस्थवृत्तयःपूर्वचतस्रोमुनिभिःकृताः
 कुसूलधान्याप्रथमाकुंभीधान्याद्वितीयका २६९
 अश्वस्तनीतृतीयोक्ताकापोत्यथचतुर्थिका
 तासांपरापराश्रेष्ठाधर्मतोलोकजित्तमा ३००
 षट्कर्मवर्त्तकस्त्वेकस्त्रिभिरन्यःप्रसर्पते
 द्वाभ्यांचैवचतुर्थस्तुद्विजःसब्रह्मणिस्थितः ३०१
 गृहमेधिव्रतादन्यन्महत्तीर्थनचक्षते
 नात्मार्येपाचयेदन्नंनवृथाघातयेत्पशुम् ३०२
 प्राणीवायदिवाप्राणीसंस्काराद्यज्ञमर्हति
 नदिवाप्रस्वपेज्जातुनपूर्वापररात्रयोः ३०३
 नभुंजीतांतराकालेनानृतंतुवदेदिह
 नचाप्यशनन्वसेद्विप्रोगृहेकश्चिदपूजितः ३०४
 तथास्यातिथयःपूज्याहव्यकव्यवहाःस्मृताः

वेदविद्याव्रतस्नाताश्रोत्रियावेदपारगाः ३०५
 स्वकर्मजीविनोदांताः क्रियावंतस्तपस्विनः
 तेषांहव्यंचकव्यंचाप्यर्हणार्थं विधीयते ३०६
 नश्वरैस्संप्रयातस्यस्वधर्मापगतस्यच
 अपविद्धाग्निहोत्रस्यगुरोर्वालीककारिणः ३०७
 असत्याभिनिवेशस्यनाधिकारोस्तिकर्मणोः
 संविभागोत्रभूतानांसर्वेषामेवशिष्यते ३०८
 तथैवापचमानेभ्यः प्रदेयंगृहमेधिना
 विघसाशीभवेन्नित्यंनित्यंचामृतभोजनः ३०९
 अमृतंयज्ञशेषस्याद्भोजनंहविषासमम्
 संभुक्तशेषंयोश्नातितमाहुर्विघसाशिनम् ३१०
 स्वदारनिरतोदांतोदक्षोत्यर्थंजितेन्द्रियः
 ऋत्विक्पुरोहिताचार्यमातुलातिथिसंहतैः ३११
 वृद्धबालातुरैर्वैद्यैर्जातिसंबंधिबांधवैः
 मात्रापित्राचजामात्राभ्रात्रापुत्रेणभार्यया ३१२
 दुहित्रादासवर्गेणविवादंनसमाचरेत्
 एतान्विमुच्यसंवादान्सर्वपापैः प्रमुच्यते ३१३
 एतैर्जितैस्तुजयतिसर्वलोकान्नसंशयः
 आचार्योब्रह्मलोकेशः प्राजापत्यप्रभुःपिता ३१४
 अतिथिःसर्वलोकेशः ऋत्विग्वेदाश्रयःप्रभुः
 जामाताप्सरसांलोकेशातयोवैश्वदेविकाः ३१५
 संबंधिबांधवादिक्षुपृथिव्यांमातृमातुलौ
 वृद्धबालातुराश्चैवआकाशेप्रभविष्णवः ३१६
 पुरोधाः ऋषिलोकेशः संश्रितास्साध्यलोकपाः
 अश्विलोकपतिर्वैद्योभ्रातातुवसुलोकपः ३१७
 चंद्रलोकेश्वरीभार्यादुहिताप्सरसांगृहे
 भ्राताज्येष्ठःसमः पित्राभार्यापुत्रस्वकातनुः ३१८
 कायस्थादासवर्गाश्चदुहिताकृपणंपरम्
 तस्मादेतैरधिक्षिप्तःसहेन्नित्यमसंज्वरः ३१९
 गृहधर्मरतोविद्वान्धर्मनिष्ठोजितक्लमः

नारभेद्वहुकार्याणिधर्मवान्किंचिदारभेत् ३२०
 गृहस्थवृत्तयस्तिस्त्रस्तासांनिश्रेयसंपरं
 परस्परंतथैवाहुश्चातुराश्रम्यमेवच ३२१
 येचोक्तानियमास्तेषांसर्वकार्यबुभूषुणा
 कुंभधान्यैरुच्छशिलैःकापोतींवृत्तिमाश्रितैः ३२२
 यस्मिंश्चैतेवसंत्यर्थास्तद्राष्ट्रमभिवर्धते
 पूर्वापरान्दशपरान्पुनातिचपितामहान् २२३
 गृहस्थवृत्तिमप्येतांवर्तयेद्योगतव्यथः
 सचक्रधरलोकानांसमानाम्प्राप्नुयाद्भूतिम् २२४
 जितेंद्रियाणामथवागतिरेषाविधीयते
 स्वर्गलोकोगृहस्थानांप्रतिष्ठानियतात्मनां २२५
 ब्रह्मणाभिहताश्रेणीह्येषायस्याःप्रमुच्यते
 द्वितीयांक्रमशःप्राप्यस्वर्गलोकेमहीयते २२६
 तृतीयामपिवक्ष्यामिवानप्रस्थाश्रमंशृणु
 गृहस्थस्तुयदापश्येद्वलीपलितमात्मनः २२७
 अपत्यस्यैवचापत्यंवनमेवतदाश्रयेत्
 गृहस्थव्रतखिन्नानांवानप्रस्थाश्रमौकसां २२८
 श्रूयतांभीष्मभद्रंतेसर्वलोकाश्रयात्मनां
 दीक्षापूर्वनिवृत्तानांपुण्यदेशनिवासिनां २२९
 प्रज्ञाबलयुजांपुंसांसत्यशौचक्षमावतां
 तृतीयमायुषोभागंवानप्रस्थाश्रमेवसन् २३०
 तानेवाग्नीन्परिचरेद्यजमानोदिवौकसः
 नियतोऽनियताहारोविष्णुभक्तिप्रसक्तिमान् २३१
 तदाग्निहोत्रमात्राणियज्ञांगानिचसर्वशः
 अकृष्टंवैव्रीहियवंनीवारंविघसानिच ३३२
 ग्रीष्मेहविष्यंप्रायच्छेत्समाघेष्वपिपंचसु
 वानप्रस्थाश्रमेप्येताश्चतस्रोवृत्तयःस्मृताः २३३
 सद्यःप्रभक्षकाःकेचित्केचिन्मासिकसंचयान्
 वार्षिकान् संचयान् केचित्केचिद्द्वादशवार्षिकान् ३३४
 कुर्वन्त्यतिथिपूजार्थयज्ञतन्त्रार्थमेवच

अभ्रावकाशावर्षासुहेमंतेजलसंश्रयाः ३३५
 ग्रीष्मेपंचाग्रितपसःशरद्यमृतभोजनाः
 भूमौविपरिवर्ततेतिष्ठतिप्रपदैरपि ३३६
 स्थानासनेचवर्तन्तेवसनेष्वपिसंस्थिते
 दंतोलूखलिनःकेचिदश्मकुट्टास्तथापरे ३३७
 शुक्लपक्षेपिबन्त्येकेयवागूक्वथिताक्वचित्
 कृष्णपक्षेपिबन्त्येकेभुंजतेचयथागमम् ३३८
 मूलैरेकेफलैरेकेजलैरेकेदृढव्रताः
 वर्त्तयंतियथान्यायंवैखानसधृतव्रताः ३३९
 एताश्चान्याश्चविविधादीक्षास्तेषांमनस्विनां
 चतुर्थश्चौपनिषदोधर्मःसाधारणोमतः ३४०
 वानप्रस्थोगृहस्थश्चसततोऽन्यःप्रवर्त्तते
 तस्मिन्नेवयुगेतातविप्रैःसर्वार्थदर्शिभिः ३४१
 अगस्त्यश्चसप्तर्षयोमधुच्छंदोगवेषणः
 सांकृतिःसदिवोभांडिर्यवप्रोथोह्यथर्वणः ३४२
 अहोवीर्यस्तथाकाम्यःस्थाणुर्मेधातिथिर्बुधः
 मनोवाकःशिनीवाकःशून्यपालोकृतव्रणः ३४३
 एतेकर्मसुविद्वांसस्ततःस्वर्गमुपागमन्
 एतेप्रत्यक्षधर्माणस्तथायायावरागणाः ३४४
 ऋषीणामुग्रतपसांधर्मनैपुण्यदर्शिनाम्
 सुरेश्वरंसमाराध्यब्राह्मणावनमाश्रिताः ३४५
 अपास्योपरतामायांब्राह्मणावनमाश्रिताः
 अनक्षत्रास्तथाधृष्यादृश्यन्तेप्रोषितागणाः ३४६
 जरयातुपरिद्यूनाव्याधिनापरिपीडिताः
 चतुर्थत्वाश्रमंशेषंवानप्रस्थाश्रमाद्ययुः ३४७
 सद्यस्कारीसुनिर्वाप्यसर्ववेदसदक्षिणाम्
 आत्मयाजीसौम्यमतिरात्मक्रीडात्मसंश्रयः ३४८
 आत्मन्यग्निंसमाधायत्यक्त्वासर्वपरिग्रहम्
 सद्यस्कश्चयजेद्यज्ञानिष्टिंचैवेहसर्वदा ३४९
 सदैवयाजिनांयज्ञानात्मनीज्याप्रवर्त्तते

त्रीनेवाग्नीस्त्यजेत्सम्यगात्मन्येवात्मनाक्षणात् ३५०
 प्राप्नुयाद्येनवायच्चतत्प्राशनीयादकुत्सयन्
 केशलोमनखान्यस्येद्वानप्रस्थाश्रमेरतः ३५१
 आश्रमादाश्रमंसद्यः पूतोगच्छतिकर्मभिः
 अभयंसर्वभूतेभ्योयोदत्वाप्रव्रजेदिद्वजः ३५२
 लोकास्तेजोमयास्तस्यप्रेत्यचानंत्यमश्नुते
 सुशीलवृत्तोव्यपनीतकल्मषोनचेहनामुत्रचरन्तुमीहते ३५३
 अरोषमोहोगतसंधिविग्रहः सचेदुदासीनवदात्मचिंतया
 यमेषुचैवान्यगतेषुनव्यथः स्वशास्त्रशून्योहदिनात्मविभ्रमः ३५४
 भवेद्यथेष्टागतिरात्मयाजिनीनिस्संशयेधर्मपरेजितेन्द्रिये
 अतः परंश्रेष्ठमतीवसद्गुणैरधिष्ठितं त्रीनतिवर्त्यचाश्रमान् ३५५
 चतुर्थमुक्तं परमाश्रमं शृणु प्रकीर्त्यमानं परमंपरायणम्
 प्राप्य संस्कारमेताभ्यामाश्रमाभ्यां ततः परम् ३५६
 यत्कार्यं परमात्मार्थं तत्त्वमेकमनाः शृणु
 काषायंधारयित्वा तु श्रेणीस्थानेषु च त्रिषु ३५७
 यो व्रजेच्च परं स्थानं पारिव्राज्यमनुत्तमम्
 तद्भावेन संन्यस्य वर्तनं श्रूयतां तथा ३५८
 एक एव चरेद्धर्मसिद्ध्यर्थं सहायवान्
 एकश्चरति यः पश्यन्नजहाति न हीयते ३५९
 अनग्निरनिकेतस्तु ग्रामं भिक्षार्थमाश्रयेत्
 अश्वस्तनविधानः स्यान्मुनिर्भावसमन्वितः ३६०
 लघ्वाशीनियताहारः सकृदन्नं निषेवयेत्
 कपालं वृक्षमूलानि कुचेलमसहायता ३६१
 उपेक्षा सर्वभूतानामेतावद्भिक्षुलक्षणम्
 यस्मिन्वाचः प्रविशंति कूपे प्राप्तामृता इव ३६२
 न वक्तारं पुनर्यातिसकैवल्यश्रमेवसेत्
 नैव पश्येन्न शृणुयादवाच्यं जातुकस्यचित् ३६३
 ब्राह्मणानां विशेषेण नैतद्भूयात्कथंचन
 यद्ब्राह्मणस्यानुकूलं तदेव सततं वदेत् ३६४
 तूष्णीमासीत निंदायां कुर्वन् भैषज्यमात्मनः

येनपूर्णमिवाकाशंभवत्येकेनसर्वदा ३६५
 शून्यंयेनसमाकीर्णतंदेवाब्राह्मणंविदुः ३६६
 येनकेनचिदाछिन्नोयेनकेनचिदाशितः
 यत्रक्वचनशायीचतंदेवाब्राह्मणंविदुः ३६७
 अहेरिवजनाद्भीतःसुहृदोनरकादिव
 कृपणादिवनारीभ्यस्तंदेवाब्राह्मणंविदुः ३६८
 नहृष्येतविषीदेतमानितोमानितस्तथा
 सर्वभूतेष्वभयदस्तंदेवाब्राह्मणंविदुः ३६९
 नाभिनंदेतमरणंनाभिनंदेतजीवितम्
 कालमेवनिरीक्षेतनिर्देशंकृषकोयथा ३७०
 अनभ्याहतचित्तश्चदांतश्चाहतधीस्तथा
 विमुक्तःसर्वपापेभ्योनरोगछेत्ततोदिवम् ३७१
 अभयंसर्वभूतेभ्योभूतानामभयंयतः
 तस्यदेहविमुक्तस्यभयंनास्तिकुतश्चन ३७२
 यथानागपदेन्यानिपदानिपदगामिनाम्
 सर्वाण्येवावलीयंतेतथाज्ञानानिचेतसि ३७३
 एवंसर्वमहिंसायांधर्मोर्थश्चमहीयते
 मृतःसनित्यंभवतियोहिंसांप्रतिपद्यते ३७४
 अहिंसकस्ततःसम्यग्धृतिमान्नियतेंद्रियः
 शरण्यस्सर्वभूतानांगतिमाप्नोत्यनुत्तमाम् ३७५
 एवंप्रज्ञानतृप्तस्यनिर्भयस्यमनीषिणः
 नमृत्युरधिकोभावःसोमृतत्वंचगच्छति ३७६
 विमुक्तःसर्वसंगेभ्योमुनिराकाशवत्स्थितः
 विष्णुप्रियकरःशांतस्तंदेवाब्राह्मणंविदुः ३७७
 जीवितंयस्यधर्मार्थधर्मोर्त्यर्थमेवच
 अहोरात्रादिपुण्यार्थतंदेवाब्राह्मणंविदुः ३७८
 निवारितसमारंभंनिर्मस्कारमस्तुतिम्
 अक्षीणंक्षीणकर्माणंतंदेवाब्राह्मणंविदुः ३७९
 सर्वाणिभूतानिसुखंरमंतेसर्वाणिदुःखानिभृशंभवन्ति
 तेषांभवोत्पादनजातखेदःकुर्यात्तुकर्माणिचश्रद्धानः ३८०

दानंहिभूताभयदक्षिणायाः सर्वाणिदानान्यधितिष्ठतीह
 तीक्ष्णेतनुयः प्रथमं जुहोति सो न तमाप्नोत्यभयं प्रजाभ्यः ३८१
 उत्तानमास्येन हविर्जुहोति अनंतमाप्नोत्यभितः प्रतिष्ठाम्
 तस्यांगसंगादभिनिष्कृतं च वैश्वानरं सर्वमिदं प्रपेदे ३८२
 प्रादेशमात्रं हृदभिस्तुतं यत्तस्मिन्प्राणेनात्मया जी जुहोति
 तस्याग्निहोत्रे हुतमात्मसंस्थं सर्वेषु लोकेषु सदैव तेषु ३८३
 देवं विधातुं त्रिवृतं सुवर्णये वै विदुस्तं परमार्थभूतम्
 ते सर्वभूतेषु महीयमाना देवाः समर्था अमृतं ब्रजन्ति ३८४
 वेदांश्च वेद्यं च विधिं च कृत्स्नमथो निरुक्तं परमार्थतां च
 सर्वं शरीरात्मनियः प्रवेदत स्याभिसर्वे प्रचरन्ति नित्यम् ३८५
 भूमावसक्तं दिवि चाप्रमेयं हिरण्मयं तं च समंडलांते
 प्रदक्षिणं दक्षिणं मंतरिक्षे यो वेदनाप्यात्मनि दीप्तरश्मिः ३८६
 आवर्तमानं च विवर्तमानं षण्णेमि यद्द्वादशारं त्रिपर्व
 यस्येदमास्यं परिपाति विश्वं तत्कालचक्रं निहितं गुहायाम् ३८७
 यतः प्रसादं जगतः शरीरं सर्वांश्च लोकानधिगच्छतीह
 तस्मिन्हि संतर्पयतीह देवान्सवै विमुक्तो भवतीह नित्यम् ३८८
 तेजो मयो नित्यमतः पुराणो लोके भवत्यर्थभयादुपैति
 भूतानि यस्मान्नभयं ब्रजन्ति भूतेभ्यो यो नो द्विजते कदाचित् ३८९
 अगर्हणी यो न च गर्हते न्यान्सवै विप्रः प्रवरं स्वात्मनीक्षेत्
 विनीतमोहोप्यपनीतकल्मषो न चेहनामुत्र च यो र्थमृच्छति ३९०
 अरोषमोहः समलोष्टकां च नः प्रहीणशोको गतसंधिविग्रहः
 अपेतनिंदास्तुतिरप्रिया प्रियश्चरन्नुदासीनवदेव भिक्षुः ३९१
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे क्षेत्रवासमाहात्म्यं नाम पंचदशोऽध्यायः १५

षोडशोऽध्यायः

भीष्म उवाच

यदेतत्कथितं ब्रह्मं स्तीर्थमाहात्म्यमुत्तमम्
 कमलस्याभिपातेन तीर्थजातधरातले १
 तत्र स्थेन भगवता विष्णुना शंकरेण च
 यत्कृतं मुनिशार्दूलतत्सर्वपरिकीर्तय २

कथंयज्ञोहिदेवेनविभुनातत्रकारितः
 केसदस्याऋत्विजश्चब्राह्मणाःकेसमागताः ३
 केभागास्तस्ययज्ञस्यकिंद्रव्यंकाचदक्षिणा
 कावेदीकिंप्रमाणंचकृतंतत्रविरंचिना ४
 योयाज्यःसर्वदेवानांवेदैःसर्वत्रपठ्यते
 कंचकाममभिध्यायन्वेधायज्ञंचकारह ५
 यथासौदेवदेवेशोह्यजरश्चामरश्चह
 तथाचैवाक्षयःस्वर्गस्तस्यदेवस्यदृश्यते ६
 अन्येषांचैवदेवानांदत्तःस्वर्गोमहात्मना
 अग्निहोत्रार्थमुत्पन्नावेदाओषधयस्तथा ७
 येचान्येपशवोभूमौसर्वेतेयज्ञकारणात्
 सृष्टाभगवतानेनइत्येषावैदिकीश्रुतिः ८
 तदत्रकौतुकंमह्यंश्रुत्वेदंतवभाषितम्
 यंकाममधिकृत्यैकंयत्फलंयांचभावनां ९
 कृतश्चानेनवैयज्ञःसर्वंशंसितुमर्हसि
 शतरूपाचयानारीसावित्रीसात्विहोच्यते १०
 भार्यासाब्रह्मणःप्रोक्ताःऋषीणांजननीचसा
 पुलस्त्याद्यान्मुनीन्सप्तदक्षाद्यांस्तुप्रजापतीन् ११
 स्वायंभुवार्दींश्चमनून्सावित्रीसमजीजनत्
 धर्मपत्नींतुतांब्रह्मापुत्रिणींब्रह्मणःप्रियः १२
 पतिव्रतांमहाभागांसुव्रतांचारुहासिनीं
 कथंसतींपरित्यज्यभार्यामन्यामविंदत १३
 किंनान्नीकिंसमाचराकस्यसातनयाविभोः
 क्वसादृष्टाहिदेवेनकेनचास्यप्रदर्शिता १४
 किंरूपासातुदेवेशीदृष्टाचित्तविमोहिनी
 यांतुदृष्ट्वासदेवेशःकामस्यवशमेयिवान् १५
 वर्णतोरूपतश्चैवसावित्र्यास्त्वधिकामुने
 यामोहितवतीदेवंसर्वलोकेश्वरंविभुम् १६
 यथागृहीतवान्देवोनारींतांलोकसुंदरीं
 यथाप्रवृत्तोयज्ञोसौतथासर्वप्रकीर्तय १७

तांदृष्ट्वाब्रह्मणःपार्श्वेसावित्रीकिंचकारह
 सावित्र्यांतुतदाब्रह्माकांतुवृत्तिमवर्त्तत १८
 सन्निधौकानिवाक्यानि सावित्रीब्रह्मणातदा
 उक्ताप्युक्तवतीभूयःसर्वशंसितुमर्हसि १९
 किंकृतंतत्रयुष्माभिःकोपोवाथक्षमापिवा
 यत्कृतंतत्रयद्दृष्ट्यत्तवोक्तंमयात्विह २०
 विस्तरेणेहसर्वाणिकर्माणिपरमेष्ठिनः
 श्रोतुमिच्छाम्यशेषेणविधेर्यज्ञविधिंपरं २१
 कर्मणामानुपूर्व्यंचप्रारंभोहोत्रमेवच
 होतुर्भक्षोयथाऽचापिप्रथमाकस्यकारिता २२
 कथंचभगवान्विष्णुःसाहाय्यंकेनकीदृशं
 अमरैर्वाकृतंयच्चतद्भवान्वक्तुमर्हति २३
 देवलोकंपरित्यज्यकथंमर्त्यमुपागतः
 गार्हपत्यंचविधिनाअन्वाहार्यंचदक्षिणम् २४
 अग्निमाहवनीयंचवेदींचैवतथास्रुवम्
 प्रोक्षणीयंस्रुचंचैवआवभृथ्यंतथैवच २५
 अग्नींस्त्रींश्चयथाचक्रेहव्यभागवहान्हिवै
 हव्यादांश्चसुरांश्चक्रेकव्यादांश्चपितृनपि २६
 भागार्थयज्ञविधिनायेयज्ञायज्ञकर्मणि
 यूपान्समित्कुशंसोमंपवित्रंपरिधीनपि २७
 यज्ञियानिचद्रव्याणियथाब्रह्माचकारह
 विबभ्राजपुरायश्चपारमेष्ठयेनकर्मणा २८
 क्षणानिमेषाःकाष्ठाश्चकलास्त्रैकाल्यमेवच
 मुहूर्तास्तिथयोमासादिनंसंवत्सरस्तथा २९
 ऋतवःकालयोगाश्चप्रमाणंत्रिविधंपुरा
 आयुःक्षेत्राण्यपचयंलक्षणंरूपसौष्ठवम् ३०
 त्रयोवर्णास्त्रयोलोकास्त्रैविद्यंपावकास्त्रयः
 त्रैकाल्यंत्रीणिकर्माणित्रयोवर्णास्त्रयोगुणाः ३१
 सृष्टालोकाःपराःस्त्रष्ट्रायेचान्येनल्पचेतसा
 यागतिर्धर्मयुक्तानांयागतिःपापकर्मणां ३२

चातुर्वर्ण्यस्यप्रभवश्चातुर्वर्ण्यस्यरक्षिता
 चतुर्विद्यस्ययोवेत्ताचतुराश्रमसंश्रयः ३३
 यःपरंश्रूयतेज्योतिर्यःपरंश्रूयतेतपः
 यःपरंपरतःप्राहपरंयःपरमात्मवान् ३४
 सेतुर्योलोकसेतूनामेध्योयोमेध्यकर्मणाम्
 वेद्योयोवेदविदुषांयःप्रभुःप्रभवात्मनाम् ३५
 असुभूतश्चभूतानामग्निभूतोऽग्निवर्चसाम्
 मनुष्याणामनोभूतस्तपोभूतस्तपस्विनाम् ३६
 विनयोनयवृत्तीनांतेजस्तेजस्विनामपि
 इत्येतत्सर्वमखिलान्सृजन्लोकपितामहः ३७
 यज्ञाद्भूतिकामन्वैच्छत्कथंयज्ञेमतिःकृता
 एषमेसंशयोब्रह्मन्नेषमेसंशयःपरः ३८
 आश्चर्यःपरमोब्रह्मादेवैर्देवैश्चपठ्यते
 कर्मणाश्चर्यभूतोऽपितत्त्वतःसद्ब्रह्मचर्ये ३९
 पुलस्त्यउवाच
 प्रश्नभारोमहानेषत्वयोक्तोब्रह्मणश्चयः
 यथाशक्तितुवक्ष्यामिश्रूयतांतत्परंयशः ४०
 सहस्रास्यंसहस्राक्षंसहस्रचरणंचयम्
 सहस्रश्रवणंचैवसहस्रकरमव्ययम् ४१
 सहस्रजिह्वंसाहस्रंसहस्रपरमंप्रभुं
 सहस्रदंसहस्रादंसहस्रभुजमव्ययम् ४२
 हवनंसवनंचैवहव्यंहोतारमेवच
 पात्राणिचपवित्राणिवेदींदीक्षांचरुंस्तुवम् ४३
 स्नुक्सोममवभृच्चैवप्रोक्षणींदक्षिणाधनम्
 अर्द्ध्वर्युंसामगंविप्रंसदस्यान्सदनंसदः ४४
 यूपंसमित्कुशंदर्वीचमसोलूखलानिच
 प्राग्वंशंयज्ञभूमिंचहोतारंबन्धनंचयत् ४५
 ह्रस्वान्यतिप्रमाणानिप्रमाणस्थावराणिच
 प्रायश्चित्तानिवाजाश्चस्थंडिलानिकुशास्तथा ४६
 मंत्रंयज्ञंचहवनंवह्निभागंभवंचयं

अग्रेभुजंहोमभुजंशुभार्चिषमुदायुधं ४७
 आहुर्वेदविदोविप्रायोयज्ञःशाश्वतःप्रभुः
 यांपृष्ठसिमहाराजपुण्यादिव्यामिमांकथां ४८
 यदर्थभगवान्ब्रह्माभूमौयज्ञमथाकरोत्
 हितार्थसुरमर्त्यानांलोकानांप्रभवायच ४९
 ब्रह्माथकपिलश्चैवपरमेष्ठीतथैवच
 देवाःसप्तर्षयश्चैवत्र्यंबकश्चमहायशाः ५०
 सनत्कुमारश्चमहानुभावोमनुर्महात्माभगवान्प्रजापतिः
 पुराणदेवोथतथाप्रचक्रेप्रदीप्तवैश्वानरतुल्यतेजाः ५१
 पुराकमलजातस्यस्वपतस्तस्यकोटरे
 पुष्करेयत्रसंभूतादेवाऋषिगणास्तथा ५२
 एषपौष्करकोनामप्रादुर्भावोमहात्मनः
 पुराणंकथ्यतेयत्रवेदस्मृतिसुसंहितं ५३
 वराहस्तुश्रुतिमुखःप्रादुर्भूतोविरिंचिनः
 सहायार्थसुरश्रेष्ठोवाराहरूपमास्थितः ५४
 विस्तीर्णपुष्करेकृत्वातीर्थकोकामुखंहितत्
 वेदपादोयूपदंष्ट्रःक्रतुहस्तश्चितीमुखः ५५
 अग्निजिह्वोदर्भरोमाब्रह्मशीर्षोमहातपाः
 अहोरात्रेक्ष्णोदिव्योवेदांगःश्रुतिभूषणः ५६
 आज्यनासःस्रुवतुंडःसामघोषस्वनोमहान्
 सत्यधर्ममयःश्रीमान्कर्मविक्रमसत्कृतः ५७
 प्रायश्चित्तनखोधीरःपशुजानुर्मखाकृतिः
 उद्गात्रांत्रोहोमलिगोफलबीजमहौषधिः ५८
 वाय्वंतरात्मा मंत्रास्थिरापस्फिक्सोमशोणितः
 वेदस्कंधोहविर्गंधोहव्यकव्यातिवेगवान् ५९
 प्राग्वंशकायोद्युतिमान्नानादीक्षाभिरर्चितः
 दक्षिणाहदयोयोगीमहासत्रमयोमहान् ६०
 उपाकर्मेष्टिरुचिरःप्रवर्ग्यावर्तभूषणः
 छायापत्नीसहायोवैमणिशृंगमिवोच्छ्रितः ६१
 सर्वलोकहितात्मायोदंष्ट्रयाभ्युज्जहारगाम्

ततःस्वस्थानमानीयपृथिवीं पृथिवीधरः ६२
 ततो जगाम निर्वाणं पृथिवीधारणाद्धरिः
 एवमादिवराहेण धृत्वा ब्रह्महितार्थिना ६३
 उद्धृतापुष्करे पृथ्वीसागरांबुगतापुरा
 वृतः शमदमाभ्यां यो दिव्ये कोकामुखे स्थितः ६४
 आदित्यैर्वसुभिः साध्यैर्मरुद्भिर्देवतैः सह
 रुद्रैर्विश्वसहायैश्च यक्षराक्षसकिन्नरैः ६५
 दिग्भिर्विदिग्भिः पृथिवीनदीभिः सहसागरैः
 चराचरगुरुः श्रीमान् ब्रह्मा ब्रह्मविदांवरः ६६
 उवाच वचनं कोकामुखं तीर्थत्वया विभो
 पालनीयं सदा गोप्यं रक्षाकार्यामखे त्विह ६७
 एवं करिष्ये भगवंस्तदा ब्रह्माणमुक्तवान्
 उवाच तं पुनर्ब्रह्मा विष्णुं देवं पुरःस्थितम् ६८
 त्वंहि मे परमो देवस्त्वं हि मे परमो गुरुः
 त्वंहि मे परमं धाम शक्रादीनां सुरोत्तम ६९
 उत्फुल्लामलपद्माक्षशत्रुपक्षक्षयावह
 यथा यज्ञेन मे ध्वंसोदानवैश्च विधीयते ७०
 तथा त्वया विधातव्यं प्रणतस्य नमोस्तुते
 विष्णुरुवाच
 भयं त्यजस्व देवेश क्षयं नेष्यामि दानवान् ७१
 ये चान्ते विघ्नकर्तारो यातुधानास्तथा सुराः
 घातयिष्याम्यहं सर्वान्स्वस्ति तिष्ठ पितामह ७२
 एवमुक्त्वा स्थितस्तत्र साहाय्येन कृतक्षणाः
 प्रववुश्च शिवावाताः प्रसन्नाश्च दिशो दश ७३
 सुप्रभाणि च ज्योतींषि चंद्रं च क्रुः प्रदक्षिणम्
 न विग्रहं ग्रहाश्च क्रुः प्रसेदुश्चापि सिंधवः ७४
 नीरजस्का भूमिरासीत् सकला ह्लाददास्त्वपः
 जग्मुः स्वमार्गं सरितो नापि चुक्षुर्भुरर्णवाः ७५
 आसन् शुभानीन्द्रियाणि नराणामंतरात्मनाम्
 महर्षयो वीतशोका वेदानुच्चैरवाचयन् ७६

यज्ञेतस्मिन्हविःपाकेशिवात्रासंश्चपावकाः
 प्रवृत्तधर्मसद्वृत्तालोकामुदितमानसाः ७७
 विष्णोःसत्यप्रतिज्ञस्यश्रुत्वारिनिधनागिरः
 ततोदेवाःसमायातादानवाराक्षसैस्सह ७८
 भूतप्रेतपिशाचाश्चसर्वेतत्रागताःक्रमात्
 गंधर्वाप्सरसश्चैवनागाविद्याधरागणाः ७९
 वानस्पत्याश्चौषधयोयज्ञेहेद्यज्ञेनेहति
 ब्रह्मादेशान्मारुतेनआनीताःसर्वतोदिशः ८०
 यज्ञपर्वतमासाद्यदक्षिणामभितोदिशम्
 सुराउत्तरतःसर्वेमर्यादापर्वतेस्थिताः ८१
 गंधर्वाप्सरसश्चैवमुनयोवेदपारगाः
 पश्चिमांदिशमास्थायस्थितास्तत्रमहाक्रतौ ८२
 सर्वेदेवनिकायाश्चदानवाश्चासुरागणाः
 अमर्षपृष्ठतःकृत्वासुप्रीतास्तेपरस्परम् ८३
 ऋषीन्पर्यचरन्सर्वेशुश्रूषन्ब्राह्मणांस्तथा
 ऋषयोब्रह्मर्षयश्चद्विजादेवर्षयस्तथा ८४
 राजर्षयोमुख्यतमास्समायाताःसमंततः
 कतमश्चसुरोप्यत्रक्रतौयाज्योभविष्यति ८५
 पशवःपक्षिणश्चैवतत्रयातादिदृक्षवः
 ब्राह्मणाभोक्तुकामाश्चसर्वेवर्णानुपूर्वशः ८६
 स्वयंचवरुणोरत्नंक्षश्चान्नस्वयंददौ
 आगत्यवरुणोलोकात्पक्वंचान्नस्वतोपचत् ८७
 वायुर्भक्षविकारांश्चरसपाचीदिवाकरः
 अन्नपाचनकृत्सोमोमतिदाताबृहस्पतिः ८८
 धनदानंधनाध्यक्षोवस्त्राणिविविधानिच
 सरस्वतीनदाध्यक्षोगंगादेवीसनर्मदा ८९
 याश्चान्याःसरितःपुण्याःकूपाश्चैवजलाशयाः
 पल्वलानितटाकानिकुंडानिविविधानिच ९०
 प्रस्रवाणिचमुख्यानिदेवखातान्यनेकशः
 जलाशयानिसर्वाणिसमुद्राःसप्तसंख्यकाः ९१

लवणेक्षुसुरासर्पिर्दधिदुग्धजलैःसमम्
 सप्तलोकाःसपातालाःसप्तद्वीपाःसपत्तनाः ६२
 वृक्षावल्ल्यःसतृणानिशाकानिचफलानिच
 पृथिवीवायुराकाशमापोज्योतिश्चपञ्चमम् ६३
 सविग्रहाणिभूतानिधर्मशास्त्राणियानिच
 वेदभाष्याणिसूत्राणिब्रह्मणानिर्मितंचयत् ६४
 अमूर्तमूर्तमत्यन्तमूर्तदृश्यंतथाखिलम्
 एकृतेतथास्मिंस्तुयज्ञेपैतामहेतदा ६५
 देवानांसंनिधौतत्रऋषिभिश्चसमागमे
 ब्रह्मणोदक्षिणेपार्श्वेस्थितोविष्णुःसनातनः ६६
 वामपार्श्वेस्थितोरुद्रःपिनाकीवरदःप्रभुः
 ऋत्विजांचापिवरणंकृतंतत्रमहात्मना ६७
 भृगुर्होतावृतस्तत्रपुलस्त्योर्ध्वर्युसत्तमः
 तत्रोद्गातामरीचिस्तुब्रह्मावैनारदःकृतः ६८
 सनत्कुमारादयोयेसदस्यास्तत्रतेभवन्
 प्रजापतयोदक्षाद्यावर्णाब्राह्मणपूर्वकाः ६९
 ब्रह्मणश्चसमीपेतुकृताऋत्विग्विकल्पना
 वस्त्रैराभरणैर्युक्ताःकृतावैश्रवणेनते १००
 अंगुलीयैःसकटकैर्मकुटैर्भूषिताद्विजाः
 चत्वारोद्वौदशान्येचतषोडशर्त्विजः १०१
 ब्रह्मणा पूजिताःसर्वेप्रणिपातपुरःसरम्
 अनुग्राह्योभवद्भिस्तुसर्वैरस्मिन्करताविह १०२
 पत्नीममैषासावित्रीयूयंमेशरणंद्विजाः
 विश्वकर्माणमाहूयब्रह्मणःशीर्षमुंडनं १०३
 यज्ञेतुविहितंतस्यकारितंद्विजसत्तमैः
 आतसेयानिवस्त्राणिदंपत्यर्थेतथाद्विजैः १०४
 ब्रह्मघोषेणतेविप्रानादयानास्त्रिविष्टपम्
 पालयंतोजगच्चेदंक्षत्रियाःसायुधाःस्थिताः १०५
 भक्ष्यप्रकारान्विविधिन्वैश्यास्तत्रप्रचक्रिरे
 रसबाहुल्ययुक्तंचभक्ष्यंभोज्यंकृतंततः १०६

अश्रुतंप्रागदृष्टंचदृष्टातुष्टःप्रजापतिः
 प्राग्वाटेतिददौनामवैश्यानांसृष्टिकृद्विभुः १०७
 द्विजानांपादशुश्रूषाशूद्रैःकार्यासदात्विह
 पादप्रक्षालनंभोज्यमुच्छिष्टस्यप्रमार्जनं १०८
 तेपिचक्रुस्तदातत्रतेभ्योभूयःपितामहः
 शूश्रूषार्थमयायूयंतुरीयेतुपदेकृताः १०९
 द्विजानांक्षत्रबन्धूनांबन्धूनांचभवद्विधैः
 त्रिभ्यश्शुश्रूषणाकार्येत्युक्त्वाब्रह्मातथाऽकरोत् ११०
 द्वाराध्यक्षंतथाशक्रंवरुणंसदायकम्
 वित्तप्रदंवैश्रवणंपवनंगंधदायिनम् १११
 उद्योतकारिणंसूर्यप्रभुत्वेमाधवःस्थितः
 सोमःसोमप्रदस्तेषांवामपक्षपथाश्रितः ११२
 सुसत्कृताचपत्नीसासवित्रीचवरांगना
 अध्वर्युणासमाहूताएहिदेवित्वरान्विता ११३
 उत्थिताश्चाग्रयःसर्वेदीक्षाकालउपागतः
 व्यग्रासाकार्यकरणेस्त्रीस्वभावेननागता ११४
 इहवैनकृतंकिंचिद्द्वारेवैमंडनंमया
 भित्त्यांवैचित्रकर्मणिस्वस्तिकंप्रांगणेनतु ११५
 प्रक्षालनंचभांडानांकृतंकिमपित्विह
 लक्ष्मीरद्यापिनायातापत्नीनारायणस्यया ११६
 अग्नेःपत्नीतथास्वाहाधूम्रोर्णातुयमस्यतु
 वारुणीवैतथागौरीवायोर्वैसुप्रभातथा ११७
 ऋद्धिर्वैश्रवणीभार्याशम्भोर्गौरीजगत्प्रिया
 मेधाश्रद्धाविभूतिश्चअनसूयाधृतिःक्षमा ११८
 गंगासरस्वतीचैवनाद्यायाताश्चकन्यकाः
 इंद्राणीचंद्रपत्नीतुरोहिणीशशिनःप्रियाः १२०
 अरुंधतीवसिष्ठस्यसप्तर्षीणांचयाःस्त्रियः
 अनसूयात्रिपत्नीचतथान्याःप्रमदाइह १२१
 वध्वोदुहितरश्चैवसरव्योभगिनिकास्तथा
 नाद्यागतास्तुताःसर्वाअहंतावत्स्थिताचिरं १२२

नाहमेकाकिनीयास्येयावन्नायांतितास्त्रियः
 ब्रूहिगत्वाविरंचितुतिष्ठतावन्मुहूर्तकम् १२३
 सर्वाभिःसहिताचाहमागच्छामित्वरान्विता
 सर्वैःपरिवृतःशोभादेवैःसहमहामते १२४
 भवान्प्राप्नोतिपरमांतथाहंतुनसंशयः
 वदमानांतथाध्वर्युस्त्यक्त्वाब्रह्माणमागतः १२५
 सावित्रीव्याकुलादेवप्रसक्तागृहकर्माणि
 सख्योनाभ्यागतायावत्तावन्नागमनंमम १२६
 एवमुक्तोस्मिवैदेवकालश्चाप्यतिवर्त्तते
 यत्तेद्यरुचितंतावत्तत्कुरुष्वपितामह १२७
 एवमुक्तस्तदाब्रह्माकिंचित्कोपसमन्वितः
 पत्नीचान्यामदर्थेवैशीघ्रंशक्रइहानय १२८
 यथाप्रवर्ततेयज्ञःकालहीनोनजायते
 तथाशीघ्रंविधित्स्वत्वंनारीकांचिदुपानय १२९
 यावद्यज्ञसमाप्तिर्मेवर्णैत्वांमाकृतामनः
 भूयोपितांप्रमोक्षयामिसमाप्तौतुक्रतोरिह १३०
 एवमुक्तस्तदाशक्रोगत्वासर्वधरातलं
 स्त्रियोदृष्टाश्चयास्तेनसर्वाःपरपरिग्रहाः १३१
 आभीरकन्यारूपाढ्यासुनासाचारुलोचना
 नदेवीनचगंधर्वीनासुरीनचपन्नगी १३२
 नचास्तितादृशीकन्यायादृशीसावरांगना
 ददर्शतांसुचार्वर्गींश्रियंदेवीमिवापराम् १३३
 संचिपन्तीमनोवृत्तिविभवंरूपसंपदा
 यद्यत्तुवस्तुसौंदर्याद्विशिष्टंलभ्यतेक्वचित् १३४
 तत्तच्छरीरसंलग्नंतन्वांग्याददृशेवरम्
 तांदृष्ट्वाचिंतयामासयद्येषाकन्यकाभवेत् १३५
 तन्मत्तःकृतपुण्योन्योनदेवोभुविविद्यते
 योषिद्रत्नमिदंसेयंसद्भाग्यायांपितामहः १३६
 सरागोयदिवास्यात्तुसफलस्त्वेषमेश्रमः
 नीलाभ्रकनकांभोजविद्रुमाभांददर्शतां १३७

त्विषंसंबिभ्रतीमंगैःकेशगंडेक्षणाधरैः
 मन्मथाशोकवृक्षस्यप्रोद्भिन्नांकलिकामिव १३८
 प्रदग्धहृच्छयेनैवनेत्रवह्निशिखोत्करैः
 धात्राकथंहिसासृष्टाप्रतिरूपमपश्यता १३९
 कल्पिताचेत्स्वयंबुध्यानैपुण्यस्यगतिःपरा
 उत्तुंगाग्राविमौसृष्टौयन्मेसंपश्यतःसुखं १४०
 पयोधरौनातिचित्रंकस्यसंजायतेहृदि
 रागोपहतदेहोयमधरोयद्यपिस्फुटम् १४१
 तथापिसेवमानस्यनिर्वाणंसंप्रयच्छति
 वहद्भिरपिकौटिल्यमलकैःसुखमर्प्यते १४२
 दोषोपिगुणवद्भातिभूरिसौंदर्यमाश्रितः
 नेत्रयोर्भूषितावंतावाकर्णाभ्याशमागतौ १४३
 कारणाद्भावचैतन्यंप्रवदंतिहितद्विदः
 कर्णयोर्भूषणेनेत्रेनेत्रयोःश्रवणाविमौ १४४
 कुंडलांजनयोरत्रनावकाशोस्तिकश्चन
 नतद्भुक्तंकटाक्षाणांयद्विधाकरणंहृदि १४५
 तवसंबंधिनोयेऽत्रकथंतेदुःखभागिनः
 सर्वसुंदरतामेतिविकारःप्राकृतैर्गुणैः १४६
 वृद्धेक्षणाशतानांतुदृष्टमेषामयाधनम्
 धात्राकौशल्यसीमेयरूपोत्पत्तौसुदर्शिता १४७
 करोत्येषामनोनृणांसस्त्रेहंकृतिविभ्रमैः
 एवंविमृशतस्तस्यतद्रूपापहतत्विषः १४८
 निरंतरोद्गतैश्छन्नमभवत्पुलकैर्वपुः
 तांवीक्ष्यनवहेमाभांपद्मपत्रायतेक्षणां १४९
 देवानामथयक्षाणांगंधर्वोरगरक्षसाम्
 नानादृष्टामयानार्योनेदृशीरूपसंपदा १५०
 त्रैलोक्यांतर्गतंयद्यद्वस्तुतत्तत्प्रधानतः
 समादायविधात्रास्याःकृतारूपस्यसंस्थितिः १५१
 इंद्रउवाच
 कासिकस्यकुतश्चत्वमागतासुभ्रुकथ्यताम्

एकाकिनीकिमर्थचवीथीमध्येषुतिष्ठसि १५२
 यान्येतान्यंगसंस्थानिभूषणानिविभर्षिच
 नैतानितवभूषायैत्वमेतेषां हिभूषणम् १५३
 नदेवीनचगंधर्वीनासुरीनचपन्नगी
 किन्नरीदृष्टपूर्वावायादृशीत्वंसुलोचने १५४
 उक्तामयापिबहुशःकस्मादत्सेहिनोत्तरम्
 त्रपान्वितातुसाकन्याशक्रंप्रोवाचवेपती १५५
 गोपकन्यात्वहंवीरविक्रीणामीहगोरसम्
 नवनीतमिदंशुद्धंदधिचेदंविमंडकम् १५६
 दध्नाचैवात्रतक्रेणरसेनापिपरंतप
 अर्थीयेनासितद्ब्रूहिप्रगृह्णीष्वयथेप्सितम् १५७
 एवमुक्तस्तदाशक्रोगृहीत्वातांकरेदृढम्
 अनयत्तांविशालाक्षीयत्रब्रह्माव्यवस्थितः १५८
 नीयमानातुसातेनक्रोशंतीपितृमातरौ
 हातातमातर्हभ्रातर्नयत्येषनरोबलात् १५९
 यदिवास्तिमयाकार्यंपितरंमेप्रयाचय
 सदास्यतिहिमांनूनंभवतःसत्यमुच्यते १६०
 काहिनाभिलषेत्कन्याभर्तारंभक्तिवत्सलम्
 नादेयमपितेकिंचित्पितुर्मेधर्मवत्सल १६१
 प्रसादयेतंशिरसामांसतुष्टःप्रदास्यति
 पितुश्चित्तमविज्ञाययद्यात्मानंददामिते १६२
 धर्मोहिविपुलो नश्येत्तेनत्वांनप्रसादये
 भविष्यामिवशेतुभ्यंयदितातःप्रदास्यति १६३
 इत्थमाभाष्यमाणस्तुतदाशक्रोनयच्चताम्
 ब्रह्मणःपुरतःस्थाप्यप्राहास्यार्थेमयाबले १६४
 आनीतासिविशालाक्षिमाशुचोवरवर्णिनि
 गोपकन्यामसौदृष्ट्वागौरवर्णमहाद्युतिम् १६५
 कमलामेवतांमेनेपुंडरीकनिभेक्षणम्
 तप्तकांचनसद्भित्तिसदृशापीनवक्षसम् १६६
 मत्तेभहस्तवृत्तोरुरक्तोत्तुंगनखत्विषं

तंदृष्ट्वाऽमन्यतात्मानंसापिमन्मनथचरम् १६७
 तत्प्राप्तिहेतुकधियागतचित्तेवलक्ष्यते
 प्रभुत्वमात्मनोदानेगोपकन्याप्यमन्यत १६८
 यद्येषमांसुरूपत्वादिच्छत्यादातुमाग्रहात्
 नास्तिसीमंतिनीकाचिन्मत्तोधन्यतराभुवि १६९
 अनेनाहंसमानीतायच्चक्षुर्गोचरंगता
 अस्यत्यागेभवेन्मृत्युरत्यागेजीवितंसुखम् १७०
 भवेयमपमानाच्चधिगूपादुःखदायिनी
 दृश्यतेचक्षुषानेनयापियोषित्प्रसादतः १७१
 सापिधन्यानसंदेहःकिंपुनर्यापरिष्वजेत्
 जगद्रूपमशेषंहिपृथक्संचारमाश्रितम् १७२
 लावण्यंतदिहैकस्थंदर्शितंविश्वयोनिना
 अस्योपमास्मरःसाध्वीमन्मथस्यत्विषोपमा १७३
 तिरस्कृतस्तुशोकोयंपितामातानकारणम्
 यदिमानैषआदत्तेस्वलपमयिनभाषते १७४
 अस्यानुस्मरणान्मृत्युःप्रभविष्यतिशोकजः
 अनागसिचपल्यांतुक्षिप्रंयातेयमीदृशी १७५
 कुचयोर्मणिशोभायैशुद्धाम्बुजसमद्युतिः
 मुखमस्यप्रपश्यंत्यामनोमेध्यानमागतम् १७६
 अस्यांगस्पर्शसंयोगान्नचेत्त्वंबहुमन्यसे
 स्पृशन्नटसितर्हिनत्वंशरीरंवितर्थःपरम् १७७
 अथवास्यनदोषोस्ति यदृच्छाचारकोह्यसि
 मुषितःस्मरनूतंत्वंसंरक्षस्वांप्रियारतिम् १७८
 त्वत्तोपिदृश्यतेयेनरूपेणायंस्मराधिकः
 ममानेनमनोरत्नसर्वस्वंचहतंदृढम् १७९
 शोभायादृश्यतेवक्त्रेसाकुतःशशलक्ष्मणि
 नोपमासकलंकस्यनिष्कलंकेनशस्यते १८०
 समानभावतांयातिपंकजंनस्यनेत्रयोः
 कोपमाजलशंखेनप्राप्ताश्रवणशंङ्खयोः १८१
 विद्रुमोप्यधरस्यास्यलभतेनोपमांध्रुवम्

आत्मस्थममृतं ह्येष संस्त्रवंश्चेष्टते ध्रुवम् १८२
 यदि किञ्चिच्छुभं कर्म जन्मांतरशतैः कृतम्
 तत्प्रसादात्पुनर्भर्ता भवत्वेषममेप्सितः १८३
 एवं चिन्तापराधीनायावत्सागोपकन्यका
 तावद्ब्रह्मा हरिं प्राह यज्ञार्थं सत्वरं वचः १८४
 देवी चैषामहाभागा गायत्री नामतः प्रभो
 एवमुक्ते तदा विष्णुर्ब्रह्माणं प्रोक्तवानिदम् १८५
 तदेनामुद्ब्रह्मस्वाद्यमयादत्तांजगत्प्रभो
 गांधर्वेण विवाहेन विकल्पं माकृथाश्चिरम् १८६
 अमुंगृहाण देवाद्यत्रस्याः पाणिमनाकुलम्
 गांधर्वेण विवाहेन उपयेमे पितामहः १८७
 तामवाप्य तदा ब्रह्मा जगादाद्ध्वर्युसत्तमम्
 कृतापत्नीमया ह्येषा स दने मे निवेशय १८८
 मृगशृंगधरा बालाक्षौ मवस्त्रावगुंठिता
 पत्नीशालांतदानीता ऋत्विग्भिर्वेदपारगैः १८९
 औदुम्बरेण दंडेन प्रावृतो मृगचर्मणा
 महाध्वरे तदा ब्रह्मा धाम्नास्वेनैव शोभते १९०
 प्रारब्धं च ततो होत्रं ब्राह्मणैर्वेदपारगैः
 भृगुणा सहितैः कर्मवेदोक्तैः कृतं तदा
 तथा युगसहस्रं तु स यज्ञः पुष्करे भवत् १९१
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे गायत्रीसंग्रहो नाम षोडशोऽध्यायः १६

सप्तदशोऽध्यायः

भीष्म उवाच
 तस्मिन्यज्ञे किमाश्चर्यं तदासीद्द्विजसत्तम
 कथं रुद्रः स्थितस्तत्र विष्णुश्चापि सुरोत्तमः १
 गायत्र्या किं कृतं तत्र पत्नीत्वे स्थितया तया
 आभीरैः किं सुवृत्तज्ञैर्ज्ञात्वा तैश्च कृतं मुने २
 एतद् वृत्तं समाचक्ष्व यथा वृत्तं यथा कृतम्
 आभीरैर्ब्रह्मणा चापि ममैतत्कौतुकं महत् ३

पुलस्त्यउवाच
 तस्मिन्यज्ञेयदाश्चर्यवृत्तमासीन्नराधिप
 कथयिष्यामितत्सर्वशृणुष्वैकमनानृप ४
 रुद्रस्तुमहदाश्चर्यकृतवान्वैसदोगतः
 निंद्यरूपधरोदेवस्तत्रायाद्विजसन्निधौ ५
 विष्णुनानकृतंकिंचित्प्राधान्येसयतःस्थितः
 नाशंतुगोपकन्यायाज्ञात्वागोपकुमारकाः ६
 गोप्यश्चतास्तथासर्वाआगताब्रह्मणोंतिकम्
 दृष्ट्वातांमेखलाबद्धांयज्ञसीमव्यस्थिताम् ७
 हापुत्रीतितदामातापिताहापुत्रिकेतिच
 स्वसेतिबान्धवाःसर्वेसख्यःसख्येनहासखि ८
 केनत्वमिहचानीताअलक्तांकातुसंदरी
 शाटींनिवृत्तांकृत्वातुकेनयुक्ताचकंबली ९
 केनचेयंजटापुत्रिरक्तसूत्रावकल्पिता
 एवंविधानिवाक्यानिश्रुत्वोवाचस्वयंहरिः १०
 इहचास्माभिरानीतापत्न्यर्थविनियोजिता
 ब्रह्मणालंबिताबालाप्रलापंमाकृथास्त्वह ११
 पुण्याचैषासुभाग्याचसर्वेषांकुलनंदिनी
 पुण्याचेन्नभवत्येषाकथमागच्छतेसदः १२
 एवंज्ञात्वामहाभागनत्वंशोचितुमर्हसि
 कन्यैषातेमहाभागाप्राप्तादेवंविरिचनम् १३
 योगिनोयोगयुक्तायेब्राह्मणावेदपारगाः
 नलभंतैप्रार्थयन्तस्तांगतिंदुहितागता १४
 धर्मवंतंसदाचारंभवंतंधर्मवत्सलम्
 मयाज्ञात्वाततःकन्यादत्ताचैषाविरंचये १५
 अनयातारितोगच्छदिव्यान्लोकान्महोदयान्
 युष्माकंचकुलेचापिदेवकार्यार्थसिद्धये १६
 अवतारंकरिष्येहंसाक्रीडातुभविष्यति
 यदानंदप्रभृतयोह्यवतारंधरातले १७
 करिष्यंतितदाचाहंवसिष्येतेषुमध्यतः

ऋत्विग्भिश्चसदस्यैश्चदूरात्तिष्ठन्जुगुप्सितः ३३
 कथंत्वमिहसंप्राप्तोनिन्दितोवेदवादिभिः
 एवंप्रोत्सार्यमाणोपिनिन्द्यमानःसतैर्द्विजैः ३४
 उवाचतान्द्विजान्सर्वान्स्मितं कृत्वामहेश्वरः
 अत्रपैतामहेयज्ञेसर्वेषांतोषदायिनि ३५
 कश्चिदुत्सार्यतेनैवऋतेमां द्विजसत्तमाः
 उक्तःसतैःकपर्दीतुभुक्त्वाचान्नंततोव्रज ३६
 कपर्दिनाचतेउक्ताभुक्त्वायास्यामिभोद्विजाः
 एवमुक्त्वानिषण्णःसकपालंन्यस्यचाग्रतः ३७
 तेषांनिरीक्ष्यतत्कर्मचक्रेकौटिल्यमीश्वरः
 मुक्त्वाकपालंभूमौतुतान्द्विजानवलोकयन् ३८
 उवाचपुष्करंयामिस्रानार्थंद्विजसत्तमाः
 तूर्णंगच्छेतिरुक्तःसगतःपरमेश्वरः ३९
 वियत्स्थितःकौतुकेनमोहयित्वादिवौकसः
 स्नानार्थंपुष्करंयातेकपर्दिनिद्विजातयः ४०
 कथंहोमोत्रक्रियतेकपालेसदसिस्थिते
 कपालांतान्यशौचानिपुराप्राहप्रजापतिः ४१
 विप्रोभ्यधात्सदस्येकःकपालमुत्क्षिपाम्यहं
 उद्धृतंतुसदस्येनप्रक्षिप्तंपाणिनास्वयम् ४२
 तावदन्यत्स्थितंतत्रपुनरेवसमुद्धृतम्
 एवंद्वितीयंतृतीयंविंशतिस्त्रिंशदप्यहो ४३
 पंचाशच्चशतंचैवसहस्रमयुतंतथा
 एवंनांतःकपालानांप्राप्यतेद्विजसत्तमैः ४४
 नत्वाकपर्दिनंदेवंशरणंसमुपागताः
 पुष्करारण्यमासाद्यजप्यैश्चवैदिकैर्भृशम् ४५
 तुष्टुवुःसहिताःसर्वेतावत्तुष्टोहरःस्वयम्
 ततःसदर्शनंप्रादाद्द्विजानांभक्तितःशिवः ४६
 उवाचतांस्ततोदेवोभक्तिनम्रान्द्विजोत्तमान्
 पुरोडाशस्यनिष्पत्तिःकपालंनविनाभवेत् ४७
 कुरुध्वंवचनंविप्राःभागःस्विष्टकृतोमम

एवंकृतेकृतंसर्वमदीयंशासनंभवेत् ४८
 तथेत्यूचुर्द्विजाशशंभुंकुर्मोवैतवशासनम्
 कपालपाणिराहेशोभगवंतंपितामहम् ४९
 वरंवरयभोब्रह्मन्हृदियत्तेप्रियंस्थितम्
 सर्वतवप्रदास्यामिअदेयंनास्तिमेप्रभो ५०
 ब्रह्मोवाच
 नतेवरंग्रहीष्यामिदीक्षितोहंसदःस्थितः
 सर्वकामप्रदश्चाहंयोमांप्रार्थयतेत्वह ५१
 एवंवदंतंवरदंक्रतौतस्मिन्पितामहम्
 तथेतिचोक्त्वारुद्रःसवरमस्मादयाचत ५२
 ततोमन्वंतरेतीतेपुनरेवप्रभुःस्वयम्
 ब्रह्मोत्तरंकृतंस्थानंस्वयंदेवेनशंभुना ५३
 चतुर्ष्वपिहिवेदेषुपरिनिष्ठांगतोहियः
 तस्मिन्कालेतदादेवोनगरस्यावलोकने ५४
 संभाषणेद्विजानांतुकौतुकेनसदोगतः
 तेनैवोन्मत्तवेषेणहुतशेषेमहेश्वरः ५५
 प्रविष्टोब्रह्मणःसद्यदृष्टोदेवैर्द्विजोत्तमैः
 प्रहसन्तिचकेप्येनंकेचिन्निर्भर्त्सयन्तिच ५६
 अपरेपांसुभिःसिञ्चन्त्युन्मत्तंतंतथाद्विजाः
 लोष्टैश्चलगुडैश्चान्येशुष्मिणोबलगर्विताः ५७
 प्रहरन्तिस्मोपहासंकुर्वाणाहस्तसंविदम्
 ततोऽन्येवटवस्तत्रजटास्वागृह्यचांतिकम् ५८
 पृच्छन्तिव्रतचर्यातांकेनैषातेनिदर्शिता
 अत्रवामास्त्रियःसंतितासामर्थेत्वमागतः ५९
 केनैषादर्शिताचर्यागुरुणापापदर्शिना
 येनचोन्मत्तवद्वाक्यंवदन्मध्येप्रधावसि ६०
 शिशनंमेब्रह्मणोरूपंभगंचापिजनार्दनः
 उप्यमानमिदंबीजंलोकःक्लिशनाति चान्यथा ६१
 मयायंजनितःपुत्रोजनितोनेनचाप्यहम्
 महादेवकृतेसृष्टिःसृष्टाभार्याहिमालये ६२

उमादत्तातुरुद्रस्यकस्यसातनयावद
 मूढायूनजानीथवदतांभगवांस्तुवः ६३
 ब्रह्मणानकृताचर्यादर्शितानैवविष्णुना
 गिरिशेनापिदेवेनब्रह्मवध्याकृतेनतु ६४
 कथंस्विद्गर्हसेदेवंवध्योस्माकंत्वमद्यवै
 एवतैर्हन्यमानस्तुब्राह्मणैस्तत्रशंकरः ६५
 स्मितंकृत्वाब्रवीत्सर्वान्ब्राह्मणानृपसत्तम
 किंमांनवित्थभोविप्राउन्मत्तनष्टचेतनम् ६६
 यूयंकारुणिकाःसर्वेमित्रभावेव्यवस्थिताः
 वदमानमिदंछद्मब्रह्मरूपधरंहरम् ६७
 माययातस्यदेवस्यमोहितास्तेद्विजोत्तमाः
 कपर्दिनंनिजघ्नुस्तेपाणिपादैश्चमुष्टिभिः ६८
 दंडैश्चापिचकीलैश्चउन्मत्तवेषधारिणम्
 पीडयमानस्ततस्तैस्तुद्विजैःकोपमथागमत् ६९
 ततोदेवेनतेशप्तायूनवेदविवर्जिताः
 ऊर्ध्वजटाःक्रतुभ्रष्टाःपरदारोपसेविनः ७०
 वेश्यायांतुरताद्यूतेपितृमातृविवर्जिताः
 नपुत्रःपैतृकंवित्तंविद्यांवापिगमिष्यति ७१
 सर्वेचमोहिताः संतुसर्वेद्रियविवर्जिताः
 रौद्रींभिक्षांसमश्नंतुपरपिंडोपजीविनः ७२
 आत्मानंवर्तयंतश्चनिर्ममाधर्मवर्जिताः
 कृपार्पितातुयैर्विप्रैरुन्मत्तेमयिसांप्रतम् ७३
 तेषांधनंचपुत्राश्चदासीदासमजाविकम्
 कुलोत्पन्नाश्चवैनार्योमयितुष्टेभवन्विह ७४
 एवंशापंवरंचैदत्वांतर्द्धानमीश्वरः
 गतोद्विजागतेदेवेमत्वातंशंकरंप्रभुम् ७५
 अन्विष्यंतोपियत्नेननचापश्यंततेयदा
 तदानियमसंपन्नाःपुष्करारण्यमागताः ७६
 स्नात्वाज्येष्ठसरोविप्राजेपुस्तेशतरुद्रियम्
 जाप्यावसानेदेवस्तानशीररगिराब्रवीत् ७७

अनृतं नमया प्रोक्तं स्वैरेष्वपि कुतः पुनः
 आगते निग्रहे क्षेमं भूयोपि करवाण्यहम् ७८
 शांतादांताद्विजायेतु भक्तिमंतो मयि स्थिराः
 न तेषां छिद्यते वेदो न धनं नापि संततिः ७९
 अग्निहोत्ररताये च भक्तिमंतो जनार्दने
 पूजयंति च ब्रह्माणंते जोराशिं दिवाकरम् ८०
 नाशुभं विद्यते तेषां येषां साम्ये स्थिता मतिः
 एतावदुक्त्वा वचनं तूष्णीं भूतस्तु सो भवत् ८१
 लब्ध्वा वरं स प्रसादं देवदेवान्महेश्वरात्
 आजग्मुः सहितास्सर्वे यत्र देवः पितामहः ८२
 विरिञ्चिं संहिता जाप्यैस्तोषयंतो ग्रतः स्थिताः
 तुष्टस्तान् ब्रवीद्ब्रह्मा मत्तोपि व्रियतां वरः ८३
 ब्रह्मणस्तेन वाक्येन हृष्टाः सर्वे द्विजोत्तमाः
 को वरो याच्यतां विप्राः परितुष्टे पितामहे ८४
 अग्निहोत्राणि वेदाश्च शास्त्राणि विविधानि च
 सांतानिकाश्च ये लोका वरदानाद्भवंतु नः ८५
 एवं प्रजल्पतां तत्र विप्राणां कोपमाविशत्
 केयूरं केतुप्रवरा वयं श्रेष्ठास्तथापरे ८६
 नेति नेति तथा विप्राद्विजांस्तांस्तत्र संस्थितान्
 ब्रह्मोवाचाभिसंप्रेक्ष्य ब्राह्मणान् क्रोधपूरितान् ८७
 यस्माद्दूयं त्रिभिर्भागैः सभायां बाह्यतः स्थिताः
 तस्मादामूलिको गुल्मो ह्येको भवतु वो द्विजाः ८८
 उदासीनाः स्थिता ये तु उदासीना भवंतु ते
 सायुधा बद्धनिस्त्रिंशो योद्धुकामा व्यवस्थिताः ८९
 कौशिकीति गणो नाम तृतीयो भवतु द्विजाः
 त्रिधा बद्धमिदं स्थानं सर्वयुष्मद्भविष्यति ९०
 बाह्यतो लोकशब्देन प्रोच्यमानाः प्रजास्त्वह
 अविज्ञेयमिदं स्थानं विष्णुः पालयिता ध्रुवम् ९१
 मया दत्तं चिरस्थायि अभंगं च भविष्यति
 एवमुक्त्वा तदा ब्रह्मा समाप्तिं तामवैक्षत ९२

ब्राह्मणाःसहितास्तेतुक्रोधामर्षसमन्विताः
 अतिथिंभोजयानाश्चवेदाभ्यासरतास्तुते ६३
 एतच्चपरमंक्षेत्रंपुष्करंब्रह्मसंज्ञितम्
 तत्रस्थायेद्विजाःशांतावसन्तिक्षेत्रवासिनः ६४
 नतेषांदुर्लभंकिंचिद्ब्रह्मलोकेभविष्यति
 कोकामुखेकुरुक्षेत्रेनैमिषेऋषिसंगमे ६५
 वाराणस्यांप्रभासेचतथाबदरिकाश्रमे
 गंगाद्वारेप्रयागेचगंगासागरसंगमे ६६
 रुद्रकोट्यांविरूपाक्षेमित्रस्यापितथावने
 तीर्थेष्वेतेषुसर्वेषुसिद्धिर्याद्वादशाब्दिका ६७
 प्राप्यतेमानवैर्लोकैषणमासाद्राजसत्तम
 पुष्करेतुनसंदेहोब्रह्मचर्यमनायदि ६८
 तीर्थानांपरमंतीर्थंक्षेत्राणामपिचोत्तमम्
 सदातुपूजितंपूज्यैर्भक्तियुक्तैःपितामहे ६९
 अतःपरंप्रवक्ष्यामिसावित्र्याब्रह्मणासह
 वादोयथानुभूतस्तुपरिहासकृतोमहान् १००
 सावित्रीगमनेसर्वाआगतादेवयोषितः
 भृगोःख्यात्यांसमुत्पन्नाविष्णुपत्नीयशस्विनी १०१
 आमन्त्रितासदालक्ष्मीस्तत्रायातात्वरान्विता
 मदिराचमहाभगायोगनिद्राविभूतिदा १०२
 श्रीःकमलालयाभूतिःकीर्तिःश्रद्धामनस्विनी
 पुष्टितुष्टिप्रदायातुदेव्याएताःसमागताः १०३
 सतीयादक्षतनयाउमेतिपार्वतीशुभा
 त्रैलोक्यसुंदरीदेवीस्त्रीणांसौभाग्यदायिनी १०४
 जयाचविजयाचैवमधुच्छंदामरावती
 सुप्रियाजनकांताचसावित्र्यामंदिरेशुभे १०५
 गौर्यासहसमायातास्सुवेषाभरणान्विताः
 पुलोमदुहिताचैवशक्राणीचसहाप्सराः १०६
 स्वाहाचापिस्वधायाताधूमोर्णाचवरानना
 यक्षीतुराक्षसीचैवगौरीचैवमहाधना १०७

मनोजवावायुपत्नीऋद्धिश्चधनदप्रिया
देवकन्यास्तथायातादानव्योदनुवल्लभाः १०८
सप्तर्षीणांमहापत्न्यऋषीणांचवरांगनाः
एवंभगिन्योदुहिताविद्याधरीगणास्तथा १०९
राक्षस्यःपितृकन्याश्चतथान्यालोकमातरः
वधूभिःसस्रुषाभिश्चसावित्रीगंतुमिच्छति ११०
अदित्याद्यास्तथासर्वादक्षकन्यास्समागताः
ताभिःपरिवृतासाध्वीब्रह्माणीकमलालया १११
काचिन्मोदकमादायकाचिच्छूर्पवरानना
फलपूरितमादायप्रयाताब्रह्मणोक्तिकम् ११२
आढकीःसहनिष्पावागृहीत्वान्यास्तथापरा
दाडिमानिविचित्राणिमातुलिगानिशोभना ११३
करीराणितथाचान्यागृहीत्वाकमलानिच
कौसुंभकंजीरकंचखर्जूरमपरातथा ११४
उत्तमान्यपरादायनालिकेराणिसर्वशः
द्राक्षयापूरितंकाचित्पात्रंशृंगाटकंतथा ११५
कर्पूराणिविचित्राणिजंबूकानिशुभानिच
अक्षोटांमलकान्गृह्यजंबीराणितथापरा ११६
बिल्वानिपरिपक्वानिचिपिटानिवरानना
कार्पासतूलिकाश्चान्यावस्त्रंकौसुंभकंतथा ११७
एवमाद्यानिचान्यानि कृत्वाशूर्पवराननाः
सावित्र्यासहिताःसर्वाःसंप्राप्ताःसहसाशुभाः ११८
सावित्रीमागतांदृष्ट्वाभीतस्तत्रपुरंदरः
अधोमुखःस्थितोब्रह्माकिमेषामांवदिष्यति ११९
त्रपान्वितौविष्णुरुद्रौसर्वेचान्येद्विजातयः
सभासदस्तथाभीतास्तथाचान्येदिवौकसः १२०
पुत्राःपौत्राभागिनेयामातुलाभ्रातरस्तथा
ऋभवोनामयेदेवादेवानामपिदेवताः १२१
वैलक्ष्येवस्थिताःसर्वेसावित्रीकिंवदिष्यति
ब्रह्मपार्श्वेस्थितातत्रकिंतुवैगोपकन्यका १२२

मौनीभूतातुशृणवानासर्वेषांवदतांगिरः
 अर्ध्वर्युणासमाहूतानागतावरवर्णिनी १२३
 शक्रेणान्याहताभीरादत्तासाविष्णुनास्वयम्
 अनुमोदिताचरुद्रेणपित्राऽदत्तास्वयंतथा १२४
 कथंसाभवितायज्ञेसमाप्तिंवाब्रजेत्कथम्
 एवंचिंतयतांतेषांप्रविष्टाकमलालया १२५
 वृतोब्रह्मासदस्यैस्तुऋत्विग्भिर्देवतैस्तथा
 हूयंतेचाग्नयस्तत्रब्राह्मणैर्वेदपारगैः १२६
 पत्नीशालास्थितागोपीसैणशृंगासमेखला
 क्षौमवस्त्रपरीधानाध्यायंतीपरमंपदम् १२७
 पतिव्रतापतिप्राणाप्राधान्येचनिवेशिता
 रूपान्विताविशालाक्षीतेजसाभास्करोपमा १२८
 द्योतयंतीसदस्तत्रसूर्यस्येवयथाप्रभा
 ज्वलमानंतथावह्निंश्रयंतेऋत्विजस्तथा १२९
 पशूनामिहगृह्णानाभागंस्वस्वचरोर्मुदा
 यज्ञभागार्थिनोदेवाविलंबाद्ब्रुवतेतदा १३०
 कालहीनंनकर्तव्यंकृतंनफलदंयतः
 वेदेष्वेवमधीकारोदृष्टःसर्वैर्मनीषिभिः १३१
 प्रावर्ग्येक्रियमाणेतुब्राह्मणैर्वेदपारगैः
 क्षीरद्वयेनसंयुक्तशृतेनाध्वर्युणातथा १३२
 उपहूतेनागतेनचाहूतेषुद्विजन्मसु
 क्रियमाणेतथाभक्ष्येदृष्ट्वादेवीरुषान्विता १३३
 उवाचदेवीब्रह्माणंसदोमध्येतुमौनिनम्
 किमेतद्युज्यतेदेवकर्तुमेतद्विचेष्टितम् १३४
 मांपरित्यज्ययत्कामात्कृतवानसिकिल्बिषम्
 नतुल्यापादरजसाममैषायाशिरःकृता १३५
 यद्वदंतिजनास्सर्वेसंगताःसदसिस्थिताः
 आज्ञामीश्वरभूतानांतांकुरुष्वयदीच्छसि १३६
 भवतारूपलोभेनकृतंलोकविगर्हितम्
 पुत्रेषुनकृतालज्जापौत्रेषुचनतेप्रभो १३७

कामकारकृतमन्यएतत्कर्मविगर्हितम्
 पितामहोसिदेवानामृषीणांप्रपितामहः १३८
 कथंनतेत्रपाजाताआत्मनःपश्यतस्तनुम्
 लोकमध्येकृतंहास्यमहंचापकृताप्रभो १३९
 यद्येषतेस्थिरोभावस्तिष्ठदेवनमोस्तुते
 अहंकथंसखीनांतुदर्शयिष्यामिवैमुखम् १४०
 भर्त्रामेविधृतापत्नीकथमेतदहंवदे
 ब्रह्मोवाच
 ऋत्विग्भिस्त्वरितश्चाहंदीक्षाकालादनंतरम् १४१
 पत्नींविनानहोमोत्रशीघ्रंपत्नीमिहानय
 शक्रेणैषासमानीतादत्तेयंममविष्णुना १४२
 गृहीताचमयासुभुक्षमस्वैतमयाकृतम्
 नचापराधंभूयोन्यंकरिष्येतवसुव्रते १४३
 पादयोःपतितस्तेहंक्षमस्वेहनमोस्तुते
 पुलस्त्यउवाच
 एवमुक्तातदाक्रुद्धाब्रह्माणंशमुमुद्यता १४४
 यदिमेस्तितपस्तप्तंगुरवोयदितोषिताः
 सर्वब्रह्मसमूहेषुस्थानेषुविविधेषुच १४५
 नैवतेब्राह्मणाःपूजांकरिष्यंतिकदाचन
 ऋतेतुकार्तिकीमेकांपूजांसांवत्सरींतव १४६
 करिष्यंतिद्वजाःसर्वेमर्त्यानान्यत्रभूतले
 एतद्ब्रह्माणमुक्त्वाहशतक्रतुमुपस्थितम् १४७
 भोभोःशक्रत्वयानीताआभीरीब्रह्मणोंतिकम्
 यस्मात्तेक्षुद्रकंकर्मतस्मात्त्वंलप्स्यसेफलम् १४८
 यदासंग्राममध्येत्वंस्थाताशक्रभविष्यसि
 तदात्वंशत्रुभिर्बद्धोनीतःपरमिकांदशाम् १४९
 अकिंचनोनष्टसत्वःशत्रूणांनगरेस्थितः
 पराभवंमहत्प्राप्यनचिरादेवमोक्षयसे १५०
 शक्रंशप्त्वातदादेवीविष्णुंवाक्यमथाब्रवीत्
 भृगुवाक्येनतेजन्मयदामर्त्येभविष्यति १५१

भार्यावियोगजन्दुःखंतदात्वंतत्रभोक्ष्यसे
 हतातेशत्रुणापत्नीपरेपारोमहोदधेः १५२
 नचत्वंज्ञास्यसेनीतांशोकोपहतचेतनः
 भ्रात्रासहपरंकष्टामापदंप्राप्यदुःखितः १५३
 यदायदुकुलेजातःकृष्णसंज्ञोभविष्यसि
 पशूनांदासतांप्राप्यचिरकालंभ्रमिष्यसि १५४
 तदाहरुद्रंकुपितायदादारुवनेस्थितः
 तदातत्रमृषयःक्रुद्धाःशापंदास्यंतिवैहर १५५
 भोभोःकापालिकक्षुद्रस्त्रीरस्माकंजिहीर्षसि
 तदेतद्वर्षितंतेद्यभूमौलिगंपतिष्यति १५६
 विहीनःपौरुषेणत्वंमुनिशापाच्चपीडितः
 गंगाद्वारेस्थितापत्नीसात्वामाश्वासयिष्यति १५७
 अग्नेत्वंसर्वभक्षोसिपूर्वपुत्रेणमेकृतः
 भृगुणाधर्मनित्येनकथंदग्धंदहाम्यहम् १५८
 जातवेदस्सरुद्रस्त्वारेतसाप्लावयिष्यति
 अमेध्येषुचतेजिह्वाअधिकंप्रज्वलिष्यति १५९
 ब्राह्मणानृत्विजःसर्वान्सावित्रीवैशशापह
 प्रतिग्रहार्थाग्निहोत्रोवृथाटव्याश्रयास्तथा १६०
 सदातीर्थानिक्षेत्राणिलोभादेवभजिष्यथ
 परान्नेषुसदातृप्ताअतृप्तास्स्वगृहेषुच १६१
 अयाज्ययाजनंकृत्वाकुत्सितस्यप्रतिग्रहम्
 वृथाधनार्जनंकृत्वाव्ययंचैवतथावृथा १६२
 प्रेतानांतेनप्रेतत्वंभविष्यतिनसंशयः
 एवंशक्रंतथाविष्णुरुद्रंवैपावकंतथा १६३
 ब्रह्माणंब्राह्मणांश्चैवसर्वास्तानाशपद्रुषा
 शापंदत्वातथातेषांनिष्क्रांतासदसस्तथा १६४
 ज्येष्ठंपुष्करमासाद्यतदासाचव्यवस्थिता
 लक्ष्मींप्राहसतींतांचशक्रभार्याविराननाम् १६५
 युवतीस्तास्तथोवाचनात्रस्थास्यामिसंसदि
 तत्रचाहंगमिष्यामियत्रश्रोष्येनचध्वनिम् १६६

ततस्ताः प्रमदाः सर्वाः प्रयाताः स्वनिकेतनम्
 सावित्रीकुपितातासामपिशापायचोद्यता १६७
 यस्मान्मांतुपरित्यज्यगतास्तादेवयोषितः
 तासामपितथाशापंप्रदास्येकुपिताभृशम् १६८
 नैकत्रवासोलक्ष्म्यास्तुभविष्यतिकदाचन
 क्षुद्रासाचलचित्ताचमूर्खेषुचवसिष्यति १६९
 म्लेच्छेषुपार्वतीयेषुकुत्सितेकुत्सितेतथा
 मूर्खेषुचावलिप्तेषुअभिशप्तेदुरात्मनि १७०
 एवंविधेनरेस्यात्तेवसतिः शापकारिता
 शापंदत्वाततस्तस्याइंद्राणीमशपत्ततदा १७१
 ब्रह्महत्यागृहीतेद्रेपत्यौतेदुःखभागिनि
 नहुषापहतेराज्येदृष्ट्वात्वांयाचयिष्यति १७२
 अहमिंद्रः कथंचैषानोपस्थास्यतिबालिशा
 सर्वान्देवान्हनिष्यामिनलप्स्येहंशचींयदि १७३
 नष्टात्वंचतदात्रस्तावाक्पतेर्दुःखितागृहे
 वसिष्यसेदुराचारेममशापेनगर्विते १७४
 देवभार्यासुसर्वासुतदाशापमयच्छत
 नचापत्यकृतांप्रीतिमेताः सर्वालभिष्यथ १७५
 दह्यमानादिवारात्रौवंध्याशब्देनदूषिताः
 गौर्य्यप्येवंतदाशप्तासावित्र्यावरवर्णिनी १७६
 रुदमानातुसादृष्टाविष्णुनाचप्रसादिता
 मारोदीस्त्वंविशालाक्षिह्यागच्छसदाशुभे १७७
 प्रविश्यचसभांदेहिमेखलांचौमवाससी
 गृहाणदीक्षांब्रह्माणिपादौचप्रणमामिते १७८
 एवमुक्ताऽब्रवीदेनंनकरोमिवचस्तव
 तत्रचाहंगमिष्यामियत्रश्रोष्येनवैध्वनिम् १७९
 एतावदुक्त्वासारुह्यतस्मात्स्थानद्विरौस्थिता
 विष्णुस्तदग्रतःस्थित्वाबध्वाचकरसंपुटं १८०
 तुष्टावप्रणतोभूत्वाभक्त्यापरमयास्थितः
 विष्णुरुवाच

सर्वगासर्वभूतेषुद्रष्टव्यासर्वतोद्भुता १८१
 सदसच्चैवयत्किंचिद्दृश्यंतन्नविनात्वया
 तथापियेषुस्थानेषुद्रष्टव्यासिद्धिमीप्सुभिः १८२
 स्मर्तव्याभूमिकामैर्वातत्प्रवक्ष्यामितेग्रतः
 सावित्रीपुष्करेनामतीर्थानांप्रवरेशुभे १८३
 वाराणस्यांविशालाक्षीनैमिषेलिगधारिणी
 प्रयागेललितादेवीकामुकागंधमादने १८४
 मानसेकुमुदानामविश्वकायातथांबरे
 गोमंतेगोमतीनाममंदरेकामचारिणी १८५
 मदोत्कटाचैत्ररथेजयंतीहस्तिनापुरे
 कान्यकुब्जेतथागौरीरंभामलयपर्वते १८६
 एकाम्रकेकीर्तिमतीविश्वाविश्वेश्वरीतथा
 कर्णिकेपुरुहस्तेतिकेदारेमार्गदायिका १८७
 नंदाहिमवतःपृष्ठेगोकर्णेभद्रकालिका
 स्थाण्वीश्वरेभवानीतुबिल्वकेबिल्वपत्रिका १८८
 श्रीशैलेमाधवीदेवीभद्राभद्रेश्वरीतथा
 जयावराहशैलेतुकमलाकमलालये १८९
 रुद्रकोट्यांतुरुद्राणीकालीकालंजरेतथा
 महालिगेतुकपिलाकर्कोटेमंगलेश्वरी १९०
 शालिग्रामेमहादेवीशिवलिगेजलप्रिया
 मायापुर्यांकुमारीतुसंतानेललितातथा १९१
 उत्पलाक्षीसहस्राक्षेहिरण्याक्षेमहोत्पला
 गयायामंगलानामविमलापुरुषोत्तमे १९२
 विपाशायाममोघाक्षीपाटलापुण्यवर्द्धने
 नारायणीसुपार्श्वेतुत्रिकूटेभद्रसुंदरी १९३
 विपुलेविपुलानामकल्याणीमलयाचले
 कोटवीकोटितीर्थेतुसुगंधामाधवीवने १९४
 कुब्जाम्रकेत्रिसंध्यातुगंगाद्वारेहरिप्रिया
 शिवकुंडेशिवानंदानंदिनीदेविकातटे १९५
 रुक्मिणीद्वारवत्यांतुराधावृंदावनेतथा

देवकीमथुरायांतुपातालेपरमेश्वरी १६६
 चित्रकूटेतथासीताविंध्येविंध्यनिवासिनी
 सह्याद्रावेकवीरातुहरिश्चंद्रेतुचंद्रिका १६७
 रमणारामतीर्थेतुयमुनायांमृगावती
 करवीरेमहालक्ष्मीरुमादेवीविनायके १६८
 अरोगावैद्यनाथेतुमहाकालेमहेश्वरी
 अभयापुष्पतीर्थेतुअमृताविंध्यकंदरे १६९
 मांडव्येमांडवीदेवीस्वाहामाहेश्वरेपुरे
 वेगलेतुप्रचंडाथचंडिकामरकंटके २००
 सोमेश्वरेवरारोहाप्रभासेपुष्करावती
 देवमातासरस्वत्यांपारापारेतटेस्थिता २०१
 महालयेमहापद्मापयोष्ण्यांपिंगलेश्वरी
 सिंहिकाकृतशौचेतुकार्तिकेयेतुशंकरी २०२
 उत्पलावर्तकेलोलासुभद्रासिंधुसंगमे
 उमासिद्धवनेलक्ष्मीरनंगाभरताश्रमे २०३
 जालंधरेविश्वमुखीताराकिष्किंधपर्वते
 देवदारुवनेपुष्टिर्मेधाकाश्मीरमंडले २०४
 भीमादेवीहिमाद्रौचतुष्टिर्वस्त्रेश्वरेतथा
 कपालमोचनेश्रद्धामाताकायावरोहणे २०५
 शंखोद्धारेध्वनिर्नामधृतिःपिंडारकेतथा
 कालातुचंद्रभागायामच्छोदेसिद्धिदायिनी २०६
 वेणायाममृतादेवीबदर्यामूर्वशीतथा
 औषधीचोत्तरकुरौकुशद्वीपेकुशोदका २०७
 मन्मथाहेमकूटेतुकुमुदेसत्यवादिनी
 अश्वत्थेवंदनीयातुनिधिवैश्रवणालये २०८
 गायत्रीवेदवदनेपार्वतीशिवसन्निधौ
 देवलोकेतथेंद्राणीब्रह्मास्येतुसरस्वती २०९
 सूर्यबिंबेप्रभानाममातृणांवैष्णवीतथा
 अरुंधतीसतीनांतुरामासुचतिलोत्तमा २१०
 चित्रेब्रह्मकलानामशक्तिःसर्वशरीरिणां

एतद्भक्त्यामयाप्रोक्तं नामाष्टशतमुत्तमं २११
 अष्टोत्तरंचतीर्थानां शतमेतदुदाहृतं
 योजपेच्छ्रुणुयाद्वापि सर्वपापैः प्रमुच्यते २१२
 येषु तीर्थेषु यः कृत्वा स्नानं पश्येन्नरोत्तमः
 सर्वपापविनिर्मुक्तः कल्पं ब्रह्मपुरे वसेत् २१३
 नामाष्टकशतं यस्तु श्रावयेद्ब्रह्मसन्निधौ
 पौर्णमास्याममायां वा बहुपुत्रो भवेन्नरः २१४
 गोदाने श्राद्धदाने वा अहन्यहनि वा पुनः
 देवार्चनविधौ शृण्वन्परं ब्रह्माधिगच्छति २१५
 एवं स्तुवंतं सावित्रीविष्णुं प्रोवाच सुव्रता
 सम्यक् स्तुता त्वया पुत्रत्वमजय्यो भविष्यसि २१६
 अवतारे सदारस्त्वं पितृमातृषु वल्लभः
 इह चागत्य यो मां तु स्तवेनानेन संस्तुयात् २१७
 सर्वपापविनिर्मुक्तः परं स्थानं गमिष्यति
 गच्छ यज्ञं विरिञ्चस्य समाप्तिं नय पुत्रक २१८
 कुरु क्षेत्रे प्रयागे च भविष्ये चान्नदायिनी
 समीपगा स्थिता भर्तुः करिष्ये तव भाषितम् २१९
 एवमुक्तो गतो विष्णुर्ब्रह्मणः सद उत्तम
 गतायामथ सा वित्र्यां गायत्री वाक्यमब्रवीत् २२०
 शृण्वंतु वाक्यमृषयो मदीयं भर्तृसन्निधौ
 यदिदं वचम्यहं तुष्टावरदानाय चोद्यता २२१
 ब्रह्माणं पूजयिष्यंति नरा भक्तिसमन्विताः
 तेषां वस्त्रं धनं धान्यं दाराः सौख्यं धनानि च २२२
 अविच्छिन्नं तथा सौख्यं गृहे वै पुत्रपौत्रकम्
 भुक्त्वा सौ सुचिरं कालमंते मोक्षं गमिष्यति २२३
 पुलस्त्य उवाच
 ब्रह्माणं प्रतिष्ठाप्य सर्वयज्ञैर्विधानतः
 यत्पुण्यफलमाप्नोति तदेकाग्रमनाः शृणु २२४
 सर्वयज्ञतपोदानतीर्थवेदेषु यत्फलम्
 तत्फलं कोटिगुणितं लभेत्तैतत्प्रतिष्ठया २२५

पौर्णमास्युपवासंतुकृत्वाभक्त्यानराधिप
 अनेनविधिनायस्तुविरिंचिंपूजयेन्नरः २२६
 प्रतिपदिमहाबाहोसयातिब्रह्मणःपदम्
 विरिंचिंवासुदेवंतुऋत्विग्भिश्चविशेषतः २२७
 कार्तिकेमासिदेवस्यरथयात्राप्रकीर्तिता
 यांकृत्वामानवाभक्त्यासंयातिब्रह्मलोकताम् २२८
 कार्तिकेमासिराजेंद्रपौर्णमास्यांचतुर्मुखम्
 मार्गेणब्रह्मणासार्द्धसावित्र्याचपरंतप २२९
 भ्रामयेन्नगरं सर्वनानावाद्यसमन्वितः
 स्त्रपयेद्भ्रमयित्वातुसलोकंनगरंनृप २३०
 ब्राह्मणान्भोजयित्वाग्रेशांडिलेयंप्रपूज्यच
 आरोपयेद्रथेदेवंपुण्यवादित्रनिःस्वनैः २३१
 रथाग्रेशांडिलीपुत्रंपूजयित्वाविधानतः
 ब्राह्मणान्वाचयित्वातुकृत्वापुण्याहमङ्गलम् २३२
 देवमारोपयित्वाचरथेकुर्यात्प्रजागरं
 नानाविधैःप्रेक्षणि कैर्ब्रह्मघौपैश्चपुष्कलैः २३३
 कृत्वाप्रजागरंदेवंप्रभातेब्राह्मणान्नृप
 भोजयित्वायथाशक्तिभक्ष्यभोज्यैरनेकशः २३४
 पूजयित्वाजनंधीरमंत्रेणविधिवन्नृप
 आज्येनतुमहाबाहोपयसापायसेनच २३५
 ब्राह्मणान्वाचयित्वातुस्वस्त्यातुविधिवन्नृप
 कृत्वापुण्याहशब्दंचतद्रथंभ्रामयेत्पुरे २३६
 विप्रैश्चतुर्वेदविद्धिर्भ्रामयेद्ब्रह्मणोरथम्
 बहवृचाथर्वणैर्वीरछंदोगाध्वर्युभिस्तथा २३७
 भ्रामयेद्देवदेवस्यसुरश्रेष्ठस्यतंत्रं
 प्रदक्षिणंपुरंसर्वमार्गेणसुसमेनतु २३८
 नवोढव्योरथोवीरशूद्रेणहितमिच्छता
 नचारोहेद्रथंप्राज्ञोमुक्त्वैकंभोजकंनृपः २३९
 ब्रह्मणोदक्षिणेपार्श्वेगायत्रींस्थापयेन्नृप
 भोजकंवामपार्श्वेतुपुरतःपङ्कजंन्येसेत् २४०

एवंतूर्यनिनादैस्तुशंखशब्दैश्चपुष्कलैः
 भ्रामयित्वारथंवीरपुरंसर्वप्रदक्षिणम् २४१
 स्वस्थानेस्थापयेद्देवंदत्वानीराजनंबुधः
 यएवंकुरुतेयात्रांयोवाभक्त्यापिपश्यति २४२
 रथंवाकर्षयेद्यस्तुसगच्छेद्ब्रह्मणःपदं
 कार्तिकेमास्यमावास्यांयश्चदीपप्रदीपनं २४३
 शालायांब्रह्मणःकुर्यात्सगच्छेत्परमंपदम्
 गंधपुष्पैर्नवैर्वस्त्रैरात्मानंपूजयेत्तुयः २४४
 तस्यांप्रतिपदायांतुसगच्छेद्ब्रह्मणःपदम्
 महापुण्यातिथिरियंबलिराज्यप्रवर्तिनी २४५
 ब्रह्मणःसुप्रियानित्यंबालेयीपरिकीर्तिता
 ब्रह्माणंपूजयेद्योऽस्यामात्मानंचविशेषतः २४६
 सयातिपरमंस्थानंविष्णोरमिततेजसः
 चैत्रेमासिमहाबाहोपुण्याप्रतिपदांवरा २४७
 तस्यांयःश्वपचंस्पृष्ट्वास्नानंकुर्यान्नरोत्तमः
 नतस्यदुरितंकिंचिन्नाधयोव्याधयोनृप २४८
 भवंतिकुरुशार्दूलतस्मात्स्नानंसमाचरेत्
 दिव्यंनीराजनंतद्धिसर्वरोगविनाशनं २४९
 गोमहिष्यादियत्किंचित्तत्सर्वकर्षयेन्नृप
 तेनवस्त्रादिभिःसर्वैस्तोरणंबाह्यतोऽन्यसेत् २५०
 ब्राह्मणानांतथाभोज्यंकुर्यात्कुरुकुलोद्बह
 तिस्रोह्येताःपुराप्रोक्तास्तिथयःकुरुनंदन २५१
 कार्तिकाश्वयुजेमासिचैत्रेमासितथानृप
 स्नानंदानंशतगुणंकार्तिकेयातिथिर्नृप २५२
 बलिराज्ञस्तुशुभदापशूनांहितकारिणी
 गायत्र्युवाच
 यदुक्तंतुतयावाक्यंसावित्र्याकमलोद्भवं २५३
 नतुतेब्राह्मणाःपूजांकरिष्यंतिकदाचन
 मदीयंतुवचःश्रुत्वायेकरिष्यंतिचार्चनं २५४
 इहभुक्त्वातुभोगांस्तेपरत्रमोक्षभागिनः

एतांज्ञात्वापरांदृष्टिवरंतुष्टःप्रयच्छति २५५
 शक्राहंतेवरंदास्येसंग्रामेशत्रुनिग्रहे
 तदाब्रह्मामोचयितागत्वाशत्रुनिकेतनम् २५६
 स्वपुरंलप्स्यसेनष्टंशत्रुनाशात्परांमुदं
 अकंटकंमहद्राज्यत्रैलोक्येतेभविष्यति २५७
 मर्त्यलोकेयदाविष्णोअवतारंकरिष्यसि
 भ्रात्रासहपरंदुःखंस्वभार्याहरणादिजं २५८
 हत्वाशत्रुपुनर्भार्यालप्स्यसेसुरसन्निधौ
 गृहीत्वातांपुनाराज्यंकृत्वास्वर्गंगमिष्यसि २५९
 एकादशसहस्राणिवर्षाणांचपुनर्दिवं
 ख्यातिस्तेविपुलालोकेअनुरागंजनैस्सह २६०
 सांतानिकानामतेषांलोकास्थास्यंतिभाविताः
 त्वयातेतारितादेवरामरूपेणमानवाः २६१
 गायत्रीतुतदारुद्रंवरदाप्रत्यभाषत
 पतितेपिचतेलिगेपूजांकुर्वंति येनराः २६२
 तेपूताःपुण्यकर्माणःस्वर्गलोकस्यभागिनः
 नतांगतिंचाग्निहोत्रेनक्रतौहुतपावके २६३
 यांगतिंमनुजायांतितवलिगस्यपूजनात्
 गंगातीरेसदालिगंबिल्वपत्रेणयेतव २६४
 पूजयिष्यंतिसुप्रातारुद्रलोकस्यभागिनः
 प्राप्यापिशर्वभक्तत्वमग्नेत्वंभवपावनः २६५
 त्वयिप्रीतेसुराःसर्वेप्रीतावैनात्रसंशयः
 त्वन्मुखेनहविर्देवैःप्रीताःप्रीतेत्वयिध्रुवम् २६६
 भुंजतेनात्रसंदेहोवेदोक्तंवचनंयथा
 गायत्रीब्राह्मणांस्तांश्चसर्वाश्चैवाब्रवीदिदं २६७
 युष्माकंप्रीणनंकृत्वासर्वतीर्थेषुमानवाः
 पदंसर्वेगमिष्यंतिवैराजारख्यंनसंशयः २६८
 अन्नप्रकारान्विविधिन्दत्वादानान्यनेकशः
 श्राद्धेषुप्रीणनंकृत्वादेवदेवाभवंतिते २६९
 येचवैब्राह्मणश्रेष्ठास्तेषामास्येदिवौकसः

भुञ्जतेचहविःक्षिप्रंकव्यंचैवपितामहाः २७०
 यूयंहिधारणेशक्तास्त्रैलोक्यस्यनसंशयः
 प्राणायामेनचैकेनसर्वेपूताभविष्यथ २७१
 विशेषात्पुष्करेस्नात्वामांजप्त्वावेदमातरं
 प्रतिग्रहकृतान्दोषान्नप्राप्स्यथद्विजोत्तमाः २७२
 पुष्करेचान्नदानेनप्रीताःस्युःसर्वदेवताः
 एकस्मिन्भोजितेविप्रेकोट्याःफलमवाप्स्यते २७३
 ब्रह्महत्यादिपापानिदुष्कृतानिकृतानिच
 करिष्यन्तिनरास्सर्वेदत्वायुष्मत्करेधनम् २७४
 मदीयेनतुजाप्येनपूजनीयस्त्रिभिःकृतैः
 ब्रह्महत्यासमंपापंतत्क्षणादेवनश्यति २७५
 दशभिर्जन्मभिर्जातंशतेनचपुराकृतं
 त्रियुगेनसहस्रेणगायत्रीहंतिकिल्बिषं २७६
 एवंज्ञात्वासदापूताजाप्येतुममवैकृते
 भविष्यध्वंसंदेहोनात्रकार्याविचारणा २७७
 प्रणवेनत्रिमात्रेणसार्द्धंजप्त्वाविशेषतः
 पूताःसर्वेनसंदेहोजप्त्वामांशिरसासह २७८
 अष्टाक्षरास्थिताचाहंजगद्व्याप्तमयात्त्विदं
 माताहंसर्ववेदानांपदैःसर्वैरलंकृता २७९
 जप्त्वामांभक्तितःसिद्धिंयास्यन्तिद्विजसत्तमाः
 प्राधान्यंममजाप्येनसर्वेषांभविष्यति २८०
 गायत्रीसारमात्रोपिवरंविप्रःसुसंयतः
 नायंत्रितश्चतुर्वेदीसर्वाशीसर्वविक्रयी २८१
 यस्माद्विप्रेषुसावित्र्याशापोदत्तःसदस्यथ
 अत्रदत्तंहुतंचापिसर्वमक्षयकारकम् २८२
 दत्तोवरोमयातेनयुष्माकंद्विजसत्तमाः
 अग्निहोत्रपराविप्रास्त्रिकालंहोमदायिनः २८३
 स्वर्गंतेतुगमिष्यन्तिसैकविंशतिभिःकुलैः
 एवंशक्रस्यविष्णोश्चरुद्रस्यपावकस्यच २८४
 ब्रह्मणोब्राह्मणानांचगायत्रीवरमुत्तमम्

तस्मिन्वैपुष्करेदत्त्वाब्रह्मणःपार्श्वगाभवत् २८५
 चारणैस्तुतदारुयातंलक्ष्म्यावैशापकारणम्
 युवतीनांचसर्वासांशापान्ज्ञात्वापृथक्पृथक् २८६
 लक्ष्म्याश्चैववरंप्रादाद्वायत्रीब्रह्मणःप्रिया
 अकुत्सितान्सदासर्वान्कुर्वन्तीधनशोभना २८७
 शोभिष्यसेनसंदेहःसर्वेभ्यःप्रीतिदायिनी
 येत्वयावीक्षिताःपुत्रिसर्वेतेपुण्यभोजनाः २८८
 परित्यक्तास्त्वयायेतुसर्वेतेदुःखभागिनः
 तेषांजातिःकुलंशीलंधर्मश्चैववरानने २८९
 सभायांतेचशोभंतेदृश्यंतेचैवपार्थिवैः
 अर्थित्वंचैवतेषांतुकरिष्यंतिद्विजोत्तमाः २९०
 सौजन्यंतेषुकुर्वंति त्वंनोभ्रातापितागुरुः
 बांधवोपिनसंदेहोनजीवेयंत्वयाविना २९१
 त्वयिदृष्टेप्रसन्नामेदृष्टिर्भवतिशोभना
 मनःप्रसीदतेत्यर्थसत्यंसत्यंवदामिते २९२
 एवंविधानिवाक्यानि त्वद्दृष्ट्यायेनिरीक्षिताः
 सज्जनास्तेतुश्रोष्यंतिजनानांप्रीतिदायकाः २९३
 इंद्रत्वंनहुषःप्राप्यदृष्ट्वात्वांयाचयिष्यति
 त्वद्दृष्ट्यातुहतःपापोह्यगस्त्यवचनाद्रधुवम् २९४
 सर्पत्वंसमनुप्राप्यप्रार्थयिष्यतितंतुसः
 दर्पेणाहंविनष्टोस्मिशरणंमेमुनेभव २९५
 वाक्येनतेनतस्यासौनृपस्यभगवानृषिः
 कृत्वामनसिकारुण्यमिदंवाक्यंवदिष्यति २९६
 उत्पत्स्यतेकुलेराजात्वदीयेकुलनंदनः
 सर्परूपधरंदृष्ट्वासतेशापंहिभेत्स्यति २९७
 तदात्वंसर्पतांत्यक्त्वापुनःस्वर्गगमिष्यसि
 अश्वमेधकृतेनत्वंभर्त्रासहपुनर्दिवम् २९८
 प्राप्स्यसेवरदानेनमदीयेनसुलोचने
 पुलस्त्यउवाच
 देवपत्न्यस्तदासर्वास्तुष्टयापरिभाषिताः २९९

अपत्यैरपिहीनानानैवदुःखंभविष्यति
 गौरीचैवतुगायत्र्यातदासापिविबोधिता ३००
 बृंहितापरितोषेणवरान्दत्त्वामनस्विनी
 समाप्तिंतस्ययज्ञस्यकाञ्चन्तीब्रह्मणःप्रिया ३०१
 वरदांतांतथादृष्ट्वागायत्रीवेदमातरम्
 प्रणिपत्यतदारुद्रःस्तुतिमेतांचकारह ३०२
 रुद्रउवाच
 नमोस्तुतेवेदमातरष्टाक्षरविशोधिते
 गायत्रीदुर्गतरणीवाणीसप्तविधातथा ३०३
 सर्वाणिस्तुतिशास्त्राणिगाथाश्चनिखिलास्तथा
 अक्षराणिचसर्वाणिलक्षणानितथैवच ३०४
 भाष्यादिसर्वशास्त्राण्येचान्येनियमास्तथा
 अक्षराणिचसर्वाणित्वंतुदेविनमोस्तुते ३०५
 श्वेतात्वंश्वेतरूपासिशशांकेनसमानना
 बिभ्रतीविपुलौबाहूकदलीगर्भकोमलौ ३०६
 एणशृंगंकरेगृह्यपंकजंचसुनिर्मलम्
 वसानावसनेक्षौमेरक्तेनोत्तरवाससा ३०७
 शशिरश्मिप्रकाशेनहारेणोरसिराजिता
 दिव्यकुण्डलपूर्णाभ्यांकर्णाभ्यांसुविभूषिता ३०८
 चंद्रसापत्न्यभूतेनमुखेनत्वंविराजसे
 मकुटेनातिशुद्धेनकेशबंधेनशोभिता ३०९
 भुजंगाभोगसदृशौभुजौतेभूषणन्दिवः
 स्तनौतेरुचिरौदेविवर्तुलौसमचूचुकौ ३१०
 जघनेनातिशुभ्रेणत्रिवलीभंगदर्पिता
 सुमध्यवर्त्तिनीनाभिर्गंभीराशुभदर्शिनी ३११
 विस्तीर्णजघनादेवीसुश्रोणीचवरानने
 सुजातवृत्तोरुयुगासुजानुचरणातथा ३१२
 त्रैलोक्यधारिणीसात्वंभुविसत्योपयाचना
 भविष्यसिमहाभागेवरदावरवर्णिनी ३१३
 पुष्करेचकृतायात्रादृष्ट्वात्वांसंभविष्यति

ज्येष्ठेमासेपौर्णमास्यामग्र्यांपूजांचलप्स्यसे ३१४
येचवात्वत्प्रभावज्ञाःपूजयिष्यन्तिमानवाः
नतेषांदुर्लभंकिंचित्पुत्रतोधनतोपिवा ३१५
कांतारेषुनिमग्नानामटव्यांवामहार्णवे
दस्युभिर्वानिरुद्धानांत्वंगतिःपरमानृणाम् ३१६
त्वंसिद्धिःश्रीर्धृतिःकीर्तिर्हीर्विद्यासन्नतिर्मतिः
संध्यारात्रिःप्रभानिद्राकालरात्रिस्त्वमेवच ३१७
अंबाचकमलामातुर्ब्रह्माणीब्रह्मचारिणी
जननीसर्वदेवानांगायत्रीपरमांगना ३१८
जयाचविजयाचैवपुष्टिस्त्वंचक्षमादया
सावित्र्यवरजाचासिसदाचेष्टापितामहे ३१९
बहुरूपाविश्वरूपासुनेत्राब्रह्मचारिणी
सुरूपात्वंविशालाक्षीभक्तानांपरिरक्षिणी ३२०
नगरेषुचपुण्येषुआश्रमेषुवरानने
वासस्तवमहादेविवनेषूपवनेषुच ३२१
ब्रह्मस्थानेषुसर्वेषुब्रह्मणोवामतःस्थिता
दक्षिणेनतुसावित्रीमध्येब्रह्मापितामहः ३२२
अंतर्वेदीचयज्ञानामृत्विजांचापिदक्षिणा
सिद्धिस्त्वंहिनृपाणांचवेलासागरजामता ३२३
ब्रह्मचारिणियादीक्षाशोभाचपरमामता
ज्योतिषांचप्रभादेवीलक्ष्मीर्नारायणेस्थिता ३२४
क्षमासिद्धिर्मुनीनांचनक्षत्राणांचरोहिणी
राजद्वारेषुतीर्थेषुनदीनांसंगमेषुच ३२५
पूर्णमापूर्णचंद्रेचबुद्धिर्नीत्यांक्षमाधृतिः
उमादेवीचनारीणांश्रूयसेवरवर्णिनी ३२६
इंद्रस्यचारुदृष्टिस्त्वंसहस्रनयनोपगा
ऋषीणांधर्मबुद्धिस्त्वंदेवानांचपरायणा ३२७
कर्षकाणांचसीतात्वंभूतानांधरणीतथा
स्त्रीणामवैधव्यकरीधनधान्यप्रदासदा ३२८
व्याधिंमृत्युंभयंचैवपूजिताशमयिष्यसि

तथातुकार्तिकेमासिपौर्णमास्यांसुपूजिता ३२६
 सर्वकामप्रदादेवीभविष्यसिशुभप्रदे
 यश्चेदं पठतेस्तोत्रं शृणुयाद्वाप्यभीक्ष्णशः ३३०
 सर्वार्थसिद्धिं लभते नरो नास्त्यत्र संशयः
 गायत्र्युवाच
 भविष्यत्येवमेवं तु यत्त्वया पुत्रभाषितम् ३३१
 विष्णुना सहितः सर्वस्थानेष्वेव भविष्यसि
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे सावित्रीविवादगायत्रीवरप्रदानं
 नाम सप्तदशोऽध्यायः १७

अष्टादशोऽध्यायः

भीष्म उवाच
 अत्यद्भुतमिदं ब्रह्मन् श्रुतवानस्मितत्त्वतः
 अभिषेकं तु गायत्र्याः सदस्यत्र तथाकृतम् १
 विरोधं चैव सावित्र्याशापदानं तथाकृतम्
 विष्णुना च यथा देवी सर्वस्थानेषु कीर्तिता २
 गायत्री चापिरुद्रेण स्तुता च वरवर्णिनी
 तं श्रुत्वा प्रतिमात्मानं विस्तरेण पितामहम् ३
 प्रहृष्टानि च रोमाणि प्रशांतं च मनो मम
 श्रुत्वामे परमाप्रीतिः कौतूहलमथैव हि ४
 नारायणस्तु भगवान् कृत्वा तां परमां च वै
 ब्रह्मपत्न्याः स्तुतिं भक्त्या न्यस्य तां पर्वतोपरि ५
 उवाच वचनं विष्णुस्तुष्टिपुष्टिप्रदायकम्
 श्रीमति ह्रीमती चैव याच देवी श्वरी तथा ६
 एतदेव श्रुतं ब्रह्मं स्तववक्त्रा द्विनिःसृतम्
 उत्तरं तत्र यद्भूतं यच्च तस्मिन् स्थले कृतम् ७
 आनुपूर्व्या च तत्सर्वं भगवान् वक्तुमर्हति
 श्रुतेन मे देहशुद्धिर्भविष्यति न संशयः ८
 पुलस्त्य उवाच
 यजतः पुष्करेतस्य देवस्य परमेष्ठिनः

शृणुराजन्निदंचित्रं पूर्वमेव यथाकृतम् ६
 आदौ कृतयुगे तस्मिन् यजमाने पितामहे
 मरीचिरंगिराश्चैव पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः १०
 दक्षः प्रजापतिश्चैव नमस्कारं प्रचक्रिरे
 विद्योतमानाः पुरुषाः सर्वाभरणभूषिताः ११
 उपनृत्यन्ति देवेशं विष्णुमप्सरसांगणाः
 ततो गन्धर्वतूर्यैस्तु प्रतिनन्द्य विहायसि १२
 बहुभिः सह गन्धर्वैः प्रगायति चतुंबरुः
 महाश्रुतिश्चित्रसेन ऊर्णायुरनघस्तथा १३
 गोमायुस्सूर्यवर्चाश्च सोमवर्चाश्च कौरव
 युगपच्चतृणायुश्च नन्दिश्चित्ररथस्तथा १४
 त्रयोदशः शालिशिराः पर्जन्यश्च चतुर्दशः
 कलिपञ्चदशश्चात्र तारकश्चात्र षोडशः १५
 हाहाहूहूश्च गन्धर्वो हंसश्चैव महाद्युतिः
 इत्येते देवगन्धर्वा उपगायन्ति ते विभुम् १६
 तथैवाप्सरसो दिव्या उपनृत्यन्ति तं विभुं
 धातार्यमाचसवितावरुणो शोभगस्तथा १७
 इंद्रो विवस्वान्पूषा च त्वष्टा पर्जन्य एव च
 इत्येते द्वादशादित्या ज्वलन्तो दीप्ततेजसः १८
 चक्रुरस्मिन्सुरेशाश्च नमस्कारं पितामहे
 मृगव्याधश्च शर्वश्च निर्ऋतिश्च महायशाः १९
 अजैकपादहिर्बुध्न्यः पिनाकी चापराजितः
 भवो विश्वेश्वरश्चैव कपर्दी च विशांपते २०
 स्थाणुर्भगश्च भगवान् रुद्रास्तत्रावतस्थिरे
 अश्विनौ वसवश्चाष्टौ मरुतश्च महाबलाः २१
 विश्वे देवाश्च साध्याश्च तस्मै प्राञ्जलयः स्थिताः
 शेषाद्यास्तु महानागा वासुकिप्रमुखा हयः २२
 काश्यपः कंबलश्चापितक्षकश्च महाबलः
 एते नागामहात्मानस्तस्मै प्राञ्जलयः स्थिताः २३
 तार्क्ष्यश्चारिष्टनेमिश्च गरुडश्च महाबलः

वारुणिश्चैवारुणिश्चवैनतेयाव्यवस्थिताः २४
 नारायणश्चभगवान्स्वयमागत्यलोकवान्
 प्राहलोकगुरुंश्रीमान्सहसर्वैर्महर्षिभिः २५
 त्वयाततमिदंसर्वत्वयासृष्टंजगत्पते
 तस्माल्लोकेश्वरश्चासिपद्मयोनेनमोस्तुते २६
 यदत्रतेमयाकार्यकर्तव्यंचतदादिश
 एवंप्रोवाचभगवान्सार्धं देवर्षिभिः प्रभुः २७
 नमस्कृत्यसुरेशायब्रह्मणेऽव्यक्तजन्मने
 सचतत्रस्थितोब्रह्मातेजसाभासयन्दिशः २८
 श्रीवत्सलोमसंछन्नोहेमसूत्रेणराजता
 सुरर्षिप्रतिमःश्रीमान्स्वयंभूर्भूतभावनः २९
 शुचिरोमामहावक्त्राःसर्वतेजोमयः प्रभुः
 योगतिःपुण्यशीलानामगतिःपापकर्मणां ३०
 योगसिद्धामहात्मानोयंविदुर्लोकमुत्तमं
 यस्याष्टगुणमैश्वर्यंयमाहुर्देवसत्तमम् ३१
 यंप्राप्यशाश्वतंविप्रानियतामोक्षकांक्षिणः
 जन्मनोमरणाच्चैवमुच्यंतेयोगभाविताः ३२
 यदेतत्तपइत्याहुःसर्वाश्रमनिवासिनः
 सेवंसेवंयताहारादुश्चरं ब्रतमास्थिताः ३३
 योनंतइतिनागेषुप्रोच्यतेसर्वयोगिभिः
 सहस्रमूर्द्धारक्ताक्षःशेषादिभिरनुत्तमैः ३४
 योयज्ञइतिविप्रेन्द्रैरिज्यतेस्वर्गलिप्सुभिः
 नानास्थानगतिःश्रीमानेकःकविरनुत्तमः ३५
 यंदेवंवेत्तिवेत्तारंयज्ञभागप्रदायिनं
 वृषाग्निसूर्यचंद्राक्षंदेवमाकाशविग्रहं ३६
 तंप्रपद्यामहेदेवंभगवन्शरणार्थिनः
 शरण्यंशरणंदेवंसर्वदेवभवोद्भवं ३७
 ऋषीणांचैवस्रष्टारंलोकानांचसुरेश्वरं
 प्रियार्थंचैवदेवानांसर्वस्यजगतःस्थितौ ३८
 कव्यंपितृणामुचितंसुराणांहव्यमुत्तमं

येनप्रवर्तितंसर्वतंनतास्मस्सुरोत्तमं ३९
 त्रेताग्निनातुयजतादेवेनपरमेष्ठिना
 यथासृष्टिःकृतापूर्वयज्ञसृष्टिस्तथापुनः ४०
 तथाब्रह्माप्यनंतेनलोकानांस्थितिकारिणा
 अन्वास्यमानोभगवान्वृद्धोप्यथचबुद्धिमान् ४१
 यज्ञवाटमचिंत्यात्मागतस्तत्रपितामहः
 धनाढ्यैर्ऋत्विजैः पूर्णसदस्यैःपरिपालितम् ४२
 गृहीतचापेनतदाविष्णुनाप्रभविष्णुना
 दैत्यदानवराजानोराक्षसानांगणाःस्थिताः ४३
 आत्मानमात्मनाचैवचिंतयामासवैद्भुतं
 चिंतयित्वायथातत्त्वंयज्ञंयज्ञःसनातनः ४४
 वरणंतत्रभगवान्कारयामासऋत्विजाम्
 भृग्वाद्याऋत्विजश्चापियज्ञकर्मविचक्षणाः ४५
 चक्रुर्बहवृचमुख्यैश्चप्रोक्तंपुण्यंयदक्षरं
 शुश्रुवुस्तेमुनिश्रेष्ठाविततेतत्रकर्मणि ४६
 यज्ञविद्यावेदविद्यापदक्रमविदांतथा
 घोषेणपरमर्षीणांसाबभूवनिनादिना ४७
 यज्ञसंस्तरविद्धिश्चशिक्षाविद्धिस्तथाद्विजैः
 शब्दनिर्वचनार्थज्ञैः सर्वविद्याविशारदैः ४८
 मीमांसाहेतुवाक्यज्ञैः कृतानानाविधामुखे
 तत्रतत्रचराजेंद्रनियतान्संशितव्रतान् ४९
 जपहोमपरान्मुख्यान्ददृशुस्तत्रवैद्विजान्
 यज्ञभूमौस्थितस्तस्यांब्रह्मालोकपितामहः ५०
 सुरासुरगुरुःश्रीमान्सेव्यमानःसुरासुरैः
 उपासतेचतत्रैनंप्रजानांपतयः प्रभुं ५१
 दक्षोवसिष्ठःपुलहोमरीचिश्चद्विजोत्तमः
 अंगिराभृगुरत्रिश्चगौतमोनारदस्तथा ५२
 विद्यामानमंतरिक्षंवायुस्तेजोजलंमही
 शब्दःस्पर्शश्चरूपंचरसोगंधस्तथैव च ५३
 विकृतश्चविकारश्चयच्चान्यत्कारणमहत्

ऋग्यजुःसामाथर्वाख्यावेदाश्चत्वारएवच ५४
 शब्दःशिक्षानिरुक्तंचकल्पश्छंदःसमन्विताः
 आयुर्वेदधनुर्वेदौमीमांसागणितंतथा ५५
 हस्त्यश्वज्ञानसहिताइतिहाससमन्विताः
 एतैरंगैरुपांगैश्चवेदाःसर्वेविभूषिताः ५६
 उपासतेमहात्मानंसहोकारंपितामहं
 तपश्चक्रतवश्चैवसंकल्पःप्राणएवच ५७
 एतेचान्येचबहवःपितामहमुपस्थिताः
 अर्थोधर्मश्चकामश्चद्वेषोहर्षश्चसर्वदा ५८
 शुक्रोबृहस्पतिश्चैवसंवर्तोबुधएवच
 शनैश्चरश्चराहुश्चग्रहाःसर्वेतथैवच ५९
 मरुतोविश्वकर्माचपितरश्चापिभारत
 दिवाकरऽश्चसोमश्चब्रह्माणंपर्युपासते ६०
 गायत्रीदुर्गतरणीवाणीसप्तविधातथा
 अक्षराणिचसर्वाणिनक्षत्राणितथैवच ६१
 भाष्याणिसर्वशास्त्राणिदेहवंतिविशांपते
 क्षणालवामुहूर्ताश्चदिनंरात्रिस्तथैवच ६२
 अर्द्धमासाश्चमासाश्चक्रतवःसर्वएवच
 उपासतेमहात्मानंब्रह्माणंदैवतैः सह ६३
 अन्याश्चदेव्यःप्रवराहीःकीर्तिर्द्युतिरेवच
 प्रभाधृतिःक्षमाभूतिर्नीतिर्विद्यामतिस्तथा ६४
 श्रुतिःस्मृतिस्तथाक्षांतिःशांतिःपुष्टिस्ताथक्रिया
 सर्वाश्चाप्सरसोदिव्यानृत्यगीतविशारदाः ६५
 उपतिष्ठन्तिब्रह्माणंसर्वास्तादेवमातरः
 विप्रचित्तिःशिविःशंकुरयःशंकुस्तथैवच ६६
 वेगवान्केतुमानुग्रःसोग्रोव्यग्रोमहासुरः
 परिघःपुष्करश्चैवसांबोश्चपतिरेवच ६७
 प्रह्लादोथबलिकुंभःसंहादोगगनप्रियः
 अनुहादोहरिहरौवराहश्चकुशोरजः ६८
 योनिभक्षोवृषपर्वालिंगभक्षोथवैकुरुः

निःप्रभःसप्रभःश्रीमांस्तथैवचनिरूदरः ६६
 एकचक्रोमहाचक्रोद्विचक्रःकुलसंभवः
 शरभःशलभश्चैवक्रपथःक्रापथःक्रथः ७०
 बृहद्वांतिर्महाजिह्वःशंकुकर्णोमहाध्वनिः
 दीर्घजिह्वोर्कनयनोमृडकायोमृडप्रियः ७१
 वायुर्गारिष्ठोनमुचिशम्बरोविज्वरोविभुः
 विष्वक्सेनश्चंद्रहर्ताक्रोधवर्द्धनएवच ७२
 कालकःकलकांतश्चकुंडदःसमरप्रियः
 गरिष्ठश्चवरिष्ठश्चप्रलंबोनरकःपृथुः ७३
 इंद्रतापनवातापीकेतुमान्बलदर्पितः
 असिलोमासुलोमाचबाष्कलिप्रमदोमदः ७४
 सृगालवदनश्चैवकेशीचशरदस्तथा
 एकाक्षश्चैवराहुश्चवृत्रःक्रोधविमोक्षणः ७५
 एतेचान्येचबहवोदानवाबलवर्द्धनाः
 ब्रह्माणंपर्युपासंतवाक्यंचेदमथोचिरे ७६
 त्वयासृष्टाःस्मभगवंस्त्रैलोक्यंभवताहिनः
 दत्तंसुरवरश्रेष्ठदेवेभ्यश्चाधिकाःकृताः ७७
 भगवन्निहकिंकुर्मोयज्ञेतवपितामह
 यद्धितंतद्वदास्माकंसमर्थाःकार्यनिर्णये ७८
 किमेभिस्तेवराकैश्चअदितेर्गर्भसंभवैः
 दैवतैर्निहतैःसर्वैःपराभूतैश्चसर्वदा ७९
 पितामहोसिसर्वेषामस्माकंदैवतैःसह
 तवयज्ञसमाप्तौचपुनरस्मासुदैवतैः ८०
 श्रियंप्रतिविरोधश्चभविष्यतिनसंशयः
 इदानींप्रेक्षणंकुर्मःसहिताःसर्वदानवैः ८१
 पुलस्त्यउवाच
 सगर्वंतुवचस्तेषांश्रुत्वादेवोजनार्दनः
 शक्रेणसहितःशंभुमिदमाहमहायशाः ८२
 विघ्नंप्रकर्तुंवैरुद्रआयातादनुपुंगवाः
 ब्रह्मणामंत्रिताश्चेहविघ्नार्थंप्रयतंतिते ८३

अस्माभिस्तुक्ष्माकार्यायावद्यज्ञःसमाप्यते
 समाप्तेतुक्रतावस्मिन्युद्धंकार्यंदिवौकसां ८४
 यथानिर्दानवाभूमिस्तथाकार्यंत्वयाविभो
 जयार्थंचेहशक्रस्यभवताचमयासह ८५
 द्विजानांपरिवेष्टारोमरुतःपरिकल्पिताः
 दानवानांधनंयच्चगृहीत्वातद्यजामहे ८६
 अत्रागतेषुविप्रेषुदुःखितेषुजनेष्विह
 व्ययंतस्यकरिष्यामोदासभावेनिवेशिताः ८७
 वदंतमेवंतंविष्णंब्रह्मावचनमब्रवीत्
 एतेदनुसुताःक्रुद्धायुष्माकं कोपनेप्सिताः ८८
 भवताचक्ष्माकार्यारुद्रेणसहदैवतैः
 कृतेयुगावसानेतुसमाप्तिंचक्रतौगते ८९
 मयाचप्रेषितायूयमेतेचदनुपुंगवाः
 संधिर्वाविग्रहोवापिसर्वैःकार्यस्तदैवहि ९०
 पुलस्त्यउवाच
 पुनस्तान्दानवान्ब्रह्मावाक्यमाहस्वयंप्रभुः
 दानवैर्नविरोधोत्रयज्ञेममकथंचन ९१
 मैत्रभावस्थितायूयमस्मत्कार्येचनित्यशः
 दानवाऊचुः
 सर्वमेतत्करिष्यामःशासनंतेपितामह ९२
 अस्माकमनुजादेवाभयंतेषांनविद्यते
 पुलस्त्यउवाच
 एतच्छ्रुत्वातदातेषांपरितुष्टःपितामहः ९३
 मुहूर्तंतिष्ठतांतेषामृषिकोटिरुपागता
 श्रुत्वापैतामहंयज्ञंतेषांपूजांतुकेशवः ९४
 आसनानिददौतेषांतदादेवःपिनाकधृत्
 वसिष्ठोर्ध्वददौतेषांब्रह्मणापरिचोदितः ९५
 गामर्घ्यंचततोदत्वापृष्ठाकुशलमव्ययम्
 निवेशंपुष्करेदत्वास्थीयतामितिचाब्रवीत् ९६
 ततस्तेऋषयःसर्वेजटाजिनधरास्तथा

शोभयंतःसरःश्रेष्ठंगङ्गामिवदिवौकसः ६७
 मुंडाःकाषायिणश्चैकेदीर्घश्मश्रुधराःपरे
 विरलैर्दशनैःकेचिच्चिपिटान्नास्तथापरे ६८
 बृहत्तनूदराःकेपिकेकरान्नास्तथापरे
 दीर्घकर्णाविकर्णाश्चकर्णैश्चत्रुटितास्तथा ६९
 दीर्घफालाविफालाश्चस्नायुचर्मावगुंठिताः
 निर्गतंचोदरंतेषांमुनीनांभावितात्मनां १००
 दृष्ट्वातुपुष्करंतीर्थदीप्यमानंसमंततः
 तीर्थलोभान्नरव्याघ्रतस्यतीरेव्यवस्थिताः १०१
 वालखिल्यामहात्मानोह्यश्मकुट्टास्तथापरे
 दंतोलूखलिनश्चान्येसंप्रक्षालास्तथापरे १०२
 वायुभक्षजलाहाराःपर्णाहारास्तथापरे
 नानानियमयुक्ताश्चतथास्थंडिलशायिनः १०३
 सरस्यस्मिन्मुखंदृष्ट्वासुरूपास्याःक्षणादभुः
 किमेतदित्तिचिंत्याथनिरीक्ष्यचपरस्परम् १०४
 अस्मिंस्तीर्थेदर्शनेनमुखस्येहसुरूपता
 मुखदर्शनमित्येवनामकृत्वातुतापसाः १०५
 स्नातानियमयुक्ताश्चसुरूपास्तेतदाभवन्
 देवपुत्रोपमाजाताअनौपम्यगुणान्विताः १०६
 शोभमानानरश्रेष्ठस्थिताःसर्वेवनौकसः
 यज्ञोपवीतमात्रेणव्यभजंस्तीर्थमंजसा १०७
 जुह्वतश्चाग्निहोत्राणिचक्रुश्चविविधाःक्रियाः
 चिंतयंतोहिराजेंद्रतपसादग्धकिल्बिषाः १०८
 नयास्यामोपरंतीर्थज्येष्ठभावेत्विदंसरः
 ज्येष्ठपुष्करमित्येवनामचक्रुर्द्विजातयः १०९
 तत्रकुब्जान्बहून्दृष्ट्वास्थितांस्तीर्थसमीपतः
 बभूवुर्विस्मितास्तत्रजनायेचसमागताः ११०
 दत्वादानंद्विजातिभ्योभांडानिविविधानिच
 श्रुत्वासरस्वतींप्राचींस्नातुकामाद्विजागताः १११
 सरस्वतीतीर्थवरानानाद्विजगणैर्युता

बदरेगुदकाश्मर्यप्लक्षाश्वत्थविभीतकैः ११२
 पौलोमैश्चपलाशैश्चकरीरैः पीलुभिस्तथा
 सरस्वतीतीर्थरुहैर्धन्वनैः स्यन्दनैस्तथा ११३
 कपित्थैः करवीरैश्चबिल्वैराम्लातकैस्तथा
 अतिमुक्तकपंडैश्चपारिजातैश्चशोभिता ११४
 कदंबवनभूयिष्ठासर्वसत्वमनोरमा
 वाय्वंबुफलपर्णदैर्दंतोलूखलिकैरपि ११५
 तथाश्मकुट्टमुख्यैश्च वरिष्ठैर्मुनिभिर्वृता
 स्वाध्यायघोषसंघुष्टामृगयूथशताकुला ११६
 अहिंसैर्धर्मपरमैस्तथाचातीवशोभिता
 सुप्रभाकांचनारख्याचप्राचीनंदाविशालका ११७
 स्रोतोभिः पंचभिस्तत्रवर्ततेपुष्करेनदी
 पितामहस्यसदसिवर्त्तमानेमहीतले ११८
 विततेयज्ञवाटे तुस्वागतेषुद्विजादिषु
 पुण्याहघोषैर्विततैर्देवानांनियमैस्तथा ११९
 देवेषुचैवव्यग्रेषुतस्मिन्यज्ञविधौतथा
 तत्रचैवमहाराजदीक्षितेचपितामहे १२०
 यजतस्तस्यसत्रेणसर्वकामसमृद्धिना
 मनसाचिंतिताह्यर्थाधर्मार्थकुशलास्तथा १२१
 उपतिष्ठंतिराजेंद्रद्विजातींस्तत्रतत्रह
 जगुश्चदेवगंधर्वाननृतुश्चाप्सरोगणाः १२२
 वादित्राणिचदिव्यानिवादयामासुरंजसा
 तस्ययज्ञस्यसंपत्त्यातुतुषुदेर्वताअपि १२३
 विस्मयंपरमजग्मुः किमुमानुषयोनयः
 वर्तमानेतथायज्ञेषुष्करस्थेपितामहे १२४
 अब्रुवन्नृषयोभीष्मतदातुष्टास्सरस्वतीम्
 सुप्रभांनामराजेंद्रनाम्नाचैवसरस्वतीम् १२५
 तेदृष्ट्वामुनयः सर्वेवेगयुक्तांसरस्वतीम्
 पितामहंभासयंतींक्रतुंतेबहुमेनिरे १२६
 एवमेषासरिच्छ्रेष्ठापुष्करेषुसरस्वती

पितामहार्थसम्भूतातुष्ट्यर्थचमनीषिणाम् १२७
 पुण्यस्यपुण्यताकारिपंचस्रोतास्सरस्वती
 सुप्रभानामराजेन्द्रनाम्नाचैवसरस्वती १२८
 यत्रतेमुनयश्शान्तानानास्वाध्यायवादिनः
 तेसमागत्यऋषयस्सस्मरुर्वैसरस्वतीम् १२९
 साभिध्यातामहाभागाऋषिभिःसत्रयाजिभिः
 समास्थितादिशंपूर्वाभक्तिप्रीतामहानदी १३०
 प्राचीपूर्वावहानाम्नामुनिवंद्यासरस्वती
 इदमन्यन्महाराजशृणवाश्चर्यवरंभुवि १३१
 क्षतोमंकणकोविप्रःकुशाग्रेणेतिनःश्रुतम्
 क्षतात्किलकरेतस्यराजन्शाकरसोस्त्रवत् १३२
 सवैशाकरसंदृष्ट्वाहर्षाविष्टःप्रनृत्तवान्
 ततस्तस्मिन्प्रनृत्तेतुस्थावरंजंगमंचयत् १३३
 प्रानृत्यतजगत्सर्वतैजसातस्यमोहितम्
 शक्रादिभिस्सुरैराजऋषिभिश्चतपोधनैः १३४
 विज्ञप्तस्तत्रवैब्रह्मानायनृत्येत्तथाकुरु
 आदिष्टोब्रह्मणारुद्रऋषेरर्थेनराधिप १३५
 नायनृत्येद्यथाभीमतथात्वंवक्तुमर्हसि
 गत्वारुद्रोमुनिंदृष्ट्वाहर्षाविष्टमतीवहि १३६
 भोभोविप्रर्षभत्वंहिनृत्यसेकेनहेतुना
 नृत्यमानेनभवताजगत्सर्वचनृत्यति १३७
 तेनायंवारितःप्राहनृत्यन्वैमुनिसत्तमः
 मुनिरुवाच
 किंनपश्यसिमेदेवकराच्छाकरसोस्त्रवत् १३८
 तंतुदृष्ट्वाप्रनृत्तोहंहर्षेणमहतावृतः
 तंप्रहस्याब्रवीदेवोमुनिरागेणमोहितम् १३९
 अहंनविस्मयंविप्रगच्छामीहप्रपश्यमां
 एवमुक्तोमुनिश्चेष्टोमहादेवेनकौरव १४०
 ध्यायमानस्तदाकोयंप्रतिषिद्धोस्मियेनहि
 अंगुल्यग्रेणराजेन्द्रस्वांगुष्ठस्ताडितस्तथा १४१

ततोभस्मक्षताद्राजन्निर्गतं हिमपांडुरं
 तद्दृष्ट्वा ब्रीडितश्चासौ प्राह तत्पादयोः पतन् १४२
 नान्यद्देवादहं मन्येरुद्रात्परतरं महत्
 चराचरस्य जगतो गतिस्त्वमसि शूलधृत् १४३
 त्वया सृष्टमिदं सर्वं वदंतीह मनीषिणः
 त्वामेव सर्वं विशति पुनरेव युगक्षये १४४
 देवैरपि न शक्यस्त्वं परिज्ञातुं मया कुतः
 त्वयि सर्वे च दृश्यन्ते सुरा ब्रह्मादयोऽपि ये १४५
 सर्वस्त्वमसि देवानां कर्ता कारयिता च यः
 त्वत्प्रसादात् सुराः सर्वे भवंतीहा कुतो भयाः १४६
 एवं स्तुत्वामहादेव मृषिश्च प्रणतो ब्रवीत्
 भगवंस्त्वत्प्रसादेन तपो न क्षीयते त्विह १४७
 ततो देवः प्रीतमना स्तमृषिं पुनरब्रवीत्
 तपस्ते वर्द्धतां विप्रमत्प्रसादात् सहस्रधा १४८
 प्राचीमेवेह वत्स्यामि त्वया सार्द्धमहं सदा
 सरस्वतीमहापुण्याक्षेत्रे चास्मिन्विशेषतः १४९
 न तस्य दुर्लभं किंचिदिह लोके परत्र च
 सरस्वत्युत्तरे तीरे यस्त्यजेदात्मनस्तनुम् १५०
 प्राची तटे जाप्य परो न चेह म्रियते पुनः
 आप्लुतो वा जिमेधस्य फलमाप्स्यति पुष्कलं १५१
 नियमैश्चोपवासैश्च कर्षयन् देहमात्मनः
 जलाहरो वा युभक्षः पर्णहारश्च तापसः १५२
 तथा स्थंडिलशायी च ये चान्ये नियमाः पृथक्
 करोति यो द्विजश्रेष्ठो नियमांस्तान् व्रतानि च १५३
 स याति शुद्धदेहश्च ब्रह्मणः परमं पदं
 तस्मिंस्तीर्थे तु यैर्दत्तं तिलमात्रं तु कांचनं १५४
 मेरुदानसमं तत्स्यात्पुरा प्राह प्रजापतिः
 तस्मिंस्तीर्थे तु ये श्राद्धं करिष्यन्ति हिमानवाः १५५
 एकविंशकुलोपेताः स्वर्गं यास्यन्ति ते नराः
 पितॄणां च शुभं तीर्थं पिंडेनैकेन तर्पिताः १५६

ब्रह्मलोकंगमिष्यन्तिस्वपुत्रेणेहतारिताः
 भूयश्चान्ननचेच्छन्तिमोक्षमार्गव्रजन्ति १५७
 प्राचीनत्वंसरस्वत्यायथाभूतंशृणुष्वतत्
 सरस्वतीपुराप्रोक्तादेवैःसर्वैःसवासवैः १५८
 तटंत्वयाप्रयातव्यंप्रतीच्यालवणोदधेः
 वडवाग्निमिमंनीत्वासमुद्रेनिक्षिपस्वह १५९
 एवंकृतेसुराःसर्वेभवंतिभयवर्जिताः
 अन्यथावाडवाग्निस्तुदहतेस्वेनतेजसा १६०
 तस्माद्रक्षस्वविबुधानेतस्मादचिराद्भयात्
 मातेवभवसुश्रोणिसुराणामभयप्रदा १६१
 एवमुक्तातुसादेवीविष्णुनाप्रभविष्णुना
 आहनाहंस्वतंत्रास्मिपितामेव्रियतांस्वराट् १६२
 तदाज्ञाकारिणीनित्यंकुमारीहधृतव्रता
 पित्रादेशाद्विनानाहंपदमेकमपिक्वचित् १६३
 गच्छामितस्मात्कोप्यन्यउपायश्चिंत्यतामहो
 तदाशयंविदित्वाहुस्तेसमेत्यपितामहं १६४
 नान्येनशक्यतेनेतुंवडवाग्निःपितामह
 अट्टदोषाम्मुक्त्वैकांकुमारींतनयांतव १६५
 सरस्वतींसमानीयकृत्वांकेवरवर्णिनीं
 शिरस्याघ्रायसस्नेहमुवाचाथसरस्वतीम् १६६
 मांचदेविसुराःप्राहुःसत्वंब्रूहियशस्विनीम्
 नीत्वाविनिक्षिपेदेनंबाडवलवणांबुनि १६७
 पितुर्वाक्यंहितच्छ्रुत्वावियुक्ताकुररीयथा
 पित्रातदैवसाकन्यारुरुदेदीनमानसा १६८
 शोभतेतन्मुखंतस्याःशोकबाष्पाविलेक्षणं
 सितंविकसितंतद्वत्पद्मंतोयकणोक्षितम् १६९
 तत्तथाविधमालोक्यपितामहपुरस्सराः
 विबुधाःशोकभावस्यसर्वेवशमुपागताः १७०
 संस्तभ्यहृदयंतस्याःशोकसंतापितंतदा
 पितामहस्तामुवाचमारोदीर्नास्तितेभयम् १७१

मानलाभश्चभवितातवदेवानुभावतः
 नीत्वाक्षारोदमध्येतुक्षिपस्वज्वलनंसुते १७२
 एवमुक्तातुसाबालाबाष्पाकुलितलोचना
 प्रणम्यपद्मजन्मानंगच्छाम्युक्तवतीतुसा १७३
 माभैरुक्तापुनस्तैस्तुपित्राचापितथैवसा
 त्यक्त्वाभयंहृष्टमनाःप्रयातुंसमवस्थिता १७४
 तस्याःप्रयाणसमयेशंखदुंदुभिनिस्वनैः
 मंगलानांचनिर्घोषैर्जगदापूरितंशुभैः १७५
 सितांबरधराधन्यासितचंदनमंडिता
 शरदंबुजसच्छायतारहारविभूषिता १७६
 संपूर्णचंद्रवदनापद्मपत्रायतेक्षणा
 शुभांकीर्तिसुरेशस्यपूरयंतीदिशोदश १७७
 स्वतेजसातद्धृदयान्निःसृताभासयज्जगत्
 अनुव्रजन्तीतांगंगातयोक्तावरवर्णिनी १७८
 द्रक्ष्यामित्वांपुनरहंप्रयासिकुत्रमेसखि
 एवमुक्तातुसागंगाप्रोवाचमधुरांगिरम् १७९
 यदैवायास्यसिप्राचींदिशंमांपश्यसेशुभे
 विबुधैस्त्वंपरिवृतादर्शनंतवसंश्रये १८०
 उदङ्मुखीतदाभूत्वात्यजशोकंशुचिस्मिते
 अहंचोदङ्मुखीपुण्यात्वंतुप्राचीसरस्वति १८१
 तत्रक्रतुशतंपुण्यंस्नानदानेनसुव्रते
 श्राद्धदानेतथानित्यंपितृणांदत्तमक्षयम् १८२
 येकरिष्यंतिमनुजाविमुक्तास्तेऋणैस्त्रिभिः
 मोक्षमार्गं गमिष्यंतिविचारोनात्रविद्यते १८३
 तामुवाचततो गंगापुनर्दर्शनमस्तुते
 गच्छस्वमालयंभद्रेस्मर्तव्याहंत्वयानघे १८४
 यमुनापितथैवसागायत्रीचमनोरमा
 सावित्र्यासहिताःसर्वाःसखींसंप्रेषयंस्तथा १८५
 ततोविसृज्यतान्देवान्नदीभूत्वासरस्वती
 उत्तंकस्याश्रमपदउद्धृतासामनस्विनी १८६

अधस्तात्प्लक्षवृक्षस्यअवरोप्यचतांतनुम्
 अवतीर्णमहाभागादेवानांपश्यतांतदा १८७
 विष्णुरूपस्तरुःसोत्रसर्वदेवैस्तुवंदितः
 संसेव्यश्चद्विजैर्नित्यंफलहेतोर्महोदयः १८८
 अनेकशाखाविततश्चतुर्मुखइवापरः
 तत्कोटरकुटीकोटिप्रविष्टानांद्विजन्मनाम् १८९
 श्रूयंतेविविधावाचःसुराणारक्तचेतसाम्
 वनस्पतिरपुष्पोपिपुष्पितश्चोपलक्ष्यते १९०
 जातीचंपकवत्पुष्पैःशाखालग्नैःशुकैःशुभैः
 केतकीभिःसुरभिभिरशोभतसरिद्वरा १९१
 कोकिलाभिस्समालेवफेनकैःपुष्पितेवसा
 हरेणेवयथागंगाप्लक्षेणैवहिसातथा १९२
 तत्रांभस्थातदादेवंप्रोवाचाथजनार्दनम्
 समर्पयस्वतंवह्निंदेवादेशंकरोम्यहम् १९३
 एवमुक्तेनसातेनप्रत्युक्ताविष्णुनातदा
 नतेदाहभयंत्याज्यस्त्वयायंवहिराट्स्वयम् १९४
 पश्चिमंसागरंनेतुंवाडवज्वलनंशुभे
 एवंक्रमेणगच्छंत्यातदापंप्राप्स्यतेशुभे १९५
 ततस्तंशातकुंभस्थंकृत्वासौवडवानलं
 समर्पयतगोविंदःसरस्वत्यामहोदरे १९६
 सातंगृहीत्वासुश्रोणीप्रतीच्यभिमुखीययौ
 अंतर्द्धनिनसंप्राप्तापुष्करंसामहानदी १९७
 मर्यादापर्वतेतस्मिन्संभूताविमलासरित्
 पुष्करारण्यंविपुलंसुरसिद्धनिषेवितम् १९८
 पितामहेनयत्रासीद्यज्ञसत्रंनिषेवितम्
 सिध्यर्थमुनिमुख्यानामागतासौमहानदी १९९
 येषुतत्रकृतोहोमःकुंडेष्वासीद्विरिचिना
 तानिसर्वाणिसंप्लाव्यतोयेनाप्युद्गताहिसा २००
 तत्रक्षेत्रेमहापुण्यापुष्करेसातथोत्थिता
 तेनतत्पूरणंप्रोक्तंवायुनाजगदायुषा २०१

सापितत्क्षेत्रमासाद्यपुण्यंपुण्यमहानदी
 सरस्वतीस्थितादेवीमर्त्यानांपापनाशिनी २०२
 तत्रयेशुभकर्माणःपुष्करस्थांसरस्वतीम्
 पश्यंतितेनपश्यंतिसुघोरांतामधोगतिं २०३
 यःपुनस्तत्रभावेननरःस्नानंसमाचरेत्
 सब्रह्मलोकमासाद्यब्रह्मणासहमोदते २०४
 यस्तुदद्यात्तत्रदधिब्राह्मणायमनोरमम्
 सोप्यग्निलोकमासाद्यभुंक्तेभोगान्सुशोभनान् २०५
 वरंप्रावरणंयोपिभक्त्यादद्यादिद्वजातये
 सोपिसद्वस्त्रदानस्यफलंदशगुणंलभेत् २०६
 ज्येष्ठकुंडेनरःस्नात्वायःसंतर्पयतेपितृन्
 सतानुद्धरतेसर्वान्नरकादपिशुद्धधीः २०७
 क्षेत्रेपैतामहेपूतेपुण्यांप्राप्यसरस्वतीम्
 नरःकिंप्रार्थयेदन्यत्तीर्थंब्रह्मसुतोब्रवीत् २०८
 तस्मात्सर्वेषुतीर्थेषुस्नातःप्राप्नोतियत्फलम्
 तत्सर्वप्राप्नुयान्मर्त्योज्येष्ठकुंडेसकृत्प्लुतः २०९
 किमत्रबहुनोक्तेनक्षेत्रंतीर्थंगतिश्शुभा
 येनैतत्त्रितयंप्राप्तंप्राप्तातेनगतिःपरा २१०
 कालेक्षेत्रे तथातीर्थेस्नात्वाहुत्वापितत्रयः
 प्रयच्छतेद्विजायार्थंसोनंतंसुखमश्नुते २११
 कार्तिकेमासिशुक्लेचवैशाखेशशिभूषणे
 चंद्रसूर्योपरागेचकालेचकुरुजांगले २१२
 क्षेत्रेष्वेतेषुतीर्थानियान्युक्तानिमुनीश्वरैः
 तेषांपुण्यतमंतीर्थमिदमाहपितामहः २१३
 कुंडेतुमध्यमेस्नात्वाकार्तिक्यांयःपुमान्द्विजे
 प्रयच्छतेचापिद्रव्यंसोश्वमेधमवाप्नुयात् २१४
 एवंकनिष्ठकेप्यत्रकुंडेस्नात्वासमाधिना
 यःप्रयच्छतिविप्रायसुरूपामपिशालिकाम् २१५
 सप्रयातिनरःक्षिप्रमग्निलोकंमनोरमम्
 त्रिःसप्तकुलसंयुक्तोभुंक्तेतत्रमहाफलम् २१६

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गमनाय मतिः स्थिरा
 पुरुषेण तु कर्तव्या पुष्करावाप्तये शुभा २१७
 पुष्करारण्यमासाद्य प्राचीयत्र सरस्वती
 मतिः स्मृतिः शुभा प्रज्ञामेधा बुद्धिर्दया परा २१८
 सरस्वत्यास्तु पर्याया षडेते संप्रकीर्तिताः
 ततः प्रभृतियत्रासौ प्राचीभूता सरस्वती २१९
 तत्र स्थंतज्जलं येऽपि पश्यन्ति तटसंस्थिताः
 तेऽप्यश्वमेधस्य फलं लभन्ते नात्र संशयः २२०
 यो वतीर्य पुनस्तत्र कश्चित्स्नानं समाचरेत्
 नरः समाधियुक्तो वै ब्रह्मणो नुचरो भवेत् २२१
 शाकादिनापि हि पितृन् यस्तत्रार्चयते नरः
 सोऽप्येति विपुला भोगांस्तेषामेवानुभावतः २२२
 ये पुनर्विधिना तत्र श्राद्धं कुर्वन्ति मानवाः
 ते नयन्ति पितृन् स्वर्गं नरकादपि दुःखदात् २२३
 तृप्यन्ति पितरस्तस्य यस्तत्र कुशमिश्रितम्
 स्नात्वा प्रयच्छते तोयं पूतं तेषां तिलान्वितम् २२४
 सर्वेषामेव तीर्थानां मिदमेवाधिकं स्मृतम्
 आदितीर्थमिदं तस्मात्तीर्थानां भुवि विश्रुतम् २२५
 धर्मापवर्गयोः क्रीडानिधिभूतमवस्थितम्
 सरस्वत्या पुनश्चैव समेतं गुणवत्तरम् २२६
 धर्मार्थकाममोक्षाणां चतुर्णामपि दायकम्
 येऽप्यत्र मलनाशाय पुमांसो विविशुर्जलम् २२७
 गोप्रदानसमं तेषां सुखेनैव फलं भवेत्
 सुवर्णदानेन सममेव माहुर्मनीषिणः २२८
 तर्पणात्पिण्डदानाच्च नरकेष्वपि संस्थिताः
 स्वर्गं प्रयान्ति पितरस्तत्र पुत्रेण तारिताः २२९
 पुष्करेऽपि सरस्वत्यां येऽपि बन्ति जलं जनाः
 तेलभन्तेऽक्षयान् लोकान् ब्रह्मविश्वेश वंदितान् २३०
 स्वर्गनिश्रेणिका भूता पुष्करे च सरस्वती
 सा पुण्यवद्भिस्संप्राप्तुं पुंभिश्शक्या महानदी २३१

मुनिभर्धर्मतत्त्वज्ञैस्तत्रतत्रनिषेविता
 तस्मात्सर्वत्रसादेवीपवित्रासर्वतस्स्थिता २३२
 पुष्करेतुविशेषेणपूतात्पूततमाहिसा
 नदीसरस्वतीपुण्यासुलभाजगतिस्थिता २३३
 दुर्लभासाकुरुक्षेत्रेप्रभासेपुष्करेतथा
 तत्तीर्थसर्वतीर्थानांप्रवरंविहितंभुवि २३४
 धर्मार्थकाममोक्षाणांचतुर्णामपिसाधकम्
 प्राचींसरस्वतींप्राप्ययोन्यत्तीर्थंहिमार्गते २३५
 सकरस्थंसमुत्सृज्यह्यमृतंविषमिच्छति
 ज्येष्ठेज्येष्ठाप्रयागस्यमध्यमेमध्यमास्मृता २३६
 प्रदक्षिणंतोगच्छेत्कनीयांसंविचक्ष्णः
 त्रिष्वप्येतेषुस्नायीतकुर्याच्चापिप्रदक्षिणम् २३७
 प्रयच्छतिपितृभ्योयस्तोयंतेषांतिलान्वितम्
 तेपितुष्टाःपुनस्तस्यप्रयच्छंत्यमितंफलम् २३८
 यःस्नात्वाप्रयतो नित्यंततःपश्येत्पितामहम्
 अनुलोमविलोमाभ्यांतथाव्यस्तसमस्तयोः २३९
 स्नातव्यंपुष्करेनित्यंब्रह्मलोकमभीप्सिता
 त्रीणशृंगाणिशुभ्राणित्रीणिप्रस्त्रवणानिच २४०
 पुष्कराणिप्रसिद्धानिनविद्यस्तत्रकारणं
 कनीयांसंमध्यमंचतृतीयंज्येष्ठपुष्करं २४१
 शृंगशङ्खाभिधानानिशुभप्रस्त्रवणानिच
 धर्मार्थकाममोक्षाणांसंकल्पैरफलंनरः २४२
 यस्तत्रसंत्यजेद्देहंमोक्षंप्राप्नोत्यसंशयम्
 प्रयतःसंयतस्तस्यांस्नात्वादद्याद्विजेशुभाम् २४३
 गामेकांमंत्रपूतांचलोकानांप्रोतिमोक्षदान्
 किमत्रबहुनोक्तेनरात्रावपिहियोर्थिने २४४
 अर्थप्रयच्छतेस्नात्वासोनन्तंसुखमश्नुते
 तत्रदानंप्रशंसंतितिलानांमुनिसत्तमाः २४५
 कृष्णपक्षेचतुर्दश्यांस्नानंचविहितंसदा
 पिण्याकेनगुडेनापिपिंडंयोत्रप्रयच्छति २४६

पितृणांप्रयतोभूत्वापितृलोकंसयच्छति
 पुष्करारण्यमासाद्यपुनस्तस्मात्सरस्वती २४७
 अंतर्द्धानंगतागंतुंप्रवृत्तागपश्चिमामुखी
 नातिदूरेततस्तस्यपुष्करस्यसुशोभना २४८
 खर्जूरवनमासाद्यफलपुष्पोपशोभितं
 तत्रोषित्वापुनर्देवीवनेमुनिमनोरमे २४९
 सर्वर्तुकुसुमाकीर्णैसिद्धचारणसेविते
 नंदानामसरिच्छ्रेष्ठात्रिषुलोकेषुविश्रुता २५०
 मीननक्रभूषोपेताविमलोदकपूरिता
 सूतउवाच
 अथदेवव्रतःप्राहकिमन्यासासरिद्वरा २५१
 एतन्मेकौतुकं ब्रह्मन्नंदाशब्दासरस्वती
 यथाभूतायेनकृताकारणेनसरिद्वरा २५२
 एवमुक्तेपुलस्त्यःसभीष्मायैतत्पुरातनं
 आख्यातुमुपचक्रामनंदानामयतस्मृतं २५३
 क्षत्रव्रतधरोनित्यमासीद्राजाप्रभंजनः
 प्रवृत्तोसौमृगान्हंतुंवनेतस्मिन्महाबलः २५४
 सददर्शततस्तस्मिन्मृगींगुल्मांतरेस्थितां
 मार्गणेनसुतीक्ष्णेनतांविव्याधपुरोगतां २५५
 साविलोक्यदिशःसर्वास्तंदृष्ट्वाशरपाणिनं
 आहकितेकृतंमूढत्वयैतत्कर्मदुष्करं २५६
 स्तनंतावत्प्रयच्छामिसुतस्याधोमुखीस्थिता
 मांसलोभेनविद्धाहंतरसाह्यकुतोभया २५७
 पिबंतंगुप्तवत्संचगूढमैथुनमागतं
 एवंविधंमृगंराजन्नहन्यात्प्राङ्मयाश्रुतं २५८
 स्तनंतुतनयस्यास्यप्रयच्छंतीत्वयाहता
 बाणेनाशनिकल्पेननिर्दोषावनमागता २५९
 तस्मात्त्वमपिदुर्बुद्धेक्रव्यादत्वमवाप्स्यसि
 वनेस्मिन्कंटकाकीर्णैर्व्याघ्ररूपंत्वमाप्नुहि २६०
 शापप्रदानंश्रुत्वैवंसराजापुरतःस्थितः

प्रोवाचप्रांजलिर्भूत्वातामृगींव्यथितेन्द्रियः २६१
 स्तनंतुतनयस्येहप्रयच्छंतीनमेमता
 अज्ञानेनहताभद्रेप्रसीदसुसमाधिना २६२
 व्याघ्ररूपमहंत्यक्त्वाप्राप्स्यामिमानुषंकदा
 एवंविधस्यशापस्यविमोक्षंशंसमेमृगि २६३
 एवमुक्तेमृगीतस्यप्रोवाचवचनंशुभम्
 राजन्नब्दशतातैतुशापस्यागतयागवा २६४
 नंदयासहसंवादमासाद्यांतोभविष्यति
 मृग्योक्तेवचनेराजाव्याघ्रएवाभवत्तदा २६५
 नखदंष्ट्रायुधोपेतोव्याघ्ररूपोतिभीषणः
 तत्रासौभक्षयन्नास्तेमृगान्हत्वाचतुष्पदः २६६
 द्विपदानपितत्रस्थान्कालेनक्रमयोजितान्
 एवंतत्रवनेतस्यसंवत्सरशतंगतम् २६७
 आत्मानंनिंदमानस्यमृगमांसानिखादतः
 कदाहंमानुषंभावंगमिष्यामीदृशंपुनः २६८
 कुत्सितंनकरिष्यामिवियोनिकरणंमहत्
 कुर्वतामांसलोभेनमृगयांपरिधावता २६९
 आपदासहितंप्राप्तमानुषाणांभयावहम्
 दर्शनंदुःखदंमह्यंमृगाणांमानुषैःसह २७०
 पापेनपापतांनीतोह्यपापेऽपिसतांकुले
 उत्पन्नोविकृतिंनीतःपश्यकालस्यपर्ययम् २७१
 तस्मान्मेसुकृतंनस्तिहिंसाप्येकाविगर्हिता
 तयातुप्राप्यतेदुःखंनचमोक्षोभविष्यति २७२
 कथंमेभवितामोक्षःकथंसत्यामृगीभवेत्
 गतेवर्षशतेतस्यवसतस्तद्वनेतदा २७३
 आयातंगोकुलंकालेयवसोदककारणात्
 गोवाटवाटीसंस्थानंतत्तत्रसमवस्थितम् २७४
 वनोपकरणमंथानरवेणापूरितंचयत्
 क्षीबैर्गोपैःसमाकीर्णपादपैरपितद्वनम् २७५
 निशिवंशरवोपेतंगोपीनांचशुभप्रदम्

एवंतुवसतस्तस्यखर्जूरवनसंसदि २७६
 हृष्टातुष्टाचपुष्टाचनंदावैनामनामतः
 गोमंडलस्यसामुख्याहंसवर्णाघटस्रवा २७७
 दीर्घघोणाविभक्तांगीबंधुरांगीतनुत्वचा
 नीलकंठाशुभग्रीवाघंटालीमधुरस्वना २७८
 साचयूथस्यसर्वस्यपुरश्चरतिनिर्भया
 घासस्थानंचरेच्छन्नंगत्वैकाचयथासुखम् २७९
 यथेष्टकामासुरभीष्टन्नंचरतिवैतृणम्
 रोहितोनामतत्रान्यःपर्वतःसरितस्तटे २८०
 अनेककंदरदरीगुहासत्त्वनिषेवितः
 तस्यपूर्वोत्तरेभागेघोरेतृणसमाकुले २८१
 संकटेविषमेदुर्गेभैरवेलोमहर्षणे
 मृगसिंहसमाकीर्णैर्बहुश्वापदसेविते २८२
 वल्लीवृक्षादिगहनेशिवाशतनिनादिते
 दुर्गेस्मिन्वसतेरौद्रःकामरूपीभयंकरः २८३
 द्वीपीशोणितदिग्धांसोघोरदंष्ट्रानखायुधः
 नंदोनामसधर्मात्मासचगोपीहितेरतः २८४
 अच्छिन्नाग्रैस्तृणैर्दीर्घैर्गोधनंपरिरक्षति
 तस्ययूथपरिभ्रष्टासानंदातृणलिप्सया २८५
 चरंतीव्याघ्रपुरतःसाधेनुःप्रत्युपस्थिता
 अभ्यद्रवच्चतांद्वीपीतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रवीत् २८६
 त्वमद्यविहितोभक्षःस्वयंप्राप्तासिधेनुके
 द्वीपिनश्चवचःश्रुत्वानिष्ठुरंरोमहर्षणं २८७
 शुक्लरूपान्वितंबालंभद्रमिंदुसमप्रभम्
 वत्संस्मरतिसाधेनुःस्नेहाक्तागद्गदाक्षरम् २८८
 दह्यंतीपुत्रशोकेननंदासापुत्रवत्सला
 रुदंतीकरुणं चैवनिराशापुत्रदर्शने २८९
 द्वीपीदृष्ट्वातुतांधेनुंक्रंदमानांसुदुःखिताम्
 उवाचवचनंघोरंधेनुकेकिंप्ररुद्यते २९०
 दैवात्सुखोपपन्नासिभक्षस्त्वंमेयदृच्छया

रुदंत्यावाहसंत्यावातवात्तंजीवितंभवेत् २६१
 विहितंभुज्यतेलोकेस्वयंप्राप्तासिधेनुके
 मृत्युस्तेविहितोद्यैववृथाकिमनुशोचसि २६२
 पप्रच्छतांपुनर्द्वीपीकिमर्थरुदितंत्वया
 कौतुकंचात्रमेजातंमहन्मेकथयस्ववै २६३
 व्याघ्रस्यवचनंश्रुत्वानंदावाक्यमथाब्रवीत्
 क्षंतुमर्हसिमेनाथकामरूपिन्नमोस्तुते २६४
 त्वांसमासाद्यलोकस्यपरित्राणंनविद्यते
 जीवितार्थंनशोचामिप्राप्तव्यंमरणंमया २६५
 जातस्यहिध्रुवोमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच
 तस्मादपरिहार्येर्थेनशोचामिमृगाधिप २६६
 देवैरपियथासर्वैर्मर्त्तव्यमवशैर्ध्रुवम्
 तस्मात्तुनाहमेवैकाव्याघ्रशोचामिजीवितम् २६७
 किंतुस्नेहेनवैसाधोदुःखेनरुदितंमया
 अस्तिमेहदिसंतापस्तंचत्वंश्रोतुमर्हसि २६८
 प्रथमेवयसिप्राप्तेप्रसूताहंमृगाधिप
 इष्टःप्रथमजातश्चसुतस्तुममबालकः २६९
 क्षीरपायीचमेवत्सस्तृणंनद्यापिजिघ्रति
 सचगोपकुलेबद्धःक्षुधार्तोमामवेक्षते ३००
 तमहंचानुशोचामिकथंजीविष्यतेसुतः
 तस्येच्छामिस्तनंदातुंपुत्रस्नेहवशंगता ३०१
 पाययित्वास्तनंवत्समवलिह्यचमूर्द्धनि
 सखीनामर्पयित्वातुसंदिश्यचहिताहितम् ३०२
 पुनःप्रत्यागमिष्यामियथेष्टंभक्षयिष्यसि
 सनंदायावचःश्रुत्वामृगेंद्रःपुनरब्रवीत् ३०३
 किंतेपुत्रेणकर्त्तव्यंमरणंकिंनबुध्यसे
 त्रस्यंतिसर्वभूतानिप्रियंतेमांनिरीक्ष्यच ३०४
 त्वंपुनःकृपयाविष्टापुत्रपुत्रेतिभाषसे
 नपुत्रानतपोदानंनमातानपितागुरुः ३०५
 शक्नुवंतिपरित्रातुंनरंकालप्रपीडितम्

कथंत्वंगोकुलंगत्वागोपीजनसमाकुलम् ३०६
 वृषभैर्नादितंदिव्यंबालवत्सविभूषितम्
 भूषणंदेवलोकस्यस्वर्गतुल्यंनसंशयः ३०७
 नित्यंप्रमुदितंदिव्यंसर्वदेवप्रपूजितम्
 यत्पवित्रंपवित्राणांमंगलानांचमंगलम् ३०८
 यत्तीर्थंसर्वतीर्थानांधन्यानांधन्यमुत्तमम्
 समस्तगुणसंपन्नमीश्वरायतनंमहत् ३०९
 यत्ख्यातंसर्वतीर्थानांभूमिस्वर्गमनुत्तमम्
 गोपीमंथनशब्देनबालवत्सरवेणच ३१०
 गवांहंकारशब्देनअलक्ष्मीःप्रतिहन्यते
 यत्रवत्साश्चहंकारंकरुणंमातृकांक्षया ३११
 यद्गोपैःपालितंशूरैर्बाहुयुद्धकृतश्रमैः
 प्रगीतनृत्यसंलापनंदितास्फोटनादितम् ३१२
 इतस्ततःस्थितैर्वत्सैर्नर्द्यमानंसमंततः
 सरोवद्राजतेगोष्ठंचलद्भिरिवपंकजैः ३१३
 तंश्रीनिकेतनंसौम्यंहृष्टपुष्टजनाकुलम्
 गोलोकप्रतिमंदृष्ट्वाकथंप्रत्यागमिष्यसि ३१४
 पंचभूतानिमेभद्रेपिबंतुरुधिरंतव
 ननिर्विशणानिभूतानिवाङ्मात्रेणकरोम्यहम् ३१५
 नंदोवाच
 एवंप्रथमवत्सायामृगेंद्रशृणुमेवचः
 दृष्ट्वासखीःसुतंबालंगोपांश्चप्रतिपालकान् ३१६
 गोपीजनमुपामंत्रयजननींचविशेषतः
 शपथैरागमिष्यामिमन्यसेयदिमुंचमां ३१७
 यत्पापंब्रह्मवध्यायांमातृपितृवधेषुच
 तेनपापेनलिप्येहंयद्यहंनागमेपुनः ३१८
 यत्पापंलुब्धकानांतुम्लेच्छानांगरदायिनाम्
 तेनपापेनलिप्येहंयद्यहंनागमेपुनः ३१९
 गोषुविघ्नांश्चयेकुर्युःस्वपंतींताडयंतिच
 तेनपापेनलिप्येहंयद्यहंनागमेपुनः ३२०

सकृदत्वातुयः कन्यां द्वितीये दातुमिच्छति
 तस्य पापेन लिप्येहं यद्यहं नागमे पुनः ३२१
 यस्त्वनहं न्वलीवर्दान्विषमे वाहयेत्पुमान्
 कथायां कथ्यमानायां विघ्नं कारयते तु यः ३२२
 तेन पापेन लिप्येहं यद्यहं नागमे पुनः
 गृहे यस्यागतं मित्रं निराशं प्रतिगच्छति ३२३
 तस्य पापेन लिप्येहं यद्यहं नागमे पुनः
 इत्येतैः पातकैर्घोरैरागमिष्याम्यहं पुनः ३२४
 बुध्वासंप्रत्ययं द्वीपी पुनर्वचनमब्रवीत्
 व्याघ्र उवाच
 संजातः प्रत्ययोस्माकं शपथैर्धेनुके तव ३२५
 कदाचिन्मन्यसे गत्वामूर्खोऽयं वंचितो मया
 अत्रापिकेचिद्वक्ष्यंति शपथेनास्ति पातकम् ३२६
 कामिनीषु विवाहेषु गवां मुक्तौ तथैव च
 प्राणत्यागे समुत्पन्ने श्रद्धातव्यं न च त्वया ३२७
 लोके स्मिन्नास्तिकाः केचिन्मूर्खाः पण्डितमानिनः
 भ्रामयिष्यंति ते चित्तं चक्रारूढमिव क्षणात् ३२८
 कुतर्कहेतुवृत्तां तैरज्ञाना वृतचेतसः
 मोहयंति नराः क्षुद्रा आगमानविशारदाः ३२९
 अतथ्यान्यपि तथ्यानि दर्शयंत्यतिपेशलाः
 समे निम्नोन्नतानीव चित्रकर्मविदो जनाः ३३०
 प्रायः कृतार्थो लोकोऽयं मन्यते नोपकारिणम्
 वत्सः क्षीरक्षयं दृष्ट्वा परित्यजति मातरम् ३३१
 न तं पश्यामि लोके स्मिन्कृते प्रतिकरोति यः
 सर्वस्य हि कृतार्थस्य मतिरन्या प्रवर्तते ३३२
 ऋषिदेवासुरनरैः शपथाः कार्यसिद्धये
 कृताः परस्परं पूर्वतान्न मन्यामहे वयम् ३३३
 सत्येनापि शपेद्यस्तु देवाग्निगुरुसन्निधौ
 तस्य वैवस्वतो राजा धर्मस्यार्द्धं नि कृतं तति ३३४
 माते बुद्धिर्भवेदेवं शपथैरेष वंचितः

त्वयैवदर्शितंसर्वयथेष्टंकुरुसांप्रतं ३३५
 नन्दोवाच
 एवमेवमहासाधोकस्त्वावंचयितुंक्षमः
 आत्मैववंचितस्तेनयःपरंवंचयिष्यति ३३६
 द्वीप्युवाच
 धेनुकेपश्यगच्छत्वंपुत्रकंपुत्रवत्सले
 पाययित्वास्तनंवत्समवलिह्यचमूर्द्धनि ३३७
 मातरंभ्रातरंदृष्ट्वासखीस्वजनबांधवान्
 सत्यमेवाग्रतःकृत्वाशीघ्रमागमनंकुरु ३३८
 एवंसाशपथंकृत्वाधेनुर्वैसत्यवादिनी
 अनुज्ञातामृगेंद्रेणप्रयातापुत्रवत्सला ३३९
 अश्रुपूर्णमुखीदीनावेपमानासुदुःखिता
 हंभारवंप्रमुंचंतीपतिताशोकसागरे ३४०
 करीवचरणग्राहंगृहीतःसलिलाशये
 अशक्तास्वपरित्राणविलपंतीमुहुर्मुहुः ३४१
 सातत्रगोकुलंप्राप्ताहरिन्नद्यास्तटेस्थितम्
 श्रुत्वावत्संतुक्रोशंतंपर्यधावतसंमुखी ३४२
 उपसृप्यचतंबालंबाष्पपर्याकुलेक्षणम्
 संप्राप्यमातरंवत्सःशंकितःपरिपृच्छति ३४३
 नतेपश्याम्यहंस्वास्थ्यंधैर्यंनैवाद्यलक्षये
 उद्विग्नाचापितेदृष्टिर्भीताचातीवलक्ष्यसे ३४४
 नन्दोवाच
 पिबपुत्रस्तनंमेघकारणंयदिपृच्छसि
 अशक्ताहंतवाख्यातुंकुरुतृप्तिंयथेप्सिताम् ३४५
 अपश्चिमंतुतेपुत्रदुर्लभंमातृदर्शनम्
 एकाहमद्यमेपीत्वाप्रभातेकस्यपास्यसि ३४६
 त्वांत्यक्त्वापुत्रगंतव्यंशपथैरागताह्यहम्
 क्षुत्क्षामस्यचव्याघ्रस्यदातव्यमात्मजीवितम् ३४७
 नंदायाश्चवचःश्रुत्वावत्सोवचनमब्रवीत्
 वत्सउवाच

अहंतत्रगमिष्यामियत्रत्वंगंतुमिच्छसि ३४८
 श्लाघ्यंममापिमरणंत्वयासहनसंशयः
 एकाकिनापिमर्तव्यंमयार्तेनत्वयाविना ३४९
 यदिमांसंहितंमातर्वनेव्याघ्रोहनिष्यति
 यागतिर्मातृभक्तानांध्रुवंसामेभविष्यति ३५०
 तस्मादवश्यंयास्यामित्वयासहनसंशयः
 अथवातिष्ठमातस्त्वंशपथाःसंतुतेमम ३५१
 जनन्याचवियुक्तस्यजीवितेकिंप्रयोजनम्
 अनाथस्यवनेनित्यंकोमेनाथोभविष्यति ३५२
 नास्तिमातृसमोबन्धुर्बालानांक्षीरजीविनाम्
 नास्तिमातृसमोनाथोनास्तिमातृसमागतिः ३५३
 नास्तिमातृसमःस्नेहोनास्तिमातृसमंमुखम्
 नास्तिमातृसमोदेवइहलोकेपरत्रच ३५४
 एवंवैपरमोधर्मःप्रजापतिविनिर्मितः
 येतिष्ठंतिसदापुत्रास्तेयांतिपरमांगतिम् ३५५
 नंदोवाच
 ममैवविहितोमृत्युर्नत्वंपुत्रागमिष्यसि
 नचायमन्यजीवानांमृत्युःस्यादन्यमृत्युना ३५६
 अपश्चिममिमंपुत्रमातृसंदेशमुत्तमम्
 अत्रातिष्ठस्वमद्वाक्यात्ततः शुशूषणंपुनः ३५७
 जलेस्थलेचविचरन्प्रमादंतातमाकुरु
 प्रमादात्सर्वभूतानि विनश्यंतिनसंशयः ३५८
 नचलोभेनचर्तव्यंविषमस्थंतृणंक्वचित्
 लोभाद्विनाशःसर्वेषामिहलोकेपरत्रच ३५९
 समुद्रमटवींपुत्रविशंतिलोभमोहिताः
 लोभादकार्यमृत्युग्रंविद्वानपिसमाचरेत् ३६०
 लोभात्प्रमादाद्विस्त्रंभात्त्रिभिर्नाशोभवेन्नृणाम्
 तस्माल्लोभंनकुर्वीतनप्रमादंनविश्वसेत् ३६१
 आत्माहिसततंपुत्ररक्षितव्यःप्रयत्नः
 सर्वेभ्यःश्वापदेभ्यश्चम्लेच्छचोरादिसंकटात् ३६२

तिरश्चां पापयोनीनामेकत्रवसतामपि
 विपरीतानिचित्तानि विज्ञायतेन पुत्रक ३६३
 नखिनां च नदीनां च शृंगिणां शस्त्रधारिणाम्
 न विश्वासस्त्वया कार्यः स्त्रीणां प्रेष्यजनस्य च ३६४
 न विश्वसेद विश्वस्ते विश्वस्तेनाति विश्वसेत्
 विश्वासाद्भयमुत्पन्नमूलान्यपि निवृत्तति ३६५
 न विश्वसेत्स्वदेहेऽपि बलिष्ठे भीतचेतसि
 वक्ष्यंति गूढमत्यर्थं सुप्तं मत्तं प्रमादतः ३६६
 गन्धः सर्वत्र सततमाघ्रातव्यः प्रयत्नतः
 गावः पश्यंति गन्धेन राजानश्चारचक्षुषा ३६७
 नैकस्तिष्ठेद्वने घोरे धर्ममेकं च चिन्तयेत्
 न चोद्वेगस्त्वया कार्यः सर्वस्य मरणं ध्रुवं ३६८
 यथा हि पथिकः कश्चिच्छायामाश्रित्य तिष्ठति
 विश्रम्य च पुनर्याति तद्वद्भूतसमागमः ३६९
 पुत्रनित्यं जगत्सर्वतत्रैकः शोचसे कथं
 तावत्त्वं शोकमुत्सृज्य मद्वाक्यमनुपालय ३७०
 शिरस्याघ्राय तं पुत्रमवलिह्य च मूर्द्धनि
 शोकेन महता विष्टा बाष्पव्याकुललोचना ३७१
 विनिःश्वसंती नागीव दीर्घमुष्णं मुहुर्मुहुः
 पुत्रहीनं जगच्छून्यं प्रपश्यंतीव सा भवत् ३७२
 महापङ्कनिमग्नेव तिष्ठंती चावसीदती
 विलप्य नंदिनी पुत्रमुवाचेदं पुनर्वचः ३७३
 नास्ति पुत्रसमः स्नेहो नास्ति पुत्रसमं सुखं
 नास्ति पुत्रसमाप्रीतिर्नास्ति पुत्रसमागतिः ३७४
 अपुत्रस्य जगच्छून्यमपुत्रस्य गृहेऽसुखम्
 पुत्रेण लभते लोकमपुत्रो नरकं व्रजेत् ३७५
 लोको वदति वाक्यानि चन्दनं किल शीतलं
 पुत्रगात्रपरिष्वङ्गश्चन्दनादतिशीतलः ३७६
 इति पुत्रगुणानुक्त्वानिरीक्ष्य च पुनः पुनः
 स्वमातरं सखीर्गोपीस्त्वरमाणा च पृच्छति ३७७

यूथस्याग्रेचरंतीमामाससादमृगाधिपः
 मुक्ताहंतेनशपथैःपुनर्यास्यामितत्रवै ३७८
 सुतंचमातरंचैवसखीर्द्रष्टुंचगोकुलं
 आगतासत्यवाक्येनपुनर्यास्यामितत्रवै ३७९
 मातःक्षमस्वतत्सर्वदौःशील्यादिकृतंमम
 बालस्तवायंदौहित्रःकिमत्रान्यद्ब्रवीम्यहं ३८०
 विपुलेचंपकेमातर्भद्रेसुरभिमानिनि
 वसुधारेप्रियानंदेमहानंदेघटस्त्रवे ३८१
 अज्ञानाज्ज्ञानतोवापियदुक्तंकिंचिदप्रियं
 तत्क्षमध्वंमहाभागायच्चान्यच्चकृतंमया ३८२
 सर्वाःसर्वगुणोपेताःसर्वालोकस्यमातरः
 सर्वाःसर्वप्रदानित्यंरक्षध्वंममबालकं ३८३
 अनाथंविकलंदीनंरक्षध्वंममपुत्रकं
 मातृशोकाभिसंतप्तंभगिन्यःपालयिष्यथ ३८४
 यस्मादनाथमबलंपुत्रवत्पालयिष्यथ
 क्षमध्वंचमहाभागायास्यामिसत्यसंश्रयात् ३८५
 नचिंतामहतीकार्यासखीभिश्चःकथंचन
 प्रथमस्यास्यजातस्यस्थितंमरणमग्रतः ३८६
 श्रुत्वातुनंदावचनंमातासख्यश्चदुःखिताः
 विषादंपरमंजग्मुरिदमूचुश्चविस्मिताः ३८७
 अहोत्रमहदाश्चर्ययद्व्याघ्रवचनंत्वया
 प्रकर्तुमुद्यतंभीमनंदात्वंसत्यवादिनी ३८८
 शपथैःसत्यवाक्येनवंचयित्वामहाभयं
 नाशनीयंप्रयत्नेननगंतव्यंकथंचन ३८९
 नंदेनचैवगंतव्यमधर्मःक्रियतेत्वया
 यद्बालंस्वसुतंत्यक्त्वासत्यलोभेनगम्यते ३९०
 अत्रगाथापुराप्रोक्ताऋषिभिर्ब्रह्मवादिभिः
 प्राणत्यागेसमुत्पन्नेशपथैर्नास्तिपातकं ३९१
 उक्त्वानृतंभवेद्यत्रप्राणिनांप्राणरक्षणं
 अनृतंतत्रसत्यंस्यात्सत्यमप्यनृतंभवेत् ३९२

कामिनीषुविवाहेषुगवांमुक्तौतथैवच
 ब्राह्मणानांविपत्तौचशपथैर्नास्तिपातकं ३६३
 नंदोवाच
 परेषांप्राणरक्षार्थंवदाम्येवानृतंवचः
 नात्मार्यमुत्सहेवक्तुंजीवितार्थेकथंचन ३६४
 एकःसंश्लिष्यतेगर्भेमरणेभरणेतथा
 भुंक्तेचैकःसुखंदुःखमतःसत्यंवदाम्यहम् ३६५
 सत्येप्रतिष्ठितालोकाधर्मःसत्येप्रतिष्ठितः
 उदधिस्सत्यवाक्येनमर्यादांनविलंघते ३६६
 विष्णवेपृथिवींदत्वाबलिपातालमाश्रितः
 छद्मनापिबलिर्बद्धःसत्यवाक्यंनचात्यजत् ३६७
 प्रवर्धमानःशैलेंद्रःशतशृंगःसमुत्थितः
 सत्येनसंस्थितोविंध्यःप्रबन्धनातिवर्तते ३६८
 स्वर्गापवर्गनरकाःसत्यवाचिप्रतिष्ठिताः
 यस्तुलोपयतेवाचमशेषंतेनलोपितं ३६९
 योन्यथासंतमात्मानमन्यथाप्रतिपद्यते
 किंतेननकृतंपापंचोरेणात्मापहारिणा ४००
 यास्यामिनरकंघोरंविलोप्यात्मानमात्मना
 तस्यवैवस्वतोराजाधर्मस्यार्धंनिकृंतति ४०१
 अगाधेसलिलेशुद्धेसत्यतीर्थेक्षमाहदे
 स्नात्वापापविनिर्मुक्तःप्रयातिपरमांगतिं ४०२
 अश्वमेधसहस्रंचसत्यंचतुलयाधृतं
 अश्वमेधसहस्राद्धिसत्यमेवविशिष्यते ४०३
 सत्यंसाधुफलंश्रुतंचपरमंकलेशादिभिर्वर्जितं
 साधूनांनिकटंसतांकुलधनंसर्वाश्रमाणांफलं
 यस्मात्तंसमवाप्यगच्छतिदिवंसंत्यज्यतेसौकथं
 लोकैरत्रसमागमेप्रतिदिनंसत्यंवदध्वंध्रुवं ४०४
 सख्यऊचुः
 नंदेसात्वंनमस्कार्यासर्वैरपिसुरासुरैः
 यात्वंपरमसत्त्वेनप्राणांस्त्यजसिदुस्त्यजान् ४०५

ब्रूमः किंतत्रकल्याणियात्वं धर्मधुरंधरा
 त्यागेनानेननाप्राप्यत्रैलोक्येवस्तुकिंचन ४०६
 अवियोगंचपश्यामस्त्यागादस्मात्सुतेनहि
 नार्याः कल्याणचित्तायानापदः संतिकुत्रचित् ४०७
 दृष्ट्वा गोपीजनं सर्वपरिक्रम्यचगोकुलं
 नंदासंप्रस्थितादेवान् वृक्षांश्चापृच्छसापुनः ४०८
 क्षितिं वरुणमग्निं च वायुं चापि निशाकरं
 दशदिग्देवता वृक्षान्नक्षत्राणि ग्रहैः सह ४०९
 सर्वान्विज्ञापयामास प्रणिपत्य मुहुर्मुहुः
 ये संश्रितावने सिद्धाः सर्वाश्च वनदेवताः ४१०
 वने चरंतं च तृणं ते रक्षंतु सुतं मम
 चंपकाशोकपुन्नागास्सरलार्जुनकिंशुकाः ४११
 शृण्वंतु पादपाः सर्वे संदेशं मम विक्लवं
 वत्समेकाकिनंदीनं चरंतं विषमे वने ४१२
 रक्षध्वं वत्सकं बालं स्नेहात्पुत्रमिवौरसं
 मात्रापित्राविहीनं च अनाथं दीनमानसं ४१३
 विचरंतं मिमांभूमिं क्रंदमानं सुदुःखितं
 तस्येह क्रंदमानस्य मत्पुत्रस्य महावने ४१४
 महाशोकाभिभूतस्य क्षुत्पिपासातुरस्य च
 शून्यस्यैकाकिनः सर्वजगच्छून्यं प्रपश्यतः ४१५
 चरमाणस्य कर्तव्यं सानुक्रोशैस्तुरक्षणां
 संदिश्य नंदाप्रीत्यैवं पुत्रस्नेहवशंगता ४१६
 शोकाग्निना च सन्दीप्ता विच्छिन्ना पुत्रदर्शने
 वियुक्ता च क्रवाकी वलते वपतितातरोः ४१७
 अंधे वदृष्टिरहिता प्रस्वलंती पदे पदे
 अगच्छत्सापुनस्तत्र यत्रासौ पिशिताशनः ४१८
 आस्ते विस्फूर्जितमुखस्तीक्ष्णदंष्ट्रो भयावहः
 तावत्तस्याः सुतो वत्स ऊर्ध्वपुच्छोतिवेगवान् ४१९
 आगत्य मातुरग्रे सौमृगेंद्रस्याग्रतो भवत्
 आगतं तु सुतं दृष्ट्वा मृत्युं तमग्रतः स्थितं ४२०

व्याघ्रं दृष्ट्वा तु साधेनुरिदं वचनमब्रवीत्
 भो भो मृगेंद्रा गताहं सत्यधर्मव्रते स्थिता ४२१
 कुरु तृप्तिं यथा काममस्मन्मांसेन सांप्रतम्
 संतर्पय स्वभूतानि पिब त्वं शोणितं मम ४२२
 मृतायां तु मयित्वं भो भक्षयेमं तु बालकम्
 द्वीप्युवाच
 स्वागतं तव कल्याणि धेनुके सत्यवादिनी ४२३
 न हि सत्यवतां किंचिदशुभं भवति क्वचित्
 त्वयोक्तं धेनुके पूर्वं सत्यं प्रत्यागमे पुनः ४२४
 तेन मे कौतुकं प्राप्तं पाप्मागच्छेत्कथं पुनः
 तव सत्यपरीक्षार्थं प्रेषिता सिमया पुनः ४२५
 अन्यथामां समासाद्य जीवंतीयास्य सेकथम्
 यच्च नः कौतुकं जातं सत्यमन्वेषणं मम ४२६
 तस्मादनेन सत्येन मुक्ता सिचमया धुना
 भगिनी भवती मह्यं भागिनेयः सुतस्तव ४२७
 दत्तोपदेशस्य शुभे मम पापिष्ठकर्मणः
 सत्ये प्रतिष्ठिता लोका धर्मः सत्ये प्रतिष्ठितः ४२८
 सत्येन गौः क्षीरधारां प्रमुंचति हविः प्रियाम्
 सवैधन्यतमो गोपो यस्त्वत्क्षीरेण जीवति ४२९
 भूमिप्रदेशाधन्यास्ते स तृणावीरुधः शुभे
 ते धन्याश्च कृतार्थाश्च तैरेव सुकृतं कृतम् ४३०
 तैराप्तं जन्मनः सारं ये पिबन्ति पयस्तव
 मृगेंद्रः प्रत्ययंगत्वा विस्मयं परमंगतः ४३१
 प्रत्यादेशो यमस्माकं सत्यं देवैः प्रदर्शितः
 सत्यमिष्टंगवां दृष्ट्वा न मे वाञ्छास्ति जीवितुम् ४३२
 तत्करिष्याम्यहं कर्म येन मुच्येय किल्बिषात्
 मया जीव सहस्राणि भक्षितानि शतानि च ४३३
 गतिं कामिह गच्छामि दृष्ट्वा गोः सत्यमीदृशम्
 अहं पापो दुराचारो नृशंसो जीवघातकः ४३४
 कांस्तु लोकान्गमिष्यामि कृत्वा कर्म सुदारुणम्

गमिष्येपुण्यतीर्थानिकरिष्येपापशोधनम् ४३५
 पतिष्येगिरिमारुह्यप्रवेक्ष्येवाहुताशनम्
 धेनोद्यन्मयाकार्यतपःपापाद्विशुद्ध्ये ४३६
 तदादिशस्वसंक्षेपान्नकालोविस्तरस्यतु
 धेनुरुवाच
 तपःकृतेप्रशंसन्तित्रेतायांज्ञानमेवच ४३७
 द्वापरेयज्ञमित्याहुर्दानमेकंकलौयुगे
 सर्वेषामेवदानानामिदमेवैकमुत्तमम् ४३८
 अभयंसर्वभूतानांनास्तिदानमतःपरम्
 चराचराणांभूतानामभयंयःप्रयच्छति ४३९
 सचसर्वभयान्मुक्तःपरंब्रह्माधिगच्छति
 नास्त्यहिंसासमंदानंनास्त्यहिंसासमंतपः ४४०
 यथाहस्तिपदेष्वन्यत्पदंसर्वंप्रलीयते
 सर्वेधर्मास्तथाव्याघ्रप्रलीयन्तेह्यहिंसया ४४१
 योगवृक्षस्यछायायातापत्रयविनाशिनी
 धर्मज्ञानेचपुष्पाणिस्वर्गमोक्षौफलानिच ४४२
 दुःखत्रयाभितप्तस्यछायायोगतरोःस्मृता
 नबाध्यतेपुनर्दुःखैःप्राप्यनिर्वाणमुत्तमम् ४४३
 इत्येतत्परमंश्रेयःकीर्तितंतेसमासतः
 ज्ञातंचैवत्वयासर्वंकेवलंमांतुपृच्छसि ४४४
 द्वीप्युवाच
 अहंमृग्यापुराशप्तोव्याघ्ररूपेणसंस्थितः
 ततःप्राणिवधात्सर्वमशेषंममविस्मृतम् ४४५
 त्वत्संपर्कोपदेशाभ्यांसंजातंस्मरणंपुनः
 त्वंचाप्यनेनसत्येनगमिष्यसिपरांगतिं ४४६
 तदहंत्वांपुनःपृच्छेप्रश्नमेकंहृदिस्थितम्
 साग्रंवर्षशतंजातंचिंतयानस्यमेशुभे ४४७
 भवत्याभाग्ययोगेनकदाचित्स्वर्गशोभने
 कृतंधर्मस्यसंस्थानंसतांमार्गंप्रतिष्ठितम् ४४८
 किंतेभिधानंकल्याणिब्रूहिमेऽज्ञस्यसुव्रते

नंदोवाच

ममनंदेति संज्ञातुकृतानंदेन स्वामिना ४४९
सांप्रतं भक्षयामीति ह्यतिष्ठः केन हेतुना
नंदेति श्रुत्वा तन्नाममुक्तशपः प्रभंजनः ४५०
पुनर्नृपत्वमापन्नो बलरूपसमन्वितः
एतस्मिन्नंतरे धर्मस्तां ज्ञात्वा सत्यवादिनीम् ४५१
द्रष्टुं समागतस्तत्र प्राब्रवीच्च पयस्विनीम्
तव सत्यव्रताद्दृष्टो धर्मो हि महिचागतः ४५२
नंदे वृणीष्व भद्रं ते वरं वरतमं हि यत्
एवमुक्ता हि सा देवी नंदा तं प्रार्थयद्वरम् ४५३
तवानुभावात्स सुता गच्छामि पदमुत्तमम्
भवेदिदं शुभं तीर्थमुनीनां धर्मदायकम् ४५४
मन्नाम्ना च सरिदियं नंदानाम सरस्वती
वरप्रदानाद्देवेश तदेतत्प्रार्थितं मया ४५५

पुलस्त्य उवाच

सा तत्क्षणाद्गता देवी स्थानं सत्यवतां शुभम्
प्रभंजनोपितद्राज्यं संप्राप्तः प्रागुपार्जितम् ४५६
नंदा येन गता स्वर्गं नंद्रां पाप्य सरस्वतीम्
तेनाख्यया बुधैस्तस्याः प्रोक्तानं दासरस्वती ४५७
सरस्वती पुनस्तस्माद्भनात् खर्जूरसंज्ञितात्
दक्षिणेन पुनर्याता प्लावयंती धरातलम् ४५८
आगच्छन्नपियस्तस्यानाम गृह्णाति मानवः
जीवन्सुखं स आप्रोति मृतो भवति खेचरः ४५९
तत्र ये शुभकर्माणस्त्यजंति स्वां तनुं नराः
ते विद्याधरराजानो भवंति सुखिनो जनाः ४६०
नराणां स्वर्गनिःश्रेणी स्नानात्पानात्सरस्वती
तत्र स्नानं प्रकुर्वन्ति येष्टम्यां सुसमाहिताः ४६१
ते मृताः स्वर्गमासाद्य मोदंते सुमनोरमाः
सरस्वती सदा स्त्रीणां तत्र सौभाग्यदायिका ४६२
उपोषिता तृतीया यामपि सौभाग्यभाजना

तत्रतद्दर्शनेनापिमुच्यतेपापसंचयात् ४६३
 स्पृशंति येनराःकेचित्तेपिज्ञेयामुनीश्वराः
 रजतस्यप्रदानेनरूपवान्जायतेनरः ४६४
 पुण्यापुण्यजलोपेतानदीयंब्रह्मणःसुता
 नंदानामेतिविपुलाप्रवृत्तादक्षिणामुखी ४६५
 गत्वाततोनातिदूरंपुनर्यातापराङ्मुखी
 ततःप्रभृतिसादेवीप्रसभंप्रकटास्थिता ४६६
 तस्यास्तटेषुपुण्येषुतीर्थान्यायतनानिच
 संसेवितानिमुनिभिःसिद्धैश्चापिसमततः ४६७
 तेषुसर्वेषुभवतिधर्महेतुस्सरस्वती
 स्नानात्पानात्प्रदानाद्वाहिरण्यस्यमहानदी ४६८
 हाटकक्षितिगौरीणानंदातीर्थेमहोदयं
 दानंदत्तनरैःस्नातैर्जनयत्यक्षयंफलं ४६९
 धान्यप्रदानंप्रवदंतिशस्तंवसुप्रदानंचतथामुनीन्द्राः
 यैस्तेषुतीर्थेषुनरैःप्रदत्तंतद्धर्महेतुःप्रवरंप्रदिष्टम् ४७०
 प्रायोपवेशंप्रयतःप्रयत्नाद्यस्तत्रकुर्यात्प्रमदापुमान्वा
 तीर्थेषुसायुज्यमवाप्यसोऽयभुङ्क्तेफलंब्रह्मगृहेयथेष्टं ४७१
 तस्योपकंठेतुमृतास्तुयेवैकर्मक्षयात्स्थावरजंगमाश्च
 तैश्चापिसर्वैःसहसाप्रसह्यलभ्येतयज्ञस्यफलंदुरापम् ४७२
 ततस्तुसाधर्मफलप्रदाभवेज्जन्मादिदुःखार्दितचेतसानृणाम्
 सर्वात्मनापुण्यफलासरस्वतीसेव्याप्रयत्नात्पुरुषैर्महानदी ४७३
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेनंदाप्राचीमाहात्म्येष्टादशोऽध्यायः १८

एकोनविंशोऽध्यायः

भीष्मउवाच

पुष्करस्यचनंदायाःश्रुतंमाहात्म्यमुत्तमं
 ऋषिकोटिर्यदायातापुष्करेमुखदर्शनात् १
 सर्वैःसुरूपतालब्धासर्वमेतन्मयाश्रुतं
 यज्ञोपवीतैर्भक्तानियानितानिवदस्वमे २
 कथंतीर्थविभागस्तुकृतस्तैस्सुमहात्मभिः

आश्रमेयानितीर्थानिकृतान्यपिमहर्षिभिः ३
 पदन्यासःकृतःपूर्वविष्णुनायज्ञपर्वते
 नागैस्तत्रपंचतीर्थकृतैस्तुमहाविषैः ४
 पिंडप्रदानवापीचकेनपूर्वविनिर्मिता
 उदङ्मुखीभूमिगताकथंगंगासरस्वती ५
 ब्राह्मणैर्वेदविद्वद्भिःकथंयात्रात्रिषुष्करे
 कर्तव्यायत्फलंतस्याजायतेतद्वदस्वमे ६
 पुलस्त्यउवाच
 प्रश्नभारोमहानेषभवतापरिकल्पितः
 तदेकाग्रमनाभूत्वाशृणुतीर्थमहाफलं ७
 यस्यहस्तौचपादौचमनश्चैवसुसंयतं
 विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलमश्नुते ८
 प्रतिग्रहादुपावृत्तःसंतुष्टोयेनकेनचित्
 अहंकारनिवृत्तश्चसतीर्थफलमश्नुते ९
 अक्रोधनश्चराजेंद्रसत्यशीलोदृढव्रतः
 आत्मोपमश्चभूतेषुसतीर्थफलमश्नुते १०
 ऋषीणांपरमंगुह्यमिदंभरतसत्तम
 पूर्वयत्रमहाराजसत्रेपैतामहेतथा ११
 यतीनामुग्रतपसांयेषांकोटिःसमागता
 मुखदर्शनमाश्रित्यस्थितास्तेज्येष्ठपुष्करे १२
 सुरूपतांपरांलब्ध्वाप्रीतास्तेमुनिसत्तमाः
 हर्षेणमहताविष्टाब्रह्मदर्शनकांक्षिणः १३
 यज्ञोपवीतैस्तेभूमिमाप्यसर्वेचतुर्दिशं
 कृत्वातीर्थविभागंचस्थिताभक्तिपरायणाः १४
 आसन्नश्चततस्तेषांतदातुष्टःपितामहः
 कोटिकृत्वातदातेषांमानंदृष्ट्वामनीषिणां १५
 अद्यप्रभृतियुष्माकंधर्मवृद्धिर्भविष्यति
 इहागत्यनरोयोवैयदंगंप्रथमंजले १६
 प्लावविष्यतिरूपार्थरूपितातीर्थकारिता
 भविष्यतिनसंदेहोयोजनायतमंडले १७

अर्धयोजनविस्तारं दीर्घसार्धहियोजनम्
 एतत्प्रमाणं तीर्थस्य ऋषिकोटिप्रवर्तितम् १८
 गमनादेव राजेन्द्रपुष्करस्य त्वरिंदम
 राजसूयाश्वमेधाभ्यां फलमाप्नोति मानवः १९
 सरस्वतीमहापुण्याप्रविष्टा ज्येष्ठपुष्करे
 तत्र ब्रह्मादयो देवा ऋषयः सिद्धचारणाः २०
 अभिगच्छन्ति राजेन्द्रचैत्रशुक्लचतुर्दशीं
 तत्राभिषेकं कुर्वीत पितृदेवार्चने रतः २१
 गोमेधं च तदाप्नोति कुलं चैव समुद्धरेत्
 एवं तीर्थविभागस्तु कृतस्तैस्तु महर्षिभिः २२
 पितृन् देवांश्च सन्तर्प्य विष्णुलोके महीयते
 तत्र स्नात्वा भवेन्मर्त्यो विमलश्चन्द्रमायथा २३
 ब्रह्मलोकमवाप्नोति गतिं च परमां व्रजेत्
 नृलोके देवदेवस्य तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतम् २४
 पुष्करं नाम विख्यातं महापातकनाशनम्
 दशकोटिहस्त्राणि तीर्थानां वै महीपते २५
 सान्निध्यं पुष्करे येषां त्रिसन्ध्यं कुलनन्दन
 आदित्यावसवोरुद्रास्साध्याश्च समरुद्रणाः २६
 गन्धर्वाप्सरसश्चैव नित्यं सन्निहिता विभोः
 यत्र देवास्तपस्तप्त्वा दैत्या ब्रह्मर्षयस्तथा २७
 दिव्ययोगामहाराजपुण्येन महतान्विताः
 मनसाप्यभिकामस्य पुष्कराणि मनस्विनः २८
 पूयन्ते सर्वपापानि नाकपृष्ठे समोदते
 तस्मिंस्तीर्थे महाराज नित्यमेव पितामहः २९
 उवास परमप्रीतो देवदानवसम्मतः
 पुष्करेषु महाराज देवास्सर्षिपुरोगमाः ३०
 सिद्धिं च समनुप्राप्ताः पुण्येन महतान्विताः
 तत्राभिषेकं यः कुर्यात्पितृदेवार्चने रतः ३१
 अश्वमेधाद्दशगुणं प्रवदन्ति मनीषिणः
 अप्येकं भोजयेद्विप्रं पुष्करारण्यमाश्रितः ३२

अन्नेन तेन संप्रीता कोटिर्भवति पूजिता
 तेनासौ कर्मणा भीष्मप्रेत्य चेह च मोदते ३३
 शाकैर्मूलैः फलैर्वापियेन वा वर्त्तयेत्स्वयम्
 तद्वै दद्याद्ब्राह्मणाय श्रद्धावाननसूयकः ३४
 तेनैव प्राप्नुयात्प्राज्ञो हयमेधफलं नरः
 ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रो वाराजसत्तम ३५
 पैतामहं सरः पुण्यं पुष्करं नाम नामतः
 वैखानसानां सिद्धानां मुनीनां पुण्यदं हियत् ३६
 सरस्वती पुण्यतमा यस्माद्याता महार्णवम्
 आदिदेवो महायोगी यत्रास्ते मधुसूदनः ३७
 ख्यात आदिवरा हेति नाम्ना त्रिदश पूजितः
 हीनवर्णाश्च ये वर्णास्तीर्थे पैतामहे गताः ३८
 न वियोनिं ब्रजं त्येते स्नात्वा तीर्थे महात्मनः
 कार्तिक्यां च विशेषेण यो भिगच्छेत्तु पुष्करं ३९
 फलं तत्राक्षयं तस्य भवतीत्यनुशुश्रुम
 सायं प्रातः स्मरेद्यस्तु पुष्कराणि कृतांजलि ४०
 उपस्पृष्टं भवेत्तेन सर्वतीर्थे तु कौरव
 जन्मप्रभृतियत्पापं स्त्रियो वा पुरुषस्य वा ४१
 पुष्करे स्नानमात्रेण सर्वमेतत्प्रणश्यति
 यथासुराणां प्रवरः सर्वेषां तु पितामहः ४२
 तथैव पुष्करं तीर्थं तीर्थानामादिरुच्यते
 तद्दृष्ट्वा दशवर्षाणि पुष्करे नियतः शुचिः ४३
 क्रतून् सर्वानवाप्नोति ब्रह्मलोकं स गच्छति
 यस्तु वर्षशतं पूर्णमग्निहोत्रमुपासते ४४
 कार्तिकीं वा वसेदेकां पुष्करे सममेव तु
 पुष्करे दुष्करो होमः पुष्करे दुष्करं तपः ४५
 पुष्करे दुष्करं दानं वा सश्चैव सुदुष्करः
 ब्राह्मणो वेदविद्वांस्तु गत्वा वैज्येष्ठपुष्करं ४६
 स्नानाद्भवेन्मोक्षभागी श्राद्धेन पितृतारकः
 नाममात्रोऽपि यो विप्रो गत्वा संध्यामुपासते ४७

वर्षाणिद्वादशैवेहतेनसंध्याह्युपासिता
 भवेत्तुनात्रसंदेहःपुराप्रोक्तंस्वयंभुवा ४८
 सावित्रीकथितोदोषःकुलेतस्यनजायते
 यापत्नीददतेभर्तुःसंध्योपास्तिकरिष्यतः ४९
 करकेणतुताम्रेणतोयमुक्तादिवंब्रजेत्
 ब्रह्मलोकमनुप्राप्यतिष्ठतिब्रह्मणोदिनं ५०
 एकाकिनागतेनापिसंध्यावंद्यायथाक्रमं
 पौष्करेणाथतोयेनभृंगारेनिहितेनतु ५१
 तेनापिद्वादशाब्दानिसंध्योपास्तानसंशयः
 भवेत्समीपगापत्नीकुर्वतःपितृतर्पणं ५२
 दक्षिणांदिशमास्थायगायत्र्याराजसत्तम
 पितृणांपरमातृप्तिःक्रियतेद्वादशाब्दिकी ५३
 युगसहस्रंपिण्डेनश्राद्धेनानन्त्यमश्नुते
 एतदर्थंहिविद्वांसःकुर्वतेदारसंग्रहं ५४
 तीर्थेगत्वाप्रदास्यामःपिडान्वैश्राद्धपूर्वकं
 तेषांपुत्राधनंधान्यमविच्छिन्नाचसंततिः ५५
 भवेद्वैनात्रसंदेहएतदाहपितामहः
 तर्पयित्वापितृन्देवानग्निष्टोमफलंलभेत् ५६
 आश्रमानपितेवचिमृणुष्वैकमनानृप
 अगस्त्येनकृतश्चात्रआश्रमोदेवसंमितः ५७
 सप्तर्षीणांपुराचात्रआश्रमोदेवसंमितः
 ब्रह्मर्षीणांतथाचात्रमनूनांपरमस्तथा ५८
 नागानांचपुरीरम्यायज्ञपर्वतरोधसि
 अगस्त्यस्यमहाराजप्रभावममितात्मनः ५९
 कथयामिसमासेनशृणुत्वंसुसमाहितः
 पूर्वकृतयुगेभीष्मदानवायुद्धदुर्मदाः ६०
 कालेयाइतिविख्यातागणाःपरमदारुणाः
 तेतुवृत्रंसमाश्रित्यदेवान्हंतुंसमुद्यताः ६१
 ततोदेवाःसमुद्विग्नाब्रह्माणमुपतस्थिरे
 कृतांजलद्यंस्तुतान्सर्वान्परमेष्ठीत्युवाचह ६२

विदितं मे सुराः सर्वयद्वः कार्यचिकीर्षितं
 तमुपायं प्रवक्ष्यामि यथा वृत्रं वधिष्यथ ६३
 दधीचिरिति विख्यातो महानृषिरुदारधीः
 तंगत्वा सहितास्सर्वे वरं च प्रतियाचत ६४
 सवोदास्यति धर्मात्मा सुप्रीतेनांतरात्मना
 सवाच्यः सहितैः सर्वैर्भवद्भिर्जयकांक्षिभिः ६५
 स्वान्यस्थीनि प्रयच्छस्व त्रैलोक्यहितकांक्षया
 सशरीरं समुत्सृज्य स्वान्यस्थीनि प्रदास्यति ६६
 तस्यास्थिभिर्महाघोरं वज्रं संक्रियतां दृढं
 महच्छत्रुह नंदिव्यंतदस्त्रमशनिः स्मृतं ६७
 तेन वज्रेण वै वृत्रं वधिष्यति शतक्रतुः
 एतद्वः सर्वमाख्यातं तस्मात्सर्वविधीयतां ६८
 एवमुक्तास्ततो देवा अनुज्ञाप्य पितामहं
 शतक्रतुं पुरस्कृत्य दधीचेराश्रमं ययुः ६९
 सरस्वत्याः परे पारे नानाद्रुमलतावृतं
 षट्पदोद्गीतनिनदैरुद्धुष्टं सामगैरिव ७०
 पुंस्कोकिलरवोन्मिश्रं जीवं जीवकनादितम्
 महिषैश्च वराहैश्च सृमरैश्च मरैरपि ७१
 तत्र तत्रानुचरितैः शार्दूलभयवर्जितैः
 करेणुभिर्वारणैश्च प्रभिन्नकरटामुखैः ७२
 स्वरोद्गारैश्च क्रीडद्भिः समंतादनुनादितं
 सिंहव्याघ्रैर्महानादनदद्भिरनुनादितं ७३
 मयूरैश्चापिसंलीनैर्गुहाकंदरवासिभिः
 तेषु तेषु च कुंजेषु नादितं सुमनोरमं ७४
 त्रिविष्टपसमप्रख्यंदधीच्याश्रममागमन्
 तत्रापश्यन् दधीचिंतं दिवाकरसमप्रभम् ७५
 जाज्वल्यमानं वपुषाय थालक्ष्म्या चतुर्भुजम्
 तस्य पादौ सुराराजन्नभिवंद्य प्रणम्य च
 अयाचंत वरं सर्वे यथोक्तं परमेष्ठिना ७६
 ततो दधीचिः परमप्रतीतः सुरोत्तमांस्तानि दमित्युवाच

करोमियद्वोहितमद्यदेवाःस्वंवापिदेहंत्वहमुत्सृजामि ७७
 तानेवमुक्त्वाद्विपदांवरिष्ठःप्राणांस्ततोसौसहसोत्ससर्ज
 सुरास्तदस्थीनिसवासवास्तेयथोपयोगंजगृहःस्मतस्य ७८
 प्रहृष्टरूपाश्चजयायदेवास्त्वष्टारमासाद्यतमर्थमूचुः
 त्वष्टातुतेषां वचनं निशम्य प्रहृष्टरूपः प्रयतः प्रयत्नात् ७९
 चकार वज्रं भृशमुग्रवीर्यकृत्वा च शस्त्रं तमुवाच हृष्टः
 अनेन शस्त्रप्रवरेण देवभस्मी कुरुष्व द्यसुरारिमुग्रं ८०
 ततो हतारिः सगणः सुखं त्वं प्रशाधिकृत्स्त्रं त्रिदिवं दिविष्ठः
 त्वष्टा तथोक्तस्तु पुरंदरश्च वज्रं प्रहृष्टः प्रयतो ह्यगृह्णात् ८१
 ततः स वज्रेण युतो दैवतैरभिपूजितः
 आससाद ततो वृत्रं स्थितमावृत्य रोदसी ८२
 कालकेयैर्महाकायैस्समंतादभिरक्षितं
 समुद्यतप्रहरणैः सशृंगैरिव पर्वतैः ८३
 ततो युद्धं समभवद्देवानां सहदानवैः
 मुहूर्तं भरतश्रेष्ठलोकत्रासकरं महत् ८४
 उद्यतैः प्रतिसृष्टानां खड्गानां वीरबाहुभिः
 आसीत्सुतुमुलः शब्दः शरीरैरभिपाटितैः ८५
 शिरोभिः प्रपतद्भिश्चाप्यंतरिक्षान्महीतलं
 तालैरिव महीपालवृत्तैरेव दृश्यते ८६
 ते हेमकवचाभूत्वा कालेयाः परिघायुधाः
 त्रिदशानभ्यवर्तन्त दावदग्धा इव द्रुमाः ८७
 तेषां वेगवतां वेगं सहितानां प्रधावताम्
 न शेकुः सहिताः सोढुं भग्नास्ते प्राद्रवन्भयात् ८८
 तान् दृष्ट्वा द्रवतो भीतान् सहस्राक्षः पुरंदरः
 वृत्रं च वर्द्धमानं तु कश्मलं महदाविशत् ८९
 तं शक्रं कश्मलाविष्टं दृष्ट्वा विष्णुः सनातनः
 स्वतेजो व्यदधाच्छक्रे बलमस्य विवर्धयन् ९०
 विष्णुनाप्यायितं शक्रं दृष्ट्वा देवगणास्तदा
 सर्वे तेजस्समादध्युस्तथा ब्रह्मर्षयो मलाः ९१
 स समाप्यायितः शक्रो विष्णुना दैवतैः सह

ऋषिभिश्चमहाभागैर्बलवान्समपद्यत ६२
 ज्ञात्वाबलस्थं त्रिदशाधिपंतं ननादवृत्रस्सुमहानिनादम्
 तस्य प्रणादेन धरादिशश्च खं द्यौर्नगाश्चेति च चालसर्वं ६३
 ततो महेंद्रः परमाभितप्तः श्रुत्वारवं घोरतरं महांतम्
 भयेन मग्नस्त्वरितं मुमोच वज्रं महान्तं खलु तस्य शीर्षे ६४
 सशक्रवज्रमिहतः पपात महास्वनः कांचनमाल्यधारी
 यथामहाशैलवरः पुरस्तात्समंदरो विष्णुकरात्प्रमुक्तः ६५
 तस्मिन्हते दैत्यवरे भयार्तः शक्रः प्रदुद्रावसरः प्रवेष्टुं
 वज्रं च मेने स्वकरात्प्रमुक्तं वृत्रं भयाच्चैव हतं न पश्यति ६६
 सर्वे च देवामुदिताः प्रहृष्टाः सहर्षयश्चैनमथोस्तुवंति
 शेषांश्च दैत्यांस्त्वरितं समेत्य जघ्नुः सुरावृत्रवधाभितप्तान् ६७
 तेवध्यमानास्त्रिदशैस्तदानीं महासुरावायुसमानवेगाः
 समुद्रमेवाविविशुर्भयार्ताः प्रविश्य चैवोदधिमप्रमेयम् ६८
 ऋषाकुलं रत्नसमाकुलं च तदा स्ममंत्रं संहिताः प्रचक्रुः
 तत्र स्मकेचिन्मतिनिश्चयज्ञास्तांस्तानुपायान्परिचिंतयंतः ६९
 भयार्दिता देवनि कायतप्तास्त्रैलोक्यनाशाय मतिं प्रचक्रुः
 तेषां तु तत्र क्षयकालयोगाद्घोरामतिश्चितयतां बभूवुः १००
 ये सन्ति विद्यातपसोपपन्नास्तेषां विनाशः प्रथमं च कार्यः
 लोकाश्च सर्वे तपसा धियंते तस्मात्त्वरध्वं तपसः क्षयाय १०१
 ये सन्ति केचिद्ध्रिवसुंधरायां तपस्विनो धर्मविदश्च तज्ज्ञाः
 तेषां वधश्च क्रियतां हि क्षिप्रं तेषु प्रणष्टेषु जगद्विनष्टम् १०२
 एवं हि सर्वे गतबुद्धिभावा जगद्विनाशे परमप्रहृष्टाः
 दुर्गसमाश्रित्य महोर्मिमंतरत्नाकरं वारुणमालयं स्म १०३
 समुद्रं ते समासाद्य वारुणं त्वं भसां निधिं
 काले यास्समपद्यंत त्रैलोक्यस्य विनाशने १०४
 तेरात्रौ समभिक्रुद्धा बभूवुस्तांस्तदामुनीन्
 आश्रमेषु च ये सन्ति पुण्येष्वायतनेषु च १०५
 वसिष्ठस्याश्रमे विप्राभक्षितास्तैर्दुरात्मभिः
 अशीतिः शतमष्टौ च वने चान्ये तपस्विनः १०६
 च्यवनस्याश्रमं गत्वा पुण्यं द्विजनिषेवितम्

फलमूलाशनानांहिमुनीनांभक्षितंशतं १०७
 एवंरात्रौस्मकुर्वतोविविशुश्चार्णवंदिवा
 भरद्वाजाश्रमंगत्वानियताब्रह्मचारिणः १०८
 वाताहारांबुभक्षाश्चविंशतिश्चनिषूदिताः
 एवंक्रमेणभक्षार्थमुनीनांदानवास्तदा १०९
 निशायांपर्यधावंतशक्ताभुजबलाश्रयात्
 कालेनमहतातेवैजघ्नुर्मुनिगणान्बहून् ११०
 नचैतानवबुध्यंतमनुजामनुजाधिप
 निस्वाध्यायवषट्कारंनष्टयज्ञोत्सवक्रियम् १११
 जगदासीन्निरुत्साहंकालेयभयपीडितं
 एवंप्रक्षीयमाणास्तेमानवामनुजेश्वर ११२
 आत्मत्राणपराभीताःप्राद्रवंस्तुदिशोदश
 केचिद्गुहांप्रविविशुर्विकीर्णाश्चापरेद्विजाः ११३
 अपरेचभयोद्विग्नाभयात्प्राणान्समत्यजन्
 केचित्तत्रमहेष्वासाःशूराःपरमदर्पिताः ११४
 मार्गमाणाःपरंयत्नंदानवानांप्रचक्रिरे
 नचैताननुजग्मुस्तेसमुद्रंसमुपाश्रितान् ११५
 शमंनजग्मुःपरममाजग्मुःक्षयमेवच
 जगत्प्रशमनेजातेनष्टयज्ञोत्सवक्रिये ११६
 आजग्मुःपरमोद्विग्नास्त्रिदशामनुजेश्वर
 समेत्यसमहेन्द्रास्तुभयान्मंत्रंप्रचक्रिरे ११७
 नारायणंपुरस्कृत्यवैकुण्ठमपराजितम्
 ततोदेवास्समेतास्तेतदोचुर्मधुसूदनम् ११८
 त्वनःस्त्रष्टाचगोप्ताचभर्ताचजगतःप्रभो
 त्वयासृष्टंजगत्सर्वयच्चैंगंयच्चनेङ्गति ११९
 त्वयाभूमिःपुरानष्टासमुद्रात्पुष्करेक्षणा
 वाराहरूपमास्थायजगदर्थेसमुद्धृता १२०
 आदिदैत्योमहावीर्योहिरण्यकशिपुःपुरा
 नारसिंहंवपुःकृत्वासूदितःपुरुषोत्तम १२१
 अवध्यःसर्वभूतानांबलिश्चापिमहासुरः

वामनं वपुरास्थाय त्रैलोक्याद्भ्रंशितस्त्वया १२२
 असुरः सुमहेष्वासोजंभ इत्यभिविश्रुतः
 यज्ञक्षोभकरः क्रूरस्त्वमरैर्विनिपातितः १२३
 एवमादीनिकर्माण्येषां संख्यानविद्यते
 अस्माकं भयभीतानां त्वंगतिर्मधुसूदन १२४
 तस्मात्त्वां देवदेवेश लोकार्थज्ञापयामहे
 रक्षलोकांश्च देवांश्च शक्रं च महतोभयात् १२५
 भवत्प्रसादाद्भर्तते प्रजास्सर्वाश्चतुर्विधाः
 स्वस्था भवन्ति मनुजा हव्यकव्यैर्दिवौकसः १२६
 लोकाह्येवं प्रवर्तते अन्योन्यं च समाश्रिताः
 त्वत्प्रभावान्निरुद्धिमास्त्वयैव परिरक्षिताः १२७
 इदं च समनुप्राप्तं लोकानां भयमुत्तमं
 जानीमो न च केनैते वध्यन्ते ब्राह्मणानि शि १२८
 ब्राह्मणेषु च क्षीणेषु पृथिवीक्षयमेष्यति
 त्वत्प्रसादान्महाबाहो लोकास्सर्वे जगत्पते १२९
 विनाशनाधिगच्छेयुस्त्वया वै परिरक्षिताः
 विष्णु उवाच
 विदितं मे सुरास्सर्वं प्रजायाः क्षयकारणम् १३०
 भवतां चापि वक्ष्यामि शृणु ध्वं विगतज्वराः
 कालकेया इति ख्याता गणाः परमदारुणाः १३१
 ते वृत्रं निहतं दृष्ट्वा सहस्राक्षेण धीमता
 जीवितं परिरक्षन्तः प्रविष्टा वरुणालयम् १३२
 ते प्रविश्योदधिं घोरनानाग्राह समाकुलम्
 उत्सादनार्थं लोकस्य रात्रौ घ्नन्ति मुनीनिह १३३
 न तु शक्याः क्षयं नेतुं समुद्रां तर्हि ताहिते
 समुद्रस्य क्षये बुद्धिर्भवद्भिः परिचिंत्यताम् १३४
 एतच्छ्रुत्वा वचो देवा विष्णुना समुदाहृतम्
 परमेष्ठिनमासाद्य अगस्त्यस्याश्रमं ययुः १३५
 तत्रापश्यन् महात्मानं वारुणं दीप्ततेजसम्
 उपास्यमानमृषिभिर्देवैरिव पितामहम् १३६

तेभिगम्यमहात्मानंमैत्रावरुणिमुत्तमम्
 अप्रमत्तंतपोराशिकर्मभिःस्वैरनुष्ठितैः १३७
 देवाऊचुः
 नहुषेणाभितप्तानांलोकानांत्वंगतिःपुरा
 भंशितश्चसुरैश्चर्याल्लोकार्थलोककंटकः १३८
 क्रोधात्प्रवृद्धःसमहान्भास्करस्यनगोत्तमः
 वचस्तवानतिक्रामन्विन्ध्यःशैलोनवर्धते १३९
 तमसाच्छादितेलोकेमृत्युनाभ्यर्दिताः प्रजाः
 त्वामेवनाथमागम्यनिर्वृतिंपरमांगताः १४०
 अस्माकंभयभीतानांनित्यमेवभवान्गतिः
 ततस्त्वद्यप्रयाचामस्त्वांवरंवरदोह्यसि १४१
 भीष्मउवाच
 किमर्थंसहसाविन्ध्यःप्रवृद्धःक्रोधमूर्च्छितः
 एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंविस्तरेणमहामुने १४२
 पुलस्त्यउवाच
 अद्रिराजंमहाशैलंमेरुकनकपर्वतम्
 उदयेस्तमयेभानुःप्रदक्षिणमवर्तत १४३
 तंदृष्ट्वातुतदाविन्ध्यःशैलःसूर्यमथाब्रवीत्
 यथाहिमेरुर्भवतानित्यशःपरिगम्यते १४४
 प्रदक्षिणंचक्रियतेमामेवंकुरुभास्कर
 एवमुक्तस्ततःसूर्यःशैलेन्द्रंप्रत्यभाषत १४५
 नाहमात्मेच्छयाशैलंकरोम्येनंप्रदक्षिणम्
 एषमार्गःप्रदिष्टोमेयेनेदंनिर्मितंजगत् १४६
 एवमुक्तस्तदाक्रोधात्प्रवृद्धःसहसाचलः
 सूर्याचंद्रमसोमार्गरोद्धुमिच्छन्परंतप १४७
 ततोहिदेवाःसहितास्तुसर्वेसंद्राःसमागम्यमहाद्रिराजम्
 निवारयामासुरथोत्पतंतंनवैसतेषांवचनंचकार १४८
 ततोहिजग्मुर्मुनिमाश्रमस्थंतपस्विनांधर्मवतांवरिष्ठम्
 अगस्त्यमत्यद्भुतदीप्तवीर्यतंचार्यमूचुःसहिताःसुरास्ते १४९
 देवाऊचुः

सूर्याचंद्रमसोमार्गनक्षत्राणांगतितथा
 शैलराडावृणोत्पेषविंध्यःक्रोधवशानुगः १५०
 तंनिवारयितुंशक्तोनान्यःकश्चिन्मुनीश्वर
 तच्छ्रुत्वावचनंविप्रःसुराणांशैलमभ्यगात् १५१
 सोभिगम्याब्रवीद्विंध्यंसादरंसमुपस्थितम्
 मार्गमिच्छाम्यहंदत्तंभवतापर्वतोत्तम १५२
 दक्षिणामभिगंतास्मिदिशंकार्येणकेनचित्
 यावदागमनंमेस्यात्तावत्त्वंप्रतिपालय १५३
 निवृत्तेमयिशैलेंद्रततोवर्धस्वकामतः
 पुलस्त्यउवाच
 अद्यापिदक्षिणाद्देशाद्वारुणिर्ननिवर्तते १५४
 एतत्तेसर्वमारख्यातंयथाविन्ध्योनवर्धते
 अगस्त्यस्यप्रभावेणयन्मांत्वंपरिपृच्छसि १५५
 कालेयास्तुयथाराजन्सुरैःसर्वैर्निषूदिताः
 अगस्त्यद्वारमासाद्यतन्मेनिगदतःशृणु १५६
 त्रिदशानांवचःश्रुत्वामैत्रावरुणिरब्रवीत्
 किमर्थंसमुपायातावरंमत्तः किमिच्छथ १५७
 एवमुक्तास्तदातेनदेवास्तंमुनिमब्रुवन्
 इच्छामएकंवरमद्भुतंयंपिबार्णवंदेवमुनेमहात्मन् १५८
 एवंत्वयेच्छेमकृतेमहर्षेमहार्णवंपीयमानंसमग्रम्
 ततोविहन्यामचसानुबंधंकालेयसंज्ञंसुरविद्विषांबलम् १५९
 त्रिदशानांवचःश्रुत्वातथेतिमुनिरब्रवीत्
 करिष्येभवतांकामंलोकानांसुखकारकम् १६०
 एवमुक्त्वाततोगच्छत्समुद्रंनिधिमंभसाम्
 तपःसिद्धैश्चमुनिभिःसार्धदैवैश्चसुव्रत १६१
 मनुष्योरगंधर्वायक्षाःकिंपुरुषास्तथा
 अनुजग्मुर्महात्मानंद्रष्टुकामास्तदद्भुतम् १६२
 ततोभ्यपश्यत्सहितःसमुद्रंभीमनिःस्वनम्
 नृत्यंतमिवचोर्मीभिर्वल्गंतमिववायुना १६३
 हसंतमिवफेनौघैःस्खलंतंकंदरेषुच

नानाग्राहसमाकीर्णनानाद्विजगणैर्युतम् १६४
 अगस्त्यसहितादेवाःसगंधर्वमहोरगाः
 ऋषयश्चमहाभागाःसमासेदुर्महोदधिम् १६५
 समुद्रंससमासाद्यवारुणिर्भगवानृषिः
 उवाचसहितान्देवानृषींस्तांस्तुसमागतान् १६६
 पातुकामःसमुद्रंचअगस्त्यऋषिसत्तमः
 एषलोकहितार्थायपिबामिवरुणालयम् १६७
 भवतांयदनुष्ठेयंतच्छीघ्रंसंविधीयताम्
 एतावदुक्त्वावचनंमैत्रावरुणिरग्रतः १६८
 समुद्रमपिबत्क्रुद्धस्सर्वलोकस्यपश्यतः
 पीयमानंसमुद्रंतुदृष्ट्वादेवाःसवासवाः १६९
 विस्मयंपरमंजग्मुस्तुतिभिश्चाप्यपूजयन्
 त्वंनस्त्राताविधाताचलोकानांलोकभावनः
 त्वत्प्रसादात्समुत्सेधमुपगच्छेत्समंजगत् १७०
 संपूज्यमानस्त्रिदशैर्महात्मागंधर्वमुख्येषुनदत्सुचैव
 दिव्यैश्चपुष्पैरवकीर्यमाणोमहार्णवंनिःसलिलंचकार १७१
 दृष्ट्वाकृतंनिःसलिलंमहार्णवंसुराःसमस्ताःपरमप्रहृष्टाः
 प्रगृह्यदिव्यानिवरायुधानितान्दानवान्जघ्नुर्दीनसत्त्वाः १७२
 तेवध्यमानास्त्रिदशैर्महात्मभिर्महाबलैर्वेगयुतैर्नदद्भिः
 नसेहिरेवेगवतांमहात्मनांवेगंतदाधारयितुंदिवौकसाम् १७३
 तेवध्यमानास्त्रिदशैर्दानवाभीमनिःस्वनाः
 चक्रुःसुतुमुलंयुद्धंमुहूर्तमिवभारत १७४
 तेपूर्वतपसादग्धामुनिभिर्भावितात्मभिः
 यतमानाःपरंशक्त्यात्रिदशैर्विनिषूदिताः १७५
 तेहेमनिष्काभरणाःकुंडलांगदधारिणः
 निहतावहशोभंतपुष्पिताइवकिंशुकाः १७६
 हतशिष्टास्ततःकेचित्कालेयदनुजोत्तमाः
 विदार्यवसुधांदेवींपातालतलमाश्रिताः १७७
 निहतान्दानवान्दृष्ट्वात्रिदशामुनिपुंगवम्
 तुष्टुर्विविधैर्वाक्यैरिदंचैवाब्रुवन्वचः १७८

त्वत्प्रसादान्महाभागलोकैः प्राप्तं महत्सुखम्
 त्वत्तेजसाचनिहताः कलेयाभीमविक्रमाः १७६
 पूरयस्व महाविप्रसमुद्रं लोकभावनम्
 यत्त्वया सलिलं पीतं तदस्मिन्पुनरुत्सृज १८०
 एवमुक्तः प्रत्युवाच भगवान्मुनिपुंगवः
 जीर्णतद्धिमया तोयमुपायो न्यः प्रचिंत्यताम् १८१
 पूरणार्थं समुद्रस्य भवद्भिर्यत्नमास्थितैः
 एवं श्रुत्वा तु वचनं महर्षेर्भावितात्मनः १८२
 विस्मिताश्च विषण्णाश्च बभूवुः सहितास्सुराः
 परस्परमनुज्ञाप्य प्रणम्य मुनिपुंगवम् १८३
 प्रजाः सर्वामहाराज विप्राजगमुर्यथागतम्
 त्रिदशा विष्णुना सार्द्धमनुजगमुः पितामहम् १८४
 पूरणार्थं समुद्रस्य मंत्रयंतः परस्परम्
 ऊचुः प्रांजलयः सर्वे सागरस्य हि पूरणम् १८५
 तानुवाच समेतांस्तु ब्रह्मालोकपितामहः
 गच्छध्वं विबुधास्सर्वे यथाकामं यथेप्सितम् १८६
 महताकालयोगेन प्रकृतिं यास्यतेऽणवः
 ज्ञातींस्तु कारणं कृत्वा महाराजो भगीरथः १८७
 गंगौघेन समुद्रं च पुनः संपूरयिष्यति
 एवन्ते ब्रह्मणा देवाः प्रेषिता ऋषिसत्तमाः १८८
 उवाच भगवांस्तुष्टस्त्वगस्त्यमृषिसत्तमम्
 देवकार्यं तु भवता दानवानां विनाशनम् १८९
 यतस्संतारिता देवास्तेन तुष्टोऽस्मि वैमुने
 अभिप्रेतो वरो यस्ते याचयस्व ददामि तम् १९०
 एवमुक्तस्तदा गस्त्यः प्रणिपातपुरःसरम्
 इह स्थेन मया देवदेवकार्यमिदं कृतम् १९१
 सर्वाश्रमाणां प्रवरो भवत्वेषममाश्रमः
 त्वया चोक्तस्तु भगवन् भवितानात्र संशयः १९२
 ब्रह्मोवाच
 यात्रां तु पुष्करे कृत्वा इहागत्य नरास्तु ये

इहकुण्डेषुयेस्नानंतर्पणंपितृदेवयोः १६३
 अर्चनंचैवदेवेषुसर्वमक्षयकारकम्
 अर्घ्यंचोच्चावचंगृह्यशष्कुलापूपकांस्ततः १६४
 दास्यंतिद्विजमुख्येभ्यस्तेषांवासस्त्रिविष्टपे
 श्राद्धेनपितरस्तृप्तायावदाभूतसंप्लवम् १६५
 कंदमूलफलैर्वापितर्पयिष्यतियोमुनिम्
 सप्तर्षिस्थानमासाद्यमोदतेशास्वतीःसमाः १६६
 यज्ञपर्वतमारूढोदृष्ट्वागंगाविनिर्गमम्
 उदङ्मुखीदेवनदीनिर्गतापुष्करंप्रति १६७
 अत्राभिषेकंयःकुर्यात्पितृदेवार्चनेरतः
 अश्वमेधफलंतस्यभवत्येवनसंशयः १६८
 यस्त्वेकंभोजयेद्विप्रंकोटिर्भवतिभोजिता
 अक्षयंत्वन्नपानंचअत्रदत्तंमुनीश्वर १६९
 योयमिच्छतिकामंतुसर्वतस्यभविष्यति
 नवियोनिंव्रजत्यत्रस्नातमात्रोनरोभुवि २००
 स्थानानांपरमंस्थानंतीर्थानांतीर्थमुत्तमम्
 मयादत्तंमुनिश्रेष्ठभविष्यतिनसंशयः २०१
 जन्मप्रभृतियत्पापंस्त्रियावापुरुषस्यवा
 अत्रैवस्नातमात्रस्यसर्वमेतत्प्रणश्यति २०२
 एवमुक्त्वातुभगवान्ब्रह्मालोकपितामहः
 जगामामंत्र्यसमुनिमगस्त्यंमुनिसत्तमम् २०३
 अगस्त्योपिस्थितस्तत्रआश्रमेस्वेपरंतप
 अगस्त्यस्याश्रमोत्पत्तिरेषातेपरिकीर्तिता २०४
 सप्तर्षीणामाश्रमांश्चकीर्तयिष्येकुरुद्वह
 अत्रिशैववसिष्ठोथपुलस्त्यःपुलहःक्रतुः २०५
 अंगिरागौतमश्चैवसुमतिःसुमुखस्तथा
 विश्वामित्रःस्थूलशिराःसंवर्तश्चप्रतर्दनः २०६
 रैभ्योबृहस्पतिश्चैवच्यवनःकश्यपोभृगुः
 दुर्वासाजमदग्निश्चमार्कण्डेयोथगालवः २०७
 उशनाथभरद्वाजोयवक्रीतस्तथामुनिः

स्थूलाक्षःसकलाक्षश्चकरवोमेधातिथिःकृतः २०८
 नारदःपर्वतश्चैवस्वगंधीच्यवनोद्विजः
 तृणाम्बुशबलोधौम्यःशतानंदोऽकृतव्रणः २०९
 जमदग्निस्तथारामोह्यष्टकश्चैवमादयः
 कृष्णद्वैपायनश्चैवपुत्रशिष्यैःसमन्वितः २१०
 एतेतुपुष्करंप्राप्यसप्तर्षीणामथाश्रमे
 वेष्टितानियमैश्चापिदयायुक्तास्तपस्विनः २११
 अनृशंस्यंजयोधैर्यतपःसत्यंक्षमार्जवम्
 दयादानंजपश्चैवसर्वेषांतत्प्रतिष्ठितं २१२
 इहयत्क्रियतेकर्मतत्परत्रोपभुज्यते
 ज्ञात्वातदित्थंमुनयःपरमार्थपरायणाः २१३
 नतत्रनास्तिकायांतिनस्तेनानाजितेंद्रियाः
 ननृशंसानपिशुनानकृतघ्नानमानिनः २१४
 सत्यतेजस्विनःशूरादयावंतःक्षमापराः
 यज्वानोयज्ञशीलाश्चनिरीहानिरुपद्रवाः २१५
 निर्मानिरहंकारास्तत्रगच्छंतिपुष्करे
 नरोगोनजरामृत्युर्भवितात्रमहात्मनां २१६
 नतत्रमूढाविशंतिपुरुषाविषयात्मकाः
 कामलोभमदद्रोहक्रोधमोहैरुपद्रुताः २१७
 तुल्यमानापमानाश्चनिर्द्विद्वास्संयतेंद्रियाः
 ध्यानयोगपराश्चैवतेतुगच्छंतिपुष्करं २१८
 आश्रमेषुयथोक्तेषुयथोक्तंवैद्विजातयः
 येवर्ततेयमंत्रातुंतेषांलोकामहोदयाः २१९
 येनहिंसंतिभूतानिकर्मणामनसागिरा
 अनृशंसतराःसंतःसर्वदाचप्रियंवदाः २२०
 अग्निहोत्ररतानित्यंनित्यंचातिथिपूजकाः
 नित्यंस्वाध्यायवंतश्चनित्यंस्नानपरायणाः २२१
 मातृवत्स्वसृवच्चैवतथादुहितृवच्चह
 परदारान्प्रपश्यंतिसततंविगतस्पृहाः २२२
 येधिक्षिप्तानकुप्यंतिनहिंसंतिचहिंसिताः

समदुःखसुखाःसंतोमहात्मानोजितेंद्रियाः २२३
 तेहिसर्वेप्रपश्यन्तिपुराचेरुर्महीमिमां
 समाधिनाचिंतयंतोब्रह्मलोकंसनातनं २२४
 अथाभवदनावृष्टिःकदाचिन्महतीतदा
 कृच्छ्रप्रायोह्यभूत्तत्रसर्वलोकःक्षुधार्दितः २२५
 ततोनिर्न्नेलोकेस्मिंश्चात्मानंतेपरीप्सवः
 मृतंकुमारमादायकृच्छ्रप्रायास्तदापचन् २२६
 अथपर्यचरत्तत्रक्लिश्यमानान्हितानृषीन्
 दृष्ट्वाराजाविषादार्तःप्रोवाचेदंवचस्तदा २२७
 राजोवाच
 प्रतिग्रहोब्राह्मणानांदृष्टावृत्तिरनिंदिता
 तस्मात्प्रतिग्रहान्मतोगृह्णीध्वंमुनिसत्तमाः २२८
 वरान्ग्रामान्त्रिवीहियवान्रसान्रत्नानिकांचनं
 गाश्चधेनूश्चतत्सर्वमामांसंपचतद्विजाः २२९
 ऋषयऊचुः
 राजन्प्रतिग्रहोघोरोमध्वास्वादोविषोपमः
 तज्ज्ञानतांनःकस्मात्त्वंकुरुषेसम्प्रलोभनं २३०
 दशसूनासमश्चक्रीदशचक्रिसमोध्वजी
 दशध्वजिसमावेश्यादशवेश्यासमोनृपः २३१
 दशसूनासहस्राणियोवाहयतिशौडिकः
 तेनतुल्यस्ततोराजाघोरस्तस्यप्रतिग्रहः २३२
 योराज्ञःप्रतिगृह्णातिब्राह्मणोलोभमोहितः
 तामिस्रादिषुघोरेषुनरकेषुसपच्यते २३३
 तद्गच्छकुशलंतेस्तुसहदानेनपार्थिव
 अन्येषांदीयतामेतदित्युक्त्वातेवनंययुः २३४
 अथराज्ञःसमादेशात्तत्रगत्वाथमंत्रिणः
 उदुंबराणिव्यकिरन्हेमगर्भाणिभूतले २३५
 ततोह्यन्नंविचिन्वंतो गृह्णंश्चोदुंबराण्यपि
 गुरुणिहिविदित्वातुनग्राह्याण्यत्रिब्रवीत् २३६
 अत्रिरुवाच

नास्महेमूढविज्ञानानास्महेमंदबुद्धयः
 हैमानीमानिजानीमःप्रतिबुद्धाःस्मज्ञानिनः २३७
 इहैवेदंवसुप्रीत्यैप्रेत्यवैकुण्ठितोदयं
 तस्मान्नग्राह्यमेवैतत्सुखमानंत्यमिच्छता २३८
 शतेनगुणितंनिष्कंसहस्रेणसमन्वितम्
 यश्चान्यतःप्रतीच्छेत्सपापिष्टांलभतेगतिम् २३९
 यत्पृथिव्यांब्रीहियवंहिरण्यंपशवःस्त्रियः
 नूननैकस्यपर्याप्तमितिमत्वाशमंब्रजेत् २४०
 वसिष्ठउवाच
 तपसांसंचयोयस्यद्रव्याणांयस्यसंचयः
 तपःसंचयएवेहविशिष्टोधनसंचयात् २४१
 त्यजतःसंचयान्सर्वान्यांतिनाशमुपद्रवाः
 नहिसंचयवान्कश्चिद्दृश्यतेनिरुपद्रवः २४२
 यथायथानगृह्णातिब्राह्मणोऽसत्प्रतिग्रहम्
 तथातस्यहिसंतोषाद्ब्राह्मंतैजोविवर्द्धते २४३
 अकिंचनत्वंराज्यंचतुलयासमतोलयत्
 अकिंचनत्वमधिकंराज्यादपिहितात्मनः २४४
 कश्यपउवाच
 अनर्थोब्राह्मणस्यैषयस्त्वर्थनिचयोमहान् २४५
 अर्थैश्वर्यविमूढोहिश्रेयसोभ्रश्यतेद्विजः
 अर्थसंपद्विमोहायविमोहोनरकायच २४६
 तस्मादर्थमनर्थारव्यंश्रेयोर्थीदूरतस्त्यजेत्
 यस्यधर्मार्थमर्थेहातस्यानीहागरीयसी २४७
 प्रक्षालनाद्धिपंकस्यदूरादस्पर्शनंवरं
 योर्थेनसाध्यतेधर्मःक्षयिष्णुःसप्रकीर्तितः २४८
 यःपरार्थेपरित्यागःसोक्षयोमुक्तिलक्षणः
 भरद्वाजउवाच
 जीर्यतिजीर्यतःकेशादंताजीर्यतिजीर्यतः २४९
 धनाशाजीविताशाचजीर्यतोऽपिजीर्यति
 चक्षुःश्रोत्रेचजीर्येतैतृष्णैकानिरुपद्रवा २५०

सूच्यासूत्रं यथावस्त्रे समानयति सूचकः
 तद्वत्संसारसूत्रं हितृष्णासूच्योपनीयते २५१
 यथाशृंगं रुरोः काये वर्द्धमाने च वर्द्धते
 अनन्तपारादुष्पूरातृष्णादुःखशतावहा २५२
 अधर्मबहुला चैव तस्मात्तां परि वर्जयेत्
 गौतम उवाच
 संतुष्टः को न शक्नोति फलैश्चाप्यतिवर्तितुम् २५३
 लुब्ध इन्द्रियलौल्येन संकटान्यवगाहते
 सर्वत्र संपदस्तस्य संतुष्टं यस्य मानसं २५४
 उपानद्गूढपादस्य तस्य चर्मा वृतेव भूः
 संतोषामृततृप्तानां यत्सुखं शांतचेतसां २५५
 कुतस्तद्धनलुब्धानां मितश्चेतश्च धावताम्
 असंतोषः परंदुःखं संतोषः परमं सुखम् २५६
 सुखार्थी पुरुषस्तस्मात्संतुष्टः संततं भवेत्
 विश्वामित्र उवाच
 कामं कामयमानस्य यदि कामः समृद्ध्यति २५७
 अथैनमपरः कामो भूयो विध्यति बाणवत्
 न जातुकामः कामानामुपभोगेन शाम्यति २५८
 हविषा कृष्णवर्त्मैव भूय एवाभिवर्द्धते
 कामानभिलषन्मोहान्नरः सुखमेधते २५९
 श्येनालयतरुच्छायां व्रजन्निव कपिं जलः
 चतुस्सागरपर्यन्तां यो भुङ्क्ते पृथिवीमिमाम् २६०
 तुल्याश्मकाञ्चनोयश्च सकृत्तार्थो न पार्थिवः
 जमदग्निरुवाच
 प्रतिग्रहसमर्थोऽपि नादत्तेयः प्रतिग्रहम् २६१
 येलोकादानशीलानां सतानां प्रोतिशाश्वतान्
 यो र्थानिच्छेन्नृपाद्विप्रः शोचितव्योमहर्षिभिः २६२
 न स पश्यति मूढात्मानरके यातनाभयम्
 प्रतिग्रहसमर्थोऽपि न प्रसज्येत्प्रतिग्रहे २६३
 प्रतिग्रहेण विप्राणां ब्राह्मन्तेजः प्रशाम्यति

प्रतिग्रहसमर्थानां निवृत्तानां प्रतिग्रहात् २६४
 यएवददतां लोकास्तएवाप्रतिगृह्णताम्
 अरुन्धत्युवाच
 बिसतंतुर्यथानित्यमं भस्थस्सततं विशेत् २६५
 तृष्णा चैव मनाद्यंता तथा देहगता सदा
 यादुस्त्यजादुर्मतिभिर्यानजीर्यतिजीर्यतः २६६
 योसौ प्राणांतिको रोगस्तां तृष्णां त्यजतः सुखं
 चांडाल उवाच
 उग्रादितो भयाद्यस्माद्विभ्यती मे महेश्वराः २६७
 बलीयसो दुर्बलवत्तस्माच्चैव बिभेम्यहम्
 पशुसख उवाच
 यदाचरंति विद्वांसः सदा धर्मपरायणाः २६८
 तदेव विदुषा कार्यमात्मनो हितमिच्छता
 इत्युक्त्वा हेमगर्भाणि त्यक्त्वा तानि फलानि वै २६९
 ऋषयोजग्मु रन्यत्र सर्व एव दृढव्रताः
 ततस्ते विचरंतो वै मध्यमं पुष्करंगताः २७०
 ददृशुः सहसा प्राप्तं परिव्राजं शुनः सखं
 तेनेह सहितास्तत्र गत्वा किंचिद्व्रणान्तरं २७१
 सरः परमपश्यंत वृतं पद्मैर्जलाशयम्
 निविष्टाः सरसस्तीरे चिंतयंतो गतिं शुभाम् २७२
 शुनः सखो मुनीन् सर्वानुवाच क्षुधितांस्तदा
 सर्वे वदंतु सहिताः कीदृशी क्षुत्प्रवेदना २७३
 तमूचुः सहितास्ते तु परिव्राजं शुनः सखं
 ऋषय ऊचुः
 शक्तिखड्गगदाभिश्च चक्रतोमरसायकैः २७४
 बाधिते वेदनाया तु क्षुधया सापि निर्जिता
 श्वासकुष्ठक्षयाष्ठीलीज्वरापस्मारशूलकैः २७५
 व्याधिभिर्जनिता सापि क्षुधाया नाधिका भवेत्
 हिरण्यांगदकेयूरमकुटोज्ज्वलकुण्डलाः २७६
 क्षुधायां न विराजंते तत्र ये संस्थिता नराः

यथाभूमिगतंतोयंरविरश्मिर्विकर्षति २७७
 तद्वच्छरीरजानाड्यः शोष्यंतेजठराग्निना
 नशृणोतिनचाघ्रातिचक्षुषानैवपश्यति २७८
 दह्यतेक्षीयतेमूढः शुष्यतेक्षुधयार्दितः
 नपूर्वादक्षिणांचापिपश्चिमांनोत्तरामपि २७९
 नचाधोनैवचोर्ध्वचक्षुधाविष्टोहिविंदति
 मूकत्वंबधिरत्वंचजडत्वमथपंगुता २८०
 भैरवत्वममर्यादंक्षुधायांसंप्रवर्द्धते
 जनकंजननींपुत्रान्भार्यादुहितरंतथा २८१
 भ्रातरंस्वजनंवापित्यजतिक्षुधयार्दितः
 नपितृन्पूजयेत्सम्यक्देवंचापिगुरुंतथा २८२
 ऋषीनुपगतांश्चापिक्षुधाविष्टोनविंदति
 एवमन्नविहीनस्यभवंत्येतानिदेहिनां २८३
 तदेवंसंप्रयच्छेतअन्नंश्रद्धासमन्वितः
 ब्रह्मभूतस्ततःसोथब्रह्मणासहमोदते २८४
 सुसंस्कृतंचयोप्यन्नंदद्यादहरहर्द्विजे
 यःपठेदन्नदानंतुश्राद्धेचैवविशेषतः २८५
 एकाग्रमानसोभूत्वाअमावस्येन्दुसंक्षये
 भूतोपघातसंपूर्णेश्राद्धेश्रावयतेसदा २८६
 पितरस्तस्यतुष्यंतियावज्जीवंनसंशयः
 देवद्विजसमीपस्थोन्नस्यदाताविमुच्यते २८७
 प्रबुद्धोवाप्रमत्तोवाप्रसंगादागतोपिवा
 भक्त्याविरहितोवापिशृण्वन्पापाद्विमुच्यते २८८
 दानेनसंयुताविप्राःसुखिनोधर्मभागिनः
 यमोदमोवैनियमःप्रोक्तस्तत्त्वार्थदर्शिभिः २८९
 ब्राह्मणानांविशेषेणदमोधर्मःसनातनः
 दमस्तेजोवर्द्धयतिपवित्रोदमउत्तमः २९०
 विपाप्माचैवतेजस्वीपुरुषोदमतोभवेत्
 येकेचिन्नियमालोकेयेचधर्माश्शुभान्वयाः २९१
 सर्वयज्ञफलंचापिदमस्तेभ्योविशिष्यते

तपोयज्ञस्तथादानंदमादेवप्रवर्तते २६२
 किमरण्येत्वदांतस्यदांतस्यापिकिमाश्रमे
 यत्रयत्रवसेदांतस्तदरण्यमहाश्रमः २६३
 शीलवृत्तसमेतस्यनिगृहीतेंद्रियस्यच
 आर्जवेवर्तमानस्यआश्रमैःकिंप्रयोजनम् २६४
 वनेपिदोषाःप्रभवंतिरागिणांगृहेपिपंचेंद्रियनिग्रहस्तपः
 अकुत्सितेकर्मणियःप्रवर्ततेनिवृत्तरागस्यगृहंतपोवनम् २६५
 सुकर्मधर्मारजितजीवितानांसदाचसंतुष्यगृहेरतानाम्
 जितेंद्रियाणामतिथिप्रियाणांगृहेपिधर्मोनियमस्थितानाम् २६६
 नंशब्दशास्त्रेनिरतस्यमोक्षोन्नवर्णसंगेनिरतस्यचैव
 नभोजनाच्छादनतत्परस्यनलोकवृत्तग्रहणेरतस्य २६७
 एकांतशीलस्यदृढव्रतस्यसर्वेन्द्रियप्रीतिनिवर्तकस्य
 अध्यात्मयोगगतमानसस्यमोक्षोन्नवर्णनित्यमहिंसकस्य २६८
 सुखंचदांतःस्वपितिसुखेनप्रतिबुध्यते
 समःसर्वेषुभूतेषुमनोयस्यप्रबुध्यते २६९
 नरथेनसुखंयातिनहयेननदंतिना
 यथात्मनाविनीतेनसुखंयातिमहापथे ३००
 नतुकुर्याद्धरिःस्पृष्टःसर्पोवाप्यतिरोषितः
 अरिर्वानित्यसंकुद्धोयथात्मादमवर्जितः ३०१
 नयमंयममित्याहुरात्मावैयमउच्यते
 आत्मावैयमितोयेनसयमस्तुविशिष्यते ३०२
 यमोयमइतिप्रोक्तोवृथातूद्विजतेजनः
 आत्मावैयमितोयेनयमस्तस्यकरोतिकिम् ३०३
 क्रव्यादेभ्यश्चभूतेभ्योऽदान्तेभ्यश्चसदाभयम्
 तेषांविप्रतिषेधार्थंदंडःसृष्टःस्वयंभुवा ३०४
 दंडोरक्षतिभूतानिदंडःपालयतेप्रजाः
 निवारयतिपापिष्टान्दंडोदुर्जयएववा ३०५
 श्यामोयुवालोहिताक्षःसर्वभूतभयावहः
 दंडःशास्तामनुष्याणामस्मिन्धर्मःप्रतिष्ठितः ३०६
 अथाश्रमेषुसर्वेषुदमएवोत्तमंवतम्

तानिलिगानिवक्ष्यामियैर्दातइतिकीर्त्यते ३०७
 अकार्पण्यमपारुष्यंसंतोषःसुविधानता
 अनसूयागुरोःपूजादयाभूतेष्वपैशुनम् ३०८
 षड्भिरेषदमःप्रोक्तऋषिभिःशांतबुद्धिभिः
 दयाधीनौधर्ममोक्षौतथास्वर्गश्चपार्थिव ३०९
 अपमानेनकुप्येतसंमानेनप्रहृष्यति
 समदुःखसुखोधीरःसशांतइतिकीर्त्यते ३१०
 शेतेसुखंहिशांतस्तुसुखंहिप्रतिबुध्यते
 श्रेयस्तरमतस्तिष्ठेदवमन्ताविनश्यति ३११
 अपमानितस्तुनध्यायेत्तस्यपापंकदाचन
 स्वधर्ममपिचावेक्ष्यपरधर्मनदूषयेत् ३१२
 आत्मानमपिजानीयात्परंदोषैस्तुनाक्षिपेत्
 मत्रैर्हीनंक्रियाभिर्वाजन्मनाप्यथवापुनः ३१३
 दमश्छादयतेसर्वहीनमंगंपटोयथा
 अधीयतेनिरर्थन्तेनाभिजानंतियेदमम् ३१४
 श्रुतस्यहिदमोमूलंदमोधर्मःसनातनः
 योह्यात्मनस्तुलयतेसुवर्णतुलयादमम् ३१५
 सतेनधृतिमान्ख्यातो नतुद्रव्येणमोहितः
 ब्रतानामपिसर्वेषांदमएवपरायणम् ३१६
 यद्यधीतेषडंगानिवेदतत्त्वार्थविद्विजः
 दमेनतुविहीनश्चपूज्यत्वंनेहगच्छति ३१७
 दमेनहीनंनपुनंतिवेदायद्यप्यधीताःसहषड्भिरंगैः
 सांख्यंचयोगश्चकुलंचजन्मतीर्थाभिषेकश्चनिरर्थकानि ३१८
 अमृतस्येवतृप्येतअपमानस्ययोगवित्
 विषवच्चजुगुप्सेतसंमानस्यसदाद्विजः १९
 अपमानात्तपोवृद्धिःसंमानाच्चतपःक्षयः
 अर्चितःपूजितोविप्रोदुग्धागौरिवगच्छति ३२०
 पुनराप्यायतेधेनुःसतृणैःसलिलैर्यथा
 एवंजपैश्चहोमैश्चपुनराप्यायतेद्विजः ३२१
 आक्रोशकसमोलोकेसुहृदन्योनविद्यते

यस्तुदुष्कृतमादायसुकृतंस्वंप्रयच्छति ३२२
 आक्रोशमानान्नाक्रोशेन्मन्युंस्वविनिवर्तयेत्
 सन्नियम्यतदात्मानममृतेनाभिषिंचति ३२३
 कपालंवृक्षमूलानिकुचेलमसहायता
 अनपेक्षाब्रह्मचर्यनयन्तिपरमांगतिम् ३२४
 कामक्रोधौविनिर्जित्यकिमरणयेकरिष्यति
 अभ्यासेनतुवैशास्त्रंकुलंशीलेनधार्यते ३२५
 गुणैर्मन्त्राविधार्यन्तेक्रोधस्सत्त्वेनधार्यते
 यस्तुक्रोधंसमुत्पन्नसंधारयतिचात्मनः ३२६
 अक्रोधेनजयेद्वीरःकस्तेनसदृशोभुवि
 यस्तुक्रोधंसमुत्पन्नसंतंसंयम्यतिष्ठति ३२७
 तंसत्सारतमम्मन्येनास्मिन्सीदतियःपुमान्
 एषपैतामहोगुह्योब्रह्मराशिस्सनातनः ३२८
 धर्मस्यनियमोयोहिमयातेकथितोभृशम्
 अन्येचयज्वनांलोकाअन्येचापितपस्विनां ३२९
 अन्येदमवतांलोकास्तेवैपरमपूजिताः
 एकःक्षमावतांदोषोद्वितीयोनोपपद्यते ३३०
 यदिदंक्षमयायुक्तमशक्तम्मन्यतेजनः
 नचैषदोषोमंतव्यःक्षमाप्रज्ञावतांबलम् ३३१
 प्रशमंयोभिजानातिइष्टापूर्तमहीयते
 यत्क्रोधयुक्तोजपतिजुहोतिचयदर्चति ३३२
 सर्वक्षरतितत्तस्यभिन्नकुंभादिवोदकम्
 दमाध्यायमिमंपुण्यंप्रातरुत्थाययःपठेत् ३३३
 सधर्मनावमारुह्यदुर्गायतितरिष्यति
 दमाध्यायमिमंपुण्यंसततंश्रावयेदिद्वजः ३३४
 सब्रह्मलोकमाप्नोतितस्मान्नच्यवतेपुनः
 श्रूयतांधर्मसर्वस्वंश्रुत्वाचैतत्प्रधार्यताम् ३३५
 आत्मनःप्रतिकूलानिपरेषांसमाचरेत्
 मातृवत्परदारांश्चपरद्रव्याणिलोष्ठवत् ३३६
 आत्मवत्सर्वभूतानियःपश्यतिसपश्यति

पचनं वैश्वदेवार्थे परार्थे यच्च जीवितम् ३३७
 एतद्भवेच्च सर्वस्वंधातूनामिव कांचनम्
 सर्वभूतहितं राजन्नधीत्यामृतमश्नुते ३३८
 एवं वै धर्मसर्वस्वमुक्त्वा ते तु शुनः सखम्
 ते नैव सहिताः सर्वे निविष्टास्सरसस्तटे ३३९
 सरोपश्यन्सुविस्तीर्णपद्मोत्पलजलावृतम्
 तत्रावतारं कृत्वा ते बिसानि च कलापशः ३४०
 तीरे निक्षिप्य सरसश्चक्रुः पुण्यांजलक्रियाम्
 अथोत्तीर्य जलात्तस्मात्ते समेत्य परस्परम् ३४१
 बिसान्येतान्यपश्यन्त इदं वचनमब्रुवन्
 ऋषय ऊचुः
 केन क्षुधाभितप्तानामस्माकं पापकर्मणाम् ३४२
 नृशंसेनापनीतानि बिसान्याहारकांक्षिणा
 तेशं कमानास्त्वन्योन्यं पर्यपृच्छन् द्विजोत्तमाः ३४३
 चक्रुश्च निश्चयं सर्वेशपथं प्रति पार्थिव
 कश्यप उवाच
 सर्वत्र सर्वं हरतु न्यासलोपं करोतु च ३४४
 कूटसाक्षित्वमभ्येतु बिसस्तैन्यं करोतियः
 दंभेन धर्मचरतुराजानं चोपसेवताम् ३४५
 मधुमांसं समश्नातु बिसस्तैन्यं करोतियः
 अनृतं भाषतु सदा विषयांश्चोपसेवतु ३४६
 ददातु कन्यां शुल्केन बिसस्तैन्यं करोतियः
 वसिष्ठ उवाच
 अनृतौ मैथुनं यातु दिवा स्वप्नं निषेवतु ३४७
 अन्योन्यातिथितामेतु बिसस्तैन्यं करोतियः
 एककूपे वसेद्ग्रामे ब्राह्मणो वृषलीपतिः ३४८
 तस्य सालोक्यतां यातु बिसस्तैन्यं करोतियः
 भरद्वाज उवाच
 नृशंसस्सोऽस्तु सर्वेषु समृद्ध्या चाप्यहंकृतः ३४९
 मत्सरीपिशुनश्चैव बिसस्तैन्यं करोतियः

प्रत्याक्रोशत्ववाक्रुष्टस्ताडयत्वन्यताडितः ३५०
विक्रीणातुरसांश्चैवबिसस्तैन्यंकरोतियः
गौतमउवाच
अतिथित्वागतंप्राप्यपाकभेदंकरोतुसः ३५१
शूद्रान्नंचसदाशनातुबिसस्तैन्यंकरोतियः
दत्त्वादानंकीर्तयतुपरभार्यासुतुष्यतु ३५२
एकाकीमिष्टमशनीयाद्विसस्तैन्यंकरोतियः
विश्वामित्रउवाच
नित्यकामपरःसोस्तुदिवसेचैवमैथुनी ३५३
नित्यंतुपातकीचैवबिसस्तैन्यंकरोतियः
परापवादंवदतुपरदारांश्चसेवतु ३५४
परनिंदारतश्चास्तुबिसस्तैन्यंकरोतियः
मातरंपितरंचैवसोवमन्यतुदुर्मतिः ३५५
समातर्यन्यबुद्धिस्याद्विसस्तैन्यंकरोतियः
परपाकंसदाशनातुपरनारींचसेवतु ३५६
वेदविक्रयकृद्वास्तुबिसस्तैन्यंकरोतियः
जमदग्निरुवाच
परस्ययातुप्रेष्यत्वंसतुजन्मनिजन्मनि ३५७
सर्वधर्मक्रियाहीनोबिसस्तैन्यंकरोतियः
शुनःसखउवाच
न्यायेनवेदानध्येतुगृहस्थोस्तुप्रियातिथिः ३५८
सत्यंवदतुवाजस्रंबिसस्तैन्यंकरोतियः
अग्निंजुहोतुविधिवद्यज्ञंयजतुनित्यशः ३५९
ब्रह्मणस्सदनंयातुबिसस्तैन्यंकरोतियः
ऋषयऊचुः
इष्टमेवद्विजातीनांयदिदंशपथीकृतं ३६०
त्वयाकृतंबिसस्तैन्यंसर्वेषांनःशुनःसख
शुनःसखउवाच
मयाह्यंतर्हितान्यासन्बिसानीमानिवोद्विजाः ३६१
धर्मचश्रोतुकामेनजानीध्वंमांचवासवम्

अलोभादक्षयालोकाजितावोमुनिसत्तमाः ३६२
 विमानमधितिष्ठध्वंगच्छामस्त्रिदशालयम्
 ततोमहर्षयस्तेतुविज्ञायाथपुरंदरम् ३६३
 ऊचुःपुरंदरंचेदंवाक्यंवाक्यविशारदाः
 इहागत्यनरोयस्तुमध्यमंपुष्करंविशेत् ३६४
 त्रिरात्रोपोषितोभूत्वालभेदावश्यकंफलम्
 द्वादशवार्षिकीदीक्षास्मृतायातुवनौकसां ३६५
 तस्याःफलंसमग्रंचलभेदिहनसंशयः
 नासौदुर्गतिमाप्नोतिस्वर्गणैःसहमोदते ३६६
 विरिञ्चिस्थानमासाद्यतिष्ठेद्वैब्रह्मणोदिनम्
 पुलस्त्यउवाच
 इंद्रेणसहसंप्रीतास्तदाजग्मुस्त्रिविष्टपम् ३६७
 एवंविलोभ्यमानास्तेलोभैर्बहुविधैरिह
 नैवलोभंतथाचक्रुस्तेनजग्मुस्त्रिविष्टपम् ३६८
 इदंयःशृणुयान्नित्यमृषीणांचरितंशुभम्
 विमुक्तःसर्वपापेभ्यःस्वर्गलोकेमहीयते ३६९
 इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेसप्तर्षिसंवादोनामैकोनविंशोऽध्यायः १९

विंशोऽध्यायः

भीष्मउवाच
 अत्याश्चर्यवतीरम्याकथेयंपापनाशिनी
 विस्तरेणचमेब्रूहियाथातथ्येनपृच्छतः १
 माहात्म्यमध्यमस्यापित्रृषिभिःपरिकीर्तितम्
 फलंचान्नस्यकथितंमाहात्म्यंचदमस्यतु २
 विष्णुनाचपदन्यासःकृतोयत्रमहामुने
 कनीयसस्तथोत्पत्तिर्यथाभूतावदस्वमे ३
 पुलस्त्यउवाच
 पुरारथंतरेकल्पेराजासीत्पुष्पवाहनः
 नाम्नालोकेषुविख्यातस्तेजसासूर्यसन्निभः ४
 तपसातस्यतुष्टेनचतुर्वक्त्रेणभारत

कमलंकांचनंदत्तंयथाकामगमनृप ५
 सप्तद्वीपानिलोकंचयथेष्टंविचरत्सदा
 कल्पादौतुसमंद्वीपंतस्यपुष्करवासिना ६
 लोकेनपूजितं तस्मात्पुष्करद्वीपमुच्यते
 तदेवब्रह्मणादत्तंयानमस्यततोंबुजम् ७
 पुष्पवाहनइत्याहुस्तस्मात्तदेवदानवाः
 नौपम्यमस्तीहजगत्त्रयेपिब्रह्मांबुजस्थस्यचतस्यराज्ञः ८
 तपोनुभावादथतस्यराज्ञीनारीसहस्रैरभिवंद्यमाना
 नाम्नाचलावण्यवतीबभूवयापार्वतीवेष्टतमाभवस्य ९
 तस्यात्मजानामयुतंबभूवधर्मात्मनामन्यधनुर्धराणाम्
 तदात्मजांस्तानभिवीक्ष्यराजामुहुर्मुहुर्विस्मयमाससाद १०
 सोभ्यागतंपूज्यमुनिप्रवीरंप्रचेतसंवाक्यमिदंबभाषे
 कस्माद्विभूतिरचलामरमर्त्यपूजाजाताकथंकमलजासदृशीसुराज्ञी ११
 भार्यामयाल्पतपसापरितोषितेनदत्तंममांबुजगृहंचमुनींद्रधात्रा
 यस्मिन्प्रविष्टमपिकोटिशतंनृपाणांसामात्यकुंजररथौघजनावृतानां १२
 नालक्ष्यतेक्वगतमम्बरगामिभिश्चतारागणेंदुरविरश्मिभिरप्यगम्यम्
 तस्मात्किमन्यजननीजठरोद्भवेनधर्मादिकंकृतमशेषजनातिगंयत् १३
 सर्वैर्मयाथतनयैरथवानयापिसद्भार्ययातदखिलंकथयप्रचेतः
 सोप्यभ्यधादथभवांतरितंनिरीक्ष्यपृथ्वीपतेशृणुतदद्भुतहेतुवृत्तम् १४
 जन्माभवत्तवतुलुब्धकुलेपिघोरंजातस्त्वमप्यनुदिनंकिलपापकारी
 वपुरप्यभूत्तवपुनःपुरुषांगसंधिदुर्गंधिसत्त्वकुनखाभरणंसमंतात् १५
 नचतेसुहृन्नसुतबंधुजनोनतादृक्नैवस्वसानजननीचतदाभिशस्ता
 अतिसंमतापरमभीष्टतमाभिमुखीजातामहीशतवयोषिदियंसुरूपा १६
 अभूदनावृष्टिरतीवरौद्राकदाचनाहारनिमित्तमस्यां
 क्षुत्पीडितेनभवतातुयदानकिंचिदासादितंवन्यफलादिभक्ष्यं १७
 अथाभिदृष्टमहदंबुजाढ्यंसरोवरंपंकपरीतरोधः
 पद्मान्यथादायततोबहूनिगतःपुरंवैदिशनामधेयं १८
 तन्मूल्यलाभायपुरंसमस्तंभ्रातंत्वयाशेषमहस्तदासीत्
 क्रेतानकश्चित्कमलेषुजातःक्लांतःपरंक्षुत्परिपीडितश्च १९
 उपविष्टस्त्वमेकस्मिन्सभार्योभवनांगणे

ततोरात्रौभवांस्तत्रअश्रौषीन्मंगलध्वनिं २०
 सभार्यस्तत्रगतवान्यत्रासौमंगलध्वनिः
 तत्रमंडलमध्यस्थाविष्णोरर्चाविलोकिता २१
 वेश्यानंगवतीनामबिभ्रतीद्वादशीव्रतं
 समाप्यमाघमासस्यद्वादश्यांलवणाचलं २२
 न्यवेदयत्तुगुरवेशय्यांचोपस्कुरान्विताम्
 अलंकृत्यहृषीकेशंसौवर्णसममादरात् २३
 सातुदृष्टाततस्ताभ्यामिदंचपरिचिंतितं
 किमेभिःकमलैःकार्यवरंविष्णुरलंकृतः २४
 इतिभक्तिस्तदाजातादंपत्योस्तुनरेश्वर
 तत्प्रसंगात्समभ्यर्च्यकेशवंलवणाचलं २५
 शय्याचपुष्पप्रकरैःपूजिताभूच्चसर्वशः
 अथानंगवतीतुष्टातयोर्धान्यशतत्रयम् २६
 दीयतामादिदेशाथकलधौतपलत्रयं
 नगृहीतंततस्ताभ्यामहासत्त्वावलंबनात् २७
 अनंगवत्याचपुनस्तयोरन्नंचतुर्विधं
 आनीयव्याहतंचान्नंभुज्यतामितिभूपते २८
 ताभ्यांचतदपित्यक्तंभोक्ष्यावःश्वोवरानने
 प्रसंगादुपवासोनौतवाद्यास्तुशुभावहः २९
 जन्मप्रभृतिपापिष्ठावावांदेविदृढव्रते
 त्वत्प्रसंगाद्भवद्देहेधर्मलेशोस्तुनाविह ३०
 इतिजागरणंताभ्यांतत्प्रसंगादनुष्ठितं
 प्रभातेचतयादत्ताशय्यासलवणाचला ३१
 ग्रामश्चगुरवेभक्त्याविप्रेभ्योद्वादशैवतु
 वस्त्रालंकारसंयुक्तागावश्चकनकान्विताः ३२
 भोजनंचसुहृन्मित्रदीनांधकृपणैःसह
 तच्चलुब्धकदांपत्यंपूजयित्वाविसर्जितम् ३३
 सभवान्लुब्धकोजातःसपत्नीकोनृपेश्वरः
 पुष्करप्रकरात्तस्मात्केशवस्यतुपूजनात् ३४
 विनष्टाशेषपापस्यतवपुष्करमंदिरं

तस्यसत्यस्यमाहात्म्यादलोभतपसानृप ३५
 प्रादात्कामगमंयानंलोकनाथश्चतुर्मुखः
 संतुष्टस्तवराजेंद्रपुष्करंत्वंसमाश्रय ३६
 कल्पंसत्वंसमासाद्यविभूतिद्वादशीव्रतं
 कुरुराजेंद्रनिर्वाणमवश्यंसमवाप्स्यसि ३७
 एतदुक्त्वातुसमुनिस्तत्रैवांतरधीयत
 राजायथोक्तंचपुनरकरोत्पुष्पवाहनः ३८
 इदमाचरतोराजन्नखंडव्रतताभवेत्
 यथाकथंचित्कालेनद्वादशद्वादशीनृप ३९
 कर्तव्याशक्तितोदेवविप्रेभ्योदक्षिणानृप
 ज्येष्ठेगावःप्रदातव्यामध्यमेभूमिरुत्तमा ४०
 कनिष्ठेकांचनंदेयमित्येषादक्षिणास्मृता
 प्रथमंब्रह्मदैवत्यंद्वितीयंवैष्णवंतथा ४१
 तृतीयंरुद्रदैवत्यंत्रयोदेवास्त्रिषुस्थिताः
 इतिकलुषविदारणंजनानांपठतिचयस्तुशृणोतिचापिभक्त्या ४२
 मतिमपिचसयातिदेवलोकेवसतिचरोमसमानिवत्सराणि
 अथातःसंप्रवक्ष्यामिव्रतानामुत्तमंव्रतं ४३
 कथितंतेनरुद्रेणमहापातकनाशनम्
 नक्तमब्दंचरित्वातुगवासार्धंकुटुंबिने ४४
 हैमंचक्रंत्रिशूलंचदद्याद्विप्रायवाससी
 एवंयःकुरुतेपुण्यंशिवलोकेसमोदते ४५
 एतदेवव्रतंनाममहापातकनाशनम्
 यस्वेकभक्तेनक्षिपेद्धेनुंवृषसमन्विताम् ४६
 धेनुंतिलमर्यादद्यात्सपदंयातिशांकरम्
 एतद्रुद्रव्रतंनामभयशोकविनाशनम् ४७
 यश्चनीलोत्पलंहैमंशर्करापात्रसंयुतम्
 एकांतरितनक्ताशीसमांतेवृषसंयुतम् ४८
 वैष्णवंसपदंयातिनीलव्रतमिदंस्मृतम्
 आषाढादिचतुर्मासमभ्यंगंवर्जयेन्नरः ४९
 भोजनोपस्करंदद्यात्सयातिभवनंहरेः

जनप्रीतिकरं नृणां प्रीतिव्रतमिहोच्यते ५०
 वर्जयित्वा मधौ यस्तु दधि क्षीरघृतैश्च वम्
 दद्याद्द्विस्त्राणि सूक्ष्माणि सपात्रेण संयुतम् ५१
 संपूज्य विप्रमिथुनं गौरीमे प्रीयतामिति
 एतद्गौरीव्रतं नाम भवानीलोकदायकम् ५२
 पुष्यादौ यस्त्रयोदश्यां कृत्वा नक्तमथोपुनः
 अशोकं कांचनं दद्याद्विद्युत्तं दशांगुलम् ५३
 विप्राय वस्त्रसंयुक्तं प्रद्युम्नः प्रीयतामिति
 कल्पं विष्णुपुरे स्थित्वा विशोकस्स्यात्पुनर्नृप ५४
 एतत्कामव्रतं नाम सदाशोकविनाशनम्
 आषाढादि व्रते यस्तु वर्जयेद्यः फलाशनम् ५५
 चातुर्मास्ये निवृत्ते तु घटं सर्पिर्गुडान्वितम्
 कार्तिक्यां तत्पुनर्हेमं ब्राह्मणाय निवेदयेत् ५६
 सरुद्रलोकमाप्नोति शिवव्रतमिदं स्मृतम्
 वर्जयेद्यस्तु पुष्पाणि हेमं तेशि शिरावृते ५७
 पुष्पत्रयं च फाल्गुन्यां कृत्वा शक्त्या च कांचनम्
 दद्याद्द्विकालवेलायां प्रीयेतां शिवकेशवौ ५८
 दत्त्वा परंपदं याति सौम्यव्रतमिदं स्मृतम्
 फाल्गुनादि तृतीयायां लवणं यस्तु वर्जयेत् ५९
 समांति शयनं दद्याद्गृहं चोपस्क रान्वितम्
 संपूज्य विप्रमिथुनं भवानीं प्रीयतामिति ६०
 गौरीलोके वसेत्कल्पं सौभाग्यव्रतमुच्यते
 संध्यामौ ननरः कृत्वा समांते घृतकुंभकम् ६१
 वस्त्रयुग्मं तिलान् घटान् ब्राह्मणाय निवेदयेत्
 लोकं सारस्वतं याति पुनरावृत्तिदुर्लभम् ६२
 एतत्सारस्वतं नाम रूपविद्याप्रदायकम्
 लक्ष्मीमभ्यर्च्य पंचम्यामुपवासी भवेन्नरः ६३
 समांते हेमकमलं दद्याद्धेनुसमन्वितम्
 सवै विष्णुपदं याति लक्ष्मीः स्याज्जन्मजन्मनि ६४
 एतल्लक्ष्मीव्रतं नाम दुःखशोकविनाशनम्

कृत्वोपलेपनंशंभोरग्रतःकेशवस्यच ६५
 यावदब्दं पुनर्देयाधेनुर्जलघटस्तथा
 जन्मायुतंसराजास्यात्ततःशिवपुरं व्रजेत् ६६
 एतदायुर्व्रतं नाम सर्वकामप्रदायकम्
 अश्वत्थं भास्करं गंगां प्रणम्यैकाग्रमानसः ६७
 एकभक्तं नरः कुर्यादब्दमेकं विमत्सरः
 व्रतांते विप्रमिथुनं पूज्यं धेनुत्रयान्वितम् ६८
 वृक्षं हिरण्यं दद्यात्सोऽश्वमेधफलं लभेत्
 एतत्कीर्तिव्रतं नाम भूतिकीर्तिफलप्रदम् ६९
 घृतेन स्नपनं कृत्वा शंभोर्वाकेशवस्य वा
 अक्षताभिः सपुष्पाभिः कृत्वा गोमयमण्डलम् ७०
 समांते हेमकमलं तिलधेनुसमन्वितम्
 शूलमष्टांगुलं दद्याच्छिवलोके महीयते ७१
 सामगायनकंचैव सामव्रतमिहोच्यते
 नवम्यामेकभक्तं तु कृत्वा कन्याश्च शक्तिः ७२
 भोजयित्वा समं दद्याद्धेमकंचुकवासप्ती
 हैमं सिंहं च विप्राय दद्याच्छिवपदं व्रजेत् ७३
 जन्मार्बुदं सुरूपः स्याच्छत्रुभिश्चापराजितः
 एतद्वीरव्रतं नाम नराणां च सुखप्रदम् ७४
 चैत्रादिचतुरो मासाञ्जलं दद्याद्दयान्वितः
 व्रतांते मणिकंदद्यादन्नं वस्त्रसमन्वितम् ७५
 तिलपात्रं हिरण्यं च ब्रह्मलोके महीयते
 कल्पांते भूतिजननमानंदव्रतमुच्यते ७६
 पंचामृतेन स्नपनं कृत्वा संवत्सरं विभोः
 वत्सरांते पुनर्दद्याद्धेनुं पंचामृतान्वितां ७७
 विप्राय दद्याच्छंखं च सपदं याति शांकरम्
 राजा भवति कल्पांते धृतिव्रतमिदं स्मृतम् ७८
 वर्जयित्वा पुमान्मांसं व्रतांते गोप्रदो भवेत्
 तद्वद्धेममृगं दद्यात्सोऽश्वमेधफलं लभेत् ७९
 अहिंसाव्रतमित्युक्तं कल्पांते भूपतिर्भवेत्

कल्यमुत्थायवैस्नानंकृत्वादांपत्यमर्चयेत् ८०
 भोजयित्वायथाशक्तिमाल्यवस्त्रविभूषणैः
 सूर्यलोकेवसेत्कल्पंसूर्यव्रतमिदंस्मृतम् ८१
 आषाढादिचतुर्मासंप्रातःस्नायीभवेन्नरः
 विप्रायभोजनंदत्वाकार्तिक्यांगोप्रदोभवेत् ८२
 सवैष्णवपदंयातिविष्णुव्रतमिदंस्मृतम्
 अयनादयनंयावद्वर्जयेत्पुष्पसर्पिषी ८३
 तदंतेपुष्पमन्नानिघृतधेन्वासहैवतु
 दत्वाशिवपदंयातिविप्रायघृतपायसम् ८४
 एतच्छीलव्रतंनामशीलारोग्यफलप्रदम्
 यावत्समंभवेद्यस्तुपंचदश्यांपयोव्रतः ८५
 समांतेश्राद्धकृद्द्याद्वाश्वपंचपयस्विनीः
 वासांसिचपिशंगानिजलकुंभयुतानिच ८६
 सयातिवैष्णवंलोकंपितृणांतारयेच्छतम् ८७
 कल्पांतैराजराजेंद्रपितृव्रतमिदंस्मृतम्
 संध्यादीपप्रदोयस्तुघृतैस्तैलंविवर्जयेत् ८८
 समांतैदीपकंदद्याच्चक्रंशूलंचकांचनम्
 वस्त्रयुग्मंचविप्रायसतेजस्वीभवेन्नरः ८९
 रुद्रलोकमवाप्नोतिदीप्तिव्रतमिदंस्मृतम्
 कार्तिकादितृतीयायां प्राश्य गोमूत्रयावकम् ९०
 नक्तंचरेदब्दमेकमब्दान्ते गोप्रदोभवेत्
 गौरीलोकेवसेत्कल्पंततोराराजाभवेदिह ९१
 एतद्रुद्रव्रतंनामसदा कल्याणकारकम्
 वर्जयेच्चतुरोमासान्यस्तु गन्धानुलेपनम् ९२
 शुक्तिगन्धाक्षतान्दद्याद्विप्राय सितवाससी
 वारुणं पदमाप्नोति दृढव्रतमिदं स्मृतम् ९३
 वैशाखे पुष्पलवणंवर्जयेदथगोप्रदः
 भूत्वा विष्णुपदेकल्पंस्थित्वाराजा भवेदिह ९४
 एतच्छान्तिव्रतंनामकीर्तिकामफलप्रदम्
 ब्रह्माण्डं काञ्चनं कृत्वा तिलराशिसमन्वितम् ९५

घृतेनान्यप्रदो भूत्वावहंसंतर्प्यसद्विजम्
 संपूज्यविप्रदांपत्यंमाल्यवस्त्रविभूषणैः ६६
 शक्तितस्त्रिपलादूर्ध्वंविश्वात्माप्रीयतामिति
 पुण्येऽह्निदद्यादपरेब्रह्मयात्यपुनर्भवम् ६७
 एतद्ब्रह्मव्रतं नामनिर्वाणफलदं नृणाम्
 यश्चोभयमुखीदद्यात्प्रभूतसकलान्विताम् ६८
 दिनंपयोव्रतं तिष्ठेत्सयातिपरमंपदम्
 एतद्वैसुव्रतं नामपुनरावृत्तिदुर्लभम् ६९
 त्र्यहंपयोव्रतः स्थित्वाकाञ्चनंकल्पपादपम्
 पलादूर्ध्वं यथाशक्ति तण्डुलप्रस्थसंयुतम् १००
 दत्त्वा ब्रह्मपदं याति भीमव्रतमिदं स्मृतम्
 मासोपवासी यो दद्याद्धेनुं विप्राय शोभनाम् १०१
 स वैष्णवपदं याति भीमव्रतमिदं स्मृतम्
 दद्याद्विंशत्पलादूर्ध्वमहीकृत्वा तुकाञ्चनीम् १०२
 दिनंपयोव्रतं तिष्ठेद्द्रुद्रलोके महीयते
 धनप्रदमिदं प्रोक्तं सप्तकल्पशतानुगम् १०३
 माघे मास्यथ चैत्रे वा गुडधेनुप्रदो भवेत्
 गुडव्रतं तृतीयायां गौरीलोके महीयते १०४
 महाव्रतमिदं नाम परमानन्दकारकम्
 पक्षोपवासी यो दद्याद्विप्राय कपिलाद्वयम् १०५
 स ब्रह्मलोकमाप्नोति देवासुरसुपूजितः
 कल्पान्ते सर्वराजा स्यात्प्रभाव्रतमिदं स्मृतम् १०६
 वत्सरं त्वेकभक्ताशीसभक्ष्यजलकुंभदः
 शिवलोके वसेत्कल्पंप्राप्तिव्रतमिदं स्मृतम् ७
 नक्ताशी त्वष्टमीषु स्याद्वत्सरांते तु धेनुदः
 पौरंदरं पुरं याति सुगतिव्रतमुच्यते ८
 इंधनं यो ददेद्विप्रे वर्षादींश्चतुरस्त्वृतून्
 घृतधेनुप्रदो ते च स परं ब्रह्म गच्छति १०९
 वैश्वानरव्रतं नाम सर्वपापप्रणाशनम्
 एकादश्यां तु नक्ताशीयश्चक्रं विनिवेदयेत् ११०

कृत्वासमांतेसौवर्णविष्णोःपदमवाप्नुयात्
 एतत्कृष्णव्रतं नाम कल्पांते राज्यलाभकृत् १११
 पायसाशीसमांते तु दद्याद्विप्राय गोयुगम्
 लक्ष्मीलोके वसेत्कल्पमेतद्देवीव्रतं स्मृतं ११२
 सप्तम्यां नक्तभुग्दद्यात्समाप्ते गांपयस्विनीं
 सूर्यलोकमवाप्नोति भानुव्रतमिदं स्मृतम् ११३
 चतुर्थ्यां नक्तभुग्दद्याद्धेमान्ते गोयुगं तथा
 एतद्वैनायकं नाम शिवलोकफलप्रदम् ११४
 महाफलानियस्त्यक्त्वा चातुर्मास्ये द्विजातये
 हैमानिकांतिं दद्याद्धोमान्ते गोयुगं तथा ११५
 एतत्सौरव्रतं नाम सूर्यलोकफलप्रदम्
 द्वादशाद्वादशीर्यस्तु समाप्योपोषणे नृप ११६
 गोवस्त्रकांचनैर्विप्रान् पूजयेच्छक्तितो नरः
 परंपदमवाप्नोति विष्णुव्रतमिदं स्मृतम् ११७
 चतुर्दश्यां तु नक्ताशीसमान्ते गोयुगप्रदः
 शैवं पदमवाप्नोति त्रैयंबकमिदं स्मृतम् ११८
 सप्तरात्रोषितो दद्याद्घृतकुंभं द्विजातये
 वरव्रतमिदं प्राहुर्ब्रह्मलोकफलप्रदम् ११९
 असौकाशीं समासाद्य धेनुं दत्ते पयस्विनीम्
 शक्रलोके वसेत्कल्पमिदं मंत्रव्रतं स्मृतम् १२०
 मुखवासं परित्यज्य समांते गोप्रदो भवेत्
 वारुणं लोकमाप्नोति वारुणव्रतमुच्यते १२१
 चांद्रायणं च यः कुर्याद्धैमं चंद्रं निवेदयेत्
 चंद्रव्रतमिदं प्रोक्तं चंद्रलोकफलप्रदम् १२२
 ज्येष्ठे पंचतपायैते हेमधेनुप्रदो दिवम्
 यात्यष्टमी चतुर्दश्योरुद्रव्रतमिदं स्मृतम् १२३
 सकृद्विधानं कुर्यात्तृतीयायां शिवालये
 समाप्ते धेनुदोयाति भवानीव्रतमुच्यते १२४
 माघे निश्यार्द्रवासाः स्यात्सप्तम्यां गोप्रदो भवेत्
 दिविकल्पं वसित्वे हराजा स्यात्पवनव्रतम् १२५

त्रिरात्रोपोषितोदद्यात्फाल्गुन्यांभवनंशुभम्
 आदित्यलोकमाप्नोतिधामव्रतमिदंस्मृतम् १२६
 त्रिसंध्यंपूज्यदांपत्यमुपवासीविभूषणैः
 ददन्मोक्षमवाप्नोतिमोक्षव्रतमिदंस्मृतम् १२७
 दत्त्वासितद्वितीयायामिंदौलवर्णभाजनम्
 समाप्तेगोप्रदोयातिविप्रायशिवमंदिरम् १२८
 कांस्यंसवस्त्रंराजेन्द्रदक्षिणासहितंतथा
 समाप्तेगांचयोदद्यात्सयातिशिवमंदिरम् १२९
 कल्पांतैराजराजस्स्यात्सोमव्रतमिदंस्मृतम्
 प्रतिपत्स्वेकभक्ताशीसमाप्तेचफलप्रदः १३०
 वैश्वानरपदंयातिशिखिव्रतमिदंस्मृतम्
 हैमंपलद्वयादूद्ध्वरथमश्वयुगान्वितम् १३१
 दद्यात्कृतोपवासःसदिविकल्पशतंवसेत्
 तदंतैराजराजस्स्यादश्वव्रतमिदंस्मृतम् १३२
 तद्वद्धेमरथंदद्यात्करिभ्यांसंयुतंपुनः
 सत्यलोकेवसेत्कल्पंसहस्रमपिभूमिपः १३३
 भवेदिहागतोभूम्यांकरिव्रतमिदंस्मृतम्
 दशम्यामेकभक्ताशीसमाप्तेदशधेनुदः १३४
 दीपंचकांचनंदद्याद्ब्रह्माण्डाधिपतिर्भवेत्
 एतद्विश्वव्रतंनाममहापातकनाशनम् १३५
 कन्यादानंतुकार्तिक्यांपुष्करेयःकरिष्यति
 एकविंशद्गुणोपेतोब्रह्मलोकंगमिष्यति १३६
 कन्यादानात्परंदानंनैवचास्त्यधिकंक्वचित्
 पुष्करेतुविशेषेणकार्तिक्यांतुविशेषतः १३७
 विप्रायविधिवद्देयंतेषांलोकोक्षयोभवेत्
 तिलपिष्ठमयंकृत्वागजंरत्नसमन्वितम् १३८
 विप्राययेप्रयच्छंतिजलमध्येस्थितानराः
 तेषांचैवाक्षयोलोकोभविताभूतसंप्लवम् १३९
 यःपठेच्छृणुयाद्वापिव्रतषष्ठिमनुत्तमाम्
 मन्वंतरशतंसोपिगंधर्वाधिपतिर्भवेत् १४०

षष्ठिव्रतंभारतपुण्यमेतत्तवोदितंविश्वजनीनमद्य
 श्रोतुंयदीच्छातवराजराजशृणुद्विजातेःकरणीयमेतत् १४१
 नैर्मल्यंभावशुद्धिश्चविनास्नानंनविद्यते
 तस्मान्मनोविशुद्ध्यर्थस्नानमादौविधीयते १४२
 अनुद्धृतैरुद्धृतैर्वाजलैःस्नानंसमाचरेत्
 तीर्थप्रकल्पयेद्विद्वान्मूलमंत्रेणमंत्रवित् १४३
 नमोनारायणायेतिमूलमंत्रउदाहृतः
 सदर्भपाणिर्विधिनाआचांतःप्रयतःशुचिः १४४
 चतुर्हस्तसमायुक्तंचतुरश्रंसमंततः
 प्रकल्प्यावाहयेद्गंगामेभिर्मंत्रैर्विचक्षणः १४५
 विष्णोःपादप्रसूतासिवैष्णवीविष्णुदेवता
 त्राहिनस्त्वेनसस्तस्मादाजन्ममरणांतिकात् १४६
 तिस्रःकोटयोर्धकोटीचतीर्थानांवायुरब्रवीत्
 दिविभुव्यंतरिक्षेचतानितेसंतिजाह्नवि १४७
 नंदिनीत्येवतेनामदेवेषुनलिनीतिच
 दक्षापृथ्वीचसुभगाविश्वकायाशिवासिता १४८
 विद्याधरीसुप्रसन्नातथालोकप्रसादिनी
 क्षेमाचजाह्नवीचैवशांताशांतिप्रदायिनी १४९
 एतानिपुण्यनामानिस्नानकालेप्रकीर्तयेत्
 भवेत्सन्निहितातत्रगंगात्रिपथगामिनी १५०
 सप्तवाराभिजप्तेनकरसंपुरयोजितम्
 मूर्ध्निकुर्याज्जलंभूयस्त्रिचतुःपंचसप्तधा १५१
 स्नानंकुर्यान्मृदातद्वदामंत्र्यतुविधानतः
 अश्वक्रांतेरथक्रांतेविष्णुक्रांतेवसुंधरे १५२
 मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयादुष्कृतंकृतम्
 उद्धृतासिवराहेणकृष्णेनशतबाहुना १५३
 नमस्तेसर्वलोकानांप्रभवोरणिसुव्रते
 एवंस्नात्वाततःपश्चादाचम्यतुविधानतः १५४
 उत्थायवाससीशुभ्रेषुद्धेतुपरिधायवै
 ततस्तुतर्पणंकुर्यात्त्रैलोक्याप्यायनायवै १५५

ब्रह्माण्तर्पयेत्पूर्वविष्णुरुद्रं प्रजापतीन्
 देवायक्षास्तथानागागंधर्वाप्सरसांगणाः १५६
 क्रूरास्सर्पाः सुपर्णाश्चतरवोजंभकादयः
 विद्याधराजलधरास्तथैवाकाशगामिनः १५७
 निराधाराश्चयेजीवापापधर्मरताश्चये
 तेषामाप्यायनायैतद्दीयते सलिलं मया १५८
 कृतोपवीतो देवेभ्यो निवीती च भवेत्ततः
 मनुष्यांस्तर्पयेद्भक्त्या ऋषिपुत्रानृषींस्तथा १५९
 सनकश्च सनंदश्च तृतीयश्च सनातनः
 कपिलश्चासुरिश्चैव वोढुः पंचशिखस्तथा १६०
 सर्वे ते तृप्तिमायां तु मद्दत्तेनांबुना सदा
 मरीचिमत्र्यंगिरसौ पुलस्त्यं पुलहं क्रतुम् १६१
 प्रचेतसं वसिष्ठं च भृगुं नारदमेव च
 देवब्रह्म ऋषीन्सर्वांस्तर्पयेत्साक्षतो दकैः १६२
 अप्सव्यंततः कृत्वा सव्यं जानुचभूतले
 अग्निष्वात्तांस्तथा सौम्यान्हविष्मंतस्तथोष्मपान् १६३
 सुकालिनो बर्हिषदस्तथा चैवाज्यपान्पुनः
 संतर्पयेत्पितृभक्त्या सतिलोदकचंदनैः १६४
 सदर्भपाणिर्विधिना पितृन्स्वांस्तर्पयेत्ततः
 पित्रादीन्नाम गोत्रेण तथा मातामहानपि १६५
 संतर्प्य विधिवद्भक्त्या इमं मंत्रमुदीरयेत्
 यो बांधवा बांधवा ये येन्यजन्मनि बांधवाः १६६
 ते तृप्तिमखिलायां तु येऽप्यस्मत्तोयकांक्षिणः
 आचम्य विधिना सम्यगालिखेत्पद्मग्रतः १६७
 साक्षताद्भिस्सपुष्पाभिः सतिलारुणचंदनैः
 अर्घ्यं दद्यात्प्रयत्नेन सूर्यनामानुकीर्तनैः १६८
 नमस्ते विश्वरूपाय नमस्ते विष्णुरूपिणे
 सर्वदेवनमस्ते स्तुप्रसीद मम भास्कर १६९
 दिवाकर नमस्ते स्तुप्रभाकर नमोऽस्तुते
 एवं सूर्यनमस्कृत्य त्रिः कृत्वा च प्रदक्षिणम् १७०

द्विजंगांकांचनंचैवदृष्ट्वास्पृष्ट्वागृहं व्रजेत्
 स्वगेहस्थांततःपुण्यांप्रतिमांचापिपूजयेत् १७१
 भोजनंचततःपश्चाद्द्विजपूर्वचकारयेत्
 अनेनविधिनासर्वऋषयःसिद्धिमागताः १७२

इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेस्नानविधिर्नामविंशोऽध्यायः २०

एकविंशतितमोऽध्यायः

पुलस्त्यउवाच
 आसीत्पुराबृहत्कल्पेधर्ममूर्तिर्जनाधिपः
 सुहृच्छक्रस्यनिहतायेनदैत्यास्सहस्रशः १
 सोमसूर्यादयोयस्यतेजसाविगतप्रभाः
 भवंतिशतशोयेनदानवाश्चपराजिताः २
 यथेच्छरूपधारीचमानुषोप्यपराजितः
 तस्यभानुमतीभार्यासतीत्रैलोक्यसुंदरी ३
 लक्ष्मीसदृशरूपेणनिर्जितामरसुंदरी
 राज्ञस्तस्याग्रमहिषीप्राणेभ्योपिगरीयसी ४
 दशनारीसहस्राणांमध्येश्रीरिवराजते
 नृपकोटिसहस्रेणनकदाचित्समुच्यते ५
 कदाचिदास्थानगतःपप्रच्छस्वपुरोहितम्
 विंस्मयेनावृतोनत्वावसिष्ठमृषिसत्तमम् ६
 भगवन्केनधर्मेणममलक्ष्मीरनुत्तमा
 कस्माच्चविपुलंतेजोमच्छरीरेसदोत्तमम् ७
 वसिष्ठउवाच
 पुरालीलावतीनामवेश्याशिवपरायणा
 तयादत्तश्चतुर्दश्यांपुष्करेलवणाचलः ८
 हेमवृक्षामरैःसार्द्धयथावद्विधिपूर्वकं
 शूद्रःसुवर्णकारश्चकर्मकृत्सोभवत्तदा ९
 भृत्योलीलावतीगेहेतेनहैमाविनिर्मिताः
 तरवोहेमपुष्पाश्चश्रद्धायुक्तेनपार्थिव १०
 अतिरूपेणसंपन्नाघटितास्तेसुशोभनाः

धर्मकार्यमितिज्ञात्वानगृहीतंचवेतनम् ११
 उज्ज्वालिताश्चतेपत्न्यासुवर्णमयपादपाः
 लीलावतीगृहेचापिपरिचर्याचपार्थिव १२
 कृताताभ्यामशाठ्येनद्विजशुश्रूषणादिका
 साचलीलावतीवेश्याकालेनमहतानघ १३
 सर्वपापविनिर्मुक्ताजगामशिवमंदिरम्
 योसौसुवर्णकारश्चदरिद्रोप्यतिसत्त्ववान् १४
 नमूल्यमादाद्वेश्यातःसभवानिहसांप्रतम्
 सप्तद्वीपपतिर्जातःसूर्यायुतसमप्रभः १५
 ययासुवर्णकारस्यतरवोहेमनिर्मिताः
 सम्यगुज्ज्वलिताःपत्न्यासेयंभानुमतीतव १६
 तस्मान्नृलोकेष्वपराजितस्त्वमारोग्यसौभाग्ययुताचलक्ष्मीः
 तस्मात्त्वमप्यत्रविधानपूर्वधान्याचलादीन्नृपतेकुरुष्व १७
 पुलस्त्यउवाच
 तथेतिसंपूज्यसुधर्ममूर्तिर्वचोवसिष्ठस्यददौचसर्वान्
 धान्याचलादीन्विधिनास्मरारेर्लोकंगतोसौसुरपूज्यमानः १८
 पश्येद्यदीमानुपनीयमानान्स्पृशेन्मनुष्यैरिहदीयमानान्
 शृणोतिभक्त्याथमतिंददातिविकल्मषःसोपिदिवंप्रयाति १९
 दुःस्वप्नप्रशममुपैतिपठयमानैःशैलेन्द्रैर्भवभयभेदनैर्मनुष्यः
 यःकुर्यात्किमुनृपपुंगवेहसम्यक्शांतात्मासकलगिरीन्द्रसंप्रदानम् २०
 भीष्मउवाच
 किमभीष्टवियोगशोकसंधानलमुद्धर्तुमुपोषणं व्रतं वा
 विभवध्रुवकारिभूतलेस्मिन्भवभीतेरपिसूदनंचपुंसः २१
 पुलस्त्यउवाच
 परिपृष्टमिदंजगत्प्रियंतेविबुधानामपिदुर्लभंमहत्त्वात्
 तवभक्तिमतस्तथापिवक्ष्येव्रतमिन्द्रासुरमानवेषुगुह्यम् २२
 पुण्यमाश्रयुजेमासिविशोकद्वादशीव्रतम्
 दशम्यांलघुभुग्विद्वान्प्रारभेतयमेनतु २३
 उदङ्मुखःप्राङ्मुखोवादंतधावनपूर्वकम्
 एकादश्यांनिराहारःसम्यगभ्यर्च्यकेशवम् २४

श्रियंचाभ्यर्च्यविधिवद्भोक्षयेऽहचापरेहनि
 एवंनियमकृत्सुप्त्वाप्रातरुत्थायमानवः २५
 स्नानंसर्वौषधैःकुर्यात्पंचगव्यजलेनतु
 शुभ्रमाल्यांबरधरःपूजयेच्छ्रीशमुत्पलैः २६
 विशोकायनमःपादौजंघेचवरदायवै
 श्रीशायजानुनीतद्वदूरूचजलशायिने २७
 कंदर्पायनमोगुह्यंमाधवायनमःकटिं
 दामोदरायेत्युदरंपार्श्वेचविपुलायवै २८
 नाभिंचपद्मनाभायहृदयंमन्मथायवै
 श्रीधरायविभोर्वक्षःकरौमधुभिदेनमः २९
 वैकुण्ठायनमःकंठमास्यंपद्ममुखायवै
 नासामशोकनिधयेवासुदेवायचाक्षिणी ३०
 ललाटं वामनायेतिहरयेचपुनर्भुवौ
 अलकंमाधवायेतिकिरीटंविश्वरूपिणे ३१
 नमःसर्वात्मनेतद्वच्छिरइत्यभिपूजयेत्
 एवंसंपूज्यगोविंदंधूपमाल्यानुलेपनैः ३२
 ततस्तुमंडलंकृत्वास्थंडिलंकारयेन्मृदा
 चतुरश्रंसमंताच्चरत्निमात्रमुदक्प्लवम् ३३
 श्लक्ष्णंहृद्यंचपरितोवप्रत्रयसमावृतम्
 त्रिरंगुलोच्छिरतावप्रास्तद्विस्तारोद्विरंगुलः ३४
 स्थंडिलस्योपरिष्ठात्तुभित्तिरष्टांगुलाभवेत्
 नदीवालुकयासूर्येलक्ष्म्याःप्रतिकृतिंन्यसेत् ३५
 स्थंडिलेसूर्यमध्यस्थलक्ष्मीमभ्यर्चयेद्बुधः
 नमोदेव्यैनमःशांत्यैनमोलक्ष्म्यैनमःश्रिये ३६
 नमस्तुष्ट्यैनमःपुष्ट्यैसृष्ट्यैदृष्ट्यैनमोनमः
 विशोकादुःखनाशायविशोकावरदास्तुते ३७
 विशोकामेस्तुसंपत्त्यैविशोकासर्वसिद्धये
 ततःशुभ्रांबरैःसूर्यवेष्ट्यसंपूजयेत्फलैः ३८
 भक्ष्यैर्नानाविधैस्तद्वत्सुवर्णकमलेनच
 राजतीषुचपात्रीषुन्यसेद्भोदकंबुधः ३९

ततस्तुनृत्यगीतानिकारयेत्सकलांनिशाम्
 यामत्रयेव्यतीतेतुततउत्थायमानवः ४०
 अभिगम्यचविप्राणांमिथुनानिचपूजयेत्
 शक्तितस्त्रीणिचैकंवावस्त्रमाल्यानुलेपनैः ४१
 शयनस्थानिपूज्यानिनमोस्तुजलशायिने
 ततस्तुगीतवाद्येनरात्र्यांजागरणेकृते ४२
 प्रभातेचततःस्नानंकृत्वादांपत्यमर्चयेत्
 भोजयेच्चयथाशक्तिवित्तशाठ्येनवर्जितः ४३
 भक्त्याश्रुत्वापुराणानितद्दिनंचातिवाहयेत्
 अनेनविधिनासर्वमासिमासिसमाचरेत् ४४
 व्रतांशयनंदद्याद्गुडधेनुसमन्वितं
 सोपधानंसविश्रामंस्वास्तरावरणंशुभं ४५
 यथालक्ष्मीर्नरेशत्वांनपरित्यज्यगच्छति
 तथासुरूपतारोग्यमशोकंचास्तुमेसदा ४६
 यथादेवेनरहितानलक्ष्मीर्जायतेक्वचित्
 तथाविशोकतामेस्तुभक्तिरग्याचकेशवे ४७
 मंत्रेणानेनशयनंगुडधेनुसमन्वितं
 सूर्यश्चलक्ष्म्यासहितोदातव्योभूतिमिच्छता ४८
 उत्पलंकरवीरंवाप्यम्लानंचैवकुंकुमं
 केतकंसिंधुवारंचमल्लिकागंधपाटला ४९
 कदंबंकुब्जकंजातीशस्तान्येतानिसर्वदा
 भीष्मउवाच
 गुडधेनुविधानंचसमाचक्ष्वमुनीश्वर ५०
 किंरूपाकेनमंत्रेणदातव्यातदिहोच्यतां
 पुलस्त्यउवाच
 गुडधेनुविधानस्ययद्रूपमिहयत्फलम् ५१
 तदिदानींप्रवक्ष्यामिसर्वपापविनाशनम्
 कृष्णाजिनंचतुर्हस्तंप्राग्ग्रीवंविन्यसेद्भुवि ५२
 गोमयेनानुलिप्तायांदर्भानास्तीर्यसर्वतः
 लघ्वेणकाजिनंतद्वत्त्वत्संचपरिकल्पयेत् ५३

प्राङ्मुखीकल्पयेद्धेनुंमृदावागांसवत्सकां
 उत्तमागुडधेनुः स्यात्सदाभारचतुष्टयं ५४
 वत्संभारेणकुर्वीतभाराभ्यामध्यमास्मृता
 अर्द्धभारेणवत्सस्स्यात्कनिष्ठाभारकेणतु ५५
 चतुर्थांशेनवत्सः स्याद्गृहवित्तानुसारतः
 धेनुवत्सौकृतौचोभौसितसूक्ष्मांबरावृतौ ५६
 शुक्तिकर्णाविक्षुपादौशुचिमुक्ताफलेक्ष्णौ
 सितसूत्रसिराजालौसितकंबलकंबलौ ५७
 ताम्रगंडकपृष्ठौद्वौसितचामरलोमकौ
 विद्रुमभ्रूयुगावेतौनवनीतस्तनान्वितौ ५८
 काञ्चनाक्षियुगोपेताविन्द्रनीलकनीनिकौ
 क्षौमपुच्छौकांस्यदोहौशुभ्रातिकमनीयकौ ५९
 सुवर्णशृंगाभरणौराजताढ्यखुरौचतौ
 नानाफलसमायुक्तौघ्राणगंधकरंडकौ ६०
 इत्येवंरचयित्वातुधूपदीपैस्तथार्चयेत्
 यालक्ष्मीस्सर्वभूतानांयाचदेवेष्ववस्थिता ६१
 धेनुरूपेणसादेवीममपापंव्यपोहतु
 विष्णोर्वक्षसियालक्ष्मीःस्वाहायाचविभावसौ ६२
 चंद्रार्कशक्रशक्तिर्यासाधेनुर्वरदास्तुमे
 स्वधात्वंपितृमुख्यानांस्वाहायज्ञभुजांयतः ६३
 सर्वपापहराधेनुस्तस्माद्भूतिप्रयच्छमे
 एवमामंत्र्यतांधेनुंब्राह्मणायनिवेदयेत् ६४
 विधानमेतद्धेनूनांसर्वासामपिपठ्यते
 यास्तुपापविनाशिन्यःपठ्यंतेदशधेनवः ६५
 तासांस्वरूपंवक्ष्यामिनामानिचनराधिप
 प्रथमागुडधेनुः स्याद्घृतधेनुरथापरा ६६
 तिलधेनुस्तृतीयाचचतुर्थीजलनामिका
 क्षीरधेनुःपंचमीचमधुधेनुस्तथापरा ६७
 सप्तमीशर्कराधेनुरष्टमीदधिकल्पिता
 रसधेनुश्चनवमीदशमीस्यात्स्वरूपतः ६८

कुंभास्स्यूरसधेनूनामितरासांस्वराशयः
 सुवर्णधेनुंचाप्यत्रकेचिदिच्छंतिमानवाः ६६
 नवनीतेनतैलैश्चतथान्येपिमहर्षयः
 एतदेवविधानंस्यात्तएवोपस्करास्मृताः ७०
 मंत्रावाहनसंयुक्ताःसदापर्वणिपर्वणि
 यथाश्राद्धंप्रदातव्याभुक्तिमुक्तिफलप्रदाः ७१
 गुडधेनुप्रसंगेनसर्वास्तवमयोदिताः
 अशेषयज्ञफलदाःसर्वपापहराःशुभाः ७२
 व्रतानामुत्तमंयस्माद्विशोकद्वादशीव्रतम्
 तदंगत्वेनचैवात्रगुडधेनुःप्रशस्यते ७३
 अयनेविषुवेपुण्येव्यतीपातेतथापुनः
 गुडधेन्वादयोदेयाउपरागादिपर्वसु ७४
 विशोकद्वादशीचैषासर्वपापहराशुभा
 यामुपोष्यनरोयातितद्विष्णोःपरमंपदम् ७५
 इहलोकेससौभाग्यमायुरारोग्यमेवच
 वैष्णवंपुरमाप्नोतिमरणेस्मरणंहरेः ७६
 नवार्बुदसहस्राणिदशचाष्टौचधर्मवित्
 नशोकदुःखदौर्गत्यंतस्यसंजायतेनृप ७७
 नारीवाकुरुतेयातुविशोकद्वादशीमिमां
 नृत्यगीतपरानित्यंसापितत्फलमाप्नुयात् ७८
 यस्मादग्रेहरेर्नृत्यमनन्तंगीतवादनम्
 इतिपठतियइत्थंयःशृणोतीहसम्यक्
 मधुमुरनरकारेरर्चनंवाथपश्येत् ७९
 मतिमपिचजनानांयोददातीन्द्रलोके
 सवसतिविबुधौघैःपूज्यतेकल्पमेकम्
 भीष्मउवाच
 भगवन्श्रोतुमिच्छामिदानमाहात्म्यमुत्तमम् ८०
 यदक्षयंपरेलोकेदेवर्षिगणपूजितम्
 पुलस्त्यउवाच
 मेरोःप्रदानंवक्ष्यामिदशधानृपसत्तम ८१

यत्प्रदातानंतलोकान्प्राप्नोतिसुरपूजितान्
 पुराणेषुचवेदेषुयज्ञेष्वायतनेषुच ८२
 नतत्फलमधीतेषुकृतेष्विहयदश्नुते
 तस्माद्दानं प्रवक्ष्यामिपर्वतानामनुक्रमात् ८३
 प्रथमो धान्यशैलः स्यादिद्वतीयोलवणाचलः
 गुडाचलस्तृतीयस्तुचतुर्थो हेमपर्वतः ८४
 पंचमस्ति लशैलस्स्यात्षष्ठः कार्पासपर्वतः
 सप्तमो घृतशैलः स्याद्रत्नशैलस्तथाष्टमः ८५
 राजतोनवमस्तद्वद्दशमः शर्कराचलः
 वक्ष्ये विधानमेतेषां यथावदनुपूर्वशः ८६
 अयनो वेपुण्ये व्यतीपाते दिनक्षये
 शुक्लपक्षे तृतीयायामुपरागेशश्चक्षये ८७
 विवाहोत्सवयज्ञेषुद्वादश्यामथवापुनः
 शुक्लायां पंचदश्यां वापुण्यर्क्षे वा विधानतः ८८
 धान्यशैलादयो देयाः कार्तिक्यां ज्येष्ठपुष्करे
 तीर्थेष्वायतने वापि गोष्ठे वा भवनांगणे ८९
 मंडपं कारयेद्भक्त्या चतुरश्रमुदङ्मुखम्
 प्रागुदक्प्रवणं पुण्यं प्राङ्मुखं वा विधानतः ९०
 गोमयेनानुलिप्तायां भूमावास्तीर्य वैकुशान्
 तन्मध्ये पर्वतं कुर्याद्विष्कंभं पर्वतान्वितम् ९१
 धान्यद्रोणसहस्रेण भवेद्गिरिरिहोत्तमः
 मध्यमः पंचशतकैः कनिष्ठश्च त्रिभिः शतैः ९२
 मेरुर्महाव्रीहिमयस्तु मध्ये सुवर्णवृक्षत्रयसंयुतः स्यात्
 मूर्द्धन्यवस्थानमथांबरेण कार्यं त्वनेकं च पुनर्द्विजाग्रथैः ९३
 चत्वारिंशृंगाणि च राजतानि नितंबभागा अपिराजताः स्युः
 पूर्वेण मुक्ताफलवज्रयुक्तो याम्येन गोमेदकपद्मरागैः ९४
 पश्चाच्च गारुत्मतनीलरत्नैः सौम्येन वैडूर्यकपुष्परागैः
 श्रीखंडखंडैरभितः प्रवालैर्लतान्वितो मौक्तिकप्रस्तराढ्यः ९५
 ब्रह्माथविष्णुर्भगवान्पुरारिर्दिवाकरोऽप्यत्र हिरण्यमयः स्यात्
 तथेक्षुवंशावृतकंदरस्तु घृतोदकप्रस्रवणो दिशासु ९६

शुभ्रांबरराण्यंबुधरावलिस्यात् पूर्वैर्णपीतानिचदक्षिणेन
 वासांसिपश्चादथकर्बुराणिरक्तानिचैवोत्तरतोघनानि ६७
 रौप्यान्महेंद्रप्रमुखांस्तथाऽष्टौसंस्थाप्यलोकाधिपतीन्क्रमेण
 नानावनालीचसमंततःस्यान्मनोरमम्माल्यविलेपनंच ६८
 वितानकंचोपरिपंचवर्णमम्लानपुष्पाभरणंसितंच
 इत्थंनिवेश्यामरशैलमग्रयंमेरोस्तुविष्कंभगिरीन्क्रमेण ६९
 तुरीयभागेनचतुर्दिशंचसंस्थापयेत्पुष्पविलेपनाढ्यम्
 पूर्वैर्णमंदरमनेकफलैश्चयुक्तंकामेनकांचनमयेनविराजमानम् १००
 याम्येनगंधमदनोविनिवेशनीयोगोधूमसंचयमयःकलधौतवांश्च
 हैमेनयज्ञपतिनाघृतमानसेनवस्त्रेणराजतवनैश्चससंयुतःस्यात् १०१
 पश्चात्तिलाचलमनेकसुगंधपुष्पसौवर्णपिप्पलहिरण्यमयहंसयुक्तम्
 आकारयेद्रजतपुष्पवनेनतद्बद्धस्त्रान्वितंदधिसितोदसरस्तथाग्रे १०२
 संस्थाप्यतंविपुलशैलमथोत्तरेणशैलंसुपार्श्वमपिमाषमयंसवस्त्रम्
 पुष्पैश्चहेमवटपादपशेखरंतमाकारयेत्कनककेतुविराजमानम् १०३
 माक्षीकभद्रसरसाचवनेनतद्बद्धौप्येणभासुरवितानयुतंविधाय
 होमश्चतुर्भिर्भरथवेदपुराणविद्भिर्दत्तैरनिंद्यचरिताकृतिभिर्द्विजैर्द्वैः १०४
 पूर्वैर्णहस्तमितमत्रविधायकुंडंकार्यस्तिर्य्यवधृतेनसमित्कुशैश्च
 रात्रौचजागरमनुद्धतगीतरूपैरावाहनंचकथयामिशिलोच्चयानाम् १०५
 त्वंसर्वदेवगणधामनिधेविरुद्धमस्मद्गृहेष्वमरपर्वतनाशयाशु
 क्षेमंविधत्स्वकुरुशांतिमनुत्तमांचसंपूजितःपरमभक्तिमतामयाहि १०६
 त्वमेवभगवानीशोब्रह्माविष्णुर्दिवाकरः
 मूर्तामूर्तमयंबीजमतःपाहिसनातन १०७
 यस्मात्त्वंलोकपालानांविश्वमूर्तेश्चमंदिरम्
 रुद्रादित्यवसूनांचतस्माच्छान्तिंप्रयच्छमे १०८
 यस्मादशून्यममरैर्नारीभिश्चशिरस्तव
 तस्मान्मामुद्धरामुष्माहुःखसंसारसागरात् १०९
 एवमभ्यर्च्यतंमेरुमंदरंचाभिपूजयेत्
 यस्माच्चैत्ररथेनत्वंभद्राश्चैनचपर्वत ११०
 शोभसेमंदरक्षिप्रमतस्तुष्टिकरोभव
 यस्माच्चूडामणिर्जंबूद्वीपेत्वंगंधमादन १११

गंधर्वगणशोभावांस्ततःकीर्तिर्दृढास्तुमे
 यस्मात्त्वंकेतुमालेनवैभ्राजेनवनेनच ११२
 हिरण्मयाश्मशोभावांस्तस्मात्पुष्टिर्ध्रुवास्तुमे
 उत्तरैःकुरुभिर्यस्मात्सावित्रेणवनेनच ११३
 सुपार्श्वराजसेनित्यमतःश्रीरक्षयास्तुमे
 एवमामंत्र्यतान्सर्वान्प्रभातेविमलेपुनः ११४
 स्नात्वातुगुरवेदद्यान्मध्यमंपर्वतोत्तमं
 विष्कंभपर्वतान्दद्यादृत्विग्भ्यःक्रमशोनृप ११५
 गावोदेयाश्चतुर्विंशदथवादशपार्थिव
 शक्तितःसप्तचाष्टौवापंचदद्यादशक्तिमान् ११६
 एकापिगुरवेदेयाकपिलाथपयस्विनी
 पर्वतानामशेषाणामेषएवविधिःस्मृतः ११७
 तएवपूजनेमंत्रास्तएवोपस्कराःस्मृताः
 ग्रहाणांलोकपालानांब्रह्मादीनांचसर्वतः ११८
 स्वमंत्रेणैवसर्वेषुहोमःशैलेषुपठ्यते
 उपवासीभवेन्नित्यमशक्तौनक्तमिष्यते ११९
 विधानंसर्वशैलानांक्रमशःशृणुपार्थिव
 दानेषुचैवयेमंत्राःपर्वतेषुयथाफलम् १२०
 अन्नंब्रह्मयतःप्रोक्तमन्नंप्राणाःप्रकीर्तिताः
 अन्नाद्भवंतिभूतानिजगदन्नेनवर्धते १२१
 अन्नमेवयतोलक्ष्मीरन्नमेवजनार्दनः
 धान्यपर्वतरूपेणपाहितस्मान्नगोत्तम १२२
 अनेनविधिनायस्तुदद्याद्धान्यमयंगिरिम्
 मन्वंतरशतंसाग्रंदेवलोकेमहीयते १२३
 अप्सरोगणगंधर्वैराकीर्णेनविराजितः
 विमानेनदिवःपृष्ठमायातिनृपसत्तम १२४
 कर्मक्षयेराजराज्यमाप्नोतीहनसंशयः
 अथातःसंप्रवक्ष्यामिलवणाचलमुत्तमम् १२५
 यत्प्रदानान्नरोलोकमाप्नोतिशिवसंयुतम्
 उत्तमःषोडशद्रोणैःकर्तव्योलवणाचलः १२६

मध्यमश्चतदर्धेनचतुर्भिर्धमस्मृतः
 वित्तहीनोयथाशक्तिद्रोणादूर्ध्ववचकारयेत् १२७
 चतुर्थांशेनविष्कंभपर्वतान्कारयेत्पृथक्
 विधानंपूर्ववत्कुर्याद्ब्रह्मादीनांचसर्वदा १२८
 तद्वद्धेममयंसर्वलोकपालनिवेशनम्
 सरांसिवनवृक्षादितद्वद्धान्यान्निनिवेशयेत् १२९
 कुर्याज्जागरमत्रापिदानमंत्रान्निबोधत
 सौभाग्यरससंयुक्तोयतोयंलवणेरसः १३०
 तदात्मकत्वेनचमांपाह्यापन्नंगोत्तम
 यस्मादन्येरसाःसर्वेनोत्कटालवणंविना १३१
 प्रियश्चशिवयोर्नित्यंतस्माच्छांतिप्रदोभव
 विष्णुदेहसमुद्भूतोयस्मादारोग्यवर्धनः १३२
 तस्मात्पर्वतरूपेणपाहिसंसारसागरात्
 अनेनविधिनायस्तुदद्याल्लवणपर्वतम् १३३
 उमालोकेवसेत्कल्पंततोयातिपरांगतिम्
 अतःपरंप्रवक्ष्यामिगुडपर्वतमुत्तमम् १३४
 यत्प्रदानान्नरःस्वर्गप्राप्नोतिसुरपूजितः
 उत्तमोदशभिर्भरैर्मध्यमःपंचभिर्मतः १३५
 त्रिभिर्भरैःकनिष्ठःस्यात्तदर्धेनाल्पवित्तवान्
 तद्वदामंत्रणंपूजांहैमवृक्षान्सुरार्चनं १३६
 विष्कंभपर्वतांस्तद्वत्सरांसिवनदेवताः
 होमंजागरणंतद्वल्लोकपालाधिवासनम् १३७
 धान्यपर्वतवत्कुर्यादिमंमंत्रमुदीरयेत्
 यथादेवेषुविश्वात्माप्रवरोयंजनार्दनः १३८
 सामवेदस्तुवेदानांमहादेवस्तुयोगिनां
 प्रणवःसर्वमंत्राणांनारीणांपार्वतीयथा १३९
 तथारसानांप्रवरःसदैवेक्षुरसोमतः
 ममतस्मात्परांलक्ष्मींददातुगुडपर्वतः १४०
 यस्मात्सौभाग्यदायिन्याधामत्वंगुडपर्वत
 निर्मितश्चासिंपार्वत्यातस्मान्मांपाहिसर्वदा १४१

अनेनविधिनायस्तुदद्याद्गुडमयंगिरिम्
 संपूज्यमानोगंधर्वैर्गौरीलोकेमहीयते १४२
 पुनःकल्पशतांतेचसप्तद्वीपाधिपोभवेत्
 आयुरारोग्यसंपन्नःशत्रुभिश्चापराजितः १४३
 अथपापहरंवक्ष्येसुवर्णाचलमुत्तमम्
 यस्यप्रदानाद्भवनंवैरिंचयांतिमानवाः १४४
 उत्तमःपलसाहस्रोमध्यमःपंचभिःशतैः
 तदर्धेनाधमस्तद्वदल्पवित्तोपिमानवः १४५
 दद्यादेकपलादूर्ध्वयथाशक्तिविमत्सरः
 धान्यपर्वतवत्सर्वविदध्याद्राजसत्तम १४६
 विष्कंभशैलांस्तद्वच्चतुर्विंशतिगभ्यःप्रतिपादयेत्
 नमस्तेसर्वबीजायब्रह्मगर्भायवैनमः १४७
 यस्मादनंतफलदस्तस्मात्पाहिशिलोच्चय
 यस्मादग्रेरपत्यंत्यंयस्मात्पुत्रोजगत्पतेः १४८
 हेमपर्वतरूपेणतस्मात्पाहिनगोत्तम
 अनेनविधिनायस्तुदद्यात्कनकपर्वतम् १४९
 सयातिपरमंब्रह्मलोकमानंदकारकम्
 तत्रकल्पशतंतिष्ठेत्ततोयातिपरांगतिम् १५०
 अथातःसंप्रवक्ष्यामितिलशैलंविधानतः
 यत्प्रदानान्नरोयातिविष्णुलोकमनुत्तमम् १५१
 उत्तमोदशभिद्रोणैर्मध्यमःपंचभिःस्मृतः
 त्रिभिःकनिष्ठोराजेंद्रतिलशैलःप्रकीर्तितः १५२
 पूर्ववच्चापरंसर्वविष्कंभपर्वतादिकम्
 दानमंत्रंप्रवक्ष्यामियथाचनृपपुंगव १५३
 यस्मान्मधुवधेविष्णोर्देहस्वेदसमुद्भवाः
 तिलाःकुशाश्चमाषाश्चतस्माच्छांतिप्रदोभव १५४
 हव्यकव्येषुयस्माच्चतिलाएवहिरक्षणम्
 लक्ष्मींचकुरुशैलेंद्रतिलाचलनमोस्तुते १५५
 इत्यामंत्र्यचयोदद्यात्तिलाचलमनुत्तमम्
 सवैष्णवंपदंयातिपुनरावृत्तिदुर्लभम् १५६

कार्पासपर्वतश्चैवविंशद्भारैरिहोत्तमः
 दशभिर्मध्यमः प्रोक्तः कनिष्ठः पञ्चभिर्मतः १५७
 भारेणाल्पधनोदद्याद्वित्तशाठ्यविवर्जितः
 धान्यपर्वतवत्सर्वमासाद्यंराजसत्तम १५८
 प्रभातायांचशर्वर्यादद्यादिदमुदीरयेत्
 त्वमेवावरणंयस्माल्लोकानामिहसर्वदा १५९
 कार्पासाद्रेनमस्तस्मादघौघध्वंसनोभव
 इतिकार्पासशैलेन्द्रंयोदद्याच्छर्वसंनिधौ १६०
 रुद्रलोकेवसेत्कल्पंततोराराजाभवेदिह
 अथातःसंप्रवक्ष्यामिघृताचलमनुत्तमम् १६१
 तेजोमयंघृतंपुण्यंमहापातकनाशनम्
 विंशत्याघृतकुंभानामुत्तमः स्याद्घृताचलः १६२
 दशभिर्मध्यमः प्रोक्तः पञ्चभिस्त्वधमः स्मृतः
 अल्पवित्तोपिकुर्वीतद्वाभ्यामिहविधानतः १६३
 विष्कम्भपर्वतांस्तद्वच्चतुर्भागेनकल्पयेत्
 शालितंडुलपात्राणिकुंभोपरिनिवेशयेत् १६४
 कारयेत्संहतानुच्चान्यथाशोभंविधानतः
 वेष्टयेच्छुक्लवासोभिरिन्दुदंडफलादिकैः १६५
 धान्यपर्वतवत्सर्वंविधानमिहपठ्यते
 अधिवासनपूर्वहितद्वद्धोमसुरार्चनम् १६६
 प्रभातायांचशर्वर्यागुरवेविनिवेदयेत्
 विष्कम्भपर्वतांस्तद्वद्वृत्तिगर्भ्यः शांतमानसः १६७
 संयोगाद्घृतमुत्पन्नंयस्मादमृततेजसि
 तस्माद्घृतार्चिर्विश्वात्माप्रीयतामत्रशंकर १६८
 यस्मात्तेजोमयं ब्रह्मघृतेचैवव्यवस्थितम्
 घृतपर्वतरूपेणतस्मान्नः पाहिभूधर १६९
 अनेनविधिनादद्याद्घृताचलमनुत्तमम्
 महापातकयुक्तोपिलोकमायातिशांभवम् १७०
 हंससारसयुक्तेनकिंकिणीजालमालिना
 विमानेनाप्सरोभिश्चसिद्धविद्याधरैर्वृतः १७१

विचरेत्पितृभिः सार्धयावदाभूतसंप्लवम्
 अथातः संप्रवक्ष्यामिरत्नाचलमनुत्तमम् १७२
 मुक्ताफलसहस्रेणपर्वतस्स्यादनुत्तमः
 मध्यमः पञ्चशतिकस्त्रिंशतेनाधमः स्मृतः १७३
 चतुर्थांशेनविष्कंभपर्वताः स्युः समन्ततः
 पूर्वेणवज्रगोमेदैर्दक्षिणेनेन्द्रनीलकैः १७४
 पुष्यरागैर्युतः कार्योविद्वद्भिर्गन्धमादनः
 वैडूर्यविद्रुमैः पश्चात्संमिश्रोविपुलाचलः १७५
 पद्मरागैः ससौवर्णैरुत्तरेणापिविन्यसेत्
 धान्यपर्वतवत्सर्वमत्रापिपरिकल्पयेत् १७६
 तद्वदावाहनंकृत्वावृक्षान्देवांश्चकाञ्चनान्
 पूजयेत्पुष्पगन्धाद्यैः प्रभातेस्याद्विसर्जनम् १७७
 पूर्ववद्गुरुऋत्विग्भ्यश्ममंत्रमुदीरयेत्
 यथादेवगणाः सर्वे सर्वरत्नेष्ववस्थिताः १७८
 त्वंचरत्नमयोनित्यमतः पाहिमहाचल
 यस्माद्रत्नप्रदानेनतुष्टिमेतिजनार्दनः १७९
 पूजामंत्रप्रसादेनतस्मान्नः पाहिपर्वत
 अनेनविधिनायस्तुदद्याद्रत्नमयंगिरिम् १८०
 सयातिवैष्णवंलोकममरेश्वरपूजितः
 यावत्कल्पशतंसाग्रंवसेत्तत्रनराधिप १८१
 रूपारोग्यगुणोपेतः सप्तद्वीपाधिपोभवेत्
 ब्रह्महत्यादिकंकिञ्चिदत्रामुत्राथवाकृतम् १८२
 तत्सर्वनाशमायातिगिरिर्वज्राहतोयथा
 अथातः संप्रवक्ष्यामिरौप्याचलमनुत्तमम् १८३
 यत्प्रदानान्नरोयातिसोमलोकंनरोत्तम
 दशभिः पलसाहस्रैरुत्तमोरजताचलः १८४
 पञ्चभिर्मध्यमः प्रोक्तस्तदर्धेनाधमः स्मृतः
 अशक्तोविंशतेरूर्ध्वकारयेच्छक्तितः सदा १८५
 विष्कंभपर्वतांस्तद्वत्तुरीयांशेनकल्पयेत्
 पूर्ववद्राजतान्कुर्यान्मंदरादीन्विधानतः १८६

कलधौतमयांस्तद्वल्लोकेशान्कारयेद्बुधः
 ब्रह्मविष्णवर्कवान्कार्योनितंबोत्रहिरण्यमयः १८७
 राजतंस्यात्तदन्येषांपर्वतांनाचकांचनम्
 शेषंचपूर्ववत्कुर्याद्धोमजागरणादिकम् १८८
 दद्यात्तद्वत्प्रभातेतुगुरवेरौप्यपर्वतम्
 विष्कंभशैलानृत्विग्भ्यःपूज्यवस्त्रविभूषणैः १८९
 इमंमंत्रपठन्दद्याद्दर्भपाणिर्विमत्सरः
 पितृणांवल्लभंयस्मादिन्दोर्वाशंकरस्यच १९०
 रजतंपाहितस्मान्नःशोकसंसारसागरात्
 इत्थंनिवेश्योदद्याद्रजताचलमुत्तमम् १९१
 गवामयुतसाहस्रफलमाप्नोतिमानवः
 सोमलोकेसगंधर्वैःकिन्नराप्सरसांगणैः १९२
 पूज्यमानोवसेद्विद्वान्यावदाभूतसंप्लवम्
 अथातःसंप्रवक्ष्यामिशर्कराचलमुत्तमम् १९३
 यस्यप्रदानाद्विष्णवर्करुद्रास्तुष्यंतिसर्वदा
 अष्टभिःशर्कराभारैरुत्तमःस्यान्महाचलः १९४
 चतुर्भिर्मध्यमःप्रोक्तोभाराभ्यामधमःस्मृतः
 भारेणचार्द्धभारेणकुर्याद्यःस्वल्पवित्तवान् १९५
 विष्कंभपर्वतान्कुर्यात्तुरीयांशेनमानवः
 धान्यपर्वतवत्सर्वहैमांबरसुसंयुतम् १९६
 मेरोरुपरितःस्थाप्यंहैमतत्रतरुत्रयम्
 मंदारःपारिजातश्चतृतीयःकल्पपादपः १९७
 एतद्वृक्षत्रयंमूर्ध्नि सर्वेष्वपिनिवेशयेत्
 हरिचंदनसंतानौपूर्वपश्चिमभागयोः १९८
 निवेश्यौसर्वशैलेषुविशेषाच्छर्कराचले
 मंदरेकामदेवस्तुप्रत्यग्वक्त्रःसदाभवेत् १९९
 गंधमादनशृंगेतुधनदःस्यादुदङ्मुखः
 प्राङ्मुखोवेदमूर्तिस्तुहंसःस्याद्विपुलाचले २००
 हैमीभवेत्सुपार्श्वेतुसुरभीदक्षिणामुखी
 धान्यपर्वतवत्सर्वमावाहनमखादिकम् २०१

कृत्वाथगुरवेदद्यान्मध्यमंपर्वतोत्तमम्
 ऋत्विग्भ्यश्चतुरःशैलानिमान्मंत्रानुदीरयेत् २०२
 सौभाग्यामृतसारोयंपरमःशर्कराचलः
 तस्मादानंदकारीत्वंभवशैलेन्द्रसर्वदा २०३
 अमृतंपिबतांयेतुपतिताभुविशीकराः
 देवानांतत्समुत्थस्त्वंपाहिनःशर्कराचल २०४
 मनोभवधनुर्मध्यादुद्धूताशर्करापुनः
 तन्मयोसिमहाशैलपाहिसंसारसागरात् २०५
 योदद्याच्छर्कराशैलमनेनविधिनानरः
 सर्वपापविनिर्मुक्तःप्रयातिब्रह्ममंदिरम् २०६
 चंद्रसूर्यप्रतीकाशमधिरुह्यानुजीविभिः
 सहैवयानमुत्तिष्ठेत्ततोविष्णुप्रभोदिवि २०७
 ततःकल्पशतांतेतुसप्तद्वीपाधिपोभवेत्
 आयुरारोग्यसंपन्नोयावज्जन्मायुतत्रयम् २०८
 भोजनंशक्तितःकुर्यात्सर्वशैलेष्वमत्सरः
 स्वयंचाक्षारलवणमशनीयात्तदनुज्ञया २०९
 पर्वतोपस्करान्सर्वान्प्रापयेद्ब्राह्मणालयम्
 एतत्तेसर्वमाख्यातंशैलदानमनुत्तमम् २१०
 यदन्यद्रोचतेतुभ्यंतन्मांपृच्छस्वपार्थिव
 भीष्मउवाच
 भगवन्भवसंसारसागरोत्तारकारकम् २११
 किंचिद्ब्रतंसमाचक्ष्वस्वर्गारोग्यफलप्रदम्
 पुलस्त्यउवाच
 सौरधर्मप्रवक्ष्यामिनाम्नाकल्याणसप्तमीम् २१२
 विशोकसप्तमीतद्वत्तृतीयांफलसप्तमीम्
 शर्करासप्तमींकुर्यात्तथाकमलसप्तमीम् २१३
 मंदारसप्तमीषष्ठींसप्तमीशुभसप्तमीम्
 सर्वाःपुण्यफलाःप्रोक्ताःसर्वादेवर्षिपूजिताः २१४
 विधानमासांवक्ष्यामियथावदनुपूर्वशः
 यदातुशुक्लसप्तम्यामादित्यस्यदिनंभवेत् २१५

सातुकल्याणिनीनामविजयाचनिगद्यते
 प्रातर्गव्येनपयसास्नानंनद्यांसमाचरेत् २१६
 शुक्लांबरधरःपद्ममक्षतैःपरिकल्पयेत्
 प्राङ्मुखोष्टदलमध्येतद्वद्वृत्तांचकर्णिकाम् २१७
 पुष्पाक्षताद्भिर्देवेशंविन्यसेत्सर्वतःक्रमात्
 पूर्वेणतपनायेतिमार्तडायेतिवैततः २१८
 याम्येदिवाकरायेतिविधात्रइतिनैऋते
 पश्चिमेवरुणायेतिभास्करायेतिचानिले २१९
 सौम्येविकर्तनायेतिदेवायेत्यष्टमेदले
 आदावंतेचमध्येचनमोस्तुपरमात्मने २२०
 मंत्रैरेतैस्समभ्यर्च्यनमस्कारांतदापितैः
 शुक्लैर्वस्त्रैःफलैर्भक्ष्यैर्धूपमाल्यानुलेपनैः २२१
 स्थंडिलेपूजयेद्भक्त्यागुडेनलवणेनवै
 ततोव्याहृतिमंत्रेणविसृज्यद्विजपुंगवान् २२२
 शक्तितस्तर्पयेद्भक्त्यागुडक्षीरघृतादिभिः
 तिलपात्रंहिरण्यंचब्राह्मणायनिवेदयेत् २२३
 एवंनियमकृत्सुप्त्वाप्रातरुत्थायमानवः
 कृतस्नानजपोविप्रैःसहैवघृतपायसम् २२४
 भुक्त्वाचवेदविदुषिवैडालव्रतवर्जिते
 घृतपात्रंसकनकंसोदकुंभंनिवेदयेत् २२५
 प्रीयतामत्रभगवान्परमात्मादिवाकरः
 अनेनविधिनासर्वमासिमासिसमाचरेत् २२६
 ततस्त्रयोदशेमासिगाश्चदद्यात्त्रयोदश
 वस्त्रालंकारसंयुक्ताःस्वर्णशृंगाःपयस्विनीः २२७
 एकामपिप्रदद्याच्चवित्तहीनोविमत्सरः
 नवित्तशाठ्यंकुर्वीतयतोमोहात्पतत्यधः २२८
 अनेनविधिनायस्तुकुर्यात्कल्याणसप्तमीं
 सर्वपापविनिर्मुक्तःसूर्यलोकेमहीयते २२९
 आयुरारोग्यमैश्वर्यमनंतमिहजायते
 सर्वपापहराचेयंसर्वदैवतपूजिता २३०

सर्वदुष्टोपशमनीसदाकल्याणसप्तमी
 इमामनंतफलदायस्तुकल्याणसप्तमीं २३१
 शृणोतियः पठेद्वापिसचपापैः प्रमुच्यते
 विशोकसप्तमीतद्वद्वक्ष्यामि नृपसत्तम २३२
 यामुपोष्य नरः शोकं न कदाचिदिहाश्नुते
 माघे कृष्णतिलैस्नातः पंचम्यां शुक्लपक्षतः २३३
 कृताहारः कृसरयादंतधावनपूर्वकम्
 उपवासव्रतं कृत्वा ब्रह्मचारी निशि स्वपेत् २३४
 ततः प्रभात उत्थाय कृतस्नानजपः शुचिः
 कृत्वा तु कांचनं पद्ममर्कायेति प्रपूजयेत् २३५
 करवीरेण रक्तेन रक्तवस्त्रयुगेन च
 यथा विशोकं भुवनं त्वयैवादित्यसर्वदा २३६
 तथा विशोकतामे स्यात्त्वद्भक्तिः प्रतिजन्म च
 एवं संपूज्य षष्ठ्यां तु भक्त्या संपूजयेद्द्विजान् २३७
 स्वयं संप्राश्य गोमूत्रमुत्थाय कृतनैत्यकः
 संपूज्य विप्रान्यत्नेन गुडपात्रसमन्वितम् २३८
 स द्वस्त्रयुगं पद्मं च ब्राह्मणाय निवेदयेत्
 अतैललवणं भुक्त्वा सप्तम्यां मौनसंयुतः २३९
 ततः पुराणश्रवणं कर्त्तव्यं भूतिमिच्छता
 अनेन विधिना सर्वमुभयोरपि पक्षयोः २४०
 कुर्याद्वावत्पुनर्माघशुक्लपक्षस्य सप्तमी
 व्रतांते कलशं दद्यात्सुवर्णकमलान्वितम् २४१
 शय्यां सोपस्करां दद्यात्कपिलांचपयस्विनीं
 अनेन विधिना यस्तु वित्तशाठ्येन वर्जितः २४२
 विशोकसप्तमीं कुर्यात्सयातिपरमां गतिम्
 यावज्जन्म सहस्राणां साग्रं कोटिशतं भवेत् २४३
 तावन्न शोकमाप्नोति रोगदौर्गत्यवर्जितः
 यं यं कामयते कामं तं तं प्राप्नोति पुष्कलम् २४४
 निष्कामं कुरुते यस्तु स परं ब्रह्म गच्छति
 यः पठेच्छृणुयाद्वापि विशोकाख्यां तु सप्तमीम् २४५

सोपीन्द्रलोकमासाद्यनदुःखीजायतेक्वचित्
 अन्यामपिप्रवक्ष्यामिनाम्नातुफलसप्तमीम् २४६
 यामुपोष्यनरःपापैर्विमुक्तःस्वर्गभागभवेत्
 मार्गशीर्षेशुभेमासिपंचम्यांनियतव्रतः २४७
 षष्ठीमुपोष्यकमलंकारयित्वातुकांचनम्
 शर्करासंयुतंदद्याद्ब्राह्मणायकुटुंबिने २४८
 रूपंचकांचनंकृत्वाफलस्यैकस्यधर्मवित्
 दद्याद्द्विकालवेलायांभानुर्मेप्रीयतामिति २४९
 शक्त्यातुविप्रान्संपूज्यसप्तम्यांक्षीरभोजनम्
 कृत्वाकुर्यात्फलत्यागंयावत्स्यात्कृष्णसप्तमी २५०
 तामुपोष्याथविधिवदनेनैवक्रमेणतु
 तद्वद्धेमफलंदत्वासुवर्णकमलान्वितम् २५१
 शर्करापात्रसंयुक्तंवस्त्रमालासमन्वितम्
 संवत्सरमनेनैवविधिनोभयसप्तमीम् २५२
 उपोष्यदद्यात्क्रमशःसूर्यमंत्रमुदीरयेत्
 भानुरर्कोरविर्ब्रह्मासूर्यःशुक्रोहरिःशिवः २५३
 श्रीमान्विभावसुस्त्वष्टावरुणःप्रीयतामिति
 प्रतिमासंचसप्तम्यामेकैकंनामकीर्तयेत् २५४
 प्रतिपक्षंफलत्यागमेतत्कुर्वन्समाचरेत्
 व्रतांतेविप्रमिथुनंपूजयेद्वस्त्रभूषणैः २५५
 शर्कराकलशंदद्याद्धेमपद्मफलान्वितम्
 यथानविफलःकामस्त्वद्भक्तानांसदाभवेत् २५६
 तथानंतफलावाप्तिरस्तुमेजन्मजन्मनि
 इमामनंतफलदायःकुर्यात्फलसप्तमीम् २५७
 भूतभव्यांश्चपुरुषांस्तारयेदेकविंशतिम्
 यःशृणोतिपठेद्वापिसोपिकल्याणभागभवेत् २५८
 सर्वपापविशुद्धात्मासूर्यलोकेमहीयते
 सुरापानादिकंकिञ्चिदत्रामुत्रचवाकृतम् २५९
 तत्सर्वनाशमायातियःकुर्यात्फलसप्तमीम्
 शर्करासप्तमींवक्ष्येतद्वत्कल्मषनाशिनीम् २६०

आयुरारोग्यमैश्वर्यययानंतंप्रजायते
 माधवस्यसितेपक्षेसप्तम्यांनियतव्रतः २६१
 प्रातःस्नात्वातिलैःशुभ्रैःशुद्धमाल्यानुलेपनः
 स्थंडिलेपद्ममालिरव्यकुंकुमेनसकर्णिकम् २६२
 तस्मिन्नमःसवित्रेतिगंधपुष्पंनिवेदयेत्
 स्थापयेदुदकुंभचशर्करापात्रसंयुतम् २६३
 शुक्लवस्त्रैरलंकृत्यशुक्लमाल्यानुलेपनैः
 स्वर्णपुष्पसमायुक्तमंत्रेणानेनपूजयेत् २६४
 विश्ववेदमयोयस्मात्त्वंवेदेषुचपठ्यसे
 त्वमेवामृतसर्वस्वमतःशांतिंप्रयच्छमे २६५
 पंचगव्यंततःपीत्वास्वपेत्तत्पार्श्वतःक्षितौ
 सौरसूक्तंजपन्नास्तेपुराणश्रवणेनच २६६
 अहोरात्रेगतेपश्चादष्टम्यांकृतनैत्यकः
 तत्सर्ववेदविदुषेब्राह्मणायनिवेदयेत् २६७
 भोजयेच्छक्तितोविप्रान्शर्कराघृतपायसैः
 भुंजीतातैललवणंस्वयमप्यथवाग्यतः २६८
 अनेनविधिनासर्वमासिमासिसमाचरेत्
 संवत्सरांतेशयनंशर्कराकलशान्वितम् २६९
 सर्वोपस्करसंयुक्तंतथैकांगांपयस्विनीम्
 गृहंचशक्तिमान्दद्यात्समस्तोपस्करान्वितम् २७०
 सहस्रेणाथनिष्काणांकृत्वादद्याच्छतेनवा
 दशभिर्वात्रिभिर्वापिनिष्केणैकेनवापुनः २७१
 पद्मंस्वशक्तितोदद्यात्पूर्ववन्मंत्रपाठनम्
 वित्तशाठ्यंनकुर्वीतकुर्वन्दोषान्समश्नुते २७२
 अमृतंपिबतोवक्त्रात्सूर्यस्यामृतबिंदवः
 समुत्पेतुर्द्धरणयांयेशालिमुद्गेक्षवस्तुते २७३
 शर्करायारसस्तस्मादिक्षुसारोमृतात्मवान्
 इष्टारवेरतःपुण्याशर्कराहव्यकव्ययोः २७४
 शर्करासप्तमीचेयंवाजिमेधफलप्रदा
 सर्वदुष्टोपशमनीपुत्रपौत्रविवर्धिनी २७५

यः कुर्यात्परया भक्त्या स परं ब्रह्म गच्छति
 कल्पमेकं वसेत्स्वर्गे ततो याति परं पदम् २७६
 इदमनघ शृणोति यः स्मरेद्वापरिपठतीह सुरेश्वरस्य लोके
 मतिमपि च ददाति सोऽपि देवैरमरपुरे परिपूज्यते मुनीन्द्रैः २७७
 अतः परं प्रवक्ष्यामि तद्वत्कमलसप्तमीम्
 यस्यास्संकीर्तनादेव तुष्यतीह दिवाकरः २७८
 वसंतामलसप्तम्यां सुस्नातो गौरसर्षपैः
 तिलपात्रे च सौवर्णे निधाय कमलं शुभम् २७९
 वस्त्रयुग्मावृतं कृत्वा गन्धपुष्पैरथार्चयेत्
 नमस्ते पद्महस्ताय नमस्ते विश्वधरिणे २८०
 दिवाकर नमस्ते स्तुप्रभाकर नमोऽस्तु ते
 ततो द्विकालवेलायामुदकुंभसमन्वितम् २८१
 विप्राय दद्यात्संपूज्य वस्त्रमाल्यविभूषणैः
 शक्तितः कपिलां दद्यादलंकृत्य विधानतः २८२
 अहोरात्रे गते पश्चादष्टम्यां भोजयेद्द्विजान्
 यथा शक्तिचभुंजीत विमांसं तैलवर्जितम् २८३
 अनेन विधिना शुक्लसप्तम्यां मासि मासि च
 सर्वसमाचरेद्भक्त्या वित्तशाठ्यविवर्जितः २८४
 व्रतांते शयनं दद्यात्सुवर्णकमलान्वितम् २८५
 गाश्च प्रदद्याच्छक्त्या तु सुवर्णस्य पयस्विनीः
 भाजनासनदीपादीन् दद्यादिष्टानुपस्कृतान् २८६
 अनेन विधिना यस्तु कुर्यात्कमलसप्तमीम्
 लक्ष्मीमनन्तामभ्येतिसूर्यलोके च मोदते २८७
 कल्पे कल्पे ततो लोकान् सप्तगत्वा पृथक् पृथक्
 अप्सरोभिः परिवृतस्ततो याति परांगतिम् २८८
 पश्येदिमां यः शृणुयान्मुहूर्ते पठेच्च भक्त्याथ मतिं ददाति
 सोऽप्यत्र लक्ष्मीममलामवाप्य गन्धर्वविद्याधरलोकमेति २८९
 अतः परं प्रवक्ष्यामि सर्वपापप्रणाशिनीम्
 सर्वकामप्रदां पुण्यानां भ्रामंदारसप्तमीम् २९०
 माघस्यामलपक्षे तु पंचम्यां लघुभुङ्क्ष्वरः

दंतकाष्ठंततःकृत्वाषष्ठीमुपवसेद्बुधः २६१
 विप्रान्संपूजयित्वातुमंदारंप्रार्थयेन्निशि
 ततःप्रभातउत्थायकृत्वास्नानंपुनर्द्विजान् २६२
 भोजयेच्छक्तितःकुर्यान्मंदारकुसुमाष्टकं
 सौवर्णपुरुषंतद्वत्पद्महस्तंसुशोभनं २६३
 पद्मंकृष्णतिलैःकृत्वाताम्रपात्रेष्टपत्रकं
 हेममंदारकुसुमैर्भास्करायेतिपूर्वतः २६४
 नमस्कारेणतद्वच्चसूर्यायेत्यमलेदले
 दक्षिणेतद्वदकार्यतथार्यम्णेचनैर्ऋते २६५
 पश्चिमेवेदधाम्नेचवायव्येचंडभानवे
 पूष्णेचोत्तरतःपूज्यन्नानंदायेतितत्परम् २६६
 कर्णिकायांचपुरुषःस्थाप्यःसर्वात्मनेपिच
 शुक्लवस्त्रैःसमावेष्ट्यभक्ष्यैर्माल्यफलादिभिः २६७
 एवमभ्यर्च्यतत्सर्वदद्याद्वेदविदेपुनः
 भुंजीतातैललवणंवाग्यतःप्राङ्मुखोगृही २६८
 अनेनविधिनासर्वसप्तम्यांमासिमासिच
 कुर्यात्संवत्सरंयावद्विषाठ्यविवर्जितः २६९
 एतदेवव्रतांतेतुनिधायकलशोपरि
 गोभिर्विभवतःसार्द्धंदातव्यंभूतिमिच्छता ३००
 नमोमंदारनाथायमंदारभवनायच
 त्वंरवेतारयस्वास्मानस्मात्संसारसागरात् ३०१
 अनेनविधिनायस्तुकुर्यान्मंदारसप्तमीम्
 विपाप्माससुखीमर्त्यःकल्पंचदिविमोदते ३०२
 इमामघौघपटलभीषणध्वांतदीपिकां
 गच्छन्संगृह्यसंसारशर्वर्यानिस्वलेन्नरः ३०३
 मंदारसप्तमीमेतामीप्सितार्थफलप्रदां
 यःपठेच्छृणुयाद्वापिसोपिपापैःप्रमुच्यते ३०४
 अथान्यामपिवक्ष्यामिशोभनांशुभसप्तमीं
 यामुपोष्यनरोरोगशोकौघात्तुप्रमुच्यते ३०५
 पुण्यमाश्वयुजेमासिकृतस्नानजपःशुचिः

वाचयित्वा ततो विप्रानारभेच्छुभसप्तमीं ३०६
 कपिलां पूजयेद्भक्त्या गन्धमाल्यानुलेपनैः
 नमामि सूर्यसंभूतामशेषभुवनालयां ३०७
 त्वामहं शुभकल्याणिस्वशरीरविशुद्धये
 अथ कृत्वा तिलप्रस्थं ताम्रपात्रेण संयुतम् ३०८
 काञ्चनं वृषभं तद्बद्धस्त्रमाल्यगुडान्वितं
 सोपधानं च विश्रामभाजनासनसंयुतम् ३०९
 फलैर्नानाविधैर्भक्ष्यैः घृतपायससंयुतैः
 दद्याद्द्विकालवेलायामर्यमाप्रीयतामिति ३१०
 पञ्चगव्यं च संप्राश्य स्वपेद्भूमावसंस्तरे
 ततः प्रभाते संजाते भक्त्या संतर्पयेद्द्विजान् ३११
 अनेन विधिना दद्यान्मासिमासिसदानरः
 वाससी वृषभं हैमं तद्बद्धां काञ्चनोद्भवाम् ३१२
 संवत्सरांतिशयनमिच्छुदं डगुडान्वितम्
 ताम्रपात्रे तिलप्रस्थं सौवर्णं वृषभं तथा ३१३
 दद्याद्देवदेवसर्वविश्वात्माप्रीयतामिति
 अनेन विधिना विद्वान्कुर्याद्यः शुभसप्तमीम् ३१४
 तस्य श्रीविमलाकीर्तिर्भवेज्जन्मनिजन्मनि
 अप्सरोगणगन्धर्वैः पूज्यमानः सुरालये ३१५
 वसेद्गणाधिपो भूत्वा यावदाभूतसंप्लवम्
 कल्पादाववतीर्णश्च सप्तद्वीपाधिपो भवेत् ३१६
 भ्रूणहत्यासहस्रस्य ब्रह्महत्याशतस्य च
 नाशालमियं पुण्यापठ्यते शुभसप्तमी ३१७
 इमां पठेद्यः शृणुयान्मुहूर्तं पश्येत्प्रसंगादपि दीयमानम्
 सोऽप्यत्र सर्वाघविमुक्तदेहः प्राप्नोति विद्याधरनायकत्वम् ३१८
 यावत्समास्सप्तनरः करोति यः सप्तमीं सप्तविधानयुक्ताम्
 सप्तलोकाधिपतिः क्रमेण भूत्वा पदं याति परं मुरारेः ३१९

इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे पुष्करमाहात्म्ये एकविंशोऽध्यायः २१

द्वाविंशतितमोऽध्यायः

भीष्मउवाच

भूर्लोकोऽथभुवर्लोकःस्वर्लोकोऽथमहर्जनः

तपःसत्यंचसप्तैतेदेवलोकाःप्रकीर्त्तिताः १

पर्यायेणतुसर्वेषामाधिपत्यंकथंभवेत्

इहलोकेशुभंरूपमायुरारोग्यमेवच २

लक्ष्मीश्चविपुलाब्रह्मन्कथंस्यात्सुरपूजित

पुलस्त्यउवाच

पुराहुताशनःसार्द्धमारुतेनमहीतले ३

आदिष्टःपुरुहूतेनविनाशायसुरद्विषाम्

निर्दग्धेषुततस्तेनदानवेषुसहस्रशः ४

तारकःकमलाक्षश्चकालदंष्ट्रःपरावसुः

विरोचनस्तुसंहादःप्रयातास्तेतदावसन् ५

अंतःसमुद्रमाविश्यसन्निवेशमकुर्वत

अशक्ताइतितेप्यग्निमारुताभ्यामुपेक्षिताः ६

ततःप्रभृतिवैदेवान्मानुषान्सभुजंगमान्

संपीडयचमुनीन्सर्वान्प्रविशंतिपुनर्जलम् ७

एवंयुगसहस्राणितेवीराःसप्तपंचच

जलदुर्गबलाद्राजन्पीडयंतिजगत्त्रयम् ८

ततःपुनरथोवह्निमारुतावमराधिपः

आदिदेशाचिरादंबुनिधिरेषविशोष्यताम् ९

यस्मादस्मद्द्विषांचैषशरणंवरुणालयः

तस्माद्भवद्भ्यामद्यैवशोषमेषप्रणीयताम् १०

तावूचतुस्ततःशक्रंमयशम्बरसूदनम्

अधर्मएषदेवेन्द्रसागरस्यविनाशनम् ११

यस्माज्जीवनिकायस्यमहतःसंक्षयोभवेत्

तस्मादुपायमन्यंतुसमाश्रयपुरंदर १२

यस्ययोजनमात्रेपिजीवकोटिशतानिच

निवसंतिसुश्रेष्ठसकथंनाशमर्हति १३

एवमुक्तःसुरेन्द्रस्तुक्रोधसंरक्तलोचनः

उवाचेदंवचोरोषादमरावग्निमारुतौ १४
 नधर्माधर्मसंयोगंप्राप्नुवंत्यमराःक्वचित्
 भवंतौतुविशेषेणमहात्मानौचतिष्ठतः १५
 ममाज्ञानकृतायस्मान्मारुतेनसमंत्वया
 मुनिव्रतपरोभूत्वापरिगृह्यकलेवरम् १६
 धर्मार्थशास्त्ररहितांयोनिंप्रतिविभावसो
 तस्मादेकेनवपुषामुनिरूपेणमानुषे १७
 मारुतेनसमंलोकेतवजन्मभविष्यति
 यदातुमानुषत्वेपित्वयागंडूषशोषितः १८
 भविष्यत्युदधिर्वहेतदादेवत्वमाप्स्यसि
 इतींद्रशापात्पतितौतत्क्षणात्तौमहीतले १९
 अवाप्तवंतौदेहेचकुंभाज्जन्मततोभवत्
 मित्रावरुणयोर्वीर्याद्वसिष्ठश्चात्मजोभवत् २०
 ततोगस्त्यउग्रतपाबभूवमुनिसत्तमः
 अस्माद्भ्रातुःसवैभ्रातावसिष्ठस्यानुजोमुनिः २१
 भीष्मउवाच
 कथंचमित्रावरुणौपितरावस्यतौस्मृतौ
 जन्मकुंभादगस्त्यस्ययथाभूतद्विदाधुना २२
 पुलस्त्यउवाच
 पुरापुराणपुरुषःकदाचिद्रंधमादने
 भूत्वाधर्मसुतोविष्णुश्चचारविपुलंतपः २३
 तपसाचास्यभीतेनविघ्नार्थेप्रेषितावुभौ
 शक्रेणमाधवानंगावप्सरोगणसंयुतौ २४
 यदाचगीतवाद्येनभावहावादिनाहरिः
 नकाममाधवाभ्यांचमोहंनेतुमशक्यत २५
 तदाकाममधुस्त्रीणांविषादमभजद्गणः
 संक्षोभायततस्तेषामूरुदेशान्नराग्रजः २६
 नारीमुत्पादयामासत्रैलोक्यस्यापिमोहिनीम्
 संमोहितास्तयादेवास्तौतुचैवसुरावुभौ २७
 अप्सराणांसमक्षंहिदेवानामब्रवीद्धरिः

उर्वशीतिचनाम्रेयंलोकेख्यातिंगमिष्यति २८
 ततःकामयमानेनमित्रेणाहूयतोर्वशी
 प्रोक्तामंरमयस्वेतिवाढमित्यब्रवीच्चसा २९
 गच्छंतीतुततःसूर्यलोकमिंदीवरेक्षणा
 वरुणेनवृतापश्चाद्वचनंतमभाषत ३०
 मित्रेणाहंवृतापूर्वममसूर्यःपतिःप्रभो
 उवाचवरुणश्चित्तंमयिसंन्यस्यगम्यताम् ३१
 गतायांवाढमित्युकक्वामित्रःशापमदादथ
 अद्यैवमानुषेलोकेगच्छसोमसुतात्मजम् ३२
 भजस्वेतियतोमिथ्याधर्मएषत्वयाकृतः
 जलकुंभेततोवीर्यमित्रेणवरुणेनच ३३
 प्रक्षिप्तमथसंजातौद्वावेवमुनिसत्तमौ
 निमिर्नामनृपःस्त्रीभिःपुराद्यूतमदीव्यत ३४
 तदंतरेभ्याजगामवसिष्ठोब्रह्मसंभवः
 तस्यपूजामकुर्वाणंशशापसमुनिर्नृपम् ३५
 विदेहस्त्वंभवस्वेतिशप्तस्तेनाप्यसौमुनिः
 अन्योन्यशापादुभयोर्विशरीरेतुतेजसी ३६
 जग्मतुश्शापनाशायब्रह्माणंजगतःपतिम्
 अथब्रह्मसमादेशाल्लोचनेष्ववसन्निमिः ३७
 निमेषाःस्युश्चलोकानांतद्विश्रामायपार्थिव
 वसिष्ठोप्यभवत्तस्मिञ्जलकुंभेचपूर्ववत् ३८
 ततोजातश्चतुर्बाहुःसाक्षसूत्रकमंडलुः
 अगस्त्यइतिशांतात्माबभूवऋषिसत्तमः ३९
 मलयस्यैकदेशेतुवैखानसविधानतः
 सभार्यःसंवृतोविप्रैस्तपश्चक्रेसुदुष्करम् ४०
 ततःकालेनमहतातारकादिनिपीडितम्
 जगद्वीक्ष्यसकोपेनपीतवान्वरुणालयम् ४१
 ततोस्यवरदास्सर्वेबभूवुःशंकरादयः
 ब्रह्माविष्णुश्चभगवान्वरदानायजग्मतुः ४२
 वरंवृणीश्चभद्रंतेयश्चाभीष्टोत्रवैमुने

अगस्त्यउवाच

यावद्ब्रह्मसहस्राणांपंचविंशतिकोटयः ४३

वैमानिकोभविष्यामिदक्षिणांबरवर्त्मनि

मद्विमानोदयात्कुर्याद्यःकश्चित्पूजनंमम ४४

ससप्तलोकाधिपतिःपर्यायेणभविष्यति

यस्त्वाश्रमंपुष्करेतुमन्नाम्नापरिकीर्तयेत् ४५

सचैवपुण्यतांयातुवरणेष्वृतोमया

श्राद्धंयेऽत्रकरिष्यंतिपिंडपूर्वतुभक्तितः ४६

तेषांपितृगणास्सर्वेमयासहदिविस्थिताः

एतत्कालंवसिष्यंतिएषएववरोमम ४७

एवमस्त्वितितेप्युक्त्वाजग्मुर्देवायथागतम्

तस्मादर्घःप्रदातव्योह्यगस्त्यायसदाबुधैः ४८

भीष्मउवाच

कथमर्घप्रदानंचकर्तव्यंतस्यवैमुनेः

विधानंयदगस्त्यस्यपूजनेतद्वदस्वमे ४९

पुलस्त्यउवाच

प्रत्यूषसमयेविद्वान्कुर्यादस्योदयेनिशि

स्नानंशुक्लतिलैस्तद्वच्छुक्लमाल्यांबरोगृही ५०

स्थापयेदव्रणंकुंभंमाल्यवस्त्रविभूषितम्

पंचरत्नसमायुक्तंघृतपात्रेणसंयुतम् ५१

अंगुष्ठमात्रंपुरुषंतथैवसुवर्णमध्यायतबाहुदंडम्

चतुर्भुजंकुंभमुखेनिधायधान्यानिसप्ताचलसंयुतानि ५२

सकांस्यपात्राक्षतशुक्लयुक्तंमंत्रेणदद्याद्विजपुंगवाय

उत्क्षिप्यकुंभोपरिदीर्घबाहुमनन्यचेतायमदिङ्मुखस्थम् ५३

श्वेतांचदद्याद्यदिशक्तिरस्तिरौप्यैःखुरैर्हेममुखींसवत्सां

धेनुंनरःक्षीरवतींप्रणम्यस्त्रग्वस्त्रघंटाभराणांद्विजाय ५४

आसप्तरात्रादुदयेनृपास्यदातव्यमेतत्सकलंनरेण

यावत्समास्सप्तदशाथवास्युरथोर्द्ध्वमप्यत्रवदंतिकेचित् ५५

काशपुष्पप्रतीकाशअग्निमारुतसंभव

मित्रावरुणयोःपुत्रकुंभयोनेनमोस्तुते ५६

प्रत्यब्दं च फलत्यागमेवं कुर्वन्नसीदति
 होमं कृत्वा ततः पश्चाद्द्वर्तयेन्मानवः फलम् ५७
 अनेन विधिना यस्तु पुमानर्घं निवेदयेत्
 इमं लोकमवाप्नोति रूपारोग्यफलप्रदम् ५८
 द्वितीयेन भुवर्लोकं स्वर्लोकं च ततः परम्
 सप्तैव लोकानां प्रोतिसप्तार्घ्यान्यः प्रयच्छति ५९
 इति पठति शृणोति यो हि सम्यक् चरितमगस्त्य समर्चनं च पश्येत्
 मतिमपि च ददाति सोऽपि विष्णोर्भवनगतः परिपूज्यते मरौघैः ६०
 भीष्म उवाच
 सौभाग्यारोग्यफलदममित्रक्षयकारकम्
 भुक्तिमुक्तिप्रदं यच्च तन्मे ब्रूहि महामते ६१
 पुलस्त्य उवाच
 यदुमायापुरा देव उवाचां धकसूदनः
 कथासुसंप्रवृत्ता सुधर्म्या सुललिता सुच ६२
 तदिदानीं प्रवक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिफलप्रदम्
 गौर्युवाच
 दत्तः शापो हि सा विद्यामह्यं लक्ष्म्यै सुरेश्वर ६३
 यथा लक्ष्मीप्रधानत्वमहं यामि तथा वद
 शंकर उवाच
 शुणुष्वावहिता देवितथैवान्यत्स्वयंकृतम् ६४
 नराणामथ नारीणामाराधनमनुत्तमम्
 नभस्येवाथ वैशाखे पुण्ये मार्गशिरस्यथ ६५
 शुक्लपक्षे तृतीयायां स्नातः स गौरसर्षपैः
 गोरोचनं सगोमूत्रं गोदुग्धं च घृतं तथा ६६
 दधिचंदनसंमिश्रं ललाटे तिलकं न्यसेत्
 सौभाग्यारोग्यकृद्यस्मात्सदा चललिता प्रियम् ६७
 प्रतिपक्षं तृतीयायां पुमान्वापि सुवासिनी
 धारयेद्रक्तवस्त्राणि कुसुमानि सितानि च ६८
 विधवा शुक्लवस्त्रं वै त्वेकमेव हि धारयेत्
 कुमारी शुक्लसूक्ष्मे च परिदध्यात्तु वाससी ६९

देवींचपंचगव्येनततः क्षीरेणकेवलं
 स्नापयेन्मधुनातद्वत्पुष्पगंधोदकेनतु ७०
 पूजयेच्छुक्लपुष्पैस्तुफलैर्नानाविधैरपि
 धान्यलाजादिलवणगुडक्षीरघृतान्वितैः ७१
 शुक्लाक्षततिलैरर्चाकार्यादेविसदात्वया
 पादयोरर्चनंकुर्यात्प्रतिपक्षंवरानने ७२
 वरदायैनमः पादौतथागुल्फौश्रियैनमः
 अशोकायैनमोजंघेपार्वत्यैजानुनीतथा ७३
 ऊरूमांगल्यकारिण्यैवामदेव्यैतथाकटिम्
 पद्मोदरायैजठरंनमःकंठेश्रियैनमः ७४
 करौसौभाग्यदायिन्यैबाहूचसुमुखश्रियै
 मुखंदर्पविनाशिन्यैस्मरदायैस्मितंपुनः ७५
 गौर्यैनमस्तथानासामुत्पलायैचलोचने
 तुष्टयैललाटमलकंकात्यायन्यैनमःशिरः ७६
 नमोगौर्यैनमःपुष्टयैनमःकांत्यैनमःश्रियै
 रंभायैललितायैचवामदेव्यैनमोनमः ७७
 एवंसंपूज्यविधिवदग्रतः पद्ममालिखेत्
 पत्रैःषोडशभिर्युक्तंक्रमेणैवसकर्णिकम् ७८
 पूर्वेणविन्यसेद्गौरीमपर्णाचततःपरम्
 भवानींदक्षिणेतद्वद्गुद्राणीचततःपरम् ७९
 विन्यसेत्पश्चिमेभागेसौम्यामदनवासिनीम्
 वायव्येपाटलामुग्रामुत्तरेणतथाउमाम् ८०
 साध्यांपथ्यांतथासौम्यामंगलांकुमदांसतीम्
 भद्रांचमध्येसंस्थाप्यललितांकर्णिकोपरि ८१
 कुसुमैरक्षताब्जिर्वानमस्कारेणविन्यसेत्
 गीतमंगलघोषंचकारयित्वासुवासिनीम् ८२
 पूजयेद्रक्तवासोभीरक्तमाल्यानुलेपनैः
 सिंदूरंस्नानचूर्णंचतासांशिरसिपातयेत् ८३
 सिंदूरंकुंकुमंस्नानमतीवेष्टंयतस्ततः
 तथोपदेष्टारमपिपूजयेद्यत्ततोगुरुम् ८४

नपूज्यतेगुरुर्यत्रसर्वास्तत्राफलाःक्रियाः
 जप्यैश्चपूजयेद्गौरीमुत्पलैरसितैःसदा ८५
 बंधुजीवैःप्रियेपूज्याकार्तिकेमासियत्नतः
 जातीपुष्पैर्मार्गशिरेपौषेपीतैःकुरंतकैः ८६
 कुंदैःकुमुदपुष्पैश्चदेवीमाघेपिपूजयेत्
 सिंदुवारेणजात्यावाफाल्गुनेप्यर्चयेन्नरः ८७
 चैत्रे तुमल्लिकाशोकैर्वैशाखेगंधपाटलैः
 ज्येष्ठेकमलमंदारैराषाढेचजलांबुजैः ८८
 मंदारैरथमालत्याश्रावणेपूजयेत्सदा
 गोमूत्रंगोमयंच्चीरंदधिसर्पिःकुशोदकम् ८९
 बिल्वपत्रार्ककुसुमांबुजगोशृंगवारिच
 पंचगव्यंचबिल्वंचप्राशयेत्क्रमशःसदा ९०
 एतद्भद्रापदादौतुप्राशनंसमुदाहृतम्
 प्रतिपक्षंचमिथुनंतृतीयायांवरानने ९१
 भोजयित्वार्चयेद्भक्त्यावस्त्रमाल्यानुलेपनैः
 पुंसःपीतांबरदद्यात्स्त्रियाःकौशेयवाससी ९२
 निष्पावजीरलवणमिक्षुदंडगुडान्वितम्
 स्त्रियैदद्यात्फलंपुंसःसुवर्णोत्पलसंयुतम् ९३
 यथानदेविदेवस्त्वांसंपरित्यज्यगच्छति
 तथामामुद्धराशेषदुःखसंसारसागरात् ९४
 कुमुदाविमलानंदाभवानीवसुधाशिवा
 ललिताकमलागौरीसतीरम्भाथपार्वती ९५
 नभस्यादिषुमासेषुप्रीयतामित्युदीरयेत्
 व्रतांतेशयनंदद्यात्सुवर्णकमलान्वितम् ९६
 मिथुनानिचतुर्विंशद्द्वादशाथसमर्चयेत्
 अष्टावष्टाथवाभूयश्चतुर्मासेथवार्चयेत् ९७
 पूर्वदत्त्वाथगुरवेपश्चादन्यान्समर्चयेत्
 उक्तानन्ततृतीयैषासदानंतफलप्रदा ९८
 सर्वपापहरादेवीसौभाग्यारोग्यवर्धिनी
 नचैनंवित्तशाठ्येनकदाचिदपिलंघयेत् ९९

नरोवायदिवानारीसोपवासव्रतंचरेत्
 गर्भिणीसूतिकानक्तंकुमारीवाथरोगिणी १००
 यदाऽशुद्धातदान्येनकारयेत्प्रयतास्वयम्
 इमामनंतफलदांयस्तृतीयांसमाचरेत् १०१
 कल्पकोटिशतंसाग्रंशिवलोकेमहीयते
 वित्तहीनोपिकुर्वीतयावद्वर्षमुपोषणम् १०२
 पुष्पमंत्रविधानेसोपितत्फलमाप्नुयात्
 नारीवाकुरुतेयातुआत्मनःशुभमिच्छती १०३
 जन्मपौरुषमाप्नोतिगौर्यनुग्रहकारितम्
 इतिपठतिशृणोतिवायइत्थंगिरितनयाव्रतमिंद्रलोकसंस्थः १०४
 मतिमपिचददातियोपिदेवैरमरवधूजनकिन्नरैःसपूज्यः
 अन्यामपिप्रवक्ष्यामितृतीयांपापनाशिनीम् १०५
 रसकल्याणिनीमेतांपुराकल्पभवाविदुः
 माघेमासितुसंप्राप्यतृतीयांशुक्लपक्षतः १०६
 प्रातर्गन्धेनपयसातिलैःस्नानंसमाचरेत्
 स्नापयेन्मधुनादेवीतथैवेक्षुरसेनतु १०७
 गंधोदकेनचपुनःपूजनंकुंकुमेनतु
 दक्षिणांगानिसंपूज्यततोवामानिपूजयेत् १०८
 ललितायैपदंदेव्यैवामगुल्फौततोर्चयेत्
 जंघेजानुतथाशांत्यैतथैवोरुंश्रियैनमः १०९
 मदालसायैचकटिममलायैतथोदरम्
 स्तनौमदनवासिन्यैकुमुदायैचकंधराम् ११०
 भुजंभुजाग्रमाधव्यैकमलायैसुखस्मिते
 भ्रूललाटंचरुद्रायैशंकरायैतथालकं १११
 मदनायैललाटंतुमोहनायैपुनर्भुवौ
 नेत्रेचंद्रार्धधारिण्यैतुष्ट्यैचवदनंपुनः ११२
 उत्कंठिन्यैनमःकंठममृतायैनमस्तनुम्
 रंभायैचमहाबाहूविशोकायैनमःकरौ ११३
 हृदयंमन्मथाह्वायैपाटलायैतथोदरं
 कटिंसुरतवासिन्यैतथोरूपंकजश्रियै ११४

जानुजंघेनमोगौर्यैर्गुल्फौशांत्यैतथार्चयेत्
 धराधरायैपादौतुविश्वकायैनमःशिरः ११५
 नमोभवान्यैकामिन्यैवासुदेव्यैजगच्छ्रियै
 आनंददायैनंदायैसुभद्रायैनमोनमः ११६
 एवंसंपूज्यविधिवद्विजदांपत्यमर्चयेत्
 भोजयित्वातथान्ननमधुरेणविमत्सरः ११७
 समोदकंवारिकुंभंशुक्लांबरयुगद्वयं
 दत्त्वासुवर्णकमलगंधमाल्यैरथार्चयेत् ११८
 प्रीयतामत्रकुमुदागृहीयाल्लवणव्रतम्
 अनेनविधिनदेवीमासिमासिसदार्चयेत् ११९
 लवणंवर्जयेन्माघेफाल्गुनेचगुडंपुनः
 नवनीतंतथाचैत्रेवर्ज्यमधुचमाधवे १२०
 पानीयंज्येष्ठमासेतुतथाषाढेचजीरकं
 श्रावणेवर्जयेत्क्षीरंदधिभाद्रपदेतथा १२१
 घृतमाश्वयुजेतद्वदूर्जेवर्ज्यचमाक्षिकं
 धान्याकंमार्गशीर्षेतुपौषेवर्ज्याचशर्करा १२२
 व्रतांतेकरकंपूर्णमेतेषांमासिमासिच
 दद्याद्विकालवेलायांभक्ष्यपात्रेणसंयुतं १२३
 लड्डुकास्सेवकाश्चैवसंयावमथपूरिका
 नारिकाघृतपूर्णाश्चपिष्टपूर्णाचनंदिकी १२४
 क्षीरशाकंचदध्यन्नंपिंडशाकंतथैवच
 माघादौक्रमशोदद्यादेतानिकरकोपरि १२५
 कुमुदामाधवीरंभासुभद्राचशिवाजया
 ललिताकमलानंगामंगलारतिलालसा १२६
 क्रमान्माघादिमासेषुप्रीयतामितिकीर्तयेत्
 सर्वत्रपंचगव्यंचप्राशनंसमुदाहृतं १२७
 उपवासीभवेन्नित्यमशक्तौनक्तमिष्यते
 कुर्यादेवमिदंनारीरसकल्याणिनीव्रतं १२८
 पुनर्माघेचसंप्राप्तेशर्कराकलशोपरि
 कृत्वातुकांचनींगौरीपंचरत्नसमन्वितां १२९

स्वकीयांगुष्ठमात्रं च साक्षसूत्रकमंडलुं
 चतुर्भुजामिन्दुयुतांसितनेत्रपटावृतां १३०
 तद्वद्गोमिथुनंचैव सुवर्णस्यसितांबरं
 सवस्त्रं भाजनंदद्याद्भवानीप्रीयतामिति १३१
 अनेन विधिनायस्तुरसकल्याणिनीव्रतं
 कुर्याच्च सर्वपापेभ्यस्तत्क्षणादेव मुच्यते १३२
 भवानांच सहस्रं तु न दुःखी जायते क्वचित्
 अग्निष्टोमसहस्रेण यत्फलं तदवाप्नुयात् १३३
 नारी वा कुरुते या तु कुमारी वा वरानने
 विधवा च वराकी वा सापितत्फलभागिनी १३४
 सौभाग्यारोग्यसंपन्ना गौरीलोके महीयते
 इति पठति य इत्थं यः शृणोति प्रसंगात्
 सकलकलुषमुक्तः पार्वतीलोकमेति १३५
 मतिमपि च विधत्ते यो नराणां प्रियार्थं
 विबुधपतिजनानां लोकगः स्यादमोघः
 तथैवान्यां प्रवक्ष्यामि तृतीयां पापनाशिनीम् १३६
 नाम्ना च लोकविख्याता मग्न्या नंदकरीमिमां
 यदा शुक्लतृतीयायामषाढर्क्षभवेत्क्वचित् १३७
 ब्रह्मर्क्षवाथ च मघाहस्तो मूलमथापि वा
 दर्भगंधोदकैः स्नानं तदा सम्यक्समाचरेत् १३८
 शुक्लमाल्यांबरधरः शुक्लगंधानुलेपनः
 भवानीमर्चयेद्भक्त्या शुक्लपुष्पैः सुगंधिभिः १३९
 महादेवं च सकलमुपविष्टं महासने
 वासुदेव्यैनमः पादौ शंकरायैनमो हरेः १४०
 जंघेशोकविनाशिन्यै मानदायैनमः प्रभोः
 रंभायै पूजयेद्दूरुशिवाय च पिनाकिने १४१
 आनंदिन्यै कटिंदेव्याः शूलिनश्शूलपाणये
 माधव्यै च तथानाभि मथशंभोर्भवाय वै १४२
 स्तनौ चानंदकारिण्यै शंकरस्येंदुधारिणे
 उत्कंठिन्यैनमः कंठनीलकंठाय वै हरेः १४३

करावुत्पलधारिण्यैरुद्रायजगतःप्रभो
 बाहूचपरिरंभिर्यैनृत्यप्रीतायवैहरेः १४४
 देव्यामुखं विलासिन्यैवृषभायपुनर्विभोः
 स्मितं च स्मरणीयायै विश्वक्त्रायवैविभोः १४५
 नेत्रे मंदारवासिन्यै विश्वधाम्ने त्रिशूलिनः
 भ्रुवौ नृत्यप्रियायै च शंभोर्वै पाशशूलिने १४६
 देव्याललाटमिन्द्रायै वृषवाहायवैविभोः
 स्वाहायै मकुटं देव्यामिभोगंगाधरायवै १४७
 विश्वकायौ विश्वभुजौ विश्वपादमुखौ शिवौ
 प्रसन्नवरदौ वंदे पार्वती परमेश्वरौ १४८
 एवं संपूज्य विधिवदग्रतः शिवयोः पुनः
 पद्मोत्पलानिरजसानानावर्णेन कारयेत् १४९
 शंखचक्रे सकटके स्वस्तिकं शुभकारकम्
 यावंतः पांसवस्तत्र रजसः पतिताभुवि १५०
 तावद्वर्षसहस्राणि शिवलोके महीयते
 चत्वारिधृतपात्राणि सहिरण्यानि शक्तितः १५१
 दत्त्वा द्विजाय करकमुदकेन समन्वितम्
 प्रतिपक्षं च तुर्मासं यावदेतान्निवेदयेत् १५२
 ततस्तु चतुरो मासान् पूर्ववत्करकोपरि
 चत्वारिधृतपात्राणि तिलपात्राण्यनंतरं १५३
 गंधोदकं पुष्पवारिचंदनं कुङ्कुमोदकं
 अपक्वं दधि दुग्धं च गोशृंगोदकमेव च १५४
 अब्दोदकं तथा वारिकुष्ठचूर्णान्वितं पुनः
 उशीरसलिलं चैव यवचूर्णोदकं पुनः १५५
 तिलोदकं च संप्राश्य स्वपेन्मार्गशिरादिषु
 मासेषु पक्षद्वितयं प्राशनं समुदाहृतम् १५६
 सर्वत्र शुक्लपुष्पाणि प्रशस्तानि स दार्चने
 दानकाले च सर्वत्र मंत्रमेतमुदीरयेत् १५७
 गौरीमे प्रीयतां नित्यमघनाशायमंगला
 सौभाग्यायास्तु ललिताभवानी सर्वसिद्धये १५८

संवत्सरांतैलवर्णंगुडकुंकुमसंयुतम्
 चंदनेनयुतकुंभंसहस्वर्णांबुजेनच १५६
 उमायाःप्रीतयेहैमतद्विदिक्षुफलैर्युतम्
 सास्तरावरणंशय्यांसविश्रामानिवेदयेत् १६०
 सपत्नीकायविप्रायगौरीमेप्रीयतामिति
 आत्मानंदकरींनामप्राप्नुयात्संपदंनरः १६१
 आयुरानंदसंपन्नोनक्वचिच्छोकमाप्नुयात्
 नारीवाकुरुतेयातुकुमारीविधवातथा १६२
 सापितत्फलमाप्नोतिदेव्यनुग्रहलालिता
 प्रतिपक्षमुपोष्यैवंमंत्रार्चनविधानतः १६३
 रुद्राणांलोकमाप्नोतिपुनरावृत्तिदुर्लभम्
 इमांयःशृणुयान्नित्यंश्रावयेद्वापिभक्तितः १६४
 शक्रलोकंसगत्वातुपूज्यतेकल्पसंस्थितः
 शंकरउवाच
 एवंविधाभवतिचेन्नारीव्रतपरायणा १६५
 सावित्रीतुवराकीसातस्याःशापस्तुकीदृशः
 नकाचिद्गुणनाचास्तियतस्त्रैलोक्यसुंदरी १६६
 सापूर्वस्यापिवन्द्याचलक्ष्मीर्विष्णुप्रतिग्रहात्
 मयापूर्वतवार्थायदक्षयज्ञस्तुनाशितः १६७
 लक्ष्म्यर्थंविष्णुनाचापिवारिधिर्मथितःपुरा
 आज्ञाकरौभवत्योश्चमाकुरुष्वभयंकवचित् १६८
 सावित्र्यामाननाकार्याकुपितायाःप्रसादनम्
 मयाचविष्णुनाचैवब्रह्मणामानमीप्सुना १६९
 गमिष्येब्रह्मसदनंत्वंचतिष्ठवरानने
 एवमुक्त्वागतोरुद्रोगौरीतत्रव्यवस्थिता १७०
 कृतंयुगंसमग्रंचयज्ञेतस्मिन्हुताशनः
 वहंस्तुहव्यंदेवानांप्रीणयानोजगत्त्रयम् १७१
 भोजनंद्विजमुख्येषुभोगान्विद्याधरेगणे
 कामावाप्तिमनुष्येषुसर्वमेवददौप्रभुः १७२
 रुद्रेणोक्तस्तदाविष्णुर्धर्मास्तेत्वंप्रकीर्तय

गौरीधर्मान्सरस्वत्याव्रतंयत्परिकीर्तितम् १७३
 इत्येवमुक्तेरुद्रेणविष्णुःप्रोवाचसादरम्
 नाहंधर्मख्यापयिष्येस्वकीयंशंकराधुना १७४
 भवानारख्यातुमाहात्म्यंमदीयंसुरसत्तम
 त्वयावैकथितंपूर्वकृतेवैपापसंक्षयः १७५
 भविष्यतिनसंदेहोभवान्पूतोभविष्यति
 भीष्मउवाच
 मधुरागीर्भवेत्केनव्रतेनमुनिसत्तम १७६
 तथैवजनसौभाग्यंमतिर्विद्यासुकौशलम्
 अभेदश्चापिदांपत्येसंगोबंधुजनेनच १७७
 आयुश्चविपुलंपुंसांतन्मेकथयसत्तम
 पुलस्त्यउवाच
 सम्यक्पृष्टंत्वयाराजन्शृणुसारस्वतंव्रतम् १७८
 यस्यसंकीर्तनादेवदेवीतुष्येत्सरस्वती
 यावद्भक्तःस्तवंकुर्यादितद्व्रतमनुत्तमम् १७९
 प्राग्वासरादौसंपूज्यदिव्यंस्तवंसमारभेत्
 अथवारविवारेणग्रहताराबलेनच १८०
 पायसंभोजयेद्विप्रान्कुर्याद्ब्रह्मणवाचनम्
 शुक्लवस्त्राणिदत्त्वाचसहिरण्यानिशक्तितः १८१
 गायत्रीपूजयेद्भक्त्याशुक्लमाल्यानुलेपनैः
 यथानदेविभगवान्ब्रह्मालोकपितामहः १८२
 त्वांपरित्यज्यतिष्ठेच्चतथाभववरप्रदा
 वेदशास्त्राणिधर्माणिनृत्यगीतादिकंचयत् १८३
 नविहीनंत्वयादेवितथामेसंतुसिद्धयः
 लक्ष्मीर्मेधाधरापुष्टिर्गौरीतुष्टिर्जयामतिः १८४
 एताभिःपाहिचाष्टाभिर्मूर्तिभिर्मांसरस्वति
 एवंसंपूज्यगायत्रींवीणाकमलधारिणीम् १८५
 शुक्लपुष्पाक्षतैर्भक्त्यासकमंडलुपुस्तकाम्
 मौनव्रतेनभुंजीतसायंप्रातश्चधर्मवित् १८६
 पंचम्यांप्रतिपक्षंचगांचविप्रायशोभनाम्

तथैवतंडुलप्रस्थंघृतपात्रेणसंयुतम् १८७
 क्षीरंदद्याद्धिरण्यंचगायत्रीप्रीयतामिति
 संध्यायांचतथामौनमेतत्कुर्वन्समाचरेत् १८८
 नरात्र्यांभोजनंकुर्याद्यावन्मासास्त्रयोदश
 समाप्तेतुब्रतेदद्याद्भोजनंशुक्लतंडुलैः १८९
 दिव्यांवितानंघंटांचसितनेत्रपटान्विताम्
 चंदनंवस्त्रयुग्मंचदध्यन्नंसुरसंपुनः १९०
 अथोपदेष्टारमपिभक्त्यासंपूजयेद्गुरुम्
 वित्तशाठ्येनरहितोवस्त्रमाल्यानुलेपनैः १९१
 अनेनविधिनायस्तुकुर्यात्सारस्वतंव्रतम्
 सौभाग्यमतियुक्तस्तुसूक्ष्मकंठश्चजायते १९२
 सरस्वत्याः प्रसादेनब्रह्मलोकेमहीयते
 नारीवाकुरुतेयातुसापितत्फलभागिनी १९३
 ब्रह्मलोकेवसेद्राजन्यावत्कल्पायुतत्रयम्
 सारस्वतंव्रतंयस्तुशृणुयादपिवापठेत् १९४
 विद्याधरपुरेसोऽपिवसेदब्दायुतत्रयम्
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेब्रताध्यायोनामद्वाविंशोऽध्यायः २२

त्रयोविंशोऽध्यायः

भीष्मउवाच
 वैष्णवायेतुवैधर्मायान् रुद्रः प्रोक्तवानिह
 तान्मेकथयविप्रेन्द्रकीदृशास्तेफलंतुकिम् १
 पुलस्त्यउवाच
 पुरारथंतरेकल्पेपरिपृष्टोमहात्मना
 मंदरस्थोमहादेवः पिनाकीब्रह्मणास्वयम् २
 कथमारोग्यमैश्वर्यमनंतममरेश्वर
 अल्पेनतपसादेवभवेन्मोक्षःसदानृणां ३
 किंतज्ज्ञानंमहादेवत्वत्प्रसादादधोक्षज
 अल्पकेनापितपसामहाफलमिहोच्यते ४
 इतिपृष्टस्सविश्वात्माब्रह्मणालोकभावनः

उमापतिरुवाचेदमनसःप्रीतिकारकम् ५
 ईश्वरउवाच
 अस्माद्रथंतरात्कल्पाद्भूयोविंशतिमोयदा
 वारोहोभविताकल्पस्तदामन्वंतरेशुभे ६
 वैवस्वताख्येसंप्राप्तेसप्तमेसप्तलोकधृक्
 द्वापाराख्यंयुगंतस्मिन्सप्तविंशतिमंयदा ७
 तस्यांतेतुमहातेजावासुदेवोजनार्दनः
 भारावतरणार्थायत्रिधाविष्णुर्भविष्यति ८
 द्वैपायनऋषिस्तत्ररौहिणेयोथकेशवः
 कंसारिःकेशिमथनःकेशवःक्लेशनाशनः ९
 पुरींद्वारवतीनामसांप्रतंयाकुशस्थली
 दिव्यानुभावसंयुक्तामधिवासायशार्ङ्गिणः १०
 त्वष्टातदाज्ञयाब्रह्मन्करिष्यतिजगत्पतेः
 तस्यांकदाचिदासीनःसभायांसोऽमितद्युतिः ११
 भार्याभिर्वृष्णिर्विद्वद्भिर्भूरिभिर्भूरिदक्षिणैः
 कुरुभिर्देवगंधर्वैरन्वितःकैटभार्दनः १२
 प्रवृत्तासुपुराणासुधर्मसंबधधिनीषुच
 कथासुभीमसेनेनपरिपृष्टःप्रतापवान् १३
 त्वयापृष्टस्यधर्मस्यवक्ष्यत्यस्यचभेददृक्
 भवितासतदाब्रह्मन्कर्ताचैववृकोदरः १४
 प्रवर्तकोस्यधर्मस्यपांडुसूनुर्महाबलः
 यस्यतीक्ष्णोवृकोनामजठरेहव्यवाहनः १५
 संभाष्यतेसधर्मात्मातेनचासौवृकोदरः
 अतीवस्वादशीलश्चनागायुतबलोमहान् १६
 धार्मिकस्याप्यशक्तस्यतीव्राम्नित्वादुपोषणे
 इदंब्रतमशेषाणांब्रतानामधिकंयतः १७
 कथयिष्यतिविश्वात्मावासुदेवोजगद्गुरुः
 अशेषयज्ञफलदमशेषाघविनाशनम् १८
 अशेषदुष्टशमनमशेषसुरपूजितम्
 पवित्राणांपवित्रंयन्मगलानांचमंगलम्

भविष्यंचभविष्याणांपुराणानांपुरातनम् १९
 वासुदेवउवाच
 यद्यष्टमीचतुर्दश्योद्वादशीषुचभारत
 अन्येष्वपिदिनर्क्षेषुनशक्तस्त्वमुपोषितुम् २०
 ततस्त्वग्र्यामिमांभीमतिथिंपापप्रणाशिनीम्
 उपोष्यविधिनानेनगच्छविष्णोःपरंपदं २१
 माघमासस्यदशमीयदाशुक्लाभवेत्तदा
 घृतेनाभ्यंजनंकृत्वातिलैःस्नानंसमाचरेत् २२
 तथैवविष्णुमभ्यर्चेन्नमोनारायणायच
 कृष्णायपादौसंपूज्यशिरःकृष्णात्मनेतिच २३
 वैकुंठायेतिवैकंठमुरःश्रीवत्सधारिणे
 शंखिनेगदिनेचैवचक्रिणेरदायवै २४
 सवंनारायणन्त्वेवंसंपूज्यावाहनक्रमात्
 दामोदरायेत्युदरंकटिंपंचजनायवै २५
 ऊरुसौभाग्यनाथायजानुनीभूतधारिणे
 नमोनीलायवैजंघेपादौविश्वभुजेपुनः २६
 नमोदेव्यैनमःशांत्यैनमोलक्ष्म्यैनमःश्रियै
 नमस्तुष्ट्यैनमःपुष्ट्यैधृत्यैव्युष्ट्यैनमोनमः २७
 नमोविहंगनाथायवायुवेगायपक्षिणे
 विषप्रमथनायेतिगरुडंचाभिपूजयेत् २८
 एवंसंपूज्यगोविंदमुमापतिविनायकौ
 गंधैर्माल्यैतथाधूपैर्भक्ष्यैर्नानाविधैरपि २९
 गव्येनपयसासिक्तांकृसरामथपायसम्
 सर्पिषासहभुक्त्वातुगत्वास्थानांतरंपुनः ३०
 नैयग्रोधंदंतकाष्ठमथवाखादिरंबुधः
 गृहीत्वाधावयेदंतानाचांतःप्रागुदङ्मुखः ३१
 ब्रूयात्सायंतनींकृत्वासंध्यामस्तमितेरवौ
 नमोनारायणायेतित्वामहंशरणंगतः ३२
 एकादश्यांनिराहारःसमभ्यर्च्यचकेशवम्
 तारात्रिंसकलांस्थित्वाशेषपर्यंकशायिनम् ३३

सर्पिषाविश्वदहनंहुत्वाब्राह्मणपुंगवैः
 सहैवपुंडरीकाक्षंद्वादश्यांक्षीरभोजनम् ३४
 करिष्यामियथात्मानंनिर्विघ्नेनास्तुतच्चमे
 एवमुक्त्वास्वपेद्भूमावितिहासकथांपुनः ३५
 श्रुत्वाप्रभातेसंजातेनदींगत्वाविशांपते
 स्नानंकृत्वामुदातद्वत्पाषण्डानभिवर्जयेत् ३६
 उपास्यसन्ध्यांविधिवत्कृत्वाचपितृतर्पणम्
 प्रणम्यचहृषीकेशंशेषपर्यङ्कशायिनम् ३७
 गृहस्यपुरतोभक्त्यामण्डपंकारयेद्बुधः
 चतुर्हस्तांशुभांकुर्याद्विदीमरिनिषूदन ३८
 चतुर्हस्तप्रमाणंतुविन्यसेत्तत्रतोरणम्
 मध्येचकलशंतत्रमाषमात्रेणसंयुतम् ३९
 छिद्रेणजलसंपूर्णमधःकृष्णाजिनेस्थितः
 तस्यधारांचशिरसाधारयेत्सकलांनिशाम् ४०
 धाराभिर्भूरिभिर्भूरिफलंवेदविदोविदुः
 यस्मात्तस्मात्कुरुश्रेष्ठकारयेत्प्रयतोद्विजः ४१
 दक्षिणेचार्धचंद्रंतुपश्चिमेवर्तुलंतथा
 अश्वत्थपत्राकारंचउत्तरेणतुकारयेत् ४२
 मध्येतुपद्माकारंचकारयेद्वैष्णवोद्विजः
 पूर्वतोवेदिकांस्थोनस्थोनयाम्येचकल्पयेत् ४३
 पानीयधारांशिरसिधारयेद्विष्णुतत्परः
 द्वितीयावेदीदेवस्यतत्रपद्मंसकर्णिकम् ४४
 तस्यमध्येस्थितंदेवंकुर्याद्विपुरुषोत्तमम्
 हस्तमात्रंचतत्कुंडंकृत्वातत्रत्रिमेखलम् ४५
 योनिवक्त्रंततस्तस्मिन्ब्राह्मणैर्यवसर्पिषी
 तिलांश्चविष्णुदेवत्यैर्मन्त्रैरेवानलेहुनेत् ४६
 कृत्वातुवैष्णवंसम्यग्यागंतत्रप्रकल्पयेत्
 आज्यधारामध्यमेतुकुंडेदद्यात्तुयत्नतः ४७
 क्षीरधारांदेवदेवेवारिधारात्मनोपरि
 निष्पावार्धप्रमाणांवैधारामाज्यस्यपातयेत् ४८

स्वेच्छयाक्षीरजलयोरविच्छिन्नांचशर्वरीं
 जलकुंभान्महावीर्यस्थापयित्वात्रयोदश ४६
 भक्षयैर्नानाविधैर्युक्तान्सितवस्त्रैरलंकृतान्
 प्रतानौदुंबरैःपात्रैःपंचरत्नसमन्वितैः ५०
 चतुर्भिर्बह्वृचैर्होमःकार्यस्तत्रउदङ्मुखैः
 रुद्रजाप्यश्चतुर्भिश्चयजुर्वेदपरायणैः ५१
 वैष्णवानिचसामानिचतुर्भिःसामवेदिभिः
 एवंद्वादशवैविप्रान्वस्त्रमाल्यानुलेपनैः ५२
 पूजयेदंगुलीयैश्चकटकैर्हेमसूत्रकैः
 वासोभिःशयनीयैश्चवित्तशाठ्यविवर्जितः ५३
 एवंक्षपातिवाह्यावैगीतमङ्गलनिःस्वनैः
 उपाध्यायस्यचपुनर्द्विगुणंसर्वमेवतु ५४
 ततःप्रभातेविमलेसमुत्थायत्रयोदश
 गावोदेयाःकुरुश्रेष्ठसौवर्णशृंगसंवृताः ५५
 पयस्विन्यःशीलवत्यःकांस्यदोहसमन्विताः
 रौप्यखुराःसवत्साश्चचंदनेनाभिभूषिताः ५६
 तास्तुतेषांततोदत्वाभक्ष्यभोज्येनतर्पितान्
 कृत्वावैब्राह्मणान्सर्वान्छत्रैर्नानाविधैस्तथा ५७
 भुक्त्वाचाक्षारलवणमात्मानाचविसर्जयेत्
 अनुगम्यपदान्यष्टौपुत्रभार्यासमन्वितः ५८
 प्रीयतामत्रदेवेशःकेशवःक्लेशनाशनः
 एवंगुर्वाज्ञयाकुंभान्गाश्चैवशयनानिच ५९
 वासांसिचैवसर्वेषांगृहाणिप्रापयेद्बुधः
 अभावेबहुशय्यानामेकामपिसुसंस्कृताम् ६०
 शय्यांदद्याद्गृहीभीमसर्वोपस्करसंयुताम्
 इतिहासपुराणानिवाचयित्वातुवाहयेत् ६१
 तद्दिनंकुरुशार्दूलयइच्छेद्विपुलांश्रियम्
 तस्मात्त्वंसत्त्वमालंब्यभीमसेनविमत्सरः ६२
 कुरुव्रतमिदंसम्यक्स्नेहाद्गुह्यंमयोदितम्
 त्वयाकृतमिदंवीरत्वन्नाम्नाचभविष्यति ६३

साभीमद्वादशीह्येषासर्वपापहराशुभा
 यातुकल्याणिनीनामपुराकल्पेषुपठ्यते ६४
 त्वंचादिकर्ताभवसौकरेस्मिन्कल्पेमहावीरवरप्रधान
 यस्याः स्मृतेः कीर्तनतोप्यशेषपापंप्रणष्टं त्रिदशाधिपस्य ६५
 दृष्ट्वाचतामप्सरसामभीष्टां वेश्याकृतामन्यभवांतरेषु
 जाताथसावैश्यकुलोद्भवापिपुलोमकन्यापुरुहूतपत्नी ६६
 तत्रापितस्याः परिचारिकेयंममप्रियासंप्रतिसत्यभामा
 कृतंपुरामंगलमेतदेवद्विजात्मजावेदवतीबभूव ६७
 अस्यांचकल्याणतिथौविवस्वान्सहस्रधारेणसहस्ररश्मिः
 स्नातः पुरामंडलमेत्यतद्वत्तेजोमयंखेटपतिर्बभूव ६८
 इदमेवकृतंमहेंद्रमुख्यैर्बहुभिर्देवसुरारिकोटिभिश्च
 फलमस्येहनशक्यतेहिवक्तुंयदिजिह्वायुतकोटयोमुखेस्युः ६९
 कलिकलुषविदारिणीमनंतामपिकथयिष्यतियादवेन्द्रसूनुः
 अथनरकगतान्पितृनथैषाह्यलमुद्धर्तुमिहैवयःकरोति ७०
 इदमनघशृणोतिवक्तिभक्त्यापरिपठतीहपरोपकारहेतोः
 इहपंकजनाभभक्तिमान्भवेदथशक्रस्यसपूज्यतामुपैति ७१
 कल्याणिनीनामपुराविसर्गेयाद्वादशीमाघसितेभिपूज्या
 सापांडुपुत्रेणकृताभविष्यत्यनंतपुरायानघभीमपूर्वा ७२
 ब्रह्मोवाच
 वर्णाश्रमाणांप्रभवःपुराणेषुमयाश्रुतः
 सदाचारश्चभगवान्धर्मशास्त्रांगविस्तरैः ७३
 पश्यस्त्रीणांसमाचारंश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः
 ईश्वरउवाच
 तस्मिन्नेवपुरेब्रह्मन्सहस्राणितुषोडश ७४
 वासुदेवस्यनारीणांभविष्यंत्यंबुजोद्भव
 ताभिर्वसंतसमयेकोकिलालिकुलाकुले ७५
 पुष्पितोपवनेफुल्लकल्हारसरसस्तटे
 निर्भरंसहपत्नीमिःप्रशस्ताभिरलंकृतः ७६
 रमयिष्यतिविश्वात्माकृष्णोयदुकुलोद्भवः
 कुरंगनयनःश्रीमान्मालतीकृतशेखरः ७७

गच्छन्समीपमार्गेणसांबोजांबवतीसुतः
 साक्षात्कंदर्परूपेणसर्वाभरणभूषितः ७८
 अनंगशरतप्ताभिःसाभिलाषमवेक्षितः
 प्रबुद्धोमन्मथस्तासांभविष्यतियदात्मनि ७९
 तदवेक्ष्यजगन्नाथस्सर्वज्ञोध्यानचक्षुषा
 स्वयंप्रभुर्वक्ष्यतितावोहरिष्यंतिदस्यवः ८०
 अपरोक्षयतस्त्वेवंस्निग्धमेतद्विचिंतितम्
 ततःप्रसादितोदेवइदंवक्ष्यतिशार्ङ्गभृत् ८१
 ताभिःशापाभितप्ताभिर्भगवान्भूतभावनः
 उत्तराश्रितदाशानामुद्धर्ताब्राह्मणप्रियः ८२
 उपदेक्ष्यत्यनंतात्माभाविकल्याणकारकम्
 भवतीनामृषिर्दाल्भ्योयद्ब्रतंकथयिष्यति ८३
 इत्युक्त्वाताःपरित्यज्यगतोन्तर्धानमीश्वरः
 ततःकालेनमहताभारावतरणेकृते ८४
 निवृत्तेमौसलेतद्वत्केशवेदिवमागते
 शून्येयदुकुलेसर्वेचौरैरपिजितेर्जुने ८५
 हतासुकृष्णपत्नीषुदाशभोग्यासुचारुदे
 तिष्ठंतीषुयचदौर्गत्यसंतप्तासुचतुर्मुख ८६
 आगमिष्यतियोगात्मादाल्भ्योनाममहातपाः
 तास्तमर्घ्येणसंपूज्यप्रणिपत्यपुनःपुनः ८७
 लालप्यमानाबहुशोवाष्पपर्याकुलेक्षणाः
 स्मरंत्योविविधान्भोगान्दिव्यमाल्यानुलेपनान् ८८
 भर्तारंजगतामीशमनंतमपराजितम्
 दिव्यानुभावांचपुरीनानारत्नगृहाणिच ८९
 द्वारकावासिनःसर्वान्देवरूपान्कुमारकान्
 प्रश्नमेतंकरिष्यंतिमुनेरभिमुखंस्थिताः ९०
 दस्युमिर्भगवन्सर्वाःपरिभुक्तावयंबलात्
 स्वधर्मश्च्यावितोस्माकमस्मिन्नःशरणंभवान् ९१
 आदिष्टोसिपुराब्रह्मन्केशवेनचधीमता
 कस्मादीशेनसंयोगंप्राप्यवेश्यात्वमागताः ९२

वेश्यानामपियोधर्मस्तनोब्रूहितपोधन
 कथयिष्येवदत्तासांयद्दाल्भ्यश्चैकितायनः ६३
 दाल्भ्यउवाच
 जलक्रीडाविहारेषुपुरासरसिमानसे
 भवतीनांसगर्वाणांनारदोभ्याशमागतः ६४
 हुताशनसुताःसर्वाभवत्योप्सरसःपुरा
 अग्रणम्यावलेपेनपरिपृष्टःसयोगवित् ६५
 कथंनारायणोस्माकंभर्तास्यादित्युपादिश
 तस्माद्वरप्रदानंचशापश्चायमभूत्पुरा ६६
 शय्याद्वयप्रदानेनमधुमाधवमासयोः
 सुवर्णोपस्करोत्संगंद्वादश्यांशुक्लपक्षतः ६७
 भर्तानारायणोनूनंभविष्यत्यन्यजन्मनि
 यदकृत्वाप्रणामंमेरूपसौभाग्यमत्सरात् ६८
 परिपृष्टोस्मितेनाशुवियोगोवोभविष्यति
 चौरैरपहताःसर्वावेश्यात्वंसमवाप्स्यथ ६९
 एवंनारदशापेनकेशवस्यचशापतः
 वेश्यात्वमागताःसर्वाभवत्यःकाममोहिताः १००
 इदानीमपियद्वक्ष्येत्तच्छृणुध्वंवरंगनाः
 पुरादैवासुरेयुद्धेहतेषुशतशःसुरैः १०१
 दानवासुरदैत्येषुराक्षसेषुततस्ततः
 तेषांदारसहस्राणिशतशोथसहस्रशः १०२
 परिणीतानियानिस्युर्वलाद्भुक्तानियानिवै
 तानिसर्वाणिदेवेशःप्रोवाचवदतांवरः १०३
 वेश्याधर्मेणवर्तध्वमधुनानृपमंदिरे
 भक्तिमत्योवरारोहास्तथादेवकुलेषुच १०४
 राजतःस्वामिनश्चापिजीविकांचप्रलप्स्यथ
 भविष्यतिचसौभाग्यंसर्वासामपिशक्तितः १०५
 यःकश्चिच्छुल्कमादायगृहमेष्यतिवःसदा
 निश्छद्मनैवोपचर्यःप्रीतिभावैरदांभिकैः १०६
 देवतानांपितृणांचपुरायेहिसमुपस्थिते

गोभूहिरण्यधान्यानिप्रदेयानिचशक्तिः १०७
 यद्ब्रतंचोपदेक्ष्यामितत्कुरुध्वंचसर्वशः
 संसारोत्तारणायालमेतद्वेदविदोविदुः १०८
 यदासूर्यदिनेहस्तःपुष्योवाथपुनर्वसुः
 भवेत्सर्वौषधिस्नानंसम्यक्नारीसमाचरेत् १०९
 तदापंचशरात्मातुहरिस्सन्निधिमेष्यति
 अर्चयेत्पुंडरीकाक्षमनंगस्यानुकीर्तनैः ११०
 कामायपादौसंपूज्यजंघेवैमोहकारिणे
 मेढ्रंकंदर्पनिधयेकटिंप्रीतिमतेनमः १११
 नाभिंसौख्यसमुद्रायवामनायतथोदरम्
 हृदयंहृदयेशायस्तनावाह्लादकारिणे ११२
 उत्कंठायेतिवैकंठमास्यमानंदकारिणे
 वामांसंपुष्पचापायपुष्पबाणायदक्षिणम् ११३
 मानसायेतिवैमालिविलोलायेतिमूर्द्धजम्
 सर्वात्मनेशिरस्तद्वद्देवदेवस्यपूजयेत् ११४
 नमःशिवायशांतायपाशांकुशधरायच
 गदिनेपीतवस्त्रायशंखचक्रधरायच ११५
 नमोनारायणायेतिकामदेवात्मनेनमः
 नमःशांत्यैनमःप्रीत्यैनमारेत्यैनमःश्रियै ११६
 नमःपुष्ट्यैनमस्तुष्ट्यैनमःसर्वार्थसंपदे
 एवंसंपूज्यगोविंदमनंगात्मकमीश्वरम् ११७
 गंधमाल्यैस्तथाधूपैर्नैवेद्येनचभामिनी
 ततआहूयधर्मज्ञंब्राह्मणंवेदपारगम् ११८
 अव्यंगमथसंपूज्यगंधपुष्पार्चनादिभिः
 शालेयतंडुलप्रस्थंघृतपात्रेणसंयुतम् ११९
 तस्मैविप्रायवैदद्यान्माधवःप्रीयतामिति
 यथेष्टाहारसंभुक्तमेनंद्विजमनुत्तमम् १२०
 रत्यर्थकामदेवोयमितिचित्तेचधारयेत्
 यद्यदिच्छतिविप्रेन्द्रस्तत्तत्कुर्याद्विलासिनी १२१
 सर्वभावेनचात्मानमर्पयेत्स्मितभाषिणी

एवमादित्यवारेणसर्वमेतत्समाचरेत् १२२
 तंडुलप्रस्थदानंचयावन्मासास्त्रयोदश
 ततस्त्रयोदशेमासिसंप्राप्तेचास्यभामिनी १२३
 विप्रस्योपस्कैर्युक्तांशय्यांदद्याद्विचक्षणा
 सोपधानांसविन्यासांस्वास्तरावरणांशुभाम् १२४
 दीपिकोपानहच्छत्रपादुकासनसंयुताम्
 सपत्नीकमलंकृत्यहेमसूत्रांगुलीयकैः १२५
 सूक्ष्मवस्त्रैःसकटकैर्धूपमाल्यानुलेपनैः
 कामदेवंसपत्नीकंगुडकुंभोपरिस्थितम् १२६
 ताम्रपात्रासनगतंहेमनेत्रपटावृतम्
 सुकांस्यभाजनोपेतमिक्षुदंडसमन्वितम् १२७
 दद्यादनेनमंत्रेणतथैकांगांपयस्विनीम्
 यथांतरंनपश्यामिकामकेशवयोःसदा १२८
 तथैवसर्वकामाप्तिरस्तुविप्रसदामम
 तथाचकांचनंदेवंप्रतिगृह्यद्विजोत्तमः १२९
 कोदात्कामोदादितिवैदिकंमंत्रमुदीरयेत्
 ततःप्रदक्षिणीकृत्यविसृज्यद्विजपुंगवम् १३०
 शय्यासनादिकंसर्वब्राह्मणस्यगृहंनयेत्
 ततःप्रभृतियोन्योपिरत्यर्थगेहमागतः १३१
 सम्मान्यसूर्यवारेणसंपूज्योभवेत्सदा
 एवंत्रयोदशंयावन्मासमेकंद्विजोत्तमम् १३२
 तर्पयित्वायथाकामंप्रेषयेच्चैवमंदिरम्
 तदनुज्ञयारूपवंतंयावदस्यागमोभवेत् १३३
 आत्मनोपियदाविघ्नंगर्भसूतकराजकम्
 दैवंवामानुषंवास्यादुपरागेणवाततः १३४
 सावाराणष्टपंचाशद्यथाशक्तिसमर्पयेत्
 एतद्विकथितंसम्यग्भवतीनांविशेषतः १३५
 स्वधर्मोयंयतोभाव्योवेश्यानामिहसर्वदा
 शय्ययात्यज्यतेदेवनकदाचिद्यथाभवान् १३६
 शय्याममाप्यशून्येयंतथास्तुमधुसूदन

गीतवादित्रनिर्घोषंदेवदेवस्यकारयेत् १३७
 एतद्वः कथितंसर्ववेश्याधर्ममशेषतः
 पुरुहूतेनयत्प्रोक्तंदानवीषुपुरामया १३८
 तदिदंसांप्रतंसर्वभवतीष्वपियुज्यते
 सर्वपापप्रशमनमनंतफलदायकम् १३९
 कल्याणिनीनांकथितंतदेतदुश्चरंव्रतम्
 करोतियाशेषमुदग्रमेतत्कल्याणिनीमाधवलोकसंस्था १४०
 सापूजितादेवगणैरशेषैरानंदकृत्स्थानमुपैतिविष्णोः
 तपोधनःसोप्यभिधायचैतदनंगदानव्रतमंगनानाम् १४१
 स्वस्थानमेष्यंतिसमस्तमित्थंव्रतंकरिष्यंतिचदेवयोने १४२
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेवेश्याव्रतकथनंनामत्रयोविंशोऽध्यायः २३

चतुर्विंशतितमोऽध्यायः

ब्रह्मोवाच
 भगवन्पुरुषस्येहस्त्रियाश्चवरदायकम्
 शोकव्याधिभयंदुःखंनभवेद्येनतद्वद १
 शंकरउवाच
 श्रावणस्यद्वितीयायांकृष्णायांमधुसूदनः
 क्षीरार्णवेसपत्नीकःसदावसतिकेशवः २
 तस्यांसंपूज्यगोविंदंसर्वान्कामानवाप्नुयात्
 गोभूहिरण्यदानादिसप्तकल्पशतानुगम् ३
 आवाहनादिकांपूजांपूर्ववत्परिकल्पयेत्
 अशून्यशयनानामद्वितीयासौप्रकीर्तिता ४
 तस्यांसंपूजयेद्विष्णुमेभिर्मत्रैर्विधानतः
 श्रीवत्सधारिन्श्रीकांतश्रीपतेश्रीधराव्यय ५
 गार्हस्थ्यमाप्रणशंमेयातुधर्मार्थकामदं
 अग्रयोमाप्रणश्यंतुदेवताःपुरुषोत्तम ६
 पितरोमाप्रणश्यंतुममदांपत्यभेदतः
 लक्ष्म्यावियुज्यतेदेवोनकदाचिद्यथाहरिः ७
 तथाकलत्रसंबंधोदेवमामेवियुज्यतां

लक्ष्म्यानशून्यंवरदयथातेशयनंसदा ८
 शय्याममाप्यशून्यास्तुतथैवमधुसूदन
 गीतवादित्रनिर्घोषान्देवदेवस्यकारयेत् ९
 घंटाभवेदशक्तस्यसर्ववाद्यमयोयतः
 एवंसंपूज्यगोविंदमशनीयात्तैलवर्जितम् १०
 नक्तमक्षारलवणंयावत्तुस्याच्चतुष्टयं
 ततःप्रभातेसंजातेलक्ष्मीपतिसमन्विताम् ११
 दीपान्नभाजनैर्युक्तांशय्यांदद्याद्विलक्ष्णाम्
 पादुकोपानहच्छत्रचामरासनसंयुताम् १२
 अभीष्टोपस्करैर्युक्तांशुक्लपुष्पांबरावृताम्
 अव्यंगायचविप्रायवैष्णवायकुटुंबिने १३
 दातव्यावेदविदुषेनवंध्यापतयेक्वचित्
 तत्रोपवेश्यदांपत्यमलंकृत्यविधानतः १४
 पत्न्यास्तुभाजनंदद्याद्भक्ष्यभोज्यसमन्वितम्
 ब्राह्मणस्यापिसौवर्णीमुपस्करसमन्विताम् १५
 प्रतिमांदेवदेवस्यसोदकुंभांनिवेदयेत्
 एवंयस्तुपुमान्कुर्यादशून्यशयनंहरेः १६
 वित्तशाठ्येनरहितोनारायणपरायणः
 नतस्यपत्न्याविरहःकदाचिदपिजायते १७
 नारीवाविधवाब्रह्मन्यावच्चंद्रार्कतारकं
 नविरूपौनशोकार्तौदंपतीभवतःक्वचित् १८
 नपुत्रपशुरत्नानिक्षयंयांतिपितामह
 सप्तकल्पसहस्राणिसप्तकल्पशतानिच १९
 कुर्वन्नशून्यशयनंविष्णुलोकेमहीयते
 ब्रह्मोवाच
 कथमारोग्यमैश्वर्यमतिर्धर्मस्थितिस्सदा २०
 अव्यंगायथपरेभक्तिर्विष्णौचापिभवेत्कथम्
 ईश्वरउवाच
 साधुब्रह्मंस्त्वयापृष्टमिदानींकथयामिते २१
 विरोचनस्यसंवादंभार्गवस्यचधीमतः

प्रह्लादस्यसुतंदृष्ट्वाद्विरष्टपरिवत्सरम् २२
 तस्यरूपमिदं ब्रह्मन्सोहसद्भृगुनंदनः
 साधुसाधुमहाबाहोविरोचनशिवंतव २३
 तत्तथाहसितंतस्यपप्रच्छसुरसूदनः
 ब्रह्मन्किमर्थमेतत्तेहास्यंवैमामकंकृतम् २४
 साधुसाध्वितिमामेवमुक्तवांस्त्वंवदस्वमे
 तमेवंवादिनंयुक्तमुवाचवदतांवरः २५
 विस्मयाद्व्रतमाहात्म्याद्धास्यमेतत्कृतंमया
 पुरादक्षविनाशायकुपितस्यत्रिशूलिनः २६
 अपतद्भीमवक्त्रस्यस्वेदबिंदुर्ललाटजः
 भित्वाससप्तपातालानदहत्सप्तसागरान् २७
 अनेकवक्त्रनयनोज्ज्वलज्ज्वलनभीषणः
 वीरभद्रइतिख्यातःकरपादायुतैर्युतः २८
 कृत्वासयज्ञमथनंपुनर्भूतस्यसंप्लवः
 त्रिजगद्दहनाद्भूयःशिवेनविनिवारितः २९
 कृतंत्वयावीरभद्रदक्षयज्ञविनाशनं
 इदानीमलमेतेनलोकदाहेनकर्मणा ३०
 शांतिप्रदानात्सर्वेषांग्रहणांप्रथमोभव
 प्रहृष्टाभिजनाःपूजांकरिष्यंतिकृतात्मनः ३१
 अंगारकइतिख्यातिंगमिष्यसिधारात्मज
 देवलोकेद्वितीयंचतवरूपंभविष्यति ३२
 येचत्वांपूजयिष्यंतिचतुर्थ्यातुदिनेनराः
 रूपमारोग्यमैश्वर्यं तेष्वनंतंभविष्यति ३३
 एवमुक्तस्ततःशांतिमगमत्कामरूपधृत्
 सजातस्तत्क्षणाद्राजत्रगहत्वमगमत्पुनः ३४
 सकदाचिद्भवांस्तस्यपूजार्घादिकमुत्तमं
 दृष्टवान्क्रियमाणंचशूद्रेणत्वंव्यवस्थितः ३५
 तेनत्वंरूपवान्जातोसुरःशत्रुकुलाशनिः
 विविधाचरुचिर्जातायस्मात्तवविदूरगा ३६
 विरोचनइतिप्राहुस्तस्मात्त्वांदेवदानवाः

शूद्रेणक्रियमाणस्यव्रतस्यतवदर्शनात् ३७
 ईदृशीरूपसंपत्तिरिति विस्मितवानहम्
 साधुसाध्वितितेनोक्तमहोमहात्म्यमुत्तमं ३८
 पश्यतोपि भवेद्रूपमैश्वर्यं किमुकुर्वतः
 यस्माच्च भक्त्या धरणी सुतस्य विनिन्द्यमानेन गवादिदानम् ३९
 आलोकितं तेन सुरारिगर्भे संभूतिरेषा तव दैत्यजाता
 अथ तद्वचनं श्रुत्वा भार्गवस्य महात्मनः ४०
 प्रह्लादं नन्दनो वीरः पुनः पप्रच्छ भार्गवम्
 विरोचन उवाच
 भगवंस्तद्व्रतं सम्यक् श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ४१
 दीयमानं तु यद्दानं मया दृष्टं भवांतरे
 माहात्म्यं च विधितस्य यथा वद्वक्तुमर्हसि ४२
 इति तद्वचनं श्रुत्वा विप्रः प्रोवाच सादरं
 चतुर्थ्यङ्गारकदिने यदा भवति दानव ४३
 मृदास्नानं तदा कुर्यात्पद्मरागविभूषितः
 अग्निर्मूर्द्धादिवोमंत्रं जपेत्स्नात उदङ्मुखः ४४
 शूद्रस्तूष्णीं स्मरन् भौममास्तां भोगविवर्जितः
 अथास्तमित आदित्ये गोमयेनानुलेपयेत् ४५
 प्राङ्गणं पुष्पमालाभिरक्षताब्धिः समन्ततः
 तदभ्यर्च्य लिखेत्पद्मं कुङ्कुमेनाष्टपत्रकम् ४६
 कुङ्कुमस्याप्यभावेन रक्तचन्दनमिष्यते
 चत्वारः करकाः कार्याः भक्ष्यभोज्यसमन्विताः ४७
 तंडुलैरक्तशालेयैः पद्मरागैश्च संयुताः
 चतुःकोणेषु तान्कृत्वा फलानि विविधानि च ४८
 गन्धमाल्यादिकं सर्वं तथैव विनिवेशयेत्
 सुवर्णशृङ्गां कपिलामथार्च्यरौप्यैः खुरैः कांस्यदोहांसवस्त्राम् ४९
 धुरंधरं रक्तखुरं च सौम्यं धान्यानि सप्तांबरसंयुतानि
 अंगुष्ठमात्रं पुरुषं तथैव सौवर्णमप्यायत बाहुदंडम् ५०
 चतुर्भुजं हेममयं च ताम्रपात्रे गुडस्योपरि सर्पियुक्तम्
 सामस्वरज्ञाय जितेंद्रियाय वाग्रूपशीलान्वयसंयुताय ५१

दातव्यमेतत्सकलं द्विजाय कुटुम्बिने नैव तु दंभयुक्ते
 भूमिपुत्रमहाभागस्वेदोद्भवपिनाकिनः ५२
 रूपार्थी त्वां प्रपन्नो हंगृहाणा ध्वनमोस्तुते
 मंत्रेणानेन दत्वा ध्वरक्तचंदनवारिणा ५३
 ततोर्चयेद्विप्रवरं रक्तमाल्यांबरादिभिः
 दद्यात्ते नैव मंत्रेण भौमंगो मिथुनान्वितम् ५४
 शय्यां च शक्तिमान् दद्यात्सर्वोपस्करसंयुताम्
 यद्यदिष्टतमं लोके यच्चास्य दयितं गृहे ५५
 तत्तद्गुणवते देयं दत्तस्याक्षयमिच्छता
 ततः प्रदक्षिणं कृत्वा विसृज्य द्विजसत्तमम् ५६
 नक्तं क्षीराशनं कुर्यादेवं चांगारकाष्टकम्
 चतुरोवाथ वातस्य यत्पुरायं तद्ब्रुवामि ते ५७
 रूपसौभाग्यसंपन्नः पुमान् जन्मनि जन्मनि
 विष्णौ वाथ शिवे भक्तः सप्तद्वीपाधिपो भवेत् ५८
 सप्तकल्पसहस्राणिरुद्रलोके महीयते
 तस्मात्त्वमपि दैत्येन्द्रव्रतमेतत्समाचर ५९
 इत्येवमुक्तो भुगुनंदनेन चकार सर्वव्रतमेव दैत्यः
 त्वं चापिराजन्कुरु सर्वमेतद्यतोक्षयं वेदविदो वदन्ति ६०
 शृणोति यश्चैनमनन्यचेतास्तस्यापि सर्वं भगवान् विधत्ते ६१
 इति श्रीपद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे अंगारकचतुर्थीव्रतं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः २४

पञ्चविंशोऽध्यायः

भीष्म उवाच
 उपवासेष्वशक्तस्य तदेव फलमिच्छतः
 अनभ्यासेन रोगाद्वा किमिष्टं व्रतमुच्यताम् १
 पुलस्त्य उवाच
 उपवासेष्वशक्तानां नक्तं भोजनमिष्यते
 यस्मिन् व्रते तदप्यत्र श्रूयतां वै व्रतं महत् २
 आदित्यशयनं नाम यथावच्छंकरार्चनम्
 येषु नक्षत्रयोगेषु पुराणज्ञाः प्रचक्षते ३

यदाहस्तेनसप्तम्यामादित्यस्यदिनंभवेत्
 सूर्यस्यचापिसंक्रांतिस्तिथिस्सासार्वकामिकी ४
 उमामहेश्वरस्यार्चामर्चयेत्सूर्यनामभिः
 सूर्यार्चाशिवलिगंचउभयंपूजयेद्यतः ५
 उमापतेरवेश्वापिनभेदःक्वचिदिष्यते
 यस्मात्तस्मान्नृपश्रेष्ठगृहेभानुंसमर्चयेत् ६
 हस्तेनसूर्यायनमोस्तुपादावर्कायचित्रासुचगुल्फदेशं
 स्वातीषुजंघेपुरुषोत्तमायधात्रेविशाखासुचजानुदेशम् ७
 तथानुराधासुनमोभिपूज्यमुरुद्वयंचैवसहस्रभानोः
 ज्येष्ठास्वनंगायनमोस्तुगुह्यामिन्द्रायभीमायकटिंचमूले ८
 पूर्वोत्तराषाढयुगेचनाभित्वष्ट्रेनमःसप्ततुरंगमाय
 तीक्ष्णांशवेश्रवणेचाथकुक्षिंपृष्ठंधनिष्ठासुविकर्तनाय ९
 वक्षस्थलंध्वांतविनाशनायजलाधिपर्क्षेप्रतिपूजनीयम्
 पूर्वोत्तराभाद्रपदद्वयेचबाहूत्तमश्चंडकरायपूज्यौ १०
 सन्नामधीशायकरद्वयंचसंपूजनीयंनृपरेवतीषु
 नखानिपूज्यानितथाश्विनीषुनमोस्तुसप्ताश्वधुरंधराय ११
 कठोरधाम्नेभरणीषुकंठंदिवाकरायेत्यभिपूजनीयम्
 ग्रीवाग्निपर्क्षेधरसंपुटेतुसंपूजयेद्भारतरोहिणीषु १२
 मृगेर्चनीयारसनापुरारेरौद्रेतुदंताहरयेनमस्ते
 नमःसवित्रेइतिशंकरस्यनासाभिपूज्याचपुनर्वसौच १३
 ललाटमंभोरुहवल्लभायपुष्येलकान्वेदशरीरधारिणे
 सार्पेचमौलिविबुधप्रियायमघासुकर्णावितिपूजनीयौ १४
 पूर्वासुगोब्राह्मणनंदनायनेत्राणिसंपूज्यतमानिशंभोः
 अथोत्तराफाल्गुनिभेभ्रुवौचविश्वेश्वरायेतिचपूजनीये १५
 नमोस्तुपाशांकुशपद्मशूलकपालसर्पेन्दुधनुर्धराय
 गयासुरानङ्गपुरांधकादिविनाशमूलायनमःशिवाय १६
 इत्यादिकांगानिचपूजयित्वाविश्वेश्वरायेतिशिरोभिपूज्यम्
 अत्रापिभोक्तव्यमतैलमन्नममांसमक्षारमभुक्तशेषम् १७
 इत्येवंनृपनक्तानिकृत्वादद्यात्पुनर्वसौ
 शालेयतंडुलप्रस्थमौदुंबरमथोघृतम् १८

संस्थाप्यपात्रेविप्रायसहिरण्यंनिवेदयेत्
 सप्तमेवस्त्रयुग्मंतुपारणेत्यधिकंभवेत् १९
 चतुर्दशेतुसंप्राप्तेपारणेभारतादिके
 ब्राह्मणंभोजयेद्भक्त्यागुडक्षीरघृतादिभिः २०
 कृत्वाचकांचनंपद्ममष्टपत्रंसकर्णिकम्
 शुद्धमष्टांगुलंतच्चपद्मरागदलान्वितम् २१
 शय्यांसुलक्षणांकृत्वाविरुद्धग्रंथिवर्जिताम्
 सोपधानवितानांचस्वास्तरावरणाश्रयाम् २२
 पादुकोपानहच्छत्रचामरासनदर्पणैः
 भूपणैरपिसंयुक्तांफलवस्त्रानुलेपनैः २३
 तस्यांविधायतत्पद्मलंकृत्यगुणान्विताम्
 कपिलांस्त्रसंयुक्तामतिशीलांपयस्विनीम् २४
 रौप्यखुरांहेमशृंगींसवत्सांकांस्यदोहनाम्
 दद्यान्मंत्रेणतांधेनुपूर्वाह्णातिलंघयेत् २५
 यथैवादित्यशयनमशून्यंतवसर्वदा
 कांत्याधृत्याश्रियापुष्ट्यातथामेसंतुवृद्धयः २६
 यथानदेवाःश्रेयांसंत्वदन्यमनघंविदुः
 तथामामुद्धराशेषदुःखसंसारसागरात् २७
 ततःप्रदक्षिणीकृत्यप्रणम्यचविसर्जयेत्
 शय्यांगवादितत्सर्वद्विजस्यभवनंनयेत् २८
 नैतद्विशीलायनदांभिकायप्रकाशनीयंव्रतमिंदुमौलेः
 गोविप्रदेवर्षिविकर्मयोगिनांयश्चापिनिंदामधिकांविधत्ते २९
 भक्तायदांतायचगुह्यमेतदाख्येयमानंदकरंशिवञ्च
 इदंमहापातकिनांनराणांअघक्षयंवेदविदोवदन्ति ३०
 नबन्धुपुत्रैर्नधनैर्वियुक्तःपत्नीभिरानंदकरःसुराणां
 नाभ्येतिरोगंनचदुःखमोहंयाचापिनारीकुरुतेथभक्त्या ३१
 इदंवसिष्ठेनपुरार्जुनेनकृतंकुबेरेणपुरंदरेण
 यत्कीर्तनादप्यखिलानिनाशमायांतिपापानिनसंशयोत्र ३२
 इतिपठतिशृणोतिवायइत्थंरविशयनंपुरुहूतवल्लभःस्यात्
 अपिनरकगतान्पितृनशेषानपिदिवमानयतीहयःकरोति ३३

अश्वत्थंचवटंचैवोदुंबरंवृक्षमेवच
 नंदीशंजंबुवृक्षंचबिल्वंप्राहुर्महर्षयः ३४
 मार्गशीर्षादिमासाभ्यांद्वाभ्यांद्वाभ्यामथक्रमात्
 एकैकंदंतधवनंवृक्षेष्वेतेषुकारयेत् ३५
 दद्यात्समाप्तेदध्यन्नंवितानध्वजचामरम्
 द्विजानामुदकुंभांश्चपंचरत्नसमन्वितान् ३६
 नवित्तशाठ्यंकुर्वीतकुर्वन्दोषानवाप्नुयात् ३७
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेआदित्यशयनव्रतं नामपंचविंशोऽध्यायः २५

षड्विंशोऽध्यायः

भीष्मउवाच
 दीर्घायुरारोग्यकुलातिवृद्धिभिर्युक्तः पुमान् रूपकुलान्वितः स्यात्
 मुहुर्मुहुर्जन्मनियेन सम्यक्व्रतं समाचक्ष्व च शीतरश्मेः १
 पुलस्त्यउवाच
 त्वया पृष्टमिदं सम्यगक्षयस्वर्गकारकम्
 रहस्यं तु प्रवक्ष्यामि यत्पुराणविदो विदुः २
 रोहिणी चंद्रशयनं नाम व्रतमिहोच्यते
 तस्मिन्नारायणस्यार्चामर्चयेदिदं नामभिः ३
 यदा सोमदिने शुक्ला भवेत्पंचदशी क्वचित्
 अथवा ब्रह्मनक्षत्रं पौर्णमास्यां प्रजायते ४
 तदा स्नानं नरः कुर्यात्पंचगव्येन सर्षपैः
 आप्यायस्वेति च जपेद्विद्वानष्टशतं पुनः ५
 शूद्रोऽपि परया भक्त्या पाषंडालापवर्जितः
 सोमाय शांताय नमोस्तु पादावनंतधाम्नेति च जानुजंघे
 ऊरुद्वयं चापि जलोदराय संपूजयेन्मेढ्रमनंगधाम्ने ८
 नमोनमः कामसुखप्रदायकटिः शशांकस्य स दार्चनीयः
 तथोदरं चाप्यमृतोदराय नाभिः शशांकाय नमोऽभिपूज्या ९
 नमोस्तु चंद्राय मुखं च नित्यं दंताद्विजानामधिपायपूज्याः
 हास्यं नमश्चंद्रमसेऽभिपूज्यमोष्ठौ तु कौमोदवनप्रियाय १०
 नासाचनाथायवरौषधीनामानंदबीजाय पुनर्भुवौ च

नेत्रद्वयपद्मनिभंतथेंदोरिंदीवरव्यासकरायशौरेः ११
 नमःसमस्ताध्वरपूजितायकर्णद्वयंदैत्यनिषूदनाय
 ललाटमिंदोरुदधिप्रियायकेशाःसुषुम्नाधिपतेःप्रपूज्याः १२
 शिरःशशांकायनमोमुरारेर्विश्वेश्वरायाथनमःकिरीटं
 पद्मप्रियेरोहिणीनामलक्ष्मिसौभाग्यसौख्यामृतसागराय १३
 दैवीचसंपूज्यसुगंधिपुष्पैर्नैवेद्यधूपादिभिरिंदुपत्नीम्
 सुप्त्वातुभूमौपुनरुत्थितोयःस्नात्वाचविप्रायहविष्यभुक्तः १४
 देयःप्रभातेसहिरण्यवारिकुंभोनमःपापविनाशनाय
 संप्राश्यगोमूत्रममांसमन्नमक्षारमष्टावथविंशतिंच १५
 ग्रासांश्चत्रीन्सर्पियुतानुपोष्यभुक्त्वेतिहासंशृणुयान्मुहूर्तं
 कदंबनीलोत्पलकेतकानिजातिःसरोजंशतपत्रिकाच १६
 अम्लानपुष्पाण्यथसिंदुवारंपुष्पंपुनर्भारतमल्लिकायाः
 शुक्लंचपुष्पंकरवीरपुष्पंश्रीचंपकंचंद्रमसेप्रदेयम् १७
 श्रावणादिषुमासेषुक्रमादेतानिसर्वदा
 यस्मिन्मासेव्रतादिःस्यात्तत्पुष्पैरर्चयेद्धरिम् १८
 एवंसंवत्सरंयावदुपोष्यविधिवन्नरः
 व्रतांतेशयनंदद्याच्छयनोपस्कुरान्वितम् १९
 रोहिणीचंद्रमिथुनंकारयित्वातुकांचनम्
 चंद्रःषडंगुलःकार्योरोहिणीचतुरंगुला २०
 मुक्ताफलाष्टकयुतांसितनेत्रसमन्विताम्
 क्षीरकुंभोपरिपुनःकांस्यपात्राक्षतान्विताम् २१
 दद्यान्मंत्रेणपूर्वाह्णेशालीक्षुफलसंयुताम्
 श्वेतामथसुवर्णास्यांरौप्यखुरसमन्विताम् २२
 सवस्त्रभाजनांधेनुंतथाशंखंचभाजनम्
 भूषणैर्द्विजदाम्पत्यमलंकृत्यगुणान्वितं २३
 चंद्रोयंविप्ररूपेणसभार्यइतिकल्पयेत्
 यथातेरोहिणीकृष्णशयनंनत्यजेदपि २४
 सोमरूपस्यवैतद्वन्नमेभेदोविभूतिभिः
 यथात्वमेवसर्वेषांपरमानंदमुक्तिदः २५
 भुक्तिर्मुक्तिस्तथाभक्तिस्त्वयिचंद्रदृढास्तुमे

इतिसंसारभीतस्यमुक्तिकामस्यचानघ २६
 रूपारोग्यायुषामेतद्विधायकमनुत्तमम्
 इदमेवपितृणांचसर्वदावल्लभंनृप २७
 त्रैलोक्याधिपतिर्भूत्वासप्तकल्पशतत्रयम्
 चंद्रलोकमवाप्नोतिपुनरावृत्तिदुर्लभम् २८
 नारीवारोहिणीचंद्रशयनंयासमाचरेत्
 सापितत्फलमाप्नोतिपुनरावृत्तिदुर्लभम् २९
 इतिपठतिशृणोतिवायइत्थंमधुमथनार्चनमिंदुकीर्तनैर्न
 मतिमपिचददातिसोपिशौरैर्भवनगतःपरिपूज्यतेमरौघैः ३०
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेरोहिणीचंद्रशयनव्रतंनामषड्विंशोऽध्यायः

२६

सप्तविंशोऽध्यायः

भीष्मउवाच

तटाकारामकूपेषुवापीषुनलिनीषुच
 विधिंवदस्वमेब्रह्मन्देवतायतनेषुच १
 केतत्रऋत्विजोविप्रावेदीवाकीदृशीभवेत्
 दक्षिणाबलयःकालःस्थानमाचार्यएवच २
 द्रव्याणिकानिशस्तानिसर्वमाचक्ष्वसुव्रत
 पुलस्त्यउवाच
 शृणुराजन्महाबाहोतटाकादिषुयोविधिः ३
 पुराणेष्वितिहासोयंपठयतेराजसत्तम
 प्राप्यपक्षंशुभंशुक्लंसंप्राप्तेचोत्तरायणे ४
 पुण्येहिविप्रैःकथितेकृत्वाब्राह्मणवाचनम्
 अशुभैर्वर्जितेदेशेतटाकस्यसमीपतः ५
 चतुर्हस्तांसमांवेदींचतुरश्रांचतुर्मुखीम्
 तथापोडशहस्तःस्यान्मंडपश्चचतुर्मुखः ६
 वेद्यास्तुपरितोगर्तारत्निमात्रास्त्रिमेखलाः
 नवसप्ताथवापंचऋजुवक्त्रानृपात्मज ७
 वितस्तिमात्रायोनिःस्यात्षट्सप्तांगुलिविस्तृता

गर्ताश्चहस्तमात्रास्युःस्त्रिपर्वोच्छ्रितमेखलाः ८
 सर्वतस्तुसवर्णास्युःपताकाध्वजसंयुताः
 अश्वत्थोदुंबरप्लक्षवटशाखाकृतानितु ९
 मंडपस्यप्रतिदिशंद्वाराण्येतानिकारयेत्
 शुभास्तत्राष्टहोतारोद्वारपालास्तथाष्टवै १०
 अष्टौतुजापकाःकार्याब्राह्मणावेदपारगाः
 सर्वलक्षणसंपूर्णान्मंत्रज्ञान्विजितेंद्रियान् ११
 कुलशीलसमायुक्तान्स्थापयेद्वैद्विजोत्तमान्
 प्रतिगर्तेषुकलशायज्ञोपकरणानिच १२
 व्यजनेचासनंशुभ्रंताम्रपात्रंसुविस्तरम्
 ततस्त्वनेकवर्णास्युर्बलयःप्रतिदैवतम् १३
 आचार्यःप्रक्षिपेद्भूमावनुमंत्र्यविचक्षणः
 अरत्निमात्रोयूपःस्यात्क्षीरवृक्षविनिर्मितः १४
 यजमानप्रमाणोवासंस्थाप्योभूतिमिच्छता
 हेमालंकारिणःकार्याःपंचविंशतिःसृष्ट्विजः १५
 कुंडलानिचहैमानिकेयूरकटकानिच
 तथांगुलिपवित्राणिवासांसिविविधानिच १६
 दद्यात्समानिसर्वेषामाचार्येद्विगुणंस्मृतम्
 दद्याच्छपनसंयुक्तमात्मनश्चापियत्प्रियम् १७
 सौवर्णौकूर्ममकरौराजतौमत्स्यडुण्डुभौ
 ताम्रौकुंभीरमंडूकावायसःशिंशमारकः १८
 एवमासाद्यतत्सर्वमादावेवविशांपते
 शुक्लमाल्याम्बरधरःशुक्लंगंधानुलेपनः १९
 सर्वौषध्युदकैःसर्वैःस्नापितोवेदपारगैः
 यजमानःसपत्नीकःपुत्रपौत्रसमन्वितः २०
 पश्चिमद्वारमासाद्यप्रविशेद्यागमंडपम्
 ततोमंगलशब्देनभेरीणांनिःस्वनेनच २१
 रजसामंडलंकुर्यात्पंचवर्णेनतत्त्ववित्
 षोडशारंततश्चक्रंपद्मगर्भचतुर्मुखम् २२
 चतुरश्रंतुपरितोवृत्तमध्येसुशोभनम्

वेद्याश्चोपरितःकृत्वाग्रहान्लोकपतींस्ततः २३
 संन्यसेन्मंत्रतःसर्वान्प्रतिदिक्षुविचक्षणः
 कलशंस्थापयेन्मध्येवारुणंमंत्रमाश्रितम् २४
 ब्रह्माणं चशिवंविष्णुंतत्रैवस्थापयेद्बुधः
 विनायकंचविन्यस्यकमलामंबिकांतथा २५
 शांत्यर्थं सर्वलोकानांभूतग्रामंन्यसेत्ततः
 पुष्पभक्ष्यफलैर्युक्तमेवंकृत्वाधिवासनम् २६
 कुंभांश्चरत्नगर्भास्तान्वासोभिःपरिवेष्टयेत्
 पुष्पगंधैरलंकृत्यद्वारपालान्समंततः २७
 यजद्धवमितितान्ब्रूयादाचार्यमभिपूजयेत्
 वहवृचौपूर्वतःस्थाप्यौदक्षिणेनयजुर्विदौ २८
 सामगौपश्चिमेस्थाप्यावुत्तरेणअथर्वणौ
 उदङ्मुखोदक्षिणतोयजमानउपाविशेत् २९
 यजध्वमितितान्ब्रूयाद्याजकान्पुनरेवतान्
 उत्कृष्टमंत्रजाप्येनतिष्ठध्वमितिजापकान् ३०
 एवमादिश्यतान्सर्वान्संधुक्ष्याग्निंसमंत्रवित्
 जुहुयादाहुतीर्मत्रैराज्यंचसमिधस्तथा ३१
 ऋत्विग्भिश्चैवहोतव्यंवारुणैरेवसर्वतः
 ग्रहेभ्योविधिवद्धृत्वातथेंद्रायेश्वरायच ३२
 मरुद्भ्योलोकपालेभ्योविधिवद्विश्वकर्मणे
 शान्तिसूक्तंचरौद्रंचपावमानंचमंगलम् ३३
 जपेच्चपौरुषंसूक्तंपूर्वतोबहवृचःपृथक्
 शाक्रंरौद्रंचसौम्यंचकौशमांडजातवेदसम् ३४
 सौरंसूक्तंजपेयुस्तेदक्षिणेनयजुर्विदः
 वैराजंपौरुषंसूक्तंसौपर्णरुद्रसंहितम् ३५
 शैशवंपंचनिधनंगायत्रंज्येष्ठसामच
 वामदेव्यंबृहत्सामरौरवंचरथंतरम् ३६
 गवां व्रतं विकीर्णं चरत्तोघ्नं च यमं तथा
 गायेयुः सामगाराजन्यश्चिमाद्वारमाश्रिताः ३७
 आथर्वणाश्चोत्तरतः शांतिकंपौष्टिकं तथा

जपेयुर्मनसादेवमाश्रितावरुणंप्रभुम् ३८
पूर्वेद्युरभितोरात्रावेवंकृत्वाधिवासनम्
गजाश्वरथवल्मीकसंगमाद्ब्रजगोकुलात् ३९
मृदमादायकुंभेषुप्रक्षिपेदोषधीस्तथा
रोचनांचससिद्धार्थांगंधान्गुग्गुलुमेवच ४०
स्नापनंतस्यकर्त्तव्यंपंचगव्यसमन्वितं
पूर्वकर्तुर्महामंत्रैरेवंकृत्वाविधानतः ४१
अतिवाह्यक्षपामेवंविधियुक्तेनकर्मणा
ततःप्रभातेविमलेसंजातेतुशतंगवां ४२
ब्राह्मणेभ्यःप्रदातव्यमष्टषष्ट्यथवापुनः
पंचाशद्वाथषट्त्रिंशत्पंचविंशतिवापुनः ४३
ततश्चावसरप्राप्तेशुद्धेलग्न्येसुशोभने
वेदशब्दैःसगंधर्वैर्वाद्यैश्चविविधैःपुनः ४४
कनकालंकृतांकृत्वाजलेगामवतारयेत्
सामगायचसादेयाब्राह्मणायविशांपते ४५
पात्रीमादायसौवर्णीपंचरत्नसमन्विताम्
ततोनिक्षिप्यमकरान्मत्स्यादींश्चैवसर्वशः ४६
धृतांचतुर्भिर्विप्रैश्चवेदवेदांगपारगैः
महानदीजलोपेतांदध्यक्षतविभूषिताम् ४७
उत्तराभिमुखान्युब्जांजलमध्येतुकारयेत्
आथर्वणेनसुस्नातांपुनर्मायांतथैवच ४८
आपोहिष्ठेतिमंत्रेणक्षिप्त्वागत्यचमंडपं
पूजयित्वासदस्यान्वैबलिदद्यात्समंततः ४९
पुनर्दिनानिहोतव्यंचत्वारिराजसत्तम
चतुर्थीकर्मकर्त्तव्यंदेयंतत्रापिशक्तिः ५०
कृत्वातुयज्ञपात्राण्यज्ञोपकरणानिच
ऋत्विग्भ्यस्तुसमंदद्यान्मंडपंविभजेत्पुनः ५१
हेमपात्रींचशय्यांचविप्रायचनिवेदयेत्
ततःसहस्रंविप्राणामथवाऽष्टशतंतथा ५२
भोजनीयंयथाशक्तिपंचाशद्वाथविंशतिः

एवमेषपुराणेषु तटाकविधिरुच्यते ५३
 कूपवापीषु सर्वासु तथा पुष्करिणीषु च
 एष एव विधिर्दृष्टः प्रतिष्ठासु तथैव च ५४
 मंत्रतस्तु विशेषः स्यात्प्रासादोद्यानभूमिषु
 अयं त्वशक्तावर्धेन विधिर्दृष्टः स्वयं भुवा ५५
 स्वल्पेष्वेकाग्रिवत्कार्यो वित्तशाठ्यविवर्जितैः
 प्रावृट्काले स्थितं तोयमग्नौ मसमं स्मृतम् ५६
 शरत्कालस्थितं यत्स्यात्तदुक्तफलदायकम्
 वाजपेयातिरात्राभ्यां हेमं तेशिशिरे स्थितम् ५७
 अश्वमेधसमं प्राहुर्वसंतसमये स्थितम्
 ग्रीष्मेऽपि यत्स्थितं तोयं राजसूयाद्विशिष्यते ५८
 एतान्महाराजविशेषधर्मान्करोति चोर्व्यामतिशुद्धबुद्धिः
 स याति ब्रह्मालयमेव शुद्धः कल्पाननेकान्दिविमोदते च ५९
 अनेकलोकान्विचरन्स्वरादीन्भुक्त्वा परार्धद्वयमङ्गनाभिः
 सहैव विष्णोः परमं पदं यत्प्राप्नोति तद्योगबलेन भूयः ६०
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे तटाकप्रतिष्ठाविधिर्नाम सप्तविंशोऽध्यायः २७

अष्टाविंशतितमोऽध्यायः

भीष्म उवाच
 पादपानां विधिं ब्रह्मन्यथा वद्विस्तराद्बुद्धिः
 विधिना येन कर्तव्यं पादपारोपणं बुधैः १
 ये च लोकाः स्मृता येषां तानि दानीं वदस्व मे
 पुलस्त्य उवाच
 पादपानां विधिं वदयेतथैवोद्यानभूमिषु २
 तटाकविधिवत्सर्वसमाप्य जगतींश्चर
 ऋत्विङ्मंडपसंभारमाचार्यचापितद्विधं ३
 पूजयेद्ब्राह्मणांस्तद्वद्धेमवस्त्रानुलेपनैः
 सर्वौषध्युदकैः सिक्तान् दध्यक्षतविभूषितान् ४
 वृक्षान्माल्यैरलंकृत्य वासोभिरभिवेष्टयेत्
 सूच्यासौवर्णयाकार्यसर्वेषां कर्णवेधनं ५

अंजनंचापिदातव्यंतद्वद्धेमशलाकया
 फलानिसप्तचाष्टौवाकालधौतानिकारयेत् ६
 प्रत्येकंसर्ववृक्षाणांवेद्यांतान्यधिवासयेत्
 धूपोत्रगुगुलुःश्रेष्ठस्ताम्रपात्रेष्वधिष्ठितान् ७
 सप्तधान्यस्थितान्कृत्वावस्त्रगंधानुलेपनैः
 कुंभान्सर्वेषुवृक्षेषुस्थापयित्वावनीश्वर ८
 पूजयित्वादिनांतेचकृत्वाबलिनिवेदनम्
 यथावल्लोकपालानामिंद्रादीनांविधानतः ९
 वनस्पतेरधिवासएवंकार्योद्विजातिभिः
 ततःशुक्लांबरधरान्सौवर्णकृतमेखलान् १०
 सकांस्यदोहांसौवर्णशृंगाभ्यामतिशालिनीं
 पयस्विनींवृक्षमध्यादुत्सृजेद्भामुदङ्मुखीम् ११
 ततोभिषेकमंत्रेणवाद्यमंगलगीतकैः
 ऋग्यजुःसाममंत्रैश्चवारुणैरभितस्तदा १२
 तैरेवकुंभैःस्नपनंकुर्युर्ब्राह्मणपुंगवाः
 स्नातःशुक्लांबरधरोयजमानोभिपूजयेत् १३
 गोभिर्विभवतःसर्वानृत्विजःससमाहितान्
 हेमसूत्रैःसकटकैरंगुलीयैःपवित्रकैः १४
 वासोभिःशयनीयैश्चतथोपस्करपादुकैः
 क्षीराभिषेचनंकुर्याद्यावद्दिनचतुष्टयम् १५
 होमश्चसर्पिषाकार्योयवैःकृष्णतिलैरपि
 पलाशसमिधःशस्ताश्चतुर्थेऽह्नितथोत्सवः १६
 दक्षिणाचपुनस्तद्वद्देयातत्रापिशक्तितः
 यद्यदिष्टतमंकिचित्तत्तद्दद्यादमत्सरी १७
 आचार्येद्विगुणंदत्त्वाप्रणिपत्यक्षमापयेत्
 अनेनविधिनायस्तुकुर्याद्वृक्षोत्सवंबुधः १८
 सर्वान्कामानवाप्नोतिपदंचानन्तमश्नुते
 यश्चैवमपिराजेन्द्रवृक्षंसंस्थापयेद्बुधः १९
 सोपिस्वर्गेवसेद्राजन्यावदिंद्रायुतत्रयम्
 भूतान्भव्यांश्चमनुजांस्तारयेद्रोमसंमितान् २०

परमांसिद्धिमाप्नोतिपुनरावृत्तिदुर्लभाम्
 यद्दंशृणुयान्नित्यंश्रावयेद्वापिमानवः २१
 सोपिसंपूज्यतेदेवैर्ब्रह्मलोकेमहीयते
 अपुत्रस्यचपुत्रित्वंपादपाएवकुर्वते २२
 तीर्थेषुपिंडदानादीनरोपकाणांददंतिते
 यत्नेनापिचराजेंद्राश्चत्वारोपणंकुरु २३
 सतेपुत्रसहस्रस्यकृत्यमेकःकरिष्यति
 धनीचाश्वत्थवृक्षेणअशोकःशोकनाशनः २४
 प्लक्षोयज्ञप्रदःप्रोक्तःक्षीरीचायुःप्रदःस्मृतः
 जंबुकीकन्यकादात्रीभार्यादादाडिमीतथा २५
 अश्वत्थोरोगनाशायपलाशोब्रह्मदस्तथा
 प्रेतत्वंजायतेपुंसोरोपयेद्योविभीतकम् २६
 अंकोलेकुलवृद्धिस्तुखादिरेणाप्यरोगिता
 निंबप्ररोहकाणांतुनित्यंतुष्येद्दिवाकरः २७
 श्रीवृक्षेशंकरोदेवःपाटलायांतुपार्वती
 शिंशपायामप्सरसःकुंदेगंधर्वसत्तमाः २८
 तित्तिडीकेदासवर्गावजुलेदस्यवस्तथा
 पुण्यप्रदःश्रीप्रदश्चचंदनःपनसस्तथा २९
 सौभाग्यदश्चंपकश्चकरीरःपारदारिकः
 अपत्यनाशकस्तालोवकुलःकुलवर्द्धनः ३०
 बहुभार्यानारिकेलाद्राक्षासर्वांसुंदरी
 रतिप्रदातथाकोलीकेतकीशत्रुनाशिनी ३१
 एवमादिनगाश्चान्येयेनोक्तास्तेपिदायकाः
 प्रतिष्ठांतेगमिष्यंतियैस्तुवृक्षाःप्ररोपिताः ३२
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेवृक्षारोपणविधिर्नामअष्टाविंशोऽध्यायः २८

एकोनत्रिंशोऽध्यायः

पुलस्त्यउवाच
 तथैवान्यत्प्रवक्ष्यामिसर्वकामफलप्रदम्
 सौभाग्यशयनंनामयत्पुराणविदोविदुः १

पुरादग्धेषुलोकेषुभूर्भुवःस्वर्महादिषु
 सौभाग्यंसर्वभूताननामेकस्थमभवत्तदा २
 वैकुण्ठंसर्वमासाद्यविष्णोर्वक्षस्थलेस्थितम्
 ततःकालेनकियतापुनःसर्गविधौनृपः ३
 अहंकारवृतेलोकेप्रधानपुरुषान्विते
 स्पर्द्धायांचप्रवृद्धायांकमलासनकृष्णयोः ४
 पिङ्गाकारासमुद्भूतावह्निज्वालातिभीषणा
 तथाभितप्तस्यहरेर्वक्षस्तद्विनिःसृतम् ५
 यद्वक्षःस्थलमाश्रित्यविष्णोःसौभाग्यमास्थितम्
 रसरूपंनतद्यावदाप्रोतिवसुधातले ६
 उत्तिष्ठमंतरिक्षात्तुब्रह्मपुत्रेणधीमता
 दक्षेणपीतमात्रंतद्रूपलावण्यकारकम् ७
 बलंतेजोमहज्जातंदक्षस्यपरमेष्ठिनः
 शेषंयदपतद्भूमावष्टधातद्वयजायत ८
 ततस्त्वोषधयोजाताःसप्तसौभाग्यदायिकाः
 इक्षवस्तराजश्चनिष्पवावश्शालिधान्यकम् ९
 विकारवच्चगोक्षीरंकुसुंभंकुसुमंतथा
 लवणंचाष्टमंतद्वत्सौभाग्याष्टकमुच्यते १०
 पीतंयद्ब्रह्मपुत्रेणयोगज्ञानविदापुरा
 दुहितासाभवत्तस्माद्यासतीत्यभिधीयते ११
 लोकानतीत्यलालित्याल्ललितातेनचोच्यते
 त्रैलोक्यसुंदरींदेवीमुपयेमेपिनाकधृत् १२
 त्रिविश्वसौभाग्यमयींभुक्तिमुक्तिफलप्रदाम्
 तामाराध्यपुमान्भक्त्यानारीवाकिंनविंदति १३
 भीष्मउवाच
 कथमाराधनंतस्याललितायामुनेवद
 यद्विधानंचजगतःशांतयेतद्वदस्वमे १४
 पुलस्त्यउवाच
 वसंतमासमासाद्यतृतीयायांजनप्रियः
 शुक्लपक्षस्यपूर्वाह्नेतिलैःस्नानंसमाचरेत् १५

तस्मिन्नहनिसादेवीकिलविश्वात्मनासती
 पाणिग्रहणिकैर्मत्रैरुदूढावरवर्णिनी १६
 तयासहैवविश्वेशंतृतीयायामथार्चयेत्
 फलैर्नानाविधैर्दीपैर्धूपैर्नैवेद्यसंयुतैः १७
 प्रतिमांपंचगव्येनतथागंधपोदकेनच
 स्नापयित्वार्चयेद्गौरीमिंदुशेखरसंयुताम् १८
 नमोस्तुपाटलायैतुपादौदेव्याःशिवस्यच
 शिवायेतिचसंकीर्त्यजयायैगुल्फयोर्द्वयोः १९
 त्र्यंबकायेतिरुद्रस्यभवान्यैजंघयोर्युगम्
 शिरोरुद्रेश्वरायेतिविजयायैचजानुनी २०
 संकीर्त्यहरिकेशायतथोरुवरदेनमः
 ईशायेतिकटिरत्यैशंकरायेतिशंकरम् २१
 कुक्षिद्वयंचकोटव्यैशूलिनंशूलपाणये
 मंगलायैनमस्तुभ्यमुदरंचाभिभूजयेत् २२
 सर्वात्मनेनमोरुद्रमीशान्यैचकुचद्वयम्
 शिवंवेदात्मनेतद्बुद्ध्राण्यैकंठमर्चयेत् २३
 त्रिपुरघ्नायविश्वेशमनंतायैकरद्वयम्
 त्रिलोचनायेतिहरंबाहूकालानलप्रिये २४
 सौभाग्यभवनायेतिभूषणानिसदार्चयेत्
 स्वाहास्वधायैचमुखमीश्वरायेतिशूलिनम् २५
 अशोकवनवासिन्यैपूज्यावोष्ठौचभूतिदौ
 स्थाणवेचहरंतद्वदास्यंचंद्रमुखप्रिये २६
 नमोर्धनारीशहरमसितांगीतिनासिकाम्
 नमउग्रायलोकेशललितेतिपुनर्भुवौ २७
 शर्वायपुरहर्तारंवासुदेव्यैतथालकम्
 नमःश्रीकंठनाथायशिवकेशांस्तथार्चयेत् २८
 भीमोग्रभीमरूपिण्यैशिरःसर्वात्मनेनमः
 हरमभ्यर्च्यविधिवत्सौभाग्याष्टकमग्रतः २९
 स्थापयेत्स्निग्धनिष्पावान्कुसुंभक्षीरजीरकम्
 तरुराजेक्षुलवणंकुस्तुंबुरुमथाष्टमम् ३०

दद्यात्सौभाग्यकृद्यस्मात्सौभाग्याष्टकमित्युत
 एवंनिवेद्यतत्सर्वमग्रतःशिवयोःपुनः ३१
 चैत्रेशृंगाटकान्प्राश्यस्वपेद्भूमावरिदम्
 पुनः प्रभातेचतथाकृतस्नानजपःशुचिः ३२
 संपूज्यद्विजदांपत्यंमाल्यवस्त्रंविभूषणैः
 सौभाग्याष्टकसंयुक्तसौवर्णप्रतिमाद्वयम् ३३
 प्रीयतांमेत्रललिताब्राह्मणायनिवेदयेत्
 एवं संवत्सरंयावत्तृतीयायांसदानृप ३४
 प्राशनेदानमंत्रैचविशे षोयंनिबोधमे
 गोशृंगांबुमधौप्रोक्तंवैशाखेगोमयंपुनः ३५
 ज्येष्ठेमंदारकुसुमंबिल्वपत्रंशुचौस्मृतम्
 श्रावणेदधिसंप्राश्यंनभस्येतुकुशोदकम् ३६
 क्षीरंचाश्वयुजेमासिकार्त्तिकेपृषदाज्यकम्
 मार्गशीर्षेतुगोमूत्रंपौषेसंप्राशयेद्घृतम् ३७
 माघेकृष्णतिलांस्तद्वत्पंचगव्यंचफाल्गुने
 ललिताविजयाभद्राभवानीकुमुदाशिवा ३८
 वासुदेवीतथागौरीमंगलाकमलासती
 उमाचदानकालेतुप्रीयतामितिकीर्त्तयेत् ३९
 तस्मिंस्तुद्वादशेमासिद्वादश्यांकृष्णमर्चयेत्
 तथालक्ष्मींचतत्रैवभर्त्रासार्धमथार्चयेत् ४०
 पौर्णमास्यामतस्तद्वत्सपत्नीकःपितामहः
 उपासनीयोविदुषापरत्राभीतिमिच्छता ४१
 सौभाग्याष्टकंतद्वच्चदातव्यंभूतिमिच्छता
 मल्लिकाशोककमलंकदंबोत्पलचंपकम् ४२
 कुब्जकंकरवीरंचबाणमम्लानपंकजम्
 सिंदुवारंचसर्वेषुमासेषुकुसुमंस्मृतम् ४३
 जपाकुसुंभकुसुमंमालतीशतपत्रिका
 यथालाभंप्रशस्तानिकरवीरंचसर्वदा ४४
 एवंसंवत्सरंयावदुपोष्यविधिवन्नरः
 स्त्रीचनक्तंकुमारीचशिवमभ्यर्च्यभक्तितः ४५

व्रतांते शयनं दद्यात्सर्वोपस्करसंयुतम्
 उमामहेश्वरौ हैमौ वृषभं च गवासह ४६
 स्थापयित्वा च शयनं ब्राह्मणाय निवेदयेत्
 द्वादश्यां वत्सरं त्वेकं महालक्ष्म्या च केशवम् ४७
 ब्रह्माणं सहसा वित्र्या पूजयित्वा नरस्त्वह
 सर्वान्कामानवाप्नोति मनसा समभीप्सितान् ४८
 अन्यान्यपि यथा शक्तिमिथुनान्यंबरादिभिः
 धान्या लङ्कारगोदानैरन्यैश्च धनसञ्चयैः ४९
 वित्तशाठ्येन रहितः पूजयेद्भूतविस्मयः
 एवं करोति यः सम्यक् सौभाग्यशयनव्रतम् ५०
 सर्वान्कामानवाप्नोति पदं वानित्यमश्नुते
 फलस्यैकस्य च त्यागमेतत्कुर्वन्समाचरेत् ५१
 यशः कीर्तिमवाप्नोति प्रतिमासं नराधिप
 सौभाग्यारोग्यरूपैश्च वस्त्रालंकारभूषणैः ५२
 न वियुक्तो भवेद्राजन्सौभाग्यशयनप्रदः
 यस्तु द्वादशवर्षाणि सौभाग्यशयनव्रतम् ५३
 करोति सप्त चाष्टौ वा ब्रह्मलोके महीयते
 पूज्यमानो वसेत्सम्यक् यावत्कल्पायुतं नरः ५४
 विष्णोर्लोकमथासाद्य शिवलोकगतस्तथा
 नारी वा कुरुते या तु कुमारी वानरेश्वर ५५
 सा पितृफलमाप्नोति देव्यनुग्रहलालिता
 शृणुयादपि यश्चैव प्रदद्यादथ वामतिम् ५६
 सोऽपि विद्याधरो भूत्वा स्वर्गलोके चिरं वसेत्
 इदमिह मदनेन पूर्वसृष्टं शतधनुषाचकृतं नरेण तद्वत् ५७
 कृतमथ पवनेन नंदिना च किमु जननाथ महाद्भुतं न वा स्यात् ५८
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे व्रताध्यायो नाम एकोनत्रिंशोऽध्यायः २९

त्रिंशोऽध्यायः

भीष्म उवाच

यज्ञपवर्तमासाद्य विष्णुना प्रभविष्णुना

पदानिचेहदत्तानिकिमर्थपदपद्धतिः १
 कृतावैदेवदेवेनतन्मेवदमहामते
 कतमोदानवस्तेनविष्णुनादमितोत्रवै २
 कृत्वावैपदविन्यासंतन्मेशंसमहामुने
 स्वर्लोकेवसतिर्विष्णोर्वैकुण्ठेस्यमहात्मनः ३
 सकथंमानुषेलोकेपदन्यासंचकारह
 देवलोकेषुवैदेवदेवाःसेन्द्रपुरोगमाः ४
 तपसामहताब्रह्मन्भक्तायेसततंप्रभुम्
 श्रीवराहस्यवसतिर्महर्लोकेप्रकीर्तिता ५
 नृसिंहस्यतथाप्रोक्ताजनलोकेमहात्मनः
 त्रिविक्रमस्यवसतिस्तपोलोकेप्रकीर्तिता ६
 लोकानेतान्परित्यज्यकथंभूमौपदद्वयम्
 क्षेत्रैपैतामहेचास्मिन्पुष्करेयज्ञपर्वते ७
 पदानिकृतवान्ब्रह्मन्विस्तरान्ममकीर्तय
 श्रुतेनसर्वपापस्यनाशोवैभविताध्रुवम् ८
 पुलस्त्यउवाच
 सम्यक्पृच्छसिभोस्त्वंयत्संशृणुत्वंसमाहितः
 यथापूर्वपदन्यासःकृतोदेवेनविष्णुना ९
 यज्ञपर्वतमासाद्यशिलापर्वतरोधसि
 पुराकृतयुगेभीष्मदेवकार्यार्थसिद्धये १०
 विष्णुनाचकृतंपूर्वपृथिव्यर्थेपरंतप
 त्रिदिवंसर्वमानीतंदानवैर्बलवत्तरैः ११
 त्रैलोक्यंवशमानीयजित्वादेवान्सवासवान्
 दानवायज्ञभोक्तारस्तत्रासन्बलवत्तराः १२
 कृताबाष्कलिनासर्वेदानवेनबलीयसा
 एवंभूतेतदालोकेत्रैलोक्येसचराचरे १३
 परमार्तिययौशक्रोनिराशोजीवितेकृतः
 सबाष्कलिर्दानवेन्द्रोऽवध्योयंममसंयुगे १४
 ब्रह्मणोवरदानेनसर्वेषांतुदिवौकसाम्
 तदहंब्रह्मणोलोकेवृतःसर्वैर्दिवौकसैः १५

ब्रजामिशरणं देवंगतिरन्यानविद्यते
 एवंविचिंत्य देवेन्द्रो वृतः सर्वैर्दिवौकसैः १६
 जगाम त्वरितो भीष्मयत्र देवः पितामहः
 ब्रह्मणः सपदं प्राप्य वृतस्तैश्च दिवौकसैः १७
 अब्रवीज्जगतः कार्यं प्राप्तामापदमुत्तमाम्
 किं न जानासि वै देव यतो नो भयमागतम् १८
 दैत्यैर्यदा हतं सर्वं वरदानाञ्छते प्रभो
 कथितं वै मया सर्वं बाष्कलेश्च दुरात्मनः १९
 क्रियतां चाविलम्बेन पिता त्वं नः पितामहः
 तत्त्वं चिंतय देवेश शांत्यर्थं जगत्स्त्वह २०
 तेषां च पश्यतां किंचिच्छ्रौतस्मार्तादिकाः क्रियाः
 न प्रावर्तन्त हानिस्तु तैरस्माकं दिने दिने २१
 यथा हि प्राकृतः कश्चित्स्वार्थमुद्दिश्य भाषते
 विज्ञाप्य सेतथास्माभिर्निरस्तोपकृतैः सदा २२
 यद्येनोपकृतं यस्य सहस्रगुणितं पुनः
 योनतस्योपकाराय तत्करोति वृथामतिः २३
 तस्योपकारदग्धस्य निस्त्रपस्यासतः पुनः
 नरकेष्वपि संवासस्तस्य दुष्कृतकारिणः २४
 नैतावतैव साधुत्वं कृते यातुप्रतिक्रिया
 स्वार्थैकनिष्ठबुद्धीनामेतन्नापि प्रवर्तते २५
 यद्यस्य नाभवत्स्थानं जगतो ह्यत्र दुःखदं
 शतधा हृदयं दीर्घं तन्न तृप्तिमुपागतम् २६
 तत्र वायत्र गन्तास्मि निमग्नानुद्धरस्वनः
 उपायकथनेनास्य येन तेजः प्रवर्तते २७
 यथाख्यातं मया दृष्टं जगत्तत्स्थमवेक्ष्यताम्
 निःस्वाध्यायवषट्कारं निवृत्तोत्सवमंगलम् २८
 त्यक्ताध्ययनसंयोगं मुक्तवार्तापरिग्रहम्
 दंडनीत्यापरित्यक्तं श्वासमात्रावशेषितम् २९
 जगदार्तिमपि प्राप्तं पुनः कष्टतरां दशां
 एतावता हि कालेन वयं ग्लानिमुपागताः ३०

ब्रह्मोवाच

जानामिबाष्कलितंतुवरदानाच्चगर्वितम्
अजेयंभवतामन्येविष्णुसाध्योभविष्यति ३१
निरुध्यसंस्थितोब्रह्माभावंतत्त्वमयंतदा
समाधिस्थस्यतस्यैवध्यानमात्राच्चतुर्भुजः ३२
स्तोकेनैवहिकालेनचिंत्यमानःस्वयंभुवा
आजगाममुहूर्तेनसर्वेषामेवपश्यताम् ३३
विष्णुरुवाच

भोभोब्रह्मन्निवर्त्तस्वध्यानादस्मान्निवारितः
यदर्थमिष्यतेध्यानंसोहंत्वासमुपागतः ३४
ब्रह्मोवाच

महाप्रसादएषोत्रस्वामिनोहिप्रदर्शनम्
कस्यान्यस्यभवेच्चैषाचिन्तायाजगतःप्रभो ३५
ममैवतावदुत्पत्तिर्जगदर्थेविनिर्मिता
जगदेतत्त्वदर्थीयंतत्त्वतोनास्तिविस्मयः ३६
भवतापालनंकार्यंसंहरेद्बुद्धेऽवतु
एवंभूतेजगत्यस्मिन्शक्रस्यास्यमहात्मनः ३७
हतंराज्यंबाष्कलिनात्रैलोक्यंसचराचरम्
भृत्यस्यक्रियतांसाह्यमंत्रदानेनकेशव ३८
वासुदेवउवाच

भवतोवरदानेनअवध्यःसतुसांप्रतम्
बुद्धिसाध्यःसवैकार्योबंधनादिहदानवः ३९
वामनोहंभविष्यामिदानवानांविनाशकः
मयासहब्रजत्वेषबाष्कलेस्तुनिवेशनम् ४०
तत्रगत्वावरंत्वेषमदर्थेयाचतामिमम्
वामनस्यास्यविप्रस्यभूमेराजन्यदत्रयम् ४१
प्रयच्छस्वमहाभागयाच्चैषातुमयाकृता
शक्रेणोक्तोदानवेन्द्रोदद्यात्स्वमपिजीवितम् ४२
गृह्यप्रतिग्रहंतस्यदानवस्यपितामह
तंबध्वाचततोयत्वात्कृत्वापातालवासिनम् ४३

सौकरंरूपमास्थायवधार्थंचदुरात्मनः
 भविष्यामिनसंदेहोव्रजशक्रत्वरान्वितः ४४
 विररामतमुक्त्वैवमंतर्द्धानंगतश्चैव
 अथकालांतरेविष्णावदितेर्गर्भतांगते ४५
 निमित्तान्यतिघोराणिप्रादुर्भूतान्यनेकशः
 समस्तजगदाधारेविष्णौगर्भत्वमागते ४६
 शोभनंहितदाजातंनिमित्तंचैवमूर्जितम्
 मालतीकुसुमानांतुसुगंधःसुरभिर्ववौ ४७
 अथविहितविधानंकालमासाद्यदेवस्त्रिदशगणहितार्थंसर्वभूतानुकंपी
 विमलविरलकेशश्चंद्रशंखोदयश्रीरदितितनयभावंदेवदेवश्चकार ४८
 अवतरतिचविष्णौसिद्धदेवासुराणामनिमिषनयनानांविप्रसेदुर्मुखानि
 अतिविरतरजोभिर्वायुभिःसंवहद्भिर्दिनमपिचतदासीञ्जन्मविष्णोःसुगर्भे ४९
 अदितिरजनगर्भासापिदेवीप्रयांतीनतजघनभरार्त्तामंदसंचाररम्या
 अलसवदनखेदंपांडुभावंवहंतीगुरुतरमवगाढंगर्भमेवोद्वहंती ५०
 ततःप्रविष्टेखलुगर्भवासंनारायणेभूतभविष्ययोगात्
 विनापदंप्राप्तमनोरथानिभूतानिसर्वाणितदाबभूवुः ५१
 समीरणोवातिचमंदमंदंपतत्सुबर्षेषुनगोद्भवेषु
 विविक्तमार्गेषुदिगंतरेषुजनेषुवैसत्यमुपागतेषु ५२
 विमुच्यमानेगगनेरजोभिःशनैश्शनैर्नश्यतिचांधकारे
 उदरांतर्गतेविष्णौद्रोहबुद्धिस्तदाभवत् ५३
 तानिशामयराजेंद्रदेवमातुर्यथाक्रमम्
 किमनुक्रमणेनैवलंघयामित्रिविष्टपम् ५४
 बाष्कलिदानवेद्रंतंकुर्यापातालवासिनम्
 शक्रस्यतुमयादत्तंधनंलावण्यमेवच ५५
 दानवानांविनाशायएकैवप्रभवाम्यहम्
 क्षिपामिशरजालानिचक्रयानान्यनेकशः ५६
 गदाव्रातांश्चविविधान्दानवानांविनाशने
 विबुधान्देवलोकस्थानधोभूमेस्तुदानवान् ५७
 करोमिकालयोगेनतत्तुकार्यव्रतेनमे
 निस्सृतासहसावाणीवक्त्रमेवाभिसंस्थिता ५८

येनेदंचिन्त्यतेपूर्वयन्नदृष्टंनचश्रुतम्
 बंधंवैदनुमुख्यस्यकृतंकोपेनपश्यमे ५६
 कश्यपायपुरादत्तंधनंलावण्यमेवच
 किमयंविगतोत्साहोवायवोथसमाकुलाः ६०
 भ्रमतीवहिमेदृष्टिर्मेतद्रूपंप्रचिंतितम्
 आविष्टाकिमहंवच्मिकेनाप्यसदृशंवचः ६१
 विकल्पवशमापन्नाभीक्ष्णंहृदिममर्शसा
 दधारदिव्यंवर्षाणांसहस्रंदिव्यमीश्वरम् ६२
 ततःसमभवत्तस्यांवामनोभूतवामनः
 जातेनयेनचक्षूंषिदानवानांहृतानिवै ६३
 जातमात्रेततस्मिन्देवदेवेजनार्दने
 नद्यःस्वच्छांबुवाहिन्योववौगंधवहोनिलः ६४
 कश्यपोपिसुखंलेभेतेनपुत्रेणभास्वता
 सर्वेषांमानसोत्साहस्त्रैलोक्यांतरवासिनाम् ६५
 संजातमात्रेतुततोजनाधिपजनार्दने
 स्वर्गलोकेदुंदुभयोविनेदुस्तैश्चताडिताः ६६
 अतिप्रहर्षात्तुजगत्त्रयस्यमोहश्चदुःखानिचनाशमीयुः
 जगोचगन्धर्वगणोतिमात्रंभावस्वरैर्भर्तृविमिश्रिताश्च ६७
 सुराङ्गनाश्चापिचभावयुक्तानृत्यंतितत्रापसरसांसमूहाः
 तथैवविद्याधरसिद्धसंघाविमानयानैर्मुदिताभ्रमन्ति ६८
 वदंतिसत्यानृतकार्यनिर्णयंतथाभिरंगंप्रतिदर्शयन्ति
 गायन्तिगेयंविनिवृत्तरागामुहुर्मुहुर्दुःखसुखप्रभूताः ६९
 नृत्यन्तिवैस्वर्गगताश्चतेतुधर्मार्जितंस्वर्गमितोव्रजन्ति
 इतिविगतविषादेनिर्मलेजीवलोकेतिमिरनिकरमुक्तानिर्वृतिंप्राप्तुकामाः ७०
 तत्रोचुःकेचिदुर्व्याजयजयभगवन्संप्रहृष्टाश्चकेचित्
 त्वेवंप्रोक्तप्रणादैरविरलमनसश्चानुवादैस्तथान्यैः
 ध्यायन्तेन्येनिगूढंजननभयजरामृत्युविच्छेदहेतो-
 रित्येवंकृत्स्नमासीज्जगदिदमखिलंसर्वतःसंपृहष्टम् ७१
 परमासाद्ययंविष्णुंब्रह्माहजगतःकृते
 जातोयंभवतामर्थेवामनोयदपीश्वरः ७२

एषब्रह्माचविष्णुश्चएषएवमहेश्वरः
 एषवेदाश्चयज्ञाश्चस्वर्गश्चैषनसंशयः ७३
 विष्णुव्याप्तमिदंसर्वजगत्स्थावरजंगमम्
 एकःसतुपृथक्त्वेनस्वयंभूरितिविश्रुतः ७४
 यथार्थवर्णकेस्थानेविचित्रःस्फाटिकोमणिः
 ततोगुणवशात्तस्यस्वयंभोरनुवर्त्तनम् ७५
 यथाहिगार्हपत्योग्निरन्यसंज्ञांपुनर्व्रजेत्
 लभेतसंज्ञांभगवान्ब्राह्मादिषुतथाह्यसौ ७६
 सर्वथावामनोदेवोदेवकार्यकरिष्यति
 एवंचिंतयतांतेषांभावितानांदिवोकसाम् ७७
 जगामशक्रसहितोबाष्कलेश्चनिवेशनम्
 दूरादेवचतांदृष्ट्वापुरींतस्यसमावृताम् ७८
 पांडुरैःखगमागम्यैःसर्वरत्नोपशोभितैः
 शोभितांभवन्नैर्मुख्यैस्सुविभक्तमहापथैः ७९
 नित्यप्रभिन्नैर्मातंगैरंजनाचलसन्निभैः
 देवनागकुलोत्पन्नैःशतसंख्यैर्विराजिताम् ८०
 निर्मासगात्रैस्तुरगैरल्पकर्णैर्मनोजवैः
 दीर्घग्रीवाक्षिकूटैश्चमनोजैरुपशोभिताम् ८१
 पद्मगर्भसुवर्णाभाःपूर्णचंद्रनिभाननाः
 संल्लापोल्लापकुशलास्तत्रवेश्याःसहस्रशः ८२
 नतत्पुण्यंनसाविद्यानतच्छिल्पंनसाकला
 बाष्कलेर्नपुरेस्याथनिवासंप्रतिगच्छति ८३
 उद्यानशतसंबाधंसमाजोत्सवमालिनि
 अन्वितेदनुमुख्यैश्चसर्वैरंतकवर्जितैः ८४
 वीणावेणुमृदंगानांशब्दैःसर्वत्रनादिते
 सदाप्रहृष्टादनुजाबहुरत्नोपशोभिताः ८५
 क्रीडमानाःप्रदृश्यंतेमेराविवयथामराः
 ब्रह्मघोषोमहांस्तत्रदनुवृद्धैरुदीरितः ८६
 साज्यधूमेनचाग्नीनांवायुनानष्टकिल्बिषे
 सुगंधधूपविक्षेपसुरभीकृतमारुते ८७

सुगंधिदनुजाकीर्णोपरेतस्मिंस्तुबाष्कलि
 त्रैलोक्यंतुवशेकृत्वासुखेनास्तेसदानवः ८८
 तत्रस्थःपालयन्नास्तेत्रैलोक्यंसचराचरं
 धर्मज्ञःश्चकृतज्ञश्चसत्यवादीजितेंद्रियः ८९
 सुदर्शःपूर्वदेवानांनयानयविचक्षणः
 ब्रह्मण्यश्चशरण्यश्चदीनानामनुकंपकः ९०
 वेदमंत्रप्रभूत्साहसर्वशक्तिसमन्वितः
 षाड्गुण्यविषयोत्साहःस्मितपूर्वाभिभाषितः ९१
 वेदवेदांगतत्वज्ञोयज्ञयाजीतपोरतः
 नचदुःशीलनिरतःससर्वत्राविहिंसकः ९२
 मान्यमानयिताशुद्धःसुमुखःपूज्यपूजकः
 सर्वार्थविदनाधृष्यःसुभगःप्रियदर्शनः ९३
 बहुधान्योबहुधनोबहुयानश्चदानवः
 त्रिवर्गसाधकोनित्यंत्रैलोक्येवरपूरुषः ९४
 स्वपुरीनिलयोनित्यंदेवदानवदर्पहा
 सचैवंपालयामासत्रैलोक्येसकलाःप्रजाः ९५
 नाधमःकश्चिदप्यास्तेतस्मिन् राजनिदानवे
 दीनोवाव्यधितोवापिअल्पायुर्वाथदुःखितः ९६
 मूर्खोवामंदरूपोवादुर्भगोवानिराकृतः
 एवंयुतंतंविमलैर्गुणैर्घैर्दृष्ट्वाचमत्वाचनिविष्टबुद्धिं ९७
 प्रसादयन्दैत्यवरंमहात्मापुरंदरस्तंतुदनुप्रधानं
 तेजोयुक्तंदानवंतंतपंतमिवभास्करं ९८
 त्रैलोक्यधारणेशक्तंविस्मितःसोऽभवत्तदा
 इंद्रंपुरागतंदृष्ट्वादानवेन्द्रायपार्थिव ९९
 इदमूचुस्तदागत्वादानवायुद्धदुर्मदाः
 आश्चर्यमिति वैकृत्वाइंद्रोभ्येतिपुरीतव १००
 एकाकीद्विजमुख्येनवामनेनसहप्रभो
 अस्माभिर्यदनुष्ठेयंसांप्रतंनोवदस्वराट् १०१
 दानवानब्रवीत्सर्वान्पुरेतिष्ठतसंकुलं
 प्रवेश्यतांदेवराजःपूज्यःसतुममाद्यवै १०२

एतस्मिन्नेवकालेतुवामनःसचवासवः
 आगतौदनुनाथेनप्रेम्णाचैवावलोकितौ १०३
 कृतार्थमन्यतात्मानंप्रणिपातपुरःसरम्
 उवाचवचनंराजादानवानांधुरंधरः १०४
 अद्यवैत्रिषुलोकेषुनास्तिधन्यतरोमया
 योहंश्रियावृतःशक्रंपश्यामिगृहमागतम् १०५
 अर्थित्वकाम्ययायस्तुमामयंयाचयिष्यति
 गृहागतस्यतस्याहंदास्येप्राणानपिध्रुवम् १०६
 दारान्पुत्रांस्तथागारत्रैलोक्येकाकथामम
 आगत्यसंमुखंतस्यअंकमानीयसादरम् १०७
 परिष्वज्याभिनन्द्यैनंगृहंप्रावेशयत्स्वकम्
 तस्यस्वागतमर्घ्याद्यैःकृत्वापूजांप्रयत्नतः १०८
 अद्यमेसफलंजन्मपूर्णाःसर्वेमनोरथाः
 यस्त्वांपश्यामिशक्राद्यस्वयमेवगृहागतम् १०९
 ख्याप्योहंदनुमुख्यानांदेवराजत्वयाकृतः
 आगच्छताममगृहंपुण्यतातुपराहिमे ११०
 अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैस्सम्यगिष्टैस्तुयत्फलम्
 तत्फलंसमवाप्येतत्त्वयिदृष्टेपुरंदर १११
 यत्फलंभूमिदानेनगवांदानेनऋत्विजे
 ममाद्यतत्फलंभूतमथवाराजसूयकम् ११२
 नाल्पेनतपसालभ्यंदर्शनंतववासव
 एवंगेहेमयायत्तेप्रियंकार्यतदुच्यताम् ११३
 विकल्पोन्योनभवताहृदिकार्यःकथंचन
 कृतंचतद्विजानीयायद्यदिस्यात्सुदुष्करं ११४
 पुण्योहंपुण्यतांप्राप्तोदर्शनात्तवशत्रुहन्
 यत्तेदेववरैर्वद्यौवंदितौचरणौमया ११५
 किमागमनकृत्यंतेवदसर्वमयिप्रभो
 अत्याश्चर्यमिदंमन्येतवागमनकारणं ११६
 इंद्रउवाच
 जानेहंदनुमुख्यानांप्रधानंत्वांतुबाष्कले

नात्याश्चर्यमिदंभातित्वयिदृष्टेऽसुरोत्तम ११७
 विमुखानार्थिनोयांतिभवतो गृहमागताः
 अर्थिनांकल्पवृक्षोसिदाताचान्योनविद्यते ११८
 प्रभायांसूर्यतुल्योसिगांभीर्येसागरोपमः
 सहिष्णुत्वेधराचैवश्रियानारायणोपमः ११९
 ब्राह्मणःकश्यपकुलेजातोयंवामनःशुभे
 प्रार्थितोहमनेनैवभूमेर्देहिपदत्रयं १२०
 ममाग्निशरणार्थाययत्रकुर्यामखंत्वहं
 तदस्यकारणंकृत्वाअर्थितैषाममप्रभो १२१
 लोकत्रयंमेपहतंत्वयाविक्रम्यबाष्कले
 निर्वृत्तिकोनिर्धनोस्मि यद्वित्सेनतदस्तिमे १२२
 भवंतंयाचयिष्यामिपरार्थेनापिचात्मना
 अर्थित्वेनममाप्यस्ययद्योग्यंतत्समाचर १२३
 जातोसिकाश्यपेचत्वंवंशेवंशविवर्द्धनः
 दित्यास्तद्वंगर्भसंभूतःपितात्रैलोकपूजितः १२४
 एवंभूतमहंज्ञात्वातेनत्वांयाचयाम्यहम्
 अस्याग्निशरणार्थायदीयतांभूपदत्रयम् १२५
 अतीवह्रस्वगात्रस्यवामनस्यास्यदानव
 भूमिभागेचपारक्येदातुंनत्वहमुत्सहे १२६
 एतदेवमयादत्तंयद्भवानर्थितोसिमे
 गुरवोयदिमन्यंतेमंत्रिणोवापदत्रयम् १२७
 अर्थित्वेनमदीयेनस्वकुलेबांधवेपिच
 गृहायातेमयितथायद्योग्यंतत्समाचर १२८
 यदितेरुचितंवीरदानवेन्द्रमहाद्युते
 तदस्मैदीयतांशीघ्रंवामनायमहात्मने १२९
 बाष्कलिरुवाच
 देवेन्द्रस्वागतंतेस्तुस्वस्तिप्राप्नुहिमाचिरम्
 त्वंसमीक्षस्वधात्मानंसर्वेषांचपरायणम् १३०
 त्वयिभारंसमावेश्यसुखमास्तेपितामहः
 ध्यानधारणयायुक्तश्चित्तयानःपरंपदम् १३१

संग्रामैर्बहुभिः खिन्नोजगच्चिन्तामपास्यतु
 क्षीराब्धिद्वीपमाश्रित्यसुखंस्वपितिकेशवः १३२
 अन्येचदानवाः सर्वेबलिनः सायुधास्त्वया
 असहायेनैवशक्रसर्वेपिविनिपातिताः १३३
 आदित्याद्वादशैवेहरुद्रास्त्वेकादशापिवा
 अश्विनौवसवश्चैवधर्मश्चैवसनातनः १३४
 त्वद्वाहुबलमाश्रित्यत्रिदिवेमखभागिनः
 त्वयाक्रतुशतैरिष्टंसमाप्तवरदक्षिणैः १३५
 त्वयाचघातितोवृत्रोनमुचिःपाकशासन
 त्वदाज्ञाकारिणापूर्वविष्णुनाप्रभविष्णुना १३६
 हिरण्यकशिपोर्भ्राताहिरण्याक्षोपिघातितः
 हिरण्यकशिपुर्योत्रजङ्घेचारोप्यघातितः १३७
 वज्रपाणिनमायांतमैरावणशिरोगतम्
 संग्रामभूमौदृष्ट्वात्वांसर्वेनश्यंतिदानवाः १३८
 येत्वयाविजिताःपूर्वदानवाबलवत्तराः
 सहस्रांशेनतत्तुल्यो नभवामिकथंचन १३९
 एवंविधोऽसिदेवेन्द्रममकागणनाभवेत्
 मांसमुद्धर्तुकामेनत्वयैवागमनंकृतम् १४०
 करिष्यामिनसंदेहोदास्येप्राणानपिध्रुवम्
 किमर्थंदेवराजोक्ताभूमिरेषात्वयाहिमे १४१
 इमेदाराःसुतागावोयच्चान्यद्विद्यतेवसु
 त्रैलोक्यराज्यमखिलंविप्रस्यास्यप्रदीयताम् १४२
 अपकीर्तिर्भवेन्मह्यंपूर्वेषांचनसंशयः
 गृहायातस्यशक्रस्यदत्तंबाष्कलिनानतु १४३
 अन्योपियोर्थीमेप्राप्तःसमेप्रियतरःसदा
 भवानत्रविशेषेणविचारंमाकृथाःक्वचित् १४४
 बृहत्त्रपामेदेवेन्द्रयद्भूमेस्तुपदत्रयम्
 ब्राह्मणस्यविशेषेणप्रार्थितंतुत्वयाविभो १४५
 दास्येग्रामवरानस्यभवतस्तुत्रिविष्टपम्
 अश्वान्गजान्भूमिधनंस्त्रियश्चोद्भिन्नचूचुकाः १४६

यासांदर्शनमात्रेणवृद्धोपितरुणायते
ताःस्त्रियोवसुधांचैतांवामनस्यप्रतिग्रहम् १४७
प्रतिदास्यामिदेवेन्द्रप्रसादःक्रियतांहिमे
एतावदुक्तेवचनेतदाबाष्कलिनानृप १४८
पुरोधस्तूशनाप्राहदानवेद्रंतदावचः
भवान्राजादानवेद्रएश्वर्येष्टविधेस्थितः १४९
युक्तायुक्तंनजानासिदेयंकस्यमयाक्वचित्
मंत्रिभिःसुसमालोच्ययुक्तायुक्तंपरीक्ष्यच १५०
प्राप्तत्रैलोक्यराज्यत्वंजित्वादेवान्सवासवान्
वाक्यस्यास्यावसानेवभवान्प्राप्स्यतिबंधनं १५१
यएषवामनोराजन्विष्णुरेवसनातनः
नास्यवैभवतादेयंपितातेघातितःस्वयं १५२
अयंतेपितृहाप्राप्तोमातृहाबंधुघातकः
वंशोच्छेदकरस्तुभ्यंभूतश्चैवभविष्यति १५३
नचैषधर्मजानातिशक्रादीनांहितेरतः
मायाविनादानवायेमाययायेननिर्जिताः १५४
माययाब्राह्मणंरूपंवामनंचप्रदर्शितम्
अत्रकिंबहुनोक्तेननास्यदेयंतुकिंचन १५५
मक्षिकापादमात्रंतुभूमिरस्यप्रतिग्रहः
विनाशमेष्यसिद्धिप्रसत्यंसत्यंमयाश्रुतम् १५६
गुरुणाप्येवमुक्तस्तुभूयोवाक्यमथाब्रवीत्
धर्मार्थिनामयासर्वप्रतिज्ञातंगुरोत्वदम् १५७
प्रतिज्ञापालनंकार्यंसतांधर्मःसनातनः
यद्येषभगवान्विष्णुर्नास्तिधन्यतरोमया १५८
गृह्यप्रतिग्रहंमत्तोयदिदेवान्बुभूषति
भूयोपिधन्यतांनीतोदेवेनानेनवैगुरो १५९
यंयोगिनोध्यानयुक्ताध्यायमानाहिदर्शनम्
नलभंतेतथाविप्रास्सोयंदृष्टोमयाद्यवै १६०
दानानियेप्रयच्छंतिसकुशोदकपाणिना
प्रीयतांभगवान्विष्णुःपरमात्मासनातनः १६१

एवमुक्तेतुवचनेअपवर्गस्यभागिनः
 यदत्रकार्यकरणेविकल्पोमेबभूवह १६२
 उपदिष्टोस्मिभवताबालत्वेचावधारितम्
 शत्रावपिगृहायातेमास्त्वदेयंतुकिंचन १६३
 एतदेवविचिंत्याहंप्राणानपिस्वकान्गुरो
 वामनस्यप्रदास्यामिशक्रस्यापित्रिविष्टपम् १६४
 अपीडाकारियद्दानंतद्दानमिहदीयते
 पीडाकारिचयद्दानंतद्दानंसमलंस्मृतम् १६५
 एतच्छ्रुत्वागुरुस्तत्रत्रपयाधोमुखःस्थितः
 बाष्कलिरुवाच
 अर्थिताभवतोदेवदेयासर्वाधरामया १६६
 त्रपाकरंभवेन्मह्यंदस्यभूपदत्रयम्
 इंद्रउवाच
 सत्यमेतद्दानवेन्द्रयदुक्तंभवताहिमे १६७
 भूमेःपदत्रयार्थित्वंद्विजेनानेनमेकृतम्
 एतावतात्वयंचार्थीमयाप्यस्यकृतेभवान् १६८
 दनुपुत्रोयाचितोसिवरमेतत्प्रदीयताम्
 बाष्कलिरुवाच
 पदत्रयंवामनायदेवराजप्रतीच्छमे १६९
 तत्रत्वंसुचिरंकालंसुखीसुरपतेवस
 एवमुक्त्वाबाष्कलिनावामनायपदत्रयम् १७०
 तोयपूर्वतदादत्तंप्रीयतांमेहरिःस्वयम्
 दत्तेतुदानवेंद्रेणत्यक्त्वारूपंचवामनम् १७१
 हरिराचक्रमेलोकान्देवानांहितकाम्यया
 यज्ञपर्वतमासाद्यगत्वाचैवउदङ्मुखः १७२
 देवस्यवामचरणेनिविष्टोदानवालयः
 तत्रक्रमंसप्रथमंददौसूर्येजगत्पतिः १७३
 द्वितीयंचध्रुवेदेवस्तृतीयेनचपार्थिव
 ब्रह्मांडस्ताडितस्तेनदेवेनाद्भुतकर्मणा १७४
 अंगुष्ठाग्रेणभिन्नेडेजलंभूरिविनिःसृतम्

प्लावयित्वा ब्रह्मलोकान्सर्वान् लोकाननुक्रमात् १७५
 ध्रुवस्थानं सूर्यलोकं प्लावयतं यज्ञपर्वतम्
 प्रविष्टा पुष्करंधारा धौत्वा विष्णुपदानिसा १७६
 पदानियानि जातानि वैष्णवानि धरातले
 तत्राश्रमे तु योगत्वास्नानं वाप्यां समाचरेत् १७७
 अश्वमेधफलं तस्य दर्शनादेव जायते
 एकविंशगणोपेतो वैकुण्ठे वा समाप्नुयात् १७८
 भुक्त्वा तु विपुलान् भोगान् कल्पानां तु शतत्रयम्
 तदंते जायते राजा सार्वभौमः क्षिताविह १७९
 तोयधारा तु सा भीष्म अंगुष्ठाग्रा द्विनिःसृता
 नदी सा वैष्णवी प्रोक्ता विष्णुपादसमुद्भवा १८०
 अनेन कारणेनाभूद्गंगा विष्णुपदी नृप
 यया सर्वमिदं व्याप्तं त्रैलोक्यं स चराचरम् १८१
 अंगुष्ठाग्रक्षतादंडाद्यत्प्रविष्टं जलं शुभम्
 प्राप्तं देवनदी त्वं तु यातु विष्णुपदी नदी १८२
 देवनद्या तया व्याप्तं ब्रह्मांडं स चराचरम्
 विभूतिभिर्महाभाग सर्वानुग्रहकाम्यया १८३
 स बाष्कलिर्वामनेन उक्तः पूरय मे क्रमान्
 अधोमुखस्तदा जात उत्तरं नास्य विंदति १८४
 मौनी भूतं तु तं दृष्ट्वा पुरोधो वाक्यमब्रवीत्
 स्वाभाविकी दानशक्तिर्न तु स्रष्टुं वयं क्षमाः १८५
 यावती यंधरा देवसा दत्तानेन ते प्रभो
 उक्तो बाष्कलिना विष्णुर्यावन्मात्रावसुंधरा १८६
 या सृष्टा भवता पूर्वसामयानच गोपिता
 अल्पा भूमिर्भवान् दीर्घो न तु सृष्टेरहं क्षमः १८७
 इच्छा शक्तिः प्रभवति प्रभो स्ते देव सर्वदा
 निरुत्तरस्तदा विष्णुर्मत्वा तं सत्यवादिनम् १८८
 ब्रूहि दानवमुख्यत्वं कंते कामं करोम्यहम्
 मम हस्तगतं तोयं त्वया दत्तं तु दानव १८९
 तेन त्वं वरयोग्योऽसि वराणां भाजनं शुभं

दास्येहंभवतःकाममर्थीयेनवृणुष्वह १६०
 विज्ञप्तोहितदातेनदेवदेवोजनार्दनः
 भक्तिंवृणोमिदेवेशत्वद्धस्तान्मरणंहिमे १६१
 ब्रजामिश्वेतद्वीपंतेदुर्लभंतुतपस्विनाम्
 आहैवमुक्तेविष्णुस्तंतिष्ठस्वैवयुगांतरम् १६२
 वाराहरूपीयदाहंप्रवेक्ष्यामिधरातलम्
 तदाहनिष्येहंत्वांतुमदग्रेचयदैष्यसि १६३
 उक्तोथदानवस्तेनअपासर्प्यत्तदग्रतः
 वामनेनसमाक्रांताःसर्वेलोकास्तदानृप १६४
 असुरैस्तैस्तदात्यक्तंदेवानांसत्यभाषणम्
 देवोहत्वातुत्रैलोक्यंजगामादर्शनंविभुः १६५
 पातालनिलयश्चापिसुखमास्तेसबाष्कलि
 शक्रोपिपालयामासविपश्चिद्भुवनत्रयम् १६६
 अयत्रैविक्रमोनामप्रादुर्भावोजगद्गुरोः
 गंगासंभवसंयुक्तस्सर्वकल्मषनाशनः १६७
 विष्णोःपदानामेषातेउत्पत्तिःकथितानृप
 यांश्रुत्वातुनरोलोकेसर्वपापैःप्रमुच्यते १६८
 दुःस्वप्नदुर्विचिंत्यंचदुःष्करंदुःष्कृतानिच
 क्षिप्रंहिनाशमायांतिदृष्टेविष्णुपदत्रये १६९
 युगानुक्रमशोदृष्ट्वा पापिनोजंतवस्तथा
 सूक्ष्मतादर्शिताभीष्मविष्णुनापददर्शने २००
 यस्त्वारोहतितस्मिंस्तुमौनवान्मानवोभुवि
 कृत्वात्रिपुष्करीयात्रामश्वमेधफलंब्रजेत् २०१
 मुच्यतेसर्वपापैश्चमृतोविष्णुपुरंब्रजेत् २०२
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेविष्णुपदोत्पत्तिर्नामत्रिंशोऽध्यायः ३०

एकत्रिंशोऽध्यायः

भीष्मउवाच

भगवन्महदाश्चर्यंबाष्कलेर्बध्नंनहियत्
 कृतंत्रिविक्रमंरूपंयदासंयमितोबलि १

एतन्मयाश्रुतंपूर्वकथ्यमानंद्विजोत्तमैः
 पातालेवसतेद्यापिवैरोचनसुतोबलि २
 नागतीर्थयथाभूतंपिशाचानांतुसंभवम्
 शिवदूतीकथंचात्रकेनेयमंगलीकृता ३
 अंतरिक्षेपुष्करंतुकेननीतमहामुने
 एतदाचक्ष्वमेसर्वयथाबाष्कलिबंधनम् ४
 भूमिप्रक्रमणंपूर्वकृतंदेवेनविष्णुना
 द्वितीयेकारणंकिंचयेनदेवश्चकारह ५
 तत्त्वतस्त्वंहितत्सर्वयथाभूतंतथावद
 पापक्षयकरंह्येतच्छ्रोतव्यंभूतिमिच्छता ६
 पुलस्त्यउवाच
 प्रश्नभारस्त्वयाराजन्कौतुकादेवकीर्तितः
 कथयामिहितत्सर्वयथाभूतंनृपोत्तम ७
 विष्णोःपदानुषंगेणबंधनंबाष्कलेरिह
 श्रुतंतद्भवतासर्वमयातेपरिकीर्तितं ८
 भूयोपिविष्णुनाभीष्मप्राप्तेवैवस्वतेतरे
 त्रैलोक्यंबलिनाक्रांतंविष्णुनाप्रभविष्णुना ९
 गत्वात्वेकाकिनायज्ञेतथासंयमितोबलि
 भूयोपिदेवदेवेनभूमेःप्रक्रमणंकृतम् १०
 प्रादुर्भावोवामनस्यतथाभूतोनराधिप
 पुनस्त्रिविक्रमोभूत्वावामनोभूदवामनः ११
 उत्पत्तिरेषातेसर्वाकथिताकुरुनंदन
 नागानंतुयथातीर्थतच्छृणुष्वमहाव्रत १२
 अनंतोवासुकिश्चैवतक्षकश्चमहाबलः
 कर्कोटकश्चनागेंद्रःपद्मश्चान्यःसरीसृपः १३
 महापद्मस्तथाशंखःकुलिकश्चापराजितः
 एतेकश्यपदायादाएतैरापूरितंजगत् १४
 एतेषांतुप्रसूत्यातुइदमापूरितंजगत्
 कुटिलाभीमकर्माणस्तीक्ष्णास्याश्चविषोल्बणाः १५
 दध्नामंदांश्चमनुजान्कुर्युर्भस्मक्षणात्तुते

तद्दर्शनाद्भवेन्नाशोमनुष्याणांनराधिप १६
 अहन्यहनिजायेतक्षयःपरमदारुणः
 आत्मनस्तुक्षयंदृष्ट्वाप्रजास्सर्वास्समंततः १७
 जग्मुःशरणयंशरणंब्रह्माणंपरमेश्वरं
 इममेवार्थमुद्दिश्यप्रजाःसर्वामहीपते १८
 ऊचुःकमलजंदृष्ट्वापुराणंब्रह्मसंज्ञकम्
 प्रजाऊचुः
 देवदेवेशलोकानांप्रसूतेपरमेश्वर १९
 त्राहिनस्तीक्ष्णदंष्ट्राणांभुजगानांमहात्मनाम्
 दिनेदिनेभयंदेवपश्यामःकृपणाभृशम् २०
 मनुष्यपशुपक्ष्यादितत्सर्वभस्मसाद्भवेत्
 त्वयासृष्टिःकृतादेवक्षीयतेतुभुजंगमैः २१
 एतज्ज्ञात्वायदुचितंतत्कुरुष्वपितामह
 ब्रह्मोवाच
 अहंरक्षांविधास्यामिभवतीनांसंशयः २२
 व्रजध्वंस्वनिकेतानिनीरुजोगतसाध्वसाः
 एवम्प्रजाःसर्वाब्रह्मणाव्यक्तमूर्तिना २३
 आजग्मुःपरमप्रीताःस्तुत्वाचैवस्वयंभुवम्
 प्रयातासुप्रजास्वेवंतानाहूयभुजंगमान् २४
 शशापपरमक्रुद्धोवासुकिप्रमुखांस्तदा
 ब्रह्मोवाच
 अहन्यहनिभूतानिभक्षयंतेवैदुरात्मभिः २५
 नश्यंतितूरगैर्दष्टामनुष्याःपशवस्तथा
 यस्मान्मत्प्रभवान्नित्यंक्षयंनयथमानुषान् २६
 अतोऽन्यस्मिन्भवेभूयान्ममकोपात्सुदारुणात्
 भवतांहि क्षयोघोरोभाविवैवस्वतंतरे २७
 तथान्यःसोमवंशीयोराजावैजनमेजयः
 धक्षयतेसर्पसत्रेणप्रदीप्तेहव्यवाहने २८
 मातृष्वसुश्चतनयांस्तादुर्योवोभक्षयिष्यति
 एवंवोभवितानाशःसर्वेषांदुष्टचेतसाम् २९

शप्त्वाकुलसहस्रंतुयावदेकंकुलंस्थितम्
 एवमुक्तेतुवेपंतोब्रह्मणाभुजगोतमाः ३०
 निपत्यपादयोस्तस्यइदमूचुर्वचस्तदा
 भगवन्कुटिलाजातिरस्माकंभूतभावन ३१
 विषोल्बणत्वंक्रूरत्वंदंदशूकत्वमेवच
 संपादितंत्वयादेवइदानींशपसेकथं ३२
 ब्रह्मोवाच
 यदिनाममयासृष्टाभवंतःकुटिलाशयाः
 ततःकिंबहुनानित्यंभक्षयध्वंगतव्यथाः ३३
 नागाऊचुः
 मर्यादांकुरुदेवेशस्थानंचैवपृथक्पृथक्
 मनुष्याणांतथास्माकंसमयंदेवकारय ३४
 शापोयोभवतादत्तोमनुष्योजनमेजयः
 नाशनःसर्पसत्रेणउल्बणंचकरिष्यति ३५
 ब्रह्मोवाच
 जरत्कारुरितिरव्यातोभविताब्रह्मवित्तमः
 जरत्कन्यातस्यदेयातस्यामुत्पत्स्यतेसुतः ३६
 रक्षांकर्तासवोविप्रोभवतांकुलपावनः
 तथाकरोमिनागानांसमयंमनुजैः सह ३७
 तदेकमनसःसर्वेश्वरुध्वंममशासनम्
 सुतलंवितलंचैवतृतीयंचतलातलम् ३८
 दत्तंचत्रिप्रकारंवोगृहंतत्रगमिष्यथ
 तत्रभोगान्बहुविधान्भुञ्जानाममशासनात् ३९
 तिष्ठध्वंसप्रमंयावत्कालंतंतुपुनःपुनः
 ततोवैवस्वतस्यादौकाश्यपेयोभविष्यति ४०
 दायादःसर्वदेवानांसुपर्णस्सर्पभक्षकः
 तदाप्रसूतिःसर्पाणांदग्धावैचित्रभानुना ४१
 भवतांचैवसर्वेषांभविष्यतिनसंशयः
 येयेकूराभोगिनोदुर्विनीतास्तेषामंतोभावितानान्यथैतत् ४२
 कालव्याप्तंभक्षयध्वंचसत्वंतथापकारेचकृतेमनुष्यम्

मंत्रौषधैर्गारुडैश्चैव तत्रैर्बधैर्जुष्टामानवाये भवन्ति ४३
 तेभ्योभीतैर्वर्तितव्यं न चान्यच्चित्ते कार्यं चान्यथा वो विनाशः
 इतीरिते ब्रह्मणा वै भुजंगाजग्मुः स्थानं सुतलाख्यं हि सर्वे ४४
 तस्थुर्भोगाभुजमानाश्च सर्वे रसातले लीलया संस्थितास्ते
 एव शापं तु ते लब्ध्वा प्रसादं च चतुर्मुखात् ४५
 तस्थुः पातालनिलये मुदिते नांतरात्मना
 ततः कालान्तरे भूते पुनरेवं व्यचिंतयन् ४६
 भविता भरतोर राजा पाण्डवे यो महायशः
 अस्माकं तु क्षय करोदैव योगेन केनचित् ४७
 कथं त्रिभुवने नाथः सर्वेषां च पितामहः
 सृष्टिकर्ता जगद्वृद्धः शापमस्मा सुदत्तवान् ४८
 देवं विरंचिनं त्यक्त्वा गतिरन्यान विद्यते
 वैराजे भवनश्रेष्ठे तत्र देवः स तिष्ठति ४९
 स देवः पुष्करस्थो वै यज्ञं यजति सांप्रतम्
 गत्वा प्रसादयामस्तं वरं तुष्टः प्रदास्यति ५०
 एवं विचिंत्य ते सर्वे नागा गत्वा च पुष्करम्
 यज्ञपर्वतमासाद्य शैलभित्तिमुपाश्रिताः ५१
 दृष्ट्वा नागांस्तथा श्रान्तान् न्वारिधाराश्च शीतलाः
 उदङ्मुखा वै निष्क्रान्तास्सर्वेषां तु सुखप्रदाः ५२
 नागतीर्थं ततो जातं पृथिव्यां भरतर्षभ
 नागकुण्डं च वै केचित्सरितं चापरेऽब्रुवन् ५३
 पुण्यं तत्सर्वतीर्थानां सर्पाणां विषनाशनम्
 मज्जन्ति तत्र ये मर्त्या अधिश्रावणपंचमि ५४
 न तेषां तु कुले सर्पाः पीडां कुर्वन्ति कर्हिचित्
 श्राद्धं पितृणां ये तत्र करिष्यन्ति नराभुवि ५५
 ब्रह्मा तेषां परं स्थानं दास्यते नात्र संशयः
 नागानां तु भयं ज्ञात्वा ब्रह्मालोकपितामहः ५६
 पूर्वोक्तं तु पुनर्वाक्यं नागानां श्रावयत्तदा
 पंचमी सा तिथिर्धन्या सर्वपापहरा शुभा ५७
 यतो स्यामेव सुतिथौ नागानां कार्यमुद्धृतम्

एतस्यांसर्वतोयस्तुकट्वम्लंपरिवर्जयेत् ५८
 क्षीरेणस्नापयेन्नागांस्तस्यतेयांतिमित्रताम्
 भीष्मउवाच
 शिवदूतीयथाजातायेनचैवनिवेशिता ५९
 तन्मेसर्वयथातत्त्वंभवान्शंसितुर्महति
 पुलस्त्यउवाच
 शिवानीलगिरिंप्राप्तातपसेधृतमानसा ६०
 रौद्रीजटोद्भवाशक्तिस्तस्याःशृणुनृपव्रतम्
 तपःकृत्वाचिरंकालंग्रसिष्याम्यखिलंजगत् ६१
 एवमुद्दिश्यपंचाग्निसाधयामासभामिनी
 तस्याःकालांतरेदेव्यास्तपंत्यास्तपउत्तमम् ६२
 रुरुर्नाममहातेजाब्रह्मदत्तवरोसुरः
 समुद्रमध्येरत्नाख्यंपुरमस्तिमहाधनम् ६३
 तत्रातिष्ठत्सदैत्येन्द्रस्सर्वदेवभयंकरः
 अनेकशतसाहस्रकोटिकोटिशतोत्तमैः ६४
 असुरैरर्चितःश्रीमान्द्वितीयोनमुचिर्यथा
 कालेनमहतासोथलोकपालपुरंययौ ६५
 जिगीषुःसैन्यसंवीतोदेवैर्वैरमरोचयत्
 उत्तिष्ठतस्तस्यमहासुरस्यसमुद्रतोयंववृधेतिवेगात् ६६
 अनेकनागग्रहमीनजुष्टमाप्लावयत्पर्वतसानुदेशान्
 अंतःस्थितानेकसुरारिसंघंविचित्रवर्मायुधचित्रशोभम् ६७
 भीमंबलंचलितंचारुयोधंविनिर्ययौसिंधुजलाद्विशालम्
 तत्रद्विपादैत्यभठाभ्युपेताःसयानघंटाश्चसमृद्धियुक्ताः ६८
 विनिर्ययुःस्वाकृतिभिर्भषाणांसमत्वमुच्चैःखलुदर्शयंतः
 अश्वास्तथाकांचनसूत्रनद्धारोहीतमत्स्याइवतेजलांते ६९
 व्यवस्थितास्तैःसममेवतूर्णविनिर्ययुर्लक्षशःकोटिशश्च
 तथारविस्यंदनतुल्यवेगाःसचक्रदंडाक्षतवेणुयुक्ताः ७०
 रथाश्चयंत्रोपरिपीडितांगाश्चलत्पताकाःस्वनितंविचक्रुः
 तथैवयोधाःस्थगितास्तरीभिस्तितीर्षवस्तेप्रवरास्त्रपाणयः ७१
 रणेरणेलब्धजयाःप्रहारिणोविरेजुरुच्चैरसुरानुगाभृशं

देवेषुवैरणेषुविद्रुतेषुविशेषतः ७२
 असुरास्सर्वदेवानामन्वधावंस्ततस्ततः
 ततोदेवगणाःसर्वेद्रवंतोभयविह्वलाः ७३
 नीलंगिरिवरंजगमुर्यत्रदेवीस्वयंस्थिता
 रौद्रीतपोन्विताधन्याशांभवीशक्तिरुत्तमा ७४
 संहारकारिणीदेवीकालरात्रीतियांविदुः
 सातुदृष्ट्वातदादेवान्भयत्रस्तान्विचेतसः ७५
 पप्रच्छविस्मयाद्देवीप्रोत्फुल्लांबुजलोचना
 पृष्ठतोवोनपश्यामिभयंकिंचिदुपागतम् ७६
 कथंतुविद्रुतादेवाःसर्वेशक्रपुरःसराः
 देवाऊचुः
 अयमायातिदैत्येंद्रोरुर्भीमपराक्रमः ७७
 चतुरंगेणसैन्येनमहतापरिवारितः
 तस्माद्दीनावयंदेवींभवतींशरणंगताः ७८
 देवानामितिवैश्रुत्वावाक्यमुच्चैर्जहाससा
 तस्यांहसंत्यानिश्चेरुर्वरांग्योवदनात्ततः ७९
 पाशांकुशधराःसर्वाःपीनोन्नतपयोधराः
 सर्वाश्शूलधराभीमाःसर्वादंष्ट्राङ्कुशाननाः ८०
 आबद्धमकुटाःसर्वाःसंदष्टदशनच्छदाः
 फूत्काररावैरशिवैस्त्रासयंत्यश्चराचरम् ८१
 काश्चिच्छुक्लाम्बरधराःकाश्चिच्चित्राम्बरास्तथा
 सुनीलवसनाःकाश्चिद्रक्तपानातिलालसाः ८२
 नानारूपैर्मुखैस्तास्तुनानावेषवपुर्धराः
 ताभिरेवंवृतादेवीदेवानामभयंकरी ८३
 माभैष्टदेवाभद्रं वोयावद्वदतिदानवः
 चतुरंगबलोपेतोरुरुस्तावत्समागतः ८४
 तंनीलपर्वतवरंदेवानांमार्गमार्गणः
 देवानामग्रतःसैन्यंदृष्ट्वादेवीसमाकुलम् ८५
 तिष्ठतिष्ठेतिजल्पंतोदैत्यास्तेसमुपागताः
 ततःप्रववृतेयुद्धंतासांतेषांमहाभयम् ८६

नाराचैर्भिन्नदेहानादैत्यानांभुविसर्पतां
 रोषाद्विप्रभग्नानांसर्पाणामिवसर्पताम् ८७
 शक्तिनिर्भिन्नहृदयागदासंचूर्णितोरसः
 कुठारैर्भिन्नशिरसोमुसलैर्भिन्नमस्तकाः ८८
 विद्धोदरास्त्रिशूलाग्रैश्छिन्नग्रीवावरासिभिः
 क्षताश्वरथमातंगपादाताःपेतुराहवे ८९
 रणभूमिसमासाद्यदैत्याःसर्वेरुंविना
 ततोबलंहतंदृष्ट्वारुरुर्मायांतदाददे ९०
 तयासंमोहितादेव्योदेवाश्चापिरणाजिरे
 तामस्यामाययादेव्यासर्वमन्धंतमोभवत् ९१
 ततोदेवीमहाशक्यातंदैत्यंसमताडयत्
 तयातुताडितस्याजौदैत्यस्यप्रगतंतमः ९२
 मायायामथनष्टायांतामस्यांदानवोरुरुः
 पातालमाविशत्तूर्णतत्रापिपरमेश्वरी ९३
 देवीभिःसहिताक्रुद्धापुरतोभिमुखीस्थिता
 रुरोस्तुदानवेन्द्रस्यभीतस्याग्रेगतस्यच ९४
 नखाग्रेणशिरश्छित्वाचर्मचादायवेगिता
 निष्पपाताथपातालात्पुष्करंचपुनर्गिरिम् ९५
 कन्यासैन्येनमहताबहुरूपेणभास्वता
 देवैस्तुविस्मितैर्दृष्टाचर्ममुंडधरारुरोः ९६
 स्वकीयेतपसःस्थानेनिविष्टापरमेश्वरी
 ततोदेव्योमहाभागाःपरिवार्यव्यवस्थिताः ९७
 याचयामासुरव्यग्रास्तांतुदेवींबुभुक्षिताः
 बुभुक्षितावयंदेविदेहिनोभोजनंवरम् ९८
 एवमुक्त्वाततोदेवीदध्यौतासांतुभोजनम्
 नाध्यगच्छत्तदातासांभोजनंचिन्तितम्महत् ९९
 तदादध्यौमहादेवंरुद्रंपशुपतिंविभुम्
 सोपिध्यानात्समुत्तस्थौपरमात्मात्रिलोचनः १००
 उवाचरुद्रस्तांदेवींकिंतेकार्यंविवक्षितम्
 ब्रूहिदेविमहामायेयत्तेमनसिवर्तते १०१

शिवदूत्युवाच

छागमध्येतुवैदेवछागरूपेणवर्तसे
एतास्त्वांभक्षयिष्यन्तिभक्ष्यमीप्सितमादरात् १०२
भक्षार्थमासांदेवेशकिंचिद्दातुमिहार्हसि
शूलीकुर्वन्तिमामेताभक्षार्थिन्योमहाबलाः १०३
अन्यथामामपिबलाद्भक्षयेयुर्बुभुक्षिताः
एवंमांतुसमालक्ष्यभक्ष्यंकल्पयसत्वरम् १०४
रुद्रउवाच

शिवदूतिब्रवीम्येकंप्रवृत्तंयद्युगांतरे
गंगाद्वारेदक्षयज्ञोगणैर्विध्वंसितोमम १०५
तत्रयज्ञोमृगोभूत्वाप्रदुद्रावसुवेगवान्
मयाबाणेननिर्विद्धोरुधिरेणप्रसेचितः १०६
अजगंधस्तदाभूतोनामदेवैस्तुमेकृतम्
अजगंधस्त्वमेवेतिदास्येचान्यत्तुभोजनम् १०७
एतासांशृणुमेदेविभक्ष्यमेकंमयोचितम्
कथ्यमानंवरारोहेकालरात्रिमहाप्रभे १०८
यास्त्रीसगर्भादेवेशिअन्यस्त्रीपरिधानकम्
परिधत्तेस्पृशेद्वापिपुरुषस्यविशेषतः १०९
सभागोस्तुवरारोहेकासांचित्पृथिवीतले
अप्येकवर्षबालंतुगृहीत्वातत्रवैबलात् ११०
भुक्त्वातिष्ठंतुसुप्रीताअपिवर्षशतान्बहून्
अन्याःसूतिगृहेच्छिद्रंगृहीयुस्तुह्यपूजिताः १११
निवसिष्यन्तिदेवेशितथावैजातहारिकाः
गृहेक्षेत्रेतटाकेचवाप्युद्यानेषुचैवहि ११२
अत्येषुचरुदंत्योयास्त्रियस्तिष्ठन्तिनित्यशः
तासांशरीरगाश्चान्याःकाश्चित्प्रमत्तमवाप्नुयुः ११३
शिवदूत्युवाच

कुत्सितंभवतादत्तंप्रजानांपरिपीडनम्
नचत्वंबुध्यसेदातुंशंकररस्यविशेषतः ११४
त्रपाकरंयद्भवतिप्रजानांपरिपीडकम्

नतुतद्युज्यतेदातुंतासांभक्ष्यंतुशंकर ११५
 रुद्रउवाच
 अवंत्यांतुयदास्कंदोमयापूर्वतुभद्रितः
 चूडाकर्मणिवृत्तेतुकुमारस्यतदाशुभे ११६
 आगत्यमातरोभक्ष्यमपूर्वतुप्रचक्रिरे
 देवलोकाद्देवगणामातृणांभोक्तुमागताः ११७
 तासांगृहेयदापूर्वब्रह्माद्यास्सुरसत्तमाः
 गंधर्वाप्सरसश्चैवयक्षास्सर्वेचगुह्यकाः ११८
 मेर्वादयःशिखरिणोगंगाद्याःसरितस्तथा
 सर्वेनागागजास्सिद्धाःपक्षिणोऽसुरसूदनाः ११९
 डाकिन्यःसहवेतालैर्वृताःसर्वैर्ग्रहैस्तदा
 किमुक्तेनामुनादेवियत्सृष्टंब्रह्मणात्वह १२०
 तत्सर्वभोजनंदत्तंस्वेच्छान्नंचनभोगतं
 शिवदूत्युवाच
 आसांकृतंदेहिभोज्यंदुर्लभंयत्त्रिविष्टपे १२१
 स्नेहाक्तंसगुडंहृद्यंसुपक्वंपरिकल्पितम्
 क्वचिन्नान्येनयद्भुक्तमपूर्वपरमेश्वर १२२
 एवमुक्तस्तदासोपिदेवदेवोमहेश्वरः
 भक्ष्यार्थंतास्तदाप्राहपार्वत्याश्चैवसन्निधौ १२३
 मयावैसाधितंचान्नंप्रकारैर्बहुभिःकृतं
 तत्सर्वंचव्ययंयातंनचान्यदिहदृश्यते १२४
 भवतीष्वागतास्वद्यकिंमयादेयमुच्यताम्
 अपूर्वभवतीनांयन्मयादेयंविशेषतः १२५
 अस्वादितंचान्येनभक्ष्यार्थंचददाम्यहम्
 अधोभागेचमेनाभेर्वर्तुलौफलसन्निधौ १२६
 भक्ष्यध्वंहिसहितालंबौमेवृषणाविमौ
 अनेनचापिभोज्येनपरातृप्तिर्भविष्यति १२७
 महाप्रसादंतालब्ध्वादेव्यस्सर्वास्तदाशिवम्
 प्रणिपत्यस्थिताश्शर्वइदंचनमब्रवीत् १२८
 करिष्यंतिशुभाचारान्विनाहास्येनयेनराः

तेषांधनंपशुःपुत्रादाराश्चैवगृहादिकम् १२९
 भविष्यतिमयादत्तंयच्चान्यन्मनसिस्थितम्
 हास्येनदीर्घदशनादरिद्राश्चभवंतिते १३०
 तस्मान्ननिंदाहास्यंचकर्तव्यंहिविजानता
 भवत्योमातरःख्याताह्यस्मिन्लोकेभविष्यथ १३१
 उपहारेनरायेतुकरिष्यंतिचकौमुदीम्
 चणकान्पूरिकाश्चैववृषणैःसहपूपकान् १३२
 बंधुभिःस्वजनैश्चैवतेषांवंशोनछिद्यते
 अपुत्रोलभतेपुत्रंधनार्थीलभतेधनम् १३३
 रूपवान्सुभगोभोगीसर्वशास्त्रविशारदः
 हंसयुक्तेनयानेनब्रह्मलोकेमहीयते १३४
 शिवदूतिमयाप्येवंतासांदत्तंचभक्षणम्
 त्रपाकरंकिंभवत्याउक्तोहंतन्निशामय १३५
 जयस्वदेविचामुंडेजयभूतापहारिणि
 जयसर्वगतेदेविकालरात्रिनमोस्तुते १३६
 विश्वमूर्तियुतेशुद्धेविरूपाक्षित्रिलोचने
 भीमरूपेशिवेविद्येमहामायेमहोदरे १३७
 मनोजयेमनोदुर्गेभीमाक्षिन्नुभितक्षये
 महामारिविचित्रांगिगीतनृत्यप्रियेशुभे १३८
 विकरालिमहाकालिकालिकेपापहारिणि
 पाशहस्तेदंडहस्तेभीमहस्तेभयानके १३९
 चामुंडेज्वलमानास्येतीक्ष्णदंष्ट्रेमहाबले
 शिवयानप्रियेदेविप्रेतासनगतेशिवे १४०
 भीमाक्षिभीषणेदेविसर्वभूतभयंकरि
 करालिविकरालेचमहाकालिकरालिनि १४१
 कालिकरालविक्रांतेकालरात्रिनमोस्तुते
 सर्वशस्त्रभृतेदेविनमोदेवनमस्कृते १४२
 एवंस्तुताशिवदूतीरुद्रेणपरमेष्ठिना
 तुतोषपरमादेवीवाक्यंचैवमुवाचह १४३
 वरंवृणीष्वदेवेशयत्तेमनसिवर्तते

रुद्रउवाच

स्तोत्रेणानेनयेदेविस्तोष्यंतित्त्वांवरानने १४४
तेषांत्वंवरदादेविभवसर्वगतासती
इमंपर्वतमारुह्ययःपूजयतिभक्तितः १४५
सपुत्रपौत्रपशुमान्समृद्धिमुपगच्छतु
यश्चैवंशृणुयाद्भक्त्यास्तवंदेविसमुद्भवं १४६
सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंनिर्वाणमृच्छतु
भ्रष्टराज्योयदाराजानवम्यांनियतःशुचिः १४७
अष्टम्यांचचतुर्दश्यांसोपवासोनरोत्तम
संवत्सरेणलभतांराज्यंनिष्कंटकंपुनः १४८
एषाज्ञानान्विताशक्तिःशिवदूतीतिचोच्यते
यएवंशृणुयान्नित्यंभक्त्यापरमयानृप १४९
सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंनिर्वाणमाप्नुयात्
यश्चैनंपठतेभक्त्यास्नात्वावैपुष्करेजले १५०
सर्वमेतत्फलंप्राप्यब्रह्मलोकेमहीयते
यत्रैतल्लिखितंगेहेसदातिष्ठतिपार्थिव १५१
नतत्राग्निभयंघोरंसर्वचोरादिसंभवं
यश्चेदंपूजयेद्भक्त्यापुस्तकेपिस्थितंबुधाः १५२
तेनचेष्टंभवेत्सर्वत्रैलोक्यंसचराचरं
जायंतेबहवःपुत्राधनंधान्यंवरस्त्रियः १५३
रत्नान्यश्वागजाभृत्यास्तेषामाशुभवंतिच
यत्रेदंलिख्यतेगेहेतत्राप्येवंध्रुवंभवेत् १५४
इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेशिवदूतीचरितंनामएकत्रिंशोऽध्यायः ३१

द्वात्रिंशोऽध्यायः

भीष्मउवाच

केनकर्मविपाकेनप्रेतत्वंजायतेपुनः
केनवात्रप्रमुच्येततन्मेब्रूहिमहामते १
पुलस्त्यउवाच
अहंतेकथयिष्यामिसर्वमेतदशेषतः

यच्छ्रुत्वानपुनर्मोहंयास्यतेनृपसत्तम २
 येनजायेतप्रेतत्वंयेनचास्मात्प्रमुच्यते
 प्राप्नोतिनरकंघोरंदुस्तरंत्रिदशैरपि ३
 सतांसंभाषणेचैवपुण्यतीर्थानुकीर्त्तने
 मानवास्तुप्रमुच्यंतआपन्नाःप्रेतयोनिषु ४
 श्रूयतेहिपुराभीष्मब्राह्मणःसंशितव्रतः
 पृथुस्सर्वत्रविख्यातःसंतोषेचसदास्थितः ५
 स्वाध्याययुक्तोगेहेषुनित्ययोगश्चयोगवित्
 जपयज्ञविधानेनयुक्तंकालंक्षिपेच्चसः ६
 युक्तःक्षमादयाभ्यांचक्षांत्यायुक्तश्चतत्त्ववित्
 अहिंसाहितचित्तश्चमार्दवेचतथास्थितः ७
 ब्रह्मचर्यसमायुक्तस्तपोयोगसमन्वितः
 युक्तःसपितृकार्येषुयुक्तोवैदिककर्मसु ८
 परलोकभयेयुक्तोयुक्तस्सत्यवचःप्रति
 युक्तोमधुरवाक्येषुयुक्तश्चातिथिपूजने ९
 इष्टापूर्तसमायुक्तोयुक्तोद्वंद्वविवर्जने
 स्वकर्मविधिसंयुक्तोयुक्तःस्वाध्यायकर्मसु १०
 एवंकर्माणिकुर्वतस्संसारविजिगीषया
 बहून्यब्दान्यतीतानिब्राह्मणस्यगृहेसतः ११
 तस्यबुद्धिरियंजातातीर्थाभिगमनंप्रति
 पुण्यैस्तीर्थजलैरेतत्क्लिन्नंकुर्यांकलेवरम् १२
 प्रयतःपुष्करेस्नात्वाभास्करस्योदयंप्रति
 कृतजप्यनमस्कारोप्यद्ध्वानंप्रत्यपद्यत १३
 अग्रतःपंचपुरुषानपश्यत्सोतिभीषणान्
 वनेकंटकवृक्षाढयेनिर्जनेपक्षिवर्जिते १४
 तान्दृष्ट्वाविकृताकारान्सुघोरान्पापदर्शनान्
 ईषत्संत्रस्तहृदयोव्यतिष्ठन्निश्चलाकृतिः १५
 अवलंब्यततोधैर्य्यभयमुत्सृज्यदूरतः
 पप्रच्छमधुराभाषीकेयूयंविभृताः कुतः १६
 किंवाचैवकृतंकर्मयेनप्राप्ताश्चवैकृतम्

कथमेवंविधाःसर्वेप्रस्थिताःकुत्रचाध्वनि १७

प्रेताऊचुः

क्षुत्पिपासान्वितानित्यंमहादुःखसमावृताः

हतप्रज्ञावयंसर्वेनष्टसञ्ज्ञाविचेतसः १८

नजानीमोदिशंचापिप्रदिशंचापिकांचन

नांतरिक्षंमहींचापिनजानीमोदिवंतथा १९

यदेतद्दुःखमाख्यातमेतदेवसुखंभवेत्

प्रभातमिदमाभातिभास्करोदयदर्शनात् २०

अहंपर्युषितोनामसूचीमुखस्तथापरः

शीघ्रगोरोहकश्चैवपंचमोलेखकस्तथा २१

ब्राह्मणउवाच

प्रेतानांकर्मजातानानाम्नावैसंभवःकुतः

किंतत्कारणमुद्दिश्ययतयूयंसनामकाः २२

प्रेताऊचुः

अहंस्वादुसदाभुंजेदद्यांपर्युषितंद्विजे

एतत्कारणमासाद्यनामपर्युषितोमम २३

सूचिताबहवोनेनविप्राश्चान्नाद्यकांच्छिणः

एतत्कारणमुद्दिश्यसूचीमुखाभिधोमतः २४

शीघ्रंगतोस्मिन्विप्रेण्याचितःक्षुधितेनच

एतत्कारणमुद्दिश्यशीघ्रगोद्विजसत्तम २५

गृहोपरिसदास्वादुभुंक्तेद्विजभयेनहि

उद्विग्नमानसस्तत्रतेनासौरोहकःस्मृतः २६

मौनेचापिस्थितो नित्यंयाचितोविलिखन्महीम्

अस्माकमपिपापिष्ठोलेखकोनामनामतः २७

कृच्छ्रेणलेखकोयातिरोहकस्तुअवाक्शिराः

शीघ्रगःपंगुतांप्राप्तःसूचीसूचीमुखोभवत् २८

ययुषितोलम्बग्रीबोलंबोदरउदाहतः

बृहद्वृषणलंबोष्ठःपापादस्मादजायत २९

एतत्तेसर्वमाख्यातमात्मवृत्तंसहेतुकम्

पृच्छस्वयदितेश्रद्धापृष्टाश्चकथयामहे ३०

ब्राह्मणउवाच

येजीवाभुवितिष्ठंतिसर्वेप्याहारमूलकाः
युष्माकमपिचाहारंश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ३१
प्रेताऊचुः

शृणुष्वाहारमस्माकंसर्वसत्वविगर्हितम्
यच्छ्रुत्वानिंदसेविप्रभूयोभूयश्चनित्यशः ३२
श्लेष्ममूत्रपुरीषेणयोषिदङ्गमलेनच
गृहाणित्यक्तशौचानिप्रेताभुंजंतितत्रवै ३३
स्त्रीभिर्दग्धानिकीर्णानिप्रकीर्णोच्छिष्टकानिच
मलेनापिजुगुप्स्यानिप्रेताभुंजंतितत्रवै ३४
चित्तलज्जाविहीनानिहोमहीनानियानिच
व्रतैश्चैवविहीनानिप्रेताभुंजंतितत्रवै ३५
गुरवोनैवपूज्यंतेस्त्रीजितानिगृहाणिच
क्रोधलोभगृहीतानिप्रेताभुंजंतितत्रवै ३६
त्रपामेजायतेतातकथ्यमानेस्वभोजने
अस्मात्परतरंचान्यन्नवक्तुमपिशक्यते ३७
निवृत्तिंप्रेतभावस्यपृच्छामस्त्वांदृढव्रत
यथानभवतिप्रेतस्तन्मेवदतपोधन ३८

ब्राह्मणउवाच

एकरात्रद्विरात्रादिकृच्छ्रचांद्रायणदिभिः
व्रतैरन्यैःकृतैर्नित्यंनप्रेतोजायतेनरः ३९
त्रीनग्रीन्यञ्चचैकंवायोहन्यहनिसेवते
सवैभूतदयापन्नोनप्रेतोजायतेनरः ४०
तुल्योमानेऽपमानेचतुल्यःकांचनलोष्टयोः
तुल्यःशत्रौचमित्रेचनप्रेतोजायतेनरः ४१
देवतातिथिपूजासुगुरुपूजासुनित्यशः
रतोवैपितृपूजासुनप्रेतोजायतेनरः ४२
शुक्लांगारकसंयुक्ताचतुर्थीजायतेयदा
श्रद्धयाश्राद्धकृतस्यानंप्रेतोजायतेनरः ४३
जितक्रोधविमर्शोयस्तृष्णासंगविवर्जितः

क्षमावान्दानशीलश्चनप्रेतो जायतेनरः ४४
गोब्राह्मणांश्चतीर्थानिपर्वतांश्चनदीस्तथा
देवांश्चैवतुयोवन्द्यान्नप्रेतो जायतेनरः ४५
प्रेताऊचुः
श्रुताश्चविविधाधर्माः पृच्छामोदुःखितामुने
येनवैजायतेप्रेतस्तन्नोवदमहामते ४६
ब्राह्मणउवाच
शूद्रान्नेनतुभुक्तेनब्राह्मणेनविशेषतः
म्रियतेह्युदरस्थेनसवैप्रेतोभवेन्नरः ४७
मातरंपितरंभ्रातृन्भगिनींसुतमेवच
अदृष्टदोषांस्त्यजतिसप्रेतो जायतेनरः ४८
अयाज्ययाजनाच्चैवयाज्यस्यचविवर्जनात्
रतोवैशूद्रसेवासुसप्रेतो जायतेनरः ४९
न्यासापहर्तामित्रध्रुकशूद्रपाकरतःसदा
विस्रंभघातीकूटस्थःसप्रेतो जायतेनरः ५०
ब्रह्महागोघ्नकःस्तेनःसुरापोगुरुतल्पगः
भूमिकन्यापहर्ताचसप्रेतो जायतेनरः ५१
सामान्यादक्षिणांलब्ध्वाएकएवनिगूहति
नास्तिकीभावनिरतःसवैप्रेतोभिजायते ५२
एवंब्रुवाणेविप्रेन्द्रआकाशेदुंदुभिस्वनः
पुष्पवृष्टिःपपातोर्व्या देवैर्मुक्तासहस्रशः ५३
प्रेतानांतुविमानानिआगतानिसमंततः
अस्यविप्रस्यसंभाषात्पुण्यसंकीर्तनेनच ५४
तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसतांसंभाषणंकुरु
यदितेश्रेयसाकार्यंगंगासुतअतंद्रितः ५५
तिलकंसर्वधर्मस्यपञ्चप्रेतकथामिमाम्
पठेल्लक्ष्मणोऽस्यकुलेनप्रेतो जायतेनरः ५६
शृणोतिवाप्यभीक्ष्णंवाश्रद्धयापरयान्वितः
भक्त्यासमन्वितोवापिनप्रेतो जायतेनरः ५७
भीष्मउवाच

अंतरिक्षे किमर्थं तु पुष्करं परिकीर्त्यते
 मुनिभिर्धर्मशीलैश्च लभ्यते तत्कथं त्विह ५८
 येन तल्लभ्यते लब्धं लब्धं चैव फलप्रदम्
 तन्मे सर्वसमाचक्ष्व कौतुकादेव पृच्छतः ५९
 पुलस्त्य उवाच
 ऋषिकोटिस्समायाता दक्षिणापथवासिनी
 स्नानार्थं पुष्करे राजन् पुष्करं च वियद्गतम् ६०
 मत्वा ते मुनयः सर्वे प्राणायामपरायणाः
 ध्यायमानाः परं ब्रह्म स्थिता द्वादशवत्सरान् ६१
 ब्रह्मामहर्षयस्तत्र देवास्सेन्द्रास्समागताः
 ऋषयो तर्हि ताः प्रोचुर्नियमांस्ते सुदुष्करान् ६२
 आकारणं पुष्करस्य मंत्रेण क्रियतां द्विजाः
 आपो हि ष्ठे तितिसृभिर्ऋग्भिः सांनिध्यमेष्यति ६३
 अघमर्षणजप्येन भवेद्वै फलदायकम्
 विप्रैर्वाक्यावसाने तु सर्वैस्तैस्तुतथाकृतम् ६४
 कृतेन पुण्यतां प्राप्ता ये निदेशाच्च ते द्विजाः
 गर्हिता धर्मशास्त्रेषु ते विप्रा दक्षिणोत्तराः ६५
 ये चान्ये पार्वतीयाश्च श्राद्धेनार्हं तिकेतनम्
 एतस्मात्कारणाद्राजन् वियत्येवं समास्थितम् ६६
 कार्तिक्यां पुष्करं स्नानात्पूततामभियच्छति
 ब्रह्मणा सहितं राजन् सर्वेषां पुण्यदायकम् ६७
 तत्रागतास्तु ये वर्णाः सर्वे ते पुण्यभाजनाः
 द्विजैस्तुल्यानसंदेहो विनामंत्रेण ते नृप ६८
 आग्नेयं तु यदा ऋक्षं कार्तिक्यां भवति क्वचित्
 महती सा तिथिर्ज्ञेया स्नाने दाने तथोत्तमा ६९
 यदा याम्यं तु भवति ऋक्षं तस्यां तिथौ क्वचित्
 तिथिः सापि महापुण्यायतिभिः परिकीर्तिता ७०
 प्राजापत्यं यदा ऋक्षं तिथौ तस्यां नराधिप
 सामहाकार्तिकी प्रोक्ता देवानामपि दुर्लभा ७१
 यदा चार्कं गुरौ सोमे वारेष्वेतेषु वै त्रिषु

त्रीण्येतानिचतृक्षाणिस्वयंप्रोक्तानिब्रह्मणा ७२
 अत्राश्वमेधिकंपुण्यंस्नातस्यभवतिध्रुवम्
 दानमक्षयतांयातिपितृणांतर्पणंतथा ७३
 विशाखासुयदाभानुःकृत्तिकासुचचंद्रमाः
 सयोगःपुष्करोनामपुष्करेष्वतिदुर्लभः ७४
 अंतरिक्षावतीर्णेतुतीर्थेपैतामहेशुभे
 स्नानंयेत्रकरिष्यंतितेषांलोकामहोदयाः ७५
 नस्पृहांतेन्यपुण्यस्यकृतस्याप्यकृतस्यच
 करिष्यन्तिमहाराजसत्यमेतदुदाहृतम् ७६
 तीर्थानांप्रवरंतीर्थपृथिव्यामिहपठ्यते
 नास्मात्परंपुण्यतीर्थलोकेषुनृपपठ्यते ७७
 कार्तिक्यांतुविशेषेणपुण्यापापहराशुभा
 उदुंबरवनात्तस्मादागाताचसरस्वती ७८
 तयातत्पूरितंतीर्थपुष्करंमुनिसेवितम्
 दक्षिणेशिखरंभातिपर्वतस्याविदूरतः ७९
 नीलांजनचयप्रख्यंवर्णतोनीलशाद्वलम्
 तयातच्छिखरंतस्यखस्थितंपुष्करंयथा ८०
 प्रावृट्कालेवियत्पूर्णंघनवृंदमिवोच्छ्रितम्
 कदंबपुष्पगंधाढ्यंकुटजार्जुनभूषितम् ८१
 रथमार्गमिवारोढुरवेस्तच्छिखरंस्थितम्
 वृत्तैस्सपुलकैस्स्निग्धैःस्त्रीणामिवपयोधरैः ८२
 श्रीफलैःशिखरंभातिसमन्तात्सुमनोहरैः
 गुंजद्भिःषट्पदकुलैःसमंतादुपशोभितम् ८३
 कोकिलारावरुचिरंशिखिकेकारवाकुलम्
 शृंगेमनोहरेतस्मिन्नुद्गतासुमनोरमा ८४
 पुण्यापुण्यजलोपेतानदीयंब्रह्मणस्सुता
 वंशस्तंबात्सुविपुलाप्रवृत्ताचोत्तरामुखी ८५
 गत्वाततोनातिदूरात्पुनर्यातिपराङ्मुखी
 ततःप्रभृतिसादेवीप्रसन्नाप्रकटास्थिता ८६
 अन्तर्धानंपरित्यज्यप्राणिनामनुकम्पया

कनकासुप्रभाचैवनन्दाप्राचीसरस्वती ८७
 पंचस्रोताःपुष्करेषुब्रह्मणापरिभाषिता
 तस्यास्तीरेसुरम्याणितीर्थान्यायतनानिच ८८
 संसेवितानिमुनिभिःसिद्धैश्चापिसमंततः
 तेषुसर्वेषुभविताधर्महेतुःसरस्वती ८९
 हाटकक्षितिगौरीणांतत्तीर्थेषुमहोदयम्
 दानंदत्तनरैःस्नातैर्जनयत्यक्षयंफलम् ९०
 धान्यप्रदानंप्रवरंवदंतितिलप्रदानंचतथामुनीन्द्राः
 यैस्तेषुतीर्थेषुनरैःप्रदत्तंतद्धर्महेतुप्रवरंप्रदिष्टम् ९१
 प्रायोपवेशंप्रयतःप्रयत्नाद्यस्तेषुकुर्यात्प्रमदापुमान्वा
 तीर्थेपिसंयोज्यमनोपिचेत्थंभुंक्तेफलंब्रह्मगृहेयथेष्टम् ९२
 तस्योपकंठेभ्रियतेहियैस्तुकर्मक्षयात्स्थावरजंगमैश्च
 तेचापिसर्वेसकलंप्रसह्यलभंतियज्ञस्यफलंदुरापम् ९३
 ततस्तुसाधर्मफलारणीचजन्मादिदुःखार्दितचेतसांतु
 सर्वात्मनाचारुफलासरस्वतीसेव्याप्रयत्नात्पुरुषैर्महानदी ९४
 तत्रयेसलिलंपूतंपिबंतिसततनराः
 नतेमनुष्यादेवास्तेजगत्यामिहसंस्थिताः ९५
 यज्ञैर्दानैस्तपोभिश्चयत्फलंप्राप्यतेद्विजैः
 तदत्रस्नानमात्रेणशूद्रैरपिस्वभावजैः ९६
 दर्शनात्पुष्करस्यापिमहापातकिनोपिये
 तेपितृपापनिर्मुक्ताःस्वर्गयांतितनुक्षये ९७
 तत्रोपवासीयज्ञस्यपुंडरीकस्ययत्फलम्
 तत्प्राप्नोतिनरःक्षिप्रमल्पायासेनपुष्करे ९८
 माघमासेतिलान्यस्तुप्रयच्छतिचसद्विजे
 यथाशक्तिचभक्त्याचसविष्णुभवेनवसेत् ९९
 तत्रोपवासंस्नानंचपंचगव्याशनंतथा
 यःकरोतिनरःसोपिदेहांतेस्वर्गमाप्नुयात् १००
 वसंतितत्समीपस्थायेपितस्करजातयः
 तेपितस्यानुभावेनस्वर्यातिचनसंशयः १०१
 येपुनःशूद्रवृत्तिस्थास्त्रिरात्रोपोषितानराः

प्रयच्छंतिद्विजेष्वर्थब्रह्मशक्तिसमन्विताः १०२
 तेमृतायानमारूढाःपद्मासनचतुर्भुजाः
 ब्रह्मणासहसायुज्यंप्राप्नुवंत्यपुनर्भवम् १०३
 गंगोद्धेदंयत्रगंगासंप्राप्तासरितांवराम्
 सरस्वतींद्रष्टुकामासांत्वार्थेप्रोद्गतांऽबरात् १०४
 तत्रगत्वापयःपूतंसुरसिद्धनिषेवितम्
 सारस्वतंचविमलंविद्याधरगणार्चितम् १०५
 पीतमेकांजलिमितंयेनाप्तंतेनतत्परं
 अवलोक्यदिशंपूर्वामाहगंगेसखित्वया १०६
 एकाकिनीवियुक्तास्मिक्वयास्येहमबांधवा
 तांविज्ञायततोगंगारुदंतींशोककर्षिताम् १०७
 पूर्वदेशात्समायाताद्रष्टुंतांदीनमानसाम्
 दृष्ट्वाचतांमहाभागांपरिष्वज्यतुपीडिताम् १०८
 नेत्रेप्रमृज्यचैतस्याःप्राहगंगावचस्तदा
 मारोदीस्त्वंमहाभागेदुःष्करंतेकृतंसखि १०९
 देवकार्ययदन्येनकर्तुंशक्येतनैवहि
 एतस्मात्तेमहाभागेद्रष्टुंदेवाःसमागताः ११०
 एषांचक्रियतांपूजावाङ्मनःकायकर्मणा
 सरस्वतीसुरेंद्राणांकृत्वापूजाविधिक्रमम् १११
 क्रमेणब्रह्मजापश्चात्संगतातुसखीजनम्
 ज्येष्ठमध्यमयोर्मध्येसंगमोलोकविश्रुतः ११२
 पश्चान्मुखीब्रह्मसुताजाह्नवीतुउदङ्मुखी
 ततस्तेविबुधाःसर्वेपुष्करंयेसमागताः ११३
 विदित्वादुष्करंकर्मतस्यास्तुतिमकारयन्
 त्वंबुद्धिस्त्वंमतिर्लक्ष्मीस्त्वंविद्यात्वंगतिःपरा ११४
 त्वंश्रद्धात्त्वंपरानिष्ठाबुद्धिर्मेधारतिःक्षमा
 त्वंसिद्धिस्त्वंस्वधास्वाहात्त्वंपवित्रंमतंमहत् ११५
 संध्यारात्रिःप्रभाभूतिर्मेधाश्रद्धासरस्वती
 यज्ञविद्यामहाविद्यागुह्यविद्याचशोभना ११६
 आन्वीक्षिकीतुयावार्तादंडनीतिश्चकथ्यते

नमोस्तुतेपुण्यजलेनमःसागरगामिनि ११७
 नमस्तेपापनिर्मोकेनमोदेविजगत्प्रिये
 एवंस्तुताहिसादेवीदिव्यास्वार्थपरायणैः ११८
 एवंसाप्राङ्मुखीतत्रस्थितादेवीसरस्वती
 सर्वतीर्थमयीदेवीसर्वामरसमन्विता ११९
 प्राचीसेतिबुधैर्ज्ञेयाब्रह्मणोवचनंतथा
 तत्रशुद्धावटंनामतीर्थपैतामहंस्मृतम् १२०
 दर्शनेनापिवैतस्यमहापातकिनोपिये
 भोगिभोगान्समश्नन्तिविशुद्धाब्रह्मणोतिके १२१
 प्रायोपवेशयेतत्रप्रकुर्वन्तिनरोत्तमाः
 तेमृताब्रह्मयानेनदिवंयांत्यकुतोभयाः १२२
 तत्राल्पमपियैर्दानंदत्तं ब्रह्मविदात्मनाम्
 जन्मांतरशतंतेषांतेर्दत्तंभावितात्मनाम् १२३
 खण्डस्फुटितसंस्कारंतत्रकुर्वन्तिनराः
 तेब्रह्मलोकमासाद्यमोदन्तेसुखिनस्सदा १२४
 योऽत्रपूजाजपोहोमःकृतोभवतिदेहिनाम्
 अनन्तंतत्फलंसर्वब्रह्मभक्तिरतात्मनाम् १२५
 तत्रदीपप्रदानेनज्ञानचक्षुरतीन्द्रियः
 प्राप्नोतिधूपदानेनस्थानंब्रह्मनिषेवितम् १२६
 अथकिंबहुनोक्तेनसंगमेयत्प्रदीयते
 तदनंतफलंप्रोक्तंजीवतोवामृतस्यच १२७
 स्नानाज्जपात्तथाहोमादनंतफलसाधकम्
 रामेणागत्यवैतत्रपिंडंशरथस्यच १२८
 दत्तंश्राद्धंतत्रतेनमार्कण्डेयेनदर्शिते
 तत्रवापीचतुःकोणात्त्रपिंडप्रदानराः १२९
 हंसयुक्तेनयानेनसर्वेयांतित्रिविष्टपम्
 तस्यांवाप्यांतुवैब्रह्मापितृमेधंचकारह १३०
 यज्ञंयज्ञविदांश्रेष्ठःसमाप्तवरदक्षिणम्
 वसवःपितरोज्ञेयारुद्राश्चैवपितामहाः १३१
 आदित्याश्चततस्तेषांविहिताःप्रपितामहाः

त्रिविधाअपिआहूयपुनरुक्ताविरिचिना १३२
 भवद्भिःपिंडदानाद्यंग्राह्यमत्रस्थितैस्सदा
 यत्कृतंपितृकार्यंचतदनंतफलंभवेत् १३३
 वृत्यर्थंपितरस्तेषांतुष्टाश्चैवपितामहाः
 लभंतेतर्पणात्तृप्तिंपिंडदानात्त्रिविष्टपम् १३४
 तस्मात्सर्वपरित्यज्यप्राचीनेपिंडदोभवेत्
 दत्त्वापुत्रःप्रयत्नेनपितृन्सर्वाश्चतर्पयेत् १३५
 प्राचीनेश्वरदेवस्यपुरोभूतंप्रतिष्ठितम्
 आदितीर्थंतदित्युक्तंदर्शनादपिमुक्तिदम् १३६
 स्पृष्ट्वातुसलिलंतत्रमुच्यतेजन्मबधनात्
 अवगाहनाद्ब्रह्मणोसौभवत्यनुचरःसदा १३७
 आदितीर्थेनरःस्नात्वायःप्रदद्यात्समाधिना
 अन्नमल्पमपिप्रायःप्रायशस्स्वर्गमाप्नुयात् १३८
 यस्तत्रब्रह्मभक्तानानरःस्नात्वाददेद्धनम्
 कृसेरणापिहेम्नाचसस्वर्गेमोदतेसुखी १३९
 प्राचीसरस्वतीतत्रनरैःकिंमृग्यतेपरम्
 तस्यांस्नानात्फलंतृप्त्यैतपोयज्ञादिलक्षणम् १४०
 येपिबंतिनराःपुण्यांप्राचींदेवींसरस्वतीम्
 नतेनराःसुराज्ञेयामार्कंडेयर्षिरब्रवीत् १४१
 सरस्वतीनदींप्राप्यनस्नानेनियमःक्वचित्
 भुक्तेवानचवाभुक्तेदिवावायदिवानिशि १४२
 तत्तीर्थंसर्वतीर्थानांप्राचीनंप्रवरंस्मृतत्
 पापघ्नंपुण्यजननंप्राणिनांपरिकीर्तितम् १४३
 येपुनर्भावितात्मानस्तत्रस्नात्वाजनार्दनम्
 पूजयन्ति यथाशक्तितेप्रयांतित्रिविष्टपम् १४४
 देवानांप्रवरोविष्णुस्तेनयत्रसरस्वती
 सेवितातत्परंतीर्थंक्षितौब्रह्मसुतोब्रवीत् १४५
 ततस्तस्मान्महातीर्थमन्यमानामहोदयम्
 मंदाकिनीमुदीक्षंतीस्थितातत्रसरस्वती १४६
 तत्तीर्थंसर्वतीर्थानांपरंस्वायंभुवोब्रवीत्

मंदाकिन्यासमंयत्रप्राप्यपुण्यसमागमम् १४७
 तत्रस्थानेस्थितादेवैः स्तुतादेवीसरस्वती
 मत्वाचैकाकिनींतांतुदीनास्यांदीनमानसां १४८
 सखींतदासृजद्ब्रह्मारूपिणींविमलेक्षणाम्
 हरिणींहरिरप्याशुजज्ञेकमललोचनाम् १४९
 वज्रिणीमपिदेवेशोवज्रपाणिर्विसृष्टवान्
 सुकुरंगरुचिंदेवोनीलकंठोवृषध्वजः १५०
 सखींसंजनयामाससरस्वत्यास्त्रिलोचनः
 विलोक्यमानासाराजन्सखीभिःसुरसुंदरी १५१
 प्रहृष्टायातुमारब्धादेवादेशान्महानदी
 ततःसखीभिःसार्द्धंसाप्राचीनागंतुमुद्यता १५२
 सरस्वतीसमस्तानांतासांश्रेष्ठतमास्मृता
 प्राचीसरस्वतीतोयंयेपिबन्तिमृगाभुवि १५३
 तेपिस्वर्गगमिष्यंतियज्ञैर्द्विजवरायथा
 चिंतामणिरिवात्रैषाप्राचीज्ञेयासरस्वती १५४
 तथाकामफलस्येयंहेतुभूतामदानदी
 दक्षिणांदिशमालोक्यपुनःपश्चान्मुखीगता १५५
 उक्तातयातथागंगादिशंप्राचींव्रजस्वह
 विस्मर्तव्यानचाहंतैव्रजदेवियथागतम् १५६
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेतीर्थावतारोनामद्वात्रिंशोऽध्यायः ३२

त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः

भीष्मउवाच
 मार्कण्डेयेनवैरामःकथमत्रप्रबोधितः
 कथंसमागमोभूतःकस्मिन्कालेकदामुने १
 मार्कण्डेयःकस्यसुतःकथंजातोमहातपाः
 नाम्नोस्यनिगमंब्रूहियथाभूतंमहामुने २
 पुलस्त्यउवाच
 अथतेसंप्रवक्ष्यामिमार्कण्डेयोद्भवंपुनः
 पुराकल्पेमुनिःपूर्वमृकंडुर्नामविश्रुतः ३

भृगोःपुत्रोमहाभागःसभार्यस्तप्तवांस्तपः
 तस्यपुत्रस्तदाजातोवसतस्तुवनांतरे ४
 सपंचवार्षिकोभूतोबालएवगुणाधिकः
 ज्ञानिनासतदादृष्टोभ्रमन्बालस्तदांगणे ५
 स्थित्वाससुचिरंकालंभाव्यर्थप्रत्यबुध्यत
 तस्यपित्रासवैपृष्टःकियदायुःसुतस्यमे ६
 संख्यायाचक्ष्ववर्षाणितस्याल्पान्यधिकानिवा
 मृकंडुनैवमुक्तस्तुसज्जानीवाक्यमब्रवीत् ७
 षणमासमायुःपुत्रस्यधात्रासृष्टंमुनीश्वर
 नैवशोकस्त्वयाकार्यःसत्यमेतदुदाहृतम् ८
 सतच्छ्रुत्वावचोभीष्मज्ञानिनायदुदाहृतम्
 अथोपनयनंचक्रेबालकस्यपितातदा ९
 आहचैनंपितापुत्रमृषींस्त्वमभिवादय
 एवमुक्तःसवैपित्राप्रहृष्टश्चाभिवादने १०
 नवर्णावर्णतांवेत्तिसर्ववर्णाभिवादनः
 पंचमासास्त्वतिक्रांतादिवसाःपंचविंशतिः ११
 मार्गेणाथसमायाताऋषयस्तत्रसप्तवै
 बालेनतेनतेदृष्टाःसर्वेचाप्यभिवादिताः १२
 आयुष्मान्भवतैरुक्तःसबालोदंडमेखली
 उक्त्वैवंतेपुनर्बालमपश्यन्क्षीणजीवितम् १३
 दिनानिपंचतस्यायुर्ज्ञात्वाभीताश्चतेनृप
 तंगृहीत्वाबालकंचगतास्तेब्रह्मणोतिकम् १४
 प्रतिमुच्यचतंराजन्प्रणिपेतुःपितामहम्
 अयमावेदितस्तैस्तुतेनब्रह्माभिवादितः १५
 चिरायुर्ब्रह्मणाबालःप्रोक्तःसऋषिसन्निधौ
 ततस्तेमुनयःप्रीताःश्रुत्वावाक्यंपितामहात् १६
 पितामहऋषीन्दृष्ट्वाप्रोवाचविस्मयान्वितः
 कार्येणयेनचायातःकोयंबालोनिवेद्यताम् १७
 ततस्तऋषयोराजन्सर्वतस्मैन्यवेदयन्
 पुत्रोमृकंडोःक्षीणायुःसायुषंकुरुबालकम् १८

अल्पायुषस्त्वस्यमुनिर्बध्वेमांचापिमेखलाम्
 यज्ञोपवीतंदंडचदत्वाचैनमबोधयत् १६
 यंकंचित्पश्यसेबालभ्रमंतंभूतलेजनम्
 तस्याभिवादःकर्तव्यएवमाहपितावचः २०
 अभिवादनशीलोयंचित्तौदृष्टःपरिभ्रमन्
 तीर्थयात्राप्रसंगेनदैवयोगात्पितामह २१
 चिरायुर्भवपुत्रेतिप्रोक्तोसौतत्रबालकः
 कथंवचोभवेत्सत्यमस्माकंभवतासह २२
 एवमुक्तस्तदातैस्तुब्रह्मालोकपितामहः
 ऋतवाक्यादियंभूमिःसंस्थितासर्वतोभया २३
 ब्रह्मोवाच
 मत्समश्चायुषाबालोमार्कंडेयोभविष्यति
 कल्पस्यादौतथाचांतेमतोमेमुनिसत्तमः २४
 एवन्तेमुनयोबालंब्रह्मलोकेपितामहात्
 संसाध्यप्रेषयामासुर्भूयोप्येनंधरातलम् २५
 तीर्थयात्रांगताविप्रामार्कंडेयोनिजंगृहम्
 जगामतेषुयातेषुपितरंस्वमथाब्रवीत् २६
 ब्रह्मलोकमहंनीतोमुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः
 दीर्घायुश्चकृतश्चास्मिवरान्दत्वाविसर्जितः २७
 एतदन्यच्चमेदत्तंगतंचिंताकरंतव
 कल्पस्यादौतथाचांतेभविष्येसमन्तरे २८
 लोककर्तुर्ब्रह्मणोहंप्रसादात्तस्यवैपितः
 पुष्करंवैगमिष्यामितपस्तप्तुंसमुद्यतः २९
 तत्राहंदेवदेवेशमुपासिष्येपितामहम्
 सर्वकामावाप्तिकरंसर्वारातिनिबर्हणम् ३०
 सर्वसौख्यप्रदंदेवमिन्द्रादीनांपरायणम्
 ब्रह्माणंतोषयिष्यामिसर्वलोकपितामहम् ३१
 मार्कंडेयवचःश्रुत्वामृकंडुर्मुनिसत्तमः
 जगामपरमंहर्षक्षणमेकंसमुच्छ्वसन् ३२
 धैर्यसुमनसास्थायइदंवचनमब्रवीत्

अद्यमेसफलंजन्मजीवितंचसुजीवितम् ३३
 सर्वस्यजगतांस्त्रष्टायेनदृष्टःपितामहः
 त्वयादायादवानस्मिपुत्रेणवंशधारिणा ३४
 त्वंगच्छपश्यदेवेशंपुष्करस्थंपितामहम्
 दृष्टेतस्मिन्जगन्नाथेनजरामृत्युरेवच ३५
 नृणांभवतिसौख्यानितथैश्वर्यतपोऽक्षयम्
 त्रीणिशृङ्गाणिशुभ्राणित्रीणिप्रस्रवणानिच ३६
 पुष्कराणितथात्रीणिनविद्यस्तत्रकारणम्
 कनीयांसंमध्यमंचतृतीयंज्येष्ठपुष्करम् ३७
 शृंगशब्दाभिधानानिशुभप्रस्रवणानिच
 ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रोनित्यंसन्निहितास्त्रयः ३८
 पुष्करेषुमहाराजानातःपुण्यतमंभुवि
 विरजंविमलंतोयंत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ३९
 ब्रह्मलोकस्यपन्थानंधन्याःपश्यन्तिपुष्करं
 यस्तुवर्षशतंसाग्रमग्निहोत्रमुपासते ४०
 कार्तिकींवावसेदेकांपुष्करेसममेवच
 कर्तुमयानशकितंकर्मणानैवसाधितम् ४१
 तदयत्नात्त्वयातातमृत्युस्सर्वहरोजितः
 तत्रदृष्टस्सदेवेशोब्रह्मालोकपितामहः ४२
 नान्योमर्त्यस्त्वयातुल्योभविताजगतीतले
 अहंवैतोषितोयेनपञ्चवार्षिकजन्मना ४३
 वरेणत्वंमदीयेनउपमांचिरजीविनाम्
 गमिष्यसिनसन्देहस्तथाशीर्वचनम्मम ४४
 एवंवदन्तितेसर्वेब्रजलोकान्यथेप्सितान्
 एवंलब्धप्रसादेनमृकण्डतनयेनच ४५
 आश्रमःस्थापितस्तेनमार्कण्डाश्रमइत्युत
 तत्रस्नात्वाशुचिर्भूत्वावाजपेयफलंलभेत् ४६
 सर्वपापविशुद्धात्माचिरायुर्जायतेनरः
 पुलस्त्यउवाच
 तथान्यंतेप्रवक्ष्यामिइतिहासंपुरातनम् ४७

यथारामेणवैतीर्थपुष्करंतुविनिर्मितम्
 चित्रकूटात्पुरारामोमैथिल्यालक्ष्मणेनच ४८
 अत्रेराश्रममासाद्यपप्रच्छमुनिसत्तमम्
 रामउवाच
 कानिपुण्यानितीर्थानि किंवाक्षेत्रंमहामुने ४९
 यत्रगत्वानरोयोगिन्वियोगंसहबन्धुभिः
 नैवप्राप्नोतिभगवन्तन्ममाचक्ष्वसुव्रत ५०
 अनेनवनवासेनराज्ञस्तुमरणेनच
 भरतस्यवियोगेनपरितप्येह्यहन्त्रिभिः ५१
 तद्वाक्यंराघवेणोक्तंश्रुत्वाविप्रर्षभस्तदा
 ध्यात्वाचसुचिरकालमिदंवचनमब्रवीत् ५२
 अत्रिरुवाच
 साधुपष्टंत्वयावीररघूणांवंशवर्धन
 ममपित्राकृतंतीर्थपुष्करंनामविश्रुतम् ५३
 पर्वतौद्वोचविख्यातौमर्यादायज्ञपर्वतौ
 कुंडत्रयंतयोर्मध्येज्येष्ठमध्यकनिष्ठकम् ५४
 तेषुगत्वादशरथंपिंडदानेनतर्पय
 तीर्थानांप्रवरंतीर्थक्षेत्राणामपिचोत्तमम् ५५
 अवियोगाचसुरसावापीरघुकुलोद्बह
 तथासौभाग्यकूपोन्यःसुजलोरघुनंदन ५६
 तेषुपिंडप्रदानेनपितरोमोक्षमाप्नुयुः
 आभूतसंप्लवंकालमेतदाहपितामहः ५७
 तत्रराघवगच्छस्वभूयोप्यागमनंक्रियाः
 तथेतिचोक्त्वारामोपिगमनायमनोदधे ५८
 ऋक्षवंतमभिक्रम्यनगरंवैदिशंतथा
 चर्मणवतींसमुत्तीर्यप्राप्तोसौयज्ञपर्वतम् ५९
 तमतिक्रम्यवेगेनमध्यमेपुष्करेस्थितः
 पितृन्संतर्पयामासअद्भिर्देवांश्चसर्वशः ६०
 स्नानावसानेरामेणमार्कण्डेयमुनिपुंगवः
 आगच्छन्शिष्यसंयुक्तोदृष्टस्तत्रैवधीमता ६१

गत्वावैसंमुखंतस्यप्रणिपत्यचसादरम्
 पृष्ठोऽवियोगदःकूपःकतमस्यांदिशिप्रभो ६२
 सुतोदशरथस्याहरामोनामजनैःस्मृतः
 सौभाग्यवापीतांद्रष्टमहंप्राप्तोत्रिशसनात् ६३
 तत्स्थानंतौचवैकूपौभगवान्प्रब्रवीतुमे
 एवमुक्तश्चरामेणमार्कंडःप्रत्युवाचह ६४
 मार्कंडेयउवाच
 साधुराघवभद्रंतेसुकृतंभवताकृतम्
 तीर्थयात्राप्रसंगेनयत्प्राप्तोसीहसांप्रतम् ६५
 एह्यागच्छस्वपश्यस्ववापींतामवियोगदाम्
 अवियोगश्चसर्वैश्चकूपएवात्रजायते ६६
 आमुष्मिकेचैहिकेचजीवतोपिमृतस्यवा
 एतद्वाक्यंमुनींद्रस्यश्रुत्वालक्ष्मणपूर्वजः ६७
 सस्माररामोराजानंतदादशरथंनृप
 भरतंसहशत्रुघ्नंभातृनन्यांश्चनागरान् ६८
 एवंचिंतयतस्तस्यसंध्याकालोव्यजायत
 उपास्यपश्चिमांसंध्यामुनिभिःसहराघवः ६९
 सुष्वापतांनिशांतत्रभ्रातृभार्यासमन्वितः
 विभावर्यवसानेतुस्वप्रांतेरघुनंदनः ७०
 पित्रामात्रातथाचान्यैरयोध्यायांस्थितःकिल
 विवाहमंगलेवृत्तेबहुभिर्बाधवैःसह ७१
 समासीनःसभार्योसावृषिभिःपरिवारितः
 लक्ष्मणेनाप्येवमेवदृष्टोसौसीतयातथा ७२
 प्रभातेतुमुनीनांतत्सर्वमेवप्रकीर्तितम्
 ऋषिभिश्चतथेत्युक्तःसत्यमेतद्रघूत्तम ७३
 मृतस्यदर्शनेश्राद्धंकार्यमावश्यकंस्मृतम्
 वृद्धिकामास्तुपितरस्तथाचैवान्नकांक्षिणः ७४
 ददंतिदर्शनंस्वप्नेभक्तियुक्तस्यराघव
 अवियोगस्तुतेभ्रात्रापित्राचभरतेनच ७५
 चतुर्दशानांवर्षाणांभविताराघवध्रुवम्

कुरुश्राद्धं तथा वीरराज्ञोदशरथस्य च ७६
 अमीचक्रमृषयः सर्वे तव भक्ताः कृतक्षणाः
 अहं च जमदग्निश्च भारद्वाजश्च लोमशः ७७
 देवरातः शमीकश्च षडेते वै द्विजोत्तमाः
 श्राद्धे च ते महाबाहो संभारांस्त्वमुपाहर ७८
 मुख्यं चेंगुदिपिण्याकं बदरामलकैः सह
 श्रीफलानि च पक्वानि मूलं चोद्धाव चं बहु ७९
 मार्गेण चाथ मां सेनधान्येन विविधेन च
 तृप्तिं प्रयच्छ विप्राणां श्राद्धदानेन सुव्रत ८०
 पुष्करारण्यमासाद्य नियतो नियताशनः
 पितृस्तर्पयते यस्तु सोऽश्वमेधमवाप्नुयात् ८१
 स्नानार्थं तु वयं रामगच्छामो ज्येष्ठपुष्करम्
 इत्युक्त्वा ते गताः सर्वे मुनयो राघवं नृप ८२
 लक्ष्मणं चाब्रवीद्रामो मेध्यमाहर मे मृगम्
 शुद्धेक्ष्णं च शशकं कृष्णशाकं तथा मधु ८३
 जंबीराणि च मुख्यानि मूलानि विविधानि च
 पक्वानि च कपित्थानि फलान्यन्यानि यानि च ८४
 तान्याहरस्व वै श्राद्धे क्षिप्रमेवास्तु लक्ष्मण
 तथा तत्कृतवान् सर्वरामादेशाच्च राघवः ८५
 बदरेङ्गुदिशा कानि मूलानि विविधानि च
 तत्राहत्य च रामेण कूटाकारः कृतो महान् ८६
 परिपक्वं च जानक्या सिद्धं रामे निवेदितम्
 स्नात्वारामो योगवाप्यां मुनींस्तानुपालयन् ८७
 मध्याह्नाच्च लिते सूर्ये काले कुतपके तथा
 आयातामृषयः सर्वे ये रामेणानुमंत्रिताः ८८
 तानागतान् मुनीन् दृष्ट्वा वैदेहीजनकात्मजा
 रामांतिकं परित्यज्य व्रीडिताऽन्यत्र संस्थिता ८९
 विस्मयोत्फुल्लनयनाचिंतयानाच वेपती
 ब्राह्मणानेह जानंति श्राद्धकाले ह्युपस्थिताः ९०
 रामेण भोजिता विप्राः स्मृत्युक्तेन यथाविधि

वैदिक्यश्चकृतास्सर्वाःसत्क्रियायास्समीरिताः ६१
 पुराणोक्तोविधिश्चैववैश्वदेविकपूर्वकः
 भुक्तवत्सुचविप्रेषुदत्वापिंडान्यथाक्रमम् ६२
 प्रेषितेषुयथाशक्तिदत्वातेषुचदक्षिणाम्
 गतेषुविप्रमुख्येषुप्रियांरामोब्रवीदिदम् ६३
 किमर्थंसुभुनष्टासिमुनीन्दृष्ट्वात्विहागतान्
 तत्सर्वंत्वमिदंतत्त्वंकारणंवदमाचिरम् ६४
 भवितव्यंकारणेनतच्चगोप्यंनमेकुरु
 शापितासिममप्राणैर्लक्ष्मणस्यशुचिस्मिते ६५
 एवमुक्तातदाभर्त्रात्रपयावाङ्मुखीस्थिता
 विमुंचंतीसाऽश्रुपातंराघवंवाक्यमब्रवीत् ६६
 शृणुत्वंनाथयददृष्टमाश्चर्यमिहयादृशम्
 रामत्वयाचिंत्यमानोराजेंद्रस्त्वहचागतः ६७
 सर्वाभरणसंयुक्तौद्वौचान्यौचतथाविधौ
 द्विजानांदेहसंयुक्तास्त्रयस्तेरघुनंदन ६८
 पितरस्तुमयादृष्टाब्राह्मणांगेषुराघव
 दृष्ट्वात्रपान्विताचाहमपक्रांतातवांतिकात् ६९
 त्वयावैभोजिताविप्राःकृतंश्राद्धंयथाविधि
 वल्कलाजिनसंवीताकथंराज्ञःपुरःसरा १००
 भवामिरिपुवीरघ्नसत्यमेतदुदाहृतम्
 कौशेयानिचवस्त्राणिकैकेय्यापहतानिच १०१
 ततःप्रभृतिचैवाहंचीरिणीतुवनाश्रयम्
 ज्ञात्वाहंनवदेकिंचिन्मातेदुःखंभवत्विति १०२
 नाहंस्मरामिवैमातुर्नपितुश्चपरंतप
 कदाभविष्यतीहांतोवनवासस्यराघव १०३
 एतदेवानिशंरामचिंतयंत्याःपुनःपुनः
 ब्रजंतिदिवसानाथतवपद्भ्यांशपाम्यहम् १०४
 स्वहस्तेनकथंराज्ञोदास्येवैभोजनंत्वदम्
 दासानामपियोदासोनोपभुंजीतयत्क्वचित् १०५
 एतादृशीकथंत्वस्मैसंप्रदातुंसमुत्सहे

याहंराज्ञापुरादृष्टासर्वालङ्कारभूषिता १०६
 बालव्यजनहस्ताचवीजयंतीनराधिपम्
 सास्वेदमलदिग्धाङ्गीकथंपश्यामिभूमिपम् १०७
 व्यक्तंत्रिविष्टपंप्राप्तस्त्वयापुत्रेणतारितः
 दृष्ट्वामांदुःखितांबालांवनेक्लिष्टामनागसम् १०८
 शोकःस्यात्पार्थिवस्यास्यतेननष्टास्मिराघव
 भवान्पाणसमोरामनतेगोप्यंममत्वह १०९
 सत्येनतेनचैवाथस्पृशामिचरणौतव
 तच्छ्रुत्वाराघवःप्रीतःप्रियांतांप्रियवादिनीम् ११०
 अंकमानीयसुदृढंपरिष्वज्यचसादरम्
 भुक्तौभोज्यंतदावीरौपश्चाद्भुक्ताचजानकी १११
 एवंस्थितौतदासाचतांरात्रितत्रराघवौ
 उदितेचसहस्रांशौगमनायमनोदधुः ११२
 प्रत्यङ्मुखंगतःक्रोशंज्येष्ठंयावच्चपुष्करम्
 पूर्वभागेपुष्करस्ययावत्तिष्ठतिराघवः ११३
 शुश्रावचततोवाचंदेवदूतेनभाषितम्
 भोभोराघवभद्रंतेतीर्थमेतत्सुदुर्लभम् ११४
 अस्मिन्स्थानेस्थितोवीरआत्मनःपुण्यतांकुरु
 देवकार्यंत्वयाकार्यंहंतव्यादेवशत्रवः ११५
 ततोहृष्टमनावीरोह्यब्रवील्लक्ष्मणंवाचः
 सौमित्रेऽनुगृहीतोहंदेवदेवेनब्रह्मणा ११६
 अत्राश्रमपदंकृत्वामासमेकंचलक्ष्मण
 व्रतंचरितुमिच्छामिकायशोधनमुत्तमम् ११७
 तथेतिलक्ष्मणेनोक्तेव्रतंपरिसमाप्यतु
 पिंडदानादिभिर्दानैःश्राद्धैश्चैवपितामहान् ११८
 पुष्करेतुतदारामोऽतर्पयद्विधिवत्तदा
 कनकासुप्रभाचैवनंदाप्राचीसरस्वती ११९
 पंचस्रोताःपुष्करेषुपितृणांतुष्टिदायिनी
 दैनंदिनींपितृणांतुपूजांतांपितृपूर्विकाम् १२०
 रचयित्वातदारामोलक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत्

एहिलक्ष्मणशीघ्रं त्वंपुष्कराञ्जलमानय १२१
 पादप्रक्षालनं कृत्वा शयनं कुरु संस्तरे
 विभार्या निवृत्तायां यास्यामो दक्षिणां दिशम् १२२
 लक्ष्मणस्त्वब्रवीद्वाक्यं सीतयानीयतां पयः
 नाहं रामसर्वकाले दासभावं करोमि ते १२३
 इयं पुष्टा च सुभृशं पीवरी च ममाप्युत
 किं त्वं करिष्यस्य नया भार्यया वदसांप्रतम् १२४
 किं वामृतस्य वै पृष्ठ इयं यास्यति ते प्रिया
 रक्षसे त्वं सदा कालं सुपुष्टां चैव सर्वदा १२५
 हृष्टा चैषा क्लेशयति सततं मारुघूतम्
 त्वं च क्लेशयसे राम परत्र जायते क्षतिः १२६
 त्वत्कृते च सदा चाहं पिपासां क्षुधया सह
 संसहामि न संदेहः परत्र च निशामय १२७
 मृतानां पृष्ठतः कश्चिद्भूतो नैव च दृश्यते
 भार्य्या पुत्रो धनं चापि एव माहुर्मनीषिणः १२८
 मृतश्च ते पितारामत्यक्त्वा राज्यमकंठकम्
 विनिक्षिप्य वने त्वां च कैकेय्याः प्रियकाम्यया १२९
 इह स्थिता सा कैकेयी धनं सर्वे च बांधवाः
 महाराजो दशरथ एक एव गतोगतिम् १३०
 मन्ये हं न त्वया सार्धं सीतायास्यति वै ध्रुवम्
 करिष्यसे किमनया वदराघवसांप्रतम् १३१
 श्रुत्वा चाश्रुतपूर्वं हि वाक्यं लक्ष्मणभाषितम्
 विमनाराघवस्तस्थौ सीताचापिवरानना १३२
 यदुक्तं लक्ष्मणेनाथ सीतासर्वचकार ह
 स्नात्वा भुक्त्वा ततो वीरौ पुष्करे पुष्करे क्षणौ १३३
 नीत्वा विभावं रीतत्र गमनाय मनोदधुः
 एह्युत्तिष्ठ च सौमित्रे व्रजामो दक्षिणां दिशम् १३४
 सौमित्रि ब्रवीद्रामनाहं यास्ये कथंचन
 व्रजत्वमनया सार्धं भार्यया कमलेक्षणा १३५
 नान्यद्वनंगमिष्यामि नैवायोध्यां च राघव

अस्मिन्वनेवसिष्यामिवर्षाणीहचतुर्दश १३६
 मयाविनात्वयोध्यायांयदित्वंनगमिष्यसि
 अनेनवर्त्मनाभूपआगतव्यंत्वयाविभो १३७
 यदिजीवामितत्कालंपुनर्यास्येपितुःपुरम्
 तपस्संभावयिष्यामिमयात्वंकिंकरिष्यसि १३८
 ब्रजसौम्यशिवःपंथामाचतेपरिपंथिनः
 पश्यामित्वांपुनःप्राप्तंसभार्यकमलेक्षणम् १३९
 पितृपैतामहंराज्यमयोध्यायांनराधिप
 शत्रुघ्नभरतौचोभौत्वदाज्ञाकरणेस्थितौ १४०
 अहंतेप्रतिकूलस्तुवनवासेविशेषतः
 अनारतंदिवाचाहंरात्रौचैवपरंतप १४१
 कर्मकर्तुंनशक्रोमिब्रजसौम्ययथासुखम्
 एवंब्रुवाणंसौमित्रिमुवाचरघुनंदनः १४२
 कथंपूर्वमयोध्यायानिर्गतोसिमयासह
 वनेवत्स्याम्यहंरामनववर्षाणिपंचच १४३
 नतुत्वयाविरहितःस्वर्गेपिनिवसेक्वचित्
 यागतिस्तेनख्याघ्नममसापिभविष्यति १४४
 प्रसादःक्रियतांमह्यंनयमामपिराघव
 इदानीमर्धमार्गेत्वंकथंस्थास्यसिशत्रुहन् १४५
 लक्ष्मणस्त्वब्रवीद्रामंनाहंगंतावनेपुनः
 लक्ष्मणंसंस्थितंज्ञात्वारामोवचनमब्रवीत् १४६
 मामनुब्रजसौमित्रएकोयास्यामिकाननम्
 द्वितीयामेत्वयंसीतारामेणोक्तस्तुलक्ष्मणः १४७
 गृहीत्वाऽथसमुत्तस्थौरामवाक्यंसलक्ष्मणः
 मर्यादापर्वतंप्राप्तौक्षेत्रसीमांपरंतपौ १४८
 अजगंधंचदेवेशंदेवदेवंपिनाकिनम्
 अष्टांगप्रणिपातेननत्वारामस्त्रिलोचनम् १४९
 तुष्टावप्रयतःस्थित्वाशंकरंपार्वतीप्रियम्
 कृतांजलिपुटोभूत्वारोमांचितशरीरकः १५०
 सात्त्विकंभावमापन्नोविनिर्धूतरजस्तमाः

लोकानांकारणंदेवंबुबुधेविबुधाधिपम् १५१

रामउवाच

कृत्स्नस्ययोस्यजगतःसचराचरस्यकर्ताकृतस्यचपुनःसुखदुःखदश्च
संहारहेतुरपियः पुनरंतकालेतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि १५२
योयंसकृद्धिमलचारुविलोलतोयांगंगांमहोर्मिविषमांगगनात्पतंतीम्
मूर्धादधेस्त्रजमिवप्रविलोलपुष्पांतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि १५३
कैलासशैलशिखरंपरिकम्प्यमानंकैलासशृंगसदृशेनदशाननेन
यत्पादपद्मविधृतंस्थिरतांदधारतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि १५४
येनासकृद्नुसुताः समरेनिरस्ताविद्याधरोरगगणाश्चवरैःसमग्रैः
संयोजितामुनिवराःफलमूलभक्षास्तंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि १५५
दक्षाध्वरेचनयनेचतथाभगस्यपूष्णस्तथादशनपंक्तिमपातयच्च
तस्तंभयःकुलिशयुक्तमथेंद्रहस्तंतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि १५६
एनःकृतोपिविषयेष्वपिसक्तचित्ताज्ञानान्वयश्रुतगुणैरपिनैवयुक्ताः
यंसंश्रिताःसुखभुजःपुरुषाभवंतितंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि १५७
अत्रिप्रसूतिरविकोटिसमानतेजाःसंत्रासनंविबुधदानवसत्तमानाम्
यःकालकूटमपिबत्प्रसभंसुदीप्तंतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि १५८
ब्रह्मैन्द्ररुद्रमरुतांचसषण्मुखानांदद्याद्वरंसुबहुशोभगवान्महेशः
नन्दिंचमृत्युवदनात्पुनरुज्जहारतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि १५९
आराधितःसुतपसाहिमवन्निकुंजेधूमव्रतेनमनसापिपरैरगम्ये
संजीवनीमकथयद्भृगवेमहात्मातंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि १६०
नानाविधैर्गजबिडालसमानवक्त्रैर्दक्षाध्वरप्रमथनैर्बलिभिर्गणैर्द्वैः
योभ्यर्चितोमरगणैश्चसलोकपालैस्तंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि १६१
शंखेंदुकुंदधवलंवृषभंप्रवीरमारुह्ययःक्षितिधरेंद्रसुतानुयातः
यात्यंबरंप्रलयमेघविभूषितंचतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि १६२
शांतंमुनियमनियोगपरायणैस्तैर्भीमैर्महोग्रपुरुषैःप्रतिनीयमानम्
भक्त्यानतंस्तुतिपरंप्रसभंरक्षतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि १६३
यःसव्यपाणिकमलाग्रनखेनदेवस्तत्पंचमंप्रसभमेवपुरस्सुराणाम्
ब्राह्मंशिरस्तरुणपद्मनिभंचकर्तंतंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि १६४
यस्यप्रणम्यचरणौवरदस्यभक्त्यास्तुत्वाचवाग्भिरमलाभिरतंद्रितात्मा
दीप्तस्तमांसिनुदतेस्वकरैर्विवस्वांस्तंशंकरंशरणदंशरणंब्रजामि १६५

येत्वांसुरोत्तमगुरुंपुरुषाविमूढाजानंतिनास्यजगतःसचराचरस्य
 ऐश्वर्यमाननिगमानुशयेनपश्चात्तेयातनामनुभवंत्यविशुद्धचित्ताः १६६
 तस्यैवंस्तुवतोवोचच्छूलपाणिर्वृषध्वजः
 उवाचवचनंहृष्टोराघवंतुष्टमानसः १६७
 रुद्रउवाच
 रामहृष्टोस्मिभद्रंतेजातस्त्वंनिर्मलेकुले
 त्वंचापिजगतांवद्भोदेवोमानुषरूपधृत् १६८
 त्वयानाथेनवैदेवाःसुखिनःशाश्वतीःसमा
 सेविष्यंतेचिरंकालंगतेवर्षेचतुर्दशे १६९
 अयोध्यामागतंत्वांयेद्रक्ष्यंतिभुविमानवाः
 सुखंतेऽत्रभजिष्यंतिस्वर्गेवासन्तथाक्षयम् १७०
 देवकार्यमहत्कृत्वाआगच्छेथाःपुनःपुरीम्
 राघवस्तुतथादेवंनत्वाशीघ्रंविनिर्गतः १७१
 इंद्रमार्गानदींप्राप्यजटाजूटंनियम्यच
 अब्रवील्लक्ष्मणंरामइदमर्पयमेधनुः १७२
 रामवाक्यंतुतच्छ्रुत्वासीतांवैलक्ष्मणोब्रवीत्
 किमर्थंदेविरामेणत्यक्तोहंकारणंविना १७३
 अपराधंनजानामिकुपितोयन्महाभुजः
 रामेणाहंपरित्यक्तःप्राणांस्त्यक्त्याम्यसंशयम् १७४
 नैवमेजीवितेनार्थोधिग्धिङ्मांकुलपांसनम्
 आर्यस्ययेनवैमन्युर्जनितःपापकारिणा १७५
 कांस्तुलोकान्गमिष्यामिअपध्यातोमहात्मना
 उभौहस्तौमुखेकृत्वासाश्रुकंठोब्रवीदिदम् १७६
 नापराध्यामिरामस्यकर्मणामनसागिरा
 स्पृष्टौतेचरणौदेविममनान्यागतिर्भवेत् १७७
 ततःसीताब्रवीद्रामंत्यक्तःकिमनुजस्त्वया
 वैषम्यंत्यज्यतांबालेलक्ष्मणेलक्ष्मिवर्धने १७८
 राघवस्त्वब्रवीत्सीतांनाहंत्यक्त्यामिलक्ष्मणम्
 नकदाचिदपिस्वप्नेलक्ष्मणस्यमतंप्रिये १७९
 श्रुतपूर्वचसुश्रोणिक्षेत्रस्यास्यविचेष्टितम्

अत्रक्षेत्रेजनास्सत्यंसर्वेहिस्वार्थतत्पराः १८०
 परस्परं न पश्यन्ति स्वात्मनश्च हितं वचः
 न शृण्वन्ति पितुः पुत्राः पुत्राणां पितरस्तथा १८१
 न शिष्या हि गुरोर्वाक्यं शिष्यस्यापि तथा गुरुः
 अर्थानुबन्धिनी प्रीतिर्न कश्चित्कस्यचित्प्रियः १८२
 इत्येवं कथयन्नेव प्राप्नोरेवां महानदीम्
 चक्रेभिषेकं काकुत्स्थः सानुजः सहसीतया १८३
 तर्पयित्वा च सलिलैः स्वान्पितृन्दैव तान्यपि
 उदीक्ष्य च मुहुः सूर्यदेवताश्च समाहितः १८४
 कृताभिषेकस्तुरराज रामः सीताद्वितीयः सहलक्ष्मणेन
 कृताभिषेकः सह शैलपुत्र्यागुहेन सार्धं भगवानिवेशः १८५
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे मार्कण्डेयाश्रमदर्शनं नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः

३३

चतुस्त्रिंशोऽध्यायः

भीष्म उवाच
 कस्मिन्काले भगवता ब्रह्मणालोककारिणा
 यज्ञियैर्यष्टुमारब्धं तद्भवान्वक्तुमर्हति १
 किं नामानत्र त्विजस्ते ब्रह्मणा ये प्रकल्पिताः
 काचवैदक्षिणा तेषां दत्ता तेन महात्मना २
 यथा भूतं यथा वृत्तं तथा त्वं मे प्रकीर्तय
 सुमहत्कौतुकं जातं यज्ञपैतामहं प्रति ३
 पुलस्त्य उवाच
 पूर्वमेव मया ख्यातं यदा स्वायं भुवो मनुः
 सृष्ट्वा प्रजापतीन् सर्वानुक्तः सृष्टिं कुरुष्व वै ४
 स्वयं तु पुष्करं गत्वा यज्ञस्याहृत्य विस्तरम्
 स संभारान् समाना य्यवहन्यगारे स्थितो भवत् ५
 गायन्ति नित्यं गंधर्वानृत्यन्त्यप्सरसांगणाः
 ब्रह्मोद्गाता होता ध्वर्युश्च त्वारो यज्ञवाहकाः ६
 एकैकस्य त्रयश्चान्ये परिवाराः स्वयंकृताः

ब्रह्माचब्रह्मणाच्छंसीपोताचाग्रीध्रएवच ७
 आन्वीक्षिकीसर्वविद्याब्राह्मीह्येषाचतुष्टयी
 उद्गाताचप्रत्युद्गाताप्रतिहर्तासुब्रह्मण्यः ८
 चतुष्टयीद्वितीयैषातूद्गातुश्चप्रकीर्तिता
 होताचमैत्रावरुणस्तथाऽच्छावाकएवच ९
 ग्रावस्तुच्चतुर्थोत्रतृतीयाचचतुष्टयी
 अध्वर्युश्चप्रतिष्ठातानेष्टोन्नेतातथैवच १०
 चतुष्टयीचतुर्थ्येषाप्रोक्ताशंतनुनंदन
 एतेवैषोडशप्रोक्ताऋत्विजोवेदचिंतकैः ११
 शतानित्रीणिषष्टिश्चयज्ञाःसृष्टाःस्वयंभुवा
 एतांश्चैतेषुसर्वेषुप्रवदंतिसदाद्विजान् १२
 सदस्यंकेचिदिच्छंतित्रिसामाध्वर्युमेवच
 ब्रह्माणंनारदंचक्रेब्राह्मणाच्छंसिगौतमम् १३
 देवगर्भंचपोतारमाग्रीध्रंचैवदेवलम्
 उद्गातांगिरसःप्रत्युद्गाताचपुलहस्तथा १४
 नारायणःप्रतिहर्तासुब्रह्मण्योत्रिरुच्यते
 तस्मिन्यज्ञेभृगुर्होतावसिष्ठोमैत्रएवच १५
 अच्छावाकःक्रतुःप्रोक्तोग्रावस्तुच्च्यवनस्तथा
 पुलस्त्योद्ध्वर्युरेवासीत्प्रतिष्ठाताचवैशिबिः १६
 बृहस्पतिस्तत्रनेष्टाउन्नेताशांशपायनः
 धर्मःसदस्यस्तत्रासीत्पुत्रपौत्रसहायवान् १७
 भरद्वाजःशमीकश्चपुरुकुत्सोयुगंधरः
 एनकस्तीर्णकश्चैवकेशःकुतपएवच १८
 गर्गोवेदशिराश्चैवत्रिसामाद्ध्वर्यवःकृताः
 कण्वादयस्तथाचान्येमार्कंडोगंडिरेवच १९
 पुत्रपौत्रसमेताश्चसशिष्याःसहबांधवाः
 कर्माणित्रकुर्वाणादिवानिशमतंद्रिताः २०
 मन्वंतरेव्यतीतेतुयज्ञस्यावभृथोभवत्
 दक्षिणाब्रह्मणेदत्ताप्राचीहोतुस्तुदक्षिणा २१
 अद्ध्वर्यवेप्रतीचीतुउद्गातुश्चोत्तरातथा

त्रैलोक्यंसकलंब्रह्माददौतेषांतुदक्षिणाम् २२
 धेनूनांचशतंप्राज्ञैर्दातव्यंयज्ञसिद्धये
 अष्टौतुयज्ञवाहानांचत्वारिंशाधिकास्तथा २३
 द्वितीयस्थानिनांचैवचतुर्विंशत्प्रकीर्तिताः
 षोडशैवतृतीयानांदेयावैधेनवःशुभाः २४
 द्वादशैवतथाचान्याआग्नीध्रादिषुदापयेत्
 अनयासंख्ययाचैवग्रामान्दासीरजाविकं २५
 सहस्रभोज्यं दातव्यंस्नात्वाचावभृथेक्रतौ
 यजमानेनसर्वस्वंदेयंस्वायंभुवोब्रवीत् २६
 अद्धवयूणांसदस्यानांस्वेच्छयादानमिष्यते
 विष्णुंचाहूयवैब्रह्मावाक्यमाहमुदान्वितः २७
 अभिप्रसाद्यसावित्रींत्वमिहानयसुव्रत
 त्वयिदृष्टेनसाकोपंकरिष्यतिशुभानना २८
 स्निग्धैःसानुनयैर्वाक्यैर्हेतुयुक्तैर्विशेषतः
 त्वंसदामधुराभाषीजिह्वातेस्त्रवतेमृतम् २९
 यःकरोतिनतेवाक्यत्रैलोक्येनसदृश्यते
 गंधर्वैःसहितोगत्वाप्रियांममसमानय ३०
 त्वयाप्रसादितासाद्धवीतुष्टासात्वेष्यतिध्रुवम्
 विलंबोनत्वयाकार्योव्रजमाधवमाचिरम् ३१
 लक्ष्मीस्तेपुरतोयातुसावित्र्याःसदनंशुभा
 तस्यास्त्वंपदवींगच्छसांत्वयस्वप्रियांमम ३२
 नचतेविप्रियंदेविविविक्तंकर्तुमीहते
 मुखंप्रेक्ष्यसदाकालंवर्ततेतवसुंदरि ३३
 एवंविधानिवाक्यानिमधुराणिबहूनिच
 देवीश्रावयितव्यासायथातुष्टाऽचिराद्भवेत् ३४
 एवमुक्तस्तदाविष्णुर्ब्रह्मणालोककारिणा
 जगामत्वरितोभूत्वासावित्रीयत्रतिष्ठति ३५
 दूरादेवागच्छमानंपत्न्यासहचकेशवम्
 उत्तस्थौसत्त्वराभूत्वाविष्णुनाचाभिवंदिता ३६
 नमस्तेदेवदेवेशिब्रह्मपत्निनमोस्तुते

त्वानमस्कृत्यसर्वोहिजनःपापात्प्रमुच्यते ३७
 पतिव्रतामहाभागाब्रह्मणस्त्वंहृदिस्थिता
 अहर्निशंचिंतयंस्त्वांप्रसादंतेभिकांक्षति ३८
 सर्वांचैनांप्रियांपृच्छलक्ष्मींभृगुसुतांसतीम्
 यदिचश्रद्धधानासिवाक्यादस्मात्सुलोचने ३९
 एवमुक्त्वाततःशौरिःसावित्र्याश्चरणद्वयम्
 उभाभ्यांचैवहस्ताभ्यांक्षमदेविनमोस्तुते ४०
 जगद्वंद्वेजगन्मातरितिस्पृष्ट्वाऽभ्यवन्दत
 संकोच्यपादौसादेवीस्वकरेणकरौहरेः ४१
 गृहीत्वोवाचतंविष्णुंसर्वं क्षान्तंमयाच्युत
 इयंलक्ष्मीःसदावत्सहृदयेतेनिवत्स्यति ४२
 विनात्वयानचान्यत्ररतिंयास्यतिकर्हिचित्
 भृगोःपत्न्यांसमुत्पन्नापत्न्येषातवसुव्रता ४३
 देवदानवयत्नेनसंभूताचोदधौपुनः
 भगवान्यत्रतत्रैषाअवतारंचकुर्वती ४४
 देवत्वेदेवदेहावैमानुषत्वेचमानुषी
 त्वत्सहायानसंदेहोदांपत्यव्रतिनीचिरम् ४५
 यन्मयाचात्रकर्तव्यंप्रभोतन्मांवदस्ववै
 विष्णुरुवाच
 यज्ञावसानंसंजातंप्रेषितोहंतवांतिकं ४६
 सावित्रीमानयक्षिप्रंमयास्नानंसमाचरेत्
 आगच्छत्वरितादेवियाहितत्रमुदान्विता ४७
 पश्यस्वस्वपतिंगत्वादेवैःसर्वैस्समन्वितम्
 लक्ष्मीरुवाच
 आर्येउत्तिष्ठशीघ्रंत्वंयाहियत्रपितामहः ४८
 विनात्वयानयास्यामिस्पृष्टौपादौमयातव
 उत्थाप्यसाग्रहीद्धस्तंदक्षिणादक्षिणेकरे ४९
 चिरायमाणांसावित्रींज्ञात्वादेवःपितामहः
 समीपस्थंमहादेवमिदमाहतदावचः ५०
 गच्छत्वमनयासार्द्धपार्वत्याऽसुरदूषण

गौरीत्वदग्रतोयातुपश्चात्त्वंगच्छशंकर ५१
 प्रतिबोध्यानययथाशीघ्रमायातितत्कुरु
 एवमुक्तौतदातौतुपार्वतीपरमेश्वरौ ५२
 गत्वादिष्टौदंपतीतांप्रोचतुर्ब्रह्मणःप्रियाम्
 बृहत्कृत्यंत्वयातत्रकरणीयंपतिव्रते ५३
 पृच्छस्वेमांवरारोहांगौरीपर्वतनंदिनीम्
 लक्ष्मींचैतांविशालाक्षीमिंद्राणींवाशुभानने ५४
 यासांवाश्रद्धधासित्वंपृच्छदेविनमोस्तुते
 आशीर्वादस्तयादत्तोदेवदेवस्यशूलिनः ५५
 शरीरार्धेचतेगौरीसदास्थास्यतिशंकर
 अनयाशोभसेदेवत्वयात्रैलोक्यसुंदर ५६
 सुखभागिजगत्सर्वत्वयानाथेनशत्रुहन्
 एवंब्रुवंतीसावित्रीगृहीताब्रह्मणःप्रिया ५७
 गौर्य्याचवामहस्तेतुलक्ष्म्यावैदक्षिणेकरे
 अभिवंद्यतुतांदेवींशंकरोवाक्यमब्रवीत् ५८
 एह्यागच्छमहाभागेयत्रतिष्ठतितेपतिः
 तत्रगच्छवरारोहेस्त्रीणांभर्तापरागतिः ५९
 बृहदाग्रहणेदेविप्रणयाद्गंतुमर्हसि
 लक्ष्मींश्चैषापार्वतीचस्थितादेवितवाग्रतः ६०
 एतयोर्वचसादेविआवयोश्चशुभानने
 मानभंगोनतेकर्तुंयज्यतेब्रह्मणःप्रिये ६१
 अस्मदभ्यर्थितादेवितत्रयाहिमुदान्विता
 गौर्युवाच
 अहंचतेप्रियादेविसर्वदावदसिस्वयम् ६२
 लक्ष्मींश्चतेकरेलग्रादक्षिणेचमयाधृता
 एह्यागच्छमहाभागेयत्रतिष्ठतितेपतिः ६३
 नीतासातुतदाताभ्यांदेवीसामध्यतःकृता
 पुरस्सरौविष्णुरुद्रौशक्राद्याश्चतथासुराः ६४
 गंधर्वाप्सरसश्चैवत्रैलोक्यंसचराचम्
 तत्रायाताचसादेवीसावित्रीब्रह्मणःप्रिया ६५

सावित्रीं सुमुखीं दृष्ट्वा सर्वलोकपितामहः
 गायत्र्या सहितो ब्रह्मा इदं वचनमब्रवीत् ६६
 एषा देवी कर्मकरी अहं ते वशगस्थितः
 समादिश वरारोहेय त्ते कार्यं मया त्विह ६७
 एवमुक्त्वा च सा देवी स्वयं देवेन ब्रह्मणा
 त्रपयाधो मुखी देवी न च किंचिदवोचत ६८
 पादयोः पतिता देवी गायत्री ब्रह्मचोदिता
 कृतवत्यपराधं ते क्षम देवि न मोस्तुते ६९
 आलिङ्ग्य सादरं कंठे सा परिष्वज्य पीडितां
 गायत्रीं सांत्वयामास मान्यश्चैष पतिर्मम ७०
 कर्तव्यं वचनं तस्य स्त्रीणां प्राणेश्वरः पतिः
 उक्तं भगवता पूर्वसृष्टिकाले विरिञ्चिना ७१
 न च स्त्रीणां पृथग्यज्ञो न व्रतं नाप्युपोषणम्
 भर्ता यद्वदते वाक्यं तत्तु कुर्यादकुत्सया ७२
 भर्तृनिंदां या कुरुते स्वसृतिं दातुं तथैव च
 परिवादं प्रलापं वानरकं सा तु गच्छति ७३
 पत्यौ जीवति यानारी उपवासव्रतं चरेत्
 आयुष्यं हरते भर्तुर्मृतानरकमिच्छति ७४
 एवं ज्ञात्वा त्वया भर्तुर्न कार्यं विप्रियं सति
 न चास्य दक्षिणं त्वंगं त्वया सेव्यं कथंचन ७५
 सर्वकार्ये त्वहं चास्य दक्षिणं पक्षमाश्रिता
 सव्यं त्वमायेस्सा ध्विपार्श्वे नारदपुष्करौ ७६
 ब्रह्मस्थानानि चान्यानि स्थितान्यायतनानि च
 लभे वै शोभमाने ह यावत्सृष्टिः प्रजायते ७७
 भवत्या च मया चैव स्थातव्यं च न संशयः
 पुष्करे ब्रह्मणः पार्श्वे वामं च त्वं समाश्रय ७८
 अनेन चोपदेशेन सुखं तिष्ठ मयान्विता
 गायत्र्युवाच
 एवमेतत्करिष्यामि तव निर्देशकारिका ७९
 तवैवाज्ञामया कार्या त्वं मे प्राणसमासखी

अहंते त्वनुजादे विसदामां पातुमर्हसि ८०
 देवदेवस्तदा ब्रह्मा पुष्करे विष्णुना सह
 स्नानावसाने देवानां सर्वेषां प्रददौ वरान् ८१
 देवानां च पतिं शक्रं ज्योतिषां च दिवाकरं
 नक्षत्राणां तथा सोमं रसानां वरुणं तथा ८२
 प्रजापतीनां दक्षं च नदीनां चैव सागरं
 कुबेरं च धनाध्यक्षं तथा चक्रे चरक्षसां ८३
 भूतानां चैव सर्वेषां गणानां च पिनाकिनम्
 मानवानां मनुं चैव पक्षिणां गरुडं तथा ८४
 ऋषीणां च वसिष्ठं च ग्रहाणां च प्रभाकरं
 एवमादीनि वैदत्वा देवदेवः पितामहः ८५
 विष्णुं च शंकरं चैव ब्रह्मा प्रोवाच सादरम्
 पृथिव्याः सर्वतीर्थेषु भवं तौ पूज्यसत्तमौ ८६
 भवद्भ्यां न विना तीर्थं पुण्यतामेति कर्हिचित्
 लिङ्गं वा प्रतिमा वापि दृश्यते यत्र कुत्रचित् ८७
 तत्तीर्थं पुण्यतां याति सर्वमेव फलप्रदं
 मानवा ह्युपहारैश्च ये करिष्यन्ति पूजनं ८८
 युष्माकं मां पुरस्कृत्य तेषां रोगभयं कुतः
 येषुराष्ट्रेषु युष्माकमुत्सवाः पूजनादिकाः ८९
 प्रवत्स्यन्ति क्रियाः सर्वा यत्फलं तेषु तच्छृणु
 नाधयो व्याधयश्चैव नोपसर्गान् क्षुब्धयं ९०
 विप्रयोगो न चापीष्टैरनिष्टैर्नापि संगतिः
 नाक्षिरोगः शिरार्तिर्वापि तूलभगंदराः ९१
 नाभिचारं भयं तत्रापस्मारो न विषूचिका
 वृद्धिर्निकामतस्तस्मिन् सम्यग्बुद्धिरनुत्तमा ९२
 आरोग्यं सर्वतश्चैव दीर्घायुश्च प्रजाधनं
 नाकाले भविता मृत्युर्गावो नाल्पपयो मुचः ९३
 नाकालफलिता वृद्धानोत्पातभयमणवपि
 एतच्छ्रुत्वा ततो विष्णुर्ब्रह्माणं स्तोतुमुद्यतः ९४
 विष्णुरुवाच

नमोस्त्वनन्तायविशुद्धचेतसेस्वरूपरूपायसहस्रबाहवे
 सहस्ररश्मिप्रभवायवेधसेविशालदेहायविशुद्धकर्मणे ६५
 समस्तविश्वार्तिहरायशंभवेसमस्तसूर्यानलतिग्मतेजसे
 नमोस्तुविद्याविततायचक्रिणेसमस्तधीस्थानकृतेसदानमः ६६
 अनादिदेवाच्युतशेखरप्रभोभाव्युद्धवद्भूतपतेमहेश्वर
 महत्पतेसर्वपतेजगत्पतेभुवस्पतेभुवनपतेसदानमः ६७
 यज्ञेशनारायणजिष्णुशंकरक्षितीशविश्वेश्वरविश्वलोचन
 शशांकसूर्याच्युतवीरविश्वप्रवृत्तमूर्तेमृतमूर्तअव्यय ६८
 ज्वलद्भुताशार्चिनिरुद्धमंडलप्रदेशनारायणविश्वतोमुख
 समस्तदेवार्तिहरामृताव्ययप्रपाहिमांशरणगतंतथाविभो ६९
 वक्त्राण्यनेकानिविभोतवाहंपश्यामियज्ञस्यगतिंपुराणम्
 ब्रह्माण्मीशंजगतांप्रसूतिंनमोस्तुतुभ्यंप्रपितामहाय १००
 संसारचक्रक्रमणैरनेकैःक्वचिद्भवान्देववराधिदेवः
 तत्सर्वविज्ञानविशुद्धसत्त्वैरुपास्यसेकिंप्रणमाम्यहंत्वाम् १०१
 एवंभवंतंप्रकृतेःपुरस्ताद्योवेत्यसौसर्वविदांवरिष्ठः
 गुणान्वितेषुप्रसभंविवेद्योविशालमूर्तिस्त्वहसूक्ष्मरूपः १०२
 वाक्पाणिपादैर्विगतेन्द्रियोपिकथंभवान्वैसुगतिस्सुकर्मा
 संसारबंधेनिहितेन्द्रियोपिपुनःकथंदेववरोसिवेद्यः १०३
 मूर्त्तादमूर्त्तनतुलभ्यतेपरंपरंवपुर्देवविशुद्धभावैः
 संसारविच्छित्तिकरैर्यजद्भिरतोवसीयेतचतुर्मुखत्वम् १०४
 परंनजानंतियतोवपुस्तेदेवादयोप्यद्भुतरूपधारिन्
 विभोवतारेग्रतरंपुराणमाराधयेद्यत्कमलासनस्थम् १०५
 नतेतत्त्वंविश्वसृजोपियोनिमेकांततोवेत्तिविशुद्धभावः
 परंत्वहंवेद्यिकथंपुराणंभवंतमाद्यंतपसाविशुद्धम् १०६
 पद्मासनोवैजनकःप्रसिद्धएवंप्रसिद्धिर्ह्यसकृत्पुराणात्
 संचिंत्यतेनाथविभुंभवंतंजानातिनैवंतपसाविहीनः १०७
 अस्मादृशैश्चप्रवरैर्विबोध्यंत्वांदेवमूर्खाःस्वमतिंविभज्य
 प्रबोद्धुमिच्छन्तिनतेषुबुद्धिरुदारकीर्तिष्वपिवेदहीनाः १०८
 जन्मांतैर्वेदविवेकबुद्धिभिर्भवेद्यथावायदिवाप्रकाशः
 तल्लाभलुब्धस्यनमानुषत्वंनदेवगंधर्वपतिःशिवःस्यात् १०९

नविष्णुरुपोभगवान्सुसूक्ष्मःस्थूलोसिदेवःकृतकृत्यतायाः
स्थूलोपिसूक्ष्मःसुलभोसिदेवत्वद्वाह्यकृत्यानरकेपतन्ति ११०
विमुच्यतेवाभवतिस्थितेस्मिन्दस्नेन्दुवहन्यर्कमरुन्महीभिः
तत्त्वैःस्वरूपैःसमरूपधारिभिरात्मस्वरूपेविततस्वभावः १११
इतिस्तुतिर्मेभगवन्ह्यनंतजुषस्वभक्तस्यविशेषतश्च
समाधियुक्तस्यविशुद्धचेतसस्त्वद्भावभावैकमनोनुगस्य ११२
सदाहृदिस्थोभगवन्नमस्तेनमामिनित्यंभगवन्पुराण
इतिप्रकाशंतवमेतदीशस्तवंमयासर्वगतिप्रबुद्ध ११३
संसारचक्रेभ्रमणादियुक्ताभीतिंपुनर्नःप्रतिपालयस्व ११४
ब्रह्मोवाच

सर्वज्ञस्त्वंनसंदेहोप्रज्ञाराशिश्चकेशव
देवानांप्रथमःपूज्यःसर्वदात्वंभविष्यसि ११५
नारायणादनंतरंरुद्रोभक्त्याविरिचनम्
तुष्टावप्रणतोभूत्वाब्रह्माणं कमलोद्भवम् ११६
नमःकमलपत्राक्षनमस्तेपद्मजन्मने
नमःसुरासुरगुरोकारिणेपरमात्मने ११७
नमस्तेसर्वदेवेशनमोवैमोहनाशन
विष्णोर्नाभिस्थितवतेकमलासनजन्मने ११८
नमोविद्रुमरक्तांगपाणिपल्लवशोभिने
शरणंत्वांप्रपन्नोस्मित्राहिमांभवसंसृतेः ११९
पूर्वनीलांबुदाकारंकुड्मलंतेपितामह
दृष्ट्वारक्तमुखंभूयःपत्रकेसरसंयुतम् १२०
पद्मंचानेकपत्रान्तमसंख्यातंनिरंजनम्
तत्रस्थितेनत्वयैषासृष्टिश्चैवप्रवर्तिता १२१
त्वांमुक्त्वानान्यतस्त्राणंजगद्वृद्धनमोस्तुते
सावित्रीशापदग्धोहंलिंगंमेपतितंक्षितौ १२२
इदानींकुरुमेशांतित्राहिमांसहभार्यया
ब्रह्मावैपातुमेपादौजंघेवैकमलासनः १२३
विरिंचोमेकटिंपातुसृष्टिकृद्गुह्यमेवच
नाभिंपद्मनिभःपातुजठरंचतुराननः १२४

उरस्तुविश्वसृक्पातुहृदयंपातुपद्मजः
 सावित्रीपतिर्मेकंठहृषीकेशोमुखंमम १२५
 पद्मवर्णश्चनयनेपरमात्माशिरोमम
 एवंन्यस्यगुरोर्नामशंकरोनामशंकरः १२६
 नमस्तेभगवन्ब्रह्मन्नित्युक्त्वाविररामह
 ततस्तुष्टोहरंब्रह्मावाक्यमेतदुवाचह १२७
 कंतेकामंकरोम्यद्यपृच्छमांयद्यदिच्छसि
 रुद्रउवाच
 यदिप्रसन्नोमेनाथवरदोयदिवामम १२८
 तदेकमेवदविभोयस्मिन्स्थानेभवान्स्थितः
 केषुकेषुचस्थानेषुत्वांपश्यंतिसदाद्विजाः १२९
 नाम्नाचकेनतेस्थानंशोभतेधरणीतले
 तन्मेवदस्वसर्वेशतवभक्तिरतस्यच १३०
 ब्रह्मोवाच
 पुष्करेहंसुरश्रेष्ठोगयायांचचतुर्मुखः
 कान्यकुब्जेदेवगर्भोभृगुकक्षेपितामहः १३१
 कावेर्य्यासृष्टिकर्ताचनंदिपुय्याबृहस्पतिः
 प्रभासेपद्मजन्माचवानर्याचसुरप्रियः १३२
 द्वारवत्यांतुऋग्वेदीवैदिशेभुवनाधिपः
 पौंड्रकेपुंडरीकाक्षःपिंगाक्षोहस्तिनापुरे १३३
 जयंत्यांविजयश्चास्मिजयंतःपुष्करावते
 उग्रेषुपद्महस्तोहंतमोनद्यांतमोनुदः १३४
 अहिच्छन्नेजयानंदीकांचीपुर्याजनप्रियः
 ब्रह्माहंपाटलीपुत्रेऋषिकुंडेमुनिस्तथा १३५
 महितारेमुकुंदश्चश्रीकंठःश्रीनिवासिते
 कामरूपेशुभाकारोवाराणस्यांशिवप्रियः १३६
 मल्लिकाक्षेतथाविष्णुर्महेंद्रेभार्गवस्तथा
 गोनर्देस्थविराकारउज्जयिन्यांपितामहः १३७
 कौशांब्यांतुमहाबोधिरयोध्यायांचराघवः
 मुनींद्रश्चित्रकूटेतुवाराहोविंध्यपर्वते १३८

गंगाद्वारेपरमेष्ठीहिमवत्यपिशंकरः
 देविकायांस्तुचाहस्तःस्तुवहस्तश्चतुर्वटे १३९
 वृन्दावनेपद्मपाणिःकुशहस्तश्चनैमिषे
 गोप्लक्ष्मणेचैवगोपीन्द्रःसचन्द्रोयमुनातटे १४०
 भागीरथ्यापद्मतनुर्जलानंदोजलंधरे
 कौंकणेचैवमद्राक्षःकांपिल्येकनकप्रियः १४१
 वेंकटेचान्नदाताचशंभुश्चैवक्रतुस्थले
 लंकायांचपुलस्त्योहंकाश्मीरेहंसवाहनः १४२
 वसिष्ठश्चार्बुदेचैवनारदश्चोत्पलावते
 मेलकेश्रुतिदाताहंप्रपातेयादसांपतिः १४३
 सामवेदस्तथायज्ञेमधुरेमधुरप्रियः
 अंकोटेयज्ञभोक्ताचब्रह्मवादेसुरप्रियः १४४
 नारायणश्चगोमंतेमायापुर्याद्विजप्रियः
 ऋषिवेदेदुराधर्षोदेवायांसुरमर्दनः १४५
 विजयायामहारूपःस्वरूपोराष्ट्रवर्द्धने
 पृथूदरस्तुमालव्यांशाकंभर्यारसप्रियः १४६
 पिंडारकेतुगोपालःशंखोद्धारेगवर्द्धनः
 कादंबकेप्रजाध्यक्षोदेवाध्यक्षःसमस्थले १४७
 गंगाधरोभद्रपीठेजलशाप्यहमर्बुदे
 त्र्यंबकेत्रिपुराधीशःश्रीपर्वतेत्रिलोचनः १४८
 महादेवःपद्मपुरेकापालेवैधसस्तथा
 शृंगिबेरपुरेशौरिर्नौमिषेचक्रपाणिकः १४९
 दंडपुर्याविरूपाक्षो गौतमोद्धूतपापके
 हंसनाथोमाल्यवतिद्विजेन्द्रोवलिकेतथा १५०
 इंद्रपुर्यादिवनाथोद्धूतपायांपुरंदरः
 हंसवाहस्तुलंबायांचंडायांगरुडप्रियः १५१
 महोदयेमहायज्ञःसुयज्ञोयज्ञकेतने
 सिद्धिस्मरेपद्मवर्णःविभायांपद्मबोधनः १५२
 देवदारुवनेलिंगमहापत्तौविनायकः
 त्र्यंबकोमातृकास्थानेअलकायांकुलाधिपः १५३

त्रिकूटेचैवगोनर्दःपातालेवासुकिस्तथा
 पद्माध्यक्षश्चकेदारेकूष्मांडेसुरतप्रियः १५४
 कुंडवाप्यांशुभांगस्तुसारण्यांतक्षकस्तथा
 अक्षोटेपापहाचैवअंबिकायांसुदर्शनः १५५
 वरदायांमहावीरःकांतारेदुर्गनाशनः
 अनंतश्चैवपर्णाटिप्रकाशायांदिवाकरः १५६
 विराजायांपद्मनाभःस्वरुद्रश्चवृकस्थले
 मार्कण्डेवटकेचैववाहिन्यामृगकेतनः १५७
 पद्मावत्यांपद्मगृहोगगनेपद्मकेतनः
 अष्टोत्तरंस्थानशतंमयातेपरिकीर्तितम् १५८
 यत्रवैममसांनिध्यंत्रिसंध्यंत्रिपुरांतक
 एतेषामपियस्त्वेकंपश्यतेभक्तिमान्नरः १५९
 स्थानंसुविरजंलब्ध्वामोदतेशाश्वतीःसमाः
 मानसंवाचिकंचैवकायिकंचदुष्कृतम् १६०
 तत्सर्वनाशमायातिनात्रकार्याविचारणा
 यस्त्वेतानिचसर्वाणिगत्वामांपश्यतेनरः १६१
 भवतेमोक्षभागीचयत्राहंतत्रवैस्थितः
 पुष्पोपहारैर्धूपैश्चब्राह्मणानांचतर्पणैः १६२
 ध्यानेनचस्थिरेणाशुप्राप्यतेपरमेश्वरः
 तस्यपुण्यफलंचाग्रयमंतेमोक्षफलंतथा १६३
 सब्रह्मलोकमासाद्यतत्कालंतत्रतिष्ठति
 पुनःसृष्टौभवेद्देवोवैराजानांमहातपाः १६४
 ब्रह्महत्यादिपापानिइहलोकेकृतान्यपि
 अकामतःकामतोवातानिनश्यंतितत्क्षणात् १६५
 इहलोकेदरिद्रोयोभ्रष्टराज्योथवापुनः
 स्थानेष्वेतेषुवैगत्वामांपश्यतिसमाधिना १६६
 कृत्वापूजोपहारंचस्नानंचपितृतर्पणम्
 कृत्वापिंडप्रदानंचसोचिराहुःखवर्जितः १६७
 एकच्छत्रोभवेद्राजासत्यमेतन्नसंशयः
 इहराज्यानि सौभाग्यंधनंधान्यंवरस्त्रियः १६८

भवन्तिविविधास्तस्यैर्यात्रापुष्करेकृता
 इदंयात्राविधानंयःकुरुतेकारयेतवा १६६
 शृणोतिवासपापैस्तुसर्वैरेवप्रमुच्यते
 अगम्यागमनयेनकृतंजानातिमानवः १७०
 ब्रह्मक्रियायालोपेनबहुवर्षकृतेनच
 यात्रांचेमांसकृत्कृत्वावेदसंस्कारमाप्नुयात् १७१
 किमत्रबहुनोक्तेनइदमस्तीहशंकर
 अप्राप्यंप्राप्यतेतेनपापंचापिविनश्यति १७२
 सर्वयज्ञफलैस्तुल्यंसर्वतीर्थफलप्रदम्
 सर्वेषांचैववेदानांसमाप्तिस्तेनवैकृता १७३
 यैःकृत्वापुष्करेसंध्यांसावित्रीसमुपासिता
 स्वपत्नीहस्तदत्तेनपौष्करेणजलेनतु १७४
 भृंगारेणवरेणैवमृगमयेनापिशंकर
 आनीयतज्जलंपुण्यंसंध्योपास्तिर्दिनक्षये १७५
 समाधिनासमाधेयासप्राणायामपूर्विका
 तस्यांकृतायांयत्पुण्यंतच्छृणुष्वहराद्यमे १७६
 तेनद्वादशवर्षाणिभवेत्संध्यासुवदिता
 अश्वमेधफलंस्नानेदानेदशगुणंतथा १७७
 उपवासेप्यनंतंचस्वयंप्रोक्तंमयानघ
 सावित्र्याःपुरतोयस्तुदंपत्योर्भोजनंददेत् १७८
 तेनाहंभोजितस्तत्रभवामीहनसंशयः
 द्वितीयंभोजयेद्यस्तुभोजितस्तेनकेशवः १७९
 लक्ष्मीसहायोवरदोवरांस्तस्यप्रयच्छति
 उमासहायस्तार्त्तियेभोजितोसिनसंशयः १८०
 अथवायाकुमारीणांभक्त्यादद्याच्चभोजनम्
 तस्याःकुलेभवेद्वंध्यानकदाचिच्चदुर्भगा १८१
 नकन्याजननीक्वापिनभर्तुर्यानवल्लभा
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसावित्र्यग्रेतुभोजनम् १८२
 पारत्रमैहिकंवापिकामयद्भिनैःसदा
 दातव्यंसर्वदाभीष्मकटुतैलविवर्जितम् १८३

नचाम्लंनचवैक्षारंस्त्रीणांभोज्यंकदाचन
 भक्ष्यंपंचप्रकारंचरसैःसर्वैस्सुसंस्कृतम् १८४
 घृतपूर्यःसुपक्वाश्चबहुक्षीरसमन्विताः
 शिखरिणीतथापेयादधिकक्षीरसमन्विता १८५
 आह्लादकारिणीपुंसांस्त्रीणांचातीववल्लभा
 धनधान्यांजनोपेतंनारीणांचशताकुलम् १८६
 पूषकंशष्कुलंतस्यांजायतेनात्रंसशयः
 नज्वरोनचसंतापोनदुःखंनवियोगिता १८७
 असौतारयतेस्वानांकुलानामेकविंशतिं
 बंधुभिश्चसुतैश्चैवदासीदासैरनंतकैः १८८
 पूरितंचकुलंतस्याःपूरिकांयाप्रदास्यति
 एधतेचचिरंकालंपुत्रपौत्रसमन्वितम् १८९
 कुलंचसकलंतस्यशष्कुलंयःप्रयच्छति
 पुत्रिण्योवैदुहितरोबंधुभिः सहितंकुलम् १९०
 शिखरिणीप्रदात्रीणांयुवतीनांसंशयः
 मोदतेतुकुलंतस्याःसर्वसिद्धिप्रपूरितम् १९१
 मोदकानांप्रदानेनएवमाहप्रजापतिः
 एतदेवतुगौरीणांभोजनंहरशस्यते १९२
 सुभगापुत्रिणीसाध्वीधनऋद्धिसमन्विता
 सहस्रभोजिनीशंभोजन्मजन्मभविष्यति १९३
 पूषानिचैवपुण्यानि कृतानिमधुराणिच
 द्राक्षारसप्रधानंचगुडखंडसमन्वितम् १९४
 शारदेनतुधान्येनकृत्वाखंडंविमिश्रितत्
 स्त्रीणांचैवतुपेयानिभक्ष्याणिचद्विजन्मनाम् १९५
 इहचाविकवासांसिवर्षायोग्यानि सर्वशः
 यानियानिचपेयानितानियोग्यानिदापयेत् १९६
 प्रतिपूज्यविधानेनवसुदानैःसकंचुकैः
 कुंकुमेनानुलिप्तांग्यःस्रग्दामभिरलंकृताः १९७
 दत्वातूपानहावङ्घ्र्योर्नारिकेलंकरेतथा
 अक्ष्णोश्चैवांजनंदत्वासिंदूरंचैवमस्तके १९८

गुडंफलानिहृद्यानिवांछितानिमृदूनिच
 हस्तेदत्वासपात्राणिप्रणिपत्यविसर्जयेत् १९९
 स्वयंभुंजीतवैपश्चात्सबन्धुर्बालकैःसह
 अथवानैवसंपत्तिस्तीर्थेदानंचभाजनम् २००
 गृहेगतःप्रदास्यामिहृष्टोदेवप्रसीदमे
 एवमेवपितॄणांचआगत्यस्वीयमंदिरे २०१
 पिंडप्रदानपूर्वतुश्राद्धंकुर्याद्विधानतः
 पितरस्तस्यवैतृप्ताभवंतिब्रह्मणोदिनम् २०२
 तीर्थादष्टगुणंपुण्यंस्वगृहेददतांशिव
 नचपश्यंतिवैनीचाःश्राद्धंद्विजातिभिःकृतं २०३
 एकांतितुगृहेगुप्तेपितॄणांश्राद्धमिष्यते
 नीचदृष्ट्याहतंतच्चपितॄन्नैवोपतिष्ठति २०४
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनश्राद्धंगुप्तंचकारयेत्
 पितॄणांतृप्तिदंप्रोक्तंस्वयमेवस्वयंभुवा २०५
 गौरीभक्त्याधिकायातुशस्ताज्ञातक्रियातुसा
 राजसीमनसाज्ञाताजनानांकीर्तिदायिनी २०६
 गुप्तदानंसदादेयमात्मनोहितमिच्छता
 पक्वान्नंदृश्यतामेतिदीयमानंजनैर्भुवि २०७
 दृश्यमानंतुतत्तुष्ट्यैदृश्यतेनेहकर्हिचित्
 एकस्मिन्भोजितेविप्रेकोटिर्भवतिभोजिता २०८
 भवनेनात्रसंदेहःसत्यंपौराणिकंवचः
 तीर्थेतुब्राह्मणंनैवपरीक्षेतकथंचन २०९
 अत्रार्थिनमनुप्राप्तंभोज्यंतमनुरबवीत्
 सक्तुभिःपिंडदानंचसंयावैःपायसेनवा २१०
 कर्तव्यमृषिभिर्दृष्टंपिण्याकेनैंगुदेनवा
 तिलपिण्याककैर्देयंभक्तिमद्भिर्नरैःसदा २११
 श्राद्धंतत्रतुकर्तव्यमर्घ्यावाहनवर्जितम्
 स्वधांतुगृध्राःकाकावानैवदृष्ट्याहरन्ति २१२
 श्राद्धंतत्तैर्धिकंप्रोक्तंपितॄणांतृप्तिदंपरम्
 कर्तव्यंतत्प्रयत्नेनभक्तिरेवात्रकारणम् २१३

भक्त्यातुष्यन्तिपितरस्तुष्टाःकामान्दिशन्ति ते
 पुत्रपौत्रंधनंधान्यंकामान्यान्मनसेच्छति २१४
 भक्त्याचाराधितोदद्यान्नृणांप्रीतःपितामहः
 अकालेप्यथकालेवातीर्थेश्राद्धंसदानरैः २१५
 प्राप्तैरेवसदास्नानंकर्तव्यंपितृतर्पणम्
 पिंडदानंचकर्तव्यंपितृणांचातिवल्लभम् २१६
 पितरोहिनिरीक्षन्तेगोत्रजंसमुपागतम्
 आशयापरयायुक्ताःकाक्षंतस्सलिलंचते २१७
 विलम्बोनैवकर्तव्योनैवविघ्नंसमाचरेत्
 अच्छिन्नासन्ततिस्तेषांसदाकालंभविष्यति २१८
 पितरःपुत्रदातारंवृद्धिश्राद्धाभिकाक्षिणः
 तेनतेसन्ततिच्छेदनंकुर्वन्तिहिकर्हिचित् २१९
 अतःश्राद्धंपुराप्रोक्तंस्वयमेवस्वयंभुवा
 गुणोत्तरंतुयत्कार्यंद्विजैःपितृपरायणैः २२०
 तीर्थेक्षेत्रेगृहेवापिसंक्रांतौग्रहणेपिवा
 विषुवेअयनेचापिजन्मर्क्षेचप्रपीडिते २२१
 एतान्वैश्राद्धकालांस्तुपुरास्वायंभुवोब्रवीत्
 कृतेश्राद्धेनवैपुंसांपीडाभवतिदेहजा २२२
 तदापुत्रकृतंवापिसर्वत्यजतिदुष्कृतम्
 यथानभवितापीडाग्रहचोरनृपादिकात् २२३
 दुष्कृतंनश्यतेसर्वपरत्रचगतिंशुभाम्
 लभतेनात्रसन्देहःप्रजापतिवचोयथा २२४
 कृतेयुगेपुष्कराणित्रेतायानैमिषंस्मृतम्
 द्वापरेचकुरुक्षेत्रंकलौगंगांसमाश्रयेत् २२५
 दुष्करःपुष्करेवासोदुष्करंपुष्करेतपः
 यदन्यत्रकृतंपापंतीर्थेतद्यातिलाघवम् २२६
 नतीर्थकृतमन्यत्रक्वचित्पापंव्यपोहति
 सायंप्रातःस्मरेद्यस्तुपुष्कराणिकृताञ्जलि २२७
 उपस्पृष्टंभवेत्तेनसर्वतीर्थेषुभारत
 सायंप्रातरुपस्पृश्यपुष्करेनियतेन्द्रियः २२८

क्रतून्सर्वानवाप्नोतिब्रह्मलोकं च गच्छति
 द्वादशाब्दं द्वादशाहं मासं मासार्धमेव च २२९
 यो वसेत्पुष्करे नित्यं स गच्छेत्परमां गतिम्
 सर्वेषामेव लोकानां ब्रह्मलोकोपरिस्थितः २३०
 य इच्छेत्पुष्करं गन्तुं सो नुसेवेत्पुष्करम्
 यथालोमविलोमाभ्यां तथा व्यस्तसमस्तयोः २३१
 स्नातस्तुपुष्करे सम्यक्कोट्याश्च फलमुश्नुते
 विधिवत्क्रियमाणेषु सर्वतीर्थेषु यत्फलम् २३२
 पुष्करालोकनादेवनरः प्राप्नोति तत्फलम्
 दशकोटिसहस्राणि तीर्थानां वैमहीतले २३३
 सान्निध्यं पुष्करे तेषां त्रिसंध्यं कुरु नन्दन
 यावत्तिष्ठंति गिरयो यावत्तिष्ठन्ति सागराः २३४
 तावत्पुष्करमृत्यूनां ब्रह्मलोको न संशयः
 जन्मान्तरसहस्रैश्च आजन्म मरणान्तिकम् २३५
 निर्देहे दुष्कृतं सर्वं सकृत्स्नात्वा तु पुष्करे
 पुष्करं दुष्करं क्षेत्रं सर्वपापप्रणाशनम् २३६
 इदानीं शृणु मे राजन् पञ्चपातकनाशनम्
 यजनं देवदेवस्य ब्रह्मपुत्रवसुप्रदम् २३७
 इह जन्मनि दारिद्र्यव्याधिकुष्ठादिपीडितः
 अलक्ष्मीवानपुत्रस्तु यो भवेत्पुरुषो भुवि २३८
 तस्य सद्यो भवेत्लक्ष्मीरायुः पूर्णसुतास्सुखम्
 कृत्वा तु मण्डलगतं लोकपालसमन्वितम् २३९
 ब्रह्माण्तु परं देवं यः पश्यति विधानतः
 पूजितं नवनाभेन मन्त्रमूर्तिमयो निजम् २४०
 कार्तिके मासि शुक्लायां पौर्णमास्यां विशेषतः
 सर्वासु वायजे देवं पूर्णिमासु विधानतः २४१
 संक्रान्तौ च महाबाहो चन्द्रसूर्यग्रहेऽपि वा
 यः पश्यति विभुं देवं पूजितं गुरुणानृप २४२
 तस्य सद्यो भवेत्तुष्टिः पापध्वंसश्च जायते
 समान्यो देवतानां च भवती हनराधिप २४३

ब्राह्मणक्षत्रियविशांभक्तानांतुपरीक्षणम्
 संवत्सरंगुरुःकुर्याज्जातिशौचक्रियादिभिः २४४
 उपपन्नमितिज्ञात्वाहृदयेनावधारयेत्
 तेपिभक्तियुताध्यात्वात्वाचार्यपरमेश्वरम् २४५
 संवत्सरंगुरौभक्तिकुर्युर्विष्णौयथातथा
 प्रसादयेयुश्चततःपूर्णेसंवत्सरेगुरुम् २४६
 भगवंस्त्वत्प्रसादेनसंसारार्णवतारणम्
 परब्रह्मोपासनेनविरिञ्च्याराधनेनच २४७
 सहस्रशीर्षजप्येनमण्डलब्राह्मणेनच
 ध्यानेनस्यात्तथास्माकमुपदेशःप्रदीयताम् २४८
 इच्छामोवैदिकीलक्ष्मींविशेषेणप्रसीदताम्
 अभ्यर्थितोगुरुस्त्वेवंमेधावीतैस्तदाततः २४९
 यथाविधिसमभ्यर्चेद्ब्रह्माणंविष्णुमग्रतः
 तेबद्धनेत्राःस्वाप्यास्तुकार्तिकस्यचतुर्दशीम् २५०
 ब्राह्मेमुहूर्तेचोत्थायबद्धपद्मासनास्तुते
 ध्यात्वागुरुंसहस्रारेश्वेतवस्त्रोपवीतकम् २५१
 श्वेतमाल्यांबरधरंश्वेतगंधानुलेपनम्
 निर्गम्यचबहिर्नद्यांकुर्युर्नित्यमतन्द्रिताः २५२
 क्षीरवृक्षोत्थमाचार्योदापयेद्दन्तधावनम्
 तेचतंभक्षयेयुर्हिर्नदीगत्वासमुद्रगाम् २५३
 इतरद्वातटाकंवागृहेवापिविधानतः
 तद्भक्षयेयुर्मंत्रेणमंत्रितंपरमेष्ठिनः २५४
 आपोहिष्ठेतिमंत्रेणसप्तकृत्वोभिमंत्रितं
 देवस्यत्वेतिवैजप्त्वायुंजानेतिकरेन्यसेत् २५५
 इरावत्येतिप्रक्षाल्यब्रह्मोदनेतिवैमुखे
 भक्षयित्वाक्षिपेद्दूरंपतितंचनिरीक्षयेत् २५६
 सम्मुखंप्राङ्मुखंवापिविदिशंचापिवागतम्
 संमुखेदेवतालब्धिर्मंत्रसिद्धिश्चजायते २५७
 पराङ्मुखेदंतकाष्ठेसर्वेदेवाःपराङ्मुखाः
 उत्तरेणगतेतस्मिन्सिद्धिर्भवतिवानवा २५८

दक्षिणेनभवेन्मृत्युर्गुरोस्तस्यनसंशयः
 प्रेक्ष्याशुभंस्वपेद्भूमौदेवदेवस्यसन्निधौ २५६
 स्वप्नान्दृष्ट्वागुरोरग्रेष्रावयेयुर्विचक्षणाः
 ततःशुभाशुभंतत्रलक्षयेत्परमोगुरुः २६०
 पौर्णमास्यामथस्नात्वाततोदेवालयं व्रजेत्
 गुरुश्चमण्डलंभूमौकल्पितायांतुवर्तयेत् २६१
 लक्ष्णैर्विविधैर्भूमिलक्षयित्वाविधानतः
 षोडशारंलिखेत्पद्मंनवधारमथापिवा २६२
 अष्टपत्रमथोवापिलिखित्वादशयेद्बुधः
 नेत्रबंधंतुकुर्वीतसितवस्त्रेणयत्नतः २६३
 वर्णानुक्रमतःशिष्यान्पुष्पहस्तान्प्रवेशयेत्
 नवनाभंयदाकुर्यान्मण्डलंवर्णकैर्बुधः २६४
 इंद्राणीपूर्वकंदेवमिंद्रमैंद्र्यांतुपूजयेत्
 लोकपालैःसमंतद्वदग्निं संपूजयेन्नृप २६५
 दिशिवह्नेर्यमंयाम्यानैर्ऋत्यांचैवनिर्ऋतिम्
 वरुणंवारुणाश्यांवायुंवायव्यगोचरे २६६
 धनदंचोत्तरेन्यस्यरुद्रमीशानगोचरे
 कमण्डलुंपूर्वतोहिस्तुचंवैदक्षिणे तथा २६७
 हंसंवैपश्चिमायांतुउत्तरायांस्तुवं तथा
 आग्नेय्यांचब्रसींदद्यान्नैर्ऋत्यांपादुके तथा २६८
 वायव्यांयोगपट्टंचएशान्यांचगलंतिकाम्
 विष्णुस्तुपूर्वतःपूज्योदक्षिणेचापिशंकरः २६९
 पश्चिमेतुरविर्देवऋषयश्चोत्तरे तथा
 मध्येस्वयंपद्मजन्मासावित्रीदक्षिणे तथा २७०
 उत्तरेचैवगायत्रीदेवीपद्मदलेक्षणा
 ऋग्वेदंपूर्वतो न्यस्ययजुर्वेदंचदक्षिणे २७१
 पश्चिमेसामवेदंचअथर्वचोत्तरे तथा
 इतिहासपुराणानिच्छंदोज्यौतिषमेवच २७२
 धर्मशास्त्राणिचान्यानिइंद्रादिदिक्षुविन्यसेत्
 पूर्वपत्रेबलंपूज्यप्रद्युम्नंदक्षिणेदले २७३

पश्चिमेचानिरुद्धंचवासुदेवमथोत्तरे
 पूर्वतोवामदेवंचसद्योजातंतुदक्षिणे २७४
 ईशानंपश्चिमेस्थाप्यतत्पुरुषंचोत्तरेतथा
 अघोरस्सर्वतः पूज्यएषापूजातुमंडले २७५
 पूर्वतोभास्करंपूज्यदक्षिणेनदिवाकरं
 प्रभाकरंपश्चिमेतुग्रहराजमथोत्तरे २७६
 एवंपूज्यविधानेनब्रह्माणंपरमेश्वरम्
 दिङ्मंडलेतुविन्यस्यअष्टौकुम्भान्विधानतः २७७
 ब्राह्मंतुकलशंमध्येनवमंतत्रकल्पयेत्
 स्नापयेन्मुक्तिकामंतुब्रह्मणोवैघटेनतु २७८
 श्रीकामंवैष्णवेनेहकलशेनतुपार्थिव
 राज्यार्थिनंस्नापयेच्चएंद्रेणकलशेनतु २७९
 द्रव्यप्रतापकामंतुआग्नेयघटवारिणा
 मृत्युंजयविधानाययाम्येनस्नापयेन्नरम् २८०
 दुष्टप्रध्वंसनायालनैर्ऋतेनविधीयते
 स्नापयेद्धारुणेनाशुपापनाशायमानवं २८१
 शरीरारोग्यकामंतुवायव्येनाभिषेचयेत्
 द्रव्यसंपत्तिकामस्यकौबेरेणविधीयते २८२
 रौद्रेणज्ञानकामस्यलोकपालघटास्त्वमे
 एकैकेननरःस्नात्वासर्वदोषविवर्जितः २८३
 जायतेब्रह्मसदृशोराजासद्योऽथवानरः
 अथवादिक्षुसर्वासुयथासंख्येनलोकपान् २८४
 पूजयेत्तुस्वनाम्नातुकुम्भैरेवविधानतः
 एवंसंपूज्यदेवांस्तुलोकपालान्प्रसन्नधीः २८५
 पश्चात्परीक्षितान्शिष्यान्बद्धनेत्रान्प्रवेशयेत्
 दग्ध्वाग्नेय्याधारण्यावायुनाविधुनेत्ततः २८६
 सोमेनाप्यायितान्कृत्वाश्रावयेत्समयांस्ततः
 ननिंद्याद्ब्राह्मणान्देवान्विष्णुंब्रह्माणमेवच २८७
 इंद्रमादित्यमग्निंचलोकपालान्ग्रहांस्तथा
 गुरुंचब्राह्मणंवापिमुनींद्रंपूर्वदीक्षितम् २८८

एवंतुसमयान्श्राव्यपश्चाद्धोमंतुकारयेत्
 ॐ नमोभगवतेब्रह्मणेसर्वरूपिणेहंफट्स्वाहा २८६
 षोडशाक्षरमंत्रेणहोमयेज्ज्वलितेनले
 गर्भाधानादिकाःसर्वाआहुतीस्संप्रदापयेत् २८७
 तिसृभिस्तुव्याहृतिभिर्देवदेवस्यसन्निधौ
 होमांतेदीक्षितःपश्चाद्दापयेद्गुरुदक्षिणाम् २८८
 हस्त्यश्वयानशकटहेमधान्यादिकंनृप
 दापयेद्गुरुवेप्राज्ञोमध्यमेमध्यमंतथा २८९
 दापयेदपरेयुगमंसहिरण्यंतुतद्गुरोः
 एवंकृतेतुयत्पुण्यमहत्संजायतेतथा २९०
 तन्नशक्यंनिगदितुमपिवर्षशतैरपि
 दीक्षितोथपुराभूत्वापाद्यं वैशृणुयाद्यदि २९१
 तेनवेदाःपुराणानिसर्वमंत्रास्संग्रहाः
 जप्तास्स्युःपुष्करेतीर्थेप्रयागेसिंधुसागरे २९२
 देवहृदेकुरुक्षेत्रेवाराणस्यांविशेषतः
 ग्रहणेविषुवेचैवयत्फलंजपतांभवेत् २९३
 फलंशतगुणंतच्चपुष्करस्थंपितामहम्
 दृष्ट्वाप्राप्नोतिविविधान्कामान्कामयतेयदि २९४
 पूजांवैधानिकींकृत्वादीक्षितोयःशृणोतिच
 देवाअपितपःकृत्वाध्यायंतिचवदन्तिच २९५
 कदामेभारतेवर्षेजन्मस्यादितिपार्थिव
 दीक्षिताश्चभविष्यामःपाद्यंश्रोष्यामहेकदा २९६
 पाद्यंतुषोडशात्मानंन्यस्यदेहेकदावयम्
 यास्यामस्तुपरंस्थानंयद्गत्वानपुनर्भवेत् ३००
 एवंजल्पंतिविबुधामनसाचिंतयंतिच
 ब्रह्मयज्ञंचकार्तिक्यांकदाद्रक्ष्यामहेनृप ३०१
 एवंतेविधिरुद्दिष्टोमयायंकुरुसत्तम
 देवगंधर्वयक्षाणांसर्वदादुर्लभोह्यसौ ३०२
 एवंयोवेत्तितत्त्वेनयश्चपश्यतिमंडलम्
 यश्चेमंशृणुयाच्चैवसर्वमुक्ताइतिश्रुतिः ३०३

अतः परंप्रवक्ष्यामिरहस्यमिदमुत्तमम्
 येनलक्ष्मीर्धृतिस्तुष्टिःपुष्टिश्चापिभवेन्नृणाम् ३०४
 सर्वेग्रहास्सदासौम्याजायंतेयेनपार्थिव
 आदित्यवारंहस्तेनपूर्वमादायभक्तितः ३०५
 भक्तैकेनक्षिपेत्तावद्यावत्सप्तचसंख्यया
 ततस्तुसप्तमेपूर्णेकुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ३०६
 आदित्यंचैवसौवर्णकृत्वायत्नेनमानवः
 रक्तवस्त्रयुगच्छन्नंछत्रिकांपादुकेतथा ३०७
 उपानहौचदातव्येस्थापयेत्ताम्रभाजने
 घृतेनस्नपनंकृत्वासंपूर्णांगद्विजातये ३०८
 दापयेत्कृत्यविदुषेब्राह्मणायविशेषतः
 एवंकृतौफलंतस्यभवेदारोग्यमुत्तमम् ३०९
 द्रव्यसंपत्समग्राप्तिरितिपौराणिकीक्रिया
 अविसंवादिनीचेयंशांतिपुष्टिप्रदानृणाम् ३१०
 तद्वच्चित्रासुसंगृह्यसोमवारंविचक्षणाः
 रात्रिभक्षःक्षिपेदष्टौसोमवारान्प्रयत्नतः ३११
 प्रत्येकंब्राह्मणभोज्यायथाशक्तिविचक्षणाः
 नवमेतुततःपूर्णेकुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ३१२
 वस्त्रयुगमंचदातव्यंततःसोमंप्रदापयेत्
 कांस्यभाजनसंस्थंतुक्षीरसंपूरितंततः ३१३
 तद्वच्छत्रंपादुकेचतथोपानत्समन्वितम्
 संपूर्णांगायदातव्यंब्राह्मणायविशेषतः ३१४
 स्वात्यामंगारकंपूज्यक्षपयेन्नक्तभोजनैः
 अष्टावेवंचयावच्चकुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ३१५
 अंगारकंचसौवर्णस्थापितंताम्रभाजने
 दापयेद्ब्राह्मणायथसंपूर्णांगायचैवहि ३१६
 नक्षत्रानुक्रमेणैवक्षिपेन्नक्तानिसप्तवै
 अष्टमेतुक्रमात्खेटान्सौवर्णान्दापयेद्बुधः ३१७
 अग्निकार्यंचकुर्वीतयथादृष्टंविधानतः
 एवंकृतेभवेद्यद्वैतन्निबोधनराधिप ३१८

असौम्याश्चग्रहास्सर्वेसौम्यरूपाभवन्तिच
 सर्वे रोगाविनश्यन्ति तुष्टिमायान्ति देवताः ३१६
 न विरुन्धन्ति तं नागाः पितरस्तर्पितास्तथा
 दुस्स्वप्ननाशो भवति शृण्वतां पठतां तथा ३२०
 यदि भौमोरवि सुतोभास्करो राहुणा सह
 केतुश्च मूर्ध्नि तिष्ठति रौद्राः पीडाकरा ग्रहाः ३२१
 अनेन कृतमात्रेण सौभाग्या भवन्ति हि
 य एवं कुरुते राजन् सदा भक्तिसमन्वितः ३२२
 तस्य सानुग्रहाः सर्वे शांतिं यच्छन्ति नान्यथा
 शनैश्चरं राहुकेतू लोहपात्रेषु विन्यसेत् ३२३
 लोहेन कारयेच्चैनान् ब्राह्मणेभ्यश्च दापयेत्
 कृष्णं वस्त्रं युगं देयमेतेषां प्रीणनाय वै ३२४
 सौवर्णां गाश्च दातव्याः शांतिं श्रीविजयेप्सुभिः
 व्रतांते सर्व एते हि ग्रहास्सौवर्णकानृप ३२५
 दातव्याः शांतिं मिच्छद्भिर्व्रतांते द्विजभोजनम्
 यथा शक्तिदक्षिणा च ग्रहाणां प्रीतये तथा ३२६
 अल्पायासेन राजेन्द्र सर्वान् कामानवाप्नुयात्
 शंकराज्ज्ञानमन्विच्छेदारोग्यं भास्करात् तथा ३२७
 हुताशनाद्धनमिच्छेद्भूतिमिच्छेज्जनार्दनात्
 ब्राह्म्यं पितामहाच्चैव सर्वजन्तुप्रशांतिदम् ३२८
 भीष्म उवाच
 यस्त्वया कथितो यज्ञो यज्वनां तु फलं महत्
 तथा युषस्वल्पतया अन्यैः प्राप्तुं न शक्यते ३२९
 स्वल्यायासेन यत्पुण्यं संवत्सरमुपोषजम्
 भवेत्तन्मे मुनिश्रेष्ठ कथयस्व महाफलम् ३३०
 पुलस्त्य उवाच
 इदमर्थं महाराज श्वेतो राजामहायशाः
 वसिष्ठं पृष्टवान् प्रश्नं क्षुधया पीडितो भृशम् ३३१
 आसीदिलावृते वर्षे श्वेतो राजामहाबलः
 समर्ही सकलां जिग्ये सप्तद्विपां सप्ततनाम् ३३२

ब्रह्मपुत्रोवसिष्ठश्चासीत्तस्यपुरोहितः
 सकदाचिन्नृपश्रेष्ठोजित्वापरमधार्मिकः ३३३
 पुरोहितमुवाचेदंवसिष्ठंजपतांवरम्
 श्वेतउवाच
 भगवन्नश्वमेधानांसहस्रंकर्तुमुत्सहे ३३४
 सुवर्णरूप्यरत्नानांदानंकर्तुंद्विजातिषु
 पृथिव्यामन्नदानंतुदातुन्नेच्छामिवैगुरो ३३५
 नान्नेनकिंचिद्वत्तेन दत्तेहोमिद्विजेप्रभो
 नकिंचिद्वस्त्वितिज्ञात्वानदत्तंतत्कदाचन ३३६
 रक्तवस्त्रमलंकारंग्रामांश्चनगराणिच
 अददाद्ब्राह्मणेभ्योऽसौश्वेतोराजामहायशाः ३३७
 नान्नंजलंतेनराज्ञादत्तमासीत्कदाचन
 ततोश्वमेधैर्बहुभिर्यज्वासौनृपसत्तम ३३८
 स्वर्गगतःपुण्यजितंतपस्तप्त्वार्षुदत्रयम्
 ब्राह्मींसलोकतांप्राप्तःसर्वालंकारभूषितः ३३९
 नृत्यंत्यप्सरसस्तत्रगायंतेसिद्धयोषितः
 तुंबुरुर्नारदस्तत्रद्वावप्यनुगतौसदा ३४०
 अगायेतांमहाप्राज्ञौमुनयश्चतपोन्विताः
 वेदोक्तमंत्रैःस्तुन्वंतिअनेकक्रतुयाजिनम् ३४१
 एवंविभवयुक्तस्यराज्ञस्तस्यमहात्मनः
 क्षुधायापीड्यतेदेहंतृष्णयाचविशेषतः ३४२
 सतयापीड्यमानस्तुक्षुधयाराजसत्तमः
 विमानेनाप्यसौस्वर्गत्यक्त्वागादृक्षपर्वतम् ३४३
 यत्रात्ममूर्तिस्तत्रागात्पुरादग्धामहावने
 तत्रास्थीनिस्वयंगृह्यलिहन्नास्तेसपार्थिवः ३४४
 पुनर्विमानमारुह्यययौनाकंनराधिपः
 अथकालेनमहतासराजासंशितव्रतः ३४५
 स्वान्यस्थीनिलिहन्द्दृष्टोवसिष्ठेनपुरोधसा
 उक्तश्चकिन्नुराजेन्द्रस्वास्थिभक्षोनराधिप ३४६
 एवमुक्तस्ततोराजावसिष्ठेनमहर्षिणा

उवाचवचनंचेदंश्चेतोरजाथतंमुनिम् ३४७
 भगवंस्तृद्क्षुधार्तोहमन्नदानंपुरामया
 नदत्तंमुनिशार्दूलतेनमांक्षुत्प्रबाधते ३४८
 एवमुक्तस्तदाराजावसिष्ठोमुनिपुंगवः
 उवाचतंनृपंभूयोवाक्यमेतन्महामुनिः ३४९
 किंतेकरोमिराजेंद्रक्षुधितस्यविशेषतः
 वस्तुकस्यापिकिंचिद्धिनादत्तमुपतिष्ठति ३५०
 रत्नहेमप्रदानेनभोगवान्जायतेनरः
 अन्नदानप्रदानेनसर्वकामैःप्रदीपितः ३५१
 तन्नदत्तंत्वयाराजन्स्तोकंमत्वानराधिपः
 श्वेतउवाच
 अदत्तस्यचसंभूतिर्यथाभवतिमेगुरो ३५२
 वसिष्ठत्वत्प्रसादेनतन्ममाचक्ष्वपृच्छतः
 वसिष्ठउवाच
 अस्त्येकंकारणंयेनजायतेनात्रसंशयः ३५३
 तच्छृणुष्वनरव्याघ्रकथ्यमानंमयातव
 आसीद्राजापुराकल्पेविनीताश्चेतिकीर्तितः ३५४
 सचाश्वमेधमारेभेयज्ञंकर्तुंवरंनृपः
 यजनांतेद्विजेंद्रेभ्योदत्तंगोश्वादिवाचितम् ३५५
 नान्नदत्तंतेनकिंचित्स्वल्पंमत्वायथात्वया
 ततःकालेनमहतामृतोसौजाह्नवीतटे ३५६
 मायापुर्यांविनीताश्वःसार्वभौमोऽभवन्नृपः
 स्वर्गचगतवान्सोपियथाराजाभवान्प्रभो ३५७
 असावपिक्षुधाविष्टएवमेवागतोभवत्
 मर्त्यलोकेनदीतीरेगंगायांनीलपर्वते ३५८
 विमानेनार्कवर्णेनभास्वतादेववन्नृप
 ददर्शतत्स्वकंदेहं तथास्वंचपुरोहितम् ३५९
 होतारंब्राह्मणंनामयजंतंजाह्नवीतटे
 तंदृष्ट्वासावपिपुनःपर्यपृच्छदिद्वजोत्तमम् ३६०
 क्षुधायाःकारणंराजन्सहोतातमुवाचह

तिलधेनुंचवैराजन्घृतधेनुंचसत्तम ३६१
 जलधेनुंचधेनुंचरसधेनुंचपार्थिव
 देहिशीघ्रयेनभवांस्तृट्क्षुधावर्जितोदिवि ३६२
 रमेतयावदादित्यस्तपतेदिविचंद्रमाः
 एवमुक्तस्ततोराजातंपुनःपृष्टवानिदम् ३६३
 तिलधेनुस्थितिंब्रूहितथाकृत्वाददाम्यहम्
 पुरोहितउवाच
 विधानंतिलधेनोस्तुतच्छृणुष्वनराधिप ३६४
 धेनुस्स्यात्षोडशाढक्यचतुर्भिर्वत्सकोभवेत्
 इक्षुदंडमयाःपादादन्ताःपुष्पमयाःशुभाः ३६५
 नासागंधमयीतस्याजिह्वागुडमयीतथा
 पुच्छेस्त्रक्कल्पनीयास्याद्घंटाभरणभूषिता ३६६
 ईदृशींकल्पयित्वातुस्वर्णशृंगींतुकल्पयेत्
 रौप्यखुरांकांस्यदोहांपूर्वधेनुविधानतः ३६७
 कृत्वातांब्राह्मणायाशुदापयेन्मंत्रतो नृप
 स्थितांकृष्णाजिनेधेनुंवासोभिर्गोपितांशुभाम् ३६८
 सूत्रेणासूत्रितांकृत्वापंचरत्नसमन्विताम्
 सर्वौषधिसमायुक्तामंत्रपूतांतुदापयेत् ३६९
 अन्नम्मेजायतांसद्यःपानंसर्वरसास्तथा
 कामान्संपादयास्माकंतिलधेनोद्विजेर्पिता ३७०
 गृह्णामिदेवित्वांभक्त्याकुटुम्बार्थेविशेषतः
 देहिकामान्वितान्सर्वास्तिलधेनोनमोस्तुते ३७१
 एवंविधानतोदत्तातिलधेनुर्नृपोत्तम
 सर्वकामसमावाप्तिंकुरुतेनात्रसंशयः ३७२
 जलधेनुस्तथैवेहकुंभैरेवप्रकल्पिता
 दत्तातुविधिनाकामान्सद्यःसर्वान्प्रयच्छति ३७३
 धेनुशतंतथादत्तंपूर्णिमानियमेनहि
 सावित्रीइववैस्वर्गेसर्वकामप्रदाभवेत् ३७४
 घृतधेनुस्तथादत्ताविधानेनविचक्षणैः
 सर्वकामसमावाप्तिंकुरुतेकांतिदाभवेत् ३७५

रसधेनुस्तथादत्ताकार्तिकेमासिपार्थिव
 सर्वान्कामान्प्रयच्छेत्तुनित्यंसागतिदाभवेत् ३७६
 एतत्तेसर्वमाख्यातंसमासाद्बहुविस्तरम्
 अपारंफलमुद्दिष्टं ब्रह्मणा सर्वकर्मणा ३७७
 तृष्ण्याक्षुधयायद्वापीडितो राजसत्तम
 तद्दानं कार्तिकेदेयं पूर्वदैहिनराधिप ३७८
 ब्रह्मांडं सर्वसंपन्नं भूतैर्षधीयुतम्
 देवदानवयक्षैश्च युक्तमेतत्सदाविभो ३७९
 एतत्तु सकलं कृत्वा सर्वतोरजतान्वितम्
 सुरत्नसूर्यचंद्राढ्यं कार्तिकेद्वादशीदिने ३८०
 अथवा पंचदश्यां तु कार्तिकस्यैव नान्यतः
 पुरोहिताय गुरवे दापयेद्भक्तिमान्नरः ३८१
 ब्रह्मांडोदरवर्तीनियानिभूतानि पार्थिव
 तानि दत्तानि वै तेन समासात्कथितं तव ३८२
 यद्यज्ञैर्यजतोरजन् समाप्तवरदक्षिणैः
 सर्वफलं तत्खंडस्य ब्रह्मांडस्य विशेषतः ३८३
 यः पुनः सकलं चेदं ब्रह्मांडं प्रदिशेन्नरः
 तेन जप्तं हुदत्तं पठितं कीर्तितं भवेत् ३८४
 राजोवाच
 विधिं ब्रह्मांडदानस्य कृत्वा तत्सोक्तं भाग्यवेत्
 कालं देशं विप्रतीर्थं सर्वत्वं वद मे नघ ३८५
 कृतेन येन सर्वस्य फलभागी भवाम्यहम्
 कुत्सितस्यास्य भावस्य मोक्षस्यादचिराच्च मे ३८६
 वसिष्ठ उवाच
 एवं श्रुत्वा ततो राजन् पुरोधास्तस्य स द्विजः
 ब्रह्मांडं कारयामास सौवर्णं सर्वधातुभिः ३८७
 युतं निष्कसहस्रेण पद्मं तत्र ह्यकल्पयत्
 तत्र ब्रह्मा तस्य मध्ये पद्मरागैरलंकृतः ३८८
 सावित्र्या चैव गायत्र्या ऋषिभिर्मुनिभिः सह
 नारदाद्याः सुताः सर्वेन्द्राद्याश्च दिवौकसः ३८९

सौवर्णविग्रहाः सर्वे ब्रह्मणस्तुपुरःसराः
 वराहरूपीभगवान् लक्ष्म्या सहसनातनः ३६०
 नीलमरकतंचैव भूषायां तस्य कारयेत्
 गोमेदैस्तस्य वैशोभां कारयेत् च बुद्धिमान् ३६१
 मोक्तिकैश्चापि सोमस्य शोभां वज्रैर्दिवाकरे
 ग्रहाणां चैव सर्वेषां सुवर्णानि च दापयेत् ३६२
 स्वर्णात्सप्तगुणं रौप्यं रौप्यात्ताम्रं तथा विधम्
 ततः सप्तगुणं कार्यं कांस्यं सप्तगुणं तथा ३६३
 कांस्यात्सप्तगुणं कार्यं त्रपुचैव नराधिप
 त्रपुसप्तगुणं सीसं सीसाल्लोहं च कारयेत् ३६४
 सप्तद्वीपास्समुद्राश्च सप्तवैकुलपर्वताः
 अनया संख्यया कृत्वानि पुणैः शिल्पिभिस्ततः ३६५
 पादपादीनि भूतानि राजतान्येव कारयेत्
 आरण्यानि च सत्त्वानि सौवर्णानि च कारयेत् ३६६
 वृक्षान्वनस्पतीन् गुल्मतृणपर्णानि वीरुधः
 सर्वप्रकल्प्य विधिवत्तीर्थे देयं विचक्षणैः ३६७
 कुरुक्षेत्रे गयायां च प्रयागेऽमरकंटके
 द्वारवत्यां प्रभासे च गंगाद्वारे च पुष्करे ३६८
 तीर्थेष्वेतेषु वैदेयं ग्रहणेश शिशूर्ययोः
 दिनच्छिद्रेषु सर्वेषु अयने दक्षिणोत्तरे ३६९
 व्यतीपाते बहुगुणं विषुवे च विशेषतः
 दातव्यमेतद्राजेंद्रविचारं नैव कारयेत् ४००
 शालाग्निहोत्रिणं कृत्वा सूरूपं च गुणान्वितम्
 सपत्नीकं च संपूज्य भूषयित्वा च भूषणैः ४०१
 पुरोहितं मुख्यतमं कृत्वान्ये च तथा द्विजाः
 चतुर्विंशद्विंशोपेताः सपत्नीकानि मंत्रिताः ४०२
 अंगुलीयानि च तथा कर्णवेष्टं च दापयेत्
 एवं विधांस्तु तान् पूज्य तेषामग्रे सुसंस्थितः ४०३
 अष्टांगप्रणिपातेन प्रणम्य च पुनः पुनः
 पुरोहिताय पुरतः कृत्वा वैकरसं पुटम् ४०४

यूयंवैब्राह्मणाःप्रीतामैत्रत्वेनानुगृह्यत
 सौमुख्येनद्विजश्रेष्ठाभूयःपूततरस्त्वहः ४०५
 भवतांप्रीतियोगेनस्वयंप्रीतःपितामहः
 ब्रह्मांडेनतुदत्तेनतोषयातुजनार्दनः ४०६
 पिनाकपाणिर्भगवान्शक्रश्चत्रिदशेश्वरः
 एतेतोषंसमायांतुअनुध्यानाद्विजोत्तमाः ४०७
 एवंस्तुत्वाततोराजाब्राह्मणान्वेदपारगान्
 ब्रह्माण्डंतुगुरोःप्रादात्सविधानंपुनःक्षणात् ४०८
 सर्वकामैस्ततस्तृप्तोययौस्वर्गनराधिपः
 तेनैवगुरुणातच्चविभक्तंब्राह्मणैःसह ४०९
 दत्ततेनापिचान्येभ्योब्रह्मांडंचनराधिप
 ब्रह्मांडेभूमिदानेचग्राहीचैकोनवैभवेत् ४१०
 गृह्णन्दोषमवाप्नोतिब्रह्महत्यांसंशयः
 सर्वेषांचैवप्रत्यक्षंदातव्यंपरिकीर्त्यवै ४११
 दीयमानंचपश्यंतितेपिपूताभवंतिहि
 दर्शनादेवतेमुक्ताभवंत्येव न संशयः ४१२
 याभीमद्वादशीप्रोक्तास्वर्णतोयमृगाजिनं
 एतानिकृत्वापश्यन्तुदृष्टैरेतैःक्रियाफलं ४१३
 अथवादेवलभ्येतकर्तुश्चैवसलोकता
 सदागावःप्रणम्याश्चमंत्रेणानेनपार्थिव ४१४
 नमोगोभ्यःश्रीमतीभ्यःसौरभेयीभ्यएवच
 नमोब्रह्मसुताभ्यश्चपवित्राभ्योनमोनमः ४१५
 मंत्रस्यचास्यस्मरणाद्गोदानफलमाप्नुयात्
 तस्मात्त्वमपिराजेंद्रपुष्करेतीर्थउत्तमे ४१६
 कार्त्तिक्यांतुविशेषेणगोदानफलमाप्स्यसि
 यत्किंचिद्विद्यतेपापंस्त्रियोवापुरुषस्यवा ४१७
 पुष्करेस्नानमात्रेणतदशेषंप्रणश्यति
 पृथिव्यांयानितीर्थानिआसमुद्रात्तुभारत ४१८
 पुष्करेतान्युपायांतिकार्त्तिक्यांतुविशेषतः ४१९

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेब्रह्मांडदानं नामचतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ३४

पञ्चत्रिंशोऽध्यायः

भीष्मउवाच

उक्तं भगवता सर्वपुराणाश्रयसंयुतं
 तथा श्वेतेन ब्रह्मांडगुरवे प्रतिपादितं १
 श्रुत्वैतत्कौतुकं जातं यथा तेनास्थिलेहनं
 कृतं क्षुधापनोदार्थे अन्नदानाद्विनाद्विज २
 तदहं श्रोतुमिच्छामि पृथिव्यां ये च पार्थिवाः
 अन्नदानाद्विवंप्राप्ताः क्रतवश्चान्नमूलकाः ३
 कथं तस्य मतिर्नष्टा श्वेतस्य च महात्मनः
 न दत्तं तेनान्नदानमृषिभिर्वानदर्शितम् ४
 अहो माहात्म्यमन्नस्य इह दत्तस्य यत्फलम्
 परत्र भुज्यते पुंभिः स्वर्गश्चाक्षयतां व्रजेत् ५
 अन्नदानं परं विप्राः कीर्तयन्ति सदोत्थिताः
 अन्नदानात्सुरेन्द्रेण त्रैलोक्यमिह भुज्यते ६
 शतक्रतुरिति प्रोक्तः सर्वैरेव द्विजोत्तमैः
 तेनावस्थांतस्सदृशीं प्राप्तवांस्त्रिदशेश्वरः ७
 दानदेवगतः स्वर्गं त्वत्तः सर्वं श्रुतं मया
 अपरं च पुरावृत्तं निवृत्तं यदि कर्हिचित् ८
 भूयोऽपि श्रोतुमिच्छामि तन्मे वद महामते
 पुलस्त्य उवाच

एतदाख्यानकं पूर्वमगस्त्येन महात्मना ९
 रामायकथितं राजंस्तत्ते वक्ष्यामि सांप्रतम्
 भीष्म उवाच

कस्मिन्वंशे स मुत्पन्नो रामो सौ नृपसत्तमः १०
 यस्यागस्त्येन कथितश्चेति हासः पुरातनः

पुलस्त्य उवाच

रघुवंशे स मुत्पन्नो रामो नाम महाबलः ११
 देवकार्यं कृतं तेन लंकायां रावणोहतः
 पृथिवीं राज्यसंस्थस्य ऋषयो भ्यागता गृहे १२
 प्राप्तास्ते तु महात्मानो राघवस्य निवेशनम्

प्रतीहारस्तोराममगस्त्यवचनाद्भुतम् १३
 आवेदयामासऋषीन्प्राप्तास्तांश्चत्वरान्वितः
 दृष्ट्वारामंद्वारपालः पूर्णचंद्रमिवोदितम् १४
 कौसल्यासुतभद्रंतेसुप्रभाताद्यशर्वरी
 द्रष्टुमभ्युदयंतेद्यसम्प्राप्तोरघुनंदन १५
 अगस्त्योमुनिभिः सार्धं द्वारितिष्ठतितेनृप
 श्रुत्वाप्राप्तान्मुनीन्रामस्तान्भास्करसमद्युतीन् १६
 प्राहवाक्यंतदाद्वास्थं प्रवेशयत्वरान्वितः
 किमर्थं तु त्वया द्वारि निरुद्धामुनिसत्तमाः १७
 रामवाक्यान्मुनींस्तांस्तु प्रावेशयद्यथा सुखम्
 दृष्ट्वा तु तान्मुनीन्प्राप्तान्प्रत्युवाच कृतांजलि १८
 रामो भिवाद्यप्रणत आसनेषु न्यवेशयत्
 तेतुकांचनचित्रेषु स्वास्तीर्णेषु सुखेषु च १९
 कुशोत्तरेषु चासीनाः समन्तान्मुनिपुंगवाः
 पाद्यमाचमनीयंचददौ चार्घ्यं पुरोहितः २०
 रामेण कुशलं पृष्ट्वा ऋषयः सर्व एव ते
 महर्षयो वेदविद इदं वचनमब्रुवन् २१
 कुशलं ते महाबाहो सर्वत्र रघुनंदन
 त्वांतु दिष्ट्या कुशलिनं पश्यामो हतविद्विषम् २२
 हतासीतातिपापेन रावणेन दुरात्मना
 पत्नी ते रघुशार्दूलतस्या एवौजसाहतः २३
 असहायेन चैकेन त्वयारामरणे हतः
 यादृशं ते कृतं कर्म तस्य कर्तान्विद्यते २४
 इह संभाषितुं प्राप्ता दृष्ट्वा पूताः स्मसां प्रतम्
 दर्शनात्तव राजेंद्र सर्वे जातास्तपस्विनः २५
 रावणस्य वधात्तेद्य कृतमश्रुप्रमार्जनम्
 दत्त्वा पुण्यामिमां वीरजगत्यभयदक्षिणाम् २६
 दिष्ट्या वर्धसिकाकुत्स्थजयेनामितविक्रम
 दृष्टस्संभाषितश्चासियास्यामश्चाश्रमान्स्वकान् २७
 अरण्यं ते प्रविष्टस्य मया चेंद्रशरासनम्

अर्पितंचाक्षयौतूणौकवचंचपरंतप २८
 भूयोप्यागमनंकार्यमाश्रमेमेरघूद्वह
 एवमुक्त्वातुतेसर्वेमुनयोतर्हिताभवन् २९
 गतेषुमुनिमुख्येषुरामोधर्मभृतांवरः
 चिंतयामासतत्कार्यंकिंस्यान्मेमुनिनोदितम् ३०
 भूयोप्यागमनंकार्यमाश्रमेरघुनंदन
 अवश्यमेवगंतव्यंमयागस्त्यस्यसन्निधौ ३१
 श्रोतव्यंदेवगुह्यंतुकार्यमन्यच्चयद्वदेत्
 एवंचिंतयतस्तस्यरामस्यामिततेजसः ३२
 करिष्येनियतंधर्मधर्मोहिपरमागतिः
 सुतवर्षसहस्राणिदशराज्यमकारयत् ३३
 ददतोजुह्वतश्चैवजग्मुस्तान्येकवर्षवत्
 प्रजाःपालयतस्तस्यराघवस्यमहात्मनः ३४
 एतस्मिन्नेवदिवसेवृद्धोजानपदोद्विजः
 मृतंपुत्रमुपादायरामद्वारमुपागतः ३५
 उवाचविविधंवाक्यंस्नेहाक्षरसमन्वितम्
 दुष्कृतंकिंतुमेपुत्रपूर्वदेहांतरेकृतम् ३६
 त्वामेकपुत्रंयदहंपश्यामिनिधनंगतम्
 अप्राप्तयौवनंबालंपंचवर्षंगतायुषम् ३७
 अकालेकालमापन्नंदुःखायममपुत्रक
 अकृत्वापितृकार्याणिगतोवैवस्वतक्षयम् ३८
 रामस्यदुष्कृतंव्यक्तंयेनतेमृत्युरागतः
 बालवध्याब्रह्मवध्यास्त्रीवध्याचैवराघवम् ३९
 प्रवेक्ष्यतिनसन्देहःसभार्येतुमृतेमयि
 शुश्रावराघवःसर्वदुःखशोकसमन्वितम् ४०
 निवार्यतंद्विजंरामोवसिष्ठंवाक्यमब्रवीत्
 किंमयाद्यचकर्तव्यंकार्यमेवंविधेस्थिते ४१
 प्राणानहंजुहोम्यग्नौपर्वताद्वापतेह्यहम्
 कथंशुद्धिमहंयामिश्रुत्वाब्राह्मणभाषितम् ४२
 वसिष्ठस्याग्रतःस्थित्वाराज्ञोदीनस्यनारदः

प्रत्युवाचश्रुतंवाक्यमृषीणांसन्निधौतदा ४३
 शृणुरामयथाकालंप्राप्तोवैबालसंक्षयः
 पुराकृतयुगेरामसर्वत्रब्राह्मणोत्तरम् ४४
 अब्राह्मणोनवैकश्चित्तपस्तपतिराघव
 अमृत्यवस्तदासर्वेजायंतेचिरजीविनः ४५
 त्रेतायुगेपुनःप्राप्तेब्रह्मक्षत्रमनुत्तमम्
 अधर्मोद्वापरेतेषांवैश्यान्शूद्रांस्तथाविशत् ४६
 एवंनिरंतरंजुष्टमुद्धूतमनृतंपुनः
 अधर्मस्यत्रयःपादाएकोधर्मस्यचागतः ४७
 ततःपूर्वेभृशंत्रस्तावर्णाब्राह्मणपूर्वकाः
 भूयःपादस्तुधर्मस्यद्वितीयःसमपद्यत ४८
 तस्मिन्द्वापरसंज्ञेतुतपोवैश्यंसमाविशत्
 युगत्रयस्यवैधर्म्यधर्मस्यप्रतितिष्ठति ४९
 कलि संज्ञेततःप्राप्तेवर्तमानेयुगेतिमे
 अधर्मश्चानृतंचैवववृधातेनरर्षभ ५०
 भविताशूद्रयोऽन्यांतुतपश्चर्याकलौयुगे
 सतेविषयपर्यंतैराजन्नुग्रतरंतपः ५१
 शूद्रस्तपतिदुर्बुद्धिस्तेनबालवधःकृतः
 यस्याधर्ममकार्यंवाविषयेपार्थिवस्यहि ५२
 पुरेवाराजशार्दूलकुरुतेदुर्मतिर्नरः
 क्षिप्रंसनरकंयातियावदाभूतसंप्लवम् ५३
 चतुर्थतस्यपापस्यभागमश्नातिपार्थिवः
 सत्त्वंपुरुषशार्दूलगच्छस्वविषयंस्वकम् ५४
 दुष्कृतंयत्रपश्येथास्तत्रयत्नंसमाचर
 एवंप्रधर्मवृद्धिश्चबलस्यवर्धनंतथा ५५
 भविष्यतिनरश्रेष्ठबालस्यास्यचजीवनम्
 नारदेनैवमुक्तस्तुसाश्चर्योरघुनंदनः ५६
 प्रहर्षमतुलंलेभेलक्ष्मणंचेदमब्रवीत्
 गच्छसौम्यद्विजश्रेष्ठंसमाश्वासयलक्ष्मण ५७
 बालस्यचशरीरंत्वंतैलद्रोण्यानिधापय

गंधैश्चपरमोदारैस्तैलैश्चैवसुगंधिभिः ५८
 यथानशीर्यतेबालस्तथासौम्यविधीयताम्
 यथाशरीरंगुप्तंस्याद्बालस्याक्लिष्टकर्मणः ५९
 विपत्तिःपरिभेदोवानभवेत्तत्तथाकुरु
 तथासंदिश्यसौमित्रंलक्ष्मणंशुभलक्षणम् ६०
 मनसापुष्पकंदध्यावागच्छेतिमहायशाः
 इंगितंतत्तुविज्ञायकामगंहेमभूषितम् ६१
 आजगाममुहूर्तात्तुसमीपंराघवस्यहि
 सोब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यमहमस्मिनराधिप ६२
 अग्रेतवमहाबाहोकिंकरःसमुपस्थितः
 भाषितंसुचिरंश्रुत्वापुष्पकस्यनराधिप ६३
 अभिवाद्यमहर्षीस्तान्विमानंसोध्यरोहत
 धनुर्गृहीत्वातूणौचखड्गंचापिमहाप्रभम् ६४
 निक्षिप्यनगरेवीरौसौमित्रिभरतावुभौ
 प्रायात्प्रतीचींत्वरितोविचिन्वन्सुसमाहितः ६५
 उत्तरामगमत्पश्चाद्विशंहिमवदाश्रिताम्
 पूर्वामपिदिशांगत्वातथापश्यन्नराधिपः ६६
 सर्वांशुद्धसमाचारामादर्शमिवनिर्मलाम्
 ततोदिशंसमाक्रामदक्षिणारघुनंदनः ६७
 शैलस्यउत्तरेपार्श्वेददर्शसुमहत्सरः
 तस्मिन्सरसितप्यंतंतापसंसुमहत्तपः ६८
 ददर्शराघवोभीमंलंबमानमधोमुखं
 तमुपागम्यकाकुत्स्थस्तप्यमानंतुतापसम् ६९
 उवाचराघवोवाक्यंधन्यस्त्वममरप्रभ
 कस्यांयोनौतपोवृद्धिर्वर्ततेदृढनिश्चय ७०
 अहंदाशरथीरामःपृच्छामित्वांकुतूहलात्
 कोर्थोव्यवसितस्तुभ्यंस्वर्गलोकोथवेतरः ७१
 किमर्थंतप्यसेवात्वंश्रोतुमिच्छामितापस
 ब्राह्मणोवासिभद्रंतेक्षत्रियोवाथदुर्जयः ७२
 वैश्यस्तृतीयवर्णोवाशूद्रोवासत्यमुच्यताम्

तपःसत्यात्मकंनित्यंस्वर्गलोकपरिग्रहे ७३
 सात्त्विकंराजसंचैवतच्चसत्यात्मकंतपः
 जगदुपकारहेतुर्हिसृष्टंतद्वैविरिचिना ७४
 रौद्रंक्षत्रियतेजोजंतत्तुराजसमुच्यते
 परस्योत्सादनार्थायत्तच्चासुरमुदाहृतम् ७५
 अंगानिनिहनुतेयोवाअसृग्दिग्धानिभागशः
 पंचाग्निंसाधयेद्वापिसिद्धिंवामृत्युमेववा ७६
 आसुरोह्येषतेभावोनचमेत्वंद्विजोमतः
 सत्यंतेवदतःसिद्धिरनृतेनास्तिजीवितम् ७७
 तस्यतद्भाषितंश्रुत्वारामस्याक्लिष्टकर्मणः
 अवाक्शिरास्तथाभूतोवाक्यमेतदुवाचह ७८
 स्वागतंतेनृपश्रेष्ठचिराद्दृष्टोसिराघव
 पुत्रभूतोस्मितेचाहंपितृभूतोसिमेनघ ७९
 अथवानैतदेवंहिसर्वेषांनृपतिःपिता
 सत्वमर्च्योऽसिभोराजन्वयंतेविषयेतपः ८०
 चरामस्तत्रभागोस्तिपूर्वसृष्टःस्वयंभुवा
 नधन्याःस्मोवयंरामधन्यस्त्वमसिपार्थिव ८१
 यस्यतेविषयेह्येवंसिद्धिमिच्छंतितापसाः
 तपसात्वंमदीयेनसिद्धिमाप्नुहि राघव ८२
 यदेतद्भवताप्रोक्तंयोनौकस्यांतुतेतपः
 शूद्रयोनिप्रसूतोहंतपउग्रंसमास्थितः ८३
 देवत्वंप्रार्थयेरामस्वशरीरेणसुव्रत
 नमिथ्याहंवदेभूपदेवलोकजिगीषया ८४
 शूद्रंमांविद्धिकाकुत्स्थशंबूकंनामनामतः
 भाषतस्तस्यकाकुत्स्थःखड्गंतुरुचिरप्रभं ८५
 निष्कृष्यकोशाद्विमलंशिरश्चिच्छेदराघवः
 तस्मिन्शूद्रेहतेदेवाःसेन्द्राश्चाग्निपुरोगमाः ८६
 साधुसाध्वितिकाकुत्स्थंप्रशशंसुर्मुहुर्मुहुः
 पुष्पवृष्टिश्चमहतीदेवानांसुसुगंधिनी ८७
 आकाशाद्विप्रमुक्तातुराघवंसर्वतोकिरत्

सुप्रीताश्चाब्रुवन् देवारां वाक्यविदां वरम् ८८
 सुरकार्यमिदं सौम्यकृतं ते रघुनन्दन
 गृहाण च वरं रामयमिच्छसि महाव्रत ८९
 त्वत्कृतेन हि शूद्रोऽयं शरीरोऽभ्यगाद्विवं
 देवानां भाषितं श्रुत्वा राघवः सुसमाहितः ९०
 उवाच प्राञ्जलिर्वाक्यं सहस्राक्षं पुरंदरम्
 यदि देवाः प्रसन्ना मे वरार्हो यदि वाप्यहम् ९१
 कर्मणायदि मे प्रीता द्विजपुत्रः स जीवतु
 वरमेतद्विभवतां काञ्चित् परमं हि मे ९२
 ममापराधाद्बालोऽसौ ब्राह्मणस्यैकपुत्रकः
 अप्राप्तकालः कालेन नीतो वै वस्वतक्षयम् ९३
 तं जीवयत भद्रं वो नानृती स्याम हंगुरोः
 द्विजस्य संश्रुतो ह्यर्थो जीवयिष्यामि ते सुतम् ९४
 मदीयेनायुषा बालं पादेनाद्धेन वासुराः
 जीवेदयं वरो मह्यं वरकोट्यधिको वृतः ९५
 राघवस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वा विबुधसत्तमाः
 प्रत्यूचुस्ते महात्मानं प्रीताः प्रीतिसमन्विताः ९६
 निर्वृतो भवकाकुत्स्थ ब्राह्मणस्यैकपुत्रकः
 जीवितं प्राप्तवान्भूयः समेतश्चापि बंधुभिः ९७
 यस्मिन्मुहूर्ते काकुत्स्थ शूद्रोऽयं विनिपातितः
 तस्मिन्मुहूर्ते सहसा जीवेन समयुज्यत ९८
 स्वस्ति प्राप्नुहि भद्रं ते साधयामः परंतपः
 अगस्त्यस्याश्रमपदे द्रष्टारः स्म महामुनिम् ९९
 स तथेति प्रतिज्ञाय देवानां रघुनन्दनः
 आरुरोह विमानं तं पुष्पकं हेमभूषितम् १००

इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे शूद्रतापसवधोनाम पंचत्रिंशोऽध्यायः ३५

षट्त्रिंशोऽध्यायः

पुलस्त्य उवाच

ततो देवाः प्रयातास्ते विमानैर्बहुभिस्तदा

रामोप्यनुजगामाशुकुंभयोनेस्तपोवनम् १
 उक्तंभगवतातेनभूयोप्यागमनंक्रियाः
 पूर्वमेवसभायांचयोमांद्रष्टुंसमागतः २
 तदहंदेवतादेशात्तत्कार्यार्थेमहामुनिं
 पश्यामितंमुनिंगत्वादेवदानवपूजितम् ३
 उपदेशंचमेतुष्टःस्वयंदास्यतिसत्तमः
 दुःखीयेनपुनर्मर्त्येनभवामिकदाचन ४
 पितादशरथोमह्यंकौसल्याजननीतथा
 सूर्यवंशेसमुत्पन्नस्तथाप्येवंसुदुःखितः ५
 राज्यकालेवनेवासोभार्ययाचानुजेनच
 हरणंचापिभार्यायारावणेनकृतंमम ६
 असहायेनतुमयातीर्त्वासागरमुत्तमम्
 रुद्ध्वातुतांपुरींसर्वाकृत्वातस्यकुलक्षयम् ७
 दृष्टासीतामयात्यक्तादेवानांतुपुरस्तदा
 शुद्धांतांमांतथोचुस्तेमयासीतातथागृहम् ८
 समानीताप्रीतिमतालोकवाक्याद्विसर्जिता
 वनेवसतिसादेवीपुरेचाहंवसामिवै ९
 जातोहमुत्तमेवंशेउत्तमोहंधनुष्मताम्
 उत्तमंदुःखमापन्नोहृदयंनैवभिद्यते १०
 वज्रसारस्यसारेणधात्राहंनिर्मितोध्रुवम्
 इदानींब्राह्मणादेशाद्भ्रमामिधरणीतले ११
 तपःस्थितस्तुशूद्रोसौमयापापोनिपातितः
 देववाक्यात्तुमेभूयःप्राणोमेहदिसंस्थितः १२
 पश्यामितंमुनिंवद्यंजगतोस्यहितेरतम्
 दृष्टेनमेतथादुःखंनाशमेष्यतिसत्त्वरम् १३
 उदयेनसहस्रांशोर्हिमंयद्वद्विलीयते
 तद्वन्मेदुःखसंप्राप्तिःसर्वथानाशमेष्यति १४
 दृष्ट्वाचदेवान्संप्राप्तानगस्त्योभगवानृषिः
 अर्घ्यमादायसुप्रीतःसर्वास्तानभ्यपूजयत् १५
 तेतुगृह्यततःपूजांसंभाष्यचमहामुनिं

जग्मुस्तेनतदाहृष्टानाकपृष्ठंसहानुगाः १६
गतेषुतेषुकाकुत्स्थःपुष्पकादवरुह्यच
अभिवादयितुंप्राप्तःसोगस्त्यमृषिमुत्तमम् १७
राजोवाच
सुतोदशरथस्याहंभवंतमभिवादितुम्
आगतोवैमुनिश्रेष्ठसौम्येनेक्षस्वचक्षुषा १८
निर्धूतपापस्त्वांदृष्ट्वाभवामीहनसंशयः
एतावदुक्त्वासमुनिमभिवाद्यपुनःपुनः १९
कुशलंभृत्यवर्गस्यमृगाणांतनयस्यच
भगवद्दर्शनाकांक्षीशूद्रंहत्वात्विहागतः २०
अगस्त्यउवाच
स्वागतंतरेरघुश्रेष्ठजगद्वृद्धसनातन
दर्शनात्तवकाकुत्स्थपूतोहंमुनिभिःसह २१
त्वत्कृतेरघुशार्दूलगृहाणार्धमहाद्युते
स्वागतंनरशार्दूलदिष्ट्याप्राप्तोसिशत्रुहन् २२
त्वंहिनित्यंबहुमतोगुणैर्बहुभिरुत्तमैः
अतस्त्वंपूजनीयोवैममनित्यंहदिस्थितः २३
सुराहिकथयंतित्वांशूद्रघातिनमागतं
ब्राह्मणस्यचधर्मेणत्वयावैजीवितःसुतः २४
उष्यतांचेहभगवःसकाशेममराघव
प्रभातेपुष्पकेणासिगंतायोध्यामहामते २५
इदंचाभरणंसौम्यसुकृतंविश्वकर्मणा
दिव्यंदिव्येनवपुषादीप्यमानंस्वतेजसा २६
प्रतिगृहीष्वराजेन्द्रमत्प्रियंकुररुराघव
लब्धस्यहिपुनर्दानिसुमहत्फलमुच्यते २७
त्वंहिशक्तःपरित्रातुंसेंद्रानपिसुरोत्तमान्
तस्मात्प्रदास्येविधिवत्प्रतीच्छस्वनरर्षभ २८
अथोवाचमहाबाहुरिद्धवाकूणांमहारथः
कृतांजलिर्मुनिश्रेष्ठस्वंचधर्ममनुस्मरन् २९
प्रतिग्रहोवैभगवंस्तवमेत्रविगर्हितः

क्षत्रियेणकथंविप्रप्रतिग्राह्यंविजानता ३०
 ब्राह्मणेनतुयदत्तं तन्मेत्वं वक्तुमर्हसि
 सपुत्रोगृहवानस्मिसमर्थोस्मिमहामुने ३१
 आपदाचनचाक्रांतःकथंग्राह्यःप्रतिग्रहः
 भार्यामिसुचिरंनष्टानचान्याममविद्यते ३२
 केवलंदोषभागीचभवामीहनसंशयः
 कष्टांचैवदशांप्राप्यक्षत्रियोपिप्रतिग्रही ३३
 कुर्वन्नदोषमाप्नोतिमनुरेवात्रकारणम्
 वृद्धौचमातापितरौसाध्वीभार्याशिशुःसुतः ३४
 अप्यकार्यशतंकृत्वाभर्तव्यामनुरब्रवीत्
 नाहंप्रतीच्छेविप्रर्षेत्वयादत्तंप्रतिग्रहं ३५
 नचमेभवताकोपःकार्योवैसुरपूजित ३६
 अगस्त्यउवाच
 नचप्रतिग्रहेदोषोगृहीतेपार्थिवैर्नृप
 भवान्वैतारणेशक्तस्त्रेलोक्यस्यापिराघव ३७
 तारयब्राह्मणंरामविशेषेणतपस्विनं
 तस्मात्प्रदास्येविधिवत्प्रतीच्छस्वनराधिप ३८
 रामउवाच
 क्षत्रियेणकथंविप्रप्रतिग्राह्यंविजानता
 ब्राह्मणेनतुयदत्तं तन्मेत्वं वक्तुमर्हसि ३९
 अगस्त्यउवाच
 आसीत्कृतयुगेरामब्रह्मपूतेपुरातने
 अपार्थिवाःप्रजाःसर्वाःसुराणांचशतक्रतुः ४०
 ताःप्रजादेवदेवेशंराजार्थंसमुपागमन्
 सुराणांविद्यतेराजादेवदेवःशतक्रतुः ४१
 श्रेयसेस्मासुलोकेशपार्थिवंकुरुसांप्रतं
 यस्मिन्पूजांप्रयुंजानाःपुरुषाभुंजतेमहीम् ४२
 ततोब्रह्मासुरश्रेष्ठोलोकपालान्सवासवान्
 समाहूयाब्रवीत्सर्वास्तेजोभागोऽत्रयुज्यताम् ४३
 ततोददुर्लोकपालाश्चतुर्भागंस्वतेजसा

अक्षयश्चततोब्रह्मायतोजातोक्षयोनृपः ४४
 तंब्रह्मालोकपालानामंशंपुंसामयोजयत्
 ततो नृपस्तदातासांप्रजानांक्षेमपंडितः ४५
 तत्रैन्द्रेण तुभागेन सर्वानाज्ञापयेन्नृपः
 वारुणेन चभागेन सर्वान्पुष्पातिदेहिनः ४६
 कौबेरेण तथांशेन त्वर्थान्दिशति पार्थिवः
 यश्च याम्योनृपे भागस्तेन शास्ति च वै प्रजाः ४७
 तत्र चैन्द्रेण भागेन नरेन्द्रो सिरघूत्तम
 प्रतिगृहीष्वाभरणं तारणार्थं मम प्रभो ४८
 ततो रामः प्रजग्राह मुनेर्हस्तान्महात्मनः
 दिव्यमाभरणं चित्रं प्रदीप्तमिव भास्करं ४९
 प्रतिगृह्य ततो गस्त्याद्राघवः परवीरहा
 निरीक्ष्य सुचिरं कालं विचार्य च पुनः पुनः ५०
 मौक्तिकानि विचित्राणि धात्रीफलसमानि च
 जांबूनदनिबद्धानि वज्रविद्रुमनीलकैः ५१
 पद्मरागैः सगोमेधैर्वैडूर्यैः पुष्परागकैः
 सुनिबद्धं सुविभक्तं सुकृतं विश्वकर्मणा ५२
 दृष्ट्वा प्रीतिसमायुक्तो भूयश्चेदं व्यचिंतयत्
 नेदृशानि चरत्नानि मया दृष्टानि कानिचित् ५३
 उपशोभानि बद्धानि पृथ्वीमूल्यसमानि च
 विभीषणस्य लंकायां न दृष्टानि मया पुरा ५४
 इति संचित्य मनसाराघवस्तमृषिंपुनः
 आगमंतस्य दिव्यस्य प्रष्टुं समुपचक्रमे ५५
 अत्यद्भुतमिदं ब्रह्मन् प्राप्य च महीक्षिताम्
 कथं भगवता प्राप्तं कुतो वा केन निर्मितम् ५६
 कुतूहलवशाच्चैव पृच्छामित्वां महामते
 करतले स्थिते रत्ने करमध्यं प्रकाशते ५७
 अधमंतं द्विजानीयात् सर्वशास्त्रेषु गर्हितम्
 दिशः प्रकाशयेद्यत्तन्मध्यमं मुनिसत्तम ५८
 ऊर्ध्वगं त्रिशिखं यत्स्यादुत्तमंतदुदाहृतम्

एतान्युत्तमजातीनिऋषिभिः कीर्तितानितु ५९
 आश्चर्याणां बहूनां हि दिव्यानां भगवान्निधिः
 एवं वदतिकाकुत्स्थे मुनिर्वाक्यमथाब्रवीत् ६०
 अगस्त्य उवाच
 शृणुराम पुरावृत्तं पुरात्रेतायुगे महत्
 द्वापरे समनुप्राप्ते वने यद्दृष्टवानहम् ६१
 आश्चर्यं सुमहाबाहो निबोध रघुनन्दन
 पुरात्रेतायुगे ह्यासीदरण्यं बहुविस्तरम् ६२
 समन्ताद्योजनशतं मृगव्याघ्रविवर्जितम्
 तस्मिन्निष्पुरुषेऽरण्ये चिकीर्षुस्तप उत्तमम् ६३
 अहमाक्रमितुं सौम्यतदरण्यमुपागतः
 तस्यारण्यस्य मध्यं तु युक्तं मूलफलैः सदा ६४
 शाकैर्बहुविधाकारैर्नानारूपैः सुकाननैः
 तस्यारण्यस्य मध्ये तु पञ्चयोजनमायतम् ६५
 हंसकारण्डवाकीर्णचक्रवाकोपशोभितम्
 तत्राश्चर्यमया दृष्टं सरः परमशोभितम् ६६
 विसारिकच्छपाकीर्णबकपंक्तिगणैर्युतम्
 समीपे तस्य सरस्तपस्तप्तुंगतः पुरा ६७
 देशं पुण्यमुपेत्यैवं सर्वहिंसाविवर्जितम्
 तत्राहमवसंरात्रिर्नैदाघीं पुरुषर्षभ ६८
 प्रभाते पुरुत्थाय सरस्तदुपचक्रमे
 अथापश्यं शवमहमस्पृष्टजरसंक्वचित् ६९
 तिष्ठन्तं परया लक्ष्म्या सरसो नातिदूरतः
 तदर्थं चिन्तयानो हं मुहूर्तमिव राघव ७०
 अस्य तीरे न वै प्राणी को वाप्येष सुरर्षभः
 मुनिर्वापार्थिवो वापि क्व मुनिः पार्थिवोऽपि वा ७१
 अथ वा पार्थिवसुतस्तस्यैवं संभवः कृतः
 अतीते ह निरात्रौ वा प्रातर्वापि मृतो यदि ७२
 अवश्यं तु मया ज्ञेया सरसोऽस्य विनिष्क्रिया
 यावदेवं स्थितश्चाहं चिन्तयानो रघूत्तम ७३

अथापश्यंमूहूर्तात्तुदिव्यमद्भुतदर्शनम्
 विमानं परमोदारं हंसयुक्तं मनोजवम् ७४
 पुरस्तत्र सहस्रं तु विमानेप्सरसानृप
 गंधर्वाश्चैव तत्संख्यारमयंति वरं नरम् ७५
 गायंति दिव्यगेयानि वादयंति तथापरे
 अथापश्यं नरं तस्माद्विमानादवरोहितम् ७६
 शवमांसं भक्षयन्तं च स्रात्वारधुकुलोद्बह
 ततो भुक्त्वा यथाकामं समासं बहुपीवरम् ७७
 अवतीर्य सरः शीघ्रमारुरोह दिवं पुनः
 तमहं देवसंकाशं श्रिया परमयान्वितम् ७८
 भो भो स्वर्गिन् महाभाग पृच्छामि त्वां कथं त्विदम्
 जुगुप्सितस्तवाहारोगतिश्चैतन्वोत्तमा ७९
 यदि गुह्यं न चैतत्ते कथय त्वद्यमेभवान्
 कामतः श्रोतुमिच्छामि किमेतत्परमं वचः ८०
 को भवान्वदसंदेहमाहारश्च विगर्हितः
 त्वयेदं भुज्यते सौम्य किमर्थं क्वचवर्तसे ८१
 कस्यायमैश्वरोभावः शवत्वेन विनिर्मितः
 आहारं च कथं निंद्यं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ८२
 श्रुत्वा च भाषितं तत्र मम रामसतांवर
 प्रांजलिप्रत्युवाचेदं स स्वर्गीरघुनंदन ८३
 शृणुष्व अद्य यथावृत्तं ममेदं सुखदुःखजम्
 कामो हि दुरितक्रम्यः शृणुयत्पृच्छसे द्विज ८४
 पुरा वैदर्भको राजापिता मे हि महायशाः
 वासुदेव इति ख्यातस्त्रिषु लोकेषु धार्मिकः ८५
 तस्य पुत्रद्वयं ब्रह्मन् द्वाभ्यां स्त्रीभ्यामजायत
 अहं श्वेत इति ख्यातो यवीयान् सुरथो भवत् ८६
 पितर्युपरते तस्मिन् पौरामाभ्यषेचयन्
 तत्राहं कारयन् राज्यं धर्मे चासं समाहितः ८७
 एवं वर्षसहस्राणि बहूनि समुपाव्रजन्
 मम राज्यं कारयतः परिपालयतः प्रजाः ८८

सोहंनिमित्तेकस्मिंश्चिद्वैराग्येणद्विजोत्तम
 मरणंहृदयेकृत्वातपोवनमुपागमम् ८९
 सोहंवनमिदंरम्यंभृशंपक्षिविवर्जितम्
 प्रविष्टस्तपत्रास्थातुमस्यैवसरसोंतिके ९०
 राज्येभिषिच्यसुरथंभ्रातरंतंनराधिपम्
 इदंसरःसमासाद्यतपस्तप्तंसुदारुणम् ९१
 दशवर्षसहस्राणितपस्तप्त्वामहावने
 शुभंतुभवनंप्राप्तोब्रह्मलोकमनामयम् ९२
 स्वर्गस्थमपिमांब्रह्मन्क्षुत्पिपासेद्विजोत्तम
 अबाधेतांभृशंचाहमभवंव्यथितेंद्रियः ९३
 ततस्त्रिभुवनश्रेष्ठमवोचंवैपितामहम्
 भगवन्स्वर्गलोकोयंक्षुत्पिपासाविवर्जितः ९४
 कस्येयंकर्मणःपक्तिःक्षुत्पिपासेयतोहिमे
 आहारःकश्चमेदेवब्रूहित्वंश्रीपितामह ९५
 ततःपितामहःसम्यक्चिरंध्यात्वामहामुने
 मामुवाचततोवाक्यंनास्तिभोज्यंस्वदेहजम् ९६
 ऋतेतेस्वानिमांसानिभक्षयत्वंतुहिनित्यशः
 स्वशरीरंत्वयापुष्टंकुर्वतातपउत्तमम् ९७
 नादत्तंजायतेतातश्चेतपश्यमहीतले
 आग्रहाद्भिक्षमाणायभिक्षापिप्राणिनेपुरा ९८
 नहिदत्तागृहेभ्रांत्यामोहादतिथयेतदा
 तेनस्वर्गगतस्यापिक्षुत्पिपासेतवाधुना ९९
 सत्त्वंप्रपुष्टमाहारैःस्वशरीरमनुत्तमम्
 भक्षयस्वचराजेंद्रसातेतृप्तिर्भविष्यति १००
 एवमुक्तस्ततोदेवंब्रह्माणमहमुक्तवान्
 भक्षितेचस्वकेदेहेपुनरन्यन्नमेविभो १०१
 क्षुधानिवारणंनैवदेहस्यास्यविनौदनं
 खादामिह्यक्षयंदेवप्रियंमेनहिजायते १०२
 ततोब्रवीत्पुनर्ब्रह्मातवदेहोऽक्षयःकृतः
 दिनेदिनेतेपुष्टात्माशवःश्वेतभविष्यति १०३

यावद्वर्षशतं पूर्णस्वमांसं खादभोनृप
 यदा गच्छति चागस्त्यः श्वेतारण्यं महातपाः १०४
 भगवानतिदुर्धर्षस्तदा कृच्छ्राद्विमोक्षयसे
 सहितारयितुं शक्तः सेंद्रानपि सुरासुरान् १०५
 आहारं कुत्सितं चे मं राजर्षे किं पुनस्तव
 सुरकार्यमहत्तेन सुकृतं तु महात्मना १०६
 उदधिं निर्जलं कृत्वा दानवाश्च निपातिताः
 विंध्यश्चादित्यविद्वेषाद्वर्धमानो निवारितः १०७
 लम्बमानामही चैषा गुरुत्वेनाधिवासिता
 दक्षिणादिग्दिवं याता त्रैलाक्यं विषमस्थितम् १०८
 मया गत्वा सुरैः सार्द्धं प्रेषितो दक्षिणां दिशम्
 समां कुरु महाभाग गुरुत्वेन जगत्समम् १०९
 एवं च तेन मुनिना स्थित्वा सर्वाधरा समा
 कृतारा जेंद्रमुनिना एव मद्यापि दृश्यते ११०
 सोऽहं भगवत श्रुत्वा देवदेवस्य भाषितम्
 भुञ्जे च कुत्सिताहारं स्वशरीरमनुत्तमम् १११
 पूर्णवर्षशतं चाद्यभोजनं कुत्सितं च मे
 क्षयं नाभ्येतितद्विप्रतृप्तिश्चापि ममोत्तमा ११२
 तं मुनिं कृच्छ्रसन्तप्तश्चित्तं यामि दिवानिशम्
 कदा वै दर्शनं मय्यसमुनिर्दास्यते वने ११३
 एवं मे चिंतयानस्य गतं वर्षशतन्त्विह
 सो गस्त्यो हि गतिर्ब्रह्मन्मुनिर्मे भविता ध्रुवं ११४
 न गतिर्भविता मय्यस्य कुंभयोनिमृते द्विजम्
 श्रुत्वेत्थं भाषितं रामदृष्ट्वा हारं च कुत्सितम् ११५
 कृपया परया युक्तस्तं नृपं स्वर्गगामिनम्
 करोम्यहं सुधाभोज्यं नाशयामि च कुत्सितम् ११६
 चिन्तयन्नित्यवोचं तमगस्त्यः किं करिष्यति
 अहमेतत्कुत्सितं तेनाशयामि महामते ११७
 ईप्सितं प्रार्थय स्वास्मान्मनः प्रीतिकरं परम्
 सस्वर्गीमां ततः प्राह कथं ब्रह्मवचोन्यथा ११८

कर्तुमुनेमयाशक्यंनचान्यस्तारयिष्यति
 ऋतेवैकुंभयोनिंतमैत्रावरुणसंभवम् ११६
 अपृष्टोपिमयाब्रह्मन्नेवमूचेपितामहः
 एवंब्रुवाणंतंश्वेतमुक्तवानहमस्मिन् १२०
 आगतस्तवभाग्येनदृष्टोहंनान्नसंशयः
 ततःस्वर्गीसमांज्ञात्वादंडवत्पतितोभुवि १२१
 तमुत्थाप्यततोरामाब्रवंकिंतेकरोम्यहम्
 राजोवाच
 आहारात्कुत्सिताद्ब्रह्मंस्तारयस्वाद्यदुष्कृतात् १२२
 येनलोकोऽक्षयःस्वर्गोभवितात्वत्कृतेनमे
 ततःप्रतिग्रहोदत्तोजगद्वंघनृपेणहि १२३
 भवान्मामनुगृह्णातुप्रतीच्छस्वप्रतिग्रहम् १२७
 कृतामतिस्तारणायनलोभाद्रघुनंदन
 गृहीतेभूषणेरामममहस्तगतेतदा १२८
 मानुषःपौर्विकोदेहस्तदानष्टोस्यभूपते
 प्रणष्टेतुशरीरेचराजर्षिःपरयामुदा १२९
 मयोक्तोसौविमानेनजगामत्रिदिवंपुनः
 तेनमेशक्रतुल्येनदत्तमाभरणंशुभं १३०
 तस्मिन्निमित्तेकाकुत्स्थदत्तमद्भुतकर्मणा
 श्वेतोवैदर्भकोराजातदाभूद्भूतकल्मषः १३१
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेरामागस्त्यसंवादोनामषट्त्रिंशोऽध्यायः ३६

सप्तत्रिंशोऽध्यायः

पुलस्त्यउवाच
 तदद्भुततमंवाक्यंश्रुत्वाचरघुनंदनः
 गौरवाद्भिस्मयाच्चापिभूयःप्रष्टुंप्रचक्रमे १
 रामउवाच
 भगवंस्तद्वनंधोरंयत्रासौतप्तवांस्तपः
 श्वेतोवैदर्भकोराजातदद्भुतमभूत्कथं २
 विषमंतद्वनंराजाशून्यंमृगविवर्जितं

प्रविष्टस्तपत्रास्थातुंकथंवदमहामुने ३
 समंताद्योजनशतंनिर्मुष्यमभूत्कथं
 भवान्कथंप्रविष्टस्तद्येनकार्येणतद्वद ४
 अगस्त्यउवाच
 पुराकृतयुगेराजामनुर्दंडधरःप्रभुः
 तस्यपुत्रोथनाम्नासीदिद्ववाकुरमितद्युतिः ५
 तंपुत्रंपूर्वजंराज्येनित्तिप्यभुविसंमतम्
 पृथिव्यांराजवंशानांभवराजेत्युवाचह ६
 तथेतिचप्रतिज्ञातंपितुःपुत्रेणराघव
 ततःपरमसंहृष्टःपुनस्तंप्रत्यभाषत ७
 प्रीतोस्मिपरमोदारकर्मणातेनसंशयः
 दंडेनचप्रजारक्षनचदंडमकारणम् ८
 अपराधिषुयोदंडःपात्यतेमानवैरिह
 सदंडोविधिवन्मुक्तःस्वर्गनयतिपार्थिवम् ९
 तस्माद्दण्डेमहाबाहोयत्नवान्भवपुत्रक
 धर्मस्तेपरमोलोकेकृतएवंभविष्यति १०
 इतितंबहुसंदिश्यमनुःपुत्रंसमाधिना
 जगामत्रिदिवंहृष्टोब्रह्मलोकमनुत्तमम् ११
 जनयिष्येकथंपुत्रानितिचिंतापरोभवत्
 कर्मभिर्बहुभिस्तैस्तैस्ससुतैस्संयुतोभवत् १२
 तोषयामासपुत्रैस्सपितृन्देवसुतोपमैः
 सर्वेषामुत्तमस्तेषांकनीयान्रघुनंदन १३
 शूरश्चकृतविद्यश्चगुरुश्चजनपूजया
 नामतस्याथदंडेतिपिताचक्रेसबुद्धिमान् १४
 भविष्यद्दण्डपतनंशरीरेतस्यवीक्ष्यच
 संपश्यमानस्तंदोषंघोरंपुत्रस्यराघव १५
 सविंध्यनीलयोर्मध्येराज्यमस्यददौप्रभुः
 सदंडस्तत्रराजाभूद्रम्येपर्वतमूर्द्धनि १६
 पुंश्चाप्रतिमंतेननिवेशायतथाकृतम्
 नामतस्यपुरस्याथमधुमत्तमितिस्वयम् १७

तथादेशेनसंपन्नःशूरोवासमथाकरोत्
 एवंराजासतद्राज्यंचकारसपुरोहितः १८
 प्रहृष्टसुप्रजाकीर्णदैवराजोयथादिवि
 ततःसदंडःकाकुत्स्थबहुवर्षगणायुतम् १९
 अकारयत्तुधर्मात्माराज्यंनिहतकंटकं
 अथकालेतुकस्मिंश्चिद्राजाभार्गवमाश्रमम् २०
 रमणीयमुपाक्रामच्चैत्रमासेमनोरमे
 तत्रभार्गवकन्यांतुरूपेणाप्रतिमांभुवि २१
 विचरंतीवनोद्देशेदंडोपश्यदनुत्तमाम्
 उत्तुंगपीवरींश्यामांचंद्राभवदनांशुभाम् २२
 सुनासांचारुसर्वांगींपीनोन्नतपयोधराम्
 मध्येक्षामांचविस्तीर्णादृष्ट्वातांकुरुतेमुदम् २३
 एकवस्त्रांवनेचैकांप्रथमेयौवनेस्थिताम्
 सतांदृष्ट्वात्वधर्मेणअनंगशरपीडितः २४
 अभिगम्यसुविश्रांतांकन्यांवचनमब्रवीत्
 कुतस्त्वमसिसुश्रोणिकस्यचासिसुशोभने २५
 पीडितोहमनंगेनपृच्छामित्वांसुशोभने
 त्वयामेपहतंचित्तंदर्शनादेवसुंदरि २६
 इदंतेवदनंरम्यंमुनीनांचित्तहारकम्
 यद्यहंनलभेभोक्तुंमृतंमामवधारकय २७
 त्वयहताममप्राणामांजीवयसुलोचने
 दासोस्मितेवरारोहेभक्तंमांभजशोभने २८
 तस्यैवंतुब्रुवाणस्यमदोन्मत्तस्यकामिनः
 भार्गवीप्रत्युवाचेदंवचःसविनयंनृपम् २९
 भार्गवस्यसुतांविद्धिशुक्रस्याक्लिष्टकर्मणः
 अरजांनामराजेंद्रज्येष्ठामाश्रमवासिनः ३०
 शुक्रःपितामेराजेंद्रत्वंचशिष्योमहात्मनः
 धर्मतोभगिनीचाहंभवामिनृपनंदन ३१
 एवंविधंवचोवक्तुंनत्वमर्हसिपार्थिव
 अन्येभ्योपिसुदुष्टेभ्योरक्षयाचाहंसदात्वया ३२

क्रोधनोमेपितारौद्रोभस्मत्वंत्वांसमानयेत्
 अथवाराजधर्मेणासंबंधंकुरुषेबलात् ३३
 पितरंयाचयस्वत्वंधर्मदृष्टेनकर्मणा
 वरयस्वनृपश्रेष्ठपितरंमेमहाद्युतिम् ३४
 अन्यथाविपुलंदुःखंतवघोरंभवेद्ध्रुवम्
 क्रुद्धोहिमेपितासर्वत्रैलोक्यमभिनिर्दहेत् ३५
 ततोऽशुभंमहाघोरंश्रुत्वादंडःसुदारुणम्
 प्रत्युवाचमदोन्मत्तःशिरसाभिनतःपुनः ३६
 प्रसादंकुरुसुश्रोणिकामोन्मत्तस्यकामिनि
 त्वयारुद्धाममप्राणाविशीर्यतिशुभानने ३७
 त्वांप्राप्यवैरंमेऽत्रास्तुवधोवापिमहत्तरः
 भक्तंभजस्वमांभीरुत्वयिभक्तिर्हिमेपरा ३८
 एवमुक्त्वातुतांकन्यांबलात्संगृह्यबाहुना
 अन्येनराज्ञाहस्तेनविवस्त्रासातथाकृता ३९
 अंगमंगेसमाश्लेष्यमुखेचैवमुखंकृतम्
 विस्फुरंतीयथाकामंमैथुनायोपचक्रमे ४०
 तमनर्थंमहाघोरंदंडःकृत्वासुदारुणम्
 नगरंस्वजगामाशुमदोन्मत्तइवद्विपः ४१
 भार्गवीरुदतीदीनाआश्रमस्याविदूरतः
 प्रत्यपालयदुद्विग्नापितरंदेवसम्मितम् ४२
 समुहूर्तादुपस्पृश्यदेवर्षिरमितद्युतिः
 स्वमाश्रमंशिष्यवृतंक्षुधार्तःसन्यवर्तत ४३
 सोपश्यदरजांदीनारजसासमभिप्लुताम्
 चंद्रस्यघनसंयुक्तांज्योत्स्नामिवपराजिताम् ४४
 तस्यरोषःसमभवत्क्षुधार्तस्यमहात्मनः
 निर्दहन्निवलोकांस्त्रींस्तान्शिष्यान्समुवाचह ४५
 पश्यध्वंविपरीतस्यदंडस्यादीर्घदर्शिनः
 विपत्तिंघोरसंकाशांदीप्तामग्निशिखामिव ४६
 यन्नाशंदुर्गतिंप्राप्तस्सानुगश्चनसंशयः
 यस्तुदीप्तहुताशस्यअर्चिःसंस्पृष्टवानिह ४७

यस्मात्सकृतवान्यापमीदृशंघोरसंमितम्
 तस्मात्प्राप्स्यतिदुर्मेधाःपांसुवर्षमनुत्तमम् ४८
 कुराजादेशसंयुक्तःसभृत्यबलवाहनः
 पापकर्मसमाचारोवधंप्राप्स्यतिदुर्मतिः ४९
 समंताद्योजनशतंविषयंचास्यदुर्मतेः
 धुनोतुपांसुवर्षेणमहतापाकशासनः ५०
 सर्वसत्वानियानीहजंगमस्थावराणिवै
 सर्वेषांपांसुवर्षेणक्षयःक्षिप्रंभविष्यति ५१
 दंडस्यविषयोयावत्तावत्सवनमाश्रमम्
 पांसुवर्षमिवाकस्मात्सप्तरात्रंभविष्यति ५२
 इत्युक्त्वाक्रोधसंतप्तस्तमाश्रमनिवासिनम्
 जनंजनपदस्यांतेस्थीयतामित्युवाचह ५३
 उक्तमात्रेउशनसात्राश्रमावसथोजनः
 क्षिप्रंतुविषयात्तस्मात्स्थानंचक्रेचबाह्यतः ५४
 तंतथोक्त्वामुनिजनमरजामिदमब्रवीत्
 आश्रमेत्वंसुदुर्मेधेवसचेहसमाहिता ५५
 इदंयोजनपर्यंतमाश्रमंरुचिरप्रभम्
 अरजेविरजास्तिष्ठकालमत्रसमाश्रितम् ५६
 श्रुत्वानियोगंविप्रर्षेरजाभार्गवीतदा
 तथेतिपितरंप्राहभार्गवंभृशदुःखिता ५७
 इत्युक्त्वाभार्गवोवासंतस्मादन्यमुपाक्रमत्
 सप्ताहेभस्मसाद्भूतंयथोक्तंब्रह्मवादिना ५८
 तस्मादंडस्यविषयोविंध्यशैलस्यमानुष
 शप्नोह्युशनसारामतदाभूद्धर्षणेकृते ५९
 ततःप्रभृतिकाकुत्स्थदंडकारणमुच्यते
 एतत्तेसर्वमाख्यातंयन्मांपृच्छसिराघव ६०
 संध्यामुपासितुंवीरसमयोह्यतिवर्तते
 एतेमहर्षयोरामपूर्णकुंभाःसमंततः ६१
 कृतोदकानरव्याघ्रपूजयंतिदिवाकरम्
 सर्वैर्ऋषिभिरभ्यस्तैःस्तोत्रैर्ब्रह्मादिभिःकृतैः ६२

रविरस्तंगतोरामगत्वोदकमुपस्पृश
 ऋषेर्वचनमादायरामःसंध्यामुपासितुम् ६३
 उपचक्रामतत्पुण्यंससरोरघुनंदनः
 अथतस्मिन्वनोद्देशेरम्येपादपशोभिते ६४
 नदपुण्येगिरिवरेकोकिलाशतमंडिते
 नानापक्षिरवोद्यानेनानामृगसमाकुले ६५
 सिंहव्याघ्रसमाकीर्णनानाद्विजसमावृते
 गृध्रोलूकौप्रवसितौबहून्वर्षगणानपि ६६
 अथोलूकस्यभवनंगृध्रःपापविनिश्चयः
 ममेदमतिकृत्वासौकलहंतेनचाकरोत् ६७
 राजासर्वस्यलोकस्यरामोराजीवलोचनः
 तंप्रपद्यावहैशीघ्रंकस्यैतद्भवनंभवेत् ६८
 गृध्रोलूकौप्रपद्येतांजातकोपावमर्षिणौ
 रामंप्रपद्यतौशीघ्रंकलिव्याकुलचेतसौ ६९
 तौपरस्परविद्वेषौस्पृशतश्चरणौतथा
 अथदृष्ट्वाराघवेन्द्रंगृध्रोवचनमब्रवीत् ७०
 सुराणामसुराणांचत्वंप्रधानोमतोमम
 बृहस्पतेश्चशुक्राच्चत्वंविशिष्टोमहामतिः ७१
 परावरज्ञोभूतानांमर्त्येशक्रइवापरः
 दुर्निरीक्षोयथासूर्योहिमवानिवगौरवे ७२
 सागरश्चासिगांभीर्येलोकपालोयमोह्यसि
 क्षांत्याधरण्यातुल्योसिशीघ्रत्वेह्यनिलोपमः ७३
 गुरुस्त्वंसर्वसंपन्नोविष्णुरूपोसिराघव
 अमर्षीदुर्जयोजेतासर्वास्त्रविधिपारगः ७४
 शृणुत्वंममदेवेशविज्ञाप्यंनरपुंगव
 ममालयंपूर्वकृतंबाहुवीर्येणवैप्रभो ७५
 उलूकोहरतेराजंस्त्वत्समीपेविशेषतः
 ईदृशोयंदुराचारस्त्वदाज्ञालंघकोनृप ७६
 प्राणांतिकेनदंडेनरामशासितुमर्हसि
 एवमुक्तेतुगृध्रेणउलूकोवाक्यमब्रवीत् ७७

शृणुदेवममज्ञाप्यमेकचित्तोनराधिप
 सोमाच्छक्राच्चसूर्याच्चधनदाच्चयमात्तथा ७८
 जायतेवैनृपोरामकिंचिद्भवतिमानुषः
 त्वंतुसर्वमयोदेवोनारायणपरायणः ७९
 प्रोच्यतेसोमताराजन्सम्यक्कार्येविचारिते
 सम्यग्रक्षसितापेभ्यस्तमोघ्नोहियतोभवान् ८०
 दोषेदं डात्प्रजानां त्वं यतः पापभयापहः
 दाताप्रहर्तागोप्ताचतेनेन्द्रइवनोभवान् ८१
 अधृष्यः सर्वभूतेषु तेजसाचानलोमतः
 अभीक्ष्णं तपसेपापांस्तेन त्वं रामभास्करः ८२
 साक्षाद्वित्तेशतुल्यस्त्वमथवाधनदाधिकः
 चित्तायत्तातुपत्नीश्रीर्नित्यं ते राजसत्तम ८३
 धनदस्य तु कोशेन धनदस्तेन वै भवान्
 समः सर्वेषु भूतेषु स्थावरेषु चरेषु च ८४
 शत्रौ मित्रे च ते दृष्टिः समं ताद्यातिराघव
 धर्मेण शासनं नित्यं व्यवहारविधिक्रमैः ८५
 यस्य रुष्यसि वै राम मृत्युस्तस्याभिधीयते
 गीयसे तेन वै राजन्यमइत्यभिविश्रुतः ८६
 यश्चासौ मानुषो भावो भवतो नृपसत्तम
 आनृशंस्य परो राजा सर्वेषु कृपयान्वितः ८७
 दुर्बलस्य त्वनाथस्य राजा भवति वै बलम्
 अचक्षुषो भवेच्चक्षुरमतेषु मतिर्भवेत् ८८
 अस्माकमपि नाथस्त्वं श्रूयतां मम धार्मिक
 भवता तत्र मंतव्यं यथैते किल पक्षिणः ८९
 योऽस्मन्नाथः स पक्षीन्द्रो भवतो विनियोज्यकः
 अस्वाम्यं देवनास्माकं सन्निधौ भवतः प्रभो ९०
 भवतैव कृतं पूर्वं भूतग्रामं चतुर्विधम्
 ममालयप्रविष्टु गृध्रो मां बाधते नृप ९१
 भवान् देवमनुष्येषु शास्ता वै नरपुंगव
 एतच्छ्रुत्वा तु वै रामः सचिवानाह्वयत्स्वयम् ९२

विष्टिर्जयंतोविजयःसिद्धार्थोराष्ट्रवर्धनः
 अशोकोधर्मपालश्चसुमंत्रश्चमहाबलः ६३
 एतेरामस्यसचिवाराज्ञोदशरथस्यच
 नीतियुक्तामहात्मानःसर्वशास्त्रविशारदाः ६४
 सुशांताश्चकुलीनाश्चनयेमंत्रेचकोविदाः
 तानाहूयसधर्मात्मापुष्पकादवरुह्यच ६५
 गृध्रोलूकौविवदंतौपृच्छतिस्मरघूत्तमः
 कतिवर्षाणिभोगृध्रतवेदनिलयंकृतं ६६
 एतन्मेकौतुकंब्रूहियदिजानासितत्त्वतः
 एतच्छ्रुत्वावचोगृध्रोबभाषेराघवंस्थितं ६७
 इयंवसुमतीराममानुषैर्बहुबाहुभिः
 उच्छ्रितैराचितासर्वातदाप्रभृतिमद्गृहं ६८
 उलूकस्त्वब्रवीद्रामंपादपैरुपशोभिता
 यदैवपृथिवीराजंस्तदाप्रभृतिमेगृहं ६९
 एतच्छ्रुत्वातुरामोवैसभासदउवाचह
 नसासभायत्रनसंतिवृद्धावृद्धानतेयेनवदंतिधर्मं १००
 नासौधर्मोयत्रनचास्ति सत्यंनतत्सत्यंयच्छलमभ्युपैति
 येतुसभ्याःसभांगत्वातूष्णींध्यायंतआसते १०१
 यथाप्राप्तंनब्रुवतेसर्वेतेऽनृतवादिनः
 नवक्तिचश्रुतंयश्चकामात्क्रोधात्तथाभयात् १०२
 सहस्रंवारुणाःपाशाःप्रतिमुंचंतितनरं
 तेषांसंवत्सरेपूर्णेपाशएकःप्रमुच्यते १०३
 तस्मात्सत्यंतुवक्तव्यंजानतासत्यमंजसा
 एतच्छ्रुत्वातुसचिवाराममेवाब्रुवंस्तदा १०४
 उलूकःशोभतेराजन्नतुगृध्रोमहामते
 त्वंप्रमाणंमहाराजराजाहिपरमागतिः १०५
 राजमूलाःप्रजाःसर्वाराजाधर्मःसनातनः
 शास्ताराजानृणांयेषांनतेगच्छंतिदुर्गतिम् १०६
 वैवस्वतेनमुक्ताश्चभवन्तिपुरुषोत्तमाः
 सचिवानांवचःश्रुत्वारामोवचनमब्रवीत् १०७

श्रूयतामभिधास्यामिपुराणंयदुदाहृतं
 द्यौःसचंद्रार्कनक्षत्रासपर्वतमहीद्रुमम् १०८
 सलिलार्णवसंमग्नं त्रैलोक्यंसचराचरं
 एकमेवतदाह्यासीत्सर्वमेकमिवांबरं १०९
 पुनर्भूःसहलक्ष्म्याचविष्णोर्जठरमाविशत्
 तांनिगृह्यमहातेजाःप्रविश्यसलिलार्णवं ११०
 सुष्वापहिकृतात्मासबहुवर्षशतान्यपि
 विष्णौसुप्तेततोब्रह्माविवेशजठरंततः १११
 बहुस्रोतंचतंज्ञात्वामहायोगीसमाविशत्
 नाभ्यांविष्णोःसमुद्भूतंपद्मंहेमविभूषितं ११२
 सतुनिर्गम्यवैब्रह्मायोगीभूत्वामहाप्रभुः
 सिसृक्षुःपृथिवींवायुंपर्वतांश्चमहीरुहान् ११३
 तदंतराःप्रजाःसर्वामानुषांश्चसरीसृपान्
 जरायुजाण्डजान्सर्वान्ससर्जसमहातपाः ११४
 तस्यगात्रसमुत्पन्नःकैटभोमधुनासह
 दानवौतौमहावीर्यौघोरौलब्धवरौतदा ११५
 दृष्ट्वाप्रजापतितत्रक्रोधाविष्टावुभौनृप
 वेगेनमहताभोक्तुंस्वयंभुवमधावतां ११६
 दृष्ट्वासत्वानिसर्वाणिनिस्सरन्तिपृथक्पृथक्
 ब्रह्मणासंस्तुतोविष्णुर्हत्वातौमधुकैटभौ ११७
 पृथिवींवर्धयामासस्थित्यर्थमेदसातयोः
 मेदोगंधातुधरणीमेदिनीत्यभिधांगता ११८
 तस्माद्गृध्रस्त्वसत्योवैपापकर्मापरालयम्
 स्वीयंकरोतिपापात्मादण्डनीयोनसंशयः ११९
 ततोऽशरीरिणीवाणीअंतरिक्षात्प्रभाषते
 मावधीरामगृध्रंत्वंपूर्वदग्धंतपोबलात् १२०
 पुरागौतमदग्धोयंप्रजानाथोजनेश्वर
 ब्रह्मदत्तस्तुनामैषशूरःसत्यव्रतःशुचिः १२१
 गृहमागत्यविप्रर्षेर्भोजनंप्रत्ययाचत
 साग्रंवर्षशतंचैवभुक्तवान्नृपसत्तम १२२

ब्रह्मदत्तस्यवैतस्यपाद्यमर्घ्यस्वयंततः
 आत्मनैवाकरोत्सम्यग्भोजनार्थमहाद्युते १२३
 समाविश्यगृहंतस्यआहारेतुमहात्मनः
 नारीपूर्णस्तीर्णदृष्ट्वाहस्तेनाथपरामृशत् १२४
 अथक्रुद्धेनमुनिनाशापोदत्तः सुदारुणः
 गृध्रत्वंगच्छवैमूढराजामुनिमथाब्रवीत् १२५
 कृपांकुरुमहाभागशापोद्धारोभविष्यति
 दयालुस्तद्वचःश्रुत्वापुनराहनराधिप १२६
 उत्पत्स्यतेरघुकुलेरामोनाममहायशाः
 इक्ष्वाकूणांमहाभागोराजाराजीवलोचनः १२७
 तेनदृष्टोविपापस्त्वंभवितानरपुंगव
 दृष्टोरामेणतच्छ्रुत्वाबभूवपृथिवीपतिः १२८
 गृध्रत्वंत्यज्यवैशीघ्रंदिव्यगंधानुलेपनः
 पुरुषोदिव्यरूपोसौबभाषेतनराधिपं १२९
 साधुराघवधर्मज्ञत्वत्प्रसादादहंविभो
 विमुक्तो नरकाद्घोरादपापस्तुत्वयाकृतः १३०
 विसर्जितंमयागार्घ्यंनररूपीमहीपतिः
 उलूकंप्राहधर्मज्ञस्वगृहंविशकौशिक १३१
 अहंसंध्यामुपासित्वागमिष्येयत्रवैमुनिः
 अथोदकमुपस्पृश्यसंध्यामन्वास्यपश्चिमां १३२
 आश्रमंप्राविशद्रामःकुंभयोनेर्महात्मनः
 तस्यागस्त्योबहुगुणंफलमूलंचसादरं १३३
 रसवंतिचशाकानिभोजनार्थमुपाहरत्
 सभुक्तवान्नरव्याघ्रस्तदन्नममृतोपमम् १३४
 प्रीतश्चपरितुष्टश्चतांरात्रिसमुपावसत्
 प्रभातेकाल्यमुत्थायकृत्वाह्निकमरिंदम १३५
 ऋषिसमभिचक्रामगमनायरघूत्तमः
 अभिवाद्याब्रवीद्रामोमहर्षिकुंभसंभवम् १३६
 आपृच्छेसाधयेब्रह्मन्ननुज्ञातुंत्वमर्हसि
 धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मिदर्शनेनमहामुने १३७

दिष्ट्याचाहंभविष्यामिपावनात्माहात्मनः
 एवंब्रुवतिकाकुत्स्थेवाक्यमद्भुतदर्शनं १३८
 उवाचपरमप्रीतोबाष्पनेत्रस्तपोधनः
 अत्यद्भुतमिदंवाक्यंतवरामशुभाक्षरं १३९
 पावनंसर्वभूतानांत्वयोक्तंरघुनंदन
 मुहूर्तमपिरामत्वांमैत्रेणेक्षंतियेनराः १४०
 पावितास्सर्वसूक्तैस्तेकथ्यंतेत्रिदिवौकसः
 येचत्वांघोरचक्षुर्भिरीक्षंतेप्राणिनोभुवि १४१
 तेहताब्रह्मदंडेनसद्योनरकगामिनः
 ईदृशस्त्वंरघुश्रेष्ठपावनःसर्वदेहिनां १४२
 कथयंतश्चलोकास्त्वांसिद्धिमेष्यंतिराघव
 गच्छस्वानातुरोऽविघ्नपंथानमकुतोभयः १४३
 प्रशाधिराज्यंधर्मेणगतिस्तुजगतांभवान्
 एवमुक्तस्तुमुनिनाप्राञ्जलिप्रग्रहो नृपः १४४
 अभिवादयितुंचक्रेसोगस्त्यमृषिसत्तमम्
 अभिवाद्यमुनिश्रेष्ठंस्तांश्चसर्वास्तपोधिकान् १४५
 अथारोहत्तदाव्यग्रःपुष्पकंहेमभूषितम्
 तंप्रयातंमुनिगणाआशीर्वादैस्समंततः १४६
 अपूपुजन्नरेन्द्रंतंसहस्राक्षमिवामराः
 ततोर्धदिवसेप्राप्तेरामःसर्वार्थकोविदः १४७
 अयोध्यांप्राप्यकाकुत्स्थःपद्भ्यांकक्षामवातरत्
 ततोविसृज्यरुचिरंपुष्पकंकामवाहितं १४८
 कक्षांतराद्विनिष्कम्यद्वास्थान्राजाब्रवीदिदं
 लक्ष्मणंभरतंचैवगच्छध्वंलघुविक्रमाः १४९
 ममागमनमाख्यायसमानयतमाचिरम्
 श्रुत्वाथभाषितंद्वास्थारामस्याक्लिष्टकर्मणः १५०
 गत्वाकुमारावाहूयराघवाय न्यवदेयन्
 द्वास्थैःकुमारावानीतौराघवस्यनिदेशतः १५१
 दृष्ट्वातुराघवःप्राप्तौप्रियौभरतलक्ष्मणौ
 समालिङ्ग्यतुरामस्तौवाक्यंचेदमुवाचह १५२

कृतंमयायथातथ्यंद्विजकार्यमनुत्तमं
 धर्महेतुमतोभूयःकर्तुमिच्छामिराघवौ १५३
 भवद्भ्यामात्मभूताभ्यांराजसूयंक्रतूत्तमं
 सहितोयष्टुमिच्छामियत्रधर्मश्चशाश्वतः १५४
 पुष्करस्थेनवैपूर्वब्रह्मणालोककारिणा
 शतत्रयेणयज्ञानामिष्टंषष्ट्याधिकेनच १५५
 इष्ट्वाहिराजसूयेनसोमोधर्मेणधर्मवित्
 प्राप्तःसर्वेषुलोकेषुकीर्तिस्थानमनुत्तमम् १५६
 इष्ट्वाहिराजसूयेनमित्रःशत्रुनिबर्हणः
 मुहूर्तेनसुशुद्धेनवरुणत्वमुपागतः १५७
 तस्माद्भवंतौसंचिंत्यकार्येस्मिन्वदतंहितत्
 भरतउवाच
 त्वंधर्मःपरमःसाधोत्वयिसर्वावसुंधरा १५८
 प्रतिष्ठितामहाबाहोयशश्चामितविक्रम
 महीपालाश्चसर्वेत्वांप्रजापतिमिवामराः १५९
 निरीक्षंतेमहात्मानोलोकनाथतथावयं
 प्रजाश्चपितृवद्राजन्यश्यंतित्वांमहामते १६०
 पृथिव्यांगतिभूतोसिप्राणिनामिहाराघव
 सत्वमेवंविधंयज्ञंनार्हत्तासिपरंतप १६१
 पृथिव्यांसर्वभूतानांविनाशोदृश्यतेयतः
 श्रूयतेराजशार्दूलसोमस्यमनुजेश्वर १६२
 ज्योतिषांसुमहद्युद्धंसंग्रामेतारकामये
 ताराबृहस्पतेर्भार्याहितासोमेनकामतः १६३
 तत्रयुद्धंमहद्वृत्तंदेवदानवनाशनम्
 वरुणस्यक्रतौघोरेसंग्रामेमत्स्यकच्छपाः १६४
 निवृत्तेराजशार्दूलसर्वेनष्टाजलेचराः
 हरिश्चंद्रस्ययज्ञांतेराजसूयस्यराघव १६५
 आडीबकंमहद्युद्धंसर्वलोकविनाशनम्
 पृथिव्यांयानिसत्वानितिर्यग्योनिगतानिवै १६६
 दिव्यानांपार्थिवानांचराजसूयेक्षयः श्रुतः

सत्त्वंपुरुषशार्दूलबुद्ध्यासंचिंत्यपार्थिव १६७
प्राणिनांचहितंसौम्यपूर्णधर्मसमाचर
भरतस्यवचःश्रुत्वा राघवः प्राहसादरम् १६८
प्रीतोस्मितवधर्मज्ञवाक्येनानेनशत्रुहन्
निवर्तिताराजसूयान्मतिर्मेधर्मवत्सल १६९
पूर्णधर्मकरिष्यामिकान्यकुब्जेचवामनम्
स्थापयिष्याम्यहंवीरसामेख्यातिर्दिवंगता १७०
भविष्यतिनसंदेहोयथागंगाभगीरथात् १७१

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेयज्ञनिवारणं नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ३७

अष्टात्रिंशोऽध्यायः

भीष्मउवाच

कथंरामेणविप्रर्षेकान्यकुब्जेतुवामनः
स्थापितः क्वचलब्धोसौविस्तरान्ममकीर्तय १
तथाहिमधुराचैषायावाणीरामकीर्तने
कीर्तिताभगवन्मह्यंहताकर्णसुखावह २
अनुरागेणतंलोकाः स्नेहात्पश्यंतिराघवम्
धर्मज्ञश्चकृतज्ञश्चबुद्ध्याचपरिनिष्ठितः ३
प्रशास्तिपृथिवींसर्वाधर्मेणसुसमाहितः
तस्मिन्शासतिवैराज्यंसर्वकामफलाद्गुमाः ४
रसवंतः प्रभूताश्चवासांसिविविधानिच
अकृष्टपच्यापृथिवीनिःसपत्न्यामहात्मनः ५
देवकार्यकृतंतेनरावणोलोककंटकः
सपुत्रोमात्यसहितोलीलयैवनिपातितः ६
तस्यबुद्धिस्समुत्पन्नापूर्णधर्मेद्विजोत्तम
तस्याहंचरितंसर्वश्रोतुमिच्छामिवैमुने ७

पुलस्त्यउवाच

कस्यचित्त्वथकालस्यरामोधर्मपथेस्थितः
यच्चकारमहाबाहोशृणुष्वैकमनानृप ८
सस्मारराक्षसेंद्रंतंकथंराजाविभीषणः

लंकायांसंस्थितो राज्यंकरिष्यति चराक्षसः ६
गीर्वाणेषु प्रातिकूल्यं विनाशस्य तुलक्षणम्
मया तस्य तु तद्वत्तराज्यं चन्द्रार्ककालिकम् १०
तस्या विनाशतः कीर्तिः स्थिरामेशाश्च तीभवेत्
रावणेन तपस्तप्तं विनाशायात्मनस्त्वह ११
विध्वस्तः स च पापिष्ठो देवकार्ये मया धुना
तदिदानीं मयान्वेष्यः स्वयंगत्वा विभीषणः १२
संदेष्टव्यं हितं तस्य येन तिष्ठेत् स शाश्वतम्
एवं चिंतयतस्तस्य रामस्यामिततेजसः १३
आजगामाथ भरतो रामं दृष्ट्वा ब्रवीदिदम्
किं त्वं चिंतयसे देवनरहस्यं वदस्व मे १४
देवकार्ये धरायां वास्वकार्ये वानरोत्तम
एवं ब्रुवंतं भरतं ध्यायमानमवस्थितम् १५
अब्रवीद्राघवो वाक्यं रहस्यं तु न वै तव
भवान्बहिश्चरः प्राणो लक्ष्मणश्च महायशाः १६
अवेद्यं भवतो नास्ति मम सत्यं विधारय
एषामे महती चिंता कथं देवैर्विभीषणः १७
वर्तते यद्धि तार्थं वैदशग्रीवो निपातितः
गमिष्ये तदहं लंकां यत्र चासौ विभीषणः १८
तंच दृष्ट्वा पुरीं तां तु कार्यमुक्त्वा चराक्षसम्
आलोक्य सर्ववसुधां सुग्रीवं वानरेश्वरम् १९
महाराजं च शत्रुघ्नं भातृपुत्रांश्च सर्वशः
एवं वदतिकाकुत्स्थे भरतः पुरतः स्थितः २०
उवाच राघवं वाक्यं गमिष्ये भवता सह
एवं कुरु महाबाहो सौमित्रि रिहतिष्ठतु २१
इत्युक्त्वा भरतं रामः सौमित्रं चाहवैपुरे
रक्षाकार्या त्वया वीरया वदागमनं हि नौ २२
एवं लक्ष्मणमादिश्य ध्यात्वा वैपुष्पकं नृप
आरुरोह सवैयानं कौसल्यानंदवर्धनः २३
पुष्पकं तु ततः प्राप्तं गांधारविषयो यतः

भरतस्यसुतौदृष्ट्वाजगन्नीतिंनिरीक्ष्यच २४
 पूर्वादिशंतोगत्वालक्ष्मणस्यसुतौयतः
 पुरेषुतेषुषड्रात्रमुषित्वारघुनन्दनौ २५
 गतौतेनविमानेनदक्षिणामभितोदिशम्
 गंगायामुनसंभेदंप्रयागमृषिसेवितम् २६
 अभिवाद्यभरद्वाजमत्रेराश्रममीयतुः
 संभाष्यचमुनींस्तत्रजनस्थानमुपागतौ २७
 रामउवाच
 अत्रपूर्वहतासीतारावणेनदुरात्मना
 हत्वाजटायुषंगृध्रयोसौपितृसखोहिनौ २८
 अत्रास्माकंमहद्युद्धंकबंधेनकुबुद्धिना
 हतेनतेनदग्धेनसीतास्तेरावणालये २९
 ऋष्यमूकेगिरिवरेसुग्रीवोनामवानरः
 सतेकरिष्यतेसाह्यंपंपां व्रजसहानुजः ३०
 पंपासरःसमासाद्यशबरींगच्छतापसीम्
 इत्युक्तोदुःखितोवीरनिराशोजीवितेस्थितः ३१
 इयंसानलिनीवीरयस्यांवैलक्ष्मणोवदत्
 माकृथाःपुरुषव्याघ्रशोकंशत्रुविनाशन ३२
 आज्ञाकारिणिभृत्येचमयिप्राप्स्यसिमैथिलीम्
 अत्रमेवार्षिकामासागतावर्षशतोपमाः ३३
 अत्रैवनिहतोवालीसुग्रीवार्थेपरंतप
 एषासादृश्यतेनूनंकिष्किंधावालिपालिता ३४
 यस्यांवैसहिधर्मात्मासुग्रीवोवानरेश्वरः
 वानरैःसहितोवीरतावदास्तेसमाःशतम् ३५
 वानरैस्सहसुग्रीवोयावदास्तेसभांगतः
 तावत्तत्रागतौवीरौपुर्वाभरतराघवौ ३६
 दृष्ट्वासभ्रातरौप्राप्तौप्रणिपत्याब्रवीदिदम्
 क्वयुवांप्रस्थितौवीरौकार्यंकिंनुकरिष्यथः ३७
 विनिवेश्यासनेतौचददावर्ध्वेस्वयंतदा
 एवंसभास्थितेतत्रधर्मिष्ठेरघुनन्दने ३८

अंगदोथहनूमांश्चनलोनीलश्चपाटलः
 गजोगवाक्षोगवयः पनसश्चमहायशाः ३९
 पुरोधसोमन्त्रिणश्चदैवज्ञोदधिवक्रकः
 नीलशशतबलिमैन्दोद्विविदोगंधमादनः ४०
 वीरबाहुस्सुबाहुश्चवीरसेनोविनायकः
 सूर्याभःकुमुदश्चैवसुषेणोहरियूथपः ४१
 ऋषभोविनतश्चैवगवाख्योभीमविक्रमः
 ऋक्षराजश्चधूम्रश्चसहसैन्यैरुपागताः ४२
 अंतःपुराणिसर्वाणिरुमातारातथैवच
 अवरोधोगदस्यापितथान्याःपरिचारिकाः ४३
 प्रहर्षमतुलंप्राप्यसाधुसाध्वितिचाब्रुवन्
 वानराश्चमहात्मानःसुग्रीवसहितास्तदा ४४
 वानर्यश्चमहाभागास्ताराद्यास्तत्रराघवम्
 अभिप्रेक्ष्याश्रुकंठ्यश्चप्रणिपत्येदमब्रुवन् ४५
 क्वसादेवीत्वयादेवयाविनिर्जित्यरावणम्
 शुद्धिंकृत्वाहितेवह्नौपितुरग्रउमापतेः ४६
 त्वयानीतापुरीरामनतांपश्यामितेग्रतः
 नविनात्वंतयादेवशोभसेरघुनंदन ४७
 त्वयाविनापिसाध्वीसाक्वनुतिष्ठतिजानकी
 अन्यांभार्यानितेवेद्मिभार्याहीनोनशोभसे ४८
 क्रौंचयुग्ममिथोयद्वच्चक्रवाकयुगंयथा
 एवंवदंतीतांतारांताराधिपसमाननाम् ४९
 प्राहप्रवचसांश्रेष्ठोरामोराजीवलोचनः
 चारुदंष्ट्रेविशालाक्षिकालोहिदुरतिक्रमः ५०
 सर्वकालकृतंविद्धिजगदेतच्चराचरम्
 विसृज्यताःस्त्रियःसर्वाःसुग्रीवोभिमुखःस्थितः ५१
 सुग्रीवउवाच
 भवंतौयेनकार्येणइहायातौनरेश्वरौ
 तच्चापिकथ्यतांशीघ्रंकृत्यकालोहिवर्तते ५२
 ब्रुवाणमेवंसुग्रीवंभरतोरामचोदितः

आचक्षेचगमनंलंकायांराघवस्यतु
 तौचाब्रवीच्चसुग्रीवोभवद्भ्यांसहितःपुरीम् ५३
 गमिष्येराक्षसंदेवद्रष्टुं तत्रविभीषणम्
 सुग्रीवेणैवमुक्तेतुगच्छस्वेत्याहराघवः ५४
 सुग्रीवोराघवौतौचपुष्पकेतुस्थितास्त्रयः
 तावत्प्राप्तंविमानंतुसमुद्रस्योत्तरंतटम् ५५
 अब्रवीद्धरंतरामोह्यत्रमेराक्षसेश्वरः
 चतुर्भिःसचिवैःसार्धजीवितार्थेविभीषणः ५६
 प्राप्तस्तोलक्ष्मणेनलंकाराज्येभिषेचितः
 अत्रचाहंसमुद्रस्यपरेपारेस्थितरूयहम् ५७
 दर्शनंदास्यतेमेसौज्ञातिकार्यंभविष्यति
 तावन्नदर्शनंमह्यंदत्तमेतेनशत्रुहन् ५८
 ततःकोपःसुमद्भूतश्चतुर्थेहनिराघव
 धनुरायम्यवेगेनदिव्यमस्त्रंकरेधृतम् ५९
 दृष्ट्वा मांशरणान्वेषीभीतोलक्ष्मणमाश्रितः
 सुग्रीवेणानुनीतोऽस्मि क्षम्यतांराघवत्वया ६०
 ततोमयोत्क्षिप्तशरोमरुदेशेह्यपाकृतः
 ततस्समुद्रराजेनभृशंविनयशालिना ६१
 उक्तोहंसेतुबंधेनलंकांत्वंवजराघव
 लंघयित्वानरव्याघ्रवारिपूर्णमहोदधिम् ६२
 एषसेतुर्मयाबद्धःसमुद्रेवरुणालये
 त्रिभिर्दिनैःसमाप्तिंवैनीतोवानरसत्तमैः ६३
 प्रथमेदिवसेबद्धोयोजनानिचतुर्दश
 द्वितीयेहनिषट्त्रिंशत्तृतीयेर्धशतंतथा ६४
 इयंसादृश्यतेलंकास्वर्णप्राकारतोरणा
 अवरोधोमहानत्रकृतोवानरसत्तमैः ६५
 अत्रयुद्धंमहद्वृत्तंचैत्राशुक्लचतुर्दश
 अष्टचत्वारिंशद्दिनंयत्रासौरावणोहतः ६६
 अत्रप्रहस्तोनीलेनहतोराक्षसपुंगवः
 हनूमताचधूम्राक्षोह्यत्रैवविनिपातितः ६७

महोदरातिकायौचसुग्रीवेणमहात्मना
 अत्रैवमेकुंभकर्णोलक्ष्मणेनेन्द्रजित्तथा ६८
 मयाचात्रदशग्रीवोहतोराक्षसपुंगवः
 अत्रसंभाषितुंप्राप्तोब्रह्मालोकपितामहः ६९
 पार्वत्यासहितोदेवःशूलपाणिर्वृषध्वजः
 महेंद्राद्याःसुरगणाःसगंधर्वास्सकिंनराः ७०
 पितामेचसमायातोमहाराजस्त्रिविष्टपात्
 वृतश्चाप्सरसांसंघैर्विद्याधरगणैस्तथा ७१
 तेषांसमक्षंसर्वेषांजानकीशुद्धिमिच्छता
 उक्तासीताहव्यवाहंप्रविष्टाशुद्धिमागता ७२
 लंकाधिपैःसुरैर्दृष्टागृहीतापितृशासनात्
 अथाप्युक्तोथराज्ञाहमयोध्यांगच्छपुत्रकम् ७३
 नमेस्वर्गोबहुमतस्त्वयाहीनस्यराघव
 तारितोहंत्वयापुत्रप्राप्तोऽस्मीन्द्रसलोकताम् ७४
 लक्ष्मणंचाब्रवीद्राजापुत्रपुण्यंत्वयार्जितम्
 भ्रात्रासममथोदिव्याल्लोकान्प्राप्स्यसिचोत्तमान् ७५
 आहूयजानकींराजावाक्यंचेदमुवाचह
 नचमन्युस्त्वयाकार्योभर्तारंप्रतिसुव्रते ७६
 ख्यातिर्भविष्यत्येवाग्रचाभर्तुस्तेशुभलोचने
 एवंवदतिरामेतुपुष्पकेचव्यवस्थिते ७७
 तत्रयेराक्षसवरास्तेगत्वाशुविभीषणं
 प्राप्तोरामःससुग्रीवश्चाराइत्थंतदाऽवदन् ७८
 विभीषणस्तुतच्छ्रुत्वारामागमनमंतिके
 चारांस्तान्पूजयामाससर्वकामधनादिभिः ७९
 अलंकृत्यपुरींतांतुनिष्क्रान्तःसचिवैःसह
 दृष्ट्वारामंविमानस्थंमेराविवदिवाकरं ८०
 अष्टांगप्रणिपातेननत्वाराघवमब्रवीत्
 अद्यमेसफलंजन्मप्राप्ताःसर्वेमनोरथाः ८१
 यद्दृष्टौदेवचरणौजगद्वंद्यावनिंदितौ
 कृतःश्लाघ्योस्म्यहंदेवशक्रादीनांदिवौकसां ८२

आत्मानमधिकं मन्ये त्रिदशेशात्पुनरदरात्
 रावणस्य गृहे दीप्ते सर्वरत्नोपशोभिते ८३
 उपविष्टे तु काकुत्स्थे अर्घदत्त्वा विभीषणः
 उवाच प्राञ्जलिभूत्वा सुग्रीवं भरतं तथा ८४
 इहागतस्य रामस्य यद्वा स्येन तदस्ति मे
 इयं चलंकारामेण रिपुत्रैर्लोक्य कंटकम् ८५
 हत्वा तु पापकर्माणं दत्ता पूर्वपुरीमम
 इयं पुरी इमे दारा अमी पुत्रास्तथा ह्यहं ८६
 सर्वमेतन्मया दत्तं सर्वमक्षयमस्तु ते
 ततः प्रकृतयः सर्वालंकावासिजनाश्च ये ८७
 आजगमूरा घवद्रष्टुं कौतूहलसमन्विताः
 उक्तो विभीषणस्तैस्तुरामं दर्शय नः प्रभो ८८
 विभीषणेन कथिताराघवाय महात्मने
 तेषामुपायनं सर्वभरतो रामचोदितः ८९
 जग्राहवानरेन्द्रश्च धनरत्नौघसंचयं
 एव तत्र त्र्यहं रामो ह्यवसद्राक्षसालये ९०
 चतुर्थे ह निसंप्राप्ते रामे चापि सभास्थिते
 केकसीपुत्रमाहेदं रामं द्रक्ष्यामि पुत्रक ९१
 दृष्टे तस्मिन् महत्पुण्यं प्राप्य ते मुनिसत्तमैः
 विष्णुरेष महाभागश्चतुर्मूर्तिस्सनातनः ९२
 सीतालक्ष्मीर्महाभाग न बुद्ध्या साग्रजेन ते
 पित्रा ते पूर्वमाख्यातं देवानां दिविसंगमे ९३
 कुले रघूणां वै विष्णुः पुत्रोदशरथस्य तु
 भविष्यति विनाशाय दशग्रीवस्य रक्षसः ९४
 विभीषण उवाच
 एवं कुरुष्व वै मातर्गृहाण नवमंबरम्
 पात्रं चंदनसंयुक्तं दधि क्षौद्राक्षतैः सह ९५
 दूर्वयार्घ्यं सह कुरु राजपुत्रस्य दर्शनम्
 सरमामग्रतः कृत्वा याश्चान्या देवकन्यकाः ९६
 ब्रजस्वराघवाभ्यां शंतस्मादग्रे ब्रजाम्यहम्

एवमुक्त्वा गतरंक्षोयत्र रामो व्यवस्थितः ६७
 उत्सार्य दानवान् सर्वान् रामं द्रष्टुं समागतान्
 सभांतां विमलां कृत्वा रामं स्वाभिमुखे स्थितम् ६८
 विभीषण उवाच
 विज्ञाप्यं शृणु मे देव वदतश्च विशांपते
 दशग्रीवं कुंभकर्णया च मां चाप्यजीजनत् ६९
 इयं सा देवमातानः पादौ ते द्रष्टुमिच्छति
 तस्यास्तु त्वं कृपां कृत्वा दर्शनं दातुमर्हसि १००
 राम उवाच
 अहं तस्याः समीपं तु मातृदर्शनकांक्षया
 गमिष्ये राक्षसे द्रष्टुं शीघ्रं याहि ममाग्रतः १०१
 प्रतिज्ञायतु तं वाक्यमुत्तस्थौ च वरासनात्
 मूर्ध्नि चांजलिमाधाय प्रणाममकरोद्विभुः १०२
 अभिवादये हं भवतीं माता भवसि धर्मतः
 महता तपसा चापि पुण्येन विविधेन च १०३
 इमौ ते चरणौ देवि मानवो यदि पश्यति
 पूर्णं स्यात्तदहं प्रीतो दृष्ट्वेमौ पुत्रवत्सले १०४
 कौसल्या मे यथा माता भवती च तथा मम
 केकसी चाब्रवीद्रामं चिरं जीव सुखी भव १०५
 भर्त्रामेकथितं वीरविष्णुर्मानुषरूपधृत्
 अवतीर्णो रघुकुले हितार्थे त्रिविक्रमात् १०६
 दशग्रीवविनाशाय भूतिं दातुं विभीषणे
 वालिनो निधनं चैव सेतुबंधं च सागरे १०७
 पुत्रोदशरथस्यैव सर्वसचकरिष्यति
 इदानीं त्वं मया ज्ञातः स्मृत्वा तद्भर्तृभाषितम् १०८
 सीतालक्ष्मीर्भवान्विष्णुर्देवा वैवानरास्तथा
 गृहं पुत्रगमिष्यामि स्थिरकीर्तिमवाप्नुहि १०९
 सरमोवाच
 इहैव वत्सरं पूर्णमशोकवनिकास्थिता
 सेविता जानकी देवसुखं तिष्ठति ते प्रिया ११०

नित्यंस्मरामिवैपादौसीतायास्तुपरंतप
 कदाद्रक्ष्यामितांदेवींचिंतयानात्वहर्निशम् १११
 किमर्थंदेवदेवेननानीताजानकीत्वह
 एकाकीनैवशोभेथायोषिताचतयाविना ११२
 समीपेशोभतेसीतात्वंचतस्याःपरंतप
 एवंब्रुवन्त्यांभरतःकेयमित्यब्रवीद्वचः ११३
 ततश्चेंगितविद्रामोभरतंप्राहसत्वरम्
 विभीषणस्यभार्यावैसरमानामनामतः ११४
 प्रियासखीमहाभागासीतायास्सुदृढमता
 सर्वकालकृतंपश्यनजानेकिंकरिष्यति ११५
 गच्छत्वंसुभगेभर्तृगेहंपालयशोभने
 मांत्यक्त्वाहिगतादेवीभाग्यहीनंगतिर्यथा ११६
 तयाविरहितःसुभुरतिंविंदेनकर्हिचित्
 शून्याएवदिशःसर्वाःपश्यामीहपुनर्भ्रमन् ११७
 विसृज्यतांचसरमांसीतायास्तुप्रियांसखीम्
 गतायामथकेकस्यांरामःप्राहविभीषणम् ११८
 दैवतेभ्यःप्रियंकार्यंनापराध्यास्त्वयासुराः
 आज्ञयाराजराजस्यवर्तितव्यंत्वयानघ ११९
 लंकायांमानुषोयोवैसमागच्छेत्कथंचन
 राक्षसैर्नचहंतव्योद्रष्टव्योसौयथात्वहम् १२०
 विभीषणउवाच
 आज्ञयाहंनरव्याघ्रकरिष्येसर्वमेवतु
 विभीषणेहिवदतिवायूराममुवाचह १२१
 इहास्तिवैष्णवीमूर्तिःपूर्वबद्धोबलिर्यया
 तानयस्वमहाभागकान्यकुब्जेप्रतिष्ठय १२२
 विदित्वातदभिप्रायंवायुनासमुदाहृतम्
 विभीषणस्त्वलंकृत्यरत्नैःसर्वैश्चवामनम् १२३
 आनीयचार्पयद्रामेवाक्यंचेदमुवाचह
 यदावैनिर्जितःशक्रोमेघनादेनराघव १२४
 तदावैवामनस्त्वेषआनीतो जलजेक्ष्ण

नयस्वतमिमंदेवदेवदेवंप्रतिष्ठय १२५
 तथेतिराघवःकृत्वापुष्पकंचसमारुहत्
 धनंरत्नमसंख्येयंवामनंचसुरोत्तमम् १२६
 गृह्यसुग्रीवभरतावारूढौवामनादनु
 ब्रजन्नेवांबरेरामस्तिष्ठेत्याहविभीषणम् १२७
 राघवस्यवचःश्रुत्वाभूयोप्याहसराघवम्
 करिष्येसर्वमेतद्धियदाज्ञप्तंविभोत्वया १२८
 सेतुनानेनराजेंद्रपृथिव्यांसर्वमानवाः
 आगत्यप्रतिबाधेरन्नाज्ञाभंगोभवेत्तव १२९
 कोत्रमेनियमोदेवकिन्नुकार्यमयाविभो
 श्रुत्वैतद्राघवोवाक्यंराक्षसोत्तमभाषितम् १३०
 कार्मुकंगृह्यहस्तेनरामःसेतुंद्विधाच्छिनत्
 त्रिर्विभज्यचवेगेनमध्येवैदशयोजनम् १३१
 छित्वातुयोजनंचैकमेकंखंडत्रयंकृतम्
 वेलावनंसमासाद्यरामःपूजारमापतेः १३२
 कृत्वारामेश्वरंनाम्नादेवदेवंजनार्दनं
 अभिषिच्याथसंगृह्यवामनंरघुनंदनः १३३
 दक्षिणादुदधेश्चैवनिर्जगामत्वरान्वितः
 अंतरिक्षादभूद्वाणीमेघगंभीरनिःस्वना १३४
 रुद्रउवाच
 भोभोरामास्तुभद्रंतेस्थितोहमिहसांप्रतम्
 यावज्जगदिदंरामयावदेषाधरास्थिता १३५
 तावदेवचतेसेतुतीर्थस्थास्यतिराघव
 श्रुत्वैवंदेवदेवस्यगिरंताममृतोपमाम् १३६
 रामउवाच
 नमस्तेदेवदेवेशभक्तानामभयंकर
 गौरीकांतनमस्तुभ्यंदक्षयज्ञविनाशन १३७
 नमोभवायशर्वायरुद्रायवरदायच
 पशूनांपतयेनित्यंचोग्रायचकपर्दिने १३८
 महादेवायभीमायत्र्यंबकायदिशांपते

ईशानायभगघ्रायनमोस्त्वंधकघातिने १३६
 नीलग्रीवायघोरायवेधसेवेधसास्तुत
 कुमारशत्रुनिघ्रायकुमारजननायच १४०
 विलोहितायधूम्रायशिवायक्रथनायच
 नमोनीलशिखंडायशूलिनेदैत्यनाशिने १४१
 उग्रायचत्रिनेत्रायहिरण्यवसुरेतसे
 अनिंद्यायांबिकाभर्त्रेसर्वदेवस्तुतायच १४२
 अभिगम्यायकाम्यायसद्योजातायवैनमः
 वृषध्वजायमुंडायजटिनेब्रह्मचारिणे १४३
 तप्यमानायतप्यायब्रह्मण्यायजयायच
 विश्वात्मनेविश्वसृजेविश्वमावृत्यतिष्ठते १४४
 नमोनमोस्तुदिव्यायप्रपन्नार्तिहरायच
 भक्तानुकंपिनेदेवविश्वतेजोमनोगते १४५
 पुलस्त्यउवाच
 एवंसंस्तूयमानस्तुदेवदेवोहरोनृप
 उवाचराघवंवाक्यंभक्तिनम्रंपुरास्थितम् १४६
 रुद्रउवाच
 भोभोराघवभद्रंतेब्रूहियत्तेमनोगतम्
 भवान्नारायणोनूनंगूढोमानुषयोनिषु १४७
 अवतीर्णोदेवकार्यकृतंतद्भानघत्वया
 इदानींस्वंब्रजस्थानंकृतकार्योसिशत्रुहन् १४८
 त्वयाकृतंपरंतीर्थंसेत्वाख्यंरघुनंदन
 आगत्यमानवाराजन्यश्येयुरिहसागरे १४९
 महापातकयुक्तायेतेषांपापंविलीयते
 ब्रह्मवध्यादिपापानियानिकष्टानिकानिचित् १५०
 दर्शनादेवनश्यंतिनात्रकार्याविचारणा
 गच्छत्वंवामनंस्थाप्यगंगातीरेरघूत्तम १५१
 पृथिव्यांसर्वशःकृत्वाभागानष्टौपरंतप
 श्वेतद्वीपंस्वकंस्थानंब्रजदेवनमोस्तुते १५२
 प्रणिपत्यततोरामस्तीर्थप्राप्तश्चपुष्करम्

विमानंतुनयात्तूध्वंवेष्टितंतत्तुराघवः १५३
 किमिदंवेष्टितंयानंनिरालंबेम्बरेस्थितम्
 भवितव्यंकारणेनपश्येत्याहस्मवानरम् १५४
 सुग्रीवोरामवचनादवतीर्यधरातले
 सचपश्यतिब्रह्माणं सुरसिद्धसमन्वितम् १५५
 ब्रह्मर्षिसङ्घसहितंचतुर्वेदसमन्वितम्
 दृष्ट्वागत्याब्रवीद्रामंसर्वलोकपितामहः १५६
 सहितोलोकपालैश्चवस्वादित्यमरुद्गणैः
 तंदेवंपुष्पकंनैवलंघयेद्धिपितामहम् १५७
 अवतीर्यततोरामःपुष्पकाद्धेमभूषितात्
 नत्वाविरिचनंदेवंगायत्र्यासहसंस्थितम् १५८
 अष्टांगप्रणिपातेनपंचांगालिगितावनिः
 तुष्टावप्रणतोभूत्वादेवदेवंविरिचनम् १५९
 रामउवाच
 नमामिलोककर्तारंप्रजापतिसुरार्चितम्
 देवनाथंलोकनाथंप्रजानाथंजगत्पतिम् १६०
 नमस्तेदेवदेशसुरासुरनमस्कृत
 भूतभव्यभवन्नाथहरिपिंगललोचन १६१
 बालस्त्वंवृद्धरूपीचमृगचर्मासनांबरः
 तारणश्चासिदेवस्त्वत्रैलोक्यप्रभुरीश्वरः १६२
 हिरण्यगर्भःपद्मगर्भःवेदगर्भःस्मृतिप्रदः
 महासिद्धोमहापद्मीमहादंडीचमेखली १६३
 कालश्चकालरूपीचनीलग्रीवोविदांबरः
 वेदकर्तार्षकोनित्यःपशूनांपतिरव्ययः १६४
 दर्भपाणिर्हंसकेतुःकर्ताहर्ताहरोहरिः
 जटीमुंडीशिखीदंडीलगुडीचमहायशाः १६५
 भूतेश्वरःसुराध्यक्षःसर्वात्मासर्वभावनः
 सर्वगःसर्वहारीचस्त्रष्टाचगुरुरव्ययः १६६
 कमंडलुधरोदेवःस्रुकस्रुवादिधरस्तथा
 हवनीयोर्चनीयश्चओंकारोज्येष्ठसामगः १६७

मृत्युश्चैवामृतश्चैवपारियात्रश्चसुव्रतः
 ब्रह्मचारीव्रतधरोगुहावासीसुपङ्कजः १६८
 अमरोदर्शनीयश्चबालसूर्यनिभस्तथा
 दक्षिणेश्वरामतश्चापिपत्नीभ्यामुपसेवितः १६९
 भिक्षुश्चभिक्षुरूपश्चत्रिजटीलब्धनिश्चयः
 चित्तवृत्तिकरःकामोमधुर्मधुकरस्तथा १७०
 वानप्रस्थोवनगतआश्रमीपूजितस्तथा
 जगद्धाताचकर्त्ताचपुरुषःशाश्वतोध्रुवः १७१
 धर्माध्यक्षोविरूपाक्षस्त्रिधर्मोभूतभावनः
 त्रिवेदोबहुरूपश्चसूर्यायुतसमप्रभः १७२
 मोहकोबंधकश्चैवदानवानांविशेषतः
 देवदेवश्चपद्माङ्गस्त्रिनेत्रोब्जजटस्तथा १७३
 हरिश्मश्रुर्धनुर्धारीभीमोधर्मपराक्रमः
 एवंस्तुतस्तुरामेणब्रह्माब्रह्मविदांवरः १७४
 उवाचप्रणतंरामंकरेगृह्यपितामहः
 विष्णुस्त्वंमानुषेदेहेऽवतीर्णोवसुधातले १७५
 कृतंतद्भवतासर्वदेवकार्यमहाविभो
 संस्थाप्यवामनंदेवंजाह्नव्यादक्षिणेतटे १७६
 अयोध्यांस्वपुरींगत्वासुरलोकं व्रजस्वच
 विसृष्टोब्रह्मणारामःप्रणिपत्यपितामहं १७७
 आरूढःपुष्पकंयानंसंप्राप्तोमधुरांपुरीम्
 समीक्ष्यपुत्रसहितंशत्रुघ्नंशत्रुघातिनं १७८
 तुतोषराघवःश्रीमान्भरतःसहरीश्वरः
 शत्रुघ्नोभ्रातरौप्राप्तौशक्रोपेन्द्राविवागतौ १७९
 प्रणिपत्यततोमूर्ध्नापिंचांगालिगितावनिः
 उत्थाप्यचांकमारोप्यरामोभ्रातरमंजसा १८०
 भरतश्चततःपश्चात्सुग्रीवस्तदनंतरं
 उपविष्टोऽथरामायसोऽघमादायसत्वरं १८१
 राज्यंनिवेदयामासचाष्टांगराघवेतदा
 श्रुत्वाप्राप्तंततोरामंसर्वोवैमाथुरोजनः १८२

वर्णाब्राह्मणभूयिष्ठाद्रष्टुमेनंसमागताः
 संभाष्यप्रकृतीःसवनैगमान्ब्राह्मणैःसह १८३
 दिनानिपंचोषित्वाऽत्ररामोगंतुमनोदधे
 शत्रुघ्नश्चततोरामेवाजिनोथगजांस्तथा १८४
 कृताकृतंचकनकंतत्रोपायनमाहरत्
 रामस्त्वाहततःप्रीतःसर्वमेतन्मयातव १८५
 दत्तंपुत्रौतेभिषिञ्चराजानौमाथुरेजने
 एवमुक्त्वाततोरामःप्राप्तोमध्यंदिनेरवौ १८६
 महोदयंसमासाद्यगंगातीरेसवामनं
 प्रतिष्ठाप्यद्विजानाहभाविनःपार्थिवांस्तथा १८७
 मयाकृतोयंधर्मस्यसेतुर्भूतिविवर्धनः
 प्राप्तेकालेपालनीयोनचलोप्यःकथंचन १८८
 प्रसारितकरेणैवंप्रार्थनैषामयाकृता
 नृपाःकृतेमयार्थित्वेयत्त्वेमंक्रियतामिह १८९
 नित्यंदैनंदिनीपूजाकार्यासर्वैरतंद्रितैः
 ग्रामान्दत्त्वाधनंतच्चलंकायाआहतंचयत् १९०
 प्रेषयित्वाचकिष्किंधांसुग्रीवंवानरेश्वरं
 अयोध्यामागतोरामःपुष्पकंतमथाब्रवीत् १९१
 नागंतव्यंत्वयाभूयस्तिष्ठयत्रधनेश्वरः
 कृतकृत्यस्ततोरामःकर्तव्यंनाप्यमन्यत १९२
 पुलस्त्यउवाच
 एवन्तेभीष्मरामस्यकथायोगेनपार्थिव
 उत्पत्तिर्वामनस्योक्ताकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि १९३
 कथयामितुतत्सर्वयत्रकौतूहलंनृप
 सर्वतेकीर्त्तयिष्यामियेनार्थीनृपनंदन १९४

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेवामनप्रतिष्ठानामाष्टत्रिंशोऽध्यायः ३८

एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः

भीष्मउवाच

कथितंवामनस्यैवमाहात्म्यंविस्तरेणैवै

पुनस्तस्यैवमाहात्म्यमन्यद्विष्णोरतोवद १
 पद्मं कथमभूद्देवनाभौ येनाभवज्जगत्
 कथंचवैष्णवी सृष्टिः पद्ममध्येभवत्पुरा २
 कथं पाद्मे महाकल्पेभवत्पद्ममयं जगत्
 जलार्णवगतस्येहनाभौ जातं जलानुगं ३
 प्रभावं पद्मनाभस्य स्वपतः सागरांभसि
 पुष्करेतु कथं जाता देवा ऋषिगणाः पुरा ४
 एतदाख्याहिनिखिलं योगं योगविदां पते
 कथं निर्मितं वांस्तत्र चैतं लोकं सनातनम् ५
 कथमेकार्णवेशून्येनष्टे स्थावरजंगमे
 भूगोलके प्रदग्धेतु प्रणष्टोरगराक्षसे ६
 नष्टानलानिलाकाशेनष्टधर्मे महीतले
 केवले गह्वरीभूते महाभूतविपर्यये ७
 किं नु विश्वपतिः साक्षान्महातेजामहाद्युतिः
 आस्ते यथा ध्याननिष्ठो विधिमास्थाय योगवित् ८
 शृण्वतः परयाभक्त्या ब्रह्मन्नेतदशेषतः
 वक्तुमर्हसि धर्मज्ञयशोनारायणात्मकम् ९
 श्रद्धिनः सूपविष्टस्य भगवन्वक्तुमर्हसि
 पुलस्त्य उवाच
 नारायणस्य यशसः श्रवणे यातवस्पृहा १०
 सद्दंशान्वयपूतस्य न्याय्यं कुरुकुलोद्बह
 शृणुष्वदिपुराणेषु देवेभ्यश्च यथा श्रुति ११
 ब्राह्मणानां च वदतां श्रुत्वा वै सुमहात्मनाम्
 यथा च तपसा दृष्ट्वा बृहस्पति समद्युतिः १२
 पराशरसुतः श्रीमान्गुरुर्द्वैपायनोऽब्रवीत्
 तत्तेऽहं कथयिष्यामि यथा भक्तियथा श्रुति १३
 यद्विज्ञातं मया सम्यगृषि मार्गेण सत्तम
 कः समुत्सहते ज्ञातुं परं नारायणात्मकम् १४
 विश्वावितारं ब्रह्मायं न वेद यतितत्त्वतः
 तत्कर्म विश्वदेवानां तद्रहस्यं महर्षिषु १५

सइज्यस्सर्वयज्ञानांसतत्त्वंतत्त्वदर्शिनाम्
 अध्यात्ममध्यात्मविदांनरकंचविकर्मिणाम् १६
 अधिदैवंचतद्दैवमधिदैवतसंज्ञितम्
 अधिभूतंचतद्भूतंपरंचपरमार्थिनाम् १७
 सयज्ञोवेदनिर्दिष्टस्तत्तपःकवयोविदुः
 यःकर्त्ताकारकोबुद्धिर्यतःक्षेत्रज्ञएवच १८
 प्रणवःपुरुषःशास्ताएकश्चेतिविभाव्यते
 प्राणःपंचविधश्चैवध्रुवमक्षरमेवच १९
 कालःपाकश्चयज्ञश्चयष्टाचाधीतमेवच
 उच्यतेविविधैर्भावैःसएवायंतुतत्परम् २०
 सएवभगवान्सर्वकरोतिनकरोतिच
 सोस्मिन्कारयतेसर्वस्थानिनांचकृतिःकृता २१
 यजामहेतमेवाद्यंसएवोत्थाननिर्वृतः
 योवक्तायच्चवक्तव्यंयश्चाहंतद्ब्रवीमि २२
 श्रूयतेयच्चवैश्राव्यंयच्चान्यत्परिजल्पितम्
 याकथायाश्चश्रुतयोयोधर्मीधर्मतत्परः २३
 विश्वंविश्वपतिर्यश्चसतुनारायणःस्मृतः
 यत्सत्यंयदनृतमादिमध्यभूतंयच्चांत्यंनिरवधिकंचयद्भविष्यम् २४
 यत्किंचिच्चरमचरंयदस्तिचान्यत्सर्वतत्पुरुषवरःप्रधानभूतः
 चत्वार्य्याहुःसहस्राणिवर्षाणांतत्कृतंयुगम् २५
 तस्यतावच्छतीसंध्याद्विगुणाकुरुनंदन
 यत्रधर्मश्चतुष्पादस्त्वधर्मःपादविग्रहः २६
 स्वधर्मनिरताःशांताजायंतेयत्रमानवाः
 विप्रास्थिताधर्मपराराजवृत्तिस्थितानृपाः २७
 कृष्यामभिरतावैश्याःशूद्राःशुश्रूषवस्तथा
 तदासत्यंचसत्त्वंचधर्मश्चैवविवर्धते २८
 सद्भिराचरितोधर्मोयेनलोकःप्रवर्त्तते
 एतत्कृतयुगेवृत्तंसर्वेषामेवपार्थिव २९
 प्राणिनांधर्मसंज्ञानानराणांनीचजन्मनाम्
 त्रीणिवर्षसहस्राणित्रेतायुगमिहोच्यते ३०

तस्यतावच्छतीसंध्याद्विगुणापरिकीर्तिता
 द्वाभ्यामधर्मःपादाभ्यांत्रिभिर्धर्मोव्यवस्थितः ३१
 यत्रसत्यंचसत्त्वंचक्रियाधर्मोविधीयते
 त्रेतायांविकृतियांतिवर्णालोभेनसंयुताः ३२
 चातुर्वर्ण्यस्यवैकृत्यंक्षांतिदौर्बल्यमेवच
 एषात्रेतायुगगतिर्विचित्रादेवनिर्मिता ३३
 द्वापरंद्विसहस्रंतुवर्षाणांकुरुनन्दन
 तस्यतावच्छतीसन्ध्याद्विगुणंयुगमुच्यते ३४
 तत्राप्यतीवार्थपराःप्राणिनोरजसाहताः
 शठानैष्कृतिकाःक्षुद्राजायन्तेकुरुनन्दन ३५
 द्वाभ्यांधर्मःस्थितःपद्भ्यामधर्मस्त्रिभिरुत्थितः
 विपर्ययशतैर्धर्मःक्षयमेतिकलौयुगे ३६
 ब्रह्मण्यभावश्च्यवतेतथास्तिक्यंविज्यते
 ब्रतोपवासास्त्यज्यंतेकलौवैयुगपर्यये ३७
 तदावर्षसहस्रंतुवर्षाणांद्वेशतेतथा
 यत्राधर्मश्चतुष्पादोधर्मःपादपरिग्रहः ३८
 कामिनस्तापसाःक्षुद्राजायन्तेयत्रमानवाः
 नचावसायिकःकश्चिन्नसाधुर्नचसत्यवाक् ३९
 नास्तिकाब्राह्मणाभक्ताज्ञायन्तेतत्रमानवाः
 अहंकारगृहीताश्चप्रक्षीणस्नेहबंधनाः ४०
 विप्राःशूद्रसमाचारास्संतिसर्वेकलौयुगे
 आश्रमाणांविपर्यासःकलौसंप्रतिवर्तते ४१
 वर्णानांचैवसंदेहोयुगांतेकुरुनन्दन
 एषाद्वादशसाहस्रीयुगाख्यापूर्वनिर्मिता ४२
 सहस्रयुगपर्यंतंतदहर्ब्राह्ममुच्यते
 ततोहनिगतेतस्मिन्सर्वेषामेवजीविनाम् ४३
 शरीरनिर्वृतिंदृष्ट्वाकालःसंहारबुद्धिमान्
 देवतानांचसर्वेषांब्राह्मणानांमहीपते ४४
 दैत्यानांदानवानांचयक्षराक्षसपक्षिणाम्
 गंधर्वाणामप्सरसांभुजंगानांचपार्थिव ४५

पर्वतानां नदीनां च पशूनां चैव सत्तम
 तिर्यग्योनिगतानां च क्रिमीणां दंशानां तथा ४६
 सर्वभूतपतिः पञ्चभूत्वा भूतानि भूतकृत्
 जगत्संहरणार्थाय कुरुते वैशसं महत् ४७
 भूत्वा सूर्यश्च क्षुषीन्द्राददानो भूत्वा वायुः प्राणिनां प्राणिजातम्
 भूत्वा वह्निर्निर्दहन् सर्वलोकान् भूत्वामेघो भूय उग्रोऽभ्यवर्षत् ४८
 भूत्वानारायणो योगी सर्वमूर्तिविभावसुः
 गभस्तिभिः प्रदीप्ताभिः संशोषयति सागरान् ४९
 ततः पीत्वार्णवान्सर्वान्नदीकूपांश्च सर्वतः
 पर्वतानां च सलिलं सर्वमादाय योगवित् ५०
 भूत्वा चैव सहस्रार्चिर्महीं भित्त्वारसातले
 रमते जलमादाय पिबन् रसमनुत्तमं ५१
 मूर्त्तामूर्त्ते तदन्यच्च यदस्ति प्राणिषु ध्रुवं
 तत्सर्वमरविंदाक्ष आदते पुरुषोत्तमः ५२
 वायुश्च बलवान् भूत्वा विधुन्वानो खिलं जगत्
 प्राणापानं समासाद्य वायुनाक्रमते हरिः ५३
 ततो देवगणानां च सर्वेषां चैव देहिनाम्
 पञ्चेन्द्रियगुणास्सर्वे भूतान्येव च यानि च ५४
 घ्रेयं घ्राणं शरीरं च पृथिवी संश्रिता गुणाः
 लोकयात्रा भगवता मुहूर्तेन विनाशिता ५५
 जिह्वारसश्च स्नेहश्च संश्रिताः सलिले गुणाः
 रूपं च क्षुर्विभागश्च नेत्रज्योतिः श्रिता गुणाः ५६
 स्पर्शः प्राणश्च चेष्टा च पवनं संश्रिता गुणाः
 शब्दः श्रोत्रे च श्रवणं गगनं संश्रिता गुणाः ५७
 मनो बुद्धिश्च चित्तं च क्षेत्रज्ञं चेति संश्रिताः
 परेण परमेष्ठी च हृषीकेशमुपाश्रिताः ५८
 ततो भगवतस्तस्य रश्मिभिः परिवारिताः
 वायुना परिनुन्नाश्च भूमिशाखामुपाश्रिताः ५९
 तेषां संहरणोद्भूतः पावकः शतधा ज्वलन्
 प्रदहन्नखिलं विश्वं वृत्तः संवर्त्तको नलः ६०

सपर्वतद्रुमान्गुल्मान् लतावल्लीस्तृणानि च
 विमानानि च दिव्यानि पुराणि विविधानि च ६१
 यानि चाश्रयणीयानि सर्वाण्यप्यदहद्भृशम्
 भस्मीकृत्य तु तान् सर्वाल्लोकान् लोकगुरोर्गुरुः ६२
 सभूतिंधारयामास युगांतं लोकसंभवाम्
 सहस्रवृष्टिः शतधा भूत्वा कृष्णो महाघनः ६३
 दिव्यतोयेन हविषा तर्पयामास मेदिनीं
 ततः क्षीरनिकाशेन स्वादुना परमांभसा ६४
 शिशिरेण च पुण्येन महीनिर्वाणमागमत्
 तेन तोयेन संपृक्ता पयस्साधर्म्यतो धरा ६५
 एकार्णावजलीभूता सर्वसत्त्वविवर्जिता
 महासत्त्वान्यपि विभुं प्रविष्टान्यमितौजसं ६६
 नष्टार्कपवनाकाशे सूक्ष्मे जगति संवृते
 संशोषमात्मना कृत्वा समुद्राणां च देहिनः ६७
 दग्ध्वासंकोच्य च तथा स्वपित्येकः सनातनः
 पौराणं रूपमास्थाय स्वपित्यमितविक्रमः ६८
 एकार्णवजले यायी योगी योगमुपासितः
 अनेकानि सहस्राणि युगान्येकार्णवांभसि ६९
 न चैव कश्चिदव्यक्तं व्यक्तो वेदितुमर्हति
 कश्चैष पुरुषो नाम किं योगः कश्च योगवान् ७०
 न पृष्ठे नैव मभितो नैव पार्श्वे न चाग्रतः
 कश्चिद्विज्ञायते तस्य दृश्यते देवसत्तमः ७१
 नभः क्षितिं पवनमपः प्रकाशनं प्रजापतिं भुवनधरं सुरेश्वरम्
 पितामहं श्रुतिनिलयं मुनिं प्रभुं समापयञ्छयनमरोचयत् प्रभुः ७२
 एवमेकार्णवीभूतेशेते लोके महाद्युतिः
 प्रच्छाद्य सलिलेनोर्वीहं सो नारायणायते ७३
 महतोरजसो मध्ये महार्णवसमस्य वै
 वारिजाक्षो महाबाहुरक्षयं ब्रह्मयद्विदुः ७४
 आत्मरूपसरूपेण तमसा संवृतः प्रभुः
 मनः सात्विकमादाय यत्र तत्सत्त्वमाहितं ७५

यथातथ्यं परं ज्ञानं भूताय ब्रह्मणे ततः
 रहस्यं च तथोद्दिष्टं यथोपनिषदां स्मृतम् ७६
 पुरुषो यज्ञ इत्येतत्परमं परिकीर्तितम्
 यश्चान्यः पुरुषाख्यः स्यात्स एव पुरुषोत्तमः ७७
 ये च यज्ञकरा विप्रा ये ऋत्विज इति स्मृताः
 अस्मादेव पुरा भूता वक्त्रेभ्यः श्रूयते तथा ७८
 ब्रह्माणं प्रथमं वक्त्रादुद्गातारं च सामगं
 होतारं च तथा ध्वर्युर्बाहुभ्यामसृजत्प्रभुः ७९
 ब्रह्माणं ब्राह्मणाच्छंसिस्तोतारौ चैव सर्वशः
 मेढ्राच्च मैत्रावरुणं प्रतिष्ठातारमेव च ८०
 उदरात्प्रतिहर्तारं पोतारं चैव पार्थिव
 पाणिभ्यामथ चाग्नीध्रमुन्नेतारं च याजुषम् ८१
 अच्छावाकमथोरुभ्यां सुब्रह्मण्यं च सामगम्
 एवमेवं स भगवान् षोडशैतान् जगत्पतिः ८२
 स्वयंभूः सर्वयज्ञानामृत्विजोऽसृजदुत्तमान्
 तदा चैष महायोगी पुरुषो यज्ञसंज्ञितः ८३
 वेदाश्चैव तथा सर्वे सहांगोपनिषत्क्रियाः
 स्वपित्येकार्णवे चैव यदाश्चर्यमभूत्पुरा ८४
 श्रूयतां तु तदा विप्रो मार्कण्डेयः कुतूहलात्
 गीर्णो भगवता तेन कुक्षावासीन्महामुनिः ८५
 बहुवर्षसहस्रायुस्तस्यैव वरतेजसः
 अटंस्तीर्थप्रसंगेन पृथिवीतीर्थगोचरः ८६
 आश्रमाणि च पुण्यानि देवतायतनानि च
 देशाद्राष्ट्राणि चित्राणि पुराणि विविधानि च ८७
 जपहोमपराः शांतास्तपोभिरमलाः स्मृताः
 मार्कण्डेयस्ततस्तस्य शनैर्वक्त्राद्विनिर्गतः ८८
 निष्क्रामन्तं न चात्मानं जानीते देवमायया
 निष्क्रम्य तस्य उदरादेकार्णवमथोजगत् ८९
 सर्वतस्तमसा छन्नं मार्कण्डेयो न्ववैक्षत
 तस्योत्पन्नं भयंती व्रणव्यत्ययं चात्मजीवितम् ९०

देवदर्शनसंहृष्टोविस्मयंपरमंगतः
 सोचिंतयदमोघात्मामार्कडेयोथशंकितः ६१
 किंनुस्याच्चित्तसंमोहःकिंनुस्वप्नोभूयते
 व्यक्तमन्यतरोभावएतयोर्भवितामम ६२
 नहिस्वप्नोह्ययंसत्ययुक्तंयत्सत्यमर्हति
 नष्टचंद्रार्कपवनोनष्टपर्वतभूतलः ६३
 कतमःस्यादयंलोकइतिशोकमुपागतः
 ददर्शचापिपुरुषंस्वपंतंपर्वतोपमम् ६४
 सलिलेऽधमथोमग्रंजीमूतमिवसागरे
 तपंतमिवतेजोभिरामुक्तशशिभास्करम् ६५
 गांभीर्यात्सागरमिवभासमानम्मवौजसा
 देवंद्रष्टुमिहायातःकोभवानितिविस्मयात् ६६
 तथैवचमुनिःकुक्षिंपुनरेवप्रवेशितः
 संप्रविष्टःपुनःकुक्षिमार्कडेयःसविस्मयम् ६७
 तथैवचपुनर्भूयोविजानन्स्वप्रदर्शनम्
 सतथैवयथापूर्वपृथिवीमटतेवनम् ६८
 पुण्यतीर्थजलोपेतंविधान्याश्रमाणिच
 क्रतुभिर्यजमानांश्चसमाप्तगुरुदक्षिणैः ६९
 अपश्यद्देवकुक्षिस्थान्यज्ञस्थान्शतशोद्विजान्
 सद्वृत्तमाश्रिताःसर्वेवर्णाब्राह्मणपूर्वकाः १००
 चत्वारश्चाश्रमाःसम्यग्यथापूर्वविलोकिता
 एवंवर्षशतंसाग्रंमार्कडेयेनधीमता १०१
 चरतापृथिवीसर्वातत्कुक्षौहिसमीक्ष्यते
 ततःकदाचिदथवैपुनःकुक्षेर्विनिर्गतः १०२
 सुप्तंन्यग्रोधशाखायांबालमेकंनिरीक्ष्यच
 तथैवैकार्णवजलेनीहारेणावृतांतरे १०३
 अव्यक्तक्रीडितेलोकेसर्वभूतविवर्जिते
 समुनिर्विस्मयाविष्टःकौतूहलसमन्वितः १०४
 बालमादित्यसंकाशंनशक्नोत्यभिवीक्षितुम्
 सोप्यचिंतयदेकांतेस्थित्वासलिलसन्निधौ १०५

पूर्वदृष्टमिदं मेने शंकितो देवमायया
 अगाधे सलिले शेते मार्कण्डेयः सविस्मयः १०६
 पूर्ववत्तमथो द्रष्टुमब्रजत्प्रस्तलोचनः
 सतस्मै भगवानाह स्वागतो बालभो इति १०७
 बभाषे मेघतुल्येन स्वरेण पुरुषोत्तमः
 मार्कण्डेय न भेतव्यमागच्छस्व ममांतिकम् १०८
 मार्कण्डेय उवाच
 कोनाम्ना कीर्तयति मां कुर्वन् परिभवं मम
 दिव्यवर्षसहस्राख्यं धर्षयंश्चैव मे वयः १०९
 न ह्येष च सदाचारो देवेष्वपि ममोचितः
 मां ब्रह्मापि हि सस्नेहो दीर्घायुरिति भाषते ११०
 कस्तपो घोरमासाद्य ममाद्यत्यक्तजीवितः
 मार्कण्डेयेति मामुक्त्वामृत्युमीक्षितुमर्हसि १११
 एवं प्रक्षुभितः क्रोधान् मार्कण्डेयो महामुनिः
 तदैर्न भगवान्भूयो बभाषे मधुसूदनः ११२
 श्रीभगवानुवाच
 अहं ते जनको वत्सहृषीकेशः पिता गुरुः
 आयुः प्रदाता पौराणः किं मां त्वं नोपसर्पसि ११३
 मां पुत्रकामः प्रथमं त्वत्पितांगिरसो मुनिः
 पूर्वमाराधयामास तपस्तीव्रं समाश्रितः ११४
 तं दृष्ट्वा घोरतपसं त्रिदशोत्तमतेजसम्
 दत्तवांस्त्वामहं पुत्रं महर्षि ममितौजसम् ११५
 कस्स मुत्सहते चान्यो योगिभूतात्मगात्मकम्
 द्रष्टुमेकार्णवगतं क्रीडंतं योगमायया ११६
 ततः प्रहृष्टहृदयो विस्मयोत्फुल्ललोचनः
 मूर्ध्नि बद्धांजलिपुटो मार्कण्डेयो माहातपाः ११७
 नाम गोत्रे तु संप्रोच्य दीर्घायुर्लोकपूजितः
 तस्मै भगवते भक्त्या नमस्कारमथाकरोत् ११८
 मार्कण्डेय उवाच
 इच्छामि तत्त्वतो ज्ञातुमिमां मायां तवानघ

यदेकार्णवमध्यस्थःशेषेत्वंबालरूपवान् ११६
 किंसंज्ञश्चैवभगवान्लोकेविज्ञायसेप्रभो
 तर्कयेहंमहात्मानंकोह्यन्यःस्थातुमर्हसि १२०
 श्रीभगवानुवाच
 अहंनारायणोब्रह्मन्सर्वभूतविनाशनः
 अहंसहस्रशीर्षास्यःसहस्रपदसंयुतः १२१
 आदित्यवर्णःपुरुषोमुखेब्रह्ममयोह्यहम्
 अहमग्निर्हव्यवहःसप्तसप्तिभिरन्वितः १२२
 अहमिन्द्रपदःशक्रऋतूनांपरिवत्सरः
 अहंयोगिषुसांख्याख्योयुगांतावर्तएवच १२३
 अहंसर्वाणिसत्त्वानिदैवतान्यखिलानिच
 भुजगानामहंशेषस्तादुर्योऽहसर्वपक्षिणाम् १२४
 कृतांतःसर्वभूतानांविज्ञेयःकालसंज्ञितः
 अहंधर्मस्तपश्चाहंसर्वाश्रमनिवासिनाम् १२५
 अहंदयापरोधर्मःक्षीरोदोहंमहार्णवः
 यत्सत्यंतत्परंत्वेकअहमेवप्रजापतिः १२६
 अहंसांख्यमहंयोगोह्यहंतत्परमंपदम्
 अहमिज्याक्रियाचाहमहंविद्याधिपःस्मृतः १२७
 अहंज्योतिरहंवायुरहंभूमिरहंजलम्
 आकाशोहंसमुद्राश्चनक्षत्राणिदिशोदश १२८
 अहंवर्षमहंसोमःपर्जन्योहमहंरविः
 अहंपुराणंपरमंतथैवाहंपरायणम् १२९
 भविष्येचापिसर्वत्रभविष्यत्सर्वसंग्रहः
 यत्किंचित्पश्यसेविप्रयच्छृणोषिचकिंचन १३०
 यच्चानुभवसेलोकेतत्सर्वमामनुस्मर
 विश्वंसृष्टमयापूर्वसृजेद्यापिचपश्यमाम् १३१
 युगेयुगेचरक्षामिमार्कण्डेयाखिलंजगत्
 तदेतत्कथितंसर्वमार्कण्डेयावधारय १३२
 शुश्रूषुरपिधर्मेषुकुक्षौचरसुखंमम
 ममब्रह्माशरीरस्थोदेवाश्चऋषिभिःसह १३३

व्यक्तमव्यक्तयोगंमामवगच्छमुरद्विषम्
 अहमेकाक्षरोमंत्रस्त्र्यक्षरश्चपितामहः १३४
 परस्त्रिवर्गओंकारःपरमात्मप्रदर्शनः
 एवमादिपुराणंचवदतेमांमहामते १३५
 वक्त्रंयातोभगवतोमार्कण्डेयोमहामुनिः
 ततोभगवतःकुक्षिंप्रविष्टोमुनिसत्तमः १३६
 तस्यासम्मुखमेकान्तेशुश्रूषुर्हंसमव्ययम्
 यदक्षयंविधिमुपाश्रितंतुतन्महार्णवेव्यपगतचंद्रभास्करे १३७
 शनैश्चरन्प्रभुरथहंससंज्ञितःसृजन्जगद्विहरतिकालपर्यये
 अथचैवंशुचिर्भूत्वावरयामासवैतपः १३८
 छादयित्वात्मनोदेहंपयसांबुजसंभवः
 ततोमहात्मातिबलोमर्त्यलोकविसर्जने १३९
 महतांचैवभूतानांविश्वोविश्वमचिंतयत्
 तस्यचिंतयमानस्यनियतेसंस्थितेर्णवे १४०
 निराकाशेतोयमयेसूक्ष्मेजगतिसंज्ञये
 ईशःसंक्षोभयामाससोर्णवंसलिलंगतः १४१
 अथांतरादपांसूक्ष्ममथच्छिद्रमभूत्पुरा
 शब्दंप्रतिततोभूतोमारुतश्छिद्रसंभवः १४२
 संलब्ध्वांतरसंक्षोभंव्यवर्धतसमीरणः
 नभस्वताबलवतावेगाद्विक्षोभितोर्णवः १४३
 तस्यार्णवस्यक्षुब्धस्यतस्मिन्नंभसिमथ्यतः
 कृष्णवर्त्मासमभवत्प्रभुर्वैश्वानरोमहान् १४४
 ततःसंशोषयामासपावकःसलिलंबहु
 समस्तजलधिशिछिद्रमभवद्विसृतंनभः १४५
 आत्मतेजोभवाःपुण्याआपोमृतरसोपमाः
 आकाशंछिद्रसंभूतंवायुराकाशंसंभवः १४६
 अथसंघर्षसम्भूतंपावकंचास्यसंभवम्
 दृष्ट्वापितामहोदेवोमहाभूतविभावनः १४७
 दृष्ट्वाभूतानिभगवान्लोकसृष्ट्यर्थमुत्तमम्
 ब्रह्मणोजन्मसहितंबहुरूपोह्यचिंतयत् १४८

चतुर्युगानांसंख्यातंसहस्रंयुगपर्यये
यत्पृथिव्यां द्विजेन्द्राणां तपसा भावितात्मनाम् १४९
बहुजन्मविशुद्धात्मा ब्रह्मणो हरिरुच्यते
ज्ञानं दृष्ट्वा तु विश्वात्मा योगिनां यातियोग्यताम् १५०
तं योगवंतं विज्ञाय संपूर्णैश्चर्यमुत्तमम्
पदे ब्रह्मणि विश्वस्य न्ययोजयत योगवित् १५१
ततस्तस्मिन् महातो ये महेशो हरिरुच्युतः
जलक्रीडां च विधिवत्सचक्रे सर्वलोककृत् १५२
पद्मनाभ्युद्धवं चैकं समुत्पादितवांस्ततः
सहस्रवर्णविरजं भास्कराभं हिरण्मयम् १५३
हुताशनज्वलितशिखोज्ज्वलप्रभं समुत्थितं शरदमलार्कतेजसम्
विराजते कमलमुदारवर्चसं महात्मनस्तनुरुहचारुशैवलम् १५४
इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे पद्मप्रादुर्भावो नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ३९

चत्वारिंशोऽध्यायः

पुलस्त्य उवाच
अथ योगवतां श्रेष्ठमसृजद्भूरिवर्चसम्
स्रष्टारं सर्वलोकानां ब्रह्माणं सर्वतो मुखम् १
तस्मिन्हिरण्मये पद्मे बहुयोजनविस्तृते
सर्वतेजोगुणमये पार्थिवैर्लक्षणैर्वृते २
तच्च पद्मं पुराभूतं पृथिवीरूपमुत्तमम्
नारायणसमुद्भूतं प्रवदंति महर्षयः ३
यत्पद्मं सारसा देवी पृथिवी परिकथ्यते
ये पद्मकेसरामुख्यास्तान् दिव्यान्पर्वतान् विदुः ४
हिमवंतं च नीलं च मेरुं निषधमेव च
कैलासं शृंगवंतं च तथा द्रिगंधमादनम् ५
पुण्यं त्रिशिखरं चैव कांतं मंदरमेव च
उदारं पिंजरं चैव विंध्यमस्तं च पर्वतम् ६
एत एव गणानां च सिद्धानां च महात्मनाम्
आश्रयाः पुण्यशीलानां सर्वकामफलप्रदाः ७

एतेषामंतरेद्वीपोजंबूद्वीपइतिस्मृतः
 जंबुद्वीपस्यसंस्थानंयाज्ञीयायत्रचक्रियाः ८
 तेभ्योयद्द्रवतेतोयंदिव्यामृतरसोपमम्
 दिव्यतीर्थशताधाराः सरस्यःसर्वतःस्मृताः ९
 यान्येतानीहपद्मस्यकेसराणिसमंततः
 असंख्येयाःपृथिव्यांतेविविधाश्चैवपर्वताः १०
 यानिपर्णानिपद्मस्यभूरिपूर्वाणिपार्थिव
 तेदुर्गमाःशैलचिताम्लेच्छदेशाःप्रकीर्तिताः ११
 यान्यधोभागपत्राणितानिवासास्तुभागशः
 दैत्यानामसुराणांचपन्नगानांचपार्थिव १२
 तेषांमध्येंतरंयत्तुतद्रसातलसंज्ञितम्
 महापातककर्माणोमज्जंतेयत्रमानवाः १३
 चतुर्दिशासुसंख्याताश्चत्वारःसलिलाकराः
 एवंनारायणस्यार्थेमहीपुष्करसंभवा १४
 प्रादुर्भावोप्ययंतस्मान्नाम्नापुष्करसंज्ञितः
 एतस्मात्कारणाद्यज्ञेपुराणैःपरमर्षिभिः १५
 यज्ञियैर्वेददृष्टातैर्यज्ञैर्यूपचितिःकृता
 एवंभगवतातेनविश्वव्याप्यधराचिता १६
 पर्वतानांनदीनांचरचनाचैवनिर्मिता
 विश्वस्ययश्चाप्रतिमप्रभावःप्रभाकराभोवरुणोमितद्युतिः १७
 शनैःस्वयंभूर्व्यसृजत्सुषुप्तंजगन्मयःपद्मनिधिंमहार्णवे
 विघ्नस्तपसिसंभूतोमधुर्नाममहासुरः १८
 तेनैवचसहोद्भूतोह्यसुरोनामकैटभः
 तौरजस्तमसोर्भूतौसंभूतौतामसौगणौ १९
 एकार्णवंजगत्सर्वंक्षोभयेतांमहाबलौ
 दिव्यरक्तांबरधरौश्वेतदीप्तोग्रदंष्ट्रिणौ २०
 किरीटमकुटोदग्रौकेयूरवलयोज्ज्वलौ
 महाविवृतताम्राक्षौपीनोरस्कौमहाभुजौ २१
 महागिरेःसंहननौजंगमाविवपर्वतौ
 नवमेघप्रतीकाशावादित्यप्रतिमाननौ २२

विपुलाभोगकेयूरकराभ्यामतिभीषणौ
 पादसंचारविन्यासैर्विद्विपंताविवार्णवम् २३
 कंपयंतौहरिमिवशयानंमधुसूदनम्
 तौतत्रविचरंतौतुपुष्करेविश्वतोमुखौ २४
 योगिनांश्रेष्ठमत्यंतंदीप्तंदृशतुस्तदा
 नारायणसमाज्ञातंसृजंतमखिलाः प्रजाः २५
 दैवतानिचविश्वानिमानसांश्चसुतानृषीन्
 ततस्तावूचतुस्तत्रब्रह्माणमसुरोत्तमौ २६
 दुष्टौयुयुत्सुसंकुद्धौक्रोधव्याकुलितेक्षणौ
 कस्त्वंपुष्करमध्यस्थःसितोष्णीषश्चतुर्भुजः २७
 आवामगणयन्मोहादास्सेत्वंविगतस्पृहः
 एह्यागच्छावयोर्युद्धंदेहित्वंकमलोद्भव २८
 आवाभ्यांपरमेशाभ्यामशक्तःस्थातुमर्णवे
 तत्रकश्चभवेत्तुभ्यंयेनचात्रनियोजितः २९
 कःस्रष्टाकश्चतेगोप्ताकेननाम्नाभिधीयते
 ब्रह्मोवाच
 ईश्वरःप्रोच्यतेलोकेविष्णुश्चानंतशक्तिधृत् ३०
 तत्सकाशात्तुजातंमांस्रष्टारमवगच्छतम्
 मधुकैटभाऊचतुः
 नावयोःपरमंलोकेकिंचिदस्तिमहामुने ३१
 आवाभ्यांच्छाद्यतेविश्वंतमसारजसाचवै
 रजस्तमोमयावावामृषीणामतिलंघिनौ ३२
 धर्मशीलंच्छादयन्तौनाशकौसर्वदेहिनाम्
 आवाभ्यांयुज्यतेलोकोदुस्तराभ्यांयुगेयुगे ३३
 आवामर्थश्चकामश्चयज्ञस्सर्वपरिग्रहः
 सुखंयत्रमदोयत्रयत्रश्रीःकीर्तिरेवच ३४
 येषांयत्कांचित्तंकिंचित्तत्तदावांविचिंतय
 ब्रह्मोवाच
 आवाभ्यांसंहतौदृष्ट्वायुवांपूर्वपराजितौ ३५
 तंसमाधायगुणिनंसत्वंचास्मिसमाश्रितः

यः परो योगयुक्तात्मा योक्षरः स त्वमेव च ३६
 रजसस्तमसश्चैव यः स्रष्टा विश्वसंभवः
 ततो भूतानि जायन्ते सात्विकानीतराणि च ३७
 स एव युवयोर्नाशं वासुदेवः करिष्यति
 स्वपन्ने वततो देवो बहुयोजनविस्तृतौ ३८
 बाहू नारायणो ब्रह्मकृतवानात्ममायया
 कृष्यमाणौ ततस्तस्य बाहुभ्यां बाहुशालिनौ ३९
 चेरतुस्तौ विगलितौ शकुनाविवपीवरौ
 ततस्तावाहतुर्गत्वा वासुदेवं सनातनम् ४०
 पद्मनाभं हृषीकेशं प्रणिपत्य नतावुभौ
 जानीवस्त्वां विश्वयोनिं त्वामेकं पुरुषोत्तमम् ४१
 आवयोश्चैव हेतुं त्वां जानन्तौ बुद्धिकारणम्
 अमोघदर्शनं सत्यं यतस्त्वां विद्वशाश्च तम् ४२
 ततस्त्वामभितो देवकांक्षावः प्रसमीक्षितुम्
 अमोघदर्शनो सित्वं नमस्ते समितिं जय ४३
 श्रीभगवानुवाच
 किमर्थं मामनुब्रूथ युवामसुरसत्तमौ
 गतायुष्कौ युवांभूयस्त्वहोजीवितुमिच्छथः ४४
 मधुकैटभा ऊचतुः
 यस्मिन्नकश्चिन्मृतवान् देवतस्मिन्वधं प्रभो
 इच्छावः पुत्रतां चैव भवतः सुमहातपः ४५
 श्रीभगवानुवाच
 युवयोर्बाढमेतत्स्याद्भविष्ये कलिसंभवे
 भविष्यथोन संदेहः सत्यमेतद्ब्रवीमिवाम् ४६
 वरं प्रदायाथ महासुराभ्यां सनातनो विश्वधरः सुरोत्तमः
 रजस्तमोजौ तु तदांजनोपमौ मम र्दता वूरुतलेऽमरप्रभुः ४७
 स्थित्वा तस्मिंस्तुकमले ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः
 ऊर्ध्वबाहुर्महातेजास्तपोघोरं समाश्रितः ४८
 प्रज्वलन्निव तेजोभिर्भाभिः स्वाभिस्तमोनुदः
 बभाषे स तु धर्मात्मा सहस्रांशुरिवांशुभिः ४९

अथान्यद्रूपमास्थायप्रभुर्नारायणोव्ययः
 आजगाममहातेजायोगाचार्योमहायशाः ५०
 सांख्याचार्यश्चमतिमान्कपिलोब्रह्मणांवरः
 उभावपिमहात्मानौपूजितौतत्रतत्परौ ५१
 तौप्राप्तावूचतुस्तत्रब्रह्माणममितौजसम्
 परावरविशेषज्ञौपूजितौचमहर्षिभिः ५२
 ब्रह्मसंपरिवेद्यंतेविशालजगदास्थितौ
 ग्रामणीस्सर्वभूतानांब्रह्मात्रैलोक्यपूजितः ५३
 तयोस्तद्वचनंश्रुत्वाविबोध्यगतयोःपरम्
 त्रीनिमान्कृतवान्लोकान्यथेयंब्रह्मणःश्रुतिः ५४
 पुत्रंस्वसंभवंचैकंसमुत्पादितवान्भुवम्
 तदाग्रेचागतस्तस्यब्रह्ममानससंभवः ५५
 उत्पन्नमात्रोब्रह्माणमुक्तवान्मानसःसुतः
 किंकुर्मस्तवसाहाय्यंब्रवीतुभगवानिति ५६
 ब्रह्मोवाच
 यदेषकपिलोनामब्रह्मनारायणस्तथा
 वदतोभवतस्त्वंतुतत्कुरुष्वमहामते ५७
 ब्रह्मणासतथोक्तस्तौप्राहभूपसमुत्थितः
 शुश्रूषुरस्मियुवयोःकिंकरोमिकृतांजलि ५८
 श्रीभवगवानुवाच
 यत्सत्यमक्षरंब्रह्मअष्टादशविधंचतत्
 यत्सत्यममृतंतत्तुपरंपदमनुस्मर ५९
 एतद्वचोनिशम्यैवंसययौदिशमुत्तरां
 गत्वाचतत्रसब्रह्मअगमज्ज्ञानचक्षुषा ६०
 ततोब्रह्माभुवर्नामद्वितीयमसृजत्प्रभुः
 संकल्पयित्वा मनसातमेवचमहामनाः ६१
 ततःसोप्यब्रवीद्वाक्यंकिंकरोमिपितामह
 पितामहसमाज्ञातोब्रह्माणंसमुपस्थितः ६२
 ब्राह्मणस्यामृतरसोनुभूतस्तेनवैततः
 प्राप्तःसपरमंस्थानंसतयोःपार्श्वमागतः ६३

तस्मिन्नपिगतेसोथतृतीयमसृजत्प्रभुः
 मोक्षप्रवृत्तिकुशलंसुवर्णामयुतःप्रभुः ६४
 सोपितंधर्ममास्थायतयोरेवागमद्वितिं
 एवंपुत्रास्त्रयोप्येतेगताःशंभोर्महात्मनः ६५
 तान्गृहीत्वासुतांस्तस्यतौगतावूर्जितांगतिं
 नारायणश्चभगवान्कपिलश्चयतीश्वरः ६६
 यंकालंतेगताब्रह्मब्रह्मातंकालमेवच
 तपोघोरतरंभूयःसंश्रितःपरमंपदं ६७
 नचशक्तस्ततोब्रह्माप्रभुरेकस्तपश्चरन्
 शरीरार्धात्ततोभार्यामुत्पादयतितच्छुभाम् ६८
 आत्मनःसदृशान्पुत्रानसृजद्वैपितामहः
 विश्वेप्रजानांपतयोयेभ्योलोकाविनिःसृताः ६९
 विश्वेशंप्रथमंतावन्महात्मातपसात्मजम्
 सर्वत्रसंहतंपुण्यंनाम्नाधर्मससृष्टवान् ७०
 दक्षमरीचिमत्रिचपुलस्त्यंपुलहंकतुम्
 वसिष्ठंगौतमंचैवभृगुमंगिरसंमुनिं ७१
 अत्यद्भुतास्स्वकृत्येनज्ञेयास्तेतुमहर्षयः
 त्रयोदशगुणारंभायेवंशास्तुमहर्षिणां ७२
 अदितिर्दितिर्दनुःकालाअनायुःसिंहिकाखसा
 प्राचीक्रोधाचसुरसाविनताकद्रुरेवच ७३
 दक्षस्यापत्यमेतद्वैकन्याद्वादशपार्थिव
 नक्षत्राणिचचंद्रस्यविंशतिस्सप्तचोर्जिताः ७४
 मरीचेःकश्यपःपुत्रस्तपसानिर्मितःकिल
 तस्मैद्वादशकन्याश्चदक्षस्ताश्चान्वमन्यत ७५
 नक्षत्राणिचसोमायतथैवंदत्तवानृषिः
 रोहिण्यादीनिसर्वाणिपुण्यानिकुरुनंदन ७६
 लक्ष्मीस्सरस्वतीसंध्याविश्वेशाचमहायशाः
 देवीसरस्वतीचैवब्रह्मणानिर्मिताःपुरा ७७
 एताःपञ्चवरिष्ठावैसुरश्रेष्ठायपार्थिव
 दत्ताधर्मायभद्रंतेब्रह्मणादृष्टकर्मणा ७८

यारूपाध्वतीपत्नीब्रह्मणःकामरूपिणी
 सुरभिःसहसाभूत्वाब्रह्माणसमुपस्थिता ७६
 ततस्तामगमद्ब्रह्मामैथुनेलोकपूजितः
 लोकसर्जनहेतुज्ञोगवामर्थायसत्तम ८०
 जज्ञेचैकादशसुतान्विपुलान्धर्मसंज्ञितान्
 रक्तसंध्याभ्रसंकाशान्महतस्तिग्मतेजसः ८१
 तेरुदंतोद्रवंतश्चगतवंतःपितामहम्
 रोदनाद्द्रवणाच्चैवरुद्राएवेतितेस्मृताः ८२
 निर्हतिश्चैवसंध्यश्चतृतीयश्चाप्ययोनिजः
 मृगव्याधःकपर्दीचमहाविश्वेश्वरश्चयः ८३
 अहिर्बुध्न्यश्चभगवान्कपालीचैवपिंगलः
 सेनानीश्चमहातेजारुद्राश्चैकादशस्मृताः ८४
 तस्यामेवसुरभ्यांचगावोजाताःसुराश्चये
 अजश्चैवतुहंसश्चतथैवनृपसत्तम ८५
 ओषध्यःप्रवरायाश्चसुरभ्यास्तास्समुत्थिताः
 धर्माल्लक्ष्मीस्तथाकामंसाध्यान्साध्याव्यजायत ८६
 भवंचप्रभवंचैवकृशाश्वंसुवहंतथा
 अरुणंवरुणंचैवविश्वामित्रचलध्रुवौ ८७
 हविष्मंतंतनूजंचविधानाभिमतावपि
 वत्सरंचैवभूतिंचसर्वासुरनिषूदनम् ८८
 सुपर्वाणंबृहत्कांतिसाध्यालोकनमस्कृतम्
 वासवानुगतादेवीजनयामासवैसुरान् ८९
 धरंवैप्रथमंदेवंद्वितीयंध्रुवमव्ययम्
 विश्वावसुंतृतीयंचचतुर्थसोममीश्वरं ९०
 ततो नुरुपमायंचयमंतस्मादनंतरम्
 सप्तमंचतथावायुमष्टमंनिर्हतिंतथा ९१
 धर्मस्यापत्यमेतद्वैसुरभ्यांतदजायत
 विश्वेदेवाश्चविश्वायांधर्माज्जाताइतिस्मृताः ९२
 दक्षश्चैवमहाबाहुःपुष्करस्तमएवच
 चाक्षुषश्चततोत्रिश्चतथाभद्रमहोरगौ ९३

विश्वांतकवसुर्बालोनि कुंभश्चमहायशाः
 रुरुदश्चातिसिद्धौजाभास्करप्रमितद्युतिः ६४
 विश्वान्देवान्देवमाताविश्वेषांजनयत्सुतान्
 मरुत्वतीमरुत्वतोदेवानजनयत्सुतान् ६५
 अग्निश्चदूरविज्योतिःसावित्रीमित्रमेवच
 अमरंशरवृष्टिंचसुकर्षचमहत्तरम् ६६
 विराजंचैवराजंचविश्वायुंसुमतिंतथा
 अश्वगंचित्ररश्मिंचतथाचनिषधंनृपं ६७
 भूयएवंचात्मविधिंचारित्रंपादमात्रगं
 बृहंतंवैबृहद्रूपंतथाचैवसनाभिगं ६८
 मरुत्वतीप्रजाजज्ञेज्येष्ठांतंमरुतांगणं
 अदितिःकश्यपाजज्ञेआदित्यान्द्वादशैवहि ६९
 इंद्रोविष्णुर्भगस्त्वष्टावरुणोशौर्यमारविः
 पूषामित्रश्चवरदोधातापर्जन्यएवहि १००
 इत्येतेद्वादशादित्यावरिष्ठास्त्रिदिवौकसां
 आदित्यस्यसरस्वत्यांजज्ञातेद्वौसुतौवरौ १०१
 तपःश्रेष्ठौगुणश्रेष्ठौत्रिदिवस्यातिसंमतौ
 दनुस्तुदानवान्जज्ञेदितिर्दैत्यान्व्यजायत १०२
 कालातुकालकेयांस्तानसुरान्राक्षसांस्तथा
 अनायुषायास्तनयाव्याधयश्चमहाबलाः १०३
 सिंहिकाग्रहमाताचगंधर्वजननीमुनिः
 प्राचीत्वप्सरसांमातापुण्यानांभारतेतरा १०४
 क्रोधासाःसर्वभूतानिपिशाचासाचपार्थिव
 जज्ञेयक्षगणांश्चैवराक्षसांश्चविशांपते १०५
 चतुष्पदानिसत्वानिएतागाश्चैवसौरभी
 पुराणपुरुषश्चैवमायांविष्णुर्हरिःप्रभुः १०६
 कथितस्तेनुपूर्वेणसंस्तुतश्चमहर्षिभिः
 यश्चेदमग्र्यंशृणुयात्पुराणंसदानरःपर्वसुचेत्पठेत् १०७
 अवाप्यलोकंसहिवीतरागःपरत्रचस्वर्गफलानिभुंक्ते
 चक्षुषामनसावाचाकर्मणाचचतुर्विधम् १०८

प्रसादयतियः कृष्णं तस्य कृष्णः प्रसीदति
 राज्यं चलभते राजानिर्धनश्चोत्तमं धनम् १०६
 क्षीणायुर्लभते चायुः पुत्रकामोऽथ संततिम्
 यज्ञार्थिनस्तथा कामांस्तपांसि विविधानि च ११०
 यं यं कामयते कामं तं तं लोकेश्वराल्लभेत्
 सर्वविहाय यमं पठेद्वै पौष्करं हरेः १११
 प्रादुर्भावं नरश्रेष्ठं तस्य ह्यशुभं भवेत्
 एष पौष्करको नाम प्रादुर्भावो महात्मनः ११२
 कीर्तितस्तु महाराज व्यासश्रुतिनिदर्शनात्
 विष्णुत्वं शृणु मे विष्णोर्हरित्वं च कृते युगे ११३
 वैकुण्ठत्वं च देवेषु कृष्णत्वं मानुषेषु च
 ईश्वरस्य हितस्यैषा कर्मणां गहना गतिः ११४
 सांप्रतं भूतभव्यं च शृणु राजन्यथा तथं
 अव्यक्तो व्यक्तलिङ्गस्थो य एष भगवान्प्रभुः ११५
 नारायणो ह्यनंतात्मा प्रभवाप्यय एव च
 एष नारायणो भूत्वा हरिरासीत् सनातनः ११६
 ब्रह्मा वायुश्च सोमश्च धर्मः शक्रो बृहस्पतिः
 अदितेरपि पुत्रत्वमेत्यजः कुरुनन्दन ११७
 एष विष्णुरिति ख्यात इन्द्रस्यावरजो विभुः
 प्रसादं तस्य विभोरदित्याः पुत्रकारणम् ११८
 वधार्थं सुरशत्रूणां दैत्यदानवरक्षसाम्
 ससर्जाथ सुरान्कल्पे ब्रह्माणं च प्रजापतीन् ११९
 असृजन्मानसांस्तत्र ब्रह्मवंशाननुत्तमान्
 तेभ्यो भवन्महात्मभ्यः परं ब्रह्मसनातनम् १२०
 एतदाश्चर्यं भूतस्य विष्णोः कर्मानुकीर्तितं
 कीर्तनीयस्य लोकेषु कीर्त्यमानं निबोध मे १२१
 वृत्ते वृत्रवधे भीष्मवर्तमाने कृते युगे
 आसीत् त्रैलोक्यविख्यातः संग्रामस्तारकामयः १२२
 यत्र ते दानवा घोराः सर्वे संग्रामदुर्जयाः
 घ्नन्ति देवा सुरान्सर्वान्सयत्नो रगराक्षसान् १२३

तेवध्यमानाविमुखाश्छिन्नप्रहरणारणे
 त्रातारंमनसाजग्मुर्देवंनारायणंप्रभुम् १२४
 एतस्मिन्नंतरेमेघानिर्वाणांगारवर्चसः
 सार्कचंद्रग्रहगणंच्छादयंतोनभस्तलम् १२५
 चंडविद्युद्गणोपेताघोरनिर्हादकारिणः
 अन्योन्यवेगाभिहताःप्रववुःसप्तमारुताः १२६
 दीप्ततोयाःसनिघटैःसहवज्रानलानिलैः
 रवैस्सुघोरैरुत्पातैर्दह्यमानमिवाम्बरम् १२७
 पेतुरुल्कासहस्राणिनिपेतुःखचराण्यपि
 दैवानिचविमानानिप्रपतंत्युत्पतंतित्च १२८
 चतुर्युगांतसमयेलोकानांयद्भयंभवेत्
 अरूपवतिरूपाणितस्मिन्नुत्पातलक्षणे १२९
 तस्माद्दुष्प्रथितंसर्वंनप्राज्ञायतकिंचन
 तिमिरौघपरिक्षिप्तानरेजुश्चदिशोदश १३०
 विवेशरूपिणीकालीकालमेघावगुंठिता
 द्यौर्नभात्यभिभूतार्काघोरेणतमसावृता १३१
 तांघनौघांसतिमिरांदोर्भ्यामाछिद्यसप्रभुः
 वपुःस्वंदर्शयामासदिव्यंकृष्णवपुर्हरिः १३२
 बलाहकांजननिभंबलाहकतनूरुहम्
 तेजसावपुषाचैवकृष्णंकृष्णमिवाचलम् १३३
 दीप्तपीतांबरधरंतप्तकांचनभूषणम्
 धूम्रांधकारवपुषंयुगांताग्निमिवोत्थितम् १३४
 वृत्तद्विगुणपीनांसंकिरीटाच्छन्नमूर्धजम्
 बभौचामीकरप्रख्यैरायुधैरुपशोभितम् १३५
 चंद्रार्ककिरणोद्योतंगिरिकूटमिवोच्छ्रितम्
 नंदकानंदितकरंकौस्तुभोद्भासितोरसम् १३६
 शक्तिचित्रफलोदग्रंशंखचक्रगदाधरम्
 विष्णुशैलंक्षमाशीलंश्रीवत्संशार्ङ्गपाणिनम् १३७
 त्रिदशोदारफलदंस्वर्गस्त्रीचारुवल्लभम्
 सर्वलोकमनःकांतंसर्वसत्त्वमनोहरम् १३८

मायाविशालविटपंतोयदौघसमप्रभम्
 विद्याहंकारमानाढ्यमहाभूतप्ररोहणम् १३६
 विशेषपत्रैर्निचितंग्रहनक्षत्रपुष्पितम्
 दैत्यलोकमहास्कंधंमर्त्यलोकप्रकाशितम् १४०
 सागराकारनिर्हादंरसातलगलाश्रयम्
 नागेंद्रपाशैर्विततंपक्षिजंतुसमन्वितम् १४१
 शीलानाहार्यगंधाढ्यंसर्वलोकमहाद्रुमम्
 अव्यक्तानंदसलिलंव्यक्ताहंकारफेनिलम् १४२
 महाभूतकरौघौघंग्रहनक्षत्रबुद्बुदम्
 विमानवाहनैर्व्याप्तंतोयदाडम्बराकुलम् १४३
 जंतुमत्स्यगणाकीर्णशैलशंखकुलैर्युतम्
 त्रैगुण्यविषयावर्तंसर्वलोकतिमिंगिलम् १४४
 वीरवृक्षलतागुल्मंभुजगोत्सृष्टशैवलम्
 द्वादशार्कमहाद्वीपंरुद्रैकादशपत्तनम् १४५
 वस्वष्टपर्वतोपेतत्रैलोक्यांभोमहोदधिम्
 संध्यासंध्योर्मिसलिलमापूर्णानिलशोभितम् १४६
 दैत्ययक्षगणग्रामंरक्षोगणभूषाकुलम्
 पितामहमहावीर्यस्वर्गस्त्रीरत्नसंकुलम् १४७
 श्रीकीर्तिकांतिलक्ष्मीभिर्नदीभिश्चसमाकुलम्
 कालयोगमहावर्षप्रलयोत्पत्तिवेगितम् १४८
 सत्संयोगमहापारंनारायणमहार्णवम्
 देवातिदेवंवरदंभक्तानांभक्तवत्सलम् १४९
 अनुग्रहकरंदेवंप्रशांतिकरणंशुभम्
 हर्यश्वरथसंयुक्तसुपर्णध्वजशोभिते १५०
 चंद्रार्कचक्ररचितउदाराक्षवृतांतरे
 अनंतरश्मिसंयुक्तेदुर्दर्शमेरुकूबरे १५१
 तारकाचित्रकुसुमेग्रहनक्षत्रबंधुरे
 भयेष्वभयदेव्योमिदेवदैत्यापराजिते १५२
 हर्यश्वरथसंयुक्तमुक्ताशोभासमन्वितम्
 ददृशुस्तेस्थितंदेवंदिव्यलोकमयेरथे १५३

तेकृतांजलयःसर्वेदेवाइंद्रपुरोगमाः
 जयशब्दंपुरस्कृत्यशरण्यंशरणंगताः १५४
 एतेषांचगिरःश्रुत्वासविष्णुर्देवदैवतः
 मनश्चक्रेविनाशायदानवानांमहामृधे १५५
 आकाशेतुस्थितोविष्णुरुत्तमंवपुराश्रितः
 उवाचदेवताःसर्वाःसप्रतिज्ञमिदंवचः १५६
 शांतिंव्रजतभद्रंवोमाभैष्टमरुतांगणाः
 जितामेदानवाःसर्वेत्रैलोक्यंपरिगृह्यताम् १५७
 ततोस्यसत्यसंधस्यविष्णोर्वाक्येनतोषिताः
 देवाःप्रीतिंपराजग्मुःप्राश्यामृतमिवोत्तमम् १५८
 ततस्तमश्चसंहत्यविनेशुश्चबलाहकाः
 प्रववुश्चशिवावाताःप्रसन्नाश्चदिशोदश १५९
 शुद्धप्रायाणिज्योतींषिसोमंचक्रुःप्रदक्षिणम्
 नविग्रहंग्रहाश्चक्रुःप्रसन्नाश्चापिसिंधवः १६०
 विरजाअभवन्मार्गालोकाःस्वर्गादयस्त्रयः
 यथार्थमूहुस्सरितश्चुक्षुभेनतथार्णवः १६१
 आसन्छुभानीन्द्रियाणिनराणामंतरात्मसु
 महर्षयोवीतशोकावेदानुच्चैरधीयत १६२
 यज्ञेषुचहविःपाकंशिवमापचपावकः
 प्रवृत्तधर्मसंवृत्तालोकामुदितमानसाः १६३
 विष्णोःसत्यप्रतिज्ञस्यश्रुत्वारिनिधनागिरः
 ततोभयंविष्णुमुखाच्छ्रुत्वादैतेयदानवाः १६४
 उद्योगंविपुलंचक्रुर्युद्धायविजयायच
 मयस्तुकांचनमयंत्रिनल्वांतरमव्ययम् १६५
 चतुश्चक्रंसुविपुलंसुकल्पितमहायुधम्
 किंकिणीजालनिर्घोषंद्वीपिचर्मपरिष्कृतम् १६६
 रुचिरंरश्मिजालैश्चहैमजालैश्चशोभितम्
 ईहामृगगणाकीर्णपक्षिसंघविराजितम् १६७
 दिव्यास्त्रशस्त्ररुचिरंपयोधरनिनादितम्
 स्वक्षरंथवरोदारंसूपस्थंगगनोपमम् १६८

गदापरिघसंपूर्णमूर्तिमंतमिवार्णवम्
 हेमकेयूरवलयचंद्रमंडलकूबरम् १६६
 सपताकध्वजोपेतंसादित्यमिवमंदरम्
 गजेंद्राभोगवपुषंक्वचित्केसरवर्चसम् १७०
 युक्तमृक्षसहस्रेणसुधारांबुदनादितम्
 दीप्तमाकाशगंदिव्यंरथंपररथारुजम् १७१
 अर्ध्यतिष्ठद्रणाकांक्षीमेरुंदीप्तमिवांशुमान्
 तारस्तुक्रोशविस्तारमायामेचतथाविथम् १७२
 शैलकूबरसंकाशंनीलांजनचयोपमम्
 काललोहस्यरत्नानांसमूहाबद्धकूबरम् १७३
 तिमिरोद्गारकिरणंगर्जतमिवतोयदम्
 लोहजालेनमहतासगवाक्षेणदंशितम् १७४
 आयसैःपरिघैःपूर्णक्षेपणीयैश्चमुद्गरैः
 प्रासैःपाशैश्चविततैरसंयुक्तैश्चकण्टकैः १७५
 शोभितंत्रासनीयैश्चतोमरैःसपरश्वधैः
 उद्यतंद्विषतांहेतोर्द्वितीयमिवमंदरम् १७६
 युक्तंखरसहस्रेणसोऽध्यारोहद्रथोत्तमम्
 विरोचनस्तुसंकुद्धोगदापाणिरवस्थितः १७७
 प्रमुखेतस्यसैन्यस्यदीप्तशृंगइवाचलः
 युक्तंहयसहस्रेणहयग्रीवस्तुदानवः १७८
 व्यूहितंदानवव्यूहंपरिचक्रामवीर्यवान्
 विप्रचित्तिसुतःश्वेतःश्वेतकुंडलभूषणः १७९
 स्यंदनंवाहयामासपरानीकस्यमर्दनः
 व्यायतंकिष्कुसाहस्रंधनुर्विस्फारयन्महत् १८०
 सचाहवमुखेतस्थौसप्ररोहइवाचलः
 खरस्तुविष्किरिन्क्रोधान्नेत्राभ्यांरोपजंजलम् १८१
 स्फुरदंतौष्ठनयनःसंग्रामंसोभ्यकांक्षत
 त्वष्टात्वष्टादशहयंयानमास्थायदानवः १८२
 दिव्यव्यूहप्रतीकाशायुद्धायाभिमुखःस्थितः
 अरिष्टोबलिपुत्रश्चवरिष्टोदुर्धरायुधः १८३

युद्धायाभिमुखस्तस्थौधराधरविकंपनः
 किशोरस्त्वतिसंहर्षात्किशोरइवचोदितः १८४
 अभवद्वैत्यमध्येसग्रहमध्येयथारविः
 लंबस्तुनवमेघाभःप्रलंबांबरभूषणः १८५
 दैत्यव्यूहगतोभातिसनीहारइवांशुमान्
 वसुंधराभस्तदनुदशनौष्ठेक्षणायुधः १८६
 हसंस्तिष्ठतिदैत्यानाममध्येक्रूरमहाग्रहः
 अन्येहयगतास्तत्रमत्तेभेंद्रगताःपरे १८७
 सिंहव्याघ्रगताश्चान्येवराहर्क्षेषुचापरे
 केचित्खरोष्ट्रयातारःकेचित्तोयदवाहनाः १८८
 पत्तयश्चापरेदैत्याभीषणाविकृताननाः
 एकपादास्त्वपादाश्चननृतुर्युद्धकाक्षिणः १८९
 आस्फोटयंतोबहवःस्वनंतश्चतथापरे
 दृप्तशार्दूलनिर्घोषानेदुर्दानवपुङ्गवाः १९०
 तेगदापरिघैर्घोरैःशिलामुद्गरपाणयः
 बाहुभिःपरिघाकारैस्तर्जयंतिस्मदेवताः १९१
 प्रासैःखड्गैश्चपाशैश्चतोमरांकुशपट्टिशैः
 चिक्रीडस्तेशतघ्नीभिःशतधारैश्चमुद्गरैः १९२
 खड्गशैलैश्चशैलैश्चपरिघैश्चोद्यतायुधैः
 युक्तंबलाहकगणैःसर्वतःसंवृतंनभः १९३
 एवंतद्दानवंसैन्यंसर्वसत्वमदोत्कटम्
 देवताभिमुखंतस्थौमेघानीकमिवोदितम् १९४
 रेजेचतद्वैत्यसहस्रगाढंवाय्वग्निशैलांबुदतोयकल्पम्
 बलंबलौघाकुलमभ्युदीर्णयुयुत्सयोन्मत्तमिवाबभासे १९५
 श्रुतस्तेदैत्यसैन्यस्यविस्तारःकुरुनंदन
 सुराणामपिसैन्यस्यविस्तरंवैष्णवंशृणु १९६
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेदैत्यसेनावर्णनं नाम चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४०

एकचत्वारिंशोऽध्यायः

पुलस्त्यउवाच

आदित्यावसवोरुद्रअश्विनौचमहाबलौ
 सबलाःसानुगाश्चैवसंनह्यन्तयथाक्रमम् १
 पुरुहूतश्चपुरतोलोकपालःसहस्रदृक्
 ग्रामणीःसर्वदेवानामारुरोहवरद्विपम् २
 सव्येचास्यरथःपार्श्वेपक्षिप्रवरकेतनः
 सुरारुचक्रचरणोहैमच्छत्रपरिष्कृतः ३
 देवगंधर्वयक्षौघैरनुयातःसहस्रशः
 दीप्तिमद्भिश्चस्वर्गस्थैर्ब्रह्मर्षिभिरभिष्टुतः ४
 वज्रविस्फारितोद्भूतैर्विद्युदिन्द्रायुधप्रभैः
 युक्तंबलाहकगणैःपर्वतैरिवकामगैः ५
 यमारूढःसभगवान्पर्येतिसकलंजगत्
 हविर्दानिषुगायन्तिविप्रामखमुखेस्थिताः ६
 स्वर्गसंग्रामयातेषुदेवतूर्यनिनादिषु
 सेंद्रंतमुपनृत्यन्तिशतशोह्यप्सरोगणाः ७
 केतुनानागराजेनराजमानोयथारविः
 युक्तोहयसहस्रेणमनोमारुतरंहसा ८
 सम्यग्रथवरोभातियुक्तोमातलिनातदा
 कृत्स्नःपरिवृतोमेरुर्भास्करस्येवतेजसा ९
 यमस्तुदंडमुद्यम्यकालयुक्तंचमुद्गरं
 तस्थौसुरगणानीकेदैत्यानांचैवदर्शयन् १०
 चतुर्भिःसागरैर्युक्तोलेलिहानैश्चपन्नगैः
 शंखमुक्तांगदधरोबिभ्रतोयमयंवपुः ११
 कालपाशान्समाविध्यहयैःशशिकरोपमैः
 वाय्वीरितजलाकारैःकुर्वन्लीलाःसहस्रशः १२
 पांडुरोद्धूतवसनःप्रवालरुचिरांगदः
 मणिश्यामोत्तमवपुर्हारकेणार्चितोदरः १३
 वरुणःपाशधृङ्मध्येदेवानीकस्यतस्थिवान्
 युद्धवेलामभिलषन्भिन्नवेलइवार्णवः १४
 यक्षराक्षससैन्येनगुह्यकानांगणैरपि
 युक्तश्चशंखपद्माभ्यानिधीनामधिपःप्रभुः १५

राजराजेश्वरःश्रीमान्गदापाणिरदृश्यत
 विमानयोधीधनदोविमानेषुष्पकेस्थितः १६
 सराजराजःशुशुभेयक्षेशोनरवाहनः
 पूर्वपक्षेसहस्राक्षःपितृराजश्चदक्षिणे १७
 वरुणःपश्चिमेपक्षउत्तरेनरवाहनः
 चतुःपक्षाश्चचत्वारोलोकपालामहाबलाः १८
 आत्मदिक्षुचरन्तश्चतस्यदेवबलस्यते
 सूर्यःसप्ताश्वयुक्तेनरथेनानिलगामिना १९
 श्रियाजाज्वल्यमानेनदीप्यमानैश्चरश्मिभिः
 उदयास्तमयौचक्रेमेरुपर्यन्तगामिना २०
 त्रिदिवद्वारचक्रेणतपसालोकमव्ययम्
 सहस्ररश्मियुक्तेनभ्राजमानेनतेजसा २१
 चचारमध्येदेवानांद्वादशात्मादिवाकरः
 सोमःश्वेतहयोभातिस्यन्दनेशीतरश्मिमान् २२
 हिमतोयप्रपूर्णाभिर्भाभिराह्लादयञ्जगत्
 तमृक्षयोगानुगतंशिशिरांशुंद्विजेश्वरम् २३
 शशच्छायांकिततनुंनैशस्यतमसःक्षयम्
 ज्योतिषामीश्वरंव्योम्निरसदंप्रभुमव्ययम् २४
 ओषधीनांपवित्राणांनिधानममृतस्यच
 जगतःपरमंभागंसौम्यंसर्वमयंसम् २५
 ददृशुर्दानवाःसोमंहिमप्रहरणंस्थितम्
 यःप्राणःसर्वभूतानांपंचधाभिद्यतेनृषु २६
 सप्तस्कंधगतोलोकांस्त्रीन्दधारचकारच
 यमाहुरग्निकर्त्तारंसर्वप्रभवमीश्वरम् २७
 सप्तस्वरगतायस्ययोनिर्गीर्भिरुदीर्यते
 यंवदन्तिचलंभूतंयंवदन्त्यशरीरिणम् २८
 यमाहुराकाशगमंशीघ्रगंशब्दयोनिजम्
 सवायुःसर्वभूतायुरुद्धतःस्वेनतेजसा २९
 ववौप्रव्यथयन्दैत्यान्प्रतिलोमंसतोयदः
 मारुतोदेवगंधर्वैर्विद्याधरगणैःसह ३०

चिक्रीडरश्मिभिश्शुभ्रैर्निर्मुक्तैरिवपन्नगैः
सृजंतःसर्पपतयस्तीव्रंरोषमयंविषम् ३१
शरभूताविलग्नाश्चचेरुर्व्यात्ताननादिवि
पर्वताश्चशिलाशृंगैःशतशाखैश्चपादपैः ३२
उपतस्थुसुरगणान्प्रहर्तुंदानवंबलम्
यःसदेवोहृषीकेशःपद्मनाभस्त्रिविक्रमः ३३
युगांतेकृष्णवर्त्माचविश्वस्यजगतःप्रभुः
सर्वयोनिःसमधुहाहव्यभुक्कृतुसंस्थितः ३४
भूम्यम्बुव्योमभूतात्माश्यामःशांतिकरोरिहा
अविघ्नममरादीनांचक्रेचक्रगदाधरः ३५
सव्येनालम्यमहतींसर्वायुधविनाशिनीं
करेणकालद्यंवपुषाशत्रुकालप्रदांगदां ३६
शेषैर्भुजैःप्रदिप्ताभैर्भुजगारिध्वजःप्रभुः
दधारायुधजालानिशाङ्गादीनिमहाबलः ३७
सकश्यपस्यात्मभवंद्विजंभुजगभोजनम्
भुजगेंद्रेणवदनेनिविष्टेनविराजितम् ३८
अमृतारंभसंयुक्तंमंदराद्रिमिवोच्छितम्
देवासुरविमर्देषुबहुशोदृष्टविक्रमम् ३९
महेंद्रेणामृतस्यार्थेवज्रेणकृतलक्षणम्
विचित्रपत्रवसनंधातुमंतमिवाचलम् ४०
स्फीतक्रोधावलंबेनशीतांशुसमतेजसा
भोगिभोगावसक्तेनमणिरत्नेनभास्वता ४१
पक्षाभ्यांचारुपत्राभ्यामावृतंदिविलीलया
युगांतेसेंद्रचापाभ्यांतोयदाभ्यामिवांबरम् ४२
नीललोहितपीताभिःपताकाभिरलंकृतम्
अरुणावरजंश्रीमानारुह्यसमरेप्रभुः ४३
सुवर्णवर्णवपुषंसुपर्णखेचरोत्तमम्
तमन्वयुःसुरगणामुनयश्चसमाहिताः ४४
गीर्भिःपरममंत्राभिस्तुष्टुवुश्चगदाधरम्
तद्वैश्रवणसंश्लिष्टंवैवस्वतपुरःसरम् ४५

वारिराजपरिक्लिप्तं देवराजविराजितम्
 पवनाबद्धनिर्घोषसंप्रदीप्तहुताशनम् ४६
 विष्णोर्जिष्णोः सहिष्णोश्च भ्राजिष्णोस्तेजसावृतम्
 बलंबलवदुद्रिक्ते युद्धाय समवर्तत ४७
 स्वस्त्यस्तु देवेभ्य इति बृहस्पतिरभाषत
 स्वस्त्यस्तु दैत्येभ्य इति उशनावाक्यमाददे ४८
 ताभ्यां बलाभ्यां संजज्ञे तु मुलो विग्रहस्तथा
 सुराणामसुराणां च परस्परजयैषिणाम् ४९
 दानवा दैवतैः सार्द्धं नानाप्रहरणोद्यमाः
 समीयुर्युध्यमाना वै पर्वता इव पर्वतैः ५०
 तत्सुरासुरसंयुक्तं युद्धमत्यद्भुतं बभौ
 धर्माधर्मसमायुक्तं दर्पेण विनयेन च ५१
 ततो ह यैः प्रजवितैर्वारिणैश्च प्रचोदितैः
 उत्पतद्भिश्च गगने सासिहस्तैः समंततः ५२
 क्षिप्यमाणैश्च मुसलैः संपतद्भिश्च सायकैः
 चापैर्विस्फार्यमाणैश्च पात्यमानैः सुदारुणैः ५३
 तद्युद्धमभवद्घोरं देवदानवसंकुलम्
 जगतस्त्रासजननं युगसंवर्तकोपमम् ५४
 स्वहस्तमुक्तैः परिघैर्मुद्गरैश्चैव पर्वतैः
 दानवाः समरे जघ्नुर्देवानिन्द्रपुरोगमान् ५५
 तेवध्यमाना बलिभिर्दानवैर्जितकाशिभिः
 विषण्णवदना देवा जग्मुरार्तिपरां मृधे ५६
 ते चास्त्रशूलमथिताः परिघैर्भिन्नमस्तकाः
 भिन्नोरस्कादिति सुतैः स्रवद्रक्तारणे बहु ५७
 सूदिताः शरजालैश्च निर्यत्नाश्च शरैः कृताः
 प्रविष्टा दानवीं मायां न शेकुस्ते विचेष्टितम् ५८
 उत्तंभितमिवाभाति निष्प्राणसदृशाकृति
 बलं सुराणामसुरैर्निष्प्रयत्ना युधं कृतम् ५९
 दैत्यचापच्युतान् घोरांश्छित्त्वा वज्रेण तान् शरान्
 शक्रो दैत्यबलं घोरं विवेश बहुलोचनः ६०

सदैत्यप्रमुखान्सर्वान्हत्वादैत्यबलमहत्
 तामसेनास्त्रजालेनतमोभूतमथाकरोत् ६१
 तेन्योन्यनान्वबुध्यंतदैत्यानांवाहनानिच
 घोरेणतमसाविष्टाःपुरुहूतस्यतेजसा ६२
 मायापाशैर्विमुक्तास्तुयत्नवतःसुरोत्तमाः
 शिरांसिदैत्यसंधानांतमोभूतान्यपातयन् ६३
 अपध्वस्ताविसंज्ञाश्चतमसानीलवर्चसा
 पेतुस्तेदानवास्सद्यश्छिन्नपक्षाइवाद्रयः ६४
 तत्राभिभूतदैत्यैर्द्रमंधकारमिवांतरं
 दानवंदेहसदनंतमोभूतमिवाभवत् ६५
 तथासृजन्महामायांमयस्तांतामसींदहन्
 युगांतोद्योतजननींसृष्टामौर्वेणवह्निना ६६
 सददाहचतांशाक्रींमायामयविकल्पिता
 दैत्याश्चादित्यवपुषासद्यउत्तस्थुराहवे ६७
 मायामौर्वीसमासाद्यदह्यमानादिवौकसः
 भेजिरेचंद्रविषयंशीतांशुसलिलहृदम् ६८
 तेदह्यमानाश्चौर्वेणवह्निनानष्टचेतसः
 शशंसुर्वज्रिणंदेवाःसंतप्ताःशरणैषिणः ६९
 संतप्तेमाययासेन्येहन्यमानेचदानवैः
 चोदितोदेवराजेनवरुणोवाक्यमब्रवीत् ७०
 पुराब्रह्मर्षिजःशक्रतपस्तेपेसुदारुणम्
 उर्वःसपूर्वतेजस्वीसदृशोब्रह्मणोगुणैः ७१
 तंतपंतमिवादित्यंतपसाजगदव्ययं
 उपतस्थुर्मुनिगणादेवादेवर्षिभिःसह ७२
 हिरण्यकशिपुश्चैवदानवोदानवेश्वरः
 ऋषिंविज्ञापयामासपुरापरमतेजसम् ७३
 ऊचुर्ब्रह्मर्षयस्तेतुवचनंधर्मसंहितम्
 ऋषिवंशेषुभगवंश्छिन्नमूलमिदंकुलं ७४
 एकस्त्वमनपत्यश्चगोत्रायान्योनविद्यते
 कौमारंव्रतमास्थायक्लेशमेवानुवर्तसे ७५

बहूनिविप्रगोत्राणिमुनीनांभावितात्मनाम्
 एकदेहानितिष्ठन्तिविविक्तानिविनाप्रजाः ७६
 एवंभूतेषुसर्वेषुपुत्रैर्मेनास्तिकारणम्
 भवांश्चतापसश्रेष्ठःप्रजापतिसमद्युतिः ७७
 तत्प्रवर्तस्ववंशायवर्धयात्मानमात्मना
 समाधत्स्वोर्जितंतेजोद्वितीयांकुरुवैतनुं ७८
 सएवमुक्तोमुनिभिर्मुनिर्मनसिताडितः
 जगर्हतानृषिगणान्वचनंचेदमब्रवीत् ७९
 यथाहिविहितोधर्मोमुनीनांशाश्वतः पुरा
 आर्षहि केवलंकर्मवन्यमूलफलाशिनः ८०
 ब्रह्मयोनौप्रसूतस्यब्राह्मणस्यात्मवर्तिनः
 ब्रह्मचर्यसुचरितंब्रह्मणमपिचालयेत् ८१
 जनानांवृत्तयस्तिस्त्रोयेगृहाश्रमवासिनः
 अस्माकंचवनेवृत्तिर्वनाश्रमनिवासिनां ८२
 अभ्यक्षावायुभक्षाश्चदंतोलूखलिनस्तथा
 अश्मकुट्टादयोयत्रपंचाग्निपसश्चये ८३
 एतेतपसितिष्ठन्तोब्रतैरपिसुदुश्चरैः
 ब्रह्मचर्यपुरस्कृत्यप्रार्थयन्तिपरांगतिम् ८४
 ब्रह्मचर्याद्ब्रह्मणस्यब्राह्मणत्वंविधीयते
 एवमाहुःपरेलोकेब्रह्मचर्यविदोजनाः ८५
 ब्रह्मचर्येस्थितोधर्मोब्रह्मचर्येस्थितंतपः
 येस्थिताब्रह्मचर्येतुब्राह्मणादिवितेस्थिताः ८६
 नास्तियोगंविनासिद्धिर्नास्तियोगंविनायशः
 नास्तिलोकेयशोमूलंब्रह्मचर्यात्परंतपः ८७
 योनिगृह्येन्द्रियग्रामंभूतग्रामंचपंचकम्
 ब्रह्मचर्यसमाधत्तेकिमतःपरमंतपः ८८
 अयोगकेशधरणमसंकल्पव्रतक्रिया
 अब्रह्मचर्याचर्याचत्रयंस्याद्भंसंज्ञितं ८९
 क्वदाराःक्वचसंयोगःक्वचभावविपर्ययः
 नन्वियंब्रह्मणासृष्टामनसामानसीप्रजा ९०

यद्यस्तितपसोवीर्ययुष्माकंविजितात्मनाम्
 सृजध्वंमानसान्पुत्रान्प्राजापत्येनकर्मणा ६१
 मनसानिर्मितायोनिराधातव्यातपस्विभिः
 नोदारयोगंबीजंचव्रतमुक्तंतपस्विनां ६२
 यदिदंलुप्तधर्माख्यंयुष्माभिरिहनिर्भयैः
 व्याहतंसद्भिरत्यर्थमसद्भिरिवसंमतं ६३
 वपुर्दीप्तांतरात्मानमेषकृत्वामनोमयं
 दारयोगंविनास्त्रक्षयेपुत्रमात्मतनूरुहं ६४
 एवमात्मानमात्मामेद्वितीयंजनयिष्यति
 प्राजापत्येनविधिनादिधक्षंतमिवप्रजाः ६५
 वरुणउवाच
 उर्वस्तुतपसाविष्टोनिवेश्योरुंहताशने
 ममंथैकेनदार्भेणपुत्रस्यप्रसवारणिं ६६
 तस्योरुंसहसाभित्वावरोसौह्यग्निरुत्थितः
 जगतोदहनाकांक्षीपुत्रोग्निस्समपद्यत ६७
 उर्वस्योरुंविनिर्भिद्यत्रौर्वोनामांतकोनलः
 दिधक्षुरिवलोकांस्त्रीन्जज्ञेपरमकोपनः ६८
 उत्पद्यमानश्चोवाचपितरंदीनयागिरा
 क्षुधामेबाधतेतातजगद्भक्षेत्यजस्वमां ६९
 त्रिदिवारोहिभिर्ज्वालैर्जृम्भमाणोदिशोदश
 निर्दहन्सर्वभूतानिववृधेसोतकोपमः १००
 एतस्मिन्नंतरेब्रह्मामुनिमुर्वसमागतः
 उवाचवार्यतांपुत्रोजगतस्त्वंदयांकुरु १०१
 अस्यापत्पस्यतेविप्रकरिष्येसाह्यमुत्तमं
 तथ्यमेतद्वचःपुत्रशृणुत्वंवदतांवर १०२
 और्वउवाच
 धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मियन्मेत्वंभगवन्शिशोः
 मतिमेतांददासीहपरमात्मन्हितायवै १०३
 प्रभातकालेसंप्राप्तेकांक्षितव्येसमागमे
 भगवंस्तर्पितःपुत्रःकैर्हव्यैःप्राप्स्यतेसुखम् १०४

कुत्रचास्यनिवासःस्याद्भोजनंतुकिमात्मकम्
 विधास्यतीहभगवान्वीर्यतुल्यमहौजसः १०५
 ब्रह्मोवाच
 बडवामुखेचवसतिःसमुद्रेवैभविष्यति
 ममयोनिर्जलंविप्रतच्चाप्यमेयं ब्रजत्वयं १०६
 तत्रायमास्तेनियतंपिबन्वारिमयंहविः
 तद्वारिविस्तरंविप्रविसृजाम्यालयंचतम् १०७
 ततोयुगांतेभूतानामेषचाहंचपुत्रक
 सहितोविचरिष्यावोनिष्पुराणकराविह १०८
 एषोग्निरंतकालेतुसलिलाशीमयाकृतः
 दहनः सर्वभूतानांसदेवासुररक्षसाम् १०९
 एवमस्त्वितितंसोग्निःसंवृतज्वालमंडलः
 प्रविवेशार्णवमुखंनत्वोर्वीपितरंप्रभुम् ११०
 प्रतियातस्ततोब्रह्मातेचसर्वेमहर्षयः
 और्वस्याग्नेःप्रभावज्ञाःस्वांस्वांगतिमुपागताः १११
 हिरण्यकशिपुर्दृष्ट्वातदातन्महदद्भुतम्
 उर्वप्रणतसर्वांगोवाक्यमेतदुवाचह ११२
 भगवन्नद्भुतमिदंसंवृत्तलोकसाक्षिकम्
 तपसातेमुनिश्रेष्ठपरितुष्टःपितामहः ११३
 अहंतुतवपुत्रस्यतवचैवमहाव्रत
 भृत्यइत्यवगंतव्यःश्लाघ्यस्त्वमिहकर्मणा ११४
 तन्मांपश्यसमापन्नंतवैवाराधनेरतम्
 यदिसीदेन्मुनिश्रेष्ठतवैवस्यात्पराजयः ११५
 उर्वउवाच
 धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मि यस्य तेहंगुरुर्मतः
 नास्तितेतपसानेनभयंचैवेहसुव्रत ११६
 तामेवमायांगृहीष्वममपुत्रेणनिर्मिताम्
 निरिंधिनामग्निमयींदुःस्पर्शापावकैरपि ११७
 एषातेस्वस्यवंशस्यवशगारिविनिग्रहे
 रक्षिष्यत्यात्मपक्षंचविपक्षंचप्रधक्ष्यति ११८

वरुणउवाच

एषादुर्विषहामायादेवैरपिदुरासदा
 और्वेणनिर्मितापूर्वपावकेनोर्वसूनुना ११६
 तस्मिंस्तुव्यथितेदैत्येनिर्वीर्यैषानसंशयः
 शापोह्यस्याःपुरादत्तःसृष्टायेनैवतेजसा १२०
 यद्येषाप्रतिहंतव्याकर्तव्योभगवान्सुखी
 दीयतांमेसखोशक्रतोययोनिर्निशाकरः १२१
 तेनाहंसहसंगम्ययादोभिश्चसमावृतः
 मायामेतांहनिष्यामित्वत्प्रसादान्नसंशयः १२२
 एवमस्त्वितिसंहृष्टः शक्रस्त्रिदशवर्धनः
 संदिदेशाग्रतः सोमंयुद्धायशिशिरायुधम् १२३
 गच्छसोमसहायन्त्वंकुरुपाशधरस्यवै
 असुराणांविनाशायजयार्थंत्रिदिवौकसाम् १२४
 त्वंमतः प्रतिवीर्यश्चज्योतिषामपिचेश्वरः
 त्वन्मयान्सर्वलोकेषुरसान्वेदविदोविदुः १२५
 त्वयासमोनलोकेस्मिन्विद्यतेशिशिरायुधः
 क्षयवृद्धीतवाव्यक्तेसागरेचैवचांबरे १२६
 प्रवर्तयस्यहोरात्रात्कालंसंमोहयन्जगत्
 लोकच्छायामयंलक्ष्मणतवांकःशशविग्रहः १२७
 नविदुःसोमतेमायांयेचनक्षत्रयोनयः
 त्वमादित्यपथादूर्ध्वज्योतिषांचोपरिस्थितः १२८
 तमः प्रोत्सार्यसहसाभासयस्यखिलंजगत्
 शीतभानुर्हिमतनुज्योतिषामधिपःशशी १२९
 अपितत्कालयोगात्माङ्गज्योयज्ञरथोव्ययः
 ओषधीशःक्रियायोनिरपांयोनिरनुष्णगुः १३०
 शीतांशुरमृताधारश्चपलःश्वेतवाहनः
 त्वंकांतिःकांतवपुषांत्वंसोमः सोमपायिनाम् १३१
 सौम्यस्त्वंसर्वभूतानांतिमिरघ्नस्त्वमृक्षराट्
 तद्गच्छत्वंमहासेनवरुणेनवरूथिना १३२
 शमयस्वासुरीमायांययादह्यामहेरणे

सोमउवाच

यन्मांवदसियुद्धार्थदेवराजवरप्रद १३३
 एषवर्षामिशिशिरंदैत्यमायापकर्षणं
 एतान्मेशीतनिर्दग्धान्पश्यस्वहिमवेष्टितान् १३४
 तथाहिमकरोत्सृष्टाःसपाशाहिमवृष्टयः
 वेष्टयंतित्ततान्दैत्यान्वायुर्मघगणानिव १३५
 तौपाशशीतांशुधरौवरुणंदूमहाबलौ
 जघ्नतुर्हिमपातैश्चपाशपातैश्चदानवान् १३६
 द्वावंबुनाथौसमरेतौपाशहिमयोधिनौ
 मृधेचैरतुरंभोभिःक्षुब्धाविवमहार्णवौ १३७
 ताभ्यामापूरितंसर्वतद्दानवबलंमहत्
 जगत्संवर्त्तकांभोदैःप्रवर्षैरिवसंवृतं १३८
 तावुद्यतावंबुनाथौशशांकवरुणावुभौ
 शमयामासतुस्तांतुमायांदैत्येन्द्रनिर्मितां १३९
 शीतांशुजालनिर्दग्धाःपाशैश्चास्कंदितारणे
 नशेकुञ्चलितुंदैत्याविशिरस्काइवाग्रयः १४०
 शीतांशुनिहतास्तेतुदैत्यास्सर्वेनिपातिताः
 हिमप्लावितसर्वांगानिरूष्माणइवाग्रयः १४१
 तेषांतुदिविदैत्यानानिपतंतिशुभानिवै
 विमानानिविचित्राणिनिपतंत्युत्पतंतित्त १४२
 तान्पाशहस्तग्रथितान्छादितान्शीतरश्मिभिः
 मयोददर्शमायावीदानवान्दिविदानवः १४३
 सशैलजालांविततांखड्गपट्टसहासिनीम्
 पादपोत्करकूटस्थांकंदराकीर्णकाननां १४४
 सिंहव्याघ्रगणाकीर्णान्दद्भिर्देवयूथपैः
 ईहामृगगणाकीर्णपवनाघूर्णितद्भुमाम् १४५
 निर्मितांस्वेनपुत्रेणकूजंतींदिविकामगां
 प्रथितांपार्वतींमायांससृजेससमततः १४६
 सासिशब्दैश्शिलावर्षैःसंपतद्भिश्चपादपैः
 जघानदेवसंघांस्तेदानवानभ्यजीवयत् १४७

नैशाकरीवारुणीचमायेअंतर्हितेतदा
 अभवद्घोरसंचारापृथिवीपर्वतैरिव १४८
 नचारुद्धोद्रुमगणैर्देवोदृश्यतकश्चन
 तदपध्वस्तधनुषंभग्नप्रहरणाविलम् १४९
 निष्प्रयत्नंसुरानीकंवर्जयित्वागदाधरं
 सहियुद्धगतःश्रीमानीशोनस्मव्यकंपत १५०
 सहिष्णुत्वाज्जगत्स्वामीनचुक्रोधगदाधरः
 कालज्ञःकालमेघाभःसमीक्षन्कालमाहवे १५१
 देवासुरविमर्दचद्रष्टुकामस्तदाहरिः
 ततोभगवतादिष्टौरणैपावकमारुतौ १५२
 चोदितौविष्णुवाक्येनततोमायांव्यकर्षतां
 ताभ्यामुद्भ्रान्तवेगाभ्यांप्रबुद्धाभ्यामहाहवे १५३
 दग्धासापार्वतीमायाभस्मीभूताननाशह
 सोनिलोनलसंयुक्तस्सोनलश्चानिलाकुलः १५४
 दैत्यसेनांददहतुर्युगांतेष्विवमूर्च्छितौ
 वायुःप्रजवितस्तत्रपश्चादग्निश्चमारुतात् १५५
 चेरतुर्दानवानीकेक्रीडन्तावनलानिलौ
 भस्मीभूतेषुभूतेषुप्रपतत्सूतपतत्सुच १५६
 दानवानांविमानेषुनिपतत्सुसमंततः
 वातस्कंधापविद्धेषुकृतकर्मणिपावके १५७
 मायावधेप्रवृत्तेतुस्तूयमानेगदाधरे
 निष्प्रयत्नेषुदैत्येषुत्रैलोक्येमुक्तबंधने १५८
 प्रहृष्टेषुचदेवेषुसाधुसाध्वितिजल्पिषु
 जयेदशशताक्षस्यदैत्यानांचपराजये १५९
 दिक्षुसर्वासुशुद्धासुप्रवृत्तेधर्मविस्तरे
 अपावृत्तेचंद्रपथेस्वस्थानस्थेदिवाकरे १६०
 प्रवृत्तिस्थेषुभूतेषुनृषुचारित्रवत्सुच
 अभिन्नबंधनेमृत्यौहूयमानेहुताशने १६१
 यज्ञशोभिषुदेवेषुस्वर्गमार्गदिशत्सुच
 लोकपालेषुसर्वेषुदिक्षुसंधानवर्तिषु १६२

भावेतपसिसिद्धानामभावेपापकर्मणाम्
 देवपक्षेप्रमुदितेदैत्यपक्षेविषीदति १६३
 त्रिपादविग्रहेधर्मेऽधर्मेपादपरिग्रहे
 अपावृत्तेमहाद्वारेवर्तमानेचसत्पथे १६४
 लोकेषुधर्मवृत्तेषुप्रवृत्तेष्वाश्रमेषुच
 प्रजारक्षणयुक्तेषुराजमानेषुराजसु १६५
 प्रशांतेषुचलोकेषुशांतेतमसिदानवे
 अग्निमारुतयोस्तस्मिन्वृत्तेसंग्रामकर्मणि १६६
 तन्मयाविमलालोकास्ताभ्यांजयकृतक्रियाः
 तीव्रदैत्यभयंश्रुत्वामारुताग्निकृतंमहत् १६७
 कालनेमीतिविख्यातोदानवःप्रत्यदृश्यत
 भास्कराकारमुकुटःशिंजिताभरणांगदः १६८
 मंदराद्रिप्रतीकाशोमहारजतसंवृतः
 शतप्रहरणोदग्रःशतबाहुःशताननः १६९
 शतशीर्षःस्थितःश्रीमान्शतशृंगइवाचलः
 कक्षेमहतिसंवृद्धोनिदाघइवपावकः १७०
 धूम्रकेशोहरिश्मश्रुर्दतुरोविकटाननः
 त्रैलोक्यांतरविस्तारंधारयन्विपुलंवपुः १७१
 बाहुभिस्तुलयन्व्योमक्षिपन्पद्भ्यामहीधरान्
 ईरयन्मुखनिःश्वासैर्वृष्टिकारान्बलाहकान् १७२
 तिर्यगायतरक्ताक्षमंदरोदग्रवर्चसाम्
 दिधक्षंतमिवायांतं सर्वान्देवगणान्मृधे १७३
 तर्जयंतं सुरगणांश्छादयंतं दिशोदश
 संवर्तकालेहृषितं दृष्टं मृत्युमिवोत्थितम् १७४
 सुतलेनोच्छ्रयवताविपुलांगुलिपर्वणा
 लंबाभरणपूर्णेन किञ्चिच्चिलितकर्मणा १७५
 उच्छ्रितेनाग्रहस्तेन दक्षिणेन वपुष्मता
 दानवान्देवनिहतान्ब्रुवन्तं तिष्ठतेति च १७६
 तंकालनेमिसमरेद्विषतांकालनेमिनम्
 वीक्षन्तेस्मसुराःसर्वेभयविह्वललोचनाः १७७

तंवीक्षतेस्मभूतानिग्रसंतंकालनेमिनम्
 त्रिविक्रमं विक्रमं तं नारायणमिवापरम् १७८
 सोभ्युच्छ्रयं पुनः प्राप्तो मारुताघूर्णितांबरः
 प्रक्रामदसुरो योद्धुं त्रासयन् सर्वदेवताः १७९
 समेयिवान्सुरेन्द्रेण परिष्वक्तो भ्रमन्नरेण
 कालनेमिर्बभौ दैत्यः स विष्णुरिव मंदरः १८०
 अथ विव्यथिरे देवाः सर्वे शक्रपुरोगमाः
 कालनेमिनमायां तं दृष्ट्वा कालमिवापरम् १८१
 दानवाननुपि प्रीषुः कालनेमिर्महासुरः
 व्यवर्धत महातेजास्तपांते जलदोयथा १८२
 तत्रैलोक्यांतरगतं दृष्ट्वा ते दानवेश्वराः
 उत्तस्थुरपरिश्रान्ताः पीत्वे वामृतमुत्तमम् १८३
 ते वीतभयसंत्रासामयतारपुरोगमाः
 तारकामयसंग्रामे स ततं जितकाशिनः १८४
 रेजुरायोधनगता दानवा युद्धकाक्षिणः
 मंत्रमभ्यसतां तेषां व्यूहं च परिधावताम् १८५
 प्रेक्षतां चाभवत्प्रीतिर्दानवं कालनेमिनम्
 ये तु तत्र मयस्यासन्मुख्या युद्धपुरस्सराः १८६
 ते तु सर्वे भयं त्यक्त्वा हृष्टा योद्धुमुपस्थिताः
 मयस्तारो वराहश्च हयग्रीवश्च दानवः १८७
 विप्रचित्सुतः श्वेतः खरलंबावुभावपि
 अरिष्टो बलिपुत्रश्च किशोराख्यस्तथैव च १८८
 सुभानुश्चामरप्रख्यश्च क्रयोधी महासुरः
 एते स्त्रवे दिनः सर्वे सर्वे तपसि सुस्थिताः १८९
 दानवाः कृतिनोजग्मुः कालनेमिनमुद्धतम्
 ते गदाभिस्सुगुर्वीभिश्चक्रैरथ परश्वधैः १९०
 कालकल्पैश्च मुसलैः क्षेपणीयैश्च मुद्गरैः
 अश्मभिश्चास्त्रसदृशैस्तथा शैलैश्च दारुणैः १९१
 पट्टिशैर्भिडिपालैश्च परिघैश्चोत्तमायसैः
 घातिनीभिश्च गुर्वीभिः शतघ्नीभिस्तथैव च १९२

युगैर्यत्रैश्चनिर्मुक्तैर्लांगलैरुग्रताडितैः
 दोर्भिरायतमानैश्चपाशैश्चपरिधादिभिः १६३
 भुजंगवक्त्रैर्लेलिहानैर्विसर्पद्भिश्चसायकैः
 वज्रैः प्रहरणीयैश्चदीप्यमानैश्चतोमरैः १६४
 विकोशैरसिभिस्तीक्ष्णैः शूलैश्चशितनिर्मलैः
 दैत्यैः संदीप्यमानैश्चप्रगृहीतशरासनैः १६५
 ततः पुरस्कृत्य तदा कालनेमिनमाहवे
 सादीप्तशस्त्रप्रवरादैत्यानारुरुचेचमूः १६६
 यैर्निमीलितसर्वाङ्गावनालीवांबुदागमे
 देवतानामपि च मूर्मुमुदेशक्रपालिता १६७
 उपेताशिशिरोष्णाभ्यां तेजोभ्यां चंद्रसूर्ययोः
 वायुवेगवतीसौम्यातारागणपताकिनी १६८
 तोयदाबद्धवसनाग्रहनक्षत्रहासिनी
 यमैर्द्रधनदैर्गुप्तावरुणेन च धीमता १६९
 साप्रदीप्ताग्निपवनानारायणपरायणा
 सासमुद्रौघसदृशी दीप्यमानामहाचमूः २००
 रराजास्त्रवतीभीमायक्षगंधर्वशालिनी
 तयोश्चम्वोस्तदानींतुबभूवससमागमः २०१
 द्यावापृथिव्योस्संयोगो यथा स्याद्युगपर्यये
 तद्युद्धमभवद्घोरं देवदानवसंकुलं २०२
 क्षमापराक्रमपरंसदर्पविनयस्यदं
 निश्चक्रमुर्बलाभ्यां तु भीमाभ्यां च सुरासुराः २०३
 पूर्वापराभ्यां संरब्धाः सागराभ्यामिवांबुदाः
 ताभ्यां बलाभ्यां संहृष्टाश्चेरुस्ते देवदानवाः २०४
 वनाभ्यां पार्वतीयाभ्यां पुष्पिताभ्यां यथानगाः
 समाजघ्नुस्तथा भेरीः शंखान्दध्मुरनेकशः २०५
 ब्रह्मांडं च भुवं चैव दिशश्च समपूरयन्
 ज्याघाततलनिर्घोषधनुषांकूजितानि च २०६
 दुंदुभीनां च निर्हादो दैत्यमंतर्दधुः स्वनम्
 तेन्योन्यमभिसंपेतुर्यातयंतः परस्परम् २०७

बभञ्जुर्बाहुभिर्बाहुयुद्धमन्येयुयुत्सवः
 देवानामशनीर्घोराःपरिघांश्चोत्तमायुधान् २०८
 निस्त्रिंशान्ससृजुःसंख्येगदागुर्वीश्वदानवाः
 गदानिपातैर्भग्रांगाबाणैश्चशकलीकृताः २०९
 परिपेतुर्भृशंकेचित्पुनःकेचित्तुजघ्निरे
 ततोरथैश्चतुरगैर्विमानैश्चपदातिभिः २१०
 समीयुस्तेतिसंरब्धारोषादन्योन्यमाहवे
 संवर्त्तमानास्समरेसंदष्टौष्टपुटाननाः २११
 रथारथैर्नियुध्यन्तेपादाताश्चपदातिभिः
 तेषांरथानांतुमुलःसशब्दःशब्दवाहिनाम् २१२
 नभोनिदद्धवानयथानभस्येजलदस्वनैः
 बभंजिरेरथान्केचित्केचित्संमृदितारथैः २१३
 संबाधमन्येसंप्राप्तानशेकुश्चलितुरथाः
 अन्योन्यमध्येसमरेदोर्भ्यामुत्क्षिप्यदंशिताः २१४
 संह्रादमाणास्सबलाजघ्नुस्तत्रासिचर्मिणः
 अस्त्रैरन्येविनिर्भिन्नारक्तंवेमुर्हतायुधि २१५
 क्षरज्जलानांसदृशाजलदानांसमागताः
 अन्योन्यबाणवर्षेणयुद्धदुर्दिनमाबभौ २१६
 एतस्मिन्नंतरेक्रुद्धःकालनेमिस्सदानवः
 अवर्धतसमुद्रौघैःपूर्यमाणइवांबुदः २१७
 तस्यविद्युल्लतापीडाःप्रदीप्ताशनिवर्षिणः
 गात्रैर्नगगिरिप्रख्यैर्विनिपेतुर्बलाहकाः २१८
 क्रोधान्निश्चसतस्तस्यभ्रूभेदस्वेदवर्षिणः
 साग्निस्फुलिगाःप्रततामुखान्निश्चेरुरर्चिषः २१९
 तिर्यगूर्ध्वचगगनेववृधुस्तस्यबाहवः
 पर्वतादिवनिष्क्रांताःपंचास्याइवपन्नगाः २२०
 सोस्त्रजालैर्बहुविधैर्धनुर्भिःपरिघैरपि
 दिव्यमाकाशमावब्रेपर्वतैरुच्छ्रितैरिव २२१
 सोनिलोद्भूतवसनस्तस्थौसंग्रामलालसः
 संध्यातपग्रस्तशिलःसाक्षान्मेरुरिवाचलः २२२

ऊरुवेगप्रमथितैःशृंगशैलाग्रपादपैः
 अपातयद्देवगणान्वज्रेणेवमहागिरीन् २२३
 बाहुभिश्चसनिस्त्रिंशैश्छिन्नभिन्नशिरोरुहाः
 नशेकुश्चलितुं देवाःकालनेमिहतायुधि २२४
 मुष्टिभिर्निहताःकेचित्केचिच्चद्विदलीकृताः
 यक्षगंधर्वपतगाःसमहोरगकिन्नराः २२५
 तेनवित्रासिताःपेतुःसमरेकालनेमिना
 नशेकुर्यत्नवंतोपियत्नंकर्तुंविचेतसः २२६
 तेनशक्रःसहस्राक्षोऽस्पदितःशरबंधनैः
 निष्प्रयत्नःकृतःसंख्येचलितुंनशशाकह २२७
 निर्जलांभोदसदृशोनिर्जलार्णवसप्रभः
 निर्व्यापारःकृतस्तेनविपाशोवरुणोमृधे २२८
 रणेवैश्रवणस्तेनपरीतःकालरूपिणा
 विलपन्लोकपालेशस्त्याजितोधनदःक्रियां २२९
 यमःसर्वहरस्तेनमृत्युप्रहरणोरणे
 याम्यामवस्थांसंत्यज्यभीतःस्वांदिशमाविशत् २३०
 सलोकपालानुत्सार्यहत्वातेषांचकर्मतत्
 दिक्षुसर्वासुदेहंस्वंचतुर्धाविदधेतदा २३१
 सनक्षत्रपथंगत्वादिव्यंस्वर्भानुदर्शितं
 जहारलक्ष्मींसोमस्ययच्चास्यविषयमहत् २३२
 चालयामासदीप्तांशुंधर्मद्वारासभास्करं
 शासनंचास्यविषयंजहारदिनकर्मच २३३
 सोमिंदेवमुखंजित्वाचकारात्ममुखाश्रयं
 वायुंचतरसाजित्वाचकारात्मवशानुगं २३४
 ससमुद्रात्समानीयसमस्ताःसरितोबलात्
 चकाराभिसुखावीर्यादिहभूताश्चसिंधवः २३५
 अपःस्ववशगाःकृत्वादिविजायाश्चभूमिजाः
 छादयामासजगतींसुगुप्तांधरणीधरैः २३६
 सस्वयंभूरिवाभातिमहाभूतपतिर्महान्
 सर्वलोकमयोदैत्यःसर्वलोकभयावहः २३७

सलोकपालैकवपुश्चंद्रसूर्यग्रहात्मवान्
 पावकानिलसंभूतोरराजयुधिदानवः २३८
 पारमेष्ठ्येस्थितः स्थानेलोकानांप्रभवोपमे
 तंतुष्टुवुदैत्यगणादेवाइवपितामहं २३९
 पंचतंनाभ्यवर्ततविपरीतेनकर्मणा
 वेदोधर्मः क्षमासत्यंश्रीश्चनारायणाश्रया २४०
 सतेषामनुपस्थानात्सक्रोधोदानवेश्वरः
 वैष्णवंपदमन्विच्छन्सगतोदेवतायतः २४१
 सददर्शसुपर्णस्थंशंखचक्रगदाधरं
 दानवानांविनाशायभ्रामयंतंगदांशुभां २४२
 सजलांभोदसदृशंविद्युत्सदृशवाससं
 आरूढंस्वर्णपत्राढ्यंखेचरंकाश्यपंखगं २४३
 दुष्टदैत्यविनाशायदृष्ट्वाखस्थमिवस्थितं
 दानवोविष्णुमक्षोभ्यं बभाषेक्षुब्धमानसः २४४
 अयंसरिपुरस्माकंपूर्वेषांप्राणनाशनः
 अर्णवावासिनश्चैवमधोश्चकैटभस्यच २४५
 अयंसरिपुरस्माकमसमः किलकथ्यते
 अनेकसंयुगेनेनदानवाबहवोहताः २४६
 अयंसनिर्घृणोलोकेस्त्रीबालनिरपत्त्रपः
 येनदानवनारीणांसीमंतोद्वरणंकृतम् २४७
 अयंसविष्णुर्देवानांवैकुण्ठश्चदिवौकसाम्
 अनंतोभोगिनामध्वेस्वयंभूश्चस्वयंभुवः २४८
 अयंसनाथोदेवानामस्माभिर्विप्रकृष्यते
 अस्यक्रोधंसमासाद्यहिरण्यकशिपुर्हतः २४९
 अस्यच्छायामुपाश्रित्यदेवामखमुखेस्थिताः
 आज्यमहर्षिभिर्दत्तमश्नुवंतित्रिधाहुतम् २५०
 अयंसनिधनेहेतुः सर्वेषाममरद्विषाम्
 अस्यचक्रप्रविष्टानिकुलान्यस्माकमाहवे २५१
 अयंसकिलयुद्धेषुसुरार्थेत्यक्तजीवितः
 सविभुस्तेजसायुक्तंचक्रंक्षिपतिशत्रुषु २५२

अयंसकालोदैत्यानांकालभूतेमयिस्थिते
 अतिक्रांतस्यकालस्यफलंप्राप्स्यतिकेशवः २५३
 दिष्टयेदानींसमक्षमेविष्णुरेषसमागतः
 निष्पिष्टोबहुनासंख्येमय्येवप्रणशिष्यति २५४
 यास्याम्यपचितिंदिष्ट्यापूर्वेषामद्यसंयुगे
 इमन्नारायणंहत्वादानवानांभयावहम् २५५
 क्षिप्रमेवहनिष्यामिरणेमरगणानहम्
 जात्यंतरगतोप्येषबाधतेदानवान्मृधे २५६
 एषोनंतःपुराभूत्वापद्मनाभइतिश्रुतः
 जघानैकार्णवेघोरेतावुभौमधुकैटभौ २५७
 द्विधाभूतंवपुःकृत्वासिंहस्यार्द्धनरस्यच
 पितरमेजघानैकोहिरण्यकशिपुंपुरा २५८
 शुभंगर्भमधत्तैनमदितिर्देवतारणिः
 त्रीन्लोकानाजहारैकःक्रममाणस्त्रिभिःक्रमैः २५९
 भूयस्त्वदानींसंप्राप्तेसंग्रामेतारकामये
 मयासहसमागम्यसदेवोविनशिष्यति २६०
 एवमुक्त्वाबहुविधंक्षिप्रंनारायणंरणे
 वाग्भिरप्रतिरूपाभिर्युद्धमेवाभ्यरोचयत् २६१
 क्षिप्यमाणोऽसुरेन्द्रेणनचुकोपगदाधरः
 क्षमाबलेनमहतासस्मितंचेदमब्रवीत् २६२
 अल्पंदर्पबलंदैत्यस्थिरमक्रोधजंबलम्
 हतस्त्वंदर्पजैर्दोषैर्हित्वायोभाषसेक्षमाम् २६३
 अधमस्त्वंमममतोधिगेतत्तववाग्बलम्
 केतत्रपुरुषाःसंतियत्रगर्जतियोषितः २६४
 अहंत्वादित्यपश्यामिपूर्वेषामार्गगामिनम्
 प्रजापतिकृतंसेतुंत्यक्त्वाकःस्वस्तिमान्भवेत् २६५
 अद्यत्वांनाशयिष्यामिदेवव्यापारघातकम्
 स्वेषुस्वेषुचस्थानेषुस्थापयिष्यामिदेवताः २६६
 एवंब्रुवतिवाक्यंतुमृधेश्रीवत्सधारिणि
 जहासदानवःक्रोधाद्धस्तांश्चक्रेणसायुधान् २६७

सबाहुशतमुद्यम्यसर्वायुधगणान्नणे
 क्रोधाद्विगुणरक्ताक्षोविष्णोर्वक्षस्यपातयत् २६८
 दानवाश्चापिसमरेमयतारपुरोगमाः
 उद्यतायुधनिस्त्रिंशाविष्णुमभ्यद्रवन्नणे २६९
 सताडयमानोऽतिबलैर्दैत्यैः सर्वायुधोद्यतैः
 नचचालततोयुद्धेकंप्यमानइवाचलः २७०
 संयुक्तश्चसुपर्णेनकालनेमिर्महासुरः
 सर्वप्राणेनमहतींगदामुद्यम्यबाहुभिः २७१
 घोरांज्वलंतीमुमुचेसंरब्धोगरुडोपरि
 कर्मणातेनदैत्यस्यविष्णुर्विस्मयमागमत् २७२
 तदातेनसुपर्णस्यपातितामूर्ध्नि सागदा
 सुपर्णव्यथितं दृष्ट्वा क्षतंचवपुरात्मनः २७३
 क्रोधसंरक्तनयनोवैकुण्ठश्चक्रमाददे
 व्यवर्द्धतचवेगेनसुपर्णेनसमंविभुः २७४
 भुजाश्चास्यव्यवर्धतव्याप्तवंतोदिशोदश
 विदिशश्चैवखंचापिगांचैवप्रतिपूरयन् २७५
 ववृधेसपुनर्लोकान्क्रांतुकामइवौजसा
 तंजयायसुरेन्द्राणांवर्द्धमानंनभस्तले २७६
 ऋषयःसहगंधर्वास्तुष्टुवुर्मधुसूदनम्
 सद्यांकिरीटेनलिखन्शिरसाभास्वरेणच २७७
 पद्भ्यामाक्रम्यवसुधांदिशःप्रच्छाद्यबाहुभिः
 सहस्रकरतुल्याभंसहस्रारमरिक्तयम् २७८
 दीप्ताग्निसदृशंघोरंदर्शनेनसुदर्शनम्
 सुवर्णरेणुपर्यंतवज्रनाभंभयावहं २७९
 मेदोस्थिमज्जरुधिरैःसिक्तंदानवसंभवैः
 अद्वितीयंप्रहरणंचुरपर्यंतमंडलम् २८०
 स्रग्दाममालानिचितंकामगंकामरूपिणं
 स्वयंस्वयंभुवासृष्टंभयदंसर्वविद्विषाम् २८१
 दधाररोषेणाविष्टंनित्यमाहवदर्पितं
 क्षेपणाद्यस्यमुह्यंतिलोकाःसस्थाणुजंगमाः २८२

क्रव्यादानिचभूतानितृप्तिंयांतिमहामृधे
 तमप्रतिमकर्माणंसमानंसूर्यवर्चसा २८३
 चक्रमुद्यम्यसमरेकोपदीप्तोगदाधरः
 प्रणष्टंदानवंतेजःकुर्वाणंस्वेनतेजसा २८४
 चिच्छेदबाहूंस्तेनैवसमरेकालनेमिनः
 तच्चवक्त्रशतंघोरंसाग्निचूर्णादृहासिवै २८५
 तस्यदैत्यस्यचक्रेणप्रममाथबलाद्धरिः
 सच्छिन्नबाहुर्विशिरानप्राकंपतदानवः २८६
 कबंधावस्थितःसंख्येविशाखइवपादपः
 तंवितत्यमहापक्षौवायोःकृत्वासमंजवम् २८७
 उरसाताडयामासगरुडःकालनेमिनं
 सतस्यदेहोभिमुखोविबाहुःखात्परिभ्रमन् २८८
 निपपातदिवंत्यक्त्वाक्षोभयन्धरणीतलम्
 तस्मिन्निपतितेदैत्येदेवाःसर्षिगणास्तथा २८९
 साधुसाध्वितिवैकुण्ठं समेताःप्रत्यपूजयन्
 अपरेयेतुदैत्यावैयुद्धेदृष्टपराक्रमाः २९०
 तेसर्वेबाहुभिर्योऽपानशेकुश्चलितुरण्णे
 कांश्चित्केशेषुजग्राहकांश्चित्कंठेष्वपीडयत् २९१
 चकर्तकस्यचिद्वक्त्रंमध्येगृह्णात्तथापरम्
 तेगदाचक्रनिर्दग्धागतसत्वागतासवः २९२
 गगनाद्भ्रष्टसर्वाङ्गानिपेतुर्धरणीतले
 तेषुसर्वेषुदैत्येषुहतेषुपुरुषोत्तमः २९३
 शक्रप्रियंततःकृत्वाकृतकर्मगदाधरः
 तस्मिन्विमर्देसंवृत्तेसंग्रामेतारकामये २९४
 तंचदेशंजगामाशुब्रह्मालोकपितामहः
 सर्वैर्ब्रह्मर्षिभिःसार्द्धगंधर्वाप्सरसांगणैः २९५
 देवदेवंहरिदेवःपूजयन्वाक्यमब्रवीत्
 कृतंदेवमहत्कर्मसुराणांशल्यमुद्धृतम् २९६
 निधनेनचदैत्यानांवयंचपरितोषिताः
 योयंत्वयाहतोविष्णोकालनेमिर्महासुरः २९७

त्वामेतस्य ऋते ह्यस्मिन् शास्ता कश्चिन्न विद्यते
 एष देवान्परिभवन् लोकांश्च सचराचरान् २६८
 ऋषीणां कदनं कृत्वामामपि प्रतिगर्जति
 तदनेन त्वदीयेन परितुष्टोऽस्मि कर्मणा २६९
 यदयं कालकल्पस्ते कालनेमिर्निपातितः
 तदा गच्छ स्वभद्रं ते गच्छाम दिवमुत्तमाम् ३००
 ब्रह्मर्षयस्त्वां तत्रस्थाः प्रतीक्षन्ते सदोगताः
 कंचाहंतवदास्यामि वरं वरभृतां वर ३०१
 स्वस्थानस्थेषु देवेषु तेषां च वरदोभवान्
 निर्यातमेतत्त्रैलोक्यं स्फीतं निहतकंटकम् ३०२
 अस्मिन्नेव मृधे विष्णोः शक्राय सुमहात्मने
 एवमुक्तो भगवता ब्रह्मणा हरिरव्ययः ३०३
 देवान् शक्रमुखान्सर्वानुवाच शुभया गिरा
 विष्णुरुवाच
 श्रूयतां त्रिदशास्सर्वे यावन्तोत्र समागताः ३०४
 सुपर्णसहितैस्तत्र पुरस्कृत्य पुरंदरं
 अस्माभिः समरे सर्वैः कालनेमिमुखाहताः ३०५
 दानवा विक्रमोपेताः शक्रादपि महत्तराः
 अस्मिन् महति संग्रामे द्वावेव तु विनिस्सृतौ ३०६
 विरोचनस्तु दैतेयः स्वर्भानुश्च महाबलः
 स्वांदिशं भजतां शक्रो दिशं वरुण एव च ३०७
 याम्यायमः पालयतामुत्तरां च धनाधिपः
 ऋक्षैः सह सदा योगं गच्छतां चंद्रमास्तथा ३०८
 अयमृतमुखं सूर्यो भजतामयनैः सह
 आज्यभागाः प्रवर्ततां सदस्यैरभिपूजिताः ३०९
 हूयन्तामग्नयो विप्रैर्वेददृष्टेन कर्मणा
 देवाश्च बलिहोमेन स्वाध्यायेन महर्षयः ३१०
 श्राद्धेन पितरश्चैव तुष्टिं यांतु यथा सुखम्
 वायुश्च रतुमार्गस्थस्त्रिधा दीप्यतु पावकः ३११
 त्रयोवर्णाश्च लोकांस्त्रीस्तर्पयन्त्वात्मजैर्गुणैः

क्रतवःसंप्रवर्ततां दीक्षणीयैर्द्विजातिभिः ३१२
 दक्षिणाश्चोपपद्यतां याज्ञिकैश्च पृथक् पृथक्
 गाश्च सूर्यो रसान्सोमो वायुः प्राणांश्च प्राणिषु ३१३
 तर्पयन्तः प्रवर्ततामेते सोम्यैः स्वकर्मभिः
 यथा वदनु पूर्वेण महेन्द्रमलयोद्भवाः ३१४
 त्रैलोक्यमातरः सर्वाः समुद्रं यातुं सिंधवः
 दैत्येभ्यस्त्यज्यतां भीक्ष्वांतिं व्रजत देवताः ३१५
 स्वस्तिवोस्तु गमिष्यामि ब्रह्मलोकं सनातनं
 स्वगृहे स्वर्गलोके वा संग्रामे वा विशेषतः ३१६
 विश्वस्तैश्च न गंतव्यं नित्यं क्षुद्राहिदानवाः
 छिद्रेषु प्रहरन्त्येते न तेषां संस्थितिर्ध्रुवा ३१७
 सौम्यानां निजभावानां भवतामार्जवे मनः
 एवमुक्त्वा सुरगणान् विष्णुस्सत्यपराक्रमः ३१८
 जगाम ब्रह्मणा सार्द्धं ब्रह्मलोकं महायशाः
 देवानां महतीं प्रीतिमुत्पाद्य भगवान्प्रभुः ३१९
 एतदाश्चर्यमभवत्संग्रामे तारकामये
 दानवानां च विष्णोश्च यन्मां त्वं परिपृच्छसि ३२०
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे पद्मोद्भवदेवासुरयुद्धे नामैकचत्वारिंशत्तमो-
 ऽध्यायः ४१

द्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

भीष्म उवाच

श्रुतः पद्मोद्भवो ब्रह्मन् विस्तरेण त्वये रितः
 समासाद्भव माहात्म्यमुत्पत्तिं च गुह्यस्य च १
 श्रोतुमिच्छामि ते ब्रह्मन्यथाभूतः कृतं च यत्
 तारकश्च कथं भूतो दानवो बलवत्तरः २
 कार्तिकेयेन स ब्रह्मन् कथं ध्वस्तो महासुरः
 कथं रुद्रेण मुनयः प्रेषिता मंदरंगिरिम् ३
 कथं लब्धा उमा तत्र रुद्रेण परमेष्ठिना
 एतदाख्याहि मे सर्वं यथाभूतं महामुने ४

पुलस्त्यउवाच

कश्यपेनपुराप्रोक्तादितिदैत्यारणिःशुभा
वज्रसारमयैश्चांगैःपुत्रोदेविभविष्यति ५
वज्रांगोनामपुत्रस्तुभविताधर्मवत्सलः
साचलब्धवरादेवीसुषुवेवज्रदुश्छिदम् ६
सजातमात्रएवाभूत्सर्वशास्त्रार्थपारगः
उवाचमातरंभक्त्यामातः किंकरवाण्यहम् ७
तस्योवाचततोहृष्टादितिदैत्याधिपस्यतु
बहवोमेहताःपुत्राःसहस्राक्षेणपुत्रक ८
तेषामपचितिकर्तुंगच्छशक्रवधायतु
बाढमित्येवतांचोक्त्वाजगामत्रिदिवंबलात् ९
बध्वाततःसहस्राक्षंपाशेनामोघवर्चसा
मातुरंतिकमागच्छद्वयाधःक्षुद्रमृगंयथा १०
एतस्मिन्नंतरेब्रह्माकश्यपश्चमहातपाः
आगतौतत्रयत्रास्तांमातापुत्रावभीतकौ ११
दृष्ट्वातुतावुवाचेदंब्रह्माकश्यपएवच
मुंचैनंपुत्रदेवेन्द्रंकिमनेनप्रयोजनम् १२
अवमानोवधःप्रोक्तःपुत्रसंभावितस्यतु
अस्मद्वाक्येनयोमुक्तस्त्वद्धस्तान्मृतएवसः १३
परस्यगौरवान्मुक्तःशत्रूणांशत्रुराहवे
सजीवन्नेवहिमृतोदिवसेदिवसेपुनः १४
एतच्छ्रुत्वातुवज्रांगःप्रणतोवाक्यमब्रवीत्
नमेकृत्यमनेनास्तिमातुराज्ञाकृताहिमे १५
त्वंसुरासुरनाथोवैमान्यश्चप्रपितामहः
करिष्येत्वद्वचोदेवएषमुक्तःशतक्रतुः १६
तपसेमेरतिदैवनिर्विघ्नतच्चमेभवेत्
त्वत्प्रसादेनभगवन्नित्युक्त्वाविररामह १७
तस्मिंस्तूष्णींस्थितेदैत्येप्रोवाचेदंपितामहः
ब्रह्मोवाच
तपस्त्वंकुरुमापन्नः सोस्मच्छासनसंस्थितः १८

अनयाचित्तशुद्ध्याहिपर्याप्तं जन्मनः फलम्
 इत्युक्त्वा पद्मजः कन्यां ससर्जायतलोचनाम् १९
 तामस्मै प्रददौ देवः पत्न्यर्थे पद्मसंभवः
 वराङ्गीति च नामास्याः कृत्वा यातः पितापहः २०
 वज्राङ्गो पितया सार्द्धं जगाम तपसे वनम्
 ऊर्ध्वबाहुस्सदैत्येन्द्रो चरद्वर्षसहस्रकम् २१
 कालं कमलपत्राक्षः शुद्धबुद्धिर्महातपाः
 तावच्चाधोमुखः कालं तावत्पंचाग्निमध्यगः २२
 निराहारो घोरतपास्तपोराशिरजायत
 ततः सौतर्जले च क्रेवासं वर्षसहस्रकम् २३
 जलांतरं प्रविष्टस्य तस्य पत्नी महाव्रता
 तस्यैव तीरे सरसः स्थिता सौमौ नमाश्रिता २४
 निराहारं तपोघोरं प्रविवेश महाद्युतिः
 तस्यां तपसि वर्तत्यामिन्द्रश्च क्रेविभीषिकाम् २५
 गत्वा तु मर्कटाकारस्तदा श्रमपदं महत्
 ब्रसींचकर्ष बलवान् गंधाद्यर्चाकरंडकम् २६
 ततस्तु सिंह रूपेण भीषयामास भामिनीम्
 ततो भुजंगरूपेणाप्यदशच्चरणद्वयम् २७
 तपो बलवशात् सा तु न वध्यत्वं जगाम ह
 भीषिकाभिरनेकाभिः क्लेशयन् पाकशासनः २८
 विरराम यदानैव वज्राङ्गमहिषी तदा
 शैलस्य दुष्टतां मत्वा शापं दातुं समुद्यता २९
 तां शापाभिमुखीं दृष्ट्वा शैलः पुरुषविग्रहः
 उवाच तां वरारोहां वराङ्गीं भीतलोचनः ३०
 शैल उवाच
 नाहं महाव्रते दुष्टः सेव्यो हं सर्वदेहिनाम्
 विप्रियं ते करोत्येष रुषितः पाकशासनः ३१
 एतस्मिन्नंतरे जातः कालो वर्षसहस्रकः
 तस्मिन् ज्ञात्वा तु भगवान् काले कमलसंभवः ३२
 तुष्टः प्रोवाच वज्राङ्गं तदा गत्य जलाशयम्

ब्रह्मोवाच

ददामिसर्वकामंतउत्तिष्ठदितिनंदन ३३
एवमुक्तस्तदोत्थायसदैत्येन्द्रस्तपोनिधिः
उवाचप्रांजलिर्वाक्यंसर्वलोकपितामहम् ३४
वज्रांगउवाच

आसुरोमास्तुमेभावःसंतुलोकाममाक्षयाः
तपस्यभिरतिर्मेस्तुशरीरस्यास्यवर्तनम् ३५
एवमस्त्वितितंदेवोजगामस्वकमालयम्
वज्रांगोपिसमाप्तेतुतपसिस्थिरसंयमः ३६
संगंतुमिच्छन्स्वाभार्यान्ददर्शाश्रमेस्वके
क्षुधाविष्टःसशैलस्यगहनंप्रविवेशह ३७
आदातुंफलमूलानिसचतस्मिन्व्यलोकयत्
रुदन्तींस्वांप्रियांदीनांतरुप्रच्छादिताननाम् ३८
तांविलोक्यततोदैत्यःप्रोवाचपरिसांत्वयन्
वज्रांगउवाच

केनतेपकृतंभद्रेयमलोकंयियासुना ३९
कंवाकामंप्रयच्छामिशीघ्रंप्रब्रूहिमानिनि
वरांग्युवाच
त्रासितास्म्यपविद्धास्मिताडितापीडितास्मिच ४०
रौद्रेणदेवराजेननष्टनाथेवभूरिशः
दुःखस्यांतमपश्यंतीप्राणांस्त्यक्तुंव्यवस्थिता ४१
पुत्रमेतारकंदेहितस्माहुःखमहार्णवात्
एवमुक्तस्तुदैत्येन्द्रःकोपव्याकुललोचनः ४२
शक्तोपिदेवराजस्यप्रतिकर्तुमहासुरः
तपएवपुनश्चर्तुंव्यवस्यतमहाबलः ४३
ज्ञात्वातस्यतुसंकल्पंब्रह्माक्रूरतरंपुनः
आजगामत्वरायुक्तोयत्रासौदितिनंदनः ४४

ब्रह्मोवाच

किमर्थंपुत्रभूयस्त्वंकर्तुंनियममुद्यतः
तदहंतेपुनर्दधिकांचितंपुत्रमोजसा ४५

वज्रांगउवाच

उत्थितेनमयादृष्टासमाधानात्त्वदाज्ञया
त्रासितेन्द्रेणमामाहसावरांगीसुतार्थिनी ४६
पुत्रमेतारकंदेहितुष्टोमेत्वंपितामह

ब्रह्मोवाच

अलंतेतपसावीरमाक्लेशेदुस्तरेविश ४७
पुत्रस्तुतारकोनामभविष्यतिमहाबलः
देवसीमंतिनीनांतुधम्मिल्लकविमोक्षकः ४८
इत्युक्तोदैत्यनाथस्तुप्रणम्यप्रपितामहम्
गत्वातांनंदयामासमहिषींकर्षितांतराम् ४९
तौदंपतीकृतार्थौतुजग्मतुःस्वाश्रमतदा
आहितंतुतदागर्भवरांगीवरवर्णिनी ५०
पूर्णवर्षसहस्रंतुदधारोदरएवहि
ततोवर्षसहस्रांतेवरांगीसाप्रसूयत ५१
जायमानेतुदैत्येतुतस्मिन्लोकभयंकरे
चचालसर्वापृथिवीप्रोद्धूताश्चमहार्णवाः ५२
चेलुर्धराधराश्चापिववुर्वाताश्चभीषणाः
जेपुर्जप्यंमुनिवरानेदुर्व्यालमृगाअपि ५३
जहौकांतिश्चंद्रसूर्यौनीहारच्छादितादिशः
जातेमहासुरेतस्मिन्सर्वेचापिमहासुराः ५४
आजग्मुर्हर्षितास्तत्रतथाचासुरयोषितः
जगुर्हर्षसमाविष्टाननृतुश्चाप्सरोगणाः ५५
ततोमहोत्सवेजातेदानवानांमहाद्युते
विषरणमनसोदेवाःसहेंद्राअभवंस्तदा ५६
वरांगीतुसुतंदृष्ट्वाहर्षेणापूरितातदा
बहुमेनेचदैत्येन्द्रोविजातंतंतदातया ५७
जातमात्रस्तुदैत्येन्द्रस्तारकश्चोग्रविक्रमः
अभिषिक्तोसुरैर्मुख्यैःकुजंभमहिषादिभिः ५८
सर्वासुरमहाराज्येपृथिवीतुलनक्षमे
सतुप्राप्तमहाराज्यस्तारकोनृपसत्तम ५९

उवाचदानवश्रेष्ठोयुक्तियुक्तमिदं वचः
 तारक उवाच
 शृणुध्वमसुराः सर्वे वाक्यं मम महाबलाः ६०
 वंशक्षयकरा देवाः सर्वेषामेव दानवाः
 अस्माकं जातिधर्मेण विरूढं वैरमक्षयम् ६१
 वयं तपश्चरिष्यामः सुराणां निग्रहाय तु
 स्वबाहुबलमाश्रित्य सर्व एव न संशयः ६२
 तच्छ्रुत्वा संमतं कृत्वा पारियात्रं ययौ गिरिं
 निराहारः पंचतपाः पत्रभुग्वारिभोजनः ६३
 शतं शतं समानां तु तपांस्येतान्यथा करोत्
 एवं तु कश्चित् देहेतपो राशित्वमागते ६४
 ब्रह्मा गत्या हदैत्येन्द्रं वरं वरय सुव्रत
 स वब्रूव सर्वभूतेभ्यो न मे मृत्युर्भवेदिति ६५
 तमुवाच ततो ब्रह्मा देहिनां मरणं ध्रुवम्
 यतस्ततोऽपि वरय मृत्युं यस्मान्न शं कसे ६६
 ततः संचिंत्य दैत्येन्द्रः शिशोर्वै सप्त वासरात्
 वब्रूव महासुरो मृत्युं मोहितो ह्यवलेपतः ६७
 जगामो मित्युदाहृत्य ब्रह्मा दैत्यो निजं गृहम्
 अथाहमंत्रिणस्तूर्णं बलं मे संप्रयुज्यताम् ६८
 यदि वो मत्प्रियं कार्यं निग्राह्याः सुरसत्तमाः
 निगृहीतेषु मे प्रीतिर्जायते चातुलाऽसुराः ६९
 तारकस्य वचः श्रुत्वा ग्रसनो नाम दानवः
 सेनानीर्दैत्यराजस्य सज्जं चक्रे बलं च तत् ७०
 आहृत्य भेरीं गंभीरां दैत्यानां हूय सत्वरः
 दशकोटीश्वरा दैत्या दैत्यानां चंडविक्रमाः ७१
 तेषामग्रे सरोजं भः कुजं भोनंतरो सुरः
 महिषः कुंजरो मेघः कालनेमिर्निमिस्तथा ७२
 मंथनोजंभकः शुम्भो दैत्येन्द्रादशनायकाः
 अन्ये च शतशस्तत्र पृथिवी तुलनक्षमाः ७३
 गरुडानां सहस्रेण च क्राष्टकविभूषितः

सकूबरपरीवारश्चतुर्योजनविस्तृतः ७४
 स्यंदनस्तारकस्यासीत् व्याघ्रसिंहखरार्वाभिः
 युक्ता रथास्तुग्रसनजंभकौजंभकुंभिनां ७५
 मेघस्यद्वीपिभिर्युक्तः कूष्माण्डैः कालनेमिनः
 पर्वताभश्चतुर्दंष्ट्रोनिमेषैव महागजः ७६
 शतहस्ततुरंगस्थो मंथनो नाम दैत्यराट्
 जंभकस्तूष्णमारूढो गिरीन्द्राभं महाबलः ७७
 शुभो मेघं समारूढो न्येप्येवं चित्रवाहनाः
 प्रचंडाश्चित्रवर्माणः कुंडलोष्णीषभूषिताः ७८
 तद्वलं दैत्यसिंहस्य भीमरूपं व्यजायत
 प्रमत्तमत्तमातंगतुरंगरथसंकुलम् ७९
 प्रतस्थे मरयुद्धाय बहुपत्तिपताकिकम्
 एतस्मिन्नंतरे वायुर्देवदूतोऽसुरालये ८०
 दृष्ट्वा तद्दानवबलं जगामेंद्रस्य शंसितुं
 सगत्वा तु सभां दिव्यां महेन्द्रस्य महात्मनः ८१
 शशंसमध्ये देवानां तत्कार्यं समुपस्थितम्
 तच्छ्रुत्वा देवराजस्तु निमीलितविलोचनः ८२
 बृहस्पतिमुवाचे दंवाक्यं काले महाभुजः
 इंद्र उवाच
 संप्राप्नोति विमर्दो यं देवानां दानवैः सह ८३
 कार्यं किमत्र तद्ब्रूहि नीत्युपायोपबृंहितम्
 एतच्छ्रुत्वा तु वचनं महेन्द्रस्य गिरांपतिः ८४
 इत्युवाच महाभागो बृहस्पतिरुदारधीः
 बृहस्पतिरुवाच
 सामपूर्वाश्रुतानीतिश्चतुरंगापताकिनी ८५
 जिगीषतां सुरश्रेष्ठ स्थितिरेषा सनातनी
 सामभेदस्तथा दानं दंडश्चांगचतुष्टयम् ८६
 न सांत्वगोचरे लुब्धानभेद्यास्त्वेकधर्मिणः
 न दानमत्र संसिद्ध्यै प्रसह्यैवापहारिणाम् ८७
 एकोभ्युपायो दंडोत्रभवतां यदोचते

एवमुक्तःसहस्राक्षएवमेतदुवाचह ८८
 कर्तव्यतांचसंचिंत्यप्रोवाचामरसंसदि
 इंद्रउवाच
 अवधानेनमेवाचंशृणुध्वंनाकवासिनः ८९
 भवंतोयज्ञभोक्तारोदिव्यात्मानोहिसान्वयाः
 स्वेमहिम्निस्थितानित्यंजगतःपालनेरताः ९०
 क्रियतांसमरोद्योगःसैन्यंसंयोज्यतांमम
 आहियंतांचशस्त्राणिपूज्यंतांशस्त्रदेवताः ९१
 वाहनानिविमानानियोजयद्ध्वंममेश्वराः
 यमंसेनापतिकृत्वाशीघ्रमेवदिवौकसः ९२
 इत्युक्तास्समनह्यंतदेवानांयेप्रधानतः
 वाजिनामयुतेनाजौहेमघंटापरिष्कृतम् ९३
 नानाश्चर्यगुणोपेतंसंप्राप्तंदेवदानवैः
 रथंमातलिनायुक्तंदेवराजस्यदुर्जयम् ९४
 यमोमहिषमास्थायसेनाग्रेसमवर्तत
 चंडकिंकरवृंदेनसर्वतःपरिवारितः ९५
 कल्पकालोद्गतज्वालापूरितोम्बरगोचरः
 हुताशनस्त्वजारूढःशक्तिहस्तोव्यवस्थितः ९६
 पवनोऽङ्कुशहस्तश्चविस्तारितमहाजवः
 भुजगेंद्रसमारूढोजलेशोभगवान्स्वयम् ९७
 नरयुक्तेरथेदेवोराक्षसेशोवियच्चरः
 तीक्ष्णखड्गयुतोभीमःसमरेसमवस्थितः ९८
 महासिंहरथेदेवोधनाध्यक्षोगदायुधः
 चंद्रादित्यावश्विनौचचतुरंगबलान्विताः ९९
 सेनान्योदेवराजस्यदुर्जयाभुवनत्रये
 कोटयस्तास्त्रयस्त्रिंशद्देवदेवनिकायिनाम् १००
 हिमाचलाभेसितचारुचामरेसुवर्णपद्मामलसुंदरस्त्रजि
 कृताभिरामोज्ज्वलकुंकुमांकुरेकपोललीलालिकदंबसंकुले १०१
 स्थितस्तदैरावणनामकुंजरे महामनाश्चित्रविभूषणांबरः
 विशालवज्रःसुवितानभूषितःप्रकीर्णकेयूरभुजंगमंडलः १०२

सहस्रदृग्वंदितपादपल्लवस्त्रिविष्टपेशोभतपाकशासनः
 तुरंगमातंगकुलौघसंकुलासितातपत्रद्ध्वजशालिनीच १०३
 बभूवसादुर्जयपत्तिसंतताविभातिनानायुधयोधदुस्तरा
 ततोश्चिनौचमरुतःससाध्याःसपुरंदराः १०४
 यक्षराक्षसगंधर्वादिव्यनानास्त्रपाणयः
 जघ्रुर्देत्येश्वरंसर्वेसंभूयतुमहाबलाः १०५
 नचैवास्त्राण्यसज्जंतगात्रेवज्जाचलोपमे
 अथोरथादवप्लुत्यतारकोदानवाधिपः १०६
 जघानकोटिशोदेवान्करपाष्णिभिरेवच
 हतशेषाणिसैन्यानिदेवानांविप्रदुद्रुवुः १०७
 दिशोभीतानिसंत्यज्यरणोपकरणानिच
 दृष्ट्वातान्विद्रुतान्देवांस्तारकोवाक्यमब्रवीत् १०८
 मावधिष्ठसुरान्दैत्यावज्जांगायचमंदिरे
 शीघ्रमानीयदर्श्यतांबद्धान्पश्यत्वयंसुरान् १०९
 लोकपालांस्ततोदैत्योबद्धवाचेंद्रमुखान्नणे
 सरुद्रान्सुदृढैःपाशैःपशुपालःपशूनिव ११०
 सभूयोरथमास्थायजगामस्वकमालयं
 सिद्धगंधर्वसंघुष्टंविपुलाचलमस्तकम् १११
 स्तूयमानोदितिसुतैरप्सरोभिःसुसेवितः
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेदेवासुरसंग्रामेतारकजयोनामद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४२

त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः

पुलस्त्यउवाच-
 प्रादुरासीत्प्रतीहारःशुभ्रचीनांशुकांबरः
 सजानुभ्यामर्हीगत्वापिहितास्यश्चपाणिना १
 उवाचानाविलंवाक्यमल्पाक्षरपरिष्कृतम्
 दैत्येंद्रमर्कवृंदाभंविभ्रतंभास्वरंवपुः २
 कालनेमिःसुरान्बद्ध्वाप्रादायद्वारितिष्ठति
 सविज्ञापयतिस्थेयंक्ववंदिनिचयैःप्रभो ३

तन्निशम्याब्रवीद्वैत्यःप्रतीहारस्यभाषितम्
यथेष्टंस्थीयतामेभिर्गृहंमेभुवनत्रयं ४
केवलंवासवंत्वेकंमुंडयित्वाविमुच्यताम्
सितवस्त्रपरिच्छन्नंशुनःपादेनचिह्नितम् ५
एवंकृतेततोदेवादूयमानेनचेतसा
जग्मुर्जगद्गुरुद्रष्टुंशरणंकमलोद्भवम् ६
विनिर्विशणास्तमासाद्यशिरोभिर्द्धरणींगताः
तुष्टुवुःसुष्टुवर्णाढ्यैर्वचोभिःकमलासनम् ७
देवाऊचुः-
नमस्त्वोङ्काराङ्कुरादिप्रसूत्यैविश्वस्थानानंतभेदस्यपूर्वम्
संभूतस्यानंतरंसत्वमूलेसंहारेच्छोस्तेनमःसत्वमूर्ते ८
व्यक्तीनांत्वामादिभूतमहिम्नाचास्मादस्मानभिधानाद्विचिंत्य
द्यावापृथ्व्योरूर्ध्वलोकांस्तथाधश्चांडादस्मात्वंविभागंचकथं ९
व्यक्तंमेरुर्यज्जरायुस्तवाभूदेवंविद्यस्त्वत्प्रणीतोवकाशः
व्यक्तंदेवाजज्ञिरेयस्यदेहाद्देहस्यांतश्चारिणोदेहभाजः १०
द्यौस्तेमूर्द्धालोचनेचंद्रसूर्यौव्यालाःकेशाःश्रोत्ररंध्रेदिशस्ते
गात्रंयज्ञःसिंधवःसंधयोवैपादौभूमिस्तूदरंतेसमुद्राः ११
मायाकारःकारणंत्वंप्रसिद्धोवेदैःशांतोज्योतिरर्कस्त्वमुक्तः
वेदार्थेनत्वांविवृण्वन्तिबुद्ध्याहत्पद्मांतःसंनिविष्टंपुराणम् १२
त्वांचात्मानंलब्धयोगागृणंतिसांख्यैर्याःस्ताःसप्तसूक्ष्माःप्रणीताः
तासांहेतुर्याष्टमीचापिगीतातास्वंतस्थोजीवभूतस्त्वमेव १३
दृष्ट्वामूर्तिस्थूलसूक्ष्मांचकारयेवैभावाःकारणेकेचिदुक्ताः
संभूतास्तेत्वत्तएवादिसर्गेभूयस्तास्त्वांवासनांतेभ्युपेयाः १४
त्वत्संकेतस्त्वंतरायोनिगूढःकालोमेयोध्वस्तसंख्याविकल्पः
भावाभावाव्यक्तिसंहारहेतुःसोनंतस्त्वंतस्यकर्तानिधानम् १५
स्थूलस्सर्वोर्नर्थभूतस्तोन्यस्सोर्थस्सूक्ष्मोयोहितेभ्योपिगीतः
स्थूलाभावाश्चावृतायैश्चतेषांतेभ्यःस्थूलस्त्वंपुराणेप्रणीतः १६
भूतंभूतंभूतिमद्भूतभावंभावेभावेभावितंत्वंयुनक्षि
युक्तंयुक्तंव्यक्तिभावान्निरस्यस्थानेस्थानेव्यक्तिवृत्तिकरोषि १७
इत्थंदेवोव्यक्तिभाजांशरण्यस्त्रातागोप्ताभावितोनंतमूर्तिः

विरेमुरमरास्तुत्वाब्रह्माणमितिकारणम् १८
 तस्थुर्मनोभिरिष्टार्थसंप्राप्तिप्रार्थनास्ततः
 एवंस्तुतोविरिंचिस्तुप्रसादंपरमंगतः १९
 अमरान्वरदोप्याहवामहस्तेननिर्दिशन्
 ब्रह्मोवाच-
 नारीवाभर्तृकाकस्माद्धस्तसंत्यक्तभूषणा २०
 नराजसेकुतश्शक्राम्लानवक्त्रसरोरुहः
 हुताशनवियुक्तोपिधूमेननविराजसे २१
 तृणौघेनप्रतिच्छन्नोदग्धदावश्चिरोषितः
 यमामयशरीरेणक्लिष्टोनाद्यविराजसे २२
 दंडेनालंबनेनेवकृष्टोयेनपदेपदे
 रजनीचरनाथत्वंकिंभीतइवभाषसे २३
 राक्षसेन्द्रकृतादानेत्वमरातिक्षतोयथा
 तनुस्तेवरुणोच्छुष्कापरीतस्येववह्निना २४
 विमुक्तरुधिरंचाथपदंत्वंप्रविलोकय
 वायोभवान्विचेतस्कःखड्गाग्रैरिवनिष्कृतः २५
 किंत्वंनतोसिधनदसंत्यज्येवकुबेरतां
 रुद्रास्त्रिशूलिनःसंतोऽविदध्वंबहुशूरतां २६
 भवतांकेनचाक्षिप्तातीव्रतानस्तदुच्यतां
 एवमुक्ताःसुरास्तेनब्रह्मणाब्रह्मवर्तिना २७
 वाचांप्रधानभूतत्वात्तेमारुतमचोदयन्
 अथशक्रमुखैर्देवैःपवनःप्रतिचोदितः २८
 प्राहदेवंचतुर्वक्त्रंभवान्वेत्तिचराचरं
 पुरहूतमुखाःसबलानिमिषाविजिताःप्रसभंकिलदैत्यशतैः २९
 क्रतवोविहिताभवतास्थितयेजगतांचमहाद्भुतचित्रगुणाः
 अपियज्ञकृतःश्रुतकामफलाविहिताऋषयस्ततएवपुरः ३०
 अपिनाकमभूत्किलयज्ञभुजांभवतोविनियोगवशात्सततम्
 अपथृत्यविमानगणंसकृतोदनुजेनमहाकरभूमिसमः ३१
 कृतवानसिसर्वगुणातिशयंयमशेषमहीधरराजतया
 मखभूषितमंशुमतामवधिंसुरधामगिरिगगनेपिसदा ३२

अधिवासविहारविधानुचितोदनुजेनपरिष्कृतशृंगतटः
 प्रविलम्बितरत्नगुहानिवहोबहुदैत्यसमाश्रयतांगमितः ३३
 असुरस्यचतस्यभयेनगतंसविषादशरीरनिमित्ततया
 उपभोग्यतयाधिकृतंसुचिरंविमलद्युतिपूरितदिग्वदनं ३४
 भवतैवविनिर्मितमादियुगेसुरहेतिसमूहवरंकुलिशं
 दितिजस्यशरीरमवाप्यगतंशतधामतिभेदमिवाल्पविदः ३५
 बाणैश्चयुधिविद्धांगाद्वारिद्वैर्निदर्शिताः
 लब्धप्रवेशाःकृच्छ्रेणवयंतस्यामरद्विषः ३६
 सभायाममरादेवप्रकृष्योपनिवेशिताः
 वेत्रहस्तैरजल्पंतस्तथोपहसिताःपरैः ३७
 महार्थाःसिद्धसर्वार्थाभवंतःस्वल्पभाषिणः
 शास्त्रयुक्तमथब्रूतमामराबहुभाषिणः ३८
 सभेयदैत्यसिंहस्यनशक्रस्यविशृंखला
 वदद्भिरितिदैत्यस्यप्रेष्यैर्विहसिताबहु ३९
 ऋतवोमूर्तिमंतश्चाप्यहर्निशमुपासते
 कृतापराधंसत्रासंनत्यजंतिकथंचन ४०
 तंत्रीलयनयोपेतंसिद्धगंधर्वकिन्नरैः
 सरागमुपधाविष्टंगीयतेतस्यवेश्मसु ४१
 कृताकृतोपकरणैर्मित्रादिगुरुलाघवः
 शरणागतसंत्यागीत्यक्तसत्यप्रतिश्रयः ४२
 इतिनिश्शेषमथवानिश्शेषकेनशक्यते
 तस्याविनयमाख्यातुंस्त्रष्टातत्रपरायणम् ४३
 इत्युक्त्वाव्यरमद्वायुःशनैर्देवविचेष्टितं
 सुरानुवाचभगवांस्ततःस्मितमुखांबुजः ४४
 ब्रह्मोवाच
 अवध्यस्तारकोदैत्यःसर्वैरपिसुरासुरैः
 यस्यवध्यस्सनाद्यापिजातस्त्रिभुवनेपुमान् ४५
 मयासवरदानेनछंदयित्वानिवारितः
 तपसःसांप्रतराजात्रैलोक्यदहनात्मकः ४६
 सतुवव्रेवधंदैत्यश्शिशुतःसप्तवासरात्

सतुसप्तदिनोबालःशंकराद्योभविष्यति ४७
 तारकस्यनिहंतासभास्कराभोभविष्यति
 सांप्रतंचाप्यपत्नीकःशंकरोभगवान्प्रभुः ४८
 हिमाचलस्यदुहितायाचदेवीभविष्यति
 तस्याःसकाशाद्यःसूनुररण्याःपावकोयथा ४९
 जनयिष्यतितंप्राप्यतारकोनभविष्यति
 मयाऽभ्युपायःकथितोयथैषहिभविष्यति ५०
 शेषंचाप्यस्यविभवंविभजध्वमनंतरं
 स्तोककालंप्रतीक्षध्वंनिर्विशंकेनचेतसा ५१
 इत्युक्तास्त्रिदशास्तेनसाक्षात्कमलयोनिना
 जग्मुस्तेप्रणिपत्येशंयथायोगंदिवौकसः ५२
 ततोयातेषुदेवेषुब्रह्मालोकपितामहः
 निशांसस्मारभगवांस्तांदेवींपूर्वसंभवां ५३
 ततोभगवतीरात्रिरुपतस्थेपितामहं
 तांविविक्तेसमालोक्यब्रह्मोवाचविभावरीम् ५४
 ब्रह्मोवाच-
 विभावरिमहत्कार्यंदेवानांसमुपस्थितं
 तत्कर्तव्यंत्वयादेविशृणुकार्यस्यनिश्चयं ५५
 तारकोनामदैत्येन्द्रः सुरशत्रुरनिर्जितः
 तस्याभवायभगवान्जनयिष्यतिचेश्वरः ५६
 सुतंसभवितातस्यतारकस्यांतकःकिल
 शंकरस्याभवत्पत्नीसतीदक्षसुतातुया ५७
 सापितुःकुपितादेवीकस्मिंश्चित्कारणांतरे
 भवित्रीहिमशैलस्यदुहितालोकभाविनी ५८
 विरहेणहरस्तस्यामत्वाशून्यंजगत्त्रयं
 सतस्यहिमशैलस्यकंदरेसिद्धसेविते ५९
 प्रतीक्षमाणस्तज्जन्मकिंचित्कालंनिवत्स्यति
 तयोःसुतस्तपसोर्भवितायोमहान्सुतः ६०
 भविष्यतिसदैत्यस्यतारकस्यविनाशकः
 जातमात्राचसादेवीस्वल्पसंज्ञेवभामिनी ६१

विरहोत्कंठितागाढंहरसंगमलालसा
 तयोःसुतप्ततपसोःसंयोगःस्याच्छुभावहः ६२
 ततस्ताभ्यांतुजनिताःस्वल्पोवाक्कलहोभवेत्
 ततस्तुसंशयोभूयस्तारकस्यचदृश्यते ६३
 तयोःसंयुक्तयोस्तस्मात्सुरतासक्तिकारणे
 विघ्नत्वयाविधातव्यंयथाताभ्यांतथाशृणु ६४
 गर्भस्थमेवतन्मातुःस्वेनरूपेणसंज्ञया
 ततोविहस्यशर्वस्तांविषण्णो नर्मपूर्वकं ६५
 भर्त्सयिष्यतितान्देवीततःसाकुपितासती
 प्रयास्यतितपश्चर्तुततःसातपसायुता ६६
 जनयिष्यतितंशर्वादमितद्युतिमंडलं
 संभविष्यतिहंतासौसुरारीणामसंशयम् ६७
 त्वयापिदानवादेविहंतव्यालोकदुर्जयाः
 यावत्सुरेश्वरीदेहसंक्रांतगुणसंचया ६८
 तत्संगमेनतावत्त्वदैत्यान्हंतुंनशक्यसे
 एवंकृतेतपस्तप्त्वात्वयासर्वकरिष्यति ६९
 समाप्तनियमादेवियदाचोमाभविष्यति
 तदास्वमेवसारूपंशैलजाप्रतिपत्स्यते ७०
 तदात्वयापिसहिताभवानीसाभविष्यति
 रूपांशेनतुसंयुक्ताउमायास्त्वंभविष्यसि ७१
 एकानंशेतिलोकस्त्वांवरदेपूजयिष्यति
 भेदैर्बहुविधाकारैःसर्वगांकामसाधिनीम् ७२
 ओंकारवक्त्रागायत्रीत्वमितिब्रह्मवादिभिः
 आक्रांतैरूर्जिताकाराराजभिश्चमहाभुजैः ७३
 त्वंभूरितिविशांमाताशूद्रैश्शैवेतिपूजिता
 क्षांतिर्मुनीनामक्षोभ्यादयानियमिनामपि ७४
 त्वंमहोपायसंदेहोनीतिर्नयविसर्पिणाम्
 परिचित्तिस्त्वमर्थानांत्वमीहाप्राणिहृच्छया ७५
 त्वंमुक्तिस्सर्वभूतानांत्वंगतिःसर्वदेहिनाम्
 रतिस्त्वंरतचित्तानांप्रीतिस्त्वंतृदिदेहिनाम् ७६

त्वंकीर्तिःसत्यभूतानांत्वंशांतिर्दुष्टकर्मणाम्
 त्वंभ्रांतिःसर्वभूतानांत्वंगतिःक्रतुयाजिनाम् ७७
 जलधीनांमहावेलात्वंचलीलाविलासिनी
 प्रियकंठग्रहानंददायिनीत्वंविभावरी ७८
 इत्यनेकविधैर्देवीरूपैर्लोकेत्वमर्चिता
 येत्वांस्तोष्यंतिवरदेपूजयिष्यंतिचापिये ७९
 तेसर्वकामानाप्स्यंतिनियतानात्रसंशयः
 इत्युक्तातुनिशादेवीतथेत्युक्त्वाकृताञ्जलि ८०
 जगामत्वरितातूर्णगृहंहिमगिरेर्महत्
 तत्रासीनांमहाहर्म्यैरत्नभित्तिसमाश्रयाम् ८१
 ददर्शमेनामापाण्डुच्छविवक्त्रसरोरुहाम्
 किञ्चित्क्षामांमुखोदग्रस्तनभारावनामिताम् ८२
 महौषधिगणाबद्धमंत्रराजनिषेविताम्
 उदूढकनकोन्नद्धजीवरक्षामनोरमाम् ८३
 मणिदीपगणज्योतिर्महालोकप्रकाशिते
 प्रकीर्णबहुसिद्धार्थमनोज्ञपरिचारके ८४
 शुद्धचीनांशुकच्छत्रभूशय्यास्तरणोज्ज्वले
 धूपामोदमनोरम्येसज्जसर्वोपयोगिके ८५
 ततःक्रमेणदिवसेगतेदूरंविभावरी
 विजृम्भितसुखोदकेततोमेनामहागृहे ८६
 प्रसुप्तप्रायपुरुषेनिद्राभूतोपचारके
 स्फुटालोकेशशभृतिभ्रान्तरात्रिविहंगमे ८७
 रजनीचरसंचारभूतैरावृतचत्वरे
 गाढकंठग्रहालग्नेशुभगोष्ठजनेततः ८८
 किञ्चिदाकुलतांप्राप्तेमेनानेत्रांबुजद्वये
 आविवेशमुखेरात्रिःसुखमद्भुतसंगमा ८९
 उन्मादायजगन्मातुःक्रमेणजठरांतरे
 आविवेशातुलंजन्ममन्यमानाकदातुवै ९०
 अरंजयद्गृहंदेव्यागुहारण्येविभावरी
 ततो जगत्यानिर्वाणहेतुर्हिमगिरिप्रिया ९१

ब्राह्मेमुहूर्तेसुभगेप्रासूयतगुहारणिं
 तस्यांतुजायमानायांजंतवःस्थाणुजंगमाः ६२
 अभवन्सुखिनःसर्वेसर्वलोकनिवासिनः
 नारकाणामपितदासुखंस्वर्गसममहत् ६३
 अभवत्कूरसत्वानांचेतःशांतंचदेहिनाम्
 ज्योतिषामपितेजस्तुसुतरांचाभवत्तदा ६४
 वनाश्रिताश्चोषधयःस्वादवंतिफलानिच
 गंधवंतिचमाल्यानिविमलंचनभोभवत् ६५
 मारुतश्चसुखस्पर्शोदिशश्चसुमनोहराः
 ऋतूद्भूतफलायोगपरिपाकगुणोज्ज्वला ६६
 अभवत्पृथिवीदेवीशालिमालाकुलापिच
 तपांसिदीर्घचीर्णानिमुनीनांभावितात्मनाम् ६७
 तस्मिन्गतानिसाफल्यंकालेनिर्मलचेतसाम्
 विस्मृतानिचशास्त्राणिप्रादुर्भावंप्रपेदिरे ६८
 प्रभावस्तीर्थमुख्यानांतदापुण्यतमस्त्वभूत्
 अंतरिक्षेमराश्चासन्विमानेषुसहस्रशः ६९
 समहेन्द्रजलाधीशवायुवह्निपुरोगमाः
 पुष्पवृष्टिंप्रमुमुचुस्तस्मिंस्तुहिनभूधरे १००
 जगुर्गंधर्वमुख्याश्चननृतुश्चाप्सरोगणाः
 मेरुप्रभृतयश्चापिमूर्तिमंतोमहाचलाः १०१
 तस्मिन्महोत्सवेप्राप्तेदिव्याः प्रसृतपाणयः
 सागरास्सरितश्चैवसमाजग्मुश्चसर्वशः १०२
 हिमशैलोभवल्लोकेतदासर्वैश्चराचरैः
 संसेव्यश्चाधिगम्यश्चाश्रयश्चाचलोत्तमः १०३
 अनुभूयोत्सवंदेवाजग्मुःस्वान्निलयास्तदा
 देवनागेंद्रगंधर्वशैललीलावतीगणैः १०४
 हिमशैलसुतादेवीत्वहंपूर्विकयाततः
 क्रमेणबुद्धिमान्नीताविद्याञ्चानलसैर्बुधैः १०५
 क्रमेणरूपसौभाग्यप्रबोधैर्भुवनत्रये
 संपूर्णलक्षणाजाताहिमालयसुतातथा १०६

एतस्मिन्नंतरे शक्रो नारदं देवसंमतम्
 देवर्षि मथ सस्मारकार्यसाधनतत्परः १०७
 स तु शक्रस्य विज्ञायकांक्षितं भगवांस्तदा
 आजगाम मुदा युक्तो महेंद्रस्य निवेशनम् १०८
 तं तु दृष्ट्वा सहस्राक्षः समुत्थाय महासनात्
 यथार्हेण तु पाद्येन पूजयामास वासवः १०९
 शक्रप्रणिहितां पूजां प्रतिगृह्य यथाविधि
 नारदः कुशलं देवमपृच्छत्पाकशासनम् ११०
 पृष्ठे च कुशलेशक्रः प्रोवाच वचनं प्रभुः
 इंद्र उवाच-
 कुशलस्यांकुरस्तावत्संवृत्तो भुवनत्रये १११
 तत्फलोद्भवसंपत्तौ त्वं मया विदितो मुने
 वेत्स्येव तत्समस्तं त्वं तथापि परिचोदितः ११२
 निर्वृतिं परमां याति निवेद्यार्थसुहृजने
 तद्यथा शैलजा देवी योगं यायात्पि नाकिना ११३
 शीघ्रं तथोद्यमः सर्वैरस्मत्पक्षैर्विधीयताम्
 अवगम्यार्थमखिलं ततश्चामंत्र्य नारदः ११४
 शीघ्रं जगाम भगवान् हिमशैलनिकेतनम्
 तत्र द्वारे सविप्रेन्द्रश्चित्रवेत्रलताकुले ११५
 वंदितो हिमशैलेन निर्गतेन पुरोमुनिः
 सह प्रविश्य भवनं भुवो भूषणतांगतम् ११६
 निवेदिते स्वयं हैमे हिमशैलेन विस्तृते
 महासने मुनिवरो निषसादा तुलद्युतिः ११७
 यथार्हमर्घ्यपाद्यं च शैलस्तस्मै न्यवेदयेत्
 मुनिः स प्रतिजग्राह तमर्घ्यं विधिवत्तदा ११८
 गृहीतार्घ्यमुनिश्चेष्टमपृच्छत् श्लक्ष्णयागिरा
 कुशलं तपसः शैलः शनैः फुल्लाननां बुजः ११९
 मुनिरप्यद्रिराजानमपृच्छत् कुशलं तदा
 नारद उवाच-
 अहो धर्मोचितस्तेऽस्ति संनिवेशो महागिरे १२०

पुथुत्वंमनसातुल्यकंदराणांतवानघ
 गुरुत्वंतेगुणौघानांस्थावरादतिरिच्यते १२१
 प्रसन्नताचतोयस्यमुनिभ्यश्चाधिकातव
 नलक्षयामःशैलेन्द्रकुत्राविनयितास्थिता १२२
 नानातपोभिर्मुनिभिर्ज्वलनार्कसमप्रभैः
 पावनैःपावितो नित्यं त्वंकंदरसमाश्रयैः १२३
 अवमत्यविमानानिस्वर्गवासविरागिणः
 पितुर्गृहइवासीनादेवगंधर्वकिन्नराः १२४
 अहोधन्योसिशैलेन्द्रयस्यतेकंदरंहरः
 अध्यास्तेलोकनाथोहिरामध्यानपरायणः १२५
 इत्युक्तवतिदेवर्षौनारदेसादरंगिरा
 हिमशैलस्यमहिषीमेनामुनिदिदृक्षया १२६
 अनुयातादुहित्रातुस्वल्पालिपरिचारिका
 लज्जाप्रणयनम्राङ्गीप्रविवेशनिकेतनम् १२७
 यत्रस्थितोमुनिवरःशैलेनसहितोवशी
 तंदृष्ट्वातेजसोराशिंमुनिंशैलप्रियातदा १२८
 ववंदेगूढवदनापाणिपद्मकृताञ्जलि
 तां विलोक्यमहाभागांदेवर्षिरमितद्युतिः १२९
 आशीर्भिरमृतोद्गाररूपाभिस्तांव्यवर्द्धयत्
 ततोविस्मितचित्तातुहिमवद्गिरिपुत्रिका १३०
 एक्षिष्टनारदंदेवीमुनिमद्भुतरूपिणम्
 एहिवत्सेतिसाप्युक्ताऋषिणास्निग्धयागिरा १३१
 कंठेगृहीत्वापितरमङ्गेसातुसमाविशत्
 उवाचमातातांदेवीमभिवंदयपुत्रिके १३२
 भगवंतंतपोधन्यंपतिमाप्स्यसिसंमतम्
 इत्युक्तातुततोमात्रावस्त्रेणपिहितानना १३३
 किंचित्कंपितमूर्द्धातुवाक्यंनोवाचकिंचन
 ततःपुनरुवाचेदंवाक्यंमातासुतांतदा १३४
 वत्सेवंदयदेवर्षिततोदास्यामितेशुभम्
 रत्नक्रीडनकरम्यंस्थापितंयच्चिरंमया १३५

इत्युक्तासाततोवेगादुद्गत्यचरणौतदा
 ववंदेमूर्धिसंधायपाणिपंकजकुङ्मलम् १३६
 कृतेतुवंदनेतस्यामातासखिमुखेनतु
 चोदयामासशनकैस्तस्याःसौभाग्यदर्शिताम् १३७
 शरीरलक्षणानांचपरिज्ञानायकौतुकात्
 स्त्रीस्वभावात्स्वदुहितुश्चिंतांहृदिसमुद्बहन् १३८
 ज्ञात्वातदिंगितंशैलोमहिष्यात्दृदयेनतु
 अनुदीर्णाकृतिर्मेनेरम्यमेतदुपस्थितम् १३९
 चोदितःशैलमहिषीसख्यामुनिवरस्ततः
 स्मिताननोमहाभागोवाक्यंप्रोवाचनारदः १४०
 नजातोस्याःपतिर्भद्रैलक्षणैश्चविवर्जितः
 उत्तानहस्तासततंचरणैर्व्यभिचारिभिः १४१
 सुच्छायास्याभविष्येयंकिमन्यद्बहुभाष्यते
 श्रुत्वैतत्संभ्रमाविष्टोऽध्वस्तधैर्योहिमाचलः १४२
 नारदंप्रत्युवाचाथसाश्रुकंठोमहागिरिः
 हिमवानुवाच-
 संसारस्यातिदोषस्यदुर्विज्ञेयागतिर्यतः १४३
 सृष्ट्याचावश्यभाविन्याकेनाप्यतिशयात्मना
 कर्त्राप्रणीतामर्यादास्थितासंसारिणामियम् १४४
 योजायतेहियद्वीजाज्जनितुःसोर्थसाधकः
 जनिताचापिजातस्यनकश्चिदितिचस्फुटम् १४५
 स्वकर्मणैवजायंतेविवधाभूतजातयः
 अंडजोह्यंडजाज्जातःपुनर्जायेतमानवः १४६
 मानुषोपिसरीसृप्यांमानुषत्वेनजायते
 तत्रापिजातौश्रेष्ठार्यांधर्मस्योत्कर्षणेनतु १४७
 अपुत्रजन्मनःशेषाःप्राणिनःसमवस्थिताः
 मनुजास्तत्रसुतरानयेनसहधर्मिणः १४८
 क्रमेणाश्रमसंप्राप्तिर्ब्रह्मचारिव्रतादनु
 तस्यकर्तुर्नियोगेनसंसारोयेनवर्धितः १४९
 संसारस्यहिनोत्पत्तिःसर्वेस्युर्यदिनिर्गृहाः

कर्त्रातुशास्त्रेषुसदासुतलाभःप्रशंसितः १५०
 प्राणिनांमोहनार्थायनरकत्राणकारणात्
 स्त्रियाविरहितासृष्टिर्जतूनांनोपपद्यते १५१
 स्त्रीजातिस्तुप्रकृत्यैवकृपणादन्यभागिनी
 शास्त्रालोचनसामर्थ्यादूषितंतासुकर्तृणा १५२
 तस्यांनोपरिभावज्ञाभवेदेतिचवेधसा
 शास्त्रेषूक्तमसंदिग्धंबहुवारंमहाफलं १५३
 दशपुत्रसमाकन्यायापिस्याच्छीलवर्जिता
 वाक्यमेतत्फलभ्रष्टंपुंसांग्लानिकरंफलं १५४
 कन्याहिकृपणाशोच्यापितुर्दुःखविवर्द्धिनी
 यापिस्यात्पूर्णसर्वार्थापतिपुत्रसमन्विता १५५
 किंपुनर्दुर्भगाहीनापतिपुत्रधनादिभिः
 त्वंचोक्तवान्सुतायामेशरीरेदोषसंग्रहम् १५६
 अहोमुह्यामिशुष्यामिग्लामिसीदामिनारद
 अयुक्तमपिवक्तव्यमप्राप्यमपिसांप्रतम् १५७
 अनुग्रहायमेच्छिन्धिदुःखंकन्याश्रयंमुने
 परिच्छिन्नेष्यसंदिग्धेमनःपरिभवाश्रयात् १५८
 तृष्णामुष्णातिनिष्णातंफललोभाश्रयात्पुनः
 स्त्रीणांहिपरमंजन्मकुलानामुभयात्मनाम् १५९
 इहामुत्रसुखायोक्तंसत्पतिप्राप्तिसंज्ञितम्
 दुर्लभत्वात्सतःस्त्रीणांविगुणोपिपतिःकिल १६०
 नप्राप्यतेविनापुण्यैःपतिर्नार्याःकदाचन
 यतोनिस्साधनोधर्मःपरिणामोत्थितारतिः १६१
 धनंजीवितपर्यंतंपत्यौनार्याःप्रतिष्ठितम्
 निर्द्धनोदुर्मुखोमूर्खःसर्वलक्षणवर्जितः १६२
 दैवतंपरमंनार्याःपतिरुक्तःसदैवहि
 त्वयादेवर्षिणाप्रोक्तंनजातोस्याःपतिःकिल १६३
 एतद्दौर्भाग्यमतुलमसंख्यंचदुरुद्धहम्
 चराचरेभूतसर्गेचिंतासाव्यापिनीमुने १६४
 सनजातइतिश्रुत्वाममेदंव्याकुलंमनः

मनुष्यदेवजातीनां शुभाशुभनिवेदकम् १६५
 लक्षणं हस्तपादाभ्यां लक्षणं विहितं किल
 सेयमुत्तानहस्तेति त्वयोक्तामुनिपुंगव १६६
 उत्तानहस्तताप्रोक्ताया च तामेव नित्यका
 शुभोदयानां धन्यानां न कदाचित्प्रयच्छताम् १६७
 सुच्छाययास्याश्चरणौ त्वयोक्तौ व्यभिचारिणौ
 तत्रापिश्रेयसी ह्याशामुनेन प्रतिभाति नः १६८
 शरीरलक्षणाश्चान्ये पृथक्फलनिवेदिनः
 इत्युक्त्वा विरते शैले महादुःखविचारिणि १६९
 स्मितपूर्वमुवाचे दं नारदो देवपूजितः
 नारद उवाच-
 हर्षस्थाने च महति त्वया दुःखं निरुच्यते १७०
 अपरिच्छिन्नवाक्यार्थो मोहं यासि महागिरे
 इमां शृणु गिरं मत्तोरहस्यपरिनिष्ठिताम् १७१
 समाहितो महाशैलमयोक्तस्य विचारणाम्
 न जातो स्याः पतिर्देव्या यन्मयोक्तं हिमाचल १७२
 स न जातो महादेवो भूतभव्यभवोद्भवः
 शरण्यः शाश्वतः शास्ता शंकरः परमेश्वरः १७३
 ब्रह्मरुद्रेन्द्रमुनयो गर्भजन्मजरार्दिताः
 तस्य ते परमेशस्य सर्वे क्रीडनकागिरे १७४
 ब्रह्मांडतस्तदिच्छातः संभूतो भुवनप्रभुः
 आत्मनो न विना शोस्ति स्थावरांतेऽपि भूधर १७५
 संसारे जायमानस्य म्रियमाणस्य देहिनः
 नश्यते देह एवात्र नात्मनो नाश उच्यते १७६
 ब्रह्मादिस्थावरांतो यं संसारो यः प्रकीर्तितः
 स जन्ममृत्युदुःखार्तो ह्यनिशं परिवर्तते १७७
 महादेवो चलः स्थाणुर्न जातो जनकोजरः
 भविष्यति पतिः सोऽस्या जगन्नाथो निरामयः १७८
 यदुक्तं च मया देवी लक्षणैर्वर्जिता तव
 शृणु तस्यापि वाक्यस्य सम्यक्त्वेन विचारणम् १७९

लक्षणंदैविकोह्यंकःशरीरावयवाश्रयः
सचायुर्धनसौभाग्यपरिणामप्रकाशकः १८०
अनंतस्याप्रमेयस्यसौभाग्यस्यतुभूधर
नैवांकोलक्षणकारःशरीरेसंविधीयते १८१
अतोस्यालक्षणंगात्रेशैलनास्तिमहामते
यच्चाहमुक्तवानस्याउत्तानकरतासदा १८२
उत्तानोवरदःपाणिरेषदेव्याःसदैवतु
सुरासुरमुनिव्रातवरदात्रीभविष्यति १८३
यच्चप्रोक्तंमयापादौसुच्छायौव्यभिचारिणौ
मत्तःशृणुत्वमस्यापिव्याख्योक्तिंशैलसत्तम १८४
चरणौपद्मसंकाशौस्वच्छावस्यानखोज्ज्वलौ
सुरासुराणांनमतांकिरीटमणिकांतिभिः १८५
विचित्रवर्णैःपश्यद्भिःसुच्छायौप्रतिबिंबितौ
एषाभार्याजगद्भर्तुर्वृषांकस्यमहीधर १८६
जननीसर्वलोकस्यसंभूताभूतभाविनी
शिवेयंपावनायैवत्वत्क्षेत्रेपावनद्युतिः १८७
तद्यथाशीघ्रमेवैषायोगंयायात्पिनाकिनः
तथाविधेयंविधिवत्त्वयाशैलेन्द्रसत्तम १८८
अस्त्यत्रहिमहत्कार्यंदेवानांहिमभूधर
एवंश्रुत्वातुशैलेन्द्रोनारदात्सर्वमेवहि १८९
स्वमात्मानंपुनर्जातंमेनेमेनापतिस्तदा
उवाचचापिसंहृष्टोनारदंतुहिमाचलः १९०
दुस्तरान्नरकाद्घोरादुद्धृतोस्मित्वयाविभो
पातालादहमुद्धृत्यसप्तलोकाधिपःकृतः १९१
हिमाचलोस्मिन्विख्यातस्त्वयामुनिवराधुना
हिमाचलाच्छतगुणांप्रापितोस्मिसमुन्नतिं १९२
आनंदादेवचाहारिहृदयंमेमहामुने
नाध्यवस्यतिकृत्यानांविभागप्रविचारणम् १९३
भवद्विधानानिनियतममोघंदर्शनंमुने
भवद्भिरेवहिप्रोक्तंनिवासायात्मरूपिणाम् १९४

मुनीनांदेवतानांचस्वयंकर्तास्मिकल्मषम्
 तथापिवस्तुन्येकस्मिन्नाज्ञामेसंप्रदीयताम् १६५
 इत्युक्तवतिशैलेन्द्रेसतदाहर्षनिर्भरः
 उवाचनारदोवाक्यंकृतंसर्वमितिप्रभो १६६
 सुरकार्येसएवार्थस्तवापिसुमहत्तरः
 इत्युक्त्वानारदःशीघ्रंजगामत्रिदिवंततः १६७
 सगत्वादेवभवनंमहेंद्रंसंददर्शह
 ततोनुरूपेसमुनिरुपविष्टोमहासने १६८
 पृष्टःशक्रेणप्रोवाचगिरिजासंश्रयांकथाम्
 नारदउवाच-
 यन्मह्यमुक्तंकर्तव्यंतन्मयाकृतमेवहि १६९
 किंतुपंचशरस्येषुगोचरत्वमपेक्षितम्
 इत्युक्तोदेवराजस्तुमुनिनाकार्यदर्शिना २००
 चूतांकुरास्त्रंसस्मारभगवान्पाकशासनः
 सस्मृतस्तुतदाक्षिप्रंसहस्राक्षेणधीमता २०१
 उपतस्थेरतियुतःसविलासोभूषध्वजः
 प्रादुर्भूतंचतंदृष्ट्वाशक्रःप्रोवाचमन्मथम् २०२
 शक्रउवाच-
 उपदेशेनबहुनाकिंत्वांप्रतिरतिप्रिय
 मनोभवोसितेनत्वंवेत्सिभूतमनोगतम् २०३
 तद्यथानुक्रमंतुत्वंकुरुनाकसदांप्रियम्
 शंकरंयोजयक्षिप्रंगिरिपुत्र्यामनोभव २०४
 संयुक्तोमधुनानेनगच्छरत्यासहायवान्
 इत्युक्तोमदनस्तेनशक्रेणस्वार्थसिद्धये २०५
 प्रोवाचपंचबाणोथवाक्यंभीतःशतक्रतुम्
 कामउवाच-
 अनयादेवसामग्र्यामुनिदानवभीमया २०६
 दुःसाध्यश्शंकरोदेवःकिंनवेत्सिजगत्प्रभो
 तस्यदेवस्यवेत्थत्वंकारणंपदमव्ययम् २०७
 प्रायःप्रसादेकोपेपिसर्वहिमहतांमहत्

सर्वोपभोगसारंहिसौदर्यस्वर्गसंभवम् २०८
 विशेषकांक्षतांशक्रसामान्याद्भ्रंशनंफलात्
 श्रुत्वैतद्वचनंशक्रस्तमुवाचामरैर्युतः २०९
 शक्रउवाच-
 वयंप्रमाणंतेतत्ररतिकांतनसंशयः
 संदंशेनविनाशक्तिरयस्कारस्यनेष्यते २१०
 कस्यचिच्चक्वचिद्दृष्टंसामर्थ्यनतुसर्वतः
 इत्युक्तःप्रययौकामःसखायंमधुमाश्रितः २११
 रतियुक्तोजगामाशुप्रस्थंतुहिनभूभृतः
 सतुप्राप्याकरोच्चिंतांकार्यस्योपायपूर्विकाम् २१२
 महात्मानोहिनिष्कंपामनस्तेषांसुदुर्जयम्
 तदादावेवसंक्षोभ्यनेत्थंतस्यजयोभवेत् २१३
 संसिद्धिःप्रायशश्चैवपूर्वसंशोध्यमानसम्
 कथमेवंविधैर्भावैर्द्वेषानुगमनंविना २१४
 क्रोधःक्रूरतरात्संगाद्भीषणेष्यामहासखी
 चापल्यान्मूर्ध्निविध्वस्तधैर्याधारमहाबला २१५
 तामस्यविनियोक्ष्यामिमनसोविकृतिंपुरः
 पिधायधैर्यद्वाराणिसंतोषमपकृष्यच २१६
 अवगंतुंहिमांतत्रनकश्चिदिहपंडितः
 विकल्पमात्रसंस्थानंविरूपाक्षमनोभवम् २१७
 प्रविश्याथक्रियारंभीगंभीरावर्तदुस्तरः
 भविष्यामिहरस्याहंतपःस्थस्यस्थिरात्मनः २१८
 इंद्रियग्राममावृत्यरम्यसाधनसंविधिः
 चिंतयित्वेतिमदनोभूतभर्तुस्तदाश्रमम् २१९
 जगामजगतीसारंसरलद्रुमवेदिकम्
 शांतसत्वसमाकीर्णमचलंप्राणिसंकुलम् २२०
 नानापुष्पलताजालंसानुसंस्थगणेश्वरम्
 निर्व्यग्रवृषभोद्घुष्टनीलशाद्वलसानुकम् २२१
 तत्रापश्यत्त्रिनेत्रस्यरम्यंकंचिद्वितीयकम्
 वीरकंवीरलोकेशमीशानसदृशद्युतिम् २२२

पक्वंकुंकुमकिंजल्कपुंजपिंगजटासटम्
 वेत्रपाणितमव्यग्रमुग्रं चाभद्रभूषणम् २२३
 ततोनिमीलितोन्निद्रपद्मपत्रांतलोचनम्
 प्रेक्षमाणमृजुस्थानं नासावंशाग्रगोचरम् २२४
 अतीवरम्यसिंहेंद्रचर्मलंबोत्तरीयकम्
 श्रवणाहिफणोन्मुक्तनिश्वासानलपिंगलं २२५
 प्रेखत्कपोलपर्यंतचुंबिलंबिजटाचयम्
 कृतवासुकिपर्यंतनाभिमूलनिवेशितम् २२६
 ब्रह्मांजलिस्थनासाग्रनिबद्धोरगभूषणम्
 ददर्शशंकरंकामः क्रमप्राप्तांतिकः शनैः २२७
 ततोभ्रमरभंकारमालंब्यद्रुमसानुगम्
 प्रविष्टः कर्णरंध्रेण भवस्य मदनो मनः २२८
 शंकरस्तमथाकर्ण्यमधुरं मदनाश्रयम्
 सस्मारदक्षतनयांदयितारंतुमानसः २२९
 ततः शिवस्य शनकैस्तिरोधायातिनिर्मला
 समाधिभावनातस्थौ लक्ष्यप्रत्यक्षरूपिणी २३०
 ततस्तन्मयतां यातः प्रत्यूहपिहिताशयः
 विवेश विबुधाधीशो विकृतिं मदनात्मिकाम् २३१
 ईषत्क्रोधसमाविष्टो धैर्यमालंब्य धूर्जटिः
 निरस्य मदनं स्थित्वा योगमाया समावृतः २३२
 सतयामाययाविष्टो ज्वालमदनस्ततः
 इच्छाशरीरो दुर्ज्ञेयो दोषावासो महाशयः २३३
 हृदयान्निर्गतः सोऽथ वासनाव्यसनात्मकः
 बहिस्थलं समासाद्य उपतस्थे भूषध्वजः २३४
 अनुयातो हि साह्येन मित्रेण मधुना सह
 सहकारतरोर्दृष्ट्वा मंदमारुतनिर्धुतं २३५
 स्तबकं मदनोरम्यं हरवक्षसि सत्वरं
 मुमोच मोहनं नाम मार्गणं मकरध्वजः २३६
 सतस्य हृदये शुद्धे नाम शाली महाशरः
 पपात परुषः प्रांशुः पुष्पबाणो विमोहनः २३७

ततःकरणसंदोहेविद्धेतुहृदयेभवः
 बभूवभूतपोकंप्यधैर्योपिमदनोन्मुखः २३८
 ततःप्रभुत्वाद्भावानामावेशंस्वमपश्यत
 वाक्यंबहुबभाषेथप्रत्यूहप्रसवात्मकं २३९
 ततःकोपानलोद्भूतघोरहंकारभीषणे
 बभूववदनेनेत्रंतृतीयमनलाकुलं २४०
 रुद्रस्यरौद्रवपुषोजगत्संहारभैरवम्
 तदंतिकस्थेमदनेव्यस्फारयतधूर्जटिः २४१
 तन्नेत्रविस्फुलिगेनक्रोशतांनाकवासिनाम्
 गमितोभस्मतांतूर्णकंदर्पःकामदर्पकः २४२
 सतुतंभस्मसात्कृत्वाहरनेत्रोद्भवोनलः
 व्यजृंभतजगद्गधुंज्ञात्वाहंकारघस्मरं २४३
 ततोभवोजगद्धेतोर्व्यभजज्ञातवेदसम्
 सहकारेमधौचन्द्रेसुमनःस्वपरेष्वपि २४४
 भृंगेषुकोकिलास्येचविभागेनस्मरानलं
 सबाह्याभ्यंतरेविद्धोहरोथस्मरमार्गणैः २४५
 भागेष्वेतेषुसंविष्टंवीक्षतीवहुनाशनं
 विभक्तंलोकसंक्षोभकरंदुर्वारजृंभितं २४६
 तत्प्राप्तिस्त्रेहसंपूर्णकामेनहृदयेकिल
 ज्वलन्नहर्निशंभीमोदुःखस्यवशगोभवत् २४७
 विलोक्यहरहंकारज्वालाभस्मीकृतंस्मरं
 विललापरतिःक्रूरंबंधुनामधुनासह २४८
 ततोविलप्यबहुशोमधुनापरिसांत्विता
 जगामशरणंदेवमिंदुमौलित्रिलोचनं २४९
 भृंगानुयातांसंगृह्यपुष्पितांसहकारजां
 लतांपत्रद्रुमच्छन्नांजातांपरभृतांसखीं २५०
 निबध्यतुजटाजूटंकुटिलैरलकैरतिः
 उद्धर्त्यगात्रंशुभ्रेणहृद्येनस्मरभस्मना २५१
 जानुभ्यामवनिंगत्वाप्रोवाचेन्दुविभूषणम्
 रतिरुवाच

नमःशिवायास्तुमनोमयायजगन्मयायाद्भुतवर्त्मनेनमः २५२
 नमःशिवायास्तुसुरार्चितायतुभ्यंसदाभक्तकृपापराय
 नमोभवायास्तुभवोद्भवायनमोस्तुतेध्वस्तमनोभवाय २५३
 नमोस्तुमायामदनाश्रयायनमोनिसर्गामलभूषिताय
 नमोस्त्वमेयायगुणायनायनमोस्तुसिद्धायपुरातनाय २५४
 नमः शरण्यायनमोगुणायनमोस्तुतेभीमगणानुगाय
 नमोस्तुनानाभुवनर्द्धिकर्त्रेनमोस्तुभक्ताभिमतप्रदाय २५५
 नमोथकर्मप्रसवेनमःसदाअनंतरूपायसदैवतुभ्यम्
 असह्यकोपायसदैवतुभ्यंशशांकचिह्नायनमोस्तुतुभ्यम् २५६
 असीमलीलापरमस्तुतायवृषेन्द्रयानायपुरांतकाय
 नमःप्रसिद्धायमहौषधायनमोस्तुनानाविधरूपकाय २५७
 नमोस्तुकालायनमःकलायनमोस्तुतेकालकलातिगाय
 चराचराचार्यविचार्यवर्यमाचार्यमुत्प्रेक्षितभूतसर्ग २५८
 त्वामिंदुमौलिशरणंप्रपन्नाप्रियाप्तयेहंसहसामहेशं
 प्रयच्छमेकामयशःसमृद्धिंपतिंविनातंभगवन्नजीवे २५९
 प्रियःप्रियायाःपुरुषेशनित्यस्ततोपरःकोभुवनेष्विहास्ति
 प्रभुःप्रभावीप्रभवःप्रियाणांप्रवीणपर्यायपरापरंतपः २६०
 त्वमेवनाथोभुवनस्यगोप्तांदयालुरुन्मूलितभक्तभीतिः
 इत्थंस्तुतःशंकरइंद्रमौलिर्वृषाकपिर्मन्मथकांतयातु २६१
 तुतोषदोषाकरखंडधारीउवाचचैनामधुरंनिरीक्ष्य
 शंकरउवाच
 भविष्यतिचकामोयंकालेकांतेचिरादथ २६२
 अनंगइतिलोकेषुसविख्यातिंगमिष्यति
 इत्युक्ताशिरसावंद्यगिरीशंकामवल्लभा २६३
 जगामोपवनंचान्यद्रतिस्तुहिनपर्वते
 रुरोदचापिबहुशोदीनारम्येस्थलेस्थले २६४
 मरणव्यवसायापिनिवृत्ताचशिवाज्ञया
 अथनारदवाक्येनचोदितोहिमभूधरः २६५
 कृताभरणसंस्कारांकृतकौतुकमंगलां
 स्वर्गपुष्पकृतापीडांशुभ्रचीनांशुकांबराम् २६६

सखीभ्यांसंयुतांशैलोगृहीत्वास्वसुतांततः
 जगामसुभगेयोगेतदासंपूर्णमानसः २६७
 सकाननान्युपाक्रम्यवनान्युपवनानिच
 ददर्शरुदतींनारीमप्रतर्क्यामहौजसम् २६८
 नरूपेणेतृशीलोकेरम्येषुवनसानुषु
 कौतुकेनपरामृष्टस्तांदृष्ट्वारुदतींगिरिः २६९
 उपसृप्यततस्तस्यानिकटंसोप्यपृच्छत
 हिमवानुवाच-
 कासिकस्यासिकल्याणिकिमर्थचापिरोदिषि २७०
 नैतदल्पमहंमन्येकारणलोकसुंदरि
 सातस्यवचनंश्रुत्वाउवाचमधुनासह २७१
 रुदंतीशोकवचनंश्वसंतीदैन्यवर्धनं
 रतिरुवाच-
 कामस्यदयितांभार्यारतिमांविद्धिसुव्रत २७२
 गिरावस्मिंश्चभगवान्गिरिशस्तपसिस्थितः
 तेनप्रत्यूहरुष्टेनक्रोधाद्विस्फार्यलोचनं २७३
 विमुच्याग्निशिखाज्वालांकामोभस्मावशेषितः
 अहंतुशरणंयातातंदेवंभयविह्वला २७४
 स्तुतवत्यथसंतुष्टस्ततोमांगिरिशोब्रवीत्
 तुष्टोहंकामदयितेकामोत्पत्तिर्भविष्यति २७५
 त्वत्स्तुतिंचाप्यधीयानोनरोभक्त्यामदाश्रयः
 लप्स्यतेकांचितंकामंनिवर्तमरणादपि २७६
 प्रतीक्षमाणातद्वाक्यमाशवेशवशादहं
 शरीरंपरिरक्षिष्येकिंचित्कालंमहाद्युते २७७
 इत्युक्तस्तुतयारत्याशैलःसंभ्रमभीषणः
 पाणावादायतनयांगंतुमैच्छत्स्वकंपुरं २७८
 भाविनोवश्यभावित्वाद्भवित्रीभूतभाविनी
 लज्जमानासखिमुखैरुवाचपितरंगिरिं २७९
 शैलपुत्र्युवाच-
 दुर्भगेनशरीरेणकिंममानेनकारणं

कथंचतांदशांप्राप्तश्शङ्करोमेपतिर्भवेत् २८०
 तपोभिः प्राप्यतेभीष्टं नासाध्यं तु तपस्यतः
 दुर्भगत्वं वृथालोके विहिते सति साधने २८१
 तपसि भ्रष्टसंदेहा ततः स्वार्थजिगीषया
 एव तपः करिष्ये हं यामीत्युक्तवतीं सुताम् २८२
 उवाच वाचा शैलेन्द्रो गद्गदस्वरवर्णया
 हिमवानुवाच-
 उमेति चापलं पुत्रिनक्षमं तावकं वपुः २८३
 सोढुं क्लेशानुरूपस्य तपसः सौम्यदर्शने
 भावीन्यपि च कार्याणि पदार्थानि सदैव तु २८४
 भाविनो र्थाभवं त्येव बहवोऽनिच्छतोपि हि
 तस्मान्न तपसा ते स्तिबाले किंचित्प्रयोजनम् २८५
 भवनं चैव गच्छामि चिंतयिष्यामि तत्र वै
 इत्युक्ता तु यदानैव गृहमन्वेति शैलजा २८६
 ततो द्रिश्चिंतया विष्टः स्वसुतां प्रशशंस च
 ततो तरिक्षे दिव्या च वागभूद्भुवनत्रये २८७
 उमेति चापलं पुत्रित्वयोक्ता तनयायतः
 उमेति नाम तेनास्या भुवनेषु भविष्यति २८८
 सिद्धिर्भूतिर्मती त्वेषा सा धयिष्यति चिंतितम्
 इति श्रुत्वा तु वचनं स तदा काशमंडले २८९
 अनुज्ञाय सुतां शैलोजगामाशुस्वमंदिरम्
 पुलस्त्य उवाच-
 शैलजापिययौ शैलमगम्य मपि दैवतैः २९०
 सखीभ्यामनुयाता तु नियतानगराजजा
 शृंगं हिमवतः पुण्यं नानाधातुविभूषितम् २९१
 दिव्यपुष्पलताकीर्णभ्रमरोद्घुष्टपादपम्
 दिव्यप्रस्रवणोपेतं मनोरथशतोज्ज्वलम् २९२
 नानापक्षिसमायुक्तं चक्रवाकोपशोभितम्
 जलजस्थलजैः पुण्यैः प्रफुल्लैरुपशोभितम् २९३
 चित्रकंदरसंगुह्यं दिव्यगेहसमन्वितम्

विहंगसंघसंघुष्टंकल्पपादपसंकटम् २६४
 तत्रापश्यन्महाशाखंशाखिनंहरितच्छदम्
 सर्वर्तुकुसुमोपेतंचक्रवाकोपशोभितम् २६५
 नानापुष्पशताकीर्णनानाविधफलान्वितम्
 त्यक्तंसूर्यस्यरुचिभिर्भिन्नसंहतपल्लवम् २६६
 तत्रांबराणिसंत्यज्यभूषणानिचशैलजा
 संवीतावल्कलैर्दिव्यैर्दर्भनिर्मितमेखला २६७
 त्रिःस्नातापाटलाहाराबभूवशरदांशतम्
 शतमेकेनजीर्णेनपर्णेनावर्त्तयत्तदा २६८
 निराहाराशतंसाभूत्समानांतपसोनिधिः
 ततउद्वेजिताःसर्वेप्राणिनस्तपसोग्निना २६९
 ततःसस्मारभगवान्मुनीन्सप्तशतक्रतुः
 तेसमागम्यमुदिताःसर्वेसमुदितास्तथा ३००
 पूजितास्तेमहेंद्रेणपप्रच्छुस्तत्प्रयोजनम्
 किमर्थंहिसुरश्रेष्ठसंस्मृतास्तुवयंत्वया ३०१
 शक्रःप्रोवाचशृण्वंतुभगवंतःप्रयोजनम्
 हिमाचलेतपोघोरंतप्यतेभूधरात्मजा ३०२
 तस्याभिमतयोगेनभवंतःकर्तुमर्हथ
 तपःसमापनंदेव्याजगदर्थेत्वरान्विताः ३०३
 तथेत्युक्त्वाततःशैलंसिद्धसंघातसेवितम्
 ऊचुरागम्यमुनयस्तामथोमधुराक्षरम् ३०४
 पुत्रिकस्तेव्यवसितःकामःकमललोचने
 तानुवाचततोदेवीसादरंगौरवान्मुनीन् ३०५
 देव्युवाच-
 तपस्यंतोमहाभागाःप्रोह्यमौनंभवादृशां
 वंदनायनियुक्ताधीर्याचयत्यविकल्पितम् ३०६
 सुप्रसन्नमुखायूयंगृहीत्वासनमादितः
 उपविष्टाःश्रमंमुक्त्वाततःप्रक्षयथमामनु ३०७
 इत्युक्तास्तेततश्चक्रुस्तत्रासनपरिग्रहम्
 साचतान्विधिवत्पूर्वपूजयित्वाविधानतः ३०८

उवाचादित्यसंकाशान्मुनीन्सप्तऋषीन्शनैः
 त्यक्त्वाव्रतात्मकंमौनंनत्वाचविधिवन्मुनीन् ३०९
 भगवंतोपिमौनांतेतस्याःसप्तर्षयोप्यथ
 गौरवाधारतांप्राप्तांप्रच्छुस्तांपुनस्तथा ३१०
 सापिगौरवगर्भेणमनसाचारुहासिनी
 मुनीन्सर्वास्तथालोक्यप्रोवाचप्रोह्यवाग्यमम् ३११
 भगवंतोविजानीथप्राणिनांमनसेप्सितम्
 शरीरादिभिरत्यर्थकदर्थ्यतेहिदेहिनः ३१२
 केचित्तुनिपुणास्तत्रघटंतेविविधोद्यमैः
 उपायैर्दुर्लभान्भावान्प्राप्नुवंतिह्यतंद्रिताः ३१३
 अपरेतुपरिच्छिद्यनानाकारानुपक्रमान्
 देहांतरार्थसारंभमाश्रयंतिहितद्वतम् ३१४
 ममत्वाकाशसंभूतकुसुमस्त्रग्विभूषितम्
 विंध्यशृंगंस्प्रष्टुकामोहस्तःप्रसरतेमुहुः ३१५
 अहंकिलभवंदेवंपतिंप्राप्तुंसमुद्यता
 प्रकृत्यैवदुराराध्यंतपस्यंतंचसंप्रति ३१६
 सुरासुरैरनिर्णीतंपरमार्थक्रियाश्रयं
 सांप्रतंचापिनिर्दग्धोमदनोवीतरागिणा ३१७
 कथमाराधयेदीशंमादृशीतादृशंशिवम्
 इत्युक्तामुनयस्तेतुस्थिरतांमनसस्ततः ३१८
 ज्ञातुमस्यावचःप्रोचुःप्रक्रमात्प्रकृतार्थकम्
 मुनयऊचुः-
 द्विविधन्तुसुखंतावत्पुत्रिलोकेविभाव्यते ३१९
 शरीरस्यास्यसंयोगश्चेतसश्चापिनिर्वृतिः
 प्रकृत्यातुसदिग्वासाभीमोभस्मास्थिभूषणः ३२०
 कपालीभिर्क्षुकोनग्रोविरूपाक्षोऽस्थिरक्रियः
 प्रमत्तोन्मत्तकाकारोबीभत्सोकृतसंग्रहः ३२१
 पत्यानतेनचास्त्यर्थोमूर्तानर्थेनकांचितः
 यदिस्वस्यशरीरस्यसुखमिच्छसिशाश्वतम् ३२२
 तत्कथंतेमहादेवाद्भूतभाजोजुगुप्सितात्

स्रवन्नरवसासास्थिकपालकृतभूषणात् ३२३
 श्वसदुग्रभुजंगेन्द्रकृतभूषणभूषितात्
 श्मशानवासिनोरौद्रप्रमथानुगतादपि ३२४
 सुरेन्द्रमकुटव्रातनिघृष्टचरणोऽरिहा
 हरिरस्तिजगद्धाताश्रीकान्तोऽनन्तमूर्तिमान् ३२५
 जप्योयज्ञभुजामस्तितथेन्द्रः पाकशासनः
 देवतानांनिधिश्चास्तिज्वलनस्सर्वकामधुक् ३२६
 वायुरस्तिजगद्धातायः प्राणस्सर्वदेहिनाम्
 तथावैश्रवणोराजासर्वार्थमहिमाप्रभुः ३२७
 एभ्यएकतमंकस्मान्नत्वंसंप्राप्तुमिच्छसि
 उतान्यस्मादिहप्राप्यंसुखंतेमनसेहितम् ३२८
 एवमेतत्तथापुत्रिप्रभावोलोकसम्पदाम्
 अस्मिन्देहेपरेवापिकल्याणप्राप्तयेतव ३२९
 पितुरेवास्तितेसर्वसुरेभ्योयन्निवेदितम्
 वरस्यप्राप्तयेक्लेशस्सचाप्यत्राफलस्तरुः ३३०
 प्रायेणप्रार्थितोह्यर्थस्समर्थोह्यतिदुर्लभः
 स्वस्थानविनियोगित्वात्पुत्रितत्रापिलभ्यते ३३१
 इत्युक्तवत्सुकुपितामुनिवर्येषुशैलजा
 उवाचक्रोधरक्ताक्षीविस्फुरद्दशनच्छदा ३३२
 देव्युवाच-
 असद्ग्रहस्यकानीतिर्व्यसनस्यक्वयंत्रणा
 विपरीतार्थबोद्धारः सत्पथेकेनयोजिताः ३३३
 एवंमांविथदुष्प्रज्ञामस्थानासद्ग्रहप्रियाम्
 नमांप्रतिविचारोस्तियदहंकारमानिनी ३३४
 प्रजापतिसमाः सर्वेभवंतः सर्वदर्शिनः
 ननूनंविथतंदेवंशाश्वतंजगतः प्रभुम् ३३५
 अजमीशानमव्यक्तममेयमहिमोदयम्
 आस्तांतत्कर्मसद्भावंसंबोधंतावदावृतम् ३३६
 विदुस्तंनहरिब्रह्ममुखाअपिसुरेश्वराः
 यत्तस्यविभवंस्वोत्थंभुवनेषुविजृम्भितम् ३३७

प्रकटंसर्वभूतानांतदप्यथनवित्थकिं
 कस्यैतद्गगनंमूर्तिःकस्याग्निःकस्यमारुतः ३३८
 कस्यभूःकस्यवरुणःकश्चंद्रार्कविलोचनः
 कस्यार्चयंतिलोकेषुलिगंभक्त्यासुरासुराः ३३९
 यच्चब्रह्मेश्वरादेवाविष्ण्वन्द्राद्यामहर्षयः
 प्रभावंप्रभवंवापितेषामपिनवित्थकिं ३४०
 अदितेःकश्यपाज्जातादेवानारायणादयः
 मरीचेःकश्यपःपुत्रोह्यदितिर्दक्षपुत्रिका ३४१
 मरीचिश्चापिदक्षश्चपुत्रौतौब्रह्मणःकिल
 ब्रह्माहिरण्यमयादंडादेवसिद्धविभूतिकः ३४२
 कस्यप्रादुरभूद्ध्यानात्प्राकृतःप्राकृतांशकः
 अथनारायणेनैवस्वकीयेच्छासमाश्रयात् ३४३
 तत्प्रेरितःप्रयात्वेषजन्मनारायणात्मकम्
 सापिकर्मणएवोक्ताप्रेरणाविवशात्मनाम् ३४४
 यथोन्मादादिदुष्टस्यमतिरेवहिसाभवेत्
 इष्टानेवपदार्थान्वैविपरीतान्हिमन्यते ३४५
 लोकस्यव्यवहारेषुदृष्टेषुहसतेसदा
 धर्माधर्मफलप्राप्तौविष्णुमेवनिबोधत ३४६
 विदध्वमित्थंमुनयोऽसकृच्चमेगिरंगिरीशश्रुतिभूमिसन्निधौ
 उत्कृष्टकेदारइवावनीतलेसुबीजमुष्टिसुफलायकर्षकाः ३४७
 तेतांश्रुत्वाहितारम्यांप्रक्रमात्प्रक्रमक्रियाम्
 वाचंवाचांपतिप्रख्याःप्रोचुश्चस्मितसुंदराः ३४८
 मुनयऊचुः-
 जातेलोकविधानेतुसत्यंतत्कार्यमुत्तमम्
 प्रायःप्रालेयशैलस्यशंकातत्कालरूपिणः ३४९
 सत्यमुत्कंठिताःसर्वेयेयेकार्यार्थमुद्यताः
 तेषांत्वरंतेचेतांसिकिंतुनाममहात्मनाम् ३५०
 लोकयात्रानुगंतव्याविशेषेणविवक्षितैः
 यतस्तद्धर्ममेधंतेतत्प्रामाण्यंपरेधृताः ३५१
 इत्युक्त्वामुनयोजग्मुस्त्वरितास्तुहिनाचलम्

तत्रतेपूजितास्तेनहिमशैलेनसादरम् ३५२
ऊचुर्मुनिवराःप्रीताःस्वल्पकंतुत्वरान्विताः

मुनयऊचुः-

देवोदुहितरंसाक्षात्पिनाकीतवमार्गते ३५३
तच्छीघ्रंपावयात्मानमाहुत्येवानलेहुतम्
कार्यंहितच्चदेवानांसुचिरंपरिवर्तते ३५४
जगदुद्धारणायैषविधातव्यःसमुद्यमः
इत्युक्तस्तुतदाशैलोहर्षावेशवशान्मुनीन् ३५५
असमर्थोभवद्वक्तुमुत्तरंप्रार्थयन्निव
ततोमेनामुनीन्वंद्यप्रोवाचस्नेहविकलवा ३५६
दुहितुस्तान्मुनींश्चैववचनंस्वयमर्थवत्
मेनोवाच-

यदर्थंदुहितुर्जन्मचेच्छंत्यपिमहाफलं ३५७
तदेवोपस्थितंसर्वप्रक्रमेणैवसांप्रतम्
कुलजन्मवयोरूपविभुत्वैस्सहितोपियः ३५८
वरस्तस्यापिनाहूयसुतादेयाह्वयाचतः
दिग्वासाजटिलःशूलीदग्धकामोपिकामदः ३५९
सतुमत्सुतयाघोरःकथंनामउपास्यते

मुनयउचुः-

एश्वर्यमवगच्छस्वशंकरस्यसुरासुराः ३६०
आराध्यमानपादाब्जयुगलाश्चसुनिर्वृताः
यस्योपयोगियद्रूपंतेनतत्प्रार्थ्यतेचिरम् ३६१
घोरंतपस्यतेबालातेनरूपेणनिर्वृता
यत्साव्रतानिदिव्यानिनयिष्यतिसमापनम् ३६२
तदत्रावहितातावदस्मास्वेवभविष्यति
इत्युक्त्वागिरिणासार्द्धययुर्यत्रास्तिशैलजा ३६३
जितार्कज्वलनज्वालातपस्तेजोमयीह्युमा
प्रोक्तासामुनिभिःस्निग्धमानिन्याहवचोर्थवत् ३६४
नाहंक्षुद्रात्किलेच्छामिऋतेशर्वात्पिनाकिनः
स्थितंचतारतम्येनप्राणिनांपरमर्द्धिदं ३६५

धीरतैश्वर्यकार्याणिप्रमाणमतुलंमहत्
 यस्मान्नकिंचिदपरंयच्चयस्मात्प्रवर्तते ३६६
 यस्यैश्वर्यमनाद्यंतंतमहंशरणंगता
 समःसव्यवसायश्चदीर्घेणविपरीतकः ३६७
 एवंनिशम्यतेवाचंदेव्यामुनिवरास्तदा
 आनंदाश्रुपरीताक्षाःसस्वजुस्तांतपस्विनीं ३६८
 ऊचुश्चपरमप्रीताःशैलजांमधुरंवचः
 ऋषयऊचुः
 अत्यद्भुतमहोपुत्रिज्ञानमूर्तिरिवामला ३६९
 प्रसादयसिनोभावंभवभावप्रतिश्रयात्
 ननुविद्योवयंतस्यदेवस्यैश्वर्यमद्भुतम् ३७०
 त्वन्निश्चयस्यदृढतांवेत्तुंवयमिहागताः
 अचिरादेवतन्वांगिकामस्त्वेषभविष्यति ३७१
 आदित्यस्सप्रभोयातिरत्नेभ्यःकाद्युतिःपृथक्
 कोर्थोवर्णान्स्वकांस्त्यक्त्वातथात्वांगिरिशंविना ३७२
 यामोनेकाभ्युपायेनतमभ्यर्थयितुंवयम्
 अस्माकमपिचैषोर्थःसुतरांहदिवर्तते ३७३
 अतस्त्वमेवसाबुद्धिर्यतोनीतिस्त्वमेवहि
 अतोनिःसंशयंकार्यंशंकरोपिविधास्यति ३७४
 इत्युक्त्वापूजितास्सर्वेमुनयोगिरिकन्यया
 प्रययुर्गिरिशंद्रष्टुंप्रस्थंहिमवतोमहत् ३७५
 गंगांभःप्लावितात्मानःपिंगाबद्धजटासटाः
 भृंगानुयातपाणिस्थमंदारकुसुमस्रजः ३७६
 संप्राप्यतुगिरेःप्रस्थंददृशुःशंकराश्रमम्
 प्रशांताशेषसत्त्वौघंपर्यस्तिमितकाननम् ३७७
 निःशब्दक्षोभसलिलप्रयातंसर्वतोदिशम्
 तत्रापश्यंस्ततोद्वारिवीरकंवेत्रपाणिनम् ३७८
 तमेतेमुनयःपूज्याविनीताःकार्यगौरवात्
 ऊचुर्मधुरभाषाभिस्तेवाचंवाग्मिनांवराः ३७९
 द्रष्टुंवयमिहायाताःशंकरंगुणनायकं

त्रिलोचनंविजानीहिसुरकार्यप्रचोदिताः ३८०
 त्वमेवनोगतिस्तत्रयथाकालानतिक्रमः
 स्यात्प्रार्थनैषाप्रायेणप्रतीहारमयीप्रभो ३८१
 इत्युक्तोमुनिभिःसोथगौरवात्तानुवाचह
 सवनस्यापरांसंध्यांकर्तुमंदाकिनींगतः ३८२
 क्षणेनभाविताविप्रास्ततोद्रक्ष्यथशूलिनम्
 इत्युक्तामुनयस्तस्थुर्यत्नात्कार्यविचक्षणाः ३८३
 गंभीरांबुधरंप्रावृट्पृषिताश्चातकायथा
 तथाक्षणेननिष्पन्नसमाचारक्रियाविधिम् ३८४
 वीरासनकृतोद्देशंमृगचर्मनियामितम्
 ततोविनीतोजानुभ्यामवलंब्यमहीमुदा ३८५
 उवाचवीरकोदेवंप्रणयैकसमाश्रयम्
 संप्राप्तामुनयःसप्तद्रष्टृत्वांदीप्ततेजसं ३८६
 विभोसमादिशद्रष्टुततोध्यानमिहार्हसि
 इत्युक्तोधूर्जटिस्तेनवीरकेणमहात्मना ३८७
 भ्रूभंगसंज्ञयातेषांप्रवेशाज्ञांददौतदा
 मूर्द्धकंपेनतान्सप्तवीरकोपिमहामुनीन् ३८८
 आजुहावविदूरस्थान्दर्शनायपिनाकिनः
 त्वराबद्धजटास्तेचलंबकृष्णानिजांबराः ३८९
 विविशुर्वेदिकांदिव्यांगिरीशस्यविभोस्ततः
 वद्धपाणिपुटाक्षिप्तनाकपुष्पोत्करास्ततः ३९०
 पिनाकिपादयुगलंवन्धनाकनिवासिनः
 ततःस्निग्धेक्षिताःसंतोमुनयःशूलपाणिना ३९१
 गिरीशंतेततोदृष्ट्वातेसमंतुष्टवुर्मुदा ३९२
 मुनयऊचुः-
 अहोकृतार्थावयमेवसांप्रतंसुरेश्वरैर्वंदितपादपल्लवम्
 विलोकयामोगुणगौरवर्द्धिभिःसमादिशेःकार्यमशेषरक्षणम् ३९३
 ततःप्रहस्यसर्वज्ञउवाचमुनिसत्तमान्
 भवतांयद्धृदिगतंकार्यंतत्कुरुताधुना ३९४
 इत्युक्तामुनयस्तूर्णययुर्यत्रचशैलजा

बभाषिरेविभागज्ञागिरिजांगिरिगह्वरे
 रम्यंप्रियमनोहारिमारूपंतपसादह ३६५
 प्रीतस्तेशंकरःपाणिमेषप्रतिग्रहीष्यति
 वयमर्थितवंतस्तेपितरंपूर्वमागताः ३६६
 पित्रासहगृहंगच्छवयंयामःस्वमंदिरं
 इत्युक्तातपसःसत्यंफलमस्तीतिचिंत्यसा ३६७
 त्वरमाणाययौवेश्मपितुर्दिव्यंसुशोभितं
 सातत्ररजनीमेनेवर्षायुतसमांसती ३६८
 हरदर्शनसंजातसमुत्कंठाहिमाद्रिजा
 ततोमुहूर्त्तेब्राह्मेतुतस्याश्चक्रुःसुहृत्क्रियां ३६९
 नानामंगलसंदोहान्यथावत्क्रमपूर्वकम्
 दिव्यमंगलसंयोगान्मंदिरेबहुमंगले ४००
 उपासतगिरिंमूर्त्तामृतवःसर्वकामिकाः
 वायवःसुखदाश्चासन्समार्जनविधौगिरेः ४०१
 हर्म्येषुश्रीःस्वयंदेवीकृतनानाप्रसाधना
 कांतिःसर्वेषुभावेषुमृद्धिश्चभरणाकुला ४०२
 चिंतामणिप्रभृतयोरत्नाशैलंसमंततः
 उपतस्थुर्लताश्चापिकल्पकाद्यामहाद्रुमाः ४०३
 ओषध्योमूर्तिमत्यश्चदिव्यौषधिसमन्विताः
 रसाश्चधातवश्चैवसर्वेशैलस्यकिंकराः ४०४
 किंकरास्तस्यशैलस्यव्यग्राश्चाश्रमवर्तिनः
 नद्यःसमुद्रानिखिलाःस्थावरंजंगमंचयत् ४०५
 तेसर्वेहिमशैलस्यमहिमानमवर्द्धयन्
 अभवन्मुनयोनागायक्षागंधर्वकिन्नराः ४०६
 शंकरस्यापिविबुधागंधमादनपर्वते
 सज्जमंडनसंभारास्तस्थुर्निर्मलमूर्त्तयः ४०७
 शर्वस्याथजटाजूटेचंद्रखंडंपितामहः
 बबंधप्रणयोदारविस्फारितविलोचनः ४०८
 कपालमालांविपुलांचामुंडामूर्ध्निबध्नी
 उवाचगिरिशंकालीपुत्रंजनयशंकर ४०९

योदैत्येन्द्रकुलंहत्वामारक्तैस्तर्पयिष्यति
 शौरिर्वतंसिकारत्नकंठाभरणमुज्ज्वलम् ४१०
 भुजंगाभरणंगृह्यसज्जशंभोः पुरोभवत्
 शक्रोगजाजिनंतस्यवसाभ्यक्ताग्रपल्लवम् ४११
 दध्रेसरभसंस्विद्यद्विस्तीर्णमुखपंकजम्
 वायवश्चववुस्तीक्ष्णास्तीक्ष्णंहिमगिरिप्रभम् ४१२
 वृषंविभूषयामासुर्हरयानंमनोजवम्
 विरेजुर्नयनान्तस्थाः शंभोःसूर्यानलेंदवः ४१३
 स्वांद्युतिलोकनाथस्यजगतः कर्मसाक्षिणः
 चिताभस्मसमाधत्तकपालेरजतप्रभम् ४१४
 मनुजास्थिमयीमालांनिबंबंधचपाणिना
 प्रेताधिपःपुरेदूरेसभयःसमवर्तत ४१५
 नानाकारमहारत्नभूषणंधनदाहतम्
 विहायोदीप्तसर्पेन्द्रकटकेनस्वपाणिना ४१६
 कर्णोत्तंसंचकारेशोह्यमलंतक्षकंस्वयम्
 निष्पन्नाभरणंचैवप्रसाध्येशंप्रसाधनैः ४१७
 तत्राप्येषानियमतोह्यभवन्व्यग्रमूर्तयः
 मुमोचाभिनवान्सर्वरम्यशालिरसौषधीन् ४१८
 व्यग्रातुपृथिवीदेवीसर्वभावात्मनोरमा
 गृहीत्वावरुणःसाक्षाद्रत्नाढ्याभरणानिच ४१९
 पुष्पाणिचविचित्राणिनानारत्नमयानितु
 तस्थौसाभरणोदेवःसर्वज्ञःसर्वदेहिनाम् ४२०
 ज्वलनश्चापिदिव्यानिहैमान्याभरणानिच
 जातरूपपवित्राणिप्रयतःसमुपस्थितः ४२१
 वायुर्ववौचसुरभिःसुखसंस्पर्शनोविभुम्
 छत्रंचंद्रकरोद्दामंहासितंचशतक्रतुः ४२२
 जग्राहमुदितःश्रीमान्बाहुभिर्वज्रभूषणः
 जगुर्गंधर्वमुख्याश्चननृतुश्चाप्सरोगणाः ४२३
 वादयंतोतिमधुरंजगुर्गंधर्वकिन्नराः
 मुहूर्तादृतवस्तत्रजगुश्चननृतुश्चैव ४२४

चपलाश्चगणास्तस्थुर्लोडयंतोहिमाचलम्
 उपविष्टः क्रमाद्धाताविश्वकृद्भगनेत्रहा ४२५
 चकारौद्वाहिकंकृत्यंपत्न्यासहयथोदितम्
 दत्ताध्योगिरिराजेनसुरवृदैर्विनोदितः ४२६
 अवसत्तांक्षपांतत्रपत्न्यासहपुरांतकः
 ततो गंधर्वगीतेन नृत्येनाप्सरसामपि ४२७
 स्तुतिभिर्देवदैत्यानां विबुद्धो विबुधाधिपः
 आमंत्र्य हिमशैलेन्द्रं प्रभाते जायया सह ४२८
 जगाम मंदरगिरिं वायुवेगेन शृंगिणा
 ततो गते भगवति नीललोहिते सहो मयारतिमनुभूतभूधरः ४२९
 सबांधवो भवति हि कस्य नो मनो विशृंखलं जगति हि कन्यकापितुः
 पुरोद्यानेषु रम्येषु विविक्तेषु वनेषु च ४३०
 सुरक्तहृदयो देव्या विजहार भगाक्षि हा
 ततो बहुतिथे काले पुत्रनाम्ना गिरेः सुता ४३१
 सखीभिः सहिता क्रीडां चक्रे कृत्रिमपुत्रकैः
 कदाचिद्गन्धतैलेन गात्रमभ्यज्य शैलजा ४३२
 चूर्णैरुद्धर्तयामास मलेना पूरितां तनुम्
 तदुद्धर्तनकं गृह्य नरं चक्रे गजाननम् ४३३
 पुरुषं क्रीडती देवी तच्चाप्यक्षि पदं भसि
 जाह्नव्या शिवया सख्या ततः सोभूद् बृहत्तनुः ४३४
 कायेनाति विशालेन जगदा पूरयत्तदा
 पुत्रेत्युवाच तं देवी पुत्रेत्यूचे च जाह्नवी ४३५
 गांगेय इति देवैस्तु पूजितो भूद् गजाननः
 विनायकाधिपत्यं च ददावस्य पितामहः ४३६
 पुनः सा क्रीडती चक्रे तरुं च वरवर्णिनी
 मनोज्ञमंकुरं रूढमशोकस्य शुभानना ४३७
 वर्द्धयामास तं चापि कृतसंस्कारमंगलम्
 बृहस्पतिमुखैर्विप्रैर्दिवस्पतिपुरोहितैः ४३८
 ततो देवैः समुनिभिः प्रोक्ता देवी त्विदं वचः
 अधुना दर्शिते मार्गे मर्यादां कर्तुमर्हसि ४३९

फलं किं भविता देविकल्पितैस्तरुपुत्रकैः
 इत्युक्ता हर्षपूर्णाङ्गी प्रोवाचातिशुभाङ्गिरं ४४०
 एकं निरुदके ग्रामेयः कूपं कारयेद्बुधः
 बिन्दौ बिन्दौ च तोयस्य सवसेद्वत्सरं दिवि ४४१
 दशकूपसमावापी दशवापी समो हृदः
 दशहृदसमाकन्या दशकन्या समो द्रुमः ४४२
 एषा वै शुभमर्यादानियता लोकभाविनी
 इत्युक्ता स्तुततो विप्रा बृहस्पतिपुरोगमाः ४४३
 जग्मुः स्वमन्दिराण्येव भवानीं वदन्मातरं
 गतेषु तेषु देवोऽपि शंकरः पर्वतात्मजां ४४४
 पाणिना लम्ब्यमानेन न स्वमावासमगच्छत
 चित्तप्रसादजननं प्रासादाद्दालगोपुरं ४४५
 लम्बमौक्तिकदामानं मालिकाकुलवेदिकं
 सुनद्धकलधौतं च क्रीडागृहमनोगतं ४४६
 प्रकीर्णकुसुमामोदमत्तालिकुलकूजितम्
 किन्नरोद्गीतसंगीतगृहांतरितभित्तिकम् ४४७
 सुगन्धिधूपसंघातं मनःप्राप्य मलक्षितं
 क्रीडामयूरनारीभिरभितोरभसार्पितं ४४८
 हंससंघातसंदिष्टस्फटिकस्तभंतोरणं
 अनाविलमसंभ्रान्त्या बहुशः किन्नराकुलं ४४९
 शुकैर्यत्राभिदृश्यन्ते पद्मरागविनिर्मिताः
 भित्तयोजातिसंभ्रान्त्या प्रतिबिम्बितमौक्तिकाः ४५०
 तत्राक्षैः प्रियया देवो विहर्तुमुपचक्रमे
 स्वच्छेन्द्रनीलभूभागे क्रीडन्तौ यत्र संस्थितौ ४५१
 वपुः सहायतां प्राप्तौ विनोदरसनिर्वृतौ
 एवं प्रक्रीडतोस्तत्र देवी शंकरयोस्तदा ४५२
 प्रादुर्भूतो महाशब्दः पतितांबरगोचरः
 तच्छ्रुत्वा कौतुकाद्देवी किमेतदिति शंकरम् ४५३
 पर्यपृच्छत्सुरवरं हरं विस्मितपूर्वकं
 उवाच देवो नैतत्ते दृष्टपूर्वं शुचिस्मिते ४५४

एतेगणेशाःक्रीडन्तेशैलेस्मिन्मत्प्रियाःसदा
 तपसाब्रह्मचर्येणनामभिःक्षेत्रसेवनैः ४५५
 यैरहन्तोषितःपूर्वतएतेमनुजोत्तमाः
 मत्समीपमनुप्राप्तममहद्याःशुभानने ४५६
 कामरूपामहोत्साहामहारूपगुणान्विताः
 कर्मभिर्विस्मयन्तेषांप्रयामिबलशालिनाम् ४५७
 सामरस्यास्यजगतःसृष्टिसंहरणक्षमाः
 ब्रह्मचन्द्रेन्द्रगन्धर्वैस्सकिन्नरमहोरगैः ४५८
 विवर्जितोप्यहन्तित्यनैभिर्विरहितोरमे
 हृद्यामेचारुसर्वाङ्गितएतेक्रीडितागिरौ ४५९
 इत्युक्तातुतदादेवीत्यक्त्वातंविस्मयाकुला
 गवाक्षांतरमासाद्यप्रेक्षतेचकितानना ४६०
 यावंतस्तेकृशादीर्घाह्रस्वाःस्थूलामहोदराः
 व्याघ्रेभवदनाःकेचित्केचिन्मेषाजरूपिणः ४६१
 अनेकप्राणिरूपाश्चज्वालास्याःकृष्णपिंगलाः
 सौम्याभीमाःस्मितमुखाःकृष्णपिंगजटास्सदा ४६२
 नानाविहंगवदनानानाविधसुराननाः
 कौशेयचर्मवसनानग्राश्चान्योविरूपिणः ४६३
 गोकर्णागजकर्णाश्चबहुवक्त्रेक्षणोदराः
 बहुपादाबहुभुजादिव्यनानास्त्रपाणयः ४६४
 अनेककुसुमापीडानानाव्याकुलभीषणाः
 कृतनानायुधधरानानाकवचभूषणाः ४६५
 विचित्रवाहनारूढादिव्यरूपावियञ्चराः
 वीणावाद्यरवोद्घुष्टानानास्थानकनर्तकाः ४६६
 गणेशांस्तांस्तथादृष्ट्वादेवीप्रोवाचशंकरम्
 देव्युवाच-
 गणेशाःकतिसंख्याताःकिंनामानःकिमात्मकाः ४६७
 एकैकशोममब्रूहिनिष्ठितायेपृथक्पृथक्
 शंकरउवाच-
 कोटिकोटिश्चसंख्यातानानाविख्यातपौरुषाः ४६८

जगदापूरितंसर्वमेभिर्भीमैर्महाबलैः
सिद्धक्षेत्रेषुरथ्यासुजीर्णोद्यानेषुवेश्मसु ४६६
दानवानांशरीरेषुबालेषून्मत्तकेषुच
एतेविशंतिमुदितानानाहारविहारिणः ४७०
ऊष्मपाःफेनपाश्चैवधूमपामधुपायिनः
मेदाहारारुधिरपास्सर्वभक्षाह्यभोजनाः ४७१
देवादास्तापसाहारानानावाद्यरतिप्रियाः
नहिवक्तुमनंतत्वाच्छक्यन्तेहिगणाःपृथक् ४७२
देव्युवाच-

नागत्वगुत्तरासंगःशुद्धांगोमुंजमेखली
मनःशिलेनकल्केनचपलोरंजिताननः ४७३
भृंगदष्टोत्पलानांचस्रग्दामामधुराकृतिः
पाषाणशकलोत्तानकांस्यतालप्रवर्तकः ४७४
असौगणेश्वरोदेवकिंनामाकिन्नरानुगः
यएषगणगीतेषुदत्तकर्णोमुहुर्मुहुः ४७५
शर्वउवाच-

सएषवीरकोदेविसदामेहृदयप्रियः
नानाश्चर्यगुणाधारोगणेश्वरगणार्चितः ४७६
देव्युवाच
ईदृशस्यसुतस्यास्तिममोत्कंठापुरांतक
कदाहमीदृशंपुत्रंद्रक्ष्याम्यानंददायकं ४७७
शर्वउवाच-

एषएवसुतस्तेस्तुनयनानंदकारकः
त्वयामात्राकृतार्थोहिवीरकोपिसुमध्यमे ४७८
इत्युक्त्वाप्रेषयामासविजयांहर्षणोत्सुकां
वीरकानयनायाशुदुहिताभूभृतःसखीं ४७९
सावरुह्यत्वरायुक्ताप्रासादादंबरस्पृशः
गणपंगणमध्यस्थंसूर्यकोटिप्रवर्तनम् ४८०
विजयोवाच-

एहिवीरकचापल्यात्त्वयादेवीप्रतोषिता

त्वामाह्वयतिचेत्युक्तस्त्यक्त्वापाषाणखंडकम् ४८१
 देव्याःसपीपमागच्छद्विजयानुगतःशनैः
 प्रासादशिखरोत्फुल्लरक्तांबुजनिभद्युतिः ४८२
 तंदृष्ट्वाप्रस्थितानल्पस्वादुक्षीरपयोधरा
 गिरिजोवाच-
 पिबक्षीरमिदंवत्सस्रुतंपिबयथेच्छकम् ४८३
 उवाचदेवीसस्नेहंगिरामधुरवर्णया
 एहिसद्योहिजातोसिमेपुत्रकोदेवदेवेनदत्तोधुनावीरक ४८४
 उक्तवत्यंकआधायपर्यष्वजत्तंकपोलेचुचुंबागराणनंदिनी
 मूर्ध्नुपाधायसंमार्ज्यगात्राणिचाभूषयामासदिव्यैःस्वयंभूषणैः ४८५
 किंकिणीमेखलानूपुरैःसन्मणिप्रोतकेयूरहारैरमूल्यैर्गुणैः
 कोमलैःपल्लवैश्चित्रितश्चारुभिर्मगलैःकंकणैर्दिव्यमंत्रोद्भवैः ४८६
 तस्यशुद्धैस्ततोभूरिभिश्चाकरोन्मिश्रसिद्धार्थकैरङ्गरत्नाविधिं
 एवमादायचोवाचकृत्वास्त्रजंमूर्ध्निगोरोचनापत्रभंगोज्ज्वलैः ४८७
 वत्सवत्साधुनाक्रीडसार्द्धगणैरप्रमत्तोव्रजश्चभ्रवर्जशनैः
 व्यालमालाकुलाःशैलसानुद्रुमादंतिभिर्भग्नशाखाःपरंभंगिनः ४८८
 जाह्नवीमंडलक्षुब्धतोयाकुलंमाविशेथाबहुव्याघ्रजुष्टेवने
 वत्ससंख्येषुदुर्गेषुयद्वीरकपुत्रभावायतांस्वच्छचित्तोजनः ४८९
 प्रार्थितंभव्यमायातिभाविन्यसौभाव्यतांसोपिनिर्वर्त्यसर्वैर्गुणैः
 एवमुक्तोनयावीरकोमातरंसस्मयन्नाहलीलावशाविष्टधीः ४९०
 एषमात्रास्वयंमेकृतःकंकणःपत्रकश्चित्रितःपाटलैर्बिंदुभिः
 चारुपुष्पैरियंमालतीभिःकृतामालिकामेशिरस्याहिताकोमला ४९१
 तोषयामीश्वरीमित्ययंसत्वरंचिंतयित्वाव्रजद्वाह्यतःक्रीडनम्
 स्वैर्गणैःसंयुतोवीरकोहर्षितोदक्षिणात्पश्चिमंपश्चिमादुत्तरम् ४९२
 उत्तरात्पूर्वमभ्येत्यसख्यायुताप्रेक्षतेतंगवाक्षांतराद्वीरकं
 शैलपुत्रीबहिःक्रीडितारंजगत्स्नेहतःपुत्रलुब्धायतस्सोत्रकः ४९३
 मोहमायातियःस्वल्पवेत्ताजडोमांसविण्मूत्रसंघातदेहोद्वहः
 द्रष्टुमभ्यंतरंनाकवासेश्वरेष्विन्दुमौलिप्रविष्टेषुकक्षांतरम् ४९४
 वाहनान्येवमारोहमाणास्ततोलोकपालास्त्रपूगंमुहूर्त्ताविधि
 खड्गएषोविखड्गाकरोनिर्मलःकृतकःकस्यकेनाहतोब्रूतनः ४९५

नोभवेद्धस्तदंडेनकिंब्रूमहेभीममूर्त्यंगणेनास्तिकृत्यंगिरौ
 पाशएषोस्तितेनात्रकोबध्यतेमावृथालोकपालानुगास्तिष्ठत ४६६
 एवमेवैतदित्यब्रुवंस्तेतदावीक्ष्यदेवानुगंवीरकंरक्षकं
 प्राहदेवीवनेपर्वतेनिर्जराध्यग्निशालामुखेभूतलेभूतपाः ४६७
 निर्भरांभोनिपातेषुनोमज्जतात्पुष्पजालावनद्धेषुधामस्वपि
 प्रोच्चनानाद्रिकुंजावगाहेष्वथोमारुतास्फोटसंरक्षणेकामतः ४६८
 कांचनोत्तुंगशृंगावरोहक्षितौहैमरेणूत्करासंगपिंगद्युतिः
 खेचराणां वनेचापिरम्येबभौरूपसंपत्प्रकारोगणोवासितुम् ४६९
 मंदरेकंदरेचारुवापीतटेकुन्दमंदारपुष्पप्रवालांबुजे
 सिद्धनारीभिरापीतरूपामृतंविस्तृतैर्नेत्रमात्रैरनुन्मेषिभिः ५००
 वीरकंशैलपुत्रीनिमेषांतरादस्मरत्पुत्रगृध्रुर्विनोदार्थिनी
 सोपितादृक्क्षणावाप्तपुण्योदयोयोहिजन्मांतरेस्यात्मजत्वंततः ५०१
 क्रीडतस्तस्यतृप्तिःकथंजायतेयोपिभावाज्यगद्वेधसातेजसा
 कलिपतःप्रेक्षणंदिव्यगीतक्षणंनृत्यलोलैर्गणैःशैःप्रवृत्यक्षणं ५०२
 सिंहनादाकुलेगंडशैलेज्वलद्रवजालेबृहत्सालतालेक्षणम्
 फुल्लनानातमालालिकालेक्षणंवृक्षमूलेविलोलोमरालेक्षणम् ५०३
 स्वल्पपंकजलेपंकजांकेक्षणंमातुरंकेशुभेनिष्कलंकेक्षणम्
 परिक्रीडतेबाललीलाविसारीगणेशाधिपादेवतानंदकारी ५०४
 निकुंजेषुविद्याधरोद्गीतशीलःपिनाकीवलीलाविलासैःसलीलः
 प्रकाश्यभुवनंगोभिस्ततोदिनकरेगते ५०५
 देशांतरंतदापश्चाद्दूरस्थोधरणीधरः
 मित्रत्वमस्यसुदृढंहृदयेद्योतयन्निव ५०६
 नित्यमाराधितोविप्रैःश्रीमान्निघनसःसुतः
 नाकरोत्सवितुर्मेरुरूपकारंपतिष्यतः ५०७
 जनेष्वेषाव्यवस्थेतिश्रूयतेस्त्रवलितोह्यधः
 दिनेनानुगतोभानुःस्वजनंपरिपूरयन् ५०८
 संध्याबद्धांजलिपुटामुनयोभिमुखारविम्
 यावदद्यासतेशीघ्रंनिवार्योष्णाभिभाविताम् ५०९
 व्यजृम्भताथलोकेस्मिन्क्रमाद्वैभावरंतमः
 कुटिलस्येवहृदयेकालुष्यंदूषयन्मनः ५१०

ज्वलत्फणिफणारत्नदीपोद्योतितभित्तिके
 शयनेशशसंघातरत्नवस्त्रोत्तरच्छदे ५११
 नानारत्नद्युतिलसच्छक्रचापविडंबके
 रत्नैः किंकिणिजालेनलसन्मुक्ताकलापके ५१२
 कमनीयचलल्लीलावितानाच्छादितांबरे
 मंदरेमन्दसंचारंगतेगिरिसुतायुतः ५१३
 तस्थौगिरिसुताबाहुलतामिलितकंधरः
 शशिर्मलिसितज्योत्स्नास्फारपूरितगोचरः ५१४
 गिरिजाप्यसितापांगीनीलोत्पलदलच्छविः
 विभावर्याचसंपृक्ताबभूवातीवगोमयी ५१५
 तामुवाचततोदेवः क्रीडाकेलिकलायुताम् ५१६
 इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेगौरीविवाहवर्णनं नामत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः

४३

चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः

शर्वउवाच
 शरीरेममतन्वंगिसितेभास्यसितद्युतिः
 भुजंगीवासिताशुभ्रेसंश्लिष्टाचंदनेतरौ १
 चंद्रातपेनसंपृक्तारुधिराम्बरसंवृता
 रजनीवासितेपद्मेदृष्टिदोषंददासिमे २
 इत्युक्तागिरिजातेनमुक्तकंठापिनाकिनम्
 उवाचकोपरक्ताक्षीभ्रुकुटीविकृतानना ३
 देव्युवाच-
 स्वकृतेनजनः सर्वो जाड्येनपरिभूयते
 अवश्यमर्थी प्राप्नोति खंडनं शशिमंडन ४
 तपोभिर्दीर्घचरितैर्यात्वांप्रार्थितवत्यहं
 तस्यामेनियतस्त्वेषह्यवमानः पदेपदे ५
 नैवास्मि कुटिलाशर्वविषमानचधूर्जटे
 सविषस्त्वं जगत्ख्यातो व्यक्तदोषाकराश्रयः ६
 त्वंहिमुष्णासि दशनान्नेत्रहंता भगस्य च

आदित्यस्त्वांविजानातिभगवान्द्वादशात्मकः ७
 मूर्ध्निशूलंजनयसिस्वैर्दोषैर्मामधिक्षिपन्
 यस्त्वंमामात्थकृष्णेतिमहाकालोसिविश्रुतः ८
 यास्याम्यहंपरित्यक्तुमात्मानंतपसागिरिम्
 जीवंत्यानमयाकृत्यंधूर्तेनपरिभूतया ९
 कापालिकेनक्षुद्रेणश्मशानेनित्यवासिना
 भूत्याविलिप्तस्वांगेनमातृमध्यस्थचारिणा १०
 निशम्यतस्यावचनंकोपतीक्ष्णाक्षरंहरः
 उवाचानिष्टसंभ्रांतःप्रचलेनेंदुमौलिना ११
 शर्वउवाच
 अगात्मजासिगिरिजेनाहंनिंदापरस्तव
 चाटूक्तिबुध्यातुमयाकृतउन्मादसंश्रयः १२
 विकल्पःस्वस्थचित्तेतुगिरिजेनममक्रमात्
 यद्येवंकुपिताभीरुतत्तवाहंनवैपुनः १३
 नर्मवादीभविष्यामिजहिकोपंशुचिस्मिते
 शिरसाप्रणतेनैषरचितस्तेमयांजलि १४
 निहीनोह्यपमानेननिंदितेनैतिविक्रियाम्
 असतांतुसतांनस्यान्मर्मस्पृष्टोनरःकिल १५
 अनेकैश्चाटुभिर्देवीदेवेनप्रतिबोधिता
 कोपंतीब्रंनतत्याजसतीमर्मणिघट्टिता १६
 अवष्टब्धमथाच्छिद्यवासःशंकरपाणिना
 विपर्यस्तालकावेगाद्गन्तुमैच्छच्चशैलजा १७
 तस्याव्रजंत्याःकोपेनपुनराहपुरांतकः
 सत्यंसर्वैरवयवैस्तनोषिसदृशांपितुः १८
 हिमाचलस्यशृंगस्थमेवजालाकुलंमनः
 तथादुरवगाह्येभ्योगहनोहितवाशयः १९
 काठिन्यमश्मसारेभ्योवनेभ्योबहुलांगता
 कुटिलत्वंनिम्नगाभ्योदुःसेव्यत्वंहिमादपि २०
 संक्रांतंसर्वमेवैतत्तन्वांगिहिमभूधरात्
 इत्युक्तासापुनःप्राहगिरिशंशैलकन्यका २१

कोपकंपितमूर्द्धासाप्रस्फुरद्दशनच्छदा
 उमोवाच-
 स्यात्सर्वदोषदानेननिंदायांगुणिनोबलात् २२
 तवापिदुष्टसंपर्कात्संक्रांतं सर्वमेवहि
 व्यालेभ्योनेकजिह्वत्वंभस्मनोऽस्त्रेहवृत्तिता २३
 हत्कालुष्यंशशांकोत्थंदुर्बाधत्वंविषादपि
 किंचात्रबहुनोक्तेनअलंवाचांश्रमेणते २४
 श्मशानवासान्निर्भीस्त्वंनग्नत्वात्तवनत्रपा
 निर्घृणत्वंकपालित्वाद्यातेविगताचिरम् २५
 इत्युक्त्वामंदिरात्तस्मान्निर्जगामहिमाद्रिजा
 तस्यांब्रजंत्यादेवेश्यांगणैःकिलकिलाकृता २६
 क्वमातर्गच्छसीत्युक्त्वारुदब्धिर्धावितंपुनः
 विष्टभ्यचरणैदेव्यावीरकोबाष्पगद्गदः २७
 प्रोवाचमातःकिन्वेतत्क्वयासिकुपितातुरा
 अहंत्वामनुयास्यामिब्रजंतींस्त्रेहवर्जिताम् २८
 नोचेत्पतिष्येशिखराद्गिरेरस्यत्वयोज्झितः
 उन्नम्यवदनंदेवीदक्षिणेनतुपाणिना २९
 उवाचवीरकंमातात्वंशोकंपुत्रमाकृथाः
 शैलाग्रात्पतितुंनैवनचगंतुंमयासह ३०
 युक्तंतेपुत्रगच्छामियेनकार्येणतच्छृणु
 कृष्णेत्युक्ताहरेणाहंस्तंभितास्म्यवमानिता ३१
 साहंतपःकरिष्यामियेनगौरीत्वमाप्नुयाम्
 एषस्त्रीलंपटोदेवोयातायांमय्यनंतरम् ३२
 द्वाररक्षात्वयाकार्यानित्यंरन्ध्रान्ववेक्षणम्
 यथानकाचित्प्रविशेद्योषित्तत्रहरांतिकम् ३३
 दृष्ट्वापरस्त्रियंचापिवदेथाममपुत्रक
 शीघ्रमेवकरिष्यामियथायुक्तमनंतरम् ३४
 एवमस्त्वितिदेवेशींवीरकोवाचसांप्रतम्
 मातुराज्ञामृताहारप्लावितांगोगतज्वरः ३५
 जगामरक्षांसद्रष्टुंप्रणिपत्यतुमातरम्

देवीचापश्यदायांतींसखींमातुर्विभूषिताम् ३६
 कुसुमामोहिनींनामतस्यशैलस्यदेवताम्
 सापिदृष्ट्वागिरिसुतांस्त्रेहविक्लवमानसा ३७
 क्वपुत्रिगच्छसीत्युच्चैरालिङ्ग्योवाचदेवता
 सातस्याःसर्वमाचख्यौशंकरात्कोपकारणम् ३८
 पुनश्चोवाचगिरिजादेवतांमातृसंमिताम्
 उमोवाच-
 नित्यंशैलाधिराजस्यदेवतात्वमनिन्दिते ३९
 सर्वतःसन्निधानंतेमनसातीववत्सला
 अतस्तुतेप्रवक्ष्यामियद्विधेयंत्वयांबिके ४०
 अन्यस्त्रीसंप्रवेशस्तुत्वयारक्ष्यःप्रयत्नतः
 सरहस्येप्रयत्नेननिषेव्यःसततंगिरौ ४१
 पिनाकिनःप्रविष्टायांवक्तव्यमेत्वयानघे
 ततोहंसंविधास्यामियत्क्षमंतदनंतरम् ४२
 इत्युक्तातांतथेत्युक्त्वाजगामसागिरिंशुभा
 उमापिपितुरुद्यानंजगामाद्रिसुताद्भुतम् ४३
 अंतरिक्षंसमाविश्यमेघमालाविलप्रभम्
 भूषणानिततोन्वस्यवृक्षवल्कलधारिणी ४४
 ग्रीष्मेपंचाग्निसंतप्तावर्षासुचजलोषिता
 वन्याहारानिराहाराशुष्कस्थंडिलशायिनी ४५
 एवंसाधयतीतत्रतपःसाचव्यवस्थिता
 ज्ञात्वागतांगिरिसुतांदैत्यस्तत्रांतरेबली ४६
 अंधकस्यसुतोहृष्टःपितुर्वधमनुस्मरन्
 देवान्सर्वान्विजित्याजौबकभ्रातारणोत्कटः ४७
 आडिर्नामांतरप्रेक्षीसततंचंद्रमौलिनः
 आजगामामररिपुःपुरंत्रिपुरघातिनः ४८
 सतत्रागत्यददृशेवीरकंद्वार्यवस्थितम्
 विचिंत्यसोपिचवरंदत्तंकमलयोनिना ४९
 हतेकिलांधकेदैत्येगिरिशेनासुरद्विषा
 आडिश्चकारविपुलंतपःपरमदारुणम् ५०

समागत्याब्रवीद्ब्रह्मातपसापरितोषितः
 किमाडेदानवश्रेष्ठतपसाप्राप्तुमिच्छसि ५१
 ब्रह्माणमाहदैत्यस्तुनिर्मृत्युत्वमहंवृणे
 ब्रह्मोवाच-
 जातानामिहसंसारेविनामृत्युंनयुज्यते ५२
 यतस्ततोपिदैत्येन्द्रमृत्युःप्राप्यश्शरीरिभिः
 इत्युक्तोदैत्यसिंहस्तुप्रोवाचांबुजसंभवम् ५३
 रूपस्यपरिवर्तोमेयदास्यात्पद्मसंभव
 तदामृत्युर्ममभवेदन्यथात्वमरोस्म्यहम् ५४
 इत्युक्तस्तुतदोवाचतुष्टःकमलसंभवः
 यदाद्वितीयोरूपस्यविवर्त्तस्तेभविष्यति ५५
 तदातेभवितामृत्युरन्यथानभविष्यति
 इत्युक्तोमरतांमेनेदैत्यसूनुर्महाबलः ५६
 तस्मिन्कालेत्वसंस्मृत्यतद्वधोपायमात्मनः
 प्रतिहर्तुर्दृष्टिपथेवीरकस्याभवंस्तदा ५७
 भुजंगरूपीरंध्रेणप्रविवेशदृशःपथम्
 परिहत्यगणेशस्यदानवोरौद्रदुर्जयः ५८
 अलक्षितोगणेशेनप्रविश्याथपरांतनुम्
 भुजंगरूपंसंत्यज्यजग्राहाथमहासुरः ५९
 उमारूपंरमयितुंगिरिशंमूढचेतनः
 कृत्वामायामयरूपमप्रतर्क्यमनोहरम् ६०
 सवैरवयवैःपूर्णसर्वाभिज्ञानबृंहितम्
 कृत्वाभगांतरेदंतदैत्योवज्रमयंदृढम् ६१
 तीक्ष्णाग्रंबुद्धिमोहेनगिरिशंहंतुमुद्यतः
 कृत्वोमारूपसंस्थानंगतोदैत्योहरांतिकम् ६२
 पापोरम्याकृतिश्चित्रभूषणांबरसंयुतः
 तंदष्ट्वागिरिशस्तुष्टस्तमालिग्यमहासुरम् ६३
 मन्यमानोगिरिसुतांसवैरवयवांतरैः
 अपृच्छत्साधुभावंतेगिरिपुत्रिनकृत्रिमम् ६४
 यात्वंमदाशयंज्ञात्वाप्राप्तेहवरवर्णिनी

त्वयाविरहितंशून्यंममस्थानंजगत्त्रयम् ६५
 प्राप्ताप्रसन्नवदनेयुक्तमेवंविधंत्वयि
 इत्युक्तोदानवेन्द्रस्तुतंबभाषेस्मितंशनैः ६६
 सचाबुध्यदभिज्ञानैः प्राहत्रिपुरघातिनम्
 दैत्यउवाच
 यातास्मितपसःकामाद्वरंलब्धुंहिमाचलम् ६७
 रतिश्चतत्रमेनाभूत्ततः प्राप्तात्वदंतिकम्
 इत्युक्तःशंकरःशंकांचित्तेप्राप्तोविचारयन् ६८
 हृदयेनसमाधायदेवःप्रहसिताननः
 कुपिताकुपितंबुद्ध्वाप्रकृत्याचदृढव्रता ६९
 अप्राप्तकामासंप्राप्ताकिमेतत्संविजानती
 इतिचिंत्यहरस्तस्याअभिज्ञानंविचारयन् ७०
 नापश्यद्वामपार्श्वेतुतदंकंपद्मलक्षणम्
 लोम्नामावर्तरचितंततोदेवःपिनाकधृक् ७१
 बुद्ध्वातांदानवींमायामाकारंगूहयंस्ततः
 मेढ्रदंष्ट्रास्त्रमादायदानवंतमसादयत् ७२
 नचाबुध्यततद्वृत्तंवीरकोद्वाररक्षकः
 कुसुमामोदिनंदृष्ट्वास्त्रीरूपंदानवेश्वरम् ७३
 दूतेनमारुतेनाशुबोधिताहिमशैलजा
 श्रुत्वावायुमुखाद्देवीक्रोधरक्ताविलेक्षणा ७४
 अपश्यद्वीरकंपुत्रंहृदयेनैवदूयता
 देव्युवाच
 मातरंमांपरित्यज्ययस्मात्वंस्नेहविक्लवाम् ७५
 विहितावसरः स्त्रीणांशंकरस्यरहोविधौ
 तस्मात्तेमानुषेरूक्षाजडाहृदयवर्जिता ७६
 गणेशाकारसदृशीशिलामाताभविष्यति
 निमित्तएषविख्यातोवीरकस्यसुतादरात् ७७
 संभवेप्रक्रमेचैवविचित्राख्यानसंशयः
 एवमुत्सृष्टशापायांगिरिपुत्र्यामनंतरं ७८
 निर्जगाममुखात्क्रोधःसिंहरूपीमहाबलः

सतुसिंहःकरालस्यःसटाजटिलकंधरः ७६
 ऊर्ध्वप्रोद्धूतलांगूलोदंष्ट्रोत्कटमुखावटः
 व्यादितास्योलंबजिह्वःक्षामःकुक्षिबलादिषु ८०
 अस्यास्येवर्तितुंदेवीव्यवस्थितवतीतदा
 ज्ञात्वामनोगतंतस्याभगवांश्चतुराननः ८१
 आजगामाश्रमपदंसंपदामाश्रयंयतः
 आगम्योवाचदेवेशोगिरिजांस्पष्टयागिरा ८२
 ब्रह्मोवाच-
 किंपुनःप्राप्तुकामासिकिमलभ्यंददामिते
 विरम्यतामतिक्लेशात्तपसोस्मान्मदाज्ञया ८३
 तच्छ्रुत्वोवाचगिरिजागुरोर्गौरवयंत्रितं
 वाक्यंवाचाहरोद्गीर्णवर्णनिर्गमवांछितं ८४
 देव्युवाच-
 तपसादुष्करेणाप्तःपतिर्वैशंकरोमया
 समांश्यामलवर्णैतिबहुशःप्रोक्तवान्रहः ८५
 तस्मादहंकांचनाभवर्णातन्नामसंयुता
 भर्तुर्भूतपतेरंगमेकतोनिर्विषंभवेत् ८६
 तस्यास्तद्भाषितंश्रुत्वाप्रोवाचजगदीश्वरः
 एवंभवत्वंभूयश्चभर्तुर्देहार्द्धचारिणी ८७
 ततस्तत्याजतांकृष्णांफुल्लनीलोत्पलत्वचं
 त्वक्चसाप्यभवद्भ्रीमाघंटाहस्तात्रिलोचना ८८
 नानाभरणसंपूर्णापीतकौशेयधारिणी
 तामब्रवीत्ततोब्रह्मादेवीनीलांबुजत्विषं ८९
 निशेभूधरजादेहसंपर्कात्वंमदाज्ञया
 संप्राप्ताकृतकृत्यत्वमेकानंशापुरोह्यसि ९०
 यएषसिंहःप्रोद्धूतोदेव्याःक्रोधाद्वरानने
 सतेस्तुवाहनंदेविकेतौचास्तुमहाबलः ९१
 गच्छविंध्याचलंतत्रसुरकार्यकरिष्यसि
 पंचालोनामयक्षोयंयक्षलक्षपदानुगः ९२
 दत्तस्तेकिंकरोदेविमयामायाशतैर्युतः

इत्युक्त्वाकौशिकीदेवीविंध्यशैलंजगामह ६३
 उमापिप्राप्तसंकल्पाजगामगिरिशांतिकं
 प्रविशंतीतुतांद्वारादपहत्यसमाहितः ६४
 रुरोधवीरकोदेवींहेमवेत्रलताधरः
 तामुवाचचकोपेनरूपेतुव्यभिचारिणीं ६५
 प्रयोजनंनतेत्रास्तिगच्छयावन्नभक्ष्यसे
 देव्यारूपधरोदैत्योदेवंवंचितुमागतः ६६
 प्रविष्टोनचदृष्टोसौसचदेवेनघातितः
 घातितेचाहमाज्ञप्तोनीलकंठेनकोपिना ६७
 द्वारेत्वनवधानंतेयस्मात्पश्यामिवैततः
 भविष्यसिनमेद्वास्थोवर्षपूगाननेकशः ६८
 अतस्तेनात्रदास्यामिप्रवेशंगम्यतांद्रुतम्
 एकांमुक्त्वागिरिसुतांमातरंस्नेहवत्सलाम् ६९
 प्रवेशंलभतेनान्यानारीकमललोचने
 इत्युक्त्वातुतदादेवीचिंतयामासचेतसा १००
 नारीनैवसदैतेयोवायुर्मेयामभाषत
 वृथैववीरकशशप्तोमयाक्रोधपरीतया १०१
 अकार्यंक्रियतेमूढैःप्रायःक्रोधसमन्वितैः
 क्रोधेननश्यतेकीर्तिःक्रोधोहंतिस्थितांश्रियम् १०२
 अपरिच्छिन्नतत्त्वार्थापुत्रंशापितवत्यहं
 विपरीतार्थबुद्धीनांसुलभोविपदागमः १०३
 संचिंत्यैवमुवाचेदंवीरकंप्रतिशैलजा
 सञ्जलज्जाविकारेणवदनेनाम्बुजत्विषा १०४
 देव्युवाच-
 अहंवीरकतेमातानतेस्तुमनसोभ्रमः
 शंकरस्यास्मिदयितासुतातुहिनभूभृतः १०५
 ममगात्रच्छविभ्रांत्यामाशंकांपुत्रधारय
 तुष्टेनगौरतादत्ताममेयंपद्मजन्मना १०६
 मयाशप्तोस्यविदितेवृत्तांतेदैत्यनिर्मिते
 ज्ञात्वानारीप्रवेशंतुशंकरेरहसिस्थिते १०७

ननिवर्तयितुंशक्यःशापःकिंतुब्रवीमिते
 शीघ्रमेष्यसिमानुष्यात्सर्वकामसमन्वितः १०८
 शिरसातुततोवंद्यमातरंपूर्णमानसः
 उवाचसाध्वींपूर्णेन्दुद्युतितुहिनशैलजां १०९
 वीरकउवाच-
 नतसुरासुरमौलिलसन्मणिप्रवरकांतिकरालिनखाङ्घ्रिके
 नगसुतेशरणागतवत्सलेनवनमोवनतार्त्तिविनाशिनि ११०
 तपनमंडलमंडितकंधरेपृथुसुवर्णनगद्युतिहारिके
 विषमभंगविषंगमभीषितोगिरिसुतेभवतीमहमाश्रये १११
 जगतिकाप्रणताभिमताददौभटितिसिद्धिमृतेभवतीयथा
 जगतिकांप्रणमेच्छशिशेखरोभुवनभृन्मुनयोभवतीयथा ११२
 विमलयोगविनिर्मितदुर्जयेसुतनुतुल्यमहेश्वरमंडली
 विदलितांधकबांधवसंहतिःसुरवरैःप्रथमंत्वमभिष्टुता ११३
 सितसटापटलोद्धतकंधराभवमहामृगराजरयस्थिता
 विमलशक्तिमुखानलपिंगलायतभुजौघनिपिष्टमहासुरा ११४
 निगदिताभुवनैरतिचंडिकाजननिशुंभनिशुंभनिषूदिनी
 प्रणतचिंतितदाभवदानवप्रशमनैकरतिस्तरसाभुवि ११५
 वियतिवायुपथेज्वलनाकुलेवनितलेतवदेविचयद्वपुः
 तदजितेप्रतिमेप्रणमाम्यहंभुवनभाविनितेभववल्लभे ११६
 जलधयोललितोद्धतवीचयोहुतवहोद्युतिदग्धचराचरः
 फणसहस्रभृतश्चभुजंगमास्त्वमभिधास्यसिमामभयंकरा ११७
 भगवतिस्थिरभक्तजनाश्रयेप्रतिगतोभवतीचरणाश्रयं
 करणजातमिहास्तुममाश्रवैतवविलासमुखानुभवास्यदम् ११८
 सुप्रसन्नाततोदेवीवीरकस्येतिसंस्तुता
 प्रविवेशशुभंभर्तुर्भुवनंभूधरात्मजा ११९
 द्वास्थोपिवीरकोदेवान्हरदर्शनकांक्षिणः
 व्यसर्जयत्स्वकानेवगृहानादरपूर्वकं १२०
 नास्त्यत्रावसरोदेवादेव्याःसहवृषाकपिः
 निभृतःक्रीडतीत्युक्ताययुस्तेचयथागतं १२१
 गतेवर्षसहस्रेतुदेवास्त्वरितमानसाः

ज्वलनंचोदयामासुर्जातुंशंकरचेष्टितं १२२
 प्रविश्यपक्षिरंध्रेणशुकरूपीहुताशनः
 ददर्शशयनेसर्वरतौगिरिजयासह १२३
 ददर्शतंचदेवेशोहुताशंशुकरूपिणं
 तमुवाचमहादेवःकिंचित्कोपसमन्वितः १२४
 शर्वउवाच
 निषिक्तमर्धदेव्यांमेवीर्यचशुकविग्रह
 लज्जयाविरतिश्चास्यत्वमर्धपिबपावक १२५
 यस्मात्तुत्वत्कृतेविघ्नं तस्मात्त्वय्युपपद्यते
 इत्युक्तःप्राञ्जलिर्वह्निरपिबद्धीर्यमाहितं १२६
 तेनाप्लुतास्ततोदेवास्तन्मुखाऋभवोयतः
 विपाट्यजठरंतेषांवीर्यमाहेश्वरंततः १२७
 निष्क्रांतं तप्तहेमाभंविततेशंकराश्रमे
 तस्मिन्सरोमहज्जातंविमलंबहुयोजनं १२८
 प्रोत्फुल्लहेमकमलंनानाविहगनादितम्
 तच्छ्रुत्वातुसरोदेवीजातंहेममहांबुजम् १२९
 जगामकौतुकाविष्टातत्सरःकनकांबुजम्
 तत्रकृत्वाजलक्रीडांतदब्जकृतशेखरा १३०
 उपविष्टाततस्तस्यतीरेदेवीसखीवृता
 पातुकामाचतत्तोयंस्वादुनिर्मलपंकजम् १३१
 अपश्यत्कृत्तिकास्तास्सषडर्कद्युतिसन्निभाः
 पद्मपत्रेतुतद्वारिगृहीत्वाप्रस्थितागृहम् १३२
 हर्षात्सोवाचपास्यामिपद्मपत्रेस्थितंपयः
 ततःस्ताऊचुरखिलाःकृत्तिकाहिमशैलजाम् १३३
 कृत्तिकाऊचुः-
 दास्यामोदयितेगर्भेसंभूतोयोभविष्यति
 सोस्माकमपिपुत्रःस्यादस्मत्प्राताचवृत्तिमान् १३४
 त्रिषुलोकेषुविख्यातःसर्वेष्वपिशुभानने
 इत्युक्तोवाचगिरिजाकथंमद्गात्रसंभवैः १३५
 सर्वैरवयवैर्युक्तोभवतीभ्यःसुतोभवेत्

ततस्तांकृत्तिकाऊचुर्विधास्यामोस्यवैवयम् १३६
 उत्तमान्युत्तमांगानियद्येवंतुभविष्यति
 उक्तावैशैलजाप्राहभवत्वेवमनिदिताः १३७
 ततस्तुहर्षसंपूर्णापद्मपत्रस्थितंपयः
 तस्यैददुस्तयाचापितत्पीतंक्रमशोजलम् १३८
 पीतेतुसलिलेचैवतस्मिन्नेवक्षणेवरः
 विपाट्यदेव्याश्चततोदक्षिणंकुक्षिमुद्गतः १३९
 निश्चक्रामाद्भुतोबालोरोगशोकविनाशनः
 प्रभाकरकरवातप्रकारप्रकरप्रभुः १४०
 गृहीतनिर्मलोदग्रशक्तिशूलांकुशोनलः
 दीप्तोमारयितुंदैत्यानुत्थितःकनकच्छविः १४१
 एतस्मात्कारणादेवकुमारश्चापिसोभवत्
 वामंविदार्यनिष्क्रांतस्ततोदेव्याःपुनःशिशुः १४२
 स्कंदोथवदनाद्वहेःशुभ्रात्षड्वदनोरिहा
 कृत्तिकासलिलादेवशाखाभिःसविशेषतः १४३
 शाखाःशिवाःसमाख्याताःषट्सुवक्त्रेषुविस्तृताः
 यतस्ततोविशाखोसौख्यातोलोकेषुषण्मुखः १४४
 स्कंदोविशाखःषड्वक्त्रःकार्तिकेयश्चविश्रुतः
 पक्षेचैत्रस्यबहुलेपंचदश्यामहाबलौ १४५
 संभूतावर्कसदृशौविशालेशरकानने
 सितेपक्षेतुपंचम्यांतथैतौपावकानलौ १४६
 बालकाभ्यांचकारैकसंध्यायामेवभूतये
 तस्यामेवततःषष्ठ्यामभिषिक्तोगुहःप्रभुः १४७
 सर्वैरमरसंघातैर्ब्रह्मोपेद्रेंद्रभास्करैः
 गंधमाल्यैःशुभैर्धूपैस्तथाक्रीडनकैरपि १४८
 छत्रैश्चामरजालैश्चभूषणैश्चविलेपनैः
 अभिषिक्तोविधानेनयथावत्षण्मुखःप्रभुः १४९
 सुतामस्मैददौशक्रोदेवसेनेतिविश्रुताम्
 पत्न्यर्थंदेवदेवेशोददौविष्णुरथायुधम् १५०
 यक्षाणांदशलक्षाणिददावस्यधनाधिपः

ददौहुताशनस्तेजोददौवायुश्चवाहनम् १५१
ददौक्रीडनकंत्वष्टाकुक्कुटकामरूपिणम्
एवंसुरास्तुतेसर्वेपरिवारमनन्तकम् १५२

ददुर्मुदितचेतस्काःस्कंदायादित्यवर्चसे
जानुभ्यामवनौस्थित्वासुरसंघास्तमस्तुवन् १५३
स्तोत्रेणानेनवरदंषणमुखंमुख्यशःसुराः
देवाऊचुः-

नमःकुमारायमहाप्रभायस्कंदायचास्कंदितदानवाय १५४
नवार्कबिंबप्रतिमप्रभावनमोस्तुगुह्यायगुहायतुभ्यम्
नमोस्तुतेलोकभयापहायनमोस्तुतेलोककृपापराय १५५
नमोविशालामललोचनायनमोविशाखायमहाव्रताय
नमोनमस्तेस्तुरणोत्कटायनमोमयूरोज्ज्वलवाहनाय १५६
नमोस्तुकेयूरधरायतुभ्यंनमोधृतोदग्रपताकिनेते
नमःप्रभावप्रणतायतेस्तुनमोऽस्तुघंटाधरधैर्यशालिने १५७
कुमारउवाच-

कंवःकामंप्रयच्छामिभवंतोब्रूतनिर्वृताः
यद्यप्यसाध्यंकृत्यंनोहृदयेचिंतितंचिरम् १५८
इत्युक्तास्तुसुरास्तेनप्रोचुःप्रणतमौलयः
सर्वेवमहात्मानंगुहंमुदितमानसाः १५९
दैत्येन्द्रस्तारकोनामसर्वामरकुलांतकृत्
बलवान्दुर्जयस्तीक्ष्णोदुराचारोतिकोपनः १६०
तमेवजहिदुर्धर्षदैत्यंसर्वविनाशनम्
उपस्थितःकृत्यशेषोह्यस्माकंचभयावहः १६१
हिरण्यकशिपुश्चोग्रोह्यवध्योदेवतागणैः
यज्ञघ्नःपापकर्मावैयेनब्रह्मापितापितः १६२
एतौहरस्वभद्रंतेतावकंचमहाबलम्
एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वासर्वामरपदानुगः १६३
जगामजगतांनाथस्तूयमानोमरेश्वरैः
तारकस्यवधार्थायजगतांकंटकस्यच १६४

ततश्चप्रेषयामासशक्रोगूढसमाश्रयः
 दूतंदानवसिंहस्यपरुषाक्षरवादिनम् १६५
 सतुगत्वाब्रवीद्दैत्यमभयोभीमदर्शनम्
 दूतउवाच
 शक्रस्त्वामाहदेवेशोदैत्यकेतुंदिवस्पतिः १६६
 तारकासुरतच्छक्त्याघटयस्वयथेच्छया
 यज्जगज्ज्वलनोद्दीप्तं किल्बिषंचत्वयाकृतम् १६७
 तस्याहंसादकस्तेघराजास्मिभुवनत्रये
 श्रुत्वैतदद्भुतंवाक्यंकोपसंरक्तलोचनः १६८
 उवाचदूतंदुष्टात्मानष्टप्रायविभूतिकः
 तारकउवाच-
 दृष्टंतेपौरुषंशक्रशतशोथमहारणे १६९
 निस्त्रपत्वान्नतेशांतिर्विद्यतेशक्रदुर्मते
 एवमुक्तेगतेदूतेचिंतयामासदानवः १७०
 नालब्धसंश्रयःशक्रोवक्तुमेवमिहार्हति
 जातःस्कंदोधुनाशक्राज्जायतेसमुपाश्रयात् १७१
 निमित्तौघांस्तदादुष्टान्सोपश्यन्नाशवेदिनः
 पांसुवर्षमसृक्पातंगगनादवनीतले १७२
 वामनेत्रप्रकंपंचवक्त्रशोषंमनोमयम्
 स्वकानांवक्त्रपद्मानांम्लानतांचव्यलोकयत् १७३
 दुष्टांश्चप्राणिनोरौद्रान्सोपश्यद्दुष्टवादिनः
 तदचिंत्यैवदितिजोन्यस्तचित्तोभवत्क्षणात् १७४
 यावद्भजघटाघंटाघनत्काररवोत्कटाम्
 तद्वत्तुरंगसंघातहेषोत्साहविभूषिताम् १७५
 सैन्यैस्सेनान्तरोदग्रध्वजराजैर्विराजिताम्
 विमानैश्चाद्भुताकारैश्चलितामलचामरैः १७६
 विभूषणपिनद्धांचकिन्नरोद्गीतनादिताम्
 नानानाकतरूत्फुल्लकुसुमापीडधारिणीम् १७७
 विशोकास्त्रपरिस्फारचर्मनिर्मलदर्शिनीं
 विद्युत्पुष्टद्युतिधरांनानावाद्यविनादिताम् १७८

सेनानाकसदादैत्यः प्रासादस्थोव्यलोकयत्
 सचिंतयामास तदा किंचिद्विभ्रांतमानसः १७६
 अपूर्वः कोभवेद्योद्धायो मयानविनिर्जितः
 ततश्चिंताकुलोदैत्यः शुश्राव कटुकाक्षरम्
 सिद्धवंदिभिरुद्घुष्टमिदं हृदयदारुणम् १८०
 जयातुलशक्तिदीधितिपंजरभुजदंडप्रचंडतर
 रभससुरवदनकुमुदविकासनविलासनेत्रकुमारवर १८१
 जयदितिजकुलमहोदधिबडवानलमधुरमयूररथ सुरमकुटकोटिकुंचित-
 चरणनखांकुरमहासेन १८२
 जयचलितललितचूडाकलापनवविमलकमल
 दंडकांतदैत्येशवंशदुःसहदावानल १८३
 जयविशाखविभोजयबालसप्तवासरभुवनालि शोकशमनजयसकल-
 लोकदितिसुतधुरंधरनाशकस्कंद १८४
 श्रुत्वैतत्तारकः सर्वमुद्घुष्टदेववंदिभिः
 सस्मारब्रह्मणोवाक्यं वधंबालादुपस्थितं १८५
 स्मृत्वा धर्मौघविध्वंसी सदावीरपदानुगः
 मंदिरान्निर्जगामाशुशोकग्रस्तेनचेतसा १८६
 कालनेमिमुखादैत्याः संत्रस्ताभ्रांतचेतसः
 स्वेष्ट्वनीकेषु च तदा त्वराविस्मितचेतसः १८७
 हिरण्यकशिपुः प्राह दानवानां धुरंधरः
 त्रपाकरंभवेन्मह्यं बालस्यास्य पलायनम् १८८
 यद्यहं हंत वेयामि सोऽपि वै कमलाश्रितः
 हत्वा हं बालकं चैनंदुःस्पर्शः स्याम कारणं १८९
 यातधावतगृहीतयोजयध्वं वरूथिनीम्
 कुमारं तारकोदृष्ट्वा बभाषे भीषणाकृतिः १९०
 किंबालयोद्धुकामोसि क्रीडकंदुकलीलया
 येनातपो निःसृष्टस्ते सत्संगरविभाषक १९१
 बालत्वादथ ते बुद्धिरेवं स्वल्पार्थदर्शिनी
 कुमारोऽपि तमग्रस्थं बभाषे हर्षवत्तमं १९२
 शृणु तारकशास्त्रार्थं इह नैव निरूप्यते

शस्त्रैरथानदृश्यंतेसमरेनिर्भरंभये १६३
 शिशुत्वंमावमंस्थामेशिशुःकष्टोभुजंगमः
 दुष्प्रेक्षोभास्करोबालस्तथाहंदुर्जयःशिशुः १६४
 अल्पाक्षरोनमंत्रःकिंसस्फुरोदैत्यदृश्यते
 कुमारेप्रोक्तवत्येवंदैत्यश्चिक्षेपमुद्गरं १६५
 कुमारस्तंनिरासोग्रंचक्रेणामोघवर्चसा
 ततश्चिक्षेपदैत्येन्द्रोभिंदिपालमयोमयं १६६
 करेणतंचजग्राहकार्तिकेयोमरारिहा
 गदामुमोचदैत्यायसमुत्थायखरस्वनाम् १६७
 तयाहतस्ततोदैत्यश्चकम्पेचलराडिव
 मेनेचदुर्जयदैत्यस्तदाबालंसुदुःसहं १६८
 चिंतयामासबुद्ध्यावैप्राप्तःकालोनसंशयः
 कंपितंचसमालोक्यकालनेमिपुरोगमाः १६९
 सर्वेदैत्यैश्चराजघ्नःकुमारंरणदारुणं
 सतैःप्रहारैरस्पृष्टस्तथाक्लेशैर्महाद्युतिः २००
 सबालोबलिभिर्वेगैरयुध्यद्दानवैरणे
 रणशौण्डाश्चदैत्येन्द्राःपुनर्जघ्नःशिलीमुखैः २०१
 कुमारंसमरेदैत्याबलिनोदेवकंटकाः
 कुमारस्यव्यथानाभूद्दैत्यास्त्रनिहतस्यतु २०२
 प्राणांतकरणंजातंदेवानांदानवाहवं
 देवान्निपीडितान्दृष्ट्वाकुमारःकोपमाविशत् २०३
 ततोस्त्रैर्दारयामासदानावानामनीकिनीम्
 तैरस्त्रैर्निष्प्रतीकारैस्ताडितास्सुरकंटकाः २०४
 कालनेमिमुखाःसर्वेरणेह्यासन्पराङ्मुखाः
 विद्रुतेषुचदैत्येषुप्रहतेषुसमततः २०५
 किन्नरोद्गारगीतैश्चहास्यसन्त्यस्तचेतनः
 जघ्नेकुमारंगदयानिष्टप्तकनकत्विषा २०६
 शरैर्मयूरंचित्रैश्चकारविमुखंरणे
 दृष्ट्वापराङ्मुखोदेवोमुत्तरक्तंस्ववाहनम् २०७
 जग्राहशक्तिंविमलांरणेकनकभूषणाम्

बाहुनाहेमकेयूररुचिरेणषडाननः २०८
 ततोब्रवीन्महासेनस्तारकंदानवाधिपम्
 तिष्ठतिष्ठसुदुर्बुद्धेयमलोकं विलोकय २०९
 हतोह्यसिमयाशक्त्यास्मरस्वदैत्यचेष्टितम्
 इत्युक्त्वातुततः शक्तिंमुमोचदितिजंप्रति २१०
 साकुमारभुजोत्सृष्टातत्केयूररवानुगा
 विभेददैत्यहृदयं वज्रशैलेंद्रकर्कशम् २११
 गतासुः सपपातोर्व्याप्रलयेभूधरोयथा
 विकीर्णमकुटोष्णीषोविस्त्रस्ताखिलभूषणः २१२
 तस्मिन्विनिहतेदैत्येदानवानांधुरंधरे
 नाभूत्कश्चित्तदादुःखीनरकेष्वपिपापकृत् २१३
 स्तुवंतः षण्मुखं देवाः प्राक्रीडन्नागतस्मिताः
 जग्मुः स्वानेवभुवनान्निरस्यासंस्तथोत्सुकाः २१४
 ददुश्चापिवरंसर्वेदेवाश्चषण्मुखंप्रति
 तुष्टाः संप्राप्तसर्वार्थास्सहसिद्धैस्तपोधनैः २१५
 देवाऊचुः
 यः पठेत्स्कंदसंबंधांकथामेतां महामतिः
 शृणुयाच्छ्रावयेद्वापि स भवेत्कीर्तिमान्नरः २१६
 ब्रह्मायुः सुभगः श्रीमान्कीर्तिमान् शुभदर्शनः
 भूतेभ्यो निर्भयश्चापि सर्वदुःखविवर्जितः २१७
 संध्यामुपास्य यः पूर्वास्कंदस्य चरितं पठेत्
 स युक्तः किन्नरैः सर्वैर्महाधनपतिर्भवेत् २१८

इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे कुमारसंभवतारकवधौ नाम-
 चतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४४

पंचचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

भीष्मउवाच-

इदानीं श्रोतुमिच्छामि हिरण्यकशिपोर्वधम्
 नरसिंहस्य माहात्म्यं तथा पापविनाशनम् १
 पुलस्त्यउवाच-

पुराकृतयुगेराजन्हिरण्यकशिपुः प्रभुः
 दैत्यानामादिपुरुषश्चकारसुमहत्तपः २
 दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच
 जलवासीसमभवत्स्नानमौनधृतव्रतः ३
 वृतःशमदमाभ्यांचब्रह्मचर्येणचैवहि
 ब्रह्माप्रीतोभवत्तस्यतपसानियमेनच ४
 ततः स्वयंभूर्भगवान्स्वयमागत्यतत्रहि
 विमानेनार्कवर्णेनहंसयुक्तेनभास्वता ५
 आदित्यैर्वसुभिःसाध्यैर्मरुद्भिर्दैवतैस्सह
 रुद्रैर्विश्वसहायैश्चयक्षराक्षसपन्नगैः ६
 दिग्भिश्चैवविदिग्भिश्चनदीभिःसागरैस्तथा
 नक्षत्रैश्चमुहूर्तैश्चखचरैश्चमहाग्रहैः ७
 देवैर्ब्रह्मर्षिभिःसार्द्धैर्सिद्धैः सप्तर्षिभिस्तथा
 राजर्षिभिः पुण्यकृद्भिर्गंधर्वाप्सरसांगणैः ८
 चराचरगुरुःश्रीमान्वृतःसर्वैर्दिवौकसैः
 ब्रह्माब्रह्मविदांश्रेष्ठोदैत्यंवचनमब्रवीत् ९
 प्रीतोस्मितवभक्तस्यतपसानेनसुव्रत
 वरंवरयभद्रंतेयथेष्टंकाममाप्नुहि १०
 हिरण्यकशिपुरुवाच-
 नदेवासुरगंधर्वानयक्षोरगराक्षसाः
 नमानुषाः पिशाचाश्चहन्युर्मदिवसत्तम ११
 ऋषयोमानवाःशापैर्नशपेयुःपितामह
 यदिमेभगवान्प्रीतोवरणवृत्तोमया १२
 नशस्त्रेणनचास्त्रेणगिरिणापादपेनवा
 नशुष्केणनचार्द्रेणनस्याच्चान्येनमेवधः १३
 भवेयमहमेवार्कःसोमोवायुर्हुताशनः
 सलिलंचांतरिक्षंचनक्षत्राणिदिशोदश १४
 अहंक्रोधश्चकामश्चवरुणोवासवोयमः
 धनदश्चधनाध्यक्षोयक्षःकिंपुरुषाधिपः १५
 ब्रह्मोवाच -

एषदिव्योवरस्तातमयादत्तस्तवाद्भुतः
 सर्वकामप्रदोवत्सप्राप्स्यसित्वंनसंशयः १६
 एवमुक्त्वासभगवान्जगामाकाशमेवहि
 वैराजं ब्रह्मसदनं ब्रह्मर्षिगणसेवितम् १७
 ततो देवाश्च गंधर्वाः ऋषिभिः सह चारणाः
 वरप्रदानं श्रुत्वैवंपितामहमुपस्थिताः १८
 देवा ऊचुः -
 वरप्रदानाद्भगवन्वधिष्यतिसनोसुरः
 तत्प्रसादश्च भगवन्वधोप्यस्य विचिंत्यताम् १९
 भगवान्सर्वभूतानामादिकर्त्ता स्वयंप्रभुः
 स्रष्टा च हव्यकव्यानामव्यक्तप्रकृतिः परः २०
 सर्वलोकहितं वाक्यं श्रुत्वा देवः प्रजापतिः
 आश्वासयामास तदा सुशीतैर्वचनांबुभिः २१
 अवश्यं त्रिदशानेन प्राप्तव्यं तपसः फलं
 तपसोऽन्तेस्य भगवान्वधं विष्णुः करिष्यति २२
 तच्छ्रुत्वा विबुधा वाक्यं सर्वे पंकजजाननात्
 स्वानि स्थानानि दिव्यानि विप्रजग्मुर्मुदान्विताः २३
 लब्धमात्रे वरे सोऽथ प्रजास्सर्वा अभिधात
 हिरण्यकशिपुर्देत्योवरदानेन गर्वितः २४
 आश्रमेषु महाभागान्मुनीन् वैशंसितव्रतान्
 सत्यधर्मपरान्दान्तान् धर्षयामास दानवः २५
 देवांस्त्रिभुवनस्थांश्च पराजित्य महासुरः
 त्रैलोक्यं वशमानीय स्वर्गे वसति दानवः २६
 यदा वरमदोत्सिक्तश्चोदितः कालधर्मिणा
 यज्ञियानकरोद्दैत्या नयज्ञीयांश्च दैवतान् २७
 तथा दैत्याश्च साध्याश्च विश्वे च वसवस्तथा
 रुद्रा देवगणायक्षा देवद्विजमहर्षयः २८
 शरण्यं शरणं विष्णुमुपतस्थुर्महाबलम्
 देवदेवं यज्ञमयं वासुदेवं सनातनम् २९
 देवा ऊचुः -

नारायणमहाभागदेवास्त्वांशरणंगताः
 त्रायस्वजहिदैत्येन्द्रं हिरण्यकशिपुं प्रभो ३०
 त्वंहिनः परमो दाता त्वंहिनः परमो गुरुः
 त्वंहिनः परमो देवो ब्रह्मादीनां सुरोत्तमः ३१
 विष्णुरुवाच-
 भयं त्यजद्ध्वममरा अभयं वो ददाम्यहम्
 तथैव त्रिदिवं देवाः प्रतिपद्यत माचिरम् ३२
 एनं हि सगणं दैत्यं वरदानेन गर्वितम्
 अवध्यममरेन्द्राणां दानवेन्द्रं निहन्यहम् ३३
 एवमुक्त्वा तु भगवान् विश्वपो विष्णुरव्ययः
 हिरण्यकशिपुस्थानं जगाम हरिरीश्वरः ३४
 तेजसा भास्काराकारः शशीकांत्येव चापरः
 नरस्य कृत्वार्धतनुं सिंहस्यार्द्धतनुं तथा ३५
 नारसिंहेन वपुषा पाणिं संगृह्य पाणिना
 ततो ददर्श विस्तीर्णां दिव्यां रम्यां मनोरमाम् ३६
 सर्वकामयुतां शुभ्रां हिरण्यकशिपोः सभाम्
 विस्तीर्णायोजनशतं शतमध्यर्द्धमायताम् ३७
 वैहायसीं कामगमां पंचयोजनमुच्छ्रिताम्
 जराशोकक्षमापेतां निष्प्रकम्प्यां शिवां सुखाम् ३८
 वेश्मासनवतीं रम्यां ज्वलंतीमिव तेजसा
 अंतःसलिलसंयुक्तां विहितां विश्वकर्मणा ३९
 दिव्यवर्णमयैर्वृक्षैः फलपुष्पप्रदैर्युताम्
 नीलपीतासितश्यामैः श्वेतैर्लोहितकैरपि ४०
 अवदातैस्तथा गुल्मैरक्तमंजरिधारिभिः
 सिताभ्रघनसंकाशां प्लवंतीं च ददर्श सः ४१
 रश्मिमतीस्वभावेन दिव्यगंधमनोरमा
 सुसुखानचदुःखासानशीतानचघर्मदा ४२
 नक्षुत्पिपासे ग्लानिं वा प्राप्य तां प्राप्नुवंति ते
 नानरूपैरुपकृता सुचित्रैश्च सुभास्वरैः ४३
 अतिचंद्राति सूर्यातिशिखिकान्तिस्वयंप्रभा

दीप्यतेनाकपृष्ठस्थाभासयंतीविभासुरा ४४
 सर्वेचकाशिरेतस्यामुदिताश्चैवमानुषाः
 रसवच्चप्रभूतंचभक्ष्यभोज्यान्नमुत्तमं ४५
 पुण्यगंधास्रजश्चापिनित्यकालफलाद्रुमाः
 उष्णेशीतानितोयानिशीतेचोष्णानिसंतिवै ४६
 पुष्पिताग्रान्महाशाखान्प्रवालांकुरधारिणः
 लतावितानसंछन्नान्कल्पानैक्षिष्ठसप्रभुः ४७
 गंधवंतिचपुष्पाणिरसवंतिफलानिच
 तानिशीतानिचोष्णानितत्रतत्रसरांसिच ४८
 अपश्यद्भूपतीर्थानिसभायांतस्यसप्रभुः
 नलिनैःपुंडरीकैश्चशतपत्रैःसुगंधिभिः ४९
 रक्तैःकुवलयैश्चैवकल्हारैरुत्पलैस्तथा
 नानाश्चर्यसमोपेतैःपुष्पैरन्यैश्चसुप्रियैः ५०
 कारंडवैश्चक्रवाकैःसारसैःकुरैरपि
 विमलस्फटिकाभानिपांडुरच्छदनैर्द्विजैः ५१
 बहुहंसोपगीतानिसारसानांरुतानिच
 गंधयुक्तालतास्तत्रपुष्पमंजरिधारिणीः ५२
 दृष्टवान्भगवान्हृष्टःखदिरान्वेतसार्जुनान्
 चूतानिम्बानागवृक्षाःकदंबावकुलाधवाः ५३
 प्रियंगवःपाटलाख्याःशाल्मल्यस्सहरिद्रवाः
 शालास्तालास्तमालाश्चचंपकाश्चमनोरमाः ५४
 तथैवान्येव्यराजंतसभायांपुष्पिताद्रुमाः
 एलाककुभकंकोललवलीकर्णपूरकाः ५५
 मधुकाःकोविदाराश्चबहुतालसमुच्छ्रयाः
 अंजनाशोकपर्णासाबहवश्चित्रकाद्रुमाः ५६
 वरुणाश्चपलाशाश्चापनसास्सहचंदनैः
 नीलास्सुमनसश्चैवनीपाश्चाश्चत्थतिंदुकाः ५७
 पारिजाताश्चतरवोमल्लिकाभद्रदारवः
 अटरूषाःपीलूकाश्चतथाचैवैलवालुकाः ५८
 मंदारकाःकुरवकापुन्नागाःकुटजास्तथा

रक्ताःकुरवकाश्चैवनीलाश्चागरुभिःसह ५६
 किंशुकाश्चैवभव्याश्चदाडिमाबीजपूरकाः
 कालेयकादुकूलाश्चहिंगवस्तैलवर्तिकाः ६०
 खर्जूरानालिकेराश्चहरीतकमधूककाः
 सप्तपर्णाश्चबिल्वाश्चसयावाश्चशरावताः ६१
 असनाश्चतमालाश्चनानागुल्मसमावृताः
 लताश्चविविधाकाराःपुष्पपत्रफलोपगाः ६२
 एतेचान्येचबहवस्तत्रकाननजाडुमाः
 नानापुष्पफलोपेताव्यराजंतसमंततः ६३
 चकोराःशतपत्राश्चमत्तकोकिलशारिकाः
 पुष्पितान्पुष्पिताग्रांश्चसंपतंतिमहाद्रुमान् ६४
 रक्तपीतारुणास्तत्रपादपाग्रगताःखगाः
 परस्परमवैक्षंतप्रहृष्टाजीवजीविकाः ६५
 तस्यांसभायांदैत्येंद्रोहिरण्यकशिपुस्तदा
 आसीनआसनेचित्रेदशनल्बेप्रमाणतः ६६
 दिवाकरनिभेदिव्येदिव्यास्तरणसंस्तृते
 हिरण्यकशिपुर्दैत्यआस्तेज्वलितकुंडलः ६७
 उपचेरुर्महादैत्याहिरण्यकशिपुंतदा
 दिव्यतालानिगीतानिजगुर्गधर्वसत्तमाः ६८
 विश्वाचीसहजन्याचप्रम्लोचेतिचपूजिता
 दिव्याथसौरभेयीचसमीचीपुंजिकस्थला ६९
 मिश्रकेशीचरंभाचचित्रभाश्रुतिविभ्रमा
 चारुनेत्राघृताचीचमेनकाचोर्वशीतथा ७०
 एतास्सहस्रशश्चान्यानृत्यगीतविशारदाः
 उपातिष्ठंतराजानंहिरण्यकशिपुंप्रभुम् ७१
 उपासतेदितेःपुत्राःसर्वेलब्धवरास्तथा
 बलिर्विरोचनस्तत्रनरकःपृथिवीसुतः ७२
 प्रह्लादोविप्रचित्तिश्चगविष्ठश्चमहासुरः
 सुरहन्तादुःखकर्तासमनास्सुमतिस्तथा ७३
 घटोदरोमहापार्श्वःक्रथनःपिठरस्तथा

विश्वरूपस्वरूपश्चविश्वकायोमहाबलः ७४
 दशग्रीवश्चवालीचमेघवासामहासुरः
 घटाभोविटरूपश्चज्वलनश्चेंद्रतापनः ७५
 दैत्यदानवसंघास्तेसर्वेज्वलितकुंडलाः
 स्रग्विणोवर्मिणःसर्वेसर्वेचचरितव्रताः ७६
 सर्वेलब्धवराःशूरास्सर्वेविहितमृत्यवः
 एतेचान्येचबहवोहिरण्यकशिपुंप्रभुम् ७७
 उपासतेमहात्मानंसर्वेदिव्यपरिच्छदाः
 विमानैर्विविधाकारैर्भ्राजमानैरिवाग्निभिः ७८
 महेन्द्रवपुषःसर्वेविचित्रांगदबाहवः
 भूषितांगादितेःपुत्रास्तमुपासतसर्वतः ७९
 ऐश्वर्यदैत्यसिंहस्ययथातस्यमहात्मनः
 नश्रुतंनैवदृष्टंचकस्यापिभुवनत्रये ८०
 रजतकनकचित्रवेदिकायांपरिकृतरत्नविचित्रवीथिकायाम्
 सददर्शमृगाधिपःसभायांसुरुचिरजालगवान्नशोभितायाम् ८१
 कनकवलयहारभूषितांगंदितितनयंसमृगाधिपोददर्श
 दिवसकरकरप्रभांज्वलंतंदितिजसहस्रशतैर्निषेव्यमाणम् ८२
 ततोदृष्ट्वामहाभागंकालचक्रमिवागतम्
 नारसिंहवपुश्छन्नंभस्मच्छन्नमिवानलम् ८३
 हिरण्यकशिपोःपुत्रःप्रह्लादोनामवीर्यवान्
 दिव्येनवपुषासिंहमपश्यद्देवमागतम् ८४
 तंदृष्ट्वारुक्मशैलाभामपूर्वातिनुमाश्रितम्
 विस्मितादानवाःसर्वेहिरण्यकशिपुश्चसः ८५
 प्रह्लादउवाच-
 महाराजमहाबाहोदैत्यानामादिसंभव
 नश्रुतंनैवमेदृष्टंनारसिंहमिदंवपुः ८६
 अव्यक्तंपरमंदिव्यंकिमिदंरूपमागतम्
 दैत्यांतकरणंघोरंशंसतीवमनोमम ८७
 अस्यदेवाःशरीरस्थाःसागराःसरितस्तथा
 हिमवान्पारियात्रश्चयेचान्येकुलपर्वताः ८८

चंद्रमास्सहनक्षत्रैरादित्यारश्मिभिः सह
 धनदोवरुणश्चैवयमः शक्रः शचीपतिः ८६
 मरुतोदेवगंधर्वाऋषयश्चतपोधनाः
 नागायक्षाः पिशाचाश्चराक्षसाभीमविक्रमाः ८७
 ब्रह्मादेवाः पशुपतिर्ललाटस्थाभ्रमंतिहि
 स्थावराणि च सर्वाणि जंगमानि तथैव च ८८
 भवांश्च सहितोऽस्माभिः सर्वैर्देत्यगणैर्वृतः
 विमानशतसंकीर्णसर्वायाभवतः सभा ८९
 सर्वत्रिभुवनं राजन् लोकधर्मश्च शाश्वतः
 दृश्यते नरसिंहेस्मिंस्तथेदं निखिलं जगत् ९०
 प्रजापतिश्चात्रमनुर्महात्मा ग्रहाश्च योगाश्च महीनभश्च
 उत्पातकालश्च धृतिर्मतिश्चरतिश्च सत्यं च तपोदमश्च ९१
 सनत्कुमारश्च महानुभावो विश्वे च देवाऋषयश्च सर्वे
 क्रोधश्च कामश्च तथैव हर्षो दर्पश्च मोहः पितरश्च सर्वे ९२
 प्रह्लादस्य वचः श्रुत्वा हिरण्यकशिपुः प्रभुः
 उवाच दानवान्सर्वान् गणांश्च सगणाधिपः ९३
 मृगेंद्रो गृह्यतामेष अपूर्वा तनुमास्थितः
 यदि वा संशयः कश्चिद्बध्यतां वनगोचरः ९४
 ते दानवगणास्सर्वे मृगेंद्रं भीमविक्रम्
 परिक्षिपंतो मुदितास्त्रासयामासुरोजसा ९५
 सिंहनादं विमुच्याथ नरसिंहो महाबलः
 बभञ्ज तां सभां सर्वा व्यादितास्य इवांतकः ९६
 सभायां भज्यमानायां हिरण्यकशिपुः स्वयम्
 चिक्षेपास्त्राणि सिंहस्य रोषव्याकुललोचनः १००
 सर्वास्त्राणामथ श्रेष्ठं दंडमस्त्रं सुदारुणम्
 कालचक्रं तथा घोरं विष्णुचक्रं तथा परं १०१
 पैतामहं महात्युग्रं त्रैलोक्यनिर्मितं महत्
 विचित्रामशनिं चैव शुष्कार्द्राशनिद्वयम् १०२
 रौद्रं तथोग्रशूलं च कंकालं मुसलं तथा
 अस्त्रं ब्रह्मशिरश्चैव ब्राह्ममस्त्रं तथैव च १०३

नारायणास्त्रमैन्द्रं च आग्नेयं शैशिरं तथा
 वायव्यं मथनं चैव कपालमथ किंकरम् १०४
 तथा प्रतिहतां शक्तिं क्रौंचमस्त्रं तथैव च
 मोहनं शोषणं चैव संतापनविलापने १०५
 कंपनं शातनं चैव महास्त्रं चैव रोधनम्
 कालमुद्गरमक्षोभ्यं तापनं च महाबलम् १०६
 संवर्तनं मोहनं च तथा मायाधरं वरम्
 गान्धर्वमस्त्रं दयितमसिरत्नं च नन्दकम् १०७
 प्रस्वापनं प्रमथनं वारुणं चास्त्रमुत्तमम्
 अस्त्रं पाशुपतं चैव यस्या प्रतिहता गतिः १०८
 एतान्यस्त्राणि दिव्यानि हिरण्यकशिपुस्तदा
 असृजन्नरसिंहस्य दीप्तस्याग्नेरिवाहुतिम् १०९
 अस्त्रैः प्रज्वलितैः सिंहमावृणोदसुरोत्तमः
 विवस्वान् धर्मसमये हिमवंतमिवांशुभिः ११०
 सह्यमर्षानिलोद्भूतो दैत्यानां सैन्यसागरः
 क्षणेनाप्लावयत् सर्वमैनाकमिव सागरः १११
 प्रासैः पाशैश्च खड्गैश्च गदाभिर्मुसलैस्तथा
 वज्रैरशनिभिश्चैव बहुशाखैर्महाद्रुमैः ११२
 मुद्गरैः कूटपाशैश्च शिलोलूखलपर्वतैः
 शतघ्नीभिश्च दीप्ताभिर्दंडैरपि सुदारुणैः ११३
 ते दानवाः पाशगृहीतहस्तामहेन्द्रतुल्याशनि तुल्यवेगाः
 समन्ततोभ्युद्यतबाहुकायाः स्थिताः स शीर्षा इव नागपोताः ११४
 सुवर्णमालाकुलभूषितांगाः सुतीक्ष्णदंष्ट्राकुलवक्त्रगर्ताः
 स्फुरत्प्रभास्ते च सशृंगदेहाश्चीनां शुकाभांति यथैव हंसाः ११५
 सोसृजद्दानवो मायामग्निं वायुं समीरितम्
 तमिन्द्रस्तोयदैः सार्धं सहस्राक्षो महाद्युतिः ११६
 महता तोयवर्षेण शमयमास पावकम्
 तस्यां प्रतिहतायां तु मायायां युधिदानवः ११७
 असृजद्घोरसंकाशं तमस्तीव्रं समन्ततः
 तमसा संवृते लोके दैत्येष्वाम्नायुधेषु च ११८

स्वतेजसापरिवृतोदिवाकरइवोद्भूतः
 त्रिशिखांभ्रुकुटीमस्यददृशुर्दानवारणे ११६
 ललाटस्थांत्रिकूटस्थांगंगांत्रिपथगामिव
 ततःसर्वासुमायासुहतासुदितिनंदनाः १२०
 हिरण्यकशिपुंदैत्याविषण्णाश्शरणंययुः
 ततःप्रज्वलितःक्रोधात्प्रदहन्निवतेजसा १२१
 तस्मिन्क्रुद्धेतुदैत्येन्द्रेतमोभूतमभूजगत्
 आवहःप्रवहश्चैवविवहोथसमीरणः १२२
 परावहस्संवहश्चउद्धहश्चमहाबलः
 तथापरिवहःश्रीमानुत्पातभयशंसिनः १२३
 इत्येवंक्षुभिताःसप्तमरुतोगगनेचराः
 येग्रहास्सर्वलोकस्यक्षयेप्रादुर्भवन्तिहि १२४
 तेसर्वेगगनेहृष्टाव्यचरंश्चयथासुखम्
 अयोगतश्चाप्यचरद्योगंनिशिनिशाचरः १२५
 सग्रहःसहनक्षत्रैस्तारापतिररिंदम
 विवर्णतांचभगवान्गतोदिविदिवाकरः १२६
 कृष्णःकबंधश्चतदालक्ष्यतेसुमहान्दिवि
 असृजद्वासितांसूर्योधूमवत्तांविभावसुः १२७
 गगनस्थश्चभगवानभीक्ष्णंपरिविष्यते
 सप्तधूमनिभाघोराःसूर्यादिविसमुत्थिताः १२८
 सोमस्यगगनस्थस्यग्रहास्तिष्ठन्तिशृङ्गगाः
 वामेचदक्षिणेचैवस्थितौशुक्रबृहस्पती १२९
 शनैश्चरोलोहितांगोलोहितांगसमद्युतिः
 समंसमधिरोहंतसर्वेवैगगनेचराः १३०
 शृंगाणिशनकैर्घोरायुगांतावर्त्तनग्रहाः
 चंद्रमाश्चसनक्षत्रोग्रहैःसहतमोनुदः १३१
 चराचरविनाशायरोहिणीनाभ्यनंदत
 गृहीतोराहुणाचन्द्रउल्काभिरभिहन्यते १३२
 उल्काःप्रज्वलिताश्चंद्रैर्व्यचरंतयथासुखम्
 देवानामधिपोदेवःसोप्यवर्षतशोणितम् १३३

अपतद्गनादुल्काविद्युद्रूपामहास्वना
 अकालेचद्रुमास्सर्वेषुष्यंतिचफलंतिच १३४
 लताश्चसफलाःसर्वायाआहुर्देत्यनाशिकाः
 फलेफलान्यजायंतपुष्पेषुष्यंतथैवच १३५
 उन्मीलंतिनिमीलंतिहसंतिप्ररुदंतिच
 विक्रोशंतिचगंभीरंधूमायंतेज्वलंतिच १३६
 प्रतिमास्सर्वदेवानांकथयंत्योमहद्भयम्
 आरण्यैःसहसंसृष्टाग्राम्याश्चमृगपक्षिणः १३७
 चुक्रुशुर्भैरवंतत्रमृगयुद्धउपस्थिते
 नद्यश्चप्रतिकूलानिवहंतिकलुषोदकाः १३८
 नप्राकाशंतचदिशोरक्तरेणुसमाकुलाः
 वानस्पत्यानपूज्यंतेपूजनार्हाःकथंचन १३९
 वायुवेगेनहन्यंतेभज्यंतेप्रणमंतिच
 तथाचसर्वभूतानांछायानपरिवर्तते १४०
 अपरेणगतेसूर्येसलोकानांयुगक्षये
 तदाहिरण्यकशिपोर्देत्यस्योपरिवेश्मनः १४१
 भांडागारायुधागारेनिविष्टमभवन्मधु
 असुराणांविनाशायसुराणांविजयायच १४२
 दृश्यंतेविविधोत्पाताघोराघोरनिदर्शनाः
 एतेचान्येचबहवोघोररूपाःसमुत्थिताः १४३
 दैत्येन्द्रस्यविनाशायदृश्यंतेरणशंसिनः
 मेदिन्यांकंपमानायादैत्येन्द्रेणमहात्मनः १४४
 महीधरानागगणानिपेतुरमितौजसः
 विषज्वालाकुलैर्वक्त्रैर्विमुंचंतोहुताशनम् १४५
 चतुःशीर्षाःपंचशीर्षाःसप्तशीर्षाश्चपन्नगाः
 वासुकिस्तक्षकश्चैवकर्कोटकधनंजयौ १४६
 एलामुखःकालियश्चमहापद्मश्चवीर्यवान्
 सहस्रशीर्षश्शुद्धांगोहेमतालध्वजःप्रभुः १४७
 शेषोनंतोमहानागोह्यप्रकंप्यश्चकंपिताः
 दीप्यंतंतर्जलस्थानिपृथिवीविवराणिवै १४८

सप्तदैत्येन्द्रकोपेनकंपितानिसमंततः
 नानातेजोधराश्चापिपातालतलचारिणः १४९
 पातालेसहस्राक्षुब्धेदुष्प्रकंप्याःप्रकंपिताः
 हिरण्यकशिपुदैत्यस्तदासंस्पृष्टवान्महीम् १५०
 संदष्टौष्ठपुटःक्रुद्धोवराहइवपूर्वजः
 गंगाभागीरथीचैवकौशिकीसरयूरपि १५१
 यमुनाचाथकावेरीकृष्णवेणीचनिम्नगा
 तुंगभद्रामहावेगानदीगोदावरीतथा १५२
 चर्मश्वतीचसिंधुश्चतथानदनदीपतिः
 मेलकप्रभवश्चैवशोणोमणिनिभोदकः १५३
 नर्मदाचशुभस्त्रोतास्तथावेत्रवतीनदी
 गोमतीगोकुलाकीर्णातथापूर्वासरस्वती १५४
 महाकालमहीचैवतमसापुष्पवाहिनी
 जंबूद्वीपंरत्नवच्चसर्वरत्नोपशोभितम् १५५
 सुवर्णपुटकंचैवसुवर्णाकरमंडितम्
 महानदश्चलौहित्यश्शैलःकांचनशोभितः १५६
 पत्तनंकोशकाराणांकशंचरजताकरम्
 मगधाश्चमहाग्रामाःपुण्ड्राउग्रास्तथैवच १५७
 स्तुघ्नमल्लाविदेहाश्चमालवाःकाशिकोसलाः
 भवनंवैनतेयस्यदैत्येन्द्रेणाभिकंपितम् १५८
 कैलासशिखराकारंयत्कृतंविश्वकर्मणा
 रत्नतोयोमहाभीमोलौहित्योनामसागरः १५९
 उदयश्चमहाशैलउच्छ्रितःशतयोजनम्
 सवर्णवेदिकःश्रीमान्मेघपंक्तिनिषेवितः १६०
 भ्राजमानोर्कसदृशैर्जातरूपमयैर्द्रुमैः
 सालैस्तालैस्तमालैश्चकर्णिकारैश्चपुष्पितैः १६१
 अयोमुखश्चविख्यातःसर्वतोधातुमंडितः
 तमालवनगंधश्चपर्वतोमलयःशुभः १६२
 सुराष्ट्राश्चसबाह्लीकाश्शूद्राभीरास्तथैवच
 भोजाःपांड्याश्चवंगाश्चकलिगास्ताम्रलिप्तकाः १६३

तथैवपौंड्राःशुभ्राश्चवामचूडास्सकेरलाः
 क्षोभितास्तेनदैत्येनदेवाश्चाप्सरसांगणाः १६४
 अगस्त्यभवनंचैवयदगस्त्यकृतंपुरा
 सिद्धचारणसंघैश्चविप्रकीर्णमनोहरम् १६५
 विचित्रनानाविहगंसपुष्पितमहाद्रुमम्
 जातरूपमयैःशृंगैरप्सरोगणसेवितम् १६६
 गिरिःपुष्पितकश्चैवलक्ष्मीवान्प्रियदर्शनः
 उत्थितःसागरंभित्वाविश्रामश्चंद्रसूर्ययोः १६७
 रराजसमहाशृंगैर्गगनंवलिलखन्निव
 चंद्रसूर्याशुसंकाशैःसागरांबुसमावृतैः १६८
 विद्युत्त्वान्पर्वतःश्रीमानायतःशतयोजनम्
 विद्युतांयत्रसंपातानिपात्यंतेनगोत्तमे १६९
 ऋषभःपर्वतश्चैवश्रीमानृषभसंस्थितः
 कुंजरःपर्वतःश्रीमानगस्त्यस्यगृहंशुभम् १७०
 विमलाख्याचदुर्द्धर्षासर्पाणांमालतीपुरी
 तथाभोगवतीचापिदैत्येन्द्रेणाभिकंपिता १७१
 महासेनगिरिश्चैवपारियात्रश्चपर्वतः
 चक्रवांश्चगिरिश्रेष्ठोवाराहश्चैवपर्वतः १७२
 प्रागज्योतिषपुरंचापिजातरूपमयंशुभम्
 यस्मिन्नुवासदुष्टात्मानरकोनामदानवः १७३
 मेघश्चपर्वतश्चैवमेघगंभीरनिस्स्वनः
 षष्टिस्तत्रसहस्राणिपर्वतानांविशांपते १७४
 तरुणादित्यसंकाशोमेरुश्चैवमहान्गिरिः
 यक्षराक्षसगंधर्वैर्नित्यंसेवितकंदरः १७५
 हेमगर्भोमहासेनस्तथामेघसखोगिरिः
 कैलासश्चैवशैलेन्द्रोदानवेन्द्रेणकंपितः १७६
 हेमपुष्करसञ्छन्नंतेनवैखानसंसरः
 कंपितमानसंचैवहंसकारंडवाकुलम् १७७
 त्रिशृंगःपर्वतश्चैवकुमारीचसरिद्वरा
 तुषारचयसंच्छन्नोमंदरश्चापिपर्वतः १७८

उशीरबीजश्चगिरिर्भद्रप्रस्थस्तथाद्रिराट्
 प्रजापतिगिरिश्चैवतथापुष्करपर्वतः १७९
 देवाभःपर्वतश्चैवतथावैवालुकागिरिः
 क्रौंचःसप्तर्षिशैलश्चधूम्रवर्णश्चपर्वतः १८०
 एतेचान्येचगिरयोदेशाजनपदास्तथा
 नद्यःससागराःसर्वाःदानवेनाभिकंपिताः १८१
 कपिलश्चमहीपुत्रोव्याघ्रवांश्चप्रकंपितः
 खेचराश्चनिशापुत्राःपातालतलवासिनः १८२
 गणस्तथापरोरौद्रोमेघनामांकुशायुधः
 ऊर्ध्वगोभीमवेगश्चसर्वएतेभिकंपिताः १८३
 गदीशूलीकरालश्चहिरण्यकशिपुस्तथा
 जीमूतघननिर्घोषोजीमूतइववेगवान् १८४
 देवारिर्दितिजोदृप्तो नृसिंहं समुपाद्रवत्
 सतुतेनततस्तीक्ष्णैर्मृगैंद्रेणमहानखैः १८५
 तदोकारसहायेनविदार्यनिहतोयुधि
 महीचकालश्चशशीनभश्चग्रहास्सूर्याश्चदिशश्चसर्वाः १८६
 नद्यश्चशैलाश्चमहार्णवाश्चगताःप्रसादंदितिपुत्रनाशात्
 ततःप्रमुदितादेवाऋषयश्चतपोधनाः १८७
 तुष्टुवुर्नामभिर्दिव्यैरादिदेवंसनातनम्
 यत्त्वयाविधृतं देवनारसिंहमिदं वपुः १८८
 एतदेवार्चयिष्यंतिपरापरविदोजनाः
 ब्रह्मोवाच-
 भवान्ब्रह्माचरुद्रश्चमहेंद्रोदेवसत्तमः १८९
 भवान्कर्त्ताविकर्त्ताचलोकानांप्रभवोव्ययः
 परांचसिद्धिंचपरांचसत्वंपरंहस्यंपरमंहविश्च १९०
 परांचधर्मंपरमंयशश्चत्वामाहुरग्र्यंपरमंपुराणम्
 परांचसत्यंपरमतपश्चपरंपवित्रंपरमंचमार्गं १९१
 परांचयज्ञंपरमंचहोत्रंत्वामाहुरग्यंपरमंपुराणम्
 परांशरीरंपरमंचब्रह्मपरांचयोगंपरमांचवाणीम् १९२
 परांहस्यंपरमांगतिंचत्वामाहुरग्यंपरमंपुराणम्

एवमुक्त्वा तु भगवान्सर्वलोकपितामहः १६३
स्तुत्वानारायणं देवं ब्रह्मलोकं गतः प्रभुः
ततो नदत्सुतूर्येषु नृत्यं तीष्णपसरः सुच १६४
क्षीरोदस्योत्तरं कूलं जगाम हरिरीश्वरः
नारसिंहं वपुर्देवः स्थापयित्वा सुदीप्तिमान् १६५
पौराणं रूपमास्थाय प्रययौ गरुडध्वजः
अष्टचक्रेण यानेन भूतियुक्तेन भास्वता १६६
अव्यक्तप्रकृतिर्देवः स्वस्थानं गतवान् प्रभुः १६७

इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे नरसिंहप्रादुर्भावोनाम-
पञ्चचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४५

षट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

श्रीभीष्म उवाच-
नरसिंहस्य माहात्म्यं विस्तरेण त्वये रितं
तथा भवस्य माहात्म्यं भैरवस्याभिधीयताम् १
पुलस्त्य उवाच
तस्यापि देवदेवस्य शृणु त्वं कर्मचोत्तमं
आसीदैत्योन्धको नाम भिन्नां जनचयोपमः २
तपसामहता युक्तो ह्यवध्यस्त्रिदिवौकसाम्
सकदाचिन्महादेवं पार्वत्या सहितं विभुं ३
क्रीडमानं तदा दृष्ट्वा हर्तुं देवीं प्रचक्रमे
एतां देवीं हराम्यद्यवियोगे मृत्युमेष्यति ४
ततः स्थिरा भवित्री मे भार्यैषा लोकसुन्दरी
बिबौष्ट चारुवदनं चारुकांततरं मुखं ५
यद्येषानभवेद्भार्या जीविते किं प्रयोजनम्
एतां मतिमथास्थाय मन्त्रिभिः सह मन्त्र्यच ६
चक्रे योगं सैन्यस्य सेनापतिमभाषत
आनयस्वरथं मह्यं जैत्रं देवनिपातनम् ७
जयिष्ये त्रिदशान् सर्वान् विष्णुरुद्रपुरोगमान्
हरिष्ये पर्वतसुतां तयामेपहतं मनः ८

मंत्रिणातस्यचारुयातःकनकस्यवधस्सुरैः
 परभार्यानुरक्तस्यकृतोदेवैःसवासवैः ९
 ततःकोपपरीतात्माहन्मिदेवान्सशंकरान्
 तंहत्वादानवंशक्रोभयादंधासुरस्यच १०
 जगामशरणान्वेषीकैलासंशंकरालयं
 दृष्ट्वाप्रणम्यदेवेशंचंद्रार्द्धकृतशेखरं ११
 भीतोविज्ञापयामासधृतसाहस्रलोचनः
 अभयंदेहिमेदेवदानवादंधकादहं १२
 बिभेमितस्यपुत्रोद्यमयायुधिनिपातितः
 तद्यावन्नसजानातिहतंपुत्रंमहासुरः १३
 तावत्तत्रस्थएवाशुहन्यतामद्भयावहः
 स्त्रीलौल्यादानवःक्रूरःपरभार्यापहारकः १४
 सर्वथाघातनीयस्तेभवतासुरसत्तम
 शक्रस्यैवंवचः श्रुत्वाशरण्यःशंकरस्तदा १५
 ददावभयमेवासौमाभैरितिशतक्रतोः
 दत्ताभयोथकेलासादाजगामकुशस्थलीम् १६
 वृतोभूतगणैरीशोवधार्थमंधकस्यतु
 कृत्वारूपमहाकायंविश्वरूपंसुभैरवं १७
 सपैर्ज्वलद्भिर्धावद्भिर्भीमभीमभुजंगवत्
 जटासटाभिराकाशंफणिरत्नशिखार्चिषा १८
 दहन्नतीवतेजोभिःकालाग्निरिवसंक्षये
 मुखैर्दंष्ट्रांकुरांकैश्चद्वितीयेन्दुकलोज्ज्वलैः १९
 पातालोदररूपाभैर्भैरवारावनादिभिः
 भुजैरनेकसाहस्रैर्बहुशस्त्रकृतग्रहः २०
 बह्वाभरणभूषाढ्यैरणेघोरनिनादिभिः
 सिंहचर्मपरीधानंव्याघ्रत्वगुत्तरीयकं २१
 गजाजिनकृताटोपंपतद्भृंगरवाकुलं
 ईदृग्रूपंविधायेशोदनुदैत्यभयावहं २२
 अवातरन्महींभीमोदनूनांक्षयकारकः
 अंधासुरोपिदनुजःपुत्रंश्रुत्वाहतंयुधि २३

क्रोधेनतमसाविष्टोरणतूर्याण्यचोदयत्
 संहत्यावहितःप्राप्तोयत्रतेत्रिदशाःस्थिताः २४
 महत्यासेनयासार्द्धरथवारणयुक्तया
 तेदेवादानवान्वीक्ष्यमहाहवकृतादरान् २५
 व्यपयाततनुत्राणाःशंभुंशरणमन्वयुः
 माभैरितिचतान्देवोदेवानुक्त्वात्रिलोचनः २६
 गृहीत्वाशूलमातिष्ठदंष्ट्रावधरोरुषा
 अंधकेनाथरुष्टेनशतकोटिशरैर्गणाः २७
 निहताश्चापिदेवानांबहूनामेकताकृतां
 सस्फुलिगार्चिषोवह्नेर्मुचमानः पिनाकधृक् २८
 शरैःसमावृतंचक्रेअंधकंरथगंततः
 दनुनाथोरथस्थोथशिथिलःशिथिलायुधः २९
 निमंत्र्यदानवान्सर्वान्सयोद्धुमुपचक्रमे
 बहुधातद्वलंभग्रंविविधायुधयोधिभिः ३०
 युधिर्वीरैर्हतंदेवैःस्थाणुनासरव्यमाश्रितैः
 दानवश्चांधकःसैन्यंभिन्नंदृष्ट्वाकृतंसुरैः ३१
 आत्मानंचमहेशेननिरुद्धंबाणकोटिभिः
 विह्वलीभूतदेहोसौधैर्यमालंब्यकेवलम् ३२
 पिनाकंचैवरुद्रस्यगृह्यरुद्रमताडयत्
 पिनाकस्याभिघातेनरुद्रोभूमिमथागमत् ३३
 भूमौनिपातितेदेवेचलितंभुवनत्रयं
 तत्यजुःसागरावेलांपर्वताःशिखराणिच ३४
 नक्षत्राणिवियोगीनिजग्मुर्मुक्तान्यनेकशः
 पतितेभुविदेवेशेअंधकोगदयापुनः ३५
 जघानरुषितोनागंहत्वातंपातयद्भुवि
 शिवंत्यक्त्वानागराजःप्रपलाय्यान्यतोगतः ३६
 मुहूर्ताच्चेतनालब्ध्वाउत्थितःपरमेश्वरः
 गृहीत्वापरशुंदिव्यंदानवंनैवपश्यति ३७
 कृत्वातुतामसींमायांमायाशतविशारदः
 तयाविमोहितेदेवेक्वनुवैदानवोगतः ३८

शंभोर्भयमथोप्राप्यकिंनुपापःकरिष्यति
 तमसाछादितायावद्देवाव्याकुलतांगताः ३६
 संभ्रांतमानसानीकास्तदोचुःकार्यगौरवात्
 एतस्मिन्नंतरेसूर्यस्तेजोरूपोव्यवस्थितः ४०
 उत्तस्थौनररूपेणकुर्वन्वितिमिरादिशः
 नष्टेतमसिहृष्टाङ्गेखद्योतेप्रकटेस्थिते ४१
 देवामुदमवापुस्तेस्पष्टाननविलोचनाः
 उद्दीप्तास्तुसुराःसर्वेगणाःस्कंदपुरोगमाः ४२
 स्तुवंतिविविधैस्तोत्रैःनररूपंदिवाकरम्
 अनौपम्यंजगद्व्यापिब्रह्मविष्णुशिवात्परम् ४३
 स्निग्धविद्रुमसच्छायंसिंदूरारुणसप्रभम्
 प्रभासंतंतदादृष्ट्वापंचांगालिगितावनिः ४४
 पुनःप्रणामप्रवणंप्रणिधानपुरःसरम्
 आलोक्यस्निग्धयादृष्ट्यादेवदेवंत्रिलोचनः ४५
 उवाचस्निग्धगंभीरवाचादेवंशनैर्हरः
 पूरयन्निवतेजोभिर्भगवान्भुवनत्रयम् ४६
 दैत्यमायाभिपन्नानांदर्शनाकुलचेतसाम्
 प्राणिनामिदमेवैकमविसंवादिदैवतम् ४७
 अयमेवचसंसारसागरात्सकलादपि
 सत्त्वानुत्तारयन्देवःकर्णधारायतेप्रभुः ४८
 यजंतोजंतवोभक्त्यायंदेवंविविधाःसदा
 निःश्रेयसायकल्पंतेतंतोभास्करंविभुम् ४९
 यस्तूदयाद्रिशिखरेमकुटायमानलीलागभस्तिभिरलंकुसुमप्रकाशैः
 व्याप्यस्वदीधितिगणैःप्रदिशोदिशश्चदेदीप्यतेससविताविभवायलोके ५०
 ब्रह्मंद्रुद्रमरुदच्युतवह्निपाथोनाथप्रयोगनिपुणैश्चऋषींद्रसंघैः
 श्रेयोर्थिभिःप्रतिदिनंदिवसांगरागैर्दिव्यांगरागपरिलिप्तसमस्तदैहैः ५१
 पूज्यंवपुस्तवसदाप्रलयेहिवेदैर्गीर्भिर्विचित्रपदमंडलमंडिताभिः
 येत्वांस्तुवंतिपरसद्यनिसद्यहीनानित्यंप्रसारितकराभुवितेभवंति ५२
 येदद्रुकुष्ठपिटिकादिभिरर्दितांगाःशीर्णत्वचःकुनखिनश्च्युतकेशनाशाः
 देवेशतेपितवपादनताभवंतिसद्योद्विरष्टशरदाकृतयोमनुष्याः ५३

सामेतिसामगगणाहिमखार्थकंत्वामध्वर्यवस्त्वृगितिबह्वृचमुख्यपूगाः
त्वामेवमार्यमितिकार्यविदोधिगंतुनागाश्चवेतिपितरोप्यथसर्वगंधम् ५४
मायेतिचोपनिषदर्कषडेवदेवामर्त्यास्तथावयमिवेहउपासतेमी
गंधर्वकिन्नरगणाःसहचारणैस्तुरूपंतथाचभगवन्प्रतिपद्यसेत्वम् ५५
येनार्चयंतिसततंभवतोर्च्यमर्चिस्तेर्चिष्प्रतापितदिगंबरवित्तहीनाः
क्षुत्क्षामकंठजठराघटखपरेणभिक्षामटंतिपरवेश्मसुतेर्थहीनाः ५६
उत्फुल्लकोकनदकोशविशालनेत्रमीषद्विलासलुलिताञ्चितपिंगतारम्
कामंप्रशस्ततरसुंदरहाररम्यमुत्तुंगपीवरपयोधरभारखिन्नं ५७
रंभोपमोरुपृथुपीननितंबबिंबानद्धक्वणन्मणिरणद्रशनाकलापं
बृंदललाटतटकोटिपटांतलंबिहेमांचलांचितमुखंकुलपालिकानाम् ५८
कांतंगृहेषुकलगद्गदभाषितानांभंकारनूपुररवेणविरावितानाम्
तेषांकृशानुकरमिन्दुसमानकांतयैरर्चितोसिभगवन्भवमोचनस्त्वं ५९
ब्रह्मात्वमेवहरिरस्यनिलोनलोसिरुद्रोतकोसिवरुणोस्यमराधिपोसि
सोमोसिवायुरसिभूरसिचेश्वरोसियज्ञोसिवित्तपतिरस्यपराजितोसि ६०
तेसप्तसप्तिसुरवाहरणेनमुक्ताभूमावथेतितरसोरुतरंतरीताः
व्योमैतदंतरहितंपरितोहिगत्वागच्छंतिनश्रमदंहिमनागपीमे ६१
ध्यानैकयोगनिरताश्चसमाधिभावात्ध्यात्वापदंतवतुरीयमनंतमूर्ते
मुक्तामयास्तनुभृतोनभियाभियुक्तास्तद्ब्रह्मशाश्वतमचिंत्यमनाद्यनंतं ६२
जन्मादिरोगरहितंपरमंपुराणमीशंजरामरणशोकभयातिरिक्तम्
स्थूलानुभावनगणागणितंविशुद्धंवेदांतवादिभिरलंपरिमन्यतेयत् ६३
त्वामग्निपुंजवपुषंतपसांनिवासंयातादिवंसुचिरकालमुपास्यभक्ताः
भानोसुरासुरसमूहशिरोनिघृष्टपादारविंदयुगलामलचारुमूर्ते ६४
भूतेशभूतवरदासकृदव्ययात्मन्व्योमाट्टहाससवितर्भुवनैकदीप
ऋक्साममंत्रयजुषामधिवासनामसृष्टिस्थितिप्रलयकारणलोकपाल ६५
दीनस्यदेवकृपणस्यभवेभवेमेमग्रस्यचारुदविचारमनोरथानि
शश्वद्यतीश्वरशशीकरकंकघोरोत्पातोजरामरणशोकरुगांतरस्य ६६
यःप्रातःसायमिदंमध्याह्नेवापठेच्चदीप्तांशोः
सालोक्यंयातिरवेःप्राप्नोतिधर्मार्थकामांश्च ६७
नित्यंतस्माच्चसूर्याच्चमनसोभिहितंचयत्
नमस्तेदेवदेवेशभक्तानामभयंकर ६८

सुब्रह्मण्यनमस्तेतुसर्वदेवनमस्कृत
 तिग्मांशोवैनमस्तुभ्यंजगतश्चक्षुषेनमः ६६
 प्रभाकरनमस्तेस्तुभानोजयजगत्पते
 अनेनदनुमुख्येनपीडितोहंजगत्पते ७०
 किंकरोमिकथंचैनंघातयामिदिवाकर
 सूर्यउवाच-
 जयशूलेनपापिष्ठंमायाशतविशारदम् ७१
 जयंप्राप्नुहिदेवेशहत्वाशूलेनचांधकम्
 गृह्यशूलंततोदूरमाक्षिप्यहरतेजसा ७२
 ततोन्धकस्त्रिशूलेनाताडयत्पापकर्मकृत्
 तस्मिन्युद्धेतथारुद्रोह्यन्धकेनाभिपीडितः ७३
 मुमोचबाणमुत्पुग्रंनान्नापाशुपतंहियत्
 पिनाकमानम्यदोभ्यांपिनाकीशंकरःस्वयम् ७४
 रुद्रबाणविनिर्भेदाद्गुधिरादन्धकस्यतु
 अंधकाश्चसमुत्पन्नाश्शतशोथसहस्रशः ७५
 तेषांविदार्यमाणानारुधिरादपरेपुनः
 बभूवुरंधकाघोरायैर्व्याप्तमखिलंजगत् ७६
 तंतुमायाविनंदृष्ट्वादेवदेवस्तदांधकम्
 पानार्थमंधकस्यास्त्रंससृजेमातृकास्तदा ७७
 माहेश्वरींतथाब्राह्मींशौरींवाबाडवींतथा
 सौपर्णीमथवायव्यांशंखिनींतैत्तिरींतथा ७८
 सौरींसौम्यांशिवदूतींचामुंडामथवारुणीं
 वाराहींनारसिंहींचवैष्णवींचविभावरीं ७९
 शतानंदंभगानंदंपिच्छिलांभगमालिनीं
 बालामतिबलारक्तांसुरभींमुखमंडिताम् ८०
 मातृनंदंसुनंदंचबिडानींशकुनींतथा
 रेवतींचमहापुण्यांतथैवशिखिपट्टिकां ८१
 शूलेनचततोदैत्यंविभेदत्रिपुरांतकः
 निर्गतंरुधिरंतस्मात्पुस्तामातरस्तदा ८२
 नीरक्तोहितदादैत्यश्शुष्कतांप्रापभूपते

शूलेप्रोतस्तदादैत्योदिव्यवर्षसहस्रकम् ८३
 महाबलेनरुद्रेणविधृतोपिमृतोनहि
 स्तुतस्तेनतदाशंभुर्भक्त्यादैत्येनसुव्रत ८४
 नमोस्तुशंभोभवनाशहेतोनमोस्तुतेदेववरप्रसीद
 त्वंभूजलाग्रीरनभोर्कसोमयज्वाष्टमूर्तिर्भवभावनोलम् ८५
 त्वांवैबाणोबहुवाद्येनतोष्यप्राप्तश्चैश्वर्यंस्वेपुरेतत्स्वरक्षयम्
 रक्षोधीशोबाहुभिस्तोल्यशैलंयुष्मत्क्रांतक्लिष्टरूपोह्यनौषीत् ८६
 प्राप्तोप्यैश्वर्यं सर्वरक्षोगणानांपुत्रंचापिप्रोर्जितंशक्रबंधम्
 भवभयहरहरपरमउदारममसुखकरणनिखिलसुरसार ८७
 जितमरुदभिमतवितरणपारतवपदकमलमिहारणसार
 तवेशपादपंकजंकरोतियोनरोहदिसदेशतस्यवांछितंददासिभक्तिभावितः ८८
 मुनीश्वराःपुराहरंभवंतमेवमादरात्प्रपूज्यलिगरूपिणंसमापितामनोरथान्
 भवोद्भवैकरूपिणंप्रपंचपंचकाकृतिंविचिंत्यवृक्षकोटरस्थएषजीवजीवनं ८९
 भवेद्भवाङ्घ्रिचिंतनाप्तसर्वकामईश्वरत्वदीयकिंकरान्वितेपदेपदेसमागतः
 मूढोहंनाभिजानामित्वांस्तोतुंभक्तवत्सल ९०
 सदीश्वरेणमनसाप्यनुकंप्योरणंगतः
 इतिस्तुतोमहेशस्तुभक्त्यादैत्येनसादरं ९१
 गणेशतांददौतस्मैनामभृंगीरिटीतिच
 एषतेमहिमाभूपहरस्यभवहारिणः ९२
 कथितोविघ्नविघ्नाख्यस्तत्पराणांसुखावहः
 भीष्मउवाच
 मनुष्यस्यापिदेवत्वंसुखंराज्यंधनंयशः ९३
 जयंभोग्यंतथारोग्यमायुर्विद्यांश्रियंसुतं
 बंधुवर्गशिवंसर्वब्रूहिमेविप्रसत्तम ९४
 पुलस्त्यउवाच
 एभिर्गुणैर्युतःश्रीमान्सदैवब्राह्मणोभुवि
 त्रैलोक्येतुसदामेध्योविप्रदेवोयुगेयुगे ९५
 पूजयित्वाद्विजान्देवाःस्वर्गंभुजंतिचाक्षयं
 धरामवंतिराजानोलोकावित्तंसुखंशिवं ९६
 लोकेविप्रसमोनास्तिदेवानामपिदैवतं

सचधर्ममयः साक्षाद्भुविमुक्तिप्रदोभृशं ६७
 लोकानांसगुरुः पूज्यस्तीर्थभूतो नघोजनः
 सर्वदेवालयः सत्वो निर्मितो ब्रह्मणा पुरा ६८
 इममर्थं पुरापृष्टो नारदेन पितामहः
 कस्मिंस्तु पूजिते ब्रह्मन्प्रसादी माधवो भवेत् ६९
 ब्रह्मोवाच -
 यस्य विप्राः प्रसीदन्ति तस्य विष्णुः प्रसीदति
 तस्माद्ब्राह्मणशुश्रूषुः परं ब्रह्माधिगच्छति १००
 विष्णुर्ब्राह्मणदेहेषु सदा वसति नान्यथा
 तस्माद्ब्राह्मणपूजायां विष्णुस्तुष्यति तत्क्षणात् १०१
 विप्रान्यः पूजयेन्नित्यं दानमानार्चनादिभिः
 कृतं क्रतुशतं तेन विध्युक्तं प्रियदक्षिणम् १०२
 ब्राह्मणस्य मुखं क्षेत्रमनूषरमकण्टकम्
 वापयेत्सर्वबीजानि साकृषिस्सार्वकालिकी १०३
 अभिगम्य तु यद्दत्तं यच्च दानं मनोरमं
 विद्यते सागरस्यान्तो दानस्यान्तो न विद्यते १०४
 मनसापि न हि संति भूदेवमाततायिनं
 मनोनुकूलतां यांति देवैरपि च दुर्लभां १०५
 गृहेयस्यागतो विद्वान्नैराशयं नोपगच्छति
 सर्वपापक्षयस्तस्य चाक्षयं स्वर्गमश्नुते १०६
 काले देशे च पात्रे च विप्रेयश्चार्पयेद्वसु
 तद्धनं चाक्षयं विद्धि जन्मजन्मनितिष्ठति १०७
 न च दारिद्र्यतामेति नातुरो न च कातरः
 मनोनुकूलां प्रमदामर्चयित्वा द्विजान् लभेत् १०८
 कृत्वा साहसकर्माणि दद्याद्द्विप्राय पर्वसु
 तद्दानं सुगुणं प्रोक्तमभयं लाभ एव च १०९
 विप्रपादतलोद्धृष्टि क्षती भवति यः करः
 स करः श्रीकरो नाम अन्यः कर्मकरः करः ११०
 विप्रपादरजः पूताः पूतास्तज्जलबिन्दुभिः
 विपद्भिश्च सदा पापैर्मुक्ता यांति त्रिविष्टपम् १११

विप्रपादरजःपूताःशुचयोगृहचत्वरः
 पुण्यक्षेत्रसमास्तेस्युःप्रशस्तायज्ञकर्मसु ११२
 आदौब्रह्ममुखाद्विप्रःसमुद्भूतःपुरानघः
 वेदास्तत्रैवसंजाताःसृष्टिसंस्थितिहेतवः ११३
 तस्माद्विप्रमुखेवेदाश्चार्पिताःपुरुषेणहि
 पूजार्थं सर्वलोकानां सर्वयज्ञार्थतोद्भवम् ११४
 पितृयज्ञे विवाहे च वह्निकार्येषु शांतिषु
 प्रशस्ता ब्राह्मणानित्यं सर्वस्वस्त्ययनेषु च ११५
 देवाभुञ्जन्ति हव्यानि बलिप्रेतादयो सुराः
 पितरश्चैव कव्यानि विप्रस्यैव मुखाद्भवम् ११६
 देवेभ्यश्च पितृभ्यश्च यो दद्याद्यज्ञकर्मसु
 दानं होमं बलिचैव विना विप्रेण निष्फलम् ११७
 भुञ्जन्ति चासुरास्तत्र प्रेता दैत्याश्च राक्षसाः
 तस्माद्ब्राह्मणमाहूय तेषु कर्माणि कारयेत् ११८
 काले देशे च पात्रे च लक्षकोटिगुणं भवेत्
 श्रद्धया च द्विजं दृष्ट्वा प्रकुर्यादभिवादनम् ११९
 दीर्घायुस्तस्य वाक्येन चिरं जीवी भवेन्नरः
 अनभिवादनाद्विप्रद्वेषादश्रद्धयापि च १२०
 आयुः क्षीणं भवेत्पुंसां भूतिना शश्च दुर्गतिः
 आयुर्वृद्धिर्यशोवृद्धिर्वृद्धिर्विद्याधनस्य च १२१
 पूजयित्वा द्विजान् श्रेष्ठो भवेन्नास्त्यत्र संशयः
 न विप्रपादो दककर्मणि न वेदशास्त्रप्रतिघोषितानि १२२
 स्वाहास्वधास्वस्तिविवर्जितानि श्मशानतुल्यानि गृहाणितानि
 नारद उवाच
 कश्च पूज्यतमो विप्रो ह्यपूज्यो वा तथ को भवेत् १२३
 विप्रस्य लक्षणं ब्रूहि याथातथ्यं गुरोरपि
 ब्रह्मोवाच-
 पूज्यः श्रोत्रियको नित्यं सदाचारसमन्वितः १२४
 सद्भूतः कलुषैर्मुक्तस्तीर्थभूतो जनो नघः
 नारद उवाच-

जातःकः श्रोत्रियस्तातसत्कुलेवाप्यसत्कुले १२५

सदसत्कर्मकर्तावाकः पूज्योभुविबाडवः

ब्रह्मोवाच-

सत्श्रोत्रियकुलेजातोह्यक्रियोनैवपूजितः १२६

असत्क्षेत्रकुलेपूज्योव्यासवैभाण्डकौयथा

क्षत्रियाणांकुलेजातोविश्वामित्रोस्तिमत्समः १२७

वेश्यापुत्रोवसिष्ठश्चअन्येसिद्धाद्विजादयः

तस्मात्सच्छ्रोत्रियादीनांशृणुपुत्रकलक्षणम् १२८

धरायांतीर्थभूतानांसर्वपापहरायच

जन्मनाब्राह्मणोज्ञेयः संस्कारैर्द्विजउच्यते १२९

विद्ययायातिविप्रत्वंत्रिभिः श्रोत्रियलक्षणम्

विद्यापूतोमंत्रपूतोवेदपूतस्तथैवच १३०

तीर्थस्नानादिभिर्मेध्योविप्रः पूज्यतमः स्मृतः

नारायणोसदाभक्तः शुद्धांतः करणस्तथा १३१

जितेंद्रियोजितक्रोधस्समः सर्वजनेषुच

गुरुदेवातिथेर्भक्तः पित्रोः शुश्रूषणेरतः १३२

परदारेमनोयस्यकदाचिन्नैवमोदते

पुराणकथकोनित्यंधर्माख्यानस्यसंततिः १३३

अस्यैवदर्शनान्नित्यमश्वमेधादिजंफलम्

संलापेगतिमेत्यस्यभागीरथ्याप्लवस्यच १३४

ब्रतैश्चविविधैः पूतो नित्यस्नानद्विजार्चनैः

मित्रामित्रेदयालुः स्यात्समः सर्वजनेषुच १३५

परस्वनहरेद्यस्तुतृणमप्यटवीगतम्

कामक्रोधादिनिर्मुक्तइंद्रियैरजितः पुमान् १३६

परदारान्नगृह्णातिमनसापिगृहागतान्

नारदउवाच-

गायत्र्यालक्षणं किंवाप्रत्येकाक्षरजंगुणम् १३७

कुक्षिचरणगोत्राणांतस्याब्रूहिसुनिश्चयम्

ब्रह्मोवाच-

छंदोगायत्रीगायत्र्याः सवितादेवताध्रुवम् १३८

शुक्लवर्णात्वग्निमुखाविश्वामित्रऋषिस्तथा
 ब्रह्मणश्शिरआरूढाशिखाविष्णुहृदिस्थिता १३९
 उपनयनेनियोगः स्यात्सांख्यायनसगोत्रजा
 त्रैलोक्यचरणाज्ञेयापृथिवीकुक्षिसंस्थिता १४०
 चतुर्विंशतिस्थानेचपादादौमस्तकांतके
 चतुर्विंशत्यक्षरंन्यस्यब्रह्मलोकंसविंदति १४१
 प्रत्यर्णदेवतांज्ञात्वाविष्णुसायुज्यमाप्नुयात्
 अपरंचप्रवक्ष्यामिगायत्र्यालक्ष्णंध्रुवं १४२
 सप्तपंचतथाब्रह्मयजुरष्टादशाक्षरम्
 ज्वलनादिहकारांतंजलेस्थित्वाशतंजपेत् १४३
 उपपातककोट्यातुतथातिपातकैरपि
 ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुक्तायांतिममालयं १४४
 ॐ अग्नेर्वाक्पुंसियजुर्वेदेनजुष्टात्सोमंपिबस्वाहा
 विष्णुमंत्रंमहामंत्रंतथामाहेश्वरस्यच १४५
 देवीसूर्यगणेशानांतथाक्रतुभुजांसुत
 यस्यकस्यकुलेजातोगुणवानेवतैर्गुणैः १४६
 साक्षाद्ब्रह्ममयोविप्रः पूजनीयः प्रयत्नतः
 दानंदद्याच्चविधिवत्सदापर्वणिपर्वणि १४७
 अक्षयंलभतेदाताजन्मकोटिशतान्प्रति
 स्वाध्यायनिरतोविप्रोयः पठेत्पाठयेत्परान् १४८
 धर्मचश्रावयेल्लोकेसदाचारंश्रुतिंस्मृतिं
 पुराणसंहितानूनंतथैवधर्मसंहितां १४९
 श्रावयित्वातुलोकेषुश्रावयित्वाद्विजातिषु
 उर्व्याविष्णुसमः सोऽपिपूजनीयोनरैः सुरैः १५०
 यद्वलंचाक्षयंतस्यतीर्थभूतानघस्यच
 समानमर्चनंकृत्वानरोयात्यच्युतालयं १५१
 कदाचित्क्रियतेपापंविप्रः पापैर्नलिप्यते
 चांडालस्यगृहेनिष्ठौभास्करज्वलनौयथा १५२
 याजनाध्यापनाद्यौनात्तथैवासत्प्रतिग्रहात्
 विप्राणांनभवेद्दोषोज्वलनार्कसमाद्विजाः १५३

तान्प्रतिग्रहजान्दोषान्प्राणायामव्यवस्थिताः
 नाशयन्तीहपापानिवायुर्मेघमिवांबरे १५४
 गायत्रींयोजयेन्नित्यंप्राणायामसमन्वितां
 प्रत्यक्षरामरैर्युक्तांस्वाङ्गेविन्यस्यतामपि १५५
 सर्वपापाद्विनिर्मुक्तोजन्मकोटिकृतादपि
 ब्रह्मणःपदवींप्राप्यसगच्छेत्प्रकृतेःपरम् १५६
 प्राणायामयुतांतस्माद्गायत्रींजपनारद
 नारदउवाच-

प्राणायामाःकथंब्रह्मन्प्रत्येकाक्षरदेवताः १५७
 तेषांन्यासंतथांगेषुवदतातयथाक्रमम्
 ब्रह्मोवाच-

गुददेशेत्वपानस्याद्धृदिप्राणोस्तिदेहिनः १५८
 तस्माद्गुदंसमाकुंच्यप्राणेनसहयोजयेत्
 पूरकेणतदापुत्रकृत्वाकुंभकमुत्तमं १५९
 प्राणायामत्रयंकृत्वागायत्रींसंजपेदिद्वजः
 अनेनैवजपेद्यस्तुमहापातकसंचयः १६०
 सकृदुच्चारितेनैवक्षयंयात्युपपातकं
 प्रतिवर्णस्वरंज्ञात्वाविन्यस्येद्यःकलेवरे १६१
 सजनोब्रह्मतामेतिफलंवक्तुंनशक्नुमः
 प्रत्यक्षरस्ययद्वैवंशृणुपुत्रवदाम्यहं १६२
 यज्जप्त्वाचपुनर्मातुस्तनंनपिबतिद्विजः
 आग्नेयंप्रथमंज्ञेयंवायव्यंतुद्वितीयकम् १६३
 तृतीयंसूर्यदैवत्यंचतुर्थंवैयतंतथा
 पंचमंयमदैवत्यंवारुणंषष्ठमुच्यते १६४
 सप्तमंबार्हस्पत्यंतुपार्जन्यंचाष्टमंविदुः
 एन्द्रंचनवमंज्ञेयंगांधर्वदशमंतथा १६५
 पौष्णमेकादशंविद्धिमैत्रंद्वादशकंस्मृतं
 त्वाष्ट्रत्रयोदशंज्ञेयंवासवंतुचतुर्दशं १६६
 मारुतंपंचदशकंसौम्यंषोडशकंस्मृतं
 आंगिरसंसप्तदशं वैश्वदेवमतःपरं १६७

आश्विनंचैकोनविंशंप्राजापत्यंतुविंशकं
 सर्वदेवमयंज्ञेयमेकविंशकमक्षरं १६८
 रौद्रंद्वाविंशकंज्ञेयंब्राह्मंज्ञेयमतःपरं
 वैष्णवंतुचतुर्विंशमेताअक्षरदेवताः १६९
 जपकालेतुसंचिंत्यतासुसायुज्यतांब्रजेत्
 ज्ञात्वातुदेवतास्तस्यवाङ्मयंविदितंभवेत् १७०
 सर्वपापविनिर्मुक्तोब्रह्मणःपदवींब्रजेत्
 गायत्रींविन्यसेत्पूर्वशरीरेचात्मनोबुधः १७१
 चतुर्विंशतिस्थानेषुआपादमस्तकेषुच
 तत्कारंविन्यसेद्योगीपदांगुष्ठेविचक्षणः १७२
 सकारंगुल्फदेशेतुविकारंजंघयोर्न्यसेत्
 तुकारंजानुमध्येचवकारंचोरुदेशतः १७३
 रेकारंगुह्यदेशेतुणिकारंवृषणेन्यसेत्
 यंकारंकटिदेशेतुभकारंनाभिमण्डले १७४
 गोकारंजठरेन्यस्यदेकारंस्तनयोर्न्यसेत्
 वकारंहृदयेन्यस्यस्यकारंकरदेशतः १७५
 धीकारंवदनेन्यस्यमकारंतालुकेन्यसेत्
 हिकारंनासिकाग्रेचधिकारंचक्षुषोर्न्यसेत् १७६
 योकारंतुभ्रुवोर्मध्येयोकारंचललाटके
 नःकारंतुमुखेपूर्वेप्रकारंदक्षिणेमुखे १७७
 चोकारंपश्चिमेन्यस्यदकारंचोत्तरेन्यसेत्
 यात्कारंमूर्ध्निविन्यस्यसर्वव्यापीव्यवस्थितः १७८
 एतान्विन्यस्यधर्मात्माब्रह्मविष्णुशिवात्मकः
 महायोगीमहाज्ञानीपरंनिर्वाणकंब्रजेत् १७९
 संध्याकालेपुनर्न्यासंशृणुत्वंतद्यथार्थतः
 ॐभूरितिहृदयेन्यस्यॐभुवश्शिरसिन्यसेत् १८०
 ॐस्वःशिखायैतत्सवितुर्वरेण्यमितिकलेवरे
 ॐभर्गोदेवस्यधीमहीतिनेत्रयोः १८१
 ॐधियोयोनःप्रचोदयादितिकरयोर्न्यसेत्
 ॐआपोज्योतीरसोमृतंब्रह्मभूर्भुवःस्वरोम्

इत्युदकस्पर्शमात्रेणपापात्पूतोब्रजेद्धरिं १८२
 ॐभूःॐभुवःॐस्वःॐमहःॐजनःॐतपःॐसत्यम्
 ॐतत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयात्
 ॐआपोज्योतीरसोमृतंब्रह्मभूर्भुवःस्वरोम्
 इतिसव्याहृतिसप्रणवांद्वादशोकारांसंध्याकालेकुंभकेनवारत्रयंजप्त्वा
 सूर्योपस्थानेसावित्रीचतुर्विंशत्यक्षरांजप्त्वा
 महाविद्याधिकोभवति ब्रह्मत्वंलभते १८३
 षट्कुक्षिलक्षणांपुत्रगायत्रीशृणुयन्नतः
 यांज्ञात्वातुपरंब्रह्मस्थानंगच्छतिवैद्विजः १८४
 ॐतत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयात् १८५
 अथगायत्रीपंचशीर्षलक्षणम्
 ॐभूः ॐभुवः ॐस्वः ॐमहःॐजनः ॐतपः ॐसत्यम्
 ॐतत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयात् १८६
 सव्याहृतितुगायत्रीपुनर्न्यासंतुकारयेत्
 सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुसायुज्यतांब्रजेत् १८७
 ॐभूःपादाभ्याम् ॐभुवःजानुभ्याम् ॐस्वःकट्याम् ॐमहःनाभौ
 ॐजनःहृदयेन्यसेत् ॐतपःकरयोः ॐसत्यंललाटे
 ॐतत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयात्
 इतिशिखायाम् १८८
 एवंविप्रोनजानातिसएवब्राह्मणाधमः
 नतस्यक्षीयतेपाप्माभवेद्भूरिप्रतिग्रहः १८९
 इमांयोवेत्तिगायत्रींसर्वबीजसमन्विताम्
 सवेत्तिचतुरोवेदान्योगज्ञानंजपत्रयम् १९०
 यएनानैवजानातिसशूद्रात्परतःस्मृतः
 तस्यापूतस्यविप्रस्यनदेयंपितृपार्वणम् १९१
 नस्नानफलदःकश्चित्सर्वचनिष्फलंभवेत्
 विद्यावित्तंतथाजन्मद्विजत्वंकारण्यतः १९२
 निष्फलंसकलंतस्यमेध्यंपुष्पंयथाऽशुचौ
 चतुर्वेदाश्चगायत्रीपुरावैतुलितामया १९३
 चतुर्वेदात्परागुर्वीगायत्रीमोक्षदास्मृता

दशभिर्जन्मजनितं शतेन च पुराकृतम् १६४
 त्रियुगंतु सहस्रेण गायत्री हंतिकिल्बिषम्
 गायत्रीमक्षमालायां सायंप्रातश्च योजयेत् १६५
 चतुर्णामपि वेदानां फलं प्राप्नोत्यसंशयम्
 त्रिसंध्यं योजयेन्नित्यं गायत्रीं हायनं द्विजः १६६
 तस्य पापं क्षयं याति जन्मकोटिसमुद्भवम्
 गायत्र्युच्चारमात्रेण पापकूटात्पुनाति च १६७
 स्वर्गापवर्गमाप्नोति जप्त्वा नित्यं द्विजोत्तमः
 वासुदेवस्य मंत्राणि जपेद्यस्तु दिने दिने १६८
 प्रणमेच्च हरेः पादौ स गच्छेदपवर्गिताम्
 वासुदेवस्य स्तोत्राणि मुखे चापि कथोत्तमा १६९
 पंकस्य लवमात्रं तु तस्य देहेन तिष्ठति
 वेदशास्त्रावगाहेन त्रिस्तोतः स्नानजं फलम् २००
 धर्मपाठकृतां लोके यज्ञकोटिफलं लभेत्
 एवं विप्रगुणान् वक्तुं न शक्नोमि द्विजोत्तम २०१
 विश्वरूपश्च को देही समूर्तो हरिरेव च
 यस्य शापाद्विनाशः स्यादायुर्विद्याय शोधनम् २०२
 वरदानात्समायांति सर्वाः संपत्तयस्तथा
 विष्णुर्ब्रह्मण्यतामेति सदा विप्रप्रसादतः २०३
 नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राह्मणहिताय च
 जगद्धिताय कृष्णाय गोविंदाय नमोनमः २०४
 मंत्रेणैव हरिं यस्तु पूजयेत्स ततनरः
 प्रसादी च हरिस्तस्य विष्णुसायुज्यतां व्रजेत् २०५
 यद्दंष्ट्रं गुयात्पुण्यमाख्यानं धर्मविग्रहम्
 तस्य पापं क्षयं याति जन्मजन्मकृतं च यत् २०६
 यः पठेत्पाठयेद्वापि उपदेष्टा जनस्य च
 न तस्य पुनरावृत्तिः स्वर्गमक्षयमश्नुते २०७
 धनंधान्यं लभेदत्र राज्यभोगानरोगिताम्
 सत्सुतं च शुभां कीर्तिं देववद्रमते दिवि २०८
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे ब्राह्मणसंस्कारो नाम षट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

४६

सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

नारदउवाच-

तवप्रसादतोज्ञातोविप्रःपुण्यतमश्चयः

यथाजानामिदेवेशक्रिययाब्राह्मणाधमम् १

ब्रूहिशीघ्रंसुरश्रेष्ठयदिप्रीतिंमयीच्छसि

ब्रह्मोवाच-

स्नानैर्दशविधैर्मुक्तस्तथैवतर्पणादिभिः २

संध्यासंयमहीनश्चसएवब्राह्मणाधमः

देवपूजाव्रतैर्मुक्तोवेदविद्यादिभिस्तथा ३

सत्यशौचादिभिश्चैवयोगज्ञानाग्नितर्पणैः

पंचस्नानानानिविप्राणांकीर्तितानिमहर्षिभिः ४

आग्नेयंवारुणं ब्राह्मं वायव्यं दिव्यमेव च

आग्नेयं भस्मना स्नानमद्भिर्वारुणमुच्यते ५

आपोहिष्ठेतिवै ब्राह्मं वायव्यं गोरजः स्मृतम्

अद्भिरातपवर्षाभिर्दिव्यं स्नानमुदाहृतम् ६

एतैस्तुमंत्रतः स्नानात्तीर्थानां फलमाप्नुयात्

तुलसीपत्रसंलग्नं सालग्रामशिलांबुच ७

गवांशृंगोदकंचैव विप्रपादोदकंचयत्

गुरुणामेवमुख्यानांपूतात्पूतमितिस्मृतिः ८

त्यागतीर्थादिभिर्यज्ञैर्व्रतहोमादिभिस्तथा

यत्फलं लभते धीरः स्नानैरेतैस्तु तत्फलम् ९

तर्पणैश्च विनिर्मुक्तः पितृणामेव नित्यशः

पितृहानरकं यातिसंध्याहीनस्तु विप्रहा १०

मंत्रव्रतविहीनश्च वेदविद्यागुणैरपि

यज्ञदानादिभिर्मुक्तो ब्राह्मणश्चाधमाधमः ११

यज्ञार्थकादेवलकानाक्षत्राग्रामयाजकाः

परदाररतानित्यं पंचैते ब्राह्मणाधमाः १२

मंत्रसंस्कारहीनाश्च शुचिसंयमवर्जिताः

मोघाशिनोदुरात्मानोब्राह्मणाश्चाधमाधमाः १३
 अपिस्तेयरतामूढाःसर्वधर्मविवर्जिताः
 उन्मार्गगामिनो नित्यं ब्राह्मणाश्चाधमाधमाः १४
 श्राद्धादिकर्मरहितागुरुसेवाविवर्जिताः
 अमंत्राभिन्नमर्यादाएतेसर्वाधमाधमाः १५
 असंभाष्याश्मेदुष्टास्सर्वेनिरयगामिनः
 अमेध्यास्तेदुराचारा अपूज्याश्च समंततः १६
 खड्गोपजीविकाःप्रेष्यागोवाहनरताद्विजाः
 कारुवृत्युपजीवाश्चगणवार्द्धषिकाश्चये १७
 बालापण्याभिचाराश्चअंत्यजाश्चयमाश्रिताः
 कृतघ्नाश्चगुरुघ्नाश्चएतेसर्वाधमाःस्मृताः १८
 येचैवान्येहताचाराःपाषंडाधर्मनिंदकाः
 दूषकादेवभेदानामेतेब्रह्मद्विषोद्विजाः १९
 तथापिब्राह्मणश्चैवनहंतव्यःकदाचन
 एनंहत्वाद्विजश्रेष्ठब्रह्महापुरुषोभवेत् २०
 अंत्यजातिषुम्लेच्छेषुतथाचलंडालजातिषु
 पतितोवाङ्मयोनिभ्यांनहंतव्यःकथंचन २१
 सर्वजातिस्त्रियंगत्वासर्वाभिद्वयस्यभक्षणात्
 द्विजत्वंनविनश्येत्पुण्याद्विप्रोभवेत्पुनः २२
 नारदउवाच-
 ईदृशंदुष्कृतंकृत्वापश्चात्पुण्यंसमाचरेत्
 कांगतिंयात्यसौविप्रःसर्वलोकपितामह २३
 ब्रह्मोवाच-
 कृत्वासर्वाणिपापानिपश्चाद्यस्तुजितेंद्रियः
 मुच्यतेसर्वपापेभ्यःपुनर्ब्रह्मत्वमर्हति २४
 शृणुपुत्रकथारम्यांविचित्रांचपुरातनीम्
 कस्यचिद्ब्राह्मणस्यापियौवनाढ्यः सुतोभवत् २५
 ततोयौवनसंपत्तेर्मोहाच्चपूर्वकर्मणः
 चांडालीमगमत्सद्यस्तस्याःप्रियतरोभवत् २६
 तस्यामुत्पादितास्तेनपुत्रादुहितरस्तथा

स्वकुटुंबं परित्यज्य गृहे तस्याश्चिरं स्थितः २७
 अन्याभक्ष्यं न चाश्नाति घृणया च सुरांत्यजेत्
 तमुवाच सदासा च भक्षयान्यतरां सुराम् २८
 तामुवाच तदा शौचं गदितुं नार्हसि प्रिये
 उत्कारो जायते तस्याः श्रवणात्स ततं मम २९
 एकदा समृगान्वेषात् श्रान्तः सुप्तो गृहे दिवा
 गृहीत्वा सा सुरांतस्य हसित्वा च मुखे ददौ ३०
 ततो विप्रमुखादग्निः प्रज्ज्वाल समंततः
 ज्वाला तु सकुटुबांतामदह द्य गृहं वसु ३१
 हाहा कृत्वा समुत्थाय विललाप तदा द्विजः
 विलापांते च जिज्ञासा समारब्धा च ते न हि ३२
 कुतश्चाग्निः समुद्भूतो गृहे दाहः कथं मम
 ततः खेतमुवाचे दत्ते जस्ते ब्राह्मणस्य च ३३
 कथिते तद्यथा वृत्ते ब्राह्मणो विस्मयंगतः
 विमृश्या र्थमुवाचे दं पुनः खेऽस्य हितं वचः ३४
 विप्रणष्टं सुते जस्ते तस्माद्धर्मचरो भव
 ततो मुनिवरा न्गत्वा पप्रच्छात्महितं द्विजः ३५
 तमूचुर्मुनयः सर्वे दानधर्मसमाचर
 ऋषय ऊचुः -
 पूयंते सर्वपापेभ्यो ब्राह्मणानियमैर्व्रतैः ३६
 नियमान् शास्त्रदृष्टांश्च पूतत्वा र्थमुपाचर
 चांद्रायणांश्च कृच्छ्रांश्च तप्तकृच्छ्रान् पुनः पुनः ३७
 प्राजापत्यांश्च दिव्यांश्च दोषशोषाय सत्वरम्
 गच्छती र्थानि पूतानि गोविंदाराधनं कुरु ३८
 क्षयमेष्यंति पापानि नचिरेण समंततः
 पुण्यती र्थप्रभावाच्च गोविंदस्य प्रभावतः ३९
 क्षयमेष्यंति पापानि ब्रह्मत्वं प्राप्स्यते भवान्
 शृणु तात यथा वृत्तं कथयामः पुरातनम् ४०
 आहारार्थं पुरावत्स गरुडो विनता सुतः
 पतंगोऽपि बहिः साक्षादंडान्निस्सृत्य शावकः ४१

क्षुधार्थीमातरंप्राहभक्ष्यंमेदीयतामिति
 ततःपर्वतसंकाशंगरुडंचमहाबलम् ४२
 दृष्ट्वामातामहाभागातनयंहृष्टमानसा
 क्षुधांतेबाधितुंपुत्रनशक्नोमिसमंततः ४३
 तवतातस्तपस्तेपेलौहित्यस्योत्तरेतटे
 कश्यपोनामधर्मात्मासाक्षाल्लोकपितामहः ४४
 तत्रगच्छस्वपितरंपृच्छकामंयथातव
 अस्योपदेशतस्तातक्षुधातेशममेष्यति ४५
 ततोमातुर्वचःश्रुत्वावैनतेयोमहाबलः
 अगमत्पितुरभ्याशंसमुहूर्तान्मनोजवः ४६
 दृष्ट्वातातंमुनिश्रेष्ठंज्वलंतमिवपावकम्
 प्रणम्यशिरसावाक्यमुवाचपितरंखगः ४७
 भक्षार्थीसमनुप्राप्तःसुतोहंतेमहात्मनः
 क्षुधयापीडितोनाथभक्ष्यंमेदीयतांप्रभो ४८
 ततोध्यानंसमालभ्यज्ञात्वातंविनतासुतं
 पुत्रस्नेहाद्वचश्चेदंप्रोवाचमुनिसत्तमः ४९
 अनेकशतसाहस्रानिषादाःसरितांपतेः
 तीरेतिष्ठंतिपापिष्ठास्तान्संभक्ष्यसुखीभव ५०
 तीर्थमुत्सादयंतिस्मतीर्थकाकादुरासदाः
 विनाविप्रंनिषादेषुभक्षयत्वमलक्षितं ५१
 इंत्युक्तःप्रययौपक्षीभक्षयामासतांस्ततः
 अलक्ष्यभावोविप्रोपिगिलितस्तेनपक्षिणा ५२
 सतस्यगलकेगाढंलालगीतिद्विजस्तदा
 वमितुंगिलितुंचापिनशशाकद्विजोत्तमः ५३
 गत्वाथपितरंप्राहकिमेतदितिमेपितः
 लग्नमेगलकेसत्वंप्रतिकर्तुंनशक्नुयां ५४
 तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकश्यपस्तमुवाचह
 मयोक्तंतेपुरावत्सब्राह्मणोयंनबुध्यसे ५५
 इत्युक्त्वाचमुनिर्धीमान्द्विजंप्राहसधार्मिकः
 आगच्छत्वंममासन्नंहितंतेप्रादाम्यहं ५६

तमुवाचतदाविप्रःकश्यपंमुनिपुंगवम्
 ममैतेसुतृदोनित्यंसर्वेसंबन्धिनःप्रियाः ५७
 श्वशुराःस्यालकाश्चाप्तास्सबालाश्चतथापरे
 एतैःसहप्रयास्यामिनिरयंचापिवाशिवम् ५८
 तस्यतद्वचनंश्रुत्वाविस्मितःकश्यपोब्रवीत्
 द्विजानांचकुलेजातश्चांडालैःपतितोभवान् ५९
 पुरुषास्तेप्रतिष्ठंतेघोरेचनिरयेध्रुवम्
 चिरायनिष्कृतिस्तेषानैवास्तीहकथंचन ६०
 सर्वाश्चैवदुराचारांश्चांडालान्पापकारिणः
 दोषांस्त्यक्तवानरःपश्चात्सुखीभवतिनान्यथा ६१
 अज्ञानाद्यदिवामोहात्कृत्वापापंसुदारुणं
 ततोधर्मचरेद्यस्तुसगच्छेत्परमांगतिं ६२
 पापकृन्नचरेद्धर्मपापेकुर्यान्मतिंपुनः
 शिलानावयथारूढःसागरेसंनिमज्जति ६३
 कृत्वासर्वाणिपापानितथादुर्गतिसंचयं
 उपशांतोभवेत्पश्चात्तंदोषंशमयिष्यति ६४
 तमुवाचमहाप्राज्ञंद्विजंमुनिवरोत्तमम्
 यदिमानंजहातीहखगःसर्वाश्चबांधवान् ६५
 ततःप्राणंचत्यक्ष्यामिखगेमर्मावघातिनि
 नोचेत्यजतुमेबन्धून्प्रतिज्ञामेदृढात्मनः ६६
 ततस्तादर्यमुवाचेदंमुनिर्ब्रह्मवधेभयात्
 उद्धमैतान्सविप्रांश्चम्लेछानेतान्समंततः ६७
 वनेषुपर्वतान्तेषुदिक्षुतान्यतगेश्वर
 उद्धवामततःशीघ्रंदोषज्ञःपितुराज्ञया ६८
 ततःसर्वेऽभवन्व्यक्ताअकेशाःशमश्रुवर्जिताः
 यवनाभोजनप्रीताःकिंचिच्छ्मश्रुयुताश्चये ६९
 अग्नौचनग्रकाःपापादक्षिणस्यामवाचकाः
 घोराःप्राणिवधेप्रीतादुरात्मानोगवाशिनः ७०
 नैऋतेकुवदाःपापागोब्राह्मणवधोद्यताः
 खर्पराःपश्चिमेपूर्वेनिवसन्तिचदारुणाः ७१

वायव्यांचतुरुष्काश्चश्मश्रुपूर्णागवाशिनः
अश्वपृष्ठसमारूढाःप्रयुद्धेष्वनिवर्तिनः ७२
उत्तरस्यांचगिरयोम्लेच्छाःपर्वतवासिनः
सर्वभक्षादुराचाराःवधबंधरताःकिल ७३
एशान्यांनिरयास्संतिकर्तृणांवृक्षवासिनः
एतेम्लेच्छास्थितादिक्षुधोरास्तेषांशस्त्रपाणयः ७४
येषांचस्पर्शमात्रेणसचेलोजलमाविशेत्
एतेषांचकलौदेशेष्यकालेधर्मवर्जिते ७५
संस्पर्शंचप्रकुर्वन्तिवित्तलोभात्समंततः
म्लेच्छांस्तान्मोचयित्वातुक्षुधयापरिपीडितः ७६
पुनराहद्विजस्तातक्षुधामेबाधतेतराम्
अवदद्गुरुडंतत्रकश्यपःकृपयाद्रुतम् ७७
तिष्ठंतौविपुलौतत्रजिघांसूगजकच्छपौ
अप्रमेयौमहासत्वौसागरस्यैकदेशतः ७८
तावप्सुचद्रुतंवत्सक्षुधांतेवारयिष्यतः
सपितुर्वचनंश्रुत्वातत्रगत्वाभिपद्यतौ ७९
नखैर्भित्वाकूर्मगजौमहासत्वौमहाजवः
खमुत्पपाततौधृत्वाविद्युद्वेगोमहाबलः ८०
आधारतांगच्छन्तिनगाश्चमंदरादयः
ततोयोजनलक्षेद्वेगत्वामारुतरंहसा ८१
महत्यांजंबुशाखायांनिपपातमहाबलः
भग्रासासहसाशाखातांपतन्तींखगेश्वरः ८२
गोब्राह्मणवधाद्धीतोदधारतरसाबली
धृत्वातारुचिरंवेगाद्द्रवन्तंखेमहाबलम् ८३
गत्वाविष्णुरुवाचेदंनररूपधरोहरिः
कस्त्वंभ्रमसिचाकाशेकिमर्थपतगेश्वर ८४
विधृत्यमहतींशाखांमहांतौगजकच्छपौ
तमुवाचद्विजस्तस्मिन्नररूपधरंहरिम् ८५
गरुडोहंमहाबाहोखगरूपःस्वकर्मणा
कश्यपस्यमुनेस्सूनुर्विनतागर्भसंभवः ८६

पश्यैतौचमहासत्त्वौभक्षणार्थमयाधृतौ
 नधराचममाधारो न वृक्षानचपर्वताः ८७
 अनेकयोजनान्यूर्ध्वं दृष्ट्वा जंभूमहीरूहम्
 अपतंतस्य शाखायांसहेमौपरिभक्षितुं ८८
 भग्नासासहसाशाखातांचधृत्वाभ्रमाम्यहम्
 कोटिकोटिसहस्राणां ब्राह्मणानांगवांवधात् ८९
 भयंतत्रविषादो मे सहसा प्राविशद्बुध
 किंकरोमिकथं यामिकोमेवेगंसहिष्यति ९०
 इत्युक्ते पतगश्रेष्ठं प्रोवाचेदं हरिस्तदा
 अस्मद्बाहुंसमारुह्य भक्षेमौ गजकच्छपौ ९१
 गरुड उवाच-

ममाधारं न गच्छंति सागराश्च न गोत्तमाः
 अथ चैवं महासत्त्वं कथं त्वंधारयिष्यसि ९२
 ऋतेनारायणादन्यः को मां धारयितुं क्षमः
 त्रैलोक्येकः पुमांस्तिष्ठेद्यो वेगं मे सहिष्यति ९३
 हरिरुवाच-

स्वकार्यमुद्धरेत्प्राज्ञः स्वकार्यं कुरु सांप्रतम्
 कृत्वा कार्यं खगश्रेष्ठविजानीषे च मां ध्रुवम् ९४
 महासत्त्वं च तं दृष्ट्वा विमृश्य मनसा खगः
 एवमस्त्विति चोक्त्वा स पपात ह महाभुजे ९५
 न च चालभुजस्तस्य सन्निपाते खगेशितुः
 तत्र स्थित्वा स तां शाखां मुमोच पर्वतालये ९६
 शाखापतनमात्रेण स चराचरकानना
 च चालवसुधा चैव सागराः प्रचकंपिरे ९७
 ततश्च खादितौ सत्त्वौ सहसा गजकच्छपौ
 तृप्तिं न प्राप्तवान्सोपि क्षुधा तस्य न शाम्यति ९८
 एतज्ज्ञात्वा तु गोविंदस्तमुवाच खगेश्वरम्
 भुजस्य मम मांसं तु भक्षयित्वा सुखी भव ९९
 इत्युक्ते प्रचुरं मांसं भुजस्य तस्य तेन हि
 खादितं क्षुधया पुत्रव्रणं तस्य न विद्यते १००

तमुवाचमहाप्राज्ञश्चराचरगुरुंहरिम्
कस्त्वंकिंवाप्रियंतेद्यकरिष्यामिचसांप्रतम् १०१
नारायणउवाच-
विद्धिनारायणंमांहित्वत्प्रियार्थसमागतम्
रूपंस्वंदर्शयामासप्रत्ययार्थचतस्यवै १०२
पीतवस्त्रंघनश्यामंचतुर्भुजमनोहरम्
शंखचक्रगदापद्मधरंसर्वसुरेश्वरम् १०३
तंचदृष्ट्वागरुत्मांश्चप्रणम्यशिरसाहरिम्
प्रियंकिंतेकरिष्यामिवदनःपुरुषोत्तम १०४
तमब्रवीन्महातेजादेवदेवेश्वरोहरिः
भवमेवाहनंशूरसखेत्वंसार्वकालिकम् १०५
तमुवाचखगश्रेष्ठोधन्योहंविबुधेश्वर
सफलंजन्ममेनाथत्वांचदृष्ट्वाद्यमेप्रभो १०६
प्रार्थयित्वाचपितरावागमिष्यामितेन्तिकम्
प्रीतोविष्णुरुवाचेदंभवत्वमजरामरः १०७
अवध्यःसर्वभूतेभ्यःकर्मतेजश्चमत्समम्
सर्वत्रतेगतिश्चास्तुनिखिलंतुसुखंध्रुवम् १०८
संमिलतुद्रुतंसर्वयत्तेमनसिवर्तते
यथेष्टंप्रीतिमाहारमकष्टेनप्रलप्स्यसे १०९
व्यसनान्मातरंसद्योमोचयिष्यसिनान्यथा
एवमुक्त्वाहरिः सद्यस्तत्रैवांतरधीयत ११०
तादर्योपिपितरंगत्वाकथयद्वाखिलंततः
सतच्छ्रुत्वाप्रहृष्टात्मातनयंपुनरब्रवीत् १११
धन्योहंचखगश्रेष्ठधन्यातेजननीशिवा
धन्यंक्षेत्रंकुलंचैवयस्यपुत्रस्त्वमीदृशः ११२
यस्यपुत्रःकुलेजातोवैष्णवःपुरुषोत्तमः
कुलकोटिसमुद्धृत्यविष्णुसायुज्यतांब्रजेत् ११३
विष्णुंयःपूजयेन्नित्यंविष्णुंध्यायेतगायति
जपेन्मंत्रंसदाविष्णोःस्तोत्रंतस्यपठिष्यति ११४
प्रसादंचभजेन्नित्यमुपवासंहरेर्दिने

क्षयाच्चसर्वपापानांमुच्यतेनात्रसंशयः ११५
 यस्यतिष्ठतिगोविंदोमानसेचसदैवहि
 सएवचलभेदास्यंसपुण्यैःपुरुषोत्तमः ११६
 जन्मकोटिसहस्रेभ्यःकृत्वासत्कर्मसंचयम्
 क्षयाच्चसर्वपापानांविष्णोःकिंकरतांब्रजेत् ११७
 धन्योसौमानवोलोकेविष्णोस्सादृश्यमाब्रजेत्
 नित्यःसुरवरैःपूज्योलोकनाथोच्युतोव्ययः ११८
 सुप्रसन्नोभवेद्यस्यसएवपुरुषोत्तमः
 तपोभिर्बहुभिर्धर्मैर्मखैर्नानाविधैरपि ११९
 विष्णुर्नलभ्यतेदेवैस्त्वयासौविप्रलभ्यते
 सपत्नीव्यसनाद्धोरात्मातरंतेप्रमोचय १२०
 ततोयास्यसिदेवेशंकृत्वामातुःप्रतिक्रियाम्
 गृहीत्वाजनकस्याज्ञांलब्ध्वाविष्णोर्वरंमहत् १२१
 अंबापार्श्वगतोहृष्टस्तांप्रणम्याग्रतःस्थितः
 विनतोवाच-
 अभवद्भोजनंतेद्यपुत्रदृष्टःपितापिच १२२
 किर्थंवाविलंबस्तेचिंतयाव्यथिताह्वहम्
 समातुर्वचनंश्रुत्वागरुडःप्रहसन्निव १२३
 कथयामासवृत्तांतंसाश्रुत्वाविस्मिताभवत्
 कथंचदुःष्करंकर्मशिशुभावात्त्वयाकृतम् १२४
 धन्याहंमेकुलंधन्यंयस्त्वंविष्णुसखोऽभवः
 लब्ध्वावरंमहात्मानंदृष्ट्वामेहृष्यतेमनः १२५
 पौरुषेणत्वयावत्सउद्धृतंमेकुलद्वयम्
 सुपर्णउवाच-
 मातःकिंतेकरिष्यामिप्रियमेवतदुच्यताम् १२६
 कार्यंकृत्वाथयास्यामिपार्श्वंनारायणस्यच
 एतच्छ्रुत्वातुसाप्राहगरुडंविनतासती १२७
 महद्दुःखंचमेचास्तिकुरुतातप्रतिक्रियाम्
 भगिनीमेसपत्नीसापणिताहंतयापुरा १२८
 तस्यादास्यमहंप्राप्ताकस्तारयतिमामितः

कृष्णंकृत्वाविषैरश्वंतस्याःपुत्रैर्महोरगैः १२९
 उषःकालेऽवदत्साचम्रश्वोयंकृष्णतांब्रजेत्
 ततोहमवदतत्रसदाचार्यरुचासितः १३०
 मिथ्यातेवचनमातः प्रतिज्ञांसाकरोत्तदा
 ततोहमब्रुवंकद्रूशपथंनागमातरम् १३१
 यदीमंकृष्णताभ्येतिहरेरश्वमहंतदा
 कृताभवामितेदासीत्यहमेतत्तदाऽवदम् १३२
 ततस्तस्मिन्हरेरश्वेकृतेकृष्णेचकृत्रिमैः
 तस्याःपुत्रैश्चधूर्तैश्चदासीत्वमगमंतदा १३३
 यस्मिन्कालेह्यभीष्टञ्चतस्याद्रव्यंददाम्यहम्
 तस्मिन्कालेह्यदासीत्वंयास्यामिकुलनंदन १३४
 गरुडउवाच
 पृच्छशीघ्रंचमातस्तांकरिष्यामिप्रतिक्रियाम्
 भक्षयिष्यामि तान्नागान्प्रतिज्ञामेयथार्थतः १३५
 ततःकद्रूमुवाचेदंविनतादुःखितासती
 अभीष्टंवदकल्याणियेनमुच्येयकृच्छृतः १३६
 अब्रवीत्सादुराचारापीयूषंदीयतामिति
 एतच्छ्रुत्वातुवचनमभवत्साचनिष्प्रभा १३७
 ततःशनैरुपागम्यतनयंप्राहदुःखिता
 अमृतंप्रार्थयत्पापातातकिंवाकरिष्यसि १३८
 श्रुत्वावाक्यंगरुत्मांश्चमहाक्रोधसमन्वितः
 अमृतंचानयिष्यामिमातर्माविमुखीभव १३९
 एवमुक्त्वातुतरसासगतःपितुरंतिकम्
 अमृतंचानयिष्यामिमातुरर्थेधुनाऽनघ १४०
 सतस्यवचनुंत्वामुनिःप्राहखगेश्वरम्
 सत्यलोकस्यवैचोर्ध्वेविश्वकर्मविनिर्मिता १४१
 पुरीचास्तिसभारम्यादेवानांहितहेतवे
 वह्निप्राकारदुर्लभ्यादुर्धर्षाचासुरैःसुरैः १४२
 रक्षार्थंनिर्मितोदेवः सुरैस्तत्रमहाबलः
 यंयंपश्यतिवीरःससएवभस्मतांब्रजेत् १४३

सुपर्णउवाच
 नारायणाद्वरोलब्धोमयाचमुनिसत्तम
 भयंनास्तीहमेतातसुरासुरगणादपि ४४
 एममुक्त्वागरुत्मान्सउद्धृत्यसागराञ्जलम्
 जगामाकाशमाविश्यखगश्चोर्ध्वमनोजवः १४५
 पक्षवातेनतस्यैवरजःसमुद्गतंबहु
 तस्यांतिकंनचत्यक्तमगमत्तस्यतच्चयः १४६
 गत्वाचंचूजलेनापिवह्निंनिर्वापयद्बली
 रजोभिःपरिपूर्णोन्नोन्नसुरस्तंचपश्यति १४७
 जघानरक्षिर्वर्गास्तानमृतंचाहरद्बली
 आनयंतंचपीयूषखगंगत्वाशतक्रतुः १४८
 एरावतंसमारूढोवाक्यमेतदुवाचह
 खगरूपधरःकस्त्वंपीयूषंहरसेबलात् १४९
 अप्रियंसर्वदेवानांकृत्वाजीवेरतिःकथम्
 विशिखैरग्निसंकाशैर्नयामियममंदिरम् १५०
 श्रुत्वावाक्यंहरेःकोपादुवाचसमहाबलः
 नयामितवपीयूषंदर्शयस्वपराक्रमम् १५१
 एतच्छ्रुत्वामहाबाहुर्जघानविशिखैःशितैः
 यथामेरुगिरेःशृंगंतोयवर्षेणतोयदः १५२
 नखैरशनिसंकाशैर्बिभेदगरुडोगजम्
 मातलिचरथंचक्रंतथादेवान्पुरस्सरान् १५३
 व्यथितोसौमहाबाहुर्मातलिर्गजपुंगवः
 विमुखाःपक्षवातेनसर्वेदेवगणास्तदा १५४
 ततस्तुकोपितोजिष्णुर्जघानकुलिशेनतम्
 कुलिशस्यावपातेननचक्षुब्धोमहाखगः १५५
 स्वंमोघंभिदुरंदृष्ट्वाहरिर्भीतोभवत्तदा
 संनिवृत्यततोयुद्धात्तत्रैवांतरधीयत १५६
 सुतरामपिगच्छंतंवेगाद्भूतलमागतः
 अब्रवीत्सुरश्रेष्ठःसर्वदेवगणाग्रतः १५७
 शक्रउवाच-

यदिदास्यसिपीयूषमिदानीं नागमातरि
 भुजगाश्चामराः सर्वे क्रियन्ते हि ध्रुवं तया १५८
 प्रतिज्ञाते भवेन्नष्टानफलं जीवितस्य ते
 तस्मादिदं हरिष्यामि संमतेन तवानघ १५९
 गरुत्मानुवाच-
 यस्मिन्काले ह्यदासी सामाता मे दुःखिता सती
 विदिता सर्वलोकेषु हरेऽमृतं हरिष्यसि १६०
 एवमुक्त्वामहावीर्यो गत्वोवाच प्रसूतदा
 आनीतममृतं मातस्तस्या एव प्रदीयताम् १६१
 प्रोत्फुल्लहृदया सा च दृष्ट्वा पुत्रं सहामृतम्
 तामाहूयामृतं दत्त्वा चादासी तां तदा गता १६२
 तृणकाष्ठानि भूतानि पशवश्च सरीसृपाः
 दृष्ट्वा सविस्मया स्सर्वे देवामर्षयस्तदा १६३
 मोचयित्वा तु तामं बांगरुडः सुष्ठु तांगतः
 एतस्मिन् तरे शक्रो जहार सहसा सुधाम् १६४
 निधाय गरलं तत्र तया चानुपलक्षितः
 प्रहृष्टहृदया कद्रूः पुत्रानाहूय संभ्रमात् १६५
 तेषां मुखे ददौ हृष्टा दवेडं चामृतलक्षणम्
 तानुवाच प्रसूः पुत्रान्युष्माकं च कुले सदा १६६
 मुखे तष्टिन्त्वमीदृवा बिंदवश्च स्तनिर्वृताः
 महर्षयस्ततो देवाः सिद्धगंधर्वमानुषाः १६७
 ऊचुः स्सन्तु कुले मातरस्माकं च प्रसादतः
 नागैर्विसर्जिता देवाः ससिद्धामुनयस्तथा १६८
 जग्मुः स्वमालयं हृष्टानागाः प्रमुदिताः स्थिताः
 एतन्स्मिन् तरे नागांश्च खाद गरुडो बलात् १६९
 दिक्षु पलायिताः शेषाः पर्वतेषु वनेषु च
 सागरेषु च पाताले बिलेषु तरुकोटरे १७०
 निभृतेषु निकुञ्जेषु स्थिताः सर्पाश्च निर्वृताः
 भुजगास्तस्य भक्ष्याश्च सदैव विधिनिर्मिताः १७१
 सखादयित्वानागांश्च संभाष्य पितरावथ

विबुधान्पूजयित्वातुजगामहरिमव्ययम् १७२

यः पठेच्छृणुयाद्वापिसुपर्णचरितं शुभम्

सर्वपापविनिर्मुक्तः सुरलोके महीयते १७३

इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे गरुडोत्पत्तिर्नाम सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

४७

अष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

ब्रह्मोवाच-

अतः परंतु विप्रर्षे चांडालपतितो द्विजः

प्रलप्य च बहून् शोकान् जगाम कश्यपं मुनिम् १

गत्वोवाच मुनिश्रेष्ठ वदस्माकं हितं वचः

यथा पापा द्विमुच्ये हं मुनिश्रेष्ठ तथा कुरु २

तमुवाच महातेजार्षिर्द्वायः समंततः

कश्यप उवाच-

संदर्शनाच्च म्लेछानामुपशांतोसि वै स्वयम् ३

गायत्र्याश्च जपैर्होमैर्व्रतैश्चांद्रायणदिभिः

स्मरन् नित्यं हरेः पादमुपोष्य हरिवासरम् ४

अहर्निशं हरेर्ध्यानं प्रणामं कुरु तं प्रभुम्

तीर्थस्नानेन मंत्रेण पंकस्यांतं गमिष्यसि ५

ततः पापक्षया देवब्राह्मणत्वं चलप्स्यसे

व्रतैर्वृषाधिकैर्मोक्षं नाशयन् कल्मषं द्विज ६

मुनेस्तस्य वचः श्रुत्वा कृतकृत्यो भवत्तदा

पुण्यं स विविधं कृत्वा पुनर्ब्रह्मत्वमाप्तवान् ७

ततस्तप्त्वा तपस्तीव्रं स्वर्लोकांश्चिरमभ्यगात्

स द्यूतस्याखिलं पापं क्षयं याति दिने दिने ८

असद्यूतस्य पुण्यं हि क्षयं यात्यंजनोपमम्

अनाचाराद्धतो विप्रश्चाचारात्सुरतां व्रजेत् ९

ततः कंठगतैः प्राणैराचारं कुरुते द्विजः

कर्मणामनसांगेन सदाचारं सदा कुरु १०

कश्यपस्योपदेशेन स विनीतोऽभवद् द्विजः

आचारंतुपुनःकृत्वातपस्तप्तत्वादि वंगतः ११

अनाचारीहतोविप्रःस्वर्गलोकेषुगर्हितः

आचारंतुपुनःकृत्वासुरलोकेमहीयते १२

नारदउवाच-

प्राप्नुवंति गतिं लोकाः पूजयित्वा द्विजोत्तमान्

द्विजानां पीडनं कृत्वा गतिं गच्छतिकां प्रभो १३

ब्रह्मोवाच-

क्षुधासंतप्तदेहानां ब्राह्मणानां महात्मनाम्

नार्चयेच्छक्तितो भक्त्या स याति नरकं नरः १४

परुषेण क्रोशयित्वा क्रोधाद्यस्तु विसर्जयेत्

स याति नरकं घोरं महारौरवकृच्छ्रकम् १५

सन्निवृत्तस्ततः कीटाद्यन्त्यजातिषु जायते

ततो रोगी दरिद्रस्तु क्षुधया परिपीडितः १६

नावमन्येत्ततो विप्रं क्षुधया गृहमागतम्

न ददामीति यो ब्रूयाद्देवाग्निब्राह्मणेषु सः १७

तिर्यग्योनिशतंगत्वा चांडाल्यमुपगच्छति

पादमुद्यम्य यो विप्रं हंति गां पितरौ गुरुम् १८

रौरवे नियतो वासस्तस्य नास्तीह निष्कृतिः

यदि पुण्याद्भवेज्जन्म स एव पंगुतां ब्रजेत् १९

अतिदीनो विषादी च दुःखशोकाभिपीडितः

एवं जन्मत्रयं प्राप्य भवेत्तस्य च निष्कृतिः २०

मुष्टिचपेटकीलैश्च हन्याद्विप्रंतु यः पुमान्

तापने रौरवे घोरे कल्पांतं सोऽपि तिष्ठति २१

अथ जन्मसमासाद्य कुक्कुरः क्रूरचंडकः

अंत्यजातिषु जातोऽपि दरिद्रः कुक्षिशूलवान् २२

पादमुद्यच्छते वायस्तस्य पादेशिलीपदः

खंजो वामदंजं घोवाखण्डपादो भवेन्नरः २३

पक्षवातेन चांगानि प्रकंपंते स दैवहि

मातरं पितरं विप्रं स्नातकं च तपस्विनम् २४

हत्वा गुरुगणं क्रोधात्कुंभीपाके चिरं भवेत्

उषित्वाचैवजायेतकीटजातिषुतत्परम् २५
 विरुद्धंपरुषंवाक्यंयोवदेद्धिद्विजातिषु
 अष्टौकुष्ठाःप्रजायंतेतस्यदेहेदृढंसुत २६
 विचर्चिकाथदद्रूश्चमंडलःशुक्तिसिध्मकौ
 कालकुष्ठस्तथाशुक्लस्तरुणश्चातिदारुणः २७
 ततोभिषक्प्रयोगेचपापात्पुण्यंपलायते
 अपुण्याञ्जलरेखेवतेनैवनिधनंवबजेत् २८
 एषांमध्येमहाकुष्ठास्त्रयएवप्रकीर्तिताः
 कालकुष्ठस्तथाशुक्लस्तरुणश्चातिदारुणः २९
 महापातकभावानांज्ञानात्संसर्गतोपिवा
 अतिपातकिनामेवत्रयोदेहेभवंतिवै ३०
 संसर्गात्सहसंबंधाद्रोगःसंचरतेनृणाम्
 दूरात्परित्यजेद्धीरःस्पृष्टास्नानंसमाचरेत् ३१
 पतितंकुष्ठसंयुक्तंचांडालंचगवाशिनम्
 श्वानंरजस्वलांभिल्लंस्पृष्टास्नानंसमाचरेत् ३२
 दुरितस्यानुरूपेणदेहेकुष्ठाव्यवस्थिताः
 इहलोकेपरत्रैवाप्यत्रनास्तितुसंशयः ३३
 न्यायेनोपार्जितांवृत्तिंब्रह्मस्वंहरतेतुयः
 अक्षयंनरकंप्राप्यपुनर्जन्मनविद्यते ३४
 पिशुनोयस्तुविप्राणारंध्रान्वेषणतत्परः
 तंदृष्ट्वाप्यथवास्पृष्ट्वासचेलोजलमाविशेत् ३५
 ब्रह्मस्वंप्रणयाद्भुक्तंदहत्यासप्तमंकुलम्
 विक्रमेणतुभुंजानोदशपूर्वान्दशापरान् ३६
 नविषंविषमित्याहुर्ब्रह्मस्वंविषमुच्यते
 विषमेकाकिनंहंतिब्रह्मस्वंपुत्रपौत्रकम् ३७
 मोहाच्चमातरंगत्वाब्राह्मणींचगुरोस्त्रियम्
 पतित्वारौरवेघोरेपुनरुत्पत्तिदुर्लभः ३८
 पतंतिपितरस्तस्यकुंभीपाकेथतापने
 अवीचिकालसूत्रेचमहारौरवरौरवे ३९
 कदाचिदपिवातेषांनिष्कृतिंनानुमेनिरे

प्राणंहत्वाद्विजातीनांस्वयंयात्यपुनर्भवम् ४०
पतंतिपुरुषास्तस्यरौरवेचसहस्रशः

नारदउवाच-

सर्वेषामेवविप्राणांवधेचपातकंसमम् ४१
विषमंवाकुतस्तिष्ठेत्तत्त्वतोवक्तुमर्हसि
ब्रह्मोवाच-

हत्वाविप्रंध्रुवंपुत्रपातकंयदुदाहतम् ४२
लभतेब्रह्महाघोरंवक्तव्यंचापरंशृणु
लक्षकोटिसहस्राणांब्राह्मणानांवधंभजेत् ४३
वेदशास्त्रयुतंहत्वाश्रोत्रियंविजितेंद्रियम्
विप्रंचवैष्णवंहत्वातस्माद्दशगुणोत्तरम् ४४
स्ववंशान्पातयित्वातुपुनर्जन्मनविन्दते
त्रिवेदंस्नातकंहत्वावधस्यांतंनविन्दते ४५
श्रोत्रियंचसदाचारंतीर्थमंत्रप्रपूतकम्
ईदृशंब्राह्मणंहन्तुःपापस्यांतोनविद्यते ४६
अपकारसंमुद्दिश्यद्विजःप्राणान्परित्यजेत्
दृश्यतेयेनचान्येनब्रह्महासभवेन्नरः ४७
वचोभिःपरुषैर्वृत्तैःपीडितस्ताडितोद्विजः
यमुद्दिश्यत्यजेत्प्राणांस्तमाहुर्ब्रह्मघातिनम् ४८
ऋषयोमुनयोदेवाःसर्वेब्रह्मविदस्तथा
देशानांपार्थिवानांचसचवध्योभवेदिह ४९
अतोब्रह्मवधंप्राप्पपितृभिःसहपच्यते
प्रायोपवेशकंविप्रंबुधःसंमानयेद्भ्रुवम् ५०
दोषैश्चापिविनिर्मुक्तमुद्दिश्यप्राणमुत्सृजेत्
सप्रलिप्तोवधैर्घोरैर्नतुयंपरिकीर्तयेत् ५१
आत्मघातंद्रुमारोहंकोटरैरूपजीविनं
यःकुर्यादात्मनोघातंस्ववंशेब्रह्महाभवेत् ५२
भ्रूणांचघातयेद्यस्तुशिशुंवाआतुरंगुरुम्
ब्रह्महास्वयमेवस्यान्नतुयंपरिकीर्तयेत् ५३
मारयेच्चसगोत्रंवाब्राह्मणंब्राह्मणाधमः

तस्यैवतद्भवेत्पापंनतुयंपरिकीर्त्तयेत् ५४
 पीडयित्वाद्विजंशूद्रः स्वकार्यचापिसाधयेत्
 तत्रापापेचशूद्रस्यपातकंनान्यथाभवेत् ५५
 तात्कालिकवधंहत्वाहंतारमाततायिनं
 नचहंताचतत्पापैर्लिप्यतेद्विजसत्तम ५६
 आततायिनमायांतमपिवेदांतगंगरे
 जिघांसंतंजिघांसेच्चनतेनब्रह्महाभवेत् ५७
 अग्निदोगरदश्चैवधनहारीचसुप्तघः
 क्षेत्रदारापहारीचषडेतेह्याततायिनः ५८
 खलोराजवधोद्योगीपितृणांचवधेरतः
 अनुयायीनृपोराज्ञश्चत्वारश्चाततायिनः ५९
 तत्क्षणान्नमृतंविप्रंपुनर्हंतुंनयुज्यते
 पुनर्हत्वावधंधोरंज्ञानात्प्राप्नोतिनिश्चितं ६०
 लोकेविप्रसमोनास्तिपूजनीयोजगद्गुरुः
 हत्वातंयद्भवेत्पापंतत्परंचनविद्यते ६१
 देववत्पूजनीयोसौदेवासुरगणैर्नरैः
 ब्राह्मणस्यसमोनास्तित्रिषुलोकेषुनिश्चितं ६२
 नारदउवाच-
 कांवृत्तिसमुपाश्रित्यजीवितव्यंद्विजेनहि
 अपानेनसुरश्रेष्ठतत्त्वतोवक्तुमर्हसि ६३
 ब्रह्मोवाच-
 अयाचिताचयाभिक्षाप्रशस्तासाप्रकीर्तिता
 उच्छ्वृत्तिस्ततोभद्रासुभद्रासर्ववृत्तिषु ६४
 यामाश्रित्यमुनिश्रेष्ठागच्छंतिब्रह्मणःपदम्
 दक्षिणायज्ञशेषाणांग्राह्यायज्ञगतेनहि ६५
 पाठनंयाजनंकृत्वाग्रहीतव्यंधनंद्विजैः
 पाठयित्वापठित्वाचकृत्वास्वस्त्ययनंशुभं ६६
 ब्राह्मणानामिदंजीव्यंशिष्टावृत्तिःप्रतिग्रहः
 शास्त्रोपजीविनोधन्याधन्यावृक्षोपजीविनः ६७
 धन्यावृक्षलताजीव्यावाटीसस्योपजीविनः

अन्नजंतुवधेपापंतस्यदोषोपशांतये ६८
 नवधान्यानिशस्तानिविप्रेभ्यः संप्रदापयेत्
 नचेत्प्राणिवधेह्यत्रक्षीयंतेचायुषोध्रुवं ६९
 तस्माद्द्यात्सुबहूनिपितृदेवद्विजातिषु
 अभावात्क्षत्रियावृत्तिर्ब्राह्मणैरूपजीव्यते ७०
 न्याययुद्धेषुयोद्धव्यंचरेद्वीरव्रतंशुभम्
 सतयाचद्विजोवृत्यायद्धनंलभतेनृपात् ७१
 पितृयज्ञादिदानेषुमेध्यंतद्धनमुच्यते
 समभ्यसेद्धनुर्विद्यांवेदयुक्तांसदानघः ७२
 शक्तिकुंतगदाखड्गपरिघाणांसमंततः
 अश्वारोहंगजारोहमैद्रजालममानकं ७३
 रथभूमिगतंयुद्धंयुक्तंसर्वत्रकारयेत्
 द्विजदेवध्रुवाणांचस्त्रीणांवृत्तंतपस्विनाम् ७४
 साधुसाध्वीगुरूणांचनृपाणांरक्षणाद्ध्रुवम्
 यत्पुण्यंलभ्यतेशूरैः कथंतद्ब्रह्मवादिभिः ७५
 सर्वपापक्षयंकृत्वासोक्षयंस्वर्गमश्नुते
 सम्मुखेन्याययुद्धेचपतंतिब्राह्मणारणे ७६
 तेव्रजंतिपरंस्थानंनगम्यंब्रह्मवादिनां
 धर्मयुद्धस्ययद्वृत्तंशृणुपुण्यंयथार्थतः ७७
 संमुखेनप्रयुध्यंतेनचगच्छंतिकातरं
 नभन्नंपृष्ठतोघ्नंतिनिःशस्त्रंप्रपलायितम् ७८
 अयुध्यमानंभीरुंचपतितंगतकल्मषं
 असच्छूद्रंस्तुतिप्रीतमाहवेशरणागतम् ७९
 हत्वाचनरकंयांतिदुर्वृत्ताजयकांक्षिणः
 एषाचक्षत्रियावृत्तिः सदाचारैस्तुगीयते ८०
 यामाश्रित्यदिवंयांतिसर्वक्षत्रियकुंजराः
 धर्मयुद्धेशुभोमृत्युः संमुखेक्षत्रियस्यच ८१
 अत्रपूतोभवेत्सोपिसर्वपापैः प्रमुच्यते
 सतिष्ठेत्स्वर्गलोकेचप्रासादेरत्नभूषिते ८२
 जांबूनदमयस्तंभेरत्नभूषितभूतले

इष्टद्रव्यैः सुसंपूर्णैर्दिव्यवस्त्रोपशोभिते ८३
 पुरतः कल्पवृक्षाश्च तिष्ठन्ति सर्वदा यिनः
 वापीकूपतटाकाद्यैरुद्यानैरुपशोभिते ८४
 यौवनाढ्याश्च सेवन्ते तदेव पुरकन्यकाः
 तस्याग्रतो मुदानित्यं नृत्यं त्यप्सरसांगणाः ८५
 गीतंगा यन्ति गन्धर्वा देवाश्च स्तुतिपाठकाः
 एवं क्रमेण कल्पांते सार्वभौमो भवेन्नृपः ८६
 सर्वभोगैककर्ता च नीरुड्मन्मथविग्रहः
 तस्य पत्न्यः प्ररूपाढ्याः सदैव यौवनान्विताः ८७
 धर्मशीलाः सुताः शुभ्राः समृद्धाः पितृसंमताः
 एवं क्रमेण भुञ्जन्ति सप्तजन्मसु क्षत्रियाः ८८
 अन्यायेन तु योद्धारस्तिष्ठन्ति नरके चिरम्
 एवं क्षत्रिया वृत्तिर्ब्राह्मणैरुपजीव्यते ८९
 वैश्यैः शूद्रैस्तथान्यैश्च अन्त्यजैर्ल्लेच्छजातिभिः
 ये च योधाः प्रयुध्यन्ते न्याययुद्धेन सर्वदा ९०
 ते पिपांति परं स्थानं सर्वे वर्णा द्विजातयः
 न शूरो यो द्विजो भीरुरस्त्रशस्त्रविवर्जितः ९१
 विपत्तौ वैश्यवृत्तिं च कारयेद्द्विजसत्तमः
 वैश्यवृत्तिं वणिग्भावं कृषिं चैव तथा परैः ९२
 कारयेत्कृषिवाणिज्यं विप्रकर्मनचत्यजेत्
 वणिग्भावान्मृषात्युक्तौ दुर्गतिं प्राप्नुयाद्द्विजः
 आर्द्रद्रव्यं परित्यज्य ब्राह्मणो लभते शिवम्
 समुत्पाद्य ततो वृत्तिं दद्याद्द्विप्राय सर्वशः ९४
 पितृयज्ञे तथा चाग्नौ जुहुयाद्द्विधिवद्द्विजः
 तुलेऽसत्यं न कर्त्तव्यं तुलाधर्मप्रतिष्ठिता ९५
 छलभावं तुले कृत्वा नरकं प्रतिपद्यते
 अतुलं चापि यद्द्रव्यं तत्र मिथ्या परित्यजेत् ९६
 एवं मिथ्यान कर्त्तव्या मृषा पापप्रसूतिका
 नास्ति सत्यात्परो धर्मो नानृतात्पातकं परम् ९७
 अतः सर्वेषु कार्येषु सत्यमेव विशिष्यते

अश्वमेधसहस्रंतुसत्यंचतुलयाधृतम् ६८
 अश्वमेधसहस्राद्धिसत्यमेवविशिष्यते
 योवदेत्सर्वकार्येषुसत्यमिथ्यापरित्यजेत् ६९
 सनिस्तरतिदुर्गाणिस्वर्गमक्षयमश्नुते
 वाणिज्यंकारयेद्विप्रोमिथ्याऽवश्यंपरित्यजेत् १००
 वृद्धिंचनिक्षिपेत्तीर्थेस्वयंशेषंतुभोजयेत्
 देहक्लेशात्तत्सहस्रगुणंभवतिसर्वदा १०१
 अर्थार्जनविधौमर्त्याविशंतिविषमेजले
 कांतारमटवींचैवश्वापदैःसेवितांतथा १०२
 गिरिंगिरिगुहांदुर्गाम्लेच्छानांशस्त्रपातिनाम्
 गृहंप्रतिभयंस्थानंधनलोभात्समंततः १०३
 सुतदारान्परित्यज्यदूरंगच्छंतिलोभिनः
 स्कंधेभारंवहंत्यन्येतर्थाचक्रेनिपातनैः १०४
 क्षेपणीभिर्महादुःखैस्सदाप्राणव्ययेनच
 अर्थस्यसंचयःपुत्रप्राणात्प्रियतरोमहान् १०५
 एभिर्न्यायार्जितंवित्तंवणिग्भावेनयत्नतः
 पितृदेवद्विजातिभ्योदत्तंचाक्षयमश्नुते १०६
 एतौदोषौमहांतौचवाणिज्येलाभकर्मणि
 लोभानामपरित्यागोमृषाग्राह्यश्चविक्रयः १०७
 एतौदोषोपरित्यज्यकुर्यादर्थार्जनंबुधः
 अक्षयंलभतेदानाद्वणिग्दोषैर्नलिप्यते १०८
 पुण्यकर्मरतोविप्रःकृषिंहिपरिकारयेत्
 वाहयेद्विवसस्यार्धबलीवर्दचतुष्टयम् १०९
 अभावात्त्रितयंचैवअविश्रामंनकारयेत्
 चारयेच्चतृणेऽच्छिन्नैचोरव्याघ्रविवर्जिते ११०
 दद्याद्घासंयथेष्टंचनित्यमातर्पयेत्स्वयम्
 गोष्ठंचकारयेत्तस्यकिंचिद्विघ्नविवर्जितम् १११
 सदागोमयमूत्राभ्यांविघसैश्चविवर्जितम्
 नमलंनिक्षिपेद्गोष्ठेसर्वदेवनिकेतने ११२
 आत्मनःशयनीयस्यसदृशंकारयेद्बुधः

समंनिर्वापयेद्यन्नाच्छीतवातरजस्तथा ११३
 प्राणस्यसदृशं पश्येद्ग्रां च सामान्यविग्रहम्
 अस्य देहे सुखं दुःखं तथा तस्यैव कल्पते ११४
 अनेन विधिना यस्तु कृषिकर्माणि कारयेत्
 स च गोवाहनैर्दोषैर्न लिप्येत धनी भवेत् ११५
 दुर्बलं पीडयेद्यस्तु तथैव गदसंयुतम्
 अतिबालातिवृद्धं च स गोहत्यां समालभेत् ११६
 विषमं वा हयेद्यस्तु दुर्बलं सबलं तथा
 स गोहत्यासमं पापं प्राप्नोतीह न संशयः ११७
 यो वा हयेद्विना सस्यं खादं तं गां निवारयेत्
 मोहात्तृणं जलं वापि स गोहत्यासमं लभेत् ११८
 संक्रांत्यां पौर्णमास्यां चामावास्यायां तथैव च
 हलस्य वाहनात्पापं गवामयुतहत्यया ११९
 अमूषु पूजयेद्यस्तु सितैश्चित्रादिभिर्नरः
 कज्जलैः कुसुमैस्तैलैः सोक्षयं स्वर्गमश्नुते १२०
 घासमुष्टिं परगवेयो ददाति सदा ह्निकम्
 सर्वपापक्षयस्य स्वर्गं चाक्षयमश्नुते १२१
 यथाविप्रस्तथा गौश्च द्वयोः पूजाफलं समम्
 विचारे ब्राह्मणो मुख्यो नृणां गावः पशौ तथा १२२
 नारद उवाच-
 विप्रो ब्रह्ममुखे जातः कथितो मे त्वयानघ
 कथं गोभिः समो नाथ विस्मयो मे विधेध्रुवम् १२३
 ब्रह्मोवाच-
 शृणु चात्र यथा तथ्यं ब्राह्मणानां गवां यथा
 एकपिंडक्रियैक्यं तु पुरुषैर्निर्मितं पुरा १२४
 पुरा ब्रह्ममुखोद्भूतं कूटं तेजो मयं महत्
 चतुर्भागप्रजातं तद्वेदोऽग्निर्गौर्द्विजस्तथा १२५
 प्राक्तेजः संभवो वेदो वह्निरेव तथैव च
 परतो गौस्तथा विप्रो जातश्चैव पृथक् पृथक् १२६
 तत्र सृष्टामया चादौ वेदाश्चत्वार एकशः

स्थित्यर्थसर्वलोकानांभुवनानांसमंततः १२७
 अग्निर्हव्यानिभुंजीतदेवहेतोस्तथाद्विजः
 आज्यंगोप्रभवंविद्धितस्मादेतेप्रसूतकाः १२८
 नसंतियदिलोकेषुचत्वारोमीमहत्तराः
 तदाखिलंचभुवनंनष्टंस्थावरजंगमम् १२९
 एभिर्धृताःसदालोकाःप्रतिष्ठंतिस्वभावतः
 स्वभावोब्रह्मरूपोसावेतेब्रह्ममयाःस्मृताः १३०
 तस्माद्गौःपूजनीयोसौविप्रदेवासुरैरपि
 उदारःसर्वकार्येषुजातस्तथ्योगुणाकरः १३१
 सर्वदेवमयःसाक्षात्सर्वसत्वानुकंपकः
 अस्यकार्यमयासृष्टंपुरैवपोषणंप्रति १३२
 अतएवमयादत्तंवरंचातिसुशोभनम्
 एकजन्मनितेमोक्षस्तवास्त्वितिनिश्चितम् १३३
 अत्रैवयेमृतागावस्त्वागच्छंतिममालयम्
 पापस्यकणमात्रंतुतेषांदेहेनतिष्ठति १३४
 देवीगौर्धेनुकादेवाश्चादिदेवीत्रिशक्तिका
 प्रसादाद्यस्ययज्ञानांप्रभवोहिविनिश्चितः १३५
 गवांसर्वपवित्राणिपुनंतिसकलंजगत्
 मूत्रंगोर्गोमयंक्षीरंदधिसर्पिस्तथैवच १३६
 अमीषांभक्षणेपापंनतिष्ठतिकलेवरे
 तस्माद्घृतंदधिक्षीरंनित्यंखादंतिधार्मिकाः १३७
 विशिष्टंसर्वद्रव्येषुगव्यमिष्टंपरंशुभम्
 यस्यास्येभोजनंनस्ति तस्यमूर्तिस्तुपूतिका १३८
 अन्नाद्यंपंचरात्रेणसप्तरात्रेणवैपयः
 दधिविंशतिरात्रेणघृतंस्यान्मासमेककम् १३९
 अगव्यैर्यस्तुभुंक्तेवैमासमेकंनिरंतरम्
 भोजनेतस्यमर्त्यस्यप्रेताःखादंतिचैवहि १४०
 परमान्नंपरंशुद्धंस्विन्नंचातपतण्डुलैः
 भुक्त्वातुयत्कृतंपुण्यंकोटिकोटिगुणंभवेत् १४१
 अन्यच्चापिचयद्द्रव्यंहविष्यंशास्त्रनिर्मितम्

तद्भुक्तवायत्कृतंकर्मसर्वलक्षणंभवेत् १४२
 निरामिषंचयत्किंचित् तस्माद्यद्यत्फलंलभेत्
 तस्माद्गौःसर्वकार्येषुशस्तएकोयुगेयुगे १४३
 सर्वदासर्वकामेषुधर्मकामार्थमोक्षदः

नारदउवाच-

केषुकिंवाप्रयोगेणपरंपुरायंप्रकीर्तितं १४४
 वदतत्सर्वलोकेशयथाजानामितत्त्वतः

ब्रह्मोवाच

सकृत्प्रदक्षिणंकृत्वागोधनंचाभिवंदयेत् १४५
 सर्वपापैर्निर्निर्मुक्तःस्वर्गंचाक्षयमश्नुते
 सुराचार्योयथावद्व्यःपूज्योसौमाधवोयथा १४६
 सप्तप्रदक्षिणंकृत्वाचैश्वर्यात्पाकशासनः
 कल्यउत्थायगोमध्येपात्रंगृह्यसहोदकम् १४७
 निषिंचेद्योगवांशृंगंमस्तकेनैवतज्जलम्
 प्रतीच्छेतनिराहारस्तस्यपुरायंनिबोधत १४८
 श्रूयंतैयानितीर्थानि त्रिषुलोकेषुनारद
 सिद्धचारणयुक्तानिसेवितानिमहर्षिभिः १४९
 अभिषेकस्समस्तेषांगवांशृंगोदकस्यच
 प्रातरुत्थाययोमर्त्यःस्पृशेद्गांघृतंमधु १५०
 सर्षपांश्चप्रियंगूंश्चकल्मषात्प्रतिमुच्यते
 घृतक्षीरप्रदागावोघृतयोन्योघृतोद्भवाः १५१
 घृतनद्योघृतावर्तास्तामेसंतुसदागृहे
 घृतंमेसर्वगात्रेषुघृतंमेमनसिस्थितम् १५२
 गावोममाग्रतो नित्यं गावःपृष्ठतएवच
 गावश्चसर्वगात्रेषुगवांमध्येवसाम्यहम् १५३
 इत्याचम्यजपेन्मंत्रंसायंप्रातरिदंशुचिः
 सर्वपापक्षयस्तस्यस्वर्लोकेपूजितोभवेत् १५४
 यथागौश्चतथाविप्रोययथाविप्रस्तथाहरिः
 हरिर्यथातथागंगाएतेनह्यवृषाःस्मृताः १५५
 गावोबंधुर्मनुष्याणांमनुष्याबांधवागवाम्

गौश्चयस्मिन्गृहेनास्तितद्वंधुरहितंगृहम् १५६
 गोमुखेचाश्रितावेदाः सषडंगपदक्रमाः
 शृंगयोश्चस्थितौ नित्यं स हैव हरिकेशवौ १५७
 उदरेऽवस्थितः स्कंदः शीर्षे ब्रह्मास्थितः सदा
 वृषदध्वजोललाटे च शृंगाग्र इन्द्र एव च १५८
 कर्णयोरश्विनौ देवौ चक्षुषोश्शशिभास्करो
 देतेषु गरुडो देवो जिह्वायां च सरस्वती १५९
 अपाने सर्वतीर्थानि प्रस्नावे चैव जाह्नवी
 ऋषयो रोमकूपेषु मुखतः पृष्ठतो यमः १६०
 धनदो वरुणश्चैव दक्षिणं पार्श्वमाश्रितौ
 वामपार्श्वे स्थिता यक्षास्तेजस्वं तोमहाबलाः १६१
 मुखमध्ये च गंधर्वानासाग्रे पन्नगास्तथा
 खुराणां पश्चिमे पार्श्वेऽप्सरसश्च समाश्रिताः १६२
 गोमये वसते लक्ष्मीर्गोमूत्रे सर्वमंगला
 पादाग्रे खेचरा वेद्याहं भाशब्दे प्रजापतिः १६३
 चत्वारः सागराः पूर्णाधेनूनां च स्तनेषु वै
 गां च स्पृशति यो नित्यं स्नातो भवति नित्यशः १६४
 अतो मर्त्यः प्रपुष्टैस्तु सर्वपापैः प्रमुच्यते
 गवां रजः खुरोद्धूतं शिरसायस्तु धारयेत् १६५
 स च तीर्थजले स्नातः सर्वपापैः प्रमुच्यते
 नारद उवाच-
 गवां च दशवर्णानां कस्य दाने च किं फलम् १६६
 ब्रूहि तत्त्वं गुरुश्रेष्ठ परमेष्ठिन् प्रियं यदि
 ब्रह्मोवाच-
 श्वेतांगां ब्राह्मणे दत्त्वा मानवश्चैव श्वरो भवेत् १६७
 प्रासादे वसते नित्यं भोगी च सुखमेधते
 धुम्रा तु स्वर्गकांतारसं सारे पापमोक्षिणी १६८
 अक्षयं कपिलादानं कृष्णां दत्त्वा न सीदति
 पांडुरादुर्भालोके गौरी च कुलनंदिनी १६९
 रक्ताक्षी रूपकामस्य धनकामस्य नीलिका

एकांचकपिलांदत्वासर्वपापैः प्रमुच्यते १७०
 यत्तुबाल्यकृतं पापं यौवने वार्धके कृतम्
 वाचाकृतं कर्मकृतं मनसा यत्प्रचिंतितं १७१
 अगम्यागमनंचैव मित्रद्रोहे च पातकम्
 मानकूटं तुलाकूटं कन्यानृतं गवानृतम् १७२
 सर्वचनाशये त्क्षिप्रं कपिलांयः प्रयच्छति
 दशयोजनविस्तीर्णमहापारामहानदी १७३
 नाराचजलकांतारे प्रसृते चोदकार्णवे
 यावद्वत्सस्य द्वौ पादौ मुखं यावन्न जायते १७४
 तावद्गौः पृथिवीज्ञेया यावद्गर्भं न मुंचति
 सुवर्णशृंगी वस्त्राढ्यां सर्वालंकारभूषिताम् १७५
 ताम्रपृष्ठीरौप्यखुरां तथा कांस्योपदोहनाम्
 शोभितां गंधपुष्पैश्च सर्वालंकारभूषितां १७६
 ईदृशीं कपिलांदद्यादिद्वजातौ वेदपारगे
 सर्वपापक्षयस्तस्य विष्णुलोके ऽच्युतो भवेत् १७७
 तस्यां तु दुह्यमानायां भूमौ पतंति विंदवः
 आरामादिविजायंते बहुपुष्पफलोत्तमाः १७८
 यत्र कामफलावृक्षानद्यः पायसकर्दमाः
 प्रासादाश्चापिसौवर्णास्तत्र गच्छंति गोप्रदाः १७९
 दशधेनूश्च यो दद्यादेकं चैव धुरंधरं
 समानं तु फलं प्रोक्तं ब्रह्मणा समुदाहृतम् १८०
 एकंच दशभिर्दद्यात्सहस्राणां शतं फलम्
 तस्यानुसारतो वेद्यं फलं नारदयत्नतः १८१
 पितृनुद्दिश्य यः पुत्रो वृषं च मोक्षयेद्भुवि
 पितरो विष्णुलोकेषु महीयंते यथेप्सितम् १८२
 चतस्रो वत्सतयश्च एकस्यैव वृषस्य च
 मोक्षयंते सर्वतः पुत्रविधिरेष सनातनः १८३
 यावन्ति चैव रोमाणि तस्य तासां च सर्वशः
 तावद्दर्शसहस्राणि स्वर्गं भुजंति मानवाः १८४
 लांगूलेन वृषो यच्च जलं चोत्क्षिपति ध्रुवं

तत्तोयंतुसहस्राब्दंपितृणाममृतंभवेत् १८५
 खुरेणकर्षयेद्भूमिततोलोष्ठंचकर्मः
 पितृभ्यश्चस्वधातत्रलक्षकोटिगुणंभवेत् १८६
 विद्यमानेचजनकेयदिमाताविनश्यति
 चंदनेनांकिताधेनुस्तस्याःस्वर्गायदीयते १८७
 दाताचैवपितृणांचऋणंचैवप्रमुंचति
 अक्षयंलभतेस्वर्गं पूजितोमघवायथा १८८
 सर्वलक्षणसंयुक्तातरुणागौःपयस्विनी
 समाप्रसूतिकाभद्रासाचगौःपृथिवीस्मृता १८९
 तस्यदानेनमंत्रस्यपृथ्वीदानसमंफलं
 शतक्रतुसमोमर्त्यःकुलमुद्धरतेशतं १९०
 गवांचहरणंकृत्वामृतेगोरथवत्सके
 क्रिमिपूर्णेसकूपेचतिष्ठेदाभूतसंप्लवं १९१
 गवांचैववधंकृत्वापितृभिःसहपच्यते
 रौरवेनरकेघोरेतावत्कालंप्रतिक्रिया १९२
 गोप्रचारप्रभग्नश्चषंडवाहनबंधनः
 अक्षयंनरकंप्रायान्पुनर्जन्मनिजन्मनि १९३
 सकृच्चश्रावयेद्यस्तुकथांपुण्यतमामिमां
 सर्वपापक्षयस्तस्यदेवैश्चसहमोदते १९४
 यइदंशृणुयाद्वापिपरंपुण्यतममहत्
 सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यतेतत्क्षणेनहि १९५
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेगोमाहात्म्यंनामाष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४८

एकोनपञ्चाशोऽध्यायः

नारदउवाच-

केनाचारेणविप्रस्यब्रह्मतेजोविवर्धते
 केनाचारेणतस्यैवब्राह्मतेजोविनश्यति १

ब्रह्मोवाच-

शयनीयात्समुत्थायरात्र्यंशेद्विजसत्तमः
 देवांश्चैवस्मरेन्नित्यंतथापुण्यवतोध्रुवम् २

गोविंदं माधवं कृष्णं हरिं दामोदरं तथा
 नारायणं जगन्नाथं वासुदेवमजं विभुम् ३
 सरस्वतीं महालक्ष्मीं सावित्रीं वेदमातरम्
 ब्रह्माणं भास्करं चन्द्रं दिक्पालांश्च ग्रहांस्तथा ४
 शङ्करं च शिवं शंभुमीश्वरं च महेश्वरम्
 गणेशं च तथा स्कन्दं गौरीं भागीरथीं शिवाम् ५
 पुण्यश्लोको न लोराजा पुण्यश्लोको जनार्दनः
 पुण्यश्लोका च वेदेही पुण्यश्लोको युधिष्ठिरः ६
 अश्वत्थामा बलिवर्या सोहनूमांश्च विभीषणः
 कृपः परशुरामश्च सप्तैते चीरजीविनः ७
 एतान्यस्तु स्मरेन्नित्यं प्रातरुत्थाय मानवः
 ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः ८
 सकृदुच्चरिते तात सर्वयज्ञफलं लभेत्
 गवांशतसहस्राणां दानस्य फलमश्नुते ९
 ततश्चापिशुचौ देशे मलमूत्रं परित्यजेत्
 दक्षिणाभिमुखो रात्रौ दिवा कुर्यादुदङ्मुखः १०
 परतो दंतकाष्ठं च तृणैरुदुंबरादिभिः
 अतः परं च संध्यायां संयतश्च द्विजो भवेत् ११
 पूर्वाह्ने रक्तवर्णा तु मध्याह्ने शुक्लवर्णिकाम्
 सायं सरस्वतीं कृष्णां द्विजो ध्यायेद्यथाविधि १२
 ततः समाचरेत्स्नानं यथाज्ञानेन यत्नतः
 अंगं प्रक्षालयित्वा तु मृद्भिः संलेपयेत्ततः १३
 शिरो देशे ललाटे च नासिकायां हृदि भ्रुवोः
 बाह्वोः पार्श्वे तथा नाभौ जान्वोरङ्घ्रिद्वये तथा १४
 एकालिङ्गे गुदे तिस्रस्तथा वामकरे दश
 उभयोः सप्तदातव्या मृदः शुद्धिमभीप्सता १५
 अश्वक्रांते रथक्रांते विष्णुक्रांते वसुंधरे
 मृत्तिके हरमेपापं यन्मया पूर्वसंचितम् १६
 अनेनैव तु मंत्रेण मृत्तिकां यस्तनौ क्षिपेत्
 सर्वपापक्षयस्तस्य शुचिर्भवति मानवः १७

ततस्तुवेदपूर्वेणस्नानंकुर्याद्विचक्षणः
 नदेनद्यान्तथाकूपेषुष्करियान्तटाकके १८
 जलराशौचवप्रेचघटस्नानंतथोत्तरम्
 कारयेद्विधिवन्मर्त्यःसर्वपापक्षयायच १९
 प्रातःस्नानंमहापुण्यंसर्वपापप्रणाशनम्
 यःकुर्यात्सततंविप्रोविष्णुलोकेमहीयते २०
 प्रातःसंध्यासमीपेचयावद्वडचतुष्टयम्
 तावत्पानीयममृतंपितृणामुपतिष्ठते २१
 परतोघटिकायुग्मंयावद्यामैकमाह्निकम्
 मधुतुल्यंजलंतस्मिन्पितृणांप्रीतिवर्धनम् २२
 ततस्तुसार्द्धयामैकंजलंक्षीरमयंस्मृतम्
 क्षीरमिश्रंजलंतावद्यावद्दण्डचतुष्टयम् २३
 अतःपरंचपानीयंयावद्विप्रहरत्रयम्
 तत्परंलोहितंप्रोक्तंयावदस्तंगतोरविः २४
 चतुर्थप्रहरेस्नानेरात्रौवातर्पयेत्पितृन्
 तत्तोयंरक्षसामेवग्रहणेनविनास्मृतम् २५
 पानीयंसर्वसिद्ध्यर्थंपुरैवनिर्मितंमया
 रक्षार्थंतस्यतोयस्ययक्षाश्चैवधुरंधराः २६
 नप्राप्नुवंतिपितरोयेचलोकांतरंगताः
 दुष्प्राप्यंसलिलंतेषामृतेस्वान्मर्त्यवासिनः २७
 तस्माच्छिष्यैश्चपुत्रैश्चपौत्रदौहित्रकादिभिः
 बंधुवर्गैस्तथाचान्यैस्तर्पणीयंपितृव्रतैः २८
 नारदउवाच-
 जलस्यदैवतंब्रूहितर्पणस्यविधिंमयि
 यथाजानामिदेवेशतत्त्वतोवक्तुमर्हसि २९
 ब्रह्मोवाच-
 जलस्यदेवताविष्णुःसर्वलोकेषुगीयते
 जलपूतोभवेद्यस्तुविष्णुस्तच्छं करोभवेत् ३०
 जलंगंडूषमात्रंतुपीत्वापूतोभवेन्नरः
 विशेषात्कुशसंसर्गात्पीयूषादधिकंजलम् ३१

सर्वदेवालयोदर्भोमयायंनिर्मितःपुरा
 कुशमूलेभवेद्ब्रह्माकुशमध्येतुकेशवः ३२
 कुशाग्रेशंकरंविद्धिकुशाएतेप्रतिष्ठिताः
 कुशहस्तःसदामेध्यःस्तोत्रमंत्रपठेद्यदि ३३
 सर्वशतगुणंप्रोक्तंतीर्थेसाहस्रमुच्यते
 कुशाःकाशास्तथादूर्वायवपत्राणिब्रीहयः ३४
 बल्वजाःपुंडरीकाश्चकुशास्सप्तप्रकीर्तिताः
 आनुपूर्व्येणमेध्याःस्युःकुशालोकेप्रतिष्ठिताः ३५
 विनामंत्रेणयत्स्नानंसर्वतन्निष्फलंभवेत्
 अमृतात्स्वादुतामेतिसंस्पर्शाच्चतिलस्यच ३६
 तस्माच्चतर्पयेन्नित्यंपितृंस्तिलजलैर्बुधः
 दशभिश्चतिलैस्तावत्पितृणांप्रीतिरुत्तमा ३७
 अग्निस्तंभभयाद्देवानचेच्छन्त्यतिविस्तरम्
 स्नात्वायस्तर्पयेन्नित्यंतिलमिश्रोदकैःपितृन् ३८
 नीलपंडविमोक्षेणत्वमावास्यातिलोदकैः
 वर्षासुदीपदानेनपितृणामनृणोभवेत् ३९
 वत्सरैकममायांतुतर्पयेद्यस्तिलैःपितृन्
 विनायकत्वमाप्नोतिसर्वदेवैःप्रपूज्यते ४०
 युगाद्यासुचसर्वासुयस्तिलैस्तर्पयेत्पितृन्
 उक्तंयद्वाप्यमायांतुतस्माच्छतगुणाधिकम् ४१
 अयनेविषुवेचैवराकामायांतथैवच
 तर्पयित्वापितृव्यूहंस्वर्गलोकेमहीयते ४२
 तथामन्वंतराख्यायामन्यस्यांपुण्यसंस्थितौ
 ग्रहणेचंद्रसूर्यस्यपुण्यतीर्थेगयादिषु ४३
 तर्पयित्वापितृन्यातिमाधवस्यनिकेतनम्
 तस्मात्पुण्याहकंप्राप्यतर्पयेत्पितृसंचयम् ४४
 तर्पणंदेवतानांचपूर्वकृत्वासमाहितः
 अधिकारीभवेत्पश्चात्पितृणांतर्पणेबुधः ४५
 श्राद्धेभोजनकालेचपाणिनैकेनदापयेत्
 उभाभ्यांतर्पणेदद्याद्विधिरेषसनातनः ४६

दक्षिणाभिमुखोभूत्वाशुचिस्तुतर्पयेत्पितृन्
 तृप्यतामितिवाक्येननामगोत्रेणवैपुनः ४७
 अकृष्णैर्यत्तिलैर्मोहात्तर्पयेत्पितृसंचयम्
 भूम्यांददातियदपोदाताचैवजलेस्थितः ४८
 वृथातद्दीयतेदानंनोपतिष्ठतिकस्यचित्
 स्थलेस्थित्वाजलेयस्तुप्रयच्छेदुदकंनरः ४९
 नोपतिष्ठेत्पितृणांतुसलिलंतन्निरर्थकम्
 आर्द्रवासाजलेयस्तुकुर्यादुदकतर्पणम् ५०
 पितरस्तस्यतृप्यंतिसहदेवैस्सदानघ
 रजकैःक्षालितंवस्त्रमशुद्धंकवयोविदुः ५१
 हस्तप्रक्षालनेचैवपुनर्वस्त्रंतुशुध्यति
 शुष्कवासाःशुचौदेशेस्थानेयत्तर्पयेत्पितृन् ५२
 ततोदशगुणेनैवतुष्यंतिपितरोध्रुवम्
 स्नानंसंध्यांचपाषाणेखड्गेवाताम्रभाजने ५३
 तर्पणंकुरुतेयस्तुप्रत्येकंचशताधिकम्
 रौप्यांगुलीयंतर्जन्यांधृत्वायत्तर्पयेत्पितृन् ५४
 सर्वंचशतसाहस्रगुणंभवतिनान्यथा
 तथैवानामिकायांतुधृत्वास्वर्णांगुलद्यंबुधः ५५
 तर्पयेत्पितृसंदोहंलक्षकोटिगुणंभवेत्
 अंगुष्ठदेशिनीमध्येसव्यहस्तस्यखड्गकम् ५६
 धृत्वानामिकयारत्नमंजलेरक्षयंफलं
 स्नानार्थमभिगच्छंतंदेवाःपितृगणैःसह ५७
 वायुभूतानुगच्छंतितृषार्ताःसलिलार्थिनः
 निराशास्तेनिवर्ततेवस्त्रनिष्पीडनेनच ५८
 तस्मान्नपीडयेद्वस्त्रमकृत्वापितृतर्पणम्
 तिस्रःकोटयोऽधकोटीचयानिलोमानिमानुषे ५९
 स्रवंतिसर्वतीर्थानितस्मान्नपरिपीडयेत्
 देवाःपिबंतिशिरसिश्मश्रुतःपितरस्तथा ६०
 चक्षुषोरपिगंधर्वाअधस्तात्सर्वजंतवः
 देवाःपितृगणाःसर्वेगंधर्वाजंतवस्तथा ६१

स्नानमात्रेण तुष्यंति स्नानात्पापं न विद्यते
 नित्यस्नानं च यः कुर्यात्सनरः पुरुषोत्तमः ६२
 सर्वपापैर्विनिर्मुक्तो नानाकलोके महीयते
 स्नानं तर्पणपर्यंतं देवामर्षयो विदुः ६३
 अतः परं च देवानां पूजनं कारयेद्बुधः
 गणेशं पूजयेद्यस्तु विघ्नस्तस्य न जायते ६४
 आरोग्यार्थं च सूर्यचर्धर्ममोक्षाय माधवम्
 शिवं च कृत्य कामार्थं सर्वकामाय चंडिकाम् ६५
 देवांस्तु पूजयित्वा तु वैश्वदेव बलिचरेत्
 वह्निकार्यं ततः कृत्वा यज्ञं ब्राह्मणतर्पणम् ६६
 देवानां सर्वसत्त्वानां पुनस्त्रिविष्टपं व्रजेत्
 गतागतं स्थिरं कृत्वा कामान्मोक्षं सुखं दिवम् ६७
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नित्यं कर्माणि कारयेत्
 नारद उवाच-

किमर्थं च जलं तात देवाः पितृगणैः सह ६८
 न प्राप्नुवंति सर्वज्ञ लभन्ते मानवा यथा
 ब्रह्मोवाच
 पुरा सृष्टं मया तोयं सर्वदेवमयामृतम् ६९
 तस्यैव रक्षणार्थं च रक्षायक्षाधनुर्धराः
 घ्नन्ति ते पितरं देवमस्मद्वाक्यान्न मानुषम् ७०
 पशवः पक्षिणः कीटामर्त्यलोके व्यवस्थिताः
 मर्त्यजाताश्च देवा ये तथैव मानुषा ध्रुवम् ७१
 तर्पयित्वा गुरुं नित्यं सुरलोके प्रतिष्ठिताः
 अस्नायी च मलं भुंक्ते अजपी पूयशोणितम् ७२
 अकृत्वा तर्पणं नित्यं पितृहाचोपजायते
 ब्रह्महत्यासमं पापं देवानामप्यपूजने ७३
 सन्ध्याकृत्य मकृत्वा च सूर्यं हन्ति च पापकृत्
 नारद उवाच-

ब्राह्मणस्य सदाचारक्रमं ब्रूहि च कर्मणाम् ७४
 इतरेषां च वर्णानां प्रवृत्तमखिलं वद

ब्रह्मोवाच-

आचाराल्लभतेचायुराचाराल्लभतेसुखम् ७५
 आचारात्स्वर्गमोक्षंचआचारोहंत्यलक्षणम्
 अनाचारोहिपुरुषोलोकेभवतिनिन्दितः ७६
 दुःखभागीचसततंव्याधितोल्पायुरेवच
 नरकेनियतंवासोह्यनाचारान्नरस्यच ७७
 आचाराच्चपरंलोकमाचारंशृणुतत्त्वतः
 गोमयेनगृहेनित्यंप्रकुर्यादुपलेपनम् ७८
 प्रक्षालयेत्ततःपीठंकाष्ठंपात्रंशिलातलम्
 भस्मनाकांस्यपात्रंतुताम्रमम्लेनशुद्ध्यति ७९
 शिलापात्रंतुतैलेनफालंगोवालकेनतु
 स्वर्णरौप्यादिपात्रंतुजलमात्रेणशुद्ध्यति ८०
 अग्निनालोहपात्रंतुपाकप्रक्षालनेनतु
 खननाद्वाहनाच्चैवउपलेपनधावनात् ८१
 पर्जन्यवर्षणाच्चैवभूरमेध्याविशुद्ध्यति
 तैजस्सानांमणीनांचसर्वस्याश्ममयस्यच ८२
 भस्मभिर्मृत्तिकाभिश्चशुद्धिरुक्तामयापुरा
 शय्याभार्याशिशुर्वस्त्रमुपवीतंकमंडलुः ८३
 आत्मनःकथिताश्शुद्धानपरेषांकदाचन
 नभुंजीतैकवस्त्रेणनस्त्रायादेकवाससा ८४
 नधारयेत्परस्यैवंस्नानवस्त्रंकदाचन
 संस्कारंकेशदंतानांप्रातरेवसमाचरेत् ८५
 गुरूणांचनमस्कारंनित्यमेवसमाचरेत्
 हस्तपादेमुखेचैवपंचार्द्रोभोजनंचरेत् ८६
 पंचार्द्रकस्तुभुंजानःशतंवर्षाणिजीवति
 देवतानांगुरोराज्ञांस्नातकाचार्ययोरपि ८७
 नाक्रामेत्कामतश्छायांविप्रस्यदीक्षितस्यच
 गोगणंदेवतंविप्रंघृतंमधुचतुष्पथम् ८८
 प्रदक्षिणंप्रकुर्वीतप्रख्यातांश्चवनस्पतीन्
 गोविप्रावग्निविप्रौचविप्रौद्वौदंपतीतथा ८९

तयोर्मध्येनगच्छेतस्वर्गस्थोपिपतेद्ध्रुवम्
 उच्छिष्टोनस्पृशेदग्निं ब्राह्मणं दैवतं गुरुम् ६०
 स्वशीर्षपुष्पवृक्षं च यज्ञवृक्षमधार्मिकम्
 त्रीणि ते जांसिनोच्छिष्टउदीक्षेत कदाचन ६१
 सूर्याचंद्रमसावेवं नक्षत्राणि च सर्वशः
 नेक्षेद्विप्रं गुरुं देवं राजानं यतिनां वरम् ६२
 योगिनं देवकर्माणं धर्माणं कथकं द्विजम्
 नदीनां च प्रतीरे च पत्युश्च सरितां तथा ६३
 यज्ञवृक्षस्य मूले च उद्याने पुष्पवाटके
 शरीरस्य मलत्यागं न कुर्याज्जीवने तथा ६४
 विप्रस्यायतने गोष्ठे रम्ये राजपथेषु च
 न क्षौरं कारयेद्धीरः कुजस्याह्निकदाचन ६५
 मलं न धारयेद्दंतेन खनं वदने क्षिपेत्
 तैलाभ्यंगं न कुर्वीत वासरे रविभौमयोः ६६
 स्वगात्रासनयोर्वाद्यं गुरोरेकासनादनम्
 न हरेच्छ्रोत्रियस्त्वं च देवस्यापि गुरोरपि ६७
 राज्ञस्तपस्विनां चैव पंगोरंधस्य योषितः
 पंथादेयो ब्राह्मणाय गोभ्यो राजभ्य एव च ६८
 रोगिणे भारतप्रायगुर्विण्यै दुर्बलाय च
 विवादं न च कुर्वीत नृपविप्रचिकित्सकैः ६९
 ब्राह्मणं गुरुपत्नीं च दूरतः परिवर्जयेत्
 पतितं कुष्ठसंयुक्तं चांडालं च गवाशिनम् १००
 निर्धूतं ज्ञानहीनं च दूरतः परिवर्जयेत्
 स्त्रियं दुष्टां च दुर्वृत्तामपवादप्रदायिनीम् १०१
 कुकर्मकारिणीं दुष्टां सदैव कलहप्रियाम्
 प्रमत्तामधिकांगीञ्च निर्लज्जां बाह्यचारिणीम् १०२
 व्ययशीलामनाचारां दूरतः परिवर्जयेत्
 मलिनां नाभिवंदेत गुरुपत्नीं कदाचन १०३
 न स्पृशेत्तां च मेधावी स्पृष्ट्वा स्नानेन शुद्ध्यति
 सतया सह केलिचवर्जयेच्च सदैव हि १०४

शृणुयाच्चवचोनूननपश्येच्चगुरोःस्त्रियम्
 वधूपुत्रस्यभ्रातुश्चस्वपुत्रीयुवतीध्रुवम् १०५
 अन्यांचगुरुपत्नीचनेक्षेत्स्पर्शनकारयेत्
 ताभिःसहकथालापंतथाभूभंगदर्शनम् १०६
 कलहंनिस्त्रपांवाणींसदैवपरिवर्जयेत्
 नदद्याच्चसदापादंतुषांगारास्थिभस्मसु १०७
 कार्पासास्थिषुनिर्माल्येचितिकाष्ठेचितौगुरौ
 शुष्कंमीनंनभक्षेतपूतिगंधिममेध्यकम् १०८
 विघसंचान्यदुच्छिष्टंपाकार्थंचपरस्यच
 नस्थातव्यंनगंतव्यंक्षणमप्यसतासह १०९
 नतिष्ठेच्चक्षणांधीरोदीपच्छायेकलिद्रुमे
 अस्पृश्यैस्सहचालापंपतितैःकुपितैःसह ११०
 नकुर्यात्क्षणमात्रंतुकृत्वागच्छेच्चरौरवम्
 कनिष्ठनाभिवंदेतपितृव्यमातुलंतथा १११
 उत्थायचासनंदद्यात्कृतांजल्यग्रतःस्थितः
 तैलाभ्यक्तंतथोच्छिष्टमार्द्रवस्त्रंचरोगिणम् ११२
 पारावारगतोद्विग्नंवहंतंनाभिवादयेत्
 यज्ञस्यांतर्गतंनष्टंक्रीडंतंस्त्रीजनैःसह ११३
 बालक्रीडागतंचापिपुष्पयुक्तंकुशैर्युतम्
 शिरःप्रावृत्यकर्णौवाअप्सुमुक्तशिखोपिवा ११४
 अकृत्वापादयोःपूजांनाचामेद्वक्षिणामुखः
 उपवीतविहीनश्चनग्नकोमुक्तकच्छकः ११५
 एकवस्त्रपिधानश्चाचांतोनैवशुध्यति
 मध्यमाभिर्मुखंपूर्वतिसृभिःसमुपस्पृशेत् ११६
 अंगुष्ठदेशिनीभ्यांचनासांचतदनंतरम्
 अंगुष्ठानामिकाभ्यांचचक्षुषीसमुपस्पृशेत् ११७
 कनिष्ठांगुष्ठतश्श्रोत्रेनाभिमंगुष्ठकेनतु
 तलेनहृदयंन्यस्यसर्वाभिर्मस्तकोपरि ११८
 बाहूचाग्रेणसंस्पृश्यततःशुद्धोभवेन्नरः
 अनेनाचमनंकृत्वामानवःप्रयतोभवेत् ११९

सर्वपापैर्विनिर्मुक्तः स्वर्गं चाक्षयमश्नुते
 प्राणस्त्रिपुटशृंग्याचव्यानोपानश्चमुद्रया १२०
 समानस्तु समस्ताभिरुदानस्तर्जनीं विना
 नागः कूर्मश्च कृकरो देवदत्तो धनंजयः १२१
 उपप्रीणं तु ते प्रीता येभ्यो भूमौ प्रदीयते
 शयनं चार्द्रपादेन शुष्कपादेन भोजनम् १२२
 नांधकारे च शयनं भोजनं नैव कारयेत्
 पश्चिमे दक्षिणे चैव न कुर्याद्दंतधावनम् १२३
 उत्तरे पश्चिमे चैव न स्वपेद्विकदाचन
 स्वप्नादायुः क्षयं याति ब्रह्महापुरुषो भवेत् १२४
 न कुर्वीत ततः स्वप्नं शस्तं च पूर्वदक्षिणम्
 आयुष्यं प्राङ्मुखो भुङ्क्तेऽयं शस्यं दक्षिणामुखः १२५
 श्रियं प्रत्यङ्मुखो भुङ्क्ते यशो भुङ्क्ते उदङ्मुखः
 प्राच्यां नरो लभेदायुर्याम्यां प्रेतत्वमश्नुते १२६
 वारुणे च भवेद्रोगी आयुर्विस्तृतं तथोत्तरे
 देवानामेकभुक्तं तु द्विभुक्तं स्यान्नरस्य च १२७
 त्रिभुक्तं प्रेतदैत्यस्य च तृष्णकौणपस्य तु
 निरामिषं हविर्देवामत्स्यमांसादिमानुषाः १२८
 पूतिपर्युषितं दुष्टमन्ये भुञ्जंत्यनावृताः
 स्वर्गस्थितानामिह जीवलोके च त्वारितेषां हृदये च संति १२९
 दानं प्रशस्तं मधुराचवाणी देवार्चनं ब्राह्मणतर्पणं च
 कार्पण्यवृत्तिस्वजनेषु निंदा कुचेलतानी च जनेषु भक्तिः १३०
 अतीव रोषः कटुकाचवाणी नरस्य चिह्नं नरकागतस्य
 नवनीतोपमावाणी करुणा कोमलमनः १३१
 धर्मबीजप्रसूतानामेतत्प्रत्यक्षलक्षणम्
 दयादरिद्रहृदयं वचः क्रकचकर्कशम् १३२
 पापबीजप्रसूतानामेतत्प्रत्यक्षलक्षणम्
 श्रावयेच्छृणुयाद्वापि सदा चारादिकं नरः १३३
 आचारादेः फलं लब्ध्वा पापात्पूतोऽच्युतो दिवि १३४
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे सदाचारवर्णनं नामैकोनपञ्चाशोऽध्यायः ४६

पञ्चाशत्तमोऽध्यायः

भीष्मउवाच-

यत्पुण्यमधिकंलोकेसर्वदासर्वसंमतम्
तद्वदस्वेच्छयाविप्रयत्कृतंपूर्वपूर्वकैः १

पुलस्त्यउवाच-

एकदातुद्विजाःसर्वेव्यासशिष्यास्सहादरात्
व्यासंप्रणम्यपप्रच्छुधर्ममांचयथाभवान् २
द्विजाऊचुः-

पुण्यात्पुण्यतमंलोकेसर्वधर्मेषुचोत्तमम्
किंकृत्वामानवा स्वर्गंभुंजतेचाक्षयंवद ३
लभ्यंचाकष्टकंशुद्धंवर्णानांमर्त्यवासिनाम्
गुरूणांचलघूनांचसाध्यमेकंक्रतुंवद ४
यद्यत्कृत्वाचदेवानांपूज्योनाकेभवेन्नरः
तत्तद्वदचनोब्रह्मन्प्रसादीभवधर्मतः ५

व्यासउवाच-

पंचारव्यानंवदिष्यामिशृणुध्वंतत्रपूर्वतः
पंचानामेककंकृत्वाविंदेन्मोक्षंदिवंयशः ६
पित्रोरर्चाऽथपत्युश्चसाम्यंसर्वजनेषुच
मित्राद्रोहोविष्णुभक्तिरेतेपंचमहामखाः ७
प्राक्पित्रोरर्चयाविप्रायद्धर्मसाधयेन्नरः
नतत्क्रतुशतैरेवतीर्थयात्रादिभिर्भुवि ८
पिताधर्मःपितास्वर्गःपिताहिपरमंतपः
पितरिप्रीतिमापन्नेप्रीयंतेसर्वदेवताः ९
पितरोयस्यतृप्यंतिसेवयाचगुणेनच
तस्यभागीरथीस्नानमहन्यहनिवर्तते १०
सर्वतीर्थमयीमातासर्वदेवमयःपिता
मातरंपितरंचैवयस्तुकुर्यात्प्रदक्षिणम् ११
प्रदक्षिणीकृतातेनसप्तद्वीपावसुंधरा
जानुनीचकरौयस्यपित्रोःप्रणमतःशिरः १२
निपतंतिपृथिव्यांचसोक्षयंलभतेदिवं

तयोश्चरणयोर्यावद्रजश्चिह्नानिमस्तके १३
 प्रतीकेचविलग्नानितावत्पूतःसुतस्तयोः
 पादारविंदसलिलंयःपित्रोःपिबतेसुतः १४
 तस्यपापक्षयंयातिजन्मकोटिशतार्जितं
 धन्योसौमानवोलोकेपूतोसौसर्वकल्मषात् १५
 विनायकत्वमाप्नोतिजन्मनैकेनमानवः
 पितरौलंघयेद्यस्तुवचोभिःपुरुषाधमः १६
 निरयेचवसेत्तावद्यावदाभूतसंप्लवं
 पित्रोरनर्चनंकृत्वाभुंक्तेयस्तुसुताधमः १७
 क्रिमिकूपेथनरकेकल्पांतमुपतिष्ठति
 रोगिणंचापिवृद्धंचपितरंवृत्तिकर्षितम् १८
 विकलंनेत्रकर्णाभ्यांत्यक्त्वागच्छेच्चरौरवम्
 अंत्यजातिषुम्लेच्छेषुचांडालेष्वपिजायते १९
 पित्रोरपोषणंकृत्वासर्वपुण्यक्षयोभवेत्
 नाराध्यपितरौपुत्रस्तीर्थदेवान्भजन्नपि २०
 तयोर्नफलमाप्नोतिकीटवद्रमतेमहीम्
 कथयामिपुरावृत्तंविप्राःशृणुतयत्नतः २१
 यंश्रुत्वानपुनर्मोहंप्रयास्यथपुनर्भुवि
 पुरासीच्चद्विजःकश्चिन्नरोत्तमइतिस्मृतः २२
 स्वपितरावनादृत्यगतोसौतीर्थसेवया
 ततःसर्वाणितीर्थानिगच्छतोब्राह्मणस्यच २३
 आकाशेस्नानचेलानिप्रशुष्यंतिदिनेदिने
 अहंकारोऽविशत्तस्यमानसेब्राह्मणस्यच २४
 मत्समोनास्तिवैकश्चित्पुण्यकर्मामहायशाः
 इत्युक्तेचाननेतस्यअहदच्चबकस्तदा २५
 क्रोधाच्चैवेरितस्तस्यसशशापद्विजोबकम्
 पपातचबकःपृथ्व्यांसभस्मीभूतविग्रहः २६
 भीर्द्विजेंद्रंमहामोहःप्राविशच्चान्तकर्मणि
 ततःपापाच्चविप्रस्यचेलंखंचनगच्छति २७
 विषादमगमत्सद्यस्ततःखंतमुवाचह

गच्छबाडबचांडालंमूकंपरमधार्मिकम् २८
 तत्रधर्मचजानीषेक्षेमंतेतद्वचोभवेत्
 खाच्चतद्वचनंश्रुत्वागतोसौमूकमंदिरम् २९
 शुश्रूषंतंचपितरौसर्वारंभान्ददर्शसः
 ददतंशीतकालेचसम्यगुष्णंजलंतयोः ३०
 तैलतापनतांबूलंतथातूलवतींपटीम्
 नित्याशनंचमिष्टान्नंदुग्धखंडंतथैवच ३१
 दापयंतंवसंतेचमधुमालांसुगंधिकां
 अन्यानियानिभोग्यानि कृत्यानिविविधानिच ३२
 उष्णेचावीजयत्सोपिनित्यंचपितरावपि
 ततस्तयोःप्रचर्याचकृत्वाभुंक्तेथसर्वदा ३३
 श्रमस्यवारणंकुर्यात्संतापस्यतथैवच
 एभिःपुण्यैःस्थितोविष्णुस्तस्यगेहोदरेचिरम् ३४
 अंतरिक्षेचक्रीडंतमाधारस्तंभवर्जिते
 तस्यापिभवनेनित्यंस्थितंत्रिभुवनेश्वरं ३५
 विप्ररूपधरंकांतनान्यैर्भूतंचसत्परम्
 तेजोमयंमहासत्वंशोभयंतंचमंदिरं ३६
 दृष्ट्वाविस्मयमापन्नोविप्रःप्रोवाचमूककम्
 विप्रउवाच-
 आसन्नंचममागच्छत्वयैवेच्छामिशाश्वतं ३७
 हितंमेसर्वलोकानांतत्त्वतोवक्तुमर्हसि
 मूकउवाच-
 पित्रोर्चांकरोम्यद्यकथमायामितेंतिकं ३८
 अर्चयित्वातुपितरौकृत्यंतेकरवाणिवै
 तिष्ठमेद्वारदेशेचआतिथ्यंतेकरोम्यहम् ३९
 इत्युक्तेचैवचांडालेचुकोपब्राह्मणस्तदा
 ब्राह्मणंमांपरित्यज्यकिंकार्यमधिकंतव ४०
 मूकउवाच-
 किंकुप्यसिवृथाविप्रनबकोहंतवाधुना
 कोपस्सिद्ध्यतितेतावद्वकेनान्यत्रकिंचन ४१

गगनेस्नानशाटीतेनशुष्यतिनतिष्ठति
 वचनंखात्ततःश्रुत्वामद्गृहंचागतोभवान् ४२
 तिष्ठतिष्ठवदिष्यामिनोचेद्गच्छपतिव्रतां
 तांचदृष्ट्वाद्विजश्रेष्ठदयितंतेफलिष्यति ४३
 ततस्तस्यगृहाद्विष्णुर्द्विजरूपधरोविभुः
 विनिस्सृत्यद्विजंप्राहगेहंतस्याःप्रयाम्यहं ४४
 सविमृश्यद्विजश्रेष्ठस्तेनसार्धंचचालह
 गच्छंतंतमुवाचेदंहरिंविप्रेतिविस्मितः ४५
 किर्थंचत्वयाविप्रचांडालस्यगृहोदरे
 सदासंस्थीयतेतातयोषाजनवृतेमुदा ४६
 हरिरुवाच-

इदानींमानसंशुद्धंनभूतंभवतोध्रुवम्
 पतिव्रतादिकंदृष्ट्वापश्चाज्ज्ञास्यसिमांकिल ४७
 विप्रउवाच-

पतिव्रताचकातातकिंवातस्याश्श्रुतंमहत्
 येनाहंतत्रगच्छामिकारणंवदमेद्विज ४८
 हरिरुवाच-

नदीनांजाह्नवीश्रेष्ठाप्रमदानांपतिव्रता
 मनुष्याणांप्रजापालोदेवानांचजनार्दनः ४९
 पतिव्रताचयानारिपत्युर्नित्यंहितेरता
 कुलद्वयस्यपुरुषानुद्धरेत्साशतंशतं ५०
 स्वर्गभुनक्तितावच्चयावदाभूतसंप्लवं
 स्वर्गाद्भ्रष्टोभवेद्वास्याःसार्वभौमोनृपःपतिः ५१
 अस्यैवमहिषीभूत्वासुखंविंदेदनंतरं
 पुनःपुनःस्वर्गराज्यंतस्यतस्यानसंशयः ५२
 एवंजन्मशतंप्राप्यअंतेमोक्षोभवेद्ध्रुवम्
 विप्रउवाच-

पतिव्रताभवेत्कावातस्याःकिंवाचलक्षणं ५३
 ब्रूहिमेद्विजशार्दूलयथाजानामितत्त्वतः
 हरिरुवाच-

पुत्राच्छतगुणंस्नेहाद्राजानंचभयादथ ५४
 आराधयेत्पतिंशौरियापश्येत्सापतिव्रता
 कार्येदासीरतौवेश्याभोजनेजननीसमा ५५
 विपत्सुमंत्रिणीभर्तुःसाचभार्यापतिव्रता
 भर्तुराज्ञानलंघेद्यामनोवाक्कायकर्मभिः ५६
 भुक्तेपत्यौसदाचात्तिसाचभार्यापतिव्रता
 यस्यांयस्यांतुशय्यायांपतिःस्वपितियत्नतः ५७
 तत्रतत्रचसाभर्तुरर्चाकरोतिनित्यशः
 नैवमत्सरमायातिनकार्पण्यंनमानिनी ५८
 मानेऽमानेसमानंचयापश्येत्सापतिव्रता
 सुवेषंयानरंदृष्ट्वाभ्रातरंपितरंसुतं ५९
 मन्यतेचपरंसाध्वीसाचभार्यापतिव्रता
 तांगच्छद्विजशार्दूलवदकामंयथातव ६०
 तस्यपत्न्योऽष्टतिष्ठंतितन्मध्येवरवर्णिनी
 रूपयौवनसंपन्नादयायुक्तायशस् ६१
 शुभानामेतिविख्यातागत्वातांपृच्छतेहितं
 एवमुक्त्वातुभगवांस्तत्रैवांतरधीयत ६२
 तस्यैवादृश्यतांदृष्ट्वाविस्मितोभूद्विजस्तदा
 सचसाध्वीगृहंगत्वांप्रच्छाथपतिव्रतां ६३
 अतिथेर्वचनंश्रुत्वागृहान्निःसृत्यसंभ्रमात्
 दृष्ट्वाद्विजंसतीतत्रद्वारदेशेस्थिताभवत् ६४
 तांचदृष्ट्वाद्विजश्रेष्ठउवाचवचनमुदा
 प्रियंममहितंब्रूहियथादृष्टंत्वमेवहि ६५
 पतिव्रतोवाच-
 सांप्रतंपत्युरर्चास्तिनचास्माकंस्वतंत्रता
 पश्चात्कार्यंकरिष्यामिगृहाणातिथ्यमद्यवै ६६
 विप्रउवाच-
 ममदेहेक्षुधानास्तिपिपासाद्यनचश्रमः
 अभीष्टंवदकल्याणिनोचेच्छापंददामिते ६७
 तमुवाचतदासापिनबकोहंद्विजोत्तम

गच्छधर्मतुलाधारंपृच्छतंतेहितंद्विज ६८
 इत्युक्त्वासामहाभागाप्रययौचगृहोदरम्
 तत्रापश्यद्द्विजोविप्रंयथाचांडालवेश्मनि ६९
 विमृश्यविस्मयापन्नस्तेनसार्धययौद्विजः
 तिष्ठतंचद्विजंतंचसोपश्यद्दृष्टमानसम् ७०
 सचोवाचमुदाविप्रंदृष्ट्वातंतांसतींचसः
 देशांतरेचयद्वृत्तंतयाचकथितंकिल ७१
 कथंजानातिमद्वृत्तंचांडालोपिपतिव्रता
 अतोमेविस्मयस्तातकिमाश्चर्यपरमहत् ७२
 हरिउवाच-
 ज्ञायतेकारणंतातसर्वेषांभूतभावनैः
 अतिपुण्यात्सदाचाराद्यतस्त्वंविस्मयंगतः ७३
 किमुक्तश्चतयात्वंचवदतत्सांप्रतमुने
 विप्रउवाच-
 प्रष्टुधर्मतुलाधारंसाचमांसमुपादिशत् ७४
 हरिरुवाच-
 आगच्छमुनिशार्दूलअहंगच्छामितंप्रति
 गच्छंतंचहरिंप्राहतुलाधारःक्वतिष्ठति ७५
 हरिरुवाच-
 जनानानिकरोयत्रबहुद्रव्यसुविक्रये
 विक्रीणातिचक्रीणातितुलाधारस्ततस्ततः ७६
 जनोयवान् रसंस्नेहंकूटमन्नस्यसंचयं
 सर्वतस्यमुखादेवगृह्णातिचददात्यपि ७७
 सत्यंत्यक्त्वानृतंकिंचित्प्राणांतेसमुपस्थिते
 नोक्तंनरवरश्रेष्ठस्तेनधर्मतुलाधरः ७८
 इत्युक्तेतुतमद्राक्षीद्विक्रीणंतरसान्बहून्
 मलपंकधरंमर्त्यदंतकुङ्मलपंकिलम् ७९
 तत्रवस्तुधनोत्थांचभाषंतंविविधांगिरम्
 वृत्तंबहुविधैर्मर्त्यैःस्त्रीभिःपुंभिश्चसर्वतः ८०
 कथंकथमितिप्राहसतंमधुरयागिरा

धर्मस्यमेसमुद्देशंवदप्राप्तोऽतिकंहिते ८१

तुलाधारउवाच-

यावज्जनाः प्रतिष्ठंतिममैवसन्निधौद्विज

तावन्मेस्वस्थतानास्तियावच्चरात्रियामकः ८२

तच्चोपदेशमादायगच्छधर्माकरंप्रति

बकस्यमरणेदोषंखेचवस्त्राविशोषणम् ८३

सर्वतत्रचजानीषेसज्जनाद्रोहकंव्रज

तत्रतस्योपदेशेनतवकामःफलिष्यति ८४

इत्युक्त्वातंतुलाधारःकरोतिक्रयविक्रयौ

तथातातगमिष्यामिसज्जनाद्रोहकंप्रति ८५

तुलाधारसमुद्देशान्नजानामितदालयम्

हरिरुवाच-

एह्यागच्छगमिष्यामित्वयासार्द्धचतद्गृहम् ८६

अथवर्त्मनिगच्छंतमुवाचब्राह्मणोहरिं

विप्रउवाच-

तुलाधारेचनस्नानंनदेवपितृतर्पणम् ८७

मलदिग्धंचगात्रंतुसर्वंचेलमलक्षणम्

कथंजानातिमद्वृत्तंदेशांतरसमुद्भवम् ८८

अतोमेविस्मयस्तातसर्वंत्वंवदकारणम्

हरिरुवाच-

सत्येनसमभावेनजितंतेनजगत्त्रयम् ८९

तेनातृप्यंतपितरोदेवामुनिगणैःसह

भूतभव्यप्रवृत्तंचतेनजानातिधार्मिकः ९०

नास्ति सत्यात्परोधर्मो नानृतात्पातकंपरम्

विशेषेसमभावस्यपुरुषस्यानघस्यच ९१

अरौमित्रेष्युदासीनेमनोयस्यसमंव्रजेत्

सर्वपापक्षयस्तस्यविष्णुसायुज्यतांव्रजेत् ९२

एवंयोवर्ततेनित्यंकुलकोटिसमुद्धरेत्

सत्यंदमःशमश्चैवधैर्यस्थैर्यमलोभता ९३

अनाश्चर्यमनालस्यंतस्मिन्सर्वप्रतिष्ठितम्

तेनवैदेवलोकस्यनरलोकस्यसर्वशः ६४
 वृत्तंजानातिधर्मज्ञस्तस्यदेहेस्थितोहरिः
 लोकेतस्यसमोनास्तिसमःसत्यार्जवेषुच ६५
 सचधर्ममयःसाक्षात्तेनैवधारितंजगत्
 द्विजउवाच-
 ज्ञातमेत्वत्प्रसादाच्चतुलाधारस्यकारणम् ६६
 अद्रोहकस्ययद्वृत्तंतद्ब्रूहित्वंयदीच्छसि
 हरिरुवाच-
 पुरैवराजपुत्रस्यकुलस्त्रीनवयौवना ६७
 पत्नीवकामदेवस्यशचीववासवस्यच
 तस्यप्राणसमाभार्यासुन्दरीनामसुन्दरी ६८
 अकस्मात्पार्थिवस्यैवकार्येगन्तुंसमुद्यतः
 मनसालोचितंतेनप्राणेभ्योपिगरीयसीम् ६९
 कस्मिन्स्थानेस्थापयामियतोरक्षाभवेद्ध्रुवम्
 इत्यालोच्यैवसहसात्वागतोस्यगृहंप्रति १००
 उक्तंचतादृशंवाक्यंश्रुत्वासविस्मयंगतः
 नतातस्तेनचभ्रातानचाहंतवबान्धवः १०१
 पितृमातृकुलस्यैवतस्यानहिसुहृज्जनः
 कथंचमद्गृहेतातस्थित्यास्वस्थोभविष्यसि १०२
 एतस्मिन्नन्तरेतेनचोक्तंवाक्यंयथोचितम्
 लोकेत्वत्सदृशोनास्तिधर्मज्ञोविजितेन्द्रियः १०३
 सचाहंतंचसर्वज्ञंवक्तुंनार्हसिदूषणम्
 त्रैलोक्यमोहिनींभार्याकःपुमान्रक्षितुंक्षमः १०४
 राजपुत्रउवाच-
 धरण्यांपरिविज्ञायत्वागतोहंतवान्तिकम्
 एषातिष्ठतुतेऽगारेव्रजामिनिजमन्दिरम् १०५
 इत्युक्तेसपुनःप्राहनगरेऽस्मिन्प्रशोभने
 बहुकामुकसंपूर्णेकथंरक्षाभवेत्स्त्रियाः १०६
 सचोवाचपुनस्तंचकुरुरक्षां व्रजाम्यहम्
 गृहस्थस्सङ्कटादाहधर्मस्यराजपुत्रकम् १०७

करोम्यनुचितंकार्यंस्वदास्यमुचितंहितम्
सदाचैवेदृशीभार्यास्थातव्यामद्गृहेपितः १०८
अरक्षारक्षणेदेववदाभीष्टंकुरुप्रियम्
ममतल्पेमयासार्धशयानंभार्ययासह १०९
मन्यसेदैवतंस्वंचेत्तिष्ठेन्नोचेत्तुगच्छतु
क्षणंविमृश्यतंप्राहराजपुत्रःपुनस्तदा ११०

बाढमेतद्वचस्तातयथाभीष्टं तथाकुरु
ततोभार्याजिगादाथअस्यवाक्याच्छिवाशिवम् १११
कर्तव्यंचनतेदोषआज्ञयाममसुंदरि
एतदुक्त्वागतःसोपिभूपतेःशासनात्पितुः ११२
अनंतरंक्षपायांचयदुक्तंचतथाकृतम्
योषितोर्मध्यगःसोपिनित्यंस्वपितिधार्मिकः ११३
धर्मान्नचलतेसोपिस्वभार्यापरभार्ययोः
संस्पर्शात्स्वस्त्रियश्चास्यकामाभिलषितंमनः ११४
तस्याःसंसर्गतश्चैवदुहितैवप्रमन्यते
स्तनौतस्यास्तुपृष्ठेचलगन्तौचपुनःपुनः ११५
बालकस्येवपुत्रस्यस्तनौमातुःसमन्यते
तस्याअंगानिचांगेषुलगन्तिचपुनःपुनः ११६
ततोमातुस्सुतस्येवसोमन्यतदिनेदिने
तस्ययोषासुसंसर्गोनिवृत्तस्त्वभवत्ततः ११७
एवंसंवत्सरस्यार्द्धतत्पतिश्चागतःपुरं
अपृच्छत्तंचलोकेषुतस्यावृत्तमथोदितम् ११८
केचिद्भद्रंबोधयन्तोयुवानोपिसुविस्मिताः
केचिदाहुस्त्वयादत्तातयासार्द्धस्वपित्यसौ ११९
स्त्रीपुंसोरेकसंसर्गात्शांततातुकथंभवेत्
तस्यांयस्याभिलाषोस्तिनपृष्ठस्सवदेद्युवा १२०
लोकानांकुश्रुतिर्वर्ततेनपुण्यबलाच्छ्रुता
जनापवादमोक्षार्थंबुद्धिस्तस्याभवच्छ्रुता १२१

दारूणिस्वयमाहृत्याजिज्वलत्समहानलम्
 एतस्मिन्नंतरेतातराजपुत्रःप्रतापवान् १२२
 आगमत्तद्गृहंसद्यःसोपश्यत्तंचयोषितम्
 प्रोत्फुल्लवदनानारींप्रविषादगतंनरं १२३
 अनयोर्मानसंज्ञात्वारजपुत्रोवदद्वचः
 किंनसंभाषसेमांचमित्रकंचिरमागतम् १२४
 अब्रवीत्सोपिधर्मात्मारजपुत्रमनष्टधीः
 यत्कृतंदुष्करंकर्ममयात्वद्धितकारणात् १२५
 सर्वव्यर्थमहंमन्येजनानांचप्रवादतः
 अद्यवह्निमहंयास्येप्रपश्यंतुनरास्सुराः १२६
 इत्युक्त्वासमहाभागःप्रविवेशहुताशनम्
 विशतस्तस्यवह्नौनकुसुमंचिकुरालये १२७
 नांगमस्यानलोधाक्षीन्नचवस्त्रंनकुंतलम्
 खेचदेवामुदासर्वेसाधुसाध्वितिचाब्रुवन् १२८
 अपतन्पुष्पवर्षाणितस्यमूर्ध्निसमततः
 यैर्यैश्चदुष्कृतंवाक्यंगदितंतावुभौप्रति १२९
 तेषांमुखेप्रजायंतेकुष्ठानिविविधानिच
 तत्रागत्यचदेवाश्चवह्नेराकृष्यतंमुदा १३०
 अपूजयन्सुपुष्पैश्चमुनयोविस्मयंगताः
 सर्वैर्मुनिवरैरेवंमनुष्यैर्विविधैस्तदा १३१
 अर्च्यतेतुमहातेजाःसचसर्वानपूजयत्
 सज्जनद्रोहकंनामकृतंदेवासुरैर्नृभिः १३२
 तस्यपादरजःपूतासस्यपूर्णधराभवत्
 सुराश्चाहुश्चतंतत्रभायतिसंप्रगृह्यताम् १३३
 एतस्यसदृशोलोकेनभूतो न भविष्यति
 नास्तीतिसांप्रतंपृथ्व्यांकामलोभाजितःपुमान् १३४
 देवासुरमनुष्याणांरक्षसांमृगपक्षिणाम्
 कीटादीनांचसर्वेषांकामएषसुदुर्जयः १३५
 कामाल्लोभात्तथाक्रोधान्नित्यंसत्त्वेषुजायते
 संसारबंधकःकामोह्यकामोनक्वचिद्भवेत् १३६

अनेनैवजितंसर्वभुवनानिचतुर्दश
 अमुष्यहृदयेनित्यंवासुदेवोमुदास्थितः १३७
 एवंस्पृष्ट्वाथदृष्ट्वातमनुष्याःसर्वकल्मषात्
 पूयंतेह्यनघाश्चैवलभंतेचाक्षयादिवम् १३८
 एवमुक्त्वागतादेवाविमानैश्चदिवमुदा
 मनुष्याःप्रययुस्तुष्टादंपतीस्वगृहंतथा १३९
 दिव्यंचक्षुस्तदातस्यचासीद्देवान्सपश्यति
 त्रैलोक्यस्यचवार्त्ताचजानातिलीलयाभृशम् १४०
 ततस्तस्यचवीथ्यांचदृष्टस्तेनसहैवसः
 सपप्रच्छमुदातंचधर्मोद्देशंहितंवद १४१
 सञ्जनान्द्रोहउवाच-
 गच्छबाडबधर्मज्ञवैष्णवंपुरुषोत्तमम्
 तंचदृष्ट्वात्वभीष्टंतेसांप्रतंचफलिष्यति १४२
 बकस्यनिधनंयद्वावस्त्रस्याशोषणंतथा
 जानीषेचापरोयश्चकामस्तेऽस्तिहृदिस्थितः १४३
 एतच्छ्रुत्वातुवचनमागतोवैष्णवंप्रति
 विष्णुरूपद्विजेनैवसार्द्धंतेनमुदाययौ १४४
 अपश्यत्पुरुषंशुद्धंज्वलं तंचपुरःस्थितम्
 सर्वलक्षणसंपूर्णंदीप्यमानंस्वतेजसा १४५
 अब्रवीत्सचधर्मात्माध्यानस्थंचहरेःप्रियम्
 वदनोयद्यद्वृत्तंवैदूरात्त्वांचागतोह्यहम् १४६
 वैष्णवउवाच-
 प्रसन्नस्तेसुरश्रेष्ठोदानवारीश्वरःसदा
 दृष्ट्वात्वांचमनोऽस्माकंहृष्यतीवाधुनाद्विज १४७
 कल्याणंचातुलंतेद्यफलिष्यतिमनोरथः
 सुरवर्त्मनितेनित्यंचेलंशुष्यतिनान्यथा १४८
 दृष्ट्वादेवंसुरश्रेष्ठममगेहेहरिंस्थितम्
 इत्युक्तेवैष्णवेनाथसतुतंपुनब्रवीत् १४९
 क्वासौविष्णुःस्थितो नित्यंदर्शयाद्यप्रसादतः
 वैष्णवउवाच-

अस्मिन्देवगृहेरम्येप्रविश्यपरमेश्वरम् १५०
 तंदृष्ट्वाकिल्बिषाद्धोरांमुच्यसेजन्मबंधानत्
 तस्यतद्वचनंश्रुत्वाप्रविश्यसदनंप्रति १५१
 अपश्यत्तद्विजंविष्णुंतिष्ठंतपद्मतल्पके
 शिरसैवप्रवंधाथजग्राहचरणौमुदा १५२
 प्रसादीभवदेवेशनज्ञातस्त्वंपुरामया
 इहामुत्रचदेवेशतवाहंकिंकरःप्रभो १५३
 अनुग्रहश्चमेदृष्टोभवतोमधुसूदन
 रूपंतेद्रष्टुमिच्छामियदिचास्तिकृपामयि १५४
 विष्णुरुवाच-
 अस्तिमेत्वयिभूदेवप्रियत्वंचसदैवहि
 स्नेहात्पुण्यवतामेवदर्शनंकारितंमया १५५
 दर्शनात्स्पर्शनाद्ध्यानात्कीर्तनाद्भाषणात्तथा
 सकृत्पुण्यवतामेवस्वर्गंचाक्षयमश्नुते १५६
 नित्यमेवतुसंसर्गात्सर्वपापक्षयोभवेत्
 भुक्त्वासुखमनंतचमद्देहेप्रविलीयते १५७
 स्नात्वाचपुण्यतीर्थेषुदृष्ट्वा मां चैव सर्वतः
 दृष्ट्वापुण्यवतांदेशान्ममदेहेविलीयते १५८
 कथयित्वाकथांपुण्यांलोकानामग्रतःसदा
 सचैवनरशार्दूलमद्देहेप्रविलीयते १५९
 उपोष्यवासरेस्माकंश्रुत्वामच्चरितंध्रुवम्
 रात्रौजागरणंकृत्वामद्देहेप्रविलीयते १६०
 अत्यंतघोषणोनृत्यगीतवाद्यादिकैस्सदा
 नामस्मरन्द्विजश्रेष्ठमद्देहेप्रविलीयते १६१
 मद्भक्तस्तीर्थभूतश्चत्वमेवबकमारणात्
 यत्पापंतस्यमोक्षायसखेस्थित्वाउवाचह १६२
 गच्छमूकंमहात्मानंतीर्थपुण्यवतांवरम्
 मूकस्यदर्शनात्तातसर्वेदृष्टामहाजनाः १६३
 तेषांचदर्शनादेवतथासंभाषणान्मम
 ममसंपर्कभावाच्चमद्गृहंचागतोभवान् १६४

जन्मकोटिसहस्रेभ्योयस्यपापक्षयोभवेत्
समांपश्यतिधर्मज्ञोयथातेनप्रसन्नता १६५
ममैवानुग्रहाद्वत्सअहंदृष्टस्त्वयानघ
तस्माद्वरंगृहाणत्वंयत्तेमनसिवर्तते १६६
विप्रउवाच-
अस्माकंसर्वथानाथमानसंत्वयितिष्ठतु
त्वदृतेसर्वलोकेशकदाचिन्नतुरोचताम् १६७
माधवउवाच-
यस्मादेतादृशीबुद्धिःस्फुरतेतेसदानघ
तस्मान्मत्सदृशान्भोगान्मद्देहेसंप्रलप्स्यसे १६८
किंतुतेपितरौपूजामाप्नुतो नत्वयानघ
पूजयित्वातुपितरौपश्चाद्यास्यसिमत्तनुम् १६९
तयोर्निश्श्वासवातेनमन्युनाचभृशंपुनः
तपःक्षरतितेनित्यंतस्मात्पूजयतौद्विज १७०
मन्युर्निपततेयस्मिन्पुत्रेपित्रोश्चनित्यशः
तन्निरयंनाबाधेहंनधातानचशंकरः १७१
तस्मात्त्वंपितरौगच्छकुरुपूजांप्रयत्नतः
ततस्त्वंहितयोरेवप्रसादान्मत्पदंब्रज १७२
इत्युक्तेतुद्विजश्रेष्ठःपुनराहजगद्गुरुम्
प्रसन्नोयदिमेनाथरूपंस्वंदर्शयाच्युत १७३
ततोद्विजप्रणयतःप्रसन्नहृदयोवशी
रूपंस्वंदर्शयामासब्रह्मण्योब्रह्मकर्मणे १७४
शंखचक्रगदापद्मधारणंपुरुषोत्तमम्
कारणंसर्वलोकस्यतेजसापूरयज्जगत् १७५
प्रणम्यदंडवद्विप्रउवाचपुनरच्युतम्
अद्यमेसफलंजन्मअद्यमेचक्षुषीशिवे १७६
अद्यमेचकरौश्लाघ्यौधन्योहंजगदीश्वर
अद्यमेपुरुषायांतिब्रह्मलोकंसनातनम् १७७
नंदंतिबांधवामेद्यत्त्वत्प्रसादाज्जनार्दन
इदानींचप्रसिद्धामेसर्वेचैवमनोरथाः १७८

किंतुमेविस्मयोनाथमूकादिज्ञानिनोभृशम्
 कथंजानंतिमद्वृत्तदेशान्तरमुपस्थितम् १७६
 तस्यगेहोदराकाशेस्थितोविप्रोतिशोभनः
 तथापतिव्रतागेहेतुलाधारशिरस्यपि १८०
 तथामित्राद्रोहकस्यत्वंचवैष्णवमंदिरे
 अनुग्रहाच्चमेविप्रतत्त्वतोवक्तुमर्हसि १८१
 श्रीभगवानुवाच-

पित्रोर्भक्तःसदामूकःपतिव्रताशुभाचसा
 सत्यवादीतुलाधारःसमःसर्वजनेषुच १८२
 लोभकामजिदद्रोहोमद्भक्तोवैष्णवःस्मृतः
 संप्रीतोहंगुणैरेषांतिष्ठाम्यावसथेमुदा १८३
 भारतीकमलाभ्यांचसहितोद्विजसत्तम
 विप्रउवाच-

महापातकिसंसर्गान्नराश्चैवातिपातकाः १८४
 इतिजल्पन्तिधर्मज्ञाःस्मृतिशास्त्रेषुसर्वदा
 पुराणागमवेदेषुकथंत्वंतिष्ठसेगृहे १८५
 श्रीभगवानुवाच-

कल्याणानांचसर्वेषांकर्तामूकोजगत्त्रये
 वृत्तस्थोयोपिचाण्डालस्तंदेवाब्राह्मणंविदुः १८६
 मूकस्यसदृशोनास्तिलोकेषुपुण्यकर्मतः
 पित्रोर्भक्तिपरेनित्यंजितंतेनजगत्त्रयम् १८७
 तयोर्भक्त्यात्वहंतुष्टःसर्वदेवगणैःसह
 तिष्ठामिद्विजरूपेणतस्यगेहोदरेचखे १८८
 तथापतिव्रतागेहेतुलाधारस्यमंदिरे
 अद्रोहकस्यभवनेवैष्णवस्यचवेशमनि १८९
 सदातिष्ठामिधर्मज्ञमुहूर्तनत्यजाम्यहम्
 तेनपश्यंतिमानित्यंयेत्वन्येपापकृज्जनाः १९०
 पुण्यत्वाच्चत्वयादृष्टोममानुग्रहकारणात्
 पित्रोर्भक्तिपरःशुद्धश्चांडालोदेवतांगतः १९१
 तस्मात्तेनसहप्रीत्यातिष्ठामितस्यमंदिरे

पुनःपुनःकथालापंकरोमिद्विजनंदन ६१२
 तस्यवैमानसेनित्यंवर्तेऽहतभावनः
 सतज्जानातित्वद्वृत्तं तथापतिव्रतादयः १६३
 तेषांवृत्तं वदिष्यामिशृणुत्वं चानुपूर्वशः
 यच्छ्रुत्वासर्वथामर्त्योमुच्यतेजन्मबंधनात् १६४
 पितुर्मातुःपरंतीर्थं देवदेवेषु नैव हि
 पित्रोर्चाकृतायेन स एव पुरुषोत्तमः १६५
 पित्रोराज्ञा च देवस्य गुरोराज्ञा समफलं
 आराधनाद्विवोराज्यं बाधयारौ रवं ब्रजेत् १६६
 स चास्माकं हृदि स्थोऽपि तस्याहं हृदये स्थितः
 आवयोरंतरं नास्ति परत्रेह च मत्समः १६७
 मदग्रे मत्पुरे रम्ये सर्वैश्च बांधवैः सह
 स भुंजीताक्षयं भोगमंते मयि च लीयते १६८
 अत एव हि मूको सौवात्तत्रैलोक्यसंभवाम्
 जानाति नरशार्दूल एष ते विस्मयः कुतः १६९
 द्विज उवाच-
 मोहादज्ञानतो वापि न कृत्वा पितुरर्चनं
 ज्ञात्वा वा किंच कर्तव्यं सदसज्जगदीश्वर २००
 श्रीभगवानुवाच-
 दिनैकं मासपक्षौ वापक्षार्धं वाथ वत्सरं
 पित्रोर्भक्तिः कृतायेन स च गच्छेन्ममालयं २०१
 कारयित्वा मनः कष्टमवश्यं नरकं व्रजेत्
 न कृता वा कृता वा स्यात्पित्रोर्चापरंपुरा २०२
 वृषोत्सर्गनरः कृत्वा पितृभक्तिफलं लभेत्
 अन्नं वस्त्रं तथा गव्यं सामिषं च निरामिषम् २०३
 सर्वलक्ष्मणं प्रोक्तं ज्ञातिभ्यो यत्प्रदीयते
 सर्वस्वेन कृतं श्राद्धं येन पुत्रेण धीमता २०४
 जातिस्मरत्वं प्राप्नोति पितृभक्तिफलं लभेत्
 श्राद्धात्परो महायज्ञश्चैलोक्ये तु न विद्यते २०५
 अत्र यद्दीयते किंचित्सर्वं चाक्षयमश्नुते

अन्यस्मिंश्चायुतं विद्धि ज्ञातिभ्यो लक्षमुच्यते २०६
 पिण्डकोटिगुणं प्रोक्तं द्विजायानन्तमुच्यते
 गंगाजले गयायां च प्रयागे पुष्करे तथा २०७
 वाराणस्यां सिद्धकुण्डे गंगासागरसंगमे
 अन्नपिण्डं प्रदद्याद्यस्तस्य मुक्तिर्भवेद्ध्रुवम् २०८
 पितरश्चाक्षयं स्वर्गं लभन्ते जन्मनः फलम्
 भागीरथ्यां विशेषेण यस्तु दद्यात्तिलोदकम् २०९
 मुक्तिमार्गं स चाप्नोति पिण्डदाने तु किंपुनः
 नदीतीरेषु साहस्रं न देत्वयुतमिष्यते २१०
 सामान्यफलं संसर्गाच्छ्राद्धं शतगुणं भवेत्
 अमायां च युगाद्यायां ग्रहणे सूर्यचंद्रयोः २११
 पार्वणं कुरुते यस्तु सोऽक्षयं लोकमश्नुते
 पितरस्तस्य तुष्यन्ति सर्वे समायुतं प्रति २१२
 आशिषं दयितं दत्त्वा भोग्यं चानन्तमात्मजे
 ततः पर्वणि पुत्रैश्च कर्तव्यं पार्वणं मुदा २१३
 पित्रो र्यज्ञमिमं कृत्वा मुच्यते जन्मबंधनात्
 अहन्यहनि यच्छ्राद्धं नित्यं श्राद्धमिति स्मृतम् २१४
 श्रद्धया कारयेद्यस्तु सोऽक्षयं लोकमश्नुते
 तथैवापरपक्षे च काम्यश्राद्धं विधानतः २१५
 कृत्वा कामं स चाप्नोति यद्दामनसि वर्तते
 आषाढीमवधिं कृत्वा यस्तु पक्षस्तु पंचमः २१६
 तत्र श्राद्धं प्रकुर्वीत कन्यांगच्छतुर्वानवा
 कन्यांगते सवितरियान्यहानि तु षोडश २१७
 क्रतुभिस्तानि तुल्यानि समाप्ता वरदक्षिणैः
 काम्यश्राद्धं महापुण्यमिदं तस्यागतं शिवम् २१८
 अभावात् कृष्णपक्षादौ तुलायां कर्तुमर्हति
 अमावृश्चिकमायाति नैराशं पितरोगताः २१९
 पुनः स्वभवनं यांति शापं दत्त्वा सुदारुणम्
 पितृशापेन पुत्रस्य नष्टं सर्वमिति स्मृतम् २२०
 धनं पुत्राय शः काम्यमभीष्टमायुरेव च

सर्वाण्येतानिलभ्यंतेजन्मजन्मसुमानवैः २२१
 पितृणांचवरेणैवतस्मान्मैनंपरिज्यजेत्
 विवाहव्रतयज्ञादौकृत्वानांदीमुखंद्विजः २२२
 अक्षयंलभतेपुण्यंगोत्रंतस्यप्रवर्द्धते
 एतद्विपर्ययोयस्यसयातिनरकंनरः २२३
 कुलक्षयोभवेत्तस्यसजीवोदुःखितोभवेत्
 ततस्तुपूजयेदग्रेगणेशंशंभुनंदनम् २२४
 परंषोडशमातृश्चतत्पश्चात्पितृसंचयम्
 नांदीमुखेषुसर्वेषुप्रपितामहपूर्वकम् २२५
 नांदीमुखेद्विजान्सर्वान्स्थापयेत्प्राङ्मुखान्सुधीः
 उच्चारयेन्ममोवाक्यंस्वधाचान्यत्रयोजयेत् २२६
 ग्रहणेचंद्रसूर्यस्यदत्त्वापिंडोदकंनरः
 अक्षयंलभतेस्वर्गंपितृणांपुष्टिवर्द्धनम् २२७
 तत्रस्नानंकुर्याद्यःशक्त्यापिंडोदकंनरः
 नददातिपितृणांतुचांडालत्वंसगच्छति २२८
 सर्वभूमिसमंदानंसर्वेव्याससमाद्विजाः
 सर्वगंगासमतोयंराहुग्रस्तेनिशाकरे २२९
 इंदोर्लक्षगुणंप्रोक्तंदशलक्षंतुभास्करे
 गंगातोयेतुसंप्राप्तइंदोःकोटीरवेर्दश २३०
 गवांशतसहस्रस्यसम्यग्दत्तस्ययत्फलम्
 तत्फलंजाह्नवीस्नानेराहुग्रस्तेनिशाकरे २३१
 चंद्रसूर्यग्रहेचैवअवगाहतिजाह्नवीं
 सस्नातस्सर्वतीर्थेषुकिमर्थमटतेमहीम् २३२
 सूर्यग्रहःसूर्यवारेसोमेसोमग्रहस्तथा
 चूडामणिरितिख्यातस्तत्रानंतफलंस्मृतम् २३३
 समुपोष्यतयोःपूर्वेपुण्यतीर्थेतुयःपुमान्
 दत्त्वापिंडोदकंदानंसत्यलोकेप्रतिष्ठितः २३४
 द्विजउवाच-
 पितुरेवमहायज्ञःश्राद्धंचभवतेरितं
 तातापश्चिमकालादौकिंकर्तव्यंसुतेनहि २३५

किंकृत्वाचपरंश्रेयोजन्मजन्मसुलभ्यते
 पुत्रेणधीमतादेवयत्नतोवक्तुमर्हसि २३६
 श्रीभगवानुवाच-
 पूर्वेवयसिसंप्राप्तेपितापुत्रइतिस्मृतः
 उत्तरेचसुतस्तातःपालनान्नतुपूजनात् २३७
 देववत्पूजयेत्तातंस्नेहंकुर्याच्चपुत्रवत्
 नलंघयेद्ब्रह्मस्तस्यमनसापिकदाचन २३८
 आतुरस्यपितुःपुत्रोयस्तुकुर्यात्प्रतिक्रियां
 सोक्षयंलभतेस्वर्गसदादेवैःप्रपूज्यते २३९
 मुमूर्षोरपितातस्यपश्यतोमृत्युलक्षणम्
 कृत्वाचयजनंपुत्रोदेवानांतुल्यतांव्रजेत् २४०
 विधिनानशनेनैवपितुःस्वर्गददातियः
 पुत्रस्यतस्यधीरस्यशृणुवद्भ्यामियद्गुणम् २४१
 अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच
 भवेदनशनेपुण्यंतीर्थकोटिगुणंतयोः २४२
 भागीरथ्याजलेचैवयोमृतःपुरुषोत्तमः
 पयोधररसंमातुर्नपिबेन्मुक्ततांव्रजेत् २४३
 वाराणस्यांत्यजेद्यस्तुप्राणांश्चैवयदृच्छया
 अभीष्टंचफलंभुक्त्वामद्देहेप्रविलीयते २४४
 यागतिर्योगयुक्तानांमुनीनामूद्ध्वरेतसां
 सागतिस्त्यजतःप्राणान्ब्रह्मपुत्रेषुसप्तसु २४५
 लोहितस्यविशेषेणतीरोत्तरसमाश्रितः
 विधिनायस्त्यजेत्प्राणान्सचमत्समतांव्रजेत् २४६
 तस्यैवचोर्वशीकेशेषुण्यतीर्थेद्विजोत्तम
 मृतोत्पन्नःसमाप्नोतिसर्वदोषैर्नलिप्यते २४७
 गृहस्याभ्यंतरेयस्यप्राणत्यागोभवेद्ध्रुवम्
 यावद्ग्रंथिर्गृहेतिष्ठेत्तावद्ध्रुवोभवेतनौ २४८
 हायनेहायनेचापिएकैकंपरिहीयते
 पश्यतांपुत्रबंधूनांवंधनेनास्तिनिष्कृतिः २४९
 पर्वतेकाननेदुर्गेस्थानेवाजलवर्जिते

मृतोदुर्गतिमाप्रोतिकीटादौजायतेपुनः २५०
 संस्कारश्चभवेद्यस्यमृतस्यपरवासरे
 षष्टिर्वर्षसहस्राणिकुंभीपाकेप्रतिष्ठति २५१
 अस्पृश्यस्पर्शनादेवउच्छिष्टःपतितोमृतः
 सुचिरंनरकेस्थित्वाम्लेच्छजातिषुजायते २५२
 तथैवबहुकीटेषुजायतेसत्त्वजातिषु
 तस्मान्नचिरकालेषुजानीयात्पुण्यपातकम् २५३
 पुण्यात्पुण्यप्रयोगैश्चसर्वेषांमर्त्यवासिनाम्
 मरणेयागतिःपुंसांगतिर्भवतितादृशी २५४
 पुण्यतीर्थेमृतोयस्तुविष्णोर्नामानिचिंतयन्
 पापात्पूतोव्रजेत्स्वर्गसर्वदोषैर्नलिप्यते २५५
 पितुर्मृतस्यदेहंतुवहेद्यस्तुसुतोबली
 पदेपदेश्वमेधस्यफलंप्राप्नोत्यसंशयम् २५६
 प्राक्चितौचपितुर्देहेमुखाग्निंकारयेत्सुतः
 विधिनामंत्रपूतेनपश्चाद्देहंदहेत्पुनः २५७
 लोभमोहसमायुक्तंपापपुण्यसमावृतम्
 दहेयंसर्वगात्राणिदिव्यान्लोकान्सगच्छतु २५८
 दग्ध्वाचलंघयेत्पुत्रोप्यस्थिसंचयनंप्रति
 दशाहेसमनुप्राप्तेचार्द्रवस्त्रंपरित्यजेत् २५९
 छित्वाचलोहितंचेलंवह्नौचाथजलेक्षिपेत्
 ततश्चैकादशाहेचश्राद्धंकुर्याद्विचक्षणः २६०
 प्रेतस्यदेहपुष्ट्यर्थंब्राह्मणैकंतुभोजयेत्
 दानंदद्याच्चविधिवद्वस्त्रंपीठंचपादुकाम् २६१
 सर्वोपकरणैस्तुल्यंधरादिगजवाजिकम्
 कृष्णांगांचप्रदद्यात्तुसर्वपापविमुक्तये २६२
 चतुर्थाहेत्रिपक्षेचषण्मासेचाब्दिकेतथा
 द्वादशप्रतिमास्यानिश्राद्धान्येतानिषोडश २६३
 यस्यैतानिनसंतीहयथाशक्तिचश्रद्धया
 पिशाचत्वंस्थिरंतस्यदत्तैःश्राद्धशतैरपि २६४
 अब्दमंबुघटंदद्यादन्नंचामिषसंयुतं

नित्यानित्यमभावाच्चक्षपन्मासंक्षमापयेत् २६५
 सपिंडीकरणश्राद्धंगतेसंवत्सरेबुधः
 पार्वणस्यविधानेनकारयेद्विजसत्तमः २६६
 पितुरब्दमशौचंस्यान्मातुःषण्मासमेवच
 त्रिमासंतुस्त्रियश्चैवतदर्द्धभ्रातृपुत्रयोः २६७
 सपिंडानामशौचंस्याद्यावद्देहेसतिष्ठति
 पुत्रस्ययन्निषिद्धंतुशृणुतातवदाम्यहम् २६८
 ब्रह्मचारीसदाचारीनगच्छेच्चस्त्रियंक्वचित्
 सप्तघट्याःपरंचैवनवघट्याश्चपूर्वतः २६९
 सकालःकुतपोज्ञेयःपितृणांदत्तमक्षयम्
 श्राद्धेत्रीणिपवित्राणिदौहित्रंकुतपस्तिलाः २७०
 त्रीणिचात्रप्रशंसंतिसत्यमक्रोधमत्वराम्
 सायंसंध्यांपरान्नंचपुनर्भोजनमैथुनम् २७१
 दानंप्रतिग्रहंचैवश्राद्धंकृत्वाविवर्जयेत्
 अकर्तव्यशतंकृत्वाश्राद्धंकुर्याद्विचक्षणः २७२
 तच्चकर्तव्यतामेतिस्वयमुक्तंविरिंचिना
 शृणुपुत्रपुरावृत्तंबहूनांचवदाम्यहम् २७३
 गुरोर्गोहननंकृत्वाददुःश्राद्धंययुर्दिवम्
 तेषांचकीर्तनादेवश्राद्धंभवतिचाक्षयम् २७४
 वसिष्ठस्यमुनेःशिष्याब्राह्मणास्सप्तसुव्रताः
 पितृश्राद्धेसमायातेहोमधेनुंगुरोःप्रियाम् २७५
 प्रार्थयित्वागृहंनीत्वासप्तभिर्भ्रातृभिर्मुदा
 गव्यार्थंपितृयज्ञेतांधेनुंहत्वाविमृश्यच २७६
 ददुर्मासंचविप्रेचशेषंविप्रांस्त्वभोजयन्
 समाप्यपितृकर्माणिवत्संसंगृह्यतेद्विजाः २७७
 गुरौसमर्पयामासुर्धेनुर्व्याघ्रेणभक्षिता
 ततस्तपोर्बलादेवज्ञात्वातेषांचकारणम् २७८
 सशशापततःशिष्यांश्चाडालाश्चभविष्यथ
 वेपमानास्ततोविप्राःकृतांजलिपुटाःस्थिताः २७९
 धेनोर्मासंप्रदातारःपितृकृत्येसदानघ

अकर्तव्यसहस्राणिमहांतिपातकानिच २८०
 कुर्वतःपितृकार्येषुपापात्पूतादिवंगताः
 श्रुतंबहुविधंनाथमुखात्तेचपुरातनम् २८१
 क्षंतुमर्हसिधर्मज्ञशापस्यांतोविधीयताम्
 वसिष्ठउवाच-
 शापोवोथयथापाप्मानतुधर्मविचारणात् २८२
 चांडालादौसमुत्पन्नाःपुरावृत्तंस्मरिष्यथ
 नचवोज्ञानलोपश्चस्मृतिशास्त्रमनष्टकम् २८३
 पापयोनिंसमुत्तीर्यपश्चान्मोक्षंगमिष्यथ
 ततःप्राणान्परित्यज्यगुरुशापात्तुतेद्विजाः २८४
 जाताश्चांडालयोनौतुसर्वेज्ञानसमन्विताः
 स्तन्यंतैस्तुनपीतंवैस्मरद्भिःपूर्वजन्मतत् २८५
 मृताजातामृगाःसर्वेचक्रवाकाःपुनर्वने
 हंसास्तुमानसेतीर्थेशुक्लाजाताःपुनर्द्विजाः २८६
 मुमूर्षवोमहाभागामृतास्तेखेदकारणात्
 तस्मिन्कालेमहाराजोधर्मकेतुरितिस्मृतः २८७
 ययौस्नातुंततस्तीर्थसदारःसपरिच्छदः
 ततोहंसास्त्रयोमोहाद्राज्यंभोग्यंतुयोषितः २८८
 भक्ष्याणिचिंतयंतश्चलोकांतरमयुस्तदा
 ज्ञात्वावेदंचवेदांगंमोक्षंयास्यामहेवयम् २८९
 चिंतयंतोगताअन्येततोलोकांतरंप्रति
 अथत्रयोनृपाजाताश्चत्वारोविप्रसत्तमाः २९०
 कुरुक्षेत्रेततोवेदान्वेदांगानिसमततः
 तपोबलाद्विदंतिस्मवार्ताचामुत्रचेहच २९१
 त्रयोराजकुलेजाताराजानोमदमोहिताः
 ज्ञानलोपात्परंलोकंनजानंतिहितातिम् २९२
 तेचविप्राश्चसंदेहादाहूयचेटकंस्वकम्
 राज्ञोगच्छस्वकार्पण्यात्पत्रंदेहिचसंभ्रमात् २९३
 सप्तव्याधादशार्णेषुमृगाःकालंजरेगिरौ
 चक्रवाकाःशरद्वीपेहंसाःसरसिमानसे २९४

तेपिजाताःक्रुक्षेत्रेब्राह्मणावेदपारगाः
 प्रस्थितादूतमध्वानंयूयंकिमवसीदथ २६५
 गृहीत्वाचेटकोलेखंराज्ञस्तुसमदर्शयत्
 दृष्ट्वालेखंतुराजानोराज्यंत्यक्त्वाययुर्द्विजान् २६६
 श्रुत्वावाक्यंततस्तेषांगतास्तेचतपोधनाः
 अचिरेणैवकालेनमोक्षंयाताश्चतैस्सह २६७
 यइदंशृणुयाच्छ्राद्धेसप्तव्याधादिकंद्विज
 अक्षयंचान्नपानंचपितृणामुपतिष्ठति २६८
 द्विजउवाच-
 वित्तहीनस्यविप्रस्यपितृकार्यंकथंभवेत्
 तपस्विनोवनस्थस्यगृहस्थस्यचकेशव २६९
 भगवानुवाच-
 तृणकाष्ठार्जनंकृत्वाप्रार्थयित्वावराटकम्
 करोतिपितृकार्याणिततोलक्षगुणंभवेत् ३००
 अकर्तव्यंशतंकृत्वापितृश्राद्धंकरोतियः
 सर्वपापक्षयस्तस्यस्वर्गयातिचमानवः ३०१
 सर्वाभावेपितृतिथौगोभ्योघासंददातियः
 फलंचपिंडदानस्यसंप्राप्नोत्यधिकंनरः ३०२
 पुरावैराटविषयेरुरोदातीवदीनकः
 पितृतिथौस्वयंप्राप्तेसर्वाभावाच्चरोदिति ३०३
 रुदित्वासुचिरंसोपिप्रच्छकोविदंद्विजं
 ब्रह्मन्पितृतिथावद्यकिंस्वित्कृत्वाहितंभवेत् ३०४
 वंराटकश्चमेनास्तिधनंब्रह्मविदांवर
 उपदेशंचमेदेहियेनधर्मेस्थितोह्यहम् ३०५
 द्विजउवाच-
 गच्छशीघ्रंवनेतातमुहूर्तेकुतपेऽधुना
 घासंपितरमुद्दिश्यगवेदेहीतिसत्वरम् ३०६
 ततस्तस्योपदेशेनगृहीत्वाघासपूलकम्
 गवेदत्वायथाहृष्टःपुष्ट्यर्थंपितुरेवच ३०७
 एतत्पुण्यप्रसादेनगतोसौसुरमंदिरम्

स्वर्गचसुचिरंभुक्त्वाउत्पन्नोधनिनांकुले ३०८
 धनवान्सपुरापुरयात्पितृयज्ञस्यकारणात्
 सददातिपितुःपिंडं सर्वस्वेनधनेनच ३०९
 तत्रैकजन्मनोभ्यासाद्गतोसौविष्णुमंदिरम्
 भुक्त्वानन्तसुखंतत्रसार्वभौमोभवन्नृपः ३१०
 पितृयज्ञात्परोयस्माद्धर्मोनास्तिकथंचन
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनशक्त्याकुर्यादमत्सरः ३११
 यःपठेद्धर्मसंतानंजनानामग्रतो नरः
 विष्णुपद्याजलेस्नानंप्रतिलोकेचलभ्यते ३१२
 जन्मजन्मकृतोयेनमहापातकसंचयः
 तत्सर्वंप्रलयंयातिसकृदुच्चरितेश्रुते ३१३

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेपंचाख्यानोनामपंचाशत्तमोऽध्यायः ५०

एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

नरोत्तमउवाच-

त्रिदशानांचदेवानामन्येषांजगदीश्वरः
 प्रभुःकर्ताचहर्ताचगोप्ताभर्तापिताप्रसूः १
 अस्माकंवाक्श्रमोविष्णोःकथनेनैवयुज्यते
 किंतुकौतूहलंमेस्तिपिपासावाक्षुधापिवा २
 कृतंपृच्छतियेनैववक्तव्यंतत्प्रियेणहि
 अतीतंचैवजानातिकथंनथपतिव्रता ३
 किंवातस्यांप्रभावंचवक्तुमर्हस्यशेषतः

भगवानुवाच-

कथितंमेपुरावत्सपुनःकौतूहलंद्विज ४
 कथयिष्यामितत्सर्वंयत्तेमनसिवर्तते
 पतिव्रतापतिप्राणासदापत्युर्हितैरता ५
 देवानामपिसाराध्यामुनीनांब्रह्मवादिनां
 धवस्यैकस्ययानारीलोकेपूज्यतमास्मृता ६
 तस्यासंमाननेगुर्वीनिभृतानभविष्यति
 मध्यदेशेपुरातातनगरीचातिशोभना ७

तस्यांचब्रह्मजातीयासेव्यानाम्रीपतिव्रता
 तस्याधवोभवत्कुष्ठीपूर्वकर्मविरोधतः ८
 गलद्ब्रह्मणास्यपत्युश्चनित्यंचर्यापरायणा
 यद्यन्मनोरथंतस्यशक्त्यासाकुरुतेभृशम् ९
 अर्चयेद्देववन्नित्यंस्नेहंकुर्यादमत्सरा
 कदाचित्पथिगच्छंतींवेश्यांपरमसुंदरीम् १०
 दृष्ट्वातीवाभवन्मोहान्मन्मथाविष्टचेतनः
 निश्श्वस्यसुतरांदीर्घततस्तुविमनाभवत् ११
 श्रुत्वागृहाद्विनिःसृत्यसाध्वीपप्रच्छतंपतिं
 उन्मनास्त्वंकथंनानथनिःश्वासस्तेकथंविभो १२
 ब्रूहिमेयच्चकर्तव्यमकर्तव्यंचत्प्रियम्
 दयितंतेकरिष्यामित्वमेकोमेगुरुःप्रियः १३
 अभीष्टंवदमेनाथयथाशक्तिकरोम्यहम्
 इत्युक्तेतामुवाचेदंवृथाकिंभाषसेप्रिये १४
 नशक्तात्वंनचैवाहंमोघंवक्तुंनयुज्यते
 प्रष्टुंनाधिकरोषीतियथादीर्घतरोःफलम् १५
 भूमौस्थित्वातुखर्वात्मासमुद्धर्तुप्रवांछति
 तथामेरमणीलोभान्मोहाद्यदभिवांछितम् १६
 दंपत्योरपिदुःसाध्यमपयानंवदाम्यहम्
 पतिव्रतोवाच-
 ज्ञात्वातुत्वन्मनोवृत्तंशक्ताहंकार्यसाधने १७
 आदेशंकुरुमेनाथकर्तव्यंयेनकेनचित्
 यदितेदुर्लभंकार्यंकर्तुंशक्नोमियत्नतः १८
 तदामेत्वतिकल्याणंफलिष्यतिपरेत्वह
 इत्युक्तेपरमःप्रीतःस्थितोवचनमब्रवीत् १९
 पापाभ्यासाच्चपाप्मानंपृच्छतीतिविनिश्चयः
 पथ्यस्मिन्संप्रगच्छंतींवेश्यांपरमसुंदरीम् २०
 सर्वतश्चानवद्यांगींदृष्ट्वामेदह्यतेमनः
 यदितांत्वत्प्रसादाच्चप्राप्नोमिनवयौवनां २१
 तदामेसफलंजन्मकुरुसाध्विहितंमम

यदिमांकुष्ठिनंदीनंपूतिगंधनवव्रणम् २२
 नगच्छतिवरारोहातदामेनिधनंहितम्
 श्रुत्वातेनेरितंवाक्यंसाध्वीवचनमब्रवीत् २३
 यथाशक्तिकरिष्यामिस्थिरीभवप्रभोधुना
 मनसाथसमालोच्यक्षपातैह्युषसिद्रुतम् २४
 गोमयंसहशोधन्यागृहीत्वासाययौमुदा
 संप्राप्यगणिकागेहंशोधयित्वाचचत्वरम् २५
 प्रतोलद्यंवीथिकांचैवगोमयंप्रददौमुदा
 सातूर्णमागतागेहेजनस्यालोकनेभयात् २६
 एवंक्रमेणसासाध्वीचरतिस्मदिनत्रयम्
 अथसावारमुख्याचचेटिकाश्चेटकानपि २७
 अपृच्छत्कस्यकर्माणिशोभनानिचचत्वरे
 मयानोक्तेप्युषःकालेकस्यमत्प्रियकारणात् २८
 रुच्यकर्मणिदीप्यन्तेरथ्याचत्वरवीथिकाः
 परस्परेणसंचिंत्यवारमुख्यांचतेब्रुवन् २९
 अस्माभिर्नकृतंभद्रेकर्मचैतत्प्रमार्जनम्
 अथसाविस्मयंगत्वासंचिंत्यरजनीक्षये ३०
 तयाचदृश्यतेसाचतथैवपुनरागता
 दृष्ट्वातामहतींसाध्वींब्राह्मणींचपतिव्रताम् ३१
 दधारचरणेतस्याहाक्षमस्वेतिभाषिणी
 आयुर्देहंचसंपत्तिर्यशोर्थःकीर्तिरेव ३२
 एतासांमेविनाशायस्फुरसीवपतिव्रते
 यद्यत्प्रार्थयसेसाध्विनित्यंदास्यामितद्दृढम् ३३
 सुवर्णमणिरत्नंवाचेलंवायन्मनोरथं
 तामुवाचततःसाध्वीनमेचार्थेप्रयोजनम् ३४
 अस्तिकार्यंचतेकिञ्चिद्ददामिकुरुषेयदि
 तदामेहदिसंतोषःकृतंसर्वत्वयाधुना ३५
 गणिकोवाच-
 सत्यंसत्यंकरिष्यामिद्रुतंवदपतिव्रते
 कुरुमेरक्षणमातर्द्रुतंकृत्यंचमेवद ३६

त्रपयानिकृतंवाच्यंतस्यामुक्तंवरंप्रियम्
क्षणंविमृश्यसावेश्याकृत्वाक्षांतिमुवाचच ३७
कुष्ठिनःपूतिगंधस्यसंपर्केदुःखिताभृशम्
दिनैकंचकरिष्यामियद्यागच्छतिमद्गृहम् ३८
पतिव्रतोवाच-

आगमिष्यामितेगेहमद्यरात्रौचसुंदरि
भुक्तभोग्यंपतिहृष्टंपूर्णेष्यामिमद्गृहम् ३९
गणिकोवाच-

गच्छशीघ्रंमहाभागेस्वगृहंचपतिव्रते
पतिस्तेचार्द्धरात्रेसआगच्छतुचमद्गृहम् ४०
बहवोमेप्रियास्संतिराजानस्तत्समाश्रये
एकैकोमद्गृहेनित्यंतिष्ठतीहनिरंतरम् ४१
अद्याहंमेगृहंशून्यंकरिष्यामिचत्वद्भयात्
सचागच्छतुतेभर्तासचास्मान्प्राप्यगच्छतु ४२
एतच्छ्रुत्वातुसासाध्वीगतासौस्वगृहेतथा
पत्यौनिवेदयामासकृत्यंतेफलितंप्रभो ४३
अद्यरात्रौचतद्देहंगंतुंख्यातिकरोतिसा
प्रभूताःपतयस्तस्यास्तवकालोनविद्यते ४४
विप्रउवाच-

कथंयास्यामितद्देहंमयागंतुंनशक्यते
एतज्ज्ञात्वाकुतःक्षांतिःकृतंकार्यंकथंभवेत् ४५
पतिव्रतोवाच-

स्वपृष्ठस्थमहंकृत्वानेष्यामितद्गृहंप्रति
सिद्धेह्यर्थेनयिष्यामिपुनस्तेनैववर्त्मना ४६
द्विजउवाच-

कल्याणित्वत्कृतेनैवसर्वमेकृत्यमेष्यति
इदानींयत्कृतंकर्मस्त्रीजनैरपिदुःसहम् ४७
तस्मिंश्चनगरेरम्येनित्यंचधनिनोगृहे
पौरैश्चप्रचुरंवित्तंहतराज्ञाश्रुतंतदा ४८
श्रुत्वासर्वान्निशाचारानाहूयनृपतीरुषा

जीवितुं यदि वो वांछाचोरं मामद्यदास्यथ ४९
 गृहीत्वा तु नृपस्याज्ञाय तैर्जिघृक्षया कुलैः
 चारैश्चोरो गृहीतस्तैर्बलाच्चैव नृपाज्ञया ५०
 नगरोपांतदेशे च वृक्षमूले घने वने
 समाधिस्थो महातेजामांडव्यो मुनिपुंगवः ५१
 व्यातिष्ठ द्वहिसंकाशो योगिनां प्रवरो मुनिः
 अंतर्नाडीगतो वायुः किञ्चिन्न प्रतिभाति च ५२
 तं ब्रह्मतुल्यं तिष्ठन्तं दृष्ट्वा दुष्टमहामुनिम्
 चोरो यमद्भुताकारो धूर्तस्तिष्ठति कानने ५३
 एवमुक्त्वा तु तं पापाबन्धुर्मुनिसत्तम्
 नोक्ताश्च नेक्षितास्तेन पुरुषा अतिदारुणाः ५४
 ततो राजा उवाचे दंसं प्राप्तस्तस्करोमया
 उपांते च पथि द्वारे कुरुध्वं घोरदण्डनम् ५५
 मांडव्यश्च मुनिस्तत्र पथि शूले च कीलितः
 पायुदेशे च तैर्दत्तं शूलं यावच्च मस्तकम् ५६
 व्यथांस च न जानाति शूले विद्धत नुर्यमात्
 अन्यैरपि कृतो दण्डः कृतस्तैस्तु मनोहितः ५७
 एतस्मिन्नंतरे रात्रा वंधकारे घनोन्नते
 स्वपतिं पृष्ठतः कृत्वा प्रययौ सापतिव्रता ५८
 मांडव्यस्य तनौ सङ्गात्कुष्ठिनो गंधाग्रागतः
 भग्नः समाधिस्तस्यैवं कुष्ठिसंसर्गतो ध्रुवम् ५९
 मांडव्य उवाच—
 एवं येनाधुना कृच्छ्रं कारितं गात्रवेदनम्
 स एव भस्मतां यातु प्रोदिते च विरोचने ६०
 मांडव्ये नैव मुक्तस्स पपात धरणीतले
 ततः पतिव्रता चाह ब्रध्नो नोदयतु ध्रुवं ६१
 दिनत्रयं गृह्णीत्वा शापाद्वेश्म गता ततः
 शयनीये स्थितं रम्ये धृत्वाऽतिष्ठत्पतिव्रता ६२
 शप्त्वा तं च मुनिश्रेष्ठो गतो देशमभीष्टकम्
 सूरौ नोदयते लोके यावच्चैव दिनत्रयम् ६३

निखिलंव्यथितंदृष्ट्वात्रैलोक्यंसचराचरम्
 शतक्रतुंपुरस्कृत्यगतादेवाःपितामहम् ६४
 वृत्तंन्यवेदयन्सर्वपद्मयोनौदिवौकसः
 कारणंचनजानीमस्त्वंतुयोग्यंविधेहिनः ६५
 ब्रह्मोवाच-

पतिव्रतायायद्वृत्तंमांडव्यस्यमुनेश्चयत्
 यथानोदयतेब्रध्नोधातादेवेष्ववेदयत् ६६
 ततोदेवाविमानैश्चपुरस्कृत्यप्रजापतिम्
 गतास्तदंतिकंविप्रतूर्णसर्वेचभूतलम् ६७
 तेषांश्रियाविमानानांमुनीनांकिरणैस्तथा
 शतसूर्यमिवाभातिनान्यत्रचगृहोदरे ६८
 हाहतास्मिकथंसूरोमद्गृहेसमुपस्थितः
 अदृश्यंततयादेवाविमानैर्हंससन्निभैः ६९
 एतस्मिन्नंतरेब्रह्मातामुवाचपतिव्रताम्
 अखिलानांचदेवानांद्विजानांचगवांतथा ७०
 यथैवनिधनंतेषांकथंतेपरिरोचते
 मातःक्रोधंत्यजस्वाद्यसूर्यस्योदयनंप्रति ७१
 पतिव्रतोवाच-

सर्वलोकानतिक्रम्यपतिरेकोगुरुर्मम
 अस्यमृत्युर्मुनेश्शापादुदितेचविरोचने ७२
 तेनैवकारणेनैषमयाशप्तोदिवाकरः
 नकोपान्नचमोहाच्चलोभात्कामान्नमत्सरात् ७३
 ब्रह्मोवाच-

एकस्यनिधनेनैवत्रैलोक्यस्यहितंभवेत्
 ततस्तेचाधिकंपुण्यमातरेवंभविष्यति ७४
 साचोवाचविधितत्रदेवानामग्रतःसती
 पतिंत्यक्त्वाचमेसत्यंशिवंमेनानुरोचते ७५
 ब्रह्मोवाच-

उदितेचखगेसौम्येपत्यौतेभस्मतांगते
 स्वस्थेभूतेचत्रैलोक्येकरिष्यामिहितंतव ७६

भस्मनःपुरुषोभाव्यःकामदेवसमप्रभः
 गुणैःसर्वैर्युतोभर्तारतिवत्त्वंचसर्वदा ७७
 यथापूज्योहरिदैवैर्यथालक्ष्मीश्चपूजिता
 तथैवदंपतीस्वर्गेतस्मान्मद्वचनंकुरु ७८
 पतिव्रतोवाच-
 पत्युर्मेनिधनेब्रह्मन्विधवालोकनिंदिता
 कांस्तुलोकान्गमिष्यामिभग्नोचारांमलीमसा ७९
 ब्रह्मोवाच-
 अतस्तेनास्तिदोषोवैनमृतस्तेधवोधुना
 अस्माकंवचनेनैवकुष्ठीमन्मथतांब्रजेत् ८०
 वदत्येवंविधौसाचविमृश्यक्षणेमेवच
 वाढमुक्तवतीसाचततस्सूर्योदयोभवत् ८१
 अभवद्भस्मरूपोसौमुनिशापप्रपीडितः
 भस्मनोमध्यतोजातोद्विजोमन्मथपीडितः ८२
 दृष्ट्वाविस्मयपमापन्नाःसर्वेतेपुरवासिनः
 मुदितादेवसंधाश्चजनःस्वस्थतरोभवत् ८३
 विमानेनार्कवर्णेनस्वर्लोकादागतेनच
 पतिनासहसासाध्वीसुरैःसार्द्धंगतादिवम् ८४
 एवंपतिव्रतायस्माच्छुभाचैवतुमत्समा
 तेनवृत्तंचजानातिभूतंभव्यंप्रवर्तनम् ८५
 यइदंश्रावयेल्लोकेपुण्याख्यानमनुत्तमम्
 तस्यपापंक्षयंयातिजन्मजन्मकृतंचयत् ८६
 अक्षयंलभतेस्वर्गंविबुधैःसंप्रयुज्यते
 ब्राह्मणोलभतेवेदंजन्मजन्मसुबाडब ८७
 सकृच्छृणोतियःपूतोदुष्कृतौघाद्विमुच्यते
 सुरालयमवाप्नोतिस्वर्गाद्भ्रष्टोधनीभवेत् ८८
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेपतिव्रतोपाख्यानं नामैकपंचाशत्तमोऽध्यायः

द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

द्विजउवाच-

माण्डव्यस्यमुनेर्विष्णोश्शूलाघातः कथं तनौ
पत्यौ पतिव्रतायाश्च कथं कुष्ठं कलेवरे १

हरिरुवाच-

शिशुभावाच्च माण्डव्योऽभिल्लिकायामभानतः
वस्तिदेशेतृणंदत्वामोहात्सचमुमोचताम् २
तेनापवाददोषेण धर्मस्याज्ञातुरेव च
अंहोरात्रं व्यथा कृच्छ्राभुक्ता तेन द्विजन्मना ३
किंतु समाधिना तेन न ज्ञातं शूलसंभवम्
कृच्छ्रं च मुनिना कृत्स्नं योगाभ्यासाद्भृशादपि ४
कुष्ठिनो ब्रह्मणो घातादजितेन्द्रियकारणात्
पूतिगंधं तनौ कुष्ठं संजातं द्विजसत्तम ५
पुरा विप्राय ते नैव दत्तं गौरी चतुष्टयम्
कन्यकात्रितयं विप्रतेन तस्य पतिव्रता ६
अस्यास्तु कारणादेव स च मत्समतां व्रजेत्
अत्र ते विस्मयः कुत्र वेदकर्मपुरातनम् ७

द्विजउवाच-

कृत्या नारी नयस्यैव तस्य स्वर्गो भवेद्भ्रुवम्
यथैतच्चरितं नाथ सर्वेषां शिवमिष्यते ८

हरिरुवाच-

संतिकृत्याः स्त्रियः काश्चित्पुंसः सर्वस्वदस्य च
तत्राप्यरक्षणीयां च मनसापि न धारयेत् ९
न स्त्रीणामप्रियः कश्चित्प्रियो वापि न विद्यते
गावस्तृणमिवारण्ये प्रार्थयन्ति न वनवम् १०
पुमांसं वित्तहीनं च विरूपं गुणवर्जितम्
अकुलीनं च भृत्यं च कामिनीभजते भ्रुवम् ११
भर्तारं च गुणोपेतं कुलीनं च महाधनम्
सुंदरं रतिदत्तं च त्यक्त्वानीनं भजेद्बधूः १२
उमानारदसंवादमाख्यानं विद्धि भूसुर

येनविद्यास्त्रियाश्चेष्टाविविधाःकृत्स्नशोद्विज १३
 स्वभावान्नारदोविप्रविश्वजिज्ञासकोमुनिः
 स्वांतेविमृश्याथगतःकैलासंगिरिमुत्तमम् १४
 वृषकेतुसदारुणानसप्रतिष्ठेहिमेगिरौ
 प्रणिपत्यमहात्मावैपप्रच्छपार्वतींमुनिः १५
 देविसीमंतिनीनांतुदुश्चेष्टांज्ञातुमुत्सहे
 कौतुकेनत्वयाचर्यावधूनांसंप्रयुज्यते १६
 सर्वासामपिनारीणांस्वान्तंजानासितत्त्वतः
 तन्मांकथयसर्वेषुविनीतमज्ञमत्रच १७
 देव्युवाच-
 युवतीनांसदाचित्तंपुंसुतिष्ठत्यसंशयम्
 अस्मिन्योनौसुसंयोग्येसंगतेवाप्यसंगते १८
 सुवेषंपुरुषंदृष्ट्वाभ्रातरंयदिवासुतम्
 योनिःक्लिद्यतिनारीणांसत्यंसत्यंहिनारद १९
 स्थानंनास्तिक्षणंनास्तिनास्तिप्रार्थयितानरः
 तेननारदनारीणांसतीत्वमुपजायते २०
 घृतकुंभसमानारीतप्तांगारसमःपुमान्
 तस्माद्घृतंचवह्निंचनैकस्थानेचधारयेत् २१
 यथैवमत्तमातंगंसृणिमुद्गरयोगतः
 स्ववशंकुरुतेयंतातथास्त्रीणांप्ररक्षकः २२
 पितारक्षतिकौमारेभर्तारक्षतियौवने
 पुत्राश्चस्थाविरेभावेनस्त्रीस्वातंत्र्यमर्हति २३
 ततःस्वातंत्र्यभावाच्चस्वेच्छयाचवरांगना
 पुरुषेणार्थिताधीराप्रेरणादिचरीभवेत् २४
 अरक्षणाद्यथापाकःश्वकाकवशगोभवेत्
 तथैवयुवतीनारीस्वच्छंदाहुष्टतांब्रजेत् २५
 पुनरेवकुलंदुष्टंतस्यास्संसर्गतोभवेत्
 परबीजेनयोजातःसचस्याद्वर्णसंकरः २६
 जारजःसंकरःपापोनरकेनियतंवसेत्
 कीटजातौगताजाताःपुनःसर्वेमहीतले २७

ततोम्लेच्छमुपानीतंकुलंस्याद्विजनंदन
 कुलक्षयोभवेद्यस्मात्तस्माद्दुष्टानंधारयेत् २८
 ज्ञात्वैवयोषितांदोषंक्षमतेयोनराधमः
 सतिष्ठेन्निरयेधोरेरौरवेपितृभिःसह २९
 काचित्पातयतेनारीकाचिदुद्धरतेकुलम्
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकुलजामुद्बहेद्बुधः ३०
 कुलद्वयंसमानारीसमयित्वातुतिष्ठति
 साध्वीतारयतेवंशान्दुष्टापातयतिध्रुवम् ३१
 दारेष्वधीनंस्वर्गचकुलंपंकयशोऽयशः
 पुत्रंदुहितरंमित्रंसंसारेकथयंतिच ३२
 तस्मादेकाद्वितीयांवावामामुद्वाहयेद्बुधः
 संतानार्थात्तुकामाच्चबहुदोषाश्रिताचसा ३३
 रजस्वलांचवनितांनावगच्छतियःपतिः
 ब्रह्महाभ्रूणहासोपिदुर्गतिंचाधिगच्छति ३४
 योमोहाद्दुर्भगांकृत्वासाध्वींत्यजतिपापकृत्
 तस्यावधेनयत्पापंतद्भुक्त्वानरकंब्रजेत् ३५
 वनिताहरणंकृत्वाचांडलकुलतांब्रजेत्
 तथैववनिताहानात्पतितोजायतेनरः ३६
 रामांविन्यस्यस्कंधेचचिरंयमपुरेवसेत्
 मलमूत्रंशिरोदेशेनित्यंतस्यचसंपतेत् ३७
 एवंवर्षसहस्राणिभारंवहतिदुर्मतिः
 पुनर्यावन्तिलोमानितावत्सरौरवंब्रजेत् ३८
 पुनःकीटेषुसंतीर्णस्तदामानुषतांब्रजेत्
 ततश्चकलहंशोकंप्राप्नोतिपूर्वकल्मषात् ३९
 एवंजन्मत्रयंप्राप्यमुच्यतेपातकान्नरः
 तत्कालंनरकंभुक्त्वासातुकाकीतुवञ्चकी ४०
 उच्छिष्टनरकंभुक्त्वामानुषेविधवाभवेत्
 यःपुनश्चांत्यजांगच्छेन्म्लेछांवापुल्कसांनरः ४१
 द्वित्रिचतुर्गुणंभुक्त्वातत्रसंचीर्णंवचकः
 मातरंगुरुभार्यांचब्राह्मणींमहिषींतथा ४२

अन्यांवाप्रभुपत्नींचगत्वायात्यपुनर्भवं
 भगिनींतत्पुत्रभार्यातथादुहितरंस्नुषाम् ४३
 पितृव्यांमातुलानींतुतथैवचपितृष्वसाम्
 मातृष्वस्रादिकामन्यांगत्वानास्तिचनिष्कृतिः ४४
 ब्रह्महासभवेदंधोवचसाजडतांव्रजेत्
 कर्णयोर्बधिरोजातश्च्यवतेनास्तिनिष्कृतिः ४५
 उक्त्वाअश्लीलमत्यर्थमखिलंस्त्रीकृतेनहि
 द्विजउवाच-
 एवंदुष्कृतमासाद्यकथंमोक्षोभवेत्पुनः ४६
 तत्समाचक्ष्वभगवन्श्रोतुमिच्छामितत्त्वतः
 श्रीभगवानुवाच
 तासांचगनमंकृत्वातप्तांलोहस्यपुत्तलद्यं ४७
 समालिग्यत्यजेत्प्राणंशुचिलोकांतरंव्रजेत्
 योवैगृहाश्रमंत्यक्त्वामच्चित्तोजायतेनरः ४८
 नित्यंस्मरतिगोविंदंसर्वपापक्षयोभवेत्
 ब्रह्महत्यायुतंतेनकृतंगुर्वगनागमात् ४९
 शतंशतसहस्रंचपैष्टीमद्यस्यभक्षणात्
 स्वर्णादिर्हरणंकृत्वातेषांसंसर्गकंचिरं ५०
 एतान्यन्यानिपापानिमहान्तिपातकानिच
 अग्निंप्राप्ययथातूलंतृणंशुष्कंप्रणश्यति ५१
 तस्मान्मन्नामगोविंदंस्मृत्वापूतोभवेन्नरः
 योवागृहाश्रमेतिष्ठेन्नित्यंगोविंदघोषणम् ५२
 कृत्वाचपूजयित्वाचसपापात्सन्तरोभवेत्
 भागीरथीतटेरम्येखगस्यग्रहणेशिवे ५३
 गवांकोटिप्रदानेनयत्फलंलभतेनरः
 तत्फलंसमवाप्नोतिसहस्रंचाधिकंचयत् ५४
 गोविंदकीर्तनेतातमत्पुरेचाक्षयंवसेत्
 कामात्सभवनेस्थित्वासार्वभौमोभवेन्नृपः ५५
 पुराणैर्मत्कथांश्रुत्वामत्सादृश्यंलभेन्नरः
 कथयित्वापुराणंचविष्णुसायुज्यतांव्रजेत् ५६

तस्मान्नित्यंचश्रोतव्यंपुराणंधर्मसंचयं
 श्रावितव्यंप्रयत्नेनलोकेविष्णुतनुंव्रजेत् ५७
 अन्यद्वास्त्रीकृतेदोषेयथायोगंभवेद्ध्रुवं
 निशामयप्रवक्ष्यामितत्वतोद्विजनंदन ५८
 सर्वबीजस्यदानेनसांबुकुंभमहाफलम्
 दद्याद्विप्रायपुण्याहेसद्यःपूतोभवेत्क्षणात् ५९
 सर्वधान्यादिकंबीजंकालेदद्याद्विजातये
 सर्वपापक्षयंकृत्वाअक्षयंस्वर्गमश्नुते ६०
 गुणंवक्ष्यामिविप्रर्षेसतीनांयादृशंदृढम्
 शुद्धवंशोभवेत्तस्यानित्यंलक्ष्मीःप्रवर्तते ६१
 उभयोर्वंशयोःस्वर्गोभर्तुरात्मनएवच
 पतिव्रतागुणोविप्रविस्मृतःपृच्छतस्तव ६२
 पुनर्वक्ष्यामियोषाणांसर्वलोकहितंशुभम्
 उषित्वापूर्वकालंचपुण्यापुण्येनयोषितः ६३
 पश्चात्पतिव्रतायाश्चताश्चगच्छंतिमद्गतिम्
 षण्मासंवाथवर्षवाअधिकंचप्रशस्यते ६४
 पतिव्रताभवेद्याचयावत्पूताव्रजेदिवम्
 सुरापंविप्रहंतारंसर्वपापयुतंपतिम् ६५
 पंकात्पूतंनयेत्स्वर्गंभर्तारंयानुगच्छति
 कंदर्पसदृशोभर्तासारतीवमनोरमा ६६
 जिष्णोरेवचिरंलोकेभुंक्तेऽनतमयंसुखम्
 पतिव्रताबलाद्याचविदूरेस्वामिपातने ६७
 चिह्नंलब्ध्वामृतावह्नौपापादुद्धरतेपतिं
 पतिव्रताचयानारीदेशांतरमृतेपतौ ६८
 साभर्तुश्चिह्नमादायवह्नौसुप्त्वादिवंव्रजेत्
 यास्त्रीब्राह्मणजातीयामृतंपतिमनुव्रजेत् ६९
 सास्वर्गमात्मघातेननात्मानंनपतिंनयेत्
 नम्रियेतसमंगत्वाब्राह्मणीब्रह्मशासनात् ७०
 प्रव्रज्यागतिमाप्नोतिमरणादात्मघातिनी
 नरोत्तमउवाच-

सर्वासामपिजातीनांब्राह्मणःशस्यइष्यते ७१

पुरयंचद्विजमुख्येनअत्रकिंवाविपर्ययः

श्रीभगवानुवाच-

ब्राह्मण्यास्साहसंकर्मनैवयुक्तंकदाचन ७२

निःशेषेस्यावधंकृत्वासनरोब्रह्महाभवेत्

तस्माद्ब्राह्मणजातीयाविप्रयाचव्रतंचरेत् ७३

प्रवक्ष्यामियथातथ्यंशृणुविप्रयथार्थतः

आपणांतरमामिष्यंभक्षयेन्नकदाचन ७४

अश्वमेधसहस्राणांहायनेफलमाप्नुयात्

अर्हणंचेष्टदेवस्यहरेर्व्रतमनुत्तमम् ७५

स्वामिनोपिजलंपिंडंसंप्रदद्यादमत्सरात्

युगकोटिसहस्राणियुगकोटिशतानिच ७६

पतिनासहसासाध्वीविष्णुलोकेयुताभवेत्

ततोमहाव्रतंप्राप्यनिरयेब्राह्मणीवधूः ७७

उद्धरेदुभयोर्वशाञ्छतशोथसहस्रशः

अतोबन्धुजनैरेवपुत्रैर्भ्रात्रादिभिर्बुधैः ७८

विनियम्यसदातस्याव्रतलोपनकारयेत्

हरेश्चेद्वासरंप्राप्यविधवानव्रतंचरेत् ७९

पुनर्वैधव्यतामेतिजन्मजन्मनिदुर्भगा

भोजनात्मत्स्यमांसस्यव्रतानांविप्रयोगतः ८०

चिरंनिरयमासाद्यशुनीभवतिनिश्चितम्

दुष्टायामैथुनंगच्छेद्विधवाकुलनाशिनी ८१

नरकाननुभूयाथगृध्रिणीदशजन्मसु

द्विजन्मफेरवाभूत्वाततोमानुषतांव्रजेत् ८२

तथैवबालवैधव्यादासीत्वमुपगच्छति

द्विजउवाच-

कन्यादानफलंब्रूहिवददास्याःफलंचयत् ८३

विधानंचयथोक्तंचयदिमेनुग्रहःप्रभो

श्रीभगवानुवाच-

रूपाढ्येगुणसंपन्नेकुलीनेयौवनान्विते ८४

समृद्धेवित्तसंपूर्णेकन्यादानफलंशृणु
 सर्वाभरणसंयुक्तांकन्यकांयोददातिच ८५
 तेनदत्ताधरासर्वासशैलवनकानना
 अर्द्धाभरणदानेनफलंदातुर्भवेदध्रुवम् ८६
 अनाभरणकन्यायाःपादैकस्यफलंभवेत्
 यःपुनःशुल्कमश्नातिसयातिनरकेनरः ८७
 विक्रीयचात्मजामूढोनरकान्ननिवर्तते
 लोभादसदृशेषुंसिकन्यांयस्तुप्रयच्छति ८८
 रौरवंनरकंप्राप्यचांडालत्वंचगच्छति
 अतएवहिशुल्कंचजामातुर्नकदाचन ८९
 गृह्णातिमनसाप्राज्ञोयद्दत्तंस्यचाक्षयम्
 भूमिगांचहिरण्यंचधनंवस्त्रंचधान्यकम् ९०
 जामातुर्यौतकंदत्वासर्वंभवतिचाक्षयम्
 विवाहसमयेवत्ससगोत्रपरगोत्रजैः ९१
 यौतकंदीयतेकिंचित्तत्सर्वंचाक्षयंभवेत्
 दातानस्मरतेदानंप्रतिग्राहीनयाचते ९२
 उभौतौनरकंयातश्छिन्नरज्जुर्घटोयथा
 अवश्यंयौतकंदानंदातव्यंसात्विकेनहि ९३
 अदत्वानरकंप्राप्यदासीत्वमुपगच्छति
 अत्यासन्नेतिदूरस्थेचात्याढ्येचातिदुर्गते ९४
 कुलहीनेचमूर्खेचषट्सुकन्यानदीयते
 अतिवृद्धेचातिदीनेरोगिष्ठेदेशवासिनि ९५
 अतिक्रुद्धेप्यसन्तुष्टेषट्सुकन्यानदीयते
 एतेभ्यःकन्यकांदत्त्वानरकंचाधिगच्छति ९६
 लोभात्संमानलाभाच्चकन्यकापरिवर्तनात्
 मुनीनांप्रेयसींनारींयुवतींरूपशालिनीम् ९७
 सालंकारांसशय्यांचदत्वाऽनतफलंलभेत्
 अनयोश्चफलंतुभ्यंयुवतीकन्ययोरपि ९८
 एकावरायदातव्याअपराब्राह्मणायतु
 क्रीतादेवायदातव्याधीरेणाकष्टकर्मणा ९९

कल्पकालंभवेत्स्वर्गनृपोवाकौमहाधनी
प्रतिजन्मलभेतैषसुपत्नीवरवर्णिनीम् १००
यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम्
सर्वपापक्षयस्तस्यसर्वशास्त्रार्थपारगः १०१
लभेतसोऽक्षयंस्वर्गनारीणांवल्लभोभवेत्
क्षत्रियोविजयीचाथलोकनाथोभवेद्ध्रुवम् १०२
श्रुतंहरतिपापानिजन्मजन्मकृतानिच
सौभाग्यंलभतेलोकेतथैवचवरांगना १०३

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेपंचाख्यानेस्त्रीणामाख्यानंनाम
द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ५२

त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

द्विजउवाच-

तुलाधारस्यचरितंप्रभावमतुलंप्रभो
वक्तुमर्हस्यशेषेणयदिमय्यस्त्यनुग्रहः १
श्री भगवानुवाच -
सत्यभावादलोभाच्चदद्याद्योवैत्वमत्सरात्
नित्यंयज्ञशतंतस्यसुनिष्पन्नंसुदक्षिणम् २
सत्येनोदयतेसूरोवातिवातस्तथैवच
नलंघयेत्समुद्रस्तुवेलांकूर्मोर्धरांतथा ३
सत्येनलोकास्तिष्ठंतिसर्वेचवसुधाधराः
सत्याद्भ्रष्टोथयःसत्वोप्यधोवासीभवेद्ध्रुवम् ४
सत्यवाचिरतोथस्तुसत्यकार्यरतःसदा
सशरीरेणस्वर्लोकमागत्याच्युततांब्रजेत् ५
सत्येनमुनयःसर्वेमांचगत्वास्थिरंगताः
सत्याद्युधिष्ठिरोराजासशरीरोदिवंगतः ६
सर्वशत्रुगणंजित्वालोकोधर्मेणपालितः
अकरोच्चमखंशुद्धंराजसूयंसुदुर्लभम् ७
चतुरशीतिसहस्राणिब्राह्मणानांचनित्यशः
भोजयेद्भुक्मपात्रेषुराजोपकरणेषुच ८

भोजयित्वोपकरणांस्तेभ्योदत्वाविसर्जयेत्
 यदभीष्टं द्विजातीनामतोन्यदापयेद्धनम् ६
 अदरिद्रं ततो ज्ञात्वा द्विजव्यूहं परित्यजेत्
 तथैव स्नातकानां तु सहस्राणितुषोडश
 नित्यं संभोजयेद्राजा सत्येनैव विमत्सरः १०
 अतिष्ठंत गृहे पूर्वचिरंतस्य जिगीषया
 जितं तेन जगत्सर्वं प्राणानुग्रहकारणात् ११
 सत्येन चासुरो राजा बलिरिन्द्रो भविष्यति
 पातालस्थस्य तस्यैव भूयस्तिष्ठामिवेश्मनि १२
 निरंतरं च तिष्ठामि स्वांते पुण्यैककर्मणः
 यद्वापुरामया बद्धो दैत्ययोनेर्विमोक्षणात् १३
 तलं चैवामरत्वं हि शक्रत्वं प्रदाम्यहम्
 हरिश्चंद्रो नृपस्सत्यात्सवाहनपरिच्छदः १४
 स्वशरीरेण शुद्धेन सत्यलोके प्रतिष्ठितः
 राजानो बहवश्चान्ये ये च सिद्धामहर्षयः १५
 ज्ञानिनो यतयश्चैव सर्वे सत्येऽच्युता भवन्
 तस्मात्सत्यरतो लोके संसारोद्धरणक्षमः १६
 तुलाधारो महात्मा वै सत्यवाक्ये प्रतिष्ठितः
 लोके तत्सदृशो नास्ति सत्यवाक्यस्य कारणात् १७
 अश्वमेधसहस्रेण सत्यं तु तुलया धृतम्
 अश्वमेधसहस्राद्धि सत्यमेव विशिष्यते १८
 सर्वसत्याद्भवेत्साध्यं सत्यो हि दुरतिक्रमः
 सत्यवाक्येन साधेनुर्बहुला स्वर्गगामिनी १९
 सर्वराष्ट्रं समाधाय पुनरावृत्तिदुर्लभा
 तथायं सर्वदा साक्षी मृषानास्तिकदाचन २०
 बह्वर्धमल्पमर्धचक्रयविक्रयणे सुधीः
 सत्यवाक्यं प्रशस्तं च विशेषात्साक्षिणो भवेत् २१
 साक्षिणः सत्यमुक्त्वा च अक्षयं स्वर्गमाययुः
 वावदूकः सभां प्राप्य सत्यं वदति वाक्पतिः २२
 स याति ब्रह्मणो गेहं यज्ञैरन्यैश्च दुर्लभम्

सभायांयोवदेत्सत्यमश्वमेधफलंलभेत् २३
 लोभाद्द्वेषान्मृषोक्त्वाचरौरवंनरकंव्रजेत्
 सर्वसाक्षीतुलाधारोजनानांशूरएवच २४
 विशेषाल्लोभसंत्यागान्नाकेनिर्जरतांव्रजेत्
 कश्चिच्छूद्रोमहाभागोनलोभेवर्ततेक्वचित् २५
 वृत्तिश्शाकेनदुःखेनतथाशिलोच्छतोभृशम्
 जर्जरंवस्त्रयुग्मंचकरौपात्रेचसर्वदा २६
 सदापिलाभविरहोनपरस्वंगृहीतवान्
 तस्यजिज्ञासयैवाहंगृहीत्वावस्त्रयुग्मकम् २७
 अवकोटेनदीतीरेस्थितस्संस्थाप्यसादरम्
 सदृष्ट्वावस्त्रयुग्मतन्नलोभेकुरतेमनः २८
 इतरस्यपरिज्ञायतत्क्षांत्यास्वगृहंययौ
 ततोविचिंतयित्वातुहदास्वल्पमितिद्विज २९
 उदुंबरंहेमगर्भमयातत्रैवपातितम्
 किंकरेचनदीतीरेविकोणेजनवर्जिते ३०
 तस्ययातस्यदेशेतुदृष्टेनतदद्भुतम्
 अलंविधानमेतत्तुक्वत्रिमंचोपलक्ष्यते ३१
 ग्रहणेवाधुनाचास्यअलोभंनष्टमेवमे
 अस्यैवरक्षणेकष्टमहंकारपदंत्विदम् ३२
 यतोलोभस्ततोलाभोलाभाल्लोभःप्रवर्तते
 लोभग्रस्तस्यपुंसश्चशाश्वतोनिरयोभवेत् ३३
 यदनोविगुणंविचिंतयदावेशमनितिष्ठति
 तदामेदारपुत्राणामुन्मादोह्युपपद्यते ३४
 उन्मादात्कामसंजातविकारान्मतिविभ्रमः
 भ्रमान्मोहोप्यहंकारःक्रोधलोभावतःपरं ३५
 एषांप्रचुरभावाच्चतपःक्षयंगमिष्यति
 क्षीणेतपसिवर्ततेपंकाश्चित्तप्रमोहकाः ३६
 तैश्चशृंखलयोगैश्चबद्धोनैवोद्धृतिंव्रजेत्
 एतद्विमृश्यशूद्रोसौपरित्यज्यगृहंगतः ३७
 स्वस्थादेवामुदातत्रसाधुसाध्वितिचाब्रुवन्

निर्गृथिरूपमादायतस्यांतिकगृहंतथा ३८
 गत्वाहंदैवसंवादमवदंभूतवर्तनम्
 ततोभ्यासप्रसंगाच्चजनानांचपरिप्लवात् ३९
 तस्ययोषातदागत्यपप्रच्छदैवकारणम्
 ततोहमवदंतस्ययद्वाचेतोगतंद्रुतम् ४०
 निभृतोथनिनादस्यकारणंकथितंमया
 हृद्गतंपतिनातेद्यविधिनादत्तमज्ञवत् ४१
 परित्यक्तंमहाभागेपुनर्नास्तीहतेवसु
 यावज्जीवतिदौर्विध्यंतस्यभोक्तानसंशयः ४२
 गच्छमातर्गृहंशून्यमलब्धंतत्प्रपृच्छतम्
 श्रुत्वातद्वैशिवंसाचवचनंपत्युरंतिके ४३
 गत्वाप्रोवाचदुर्वृत्तंतच्छ्रुत्वाविस्मयंगतः
 सविचिंत्यतयासार्धमागतोसौममांतिकम् ४४
 निभृतंमामुवाचेदंक्षपणत्वंचकीर्तय
 क्षपणकउवाच-
 चाक्षुषंचिरसंशुद्धंहेलयातृणवत्कथम् ४५
 त्वयात्यक्तंयतस्तातनास्तिभाग्यमकंटकम्
 ऐश्वर्यमतुलंशौर्यशीर्यतेभावुकंपुनः ४६
 स्वबंधूनामहद्दुःखमाजन्ममरणांतिकम्
 द्रक्ष्यसेचात्मनानित्यंमृतानांयागतिर्ध्रुवम् ४७
 तस्मात्तद्गृह्यतांतूर्णभुंक्ष्वभोग्यमकंटकम्
 ऐश्वर्यमतुलंशौर्यलोकानांविस्मयंवरम् ४८
 शूद्रउवाच-
 नमेवित्तेस्पृहाचास्तिधनंसंसारवागुरा
 तद्विधौपतितोमर्त्योऽनपुनर्मोक्षकंव्रजेत् ४९
 शृणुवित्तस्ययदोषमिहलोकेपरत्रच
 भयंचोराच्चज्ञातिभ्योराजभ्यस्तत्करादपि ५०
 सर्वेजिघांसवोमर्त्याःपशुमत्स्यविविष्किराः
 तथाधनवतांनित्यंकथमर्थास्सुखावहाः ५१
 प्राणस्यांतकरोह्यर्थस्साधकोदुरितस्यच

कालादीनांप्रियंगेहंनिदानंदुर्गतिःपरम् ५२

क्षपणकउवाच-

यस्यार्थास्तस्यमित्राण्यस्यार्थास्तस्यबांधवाः

कुलंशीलंचपांडित्यंरूपंभोग्यंयशःसुखम् ५३

धनेनतुविहीनस्यपुत्रदारोज्झितस्यच

कथंमित्रंकथंधर्मदीनानांजन्मनःकथं ५४

सत्त्वादिक्रतुकार्यंचपुष्करिण्युपकारकं

दानंनकस्यसोपानंनिःस्वस्यचनसिद्ध्यति ५५

व्रतकार्यस्यरक्षाचधर्मादिश्रवणंभृशम्

पितृयज्ञादितीर्थचनिर्वित्तस्यनसिद्ध्यति ५६

तथारोगप्रतीकारःपथ्यमौषधसंचयं

रक्षणंविग्रहश्चैवशत्रूणांविजयोध्रुवम् ५७

स्त्रीणांचजन्मनावार्तावसुयोगेनलभ्यते

भूतभव्यप्रवृत्तानांसुकृतंदुष्कृतंचयत् ५८

तस्माद्बहुधनंयस्यतस्यभोग्यंयदृच्छया

स्वर्गवितरणादेवलप्स्यसेह्यचिरादितः ५९

शूद्रउवाच-

अकामाच्चव्रतंसर्वमक्रोधात्तीर्थसेवनम्

दयाजप्यसमाशुद्धंसंतोषोधनमेवच ६०

अहिंसापरमासिद्धिःशिलोच्छृत्तिरुत्तमा

शाकाहारःसुधातुल्यउपवासःपरंतप ६१

संतोषोमेमहाभोग्यंमहादानंवराटकम्

मातृवत्परदाराश्चपरद्रव्याणिलोष्ठवत् ६२

परदाराभुजंगाभाःसर्वयज्ञइदंमम

तस्मादेनंनगृह्णामिसत्यंसत्यंगुणाकर ६३

प्रक्षालनाद्धिपंकस्यदूरादस्पर्शनंवरं

इत्युक्तेतुनरश्रेष्ठपुष्पवर्षपपातह ६४

मूर्ध्निदेशेतनौतस्यसर्वदेवेरितंद्विज

देवदुंदुभयोनेदुर्नृत्यंत्यप्सरसांगणाः ६५

जगुर्गर्धर्वपतयोविमानंचापतद्विवः

ऊचुर्देवगणास्तत्रविमानमिदमारुह ६६
 सत्यलोकंसमासाद्यभुङ्क्ष्वभोग्यमहेन्द्रवत्
 संख्यातेनापिवर्तेतभोग्यकालस्यधार्मिक ६७
 इत्युक्तेषुचदेवेषुशूद्रोवचनमब्रवीत्
 कथंनिर्ग्रथकस्यास्यज्ञानंचेष्टास्यभाषणम् ६८
 किंवाहरिहरौब्रह्माकिंवाशक्रोबृहस्पतिः
 किंवामच्छलनादेवसाक्षाद्धर्मइहागतः ६९
 इत्युक्तेक्षपणश्चासौस्मितोवचनमब्रवीत्
 विज्ञातुंचैववोधर्ममहंविष्णुरिहागतः ७०
 विमानेनदिवंगच्छसकुटुंबोमहामुने
 नत्प्रसादाच्चयुष्माकंसदैवनवयौवनम् ७१
 भविष्यतिमहाप्राज्ञभाग्यानंत्यंप्रलप्स्यथ
 दिव्याभरणसंयुक्तादिव्यवस्त्रोपशोभिताः ७२
 गतास्तेसहसानाकंसर्वैर्बधुजनैर्वृताः
 एवंद्विजवरश्रेष्ठलोभत्यागाद्ययुर्दिवम् ७३
 तुलाधारस्तथाधीमान्सत्यधर्मप्रतिष्ठितः
 येनजानातितद्वृत्तंदेशांतरसमुद्भवम् ७४
 तुलाधारसमोनास्तिसुरलोकेप्रतिष्ठितः
 तस्मात्त्वमपिभूदेवसमंगत्वादिवंब्रज ७५
 यइदंशृणुयान्मर्त्यःसर्वधर्मप्रतिष्ठितः
 जन्मजन्मार्जितंपापंतत्क्षणात्तस्यनश्यति ७६
 सकृत्पठनमात्रेणसर्वयज्ञफलंलभेत्
 लोकानांपुरतोविप्रदेवानामर्च्यतांब्रजेत् ७७

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेशूद्रस्यालोभाख्यानं नामत्रिपंचाशत्तमो-

ऽध्यायः ५३

चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच

अद्रोहकस्यचाख्यातोमहिमालोकदुःसहः
 एकतल्पगतांवामांक्षांत्वासर्वजितोभवत् १

ज्ञानिनामपिदुःसाध्यंमुनीनांब्रह्मचारिणां
 सुरासुरमनुष्याणांविषमंतत्समंगतः २
 स्वभावाद्विषमंकामंजेतुंकःपुरुषःक्षमः
 अद्रोहकमृतेविप्रसएवभवजित्पुमान् ३
 अहल्याहरणादेवसुरेशस्यभगांकता
 पुनर्देव्याःप्रसादाच्चसहस्राक्षेतिविश्रुतः ४
 विदितंसर्वलोकेचत्रैलोक्येसचराचरे
 द्विजउवाच-
 कथंचदेवदेवस्यअहल्याहरणंप्रभो ५
 भगांकत्वंचसंप्रापसहस्राक्षःसुराधिपः
 नगांकोपिभगांकत्वंसंप्राप्तस्सुराराट्कथम् ६
 दुःश्रुतंसुरवैकल्यंश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः
 श्रीभगवानुवाच-
 पुरास्वांतोद्भवांकन्यांलोकेशश्चमहामनाः ७
 गौतमायददौधातालोकपालाग्रतोमुदा
 ततस्तुलोकपालानांमन्मथाविष्टचेतसाम् ८
 शचीपतेस्तुसंमोहोहृदिशल्यइवस्थितः
 लोकपालानतिक्रम्यसुवेषावरवर्णिनी ९
 द्विजायरत्नभूतैषादत्ताकिंवाकरोम्यहम्
 इतिसंचिंत्यतस्यास्तुवर्तमानेचयौवने १०
 पुनश्चमाययादृष्टंरूपंतस्यास्सुशोभनम्
 पुनश्चिन्तयमानोसौगौतमाध्यासनंगतः ११
 पश्चात्तुतस्यगमनाद्यद्वृत्तंतच्छृणुष्वमे
 एकदागौतमःस्नातुंगतोसौपुष्करंप्रति १२
 साध्वीचगृहशौचेचगृहवस्तुनितत्परा
 प्रवृत्तादेववास्तूनांबलिकर्तुंचतत्परा १३
 इंधनंवह्निकार्यंचनित्यकर्मानुसंचयम्
 एतस्मिन्नंतरेशक्रोमुनेस्तस्यमहात्मनः १४
 रूपमास्थायगात्रेणप्रविवेशोटजंमुदा
 पतिव्रतापतिंदृष्ट्वाश्रद्धयापरयासती १५

देवस्थानेचवस्तूनांसंचयंकर्तुमुद्यता
 ततस्तामब्रवीदार्तोमुनिवेषधरोहरिः १६
 प्रद्युम्नवशगोवामेदेहिमेचुंबनादिकम्
 एतस्मिन्नंतरेसाचत्रपायुक्ताब्रवीद्वचः १७
 देवकार्यादिकंत्यक्त्वावक्तुंनार्हसिमेप्रभो
 सर्वजानासिधर्मज्ञपुण्यानांनिश्चयंमुने १८
 अयमर्थोहिवेलायामधुनैवनयुज्यते
 ततस्तांचारुसर्वांगीदृष्ट्वामन्मथपीडितः १९
 अलंप्रियेनवक्तव्यंहृच्छयोमेप्रजायते
 कर्तव्यंचाप्यकर्तव्यंपत्युर्वचनसंमतम् २०
 करोतिसततंयाचसाचनारीपतिव्रता
 लंघयेद्याचतस्याज्ञांसुरतेचविशेषतः २१
 पुण्यंतस्याभवेन्नष्टंदुर्गतिंचाधिगच्छति
 साब्रवीद्देववस्तूनिसंतिदेवार्थतोमुने २२
 नित्यकर्माणिचान्यानि किंवातेषुविपर्ययः
 सचोवाचसतींतत्रदेह्यालिगादिकंमम २३
 मनसाभयमुत्सृज्यमयादत्तानितानिच
 इत्युक्त्वातांपरिष्वज्यकृतस्तेनमनोरथः २४
 एतस्मिन्नंतरेविप्रमुनेर्हृद्यासकल्मषम्
 ततोध्यानंसमारभ्याजानाद्वृत्तंशचीपतेः २५
 तूर्णमेवद्वारदेशेगत्वाचसमुपस्थितः
 शक्रोमुनिंतुसंलक्ष्यचौतुदेहंविवेशह २६
 गच्छतःपृषदंशस्यपद्धतौप्रचचालह
 मुनिस्तत्रावदत्तंवैकस्त्वंमार्जाररूपधृत् २७
 भयात्तस्यमुनेरग्रे शक्रः प्रांजलिराश्रितः
 मघवंतपुरोदृष्ट्वाचुकोपमुनिपुंगवः २८
 यत्त्वयाचेदृशंकर्मभगार्थंछलसाहसम्
 कृतंतस्मात्तवांगेषुसहस्रभगमुत्तमम् २९
 भवत्विहतुपापिष्ठलिगंतेनिपतिष्यति
 गच्छमेपुरतोमूढसुरस्थानंदिवौकसः ३०

पश्यन्तिमुनिशार्दूलानराःसिद्धास्सहोरगाः
 एवमुक्त्वामुनिश्रेष्ठोरुदन्तीतांपतिव्रताम् ३१
 पप्रच्छकिमिदानींतेकर्मदारुणमागतम्
 इत्युक्तावेपमानासाभीतापतिमुवाचह ३२
 अज्ञानाद्यत्कृतंकर्मक्षंतुमर्हसिवैप्रभो
 मुनिरुवाच-
 परेणाभिगतासित्वममेध्यापापचारिणी ३३
 अस्थिचर्मसमाविष्टानिर्मासानखवर्जिता
 चिरंस्थास्यसिचैकापित्वांपश्यंतुजनाःस्त्रियः ३४
 दुःखितातमुवाचेदंशापस्यांतोविधीयताम्
 इत्युक्तेकरुणाविष्टोमन्युनापिपरिप्लुतः ३५
 जगादगौतमोवाक्यंरामोदाशरथिर्यदा
 वनमभ्यागतोविष्णुःसीतालक्ष्मणसंयुतः ३६
 दृष्ट्वात्वादुःखितांशुष्कांनिर्देहांपथिसंस्थितां
 गदिष्यतिचवैरामोवसिष्ठस्याग्रतोहसन् ३७
 किमियंशुष्करूपाचप्रतिमास्थिमयीशवा
 नदृष्टंमेपुराब्रह्मन्रूपंलोकविपर्ययम् ३८
 ततोरामंमहाभागंविष्णुंमानुषविग्रहम्
 यद्वृत्तमासीत्पूर्वतद्वसिष्ठःकथयिष्यति ३९
 वसिष्ठवचनंश्रुत्वारामोवक्ष्यतिधर्मवित्
 अस्यादोषोनचैवास्तिदोषोयंपाकशासने ४०
 एवमुक्तेतुरामेणत्यक्त्वारूपंजुगुप्सितं
 दिव्यंरूपंसमास्थायमद्गृहंचागमिष्यसि ४१
 शप्त्वातुगौतमस्तांहितपस्तमुंगतोवनम्
 ततोत्यंतंशुष्करूपातथैवपथिसंस्थिता ४२
 रामस्यवचनादेवगौतमंपुनरागता
 गौतमोपितयासार्द्धमद्यैवंदिवितिष्ठति ४३
 इंद्रोपित्रपयायुक्तःस्थितश्चांतर्जलेचिरम्
 स्थित्वाचांतर्जलेदेवीमस्तौदिंद्राक्षिसंज्ञिताम् ४४
 सुप्रसन्नाततोदेवीस्तोत्रेतेणपरितोषिता

गत्वोवाचततःसाचवरोस्मत्तोविगृह्यताम् ४५
 ततोदेवीमुवाचेदंशक्रःपरपुरंजयः
 त्वत्प्रसादाच्चमेदेविवैरूप्यंमुनिशापजम् ४६
 संत्यज्यदेवराज्यंचलब्ध्वाहंतुपुरायथा
 तमुवाचततोदेवीपापंतंमुनिशापजम् ४७
 हंतुब्रह्मादयोदेवाश्शक्तानाहंसुरेश्वर
 किंतुबुद्धिंसृजाम्यद्येनलोकैर्नलक्ष्यते ४८
 योनिमध्यगतंदृष्टिसहस्रंतेभविष्यति
 सहस्राक्षइतिख्यातस्सुरराज्यंकरिष्यसि ४९
 मेषांडंतवशिशनंचभविष्यतिचमद्वरात्
 इत्युक्त्वासाजगन्मातातत्रैवांतरधीयत ५०
 शक्रोदेववरैःपूज्योह्यद्यापिदिविवर्तते
 इंद्रस्यैतादृशीकामादवस्थाद्विजसत्तम ५१
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेअहल्याहरणंनामचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ५४

पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच-
 अपरंचप्रवक्ष्यामिकामेनाधिष्ठितस्यच
 पुराभागीरथीतीरेद्विजःपरमहंसकः १
 उपदेष्टासहस्राणांद्विजानांशांतिदःपरः
 एकदंडधरःसाक्षात्कूर्मवद्धरणीस्थितः २
 एकाकिनःसतस्तस्यदेवागारेविनिष्कृते
 पत्युर्गृहात्परंगेहंगंतुंसायंसमुद्यता ३
 अकस्माद्युवतीनारीमिलितारूपधारिणी
 दृष्ट्वातांभगवान्विप्रोमन्मथस्यभयार्दितः ४
 अगारजठरेकृत्वासचैनांप्राक्षिपत्क्षपाम्
 अर्गलंसादृढंकृत्वादेवागारेसुशोभने ५
 कदाचिदपितंद्वारादागंतुंनददातिह
 एवंभूतःसमाधिस्थःक्षपांक्षिप्त्वाविलप्यसः ६
 चिंतयंस्तांवरारोहांद्वारिकिंवाकृतंमम

एवंसंचिंत्यतामाहद्वारं देहीहनः प्रिये ७
 पतिश्च वशगः कांते दयितस्ते भविष्यति
 ततस्तं प्राह सा विप्रं वृद्धं कामप्रलालसम् ८
 अनन्वितागिरः स्तातवक्तुं त्वं नार्हसि प्रभो
 अथासौ भगवान्प्राह प्रचुरं चास्ति मे वसु ९
 तव दास्यामि कल्याणि प्रस्फोटय कपाटिकाम्
 विप्रमाह पुनः सा च त्वं वै मे धर्मतः पिता १०
 मा गच्छ पुत्रिकां मां च परयोषां च धार्मिक
 मनसा स समालोच्य सुषिरेण पथा गृहान् ११
 बाहुनोद्धाट्य ते नैव गंतुं चैव समुद्यतः
 गच्छ तश्चाद्धमररुत्तमां गंसु संकटे १२
 प्रविष्टं पुनश्चैति पंचत्वमगमत्तदा
 उषः काले समायातारक्षिणो ये च किंकराः १३
 अद्भुतं तं शवं दृष्ट्वा तामुचुस्ते च विस्मिताः
 कथंच निधनं त्वस्य संभूतं ब्रूहि सुंदरि १४
 कथयित्वा तु तद्वृत्तमभीष्टं देशमागता
 एवं कामस्य महिमा दुर्निवारोजनेषु च १५
 सर्वेषामपि जंतूनां सुरासुरनृणां भवेत्
 दृष्ट्वाऽमोघां वरारोहां सर्वलोकपितामहः १६
 च्युतबीजो भवत्तत्र लौहित्यसंभवस्मृतः
 पुनाति सकलान् लोकान्सर्वतीर्थमयो हि सः १७
 यमाश्रित्य नरो याति ब्रह्मलोक कमनामयम्
 द्विज उवाच-
 कथंच ब्रह्मणो मोहो ह्यमोघाकावरांगना १८
 उद्भवं तीर्थराजस्य श्नोतु मिच्छामि तत्त्वतः
 श्रीभगवानुवाच-
 मुनिर्देवैः समाराध्यः पद्मयोनि समप्रभः १९
 शंतुनश्चेति विख्यातः पत्नी तस्य पतिव्रता
 अमोघेति समारख्यातारूपयौवनशालिनी २०
 अस्याश्च पतिमन्वेष्टुं यातो ब्रह्मा च तद्गृहम्

तस्मिन्कालेमुनिश्रेष्ठःपुष्पाद्यर्थवनंगतः २१
 सातदृष्टासुरश्रेष्ठमर्घ्यपाद्यादिकंददौ
 दूरेभिवादनंकृत्वासागृहंप्रविवेशह २२
 तांचदृष्ट्वानवद्यांगींधाताकामवशंगतः
 स्रष्टात्मानंसमाधायाचिंतयत्तांपुरोगताम् २३
 बीजंपपातखट्वायांब्रह्मणःपरमात्मनः
 ततोब्रह्मागतस्त्रस्तस्त्वरयापरिपीडितः २४
 अथायातोमुनिर्गेहंशुक्रंपीठेददर्शह
 तमपृच्छद्वारोहांकश्चाप्यत्रागतःपुमान् २५
 तमुवाचततोऽमोघाब्रह्माह्यत्रागतःपते
 त्वामेवान्वेषितुंनाथमयादत्तोत्रपीठकः २६
 शुक्रस्यकारणंचात्रतपसाज्ञातुमर्हसि
 ततोध्यानात्परिज्ञातंतेनैवचद्विजन्मना २७
 ब्रह्मरेतःपरंसाध्वीपालयस्वममाज्ञया
 उत्पद्यतेसुतस्तेतुसर्वलोकैकपावनः २८
 आवयोःसर्वकल्याणंफलिष्यतिमनोगतम्
 ततःपतिव्रतातस्यआज्ञामागृह्यसंभवात् २९
 पपौरेतोमहाभागाब्रह्मणःपरमात्मनः
 आवर्तइवसंजज्ञेरौद्रगर्भइतिस्फुरन् ३०
 प्रसोढुंनैवशक्तासाशतनुंचाब्रवीत्ततः
 गर्भधारयितुंनाथनशक्नोम्यधुनाप्रभो ३१
 किंकिरिष्यामिधर्मज्ञप्राणोमेसंचलत्यपि
 आज्ञापयमहाभागगर्भंत्यक्ष्यामियत्रच ३२
 पत्युराज्ञांसमादायमुक्तोगर्भोयुगंधरे
 पयस्तेजोमयंशुद्धंसर्वधर्मप्रतिष्ठितम् ३३
 तन्मध्येपुरुषःशुद्धःकिरीटीनीलवाससा
 रत्नदाम्नाचविद्धांगोदुःप्रेक्ष्योज्योतिषांगणः ३४
 ततोदेवगणाःस्वर्गात्पुष्पवर्षमवाकिरन्
 प्रसूतःसर्वतीर्थेषुतीर्थराजइतिस्मृतः ३५
 ततोरामइतिख्यातःप्रजातोहंभृगोःकुले

क्षत्रियान्पितृहंतृस्तुससैन्यबलवाहनान् ३६
 हत्वायुद्धगतान्भीतान्पंकैःसर्वैर्युतोह्यहम्
 ब्रह्महत्यासमंघोरंमद्देहेसमुपस्थितम् ३७
 पंकयुक्तंकुठारंमेक्षालितंनैवशुद्ध्यति
 ततःखेचाभवद्वाणीराममद्वचनंकुरु ३८
 यत्रतीर्थेकुठारंतेनिर्मलंचभवेदिह
 तत्रतेसर्वपापानांजातानांचक्षयोभवेत् ३९
 जनानांतत्रसर्वेषांहितार्थंतिष्ठमानद
 चपलंगच्छतीर्थानिसर्वाणिसुमहांतिच ४०
 तेषांमध्येमहातीर्थेपर्शुःशुद्धोभवेद्यदि
 तंचजानीहितीर्थेषुमुक्तिदंपरिकीर्तितम् ४१
 तच्छ्रुत्वाजामदग्न्यस्तुतीर्थानिप्रययौतदा
 गंगांसरस्वतींशुभ्रांकावेरींसरयूंतथा ४२
 गोदावरींचयमुनांकद्रूंचवसुदांतथा
 अन्यांचपुण्यदांरम्यांगौरींपूर्वांस्थितांशुभाम् ४३
 गच्छतस्तस्यधीरस्यसदागतिसमस्यच
 क्षालितःसर्वतीर्थेषुनपुनर्निर्मलोभवत् ४४
 ततोगिरिगुहांदुर्गमिहारण्यंचपर्वतम्
 गिरिकूटंचदुर्लभ्यंययौतीर्थमसौहरिः ४५
 नचनिर्मलतामेतिकुठारस्तस्यतेनच
 विषादमगमत्तत्ररामःपरपुरंजयः ४६
 हाहेतिविविधंकृत्वाचोपविश्यधरातले
 प्रचिंतामगमद्वीरस्तमुवाचपुनस्तथा ४७
 पूर्वस्यांदिशिदेवेशतीर्थंचास्तिगुहोदरे
 तच्छ्रुत्वा नरशार्दूलोगत्वाकुण्डंददर्शसः ४८
 प्रदक्षिणंजलावर्तंशुभ्रंपापहरंशुभम्
 तज्जलस्पर्शमात्रेणकुठारःशुद्धतांगतः ४९
 ततोरामोभिषेकंतुकृतवान्प्रमुदान्वितः
 शुद्धात्मनस्त्वपापस्यबुद्धिर्जाताप्रपाविनी ५०
 सरामःसुचिरंस्थित्वातीर्थराजंप्रसाद्यतम्

ततस्ततोऽचलात्प्राप्यपुरंवेगसमन्वितः ५१
 ख्यातंकृत्वाततश्चोर्व्यागतोसौलवणार्णवम्
 अयंतीर्थवरःसाक्षात्पितामहकृतोभुवि ५२
 सुखदःसर्वतःशुद्धोमुक्तिमार्गप्रदःकिल
 एवंकामप्रभावंचविद्धिदुर्वारदुःसहम् ५३
 कामाज्जातंवृषंपापंपुण्यंपुण्यप्रयोगतः
 सजातश्चैवलौहित्योविरंचेचैवचौरसः ५४
 शंतनोक्षेत्रसंजातस्त्वमोघागर्भसंभवः
 विरिञ्चिनाजितःकामःशांतनोरप्यमत्सरात् ५५
 तस्याःपतिव्रतात्वाञ्चतीर्थात्तीर्थवरोहिसः
 एवंयस्तुपठेन्नित्यंपुण्याख्यानमिदंशिवम् ५६
 शृणुयाद्दामुदापृथ्व्यामुक्तिमार्गसगच्छति ५७
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेपंचाख्यानेलौहित्योत्पत्तिर्नाम
 पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ५५

षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच-
 पुराशर्वःस्त्रियोदृष्ट्वायुवतीरूपशालिनीः
 गंधर्वकिन्नराणांचमनुष्याणांचसर्वतः १
 मंत्रेणताःसमाकृष्यत्वतिदूरेविहायसि
 तपोव्याजपरोदेवस्तासुसंगतमानसः २
 अतिरम्यांकुटींकृत्वाताभिःसहमहेश्वरः
 क्रीडांचकारसहसामनोभवपराभवः ३
 एतस्मिन्नंतरेगौर्याश्चित्तमुद्भ्रांततांगतम्
 अपश्यद्ध्यानयोगेनक्रीडंतंजगदीश्वरम् ४
 स्त्रीभिरंतर्गतंज्ञात्वारोषस्यवशगाभवत्
 ततःक्षेमंकरीरूपाभूत्वाचप्रविवेशसा ५
 व्योमैकांतेतिदूरेचकामदेवसमप्रभम्
 वामातिमध्यगंशुभ्रंपुरुषंपुरुषोत्तमम् ६
 स्त्रीभिःसहसमालिङ्ग्यप्रक्रीडंतंमुहुर्मुहुः

चुंबंतनिर्भरदेवंहरंरागप्रपीडितम् ७
 वृत्तंक्षेमंकरीदृष्ट्वानिपपाताग्रतस्तदा
 तासांकेशेषुचाकृष्यचकारचरणाहतिम् ८
 त्रपयापीडितश्शर्वःपराङ्मुखमवस्थितः
 केशेष्वाकृष्यरोषात्ताःपातयामासभूतले ९
 स्त्रियःसर्वाधरांप्राप्यसहसाविकृताननाः
 उमाशापप्रदग्धांगाम्लेच्छानांवशमागताः १०
 ताश्चांडालस्त्रियःख्याताअधवाधवसंयुताः
 अद्याप्युमाकृतंशापंसर्वास्ताश्चसमश्नुयुः ११
 अथोमाशतधारूपंकृत्वेशंसंगतातदा
 एवंप्रभावंजानीहिकामस्यसततंद्विज १२
 ततश्चिरात्तयासार्द्धगतःकैलासमंदिरं
 अतःक्षेमंकरीदृष्ट्वायेभिनंदन्तिमानवाः १३
 तेषांवित्तर्द्धिविभवाभवंतीहपरत्रच
 कुंकुमारक्तसर्वाङ्गिकुन्देन्दुधबलानने १४
 सर्वमंगलदेदेविक्षेमंकरिनमोस्तुते
 योगिनीसाम्यंतेनैवसंमुखाविमुखापिवा १५
 दृष्ट्वातांनाभिवंदेद्यस्तस्ययुद्धेपराजयः
 राजगृहेषुविद्यायांनमस्काराञ्जयोभवेत् १६
 एवंकामस्यमाहात्म्यंभवोमोहवशंगतः
 अयंदेवासुराणांचक्षमयाप्रभुतांगतः १७
 अस्यैवसदृशोलोकेनभूतोभविष्यति
 रामामङ्गस्थितारम्यांक्षमातल्पगतेनच १८
 त्यक्तवैवसाधितालोकास्सुरासुरसुदुर्लभाः
 एवंवैष्णवमुख्यश्चसुरासुरगणार्चितः १९
 योनोददातिभुक्त्यग्न्यंशेषंचस्वयमश्नुते
 एवमभ्यासधैर्येणदीर्घकालेसुखंगते २०
 प्राक्संगमात्स्वभार्यांचदृष्ट्वामांप्रददौमुदा
 द्वादशाब्दंप्रसंकल्प्यप्राग्भोगोमयिवेशितः २१
 तेनतस्यगृहेनित्यंतिष्ठामिगृहरक्षणात्

तथाधात्रीफलस्यापिसदास्वरसमीहते २२
 तस्मादुक्तोमयान्येषांवैष्णवानांचवैष्णवः
 पुरायेविप्रमेभक्तास्सुरामत्पथगामिनः २३
 तैरेवनकृतंयच्चतदनेनकृतंपरम्
 तस्माद्वैष्णवसर्वस्वंनामरम्यंमयाकृतम् २४
 अस्यवेश्मनितिष्ठामिमुहूर्तनचलाम्यहम्
 अतोयेचैवमद्भक्तास्तेष्वहंसुलभोद्विज २५
 अस्माकंपदवीतेभ्योह्यद्यदघिस्वकारणम्
 आवयोर्विप्रसौजन्यंस्वप्रभोज्यादिकंसमम् २६
 सायुज्यंचसखित्वंचपश्यभूदेवनांतरम्
 ततोमूकादयःसर्वेस्वागताहरिमीश्वरम् २७
 गंतुकामादिवंपुण्यास्सदाराःसपरिच्छदाः
 येचतेषांगृहाभ्याशेष्यात्मनोगृहगोधिकाः २८
 नानाकीटादयोयेचतेषामनुययुःसुराः

व्यासउवाच-

एतस्मिन्नंतरेदेवाःसिद्धाश्चपरमर्षयः २९
 प्रचक्रुःपुष्पवर्षाणिसाधुसाध्वित्यनादयन्
 देवदुंदुभयोनेदुर्विमानेषुवनेषुच ३०
 समारुह्यरथंस्वंस्वंहरिवीथीपुरंययुः
 तदद्भुतंसमालोक्यविप्रोऽवोचज्जनार्दनम् ३१
 उपदेशंचदेवेशब्रूहिमेमधुसूदन

श्रीभगवानुवाच-

गच्छस्वपितरौतातशोकविक्लवमानसौ ३२
 समाराध्यप्रयत्नेनमद्गृहंप्राप्स्यसेचिरात्
 पितृमातृसमादेवानतिष्ठंतिसुरालये ३३
 याभ्यांसुगर्हितंदेहंशिशुत्वेपालितंसदा
 अज्ञानदोषसहितंप्रपुष्टंचापिवर्धितम् ३४
 याभ्यांतयोस्समंनास्तित्रैलोक्येसचराचरे
 ततोदेवगणास्सर्वेपंचभिस्तैर्मुदान्विताः ३५
 माधवंसंस्तुवंतश्चगतास्तेहरिमंदिरम्

खचितांचपुरीरम्यांविश्वकर्मविनिर्मिताम् ३६
 रत्नाढ्यामिष्टसंपूर्णाकल्पवृक्षादिभिर्युताम्
 शातकुम्भमयैर्गैहैस्सर्वरत्नैस्सकर्बुराम् ३७
 वज्रवैडूर्यसोपानांस्वर्णदीतोयसंयुताम्
 गीतवाद्यादिसंपूर्णांसर्वदुर्गसमाकुलाम् ३८
 कोकिलालापबहुलांसिद्धगंधर्वसेविताम्
 रूपाढ्यैःसुजनैःपूर्णांप्रियांतीमिवखेपुरीम् ३९
 ततःस्थित्वाच्युताःसर्वेसर्वलोकोर्ध्वतोभृशम्
 द्विजोपिपितरौगत्वासमाराध्यप्रयत्नतः ४०
 अचिरेणैवकालेनसकुटुंबोहरिययौ
 पंचारव्यानमिदंपुण्यंमयातेसमुदाहृतम् ४१
 यःपठेच्छृणुयाद्वापितस्यनास्तीहदुर्गतिः
 ब्रह्महत्यादिभिःपापैर्नलिप्येतकदाचन ४२
 गवांकोटिप्रदानेनयत्फलंलभतेनरः
 तत्फलंसमवाप्नोतिपंचारव्यानावगाहनात् ४३
 स्नानेनपुष्करेनित्यंभागीरथ्यांचसर्वदा
 यत्फलंतदवाप्नोतिसकृच्छ्रवणगोचरात् ४४
 दुःस्वप्ननाशयेत्क्षिप्रंतथारोग्यंप्रयच्छति
 लक्ष्म्यारोग्यकरंचैवतस्माच्छ्रोतव्यमेवहि ४५

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेपंचारव्यानंनामषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ५६

सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

द्विजाऊचुः-

कीर्तिर्धर्मोऽथलोकेषुसर्वाणिप्रवराणिच
 वदनोमुनिशार्दूलयदिनोस्तित्वनुग्रहः १

व्यासउवाच-

यस्यखातेवनेगावस्तृप्यंतिमासमेवच
 यद्वासप्तदिनात्पूतःसर्वदेवैःसंपूजितः २
 पुष्करिण्याविशेषेणपूतायायज्ञकर्मणा
 यत्फलंजलदानेनसर्वमत्रास्यितच्छृणु ३

हायनेहायनेचैवकल्पंकल्पंविधीयते
 दानात्स्वर्गमवाप्नोतितोयदःसर्वदोभुवि ४
 मेघेवर्षतिखातेचजायंतेयेतुशीकराः
 तावद्वर्षसहस्राणिदिवमश्नातिमानवः ५
 तोयैरन्नादिपाकैश्चप्रसन्नोमानवोभवेत्
 प्राणानांचविनान्नैश्चधारणन्नैवजायते ६
 पितृणांतर्पणंशौचंरूपंवैगंध्यनाशनम्
 बीजंत्विहार्जितंसर्वसर्वतोयेप्रतिष्ठितम् ७
 वस्त्रस्यधावनंरुच्यंभाजनानांतथैवच
 तेनैवसर्वकार्यंचपानीयंमेध्यमेवच ८
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवापीकूपतटाककम्
 कारयेच्चबलैःसर्वैस्तथासर्वधनेनच ९
 ततोविनिर्जलेदेशोयोददातिजलाशयम्
 वासरेवासरेतस्यकल्पंस्वर्गंविनिर्दिशेत् १०
 त्रिविष्टपाच्युतोविप्रोवेदशास्त्रार्थपारगः
 लोकबंधुःसधर्मात्मातपस्तप्त्वादिवंब्रजेत् ११
 एवंजन्माष्टकंप्राप्यएकस्याक्षयमिष्यते
 क्षत्रियाणांकुलेजातःसार्वभौमोभवेन्नृपः १२
 विशोऽक्षयंधनंविद्याज्जन्मजन्मसुयत्प्रियम्
 शूद्रादयोन्त्यजाश्चान्येलभंतेस्वर्गतिमुहुः १३
 चतुर्हस्तप्रमाणंतुकूपंखनतियःपुमान्
 परोपकारकंनित्यंकल्पंस्वर्गंतुहायने १४
 द्विगुणेद्विगुणंविद्याच्छतंचैवचतुर्गुणे
 विंशत्किष्कुप्रमाणांतुदद्यात्पुष्करिणींतुयः १५
 विष्णोर्धामलभेत्सोपिदिव्यभोगंतथैवच
 अनंतरंनृपोजातोधनीवागीश्वरोभवेत् १६
 एवंद्विस्त्रिंशत्तुर्वापिगुणतोभोग्यमिष्यते
 विस्तीर्णेप्रचुरंविद्धिसहस्रेणाच्युतोदिवः १७
 सहस्राद्द्विगुणेनैवसुरपूज्योभवेन्नरः
 जंतवस्तत्रयेसंतियावंतोजीवनंययुः १८

तत्संख्याकाजनास्तस्यकिंकराःपृष्टलग्नकाः
 भवंतिसततंगेहेपुरेजनपदेषुच १९
 विहायपितरंभोग्याधनेक्षीणेतथावनम्
 पक्षिणस्सूकरश्चैवमहिषीकरिणीतथा २०
 उपदेष्टाचकर्ताचषडेतेस्वर्गगामिनः
 दिव्यंचपक्षिणांचैवशतंस्वर्गविनिर्दिशेत् २१
 क्रोडोवर्षसहस्रंतुमहिष्ययुतहायनम्
 देवरूपंसमास्थायकरिणालक्षमुच्यते २२
 कोट्येकमुपदेष्टुश्चकर्तुरक्षयमेवच
 पुराधनिसुतेनैवकृतःख्यातोजलाशयः २३
 अयुतधनव्ययेनैवप्राणेनैवबलेनच
 सर्वसत्त्वोपकारायशिवश्चद्धायुतेनच २४
 कालेनकियताचापिक्षीणवित्तोभवत्किल
 कश्चिदर्थीधनीतस्यमूल्यदानायचोद्यतः २५
 विमृश्यधनिनाचोक्तंव्याहारंशृणुताधुना
 दीनारस्यायुतंवातेदास्याम्यस्याश्चकारणात् २६
 लब्धंतेपुष्करिण्याश्चपुण्यंलाभात्प्रमन्यसे
 शक्त्यादत्त्वाथमूल्यंतांस्वीयांकर्तुंव्यवस्थितः २७
 एवमुक्तेसतंप्राहवासरेप्ययुतंपुनः
 फलंभवतिवैनित्यंपुण्यंपुण्यविदोविदुः २८
 एतस्मिन्निर्जलेदेशेशिवंखातंकृतंचमे
 स्नानपानादिकंकर्मसर्वेकुर्वन्त्यभीष्टतः २९
 तस्मान्मेप्ययुतार्थस्यनैत्यकंफलमिष्यते
 ततस्तस्याभवद्धास्यंतथैवचसभासदाम् ३०
 हियाचपीडितःसोपिवाक्यमेतदुवाचह
 सत्यमेतद्वचोस्माकंपरीक्षांकुरुधर्मतः ३१
 मत्सरात्सतुतंप्राहशृणुमेवचनंपितः
 दीनारायुतमेतत्तेदत्त्वाचानीयप्रस्तरम् ३२
 पातयिष्यामितेखातेयथायोगंप्रमज्जतु
 उन्मज्जतिचयत्कालेप्रस्तरःसंतरत्यपि ३३

क्षयंयास्यतिनोवित्तंनोचेन्मेधर्मतोहिसा
 बाढमुक्त्वायुतंतस्यगृहीत्वास्वगृहंगतः ३४
 साक्षिणामग्रतस्तेनप्रस्तरः पातितस्तथा
 पुष्करिण्यामहत्यांचदृष्टंनरसुरासुरैः ३५
 ततोधर्मतुलायांतुतुलितंधर्मसाक्षिणा
 दीनारायुतदानस्यपुष्करिण्याजलस्यतु ३६
 नसमंतुदिनैकंतुजलस्यधर्मतोभृशम्
 धनिनोमानसंदुःखंमोघार्थचपरेहनि ३७
 शिलोच्चयोऽभवत्तीर्णोद्वीपवच्चजलोपरि
 ततः कोलाहलःशब्दोजनानांसमुपस्थितः ३८
 तच्छ्रुत्वाद्भुतवाक्यंचमुदातौचागतौततः
 दृष्ट्वाशैलंतथाभूतंकृतंतेनायुतंतथा ३९
 ततःखाताधिपेनैवशैलंदूरेनिपातितम्
 पुण्यंखातस्यचोत्खातेप्रलुप्तस्यसुतेनहि ४०
 सोपिनाकंसमारुह्यजन्मजन्मसुनिर्वृतः
 गोत्रमातृगणानांचनृपाणांसुहृदांतथा ४१
 सखीनांचोपकर्तृणांखातंखात्वाऽक्षयंफलम्
 तपस्विनामनाथानांब्राह्मणानांविशेषतः ४२
 खातंतुजनयित्वातुस्वर्गंचाक्षयमश्नुते
 तस्मात्खातादिकंविप्राःशक्तितोयःकरिष्यति ४३
 सर्वपापक्षयात्पुण्यंमोक्षंयायान्नसंशयः
 यद्दंश्रावयेल्लोकेधर्माख्यानंमहोत्कटम् ४४
 सर्वखातप्रदानस्यफलमश्नातिधार्मिकः
 ग्रहणेभास्करस्यैवभागीरथ्यांतटेवरे ४५
 गवांकोटिप्रदानस्यफलंश्रुत्वालभेन्नरः
 नचदारिद्र्यतामेतिनशोकंव्याधिसंचयम् ४६
 असंमानंमहद्दुःखमुभयोर्नाधिगच्छति

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेखातादिकीर्तनं नाम सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः

अष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

शाखिनामेवसर्वेषांफलंवक्ष्यामियादृशम्
तच्छृणुध्वंमहाभागारोपणेचपृथक्पृथक् १
यस्तुरोपयतेतीरेपुण्यवृक्षान्समंततः
तस्यपुण्यफलंज्ञातुंकथितुंनैवशक्यते २
अन्यत्ररोपणंकृत्वाशाखिनांयत्फलंलभेत्
ततो जलसमीपेतुलक्षकोटिगुणंभवेत् ३
स्वयंपुष्करिणीतीरेत्वनंतंफलमश्नुते
तस्माच्छतगुणंब्रूमःशाखिनांपुण्यकारिणाम् ४
अश्वत्थरोपणंकृत्वाजलाशयसमीपतः
यत्फलंलभतेमर्त्येनतत्क्रतुशतैरपि ५
पतंतियानिपत्राणिजलेपर्वणिपर्वणि
तानिपिंडसमानीहपितृणामक्षयंययुः ६
खादंतपतगास्तत्रफलानिकामतोध्रुवम्
ब्रह्मभक्ष्यसमंतस्यपुण्यंभवतिचाक्षयम् ७
अश्वत्थेनैवभक्ष्येणरोपणेनैवयत्फलम्
तद्वैक्रतुशतैर्नैवपुत्रैरेवशतैरपि ८
उष्णेच्छायांप्रगृह्णंतिगावोदेवद्विजातयः
कर्तुःपितृगणानांचस्वर्गोभवतिचाक्षयः ९
कर्तुंस्वस्थस्यवैविघ्नमक्षयत्वान्नशक्यते
तस्मात्सर्वप्रयत्नेनरोपयेद्वृक्षमाधवम् १०
एकंवृक्षंसमारोप्यनरःस्वर्गान्नहीयते
तस्मादेवमहावृक्षंरोपयध्वंद्विजोत्तमाः ११
जलानांनिकटेरम्येरसानांक्रयविक्रये
मार्गेजलाशयेवृक्षान्रोपयेद्योमहाशयः १२
अश्वत्थादीन्समारोप्यस्वर्गयातिमनोरमम्
अर्चयित्वातुयत्पुण्यंप्रवक्ष्यामिद्विजातयः १३
स्नात्वाश्वत्थंस्पृशेद्यस्तुसर्वपापैःप्रमुच्यते
अस्नातोयःस्पृशेन्मर्त्यो लभतेस्नानजंफलम् १४

दृष्ट्वाचनाशयेत्पापंस्पृष्ट्वालक्ष्मींप्रपद्यते
 प्रदक्षिणेभवेदायुःसदाश्वत्थनमोस्तुते १५
 चलदलायवृक्षायसदाविष्णुस्थितायच
 बोधिसत्त्वाययोग्यायसदाश्वत्थनमोस्तुते १६
 अश्वत्थायतुहव्यंतुपयोनैवेद्यमेवच
 पुष्पंधूपंदीपकंचदत्त्वास्वर्गान्नहीयते १७
 सपुत्रंचाक्षयंविद्धिधनवृद्धियशस्करम्
 विजयमानदंभद्रमश्वत्थस्यप्रपूजनम् १८
 यज्ञपंचहुतंस्तोत्रंयन्त्रमंत्रादिकंचयत्
 सर्वकोटिगुणंप्रोक्तंमूलेचलदलस्यच १९
 यस्यमूलेस्थितोविष्णुर्मध्येतिष्ठतिशंकरः
 अग्रभागेस्थितोब्रह्माकस्तंजगतिनार्चयेत् २०
 सोमवारेत्वमायांचस्नानंयन्मौनिनाकृतम्
 दानस्यगोसहस्रस्यफलंचाश्वत्थवन्दने २१
 सप्तप्रदक्षिणेनैवगवामयुतजंफलम्
 प्रचुराल्लक्षकोटिश्चतस्मात्कार्याहिसासदा २२
 यत्किंचिद्दीयतेतत्रफलमूलजलादिकम्
 सर्वतद्वाक्ष्यफलंजन्मजन्मसुजायते २३
 अहोश्वत्थसमोनास्तिवृक्षरूपीहरिर्भुवि
 यथापूज्योद्विजोलोकेयथागावोयथामराः २४
 तथाश्वत्थवृक्षरूपीदेवःपूज्यतमःस्मृतः
 रोपणेक्षणेस्पर्शेपूजाकर्मणिवैसदा २५
 ददातिवित्तंपुत्रांश्चस्वर्गमोक्षंपुनःक्रमात्
 किंचिच्छेदंतुयःकुर्यादश्वत्थस्यतनौनरः २६
 कल्पैकंनिरयंभुक्त्वाचांडालादौप्रजायते
 मूलच्छेदेनतस्यैवसचयात्यपुनर्भवम् २७
 पुरुषास्तस्यतिष्ठंतिरौरवेघोरदर्शने
 अश्वत्थस्यैकवृक्षस्यरोपणेयत्फलंभवेत् २८
 तथैवचंपकेर्केचत्रयाणारोपणेपिच
 अष्टौबिल्वस्यवृक्षाश्चन्यग्रोधाश्चैवसप्तच २९

निंबस्यदशवृक्षाश्चफलंचैषांसमंभवेत्
 एकैकस्यफलंचोक्तंवृक्षाणारोपणेद्विजाः ३०
 एवंबुध्वातुधर्मात्मायःकुर्यात्कृत्रिमंवनम्
 कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच ३१
 नाकमेतिसचूतस्यसमारोप्यसहस्रकम्
 ततोद्वित्रिगुणेनैवन्यूनेवाप्रचुरेपिवा ३२
 भुंक्तेभुक्त्वापुनःकुर्यान्नृपोवाथसदीश्वरः
 स्वर्गभोग्यंततोराज्यंकल्याणमंगलंशुभम् ३३
 आरोग्यंशौर्यसंपन्नमारामादेवजायते
 फलानियस्यखादंतिजंतवोथसहस्रशः ३४
 आश्रिताविहगाःकीटाःपतगाःशलभादयः
 छायाश्रिताश्चयेसत्वास्तत्संख्याताःपृथग्जनाः ३५
 तस्यकिंकरतांयांतिशतशोदेवतार्चिताः
 येचवृक्षामहासत्वास्सर्वेतेदेवरूपिणः ३६
 तदर्चापितृवत्कार्याशुश्रूषांजलपिंडकम्
 मर्त्यलोकेचतेपुत्रास्तस्यजन्मनिजन्मनि ३७
 सुरूपाःसुविनीताश्चसदापुण्यक्रियाशुभाः
 एवंगणेशतांयांतिजंतवश्चूतलग्नकाः ३८
 धात्रीहरीतकीचान्येकटुतिक्ताम्लसंभवाः
 सर्वेचारामतःशुद्धाःफलदाःशिवदाःसदा ३९
 प्रासादायत्रसौवर्णाःसर्वरत्नविभूषिताः
 सर्वाभरणसंयुक्ताविमानाश्चानिलोपमाः ४०
 शातकुंभमयावृक्षाःसदैवसर्वदायिनः
 सर्वर्तुसुखदाःसौम्यकन्यकाअप्सरस्समाः ४१
 गीतनृत्यपराधीरास्तत्रतिष्ठंतिवृक्षदाः
 पुष्करिण्योविशेषेणखातान्यन्यानियानिच ४२
 शुद्धोपलांतरचितानद्यःपायसकर्दमाः
 पुनर्दुग्धसफेनाश्चअन्नादिषड्रसान्विताः ४३
 मर्त्यलोकेयथाभोग्यंपुनःस्वर्गेपुनर्भुवि
 पुनरेवतदभ्यासात्खातमारामकंपुनः ४४

यथापुण्यादिकंकृत्वास्वर्गमर्त्याधिपः पुमान्
 अशक्तस्तु प्रपांकृत्वा पुष्करिण्याः फलं लभेत् ४५
 प्रपाया लक्षणं चात्र सर्वपापहरं परं
 सर्वभोगप्रदं शुद्धं स्वर्गापवर्गदं स्थिरं ४६
 लक्षणं च प्रवक्ष्यामि प्रपायाः कीर्तिवर्धनम्
 निर्जलेऽध्वनिपृक्ते च स्थाने कृत्वा च मंडपम् ४७
 बहुपान्थे समायाते ग्रीष्मवर्षा शरत्स्वपि
 अग रुकादिसौगंध्यं जलं पूगं सचंद्रकम् ४८
 आसनं चैव तांबूलं दत्वा स्वर्गान्नहीयते
 एवं वर्षत्रयेणैव पुष्करिण्याः फलं लभेत् ४९
 स्वर्गाच्चैवाच्युतो मर्त्यो देवैरपि प्रपूज्यते
 मासमेकं तु यो दद्यात् प्रपां ग्रीष्मेऽथ निर्जले ५०
 कल्पैकं तु वसेत् स्वर्गे स्वर्गाद्भ्रष्टो महीयते
 प्रपादास्तत्र तिष्ठंति यत्र पुष्करिणी प्रदाः ५१
 नो चेद्धर्मघटो देयः पुण्यः पापक्षयाय च
 एष धर्मघटो ज्ञेयो ब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ५२
 तव प्रसादात् सफलाः मम संतु मनोरथाः
 स्वर्णमाषं चतुर्भागं दक्षिणार्थं घटस्य च ५३
 एवं वर्षत्रयेणैव प्रपादानं फलं लभेत्
 यः पठेच्छ्रावयेद्वापि पुष्करिण्यादिजं फलम् ५४
 साक्षात्पापाद्भवेन्मुक्तस्तत्प्रसादात्तु सद्गतिः
 जनेषु श्रावयेद्यस्तु पुण्याख्यानमिदं शुभम् ५५
 कल्पकोटि सहस्राणि सुरलोके सतिष्ठति ५६
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे पुष्करिण्यादिधर्मकीर्तनं नामाष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५८

एकोनषष्टितमोऽध्यायः

व्यास उवाच-

अतः परं प्रवक्ष्यामि कीर्तिधर्मपरं शुभम्
 सेतुबंधफलं पुण्यं ब्रह्मणा भाषितं यथा १

कांतारेदुस्तरेपंकेपुरुशंकुसमाकुलं
 आलिकृत्वाभवेत्पूतोदेवत्वंयातिमानवः २
 वितस्तौतुलभेत्स्वर्गदिव्यंवर्षशतंसमम्
 एवंसंख्याविधानेननरःस्वर्गान्नहीयते ३
 कदाचित्पंकयोगाच्चस्वर्गाद्भुविजयते
 तदाभट्टारकःश्रीमान्रोगशोकविवर्जितः ४
 पंकादौसंक्रमांश्चैवकृत्वास्वर्गान्नहीयते
 सर्वपापंक्षयंतस्यसंप्रयातिदिनेदिने ५
 तथालिसंक्रमाणांचफलंतुल्यंप्रकीर्तितम्
 धनप्राणाव्ययेनैवधीमताक्रियतेसदा ६
 श्रूयतांयत्पुरावृत्तमाख्यानंवृद्धसंमतं
 कश्चिद्धोरोमहाभीष्मेस्तेयकर्मणिचोद्यतः ७
 कांतारेगोशिरःस्थाप्यक्रांत्वास्तेयंगतोह्यसौ
 धनापहरणंकृत्वागृहस्थस्यचतेनहि ८
 गतःस्वमंदिरंतत्रजनागच्छंतिवर्त्मनि
 सर्वेषामेकपादस्यसुखंभवतिनिश्चितं ९
 एकपादेहृदेदुर्गेतारकंगोशिरःपरम्
 चांद्रायणंचतत्तस्यकांतारेसंस्थितंशिरः १०
 ततश्चोरस्यनिधनेचित्रगुप्तप्रणीतके
 धर्मस्यफलमात्रंतुएतस्यचनविद्यते ११
 नदैवपैतृकंकार्यंतीर्थस्नानंद्विजार्चनं
 दानंगुरुजनेमानंज्ञानंपरहितंशुभम् १२
 मनसानकृतंतेनक्रिययाचकथंपुनः
 कृतंसाहसिकंस्तेयंपरदाराभिमर्शनम् १३
 भूतमिथ्यापवादंचसाधुनिंदापरंतथा
 एवंशतसहस्रंतुतथागोहरणंकृतम् १४
 तत्राहधर्मराजस्तुकालानलसमप्रभः
 नयतैनंफलंशूरादुर्गतिंचापुनर्भवम् १५
 एतस्मिन्नंतरेवोचच्चित्रगुप्तोनुकंपकः
 अस्त्यस्यगोशिरःपुण्यंकचिन्नाथक्षमाधुना १६

नृपोद्वादशवार्षिक्यंलभेत्पुण्योदयंक्षितौ
 तथाहधर्मराजस्तंगच्छमर्त्यदुरात्मक १७
 अकंटकंचराज्यंचभुङ्क्ष्वद्वादशवत्सरम्
 यद्धृतंगोशिरोमार्गेमुक्तस्तस्यैवकारणात् १८
 पुनरत्रसमागम्यसंगंताचापुनर्भवम्
 ततःकृतांजलिर्देवमुवाचदुःखपीडितः १९
 धर्मराजानुकंपाचमय्येवंपापकारिणि
 कुरुनाथत्वनाथेचजानामिप्रीतिपूर्वकम् २०
 धर्मराजस्तुतंचाहबाढमेवमितोव्रज
 स्मरिष्यसिस्ववृत्तांतंमत्प्रसादात्सुदुःखितः २१
 एतस्मिन्नंतरेचैवमोचितःकिंकरेणहि
 तस्यजन्माभवत्कौचदुर्विधेचातिवाणिके २२
 आजन्मविविधंदुःखंभुक्तंपूर्वविकर्मतः
 भुक्त्वाक्लेशंमहांतंचएकविंशतिहायनम् २३
 तस्मिन्राष्ट्रेमृतोभूपःस्वकर्मपरिपीडितः
 एतस्मिन्नंतरेऽमात्यैःसमालोक्यसुमंत्रिभिः २४
 अनेकपरिमर्शैस्तुपृथिव्यांभ्रमणंकृतम्
 तमावृण्वंश्चतेसद्यःसर्वेषांपुरतोदृढम् २५
 ततोराज्याभिषेकश्चकृतस्तैस्तुविमत्सरैः
 सचराज्यंचसंश्रित्यधर्मराजवरेणच २६
 अकरोदालिकंकर्मशिलाबद्धंचमृण्मयम्
 संक्रमंजलदुर्गेचतरणिंचतथापरे २७
 वापीकूपतटाकानिप्रपाराममहीरुहं
 कृतवान्विविधंयज्ञंदानपुण्यमतःपरम् २८
 स्मरंश्चपूर्वकर्माणिसर्वपापक्षयायवै
 कृतंबहुविधंधर्मव्रतानिविविधानिच २९
 सुराणांब्राह्मणानांचगुरुणांचैवतर्पणात्
 पापात्पूतोययौगेहंधर्मराजस्यधीमतः ३०
 सयानस्थंततोदृष्ट्वाक्रोधरक्तेक्षणोभवत्
 सचतंप्रांजलिप्राहभोधर्मकुरुतारणम् ३१

चित्रगुप्तो ब्रवीद्वाक्यंधर्मराजसमीपतः
 कर्मणामनसा पूतो विष्णुलोकं स गच्छतु ३२
 स तच्छ्रुत्वा पुनश्चाह तस्य विज्ञाय कारणम्
 स्मितः प्रीत्या प्रसन्नात्मा गच्छ गच्छाच्युतालयम् ३३
 विमानं सुरलोकाच्च स्वागतं वर्णकर्बुरम्
 समारुह्य गतः स्वर्गं पुनरावृत्तिदुर्लभम् ३४
 तस्मात्किष्कुप्रमाणं हि दत्तं येनालिकं पुरा
 स तुराज्यान्वयं स्वर्गमहातंचानुगच्छति ३५
 तथैव गोप्रचारं तु दत्त्वा स्वर्गान्नहीयते
 यागतिर्गोप्रदस्यैव ध्रुवं तस्य भविष्यति ३६
 व्यामैकं गोप्रचारं तु मुक्तं येन सुधीमता
 तस्य स्वर्गं भवेदिष्टं किमन्यैः पुरुभाषितैः ३७
 गोप्रचारं यथा शक्त्यो वै त्यजति हेतुना
 दिने दिने ब्रह्मभोज्यं पुण्यं तस्य शताधिकम् ३८
 तस्माद्गवां प्रचारं तु मुक्त्वा स्वर्गान्नहीयते
 यश्छिनत्ति द्रुमं पुण्यं गोप्रचारं छिनत्यपि ३९
 तस्यैकविंश पुरुषाः पच्यन्ते रौरवेषु च
 गोचारघ्नं ग्रामगोपः शक्तो ज्ञात्वा तु दण्डयेत् ४०
 छेत्तारं धर्मवृक्षाणां विशेषाद्गोप्रचारघ्नम्
 तस्य दण्डे सुखं तस्य तस्मात्तदं डयेत्तु सः ४१
 प्रासादं कुरुते यस्तु विष्णुलिङ्गस्य मानवः
 त्रिकाण्डपंचकाण्डं च सुशोभं सुघटान्वितम् ४२
 इतोऽधिकं तु यो दद्यान्मृन्मयं वा दृषन्मयम्
 वसुवृत्तिं सुपूर्णं च सुरम्यं दिव्यभूतलम् ४३
 प्रतिष्ठा कर्मसंपन्नं किङ्करादिभिरावृतम्
 सुलिङ्गमिष्टदेवस्य विष्णोरेव विशेषतः ४४
 कृत्वा च विष्णुसायुज्यं समाप्नोति नरोत्तमः
 तथैव प्रतिमां कृत्वा हरेरन्यतरस्य च ४५
 कृत्वा देवकुलं रम्यं यत्फलं लभते नरः
 न तन्मखसहस्रैस्तु दानैर्भुवि व्रतादिभिः ४६

कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच
 प्रासादेरत्नसंयुक्तेसंपूर्णद्रव्यसंकुले ४७
 सवसेत्कामगेयानेसर्वलोकमनोहरे
 स्वर्गाच्च्युतोभवेद्राजासार्वभौमोगुणैर्वशी ४८
 शिवलिगेतुप्रासादंकारयित्वास्वशक्तितः
 यदुक्तंविष्णुलिगेतुतज्ज्ञेयंशिववेश्मनि ४९
 भुंक्तेभोगंमहाभागोमनःशर्मकरंपरम्
 रामाभिरामसंपूर्णसर्वतःसुखदंदिवि ५०
 उर्व्यामक्षयभोग्यानिनृपोवाथमहाधनी
 हरस्यप्रतिमांयश्चकृत्वादेवगृहेनरः ५१
 सुलिगांवासुरूपांवाकल्पकोटिवसेद्विवि
 स्वर्गाद्भ्रष्टोभवेद्राजाधनीपूज्यतमोपिवा ५२
 देवीलिगेषुसर्वेषुकृत्वादेवगृहंनरः
 सुरत्वंप्राप्नुयाल्लोकेदेव्यास्सर्वसुखोद्भवे ५३
 भृशमच्युततामेतिसुखमेतिनिरामयम्
 रत्नसंसृष्टप्रासादेमणिकर्बुरभूतले ५४
 रामायुतप्रसंभोग्येदेवीसंसृष्टनिर्भये
 नृत्यगीतपरेरम्येसर्वेन्द्रियमनोरमे ५५
 रत्नमर्दलतालाढ्येसर्वदास्त्रीजनेरिते
 निर्मलेसुखदेरम्येरत्नानांसुशुभेगृहे ५६
 तथैवप्रतिमायाश्चदेव्याःप्रासादमुत्तमम्
 नियुतंकल्पकोटीनांस्वर्लोकमेतिमानवः ५७
 स्वर्गाद्भ्रष्टोभवेद्भूपोदेवीभक्तिपरायणः
 एवंचजन्मसाहस्रंस्मरएवभवेद्भुवि ५८
 प्रासादंगाणपत्यंचदेव्यावाप्रीतिमान्नरः
 कृत्वासुरगणानांचपूजितोदिविजायते ५९
 तथैवराजतामेतिभोग्यान्देवीपुरेतथा
 अविघ्नंसर्वकार्येषुसदैवगणपोयथा ६०
 आज्ञानस्वल्लितातस्यसुरासुरनरेषुच
 तथैवसौरप्रासादेफलमेतिनरोत्तमः ६१

अरोगीसुप्रसन्नात्माकामदेवसमप्रभः
 वरदःसर्वलोकेषुयथाब्रध्नस्तथाहिसः ६२
 सुरस्यप्रतिमायांचगृहंकृत्वाशिलामयम्
 कल्पकोटिशतंभुक्त्वास्वर्गमुर्वीश्वरोभवेत् ६३
 विष्णवादिसर्वदेवानामर्चनंयत्पृथक्पृथक्
 प्रत्येकंसंप्रवक्ष्यामिनराणांहितहेतवे ६४
 घृतप्रदीपंयोदद्यात्मासमेकमहर्निशम्
 दिव्यंवर्षायुतंस्वर्गेपूजितोदेवसत्तमैः ६५
 घृतस्नानंतथालिगेयःकुर्याद्भुविमानवः
 कल्पकोटिसहस्राणिमासैकेलभतेनरः ६६
 तिलतैलप्रदीपस्यतथान्यस्यार्द्धकंफलम्
 मासैकंजलदानस्यफलेनेश्वरतांब्रजेत् ६७
 धूपदानेनगंधर्वचंदनेद्विगुणंभवेत्
 मृगमदागरुसत्वस्यदानेबहुफलंभवेत् ६८
 मालापुष्पप्रदानेननरःस्यात्त्रिदेशेश्वरः
 शीतेतूलपटींदत्त्वासर्वदुःखात्प्रमुच्यते ६९
 जन्मजन्मसुलभ्येतउष्णेचशीतलांपटीम्
 दत्त्वाचनैवसीदेतशक्त्यावस्त्रंददातियः ७०
 चतुर्हस्तप्रमाणंचवर्ष्मवेष्टंसुशोभनम्
 पिधानंचरणानांचदत्त्वास्वर्गान्नहीयते ७१
 शक्त्यास्वर्णप्रदानेनस्वर्गेपूज्योभवेन्नरः
 दशयोजनविस्तीर्णमंडपेरूपभाग्भवेत् ७२
 सुवर्णरत्नसंयुक्तंदत्त्वादशगुणंलभेत्
 वज्रवैडूर्यगारुत्ममाणिक्यादीननर्घतः ७३
 दत्त्वालिगेविधानाच्चब्राह्मणेवायशस्विनि
 शतयोजनविस्तीर्णमंडलेधिपतिर्भवेत् ७४
 तथैवभुविजातोपिसर्वलोकप्ररंजनः
 सुरभिद्रव्यदानेनवावदूकश्चसुंदरः ७५
 रक्तामृतसुकंठश्चपूगदानान्नरोभवेत्
 वरदासीप्रदानेननरःकल्पंवसेद्विवि ७६

वरदासीप्रदानेनउर्व्याजातोधनेश्वरः
 तथैवभृत्यदानेनबहुभृत्योभवेद्विवि ७७
 धरायामक्षयात्रृद्धिर्जन्मजन्मसुजायते
 सर्वतूर्यप्रदानेनगुणवान्लोकसंमतः ७८
 नृत्यगीतादिशास्त्रेणगंधर्वाणांपतिर्भवेत्
 दासीदासयुतःस्वर्गेधनैःस्त्रीभिर्वैर्युतः ७९
 तथैवगोप्रदानेनतावत्कालंवसेद्विवि
 लिगेदुग्धप्रदानाच्चनरःकल्पंवसेद्विवि ८०
 दध्नास्त्रानेनद्विगुणंघृतेनतुशताधिकम्
 अन्नंषड्रससंयुक्तंदत्वाक्षितिपतिर्भवेत् ८१
 तथैवपायसंदत्वामुनीनांप्रवरोभुवि
 हविष्यान्नमुदादत्वावेदशास्त्रार्थपारगः ८२
 निरामिषप्रदानाच्चब्रह्मचारीव्रतीभवेत्
 मधुदानाच्चसौभाग्यंगुडेनलवणेनच ८३
 शर्करादिभिर्लावण्यंसर्वलोकेषुगीयते
 देवानांशंभुलिगानामर्चाकृत्वाविधानतः ८४
 अनुक्रमेणस्वर्गादौलोकानांसपतिर्भवेत्
 लोकानांचहितार्थायदेवास्तिष्ठंतिसंमुखाः ८५
 सकृत्प्रदक्षिणांकृत्वाशंभुलिगेषुपंडितः
 दिव्यंवर्षशतंपूर्णस्वर्गमेतिनरोत्तमः ८६
 एवमेवक्रमेणैव नमस्कारैःस्वयंभुवः
 लोकवंद्योव्रजेत्स्वर्गतस्मान्नित्यंसमाचरेत् ८७
 लिगरूपस्यदेवस्ययोधनंहरतेनरः
 सचरौरवमासाद्यहरणात्कीटतांव्रजेत् ८८
 दातुःपूजांचलिगार्थेहरेश्चाप्याददातियः
 कुलकोटिसहस्रेणनरकान्ननिवर्तते ८९
 जलपुष्पादिदीपार्थेवसुचान्यद्गृहीतवान्
 पश्चान्नदीयतेलोभादक्षयंनरकंव्रजेत् ९०
 दासींहत्वातुलिगस्यनरकान्ननिवर्तते
 कामार्तोमातरंगच्छेन्नगच्छेच्छिवचेटिकाम् ९१

शिवदासीततोगत्वाशिवस्वहरणे तथा
 भक्षणादन्नपानानान्नरोदुर्गतिमाप्नुयात् ६२
 अतो देवलविप्रो यो नरकान्ननिवर्तते
 तस्माद्वेश्याजनानां च दौष्ट्यमेव हितं भवेत् ६३
 अतस्तु गणिकां स्पृष्ट्वानरः स्नानाद्विशुध्यति
 मलिनां दुर्गतिं याति बहुपुरुषसंश्रयात् ६४
 वेश्यातपस्विनीयाचदेवार्चनरता सदा
 पतिव्रतपरा शुद्धा स्वर्गचाक्षयमश्नुते ६५
 गणिकां मातृवद्यस्तु सदा सन्नांप्रपश्यति
 देववत्सुरलोकेषु निखिलं भोगमश्नुते ६६
 सुरासुरनराणां च वंदनीयो यथा हरिः
 तथार्हो यं सर्वलोके सर्वभूतैकपावनः ६७
 देवदासः सदा यस्तु देवकृत्येषु लोलुपः
 स च गच्छति लोकेशो देवलोके महीयते ६८
 एतेषामेव लिगानिकारयित्वा च मंडपम्
 शक्त्या यं लभते नाकं कालस्य निश्चयं शृणु ६९
 हाय नैकं तृणे नैव शरकांडेन तच्छतम्
 अयुतं त्वन्यकाष्ठेन लक्ष्णादिरदारुणा १००
 कोटिकोटिचपाषाणैः सुदृढैर्यत्नसंयुतैः
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन मंडपं कारयेद्बुधः १०१
 यावत्कालं वसेत्स्वर्गे नरो मंडपकारकः
 तावत्कालं च हरणे नरो दुर्गतिमाप्नुयात् १०२
 जनानां निचये रम्ये वस्तूनां क्रयविक्रये
 आश्रये चाध्वगानां च नदीनदसमागमे १०३
 देवानां मंडपं कृत्वा यत्फलं लभते नरः
 तत्फलं समवाप्नोति द्विगुणं विप्रमं दिरे १०४
 अनाथस्य च दीनस्य श्रोत्रियस्य विशेषतः
 कारयित्वा गृहं रम्यं नरः स्वर्गान्नहीयते १०५
 यद्दं शृणु यान्नित्यं पुण्याख्यानमनुत्तमम्
 अक्षयं लभते स्वर्गप्रासादादेः फलं लभेत् १०६

धनिनांचेश्वराणांच तथा पुण्यवतां पुनः
 पाठयित्वा पठित्वा तु नरः स्वर्गान्नहीयते १०७
 देवानां दासदासीनां सदा देवा लयेषु च
 पठेद्यस्तु सदा विप्रो मोक्षमार्गं स गच्छति १०८
 नृपाणामीश्वराणांच धनिनां गुणिनां पुरः
 पठित्वा मोक्षमाप्नोति श्रवणात्तत्फलं लभेत् १०९
 द्विजा ऊचुः -

सामान्येकः परः पुण्यो मर्त्यलोके द्विजोत्तम
 सुलभो मर्त्यपूज्यस्तु मुनीनां च तपस्विनाम् ११०
 चातुर्वर्ग्याश्रमाणां च पापपुण्यवतां नृणाम्
 गुणा गुणवतां चैव वर्णा वर्णवतां तथा १११
 व्यास उवाच -

सर्वेषामेव भूतानां रुद्राक्षेण युतो वरः
 दर्शनाद्यस्य लोकानां पापराशिः प्रलीयते ११२
 स्पर्शनाद्दिवमश्नाति धाराणाद्रौद्रतां व्रजेत्
 शिरस्युरसि बाहौ च रुद्राक्षं धारयेत्तु यः ११३
 स चेशानसमो लोके मखे सर्वत्र गोचरः
 यत्र तिष्ठत्यसौ विप्रस्स देशः पुण्यवान्भवेत् ११४
 तं दृष्ट्वा प्यथ वा स्पृष्ट्वा नरः पूयेत कल्मषात्
 यज्जप्यंतर्पणं दानं स्नानमर्चाप्रदक्षिणम् ११५
 यत्किंचित्कुरुते पुण्यं निखिलं तदनंतकम्
 तीर्थानां च महती र्थं रुद्राक्षस्य फलं द्विजाः ११६
 अस्यैव धारणाद्देही पापात्पूतोऽतिपुण्यभाक्
 गृहीत्वा चाक्षमालां च ब्रह्मग्रंथियुतां शिवाम् ११७
 यज्जपंचकृतं दानं स्तोत्रं मंत्रं सुरार्चनम्
 सर्वं चाक्षयतामेति पापं च क्षयमाव्रजेत् ११८
 मालाया लक्षणं ब्रूमः श्रूयतां द्विजसत्तमाः
 तस्यास्तु लक्षणं ज्ञात्वा शैवमार्गं प्रलप्स्यथ ११९
 निर्योनि कीटविद्धं च भग्नलिगं यथाक्रमम्
 अन्योन्यं बीजलग्नं च मालायां परिवर्जयेत् १२०

स्वयंचग्रथितायाचश्लथान्योन्यप्रसजिता
 शूद्रादिग्रथिताऽशुद्धादूरात्तांपरिवर्जयेत् १२१
 मध्यमालग्रकंबीजंजपव्यंचयथाक्रमम्
 हस्तसंभ्रमणेनैवमेवामर्शपुनःपुनः १२२
 संख्यातंयज्ञपेन्मंत्रमसंख्यातंचनिष्फलम्
 सर्वेषामेवदेवानांजपेन्मंत्रंस्वमालया १२३
 प्रयतःसकलेतीर्थेकोटिकोटिगुणंभवेत्
 शुद्धायामेवभूम्यांतुमेध्यकेवृक्षमूलके १२४
 गोष्ठेचतुष्पथागारेविष्णोर्मंत्रंशिवस्यच
 गणपतेश्चसूरस्यलिगेनंतफलंलभेत् १२५
 शून्यागारेशवस्याग्रेश्मशानेचचतुष्पथे
 देवीमंत्रंजपेद्यस्तुसद्यस्सिध्यतिसाधकः १२६
 यावच्चावैदिकंमंत्रंपौराणंचागमोद्भवम्
 सर्वरुद्राक्षमालायामीप्सितेष्टार्थदायकम् १२७
 रुद्राक्षस्रवजंशुद्धंजलंशिरसिधारयेत्
 सर्वस्मात्कल्मषात्पूतःपुण्यंभवतिचाक्षयम् १२८
 रुद्राक्षस्यचप्रत्येकंबीजंप्रत्येकनिर्जरं
 धारयेद्यस्तनौमर्त्यःसुराणांसत्तमोभवेत् १२९
 द्विजाऊचुः-
 रुद्राक्षस्तुकुतोजातःकुतोवामेध्यतांगतः
 किमर्थंस्थावरोभूमौकेनैवचप्रचारितः १३०
 व्यासउवाच-
 पुराकृतयुगेविप्रास्त्रिपुरोनामदानवः
 सुराणांचवधंकृत्वाअंतरिक्षपुरेहिसः १३१
 प्रणाशेसर्वलोकानांस्थिरोब्रह्मवरेणच
 शुश्रावशंकरोभीमंदेवैरीशोनिवेदितम् १३२
 ततोऽजगवमासज्यबाणमंतकसन्निभम्
 धृत्वातंचजघानाथदृष्टंदिव्येनचक्षुषा १३३
 सपपातमहीपृष्ठेमहोल्केवच्युतोदिवः
 घटनव्याकुलाद्भुद्रात्पतिताःस्वेदबिंदवः १३४

तत्राश्रुबिंदुतोजातोमहारुद्राक्षकःक्षितौ
 अस्यैवचफलंजीवानजानंत्यतिगुह्यतः १३५
 ततःकैलासशिखरेदेवदेवंमहेश्वरम्
 प्रणम्यशिरसाभूमौस्कंदोवचनमब्रवीत् १३६
 रुद्राक्षस्यफलंनाथज्ञातुमिच्छामितत्त्वतः
 जप्येथधारणेचैवदर्शनेस्पर्शनेपिवा १३७
 ईश्वरउवाच-

लक्षंतुदर्शनात्पुण्यंकोटिर्वैस्पर्शनेनच
 दशकोटिफलंपुण्यंधारणाल्लभतेनरः १३८
 लक्षकोटिसहस्राणिलक्षकोटिशतानिच
 जप्त्वास्यलभतेपुण्यंनात्रकार्याविचारणा १३९
 उच्छिष्टोवाविकर्मस्थोयुक्तोवासर्वपातकैः
 मुच्यतेसर्वपापेभ्योरुद्राक्षधारणेनवै १४०
 कंठेरुद्राक्षमादायश्चापदोम्रियतेयदि
 सोपिरुद्रत्वमाप्नोति किंपुनर्मानुषादयः १४१
 ध्यानधारणहीनोपिरुद्राक्षंयदिधारयेत्
 सर्वपापविनिर्मुक्तःसयातिपरमांगतिम् १४२
 कार्तिकेयउवाच-

एकवक्त्रंद्वित्रिचतुःपंचषड्वक्त्रमेवच
 सप्ताष्टनववक्त्रंचदशैकादशवक्त्रकम् १४३
 रुद्राक्षंद्वादशास्यंचत्रयोदशमुखंतथा
 चतुर्दशास्यसंयुक्तंस्वयमुक्तंचशंकरम् १४४
 तेषांचतन्मुखानांचदेवताःकाश्चतद्वद
 गुणोवाकीदृशस्तेषांदोषोवाजगदीश्वर १४५
 यदिमेनुग्रहोवास्तिकथयस्वयथार्थतः
 ईश्वरउवाच-

एकवक्त्रःशिवःसाक्षाद्ब्रह्महत्यांव्यपोहति १४६
 तस्मात्तुधारयेद्देहेसर्वपापक्षयायच
 शिवलोकंसगच्छेच्चशिवेनसहमोदते १४७
 महतापुण्ययोगेनहरानुग्रहकारणात्

एकवक्त्रं लभेन्मर्त्यो कैलासं च षडानन १४८
 देवदेवो द्विवक्त्रं च यस्तु धारयते नरः
 सर्वपापक्षयं याति यद्गुह्यं गोवधादिकम् १४९
 स्वर्गं चाक्षयमाप्नोति द्विवक्त्रधारणात्ततः
 त्रिवक्त्रमनलस्साक्षाद्यस्य देहे प्रतिष्ठति १५०
 तस्य जन्मार्जितं पापं दहत्य ग्रिरिवेधनम्
 स्त्रीहत्या ब्रह्महत्याभ्यां बहूनां चैव हत्यया १५१
 यत्पापं लभते मर्त्यः सर्वं नश्यति तत्क्षणात्
 यत्फलं वह्निपूजायामग्निकार्ये घृताहुतौ १५२
 तत्फलं लभते धीरः स्वर्गं चानन्तमश्नुते
 त्रिवक्त्रं धारयेद्यस्तु स च ब्रह्मसमो भुवि १५३
 निचितं दुष्कृतं सर्वदहे जन्मनि जन्मनि
 न चोदरे भवेद्रोगो न चैवापटुतां व्रजेत् १५४
 पराजयं न लभते नाग्निना दह्यते गृहम्
 एतान्यन्यानि सर्वाणि वज्रादेश्च निवारणम् १५५
 नाशुभं विद्यते किञ्चित् त्रिवक्त्रस्य तु धारणात्
 चतुर्वक्त्रः स्वयं ब्रह्मायस्य देहे प्रतिष्ठति १५६
 स भवेत्सर्वशास्त्रज्ञो द्विजो वेदविदां वरः
 सर्वधर्मार्थतत्त्वज्ञः स्मार्तः पौराणिको भवेत् १५७
 यत्पापं न रहत्यायां बहुसत्त्वेषु वेश्मसु
 तत्सर्वदहते शीघ्रं चतुर्वक्त्रस्य धारणात् १५८
 महेशस्तुष्यते नित्यं भूतानामधिपो भवेत्
 सद्योजातस्तथेशानस्तत्पुरुषोऽघोर एव च १५९
 वामदेव इमे देवा वक्त्रैः पञ्चभिराश्रिताः
 अतः सर्वत्र भूयिष्ठाः पञ्चवक्त्रो धरातले १६०
 रुद्रस्यात्मजरूपो यन्तस्मात्तं धारयेद्बुधः
 कल्पकोटि सहस्राणि कल्पकोटि शतानि च १६१
 तावत्कालं शिवस्याग्रे पूजनीयः सुरासुरैः
 सार्वभौमो भवेद्भूमौ शर्वतेजाः शिवा लये १६२
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पञ्चवक्त्रं तु धारयेत्

षड्वक्त्रंकार्तिकेयंतुधारयन्दक्षिणेभुजे १६३
 ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः
 स्कंदस्यसदृशः शूरः कल्पांतेसमुपस्थिते १६४
 नात्रपराजयंचैतिगुणानामाकरोभुवि
 कुमारत्वमवाप्नोति यथागौरीशनंदनः १६५
 ब्राह्मणोभूपूज्यश्चक्षत्रियोलभतेजयम्
 वैश्याः शूद्रादयोवर्णाः सदैश्वर्यप्रपूरिताः
 तस्यैववरदागौरीमातेवसुलभाभवेत् १६६
 ततोभुजबलादेवविश्वतेजाभवेन्नरः
 वाग्मीधीरस्सभायांचनृपवेश्मनिसंसदि १६७
 नचकातरतामेतिनैवभंगोभवेद्ध्रुवम् १६८
 एतान्यन्यानि सर्वाणि षड्वक्त्रस्यैवधारणात्
 सप्तवक्त्रोमहासेनस्त्वनंतोनामनागराट् १६९
 अस्यप्रत्येकवक्त्रेतुप्रतिनागाव्यवस्थिताः
 अनंतः कर्कटश्चैवपुंडरीकोथतक्षकः १७०
 विषोल्बणश्चकारीषः शंखचूडश्चसप्तमः
 एतेनागामहावीर्याः सप्तवक्त्रेव्यवस्थिताः १७१
 अस्यधारणमात्रेतुविषंनक्रमतेतनौ
 हरश्चपरमप्रीतोभवेन्नागेश्वरेयथा १७२
 प्रीत्यास्यासर्वपापानि क्षयंयांतिदिनेदिने
 ब्रह्महत्यासुरापानंस्तेयादिगुरुतल्पजम् १७३
 यत्पापंलभतेमर्त्यः सर्वंनश्यतितत्क्षणात्
 देवस्यसदृशंभोज्यत्रैलोक्येनिश्चितंलभेत् १७४
 अष्टवक्त्रोमहासेनः साक्षाद्देवोविनायकः
 अस्यैवधारणादेवयत्पुण्यंतच्छृणुष्वमे १७५
 जन्मजन्मनमूर्खः स्यान्नातुरोनचनष्टधीः
 अविघ्नंसर्वकार्येषुतस्यैवसततंभवेत् १७६
 नैपुण्यंलिपिकार्येषुमहाकार्येषुकौशलम्
 सर्वारंभादिकार्येषुक्षमंतस्यदिनेदिने १७७
 अर्धकूटंतुलाकूटंसर्वकूटंतथैवच

शिशनोदरकरेणैवसंस्पृशेद्वागुरुस्त्रियम् १७८
 एवमादीनिसर्वाणिहन्तिपापानिसर्वथा
 अक्षयंत्रिदिवंभुक्त्वामुक्तोयातिपरांगतिम् १७९
 गुणान्येतानिसर्वाणिअष्टवक्त्रस्यधारणात्
 नवास्यंभैरवंप्रोक्तंधारयेद्यस्तुबाहुतः १८०
 कपिलंमुक्तिदंधृत्वाममतुल्यबलोभवेत्
 लक्षकोटिसहस्राणिब्रह्महत्याःकरोतियः १८१
 ताःसर्वादहतेशीघ्रंनववक्त्रस्यधारणात्
 सुरलोकेसदादेवैःपूजितोमघवान्यथा १८२
 हरवद्वरवेशमस्थोगणेशोनात्रसंशयः
 पन्नगाश्चविनश्यन्तिदशवक्त्रस्यधारणात् १८३
 वक्त्रेचैकादशेवत्सरुद्राश्चैकादशस्मृताः
 शिखायांधारयेन्नित्यंतस्यपुण्यफलंशृणु १८४
 अश्वमेधसहस्राणियज्ञकोटिशतानिच
 गवांशतसहस्रस्यसम्यग्दत्तस्ययत्फलम् १८५
 तत्फलंशीघ्रमाप्नोतिवक्त्रैकादशधारणात्
 हरस्यसदृशोलोकेपुनर्जन्मनविद्यते १८६
 रुद्राक्षंद्वादशास्यंयःकंठदेशेतुधारयेत्
 आदित्यस्तुष्यतेनित्यंद्वादशास्येव्यवस्थितः १८७
 गोमेधंनरमेधंचकृत्वायत्फलमश्नुते
 तत्फलंशीघ्रमाप्नोतिवज्रादेश्चनिवारणम् १८८
 नैववह्नेर्भयंचैवनचव्याधिःप्रवर्तते
 अर्थलाभंसुखंभुंक्तैर्दशैश्वरोनदरिद्रता १८९
 हस्त्यश्चनरमार्जारमूषकाञ्छशकांस्तथा
 व्यालदंष्ट्रिसृगालादीन्हत्वाव्याघातयत्यपि १९०
 मुच्यतेनात्रसंदेहोवक्त्रद्वादशधारणात्
 वक्त्रत्रयोदशोरुद्रोरुद्राक्षःप्राप्यतेयदि १९१
 शंतमःसतुविज्ञेयःसर्वकामफलप्रदः
 सुधारसायनंचैवधातुवादश्चपादुका १९२
 सिध्यन्तितस्यवैसर्वेभाग्ययुक्तस्यषण्मुख

मातृपितृस्वसृभ्रातृगुरून्वाथनिहत्यच १६३
 मुच्यतेसर्वपापेभ्योत्रयोदशास्यधारणात्
 अक्षयंलभतेस्वर्गयथादेवोमहेश्वरः १६४
 चतुर्दशमुखंवत्सरुद्राक्षयदिधारयेत्
 सततंमूर्ध्निबाहौवाशक्तिपिंडंशिवस्यच १६५
 किंपुनर्बहुनोक्तेनवर्णितेनपुनःपुनः
 पूज्यतेसततंदेवैःप्राप्यतेपुण्यगौरवात् १६६
 कार्तिकेयउवाच-

भगवन्श्रोतुमिच्छामिवक्त्रेवक्त्रेयथाविधि
 न्यसनंकेनमंत्रेणधारणंवाकथंवद १६७
 ईश्वरउवाच-

शृणुषणमुखतत्त्वेनवक्त्रेवक्त्रेयथाविधि
 अमंत्रोच्चारणादेवगुणाह्येतेप्रकीर्तिताः १६८
 यःपुनर्मंत्रसंयुक्तंधारयेद्भुविमानवः
 गुणास्तस्यमहत्त्वंचकथितुंनैवशक्यते १६९
 इदानींमंत्रादिश्यंते ॐ रुद्रएकवक्त्रस्य
 ॐ खंद्विवक्त्रस्य ॐ वुंत्रिवक्त्रस्य
 ॐ हींचतुर्वक्त्रस्य ॐ हांपंचवक्त्रस्य
 ॐ ह्रूंषड्वक्त्रस्य ॐ हःसप्तवक्त्रस्य
 ॐ कंअष्टवक्त्रस्य ॐ जूंनववक्त्रस्य
 ॐ क्षंदशवक्त्रस्य ॐ श्रींएकादशवक्त्रस्य
 ॐ हींद्वादशवक्त्रस्य ॐ क्षौत्रयोदशवक्त्रस्य
 ॐ त्रांचतुर्दशवक्त्रस्य

एवंमंत्रायथाक्रमंन्यस्तव्याः

शिरस्युरसिमालांचगृहीत्वायोव्रजेन्नरः
 पदेपदेश्वमेधस्यफलमाप्नोतिनान्यथा २००
 सर्वेषामपिवक्त्राणांधारणेमत्समोभवेत्
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनरुद्राक्षंपुत्रधारय २०१
 धारयित्वातुरुद्राक्षंम्रियतेयःक्षितौनरः
 सयातिमत्पुरंरम्यंसर्वदेवैःप्रपूजितः २०२

मरुदेशेपुरावत्सवाणिज्यायकिलस्थले
 गच्छन्वणिकसुतस्ताततरोप्रेताप्रपीडितः २०३
 नरीनर्तिततःप्रेताद्विजेनपरमैक्षिच
 कात्वंनृत्यसिदीनासिसंवृताजीर्णवाससा २०४
 अथसाचद्विजंप्राहदेवदूतान्मयाश्रुतम्
 अस्यचारुनरस्यैववज्रपातेनसांप्रतम् २०५
 निश्चितंनिधनंविप्रमद्भर्तातुभविष्यति
 एतस्मिन्नंतरेनाकाद्वज्रंतस्यशिरोपरि २०६
 अपतत्सपपातोर्व्यारुद्राक्षस्यार्धखंडके
 ततोममपुरात्पुत्रविमानंचापतद्द्रुतम् २०७
 समारुह्यततःश्रीमांस्तत्रतिष्ठतिसंचिरम्
 ममांशकंसमासाद्यईश्वरःकौधनीभवेत् २०८
 एवरुद्राक्षखंडेचमृतस्यसुगतिःसुत
 ज्ञानेनधारिणःपुंसःफलंवक्तुंनशक्नुमः २०९
 सशैवोवाभवेच्छाक्तोगाणपत्योथसौरकः
 योदधातिमृतोमालामेकरुद्राक्षकंतुवा २१०
 यःपठेत्पाठयेद्वापिश्रावयेच्छृणुतेपिवा
 सर्वपापात्प्रमुक्तात्मासुखंस्वर्गलभेत्क्रमात् २११
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेरुद्राक्षमाहात्म्यं नामैकोनषष्ठितमोऽध्यायः ५६

षष्ठितमोऽध्यायः

स्कंदउवाच-

अपरस्यापिपृच्छामिफलस्यपूततांतरोः
 सर्वलोकहितार्थायवदनोजगदीश्वर १

ईश्वरउवाच-

धात्रीफलंपरंपूतंसर्वलोकेषुविश्रुतम्
 यस्यरोपान्नरोनारीमुच्यतेजन्मबंधनात् २
 पावनंवासुदेवस्यफलंप्रीतिकरंशुभम्
 अस्यभक्षणमात्रेणमुच्यतेसर्वकल्मषात् ३
 भक्षणोचभवेदायुःपानेवैधर्मसंचयः

अलक्ष्मीनाशनंस्नानेसर्वैश्वर्यमवाप्नुयात् ४
 यस्मिन्गृहेमहासेनधात्रीतिष्ठतिसर्वदा
 तस्मिन्गृहेनगच्छंतिप्रेतादैतेयराक्षसाः ५
 नगंगानगयाचैवनकाशीनचपुष्करम्
 एकैवहिनृणांधात्रीसंप्राप्तेहरिवासरे ६
 एकादश्यांपक्षयुगेधात्रीस्नानंकरोतियः
 सर्वपापक्षयंयांतिविष्णुलोकेमहीयते ७
 धात्रीफलंसदासेव्यंभक्षणेस्नानएवच
 नियतंपारणेविष्णोःस्नानमात्रेहरेर्दिने ८
 संयतेपारणेचैवधात्र्येकस्पर्शनेनरः
 भुक्त्वातुलंघयेद्यस्तुएकादश्यांसितासिते ९
 एकेनैवोपवासेनकृतेनतुषडानन
 सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यतेनात्रसंशयः १०
 अक्षयंलभतेस्वर्गंविष्णुसायुज्यमाव्रजेत्
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनधात्रीव्रतंसमाचर ११
 धात्रीद्रवेणसततंयस्यकेशाःसुरंजिताः
 नपिबेत्सपुनर्मातुःस्तनंकश्चित्पडानन १२
 धात्रीदर्शनसंस्पर्शान्नाम्रउच्चारणेपिवा
 वरदःसंमुखोविष्णुःसंतुष्टोभवतिप्रियः १३
 धात्रीफलंचयत्रास्तेतत्रतिष्ठतिकेशवः
 तत्रब्रह्मास्थिरापद्मातस्मात्तांतुगृहेन्यसेत् १४
 अलक्ष्मीर्नश्यतेतत्रयत्रधात्रीप्रतिष्ठति
 संतुष्टास्सर्वदेवाश्चनत्यजंतिक्षणमुदा १५
 धात्रीफलेननैवेद्यंयोददातिमहाधनम्
 तस्यतुष्टोभवेद्विष्णुर्नान्यैःक्रतुशतैरपि १६
 स्नात्वाधात्रीद्रवेणैवपूजयेद्यस्तुमाधवम्
 सोभीष्टफलमाप्नोतियद्वामनसिवर्तते १७
 तथैवलक्षणंस्मृत्वापूजयित्वाफलेनतु
 सुवर्णशतसाहस्रंफलमेतिनरोत्तमः १८
 यागतिर्ज्ञानिनांस्कंदमुनीनांयोगसेविनाम्

गतिं तां समवाप्नोति धात्री सेवारतो नरः १९
 तीर्थसेवाभिगमने ब्रतैश्च विविधैस्तथा
 सागतिर्लभ्यते पुंसां धात्रीफलसुसेवया २०
 प्रीतिश्च सर्वदेवानां देवीनां नोगणस्य च
 संमुखा वरदा स्नाने धात्रीफलनिषेवणे २१
 ग्रहादुष्टाश्च ये केचिदुग्राश्च दैत्यराक्षसाः
 सर्वे न द्रुष्टां यांति धात्रीफलसुसेवनात् २२
 सर्वयज्ञेषु कार्येषु शस्तं चामलकीफलम्
 सर्वदेवस्य पूजायां वर्जयित्वा रविं सुत २३
 तस्माद्रविदिने तात सप्तम्यां च विशेषतः
 धात्रीफलानि सततं दूरतः परिवर्जयेत् २४
 यस्तु स्नाति तथा शनाति धात्रीं चरविवासरे
 आयुर्वित्तं कलत्रं च सर्वतस्य विनश्यति २५
 संक्रान्तौ च भृगो वरिषष्ठ्यां प्रतिपिदि ध्रुवम्
 नवम्यां चाप्यमायां च धात्रीं दूरात् परित्यजेत् २६
 नासिकाकर्णतुंडेषु मृतस्य चिकुरेषु वा
 तिष्ठेद्धात्रीफलं यस्य स याति विष्णुमंदिरम् २७
 धात्रीसंपर्कमात्रेण मृतो यात्यच्युतालयम्
 सर्वपापक्षयस्तस्य स्वर्गं याति रथेन तु २८
 धात्रीद्रवं नरो लिप्त्वा यस्तु स्नानं समाचरेत्
 पदे पदेश्वमेधस्य फलं प्राप्नोति धार्मिकः २९
 अस्य दर्शनमात्रेण ये वै पापिष्ठजंतवः
 सर्वे ते प्रपलायंते ग्रहादुष्टाश्च दारुणाः ३०
 पुरैकः पुल्कसः स्कंदमृगयार्थं वनंगतः
 मृगपक्षिगणान् हत्वा तृषया परिपीडितः ३१
 क्षुधयामलकीवृक्षं पुरः पीनफलान्वितम्
 दृष्ट्वा संरुह्य सहसा च खाद फलमुत्तमम् ३२
 ततो देवात्स वृक्षाग्रां निपपात महीतले
 वेदना गाढा संविद्धः पंचत्वमगमत्तदा ३३
 ततः प्रेतगणाः सर्वे रक्षोभूतगणास्तथा

तनुवोढुमुदासर्वेयेवैशमनसेवकाः ३४
 नशक्नुवंतिचांडालंमृतद्रष्टुमहाबलाः
 अन्योन्यंविग्रहस्तेषांममायमितिभाषताम् ३५
 ग्रहीतुंचापिनेतुंचनशक्तास्तेपरस्परम्
 ततस्तेतुसमालोक्यगतामुनिगणान्प्रति ३६
 प्रेताऊचुः-
 किमर्थमुनयोधीराश्चांडालंपापकारिणम्
 प्रेक्षितुंनवयंशक्तानचापियमसेवकाः ३७
 म्रियंतेपातितायेचस्थिरैर्युद्धपराङ्मुखाः
 साहसैःपातिताभीतावज्राग्निकाष्ठपीडिताः ३८
 सिंहव्याघ्रहतामर्त्याव्याघ्रैर्वाजलजंतुभिः
 जलस्थलस्थिताःप्रेताःवृक्षपर्वतपातिताः ३९
 पशुपक्षिहतायेचकारागारेगरेमृताः
 आत्मघातमृतायेचश्राद्धादिकर्मवर्जिताः ४०
 गूढकर्ममृताधूर्तागुरुविप्रनृपद्विषः
 पाषंडाःकौलिकाःक्रूरागरदाःकूटसाक्षिणः ४१
 आशौचान्नस्यभोक्तारःप्रेतभोग्यानसंशयः
 ममायमितिभाषंतोनेतुंतंचनशक्नुमः ४२
 आदित्यइवदुष्प्रेक्ष्यःकिंवाकस्यप्रभावतः
 मुनयऊचुः-
 अनेनभक्षितंप्रेताःपक्वंचामलकीफलम् ४३
 तत्संगंयांतितस्यैवफलानिप्रचुराणिच
 तेनैवकारणेनायंदुष्प्रेक्ष्योभवतांध्रुवम् ४४
 वृक्षाग्रपतितस्याथप्राणःस्नेहान्नचत्यजेत्
 नायंचारेणसूर्यस्यनचान्येपापकारिणः ४५
 धात्रीभक्षणमात्रेणपापात्पूतोव्रजेदिवम्
 प्रेताऊचुः-
 पृच्छामोवोह्यविज्ञानान्नवयंनिंदकाःक्वचित् ४६
 विष्णुलोकाद्विमानंतुयावन्नैवात्रगच्छति
 उच्यतांमुनिशार्दूलावोद्भुतंमनसिस्थितम् ४७

यावद्विजानघोषंतिवेदमंत्रादिकल्पितम्
 घोष्यंतेयत्रवेदाश्चमंत्राणिविविधानिच ४८
 पुराणस्मृतयोयत्रक्षणंस्थातुंनशक्नुमः
 यज्ञहोमजपस्थानदेवतार्चनकर्मणाम् ४९
 पुरतोवैनतिष्ठामस्तस्माद्वृत्तंसमुच्यताम्
 किंवैकृत्वाप्रेतयोनिंलभन्तेहिनराद्विजाः ५०
 श्रोतुमिच्छामहेसम्यक्कथं वै विकृतं वपुः
 द्विजाऊचुः -
 शीतवातातपक्लेशैः क्षुत्पिपासाविशेषकैः ५१
 अन्यैरपिचदुःखैर्येपीडिताः कूटसाक्षिणः
 वधबंधप्रमीताश्चप्रेतास्तेनिरयंगताः ५२
 छिद्रान्वेषपरायेचद्विजानांकर्मघातिनः
 तथैवचगुरूणांचतेप्रेताश्चापुनर्भवाः ५३
 दीयमानेद्विजाग्रचेतुदातारंप्रतिविध्यति
 चिरंप्रेतत्वमाश्रित्यनरकान्ननिवर्तते ५४
 परस्यवाऽत्मनोवागांकृत्वापीडनवाहने
 नपालयन्तियेमूढास्तेप्रेताःकर्मजाभुवि ५५
 हीनप्रतिज्ञाश्चासत्यास्तथाभग्नव्रतानराः
 नलिनीदलभुक्ताश्चतेप्रेताःकर्मजाभुवि ५६
 विक्रीणन्तिसुतांशुद्धांस्त्रियंसाध्वीमकंटकाम्
 पितृव्यमातुलादेश्चतेप्रेताःकर्मजाभुवि ५७
 एतेचान्येचबहवःप्रेताजाताःस्वकर्मभिः
 प्रेताऊचुः -
 नभवंतिकथंप्रेताःकर्मणाकेनवाद्विजाः ५८
 हितायवदनस्तूर्णंसर्वलोकहितंपरम्
 द्विजाऊचुः -
 येनचैवकृतंस्नानंजलेतीर्थस्यधीमता ५९
 नमस्कृतंपरंलिगंनप्रेतोजायतेनरः
 एकादश्यामुपोष्यैवद्वादश्यांचविशेषतः ६०
 पूजयित्वाहरिमर्त्याःप्रेतत्वंनव्रजन्तिवै

वेदाक्षरप्रसूतैश्चस्तोत्रमंत्रादिभिस्तथा ६१
 देवानांपूजनेरक्तानवैप्रेताभवन्ति ते
 श्रुत्वापौराणिकं वाक्यं दिव्यं च धर्मसंहितम् ६२
 पाठयित्वा पठित्वा च पिशाचत्वं न गच्छति
 ब्रतैश्च विविधैः पूताः पद्माक्षधारणैस्तथा ६३
 जप्त्वा पद्माक्षमालायां प्रेतत्वं नैव गच्छति
 धात्रीफलद्रवैः स्नात्वा नित्यं तद्भक्षणैरताः ६४
 तेन विष्णुं सुसंपूज्य न गच्छन्ति पिशाचताम्
 प्रेता ऊचुः -
 सतां संदर्शनात्पुण्यमिति पौराणिकाविदुः ६५
 तस्माद्बोद्धव्यं न जातं हितं न कर्तुमर्हथ
 प्रेतभावाद्यथामुक्तिः सर्वेषां नो भविष्यति ६६
 ब्रतोपदेशकं धीरायुष्माकं शरणागताः
 ततो दयालवः सर्वे तानूचुर्द्विजसत्तमाः ६७
 धात्रीणां भक्षणं शीघ्रं कुर्वतां मुक्तिहेतवे
 प्रेता ऊचुः
 धात्रीणां दर्शने विप्रावयं स्थातुं न शक्नुमः ६८
 कथं तेषां फलानां च शक्ता वै भक्षणे धुना
 द्विजा ऊचुः -
 अस्माकं वचनेनात्र धात्रीणां भक्षणं शिवम् ६९
 फलिष्यति परं लोकं तस्माद्भूतं समर्हथ
 अथ तेभ्यो वरं लब्ध्वा धात्रीवृक्षं पिशाचकैः ७०
 समारुह्य फलं प्राप्य भक्षितं लीलया तदा
 ततो देवा लयात्तूर्णरथं पीनसुशोभनम् ७१
 आगतं तं समारुह्य सचांडालपिशाचकाः
 गतास्ते त्रिदिवं पुत्रव्रतैर्यज्ञैः सुदुर्लभम् ७२
 स्कंद उवाच -
 धात्रीभक्षणमात्रेण पुण्यं लब्ध्वा दिवंगताः
 तद्भक्षिणः कथं स्वर्गं न गच्छन्ति नरादयः ७३
 ईश्वर उवाच -

पूर्वतैज्ञानलोपाच्चनजानंतिहिताहितम्
 उच्छिष्टंश्चभिरुत्स्पृष्टंश्लेष्ममूत्रंशकृत्तुवा ७४
 मत्वाचमोहिताःश्रेष्ठंप्रेतादंतिसदैवहि
 शकृच्छौचजलंवातंबलिसूकरकुक्कुटैः ७५
 मृतकेसूतकेजप्यंनत्यक्तंयेनकेनचित्
 तस्यान्नंचजलंप्रेताःखादंतितुसदैवहि ७६
 दुर्दातागृहिणीयस्यशुचिसंयमवर्जिता
 गुरुनिःसारितादुष्टासंतिप्रेताश्चतत्रवै ७७
 अपुङ्गवाःकुलैर्जात्याबलोत्साहविवर्जिताः
 बधिराश्चकृशादीनाःपिशाचाःकर्मजातयः ७८
 क्षणंचमंगलंनस्तिदुःखैर्देहयुताभृशम्
 तेनैवविकृताकाराःसर्वभोगविवर्जिताः ७९
 नग्नकारोगसंतप्तामृतारूक्षामलीमसाः
 एतेचान्येचदुःखार्ताःसदैवप्रेतजातयः ८०
 तेनकर्मविपाकेनजायंतेकाममीदृशाः
 पितृमातृगुरूणांचदेवनिंदापराश्वये ८१
 पाषंडाःकौलिकाःपापास्तेप्रेताःकर्मजाभुवि
 गलपाशैर्जलैःशस्त्रैर्गरलैरात्मघातकाः ८२
 इहलोकेचतेप्रेताश्चांडालादिषुसंभवाः
 अंत्यजाःपतिताश्चैवपापोगमृताश्वये ८३
 अंत्यजैर्घातितायुद्धेतेप्रेतानिश्चिताभुवि
 महापातकसंयुक्ताविवाहेचबहिष्कृताः ८४
 शौर्यात्साहसिकायेचतेप्रेताःकर्मजाभुवि
 राजद्रोहकरायेचपितृणांद्रोहचिंतकाः ८५
 ध्यानाध्ययनहीनाश्चव्रतैर्देवार्चनादिभिः
 अमंत्राःस्नानहीनाश्चगुरुस्त्रीगमनेरताः ८६
 तथैवचांत्यजस्त्रीषुदुर्गतासुचसंगताः
 मृताःक्रूरोपवासेनम्लेच्छदेशस्थितामृताः ८७
 म्लेच्छभाषायुताशुद्धास्तथाम्लेच्छोपजीविनः
 अनुवर्ततियेम्लेच्छान्स्त्रीधनैरुपजीवकाः ८८

स्त्रियोयैश्चनरद्वयंतेतेप्रेतानात्रसंशयः
 क्षुधासंतप्तदेहंतुश्रांतंविप्रंगृहागतम् ८६
 गुणपुण्यातिथित्यक्त्वापिशाचत्वंव्रजंतिते
 विक्रीणंतचवैगाश्चम्लेच्छेषुचगवाशिषु ९०
 प्रेतलोकेसुखंस्थित्वातेचयांत्यपुनर्भवम्
 अशौचाभ्यंतरेयेचजाताश्चपशवोमृताः ९१
 चिरंप्रेताःपिशाचाश्चमृताजाताःपुनःपुनः
 जातकर्ममुखैश्चैवसंस्कारैर्येविविर्जिताः ९२
 एकैकस्मिन्संस्कारेप्रेतत्वंपरिहीयते
 स्नानसंध्यासुरार्चाभिर्वेदयज्ञव्रताक्षरैः ९३
 आजन्मवर्जिताःपापास्तेप्रेताश्चापुनर्भवाः
 भोजनोच्छिष्टपात्राणियानिदेहमलानिच ९४
 निपातयंतियेतीर्थेतेप्रेतानात्रसंशयः
 दानमानार्चनैर्नैवयैर्विप्राभुवितर्पिताः ९५
 पितरोगुरवश्चैवप्रेतास्तेकर्मजाभृशम्
 पतित्यक्त्वाचयानार्योवसंतिचेतरैर्जनैः ९६
 प्रेतलोकेचिरंस्थित्वाजायंतेचांत्ययोनिषु
 पतिंचवंचयित्वायाविषयेन्द्रियमोहिताः ९७
 मिष्टंचादंतियाःपापास्तास्तुप्रेताश्चिरंभुवि
 विण्मूत्रभक्षकायेचब्रह्मस्वभक्षणेऽरताः ९८
 अभक्ष्यभक्षकाश्चान्येतेप्रेताश्चापुनर्भवाः
 बलाद्येपरवस्तूनिगृह्णंतिनददत्यपि ९९
 अतिथीनवमन्यंतेप्रेतानिरयमास्थिताः
 तस्मादामलकींभुक्त्वास्नात्वातस्यद्रवेणच १००
 सर्वपापाद्विनिर्मुक्तोविष्णुलोकेमहीयते
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसेवयामलकींशिवाम् १०१
 यद्दंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमिदंशुभम्
 सर्वपापप्रपूतात्माविष्णुलोकेमहीयते १०२
 श्रावयेत्सततंलोकेवैष्णवेषुविशेषतः
 सयातिविष्णुसायुज्यमितिपौराणिकाविदुः १०३

स्कंदउवाच-

महीरुहफलंज्ञातंप्रपूतंद्विविधंप्रभो
इदानींश्रोतुमिच्छामिपत्रंपुष्पंसुमोक्षदम् १०४

ईश्वरउवाच-

सर्वेभ्यःपत्रपुष्पेभ्यःसत्तमातुलसीशिवा
सर्वकामप्रदाशुद्धावैष्णवीविष्णुसुप्रिया १०५
भुक्तिमुक्तिप्रदामुख्यासर्वलोकपराशुभा
यामाश्रित्यगताःस्वर्गमक्षयंमुनिसत्तमाः १०६
हितार्थंसर्वलोकानांविष्णुनारोपितापुरा
तुलसीपत्रपुष्पंचसर्वधर्मप्रतिष्ठितम् १०७
यथाविष्णोःप्रियालक्ष्मीर्यथाहंप्रियएवच
तथेयंतुलसीदेवीचतुर्थोनोपपद्यते १०८
तुलसीपत्रमेकंतुशतहेमफलप्रदम्
नान्यैःपुष्पैस्तथापत्रैर्नान्यैर्गन्धानुलेपनैः १०९
तुष्यतेदैत्यहाविष्णुस्तुलस्याश्चदलैर्विना
अनेनपूजितोयेनहरिर्नित्यंपराशया ११०
तेनदत्तंहुतंज्ञातंकृतंयज्ञव्रतादिकम्
जन्मजन्मनिभासित्वंसुखंभाग्यंयशःश्रियं १११
कुलंशीलंकलत्रंचपुत्रंदुहितरंतथा
धनंराज्यमरोगत्वंज्ञानंविज्ञानमेवच ११२
वेदवेदांगशास्त्रंचपुराणागमसंहिताः
सर्वकरगतंमन्येतुलस्याभ्यर्चनेहरेः ११३
यथागंगापवित्रांगीसुरलोकेविमोक्षदा
यथाभागीरथीपुण्यातथैवंतुलसीशिवा ११४
किंचगंगाजलेनैवकिंचपुष्करसेवया
तुलसीदलमिश्रेणजलेनैवप्रमोद्यते ११५
माधवःसंमुखोयस्यजन्मजन्मसुधीमतः
तस्यश्रद्धाभवेच्छ्रुत्वातुलस्याहरिमर्चितुम् ११६
योमंजरीदलैरेवतुलस्याविष्णुमर्चयेत्
तस्यपुण्यफलंस्कन्दकथितुंनैवशक्यते ११७

तत्रकेशवसान्निध्यंयत्रास्तितुलसीवनम्
 तत्रब्रह्माचकमलासर्वदेवगणैःसह ११८
 तस्मात्तांसंनिक्वष्टेतुसदादेवींप्रपूजयेत्
 स्तोत्रमंत्रादिकंयद्वासर्वमानंत्यमश्नुते ११९
 येचप्रेताश्चकूश्मांडाःपिशाचाब्रह्मराक्षसाः
 भूतदैत्यादयस्तत्रपलायंतेसदैवहि १२०
 अलक्ष्मीर्नाशिनीघूर्णायाडाकिन्यादिमातरः
 सर्वाःसंकोचितायांतिदृष्ट्वातुलसीदलं १२१
 ब्रह्महत्यादयःपापव्याधयःपापसंभवाः
 कुमंत्रिणाकृतायेचसर्वेनश्यंतितत्रवै १२२
 भूतलेवापितंयेनहर्यर्थंतुलसीवनम्
 कृतंक्रतुशतंतेनविधिवत्प्रियदक्षिणम् १२३
 हरिलिगेषुचान्येषुसालग्रामशिलासुच
 तुलसीग्रहणंकृत्वाविष्णोःसायुज्यमाव्रजेत् १२४
 नंदंतिपुरुषास्तस्यमाधवार्थेक्षितौतुयः
 तुलसीरोपयेद्धीरःसयातिमाधवालयम् १२५
 पूजयित्वाहरिंदेवंनिर्माल्यंतुलसीदलम्
 धारयेद्यःस्वशीर्षेतुपापात्पूतोदिवंब्रजेत् १२६
 पूजनेकीर्त्तनेध्यानेरोपणधारेणकलौ
 तुलसीदहतेपापंस्वर्गमोक्षंदातिच १२७
 उपदेशंदिशेदस्याःस्वयमाचरतेपुनः १२८
 सयातिपरमंस्थानंमाधवस्यनिकेतनम्
 हरेःप्रियकरंयच्चतन्मेप्रियतरंभवेत् १२९
 सर्वेषामपिदेवानांदेवीनामचसमततः
 श्राद्धेषुयज्ञकार्येषुपर्णमेकंषडानन १३०
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनतुलसीसेवनंकुरु
 तुलसीसेवितायेनतेनसर्वंतुसेवितम् १३१
 गुरुंविप्रंदेवतीर्थंतस्मात्सेवयषण्मुख
 शिखायांतुलसींकृत्वायस्तुप्राणान्परित्यजेत् १३२
 दुष्कृतौघाद्विनिर्मुक्तःस्वर्गमेतिनिरामयम्

राजसूयादिभिर्यज्ञैर्व्रतैश्चविविधैर्यमैः १३३
 यागतिःप्राप्यतेर्धीरैःतुलसीसेविनांभवेत्
 तुलसीदलेनचैकेनपूजयित्वाहरिनरः १३४
 वैष्णवत्वमवाप्नोतिकिमन्यैःशास्त्रविस्तरैः
 नपिबेत्सपयोमातुस्तुलस्याःकोटिसंख्यकैः १३५
 अर्चितःकेशवोयेनशाखामृदुलपल्लवैः
 भावयेत्पुरुषान्मर्त्यैःशतशोथसहस्रशः १३६
 पूजयित्वाहरिनित्यंकोमलैस्तुलसीदलैः
 प्रधानतोगुणास्तातुलस्यागदितामया १३७
 निखिलंपुरुकालेनगुणंवक्तुंनशक्नुमः
 यस्त्विदंशृणुयान्नित्यमाख्यानंपुण्यसंचयम् १३८
 पूर्वजन्मकृतात्पापान्मुच्यतेजन्मबंधनात्
 सकृत्पठनमात्रेणवह्निष्टोमफलंलभेत् १३९
 नतस्यव्याधयःपुत्रमूर्खत्वंनकदाचन
 सर्वदाजयमाप्नोतिनगच्छेत्सपराजयं १४०
 लेखस्तिष्ठेद्गृहेयस्यतस्यलक्ष्मीःप्रवर्तते
 नचाधयोनचप्रेतानशोकोनावमानना १४१
 नतिष्ठन्तिक्षणंतत्रयत्रेयंवर्ततेलिपिः १४२
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेतुलसीमाहात्म्यंनामषष्टितमोऽध्यायः ६०

एकषष्टितमोऽध्यायः

द्विजाऊचुः-

तुलसीपुष्पमाहात्म्यंश्रुतंत्वत्तोहरेःशुभम्
 तस्यास्तोत्रंकृतंपुण्यंश्रोतुमिच्छामहेवयम् १

व्यासउवाच-

पुरास्कंदपुराणेचयन्मयाकीर्तितंद्विजाः
 कथयामिपुराणंचपुरतोमोक्षहेतवे २
 शतानंदमुनेःशिष्याःसर्वेतेसंशितव्रताः
 प्रणिपत्यगुरुंविप्राःपप्रच्छुःपुण्यतोहितम् ३
 पूर्वब्रह्ममुखान्नाथयच्छ्रुतंतुलसीस्तवम्

तद्वयंश्रोतुमिच्छामस्त्वत्तोब्रह्मविदांवर ४
 शतानंदउवाच-
 नामोच्चार्यकृतेतस्याःप्रीणात्यसुरदर्पहा
 पापानिविलयंयांतिपुण्यंभवतिचाक्षयम् ५
 साकथंतुलसीलोकैःपूज्यतेवद्व्यतेनहि
 दर्शनादेवयस्यास्तुदानंकोटिगवांभवेत् ६
 धन्यास्तेमानवालोकेयद्गृहेविद्यतेकलौ
 सालग्रामशिलार्थंतुलसीप्रत्यहंक्षितौ ७
 तुलसींयेविचिन्वंतिधन्यास्तेकरपल्लवाः
 केशवार्थकलौयेचरोपयंतीहभूतले ८
 किंकरिष्यतिसंरुष्टोयमोपिसहकिंकरैः
 तुलसीदलेनदेवेशःपूजितोयेनदुःखहा ९
 तीर्थयात्रादिगमनैःफलैःसिध्यतिकिन्नरः
 स्नानेदानेतथाध्यानेप्राशनेकेशवार्चने १०
 तुलसीदहतेपापंकीर्तनेरोपणेकलौ
 तुलस्यमृतजन्मासिसदात्वंकेशवप्रिये ११
 केशवार्थचिनोमित्वांवरदाभवशोभने
 त्वदंगसंभवैर्नित्यंपूजयामियथाहरिम् १२
 तथाकुरुपवित्रांगिकलौमलविनाशिनि
 मंत्रेणानेनयःकुर्याद्विचित्यतुलसीदलम् १३
 पूजनंवासुदेवस्यलक्षकोटिगुणंभवेत्
 प्रभावंतवदेवेशिगायंतिसुरसत्तमाः १४
 मुनयःसिद्धगंधर्वाःपातालेनागराट्स्वयम्
 नतेप्रभावंजानंतिदेवताःकेशवादृते १५
 गुणानांपरिमाणंतुकल्पकोटिशतैरपि
 कृष्णानंदात्समुद्भूताक्षीरोदमथनोद्यमे १६
 उत्तमांगेपुरायेनतुलसीविष्णुनाधृता
 प्राप्यैतानित्वयादेविविष्णोरंगानिसर्वशः १७
 पवित्रतात्वयाप्राप्तातुलसींत्वांनमाम्यहम्
 त्वदंगसंभवैःपत्रैःपूजयामियथाहरिम् १८

तथाकुरुष्वमेऽविघ्नं यतो यामि परांगतिम्
 रोपिता गोमती तीरे स्वयं कृष्णेन पालिता १९
 जगद्धिताय तुलसी गोपीनां हितहेतवे
 वृन्दावने विचरता सेविता विष्णुना स्वयम् २०
 गोकुलस्य विवृद्ध्यर्थं कंसस्य निधनाय च
 वसिष्ठवचनात् पूर्वरागेण सरयूतटे २१
 राक्षसानां वधार्थाय रोपिता त्वं जगत्प्रिये
 रोपिता तपसो वृद्ध्यै तुलसी त्वानं माम्यहम् २२
 वियोगे वासुदेवस्य ध्यात्वा त्वां जनकात्मजा
 अशोकवनमध्ये तु प्रियेण सह संगता २३
 शङ्करार्थं पुरा देवि पार्वत्या त्वं हिमालये
 रोपिता तपसो वृद्ध्यै तुलसी त्वानं माम्यहम् २४
 सर्वाभिर्देवपत्नीभिः किन्नरैश्चापि नन्दने
 दुःस्वप्ननाशनार्थाय सेविता त्वं नमोस्तुते २५
 धर्मारण्ये गयायां च सेविता पितृभिः स्वयम्
 सेविता तुलसी पुण्या आत्मनो हितमिच्छता २६
 रोपितारामचन्द्रेण सेविता लक्ष्मणेन च
 पालिता सीतया भक्त्या तुलसी दंडकेवने २७
 त्रैलोक्यव्यापिनी गंगायथाशास्त्रेषु गीयते
 तथैव तुलसी देवी दृश्यते सचराचरे २८
 ऋश्यमूके च वसता कपिराजेन सेविता
 तुलसी वालिना शायतारा संगमहेतवे २९
 प्रणम्य तुलसी देवीं सागरोत्क्रमणं कृतम्
 कृतकार्यः प्रहृष्टश्च हनूमान् पुनरागतः ३०
 तुलसी ग्रहणं कृत्वा विमुक्तो याति पातकैः
 अथ वामुनि शार्दूलब्रह्महत्यां व्यपोहति ३१
 तुलसी पत्रगलितं यस्तोयं शिरसावहेत्
 गंगास्नानमवाप्नोति दशधेनुफलप्रदम् ३२
 प्रसीद देवि देवेशि प्रसीद हरिवल्लभे
 क्षीरोदमथ नोद्भूते तुलसित्वानं माम्यहम् ३३

द्वादश्यांजागरेरात्रौयःपठेतुलसीस्तवम्
 द्वात्रिंशदपराधांश्चक्षमतेतस्यकेशवः ३४
 यत्पापंयौवनेबाल्येकौमारेवार्द्धकेकृतम्
 तत्सर्वविलयंयातितुलसीस्तवपाठतः ३५
 प्रीतिमायातिदेवेशस्तुष्टोलक्ष्मींप्रयच्छति
 कुरुतेशत्रुनाशंचसुखंविद्यांप्रयच्छति ३६
 तुलसीनाममात्रेणदेवायच्छंतिवाञ्छितम्
 गह्वारमपिदेवेशोमुक्तियच्छतिदेहिनाम् ३७
 तुलसीस्तवसंतुष्टासुखंवृद्धिंददातिच
 उद्भूतंहेलयाविद्धिपापंयमपथेस्थितम् ३८
 यस्मिन्गृहेचलिखितोविद्यतेतुलसीस्तवः
 नाशुभंविद्यतेतस्यशुभमाप्नोतिनिश्चितम् ३९
 सर्वचमंगलंतस्यनास्तिकिंचिदमंगलम्
 सुभिक्षंसर्वदातस्यधनंधान्यंचपुष्कलम् ४०
 निश्चलाकेशवेभक्तिर्नवियोगश्चवैष्णवैः
 जीवतिव्याधिनिर्मुक्तोनाधर्मेजायतेमतिः ४१
 द्वादश्यांजागरेरात्रौयःपठेतुलसीस्तवम्
 तीर्थकोटिसहस्रैस्तुयत्फलंलक्षकोटिभिः ४२
 तत्फलंसमवाप्नोतिपठित्वातुलसीस्तवम् ४३
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेतुलसीस्तवमाहात्म्यंनानैकषष्टितमोऽध्यायः
 ६१

द्विषष्टितमोऽध्यायः

द्विजाऊचुः-

मज्जनादखिलंपापंक्षयंयातिसुनिश्चितम्
 महापातकमन्यच्चतदादेशंवदस्वनः १
 पापात्पूतोऽक्षयंनाकमश्नुतेदिविशक्रवत्
 सुरयोनेर्नहानिःस्यादुपदेशंवदस्वनः २
 अत्रभोग्यंपरंसर्वमृतेस्वर्गोसुरोत्तमः
 कलिपापहतानांचस्वर्गसोपानमुच्यते ३

व्यासउवाच-

गतिंचिंतयतांविप्रास्तूर्णसामान्यजन्मनाम्
स्त्रीपुंसामीक्षणाद्यस्माद्गंगापापंव्यपोहति ४
गंगेतिस्मरणादेवक्षयंयातिचपातकम्
कीर्तनादतिपापानिदर्शनाद्गुरुकल्मषम् ५
स्नानात्पानाच्चजाह्नव्यांपितृणांतर्पणात्तथा
महापातकवृंदानिक्षयंयांतिदिनेदिने ६
अग्निनादह्यतेतूलंतृणंशुष्कंक्षणाद्यथा
तथागंगाजलस्पर्शात्पुंसांपापंदहेत्क्षणात् ७
संप्राप्नोत्यक्षयंस्वर्गंगंगास्नानेनकेशवम्
यशोराज्यंलभेत्पुण्यंस्वर्गमंतेपरांगतिम् ८
पितृनुद्दिश्यगंगायांयस्तुपिंडंप्रयच्छति
विधिनावाक्यपूर्वेणतस्यपुण्यफलंशृणु ९
अन्नैकेनतुसाहस्रंवर्षपूज्यःसुरालये
तिलेनद्विगुणंविद्धितथामेध्यफलेनच १०
गव्येनविधिनाविप्राःस्वर्गस्यांतोनविद्यते
एवंपिंडप्रदानेननित्यंक्रतुशतंभवेत् ११
पितरोनिरयस्थायेधन्यास्तेमर्त्यवासिनः
धनपुत्रयुतारोग्यंसुखसंमानपूजिताः १२
रसातलगतायेचयेचकीटामहीतले
स्थावरेपक्षिसंघादौतेमर्त्याधिनोनृपाः १३
तत्तत्पुत्रैश्चपौत्रैश्चगोत्रैर्दोहित्रकैस्तथा
जामातृभागिनेयैश्चसुहृन्मित्रैःप्रियाप्रियैः १४
प्रदीयतेजलंपिंडंयथोपकरणान्वितम्
गंगातोयेषुतीरेषुतेषांस्वर्गोऽक्षयोभवेत् १५
पिंडादूर्ध्वस्थितायेचपितरोमातृगोत्रजाः
भवंतिसुखिनःसर्वेमर्त्याश्शतसहस्रशः १६
स्वर्गेतस्यस्थिताःसत्त्वाअधःस्थामध्यवासिनः
नित्यंवाञ्छंतिसद्गंगां गच्छंतुसुरनिम्नगाम् १७
एकोगच्छतिगंगांयःपूयंतेतस्यपूरुषाः

एतदेवमहापुराण्यंतरतेतारयत्यपि १८
 गंगाकृत्स्नगुणं वक्तुं न शक्तश्चतुराननः
 अतः किंचिद्वदाम्यत्र भागीरथ्याद्विजागुणम् १९
 मुनयः सिद्धगंधर्वाये चान्ये सुरसत्तमाः
 गंगातीरे तपस्तप्त्वा स्वर्गलोके ऽच्युता भवन् २०
 दिव्येन वपुषा सर्वे कामगेन रथेन च
 अद्यापि न निवर्तते रत्नपूर्णक्षयेषु वै २१
 प्रासादाय त्रसौ वर्णास्सर्वलोकोर्ध्वगा शिवाः
 इष्टद्रव्यैः सुसंपूर्णाः स्त्रियो यत्र मनोरमाः २२
 पारिजातः समाः पुष्पवृक्षाः कल्पद्रुमोपमाः
 गंगातीरे तपस्तप्त्वा तत्रैश्वर्यलभन्ति हि २३
 तपोभिर्बहुभिर्यज्ञैर्व्रतैर्नानाविधैस्तथा
 पुरुदानैर्गतिर्याच गंगां संसेवतां च सा २४
 जारजं पतितं दुष्टमंत्यजं गुरुघातिनम्
 सर्वद्रोहेण संयुक्तं सर्वपातकसंयुतम् २५
 त्यजन्ति पितरं पुत्राः प्रियं पत्न्यः सुहृद्गणाः
 अन्ये च बांधवाः सर्वे गंगातु न परित्यजेत् २६
 यथामाता स्वयं जन्ममलशौचं च कारयेत्
 क्रोडीकृत्य तथा तेषां गंगाप्रक्षालयेन्मलम् २७
 भवन्ति ते सुविख्याता भोग्या लंकारपूजिताः
 दर्शने क्रियते गंगा सकृद्भक्त्या नरैस्तु यैः २८
 तेषां कुलानां लक्ष्मणं भवात्तारयते शिवा
 स्मृतार्तिहर्त्री यैर्ध्याता संस्तुता साधुमोदिता २९
 गंगा तारयते नृणामुभौ वंशौ भवार्णवात्
 संक्रांतिषु व्यतीपाते ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः ३०
 पुण्ये स्नात्वा तु गंगायां कुलकोटिं समुद्धरेत्
 शुक्लपक्षे दिवामर्त्या गंगाया मुत्तरायणे ३१
 धन्या देहं विमुच्यन्ति हृदि स्थे च जनार्दने
 अनेन विधिना यस्तु भागीरथ्या जलेशुभे ३२
 प्राणांस्त्यक्त्वा ब्रजे त्स्वर्गं पुनरावृत्तिवर्जितम्

योगंगानुगतो नित्यं सर्वदेवानुगोहिसः ३३
 सर्वदेवमयो विष्णुर्गंगाविष्णुमयीयतः
 गंगायां पिण्डदानेन पितृणां वै तिलोदकैः ३४
 नरकस्थादिवं यांति स्वर्गस्थामोक्षमाप्नुयुः
 परदारपरद्रव्यबाधाद्रोहपरस्य च ३५
 गतिर्मनुष्यमात्रस्य गंगैव परमा गतिः
 वेदशास्त्रविहीनस्य गुरुनिंदापरस्य च ३६
 समयाचारहीनस्य नास्ति गंगासमा गतिः
 किं यज्ञैर्बहुवित्ताढ्यैः किं तपोभिः सुदुष्करैः ३७
 स्वर्गमोक्षप्रदा गंगासुखसौभाग्यपूजिता
 नियमैः परमैर्नित्यं किं योगैश्चित्तरोधकैः ३८
 भुक्तिमुक्तिप्रदा गंगासुखमोक्षाग्रतः स्थिता
 अनेकजन्मसंघातपापं पुंसां विनश्यति ३९
 स्नानमात्रेण गंगायां सद्यः स्यात्पुण्यभाङ्गनरः
 प्रभासे गोसहस्रस्य राहुग्रस्ते दिवाकरे ४०
 लभते यत्फलं दाने गंगास्नानाद्दिने दिने
 दृष्ट्वा तु हरते पापं स्पृष्ट्वा तु लभते दिवम् ४१
 प्रसंगादपि सा गंगामोक्षदा त्ववगाहिता
 सर्वेन्द्रियाणां चापल्यं वासनाशक्तिसंभवम् ४२
 निर्घृणत्वं ततो गंगादर्शनात्प्रविनश्यति
 परद्रव्याभिकांक्षित्वं परदाराभिलाषिता ४३
 परधर्मे रुचिश्चैव दर्शनादेव नश्यति
 यदृच्छालाभसंतोषस्वधर्मेषु प्रवर्तते ४४
 सर्वभूतसमत्वं च गङ्गायां मज्जनाद्भवेत्
 यस्तु गंगां समाश्रित्य सुखं तिष्ठति मानवः ४५
 जीवन्मुक्तस्स एवेह सर्वेषामुत्तमोत्तमः
 गंगां संश्रित्य यस्तिष्ठेत्तस्य कार्यं न विद्यते ४६
 कृतकृत्यस्स वै मुक्तो जीवन्मुक्तश्च मानवः
 यज्ञोदानंतपो जप्यं श्राद्धं च सुरपूजनम् ४७
 गंगायां तु कृतं नित्यं कोटिकोटिगुणं भवेत्

अन्यस्थानेकृतंपापंगंगातीरेविनश्यति ४८
 गंगातीरेकृतंपापंगंगास्नानेननश्यति
 आत्मनोजन्मनक्षत्रेजाह्वीसंगतेदिने ४९
 नरःस्नात्वातुगंगायांस्वकुलंचसमुद्धरेत्
 आदरेण्यथास्तौतिधनवंतंसदानरः ५०
 सकृद्गंगां तथास्तुत्वाभवेत्स्वर्गस्यभाजनम्
 अश्रद्धयापिगंगायांयोसौनामानुकीर्तनं ५१
 करोतिपुण्यवाहिन्यास्सवैस्वर्गस्यभाजनम्
 क्षितौभावयतोमर्त्यान्नागांस्तारयतेप्यधः ५२
 दिवितारयतेदेवान्गंगात्रिपथगास्मृता
 ज्ञानतोज्ञानतोवापिकामतोऽकामतोपिवा ५३
 गंगायांचमृतोमर्त्यःस्वर्गमोक्षंचविंदति
 यागतिर्योगयुक्तस्यसत्त्वस्थस्यमनीषिणः ५४
 सागतिस्त्यजतःप्राणान्गंगायांतुशरीरिणः
 चांद्रायणसहस्राण्यश्चरेत्कायशोधनम् ५५
 पानंकुर्याद्यथेच्छंचगंगांभःसविशिष्यते
 तावत्प्रभावस्तीर्थानांदेवानांतुविशेषतः ५६
 तावत्प्रभावोवेदानांयावन्नाप्रोतिजाह्वीम्
 तिस्रःकोटयोर्धकोटीचतीर्थानांवायुरब्रवीत् ५७
 दिविभुव्यन्तरिक्षेचतानितेसन्तिजाह्वि
 विष्णुपादाब्जसंभूतेगंगेत्रिपथगामिनि ५८
 धर्मद्रवेतिविख्यातेपापंमेहरजाह्वि
 विष्णुपादप्रसूतासिवैष्णवीविष्णुपूजिता ५९
 त्राहिमामेनसस्तस्मादाजन्ममरणांतिकात्
 श्रद्धयाधर्मसंपूर्णेश्रीमतारजसाचते ६०
 अमृतेनमहादेविभागीरथिपुनीहिमां
 त्रिभिःश्लोकवरैरेभिर्यःस्नायाज्जाह्वीजले ६१
 जन्मकोटिकृतात्पापान्मुच्यतेनात्रसंशयः
 मूलमंत्रंप्रवक्ष्यामिजाह्व्याहरभाषितम् ६२
 सकृज्जपान्नरःपूतोविष्णुदेहेप्रतिष्ठति

मंत्रश्चायं-

ॐ नमोगंगायैविश्वरूपिण्यै नारायण्यै नमो नमः ६३

जाह्नवीतीरसंभूतामृदंमूर्ध्नाबिभर्तियः

सर्वपापविनिर्मुक्तोगंगास्नानंविनानरः ६४

गंगाजलोर्मिनिर्धूतपवनंस्पृशतेयदि

सपूतःकल्मषाद्घोरात्स्वर्गचाक्षयमश्नुते ६५

यावदस्थिमनुष्यस्यगंगातोयेप्रतिष्ठति

तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ६६

पित्रोर्बधुजनानांचअनाथानांगुरोरपि

गंगायामस्थिपातेननरःस्वर्गान्नहीयते ६७

गंगांप्रतिवहेद्यस्तुपितृणामस्थिखंडकम्

पदेपदेश्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ६८

धन्याजानपदायेचपशवःपक्षिकीटकाः

स्थावराजंगमाश्चान्येगंगातीरसमाश्रिताः ६९

क्रोशांतरमृतायेचजाह्नव्याद्विजसत्तमाः

मानवादेवतास्संतिइतरेमानवाभुवि ७०

गंगास्नानायसंगच्छन्पथिसंम्रियतेयदि

सचस्वर्गमवाप्नोतिगंगास्नानफलंलभेत् ७१

गंगाजलेप्रयास्यंतितेजीवाःपथियेमृताः

कीटाःपंतंगाश्शलभाःपादाघातेनगच्छतां ७२

येवदंतिसमुद्देशंगंगांप्रतिजनंद्विजाः

तेचयांतिपरंपुरयंगंगास्नानफलंनराः ७३

जाह्नवीयेचनिंदंतिपाषण्डैर्हतचेतसः

तेयांतिनरकंधोरंपुनरावृत्तिदुर्लभम् ७४

दुस्थोवापिस्मरन्नित्यंगंगेतिपरिकीर्तयन्

पठन्स्वर्गमवाप्नोतिकिमन्यैर्बहुभाषितैः ७५

गंगागंगेतियोब्रूयाद्योजनानांशतैरपि

मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ७६

अंधाश्चपंगवस्तेचवृथाभवसमुद्भवाः

गर्भपाताद्विपद्यंतेयेगंगांनगतानराः ७७

नकीर्तयंतियेगंगांजडतुल्यानराधमाः
 परान्नोपदिशंतिस्मवातूलाश्चित्तविभ्रमाः ७८
 नपठंतिजनायेचतेषांशास्त्रंविनिष्फलम्
 गंगापुरणफलंविप्राःकुधियःपतिताधमाः ७९
 पाठयंतिजनायेचश्रद्धयानिपठंतिच
 गच्छंतितेदिवंधीरास्तारयंतिपितृन्गुरून् ८०
 पाथेयकंगच्छतांयोवसुशक्त्याप्रयच्छति
 भागीरथ्यालभेत्स्नानंयःपरान्नेनगच्छति ८१
 कर्तुःस्नानफलंविद्यादिद्वगुणंप्रेरकस्यच
 इच्छयानिच्छयाचापिप्रेरणेनान्यसेवया ८२
 जाह्नवीयोगतःपुरयांसगच्छेन्निर्जालयम्
 द्विजाऊचुः-
 गंगायाःकीर्तनंव्यासश्रुतंत्वत्तोविनिर्मलम् ८३
 गंगाकस्मात्किमाकाराकुतःसाह्यतिपावनी
 व्यासउवाच-
 शृणुध्वंकथयाम्यद्यकथांपुरयांपुरातनीं ८४
 यांश्रुत्वामोक्षमार्गंचप्राप्नोतिनरसत्तमः
 ब्रह्मलोकंपुरागत्वानारदोमुनिपुंगवः ८५
 नत्वाविधिंचपप्रच्छपूतत्रैलोक्यपावनम्
 किंसृष्टंचत्वयातातसंमतंशंभुकृष्णयोः ८६
 सर्वलोकहितार्थायभुवःस्थानेसमीहितम्
 देवीवादेवताकावासर्वासामुत्तमोत्तमा ८७
 यांसमासाद्यदेवाश्चदैत्यमानुषपन्नगाः
 अंडजाःस्वेदजावृक्षायेचान्यउद्भिज्जादयः ८८
 सर्वेयांतिशिवंब्रह्मन्समग्रंविभवंध्रुवम्
 ब्रह्मोवाच-
 सृजताचपुराप्रोक्तामायाप्रकृतिरूपिणी ८९
 आद्याभवस्वलोकानांत्वत्तोभवंसृजाम्यहम्
 एतच्छ्रुत्वापरासाचसप्तधाचाभवत्तदा ९०
 गायत्रीवाक्चस्वर्लक्ष्मीस्सर्वसस्यवसुप्रदा

ज्ञानविद्याउमादेवीशक्तिबीजातपस्विनी ६१
 वर्णिकाधर्मद्रवाचएतास्सप्तप्रकीर्तिताः
 गायत्रीप्रभवावेदावेदात्सर्वस्थितंजगत् ६२
 स्वस्तिस्वाहास्वधादीक्षाएतागायत्रिजास्मृताः
 उच्चारयेत्सदायज्ञेगायत्रीमातृकादिभिः ६३
 क्रतौदेवाःस्वधांप्राप्यभवेयुरजरामराः
 ततस्सुधारसंदेवामुमुचुर्धरणीतले ६४
 अथसस्यवतीपृथ्वीओषधीनांपराशुभा
 फलमूलैरसैर्भक्ष्यैर्जनाःसुस्थतराभवन् ६५
 भारतीसर्वलोकानांचाननेमानसेस्थिता
 तथैवसर्वशास्त्रेषुधर्मोद्देशं करोतिसा ६६
 विज्ञानंकलहंशोकंमोहामोहंशिवाशिवम्
 तयाविनाजगत्सर्वयात्यतत्त्वमितिस्मृतम् ६७
 कमलासंभवश्चैववस्त्रभूषणसंचयः
 सुखंराज्यंत्रिलोकेतुततःसाहरिवल्लभा ६८
 उमयाहेतुनाशंभोर्ज्ञानंलोकेषुसंततम्
 ज्ञानमाताचसाज्ञेयाशंभोर्धाङ्गवासिनी ६९
 वर्णिकाशक्तिरत्युग्रासर्वलोकप्रमोहिनी
 सर्वलोकेषुलोकानांस्थितिसंहारकारिणी १००
 देव्याचनिहतौपूर्वमसुरौमधुकैटभौ
 रुरुश्चापिहतोघोरःसर्वलोकपरिश्रुतः १०१
 सर्वदेवैकजेतारंसाजघ्नेमहिषासुरम्
 निहतालीलयादेव्यायेऽसुरादैत्यपुंगवाः १०२
 एवंबलानिदैत्यानानिहत्यसर्वदातया
 पालितंमोदितंचैवकृत्स्नमेतज्जगत्त्रयम् १०३
 धर्मद्रवस्वरूपाचसर्वधर्मप्रतिष्ठिता
 महतींतांसमालोक्यमयाकमंडलौधृता १०४
 विष्णुपादाब्जसम्भूताशंभुनाशिरसाधृता
 अस्माभिश्चत्रिभिर्युक्ताब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः १०५
 धर्मद्रवापरिख्याताजलरूपाकमंडलौ

बलियज्ञेषुसंभूताविष्णुनाप्रभविष्णुना १०६
 छद्मनाछलितःपूर्वबलिर्बलवतांवरः
 ततःपादद्वयेनैवक्रांतंसर्वमहीतलम् १०७
 नभःपादश्चब्रह्माण्डंभित्त्वाममपुरःस्थितः
 मयासंपूजितःपादःकमण्डलुजलेनवै १०८
 प्रक्षाल्यैवार्चितात्पादाद्धेमकूटेऽपतञ्जलम्
 तत्कूटाच्छंकरंप्राप्यभ्रमतेसाजटास्थिता १०९
 ततोभगीरथेनैवसमाराध्यशिवंभुवि
 आनीयाराधितो नित्यंतपसागजपुंगवः ११०
 तेनभित्त्वानगंवीर्यात्त्रिभिर्दतैःकृतंबिलम्
 ततस्त्रिबिलगायस्मात्त्रिस्तोतालोकविश्रुता १११
 हरिब्रह्महरयोगात्पूतालोकस्यपावनी
 समासाद्यचतांदेवींसर्वधर्मफलंलभेत् ११२
 पाठयज्ञपरैःसर्वैर्मन्त्रहोमसुरार्चनैः
 सागतिर्नभवेज्जंतोर्गंगासंसेवयाचया ११३
 धर्मस्यसाधनोपायोह्यतःपरोनविद्यते
 त्रैलोक्यपुण्यसंयोगात्तस्मात्तांब्रजनारद ११४
 गंगातोयास्थिसंयोगात्सुतास्तेसगरस्यच
 स्वर्गताःपितृभिश्चैवस्वपूर्वापरजैःसह ११५
 ततोब्रह्ममुखाच्छ्रुत्वानारदोमुनिपुंगवः
 गंगाद्वारेतपःकृत्वाब्रह्मणासदृशोभवत् ११६
 सर्वत्रसुलभागंगान्निष्ठस्थानेषुदुर्लभा
 गंगाद्वारेप्रयागेचगंगासागरसंगमे ११७
 त्रिरात्रेणैकरात्रेणनरोयातिपरांगतिम्
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसद्योमुक्तिंविचिंतयेत् ११८
 ततोगच्छतधर्मज्ञाःशिवांभागीरथीमिह
 अचिरेणैवकालेनस्वर्गमोक्षंप्रगच्छथ ११९
 विशेषात्कलिकालेचगंगामोक्षप्रदानृणां
 कृच्छ्राच्चक्षीणसत्त्वानामनंतःपुण्यसंभवः १२०
 ततस्तेब्राह्मणाहृष्टाःश्रुत्वाव्यासाद्विरंशुभाम्

गंगायांतुतपस्तप्त्वामोक्षमार्गंययुस्तदा १२१
यइदंशृणुयान्मर्त्यःपुण्याख्यानमनुत्तमम्
सर्वतरतिदुःखौघगंगास्नानफलंलभेत् १२२
सकृदुच्चारितेचैवसर्वयज्ञफलंलभेत्
दानंजप्यंतथाध्यानंस्तोत्रंमंत्रंसुरार्चनम् १२३
तत्रैवकारयेद्यस्तुसचानंतफलंलभेत्
तस्मात्तत्रैवकर्तव्यंजपहोमादिकंनरैः १२४
अनंतंचफलंप्रोक्तंजन्मजन्मसुलभ्यते १२५

इति श्रीपाद्यपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेगंगामाहात्म्यंनाम
द्विषष्टितमोऽध्यायः ६२

त्रिषष्टितमोऽध्यायः

पुलस्त्यउवाच-

एतस्मिन्नंतरेपूर्वव्यासशिष्योमहामुनिः
नमस्कृत्यगुरुंभीष्मसंजयःपरिपृच्छति १
देवानांपूजनोपायंक्रमंब्रूहिसुनिश्चितम्
अग्रेपूज्यतमःकोसौकोमध्योनित्यपूजने २
अंतेचपूजाकस्यैवकस्यकोवाप्रभावकः
किंवाकंचफलंब्रह्मन्पूजयित्वालभेन्नरः ३

व्यासउवाच-

गणेशंपूजयेदग्रेत्वविघ्नार्थंपरेत्वह
विनायकत्वमाप्नोतियथागौरीसुतोहिसः ४
पार्वत्यजनयत्पूर्वसुतौमहेश्वरादिमौ
सर्वलोकधरौशूरौदेवौस्कंदगणाधिपौ ५
तौचदृष्ट्वानगसुतासिध्यर्थंपर्यभाषत
इदंतुमोदकंपुत्रौदेवैर्दत्तमुदान्वितैः ६
महाबुद्धीतिविख्यातंसुधयापरिनिर्मितम्
गुणंचास्यप्रवक्ष्यामिशृणुतंतुसमाहितौ ७
अस्यैवाघ्राणमात्रेणअमरत्वंलभेद्ध्रुवम्
सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञःसर्वशास्त्रास्त्रकोविदः ८

निपुणः सर्वतंत्रेषु लेखकश्चित्रकृत्सुधीः
 ज्ञानविज्ञानतत्त्वज्ञः सर्वज्ञो नात्र संशयः ६
 पुत्रौ धर्मादधिकतां प्राप्य सिद्धिं शतं व्रजेत्
 यस्तस्य वै प्रदास्यामि पितुस्ते समं तं त्विदम् १०
 श्रुत्वामातृमुखा देवं वचः परमकोविदः
 स्कंदस्तीर्थययौ सद्यः सर्वत्रिभुवनस्थितं ११
 बर्हिणं स्वं समारुह्य त्वभिषेकः कृतः क्षणात्
 पितरौ प्रदक्षिणं कृत्वा लंबोदरधरस्सुधीः १२
 तत एव मुदा युक्तः पित्रोरेवाग्रतः स्थितः
 पुरतश्च तथा स्कंदो मे देहीति ब्रुवन् स्थितः १३
 ततस्तु तौ समीक्ष्याथ पार्वती विस्मिता ब्रवीत्
 सर्वतीर्थाभिषेकैस्तु सर्वदेवैर्न तैस्तथा १४
 सर्वयज्ञव्रतैर्मन्त्रैर्योगैरन्यैर्यमैस्तथा
 पित्रोर्चाकृतः कोपिकलां नार्हति षोडशीम् १५
 तस्मात्सुतशतादेषोधिकः शतगुणैरपि
 अतो ददामि हेरम्बे मोदकं देवनिर्मितम् १६
 अस्यैव कारणादस्य अग्रे पूजामखेषु च
 वेदशास्त्रस्तवादौ च नित्यं पूजाविधासु च १७
 पार्वत्या सह भूतेशो ददौ तस्मै वरं महत्
 अस्यैव पूजनादग्रे देवास्तुष्टा भवंतु च १८
 सर्वासामपि देवीनां पितृणां च समंततः
 तपो भवतु नित्यं च पूजिते ग्रे गणेश्वरे १९
 ततः सर्वेषु यज्ञेषु पूजयेद्गणपं द्विजः
 कोटिकोटिगुणं तेषु देवदेवीव चो यथा २०
 दत्त्वा सर्वगुणं पुण्यं देवदेव्या तथामुदा
 कृतं गणाधिपत्यं च सर्वदेवाग्रतस्तदा २१
 तस्मात्प्राज्येषु यज्ञेषु स्तोत्रेषु नित्यं पूजने
 गणेशं पूजयित्वा तु सर्वसिद्धिं लभेन्नरः २२
 एवं ज्ञात्वा तु देवैस्तु दयितं प्राप्सि काम्यया
 पूजितश्चाथ सर्वैस्तु स्वर्गमोक्षार्थतो ध्रुवम् २३

नक्ताहारश्चतुर्थ्यातुपूजयित्वागणाधिपं
 लिगेवाप्रतिमाचित्रेदेवः पूज्योभवेद्यदि २४
 गणाधिपनमस्तुभ्यंसर्वविघ्नप्रशांतिद
 उमानंदप्रदप्राज्ञत्राहिमांभवसागरात् २५
 हरानंदकरध्यानज्ञानविज्ञानदप्रभो
 विघ्नराजनमस्तुभ्यंप्रसन्नोभवसर्वदा २६
 कृतोपवासोगणपंपूजयेद्योनरोमुदा
 सर्वपापविनिर्मुक्तः सुरलोकेमहीयते २७
 स्तोत्रंतस्यप्रवक्ष्यामिनामद्वादशकं शुभं
 ओंनमोगणपतयेमंत्रं एष उदाहृतः २८
 गणपतिर्विघ्नराजो लंबतुंडो गजाननः
 द्वैमातुरश्च हेरम्ब एकदंतो गणाधिपः २९
 विनायकश्चारुकर्णः पशुपालो भवात्मजः
 द्वादशैतानि नामानि प्रातरुत्थाय यः पठेत् ३०
 विश्वंतस्य भवेद्दृश्यं न च विघ्नं भवेत्क्वचित्
 महाप्रेताश्शमं यांति पीडयते व्याधिभिर्न च
 सर्वपापा द्विनिर्मुक्तो ह्यक्षयं स्वर्गमश्नुते ३१

इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे गणपतिस्तोत्रं नाम-
 त्रिषष्टितमोऽध्यायः ६३

चतुष्षष्टितमोऽध्यायः

व्यास उवाच-

पुनरन्यत्प्रवक्ष्यामि स्तोत्रं गणाधिपस्य च
 सर्वसिद्धिकरं पूतं सर्वाभीष्टफलप्रदं १
 एकदंतं महाकायं तप्तकांचनसन्निभम्
 लंबोदरं विशालाक्षं वंदे हं गणनायकं २
 मुंजकृष्णाजिनधरं नागयज्ञोपवीतकम्
 बालेंदुकलिकामौलिवंदे हं गणनायकं ३
 सर्वविघ्नहरं देवं सर्वविघ्नविवर्जितम्
 मूषकोत्तममारुह्य देवासुरमहाहवे ४

योद्धुकामं महाबाहुं वंदे हंगणनायकम्
 अंबिकाहृदयानंदमातृकापरिवेष्टितम् ५
 भक्तिप्रियं मदोन्मत्तं वंदे हंगणनायकम्
 चित्ररत्नविचित्रांगं चित्रमालाविभूषणम् ६
 कामरूपधरं देवं वंदे हंगणनायकम्
 गजवक्त्रं सुरश्रेष्ठं चारुकर्णविभूषितम् ७
 पाशांकुशधरं देवं वंदे हंगणनायकम्
 यक्षकिन्नरगंधर्वैः सिद्धविद्याधरैस्सदा ८
 स्तूयमानं महादेवं वंदे हंगणनायकम्
 गणाष्टकमिदं पुण्यं भक्तितोयः पठेन्नरः ९
 सर्वसिद्धिमवाप्नोति रुद्रलोके महीयते
 ननिःस्वतां तथाभ्येतिसप्तजन्मसु मानवः १०
 यद्दं पठते नित्यं महाराजो भवेन्नरः
 वश्यं करोति त्रैलोक्यं पठनाच्छ्रवणादपि
 स्तोत्रं परं महापुण्यं गणपस्य महात्मनः ११
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे गणपतिस्तोत्रं नाम-
 चतुष्पष्टितमोऽध्यायः ६४

पञ्चषष्टितमोऽध्यायः

व्यास उवाच-

नांदीमुखेषु सर्वेषु पूजयेद्योगणाधिपम्
 तस्य सर्वो भवेद्दृश्यः पुण्यं भवति चाक्षयम् १
 गणानां त्वेति मंत्रेण सर्वयज्ञघटेषु च
 सर्वसिद्धिमवाप्नोति स्वर्गमोक्षं लभेन्नरः २
 मृगमये प्रतिमायां च चित्रे चाथ दृषणमये
 द्वारदारुणिपात्रे च हेरबं लेखयेद्बुधः ३
 अन्यस्मिन्नपि देशे तु सततं दृष्टिगोचरे
 स्थापयित्वा तु हेरबं शक्त्यायः पूजयेद्बुधः ४
 तस्य कार्याणि सिद्ध्यन्ति दयितानि समंततः
 न विघ्नं जायते किंचित् त्रैलोक्यं वशमानयेत् ५

विद्यार्थीलभतेविद्यांवेदशास्त्रसमुद्भवाम्
 अन्यांचशिल्पिविद्यांचविजयांस्वर्गदायिनीम् ६
 धनार्थीविपुलंवित्तंकन्यांसाध्वीमनोरमाम्
 एश्वर्यधर्मसाध्यंचतनयंकुलमोक्षदम् ७
 नरोगैःपीडयतेकश्चिन्नग्रहैःप्रेतयोनिभिः
 शृंगिभिर्नापिरक्षोभिर्विद्युद्भिर्वनतस्करैः ८
 नराजाकुप्यतिगृहेनचमारीप्रवर्तते
 नदौर्भिक्ष्यंनदौर्बल्यंपूजयित्वाविनायकम् ९
 अभिप्रेतार्थसिद्ध्यर्थंपूजितोयःसुरैरपि
 सर्वविघ्नछिदेतस्मैगणाधिपतयेनमः १०
 मंत्रश्चायं ॐ नमोगणपतये
 नारायणप्रियैःपुष्पैरन्यैश्चापिसुगंधिभिः
 मोदकैःफलमूलैश्चद्रव्यैःकालोद्भवैस्तथा ११
 दधिदुग्धैःप्रियैर्वाद्यैरपिधूपसुगंधिभिः
 पूजयेद्गणपंत्यस्तुसर्वसिद्धिमवाप्नुयात् १२
 विशेषात्तस्यलिगेतुयोददातिवसुप्रियम्
 पूजोपकरणंवस्त्रंसर्वलक्षणंभवेत् १३
 देशेचभारतेवर्षेवनितापूर्वसन्निधौ
 लौहित्यदक्षिणेतीरेलिंगरूपोविनायकः १४
 हरगौरीसमादेशाद्देवानांसंमतेनच
 स्थितोलोकप्रशांत्यर्थंसर्वविघ्नविनाशनात् १५
 पूजयित्वातुतंदेवंशक्तितोद्रव्यसंचयैः
 विनायकत्वमाप्नोतिवेदशास्त्रार्थपारगः १६
 सकृत्प्रदक्षिणंकृत्वादृष्ट्वास्पृष्ट्वातुमानवः
 अक्षयंलभतेस्वर्गसदादेवैःप्रपूज्यते १७
 संसर्गिणांचम्लेष्ठानांगत्यर्थंसुतपस्विनाम्
 पुत्रार्थंसर्वलोकानांतत्रशंभुर्विनायकः १८
 कृत्वाभिषेकंलौहित्येस्पृशेद्यस्तुगणाधिपम्
 सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यतेनात्रसंशयः १९
 नवैधव्यंनकार्पण्यंनशोकंनतुमत्सरम्

विनायकंसमासाद्यजन्मन्मनिसंलभेत् २०
 पुनःसिद्धिःपुनर्भोग्यंपुनःकीर्तिःपुनर्बलम्
 पूजयित्वातुगणपंनरस्यनात्रसंशयः २१
 अस्यपूजामकृत्वाचसर्वाभीष्टंविनश्यति
 तत्रदेवाश्चसुप्रीताब्रह्मविष्णुहरादयः २२
 मघोनोगणपस्याथपूजाविरहितस्यच
 अथासुरैर्महावीर्यैर्हिरण्याक्षमुखैरणे २३
 मघवातुजितोवीर्याद्धिरण्याक्षेणवैतदा
 ततस्सुराश्चनिर्वीर्यायावद्वर्षशतंपुरा २४
 दैवासुरेमहायुद्धेसुराणांचपराजयः
 ततोदेवाधिदेवेतुशिवेदेवैर्निवेदितम् २५
 भगवन्नसुरैर्नोहिजितंराज्यंगतामखाः
 एतस्मिन्नंतरेशंभुर्देवान्वचनमब्रवीत् २६
 हेरंबायवरोदतउमयाप्रीतयामया
 पूजयातेपरासिद्धिर्देवादीनांभवत्विति २७
 अवजानातियोमोहात्पुरुषस्तुमहोत्सवे
 नभवेत्तस्यसिद्धिश्चरणेचापिपराजयः २८
 महामखेनयुष्माभिःपूजागणपतेःकृता
 हेलयानकृतामोहात्तस्मात्प्राप्तःपराजयः २९
 शीघ्रंगच्छतवैपुण्यांगणपस्यमहात्मनः
 पूजांकुरुतधर्मज्ञाजयस्तूर्णंभविष्यति ३०
 ततोहरमुखाच्छ्रुत्वावचःक्षेमपरंहितम्
 प्रहृष्टाविबुधास्सर्वेगणपस्यपुरःस्थिताः ३१
 देवाऊचुः-
 गणाधिपनमस्तुभ्यंसर्वदेवैकपालक
 स्वर्गभोगप्रदप्रीत्याहेरंबत्वांनताःस्मह ३२
 जयदंसर्वयुद्धेषुसिद्धिदंसर्वकर्मसु
 महामायंमहाकायंहेरंबत्वांनताःस्मह ३३
 एकदंतंमहाप्राज्ञंलंबतुंडंविनायकम्
 देवंमहर्षिदेवानांमिंद्रस्यचनताःस्मह ३४

यत्तेपुरार्चनं यज्ञेन कृतं तत्त्वमस्वनः
 सुराणां च गिरः श्रुत्वा गणपो वाक्यमब्रवीत् ३५
 युष्माभिर्व्रियतां देवावरो मत्तो हि वांछितः
 ततः शक्रादयः सर्वे बृहस्पतिपुरोगमाः ३६
 ऊचुर्गणपतिं देवा जयोस्माकं भवत्विति
 देवानां वचनं श्रुत्वा गणेशो वाक्यमब्रवीत् ३७
 बाढमेव सुरश्रेष्ठा जयो वो भवतु द्रुतम्
 ततो देवगणास्सर्वे हर्षनिर्भरमानसाः ३८
 गणेशं पूजयामासुर्गन्धसारैस्तुमण्डनैः
 दिव्यधूपैः सुवस्त्रैश्च कुसुमैर्नन्दनोद्भवैः ३९
 पारिजातादिभिः पुष्पैरन्यैर्देवमनोहरैः
 पूजितो गणपो देवैरुवाच सुरसत्तमान् ४०
 गच्छध्वं विबुधा देवं विष्णुमद्भुतसाहसम्
 सविधास्यति वः कामं वांछितं च ततः सुराः ४१
 स्वं स्वं रथं समारुह्य गतास्ते हरिमुपययम्
 पीतांबरं नमस्कृत्य ऊचुर्देवगणामुदा ४२
 हरात्मजं तु संप्राप्य पूजयित्वा गणाधिपम्
 आगतास्त्वत्सकाशं वै महात्मन्नद्यकेशव ४३
 एतच्छ्रुत्वा तु देवानां वचनं हरिरुपययः
 यथा तथ्यमुवाचे दं हनिष्ये दैत्यपुंगवान् ४४
 श्रुत्वा वागमृतं देवानां रायणमुखाच्च्युतम्
 हृष्टाश्च सुमुदा विष्टा द्रव्यैरिष्टैः समर्चयन् ४५
 पुनर्विष्णुरुवाचे दं देवानिन्द्रपुरोगमान्
 स्वं स्वं बलं समाहृत्य सज्जीभवत विज्वराः ४६
 हरिष्येतान् दुराचारान् बलं चैव समंततः
 अस्त्रवृन्दं तु संगृह्य यूयं तिष्ठत निर्भयाः ४७
 माधवस्य वचः श्रुत्वा प्रगताः सुरपुंगवाः
 विमानानि समारुह्य सर्वे दिव्यास्त्रधारिणः ४८
 देवानां हर्षवाक्यानि दैत्यचारैः श्रुतानि वै
 राजानं कथयामासुर्हरिण्याक्षं महाबलम् ४९

श्रुत्वादित्यपतिस्तत्रचुकोपातिमहाबलः
 सचिवांस्तुसमाहूयक्रुद्धोवचनमब्रवीत् ५०
 अधुनेन्द्रादिदेवाश्चनिखिलाःक्रूरबुद्धयः
 माधवंचपरीप्सन्तःशंभौसर्वन्यवेदयन् ५१
 कथंजयंचलप्स्यामोदैत्यवृंदेतिदारुणे
 त्रिपुरारिरुवाचेदंगणेशंयजतामराः ५२
 पूजयित्वातुतंदेवंजेष्यथासुरदानवान्
 ततोदेवगणैर्हृष्टैःपूजितोगणनायकः ५३
 गणाधिपेनतुष्टेनक्रूरोदत्तोवरोमहान्
 जेष्यथाद्यासुरान्सर्वास्ततोदेवामुदान्विताः ५४
 हरिंनिवेदयामासुरस्मद्वधपरीप्सवः
 हरेर्बाढमुपश्रुत्यरथिनःशस्त्रपाणयः ५५
 युद्धार्थमधितिष्ठन्तिनिर्जरास्त्वभयामयि
 यस्ययाशक्तिरस्तीहदेवाञ्जेतुंवदत्वलम् ५६
 ततोराज्ञोवचःश्रुत्वामधुर्वचनमब्रवीत्
 जेष्यामिचहरिराजन्सहायंमेनियोजय ५७
 जितेनारायणेदेवाःसभयास्त्रिदशाध्रुवम्
 तस्मान्नारायणोऽस्माकंभागःसर्वपुरंजयः ५८
 ततोधुंधुश्चसुंदश्चकालकेयोमहाबलः
 सहायश्चमधोस्तस्यजेष्यामोमाधवंनृप ५९
 सर्वदैत्यबलेमुख्याश्चत्वारोदृढविक्रमाः
 कालमृत्युसमावीराःसर्वास्त्रविधिपारगाः ६०
 बलस्तत्राब्रवीद्वाक्यंयस्मिन्जयउपस्थितः
 तंचजेष्यामिजिष्णुंचप्रतिज्ञामेदृढानृप ६१
 नमुचिश्चमुचिश्चैवभ्रातरौबलदर्पितौ
 ऊचतुस्तौनृपंह्यावांजेष्यावोवैबलाद्वलौ ६२
 जम्भश्चैवाब्रवीद्वाक्यमिंद्रमिंद्रपुरोगमान्
 जेष्यामिनात्रसंदेहोदैत्याभवतविज्वराः ६३
 त्रिपुरश्चाब्रवीद्वाक्यंजेष्यामिचविनायकम्
 तावदूचेऽथसेनानीर्मयोदेवांतकोबली ६४

कुबेरं प्रतिरक्षोभिः सर्वाश्चैव हिरण्यकान्
 एतस्मिन्नंतरे तन्नारदो मुनिसत्तमः ६५
 गत्वोवाच हिरण्याक्षं जिष्णुदूतो हमागतः
 राज्यं त्यजस्व वाचानः प्राणेषु यदि ते हितम् ६६
 न चेद्युध्यस्व मामद्य न वा गच्छरसातलम्
 ततः कोपादुवाचे दन्नारदं मुनिसत्तमम् ६७
 अहिंस्यस्त्वं ब्राह्मणाद्यगच्छ तूर्णममाग्रतः
 देवानां च विपत्तिं च कदनं निधनं पुरः ६८
 पश्य विप्रक्षणेनांतं प्राप्तं हरिहरादिकम्
 एवमुक्त्वासदैत्येन्द्रो बलाध्यक्षमुवाच ह ६९
 सज्जीकृत्य बलं सर्वान् रथांश्चानयत द्रुतम्
 दैत्यराजवचः श्रुत्वा बलाध्यक्षः समंततः ७०
 बलान्याहूय सहसा सं त्रस्तास्तूर्णमागताः
 कोटिकोटि सहस्राणि च दौहिर्यो बलानि च ७१
 एकैकस्य च वीरस्य वाहनानि महानि च
 स्यंदनानि विचित्राणि गजोष्ट्राश्च खरानपि ७२
 सिंहव्याघ्रलुलायांश्च समारुह्य युस्तदा
 वाद्यैः सर्वैश्च भूयिष्ठैः सिंहनादैर्भयानकैः ७३
 दिशस्तु पूरयामासुस्सिन्धुवेलाचलाधराः
 सर्वलोकाश्च वित्रेसुः समुद्राश्च कपिरे ७४
 देवदुन्दुभयोनेदुः सर्वदेवैः समीरिताः
 वाद्यैश्च विविधैरन्यैर्वायुपूर्णैर्घनस्वनैः ७५
 सर्वलोकाभयत्रस्ता ये च त्रैलोक्यवासिनः
 भ्रष्टकामागताकाशं घोरं तीव्रं महाहवम् ७६
 परिधैः पाशशूलैश्च खड्गयष्टिपरश्वधैः
 शरैश्च निशितैर्घोरैर्जघ्नु रन्योन्यमाहवे ७७
 शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्दिशः सर्वानिरंतरम्
 विगृहेषु धरण्यां च पर्वतेषु जलेषु च ७८
 देवस्थाने तथा काशे पर्वताग्रेषु सानुषु
 गह्वरेषु महारण्ये तयो र्युद्धमवर्तत ७९

पुष्कलादिघनानांचवर्षधाराजलंयथा
 पतंत्यस्त्राणि सैन्येषु शतशोथसहस्रशः ८०
 केचित्पेतुः पृथिव्यांतु शरैः संभिन्नविग्रहाः
 शक्तिभिर्मुसलैश्चान्ये छत्रशूलपरश्वधैः ८१
 पतिताः संमुखेशूरा युद्धेषु न्यायवर्तिनः
 गच्छंतिसुरसद्धानि स्वाम्यर्थे ये त्वभीरवः ८२
 ये चान्ये कातराः पापाहंतारो विमुखान्त्रणे
 अन्यायैर्ये च योद्धारस्ते यान्तियममंदिरं ८३
 त्रिदिवस्था गजारोहाः सैन्धवस्थास्तथा परान्
 रथस्थांश्चरथारोहाः पदगांश्च पदातयः ८४
 परस्परं विनिघ्नन्ति शूरा युद्धाभिकांक्षिणः
 मुदिताः सत्त्वसंपन्ना धर्मिष्ठा बलसंवृताः ८५
 केषांचिद्वाहवशिष्ठा मुसलैर्भिन्नमस्तकाः
 केशाशिशरांसिवस्त्राणि निपेतुर्धरणीतले ८६
 मध्यच्छिन्नास्तथाभिन्नाः पेतुरुर्व्यामहाबलाः
 खड्गपातैस्तथा चोग्रैश्छिन्नभिन्नाः परश्वधैः ८७
 गामेव पतिता धीरा दिव्यालंकारभूषिताः
 प्रदीप्तोभूद्धरादेशो वीरैर्नागैर्हयैरथैः ८८
 विविधाभरणैर्नष्टैः पताकाभिश्च केतुभिः
 ततो वसुंधरा सर्वास शैलवनकानना ८९
 रुधिरौघप्लुता तत्र विबुधा सुरयोर्युधि
 क्रव्यादैर्बहुभिस्तत्र खादितो द्रव्यसंचयः ९०
 लोहितं प्रचुरं पीतं रक्षोभिश्च वृकादिभिः
 अन्यैर्महागणैरेव क्षतजं पवनान्वितम् ९१
 खादितं प्रीतिमद्भिश्च फेरुगृध्रगणैर्मुदा
 एतस्मिन्नंतरे सूरिः सुरपूज्यो बृहस्पतिः ९२
 मृतसंजीवनी विद्यां सुराणां संजजापह
 विशल्य करणीं दिव्यां ब्रह्मविद्यां महाबलां ९३
 ततो धन्वंतरिर्विद्वान्सुरवैद्यो मनोजवः
 औषधैस्तत्प्रयोगैश्चरणे पर्यटते मुदा ९४

तत्रदेवाश्चजीवन्तियेमृताश्चमहाहवे
 अब्रणाबलसंपन्नाःप्रयुध्यन्तिभृशंपुनः ६५
 एवंशतसहस्रंतुगणंदैत्यस्यचोद्धतम्
 पतितंपुण्ययोगाच्चशरैर्निर्भिन्नकंधरम् ६६
 ततस्तुजयशब्देननंदंतिसिद्धचारणाः
 ऋषयःखेचराश्चान्येयेचैवाप्सरसांगणाः ६७
 गीतिंगांयन्तिगंधर्वाःशशंसुःपरमर्षयः
 अथक्रुद्धोमहातेजादैत्यमुख्योमहाबलः ६८
 कालकेयइतिख्यातःसेनानीदैत्यपस्यच
 स्यन्दनस्थोमहावीर्योधनुरादायतत्रच ६९
 जघानसुरसंघांस्तान्नर्तयामासभूतले
 निरंतरशरौघेणच्छादितंगगनंतदा १००
 निपतन्तिशराःसैन्येकोटिकोटिसहस्रशः
 निपतन्तिततोदेवाःसंयुगेष्वनिवर्तिनः १०१
 रुधरोद्गारिणस्सर्वेसिद्धगंधर्वकिन्नराः
 विशिखैःपीडितादेवानिपेतुर्धरणीतले १०२
 केचिच्छरशतैर्भिन्नास्सहस्रैरयुतैस्तथा
 पेतुरुर्व्यामहावीर्यायेरणेसुरपुंगवाः १०३
 व्यथिताश्चाभवन्सर्वेस्यंदनस्थादिवौकसः
 शरैःप्रव्यथितास्तेतुस्थातुंशक्तानसंमुखे १०४
 तेनावगाहितंसैन्यंगजेनेवसरोवनम्
 शरैस्तस्यार्दितादेवावज्जानलसमप्रभैः १०५
 नशेकुःसमरेस्थातुंमघवंतंययुस्तदा
 चित्ररथइतिख्यातोदेवश्शस्त्रभृतांवरः १०६
 ययौस्यंदनमारुह्ययुद्धंप्रतिधनुर्धरः
 अब्रवीद्वचनंसोपिसेनान्यंतुमहासुरम् १०७
 यथाहंसिमहाशूरसुरसेनामुदान्वितः
 सत्त्वंप्रशंसनीयश्चशूरोसिसुरसंमतः १०८
 हिरण्याक्षप्रियंकर्मकृतंयुद्धेत्वयाधुना
 इदानींममबाणैश्चगच्छस्वयममंदिरम् १०९

ततश्चकालकेयस्तुस्मितोवचनमब्रवीत्
 पुरैवविजितोदेवगणःसर्वःप्रलीलया ११०
 इदानींतुस्थितंयुद्धेबलंसर्वंतुहेलया
 यदितेनिधनेप्रीतिरस्तीहसुरपुंगव १११
 एभिस्त्वांनिशितैर्बाणैर्नयामियममंदिरम्
 इत्युक्त्वापरमक्रुद्धोबाणमंतकसन्निभम् ११२
 जघानसमरेवीरस्त्रिभिश्चिच्छेदसोंबरे
 पुनर्बाणांश्चसमरेयोजयित्वादुतंरुषा ११३
 जघानप्रचुरान्दैत्यांस्तांश्चकर्त्तसलाघवात्
 ततोऽन्योन्यंशरैस्तीक्ष्णैःकालानलसमप्रभैः ११४
 युद्धेधनुष्मतांश्चेष्टश्चिच्छेदभुविवेगतः
 तद्युद्धमभवद्देवदैत्ययोर्धर्मतोभृशम् ११५
 द्रष्टुकामागताःपार्श्वमृषिदेवाःसुरोरगाः
 एवंशतसहस्राणिबाणानांविधृतानिच ११६
 अन्योन्यंसमरेवीरौविजयायविरेजतुः
 अथक्रुद्धोमहातेजागंधर्वाणांपतिस्तदा ११७
 त्रिभिर्बिभेदबाणैश्चललाटेहृदिपंचभिः
 सप्तभिर्जठरेनाभौबस्तौतस्यसपंचभिः ११८
 शरैःसंपातितोदैत्योमुग्धःकश्मलतांगतः
 शिथिलीकृतचापश्चलेभेसंज्ञांचिराद्वली ११९
 मधुसंज्ञंत्रिभिर्बाणैस्सबिभेदसुरोत्तमम्
 चकर्त्तधनुरस्त्रैश्चदैत्यराजस्यपश्यतः १२०
 ततोबाणसहस्रैस्तुकालांतकसमप्रभैः
 बिभेददैत्यसिंहंतुसुराणामुत्तमोबली १२१
 हतचेताःसदैत्येद्रोबहुशोणितसंस्त्रवः
 विह्वलोबहुबाणार्तःशूलंजग्राहदानवः १२२
 शूलहस्तस्यतस्यैवचतुर्भिस्तुरगान्शरैः
 हत्वाचपातयामासत्रिभिर्यतारमेवच १२३
 जघानशूलमुर्वीष्ठस्ततोऽगंधर्वसत्तमम्
 विचकर्त्तत्रिभिर्बाणैःशूलंचित्ररथोबली १२४

शूलंचनष्टकंदृष्ट्वाहतभोगमिवोरगम्
गृहीत्वामुद्गरंघोरंप्रदुद्रावसुरंबली १२५
समुद्गरंसमायातंदैत्यसेनाधिपंतदा
विचकर्त्तशिरोदेहादर्धचंद्रेणसंभ्रमात् १२६
सपपातमहीपृष्ठेसंचचालवसुंधरा
ततोदैत्यगणाःसर्वेविमुखाविप्रदुद्रुवुः १२७

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेकालकेयवधोनाम-
पंचषष्टितमोऽध्यायः ६५

षट्षष्टितमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

भ्रातरंनिहतंदृष्ट्वाकालेयोनामदानवः
चित्ररथंप्रदुद्रावधृत्वाबाणंसकार्मुकम् १
दृष्ट्वासुरंविधावंतंकालमृत्युसमप्रभम्
अरौत्सीत्तमहावीर्योजयंतःपाकशासनिः २
अब्रवीच्चमहातेजादैतेयंसुरसत्तमः
तथ्यंधर्माभिसंयुक्तंलोकद्वयहितंध्रुवम् ३
शस्त्राभिघातदुःखार्तकश्मलंचान्यसंयुतम्
प्रभग्रंचनिरस्तंचयोहंतिसचबालिशः ४
सुचिरंरौरवंभुक्त्वातस्यदासोभवेच्चिरम्
तस्मान्मामुंप्रयुध्यस्वयुद्धधर्मस्थितोभव ५
जयंतमब्रवीद्वाक्यंकालेयःक्रोधमूर्च्छितः
निहत्यभ्रातृहंतारमथत्वांहन्मिसांप्रतम् ६
ततस्तंचासुरश्रेष्ठंकालानलसमप्रभम्
जयंतोनिशितैर्बाणैर्जघानसुरसत्तमः ७
निचकर्त्तशरान्सोपित्रिभिर्विव्याधचासुरः
यथावृष्टिगणंप्राप्यनदीगैरिकवाहिनी ८
तथातौचमहावीर्यौनक्षीणौनचकातरौ
नशर्मपरिलेभातेपरस्परजयैषिणौ ९
अथतस्यचदैत्यस्यधनुश्चिच्छेदकेषुणा

यन्तारंपंचभिर्बाणैःपातयामासभूतले १०
 अष्टाभिर्निशितैर्बाणैश्चतुरोश्चानपातयात्
 शक्तिसंगृह्यभूमिष्ठःकुमारंचजघानह ११
 गदयापीडितंसाश्वंसवरूथंसकूबरम्
 पातयित्वाधरण्यांचसिंहनादननादह १२
 लाघवात्सधरांगत्वागदापाणिरुपस्थितः
 वज्रपाताद्यथाशब्दोलोकानांदुःसहोभवेत् १३
 तथातयोर्गदापातेशब्दःस्यात्तुमुहुर्मुहुः
 एवन्तयोर्गदायुद्धंयावदब्दचतुष्टयम् १४
 प्रभग्नेतेगदेखस्थौखड्गचर्मधरावुभौ
 तदापदातिनोर्युद्धमद्भुतंलोमहर्षणं १५
 दृष्ट्वाचविस्मयंजग्मुर्देवासुरमहोरगाः
 खड्गपातैर्मुहूर्ततितयोश्छिन्नेतुवर्मणी १६
 अभवत्खड्गयुद्धंचतोर्युद्धातिशीलिनोः
 दधारचिकुरेतस्यजयंतोभीमविक्रमः १७
 शिरश्छित्त्वास्यखड्गेनपातयामासभूतले
 ततस्तुजयशब्देनदेवाःसर्वेननंदिरे १८
 प्रभग्नादैत्यसंघाश्चदिशःसर्वाःप्रदुद्भुवुः १९
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेकालेयवधोनाम-
 षट्षष्टितमोऽध्यायः ६६

सप्तषष्टितमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

एतच्छ्रुत्वातुदैत्येन्द्रोहिरण्याक्षोमहाबलः
 सरोषश्चातिताम्राक्षोह्यसुरानादिदेशह १
 स्वयंगच्छामियुद्धायदेवानांविजिघांसया
 नागच्छन्तिनयुद्ध्यन्तेतेनमार्गाद्विशन्त्वितः २
 एतच्छ्रुत्वातुवचनंशेषादैत्यगणाधिपाः
 युद्धायप्रययुःसर्वेशूलपाशातिपंडिताः ३
 अधिकंपूर्वसैन्याश्चतथाशतगुणैरपि

निरंतरं तथाकाशं प्रययुर्द्वकांक्षिणः ४
 ततोरुद्रास्ससाध्याश्च विश्वे च वसवस्तथा
 स्कंदश्च गणपश्चैव विष्णुजिष्णुपुरोगमाः ५
 सर्वे योद्धुंगतास्ते च हृष्टारणसमुत्सुकाः
 एतस्मिन्नंतरे युद्धं देवदानवयोरपि ६
 नभूतं न श्रुतं पूर्वं सर्वलोकभयंकरम्
 शस्त्रास्त्रैर्बहुधा युक्तं शिशिरेणैव काननम् ७
 धरां स्वर्गौकम् आकाशं संरुध्य युद्धमाबभौ
 अन्योन्यं जघ्नुराकाशे तथान्योन्यं महीतले ८
 शक्तिभिर्मुसलैर्भल्लैर्बहुभिः शरवृष्टिभिः
 दारुणैः खड्गपातैश्च तथा चक्रपरः श्वधैः ९
 अन्यायुधैश्च विविधैर्निर्जघ्नुस्ते परस्परम्
 अभवन् घोररूपाणि धराकाशे व्ययानि च १०
 शस्त्रैः शरैरसृक्पातैः कंकवायसजंबुकैः
 यथामुसलधाराभिर्घनावर्षतिलोहितम् ११
 तथैव क्षतजैः स्रस्तैः स्वाङ्गाच्च देवदानवाः
 केचित्पतन्ति मुह्यन्ति स्खलन्ति च हसन्ति च १२
 मुचन्ति चार्तनादांश्च सिंहनादं मुहुर्मुहुः
 केषां चिद्वाहवशिष्ठाश्चिन्नापादास्तथापरे १३
 छिन्नपाश्वोदराः केचिन्निपेतुः शतशो भुवि
 कोटिकोटि सहस्राणि गजवाज्यसुराणि च १४
 अपतन्धरणी पृष्ठेरक्तौघे बहुधा भुवि
 ततस्तु धरणी पृष्ठे त्वभवल्लोहितार्णवः १५
 विपरीतास्ततो नद्यः सद्यस्तत्र विसुस्तुवुः
 तृणकाष्ठपरास्तत्र शक्तयोदारुसंचयाः १६
 मुद्गरामुसलाः शूला मकराद्या भवन्ति च
 जयन्तिका ध्वजामीनाः कमठाश्चर्मकायकाः १७
 शरादिभिर्महोष्टैश्च निरुद्धाः प्रचुरैस्तथा
 केशचामरशैवालाः संपूर्णास्तास्ततः स्ततः १८
 पतद्भिश्च तथान्यैश्च विविधैः क्षतजार्णवः

तदावसुंधरासर्वासशैलवनकानना १९
 रुधिरौघामहाघोरासर्वलोकभयंकरा
 स्कंदस्यशक्तिपातेनगतादैत्ययमक्षयम् २०
 पर्शुनापरमेणैवअग्निनाग्निशिखैःशरैः
 वरुणस्यचपाशेनबद्धामग्रायमक्षये २१
 येषांपुत्रैश्चपौत्रैश्चपुरोगैःसचिवैस्तथा
 निपातिताश्चदैतेयाःशरशक्त्यष्टिवृष्टिभिः २२
 ग्रहैश्चश्वसनैरेवयक्षगंधर्वकिन्नरैः
 महत्यागदयाचैवकुबेरेणच धीमता २३
 घनानानिकरैर्वज्रैस्तुषारैर्विधुनेरितैः
 पन्नगानांविषैर्घोरैर्दैत्याःपेतुर्धरातले २४
 अन्यैश्चविविधैर्दैवैःकोटिकोटिसहस्रशः
 पातिताःप्रययुस्सर्वेधरण्यांतुगतासवः २५
 देहांस्त्यक्त्वादिवंयांतिकेचिच्चयममंदिरम्
 केचिद्गच्छन्तिपातालंपुण्यापुण्यप्रयोगतः २६
 एतस्मिन्नंतरेवेदाञ्जल्युःपरमर्षयः
 स्वस्त्यस्तुब्राह्मणेभ्यश्चगोभ्यःस्त्रीभ्यस्तपस्विषु २७
 प्रयुध्यमानेष्वन्येषुसांप्रतंसर्वजंतुषु
 विबुधैरदितादैत्याःशेषाःपर्वतमाश्रिताः २८
 प्रजग्मुश्चदिशःसर्वाःकातरारणभीरवः
 दैत्यव्यूहेप्रभग्रेचबलोनाममहाबलः २९
 अर्दयामासदेवांश्चसंयम्याग्निसमैःशरैः
 तस्यबाणार्दितादेवाबहवोबलदर्पिताः ३०
 पतिताधरणीपृष्ठेकेचिद्भग्नारणाजिरे
 दृष्ट्वातस्यमहत्कर्मदारुणंलोकभीषणम् ३१
 शशंसुर्ऋषयोदेवास्तत्रशिष्टाःप्रचुक्रुशुः
 अथक्रुद्धोमहातेजाशशतक्रतुररिंदमः ३२
 जघानशरसंदोहैर्बलंबलवतांवरम्
 सोपिक्रुद्धोबलोयुद्धेतथाशक्रंससंभ्रमः ३३
 रुधिरेणावसिक्तांगौप्रसृतेनमहाबलौ

तौयथामाधवेमासिपुष्पितौकिंशुकद्रुमौ ३४
 चक्राणिचसहस्राणिशूलानिमुसलानिच
 निचखानरणेशक्रेचपलेचासुरोत्तमः ३५
 तानिचक्राणिशूलानिनिचकर्त्तशरोत्तमैः
 सुरराट्सहस्राभ्रांतोलीलयासमरेबली ३६
 सचदैत्योमहातेजाःशक्त्याचैवपुरंदरम्
 निजघानतदातूर्णगजस्थंचस्तनांतरे ३७
 तयाविनिहतःशक्रःप्रचचालगजोपरि
 लब्धसंज्ञोबलंजिष्णुर्बिभेददनुजंक्षणात् ३८
 रथसंस्थस्यहस्तौचधनुश्चिच्छेदकेषुणा
 चर्मतीक्ष्णध्वजंतस्यशरेणैकेनवीरहा ३९
 चतुर्भिर्निशितैर्बाणैर्विव्याधचतुरोहयान्
 शरेणैकेनसूतस्यशिरश्चिच्छेदतत्क्षणात् ४०
 छिन्नधन्वाहतरथोहताश्वोहतसारथिः
 निपत्यमूर्च्छितःपृथ्व्यामुहूर्तान्मृत्युमापसः ४१
 अथक्रुद्धोमहादैत्योनमुचिःसुरदर्पहा
 गदामादायसहसासजघानमहागजम् ४२
 यथामेरुगिरेःशृंगेवज्रपातोभवेद्ध्रुवम्
 तथैवचमहाशब्दोह्यभवल्लोमहर्षणः ४३
 प्रहारेणार्दितःपद्मीसंचचालसविह्वलः
 रुधिरेणावसिक्तांगोविमुखोवेदनातुरः ४४
 शतक्रतुंविधावंतिशतशोथसहस्रशः
 अर्धचंद्रैःक्षुरप्रैश्चचिच्छेदपाकशासनः ४५
 जंतुभिस्तस्यमायाभिरर्दितास्सुरपुंगवाः
 भूमौनिपतिताःकेचित्केचित्सुप्तारथोपरि ४६
 दृष्ट्वातस्यमहत्कर्ममाधवोविशिखांस्तथा
 जंतुभूतान्सचक्रेणचिच्छेददेहलग्नकान् ४७
 ततो जिष्णुस्त्रिभिर्बाणैःपातयामासभूतले
 पृथिव्यांपतितोदैत्योमूर्च्छितस्खलितःपुनः ४८
 दधारमुद्गरंधोरंशक्रंहंतुंसमुद्यतः

ततो जघान मघवाकुलिशेन महासुरम् ४९

सपपातमहीपृष्ठे क्षतवक्षामहाबलः

साधुसाध्विति देवाश्च सिद्धाश्चैव महर्षयः ५०

अपूजयंस्तदा शक्रं बहुभिः पुष्पवृष्टिभिः

ततो दैत्यगणाः सर्वे भीतास्तत्र प्रदुद्रुवुः

गीतंगा यन्ति गन्धर्वान नृतुश्चाप्सरोगणाः ५१

इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे बलनमुचिवधोनाम-

सप्तषष्ठितमोऽध्यायः ६७

अष्टषष्ठितमोऽध्याय

व्यास उवाच-

बलं च निहतं दृष्ट्वानमुचिं च स्वकाग्रजम्

मुचिस्तत्राब्रवीद्वाक्यं ज्येष्ठो मे सूदितस्त्वया १

परोक्षेणाधुना त्वांच शरैर्नेष्यामि भास्करिम्

तमब्रवीन्महातेजाः शक्रः सर्वसुरार्चितः २

भ्रातुस्ते धर्मपन्थानमिदानीं लप्स्यसे ध्रुवम्

वह्नेरुष्णमविज्ञाय प्रमोहाच्छलभायथा ३

सहसा प्रविशन्त्यग्निं तथा मां योद्धुमिच्छसि

एवं ब्रुवाण मिन्द्रं च जघान विशिखैस्त्रिभिः ४

सचिच्छेद त्रिभिर्बाणैः शक्रः परपुरंजयः

ततो जघान दशभिरिन्द्रमैरावणं त्रिभिः ५

सप्तभिर्मातलिष्ठित्वानादैरुच्चैर्ननादह

शक्रं प्रतिपुनर्दैत्यो भ्रामयामास संभ्रमात् ६

आयसीं तांगदां कोपान्महाबलपराक्रमः

ततस्तुलाघवाच्छक्रो जघान कुलिशेन हि ७

भिदुरस्यावपातेन गता सुनिपपातह

दनुजस्य प्रपातेन संचालवसुंधरा ८

देवाः प्रचक्रुर्नृत्यानिदानवा विप्रदुद्रुवुः ९

इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे मुचिवधोनामाष्टषष्ठितमोऽध्यायः ६८

एकोनसप्ततितमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

तारेयोबलसंपन्नः शक्रतुल्यपराक्रमः
जघानविशिखैस्स्कन्दं पितृघातिनमाहवे १
ततस्स्कन्दो महाबाहुर्हरितुल्यपराक्रमः
विचकर्तशरांस्तांस्तान्निर्बिभेदशरोत्तमैः २
सदैत्यस्सहसास्कन्दं छादयामासमार्गणैः
असंभ्रान्तः प्रचिच्छेदविशाखो विशिखैस्तदा ३
तारेयोऽग्निशरैः स्कन्दं जघानरणमूर्धनि
विशिखं भिदुरप्रख्यं च खानहरनंदने ४
वैश्वानरेण सेनानीस्तत्र संपर्यवारयत्
रौद्रमस्त्रं पुनर्दैत्यः प्रेषयामास तं प्रति ५
तन्निरस्तं कृतं तेन बाणेनास्फालितेन च
अघोरं प्राक्षिप दैत्यो घोररूपं सुदारुणं ६
भूधरा विटपास्सिंहास्तथा सर्पादयः शराः
धावंति पार्वतीपुत्रं कोटिकोटिसहस्रशः ७
छित्वा तांस्तु शरान्स्कन्दो बिभेद दैत्यपुंगवं
आपादंशीर्षपर्यंतं शरैरग्न्यर्कसन्निभैः ८
स्वर्णपुंखाः शरालग्ना देहे दैत्यपतेर्भृशं
रेजुस्ते स्वर्णशकला यथा कृष्णशिलोच्चये ९
तस्य देहात्ततश्चैव बहु सुस्त्रावशोणितं
यथा च माधवे मासि पुरुपुष्पश्शमीतरुः १०
स्यंदनाधश्चराश्चाश्च शिशियरेभूमिलग्नकाः
अथ क्रुद्धो महादैत्यः शूलं भीमं च दारुणं ११
धृत्वा तं प्रति चिक्षेप कालमृत्युसमप्रभं
पार्वतीनंदनेनापि शूलं पाशुपतेन ह १२
क्षिप्तं तेन कृतं दग्धं मुहूर्तेन रणाजिरे
पुनः शक्तिं मुमोचाथ ब्रह्मदत्तान्तुदानवः १३
शूलं प्रति जघानाथ शतकूटसमप्रभम्
ततोऽस्त्रेवज्रसंकाशे जघटाते वियत्यपि १४

तयोस्सवीर्ययोरस्त्रेधरण्यांप्रणिपेततुः
 ततोदैत्यपतिःस्कंदंशरैरग्निशिखोपमैः १५
 अर्दयामाससहसाघनधारेवपर्वतं
 तांस्तुच्छित्त्वामहाबाहुःसेनानीश्चापमस्यवै १६
 विचकर्तार्धचंद्रेणतथायंतुःशिरोमहत्
 तथाश्वान्बहुभिर्बाणैःपातयामासभूतले १७
 गृहीत्वामुसलंवेगात्सदुद्रावस्थलेगुहं
 जघानतेनदैत्येन्द्रःशिखिनंशिखिवाहनं १८
 ततोमोहंगतोबर्हीप्रचकंपेमुहुर्मुहुः
 ततःस्कंदःपुनस्तंचजघानासुरपुंगवं १९
 प्रचिच्छेदासिनावेगान्मुसलंचातिदारुणं
 तारेयःशक्तिमादायजघानक्रौंचदारणम् २०
 सोपिशक्तिंमुमोचाथअमोघांदुष्टघातिनीम्
 ततःसंदह्यसाशक्तिर्विश्वप्रलयकारिणी २१
 यमदंडसमानंचभित्वापुनर्गुहंगता
 सगतासुःपपातोर्व्याचालयंश्चवसुंधरां २२
 पुष्पधूपादिभिःस्कंदःसर्वदेवैःप्रपूजितः २३
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेतारेयवधोनामैकोनसप्ततितमोऽध्यायः ६६

सप्ततितमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

ततोदेवांतकोदैत्योव्यनदत्समरंप्रति
 रणंचकारधर्मेणसंदष्टौष्ठपुटोबली १
 सगत्वाचाब्रवीद्वाक्यंसर्वलोकविगर्हितं
 नजानासिमहद्धर्मदुष्टमोहाद्यथाक्रमम् २
 पापपुण्यप्रयोगेणनिग्रहानुग्रहेप्रभुः
 अहंचनिर्मितोधात्राकरोमितवशासनम् ३
 नजानासियतोधर्मकालमृत्युपुरःसरः
 नरोगोनजराकालोनमृत्युर्नचकिंकरः ४
 धर्मात्प्रचलितः कर्मीकष्टंयातिदिवानिशम्

उक्तं वसुमहावीर्ययमंधर्मैकसाक्षिकम् ५
 सजघान त्रिभिर्बाणैः कालमृत्युसमप्रभैः
 प्रचिच्छेद सधर्मात्मा ते त्वन्यैर्विशिखैस्त्रिभिः ६
 ततस्तूच्चैः शरैः प्राज्यैर्युगांतानलसप्रभैः
 निजघान यमं संख्ये सचिच्छेद शरैः शरान् ७
 एतस्मिन्नंतरे क्रुद्धौ परस्परजयैषिणौ
 जघ्नतुः समरेन्योन्यं महाबलपराक्रमौ ८
 अहोरात्रं तयोर्युद्धमवर्त्तत सुदारुणम्
 एतस्मिन्नंतरे क्रुद्धः शक्त्या प्रशमनं रुषा ९
 बिभेद दैत्यशार्दूलो ह्यहंकारयुतो बली
 तामेवाथ रुषाधर्मो गृहीत्वा शक्तिकांद्रुतं १०
 निजघान तयैवामुंस्तनयोरंतरे भृशम्
 सविह्वलितसर्वांगो मुखादागतशोणितः ११
 ततः क्रुद्धो महातेजा धृत्वा दंडं सुदारुणम्
 अमोघं पातयामास तस्य दैत्यस्य विग्रहे १२
 साश्वरथं तथा सूतं योद्धारं शस्त्रसंचयम्
 चकार भस्मसात्तंच शमनः क्रोधमूर्च्छितः १३
 पतिते च तथा दैत्ये दुर्धर्षो नाम दानवः
 शमनं शूलहस्तस्तु प्रदुद्राव जिघांसया १४
 शूलहस्तं समायातं बडवानलसन्निभम्
 आस सादरणे मृत्युः शक्तिहस्तोतिनिर्भयः १५
 स च दृष्ट्वाऽसुरो मृत्युं शूलेनैव जघान ह
 शक्तिं चैव ततो मृत्युः प्रचिक्षेप रणाजिरे १६
 संदह्य सहसा शूलं वह्निकूटसमप्रभम्
 दैत्यस्य हृदयं भित्त्वा गता सा च धरा तलम् १७
 सरथः स पपातो व्यर्षा शक्तिजर्जरविग्रहः
 अथान्यो दुर्मुखो मृत्युं कृष्टचापो महाबलः १८
 खड्गचर्मधरः कालोरथ एव गतो भवत्
 दृष्ट्वा तं विशिखैः प्राज्यैर्जघान स यमं रणे १९
 स चाप्लत्य रथा देवो ह्यसिना च सकुण्डलम्

शिरश्चिच्छेदसहसापातयित्वाचभूतले २०
 हतशेषंबलंसर्वप्रदुद्रावदिशोदश २१
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेदेवांतकर्दुर्धर्षदुर्मुखवधोनामसप्ततितमोऽध्यायः

७०

एकसप्ततितमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

अथान्योनमुचिःक्रुद्धःस्यंदनस्थोदिवौकसः
 विशिखैरर्दयामसघोरैराशीविषोपमैः १
 ततस्तुसंयुगेदेवाःसिद्धकिन्नरपन्नगाः
 नशक्नुवंतिबाणानांवेगंसोढुंसमततः २
 रथमुच्चैश्शरवोश्चेनयुक्तंमातलिनेरितम्
 पुरुहूतःसमास्थायप्रागमत्तंमहाबलम् ३
 दृष्ट्वाशक्रंमहावीर्यनमुचिर्दैत्यपुंगवः
 अब्रवीद्वासवंसंख्येवचनंसानुगंतदा ४
 प्राकृतंनिर्जरंहत्वानयशोस्तिनचप्रियम्
 नलाभकृतकंवापिनजयस्तुपुरष्टुत ५
 तस्मात्वयिहतेत्रैवसर्वभवतिशाश्वतम्
 देवराज्यंप्रलप्स्यामिसुखंभोग्यंसुरालये ६
 तमब्रवीन्महातेजाःशक्रःपरपुरंजयः
 शूरतावाक्यमात्रेणसर्वत्रसुलभाभवेत् ७
 महापराक्रमंयद्वाअस्तितेदानवाधम
 दर्शयस्वाहवेवीर्यपुरंनेष्यामिभास्करेः ८
 एतच्छ्रुत्वामहातेजाश्चुकोपदैत्यपुंगवः
 पंचभिर्निशितैर्बाणैर्जघानसुरसत्तमम् ९
 तांस्तुचिच्छेदमघवाक्षुरप्रैःपंचभिर्दुतम्
 जग्मतुस्तौमहावीर्यौसमरेविषयैषिणौ १०
 अन्योन्यंसहसावेगाच्छरैश्चिच्छिदतुःशरान्
 बिभिदातेथगात्राणिविशिखैर्भिदुरोपमैः ११
 अत्यपूर्वकृतंकर्मताभ्यामेवरणेभृशम्

लाघवं शरसंधानग्रहमोक्षं सुदुर्लभम् १२
 दृष्ट्वा तु विस्मयं जग्मुर्देवासुरगणास्तदा
 एतस्मिन्नंतरे दैत्यो मायास्संप्रमुमोच ह १३
 विशिखाः शतशस्तत्र विनिश्चेरुस्समततः
 शक्रः कोपात्पुनः शीघ्रं धनुरुद्यम्य वीर्यवान् १४
 जघान विशिखैरुग्रैः सर्वगात्रेषु संज्वलन्
 ततो मार्गणसाहस्रैरष्टभिस्त्वधिकं तथा १५
 बिभिदाते ततो न्योन्यं चिच्छिदाते परस्परम्
 शरैर्निरंतराकाशं ददृशुस्तत्र संयुगे १६
 निपतंति धरापृष्ठे खड्गपातैः सहस्रशः
 एवं सुदीर्घकाले तु गते तस्मिन् महाहवे १७
 मायास्त्रंदर्शयामास क्रूरकृन्नमुचिस्तदा
 तामसं त्रिषु लोकेषु कृतं स्यात्तु निरंतरम् १८
 परस्परं न पश्यंति देवासुरगणाभृशम्
 सूर्यचंद्रग्रहाणां च वहीनां च दिवौ कसाम् १९
 तस्मिंस्तमसि दुष्पारे गभस्तिनैव दृश्यते
 दैत्यस्य च ततस्तूर्णं शरैर्गग्निशिखोपमैः २०
 विभग्नाः सर्वदेवाश्च शक्रश्चरणसंमुखे
 शरैर्विभिन्नदेहास्तु निपेतुर्धरणीतले २१
 प्रभग्नाश्चापरे शूरास्संयांति च दिशो दश
 कूटं तस्य परिज्ञाय सर्वदेवार्चितो हरिः २२
 सौम्यमस्त्रं मुमोचाथ दिविसूर्यशतप्रभम्
 विलंबितं समालोक्य शक्त्या च बहुघंटया २३
 जघानोरसि दैत्यस्य सपपातव्यथान्वितः
 चिरात्संलभ्य संज्ञां च दैतेयः क्रोधमूर्च्छितः २४
 गत्वा वेगात्सुरश्रेष्ठमैरावतं दधारह
 त्रासयामास सुतरामिंद्रस्य द्विरदंरुषा २५
 धृत्वा स तु गजं सेंद्रं मुमोच धरणीतले
 ततो भूमिगतः शक्रः कश्मलं च क्षणं गतः २६
 अवप्लुत्य स दैत्येन्द्रो गजदंतांतरस्थितः

शक्रं ग्रहीतुकामस्य वधार्थं यूथपस्य सः २७
 असिनाऽसुरमुख्यस्य शिरश्छित्त्वान्यपातयत्
 सर्वे प्रजहृषुर्देवा गंधर्वाललितं जगुः
 मुदितास्ते च मुनयः स्तुवंति सुरसत्तमम् २८
 इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे द्वितीयनमुचिवधोनामैकसप्ततितमोऽध्यायः

७१

द्विसप्ततितमोऽध्यायः

व्यास उवाच-

दिव्यं रथं समास्थाय धनुर्हस्तो बलैर्युतः
 गत्वा च माधवं संख्ये देवासुरगणाग्रतः १
 क्रोधेन महता विष्टो मधुर्निर्जरमर्दनः
 अब्रवीत्पुरुषं वाक्यमव्ययं हरिमीश्वरम् २
 नारायणनजानासि युद्धधर्ममितः कथम्
 अन्यायादुर्वधोपायं कृत्वानष्टो न शोचसि ३
 अनेन पंकयोगेन व्यवहाराकृतस्य च
 सुरत्वं चोपनष्टं स्यादन्यसृष्टिं करोम्यहम् ४
 त्वामेव निहनिष्यामि सहदेव गणैरिह
 इत्युक्त्वा धनुरादाय जघान विशिखैर्विभुम् ५
 माधवस्तान्बिभेदाथ शरैर्वज्रसमप्रभैः
 बहुभिस्सर्वगात्रेषु जघान च मधुं ततः ६
 मायया छादितः सोभूद्वैत्यस्तं सुरसत्तमाः
 ये वै शूराश्च रुद्राद्यास्त्रिदशास्सत्त्वधारिणः ७
 देव्यो नानाविधाश्चापिसायुधावाहनान्विताः
 सेनान्योगणपादेवा लोके शहरविष्णवः ८
 अन्ये ग्रहादयो देवाः सर्वे युध्यन्ति संगताः
 विनष्टाश्च तदा देवामधोर्वै मायया ध्रुवम् ९
 संमुखे विमुखे चैव शरशक्त्यृष्टिवृष्टिभिः
 पतंतिसहसा देवा भूमौ शस्त्राभिपीडिताः १०
 एतस्मिन्नंतरे विष्णुर्गृहीत्वा च सुदर्शनम्

असुरान्माययादेवान्जघानरणमूर्धनि ११
 अथतेषांशिरांस्येषछित्वाचैवसहस्रशः
 पातयामासदेवेशोदैत्यानांचसुरात्मनाम् १२
 एवमन्यान्विभुदैत्यान्द्रावयामाससंगरात्
 तंदृष्ट्वामुनयोदेवाःसर्वेविस्मयमाययुः १३
 कर्णेकर्णेप्रजल्पन्तेदेवामुनिगणास्तथा
 सदादेवैकगोप्ताचहरिव्ययईश्वरः १४
 सर्वसाक्षीत्वयंदेवोदैत्यजिष्णुर्युगेयुगे
 कथंहंतिसुरान्सर्वान्कल्पांतइहजायते १५
 एतस्मिन्नंतरेदूरेमधुर्मायांप्रयोजिता
 हररूपधरोभूत्वाअब्रवीद्धरिमव्ययम् १६
 दैत्यानामग्रतःपापरणेदेवान्समंततः
 हत्वाकिंतेशिवंचाद्यधर्मकीर्तियशोगुणाः १७
 महतोन्मत्तभावेननजानासिपरान्स्वकान्
 अतस्त्वांनिशितैर्बाणैर्नयामियमसादनम् १८
 एवमुक्त्वाशरैरुग्रैर्जघानकेशवरणे
 निचकर्तशरांस्तांस्तुमाधवोवाक्यमब्रवीत् १९
 जानामित्वांरणेदैत्यंहररूपधरंप्रियम्
 शूरंशूरविकर्माणंमधुंमायानियोजितम् २०
 मिथ्यालोकंप्रदास्यामिपातयित्वावराणाजिरे
 एतस्मिन्नंतरेतीक्ष्णैःशरैर्विव्याधसंयुगे २१
 जटिलंवृषकेतुंचवृषभस्थंमहेश्वरम्
 तयोर्युद्धमतीवासीद्देवदानवयोस्तदा २२
 परस्परंभिंदतोश्चप्राप्तान्प्राप्तान्शरान्शरैः
 क्षुरप्रेणधनुस्तस्यचिच्छेदहरिव्ययः २३
 ततश्चपातयामासघोटकंवृषरूपिणम्
 सदैत्यश्शूलहस्तोथप्रदुद्रावजगत्पतिम् २४
 भ्रामयित्वाततःशूलंजघानपरमेश्वरम्
 त्रिभिश्चिच्छेदबाणैश्चशूलंकालानलप्रभम् २५
 ततःक्रूरोमहाबाहुर्मधुर्मायातिमायिकः

देवीरूपंसमास्थायसिंहस्थःप्रययौहरिः २६
 शरैर्बहुविधैर्विष्णुंजघानैवाब्रवीद्वचः
 स्वामीतुमेसुरश्रेष्ठत्वयैवपातितोयुधि २७
 अहंत्वांचहनिष्यामिसुतौस्कंदविनायकौ
 उक्तवंतंचदैतेयंजघानबहुमार्गणैः २८
 सपपातमहीपृष्ठेगतासुर्लोहितोद्गिरः
 पितरौनिहतौदृष्ट्वामायावद्धोमहाबलः २९
 स्कंदःशक्तिसमादायप्रायाद्योधयितुंहरिम्
 ततोधाताऽब्रवीद्वाक्यंस्कंदंमोहप्रपीडितम् ३०
 पश्यतेपितरौदूरेपश्यंतौयुद्धमीदृशम्
 अंतरिक्षेभ्रमंतौचसंस्थितौलोकसाक्षिणौ ३१
 एतच्छ्रुत्वाततोदृष्ट्वातत्रैवांतरधीयत
 ततोधुंधुश्चसुंधुश्चात्रावतिदर्पितौ ३२
 वधंप्रतिहरेर्युद्धेपेतुर्गरुडोपरि
 खड्गहस्तंचधुंधुंचसगदंसुंधुमेवच ३३
 चिच्छेदनंदकेनैकंगदयासादयत्परम्
 पेतुस्तौधरापृष्ठेप्रवीरौक्षतविक्षतौ ३४
 मधुस्तदागतस्तूर्णमंतर्धानंतमोवृतः
 पातयामासविष्णौचमाययाशतपर्वतान् ३५
 ततस्तान्पर्वतांश्छित्वातमसोऽन्तर्गतोयुधि
 क्रोधात्सुदर्शनैवशिरश्छित्त्वानिपातितः ३६
 ततोब्रह्मादिभिर्देवैश्शंभुनात्रिदशैरपि
 मधुसूदनइतिख्यातिर्विष्णोर्लोकेषुकारिता ३७
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेमधुवधोनामद्विसप्ततितमोऽध्यायः ७२

त्रिसप्ततितमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

ततोवृत्रोमहातेजादैत्यानांप्रवरोयुधि
 दिग्गजाढ्यंगजारूढःप्राद्रवद्वलसूदनम् १
 आगच्छंतंततोवृत्रंशरैःकालानलप्रभैः

विव्याधसर्वगात्रेषुद्विरदस्थोमहाहवे २
 ततोवृत्रस्तुशीर्षचजिष्णोरेवपतत्रिणा
 विव्याधसहसातेनसचचालमहाबलः ३
 आत्मानंचसमाश्वास्यधनुरुद्यम्यवीर्यवान्
 ववर्षशरवर्षेणतस्यदैत्यस्यविग्रहे ४
 शरांश्छित्त्वाबिभेदाशुशरैराशीविषोपमैः
 शतक्रतुंमहावीर्यःसर्वदेवाधिपंयुधि ५
 ततःशरसहस्रैस्तुदैत्यंविव्याधदेवराट्
 परस्परंशरायांतियथासप्ताश्वरश्मयः ६
 एवंशरसहस्रैस्तुविभिदातेपरस्परम्
 मनोजवसमाःशीघ्रागाढाःशिखरिणोयथा ७
 बडवानलसंस्पर्शाःखगावज्जारभेदकाः
 तयोर्धनुष्मतोर्युद्धेशरास्तुल्यगुणान्विताः ८
 एवंक्रमेणयुद्धेचअहोरात्रमवर्तत
 महेंद्रोद्विरदंतस्यशूलेनैवजघानह ९
 सनिपत्यमहीपृष्ठेलाघवात्स्वरथंययौ
 रथस्थस्तस्यदेवस्यशक्त्याचैरावणंदृढम् १०
 बिभेदलाघवेनाशुवज्रेणेवमहागिरिं
 शुशुभेकंपमानस्तुसेंद्रःसचमहागजः ११
 ततःशक्तिसमादायआविध्यमघवाऽसुरम्
 बिभेदोरसिदैत्यस्यसपपातरथोपरि १२
 क्षणात्संज्ञांसमालंब्यसविनद्यपतत्रिणा
 बिभेदसमरेशक्रंसततःकश्मलंगतः १३
 इंद्रःसंज्ञापुनःप्राप्यजघानविशिखैःशितैः
 शतकोटिसमैर्बाणैरदितोव्यथयान्वितः १४
 ततोवृत्रोमहाशूलंप्राक्षिपन्निर्जरेश्वरे
 शांभवास्त्रेणदेवेशोवैष्णवास्त्रंमुमोचह १५
 उभयोरंबरेचास्त्रेवह्निकूटसमप्रभे
 अन्योन्यंजघ्नतुस्तत्रस्फुल्लिगानिविमुंचती १६
 स्पर्शनेचस्फुल्लिगानामुभयोःसेनयोर्भटाः

नशक्ताःसंमुखेस्थातुंशलभाज्वलनेयथा १७
 दग्धाःपेतुःपृथिव्यांचदिशस्सर्वाःप्रदुद्रुवुः
 देवदानवयोर्वीराःशून्यस्तत्राभवद्रणः १८
 अस्त्रंनिरस्तकंदृष्ट्वासदैत्यःक्रोधमूर्च्छितः
 माययाशैलसंदोहमस्त्रंशक्रेमुमोचह १९
 बाणौघैःशैलसंघातंप्रचिच्छेदरणेहरिः
 अघोरंप्रासृजद्वैत्यःपुरुहूतेमहाबले २०
 कोटिकोटिसहस्राणिजंतूनांप्रवराणिच
 सिंहशार्दूलभल्लूकवृकव्याघ्रमहागजाः २१
 दंदशूकादयःसत्त्वाःप्रधावंतिसुरेश्वरं
 क्षुरप्रैरर्धचंद्रैश्चभल्लैःशिलीमुखैस्तथा २२
 असंप्राप्तान्प्रचिच्छेदमघवापरवीरहा
 ततोवृत्रोमहाबाहुर्धनुरुद्यम्यवीर्यवान् २३
 बिभेदशरसाहस्रैर्वज्रकल्पैःशतक्रतुं
 छित्वाक्षुरप्रैश्शक्रश्चधनुस्तस्यचकर्तच २४
 सूतंचाश्वान्पृथिव्यांचपातयामासतत्क्षणात्
 सकंटकांगदांभीमांसंपूज्यासुरसत्तमः २५
 जघानपद्मिनःशीर्षेमोहादंतीक्षितिययौ
 सगदःसर्वदेवेशोधरणींसमुपस्थितः २६
 ततस्तयोर्गदायुद्धमवर्ततमुहुर्मुहुः
 तयोःप्रहरतोःशब्दोगदापातोद्भवोध्रुवं २७
 आवर्तपरिवर्तचचक्रतुस्तौपुनःपुनः
 अधऊर्ध्वंप्रहारंचपार्श्वयोरतिभीषणं २८
 बभूवैवंतयोर्युद्धंलोकालोकभयंकरं
 दृष्ट्वादेवगणाःसिद्धादानवाविस्मयंगताः २९
 युद्ध्यमानौतुतौवीरौमृत्युसंशयमागतौ
 देवदानववीराश्चद्रष्टुंनैवतदीशिरे ३०
 ईशब्रह्मादयःखेतुस्थिताद्रष्टुंतदद्भुतं
 तयोर्हुंकारशब्देनगदापातस्वनेनच ३१
 ऊर्ध्वोर्ध्वमगमच्छब्दोह्यशनेश्चोपजायते

भग्रेगदेद्वयोरेवकरःसंपुटितस्तयोः ३२
 एवंचैवार्धयामेनतयोरस्त्रेनिपेततुः
 एतस्मिन्नन्तरेवीरौखड्गचर्मधरौतदा ३३
 प्रतियोद्धुमहाघोरमाहवेसंप्रचेरतुः
 निस्त्रिंशौविद्युदुल्काभौतयोगत्रिचचर्मणी ३४
 दृश्येतेसर्वलोकैश्चलाघवंविस्मयंगतैः
 चिच्छिदातेतयोरेवचर्मणीबहुवर्णके ३५
 भीष्मकंबलयुद्धंचतयोरेवंप्रवर्तते
 मंडलंचक्रधन्वंचलाघवंचपरिप्लुतं ३६
 वृत्रवासवयोर्युद्धंवृत्रवासवयोरिव
 केशान्वृत्रस्यउत्प्लुत्यसंप्रधृत्यासिनाद्रुतं ३७
 शिरश्चिच्छेदसहसामघवारणमूर्धनि
 जयशब्दस्ततस्त्वासीद्देवानांचसमंततः ३८
 प्रोत्फुल्लहृदयादेवामघवंतमपूजयन्
 देवदुंदुभयोनेदुर्ननृतुश्चाप्सरोगणाः ३९
 गीतंगायंतिगंधर्वामुनयःस्तुतिपाठकाः
 भीताःपलायिताःसर्वेदैत्यास्त्यक्तायुधादिशः ४०

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेवृत्रासुरवधोनामत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ७३

चतुस्सप्ततितमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

चतुर्भिस्तुरगैर्जुष्टंरथंसूर्यसमप्रभं
 त्रैपुरिःसंरुहोहाथाब्रवीद्वाक्यंगणाधिपं १
 पितामेनिहतः पित्रातवयस्माद्गणाधिप
 तस्मात्त्वामद्यविशिखैर्नयामियमसादनं २
 ततस्तमब्रवीद्देवोगणेशस्त्रिपुरात्मजं
 तवतातेनदुष्टेनसुराणामहितंपुरा ३
 कृतंकर्ममहत्पापंश्रुतंनोजनकेनहि
 पापकर्मरतंदुष्टंज्ञात्वाज्ञानबलेनच ४
 अवधीत्तंशरैकेनपितरंतंबलेनच

पंकात्प्रतारितोमोहात्प्रेषितोयममंदिरं ५
 त्वांचाहतत्पथंदैत्यप्रेषयाभिक्षणादिह
 उक्तवंतंमहाप्राज्ञंसुराणांचगणाधिपं ६
 विव्याधदशभिस्तीक्ष्णैःकालानलसमप्रभैः
 ततःशरसहस्रैस्तुदैत्यंविव्याधसाहसात् ७
 यमदंडसमैर्बाणैःक्षुरप्रैश्चशिलीमुखैः
 कंकपत्रैर्महातीक्ष्णैर्वज्रानलसमप्रभैः ८
 विचकर्तशरांश्चास्यलंबोदरःसुरार्चितः
 पुनर्विव्याधविशिखैःसहसाभिदुरोपमैः ९
 शरैरर्दितसर्वांगोमूर्च्छितस्त्वपतद्भुवि
 ततोभद्रश्चसौभद्रोभीषणोनिर्जरांतकः १०
 स्वांस्वांगदांसमादायदुद्रुवुस्तंविनायकम्
 युगपत्तेगदापातैर्निजघ्नुर्गणनायकम् ११
 लाघवात्तुवृथाकृत्वागदास्तेषांमहाबलः
 भद्रकस्यतुशीर्षेचाहनत्परशुनातदा १२
 सौभद्रस्योत्तमांगंचअसिनाग्रेनिपातितम्
 भीषणस्यकुठारेणखड्गेननिर्जरांतकम् १३
 पातयित्वाचहेरम्बोमहागिरिसमांस्तदा
 चतुरोगणमुख्यांश्चअन्यांश्चापातयदिदृषः १४
 ततःसंज्ञांसमालभ्यत्रैपुरिश्चासुरोत्तमः
 समारुह्यरथंस्वंचजघानसुरसत्तमम् १५
 विशिखैर्वर्धचंद्रैश्चक्षुरप्रैर्भल्लकैस्तथा
 तांस्तुचिच्छेदधर्मात्मापुनर्विव्याधतंशरैः १६
 चतुर्भिःसैंधवांश्चैवशरैकेनचसारथिम्
 शरैःसंपातयामासधरण्यांगणनायकान् १७
 लाघवात्तुरथंचान्यंगत्वात्रिपुरनंदनः
 विशिखैर्वज्रसंकाशैःसंबिभेदगणाधिपम् १८
 रुधिरेणावसिक्तांगोरुषाघोरयमप्रभः
 ललाटेचत्रिभिर्बाणैस्सप्तभिश्चस्तनांतरे १९
 चतुर्भिर्नाभिदेशेचपंचभिर्मुष्टिमस्तके

संबिभेदमहाक्रोधोबलिनंशंभुनंदनः २०
 शरैरर्दितसर्वाङ्गःसदैत्योरणमूर्धनि
 कश्मलंपरमंगत्वासंपपातरथोपरि २१
 ततःसूतेनधीरेणअपनीतोरणाजिरात्
 विमुखंनाहनच्छूरोविनायकःसुरार्चितः २२
 चिरात्संज्ञांसमालभ्ययंतारंचाब्रवीद्वचः
 गच्छसूतरणेभीरुंविनायकंहरात्मजम् २३
 ततोयंतारब्रवीद्वाक्यंसत्यंपथ्यंचकोमलम्
 हरात्मजशरान्सोढुंकस्समर्थोरणाजिरे २४
 तस्मान्मोहगतस्त्वंचमयानीतःप्रभासुत
 एतज्ज्ञात्वात्विदानींभोयद्युक्तंतद्विधीयताम् २५
 एतस्मिन्नंतरेराज्ञाप्रेरितःकविसत्तमः
 औषधादिप्रयोगेणगजःसंज्ञामबोधयत् २६
 अकारयच्छतगुणप्राणंचजयमादिशत्
 प्राग्जलमंत्रितंदत्वारुरोधास्याङ्गकव्रणान् २७
 सगजोदशनैरेवस्फोटयामासवैगिरिम्
 एवंशतसहस्राणिसैन्यानि सैन्यपालकान् २८
 पातयामाससमितौगजःपरमदुर्जयः
 सदैत्यस्तस्यपृष्ठस्थःशरैःकालानलप्रभैः २९
 हत्वात्वपातयच्चोर्व्यामुख्यमुख्यान्सुराधिपान्
 शरैस्तस्यतदादेवायमदंडसमप्रभैः ३०
 निपतंतिमहावीर्यारुधिरौघपरिप्लुताः
 यस्मिन्यस्मिंश्चमार्गेतुसदैत्यःसगजोगतः ३१
 तत्रतत्रचकाराशुभीषणंसंचितंशरैः
 गजेनपातिताःकेचिद्गजारोहेणचापरे ३२
 वेगेनभ्रमणेनैवसुराःकेचित्प्रतापिताः
 एवंसुरगणाध्यक्षाःशस्त्रास्त्रैर्विविधैश्चतम् ३३
 सगजंयुद्धनिर्भीतानिजघ्नुर्बहुभिःशरैः
 तथापितद्गजंयोद्धुंनशक्तास्तेमहाबलाः ३४
 क्षिप्रंतांस्तुगजोदंतैस्त्रैपुरोऽपातयच्छरैः

नगतायेधरण्यांचदेवाजर्जरविग्रहाः ३५
 शरण्यांगणपंजग्मुर्भीतास्तेवेदनातुराः
 देवानांकदनंदृष्ट्वागणाधीशःप्रतापवान् ३६
 सगजंताडयामासवज्जानलसमैःशरैः
 सगजोवेगसंरुद्धःशरेणचसमुत्थितः ३७
 अथोतौद्वौशरैरेवबिभिदातेपरस्परम्
 उभौतौनर्दमानौचअन्योन्यंजयमैच्छताम् ३८
 शोणितैर्लिप्तसर्वांगौवीरमुख्यौसुरासुरौ
 अथाखुंसगजोमत्तोबिभेददशनैःस्वकैः ३९
 आखुनाभिद्रुतोनागोघोरयुद्धंतयोःपरम्
 अधोर्ध्वंसंविभागेचचतुर्भिर्युद्धमद्भुतम् ४०
 सशब्दंतुमुलंयुद्धंसर्वलोकभयंकरम्
 दशनैर्दशनैरेवशरैरेवशरोत्तमैः ४१
 तद्घोरमभवद्युद्धंदेवदानवसंगरे
 आखुकोभेदयांचक्रेमहानांगंमहाबलम् ४२
 पर्शुनापृष्ठवंशाग्रेस्थित्वातेनाहनत्पुनः
 दैत्यस्यदशनद्वारेहृदिस्कंधेथलाघवात् ४३
 सगजःसपपातोर्व्यागतासुर्लोहितंवमन्
 शशंसुर्मुनयोदेवास्साधुसाध्वितिचाब्रुवत् ४४
 अत्रान्येस्त्रैरमोघैश्चैदैत्यानाजघ्नुराहवे
 यावत्तुसेनयोर्नैवजययुद्धंसमापयेत् ४५
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेत्रैपुरिविमर्दोनामचतुस्सप्ततितमोऽध्यायः ७४

पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

श्रुत्वामहेश्वराद्वाक्यंदेवाःशक्रपुरोगमाः
 दुद्रुवुर्दैत्यसंधांस्तान्सर्वेसर्वान्समंततः १
 आजगाममहाबाहुःकुंभोनाममहासुरः
 नैर्ऋतोयक्षराजानंगदयाचाहनद्भृशम् २
 गुह्यकेशोगदापातैर्जघानभृशमुत्तमम्

ततो न्योन्यंगदायुद्धमभवद्भीषणंतयोः ३
 चक्रबन्धं महाबन्धं पुरोवध्यनिबन्धनम्
 प्राचुरं भीषणं यानं स्फोटतैलाभिवास्तिकम् ४
 तेन कृत्वामहायुद्धमवसाने धनेश्वरः
 पातयामास तं स्फोटंतस्य कुंभस्य चोरसि ५
 भग्नदंष्ट्रस्ततः कुंभो निपपातमहीतले
 स्यंदनस्थो महावीर्यो जंभो हरिहयंतदा ६
 जघान शरसंघैश्च तथैवैरावणं भृशम्
 वासवोऽभिदुरेणैव संबिभेदासुरोत्तमम् ७
 सपपात धरापृष्ठे गतासुर्लोहितोक्षितः
 तथारण्यं सुघोरं च अघोरं घोरमेव च ८
 चतुरोगणमुख्यांश्च शक्त्या बिभेद संयुगे
 सेनान्यश्चैव प्रत्येकं पातयामास लाघवात् ९
 सौरभं शरसंघैश्च जयंतो वशमानयत्
 शक्तिहस्तं च संह्रादयमदंडं नरांतकम् १०
 हत्वा च पातयामास सभस्मीकृतविग्रहः
 कालश्च खड्गपातेन पातयामास बाभ्रवम् ११
 शक्त्या मृत्युर्बिभेदाश्च तथानिर्घृणकरणे
 अग्निना दह्यमानाश्च सप्तैते च महाबलाः १२
 भद्रबाहुर्महाबाहुः सुगंधो गंधएव च
 भौरिको वल्लिको भीम एते सेनाग्रगामिनः १३
 रणे स दग्धदेहाश्च पेतुरुर्व्यागतासवः
 पाशबद्धा महावीर्या वरुणस्य महात्मनः १४
 पेतुरुर्व्यामिहासत्त्वाः शूराः शूरभयानकाः
 शूरस्य रश्मिजालेन निहताः पञ्च दानवाः १५
 तुरुंतु बुरुदुर्मेधस्साधका साधकाभिधाः
 क्रूरक्रौंचरणेशानमोदसंमोदषण्मुखाः १६
 शरैर्निपातिता दैत्याः संयुगे मातरिश्चना
 नैर्ऋतोगदया भीमं पातयामास भूतले १७
 शूलपातैश्च रुद्राणां शतशो दैत्यदानवाः

निपेतुःसंयुगेभीताःसंमुखारणपंडिताः १८
 वसूनांशरपातैश्चशूराणांरश्मिमालिनाम्
 मेघानांकरकाभिश्चवज्रपातैस्सुदारुणैः १९
 निपातितारणेदैत्याःशतशोबलशालिनः
 कुबेरस्यगदापातैर्निपतंतिसहस्रशः २०
 शक्रस्यभिदुरेणैवभेदितादैत्यपुंगवाः
 असंख्याताःपतंत्युर्व्यास्कंदशक्त्यातथाहताः २१
 गणेशपर्शुपातेनपतंतिमुख्यमुख्यकाः
 वैकुण्ठकरमुक्तेनचक्रेणतीव्रकर्मणा २२
 दैत्यानांप्रवराणांचशिरांसिनिपतंतिकौ
 शमनोयमदंडेनकोटिकोटिसहस्रशः २३
 अपातयत्तदाभूम्यांकालःखड्गेनदानवान्
 मृत्युश्शक्त्यातथादैत्यान्याशीपाशेनचापरान् २४
 पातेनतक्षकादीनांसुधांशोःशिशिरेणच
 अश्वारोहीखरोमन्योहनिपाशस्तथागजान् २५
 परिघेणगजंकुंभेदैत्यानांनाशयत्ततः
 एवमश्वान्गजांश्चैवलाघवात्सैन्यपातयत् २६
 एवंसिद्धैश्चगंधर्वैरप्सरोभिर्महाबलैः
 अन्याभिर्देवताभिश्चसमातृगणनायकैः २७
 निपातितामहोघोरायेतेप्रलयदानवाः
 शरैश्चखड्गपातैश्चशूलशक्तिपरश्वधैः २८
 यष्टिपरिघकुंतैश्चपातयंत्यसुरान्सुराः
 एवंसंक्षीयमाणेषुदैत्यराट्समपद्यत २९
 आदित्यरथसंकाशंरथरत्नविभूषितम्
 शातकुंभमयंदिव्यंघंटाचामरभूषितम् ३०
 पताकाध्वजसंपूर्णरम्यंशक्ररथोपमम्
 समारुह्यमहावीरोहिरण्याक्षोऽसुराधिपः ३१
 जघानशरजालैश्चदुर्निवार्यःसुरासुरैः
 ससैन्यानिगजान्वीरोरथांश्चसहसैधवान् ३२
 पातयामासभूमौचशतशोथसहस्रशः

एवं चरन्संवृंदेषु निखिलेषु दिवौकसाम् ३३
 पातयामास दैत्येन्द्रः शरौघान्मृत्युसन्निभान्
 क्रमेण समरे चाथ देवसैन्यान् यमंथत ३४
 यथा पुष्करिणी वृंदे गजः कंजवनं शितैः
 शरपातैरथो वेगात् सिंहनादैः पुनः पुनः ३५
 धरण्यां पतिता वेगात्तदा दैत्येश्वरस्य च
 दशभिश्च सुतीक्ष्णाग्रैर्जयंतं सजघान ह ३६
 रेमंतं पंचभिर्बाणैः शक्रं पंचदशेन तु
 चित्ररथं विंशतिभिः पंचविंशतिभिर्गुहम् ३७
 हेरं बन्त्रिशरेणैव च त्वारिंशच्छरैर्यमम्
 तथैव कालं मृत्युं च पाणिना द्विगुणेन च ३८
 गुह्यकेशं जगत्प्राणं दशभिर्दशभिः शरैः
 षड्भिश्च सप्तभिश्चैव रुद्रान्सर्वान् पृथक् पृथक् ३९
 वसून्सर्वाश्च सशरैः सिद्धगंधर्वपन्नगान्
 दशाष्टदशभिः षड्भिर्युद्धे देवान् भिनत्त्यसौ ४०
 ओजौघादतिवीर्यात्तु शीघ्रलाघवदर्शनान्
 आपत्प्राप्ताः सुराभीत्या प्रतिकर्तुं न चेश्वराः ४१
 महेशशूलसंकाशैः शरैर्मर्मविभेदिभिः
 ताडितानिर्जरा युद्धे मूर्च्छिता धरणीययुः ४२
 तस्यैव संमुखे स्थातुं न शेकुः प्रवरास्सुराः
 ततो देवा विनिर्धूतास्त्रिदिवेशेन संयुताः ४३
 शरण्यं ते हरितं त्रिशरणं ताडिता ययुः
 एतस्मिन्नंतरे विष्णुः प्राह जिष्णुं खगेश्वरम् ४४
 अधुना गच्छ दैत्यस्य संमुखं रणमूर्धनि
 नाशाय स ततस्तूर्णं गतस्तस्यांति कंजवात् ४५
 सरथं मार्गणैर्भित्वा विष्णुमारोधयज्जवम्
 रथस्य संमुखे दैत्य उवाच विष्णुमव्ययम् ४६
 अन्यसृष्टिं करोम्यद्य हत्वा त्वांच स निर्जरम्
 ततो विष्णुरुवाचेदं गर्जतं दैत्यपुंगवम् ४७
 शक्तस्त्वं स्पृद्धं नेपापयदियुद्धे स्थिरो भव

ततःशरशतैरेवजघानविष्णुमव्ययम् ४८
 असंभ्रांतःसचिच्छेदयमदंडनिभान्शरान्
 पुनःशरसहस्राणिप्रेरयामासतंरणे ४९
 तांश्चछित्वाशरैःशौरिस्तंचविव्याधमार्गणैः
 प्रगौरवादहार्याभिःसंस्पर्शाद्वाडवानलैः ५०
 शरैश्चभेदकैस्तीक्ष्णैःखगमैश्चमनोजवैः
 लाघवात्केशवास्त्रस्यतूलशुष्कतृणोपमैः ५१
 हैमैःशरसहस्रैस्तुताडितोदैत्यपुंगवः
 बाधयाभ्यर्दितःक्रुद्धोद्धृत्वाशिखरिणंरणे ५२
 जघानमाधवंवेगाद्धिरण्याक्षोमहाबलः
 तंचसंचूर्णयामासगदयालीलयाहरिः ५३
 एवंपर्वतसाहस्रंपातितंतुक्रमेणहि
 तथैवलाघवाच्चूर्णहरिणादानवारिणा ५४
 पुनर्बाहुसहस्राणिकृत्वासौदानवोत्तमः
 शरैःशक्तिभिरत्युग्रैःशूलैःपरशुकादिभिः ५५
 ववर्षबहुभिर्विष्णुंक्रोधाविष्टेनचेतसा
 तांस्तुतेनैवप्रहितांश्चिच्छेदसुरसत्तमः ५६
 शरैर्दीप्तिर्महाघोरैरसुराणांभयंकरैः
 विव्याधसर्वगात्रेषुशंभुशूलोपमैश्शरैः ५७
 दानवाधिपतिः संख्येह्यव्ययोहरिरीश्वरः
 सचकश्मलतांगत्वासर्वशक्तिमनुत्तमाम् ५८
 कालजिह्वोपमांघोरामष्टघंटासमन्विताम्
 हरेरुरसिपीनेचविद्रुत्यापातयद्द्रुतम् ५९
 शुशुभेससुरश्रेष्ठस्तडित्वत्सान्द्रमेघवत्
 ततश्चचुक्रुशुर्देत्याजयेतिसाधुवादिनः ६०
 ततश्चक्रंदैत्यसैन्येदानवारिर्व्यसर्जयत्
 तेषांशिरांसिसंचिद्यमाधवंपुनरागमत् ६१
 सदैत्यंशक्तिपातेनपातयामासवैरणे
 चिरात्संज्ञांसमालंब्यवह्निबाणेनकेशवम् ६२
 निजघानरणेक्रुद्धोहरिःकौबेरमाक्षिपत्

ततोमुमोचमायास्त्रंचासुरंचातिदारुणम् ६३
 सिंहव्याघ्रलुलायांश्चतद्वद्विपसरीसृपान्
 जघानसमरेविष्णुं हिरण्याक्षः प्रतापवान् ६४
 ततोमायास्त्रसंभूतान् शस्त्रास्त्रौघान् रणे हरिः
 प्रचिच्छेद शरैरेव शूलेनैव मताडयत् ६५
 सविह्वलितसर्वाङ्गस्तत्क्षणं लोहितोक्षितः
 विचकर्ष हरन् विष्णुरसृग्विप्लुतविग्रहः ६६
 तच्छूलं च त्रिभिर्बाणैः प्रविध्याधसुराधिपः
 वरूथं सध्वजं केतुरथं चैवातपत्रकम् ६७
 यन्तारं च प्रचिच्छेद दशभिश्च हरिः शरैः
 पातिते च रथे दैत्यः संप्लुत्याथ रथं परम् ६८
 आरुरोह स दैत्येन्द्रः संमुखं चाकरोद्धली
 ततो युद्धं महाघोरमभवल्लोमहर्षणम् ६९
 हिरण्याक्षस्य च हरेर्लोकविस्मापनं महत्
 अस्त्रयुद्धं तथान्योन्यं कृतप्रतिकृतं च तत् ७०
 ततो नियुद्धे स ततं दिव्यवर्षशतं गतम्
 ततो दैत्यो महासत्त्वो ववृधे वामनो यथा ७१
 मुखेन जग्राह रुषात्रैर्लोक्यं स चराचरम्
 भूमं डलं समुद्धृत्य विवेश चरसातलम् ७२
 शेषाश्च विविशुर्दैत्यास्तमनुप्रीतिसंयुताः
 ततो विष्णुर्महातेजा ज्ञात्वा दैत्यबलं महत् ७३
 दधार रूपं वाराहं दैत्यराजजिघांसया
 धृत्वा क्रोडतनुं विष्णुर्विवेश तमनुद्रुतम् ७४
 तत्र गत्वारसामूले रसातल गतां महीम्
 दृष्ट्वा स्वदंष्ट्रयोर्दध्रे लोकाधारां वसुंधराम् ७५
 तां धृत्वा गच्छतस्तस्य विष्णोरमिततेजसः
 समाजगाम दैत्येन्द्रो धृष्टवाग्भिस्तु दन्ननु ७६
 माया क्रोडतनुर्विष्णुर्दुर्वचांसि सह नृषा
 जलोपरि दधारे मां धरां भूधर एव च ७७
 तस्यान्यस्य स्वसत्त्वं च स चकार तदा च लाम्

ततःपश्चात्ससंलग्नोदैत्यराट्समुपस्थितः ७८
 क्रोधेनमहताविष्टोजघानगदयाहरिम्
 माययासूकरोविष्णुस्तांगदांसमवंचयत् ७९
 योगयुक्तोयथामृत्युंकौमोदक्याहनञ्चतम्
 ततःपुनारुषाविष्टोहिरण्याक्षोमहाबलः ८०
 मुष्टिनाप्राहरद्देवंदक्षिणेनुभुजेप्रभोः
 एवंयुद्धंमहाघोरंसव्यासव्यंगतागतम् ८१
 परिभ्रमणविक्षेपंकृतानुकरणंतथा
 ततोब्रह्मादयोदेवायुद्धंपश्यन्तिखेस्थिताः ८२
 स्वस्तिप्रजाभ्योदेवेभ्यः ऋषिभ्यश्चेतिचाब्रुवन्
 ऊचुश्चदेवदेवेशंविष्णुंवाराहरूपिणम् ८३
 माक्रीडबालवद्देवजह्यमुंदेवकंटकम्
 ततोविष्णुर्महातेजामायावाराहरूपधृत् ८४
 ब्रह्माद्यनुमतिंप्राप्यचक्रंप्राक्षिपदुल्बणम्
 सहस्रसूर्यसंकाशंसहस्रारंमहाप्रभम् ८५
 दैत्यांतकरणंरौद्रंप्रलयाग्निसमप्रभम्
 तच्चक्रंविष्णुनामुक्तंहिरण्याक्षंमहाबलम् ८६
 चकारभस्मसात्सद्योब्रह्मादीनांचपश्यताम्
 दैत्यांतकरणंरौद्रंचक्रंचागमदच्युतम् ८७
 ततोब्रह्मादयोदेवाःशक्रमुख्याश्चलोकपाः
 दृष्ट्वाचविजयंविष्णोःस्तुवंतिस्मसमागताः ८८
 देवाऊचुः-
 नताःस्मविष्णुंजगदादिभूतंसुरासुरेन्द्रंजगतांप्रपालकम्
 यन्नाभिपद्मात्किलपद्मयोनिर्बभूवतंवैशरणांगताःस्मः ८९
 नमोनमोमत्स्यवपुर्द्धरायनमोस्तुतेकच्छपरूपधारिणे
 नमःप्रकुर्मश्चनृसिंहरूपिणे तथापुनर्वामनरूपिणेनमः ९०
 नमोस्तुतेक्षत्रविनाशनायरामायरामायदशास्यनाशिने
 प्रलंबहंत्रेशितिवाससेनमोनमोस्तुबुद्धायचदैत्यमोहिने ९१
 म्लेच्छांतकायापिचकल्किनाम्नेनमःपुनःक्रोडवपुर्द्धराय
 जगद्धितार्थंचयुगेयुगेभवान्बिभर्तिरूपंत्वसुराभवाय ९२

निषूदितोऽयह्यधुनाकिलत्वयादैत्योहिरण्याक्षइतिप्रगल्भः
यश्चेंद्रमुख्यान्किललोकपालान्संहेलयाचैवतिरश्चकार ६३
सवैत्वयादेवहितार्थमेवनिपातितोदेववरप्रसीद
त्वमस्यविश्वस्यविसर्गकर्ताब्राह्मेणरूपेणचदेवदेव ६४
पातात्वमेवास्ययुगेयुगेचरूपाणिधत्सेसुमनोहराणि
त्वमेवकालाग्निहरश्चभूत्वाविश्वंक्षयंनेष्यसिचांतकाले ६५
अतोभवानेवचविश्वकारणंनतेपरंजीवमजीवमीश
यत्किंचभूतंचभविष्यरूपंप्रवर्तमानंचतथैवरूपम् ६६
सर्वत्वमेवासिचराचराख्यंनभातिविश्वंत्वदृतेचकिंचित्
अस्तीतिनास्तीतिचभेदनिष्ठंत्वय्येवभातंसदसत्स्वरूपम् ६७
ततोभवंतंकतमोपिदेवनज्ञातुमर्हत्यविपक्वबुद्धिः
ऋतेभवत्पादपरायणंजनंतेनागतास्मश्शरणंशरणयम् ६८
व्यासउवाच-

ततोविष्णुःप्रसन्नात्माउवाचत्रिदिवौकसः
तुष्टोस्मिदेवाभद्रंवोयुष्मत्स्तोत्रेणसांप्रतम् ६९
यइदंप्रपठेद्भक्त्याविजयस्तोत्रमादरात्
नतस्यदुर्लभंदेवास्त्रिषुलोकेषुकिंचन १००
गवांशतसहस्रस्यसम्यग्दत्तस्ययत्फलम्
तत्फलंसमवाप्नोतिकीर्तनाच्छ्रवणान्नरः १०१
सर्वकामप्रदंनित्यंदेवदेवस्यकीर्तनम्
अतःपरंमहाज्ञानंनभूतंनभविष्यति १०२

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेदेवासुरसंग्रामसमाप्तौविजयस्तोत्रंनाम-
पंचसप्ततितमोऽध्यायः ७५

षट्सप्ततितमोऽध्यायः

संजयउवाच-
येऽसुराश्चमृतायुद्धेसंमुखेविमुखेऽपिवा
गतिंतेषामहंब्रह्मन्श्रोतुमिच्छामितत्त्वतः १
असंख्याताइमेदैत्यास्त्रैलोक्येसचराचरे
अद्याप्यासन्गताःकुत्रएतन्मेशंसभोगुरो २

व्यासउवाच-

येमृतास्संमुखेशूरादैत्यानांप्रवरारणे
 स्वयंप्राप्यचदेवत्वंभोग्यमश्नंतिशाश्वतम् ३
 प्रासादायत्रसौवर्णानानारत्नाविभूषिताः
 सर्वकामप्रदावृक्षाःस्वर्णदीतोयसंयुताः ४
 पद्मोत्पलसुकल्हारैर्गन्धाढ्यैरन्यपुष्पकैः
 दधिदुग्धाज्यखंडैश्चयुतापुष्करिणीशुभा ५
 अतीवरूपसंपन्नाःसदैवनवयौवनाः
 तत्रराज्यंप्रकुर्वन्तितथैववसुधातले ६
 एवंजन्माष्टकंप्राप्यधनिनोध्यक्षमंत्रिणः
 अर्धसंमुखगात्रेणदिवमश्नंतिशाश्वतम् ७
 विमुखाःकातराभीतायेचमायाविनोरणे
 तेयांतिनिरयंघोरंयेचदेवद्विजद्विषः ८
 पतितमूर्च्छितंभग्नमन्ययोद्धारमाहवे
 हंतारोनिरयंयांतितेचम्लेच्छाःकुवाचकाः ९
 परन्यासापहतारोविमुखास्संतितत्त्वतः
 रात्रौवाविपिनेनष्टेचोरास्साहसकारिणः १०
 सर्वभक्षरतामूढाम्लेच्छागोब्रह्मघातकाः
 कुवाचकाःपरेम्लेच्छाएतेयेकूटयोनयः ११
 तेषापैशाचिकीभाषालोकाचारोनविद्यते
 नास्तिशौचंतपोज्ञानंनदेवपितृतर्पणम् १२
 दानश्राद्धादिकंयज्ञेसुराणांचप्रपूजनम्
 पितृणांचनशुश्रूषाद्विजदेवतपस्विनाम् १३
 ज्ञानलोपादतस्तेषांमलशौचंनविद्यते
 मातरंभगिनींचान्यांगृहिणींकामयंतिच १४
 सर्वोविपर्ययोलोकात्सदाचारोमलीमसः
 तार्क्ष्यस्योद्ववनानांचअन्येषांगोत्रवासिनाम् १५
 कुलजातास्सदादैत्यायेषांपुण्यमकारणम्
 दुर्गतिंचमृतायांतिद्विजस्त्रीशिशुघातिनः १६
 गवाशिनोदुरात्मानोह्यभक्ष्यभक्षणेरताः

कीटयोनिं व्रजं त्येते तरवश्च पिपीलिकाः १७
 नमत्रेषु न देवेषु कल्पं ते ते सुरद्विषः
 अग्रजः सहजस्तेषां स दृङ् नोग्राम्यवृत्तयः १८
 लोमकेशप्रणेतारः क्रव्यभक्षरताभुवि
 साहसंच व्रतं दानं स्नानं यज्ञादिकं च यत् १९
 मत्स्यमांसादिषु प्रीता मृषावचनभाषिणः
 सदा कामास्स दालोभास्स दक्रोधमदान्विताः २०
 वधबंधरतो द्वेगाद्यूतसंगीतसंप्रियाः
 कुभृत्याः कुजनप्रीताः पूतिगंधरतानराः २१
 न देवेषु न विज्ञेषु न धर्मश्रवणेषु च
 स्तोत्रमंत्रादिकेषु ये यथाकार्येष्वनिश्चयाः २२
 बहुरोगाधिरोषाश्च बहुरूपपरिच्छदाः
 नरजातिषु दैत्यानां चिह्नान्येतानि भूतले २३
 न जानंति परं लोकं न गुरुं स्वं न चापरं
 गर्भपूरणमिच्छंति नातिथिं न गुरुन् द्विजान् २४
 न देवं न सुतं गोत्रं न मित्रं न च बान्धवं
 स्वप्रेदानं न जानंति भक्षणान्नपरिच्छदं २५
 गोपायंति धनं यस्मात्ते यक्षानररूपिणः
 प्राणांते पि धनं किंचिन्न दिशंति च राजनि २६
 ते यक्षा दुर्गतिस्थाश्च परार्थे भारवाहकाः
 प्रेतानां लक्षणं यद्वासर्वलोकविगर्हितं २७
 स्त्रीणां च पुरुषाणां च शृणुष्वैकमना मम
 मलपंकधरानित्यं सत्यशौचविवर्जिताः २८
 दंतकुंतलवस्त्राणां वपुषो मलसंचयाः
 गृहपीठादिपात्राणां सकृच्छौचं न रोचते २९
 न पश्यंति सुखं स्त्रीणां विशंतिकानने द्रुतं
 विघसोच्छिष्टपूतीनां भक्षणे भिरताभुवि ३०
 अन्नपानं च शयनमन्धकारेषु रोचते
 कदाचित् स्वस्थतानास्तिक्वचिद्वा शुचितातनौ ३१
 लक्षणं नरलोकेषु प्रेतानामीदृशं किल

हिताहितंनजानंतिमित्रामित्रंगुणागुणम् ३२
 पापपुण्यादिकंस्थानंस्नानंदेवद्विजार्चनं
 अरिमित्रमुदासीनंनविदंतिस्वभावतः ३३
 मर्त्यस्थाःपशवस्तेचज्ञायंतेबुद्धिसंमतैः
 बुद्ध्यानानात्वभावाश्चभ्रमंतिचमृषाभुवि ३४
 यक्षरूपानरास्तेचसर्वकर्मबहिष्कृताः
 एषांभेदंप्रवक्ष्यामिलक्षणंधरणीतले ३५
 विजातामर्त्यलोकेषुपापस्यैवानुरूपतः
 मलीमसभुविप्रस्थंनागरंछद्गरूपिणं ३६
 विघसादिप्रभोक्तारंकाकमाहुर्मनीषिणः
 अभक्ष्येनिरतःपापःकुकुरःपूतिसंप्रियः ३७
 प्रवृत्तस्सर्वगृह्येषुभक्ष्याभक्ष्यसजीवनः
 भूम्यांपश्वादियोनीनांकुलेषुप्राप्तसंभवाः ३८
 शुनोविगृह्यहस्तेनम्लेच्छानांभक्षणप्रियाः
 विशेषात्सूकराणांचतथाचरणयोधिनां ३९
 पोषणेभक्षणेप्रीताःपूतिगर्ह्येष्वसाधुषु
 पर्वतेकरणाद्वहेःकाष्ठसंचयसंग्रहे ४०
 विज्ञेयास्तेसदाम्लेच्छाःक्षत्रियाणांभयाकुलाः
 लोकानांनष्टधर्मेचसदाशौचविवर्जिते ४१
 कुलीनानांतदाम्लेच्छाभविष्यंतिचदस्यवः
 तेषांसंसर्गतोन्येचसंबंधादन्नभोजनात् ४२
 मैथुनात्तस्ययोषासुतद्भावंतुव्रजंतिते
 तस्मिन्कालेजनास्सर्वेदुःखरोगप्रतापिताः ४३
 दुर्भिक्षान्नपरामूढाःसदाराजप्रपीडिताः
 तत्रासत्येरतामर्त्याःसर्वशौचविवर्जिताः ४४
 नश्रूयंतेजनैरेवपुराणागमसंहिताः
 मद्यमांसप्रियाःपापास्सर्वभक्ष्यास्सुदारुणाः ४५
 दारुणाचारनिरतानित्यंछलपरायणाः
 नपुष्णंतिसुतास्तातंप्रसुवंचगुरूनपि ४६
 नशुश्रूषंतिवैभृत्याःस्वामिनंगुणशालिनम्

भर्तारं नस्त्रियः काश्चिच्छ्वशुरौ च स्वमातरः ४७
 नित्यकष्टानरास्तत्र कलहश्च गृहे गृहे
 नृपाम्लेच्छाः सुरापाश्च तथा मंत्रिपुरोहिताः ४८
 मनुष्यैश्च बलिस्तेषां मत्स्यैर्मासैर्निरामिषः
 पाषंडायासयोगेभ्यः प्रधाना गुणवार्तयोः ४९
 धनिकैः कोकिलैर्मदैर्व्याप्तैस्तु महीतलम्
 ततो न्योन्यं प्रियामूढावनेवानगरेषु च ५०
 भक्ष्या भक्ष्यं समश्नन्ति मत्स्यमांसादिकं नराः
 वने द्विजातयश्चान्ये भुञ्जते चानुपापकम् ५१
 भक्तिमन्तं पशुं चान्यत्सर्वे यांत्यपुनर्भवम्
 पातयन्ति पितृन्पापाः सर्वे ते पूर्वदेवकाः ५२
 पिशाचाराक्षसा ये च मूर्त्युका गुह्यका ध्रुवम्
 एते चाविनयप्रीतान् देवान् च मानुषाः ५३
 संजय उवाच-
 कथंचमर्त्यभावेषु लक्ष्मणं जानन्ति तात्त्विकाः
 एतं मे संशयं नाथ दूरीकुरु ततस्ततः ५४
 व्यास उवाच-
 कृतपापानुरूपास्तु द्विजातिष्वन्यजातिषु
 असुराराक्षसाः प्रेताः स्वभावं न त्यजन्ति ते ५५
 जाता ये चासुरा मर्त्ये सदा ते कलहोत्सुकाः
 कुहकाः कच्चराः क्रूराः विज्ञेयाराक्षसा भुवि ५६
 जनो द्विग्रादिकंदानं तथा देवार्चनं भुवि
 उग्रभावाद्धनं लब्ध्वा राज्यं भुञ्जन्ति शाश्वतम् ५७
 जयं शौर्यादिकं पुण्यं पुनः पापक्षयं व्रजेत्
 एवमुर्व्यात्थानाकेनागलोके यमालये ५८
 उग्रेण तपसा कश्चित्सुरत्वं लभते दिवि
 वासुदेवं समाराध्य प्रह्लादः सुरपूजितः ५९
 हरं तथान्धको दैत्यः स्तुत्वा तत्सभ्यको भवत्
 तस्यैव गणमुख्यत्वं लेभे भृंगी महाबलः ६०
 एते चान्ये च बहवो बलिरिन्द्रो भविष्यति

गच्छंतिसद्गतिं तात इहामुत्र च सर्वदा ६१
 केचिद्वैत्यकुले जाताः पृथिव्यां सुरसत्तमाः
 भावयन्ति पितृन् सर्वान् शतशोथसहस्रशः ६२
 एकेनापि सुप्त्रेण कुलत्राणं च धीमता
 एकोपि वैष्णवः पुत्रः कुलकोटिं समुद्धरेत् ६३
 जितेन्द्रियोपि धर्मात्मा द्विजदेवार्चने रतः
 क्षये धर्मे कलौ शेषे पुरे जनपदेषु च ६४
 एको रक्षति धर्मात्मा पुरे ग्रामं जनं कुलम्
 विज्ञातृमेदुरं चासीद्ब्राह्मणानां पुरं महत् ६५
 तत्र सर्वे द्विजाः शश्वत्संध्योपासनतत्पराः
 वेदपाठरताधीरा देवातिथिद्विजार्चकाः ६६
 यज्ञव्रताग्निकर्माणि षट्कर्मपरिनिश्चयाः
 अतिकृच्छ्रे च तेषां वै न पापे वर्तते मनः ६७
 कुर्वन्ति सततं वीरा व्रतं यज्ञं सनातनम्
 कदाचिद्वैवयोगाच्च गृहस्थश्च सकोविदः ६८
 वह्नौ जुहोति विप्रर्षिराज्यं मंत्रेण मंत्रवित्
 तस्मिन्काले च तस्यैव मूत्रकृच्छ्रं सुदारुणम् ६९
 तत्प्रोज्झितुं गतः सोऽपि रक्षार्थं स्थाप्य चेटिकाम्
 तस्यास्त्वनवधानेन शुनाचाज्यं च भक्षितम् ७०
 भियातयाततः पात्रं स्वीयमूत्रेण संभृतम्
 असंलक्ष्या जुहोद ग्नौ स विप्रस्त्वरयाततः ७१
 आश्चर्यं च ततो वह्नौ लक्षितं तेन तत्क्षणात्
 कूटं हेममयं साक्षात्स्वर्णं जांबूनदप्रभं ७२
 गृहीत्वा तन्मुदा विप्रः पापयोगं चकार ह
 पप्रच्छ विस्मया द्वासीं कथमेतद्वदप्रिये ७३
 मुदा तत्र यथावृत्तं कथितं तु तया द्विज
 ततो नित्यं यथाकालं तच्च तस्य प्रवर्तते ७४
 समृद्धिरद्भुता गेहे लोकविस्मयकारिणी
 ततः परस्परच्छ्रुत्वा सर्वैरेव च तत्पुरे ७५
 कृतं कर्म दुराचारं श्रुत्वा लोभादसाधुभिः

गुरुलोभाच्चसुमहत्स्वातेपंकंविशत्यपि ७६
पंकादेवभयान्मोहान्मतिभ्रंशोभवत्ततः
अथकिल्बिषकूटेनदग्धमेवपुरंचतत् ७७
स्त्रियोदुष्टाजनादुष्टाःसर्वेपापबलात्तदा
वृद्धोज्ञाताद्विजस्तत्रतत्कार्येनमतिदधौ ७८
तस्यभार्यातदासाध्वीपुरुदुःखेनसंयुता
भर्तारंकृच्छ्रसन्तप्तापुरकार्यजगादसा ७९
ब्राह्मणयुवाच-

कष्टमेवर्ततेनाथदृष्ट्वात्वांदुःखसंयुतम्
ग्रामाचारमिमंयद्वाप्यपरंकर्तुमर्हसि ८०
ततस्तत्रसदोषज्ञःस्मित्वावचनमब्रवीत्
यस्तुजीवतिपापेनत्यक्त्वाधर्मपरंहितम् ८१
सवैधेयोमहाभागेप्रगच्छत्यपुर्नवम्
एतेविप्रादुराचाराःसदारास्सपरिच्छदाः ८२
अतिपातकयोगाच्चमहापातकसंमताः
सहपापेनमहताप्रयास्यंतिरसातलम् ८३
अंतेऽपुनर्भवंप्राप्यापराधांतोनविद्यते
अहमेकोत्रतिष्ठामिस्वपुण्यपरिरक्षणात् ८४
ततस्सातमुवाचेदंलोकहास्यवचस्तव
वक्तुमर्हसिनश्चाग्नेनपुरोन्यस्यकस्यचित् ८५
द्विजउवाच-

यदियास्यामिचान्यत्रइतोहंतत्क्षणात्प्रिये
सवित्तैःस्वजनैरेवपुरीयास्यत्यथोगतिम् ८६
इत्युक्त्वापरमप्रीतःसंगृह्यचधनंस्वकम्
क्षिप्रंसचतयासार्धययौसीमांतरंद्विजः ८७
स्थित्वापश्यत्पुरीतावत्स्थिरातिष्ठतिपूर्ववत्
साचाहतंपतिसाध्वीपुरीचेयंननश्यति ८८
विमृश्यतामुवाचेदंविप्रवर्यस्सुविस्मितः
किंनुतिष्ठतितत्रैवद्रव्यमस्मद्गृहाद्वहिः ८९
विचार्यसाधवंप्राहमयाभ्रांत्याउपानहौ

नानीतेतिष्ठतस्तत्रधारयिष्यामि किंनुवै ६०
 एवमुक्त्वापतिसाध्वीगृहीत्वातेउपागता
 पत्युरभ्याशतोदृष्टंपुरंनिर्व्यथनंगतम् ६१
 ततोविप्रादयोवर्णाःकच्चराःपुरवासिनः
 तिष्ठन्तिनरकेघोरेदुःखिताश्चापुनर्भवे ६२
 कृच्छ्राद्यमपुरंयांतिनास्तितेषांचनिष्कृतिः
 पूतिगंधंततोमेध्यंवर्जनीयंप्रकीर्तितम् ६३
 पूर्ववद्भक्षणेप्रीतोह्यद्यपापंकरोतिच
 स्तेयशीलोनिशाचारीबुधैर्ज्ञेयस्सवंचकः ६४
 अबुधःसर्वकार्येषुअज्ञातःसर्वकर्मसु
 समयाचारहीनस्तुपशुरेवसबालिशः ६५
 एवमुष्ट्रादयस्संतिभक्षादिनकुलादयः
 हिंस्रोज्ञातिजनोद्वेगरितेयुद्धेचकातरः ६६
 विघसादिप्रियोनित्यंनरःश्वाकीर्तितोबुधैः
 चौर्यकर्मरतो नित्यंबहुमित्रप्रवंचकः ६७
 मिथुनेकलहो नित्यंमर्त्यस्तुपरिकीर्तितः
 प्रकृत्याचपलो नित्यंसदाभोजनचंचलः ६८
 प्लवगःकाननप्रीतो नरःशाखामृगोभुवि
 सूचकोभाषयाबुध्यास्वजनेन्यजनेषुच ६९
 उद्वेगजनकत्वाच्चसपुमानुरगःस्मृतः
 बलवान्क्रांतशीलश्चसततंचानपत्रपः १००
 पूतिमांसप्रियोभोगीनृसिंहस्समुदाहतः
 तत्स्वनादेवसीदंतिभीताअन्येवृकादयः १०१
 द्विरदादिनरायेचज्ञायंतेदूरदर्शिनः
 एवमादिक्रमेणैवविजानीयान्नेषुच १०२
 सुराणांलक्षणांब्रूमोनररूपंव्यवस्थितम्
 द्विजदेवातिथीनांचगुरुसाधुतपस्विनाम् १०३
 पूजातपोरतो नित्यंधर्मशास्त्रेषुनीतिषु
 क्षमाशीलोजितक्रोधःसत्यवादीजितेंद्रियः १०४
 दयालुर्दयितोलोकेरूपवान्मधुरस्वरः

वागीशःसर्वकार्येषुगुणीदक्षोमहाबलः १०५
साक्षरश्चापिविद्वांश्चगीतनृत्यार्थतत्त्ववित्
आत्मविद्यादिकार्येषुसर्वतंत्रीस्वरेषुच १०६
हविष्येषुचसर्वेषुगव्येषुचनिरामिषे
सद्योगास्वादद्रव्येचप्रत्यग्रेचातिशोभने १०७
गंधमाल्येषुवस्त्रेषुशास्त्रेष्वभरणेषुच
संप्रीतश्चातिथौदानेपार्वणादिषुकर्मसु १०८
स्नानदानादिभिःकार्यैर्व्रतैर्यज्ञैःसुरार्चनैः
कालोगच्छतिपाठैश्चनक्लीबंवासरंभवेत् १०९
अयमेवमनुष्याणांसदाचारोनिरंतरम्
देववन्मानवाचारोगीयतेमुनिसत्तमैः ११०
किंतुसत्त्वाधिकोदेवोमनुष्योभीतएवच
गंभीरःसर्वदादेवःसदैवमानवोमृदुः १११
द्वयोस्तुत्याचसंप्रीतिर्नदैत्यादौभवेत्किल
प्रीतिभावंपरंसौख्यंसौहृदंसुकृतंशुभम् ११२
दैवमानुषयोरेवदैत्यराक्षसयोस्तथा
प्रेतादीनांचप्रेतेषुपशौप्रीतिःपशोरपि ११३
काकादयःस्वजातौचतथान्येचस्वजातिषु
प्रीताभवंतिचाप्रीताविद्यातेषांचलक्षणम् ११४
एवंपुण्यविशेषेणसविशेषासुजातिषु
प्रियाप्रियंविजानीयात्पुण्यापुण्यंगुणागुणम् ११५
दंपत्योर्नसुखंकिंचिज्जातिभेदानृणांभुवि
स्वजातिषुभवेत्प्रीतिर्मुक्तोवानिरयेपिवा ११६
अतिपुण्याल्लभेदायुःशोभनाःपुण्यकारिणः
पापात्मानोलभंतेऽन्तयेचदैत्यादयोनराः ११७
कृतेजाताःसुराभूमौनदैत्याश्चान्यजातयः
त्रेतायामेकपादंचद्विपदंद्वापरेयुगे ११८
संध्यायांचकलेरेवसर्वपादंचसंकुलम्
देवादीनांभवेज्जातंभारतंयत्प्रवर्तितम् ११९
येतेदुर्योधनस्यैवयोधाःसैन्यादयस्तथा

तेचदैत्यादयःसर्वेयेचकर्णादयोभुवि १२०
 गांगेयोवसुमुख्यश्चद्रोणोदेवमुनिःप्रभुः
 अश्वत्थामाहरःसाक्षाद्धरिर्नन्दकुलोद्भवः १२१
 पंचेंद्राःपांडवाजाताविदुरोधर्मएवच
 गांधारीद्रौपदीकुंतीचैतादेव्योधरातले १२२
 देवदैत्याःकलेर्मध्येदैत्याश्शेषेचमानवाः
 उत्पत्स्यंतैसदाप्रेताःक्रव्यादाःपशुपक्षिणः १२३
 तेषांचकुलटादासीनित्यकष्टायवीयसी
 नित्यंद्वंद्वेषुसंप्रीत्यातेषामाचारभाषिणी १२४
 किल्बिषेषुचसर्वेषुकलहेन्यायकर्मणि
 रतादैत्यादयोयेतेसर्वेनिरयगामिनः १२५
 वैशंपायनउवाच-
 दैत्यादीनामृषाभावात्सुरत्वंनसुरालयम्
 कथंभोग्यंकथंसौख्यमारोग्यंबलसंचयम् १२६
 राज्यमायुस्तथाकीर्तिरभीष्टंदयितंबलम्
 नीतिविद्यादिकंभाव्यंजन्मवृद्धंसनातनम् १२७
 दानाध्ययनकर्माण्यज्ञादिचकथंप्रभो
 एतदाप्तायशिष्यायमह्यंभोवक्तुमर्हसि १२८
 व्यासउवाच-
 दैत्यानांसाहसादेवतपोभवतिनिश्चितम्
 व्रतंयज्ञादिकंचैवसंप्रीतिःस्वजनस्यच १२९
 योदांतोविगुणैर्मुक्तोनीतिशास्त्रार्थतत्त्वगः
 एतैश्चविविधैःपूतःसभवेत्सुरलक्षणः १३०
 पुराणागमकर्माणिनाकेष्वत्रचवैद्विज
 स्वयमाचरतेपुण्यंसधरोद्धरणक्षमः १३१
 विशेषाद्वैष्णवंदृष्ट्वाप्रीयतेपूजयेच्चयः
 विमुक्तस्सर्वपापेभ्यस्सधरोद्धरणक्षमः १३२
 षट्कर्मनिरतोविप्रस्सर्वयज्ञरतस्सदा
 धर्माख्यानप्रियोनित्यंसधरोद्धरणक्षमः १३३
 विश्वासघातिनोयेचकृतघ्नाव्रतलोपिनः

द्विजदेवेषुविद्विष्टाःशातयंतिधरांनराः १३४
 येचमद्यरताः पापाद्यूतकर्मरतास्तथा
 पाषंडपतितालापाःशातयंतिधरांनराः १३५
 सुकर्मरहितायेचनित्योद्वेगाश्चनिर्भयाः
 स्मृतिशास्त्रार्थकोद्विग्नाश्शातयंतिधरांनराः १३६
 निजवृत्तिंपरित्यज्यकुर्वन्तिचाधमांचये
 गुरुनिंदारताद्वेषाच्छातयंतिधरांनराः १३७
 दातारंयेरोधयंतिपातकेप्रेरयंतिच
 दीनानाथान्पीडयंतिशातयंतिधरांनराः १३८
 एतेचान्येचबहवःपापकर्मकृतोनराः
 पुरुषान्पातयित्वातुशातयंतिधरांनराः १३९
 यइदंशृणुयाद्रम्यंगुह्याद्गुह्यंपरंहितम्
 नतस्यदुर्गतिर्दुःखंदौर्भाग्यंदीनताभुवि १४०
 नदैत्यादौभवेज्जन्मस्वर्लोकेशाश्वतंसुखम्
 नाकालेमरणंतस्यनचपापैःप्रलिप्यते १४१
 इहसर्वजनाध्यक्षस्त्रिदिवेत्रिदिवेश्वरः
 कल्पंकल्पंदिवंभुक्त्वामोक्षमार्गंव्रजत्यसौ १४२
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेपुण्यव्यक्तिर्नामषट्सप्ततितमोऽध्यायः ७६

सप्तसप्ततितमोऽध्यायः

वैशंपायनउवाच-

प्रभवत्ययमाकाशेनित्यंद्विजवरप्रभो
 कोयंकोवाप्रभावोस्यकुत्रजातोघृणीश्वरः १
 किंकरोतिहिकार्यंवैयतोरश्मिमयोभृशम्
 देवैर्मुनिवरैस्सिद्धैश्चारणैर्दैत्यराक्षसैः २
 निखिलैर्मानुषैःपूज्यःसदैवब्राह्मणादिभिः
 व्यासउवाच-

परमंब्रह्मणस्तेजोब्रह्मदेहाद्विनिस्सृतम् ३
 साक्षाद्ब्रह्ममयंविद्धिधर्मकामार्थमोक्षदम्
 मयूखैर्निर्मलैःकूटमतिचंडंसुदुःसहम् ४

दृष्ट्वाप्रदुद्रुवुर्लोकाःकरैश्चंडैःप्रपीडिताः
 ततश्चसागराःसर्वेवरनद्योनदादयः ५
 शुष्यंतिजंतवस्तत्रम्रियंतेचातुराजनाः
 अथशक्रादयोदेवाब्रह्माणंसमुपागताः ६
 इममर्थतदाप्रोचुर्देवांश्चविधिरब्रवीत्
 आदिर्ब्रह्मतनोर्देवाःसत्त्वगोजनकःप्रभुः ७
 अयंरजोमयःसाक्षात्सुधांशुस्तनुमध्यगः
 एताभ्यांपालितालोकास्त्रैलोक्येसचराचराः ८
 दिव्योपपादकादेवायेवात्रैवजरायुजाः
 अंडजाःस्वेदजाश्चैवयेवात्रैवोद्भिज्जादयः ९
 सूर्यस्यास्यप्रभावंतुवक्तुमेवनशक्नुमः
 अनेनरक्षितालोकाजनिताःपालिताध्रुवम् १०
 अस्यैवसदृशोनास्तिसर्वेषांपरिरक्षणात्
 यंचदृष्ट्वाप्युषःकालेपापराशिःप्रलीयते ११
 तमाराध्यजनामोक्षंसाधयंतिद्विजातयः
 संध्योपासनकालेतुविप्राब्रह्मविदःकिल १२
 उद्बाहवोभवंत्येवतेचदेवप्रपूजिताः
 अस्यैवमंडलस्थांचदेवींसंध्यास्वरूपिणीं १३
 समुपास्यद्विजास्सर्वेलभंतेस्वर्गमोक्षकौ
 धरायांपतितोच्छिष्टाःपूतास्तेचास्यरश्मिभिः १४
 संध्योपासनमात्रेणकल्मषात्पूततांव्रजेत्
 दृष्ट्वाचांडालकंगोघ्नंपतितंकुष्ठसंगतम् १५
 महापातकसंकीर्णमुपपातकसंवृतम्
 पश्यंतियेनरास्सूरंतेपूतागुरुकिल्बिषात् १६
 अस्योपासनमात्रेणसर्वरोगात्प्रमुच्यते
 नांधत्वंनचदारिद्र्यंनदुःखंनचशोच्यताम् १७
 लभतेचइहामुत्रसमुपास्यविरोचनम्
 अदृष्टानैवलोकैश्चदेवाहरिहरादयः १८
 ध्यानरूपप्रगम्यास्तेदृष्टोदेवोह्ययंस्मृतः
 देवाऊचुः

अस्तुप्रसादनाराध्यश्चास्तूपासनपूजनम् १६
 अस्यैवदर्शनं ब्रह्मन् प्रलयानलसंमितम्
 सर्वेनरादयस्सत्त्वामृतावस्थांगताभुवि २०
 अस्यतेजःप्रभावेण प्रणष्टास्सागरादयः
 नसमर्थावयंसोढुंकथमन्ये पृथग्जनाः २१
 तस्मात्तव प्रसादाच्च पूजयामो यथारविम्
 यजंति च नराभक्त्या तदुपायो विधीयताम् २२
 देवानां वचनं श्रुत्वागतो ब्रह्मखगेश्वरम्
 गत्वास्तोतुं समारभे सर्वलोकहिताय वै २३
 देवत्वं सर्वलोकस्य च क्षुभूतो निरामयः
 ब्रह्मरूपधरः साक्षाद्दुष्प्रेक्ष्यः प्रलयानलः २४
 सर्वदेवस्थितस्त्वं हि सदा वायुसखस्तनौ
 अन्नादिपाचनं त्वत्तो जीवनं च भवेद्भुवम् २५
 उत्पत्तिप्रलयौ देवत्वमेको भुवनेश्वरः
 त्वदृते सर्वलोकानां दिनैकं नास्ति जीवनम् २६
 प्रभुस्त्वं सर्वलोकानां त्राता गोप्ता पिता प्रसूः
 चराचराणां सर्वेषां त्वत्प्रसादाद्धृतं जगत् २७
 देवेषु त्वत्समो नास्ति भगवंस्त्वखिलेषु च
 सर्वत्र ते स्ति सद्भावस्त्वयैव धारितं जगत् २८
 रूपगंधादिकारी त्वं रसानां स्वादुतात्वया
 एवं विश्वेश्वरः सूरौ निखिलस्थितिकारकः २९
 तीर्थानां पुण्यक्षेत्राणां मखानां जगतः प्रभो
 त्वमेकः प्रयतो हेतुस्सर्वसाक्षी गुणाकरः ३०
 सर्वज्ञः सर्वकर्ता च हर्ता पातासदोत्सुकः
 ध्वांतपंकामयघ्नश्च दारिद्र्यदुःखनाशनः ३१
 प्रेत्येह च परो बंधुः सर्वज्ञः सर्वलोचनः
 त्वदृते सर्वलोकानामुपकारी न विद्यते ३२
 आदित्य उवाच-
 पितामह महाप्राज्ञ विश्वेन्द्र विश्वभावक
 ब्रूहि शीघ्रं परं यत्ते करिष्यामि मतं विधे ३३

ब्रह्मोवाच-

मयूखस्त्वतिचंडश्चलोकानामतिदुःसहः

यथैवमृदुतामेतितथाकुरुसुरेश्वर ३४

आदित्यउवाच-

किरणाःकोटिकोटिर्मेलोकनाशकराःपराः

नचाभीष्टकरालोकेप्रयोगाच्छिन्धितान्प्रभो ३५

ततोविरिंचिनातूर्णरविवाक्यवशाद्ध्रुवं

आहूयविश्वकर्माणंकृत्वावज्रमयींभ्रमि ३६

चिच्छेदचरवेर्भानून्प्रलयानलसन्निभान्

तैरेवरचितंतत्रविष्णोश्चक्रंसुदर्शनम् ३७

अमोघंयमदंडंचशूलंपशुपतेस्तथा

कालस्यचपरःखड्गशक्तिर्गुरुप्रमोदिनी ३८

चंडिकायाःपरंशस्त्रंविचित्रंशूलकंतथा

चक्रेब्रह्माज्ञयाशीघ्रंतेनैवविश्वकर्मणा ३९

सहस्रकिरणंशिष्टमन्यच्चैवप्रशातितम्

अजनोपायभावेनपुनश्चकश्यपान्मुने ४०

अदितेर्गर्भसंजातआदित्यइतिवैस्मृतः

अयंचरतिविश्वांतेमेरुशृंगंभ्रमत्यपि ४१

सदोर्ध्वंदिनरात्रंचधरण्यालक्षयोजने

ग्रहाश्चंद्रादयस्तत्रचरंतिविधिनोदिताः ४२

सूरःसंचरतेमासान्द्वादशद्वादशात्मकः

संक्रमादस्यसंक्रांतिःसर्वैरेवप्रतीयते ४३

तासुयद्वाफलंब्रूमोलोकानानिखिलंमुने

धनुर्मिथुनमीनेषुकन्यायांषडशीतयः ४४

वृषवृश्चिककुंभेषुसिंहेविष्णुपदीस्मृता

तर्पणंचाक्षयंविद्धिदानंदेवार्चनंतथा ४५

षडशीतिसहस्राणिषडशीतौफलंभवेत्

विष्णुपद्मांतुलक्षंतुअयनेकोटिकोटकं ४६

विष्णुपद्मांतुयद्दानमक्षयंपरिकीर्तितं

दातुर्वदामिसान्निध्यंसदाजन्मनिजन्मनि ४७

शीतेतूलपटीदानान्नदुःखंजायतेतनौ
 तुलादानेतल्पदानेद्वयोरेवाक्षयंफलं ४८
 सर्वोपकरणांशय्यांयोददातिविमत्सरः
 वर्णमुख्यायविप्रायसराजपदवींलभेत् ४९
 तथैवाग्निजलंदत्त्वानदीतीरेपथिप्रगे
 दत्वाचतैलतांबूलमूर्व्याअधिपतिर्भवेत् ५०
 सत्यभावादिद्वजंनत्वाधनीचाक्षयतांब्रजेत्
 माघेमास्यसितेपक्षेपंचदश्यामहर्मुखे ५१
 पितृंस्तिलजलैरेवतर्पयित्वाक्षयोदिवि
 सुलक्षणांचगांदत्वाहेमशृंगांमणिप्रभाम् ५२
 रौप्यखुरप्रदेशांचतथाकांस्यसुदोहनाम्
 एतांदत्वाद्विजाग्रचायसार्वभौमोभवेन्नृपः ५३
 दत्वान्नाभरणंराजामंडलेशोधनीश्वरः
 तिलधेनुंतुयोदद्यात्सर्वोपस्करणान्विताम् ५४
 सप्तजन्मार्जितात्पापान्मुक्तोनाकेऽक्षयोभवेत्
 भोज्यान्नंब्राह्मणेदत्वाअक्षयंस्वर्गमश्नुते ५५
 धान्यंवस्त्रंतथाभृत्यंगृहपीठादिकंचयत्
 योददातिद्विजाग्रचायतंचलक्ष्मीर्नमुंचति ५६
 यत्किंचिद्दीयतेदानंस्वल्पंवायदिवाबहु
 अक्षयंपरलोकेषुयुगाद्यासुतथैवच ५७
 यद्वादेवार्चनंस्तोत्रंधर्माख्यानप्रतिश्रवः
 पुनातिसर्वपापेभ्योदिविपूज्योभवत्यसौ ५८
 तृतीयामाघमासस्यसितामन्वंतरास्मृता
 तस्यांयद्दीयतेदानंसर्वमक्षयमुच्यते ५९
 धनंभोग्यंतथाराज्यंनार्कंकल्पांतरस्थितम्
 तस्माद्दानंसतांपूजाप्रेत्यानंतफलप्रदा ६०
 मन्वंतरातुमाघेस्यात्सप्तमीयाशितीतरा
 तिथिःपुण्यतमाप्रोक्तापुराणैरभिरक्षिता ६१
 माघमासेसितेपक्षेसप्तमीकोटिभास्करा
 तामुपोष्यनरःपुण्यांमुच्यतेनात्रसंशयः ६२

सूर्यग्रहणतुल्याहिशुक्लामाघस्यसप्तमी
 अरुणोदयवेलायांतस्यांस्नानंमहाफलम् ६३
 यच्चतत्रकृतंपापंमयासप्तसुजन्मसु
 तन्मेरोगंचशोकंचभास्करीहंतुसप्तमी ६४
 जननीसर्वभूतानांसप्तमीसप्तसप्तिके
 सप्तम्यामुदितेदेविनमस्तेरविमंडले ६५
 अर्कपत्रंयवाःपुष्पंसुगंधंबदरीफलम्
 तत्पत्रेताम्रपात्रेवायुक्तमानीयतण्डुलम् ६६
 यज्ञसूत्रंससिंदूरंदत्वाचार्घसुशोभनम्
 सर्वपापंक्षयंयातिसप्तजन्मकृतंचयत् ६७
 नरकैःपीडयतेतावद्रोगैःपापैश्चदुःखदैः
 हविष्यंभोजयेदन्नंशुद्धमातपतंडुलैः ६८
 वर्जयेच्चशिलाघृष्टंशृंगबेरंतुशाककम्
 कोरदूषकपत्रंचरंभाच्छागीघृतंतथा ६९
 केशकीटादिकंवर्ज्यमुष्णोदस्नानमेवच
 अल्पबीजादिकंसर्वव्रतेसूरस्यवर्जयेत् ७०
 अन्यच्चनाचरेत्तत्रधर्मचिंतांविनाव्रती
 सौरव्रतंमहापुराणपुराणैरभिनंदितम् ७१
 वर्षकोटिसहस्राणिवर्षकोटिशतानिच
 आदित्यस्यसमंभोग्यंलभतेदिविशाश्वतम् ७२
 एवंस्वर्गक्षयादेवराजाभूमौमहाधनी
 मर्त्यलोकेपुराभ्यासात्करोतिभास्करव्रतम् ७३
 तथास्वयंसुखंभोग्यंलभतेदिविशाश्वतम्
 आरोग्यंसंपदंजन्मीभास्करस्यप्रसादतः ७४
 रविवारेभवेद्याचसप्तमीमाघशुक्लके
 महाजयेतिविख्याताअन्यत्रविजयास्मृता ७५
 विजयाकोटिलक्षस्यादनंतस्यान्महाजया
 तत्रैकेनव्रतेनैवमुच्यतेजन्मबंधनात् ७६
 अश्वरत्नसुवर्णचरक्तवस्त्रंचधान्यकम्
 ददातिभास्करप्रीत्यास्वर्गमर्त्यपतिःक्रमात् ७७

एषांभेदंप्रवक्ष्यामिशृणुविप्रयथार्थवत्
 उत्तमाभरणैर्युक्तंसद्वाहंयोददातिह ७८
 समुद्रैस्सप्तभिर्जुष्टांभूमिमेत्यारिवर्जिताम्
 लभेद्भवांतरेमर्त्यमेकेनैकाधिपोभवेत् ७९
 अश्वहीनंचपत्रांगंवृषभैर्वाप्यलंकृतम्
 हेममाण्डिममाण्डिमादक्षिणाविहिताबुधैः ८०
 रत्नभांडमहार्थचहैमैरेवकृतंचयत्
 स्वर्णवाकेवलंदत्वात्रिविष्टपधनेश्वरः ८१
 रक्तवस्त्रंचधान्यंचशक्तितोयःप्रयच्छति
 स्वर्गोर्व्योरीशतामेतिनतलक्ष्मीर्विमुंचति ८२
 अरोगीसुप्रसन्नात्मादस्युजेताप्रतापवान्
 यावत्प्रभासतेभानुस्तावत्पूज्यतमोहिसः ८३
 माघादौद्वादशीमायांसप्तमीकारयेत्सु
 इहाभीष्टफलंभुक्त्वासुरैश्चैवप्रपूज्यते ८४
 अर्काङ्गसप्तमीव्रतंकृत्वाचविधिवद्बुधः
 पापात्पूतइहाभीष्टसंप्राप्यमुक्तिमाप्नुयात् ८५
 लक्ष्णंचप्रवक्ष्यामिमासिमासिचयोविधिः
 व्रतस्यास्यप्रसादाच्चसुराणामर्चितोदिवि ८६
 शुक्लपक्षेरेविदिनेप्रवृत्तेचोत्तरायणे
 पुंनामधेयनक्षत्रेगृहीयात्सप्तमीव्रतम् ८७
 हस्तोमैत्रंतथापुष्यःश्रवोमृगपुनर्वसु
 पुंनामधेयनक्षत्राण्येतान्याहुर्मनीषिणः ८८
 पंचम्यामेकभक्तंतुषष्ट्यांनक्तंप्रकीर्तितम्
 सप्तम्यामुपवासंचअष्टम्यांपारणंभवेत् ८९
 अर्काग्रंशुचिगोमयंसुमरिचंतोयंफलंचाशु
 तेमूलंनक्तमुपोषणंचविधिवत्कृत्वैकभक्तंतथा
 क्षीरंवाप्यशनंधृताक्तमितिचप्रोक्ताःक्रमेणामुना
 कृत्वावासरसप्तमींदिनकृतःप्राप्नोत्यभीष्टफलं ९०
 अर्काग्रंग्रामात्पूर्वोत्तरदिगतार्कविटपस्यशाखाग्रस्थितं
 विशिष्टंसूक्ष्मपत्रद्वयंसतोयंदन्तैरस्पृष्टंपातव्यं

शुचिगोमयंभूमावपतितंमद्याङ्गुष्ठाभ्यांपलमात्रंदत्तैरस्पृष्टंसतोयंपातव्यम्
 सुमरिचमव्रणमपुरातनंस्थूलमवशुष्कमेकंदत्तैरस्पृष्टंसतोयंपातव्यम्
 तोयंब्रह्मपित्रङ्गुलीमूलप्रसरंपातव्यम्
 फलंखर्जूरनारिकेलानामन्यतमंदत्तैरस्पृष्टंपातव्यं
 घृताक्तमितिचाहारंमयूरडिंभपरिमाणं
 घृतमपितत्परिमाणम् ६१
 आत्मनोद्विगुणांछायांयदाकुर्वीतभास्करः
 तदानक्तंविजानीयान्ननक्तंनिशिभोजनं ६२
 प्रथमंपूजयेद्देवंफलपुष्पादिमंत्रकैः
 अन्नदानंततःकुर्याद्विध्युक्तपरिमाणकं ६३
 ततोध्यानम्-
 सर्वलक्षणसंपूर्णसर्वाभरणभूषितं
 द्विभुजंरक्तवर्णचरक्तपंकजधृत्करं ६४
 तेजोबिंबंबहुजलमध्यस्थंसपरिच्छदं
 पद्मासनगतंदेवंरक्तगंधानुलेपनं ६५
 आदित्यंचिंतयेद्देवंपूजाकालेविशेषतः
 अथमंत्रश्चायं-
 भास्करायविद्महेसहस्ररश्मयेधीमहितन्नःसूर्यःप्रचोदयात् ६६
 जप्येषपरःप्रोक्तःसप्तम्यांविजयावहः
 करवीरैःकरंजैश्चरक्तकुंकुमसन्निभैः ६७
 पश्चाच्चपारणाकार्यातथाष्टम्यांविशेषतः
 अष्टम्यामेवकर्तव्यंनवम्यांनैवपारणं ६८
 व्रतेफलंनचाप्रोतिनवम्यांपारणेकृते
 पारणंत्वपराह्मेतुकटुतिक्ताम्लवर्जितं ६९
 तंडुलंशोधयेद्यत्नात्तृणबीजादिकंत्यजेत्
 मुद्गमाषतिलादीनिघृतंचपरिवर्जयेत् १००
 ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्याशक्तःक्षीरादिहव्यकैः
 यथाशक्त्यन्नपानैश्चव्यंजनैश्चनिरामिषैः १०१
 विप्रायदक्षिणांदद्याद्विभज्यचानुरूपतः
 इमामनंतफलदायःकुर्यात्सप्तमींनरः १०२

सर्वपापप्रशमनीं धनपुत्रविवर्धनीम्
मासिमासिद्विजश्रेष्ठव्रतंकृत्वार्कतुष्टये १०३
यः कुर्यात्पारणभक्त्या सूर्यलोकंसगच्छति
कल्पकोटिवसेत्स्वर्गे ततो याति परांगतिं १०४
इदमेव परं गुह्यं भाषितं शंभुना पुरा
श्रवणात्स ततस्तस्य व्रतस्य परिपालनात्
श्रावयेद्वापिलोकस्य फलं तुल्यं प्रकीर्तितं १०५

इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे अर्काङ्गसप्तमीव्रतनाम-
सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ७७

अष्टसप्ततितमोऽध्यायः

वैशम्पायन उवाच-

भगवंस्त्वत्प्रसादाच्च श्रुतं मे पावनं व्रतं
अपरं श्रोतुमिच्छामि ब्रध्नस्य च प्रियं च यत् १

व्यास उवाच-

कैलासशिखरे रम्ये सुखासीनं महेश्वरं
प्रणम्य शिरसा भूमौ स्कन्दो वचनमब्रवीत् २
अर्काङ्गाख्यविधिस्त्वत्तोमयैवं विस्तराच्छ्रुतः
वारादेर्यत्फलं नाथ श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ३

ईश्वर उवाच-

रक्तपुष्पैरवेवरित्वर्ध्वादद्याद्ब्रतीनरः
नक्ताहारं हविष्यान्नं कृत्वा स्वर्गान्नहीयते ४
सप्तम्याश्च सदाचारं सर्वमेवार्कवासरे
कुर्वतः प्रीतिमाप्नोति स गणः परमेश्वरः ५
शूरस्य स दृशं याति तिथिवारस्य पालनात्
एकेन गाणपत्यस्य यावत्सूरो न भस्तले ६
सर्वकामप्रदं पुण्यमैश्वर्यरोगनाशनम्
स्वर्गदं मोक्षदं पुण्यं रवेरिव व्रतं हितम् ७
रविवारेण संक्रान्त्या सप्तम्या तद्दिने शिवे
व्रतपूजादिकं चाप्यं सर्वं चाक्षयतां व्रजेत् ८

आदित्यवासरेशुभ्रेग्रहाधिपप्रपूजनम्
 प्राणादहतवक्त्रेणनिःसार्यमंडलेन्यसेत् ६
 द्विभुजंरक्तपद्मस्थंसुगलंरक्तवाससं
 सर्वरक्ताभरणंध्यात्वाहस्ताभ्यांपुष्पंविधृतसंग्रायैशान्यांक्षिपेत् १०
 आदित्यायविद्यहेभास्करायधीमहि
 तन्नोभानुःप्रचोदयात् ११
 ततोगुरूपदिष्टेनविधिनाचविलेपनम्
 विलेपनांतेसद्भूपंधूपांतेचप्रदीपकम् १२
 प्रदीपांतेचनैवेद्यंततोवारिनिवेदयेत्
 ततोजप्यंस्तुतिमुद्रांनमस्कारंतुकारयेत् १३
 अंजलिप्रथमामुद्राद्वितीयाधेनुकास्मृता
 एवंयःपूजयेदर्करविसायुज्यमाब्रजेत् १४
 ममब्रह्मवधंधोरंकपालंकरलग्नकम्
 रवेस्तस्यप्रसादात्तुमुक्तंवाराणसीतटे १५
 रवेःपरतरंदैवत्रैलोक्येतुनविद्यते
 यस्यप्रसादतोघोरांन्मुक्तोहंगुरुकिल्बिषात् १६
 स्कंदउवाच-
 श्रुत्वात्वत्तोगिरंनाथविस्मयोमेऽभवत्प्रभो
 त्वदन्योस्तिनकोदेवःकथंब्रह्मवधंत्वयि १७
 त्वंचज्ञानीश्वरोयोगीलोकेभोक्ताऽक्षरोव्ययः
 देवानांगुरेकस्त्वंव्याप्तरूपीमहेश्वरः १८
 सर्वज्ञोवरदोनित्यंसर्वेषांप्राणिनांप्रभुः
 दुष्कृतंतेकुतोनाथतथाक्रोधोविशेषतः १९
 शिवउवाच-
 लोकानांचहितार्थायपृथग्भूतायुगेयुगे
 सर्वकुर्मोवयंपुत्रब्रह्मविष्णुमहेश्वराः २०
 नास्माकंबंधमोक्षौचनाकार्यकार्यमेववा
 तथालोकस्यरक्षार्थंचरामोविधिपूर्वकम् २१
 सर्वचपरमंचैवसर्वविघ्नविनाशनम्
 सर्वरोगप्रशमनंसर्वार्थप्रतिसाधकम् २२

एकोसौबहुधाभूत्वाकालभेदादनिन्दितः
 मासेमासेतुतपतिएकोद्वादशतांब्रजेत् २३
 मित्रोमार्गशिरेमासिपौपेविष्णुःसनातनः
 वरुणोमाघमासेतुसूर्योवैफाल्गुनेतथा २४
 चैत्रेमासितपेद्भानुर्वैशाखेतापनःस्मृतः
 ज्येष्ठमासेतपेदिन्द्रआषाढेतपतेरविः २५
 गभस्तिःश्रावणेमासियमोभाद्रपदेतथा
 हिरण्यरेताश्वयुजिकार्तिकेतुदिवाकरः २६
 इत्येतेद्वादशादित्यामासिमासि प्रकीर्तिताः
 उरुरूपामहातेजायुंगांतानलवर्चसः २७
 यद्दं पठते नित्यं तस्य पापं न विद्यते
 नरोगो न च दारिद्र्यं नावमानो भवेत्स्वचित् २८
 अक्षयं लभते स्वर्गं सुखं राज्यं यशः क्रमात्
 महामंत्रं प्रवक्ष्यामि सर्वप्रीतिकरं परम् २९
 ऊँ नमः सहस्रबाहवे आदित्याय नमो नमः
 नमस्ते पद्महस्ताय वरुणाय नमो नमः ३०
 नमस्तिमिरनाशाय श्रीसूर्याय नमो नमः
 नमः सहस्रजिह्वाय भानवे च नमो नमः ३१
 त्वंच ब्रह्मा त्वंच विष्णु रूद्रस्त्वं च नमो नमः
 त्वमग्निः सर्वभूतेषु वायुस्त्वं च नमो नमः ३२
 सर्वगः सर्वभूतेषु न हि किंचित् त्वया विना
 चराचरे जगत्स्य स्मिन् सर्वदेहे व्यवस्थितः ३३
 इति जप्त्वा लभेत्कामं स्वर्गं भोग्यादिकं क्रमात्
 आदित्यो भास्करः सूर्यो अर्को भानुर्दिवाकरः ३४
 सुवर्णरिता मित्रश्च पूषा त्वष्टा च ते दश
 स्वयं भूस्तिमिराशश्च द्वादशः परिकीर्तितः ३५
 नामान्येतानि सूर्यस्य शुचिर्यस्तु पठेन्नरः
 सर्वपापाच्च रोगाच्च मुक्तो याति परांगतिम् ३६
 पुनरन्यत्प्रवक्ष्यामि भास्करस्य महात्मनः
 रक्ताख्याये रक्तनिभास्सिंदूरारुणविग्रहाः ३७

यानिनामानिमुख्यानि तच्छृणुष्व षडानन
 तपनस्तापनश्चैव कर्त्ताहर्त्ताग्रहेश्वरः ३८
 लोकसाक्षी त्रिलोकेषु व्योमाधिपो दिवाकरः
 अग्निगर्भो महाविप्रः स्वर्गः सप्ताश्ववाहनः ३९
 पद्महस्तस्तमोभेदी ऋग्वेदो यजुस्सामगः
 कालप्रियं पुंडरीकं मूलस्थानं च भावितम् ४०
 यः स्मरेच्च सदा भक्त्या तस्य रोगभयं कुतः
 शृणु कार्तिकयत्नेन सर्वपापहरं शुभम् ४१
 न संदेहो मनाकार्यं आदित्यस्य महामते
 ॐ इंद्राय नमः ॐ विष्णवे नमः ४२
 एष जप्यश्च होमश्च संध्योपासनमेव च
 सर्वशांतिकरश्चैव सर्वविघ्नविनाशनः ४३
 नाशयेत् सर्वरोगांश्च लूता विस्फोटकादिकान्
 कामलादिकरोगांश्च ये रोगाश्चैव दारुणाः ४४
 एकाहिकं त्र्यहिकं च ज्वरं चातुर्थिकं तथा
 कुष्ठं रोगं क्षयं रोगं कुक्षिरोगं ज्वरं तथा ४५
 अश्मरी मूत्रं कृच्छ्रंश्च नाना रोगामयांस्तथा
 ये वातप्रभवारोगा ये रोगा गर्भसंभवाः ४६
 मर्दयन्तो महारोगा मर्दिता वेदनात्मकाः
 विलयं यांतिते सर्व आदित्योच्चारणेन तु ४७
 रक्ष मां देव देवेश ग्रहरोगभयेषु च
 प्रशमं यांतिते सर्वे कीर्तिते तु दिवाकरे ४८
 मूलमंत्रं प्रवक्ष्यामि सर्वकामार्थसाधकम्
 भुक्तिमुक्तिप्रदं नित्यं भास्करस्य महात्मनः ४९
 मंत्रश्चायं ॐ हं ह्रीं सः सूर्याय नमः
 अनेन मंत्रेण सदा सर्वसिद्धिर्भवेद् ध्रुवं ५०
 व्याधयो वै न बाधं तेन चानिष्टं भयं भवेत्
 सूर्यावर्तोदकं यस्तु गृहीत्वा तु क्रमेण तु ५१
 तस्य प्राशनमात्रेण नरो रोगात्प्रमुच्यते
 न दातव्यं न ख्यातव्यं न जप्तव्यं च प्रयत्नतः ५२

अभक्तेष्वनपत्येषुपाषण्डलौकिकेषुच
 कटुतैलसमायुक्तंनस्येपानेचदापयेत् ५३
 सूर्यावर्तजलंपुत्रसर्वरोगाद्विमुच्यते
 मूलमंत्रस्तुजप्तव्यःसंध्यायांहोमकर्मसु ५४
 जप्यमानेतुंनश्यंतिरोगाःक्रूरग्रहास्तथा
 किमन्यैर्बहुभिःशास्त्रैर्मन्त्रैर्वाबहुविस्तरैः ५५
 सर्वशांतिरियंवत्ससर्वार्थप्रतिसाधिका
 नास्तिकायनदातव्यादेवब्राह्मणनिंदके ५६
 गुरुभक्तायदातव्यानान्येभ्योपिकदाचन
 प्रातरुत्थाययोनित्यंकीर्तयिष्यतिमानवः ५७
 गोघ्नःकृतघ्नकश्चैवमुच्यतेसर्वपातकैः
 शरीरारोग्यकृच्चैवधनवृद्धियशस्करः ५८
 जायतेनात्रसंदेहोयस्यतुष्येद्दिवाकरः
 एककालंद्विकालंवात्रिकालंनित्यमेवच ५९
 यःपठेद्रविसान्निध्येसोऽभीष्टंफलमाप्नुयात्
 पुत्रार्थीलभतेपुत्रंकन्यार्थीकन्यकालभेत् ६०
 विद्यार्थीलभतेविद्यांधनार्थीलभतेधनं
 शृणुयात्संयुतोभक्त्याशुद्धाचारसमन्वितः ६१
 सर्वपापविनिर्मुक्तस्सूर्यलोकंव्रजत्यपि
 भास्करस्यव्रतेयच्चव्रताचारमखेषुच ६२
 पुण्यस्थानेषुतीर्थेषुपठेत्कोटिगुणंभवेत्
 ग्रहेभोज्येषुपूजायांब्रह्मभोज्येद्विजाग्रतः ६३
 यइदंपठतेविप्रस्तस्यानंतफलंभवेत्
 तपस्विनांचविप्राणांदेवानामग्रतःसुधीः ६४
 यःपठेत्पाठयेद्वापिसुरलोकेमहीयते ६५

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेसूर्यशांतिर्नामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ७८

एकोनाशीतितमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

मध्यदेशेस्वराट्सम्राट्भद्रेश्वरइतिश्रुतः

तपोभिर्बहुभिः पूतो ब्रतैर्नानाविधैरपि १
 देवांस्तु पूजयेन्नित्यं सुभावेन सदा खलु
 तस्य सव्येऽभवत्कुष्ठं करे श्वेतमजायत २
 ततो भिषक् प्रयोगाच्च लक्षणं दृश्यते पुरा
 आहूय द्विजमुख्यांश्च मन्त्रिणः सो ब्रवीद्वचः ३
 राजोवाच-

किल्बिषं मे करे विप्रादुः सहं लोकगर्हितं
 तस्मात्पुण्यं महाक्षेत्रं यत्र त्यक्त्यामि विग्रहं ४
 आज्ञापयत धर्मज्ञाः परलोकहिताय वै
 वंशहीनस्य मे वीराः प्रेत्यामुत्र हितं च यत् ५
 तद्ब्रूत सुप्रसन्नाम उद्दिष्टं यत्करोम्यहं
 द्विजा ऊचुः

परित्यक्ते त्वयाराष्ट्रे धर्मशीलेन धीमता ६
 नष्टं जगदिदं राजंस्तस्मान्नो वक्तुमर्हसि
 अयमस्य प्रतीकारो ह्यस्माभिरवगम्यते ७
 सूरं मन्त्रैर्महादेवं यत्नादाराधय प्रभो
 राजोवाच-

केनोपायेन विप्रेन्द्रास्तोषयिष्यामि भास्करं ८
 अमेध्येनाथ कुष्ठेन लोकानां गर्हितेन च
 अदृश्यः सर्वभूतानां गर्हितोऽस्मि द्विजातयः ९
 किं करिष्यामि राज्यं किं स्यादाराधनेन तु
 द्विजा ऊचुः-

अत्र स्थित्वा स्वराज्ये तु समुपास्य विरोचनं १०
 प्रमुच्य किल्बिषाद्घोरात्स्वर्गमोक्षं चलप्स्यसे
 एतच्छ्रुत्वा तुराजेन्द्रः प्रणिपत्य द्विजोत्तमान् ११
 आकार्षीत्तस्य सूर्यस्य परमाराधनं च यत्
 नित्यपूजां तथा मन्त्रैरुपहारैर्विलेपनैः १२
 फलैर्नानाविधैर्घैरक्षतातपतंडुलैः
 जपापुष्पार्कपणैश्च करवीरकरंजकैः १३
 रक्तकुंकुमसिन्दूरैस्तथावासंतिकादिभिः

सुगंधकदलीपत्रैस्तत्फलैः सुमनोहरैः १४
 अर्घ्यमौदुंबरेकृत्वासदासूर्यायपार्थिवः
 आदित्यसंमुखोदत्तेसदामंत्रिपुरोहितैः १५
 महिषीभिस्तथाचार्यभोगिनीभिः समंततः
 सर्वैरंतःपुरस्थैश्चसपत्नीकैश्चरक्षिभिः १६
 चेटवर्गैस्तथान्यैश्चदीयतेऽघोदिनेदिने
 अर्कशांतिभिरत्युग्रैः स्तोत्रमंत्रादिभिः परैः १७
 मूलमंत्रान्यमंत्रैश्चयजंतिस्मदिवाकरं
 तथार्कागव्रतंचान्यत्कृतैः सुसमाहितैः १८
 क्रमात्समांसमासाद्यरोगस्यांतगतोनृपः
 बाधितेचामयेघोरेसराजानिखिलंजगत् १९
 नियम्यकारयामासकल्येचयाजनव्रतम्
 एवमेवजपापुष्पंसुगंधकदलीफलम् २०
 बाणैर्जायाभिरालभ्यमर्कपर्णान्यपुष्पकं
 एवमेवमहापुण्यंकृत्वासर्वजनप्रियं २१
 हविष्यान्नोनिराहारोजनोयजतिभास्करम्
 एवमेवत्रिभिर्वर्गैरर्चितस्तैर्विभाकरः २२
 संतुष्टोभूपमागम्यकृपयाचाब्रवीद्वचः
 वरंवरयचाभीष्टंयस्तेमनसिवर्तते २३
 सर्वेषां वोहितार्थायसानुगः पुरवासिनाम्
 राजोवाच-
 यदीच्छसिवरंदातुंसर्वलोचनमत्प्रियम् २४
 सर्वेषांनः परंस्वर्गत्वत्सकाशेभवत्विति
 सूर्यउवाच-
 अमात्यास्तेद्विजाविप्राः सदारास्सपरिच्छदाः २५
 नवीनयौवनाः शुद्धायावदाभूतसंप्लवम्
 तिष्ठंतुमत्पुरे रम्ये सर्वभोगैर्निरामयाः २६
 सुरद्रुमैः सुसंपूर्णैः प्रासादैर्द्रुमकल्पकैः
 प्रमदाभिर्महाभागनृत्यगीतादिभिः परैः २७
 पंचकल्पांतरे राजामन्वादौ त्वं भविष्यसि

अमीतेमनुजाभूपपुरस्थाश्चपुरोधसः २८
 तथाजनपदस्थाश्चविद्वांसोधनिनोनराः
 तत्रमत्तोवरंलब्ध्वासुखंस्वर्गमवाप्स्यथ २९
 एवमुक्त्वाजगच्चक्षुस्तत्रैवांतरधीयत
 ततोभद्रेश्वरोराजासपुरोदिविमोदते ३०
 तत्रकीटादयोयेचतेपीताःससुतादयः
 स्वर्गेदेवद्रुमेभोग्यंकुर्वन्तिमहदद्भुतम् ३१
 एवमेवनृपाविप्रामुनयश्शंसितव्रताः
 येचक्षत्रादयोवर्णास्सूरस्वर्गययुर्दुतम् ३२
 कैश्चिदभ्यर्थितंविजितंपुत्रदारास्तथापरैः
 सुखंस्वर्गतथारोग्यंभास्करस्यप्रसादतः ३३
 पुण्यकूटमिदंभद्रयःपठेन्मानवःशुचिः
 सर्वपापक्षयस्तस्यरुद्रवत्पूजितोभुवि ३४
 सर्वसाक्षीभवेत्स्वर्गेवरदोभास्करप्रियः
 शृणोतिसंयतोमर्त्यःसोभीष्टंफलमाप्नुयात् ३५
 पारगःसर्वपापानांभास्करस्यैवसंसदि
 वावदूकोभवेन्नित्यंश्रवणात्पुण्यवान्धनी ३६
 इदंगुह्यातिगुह्यंचभास्करेणप्रचारितं
 इदंयमायकथितंक्षितौव्यासेनकीर्तितम् ३७
 इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेभद्रेश्वराख्यानंनामैकोनाशीतितमोऽध्यायः

७६

अशीतितमोऽध्यायः

वैशंपायनउवाच-

श्रुतोग्रहेश्वरस्यैषप्रभावस्त्वत्प्रसादतः
 रव्यादीनांग्रहाणांचसाधनंनोवदद्विज १
 केतेरव्यादयस्तेषांकथंतोषःकथंप्रियम्
 कालेदेशेतुसंप्राप्तेदर्शनंतच्छिवाशिवम् २
 व्यासउवाच-

ग्रहादयोयेलोकेतुभुंजन्तिपुण्यपातकम्

शिवाशिवंचकुर्वतिविश्वकर्मक्षयायवै ३
 सूरःकालोतकोज्ञेयोजनेषुचग्रहेषुच
 तिग्मसौम्याच्चयोगात्सनिग्रहानुग्रहेप्रभुः ४
 ग्रहभावाच्चतस्यैवसंतोषनिगदाम्यहम्
 उदुम्बरपलाशाभ्यांपल्लवाभ्यांजुहोतियः ५
 आकृष्णेनेतिमंत्रेणमूलकेनाथशांतये
 जुहुयादाज्ययुक्ताभ्यामभीष्टफलहेतवे ६
 शांतयेसर्वरोगाणांवधबंधविमोचने
 एकैकेनतुमंत्रेणहोतव्यंचशतंशतम् ७
 शितंचच्छागलंदद्यात्सूरायादित्यवासरे
 भोजयेद्ब्राह्मणान्शक्त्याहव्यकव्यैर्मनोहरैः ८
 सप्तम्यांचसितेपक्षेपंचदश्यांतथैवच
 रोगाद्विमुच्यतेरोगीनरोगात्कृच्छ्रमेष्यति ९
 परमंचामरंसत्वमाब्रह्मस्तंबमात्रके
 ब्रह्मांडेचाणुमात्रेचसूरःसंभावयिष्यते १०
 संहारांतंक्रमात्सर्वमुत्पत्तिस्थितिकारणात्
 प्राणसर्गेजनानांसपाताविश्वचरस्तनौ ११
 मृत्युकालेतनोर्मध्यात्प्राणेनसहगच्छति
 शीर्षान्तस्थःसदाचंद्रोद्विरष्टकलयायुतः १२
 अहर्निशंसुधावृष्टिंदेहेवर्षत्यधोमुखः
 जंतवस्तेनजीवंतिमहासत्वानुमात्रकाः १३
 उर्व्यांसस्यानिपुष्पातितथास्थावरजंगमान्
 एताभ्यांपुष्पवद्भ्यांचधारितंजनितंजगत् १४
 तयोराराधनात्पुष्टिःसदापुण्यापरार्धिका
 साधयेत्सर्वकार्याणिसाधकःसर्वदाशुचिः १५
 नपूजयतियोमोहात्सुधांशुमानवाधमः
 आयुस्तस्यक्षयंयातिनरकंचाधिगच्छति १६
 निष्कलंककलाधारगंगाधरशिरोमणे
 द्वितीयायांजगन्नाथतुभ्यंचंद्रनमोस्तुते १७
 तिथिमन्यामनुप्राप्यनमस्कारंविधोरपि

प्रकरोतिनरोयस्तुसोभीष्टंफलमाप्नुयात् १८
 अत्रिनेत्रोद्भवश्रीमन्क्षीरोदमथनोद्भव
 महेशमुकटावासतुभ्यंचंद्रनमोस्तुते १९
 दिव्यरूपनमस्तुभ्यंसुधाकरजगत्पते
 शुक्लपद्मेतथाकृष्णेत्रियामायांविदुर्बुधाः २०
 ॐ ह्रांहींसोमायनमः इतिजप्यमंत्रः
 प्रभातेजपनीयः-

एवंयःपूजयेत्सोमंश्रावयेच्चशृणोतिवा
 सपीयूषसमोलोकेभवेज्जन्मनिजन्मनि २१
 एवंसहस्रनाम्नायःस्तौतिपूजयतेभुवि
 सोऽक्षयंलभतेस्वर्गं पुनरावृत्तिदुर्लभम् २२
 इतिसोमपूजा-
 पित्तलेभाजनेकांस्येदधिपूर्णेघृतेशिवे
 न्यूनोऽधिकस्तुविभवाच्छ्रुत्वाकर्मविमत्सरः २३
 स्वर्णं वाराजतेवारेसौम्येकृष्णभवेबुधम्
 संस्थाप्यसर्वसंस्थानेदद्याद्बहुसुतायच २४
 परंभवतिसौभाग्यंपीयूषादधिकंभृशम्
 स्त्रीणांचपुरुषाणांचनदौर्भाग्यंकदाचन २५
 रूपसौभाग्यकामोहंदधिपूर्णंचभाजनम्
 ददामिकांस्यपात्रस्थंदेहिसौभाग्यरूपकम् २६
 द्विजायवाक्यपूर्वेणदद्याद्विमत्सरोनरः
 शक्तितोदक्षिणादेयातथावस्त्रादिकंनवम् २७
 भोज्यान्नंसर्वसम्पूर्णंतांबूलंसुमनोहरम्
 पुष्पमालादिकंदद्याद्रूपसौभाग्यहेतवे २८
 एवंयःकुरुतेदानंसोमोद्दिष्टंद्विजातये
 स्वर्लोकेनरलोकेवारूपसौभाग्यभुग्भवेत् २९

इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेसोमार्चनं-
 नामाशीतितमोऽध्यायः ८०

एकाशीतितमोऽध्यायः

वैशंपायनउवाच-

उद्धवंलोहितांगस्यसंतोषंतुजनेषुच
प्रभावंवैभवंतेजःश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः १

व्यासउवाच-

हरांशसंभवोदेवःकुजातःपृथिवीसुतः
सत्त्वस्थस्सत्त्वसंपूर्णश्शूरःशक्तिधरोभुवि २
तीक्ष्णःक्रूरग्रहोदेवोलोहितांगःप्रतापवान्
कुमारोरूपसंपन्नोविद्युत्पातमयःप्रभुः ३
अनेनभर्जितादैत्याःक्रव्यादायसुरद्विषः
दशायोगाच्चमनुजाउद्भिजाःपशुपक्षिणः ४

वैशंपायनउवाच-

शंभोरेषकथंजातःकथंजातोमहीसुतः
ग्रहोदेवःकथंक्रूरएतदिच्छामिवेदितुम् ५
कथमस्यभवेत्तुष्टिःसर्वलोकेषुसर्वदा
गुरोमय्याप्तभावेतुवदनिस्संशयंमुखात् ६
व्यासउवाच-

हिरण्यक्षकुलेधीमानसुराणांचपार्थिवः
अंधकेतिसमाख्यातोदैत्यःसर्वसुरांतकृत् ७
जातोविष्णुवरादेवजातोविष्णुपराक्रमः
तेनैवनिर्जितादेवास्सेन्द्राःक्रतुभुजःक्रमात् ८
ततोदेवाविधिं गत्वावचनंचेदमब्रुवन्
अन्धकेनैवचास्माकंहतराज्यंसुखंमखः ९
तस्मात्तस्यवधोपायउच्यतांतद्विधीयताम्
अथधाताब्रवीद्वाक्यंदेवानस्यचनैधनम् १०
नास्तिविष्णुवरादेवपीयूषस्यचभक्षणात्
किंतुतस्यासुरत्वस्ययथापरिभवोध्रुवम् ११
कुर्वेलोकहितार्थायश्रद्धांकामसमन्विताम्
विचिकित्सातुतत्रैवसर्वास्त्रीरतिगच्छति १२
त्यक्त्वैकांपार्वतींदुर्गान्तस्यमानसंस्थिरम्

ततःक्रुद्धोजगत्स्वामीतंचवैरूप्यतानयेत् १३
 ततोऽसुरत्वंसंत्यज्यगणस्तस्यभविष्यति
 एवमुक्त्वाप्रजाध्यक्षःश्रद्धांकामसमन्विताम् १४
 विचिकित्सांस्वमायांचप्रेषयामासतंप्रति
 ततोविचेष्टितःकामाद्योषान्वेषणतत्परः १५
 स्वदारान्परयोषांचनापश्यद्विचिकित्सया
 ततोमायाप्रयुक्तोसौत्रैलोक्यंविचचारह १६
 दृष्टंचहिमवत्पृष्ठेस्त्रीरत्नंचातिशोभनं
 दृष्ट्वाचपार्वतीदैत्यःकामस्यवशगोभवत् १७
 ज्ञानलोपात्ततोदुर्गाग्रहीतुंतांसचेच्छति
 उमाचकोटवीरूपंकृत्वादेहस्यचात्मनः १८
 ईश्वरस्यांतिकस्थाचग्रहीतुंतांससारसः
 ततःकामविचेताश्चउन्मत्तीकृतचेतनः १९
 नजहातिशिवांधात्रींपार्वतीदैत्यपुंगवः
 ततोध्यानात्समागम्यमिलितः पार्वतीधवः २०
 दृष्ट्वातंचसदैत्येन्द्रःप्रगतस्तुस्वमालयम्
 सज्जीकृत्यस्वयोधांश्चशंभुंजेतुंसमुत्सुकः २१
 गौरीमेवसमानेतुंकाममोहादचेतनः
 एतच्छ्रुत्वातुत्रिदशागत्वातनंदिनेरिताः २२
 अकुर्वन्महद्युद्धंघोरंलोकभयंकरम्
 दैत्यान्नणेमृतांस्तत्रदैत्याचार्योह्यजीवयत् २३
 एतद्वृत्तंतुकैलासेसर्वेचैवन्यवेदयन्
 क्रोधाच्छंभुस्तदावाक्यंनंदिनंनिजगादह २४
 गच्छदैत्यालयंवीरद्रुतमेवममाज्ञया
 पश्यतांसर्वदैत्यानांदैत्येन्द्रस्यचसंसदि २५
 गृहीत्वाचिकुरेऽत्यर्थंभार्गवंतंदुरात्मकम्
 लब्ध्वाचास्मत्सकाशंवैविहलंचानयक्षणात् २६
 ततो नंदीश्वरःश्रीमान्पार्वतीपतिनेरितः
 काव्यंतंकुंतलेधृत्वादैत्यानांपुरतोबलात् २७
 आनयंतंचतंदैत्याजघ्नुःप्रहरणैःशरैः

नशेकुस्तेरुजांकर्तुनंदिनोबलशालिनः २८
 देवानामग्रतो नंदीगृहीत्वा तंचकुंतले
 हरस्यपुरतो हृष्टः सहतेन समा ययौ २९
 गृहीत्वा भार्गवं शंभुरसुराणां गुरुं रुषा
 अगिलद्रौद्रमूर्तो सौकालांतकसमः प्रभुः ३०
 ततो दैत्यपतिः क्रुद्धः सर्वसैन्यवृतो बली
 दुद्रावशंकरंतत्रघोरैः प्रहरणादिभिः ३१
 त्रिदशाश्च तथा क्रुद्धास्ततो विद्याधरादयः
 प्रययुः समरंतत्र दैत्यानां च भृशं रुषा ३२
 एतस्मिन्नंतरे घोरं युद्धं भीष्मसमुत्थितम्
 देवदानवयोरेवं सर्वलोकभयंकरम् ३३
 ततः प्रत्ययितास्त्रैश्च देवानि घ्नन्ति दानवान्
 दनुजानि र्जरांस्तत्र विनिघ्नन्ति महाहवे ३४
 शातकुंभमयाङ्गैस्ते शरैर्वज्रसमानकैः
 बिभिदूरत्नपुंखैश्च परस्परजयैषिणः ३५
 दीपयन्ति भृशं कांतैस्तद्गात्राणि नभांसि च
 वीर्यवंतो महादैत्या नमो घैरस्त्रसंचयैः ३६
 हत्वा च पातयामासुः काश्यपाः सुरसत्तमाः
 जगद्व्याप्तं महासैन्यं बलायुधसुसंवृतम् ३७
 नीतं क्षयं सुरैः सर्वैः शस्त्रैः प्रत्ययितैः क्षणात्
 स्वयंच युध्यमानेन महादेवेन यत्नतः ३८
 शूलोद्धृतोऽपि सुचिरमविनष्टोऽथ नम्रधीः
 अन्धको गणतां नीत्वा कृतो भृंगीरिटिर्द्विज ३९
 ततो देवान् समाभाष्य शुक्रमुद्गीर्णवान् शिवः
 भूमौ निपतितो गर्भस्ततो भौम इति स्मृतः ४०
 शुक्रश्च शिवं समाभाष्य गतो दैत्यान्मुदान्वितः
 एवं भौमस्समुत्पन्नो हरां शोभू समुद्भवः ४१
 तस्य पूजाचतुर्थ्या तु भौमवारे च सुव्रतैः
 दशाद्यरिष्टे च तथा गोचरे निष्ठराशिगे ४२
 त्रिकोणे मंडले चैव रक्तपुष्पानुलेपनैः

एवंवैपूजितोभौमःप्रयच्छतिमतिधनम् ४३
पुत्रान्सुखंयशश्चैवकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि
व्यासउवाच-

एतद्वःकथितंशिष्याधर्माख्यानंशुभावहम् ४४
यच्छ्रुत्वानपुनर्भूयोजायतेप्रियतेपिवा
द्विजातीनांपुण्यदंचसंसेव्यंचशुभेप्सुभिः ४५
यथासुखंचगच्छध्वंकृतकृत्याममाज्ञया
ब्रह्मोवाच-

एवंविश्राव्यभगवान् व्यासःसत्यवतीसुतः ४६
निर्णयधर्मविविधंशम्याप्रासमगात्सुत
त्वमपिश्रद्धयावत्सज्ञात्वातत्त्वंयथासुखम् ४७
विहरस्वयथाकालंगायमानोहरिमुदा
लोकान्धर्मचोपदिशन्प्रीणयन्जगतांगुरुम् ४८
पुलस्त्यउवाच-

इत्युक्तःप्रययौभूपनारदोगंधमादनम्
नारायणंमुनिवरंद्रष्टुंबदरिकाश्रमे ४९
इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेभौमोत्पत्तिपूजनंनामैकाशीतितमोऽध्यायः ८१

द्व्यशीतितमोऽध्यायः

भीष्मउवाच-

श्रुतंसूर्यस्यचंद्रस्यभौमस्यापिप्रपूजनं
बुधस्यसोमसूनोश्चपूजनंकथयाधुना १
पुलस्त्यउवाच-

तारागर्भसमुद्भूतोबुधश्चंद्रकुमारकः
सौम्यःक्रूरोग्रहोज्ञेयःशुभाशुभप्रदोनृणां २
शराकारमंडलंतुबुधस्यपरिकीर्तितं
हरिन्मणिसमैर्वर्णैश्चूर्णैःकुर्यात्तुमंडलं ३
पूजयेत्तत्रगंधाद्यैःपुष्पैर्धूपैस्सुशोभनैः
दानंचविधिवत्कुर्याद्दशारिष्टेचगोचरे ४
कर्पूराश्चैवमुद्गाश्चहरिद्वस्त्रंहरिन्मणिः

सुवर्णचयथाशक्तिदद्याद्धोधनतुष्टये ५
 सोमपुत्रमहाप्राज्ञवेदवेदांगपारग
 नमस्तेग्रहमध्यस्थप्रसन्नोभवमेसदा ६
 इतिस्तुत्वामहाराजबुधंभक्त्यासमाहितः
 प्राप्नुयान्निखिलान्कामान्सोमसूनुप्रसादतः ७
 गुरोश्चपूजनं प्रोक्तं पट्टसाकारमण्डले
 पीतवर्णैः सुनिष्पन्नैश्चूर्णैराजन्सुशोभनैः ८
 पीतैर्गन्धयुतैः पुष्पैर्वस्त्रैर्होमैश्च पूजयेत्
 दशागोचरयोर्दोष्टयेदानंदद्याच्चशक्तिः ९
 चणकद्विदलंचैव पीतवस्त्रं सुवर्णकं
 पुष्परागंतुविप्राय दद्याच्चारिष्टशान्तये १०
 बृहस्पते सुराचार्य सर्वशास्त्रविशारद
 दानेनानेन संतुष्टो भवसौम्यो ममाधुना ११
 एवं कृते तुराजेंद्रस्वानुकूलो भवेद्गुरुः
 सर्वान्कामानवाप्नोति नरोगुरुसमर्चनात् १२
 भार्गवस्यापि वक्ष्यामि पूजनं नृपते धुना
 यत्कृत्वा सर्वकामाप्तिः सम्यक्पुंसां प्रजायते १३
 पंचकोणं समुद्दिष्टं मण्डलं भार्गवस्य तु
 चूर्णकैः श्वेतवर्णैश्च विधिना सुधियाकृतं १४
 श्वेतगन्धैश्च पुष्पैश्च वस्त्रैश्चापि सितैस्तथा
 पूजयेद्भार्गवं भक्त्या नरः श्रद्धासमन्वितः १५
 रौप्यंच दक्षिणादानं यथाशक्ति प्रकीर्तितं
 दशाद्यरिष्टे चोत्पन्ने सितमश्वं प्रदापयेत् १६
 तंडलाः श्वेतवस्त्रं च रौप्यंच दानमेव च
 कर्पूरं च सुगन्धाढ्यं देयं दानं द्विजातये १७
 भृगुपुत्रमहाभाग दानवानां पुरोहित
 दानेनानेन संतुष्टो भवसर्वासुरार्चित १८
 इति मंत्रं समुच्चार्य दद्याद्दानं यथोदितं
 तस्य तुष्टो भवत्या शुभार्गवः कुरुनंदन १९
 शनैश्चरस्य पूजार्थं मण्डलं च नराकृति

कृत्वाचूर्णैःकृष्णवर्णैःपूजयेत्तत्रभक्तितः २०
 कृष्णैर्गन्धैश्चपुष्पैश्चवस्त्रैश्चापितथाविधैः
 लोहंचदक्षिणादानंपिण्याकंचतिलस्यच २१
 दानंशनैश्चरारिष्टेकृष्णांगांकृष्णवस्त्रकं
 सुवर्णचयथाशक्तिदद्यान्नीलमणिंतथा २२
 सूर्यसूनोमहाभागछायापुत्रमहाबल
 अधोदृष्टेभवशनेप्रसन्नोऽस्मात्प्रदानतः २३
 एवंस्तुत्वाशनिंभक्त्यायश्चदद्यादिद्वजातये
 स्वानुकूलोभवेत्तस्यशनिःपापेचगोचरे २४
 राहोर्वर्णादिकंसर्वशनिवन्मंडलंतथा
 सूर्याकारंसमुद्दिष्टंतत्रपूजार्कसूनुवत् २५
 गोमेदंसर्षपाश्चैवतिलामाषाश्चकृष्णकाः
 महिषीचतथाच्छागोदानंराहोःप्रकीर्तितम् २६
 सिंहिकासुतदैत्येंद्रराहोचंद्रार्कमर्दन
 भवतुष्टोमहाभागदानेनानेनसुव्रत २७
 केतोर्मंडलकंकुर्याद्ध्वजाकृतिसुशोभनम्
 शनिवत्सकलंज्ञेयंपूजावर्णादिकंनृप २८
 सप्तधान्यंसमुद्दिष्टंसस्वर्णकेतुदानकम्
 एवंकृतेस्वानुकूलौभवेतांचनृणांनृप २९
 प्रदद्यातांधनंपुत्रान्सुखंसौभाग्यमेवच
 आकृष्णेतिरवेर्मंत्रइमंदेवास्तथाविधोः ३०
 अग्निर्मूर्धेतिभौमस्यमंत्रोजप्येहरेतथा
 उद्बुध्यस्वेतींदुसूनोर्बृहस्पतेगुरोस्तथा ३१
 अन्नात्परीतिशुक्रस्यशन्नोदेवीरयंशनेः
 कयानइतिराहोश्चकेतोःकेतुमितिस्मृतः ३२
 एतेमंत्रास्समुद्दिष्टाग्रहणांपूजनेजपे
 एवंकृतेनृपश्रेष्ठानुकूलाअखिलाग्रहाः ३३
 भवंतिपुंसांसततंयच्छंतिचसुसंपदः
 एतन्महाराजमयासमस्तंतुभ्यंसमुद्दिष्टमिहक्रमेण ३४
 श्रुत्वानरःसर्वश्रुतार्थसारमेतीश्वरस्यैवचसन्निधानम्

इदंपवित्रं यशसो निधानमिदं पितृणामतिवल्लभं स्यात् ३५
 इदं च देवेष्वमृताय कल्पते पुण्यावहं पातकिनां च पुंसाम्
 इति पठति यशस्यं यः शृणोतीह भक्त्या मधुमुरनकारे रचनं वाथ पश्येत् ३६
 मतिमपि च जनानां यो ददातींद्रलोके विधिशिवविबुधेन्द्रैः पूज्यते कल्पमेकम्
 य इदं शृणुयान्नित्यमृषीणां चरितं शुभम् ३७
 विमुक्तस्सर्वपापेभ्यः स्वर्गलोके महीयते
 तपःकृते प्रशंसंति त्रेतायां ज्ञानमेव च ३८
 द्वापरे यज्ञमित्याहुर्दानमेकं कलौ युगे
 सर्वेषामेव दानानामिदमेवैकमुत्तमम् ३९
 अभयं सर्वभूतानां नास्ति दानमतः परम्
 दानं प्रधानं शूद्रस्य त्वित्याह भगवान्प्रभुः ४०
 दानेन सर्वकामाप्तिस्तस्य संजायते तपः
 पुण्यं पवित्रमायुष्यं सर्वपापविनाशनम् ४१
 पुराणमेतत्कथितं तीर्थश्राद्धानुवर्णनम्
 शृणोति यः पठेद्वापि श्रीमान्संजायते नरः ४२
 सर्वपापविनिर्मुक्तः स लक्ष्मीकं हरिं लभेत्
 इदं महाराज अगादितुभ्यं पुण्यं महापातकनाशनं च ४३
 ब्रह्मार्क रुद्रैश्च सुपूजितं च श्रोतव्यमेतत्प्रवदंति तज्ज्ञाः
 सृष्टिखण्डमिदं राजन् मया तुभ्यं प्रकीर्तितम् ४४
 पुराणस्यादिभूतं च न वधा सृष्टिपौष्करम्
 द्विजेभ्यः श्रावयेद्विद्वान्यश्च वै शृणुयात्पठेत्
 कल्पकोटिशतं साग्रं ब्रह्मलोके समोदते ४५

इति श्रीपाद्मपुराणे सृष्टिखण्डे पुराणावतारे ग्रहार्चनवर्णनं-
 नाम द्व्यंशीतितमोऽध्यायः ८२

सृष्टिखण्डं समाप्तम्

शुभं भवतु

अथ श्रीपाद्मे महापुराणे द्वितीयं भूमिखण्डं प्रारभ्यते

प्रथमोऽध्यायः

ॐ श्रीगणेशाय नमः

ऋषय ऊचुः -

शृणुसूतमहाभागसर्वतत्त्वार्थकोविद
संदेहमागतं विद्वन्दारुणं बुद्धिनाशनम् १
केचित्पठन्ति प्रह्लादं पुराणेषु द्विजोत्तमाः
पञ्चवर्षान्वितेनापि केशवः परितोषितः २
देवासुरेकथं प्राप्ते हरिणा सह युध्यति
निहतो वासुदेवेन प्रविष्टो वैष्णवीतनुम् ३
सूत उवाच -

कश्यपेन पुराज्ञातं कृतं व्यासेन धीमता
ब्रह्मणा कथितं पूर्वं व्यासस्याग्रे स्वयं प्रभोः ४
तमेवं हि प्रवक्ष्यामि भवतामग्रतो द्विजाः
संदेहकारणं जातं छिन्नं देवेन वेधसा ५
व्यास उवाच -

शृणुसूतमहाभाग ब्रह्मणा परिभाषितम्
प्रह्लादस्य यथा जन्म पुराणेष्वन्यथा श्रुतम् ६
जातमात्रः सर्वसुखं वैष्णवं मार्गमाश्रितः
महाभागवतश्रेष्ठः प्रह्लादो देवपूजितः ७
विष्णुना सह युद्धाय सपुत्रः संगरंगतः
निहतो वासुदेवेन प्रविष्टो वैष्णवीतनुम् ८
सृष्टिभावं शृणुष्व त्वमस्यैव च महात्मनः
संगरं प्राप्य पुत्राद्यैर्विष्णुना सह वीर्यवान् ९
प्रविष्टो वैष्णवं तेजः संप्राप्य स्वेन तेजसा
पुरा कल्पे महाभाग यथा जातः स वीर्यवान् १०
वृत्तांतं तस्य वीरस्य प्रवक्ष्यामि समासतः
पश्चिमे सागरस्यांते द्वारकानामवैपुरी ११
सर्वऋद्धिः समायुक्ता सर्वसिद्धिः समन्विता

तस्यामास्तेसदादेवोयोगज्ञोयोगवित्तमः १२
 शिवशर्मेतिविख्यातोवेदशास्त्रार्थकोविदः
 तस्यापिपंचपुत्रास्तुबभूवुःशास्त्रकोवदाः १३
 यज्ञशर्मावेदशर्माधर्मशर्मातथैवच
 विष्णुशर्मा महाभागोनूनंतत्कर्मकोविदः १४
 पंचमःसोमशर्मेतिपितृभक्तिपरायणः
 पितृभक्तिंविनाचैवधर्ममन्यंद्विजोत्तमाः १५
 नविदंतिमहात्मानस्तद्भावेनतुभाविताः
 तेषांतुभक्तिंसंपश्यञ्छिवशर्माद्विजोत्तमः १६
 चिंतयामासमेधावीनिष्कर्षिष्येसुरोत्तमान्
 पितृभक्तेषुयोभावोनैतेषांमनसिस्थितः १७
 यथाजानाम्यहंचाथकरिष्येबुद्धिपूर्वकम्
 विष्णोश्चैवप्रसादात्सर्वसिद्धिर्बभूवह १८
 सद्भावंचिंतयामासअंजनार्थंद्विजोत्तमाः
 उपायंब्राह्मणश्रेष्ठस्तपसस्तेजसःकिल १९
 चकारसोप्युपाज्ञोमाययाब्रह्मवित्तमः
 तेषामग्रेततोव्याजंशिवशर्माव्यदर्शयत् २०
 महताज्वररोगेणमृतामाताविदर्शिता
 तैस्तुदृष्टामृतामातापितरंवाक्यमब्रुवन् २१
 ययावयंमहाभागगर्भोदरेप्रवर्द्धिताः
 कलेवरंपरित्यज्यस्वयमेवगताक्षयम् २२
 अपहायगतासेयंस्वर्गेतातकिमुच्यते
 शिवशर्मोपरिभवंपुत्रंभक्तिपरायणम् २३
 यज्ञशर्माणमाहूयइत्युवाचद्विजोत्तमः
 शिवशर्मोवाच-
 अनेनापिसुतीक्ष्णेनशस्त्रेणनिशितेनवै २४
 विच्छिद्यांगानिसर्वाणियत्रतत्रक्षिपस्वह
 तत्कृतंतेनपुत्रेणयथादेशःश्रुतःपितुः २५
 समायातःपुनःपश्चात्पितरंवाक्यमब्रवीत्
 यथादिष्टंत्वयाताततत्सर्वकृतवानहम् २६

समादिशममान्यच्चकार्यकारणमद्यच
 तच्चसर्वकरिष्यामिदुर्जयंदुर्लभंपितः २७
 तमाज्ञायमहाभागंपितृभक्तंसचद्विजः
 निश्चयंपरमंज्ञात्वाद्वितीयस्यविचिंतयन् २८
 वेदशर्माणमाहूयगच्छत्वंममशासनात्
 स्त्रियाविनानशक्नोमिस्थातुंकंदर्पमोहितः २९
 माययादर्शितानारीसर्वसौभाग्यसंपदा
 एनामानयवत्सत्वंममार्थेकृतनिश्चयः ३०
 एवमुक्तस्तथाप्राहकरिष्येतवसुप्रियम्
 पितरंतंनमस्कृत्यतामुवाचगतस्ततः ३१
 त्वांदेवियाचतेतातःकामबाणप्रपीडितः
 अतस्त्वंजरयायुक्तेप्रसादसुमुखीभव ३२
 भजत्वंचारुसर्वांगिपितरंममसुंदरि
 एवमाकर्णितंतस्यमाययावेदशर्मणः ३३
 रुयुवाच-
 जरयापीडितस्यापिनैवेच्छामिकदाचन
 सश्लेष्ममुखरोगस्यव्याधिग्रस्तस्यसांप्रतम् ३४
 शिथिलस्यापिचार्तस्यतस्यवृद्धस्यसंगमम्
 भवंतंरंतुमिच्छामिकरिष्येतवसुप्रियम् ३५
 भवंतरूपसौभाग्यैर्गुणरत्नैरलंकृतम्
 दिव्यलक्षणसंपन्नंदिव्यरूपंमहौजसम् ३६
 किंकरिष्यसितातेनवृद्धेनशृणुमानद
 ममांगभोगभावेनसर्वप्राप्स्यसिदुर्लभम् ३७
 यद्यत्त्वमिच्छसेविप्रतद्ददामिनसंशयः
 एतद्वाक्यंमहच्छ्रुत्वाअप्रियंपापसंकुलम् ३८
 वेदशर्मोवाच-
 अधर्मयुक्तंतेवाक्यमयुक्तंपापमिश्रितम्
 नेदृशंमांवदेर्देविपितृभक्तिमनागसम् ३९
 पितुरर्थसमायातस्त्वामहंप्रार्थयेशुभे
 अन्यदेवंनवक्तव्यंभजत्वंपितरंमम ४०

यद्यत्त्वमिच्छसेदेवित्रैलोक्येसचराचरम्
तत्तद्द्विनसंदेहोदेवराज्याधिकंशुभे ४१

ऋयुवाच-

एवंसमर्थोदातुंमेपितुरर्थेयदाभवान्
तदामेदर्शयाद्यैवसेंद्रांस्त्वंसमहेश्वरान् ४२
दातुमेवंसमर्थोसिदुर्लभंसांप्रतंकिल
किंतेबलंमहाभागदर्शयस्वत्वमात्मनः ४३

वेदशर्मोवाच-

पश्यपश्यबलंदेविप्रभावंतपसोमम
मयाहूताःसमायाताइंद्राद्याःसुरसत्तमाः ४४
वेदशर्माणमूचुस्तेकिंकुर्मोहिद्विजोत्तम
यमेवमिच्छसेविप्रतंददामोनसंशयः ४५

वेदशर्मोवाच-

यदिदेवाःप्रसान्नामेप्रसादसुमुखायदि
ददंतुविमलांभक्तिंपादयोःपितुरेवमे ४६
एवमस्तुसुराःसर्वेयथायातास्तथागताः
तमुवाचतथादृष्ट्वादृष्टंतेतपसोबलम् ४७
देवैस्तुनास्तिमेकार्ययदिदातुमिहेच्छसि
यन्मानयसिगुर्वर्थतत्कुरुष्वममप्रियम् ४८
देहित्वंस्वंशिरोविप्रस्वहस्तेननिकृत्यवै
वेदशर्मोवाच-

धन्योहमद्यसंजातोमुक्तश्चैवऋणत्रयात् ४९
स्वशिरोदेविदास्यामिगृह्यतांगृह्यतांशुभे
शितेनतीक्ष्णधारेणशस्त्रेणद्विजसत्तमः ५०
निकृत्यस्वंशिरश्चाथदत्तंतस्यैप्रहस्यच
रुधिरेणप्लुतंसाचपरिगृह्यगतामुनिम् ५१

ऋयुवाच-

तवार्थेप्रेषितंविप्रपुत्रेणवेदशर्मणा
एतच्छिरःसंगृहाणनिकृत्तंचात्मनात्मनः ५२
उत्तमांगंप्रदत्तंमेपितृभक्तेनतेनते

तवार्थेद्विजशार्दूलमामेवंपरिभुङ्क्ष्ववै ५३
तस्यतैर्भ्रातृभिर्दृष्टंसाहसंवेदशर्मणः
वेपितांगत्वमापन्नास्तेबभूवुःपरस्परम् ५४
मृतानोधर्मसाध्वीसामातासत्यसमाधिना
अयमेवमहाभागःपितुरर्थेमृतःशुभः ५५
धन्योयंधन्यतांप्राप्तःपितुरर्थेकृतंशुभम्
एवंसंभाषितंतैस्तुभ्रातृभिःपुण्यचारिभिः ५६
समाकर्ण्यद्विजोवाक्यंज्ञात्वाभक्तिपरायणम्
निकृत्तंचशिरस्तेनपुत्रेणवेदशर्मणा ५७
धर्मशर्माणमाहाथशिरएतत्प्रगृह्यताम् ५८
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेशिवशर्मचरितेप्रथमोऽध्यायः १

द्वितीयोऽध्यायः

सूतउवाच-

तदादायमहात्मासौनिर्जगामत्वरान्वितः
पितृभक्त्यातपोभिश्चसत्यार्जवबलेनसः १
धर्ममाकृष्टवांश्चैवधर्मशर्माततस्तदा
समाकृष्टस्तुवैधर्मस्तपसातस्यधीमतः २
धर्मशर्माणमायातइदंवचनमब्रवीत्
कस्मात्त्वयासमाहूतोधर्मशर्मन्समागतः ३
तन्मेकथयकार्यत्वंतत्करोमिनसंशयः

धर्मशर्मोवाच-

यद्यस्तिगुरुशुश्रूषायदिनिष्ठाऽचलंतपः ४
तेनसत्येनमेधर्मवेदशर्मासजीवतु

धर्मउवाच-

दमशौचेनसत्येनतपसातवसुव्रत ५
पितृभक्त्यातवभ्रातावेदशर्मा महाभुजः
पुनरेवमहात्मासौजीवनंचलभिष्यति ६
तपसानेनतुष्टोस्मिपितृभक्त्यामहामते
वरंवरयभद्रंतेदुर्लभंधर्मवित्तमैः ७

एवमाकर्णितं तेन सुवाक्यं धर्मशर्मणा
 वैवस्वतं महात्मानं समुवाच महायशाः ८
 देहिमे त्वचलां भक्तिं पितुः पादार्हणे पुनः
 धर्मे रतं तथा मोक्षं सुप्रसन्नो यदामम ९
 तमुवाच ततो धर्मो मत्प्रसादाद्भविष्यति
 एवमुक्ते महावाक्ये वेदशर्मा तदोत्थितः १०
 प्रसुप्तवन्महाप्राज्ञो धर्मशर्माणमब्रवीत्
 क्वसादेवी गता भ्रातः क्वसतातो भवेदिति ११
 समासेन समाख्यातं यथापित्रा नियोजितः
 समाज्ञाय ततो हृष्टो धर्मशर्मा तमब्रवीत् १२
 ममाद्यैव महाभाग शिरसा जीवितेन च
 संमुखी भव वै भ्रातः कोन्यो मे त्वादृशो भुवि १३
 भ्रातरं चैव माभाष्य उत्सुकः पितरं प्रति
 गमनाय मतिं च क्रेभ्रात्रा च धर्मशर्मणा १४
 द्वावेतौ तु गतौ तत्र पितरं हृष्टमानसौ
 द्वाभ्यां तत्र समास्थाय शिवशर्माणमुत्तमम् १५
 धर्मशर्मा तदोवाच पितरं दीप्ति संयुतम्
 ममाद्यैव महाभाग तपसा जीवितेन च १६
 वेदशर्मा समानीतस्तं पुत्रं प्रगृहाण भोः
 शिवशर्मा ततो हृष्टो भक्तिं विज्ञाय तस्य च १७
 न किञ्चिदब्रवीत्तं तु पुनश्चिन्तामुपेयिवान्
 पुरतो विनयेनापि वर्तमानं महामतिम् १८
 विष्णुशर्माणमाभाषी द्वत्समेव च न कुरु
 इंद्रलोकं व्रज स्वाद्य तस्मादानय चामृतम् १९
 अनया कान्तया सार्द्धं स्थातुमिच्छामि सांप्रतम्
 सागराद्यत्समुत्पन्नममृतं व्याधिनाशनम् २०
 साधुनेच्छति मामेषायै नानुलभाम्यहम्
 तथा कुरुष्व शीघ्रं त्वमन्यथान्यं प्रयास्यति २१
 वृद्धं ज्ञात्वा वमन्येत इयं बाला सुरूपिणी
 अद्य देव्यानया सार्द्धं प्रियया भुवनत्रये २२

निर्दोषोव्याधिनिर्मुक्तोयथातातभवाम्यहम्
तथाकुरुष्वमेवत्समद्भक्तोसियदाभुवि २३
एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंपितुस्तस्यमहात्मनः
विष्णुशर्मातदोवाचपितरंदीप्ततेजसम् २४
सर्वमेतत्करिष्यामिभवतःसुखमुत्तमम्
एवमाभाष्यधर्मात्माविष्णुशर्मामहामतिः २५
पितरंतंनमस्कृत्यपुनःकृत्वाप्रदक्षिणम्
बलेनमहतासोपितपसानियमेनच २६
अंतरिक्षगतश्चासीद्गच्छमानस्यधीमतः
समहावायुवेगेनएंद्रंसंप्रतिगच्छति २७

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेशिवशर्मचरितेद्वितीयोऽध्यायः २

तृतीयोऽध्यायः

सूतउवाच-

प्रस्थितस्तेनमार्गेणप्रविष्टोगगनांतरे
सदृष्टोदेवदेवेनसहस्राक्षेणधीमता १
उद्यमंतस्यवैज्ञात्वाचक्रेविघ्नंसुराधिराट्
मेनिकांतामुवाचेदंगच्छत्वममशासनात् २
समाचरस्वास्यशीघ्रंगत्वाविघ्नंसुमध्यमे
अस्यैवविप्रवर्यस्यपुत्रस्यशिवशर्मणः ३
तथाकुरुष्वभद्रंतेयथानायातिमेगृहम्
एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंमेनिकाप्रस्थितात्त्वरात् ४

सूतउवाच-

रूपौदार्यगुणोपेतासर्वालंकारभूषिता
नंदनस्यवनस्यांतेदोलायांसमुपस्थिता ५
सुस्वरेणप्रगायंतीगीतंवीणास्वरोपमम्
तेनदृष्टाविशालाक्षीचतुराचारुलोचना ६
व्यवसायंततोज्ञात्वातस्याविघ्नमनुत्तमम्
इंद्रेणप्रेषिताचैषानचभद्रकराभवेत् ७
एवंज्ञात्वाजगामाथसत्त्वरेणद्विजोत्तमः

तयादृष्टस्तथापृष्टःक्वयास्यसिमहामते ८
 विष्णुशर्मातदोवाचमेनिकांकामचारिणीम्
 इंद्रलोकंप्रयास्यामिपितुरर्थेत्वरान्वितः ९
 मेनिकाविष्णुशर्माणंप्रत्युवाचप्रियंपुनः
 कामबाणैःप्रभिन्नाहंत्वामद्यशरणंगता १०
 रक्षस्वद्विजशार्दूलयदिधर्ममिहेच्छसि
 यावद्धित्वंमयादृष्टःकामाकुलितचेतसा ११
 कामानलेनसंदग्धातावदेवनसंशयः
 संभ्रांताकामसंतप्ताप्रसादसुमुखोभव १२
 विष्णुशर्मोवाच-
 चरित्रंदेवदेवस्यविदितंमेवरानने
 भवत्याश्चप्रजानामिनाहंचैतादृशःशुभे १३
 भवत्यास्तेजसारूपैरन्येमुह्यंतिशोभने
 विश्वामित्रादयोदेविपुत्रोहंशिवशर्मणः १४
 योगसिद्धिं गतस्यापितपःसिद्धस्यचाबले
 कामादयोमहादोषाआदावेवविनिर्जिताः १५
 अन्यंभजविशालाक्षिइंद्रलोकंव्रजाम्यहम्
 एवमुक्त्वाजगामाथत्वरितोद्विजसत्तमः १६
 निष्फलामेनकाजातापृष्टादेवेनवज्रिणा
 विभीषांदर्शयामासनानारूपांपुनःपुनः १७
 यथानलेनसंदग्धास्तृणानांसंचयाद्विजाः
 भस्मीभूताभवंत्येवतथातास्ताविभीषिकाः १८
 विप्रस्यतेजसातस्यपितृभक्तस्यसत्तमाः
 प्रलयंगतास्तुघोरास्तादारुणाभीषिकाद्विजाः १९
 सविघ्नान्दर्शयामाससहस्राक्षःपुनःपुनः
 तेजसानाशयद्विप्रःस्वकीयेनमहायशाः २०
 एवंविघ्नान्बहूंस्तस्यइंद्रस्यापिमहात्मनः
 नाशयामासमेधावीतपसस्तेजसापिवा २१
 नष्टेषुतेषुविघ्नेषुदारुणेषुमहत्सुच
 ज्ञात्वातस्यकृतान्विघ्नान्दारुणान्भीषणाकृतीन् २२

अथक्रुद्धोमहातेजाविष्णुश्मार्द्विजोत्तमः
 इंद्रं प्रति महाभागो रागरक्तांतलोचनः २३
 इंद्रलोकादहंचेंद्रं पातयिष्यामि नान्यथा
 निजधर्मे रतस्याद्यो विघ्नंतु समाचरेत् २४
 तस्य दंडं प्रदास्यामि यो वै हन्यात्स हन्यते
 एवमन्यं करिष्यामि देवानां पालकं पुनः २५
 एवं समुद्यतो विप्र इंद्रनाशाय सत्तमः
 तावदेव समायातो देवेन्द्रः पाकशासनः २६
 भो भो विप्र महाप्राज्ञ तपसानियमेन च
 दमेन सत्यशौचाभ्यां त्वत्समो नास्ति चापरः २७
 अनया पितृभक्त्या ते जितो हं देवतैः सह
 ममापराधं त्वं सर्वं क्षंतुमर्हसि सत्तम २८
 वरं वरय भद्रं ते दुर्लभं च ददाम्यहम्
 विष्णुश्मार्तदोवाच देवराजं तथागतम् २९
 विप्रतेजोमहेंद्रं अस्मिन् देवदेवतैः
 पितृभक्तस्य देवेश दुःसहं सर्वथा विभो ३०
 तेजोभंगो न कर्त्तव्यो ब्राह्मणानां महात्मनाम्
 पुत्रपौत्रैः समस्तैस्तु ब्रह्मविष्णुहरान्पुनः ३१
 नाशयंते न संदेहो यदि रुष्टा द्विजोत्तमाः
 नागच्छेद्यद्भवानद्यतदाराज्यमनुत्तमम् ३२
 आत्मतपःप्रभावेण अन्यस्मै त्वं महात्मने
 दातुकामस्तु संजातो रोषपूर्णेन चक्षुषा ३३
 भवानद्य समायातो वरं दातुमिहेच्छसि
 अमृतं देहि देवेन्द्र पितृभक्तिं तथा चलाम् ३४
 एवं विधं वरं देहि यदि तुष्टोऽसि शत्रुहन्
 एवं ददामि पुण्यं ते वरं चामृतसंयुतम् ३५
 एवमाभाष्य तं विप्रममृतं दत्तवान् स्वयम्
 सकुंभं दत्तवांस्तस्मै प्रीयमाणेन चात्मना ३६
 अचला ते भवेद्विप्रभक्तिः पितरि सर्वदा
 एवमाभाष्य तं विप्रं विसृज्य च सहस्रदृक् ३७

प्रसन्नोभूच्चतद्दृष्ट्वाविप्रतेजःसुदुःसहम्
 विष्णुशर्माततोगत्वापितरंवाक्यमब्रवीत् ३८
 तातइन्द्रात्समानीतममृतं व्याधिनाशनम्
 अनेनापिमहाभागनीरुजोभवसर्वदा ३९
 अमृतेनत्वमद्यैवपरांतृप्तिमवाप्नुहि
 एतद्वाक्यंमहच्छ्रुत्वाशिवशर्मासुतस्यहि ४०
 सुतान्सर्वान्समाहूयप्रीयमाणेनचेतसा
 पितृभक्ताःसुतायूयंमद्वाक्यपरिपालकाः ४१
 वरंवृणुध्वंसुप्रीताःपुत्रकादुर्लभंभुवि
 एवमाभाषितंतस्यशुश्रुवुःसर्वसंमताः ४२
 तेसर्वेतुसमालोच्यपितरंप्रत्यथाब्रुवन्
 अस्माकंजीवताम्मातागतायायममंदिरम् ४३
 नीरुजाभवनाद्देवीप्रसादात्तवसुव्रता
 भवान्पिताइयंमाताजन्मजन्मांतरेपितः ४४
 वयंसुताभवेमेतिसर्वेपुण्यकृतस्तथा
 शिवशर्मोवाच-
 अद्यैवापिमृतामाताभवतांपुत्रवत्सला ४५
 जीवमानासुहृष्टासाएष्यतेनात्रसंशयः
 एवमुक्तेशुभेवाक्येऋषिणाशिवशर्मणा ४६
 तेषांमातासमायाताप्रहृष्टावाक्यमब्रवीत्
 एतदर्थंसमुत्पन्नंसुवीर्यतनयंसुतम् ४७
 नराःसत्पुत्रमिच्छंतिकुलवंशप्रभावकम्
 स्त्रियोलोकेमहाभागाःसुपुण्याःपुण्यवत्सलाः ४८
 सुतमिच्छंतिसर्वत्रपुण्यांगंपुण्यसाधकम्
 कुक्षिंयस्यागतोगर्भःसुपुण्यःपरिवर्त्तते ४९
 पुण्यान्पुत्रान्प्रसूयेतसानारीपुण्यभागिनी
 कुलाचारंकुलाधारंपितृमातृप्रतारकम् ५०
 विनापुण्यैःकथंनारीसंप्राप्नोतिसुतोत्तमम्
 नजानेकीदृशैःपुण्यैरेषभर्तासुपुण्यभाक् ५१
 संजातोधर्मवीर्योपिधर्मात्माधर्मवत्सलः

यस्यवीर्यान्मयाप्राप्तायूयंपुत्रास्ततोधिकाः ५२
 एवंपुण्यप्रभावोयंभवंतःपुण्यवत्सलाः
 ममपुत्रास्तुसंजाताःपितृभक्तिपरायणाः ५३
 अहोलोकेषुपुण्यैश्चसुपुत्रःपरिलभ्यते
 एकैकशोधिकाःपंचमयाप्राप्तमहाशयाः ५४
 यज्वानःपुण्यशीलाश्चतपस्तेजःपराक्रमाः
 एवंसंवर्द्धितास्तेतुतयामात्रापुनःपुनः ५५
 हर्षेणमहताविष्टाःप्रणेमुर्मातरंसुताः
 पुत्राऊचुः-
 सुपुण्यैःप्राप्यतेमातासन्मातासुपिताकिल ५६
 भवतीपुण्यकृन्मातानोभाग्यैस्तुप्रवर्तिता
 यस्यागर्भोदरंप्राप्यसुपुण्यैश्चप्रवर्द्धिताः ५७
 जन्मजन्मनित्वंमातापिताचैवभविष्यथः
 पितोवाच-
 शृणुध्वंमामकाःपुत्राःसुवरंपुण्यदायकम् ५८
 मयितुष्टेसुताभोगाननुभुजंतुचाक्षयान्
 पुत्राऊचुः-
 यदितातप्रसन्नोसिवरंदातुमिहेच्छसि ५९
 अस्मान्प्रेषयगोलोकंवैष्णवंदाहवर्जितम्
 पितोवाच-
 गच्छध्वंवैष्णवंलोकंयूयंविगतकल्मषाः ६०
 मत्प्रसादात्तपोभिश्चपितृभक्त्यानयास्वया
 एवमुक्तेतुतेनापिसुवाक्येऋषिणाततः ६१
 शंखचक्रगदापाणिर्गरुडारूढआगतः
 सपुत्रंशिवशर्माणमित्युवाचपुनःपुनः ६२
 सपुत्रेणत्वयाद्यैवजितोभक्त्यास्मिवैद्विज
 पुत्रैःसार्द्धंसमागच्छचतुर्भिःपुण्यकारिभिः ६३
 अनयाभार्ययासार्द्धंपुण्ययापतिकाम्यया
 शिवशर्मोवाच-
 अमीगच्छंतुपुत्रामेवैष्णवंलोकमुत्तमम् ६४

कंचित्कालंतुनेष्यामिभूमौवैभार्ययासह
 अनेनापिसुपुत्रेणअंत्येनसोमशर्मणा ६५
 एवमुक्तेशुभेवाक्येऋषिणासत्यभाषिणा
 तानुवाचाथदेवेशःसुपुत्राञ्छिवशर्मणः ६६
 गच्छंतुमोक्षदंलोकंदाहप्रलयवर्जितम्
 एवमुक्तेततोविप्राश्चत्वारःसत्यचेतसः ६७
 विष्णुरूपधराःसर्वेबभूवुस्तत्क्षणादपि
 इंद्रनीलसमावर्णैःशंखचक्रगदाधराः ६८
 सर्वाभरणसौभाग्याविष्णुरूपामहौजसः
 हारकंकणशोभाढ्यारत्नमालाभिशोभिताः ६९
 सूर्यतेजःप्रतीकाशास्तेजोज्वालाभिरावृताः
 प्रविष्टावैष्णवंकायंपश्यतःशिवशर्मणः ७०
 दीपंदीपायथायांतितद्वल्लीनामहामते
 गतास्तेवैष्णवंधामपितृभक्त्याद्विजोत्तमाः ७१
 प्रभावंतुप्रवक्ष्यामिसुसत्यंसोमशर्मणः ७२
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेशिवशर्मोपाख्यानेतृतीयोऽध्यायः ३

चतुर्थोऽध्यायः

सूतउवाच-
 गतेषुतेषुगोलोकंवैष्णवंतमसःपरम्
 शिवशर्मामहाप्राज्ञःकनिष्ठंवाक्यमब्रवीत् १
 ब्राह्मणउवाच-
 सोमशर्मन्महाप्राज्ञत्वंपितुर्भक्तितत्परः
 अमृतस्यमहाकुंभंरक्षदत्तंमयाधुना २
 तीर्थयात्रांप्रयास्यामिअनयाभार्ययासह
 एवमस्तुमहाभागकरिष्येरक्षणांशुभम् ३
 कुंभंदत्वासमेधावीतस्यहस्तेमहात्मनः
 दशवर्षप्रमाणंतुतपस्तेपेनिरंतरम् ४
 कुंभंरक्षतिधर्मात्मादिवारात्रमतंद्रितः
 पुनःसहिसमायातःशिवशर्मामहायशाः ५

मायांकृत्वामहाप्राज्ञोभार्ययासहतंसुतम्
कुष्ठरोगातुरोभूत्वातस्यभार्याचतादृशी ६
मांसपिंडोपमौजातौद्वावेतौमाययाकृतौ
संनिधितस्यघोरस्यविप्रस्यसोमशर्मणः ७
समागतौहितौदृष्ट्वासर्वतोहिसुदुःखितौ
कृपयापरयाविष्टःसोमशर्मामहायशाः ८
तयोःपादनमस्कृत्यभक्त्यानमितकंधरः
भवादृशौनपश्यामितपसाभिसमन्वितम् ९
गुणव्रातैःसुपुण्यैश्चकिमिदंवर्तितंत्वयि
दासवद्देवताःसर्वावर्तितेसर्वदातव १०
आदेशंप्राप्यविप्रेन्द्रआकृष्टास्तेजसातव
तवांगेकेनपापेनगदोयंवेदनान्वितः ११
संजातोब्राह्मणश्रेष्ठतन्मेकथयकारणम्
इयंपुण्यवतीमातामहापुण्यापतिव्रता १२
याहिभर्तृप्रसादेनत्रैलोक्यंकर्तुमिच्छति
साकथंदुःखमाप्नोतिकिंनास्तितपसःफलम् १३
रागद्वेषौपरित्यज्यविविधेनापिकर्मणा
याचशुश्रूषतेकांतंदेववदुरुवत्सला १४
साकथंदुःखमाप्नोतिकुष्ठरोगंसुदुःखदम्
शिवशर्मोवाच-

माशुचस्त्वंमहाभागभुज्यतेकर्मजंफलम् १५
नरेणकर्मयुक्तेनपापपुण्यमयेनहि
शोधनंचकुरुष्वत्वमुभयोरोगयुक्तयोः १६
शुश्रूषणंमहाभागयदिपुण्यमिहेच्छसि
एवमुक्तेशुभेवाक्येसोमशर्मामहायशाः १७
शुश्रूषांवाकरिष्यामियुवयोःपुण्ययुक्तयोः
मयापापेनदुष्टेनकृपणेनद्विजोत्तम १८
किंकर्तव्यमिहाद्यैवयोगुरुंनहिपूजयेत्
एवमाभाष्यदुःखाद्वातयोर्दुःखेनदुःखितः १९
श्लेष्ममूत्रपुरीषंचउभयोःपर्यशोधयत्

पादप्रक्षालनचक्रेऽङ्गसंवाहनंतथा २०
 स्नानस्थानादिकंसोपितयोर्भक्त्यान्वितःस्वयम्
 द्वावेतौहिगुरुविप्रःसौमशर्मामहायशाः २१
 तीर्थनयतिधर्मात्मास्कंधमारोप्यसत्तमः
 द्वावेतौहिस्वहस्तेनस्नापयित्वातुमंगलैः २२
 सुमित्रैर्वेदविज्ञैवस्नानस्यविधिपूर्वकम्
 तर्पणंचपितृणांतुदेवतानांतुपूजनम् २३
 द्वाभ्यामपिसधर्मात्मासकारयतिनित्यशः
 स्वयंहोमंददात्यग्नौपचत्यन्नमनुत्तमम् २४
 संज्ञापयतिसुप्रीतौद्वावेतौचमहागुरु
 शय्यासनेचतौविप्रःप्रस्वापयतिनित्यशः २५
 वस्त्रपुष्पादिकंसर्वताभ्यांनित्यंप्रयच्छति
 तांबूलंबहुगंधाढ्यमुभयोरर्पयेत्सतु २६
 सोमशर्मामहाभागस्ताभ्यामपिचपूरयेत्
 मूलंपयःसुभक्त्याद्यंनित्यमेवददात्यसौ २७
 तयोस्तुवांछितंनित्यंसोमशर्मामहायशाः
 अनेनक्रमयोगेननित्यमेवप्रसादयेत् २८
 सोमशर्मासुधर्मात्मापितरौपरिपूजयेत्
 सोमशर्माणमाहूयपिताकुत्सतिनिष्ठुरः २९
 निंदितैर्निष्ठुरैर्वाक्यैस्ताडयेन्मुनिसन्निधौ
 कृतकार्येकृतेपुण्येनित्यमेवसुतेपुनः ३०
 नकृतंशोभनंमह्यंत्वयैवकुलपांसन
 एवंनानाविधैर्वाक्यैर्निष्ठुरैर्दुःखदायकैः ३१
 अताडयदंडघातैःशिवशर्मासदातुरः
 एवंकृतेपिधर्मात्मानैवकुप्यतिकर्हिचित् ३२
 मनसावचसाचैवकर्मणात्रिविधेनच
 संतुष्टःसर्वदासोपिपितरंपरिपूजयेत् ३३
 तद्वत्ससोमशर्मावैमातरंचदिनेदिने
 यज्ज्ञात्वाशिवशर्माचचरितंस्वीयमीक्षते ३४
 अमृतमत्कृतेचापिआनीतंविष्णुशर्मणा

पुण्ययुक्तःसधर्मात्मापितृभक्तिपरःसदा ३५
 एवंबहुतिथेकालेशतसंख्येगतेसति
 शिवशर्मापितस्यैवभक्तिदृष्ट्वाविचिंत्यवै ३६
 मयावैपूर्वमित्युक्तंसुपुत्रंयज्ञसंज्ञकम्
 मातृखंडानिमान्पुत्रयत्रतत्रक्षिपस्वहि ३७
 मद्वाक्यंपालितंतेनकृतानमातरिकृपा
 एतत्स्वल्पतरंदुःखंनिर्जीवेघातमिच्छतः ३८
 साहसंतुकृतंतेनपुत्रेणवेदशर्मणा
 अस्याधिकमहंमन्येयतोऽयचलतेनच ३९
 निमेषमात्रमेवापिसाहसंकारयेत्पुनः
 अपरंसत्यसंपन्नंप्रभावंतपसःपुनः ४०
 नित्यंसमाराधनेपिअधिकंचास्यदृश्यते
 तस्मादस्यपरीक्षाचसमयेतपसःकृता ४१
 भक्तिभावात्तथासत्यान्नैवपुत्रःप्रणश्यति
 माययाचनिजांगेऽपिकुष्ठरोगोनिदर्शितः ४२
 श्लेष्ममूत्रमलानांचघृणानैवकरोतिच
 व्रणान्विशोधयेन्नित्यंस्वहस्तेनमहायशाः ४३
 पादसंवाहनंदद्याच्छौचंचैवमहामतिः
 दुःसहंवचनंमह्यंदारुणंसहतेसदा ४४
 भर्त्सनेताडनेचैवसदाभीष्टप्रवाचकः
 एवंदुःखसमाचारोममपुत्रोमहामतिः ४५
 दुःखानांसागरंमन्येबहुक्लेशैस्तुक्लेशितः
 अपनेष्याम्यहंदुःखंविष्णोश्चैवप्रसादतः ४६
 विचार्यमनसाविप्रःशिवशर्माहमतिः
 पुनर्मायांचकाराथकुंभादपहतंपयः ४७
 पश्चात्तंचसमाहूयसोमशर्माणमब्रवीत्
 तवहस्तेमयादत्तममृतंव्याधिनाशनम् ४८
 तन्मेशीघ्रंप्रयच्छस्वयथापानंकरोम्यहम्
 येननीरुग्भवाम्यद्यप्रसादाद्विष्णुशर्मणः ४९
 एवमुक्तेतदावाक्येऋषिणाशिवशर्मणा

समुत्थाय त्वरायुक्तः सोमशर्मा कमंडलुम् ५०
 तंचरिक्तंततोदृष्ट्वा ह्यमृतेन विनाकृतम्
 कस्य पापस्य वै कर्मकेन मे विप्रियंकृतम् ५१
 इति चिंता परोभूत्वा सोमशर्मा सुदुःखितः
 पितुरग्रे च वृत्तांतं कथयिष्याम्यहं यदा ५२
 ततः कोपं प्रयास्येत गुरुर्मे व्याधिपीडितः
 सुचिरं चिंतयित्वा तु सोमशर्मा महामतिः ५३
 यदि मे सत्यमस्तीति गुरुशुश्रूषणं यदि
 तपस्तप्तं मया पूर्वं निर्व्यलीकेन चेतसा ५४
 दमशौचादिभिः सत्यं धर्ममेव प्रपालितम्
 तदा घटोऽमृतयुतो भवत्वेष न संशयः ५५
 यावदेव महाभागश्चित्तयित्वा विलोकयेत्
 तावच्चा मृतपूर्णस्तु पुनरेवा भवद्घटः ५६
 तंदृष्ट्वा हर्षसंयुक्तः सोमशर्मा महायशः
 गत्वा गुरुं नमस्कृत्य कुंभमादाय सत्वरम् ५७
 गृहाण त्वं पितश्चेमं पयः कुंभं समागतम्
 पानं कुरु महाभाग गदान्मुक्तो भवाचिरम् ५८
 एतद्वाक्यं महापुराणं सत्यधर्मार्थकं पुनः
 शिवशर्मा सुतस्यापिश्रुत्वा च मधुराक्षरम् ५९
 हर्षेण महता विष्टिदं वचनमब्रवीत् ६०

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे शिवशर्मोपाख्याने चतुर्थोऽध्यायः ४

पञ्चमोऽध्यायः

शिवशर्मोवाच-

तपसा दमशौचाभ्यां गुरुशुश्रूषया तथा
 भक्त्या भावेन तुष्टोऽस्मितवाद्य च सुपुत्रक १
 त्यजामि वै कृतरूपं मत्तः सुखमवाप्नुहि
 एवमुक्त्वा सुतं विप्रो दर्शयामास तांतनुम् २
 यथा पूर्वं स्थितौ तौ तु तथा सदृष्टवान् गुरु
 दीप्तिमंतौ महात्मानौ सूर्यबिंबोपमावुभौ ३

ननामपादौसद्भक्त्याउभयोस्तुमहात्मनोः
ततःसुतंसमामंत्र्यहर्षेणमहतान्वितः ४
विष्णोःप्रसादाद्धर्मात्माभार्ययासहकेशवम्
जगामनिजपुण्यैश्चयोगाभ्यासेनसत्तमः ५
प्रविष्टोवैष्णवंधामसमुनिर्दुर्लभंपदम्
नत्वन्यैःप्राप्यतेपुण्यैस्तपोभिर्मुक्तिदंपदम् ६
विष्णोस्तुचिंतनैर्न्यासध्यानज्ञानैःस्तवैस्तथा
नदानैस्तीर्थयात्राभिर्दृश्यतेमधुसूदनः ७
समाधिज्ञानयोगेनदृश्यतेपरमंपदम्
महायोगैर्यथाविप्रःप्रविष्टोवैष्णवीतनुम् ८
सूतउवाच-

ततस्तत्रतपस्तेपेसोमशर्मा महाद्युतिः
अश्मलोष्टसमंमेनेकांचनंभूषणंपुनः ९
जिताहारःसधर्मात्मानिद्रयापरिवर्जितः
ससर्वान्विषयांस्त्यक्त्वाएकांतमपिसेवते १०
योगासनसमारूढोनिराशोनिःपरिग्रहः
तस्यवेलासुसंप्राप्तमृत्युकालस्यवैतदा ११
आगतादानवाविप्रंसोमशर्माणमंतिके
मृत्युकालेतुसंप्राप्तेप्राणयात्राप्रवर्तिनः १२
शालिग्रामेमहाक्षेत्रेऋषीणांमानवर्द्धने
केचिद्वदंतिवैदैत्याःकेचिद्वदंतिदानवाः १३
एवंविधोमहाशब्दःकर्णरंध्रंगतस्तदा
तस्यैवविप्रवर्यस्यसुचिरात्सोमशर्मणः १४
ज्ञानध्यानविलग्नस्यप्रविष्टदैत्यजंभयम्
तेनध्यानेनतस्यापिदैत्यभीत्यैववैतदा १५
सत्वरंचैवतत्प्राणागतास्तस्यमहात्मनः
दैत्यभयेनसंयुक्तःसहिमृत्युवशंगतः १६
तस्मादैत्यगृहेजातोहिरण्यकशिपोःसुतः
देवासुरेमहायुद्धेनिहतश्चक्रपाणिना १७
युद्ध्यमानेनतेनापिप्रह्लादेनमहात्मना

सुदृष्टं वासुदेवत्वं विश्वरूपसमन्वितम् १८
 योगाभ्यासेन पूर्वेण ज्ञानमासीन्महात्मनः
 सस्मारपूर्वकं सर्वचरितं शिवशर्मणः १९
 प्रागहंसो मशमार्ख्यः प्रविष्टो दानवीं तनुम्
 अस्मात्कायात्कदापुण्यं केवलं धाम उत्तमम् २०
 प्रयास्यामि महापुण्यैर्ज्ञानार्ख्यैर्मोक्षदायकम्
 समरे म्रियमाणेन प्रह्लादेन महात्मना २१
 एवं चिन्ताकृता पूर्वश्रूयतां द्विजसत्तमाः
 एवं तु च समाख्यातं सर्वसंदेहनाशनम् २२
 सूत उवाच-
 प्रह्लादे निहते संख्ये देवदेवेन चक्रिणा
 रुरुदेकमलासातुहतपुत्राच कामिनी २३
 प्रह्लादस्य तु यामाता हिरण्यकशिपोः प्रिया
 प्रह्लादस्य महाशोकैर्दिवारात्रौ प्रशोचति २४
 पतिव्रता महाभागा कमलानाम तत्प्रिया
 रोदमानां दिवारात्रौ नारदस्तामुवाच ह २५
 मा शुचस्त्वं महाभागे पुत्रार्थं पुण्यभागिनि
 निहतो वासुदेवेन तव पुत्रः समेष्यति २६
 भूयः स्वलक्षणोपेतस्त्वत्सुतश्च महामतिः
 प्रह्लादेति च वै नाम पुनरस्य भविष्यति २७
 विहीनश्चासुरैर्भावैर्देवत्वेन समन्वितः
 इंद्रत्वे मोदते भद्रे सर्वदेवैर्नमस्कृतः २८
 सुखी भव महाभागे तेन पुत्रेण वै सदा
 न प्रकाश्यात् त्वया देवि सुवार्तेयं च कस्यचित् २९
 कर्तव्यमज्ञानभावैः सुगोप्यं कुरुत्वं सदा
 एव मुक्त्वा गतो विप्रो नारदो मुनिसत्तमः ३०
 कमलायाश्चोदरे तु जन्मास्यानुत्तमं पुनः
 प्रह्लादेति च वै नाम तस्याख्यानं महात्मनः ३१
 बाल्यं भावं गतो विप्राः कृष्णमेव व्यचिंतयत्
 नरसिंहप्रसादेन देवराजो भवेद्दिवि ३२

देवत्वंलभ्यचैवासावैद्रंपदमनुत्तमम्
 मोक्षंयास्यतिज्ञानात्मावैष्णवंधामचोत्तमम् ३३
 असंख्यातामहाभागाःसृष्टेर्भावाह्यनेकशः
 मोहएवंनकर्तव्योज्ञानवद्भिर्महात्मभिः ३४
 एतद्वःसर्वमाख्यातंयथापृष्टंद्विजोत्तमाः
 अन्यंपृच्छमहाभागसंदेहंतेभिनद्म्यहम् ३५
 विजयंदेवतानांतुदानवानांमहत्क्षयम्
 कृतंहिदेवदेवेनस्थापितंभुवनत्रयम् ३६
 ऋषयऊचुः-
 इन्द्रत्वंकस्यसंजातंदेवानांशब्दधारकम्
 केनदत्तंत्वमाचक्ष्वविस्तराद्द्विजसत्तम ३७
 सूतउवाच-
 विस्तरेणप्रवक्ष्यामिइन्द्रत्वेयेनसत्तमः
 प्राप्तएषमहाभागोयथापुण्यतमेनच ३८
 हतेषुतेषुदैत्येषुसमस्तेषुमहाहवे
 अतिनष्टेषुपापेषुगोविंदेनमहात्मना ३९
 ततोदेवाःसगंधर्वानागाविद्याधरास्तथा
 संप्रोचुर्माधवंसर्वेबद्धप्रांजलयस्ततः ४०
 भगवन्देवदेवेशहृषीकेशनमोस्तुते
 विज्ञापयामहेत्वांवैतत्सर्वमवधार्यताम् ४१
 शास्तागोप्ताचपुण्यात्माअस्माकंकुरुकेशव
 राजानंपुण्यधर्माणंत्वमिंद्रंलोकशासनम् ४२
 त्रैलोक्यस्यप्रजादेवयमाश्रित्यसुखंलभेत्
 वासुदेवउवाच-
 ममलोकेमहाभागावैष्णवेनसमन्वितः ४३
 तेजसाब्राह्मणश्रेष्ठश्चिरकालंनिवासितः
 तस्यकालःप्रपूर्णश्चममलोकेमहात्मनः ४४
 वसतस्तस्यविप्रस्यमद्भक्तस्यसुरोत्तमाः
 तेजसावैष्णवेनैवभवतांपालकोहिसः ४५
 भविष्यतिसधर्मात्मासचधर्मानुरंजकः

पालकोधारकश्चैवसचब्राह्मणसत्तमः ४६
 भविष्यतिसधर्मात्माभवतांत्राणकारणात्
 अदित्यास्तनयश्चैवसुव्रतारुयोमहामनाः ४७
 महाबलोमहावीर्यःसवइंद्रोभविष्यति
 सूतउवाच-

एवंवरान्सदेवेशोदत्वादेवेभ्यउत्तमम् ४८
 देवाविजयिनःसर्वेविष्णुनासहसत्तमाः
 कश्यपंपितरंदृष्टुमातरंचततोगताः ४९
 प्रणेमुस्तेमहात्मानउभावेतौसुखासनौ
 ऊचुःप्रांजलयःसर्वेहर्षेणमहतान्विताः ५०
 युवयोश्चप्रसादेनदेवत्वंहिगतावयम्
 हर्षेणमहताविष्टोदेवान्वाक्यमुवाचसः ५१
 कश्यपउवाच-

यूयंवैसत्यधर्मेणवर्तमानाः सदैवहि
 आवयोश्चप्रसादेनतपसश्चप्रभावतः ५२
 प्राप्तवंतोभवंतस्तुदेवत्वंचाक्षयंपदम्
 वरमेवददाम्येषांबहुप्रीतिसमन्विताः ५३
 अमरानिर्जराश्चैवअक्षयाश्चभविष्यथ
 सर्वकामसमृद्धार्थाः सर्वसिद्धिसमन्विताः ५४
 देवानागाश्चगंधर्वामत्प्रसादान्महासुराः
 विष्णुरुवाच-

वरंवरयभद्रंतेदेवमातर्यशस्विनि ५५
 मनसाचेप्सितंसर्वतत्तेदधिसुनिश्चितम्
 अदितिरुवाच-

पूर्वपुत्रवतीभूताप्रसादात्तवमाधव ५६
 अमरानिर्जराःसर्वेअक्षयाःपुण्यवत्सलाः
 अमीपुत्रामयालब्धाःश्रूयतांमधुसूदन ५७
 सुतरांत्वंचगोविंदसर्वकामसमृद्धिदः
 ममगर्भेवसंश्चैवभवांश्चममनंदनः ५८
 त्वयापुत्रेणनित्यंचयथानंदामिकेशव

एवमहोदयं नाथ पूरयस्व मनोरथम् ५९
 वासुदेव उवाच-
 भवत्या देवकार्यार्थं गंतव्यं मानुषीं तनुम्
 तदा हंतव गर्भे वै वासं यास्यामि निश्चितम् ६०
 युगे द्वादशके प्राप्ते भूभारहरणाय वै
 जमदग्नि सुतो देविरामो नाम द्विजोत्तमः ६१
 प्रताप तेजसा युक्तः सर्वक्षत्रवधाय च
 तव पुत्रो भविष्यामि सर्वशस्त्रभृतां वरः ६२
 सप्तविंशतिके प्राप्ते त्रेताख्ये तु तथा युगे
 रामो नाम भविष्यामि तव पुत्रः पतिव्रते ६३
 पुनः पुत्रो भविष्यामि तवैव शृणु पुण्यधेः
 अष्टाविंशतिके प्राप्ते द्वापरांते युगे तदा ६४
 सर्वदैत्यविनाशार्थं भूभारहरणाय च
 वासुदेवाख्यस्ते पुत्रो भविष्यामि न संशयः ६५
 इदानीं कुरु कल्याणि मद्वाक्यं धर्मसंयुतम्
 सर्वलक्षणसंपन्नं सत्यधर्मसमन्वितम् ६६
 सर्वज्ञं सर्वदेदेवि पुत्रमुत्पाद्य सुंदरम्
 इंद्रत्वं तस्य दास्यामि इंद्रः सोऽपि भविष्यति ६७
 एवं संभाषितं श्रुत्वामहाहर्षसमन्विता
 देवदेव प्रसादेन इंद्रः पुत्रो भविष्यति ६८
 एवमस्तु महाभाग तव वाक्यं करोम्यहम्
 ततस्ता देवताः सर्वा जग्मुः स्वस्थानमेव हि ६९
 हरिणा सह ते सर्वे निरातं कामुदान्विताः
 सूत उवाच-
 अदितिः कश्यपं प्राह ऋतुं प्राप्य मनस्विनी ७०
 भगवन्दीयतां पुत्रः सुरेन्द्रपदभोजकः
 चिंतयित्वा क्षणं विप्रस्तामुवाच मनस्विनीम् ७१
 एवमस्तु महाभागे तव पुत्रो भविष्यति
 त्रैलोक्यस्यापि कर्ता स यज्ञभोक्ता स एव च ७२
 तस्याः शिरसि सन्यस्य स्वहस्तं च द्विजोत्तमः

तपश्चचारतेजस्वीसत्यधर्मसमन्वितः ७३
 सुव्रतोनामतेजस्वीविष्णुलोकेवसेत्सदा
 तस्यपुण्यक्षयेजातेविष्णुलोकाद्विजोत्तमाः ७४
 पतनंकर्मवशतस्ततस्तस्यद्विजोत्तमाः
 पुण्यगर्भगतोविप्रअदित्यास्तुमहातपाः ७५
 इंद्रत्वंभोक्तुकामार्थसत्यपुण्येनकर्मणा
 गर्भदधारसादेवीपुण्येनतपसाकिल ७६
 तपस्तेपेनिरालस्यावनवासंगतासती
 दिव्यंवर्षशतंयातंतपंत्यादेवमातरि ७७
 तपंत्यथतपस्तीव्रंदुष्करंदेवतासुरैः
 ततःसातपसातेनतेजसाचप्रभान्विता ७८
 सूर्यतेजःप्रतीकाशाद्वितीयइवभास्करः
 शुशुभेसायथादीप्तापरमंध्यानमास्थिता ७९
 रूपेणाधिकतांयातातपसस्तेजसातदा
 तपोध्यानपरासाचवायुभक्षातपस्विनी ८०
 अधिकंशुशुभेदेवीदक्षस्यतनयातदा
 सिद्धाश्चऋषयःसर्वेदेवाश्चापिमहौजसः ८१
 स्तुवंतितामहाभागांरक्षंतिचसुतत्पराः
 पूर्णवर्षशतेतस्याविष्णुस्तत्रसमागतः ८२
 तामुवाचमहाभागामदितितपसान्विताम्
 देविगर्भःसुसंपूर्णःसूतिकालःप्रवर्तते ८३
 तवैवतपसापुष्टस्तेजसाचप्रवर्द्धितः
 अद्यैवगर्भमेतत्त्वंमुंचमुंचयशस्विनि ८४
 एवमाभाष्यदेवेशःसजगामस्वकंगृहम्
 असूतपुत्रंसादेवीकालेप्राप्तेमहोदये ८५
 सापुत्रंदीप्तिसंयुक्तंद्वितीयमिवभास्करम्
 सुभगंचारुसर्वांगंसर्वलक्षणसंयुतम् ८६
 चतुर्बाहुमहाकायंलोकपालंसुरेश्वरम्
 तेजोज्वालासमाकीर्णचक्रपद्मसुहस्तकम् ८७
 चंद्रबिंबानुकारेणवदनेनमहामतिः

राजमानंमहाप्राज्ञंतेजसावैष्णवेनच ८८
 अन्यैश्चलक्षणैर्दिव्यैर्दिव्यभावैरलंकृतम्
 सर्वलक्षणसंपूर्णचंद्रास्यंकमलेक्षणम् ८९
 आजग्मुस्तेत्रयोदेवाऋषयोवेदपारगाः
 गंधर्वाश्चततोनागाःसिद्धाविद्याधरास्तथा ९०
 ऋषयःसप्ततेदिव्याःपूर्वापरमहौजसः
 अन्येचमुनयःपुण्याःपुण्यमंगलदायिनः ९१
 आजग्मुस्तेमहात्मानोहर्षनिर्भरमानसाः
 तस्मिञ्जातेमहाभागेभगवंतोमहौजसि ९२
 आजग्मुर्देवताःसर्वेपर्वतास्तुतपस्विनः
 क्षीराद्याःसागराःसर्वेनद्यश्चैवतथामलाः ९३
 प्रीतिमंतस्ततःसर्वेयेचान्येहिचराचराः
 मंगलैस्तुमहोत्साहंचक्रुःसर्वेसुरेश्वराः ९४
 ननृतुश्चाप्सराःसंघागंधर्वाललितंजगुः
 वेदमंत्रैस्ततोदेवाब्राह्मणावेदपारगाः ९५
 स्तुवंतितंमहात्मानंसुतंवैकश्यपस्यच
 ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चवेदाश्चैवसमागताः ९६
 सांगोपांगैश्चसंयुक्तास्तस्मिञ्जातेमहौजसि
 त्रैलोक्येयानिसत्त्वानिपुण्ययुक्तानिसत्तम ९७
 समागतानितत्रैवतस्मिञ्जातेमहौजसि
 मंगलंचक्रिरेसर्वेगीतपुण्यैर्महोत्सवैः ९८
 हर्षेणनिर्भराःसर्वेपूजयंतोमहौजसः
 ब्रह्माद्याश्चत्रयोदेवाःकश्यपोथबृहस्पतिः ९९
 चक्रिरेनामकर्माणितस्यैवहिमहात्मनः
 वसुदत्तेतिविख्यातोवसुदेतिपुनस्तव १००
 आखंडलेतितन्नाममरुत्वान्नामतेपुनः
 मघवांश्चबिडौजास्त्वंपाकशासनइत्यपि १०१
 शक्रश्चैवहिविख्यातइंद्रश्चैवेतितेसुतः
 इत्येतानिचनामानितस्यैवचमहात्मनः १०२
 चक्रुश्चदेवताःसर्वाःसंतुष्टाहृष्टमानसाः

स्नानंतुकारयामासुःसंस्काराणिमहासुरः १०३
 विश्वकर्माणमाहूयददुराभरणानिच
 तानिपुण्यानिदिव्यानितस्मैतेतुमहात्मने १०४
 जातेतस्मिन्महाभागेदेवराजेमहात्मनि
 एवंमुदंततःप्रापुःसर्वेदेवामहौजसः १०५
 पुण्येतिथौतथाऋक्षेसुमुहूर्तेमहात्मभिः
 इंद्रत्वेस्थापितोदेवैरभिषिक्तःसुमंगलैः १०६
 प्राप्तमैंद्रपदंतेनप्रसादात्तस्यचक्रिणः
 तपश्चकारतेजस्वीवसुदत्तःसुरेश्वरः १०७
 उग्रेणतेजसायुक्तोवज्रपाशांकुशायुधः १०८
 सूतउवाच-

उग्रंसमस्तंतपसःप्रभावंविलोक्यशुक्रोनिजगादगाथाम्
 लोकेषुकोन्योनभविष्यतीतियथाहिचायंचसुदर्शनीयः १०९
 विष्णोःप्रसादान्नपरोमहात्मासंप्राप्तमैश्वर्यमिहैवदिव्यम् ११०
 अनेनतुल्योनभविष्यतीतिलोकेषुचान्यस्तपसोग्रवीर्यः १११
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेदेवासुरेइंद्राभिषेकोनामपंचमोऽध्यायः ५

षष्ठोऽध्यायः

सूतउवाच-
 कश्यपस्यचभार्यान्यादनुर्नामतपस्विनी
 पुत्रशोकेनसंतप्तासंप्राप्तादितिमंदिरम् १
 रोदमानाप्रणम्यैवपादपद्मयुगंतदा
 दुःखेनमहताप्राप्तादितिस्तांप्रत्यबोधयत् २
 दितिरुवाच-
 तवैवहिमहाभागेकिमिदंरोदकारणम्
 पुत्रिण्यश्चैकपुत्रेणलोकेनार्योभवंतिवै ३
 भवतीशतपुत्राणांगुणिनामपिभामिनि
 मातात्वमसिकल्याणिशुंभादीनामहात्मनाम् ४
 कस्माद्दुःखंत्वयाप्राप्तमेतन्मेकारणंवद
 हिरण्यकशिपूराजाहिरण्याक्षोमहाबलः ५

यस्याःपुत्रौमहात्मानौमहाबलपराक्रमौ
कस्माद्दुःखंमहज्जातंतस्माच्चैवसखेवद ६
आख्याहिकारणंसर्वयस्माद्रोदिषिसंप्रतम्
एवमाभाष्यतांदेवींविरराममनस्विनी ७
दनुरुवाच-

पश्यपश्यमहाभागेसपत्न्याश्चमनोरथम्
परिपूर्णकृतंतेनदेवदेवेनचक्रिणा ८
यथापूर्ववरोदत्तोह्यदित्यैदेविविष्णुना
तथेदानींचपुत्रायतस्यादत्तोवरोमहान् ९
कश्यपाद्विश्रुतोजातस्त्रैलोक्यपालकःसुतः
इंद्रत्वंतस्यवैदत्तंतवपुत्राद्विहत्यच १०
मनोरथैस्तुसंपूर्णाअदितिःसुखवर्द्धिनी
कनीयान्वसुदत्तश्चतस्याःपुत्रश्चसंप्रति ११
एंद्रंपदंसुदुष्प्राप्यंदेवैःसार्द्धंभुनक्तिच
दितिरुवाच-

कस्मात्पदात्परिभ्रष्टोममपुत्रोमहामतिः १२
अन्येचदानवादैत्यास्तेजोभ्रष्टाःकथंसखे
तस्यत्वंकारणंब्रूहिविस्तरेणयशस्विनि १३
तामाभाष्यदितिर्वाक्यंविररामसुदुःखिता
दनुरुवाच-

देवाश्चदानवाःसर्वेसक्रोधाःसंगरंगताः १४
तत्रयुद्धंमहज्जातंदैत्यसंक्षयकारकम्
देवैश्चविष्णुनायुद्धेममपुत्रानिपातिताः १५
तथैवतवपुत्रास्तेदेवदेवेनचक्रिणा
वनेगतान्यथासिंहोद्रावयेत्स्वेनतेजसा १६
तथातेमामकाःपुत्रानिहताःशङ्खपाणिना
कालनेमिमुखंसैन्यंदुर्जयंससुरासुरैः १७
नाशितंमर्दितंसर्वद्रावितंविकलीकृतम्
स्वैरर्चिभिर्यथावह्निस्तृणानिज्वालयेद्वने १८
तथादैत्यगणान्सर्वान्निर्दहत्येवकेशवः

ममपुत्रामृतादेविबहुशस्तवनंदनाः १९
 वह्निंप्राप्ययथासर्वेशलभायांतिसंक्षयम्
 तथातेदानवाःसर्वेहरिंप्राप्यक्षयंगताः २०
 एवमेतंहिवृत्तांतंदितिःशुश्रावदारुणम्
 दितिरुवाच-
 वज्रपातोपमंभद्रेवदस्येवंकथंमम २१
 एवमाभाष्यतांदेवीमूर्च्छितानिपपातह
 हाहाकष्टमिदंजातंबहुदुःखंप्रतापकम् २२
 रुरोदकरुणंसाथपुत्रशोकसुपीडिता
 तांदृष्ट्वासमुनिश्रेष्ठउवाचवचनंशुभम् २३
 मारोदिषिचभद्रंतेनैवंशोचंतित्वद्विधाः
 सत्त्ववंतोमहाभागेलोभमोहेनवर्जिताः २४
 कस्यपुत्राहिसंसारेकस्यदेवीसुबांधवाः
 नास्तिकस्येहकेनापितत्सर्वश्रूयतांप्रिये २५
 दक्षस्यापिसुतायूयंसुन्दर्यश्चैवमामकाः
 भवतीनामहंभर्ताकामनापूरकःशुभे २६
 योजकःपालकश्चैवरक्षकोस्मिवरानने
 कस्माद्वैरंकृतंक्रूरैरसुरैरजितात्मभिः २७
 तवपुत्रामहाभागेसत्यधर्मविवर्जिताः
 तेनदोषेणतेसर्वेतवदोषेणवैशुभे २८
 निहतावासुदेवेनदैवतैस्तुनिपातिताः
 तस्माच्छोकोनकर्तव्यःसत्यमोक्षविनाशनः २९
 शोकोहिनाशयेत्पुण्यंक्षयात्पुण्यस्यनश्यति
 तस्माच्छोकंपरित्यजविघ्नरूपंव्रानने ३०
 आत्मदोषप्रभावेणदानवामरणंगताः
 देवानिमित्तभूताश्चनाशिताःस्वेनकर्मणा ३१
 एवंज्ञात्वामहाभागेसमागच्छसुखंप्रति
 एवमुक्त्वामहायोगीतांप्रियांदुःखभागिनीम् ३२
 विषादाच्चनिवृत्तोसौविरराममहामतिः ३३

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेदेवासुरेदितिविलापोनामषष्ठोऽध्यायः ६

सप्तमोऽध्यायः

दितिरुवाच-

सत्यमुक्तं त्वयानाथ सर्वमेव न संशयः

भर्तृस्नेहं परित्यज्य गता सा पत्न्यजं द्विज १

अभिमानेन दुःखेन मानभङ्गेन सत्तम

महादुःखेन संतप्ता करिष्ये प्राणमोचनम् २

कश्यप उवाच-

श्रूयतामभिधास्यामि यथा शांतिर्भविष्यति

न कः कस्य भवेत्पुत्रो न माता न पिता शुभे ३

न भ्राता बांधवः कस्य न च स्वजन बांधवाः

एवं संसारसंबन्धो मायामोहसमन्वितः ४

स्वयमेव पिता देवि स्वयं माताथ बांधवाः

स्वयं स्वजनवर्गश्च स्वयंधर्मः सनातनः ५

आचारेण नरो देवि सुखित्वमुपजायते

अनाचारेण पापेन नाशं याति तथा ध्रुवम् ६

क्रूरयोनिं प्रयात्येवं नरो देवि न संशयः

कर्मणा सत्यहीनेन महापापेन मोहतः ७

रिपुत्वे वर्तते मर्त्यः प्राणिनां नित्यसंस्थितः

रिपवस्तस्य वर्तन्ते यत्र तत्र न संशयः ८

मैत्रेण वर्तते मर्त्यो यदा लोके प्रिये शुभे

तदा तस्य भवंत्येव मित्राः सर्वत्र भामिनि ९

कृषिकारो यदा देवि छन्नं बीजं सुसंस्थितम्

यादृशं तु भवत्येव तादृशं फलमश्नुते १०

तथा तव च पुत्रैश्च साधुभिः स्पर्धितं सह

कर्मणस्तस्य तत्प्राप्तं फलं भुङ्क्त्वसुसंस्थितम् ११

तव पुत्रा महाभागे तपः शांतिविवर्जिताः

तेन पापेन ते सर्वे पतिता वै महत्पदात् १२

एवं ज्ञात्वा शमं गच्छ मुंचदुःखं सुखं तथा

कस्य पुत्राश्च मित्राणि कस्य स्वजन बांधवाः १३

आत्मकर्मानुसारेण सुखं जीवंति जंतवः

परार्थेचिंतनंदेवितत्त्वज्ञानेनपंडिताः १४
 नकुर्वन्तिमहात्मानोव्यर्थमेवनसंशयः
 पंचभूतात्मकंकायंकेवलंसंधिजर्जरम् १५
 आत्ममित्रंकृतंतेनसर्वदेविसुखाशया
 आत्मानाममहापुण्यःसर्वगःसर्वदर्शकः १६
 सर्वसिद्धिस्तुसर्वात्मासात्विकःसर्वसिद्धिदः
 एवंसर्वमयोदेविभ्रमत्येकोनिरञ्जनः १७
 भ्रमतानिर्जनेयेनमूर्तिमंतोद्विजोत्तमाः
 चत्वारोदर्शिताःपुण्यामूर्तिमंतोमहौजसः १८
 पंचमःश्वसनश्चैवपूर्वाणांमित्रमेवच
 अथोआत्मासमायातोज्ञानसाहाय्यमेववा १९
 सतान्दृष्ट्वामहात्मावैज्ञानमात्मासमब्रवीत्
 ज्ञानपश्यन्मीपंचमंत्रयंतःपरस्परम् २०
 एतान्गत्वाब्रवीहित्वंयूयंकइतिपृच्छह
 ज्ञानंवाक्यंपरंश्रुत्वासार्थतस्यमहात्मनः २१
 तदाहात्मानमाराध्यमेतैःकिंतेप्रयोजनम्
 तत्त्वतोब्रूहिमेदेवसदाशुद्धोसिसर्वदा २२
 आत्मोवाच-
 एतेपंचमहाभागारूपवंतोमनस्विनः
 गत्वासंदर्शयाम्येनानाभाष्येज्ञानश्रूयताम् २३
 भव्यानेतान्प्रवक्ष्यामिपंचमींगतिमागतान्
 दूतत्वंगच्छभोज्ञानकुशलोदूतकर्मणि २४
 ज्ञानमुवाच-
 त्वमात्मज्छृणुमेवाक्यंसत्यंसत्यंवदाम्यहम्
 एतेषांसंगतिस्तातकार्यानैवत्वयाकदा २५
 पंचानामपिशुद्धात्मन्नकार्यंशुभमिच्छता
 भवतःसंगतिमोहइच्छत्येषमहामते २६
 आत्मोवाच-
 एतेषांसंगतिंज्ञानकस्माद्वारयतेभवान्
 तन्मेत्वंकारणंब्रूहियाथातथ्येनपंडित २७

ज्ञानमुवाच-

एतेषांसंगमात्रात्तुमहद्दुःखंभविष्यति
दुःखमूलाहिपंचैवशोकसंतापकारकाः २८
एवमस्तुमहाप्राज्ञकरिष्येवचनंतव
ज्ञानमाभाष्यसह्यात्माध्यानेनसहसंगतः २९
कश्यपउवाच-

ततःपंचैवतेतत्राद्राक्षुरात्मानमेवतम्
बुद्धिमूचुःसमाहूयसंगच्छात्मानमेवहि ३०
दूतत्वंकुरुकल्याणिअस्माकमात्मनासह
पंचतत्त्वामहात्मानोविश्वस्यधारकाःशुभाः ३१
भवतोमैत्रमिच्छंतिइत्याभाष्यमहामतिम्
गत्वाबुद्धेत्वयाकार्यकर्तव्यंनइतोव्रज ३२
एवमस्तुमहाभागाकरिष्येकार्यमुत्तमम्
एवमाभाषितंतेषांगत्वाऽहात्मानमेवतम् ३३
अहंबुद्धिर्महाभागभवंतंसमुपागता
दूतत्वेमहतांपाश्वर्त्तिषांत्वंवचनंशृणु ३४
भवन्मैत्रींसमिच्छंतिअक्षयांपंचआत्मकाः
कुरुमैत्रींमहाप्राज्ञजहिध्यानंसुदूरतः ३५
ध्यानमुवाच-

नकर्तव्यंत्वयाचात्मन्नैतेषांवैसमागमम्
एषांसंसर्गमात्रेणमहद्दुःखंभविष्यति ३६
मयाज्ञानेनहीनस्त्वंकथंकर्मकरिष्यति
एवमेवनकर्तव्यंतेषांचैवसमागमम् ३७
गर्भवासंनयिष्यंतिभवंतंनान्यथाविभो
ज्ञानेनैवमयाहीनोअज्ञानंयास्यसिधुवम् ३८
एवमुक्त्वातमात्मानंविरराममहामतिम्
ततस्तामागतांबुद्धिमात्माप्रोवाचनिश्चितः ३९
ज्ञानध्यानौमहात्मानौमंत्रिणौममशोभनौ
तत्रयानंनमेयुक्तंतद्बुद्धेकिंकरोम्यहम् ४०
एवंश्रुत्वाततोबुद्धिस्तेषांपार्श्वेयशस्विनी

समाचष्टसमग्रं तत्कथनं ज्ञानध्यानयोः ४१
 ततस्ते पंचकाः सर्वे आत्मानं प्रतिजग्मिरे
 मैत्रीमेव प्रतीच्छामो भवतो नित्यमेव हि ४२
 यस्माच्छुद्धो सिलो केशतस्मात्त्वांसमुपागताः
 स्वयमेव विचार्यैव उत्तरं नः प्रदीयताम् ४३
 आत्मोवाच-
 यूयं पंचैव संप्राप्तमममैत्रं समिच्छथ
 स्वीयं गुणं प्रभावं च कथयंतु ममाग्रतः ४४
 भूमिरुवाच-
 सर्वकार्यस्य संस्थानं चर्ममांससमन्वितम्
 अस्थिमूलदृढत्वं मे न खलो मसमन्वितम् ४५
 प्रभावो हि महाप्राज्ञकायमध्ये ममैव हि
 नासिकागमनो गंधस्स मे भृत्यो महामनाः ४६
 आकाश उवाच-
 अहमाकाशकः प्राप्तो मम काये प्रभावकम्
 श्रूयतामभिधास्यामि परब्रह्मस्वरूपिणम् ४७
 बाह्यांतरावकाशश्च शून्यस्थानेव साम्यहम्
 तत्रामात्यौ तु कर्णौ मे श्रवणार्थं प्रतिष्ठितौ ४८
 वायुरुवाच-
 पंचरूपेण तिष्ठामि करोम्येवं शुभाशुभम्
 चर्मकाये स्थितो मात्यः स्पर्शं संश्रयते गुणम् ४९
 तेज उवाच-
 काये संस्थः सदानित्यं पाकयोगं करोम्यहम्
 सबाह्याभ्यंतरं सर्वद्रव्याद्रव्यं प्रदर्शये ५०
 शुक्रं मज्जा तथालाला एवं त्वक् संधि संस्थितम्
 रुधिरं प्रेषयाम्येव कायमध्ये स्थितोऽस्म्यहम् ५१
 तत्र नेत्रावमात्यौ मे द्रव्यलब्धिप्रसाधकौ
 एवं मया त्मव्यापारस्तवाग्रे कथितः परः ५२
 जलमुवाच-
 सुतोषयाम्यहं नित्यममृतेन कलेवरम्

एवंमेतत्रव्यापारःकायपत्तनकेप्रिये ५३
अमात्यंरसनांविद्धिरसास्वादकरींपराम्
नासिकोवाच-
सुगंधेनपरांपुष्टिकायस्यापिकरोम्यहम् ५४
दुर्गंधंतुपरित्यज्यकायेगंधंप्रदर्शये
बुद्धियुक्तामहाभागतस्याभावेनभाविता ५५
स्वामिकार्यायकायेस्मिन्नहंतिष्ठामिनिश्चला
गंधंममगुणंविद्धिद्विविधंयत्प्रवर्तितम् ५६
श्रवणावूचतुः-
कार्याकार्यादिकंशब्दंलोकैरुक्तंशुभाशुभम्
शृणुयावःस्वकायस्थौसत्यासत्येप्रियाप्रिये ५७
शब्दोहिमेगुणःप्रोक्तोममव्यापारमेवहि
योजयामिनसंदेहोयदाबुद्धिःप्रपूरयेत् ५८
त्वगुवाच-
पंचरूपात्मकोवायुः शरीरेस्मिन्व्यवस्थितः ५९
सबाह्याभ्यंतरेचेष्टांतेषांजानामितत्त्वतः
शीतोष्णमातपंवर्षवायोःस्फुरणमेवच ६०
सर्वजानामिसंस्पर्शसंगश्लेषादिकंनृणाम्
स्पर्शएवगुणोमह्यमेतत्सत्यंवदाम्यहम् ६१
एवंहितेसमाख्यातोमयाव्यापारएवहि
नेत्रेऊचतुः-
संसारयानिरूपाणिभव्याभव्यानिसत्तम ६२
यदाप्रेरयतेबुद्धिस्तदापश्यावनान्यथा
वसावः कायमध्येवैरूपंगुणमिहावयोः ६३
एवंव्यापारसंबंधःकायमध्येमहामते
जिह्वोवाच-
बुद्धियुक्ताअहंतातरसभेदान्विचारये ६४
क्षारमम्लादिकंसर्वनीरसंस्वादुचिंतये
व्यापारेणअनेनापिनित्ययुक्तावसाम्यहम् ६५
इन्द्रियाणांहिसर्वेषांबुद्धिरेषाप्रणायकः

एवंपंचसमायातानीन्द्रियाणिप्रियेशृणु ६६
 स्वीयानियानिकर्माणिकथयन्तिपुनःपुनः
 अथबुद्धिःसमायातातमुवाचमहामतिम् ६७
 मद्विहीनोयदाकायस्तदानश्यतिनान्यथा
 तस्मात्त्वंमांसमास्थायवर्त्तयस्वमहामते ६८
 अथकर्मसमायातमात्मानमिदमब्रवीत्
 अहंकर्ममहाप्राज्ञतवपार्श्वसमागतम् ६९
 त्वांप्रेषयाम्यहंतेनपथायेनेहगच्छसि
 एवमाकर्ण्यतत्सर्वमात्माप्रोवाचतान्प्रति ७०
 यूयंपंचात्मकैर्युक्ताःसर्वसाधारणाःकिल
 कस्मान्मैत्रंसमिच्छन्तितत्रपंचात्मकंप्रति ७१
 ब्रुवंतुकारणंसर्वेममाग्रेसर्वमेवतत्
 पंचात्मकाऊचुः-
 अस्मत्संगप्रसंगेनपिंडमेवप्रजायते ७२
 तस्मिन्पिंडेमहाबुद्धेभवान्वसतिसुव्रतः
 तिष्ठामोहिवयंसर्वेप्रसादात्तवतत्रहि ७३
 एतस्मात्कारणान्मैत्रमिच्छामस्तवनित्यशः
 आत्मोवाच-
 एवमस्तुमहाभागाभवतांप्रियमेवच ७४
 करिष्येनात्रसंदेहोमैत्रंहिप्रीतिकारणात्
 वार्यमाणोमहाभागोज्ञानेनापिमहात्मना ७५
 ध्यानेनचमहात्मासौतेषांसंगतिमागतः
 सतैःप्रमोहितस्तत्ररागद्वेषादिभिस्तदा ७६
 पंचतत्त्वसमायुक्तःकायित्वंगतवान्प्रभुः
 यदागर्भसमायातोविष्ठामूत्रसमाकुले ७७
 दुर्गधेपिच्छिलावर्तेपतितस्तैःससंयुतः
 अंगेनव्याकुलीभूतःपंचात्मकानुवाचसः ७८
 भोभोःपंचात्मकाःसर्वेशृणुध्वंवचनंमम
 भवतांसंप्रसंगेनमहादुःखेनमोहितः ७९
 तत्रास्मिन्पिच्छिलेघोरेपतितोहिमहाभये

पंचात्मकाऊचुः-

तावत्संस्थीयतांराजन्यावद्गर्भः प्रपूरयेत् ८०

पश्चान्निर्गमनंतेवैभविष्यतिनसंशयः

अस्माकंहिभवान्स्वामीकायदेशेव्यवस्थितः ८१

राज्यमेवंप्रकर्तव्यंसुखभोक्ताभविष्यति

तेषांतद्वचनंश्रुत्वाआत्मादुःखेनपीडितः ८२

गंतुमिच्छन्नसौतस्मात्पलायनपरोभवत् ८३

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेदेवासुरेशरीरकथनंनामसप्तमोऽध्यायः ७

अष्टमोऽध्यायः

कश्यपउवाच-

सगर्भेव्याकुलोजातःखिद्यमानोदिनेदिने

दुःखाक्रांतोहिधर्मात्मासर्वपीडाभिपीडितः १

अधोमुखस्तुगर्भस्थोमोहजालेनबंधितः

आधिव्याधिसमाक्रांतोहाहाभूतोविचेतनः २

दुःखेनमहताविष्टोज्ञानमाहप्रपीडितः

आत्मोवाच-

तववाक्यंमहाप्राज्ञनकृतंतुमयातदा ३

ध्यानेनवार्यमाणोपिपतितोमोहसंकटे

तस्माद्रक्षमहाप्राज्ञगर्भवासात्सुदारुणात् ४

ज्ञानमुवाच-

मयात्वंवारितोह्यात्मन्कृतंवाक्यंनचैवमे

पंचात्मकैर्महाक्रूरैः पातितोगर्भसंकटे ५

इदानींगच्छत्वंध्यानंतस्मात्संप्राप्स्यसेसुखम्

गर्भवासाद्भविष्यस्तेमोक्षएव नसंशयः ६

तस्यतद्वचनंश्रुत्वाज्ञात्वाज्ञानस्यतत्त्वताम्

ध्यानमाहूयप्रोवाचश्रूयतांवचनंमम ७

त्वामहंशरणंप्राप्तोध्यानमारक्षनित्यशः

एवमस्तुमहाप्राज्ञध्यानमाहमहामतिम् ८

एतद्वाक्यंततःश्रुत्वाआत्मावैध्यानमागतः

ध्यानेनहिसमंगर्भेसंस्थितोमोहवर्जितः ९
 यदाध्यानंगतोह्यात्माविस्मृतंगर्भजंभयम्
 सद्वाभ्यांसहितस्तत्रात्मासमोहविनाकृतः १०
 चिंतयन्नेवैनित्यमात्मकंसुखमेवहि
 इतोनिष्क्रान्तमात्रस्तुत्यजेपंचात्मकंवपुः ११
 एवंचिंतयतेनित्यंगर्भवासगतःप्रभुः
 सूतिकालेतुसंप्राप्तेप्राजापत्येवरानने १२
 वायुनाचलितोगर्भःप्राणेनापिबलीयसा
 योनिर्विकासमायातिचतुर्विंशांगुलंतदा १३
 पंचविंशांगुलोगर्भस्तेनपीडाविजायते
 एवंसंपीडयमानस्तुमूर्च्छयामूर्च्छितःप्रिये १४
 पतितोभूमिभागेतुज्ञानध्यानसमन्वितः
 प्राजापत्येनदिव्येनवायुनासपृथक्कृतः १५
 भूमिसंस्पर्शमात्रेणज्ञानध्यानेतुविस्मृते
 संसारबंधसंदिग्धआत्माप्रियतयास्थितः १६
 गुणदोषसमाक्रान्तोमहामोहसमन्वितः
 खाद्यपानादिकंसर्वमिच्छत्येवदिनेदिने १७
 एवंसंपुष्यमाणस्तुआत्मापंचात्मकैःसह
 व्यापितोहीन्द्रियैःसर्वैर्विषयैःपापकारिभिः १८
 बांधवानांसमोहेनभार्यादीनांतथैवच
 आकुलव्याकुलोदेविजायतेचदिनेदिने १९
 महामोहेनसंदिग्धोमोहजालगतःप्रभुः
 कैवर्तेनयथाबद्धःशकुलोजालबंधनैः २०
 चलितुंनैवशक्तोस्तितथात्मासीत्प्रबंधितः
 मोहजालैस्तुतैःसर्वैर्दृढबंधैस्तुबंधितः २१
 एवमादिप्रपंचेनव्यापितोव्यापकेनहि
 ज्ञानविज्ञानविभ्रष्टोरागद्वेषादिभिर्हतः २२
 कामेनपीडयमानस्तुक्रोधेनैवतथैववा
 प्रकृत्याकर्मणाबद्धोमहामूढोव्यजायत २३
 सूतउवाच-

एवंमूढोयदात्मासौकामक्रोधवशंगतः
 लोभरागादिभिःसर्वैर्व्यापृतस्तैर्दुरात्मभिः २४
 इयंभार्याह्ययंपुत्रइदंमित्रमिदंगृहम्
 एवंसंसारजालेनमहामोहेनबंधितः २५
 पुत्रशोकादिभिर्दुःखैर्विविधैराकुलस्तदा
 जरयाव्याधिभिश्चैवसंग्रस्तश्चाधिभिस्तथा २६
 एवमात्मासंप्रतप्तोदुःखमोहैःसुदारुणैः
 अभिमानैर्मानभंगैर्नानादुःखैश्चखंडितः २७
 वृद्धत्वेनतथादेविशबलत्वेनपीडितः
 दुःखंचिंतयतेनित्यंहाहाभूतोविचेतनः २८
 रात्रौस्वप्नान्प्रपश्येत्तदिवाचैतन्यवर्जितः
 वैकल्येनतथांगानांव्याप्तोदेविदिनेदिने २९
 संसारेभ्रममाणेनवैराग्यंतत्रदर्शितम्
 निःशंकंबंधुहीनंचप्रशांतंतुष्टमेवच ३०
 तमुवाचतदात्मावैकामक्रोधविवर्जितम्
 कोभवान्नग्नरूपेणकथंमित्रैर्नलज्जसे ३१
 यत्रलोकाःस्त्रियोवृद्धायुवत्योमातरस्तथा
 एतासांहिगतोमध्येनबिभेषिअनावृतः ३२
 वीतरागउवाच-
 कोह्यत्रनग्नोदृश्येतननग्नोस्मीतिवैकदा
 सुसंबद्धस्त्वमेवापिपरिधानसमन्वितः ३३
 ननग्नोस्मिकदादिव्यभवान्नग्नःप्रदृश्यते
 इंद्रियार्थवशेवर्तीमर्यादापरिवर्जितः ३४
 आत्मोवाच-
 पुरुषस्यकाहिमर्यादातामाचक्ष्वचसुव्रत
 विस्तरेणमहाप्राज्ञयदिजानासिनिश्चितम् ३५
 वीतरागोमहाप्राज्ञस्तमुवाचमहामतिः
 सुस्थैर्यंभजतेचित्तंसुखदुःखेषुनित्यदा ३६
 क्लेशितंसर्वभावैश्चतेषुतेषुपरित्यजेत्
 अथलज्जांप्रवक्ष्यामिमनोयानिर्विशत्यलम् ३७

मयाद्यैवंनकर्तव्यंनमःस्थानविवर्जितः
पश्चात्तापेसुसंलीनःसालज्जापरिकथ्यते ३८
कस्यलज्जाप्रकर्तव्याद्वितीयोनास्तिसर्वदा
एकश्चपुरुषोदिव्यःकस्यकिञ्चिन्ननाशयेत् ३९
अथलोकान्प्रवक्ष्यामियेत्वयापरिकीर्तिताः
यथाकुलालकश्चक्रेमृत्पिण्डंचनिधापयेत् ४०
भ्रामयित्वातुसूत्रेणनानाभेदान्प्रकाशयेत्
भांडानांतुसहस्राणिस्वेच्छयामतिसंस्थितः ४१
तथायंसृजतेधातानानारूपाणिनान्यथा
पश्चाद्विनाशमायांतियेनकेनापिहेतुना ४२
सर्वदैवस्थितायेचयेलोकाश्चसनातनाः
तेषांलज्जाप्रकर्तव्यानावर्ततेहितेभुवि ४३
आकाशवायुतेजांसिपृथ्वीचापश्चपंचमः
अमीलोकाःप्रकाशंतेयेचसर्वत्रसंस्थिताः ४४
सत्त्वानामंगदेशेषुपंचैतेषुसुसंस्थिताः
सर्वत्रैवचवर्ततेकस्यलज्जाविधीयते ४५
स्त्रीणांरूपंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांतातसांप्रतम्
यथाघटसहस्रेषुसोदकेषुविराजते ४६
एकश्चंद्रोहिसर्वत्रभवांस्तद्वद्विराजते
गतोजंतुसहस्रेषुमोहचक्रेमहात्मवान् ४७
स्थावरेषुचसर्वेषुजंगमेषुतथाभवान्
योनिद्वारेणपापेनमायामोहमयेनवै ४८
कुचाभ्यांचनितंबाभ्यांवयसाचविराजते
हन्मांसस्याधिकावृद्धिर्दृष्टाचात्रनसंशयः ४९
पतनायचलोकानांमोहरूपंविदर्शितम्
नभवत्येवसानारीयात्वयापरिकीर्तिता ५०
लीलयाकुरुतेधाताविनोदायसदात्मनः
यथानार्यास्तथापुंसोजीवःसर्वत्रसंस्थितः ५१
कुचयोनिविहीनायेजीवन्मुक्ताःसदैवहि
नरस्तुपुरुषःप्रोक्तोनारीप्रकृतिरुच्यते ५२

रमतेतेनवैसार्द्धनमुक्ताहिकदाचन
 भवान्प्रकृतिसंयुक्तःपुरुषेषुप्रदृश्यते ५३
 कःकस्यकुरुतेलज्जामेवंज्ञात्वासुखंव्रज
 वृद्धांस्त्रियंप्रवक्ष्यामिसदावृद्धांवरानने ५४
 त्वचाजर्जरतांयातायस्याप्यंगेवरानने
 श्वेतैश्चैवतथाकेशैःपलितैश्चसमाकुला ५५
 बलहीनाथदीनापिव्यापितावलिनातदा
 नेयंवृद्धाभवेन्नारीपरंवृद्धाचकथ्यते ५६
 एतस्यालक्षणंप्रोक्तंयुवतींप्रवदाम्यहम्
 ज्ञानेनवर्द्धतेनित्यंजीवपार्श्वेसमाश्रिता ५७
 सुमतिर्नामसंप्रोक्तासावृद्धायुवतीतिच
 नारीपुरुषलोकेषुसर्वदैवप्रतिष्ठिता ५८
 लज्जातस्याःप्रकर्तव्याअन्यच्चैववदाम्यहम्
 मातरंवैप्रवक्ष्यामियात्वयापरिकीर्तिता ५९
 प्राणिनामंगदेशेषुसदैवचेतनास्थिता
 परज्ञानप्रदायाचसाप्रज्ञापरिकथ्यते ६०
 प्रज्ञामातासमाख्याताप्राणिनांपालनायसा
 संस्थितासर्वलोकेषुपोषणायहितायवा ६१
 सुमतिर्नामयाप्रोक्तासामातापरिकथ्यते
 संसारद्वारमार्गाणियानिरूपाणिनित्यशः ६२
 भवंतिमातरोह्येताबहुदुःखप्रदर्शिकाः
 मातृरूपंसमाख्यातमन्यत्किंतेवदाम्यहम् ६३
 आत्मोवाच-
 भवान्कोहिसमायातोममसंतापनाशकः
 विस्तरेणसमाख्याहिस्वरूपमात्मनःस्वयम् ६४
 वीतरागउवाच-
 यस्मात्कामानिवर्ततेनिराशाःसर्वएवते
 यंदुष्टत्वान्नपश्यंतिकर्माण्येतानिनान्यथा ६५
 यत्समीपंहिनायातिआशाचैवकदाचन
 क्रोधोलोभस्तथामोहोयद्भयात्प्रलयंगताः ६६

वीतरागोस्मिभद्रंतेविवेकोममबांधवः

आत्मोवाच-

कीदृशोऽसौतवभ्राताविवेकोनामनामतः ६७

तस्यत्वंलक्षणंब्रूहिभ्रातुरात्मनएवच

वीतरागउवाच-

तस्यैवलक्षणंरूपंनवदामितवाग्रतः ६८

भ्रातुस्तस्यमहाभागआह्वानंचकरोम्यहम्

भोभोविवेकमेभ्रातरावयोस्त्वंवचःशृणु ६९

एह्येहिसुमहाभागममस्नेहान्महामते

कश्यपउवाच-

शांतिक्षमाभ्यांसंयुक्तोभार्याभ्यांचसमागतः ७०

सर्वदृक्सर्वगोव्यापीसर्वतत्त्वपरायणः

संदेहानांचसर्वेषांयोरिपुर्ज्ञानवत्सलः ७१

धारणाधीश्चद्वेषुयौतस्यैवहिमहात्मनः

तस्ययोगःसुतोज्येष्ठोमोक्षोयस्यमहागुरुः ७२

निर्मलोनिरहंकारोनिराशोनिष्परिग्रहः

सर्ववेलाप्रसन्नात्मागतद्वंद्वोमहामतिः ७३

सविवेकःसमायातोगुणरत्नैर्विभूषितः

यस्यामात्यौमहात्मानौधर्मसत्यौमहामती ७४

क्षमाशांतिसमायुक्तःसविवेकःसमागतः

वीतरागमुवाचेदमाहूतोहंसमागतः ७५

तद्भ्रातःकारणंसर्वकथ्यतांहिममाग्रतः

यमाश्रित्यत्वयाद्यैवकृतमाह्वानमेवमे ७६

वीतरागउवाच-

पुमान्स्थितोयःपुरतोमहापाशैर्नियंत्रितः

मोहस्यबाणैःसंभ्रांतःसंसारस्यचबंधनैः ७७

सर्वस्यव्यापकःस्वामीअयमात्मासमैवच

पंचतत्त्वैःसमाविष्टोज्ञानध्यानविवर्जितः ७८

पृच्छतामेनमात्मानंभवांस्तत्त्वेषुपंडितः

वीतरागवचःश्रुत्वाविवेकोवाक्यमब्रवीत् ७९

विवेकउवाच-

सुखेनस्थीयतेदेवभवताविश्वनायक
आगतेत्वयिसंसारेकिंकिंभुक्तंसुखंस्वयम् ८०

आत्मोवाच-

गर्भवासोमहद्दुःखमसह्यंदारुणंमया
भुक्तमेवमहाप्राज्ञज्ञानहीनेनवैसदा ८१
देहेपिज्ञानविभ्रष्टःसोहंजातोह्यनेकधा
बाल्यावस्थांगतेनाथकृत्याकृत्यंकृतंमया ८२
तारुण्येनकृताक्रीडाभुक्ताभार्याह्यनेकशः
वार्धकंप्राप्यसंतप्तःपुत्रशोकादिभिस्तथा ८३
भार्यादीनांवियोगैस्तुदग्धोस्म्यहमहर्निशम्
दुःखैरनेकसंवर्णैःसंतप्तोस्मिदिनेदिने ८४
दिवारात्रौमहाप्राज्ञनविंदामिसुखंक्वचित्
एवंदुःखैसुसंतप्तःकिंकरोमिमहामते ८५
तमुपायंवदस्वैवसुखंविंदामियेनवै
अस्मात्संसारजालौघान्मोचयाद्यसुबंधनात् ८६

विवेकउवाच-

भवाञ्छुद्धोसिनिर्द्वन्द्वोह्यपापोसिजगत्पते
एनंगच्छमहात्मानंवीतरागंसुखप्रदम् ८७
निःसंशयंत्वयादृष्टंनग्नमाचारवर्जितम्
सुखप्रदर्शकोह्येषसर्वसंतापनाशकः ८८
एवमाकर्ण्यशुद्धात्मावीतरागंगतःपुनः
तमुवाचश्वसन्दीनःश्रूयतांवचनंमम ८९
सुखंविंदामियेनाहंतंमार्गममदर्शय
एवमस्तुमहाप्राज्ञकरिष्येवचनंतव ९०
पुनर्गच्छविवेकंहिसुखवार्ताकृतात्वया
सुखमार्गस्यवैवक्तातवएषभविष्यति ९१
वीतरागेणपुण्येनप्रेषितोगतवान्प्रभुः
तमुवाचमहात्मानंविवेकंशुद्धसत्तमम् ९२
सुखंमेदर्शयत्वंहिवीतरागेणप्रेषितः

भवच्छरणमापन्नोरक्षसंसारदारुणात् ६३

विवेकउवाच-

ज्ञानंगच्छमहाप्राज्ञसतेसर्ववदिष्यति

आत्मातथोक्तः संप्राप्तोयत्रज्ञानं प्रतिष्ठितम् ६४

भोभोज्ञानमहातेजः सर्वभावप्रदर्शक

शरणंत्वामहंप्राप्तः सुखमार्गप्रदर्शय ६५

ज्ञानमुवाच-

भृत्योहंतव लोकेश त्वं मां वेत्सि न सुव्रत

मया ध्यानेन वै पूर्ववारितस्त्वं पुनः पुनः ६६

पंचात्मकानां संगेन आपदं प्राप्तवान्भवान्

ध्यानंगच्छमहाप्राज्ञसतेदातासुखस्य च ६७

ज्ञानेन प्रेषितो ह्यात्मा ध्यानमाश्रित्य संस्थितः

सुखमत्यंतं सिद्धं च ध्यानं मे दर्शय स्वह ६८

भवच्छरणमायातं मामेवं परिरक्षय

एवं संभाषितं तस्य ध्यानमाकर्ण्य तद्वचः ६९

समुवाच पुनश्चापितमात्मानं प्रहृष्टवान्

नैव त्याज्योऽस्म्यहं तात सर्वकर्मसु निश्चितः १००

त्वयैव वीतरागेण विवेकेन सदैव हि

ध्यानयुक्तो भवस्व त्वमात्मानमवलोकय १०१

आत्मवांस्त्वं स्थिरो भूत्वानिरातं को विकल्पितः

यथा दीपो निवातस्थः कज्जलं वमते स्थिरः १०२

तथा दोषान्प्रज्वलित्वानिर्वाणं हि प्रयास्यति

एकांतस्थो निराहारो मिताशी भव सर्वदा १०३

निर्द्वंद्वः शब्दसंहीनो निश्चलो ह्यासने स्थितः

आत्मानमात्मना ध्यायन्ममैव स्थिरबुद्धिना १०४

प्राप्स्यसे परमं स्थानं तद्विष्णोः परमं पदम् १०५

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे ऽध्यात्मवर्णने ऽष्टमोऽध्यायः ८

नवमोऽध्यायः

कश्यप उवाच-

एवं संबोधितस्तत्र आत्माध्यानादिकैस्तदा
 त्यक्तुकामः सतत्कार्यपंचात्मकं स बुद्धिमान् १
 निमित्तान्येव पश्यैव प्राप्य तांस्तान्प्रयातिसः
 विहाय कायं निर्लक्ष्यं पतितं नैव पश्यति २
 सह वर्द्धितयोर्नास्ति संबंधः प्राणदेहयोः
 धनपुत्रकलत्रैश्च संबंधः केन हेतुना ३
 एवं ज्ञात्वा शमं गच्छ क्लैब्यं मा भज सुप्रिये
 अयमेव परं ब्रह्म अयमेव सनातनः ४
 अयमात्मस्वरूपेण दैत्यदेवेषु संस्थितः
 अयं ब्रह्मा अयं रुद्रो ह्ययं विष्णुः सनातनः ५
 अयं सृजति विश्वानि अयं पालयते प्रजाः
 संहरत्येष धर्मात्मा धर्मरूपी जनार्दनः ६
 अनेनोत्पादिता देवादानवाश्चैव सुप्रिय
 देवाश्चाधर्मनिर्मुक्ता धर्महीनाः सुतास्तव ७
 धर्मो यं माधव स्यांगं सर्वदैवैश्च पालितम्
 धर्मं च चिंतयेद्देवि धर्मचैव तु पालयेत् ८
 तस्य विष्णुः स धर्मात्मा सर्वदैवप्रसादवान्
 धर्मेण वर्तिता देवाः सत्येन तपसा किल ९
 येषां विष्णुः प्रसन्नो वै धर्मस्तैरिह पालितः
 विष्णोः कायमिदं धर्मसत्यं हृदयमेव च १०
 यस्तौ पालयते नित्यं तस्य विष्णुः प्रसीदति
 दूषयेद्यः सत्यधर्मौ पापमेव प्रपालयेत् ११
 तस्य विष्णुः प्रकुप्येत नाशयेदतिवीर्यवान्
 वैष्णवैः पालितं धर्मतपः सत्येन संस्थितैः १२
 तेषां प्रसन्नो धर्मात्मा रक्षामेवं करोति च
 तव पुत्रादनोः पुत्राः सैंहिकेयास्तथैव च १३
 अधर्मेणापि पापेन वर्तिताः पापचेतसः
 सूदिता वासुदेवेन समरे च क्रपाणिना १४
 यो सावात्मा मयोक्तः पूर्वमेव तवाग्रतः
 सोयं विष्णुर्न संदेहो धर्मात्मा सर्वपालकः १५

दैत्यकायेषुयःस्वस्थःपापमेवसमास्थितः
जघ्निवान्दानवान्देविसचक्रुद्धोमहामतिः १६
सबाह्याभ्यंतरेभूत्वातवपुत्रानिपातिताः
येनचोत्पादितादेवितेनैवविनिपातिताः १७
नैषांमोहस्तुकर्तव्योभवत्यावचनंशृणु
पापेनवर्ततेयोसौसएवनिधनंव्रजेत् १८
तस्मान्मोहंपरित्यज्यसदाधर्मसमाश्रय
दितिरुवाच-

एवमस्तुमहाभागकरिष्येवचनंतव १९
कश्यपंचमुनिश्रेष्ठमेवमाभाष्यदुःखिता
संबोधितासामुनिनादुःखंसंत्यज्यसंस्थिता २०

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेदेवासुरेदितिसंबोधनं नाम नवमोऽध्यायः ९

दशमोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः-

ततस्तेदानवाःसर्वेहिरण्यकशिपूत्तराः
युद्धाद्भग्नस्तुकिंकुर्युर्व्यवसायंमहामते १
विस्तरेणापिनोब्रूहितेषांवृत्तमनुत्तमम्
श्रोतुमिच्छामहेसर्वेत्वत्तोवैसांप्रतंद्विज २
सूत उवाच-

भग्नारणात्तुतेसर्वेबलहीनास्तुवैतदा
गतदर्पाःसुदुःखातदैत्यास्तेपितरंगताः ३
भक्त्याप्रणम्यतेसर्वेसमूचुःकश्यपंतदा
दानवा ऊचुः-

भवद्वीर्यात्समुत्पत्तिरस्माकंद्विजसत्तम ४
देवतानांमहाभागदानवानांतथैवच
वयंचदानवाःसर्वेबलवीर्यपराक्रमाः ५
उपायज्ञाःसुधीराश्चउद्यमेनसमन्विताः
वयंतुबहवस्तातदेवास्त्वल्पास्तथैवच ६
कथंजयंतितेसर्वेवयंभग्नमहाहवात्

तत्किंवैकारणं तात बलतेजः समन्विताः ७
मत्तनागसहस्राणामेकैकस्य महामते
बलमस्ति च दैत्यस्य नास्ति देवेषु तादृशम् ८
जयश्च दृश्यते तात देवेष्वेव महाहवे
तत्सर्वं कथयस्वैव संशयं छेत्तुमर्हसि ९
कश्यप उवाच—
शृणु ध्वं पुत्रकाः सर्वे जयस्यापि च कारणम्
यस्माद्विदेवताः सर्वे समरे जयिनो भवन् १०
वीर्यनिर्वापकस्तातो माता क्षेत्रमिदं सदा
धारणे पालने चैव पोषणे च यथैव हि ११
किं कुर्याद्विषमार्थं तु पिता पुत्रे च वै तथा
अत्र प्रधानं कर्मैव मामेवं बुद्धिराश्रिता १२
द्वैविध्यं कर्मसंबन्धं पापपुण्यसमुद्भवम्
सत्यमेव समाश्रित्य क्रियते धर्म उत्तमः १३
तपो ध्यानं समायुक्तं तारणाय हितं सुताः
पतनाय पातकं प्रोक्तं सर्वदैवनसंशयः १४
बलेन परिवारेण आभिजात्येन पुत्रकाः
पुण्यहीनस्य पुंसो वै तद्बलं विकलायते १५
उन्नता गिरिदुर्गेषु वृक्षाः संति सुपुत्रकाः
पतन्ति वातवेगेन समूलास्तु घनास्तथा १६
सत्यधर्मविहीनास्ते तथा यांति यमक्षयम्
साधारणः प्राणिनां च धर्म एष सुपुत्रकाः १७
येन संतरते जंतुरिह चैव परत्र च
तद्युष्माभिः परित्यक्तं सत्यं धर्मं समन्वितम् १८
अधर्ममास्थितं पुत्रायुष्माभिः सत्यवर्जितैः
सत्यधर्मतपो भ्रष्टाः पतिता दुःखसागरे १९
देवाश्च सत्यसंपन्नाः श्रेयसा च समन्विताः
तपःशांतिदमोपेताः सुपुण्या पापवर्जिताः २०
यत्र सत्यं च धर्मश्च तपः पुण्यं तथैव च
यत्र विष्णुर्हृषीकेशो जयस्तत्र प्रदृश्यते २१

तेषांसहायः संभूतोवासुदेवः सनातनः
 तस्माज्जयंतितेदेवाः सत्यधर्मसमन्विताः २२
 सहायेनबलेनैवपौरुषेणतथैवच
 भवंतःकिलवैपुत्रास्तपःसत्यविवर्जिताः २३
 यस्यविष्णुःसहायश्चतपश्चैवबलंतथा
 तस्यैवचजयोदृष्टइतिधर्मविदोविदुः २४
 यूयंधर्मविहीनास्तुतपःसत्यविवर्जिताः
 एद्रंपदंबलेनैवप्राप्तवन्तश्चपूर्वतः २५
 तपोविनामहाप्राज्ञाधर्मेणयशसाविना
 बलदर्पगुणैःपुत्रानप्राप्यमैन्द्रकंपदम् २६
 प्राप्याप्यैद्रंपदंपुत्रास्ततोभ्रष्टाभवंतिहि
 तस्माद्दूयंप्रकुर्वंतुतपःपुत्राःसमन्विताः २७
 अविरोधेनसंयुक्ताज्ञानध्यानसमन्विताः
 वैरंचैवनकर्तव्यंकेशवेनसमंकदा २८
 एवंविधायदापुत्रायूयंधन्याभविष्यथ
 परांसिद्धिंतदासर्वेप्रयास्यथनसंशयः २९
 एवंसंभाषितास्तेतुकश्यपेनमहात्मना
 समाकर्ण्यपितुर्वाक्यंदानवास्तेमहौजसः ३०
 प्रणम्यकश्यपंभक्त्यासमुत्थायत्वरान्विताः
 सुमंत्रंचक्रिरेदैत्याः परस्परसमाहिताः ३१
 हिरण्यकशिपूराजातानुवाचाथदानवान्
 तपश्चैवकरिष्यामोदुष्करंसर्वदायकम् ३२
 हिरण्याक्षस्तदोवाचकरिष्येदारुणंतपः
 ततोबलेनत्रैलोक्यंग्रहीष्येनात्रसंशयः ३३
 रणेनिर्जित्यगोविंदंतमिमंपापचेतसम्
 व्यापाद्यदेवताःसर्वाःपदमैद्रंजाम्यहम् ३४
 बलिरुवाच-
 एवंनयुज्यतेकर्तुंयुष्माभिर्दितिजेश्वराः
 विष्णुनासहयद्वैरंतद्वैरंशकारणम् ३५
 दानधर्मैस्तथापुण्यैस्तपोभिर्यज्ञयाजनैः

तमाराध्यहृषीकेशंसुखंगच्छंतिमानवाः ३६
 हिरण्यकशिपुरुवाच-
 अहमेवंनकरिष्येहरेराराधनंकदा
 स्वभावंतुपरित्यज्यशत्रुसेवाप्रचर्यते ३७
 मरणादधिकंतंतुमानयंतिहिपंडिताः
 विष्णोःसेवानवैकार्यामयाचान्यैश्चदानवैः ३८
 तमुवाचमहात्मानंबलिपितामहंपुनः
 धर्मशास्त्रेषुयद्दृष्टंमुनिभिस्तत्त्ववेदिभिः ३९
 राजनीतियुतंमंत्रंशत्रोश्चैवप्रधानतः
 हीनमात्मानमाज्ञायरिपुंतंबलिनंथा ४०
 तस्यपार्श्वेप्रगत्वैवजयकालंप्रतीक्षयेत्
 दीपच्छायांसमाश्रित्यतमोवसतिसर्वदा ४१
 स्नेहंदशागतंप्रेक्ष्यदीपस्यापिमहाबलम्
 प्रकाशंयातिवेगेनतमश्चवर्द्धतेपुनः ४२
 तथाप्रसादयेच्छन्नःस्नेहंनिर्दिश्यतत्त्वतः
 स्नेहंकृत्वासुरैःसार्द्धधर्मभावैःसुरद्विषः ४३
 पूर्वमुक्तंसुमंत्रंतुमुनिनाकश्यपेनहि
 तेनमंत्रेणराजेंद्रकुरुकार्यस्वमात्मवान् ४४
 तस्यतद्वचनंश्रुत्वाप्राहदैत्यःप्रतापवान्
 पौत्रनैवंकरिष्येहंमानभंगंतथात्मनः ४५
 अन्येचबांधवाःसर्वेतमूचुर्नयपंडितम्
 बलिनोक्तंचयत्पुण्यंदेवतानांप्रियंकरम् ४६
 शक्रमानकरंप्रोक्तंदानवानांभयंकरम्
 करिष्यामोवयंसर्वेतपएवमनुत्तमम् ४७
 तपसानिर्जित्यदेवान्हरिष्यामःस्वकंपदम्
 एवमामंत्रयतेसर्वेनिराकृत्यबलितदा ४८
 विष्णोःसार्द्धमहावैरहदिकृत्वामहासुराः
 तपश्चक्रुस्ततःसर्वेगिरिदुर्गेषुसानुषु ४९
 एवतेदानवाःसर्वेत्यक्तरागाःसुनिश्चिताः
 कामक्रोधविहीनाश्चनिराहाराजितक्लमाः ५०

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेदैत्यतपश्चर्यावर्णननामदशमोऽध्यायः १०

एकादशोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः-

सर्वज्ञेन त्वया प्रोक्तं दैत्यदानवसंगरम्
इदानीं श्रोतुमिच्छामः सुव्रतस्या महात्मनः १
कस्य पुत्रो महाप्राज्ञः कस्य गोत्रसमुद्भवः
किं तपस्तस्य विप्रस्य कथमाराधितो हरिः २
सूत उवाच-
कथाप्रज्ञाप्रभावेण पूर्वमेव यथा श्रुता
तथा विप्राः प्रवक्ष्यामि सुव्रतस्य महात्मनः ३
चरितं पावनं दिव्यं वैष्णवं श्रेयसावहम्
भवतामग्रतः सर्वं विष्णोश्चैव प्रसादतः ४
पूर्वकल्पे महाभागाः सुक्षेत्रे पापनाशने
रेवातीरे सुपुण्ये च तीर्थे वामनसंज्ञके ५
कौशिकस्य कुले जातः सोमशर्मा द्विजोत्तमः
स तु पुत्रविहीनस्तु बहुदुःखसमन्वितः ६
दारिद्रेण सदुःखेन सर्वदैवप्रपीडितः
पुत्रोपायं धनस्यापि दिवारात्रौ प्रचिंतयेत् ७
एकदा तु प्रियातस्य सुमनानाम सुव्रता
भर्तारं चिंतयोपेतमधोमुखमलक्षयत् ८
समालोक्य तदा कांतं तमुवाच तपस्विनी
दुःखजालैरसंख्यैस्तु तव चित्तं प्रधर्षितम् ९
व्यामोहेन प्रमूढो सित्यजचिंतां महामते
मम दुःखं समाचक्ष्व स्वस्थो भव सुखं व्रज १०
नास्ति चिंता समंदुःखं कायशोषणमेव हि
यश्चिंतां त्यज्य वर्तेत स सुखेन प्रमोदते ११
चिंतायाः कारणं विप्रकथयस्व ममाग्रतः
प्रियावाक्यं समाकर्ष्य सोमशर्मा ब्रवीत्प्रियाम् १२
सोमशर्मोवाच-

इच्छयाचिंतितंभद्रेचिंतादुःखस्यकारणम्
 तत्सर्वतुप्रवक्ष्यामिश्रुत्वाचैवावधार्यताम् १३
 नजानेकेनपापेनधनहीनोस्मिसुव्रते
 तथापुत्रविहीनश्चएतद्दुःखस्यकारणम् १४
 सुमनोवाच-
 श्रूयतामभिधास्यामिसर्वसंदेहनाशनम्
 स्वरूपमुपदेशस्यसर्वविज्ञानदर्शनम् १५
 लोभःपापस्यबीजंहिमोहोमूलंचतस्यहि
 असत्यंतस्यवैस्कंधोमायाशाखासुविस्तरा १६
 दंभकौटिल्यपत्राणिकुबुद्ध्यापुष्पितःसदा
 अनृतंतस्यसौगंधंफलमज्ञानमेवच १७
 छद्मपाखंडशौर्येष्ठ्याःक्रूराःकूटाश्चपापिनः
 पक्षिणोमोहवृक्षस्यमायाशाखासमाश्रिताः १८
 अज्ञानंसुफलंतस्यरसोऽधर्मःफलस्यहि
 तृष्णोदकेनसंवृद्धाऽश्रद्धातस्यद्रवःप्रिय १९
 अधर्मःसुरसस्तस्यउत्कटोमधुरायते
 यादृशैश्चफलैश्चैवसुफलोलोभपादपः २०
 अस्यच्छायांसमाश्रित्ययोनरःपरितुष्यते
 फलानितस्यचाशनातिसुपक्वानिदिनेदिने २१
 फलानांतुरसेनापिअधर्मेणतुपालितः
 ससंतुष्टोभवेन्मर्त्यःपतनायाभिगच्छति २२
 तस्माच्चिंतांपरित्यज्यपुमाल्लोभंनकारयेत्
 धनपुत्रकलत्राणांचिंतामेकानकारयेत् २३
 योहिविद्वान्भवेत्कांतमूर्खाणांपथमेतिहि
 मूर्खश्चितयतेनित्यंकथमर्थमैवहि २४
 सुभार्यामिहविंदामिकथंपुत्रानहंलभे
 एवंचितयतेनित्यंदिवारात्रौविमोहितः २५
 क्षणमेकंप्रपश्येत्चिंतामध्येमहत्सुखम्
 पुनश्चैतन्यमायातिमहादुःखेनपीडयते २६
 चिंतामोहौपरित्यज्यअनुवर्तस्वचद्विज

संसारेनास्तिसंबंधःकेनसार्धमहामते १७
 मित्राश्चबांधवाःपुत्राःपितृमातृसभृत्यकाः
 संबन्धिनोभवंत्येवकलत्राणितथैवच २८
 सोमशर्मोवाच-
 संबन्धःकीदृशोभद्रेतथाविस्तरतोवद
 येनसंबन्धिनःसर्वेधनपुत्रादिबांधवाः २९
 सुमनोवाच-
 ऋणसंबन्धिनःकेचित्केचिन्यासापहारकाः
 लाभप्रदाभवंत्येकेउदासीनास्तथापरे ३०
 भेदैश्चतुर्भिर्जायन्तेपुत्रमित्रस्त्रियस्तथा
 भार्यापिताचमाताचभृत्याःस्वजनबांधवाः ३१
 स्वेनस्वेनहिजायन्तेसंबन्धेनमहीतले
 न्यासापहारभावेनयस्ययेनकृतंभुवि ३२
 न्यासस्वामीभवेत्पुत्रोगुणवान्नूपवान्भुवि
 येनैवापहतंन्यासंतस्यगेहेनसंशयः ३३
 न्यासापहरणाहुःखंसदत्वादारुणंगतः
 न्यासस्वामीसुपुत्रोभून्न्यासापहारकस्यच ३४
 गुणवान्नूपवांश्चैवसर्वलक्षणसंयुतः
 भक्तिंतुदर्शयन्तस्यपुत्रोभूत्वादिनेदिने ३५
 प्रियवाङ्मधुरोरोगीबहुस्नेहंविदर्शयन्
 स्वीयंद्रव्यंसमुद्गृह्यप्रीतिमुत्पाद्यचोत्तमाम् ३६
 यथायेनप्रदत्तंस्यान्न्यासस्यहरणात्पुरा
 दुःखमेवमहाभागदारुणंप्राणनाशनम् ३७
 तादृशंतस्यसौहृद्यात्पुत्रोभूत्वामहागुणैः
 अल्पायुषस्तथाभूत्वामरणंचोपगच्छति ३८
 दुःखंदत्वाप्रयात्येवंभूत्वाभूत्वापुनःपुनः
 यदाहापुत्रपुत्रेतिप्रलापंहिकरोतिसः ३९
 तदाहास्यंकरोत्येवकस्यपुत्रोहिकःपिता
 अनेनापहतंन्यासंमदीयस्योपकारणम् ४०
 द्रव्यापहरणेनापिनमेप्राणागताःकिल

दुःखेनमहताचैवअसह्येनचवैपुरा ४१
तथादुःखंप्रदत्वाहंद्रव्यमुद्गृह्यचोत्तमम्
गंतास्मिसुभृशंचाद्यकस्याहंसुतईदृशः ४२
नचैषमेपितापुत्रःपूर्वमेवनकस्यचित्
पिशाचत्वंमयादत्तमस्यैवेतिदुरात्मनः ४३
एवमुक्त्वाप्रयात्येवंतंप्रहस्यपुनःपुनः
प्रयात्यनेनमार्गेणदुःखंदत्वासुदारुणम् ४४
एवंन्यासंसमुद्धर्तुःपुत्राःकांतभवंतिवै
संसारेदुःखबहुलादृश्यंतेयत्रतत्रच ४५
ऋणसंबन्धिनःपुत्रान्प्रवक्ष्यामितवाग्रतः ४६
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेसुव्रतोपाख्यानेएकादशोऽध्यायः ११

द्वादशोऽध्यायः

सुमनोवाच-

ऋणसंबन्धिनंपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रतः
ऋणंयस्यगृहीत्वायःप्रयातिमरणंकिल १
अर्थदातासुतोभूत्वाभ्राताचाथपिताप्रिया
मित्ररूपेणवर्त्तेतअतिदुष्टःसदैवसः २
गुणंनैवप्रपश्येतसकूरोनिष्ठुराकृतिः
जल्पतेनिष्ठुरंवाक्यंसदैवस्वजनेषुच ३
मिष्टंमिष्टंसमश्नातिभोगान्भुंजतिनित्यशः
द्यूतकर्मरतोनित्यंचौरकर्मणिसस्पृहः ४
गृहद्रव्यंबलाद्भुंक्तेवार्यमाणःसकुप्यति
पितरंमातरंचैवकुत्सतेचदिनेदिने ५
द्रावकस्त्रासकश्चैवबहुनिष्ठुरजल्पकः
एवंभुक्त्वाथतद्द्रव्यंसुखेनपरितिष्ठति ६
जातकर्मादिभिर्बाल्येद्रव्यंगृह्णातिदारुणः
पुनर्विवाहसंबन्धान्नानाभेदैरनेकधा ७
एवंसंजायतेद्रव्यमेवमेतद्दात्यपि
गृहक्षेत्रादिकंसर्वममैवहिनसंशयः ८

पितरंमातरंचैवहिनस्त्येवदिनेदिने
 सुखंडैर्मुशलैश्चैवसर्वघातैःसुदारुणैः ६
 मृतेतुतस्मिन्पितरिमातर्येवातिनिष्ठुरः
 निःस्नेहोनिष्ठुरश्चैवजायतेनात्रसंशयः १०
 श्राद्धकर्माणिदानानिनकरोतिकदैवसः
 एवंविधाश्चवैपुत्राःप्रभवन्तिमहीतले ११
 रिपुपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रेद्विजपुंगव
 बाल्येवयसिसंप्राप्तेरिपुत्वेवर्ततेसदा १२
 पितरंमातरंचैवक्रीडमानोहिताडयेत्
 ताडयित्वाप्रयात्येवप्रहस्यैवपुनःपुनः १३
 पुनरायातिसंत्रस्तःपितरंमातरंप्रति
 सक्रोधोवर्ततेनित्यंकुत्सतेचपुनःपुनः १४
 एवंसंवर्ततेनित्यंवैरकर्मणिसर्वदा
 पितरंमारयित्वाचमातरंचततःपुनः १५
 प्रयात्येवंसदुष्टात्मापूर्ववैरानुभावतः
 अथातःसंप्रवक्ष्यामियस्माल्लभ्यंभवेत्प्रियम् १६
 जातमात्रःप्रियंकुर्याद्बाल्येलालनक्रीडनैः
 वयःप्राप्यप्रियंकुर्यान्मातृपित्रोरनन्तरम् १७
 भक्त्यासंतोषयेन्नित्यंतावुभौपरितोषयेत्
 स्नेहेनवचसाचैवप्रियसंभाषणेनच १८
 मृतेगुरौसमाज्ञायस्नेहेनरुदतेपुनः
 श्राद्धकर्माणिसर्वाणिपिंडदानादिकांक्रियाम् १९
 करोत्येवसुदुःखार्तस्तेभ्योयात्रांप्रयच्छति
 ऋणत्रयान्वितःस्नेहाद्भुजापयतिनित्यशः २०
 यस्माल्लभ्यंभवेत्कांतप्रयच्छतिनसंशयः
 पुत्रोभूत्वामहाप्राज्ञःअनेनविधिनाकिल २१
 उदासीनंप्रवक्ष्यामितवाग्रेप्रियसांप्रतम्
 उदासीनेनभावेनसदैवपरिवर्तते २२
 ददातिनैवगृह्णातिनचकुप्यतितुष्यति
 नोवाददातिसंत्यज्यउदासीनोद्विजोत्तम २३

तवाग्रेकथितंसर्वपुत्राणांगतिरीदृशी
 यथापुत्रस्तथाभार्यापितामाताथबांधवाः २४
 भृत्याश्चान्येसमाख्याताःपशवस्तुरगास्तथा
 गजामहिष्योदासाश्चमृणसंबन्धिनस्त्वमी २५
 गृहीतंनमृणंतेनआवाभ्यांतुनकस्यचित्
 न्यासमेवंनकस्यापिकृतंवैपूर्वजन्मनि २६
 धारयावोनकस्यापिमृणंकांतमृणुष्वहि
 नवैरमस्तिकेनापिपूर्वजन्मनिवैकृतम् २७
 आवाभ्यांहिनविप्रेद्रनत्यक्तंहितथापते
 एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजचिंतामनर्थकीम् २८
 कस्यपुत्राःप्रियाभार्याकस्यस्वजनबांधवाः
 हतंनचैवकस्यापिनैवदत्तंत्वयापुनः २९
 कथंहिधनमायातिविस्मयंव्रजमाधव
 प्राप्तव्यमेवयत्रैवभवेद्द्रव्यंद्विजोत्तम ३०
 अनायासेनहस्तेहितस्यैवपरिजायते
 यत्नेनमहताचैवद्रव्यंरक्षतिमानवः ३१
 व्रजमानोव्रजत्येवधनंतत्रैवतिष्ठति
 एवंज्ञात्वाशमंगच्छजहिचिंतामनर्थकीम् ३२
 कस्यपुत्राःप्रियाभार्याकस्यस्वजनबांधवाः
 कःकस्यनास्तिसंसारेअसंबन्धाद्द्विजोत्तम ३३
 महामोहेनसंमूढामानवाःपापचेतसः
 इदंगृहमयंपुत्रइमानार्योममैवहि ३४
 अनृतंदृश्यतेकांतसंसारस्यहिबंधनम्
 एवंसंबोधितोदेव्याभार्ययाप्रिययातदा ३५
 पुनःप्राहप्रियांभार्यासुमनांज्ञानवादिनीम्
 सोमशर्मोवाच-
 सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेसर्वसंदेहनाशनम् ३६
 तथापिवंशमिच्छंतिसाधवः सत्यपंडिताः
 यथापुत्रस्यमेचिंताधनस्यचतथाप्रिये ३७
 येनकेनाप्युपायेनपुत्रमुत्पादयाम्यहम्

सुमनोवाच-

पुत्रेणलोकाञ्जयतिपुत्रस्तारयतेकुलम् ३८
सत्पुत्रेणमहाभागपितामाताचजंतवः
एकःपुत्रोवरोविद्वान्बहुभिर्निर्गुणैस्तुकिम् ३९
एकस्तारयतेवंशमन्येसंतापकारकाः
पूर्वमेवमयाप्रोक्तमन्येसंबंधगामिनः ४०
पुण्येनप्राप्यतेपुत्रः पुण्येनप्राप्यतेकुलम्
सुगर्भः प्राप्यतेपुण्यैस्तस्मात्पुण्यंसमाचर ४१
जातस्यमृतिरेवास्तिजन्मएवमृतस्यच
सुजन्मप्राप्यतेपुण्यैर्मरणंतुतथैवच ४२
सुखंधनचयःकांतभुज्यतेपुण्यकर्मभिः
सोमशर्मोवाच-

पुण्यस्याचरणंब्रूहितथाजन्मान्यपिप्रिये ४३
सुपुण्यः कीदृशोभद्रेवदपुण्यस्यलक्षणम्
सुमनोवाच-
आदौपुण्यंप्रवक्ष्यामियथापुण्यंश्रुतंमया ४४
पुरुषोवाथवानारीयथानित्यंचवर्तते
यथापुण्यैःसमाप्नोतिकीर्तिपुत्रान्प्रियान्धनम् ४५
पुण्यस्यलक्षणंकांतसर्वमेववदाम्यहम्
ब्रह्मचर्येणसत्येनमखपंचकवर्तनैः ४६
दानेननियमैश्चापिद्विमाशौचेनवल्लभ
अहिंसयासुशक्त्याचअस्तेयेनापिवर्तनैः ४७
एतैर्दशभिरंगैस्तुधर्ममेवंप्रपूरयेत्
संपूर्णोजायतेधर्मोग्रासैर्भोगोयथोदरे ४८
धर्मसृजतिधर्मात्मात्रिविधेनैवकर्मणा
तस्यधर्मःप्रसन्नात्मापुण्यमेवंतुप्रापयेत् ४९
ययंचिंतयतेप्राज्ञस्तंतंप्राप्नोतिदुर्लभम्
सोमशर्मोवाच-

कीदृङ्मूर्तिस्तुधर्मस्यकान्यंगानिचभामिनि ५०
प्रीत्याकथयमेकांतेश्रोतुंश्रद्धाप्रवर्तते

सुमनोवाच-

लोकेधर्मस्यवैमूर्तिः कैर्दृष्टानद्विजोत्तम ५१
 अदृश्यवर्त्मासत्यात्मानदृष्टोदेवदानवैः
 अत्रिवंशेसमुत्पन्नोअनसूयात्मजोद्विजः ५२
 तेनदृष्टोमहाधर्मोदत्तात्रेयेणवैसदा
 द्वावेतौतुमहात्मानौकुर्वाणौतपउत्तमम् ५३
 धर्मेणवर्तमानौतौतपसाचबलेनच
 इंद्राधिकेनरूपेणप्रशस्तेनभविष्यतः ५४
 दशवर्षसहस्रंतौयावत्तुवनसंस्थितौ
 वायुभक्षौनिराहारौसंजातौशुभदर्शनौ ५५
 दशवर्षसहस्रंतुतावत्कालंतपोर्जितम्
 सुसाध्यमानयोश्चैवतत्रधर्मःप्रदृश्यते ५६
 पंचाग्निःसाध्यतेद्वाभ्यांतावत्कालंद्विजोत्तम
 त्रिकालंसाधितंतावन्निराहारंकृतंतथा ५७
 जलमध्येस्थितौतावदत्तात्रेयोयतिस्तथा
 दुर्वासास्तुमुनिश्रेष्ठस्तपसाचैवकर्षितः ५८
 धर्मप्रतिसधर्मात्माचुक्रोधमुनिपुंगवः
 क्रुद्धेसतिमहाभागतस्मिन्मुनिवरेतदा ५९
 अथधर्मः समायातः स्वरूपेणचवैतदा
 ब्रह्मचर्यादिभिर्युक्तस्तपोभिश्चसबुद्धिमान् ६०
 सत्यंब्राह्मणरूपेणब्रह्मचर्यंतथैवच
 तपस्तुद्विजवर्योस्तिदमः प्राज्ञोद्विजोत्तमः ६१
 नियमस्तुमहाप्राज्ञोदानमेवतथैवच
 अग्निहोत्रिस्वरूपेणह्यात्रेयंहिसमागताः ६२
 क्षमाशांतिस्तथालज्जाचाहिंसाचह्यकल्पना
 एताःसर्वाःसमायाताःस्त्रीरूपास्तुद्विजोत्तम ६३
 बुद्धिःप्रज्ञादयाश्रद्धामेधासत्कृतिशांतयः
 पंचयज्ञास्तथापुण्याःसांगावेदास्तुतेतदा ६४
 स्वस्वरूपधराश्चैवतेसर्वेसिद्धिमागताः
 अग्न्याधानादयःपुण्याश्रमेधादयस्तथा ६५

रूपलावण्यसंयुक्ताः सर्वाभरणभूषिताः
 दिव्यमाल्यांबरधरादिव्यगंधानुलेपनाः ६६
 किरीटकुंडलोपेतादिव्याभरणभूषिताः
 दीप्तिमंतः सुरूपास्ते ते जोज्वालाभिरावृताः ६७
 एवं धर्मः समायातः परिवारसमन्वितः
 यत्र तिष्ठति दुर्वासाः क्रोधनः कालवत्तथा ६८
 धर्म उवाच-

कस्मात्कोपः कृतो विप्रभवांस्तपस्समन्वितः
 क्रोधो हि नाशयेच्छ्रेयस्तप एव न संशयः ६९
 सर्वनाशकरस्तस्मात्क्रोधं तत्र विवर्जयेत्
 स्वस्थो भवद्विजश्रेष्ठ उत्कृष्टतपसः फलम् ७०
 दुर्वासा उवाच-

भवान्कोहिसमायात एतैर्द्विजवरैः सह
 सप्तनार्यः प्रतिष्ठंति सुरूपाः समलंकृताः ७१
 कथयस्व ममाग्रे त्वं विस्तरेण महामते
 धर्म उवाच-

अयं ब्राह्मणरूपेण सर्वतेजः समन्वितः ७२
 दंडहस्तः सुप्रसन्नः कमंडलुधरस्तथा
 तवाग्रे ब्रह्मचर्यो यं सोयं पश्य समागतः ७३
 अन्यं पश्य स्ववै त्वं च दीप्तिमंतं द्विजोत्तम
 कपिलं पिङ्गलाक्षं च सत्यमेनं द्विजोत्तम ७४
 तादृशं पश्य धर्मात्मन् वैश्वदेव समप्रभम्
 यत्तपो हित्व याविप्र सर्वदेव समाश्रितम् ७५
 एतं पश्य महाभाग तव पार्श्वं समागतम्
 प्रसन्नवाग्दीप्ति युक्तः सर्वजीवदयापरः ७६
 दम एव तथा यं ते यः पोषयति सर्वदा
 जटिलः कर्कशः पिङ्गो ह्यतितीव्रो महाप्रभुः ७७
 नाशको हि स पापानां खड्गहस्तो द्विजोत्तम
 अभिशांतो महापुण्यो नित्यक्रिया समन्वितः ७८
 नियमस्तु समायातस्तव पार्श्वं द्विजोत्तम

अनिर्मुक्तो महादीप्तः शुद्धस्फटिकसन्निभः ७६
 पयःकमंडलुकरोदंतकाष्ठधरोद्विजः
 शौचएषसमायातोभवतः सन्निधाविह ८०
 अतिसाध्वीमहाभागासत्यभूषणभूषिता
 सर्वभूषणशोभांगीशुश्रूषेयंसमागता ८१
 अतिधीराप्रसन्नांगीगौरीप्रहसितानना
 पद्महस्ताइयंधात्रीपद्मनेत्रासुपद्मिनी ८२
 दिव्यैराभरणैर्युक्ताक्षमाप्राप्ताद्विजोत्तम
 अतिशांतासुप्रतिष्ठाबहुमंगलसंयुता ८३
 दिव्यरत्नकृताशोभादिव्याभरणभूषिता
 तवशांतिर्महाप्राज्ञज्ञानरूपासमागता ८४
 परोपकारकरणाबहुसत्यसमाकुला
 मितभाषासदैवासौअकल्पातेसमागता ८५
 प्रसन्नासाक्षमायुक्तासर्वाभरणभूषिता
 पद्मासनासुरूपासाश्यामवर्णायशस्विनी ८६
 अहिंसेयंमहाभागाभवंतंतुसमागता
 तप्तकांचनवर्णांगीरक्तांबरविलासिनी ८७
 सुप्रसन्नासुमंत्राचयत्रतत्रनपश्यति
 ज्ञानभावसमाक्रांतापुण्यहस्तातपस्विनी ८८
 मुक्ताभरणशोभाढ्यानिर्मलाचारुहासिनी
 इयंश्रद्धामहाभागपश्यपश्यसमागता ८९
 बहुबुद्धिसमाक्रांताबहुज्ञानसमाकुला
 सुभोगासक्तरूपासासुस्थिताचारुमंगला ९०
 सर्वेष्टध्यानसंयुक्तालोकमातायशस्विनी
 सर्वाभरणशोभाढ्यापीनश्रोणिपयोधरा ९१
 गौरवर्णासमायातामाल्यवस्त्रविभूषिता
 इयंमेधामहाप्राज्ञतवैवपरिसंस्थिता ९२
 हंसचंद्रप्रतीकाशामुक्ताहारविलंबिनी
 सर्वाभरणसंभूषासुप्रसन्नामनस्विनी ९३
 श्वेतवस्त्रेणसंवीताशतपत्रंशयेकृतम्

पुस्तककरापंकजस्थाराजमानासदैवहि ६४
 एषाप्रज्ञामहाभागभाग्यवंतंसमागता
 लाक्षारससमावर्णासुप्रसन्नासदैवहि ६५
 पीतपुष्पकृतामालाहारकेयूरभूषणा
 मुद्रिकाकंकणोपेताकर्णकुण्डलमंडिता ६६
 पीतेनवाससादेवीसदैवपरिराजते
 त्रैलोक्यस्योपकारायपोषणायाद्वितीयका ६७
 यस्याः शीलं द्विजश्रेष्ठसदैवपरिकीर्तितम्
 सेयंदयासुसंप्राप्तातवपार्श्वेद्विजोत्तम ६८
 इयंवृद्धामहाप्राज्ञभावभार्यातपस्विनी
 मममाताद्विजश्रेष्ठधर्मो हंतवसुव्रत ६९
 इतिज्ञात्वाशमंगच्छमामेवंपरिपालय
 दुर्वासाउवाच-
 यदिधर्मः समायातोमत्समीपंतुसांप्रतम् १००
 एतन्मेकारणंब्रूहि किंतु धर्मकरोम्यहम्
 धर्मउवाच-
 कस्मात्क्रुद्धोसिविप्रेन्द्रकिमेतैर्विप्रियंकृतम् १०१
 तन्मेत्वंकारणंब्रूहिदुर्वासोयदिमन्यसे
 दुर्वासाउवाच-
 येनाहंकुपितोदेवतदिदंकारणंशृणु १०२
 दमशौचैः सुसंक्लेशैः शोधितं कायमात्मनः
 लक्षवर्षप्रमाणंवैतपश्चर्यामयाकृता १०३
 एवं पश्यसिमामेवंदयातेन प्रवर्तते
 तस्मात्क्रुद्धोस्मितेद्यैवशापमेवंददाम्यहम् १०४
 एवंश्रुत्वातदातस्यतमुवाचमहामतिः
 धर्मउवाच-
 मयिनष्टेमहाप्राज्ञलोकोनाशंसमेष्यति १०५
 दुःखमूलमहंतातनिकर्शामिभृशंद्विज
 सौख्यं पश्चादहंदधियदिसत्यं न मुंचति १०६
 पापोयंसुखमूलस्तुपुण्यंदुःखेन लभ्यते

पुण्यमेवंप्रकुर्वाणः प्राणीप्राणान्विमुंचति १०७
महत्सौख्यंददाम्येवंपरत्रचनसंशयः

दुर्वासाउवाच-

सुखं येनाप्यते तेन परंदुःखं प्रपद्यते १०८
तत्तुमर्त्यः परित्यज्य अन्येनापि प्रभुज्यते
तत्सुखं को विजानाति निश्चयं नैव पश्यति १०९
तच्छ्रेयो नैव पश्यामि अन्याय्यं हि कृतं तव
येन कायेन क्रियते भुज्यते नैव तत्सुखम् ११०
अन्येन क्रियते क्लेशमन्येनापि प्रभुज्यते
तत्सुखं को विजानाति चान्यायं धर्ममेव वा १११
अन्येन क्रियते क्लेशमन्येनापि सुखं पुनः
भुनक्ति पुरुषो धर्मतत्सर्वं श्रेयसायुतम् ११२
पुण्यं चैव अनेनापि अनेन फलमश्नुते
क्रियमाणं पुनः पुण्यमन्येन परिभुज्यते ११३
तत्सर्वं हि सुखं प्रोक्तं यत्तथा यस्य लक्षणम्
धर्मशास्त्रोदितं चैव कृतं सर्वत्र नान्यथा ११४
येन कायेन कुर्वन्ति तेन दुःखं सहन्ति ते
परत्र तेन भुञ्जन्ति अनेनापि तथैव च ११५
इति ज्ञात्वा स धर्मात्मा भवान्समवलोकयेत्
यथा चौरामहापापाः स्वकायेन सहन्ति ते ११६
दुःखेन दारुणं तीव्रं तथा सुखं कथं न हि
धर्म उवाच-

येन कायेन पापाश्च संचरन्ति हि पातकम् ११७
तेन पीडां सहन्त्येव पातकस्य हितत्फलम्
दंडमेकं परंदृष्टं धर्मशास्त्रेषु पंडितैः ११८
तं धर्मपूर्वकं विद्धि एतैर्न्यायैस्त्वमेव हि
दुर्वासाउवाच-

एवं न्यायं न मन्ये हंतथैव शृणु धर्मराट् ११९
शापत्रयं प्रदास्यामि क्रुद्धो हंतव नान्यथा
धर्म उवाच-

यदाक्रुद्धोमहाप्राज्ञमामेवहि क्षमस्वच १२०
 नैवक्षमसिविप्रेन्द्रदासीपुत्रं हिमांकुरु
 राजानंतु प्रकर्तव्यं चांडालं च महामुने १२१
 प्रसादसुमुखो विप्रप्रणतस्य सदैव हि
 दुर्वासाश्च ततः क्रुद्धो धर्मचैव शशाप ह १२२
 दुर्वासा उवाच-
 राजा भवत्वं धर्माद्यदासीपुत्रश्च नान्यथा
 गच्छ चांडालयोनिं च धर्मत्वं स्वेच्छया व्रज १२३
 एवं शापत्रयं दत्त्वा गतो सौ द्विजसत्तमः
 अनेनापि प्रसंगेन दृष्टो धर्मः पुरा किल १२४
 सोमशर्मो वाच-
 धर्मस्तु कीदृशो जातस्तेन शप्तो महात्मना
 तद्रूपं तस्य मे ब्रूहि यदि जानासि भामिनि १२५
 सुमनो वाच-
 भरतानां कुले जातो धर्मो भूत्वा युधिष्ठिरः
 विदुरो दासीपुत्रस्तु अन्यं चैव वदाम्यहम् १२६
 यदा राजा हरिश्चंद्रो विश्वामित्रेण कर्षितः
 तदा चांडालतां प्राप्तः सहि धर्मो महामतिः १२७
 एवं कर्मफलं भुक्तं धर्मेणापि महात्मना
 दुर्वाससो हि शापाद्वै सत्यमुक्तं तवाग्रतः १२८

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे सोमशर्माख्याने सोमशर्म-
 सुमनासंवादे द्वादशोऽध्यायः १२

त्रयोदशोऽध्यायः

सोमशर्मो वाच-
 लक्षणं ब्रह्मचर्यस्य तन्मे विस्तरतो वद
 कीदृशं ब्रह्मचर्यं च यदि जानासि भामिनि १
 नित्यं सत्ये रतिर्यस्य पुण्यात्मा तुष्टितां व्रजेत्
 ऋतौ प्राप्ते व्रजेन्नारीं स्वीयां दोषविवर्जितः २
 स्वकुलस्य सदाचारं कदा नैव विमुंचति

एतदेवसमाख्यातंगृहस्थस्यद्विजोत्तम ३
 ब्रह्मचर्यमयाप्रोक्तंगृहिणामुत्तमंकिल
 यतीनांतुप्रवक्ष्यामितिन्मेनिगदतःशृणु ४
 दमसत्यसमायुक्तःपापाद्भीतस्तुसर्वदा
 भार्यासंगंवर्जयित्वाध्यानज्ञानप्रतिष्ठितः ५
 यतीनांब्रह्मचर्यचसमाख्यातंतवाग्रतः
 तपएवप्रवक्ष्यामितिन्मेनिगदतःशृणु ६
 आचारेणप्रवर्तेतकामक्रोधविवर्जितः
 प्राणिनामुपकारायसंस्थितउद्यमावृतः ७
 तपएवंसमाख्यातंसत्यमेवंवदाम्यहम्
 परद्रव्येष्वलोलुप्त्वंपरस्त्रीषुतथैवच ८
 दृष्ट्वामतिर्नयस्यस्यात्ससत्यःपरिकीर्तितः
 दानमेवप्रवक्ष्यामियेनजीवंतिमानवाः ९
 आत्मसौख्यंप्रतीच्छेद्यःसइहैवपरत्रवा
 अन्नस्यापिमहादानंसुखस्यैवध्रुवस्यवा १०
 ग्रासमात्रंतथादेयंक्षुधार्तायनसंशयः
 दत्तेसतिमहत्पुण्यममृतंसोऽश्नुतेसदा ११
 दिनेदिनेप्रदातव्यंयथाविभवसंभवम्
 तृणंशय्यांचवचनंगृहच्छायांसुशीतलाम् १२
 भूमिमापस्तथाचान्नंप्रियवाक्यमनुत्तमम्
 आसनंवचनालापंकौटिल्येनविवर्जितम् १३
 आत्मनोजीवनार्थायनित्यमेवकरोतियः
 देवान्पितृन्समभ्यर्च्यएवंदानंददातियः १४
 इहैवमोदतेसोवैपरत्रहितथैवच
 अवंध्यंदिवसंयोवैदानाध्ययनकर्मभिः १५
 प्रकुर्यान्मानुषोभूत्वासदेवोनात्रसंशयः
 नियमंचप्रवक्ष्यामिधर्मसाधनमुत्तमम् १६
 देवानांब्राह्मणानांचपूजास्वभिरतोहियः
 नित्यंनियमसंयुक्तोदानव्रतेषुसुव्रत १७
 उपकारेषुपुण्येषुनियमोऽयप्रकीर्तितः

क्षमारूपं प्रवक्ष्यामिश्रूयतां द्विजसत्तम १८
 पराक्रोशं हि संश्रुत्य ताडिते सतिकेन चित्
 क्रोधं न चैव गच्छेत्तु ताडितो न हि ताडयेत् १९
 सहिष्णुः स्यात्स धर्मात्मानं हिरागं प्रयाति च
 समश्नाति परं सौख्यमिह चामुत्र वापि च २०
 एवं क्षमा समाख्याता शौचमेवं वदाम्यहम्
 सबाह्याभ्यन्तरे यो वै शुद्धो रागविवर्जितः २१
 स्नानाचमनकैरेव व्यवहारेण वर्तते
 शौचमेवं समाख्यातमहिंसां तु वदाम्यहम् २२
 तृणमपि विना कार्यञ्छेत्तव्यं न विजानता
 अहिंसा निरतो भूयाद्यथात्मनितथापरे २३
 शांतिमेव प्रवक्ष्यामि शांत्या सुखं समश्नुते
 शांतिरेव प्रकर्तव्या क्लेशान्नैव परित्यजेत् २४
 भूतवैरं विसृज्यैव मन एवंप्रकारयेत्
 एवं शांतिः समाख्याता अस्तेयं तु वदाम्यहम् २५
 परस्वनैव हर्तव्यं परजायातथैव च
 मनोभिर्वचनैः कायैर्मन एवंप्रकारयेत् २६
 दममेव प्रवक्ष्यामि तवाग्रे द्विजसत्तम
 दमनादिन्द्रियाणां वै मनसोऽपि विकारिणः २७
 औद्धत्यं नाशयेत्तेषां स चैतन्यो वशीतदा
 शुश्रूषां तु प्रवक्ष्यामि धर्मशास्त्रेषु यादृशी २८
 पूर्वाचार्यैर्यथा प्रोक्तातामेवं प्रवदाम्यहम्
 वाचा देहेन मनसा गुरुकार्यं प्रसाधयेत् २९
 जायतेऽनुग्रहो यत्र शुश्रूषासानि गद्यते
 सांगो धर्मः समाख्यातस्तवाग्रे द्विजसत्तम ३०
 अन्यच्च ते प्रवक्ष्यामि श्रोतुमिच्छसि यत्पते
 ईदृशे चापि धर्मे तु वर्तते यो नरः सदा ३१
 संसारे तस्य संभूतिः पुनरेव न जायते
 स्वर्गं गच्छति धर्मेण सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ३२
 एवं ज्ञात्वामहाप्राज्ञधर्ममेव ब्रजस्व हि

सर्वहिप्राप्यतेकांतयदसाध्यंमहीतले ३३
धर्मप्रसादतस्तस्मात्कुरुवाक्यंममैवहि
भार्यायास्तुवचःश्रुत्वासोमशर्मासुबुद्धिमान् ३४
पुनःप्रोवाचतांभार्यासुमनांधर्मवादिनीम् ३५

इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखण्डे-
एंद्रेसुमनोपाख्यानेत्रयोदशोऽध्यायः १३

चतुर्दशोऽध्यायः

सोमशर्मोवाच-
एवंविधंमहापुण्यंधर्मव्याख्यानमुत्तमम्
कथंजानासिभद्रेत्वंकस्माच्चैवत्वयाश्रुतम् १
सुमनोवाच-
भार्गवाणांकुलेजातःपितामममहामते
च्यवनोनामविख्यातःसर्वज्ञानविशारदः २
तस्याहंप्रियकन्यावैप्राणादपिचवल्लभा
यत्रयत्रव्रजत्येषतीर्थारामेषुसुव्रत ३
सभासुचमुनीनांतुदेवतायतनेषुच
तेनसार्द्धंव्रजाम्येकाक्रीडमानासदैवहि ४
कौशिकान्वयसंभूतोवेदशर्माहामतिः
पितुर्ममसखादैवादटमानःसमागतः ५
दुःखेनमहताविष्टश्चित्तयानोमुहुर्मुहुः
समागतंमहात्मानंतमुवाचपितामम ६
भवंतंदुःखसंतप्तमितिजानामिसुव्रत
कस्माद्दुःखीभवाज्जातस्तस्मात्त्वंकारणंवद ७
एतद्वाक्यंततःश्रुत्वाच्यवनस्यमहात्मनः
तमुवाचमहात्मानंपितरंममसुव्रतः ८
वेदशर्माहप्राज्ञसर्वदुःखस्यकारणम्
ममभार्यामहासाध्वीपातिव्रत्यपरायणा ९
अपुत्रासाहिसंजाताममवंशोनविद्यते
एतत्तेकारणंप्रोक्तंप्रश्नितोस्मियतस्त्वया १०

एतस्मिन्नंतरेप्राप्तः कश्चित्सिद्धः समागतः
 ममपित्रातथातेन ह्युत्थाय वेदशर्मणा ११
 द्वाभ्यामपि च सिद्धोऽसौ पूजितो भक्तिपूर्वकैः
 उपहारैस्स भोज्यान्नेर्वचनैर्मधुराक्षरैः १२
 द्वाभ्यामन्तर्गतं पृष्टं पूर्वोक्तं च यथा त्वया
 उभौ तौ प्राह धर्मात्मा सखं पितरं मम १३
 धर्मस्य कारणं सर्वमयोक्तं ते तथा किल
 धर्मेण प्राप्यते पुत्रो धनं धान्यं तथा स्त्रियः १४
 ततस्तेन कृतं धर्मसंपूर्णं वेदशर्मणा
 तस्माद्धर्मात्सु संजातं महत्सौख्यं सपुत्रकम् १५
 तेन संगप्रसंगेन ममैष मतिनिश्चयः
 यथाकांततव प्रोक्तं मयैव च परं शुभम् १६
 तस्माच्छ्रुतं महासिद्धात्सर्वसंदेहनाशनम्
 विप्रधर्मसमाश्रित्य अनुवर्तस्व सर्वदा १७
 सोमशर्मोवाच-
 धर्मेण कीदृशो मृत्युर्जन्मचैव वदस्व मे
 उभयोर्लक्षणं कांते तत्सर्वं हि वदस्व मे १८
 सुमनोवाच-
 सत्यशौचक्षमाशांतितीर्थपुण्यादिकैस्तथा
 धर्मश्च पालितो येन तस्य मृत्युं वदाम्यहम् १९
 रोगो न जायते तस्य न च पीडा कलेवरे
 न श्रमो वै न च ग्लानिर्न च स्वेदो भ्रमस्तथा २०
 दिव्यरूपधरा भूत्वा गंधर्वा ब्राह्मणास्तथा
 वेदपाठसमायुक्ता गीतज्ञानविशारदाः २१
 तस्य पार्श्वं समायांति स्तुतिं कुर्वन्ति चातुलाम्
 स्वस्थो हि आसने युक्तो देवपूजारतः किल २२
 तीर्थं चलभते प्राज्ञः स्नानार्थं धर्मतत्परः
 अग्न्यागारे च गोस्थाने देवतायतनेषु च २३
 आरामे च तडागे च यत्राश्वत्थो वटस्तथा
 ब्रह्मवृक्षं समाश्रित्य श्रीवृक्षं च तथा पुनः २४

अश्वस्थानंसमाश्रित्यगजस्थानगतोनरः
 अशोकंचूतवृक्षंचसमाश्रित्ययदास्थितः २५
 संनिधौब्राह्मणानांचराजवेश्मगतोथवा
 रणभूमिसमाश्रित्यपूर्वयत्रमृतोभवेत् २६
 मृत्युस्थानानिपुण्यानिकेवलंधर्मकारणम्
 गोग्रहंतुसुसंप्राप्यतथाचामरकंटकम् २७
 शुद्धधर्मकरोनित्यंधर्मतोधर्मवत्सलः
 एवंस्थानंसमाप्नोति यदामृत्युंसमाश्रितः २८
 मातरंपश्यतेपुण्यंपितरंचनरोत्तमः
 भ्रातरंश्रेयसायुक्तमन्यंस्वजनबांधवम् २९
 बन्दीजनैस्तथापुण्यैःस्तूयमानंपुनःपुनः
 पापिष्ठनैवपश्येतमातृपित्रादिकंपुनः ३०
 गीतंगांयतिगंधर्वाः स्तुवंतिस्तावकाःस्तवैः
 मंत्रपाठैस्तथाविप्रामातास्त्रेहेनपूजयेत् ३१
 पितास्वजनवर्गाश्चधर्मात्मानंमहामतिम्
 एवंदूताःसमाख्याताःपुण्यस्थानानितेविभो ३२
 प्रत्यक्षान्पश्यतेदूतान्हास्यस्त्रेहसमाविलान्
 नचस्वप्नेनमोहेनक्लेदयुक्तेनैवसः ३३
 धर्मराजोमहाप्राज्ञोभवंतंतुसमाह्वयेत्
 एह्येहित्वंमहाभागयत्रधर्मःसतिष्ठति ३४
 तस्यमोहोनचभ्रांतिर्नग्लानिःस्मृतिविभ्रमः
 जायतेनात्रसंदेहःप्रसन्नात्मासतिष्ठति ३५
 ज्ञानविज्ञानसंपन्नःस्मरन्देवंजनार्दनम्
 तैःसार्द्धंतुप्रयात्येवंसंतुष्टोहृष्टमानसः ३६
 एकत्वंजायतेतत्रत्यजतःस्वंकलेवरम्
 दशमद्वारमाश्रित्यआत्मातस्यसगच्छति ३७
 शिबिकातस्यआयातिहंसयानंमनोहरम्
 विमानमेवचायातिहयोवागजउत्तमः ३८
 छत्रेणध्रियमाणेनचामरैर्व्यजनैस्तथा
 वीज्यमानःसपुण्यात्मापुण्यैरेवंसमंततः ३९

गीयमानस्तुधर्मात्मास्तूयमानस्तुपंडितैः
 बंदिभिश्चारणैर्दिव्यैर्ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ४०
 साधुभिःस्तूयमानस्तुसर्वसौख्यसमन्वितः
 यथादानप्रभावेणफलमाप्नोतितत्रसः ४१
 आरामवाटिकामध्येसप्रयातिसुखेनवै
 अप्सरोभिःसमाकीर्णोदिव्याभिर्मगलैर्युतः ४२
 देवैःसंस्तूयमानस्तुधर्मराजंप्रपश्यति
 देवाश्चधर्मसंयुक्ताजग्मुःसंमुखमेवतम् ४३
 एह्येहि वैमहाभागभुङ्क्त्वभोगान्मनोनुगान्
 एवंसपश्यतेधर्मसौम्यरूपमहामतिम् ४४
 स्वस्यपुण्यप्रभावेणभुङ्क्तेचस्वर्गमेवसः
 भोगक्षयात्सधर्मात्मापुनर्जन्मप्रयातिवै ४५
 निजधर्मप्रसादात्सकुलंपुण्यंप्रयातिवै
 ब्राह्मणस्यसुपुण्यस्यक्षत्रियस्यतथैवच ४६
 धनाढ्यस्यसुपुण्यस्यवैश्यस्यैवमहामते
 धर्मेणमोदतेतत्रपुनःपुण्यंकरोतिसः ४७

इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडे-
 एंद्रेसुमनोपाख्यानेचतुर्दशोऽध्यायः १४

पञ्चदशोऽध्यायः

सोमशर्मोवाच-
 पापिनांमरणंभद्रेकीदृशैर्लक्षणैर्युतम्
 तन्मेत्वंविस्तराद्ब्रूहियदिजानासिभामिनि १
 सुमनोवाच-
 श्रूयतामभिधास्यामितस्मात्सिद्धाच्छ्रुतंमया
 पापिनांमरणेकांतयादृशंलिगमेवच २
 महापातकिनांचैवस्थानंचेष्टांवदाम्यहम्
 विण्मूत्रामेध्यसंयुक्तांभूमिंपापसमन्विताम् ३
 सतांप्राप्यसुदुष्टात्माप्राणान्दुःखेनमुंचति
 चांडालभूमिंसंप्राप्यमरणंयातिदुःस्थितः ४

गर्दभाचरितांभूमिवेश्यागेहंसमाश्रितः
 कल्पपालगृहंगत्वानिधनायोपगच्छति ५
 अस्थिचर्मनखैःपूर्णमाश्रितंपापकिल्बिषैः
 तांप्राप्यचसदुष्टात्मामृत्युंयातिसुनिश्चितम् ६
 अन्यांपापसमाचारांप्राप्यमृत्युंसगच्छति
 अथचेष्टांप्रवक्ष्यामिदूतानांतुतमिच्छताम् ७
 भैरवान्दारुणान्धोरानतिकृष्णान्महोदरान्
 पिंगाक्षान्पीतनीलांश्चअतिश्वेतान्महोदरान् ८
 अत्युच्चान्विकरालांश्चशुष्कमांसवसोपमान्
 रौद्रदंष्ट्रान्करालांश्चसिंहास्यान्सर्पहस्तकान् ९
 सतान्दृष्ट्वाप्रकंपेतखिद्यतेचमुहुर्मुहुः
 शिवासंनादवद्घोरान्महारावान्महामते १०
 मुंचंतिदूतकाःसर्वेकर्णमूलेतुतस्यहि
 गलेपाशैःप्रबद्धवातेकटिंबद्धवातथोदरे ११
 समाधृष्यनिपात्यंतेहाहेतिवदतेमुहुः
 म्रियमाणस्ययाचेष्टातामेवंपवदाम्यहम् १२
 परद्रव्यापहरणंपरभार्याविडंबनम्
 ऋणंपरस्यसर्वस्वंगृहीतंयत्तुपापिभिः १३
 पुनर्नैवप्रदत्तंहिलोभास्वादविमोहतः
 अन्यदेवंमहापापंकुप्रतिग्रहमेवच १४
 कंठमायांतितेसर्वेम्रियमाणस्यतस्यच
 यानिकानिचपापानिपूर्वमेवकृतानिच १५
 आयांतिकंठमूलंतेमहापापस्यनान्यथा
 दुःखमुत्पादयंत्येतेकफबंधेनदारुणम् १६
 पीडाभिर्दारुणाभिस्तुकंठोघुरघुरायते
 रोदतेकंपतेऽत्यर्थमातरंपितरंपुनः १७
 स्मरतेभ्रातरंतत्रभार्यापुत्रान्पुनःपुनः
 पुनर्विस्मरणंयातिमहापापेनमोहितः १८
 तस्यप्राणानगच्छंतिबहुपीडासमाकुलाः
 पततेकंपतेचैवमूर्च्छतेचपुनःपुनः १९

एवंपीडासमायुक्तोदुःखंभुंक्तेतिमोहितः
 तस्यप्राणाःसुदःखेनमहाकष्टैःप्रचालिताः २०
 अपानमार्गमाश्रित्यशृणुकांतप्रयांतिते
 एवंप्राणीमहामुग्धोलोभमोहसमन्वितः २१
 नीयतेयमदूतैस्तुतस्यदुःखंवदाम्यहम् २२

इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेएंद्रेसुमनो-
 पाख्यानेपापमरणविवक्षानामपंचदशोऽध्यायः १५

षोडशोऽध्यायः

सुमनोवाच-

अंगारसंचयेमार्गेघृष्यमाणोहिनीयते
 दह्यमानःसदुष्टात्माचेष्टमानःपुनःपुनः १
 यत्रातपोमहातीव्रोद्धादशादित्यतापितः
 नीयतेतेनमार्गेणसंतप्तःसूर्यरश्मिभिः २
 पर्वतेष्वेवदुर्गेषुछायाहीनेषुदुर्मतिः
 नीयतेतेनमार्गेणक्षुधातृष्णाप्रपीडितः ३
 सदूतैर्हन्यमानस्तुगदाखड्गैःपरश्वधैः
 कशाभिस्ताड्यमानस्तुनिंद्यमानस्तुदूतकैः ४
 ततःशीतमयेमार्गेवायुनासेव्यतेपुनः
 तेनशीतेनदुःखीसभूत्वायातिनसंशयः ५
 आकृष्यमाणोदूतैस्तुनानादुर्गेषुनीयते
 एवंपापीसदुष्टात्मादेवब्राह्मणनिंदकः ६
 सर्वपापसमाचारोनीयतेयमकिंकरैः
 यमंपश्यतिदुष्टात्माकृष्णांजनचयोपमम् ७
 तमुग्रंदारुणंभीमंभीमदूतैःसमावृतम्
 सर्वव्याधिसमाकीर्णचित्रगुप्तसमन्वितम् ८
 आरूढंमहिषदेवंधर्मराजंद्विजोत्तम
 दंष्ट्राकरालमत्युग्रंतस्यास्यंकालसंनिभम् ९
 पीतवासंगदाहस्तरक्तगंधानुलेपनम्
 रक्तमाल्यकृताभूषंगदाहस्तंभयंकरम् १०

एवंविधं महाकायं यमं पश्यति दुर्मतिः
तदृष्ट्वा समनुप्राप्तं सर्वधर्मबहिष्कृतम् ११
यमः पश्यति तदुष्टं पापिष्ठं धर्मकंटकम्
शासयेत्तु महादुःखैः पीडाभिर्दारुमुद्गलैः १२
यावद्युगसहस्रां तावत्कालं प्रपच्यते
नानाविधे च नरके पच्यते च पुनः पुनः १३
नारकीयातिवैयोनिं कृमिकोटिषु पापकृत्
अमध्ये पच्यते नित्यं हाहाभूतो विचेतनः १४
मरणं च स पापात्मा एवं याति सुनिश्चितम्
एवं पापस्य संयोगं भुंक्ते चैव सुदुर्मतिः १५
पुनर्जन्म प्रवक्ष्यामि यासु योनिषु याति च
शुनां योनिशतं प्राप्य भुंक्ते वै पातकं पुनः १६
व्याघ्रो भवति दुष्टात्मा रासभीयाति वै पुनः
मार्जारशूकरीं योनिं सर्पयोनिं तथैव च १७
नानाभेदासु सर्वासुतिर्यक्षुच पुनः पुनः
पापपक्षिषु संयाति अन्यासु महतीषु च १८
चांडालभिल्लयोनिं च पुलिदीं याति पापकृत्
एतत्ते सर्वमाख्यातं पापिनां जन्म चैव हि १९
मरणेश्च शृणु कां तत्त्वं चेष्टां तेषां सुदारुणाम्
पापपुण्यसमाचारस्तवाग्रे कथितो मया २०
अन्यदेवं प्रवक्ष्यामि यदि पृच्छसि मानद २१

इति श्रीपद्मपुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामैन्द्रे सुमनोपाख्याने-
पापपुण्यविवक्षानामषोडशोऽध्यायः १६

सप्तदशोऽध्यायः

सोमशर्मोवाच-
सर्वदेविसमाख्यातं धर्मसंस्थानमुत्तमम्
कथं पुत्रमहं विद्वांसर्वज्ञं गुणसंयुतम् १
वद त्वं मे महाभागे यदि जानासि सुव्रते
दानधर्मादिकं भद्रे परत्रेहनसंशयः २

सुमनोवाच-

वसिष्ठं गच्छ धर्मज्ञं तं प्रार्थय महामुनिम्
तस्मात्प्राप्स्यसि वै पुत्रं धर्मज्ञं धर्मवत्सलम् ३

सूत उवाच-

एवमुक्ते तया वाक्ये सोमशर्मा द्विजोत्तमः
एवं करिष्ये कल्याणितव वाक्यं न संशयः ४
एवमुक्त्वा जगामाशु सोमशर्मा द्विजोत्तमः
वसिष्ठं सर्ववेत्तारं दिव्यं तं तपतांवरम् ५
गंगातीरे स्थितं पुण्यमाश्रमस्थं द्विजोत्तमम्
तेजोज्वालासमाकीर्णं द्वितीयमिव भास्करम् ६
राजमानं महात्मानं ब्रह्मण्यं च द्विजोत्तमम्
भक्त्या प्रणम्य विप्रेशं दंडवच्च पुनः पुनः ७
तमुवाच महातेजा ब्रह्मसूनु रकल्मषः
उपाविशासने पुण्ये सुखेन सुमहामते ८
एवमुक्त्वा स योगीन्द्रः पुनः प्राह तपोधनम्
गृहे पुत्रेषु ते वत्सदारभृत्येषु सर्वदा ९
क्षेममस्ति महाभाग पुण्यकर्मसु चाग्निषु
निरामयो सिचांगेषु धर्मपालयसे सदा १०
एवमुक्त्वा महाप्राज्ञः पुनः प्राह सुशर्मणम्
किं करोमि प्रियं कार्यं सुप्रियं ते द्विजोत्तम ११
एवं संभाषितं विप्रं विरराम सकुंभजः
तस्मिन्नुक्ते महाभागे वसिष्ठे मुनिपुंगवे १२
सहोवाच महात्मानं वसिष्ठं तपतांवरम्
भगवञ्छ्रूयतां वाक्यं सुप्रसन्नेन चेतसा १३
यदि मे सुप्रियं कार्यं त्वयैव मुनिपुंगव
मम प्रश्नार्थं संदेहं विच्छेदय द्विजोत्तम १४
दारिद्र्यं केन पापेन पुत्रसौख्यं कथं न हि
एतन्मे संशयं तात कस्मात्पापाद्वदस्व मे १५
महामोहेन संमुग्धः प्रियया बोधितो द्विज
तया हंप्रेषितस्तात तव पार्श्वं समातुरः १६

तत्सर्वंहिसमाचक्ष्वसर्वसंदेहनाशकम्
मुक्तिदाताभवस्वत्वंममसंसारबंधनात् १७
वसिष्ठउवाच-

पुत्रामित्राण्यथभ्राताअन्येस्वजनबांधवाः
पंचभेदास्तुसंभेदात्पुरुषस्यभवंतिते १८
तेतेसुमनयाप्रोक्ताःपूर्वमेवतवाग्रतः
ऋणसंबंधिनःसर्वेतेकुपुत्राद्विजोत्तम १९
पुत्रस्यलक्षणंपुण्यंतवाग्रेप्रवदाम्यहम्
पुण्यप्रसक्तोयस्यात्मासत्यधर्मरतःसदा २०
शुद्धिविज्ञानसंपन्नस्तपस्वीवाग्विदांवरः
सर्वकर्मसुसंधीरोवेदाध्ययनतत्परः २१
ससर्वशास्त्रवेत्ताचदेवब्राह्मणपूजकः
याजकःसर्वयज्ञानांदातात्यागीप्रियंवदः २२
विष्णुध्यानपरोनित्यंशांतोदांतःसुहृत्सदा
पितृमातृपरोनित्यंसर्वस्वजनवत्सलः २३
कुलस्यतारकोविद्वान्कुलस्यपरिपोषकः
एवंगुणैश्चसंयुक्तःसपुत्रःसुखदायकः २४
अन्येसंबंधसंयुक्ताःशोकसंतापदायकाः
एतादृशेनकिंकार्यफलहीनेनतेनच २५
आयांतियांतितेसर्वेतापंदत्वासुदारुणम्
पुत्ररूपेणतेसर्वेसंसारेद्विजसत्तम २६
पूर्वजन्मकृतंपुण्यंयत्त्वयापरिपालितम्
तत्सर्वंहिप्रवक्ष्यामिश्रूयतामद्भुतंपुनः २७
वसिष्ठउवाच-

भवाञ्छूद्रोमहाप्राज्ञपूर्वजन्मनिनान्यथा
कृषिकर्त्ताज्ञानहीनोमहालोभेनसंयुतः २८
एकभार्यासदाद्वेषीबहुपुत्रोह्यदत्तवान्
धर्मनैवविजानासिसत्यंनैवपरिश्रुतम् २९
दानंनैवत्वयादत्तंशास्त्रंनैवप्रतिश्रुतम्
कृतानैवत्वयातीर्थयात्राचैवमहामते ३०

एवंकृतं त्वया विप्रकृषि मार्गं पुनः पुनः
 पशूनां पालनं सर्वगवांचैव द्विजोत्तम ३१
 महिषीणां तथा श्वानां पालनं च पुनः पुनः
 एवं पूर्वकृतं कर्म त्वयैव द्विजसत्तम ३२
 विपुलं च धनं तद्वल्लोभेन परिसंचितम्
 तस्य व्ययं सुपुण्येन न कृतं तु त्वया कदा ३३
 पात्रे दानं न दत्तं तु दृष्ट्वा दुर्बलमेव च
 कृपां कृत्वा न दत्तं तु भवता धनमेव च ३४
 गोमहिष्यादिकं सर्वं पशूनां संचितं त्वया
 विक्रीय च धनं विप्रसंचितं विपुलं त्वया ३५
 तक्रं घृतं तथा क्षीरं विक्रयित्वा ततो दधि
 दुष्कालं चिंतितं विप्रमोहितो विष्णुमायया ३६
 कृतं महार्घमेवात्र अन्नं ब्राह्मणसत्तम
 निर्दयेन त्वया दानं न दत्तं तु कदाचन ३७
 देवानां पूजनं विप्रभवतान कृतं कदा
 प्राप्य पर्वाणि विप्रेभ्यो द्रव्यं न च समर्पितम् ३८
 श्राद्धं कालं तु संप्राप्य श्रद्धया न कृतं त्वया
 भार्या वदति ते सा ध्वी दिनमेनं समागतम् ३९
 श्वशुरस्य श्राद्धकालः श्वश्रुवाश्चैव महामते
 त्वं श्रुत्वा तद्वचस्तस्या गृहं त्यक्त्वा पलायसे ४०
 धर्ममार्गं न दृष्टं ते श्रुतं नैव कदा त्वया
 लोभो मातापिताभ्राता लोभः स्वजनबांधवाः ४१
 पालितं लोभमेवैकं त्यक्त्वा धर्मसदैव हि
 तस्माद्दुःखी भवाज्जातो दरिद्रेणातिपीडितः ४२
 दिने दिने महातृष्णा हृदये ते प्रवर्द्धते
 यदा यदा गृहे द्रव्यं वृद्धिमायाति ते तदा ४३
 तृष्णया दह्यमानस्तु तया त्वं वह्निरूपया
 रात्रौ वा सुप्रसुप्तस्तु निश्चितो हि प्रचिंतसि ४४
 दिनं प्राप्य महामोहैर्व्यापितो सिसदैव हि
 सहस्रं लक्षं मेकोटिः कदा अर्बुदमेव च ४५

भविष्यतिकदाखर्वोनिखर्वश्चाथमेगृहे
 एवंसहस्रलक्षचकोटिर्बुदमेवच ४६
 खर्वोनिखर्वः संजातस्तृष्णानैवप्रगच्छति
 तवकायंपरित्यज्यवृद्धिमायातिसर्वदा ४७
 नैवदत्तंहुतंविप्रभुक्तंनैवकदात्वया
 खनितंभूमिमध्येतुक्षिप्तंपुत्रानजानते ४८
 अन्यमेवमुपायंतुद्रव्यागमनकारणात्
 कुरुषेसर्वदाविप्रलोकान्पृच्छसिबुद्धिमान् ४९
 खनित्रमंजनंवादंधातुवादमतःपरम्
 पृच्छमानोभ्रमस्येकस्तृष्णयापरिमोहितः ५०
 स्पर्शंचिंतयसेनित्यंकल्पान्सिद्धिप्रदायकान्
 प्रवेशंविवराणांतुचिंतमानःसुपृच्छसि ५१
 तृष्णानलेनदग्धेनसुखंनैवप्रगच्छसि
 तृष्णानलेनसंदीप्तोहाहाभूतोविचेतनः ५२
 एवंमुग्धोसिविप्रेन्द्रगतस्त्वंकालवश्यताम्
 दारापुत्रेषुतद्द्रव्यंपृच्छमानेषुवैत्वया ५३
 कथितंनैववृत्तांतंप्राणांस्त्यक्त्वागतोयमम्
 एवंसर्वमयाख्यातंवृत्तांतंतवपूर्वकम् ५४
 अनेनकर्मणाविप्रनिर्धनोसिदरिद्रवान्
 संसारेयस्यसत्पुत्राभक्तिमंतःसदैवहि ५५
 सुशीलाज्ञानसंपन्नाःसत्यधर्मरताःसदा
 संभवंतिगृहेतस्ययस्यविष्णुःप्रसीदति ५६
 धनंधान्यंकलत्रंतुपुत्रपौत्रमनंतकम्
 सभुंक्तेमर्त्यलोकेवैयस्यविष्णुःप्रसन्नवान् ५७
 विनाविष्णोःप्रसादेनदारापुत्रान्नचाप्नुयात्
 सुजन्मचकुलंविप्रतद्विष्णोःपरमंपदम् ५८

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेऽष्टोत्तुमनोपाख्यानेसप्तदशोऽध्यायः १७

अष्टादशोऽध्यायः

सोमशर्मोवाच-

पूर्वजन्मकृतं पापं त्वया ख्यातं च मे मुने
 शूद्रत्वेन तु विप्रेन्द्रमयैव परिवर्जितम् १
 विप्रत्वं हि मया प्राप्तं तत्कथं द्विजसत्तम
 तत्सर्वकारणं ब्रूहि ज्ञानविज्ञानपंडित २
 वसिष्ठ उवाच-
 यत्त्वया चेष्टितं पूर्वकर्म धर्माश्रितं द्विज
 तदहं संप्रवक्ष्यामि श्रूयतां यदि मन्यसे ३
 ब्राह्मणः कश्चिदनघः सदाचारः सुपंडितः
 विष्णुभक्तस्तु धर्मात्मानित्यं विष्णुपरायणः ४
 यात्राव्याजेन तीर्थानां भ्रमत्येकः समेदिनीम्
 अटमानः समायातस्तव गेहं महामतिः ५
 याचितं स्थानमेकं वै वासार्थं द्विजसत्तम
 तवैव भार्यया दत्तं त्वया च सह पुत्रकैः ६
 एयता मे यतां ब्रह्मन्सुखेन सुगृहे मम
 वैष्णवं ब्राह्मणं पुण्यमित्युवाच पुनः पुनः ७
 सुखेन स्थीयतामत्र गृहो यंतव सुव्रत
 अद्य धन्योऽस्म्यहं पुण्यमद्य तीर्थमहंगतः ८
 अद्य तीर्थफलं प्राप्तं तवांग्घ्रिद्वयदर्शनात्
 गवां स्थानं वरं पुण्यं निवासाय निवेदितम् ९
 अंगसंवाहनं कृत्वा पादौ चैव प्रमर्दितौ
 क्षालितौ च पुनस्तोयैः स्नातः पादोदकेन हि १०
 सद्यो घृतं दधि क्षीरमन्नं तक्रं प्रदत्तवान्
 तस्मै च ब्राह्मणायैव भवानित्थं महात्मने ११
 एवं संतोषितो विप्रस्त्वया च सह भार्यया
 पुत्रैः सार्धं महाभागो वैष्णवो ज्ञानपंडितः १२
 अथ प्रभाते संप्राप्ते दिने पुण्ये सुभाग्यदे
 आषाढस्य तु शुद्धस्यैकादशी पापनाशनी १३
 तस्मिन् दिने सुसंप्राप्ता सर्वपातकनाशिनी
 यस्यां देवो हृषीकेशो योगनिद्रां प्रगच्छति १४
 तां प्राप्य च ततो लोकास्तत्यजुर्बुद्धिपंडिताः

गृहस्यसर्वकर्माणि विष्णुध्यानरताद्विज १५
 उत्सवं परमं च क्रुर्गीतमंगलवादनैः
 स्तुवंति ब्राह्मणाः सर्वे वेदैः स्तोत्रैः सुमंगलैः १६
 एवं महोत्सवं प्राप्य स च ब्राह्मणसत्तमः
 तस्मिन्दिने स्थितस्तत्र संप्राप्तं समुपोषणम् १७
 एकादश्यास्तु माहात्म्यं पठितं ब्राह्मणेन वै
 भार्यापुत्रैः सुतैः सार्द्धं श्रुतं धर्ममनुत्तमम् १८
 श्रुते तस्मिन् महापुराणे भार्यापुत्रैस्तु प्रेरितः
 संसर्गादस्य विप्रस्य व्रतमेतत्समाचर १९
 तदा कर्यमहद्वाक्यं सर्वपुराणप्रदायकम्
 व्रतमेतं करिष्यामि इति निश्चितमानसः २०
 भार्यापुत्रैः समंगत्वा नद्यां स्नानं कृतं त्वया
 हृष्टेन मनसा विप्रपूजितो मधुसूदनः २१
 सर्वोपहारैः पुरयैश्च गंधधूपादिभिस्तथा
 रात्रौ जागरणं कृत्वा नृत्यगीतादिभिस्तथा २२
 ब्राह्मणस्य प्रसंगेन नद्यां स्नानं पुनः कृतम्
 पूजितो देवदेवेशः पुष्पधूपादिमंगलैः २३
 भक्त्या प्रणम्य गोविंदं स्नापयित्वा पुनः पुनः
 निर्वापं तादृशं दत्तं ब्राह्मणाय महात्मने २४
 भक्त्या प्रणम्य तं विप्रं दत्ता तस्मै सुदक्षिणा
 कृतवान्पारणं विप्रपुत्रैर्भार्यादिभिः समम् २५
 प्रेषितो भक्तिपूर्वेण सद्भावेन त्वयैव सः
 एवं व्रतं समाचर्य त्वया वै द्विजसत्तम २६
 संगत्या ब्राह्मणस्यैव विष्णोश्चैव प्रसादतः
 भवान्ब्राह्मणतां प्राप्तः सत्यधर्मसमन्वितः २७
 तस्य व्रतस्य भावेन त्वया प्राप्तं महत्कुलम्
 भूसुराणां महाप्राज्ञं सत्यधर्मसमाविलम् २८
 तस्मै तु ब्राह्मणायैव वैष्णवाय महात्मने
 श्रद्धया सत्यभावेन दत्तमन्नं सुसंस्कृतम् २९
 तस्य दानस्य भावेन मिष्टान्नमुपतिष्ठति

महामोहैः प्रमुग्धो हितृष्णया व्यापितं मनः ३०
 पूर्वजन्मनिते विप्रमर्थमेव प्रसंचितम्
 नदत्तं ब्राह्मणेभ्यो हि दीनेष्वन्येषु वै त्वया ३१
 दारेषु पुत्रलोभेन म्रियमाणेन वै तदा
 तस्य पापस्य भावेन दारिद्र्यं त्वामुपाविशत् ३२
 पुत्रलोभं परित्यज्य स्नेहं त्यक्त्वा प्रदूरतः
 अपुत्रवान् भवाञ्जातस्तस्य पापस्य वै फलम् ३३
 सुपुत्रं च कुलं विप्रधनधान्यवरस्त्रियः
 सुजन्ममरणं चैव सुभोगाः सुखमेव च ३४
 राज्यं स्वर्गश्च मोक्षश्च यद्यदुर्लभमेव च
 प्रसादात् तस्य देवस्य विष्णोश्चैव महात्मनः ३५
 तस्मादाराध्य गोविन्दं नारायणमनामयम्
 प्राप्स्यसि त्वं परं स्थानं तद्विष्णोः परमं पदम् ३६
 सुपुत्रत्वं धनं धान्यं सुभोगान्सुखमेव च
 पूर्वजन्मकृतं सर्वं यत्त्वया परिचेष्टितम् ३७
 तन्मया कथितं विप्रतवाग्रे परिनिष्ठितम्
 एवं ज्ञात्वामहाभाग नारायण परो भव ३८
 ब्रह्मात्मजेनापि महानुभावः स विप्रवर्यः परिबोधितो हि
 हर्षेण युक्तः समहानुभावो भक्त्या वसिष्ठं प्रणिपत्य तत्र ३९
 आमंत्र्य विप्रं सजगाम गेहं तां प्राप्य भार्यासुमनां प्रहर्षः
 सर्वं हिवृत्तं मम पूर्वं चेष्टितं तेनैव विप्रेण तव प्रसादात् ४०
 भद्रे वसिष्ठे न विकाशनीतमद्यैव मोहं परिनाशितं मे
 आराधयिष्ये मधुसूदनं हियास्यामि मोक्षं परमं पदं तत् ४१
 आकर्ण्य वाक्यं परमं महांतं सुमंगलं मंगलदायकं हि
 हर्षेण युक्ता तमुवाच कांतं पुण्योऽसि विप्रेण विबोधितोऽसि ४२

इति श्रीपद्मपुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखंडे-
 ण्ड्रे सुमनोपाख्याने अष्टादशोऽध्यायः १८

एकोनविंशोऽध्यायः

सूत उवाच-

सोमशर्मा महाप्राज्ञः सुमनया सहसत्तमः
 कपिलासंगमे पुण्येरेवातीरे सुपुण्यदे १
 स्नात्वा तत्र समेधावीतर्पयित्वा सुरान्पितॄन्
 तपस्तेपे सुशांतात्मा जपन्नारायणं शिवम् २
 द्वादशाक्षरमंत्रेण ध्यानयुक्तो महामनाः
 तस्यैव देवदेवस्य वासुदेवस्य सुव्रतः ३
 आसने शयने याने स्वप्ने पश्यतिकेशवम्
 सदैव निश्चलो भूत्वा कामक्रोधविवर्जितः ४
 साच साध्वी महाभागा पतिव्रतपरायणा
 सुमनाकांतमेवापिशुश्रूषति तपोन्वितम् ५
 ध्यायमानस्य तस्यापि विघ्नैः संदर्शितं भयम्
 सर्पाविषोल्बणाः कृष्णास्तत्र यांति महात्मनः ६
 पार्श्वे ते तप्यमानस्य तस्य ते सोमशर्मणः
 सिंहव्याघ्रगजादृष्टा भयमेवं पचक्रिरे ७
 वेतालाराक्षसाभूताः कूष्माण्डाः प्रेतभैरवाः
 भयं विदर्शयन्त्येते दारुणं प्राणनाशनम् ८
 नानाविधामहाभीमाः सिंहस्तत्र समागताः
 दंष्ट्राकरालवक्त्राश्च जगर्जुश्चातिभैरवम् ९
 विष्णोर्ध्यानात्सधर्मात्मानचचाल महामतिः
 महाविघ्नैः सुसंरूढैश्चालितो मुनिपुंगवः १०
 एवं न चलते ध्यानात्सोमशर्मा द्विजोत्तमः
 भङ्गावातैश्च शीतेन महावृष्ट्या सुपीडितः ११
 भङ्गारावमहाभीमः सिंहस्तत्र समागतः
 तदृष्ट्वा भयवित्रस्तः सस्मार नृहरिं द्विजः १२
 इंद्रनीलप्रतीकाशं पीतवस्त्रं महौजसम्
 शंखचक्रधरं देवं गदापंकजधारिणम् १३
 महामौक्तिकहारेण इंदुवर्णानुकारिणा
 कौस्तुभेनापिरत्नेन द्योतमानं जनार्दनम् १४
 श्रीवत्सांकेन दिव्येन हृदयं यस्य राजते
 सर्वाभरणशोभां शतपत्रनिभेक्षणम् १५

सुस्मितास्यंसुप्रसन्नरत्नदामाभिशोभितम्
 भ्राजमानंहृषीकेशंध्यानंतेनकृतंध्रुवम् १६
 त्वमेवशरणंकृष्णशरणागतवत्सल
 नमोस्तुदेवदेवायकिंमेभयंकरिष्यति १७
 यस्योदरेत्रयोलोकाःसप्तचान्येमहात्मनः
 शरणंतस्यप्रविष्टोस्मिक्वास्तेभयंममैवहि १८
 यस्माद्भयाःप्रवर्ततेकृत्यादिकमहाबलाः
 सर्वभयप्रहर्तारंतमस्मिशरणंगतः १९
 पातकानांतुसर्वेषांदानवानांमहाभयम्
 रक्षकोविष्णुभक्तानांतमस्मिशरणंगतः २०
 वृंदारकाणांसर्वेषांदानवानांमहात्मनाम्
 योगतिःकृष्णभक्तानांतमस्मिशरणंगतः २१
 अभयोभयनाशायपापनाशायज्ञानवान्
 एकश्चेंद्रस्वरूपेणतमस्मिशरणंगतः २२
 व्याधीनांनाशकायैवयत्रौषधस्वरूपवान्
 निरामयोनिरानंदस्तमस्मिशरणंगतः २३
 अचलश्चालयेल्लोकानपापोज्ञानमेवच
 तमस्मिशरणंप्राप्तोभयंकिंमेकरिष्यति २४
 साधूनांचापिसर्वेषांपालकोयोह्यनामयः
 पातिविश्वंचविश्वात्मातमस्मिशरणंगतः २५
 योमेमृगेंद्ररूपेणभयंदर्शयतेग्रतः
 तमहंशरणंप्राप्तोनरसिंहंनमाम्यहम् २६
 मदमत्तोमहाकायोवनहस्तीसमागतः
 गजलीलागतिंदेवंशरणागतवत्सलम् २७
 गजास्यंज्ञानसंपन्नंसपाशांकुशधारिणम्
 कालास्यंगजतुंडंचशरणंसुगतोस्म्यहम् २८
 हिरण्याक्षप्रहर्तारिवाराहंशरणंगतः
 वामनंतंप्रपन्नोस्मिशरणागतवत्सलम् २९
 ह्रस्वास्तुवामनाःकुब्जाःप्रेताःकूष्मांडकादयः
 मृत्युरूपधराःसर्वेदर्शयंतिभयंमम ३०

अमृतं त्रंपन्नोस्मि किं भयं मे करिष्यति
 ब्रह्मण्यो ब्रह्मदो ब्रह्मा ब्रह्मज्ञानमयो हरिः ३१
 शरणं तं प्रपन्नोस्मि भयं किं मे करिष्यति
 अभयो यो हि जगतो भीतिघ्नो भीतिदायकः ३२
 भयरूपं प्रपन्नोस्मि भयं किं मे करिष्यति
 तारकः सर्वलोकानां नाशकः सर्वपापिनाम् ३३
 तमहं शरणं प्राप्नो धर्मरूपं जनार्दनम्
 सुरारण्यो हिरण्येव पुद्धारयते ऽद्भुतम् ३४
 शरणं तस्य गतास्मि सदा गतिरयं मम
 भङ्गावातो महाचंडो वपुर्दूयति मे भृशम् ३५
 शरणं तं प्रपन्नोस्मि सदा गतिरयं मम
 अतिशीतं चातिवर्षा आतपस्तापदायकः ३६
 एषां रूपेण यो देवस्तस्याहं शरणं गतः
 कालरूपा अमी प्राप्ता भयदाममचालकाः ३७
 एषां शरणं प्रपन्नोस्मि हरेः स्वरूपिणां सदा ३८
 यं सर्वदेवं परमेश्वरं हि निष्केवलं ज्ञानमयं प्रदीपम्
 वदन्ति नारायणमादि सिद्धं सिद्धेश्वरं तं शरणं प्रपद्ये ३९
 इति ध्यायन्स्तु वन्नित्यं केशवं क्लेशनाशनम्
 भक्त्या तेन समानीतस्तदा त्महदये हरिः ४०
 उद्यमं विक्रमं तस्य सदृष्ट्वा सोमशर्मणः
 आविर्भूय हृषीकेशस्तमुवाच प्रहृष्टवान् ४१
 सोमशर्मन् महाप्राज्ञं श्रूयतां भार्यया सह
 वासुदेवोस्मि विप्रेन्द्रवरं याचय सुव्रत ४२
 तेनोक्तो हि स विप्रेन्द्र उन्मील्य नयनद्वयम्
 दृष्ट्वा विश्वेन्द्रं देवं घनश्यामं महोदयम् ४३
 सर्वाभरणशोभां सर्वायुधसमन्वितम्
 दिव्यलक्षणसंपन्नं पुंडरीकनिभेक्षणम् ४४
 पीतेन वाससा युक्तराजमानं सुरेश्वरम्
 वैनतेय समारूढं शंखचक्रगदाधरम् ४५
 ब्रह्मादीनां सुधातारं जगतोस्य महायशाः

विश्वस्यास्यसदातीतरूपातीतजगद्गुरुम् ४६
 हर्षेणमहताविष्टोदंडवत्प्रणिपत्यतम्
 श्रियायुक्तंभासमानंसूर्यकोटिसमप्रभम् ४७
 बद्धांजलिपुटोभूत्वातयासुमनयासह
 जयजयेत्युवाचैनंजयमाधवमानद ४८
 जययोगीशयोगीन्द्रजयनागांगशायन
 यज्ञांगजययज्ञेशजयशाश्वतसर्वग ४९
 जयसर्वेश्वरानंतयज्ञरूपनमोऽस्तुते
 जयज्ञानवतांश्रेष्ठजयत्वंज्ञाननायक ५०
 जयसर्वदसर्वज्ञजयत्वंसर्वभावन
 जयजीवस्वरूपेशमहाजीवनमोस्तुते ५१
 जयप्रज्ञादप्रज्ञांगजयप्राणप्रदायक
 जयपापघ्नपुण्येशजयपुण्यपतेहरे ५२
 जयज्ञानस्वरूपेशज्ञानगम्यायतेनमः
 जयपद्मपलाशाक्षपद्मनाभायतेनमः ५३
 जयगोविंदगोपालजयशंखधरामल
 जयचक्रधराव्यक्तव्यक्तरूपायतेनमः ५४
 जयविक्रमशोभांगजयविक्रमनायक
 जयलक्ष्मीविलासांगनमोवेदमयायते ५५
 जयविक्रमशोभांगजयउद्यमदायक
 जयउद्यमकालायउद्यमायनमोनमः ५६
 जयउद्यमशक्तायउद्यमत्रयधारक
 युद्धोद्यमप्रवृत्तायतस्मैधर्मायतेनमः ५७
 नमोहिरण्यरेतायतस्मैतेजायतेनमः
 अतितेजःस्वरूपायसर्वतेजोमयायच ५८
 दैत्यतेजोविनाशायपापतेजोहरायच
 गोब्राह्मणहितार्थायनमोस्तुपरमात्मने ५९
 नमोस्तुहुतभोक्त्रेचनमोहव्यवहायते
 नमःकव्यवहायैवस्वधारूपायतेनमः ६०
 स्वाहारूपाययज्ञायपावनायनमोनमः

नमस्तेशार्ङ्गहस्तायहरयेपापहारिणे ६१
 सदसच्चोदनायैवनमोविज्ञानशालिने
 नमोवेदस्वरूपायपावनायनमोनमः ६२
 नमोस्तुहरिकेशायसर्वक्लेशहरायते
 केशवायपरायैवनमस्तेविश्वधारिणे ६३
 नमःकृपाकरायैवनमोहर्षमयायते
 अनंतायनमोनित्यंशुद्धायक्लेशनाशिने ६४
 आनंदायनमोनित्यंशुद्धायकेवलायते
 रुद्रैर्नमितपादायविरंचिनमितायते ६५
 सुरासुरेन्द्रनमितपादपद्मायतेनमः
 नमोनमःपरेशायअजितायामृतात्मने ६६
 क्षीरसागरवासायनमःपद्माप्रियायते
 ॐकारायचशुद्धायअचलायनमोनमः ६७
 व्यापिनेव्यापकायैवसर्वव्यसनहारिणे
 नमोनमोवराहायमहाकूर्मायतेनमः ६८
 नमोवामनरूपायनृसिंहायमहात्मने
 नमोरामायदिव्यायसर्वक्षत्रवधायच ६९
 सर्वज्ञानायमत्स्यायनमोरामायतेनमः
 नमःकृष्णायबुद्धायनमोम्लेच्छप्रणाशिने ७०
 नमःकपिलविप्रायहयग्रीवायतेनमः
 नमोव्यासस्वरूपायनमःसर्वमयायते ७१
 एवंस्तुत्वाहृषीकेशंतमुवाचजनार्दनम्
 गुणानांतुपरंपारंब्रह्मावेत्तिनपावन ७२
 नचैवस्तोतुंसर्वज्ञस्तथारुद्रःसहस्रदृक्
 वक्तुंकोहिसमर्थस्तुकीदृशीमेमतिर्विभो ७३
 निर्गुणंसगुणंस्तोत्रंमयैवतवकेशव
 क्षमशब्दापशब्दंमेतवदासोस्मिसुव्रत ७४
 जन्मजन्मनिलोकेशदयांमेकुरुपावन ७५

इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखण्डे-
 एन्द्रेसुमनोपाख्यानेएकोनविंशोऽध्यायः १९

विंशोऽध्यायः

हरिरुवाच-

तपसानेनपुण्येनसत्येनानेनतेद्विज
स्तोत्रेणपावनेनापितुष्टोस्मिन्नियतांवरः १
वरंदधिमहाभागयत्तेमनसिवर्तते
यंयमिच्छसिकामंत्वंतंतंतेपूरयाम्यहम् २
सोमशर्मोवाच-

प्रथमंदेहिमेकृष्णवरमेकंसुवाञ्छितम्
सुप्रसन्नेनमनसायद्यस्तिमुदयामम ३
जन्मजन्मांतरंप्राप्यतवभक्तिकरोम्यहम्
दर्शयस्वपरंस्थानमचलंमोक्षदायकम् ४
स्ववंशतारकंपुत्रंदिव्यलक्षणसंयुतम्
विष्णुभक्तिपरंनित्यंममवंशप्रधारकम् ५
सर्वज्ञंसर्वदंदांतंतपस्तेजःसमन्वितम्
देवब्राह्मणलोकानांपालकंपूजकंसदा ६
देवमित्रंपुण्यभावंदातारंज्ञानपंडितम्
देहिमेईदृशंपुत्रंदारिद्रंहरकेशव ७
भवत्वेवंनसंदेहोवरमेनंवृणोम्यहम्
हरिरुवाच-

एवमस्तुद्विजश्रेष्ठभविष्यतिनसंशयः ८
मत्प्रसादात्सुपुत्रस्तुतववंशप्रतारकः
भोक्ष्यसित्वंवरान्भोगान्दिव्यांश्चमानुषानिह ९
समालोक्यपरंसौख्यंपुत्रसंभवजंशुभम्
यावज्जीवसिविप्रत्वंतावहुःखंनपश्यसि १०
दाताभोक्तागुणग्राहीभविष्यसिनसंशयः
सुतीर्थेमरणंचापियास्यसित्वंपरांगतिम् ११
एवंवरंहरिर्दत्त्वासप्रियायद्विजायसः
अंतर्धानंगतोदेवःस्वप्नवत्परिदृश्यते १२
तदासुमनयायुक्तःसोमशर्माद्विजोत्तमः
सुतीर्थेपावनेतस्मिन्रेवातीरेसुपुण्यदे १३

अमरकंटकेविप्रोदानंपुण्यंकरोतिसः
 गतेबहुतरेकालेतस्यवैसोमशर्मणः १४
 कपिलारेवयोःसंगेस्नानंकृत्वासनिर्गतः
 दृष्टवान्पुरतोविप्रःश्वेतमेकंहिकुंजरम् १५
 सुप्रभंसुंदरंदिव्यंसुमदंचारुलक्षणम्
 नानाभरणशोभांगंबहुलक्ष्म्यासमन्वितम् १६
 सिंदूरैःकुंकुमैस्तस्यकुंभस्थलेविराजिते
 कर्णनीलोत्पलयुतंपताकादंडसंयुतम् १७
 नागोपरिस्थितोदिव्यःपुरुषोदृढसुप्रभः
 दिव्यलक्षणसंपन्नःसर्वाभरणभूषितः १८
 दिव्यमाल्यांबरधरोदिव्यगंधानुलेपनः
 सुसौम्यंसोमवत्पूर्णच्छत्रचामरसंयुतम् १९
 नागारूढंप्रयातंतंपुनःपश्यतिसत्तमः
 सिद्धचारुगंधर्वैःस्तूयमानंसुमंगलम् २०
 सगजंसुंदरंदृष्ट्वापुरुषंदिव्यलक्षणम्
 व्यतर्कयत्सोमशर्माविस्मयाविष्टमानसः २१
 कोऽयप्रयातिदिव्यांगःपंथानंप्राप्यसुव्रतः
 एवंचिंतयतस्तस्ययावद्गृहंसमाप्तवान् २२
 प्रविशंतंगृहद्वारंदेवरूपमनोहरम्
 हर्षेणमहताविष्टःसोमशर्माद्विजोत्तमः २३
 स्वगृहंप्रतिधर्मात्मात्वरमाणःप्रयातिच
 गृहद्वारंगतोयावत्तावत्तंतुनपश्यति २४
 पतितान्येवपुष्पाणिसौहृद्यानिमहामतिः
 दिव्यानिवासयुक्तानिप्रांगणेद्विजसत्तमः २५
 चंदनैःकुंकुमैःपुण्यैःसुगंधैस्तुविलेपितम्
 स्वकीयंप्रांगणेदृष्ट्वादूर्वाक्षतसमन्वितम् २६
 सएवंविस्मयाविष्टश्चित्तयानःपुनःपुनः
 ददर्शसुमनांप्राज्ञोदिव्यमंगलसंपदम् २७
 सोमशर्मोवाच-
 केनदत्तानिदिव्यानिएतान्याभरणानिच

शृंगाररूपसौभाग्यं वस्त्रालंकारभूषणम् २८
 तन्मे त्वंकारणं भद्रे कथय स्वाविशंकिता
 एवं संभाष्यतां भार्या विरराम द्विजोत्तमः २९
 सुमनोवाच-
 शृणु कांत समायातः कश्चिद्देव वरोत्तमः
 श्वेतनागसमारूढो दिव्याभरणभूषितः ३०
 दिव्यगंधानुलिप्तांगो दिव्याश्चर्यसमन्वितः
 नजाने को हि देवो सौविप्रगंधर्वसेवितः ३१
 स्तूयमानः समायातो देवगंधर्वचारणैः
 योषितः पुण्यरूपाढ्यारूपशृंगारसंयुताः ३२
 सर्वाभरणशोभाढ्याः सर्वाः पूर्णमनोरथाः
 ताभिः सह समक्षं मे पुरुषेण महात्मना ३३
 चतुष्कंपूरितं रत्नैः सर्वशोभासमन्वितम्
 तत्राहमासने पुण्ये स्थापिता ब्राह्मणैः किल ३४
 वस्त्रालंकारभूषां मे ददुस्ते सर्व एव हि
 वेदमंगलगीतैस्तु शास्त्रगीतैश्च पुण्यदैः ३५
 अभिषिक्तास्मि तैः सर्वैरंतर्धानं पुनर्गताः
 मामेवं परितः सर्वे पुनरुचुर्द्विजोत्तम ३६
 तव गेहं वयं सर्वे वसिष्यामः सदैव हि
 शुचिर्भवसुकल्याणि भर्त्रा सार्द्धं सदैव हि ३७
 एवमुक्त्वा गताः सर्वे एवं दृष्टं मयैव हि
 तयायत्कथितं वृत्तं समाकर्ण्य महामतिः ३८
 पुनश्चिन्तां प्रपन्नोऽसौ किमिदं देवनिर्मितम्
 विचिन्तयित्वा तदा सोमशर्मा महामतिः ३९
 ब्रह्मकर्मणि संयुक्तः साधर्म्यधर्ममुत्तमम्
 तस्माद्गर्भमहाभागादधारव्रतशालिनी ४०
 तेन गर्भेण सा देवी अधिकं शुशुभे तदा
 संदीप्तपुत्रसंयुक्ते जोज्वालासमन्विता ४१
 सा हि जज्ञे च तपसा तनयं देवसन्निभम्
 अंतरिक्षे ततो नेदुर्देवदुंदुभयस्तदा ४२

शंखान्दध्मुर्महादेवागंधर्वाललितंजगुः
 अप्तरसस्तथासर्वाननृतुस्तास्तदाकिल ४३
 अथब्रह्मासुरैः सार्द्धसमायातोद्विजोत्तमः
 चकारनामतस्यैवसुव्रतेतिसमाहितः ४४
 नामकृत्वाततोदेवाजग्मुः सर्वेमहौजसः
 गतेषुतेषुदेवेषुसोमशर्मासुतस्यच ४५
 जातकर्मादिकं कर्मचकारद्विजसत्तमः
 जातेपुत्रेमहाभागेसुव्रतेदेवनिर्मिते ४६
 तस्यगेहेमहालक्ष्मीर्धनधान्यसमाकुला
 गजाश्वमहिषीगावःकांचनरत्नमेवच ४७
 यथाकुबेरभवनंशुशुभेधनसंचयैः
 तत्सोमशर्मणोगेहंतथैवपरिराजते ४८
 ध्यानपुण्यादिकं कर्मचकारद्विजसत्तमः
 तीर्थयात्रांगतोविप्रोनानापुण्यसमाकुलः ४९
 अन्यानिपुण्यानिदानानिद्विजसत्तमः
 चकारतत्रमेधावीज्ञानपुण्यसमन्वितः ५०
 एवंसाधयतेधर्मपालयेच्चपुनःपुनः
 पुत्रस्यजातकर्मादिकर्माणिद्विजसत्तमः ५१
 विवाहंकारयामासहर्षेणमहताकिल
 पुत्रस्यपुत्राःसंजाताःसगुणालक्षणांविताः ५२
 सत्यधर्मतपोपेतादानधर्मरताःसदा
 सतेषांपुण्यकर्माणिसोमशर्माचकारह ५३
 पौत्राणांतुमहाभागस्तेषांसुखेनमोदते
 सर्वसौख्यंचसंभुज्यजरोगविवर्जितः ५४
 पंचविंशाब्दिकोयद्वत्तद्वत्कायंतुतस्यहि
 सूर्यतेजःप्रतीकाशःसोमशर्मा महामतिः ५५
 साचापिशुशुभेदेवीसुमनापुण्यमंगलैः
 पुत्रपौत्रैर्महाभागादानव्रतैश्चसंयमैः ५६
 अतिभातिविशालाक्षीपुण्यैःपतिव्रतादिभिः
 तारुण्येनसमायुक्तायथाषोडशवार्षिकी ५७

मोदमानौमहात्मानौदंपतीचारुमंगलौ
 हर्षेणचसमायुक्तौपुण्यात्मानौमहोदयौ ५८
 एवंतयोस्तुवृत्तांतंपुण्याचारसमन्वितम्
 सुव्रतस्यप्रवक्ष्यामिव्रतचर्याद्विजोत्तमाः ५९
 यथातेनसमाराध्यनारायणमनामयम् ६०

इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखण्डेएन्द्रेसुमनो-
 पाख्यानेसुव्रतोत्पत्तिर्नामविंशोऽध्यायः २०

एकविंशतितमोऽध्यायः

सूतउवाच-

एकदाव्यासदेवोऽसौब्रह्माणंजगतःपतिम्
 सुव्रताख्यानकंसर्वपप्रच्छातीवविस्मितः १

व्यासउवाच-

लोकात्मल्लोकविन्यासदेवदेवमहाप्रभो
 सुव्रतस्याथचरितंश्रोतुमिच्छामिसांप्रतम् २

ब्रह्मोवाच-

पाराशर्यमहाभागश्रूयतांपुण्यमुत्तमम्
 सुव्रतस्यसुविप्रस्यतपश्चर्यासमन्वितम् ३
 सुव्रतोनाममेधावीबाल्यादपिसचिंतयन्
 गर्भेनारायणंदेवंदृष्ट्वान्पुरुषोत्तमम् ४
 सपूर्वकर्माभ्यासेनहरेर्ध्यानंगतस्तदा
 शंखचक्रधरंदेवंपद्मनाभंसुपुण्यदम् ५
 ध्यायतेचिंतयेत्सोहिगीतेज्ञानेप्रपाठने
 एवंदेवंहरिंध्यायन्सदैवद्विजसत्तमः ६
 क्रीडत्येवंसदाडिंभैःसार्द्धंचबालकोत्तमः
 बालकानांस्वकंनामहरेश्चैवमहात्मनः ७
 चकारसहिमेधावीपुण्यात्मापुण्यवत्सलः
 समाह्वयतिवैमित्रंहरेर्नाम्नामहामतिः ८
 भोभोःकेशवएह्येहिएहिमाधवचक्रधृक्
 क्रीडस्वचमयासार्धत्वमेवपुरुषोत्तम ९

सममेवंप्रगंतव्यमावाभ्यामधुसूदन
 एवमेवसमाह्वानं नामभिश्चहरेर्द्विजः १०
 क्रीडनेपठनेहास्येशयनेगीतप्रेक्षणे
 यानेचह्यासनेध्यानेमंत्रेज्ञानेसुकर्मसु ११
 पश्यत्येवंवदत्येवंजगन्नाथंजनार्दनम्
 सध्यायतेतमेकंहिविश्वनाथंमहेश्वरम् १२
 तृणेकाष्ठेचपाषाणेशुष्केसार्द्रेहिकेशवम्
 पश्यत्येवंसधर्मात्मागोविंदंकमलेक्षणम् १३
 आकाशेभूमिमध्येतुपर्वतेषुवनेषुच
 जलेस्थलेचपाषाणेजीवेष्वेवमहामतिः १४
 नृसिंहंपश्यतेविप्रःसुव्रतःसुमनासुतः
 बालक्रीडांसमासाद्यरमत्येवंदिनेदिने १५
 गीतैश्चगायतेकृष्णंसुरागैर्मधुराक्षरैः
 तालैर्लयसमायुक्तैःसुस्वरैर्मूर्च्छनान्वितैः १६
 सुव्रतउवाच-
 ध्यायंतिवेदविदुषःसततंसुरारियस्यांगमध्येसकलंहिविश्वम्
 योगेश्वरंसकलपापविनाशनंचव्रजामिशरणमधुसूदनस्य १७
 लोकेषुयोहिसकलेष्वनुवर्ततेयोलोकाश्चयस्मिन्निवसंतिसर्वे
 दोषैर्विहीनमखिलैःपरमेश्वरंतंतस्यैवपादयुगलंसततंनमामि १८
 नारायणंगुणनिधानमनंतवीर्यवेदांतशुद्धमतयःप्रपठंतिनित्यम्
 संसारसागरमनंतमगाधदुर्गमुत्तारणार्थमखिलंशरणंप्रपद्ये १९
 योगींद्रमानससरोवरराजहंसंशुद्धंप्रभावमखिलंसततंहियस्य
 तस्यैवपादयुगलंविमलंविशालंदीनस्यमेऽसुररिपोकुरुतस्यरक्षाम् २०
 ध्यायेऽखिलस्यभुवनंस्वपतिंचदेवंदुःखांधकारदलनार्थमिहैवचंद्रम्
 लोकस्यपालनकृतेपरिणीतधर्मसत्यान्वितंसकललोकगुरुंसुरेशम् २१
 गायाम्यहंसुरसगीतकतालमानैःश्रीरंगमेकमनिशंभुवनस्यदेवम्
 अज्ञाननाशकमलंचदिनेशतुल्यमानंदकंदमखिलमहिमासमेतम् २२
 संपूर्णमेवममृतस्यकलानिधानंतंगीतकौशलमनन्यरसैःप्रगाये
 युक्तंस्वयोगकरणैःपरमार्थदृष्टिंविश्वंसपश्यतिचराचरमेवनित्यम् २३
 पश्यंतिनैवयमिहाथसुपापलोकास्तंकेशवंशरणमेवमुपैतिनित्यम् २४

कराभ्यांवाद्यमानस्तुतालंतालसमन्वितम्
 गीतेनगायतेकृष्णंबालकैःसहमोदते २५
 एवंक्रीडारतो नित्यंबालभावेनवैतदा
 सुव्रतःसुमनापुत्रोविष्णुध्यानपरायणः २६
 क्रीडमानंप्राहमातासुव्रतंचारुलक्षणम्
 भोजनंकुरुमेवत्सक्षुधात्वांपरिपीडयेत् २७
 तामुवाचपुनःप्राज्ञःसुमनामातरंपुनः
 महामृतेनतृप्तोस्मिहरिध्यानरसेनवै २८
 भोजनासनमारूढोमिष्टमन्नंप्रपश्यति
 इदमन्नंस्वयंविष्णुरात्माह्यन्नंसमाश्रितः २९
 आत्मरूपेणयोविष्णुरनेनान्नेनतृप्यतु
 क्षीरसागरसंवासोयस्यैवपरिसंस्थितः ३०
 जलेनानेनपुण्येनतृप्तिमायातुकेशवः
 तांबूलचंदनैर्गन्धैरेभिःपुष्पैर्मनोहरैः ३१
 आत्मस्वरूपेणतृप्तस्तृप्तिमायातुकेशवः
 शयनेयातिधर्मात्मातदाकृष्णंप्रचिंतयेत् ३२
 योगनिद्रान्वितंकृष्णंतमहंशरणंगतः
 भोजनाच्छादनेष्वेवमासनेशयनेद्विजः ३३
 चिंतयेद्वासुदेवंतंतस्मैसर्वंप्रकल्पयेत्
 तारुण्यंप्राप्यधर्मात्माकामभोगान्विहायवै ३४
 सयुक्तःकेशवध्यानेवैडूर्यपर्वतोत्तमे
 यत्रसिद्धेश्वरंलिंगंवैष्णवंपापनाशनम् ३५
 रुद्रमोंकारसंज्ञंचध्यात्वाचैवमहेश्वरम्
 ब्रह्मणावर्द्धितंदेवंनर्मदादक्षिणे तटे ३६
 सिद्धेश्वरंसमाश्रित्यतपोभावंव्यचिंतयत् ३७

इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडे-
 ण्द्रेसुमनोपाख्यानेएकविंशोऽध्यायः २१

द्वाविंशतितमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

प्रश्नमेकंमहाभागकरिष्येसांप्रतंवद
 त्वयैवपूर्वमुक्तंहिसुब्रतंचप्रतीश्वरम् १
 पूर्वाभ्यासेनसंध्यायन्नारायणमनामयम्
 कस्यांज्ञात्यांसमुत्पन्नःसुब्रतःपूर्वजन्मनि २
 तन्मेत्वंसांप्रतंब्रूहिकथमाराधितोहरिः
 अनेनापिसदेवेशकोयंपुण्यसमाविलः ३
 ब्रह्मोवाच-
 वैदिशेनगरेपुण्येसर्वऋद्धिसमाकुले
 तत्रराजामहातेजाऋतध्वजसुतोबली ४
 तस्यात्मजोमहाप्राज्ञोरुक्मभूषणविश्रुतः
 संध्यावलीतस्यभार्याधर्मपत्नीयशस्विनी ५
 तस्यांपुत्रंसमुत्पाद्यसन्नात्मसदृशंततः
 तस्यधर्मागदंनामचकारनृपनंदनः ६
 सर्वलक्षणसंपन्नःपितृभक्तिपरायणः
 रुक्मांगदस्यतनयोयोयंभगवतांवरः ७
 पितुःसौख्याययेनापिमोहिन्यैतुशिरोददे
 वैष्णवेनचधर्मेणपितृभक्त्यातुतुस्यहि ८
 सुप्रसन्नोहृषीकेशःसकायोवैष्णवंपदम्
 नीतस्तुसर्वधर्मज्ञोवैष्णवःसात्वतांवरः ९
 धर्मागदोमहाप्राज्ञःप्रज्ञाज्ञानविशारदः
 तत्रस्थोवैमहाप्राज्ञोधर्मोसौधर्मभूषणः १०
 दिव्यान्मनोनुगान्भोगान्मोदमानःप्रभुंजति
 पूर्णैर्युगसहस्रांतेधर्मोवैधर्मभूषणः ११
 तस्मात्पदात्परिभ्रष्टोविष्णोश्चैवप्रसादतः
 सुब्रतोनाममेधावीसुमनानंदवर्द्धनः १२
 सोमशर्मस्यतनयःश्रेष्ठोभगवतांवरः
 तपश्चचारमेधावीविष्णुध्यानपरोभवत् १३
 कामक्रोधादिकान्दोषान्परित्यज्यद्विजोत्तमः
 संयम्यचैन्द्रियंवर्गतपस्तेपेनिरंतरम् १४
 वैडूर्यपर्वतश्रेष्ठेसिद्धेश्वरस्यसन्निधौ

एकीकृत्यमनश्चायंसंयोज्यविष्णुनासह १५

एवंवर्षशतंस्थित्वाध्यानेनास्यमहात्मनः

सुप्रसन्नोजगन्नाथःशंखचक्रगदाधरः १६

तस्मैवरंददावन्यंसलक्ष्म्यासहकेशवः

भोभोःसुव्रतधर्मात्मन्बुध्यस्वविबुधांवर १७

वरंवरयभद्रंतेकृष्णोऽहतेसमागतः

एवमाकर्ण्यमेधावीविष्णोर्वाक्यमनुत्तमम् १८

हर्षेणमहताविष्टोदृष्ट्वादेवंजनार्दनम्

बद्धांजलिपुटोभूत्वाप्रणाममकरोत्तदा १९

सुव्रतउवाच-

संसारसागरमतीवमहासुदुःखजालोर्मिभिर्विविधमोहचयैस्तरंगैः

संपूर्णमस्तिनिजदोषगुणैस्तुप्राप्तस्तस्मात्समुद्धरजनार्दनमाशुदीनम् २०

कर्मांबुदेमहतिगर्जतिवर्षतीवविद्युल्लतोल्लसतिपातकसंचयैर्मे

मोहांधकारपटलैर्ममनास्तिदृष्टिर्दीनस्यतस्यमधुसूदनदेहिहस्तम् २१

संसारकाननघनंबहुदुःखवृक्षैःसंसेव्यमानमपिमोहमयैश्चसिंहैः

संदीप्तमस्तिकरुणाबहुवह्नितेजःसंतप्यमानमनिशंपरिपाहिकृष्ण २२

संसारवृक्षमतिजीर्णमपीहउच्चमायासुकंदकरुणाबहुदुःखशाखम्

जायादिसंगच्छदनंफलितंमुरारेतत्राधिरूढपतितंभगवन्हिरक्ष २३

दुःखानलैर्विविधमोहमयैःसुधूमैःशोकैर्वियोगमरणांतिकसन्निभैश्च

दग्धोस्मिकृष्णसततंममदेहिमोक्षज्ञानांबुदैःसमभिषिंचसदैवमांत्वम् २४

घोरांधकारपटलेमहतीवगतेसंसारनाम्निपतितंसततंहिकृष्ण

त्वंसत्कृपोममहिदीनभयातुरस्यतस्माद्विरज्यशरणंतवआगतोस्मि २५

त्वामेवयेनियतमानसभावयुक्ताध्यायंतिज्ञानमनसापदवींलभंते

नत्वैवपादयुगलंचमहासुपुण्यंयद्देवकिन्नरगणाःपरिचिंतयंति २६

नान्यंवदामिनभजामिनचिंतयामित्वत्पादपद्मयुगलंसततंनमामि

कामंत्वमेवममपूरयमेद्यकृष्णदूरेणयातुममपातकसंचयस्ते २७

दासोस्मिदेवतवकिंकरजन्मजन्मत्वत्पादपद्मयुगलंसततंस्मरामि २८

यदिकृष्णप्रसन्नोसिदेहिमेसुवरंप्रभो

मन्मातापितरौकृष्णसकायौमंदिरेनय २९

आत्मनश्चमहादेवमयासहनसंशयः

श्रीकृष्णउवाच-

एवंतेपरमंकार्यंभविष्यतिनसंशयः ३०
तस्यतुष्टोहृषीकेशोभक्त्यातस्यप्रतोषितः
प्रयातौवैष्णवंलोकंदाहप्रलयवर्जितौ ३१
सुव्रतेनसमतौद्वौसुमनासोमशर्मकौ
यावत्कल्पद्वयंप्राप्तंतावत्ससुव्रतोद्विजः ३२
बभ्रुजेबुभ्रुजेदिव्याल्लोकांश्चैवमहामते
देवकार्यार्थमत्रैवकाश्यपस्यगृहंपुनः ३३
अवतीर्णोमहाप्राज्ञोवचनात्तस्यचक्रिणः
एद्रंपदंहियोभुंक्तेविष्णोश्चैवप्रसादतः ३४
वसुदत्तेतिविख्यातःसर्वदेवैर्नमस्कृतः
एद्रंपदंहियोभुंक्तेसांप्रतंवासवोदिवि ३५
एतत्तेसर्वमाख्यातंसृष्टिसंबंधकारणम्
अन्यदेवंप्रवक्ष्यामियदेवपरिपृच्छसि ३६

व्यासउवाच-

धर्माङ्गदोमहाप्राज्ञोरुक्माङ्गदसुतोबली
आद्येकृतयुगेजातःसृष्टिकालेसवासवः ३७
तत्कथंदेवदेवेशअन्योधर्माङ्गदोभुवि
अन्योरुक्माङ्गदोराजाकिंचायंत्रिदशाधिपः ३८
एतन्मेसंशयंजातंतद्भवान्वक्तुमर्हति

ब्रह्मोवाच-

हंततेकथयिष्यामिसर्वसंदेहनाशनम् ३९
देवस्यलीलासृष्ट्यर्थेवर्ततेद्विजसत्तम
यथावाराश्चपक्षाश्चमासाश्चऋतवोयथा ४०
संवत्सराश्चमनवस्तथायांतियुगाःपुनः
पश्चात्कल्पःसमायातिव्रजाम्येवंजनार्दनम् ४१
अहमेवमहाप्राज्ञमयियांतिचराचराः
पुनःसृजतियोगात्मापूर्ववद्विष्वमेवहि ४२
पुनरहंपुनर्वेदाःपुनस्तेदेवताद्विजाः
तथाभूपाश्चतेसर्वेस्वचरित्रसमाविलाः ४३

प्रभवन्तिमहाभागविद्वांस्तत्रनमुह्यति
 पूर्वकल्पेमहाभागोयथारुक्मांगदोनृपः ४४
 तथाधर्मागदश्चायंसंजातःख्यातिमान्द्विजः
 रामादयोमहाप्राज्ञाययातिर्नहुषस्तथा ४५
 मन्वादयोमहात्मानःप्रभवन्तिलयन्तिच
 एद्रंपदंप्रभुंजन्तिराजानोधर्मतत्पराः ४६
 यथाधर्मागदोवीरःप्रभुंजतिमहत्पदम्
 एवंवेदाश्चदेवाश्चपुराणाःस्मृतिपूर्वकाः ४७
 एतत्तुसर्वमाख्यातंतवाग्रेद्विजसत्तम
 चरितंसुव्रतस्याथपुण्यंसुगतिदायकम् ४८
 अव्यक्तंतुमहाभागप्रब्रवीमितवाग्रतः ४९

इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखण्डेएंद्रेसुव्रतो-
 पाख्यानं नाम द्वाविंशोऽध्यायः २२

त्रयोविंशोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः-

विचित्रेयंकथापुण्याधन्यायशोविधायिनी
 सर्वपापहराप्रोक्ताभवतावदतांवर १
 सृष्टिसंबंधमेतन्नस्तद्भवान्वक्तुमर्हति
 पूर्वमेवयथासृष्टिर्विस्तरात्सूतनंदन २
 सूत उवाच-
 विस्तरेणप्रवक्ष्यामिसृष्टिसंहारकारणम्
 श्रुतमात्रेणयस्यापिनरःसर्वज्ञतां व्रजेत् ३
 हिरण्यकश्यपेनापिव्यापितंभुवनत्रयम्
 तपसाराध्यप्रब्रह्माणंवरंप्राप्तंसुदुर्लभम् ४
 तस्माद्देवान्महाभागादमरत्वंतथैवच
 देवाँल्लोकान्संव्याप्यप्रभुत्वंस्वयमर्जितम् ५
 ततोदेवाःसगंधर्वामुनयोवेदपारगाः
 नागाश्चकिन्नराःसिद्धयक्षाश्चैवतथापरे ६
 ब्रह्माणंतुपुरस्कृत्यजग्मुर्नारायणंप्रभुम्

क्षीरसागरसंसुप्तयोगनिद्रांगतंप्रभुम् ७
 तंसंबोध्यमहास्तोत्रैर्देवाः प्राञ्जलयस्तथा
 संबुद्धे सति देवेशे वृत्तं तस्य दुरात्मनः ८
 आचक्षुर्महाप्राज्ञसमाकर्ण्य जगत्पतिः
 नृसिंहरूपमास्थाय हिरण्यकशिपुं व्यहन् ९
 पुनर्वाराहरूपेण हिरण्यक्षो महाबलः
 उद्धृतावसुधापुरया असुरो घातितस्तदा १०
 अन्यांश्च घातयामास दानवान्घोरदर्शनान्
 एवं चैतेषु नष्टेषु दानवेषु महत्सु च ११
 अन्येषु तेषु नष्टेषु दितिपुत्रेषु वै तदा
 पुनः स्थानेषु प्राप्तेषु देवेषु च महत्सु च १२
 यज्ञेष्वेव प्रवृत्तेषु सर्वेषु धर्मकर्मसु
 सुस्थेषु सर्वलोकेषु सादितिर्दुःखपीडिता १३
 पुत्रशोकेन संतप्ता हाहाभूता विचेतना
 भर्तारं सूर्यसंकाशं तपस्तेजः समन्वितम् १४
 दातारं च महात्मानं भर्तारं कश्यपं तदा
 भक्त्या प्रणम्य विप्रेन्द्रतमुवाच महामतिम् १५
 भगवन्नष्टपुत्राहं कृता देवेन च क्रिणा
 दैतेया दानवाः सर्वे देवैश्चैव निपातिताः १६
 पुत्रशोकानलेनाहं संतप्ता मुनिसत्तम
 ममानंदकरं पुत्रं सर्वतेजोहरं विभो १७
 सुबलं चारुसर्वांगं देवराज समप्रभम्
 बुद्धिमंतं सुसर्वज्ञं ज्ञातारं सर्वपंडितम् १८
 तपस्तेजः समायुक्तं सबलं चारुलक्षणम्
 ब्रह्मण्यं ज्ञानवेत्तारं देवब्राह्मणपूजकम् १९
 जेतारं सर्वलोकानां ममानंदकरं द्विज
 सर्वलक्षणसंपन्नं पुत्रं मे देहित्वं विभो २०
 एवमाकर्ण्य वै तस्याः कश्यपो वाक्यमुत्तमम्
 कृपाविष्टमना स्तुष्टो दुःखिताया द्विजोत्तम २१
 तामुवाच महाभाग कृपणां दीनमानसाम्

तस्याःशिरसिसंन्यस्यस्वहस्तंभावतत्परः २२
 भविष्यतिमहाभागेयादृशोवांछितःसुतः
 एवमुक्त्वाजगामासौमेरुंगिरिवरोत्तमम् २३
 तपस्तेपेनिरालंबःसाधयन्परमव्रतः
 एतस्मिन्नंतरेसातुदधारगर्भमुत्तमम् २४
 सादितिःसर्वधर्मज्ञाचारुकर्मानस्विनी
 शतवर्षप्रमाणंसाशुचिस्वांताबभूवह २५
 तथावैजनिःपुत्रोब्रह्मतेजःसमन्वितः
 अथकश्यपआयातोहर्षेणमहतान्वितः २६
 चकारनाममेधावीतस्यपुत्रस्यसत्तमः
 बलमित्यब्रवीत्पुत्रंनामतःसदृशोमहान् २७
 एवंनामचकाराथव्रतबंधंचकारसः
 प्राहपुत्रमहाभागब्रह्मचर्यंप्रसाधय २८
 एवमेवंकरिष्यामितववाक्यंद्विजोत्तम
 वेदस्याध्ययनंकुर्याब्रह्मचर्येणसत्तम २९
 एवंवर्षशतंसाग्रंगतंतस्यतपस्यतः
 मातुःसमक्षमायातस्तपस्तेजःसमन्वितः ३०
 तपोवीर्यमयंदिव्यंब्रह्मचर्यमहात्मनः
 दितिःपश्यतिपुत्रस्यहर्षेणमहतान्विता ३१
 तमुवाचमहात्मानंबलंपुत्रंतपस्विनम्
 मेधाविनंमहात्मानंप्रज्ञाज्ञानविशारदम् ३२
 त्वयिजीवतिमेधाविन्प्रजीवंतिसुतामम
 हिरण्यकशिपाद्यास्तेयेहताश्चक्रपाणिना ३३
 वैरंसाधयमेवत्सजहिदेवान्निपूत्रणे
 सादनुस्तमुवाचेदंबलंपुत्रंमहाबलम् ३४
 आदाविंद्रंहिदेवेंद्रंदुतंसूदयपुत्रक
 पश्चाद्देवानिपात्यंतांतोगरुडवाहनः ३५
 तयोराकर्ण्यसादेवीअदितिःपतिदेवता
 दुःखेनमहताविष्टापुत्रमिंद्रमभाषत ३६
 दितिपुत्रोमहाकायोवर्द्धतेब्रह्मतेजसा

देवानांहिवधार्थायतपस्तेपेनिरंजने ३७
 एवंजानीहिदेवेशयदिक्षेममिहेच्छसि
 एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंसमातुःपाकशासनः ३८
 चिंतामवापदुःखेनमहतींदेवराट् तदा
 महाभयेनसंत्रस्तश्चित्तयामासवैततः ३९
 कथमेनंहनिष्यामिदेवधर्मविदूषकम्
 इतिनिश्चित्यदेवेशोबलस्यनिधनंप्रति ४०
 एकदाहिबलःसोपिसंध्यार्थसिंधुमाश्रितः
 कृष्णाजिनेनदिव्येनदंडकाष्ठेनराजितः ४१
 अमलेनापिपुण्येनब्रह्मचर्येणतेनसः
 सागरस्योपकंठेतंसंध्यासनमुपागतम् ४२
 जपमानंसुशांतंतददृशेपाकशासनः
 वज्रेणतेनदिव्येनताडितोदितिनंदनः ४३
 बलंनिपतितंतदृष्ट्वागतसत्त्वंगतंभुवि
 हर्षेणमहताविष्टोदेवराणमुमुदेतदा ४४
 एवंनिपात्यतंदैत्यंदितिनंदनमेवच
 राज्यंचकारधर्मात्मासुखेनपाकशासनः ४५
 इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेबल-
 दैत्यवधोनामत्रयोविंशोऽध्यायः २३

चतुर्विंशतितमोऽध्यायः

सूतउवाच-
 हतंश्रुत्वादितिःपुत्रंसुबलंबलमेवच
 रुदितंकुरुणंकृत्वाहाहाकष्टंभृशंमम १
 एवंसुकुरुणंकृत्वाबहुकालंतपस्विनी
 सागताकश्यपंकांतंतमुवाचयशस्विनी २
 तवपुत्रोमहापापइंद्रःसुरगणेश्वरः
 सागरोपगतंतदृष्ट्वाबलंमेब्रह्मलक्षणम् ३
 वज्रेणघातयामाससंध्यामास्यंतमेवहि
 एवंश्रुत्वाततःक्रुद्धोमरीचितनयस्तदा ४

क्रोधेनमहताविष्टःप्रजज्वालेववह्निना
 अवलुंच्यजटामेकांशुच्यग्रौसद्विजोत्तमः ५
 इंद्रस्यैववधार्थायपुत्रमुत्पादयाम्यहम्
 तस्मात्कुंडात्समुत्पन्नोहुताशनमुखादपि ६
 कृष्णांजनचयोपेतःपिंगाक्षोभीषणाकृतिः
 दंष्ट्राकरालवक्त्रांतोजगतांभयदायकः ७
 महाचर्वरिकोघोरःखड्गचर्मधरस्तथा
 सर्वांगतेजसादीप्तोमहामेघोपमोबली ८
 उवाचकश्यपंविप्रमादेशोममदीयताम्
 कस्मादुत्पादितोविप्रभवताकारणंवद ९
 तमहंसाधयिष्यामिप्रसादात्तवसुव्रत
 कश्यपउवाच-

अस्यामनोरथंपुत्रपूरयस्वममैवहि १०
 अदित्यास्त्वंमहाप्राज्ञजहिइंद्रदुरात्मकम्
 निहतेदेवराजेहिइंद्रपदंप्रभुंक्ष्वच ११
 एवन्तेनसमादिष्टःकश्यपेनमहात्मना
 वृत्रस्तुउद्यमंचक्रेतस्येंद्रस्यवधायच १२
 धनुर्वेदस्यचाभ्यासंसचक्रेपौरुषान्वितः
 बलंवीर्यतथाक्षात्रंतेजोधैर्यसमन्वितम् १३
 दृष्ट्वाहितस्यदैत्यस्यसहस्राक्षोभयातुरः
 उपायंचिंतितंतस्यवृत्रस्यापिदुरात्मनः १४
 वधार्थंदेवदेवेनसमाहूयमहामुनीन्
 सप्तर्षीन्प्रेषयामासवृत्रंदैत्येश्वरंप्रति १५
 भवंतस्तत्रगच्छंतुयत्रवृत्रःसतिष्ठति
 संधिंकुर्वंतुवैतेनसार्द्धमममुनीश्वराः १६
 एवन्तेनसमादिष्टामुनयःसप्ततेतदा
 वृत्रासुरंततःप्रोचुःसहस्राक्षप्रचालिताः १७
 सख्यंकर्तुंप्रयच्छेत्सक्रियतांदैत्यसत्तम
 ऋषयःसप्ततत्त्वज्ञाऊचुर्वृत्रंमहाबलम् १८
 सहस्राक्षोमहाप्राज्ञोभवतासहसत्तम

मैत्रमिच्छतिवैकर्तुतत्कथंनकरोषिकिम् १९
अर्धमैद्रंपदंवीरसत्वंभुङ्क्ष्वसुखेनवै
वर्तत्वर्द्धेनइंद्रस्तुअसुरादेवतास्तथा २०
सुखंवर्ततुतेसर्वेवैरंचैवविसृज्यवै
वृत्रउवाच-

यदिसत्येनदेवेन्द्रोमैत्रमिच्छतिसत्तमः २१
सत्यमाश्रित्यचैवाहंकरिष्येनात्रसंशयः
छद्यचैवंपुरस्कृत्यइंद्रोद्रोहंसमाचरेत् २२
तदाकिंक्रियतेविप्राइत्यर्थेप्रत्ययंहिकिम्
ऋषयस्त्विन्द्रमाचख्युरित्यर्थप्रत्ययंवद २३
तन्नस्त्वंसत्यतांब्रूहियदिसख्यमिहेच्छसि
इंद्रउवाच-

यद्यऽसत्येनवर्तामिभवद्भिःसहछद्यना २४
ब्रह्महत्यादिकैःपापैर्लिप्येहंनात्रसंशयः
छद्यचैवंपुरस्कृत्यइंद्रोद्रोहंसमाचरेत् २५
ब्रह्महत्यादिकैःपापैर्लिप्येहंनात्रसंशयः
इत्युवाचमहाप्राज्ञत्वामेवंसपुरंदरः २६
एतेनप्रत्ययेनापिसख्यंकुरुमहामते
वृत्रउवाच-

भवतांशिष्टमार्गेणसत्येनानेनतस्यच २७
मैत्रमेवंकरिष्यामितेनसार्द्धद्विजोत्तमाः
वृत्रमिन्द्रस्यसंस्थानंनीतंब्राह्मणपुङ्गवैः २८
इन्द्रस्तमागतंदृष्ट्वावृत्रंमित्रार्थमुद्यतः
सिंहासनात्समुत्थायअर्धमादायसत्वरः २९
ददौतस्मैसधर्मात्मावृत्रायद्विजसत्तम
अर्धभुङ्क्ष्वमहाप्राज्ञएंद्रमेतन्महत्पदम् ३०
वर्तितव्यंसुखेनापिआवाभ्यांदैत्यसत्तम
एवंविश्वासयन्दैत्यंवृत्रमैत्रेणवैतदा ३१
गतेषुतेषुविप्रेषुस्वस्थानंद्विजसत्तम
छिद्रंपश्यतिदुष्टात्मावृत्रस्यापिसदैवहि ३२

सावधानत्वमिन्द्रोपिदिवारात्रौप्रचिंतयेत्
 तस्यच्छिद्रंनपश्येतवृत्रस्यापिमहात्मनः ३३
 उपायंचिंतयामासतस्यैववधहेतवे
 रंभासंप्रेषितातेनमोहयस्वमहासुरम् ३४
 येनकेनाप्युपायेनयथाहत्वालभेसुखम्
 तथाकुरुष्वकल्याणिसंमोहायसुरद्विषः ३५

वनंपुण्यंमहादिव्यंपुण्यपादपसेवितम्
 बहुवृक्षफलोपेतंमृगपक्षिसमाकुलम् ३६
 विमानमंदिरैर्दिव्यैःसर्वत्रपरिशोभितम्
 दिव्यगंधर्वसंगीतंभ्रमराकुलितंसदा ३७
 कोकिलानारुतैःपुण्यैःसर्वत्रमधुरायतैः
 शिखिसारंगनादैश्चसर्वत्रसुसमाकुलम् ३८
 दिव्यैस्तुचंदनैर्वृक्षैःसर्वत्रसमलंकृतम्
 वापीकुंडतडागैश्चजलपूर्णैर्मनोहरैः ३९
 कमलैःशतपत्रैश्चपुष्पितैःसमलंकृतम्
 देवगंधर्वसंसिद्धैश्चारणैश्चैवकिन्नरैः ४०
 मुनिभिःशुशुभेदिव्यैर्दिव्योद्यानवरेणच
 अप्सरोगणसंकीर्णनानाकौतुकमंगलैः ४१
 हेमप्रासादसंबाधदंडच्छत्रैश्चचामरैः
 कलशैश्चपताकाभिःसर्वत्रसमलंकृतम् ४२
 वेदध्वनिसमाकीर्णगीतध्वनिसमाकुलम्
 एवंनंदनमासाद्यसारंभाचारुहासिनी ४३
 अप्सरोभिःसमंतत्रक्रीडत्येवंविलासिनी
 सूतउवाच-

एकदातुसवृत्रोवैकालाकृष्टोगतोवनम् ४४
 कतिभिर्दानवैःसार्द्धमुदयापरयायुतः
 अलक्ष्येभ्रमतेपार्श्वतस्यैवचमहात्मनः ४५
 देवराजोपिविप्रेन्द्रश्छिद्रान्वेषीद्विषांकिल
 सहिवृत्रोमहाप्राज्ञोविश्वस्तःसर्वकर्मसु ४६

इंद्रमित्रंपरंजानन्भयंचक्रेनतस्यसः

भ्रममाणोवनंपश्येत्सर्वत्रपरमंशुभम् ४७

सुरम्यंकौतुकवनंवनितागणसंकुलम्

चंदनस्यापिवृक्षस्यछायांशीतांसुपुण्यदाम् ४८

समाश्रित्यविशालाक्षीरंभातत्रप्रदीव्यति

सखीभिस्तुमहाभागादोलारूढायशस्विनी ४९

गायतेसुस्वरंगीतंसर्वविश्वप्रमोहनम्

तत्रवृत्रःसमायातःकामाकुलितमानसः ५०

दोलारूढांसमालोक्यरंभांचारुसुलोचनाम् ५१

इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखण्डेवृत्र-
वंचनंनामचतुर्विंशोऽध्यायः २४

पञ्चविंशतितमोऽध्यायः

सूतउवाच-

इयंहिकागायतिचारुलोचनाविलासभावैःपरिविश्वमेव

अतीवबालाशुशुभेमनोहरासंपूर्णभावैःपरिमोहयेज्जनम् १

दृष्ट्वासरंभांकमलायताक्षीपीनस्तनींचर्चितकुंकुमांगीम्

पद्माननांकामगृहंममैषानोवारतिश्चारुमनोहरेयम् २

संपूर्णभावांपरिरूपयुक्तांकामांगशीलामतिशीलभावाम्

यास्याम्यहंवश्यमिहैवअस्यामनोभवेनाद्यहैवप्रेषितः ३

इतीवदैत्यःसुविचिंतयान्वितःकामेनमुग्धोबहुकालनोदितः

समातुरस्तत्रजगामसत्वरमुवाचतांदीनमनाःसुलोचनाम् ४

कस्यासिवासुंदरिकेनप्रेषिताकिंनामतेपुण्यतमंवदस्वमे

तवैवरूपेणमहातितेजसामुग्धोस्मिबालेममवश्यतांब्रज ५

एवमुक्ताविशालाक्षीवृत्रंकामाकुलंप्रति

अहंरंभामहाभागक्रीडार्थंवनमुत्तमम् ६

सखीसार्धंसमायातानंदनंवनमुत्तमम्

त्वंतुकोवाकिमर्थंहिममपार्श्वसमागतः ७

वृत्रउवाच-

श्रूयतामभिधास्यामियोहंबालेसमागतः

हुताशनात्समुत्पन्नः कश्यपस्यसुतः शुभे ८
 सखाहं देवदेवस्य इन्द्रस्यापि वरानने
 एद्रं पदं वरारोहे अर्धमेभुक्तिमागतम् ९
 अहं वृत्रः कथं देवि मामेवं न तु विंदसि
 त्रैलोक्यं वशमायातं यस्यैव वरवर्णिनि १०
 अहं शरणमायातः कामाद्रक्ष वरानने
 भजस्व मां विशालाक्षिकामेनाकुलितं प्रिये ११
 रंभो वाच-

वशगाहं तवैवाद्य भविष्यामि न संशयः
 यं यं वदाम्यहं वीर तं तं कार्यं त्वयैव हि १२
 एवमस्तु महाभागे तं सर्वं करोम्यहम्
 एवं संबंधकं कृत्वा तया सह महाबलः १३
 तस्मिन् वने महापुण्ये रे मे दानव सत्तमः
 तस्या गीतेन नृत्येन हास्येन ललितेन च १४
 अतिमुग्धो महादैत्यः स तस्याः सुरतेन च
 तमुवाच महाभागं वृत्रं दानव सत्तमम् १५
 सुरापानं कुरुष्वेह पिबस्व मधुमाधवीम्
 तामुवाच विशालाक्षी रंभांशशिनिभाननाम् १६
 पुत्रो हं ब्राह्मणस्यापि वेदवेदांगपारगः
 सुरापानं कथं भद्रे करिष्यमि विनिन्दितम् १७
 तया तुरंभया देव्या प्रीत्या दत्ता सुराहठात्
 तस्या दाक्षिण्यभावेन सुरापानं कृतं तदा १८
 अतीव मुग्धं सुरयाज्ञानभ्रष्टो यदाभवत्
 तदंतरे सुरेन्द्रेण वज्रेण निहतस्तदा १९
 ब्रह्महत्यादि कैः पापैः सलिप्तो वृत्रहा ततः
 ब्राह्मणास्तु ततः प्रोचुरिन्द्रपापं कृतं त्वया २०
 अस्माद्वाक्यात्तु विश्वस्तो वृत्रो नाम महाबलः
 हतो विश्वासभावेन एवं पापं त्वया कृतम् २१
 इन्द्र उवाच-

येन केनाप्युपायेन हंतव्योरिः सदैव हि

देवब्राह्मणहन्तारं यज्ञानां धर्मकंटकम् २२
निहतं दानवदुष्टत्रैलोक्यस्यापि नायकम्
तदर्थं कुपिता यूयमेतन् न्यायस्य लक्षणम् २३
विचारमेवं कर्तव्यं भवद्भिर्द्विजसत्तमाः
पश्चात्कोपं प्रकर्तव्यमन्यायं मम चिंत्यताम् २४
एवं संबोधिता विप्रा इंद्रेणापि महात्मना
ब्रह्मादिभिः सुरैः सर्वैर्बोधितास्ते च सत्तमाः २५
जग्मुः स्वस्थानमेवं हि निहते धर्मकंटके २६

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वृत्रासुरवधोनाम पंचविंशोऽध्यायः २५

षड्विंशोऽध्यायः

सूत उवाच-

तं पुत्रं निहतं श्रुत्वा सादिति दुःखपीडिता
पुत्रशोकेन तेनैव संदग्धा द्विजसत्तमाः १
पुनरूचे महात्मानं कश्यपं मुनिपुंगवम्
इंद्रस्यापि सुदुष्टस्य वधार्थं द्विजसत्तम २
ब्रह्मतेजो मयं तीव्रदुःसहं सर्वदैवतैः
पुत्रैकं दीयतां कांतसु प्रिया हं यदा विभो ३
कश्यप उवाच-

निहतौ बलवृत्रौ च मम पुत्रौ महाबलौ
अघमाश्रित्य देवेन इंद्रेणापि दुरात्मना ४
तस्यैव च वधार्थाय पुत्रमेकं ददाम्यहम्
वर्षाणां तु शतैकं त्वं शुचिर्भव यशस्विनि ५
एवमुक्त्वा स योगीन्द्रो हस्तं शिरसि वैतदा
दत्त्वादित्यासहैवासौ गतो मेरुंतपोवनम् ६
तपस्तपापसा देवी तपोवननिवासिनी
शुचिष्मती सदा भूत्वा पुत्रार्था द्विजसत्तम ७
ततो देवः सहस्राक्षो ज्ञात्वा उद्यममेव च
दित्याश्चैव महाभाग अंतरप्रेक्षकोऽभवत् ८
पंचविंशाब्दिको भूत्वा देवराट् दैवतोपमः

ब्राह्मणस्यचरूपेणतस्याश्चांतिकमागतः ६
 सतांप्रणम्यधर्मात्मामातरंतपसान्विताम्
 तयोक्तस्तुसहस्राक्षोभवान्कोद्विजसत्तम १०
 तामुवाचसहस्राक्षःपुत्रोऽहतवशोभने
 ब्राह्मणोवेदविद्वांश्चधर्मजानामिभामिनि ११
 तपसस्तवसाहाय्यंकरिष्येनात्रसंशयः
 शुश्रूषतिसतांदेवींमातरंतपसान्विताम् १२
 तमिंद्रंसानजानातिआगतंदुष्टकारिणम्
 धर्मपुत्रंविजानातिशुश्रूषंतंदिनेदिने १३
 अंगंसंवाहयेद्देव्याःपादौप्रक्षालयेत्ततः
 पत्रंमूलंफलंतत्रवल्कलाजिनमेवच १४
 ददात्येवंसधर्मात्मातस्यैदित्यैसदैवहि
 भक्त्यासंतोषितातस्यसंतुष्टातमभाषत १५
 पुत्रेजातेमहापुण्येइंद्रेचनिहतेसति
 कुरुराज्यंमहाभागपुत्रेणममदैवकम् १६
 एवमस्तुमहाभागेतेप्रसादाद्भविष्यति
 तस्याश्चैवांतरंप्रेप्सुरभवत्पाकशासनः १७
 ऊनेवर्षशतेचास्याददर्शांतरमच्युतः
 अकृत्वापादयोःशौचंदितिःशयनमाविशत् १८
 शय्यांतिसाशिरःकृत्वामुक्तकेशातिविह्वला
 निद्रामाहारयामासतस्याःकुक्षिंप्रविश्यह १९
 वज्रपाणिस्ततोगर्भसप्तधातंन्यकृतत
 वज्रेणतीक्ष्णधारेणरुरोदउदरेस्थितः २०
 सगर्भस्तत्रविप्रेन्द्राइंद्रहस्तगतेनवै
 रोदमानंमहागर्भतमुवाचपुनःपुनः २१
 शतक्रतुर्महातेजामारोदीरित्यभाषत
 सप्तधाकृतवाञ्छक्रस्तंगर्भदितिजंपुनः २२
 एकैकंसप्तधाच्छित्त्वारुदमानंसदेवराट्
 एवंवैमरुतोजातास्तेतुदेवामहौजसः २३
 यथाइंद्रेणतेप्रोक्ताबभूवुर्नामभिस्ततः

अतिवीर्यमहाकायास्तीव्रतेजःपराक्रमाः २४
 एकोनावैबभूवुस्तेपंचाशन्मरुतस्ततः
 मरुतोनामतेख्याताइंद्रमेवसमाश्रिताः २५
 भूतानामेवसर्वेषांरोचयंतिगणंमहत्
 निकायेषुनिकायेषुहरिःप्रादात्प्रजापतिः २६
 क्रमशस्तानिराज्यानिपृथुपूर्वाणितानिवै
 सदेवःपुरुषःकृष्णःसर्वव्यापीजगद्गुरुः २७
 तपोजिष्णुर्महातेजाःसर्वएकःप्रजापतिः
 पर्जन्यःपावकःपुण्यःसर्वात्मासर्वएवहि २८
 तस्यसर्वमिदंपुण्यंजगत्स्थावरजंगमम्
 भूतसर्गमिमंसम्यग्जानतोद्विजसत्तम २९
 नावृत्तिभयमस्तीहपरलोकभयंकुतः
 इमांसृष्टिमहापुण्यांसर्वपापहरांशुभाम् ३०
 यःशृणोतिनरोभक्त्यासर्वपापैःप्रमुच्यते
 सहिधन्यश्चपुण्यश्चसहिसत्यसमन्वितः ३१
 यःशृणोतिइमांसृष्टिसयातिपरमांगतिम्
 सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकंसगच्छति ३२
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेमरुदुत्पत्तिर्नामषड्विंशोऽध्यायः २६

सप्तविंशोऽध्यायः

सूतउवाच-
 सप्रभुःसर्वलोकेशोह्यभिषिच्यतोनृपम्
 पृथुंवेनस्यतनयंसर्वराज्येमहाप्रभुम् १
 महाबाहुंमहाकायंयथेंद्रंचसुरेश्वरम्
 क्रमेणापिततोब्रह्माराज्यानिचविचार्यवै २
 यद्यस्यापिभवेद्योग्यंदातुंतदुपचक्रमे
 वृक्षाणांब्राह्मणानांचग्रहर्क्षाणांतथैवच ३
 सोमंराज्येसोभ्यषिंचत्तपसांचमहामतिः
 धर्माणांधर्मयज्ञानांपुण्यानांपुण्यतेजसाम् ४
 अपांमध्येतथादेवंतीर्थानांहितथैवच

वरुणंसोभिषिच्यैवरत्नानांचद्विजोत्तम ५
 अन्येषांसर्वयक्षाणाराज्येवैश्रवणंपुनः
 विष्णुमेवमहाप्राज्ञमादित्यानांपितामहः ६
 राज्येसंस्थापयामासजनताहितहेतवे
 सर्वेषामेवपुण्यानांदक्षमेवप्रजापतिम् ७
 समर्थसर्वधर्मज्ञंप्रजापतिगणेश्वरम्
 प्रह्लादंसर्वधर्मज्ञंसहिराज्येन्यरूपयत् ८
 दैत्यानांदानवानांचविष्णुतेजःसमन्वितम्
 यमंवैवस्वतंधर्मपैत्र्येराज्येभिषिच्यच ९
 यक्षराक्षसभूतानापिशाचोरगसर्पिणाम्
 योगिनीनांचसर्वासांवैतालानांमहात्मनाम् १०
 कंकालानांहिसर्वेषांकूष्मांडानांतथैवच
 पार्थिवानांचसर्वेषांगिरिशंशूलपाणिनम् ११
 पर्वतानांहिसर्वेषांहिमवंतंमहागिरिम्
 नदीनांचतडागानांवापिकानांतथैवच १२
 कुंडानांकूपराज्येहिदिव्येषुचसुरेश्वरः
 सागरंस्थापितंपुण्यंसर्वतीर्थमनुत्तमम् १३
 गंधर्वाणांतुसर्वेषाराज्येपुण्येतथैवच
 चित्ररथंततोब्रह्माअभिषिच्यसुरेश्वरः १४
 नागानांपुण्यवीर्याणांवासुकिंचचतुर्मुखः
 सर्पाणांतुतथाराज्येअभिषिच्यसतक्षकम् १५
 वारणानांततोराज्येएरावणमसिंचत
 अश्वानांचैवसर्वेषामुच्चैःश्रवसमेवच १६
 पक्षिणांचैवसर्वेषावैनतेयमथापिसः
 मृगाणांचततोराज्येब्रह्मासिंहमथादिशत् १७
 गोवृषंतुगवांमध्येअभिषिच्यप्रजापतिः
 वनस्पतीनांसर्वेषांप्लक्षमेवपितामहः १८
 एवंराज्यानिसर्वाणिसंस्थाप्यचपितामहः
 दिशापालांस्ततोब्रह्मास्थापयामाससत्तमः १९
 वैराजस्यतथापुत्रंपूर्वस्यांदिशिसत्तमः

सुधन्वानंदिशःपालंराजानंसोभ्यषिंचत २०
दक्षिणस्यांमहात्मानंकर्दमस्यप्रजापतेः
पुत्रंशंखपदंनामराजानंसोभ्यषिंचत २१
पश्चिमायांतथाब्रह्मावरुणस्यप्रजापतेः
पुत्रंचपुष्करंनामसोऽभ्यषिंचत्प्रजापतिः २२
उत्तरस्यांदिशिब्रह्मनलकूबरमेवच
एवंचैवाभ्यषिंचच्चदिकपालान्समहौजसः २३
यैरियंपृथिवीसर्वासप्तद्वीपासपत्तना
यथाप्रदेशमद्यापिधर्मेणप्रतिपाल्यते २४
पृथुश्चैवमहाभागःसोभिषिक्तोनराधिपः
राजसूयादिभिःसर्वैरभिषिक्तोमहामखैः २५
विधिनावेददृष्टेनराजराज्येमहीपतिः
चाक्षुषेनाग्निसंपुण्येअतीतेचमहौजसि २६
मन्वंतरेमहाभागदेवपुण्यहिताैषिणि
ततोवैवस्वतायैवमनवेराज्यमादिशत् २७
विस्तरंचापिव्याख्यास्येपृथोश्चैवमहात्मनः
यदिमामेवविप्रेन्द्रशुश्रूषसिअतंद्रितः २८
एतदेवमधिष्ठानंमहत्पुण्यंप्रकीर्तितम्
सर्वेष्वेवपुराणेषुएतद्धिनिश्चितंसदा २९
पुण्यंयशस्यमायुष्यंस्वर्गवासकरंशुभम्
धन्यंपवित्रमायुष्यंपुत्रदंवृद्धिदायकम् ३०
यःशृणोतिनरोभक्त्याभावध्यानसमन्वितः
अश्वमेधफलंतस्यजायतेनात्रसंशयः ३१

इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखण्डे-
राज्याभिषेकोनामसप्तविंशोऽध्यायः २७

अष्टाविंशतितमोऽध्यायः

ऋषयऊचुः-

विस्तरेणसमाख्याहिजन्मतस्यमहात्मनः
पृथोश्चैवमहाभागश्रोतुकामावयंपुनः १

राज्ञातेनयथादुग्धाइयंधात्रीमहात्मना
 पुनर्देवैश्चपितृभिर्मुनिभस्तत्त्ववेदिभिः २
 यथादैत्यैश्चनागैश्चयथायक्षैर्यथाद्रुमैः
 शैलैश्चैवपिशाचैश्चगंधर्वैःपुण्यकर्मभिः ३
 ब्राह्मणैश्चतथासिद्धैराक्षसैर्भीमविक्रमैः
 पूर्वमेवयथादुग्धाग्रन्यैश्चसुमहात्मभिः ४
 तेषामेवहिसर्वेषांविशेषंपात्रधारणम्
 क्षीरस्यापिविधिंब्रूहिविशेषंचमहामते ५
 वेनस्यापिनृपस्यैवपाणिरेवमहात्मनः
 ऋषिभिर्मथितःपूर्वसकस्मादिहकारणात् ६
 क्रुद्धश्चैवमहापुण्यैःसूतपुत्रवदस्वनः
 विचित्रेयंकथापुण्यासर्वपापप्रणाशिनी ७
 श्रोतुकामामहाभागतृप्तिर्नैवप्रजायते
 सूतउवाच-
 वैन्यस्यहिपृथोश्च्वतस्यविस्तरमेवच ८
 जन्मवीर्यतथाक्षेत्रंपौरुषंद्विजसत्तमाः
 प्रवक्ष्यामियथासर्वचरित्रंतस्यधीमतः ९
 शुश्रूषध्वंमहाभागामामेवंद्विजसत्तमाः
 अभक्तायनवक्तव्यमश्रद्धायशठायच १०
 सुमूर्खायसुमोहायकुशिष्यायतथैवच
 श्रद्धाहीनायकूटायसर्वनाशायमाद्विजाः ११
 अन्यथापठतेयोहिनिरयंचप्रयातिहि
 भवंतोभावसंयुक्ताःसत्यधर्मपरायणाः १२
 भवतामग्रतःसर्वचरित्रंपापनाशनम्
 संप्रवक्ष्याम्यशेषेणशृणुध्वंद्विजसत्तमाः १३
 स्वर्ग्ययशस्यमायुष्यंधन्यंवेदैश्चसंमितम्
 रहस्यमृषिभिःप्रोक्तंप्रवक्ष्यामिद्विजोत्तमाः १४
 यश्चैनंकीर्तयेन्नित्यंपृथोर्वैन्यस्यविस्तरम्
 ब्राह्मणेभ्योनमस्कृत्वानसशोचेत्कृताकृतम् १५
 सप्तजन्मार्जितंपापंश्रुतमात्रेणनश्यति

ब्राह्मणो वेदविद्वांश्चक्षत्रियो विजयी भवेत् १६
 वैश्यो धनसमृद्धः स्याच्छूद्रः सुखमवाप्नुयात्
 एवं फलं समाप्नोति पठनाच्छ्रवणादपि १७
 पृथोर्जन्मचरित्रं च पवित्रं पापनाशनम्
 धर्मगोप्ता महाप्राज्ञो वेदशास्त्रार्थकोविदः १८
 अत्रिवंशसमुत्पन्नः पूर्वमत्रिसमः प्रभुः
 स्रष्टा सर्वस्य धर्मस्य अंगो नाम प्रजापतिः १९
 यन्मासीत् तस्य पुत्रो वैवेनो नाम प्रजापतिः
 धर्ममेवं परित्यज्य सर्वदैवप्रवर्तते २०
 मृत्योः कन्या महाभागा सुनीथानामनामतः
 तां तु अंगो महाभागः सुनीथामुपयेमिवान् २१
 तस्यामुत्पादयामास वेनं धर्मप्रणाशनम्
 मातामहस्य दोषेण वेनः कालात्मजात्मजः २२
 निजधर्मपरित्यज्य अधर्मनिरतो भवत्
 कामाल्लोभान्महामोहात्पापमेव समाचरत् २३
 वेदाचारमयं धर्मपरित्यज्य नराधिपः
 अन्ववर्तत पापेन मदमत्सरमोहितः २४
 वेदाध्यायं विना लोके प्रावर्तत तदा जनाः
 निःस्वाध्यायवषट्काराः प्रजास्तस्मिन् प्रजापतौ २५
 प्रवृत्तं न पपुः सोमं हुतं यज्ञेषु देवताः
 इत्युवाच सदुष्टात्मा ब्राह्मणान् प्रतिनित्यशः २६
 नाध्येत व्यनं होतव्यं न देयं दानमेव च
 न यष्टव्यं न होतव्यमिति तस्य प्रजापतेः २७
 आसीत् प्रतिज्ञा क्रूरे यं विना शे प्रत्युपस्थिते
 अहमिज्यश्च यष्टाचयज्ञश्चेति पुनः पुनः २८
 मयि यज्ञाविधातव्या मयि होतव्यमित्यपि
 इत्यब्रवीत् सदावेनो ह्यहं विष्णुः सनातनः २९
 अहं ब्रह्मा अहं रुद्रो मित्रं इंद्रः सदा गतिः
 अहमेव प्रभोक्ता च हव्यं कव्यं न संशयः ३०
 अथ ते मुनयः क्रुद्धा वेनं प्रति महाबलाः

ऊचुस्तेसंगताःसर्वेराजानंपापचेतनम् ३१

ऋषयऊचुः-

राजाहिपृथिवीनाथःप्रजांपालयतेसदा
धर्ममूर्तिःसराजेंद्रतस्माद्धर्महिरक्षयेत् ३२
वयंदीक्षांप्रवेक्ष्यामोयज्ञेद्वादशवार्षिकीम्
अधर्मकुरुमायागेनैषधर्मःसतांगतिः ३३
कुरुधर्ममहाराजसत्यंपुण्यंसमाचर
प्रजाहंपालयिष्यामिइतितेसमयःकृतः ३४
तांस्तथाब्रुवतःसर्वान्महर्षीन्ब्रवीत्तदा
वेनःप्रहस्यदुर्बुद्धिरिममर्थमनर्थकम् ३५
वेनउवाच-

स्नष्टाधर्मस्यकश्चान्यःश्रोतव्यंकस्यवामया
श्रुतवीर्यतपःसत्येमयावाकःसमोभुवि ३६
प्रभवंसर्वभूतानांधर्माणांचविशेषतः
संमूढानविदुर्नूतंभवंतोमांविचेतसः ३७
इच्छन्दहेयंपृथिवींप्लावयेयंजलैस्तथा
द्यांभुवंचैवरुंधेयंनात्रकार्याविचारणा ३८
यदानशक्यतेमोहादवलेपाच्चपार्थिव
अपनेतुंतदावेनंततःक्रुद्धामहर्षयः ३९
विस्फुरंतंतदावेनंबलाद्गृह्यततोरुषा
वेनस्यतस्यसव्योरुममंथुर्जातमन्यवः ४०
कृष्णांजनचयोपेतमतिह्रस्वंविलक्षणम्
दीर्घास्यंचविरूपाक्षानीलकंचुकवर्चसम् ४१
लंबोदरंव्यूढकर्णमतिभीतंदुरोदरम्
ददृशुस्तेमहात्मानोनिषीदेत्यब्रुवंस्ततः ४२
तेषांतद्वचनंश्रुत्वानिषसादभयातुरः
पर्वतेषुवनेष्वेवतस्यवंशःप्रतिष्ठितः ४३
निषादाश्चकिराताश्चभिल्लानाहलकास्तथा
भ्रमराश्चपुलिदाश्चयेचान्येम्लेच्छजातयः ४४
पापाचारास्तुतेसर्वेतस्मादंगात्प्रजज्ञिरे

अथतेऋषयःसर्वेप्रसन्नमनसस्ततः ४५
 गतकल्मषमेवंतंजातंवेननृपोत्तमम्
 ममंथुर्दक्षिणंपाणिंतस्यैवचमहात्मनः ४६
 मथितेतस्यपाणौतुसंजातंस्वेदमेवहि
 पुनर्ममंथुस्तेविप्रादक्षिणंपाणिमेवच ४७
 सुकरात्पुरुषोजज्ञेद्वादशादित्यसन्निभः
 तप्तकांचनवर्णांगोदिव्यमाल्यांबरावृतः ४८
 दिव्याभरणशोभांगोदिव्यगंधानुलेपनः
 मुकुटेनार्कवर्णेनकुंडलाभ्यांविराजते ४९
 महाकायोमहाबाहूरूपेणाप्रतिमोभुवि
 खड्गबाणधरोधन्वीकवचीचमहाप्रभुः ५०
 सर्वलक्षणसंपन्नःसर्वालंकारभूषणः
 तेजसारूपभावेनसुवर्णैश्चमहामतिः ५१
 दिविइंद्रोयथाभातिभुविवेनात्मजस्तथा
 तस्मिञ्जातेमहाभागेदेवाश्चऋषयोमलाः ५२
 उत्सवंचक्रिरेसर्वेवेनस्यतनयंप्रति
 दीप्यमानःस्ववपुषासाक्षादग्निरिवोज्ज्वलः ५३
 आद्यमाजगवंनामधनुर्गृह्यमहावरम्
 शरान्दिव्यांश्चरक्षार्थेकवचंचमहाप्रभम् ५४
 जातेसतिमहाभागेपृथौवीरेमहात्मनि
 संप्रहृष्टानिभूतानिसमस्तानिद्विजोत्तम ५५
 सर्वतीर्थानितोयानिपुण्यानिविविधानिच
 तस्याभिषेकेविप्रेन्द्राःसर्वेएवप्रतस्थिरे ५६
 पितामहाद्यादेवास्तुभूतानिविविधानिच
 स्थावराणिचराण्येवअभ्यर्षिंचन्नराधिपम् ५७
 महावीरंप्रजापालंपृथुमेवद्विजोत्तम
 पृथुर्वैन्योराजराज्येअभिगम्यचराचरैः ५८
 देवैर्विप्रेस्तथासर्वैरभिषिक्तोमहामनाः
 राज्ञांसमधिराज्येवैपृथुर्वैन्यःप्रतापवान् ५९
 तस्यपित्राप्रजाःसर्वाःकदानैवानुरंजिताः

तेनानुरंजिताःसर्वामुमुदिरेसुखेनवै ६०
 अनुरागात्तस्यवीरस्यनामराजेत्यजायत
 प्रयातस्यसुवीरस्यसमुद्रस्यद्विजोत्तम ६१
 आपस्तस्तंभिरेसर्वाभयात्तस्यमहात्मनः
 दुर्गमार्गविलोप्यैवसुमार्गपर्वताददुः ६२
 ध्वजभंगंनचक्रुस्तेगिरयःसर्वएवते
 अकृष्टपच्यापृथिवीसर्वत्रकामधेनवः ६३
 पर्जन्यःकामवर्षीचवेदयज्ञान्महोत्सवान्
 कुर्वन्तिब्राह्मणाःसर्वेक्षत्रियाश्चतथापरे ६४
 सर्वकामफलावृक्षास्तस्मिञ्छासतिपार्थिवे
 नदुर्भिक्षंनचव्याधिर्नाकालमरणंनृणाम् ६५
 सर्वेसुखेनजीवंतिलोकाधर्मपरायणाः
 तस्मिञ्छासतिदुर्धर्षेराजराजेमहात्मनि ६६
 एतस्मिन्नेवकालेतुयज्ञेपैतामहेशुभे
 सूतसूत्यांसमुत्पन्नःसौम्येहनिमहात्मनि ६७
 तस्मिन्नेवमहायज्ञेजज्ञेप्राज्ञोऽथमागधः
 पृथोःस्तवार्थतौतत्रसमाहूतौमहर्षिभिः ६८
 सूतस्यलक्ष्णंवक्ष्येमहापुण्यंद्विजोत्तमाः
 शिखासूत्रेणसंयुक्तोवेदाध्ययनतत्परः ६९
 सर्वशास्त्रार्थवेत्तासावग्निहोत्रमुपासते
 दानाध्ययनसंपन्नोब्रह्माचारपरायणः ७०
 देवानांब्राह्मणानांचपूजनाभिरतःसदा
 याचकस्तावकैःपुण्यैर्वेदमन्त्रैर्यजेत्किल ७१
 ब्रह्माचारपरोनित्यंसंबंधंब्राह्मणैःसह
 एवंसमागधोजज्ञेवेदाध्ययनवर्जितः ७२
 बंदिनश्चारणाःसर्वेब्रह्माचारविवर्जिताः
 ज्ञेयास्तेचमहाभागाःस्तावकाःप्रभवंतिते ७३
 स्तवनार्थमुभौसृष्टौनिपुणौसूतमागधौ
 तावूचुर्ऋषयःसर्वेस्तूयतामेषपार्थिवः ७४
 कर्मैतदनुरूपंचयादृशोयंनराधिपः

तावूचतुस्तदासर्वास्तानृषीन्बन्दिमागधौ ७५
 आवां देवानृषींश्चैव प्रीण्यावः स्वकर्मभिः
 न चास्य विद्वो वै कर्मन तथालक्षणं यशः ७६
 कर्मणा येन कुर्यावः स्तोत्रमस्य महात्मनः
 जानीवस्तन्न विप्रेन्द्रा अविज्ञातगुणस्य हि ७७
 भविष्यैस्तैर्गुणैः पुण्यैः स्तोतव्यो यं नरोत्तमः
 कृतवान्यानि कर्माणि पृथु रेव महायशः ७८
 ऊचुस्ते मुनयः सर्वे गुणान् दिव्यान् महात्मनः
 सत्यवाञ्छान संपन्नो बुद्धिमान् व्यात विक्रमः ७९
 सदा शूरो गुणग्राही पुण्यवांस्त्यागवान् गुणी
 धार्मिकः सत्यवादी च यज्ञानां याजकोत्तमः ८०
 प्रियवाक्सत्यवादी च धान्यवान् धनवान् गुणी
 गुणज्ञः स गुणग्राही धर्मज्ञः सत्यवत्सलः ८१
 सर्वगः सर्ववेत्ता च ब्रह्मण्यो वेदवित्सुधीः
 प्रज्ञावान्सुस्वरश्चैव वेदवेदांगपारगः ८२
 धाता गोप्ता प्रजानां स विजयी समरांगणे
 राजसूयादिकानां तु यज्ञानां राजसत्तमः ८३
 आहर्ता भूतले चैकः सर्वधर्मसमन्वितः
 एते गुणा अस्य चांगे भविष्यन्ति महात्मनः ८४
 ऋषिभिस्तौ नियुक्तौ तु कुर्वाणौ सूतमागधौ
 गुणैश्चैव भविष्यैश्च स्तोत्रं तस्य महात्मनः ८५
 तदा प्रभृतिवैलोकास्तवैस्तुष्टामहामते
 पुरतश्च भविष्यन्ति दातारः स्तावनैर्गुणैः ८६
 ततः प्रभृतिलोके स्मिन्स्तवेषु द्विजसत्तमाः
 आशीर्वादाः प्रयुज्यन्ते तेषां द्रविणमुत्तमम् ८७
 सूताय मागधायैव बन्दिने च महोदयम्
 चारणाय ततः प्रादात्तैलं गं देशमुत्तमम् ८८
 पृथुः प्रसादाद्धर्मात्मा हैहयं देशमेव च
 रेवातीरे पुरं कृत्वा स्वनाम्नानृपनन्दनः ८९
 ब्राह्मणेभ्यो द्विजश्रेष्ठ्यजन्दाता पृथुः पुरा

सर्वज्ञं सर्वदातारं धर्मवीर्यनरोत्तमम् ६०
 तंददृशुः प्रजाः सर्वा मुनयश्च तपोमलाः
 ऊचुः परस्परं पुण्या एष राजामहामतिः ६१
 देवादीनां वृत्तिदाता अस्माकं च विशेषतः
 प्रजानां पालकश्चैव वृत्तिदो हि भविष्यति ६२
 इयं धात्री महाप्राज्ञा उमं बीजं पुरा किल
 जीवनार्थं प्रजाभिस्तु ग्रासयित्वा स्थिराभवत् ६३
 ततः पृथुं द्विजश्रेष्ठ प्रजाः समभिदुद्रुवुः
 विधत्स्वेति सुवृत्तिं नो मुनीनां वचनं तदा ६४
 ग्रासयित्वा तदान्नानि पृथ्वीजाता सुनिश्चला
 भयं प्रजानां सुमहत्सदृष्ट्वाराजसत्तमः ६५
 महर्षि वचनात् सोऽपि प्रगृह्य स शरंधनुः
 अभ्यधावत वेगेन पृथ्व्यं क्रुद्धो नराधिपः ६६
 कौंजरं रूपमास्थाय भयात्तस्य तु मेदिनी
 वनेषु दुर्गदेशेषु गुप्ता भूत्वा च चारसा ६७
 न पश्यति महाप्राज्ञः कुरुपं द्विजसत्तमाः
 आचक्षुर्महाप्राज्ञं कुंजरं रूपमास्थिता ६८
 ततः कुंजररूपांतामभिदुद्राव पार्थिवः
 ताडयमाना च सा तेन निशितैर्मार्गणैस्ततः ६९
 हरिरूपं समास्थाय पलायनपराभवत्
 हरेरूपं समास्थाय अभिदुद्राव पार्थिवः १००
 सोऽतिक्रुद्धो महाप्राज्ञो रोषारुणसुलोचनः
 सुबाणैर्निशितैस्तीक्ष्णैराजघानसमेदिनीम् १०१
 आकुलव्याकुला जाता बाणाघातहता तदा
 माहिषं रूपमास्थाय पलायनपराभवत् १०२
 अभ्यधावत वेगेन बाणपाणिर्धनुर्धरः
 सागौर्भूत्वा द्विजश्रेष्ठा स्वर्गमेव गता ध्रुवम् १०३
 ब्रह्मणः शरणं प्राप्ता विष्णोश्चैव महात्मनः
 रुद्रादीनां च देवानां त्राणस्थानं न विंदति १०४
 अलभन्ती भृशं त्राणं वै न्यमेवान्वविंदत

तस्यपार्श्वपुनःप्राप्ताबाणघातसमाकुला १०५
 बद्धांजलिपुटाभूत्वातंपृथुंवाक्यमब्रवीत्
 त्राहित्राहीतिराजेंद्रसाराजानमभाषत १०६
 अहंधात्रीमहाभागसर्वाधारावसुंधरा
 निहतायांमयिनृपनिहतंलोकसप्तकम् १०७
 कृतांजलिपुटाभूत्वापूज्यालोकैस्त्रिभिःसदा
 उवाचचैनंराजानमवध्यास्त्रीसदानृप १०८
 स्त्रीणांवधेमहत्पापंदृष्टमस्तिद्विजोत्तमैः
 गवांवधेमहत्पापंदृष्टमस्तिद्विजोत्तमैः १०९
 मयाविनामहाराजकथंधारयसेप्रजाः
 अहंयदास्थिराराजंस्तदालोकाश्चराचराः ११०
 स्थिरत्वंयांतितेसर्वेस्थिरीभूतायदाह्यहम्
 मांविनातुइमेलोकाविनश्येयुश्चराचराः १११
 ततःप्रजाविनश्येयुर्ममनाशेसमागते
 कथंधारयिताचासिप्रजाराजन्मयाविना ११२
 मयिलोकाःस्थिराराजन्मयेदंधार्यतेजगत्
 मद्विनाशेविनश्येयुःप्रजाःसर्वानसंशयः ११३
 नमामर्हसिवैहंतुंश्रेयश्चेत्त्वंचिकीर्षसि
 प्रजानांपृथिवीपालशृणुदेववचोमम ११४
 उपायैश्चमहाभागसुसिद्धिंयांत्युपक्रमाः
 समालोक्यह्युपायंत्वंप्रजायेनधरिष्यति ११५
 मांहत्वात्वंमहाराजधारणेपालनेसदा
 पोषणेचमहाप्राज्ञमद्विनाहिकथंनृप ११६
 धरिष्यसिप्रजांचेमांकोपयच्छत्वमात्मनः
 अन्नमयीभविष्यामिधरिष्यामिप्रजामिमाम् ११७
 अहंनारीअवध्याचप्रायश्चित्तीभविष्यसि
 अवध्यांतुस्त्रियंप्राहुस्तिर्यग्योनिगतामपि ११८
 विचार्यैवंमहाराजनधर्मत्यक्तुमर्हसि
 एवंनानाविधैर्वाक्यैरुक्तोधात्र्यानराधिपः ११९
 कोपमेनंमहाराजत्यजदारुणमेवहि

प्रसन्नेत्वयिराजेंद्रतदास्वस्थाभवाम्यहम् १२०

एवमुक्तस्तयाराजापृथुर्वैन्यः प्रजापतिः

तामुवाच महाभागां धरित्रीं द्विजसत्तमाः १२१

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे पृथूपाख्याने ऽष्टाविंशोऽध्यायः २८

एकोनत्रिंशोऽध्यायः

पृथुरुवाच-

हते चैव महापापे एकस्मिन्पापचारिणि

लोकाः सुखेन जीवन्तिसाधवः पुण्यदर्शिनः १

तस्मादेकं प्रहर्तव्यं पापिष्ठं पापचेतनम्

तस्मात्त्वांहि हनिष्यामि सर्वसत्त्वप्रणाशिनीम् २

त्वया बीजानि सर्वाणि लुप्तान्येतानि सांप्रतम्

ग्रासंकृत्वा स्थिरीभूत्वा प्रजां हत्वा क्वयास्यसि ३

हते पापे दुराचारे सुखं जीवन्तिसाधवः

तस्मात्पापं प्रहंतव्यं सत्यमेवं न संशयः ४

पालितव्यं प्रयत्नेन यस्माद्धर्मः प्रवर्द्धते

भवत्या तु महत्पापं प्रजासंक्षयकारकम् ५

एकस्यार्थे न यो हन्यादात्मनो वा परस्य वा

लोकोपतापकं हत्वा न भवेत्तस्य पातकम् ६

सुखमेष्यन्ति बहवो यस्मिंस्तु निहतेशु भे

वसुधे निहतेशु पातकं नोपपातकम् ७

प्रजानि मित्तं त्वामेव हनिष्यामि न संशयः

यदि मे पुण्यसंयुक्तं वचनं न करिष्यति ८

जगतोऽस्य हितार्थाय साधुचैव वसुंधरे

हनिष्ये त्वां शितैर्बाणैर्मद्वाक्यात्तु पराङ्मुखीम् ९

स्वीयेन तेजसा चैव पुण्यात्रैलोक्यवासिनीम्

प्रजां चैव धरिष्यामि धर्मेणापि न संशयः १०

मच्छासनं समास्थाय धर्मयुक्तं वसुंधरे

इमाः प्रजा आज्ञायामे संजीवयस्य दैवहि ११

एवं मे शासनं भद्रे अद्यार्हं करिष्यसि

ततःप्रीतोऽस्मितेनित्यंगोपायिष्यामिसर्वदा १२
 त्वामेवहिनसंदेहअन्येचैवनृपोत्तमाः
 धेनुरूपेणसापृथ्वीबाणांचितकलेवरा १३
 उवाचेदंपृथुंवैन्यंधर्माधारंमहामतिम्
 धरण्युवाच-
 तवादेशंमहाराजसत्यपुण्यार्थसंयुतम् १४
 प्रजानिमित्तमत्यर्थंविधास्यामिनसंशयः
 उद्यमेनापिपुण्येनउपायेननरेश्वर १५
 समारंभाःप्रसिद्ध्यंतिपुण्याश्चैवाप्युपक्रमाः
 उपायंपश्यराजेंद्रयेनत्वंसत्यावान्भवेः १६
 धारयेथाःप्रजाश्चेमायेनसर्वाःप्रवर्द्धये
 संलग्नाश्चोत्तमाबाणाममांगेतेशिलाशिताः १७
 समुद्धरस्वयंराजंश्छल्यंतिभृशमेवते
 समांकुरुमहाराजतिष्ठेन्मयियथापयः १८
 सूतउवाच-
 धनुषोग्रेणताञ्छैलान्नानारूपान्गुरुंस्तथा
 उत्सारयंस्ततःसर्वासमरूपांचकारसः १९
 तदाप्रभृतितेशैलावृद्धिमापुर्द्विजोत्तमाः
 तस्याअंगात्स्वयंबाणान्स्वकीयान्नृपनंदनः २०
 समुद्धृत्यततोवैन्यःप्रीतेनमनसातदा
 गर्ताश्चकंदराश्चैवबाणाघातैःसमीकृताः २१
 एवंपृथ्वद्यंसमांसर्वांचकारपुण्यवर्द्धनः
 समीकृत्यमहाभागोवत्संतस्याव्यकल्पयत् २२
 मनुंस्वायंभुवंपूर्वपरिचिंत्यपुनःपुनः
 अतीतेष्वथसर्वेषुमन्वंतरेषुसत्तमाः २३
 विषमत्वंगताभूमिःपंथानासीच्चकुत्रचित्
 समानिविषमाण्येवंस्वयमासन्दिजोत्तमाः २४
 पूर्वमनोश्चाक्षुषस्यप्राप्तेचैवांतरेतदा
 जातेपूर्वविसर्गेचविषमेचधरातले २५
 ग्रामाणांचपुराणांचपत्तनानांतथैवच

देशानांक्षेत्रपन्नानांमर्यादानहिदृश्यते २६
 कृषिर्नैवनवाणिज्यंनगोरक्षाप्रवर्तते
 नानृतंभाषतेकश्चिन्नलोभोनचमत्सरः २७
 नाभिमानंचवैपापंनकरोतिकदाकिल
 वैवस्वतस्यसंप्राप्तेऽन्तरेद्विजसत्तम २८
 वैन्यस्यसंभवात्पूर्वप्रजानामेवसंभवः
 इमाःप्रजाद्विजाःसर्वानिवासंसमरोचयन् २९
 क्वचिद्भूमौगिरौक्वापिनदीतीरेषुवैतदा
 कुंजेषुसर्वतीर्थेषुसागरस्यतटेषुच ३०
 निवासंचक्रिरेसर्वाःप्रजाःपुण्येनवैतदा
 तासामाहारःसंजातःफलमूलमधुस्तथा ३१
 महताकृच्छ्रेणतासामाहारश्चद्विजोत्तमाः
 पृथुर्वैन्यःसमालोक्यप्रजानांकष्टमेवहि ३२
 स्वायंभुवोमनुर्वत्सःकल्पितस्तेनभूभुजा
 स्वपाणिःकल्पितस्तेनपात्रमेवंमहामते ३३
 सपृथुःपुरुषव्याघ्रोदुदोहवसुधांतदा
 सर्वसस्यमयंक्षीरंससर्वाङ्गुणान्वितम् ३४
 तेनपुण्येनचान्नेनसुधाकल्पेनताःप्रजाः
 तृप्तिंनयंतिदेवान्वैप्रजाःपितृस्तथापरान् ३५
 प्रसादात्तस्यवैन्यस्यसुखंजीवंतिताःप्रजाः
 देवेभ्यश्चपितृभ्यश्चदत्त्वाचान्नंप्रजास्ततः ३६
 ब्राह्मणेभ्योविशेषेणअतिथिभ्यस्तथैवच
 पश्चाद्भुजंतिपुण्यास्ताःप्रजाःसर्वाद्विजोत्तमाः ३७
 यज्ञैश्चान्येयजंत्येवतर्पयंतिजनार्दनम्
 तेनचान्नेनदेवेशंतृप्तिंगच्छंतिदेवताः ३८
 पुनर्वर्षतिपर्जन्यःप्रेषितोमाधवेनच
 तस्मात्पुण्यामहौषध्यःसंभवंतिसुपुण्यदाः ३९
 सस्यजातानिसर्वाणिपृथुर्वैन्यःप्रजापतिः
 तेनान्नेनप्रजाःसर्वावर्ततेद्यापिनित्यशः ४०
 ऋषिभिश्चैवमिलितैर्दुग्धाचेयंवसुंधरा

पुनर्विप्रैर्महाभाग्यैः सत्यवद्भिः सुरैस्तथा ४१
 सोमोवत्सस्वरूपोभूद्दोग्धादेवगुरुः स्वयम्
 ऊर्जंक्षीरंपयः कल्पयेन जीवन्ति चामराः ४२
 तेषां सत्येन पुण्येन सर्वे जीवन्ति जंतवः
 सत्यपुण्ये प्रवर्तते ऋषिदुग्धावसुंधरा ४३
 अथातः संप्रवक्ष्यामि यथा दुग्धा इयं धरा
 पितृभिश्च पुरावत्सविधिना येन वै तदा ४४
 सुपात्रं राजतं कृत्वा स्वधाक्षीरं सुधान्वितम्
 परिकल्प्य यमं वत्सं दोग्धाचांतक एव सः ४५
 नागैः सर्पैस्ततो दुग्धातक्षकं वत्समेव च
 अलाबुपात्रमादाय विषं क्षीरं द्विजोत्तमाः ४६
 नागानां तु तथा दोग्धाधृतराष्ट्रः प्रतापवान्
 सर्पानां गाद्विजश्रेष्ठास्तेन वर्तति चातुलाः ४७
 नागावर्तितेनापि ह्यत्युग्रेण द्विजोत्तमाः
 विषेण घोररूपेण सर्पाश्चैव भयानकाः ४८
 तेनैव वर्तयंत्युग्रामहाकायामहाबलाः
 तदा हारास्तदाचारास्तद्वीर्यास्तत्पराक्रमाः ४९
 अथातः संप्रवक्ष्यामि यथा दुग्धावसुंधरा
 असुरैर्दानवैः सर्वैः कल्पयित्वा द्विजोत्तमाः ५०
 पात्रमत्रान्नसदृशमायसं सर्वकामिकम्
 क्षीरं मायामयं कृत्वा सर्वा रातिविनाशनम् ५१
 तेषामभूत्सवैवत्सो विरोचनः प्रतापवान्
 ऋत्विग्निद्वमूर्द्धादैत्यानां मधुर्दोग्धामहाबलः ५२
 तथा हि मायया दैत्याः प्रवर्तते महाबलाः
 महाप्रज्ञामहाकायामहातेजः पराक्रमाः ५३
 तद्वलं पौरुषं तेषां तेन जीवन्ति दानवाः
 तथैते मायया ह्यपि सर्वमाया द्विजोत्तमाः ५४
 प्रवर्तते मितप्रज्ञास्ते तदेषां मिदं बलम्
 तथा तु दुग्धायक्षैः सा सर्वा धारा सुमेदिनी ५५
 इति शुश्रुम विप्रेन्द्राः पुरा कल्पे महात्मभिः

अंतर्धानमयंक्षीरमयस्पात्रेसुविस्तरे ५६
 वैश्रवणोमहाप्राज्ञस्तदावत्सःप्रकल्पितः
 मणिधरस्यपितापुण्यःप्राज्ञोबुद्धिमतांवरः ५७
 दोग्धारजतनाभस्तुतस्याश्चासीन्महामतिः
 सर्वज्ञःसर्वधर्मज्ञोयक्षराजसुतोबली ५८
 अष्टबाहुर्महातेजाद्विशीर्षःसुमहातपाः
 यक्षावर्ततेनापिसर्वदैवद्विजोत्तमाः ५९
 पुनर्दुग्धाइयंपृथ्वीराक्षसैश्चमहाबलैः
 तथाचैषापिशाचैश्चसातुरैर्दग्धवारिभिः ६०
 उत्प्लुतंनृकपालंतंशावपात्रमयःकृतम्
 सुप्रजांभोक्तुकामास्तेतीव्रकोपपराक्रमाः ६१
 दोग्धारजतनाभस्तुतेषामासीन्महाबलः
 सुमालीनामवत्सश्चशोणितंक्षीरमेवच ६२
 रक्षांसियातुधानाश्चपिशाचाश्चमहाबलाः
 यक्षास्तेनचजीवंतिभूतसङ्घाश्चदारुणाः ६३
 गंधर्वैरप्सरोभिश्चपुनर्दुग्धावसुंधरा
 कृत्वावत्संसुविद्वांसतैश्चचित्ररथंपुनः ६४
 दुदुहःपद्मपात्रेतुगांधर्वगीतसंकुलम्
 सुरुचिर्नामगंधर्वस्तेषामासीन्महामतिः ६५
 दोग्धापुण्यतमश्चैवतस्याश्चद्विजसत्तमाः
 शुचिगीतंमहात्मानःसुक्षीरंदुदुहस्तदा ६६
 गंधर्वास्तेनजीवंतिअन्याश्चाप्सरसस्तथा
 पर्वतैश्चमहापुण्यैर्दुग्धाचेयंवसुंधरा ६७
 रत्नानिविविधान्येवओषधीश्चामृतोपमाः
 वत्सश्चैवमहाभागोहिमवान्परिकल्पितः ६८
 मेरुर्दोग्धाचसंजातःपात्रंकृत्वातुशैलजम्
 तेनक्षीरेणसंवृद्धाःशैलाःसर्वेमहौजसः ६९
 पुनर्दुग्धामहावृक्षैःपुण्यैःकल्पद्रुमादिभिः
 पालाशंपात्रामानिन्युश्छिन्नदग्धप्ररोहणम् ७०
 शालोदुदोहपुष्पांगःप्लक्षोवत्सोभवत्तदा

गुह्यकैश्चारणैःसिद्धैर्विद्याधरगणैस्तदा ७१
 दुग्धाचेयंसर्वधात्रीसर्वकामप्रदायिनी
 यंयमिच्छंतियेलोकाःपात्रवत्सविशेषणैः ७२
 तैस्तैस्तेषांददात्येवक्षीरंसद्भावमीदृशम्
 इयंधात्रीविधात्रीतुइयंश्रेष्ठावसुंधरा ७३
 सर्वकामदुग्धाधेनुरियंपुण्यैरलंकृता
 इयंज्येष्ठाप्रतिष्ठातुइयंसृष्टिरियंप्रजा ७४
 पावनीपुण्यदापुण्यासर्वसस्यप्ररोहिणी
 चराचरस्यसर्वस्यप्रतिष्ठायोनिरेवच ७५
 महालक्ष्मीरियंविद्यासर्वविश्वमयीसदा
 सर्वकामदुग्धादोग्ध्रीसर्वबीजप्ररोहिणी ७६
 सर्वेषांश्रेयसांमातासर्वलोकधराइयम्
 पंचानामपिभूतानांप्रकाशोरूपमेवच ७७
 असीदियंसमुद्रांतामेदिनीतिपरिश्रुता
 मधुकैटभयोःकृत्स्नामेदसासमभिप्लुता ७८
 तेनेयंमेदिनीनामप्रोच्यतेब्रह्मवादिभिः
 ततोभ्युपगमात्प्राज्ञपृथोर्वैन्यस्यसत्तमाः ७९
 दुहितृत्वमनुप्राप्तादेवीपृथ्वीतिचोच्यते
 तेनराज्ञाद्विजश्रेष्ठाःपालितेयंवसुंधरा ८०
 ग्रामाधारंगृहाणांचपुरपत्तनमालिनी
 सस्याकरवतीस्फीतासर्वतीर्थमयीद्विजाः ८१
 एवंवसुमतीदेवीसर्वलोकमयीसदा
 एवंप्रभावोराजेंद्रःपुराणेपरिपठ्यते ८२
 पृथुर्वैन्योमहाभागः सर्वकर्मप्रकाशकः
 यथाविष्णुर्यथाब्रह्मायथारुद्रः सनातनः ८३
 नमस्कार्यास्त्रयोदेवादेवाद्यैर्ब्रह्मवादिभिः
 ब्राह्मणैर्ऋषिभिःसर्वैर्नमस्कार्यो नृपोत्तमः ८४
 वर्णानामाश्रमाणांयःस्थापकःसर्वलोकधृक्
 पार्थिवैश्चमहाभागैःपार्थिवत्वमिहेप्सुभिः ८५
 आदिराजोनमस्कार्यःपृथुर्वैन्यःप्रतापवान्

धनुर्वेदार्थिभिर्योधैः सदैव जयकाञ्चिभिः ८६
 नमस्कार्यो महाराजो वृत्तिदातामहीभृताम्
 एवं पात्रविशेषाश्च मया ख्याता द्विजोत्तमाः ८७
 वत्सानां सुविशेषाश्च दोग्धृणां भवदग्रतः
 क्षीरस्यापि विशेषं तु यथोद्दिष्टं हि भूभुजा ८८
 समाख्यातं तथा ग्रे च भवतां वै यथार्थतः
 धन्यं यशस्यमारोग्यं पुण्यं पापप्रणाशनम् ८९
 पृथो वै न्यस्य चरितं यः शृणोति द्विजोत्तमाः
 तस्य भागीरथी स्नानमहन्यहनि जायते ९०
 सर्वपापविशुद्धात्मा विष्णुलोकं प्रयातिसः ९१
 इति श्रीपद्मपुराणे पञ्चपञ्चाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखण्डे-
 पृथूपाख्यानएकोनत्रिंशोऽध्यायः २९

त्रिंशोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः-
 यो सौ वेनस्त्वया ख्यातः पापाचारेण वर्तितः
 तस्य पापस्य का वृत्तिः किं फलं प्राप्तवान् द्विज १
 चरित्रं तस्य वेनस्य समाख्या हियथापुरा
 विस्तरेण विदां श्रेष्ठत्वं न एतन्महामते २
 सूत उवाच-
 चरित्रं तस्य वेनस्य वै न्यस्यापि महात्मनः
 प्रवक्ष्यामि सुपुण्यं च यथान्यायं श्रुतपुरा ३
 जाते पुत्रे महाभागस्तस्मिन् पृथौ महात्मनि
 विमलत्वं गतो राजा धर्मत्वं गतवान् पुनः ४
 महापापानि सर्वाणि अर्जितानि नराधमैः
 तीर्थसंगप्रसंगेन तेषां पापं प्रयाति च ५
 सतां संगत् प्रजायेत पुण्यमेव न संशयः
 पापानां तु प्रसंगेन पापमेव प्रजायते ६
 संभाषाद्दर्शनात्स्पर्शादासनाद्भोजनात्किल
 पापिनां संगमाच्चैव किल्बिषं परिसंचरेत् ७

तथापुण्यात्मकानांचपुण्यमेवप्रसंचरेत्
 महातीर्थप्रसंगेनपापाःशुध्यंतिनान्यथा ८
 पुण्यांगतिंप्रयान्त्येतेनिर्द्धूताशेषकल्मषाः
 ऋषयऊचुः-
 तत्कथंयांतितेपापाःपरांसिद्धिंद्विजोत्तम ९
 तन्नोविस्तरतोब्रूहिश्रोतुंश्रद्धाप्रवर्तते १०
 सूतउवाच-
 लुब्धकाश्चमहापापाःसंजातादासधीवराः
 रेवाचयमुनांगंगास्तासामंभसिसंस्थिताः ११
 ज्ञानतोज्ञानतःस्नात्वासंक्रीडंतिचवैजले
 महानद्याःप्रसंगेनतेयांतिपरमांगतिम् १२
 दासत्वंपापसंघातंपरित्यज्यव्रजंतिते
 पुण्यतोयप्रसंगाच्चह्याप्लुताःसर्वएवते १३
 महानद्याःप्रसंगाच्चअन्यासानैवसत्तमाः
 महापुण्यजनस्यापिपापंनश्यतिपापिनाम् १४
 प्रसंगाद्दर्शनात्स्पर्शान्नात्रकार्याविचारणा
 अत्रार्थेश्रूयतेविप्राइतिहासोऽघनाशनः १५
 तंवोअद्यप्रवक्ष्यामिबहुपुण्यप्रदायकम्
 कश्चिदस्तिमृगव्याधःसुलोभाख्योमहावने १६
 श्वभिर्वागुरिजालैश्चधनुर्बाणैस्तथैवच
 मृगान्धातयतेनित्यंपिशितास्वादलंपटः १७
 एकदातुसुदुष्टात्माबाणपाणिर्धनुर्धरः
 श्वभिःपरिवृतोदुर्गवनंविंध्यस्यवैगतः १८
 मृगान्धरून्वराहांश्चभीतान्सूदितवान्बहून्
 रेवातीरंसमासाद्यकश्चिच्छफरघातकः १९
 शफरान्सूदयित्वासनिर्जगामबहिर्जलात्
 मृगव्याधस्यलोभस्यभयत्रस्ताततोमृगी २०
 जीवत्राणपरासार्ताभीताचलितचेतना
 त्वरमाणापलायंतीरेवातीरंसमाश्रिता २१
 श्वभिश्चचालितासातुबाणघातक्षतातुरा

श्वसनस्यापिवेगेनसुलभोमृगघातकः २२
 पृष्ठएवसमायातिपुरतोयातिसामृगी
 दृष्टवांस्तांशफरहाबाणपाणिःसमुद्यतः २३
 धनुरानम्यवेगेनअनुरुध्यचतांमृगीम्
 तावल्लुब्धकलोभाख्यःश्वभिःसार्द्धसमागतः २४
 नहंतव्यामदीयेयंमृगयांमेसमागता
 तस्यवाक्यंसमाकर्ण्यमीनहामांसलंपटः २५
 बाणंमुमोचदुष्टात्मातामुद्दिश्यमहाबलः
 निहतामृगलुब्धेनबाणेननिशितेनच २६
 प्रमृतासामृगीतत्रबाणाभ्यांपापचेतसोः
 श्वभिर्दतैःसमाक्रांतात्वरमाणापपातसा २७
 शिखराच्चहृदेपुण्येरेवायाःपापनाशने
 श्वानश्चत्वरमाणास्तेपतिताविमलेहृदे २८
 मृगव्याधोवदत्येवधीवरंक्रोधमूर्च्छितः
 मदीयेयंमृगीदुष्टकस्माद्वाणैर्हतात्वया २९
 तमुवाचपुनःसोऽपिमीनहामृगघातकम्
 मदीयेयंसंदेहोअवलिप्तप्रभाषसे ३०
 युध्यमानौततस्तौतुद्वावेतौतुपरस्परम्
 क्रोधलोभान्महाभागौपतितौविमलेजले ३१
 तस्मिन्कालेमहापर्ववर्ततेगतिदायकम्
 अमावास्यासमायोगंमहापुण्यफलप्रदम् ३२
 वेलायांपतिताःसर्वेपर्वणस्तस्यसत्तम
 जपध्यानविहीनास्तेभावसत्यविवर्जिताः ३३
 तीर्थस्नानप्रसंगेनमृगीश्वाचसलुब्धकः
 सर्वपापविनिर्मुक्तास्तेगताःपरमांगतिम् ३४
 तीर्थानांचप्रभावेणसतांसंगाद्विजोत्तमाः
 नाशयेत्पापिनांपापंदहेदग्निरिवेधनम् ३५
 सूतउवाच-
 तेषामेवंहिसंसर्गादृषीणांचमहात्मनाम्
 संभाषाद्दर्शनान्नष्टंस्पर्शाच्चैवनृपस्यच ३६

वेनस्यकल्मषंनष्टं सतां संगत्पुराकिल
अत्युग्रपुण्यसंसर्गात्पापंनश्यतिपापिनाम् ३७
अत्युग्रपापिनांसंगात्पापमेवप्रसंचरेत्
मातामहस्यदोषेणसंलिप्तोवेनएवसः ३८
ऋषयऊचुः-

मातामहस्यकोदोषस्तंनोविस्तरतोवद
समृत्युःसचवैकालःसयमोधर्मएवच ३९
नहिंसकोहिकस्यापिपदेतस्मिन्प्रतिष्ठितः
चराचराश्चयेलोकाःस्वकर्मवशवर्तिनः ४०
जीवंतिचम्रियंतेचभुञ्जंत्येवंस्वकर्मभिः
पापाःपश्यंतितंघोरंतेषांकर्मविपाकतः ४१
निरयेषुचसर्वेषुकर्मणैवंसुपुण्यवान्
योजतेत्ताडयेत्सूतयमएषदिनेदिने ४२
सर्वेष्वेवसुपुण्येषुकर्मस्वेवंसपुण्यवान्
योजयत्येवधर्मात्मातस्यदोषोनदृश्यते ४३
समृत्योःकेनदोषेणपापीवेनस्त्वजायत
सूतउवाच-

समृत्युःशासकोनित्यंपापानांदुष्टचेतसाम् ४४
वर्ततेकालरूपेणतेषांकर्मविमृश्यति
दुष्कृतंकर्मयस्यापिकर्मणातेनघातयेत् ४५
तस्यपापंविदित्वासौनयत्येवंहितंयमः
सुकृतात्मा लभेत्स्वर्गकर्मणासुकृतेनवै ४६
योजयत्येषतान्सर्वान्मृत्युरेवसुदूतकैः
महतासौख्यभावेनगीतमंगलकारिणा ४७
दानभोगादिभिश्चैवयोजयेच्चकृतात्मकान्
पीडाभिर्विविधाभिश्चक्लेशैःकाष्ठैश्चदारुणैः ४८
त्रासयेत्ताडयेद्विप्रान्सक्रोधोमृत्युरेवतान्
कर्मण्येवंहितस्यापिव्यापारःपरिवर्तते ४९
मृत्योश्चापिमहाभागलोभात्पुण्यात्प्रजायते
सुनीथानामवैकन्यासंजातैषामहात्मनः ५०

पितुःकर्मविमृश्यैवक्रीडमानासदैवसा
 प्रजानांशास्तिकर्तारंपुण्यपापनिरीक्षणम् ५१
 सातुकन्यामहाभागासुनीथानामतस्यसा
 रममाणान्नप्राप्तासखीभिःपरिवारिता ५२
 तत्रापश्यन्महाभागंगंधर्वतनयंवरम्
 गीतकोलाहलस्यापिसुशंखंनामसातदा ५३
 ददर्शचारुसर्वांगंतप्यंतंसुमहत्तपः
 गीतविद्यासुसिद्ध्यर्थध्यायमानंसरस्वतीम् ५४
 तस्योपधातमेवासौसाचकारदिनेदिने
 सुशंखःक्षमतेनित्यंगच्छगच्छेतिसोब्रवीत् ५५
 प्रेषितानैवगच्छेत्साविघ्नमेवसमाचरेत्
 तेनाप्युक्तासाहिक्रुद्धाताडयत्तपसिस्थितम् ५६
 तामुवाचततःक्रुद्धःसुशंखःक्रोधमूर्च्छितः
 दुष्टेपापसमाचारेकस्माद्विघ्नस्त्वयाकृतः ५७
 ताडनात्ताडनंदुष्टेनकुर्वन्तिमहाजनाः
 आक्रुष्टानैवकुप्यन्तिइतिधर्मस्यसंस्थितिः ५८
 त्वयाहंघातितःपापेनिर्दोषस्तपसान्वितः
 एवमुक्त्वासधर्मात्मासुनीथांपापचारिणीम् ५९
 विरराममहाक्रोधाज्ज्ञात्वानारींनिवर्तितः
 ततःसापापमोहाद्वाबाल्याद्वातमिहैवच ६०
 समुवाचमहात्मानंसुशंखंतपसिस्थितम्
 त्रलोक्यवासिनांतातोममैवपरिघातकः ६१
 असतोघातयेन्नित्यंसत्यान्सपरिपालयेत्
 नैवदोषोभवेत्तस्यमहापुण्येनवर्तयेत् ६२
 एवमुक्त्वागतासातुपितरंवाक्यमब्रवीत्
 मयाहिताडितस्तातगंधर्वतनयोवने ६३
 तपस्तपन्सदैकांतिकामक्रोधविवर्जितः
 समामुवाचधर्मात्माक्रोधरागसमन्वितः ६४
 ताडयेन्नैवताडंतंक्रोशंतंनैवक्रोशयेत्
 इत्युवाचसमांताततन्मेत्वंकारणंवद ६५

एवमुक्तःसवैमृत्युःसुनीथांद्विजसत्तमाः
 किंचिन्नोवाचधर्मात्माप्रश्नप्रत्युत्तरंततः ६६
 वनंप्राप्तापुनःसाहिसुशंखोयत्रसंस्थितः
 कराघातैस्ततोदौष्ट्याद्घातितस्तपतांवरः ६७
 सुशंखस्ताडितोविप्रामृत्योश्चैवहिकन्यया
 ततःक्रुद्धोमहातेजाःशशापतनुमध्यमाम् ६८
 निर्दोषोहियतोदुष्टेत्वयैवपरिताडितः
 अहमत्रवनेसंस्थस्तस्माच्छापंददाम्यहम् ६९
 गार्हस्थ्यंचसमास्थायसहभर्त्रायदाशृणु
 पापाचारमयःपुत्रोदेवब्राह्मणनिंदकः ७०
 सर्वपापरतोदुष्टेतवगर्भेभविष्यति
 एवंशप्त्वागतःसोपितपएवसमाश्रितः ७१
 गतेतस्मिन्महाभागेसासुनीथागृहंगता
 समाचष्टमहात्मानंपितरंतप्तमानसा ७२
 यथाशप्तातदातेनगंधर्वतनयेनसा
 तत्सर्वसंश्रुतंतेनमृत्युनापरिभाषितम् ७३
 कस्मात्कृतस्त्वयाघातस्तपतिदोषवर्जिते
 युक्तंनैवकृतंपुत्रिसत्यस्यैवहिताडनम् ७४
 एवमाभाष्यधर्मात्मामृत्युःपरमदुःखितः
 बभूवसहिततस्यादिष्टमेवंविचिंतयन् ७५
 सूतउवाच-

अत्रिपुत्रोमहातेजाअंगोनामप्रतापवान्
 एकदातुगतोविप्रानंदनंप्रतिसद्विजः ७६
 तत्रदृष्ट्वादेवराजंतमिंद्रंपाकशासनम्
 अप्सरसांगणैर्युक्तंगंधर्वैःकिन्नरैस्तथा ७७
 गीयमानंगीतगैश्चसुस्वरैःसप्तकैस्तथा
 वीज्यमानंसुगंधैश्चव्यजनैःसर्वएवसः ७८
 योषिद्धीरूपयुक्ताभिश्चामरैर्हंसगामिभिः
 छत्रेणहंसवर्णेनचंद्रबिंबानुकारिणा ७९
 राजमानंसहस्राक्षंसर्वाभरणभूषितम्

कामक्रीडागतंदेवंदृष्टवानमितौजसम् ८०
 तस्यपार्श्वमहाभागांपौलोमींचारुमंगलाम्
 रूपेणतेजसाचैवतपसाचयशस्विनीम् ८१
 सौभाग्येनविराजंतींपातिव्रत्येनतांसतीम्
 तयासहसहस्राक्षःसरेमेनंदनेवने ८२
 तस्यलीलांसमालोक्यअंगश्चैवद्विजोत्तमः
 धन्योवैदेवराजोऽयमीदृशैःपरिवारितः ८३
 अहोऽस्यतपसोवीर्ययेनप्राप्तमहत्पदम्
 यदाममेदृशःपुत्रःसर्वलोकप्रधारकः ८४
 भवेत्तदामहत्सौख्यंप्राप्स्यामीहनसंशयः
 इतिचिंतापरोभूत्वात्वरमाणोगृहागतः ८५
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेत्रिंशोऽध्यायः ३०

एकत्रिंशोऽध्यायः

सूतउवाच-
 अथत्वंगोमहातेजादृष्ट्वाइंद्रस्यसंपदम्
 भोगंचैवविलासंचलीलांतस्यमहात्मनः १
 कथंमेइंद्रसदृशःपुत्रःस्याद्धर्मसंयुतः
 चिंतयित्वाक्षणंचैवअंगोर्धर्मभृतांवरः २
 स्वकंगेहंसमायातःसत्वंगःसत्यतत्परः
 अत्रिंपप्रच्छपितरंप्रणतोन्म्रकंधरः ३
 कोयंपुण्यःसमाचारैरिंद्रत्वंभुंजतेमहत्
 कस्यपुण्यस्यवैपुष्टिःकिंकृतंकर्मकीदृशम् ४
 कीदृशंतपएतस्यकमाराधितवान्पुरा
 एतन्मेविस्तरेणत्वंब्रूहिसत्यवतांवर ५
 अत्रिरुवाच-
 साधुसाधुमहाभागयद्येवंपृच्छसेमयि
 चरित्रमिंद्रस्यवत्सतन्मेनिगदतःशृणु ६
 सुव्रतोनाममेधावीपुराब्राह्मणसत्तमः
 तेनकृष्णोहृषीकेशस्तपसाचैवतोषितः ७

पुण्यगर्भपुनःप्राप्तोह्यदित्याःकश्यपात्किल
विष्णोश्चैवप्रसादेनसुरराजोबभूवह ८
अंगउवाच-

कथमिंद्रसमःपुत्रोममस्यात्पुत्रवत्सल
तदुपायंसमाचक्ष्वभवाज्ज्ञानवतांवरः ९
अत्रिरुवाच-

समासेनैवतस्यैवसुव्रतस्यमहात्मनः
चरित्रमखिलंपुण्यंनिशामयमहामते १०
यथासुव्रतमेधावीपुराराधितवान्हरिम्
तस्यभावंचभक्तिंचध्यानंचैवमहात्मनः ११
समालोक्यजगन्नाथोदत्तवान्वैमहत्पदम्
सएंद्रंसर्वभोगाढ्यत्रैलोक्यंसचराचरम् १२
विष्णोश्चैवप्रसादाच्चपदंभुंक्तेत्रिलोकधृक्
एवंतेसर्वमाख्यातमिंद्रस्यापिविचेष्टितम् १३
भक्त्यातुष्यतिगोविंदोभावध्यानेनसत्तम
सर्वददातितुष्टात्माभक्त्यासंतोषितोहरिः १४
तस्मादाराध्यगोविंदंसर्वदंसर्वसंभवम्
सर्वज्ञंसर्ववेत्तारंसर्वेषांपुरुषंवरम् १५
तस्मात्प्राप्स्यसिसर्वत्वंयद्यदिच्छसिनंदन १६
सुखस्यदातापरमार्थदातामोक्षस्यदाताजगतांहिनाथः
तस्मात्तमाराधयगच्छपुत्रसंप्राप्स्यसेइंद्रसमंहिपुत्रम् १७
आकर्ण्यवाक्यंपरमार्थयुक्तमुक्तंमहात्माऋषिणाहितेन
संगृह्यतत्त्वंवचनस्यतस्यप्रणम्यतंशाश्वतमभ्ययात्सः १८
आमंत्र्यचांगःपितरंमहात्माब्रह्मात्मजंब्रह्मसमानमेव
संप्राप्तवान्मेरुगिरेस्तुशृंगंतंकांचनैरत्नमयैःसमेतम् १९

इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखण्डे-
वेनोपाख्यानेएकत्रिंशोऽध्यायः ३१

द्वात्रिंशोऽध्यायः

सूतउवाच-

नानारत्नैःसुदीप्तांगोहाटकेनापिसर्वतः
 राजमानोगिरिश्रेष्ठोयथासूर्यःस्वरश्मिभिः १
 छायामशोकांसंप्राप्यशीतलांसुखदायिनीम्
 ध्यायंतियोगिनःसर्वेउपविष्टादृढासने २
 क्वचित्तपन्तिमुनयःक्वचिद्गायंतिकिन्नराः
 संतुष्टाऋषिगंधर्वावीणातालकराविलाः ३
 तालमानलयेलीनाःस्वरैःसप्तभिरन्वितैः
 मूर्च्छनारत्निसंयुक्तैर्व्यक्तंगीतमनोहरम् ४
 तस्मिन्वैपर्वतश्रेष्ठेचंदनच्छायसंश्रिताः
 गंधर्वागीततत्त्वज्ञागीतंगायंतितत्पराः ५
 नृत्यंतियोषितस्तत्रदेवानांपर्वतोत्तमे
 पापहापुण्यदोदिव्यःसुश्रेयसांप्रदायकः ६
 वेदध्वनिःसमधुरःश्रूयतेपर्वतोत्तमे
 चंदनाशोकपुन्नागैःशालैस्तालैस्तमालकैः ७
 वटैस्तुमेघसंकाशैराजतेपर्वतोत्तमः
 संतानकैःकल्पवृक्षैरंभापादपसंकुलैः ८
 नगेंद्रोभातिसर्वत्रनाकवृक्षैःसुपुष्पितैः
 नानाधातुसमाकीर्णोनानारत्नचयोगिरिः ९
 नानाकौतुकसंयुक्तोनानामंगलसंयुतः
 वेदवृद्धैःसुसंजुष्टोह्यप्सरोगणसंकुलः १०
 ऋषिभिर्मुनिभिःसिद्धैर्गंधर्वैःपरिभातिसः
 गजैश्चाचलसंकाशैःसिंहनादैर्विराजते ११
 शरभैर्मत्तशार्दूलैर्मृगधूर्तैरलंकृतः
 वापीकूपतडागैश्चसंपूर्णैर्विमलोदकैः १२
 हंसकारंडवाकीर्णैःसर्वत्रपरिशोभते
 कनकोत्पलैश्चश्वेतैश्चरक्तोत्पलैर्विराजते १३
 नदीस्रवणसंघातैर्विमलैश्चोदकैस्तथा
 शालतालैश्चरूपैश्चसगजैःस्फाटिकैस्तथा १४
 विस्तीर्णैःकांचनैर्दिव्यैःसूर्यवह्निसमप्रभैः
 शिलातलैश्चसंपूर्णैःशैलराजोविराजते १५

विमानैर्देवतानांचप्रासादैःपर्वतोत्तमैः
 हंसचंद्रप्रतीकाशैर्हमदंडैरलंकृतः १६
 कलशैश्चामरैर्युक्तैःप्रासादैःपरिशोभितः
 नानागुणप्रमुदितदेववृंदैश्चशोभितः १७
 देववृंदैरनेकैश्चगंधर्वैश्चारणैस्तथा
 सर्वत्रराजतेपुण्योमेरुर्गिरिवरोत्तमः १८
 तस्माद्गंगामहापुण्यापुण्यतोयामहानदी
 प्रसूतापुण्यतीर्थाढ्याहंसपद्मैःसमाकुला १९
 मुनिभिःसेव्यमानासात्त्रृषिसंघैर्महानदी
 एवंगुणंगिरिश्रेष्ठंपुण्यकौतुकमंगलम् २०
 अंगश्चात्रिसुतःपुण्यःप्रविवेशमहामुनिः
 गंगातीरेसुपुण्येचएकांतेचारुकंदरे २१
 तत्रोपविश्यमेधावीकामक्रोधविवर्जितः
 सर्वेन्द्रियाणिसंयम्यहृषीकेशंमनोगतम् २२
 ध्यायमानःसधर्मात्माकृष्णक्लेशापहंप्रभुम्
 आसनेशयनेयानेध्यानेचमधुसूदनम् २३
 नित्यंपश्यतियुक्तात्मायोगयुक्तोजितेंद्रियः
 चराचरेषुजीवेषुतेषुपश्यतिकेशवम् २४
 आर्द्रेषुचैवशुष्केषुसर्वेष्वन्येषुसद्विजः
 एवंवर्षशतंजातंतप्यमानस्यतस्यच २५
 समालोक्यजगन्नाथश्चक्रपाणिर्द्विजोत्तमम्
 बहुविघ्नान्सुघोरांश्चदर्शयत्येवनित्यशः २६
 तेजसातस्यदेवस्यनृसिंहस्यमहात्मनः
 निरातंकःसधर्मात्मादहत्यग्निरिवेंधनम् २७
 नियमैःसंयमैश्चान्यैरुपवासैर्द्विजोत्तमः
 क्षीयमाणस्तुसंजातोदीप्यमानःस्वतेजसा २८
 सूर्यपावकसंकाशस्त्वंगएवंप्रदृश्यते
 एवंपतपःसुनिरतंध्यायमानंजनार्दनम् २९
 आविर्भूयाब्रवीद्देवोवरंवरयमानद
 तंचदृष्ट्वाहृषीकेशमंगःपरमनिर्वृतः ३०

तुष्टावप्रणतोभूत्वावासुदेवंप्रसन्नधीः ३१

अंगउवाच-

त्वंगतिःसर्वभूतानांभूतभावनपावन

भूतात्मासर्वभूतेशनमस्तुभ्यंगुणात्मने ३२

गुणरूपायगुह्यायगुणातीतायतेनमः

गुणायगुणकर्त्रेचगुणाढ्यायगुणात्मने ३३

भवायभवकर्त्रेचभक्तानांभवहारिणे

भवोद्भवायगुह्यायनमोभवविनाशिने ३४

यज्ञाययज्ञरूपाययज्ञेशायनमोनमः

यज्ञकर्मप्रसंगायनमःशंखधरायच ३५

नमोनमोहिरण्यायनमोरथांगधारिणे

सत्यायसत्यभावायसर्वसत्यमयायच ३६

धर्मायधर्मकर्त्रेचसर्वकर्त्रेचतेनमः

धर्मागायसुवीरायधर्माधारायतेनमः ३७

नमःपुण्यायपुत्रायह्यपुत्रायमहात्मने

मायामोहविनाशायसर्वमायाकरायते ३८

मायाधरायमूर्तायत्वमूर्तायनमोनमः

सर्वमूर्तिधरायैवशंकरायनमोनमः ३९

ब्रह्मणेब्रह्मरूपायपरब्रह्मस्वरूपिणे

नमस्तेसर्वधाम्नेचनमोधामधरायच ४०

श्रीमतेश्रीनिवासायश्रीधरायनमोनमः

क्षीरसागरवासायचामृतायचतेनमः ४१

महौषधायघोरायमहाप्रज्ञापरायच

अक्रूरायप्रमेध्यायमेध्यानांपतयेनमः ४२

अनंतायह्यशेषायचानघायनमोनमः

आकाशस्यप्रकाशायपक्षिरूपायतेनमः ४३

हुतायहुतभोक्त्रेचहवीरूपायतेनमः

बुद्धायबुधरूपायसदाबुद्धायतेनमः ४४

नमोहव्यायकव्यायस्वधाकारायतेनमः

स्वाहाकारायशुद्धायह्यव्यक्तायमहात्मने ४५

व्यासायवासवायैववसुरूपायतेनमः
 वासुदेवायविश्वायवह्निरूपायतेनमः
 हरयेकेवलायैववामनायनमोनमः ४६
 नमोनृसिंहदेवायसत्त्वपालायतेनमः ४७
 नमोगोविंदगोपायनमएकाक्षरायच
 नमःसर्वाक्षरायैवहंसरूपायतेनमः ४८
 त्रितत्त्वायनमस्तुभ्यंपंचतत्त्वायतेनमः
 पंचविंशतितत्त्वायतत्त्वाधारायवैनमः ४९
 कृष्णायकृष्णरूपायलक्ष्मीनाथायतेनमः
 नमःपद्मपलाशायआनंदायपरायच ५०
 नमोविश्वंभरायैवपापनाशायवैनमः
 नमःपुण्यसुपुण्यायसत्यधर्मायतेनमः ५१
 नमोनमःशाश्वतअव्ययायनमोनमःसंघनभोमयाय
 श्रीपद्मनाभायमहेश्वरायनमामितेकेशवपादपद्मम् ५२
 आनंदकंदकमलाप्रियवासुदेवसर्वेशईशमधुसूदनदेहिदास्यम्
 पादौनमामितवकेशवजन्मजन्मकृपांकुरुष्वममशांतिदशंखपाणे ५३
 संसारदारुणहुताशनतापदग्धंपुत्रादिबंधुमरणैर्बहुशोकतापैः
 ज्ञानांबुदेनममप्लावयपद्मनाभदीनस्यमच्छरणरूपभवस्वनाथ ५४
 एवंस्तोत्रंसमाकर्ण्यत्वंगस्यापिमहात्मनः
 दर्शयित्वास्वकंरूपंघनश्यामंमहौजसम् ५५
 शंखचक्रगदापाणिंपद्महस्तंमहाप्रभुम्
 वैनतेयसमारूढमात्मरूपंप्रदर्शितम् ५६
 सर्वाभरणशोभांगंहारकंकणकुंडलैः
 राजमानंपरंदिव्यंनिर्मलंवनमालया ५७
 अंगस्याग्रेहृषीकेशःशोभमानमहत्प्रभः
 श्रीवत्सांकेनपुण्येनकौस्तुभेनजनार्दनः ५८
 दर्शयित्वास्वकंदेहंसर्वदेवमयोहरिः
 सउवाचमहात्मानंतमंगमृषिसत्तमम् ५९
 भोभोविप्रमहाभागश्रूयतांवचनंशुभम्
 मेघगंभीरघोषेणसमाभाष्यद्विजोत्तमम् ६०

तपसानेनतुष्टोस्मिवरंवरयशोभनम्
 तुष्यमाणंहृषीकेशंतदृष्ट्वाकमलापतिम् ६१
 दीप्यमानंविराजंतंविश्वरूपंजनेश्वरम्
 पादांबुजद्वयंतस्यप्रणम्यचपुनःपुनः ६२
 हर्षेणमहताविष्टस्तमुवाचजनार्दनम्
 दासोहंतवदेवेशशंखचक्रगदाधर ६३
 वरंमेदातुकामोसिदेहित्वंवंशजंसुतम्
 दिविशक्रोयथाऽभातिसर्वतेजःसमन्वितः ६४
 तादृशंदेहिमेपुत्रंसर्वलोकस्यरक्षकम्
 सर्वदेवप्रियंदेवब्रह्मण्यंधर्मपंडितम् ६५
 दातारंज्ञानसंपन्नंधर्मतेजःसमन्वितम्
 त्रैलोक्यरक्षकंकृष्णसत्यधर्मानुपालकम् ६६
 यज्वनामुत्तमंचैकंशूरत्रैलोक्यभूषणम्
 ब्रह्मण्यंवेदविद्वांसंसत्यसंधंजितेंद्रियम् ६७
 अजितंसर्वजेतारंविष्णुंतेजःसमप्रभम्
 वैष्णवंपुण्यकर्तारंपुण्यजंपुण्यलक्षणम् ६८
 शांतंतुतपसोपेतंसर्वशास्त्रविशारदम्
 वेदज्ञंयोगिनांश्रेष्ठंभवतोगुणसंनिभम् ६९
 ईदृशंदेहिमेपुत्रंदातुकामोयदावरम्
 श्रीवासुदेवउवाच-
 एभिर्गुणैःसमोपेतस्तवपुत्रोभविष्यति ७०
 अत्रिवंशस्यवैधर्ताविश्वस्यास्यमहामते
 तेजसायशसापुण्यैःपितरंचोद्धरिष्यति ७१
 उद्धरिष्यतियःसत्यैःपितरंचपितामहम्
 भवान्यास्यतिमेस्थानंतद्विष्णोःपरमंपदम् ७२
 इत्युक्त्वादेवदेवेशस्तमंगंप्रतिसद्विज
 कस्यचित्पुण्यवीर्यस्यपुण्यांकन्यांविवाहय ७३
 तस्यामुत्पादयसुतंशुभंपुण्यावहप्रियम्
 सभविष्यतिधर्मात्मा मत्प्रसादान्महामते ७४
 सर्वज्ञःसर्ववेत्ताचयादृशोवांछितस्त्वया

एवंवरंततोदत्वाञ्चतर्धानंगतोहरिः ७५

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेऽङ्गवरप्रदानं
नामद्वात्रिंशोऽध्यायः ३२

त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः-

शप्तागंधर्वपुत्रेण सुशंखेन महात्मना
तस्य शापात्कथं जाता किं किं कर्म कृतं तथा १
सालेभे कीदृशं पुत्रं तस्य शापाद् द्विजोत्तम
सुनीथायाश्च चरितं त्वं नो विस्तरतो वद २

सूत उवाच-

सुशंखेनापितेनैव सा शप्तातनुमध्यमा
पितुः स्थानं गता सा तु सुनीथा दुःखपीडिता ३
पितरं चात्मनश्चैव चरितं च प्रकाशितम्
श्रुतवान्सोपि धर्मात्मा मृत्युः सत्यवतां वर ४
तामुवाच सुनीथा तु सुतां शप्तां महात्मना
भवत्या दुष्कृतं पापं धर्मतेजः प्रणाशनम् ५
कस्मात्कृतं महाभागे सुशान्तस्य हि ताडनम्
विरुद्धं सर्वलोकस्य भवत्या परिकल्पितम् ६
कामक्रोधविहीनं तं सुशान्तं धर्मवत्सलम्
तपोमार्गे विलीनं च परब्रह्मणि संस्थितम् ७
तमेव घातयेद्यो वै तस्य पापं शृणुष्व हि
पापात्मा जायते पुत्रः किल्बिषं लभते बहु ८
ताडनं ताडयेद्यो वै क्रोशं तं क्रोशयेत् पुनः
तस्य पापं स वै भुंक्ते ताडितस्य न संशयः ९
स वै शान्तः स जितात्मा ताडयं तं न ताडयेत्
निर्दोषं प्रति येनापि ताडनं च कृतं सुते १०
पश्चान्मोहेन पापेन निर्दोषेऽपि च ताडयेत्
निर्दोषं प्रति येनापि ह द्रोगः क्रियते वृथा ११
निर्दोषं ताडयेत् पश्चान्मोहात् पापेन केनचित्

सपापीपापमाप्रोतिनिर्दोषस्यशरीरजम् १२
 निर्दोषोघातयेत्तवैताडंतंपापचेतसम्
 पुनरुत्थायवेगेनसाहसात्पापचेतनम् १३
 पापकर्तुश्चयत्पापंनिर्दोषंप्रतिगच्छति
 ताडनंनैवतस्माद्वैकार्यदोषवतोऽपिच १४
 दुष्कृतंचमहत्युत्तित्वयैवपरिपालितम्
 शप्तातेनापियाद्यैवतस्मात्पुण्यंसमाचर १५
 सतांसंगंसमासाद्यसदैवपरिवर्तय
 योगध्यानेनज्ञानेनपरिवर्तयनंदिनि १६
 सतांसंगोमहापुण्योबहुश्रेयोविधायकः
 बालेपश्यसुदृष्टांतंसतांसंगस्ययद्गुणम् १७
 अपांसंस्पर्शनात्पानात्स्नानात्तत्रमहाधियः
 मुनयःसिद्धिमायांतिबाह्याभ्यंतरक्षालिताः १८
 शुचिष्मंतोभवन्त्येतेलोकाःसर्वेचराचराः
 आपःशांताःसुशीताश्चमृदुगात्राःप्रियंकराः १९
 निर्मलारसवत्यश्चपुण्यवीर्यामलापहाः
 तथासंतस्त्वयाज्ञेयानिषेव्याश्चप्रयत्नतः २०
 यथावह्निप्रसंगाच्चमलंत्यजतिकांचनम्
 तथासतांहिसंसर्गात्पापंत्यजतिमानवः २१
 सत्यवह्निःप्रदीप्तश्चप्रज्वलेत्पुण्यतेजसा
 सत्येनदीप्ततेजास्तुज्ञानेनापिसुनिर्मलः २२
 अत्युष्णोऽध्यानभावेनअस्पृश्यःपापजैर्नरैः
 सत्यवह्नेःप्रसंगाच्चपापंसर्वंविनश्यति २३
 तस्मात्सत्यस्यसंसर्गःकर्तव्यःसर्वथात्वया
 पापभारंपरित्यज्यपुण्यमेवंसमाश्रय २४
 सूतउवाच-
 एवंपित्रासुनीथासादुःखिताप्रतिबोधिता
 नमस्कृत्यपितुःपादौगतासानिर्जनंवनम् २५
 कामंक्रोधंपरित्यज्यबाल्यभावंतपस्विनी
 मोहद्रोहौचमायांचत्यक्त्वाएकांतमास्थिता २६

तस्याःसख्यःसमाजग्मुःक्रीडार्थलीलयान्विताः
तांददृशुर्विशालाक्षयःसुनीथादुःखभागिनीम् २७
ध्यायंतींचिंतयानांतामूचुश्चिंतापरायणाः
कस्माच्चिंतसिभद्रेत्वमनयाचिंतयान्विता २८
तन्नोवैकारणंब्रूहिचिंतादुःखप्रदायिनी
एकैवसार्थकीचिंताधर्मस्यार्थेविचिंत्यते २९
द्वितीयासार्थकाचिंतायोगिनांधर्मनंदिनी
अन्यानिरर्थिकाचिंतातानैवपरिकल्पयेत् ३०
कायनाशकरीचिंताबलतेजःप्रणाशिनी
नाशयेत्सर्वसौख्यंतुरूपहानिंनिदर्शयेत् ३१
तृष्णांमोहं तथालोभमेतांश्चिंताहिप्रापयेत्
पापमुत्पादयेच्चिंताचिंतिताचदिनेदिने ३२
चिंताव्याधिप्रकाशायनरकायप्रकल्पयेत्
तस्माच्चिंतांपरित्यज्यचानुवर्तस्वशोभने ३३
अर्जितकर्मणापूर्वस्वयमेवनरेणतु
तदेवभुंक्तेऽसौजंतुर्ज्ञानवान्नविचिंतयेत् ३४
तस्माच्चिंतांपरित्यज्यसुखदुःखादिकंवद
तासांतद्वचनंश्रुत्वासुनीथावाक्यमब्रवीत् ३५
इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखण्डेवेनोपाख्याने
सुनीथाचरितं नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ३३

चतुस्त्रिंशोऽध्यायः

सूतउवाच-
यथाशप्तावनेपूर्वसुशंखेनमहात्मना
तासुसर्वसमाख्यातंसखीष्वेवविचेष्टितम् १
आत्मनश्चमहाभागादुःखेनातिप्रपीडिता
सुनीथोवाच-
अन्यच्चैवप्रवक्ष्यामिसख्यःशृण्वंतुसांप्रतम् २
मदीयरूपसंपत्तिवयःसगुणसंपदः
विलोक्यतातश्चिंतात्मासंजातोममकारणात् ३

देवेभ्योदातुकामोसौमुनिभ्यस्तुमहायशाः
 मांचहस्तेविगृह्यैवसर्वान्वाक्यमुदाहरत् ४
 गुणयुक्तासुताबालाममेयंचारुलोचना
 दातुकामोस्मिभद्रंवोगुणिनेसुमहात्मने ५
 मृत्योर्वाक्यंततोदेवाऋषयःशुश्रुवुस्तदा
 तमूचुर्भाषमाणंतेदेवाइंद्रपुरोगमाः ६
 तवकन्यागुणाढ्येयंशीलानांपरमोनिधिः
 दोषेणैकेनसंदुष्टाऋषिशापेनतेनवै ७
 अस्यामुत्पत्स्यतेपुत्रोयस्यवीर्यात्पुमान्किल
 भवितासमहापापीपुण्यवंशविनाशकः ८
 गंगातोयेनसंपूर्णःकुंभएवप्रदृश्यते
 सुरायाबिन्दुनालिप्तोमद्यकुम्भःप्रजायते ९
 पापस्यपापसंसर्गात्कुलंपापिप्रजायते
 आरनालस्यवैबिंदुःक्षीरमध्येप्रयातिचेत् १०
 पश्चान्नाशयतेक्षीरमात्मरूपंप्रकाशयेत्
 तद्वद्विनाशयेद्वंशंपापःपुत्रोऽनसंशयः ११
 अनेनापिहिदोषेणतवेयंपापभागिनी
 अन्यस्मैदीयतांगच्छदेवैरुक्तःपितामम १२
 देवैश्चापिसगंधर्वैर्ऋषिभिश्चमहात्मभिः
 तैश्चापिसंपरित्यक्तःपितामेदुःखपीडितः १३
 ममान्येचापिस्वीकारंनकुर्वतिहिसज्जनाः
 एवंपापमयंकर्ममयाचैवपुराकृतम् १४
 संतप्तादुःखशोकेनवनमेवसमाश्रिता
 तपएवचरिष्यामिकरिष्येकायशोषणम् १५
 भवतीभिःसुपृष्टाहंकार्यकारणमेवहि
 ममचिंतानुगंकर्ममयातद्वःप्रकाशितम् १६
 एवमुक्त्वासुनीथासामृत्योःकन्यायशस्विनी
 विररामचदुःखार्ताकिंचिन्नोवाचवैपुनः १७
 सख्यऊचुः-
 दुःखमेवमहाभागेत्यजकायविनाशनम्

नास्तिकस्यकुलेदोषोदेवैःपापंसमाश्रितम् १८
 जिह्ममुक्तंपुरातेनब्रह्मणाहरसंनिधौ
 देवैश्चापिसहित्यक्तोब्रह्मापूज्यतमोभवत् १९
 ब्रह्महत्याप्रयुक्तोसौदेवराजोपिपश्यभोः
 देवैःसार्धमहाभागस्त्रैलोक्यंपरिभुंजति २०
 गौतमस्यप्रियांभार्यामहल्यांगतवान्पुरा
 परदाराभिगामीसदेवत्वेपरिवर्तते २१
 ब्रह्महत्योपमंकर्मदारुणंकृतवान्हरः
 ब्रह्मणस्तुकपालेनचाद्यापिपरिवर्तते २२
 देवानमंतितंदेवमृषयोवेदपारगाः
 आदित्यःकुष्ठसंयुक्तस्त्रैलोक्यंचप्रकाशयेत् २३
 लोकानमंतितंदेवंदेवाद्याःसचराचराः
 कृष्णोभुंक्तेमहाशापंभार्गवेणकृतंपुरा २४
 गुरुभार्यागतश्चंद्रःक्षयीतेनप्रजायते
 भविष्यतिमहातेजाराजराजःप्रतापवान् २५
 पांडुपुत्रोमहाप्राज्ञोधर्मात्मासयुधिष्ठिरः
 गुरोश्चैववधार्थायन्नृतंसवदिष्यति २६
 एतेष्वेवमहत्पापंवर्ततेचमहत्सुच
 वैगुण्यंकस्यवैनास्तिकस्यनास्तिचलांछनम् २७
 भवतीस्वल्पदोषेणविलिप्तासिवरानने
 उपकारंकरिष्यामस्तवैववरवर्णिनि २८
 तवांगेयेगुणाःसंतिसत्यस्त्रीणांयथाशुभे
 अन्यत्रापिनपश्यामस्तान्गुणांश्चारुलोचने २९
 रूपमेवगुणःस्त्रीणांप्रथमंभूषणंशुभे
 शीलमेवद्वितीयंचतृतीयंसत्यमेवच ३०
 आर्जवत्वंचतुर्थंचपंचमंधर्ममेवहि
 मधुरत्वंततःप्रोक्तंषष्ठमेववरानने ३१
 शुद्धत्वंसप्तमंबालेअंतर्बाह्येषुयोषितम्
 अष्टमंहिपितुर्भावःशुश्रूषानवमंकिल ३२
 सहिष्णुर्दशमंप्रोक्तरतिश्चैकादशंतथा

पातिव्रत्यंततः प्रोक्तं द्वादशं वरवर्णिनि ३३
 तैस्त्वं संभूषिता बालेमाबिभेषिवरानने
 येनोपायेन ते भर्ता भविष्यति सुधर्मधृक् ३४
 तमुपायं प्रपश्यामस्तवार्थं वयमेव हि
 तामूचुस्तावराः सख्यो मा त्वं वै साहसंकुरु ३५
 सूत उवाच-

एवमुक्ता सुनीथा सा पुनरूचे सखी स्तुताः
 कथयध्वं ममोपायं येन भर्ता भविष्यति ३६
 तामूचुस्तावरानार्यो रंभाद्याश्चारुलोचनाः
 रूपमाधुर्यसंयुक्ता भवती भूतिवर्द्धनी ३७
 ब्रह्मशापेन संभीता वयमत्र समागताः
 तां प्रोचुश्च विशालाक्षीं मृत्योः कन्यां सुलोचनाम् ३८
 विद्यामेकां प्रदास्यामः पुरुषाणां प्रमोहिनीम्
 सर्वमायाविदां भद्रे सर्वभद्रप्रदायिनीम् ३९
 विद्याबलं ततो दद्युस्तस्यैताः सुखदायकम्
 यं यं मोहयितुं भद्रे इच्छस्येवं सुरादिकम् ४०
 तं तं सद्यो मोहय वा इत्युक्ता सा तथा करोत्
 विद्यायां हि सुसिद्धायां सा सुनीथा सुनंदिता ४१
 भ्रमत्येवं सखीभिस्तु पुरुषान्सा विपश्यति
 अटमानागता पुण्यं नंदनं वनमुत्तमम् ४२
 गंगातीरे ततो दृष्ट्वा ब्राह्मणं रूपसंयुतम्
 सर्वलक्षणसंपन्नं सूर्यतेजः समप्रभम् ४३
 रूपेणाप्रतिमं लोके द्वितीयमिव मन्मथम्
 देवरूपं महाभागं भाग्यवंतं सुभाग्यदम् ४४
 अनौपम्यं महात्मानं विष्णुतेजः समप्रभम्
 वैष्णवं सर्वपापघ्नं विष्णुतुल्यपराक्रमम् ४५
 कामक्रोधविहीनं तमत्रिंशविभूषणम् ४६
 दृष्ट्वा सुरूपं तपसां स्वरूपं दिव्यप्रभावं परितप्यमानम्
 पप्रच्छ रंभां सुसखीं सरागाकोयं दिविष्ठः प्रवरो महात्मा ४७

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ३४

पंचत्रिंशोऽध्यायः

रंभोवाच-

ब्रह्माश्रव्यक्तसंभूतस्तस्माज्ज्ञेप्रजापतिः
अत्रिर्नामसधर्मात्मातस्यपुत्रोमहामनाः १
अंगोनामअयंभद्रेनंदनंवनमागतः
इंद्रस्यसंपदंदृष्ट्वालीलातेजसमुत्तमाम् २
कृतास्पृहाअनेनापिइंद्रस्यसदृशेपदे
ईदृशोहियदापुत्रोममस्याद्धर्मसंयुतः ३
सुश्रेयोमेभवेज्जन्मयशःकीर्तिसमन्वितम्
आराधितोहृषीकेशस्तपोभिर्नियमैस्तथा ४
सुप्रसन्नेहृषीकेशेवरंयाचितवानयम्
इंद्रस्यसदृशंपुत्रंविष्णुतेजःपराक्रमम् ५
वैष्णवंसर्वपापघ्नंदेहिमेमधुसूदन
दत्तवान्सतदापुत्रमीदृशंसर्वधारकम् ६
तदाप्रभृतिविप्रेन्द्रःपुण्यांकन्यांप्रपश्यति
यथात्वंचारुसर्वांगीतथायंपरिपश्यति ७
एनंगच्छवरारोहेअस्मात्पुत्रोभविष्यति
पुण्यात्मापुण्यधर्मज्ञोविष्णुतेजःपराक्रमः ८
एतत्तेसर्वमाख्यातंतथाहंपृच्छितात्वया
अयंभर्ताभवत्यर्होभवेदेवनसंशयः ९
सुशंखस्यापियःशापोवृथासोऽपिभविष्यति
अस्माज्जातेमहाभागेपुत्रेधर्मप्रचारिणि १०
भविष्यसिसुखीभद्रेसत्यंसत्यंवदाम्यहम्
सुक्षेत्रेकृषिकारस्तुबीजंवपतितत्परः ११
सतथाभुंजतेदेवियथाबीजंतथाफलम्
अन्यथानैवजायेततत्सर्वंसदृशंभवेत् १२
अयमेषमहाभागस्तपस्वीपुण्यवीर्यवान्
अस्यवीर्यात्समुत्पन्नोअस्यैवगुणसंपदा १३
युक्तःपुत्रोमहातेजाःसर्वदेहभृतांवरः
भविष्यतिमहाभाग्योयुक्तात्मायोगतत्त्ववित् १४

एवंहिवाक्यंतुनिशम्यबालारंभाप्रियोक्तंशिवदायकंतत्
विचिंत्यबुद्ध्येहसुनीथयातदातत्त्वार्थमेतत्परिसत्यमेवहि १५
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपंचत्रिंशोऽध्यायः ३५

षट्त्रिंशोऽध्यायः

सुनीथोवाच-

सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेएवमेतत्करोम्यहम्
अनयाविद्ययाविप्रमोहयिष्यामिनान्यथा १
साहाय्यंदेहिमेपुण्यंयेनगच्छामिसांप्रतम्
एवमुक्तातयारंभातामुवाचमनस्विनीम् २
कीदृग्ददामिसाहाय्यंतत्त्वंकथयभामिनि
दूतत्वंगच्छमेभद्रेएतंप्रतिसुसांप्रतम् ३
एवमुक्तंतयातांतुरंभांप्रतिसुलोचनाम्
एवमेवप्रतिज्ञातरंभयादेवयोषिता ४
करिष्येतवसाहाय्यमादेशोममदीयताम्
सद्भावेनविशालाक्षीरूपयौवनशालिनी ५
माययादिव्यरूपासासंबभूववरानना
रूपेणाप्रतिमालोकेमोहयंतीजगत्त्रयम् ६
मेरोश्चैवमहापुण्येशिखरेचारुकंदरे
नानाधातुसमाकीर्णेनानारत्नोपशोभिते ७
देववृक्षैःसमाकीर्णैर्बहुपुष्पोपशोभिते
देववृंदसमाकीर्णैर्गंधर्वाप्सरसेविते ८
मनोहरेसुरम्येचशीतच्छायासमाकुले
चंदनानामशोकानांतरूणांचारुहासिनी ९
दोलायांसासमारूढासर्वशृङ्गारशोभिता
कौशेयेनसुनीलेनराजमानावरानना १०
बंधूकपुष्पवर्णेनकंचुकेनद्विजोत्तम
सर्वांगसुंदरीबालावीणातालकराविला ११
गायमानावरंगीतंसुस्वरंविश्वमोहनम्
ताभिःपरिवृताबालासखीभिःसुमनोहरा १२

अंगस्तुकंदरेपुण्येएकांतेध्यानमास्थितः
 कामक्रोधविहीनस्तुध्यायमानोजनार्दनम् १३
 सश्रुत्वासुस्वरंगीतमधुरंसुमनोहरम्
 तालमानक्रियोपेतंसर्वसत्त्वविकर्षणम् १४
 ध्यानाच्चालतेजस्वीमायागीतेनमोहितः
 समुत्थायासनात्तूर्णवीक्षमाणोमुहुर्मुहुः १५
 जगामतत्रवेगेनमायाचलितमानसः
 दोलासंस्थांविलोक्यैववीणादंडकराविलाम् १६
 हसमानांसुगायंतींपूर्णचंद्रनिभाननाम्
 मोहितस्तेनगीतेनरूपेणापिमहायशाः १७
 तस्यालावण्यभावेनमन्मथस्यशराहतः
 आकुलव्याकुलज्ञानऋषिपुत्रोद्विजोत्तमः १८
 प्रलपत्यतिमोहेनजृम्भतेचपुनःपुनः
 स्वेदःकंपोथसंतापस्तस्याजायततत्क्षणात् १९
 मुह्यन्निवमहामोहैर्ग्लानश्चलितमानसः
 वेपमानस्ततस्त्वंगोदूयमानःसमागतः २०
 तामालोक्यविशालाक्षीमृत्युकन्यांयशस्विनीम्
 अथोवाचमहात्माससुनीथांचारुहासिनीम् २१
 कात्वंकस्यवरारोहेसखीभिःपरिवारिता
 केनकार्येणसंप्राप्ताकेनत्वंप्रेषितावनम् २२
 तवांगंसुंदरंसर्वमत्रभातिमहावने
 समाचक्ष्वममाद्यैवप्रसादसुमुखीभव २३
 मायामोहेनसंमुग्धस्तस्याःकर्मनविंदति
 मार्गणैर्मन्मथस्यापिपरिविद्धोमहामुनिः २४
 एवंविधमहद्वाक्यंसमाकर्ण्यमहामतेः
 नोवाचकिंचित्साविप्रंसमालोक्यसखीमुखम् २५
 रंभांचप्रेरयामाससुनीथासंज्ञयासखीम्
 समुवाचततोरंभासादरंतंद्विजंप्रति २६
 इयंकन्यामहाभागामृत्योश्चापिमहात्मनः
 सुनीथाख्याप्रसिद्धेयंसर्वलक्षणसंपदा २७

पतिमन्विच्छतीबालाधर्मवंतंतपोनिधिम्
 शांतंदांतंमहाप्राज्ञंवेदविद्याविशारदम् २८
 एवंविधंमहद्वाक्यंसमाकर्ण्यमहामुनिः
 तामुवाचततस्त्वंगोरंभामप्सरसांवराम् २९
 मयाचाराधितोविष्णुःसर्वविश्वमयोहरिः
 तेनदत्तोवरोमह्यंपुत्राख्यःसर्वसिद्धिदः ३०
 तन्निमित्तमहंभद्रेसुतार्थनित्यमेवच
 कस्यचित्पुण्यवीर्यस्यकन्यामेकांप्रचिंतये ३१
 सदैवाहंनपश्यामिसुभार्यासत्यमीदृशीम्
 इयंधर्मस्यवैकन्याधर्माचारावरानना ३२
 मामेवंहिभजत्वेषायदिकान्तमिहेच्छति
 यंयमिच्छेदियंबालातंददामिनसंशयः ३३
 अदेयंदेयमित्याहअस्याःसंगमकारणात्
 एकमेवंत्वयादेयंश्रूयतांद्विजसत्तम ३४
 रंभोवाच-
 विप्रेन्द्रत्वंशृणुष्वेहप्रतिज्ञांवच्मिसांप्रतम्
 एषानैवत्वयात्याज्याधर्मपत्नीतवैवहि ३५
 अस्यादोषोगुणोनैवग्राह्यएवत्वयाकदा
 इत्यर्थेप्रत्ययंविप्रप्रत्यक्षंपरिदर्शय ३६
 स्वहस्तंदेहिविप्रेन्द्रसत्यप्रत्ययकारकम्
 एवमस्तुमयादत्तोह्यस्याहस्तोनसंशयः ३७
 सूतउवाच-
 एवंसंबधिकंकृत्वासत्यप्रत्ययकारकम्
 गांधर्वेणविवाहेनसुनीथामुपयेमिवान् ३८
 तस्मैदत्वासुनीथांतांरंभाहृष्टेनचेतसा
 सातांचामंत्रयित्वावैगतागेहंस्वकंपुनः ३९
 प्रहृष्टचेतसःसख्यःस्वस्थानंपरिजग्मिरे
 गतासुतासुसर्वासुसखीषुद्विजसत्तमः ४०
 रेमेत्वंगस्तयासार्धंप्रिययाभार्ययासह
 तस्यामुत्पाद्यतनयंसर्वलक्षणसंयुतम् ४१

चकारनामतस्यैववेनाख्यंतनयस्यहि
 ववृधेसमहातेजाःसुनीथातनयस्तदा ४२
 वेदशास्त्रमधीत्यैवधनुर्वेदंगुणान्वितम्
 सर्वासामपिमेधावीविद्यानांपारमेयिवान् ४३
 अंगस्यतनयोवेनःशिष्टाचारेणवर्तते
 सवेनोब्राह्मणश्रेष्ठःक्षत्राचारपरोभवत् ४४
 दिविचेंद्रोयथाभातिसर्वतेजःसमन्वितः
 भात्येवंतुमहाप्राज्ञःस्वबलेनपराक्रमैः ४५
 चाक्षुषस्यांतरेप्राप्तेवैवस्वतसमागते
 प्रजापालंविनालोकेप्रजाःसीदंतिसर्वदा ४६
 ऋषयोधर्मतत्त्वज्ञाःप्रजाहेतोस्तपोधनाः
 व्यचिंतयन्महीपालंधर्मज्ञंसत्यपंडितम् ४७
 तंवेनमेवददृशुःसंपन्नंलक्षणैर्युतम्
 प्राजापत्येपदेपुण्येअभ्यषिंचन्द्रिजोत्तमाः ४८
 अभिषिक्तेमहाभागेत्वंगपुत्रेतदानृपे
 तेप्रजापतयःसर्वेजग्मुश्चैवतपोवनम् ४९
 गतेषुतेषुसर्वेषुवेनोराज्यमकारयत्
 सूतउवाच-
 सासुनीथासुतंदृष्ट्वासर्वराज्यप्रसाधकम् ५०
 विशंकतेप्रभावेणशापात्तस्यमहात्मनः
 ममपुत्रोमहाभागोधर्मत्राताभविष्यति ५१
 इत्येवंचिंतयेन्नित्यंपूर्वपापाद्विशंकिता
 धर्मांगानिसुपुण्यानिसुताग्रेपरिदर्शयेत् ५२
 सत्यभावादिकान्पुण्यान्गुणान्सावैप्रकाशयेत्
 इत्युवाचसुतंसाहिअहंधर्मसुतासुत ५३
 पितातेधर्मतत्त्वज्ञस्तस्माद्धर्मसमाचर
 इत्येवंबोधयेन्नित्यंपुत्रंवेनंतदासती ५४
 मातापित्रोस्तयोर्वाक्यंप्रजायुक्तंप्रपालयेत्
 एवंवेनःप्रजापालःसंजातःक्षितिमंडले ५५
 सुखेनजीवतेलोकःप्रजाधर्मेणरंजिताः

एवंराज्यप्रभावंतुवेनस्यापिमहात्मनः ५६

धर्मभावाः प्रवर्तितस्मिञ्छासतिपार्थिवे ५७

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेषट्त्रिंशोऽध्यायः ३६

सप्तत्रिंशोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः-

एवंवेनस्यचैवासीत्सृष्टिरेवमहात्मनः

धर्माचारं परित्यज्य कथं पापमतिर्भवेत् १

सूत उवाच-

ज्ञानविज्ञानसंपन्नामुनयस्तत्त्ववेदिनः

शुभाशुभं वदन्त्येवं तन्न स्यादिह चान्यथा २

तप्यमानेन तेनापि सुशंखेन महात्मना

दत्तः शापः कथं विप्रानयथा वच्च जायते ३

वेनस्य पातकाचारं सर्वमेव वदाम्यहम्

तस्मिञ्छासतिधर्मज्ञे प्रजापाले महात्मनि ४

पुरुषः कश्चिदायातश्छद्मलिगधरस्तदा

नग्नरूपो महाकायः शिरोमुण्डो महाप्रभः ५

मार्जनीं शिखिपत्राणां कक्षायां सहिधारयन्

गृहीतं पानपात्रं तुनालिकेरमयं करे ६

पठमानो ह्यसच्छास्त्रं वेदधर्मविदूषकम्

यत्र वेनो महाराजस्तत्रायातस्त्वरान्वितः ७

सभायां तस्य वेनस्य प्रविवेश स पापवान्

तं दृष्ट्वा समनुप्राप्तं वेनः प्रश्नं तदा करोत् ८

भवान्कोहिसमायात ईदृगूपधरो मम

सभायां वर्तमानस्य पुरः कस्मात्समागतः ९

कोवेषः किं नु तेनामको धर्मः कर्म ते वद

को वेदस्ते कश्चाचारः किं तपः का प्रभावना १०

किं ज्ञानं कः प्रभावस्ते किं सत्यं धर्मलक्षणम्

तत्त्वं सर्वसमाचक्ष्व ममाग्रे सत्यमेव च ११

श्रुत्वा वेनस्य तद्वाक्यं पापो वाक्यमुदाहरत्

पातकउवाच-

करोष्येवंवृथाराज्यमहामूढोनसंशयः १२
अहंधर्मस्यसर्वस्वमहंपूज्यतमोसुरैः
अहंज्ञानमहंसत्यमहंधातासनातनः १३
अहंधर्मअहंमोक्षःसर्वदेवमयोह्यहम्
ब्रह्मदेहात्समुद्भूतःसत्यसंधोऽस्मिनान्यथा १४
जिनरूपंविजानीहिसत्यधर्मकलेवरम्
मामेवहिप्रधावंतियोगिनोज्ञानतत्पराः १५

वेनउवाच-

तवैवकीदृशंकर्मकिंतेदर्शनमेवच
किमाचारोवदस्वैहिइत्युक्तंतेनभूभुजा १६

पातकउवाच-

अर्हतोदेवतायत्रनिर्ग्रथोदृश्यतेगुरुः
दयाचैवपरोधर्मस्तत्रमोक्षःप्रदृश्यते १७
दर्शनेस्मिन्नसंदेहआचारान्प्रवदाम्यहम्
यजनंयाजनंनास्तिवेदाध्ययनमेवच १८
नास्तिसंध्यातपोदानंस्वधास्वाहाविवर्जितम्
हव्यकव्यादिकंनास्तिनैवयज्ञादिकाक्रिया १९
पितृणांतर्पणंनास्तिनातिथिवैश्वदेविकम्
क्षपणस्यवरापूजाअर्हतोऽध्यानमुत्तमम् २०
अयंधर्मसमाचारोजैनमार्गेप्रदृश्यते
एतत्तेसर्वमाख्यातंनिजधर्मस्यलक्षणम् २१

वेनउवाच-

वेदप्रोक्तोयथाधर्मोयत्रयज्ञादिकाःक्रियाः
पितृणांतर्पणंश्राद्धंवैश्वदेवंनदृश्यते २२
नदानंतपएवास्तिक्वास्तेधर्मस्यलक्षणम्
वदसत्यंममाग्रेतुदयाधर्मचकीदृशम् २३

पातकउवाच-

पंचतत्त्वप्रवृद्धोयंप्राणिनांकायएवच
आत्मावायुस्वरूपोयंतेषांनास्तिप्रसंगता २४

यथाजलेषुभूतानामपिसंगमवेहितत्
 जायतेबुद्बुदाकारंतद्बद्धतसमागमः २५
 पृथ्वीभावोरजःस्थस्तुचापस्तत्रैवसंस्थिताः
 ज्योतिस्तत्रप्रदृश्येतसुवायुर्वर्ततेत्रिषु २६
 आकाशमावृणोत्पश्चाद्बुद्बुदत्वंप्रजायते
 अप्सुमध्येप्रभात्येवसुतेजोवर्तुलंवरम् २७
 क्षणमात्रंप्रदृश्येतक्षणैवचदृश्यते
 तद्बद्धतसमायोगःसर्वत्रपरिदृश्यते २८
 अंतकालेप्रयात्यात्मापंचपंचसुयांतिते
 मोहमुग्धास्ततोमर्त्यावर्ततेचपरस्परम् २९
 श्राद्धंकुर्वन्तिमोहेनक्षयाहेपितृतर्पणम्
 क्वास्तेमृतःसमश्नातिकीदृशोऽसौनृपोत्तम ३०
 किंज्ञानंकीदृशंकायंकेनदृष्टंवदस्वनः
 मिष्टान्नंभोजयित्वाचतृप्तायांतिचब्राह्मणाः ३१
 कस्यश्राद्धंप्रदीयेतसातुश्रद्धानिरर्थिका
 अन्यदेवंप्रवक्ष्यामिवेदानांकर्मदारुणम् ३२
 यदातिथिर्गृह्यातिमहोक्षंपचतेद्विजः
 अजंवाराजराजेंद्रअतिथिंपरिभोजयेत् ३३
 अश्वमेधमखेअश्वंगोमेधेवृषमेवच
 नरमेधेनरंराजन्वाजपेयेतथाह्यजान् ३४
 राजसूयेमहाराजप्राणिनांघातनंबहु
 पुंडरीकेगजंहन्याद्गजमेधेऽथकुंजरम् ३५
 सौत्रामण्यांपशुंमेध्यंमेषमेवप्रदृश्यते
 नानारूपेषुसर्वेषुश्रूयतांनृपनंदन ३६
 नानाजातिविशेषाणांपशूनांघातनंस्मृतम्
 यच्चापिदीयतेदानंकिंतद्दानस्यलक्षणम् ३७
 ज्ञेयंतदन्नमुच्छिष्टंक्रियतेभूरिभोजनम्
 अत्यंतदोषहीनांस्तान्हिंसंतियन्महामखे ३८
 तत्रकिंदृश्यतेधर्मःकिंफलंतत्रभूपते
 पशूनांमारणंयत्रनिर्दिष्टंवेदपंडितैः ३९

तस्माद्विनष्टधर्मचनपुण्यंमोक्षदायकम्
 दयांविनाहियोधर्मःसधर्मोविफलायते ४०
 जीवानांपालनंयत्रतत्रधर्मोनसंशयः
 स्वाहाकारःस्वधाकारस्तपःसत्यंनृपोत्तम ४१
 दयाहीनंचापलंस्यान्नास्तिधर्मस्तुतत्रहि
 एतेवेदानवेदाःस्युर्दयायत्रनविद्यते ४२
 दयादानपरोनित्यंजीवमेवप्ररक्षयेत्
 चांडालोऽप्यथशूद्रोवासवैब्राह्मणउच्यते ४३
 ब्राह्मणोनिर्दयोयोवैपशुघातपरायणः
 सवैसुनिर्दयःपापीकठिनःक्रूरचेतनः ४४
 वंचकैःकथितोवेदोयोवेदोज्ञानवर्जितः
 यत्रज्ञानंभवेन्नित्यंतत्रवेदःप्रतिष्ठति ४५
 दयाहीनेषुवेदेषुविप्रेषुचमहामते
 नास्ति सत्यंक्रियातत्रवेदविप्रेषुवैतदा ४६
 वेदानवेदाराजेंद्रब्राह्मणाःसत्यवर्जिताः
 दानस्यापिफलंनास्ति तस्माद्दानंनदीयते ४७
 यथाश्राद्धस्यवैचिहंतथादानस्यलक्षणम्
 जिनस्यापिचयद्धर्मभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ४८
 तवाग्रेऽहप्रवक्ष्यामिबहुपुण्यप्रदायकम्
 आदौदयाप्रकर्तव्याशांतभूतेनचेतसा ४९
 आराधयेद्धृदादेवंजिनंयेनचराचरम्
 मनसाशुद्धभावेनजिनमेकंप्रपूजयेत् ५०
 नमस्कारःप्रकर्तव्यस्तस्यदेवस्यनान्यथा
 मातापित्रोस्तुवैपादौकदानैवप्रवंदयेत् ५१
 अन्येषामपिकावार्ताश्रूयतांराजसत्तम
 वेनउवाच-
 एतेविप्राश्चआचार्यांगंगाद्याःसरितस्तथा ५२
 वदंतिपुण्यतीर्थानिबहुपुण्यप्रदानिच
 तत्किंवदस्वसत्यंमेयदिधर्ममिहेच्छसि ५३
 पातकउवाच-

आकाशाद्वैमहाराजमेघावर्षतिवैजलम्
 भूमौहिपर्वतेष्वेवंसर्वत्रपतितेजलम् ५४
 सआप्लाव्यततस्तिष्ठेद्दयांसर्वत्रभावयेत्
 नद्यःपापप्रवाहास्तुतासुतीर्थश्रुतंकथम् ५५
 जलाशयामहाराजतडागाःसागरास्तथा
 पृथिव्याधारकाश्चैवगिरयोअश्मराशयः ५६
 नास्त्येतेषुचवैतीर्थजलैर्जलदमुत्तमम्
 स्नानेयदामहत्पुण्यंकस्मान्मत्स्येषुवैनहि ५७
 दृष्टास्नानेनवैसिद्धिर्मीनाःशुद्ध्यन्तिनान्यथा
 यत्रजिनस्तत्रतीर्थतत्रधर्मःसनातनः ५८
 तपोदानादिकंसर्वपुण्यंतत्रप्रतिष्ठितम् ५९
 एकोजिनःसर्वमयोनृपेन्द्रनास्त्येवधर्मपरमंहितीर्थम्
 अयंतुलाभःपरमस्तुतस्माद्ध्यायस्वनित्यंसुसुखोभविष्यसि ६०
 विनिन्द्यधर्मसकलंसवेददानंसपुण्यंपरयज्ञरूपम्
 पापस्वभावैर्बहुबोधितोनृपस्त्वंगस्यपुत्रोभुवितेनपापिना ६१
 इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखण्डे
 वेनोपाख्यानेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ३७

अष्टत्रिंशोऽध्यायः

सूतउवाच-

एवंसंबोधितोवेनःपापभावंगतःकिल
 पुरुषेणतेनजैनेनमहापापेनमोहितः १
 नमस्कृत्यततःपादौतस्यैवचदुरात्मनः
 वेदधर्मपरित्यज्यसत्यधर्मादिकांक्रियाम् २
 सुयज्ञानानिवृत्तिःस्याद्वेदानांहितथैवच
 पुण्यशास्त्रमयोधर्मस्तदानैवप्रवर्तितः ३
 सर्वपापमयोलोकःसंजातस्तस्यशासनात्
 नैवयागाश्चवेदाश्चधर्मशास्त्रार्थमुत्तमम् ४
 नदानाध्ययनंविप्रास्तस्मिञ्छासतिपार्थिवे
 एवंधर्मप्रलोपोभून्महत्पापंप्रवर्तितम् ५

अंगेनवार्यमाणस्तुअन्यथाकुरुतेभृशम्
 नननामपितुःपादौमातुश्चैवदुरात्मवान् ६
 सनकस्यापिविप्रस्यअहमेकःप्रतापवान्
 पित्रानिवार्यमाणश्चमात्राचैवदुरात्मवान् ७
 नकरोतिशुभंपुण्यंतीर्थदानादिकंकदा
 आत्मभावानुरूपंचबहुकालंमहायशाः ८
 पुनःसर्वैर्विचार्यैवंकस्मात्पापीव्यजायत
 अंगप्रजापतेःपुत्रोवंशलाञ्छनमागतः ९
 पुनःपप्रच्छधर्मात्मासुतांमृत्योर्महात्मनः
 कस्यदोषात्समुत्पन्नोवदसत्यंममप्रिये १०
 सुनीथोवाच-
 पूर्वमेवस्ववृत्तांतमात्मपुण्यंचनंदिनी
 समाचष्टचअंगायममदोषान्महामते ११
 बाल्येकृतंमयापापंसुशंखस्यमहात्मनः
 तपसिसंस्थितस्यापिनान्यत्किंचित्कृतंमया १२
 शप्ताहंकुप्यतातेनदुष्टातेसंततिर्भवेत्
 इतिजानेमहाभागतेनायंदुष्टतांगतः १३
 समाकर्ण्यमहातेजास्तयासहवनंययौ
 गतेतस्मिन्महाभागेसभार्यैचवनेतदा १४
 सप्तैतेऋषयस्तत्रवेनपार्श्वगतास्तथा
 समाहूयततःप्रोचुरंगस्यतनयंप्रति १५
 ऋषयऊचुः-
 मावेनसाहसंकार्षीःप्रजापालोभवानिह
 त्वयासर्वमिदंलोकत्रैलोक्यंसचराचरम् १६
 धर्मेचैवमहाभागसकलंहिप्रतिष्ठितम्
 पापकर्मपरित्यज्यपुण्यंकर्मसमाचर १७
 एवमुक्तेषुतेष्वेवप्रहसन्वाक्यमब्रवीत्
 वेनउवाच-
 अहमेवपरोधर्मोऽहमेवार्हःसनातनः १८
 अहंधाताअहंगोप्ताअहंवेदार्थएवच

अहंधर्मोमहापुण्योजैनधर्मःसनातनः १६

मामेवकर्मणाविप्राभजध्वंधर्मरूपिणम्

ऋषयउचुः-

ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्यास्त्रयोवर्णाद्विजातयः २०

सर्वेषामेववर्णानांश्रुतिरेषासनातनी

वेदाचारेणवर्तितेनजीवंतिजंतवः २१

ब्रह्मवंशात्समुद्भूतोभवान्ब्राह्मणएवच

पश्चाद्राजापृथिव्याश्चसंजातःकृतविक्रमः २२

राजपुण्येनराजेंद्रसुखंजीवंतिवैद्विजाः

राज्ञःपापेननश्यंतितस्मात्पुण्यंसमाचर २३

समादृतस्त्वयाधर्मःकृतश्चापिनराधिप

त्रेतायुगस्यकर्मापिद्वापरस्यतथानहि २४

कलेश्चैवप्रवेशंतुवर्त्तयिष्यंतिमानवाः

जैनधर्मसमाश्रित्यसर्वेपापप्रमोहिताः २५

वेदाचारंपरित्यज्यपापंयास्यंतिमानवाः

पापस्यमूलमेवंवैजैनधर्मनसंशयः २६

अनेनमुग्धाराजेंद्रमहामोहेनपातिताः

मानवाःपापसंघातास्तेषांनशायनान्यथा २७

भविष्यत्येवगोविंदःसर्वपापापहारकः

स्वेच्छारूपंसमासाद्यसंहरिष्यतिपातकात् २८

पापेषुसंगतेष्वेवंम्लेच्छनाशायवैपुनः

कल्किरेवस्वयंदेवोभविष्यतिनसंशयः २९

व्यवहारंकलेश्चैवत्यजपुण्यंसमाश्रय

वर्तयस्वहिसत्येनप्रजापालोभवस्वहि ३०

वेनउवाच-

अहंज्ञानवतांश्रेष्ठःसर्वज्ञातंमयाइह

योऽन्यथावर्ततेचैवसदंड्योभवतिध्रुवम् ३१

अत्यर्थभाषमाणंतंराजानंपापचेतनम्

कुपितास्तेमहात्मानःसर्वेवैब्रह्मणःसुताः ३२

कुपितेष्वेवविप्रेषुवेनोराजामहात्मसु

ब्रह्मशापभयात्तेषां वल्मीकं प्रविवेश ह ३३
 अथ ते मुनयः क्रुद्धा वेनं पश्यन्ति सर्वतः
 ज्ञात्वा प्रनष्टं भूपंतं वल्मीकस्थं सुसांप्रतम् ३४
 बलादानिन्युस्तं विप्राः क्रूरं तं पापचेतनम्
 दृष्ट्वा च पापकर्माणं मुनयः सुसमाहिताः ३५
 सव्यं पाणिं ममं थुस्ते भूपस्य जातमन्यवः
 तस्माज्जातो महाह्रस्वो नीलवर्णो भयंकरः ३६
 बर्बरो रक्तनेत्रस्तु बाणपाणिर्धनुर्द्धरः
 सर्वेषामेव पापानां निषादानां बभूव ह ३७
 धातापालयिताराजाम्लेच्छानां तु विशेषतः
 तं दृष्ट्वा पापकर्माणं मृषयस्तु महामते ३८
 ममं थुर्दक्षिणं पाणिं वेनस्यापि महात्मनः
 तस्माज्जातो महात्मा स येन दुग्धावसुंधरा ३९
 पृथुर्नाम महाप्राज्ञो राजराजो महाबलः
 तस्य पुण्यप्रसादाच्च वेनो धर्मार्थकोविदः ४०
 चक्रवर्तिपदं भुक्त्वा प्रसादात्तस्य चक्रिणः
 जगाम वैष्णवं लोकं तद्विष्णोः परमं पदम् ४१
 इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने ऽष्टत्रिंशोऽध्यायः ३८

एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः -
 कथं वेनो गतः स्वर्गं पापं त्यक्त्वा प्रदूरतः
 तन्नो विस्तरतो ऽत्रापि वदसत्यवतां वर १
 सूत उवाच -
 ऋषीणां पुण्यसंसर्गात्संवादाच्च द्विजोत्तम
 कायस्य मथनात्पापो बहिस्तस्य विनिर्गतः २
 पश्चाद्देनः स पुण्यात्मा ज्ञानं लेभे च शाश्वतम्
 रेवायादक्षिणे कूले तपश्च चारसद्विजाः ३
 तृणबिन्दोर्ऋषिश्चैव आश्रमे पापनाशने
 वर्षाणां तु शतं साग्रं कामक्रोधविवर्जितः ४

तस्योग्रतपसादेवः शंखचक्रगदाधरः
 प्रसन्नोभून्महाभागानिष्पापस्यनृपस्यवै ५
 उवाचचप्रसन्नोऽस्मिन्नियतांवरउत्तमः
 वेनउवाच-

यदिदेवप्रसन्नोऽसिदेहिमेवरमुत्तमम् ६
 अनेनापिशरीरेणगंतुमिच्छामित्वत्पदम्
 पित्रासार्धमहाभागमात्राचैवसुरेश्वर
 तवैवतेजसादेवतद्विष्णोः परमंपदम् ७
 श्रीवासुदेवउवाच-

क्वगतोऽसौमहामोहोयेनत्वंमोहितोनृप
 लोभेनमोहयुक्तेनतमोमार्गेनिपातितः ८
 वेनउवाच-

यन्मेपूर्वकृतंपापंतेनाहंमोहितोविभो
 अतोमामुद्धरास्मात्त्वंपापाच्चैवसुदारुणात् ९
 प्रजप्तव्यमथोपठयंतद्वदानुग्रहाद्विभो
 भगवानुवाच-

साधुभूपमहाभागपापंतेनाशमागतम् १०
 शुद्धोसितपसाचत्वंततःपुण्यंवदाम्यहम्
 पुरावैब्रह्मणातातपृष्टोहंभवतायथा ११
 तस्मैयदुदितंवत्सतत्तेसर्ववदाम्यहम्
 एकदाब्रह्मणाध्यानस्थितेननाभिपंकजे १२
 प्रादुरासतदातस्यवरदानायसुव्रत
 तेनपृष्टंमहत्पुण्यंस्तोत्रंपापप्रणाशनम् १३
 वासुदेवाभिधानंचसुगतिप्रदमिच्छता
 स्तोत्राणांपरमंतस्मैवासुदेवाभिधंमहत् १४
 सर्वसौख्यप्रदंनृणांपठतांजपतांसदा
 उपादिशंमहाभागविष्णुप्रीतिकरंपरम् १५
 विष्णुरुवाच-

एतत्सर्वजगद्व्याप्तंमयात्वव्यक्तमूर्तिना
 अतोमांमुनयःप्राहुर्विष्णुंविष्णुपरायणाः १६

वसंतियत्रभूतानिवसत्येषुचयोविभुः
 सवासुदेवोविज्ञेयोविद्वद्भिरहमादरात् १७
 संकर्षतिप्रजाश्चांतेह्यव्यक्ताययतोविभुः
 ततःसंकर्षणोनाम्नाविज्ञेयःशरणागतैः १८
 इंगितेकामरूपोहंबहुस्यामितिकाम्यया
 प्रद्युम्नोहंबुधैस्तस्माद्विज्ञेयोस्मिसुतार्थिभिः १९
 अत्रलोकेविनाचेशौसर्वेशौहरकेशवौ
 निरुद्धोहंयोगबलान्नकेनातोनिरुद्धवत् २०
 विश्वाख्योहंप्रतिजगज्ज्ञानविज्ञानसंयुतः
 अहमित्यभिमानीचजाग्रच्चिंतासमाकुलः २१
 तैजसोहंजगच्चेष्टामयश्चंद्रियरूपवान्
 ज्ञानकर्मसमुद्रिक्तःस्वप्नावस्थांगतोह्यहम् २२
 प्राज्ञोहमधिदैवात्माविश्वाधिष्ठानगोचरः
 सुषुप्तावास्थितोलोकादुदासीनोविकल्पितः २३
 तुरीयोहंनिर्विकारीगुणावस्थाविवर्जितः
 निर्लिप्तःसाक्षिवद्विष्वप्रतिबिंबितविग्रहः २४
 चिदाभासश्चिदानंदश्चिन्मयश्चित्स्वरूपवान्
 नित्योक्षरोब्रह्मरूपोब्रह्मन्नेवमवेहिमाम् २५
 भगवानुवाच-
 इत्युक्त्वांतर्दधेविष्णुःस्वरूपं ब्रह्मणोपुरा
 सोपिज्ञात्वाजगद्व्याप्तिंकृतात्मासमभूत्क्षणात् २६
 राजंस्त्वमपिशुद्धात्मापृथोर्जन्मनएवच
 तथाप्याराधयविभुंस्तोत्रेणानेनसुव्रत २७
 तुष्टोविष्णुस्तमभ्याहवरंवरयमानद
 वेनउवाच-
 सुगतिंदेहिमेविष्णोदुष्कृतात्तारयस्वमाम् २८
 शरणंत्वांप्रपन्नोस्मिकारणंवदसद्गतेः
 विष्णुरुवाच-
 पूर्वमेवमहाभागत्वंगेनापिमहात्मना २९
 अहमाराधितस्तेनतस्मैदत्तोवरोमया

प्रयास्यसिमहाभागवैष्णवंलोकमुत्तमम् ३०
 कर्मणास्वेनविप्रेन्द्रपुण्येननृपनन्दन
 आत्मार्थेत्वंमहाभागवरमेवप्रयाचय ३१
 शृणुवेनमहाभागवृत्तांतपूर्वसंभवम्
 तवमात्रेपुरादत्तःशापःक्रुद्धेनभूपते ३२
 सुशंखेनसुनीथायैबाल्येपूर्वमहात्मना
 ततस्त्वंगेवरोदत्तोमयैवविदितात्मना ३३
 त्वांसमुद्धर्तुकामेनसुपुत्रस्तेभविष्यति
 एवमुक्त्वातुपितरंतवाहंगुणवत्सल ३४
 भवदंगात्समुद्भूतःकरिष्येलोकपालनम्
 दिवीन्द्रोहियथाभातितथाहंभूतलेस्थितः ३५
 आत्मावैजायतेपुत्रइतिसत्यवतीश्रुतिः
 अतस्त्वंसुगतिंवत्सलभिष्यसिवरान्मम ३६
 गत्यर्थमात्मनोराजन्दानमेकंसमाचर
 यस्त्वांपातकरूपोऽहसुनीथायाःपरंतप ३७
 अब्रुवन्नग्नरूपेणकर्तुंत्वांतुविधर्मगम्
 अन्यथातुसुशंखस्यवाक्यमेवान्यथाभवेत् ३८
 अतोविधिर्निषेधश्चह्यहमेवनृपोत्तम
 कर्मानुरूपफलदोबुद्ध्यतीतोगुणाग्रहः ३९
 दानमेवपरंश्रेष्ठदानंसर्वप्रभावकम्
 तस्माद्दानंददस्वत्वंदानात्पुण्यंप्रवर्तते ४०
 दानेननश्यतेपापंतस्माद्दानंददस्वहि
 अश्वमेधादिभिर्यज्ञैर्यजस्वनृपसत्तम ४१
 भूमिदानादिकंदानंब्राह्मणेभ्योददस्ववै
 सुदानात्प्राप्यतेभोगःसुदानात्प्राप्यतेयशः ४२
 सुदानाज्जायतेकीर्तिःसुदानात्प्राप्यतेसुखम्
 दानेनस्वर्गमाप्नोतिफलंतत्रभुनक्तिच ४३
 दत्तस्यापिसुदानस्यश्रद्धायुक्तस्यसत्तम
 कालेप्राप्तेव्रजेत्तीर्थपुण्यस्यापिफलंत्विदम् ४४
 पात्रभूतायविप्रायश्रद्धापूतेनचेतसा

योददातिमहादानंमयिभावंनिवेश्यच ४५
 तस्याहंसकलंदघिमनसायंयमिच्छति
 वेनउवाच-
 कालंदानस्यमेब्रूहिकीदृक्कालस्यलक्षणम् ४६
 तीर्थस्यापिचयद्रूपंपात्रस्यापिसुलक्षणम्
 दानस्यापिजगन्नाथविधिंविस्तरतोवद ४७
 प्रसादसुमुखोभूत्वादयामेयदिवर्त्तते
 श्रीकृष्णउवाच-
 दानकालंप्रवक्ष्यामिनित्यं नैमित्तिकंनृप ४८
 काम्यंचान्यंमहाराजचतुर्थप्रापकंपुनः
 सूर्योदयस्यवेलायांपापंनश्यतिसर्वतः ४९
 अंधकाराधिकाघोरानराणांनाशकारकाः
 दिविसूर्योममांशोऽयतेजसांकल्पितोनिधिः ५०
 तस्यैवतेजसादग्धाभस्मतांयांतिकिल्बिषाः
 उदयंतंममांशयोदृष्ट्वादत्तेतुवार्यपि ५१
 तस्यकिंकथ्यतेभूपनित्यंपुण्यविवर्द्धनम्
 संप्राप्तायांसुवेलायांतस्यांपुण्यकरोनरः ५२
 स्नात्वाभ्यर्च्यपितृन्देवान्दानदाताभवेत्पुनः
 यथाशक्तिप्रभावेनश्रद्धापूतेनचेतसा ५३
 अन्नंपयःफलंपुष्पंवस्त्रंतांबूलभूषणम्
 हेमरत्नादिकंचैवतस्यपुण्यमनंतकम् ५४
 मध्याह्नेतुततोराजन्नपराह्णेतथैवच
 मामुदृश्यचयोदद्यात्तस्यपुण्यमनंतकम् ५५
 खाद्यपानादिकंमिष्टलेपनंगंधकुंकुमम्
 कर्पूरादिकमेवापिवस्त्रालंकारसंयुतम् ५६
 अविच्छिन्नंददात्येवंभोगसौख्यप्रदायकम्
 नित्यकालोमयाख्यातोदानपूजार्थिनांशुभः ५७
 अथातःसंप्रवक्ष्यामिनैमित्तिकमनुत्तमम्
 त्रिकालेष्वपिदातव्यंदानमेवनसंशयः ५८
 शून्यंदिनंनकर्तव्यमात्मनोहितमिच्छता

यस्मिन्कालेप्रदत्तंहिकिञ्चिद्दानंनराधिप ५९
 तत्प्रभावान्महाप्राज्ञोबहुसामर्थ्यसंयुतः
 धनाढ्योगुणवान्प्राज्ञःपंडितोऽपिविचक्षणः ६०
 पक्ष्मासंदिनंयावन्नदत्तंवैयदाशनम्
 तमेववारयाम्येवभक्ष्याच्चैवनरोत्तमम् ६१
 स्वमलंभक्षितंचैवअदत्त्वादानमुत्तमम्
 उत्पादयाम्यहंरोगंसर्वभोगनिवारणम् ६२
 तेषांकायेष्वसंतुष्टोबहुपीडाप्रदायकम्
 मंदानलेनसंयुक्तंज्वरसंतापकारकम् ६३
 त्रिकालेषुनदत्तंयैर्ब्राह्मणेषुसुरेषुच
 स्वयमश्नातिमिष्टंतेनपापंमहत्कृतम् ६४
 प्रायश्चित्तेनरौद्रेणतमेवंपरिशोधयेत्
 उपवासैर्महाराजकायशोषकरादिकैः ६५
 चर्मकारोयथाचर्मकुंडस्थोपरिनिर्घृणः
 शोधयेच्चकषायैश्चतच्चर्मस्फोटयेद्यथा ६६
 तथाहंपापकर्तारंशोधयामिनसंशयः
 औषधीनांसुयोगाच्चकषायैःकटुकैर्ध्रुवम् ६७
 उष्णोदकैश्चसंतापैर्वैद्यरूपेणनान्यथा
 अन्येभुञ्जन्तितस्योग्रभोगान्पुण्यान्मनोनुगान् ६८
 किंकरोतिसमर्थश्चनदत्तंदानमुत्तमम्
 महतापापरूपेणतमेवंपरितापये ६९
 नित्यकालस्ययद्दानमात्मार्थपापिभिर्यथा
 नदत्तराजराजेंद्रश्चद्धापूतेनचेतसा ७०
 तथाताञ्जारयाम्येतानुपायैर्दारुणैःकिल
 वासुदेवउवाच-
 नैमित्तिकंतथाकालंपुण्यंचैवतवाग्रतः ७१
 प्रवक्ष्यामिनरश्रेष्ठसुबुद्ध्याशृणुतत्परः
 अमावास्यामहाराजपौर्णमासीतथैवच ७२
 यदाभवतिसंक्रांतिर्व्यतीपातोनरेश्वर
 वैधृतिश्चयदाप्रोक्तायदाएकादशीभवेत् ७३

महामाघीतथाषाढीवैशाखीकार्तिकीतथा
अमासोमसमायोगेमन्वादिषुयुगादिषु ७४
गजच्छायातथाप्रोक्तापितृक्षयातथैवच
एतेनैमित्तिकाःख्यातास्तवाग्रेनृपसत्तम ७५
एतेषुदीयतेदानंतस्यदानस्ययत्फलम्
तत्फलंतुप्रवक्ष्यामिश्रूयतांनृपसत्तम ७६
मामुद्दिश्यनरोभक्त्याब्राह्मणायप्रयच्छति
तस्याहंनिर्विकल्पेनप्रयच्छामिनसंशयः ७७
गृहंसौख्यंमहाराजस्वर्गमोक्षादिकंबहु
काम्यंकालंप्रवक्ष्यामिदानस्यफलदायकम् ७८
व्रतानामेवसर्वेषांदेवादीनांतथैवच
दानस्यपुण्यकालंतुसंप्रोक्तंद्विजसत्तमैः ७९
आभ्युदयिकमेवापिकालंवक्ष्यामितेनृप
मखानामेवसर्वेषांवैवाहिकमनुत्तमम् ८०
पुत्रस्यजातमात्रस्यचौलमौज्यादिकंतथा
प्रासादध्वजदेवानांप्रतिष्ठादिककर्मणि ८१
वापीकूपतडागानांगृहवास्तुमयंनृप
तदाभ्युदयिकंप्रोक्तंमातृणांयत्रपूजनम् ८२
तस्मिन्कालेददेद्दानंसर्वसिद्धिप्रदायकम्
आभ्युदयिकएवायंकालःप्रोक्तोनृपोत्तम ८३
अन्यच्चैवप्रवक्ष्यामिपापपीडानिवारणम्
मृत्युकालेचसंप्राप्तेक्षयंज्ञात्वानरोत्तम ८४
तत्रदानंप्रदातव्यंयममार्गसुखप्रदम्
नित्यनैमित्तिकाःकालाःकाम्याभ्युदयिकास्तथा ८५
अंत्यःकालोमहाराजसमाख्यातस्तवाग्रतः
एतेकालाःसमाख्याताःस्वकर्मफलदायकाः ८६
तीर्थस्यलक्षणंराजन्प्रवक्ष्यामितवाग्रतः
सुतीर्थानामियंगंगाभातिपुण्यासरस्वती ८७
रेवाचयमुनातापीतथाचर्मणवतीनदी
सरयूर्धर्धरावेणासर्वपापप्रणाशिनी ८८

कावेरीकपिलाचान्याविशालाविश्वतारणी
 गोदावरीसमाख्यातातुंगभद्रानरोत्तम ८६
 पापानांभीतिदानित्यंभीमरथ्याप्रपठ्यते
 देविकाकृष्णगंगाचान्याःसरिद्वरोत्तमाः ९०
 एतासांपुण्यकालेषुसंतितीर्थान्यनेकशः
 ग्रामेवायदिवारण्येनद्यःसर्वत्रपावनाः ९१
 तत्रतत्रप्रकर्तव्याःस्नानदानादिकाःक्रियाः
 यदानज्ञायतेनामतासांतीर्थस्यसत्तमाः ९२
 नामोच्चारंप्रकुर्वीतविष्णुतीर्थमिदंनृप
 तीर्थस्यदेवतातद्वदहमेवनसंशयः ९३
 मामेवमुच्चरेद्योवैतीर्थेदेवेषुसाधकः
 तस्यपुण्यफलंजातमन्नामनृपनंदन ९४
 अज्ञातानांसुतीर्थानांदेवानांनृपसत्तम
 स्नानेदानेमहाराजमन्नामहिसमुच्चरेत् ९५
 तीर्थानामेवराजेंद्रधात्राधात्र्यइमाःकृताः
 सिंधवःसर्वपुण्यानांसर्वस्थाःक्षितिमंडले ९६
 यत्रतत्रप्रकर्तव्यंस्नानदानादिकंनृप
 अक्षयंफलमाप्नोतिसुतीर्थानांप्रसादतः ९७
 तीर्थरूपामहापुण्याःसागरासप्तएवच
 मानसाद्यास्तथाराजन्सरस्यश्चप्रकीर्तिताः ९८
 निर्भराःपल्वलाःप्रोक्तास्तीर्थरूपानसंशयः
 स्वल्पानद्योमहाराजतासुतीर्थप्रतिष्ठितम् ९९
 खातेष्वेवंचसर्वेषुवर्जयित्वाचकूपकम्
 पर्वतास्तीर्थरूपाश्चमेवाद्याश्चमहीतले १००
 यज्ञभूमिश्चयज्ञश्चअग्निहोत्रेयथास्थितः
 श्राद्धभूमिस्तथाशुद्धादेवशालातथापुनः १०१
 होमशालातथाप्रोक्तावेदाध्ययनवेश्मच
 गृहेषुपुण्यसंयुक्तंगोस्थानंवरमुत्तमम् १०२
 सोमपायीभवेद्यत्रतीर्थतत्रप्रतिष्ठितम्
 आरामोयत्रवैपुण्योऽश्वत्थोयत्रतिष्ठति १०३

ब्रह्मवृक्षोभवेद्यत्रवटवृक्षस्तथैवच
 अन्येचवन्यसंस्थानेतत्रतीर्थप्रतिष्ठितम् १०४
 एतेतीर्थाःसमाख्याताःपितामातातथैवच
 पुराणपठयतेयत्रगुरुर्यत्रस्वयंस्थितः १०५
 सुभार्यातिष्ठतेयत्रतत्रतीर्थनसंशयः
 सुपुत्रस्तिष्ठतेयत्रतत्रतीर्थनसंशयः १०६
 एतेतीर्थाःसमाख्याताराजवेश्मतथैवच
 वेनउवाच-
 पात्रस्यलक्षणंब्रूहियस्मैदेयंसुरोत्तम १०७
 प्रसादसुमुखोभूत्वाकृपयामममाधव
 वासुदेवउवाच-
 शृणुराजन्महाप्राज्ञपात्रस्यापिसुलक्षणम् १०८
 यस्मैदेयंसुदानंचश्रद्धापूतैर्महात्मभिः
 ब्राह्मणंसुकुलोपेतंवेदाध्ययनतत्परम् १०९
 शांतंदांतंतपोयुक्तंशुक्लमेवविशेषतः
 प्रज्ञावंतंज्ञानवंतंदेवपूजनतत्परम् ११०
 सत्यवंतंमहापुण्यंवैष्णवंज्ञानपंडितम्
 धर्मज्ञमुक्तलौल्यंचपाखंडैस्तुविवर्जितम् १११
 एवंपात्रंसमाख्यातमन्यदेवंवदाम्यहम्
 एवमेतैर्गुणैर्युक्तंस्वसृपुत्रंनरोत्तमम् ११२
 एतंपात्रंविजानीहिदुहितुस्तनयंततः
 जामातरंमहाराजभावैरेतैश्चसंयुतम् ११३
 गुरुंचदीक्षितंचैवपात्रभूतंनरोत्तम
 एतान्येवसुपात्राणिदानयोग्यानि सत्तम ११४
 वेदाचारसमोपेतस्तृप्तिनैवचगच्छति
 वर्जयेत्किलतंविप्रंतथाकाणंसुधूर्तकम् ११५
 अतिकृष्णंमहाराजकपिलंपरिवर्जयेत्
 कर्कटाक्षंसुनीलंचश्यावदन्तंविवर्जयेत् ११६
 नीलदंतंतथाराजन्पीतदंतंतथैवच
 गोघ्नंसुकृष्णदंतंचबर्बरंचातिपांशुलम् ११७

हीनांगमधिकांगचकुष्ठिनंकुनखंतथा
 दुश्चर्माणंमहाराजखल्वाटंपरिवर्जयेत् ११८
 अन्यायेषुरतायस्यजायाविप्रस्यकस्यच
 तस्मैदानंनदातव्यंयदिब्रह्मसमोभवेत् ११९
 स्त्रीजितायनदातव्यंशाखारंडेमहामते
 व्याधितायनदातव्यंमृतभोजिषुभूपते १२०
 चोरायचनदातव्यंसयद्यत्रिसमोभवेत्
 अतृप्तायनदातव्यंशावंतुपरिवर्जयेत् १२१
 अतिस्तब्धायनोदेयंशठायचविशेषतः
 वेदशास्त्रसमायुक्तःसदाचारेणवर्जितः १२२
 श्राद्धेदानेचराजेंद्रनैवयुक्तःकदाभवेत्
 अथदानंप्रवक्ष्यामिसफलंपुण्यदायकम् १२३
 कालतीर्थसुपात्राणांश्रद्धायोगात्प्रजायते
 नास्तिश्रद्धासमंपुण्यंनास्तिश्रद्धासमंसुखम् १२४
 नास्तिश्रद्धासमंतीर्थसंसारेप्राणिनानृप
 श्रद्धाभावेनसंयुक्तोमामेवंपरिसंस्मरेत् १२५
 पात्रहस्तेप्रदातव्यंस्वल्पमेवनृपोत्तम
 एवंविधस्यदानस्यविधियुक्तस्ययत्फलम् १२६
 अनंतंतदवाप्नोतिमत्प्रसादात्सुखीभवेत् १२७

इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडे
 वेनोपाख्यानेएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ३६

चत्वारिंशोऽध्यायः

वेनउवाच-

नित्यदानफलंदेवत्वत्तःपूर्वमयाश्रुतम्
 नैमित्तिकस्यदानस्यदत्तस्यापिहियत्फलम् १
 तत्फलंमेसमाचक्ष्वत्वत्प्रसादात्प्रयत्नतः
 महातृप्तिंनगच्छामिश्रोतुंश्रद्धाप्रवर्तते २

विष्णुरुवाच-

नैमित्तिकंप्रवक्ष्यामिदानमेवनृपोत्तम

महापर्वणिसंप्राप्तेयेनदानानिश्रद्धया ३
सत्पात्रेभ्यःप्रदत्तानितस्यपुण्यफलंशृणु
गजरथंप्रदत्तेयोह्यश्वंचापिनृपोत्तम ४
सचभृत्यैस्तुसंयुक्तःपुण्यदेशेनृपोत्तमः
जायतेहिमहाराजमत्प्रसादान्नसंशयः ५
राजाभवतिधर्मात्माज्ञानवान्बलवान्सुधीः
अजेयःसर्वभूतानांमहातेजाःप्रजायते ६
महापर्वणिसंप्राप्तेभूमिदानंददातियः
गोदानंवामहाराजसर्वभोगपतिर्भवेत् ७
ब्राह्मणायसुपुण्यायदानंदद्यात्प्रयत्नतः
महादानानियोदद्यात्तीर्थेपर्वणिपात्रवित् ८
तेषांचिह्नंप्रवक्ष्यामिभूपतित्वंप्रजायते
तीर्थेपर्वणिसंप्राप्तेगुप्तदानंददातियः ९
निधीनामाशुसंप्राप्तिरक्षरापरिजायते
महापर्वणिसंप्राप्तेतीर्थेषुब्राह्मणायच १०
सुचैलंचमहादानंकांचनेनसमन्वितम्
पुण्यंफलंप्रवक्ष्यामितस्यदानस्यभूपते ११
जायंतेबहवःपुत्राःसुगुणावेदपारगाः
आयुष्मंतः प्रजावंतोयशःपुण्यसमन्विताः १२
विपुलाश्चैवजायंतेस्फीतालक्ष्मीर्महामते
सौख्यंचलभतेपुण्यंधर्मवान्परिजायते १३
महापर्वणिसंप्राप्तेतीर्थेगत्वाप्रयत्नतः
कपिलांकांचनींदद्याद्ब्राह्मणायमहात्मने १४
तस्यपुण्यंप्रवक्ष्यामिदानस्यचमहामते
कपिलादोमहाराजसर्वसौख्यान्प्रभुंजति १५
यावद्ब्रह्माप्रजीवेत्सतावत्तिष्ठतितत्रसः
महापर्वणिसंप्राप्तेअलंकृत्यचगांतदा १६
कांचनेनापिसंयुक्तांवस्त्रालंकारभूषणैः
तस्यदानस्यराजेंद्रफलभोगंवदाम्यहम् १७
विपुलाजायतेलक्ष्मीर्दानभोगसमाकुला

सर्वविद्यापतिर्भूत्वाविष्णुभक्तोभवेत्किल १८
 विष्णुलोकेवसेन्मर्त्योयावत्तिष्ठतिमेदिनी
 तीर्थगत्वातुयोदद्याद्ब्राह्मणायविभूषणम् १९
 भुक्त्वातुविपुलान्भोगानिन्द्रेणक्रीडतेसह
 महापर्वणिसंप्राप्तेवस्त्रंचद्विजपुंगवे २०
 दत्त्वान्नभूमिसंयुक्तंपात्रेश्रद्धासमन्वितः
 मोदतेसतुवैकुण्ठेविष्णुतुल्यपराक्रमः २१
 सवस्त्रकांचनंदत्वाद्विजायपरिशांतये
 स्वेच्छयाअग्निसदृशोवैकुण्ठेसवसेत्सुखी २२
 सुवर्णस्यसुकुंभंचघृतेनपरिपूरयेत्
 पिधानंरौप्यंकर्तव्यंवस्त्रहारैरलंकृतम् २३
 पुष्पमालान्वितंकुर्याद्ब्रह्मसूत्रेणशोभितम्
 प्रतिष्ठितंवेदमंत्रैस्तंसंपूज्यमहामते २४
 उपचारैःपवित्रैश्चषोडशैःपरिपूजयेत्
 स्वलंकृत्यततोदद्याद्ब्राह्मणायमहात्मने २५
 षोडशैवततोगावःसवस्त्राःकांस्यदोहनाः
 कुंभयुक्ताश्चचत्वारोदक्षिणांचसकांचनाम् २६
 तथाद्वादशकागावोवस्त्रालंकारभूषणाः
 पृथग्भूतायविप्रायदातव्यानात्रसंशयः २७
 एवमादीनिदानानिअन्यानिनृपनंदन
 तीर्थकालंसुसंप्राप्यविप्रावसथमेवच २८
 श्रद्धाभावेनदातव्यंबहुपुण्यकरंभवेत्
 विष्णुरुवाच-
 विष्णुमुद्दिश्ययद्दानंकामनापरिकल्पितम् २९
 तस्यदानस्यभावेनभावनापरिभावितः
 तादृक्फलंसमश्नातिमानुषोनात्रसंशयः ३०
 अभ्युदयंप्रवक्ष्यामियज्ञादिषुप्रवर्तते
 तेनदानेनतस्यापिश्रद्धयाचद्विजोत्तम ३१
 प्रज्ञावृद्धिसमाप्नोतिनचदुःखंप्रविंदति
 भोगान्भुनक्तिधर्मात्माजीवमानस्तुसांप्रतम् ३२

एंद्रांस्तुभुंक्तेभोगान्सदातादिव्यांगतिंगतः
 स्वकुलंनयतेस्वर्गकल्पानांचसहस्रकम् ३३
 एवमाभ्युदयंप्रोक्तंप्राप्तंतेषुवदाम्यहम्
 कायस्यचक्षयंज्ञात्वाजरयापरिपीडितः ३४
 दानंतेनप्रदातव्यमाशांकस्यनकारयेत्
 मृतेचमयिमेपुत्राअन्येस्वजनबांधवाः ३५
 कथमेतेभविष्यंतिमांविनासुहृदोमम
 तेषांमोहात्प्रमुग्धोवैनददातिसकिंचन ३६
 मृत्युंप्रयातिमोहात्मारुदंतिमित्रबांधवाः
 दुःखेनपीडिताःसर्वेमायामोहेनपीडिताः ३७
 संकल्पयंतिदानानिमोक्षंवैचिंतयंतिच
 तस्मिन्मृतेमहाराजमायामोहेगतेसति ३८
 विस्मरंतिचदानानिलोभात्मानोददंतिन
 योऽसौमृतोमहाराजयमपंथंसुदुःखितः ३९
 तृषाक्षुधासमाक्रांतोबहुदुःखैःप्रपीडितः
 तस्माद्दानंप्रदातव्यंस्वयमेवनसंशयः ४०
 कस्यपुत्राश्चपौत्राश्चकस्यभार्यान्पुत्रोत्तम
 संसारेनास्तिकःकस्यतस्माद्दानंप्रदीयते ४१
 ज्ञानवताप्रदातव्यंस्वयमेवनसंशयः
 अन्नंपानंचतांबूलमुदकंकांचनंतथा ४२
 युग्मंवस्त्रंचछत्रंचस्वयमेवनसंशयः
 जलपात्राण्यनेकानिसोदकानिपुत्रोत्तम ४३
 वाहनानिविचित्राणियानान्येवमहामते
 नानागंधान्सकंपूरयमपंथसुखप्रदे ४४
 उपानहौप्रदातव्येयदीच्छेद्विपुलंसुखम्
 एतैर्दानैर्महाराजयमपंथंसुखेनवै ४५
 प्रयातिमानवोराजन्यमदूतैरलंकृतम् ४६

इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखण्डे
 वेनोपाख्यानेचत्वारिंशोऽध्यायः ४०

एकचत्वारिंशोऽध्यायः

वेनउवाच-

पुत्रोभार्याकथंतीर्थं पितामाताकथंवद
गुरुश्चैव कथंतीर्थं तन्मे विस्तरतो वद १

श्रीविष्णुरुवाच-

अस्ति वाराणसीरम्या गङ्गायुक्ता महापुरी
तस्यां वसति वैश्वैकः कृकलो नामनामतः २
तस्य भार्या महासाध्वी पतिव्रतपरायणा
धर्माचारपरानित्यं सा वै पतिपरायणा ३
सुकलानामपुण्याङ्गी सुपुत्राचारुमङ्गला
सत्यंवदा सदा शुद्धा प्रियाकारा प्रियप्रिया ४
एवंगुणैः समायुक्ता सुभगाचारुकारिणी
स वै श्य उत्तमो नानाधर्मज्ञो ज्ञानवान्गुणी ५
पुराणेश्रौतधर्मे च सदा श्रवणतत्परः
तीर्थयात्राप्रसङ्गेन बहुपुण्यप्रदायकम् ६
श्रद्धयानिर्गतो यात्रां तीर्थानां पुण्यमङ्गलाम्
ब्राह्मणानां प्रसङ्गेन सार्थवाहेन तेन च ७
प्रस्थितो धर्ममार्गं तु तमुवाच पतिव्रता
पतिस्त्रेहेन संमुग्धा भर्तारं वाक्यमब्रवीत् ८
सुकलोवाच-

अहं ते धर्मतः पत्नी सहपुण्यकरा प्रिय
पतिमार्गं प्रतीक्ष्याहं पतिदेवं यजाम्यहम् ९
कदानैव मया त्याज्यं सामीप्यं ते द्विजोत्तम
तव च्छायां समाश्रित्य करिष्ये धर्ममुत्तमम् १०
पतिव्रताख्यं पापघ्नं नारीणां गतिदायकम्
पुण्यस्त्रीकथ्यते लोके यास्यात्पतिपरायणा ११
युवतीनां पृथक्तीर्थं विना भर्तुर्न शोभते
सुखदं नास्ति वै लोके स्वर्गमोक्षप्रदायकम् १२
सव्यं पादं च भर्तुश्च प्रयागं विद्धि सत्तम
वामं च पुष्करं तस्य यानारी परिकल्पयेत् १३

तस्यपादोदकस्नानात्तत्पुण्यंपरिजायते
 प्रयागपुष्करसमंस्नानंस्त्रीणांसंशयः १४
 सर्वतीर्थमयोभर्तासर्वपुण्यमयःपतिः
 मखानांयजनात्पुण्यंयद्वैभवतिदीक्षिते १५
 तत्फलंसमवाप्नोतिसेवयाभर्तुरेवहि
 गयादीनांसुतीर्थानांयात्रांकृत्वाहियद्भवेत् १६
 तत्फलंसमवाप्नोतिभर्तुःशुश्रूषणादपि
 समासेनप्रवक्ष्यामि तन्मेनिगदतःशृणु १७
 नास्त्यासांहिपृथग्धर्मःपतिशुश्रूषणंविना
 तस्मात्कांतसहायंतेकुर्वाणासुखदायिनी १८
 तवच्छायांसमाश्रित्यआगमिष्यामिनान्यथा
 विष्णुरुवाच-
 रूपंशीलंगुणंभक्तिसमालोक्यवयस्तथा १९
 सौकुमार्यंविचार्यैवंकृकलःसपुनःपुनः
 यद्येवंहिनयिष्यामिदुर्गमार्गंसुदुःखदम् २०
 रूपनाशोभवेच्चास्याःशीतातपविलोडनात्
 पद्मगर्भप्रतीकाशमस्याश्चांगंप्रवर्णकम् २१
 भङ्गावातेनशीतेनकृष्णवर्णंभविष्यति
 पंथाःकर्कशसुग्रावापादौचास्याःसुकोमलौ २२
 एष्यतेवेदनांतीव्रामथोगंतुंनचक्षमा
 क्षुत्तृष्णाभिपरीतांगीकीदृशीयंभविष्यति २३
 वामांगीममचस्थानंसुखस्थानंव्रानना
 ममप्राणप्रियानित्यंनित्यंधर्मस्यचाश्रयः २४
 नाशमेतियदाबालाममनाशोभवेदिह
 इयंमेजीविकानित्यमियंप्राणस्यचेश्वरी २५
 ननयिष्येवनंतीर्थमेकश्चैवाप्यहंब्रजे
 चिंतयित्वाक्षणंनूनंकृकलेनमहात्मना २६
 तस्यचित्तानुगोभावस्तयाज्ञातो नृपोत्तम
 पुनरूचेमहाभागाभर्तारंप्रस्थितंतदा २७
 अनघानैववैत्याज्यापुरुषैःशृणुसत्तम

मूलमेवंहिधर्मस्यपुरुषस्यमहामते २८

एवंज्ञात्वामहाभागमामेवंनयसांप्रतम्

विष्णुरुवाच-

श्रुत्वासर्वहितेनापिप्रियायाभाषितंबहु २९

प्रहस्यैववचोब्रूतेतामेवंकृकलःपुनः

नैवत्याज्याभवेद्भार्याप्राप्ताधर्मेणवैप्रिये ३०

येनभार्यापरित्यक्तासुनीताधर्मचारिणी

दशांगधर्मस्तेनापिपरित्यक्तोवरानने ३१

तस्मात्त्वामेवभद्रंतेनैवत्यक्ष्येकदाप्रिये

विष्णुरुवाच-

एवमाभाष्यतांभार्यासंबोध्यचपुनःपुनः ३२

तस्यान्त्रज्ञातमात्रेणससार्थेनसमंगतः

गतेतस्मिन्महाभागेकृकलेपुण्यकर्मणि ३३

देवकर्मसुवेलायांकालेपुण्येशुभानना

नैवपश्यतिभर्तारंकृकलंनिजमंदिरे ३४

समुत्थायत्वरायुक्त्तारुदमानासुदुःखिता

वयस्यानृच्छतेभर्तुर्दुःखशोकाधिपीडिता ३५

युष्माभिर्वामहाभागादृष्टोऽसौकृकलोमम

प्राणेश्वरोगतःक्वापिभवंतोममबांधवाः ३६

यदिदृष्टोमहाभागाःकृकलोममसांप्रतम्

भर्तारंपुण्यकर्तारंसर्वज्ञसत्यपंडितम् ३७

कथयंतुमहात्मानंयदिदृष्टोमहामतिः

तस्यास्तद्भाषितंश्रुत्वातामूचुस्तेमहामतिम् ३८

धर्मयात्राप्रसंगेननाथस्तेकृकलःशुभे

तीर्थयात्रांचकारासौकस्माच्छोचसिसुव्रते ३९

साधयित्त्वामहातीर्थपुनरेष्यतिशोभने

एवमाश्वासितासाचपुरुषैराप्तकारिभिः ४०

पुनर्गेहंगताराजन्सुकलाचारुभाषिणी

रुरोदकरुणंदुःखंसुकलापिपरायणा ४१

यावदायातिमेभर्ताभूमौस्वप्स्यामिसंस्तरे

घृततैलनभोक्ष्येऽहदधिक्षीरंतथैवच ४२
 लवणंचपरित्यक्तंतथातांबूलमेवच
 मधुरंचतथाराजंस्त्यक्तंगुडादिकंतथा ४३
 एकाहारानिराहारातावत्स्थास्येनसंशयः
 यावच्चागमनंभर्तुःपुनरेवभविष्यति ४४
 एवंदुःखान्विताभूत्वाएकवेणीधरापुनः
 एककंचुकसंवीतामलिनाचबभूवसा ४५
 मलिनेनापिवस्त्रेणएकेनैवस्थितापुनः
 हाहाकारंप्रमुंचंतीनिःश्वसंतीसुदुःखिता ४६
 वियोगानलसंदग्धाकृष्णांगीमलधारिणी
 एवंदुःखसमाचारासुकृशाविह्वलातदा ४७
 रोदमानादिवारात्रौनिद्रांलेभेनवैनिशि
 क्षुधानंविंदतेराजन्दुःखेनविदलीकृता ४८
 अथसख्यःसमायाताःपप्रच्छुःसुकलांतदा
 सुकलेचारुसर्वांगिकस्माद्रोदिषिसंप्रति ४९
 ततस्त्वंकारणंब्रूहिदुःखस्यास्यवरानने
 सुकलोवाच-
 समांत्यक्त्वागतोभर्ताधर्मार्थधर्मतत्परः ५०
 तीर्थयात्राप्रसंगेनअटतेमेदिनींततः
 मांत्यक्त्वासगतःस्वामीनिर्दोषांपापवर्जिताम् ५१
 अहंसाध्वीसमाचारासदापुण्यापतिव्रता
 मांत्यक्त्वासगतोभर्तातीर्थसाधनतत्परः ५२
 तेनाहंदुःखितासख्योवियोगेनातिपीडिता
 जीवनाशोवरंश्रेष्ठोवरंवैविषभक्षणम् ५३
 वरमग्निप्रवेशश्चवरंकायविनाशनम्
 नारींप्रियांपरित्यज्यभर्तायातिसुनिष्ठुरः ५४
 भर्तृत्यागोवरं नैवप्राणत्यागोवरंसखि
 वियोगंनसमर्थाहंसहितुंनित्यदारुणम् ५५
 तेनाहंदुःखितासख्योवियोगेनापिनित्यशः
 सख्यऊचुः-

तीर्थयात्रांगतोभर्तापुनरेष्यतितेपतिः ५६
 वृथाशोषयसेकायंवृथाशोकंकरोषिवै
 वृथात्वंतप्यसेबालेवृथाभोगान्परित्यजेः ५७
 पिबस्वपानंभुङ्क्वत्वंस्वप्रदत्तंहिपूर्वकम्
 कस्यभर्तासुताःकस्यकस्यस्वजनबांधवाः ५८
 कःकस्यनास्तिसंसारसंबंधःकेनचैवहि
 भक्ष्यतेभुज्यतेबालेसंसारस्यहितत्फलम् ५९
 मृतेप्राणिनिकोऽश्नातिकोहिपश्यतितत्फलम्
 पीयतेभुज्यतेबालेएतत्संसारतःफलम् ६०
 सुकलोवाच-
 भवतीभिःप्रयुक्तंयत्तन्नस्याद्वेदसंमतम्
 यातुभर्तुःपृथग्भूतातिष्ठत्येकासदैवहि ६१
 पापभूताभवेन्नारीतांनमन्यंतिसञ्जनाः
 भर्तुःसार्धंसदासख्योदृष्टोवेदेषुसर्वदा ६२
 संबंधःपुण्यसंसर्गाज्जायतेनात्रसंशयः
 नारीणांचसदातीर्थभर्ताशास्त्रेषुपठ्यते ६३
 तमेवावाहयेन्नित्यंवाचाकायेनकर्मभिः
 मनसापूजयेन्नित्यंभावसत्येनतत्परा ६४
 भर्तुःपार्श्वमहातीर्थदक्षिणांगंसदैवहि
 तमाश्रित्ययदानारीगृहस्थापरिवर्त्तयेत् ६५
 यजतेदानपुण्यैश्चतस्यदानस्ययत्फलम्
 वाराणस्यांचगंगायांयत्फलंनचपुष्करे ६६
 द्वारकायांनचावन्त्यांकेदारेशशिभूषणे
 लभतेनैवसानारीयजमानासदाकिल ६७
 तादृशंफलमेवंसानप्राप्तोतिकदासखि
 सुमुखंपुत्रसौभाग्यंस्नानंदानंचभूषणम् ६८
 वस्त्रालंकारसौभाग्यंरूपंतेजःफलंसदा
 यशःकीर्तिमवाप्तोतिगुणंचवरवर्णिनी ६९
 भर्तुःप्रसादात्सर्वंचलभतेनात्रसंशयः
 विद्यमानेयदाकांतेअन्यधर्मकरोतिया ७०

निष्फलं जायते तस्याः पुंश्चली परिकथ्यते
 नारीणां यौवनं रूपमवतारं स्मृतं ध्रुवम् ७१
 एकस्यापि हि भर्तुश्च तस्यार्थे भूमिमण्डले
 सुपुत्रा सुयशानारी परिकथ्येत वै सदा ७२
 तुष्टे भर्तरि संसारे दृश्या नारी न संशयः
 पतिहीना भवेन्नारी भवेत्सा भूमिमण्डले ७३
 कुतस्तस्याः सुखं रूपं यशः कीर्तिः सुता भुवि
 सुदौर्भाग्यं महद्दुःखं संसारे परिभुज्यते ७४
 पापभागा भवेत्सा च दुःखाचारा सदैव हि
 तुष्टे भर्तरि तस्यास्तु तुष्टाः सर्वाश्च देवताः ७५
 तुष्टे भर्तरि तुष्यन्ति ऋषयो देवमानवाः
 भर्तानाथो गुरुर्भर्ता देवता दैवतैः सह ७६
 भर्ता तीर्थश्च पुण्यश्च नारीणां नृपनन्दन
 शृंगारं भूषणं रूपं वर्णं सौगंधमेव च ७७
 कृत्वा सा तिष्ठते नित्यं वर्जयित्वा सुपर्वसु
 शृंगारैर्भूषणैः सा तु शुशुभे सा यदा पतिः ७८
 पत्या विना भवत्येवं क्षीरं सर्पमुखे यथा
 भर्तुरर्थे महाभागा सुव्रता चारुमंगला ७९
 गते भर्तरि यानारी शृंगारं कुरुते यदि
 रूपं वर्णं च तत्सर्वं शवरूपेण जायते ८०
 वदन्ति भूतले लोकाः पुंश्चलीयं न संशयः
 तस्माद्भर्तुर्वियुक्ता यानार्याः शृणुत भूतले ८१
 इच्छन्त्या वै महासौख्यं भवितव्यं कदाचन
 सुजायायाः परो धर्मो भर्ता शास्त्रेषु गीयते ८२
 तस्माद्द्वैशाश्च तो धर्मो न त्याज्यो भार्यया किल
 एवं धर्मं विजानामि कथं भर्ता परित्यजेत् ८३
 इत्यर्थे श्रूयते सख्य इति हासः पुरातनः
 सुदेवायाश्च चरितं सुपुण्यं पापनाशनम् ८४

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने सुकलाचरित
 एकचत्वारिंशोऽध्यायः ४१

द्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

सख्यऊचुः-

सुदेवाकात्वयाप्रोक्ताकिमाचारावदस्वनः

त्वयाप्रोक्तंमहाभागेवदनःसत्यमेवच १

सुकलोवाच-

अयोध्यायांमहाराजःसन्नासीद्धर्मकोविदः

मनुपुत्रोमहाभागःसर्वधर्मार्थतत्परः २

इक्ष्वाकुर्नामसर्वज्ञोदेवब्राह्मणपूजकः

तस्यभार्यासदापुण्यापतिव्रतपरायणा ३

तयासार्द्धयजेद्यज्ञंतीर्थानिविविधानिच

वेदराजस्यवीरस्यकाशीशस्यमहात्मनः ४

सुदेवानामवैकन्यासत्याचारपरायणा

उपयेमेमहाराजइक्ष्वाकुस्तांमहीपतिः ५

सुदेवाचारुसर्वांगीसत्यव्रतपरायणा

तयासार्द्धसवैराजाजनानांपुण्यनायकः ६

सरेमेनृपशार्दूलो नित्यंचप्रिययातया

एकदातुमहाराजस्तयासार्द्धवनंययौ ७

गंगारण्यंसमासाद्यमृगयांक्रीडतेसदा

सिंहान्हत्वावराहांश्चगजांश्चमहिषांस्तथा ८

क्रीडमानस्यतस्याग्रेवराहश्चसमागतः

बहुशूकरयूथेनपुत्रपौत्रैरलंकृतः ९

एकाचशूकरीतस्यप्रियापार्श्वेप्रतिष्ठिता

वराहैःशूकरैस्तस्यतमेवपरिवारिता १०

दृष्ट्वाचराजराजेंद्रं दुर्जयंमृगयारतम्

पर्वताधारमाश्रित्यभार्ययासहशूकरः ११

तिष्ठत्येकःसुवीर्येणपुत्रान्पौत्रान्गुरुज्छिंशून्

ज्ञात्वातेषांमहाराजमृगाणांकदनंमहत् १२

तानुवाचसुतान्पौत्रान्भार्यातांचसशूकरः

कोशलाधिपतिर्वीरोमनुपुत्रोमहाबलः १३

क्रीडतेमृगयांकांतेमृगान्संहरतेबहून्

समादृष्ट्वामहाराजएष्यतेनात्रसंशयः १४
 अन्येषालुब्धकानामेनास्तिप्राणभयंध्रुवम्
 ममरूपंनृपोदृष्ट्वाक्षमानैवकरिष्यति १५
 हर्षेणमहताविष्टोबाणपाणिर्धनुर्द्धरः
 श्वभिर्युक्तोमहातेजालुब्धकैःपरिवारितः १६
 प्रियेकरिष्यतेघातंममाप्येवंनसंशयः १७
 शूकयुवाच-
 यदायदापश्यसिलुब्धकान्बहून्महावनेकांतसमायुधान्बहून्
 एतैस्तुपुत्रैर्ममपौत्रकैःसमंदूरंनुभोयासिपलायमानः १८
 त्यक्त्वासुधैर्यबलपौरुषंमहन्महाभयेनापिविषरणचेतनः
 दृष्ट्वानृपेद्रंपुरुषोत्तमोत्तमंकरोषिकिंकांतवदस्वकारणम् १९
 तस्यास्तुवाक्यंसनिशम्यकोलउवाचतांशूकरराजउत्तरम्
 यदर्थभीतोस्मिसुलुब्धकात्प्रियेदृष्ट्वागतोदूरनिशम्यशूकरान् २०
 सुलुब्धकाःपापकराःशठाःप्रियेकुर्वन्तिपापंगिरिदुर्गकंदरे
 सदैवदुष्टाबहुपापचिंतकाजाताश्चसर्वेपरिपापिनांकुले २१
 तेषांहिहस्तान्मरणाद्विभेमिमृतोपियास्यामिपुनश्चपापम्
 दूरंगिरिपर्वतकंदरंचव्रजामिकांतेअपमृत्युभीतः २२
 अयंहिपुण्योनरनाथआगतोविश्वाधिकःकेशवरूपभूपः
 युद्धंकरिष्येसमरेमहात्मनासार्द्धंप्रियेपौरुषविक्रमेण २३
 जेष्यामिभूपंयदिस्वेनतेजसाभोक्ष्यामिकीर्तित्वतुलांपृथिव्याम्
 तेनाहतोवीरवरेणसंगरेयास्यामिलोकंमधुसूदनस्य २४
 ममांगभूतेनपलेनमेदसातृप्तिंपरांयास्यतिभूमिनाथः
 तृप्ताभविष्यंतिसुलोकदेवताअस्मादयंचागतोवज्रपाणिः २५
 अस्यैवहस्तान्मरणंयदाभवेल्लाभश्चमेसुंदरिकीर्तिरुत्तमा
 तस्माद्यशोभूमितलेजगत्त्रयेव्रजामिलोकंमधुसूदनस्य २६
 नैवंभीतोस्मिन्नुब्धोस्मिगतोऽहगिरिसानुषु
 पापाद्भीतोगतःकांतेधर्मदृष्ट्वास्थितोह्यहम् २७
 नजानेपातकंपूर्वमन्यजन्मनिचार्जितम्
 येनाहंशौकरींयोनिंगतोऽहपापसंचयात् २८
 क्षालयिष्याम्यहंघोरंपूर्वपातकसंचयम्

बाणोदकैर्महाघोरैःसुतीक्ष्णैर्निशितैःशतैः २६
 पुत्रान्पौत्रांस्तुवाराहिकन्यांकुटुंबबालकम्
 गिरिगच्छगृहीत्वातुमममोहमिमंत्यज ३०
 ममस्नेहंपरित्यज्यहरिरेषसमागतः
 अस्यहस्तात्प्रयास्यामितद्विष्णोःपरमंपदम् ३१
 दैवेनापिममाद्यैवस्वर्गद्वारमनुत्तमम्
 उद्धाटितकपाटंतुयास्यामिसुमहादिवम् ३२
 सुकलोवाच-
 तच्छ्रुत्वावचनंतस्यशूकरस्यमहात्मनः
 उवाचतत्प्रियासख्यःसीदमानांतरातदा ३३
 शूकर्युवाच-
 यस्मिन्यूथेभवान्स्वामीपुत्रपौत्रैरलंकृतः
 मित्रैश्चभ्रातृभिश्चैवअन्यैःस्वजनबांधवैः ३४
 त्वयैवालंकृतोयूथोभवतापरिशोभते
 त्वांविनायमहाभागकीदृग्यूथोभविष्यति ३५
 तवैवस्वबलेनापिगर्जमानाश्चशूकराः
 विचरन्तिगिरौकांततनयाममबालकाः ३६
 कंदान्मूलान्सुभक्षन्तिनिर्भयास्तवतेजसा
 दुर्गेषुवनकुंजेषुग्रामेषुनगरेषुच ३७
 नकुर्वन्तिभयंतीव्रंसिंहानामिहपर्वते
 मनुष्याणांमहाबाहोपालितास्तवतेजसा ३८
 त्वयात्यक्ताअमीसर्वेबालकाममदारकाः
 दीनाश्चैवाकुलाश्चैवभविष्यन्तिविचेतनाः ३९
 नित्यमेवसुखंवर्त्मगत्वापश्यन्तिबालकाः
 पतिहीनायथानारीशोभतेनैवशोभना ४०
 अलंकृतायथादिव्यैरलंकारैःसकांचनैः
 परिच्छदैरत्नवस्त्रैःपितृमातृसहोदरैः ४१
 श्वश्रूश्चशुरकैश्चान्यैःपतिहीनानभातिसा
 चंद्रहीनायथारात्रीपुत्रहीनंयथाकुलम् ४२
 दीपहीनंयथागेहं नैवभातिकदाचन

त्वांविनायंतथायूथोनैवशोभेतमानद ४३
 आचारेणविनामर्त्योज्ञानहीनोयतिर्यथा
 मंत्रहीनोयथाराजातथायनैवशोभते ४४
 कैवर्तेनविनानौर्वासंपूर्णापरिसागरे
 नभात्येवंयथासार्थःसार्थवाहेनवैविना ४५
 सेनाध्यक्षेणचविनायथासैन्यंनभातिच
 त्वांविनावैतथासैन्यंशूकराणांमहामते ४६
 दीनोभविष्यतितथावेदहीनोयथाद्विजः
 मयिभारंकुटुंबस्यविनिवेश्यप्रगच्छसि ४७
 मरणंसुलभंज्ञात्वाकाप्रतिज्ञातवेदृशी
 त्वांविनाहंनशक्नोमिधर्तुंप्राणान्प्रियेश्वर ४८
 त्वयैवसहितास्वर्गभूमिंवाथमहामते
 नरकंवापिभोक्ष्यामिसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ४९
 त्वंवापुत्रांस्तुपौत्रांस्तुगृहीत्वायूथमुत्तमम्
 आवांवरजावयूथेशदुर्गमेवंसुकंदरम् ५०
 जीवितव्यंपरित्यज्यरणायपरिगम्यते
 तत्रकोदृश्यतेलाभोमरणेवदसांप्रतम् ५१
 वाराहउवाच-
 वीराणांत्वंनजानासिसुधर्मशृणुसांप्रतम्
 युद्धार्थिनाहिवीरेणवीरंगत्वाप्रयाचितम् ५२
 देहिमेयोधनंसंख्येयुद्धार्थ्यहंसमागतः
 परेणयाचितंयुद्धंनददातियदानरः ५३
 कामाल्लोभाद्भयाद्वापिमोहाद्वाशृणुवल्लभे
 कुंभीपाकेतुनरकेवसेद्युगसहस्रकम् ५४
 क्षत्रियाणांपरोधर्मोयुद्धंदेयंसंशयः
 तद्युद्धंदीयमानेनरणभूमिगतेनवै ५५
 निर्जितंतुपरंतत्रयशःकीर्त्तिप्रभुंजते
 सवाहतोयुध्यमानःपौरुषेणातिनिर्भयः ५६
 वीरलोकमवाप्नोतिदिव्यान्भोगान्प्रभुंजते
 यावद्वर्षसहस्राणांविंशत्येकांप्रियेशृणु ५७

वीरलोकेवसेत्तावद्देवाचारैर्महीयते
 मनुपुत्रः समायातत्रयं वीरो न संशयः ५८
 संग्रामं याचमानस्तु युद्धं देयं मया ध्रुवम्
 युद्धातिथिः समायातो विष्णुरूपः सनातनः ५९
 सत्कारो युद्धरूपेण कर्तव्यश्च मया शुभे
 शूक्युवाच-
 यदा युद्धं त्वया देयं राज्ञे चैव महात्मने ६०
 ततोऽहं पौरुषं कांतं पश्यामि तव कीदृशम्
 एवमुक्त्वा प्रियान् पुत्रान्समाहूय त्वरान्विता ६१
 उवाच पुत्रका यूयं शृणु ध्वं वचनं मम
 युद्धातिथिः समायातो विष्णुरूपः सनातनः ६२
 मया तत्र प्रगंतव्यं यत्रायं हि गमिष्यति
 यावत्तिष्ठति वै नाथो भवतां प्रतिपालकः ६३
 यूयं गच्छत वै दूरं दुर्गं गिरिगुहामुखम्
 सुखं जीवत मे वत्सा वर्जयित्वा सुलुब्धकान् ६४
 मया तत्रैव गंतव्यं यत्रैष हि गमिष्यति
 भवतां श्रेष्ठोऽयं भ्राता यूथरक्षां करिष्यति ६५
 एते पितृव्यकाः सर्वे भवतां त्राणकारकाः
 दूरं प्रयातवै सर्वे मां विहाय सुपुत्रकाः ६६
 पुत्रा ऊचुः-
 अयं हि पर्वतः श्रेष्ठो बहुमूलफलोदकः
 भयंतुकस्य वै नास्ति सुखं जीवनमस्ति वै ६७
 युवाभ्यां हि अकस्माद्वै इदमुक्तं भयंकरम्
 तन्नो हि कारणं मातर्वदसत्यमिहैव हि ६८
 शूक्युवाच-
 अयं राजा महारौद्रः कालरूपः समागतः
 क्रीडते मृगया लुब्धो मृगान् हत्वा बहून्वने ६९
 इक्ष्वाकुर्नाम दुर्धर्षो मनुपुत्रो महाबलः
 संहरिष्यति कालोऽयं दूरं यात सुपुत्रकाः ७०
 पुत्रा ऊचुः-

मातरंपितरंत्यक्त्वायः प्रयातिसपापधीः
 महारौद्रं सुघोरं तु नरकं प्रतिपद्यते ७१
 मातुः पुण्यं पयः पीत्वा पुष्टो भवति निर्घृणः
 मातरंपितरंत्यक्त्वायः प्रयाति सुदुर्बलः ७२
 पूयं नरकमेतीह कृमिदुर्गंधसंकुलम्
 मातुस्तस्मान्नयास्यामोगुरुंत्यक्त्वा इहैव च ७३
 एवं विषादः संजातस्तेषां धर्मार्थसंयुतः
 व्यूहं कृत्वा स्थिताः सर्वे बलतेजः समाकुलाः ७४
 साहसोत्साहसंपन्नाः पश्यन्ति नृपनंदनम्
 नदंतः पौरुषैर्युक्ताः क्रीडमाना वने तदा ७५

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने सुकलाचरित्रे
 द्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४२

त्रयश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

सुकलोवाच-
 एवं तेशूकराः सर्वे युद्धाय समुपस्थिताः
 पुरःस्थितस्य ते राज्ञो ह्यवतस्थुश्च लुब्धकाः १
 महावराहो राजेन्द्रगिरिसानुं समाश्रितः
 महता यूथभावेन व्यूहं कृत्वा प्रतिष्ठति २
 कपिलः स्थूलपीनांगो महादंष्ट्रो महामुखः
 दुःसहः शूकरो राजन्गार्जते चातिभैरवम् ३
 तान पश्यन् महाराजः शालतालवनाश्रयान्
 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा मनुपुत्रः प्रतापवान् ४
 गृह्यतां शूरवाराहो विध्यतां बलदर्पितः
 एवमाभाष्य तान् वीरो मनुपुत्रः प्रतापवान् ५
 अथ ते लुब्धकाः सर्वे मृगयामदमोहिताः
 संनद्धा दंशिताः सर्वे श्वभिः सार्द्धं प्रजग्मिरे ६
 हर्षेण महता विष्टो राजराजो महाबलः
 अश्वारूढः सुसैन्येन चतुरंगेण संयतः ७
 गंगातीरं समायातो मेरौ गिरिवरोत्तमे

रत्नधातुसमाकीर्णनानावृक्षैरलंकृते ८

सुकलोवाच-

योबलधाममरीचिचयकरनिकरमयप्रोत्तुंगोऽत्युच्चम्

गगनमेवसंप्राप्तोनानानगाचरितशोभोगिरिराजोभाति ९

योजनबहलविमलगंगाप्रवाहसमुच्चरत्तीरवीचीतरंगभंगैर्मुक्ताफलसदृशैर्निर्मल
िंबुकणैः

सर्वत्रप्रक्षालितधवलतलशिलातलोगिरीन्द्रःसुश्रियायुक्तः १०

देवैश्चारणकिन्नरैःपरिवृतोगंधर्वविद्याधरैःसिद्धैरप्सरसांगणैर्मुनिजनैर्नागैर्द्रविद्या
धरैः

श्रीखंडैर्बहुचंदनैस्ससरलैःशालैस्तमालैर्गिरीरुद्राक्षैर्वरसिद्धिदायकघनैःकल्पद्रु
मैःशोभते ११

नानाधातुविचित्रोवैनानारत्नविचित्रितैः

विमानैःकांचनैर्दंडैःकलत्रैरुपशोभते १२

नालिकेरवनैर्दिव्यैःपूगवृक्षैर्विराजते

दिव्यपुन्नागबकुलैःकदलीखंडमंडितैः १३

पुष्पकैश्चंपकैरद्रिःपाटलैःकेतकैस्तथा

नानावल्लीवितानैश्चपुष्पितैःपद्मकैस्तथा १४

नानावर्णैःसुपुष्पैश्चनानावृक्षैरलंकृतः

दिव्यवृक्षैःसमाकीर्णःस्फाटिकस्यशिलातलैः १५

योगियोगीन्द्रसंसिद्धैःकंदरांतर्निवासिभिः

निर्भरैश्चैवरम्यैश्चबहुप्रस्रवणैर्गिरिः १६

नदीप्रवाहसंहृष्टैःसंगमैरुपशोभते

हृदैश्चपल्वलैःकुंडैर्निर्मलोदकधारिभिः १७

गिरिराजोविभात्येकःसानुभिःसहसंस्थितैः

शरभैश्चैवशार्दूलैर्मृगयूथैरलंकृतः १८

महामत्तैश्चमातंगैर्महिषैरुरुभिःसदा

अनेकैर्दिव्यभावैश्चगिरिराजोविभातिसः १९

अयोध्याधिपतिर्वीरइक्ष्वाकुर्मनुनंदनः

तयासुभार्ययायुक्तश्चतुरंगबलेनच २०

पुरतोलुब्धकायांतिशूराःश्वानश्चशीघ्रगाः

यत्रास्तेशूकरःशूरोभार्ययासहितोबली २१

बहुभिःशूकरैर्गुप्तोगुरुभिःशिशुभिस्ततः

मेरुभूमिंसमाश्रित्यगंगातीरंसमततः २२

सुकलोवाच-

तामुवाचवराहस्तुसुप्रियांहर्षसंयुतः

प्रियेपश्यसमायातःकोशलाधिपतिर्बली २३

मामुद्दिश्यमहाप्राज्ञोमृगयांक्रीडतेनृपः

युद्धमेवकरिष्यामिसुरासुरप्रहर्षकम् २४

अथभूपोमहातेजाबाणपाणिर्धनुर्धरः

सुदेवांसत्यधर्माङ्गीतामुवाचप्रहर्षितः २५

पश्यप्रियेमहाकोलंगर्जमानंमहाबलम्

परिवारसमायुक्तंदुःसहंमृगघातिभिः २६

अद्यैवाहंहनिष्यामिसुबाणैर्निशितैःप्रिये

मामेवहिमहाशूरोयुद्धायसमुपाश्रयेत् २७

एवमुक्त्वाप्रियोभार्यालुब्धकान्वाक्यमब्रवीत्

यथाशूरोमहाशूराःप्रेषयध्वंहिशूकरम् २८

अथतेप्रेषिताःशूराबलतेजःपराक्रमाः

गर्जमानाःप्रधावंतिबलतेजःपराक्रमाः २९

कोलंप्रतिगताःसर्वेवायुवेगेनसांप्रतम्

विध्यंतिबाणजालैस्तेनिशितैर्वनचारकाः ३०

नानाशस्त्रैरथास्त्रैश्चवाराहंवीररूपिणम् ३१

सुकलोवाच-

पतंतिबाणतोमराविमुक्तालुब्धकैःशराघनागिरिप्रवर्षिणोयथातथाधरांतरे

हतोदृढप्रहारिभिःसनिर्जितस्ततस्तथाशतैस्तुयूथपालकःसकोलःसंगरंगतः ३२

स्वपुत्रपौत्रबांधवैःपरांश्चसंहरेत्सवैपतंतितेस्वदंष्ट्रयाहताहवेऽवलुब्धकाः

पतंतिपादहस्तकाःस्थितस्यवेगभ्रामणैःसलुब्धगर्जमेवतंवराहोऽपश्यदागतम्

३३

स्वतेजसाविनाशितंमुखाग्रदंष्ट्रयाहतं

गतःसयत्रभूपतिःसवांछतेनसंगरम् ३४

इक्ष्वाकुनाथंसुमहत्प्रसह्यसंत्रास्यक्रुद्धःसहिशूकरेशः

युद्धं वनेवांछितेन सार्द्धमिच्छाकुणासंगरहर्षयुक्तः ३५
 वाराहः पुनरेव युद्धकुशलः संवांछते संगरंतुंडाग्रेण सुतीक्ष्णदंतनखरैः क्रुद्धो धरां क्षो
 भयन्
 हुंकारोच्चारगर्वात्प्रहरति विमलं भूपतितंचराजञ्ज्ञात्वा विष्णुपराक्रमं मनुसुतस्त्वा
 नन्दरोमांचितः ३६
 दृष्ट्वा शूकरपौरुषं यमतुलं मेने पतिर्वावराड् देवारिं मनसा विचिन्त्य सहसा वाराहरू
 पेण वै
 संप्रेक्ष्यैव महाबलं बहुतरं युक्तं त्वरे वारिणं सैन्यं कोलविनाशनाय सहसा संगृह्य संगृ
 ह्यताम् ३७
 प्रेषिताश्च वारणारथाश्च वेगवत्तराः सुबाणखड्गधारिणो भुशुंडिभिश्च मुद्गरैः
 सपाशपाणिलुब्धकान दंतितत्र तत्परा निवारितो न तिष्ठतो हयागजाश्च यद्गताः ३८
 क्वचित्क्वचिन्न दृश्यते क्वचित्क्वचित्प्रदृश्यते क्वचिद्भयं प्रदर्शयेत्क्वचिद्धयान्प्र
 मर्दयेत् ३९
 मर्दयित्वा भटान् वीरान् वाराहोरणदुर्जयः
 शब्दंचकार दुर्धषं क्रोधारुणविलोचनः ४०
 कोशलाधिपतिर्वीरस्तं दृष्ट्वा रणदुर्जयतम्
 युध्यमानं महाकायं मुचंतं मेघवत्स्वनम् ४१
 गर्जतिसमरं विचरति विलसति वीरान्स्वतेजसाधीरः
 तडिदिवमुखेषु दंष्ट्रातस्य विभात्युल्लसत्येव ४२
 मनुपुत्रस्तथा दृष्ट्वा कोलंच निशितैः शरैः
 प्रतिभिन्नमेकैकं शस्त्राहतं च बंधुभिः ४३
 नरपतिरुवाच सैन्याः किमिह न गृह्णंतु ओजसा शूराः
 युध्यध्वंतत्र निशितैर्बाणैस्तीक्ष्णैरनेनापि ४४
 समाकर्ण्य ततो वाक्यं क्रुद्धस्यापि महात्मनः
 ततस्ते सैनिकाः सर्वे युद्धाय समुपस्थिताः ४५
 अनेकैर्भटसाहस्रैर्वनेतंसमरे स्थितम्
 दिक्षु सर्वासु संहत्य बिभिदुः शूकरं रणे ४६
 विद्धश्चक्रे क्षित्तिदा बाणजालैः सुयोधैश्च संग्रामभूमौ विशालैः
 क्वचिच्चक्रघातैः क्वचिद्धृजपातैर्हतं दुर्जयं संगरे तं महतैः ४७
 ततः पौरुषैः क्रोधयुक्तः सकोलः सुविच्छिद्य पाशान्नरे प्रस्थितः सः

महाशूकरैःसार्धमेवप्रयातस्ततःशोणितस्यापिधाराभिषिक्तः ४८
करोतिप्रहारंचतुंडेनवीरहयानांद्विपानांचचिच्छेदवीरः
स्वदंष्ट्राग्रभागेनतीक्ष्णेनवीरान्पदातीन्हिसंपातयेद्रोषभावैः ४९
जघानास्यशुंडंगजस्यापिरुष्टोभटान्हतान्पादनखैस्तुहष्टः ५०
ततस्तेशूकराःसर्वेलुब्धकाश्चपरस्परम्
युयुधुःसंगरंकृत्वाक्रोधारुणविलोचनाः ५१
लुब्धकैश्चहताःकोलाःकोलैश्चापिसुलुब्धकाः
निहताःपतिताभूमौक्षतजेनापिसारुणाः ५२
जीवंत्यक्त्वाहताःकोलैर्लुब्धकाःपतितारणे
मृताश्चशूकरास्तत्रश्चानःप्राणांश्चतत्यजुः ५३
यत्रयत्रमृताभूमौपतितामृगघातकाः
बहवःशूकराराज्ञाखड्गपातैर्निपातिताः ५४
कतिनष्टाहताःकोलाभीतादुर्गेषुसंस्थिताः
कुंजेषुकंदरांतेषुगुहांतेषुनृपोत्तम ५५
लुब्धकाश्चमृताःकेचिच्छिन्नादंष्ट्राग्रसूकरैः
प्राणांस्त्यक्त्वागताःस्वर्गखंडशोविदलीकृताः ५६
वागुराःपाशजालाश्चकुटकाःपंजरास्तथा
नाड्यश्चपतिताभूमौयत्रतत्रसमंततः ५७
एकोदयितयासार्धंवाराहःपरितिष्ठति
पौत्रकैःपंचसप्तभिर्युद्धार्थंबलदर्पितः ५८
तमुवाचतदाकांतंशूकरंशूकरीपुनः
गच्छकांतमयासार्द्धमेभिस्तुबालकैःसह ५९
प्राहप्रीतोवराहस्तांविवस्तांसुप्रियामिति
क्वगच्छामिप्रभग्नोहंस्थानंनस्तिमहीतले ६०
मयिनष्टेमहाभागेकोलयूथंविनंदयति
द्वयोश्चसिंहयोर्मध्येजलंपिबतिशूकरः ६१
द्वयोःशूकरयोर्मध्येसिंहोनैवपिबत्यपः
एवंशूकरजातीषुदृश्यतेबलमुत्तमम् ६२
तदहंनाशयाम्येवयदाभग्नोब्रजाम्यहम्
जानेधर्ममहाभागेबहुश्रेयोविधायकम् ६३

कस्माल्लोभाद्भयाद्वापियुध्यमानःप्रणश्यति
 रणतीर्थपरित्यज्यसस्यात्पापीनसंशयः ६४
 निशितंशस्त्रसंव्यूहंदृष्ट्वाहर्षप्रगच्छति
 अवगाह्यामरींसिंधुतीर्थपारंप्रगच्छति ६५
 सयातिवैष्णवंलोकंपुरुषांश्चसमुद्धरेत्
 समायातंचतदहंकथंभग्नोव्रजामिवै ६६
 योधनंशस्त्रसंकीर्णंप्रवीरानन्ददायकम्
 दृष्ट्वाप्रयातिसंहृष्टस्तस्यपुण्यफलंशृणु ६७
 पदेपदेमहत्स्नानंभागीरथ्याःप्रजायते
 रणाद्भग्नो गृहंयातियोलोभाच्चप्रियेशृणु ६८
 मातृदोषंप्रकाशेतस्त्रीजातःपरिकथ्यते
 अत्रयज्ञाश्चतीर्थाश्चअत्रदेवामहौजसः ६९
 पश्यंतिकौतुकंकांतेमुनयःसिद्धचारणाः
 त्रैलोक्यंवर्ततेतत्रयत्रवीरप्रकाशनम् ७०
 समराद्भग्नंप्रपश्यंतिसर्वेत्रैलोक्यवासिनः
 शपंतिनिर्घृणंपापंप्रहसन्तिपुनःपुनः ७१
 दुर्गतिंदर्शयेत्तस्यधर्मराजोनसंशयः
 सम्मुखःसमरेयुद्धेस्वशिरःशोणितंपिबेत् ७२
 अश्वमेधफलंभुंक्तेइंद्रलोकंप्रगच्छति
 यदाजयतिसंग्रामेशत्रूञ्छूरोवरानने ७३
 तदाप्रभुंजते लक्ष्मीं नानाभोगान्नसंशयः
 यदातत्रत्यजेत्प्राणान्सम्मुखःसन्निराश्रयः ७४
 सगच्छेत्परमंस्थानंदेवकन्यांप्रभुंजते
 एवंधर्मविजानामिकथंभग्नोव्रजाम्यहम् ७५
 अनेनसमरेयुद्धंकरिष्येनात्रसंशयः
 मनोःपुत्रेणधीरेणराज्ञाइक्ष्वाकुणासह ७६
 डिंभान्गृहीत्वायाहित्वंसुखंजीववरानने
 तस्यश्रुत्वावचःप्राहबद्धाहंतवबंधनैः ७७
 स्नेहमानरसारव्यैश्चरतिक्रीडनकैःप्रिय
 पुरतस्तेसुतैःसार्द्धंप्राणांस्त्यक्त्यामिमानद ७८

एवमेतौसुसंभाष्यपरस्परहितैषिणौ
युद्धायनिश्चितौभूत्वासमालोकयतोरिपून् ७६
कोशलाधिपतिंवीरंतमिद्धवाकुंमहामतिम् ८०
यथैवमेघःपरिगर्जतेदिविप्रावृट्सुकालेषुतडित्प्रकाशैः
तथैवसंगर्जतिकांतयासमंसमाह्वयेद्राजवरंखुराग्रैः ८१
तंगर्जमानंददृशेमहात्मावाराहमेकंपुरुषार्थयुक्तम्
ससारअश्वस्यजवेनयुक्तःससम्मुखंतस्यनृवीरधीरः ८२
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रे-
त्रयश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४३

चतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

सुकलोवाच-
स्वसैन्यंदुर्धरंदृष्ट्वानिर्जितंदुर्धरेणतम्
चुकोपभूपतिःक्रूरंदुःसहंशूकरंप्रति १
धनुरादायवेगेनबाणंकालानलोपमम्
तस्याभिमुखमेवासौहयेनाभिससारसः २
सयदानृपतिंहयपृष्ठगतंवरपौरुषयुक्तममित्रहणम्
परिपश्यतिशूकरयूथपतिःप्रगतोभिमुखंरणभूमितले ३
निशितेनशरेणहतोहियदानृपतेर्हयपादतलेप्रगतः
तमिहैवविलंध्यचवेगमनाःप्रखरेणजवेनचकोलवरः ४
व्यथितस्तुरगःसकिरिःकिटिनानहियातिक्षितौसहिविद्धगतिः
तुरगःपतितोभुवितुंडहतोलघुस्यंदनमेवगतोनृपतिः ५
सहिगर्जतिशूकरजातिरवैरथसंस्थितकोशलयेनजवैः
गदयानिहतःकिलभूपतिनारणमध्यगतःसहियूथपतिः ६
परित्यज्यतनुंचस्वकांहितदागतएवहरेर्गृहमेववरम् ७
कृत्वाहियुद्धंसमरेहितेनराज्ञासमंशूकरराजराजः
पपातभूमौचहतोयदातुववर्षिरेदेववराःसुपुष्पैः ८
तस्योर्ध्वगःपुष्पचयःसुजातःसंतानकानामिवसौरभश्च
सकुंकुमैश्चंदनवृष्टिमेवकुर्वतिदेवाःपरितुष्यमाणाः ९
विमृश्यमानःसहितेनराज्ञाचतुर्भुजःसोपिबभूवराजन्

दिव्यांबरोभूषणदिव्यरूपःस्वतेजसाभातिदिवाकरोयथा १०
 दिव्येनयानेनदिवंगतोयदासुपूज्यमानःसुरराजदेवैः
 गंधर्वराजःसबभूवभूयःपूर्वस्वकंकायमिहैवहित्वा ११
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रे
 चतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४४

पंचचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

सुकलोवाच-

अथतेलुब्धकाःसर्वेशूकरींप्रतिजग्मिरे
 शूराश्चदारुणाःप्राप्ताःपाशहस्ताश्चभीषणाः १
 चतुरश्चततोडिंभान्कृत्वास्थित्वाचशूकरी
 कुटुंबेनसमंकांतंहतंदृष्ट्वामहाहवे २
 भर्तुर्मेचिंतितंप्राप्तमृषिदेवैश्चपूजितः
 गतःस्वर्गमहात्मासौवीर्येणानेनकर्मणा ३
 अनेनापिपथायास्येस्वर्गभर्त्तासतिष्ठति
 तयासुनिश्चितंकृत्वापुत्रान्प्रतिविचिंतितम् ४
 यदाजीवंतिमेबालाश्चत्वारोवंशधारकाः
 भवत्यस्यसुवीरस्यकोलस्यापिमहात्मनः ५
 केनोपायेनपुत्रान्वैरक्षायुक्तान्करोम्यहम्
 इतिचिंतापराभूत्वादृष्ट्वापर्वतसंकटम् ६
 तत्रमार्गंसुविस्तीर्णंनिष्कासायप्रयास्यते
 तयासुनिश्चितंकृत्वापुत्रान्प्रतिविचिंतितम् ७
 तानुवाचमहाराजपुत्रान्प्रतिसुमोहितान्
 यावत्तिष्ठाम्यहंपुत्रास्तावद्गच्छतशीघ्रगाः ८
 तेषांमध्येसुतो ज्येष्ठःकथंयास्यामिमातरम्
 संत्यज्यजीवलोभाच्चाधिङ्मेमातःसुजीवितम् ९
 पितृवैरंकरिष्यामिसाधयिष्येरणेरिपून्
 गृहीत्वात्वंकनीयसोभ्रातृन्स्त्रीन्दुर्गकंदरम् १०
 पितरंमातरंत्यक्त्वायोयातिहिसपापधीः
 नरकंचप्रयात्येवकृमिकोटिसमाकुलम् ११

तमुवाचसुदुःखार्तात्वांत्यक्त्वाहंकथंसुत
 संयास्यामिमहापापात्रयोगच्छंतुमेसुताः १२
 कनीयसस्त्रयस्त्वेवगतागिरिवनांतरम्
 तौजग्मतूरणभुवंतेषामेवसुपश्यताम् १३
 तेजसासुबलेनापिगर्जतौचपुनःपुनः
 अथतेलुब्धकाःशूराःसंप्राप्तावातरंहसः १४
 पथातेनापिदुर्गेणत्रयस्तेप्रेषितानृप
 तिष्ठतःस्मपथंरुद्ध्वाद्वावेतौजननीसुतौ १५
 लुब्धकाश्चततःप्राप्ताःखड्गबाणधनुर्धराः
 प्रजघ्नुस्तोमरैस्तीक्ष्णैश्चक्रैश्चमुशलैस्ततः १६
 मातरंपृष्ठतःकृत्वातनयोयुध्यतेसतैः
 दंष्ट्रयानिहताःकेचित्केचित्तुंडेनघातिताः १७
 संजघानखुराग्रैश्चशूराश्चपतितारणे
 युयुधेशूकरःसंख्येदृष्टोराज्ञामहात्मना १८
 पितुःसकाशाच्छूरोयमितिज्ञात्वाससम्मुखः
 बाणपाणिर्महातेजामनुसूनुःप्रतापवान् १९
 निशितेनापिबाणेनअर्द्धचंद्रानुकारिणा
 राज्ञाहतःपपातोर्व्याविद्धोरस्कोमहात्मना २०
 ममारसहसाभूमौपपातसहिशूकरः
 पुत्रमोहंपरंप्राप्तातस्योपरिगतास्वयम् २१
 तथाचनिहताःशूरास्तुंडघातैर्महीतले
 निपेतुर्लुब्धकाःशूराःकतिनष्टामृतानृप २२
 द्रावयंतीमहत्सैन्यंदंष्ट्रयासूकरीततः
 यथाकृत्यासमुद्भूतामहाभयविधायिका २३
 तमुवाचततोराज्ञीदेवराजसुतोपमम्
 अनयानिहतंराजन्महत्सैन्यंतवैवहि २४
 कस्मादुपेक्षसेकांततन्मेत्वंकारणंवद
 तामुवाचमहाराजोनाहंहन्मिहमांस्त्रियम् २५
 महादोषंप्रियेदृष्टंस्त्रीवधेदैवतैःकिल
 तस्मान्नघातयेन्नारींप्रेषयेहंनकंचन २६

अस्यावधनिमित्तार्थेपापाद्विभेमिसुंदरि
 एवमुक्त्वातदाराजाविरराममहीपतिः २७
 लुब्धकोभार्भरोनामददृशेसतुसूकरीम्
 कुर्वतीकदनंतेषांदुःसहांसुभटैरपि २८
 आविव्याधसुवेगेनबाणेननिशितेनहि
 संलग्नेनतुबाणेनशोणितेनपरिप्लुता २९
 शोभमानात्वरंप्राप्तावीरश्रियासमाकुला
 तुंडेनापिहतःसंख्येभार्भरःसतयापुनः ३०
 पतमानेनतेनापिभार्भरेणतदाहता
 खड्गेननिशितेनापिपपातविदलीकृता ३१
 श्वसमानारणेनापिमूर्च्छनाभिपरिप्लुता
 दुःखेनमहताविष्टाजीवमानामहीतले ३२
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रे
 पंचचत्वारिंशोऽध्यायः ४५

षट्चत्वारिंशोऽध्यायः

सुकलोवाच-
 श्वसंतींशूकरींदृष्ट्वापतितांपुत्रवत्सलाम्
 सुदेवाकृपयाविष्टागत्वातांदुःखितांप्रति १
 अभिषिच्यमुखंतस्याःशीतलेनोदकेनच
 पुनःसर्वांगमेवापिदुःखितारणशालिनीम् २
 पुण्येनशीततोयेनसाउवाचाभिषिचितीम्
 उवाचमानुषींवाचंसुस्वरंनृपतिप्रियाम् ३
 सुखंभवतुतेदेविअभिषिक्तात्वयायदि
 संपर्काद्दर्शनात्तेद्यगतोमेपापसंचयः ४
 तदाकर्यमहद्वाक्यमद्भुताकारसंयुतम्
 चित्रमेतन्मयादृष्टंकृतंतेऽनामयंवचः ५
 पशुजातिमतीचेयंसौष्ठवंभाषतेस्फुटम्
 स्वरव्यंजनसंपन्नंसंस्कृतमुत्तमंमम ६
 हर्षेणविस्मयेनापिकृत्वासाहसमुत्तमम्

तत्रस्थासामहाभागातंपतिंवाक्यमब्रवीत् ७
 पश्यराजन्नपूर्वेयंसंस्कृतंभाषतेमहत्
 पशुयोनिगताचेयंयथावैमानुषोवदेत् ८
 तदाकर्ण्यततोराजासर्वज्ञानवतांवरः
 अब्रुतमब्रुताकारंयन्नदृष्टंश्रुतंमया ९
 तामुवाचततोराजासुदेवांसुप्रियांतदा
 पृच्छचैनांशुभांकांतेकाचेयंतुभविष्यति १०
 श्रुत्वातुनृपतेर्वाक्यसापप्रच्छचसूकरीम्
 काभविष्यसित्वंभद्रेचित्रंतेदृश्यतेबहु ११
 पशुयोनिगतात्वंवैभाषसेमानुषंवचः
 सौष्ठवंज्ञानसंपन्नंवदमेपूर्वचेष्टितम् १२
 भर्तुश्चापिमहाराजभटस्यास्यमहात्मनः
 कोयंधर्मोमहावीर्योगतःस्वर्गपराक्रमैः १३
 आत्मनश्चस्वभर्तुश्चसर्वपूर्वानुगंवद
 एवमुक्त्वामहाभागाविररामनृपप्रिया १४
 शूकयुवाच-
 यदिपृच्छसिमांभद्रेममास्यचमहात्मनः
 तत्सर्वंतेप्रवक्ष्यामिचरितंपूर्वचेष्टितम् १५
 अयमेषमहाप्राज्ञोगंधर्वोगीतपंडितः
 रंगविद्याधरोनामसर्वशास्त्रार्थकोविदः १६
 मेरुंगिरिवरश्रेष्ठंचारुकंदरनिर्भरम्
 तमाश्रित्यमहातेजाःपुलस्त्योमुनिसत्तमः १७
 तपश्चचारतेजस्वीनिर्व्यलीकेनचेतसा
 विद्याधरस्तत्रगतःस्वेच्छयासमहाप्रभो १८
 तमाश्रित्यगिरिश्रेष्ठंगीतमभ्यसतेतदा
 स्वरतालसमोपेतंसुस्वरंचारुहासिनि १९
 गीतंश्रुत्वामुनिस्तस्यध्यानाच्चलितमानसः
 गायंतंतमुवाचेदंगीतविद्याधरंप्रति २०
 भवद्गीतेनदिव्येनदेवामुह्यंतिनान्यथा
 सुस्वरेणसुपुण्येनतालमानेनपंडित २१

लययुक्तेनभावेनमूर्च्छनासहितेनच
 मेमनश्चलितंध्यानाद्गीतेनानेनसुब्रत २२
 इदंस्थानंपरित्यज्यन्नन्यस्थानंव्रजस्वतत्
 गीतविद्याधरउवाच-
 आत्मज्ञानसमंगीतमन्यस्थानंव्रजामिकिम् २३
 दुःखंददेनकस्यापिसुखदोनृषुसर्वदा
 गीतेनानेनदिव्येनसर्वास्तुष्यंतिदेवताः २४
 शंभुश्चापिसमानीतोगीतध्वनिरतोद्विज
 गीतंसर्वरसंप्रोक्तंगीतमानंददायकम् २५
 शृंगाराद्यारसाःसर्वेगीतेनापिप्रतिष्ठिताः
 शोभामायांतिगीतेनवेदाश्चत्वारउत्तमाः २६
 गीतेनदेवताःसर्वास्तोषमायांतिनान्यथा
 तदेवंनिन्दसेगीतंमामेवंपरिचालयेः २७
 अन्यायोऽयमहाभागतवैवइहदृश्यते
 पुलस्त्यउवाच-
 सत्यमुक्तंत्वयाद्यैवगीतार्थबहुपुण्यदम् २८
 शृणुत्वंमामकंवाक्यंमानंत्यजमहामते
 नाहंगीतंप्रकुत्सामिगीतंवंदामिनान्यथा २९
 विद्याश्चतुर्दशैवैताएकीभावेनभावदाः
 प्राणिनांसिद्धिमायांतिमनसानिश्चलेनच ३०
 तपश्चतद्वन्मंत्राश्चसुसिद्ध्यंत्येकचिंतया
 हृषीकाणांमहावर्गश्चपलोममसंमतः ३१
 विषयेष्वेवसर्वेषुनयत्यात्मानमुच्चकैः
 चालयित्वामनस्तस्माद्ध्यानादेवनसंशयः ३२
 यत्रशब्दनरूपंचयुवतीनैवतिष्ठति
 मुनयस्तत्रगच्छंतितपःसिद्ध्यर्थमेवहि ३३
 अयंगीतःपवित्रस्तेबहुसौख्यप्रदायकः
 नपश्येमवयंवीरतिष्ठामोवनसंस्थिताः ३४
 अन्यत्स्थानंप्रयाहित्वंनोवावयंव्रजामहे
 गीतविद्याधरउवाच-

इंद्रियाणांबलंवर्गजितंयेनमहात्मना ३५
 सजयीकथ्यतेयोगीसचवीरःससाधकः
 शब्दंश्रुत्वाथवादृष्ट्वारूपमेवंमहामते ३६
 चलतेनैवयोध्यानात्सधीरस्तपसाधकः
 भवांस्तुतेजसाहीनइंद्रियैर्विजितोयतः ३७
 स्वर्गेपिनास्तिसामर्थ्यममगीतस्यधर्षणे
 वर्जयंतिवनंसर्वेहीनवीर्यानसंशयः ३८
 अयंसाधारणोविप्रवनदेशोनसंशयः
 देवानांसर्वजीवानांयथाममतथातव ३९
 कथंगच्छाम्यहंत्यक्त्वावनमेवमनुत्तमम्
 यूयंगच्छंतुतिष्ठंतुयद्भव्यंतत्तुनान्यथा ४०
 एवमाभाष्यतंविप्रंगीतविद्याधरस्तदा
 समाकर्षयततस्तेनमुनिनातस्यउत्तरम् ४१
 चिंतयामासमेधावीकिंकृत्वासुकृतंभवेत्
 क्षमांकृत्वाजगामाथअन्यत्स्थानंद्विजोत्तमः ४२
 तपश्चचारधर्मात्मायोगासनगतःसदा
 कामंक्रोधंपरित्यज्यमोहंलोभंतथैवच ४३
 सर्वेन्द्रियाणिसंयम्यमनसासममेवच
 एवंस्थितस्तदायोगीपुलस्त्योमुनिसत्तमः ४४
 सुकलोवाच-
 गतेतस्मिन्महाभागेपुलस्त्येमुनिपुंगवे
 कालादिष्टेनतेनापिगीतविद्याधरेणच ४५
 चिंतितंसुचिरंकालंनदृष्टोयंभयान्मम
 क्वगतस्तिष्ठतेवापिकुरुतेकिंकथंचसः ४६
 ज्ञात्वापद्मात्मजसुतमेकांतवनशालिनम्
 गतोवराहरूपेणतस्याश्रममनुत्तमम् ४७
 आसनस्थंमहात्मानंतेजोज्वालासमाविलम्
 दृष्ट्वाचकारवैक्षोभंतस्यविप्रस्यभामिनि ४८
 धर्षयेन्नियतंविप्रंतुंडाग्रेणकुचेष्टया
 पशुंज्ञात्वामहाराजक्षमतेतस्यदुष्कृतम् ४९

मूत्रयेत्पुरतःकृत्वाविष्ठांचकुरुतेततः
 नृत्यतेक्रीडतेतत्रपततिप्रोच्चलेत्पुनः ५०
 पशुंज्ञात्वापरित्यक्तोमुनिनातेनभूपते
 एकदातुतथायातेतेनरूपेणवैपुनः ५१
 अट्टाट्टहासेनपुनर्हास्यमेवंकृतंतदा
 रोदनंचकृतंतत्रगीतंगायतिसुस्वरम् ५२
 तथातमागतंविप्रोगीतविद्याधरंनृप
 चेष्टितंतस्यवैदृष्ट्वाघोणिरेषभवेन्नहि ५३
 ज्ञात्वातस्यतुवृत्तांतमामेवंपरिचालयेत्
 पशुंज्ञात्वामयात्यक्तोदुष्टएषसुनिर्घृणः ५४
 एवंज्ञात्वामहात्मानंगंधर्वाधममेवहि
 चुकोपमुनिशार्दूलस्तंशशापमहामतिः ५५
 यस्माच्छूकररूपेणमामेवंपरिचालयेः
 तस्माद्ब्रजमहापापपापयोनिंतुशौकरीम् ५६
 शप्तस्तेनापिविप्रेणगतोदेवंपुरंदरम्
 तमुवाचमहात्मानंकंपमानोवरानने ५७
 शृणुवाक्यंसहस्राक्षतवकार्यकृतंमया
 तपएवहिकुर्वन्सन्दारुणंमुनिपुंगवः ५८
 तस्मात्तपःप्रभावात्तुचालितःक्षोभितोमया
 शप्तस्तेनास्मिन्विप्रेणदेवरूपंप्रणाशितम् ५९
 पशुयोनिंगतंशक्रमामेवंपरिरक्षय
 ज्ञात्वातस्यसवृत्तांतंगीतविद्याधरस्यच ६०
 तेनसार्धंगतश्चेंद्रस्तंमुनिंपर्यभाषत
 दीयतामनुग्रहोनाथसिद्धिज्ञोसिद्धिजोत्तम ६१
 क्षम्यतांमुनिवर्यास्मिन्क्रियतांशापमोक्षणम्
 इतिसंप्रार्थितोविप्रोमहेंद्रेणाहहृष्टधीः ६२
 पुलस्त्यउवाच-
 वचनात्तवदेवेशक्षतव्यंचमयापिहि
 भविष्यतिमहाराजमनुपुत्रोमहाबलः ६३
 इक्ष्वाकुर्नामधर्मात्मासर्वधर्मानुपालकः

तस्यहस्ताद्यदामृत्युरस्यैवचभविष्यति ६४

तदैषवैस्वकंदेहंप्राप्स्यतेनात्रसंशयः

एतत्तेसर्ववृत्तांतंशूकरस्यनिवेदितम् ६५

आत्मनश्चप्रवक्ष्यामिपत्यासार्धशृणुष्वहि

मयाचपातकंघोरंकृतंयत्पापयापुरा ६६

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रे

षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ४६

सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः

सुकलोवाच-

सुदेवाचारुसर्वांगीतामुवाचाथसूकरीम्

पशुयोनिंगतात्वंहिकथंवदसिसंस्कृतम् १

एवंविधंमहाज्ञानंकस्माद्भूतंवदस्वमे

कथंजानासिवैभर्तुश्चरित्रमात्मनःशुभे २

शूकर्युवाच-

पशोर्भावेनमोहेनमुष्टाहंवरवर्णिनि

निहताखड्गबाणैश्चपतितारणमूर्धनि ३

मूर्च्छयाभिपरिक्लिन्नाज्ञानहीनावरानने

त्वयाभिषिक्तायेनाहंपुण्यहस्तेनसुंदरि ४

पुण्योदकेनशीतेनतवहस्तगतेनवै

अभिषिक्तेहिमेकायेमोहोनष्टोविहायमाम् ५

यथाविनाशंतेजोभिरंधकारःप्रयातिसः

तथातवाभिषेकेणममपापंगतंशुभे ६

प्रसादात्तवचार्वंगिलब्धंज्ञानंपुरातनम्

पुण्यांगतिंप्रयास्यामिइतिज्ञातंमयाशुभे ७

श्रूयतामभिधास्यामिपूर्ववृत्तांतमात्मनः

यत्कृतंतुमयाभद्रेपापयादुष्कृतंबहु ८

कलिगारुष्येमहादेशेश्रीपुरंनामपत्तनम्

सर्वसिद्धिसमाकीर्णंचतुर्वर्णनिषेवितम् ९

वसतिस्मद्विजःकोपिवसुदत्तइतिश्रुतः

ब्रह्माचारपरोनित्यंसत्यधर्मपरायणः १०
 वेदवेत्ताज्ञानवेत्ताशुचिमान्गुणवान्धनी
 धनधान्यसमाकीर्णःपुत्रपौत्रैरलंकृतः ११
 तस्याहंतनयाभद्रेसोदरैःस्वजनबांधवैः
 अलंकारैस्तुशृंगारैर्भूषितास्मिवरानने १२
 सुदेवानाममेतातश्चकारसमहामतिः
 तस्याहंदयितानित्यंपितुश्चापिमहामते १३
 रूपेणाप्रतिमाजातासंसारेनास्तितादृशी
 रूपयौवनगर्वेणमत्ताहंचारुहासिनी १४
 अहंकन्यासुरूपावैसर्वालंकारशोभिता
 मांचदृष्ट्वाततोलोकाःसर्वेस्वजनवर्गकाः १५
 मामेवंयाचमानास्तेविवाहार्थेवरानने
 याचिताहंद्विजैःसर्वैर्नददातिपितामम १६
 स्नेहाच्चैवमहाभागेमुमोहसमहामतिः
 नदत्ताहंतदातेनपित्राचैवमहात्मना १७
 संप्राप्तंयौवनंबालेमयिभावसमन्वितम्
 रूपंमेतादृशंदृष्ट्वामममातासुदुःखिता १८
 पितरंमेउवाचाथकस्मात्कन्यानदीयते
 त्वंकस्मैसुद्विजायैवब्राह्मणायमहात्मने १९
 देहिकन्यामहाभागसंप्राप्तायौवनंत्वियम्
 वसुदत्तोद्विजश्रेष्ठःप्रत्युवाचद्विजोत्तमः २०
 मातरंमेमहाभागेश्रूयतांवचनंमम
 महामोहेनमुग्धोऽस्मिसुतायावरवर्णिनि २१
 योमेगृहस्थोविप्रोवैभविष्यतिशुभेशृणु
 तस्मैकन्यांप्रदास्यामिजामात्रेतुनसंशयः २२
 ममप्राणप्रियाचैषासुदेवानात्रसंशयः
 एवमूचेमदर्थेसवसुदत्तःपितामम २३
 कौशिकस्यकुलेजातःसर्वविद्याविशारदः
 ब्राह्मणानांगुणैर्युक्तःशीलवान्गुणवाञ्छुचिः २४
 वेदाध्ययनसंपन्नंपठमानंहिसुस्वरम्

भिक्षार्थद्वारमायांतंपितृमातृविवर्जितम् २५
 तंदृष्ट्वासमनुप्राप्तंरूपंवीक्ष्यमहामतिः
 तंप्रोवाचपिताएवंकोभवान्वैभविष्यति २६
 किंतेनामकुलंगोत्रमाचारंवदसांप्रतम्
 समाकर्ष्यपितुर्वाक्यंवसुदत्तमुवाचसः २७
 कौशिकस्यान्वयेजातोवेदवेदांगपारगः
 शिवशर्मैतिमेनामपितृमातृविवर्जितः २८
 संतिमेभ्रातरश्चान्येचत्वारोवेदपारगाः
 एवंकुलंसमाख्यातमाचारःकुलसंभवः २९
 एवंसर्वसमाख्यातंपितरंशिवशर्मणा
 शुभेलग्नैतिथौप्राप्तेनक्षत्रेभगदैवते ३०
 पित्रादत्तास्मिसुभगेतस्मैविप्रायवैतदा
 पितृगेहेवसाम्येकातेनसार्धमहात्मना ३१
 नैवशुश्रूषितोभर्तामयासपापयातदा
 पितृमातृसुद्रव्येणगर्वेणापिप्रमोहिता ३२
 अंगसंवाहनंतस्यनकृतंहिमयाकदा
 रतिभावेनस्नेहेनवचनेनमयाशुभे ३३
 क्रूरबुद्ध्याहिदृष्टोसौसर्वदापापयामया
 पुंश्चलीनांप्रसंगेनतद्भावंहिगताशुभे ३४
 मातापित्रोश्चभर्तुश्चभ्रातृणांहितमेवच
 नकरोम्यहमेवापियत्रयत्रव्रजाम्यहम् ३५
 एवंमेदुष्कृतंदृष्ट्वाशिवशर्मापतिर्मम
 स्नेहाच्छ्वशुरवर्गस्यममभर्तामहामतिः ३६
 नकिंचिद्वक्तिमांसोपि क्षमतेदुष्कृतंमम
 वार्यमाणाकुटुंबेनअहमेवंसुपापिनी ३७
 तस्यशीलंविदित्वातेसाधुत्वंशिवशर्मणः
 पितामाताचमेसर्वेममपापेनदुःखिताः ३८
 भर्तामेदुष्कृतंदृष्ट्वास्वगृहान्निर्गतोबहिः
 तंदेशंग्राममेनंचपरित्यज्यगतस्ततः ३९
 गतेभर्तरिमेतातःसंजातश्चित्तयान्वितः

ममदुःखेनदुःखात्मायथारोगेणपीडितः ४०
 मममाताउवाचैनंभर्तारंदुःखपीडितम्
 कस्माच्चिंतयसेकांतवददुःखंममाग्रतः ४१
 वसुदत्तउवाचैनांमातरंममनंदने
 सुतांत्यक्त्वागतोविप्रोजामाताशृणुवल्लभे ४२
 इयंपापसमाचारानिर्घृणापापचारिणी
 अनयाहिपरित्यक्तःशिवशर्माहममतिः ४३
 समस्तस्यकुटुंबस्यदाक्षिण्येनमहामतिः
 ममायंसद्विजःकांतेसुदेवानैवभाषते ४४
 वसतेसौम्यभावेननैवनिंदतिकुत्सति
 सुदेवांपापसंचारांसवैपंडितबुद्धिमान् ४५
 भविष्यतित्वियंदुष्टासुदेवाकुलनाशिनी
 अहमेनांपरित्यज्यव्रजामिगृहवासिनि ४६
 ब्राह्मणयुवाच-
 अद्यज्ञातंत्वयाकांतसुतायागुणदूषणम्
 तवमोहेनस्नेहेननष्टेयंशृणुसांप्रतम् ४७
 तावद्विलाडयेत्पुत्रंयावत्स्यात्पंचवार्षिकः
 शिक्षाबुद्ध्यासदाकांतपुनर्मोहेनपोषयेत् ४८
 स्नानाच्छादनकैर्भक्ष्यैर्भोज्यैःपेयैर्नसंशयः
 गुणेषुयोजयेत्कांतसद्विद्यासुचतंसुतम् ४९
 गुणशिक्षार्थंनिर्मोहःपिताभवतिसर्वदा
 पालनेपोषणेकांतसंमोहःपरिजायते ५०
 सगुणंनवदेत्पुत्रंकुत्सयेच्चदिनेदिने
 काठिन्यंचवदेन्नित्यंचनैःपरिपीडयेत् ५१
 यथाहिसाधयेन्नित्यंसुविद्यांज्ञानतत्परः
 अभिमानेच्छलेनापिपापंत्यक्त्वाप्रदूरतः ५२
 नैपुण्यंजायतेनित्यंविद्यासुचगुणेषुच
 माताचताडयेत्कन्यांस्त्रुषांश्चश्रूर्विताडयेत् ५३
 गुरुश्चताडयेच्छिष्यंततःसिध्यंतिनान्यथा
 भार्याचताडयेत्कांतअमात्यंनृपतिस्तथा ५४

हयंचताडयेद्धीरोगजंमात्रोदिनेदिने
 शिन्नाबुद्ध्याप्रसिध्यंतिताडनात्पालनाद्विभो ५५
 त्वयेयंनाशितानाथसर्वदैवनसंशयः
 सार्धसुब्राह्मणेनापिभवताशिवशर्मणा ५६
 निरंकुशाकृतागेहेतेननष्टामहामते
 तावद्धिधारयेत्कन्यांगृहेकांतवचःशृणु ५७
 अष्टवर्षान्वितायावत्प्रबलानैवधारयेत्
 पितुर्गेहस्थितापुत्रीयत्पापं हि प्रकुर्वती ५८
 उभाभ्यामपितत्पापं पितृभ्यामपिविंदति
 तस्मान्नधार्यतेकन्यासमर्थानिजमंदिरे ५९
 यस्यदत्ताभवेत्साचतस्यगेहेप्रपोषयेत्
 तत्रस्थासाधयेत्कांतसगुणंभक्तिपूर्वकम् ६०
 कुलस्यजायतेकीर्तिःपितासुखेनजीवति
 तत्रस्थाकुरुतेपापंतत्पापंभुंजतेपतिः ६१
 तत्रस्थावर्द्धतेनित्यंपुत्रैःपौत्रैःसदैवसा
 पिताकीर्तिमवाप्नोतिसुतायाःसुगुणैःप्रिय ६२
 तस्मान्नधारयेत्कांतगेहेपुत्रींसभर्तृकाम्
 इत्यर्थेश्रूयतेकांतइतिहासोभविष्यति ६३
 अष्टविंशतिकेप्राप्तेयुगेद्वापरकेमहान्
 उग्रसेनस्यवीरस्ययदुज्येष्ठस्ययत्प्रभो ६४
 चरित्रंतेप्रवक्ष्यमिशृणुष्वैकमनाद्विज ६५
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रे
 सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ४७

अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः

ब्राह्मणयुवाच-
 माथुरेविषयेरम्येमथुरायांनृपोत्तमः
 उग्रसेनेतिविख्यातोयादवःपरवीरहा १
 सर्वधर्मार्थतत्त्वज्ञोवेदज्ञःश्रुतवान्बली
 दाताभोक्तागुणग्राहीसद्गुणान्वेत्तिभूपतिः २

राज्यंचकारमेधावीप्रजाधर्मेणपालयेत्
 एवंसचमहातेजाउग्रसेनःप्रतापवान् ३
 वैदर्भेविषयेपुण्येसत्यकेतुःप्रतापवान्
 तस्यकन्यामहाभागापद्माक्षीकमलानना ४
 नाम्नापद्मावतीनामसत्यधर्मपरायणा
 सातुस्त्रीणांगुणैर्युक्ताद्वितीयेवसमुद्रजा ५
 वैदर्भीशुशुभेराजन्स्वगुणैःसत्यकारणैः
 माथुरउग्रसेनस्तुउपयेमेसुलोचनाम् ६
 तयासहमहाभागसुखरेमेप्रतापवान्
 अतिप्रीतोगुणैस्तस्यास्तयासहसुखीभवेत् ७
 तस्याःस्नेहेनप्रीत्याचसंमुग्धोमाथुरेश्वरः
 पद्मावतीमहाभागातस्यप्राणप्रियाभवत् ८
 तयाविनानबुभुजेतयासहप्रक्रीडयेत्
 तयाविनानसेवेतपरमंसुखमेवसः ९
 एवंप्रीतिकरौजातौपरस्परमनुत्तमौ
 स्नेहवंतौद्विजश्रेष्ठसुखसंप्रीतिदायकौ १०
 सत्यकेतुश्चराजेंद्रःसस्मारसपद्मावतीम्
 स्वसुतांतांमहाभागोमातातस्याःसुदुःखिता ११
 सदूतान्प्रेषयामासवैदर्भोमथुरांप्रति
 उग्रसेनंनृवीरेंद्रंसादरेणद्विजोत्तम १२
 उग्रसेनंमहाराजंसदूतोवाक्यमब्रवीत्
 विदर्भाधिपतिर्वीरोभक्त्यास्नेहेननंदयन् १३
 आत्मनःकुशलंब्रूतेभवतांपरिपृच्छति
 सत्यकेतुर्महाराजत्वामेवंपरिपृष्टवान् १४
 दर्शनायप्रेषयस्वसुतांपद्मावतींमम
 यदित्वमन्यसेनाथप्रीतिस्नेहंहितस्यच १५
 प्रेषयस्वमहाभागांप्रियांप्रीतिकरांतव
 औत्कण्ठ्येनमहाराजससोत्कंठेनवर्तते १६
 समाकर्ण्यततोवाक्यमुग्रसेनो नृपोत्तमः
 प्रीत्यास्नेहेनतस्यापिसत्यकेतोर्महात्मनः १७

दाक्षिण्येनचविप्रेन्द्रप्रेषयामासभूपतिः
 पद्मावतींप्रियांभार्यामुग्रसेनःप्रतापवान् १८
 प्रेषितानेनराजेंद्रगतापद्मावतीस्वकम्
 पूर्वगृहंसतीसातुमहाहर्षेणसंकुला १९
 पितृपूर्वकुटुंबंतुददृशेचारुमंगला
 पितुःपादौननामाथशिरसासत्यतत्परा २०
 आगतायांमहाराजापद्मावत्यांद्विजोत्तम
 हर्षेणमहताविष्टोविदर्भाधिपतिर्नृपः २१
 वर्द्धितादानमानैश्चवस्त्रालंकारभूषणैः
 पद्मावतीसुखेनापिपितुर्गेहेप्रवर्तते २२
 सखीभिःसहितासातुनिःशंकापरिवर्तते
 रमतेसातदातत्रयथापूर्वतथैवच २३
 गृहेवनेतडागेषुप्रासादेचतथैवसा
 पुनर्बालेवभूतासानिर्लज्जासंप्रवर्तते २४
 निःशंकावर्ततेविप्रसखीभिःसहसर्वदा
 पतिव्रतामहाभागाहर्षेणमहतान्विता २५
 सुखंतुपितृगेहस्यदुर्लभंश्चशुरेगृहे
 एवंज्ञात्वातदारेमेकदाईदृग्भविष्यति २६
 अनेनमोहभावात्नेक्रीडालुब्धावरानना
 सखीभिःसहितानित्यंवनेषूपवनेतदा २७
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकला-
 चरित्रेऽष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ४८

एकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः

ब्राह्मण्युवाच-
 एकदातुमहाभागगतासापर्वतोत्तमे
 रमणीयंवनंदृष्ट्वाकदलीखंडमंडितम् १
 शालैस्तालैस्तमालैश्चनालिकेरैस्तथोत्कटैः
 पूगीफलैर्मातुलिगैर्नारंगैश्चारुजंबुकैः २
 चंपकैःपाटलैःपुण्यैःपुष्पितैःकुटुकैर्वटैः

अशोकबकुलोपेतंनानावृक्षैरलंकृतम् ३
 पर्वतंपुण्यवंतंतंपुष्पितैश्चनगोत्तमैः
 सर्वत्रदृश्यतेरम्योनानाधातुसमाकुलः ४
 तडागंसर्वतोभद्रंपुण्यतोयेनपूरितम्
 कमलैःपुष्पितैश्चान्यैःसुगंधैःकनकोत्पलैः ५
 श्वेतोत्पलैर्विभासंतरक्तोत्पलसुपुष्पितैः
 नीलोत्पलैश्चकह्लारैर्हंसैश्चजलकुक्कुटैः ६
 पक्षिभिर्जलजैश्चान्यैर्नानाधातुसमाकुलः
 तडागंसर्वतःशुभ्रंनानापक्षिगणैर्युतम् ७
 कोकिलानांरुतैःपुण्यैःसुस्वरैःपरिशोभितः
 मधुराणां तथाशब्दैःसर्वत्रमधुरायते ८
 षट्पदानांसुनादेनसर्वत्रपरिशोभते
 एवंविधंगिरिरम्यंतदेववनमुत्तमम् ९
 तडागंसर्वतोभद्रंदृशेनृपनंदिनी
 वैदर्भीक्रीडमानासासखीभिःसहितातदा १०
 समालोक्यवनंपुण्यंसर्वत्रकुसुमाकुलम्
 चापल्येनप्रभावेणस्त्रीभावेनचलीलया ११
 पद्मावतीसरस्तीरेसखीभिःसहितातदा
 जलक्रीडासमालीनाहसतेगायतेपुनः १२
 रममाणचसातस्मिंस्तस्मिन्सरसिभामिनी
 एवंविप्रतदासातुसुखेनपरिवर्तयेत् १३
 विष्णुरुवाच-
 गोभिलोनामवैदैत्योभृत्योवैश्रवणस्यच
 दिव्येनापिविमानेनसर्वभोगपरिप्लुतः १४
 यातिचाकाशमार्गेणगोभिलोदैत्यसत्तमः
 तेनदृष्टाविशालाक्षीवैदर्भीनिर्भयातदा १५
 सर्वयोषिद्वरासाहिउग्रसेनस्यवैप्रिया
 रूपेणाप्रतिमालोकेसर्वाङ्गेषुविराजते १६
 रतिर्वैमन्मथस्यापिकिंवापीयंहरिप्रिया
 किंवापिपार्वतीदेवीशचीकिंवाभविष्यति १७

यादृशीदृश्यतेचेयंनारीणांप्रवरोत्तमा
 अन्यापिर्दृशीनास्तिद्वितीयाक्षितिमंडले १८
 नक्षत्रेषुयथाचंद्रःसंपूर्णोभातिशोभनः
 गुणरूपकलाभिस्तुतथाभातिवरानना १९
 पुष्करेषुयथाहंसस्तथेयंचारुहासिनी
 अहोरूपमहोभावअस्यास्तुपरिदृश्यते २०
 काकस्यशोभनाबालाचारुवृत्तपयोधरा
 व्यमृशद्गोभिलोदैत्यःपद्मावतीवराननाम् २१
 चिंतयित्वाक्षणांविप्रकाकस्यापिभविष्यति
 ज्ञानेनमहताज्ञात्वावैदर्भीतिनसंशयः २२
 दयिताउग्रसेनस्यपतिव्रतपरायणा
 आत्मबलेनतिष्ठंतीदुष्प्राप्यापुरुषैरपि २३
 उग्रसेनोमहामूर्खःप्रेषितायेनवैवरा
 पितुर्गेहमियंबालासतुभाग्येनवर्जितः २४
 अनयाविनासजीवेच्चकथंकूटमतिःसदा
 किंवानपुंसकोराजाएनांयोहिपरित्यजेत् २५
 तांदृष्ट्वासतुकामात्मासंजातस्तत्क्षणादपि
 इयंपतिव्रताबालादुष्प्राप्यापुरुषैरपि २६
 कथंभोक्ष्याम्यहंगत्वाकामोमामतिपीडयेत्
 अभुक्त्वैनान्यदायास्येतत्स्यान्मृत्युर्मैवहि २७
 अद्यैवहिनसंदेहोयतःकामोमहाबलः
 इतिचिंतापरोभूत्वागोभिलोमनसैक्षत २८
 कृत्वामायामयंरूपमुग्रसेनस्यभूपतेः
 यादृशस्तूग्रसेनश्चसांगोपांगोमहानृपः २९
 गोभिलस्तादृशोभूत्वागत्याचस्वरभाषया
 यथावस्त्रोयथावेशोवयसाचतथापुनः ३०
 दिव्यमाल्यांबरधरोदिव्यगंधानुलेपनः
 सर्वाभरणशोभांगोयादृशोमाथुरेश्वरः ३१
 भूत्वाथतादृशोदैत्यउग्रसेनमयस्तदा
 माययापरयायुक्तोरूपलावण्यसंपदा ३२

पर्वताग्रेऽशोकस्यच्छायामाश्रित्यसंस्थितः
 शिलातलस्थोदुष्टात्मावीणादंडेनवीरकः ३३
 सुस्वरंगायमानस्तुगीतंविश्वप्रमोहनम्
 तालमानक्रियोपेतंसप्तस्वरविभूषितम् ३४
 गीतंगायतिदुष्टात्मातस्यारूपेणमोहितः
 पर्वताग्रेस्थितोविप्रहर्षेणमहतान्वितः ३५
 सखीमध्यगतासातुपद्मावतीवरानना
 शुश्रुवेसुस्वरंगीतंतालमानलयान्वितम् ३६
 कोऽयगायतिधर्मात्माहृत्सौख्यप्रदायकम्
 गीतंहिसत्क्रियोपेतंसर्वभावसमन्वितम् ३७
 सखीभिःसहितागत्वाश्रौत्सुक्येननृपात्मजा
 अशोकच्छायामाश्रित्यविमलेसुशिलातले ३८
 ददर्शभूपवेषेणगोभिलंदानवाधमम्
 पुष्पमालांबरधरंदिव्यगंधानुलेपनम् ३९
 सर्वाभरणशोभांगंपद्मावतीपतिव्रता
 मथुरेशःसमायातःकदाधर्मपरायणः ४०
 ममनाथोमहात्मावैराज्यं त्यक्त्वाप्रदूरतः
 यावद्विचिंतयेत्साचतावत्पापेनतेनसा ४१
 समाहूतातुरीभूयएहित्वंहिप्रियेमम
 चकिताशंकितासाचकथंभर्तासमागतः ४२
 लज्जितादुःखिताजाताअधःकृत्वाततोमुखम्
 अहंपापदुराचारानिःशंकापरिवर्तिता ४३
 कोपमेवंमहाभागःकरिष्यतिनसंशयः
 यावद्विचिंतयेत्साचतावत्तेनापिपापिना ४४
 समाहूतातुरीभूयएह्येहित्वंममप्रिये
 त्वयाविनाकृतोदेविप्राणान्धर्तुवरानने ४५
 नहिशक्नोम्यहंकांतेजीवितंप्रियमेवच
 तवस्त्रेहेनलुब्धोस्मि त्वां त्यक्त्वानोत्सहेभृशम् ४६
 ब्राह्मण्युवाच-
 एवमुक्तागतापश्यत्सुमुखंलज्जयान्विता

समालिङ्यततोदैत्यःसतीपद्मावतीतदा ४७

एकांतंतुसमानीतासुभुक्ताइच्छयाततः

दैत्येनगोभिलेनापिसत्यकेतोःसुतातदा ४८

सुकलोवाच-

मुष्कस्थानेस्यसंकेतंनाविंदतवरानना

स्ववस्त्रंसापरिगृह्यशंकितादुःखिताह्यभूत् ४९

सासक्रोधावचःप्राहगोभिलंदानवाधमम्

कस्त्वंपापसमाचारोनिर्घृणोदानवाकृतिः ५०

शप्तुकामासमुद्युक्तादुःखेनाकुलितेक्षणा

वेपमानातदाराजन्दुःखभारेणपीडिता ५१

ममकांतच्छलेनैवत्वयागत्यदुरात्मवन्

नाशितंधर्ममेवाग्रयंपातिव्रत्यमनुत्तमम् ५२

सुस्वरंरुदितंकृत्वाममजन्मत्वयाहतम्

पश्यमेबलमत्रैवशापंदास्येसुदारुणम् ५३

एवंसंभाषमाणातंशप्तुकामातुगोभिलम् ५४

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रे

एकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ४९

पंचाशत्तमोऽध्यायः

सुकलोवाच-

तस्यास्तुवचनंश्रुत्वागोभिलोवाक्यमब्रवीत्

भवतीशप्तुकामासिकस्मान्मेकारणंवद १

केनदोषेणलिप्तोस्मियस्मात्त्वंशप्तुमुद्यता

गोभिलोनामदैत्योस्मिपौलस्त्यस्यभटःशुभे २

दैत्याचारेणवर्तामिजानेविद्यामनुत्तमाम्

वेदशास्त्रार्थवेत्तास्मिकलासुनिपुणःपुनः ३

एवंसर्वविजानामिदैत्याचारंशृणुष्वमे

परस्वंपरदारांश्चबलाद्भ्रंजामिनान्यथा ४

वयंदैत्याःसमाकरयंदैत्याचारेणसांप्रतम्

वर्त्तामोज्ञानिभावेनसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ५

ब्राह्मणानां हि च्छिद्राणि विपश्यामो दिने दिने
 तेषां हितपसो नाशं विघ्नैः कुर्मो न संशयः ६
 छिद्रं प्राप्य वयं देवि नाशयामो न संशयः
 ब्राह्मणाञ्छ्रूयतां भद्रे देवयज्ञं वरानने ७
 नाशयामो वयं यज्ञान् धर्मयज्ञं न संशयः
 सुब्राह्मणान्परित्यज्य देवं नारायणं प्रभुम् ८
 पतिव्रतां महाभागां सुमतिं भर्तृ तत्पराम्
 दूरेणापि परित्यज्य तिष्ठामो नात्र संशयः ९
 तेजो देवि सुविप्रस्य हरे श्रैव महात्मनः
 नार्याः पतिव्रतायाश्च सोढुं दैत्याश्च न क्षमाः १०
 पतिव्रताभयेनापि विष्णोः सुब्राह्मणस्य च
 नश्यंति दानवाः सर्वे दूरं राक्षसपुंगवाः ११
 अहं दानवधर्मेण विचरामि महीतलम्
 कस्मात्त्वं शम्भुकामासि मम दोषो विचार्यताम् १२
 पद्मावत्युवाच-
 मम धर्मः सुकायश्च त्वयैव परिनाशितः
 अहं पतिव्रता सा ध्वी पतिकामा तपस्विनी १३
 स्वमार्गे संस्थिता पापमायया परिनाशिता
 तस्मात्त्वामप्यहं दुष्टा अधक्ष्यामि न संशयः १४
 गोभिल उवाच-
 धर्ममेव प्रवक्ष्यामि भवतीयदि मन्यते
 अग्निं चिद्ब्राह्मणस्यापि श्रूयतां नृप नंदिनी १५
 जुह्वन् देवं द्विकालं योनित्यजेदग्निमंदि रम्
 स चाग्निहोत्री भवति यजत्येव दिने दिने १६
 अन्यच्चैव प्रवक्ष्यामि भृत्यधर्मं वरानने
 मनसा कर्मणा वाचा विशुद्धो योऽपि नित्यशः १७
 नित्यमादेशकारीयः पश्चात्तिष्ठति चाग्रतः
 स भृत्यः कथ्यते देवि पुण्यभागी न संशयः १८
 यः पुत्रो गुणवाञ्छाता पितरं पालयेच्छुभः
 मातरं च विशेषेण मनसा कायकर्मभिः १९

तस्यभागीरथीस्नानमहन्यहनिजायते
 अन्यथाकुरुतेयोहिसपापीयान्नसंशयः २०
 अन्यच्चैवंप्रवक्ष्यामिपतिव्रतमनुत्तमम्
 वाचासुमनसाचैवकर्मणाशृणुभामिनि २१
 शुश्रूषांकुरुतेयाहिभर्तुश्चैवदिनदिने
 तुष्टेभर्त्तरियाप्रीतानत्यजेत्क्रोधनंपुनः २२
 तस्यदोषंनगृह्णातिताडितातुष्यतेपुनः
 भर्तुःकर्मसुसर्वेषुपुरतस्तिष्ठतेसदा २३
 साचापिकथ्यतेनारीपतिव्रतपरायणा
 पतितोपिपितापुत्रैर्बहुदोषसमन्वितः २४
 कस्मादपिचनत्याज्यःकुष्ठितःक्रुधितोऽपिवा
 एवंपुत्राःशुश्रूषन्तिपितरंमातरंकिल २५
 तेयांतिपरमंलोकंतद्विष्णोःपरमंपदम्
 एवंहिस्वामिनंयैवैउपाचरन्तिभृत्यकाः २६
 पत्युर्लोकंप्रयांत्येतेप्रसादात्स्वामिनस्तदा
 अग्निंनैवत्यजेद्विप्रोब्रह्मलोकंप्रयातिसः २७
 अग्नित्यागकरोविप्रोवृषलीपतिरुच्यते
 स्वामिद्रोहीभवेद्भृत्यःस्वामित्यागान्नसंशयः २८
 अग्निंचपितरंचैवनत्यजेत्स्वामिनंशुभे
 सदाविप्रःसुतोभृत्यःसत्यंसत्यंवदाम्यहम् २९
 परित्यज्यप्रगच्छंतितेयांतिनरकार्णवम्
 पतितंव्याधितंदेविविकलंकुष्ठिनंतथा ३०
 सर्वकर्मविहीनंचगतवित्तादिसंचयम्
 भर्तारंनत्यजेन्नारीयदिश्रेयइहेच्छति ३१
 त्यक्त्वाकांतंव्रजेन्नारीअन्यत्कार्यमिहेच्छति
 सामतापुंश्चलीलोकेसर्वधर्मबहिष्कृता ३२
 गतेभर्त्तरियाग्रामंभोगंशृंगारमेवच
 लौल्याच्चकुरुतेनारीपुंश्चलीवदतेजनः ३३
 एवंधर्मविजानामिवेदशास्त्रैश्चसंमतम्
 दानवाराक्षसाःप्रेताधात्रासृष्टायदादितः ३४

तत्रेहकारणंसर्वप्रवक्ष्यामिनसंशयः
 ब्राह्मणादानवाश्चैवपिशाचाश्चैवराक्षसाः ३५
 धर्मार्थसकलंप्रोक्तमधीतैस्तुसुंदरि
 विदंतिसकलंसर्वेआचरन्तिनदानवाः ३६
 विधिहीनंप्रकुर्वन्तिदानवाज्ञानवर्जिताः
 अन्यायेनव्रजंत्येतेमानवाविधिवर्जिताः ३७
 तेषांशासनहेत्वर्थकृताएतेपिनान्यथा
 विधिहीनंप्रकुर्वन्तियेहिधर्मनराधमाः ३८
 तान्वयंशासयामोवैदंडेनमहताकिल
 भवत्यादारुणंकर्मकृतमेवसुनिर्घृणम् ३९
 गार्हस्थ्यंचपरित्यज्यअत्रायाताकिमर्थतः
 वदस्येवंमुखेनापिअहंहिपतिदेवता ४०
 कर्मणानास्तितद्दृष्टंपतिदैवत्यमेवते
 भर्तारंतंपरित्यज्यकिमर्थत्वमिहागता ४१
 शृंगारंभूषणंवेष्टकृत्वातिष्ठसिनिर्घृणा
 किमर्थं हि कृतं पापेकस्य हेतोर्वदस्वमे ४२
 निःशंकावर्त्तसेचापिप्रमत्तागिरिकानने
 मयात्वंसाधितापापादंडेनमहताशृणु ४३
 अधर्मचारिणीदुष्टापतित्यक्त्वासमागता
 क्वास्तेतत्पतिदैवत्वंदर्शयत्वंममाग्रतः ४४
 भवतीपुंश्चलीनामययात्यक्तःस्वकःपतिः
 पृथक्छय्यायदानारीतदासापुंश्चलीमता ४५
 योजनानांशतैकस्यसोन्तरेणप्रवर्त्तते
 क्वास्तितेपतिदैवत्यंपुंश्चल्याचारचारिणी ४६
 निर्लज्जेनिर्घृणेदुष्टेकिमेवदसिसंमुखी
 तपसःक्वास्तितेभावःक्वतेजोबलमेवच ४७
 दर्शयस्वममाद्यैवबलवीर्यपराक्रमम्
 पद्मावत्युवाच-
 स्नेहेनापिसमानीताश्रूयतामसुराधम ४८
 भर्तुर्गेहादहंपित्राक्वास्तेतत्रचपातकम्

नैवकामान्नलोभाच्चनमोहान्नचमत्सरात् ४९
 आगताहंपतित्यक्त्वापतिभावेनसंस्थिता
 भर्तृरूपच्छलेनापित्वयैवपरिवंचिता ५०
 भवंतंमाथुरंज्ञात्वागताहंसम्मुखंतव
 मायाविनयदाजानेत्वामेवंदानवाधम ५१
 एकेनहंकृतेनैवभस्मीभूतंकरोम्यहम्
 गोभिलउवाच-
 चक्षुर्हीनानपश्यंतिमानवाःशृणुसांप्रतम् ५२
 धर्मनेत्रविहीनात्वंकथंजानासिमामिह
 यदातेभावउत्पन्नःपितुर्गेहंप्रतिशृणु ५३
 पतिध्यानंपरित्यज्यमुक्ताध्यानेनत्वंतदा
 ज्ञाननेत्रंतदानष्टंस्फुटंचहृदयेतव ५४
 कथंमांत्वंविजानासिज्ञानचक्षुर्हताभुवि
 कस्यामातापिताभ्राताकस्याःस्वजनबांधवाः ५५
 सर्वस्थानेपतिर्ह्येकोभार्यायास्तुनसंशयः
 इत्युक्त्वाहिप्रहस्यैवगोभिलोदानवाधमः ५६
 नभयंविद्यतेतेऽद्यममापिशृणुपुंश्चलि
 किंभवेत्तवशापेनवृथैवपरिकंपसे ५७
 ममगेहंसमाश्रित्यभुंक्ष्वभोगान्मनोऽनुगान्
 पद्मावत्युवाच-
 गच्छपापसमाचारकिंत्वंवदसिनिर्घृणः ५८
 सतीभावेनसंस्थास्मिपतिव्रतपरायणा
 धक्ष्यामित्वांमहापापयद्येवंतुवदिष्यसि ५९
 एवमुक्त्वातथैकांतेनिषसादमहीतले
 दुःखेनमहताविष्टांतामुवाचसगोभिलः ६०
 तवोदरेमयान्यस्तंस्ववीर्यसुकृतंशुभे
 तस्मादुत्पत्स्यतेपुत्रस्त्रैलोक्यक्षोभकारकः ६१
 एवमुक्त्वाजगामाथगोभिलोदानवस्तदा
 गतेतस्मिन्दुराचारेदानवेपापचारिणी ६२
 दुःखेनमहताविष्टानृपकन्यारुरोदह ६३

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रे
पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५०

एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

ब्राह्मणयुवाच-

गतेतस्मिन्दुराचारेगोभिलेपापचेतसि
पद्मावतीरुरोदाथदुःखेनमहतान्विता १
तस्यास्तुरुदितंश्रुत्वासख्यःसर्वाद्विजोत्तम
पप्रच्छुस्तांराजकन्यांताःसर्वाश्चवराननाः २
कस्माद्रोदिषिभद्रंतेकथयस्वहिचेष्टितम्
क्वगतोऽसौमहाराजोमाथुराधिपतिस्तव ३
येनत्वंहिसमाहूताप्रियेत्युक्त्वावदस्वनः
ताउवाचसुदुःखेनरोदमानापुनःपुनः ४
तयाआवेदितंसर्वयज्ञातंदोषसंभवम्
ताभिर्नीतापितुर्गेहंवेपमानासुदुःखिता ५
मातुःसमक्षंतस्यास्तुआचचक्षुस्तदास्त्रियः
समाकर्ण्यततोदेवीगतासाभर्तृमंदिरम् ६
भर्तारंश्रावयामाससुतावृत्तांतमेवहि
समाकर्ण्यततोराजामहादुःखीअजायत ७
यानाच्छादनकंदत्वापरिवारसमन्विताम्
मथुरांप्रेषयामासगतासाप्रियमंदिरम् ८
सुतादोषंसमाच्छाद्यपितामाताद्विजोत्तम
उग्रसेनस्तुधर्मात्मापद्मावतींसमागताम् ९
सदृष्ट्वामुमुदेचाशुउवाचेदंवचःपुनः
त्वयाविनानशक्तोस्मिजीवितुंहिवरानने १०
बहुप्रभासिमेप्रीतागुणशीलैस्तुसर्वदा
भक्त्यासत्येनतेकांतपतिदैवत्यकैर्गुणैः ११
समाभाष्यप्रियांभार्यापद्मावतींनरेश्वरः
तयासार्धसवैरेमेउग्रसेनोनृपोत्तमः १२
ववृधेदारुणोगर्भःसर्वलोकभयप्रदः

पद्मावतीविजानातितस्यगर्भस्यकारणम् १३
 स्वोदरेवर्द्धमानस्यचिंतयंतीदिवानिशम्
 अनेनकिमुजातेनलोकनाशकरेणवै १४
 अनेनापिनमेकार्यदुष्टपुत्रेणसांप्रतम्
 औषधींपृच्छतेसातुगर्भपातस्यसर्वतः १५
 नारीमहौषधींसाहिविदंतीचदिनेदिने
 गर्भस्यपातनायैवउपायाबहुशःकृताः १६
 ववृधेदारुणोगर्भःसर्वलोकभयंकरः
 तामुवाचततोगर्भःपद्मावतींचमातरम् १७
 कस्मात्त्वंव्यथसेमातरौषधीभिर्दिनेदिने
 पुण्येनवर्द्धतेचायुःपापेनाल्पंतुजीवितम् १८
 आत्मकर्मविपाकेनजीवंतिचम्रियंतिच
 आमगर्भाःप्रयांत्यन्येअपक्वास्तुमहीतले १९
 जातमात्राम्रियंतेऽन्येकतितेयौवनान्विताः
 बालावृद्धाश्चतरुणाआयुषोवशतांगताः २०
 सर्वेकर्मविपाकेनजीवंतिचम्रियंतिच
 ओषध्योमंत्रदेवाश्चनिमित्ताःस्युर्नसंशयः २१
 मामेवहिनजानासिभवतीयादृशोह्यहम्
 दृष्टःश्रुतस्त्वयापूर्वकालनेमिर्महाबलः २२
 दानवानांमहावीर्यस्त्रैलोक्यस्यभयप्रदः
 देवासुरेमहायुद्धेहतोहंविष्णुनापुरा २३
 साधयितुंचतद्वैरमागतोऽस्मितवोदरम्
 साहसंचश्रमंमातर्माकुरुष्वदिनदिने २४
 एवमुक्त्वाद्विजश्रेष्ठमातरंविररामसः
 मातोद्यमंपरित्यज्यमहादुःखादभूत्तदा २५
 दशाब्दाश्चगतायावत्तावद्वृद्धिमवाप्तवान्
 पश्चाज्जशेमहातेजाःकंसोभूत्समहाबलः २६
 येनसंत्रासितालोकास्त्रैलोक्यस्यनिवासिनः
 योहतोवासुदेवेनगतोमोक्षंनसंशयः २७
 एवंश्रुतंमयाकांतभविष्यंतुभविष्यति

पुराणेष्वेवसर्वेषुनिश्चितंकथितंतव २८
 पितृगेहेस्थिताकन्यानाशमेवंप्रयातिसा
 गृहावासायमेकांतकन्यामोहंनकारयेत् २९
 इमांदुष्टांमहापापांपरित्यज्यस्थिरोभव
 प्राप्तव्यंतुमहापापंदुःखंदारुणमेवच ३०
 लोकेश्रेयःकरंकांततद्भुङ्क्त्वत्वंमयासह
 शूक्युवाच-
 एतद्वाक्यंसुमंत्रंतुश्रुत्वासहिद्विजोत्तमः ३१
 त्यागेमतिंचकारासौसमाहूताह्यहंतदा
 सकलंवस्त्रशृंगारंममदत्तंशुभेशृणु ३२
 तवैवदुर्नयैर्विप्रःशिवशर्माद्विजोत्तमः
 गतोवैमतिमान्दुष्टेकुलदुष्टप्रचारिणि ३३
 यत्रतेतिष्ठतेभर्तातत्रगच्छनसंशयः
 तवयद्रोचतेस्थानंयथादिष्टं तथाकुरु ३४
 एवमुक्त्वामहाभागेपितृमातृकुटुंबकैः
 परित्यक्तागताशीघ्रंनिर्लज्जाहंवरानने ३५
 नलभाम्यहमेवापिवासस्थानंसुखंशुभे
 भर्त्सयंतिचमांलोकाःपुंश्चलीयंसमागता ३६
 अटमानागतादेशात्कुलमानेनवर्जिता
 देशेगुर्जरकेपुण्येसौराष्ट्रेशिवमंदिरे ३७
 वनस्थलेतिविख्यातंनगरंवृद्धिसंकुलम्
 अतीवपीडितादेविक्षुधयाहंतदाशृणु ३८
 कर्परंहिकरेगृह्यभिन्नार्थमुपचक्रमे
 गृहिणांद्वारदेशेषुप्रविशामिसुदुःखिता ३९
 ममरूपंविपश्यंतिलोकाःकुत्संतिभामिनि
 नददंतेचमेभिन्नांपापाचेयंसमागता ४०
 एवंदुःखसमाहारादारिद्र्यपरिपीडिता
 अटंत्याचमयादृष्टंगृहमेकमनुत्तमम् ४१
 तुंगप्राकारसंवेष्टंवेदशालासमन्वितम्
 वेदध्वनिसमाकीर्णबहुविप्रसमाकुलम् ४२

धनधान्यसमाकीर्णदासीदासैरलंकृतम्
 प्रविवेशगृहंरम्यलक्ष्मीमुदितमेवतत् ४३
 तद्गृहंसर्वतोभद्रंतस्यैवशिवशर्मणः
 भिक्षादेहीत्युवाचाथसुदेवादुःखपीडिता ४४
 शिवशर्माथशुश्रावभिक्षाशब्दंद्विजोत्तमः
 मंगलांनामवैभार्यालक्ष्मीरूपांवराननाम् ४५
 तांहसन्प्राहधर्मात्माशिवशर्मामहामतिः
 इयंहिदुर्बलाप्राप्ताभिक्षार्थद्वारमागता ४६
 समाहूयप्रियेचैनांदेहित्वंभोजनंशुभे
 कृपयापरयाविष्टाज्ञात्वामांतुसमागताम् ४७
 प्रोवाचमंगलाकांतंदास्यामिप्रियभोजनम्
 एवमुक्त्वाचभार्तरंमंगलामंगलान्विता ४८
 पुनर्मांभोजयामासमिष्टान्नेनसुदुर्बलाम्
 मामुवाचसधर्मात्माशिवशर्मामहामुनिः ४९
 कात्वमत्रसमायाताकस्यवाभ्रमसेजगत्
 केनकार्येणसर्वत्रकथयस्वममाग्रतः ५०
 एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंभर्तुश्चैवमहात्मनः
 स्वरेणलक्षितःकांतोमयावैपापयातदा ५१
 ब्रीडयाधोमुखीजातादृष्टोभर्तायदामया
 मंगलाचारुसर्वांगीभर्तारमिदमब्रवीत् ५२
 काचेयंहिसमाचक्ष्वत्वांदृष्ट्वाहिविलज्जति
 कथयस्वप्रसादेनकाचएषाभविष्यति ५३
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रे
 एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५१

द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

शिवशर्मोवाच-
 मंगलेश्रूयतांवाक्यंयदिपृच्छसिसांप्रतम्
 यदर्थंहित्वयापृष्टंतन्निबोधवरानने १
 इयंहिसांप्रतंप्राप्तावराकीभिन्नरूपिणी

वसुदत्तस्यविप्रस्यसुतेयंचारुलोचने २
 सुदेवानामभद्रेयंममजायाप्रियासदा
 केनापिकारणेनैवदेशंत्यक्त्वासमागता ३
 ममदुःखेनदग्धेयंवियोगेनवरानने
 मांज्ञात्वातुसमायाताभिक्षुरूपेणतेगृहम् ४
 एवंज्ञात्वात्वयाभद्रेआतिथ्यंपरिशोभितम्
 कर्तव्यंनचसंदेहइच्छंत्याममसुप्रियम् ५
 भर्तुर्वाक्यंनिशम्यैवमंगलापतिदेवता
 हर्षेणमहताविष्टास्वयमेवसुमंगला ६
 स्नानाच्छादनभोज्यंचममचक्रेवरानने
 रत्नकांचनयुक्तैश्चाभरणैश्चपतिव्रता ७
 अहंहिभूषिताभद्रेतयैवपतिकाम्यया
 तयाहंभूषितादेविमानस्नानैश्चभोजनैः ८
 भर्त्राहंमानितादेविजातंदुःखमनंतकम्
 ममोरसिमहातीव्रंसर्वप्राणविनाशनम् ९
 तस्यामानोमयादृष्टोदुःखमात्मगतंतथा
 चिंतामेदारुणाजाताययाप्राणाव्रजंतिमे १०
 कदापिवचनंदत्तंनमयापापयाशुभम्
 अस्यैवविप्रवर्यस्यआचरंत्याचदुष्कृतम् ११
 पादप्रक्षालनंनैवअंगसंवाहनंनहि
 एकांतंनमयादत्तंतस्यैवहिमहात्मनः १२
 संभाषांकथमस्यैवकरिष्येपापनिश्चया
 रात्रौचैवतदातत्रपतितादुःखसागरे १३
 एवंहिचिंतमानायाःस्फुटितंहृदयंमम
 गताःप्राणास्तदाकायंपरित्यज्यवरानने १४
 तत्रदूताःसमायाताधर्मराजस्यवैतदा
 वीराश्चदारुणाःक्रूरागदाचक्रासिधारिणः १५
 तैस्तुबद्धामहाभागेश्वरंखलैर्दृढबंधनैः
 नीतायमपुरंतैस्तुरुदमानासुदुःखिता १६
 मुद्गरैस्ताड्यमानाहंदुर्गमार्गेणपीडिता

भर्त्स्यमानायमस्याग्रेतैस्तत्राहंप्रवेशिता १७
 दृष्टाहंयमराजेनसक्रोधेनमहात्मना
 अंगारसंचयेक्षिप्ताक्षिप्तानरकसंचये १८
 लोहस्यपुरुषंकृत्वाअग्निनापरितापितः
 ममोरसिसमुत्क्षिप्तोनिजभर्तुश्चवंचनात् १९
 नानापीडातिसंतप्तानरकाग्निप्रतापिता
 तैलद्रोण्यांपरिक्षिप्ताकरम्भवालुकोपरि २०
 असिपत्रैश्चसंचिन्नाजलमंत्रेणवाहिता
 कूटशाल्मलिवृक्षेषुक्षिप्तातेनमहात्मना २१
 पूयशोणितविष्टायांपतिताकृमिसंकुले
 सर्वेषुनरकेष्वेवंक्षिप्ताहंनृपनंदिनि २२
 पीडायुक्तेषुतीव्रेषुतेनैवापिमहात्मना
 करपत्रैःपाटिताहंशक्तिभिस्ताडिताभृशम् २३
 अन्येष्वेवनरकेषुपातितानृपनंदिनि
 योनिगर्तेषुक्षिप्तास्मिपतितादुःखसंकटे २४
 धर्मराजेनतेनाहंनरकेषुनिपातिता
 वल्गुनीयोनिमासाद्यभुक्तंदुःखंसुदारुणम् २५
 गताहंक्रौष्टुकींयोनिंशुनीयोनिंपुनर्गता
 सकुक्कुटींचमार्जारीमाखुयोनिंगताह्यहम् २६
 एवंयोनिविशेषेषुपापयोनिषुतेनच
 क्षिप्तास्मिधर्मराजेनपीडितासर्वयोनिषु २७
 तेनैवाहंकृताभूमौशूकरीनृपनंदिनि
 तवहस्तेमहाभागेसंतितीर्थान्यनेकशः २८
 तेनोदकेनसिक्तास्मित्वयैववरवर्णिनि
 ममपापंगतंदेविप्रसादात्तवसुंदरि २९
 तवैवतेजःपुण्येनजातंज्ञानंवरानने
 इदानींमामुद्धरस्वपतितांनरकसंकटे ३०
 यदानोद्धरसेदेविपुनर्यास्यामिदारुणम्
 नरकंचमहाभागेत्राहिमांदुःखभागिनीम् ३१
 गताहंपापभावेनदीनाहंचनिराश्रया

सुदेवोवाच-

किंकृतं हिमयाभद्रे सुकृतं पुण्यसंभवम् ३२

येनाहमुद्धरेत्वा वै तन्मे त्वं वदसांप्रतम्

शूकर्युवाच-

अयं राजा महाभाग इक्ष्वाकुर्मनुनंदनः ३३

विष्णुरेष महाप्राज्ञो भवती श्रीर्हि नान्यथा

पतिव्रता महाभागा पतिव्रतपरायणा ३४

त्वं सती सर्वदा भद्रे सर्वतीर्थमयी प्रिया

देवि सर्वमयी नित्यं सर्वदेवमयी सदा ३५

महापतिव्रता लोकएकात्वं नृपतेः प्रिया

यया शुश्रूषितो भर्ता भवत्याहि अहर्निशम् ३६

एकस्य दिवसस्यापि पुण्यं देहि वरानने

पतिशुश्रूषितस्यापि यदि मे कुरुषे प्रियम् ३७

मम माता पिता त्वं वै त्वं मे गुरुः सनातनः

अहं पापादुराचारा असत्याज्ञानवर्जिता ३८

मामुद्धर महाभागे भीताहं यमताडनैः

सुकलोवाच-

एवं श्रुत्वा तया प्रोक्तं समालोक्य नृपंतदा ३९

किं करोमि महाराज एषा किं वदते पशुः

इक्ष्वाकुरुवाच-

एनांदुःखां वरा कीं वै पापयोनिं गतां शुभे ४०

समुद्धरस्व पुण्यैस्त्वं महच्छ्रेयो भविष्यति

एवमुक्ता वरानारी सुदेवाचारुमंगला ४१

उवाचैकाब्दपुण्यं ते मया दत्तं वरानने

एवमुक्तेन वाक्येन तया देव्या हितत्क्षणात् ४२

रूपयौवनसंपन्ना दिव्यमाला विभूषिता

दिव्यदेहा च संभूता ते जो ज्वाला समावृता ४३

सर्वभूषणशोभाढयानानारत्नैश्च शोभिता

संजाता दिव्यरूपा सा दिव्यगंधानुलेपना ४४

दिव्यं विमानमारूढा अंतरिक्षं गता सती

तामुवाचततोराज्ञींप्रणतानतकंधरा ४५
स्वस्त्यस्तुतेमहाभागेप्रसादात्तवसुंदरि
व्रजामिपातकान्मुक्तास्वर्गपुण्यतमंशुभम् ४६
प्रणम्यैवंगतास्वर्गसुदेवाशृणुसत्तम
एतत्तेसर्वमाख्यातंसुकलायानिवेदितम् ४७

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेसुदेवास्वर्गारोहणं-
मद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ५२

त्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः

सुकलोवाच-

एवंधर्मश्रुतंपूर्वपुराणेषुतदामया
पतिहीनाकथंभोगंकरिष्येपापनिश्चया १
कांतेनतुविनातेनजीवंकायेनधारये
विष्णुरुवाच-
एवमुक्त्वापरंधर्मपतिव्रतमनुत्तमम् २
तास्तुसख्योवरानार्योहर्षेणमहतान्विताः
श्रुत्वाधर्मपरंपुण्यंनारीणांगतिदायकम् ३
स्तुवंतितामहाभागांसुकलांधर्मवत्सलाम्
ब्राह्मणाश्चसुराःसर्वेपुण्यस्त्रियोनरोत्तम ४
तस्याध्यानंप्रकुर्वतिपतिकामप्रभावतः
अत्यर्थदृढतामिंद्रःसुविचिंत्यसुरेश्वरः ५
सुकलायाःपरंभावंसुविचार्यामरेश्वरः
चालयेधैर्यमस्याश्चपतिस्त्रेहंसंशयः ६
सस्मारमन्मथंदेवंत्वरमाणःसुराधिपः
पुष्पचापंसंगृह्यमीनकेतुःसमागतः ७
प्रिययाचतयायुक्तोरत्यादृष्टमहाबलः
बद्धांजलिपुटोभूत्वासहस्राक्षमुवाचसः ८
कस्मादहंत्वयानाथअधुनासंस्मृतोविभो
आदेशोदीयतांमेघसर्वभावेनमानद ९
इंद्रउवाच-

सुकलेयं महाभागापतिव्रतपरायणा
 शृणुष्व कामदेवत्वं कुरुसाहाय्यमुत्तमम् १०
 निष्कर्षय महाभागां सुकलां पुण्यमंगलाम्
 तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य शक्रस्य तमथाब्रवीत् ११
 एवमस्तु सहस्राक्षं करिष्यामि न संशयः
 साहाय्यं देवदेवेश तव कौतुककारणात् १२
 एवमुक्त्वामहातेजाः कंदर्पो मुनिदुर्जयः
 देवाञ्जेतुं समर्थोऽहं समुनी नृषिस्तमान् १३
 किंपुनः कामिनीं देवयस्या अंगेन वैबलम्
 कामिनीनाम हं देव अंगेषु निवसाम्यहम् १४
 भाले कुचेषु नेत्रेषु कचाग्रेषु च सर्वदा
 नाभौ कट्यां पृष्ठदेशे जघने योनिमंडले १५
 अधरे दंतभागेषु कक्षायां हिन संशयः
 अंगेष्वेवं प्रत्यंगेषु सर्वत्र निवसाम्यहम् १६
 नारीमम गृहं देव सदा तत्र वसाम्यहम्
 तत्र स्थः पुरुषान्सर्वान्मारयामि न संशयः १७
 स्वभावेनाबलादेव संतप्तामममार्गणैः
 पितरं मातरं दृष्ट्वा अन्यं स्वजनबांधवम् १८
 सुरुपं सगुणं देवमम बाणाहतासती
 चलतेनात्र संदेहो विपाकं नैव चिंतयेत् १९
 योनिः स्पंदेत नारीणां स्तनाग्रौ च सुरेश्वर
 नास्ति धैर्यं सुरेशानसुकलां नाशयाम्यहम् २०
 इद्र उवाच-
 पुरुषो हं भविष्यामि रूपवान्गुणवान्धनी
 कौतुकार्थं मिमां नारीं चालयामि मनोभव २१
 नैव कामा न्न संत्रासान्न वालोभान्न कारणात्
 न वै मोहान्न वै क्रोधात् सत्यं सत्यं रतिप्रिय २२
 कथं मे दृश्यते तस्यामहत्सत्यं पतिव्रतम्
 निष्कर्षिष्य इतो गत्वा भवन्मोहोत्रकारणम् २३
 एवं कामं च संदिश्य जगाम सुरराट् स्वयम्

आत्मविकृतिसंभूतोरूपवान्गुणवान्स्वयम् २४
 सर्वाभरणशोभाङ्गः सर्वभोगसमन्वितः
 भोगलीलासमाकीर्णः सर्वदौदार्यसंयुतः २५
 यत्रसातिष्ठतेदेवीकृकलस्यप्रियानृप
 आत्मलीलांस्वरूपं च गुणं भावं प्रदर्शयेत् २६
 नैव पश्यति सा तं तु पुरुषं रूपसंपदम्
 यत्र यत्र ब्रजे त्साहितत्रतां पश्यते नृप २७
 साभिलाषेण मनसा तामेवं परिपश्यति
 कामचेष्टां सहस्राक्षोऽदर्शयत्सर्वभावकैः २८
 चतुष्पथे पथे तीर्थे यत्र देवी प्रयाति सा
 तत्र तत्र सहस्राक्षस्तामेव परिपश्यति २९
 इंद्रेण प्रेषिता दूती सुकलां प्रतिसागता
 सुकलां सुमहाभागां प्रत्युवाच प्रहस्य वै ३०
 अहो सत्यमहो धैर्यमहो कांतिरहो क्षमा
 अस्या रूपेण संसारे नास्ति नारी वरानना ३१
 कात्वं भवसि कल्याणिकस्य भार्या भविष्यसि
 यस्य त्वं स गुणा भार्या स धन्यः पुण्यभागभुवि ३२
 तस्यास्तु वचनं श्रुत्वा तामुवाच मनस्विनी
 वैश्यजात्यां समुत्पन्नो धर्मात्मा सत्यवत्सलः ३३
 तस्याहं हि प्रिया भार्या सत्यसंधस्य धीमतः
 कृकलस्यापि वैश्यस्य सत्यमेव वदामि ते ३४
 मम भर्ता स धर्मात्मा तीर्थयात्राङ्गतः सुधीः
 तस्मिन् गते महाभागे मम भर्तारि संप्रति ३५
 अतिक्रान्ताः शृणुष्व त्वं त्रयश्चैवापि वत्सराः
 ततो हं दुःखिता जाता विना तेन महात्मना ३६
 एतत्ते सर्वमाख्यातमात्मवृत्तां तमेव ते
 भवती पृच्छते मां का भविष्यति वदस्व मे ३७
 सुकला यावचः श्रुत्वा दूत्या आभाषितं पुनः
 मामेवं पृच्छसे भद्रे तत्ते सर्वं वदाम्यहम् ३८
 अहं तवांतिकं प्राप्ताकार्यार्थं वरवर्णिनि

श्रूयतामभिधास्यामिश्रुत्वाचैवावधार्यताम् ३६
 गतस्तेनिर्घृणोभर्तात्वांत्यक्त्वातुवरानने
 किंकरिष्यसितेनापिप्रियाघातकरेणच ४०
 यस्त्वांत्यक्त्वागतःपापीसाध्व्याचारसमन्विताम्
 किंवासतेगतोबालेतत्रजीवतिवैमृतः ४१
 किंकरिष्यतितेनैवंभवतीखिद्यतेवृथा
 कस्मान्नाशयतेचांगदिव्यंहेमसमप्रभम् ४२
 बाल्येवयसिसंप्राप्तेमानवोनचविंदति
 एकंसुखंमहाभागेबालक्रीडांविनाशुभे ४३
 वार्द्धकेदुःखसंप्राप्तिर्जराकायंप्रहिंसयेत्
 तारुण्येभुज्यतेभोगःसुखात्सर्वोवरानने ४४
 यावत्तिष्ठतितारुण्यंतावद्भुजंतिमानवाः
 सुखभोगादिकंसर्वस्वेच्छयारमतेनरः ४५
 यावत्तिष्ठतितारुण्यंतावद्भोगान्प्रभुजते
 वयस्यपिगतेभद्रेतारुण्येकिंकरिष्यति ४६
 संप्राप्तेवार्द्धकेदेविकिंचित्कार्यनसिध्यति
 स्थविरश्चित्येत्येत्यंसुखकार्यनगच्छति ४७
 वयस्यपिगतेबालेक्रियतेसेतुबंधनम्
 तादृशोयंभवेत्कायस्तारुण्येतुगतेशुभे ४८
 तस्माद्भुज्यतुसुखेनापिपिबस्वमधुमाधवीम्
 कामाबाणादहंत्यंगंतवेमेचारुलोचने ४९
 अयमेकःसमायातःपुरुषोरूपवान्गुणी
 अयंहिपुरुषव्याघ्रःसर्वज्ञोगुणवान्धनी ५०
 तवार्थेनित्यसंयुक्तःस्नेहेनवरवर्णिनि
 सुकलोवाच-
 बाल्यंनास्त्यपिजीवस्यतारुण्यंनास्तिजीविते ५१
 वृद्धत्वंनास्तिचैवास्यस्वयंसिद्धःसुसिद्धिदः
 अमरोनिर्जरोव्यापीसुसिद्धःसर्ववित्तमः ५२
 अकामःकामदोलोकेआत्मरूपेणवर्तते
 यथागेहस्यसंस्थानंतथाकायस्यदृश्यते ५३

यथावार्द्धकिनाकायस्तथासूत्रेणमंदिरम्
 अनेककाष्ठसंघातैर्नानादारुसमुच्चयैः ५४
 मृत्तिकयोदकेनापिसमंतात्परिणामयेत्
 लिपितंलेपकैःकाष्ठचित्रंभवतिचित्रकैः ५५
 प्रथमंरूपमायातिगृहंसूत्रेणसूत्रितम्
 पुष्पांतिचस्वयंतत्तुलेपनाद्वैदिनेदिने ५६
 वायुनादोलितंनित्यंगृहंचमलिनायते
 मध्यमोवर्तुतःकालोगृहस्यपरिकथ्यते ५७
 रूपहानिर्भवेत्तस्यगृहस्वामीविलेपयेत्
 स्वेच्छयाचगृहस्वामीरूपवत्त्वंनयेद्गृहम् ५८
 तारुण्यंतस्यगेहस्यदूतिकेपरिकथ्यते
 काष्ठसंघैश्चजीर्णत्वंबहुकालैःप्रयातिसः ५९
 स्थानभ्रष्टाःप्रजायंतेमूलाग्रेप्रचलंतिते
 नसहेल्लेपनाभारमाधारेणप्रतिष्ठति ६०
 एतद्गृहस्यवार्द्धक्यंकथितंशृणुदूतिके
 पतमानंगृहंदृष्ट्वागृहस्वामीपरित्यजेत् ६१
 गृहमन्यंप्रवेशायप्रयात्येवहिसत्वरम्
 तथाबाल्यंचतारुण्यंनृणांवृद्धत्वमेवच ६२
 सबाल्येबालरूपश्चज्ञानहीनंप्रकारयेत्
 चित्रयेत्कायमेवापिवस्त्रालंकारभूषणैः ६३
 लेपनैश्चंदनैश्चान्यैस्तांबूलप्रभवादिभिः
 कायस्तरुणतांयातिअतिरूपोविजायते ६४
 बाह्याभ्यंतरमेवापिरसैःसर्वैःप्रपोषयेत्
 तेनपोषणभावेनपरिपुष्टःप्रजायते ६५
 जायतेमांसवृद्धिस्तुरसैश्चापिनवोत्तमा
 यांतिविस्तरतांराजन्नंगान्याप्यायितान्यपि ६६
 प्रत्यंगानिरसैश्चैवस्वंस्वरूपंप्रयांतिवै
 दंताधरौस्तनौबाहूकटिपृष्ठमुरुउभे ६७
 हस्तपादतलौतद्वृद्धित्वंप्रतिपेदिरे
 उभाभ्यामपितान्येववृद्धिमायांतितानिवै ६८

अंगानिरसमांसाभ्यांसुरूपाणिभवंतिते
 तैःस्वरूपैर्भवेन्मर्त्योऽरसबद्धश्चदूतिके ६६
 सुरूपःकथ्यतेमर्त्योलोकेकेनप्रियोभवेत्
 विष्ठामूत्रस्यवैकोशःकायएषचदूतिके ७०
 अपवित्रशरीरोयंसदास्त्रवतिनिर्घृणः
 तस्यकिंवर्यतेरूपंजलबुद्बुदवच्छुभे ७१
 यावत्पंचाशद्वर्षाणितावत्तिष्ठतिवैदृढः
 पश्चाच्चजायतेहानिस्तस्यैवापिदिनेदिने ७२
 दंताःशिथिलतांयांतितथालालायतेमुखम्
 चक्षुर्भ्यामपिपश्येन्नकर्णाभ्यांनशृणोतिच ७३
 गतिकर्तुंनशक्नोतिहस्तपादैश्चदूतिके
 अक्षमोजायतेकायोजराकालेनपीडितः ७४
 तद्रसःशोषमायातिजराग्नितापशोषितः
 अक्षमोजायतेदूतिकेनरूपत्वमिष्यते ७५
 यथाजीर्णगृहंयातिक्षयमेवंनसंशयः
 तथासंक्षयमायातिवार्द्धकेतुकलेवरम् ७६
 ममरूपंसमायातंवर्णस्येवंदिनेदिने
 केनाहंरूपसंयुक्ताकेनरूपत्वमिष्यते ७७
 यथाजीर्णगृहंयातिकेनासौपुरुषोबली
 यस्यार्थमागतादूतिभवतीकेनशंसति ७८
 किमुचैवत्वयादृष्टंममांगेवदसांप्रतम्
 तस्यांगादिहहीनंचदूतिनास्त्यधिकंतथा ७९
 यथात्वंचतथासौवैतथाहंनात्रसंशयः
 कस्यरूपंनविद्येतरूपवान्नास्तिभूतले ८०
 उच्छ्रायाःपतनांताश्चनगास्तुगिरयःशुभे
 कालेनपीडितायांतितद्वद्भूताश्चनान्यथा ८१
 अरूपोरूपवान्दिव्यआत्मासर्वगतःशुचिः
 स्थावरेष्वेवसर्वेषुजंगमेषुचदूतिके ८२
 एकोनिवसतेशुद्धोघटेष्वेकंयथोदकम्
 घटनाशात्प्रयात्येकमेकत्वंत्वंनबुध्यसे ८३

पिंडनाशादयंचात्माएकरूपोविजायते
 एकरूपमयादृष्टंसंसारवसतासदा ८४
 एवंवदस्वतंज्ञात्वायस्यार्थमिहचागता
 दर्शयस्वअपूर्वमेयदिभोक्तुमिहेच्छसि ८५
 व्याधिनापीडयमानस्यकफेनापिवृतस्यच
 अंगाद्विचलतेशोणःस्थानभ्रष्टोभिजायते ८६
 अंगसंधिषुसर्वासुपलत्वंचांतरंगतः
 एकतोनाशमायातिस्वंहिरूपंपरित्यजेत् ८७
 विष्ठात्वंजायतेशीघ्रंकृमिभिश्चभवेत्किल
 तद्वद्दुःखकरंवापिनिजरूपंपरित्यजेत् ८८
 श्रूयतांजायतेपश्चात्कृमिदुर्गंधसंकुलम्
 जायंतेतत्रवैयूकाःकृमयोवानसंशयः ८९
 सकृमिःकुरुतेस्फोटंकंडूंचपरिदारुणाम्
 व्यथामुत्पादयेद्यूकासर्वांगंपरिचालयेत् ९०
 नखाग्रैर्घृष्यमाणासाकंडूःशांताप्रजायते
 तद्वत्तैश्चशृणुष्वैवसुरतस्यनसंशयः ९१
 भुंजत्येवरसान्मर्त्यःसुभिक्षान्पिबतेपुनः
 वायुनातेनप्राणेनपाकस्थानंप्रणीयते ९२
 यद्भक्तंप्राणिभिर्दूतिपाकस्थानंगतंपुनः
 सर्वतत्पिहितंतत्रवायुर्वैपातयेन्मलम् ९३
 सारभूतोरसस्तत्रतद्रक्तश्चप्रजायते
 निर्मलःशुद्धवीर्यस्तुब्रह्मस्थानंप्रयातिच ९४
 आकृष्टःससमानेननीतस्तेनापिवायुना
 स्थानंनलभतेवीर्यंचंचलत्वेनवर्तते ९५
 प्राणिनांहिकपालेषुकृमयःसंतिपंचवै
 द्वावेतौकर्णमूलेतुनेत्रस्थानेततःपुनः ९६
 कनिष्ठांगुलिमानेनरक्तपुच्छाश्चदूतिके
 नवनीतस्यवर्णेनकृष्णपुच्छानसंशयः ९७
 तेषांनामापिभद्रेत्वंमत्तोनिगदितंशृणु
 पिंगलीशृंखलीनामद्वौकृमीकर्णमूलयोः ९८

चपलःपिप्पलश्चैवद्वावेतौनासिकाग्रयोः
 शृंगलीजंगलीचान्यौनेत्रयोरंतरस्थितौ ६६
 कृमीणांशतपंचाशत्तादृग्भूतानसंशयः
 भालांतेवस्थिताःसर्वेराजिकायाःप्रमाणतः १००
 कपालरोगिणःसर्वेविकुर्वीतिनसंशयः
 केशद्वयंमुखेतस्यविद्यतेशृणुदूतिके १०१
 प्राणिनांसंक्षयंविद्धितत्क्षणेहिनसंशयः
 स्वस्थानेसंस्थितस्यापिप्राजापत्यस्यवैमुखे १०२
 तद्वीर्यरसरूपेणपततेनात्रसंशयः
 मुखेनपिबतेवीर्यंतेनमत्तःप्रजायते १०३
 तालुमध्यप्रदेशेचंचलत्वेनवर्तते
 इडाचपिंगलानाडीसुषुम्णारव्याचसंस्थिता १०४
 सुबलेनापितस्यैवनाडिकाजालपंजरे
 कामकंडूर्भवेदूतिसर्वेषांप्राणिनांकिल १०५
 पुंसश्चस्फुरतेलिंगंनार्यायोनिश्चदूतिके
 स्त्रीपुंसौसंप्रमत्तौतुव्रजतःसंगमंततः १०६
 कायेनकायसंघृष्टिर्मैथुनेनहिजायते
 क्षणमात्रंसुखंकायेपुनःकंडूश्चतादृशी १०७
 सर्वत्रदृश्यतेदूतिभावएवंविधःकिल
 व्रजत्वमात्मनःस्थानंनैवास्त्यत्रअपूर्वता १०८
 अपूर्वनास्तिमेकिंचित्करोम्येवनसंशयः १०९
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रे
 त्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ५३

चतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः

विष्णुरुवाच-

एवमुक्तागतादूतीतयासुकलयातदा
 समासेनसुसंप्रोक्तमवधार्यपुरंदरः १
 तदर्थंभाषितंतस्याःसत्यधर्मसमन्वितम्
 आलोच्यसाहसंधैर्यज्ञानमेवपुरंदरः २

ईदृशंहिवदेत्काहिनारीभूत्वामहीतले
 योगरूपंसुसंशिष्टंन्यायोदैःक्षालितंवचः ३
 पवित्रेयंमहाभागासत्यरूपानसंशयः
 त्रैलोक्यस्यसमस्तस्यधुरंधर्तुर्भवेत्क्षमा ४
 एतदर्थंविचार्यैवजिष्णुःकंदर्पमब्रवीत्
 त्वयासहगमिष्यामिद्रष्टुंतांकृकलप्रियाम् ५
 प्रत्युवाचसहस्राक्षंमन्मथोबलदर्पितः
 गम्यतांतत्रदेवेशयत्रास्तेसापतिव्रता ६
 मानंवीर्यबलंधैर्यतस्याःसत्यंपतिव्रतम्
 गत्वाहंनाशयिष्यामिकियन्मात्रासुरेश्वर ७
 समाकर्ण्यसहस्राक्षोवचनंमन्मथस्यच
 भोभोनंगशृणुष्वत्वमधिकंभाषितंमुधा ८
 सुदृढासत्यवीर्येणसुस्थिराधर्मकर्मभिः
 सुकलेयमजेयावैतत्रतेपौरुषंनहि ९
 इत्याकर्ण्यततःक्रुद्धोमन्मथस्त्वन्द्रमब्रवीत्
 ऋषीणांदेवतानांचबलंमयाप्रणाशितम् १०
 अस्याबलंकियन्मात्रंभवताममकथ्यते
 पश्यतस्तवदेवेशनाशयिष्यामितांस्त्रियम् ११
 नवनीतंयथाचाग्नेस्तेजोदृष्ट्वाद्रवंव्रजेत्
 तथेमांद्रावयिष्यामिस्वेनरूपेणतेजसा १२
 गच्छतत्रमहत्कार्यमुपस्थंसांप्रतंध्रुवम्
 कस्मात्कुत्ससिमेतेजस्त्रैलोक्यस्यविनाशनम् १३
 विष्णुरुवाच-
 आकर्ण्यवाक्यंतुमनोभवस्यएतामसाध्यांतवकामजाने
 धैर्यसमुद्यम्यचपुण्यदेहांपुण्येनपुण्यांबहुपुण्यचाराम् १४
 पश्यामितेपौरुषमुग्रवीर्यमितोहिगत्वातुधनुष्मतावै
 तेनापिसार्धंप्रजगामभूयोरत्याचदूत्याचपतिव्रतांताम् १५
 एकांसुपुण्यांस्वगृहस्थितांतांध्यानेनपत्युश्चरणेनियुक्ताम्
 यथासुयोगीप्रविधायचित्तंविकल्पहीनंनचकल्पयेत् १६
 अत्यद्भुतरूपमनंततेजोयुतंचकाराथसतीप्रमोहम्

नीलांचितंभोगयुतंमहात्माभषध्वजश्चैवपुरंदरश्च १७
 दृष्ट्वासुलीलंपुरुषंमहांतंचरंतमेवंपरिकामभावम्
 जायाहिवैश्यस्यमहात्मनस्तुमेनेनसारूपयुतंगुणज्ञम् १८
 अंभोयथापद्मदलेगतंवैप्रयातिमुक्ताफलकस्यकीर्तिम्
 तद्वत्स्वभावःपरिसत्ययुक्तोजज्ञेचतस्यास्तुपतिव्रतायाः १९
 अनेनदूतीपरिप्रेषितापुरायामायुवत्याहगुणज्ञमेनम्
 लीलास्वरूपंबहुधात्मभावंममैषसर्वंपरिदर्शयेच्च २०
 ममैवकालंप्रबलंविचिंत्यागतोहिमेकांतगुणैश्चसत्खलः
 रत्यासमेतस्तुकथंचजीवेत्सत्याश्मभारेणप्रमर्दितश्च २१
 ममापिभावंपरिगृह्यकांतोजीवेत्कियान्वापिसुबुद्धियुक्तः
 शून्योहिकायोममचास्ति सद्यश्चेष्टाविहीनोमृतकल्पएव २२
 कायस्यग्रामस्यप्रजाःप्रनष्टाःसुविक्रियाख्यंपरिगृह्यकर्म
 ममाधिकेनापिसमंसुकांतंसऊर्ध्वशोभामनयच्चकामः २३
 यदामृतोबलवान्हर्षयुक्तःस्वयंदृशावैपरिनृत्यमानः
 तथाअनेनापिप्रभाषयेद्भुतंयोमांहिवाञ्छत्यपिभोक्तुकामः २४
 एवंविचार्यैवतदामहासतीसत्याख्यरज्ज्वादृढबद्धचेतना
 गृहंस्वकीयंप्रविवेशसातदातत्तस्यभावंनियमेनवेत्तुम् २५
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रे-
 चतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ५४

पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः

विष्णुरुवाच-

भावंविदित्वासुरराट्चतस्याःप्रोवाचकामंपुरतःस्थितंसः
 नचास्तिशक्यास्मरतेजयायसत्यात्मकध्यानसुदंशितासती १
 धर्माख्यचापंस्वकरेगृहीत्वाज्ञानाभिधानंवरमेवबाणम्
 योद्धुरणेशंप्रतिसंस्थितासतीवीरोयथादर्पितवीर्यभावः २
 जिगीषयेयंपुरुषार्थमेवत्वमात्मनःकुरुषेपौरुषंतु
 त्वामद्यजेतुंसमरेसमर्थयद्भाव्यमेवंतदिहैवचिंत्यम् ३
 दग्धोसिपूर्वत्वमिहैवशंभुनामहात्मनातेनसमंविरोधम्
 कृत्वाफलंतस्यविकर्मणश्चजातोस्यनंगःस्मरसत्यमेव ४

यथा त्वयाकर्मकृतं पुरास्मरफलं तु प्राप्तं तु तथैव तीव्रम्
 सुकुत्सितां योनिमवाप्स्यसि ध्रुवं सा ध्व्यानया सार्धमिहैव कथ्यसे ५
 ये ज्ञानवन्तः पुरुषा जगत्त्रये वैरं प्रकुर्वन्ति महात्मभिः समम्
 भुञ्जन्ति ते दुष्कृतमेव तत्फलं दुःखान्वितं रूपविनाशनं च ६
 व्याघुष्यन्नावां तु ब्रजावकाम एनां परित्यज्य सतीं प्रयुज्य
 सत्याः प्रसंगेन पुरामया तुलब्धं फलं पापमयं त्वसह्यम् ७
 त्वमेव जानासि च रित्रमेतच्छप्तोऽस्मि तेनापि च गौतमेन
 जातश्च मेषवृषणः सदा ह्यहं भवान्गतो मां तु विहाय तत्र ८
 तेजः प्रभावो ह्यतुलः सतीनां धाता समर्थः सहितुं न सूर्यः
 सुकुत्सितं रूपमिदं तुरक्षेत् पुरानुसूयामुनिना हि शप्तम् ९
 निरुध्य सूर्यं परिवेगवंतमुद्यंतमेवं प्रभया सुदीप्तम्
 भर्तुश्च मृत्युं परिबाधमानं मांडव्यशापस्य च कौण्डिनस्य १०
 अग्नेः प्रिया सत्यपतिव्रता तया स्वपुत्रतां देवत्रयं हि नीतम्
 न किं पुरामन्मथ तेश्च तं सदा संस्कारयुक्ताः प्रभवन्ति सत्यः ११
 सावित्री नाम्नी द्युमत्सेनपुत्री नीतं प्रियं सा पुनरानिनाय
 यमादिहैवाश्च पतेः सुपुत्रं सती त्वमेवं परिसंश्रुतं च १२
 अग्नेः शिखांकः परिसंस्पृशेद्वैतरेद्विकः सागरमेव मूढः
 गले तु बद्धा सुशिलां भुजाभ्यां को वा सतीं वश्यति वीतरागाम् १३
 उक्ते तु वाक्ये बहुनीतियुक्ते इंद्रेण कामस्य सुशिद्धानां
 आकर्ण्य वाक्यं मकरध्वजस्तु उवाच देवेन्द्र मथैनमेव १४
 काम उवाच-
 तवातिदेशादहमागतो वै धैर्यं सुहृत्त्वं पुरुषार्थमेव
 त्यक्त्वा तदर्थं परिभाषसे मां निःसत्वरूपं बहुभीतियुक्तम् १५
 व्याबुद्धिं यास्यामि यदा सुरेशस्याल्लोकमध्ये मम कीर्तिनाशः
 ऊढं करोमानविहीन एव सर्वे वदिष्यन्त्यनया जितं माम् १६
 ये वै जिता देवगणाश्च दानवाः पूर्वमुनीन्द्रास्तपसः प्रयुक्ताः
 हास्यं करिष्यन्ति ममापि सद्यो नार्याजितो मन्मथ एष भीमः १७
 तस्मात्प्रयास्यामि त्वयैव सार्धमस्याबलं मानमतः सुरेश
 तेजश्च धैर्यं परिणाशयिष्ये कस्माद्भवानत्र बिभेति शक्र १८
 संबोध्य चैवं स सुराधिनाथं चापंगृहीतं स शरं सुपुष्पम्

उवाचक्रीडांपुरतःस्थितांतांविधायमायांभवतीप्रयातु १९
 वैश्यस्यभार्यासुकलांसुपुण्यांसत्येस्थितांधर्मविदांगुणज्ञाम्
 इतोहिगत्वाकुरुकार्यमुक्तंसाहाय्यरूपंचप्रियेसखेशृणु २०
 क्रीडांसमाभाष्यततोमनोभवस्त्वंतेस्थितांप्रीतिमथाह्वयत्पुनः
 कार्यंभवत्याममकार्यमुत्तममेतांसुस्नेहैःपरिभावयत्वम् २१
 इंद्रंहिदृष्ट्वासुकलायथाभवेत्स्नेहानुगाचारुविलोचनेयम्
 तैस्तैःप्रभावैर्गुणवाक्ययुक्तैर्नयस्ववश्यंचप्रियेसखेशृणु २२
 भोभोःसखेसाधयगच्छशीघ्रमायामयनंदनरूपयुक्तम्
 पुष्पोपयुक्तंचफलप्रधानंघुष्टंरुतैःकोकिलषट्पदानाम् २३
 आहूयवीरंमकरंदमेवरसायनंस्वादुगुणैरुपेतम्
 सहानिलाद्यैर्निजकर्मयुक्तैःसंप्रेषयित्वापुनरेवकामम् २४
 एवंसमादिश्यमहत्ससैन्यत्रैलोक्यसंमोहकरंतुकामः
 चक्रेप्रयाणंसुरराजसार्धंसमोहनायैवमहासतीताम् २५
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रे-
 पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ५५

षट्पंचाशत्तमोऽध्यायः

विष्णुरुवाच-

तस्याःसत्यविनाशायमन्मथःससुराधिपः
 प्रस्थितःसुकलांतर्हिसत्योधर्ममथाब्रवीत् १
 पश्यधर्ममहाप्राज्ञमन्मथस्यविचेष्टितम्
 तवार्थमात्मनश्चैवपुण्यस्यापिमहात्मनः २
 विसृजामिमहास्थानंवास्तुरूपंसुखोदयम्
 सत्याख्यंचसुप्रियाख्यंसुदेवाख्यंगृहोत्तमम् ३
 तमेवनाशयेद्भवाकामएषप्रमत्तधीः
 रिपुरूपःसुदुष्टात्माअस्माकंहिनसंशयः ४
 पतिस्तपोधनोविप्रःसुसतीयापतिव्रता
 सुसत्योभूपतिर्धर्मममगेहानसंशयः ५
 यत्राहंवृद्धिसंपुष्टस्तत्रवासोहितेभवेत्
 तत्रपुण्यंसमायातिश्रद्धयासहक्रीडते ६

क्षमाशांत्यासमायुक्तायातिमममंदिरम्
 यथासत्योदमश्चैवदयासौहृदमेवच ७
 प्रज्ञायुक्तः सनिर्लोभोयत्राहंतत्रसंस्थितः
 शुचिः स्वभावस्तत्रैवअमीचममबांधवाः ८
 अस्तेयमप्यहिंसाचतितिक्षावृद्धिरेवच
 ममगेहेसमायाताधन्यतांशृणुधर्मराट् ९
 गुरुणांचापिशुश्रूषाविष्णुर्लक्ष्म्यासमावृतः
 मद्देहंतुसमायांतिदेवाश्चाग्निपुरोगमाः १०
 मोक्षमार्गप्रकाशेद्योज्ञानोदीप्त्यासमन्वितः
 एतैः सार्धंवसाम्येवसतीषुधर्मवत्सुच ११
 साधुष्वेतेषुसर्वेषुगृहरूपेषुमेसदा
 उक्तेनापिकुटुंबेनवसाम्येवत्वयासह १२
 ससत्त्वाः साधुरूपास्तेवेधसामेगृहीकृताः
 संचरामिमहाभागस्वच्छंदेनचलीलया १३
 ईश्वरश्चजगत्स्वामीत्रिनेत्रोवृषवाहनः
 ममगेहेस्वरूपेणवर्ततेशिवयायुतः १४
 तदिदंसंसृतेः सारंगृहरूपमहेश्वरम्
 सदनंशंकरेत्याख्यंनाशितंमन्मथेनवै १५
 विश्वामित्रंमहात्मानंतपंतंतपउत्तमम्
 मेनकांहिसमाश्रित्यकामोयंजितवान्पुरा १६
 सतीपतिव्रताहल्यागौतमस्यप्रियाशुभा
 सुसत्याञ्चालितातेनमन्मथेनदुरात्मना १७
 मुनयः सत्यधर्मज्ञानानास्त्रियः पतिव्रताः
 मद्गृहास्ताइमाः सर्वादीपिताः कामवह्निना १८
 दुर्धरोदुःसहोव्यापीयोतिसत्येषुनिष्ठुरः
 मामेवंपश्यतेनित्यंक्वसत्यः परितिष्ठति १९
 समांज्ञात्वासमायातिबाणपाणिर्धनुर्धरः
 नाशयेन्मद्गृहंपापोवीतिहोत्रैश्चनामकैः २०
 पापलेशाश्चयेकूराअन्येपाखंडसंश्रयाः
 तेतुबुद्ध्याऽहिताः सर्वेसत्यगेहंविशंतिहि २१

सेनाध्यक्षैरसत्यैस्तुच्छघनातेनसाधितः
 पातयेदर्दयेद्देहं पापः शस्त्रैर्दुरात्मभिः २२
 मामेवंताडयेत्पापोमहाबलमनोभवः
 अस्यधाम्नाप्रदग्धोहंशून्यतांहिव्रजामिवै २३
 नूतनंगृहमिच्छामिस्त्रियारूयंपतिभूपतिम्
 कृकलस्यापिपुण्यस्यप्रियेयंशिवमंगला २४
 तद्गृहंसुकलारूयंमेदग्धुं पापः समुद्यतः
 अयमेषसहस्राक्षः कामेनसहितोबली २५
 कामस्यकारणात्कस्मात्पूर्ववृत्तंनविंदति
 अहल्यायाः प्रसंगेनमेषोपस्थोव्यजायत २६
 पौरुषं हिमुनेर्दृष्ट्वा सत्याश्चैवप्रधर्षणात्
 नष्टः कामस्यदोषेणसुरराट् तत्रसंस्थितः २७
 भुक्तवान्दारुणंशापंदुःखेनमहतान्वितः
 कृकलस्यप्रियामेनांसुकलांपुण्यचारिणीम् २८
 एषहंतुंसहस्राक्षउद्यतः कामसंयुतः
 यथाचेंद्रेणनायातिकामएषतथाकुरु २९
 धर्मराजमहाप्राज्ञभवान्मतिमतांवरः
 धर्मराजउवाच-
 ऊनंतेजः करिष्यामिकामस्यमरणंतथा ३०
 एकोपायोमयादृष्टस्तमिहैवप्रपश्यतु
 प्रज्ञाचैषामहाप्राज्ञाशकुनीरूपचारिणी ३१
 भर्तुरागमनंपुण्यंशब्देनारूयानुखेयतः
 शकुनस्यप्रभावेणभर्तुश्चागमनेनच ३२
 दुष्टैर्नष्टानभूयेतस्वस्थचित्तानसंशयः
 प्रज्ञासंप्रेषितातेनगतासासुकलागृहम् ३३
 प्रकुर्वतीमहच्छब्दं दृष्टदेवेवसाबभौ
 पूजितामानिताप्रज्ञाधूपदीपादिभिस्तदा ३४
 ब्राह्मणंसुकलापृच्छत्किमेषाचवदेन्मम
 ब्राह्मणउवाच-
 भर्तुश्चागमनंब्रूतेतवैवसुभगेस्थिरा ३५

दिनसप्तकमध्येसन्नागमिष्यतिनान्यथा ३६
इत्येवमाकर्ण्यसुमंगलंवचःप्रहर्षयुक्तासहसाबभूव
धर्मज्ञमेकंसगुणंहिकांतंशकुनात्प्रदिष्टंहिसमागतंतम् ३७
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रे षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः
५६

सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

विष्णुरुवाच-

क्रीडासतीरूपधराप्रभूत्वागेहंगताचारुपतिव्रतायाः
तामागतांसत्यस्वरूपयुक्तासासादरंवाक्यमुवाचधन्या १
वाक्यैःसुपुण्यैःपरिपूजितासाउवाचक्रीडासुकलांविहस्य
मायानुगंविश्वविमोहनंसतीप्रत्युत्तरंसत्यप्रमेयुक्तम् २
ममापिभर्ताप्रबलोगुणज्ञोधीरःसविद्योमहिमाप्रयुक्तः
त्यक्त्वागतःपापतरांसुपुण्योमामेवनाथःशृणुपुण्यकीर्तिः ३
वाक्यैस्तुपुण्यैरबलास्वभावादाकर्ण्यसर्वंसुकलासमुक्तम्
संशुद्धभावांचविचिंत्यचाहकस्माद्गतःसुंदरितेऽद्यनाथः ४
विहायतेरूपमतीवसत्यमाचक्ष्वसर्वंभवतीसुभर्तुः
ध्यानोपयुक्तासकलंकरोतिसखीस्वरूपागृहमागतामे ५
क्रीडाबभाषेशृणुसत्यमेतंचरित्रभावंममभर्तुरस्य
अहंप्रियेयस्यसदैवयुक्तायमिच्छतेतंप्रतिसांतवयामि ६
कर्तुःसुपुण्यंवचनंसुभर्तुर्ध्यानोपयुक्तासकलंकरोमि
एकांतशीलासगुणानुरूपाशुश्रूषयैकस्तमिहैवदेवि ७
ममपूर्वविपाकोऽयसंप्रत्येवप्रवर्तते
यतस्त्यक्त्वागतोभर्तामामेवंमंदभागिनीम् ८
सखेनधारयेजीवंस्वकीयकायमेवच
पत्याहीनाःकथनार्यःसुजीवंतिचनिर्घृणाः ९
रूपशृंगारसौभाग्यंसुखंसंपन्नानान्यथा
नारीणांहिमहाभागोभर्ताशास्त्रेषुगीयते १०
तयासर्वंसमाकर्ण्ययदुक्तंक्रीडयातदा
सत्यभावंविदित्वासामेनेसंभाषितंतदा ११

विश्वस्तासामहाभागासुकलापतिदेवता
 तामुवाचपुनःसर्वमात्मचेष्टानुगंवचः १२
 समासेनसमाख्यातंपूर्ववृत्तांतमात्मनः
 यथाभर्तागतोयात्रांपुण्यसाधनतत्परः १३
 आत्मदुःखंसुसत्यंचतपएवमनस्विनि
 बोधिताक्रीडयासातुसमाश्वास्यपतिव्रता १४
 सूतउवाच-

एकदातुतयाप्रोक्तंक्रीडयासुकलांप्रति
 सखेपश्यवनंसौम्यंदिव्यवृक्षैरलंकृतम् १५
 तत्रतीर्थपरंपुण्यमस्तिपातकनाशनम्
 नानावल्लीवितानैश्चसुपुष्पैःपरिशोभितम् १६
 आवाभ्यामपिगंतव्यंपुण्यहेतोर्वरानने
 समाकर्ण्यतयासार्द्धसुकलामाययातदा १७
 प्रविवेशवनंदिव्यनंदनोपममेवसा
 सर्वर्तुकुसुमोपेतंकोकिलाशतनादितम् १८
 गीयमानंसुमधुरैर्नदैर्मधुकरैरपि
 कूजद्भिःपक्षिभिःपुण्यैःपुण्यध्वनिसमाकुलम् १९
 चंदनादिकवृक्षैश्चसौरभैश्चविराजितम्
 सर्वभोगैःसुसंपूर्णमाधव्यामाधवेनवै २०
 रचितंमोहनायैवसुकलायाश्चकारणात्
 तयासार्धंप्रविष्टासातद्वनंसर्वभावनम् २१
 ददर्शसौख्यदंपुण्यंमायाभावंनविंदति
 वीक्षमाणावनंदिव्यंतयासहजनेश्वर २२
 शक्रोपिचाभ्ययात्तत्रदेवमूर्तिविराजितः
 तयादूत्यासमंप्राप्तःकामस्तत्रसमागतः २३
 सर्वभोगपतिर्भूत्वाकामलीलासमाकुलः
 काममाहसमाभाष्यएषासासुकुलागता २४
 प्रहरस्वमहाभागक्रीडायाःपुरतःस्थिताम्
 मायांकृत्वासमानीताक्रीडयातवसंनिधौ २५
 पौरुषंदर्शयाद्यैवयद्यस्तिकुरुनिश्चितम्

कामउवाच-

आत्मरूपं दर्शयस्व चतुरं लीलया न्वितम् २६

येनाहं प्रहराम्येतां पंचबाणैः सहस्रदृक्

इंद्रउवाच-

क्वास्ते ते पौरुषं मूढयेन लोकं विडंबसे २७

ममाधारपरो भूत्वा योद्धुमिच्छसि सांप्रतम्

कामउवाच-

तेनापि देवदेवेन महादेवेन शूलिना २८

पूर्वमेव हतं रूपं मम कायोनविद्यते

इच्छाम्यहं यदानारीं हंतुं शृणुष्व सांप्रतम् २९

पुंसां कायं समाश्रित्य आत्मरूपं प्रदर्शये

पुमां संवासहस्राक्षनार्याः कार्यं समाश्रये ३०

पूर्वदृष्टाय दानारीतामेव परिचिंतयेत्

चिंत्यमानस्य पुंसस्तु नार्यारूपं पुनः पुनः ३१

अदृष्टं तु समाश्रित्य पुंसमुन्मादयाम्यहम्

तथाप्युन्मादयाम्येवं नारीरूपं न संशयः ३२

संस्मरणात् स्मरो नाम मम जातं सुरेश्वर

तां दृष्ट्वा तादृशो रंगवस्तु रूपं समाश्रये ३३

आत्मतेजः प्रकाशेन बाध्य बाधकतां व्रजेत्

नारीरूपं समाश्रित्य धीरं पुरुषं प्रमोहयेत् ३४

पुरुषं तु समाश्रित्य भावयामि सुयोषितम्

रूपहीनोऽस्मि हे इंद्र अस्मद्रूपं समाश्रयेत् ३५

तव रूपं समाश्रित्य तां साधयेयथेप्सिताम्

एवमुक्त्वा स देवेन्द्रं कायं तस्य महात्मनः ३६

सखा सौमाधवस्यापि समाश्रित्य सुमायुधः ३७

तामेव हंतुं कुसुमायुधोऽपि साध्वीं सुपुण्यां कृकलस्य भार्याम्

समुत्सुकस्तिष्ठति बाणलक्षं तस्याश्च कायं नयनैर्विलोक्य ३८

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने सुकलाचरित्रे सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

अष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

विष्णुरुवाच-

क्रीडाप्रयुक्तासुवनंप्रविष्टावैश्यस्यभार्यासुकलासुतन्वी
ददर्शसर्वगहनंमनोरमंतामेवपप्रच्छसखींसतीसा १
अरण्यमेतत्प्रवरंसुपुण्यंदिव्यंसखेकस्यमनोभिरामम्
सिद्धंसुकामैःप्रवरैःसमस्तैःपप्रच्छहर्षात्सुकलासखींताम् २
क्रीडोवाच-

एतद्वनंदिव्यगुणैःप्रयुक्तंसिद्धस्वभावैःपरिभावेन
पुष्पाकुलंकामफलोपयुक्तंविपश्यसर्वमकरध्वजस्य ३
एवंवाक्यंततःश्रुत्वाहर्षेणमहतान्विता
समालोक्यमहद्वृत्तंकामस्यचदुरात्मनः ४
वायुनानीयमानंतंसमाघातिनसौरभम्
वातिवायुःस्वभावेनसौरभेणसमन्वितः ५
तद्वाणोविशतेनासांयथातथासुलीलया
सागंधनैवगृह्णातिपुष्पाणांचवरानना ६
नचास्वादयतेसातुसुरसान्सामहासती
ससखाकामदेवस्यरममाणोविनिर्जितः ७
लज्जितःपराङ्मुखोभूत्वाभूपपातलवच्छदैः
फलेभ्योहिसुपक्वेभ्यःपुष्पमंजरिसंस्कृतः ८
लवरूपोपतद्भूमौरसस्त्वेषतयाजितः
मकरंदःसुदीनात्माफलाद्भूमिततःपुनः ९
भक्षयतेमक्षिकाभिश्चयथामृतोरणे तथा
मक्षिकाभक्ष्यमाणस्तुप्रवाहेनप्रयातिसः १०
मंदंमंदंप्रयात्येवतंहसंतिचपक्षिणः
नानारुतैःप्रचलंतिसुखमानंदनिर्भरैः ११
प्रीत्याशकुनयस्तत्रवनमध्यनगस्थिताः
सुकलयाजितोह्येषनिम्नंपंथानमाश्रितः १२
प्रीत्यासमेतारतिःकामभार्यागत्वाब्रवीत्सासुकलांविहस्य
स्वस्त्यस्तुतेस्वागतमेवभद्रेरमस्वप्रीत्यानयनाभिरामम् १३
तेरूपमिष्टममलमिंद्रस्यापिमहात्मनः

यदेष्टंतेतदाब्रूहिसमानेष्येनसंशयः १४

सूतउवाच-

वदंत्यौतेस्त्रियौदृष्ट्वाश्रुत्वोवाचसुभाषितम्

रतिंप्रतिगृहीत्वामेगतोभर्तामहामतिः १५

यत्रमेतिष्ठतेभर्तातत्राहंपतिसंयुता

तत्रकामश्चमेप्रीतिरयंकायोनिराश्रयः १६

द्वेअप्युक्तंसमाकर्ण्यरतिप्रीतीविलज्जिते

ब्रीडमानेगतेतेद्वेयत्रकामोमहाबलः १७

ऊचतुस्तंमहावीरमिंद्रकायसमाश्रितम्

चापमाकर्षमाणंतनेत्रलक्ष्यंमहाबलम् १८

दुर्जयेयंमहाप्राज्ञत्यजपौरुषमात्मनः

पतिकामामहाभागापतिव्रतासदैवसा १९

कामउवाच-

अनयालोक्यतेरूपमिंद्रस्यास्यमहात्मनः

यदिदेवितदाचाहंहनिष्यामिनसंशयः २०

अथवेषधरोदेवोमहारूपःसुराधिपः

सतयानुगतस्तूर्णपरयालीलयातदा २१

सर्वभोगसमाकीर्णःसर्वाभरणशोभितः

दिव्यमाल्यांबरधरोदिव्यगंधानुलेपनः २२

तयारत्यासमायातोयत्रास्तेपतिदेवता

प्रत्युवाचमहाभागांसुकलांसत्यचारिणीम् २३

पूर्वदूतीसमक्षंतेप्रीत्याचप्रहितामया

कस्मान्नमन्यसेभद्रेभजंतंत्वामिहागतम् २४

सुकलोवाच-

रक्षायुक्तास्मिभद्रंतेभर्तुःपुत्रैर्महात्मभिः

एकाकिनीसहायैश्चनैवकस्यभयंमम २५

शूरैश्चपुरुषाकारैःसर्वत्रपरिरक्षिता

नातिप्रस्तावयेवक्तुंव्यग्राकर्मणितस्यच २६

यावत्प्रस्यंदतेनेत्रंतावत्कालंमहामते

भवान्नलज्जतेकस्माद्रममाणोमयासह २७

भवान्कोहिसमायातोनिर्भयोमरणादपि

इंद्रउवाच-

त्वामेवंहिप्रपश्यामिवनमध्येसमागताम् २८

समाख्यातास्त्वयाशूराभर्तुश्चतनयाः पुनः

कथंपश्याम्यहंतावद्दर्शयस्वममाग्रतः २९

सुकलोवाच-

सनिजसकलवर्गस्याधिपत्येनिवेश्यधृतिमतिगतिबुद्ध्याख्यैस्तुसंन्यस्यसत्यम्

अचलसकलधर्मो नित्ययुक्तो महात्मा मदनसबलधर्मात्मा स दामांजुगोप ३०

मामेवंपरिरक्षते दमगुणैः शौचैस्तु धर्मः सदा सत्यं पश्य समागतं मम पुरः शान्तिक्षमा

भ्यां युतम्

बोधश्चातिमहाबलः पृथुयशायो मानं मुंचेत्कदा बद्धा हं दृढबंधनैः स्वगुणजैः सांनिध्यमेवंगतः

३१

रक्षायुक्ताः कृताः सर्वे सत्याद्या मम सांप्रतम्

धर्मलाभादिकाः सर्वे दमबुद्धिपराक्रमाः ३२

मामेवंहिप्ररक्षंति किं मां प्रार्थयसे बलात्

को भवान्निर्भयो भूत्वा दूत्यासार्धं समागतः ३३

सत्यंधर्मस्तथापुण्यं ज्ञानाद्याः प्रबलास्तथा

मम भर्तुः सहायाश्च ते मां रक्षंति वेश्मनि ३४

अहं रक्षायुतानित्यं दमशान्तिपरायणा

न मां जेतुं समर्थश्च अपि साक्षाच्छचीपतिः ३५

यदि वामन्मथो वापि समागच्छति वीर्यवान्

दंशिता हंसदा सत्यं सत्यकेनैव नान्यथा ३६

निरर्थकास्तस्य बाणा भविष्यंति न संशयः

त्वामेवंहि हनिष्यंति धर्मादयो महाभटाः ३७

दूरंगच्छ पलायत्व मत्र मातिष्ठ सांप्रतम्

वार्यमाणो यदा तिष्ठेर्भस्मी भूतो भविष्यसि ३८

भर्त्रा विना निरीक्षेत मम रूपं यदा भवान्

यथा दारुदहेदग्निस्तथा धक्ष्यामि नान्यथा ३९

एवंश्रुत्वासहस्राक्षोमन्मथस्यापिसम्मुखम्
पश्यपौरुषमेतस्यायुध्यस्वनिजपौरुषैः ४०
यथागतास्तथासर्वेमहाशापभयातुराः
स्वस्वस्थानंमहाराजइंद्राद्याःप्रययुस्तदा ४१
गतेषुतेषुसर्वेषुसुकलासापतिव्रता
स्वगृहंपुण्यसंयुक्तापतिध्यानेनचागता ४२
स्वगृहंपुण्यसंयुक्तंसर्वतीर्थमयंतदा
सर्वयज्ञमयंराजन्संप्राप्तापतिदेवता ४३

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेष्ट- पंचाशत्तमोऽध्यायः

५८

एकोनषष्टितमोऽध्यायः

विष्णुरुवाच-

कृकलःसर्वतीर्थानिसाधयित्वागृहंप्रति
प्रस्थितःसार्थवाहेनमहानंदसमन्वितः १
एवंचिंतयतेनित्यंसंसारःसफलोमम
तृप्ताःस्वर्गप्रयास्यंतिपितरोममनान्यथा २
तावत्प्रत्यक्षरूपेणबद्ध्वातस्यपितामहान्
पुरतस्तस्यसंब्रूतेनहितेपुण्यमुत्तमम् ३
दिव्यरूपोमहाकायःकृकलंवाक्यमब्रवीत्
तवतीर्थफलंनास्तिश्रममेववृथाकृथाः ४
स्वयंसंतोषमाप्नोषिन्हितेपुण्यमुत्तमम्
एवंश्रुत्वाततोवैश्यःकृकलोदुःखपीडितः ५
भवान्कःसंवदस्येवंकस्माद्बद्धाःपितामहाः
केनदोषप्रभावेणतन्मेत्वंकारणंवद ६
कस्मात्तीर्थफलंनास्तिममयात्राकथंनहि
सर्वमेवसमाचक्ष्वयदिजानासिसंस्फुटम् ७
धर्मउवाच-

पूतांपुण्यतमांस्वीयांभार्यात्यक्त्वाप्रयातियः
तस्यपुण्यफलंसर्ववृथाभवतिनान्यथा ८

धर्माचारपरांपुण्यांसाधुव्रतपरायणाम्
 पतिव्रतरतांभार्यासुगुणांपुण्यवत्सलाम् ६
 तामेवापिपरित्यज्यधर्मकार्यप्रयातियः
 वृथातस्यकृतःसर्वोधर्मोभवतिनान्यथा १०
 सर्वाचारपराभव्याधर्मसाधनतत्परा
 पतिव्रतरतानित्यंसर्वदाज्ञानवत्सला ११
 एवंगुणाभवेद्भार्यायस्यपुण्यामहासती
 तस्यगेहेसदादेवास्तिष्ठन्तिचमहौजसः १२
 पितरोगेहमध्यस्थाःश्रेयोवांछन्तितस्यच
 गंगाद्याःपुण्यनद्यश्चसागरास्तत्रनान्यथा १३
 पुण्यासतीयस्यगेहेवर्ततेसत्यतत्परा
 तत्रयज्ञाश्चगावश्चऋषयस्तत्रनान्यथा १४
 तत्रसर्वाणितीर्थानिपुण्यानिविविधानिच
 भार्यायोगेनतिष्ठन्तिसर्वाण्येतानिनान्यथा १५
 पुण्यभार्याप्रयोगेणगार्हस्थ्यसंप्रजायते
 गार्हस्थ्येऽत्परमोधर्मोद्वितीयोनास्तिभूतले १६
 गृहस्थस्यगृहःपुण्यःसत्यपुण्यसमन्वितः
 सर्वतीर्थमयोवैश्यसर्वदेवसमन्वितः १७
 गार्हस्थ्यंचसमाश्रित्यसर्वेजीवन्तिजन्तवः
 तादृशनैवपश्यामिअन्यमाश्रममुत्तमम् १८
 मंत्राग्निहोत्रंदेवाश्चसर्वधर्माःसनातनाः
 दानाचाराःप्रवर्ततेयस्यपुंसश्चवैगृहे १९
 एव्योभार्यायाहीनस्तस्यगेहं वनायते
 यज्ञाश्चवैनसिध्यन्तिदानानिविविधानिच २०
 भार्याहीनस्यपुंसोपिनसिध्यतिमहाव्रतम्
 धर्मकर्माणिसर्वाणिपुण्यानिविविधानिच २१
 नास्तिभार्यासमंतीर्थधर्मसाधनहेतवे
 शृणुष्वत्वंगृहस्थस्यनान्योधर्मोजगत्रये २२
 यत्रभार्यागृहंतत्रपुरुषस्यापिनान्यथा
 ग्रामेवाप्यथवारण्येसर्वधर्मस्यसाधनम् २३

नास्तिभार्यासमंतीर्थनास्तिभार्यासमंसुखम्
 नास्तिभार्यासमंपुण्यंतारणायहितायच २४
 धर्मयुक्तांसतींभार्यात्यक्त्वायासिनराधम
 गृहंधर्मपरित्यज्यक्वास्तेधर्मस्यतेफलम् २५
 तयाविनायदातीर्थेश्राद्धदानंकृतंत्वया
 तेनदोषेणवैबद्धास्तवपूर्वपितामहाः २६
 भवांश्चौरोह्यमीचौरायैस्तुभुक्तंसुलोलुपैः
 त्वयादत्तस्यश्राद्धस्यअन्नमेवंतयाविना २७
 सुपुत्रःश्रद्धयायुक्तःश्राद्धदानंददातियः
 भार्यादत्तेनपिंडेनतस्यपुण्यंवदाम्यहम् २८
 यथाऽमृतस्यपानेननृणांतृप्तिर्हिजायते
 तथापितृणांश्राद्धेनसत्यंसत्यंवदाम्यहम् २९
 गार्हस्थ्यस्यचधर्मस्यभार्याभवतिस्वामिनी
 त्वयैषावंचितामूढचौरकर्मकृतंवृथा ३०
 अमीपितामहाश्चौरायैर्भुक्तंतुतयाविना
 भार्यापचतिचेदन्नंस्वहस्तेनामृतोपमम् ३१
 तदन्नमेवभुंजंतिपितरोहृष्टमानसाः
 तेनैवतृप्तिमायांतिसंतुष्टाश्चभवंतिते ३२
 तस्माद्भार्याविनाधर्मःपुरुषस्यनसिध्यति
 नास्तिभार्यासमंतीर्थपुंसांसुगतिदायकम् ३३
 भार्याविनाचयोधर्मःसएवविफलोभवेत् ३४
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रे एकोनषष्टितमोऽध्यायः

५६

षष्टितमोऽध्यायः

कृकलउवाच-

कथंमेजायतेसिद्धिःकथंपितृविमोचनम्
 एतन्मेविस्तरेणापिधर्मराजवदाधुना १

धर्मउवाच-

गच्छगेहंमहाभागत्वांविनादुःखमाचरत्

संबोधयत्वंसुकलांस्वपत्नीं धर्मचारिणीम् २
 श्राद्धदानं गृहं गत्वा तस्याहस्तेन वै कुरु
 स्मृत्वा पुण्यानि तीर्थानि यजस्व त्वं सुरोत्तमान् ३
 तीर्थयात्रा कृता सिद्धिस्तव चैव भविष्यति
 भार्या विना तु यो लोके धर्मसाधितुमिच्छति ४
 स गार्हस्थ्यं विलोप्यैव एकाकी विचरेद्वनम्
 विफलो जायते लोके तं न मन्यंति देवताः ५
 यज्ञाः सिद्धिं तदा यांति यदा स्याद् गृहिणी गृहे
 एकाकी स समर्थो न धर्मार्थसाधनाय च ६
 विष्णुरुवाच-

एवमुक्त्वा च तं वैश्यं गतो धर्मो यथागतम्
 कृकलोऽपि स धर्मात्मा स्वगृहं प्रति प्रस्थितः ७
 स्वगृहं प्राप्य मेधावी दृष्ट्वा तां च पतिव्रताम्
 सार्थवाहेन तेनापि स्वस्थानं प्राप्य बुद्धिमान् ८
 तया समागतं दृष्ट्वा भर्तारं धर्मकोविदम्
 कृतं सुमंगलं पुण्यं भर्तुरागमने तदा ९
 समाचष्ट स धर्मात्मा धर्मस्यापि विचेष्टितम्
 समाकर्ण्य महाभागा भर्तुर्वाक्यं मुदा वहम् १०
 धर्मवाक्यं प्रशस्याथ अनुमेने च तं तथा
 विष्णुरुवाच-

अथोस कृकलो वैश्यस्तया सार्धं सुपुण्यकम् ११
 चकार श्रद्धया श्राद्धं देवता गृहं संस्थितः
 पितरो देवगंधर्वा विमानैश्च समागताः १२
 तुष्टुवुस्तौ महात्मानौ दंपती मुनयस्तथा
 अहं चापि तथा ब्रह्मा देव्या युक्तो महेश्वरः १३
 सर्वे देवाः सगंधर्वा विमानैश्च समागताः
 अहमेव ततो ब्रह्मा देव्या युक्तो महेश्वरः १४
 सर्वे देवाः सगंधर्वास्तस्याः सत्येन तोषिताः
 ऊचुश्च तौ महात्मानौ धर्मज्ञौ सत्यपंडितौ १५
 भार्यया सह भद्रं ते वरं वरय सुव्रत

कृकलउवाच-

कस्यपुण्यप्रसंगेनतपसश्चसुरोत्तमाः १६

सभार्यायवरंदातुंभवंतोहिसमागताः

इंद्रउवाच-

एषासतीमहाभागासुकलाचारुमंगला १७

अस्याःसत्येनतुष्टाःस्मदातुकामावरंतव

समासेनतुतत्प्रोक्तंपूर्ववृत्तांतमेवच १८

तस्याश्चरितमाहात्म्यंश्रुत्वाभर्तासहर्षितः

तयासहसधर्मात्माहर्षव्याकुललोचनः १९

ननामदेवताःसर्वाउवाचचपुनःपुनः

यदितुष्टामहाभागात्रयोदेवाःसनातनाः २०

अन्येचऋषयःपुण्याःकृपांकृत्वाममोपरि

जन्मजन्मनिदेवानांभक्तिमेवंकरोम्यहम् २१

धर्मसत्यरतिःस्यान्मेभवतांहिप्रसादतः

पश्चाद्धिवैष्णवंलोकंसभार्यश्चपितामहैः २२

गंतुमिच्छाम्यहंदेवायदितुष्टामहौजसः

देवाऊचुः-

एवमस्तुमहाभागसर्वमेवभविष्यति २३

पुष्पवृष्टिततश्चक्रुस्तयोरुपरिभूपते

जगुर्गीतंमहापुण्यंललितंसुस्वरंततः २४

गंधर्वागीततत्त्वज्ञाननृतुश्चाप्सरोगणाः

ततोदेवाःसगंधर्वाःस्वंस्वंस्थानंनृपोत्तम २५

वरंदत्वाप्रजग्मुस्तेस्तूयमानाःपतिव्रताम्

नारीतीर्थसमाख्यातमन्यत्किंचिद्वदामिते २६

एतत्तेसर्वमाख्यातंपुण्याख्यानमनुत्तमम्

यःशृणोतिनरोराजन्सर्वपापैःप्रमुच्यते २७

श्रद्धयाशृणुतेनारीसुकलाख्यानमुत्तमम्

सौभाग्येनतुसत्येनपुत्रपौत्रैर्नमुच्यते २८

मोदतेधनधान्येनसहभर्त्रासुखीभवेत्

पतिव्रताभवेत्साचजन्मजन्मनिनान्यथा २९

ब्राह्मणो वेदविद्वांश्चक्षत्रियो विजयी भवेत्
 धनधान्यं भवेच्चैव वैश्यगेहेन संशयः ३०
 धर्मज्ञो जायते राजन्सदाचारः सुखी भवेत्
 शूद्रः सुखमवाप्नोति पुत्रपौत्रैः प्रवर्धते ३१
 विपुला जायते लक्ष्मीर्धनधान्यैरलंकृता ३२

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने सुकलाचरित्रे षष्ठितमोऽध्यायः ६०

एकषष्ठितमोऽध्यायः

वेन उवाच-

भार्यातीर्थसमाख्यातं सर्वतीर्थोत्तमोत्तमम्
 पितृतीर्थसमाख्याहि पुत्राणां तारणं परम् १
 विष्णुरुवाच-

कुरुक्षेत्रे महाक्षेत्रे कुण्डलो नाम ब्राह्मणः
 सुकर्मानाम सत्पुत्रः कुण्डलस्य महात्मनः २
 गुरुतस्य महावृद्धौ धर्मज्ञौ शास्त्रकोविदौ
 द्वावेतौ तु महात्मानौ जरया परिपीडितौ ३
 तयोः शुश्रूषणं च क्रेभक्त्या च परयाततः
 धर्मज्ञो भावसंयुक्तो अहर्निश मनारतम् ४
 तस्माद्वेदानधीते स पितुः शास्त्राण्यनेकशः
 सर्वाचारपरो दक्षो धर्मज्ञो ज्ञानवत्सलः ५
 अंगसंवाहनं च क्रेगुर्वोश्च स्वयमेव सः
 पादप्रक्षालनं चैव स्नानभोजनकींक्रियाम् ६
 भक्त्या चैव स्वभावेन तद्ध्येतन्मयो भवेत्
 मातापित्रोश्च राजेन्द्र उपचर्याप्रकारयेत् ७

सूत उवाच-

तद्वर्तमानकाले तु बभूव नृपसत्तम
 पिप्पलो नाम वैविप्रः कश्यपस्य महात्मनः ८
 तपस्तेपे निराहारो जितात्मा जितमत्सरः
 दयादानदमोपेतः कामं क्रोधं विजित्य सः ९
 दशारण्यगतो धीमाञ्ज्ञानशान्तिपरायणः

सर्वेन्द्रियाणिसंयम्यतपस्तेपेमहामनाः १०
 तपःप्रभावतस्तस्यजंतवोगतविग्रहाः
 वसंतिसुयुगेतत्रएकोदरगताइव ११
 तत्तपस्तस्यमुनयोदृष्ट्वाविस्मयमाययुः
 नेदृशंकेनचित्तप्रयथासौतप्यतेमुनिः १२
 देवाश्चइंद्रप्रमुखाःपरंविस्मयमाययुः
 अहोअस्यतपस्तीव्रंशमश्चेन्द्रियसंयमः १३
 निर्विकारोनिरुद्वेगः कामक्रोधविवर्जितः
 शीतवातातपसहोधराधरइवस्थितः १४
 विषयेविमुखोधीरोमनसोतीतसंग्रहम्
 नशृणोतियथाशब्दंकस्यचिद्द्विजसत्तमः १५
 संस्थानंतादृशंगत्वास्थित्वाएकाग्रमानसः
 ब्रह्मध्यानमयोभूत्वासानंदमुखपंकजः १६
 अश्मकाष्ठमयोभूत्वानिश्चेष्टोगिरिवत्स्थितः
 स्थाणुवद्दृश्यतेचासौसुस्थिरोधर्मवत्सलः १७
 तपःक्लिष्टशरीरोतिश्रद्धावाननसूयकः
 एवंवर्षसहस्रैकंसंजातंतस्यधीमतः १८
 पिपीलिकाभिर्बह्वीभिःकृतंमृद्भारसंचयम्
 तस्योपरिमहाकायंवल्मीकंनिजमंदिरम् १९
 वल्मीकोदरमध्यस्थोजडीभूतइवस्थितः
 सएवंपिप्पलोविप्रस्तपतेसुमहत्तपः २०
 कृष्णसर्पैस्तुसर्वत्रवेष्टितोद्विजसत्तमः
 तमुग्रतेजसंविप्रंप्रदशंतिविषोल्बणाः २१
 संप्राप्यगात्रमर्माणिविषंतस्यनभेदयेत्
 तेजसातस्यविप्रस्यनागाःशांतिमथागमन् २२
 तस्यकायात्समुद्भूताअर्चिषोदीप्ततेजसः
 नानारूपाःसुबहुशोदृश्यंते च पृथक्पृथक् २३
 यथावह्नेःखरतरास्तथाविधानरोत्तम
 यथामेघोदरेसूर्यःप्रविष्टोभातिरश्मिभिः २४
 वल्मीकस्थस्तथाविप्रःपिप्पलोभातितेजसा

सर्पादशंतिविप्रंतंसक्रोधादशनैरपि २५
 नभिंदंतिचदंष्ट्राग्राच्चर्मभित्त्वानृपोत्तम
 एवंवर्षसहस्रैकंतपञ्चाचरतस्ततः २६
 गतंतुराजराजेंद्रमुनेस्तस्यमहात्मनः
 त्रिकालंसाध्यमानस्यशीतवर्षातपान्वितः २७
 गतःकालोमहाराजपिप्पलस्यमहात्मनः
 तद्वच्चवायुभक्षंतुकृतंतेनमहात्मना २८
 त्रीणिवर्षसहस्राणिगतानितस्यतप्यतः
 तस्यमूर्ध्निततोदेवैःपुष्पवृष्टिःकृतापुरा २९
 ब्रह्मज्ञोसिमहाभागधर्मज्ञोसिनसंशयः
 सर्वज्ञानमयोऽसित्वंसंजातःस्वेनकर्मणा ३०
 ययंत्वंवांछसेकामंतंतंप्राप्स्यसिनान्यथा
 सर्वकामप्रसिद्धस्त्वंस्वतएवभविष्यसि ३१
 समाकर्ण्यमहद्वाक्यंपिप्पलोपिमहामनाः
 प्रणम्यदेवताःसर्वाभक्त्यानमितकंधरः ३२
 हर्षेणमहताविष्टोवचनंप्रत्युवाचसः
 इदंविश्वंजगत्सर्वममवश्यंयथाभवेत् ३३
 तथाकुरुध्वंदेवेंद्राविद्याधरोभवाम्यहम्
 एवमुक्त्वासमेधावीविररामनृपोत्तम ३४
 एवमस्त्वितितेप्रोचुर्द्विजश्रेष्ठंसुरास्तदा
 दत्त्वावरंमहाभागजग्मुस्तस्मैमहात्मने ३५
 गतेषुतेषुदेवेषुपिप्पलोद्विजसत्तमः
 ब्रह्मण्यंसाधयेन्नित्यंविश्ववश्यंपचिंतयेत् ३६
 तदाप्रभृतिराजेंद्रपिप्पलोद्विजसत्तमः
 विद्याधरपदंलब्ध्वाकामगामीमहीयते ३७
 एवंसपिप्पलोविप्रोविद्याधरपदंगतः
 संजातोदेवलोकेशःसर्वशास्त्रविशारदः ३८
 एकदातुमहातेजाःपिप्पलःपर्यचिंतयत्
 विश्ववश्यंभवेत्सर्वममदत्तोवरोत्तमः ३९
 तदर्थंप्रत्ययंकर्तुमुद्यतोद्विजपुंगवः

यंयंचिंतयतेकर्तुंतंतंहिवशमानयेत् ४०
 एवंसप्रत्ययेजातेमनसापर्यकल्पयत्
 द्वितीयोनास्तिवैलोकेमत्समःपुरुषोत्तमः ४१
 सूतउवाच-
 एवंहिकल्पमानस्यपिप्पलस्यमहात्मनः
 ज्ञात्वामानसिकंभावंसारसस्तमुवाचह ४२
 सरस्तीरगतोराजन्सुस्वरं व्यंजनान्वितम्
 स्वनंसौष्ठवसंयुक्तमुक्तवान्पिप्पलंप्रति ४३
 कस्मादुद्वहसेगर्वमेवंत्वंपरमात्मकम्
 सर्ववश्यात्मिकींसिद्धिनाहंमन्येतवैवहि ४४
 वश्यावश्यमिदंकर्मअर्वाचीनंप्रशस्यते
 पराचीनंनजानासिपिप्पलत्वंहिमूढधीः ४५
 वर्षाणांतुसहस्राण्यावत्रीणित्वयातपः
 समाचीर्णततोर्गर्वकुरुषेकिमुधाद्विज ४६
 कुंडलस्यसुतोधीरःसुकर्मानामयःसुधीः
 वश्यावश्यंजगत्सर्वतस्यासीच्छृणुसांप्रतम् ४७
 अर्वाचीनंपराचीनंसवैजानातिबुद्धिमान्
 लोकेनास्तिमहाज्ञानीतत्समःशृणुपिप्पल ४८
 नकुंडलस्यपुत्रेणसदृशस्त्वंसुकर्मणा
 नदत्तंतेनवैदानंनज्ञानंपरिचिंतितम् ४९
 हुतयज्ञादिकंकर्मनकृतंतेनवैकदा
 नगतस्तीर्थयात्रायांनचवह्नेरुपासनम् ५०
 सकदाकृतवान्विप्रधर्मसेवार्थमुत्तमम्
 स्वच्छंदचारीज्ञानात्मापितृमातृसुहृत्सदा ५१
 वेदाध्ययनसंपन्नःसर्वशास्त्रार्थकोविदः
 यादृशंतस्यवैज्ञानंबालस्यापिसुकर्मणः ५२
 तादृशंनास्तिज्ञानंवृथात्वंगर्वमुद्वहेः
 पिप्पलउवाच-
 कोभवान्पक्षिरूपेणमामेवंपरिकुत्सयेत् ५३
 कस्मान्निंदसिमेज्ञानंपराचीनंतुकीदृशम्

तन्मेविस्तरतोब्रूहित्वयिज्ञानंकथंभवेत् ५४

अर्वाचीनगतिसर्वापराचीनस्यसांप्रतम्

वदत्वमंडजश्रेष्ठज्ञानपूर्वसुविस्तरम् ५५

किंवाब्रह्माचविष्णुश्चकिंवारुद्रोभविष्यसि

सारसउवाच-

नास्ति ते तपसोभावः फलं नास्ति च तस्य तु ५६

त्वयानपरितप्तस्य तपसः सांप्रतं शृणु

कुंडलस्यापि पुत्रस्य बालस्यापि यथागुणः ५७

तथा तेनास्ति वैज्ञानं परिज्ञातं न तत्पदम्

इतो गत्वापि पृच्छ त्वं मम रूपं द्विजोत्तम ५८

स वदिष्यति धर्मात्मा सर्वज्ञानं तवैव हि

विष्णुरुवाच-

एवमाकर्ण्य तत्सर्वं सारसेन प्रभाषितम् ५९

निर्जगाम स वेगेन दशारण्यं महाश्रमम् ६०

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडे वेनोपाख्याने एकषष्टितमोऽध्यायः ६१

द्विषष्टितमोऽध्यायः

विष्णुरुवाच-

कुंडलस्याश्रमं गत्वा सत्यधर्मसमाकुलम्

सुकर्माणं ततो दृष्ट्वा पितृमातृपरायणम् १

शुश्रूषं तं महात्मानं गुरुसत्यपराक्रमम्

महारूपं महातेजं महाज्ञानसमाकुलम् २

मातापित्रोः पदांते तमुपविष्टं दर्शयः

महाभक्त्या न्वितं शांतं सर्वज्ञानमहानिधिम् ३

कुंडलस्यापि पुत्रेण सुकर्मणामहात्मना

आगतं पिप्पलं दृष्ट्वा द्वारदेशे महामतिम् ४

आसनात्तूर्णमुत्थाय अभ्युत्थानं कृतं पुनः

आगच्छ त्वं महाभाग विद्याधर महामते ५

आसनं पाद्यमर्घ्यं च ददौ तस्मै महामतिः

निर्विघ्नोऽसि महाप्राज्ञ कुशलेन प्रवर्तसे ६

निरामयंचपप्रच्छपिप्पलंतंसमागतम्
यस्मादागमनंतेद्यतत्सर्वप्रवदाम्यहम् ७
वर्षाणांचसहस्राणित्रीणि यावत्त्वया तपः
तप्तमेव महाभागसुरेभ्यः प्राप्तवान्वरम् ८
वश्यत्वं च त्वया प्राप्तं कामचारस्तथैव च
तेन मत्तो न जानासि गर्वमुद्वहसे वृथा ९
दृष्ट्वा ते चेष्टितं सर्वसारसेन महात्मना
ममाभिधानं कथितं मम ज्ञानमनुत्तमम् १०

पिप्पल उवाच-

यो सौ मां सारसो विप्रसरितीरे प्रयुक्तवान्
सर्वज्ञानं वदेन्मां हि स तु कः प्रभुरीश्वरः ११
सुकर्मो वाच-

भवं तमुक्तवान्यो वै सरितीरे तु सारसः
ब्रह्माण्डं त्वं महाज्ञानं तं विद्धि परमेश्वरम् १२
अन्यत्किं पृच्छसे ब्रूहि तमेवं प्रवदाम्यहम्
विष्णुरुवाच-

एवमुक्तः स धर्मात्मा सुकर्मानृपनन्दन १३
पिप्पल उवाच-

त्वयि वश्यं जगत्सर्वमिति शुश्रुम भूतले
तन्मे त्वं कौतुकं विप्रदर्शयस्व प्रयत्नतः १४
पश्य कौतुकमेवाद्यत्वं वश्या वश्यकारणम्
तमुवाच स धर्मात्मा सुकर्मा पिप्पलं प्रति १५
अथ स स्मारवै देवान्सुकर्मा प्रत्ययाय वै
इन्द्राद्या लोकपालाश्च देवाश्चाग्निपुरोगमाः १६
समागताः समाहूतानां विद्याधरास्तथा
सुकर्माणं ततः प्रोचुर्देवाश्चाग्निपुरोगमाः १७
कस्मात्स्मृतास्त्वया विप्रततोर्थकारणं वद
सुकर्मो वाच-

अयमेष सुसंप्राप्तो विद्याधरो हि पिप्पलः १८
मामेवं भाषते विप्रवश्या वश्यत्वकारणम्

प्रत्ययार्थसमाहूताअस्यैवचमहात्मनः १६
 स्वंस्वंस्थानंप्रगच्छध्वमित्युवाचसुरान्प्रति
 तमूचुस्तेततोदेवाःसुकर्माणमहामतिम् २०
 अस्माकंदर्शनंविप्रनमोघंजायतेवरम्
 वरंवरयभद्रंतेमनसायद्धिरोचते २१
 तत्तेदधोनसंदेहस्त्वेवमूचुःसुरोत्तमाः
 भक्त्याप्रणम्यतान्देवान्ययाचेसद्विजोत्तमः २२
 अचलांदत्तदेवेन्द्राःसुभक्तिंभावसंयुताम्
 मातापित्रोश्चमेनित्यंतद्वैवरमनुत्तमम् २३
 पितामेवैष्णवंलोकंप्रयात्वेतद्वरोत्तमम्
 तद्वन्माताचदेवेशावरमन्यंनयाचये २४
 देवाऊचुः-
 पितृभक्तोसिविप्रेन्द्रभक्त्यातववयंद्विज
 सुकर्मञ्छ्रूयतांवाक्यंप्रीत्यायुक्तासदैवते २५
 एवमुक्त्वागतादेवाःस्वर्लोकंनृपनंदन
 सर्वमैश्वर्यमेतेनतस्याग्रेपरिदर्शितम् २६
 दृष्टंतुपिप्पलेनापिकौतुकंचमहाद्भुतम्
 तमुवाचसधर्मात्मापिप्पलंकुंडलात्मजम् २७
 अर्वाचीनंत्विदंरूपंपराचीनंचकीदृशम्
 प्रभावमुभयोश्चैववदस्ववदतांवर २८
 सुकर्मोवाच-
 पराचीनस्यरूपस्यलिगमेववदामिते
 येनलोकाःप्रमोदंतेइंद्राद्याःसचराचराः २९
 अयमेवजगन्नाथःसर्वगोव्यापकः प्रभुः
 अस्यरूपंनदृष्टंहिकेनाप्येवहियोगिना ३०
 श्रुतिरेववदत्येवंतंवक्तुंशंकितेवसा
 अपाणिपादनासश्चअकर्णोमुखवर्जितः ३१
 सर्वपश्यतिवैकर्मकृतत्रैलोक्यवासिनाम्
 तेषामुक्तमकर्णश्चसशृणोतिसुसाक्ष्यदः ३२
 गतिहीनोव्रजेत्सोपिसहिसर्वत्रदृश्यते

पाणिहीनोपिगृह्णातिपादहीनःप्रधावति ३३
 सर्वत्रदृश्यतेविप्रव्यापकःपादवर्जितः
 यंनपश्यंतिदेवेंद्रामुनयस्तत्त्वदर्शिनः ३४
 सचपश्यतितान्सर्वान्सत्यासत्यपदेस्थितान्
 व्यापकंविमलंसिद्धंसिद्धिदंसर्वनायकम् ३५
 यंजानातिमहायोगीव्यासोधर्मार्थकोविदः
 तेजोमूर्तिःसचाकाशमेकवर्णमनंतकम् ३६
 तदेतन्निर्मलंरूपंश्रुतिराख्यातिनिश्चितम्
 व्यासश्चैवहिजानातिमार्कण्डेयश्चतत्पदम् ३७
 अर्वाचीनंप्रवक्ष्यामिशृणुष्वैकाग्रमानसः
 यदासंहृत्यभूतात्मास्वयमेकःप्रगच्छति ३८
 अप्सुशय्यांसमास्थायशेषभोगासनस्थितः
 तमाश्रित्यस्वपित्येकोबहुकालंजनार्दनः ३९
 जलांधकारसंतप्तोमार्कण्डेयोमहामुनिः
 स्थानमिच्छन्सयोगात्मानिर्विराणोभ्रमणेनसः ४०
 भ्रममाणःसदृशेशेषपर्यंकशायिनम्
 सूर्यकोटिप्रतीकाशंदिव्याभरणभूषितम् ४१
 दिव्यमाल्यांबरधरंसर्वव्यापिनमीश्वरम्
 योगनिद्रांगतंकांतंशंखचक्रगदाधरम् ४२
 एकानारीमहाभागाकृष्णांजनचयोपमा
 दंष्ट्राकरालवदनाभीमरूपाद्विजोत्तम ४३
 तयोक्तोसौमुनिश्श्रेष्ठोमाभैरितिमहामुनिः
 पद्मपत्रंसुविस्तीर्णपंचयोजनमायतम् ४४
 तस्मिन्पत्रेमहादेव्यामार्कण्डेयोनिवेशितः
 केशवेसतिसुप्तेपिनास्त्यत्रचभयंतव ४५
 तामुवाचसयोगींद्रःकात्वंभवसिभामिनि
 अस्मिन्विनिर्जितेचैकाभवतीपरिबृंहिता ४६
 पृष्ठैवंमुनिनादेवीसादरंप्राहभूसुर
 नागभोगांकपर्यंकसयःस्वपितिकेशवः ४७
 अस्याहंवैष्णवीशक्तिःकालरात्रिरिहोच्यते

मामेवंविद्धिविप्रेन्द्रसर्वमायासमन्विताम् ४८
 महामायापुराणेषुजगन्मोहायकथ्यते
 इत्युक्त्वासागतादेवीअंतर्धानंहिपिप्पलः ४९
 देव्यामनुगतायांतुमार्कण्डेयस्यपश्यतः
 तस्यनाभ्यांसमुत्पन्नंपंकजंहाटकप्रभम् ५०
 तस्माज्ज्ञेमहातेजाब्रह्मालोकपितामहः
 तस्माद्विजज्ञिरेलोकाःसर्वेस्थावरजंगमाः ५१
 इंद्राद्यालोकपालाश्चदेवाश्चाग्निपुरोगमाः
 अर्वाचीनंस्वरूपंतुदर्शितंहिमयानृप ५२
 अर्वाचीनस्वरूपोयंपराचीनोनिराश्रयः
 यदासदर्शयेत्कायंकायरूपाभवंतिते ५३
 ब्रह्माद्याःसर्वलोकाश्चअर्वाचीनाहिपिप्पल
 अर्वाचीनाअमीलोकायेभवंतिजगत्त्रये ५४
 पराचीनःसभूतात्मायंसुपश्यंतियोगिनः
 मोक्षरूपंपरंस्थानंपरब्रह्मस्वरूपकम् ५५
 अव्यक्तमक्षरंहंसंशुद्धंसिद्धिसमन्वितम्
 पराचीनस्ययद्रूपंविद्याधरतवाग्रतः ५६
 सर्वमेवमयाख्यातमन्यत्किंतेवदाम्यहम्
 पिप्पलउवाच-
 कस्मादेतन्महाज्ञानमुद्भूतंतवसुव्रत ५७
 अर्वाचीनगतिंविद्वान्पराचीनगतिंतथा
 त्रैलोक्यस्यपरंज्ञानंत्वय्येवंपरिवर्तते ५८
 तपसोनैवपश्यामिपरांनिष्ठांहिसुव्रत
 यजनंयाजनंतीर्थतपोवाकृतवानसि ५९
 तत्प्रभावंवदस्वैवंकेनज्ञानंतवाखिलम्
 सुकर्मावाच-
 तपएवजानामिनकृतंकायशोषणम् ६०
 यजनंयाजनंवापिनजानेतीर्थसाधनम्
 नमयासाधितंध्यानंपुण्यकालंसुकर्मजम् ६१
 स्फुटमेकंप्रजानामिपितृमातृप्रपूजनम्

उभयोरपिहस्तेनमातापित्रोस्तुनित्यशः ६२
 पादप्रक्षालनं पुण्यं स्वयमेव करोम्यहम्
 अंगसंवाहनं स्नानं भोजनादिकमेव च ६३
 त्रिकाले ध्यानसंलीनः साधयामि दिने दिने
 पादोदकं तयोश्चैव मातापित्रोर्दिने दिने ६४
 भक्तिभावेन विंदामि पूजयामि सुभावतः
 गुरुमेजीवमानौ तु यावत्कालं हि पिप्पल ६५
 तावत्कालं हि मेलाभो ह्यतुल्यश्च प्रजायते
 त्रिकालं पूजयाम्येतौ शुद्धभावेन चेतसा ६६
 स्वच्छंदलीलासंचारीवर्तम्येव हि पिप्पल
 किं मे चान्येन तपसा किं मे कायस्य शोषणैः ६७
 किं मे सुतीर्थयात्राभिरन्यैः पुण्यैश्च सांप्रतम्
 मखानामेव सर्वेषां यत्फलं प्राप्यते द्विज ६८
 तत्फलं तु मया दृष्टं पितुः शुश्रूषणादपि
 मातुः शुश्रूषणं तद्वत्पुत्राणां गतिदायकम् ६९
 सर्वकर्मसु सर्वस्वं सारभूतं जगत्रये
 पुत्रस्य जायते लोको मातुः शुश्रूषणादपि ७०
 पितुः शुश्रूषणे तद्वन्महत्पुण्यं प्रजायते
 तत्र गंगा गया तीर्थं तत्र पुष्करमेव च ७१
 यत्र मातापिता तिष्ठेत्पुत्रस्यापि न संशयः
 अन्यानि तत्र तीर्थानि पुण्यानि विविधानि च ७२
 भवंत्येतानि पुत्रस्य पितुः शुश्रूषणादपि
 पितुः शुश्रूषणात्तस्य दानस्य तपसः फलम् ७३
 सत्पुत्रस्य भवेद्विप्रश्चान्यधर्मः श्रमायते
 पितुः शुश्रूषणात्पुण्यं पुत्रः प्राप्नोत्यनुत्तमम् ७४
 स्वकर्मणस्तु सर्वस्वमिहैव च परत्र च
 जीवमानौ गुरुत्वे तौ स्वमातापितरौ तथा ७५
 शुश्रूषते सुतो भूत्वा तस्य पुण्यफलं शृणु
 देवास्तस्यापि तुष्यंति ऋषयः पुण्यवत्सलाः ७६
 त्रयो लोकास्तु तुष्यंति पितुः शुश्रूषणादिह

मातापित्रोस्तुयःपादौनित्यमेवहिक्षालयेत् ७७
 तस्यभागीरथीस्नानमहन्यहनिजायते
 पुण्यैर्मिष्टान्नपानैर्यःपितरंमातरंतथा ७८
 भक्त्याभोजयतेनित्यंतस्यपुण्यंवदाम्यहम्
 अश्वमेधस्ययज्ञस्यफलंपुत्रस्यजायते ७९
 तांबूलैश्छादनैश्चैवपानैश्चाशनकैस्तथा
 भक्त्याचान्नेनपुण्येनगुरुयेनाभिपूजितौ ८०
 सर्वज्ञानीभवेत्सोपियशःकीर्तिमवाप्नुयात्
 मातरंपितरंदृष्ट्वाहर्षात्संभाषयेत्सुतः ८१
 निधयस्तस्यसंतुष्टास्तस्यगेहेवसंतिते
 गावःसौहृद्यमायांतिपुत्रस्यसुखदाःसदा ८२

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातृपितृतीर्थ-
 माहात्म्येद्विषष्टितमोऽध्यायः ६२

त्रिषष्टितमोऽध्यायः

सुकर्मोवाच-

तयोश्चापिद्विजश्रेष्ठमातापित्रोश्चस्नातयोः
 पुत्रस्यापिहिसर्वांगेपतंत्यंबुकणायदा १
 सर्वतीर्थसमंस्नानंपुत्रस्यापिसुजायते
 पतितंविकलंवृद्धमशक्तंसर्वकर्मसु २
 व्याधितंकुष्ठिनंतातंमातरंचतथाविधाम्
 उपाचरतियःपुत्रस्तस्यपुण्यंवदाम्यहम् ३
 विष्णुस्तस्यप्रसन्नात्माजायतेनात्रसंशयः
 प्रयातिवैष्णवंलोकंयदप्राप्यंहियोगिभिः ४
 पितरौविकलौदीनौवृद्धावेतौगुरुसुतः
 महागदेनसंप्राप्तौपरित्यजतिपापधीः ५
 पुत्रोनरकमाप्नोतिदारुणंकृमिसंकुलम्
 वृद्धाभ्यांचसमाहूतोगुरुभ्यामिहसांप्रतम् ६
 नप्रयातिसुतोभूत्वातस्यपापंवदाम्यहम्
 विष्टाशीजायतेमूढोग्रामघ्रोणीनसंशयः ७

यावज्जन्मसहस्रंतुपुनःश्वाचाभिजायते
 पुत्रगेहेस्थितौवृद्धौमाताचजनकस्तथा ८
 अभोजयित्वातावन्नंस्वयमत्तिचयःसुतः
 मूत्रंविष्टांसभुंजीतयावज्जन्मसहस्रकम् ९
 कृष्णसर्पोभवेत्पापीयावज्जन्मशतद्वयम्
 मातरंपितरंवृद्धमवज्ञायप्रवर्तते १०
 ग्राहोपिजायतेदुष्टोजन्मकोटिशतैरपि
 तावेतौकुत्सतेपुत्रःकटुकैर्वचनैरपि ११
 सचपापीभवेद्व्याघ्रःपश्चादृक्षःप्रजायते
 मातरंपितरंपुत्रोयोनमन्येतदुष्टधीः १२
 कुंभीपाकेवसेत्तावद्यावद्युगसहस्रकम्
 नास्तिमातृसमंतीर्थपुत्राणांचपितुःसमम् १३
 तारणायहितायैवइहैवचपरत्रच
 तस्मादहंमहाप्राज्ञपितृदेवंप्रपूजये १४
 मातृदेवंसर्वदेवयोगयोगीतथाभवम्
 मातृपितृप्रसादेनसंजातंज्ञानमुत्तमम् १५
 त्रिलोकीयंसमस्तातुसंयाताममवश्यताम्
 अर्वाचीनगतिंजानेदेवस्यास्यमहात्मनः १६
 वासुदेवस्यतस्यैवपराचीनामहामते
 सर्वज्ञानंसमुद्भूतंपितृमातृप्रसादतः १७
 कोनपूजयतेविद्वान्पितरंमातरंतथा
 सांगोपांगैरधीतैस्तैःश्रुतिशास्त्रसमन्वितैः १८
 वेदैरपिचकिंप्रापितायेननपूजितः
 मातानपूजितायेनतस्यवेदानिरर्थकाः १९
 यज्ञैश्चतपसाविप्रकिंदानैःकिंचपूजनैः
 प्रयातितस्यवैफल्यंनमातायेनपूजिता २०
 नपितापूजितोयेनजीवमानोगृहेस्थितः
 एषपुत्रस्यवैधर्मस्तथातीर्थनरेष्विह २१
 एषपुत्रस्यवैमोक्षस्तथाजन्मफलंशुभम्
 एषपुत्रस्यवैयज्ञोदानमेवनसंशयः २२

पितरंपूजयेन्नित्यंभक्त्याभावेनतत्परः
 तस्यजातंसमस्तंतद्यदुक्तंपूर्वमेवहि २३
 दानस्यापिफलंतेनतीर्थस्यापिनसंशयः
 यज्ञस्यापिफलंप्राप्तमातायेनाप्युपासिता २४
 पितायेनसुभक्त्याचनित्यमेवाप्युपासितः
 तस्यसर्वासुसंसिद्धायज्ञाद्याःपुण्यदाःक्रियाः २५
 एतदर्थसमाज्ञातंधर्मशास्त्रंश्रुतंमया
 पितृभक्तिपरोनित्यंभवेत्पुत्रोहिपिप्पल २६
 तुष्टेपितरिसंप्राप्तंयदुराज्ञापुसुखम्
 रुष्टेपितरिचप्राप्तंमहत्पापंपुराशृणु २७
 रुरुणापौरवेणापिपित्राशप्तेनभूतले
 एवंज्ञानंमयाचाप्तंद्वावेतौयदुपासितौ २८
 एतयोश्चप्रसादेनप्राप्तंफलमनुत्तमम् २९

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थ-
 माहात्म्येत्रिषष्टितमोऽध्यायः ६३

चतुःषष्टितमोऽध्यायः

पिप्पलउवाच-
 पितुःप्रसादभावाद्द्वैयदुनासुखमुत्तमम्
 कथंप्राप्तंसुभुक्तंचतन्मेविस्तरतोवद १
 कस्मात्पापप्रभावंचरुरुर्भुक्तेद्विजोत्तम
 सकलंविस्तरेणापिवदमेकुंडलात्मज २
 सुकर्मोवाच-
 श्रूयतामभिधास्यामिचरित्रंपापनाशनम्
 नहुषस्यसुपुण्यस्यययातेश्चमहात्मनः ३
 सोमवंशात्प्रभूतोहिनहुषोमेदिनीपतिः
 दानधर्माननेकांश्चकारह्यतुलानपि ४
 मखानामश्वमेधानामियाजशतमुत्तमम्
 वाजपेयशतंचापिअन्यान्यज्ञाननेकधा ५
 आत्मनःपुण्यभावेनइंद्रलोकमवापसः

पुत्रं धर्मगुणोपेतं प्रजापालं चकार सः ६
ययातिं सत्यसंपन्नं धर्मवीर्यमहामतिम्
एद्रं पदंगतोरजा तस्य पुत्रः पदे स्वके ७
ययातिः सत्यसंपन्नः प्रजाधर्मेण पालयेत्
स्वयमेव प्रपश्येत्स प्रजाकर्माणि तान्यपि ८
याजयामास धर्मज्ञः श्रुत्वा धर्ममनुत्तमम्
यज्ञतीर्थादिकं सर्वदानपुण्यं चकार सः ९
राज्यं चकार मेधावी सत्यधर्मेण वै तदा
यावदशीतिसहस्राणि वर्षाणां नृपनन्दनः १०
तावत्कालं गतं तस्य ययातेस्तु महात्मनः
तस्य पुत्राश्च चत्वारस्तद्वीर्यबलविक्रमाः ११
तेषां नामानि वक्ष्यामि शृणुष्वैकाग्रमानसः
तस्यासीज्येष्ठपुत्रस्तुरुर्नाम महाबलः १२
पुरुर्नाम द्वितीयोऽभूत्कुरुश्चान्यस्तृतीयकः
यदुर्नाम सधर्मात्मा चतुर्थो नृपतेः सुतः १३
एवं चत्वारः पुत्राश्च ययातेस्तु महात्मनः
तेजसा पौरुषेणापि पितृतुल्यपराक्रमाः १४
एवं राज्यं कृतं तेन धर्मेणापि ययातिना
तस्य कीर्तिर्यशोभावस्त्रैलोक्ये प्रचुरो भवत् १५
विष्णुरुवाच-

एकदा तु द्विजश्रेष्ठो नारदो ब्रह्मनन्दनः
एद्रं लोकं गतोरजन्द्रष्टुं चैव पुरंदरम् १६
सहस्राक्षस्ततो पश्यद्भुताशनसमप्रभम्
देवो विप्रं समायातं सर्वज्ञं ज्ञानपंडितम् १७
पूजितं मधुपर्काद्यैर्भक्त्या नमितकंधरः
निवेश्य चासने पुण्ये पप्रच्छ मुनिपुंगवम् १८
इंद्र उवाच-

कस्मादागमनं ते ह्यकिमर्थमिह चागतः
किं ते हि सुप्रियं विप्रकरोम्य ह्यमहामुने १९
नारद उवाच-

देवराजकृतंसर्वभक्त्यायच्चप्रभाषितम्
 संतुष्टोस्मिमहाप्राज्ञप्रश्नोत्तरंवदाम्यहम् २०
 महीलोकात्सुसंप्राप्तः सांप्रतंतवमंदिरम्
 त्वामन्वेष्टुंसमायातोदृष्ट्वानाहुषमेवच २१
 इंद्रउवाच-
 सत्यधर्मेणकोराजाप्रजाःपालयतेसदा
 सर्वधर्मसमायुक्तःश्रुतवाञ्छानवान्गुणी २२
 पृथिव्यामस्तिकोराजावेदज्ञोब्राह्मणप्रियः
 ब्रह्मण्योवेदविच्छूरोयज्वादातासुभक्तिमान् २३
 नारदउवाच-
 एभिर्गुणैस्तुसंयुक्तो नहुषस्यात्मजोबली
 यस्यसत्येनवीर्येणसर्वलोकाःप्रतिष्ठिताः २४
 भवादृशोहिभूर्लोकेययातिर्नहुषात्मजः
 भवान्स्वर्गसचैवास्तिभूतलेभूतिवर्धनः २५
 पितुःश्रेष्ठोमहाराजह्यश्वमेधशतंतथा
 वाजपेयशतंचक्रेययातिःपृथिवीपतिः २६
 दत्तान्यनेकरूपाणिदानानितेनभक्तितः
 गवांलक्षसहस्राणिगवांकोटिशतानिच २७
 कोटिहोमांश्चकाराथलक्षहोमांस्तथैवच
 भूमिदानादिदानानिब्राह्मणेभ्योददाच्चयः २८
 सर्वयेनस्वरूपंहिधर्मस्यपरिपालितम्
 एवंगुणैःसमायुक्तोययातिर्नहुषात्मजः २९
 वर्षाणांतुसहस्राणिअशीतिर्नृपसत्तमः
 राज्यंचकारसत्येनयथादिविभवानिह ३०
 सुकर्मोवाच-
 एवमाकर्ण्यदेवेन्द्रोनारदात्समुनीश्वरात्
 समालोच्यसमेधावीसंभीतोधर्मपालनात् ३१
 शतयज्ञप्रभावेणनहुषोहिपुरामम
 एद्रंपदंगतोवीरोदेवराजोभवत्पुरा ३२
 शचीबुद्धिप्रभावेणपदभ्रष्टोव्यजायत

तादृशोयंमहाराजःपितुस्तुल्यपराक्रमः ३३
 प्राप्स्यतेनात्रसंदेहःपदमैर्द्रंनसंशयः
 येनकेनाप्युपायेनतंभूपंदिवमानये ३४
 इत्येवंचिंतयामासतस्माद्धीतःसुरेश्वरः
 भूपालस्यनृपश्रेष्ठययातेःसुमहद्भयात् ३५
 तमानेतुंततोदूतंप्रेषयामासदेवराट्
 नहुषस्यविमानंतुसर्वकामसमन्वितम् ३६
 सारथिमातलिनामविमानेनसमन्वितम्
 गतोहिमातलिस्तत्रयत्रास्तेनहुषात्मजः ३७
 प्रहितःसुरराजेनसमानेतुंमहामतिम्
 सभायांवर्त्तमानस्तुयथाइंद्रःप्रशोभते ३८
 तथाययातिर्धर्मात्मास्वसभायांविराजते
 तमुवाचमहात्मानंराजानंसत्यभूषणम् ३९
 सारथिर्देवराजस्यशृणुराजन्वचोमम
 प्रहितोदेवराजेनसकाशंतवसांप्रतम् ४०
 यद्ब्रूतेदेवराजस्तुतत्सर्वसुमनाःकुरु
 आगंतव्यंत्वयादेवएंद्रंलोकंहिनान्यथा ४१
 पुत्रेराज्यंविसृज्यैवकृत्वाचांतेष्टिमुत्तमाम्
 इलोराजामहातेजावसतेनहुषात्मज ४२
 पुरुरवामहावीर्योविप्रचित्तिर्महामनाः
 शिबिर्वसतितत्रैवमनुरिद्धवाकुभूपतिः ४३
 सगरोनाममेधावीनहुषश्चपितातव
 ऋतवीर्यःकृतज्ञश्चशंतनुश्चमहामनाः ४४
 भरतोयुवनाश्चकार्तवीर्योनरेश्वरः
 यज्ञानाहत्यबहुधामोदंतेदिविभूभृतः ४५
 अन्येचैवतुराजानोयज्ञकर्मसुतत्पराः
 सर्वेतेदिविचेंद्रेणमोदंतेस्वेनकर्मणा ४६
 त्वंपुनःसर्वधर्मज्ञःसर्वधर्मेषुसंस्थितः
 शक्रेणसहमोदस्वस्वर्गलोकेमहीपते ४७
 ययातिरुवाच-

किंमयातत्कृतंकर्मयेनमय्यर्थितातव
 इंद्रस्यदेवराजस्यतत्सर्वमेवदस्वच ४८
 मातलिरुवाच-
 यदशीतिसहस्राणिवर्षाणांहित्वयानृप
 दानपुण्यादिकंकर्मयज्ञैस्तुपरिसाधितम् ४९
 दिवंगच्छमहाराजकर्मणास्वेनभूपते
 सखित्वंदेवराजेनकुरुगच्छसुरालयम् ५०
 पंचात्मकंशरीरंचभूमौत्यजमहामते
 दिव्यरूपंसमास्थायभुङ्क्वभोगान्मनोनुगान् ५१
 यथायथाकृताभूमौयज्ञादानंतपश्चते
 तथातथास्वर्गभोगाःप्रार्थयंतेनरेश्वर ५२
 ययातिरुवाच-
 येनकायेनसिध्येतसुकृतंदुष्कृतंभुवि
 मातलेतत्कथंत्यक्त्वागच्छेल्लोकमुपार्जितम् ५३
 मातलिरुवाच-
 यत्रैवोपार्जितंकायंपंचात्मकमिदंनृप
 तत्तत्रैवपरित्यज्यदिव्येनैवव्रजंतितम् ५४
 इतरेमानवाःसर्वेपापपुण्यप्रसाधकाः
 तेऽपिकायंपरित्यज्यअधऊर्ध्वंव्रजंतिवै ५५
 ययातिरुवाच-
 पंचात्मकेनकायेनसुकृतंदुष्कृतंनराः
 उत्पाद्यैवप्रयांत्येवअधऊर्ध्वंतुमातले ५६
 कोविशेषोहिधर्मज्ञभूमौकायंपरित्यजेत्
 पापपुण्यप्रभावाद्वैकायस्यपतनंभवेत् ५७
 दृष्टांतोदृश्यतेसूतप्रत्यक्षंमर्त्यमंडले
 विशेषेनैवपश्यामिपापपुण्यस्यचाधिकम् ५८
 सत्यधर्मादिकंकर्मयेनकायेनमानवः
 समर्जयतिवैमर्त्यस्तंकस्माद्विप्रसर्जयेत् ५९
 आत्माकायश्चद्वावेतौमित्ररूपावुभावपि
 कायंमित्रंपरित्यज्यआत्मायातिसुनिश्चितः ६०

मातलिरुवाच-

सत्यमुक्तं त्वयाराजन्कायं त्यक्त्वा प्रयातिसः
संबंधो नास्ति तेनापि समं कायेन चात्मनः ६१
यस्मात्पंचत्वरूपोऽयसंधिजर्जरितः सदा
जरया पीड्यमानस्तु व्याधिभिर्दूषितः सदा ६२
जरादोषैः प्रभग्नोऽसौ अत्र स्थातुं सनेच्छति
आकुलव्याकुलो भूत्वा जीवस्त्यक्त्वा प्रयातिसः ६३
सत्येन धर्मपुण्यैश्च दानैर्नियमसंयमैः
अश्वमेधादिभिर्यज्ञैस्तीर्थैः संयमनैस्तथा ६४
सुपुण्यैः सुकृतैश्चान्यैर्जरानैव प्रधार्यते
पातकैश्च महाराज द्रवते कायमेव सा ६५
ययातिरुवाच-

कस्माज्जरासमुत्पन्ना कस्मात्कायं प्रपीडयेत्
मम विस्तरतस्त्वं च वक्तुमर्हसि सत्तम ६६
मातलिरुवाच-

हंत ते वर्णयिष्यामि जरायाः परिकारणम्
यस्माच्चेयं समुद्भूता कायमध्ये नृपोत्तम ६७
पंचभूतात्मकः कायो विषयैः पंचभिः श्रितः
यदात्मा त्यजते राजन्सकायः परिधक्ष्यते ६८
वह्निना दीप्यमानस्तु सरसो ज्वलते नृप
तस्माद्विजायते धूमो धूमान्मेघाश्च जज्ञिरे ६९
मेघादापः प्रवर्तते अद्भ्यः पृथ्वी प्रकल्पते
जलमाया तिसाध्वी सा यथानारीरजस्वला ७०
तस्मात्प्रजायते गंधो गंधाद्रसो नृपोत्तम
रसात्प्रभवते चान्नमन्नाच्छुक्रं न संशयः ७१
शुक्राद्विजायते कायः कुरूपः काय एव च
यथा पृथ्वी सृजेद्गन्धान्नसैश्चरति भूतले ७२
तथा कायश्चरेन्नित्यं रसाधारो हि सर्वशः
गंधश्च जायते तस्माद्गन्धाद्रसो भवेत्पुनः ७३
तस्माज्ज्ञेयं महावह्निर्दृष्टान्तं पश्य भूपते

यथाकाष्ठाद्भवेद्वह्निःपुनःकाष्ठंप्रकाशयेत् ७४
 कायमध्येरसादग्निस्तद्वदेवप्रजायते
 तत्रसंचरतेनित्यंकायंपुष्णातिभूपते ७५
 यावद्रसस्यचाधिक्यंतावज्जीवःप्रशांतिमान्
 चरित्वातादृशंवह्निःक्षुधारूपेणवर्तते ७६
 अन्नमिच्छत्यसौतीव्रःपयसाचसमन्वितम्
 प्रदानंलभतेचान्नमुदकंचापिभूपते ७७
 शोणितंचरतेवह्निस्तद्वद्वीर्यनसंशयः
 यक्ष्मरोगोभवेत्तस्मात्सर्वकायप्रणाशकः ७८
 रसाधिक्यंभवेद्राजन्नथवह्निःप्रशाम्यति
 रसेनपीड्यमानस्तुज्वररूपोभिजायते ७९
 ग्रीवापृष्ठंकटिंपायुंसर्वास्वेवतुसंधिषु
 आरुध्यतिष्ठतेवह्निःकायेवह्निःप्रवर्तते ८०
 तस्याऽधिक्यंचरेन्नित्यंकायंपुष्णातिसर्वतः
 रसस्तुबंधमायातिबलरूपोभवेत्तदा ८१
 अतिरिक्तोबलेनैववीर्यान्मर्माणिचालयेत्
 तेनैवजायतेकामःशल्यरूपोभवेन्नृप ८२
 सकामाग्निःसमाख्यातोबलनाशकरोनृप
 मैथुनस्यप्रसंगेनविनाशत्वंकलेवरे ८३
 नारींचसंश्रयेत्प्राणीपीडितःकामवह्निना
 मैथुनस्यप्रसंगेनमूर्छितःकामकर्षितः ८४
 तेजोहीनोभवेत्कायोबलहानिश्चजायते
 बलहीनोयदास्याद्वैदुर्बलोवह्निनेरितः ८५
 सवह्निःप्रचरेत्कायेशोणितंशुक्रमेवच
 शुक्रशोणितयोर्नाशाच्छून्यदेहोभिजायते ८६
 अतीवजायतेवायुःप्रचंडोदारुणाकृतिः
 विवर्णोदुःखसंतप्तःशून्यबुद्धिस्ततोभवेत् ८७
 दृष्टाश्रुतातुयानारीतच्चित्तोभ्रमतेसदा
 तृप्तिर्नजायतेकायेलोलुपेचित्तवर्त्मनि ८८
 विरूपश्चसुरूपश्चध्यानान्मध्येप्रजायते

बलहीनोयदाकामीमांसशोणितसंक्षयात् ८६
पलितंजायतेकायेनाशितेकामवह्निना
तस्मात्संजायतेकामीवृद्धोभूत्वादिनेदिने ८७
सुरतेचिंततेनारीयथावार्द्धषिकोनरः
तथातथाभवेद्भानिस्तेजसोऽस्यनरेश्वर ८८
तस्मात्प्रजायतेकायोनाशरूपंसमृच्छति
अग्निःप्रजायतेभूयोजरारूपोनसंशयः ८९
प्राणिनांक्षयरूपेणज्वरोभवतिदारुणः
स्थावराजंगमाःसर्वेज्वरेणपरिपीडिताः ९०
नाशमायांतितेसर्वेबहुपीडाप्रपीडिताः
एतत्तेसर्वमाख्यातमन्यत्किंतेवदाम्यहम् ९१
एवमुक्तोमहाराजोमातलिवाक्यमब्रवीत् ९२

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थमाहात्म्ये-
चतुःषष्टितमोऽध्यायः ६४

पंचषष्टितमोऽध्यायः

ययातिरुवाच-

धर्मस्यरक्षकःकायोमातलेचात्मनासह
नाकमेषनप्रयातितन्मेत्वंकारणंवद १

मातलिरुवाच-

पंचानामपिभूतानांसंगतिर्नास्तिभूपते
आत्मनासहवर्ततेसंगत्यानैवपंचते २
सर्वेषांतत्रसंघातःकायग्रामेप्रवर्तते
जरयापीडिताःसर्वेःस्वंस्वंस्थानंप्रयांतिते ३
यथारसाधिकापृथ्वीमहाराजप्रकल्पिता
रसैःक्लिन्नाततःपृथ्वीमृदुत्वंयातिभूपते ४
भिद्यतेपिपीलिकाभिर्मूषिकाभिस्तथैवच
छिद्राण्येवप्रजायंतेवल्मीकाश्चमहोदराः ५
तद्वत्कायेप्रजायंतेगंडमालाविचार्यिकाः
कृमिभिर्भिद्यमानश्चकायएषनरोत्तम ६

गुल्मास्तत्रप्रजायन्तेसद्यःपीडाकरास्तदा
 एभिर्दोषैःसमायुक्तःकायोयंनहुषात्मज
 कथंप्राणसमायोगादिवंयातिनरेश्वर ७
 कायेपार्थिवभागोऽयसमानार्थप्रतिष्ठितः
 नकायःस्वर्गमायातियथापृथ्वीतथास्थितः ८
 एतत्तेसर्वमाख्यातंदोषौघैःपार्थिवस्ययः ९

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थ-
 माहात्म्येपंचषष्टितमोऽध्यायः ६५

षट्षष्टितमोऽध्यायः

ययातिरुवाच-

पापात्पततिकायोयंधर्माच्चशृणुमातले
 विशेषंनचपश्यामिपुण्यस्यापिमहीतले १
 पुनःप्रजायतेकायोयथाहिपतनंपुरा
 कथमुत्पद्यतेदेहस्तन्मेविस्तरतोवद २

मातलिरुवाच-

अथनारकिणांपुंसामधर्मादेवकेवलात्
 क्षणमात्रेणभूतेभ्यःशरीरमुपजायते ३
 तद्वद्धर्मेणचैकेनदेवानामौपपादिकम्
 सद्यःप्रजायतेदिव्यंशरीरंभूतसारतः ४
 कर्मणाव्यतिमिश्रेण्यच्छरीरंमहात्मनाम्
 तद्रूपपरिणामेनविज्ञेयंहिचतुर्विधम् ५
 उद्भिज्जाःस्थावराज्ञेयास्तृणगुल्मादिरूपिणः
 कृमिकीटपतंगाद्याःस्वेदजानामदेहिनः ६
 अंडजाःपक्षिणःसर्वेसर्पानक्राश्वभूपते
 जरायुजाश्चविज्ञेयामानुषाश्चतुष्पदाः ७
 तत्रसिक्ताजलैर्भूमिर्क्तेउष्मविपाचिता
 वायुनाधम्यमानाचक्षेत्रेबीजंप्रपद्यते ८
 यथाउप्तानिबीजानिसंसिक्तान्यंभसापुनः
 उपगम्यमृदुत्वंचमूलभावंव्रजंतिच ९

तन्मूलादंकुरोत्पत्तिरंकुरात्पर्णसंभवः
 पर्णान्नलंततःकांडंकांडाच्चप्रभवःपुनः १०
 प्रभवाच्चभवेत्क्षीरंक्षीरात्तंदुलसंभवः
 तंदुलाच्चततःपक्वाभवंत्योषधयस्तथा ११
 यवाद्याःशालिपर्यताःश्रेष्ठाःसप्तदशस्मृताः
 ओषध्यःफलसाराढ्याःशेषाक्षुद्राःप्रकीर्तिताः १२
 एतालूनामर्दिताश्चमुनिभिःपूर्वसंस्कृताः
 शूर्पोलूखलपात्राद्यैःस्थालिकोदकवह्निभिः १३
 षडिवधाहिस्वभेदेनपरिणामं ब्रजंतिताः
 अन्योन्यरससंयोगादनेकस्वादतांगताः १४
 भक्ष्यंभोज्यंपेयलेह्यंचोष्यंखाद्यंचभूपते
 तासांभेदाःषडंगाश्चमधुराद्याश्चषड्गुणाः १५
 तदन्नं पिंडकवलैर्ग्रासैर्भुक्तंचदेहिभिः
 अन्नमूलाशयेसर्वप्राणान्स्थापयतिक्रमात् १६
 अपक्वंभुक्तमाहारंसवायुःकुरुतेद्विधा
 संप्रविश्यान्नमध्येचपक्वंकृत्वापृथग्गुणम् १७
 अग्नेरूर्ध्वजलंस्थाप्यतदन्नंचजलोपरि
 जलस्याधःस्वयंप्राणःस्थित्वाग्निंधमतेशनैः १८
 वायुनाधम्यमानोग्निरत्युष्णंकुरुतेजलम्
 तदन्नमुष्णयोगेनसमंतात्पच्यतेपुनः १९
 द्विधाभवतितत्पक्वंपृथक्किट्टंपृथग्रसः
 मलैर्द्वादशभिःकिट्टंभिन्नंदेहाद्विर्ब्रजेत् २०
 कर्णाक्षिनासिकाजिह्वादंतोष्ठप्रजनंगुदा
 मलान्स्वेदथस्वेदोविण्मूत्रंद्वादशस्मृताः २१
 हृत्पद्मेप्रतिबद्धाश्चसर्वनाड्यःसमंततः
 तासांमुखेषुतंसूक्ष्मंप्राणःस्थापयतेरसम् २२
 रसेनतेनतानाडीःप्राणःपूरयतेपुनः
 संतर्पयंतितानाड्यःपूर्णादिहंसमंततः २३
 ततःसनाडीमध्यस्थःशारीरेणोष्मणारसः
 पच्यतेपच्यमानश्चभवेत्पाकद्वयंपुनः २४

त्वङ्मांसास्थिमज्जामेदोरुधिरंचप्रजायते
 रक्ताल्लोमानिमांसंचकेशाःस्नायुश्चमांसतः २५
 स्नायोर्मज्जातथास्थीनिवसामज्जास्थिसंभवा
 मज्जाकारेणवैकल्यंशुक्रंचप्रसवात्मकम् २६
 इतिद्वादशशान्तस्यपरिणामाःप्रकीर्तिताः
 शुक्रंतस्यपरीणामःशुक्राद्देहस्यसंभवः २७
 ऋतुकालेयदाशुक्रंनिर्दोषंयोनिसंस्थितम्
 तदातद्वायुसंसृष्टंस्त्रीरक्तेनैकतांव्रजेत् २८
 विसर्गकालेशुक्रस्यजीवःकारणसंयुतः
 नित्यंप्रविशतेयोनिकर्मभिःस्वैर्नियंत्रितः २९
 शुक्रस्यसहरक्तस्यएकाहात्कललंभवेत्
 पंचरात्रेणकललेबुद्बुदत्वंततोभवेत् ३०
 मांसत्वंमासमात्रेणपंचधाजायतेपुनः
 ग्रीवाशिरश्चस्कंधश्चपृष्ठवंशस्तथोदरम् ३१
 पाणीपादौतथापाश्वौकटिर्गात्रंतथैवच
 मासद्वयेनपर्वाणिक्रमशःसंभवंतिच ३२
 त्रिभिर्मासैःप्रजायंतेशतशोकुरसंधयः
 मासैश्चतुर्भिर्जायंतेअंगुल्यादियथाक्रमम् ३३
 मुखंनासाचकर्णौचमासैर्जायंतिसप्तभिः
 दंतपंक्तिस्तथाजिह्वाजायतेतुनखाःपुनः ३४
 कर्णयोश्चभवेच्छिद्रंषणमासाभ्यंतरेपुनः
 पायुर्मेढ्रमुपस्थंचशिशनश्चाप्युजायते ३५
 संधयोयेचगात्रेषुमासैर्जायंतिसप्तभिः
 अंगप्रत्यंगसंपूर्णशिरःकेशसमन्वितम् ३६
 विभक्तावयवस्पष्टंपुनर्मासाष्टमेभवेत्
 पंचात्मकसमायुक्तःपरिपक्वःसतिष्ठति ३७
 मातुराहारवीर्येणषड्विधेनरसेनच
 नाभिसूत्रनिबद्धेनवर्द्धतेसदिनेदिने ३८
 ततःस्मृतिलभेज्जीवःसंपूर्णोस्मिञ्छरीरके
 सुखंदुःखंविजानातिनिद्रांस्वप्नंपुराकृतम् ३९

मृतश्चाहंपुनर्जातो जातश्चाहंपुनर्मृतः
नाना योनि सहस्राणि मया दृष्टान्यनेकधा ४०
अधुना जातमात्रो हंप्राप्तसंस्कार एव च
ततः श्रेयः करिष्यामियेन गर्भेन संभवः ४१
गर्भस्थश्चित्तयत्येवमहं गर्भाद्विनिःसृतः
अध्येष्यामि परं ज्ञानं संसारविनिवर्तकम् ४२
अवश्यं गर्भदुःखेन महता परिपीडितः
जीवः कर्मवशादास्ते मोक्षोपायं विचिंतयेत् ४३
यथा गिरिवराक्रांतः कश्चिद्दुःखेन तिष्ठति
तथा जरायुणा देहीदुःखं तिष्ठति दुःखितः ४४
पतितः सागरे यद्बहुः खमास्ते समाकुलः
गर्भो देकेन सिक्तांगस्तथास्ते व्याकुलात्मकः ४५
लोहकुंभे यथान्यस्तः पच्यते कश्चिदग्निना
गर्भकुंभे तथा क्षिप्तः पच्यते जठराग्निना ४६
सूचीभिरग्निवर्णाभिर्भिन्नगात्रो निरंतरम्
यद्दुःखं जायते तस्य तद्गर्भेष्टगुणं भवेत् ४७
गर्भवासात्परं वासं कष्टं नैवास्तिकुत्रचित्
देहिनां दुःखमतुलं सुघोरमपि संकटम् ४८
इत्येतद्गर्भदुःखं हि प्राणिनां परिकीर्तितम्
चरस्थिराणां सर्वेषामात्मगर्भानुरूपतः ४९
गर्भात्कोटिगुणापीडा योनियंत्रिणी पीडनात्
संमूर्च्छितस्य जायेत जायमानस्य देहिनः ५०
इक्षुवत्पीडयमानस्य पापमुद्गरपेषणात्
गर्भान्निष्क्रममाणस्य प्रबलैः सूतिवायुभिः ५१
जायते सुमहद्दुःखं परित्राणं न विंदति
यंत्रेण पीडयमानाः स्युर्निःसाराश्च यथेक्षवः ५२
तथा शरीरं योनिस्थं पात्यते यंत्रपीडनात्
अस्थिमद्गुल्फलाकारं स्नायुबंधनवेष्टितम् ५३
रक्तमांसवसालिप्तं विण्मूत्रद्रव्यभाजनम्
केशलोमनखच्छन्नं रोगाय तनमुत्तमम् ५४

वदनैकमहाद्वारंगवाक्षाष्टकभूषितम्
 ओष्ठद्वयकपाटंतुदंतजिह्वागलान्वितम् ५५
 नाडीस्वेदप्रवाहंचकफपित्तपरिप्लुतम्
 जराशोकसमाविष्टंकालवक्त्रानलेस्थितम् ५६
 कामक्रोधसमाक्रांतंश्चसनैश्चोपमर्दितम्
 भोगतृष्णातुरंगूढरागद्वेषवशानुगम् ५७
 सवर्णितांगप्रत्यंगंजरायुपरिवेष्टितम्
 संकटेनाविविक्तेनयोनिमार्गेणनिर्गतम् ५८
 विण्मूत्ररक्तसिक्तांगंषट्कौशिकसमुद्भवम्
 अस्थिपंजरसंघातंज्ञेयमस्मिन्कलेवरे ५९
 शतत्रयंशताधिकंपंचपेशीशतानिच
 सार्धाभिस्तिसृभिश्छन्नंसमंताद्रोमकोटिभिः ६०
 शरीरंस्थूलसूक्ष्माभिर्दृश्यादृश्याभिरंततः
 एताभिर्मांसनाडीभिःकोटिभिस्तत्समन्वितम् ६१
 प्रस्वेदमशुचिंताभिरंतरस्थंचतेनहि
 द्वात्रिंशद्दशनाःप्रोक्ताविंशतिश्चनखाःस्मृताः ६२
 पित्तस्यकुडवंज्ञेयंकफस्यार्धाढकंतथा
 वसायाश्चपलाःपंचतदर्धफलकस्यच ६३
 पंचार्बुदपलाज्ञेयाःपलानिदशमेदसः
 पलत्रयंमहारक्तंमज्जारक्ताच्चतुर्गुणा ६४
 शुक्रार्धकुडवंज्ञेयंतदर्धदेहिनांबलम्
 मांसस्यचैकंपिंडेनपलसाहस्रमुच्यते ६५
 रक्तंपलशतंज्ञेयंविण्मूत्रंचाप्रमाणतः
 इतिदेहगृहेराजन्वासःस्यान्नित्यमात्मनः ६६
 अशुद्धंचविशुद्धस्यकर्मबंधविनिर्मितम्
 शुक्रशोणितसंयोगाद्देहःसंजायतेक्वचित् ६७
 नित्यंविण्मूत्रसंयुक्तस्तेनायमशुचिःस्मृतः
 यथावैविष्ट्यापूर्णःशुचिःसांतर्बहिर्घटः ६८
 शौचेनशोध्यमानोपिदेहोयमशुचिर्भवेत्
 यंप्राप्यातिपवित्राणिपंचगव्यहवींषिच ६९

अशुचित्वंप्रयांत्याशुदेहोयमशुचिस्ततः
 हृद्यान्यप्यन्नपानानियंप्राप्यसुरभीणिच ७०
 अशुचित्वंप्रयांत्याशुकोऽन्यस्यादशुचिस्ततः
 हेजनाः किंनपश्यध्वंयन्निर्यातिदिनेदिने ७१
 देहानुगोमलः पूतिस्तदाधारः कथंशुचिः
 देहः संशोध्यमानोपिपंचगव्यकुशांबुभिः ७२
 घृष्यमाणइवांगारोनिर्मलत्वंनगच्छति
 स्रोतांसियस्यसततंप्रवहंतिगिरेरिव ७३
 कफमूत्राद्यमशुचिः सदेहः शुध्यतेकथम्
 सर्वाशुचिनिधानस्यशरीरस्यनविद्यते ७४
 शुचिरेकप्रदेशोपिशुचिर्नस्यादृतेऽपिवा
 दिवावायदिवारात्रौमृत्तौयैः शोध्यतेकरः ७५
 तथापिशुचिभाङ्नस्यान्नविरज्यंतितेनराः
 कायोयमग्रचधूपाद्यैर्यत्नेनापिसुसंस्कृतः ७६
 नजहातिस्वभावंहिश्वपुच्छमिवनामितम्
 तथाजात्यैवकृष्णोर्णानशुक्लाजातुजायते ७७
 संशोध्यमानापितथाभवेन्मूर्तिर्ननिर्मला
 जिघ्रन्नपिस्वदुर्गंधंपश्यन्नपिमलंस्वकम् ७८
 नविरज्यतिलोकोऽयपीडयन्नपिनासिकाम्
 अहोमोहस्यमाहात्म्यंयेनव्यामोहितंजगत् ७९
 जिघ्रन्पश्यन्स्वकान्दोषान्कायस्यनविरज्यते
 स्वदेहस्यविगंधेनविरज्येतनयोनरः ८०
 विरागकारणंतस्यकिमन्यदुपदिश्यते
 सर्वमेवजगत्पूतंदेहमेवाशुचिः परम् ८१
 यन्मलावयवस्पर्शाच्छुचिरप्यशुचिर्भवेत्
 गंधलेपापनोदायशौचंदेहस्यकीर्तितम् ८२
 द्वयस्यापगमात्पश्चाद्भावशुद्ध्याविशुद्ध्यति
 गंगातोयेनसर्वेणमृद्धारैर्गात्रलेपनैः ८३
 मर्त्योदुर्गंधदेहोसौभावदुष्टेनशुध्यति
 तीर्थस्नानैस्तपोभिश्चदुष्टात्मानचशुध्यति ८४

स्वमूर्तिः क्षालितातीर्थेन शुद्धिमधिगच्छति
 अंतर्भावप्रदुष्टस्य विशतोपि हुताशनम् ८५
 न स्वर्गो नापवर्गश्च देहनिर्दहनं परम्
 भावशुद्धिः परं शौचं प्रमाणं सर्वकर्मसु ८६
 अन्यथा लिङ्यते कांताभावेन दुहितान्यथा
 मनसाभिद्यते वृत्तिरभिन्नेष्वपि वस्तुषु ८७
 अन्यथैव सती पुत्रं चिंतयेदन्यथापतिम्
 यथा यथा स्वभावस्य महाभाग उदाहृतम् ८८
 परिष्वक्तोऽपि यद्भार्याभावहीनानंकारयेत्
 नाद्याद्विविधमन्नाद्यं रस्यानि सुरभीणि च ८९
 अभावेन नरस्तस्माद्भावः सर्वत्र कारणम्
 चित्तं शोधययत्नेन किमन्यैर्बाह्यशोधनैः ९०
 भावतः शुचि शुद्धात्मा स्वर्गमोक्षं च विंदति
 ज्ञाना मलांभसापुंसः स वै राग्यमृदापुनः ९१
 अविद्यारागविशमूत्रलेपो न श्येद्विशोधनैः
 एवमेतच्छरीरं हि निसर्गादशुचिं विदुः ९२
 विद्यादसारनिःसारं कदलीसारसन्निभम्
 ज्ञात्वैवं दोषवद्देहं यः प्राज्ञः शिथिलीभवेत् ९३
 सोऽतिक्रामति संसारं दृढग्राहो वतिष्ठति
 एवमेतन्महाकष्टं जन्मदुःखं प्रकीर्तितम् ९४
 पुंसामज्ञानदोषेण नानाकर्मवशेन च
 गर्भस्थस्य मतिर्यासीत् सा जातस्य प्रणश्यति ९५
 सुमूर्च्छितस्य दुःखेन यो न यंत्रनिपीडनात्
 बाह्येन वायुना चास्य मोहसंगेन देहिनाम् ९६
 स्पृष्टमात्रस्य घोरेण ज्वरः समुपजायते
 तेन ज्वरेण महता महामोहः प्रजायते ९७
 संमूढस्य स्मृतिभ्रंशः शीघ्रं संजायते पुनः
 स्मृतिभ्रंशात् ततस्तस्य पूर्वकर्मवशेन च ९८
 रतिः संजायते तस्य जंतोस्तत्रैव जन्मनि
 रक्तो मूढश्च लोको यमकार्ये संप्रवर्तते ९९

नचात्मानंविजानातिनपरंनचदैवतम्
 नशृणोतिपरंश्रेयःसचक्षुरपिनेक्षते १००
 समेपथिशनैर्गच्छन्स्वलतीवपदेपदे
 सत्यांबुद्धौनजानातिबोध्यमानोबुधैरपि १०१
 संसारेक्लिश्यतेतेननरोलोभवशानुगः
 गर्भस्मृतेरभावेचशास्त्रमुक्तंशिवेनच १०२
 तद्दुःखकथनार्थायस्वर्गमोक्षप्रसाधकम्
 येनतस्मिञ्छिवेज्ञातेधर्मकामार्थसाधने १०३
 नकुर्वत्यात्मनःश्रेयस्तदत्रमहदद्भुतम्
 अव्यक्तेंद्रियबुद्धित्वाद्बाल्येदुःखंमहत्पुनः १०४
 इच्छन्नपिनशक्नोतिवक्तुंकर्तुंसत्कृती
 दंतजन्ममहद्दुःखंलौल्येनवायुनातथा १०५
 बालरोगैश्चविविधैःपीडाबालग्रहैरपि
 तृड्बुभुक्षापरीतांगःक्वचित्तिष्ठतिगच्छति १०६
 विरमूत्रभक्षणाद्यंचमोहाद्बालःसमाचरेत्
 कौमारःकर्णवेधेनमातापित्रोश्चताडनैः १०७
 अक्षराध्ययनाद्यैश्चदुःखंगुर्वादिशासनात्
 प्रमत्तेंद्रियवृत्तेश्चकामरागप्रपीडिनः १०८
 रोगार्दितस्यसततंकुतःसौख्यंहियौवने
 ईर्ष्यासुमहद्दुःखंमोहाद्दुःखंप्रजायते १०९
 तत्रस्यात्कुपितस्यैवराग्दुःखायकेवलम्
 रात्रौनविंदतेनिद्रांकामाग्निपरिखेदितः ११०
 दिवावापिकुतःसौख्यमर्थोपार्जनचिंतया
 स्त्रीष्वायासितदेहस्ययेपुंसःशुक्रबिंदवः १११
 नतेसुखायमंतव्याःस्वेदजाइवबिंदवः
 कृमिभिस्ताड्यमानस्यकुष्ठिनःपामरस्यच ११२
 कंडूयनाग्नितापेनयत्सुखंस्त्रीषुतद्विदुः
 यादृशंमन्यतेसौख्यमर्थोपार्जनचिंतया ११३
 तादृशंस्त्रीषुमंतव्यमधिकंनैवविद्यते
 मर्त्यस्यवेदनासैवयांविनाचित्तनिर्वृतिः ११४

ततो न्योन्यं पुरा प्राप्नोते सैवान्यथा भवेत्
 तदेवं जरयाग्रस्तमामयाव्यपिनप्रियम् ११५
 अपूर्ववत्समात्मानं जरया परिपीडितम्
 यः पश्यन्नविरज्येत को न्यस्तस्मादचेतनः ११६
 जराभिभूतोऽपि जंतुः पत्नीपुत्रादिबांधवैः
 अशक्तत्वाद्दुराचारैर्भृत्यैश्च परिभूयते ११७
 न धर्ममर्थकामं च मोक्षं च जरया युतः
 शक्तः साधयितुं तस्माद्युवाधर्मसमाचरेत् ११८
 वातपित्तकफादीनां वैषम्यं व्याधिरुच्यते
 वातादीनां समूहेन देहोऽयं परिकीर्तितः ११९
 तस्माद्वाद्याधिमयं ज्ञेयं शरीरमिदमात्मनः
 वाताद्यव्यतिरिक्तत्वाद्वाद्याधीनां पञ्जरस्य च १२०
 रोगैर्नानाविधैर्यातिदेही दुःखान्यनेकधा
 तानि च स्वात्मवेद्यानि किमन्यत्कथयाम्यहम् १२१
 एकोत्तरं मृत्युशतमस्मिन्देहे प्रतिष्ठितम्
 तत्रैकः कालसंयुक्तः शेषाश्चागंतवः स्मृताः १२२
 ये त्विहागंतवः प्रोक्तास्ते प्रशाम्यन्ति भेषजैः
 जपहोमप्रदानैश्च कालमृत्युर्न शाम्यति १२३
 यदि वापमृत्युर्न स्याद्विषास्वादादशंकितः
 न चात्तिपुरुषस्तस्मादपमृत्योर्बिभेति सः १२४
 विविधा व्याधयस्तत्र सर्पाद्याः प्राणिनस्तथा
 विषाणि चाभिचाराश्च मृत्योर्द्वाराणि देहिनाम् १२५
 पीडितं सर्वरोगाद्यैरपि धन्वंतरिः स्वयम्
 स्वस्थीकर्तुं न शक्नोति कालप्राप्तं चान्यथा १२६
 नौषधं न तपोदानं न मातान च बांधवाः
 शक्नुवन्ति परित्रातुं नरं कालेन पीडितम् १२७
 रसायनतपो जाप्ययोगसिद्धैर्महात्मभिः
 अवांतरितशांतिः स्यात्कालमृत्युमवाप्नुयात् १२८
 जायते यो न किंटेषु मृतः कर्मवशात्पुनः
 देहभेदेन यः पश्येद्वियोगं कर्मसंक्षयात् १२९

मरणं तद्विनिर्दिष्टं न नाशः परमार्थतः
 महातमः प्रविष्टस्य छिद्यमानेषु मर्मसु १३०
 यद्दुःखं मरणे जंतोर्न तस्येहोपमाक्वचित्
 हातातमातः कांतेति क्रंदत्येवं सुदुःखितः १३१
 मंडूक इव सर्पेण ग्रस्यते मृत्युना जगत्
 बांधवैः सपरित्यक्तः प्रियैश्च परिवारितः १३२
 निःश्वसन् दीर्घमुष्णं च मुखेन परिशुष्यता
 खट्वायां परिवृत्तो हि मुह्यते च मुहुर्मुहुः १३३
 संमूढः क्षिपतेत्यर्थहस्तपादावितस्ततः
 खट्वातो वांछते भूमिं भूमेः खट्वां पुनर्महीम् १३४
 विवशस्त्यक्तलज्जश्च मूत्रविष्ठानुलेपितः
 याचमानश्च सलिलं शुष्ककं ठोष्ठतालुकः १३५
 चिंतयानः स्ववित्तानिकस्यैतानि मृते मयि
 यमदूतैर्नीयमानः कालपाशेन कर्षितः १३६
 म्रियते पश्यतामेवं ग्लोघुरुघुरायते
 जीवस्तृणजलौके वदेहादेहं विशेत्क्रमात् १३७
 प्राप्नोत्युत्तरमंगं च देहं त्यजति पूर्वकम्
 मरणात्प्रार्थनाद्दुःखमधिकं हि विवेकिनाम् १३८
 क्षणिकं मरणे दुःखमनंतं प्रार्थनाकृतम्
 जगतां पतिरर्थित्वा द्विष्णुर्वामनतांगतः १३९
 अधिकः कोपरस्तस्माद्योनयास्यतिलाघवम्
 ज्ञातं मये दमधुना मृत्योर्भवति यद्गुरुः १४०
 न परं प्रार्थयेद्भूयस्तृष्णालाघवकारणम्
 आदौ दुःखं तथा मध्ये दुःखमंते च दारुणम् १४१
 निसर्गात्सर्वभूतानामिति दुःखपरंपरा
 वर्तमानान्यतीतानि दुःखान्येतानि यानि तु १४२
 न नरः शोचयेज्जन्मनविरज्यति तेन वै
 अत्याहारान्महद्दुःखमल्पाहारात्तदंतरम् १४३
 त्रुटते भोजने कंठो भोजने च कुतः सुखम्
 क्षुधा हि सर्वरोगाणां व्याधिः श्रेष्ठतमः स्मृतः १४४

सच्छांतौषधलेपेनक्षणमात्रं प्रशाम्यति
 क्षुद्र्याधिवेदनातीव्रानिःशेषबलकृंतनी १४५
 तयाभिभूतोम्रियतेयथान्यैर्व्याधिभिर्नरः
 तद्रसेपिहि किंसौख्यं जिह्वाग्रपरिवर्तिनि १४६
 तत्क्षणादर्धकालेन कंठं प्राप्य निवर्तते
 इति क्षुद्र्याधितप्तानामन्नमोषधवत्स्मृतम् १४७
 न तत्सुखायमंतव्यं परमार्थेन पंडितैः
 मृतोपमश्चयः शेते सर्वकार्यविवर्जितः १४८
 तत्रापि च कुतः सौख्यं तमसा चोदितात्मनः
 प्रबोधेपि कुतः सौख्यं कार्येषूपहतात्मनः १४९
 कृषिवाणिज्यसेवाद्यगोरक्षादिपरश्रमैः
 प्रातर्मूत्रपुरीषाभ्यामध्याह्नेक्षुत्पिपासया १५०
 तृप्ताः काम्येन बाध्यन्ते निद्रयानि शिजन्तवः
 अर्थस्योपार्जने दुःखं दुःखमर्जितरक्षणे १५१
 नाशे दुःखं व्यये दुःखमर्थस्यैव कुतः सुखम्
 चौरैर्भ्यः सलिलेभ्येग्रेः स्वजनात्पार्थिवादपि १५२
 भयमर्थवतानित्यं मृत्योर्देहभृतामिव
 खेयथापक्षिभिर्मांसं भक्षयते श्वापदैर्भुवि १५३
 जले च भक्षयते मत्स्यैस्तथा सर्वत्र वित्तवान्
 विमोहयन्ति संपत्सु वारयन्ति विपत्सु च १५४
 खेदयन्त्यर्जने काले कदार्थाः स्युः सुखावहाः
 प्रागर्थपतिरुद्विग्नः पश्चात्सर्वार्थनिःस्पृहः १५५
 तयोरर्थपतिर्दुःखी सुखी मन्येर्विरक्तधीः
 वसन्तग्रीष्मतापेन दारुणं वर्षपर्वसु १५६
 वातातपेन वृष्ट्या च कालेऽप्येवं कुतः सुखम्
 विवाहविस्तरे दुःखं तद्गर्भोद्बहने पुनः १५७
 सूतिवैषम्यदुःखैश्च दुःखं विष्ठादिकर्मभिः
 दन्ताक्षिरोगे पुत्रस्य हाकष्टं किं करोम्यहम् १५८
 गावो नष्टाः कृषिर्भग्ना भार्या च प्रपलायिता
 अमी प्राघूर्णिकाः प्राप्ताभयं मे शंसि नो गृहान् १५९

बालापत्याचमेभार्याकःकरिष्यतिरंधनम्
 विवाहकालेकन्यायाःकीदृशश्चवरोभवेत् १६०
 एतच्चिंताभिभूतानांकुतःसौख्यंकुटुंबिनाम् १६१
 कुटुंबचिंताकुलितस्यपुंसःश्रुतंचशीलंचगुणाश्चसर्वे
 अपक्वकुंभेनिहिताइवापःप्रयांतिदेहेनसमंविनाशनम् १६२
 राज्येपिहिकुतःसौख्यंसंधिविग्रहचिंतया
 पुत्रादपिभयंयत्रतत्रसौख्यंहिकीदृशम् १६३
 स्वजातीयाद्भयंप्रायःसर्वेषामेवदेहिनाम्
 एकद्रव्याभिलाषित्वाच्छुनामिवपरस्परम् १६४
 नप्रविश्यवनंकश्चिन्नृपःख्यातोस्तिभूतले
 निखिलंयस्तिरस्कृत्यसुखंतिष्ठतिनिर्भयः १६५
 युद्धेबाहुसहस्रंहिपातयामासभूतले
 श्रीमतःकार्तवीर्यस्यऋषिपुत्रःप्रतापवान् १६६
 ऋषिपुत्रस्यरामस्यरामोदशरथात्मजः
 जघानवीर्यमतुलमूर्ध्वगंसुमहात्मनः १६७
 जरासंधेनरामस्यतेजसानाशितंयशः
 जरासंधस्यभीमेनतस्यापिपवनात्मजः १६८
 हनुमानपिसूर्येणविक्षिप्तःपतितःक्षितौ
 निवातकवचान्सर्वदानवान्बलदर्पितान् १६९
 हतवानर्जुनःश्रीमान्गोपालैःसविनिर्जितः
 सूर्यःप्रतापयुक्तोऽपिमेघैःसंछाद्यतेक्वचित् १७०
 क्षिप्यतेवायुनामेघोवायोर्वीर्यनगैर्जितम्
 दह्यंतेवह्निनाशैलाःसवह्निःशाम्यतेजलैः १७१
 तज्जलंशोष्यतेसूर्यैस्तेसूर्याःसहवारिणा
 त्रैलोक्येनसमस्ताश्चनश्यंतिब्रह्मणोदिने १७२
 ब्रह्मापित्रिदशैःसार्धमुपसंह्रियतेपुनः
 परार्धद्वयकालांतेशिवेनपरमात्मना १७३
 एवंनैवास्तिसंसारेयच्चसर्वोत्तमंबलम्
 विहायैकंजगन्नाथंपरमात्मानमव्ययम् १७४
 ज्ञात्वासातिशयंसर्वमतिमानंविवर्जयेत्

एवंभूतेजगत्यस्मिन्कःसुरःपंडितोपिवा १७५
 नह्यस्तिसर्ववित्कश्चिन्नवामूर्खोपिसर्वतः
 यावद्यस्तुविजानातितावत्तत्रसंपंडितः १७६
 समाधानेतुसर्वत्रप्रभावःसदृशःस्मृतः
 वित्तस्यातिशयत्वेनप्रभावःकस्यचित्क्वचित् १७७
 दानवैर्निर्जितादेवास्तेदैवैर्निजिताःपुनः
 इत्यन्योन्यंश्रितोलोकोभाग्यैर्जयपराजयैः १७८
 एवंवस्त्रयुगंराज्ञांप्रस्थमात्रांबुभोजनम्
 यानंशय्यासनंचैवशेषंदुःखायकेवलम् १७९
 सप्तमेचापिभवनेखट्वामात्रपरिग्रहः
 उदकुंभसहस्रेभ्यःक्लेशायासप्रविस्तरः १८०
 प्रत्यूषेतूर्यनिर्घोषःसमंपुरनिवासिभिः
 राज्येभिमानमात्रंहिममेदंवाद्यतेगृहे १८१
 सर्वमाभरणंभारःसर्वमालेपनंमलम्
 सर्वंप्रलपितंगीतंनृत्यमुन्मत्तचेष्टितम् १८२
 इत्येवंराज्यसंभोगैःकुतःसौख्यंविचारतः
 नृपाणांविग्रहेचिंतावान्योन्यविजिगीषया १८३
 प्रायेणश्रीमदालेपान्नहुषाद्यामहानृपाः
 स्वर्गंप्राप्तानिपतिताःकःश्रियाविंदतेसुखम् १८४
 स्वर्गेपिचकुतःसौख्यंदृष्ट्वादीप्तांपरश्रियम्
 उपर्युपरिदेवानामन्योन्यातिशयस्थिताम् १८५
 नरैःपुण्यफलंस्वर्गेमूलच्छेदेनभुज्यते
 नचान्यत्क्रियतेकर्मसोऽत्रदोषःसुदारुणः १८६
 छिन्नमूलतरुर्यद्बद्धिवसैःपततिक्षितौ
 पुण्यस्यसंक्षयात्तद्वन्निपतंतिदिवौकसः १८७
 सुखाभिलाषनिष्ठानांसुखभोगादिसंप्लवैः
 अकस्मात्पतितंदुःखंकष्टंस्वर्गेदिवौकसाम् १८८
 इतिस्वर्गेऽपिदेवानांनास्ति सौख्यंविचारतः
 क्षयश्चविषयासिद्धौस्वर्गेभोगायकर्मणाम् १८९
 तत्रदुःखमहत्कष्टंनरकाग्निषुदेहिनाम्

घोरैश्चविविधैर्भावैर्वाङ्मनःकायसंभवैः १६०
 कुठारच्छेदनंतीव्रं वल्कलानांचतक्षणम्
 पर्णशाखाफलानांचपातश्चंडेनवायुना १६१
 उन्मूलनान्नदीभिश्चगजैरन्यैश्चदेहिभिः
 दावाग्निहिमशोषैश्चदुःखंस्थावरजातिषु १६२
 तद्वद्भुजंगसर्पाणांक्रोधेदुःखंचदारुणम्
 दुष्टानांघातनंलोकेपाशेनचनिबंधनम् १६३
 अकस्माज्जन्ममरणंकीटानांचमुहुर्मुहुः
 सरीसृपनिकायानामेवंदुःखान्यनेकधा १६४
 पशूनामात्मशमनंदंडताडनमेवच
 नासावेधेनसंत्रासःप्रतोदेनसुताडनम् १६५
 वेत्रकाष्ठादिनिगडैरंकुशेनांगबंधनम्
 भावेनमनसाक्लेशैर्भिक्ष्वायुवादिपीडनम् १६६
 आत्मयूथवियोगैश्चबलान्नयनबंधने
 पशूनांसंतिकायानामेवंदुःखान्यनेकशः १६७
 वर्षाशीतातपाहुःखंसुकष्टंग्रहपक्षिणाम्
 क्लेशमानातिकायानामेवंदुःखान्यनेकधा १६८
 गर्भवासेमहद्दुःखंजन्मदुःखंतथानृणाम्
 सुबाल्यदुःखंचाज्ञानंकौमारेगुरुशासनम् १६९
 यौवनेकामरागाभ्यांदुःखंचैवेर्ष्यापुनः
 कृषिवाणिज्यसेवाद्वैर्गौरक्षादिककर्मभिः २००
 वृद्धभावेचजरयाव्याधिभिश्चप्रपीडनात्
 मरणेचमहद्दुःखंप्रार्थनायांततोधिकम् २०१
 राजाग्निजलदाघातचौरशत्रुभयंमहत्
 अर्थस्यार्जनरक्षायांभयंनाशेव्ययेपुनः २०२
 कार्पण्यंमत्सरोदम्भोधनाधिक्येभयंमहत्
 अकार्येसंप्रवृत्तिश्चदुःखानिधनिनांसदा २०३
 भृत्यवृत्तिःकुसीदंचदासत्वंपरतंत्रता
 इष्टानिष्टाभियोगश्चसंयोगाश्चसहस्रशः २०४
 दुर्भिक्ष्णदुर्भगत्वंचमूर्खत्वंचदरिद्रता

अधरोत्तरभागश्चनारकंराजविक्रमम् २०५
 अन्योन्याभिभवन्दुःखमन्यान्त्यतोभयमहत्
 अन्योन्याच्चप्रकोपश्चराज्ञोदुःखमहीभृताम् २०६
 अनित्यतात्रभावानांकृतकाम्यस्यदेहिनः
 अन्योन्यमर्मभेदाच्चान्योन्यकरपीडनात् २०७
 लुब्धाश्चपापभेदेनान्योन्यस्यचभक्षणम्
 इत्येवमादिभिर्दुःखैर्यस्माद्भीतंचराचरम् २०८
 निरयादिमनुष्यांतंस्मात्सर्वत्यजेद्बुधः
 स्कंधात्स्कंधेनयन्भारंविश्राममन्यतेयथा २०९
 तद्वत्सर्वमिदंलोकेदुःखंदुःखेनशाम्यति
 अन्योन्यातिशयोपेताःसर्वदाभोगसंप्लवाः २१०
 धर्मक्षयाच्चदेवानांदिविदुःखमवस्थितम्
 नानायोनिसहस्रेषुसंभवःपुण्यसंक्षयात् २११
 रोगाश्चविविधाकारादेवलोकेऽपिसंस्मृताः
 यज्ञस्यहिशिरशिष्ठन्नमश्चिभ्यांसंधितंपुनः २१२
 तेनदोषेणयज्ञस्यशिरोरोगःसदैवहि
 मार्तण्डभानोःकुष्ठंचवरुणस्यजलोदरम् २१३
 पूष्णोदशनवैकल्यंभुजस्तंभःशचीपतेः
 सुमहान्क्षयरोगश्चसोमस्यपरिकीर्तितः २१४
 ज्वरश्चसुमहानासीद्क्षस्यापिप्रजापतेः
 कल्पेकल्पेचदेवानांमहतामपिसंक्षयः २१५
 परार्धद्वयकालांतेब्रह्मणश्चाप्यनित्यता
 दक्षस्यदुहितांपौत्रीं ब्रह्माकामितवान्पुनः २१६
 क्रोधेनचजयांदेवींयोगज्ञांशप्तवान्प्रभुः
 कामक्रोधौस्थितौयत्रतत्रदोषास्तदात्मकाः २१७
 दुःखानिचसमस्तानिसंस्थितानिनसंशयः
 विशीर्णजन्ममरणंसर्वाशित्वंहविर्भुजः २१८
 स्त्रीवधःकामसक्तिश्चसारथ्यंपांडवेबले
 रुद्रेणत्रिपुरंदग्धंदक्षयज्ञोविनाशितः २१९
 स्कंदस्यजन्मवैशुक्रात्क्रीडादीनांसहस्रशः

एवंत्रयोपिरागाद्यैर्दोषैर्देवाः समन्विताः २२०
 एभ्यः परः प्रभुः शांतः परिपूर्णः समुक्तिदः
 एवमेतज्जगत्सर्वमन्योन्यातिशये स्थितम् २२१
 दुःखैराकुलितं ज्ञात्वानिर्वेदं परमं व्रजेत्
 निर्वेदाच्च विरागः स्याद्विरागाज्ज्ञानसंभवः २२२
 ज्ञानेन तत्परं ज्ञानं शिवं मुक्तिमवाप्नुयात्
 समस्तदुःखनिर्मुक्तस्वस्थात्मा स सुखी तदा २२३
 सर्वज्ञः परिपूर्णश्च मुक्त इत्यभिधीयते
 मातलिरुवाच-
 एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्त्वया परिपृच्छितम् २२४
 धर्माधर्मविवेको हि सर्वज्ञानसमुद्भवः
 इन्द्रलोके प्रगंतव्यं देवराजस्य शासनात् २२५

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने पितृमातृतीर्थ -
 माहात्म्ये षट्षष्टितमोऽध्यायः ६६

सप्तषष्टितमोऽध्यायः

ययातिरुवाच-
 अस्मद्भाग्यप्रसंगेन भवतो दर्शनं मम
 संजातं शक्रसंवाह एतच्छ्रेयो ममातुलम् १
 मानवामर्त्यलोके च पापं कुर्वति दारुणम्
 तेषां कर्मविपाकं च मातलेव दसांप्रतम् २
 मातलिरुवाच-
 श्रूयतामभिधास्यामि पापाचारस्य लक्षणम्
 श्रुते सति महज्ज्ञानमत्र लोके प्रजायते ३
 वेदनिंदां प्रकुर्वति ब्रह्माचारस्य कुत्सनम्
 महापातकमेवापि ज्ञातव्यं ज्ञानपंडितैः ४
 साधूनामपि सर्वेषां यः पीडां हि समाचरेत्
 महापातकमेवापि प्रायश्चित्तेन हि व्रजेत् ५
 कुलाचारं परित्यज्य अन्याचारं व्रजति च
 एतच्च पातकं घोरं कथितं कृत्यवेदिभिः ६

मातापित्रोश्चयोनिंदांताडनंभगिनीषुच
 पितृस्वसृनिंदनंचतदेवपातकंध्रुवम् ७
 संप्राप्तेश्चाद्धकालेपिपंचक्रोशांतरेस्थितम्
 जामातरंपरित्यज्यतथाचदुहितुःसुतम् ८
 स्वसारंचैवस्वस्त्रीयंपरित्यज्यप्रवर्तते
 कामात्क्रोधाद्भयाद्वापिअन्यंभोजयतेयदा ९
 पितरोनैवभुंजंतिदेवाश्चैवनभुंजते
 एतच्चपातकंतस्यपितृघातसमंकृतम् १०
 दानकालेपिसंप्राप्तेआगतेब्राह्मणेकिल
 भूरिदानंपरित्यज्यकतिभ्योहिप्रदीयते ११
 एकस्मैदीयतेदानमन्येभ्योपिनदीयते
 एतच्चपातकंधोरंदानभ्रंशकरंस्मृतम् १२
 यजमानगृहेसेवासंस्थितान्ब्राह्मणान्निजान्
 परित्यज्यहियद्दानंनदानस्यचलक्षणम् १३
 समाश्रितंहियंविप्रंधर्माचारसमन्वितम्
 सर्वोपायैःसुपुष्येत्तंसुदानैर्बहुभिर्नृप १४
 नगणयेन्मूर्खविद्वांसंपोष्योविप्रःसदाभवेत्
 सर्वैःपुण्यैःसमायुक्तंसुदानैर्बहुभिर्नृप १५
 तंसमभ्यर्च्यविद्वांसंप्राप्तंविप्रंसदार्हयेत्
 तंहित्यक्त्वाददेद्दानमन्यस्मैब्राह्मणायवै १६
 दत्तंहृतंभवेत्तस्यनिष्फलंनात्रसंशयः
 ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रश्चापिचतुर्थकः १७
 पुण्यकालेषुसर्वेषुसंश्रितंपूजयेद्द्विजम्
 मूर्खवापिहिविद्वांसंतस्यपुण्यफलंशृणु १८
 अश्वमेधस्ययज्ञस्यफलंतस्यप्रजायते
 कस्माद्धिकारणाद्राजञ्छक्यंप्राप्यनकारयेत् १९
 अन्योविप्रःसमायातस्तत्कालंश्राद्धकर्मणि
 उभौतौपूजयेत्तत्रभोजनाच्छादनैस्ततः २०
 तांबूलदक्षिणाभिश्चपितरस्तस्यहर्षिताः
 श्राद्धभुक्तायदातव्यंसदादानंचदक्षिणा २१

नददेच्छ्राद्धकर्तायोगोहत्यादिसमंभवेत्
 द्वावेतौपूजयेत्तस्माच्छ्रद्धयानृपसत्तम २२
 निर्द्धनत्वप्रभावाद्धैतमेकं हि प्रपूजयेत्
 व्यतीपातेपिसंप्राप्तेवैधृतौचनृपोत्तम २३
 अमावास्यांतथाराजन्क्षयाहेपरपक्षके
 श्राद्धमेवंप्रकर्तव्यंब्राह्मणादित्रिवर्णकैः २४
 यज्ञेतथामहाराजऋत्विजश्चप्रकारयेत्
 तथाविप्राःप्रकर्तव्याःश्राद्धदानायसर्वदा २५
 अविज्ञातःप्रकर्तव्योब्राह्मणोनैवजानता
 यस्यापिज्ञायतेवंशःकुलंत्रिपुरुषंतथा २६
 आचारश्चतथाराजस्तंविप्रंसन्निमंत्रयेत्
 कुलंनज्ञायतेयस्यआचारेणविचारयेत् २७
 श्राद्धदानेप्रकर्तव्येविशुद्धोमूर्खएवहि
 अविज्ञातोभवेद्विप्रोवेदवेदांगपारगः २८
 श्राद्धदानंप्रकर्तव्यंतस्माद्विप्रंनिमंत्रयेत्
 आतिथ्यंतुप्रकर्तव्यमपूर्वनृपसत्तम २९
 अन्यथाकुरुतेपापीसयातिनरकंध्रुवम्
 तस्माद्विप्रःप्रकर्तव्योदानेश्राद्धेचपर्वसु ३०
 आदौपरीक्षयेद्विप्रंश्राद्धेदानेप्रकारयेत्
 नाश्नंतितस्यवैगेहेपितरोविप्रवर्जिताः ३१
 शापंदत्त्वाततोयांतिश्राद्धाद्विप्रविवर्जितात्
 महापापीभवेत्सोपिब्रह्मणःसदृशोयदि ३२
 पैत्राचारंपरित्यज्ययोवर्तेतनरोत्तम
 महापापीसविज्ञेयःसर्वधर्मबहिष्कृतः ३३
 येत्यजंतिशिवाचारंवैष्णवंभोगदायकम्
 निंदंतिब्राह्मणंधर्मविज्ञेयाःपापवर्द्धनाः ३४
 येत्यजंतिशिवाचारंशिवभक्तान्द्विषंतिच
 हरिंनिंदंतियेपापाब्रह्मद्वेषकराःसदा ३५
 आचारनिंदकायेतेमहापातककृत्तमाः
 आद्यंपूज्यंपरंज्ञानंपुण्यंभागवतंतथा ३६

वैष्णवं हरिवंशं वामत्स्यं वाकूर्ममेव च
 पाद्मं वाये पूजयन्ति तेषां श्रेयो वदाम्यहम् ३७
 प्रत्यक्षं तेन वै देवः पूजितो मधुसूदनः
 तस्मात्प्रपूजयेज्ज्ञानं वैष्णवं विष्णुवल्लभम् ३८
 देवस्थाने च नित्यं वै वैष्णवं पुस्तकं नृप
 तस्मिन् प्रपूजिते विप्रपूजितः कमलापतिः ३९
 असंपूज्य हरेर्ज्ञानं ये गायन्ति लिखन्ति च
 अज्ञायत तत्प्रयच्छन्ति शृण्वन्त्युच्चारयन्ति च ४०
 विक्रीडन्ति च लोभेन कुज्ञाननियमेन च
 असंस्कृतप्रदेशेषु यथेष्टं स्थापयन्ति च ४१
 हरिज्ञानं यथाक्षेमं प्रत्यक्षाच्च प्रकाशयेत्
 अधीते च समर्थश्च यः प्रमादं करोति च ४२
 अशुचिश्चाशुचौ स्थानेयः प्रवक्ति शृणोति च
 इति सर्वसमासेन ज्ञाननिन्दा समं स्मृतम् ४३
 गुरुपूजामकृत्वैव यः शास्त्रं श्रोतुमिच्छति
 न करोति च शुश्रूषामाज्ञाभंगं च भावतः ४४
 नाभिनन्दति तद्वाक्यमुत्तरं संप्रयच्छति
 गुरुकर्मणि साध्ये च तदुपेक्षां करोति च ४५
 गुरुमार्तमशक्तं च विदेशं प्रस्थितं तथा
 अरिभिः परिभूतं वायः संत्यजति पापकृत् ४६
 पठमानं पुराणं तु तस्य पापं वदाम्यहम्
 कुंभीपाके वसेत्तावद्वावदिन्द्राश्चतुर्दश ४७
 पठमानं गुरुं यो हि उपेक्षयति पापधीः
 तस्यापि पातकं घोरं चिरं नरकदायकम् ४८
 भार्यापुत्रेषु मित्रेषु यश्चावज्ञां करोति च
 इत्येतत्पातकं ज्ञेयं गुरुनिन्दा समं महत् ४९
 ब्रह्महास्वर्णस्तेयी च सुरापी गुरुतल्पगः
 महापातकिनश्चैते तत्संयोगी च पंचमः ५०
 क्रोधाद्द्वेषाद्भयाल्लोभाद्ब्राह्मणस्य विशेषतः
 मर्मातिक्रान्तकोयश्च ब्रह्मघ्नः स प्रकीर्तितः ५१

ब्राह्मणंयःसमाहूययाचमानमकिंचनम्
 पश्चान्नास्तीतियोब्रूयात्सचवैब्रह्महानृप ५२
 यस्तुविद्याभिमानेननिस्तेजयतिवैद्विजम्
 उदासीनंसभामध्येब्रह्महासप्रकीर्तितः ५३
 मिथ्यागुणैरथात्मानंनयत्युत्कर्षतांपुनः
 गुरुंविरोधयेद्यस्तुसचवैब्रह्महास्मृतः ५४
 क्षुत्तृषातप्तदेहानामन्नभोजनमिच्छताम्
 यःसमाचरतेविघ्नंतमाहुर्ब्रह्मघातकम् ५५
 पिशुनःसर्वलोकानारंध्रान्वेषणतत्परः
 उद्वेजनकरःक्रूरःसचवैब्रह्महास्मृतः ५६
 देवद्विजगवांभूमिंपूर्वदत्तांहरेत्तुयः
 प्रनष्टामपिकालेनतमाहुर्ब्रह्मघातकम् ५७
 द्विजवित्तापहरणंन्यासेनसमुपार्जितम्
 ब्रह्महत्यासमंज्ञेयंतस्यपातकमुत्तमम् ५८
 अग्निहोत्रंपरित्यज्यपंचयज्ञीयकर्मणि
 मातापित्रोर्गुरूणांचकूटसादयंचयश्चरेत् ५९
 अप्रियंशिवभक्तानामभक्ष्याणांचभक्षणम्
 वनेनिरपराधानांप्राणिनांचप्रमारणम् ६०
 गवांगोष्ठेवनेचाग्रेःपुरेग्रामेचदीपनम्
 इतिपापानिघोराणिसुरापानसमानितु ६१
 दीनसर्वस्वहरणंपरस्त्रीगजवाजिनाम्
 गोभूरजतवस्त्राणामोषधीनांसस्यच ६२
 चंदनागुरुकूर्पूरकस्तूरीपट्टवाससाम्
 परन्यासापहरणंरुक्मस्तेयसमंस्मृतम् ६३
 कन्यायावरयोग्यायाअदानंसदृशेवरे
 पुत्रमित्रकलेत्रेषुगमनंभगनीषुच ६४
 कुमारीसाहसंधोरमंत्यजस्त्रीनिषेवणम्
 सवर्णायाश्चगमनंगुरुतल्पसमंस्मृतम् ६५
 महापातकतुल्यानिपापान्युक्तानियानितु
 तानिपातकसंज्ञानितन्यूनमुपपातकम् ६६

द्विजायार्थप्रतिज्ञायनप्रयच्छतियः पुनः
 तत्रविस्मरतेविप्रस्तुल्यंतदुपपातकम् ६७
 द्विजद्रव्यापहरणंमर्यादायाव्यतिक्रमम्
 अतिमानातिकोपश्चदांभिकत्वंकृतघ्नता ६८
 अन्यत्रविषयासक्तिःकार्पण्यंशाठ्यमत्सरम्
 परदाराभिगमनंसाध्वीकन्याभिदूषणम् ६९
 परिवित्तिःपरिवेत्ताययाचपरिविद्यते
 तयोर्दानंचकन्यायास्तयोरेवचयाजनम् ७०
 पुत्रमित्रकलत्राणामभावेस्वामिनस्तथा
 भार्याणांचपरित्यागःसाधूनांचतपस्विनाम् ७१
 गवांक्षत्रियवैश्यानांस्त्रीशूद्राणांचघातनम्
 शिवायतनवृक्षाणांपुण्यारामविनाशनम् ७२
 यःपीडामाश्रमस्थानामाचरेदल्पिकामपि
 तद्भृत्यपरिवर्गस्यपशुधान्यवनस्यच ७३
 कर्षधान्यपशुस्तेयमयाज्यानांचयाजनम्
 यज्ञारामतडागानांदारापत्यस्यविक्रयः ७४
 तीर्थयात्रोपवासानां व्रतानांचसुकर्मणाम्
 स्त्रीधनान्युपजीवंतिस्त्रीभगात्यंतजीविता ७५
 स्वधर्मविक्रयेद्यस्तुअधर्मवर्णतेनरः
 परदोषप्रवादीचपरच्छिद्रावलोककः ७६
 परद्रव्याभिलाषीचपरदारावलोककः
 एतेगोघ्नसमानाश्चज्ञातव्यानृपनंदन ७७
 यःकर्तासर्वशास्त्राणांगोहर्तागोश्चविक्रयी
 निर्दयोऽतीवभृत्येषुपशूनांदमकश्चयः ७८
 मिथ्याप्रवदतेवाचमाकर्णयतियःपरैः
 स्वामिद्रोहीगुरुद्रोहीमायावीचपलःशठः ७९
 योभार्यापुत्रमित्राणिबालवृद्धकृशातुरान्
 भृत्यानतिथिबंधूंश्चत्यक्त्वाशनातिबुभुक्षितान् ८०
 येतुमृष्टंसमश्नन्तिनोवांच्छंतंददन्तिच
 पृथक्पाकीसविज्ञेयोब्रह्मवादिषुगर्हितः ८१

नियमान्स्वयमादाययेत्यजंत्यजितेंद्रियाः
प्रव्रज्यागमितायैश्चसंयुक्तायेचमद्यपैः ८२
येचापि क्षयरोगार्तांगांपिपासाक्षुधातुराम्
नपालयंतियत्नेनतेगोघ्नानारकाःस्मृताः ८३
सर्वपापरतायेचचतुष्पात्क्षेत्रभेदकाः
साधून्विप्रान्गुरुंश्चैवयश्चगांहिप्रताडयेत् ८४
येताडयंत्यदोषांचनारींसाधुपदेस्थिताम्
आलस्यबद्धसर्वांगोयःस्वपितिमुहुर्मुहुः ८५
दुर्बलांश्चनपुष्पांतिनष्टान्नावेषयंतिच
पीडयंत्यतिभारेणसक्षतान्वाहयंतिच ८६
सर्वपापरतायेचसंयुक्तायेचभुंजते
भग्नांगींक्षतरोगार्तांगोरूपांचक्षुधातुराम् ८७
नपालयंतियत्नेनतेजनानारकाःस्मृताः
वृषाणांवृषणौयेचपापिष्ठाघातयंतिच ८८
बाधयंतिचगोवत्सान्महानारकिणोनराः
आशयासमनुप्राप्तंक्षुत्तृषाश्रमपीडितम् ८९
येचातिथिंनमन्यंतेतेवैनिरयगामिनः
अनाथंविकलंदीनंबालंवृद्धंभृशातुरम् ९०
नानुकंपंतियेमूढास्तेयांतिनरकार्णवम्
अजाविकोमाहिषिकोयःशूद्रावृषलीपतिः ९१
शूद्रोविप्रस्यक्षत्रस्ययश्चाचारेणवर्तते
शिल्पिनःकारवोवैद्यास्तथादेवलकानराः ९२
भृतकामात्यकर्माणःसर्वेनिरयगामिनः
यश्चोदितमतिक्रम्यस्वेच्छयाआहरेत्करम् ९३
नरकेषुसपच्येतयश्चदंडंवृथानयेत्
उत्कोचकैरधिकृतैस्तस्करैश्चप्रपीडयते ९४
यस्यराज्ञःप्रजाराज्येपच्यतेनरकेषुसः
येद्विजाःप्रतिगृह्णन्तिनृपस्यपापवर्तिनः ९५
प्रयांतितेपिघोरेषुनरकेषुनसंशयः
पारदारिकचौराणांयत्पापंपार्थिवस्यच ९६

भवत्यरक्षतोघोरोराज्ञस्तस्यपरिग्रहः
 अचौरंचौरवद्यश्चचौरंचाचौरवत्पुनः ६७
 अविचार्यनृपःकुर्यात्सोऽपिवैनरकंब्रजेत्
 घृततैलान्नपानादिमधुमांससुरासवम् ६८
 गुडेक्षुक्षीरशाकादिदधिमूलफलानिच
 तृणकाष्ठपुष्पपत्रकांस्यभाजनमेवच ६९
 उपानच्छत्रकटकशिबिकामासनमृदु
 ताम्रंसीसंत्रपुकांस्यंशंखाद्यंचजलोद्भवम् १००
 वादित्रंवेणुवंशाद्यंगृहोपस्करणानिच
 ऊर्णाकार्पासकौशेयरंगपद्मोद्भवानिच १०१
 तूलंसूक्ष्माणिवस्त्राणियेलोभेनहरंतिच
 एवमादीनिचान्यानिद्रव्याणिविविधानिच १०२
 नरकेषुद्रुतंगच्छेदपहत्याल्पकान्यपि
 यद्वातद्वापरद्रव्यमपिसर्षपमात्रकम् १०३
 अपहृत्यनरोयातिनरकेनात्रसंशयः
 बह्वल्पकाद्यपितथापरस्यममताकृतम् १०४
 अपहृत्यनरोयातिनरकेनात्रसंशयः
 एवमाद्यैर्नरःपापैरुत्क्रांतिसमनंतरम् १०५
 शरीरघातनार्थायपूर्वाकारमवाप्नुयात्
 यमलोकंब्रजंत्येतेशरीरस्थायमाज्ञया १०६
 यमदूतैर्महाघोरैर्नीयमानाःसुदुःखिताः
 देवतिर्यङ्मनुष्याणामधर्मनियतात्मनाम् १०७
 धर्मराजःस्मृतःशास्तासुघोरैर्विविधैर्वधैः
 विनयाचारयुक्तानांप्रमादान्मलिनात्मनाम् १०८
 प्रायश्चित्तैर्गुरुःशास्तानचतैरीक्ष्यतेयमः
 पारदारिकचौराणामन्यायव्यवहारिणाम् १०९
 नृपतिःशासकःप्रोक्तःप्रच्छन्नानांचधर्मराट्
 तस्मात्कृतस्यपापस्यप्रायश्चित्तंसमाचरेत् ११०
 नाभुक्तस्यान्यथानाशःकल्पकोटिशतैरपि
 यःकरोतिस्वयंकर्मकारयेद्भानुमोदयेत् १११

कायेनमनसावाचातस्यचाधोगतिःफलम्
इतिसंक्षेपतःप्रोक्ताःपापभेदास्त्रिधाधुना ११२
कथ्यंतेगतयश्चित्रानराणांपापकर्मणाम्
एतत्तेनृपतेधर्मफलंप्रोक्तंसुविस्तरात् ११३
अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामितन्मेब्रूहिनरोत्तम
अधर्मस्यफलंप्रोक्तंधर्मस्यापिवदाम्यहम् ११४
इत्युक्त्वामातलिस्तत्रराजानंसर्ववत्सलम्
तस्मिन्धर्मप्रसंगेनइत्याख्यातमहात्मना ११५

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रे
सप्तषष्ठितमोऽध्यायः ६७

अष्टषष्ठितमोऽध्यायः

ययातिरुवाच-

अधर्मस्यफलंसूतश्रुतंसर्वमयाविभो
धर्मस्यापिफलंब्रूहिश्रोतुंकौतूहलंमम १
मातलिरुवाच-

अथपापैरिमेयांतियमलोकंचतुर्विधाः
संत्रासजननंघोरंविवशाःसर्वदेहिनः २
गर्भस्थैर्जायमानैश्चबालैस्तरुणमध्यमैः
पुंस्त्रीनपुंसकैर्वृद्धैर्यातव्यंजंतुभिस्ततः ३
शुभाशुभफलंतत्रदेहिनांप्रविचार्यते
चित्रगुप्तादिभिःसर्वैर्मध्यस्थैःसर्वदर्शिभिः ४
नतेत्रप्राणिनःसंतियेनयांतियमक्षयम्
अवश्यंहिकृतंकर्मभोक्तव्यंतद्विचारितम् ५
येतत्रशुभकर्माणःसौम्यचित्तादयान्विताः
तेनरायांतिसौम्येनपथायमनिकेतनम् ६
यःप्रदद्याच्चविप्राणामुपानत्काष्ठपादुके
सविमानेनमहतासुखंयातियमालयम् ७
छत्रदानेनगच्छंतिपथासाभ्रेणदेहिनः
दिव्यवस्त्रपरीधानायांतिवस्त्रप्रदायिनः ८

शिबिकायाःप्रदानेनविमानेनसुखंव्रजेत्
 सुखासनप्रदानेनसुखंयांतियमालयम् ६
 आरामकर्ताछायासुशीतलासुसुखंव्रजेत्
 यांतिपुष्पक्यानेनपुष्पारामप्रदायिनः १०
 देवायतनकर्ताचयतीनामाश्रमस्यच
 अनाथमंडपानांचक्रीडन्यातिगृहोत्तमैः ११
 देवाग्निगुरुविप्राणांमातापित्रोश्चपूजकः १२
 विप्रेषुदीनेषुगुणान्वितेषुयच्छ्रद्धयास्वल्पमपिप्रदत्तम्
 तत्सर्वकामान्समुपैतिलोकेश्राद्धेचदानंप्रवदंतिसंतः १३
 श्रद्धादानेनविज्ञेयमपिवालाग्रमात्रकम्
 यत्पात्रादिचतुष्टयंश्रद्धातेषुसदामम् १४
 श्रद्धीयतेसदातस्माच्छ्रद्धायास्तत्फलंभवेत्
 गुणान्वितेषुदीनेषुयच्छत्यावसथान्यपि १५
 सप्रयातिसर्वकामंस्थानंपैतामहंनृप
 श्रद्धयायेनविप्रायदत्तंकाकिणिमात्रकम् १६
 सस्याद्विव्यतिथिर्भूपदेवानांकीर्तिवर्धनः
 तस्माच्छ्रद्धान्वितैर्देयंतत्फलंभवतिध्रुवम् १७

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थवर्णनेययाति-
 चरित्रेऽष्टषष्टितमोऽध्यायः ६८

एकोनसप्ततितमोऽध्यायः

मातलिरुवाच-

अथधर्माःशिवेनोक्ताःशिवधर्मागमोत्तमाः
 ज्ञेयाबहुविधास्तेचकर्मयोगप्रभेदतः १
 हिंसादिदोषनिर्मुक्ताःक्लेशायासविवर्जिताः
 सर्वभूतहिताःशुद्धाःसूक्ष्मायासामहत्फलाः २
 अनंतशाखाकलिताःशिवमूलैकसंश्रिताः
 ज्ञानध्यानसुपुष्पाढ्याःशिवधर्माःसनातनाः ३
 धारयंतिशिवंयस्माद्धार्यंतिशिवभाषितैः
 शिवधर्माःस्मृतास्तस्मात्संसाराणवतारकाः ४

तथाऽहिसाक्षमासत्यंहीःश्रद्धेन्द्रियसंयमः
 दानमिज्यातपोदानंदशकंधर्मसाधनम् ५
 अथव्यस्तैःसमस्तैर्वाशिवधर्मैरनुष्ठितैः
 शिवैकरस्यसंप्राप्तैर्गतिरेकैवकल्पिता ६
 यथाभूःसर्वभूतानांस्थानंसाधारणंस्मृतम्
 तत्तथाशिवभक्तानांतुल्यंशिवपुरंस्मृतम् ७
 यथेहसर्वभूतानांभोगाःसातिशयाःस्मृताः
 नानापुण्यविशेषेणभोगाःशिवपुरेतथा ८
 शुभाशुभफलंचापिभुज्यतेसर्वदेहिभिः
 शिवधर्मस्यचैकस्यफलंतत्रोपभुज्यते ९
 यस्ययादृग्भवेत्पुण्यंश्रद्धापात्रविशेषतः
 भोगाःशिवपुरेतस्यज्ञेयाःसातिशयाःशुभाः १०
 स्थानप्राप्तिःपरंतुल्याभोगाःशांतिमयाःस्थिताः
 कुर्यात्पुण्यमहत्तस्मान्महाभोगजिगीषया ११
 सर्वातिशयमेवैकंभावितंचसुरोत्तमैः
 आत्मभोगाधिपत्यंस्याच्छिवःसर्वजगत्पतिः १२
 केचित्तत्रैवमुच्यंतेज्ञानयोगरतानराः
 आवर्ततेपुनश्चान्येसंसारेभोगतत्पराः १३
 तस्माद्विमुक्तिमिच्छंस्तुभोगासक्तिंचवर्जयेत्
 विरक्तःशांतचित्तात्माशिवज्ञानमवाप्नुयात् १४
 येचापीशान्यहृदयायजंतीशंप्रसंगतः
 तेषामपिददातीशःस्थानंभावानुरूपतः १५
 तत्रार्चयंतियेरुद्रंसकृदुच्छिन्नकल्मषाः
 तेषापिशाचलोकेषुभोगानीशःप्रयच्छति १६
 संतप्तादुःखभारेणम्रियंतेसर्वदेहिनः
 अन्नदःपुण्यदःप्रोक्तःप्राणदश्चापिसर्वदः १७
 तस्मादन्नप्रदानेनसर्वदानफलंलभेत्
 त्रैलोक्येयानिरत्नानिभोगस्त्रीवाहनानिच १८
 अन्नदानप्रदःसर्वमिहामुत्रफलंलभेत्
 यस्यान्नपानपुष्टांगःकुरुतेपुण्यसंचयम् १९

अन्नप्रदातुस्तस्यार्धकर्तुश्चार्धनसंशयः
 धर्मार्थकाममोक्षाणां देहः परमसाधनम् २०
 स्थितिस्तस्यान्नपानाभ्यामतस्तत्सर्वसाधनम्
 अन्नं प्रजापतिः साक्षादन्नं विष्णुः शिवः स्वयम् २१
 तस्मादन्नसमं दानं न भूतं न भविष्यति
 त्रयाणामपि लोकानामुदकं जीवनं स्मृतम् २२
 पवित्रमुदकं दिव्यं शुद्धं सर्वरसायनम्
 अन्नपानां श्वगोवस्त्रशय्यासूत्रासनानि च २३
 प्रेतलोके प्रशस्तानि दानान्यष्टौ विशेषतः
 एवं दानविशेषेण धर्मराजपुरं नरः २४
 यस्माद्द्यातिसुखेनैव तस्माद्धर्मसमाचरेत्
 ये पुनः क्रूरकर्माणः पापादानविवर्जिताः २५
 भुञ्जते दारुणं दुःखं नरके नृपनन्दन
 तथा सुखं प्रभुञ्जंति दानकर्तार एव तु २६
 तेषां तु संभवेत्सौख्यं कर्मयोगरतात्मनाम्
 अप्रमेयगुणैर्दिव्यैर्विमानैः सर्वकामकैः २७
 असंख्यैस्तत्पुरं व्याप्तं प्राणिनामुपकारकैः
 सहस्रसोमदिव्यं वासूर्यतेजः समप्रभम् २८
 रुद्रलोकमिति प्रोक्तं मशेषगुणसंयुतम्
 सर्वेषां शिवभक्तानां तत्पुरं परिकीर्तितम् २९
 रुद्रक्षेत्रे मृतानां च जंगमस्थावरात्मनाम्
 अप्येकदिवसं भक्त्या यः पूजयति शंकरम् ३०
 सोऽपि याति शिवस्थानं किंपुनर्बहुशोर्चयन्
 वैष्णवाविष्णुभक्ताश्च विष्णुध्यानपरायणाः ३१
 तेऽपि गच्छन्ति वैकुण्ठे समीपं देवचक्रिणः
 ब्रह्मवादी च धर्मात्मा ब्रह्मलोकं प्रयातिसः ३२
 पुण्यकर्ता सुपुण्येन पुण्यलोकं प्रयाति च
 तस्मादीशे सदा भक्तिं भावयेदात्मनात्मनि ३३
 हरौ वापि महाराज युक्तात्मा ज्ञानवान् स्वयम्
 तस्मात्सर्वविचारेण भावदोषविचारतः ३४

एवंविष्णुप्रभावेणविशिष्टेनापिकर्मणा
 नरःस्थानमवाप्येतदेशभावानुरूपतः ३५
 इत्येतदपरंप्रोक्तंश्रीमच्छिवपुरंमहत्
 देहिनांकर्मनिष्ठानांपुनरावर्त्तकंस्मृतम् ३६
 ऊर्ध्वंशिवपुराज्ज्ञेयंवैष्णवलोकमुत्तमम्
 वैष्णवामानवायांतिविष्णुध्यानपरायणाः ३७
 ब्राह्मणाब्रह्मलोकंतुसदाचारानरोत्तमाः
 प्रयांतियज्विनःसर्वेपुरीतांतत्त्वकोविदाः ३८
 एंद्रलोकंतथायांतिक्षत्रियायुद्धशालिनः
 अन्येचपुण्यकर्तारःपुण्यलोकान्प्रयांतिते ३९
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थेययाति-
 चरितेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ६६

सप्ततितमोऽध्यायः

मातलिरुवाच-
 यमपीडांप्रवक्ष्यामिमहातीव्रांसुदारुणाम्
 भुञ्जंतिपापिनःसर्वेक्रूरास्तेब्रह्मघातकाः १
 क्वचित्पापाःप्रपच्यंतेतीव्रेणकरिषाग्निना
 क्वचित्सिंहैर्वृकैर्व्याघ्रैर्दंशैःकीटैश्चदारुणैः २
 क्वचिन्महाजलौकोभिःक्वचिदाजगरैःपुनः
 मक्षिकाभिश्चरौद्राभिःक्वचित्सर्पैर्विषोल्बणैः ३
 मत्तमातंगयूथैश्चबलोत्कृष्टैःप्रमाथिभिः
 पंथानमुल्लिखद्भिश्चतीक्ष्णशृंगमहावृषैः ४
 महाशृंगैश्चमहिषैर्दुष्टगात्रप्रबाधकैः
 डाकिनीभिश्चरौद्राभिर्विकरालैश्चराक्षसैः ५
 व्याधिभिश्चमहाघोरैःपीडयमानाव्रजंतिते
 महातुलांसमारूढादह्यमानादवानले ६
 महावेगप्रधूतास्तेमहाचंडेनवायुना
 महापाषाणवर्षेणभिद्यमानाश्चसर्वतः ७
 पतद्भिर्वज्रनिर्घोषैरुल्कापातैश्चदारुणैः

प्रदीप्तांगारवर्षेणहन्यमानाव्रजंतिते ८
 महतापांसुवर्षेणपूर्यमाणायमंगताः
 येनराःपापकर्माणिःपापंभुंजंतिदारुणम् ९
 एवंपापविशेषेणपापिष्ठाःपापकारकाः
 नरकंप्रतिभुंजंतिबहुपीडासमाकुलम् १०
 एतत्तेसर्वमाख्यातंविवेकंपुण्यपापयोः
 अन्यत्किंतैप्रवक्ष्यामिधर्मशास्त्रमनुत्तमम् ११

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थवर्णनेययाति-
 चरितेसप्ततितमोऽध्यायः ७०

एकसप्ततितमोऽध्यायः

ययातिरुवाच-

यत्त्वयासर्वमाख्यातंधर्माधर्ममनुत्तमम्
 शृण्वतोऽथममश्रद्धापुनरेवप्रवर्तते १
 देवानांलोकसंस्थानांवदसंख्याःप्रकीर्तिताः
 यस्यपुण्यप्रसंगेनयेनप्राप्तंचमातले २

मातलिरुवाच-

योगयुक्तंप्रवक्ष्यामितपसायदुपार्जितम्
 देवानांलोकसंस्थानंसुखभोगप्रदायकम् ३
 धर्मभावंप्रवक्ष्यामिआयासैरर्जितंपृथक्
 उपरिष्ठाच्चलोकानांस्वरूपंचाप्यनुक्रमात् ४
 तत्राष्टगुणमैश्वर्यपार्थिवंपिशिताशिनाम्
 तस्मात्सद्योगतानांचनराणांतत्समंस्मृतम् ५
 रक्षसांषोडशगुणंपार्थिवानांचतद्विधम्
 एवंनिरवशेषंचयच्छेषंकुलतेजसाम् ६
 गंधर्वाणांचवायव्यंयाक्षंचसकलंस्मृतम्
 पांचभौतिकमिंद्रस्यचत्वारिंशद्गुणमहत् ७
 सोमस्यमानसंदिव्यंविश्वेशंपांचभौतिकम्
 सौम्यंप्रजापतीशानामहंकारगुणाधिकम् ८
 चतुष्षष्टिगुणंब्राह्मंबौधमैश्वर्यमुत्तमम्

विष्णोः प्राधानिकं तंत्रमैश्वर्यं ब्रह्मणः पदम् ६
 श्रीमच्छिवपुरेदिव्ये ऐश्वर्यं सर्वकामिकम्
 अनंतगुणमैश्वर्यं शिवस्यात्मगुणं महत् १०
 आदिमध्यांतरहितं विशुद्धं तत्त्वलक्षणम्
 सर्वावभासकं सूक्ष्ममनौपम्यं परात्परम् ११
 सुसंपूर्णं जगद्वेषं पशुपाशाविमोक्षणम्
 यो यत्स्थानमनुप्राप्तस्तस्य भोगस्तदात्मकः १२
 विमानं तत्समानं च भवेदीशप्रसादतः
 नानारूपाणि ताराणां दृश्यं ते कोटयस्त्विमा १३
 अष्टविंशतिरेवं ते संदीप्ताः सुकृतात्मनाम्
 ये कुर्वन्ति नमस्कारमीश्वराय क्वचित् क्वचित् १४
 संपर्कात् कौतुकाल्लोभात्तद्विमानं लभंतिते
 नाम संकीर्तनाद्वापि प्रसंगेन शिवस्य यः १५
 कुर्याद्वापि नमस्कारं न तस्य विलयो भवेत्
 इत्येता गतयस्तत्र महत्यः शिवकर्मणि १६
 कर्मणाभ्यंतरेणापि पुंसामीशानभावतः
 प्रसंगेनापि ये कुर्युः शंकरस्मरणं नराः १७
 तैर्लभ्यं तुलं सौख्यं किंपुनस्तत्परायणैः
 विष्णुचिंतां प्रकुर्वन्ति ध्यानेन गतमानसाः १८
 ते यांति परमं स्थानं तद्विष्णोः परमं पदम्
 शैवं च वैष्णवं रूपमेकरूपं नरोत्तम १९
 द्वयोश्च अंतरं नास्ति एकरूपमहात्मनोः
 शिवाय विष्णुरूपाय शिवरूपाय विष्णवे २०
 शिवस्य हृदयं विष्णुर्विष्णोश्च हृदयं शिवः
 एकमूर्तिस्त्रयो देवा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः २१
 त्रयाणामंतरं नास्ति गुणभेदाः प्रकीर्तिताः
 शिवभक्तो सिराजेंद्रतथा भागवतो स वै २२
 तेन देवाः प्रसन्नास्ते ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः
 सुप्रीता वरदाराजन्कर्मणस्तव सुव्रत २३
 इंद्रादेशात्समायातः सन्निधौ तव मानद

एंद्रमेनंपदंयाहिपश्चाद्ब्राह्मंमहेश्वरम् २४
 वैष्णवंचप्रयाहित्वंदाहप्रलयवर्जितम्
 अनेनापिविमानेनदिव्येनसर्वगामिना २५
 दिव्यमूर्तिरतोभुङ्क्ष्वदिव्यभोगान्मनोरमान्
 समारुह्यविमानंत्वंपुष्पकंसुखगामिनम् २६
 सुकर्मोवाच-

एवमुक्त्वाद्विजश्रेष्ठमौनवान्मातलिस्तदा
 राजानंधर्मतत्त्वज्ञंययातिनहुषात्मजम् २७

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीथवर्णनेययाति-
 चरित्रेएकसप्ततितमोऽध्यायः ७१

द्विसप्ततितमोऽध्यायः

पिप्पलउवाच-

मातलेश्चवचःश्रुत्वासराजानहुषात्मजः
 किंचकारमहाप्राज्ञस्तन्मेविस्तरतोवद १
 सर्वपुण्यमयीपुण्याकथेयंपापनाशिनी
 श्रोतुमिच्छाम्यहंप्राज्ञनैवतृप्यामिसर्वदा २
 सुकर्मोवाच-

सर्वधर्मभृतांश्रेष्ठोययातिर्नृपसत्तमः
 तमुवाचागतंदूतंमातलिशक्रसारथिम् ३
 ययातिरुवाच-

शरीरंनैवत्यक्ष्यामिगमिष्येनदिवंपुनः
 शरीरेणविनादूतपार्थिवेननसंशयः ४
 यद्यप्येवंमहादोषाःकायस्यैवप्रकीर्तिताः
 पूर्वचापिसमाख्यातंत्वयासर्वगुणागुणम् ५
 नाहंत्यक्ष्येशरीरंवैनागमिष्येदिवंपुनः
 इत्याचक्ष्वइतोगत्वादेवदेवंपुरंदरम् ६
 एकाकिनाहिजीवेनकायेनापिमहामते
 नैवसिद्धिंप्रयात्येवंसांसारिकमिहैवहि ७
 नैवप्राणंविनाकायोजीवःकायंविनानहि

उभयोश्चापिमित्रत्वंनयिष्येनाशमिंद्रन ८
 यस्यप्रसादभावाद्वैसुखमश्नातिकेवलम्
 शरीरस्याप्ययंप्राणोभोगानन्यान्मनोनुगान् ९
 एवंज्ञात्वास्वर्गभोग्यंनभोज्यंदेवदूतक
 संभवन्तिमहादुष्टाव्याधयोदुःखदायकाः १०
 मातलेकिल्बिषाच्चैवजरादोषात्प्रजायते
 पश्यमेपुण्यसंयुक्तंकायंषोडशवार्षिकम् ११
 जन्मप्रभृतिमेकायःशतार्धाब्दंप्रयातिच
 तथापिनूतनोभावःकायस्यापिप्रजायते १२
 ममकालोगतोदूतअब्दाप्रनंत्यमनुत्तमम्
 यथाषोडशवर्षस्यकायःपुंसःप्रशोभते १३
 तथामेशोभतेदेहोबलवीर्यसमन्वितः
 नैवग्लानिर्नमेहानिर्नश्रमोव्याधयोजरा १४
 मातलेममकायेपिधर्मोत्साहेनवर्द्धते
 सर्वामृतमयंदिव्यमौषधंपरमौषधम् १५
 पापव्याधिप्रणाशार्थधर्माख्यंहिकृतम्पुरा
 तेनमेशोधितःकायोगतदोषस्तुजायते १६
 हृषीकेशस्यसंध्यानंनामोच्चारणमुत्तमम्
 एतद्रसायनंदूतनित्यमेवंकरोम्यहम् १७
 तेनमेव्याधयोदोषाःपापाद्याःप्रलयंगताः
 विद्यमानेहिसंसारेकृष्णनाम्निमहौषधे १८
 मानवामरणंयांतिपापव्याधिप्रपीडिताः
 नपिबन्तिमहामूढाःकृष्णनामरसायनम् १९
 तेनध्यानेनज्ञानेनपूजाभावेनमातले
 सत्येनदानपुण्येनममकायोनिरामयः २०
 पापर्द्धेरामयाःपीडाःप्रभवन्तिशरीरिणः
 पीडाभ्योजायतेमृत्युःप्राणिनांनात्रसंशयः २१
 तस्माद्धर्मःप्रकर्तव्यःपुण्यसत्याश्रयैर्नरैः
 पंचभूतात्मकःकायःशिरासंधिविजर्जरः २२
 एवंसंधीकृतोमर्त्योहेमकारीवटकणैः

तत्रभातिमहानग्निर्द्धातुरेवचरःसदा २३
 शतखंडमयेविप्रयःसंधत्तेसबुद्धिमान्
 हरेर्नाम्नाचदिव्येनसौभाग्येनापिपिप्पल २४
 पंचात्मकाहियेखंडाःशतसंधिविजर्जराः
 तेनसंधारिताःसर्वेकायोधातुसमोभवेत् २५
 हरेःपूजोपचारेणध्यानेननियमेनच
 सत्यभावेनदानेननूतःकायोविजायते २६
 दोषानश्यंतिकायस्यव्याधयःशृणुमातले
 बाह्याभ्यंतरशौचंहिदुर्गधिर्नैवजायते २७
 शुचिस्ततोभवेत्सूतप्रसादात्तस्यचक्रिणः
 नाहंस्वर्गंगमिष्यामिस्वर्गमत्रकरोम्यहम् २८
 तपसाचैवभावेनस्वधर्मेणमहीतलम्
 स्वर्गरूपंकरिष्यामिप्रसादात्तस्यचक्रिणः २९
 एवंज्ञात्वाप्रयाहित्वंकथयस्वपुरंदरम्
 सुकर्मावाच-
 समाकर्ण्यततःसूतो नृपतेःपरिभाषितम् ३०
 आशीर्भिरभिनंद्याथआमंत्र्यनृपतिंगतः
 सर्वनिवेदयामासइंद्रायचमहात्मने ३१
 समाकर्ण्यसहस्राक्षोययातेस्तुमहात्मनः
 तस्याथचिंतयामासानयनार्थं दिवंप्रति ३२

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययाति-
 चरितेद्विसप्ततितमोऽध्यायः ७२

त्रिसप्ततितमोऽध्यायः

पिप्पलउवाच-
 गतेतस्मिन्महाभागेदूतइंद्रस्यवैपुनः
 किंचकारसधर्मात्माययातिर्नहुषात्मजः १
 सुकर्मावाच-
 तस्मिन्गतेदेववरस्यदूतेसचिंतयामासनरेन्द्रसूनुः
 आहूयदूतान्प्रवरान्ससत्वरंधर्मार्थयुक्तंवचआदिदेश २

गच्छंतुदूताःप्रवराःपुरोत्तमेदेशेषुद्वीपेष्वखिलेषुलोके
 कुर्वंतुवाक्यंममधर्मयुक्तंव्रजंतुलोकाःसुपथाहरेश्च ३
 भावैःसुपुण्यैरमृतोपमानैर्ध्यानैश्चज्ञानैर्यजनैस्तपोभिः
 यज्ञैश्चदानैर्मधुसूदनैकमर्चंतुलोकाविषयान्विहाय ४
 सर्वत्रपश्यंतुसुरारिमेकंशुष्केषुचार्द्रेष्वपिस्थावरेषु
 अभ्रेषुभूमौसचराचरेषुस्वीयेषुकायेष्वपिजीवरूपम् ५
 देवंतमुद्दिश्यददंतुदानमातिथ्यभावैःपरिपैत्रिकैश्च
 नारायणंदेववरंयजध्वंदोषैर्विमुक्ताअचिराद्भविष्यथ ६
 योमामकंवाक्यमिहैवमानवोलोभाद्विमोहादपिनैवकारयेत्
 सशास्यतांयास्यतिनिर्घृणोर्ध्रुवंममापिचौरोहियथानिकृष्टः ७
 आकरयवाक्यंनृपतेश्चदूताःसंहृष्टभावाःसकलांचपृथ्वीम्
 आचख्युरेवंनृपतेःप्रणीतमादेशभावंसकलंप्रजासु ८
 विप्रादिमर्त्याअमृतंसुपुण्यमानीतमेवंभुवितेनराज्ञा
 पिबंतुपुण्यंपरिवैष्णवाख्यंदोषैर्विहीनंपरिणाममिष्टम् ९
 श्रीकेशवंक्लेशहरंवरेशयमानंदरूपंपरमार्थमेवम्
 नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः १०
 सखड्गपाणिंमधुसूदनाख्यंतंश्रीनिवासंसगुणंसुरेशम्
 नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः ११
 श्रीपद्मनाथंकमलेक्षणंचआधाररूपंजगतांमहेशम्
 नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः १२
 पापापहंव्याधिविनाशरूपमानंददंदानवदैत्यनाशनम्
 नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः १३
 यज्ञांगरूपंचरथांगपाणिंपुण्याकरंसौख्यमनंतरूपम्
 नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः १४
 विश्वाधिवासंविमलंविरामंरामाभिधानंरमणंमुरारिम्
 नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः १५
 आदित्यरूपंतमसांविनाशंबंधस्यनाशंमतिपंकजानाम्
 नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः १६
 नामामृतंसत्यमिदंसुपुण्यमधीत्ययोमानवविष्णुभक्तः
 प्रभातकालेनियतोमहात्मासयातिमुक्तिंनहिकारणंच १७

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थवर्णनेययाति-
चरितेत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ७३

चतुःसप्ततितमोऽध्यायः

सुकर्मोवाच-

दूतास्तुग्रामेषुवदंतिसर्वेद्वीपेषुदेशेष्वथपत्तनेषु
लोकाःशृणुध्वंनृपतेस्तदाज्ञांसर्वप्रभावैर्हरिमर्चयंतु १
दानैश्चयज्ञैर्बहुभिस्तपोभिर्धर्माभिलाषैर्यजनैर्मनोभिः
ध्यायंतुलोकामधुसूदनंतुआदेशमेवंनृपतेस्तुतस्य २
एवंसुघुष्टंसकलंतुपुण्यमाकर्ण्यतंभूमितलेषुलोकैः
तदाप्रभृत्येवयजंतिविष्णुंध्यायंतिगायंतिजपंतिमर्त्याः ३
वेदप्रणीतैश्चसुसूक्तमंत्रैःस्तोत्रैःसुपुण्यैरमृतोपमानैः
श्रीकेशवंतद्गतमानसास्तेब्रतोपवासैर्नियमैश्चदानैः ४
विहायदोषान्निजकायचित्तवागुद्भवान्प्रेमरताःसमस्ताः
लक्ष्मीनिवासंजगतांनिवासंश्रीवासुदेवंपरिपूजयंति ५
इत्याज्ञातस्यभूपस्यवर्ततेक्षितिमंडले
वैष्णवेनापिभावेनजनाःसर्वेजयंतिते ६
नामभिःकर्मभिर्विष्णुंयजंतेज्ञानकोविदाः
तद्ध्यानास्तद्व्यवसिताविष्णुपूजापरायणाः ७
यावद्भूमंडलंसर्वयावत्तपतिभास्करः
तावद्धिमानवालोकाःसर्वेभागवताबभुः ८
विष्णोर्ध्यानप्रभावेणपूजास्तोत्रेणनामतः
आधिव्याधिविहीनास्तेसंजातामानवास्तदा ९
वीतशोकाश्चपुण्याश्चसर्वेचैवतपोधनाः
संजातावैष्णवाविप्रप्रसादात्तस्यचक्रिणः १०
आमयैश्चविहीनास्तेदोषैरोषैश्चवर्जिताः
सर्वैश्चर्यसमापन्नाःसर्वरोगविवर्जिताः ११
प्रसादात्तस्यदेवस्यसंजातामानवास्तदा
अमराःनिर्जराःसर्वेधनधान्यसमन्विताः १२
मर्त्याविष्णुप्रसादेनपुत्रपौत्रैरलंकृताः

तेषामेवमहाभागगृहद्वारेषुनित्यदा १३
 कल्पद्रुमाःसुपुण्यास्तेसर्वकामफलप्रदाः
 सर्वकामदुष्पागावःसचिन्तामणयस्तथा १४
 संतितेषांगृहेषुपुण्याःसर्वकामप्रदायकाः
 अमरामानवाजाताःपुत्रपौत्रैरलंकृताः १५
 सर्वदोषविहीनास्तेविष्णोश्चैवप्रसादतः
 सर्वसौभाग्यसंपन्नाःपुण्यमंगलसंयुताः १६
 सुपुण्यादानसंपन्नाज्ञानध्यानपरायणाः
 नदुर्भिक्षंनचव्याधिर्नाकालमरणंनृणाम् १७
 तस्मिञ्शासतिधर्मज्ञेययातौनृपतौतदा
 वैष्णवामानवाःसर्वेविष्णुव्रतपरायणाः १८
 तद्ध्यानास्तद्गताःसर्वेसंजाताभावतत्पराः
 तेषांगृहाणिदिव्यानिपुण्यानिद्विजसत्तम १९
 पताकाभिःसुशुक्लाभिःशंखयुक्तानितानिवै
 गदांकितध्वजाभिश्चनित्यंचक्रांकितानिच २०
 पद्मांकितानिभासंतेविमानप्रतिमानिच
 गृहाणिभित्तिभागेषुचित्रितानिसुचित्रकैः २१
 सर्वत्रगृहद्वारेषुपुण्यस्थानेषुसत्तमाः
 वनानिसंतिदिव्यानिशाद्वलानिशुभानिच २२
 तुलस्याचद्विजश्रेष्ठतेषुकेशवमंदिरैः
 भासंतेपुण्यदिव्यानिगृहाणिप्राणिनांसदा २३
 सर्वत्रवैष्णवोभावोमंगलोबहुदृश्यते
 शंखशब्दाश्चभूलोकेमिथःस्फोटरवैःसखे २४
 श्रूयंततत्रविप्रेन्द्रदोषपापविनाशकाः
 शंखस्वस्तिकपद्मानिगृहद्वारेषुभित्तिषु २५
 विष्णुभक्त्याचनारीभिर्लिखितानिद्विजोत्तम
 गीतरागसुवर्णैश्चमूर्च्छनातानसुस्वरैः २६
 गायंतिकेशवंलोकाविष्णुध्यानपरायणाः २७
 हरिंमुरारिंप्रवदंतिकेशवंप्रीत्याजितंमाधवमेवचान्ये
 श्रीनारसिंहंकमलेक्षणंतंगोविंदमेकंकमलापतिंच २८

कृष्णंशरणयंशरणंजपंतरामंचजप्यैःपरिपूजयन्ति
 दंडप्रणामैःप्रणमन्तिविष्णुंतद्ध्यानयुक्ताःपरवैष्णवास्ते २६
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययाति-
 चरित्रेचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ७४

पंचसप्ततितमोऽध्यायः

सुकर्मोवाच-
 विष्णुकृष्णंहरिरामंमुकुंदमधुसूदनम्
 नारायणंविष्णुरूपंनारसिंहंतमच्युतम् १
 केशवंपद्मनाभंचवासुदेवंचवामनम्
 वाराहंकमठंमत्स्यंहृषीकेशंसुराधिपम् २
 विश्वेशंविश्वरूपंचअनंतमनघंशुचिम्
 पुरुषंपुष्कराक्षंचश्रीधरंश्रीपतिंहरिम् ३
 श्रीनिवासंपीतवासंमाधवंमोक्षदंप्रभुम्
 इत्येवंहिसमुच्चारंनामभिर्मानवाःसदा ४
 प्रकुर्वन्तिनराःसर्वेबालवृद्धाःकुमारिकाः
 स्त्रियोहरिसुगायन्तिगृहकर्मरताःसदा ५
 आसनेशयनेयानेध्यानेवचसिमाधवम्
 क्रीडमानास्तथाबालागोविंदंप्रणमन्ति ६
 दिवारात्रौसुमधुरंब्रुवन्तिहरिनामच
 विष्णुञ्चारोहिसर्वत्रश्रूयतेद्विजसत्तम ७
 वैष्णवेनप्रभावेणमर्त्यावर्ततिभूतले
 प्रासादकलशाग्रेषुदेवतायतनेषुच ८
 यथासूर्यस्यबिंबानितथाचक्राणिभातिच
 वैकुण्ठेदृश्यतेभावस्तद्भावंजगतीतले ९
 तेनराज्ञाकृतंविप्रपुण्यंचापिमहात्मना
 विष्णुलोकस्यसमतांतथानीतंमहीतलम् १०
 नहुषस्यापिपुत्रेणवैष्णवेनययातिना
 उभयोर्लोकयोर्भावमेकीभूतंमहीतलम् ११
 भूतलस्यापिविष्णोश्चअंतरंनैवदृश्यते

विष्णुञ्चारंतुवैकुण्ठेयथाकुर्वतिवैष्णवाः १२
 भूतलेतादृशोच्चारंप्रकुर्वतिचमानवाः
 उभयोर्लोकयोर्विप्रएकभावःप्रदृश्यते १३
 जरारोगभयंनास्तिमृत्युहीनानराबभुः
 दानभोगप्रभावश्चअधिकोदृश्यतेभुवि १४
 पुत्राणांतुसुखंपुण्यमधिकंपौत्रजंनराः
 प्रभुंजंतिसुखेनापिमानवाभुविसत्तम १५
 विष्णोःप्रसाददानेनउपदेशेनतस्यच
 सर्वव्याधिविनिर्मुक्तामानवावैष्णवाःसदा १६
 स्वर्गलोकप्रभावोहिकृतोराज्ञामहीतले
 पंचविंशप्रमाणेनवर्षाणिनृपसत्तम १७
 गदैर्हीनानराःसर्वेज्ञानध्यानपरायणाः
 यज्ञदानपराःसर्वेदयाभावाश्चमानवाः १८
 उपकाररताःपुण्याधन्यास्तेकीर्तिभाजनाः
 सर्वधर्मपराविप्रविष्णुध्यानपरायणाः १९
 राज्ञातेनोपदिष्टास्तेसंजातावैष्णवाभुवि
 विष्णुरुवाच-
 श्रूयतांनृपशार्दूलचरित्रंतस्यभूपतेः २०
 सर्वधर्मपरोनित्यंविष्णुभक्तश्चनाहुषिः
 अब्दानांतत्रलक्षंहितस्याप्येवंगतंभुवि २१
 नूतनोदृश्यतेकायःपंचविंशाब्दिकोयथा
 पंचविंशाब्दिकोभातिरूपेणवयसातदा २२
 प्रबलःप्रौढिसंपन्नःप्रसादात्तस्यचक्रिणः
 मानुषाभुवमास्थाययमनैवप्रयांतिते २३
 रागद्वेषविनिर्मुक्ताःक्लेशपाशविवर्जिताः
 सुखिनोदानपुण्यैश्चसर्वधर्मपरायणाः २४
 विस्तारंतेजनाःसर्वेसंतत्यापिगतानृप
 यथादूर्वावटाश्चैवविस्तारंयांतिभूतले २५
 यथातेमानवाःसर्वेपुत्रपौत्रैःप्रविस्तृताः
 मृत्युदोषविहीनास्तेचिरंजीवंतिवैजनाः २६

स्थिरकायाश्चसुखिनोजरारोगविवर्जिताः
 पंचविंशाब्दिकाःसर्वेनरादृश्यन्तिभूतले २७
 सत्याचारपराःसर्वेविष्णुध्यानपरायणाः
 एवंसर्वेचमर्त्यास्तेप्रसादात्तस्यचक्रिणः २८
 संजातामानवाःसर्वेदानभोगपरायणाः
 मृतोनश्रूयतेलोकेमर्त्यःकोपिनरोत्तम २९
 शोकंनैवप्रपश्यन्तिदोषंनैवप्रयांतिते
 यद्रूपंस्वर्गलोकस्यतद्रूपंभूतलस्यच ३०
 संजातमानवश्रेष्ठप्रसादात्तस्यचक्रिणः
 विभ्रष्टायमदूतास्तेविष्णुदूतैश्चताडिताः ३१
 रुदमानागताःसर्वेधर्मराजंपरस्परम्
 तत्सर्वकथितंदूतैश्चेष्टितंभूपतेस्तुतैः ३२
 अमृत्युभूतलंजातंदानभोगेनभास्करे
 नहुषस्यात्मजेनापिकृतंदेवययातिना ३३
 विष्णुभक्तेनपुण्येनस्वर्गरूपंप्रदर्शितम्
 एवमाकर्णितंसर्वधर्मराजेनवैतदा ३४
 धर्मराजस्तदातत्रदूतेभ्यःश्रुतविस्तरः
 चिंतयामाससर्वार्थश्रुत्वैवंनृपचेष्टितम् ३५
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययाति-
 चरित्रेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ७५

षट्सप्ततितमोऽध्यायः

सुकर्मोवाच-
 सौरिदूतैस्तथासर्वैःसहस्वर्गजगामसः
 द्रष्टुं तत्रसहस्राक्षंदेववृंदैःसमावृतम् १
 धर्मराजंसमायातंददर्शसुरराट् तदा
 समुत्थायत्वरायुक्तोदत्वाचार्षमनुत्तमम् २
 पप्रच्छागमनंतस्यकथयस्वममाग्रतः
 समाकर्ण्यमहद्वाक्यंदेवराजस्यभाषितम् ३
 धर्मराजोऽब्रवीत्सर्वययातेश्चरितंमहत्

धर्मराजउवाच-

श्रूयतां देवदेवेश यस्मादागमनं मम ४
 कथयाम्यहमत्रापियेनाहमागतस्तव
 नहुषस्यात्मजेनापिवैष्णवेन महात्मना ५
 वैष्णवाश्च कृतामर्त्या येव संति महीतले
 वैकुण्ठस्य समरूपं मर्त्यलोकस्य वैकृतम् ६
 अमरमानवाजाताजरोगविवर्जिताः
 पापमेव न कुर्वन्ति असत्यं न वदन्ति ते ७
 कामक्रोधविहीनास्ते लोभमोहविवर्जिताः
 दानशीलामहात्मानः सर्वे धर्मपरायणाः ८
 सर्वधर्मैः समर्चन्ति नारायणमनामयम्
 तेन वैष्णवधर्मेण मानवा जगतीतले ९
 निरामया वीतशोकाः सर्वे च स्थिरयौवनाः
 दूर्वावटायथा देवविस्तारं यांति भूतले १०
 तथा ते विस्तरं प्राप्ताः पुत्रपौत्रैः प्रपौत्रकैः
 तेषां पुत्रैः प्रपौत्रैश्च वंशाद्वंशांतरंगताः ११
 एवं हि वैष्णवः सर्वो जरामृत्युविवर्जितः
 मर्त्यलोकः कृतस्तेन नहुषस्यात्मजेन वै १२
 पदभ्रष्टोऽस्मि संजातो व्यापारेण विवर्जितः
 एतत्सर्वं समाख्यातं मम कर्म विनाशनम् १३
 एवं ज्ञात्वा सहस्राक्षलोकस्यास्य हितं कुरु
 एतत्ते सर्वमाख्यातं यथा पृष्टोऽस्मि वै त्वया १४
 एतस्मात्कारणादिन्द्र आगतस्तव सन्निधौ
 इन्द्र उवाच-

पूर्वमेव मया दूत आगमाय महात्मनः १५
 प्रेषितो धर्मराजेंद्र दूतेनास्यापि भाषितम्
 नाहं स्वर्गसुखस्यार्थी नागमिष्ये दिवं पुनः १६
 स्वर्गरूपं करिष्यामि सर्वतद्भूमि मंडलम्
 इत्याचक्षे भूपालः प्रजापाल्यं करोतिसः १७
 तस्य धर्मप्रभावेण भीतस्तिष्ठामि सर्वदा

धर्मउवाच-

येनकेनाप्युपायेनतमानयसुभूपतिम् १८
देवराजमहाभागयदीच्छसिममप्रियम्
इत्याकर्ण्यवचस्तस्यधर्मस्यापिसुराधिपः १९
चिंतयामासमेधावीसर्वतत्वेनभूपते
कामदेवंसमाहूयगंधर्वाश्चपुरंदरः २०
मकरंदरतिंदेवआनिनायमहामनाः
तथाकुरुतवैयूयंयथाऽगच्छतिभूपतिः २१
यूयंगच्छन्तुभूर्लोकंमयादिष्टानसंशयः
कामउवाच-

युवयोस्तुप्रियंपुण्यंकरिष्यामिनसंशयः २२
राजानंपश्यमांचैवस्थितंचैवसमायुधि
तथेत्युक्त्वागताःसर्वेयत्रराजासनाहुषिः २३
नटरूपेणतेसर्वेकामाद्याःकर्मणाद्विज
आशीर्भिरभिनंद्यैवतेचऊचुःसुनाटकम् २४
तेषांतद्वचनंश्रुत्वाययातिःपृथिवीपतिः
सभांचकारमेधावीदेवरूपांसुपंडितैः २५
समायातः स्वयंभूपोज्ञानविज्ञानकोविदः
तेषांतुनाटकंराजापश्यमानःसनाहुषिः २६
चरितंवामनस्यापिउत्पत्तिंविप्ररूपिणः
रूपेणाप्रतिमालोकेसुस्वरंगीतमुत्तमम् २७
गायमानाजराराजन्नार्यारूपेणवैतदा
तस्यागीतविलासेनहास्येनललितेनच २८
मधुरालापतस्तस्यकंदर्पस्यचमायया
मोहितस्तेनभावेनदिव्येनचरितेनच २९
बलेश्चैवयथारूपंविंध्यावल्यायथापुरा
वामनस्ययथारूपंचक्रेमारोथतादृशम् ३०
सूत्रधारःस्वयंकामोवसंतःपारिपार्श्वकः
नटीवेषधराजातासारतिर्हृष्टवल्लभा ३१
नेपथ्यांतश्चरीराजन्सातस्मिन्नृत्यकर्मणि

मकरंदोमहाप्राज्ञःक्षोभयामासभूपतिम् ३२
यथायथापश्यतिनृत्यमुत्तमंगीतंसमाकर्णतिसक्षितीशः
तथातथामोहितवान्सभूपतिंनटीप्रणीतेनमहानुभावः ३३
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थेययाति-
चरित्रेषट्सप्ततितमोऽध्यायः ७६

सप्तसप्ततितमोऽध्यायः

सुकर्मोवाच-
कामस्यगीतलास्येनहास्येनललितेनच
मोहितोराजराजेंद्रोनटरूपेणपिप्पल १
कृत्वामूत्रंपुरीषंचसराजानहुषात्मजः
अकृत्वापादयोःशौचमासनेउपविष्टवान् २
तदंतरंतुसंप्राप्यसंचचारजरानृपम्
कामेनापिनृपश्रेष्ठइंद्रकार्यकृतंहितम् ३
निवृत्तेनाटकेतस्मिन्गतेषुतेषुभूपतिः
जराभिभूतोधर्मात्माकामसंसक्तमानसः ४
मोहितःकाममोहेनविह्वलोविकलेंद्रियः
अतीवमुग्धोधर्मात्माविषयैश्चापवाहितः ५
एकदातुगतोराजामृगयाव्यसनातुरः
वनेचक्रीडतेसोपिमोहरागवशंगतः ६
सरसंक्रीडमानस्यनृपतेश्चमहात्मनः
मृगश्चैकःसमायातश्चतुःशृंगोह्यनौपमः ७
सर्वांगसुंदरोराजन्हेमरूपतनूरुहः
रत्नज्योतिःसुचित्रांगोदर्शनीयोमनोहरः ८
अभ्यधावत्सवेगेनबाणपाणिर्धनुर्द्धरः
इत्यमन्यतमेधावीकोपिदैत्यःसमागतः ९
मृगेणचसतेनापिदूरमाकर्षितोनृपः
गतःसरथवेगेनश्रमेणपरिखेदितः १०
वीक्षमाणस्यतस्यापिमृगश्चांतरधीयत
सपश्यतिवनंतत्रनंदनोपममद्भुतम् ११

चारुवृक्षसमाकीर्णभूतपंचकशोभितम्
 गुरुभिश्चंदनैःपुण्यैःकदलीखंडमंडितैः १२
 बकुलाशोकपुंनागैर्नालिकैरैश्चतिंदुकैः
 पूगीफलैश्चखर्जू रैःकुमुदैःसप्तपर्णकैः १३
 पुष्पितैःकर्णिकारैश्चनानावृक्षैःसदाफलैः
 पुष्पितामोदसंयुक्तैःकेतकैःपाटलैस्ततः १४
 वीक्षमाणोमहाराजदर्शसरउत्तमम्
 पुण्योदकेनसंपूर्णविस्तीर्णपंचयोजनम् १५
 हंसकारंडवाकीर्णजलपक्षिविनादितम्
 कमलैश्चापिमुदितंश्वेतोत्पलविराजितम् १६
 रक्तोत्पलैःशोभमानंहाटकोत्पलमंडितम्
 नीलोत्पलैःप्रकाशितंकल्हारैरतिशोभितम् १७
 मत्तैर्मधुकैश्चपिसर्वत्रपरिनादितम्
 एवंसर्वगुणोपेतंददर्शसरउत्तमम् १८
 पंचयोजनविस्तीर्णदशयोजनदीर्घकम्
 तडागंसर्वतोभद्रंदिव्यभावैरलंकृतम् १९
 रथवेगेनसंखिन्नःकिंचिच्छ्रमनिपीडितः
 निषसादतटेतस्यचूतच्छायांसुशीतलाम् २०
 स्नात्वापीत्वाजलंशीतंपद्मसौगंध्यवासितम्
 सर्वश्रमोपशमनममृतोपममेवतत् २१
 वृक्षच्छायेततस्तस्मिन्नुपविष्टेनभूभृता
 गीतध्वनिःसमाकर्णिगीयमानोयथातथा २२
 यथास्त्रीगायतेदिव्यातथायंश्रूयतेध्वनिः
 गीतप्रियोमहाराजएवचिंतांपरांगतः २३
 चिंताकुलस्तुधर्मात्मायावच्चिंतयतेक्षणम्
 तावन्नारीवराकाचित्पीनश्रोणीपयोधरा २४
 नृपतेःपश्यतस्तस्यवनेतस्मिन्समागता
 सर्वाभरणशोभांगीशीललक्षणसंपदा २५
 तस्मिन्वनेसमायातानृपतेःपुरतःस्थिता
 तामुवाचमहाराजःकाहिकस्यभविष्यसि २६

किमर्थं हि समायाता तन्मे त्वंकारणं वद
 पृष्ठासती तदा तेन न किञ्चिदपि पिप्पल २७
 शुभाशुभं च भूपालं प्रत्यवोचद्वरानना
 प्रहस्यैव गता शीघ्रं वीणादंडकराऽबला २८
 विस्मयेनापिराजेंद्रो महता व्यापितस्तदा
 मया संभाषिता चेयं मां न ब्रूते स्म सोत्तरम् २९
 पुनश्चिंतां समापेदे ययातिः पृथिवीपतिः
 यो वै मृगो मया दृष्टश्चतुःशृंगः सुवर्णकः ३०
 तस्मान्नारी समुद्भूता तत्सत्यं प्रतिभाति मे
 मायारूपमिदं सत्यं दानवानां भविष्यति ३१
 चिंतयित्वा क्षणं राजाययातिर्नहुषात्मजः
 यावच्चिंतयते राजा तावन्नारी महावने ३२
 अंतर्धानं गता विप्रप्रहस्य नृपनंदनम्
 एतस्मिन्नंतरे गीतं सुस्वरं पुनरेव तत् ३३
 शुश्रुवे परमं दिव्यं मूर्च्छनातानसंयुतम्
 जगाम सत्वरं राजाय त्रगीतध्वनिर्महान् ३४
 जलांते पुष्करं चैव सहस्रदलमुत्तमम्
 तस्योपरिवरानारी शीलरूपगुणान्विता ३५
 दिव्यलक्षणसंपन्ना दिव्याभरणभूषिता
 दिव्यैर्भावैः प्रभात्येका वीणादंडकरा विला ३६
 गायंती सुस्वरं गीतं तालमानलयान्वितम्
 तेन गीतप्रभावेण मोहयंती चराचरान् ३७
 देवान्मुनिगणान्सर्वान् दैत्यान्गंधर्वकिन्नरान्
 तां दृष्ट्वा स विशालाक्षीरूपतेजोपशालिनीम् ३८
 संसारेनास्ति चैवान्यानारी दृशी चराचरे
 पुरानटो जरायुक्तो नृपतेः कायमेव हि ३९
 संचारितो महाकामस्तदा सौप्रकटो भवत्
 घृतं स्पृष्ट्वा तथा वह्नीरश्मिवान्संप्रजायते ४०
 तां च दृष्ट्वा तथा कामस्तत्कायात्प्रकटोऽभवत्
 मन्मथाविष्टचित्तो सौतां दृष्ट्वा चारुलोचनाम् ४१

ईदृग्रूपानदृष्टामेयुवतीविश्वमोहिनी
 चिंतयित्वाक्षरांराजाकामसंसक्तमानसः ४२
 तस्याःसविरहेणापिलुब्धोभून्नृपतिस्तदा
 कामाग्निनादह्यमानःकामज्वरेणपीडितः ४३
 कथंस्यान्ममचैवेयंकथंभावोभविष्यति
 यदामांगूहतेबालापद्मास्यापद्मलोचना ४४
 यदीयंप्राप्यतेतर्हिसफलंजीवितंभवेत्
 एवंविचिंत्यधर्मात्माययातिःपृथिवीपतिः ४५
 तामुवाचवरारोहांकात्वंकस्यापिवाशुभे
 पूर्वदृष्टातुयानारीसादृष्टापुनरेवच ४६
 तांप्रच्छसधर्मात्माकाचेयंतवपार्श्वगा
 सर्वकथयकल्याणिग्रहंहिनहुषात्मजः ४७
 सोमवंशप्रसूतोहंसप्तद्वीपाधिपःशुभे
 ययातिर्नाममेदेविख्यातोहंभुवनत्रये ४८
 तवसंगमनेचेतोभावमेवंप्रवांछते
 देहिमेसंगमंभद्रेकुरुसुप्रियमेवहि ४९
 यंयंहिवांछसेभद्रेतद्ददामिनसंशयः
 दुर्जयेनापिकामेनहतोहंवरवर्णिनि ५०
 तस्मात्राहिसुदीनंमांप्रपन्नंशरणंतव
 राज्यंचसकलामुर्वीशरीरमपिचात्मनः ५१
 संगमेतवदास्यामित्रैलोक्यमिदमेवते
 तस्यराज्ञोवचःश्रुत्वासास्त्रीपद्मनिभानना ५२
 विशालांस्वसखींप्राहब्रूहिराजानमागतम्
 नामचोत्पत्तिस्थानंचपितरंमातरंशुभे ५३
 ममापिभावमेकाग्रमस्याग्रेचनिवेदय
 तस्याश्चवांछितंज्ञात्वाविशालाभूपतितदा ५४
 उवाचमधुरालापैःश्रूयतांनृपनंदन
 विशालोवाच-
 कामएषपुरादग्धोदेवदेवेनशंभुना ५५
 रुरोदसारतिर्दुःखाद्भर्त्राहीनापिसुस्वरम्

अस्मिन्सरसिराजेंद्रसारतिर्न्यवसत्तदा ५६
 तस्यप्रलापमेवंसासुस्वरंकरुणान्वितम्
 समाकर्ण्यततोदेवाःकृपयापरयान्विताः ५७
 संजाताराजराजेंद्रशंकरंवाक्यमब्रुवन्
 जीवयस्वमहादेवपुनरेवमनोभवम् ५८
 वराकीयंमहाभागभर्तृहीनाहिकीदृशी
 कामेनापिसमायुक्तामस्मत्स्नेहात्कुरुष्वहि ५९
 तच्छ्रुत्वाचवचःप्राहजीवयामिमनोभवम्
 कायेनापिविहीनोयंपंचबाणोमनोभवः ६०
 भविष्यतिनसंदेहोमाधवस्यसखापुनः
 दिव्येनापिशरीरेणवर्तयिष्यतिनान्यथा ६१
 महादेवप्रसादाच्चमीनकेतुःसजीवितः
 आशीर्भिरभिनंद्यैवंदेव्याःकामंनरोत्तम ६२
 गच्छकामप्रवर्तस्वप्रिययासहनित्यशः
 एवमाहमहातेजाःस्थितिसंहारकारकः ६३
 पुनःकामःसरःप्राप्तोयत्रास्तेदुःखितारतिः
 इदंकामसरोराजत्रतिरत्रसुसंस्थिता ६४
 दग्धेसतिमहाभागेमन्मथेदुःखधर्षिता
 रत्याःकोपात्समुत्पन्नःपावकोदारुणाकृतिः ६५
 अतीवदग्धातेनापिसारतिर्मोहमूर्छिता
 अश्रुपातंमुमोचाथभर्तृहीनानरोत्तम ६६
 नेत्राभ्यांहिजलेतस्याःपतिताअश्रुबिंदवः
 तेभ्योजातोमहाशोकःसर्वसौख्यप्रणाशकः ६७
 जरापश्चात्समुत्पन्नाअश्रुभ्योनृपसत्तम
 वियोगोनामदुर्मेधास्तेभ्योजज्ञेप्रणाशकः ६८
 दुःखसंतापकौचोभौजज्ञातेदारुणौतदा
 मूर्छानामतोजज्ञेदारुणासुखनाशिनी ६९
 शोकाज्जज्ञेमहाराजकामज्वरोथविभ्रमः
 प्रलापोविह्वलश्चैवउन्मादोमृत्युरेवच ७०
 तस्याश्चअश्रुबिंदुभ्योजज्ञिरेविश्वनाशकाः

रत्याःपार्श्वसमुत्पन्नाःसर्वेतापांगधारिणः ७१
 मूर्तिमंतोमहाराजसद्भावगुणसंयुताः
 कामएषसमायातःकेनाप्युक्तंतदानृप ७२
 महानंदेनसंयुक्तादृष्ट्वाकामंसमागतम्
 नेत्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यांपतिताअश्रुबिन्दवः ७३
 अप्सुमध्येमहाराजचापल्याज्जिरेप्रजाः
 प्रीतिर्नामतदाजज्ञेख्यातिर्लज्जानरोत्तम ७४
 तेभ्योजज्ञेमहानंदशांतिश्चान्यानृपोत्तम
 जज्ञातेद्वेशुभेकन्येसुखसंभोगदायिके ७५
 लीलाक्रीडामनोभावसंयोगस्तुमहानृप
 रत्यास्तुवामनेत्राद्वैआनंदादश्रुबिंदवः ७६
 जलांतेपतिताराजस्तस्माज्ज्ञेसुपंकजम्
 तस्मात्सुपंकजाज्जाताइयंनारीवरानना ७७
 अश्रुबिंदुमतीनामरतिपुत्रीनरोत्तम
 तस्याःप्रीत्यासुखंकृत्वानित्यंवर्त्तेसमीपगा ७८
 सखीभावस्वभावेनसंहृष्टासर्वदाशुभा
 विशालानाममेख्यातंवर्णस्यसुतानृप ७९
 अस्याश्चांतेप्रवर्तामिस्त्रेहात्स्निग्धास्मि सर्वदा
 एतत्तेसर्वमाख्यातमस्याश्चात्मनएवते ८०
 तपश्चचारराजेंद्रपतिकामावरानना
 राजोवाच-
 सर्वमेवत्वयाख्यातंमयाज्ञातंशुभेशृणु ८१
 मामेवंहिभजत्वेषारतिपुत्रीवरानना
 यमेषावांछतेबालातत्सर्वंतुददाम्यहम् ८२
 तथाकुरुष्वकल्याणियथामेवश्यतांव्रजेत्
 विशालोवाच-
 अस्याव्रतंप्रवक्ष्यामितदाकर्णयभूपते ८३
 पुरुषंयौवनोपेतंसर्वज्ञवीरलक्षणम्
 देवराजसमंराजन्धर्माचारसमन्वितम् ८४
 तेजस्विनंमहाप्राज्ञंदातारंयज्विनांवरम्

गुणानांधर्मभावस्यज्ञातारंपुण्यभाजनम् ८५
लोकइंद्रसमंराजन्सुयज्ञैर्धर्मतत्परम्
सर्वैश्वर्यसमोपेतंनारायणमिवापरम् ८६
देवानांसुप्रियंनित्यंब्राह्मणानामतिप्रियम्
ब्रह्मण्यंवेदतत्त्वज्ञत्रैलोक्येख्यातविक्रमम् ८७
एवंगुणैःसमुपेतत्रैलोक्येनप्रपूजितम्
सुमतिंसुप्रियंकांतमनसावरमीप्सति ८८
ययातिरुवाच-

एवंगुणैःसमुपेतंविद्धिमामिहचागतम्
अस्यानुरूपोभर्ताहंसृष्टोधात्रानसंशयः ८९
विशालोवाच-

भवंतंपुण्यसंवृद्धंजानेराजञ्जगत्रये
पूर्वोक्तायेगुणाःसर्वेमयोक्ताःसंतितेत्वयि ९०
एकेनापिचदोषेणत्वामेषाहिनमन्यते
एषमेसंशयोजातोभवान्विष्णुमयोनृप ९१
ययातिरुवाच-

समाचक्ष्वमहादोषंयमेषानानुमन्यते
तत्त्वेनचारुसर्वांगीप्रसादसुमुखीभव ९२
विशालोवाच-

आत्मदोषंनजानासिकस्मात्त्वंजगतीपते
जरयाव्याप्तकायस्त्वमनेनेयंनमन्यते ९३
एवंश्रुत्वामहद्वाक्यमप्रियंजगतीपतिः
दुःखेनमहताविष्टस्तामुवाचपुनर्नृपः ९४
जरादोषोनमेभद्रेसंसर्गात्कस्यचित्कदा
समुद्भूतंममांगेवैतंनजनेजरागमम् ९५
यंयंहिवांछतेचैषात्रैलोक्येदुर्लभंशुभे
तमस्यैदातुकामोहंत्रियतांवरउत्तमः ९६
विशालोवाच-

जराहीनोयदास्यास्त्वंतदातेसुप्रियाभवेत्
एतद्विनिश्चितंराजन्सत्यंसत्यंवदाम्यहम् ९७

श्रुतिरेवंवदेद्राजन्पुत्रेभ्रातरिभृत्यके
 जरासंक्राम्यतेयस्यतस्यांगेपरिसंचरेत् ६८
 तारुण्यंतस्यवैगृह्यतस्मैदत्वाजरांपुनः
 उभयोःप्रीतिसंवादःसुरुच्याजायतेशुभः ६९
 यथात्मदानपुण्यस्यकृपयायोददातिच
 फलंराजन्हितत्तस्यजायतेनात्रसंशयः १००
 दुःखेनोपार्जितंपुण्यमन्यस्मैहिप्रदीयते
 सुपुण्यंतद्भवेत्तस्यपुण्यस्यफलमश्नुते १०१
 पुत्रायदीयतांराजंस्तस्मात्तारुण्यमेवच
 प्रगृह्यैवसमागच्छसुंदरत्वेनभूपते १०२
 यदात्वमिच्छसेभोक्तुंतदात्वंकुरुभूपते
 एवमाभाष्यसाभूपंविशालाविररामह १०३
 सुकर्मोवाच-
 एवमाकर्ण्यराजेंद्रोविशालामवदत्तदा
 राजोवाच-
 एवमस्तुमहाभागेकरिष्येवचनंतव १०४
 कामासक्तःसमूढस्तुययातिःपृथिवीपतिः
 गृहंगत्वासमाहूयसुतान्वाक्यमुवाचह १०५
 तुरंपूरंकुरंराजायदुंचपितृवत्सलम्
 कुरुध्वंपुत्रकाःसौख्यंयूयंहिममशासनात् १०६
 पुत्राऊचुः-
 पितृवाक्यंप्रकर्तव्यंपुत्रैश्चापिशुभाशुभम्
 उच्यतांताततच्छीघ्रंकृतंविद्धिनसंशयः १०७
 एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंपुत्राणांपृथिवीपतिः
 आचचक्षेपुनस्तेषुहर्षेणाकुलमानसः १०८
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययाति-
 चरित्रेसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ७७

अष्टसप्ततितमोऽध्यायः

ययातिरुवाच-

एकेनगृह्यतांपुत्राजरामेदुःखदायिनी
 धीरेणभवतांमध्येतारुण्यंममदीयताम् १
 स्वकीयंहिमहाभागाःस्वरूपमिदमुत्तमम्
 संतप्तमानसंमेघस्त्रियांसक्तंसुचंचलम् २
 भाजनस्थायथाप्रापप्रावर्त्तयतिपावकः
 तथामेमानसंपुत्राःकामानलसुचालितम् ३
 एकोगृह्णातुमेपुत्राजरांदुःखप्रदायिनीम्
 स्वकंददातुतारुण्यंयथाकामंचराम्यहम् ४
 योमेजरापसरणंकरिष्यतिसुतोत्तमः
 सचमेभोक्ष्यतेराज्यंधनुर्वंशंधरिष्यति ५
 तस्यसौख्यंसुसंपत्तिर्धनंधान्यंभविष्यति
 विपुलासंततिस्तस्ययशःकीर्तिर्भविष्यति ६
 पुत्राऊचुः-
 भवान्धर्मपरोराजन्प्रजाःसत्येनपालकः
 कस्मात्तेहीदृशोभावोजातःप्रकृतिचापलः ७
 राजोवाच-
 आगतानर्तकाःपूर्वंपुरंमेहिप्रनर्तकाः
 तेभ्योमेकामसंमोहेजातोमोहश्चैदृशः ८
 जरयाव्यापितःकायोमन्मथाविष्टमानसः
 संबभूवसुतश्रेष्ठाःकामेनाकुलव्याकुलः ९
 काचिद्दृष्टामयानारीदिव्यरूपावरानना
 मयासंभाषितापुत्राःकिंचिन्नोवाचमेसती १०
 विशालानामतस्याश्चसखीचारुविचक्षणा
 सामामाहशुभंवाक्यंममसौख्यप्रदायकम् ११
 जराहीनोयदास्यास्त्वंतदातेसुप्रियाभवेत्
 एवमंगीकृतंवाक्यंतयोक्तंगृहमागतः १२
 मयाजरापनोदार्थंतदेवंसमुदाहृतम्
 एवंज्ञात्वाप्रकर्तव्यंमत्सुखंहिसुपुत्रकाः १३
 तुरुरुवाच-
 शरीरंप्राप्यतेपुत्रैःपितुर्मातुःप्रसादतः

धर्मश्चक्रियतेराजञ्शरीरेणविपश्चिता १४
 पित्रोः शुश्रूषणंकार्यपुत्रैश्चापिविशेषतः
 नचयौवनदानस्यकालोऽयमेनराधिप १५
 प्रथमेवयसिभोक्तव्यंविषयमानवैर्नृप
 इदानींतन्नकालोयंवर्ततेतवसांप्रतम् १६
 जरांतातप्रदत्वावैपुत्रेतातमहद्गताम्
 पश्चात्सुखंप्रभोक्तव्यंनतुस्यात्तवजीवितम् १७
 तस्माद्वाक्यंमहाराजकरिष्येनैवतेपुनः
 एवमाभाषतनृपंतुरुर्ज्येष्ठसुतस्तदा १८
 तुरोर्वाक्यंतुतच्छ्रुत्वाक्रुद्धोराजाबभूवसः
 तुरुंशशापधर्मात्माक्रोधेनारुणलोचनः १९
 अपध्वस्तस्त्वयाऽदेशोममायंपापचेतन
 तस्मात्पापीभवस्वत्वंसर्वधर्मबहिष्कृतः २०
 शिखयात्वंविहीनश्चवेदशास्त्रविवर्जितः
 सर्वाचारविहीनस्त्वंभविष्यसिनसंशयः २१
 ब्रह्मघ्नस्त्वंदेवदुष्टःसुरापःसत्यवर्जितः
 चंडकर्मप्रकर्तात्वंभविष्यसिनराधमः २२
 सुरालीनःक्षुधीपापीगोघ्नश्चत्वंभविष्यसि
 दुश्चर्मा मुक्तकच्छश्चब्रह्मद्वेष्टानिराकृतिः २३
 परदाराभिगामीत्वंमहाचंडःप्रलंपटः
 सर्वभक्षश्चदुर्मेधाःसदात्वंचभविष्यसि २४
 सगोत्रारमसेनारींसर्वधर्मप्रणाशकः
 पुण्यज्ञानविहीनात्माकुष्ठवांश्चभविष्यसि २५
 तवपुत्राश्चपौत्राश्चभविष्यंतिनसंशयः
 ईदृशाःसर्वपुण्यघ्नाम्लेच्छाःसुकलुषीकृताः २६
 एवंतुरुंसुशप्त्वैवयदुंपुत्रमथाब्रवीत्
 जरांवैधारयस्वेहभुंक्ष्वराज्यमकंटकम् २७
 बद्धाञ्जलिपुटोभूत्वायदूराजानमब्रवीत्
 यदुरुवाच-
 जराभारंनशक्नोमिवोदुंतातकृपांकुरु २८

शीतमध्वाकदन्नंचवयोतीताश्चयोषितः
 मनसःप्रातिकूल्यंचजरायाःपंचहेतवः २९
 जरादुःखंनशक्नोमिनवेवयसिभूपते
 कःसमर्थोहिवैधर्तुक्षमस्वत्वममाधुना ३०
 यदुंकुद्धोमहाराजःशशापद्विजनंदन
 राज्याहोर्नचतेवंशःकदाचिद्वैभविष्यति ३१
 बलतेजःक्षमाहीनःक्षत्रधर्मविवर्जितः
 भविष्यतिनसंदेहोमच्छासनपराङ्मुखः ३२
 यदुरुवाच-
 निर्दोषोहंमहाराजकस्माच्छप्तस्त्वयाधुना
 कृपांकुरुष्वदीनस्यप्रसादसुमुखोभव ३३
 राजोवाच-
 महादेवःकुलेतेवैस्वांशेनापिहिपुत्रक
 करिष्यतिविसृष्टिंचतदापूतंकुलंतव ३४
 यदुरुवाच-
 अहंपुत्रोमहाराजनिर्दोषःशापितस्त्वया
 अनुग्रहोदीयतांमेयदिमेवर्त्ततेदया ३५
 राजोवाच-
 योभवेज्ज्येष्ठपुत्रस्तुपितुर्दुःखापहारकः
 राज्यदायंसुभुंक्तेचभारवोढाभवेत्सहि ३६
 त्वयाधर्मनप्रवृत्तमभाष्योसिनसंशयः
 भवतानाशिताज्ञामेमहादंडेनघातिनः ३७
 तस्मादनुग्रहोनास्तियथेष्टंचतथाकुरु
 यदुरुवाच-
 यस्मान्मेनाशितंराज्यंकुलंरूपंत्वयानृप ३८
 तस्माद्दुष्टोभविष्यामितववंशपतिर्नृप
 तववंशेभविष्यंतिनानाभेदास्तुक्षत्रियाः ३९
 तेषांग्रामान्सुदेशांश्चस्त्रियोरत्नानियानिवै
 भोक्ष्यंतिचनसंदेहोअतिचंडामहाबलाः ४०
 ममवंशात्समुत्पन्नास्तुरुष्काम्लेच्छरूपिणः

त्वयायेनाशिताः सर्वेशप्ताः शापैः सुदारुणैः ४१
 एवं बभाषे राजानं यदुःक्रुद्धो नृपोत्तम
 अथ क्रुद्धो महाराजः पुनश्चैवं शशशापह ४२
 मत्प्रजानाशकाः सर्वेवंशजास्तेशृणुष्व हि
 यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च पृथ्वी नक्षत्रतारकाः ४३
 तावन्मलेच्छाः प्रपद्यन्ते कुंभीपाके च रौरवे
 कुरुदृष्ट्वा ततो बालं क्रीडमानं सुलक्षणम् ४४
 समाह्वयति तं राजानं सुतं नृपनन्दनम्
 शिशुं ज्ञात्वा परित्यक्तः सकुरुस्तेन वै तदा ४५
 शर्मिष्ठायाः सुतं पुण्यं तं पूरुं जगदीश्वरः
 समाहूय बभाषे च जरामेगृह्यतां पुनः ४६
 भुङ्क्वराज्यं मया दत्तं सुपुण्यं हतकंटकम्
 पूरुवाच-
 राज्यं देवेन भोक्तव्यं पित्रा भुक्तं यथा तव ४७
 त्वदादेशं करिष्यामि जरामेदीयतां नृप
 तारुण्येन ममाद्यैव भूत्वा सुन्दररूपदृक् ४८
 भुङ्क्व भोगान्सुकर्माणि विषयासक्तचेतसा
 यावदिच्छामहाभाग विहरस्व तया सह ४९
 यावज्जीवाम्यहं तात जरां तावद्धराम्यहम्
 एवमुक्तस्तु तेनापि पूरुणा जगतीपतिः ५०
 हर्षेण महता विष्टं पुत्रं प्रत्युवाच सः
 यस्माद्वत्सममाज्ञावैनहताकृतवानिह ५१
 तस्मादहं विधास्यामि बहुसौख्यप्रदायकम्
 यस्माञ्जरा गृहीता मे दत्तं तारुण्यकं स्वकम् ५२
 तेन राज्यं प्रभुं क्व त्वं मया दत्तं महामते
 एवमुक्तः सुपूरुश्च तेन राज्ञामहीपते ५३
 तारुण्यं दत्तवानस्मै जग्राह स्माञ्जरां नृप
 ततः कृते विनिमये वयसोस्तात पुत्रयोः ५४
 तस्माद्वृद्धतरः पूरुः सर्वाङ्गेषु व्यदृश्यत
 नूतनत्वं गतो राजायथा षोडशवार्षिकः ५५

रूपेणमहताविष्टोद्वितीयइवमन्मथः
धनूराज्यंचछत्रंचव्यजनंचासनंगजम् ५६
कोशंदेशंबलंसर्वचामरंस्यंदनंतथा
ददौतस्यमहाराजःपूरोश्चैवमहात्मनः ५७
कामासक्तश्चधर्मात्मातांनारीमनुचिंतयन्
तत्सरःसागरप्रख्यंकामाख्यंनहुषात्मजः ५८
अश्रुबिंदुमतीयत्रजगामलघुविक्रमः
तांदृष्ट्वातुविशालाक्षींचारुपीनपयोधराम् ५९
विशालांचमहाराजःकंदर्पाकृष्टमानसः
राजोवाच-
आगतोऽस्मिमहाभागेविशालेचारुलोचने ६०
जरात्यागःकृतोभद्रेतारुण्येनसमन्वितः
युवाभूत्वासमायातोभवत्वेषाममाधुना ६१
यंयंहिवांछतेचैषातंतंदघ्निसंशयः
विशालोवाच-
यदाभवान्समायातोजरांदुष्टांविहायच ६२
दोषेणैकेनलिप्तोसिभवंतंनैवमन्यते
राजोवाच-
ममदोषंवदस्वत्वंयदिजानासिनिश्चितम् ६३
तंतुदोषंपरित्यक्ष्येगुणरूपंनसंशयः ६४
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययाति-
चरितेऽष्टसप्ततितमोऽध्यायः ७८

एकोनाशीतितमोऽध्यायः

विशालोवाच-
शर्मिष्ठायस्यवैभार्यादेवयानीवरानना
सौभाग्यंतत्रवैदृष्टमन्यथानास्तिभूपते १
तत्कथंत्वंमहाभागअस्याःकार्यवशोभवेः
सपत्नजेनभावेनभवान्भर्ताप्रतिष्ठितः २
ससर्पोसिमहाराजभूतलेचंदनंयथा

सर्पैश्चवेष्टितो राजन्महाचन्दनएवहि ३
 तथा त्वं वेष्टितः सर्पैः सपत्नीनामसंज्ञकैः
 वरमग्निप्रवेशश्च शिखाग्रात्पतनं वरम् ४
 रूपतेजः समायुक्तं सपत्नीसहितं प्रियम्
 नवरं तादृशं कांतं सपत्नीविषसंयुतम् ५
 तस्मान्न मन्यते कांतं भवं तं गुणसागरम्
 राजोवाच-

देवयान्यानमेकार्यं शर्मिष्ठया वरानने ६
 इत्यर्थं पश्य मे कोशं सत्त्वधर्मसमन्वितम्
 अश्रुबिंदुमत्युवाच-
 अहं राज्यस्य भोक्त्री च तव कायस्य भूपते ७
 यद्यद्वदाम्यहं भूपत तत्कार्यं त्वया ध्रुवम्
 इत्यर्थं मम देहि स्वं करं त्वं धर्मवत्सल ८
 बहुधर्मसमोपेतं चारुलक्षणं संयुतम्
 राजोवाच-

अन्यभार्यानि विंदामि त्वां विनावरवर्णिनि ९
 राज्यं च सकलामुर्वीममकायं वरानने
 सकोशं भुङ्क्ष्व चार्वंगि एष दत्तः करस्तव १०
 यदेव भाषसे भद्रे तदेवं तु करोम्यहम्
 अश्रुबिंदुमत्युवाच-
 अनेनापि महाभाग तव भार्या भवाम्यहम् ११
 एवमाकर्ण्य राजेन्द्रो हर्षव्याकुललोचनः
 गांधर्वेण विवाहेन ययातिः पृथिवीपतिः १२
 उपयेमे सुतां पुण्यां मन्मथस्य नरोत्तम
 तथा सार्द्धं महात्मा वैरमतेनृपनन्दनः १३
 सागरस्य च तीरेषु वनेषु पवनेषु च
 पर्वतेषु च रम्येषु सरित्सु च तथा सह १४
 रमते राजराजेन्द्रस्तारुणेन महीपतिः
 एवं विंशत्सहस्राणि गतानि निरतस्य च १५
 भूपस्य तस्य राजेन्द्रययातेस्तु महात्मनः

विष्णुरुवाच-

एवंतयामहाराजोययातिर्मोहितस्तदा १६

कंदर्पस्यप्रपंचेनइंद्रस्यार्थेमहामते

सुकर्मोवाच-

एवंपिप्पलराजासौययातिःपृथिवीपतिः १७

तस्यामोहनकामेनरतेनललितेनच

नजानातिदिनंरात्रिमुग्धःकामस्यकन्यया १८

एकदामोहितंभूपंययातिकामनंदिनी

उवाचप्रणतंनम्रंवशगंचारुलोचना १९

अश्रुबिंदुमत्युवाच-

संजातंदोहदंकांततन्मेकुरुमनोरथम्

अश्वमेधमखश्रेष्ठंयजस्वपृथिवीपते २०

राजोवाच-

एवमस्तुमहाभागेकरोमितवसुप्रियम्

समाहूयसुतश्रेष्ठंराज्यभोगेविनिःस्पृहम् २१

समाहूतःसमायातोभक्त्यानमितकंधरः

बद्धांजलिपुटोभूत्वाप्रणाममकरोत्तदा २२

तस्याःपादौननामाथभक्त्यानमितकंधरः

आदेशोदीयतांराजन्येनाहूतःसमागतः २३

किंकरोमिमहाभागदासस्तेप्रणतोस्मिच

राजोवाच-

अश्वमेधस्ययज्ञस्यसंभारंकुरुपुत्रक २४

समाहूयद्विजान्पुण्यानृत्विजोभूमिपालकान्

एवमुक्तोमहातेजाःपूरुःपरमधार्मिकः २५

सर्वचकारसंपूर्णयथोक्तंतुमहात्मना

तयासार्धंसजग्राहसुदीक्षांकामकन्यया २६

अश्वमेधयज्ञवाटेदत्वादानान्यनेकधा

ब्राह्मणेभ्योमहाराजभूरिदानमनंतकम् २७

दीनेषुचविशेषेणययातिःपृथिवीपतिः

यज्ञांतेचमहाराजस्तामुवाचवराननाम् २८

अन्यत्तेसुप्रियंबालेकिंकरोमिवदस्वमे
 तत्सर्वदैविकर्तास्मिसाध्यासाध्यंवरानने २९
 सुकर्मोवाच-
 इत्युक्तातेनसाराज्ञाभूपालंप्रत्युवाचह
 जातोमेदोहदोराजंस्तत्कुरुष्वममानघ ३०
 इंद्रलोकंब्रह्मलोकंशिवलोकंतथैवच
 विष्णुलोकंमहाराजद्रष्टुमिच्छामिसुप्रियम् ३१
 दर्शयस्वमहाभागयदहंसुप्रियातव
 एवमुक्तस्तयाराजातामुवाचससुप्रियाम् ३२
 साधुसाधुवरारोहेपुण्यमेवप्रभाषसे
 स्त्रीस्वभावाच्चचापल्यात्कौतुकाच्चवरानने ३३
 यत्तवोक्तंमहाभागेतदसाध्यंविभातिमे
 तत्साध्यंपुण्यदानेनयज्ञेनतपसापिच ३४
 अन्यथानभवेत्साध्यंयत्त्वयोक्तंवरानने
 असाध्यंतुभवत्यावैभाषितंपुण्यमिश्रितम् ३५
 मर्त्यलोकाच्छरीरेणअनेनापिचमानवः
 श्रुतोदृष्टोनमेद्यापिगतःस्वर्गंसुपुण्यकृत् ३६
 ततोऽसाध्यंवरारोहेयत्त्वयाभाषितंमम
 अन्यदेवकरिष्यामिप्रियंतेतद्वदप्रिये ३७
 देव्युवाच-
 अन्यैश्चमानुषैराजन्नसाध्यंस्यान्नसंशयः
 त्वयिसाध्यंमहाराजसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ३८
 तपसायशसाक्षात्रैदनैर्यज्ञैश्चभूपते
 नास्तिभवादृशश्चान्योमर्त्यलोकेचमानवः ३९
 क्षात्रं बलंसुतेजश्चत्वयिसर्वप्रतिष्ठितम्
 तस्मादेवंप्रकर्तव्यंमत्प्रियंनहुषात्मज ४०
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययाति-
 चरित्रेएकोनाशीतितमोऽध्यायः ७९

अशीतितमोऽध्यायः

पिप्पलउवाच-

कामकन्यायदाराजाउपयेमेद्विजोत्तम
किंचक्रातेतदातेद्वेपूर्वभार्येसुपुण्यके १
देवयानीमहाभागाशर्मिष्ठावार्षपर्वणी
तयोश्चरित्रंतत्सर्वकथयस्वममाग्रतः २
सुकर्मोवाच-

यदानीताकामकन्यास्वगृहंतेनभूभुजा
अत्यर्थस्पर्धतेसातुदेवयानीमनस्विनी ३
तस्यार्थेतुसुतौशप्तौक्रोधेनाकुलितात्मना
शर्मिष्ठांचसमाहूयशब्दंचक्रेयशस्विनी ४
रूपेणतेजसादानैःसत्यपुण्यव्रतैस्तथा
शर्मिष्ठादेवयानीचस्पर्धतेस्मतयासह ५
दुष्टभावंतयोश्चापिसाऽज्ञासीत्कामजातदा
राज्ञेसर्वतयाविप्रकथितंतत्क्षणादिह ६
अथक्रुद्धोमहाराजःसमाहूयाब्रवीद्यदुम्
शर्मिष्ठावध्यतांगत्वाशुक्रपुत्रीतथापुनः ७
सुप्रियंकुरुमेवत्सयदिश्रेयोहिमन्यसे
एवमाकर्ण्यतत्तस्यपितुर्वाक्यंयदुस्तदा ८
प्रत्युवाचनृपेद्रंतंपितरंप्रतिमानद
नाहंतुघातयेतातमातरौदोषवर्जिते ९
मातृघातेमहादोषःकथितोवेदपंडितैः
तस्माद्घातंमहाराजएतयोर्नकरोम्यहम् १०
दोषाणांतुसहस्रेणमातालिप्तायदाभवेत्
भगिनीचमहाराजदुहिताचतथापुनः ११
पुत्रैर्वाभ्रातृभिश्चैवनैववध्याभवेत्कदा
एवंज्ञात्वामहाराजमातरौनैवघातये १२
यदोर्वाक्यंतदाश्रुत्वाराजाक्रुद्धोबभूवह
शशापतंसुतंपश्चाद्ययातिःपृथिवीपतिः १३
यस्मादाज्ञाहतात्वद्यत्वयापापिसमोपिहि

मातुरंशंभजस्वत्वंमच्छापकलुषीकृतः १४
 एवमुक्त्वायदुंपुत्रंययातिःपृथिवीपतिः
 पुत्रंशप्त्वामहाराजस्तयासार्द्धमहायशाः १५
 रमतेसुखभोगेनविष्णोर्ध्यानिनतत्परः
 अश्रुबिंदुमतीसाचतेनसार्द्धसुलोचना १६
 ब्रुभुजेचारुसर्वांगीपुण्यान्भोगान्मनोनुगान्
 एवंकालोगतस्तस्यययातेस्तुमहात्मनः १७
 अक्षयानिर्जराःसर्वाअपरास्तुप्रजास्तथा
 सर्वेलोकामहाभागविष्णुर्ध्यानपरायणाः १८
 तपसासत्यभावेनविष्णोर्ध्यानिनपिप्पल
 सर्वेलोकामहाभागसुखिनःसाधुसेवकाः १९

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययाति-
 चरित्रेऽशीतितमोऽध्यायः ८०

एकाशीतितमोऽध्यायः

सुकर्मोवाच-

यथेंद्रोसौमहाप्राज्ञःसदाभीतोमहात्मनः
 ययातेर्विक्रमंदृष्ट्वादानपुण्यादिकंबहु १
 मेनकांप्रेषयामासअप्सरांदूतकर्मणि
 गच्छभद्रेमहाभागेममादेशंवदस्वहि २
 कामकन्यामितोगत्वादेवराजवचोवद
 येनकेनाप्युपायेनराजानंत्वमिहानय ३
 एवंश्रुत्वागतासाचमेनकातत्रप्रेषिता
 समाचष्टतुतत्सर्वदेवराजस्यभाषितम् ४
 एवमुक्तागतासाचमेनकातत्रचोदिता
 गतायांमेनकायांतुरतिपुत्रीमनस्विनी ५
 राजानंधर्मसंकेतंप्रत्युवाचयशस्विनी
 राजंस्त्वयाहमानीतासत्यवाक्येनवैपुरा ६
 स्वकरश्चांतरेदत्तोभवनंचसमाहता
 यद्यद्वदाम्यहंराजंस्तत्तत्कार्यंहिवैत्वया ७

तदेवं हित्व यावीरनकृतं भाषितं मम
 त्वामेवं तु परित्यज्ये यास्यामि पितृमन्दिरम् ८
 राजोवाच-
 यथोक्तं हित्व याभद्रे तत्ते कर्त्तानसंशयः
 असाध्यं तु परित्यज्य साध्यं देवि वदस्व मे ९
 अश्रुबिन्दुमत्युवाच-
 एतदर्थं महीकांत भवानिह मया वृतः
 सर्वलक्षणसंपन्नः सर्वधर्मसमन्वितः १०
 सर्वसाध्यमिति ज्ञात्वा सर्वधर्तारमेव च
 कर्त्तारं सर्वधर्माणां स्रष्टारं पुण्यकर्मणाम् ११
 त्रैलोक्यसाधकं ज्ञात्वा त्रैलोक्येऽप्रतिमं च वै
 विष्णुभक्तमहं जाने वैष्णवानां महावरम् १२
 इत्याशयामया भर्त्ता भवानङ्गीकृतः पुरा
 यस्य विष्णुप्रसादोऽस्ति स सर्वत्र परिव्रजेत् १३
 दुर्लभं नास्ति राजेंद्र त्रैलोक्ये सचराचरे
 सर्वेष्वेव सुलोकेषु विद्यते तव सुव्रत १४
 विष्णोश्चैव प्रसादेन गगने गतिरुत्तमा
 मर्त्यलोकं समासाद्य त्वयैव वसुधाधिप १५
 जरापलितहीनास्तु मृत्युहीना जनाः कृताः
 गृहद्वारेषु सर्वेषु मर्त्यानां च न र्षभ १६
 कल्पद्रुमा अनेकाश्च त्वयैव परिकल्पिताः
 येषां गृहेषु मर्त्यानां मुनयः कामधेनवः १७
 त्वयैव प्रेषिता राजन् स्थिरीभूताः सदा कृताः
 सुखिनः सर्वकामैश्च मानवाश्च त्वया कृताः १८
 गृहैकमध्ये साहस्रकुलीनानां प्रदृश्यते
 एवं वंशविवृद्धिश्च मानवानां त्वया कृता १९
 यमस्यापि विरोधेन इंद्रस्य च नरोत्तम
 व्याधिपापविहीनस्तु मर्त्यलोकस्त्वया कृतः २०
 स्वतेजसाहंकारेण स्वर्गरूपं तु भूतलम्
 दर्शितं हि महाराज त्वत्समो नास्ति भूपतिः २१

नरोनैवप्रसूतोहिनोत्पत्स्यतिभवादृशः
 भवंतमित्यहंजानेसर्वधर्मप्रभाकरम् २२
 तस्मान्मयाकृतोभर्तावदस्वैवंममाग्रतः
 नर्ममुक्त्वानृपेन्द्रत्वंवदसत्यंममाग्रतः २३
 यदितेसत्यमस्तीहधर्ममस्तिनराधिप
 देवलोकेषुमेनास्तिगगनेगतिरुत्तमा २४
 सत्यंत्यक्त्वायदाचत्वनैवस्वर्गगमिष्यसि
 तदाकूटंतववचोभविष्यतिनसंशयः २५
 पूर्वकृतंहियच्छ्रेयोभस्मीभूतंभविष्यति
 राजोवाच-
 सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेसाध्यासाध्यंनचास्तिमे २६
 सर्वसाध्यंसुलोकंमेसुप्रसादाज्जगत्पते
 स्वर्गदिवितोनैमितत्रमेकारणंशृणु २७
 आगंतुंतुनदास्यंतिलोकेमर्त्येचदेवताः
 ततोमेमानवाःसर्वेप्रजाःसर्वावरानने २८
 मृत्युयुक्ताभविष्यन्तिमयाहीनानसंशयः
 गंतुंस्वर्गंनवाञ्छामिसत्यमुक्तंवरानने २९
 देव्युवाच-
 लोकान्दृष्ट्वामहाराजआगमिष्यसिवैपुनः
 पूरयस्वममाद्यत्वंजातांश्रद्धांमहातुलाम् ३०
 राजोवाच-
 सर्वमेवंकरिष्यामियत्त्वयोक्तंनसंशयः
 समालोक्यमहातेजाययातिर्नहुषात्मजः ३१
 एवमुक्त्वाप्रियांराजाचिंतयामासवैतदा
 अंतर्जलचरोमत्स्यःसोपिजालेनबध्यते ३२
 मरुत्समानवेगोपिमृगःप्राप्नोतिबंधनम्
 योजनानांसहस्रस्थमामिषंवीक्षतेखगः ३३
 सकंठलग्नपाशंचनपश्येद्दैवमोहितः
 कालःसमविषमकृत्कालःसन्मानहानिदः ३४
 परिभावकरःकालोयत्रकुत्रापितिष्ठतः

नरंकरोतिदातारंयाचितारंचवैपुनः ३५
 भूतानिस्थावरादीनिदिविवायदिवाभुवि
 सर्वकलयतेकालःकालोह्येकइदंजगत् ३६
 अनादिनिधनोधाताजगतःकारणंपरम्
 लोकान्कालःसपचतिवृक्षेफलमिवाहितम् ३७
 नमंत्रानतपोदानंनमित्राणिनबांधवाः
 शक्नुवंतिपरित्रातुंनरंकालेनपीडितम् ३८
 त्रयःकालकृताःपाशाःशक्यंतेनातिवर्तितुम्
 विवाहोजन्ममरणंयदायत्रतुयेनच ३९
 यथाजलधराव्योम्निभ्राम्यंतेमातरिश्वना
 तथेदंकर्मयुक्तेनकालेनभ्राम्यतेजगत् ४०
 सुकर्मोवाच-
 कालोऽयकर्मयुक्तस्तुयोनरैःसमुपासितः
 कालस्तुप्रेरयेत्कर्मनतंकालःकरोतिसः ४१
 उपद्रवाघातदोषाःसर्पाश्चव्याधयस्ततः
 सर्वेकर्मनियुक्तास्तेप्रचरंतिचमानुषे ४२
 सुखस्यहेतवोयेचउपायाःपुण्यमिश्रिताः
 तेसर्वेकर्मसंयुक्तानपश्येयुःशुभाशुभम् ४३
 कर्मदायदिवालोकेकर्मसंबधिबांधवाः
 कर्माणिचोदयंतीहपुरुषंसुखदुःखयोः ४४
 सुवर्णरजतंवापियथारूपंविनिश्चितम्
 तथानिबध्यतेजंतुःस्वकर्मणिवशानुगः ४५
 पंचैतानीहसृज्यंतेगर्भस्थस्यैवदेहिनः
 आयुःकर्मचवित्तंचविद्यानिधनमेवच ४६
 यथामृत्पिंडतःकर्ताकुरुतेयद्यदिच्छति
 तथापूर्वकृतंकर्मकर्तारमनुगच्छति ४७
 देवत्वमथमानुष्यंपशुत्वंपक्षितातथा
 तिर्यक्त्वंस्थावरत्वंचप्राप्यतेचस्वकर्मभिः ४८
 सएवतत्तथाभुंक्तेनित्यंविहितमात्मना
 आत्मनाविहितंदुःखंचात्मनाविहितंसुखम् ४९

गर्भशय्यामुपादायभुञ्जतेपूर्वदैहिकम्
 संत्यजन्तिस्वकंकर्मनक्वचित्पुरुषाभुवि ५०
 बलेनप्रज्ञयावापिसमर्थाःकर्तुमन्यथा
 सुकृतान्युपभुञ्जन्तिदुःखानिचसुखानिच ५१
 हेतुंप्राप्यनरोनित्यंकर्मबंधैस्तुबध्यते
 यथाधेनुसहस्रेषुवत्सोविंदतिमातरम् ५२
 तथाशुभाशुभंकर्मकर्तारमनुगच्छति
 उपभोगादृतेयस्यनाशएव नविद्यते ५३
 प्राक्तनंबंधनंकर्मकोन्यथाकर्तुमर्हति
 सुशीघ्रमपिधावंतंविधानमनुधावति ५४
 शेतेसहशयानेनपुराकर्मयथाकृतम्
 उपतिष्ठतितिष्ठंतंगच्छंतमनुगच्छति ५५
 करोतिकुर्वतःकर्मच्छायेवानुविधीयते
 यथाछायातपौनित्यंसुसंबद्धौपरस्परम् ५६
 तद्वत्कर्मचकर्ताचसुसंबद्धौपरस्परम्
 ग्रहारोगाविषाःसर्पाःशाकिन्योराक्षसास्तथा ५७
 पीडयन्तिनरंपश्चात्पीडितंपूर्वकर्मणा
 येनयत्रोपभोक्तव्यंसुखंवादुःखमेववा ५८
 सतत्रबद्ध्वारज्ज्वावैबलाद्दैवेननीयते
 दैवःप्रभुर्हिभूतानांसुखदुःखोपपादने ५९
 अन्यथाचिंत्यतेकर्मजाग्रतास्वपतापिवा
 अन्यथासतथाप्राज्ञदैवएवंजिघांसति ६०
 शस्त्राग्निविषदुर्गेभ्योरक्षितव्यंचरक्षति
 अरक्षितंभवेत्सत्यंतदेवंदैवरक्षितम् ६१
 दैवेननाशितंयत्तुतस्यरक्षानदृश्यते
 यथापृथिव्यांबीजानिउप्तानिचधनानिच ६२
 तथैवात्मनिकर्माणि तितिष्ठन्तिप्रभवन्तिच
 तैलक्षयाद्यथादीपोनिर्वाणमधिगच्छति ६३
 कर्मक्षयात्तथाजंतुःशरीरान्नाशमृच्छति
 कर्मक्षयात्तथामृत्युस्तत्त्वविद्भिरुदाहृतः ६४

विविधाः प्राणिनस्तस्य मृत्योरोगाश्च हेतवः
तथाममविपाको यं पूर्वकृतस्य नान्यथा ६५
संप्राप्तो नात्र संदेहः स्त्रीरूपोऽयनसंशयः
क्वमेगेहं समायातानाटकानटनर्तकाः ६६
तेषां संगप्रसंगेन जरादेहं समाश्रिता
सर्वकर्मकृतं मन्येयन्मे संभावितं ध्रुवम् ६७
तस्मात्कर्मप्रधानं च उपायाश्च निरर्थकाः
पुरा वै देवराजेन मदर्थे दूतसत्तमः ६८
प्रेषितो मातलिर्नामनकृतं तस्य तद्वचः
तस्य कर्मविपाकोऽयदृश्यते सांप्रतं मम ६९
इति चिंता परो भूत्वा दुःखेन महतान्वितः
यद्यस्या हि वचः प्रीत्या न करोमि हि सर्वथा ७०
सत्यधर्मावुभावे तौ यास्यतस्तौ न संशयः
सदृशं च समायातं यद्दृष्टं मम कर्मणा ७१
भविष्यति न संदेहो देवो हि दुरतिक्रमः
एवं चिंता परो भूत्वा ययातिः पृथिवीपतिः ७२
कृष्णं क्लेशापहं देवं जगाम शरणं हरिम्
ध्यात्वा न त्वा ततः स्तुत्वा मनसामधुसूदनम् ७३
त्राहि मां शरणं प्राप्तस्त्वामहं कमलाप्रिय ७४

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थवर्णने ययाति-
चरित्रे एकाशीतितमोऽध्यायः ८१

द्व्यशीतितमोऽध्यायः

सुकर्मोवाच-

एवं चिंतयते यावद्राजा परमधार्मिकः
तावत्प्रोवाच सा देवी रतिपुत्री वरानना १
किमु चिंतयसे राजंस्त्वमिहैव महामते
प्रायेणापि स्त्रियः सर्वाश्च पलाः स्युर्न संशयः २
नाहं चापल्यभावेन त्वामेवं प्रविचालये
नाहं हि कारयाम्यद्य भवत्पार्श्वं नृपोत्तम ३

अन्यस्त्रियोयथालोकेचपलत्वाद्ददंतिच
 अकार्यराजराजेंद्रलोभान्मोहाच्चलंपटाः ४
 लोकानांदर्शनायैवजाताश्रद्धाममोरसि
 देवानांदर्शनंपुण्यंदुर्लभंहिसुमानुषैः ५
 तेषांचदर्शनंराजन्कारयामिवदस्वमे
 दोषंपापकरंयत्तुमत्संगादिहचेद्भवेत् ६
 एवंचिंतयसेदुःखंयथान्यःप्राकृतोजनः
 महाभयाद्यथाभीतोमोहगर्तेगतोयथा ७
 त्यजचिंतांमहाराजनगंतव्यंत्वयादिवि
 येनतेजायतेदुःखंतन्नकार्यमयाकदा ८
 एवमुक्तस्तथाराजातामुवाचवराननाम्
 चिंतितंयन्मयादेवितच्छृणुष्वहिसांप्रतम् ९
 मानभंगोमयादृष्टोनैवस्वस्यमनःप्रिये
 मयिस्वर्गगतेकांतेप्रजादीनाभविष्यति १०
 त्रासयिष्यतिदुष्टात्मायमस्तुव्याधिभिःप्रजाः
 त्वयासार्धंप्रयास्यामिस्वर्गलोकंव्रानने ११
 एवमाभाष्यतांराजासमाहूयसुतोत्तमम्
 पूरुतंसर्वधर्मज्ञंजरायुक्तंमहामतिम् १२
 एह्येहिसर्वधर्मज्ञधर्मजानासिनिश्चितम्
 ममाज्ञयाहिधर्मात्मन्धर्मःसंपालितस्त्वया १३
 जरामेदीयतांताततारुण्यंगृह्यतांपुनः
 राज्यंकुरुममेदंत्वंसकोशबलवाहनम् १४
 आसमुद्रांप्रभुंक्ष्वत्वंरत्नपूर्णावसुंधराम्
 मयादत्तांमहाभागसग्रामवनपत्तनाम् १५
 प्रजानांपालनंपुण्यंकर्तव्यंचसदानघ
 दुष्टानांशासनंनित्यंसाधूनांपरिपालनम् १६
 कर्तव्यंचत्वयावत्सधर्मशास्त्रप्रमाणतः
 ब्राह्मणानांमहाभागविधिनापिस्वकर्मणा १७
 भक्त्याचपालनंकार्ययस्मात्पूज्याजगत्त्रये
 पंचमेसप्तमेघस्त्रेकोशंपश्यविपश्चितः १८

बलंचनित्यंसंपूज्यंप्रसादधनभोजनैः
 चारचक्षुर्भवस्वत्वंनित्यंदानपरोभव १९
 भवस्वनियतोमंत्रैसदागोप्यःसुपंडितैः
 नियतात्माभवस्वत्वंमागच्छमृगयांसुत २०
 विश्वासःकस्यनोकार्यःस्त्रीषुकोशेमहाबले
 पात्राणांत्वंतुसर्वेषांकलानांकुरुसंग्रहम् २१
 यजयज्ञैर्हृषीकेशंपुण्यात्माभवसर्वदा
 प्रजानांकंटकान्सर्वान्मर्दयस्वदिनेदिने २२
 प्रजानांवांछितंसर्वमर्पयस्वदिनेदिने
 प्रजासौख्यंप्रकर्तव्यंप्रजाःपोषयपुत्रक २३
 स्वकोवंशःप्रकर्तव्यःपरदारेषुमाकृथाः
 मतिंदुष्टांपरस्वेषुपूर्वानन्वेहिसर्वदा २४
 वेदानांहिसदाचिंताशास्त्राणांहिसर्वदा
 कुरुष्वैवंसदावत्सशस्त्राभ्यासरतोभव २५
 संतुष्टःसर्वदावत्सस्वशय्यानिरतोभव
 गजस्यवाजिनोभ्यासंस्यंदनस्यचसर्वदा २६
 एवमादिश्यतंपुत्रमाशीर्भिरभिनंद्यच
 स्वहस्तेनचसंस्थाप्यकरेदत्तंस्वमायुधम् २७
 स्वांजरांतुसमागृह्यदत्त्वातारुण्यमस्यच
 गंतुकामस्ततःस्वर्गंययातिःपृथिवीपतिः २८
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययाति-
 चरित्रेद्वयशीतितमोऽध्यायः ८२

त्र्यशीतितमोऽध्यायः

सुकर्मोवाच-
 समाहूयप्रजाःसर्वाद्वीपानांवसुधाधिपः
 हर्षेणमहताविष्टइदंवचनमब्रवीत् १
 इंद्रलोकंब्रह्मलोकंरुद्रलोकमतःपरम्
 वैष्णवंसर्वपापघ्नंप्राणिनांगतिदायकम् २
 ब्रजाम्यहंनसंदेहोह्यनयासहसत्तमाः

ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः सशूद्राश्च प्रजामम ३
 सुखेनापि सकुटुम्बैः स्थातव्यं तु महीतले
 पूरुषेण महाभागो भवतां पालकस्त्वह ४
 स्थापितोऽस्ति मया लोकाराजाधीरः सदङ्कः
 एवमुक्तास्तुताः सर्वाः प्रजाराजानमब्रुवन् ५
 श्रूयते सर्ववेदेषु पुराणेषु नृपोत्तम
 धर्म एवं यतो लोके न दृष्टः केन वै पुरा ६
 दृष्टोऽस्माभिरसौ धर्मो दशाङ्गः सत्यवल्लभः
 सोमवंशसमुत्पन्नो न हृषस्य महागृहे ७
 हस्तपादमुखैर्युक्तः सर्वाचारप्रचारकः
 ज्ञानविज्ञानसंपन्नः पुण्यानां च महानिधिः ८
 गुणानां हि महाराज आकरः सत्यपण्डितः
 कुर्वन्ति च महाधर्मसत्यवंतो महौजसः ९
 तं धर्मं दृष्ट्वन्तः स्मभवंतं कामरूपिणम्
 भवंतं कामकर्तारमीदृशं सत्यवादिनम् १०
 कर्मणा त्रिविधेनापि वयं त्यक्तुं न शक्नुमः
 यत्र त्वन्तर्गच्छामः सुसुखं पुण्यमेव च ११
 नरकेऽपि भवान्यत्र वयं तत्र न संशयः
 किं दारैर्धनभोगैश्च किं जीवैर्जीवितेन च १२
 त्वां विना सुमहाराज तेन नास्त्यत्र कारणम्
 त्वयैव सहराजेंद्र वयं यास्याम नान्यथा १३
 एवं श्रुत्वा वचस्तासां प्रजानां पृथिवीपतिः
 हर्षेण महता विष्टः प्रजावाक्यमुवाच ह १४
 आगच्छन्तु मया सार्द्धं सर्वे लोकाः सुपुण्यकाः
 नृपो रथं समारुह्य तया वै कामकन्यया १५
 रथेन हंसवर्णेन चन्द्रबिम्बानुकारिणा
 चामरैर्व्यजनैश्चापिवीज्यमानो गतव्यथः १६
 केतुना तेन पुण्येन शुभ्रेणापि महीयसा
 शोभमानो यथा देवो देवराजः पुरन्दरः १७
 ऋषिभिः स्तूयमानस्तु बन्दिभिश्चारणैस्तथा

प्रजाभिःस्तूयमानश्चययातिर्नहुषात्मजः १८
प्रजाःसर्वास्ततोयानैःसमायातानरेश्वरम्
गजैरश्वैरथैश्चान्यैःप्रस्थिताश्चदिवंप्रति १९
ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चान्येपृथग्जनाः
सर्वेचवैष्णवालोकाविष्णुध्यानपरायणाः २०
तेषांतुकेतवःशुक्लाहेमदंडैरलंकृताः
शंखचक्रांकिताःसर्वेसदंडाःसपताकिनः २१
प्रजावृंदेषुभासंतेपताकामारुतेरिताः
दिव्यमालाधरास्सर्वेशोभितास्तुलसीदलैः २२
दिव्यचंदनदिग्धांगादिव्यगंधानुलेपनाः
दिव्यवस्त्रकृताशोभादिव्याभरणभूषिताः २३
सर्वेलोकाःसुरूपास्तेराजानमुपजग्मिरे
प्रजाशतसहस्राणिलक्षकोटिशतानिच २४
अर्धखर्वसहस्राणितेजनाःप्रतिजग्मिरे
तेतुराज्ञासमंसर्वेवैष्णवाःपुण्यकारिणः २५
विष्णुध्यानपराःसर्वेजपदानपरायणाः
सुकर्मोवाच-
एवंतेप्रस्थिताःसर्वेहर्षेणमहतान्विताः २६
पूरुंपुत्रंमहाराजस्वराज्येपरिषिच्यतम्
एद्रंलोकंजगामाथययातिःपृथिवीपतिः २७
तेजसातस्यपुण्येनधर्मेणतपसातदा
तेजनाःप्रस्थिताःसर्वेवैष्णवंलोकमुत्तमम् २८
ततोदेवाःसगंधर्वाःकिन्नराश्चारणास्तथा
सहितादेवराजेनआगताःसंमुखंतदा २९
तस्यैवापिनृपेन्द्रस्यपूजयंतोनृपोत्तम
इन्द्रउवाच-
स्वागतंतेमहाराजममगेहंसमाविश ३०
अत्रभोगान्प्रभुंद्वत्वंदिव्यान्कामान्मनोऽनुगान्
राजोवाच-
सहस्राक्षमहाप्राज्ञतवपादांबुजद्वयम् ३१

नमस्करोम्यहं देवब्रह्मलोकं ब्रजाम्यहम्
 देवैः संस्तूयमानश्च ब्रह्मलोकं जगाम ह ३२
 पद्मयोनिर्महातेजाः सार्धं मुनिवरैस्तदा
 आतिथ्यं च चकारास्य पाद्यार्घादिसुविष्टरैः ३३
 उवाच विष्णुलोकं हि प्रयाहित्वं स्वकर्मणा
 एवमाभाषिते धात्रा जगाम शिवमन्दिरम् ३४
 चक्रे आतिथ्यपूजां च उमया सह शंकरः
 तस्यैवापि नृपेन्द्रस्य राजानमिदमब्रवीत् ३५
 कृष्णभक्तो सिराजेन्द्रममापि सुप्रियो भवान्
 ततो ययाते राजेन्द्र वसत्वं मम मन्दिरम् ३६
 सर्वाभोगान् प्रभुं हवत्वं दुःखप्राप्यान् हि मानुषैः
 अन्तरं नास्ति राजेन्द्र मम विष्णोर्न संशयः ३७
 यो सौ विष्णुस्वरूपेण स वै रुद्रो न संशयः
 योरुद्रो विद्यते राजन्स च विष्णुः सनातनः ३८
 उभयोरन्तरं नास्ति तस्माच्चैव वदाम्यहम्
 विष्णुभक्तस्य पुण्यस्य स्थानमेव वदाम्यहम् ३९
 तस्मादत्र महाराज स्थातव्यं हित्व यानघ
 एवमुक्तः शिवेनापि ययातिर्हरिवल्लभः ४०
 भक्त्या प्रणम्य देवेशं शंकरं नतकंधरः
 एतत्सर्वमहादेव त्वयोक्तमिह सांप्रतम् ४१
 युवयोरन्तरं नास्ति एकामूर्तिर्द्विधा भवत्
 वैष्णवं गंतुमिच्छामि पादौ तव नमाम्यहम् ४२
 एवमस्तु महाराज गच्छ लोकं तु वैष्णवम्
 समादिष्टः शिवेनापि प्रतस्थेव सुधाधिपः ४३
 पृथ्वीशस्तैर्महापुण्यैर्वैष्णवैर्विष्णुवल्लभैः
 नृत्यमानैस्ततस्तैस्तु पुरतस्तस्य भूपतेः ४४
 शंखशब्दैः सुपापघ्नैः सिंहनादैः सुपुष्कलैः
 जगाम निःस्वनैराजा पूज्यमानः सुचारणैः ४५
 सुस्वरैर्गीयमानस्तु पाठकैः शास्त्रकोविदैः
 गायन्ति पुरतस्तस्य गंधर्वा गीततत्पराः ४६

ऋषिभिःस्तूयमानश्चदेववृन्दैःसमन्वितैः
 अप्सरोभिःसुरूपाभिःसेव्यमानःसनाहुषिः ४७
 गन्धर्वैःकिन्नरैःसिद्धैश्चारणैःपुण्यमंगलैः
 साध्येर्विद्याधरैराजामरुद्धिर्वसुभिस्तथा ४८
 रुद्रैश्चादित्यवर्गैश्चलोकपालैर्दिगीश्वरैः
 स्तूयमानोमहाराजस्त्रैलोक्येनसमन्ततः ४९
 ददृशेवैष्णवंलोकमनौपम्यमनामयम्
 विमानैःकाञ्चनैराजन्सर्वशोभासमाविलैः ५०
 हंसकुन्देन्दुधवलैर्विमानैरुपशोभितैः
 प्रासादैःशतभौमैश्चमेरुमन्दरसन्निभैः ५१
 शिखरैरुल्लिखद्भिश्चस्वव्योमहाटकान्वितैः
 जाज्वल्यमानैःकलशैःशोभतेसुपुरोत्तमम् ५२
 तारागणैर्यथाकाशंतेजःश्रियाप्रकाशते
 प्रज्वलत्तेजोज्वालाभिलोचनैरिवलोकते ५३
 नानारत्नैर्हरैर्लोकःप्रहसद्दशनैरिव
 समाह्वयतितान्पुण्यान्वैष्णवान्विष्णुवल्लभान् ५४
 ध्वजव्याजेनराजेंद्रचलिताग्रैःसुपल्लवैः
 श्वसनांदोलितैस्तैश्चध्वजाग्रैश्चमनोहरैः ५५
 हेमदंडैश्चघण्टाभिःसर्वत्रसमलंकृतम्
 सूर्यतेजःप्रकाशैश्चगोपुराट्टालकैस्ततः ५६
 गवाक्षैर्जालमालैश्चवातायनमनोहरैः
 प्रतोलीनांप्रकाशैश्चप्राकारैर्हेमरूपकैः ५७
 तोरणैःसुपताकाभिर्नानाशब्दैःसुमंगलैः
 कलशाग्रैश्चक्रबिम्बैरिविबिम्बसमप्रभैः ५८
 सुभोगैःशतकक्षैश्चनिर्जलांबुदसन्निभैः
 दंडच्छत्रसमाकीर्णैःकलशैरुपशोभितैः ५९
 प्रावृट्कालांबुदाकारैर्मदिरैरुपशोभितैः
 कलशैःशोभमानैस्तैर्ऋक्षैर्द्यौरिवभूतलम् ६०
 दंडजालपताकाभिर्ऋक्षजालसमप्रभैः
 तादृशैःस्फाटिकाकारैःकांतिशंखेन्दुसन्निभैः ६१

हेमप्रासादसंबाधैर्नानाधातुमयैस्ततः
 विमानैर्बुदसंख्यैः शतकोटिसहस्रकैः ६२
 सर्वभोगयुतैश्चैव शोभते हरिपत्तनम्
 यैः समाराधितो देवः शंखचक्रगदाधरः ६३
 ते प्रसादात्तस्य तेषु निवसन्ति गृहेषु च
 सर्वपुण्येषु दिव्येषु भोगाढ्येषु च मानवाः ६४
 वैष्णवाः पुण्यकर्माणो निर्धूता शेषकल्मषाः
 एवं विधैर्गृहैः पुण्यैः शोभितं विष्णुमन्दिरम् ६५
 नानावृक्षैः समाकीर्णं वनैश्चन्दनशोभितैः
 सर्वकामफलैराजन्सर्वत्र समलंकृतम् ६६
 वापीकुण्डतडागैश्च सारसैरुपशोभितैः
 हंसकारण्डवाकीर्णैः कल्हारैरुपशोभितैः ६७
 शतपत्रैर्महापद्मैः पद्मोत्पलविराजितैः
 कनकोत्पलवर्णैश्च सरोभिश्च विराजते ६८
 वैकुण्ठं सर्वशोभाढ्यं देवोद्यानैरलंकृतम्
 दिव्यशोभा समाकीर्णं वैष्णवैरुपशोभितम् ६९
 वैकुण्ठं ददृशो राजामोक्षस्थानमनुत्तमम्
 देववृन्दैः समाकीर्णं ययातिर्नहुषात्मजः ७०
 प्रविवेश पुरं रम्यं सर्वदा हविवर्जितम्
 ददृशे सर्वक्लेशघ्नं नारायणमनामयम् ७१
 विमानैरुपशोभितं सर्वाभरणशालिनम्
 पीतवासंजगन्नाथं श्रीवत्सांकं महाद्युतिम् ७२
 वैनतेयसमारूढं श्रिया युक्तं परात्परम्
 सर्वेषां देवलोकानां योगतिः परमेश्वरः ७३
 परमानन्दरूपेणैव ल्येन विराजते
 सेव्यमानं महालोकैः सुपुण्यैर्वैष्णवैर्हरिम् ७४
 देववृन्दैः समाकीर्णं गन्धर्वगणसेवितम्
 अप्सरोभिर्महात्मानन्दुःखक्लेशापहं हरिम् ७५
 नारायणं नामाथ स्वपत्न्या सह भूपतिः
 प्रणमुर्मानवाः सर्वे वैष्णवामधुसूदनम् ७६

गतायेवैष्णवाः सर्वे सहराज्ञामहामते
पादांबुजद्वयंतस्यनेमुर्भक्त्यामहामते ७७
प्रणमंतं महात्मानं राजानं दीप्ततेजसम्
तमुवाच हृषीकेशस्तुष्टोऽहतवसुव्रत ७८
वरं वरय राजेन्द्र यत्ते मनसि वर्तते
तत्ते ददाम्यसंदेहं मद्भक्तो सिमहामते ७९
राजोवाच

यदित्वं देव देवेश तुष्टो सिमधुसूदन
दासत्वं देहि स ततमात्मनश्च जगत्पते ८०
विष्णुरुवाच-

एवमस्तु महाभाग मम भक्तो न संशयः
लोके मम महाराज स्थातव्य मनया सह ८१
एवमुक्तो महाराजो ययातिः पृथिवीपतिः
प्रसादात्तस्य देवस्य विष्णुलोकं प्रसाधितम् ८२
निवसत्येष भूपालो वैष्णवं लोकमुत्तमम् ८३

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने पितृतीर्थवर्णने ययाति-
चरित्रे ययातेः स्वर्गारोहणं नाम त्र्यशीतितमोऽध्यायः ८३

चतुरशीतितमोऽध्यायः

सुकर्मोवाच-
एतत्ते सर्वमाख्यातं चरित्रं पापनाशनम्
पुत्राणां तारकं दिव्यं बहुपुण्यप्रदायकम् १
प्रत्यक्षं दृश्यते लोके ययातिचरितं श्रुतम्
पूरुणाप्तं महद्राज्यं दुर्गतिं गतवांस्तुरुः २
पितृप्रसादात्कोपाच्च यथा जातं तथा पुनः
पुत्राणां तारकं पुण्यं यशस्यं धनधान्यदम् ३
शापयुक्ता विमौचो भौतुरुश्च यदुरेव च
पितृमातृसमं नास्ति अभीष्टफलदायकम् ४
साभिलाषेण भावेन पिता पुत्रं समाह्वयेत्
माता च पुत्रपुत्रेति तस्य पुण्यफलं शृणु ५

समाहूतोयथापुत्रः प्रयातिमातरं प्रति
 योयातिहर्षसंयुक्तो गंगास्नानफलं लभेत् ६
 पादप्रक्षालनं यस्तु कुरुते च महायशाः
 सर्वतीर्थफलं भुङ्क्ते प्रसादात्तु तयोः सुतः ७
 अंगसंवाहनाच्चान्यदश्वमेधफलं लभेत्
 भोजनाच्छादनस्नानैर्गुरुण्यः पोषयेत्सुतः ८
 पृथ्वीदानसमं पुण्यं तत्पुत्रे हि प्रजायते
 सर्वतीर्थमयी गंगा तथा मातानसंशयः ९
 बहुपुण्यमयः सिंधुर्यथालोके प्रतिष्ठितः
 अस्मिन्नलौकैः पिता तद्वत्पुराणकवयो विदुः १०
 सुकर्मावाच-
 भ्रंशते क्रोशते यस्तु पितरं मातरं पुनः
 सपुत्रो नरकं याति रौरवाख्यं न संशयः ११
 मातरं पितरं वृद्धौ गृहस्थो यो न पोषयेत्
 सपुत्रो नरकं याति वेदनां प्राप्नुयाद्ध्रुवम् १२
 कुत्सते पापकर्ता यो गुरुं पुत्रः सुदुर्मतिः
 निष्कृतिर्नैव दृष्टा वै पुराणैः कविभिः कदा १३
 एवं ज्ञात्वा ह्यहं विप्रपूजयामि दिने दिने
 मातरं पितरं नित्यं भक्त्या नमिष्ये कंधरः १४
 कृत्या कृत्यं वदेच्चैव समाहूय गुरुर्मम
 तत्करोम्यविचारेण शक्त्या स्वस्य च पिप्पल १५
 तेन मे परमं ज्ञानं संजातं गतिदायकम्
 एतयोश्च प्रसादेन संसारे परिवर्तते १६
 यच्च किञ्चित् प्रकुर्वीति मानवा भुविसंस्थिताः
 गृहस्थस्तदहं जाने यच्च स्वर्गे प्रवर्तते १७
 नागानां च इह स्थोपि चारं जानामि पिप्पल
 एतयोश्च प्रसादाच्च त्रैलोक्यं मम वश्यताम् १८
 गतं विद्याधरश्रेष्ठ भवानर्चतुमाधवम्
 विष्णुरुवाच-
 एवं संचोदितस्तेन पिप्पलो हि स्वकर्मणा १९

आनम्यतं द्विजश्रेष्ठं लज्जितोऽपि दिवं ययौ
सुकर्मा सोऽपि धर्मात्मा गुरुं शुश्रूषते नृप २०
एतत्ते सर्वमाख्यातं पितृतीर्थानुगमया
अन्यतिक्रते प्रवक्ष्यामि वद वेन महामते २१
इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थमाहात्म्यवर्णनं-
नाम चतुरशीतितमोऽध्यायः ८४

पंचाशीतितमोऽध्यायः

वेन उवाच-
भगवन् देव देवेश प्रसादाच्च मम त्वया
भार्यातीर्थं समाख्यातं पितृतीर्थं मनुत्तमम् १
मातृतीर्थं हृषीकेश बहुपुण्यप्रदायकम्
प्रसादसुमुखो भूत्वा गुरुतीर्थं वदस्व मे २
श्रीभगवानुवाच-
कथयिष्याम्यहं राजन् गुरुतीर्थं मनुत्तमम्
सर्वपापहरं प्रोक्तं शिष्याणां गतिदायकम् ३
शिष्याणां परमं पुण्यं धर्मरूपं सनातनम्
परं तीर्थं परं ज्ञानं प्रत्यक्षफलदायकम् ४
यस्य प्रसादाद्राजेंद्र इहैव फलमश्नुते
परलोके सुखं भुंक्ते यशः कीर्तिमवाप्नुयात् ५
प्रसादाद्यस्य राजेंद्र गुरोश्चैव महात्मनः
प्रत्यक्षं दृश्यते शिष्यैस्त्रैलोक्यं सचराचरम् ६
व्यवहारं च लोकानां माचारं नृप नंदन
विज्ञानं विंदते शिष्यो मोक्षं चैव प्रयाति च ७
सर्वेषामेव लोकानां यथा सूर्यः प्रकाशकः
गुरुः प्रकाशकस्तद्वच्छिष्याणां गतिरुत्तमा ८
रात्रावेव प्रकाशेच्च सोमो राजानुपोत्तम
तेजसा साधयेत् सर्वमधिकारं चराचरम् ९
गृहे प्रकाशयेद्दीपः समूहं नृप सत्तम
तेजसानाशयेत् सर्वमंधकारघनाविलम् १०

अज्ञानतमसाव्याप्तंशिष्यंद्योतयतेगुरुः
 शिष्यप्रकाशउद्द्योतैरुपदेशैर्महामते ११
 दिवाप्रकाशकःसूर्यःशशीरात्रौप्रकाशकः
 गृहप्रकाशकोदीपस्तमोनाशकरःसदा १२
 रात्रौदिवागृहस्यांतेगुरुःशिष्यंसदैवहि
 अज्ञानाख्यंतमस्तस्यगुरुःसर्वप्रणाशयेत् १३
 तस्माद्गुरुःपरंतीर्थंशिष्याणामवनीपते
 एवंज्ञात्वाततःशिष्यःसर्वदातंप्रपूजयेत् १४
 गुरुंपुण्यमयंज्ञात्वात्रिविधेनापिकर्मणा
 इत्यर्थेश्रूयतेविप्रइतिहासःपुरातनः १५
 सर्वपापहरःप्रोक्तश्च्यवनस्यमहात्मनः
 भार्गवस्यकुलेजातश्च्यवनोमुनिसत्तमः १६
 तस्यचिंतासमुत्पन्नाएकदातुनृपोत्तम
 कदाहंज्ञानसंपन्नोभविष्यामिमहीतले १७
 दिवारात्रौप्रचिंतेत्सज्ञानार्थीमुनिसत्तमः
 एवंतुचिंतमानस्यमतिरासीन्महात्मनः १८
 तीर्थयात्रांप्रयास्यामिअभीष्टफलदायिनीम्
 गृहक्षेत्रादिसंत्यज्यभार्यापुत्रंधनंततः १९
 तीर्थयात्राप्रसंगेनअटतेमेदिनींतदा
 लोमानुलोमयात्रांसगंगायाःकृतवानृप २०
 सतद्वन्नर्मदायाश्चसरस्वत्यामुनीश्वरः
 गोदावर्यादिसर्वासांनदीनांसागरस्यच २१
 अन्येषांसर्वतीर्थानांक्षेत्राणांचनृपोत्तम
 देवानांपुण्यलिगानांयात्राव्याजेनसोऽभ्रमत् २२
 भ्रममाणस्यतस्यापितीर्थेषुपरमेषुच
 कायश्चनिर्मलोजातःसूर्यतेजःसमप्रभः २३
 च्यवनःकाशतेदीप्त्यापूतात्मानेनकर्मणा
 भ्रममाणःसमायातःक्षेत्राणामुत्तमंतदा २४
 नर्मदादक्षिणकूलेनाम्नाअमरकंटकम्
 ददर्शसुमहालिगंसर्वेषांगतिदायकम् २५

नत्वास्तुत्वातुसंपूज्यसिद्धनाथंमहेश्वरम्
 ज्वालेश्वरंततोदृष्ट्वादृष्ट्वाचाप्यमरेश्वरम् २६
 ब्रह्मेशंकपिलेशंचमार्कण्डेश्वरमुत्तमम्
 एवंयात्रांततःकृत्वाओंकारंसमुपागतः २७
 वटच्छायांसमाश्रित्यशीतलांश्रमनाशिनीम्
 सुखेनसंस्थितोविप्रश्च्यवनोभृगुनंदनः २८
 तत्रस्वनंसशुश्रावसमुक्तंपक्षिणातदा
 दिव्यभाषासमायुक्तंज्ञानविज्ञानसंयुतम् २९
 शुकश्चाएकस्तत्रास्तेबहुकालप्रजीवकः
 कुंजलोनामधर्मात्माचतुःपुत्रःसभार्यकः ३०
 आसंस्तस्यहिपुत्राश्चचत्वारःपितृनंदनाः
 तेषांनामानिराजेंद्रकथयिष्येत्वाग्रतः ३१
 ज्येष्ठस्तुउज्ज्वलोनामद्वितीयस्तुसमुज्ज्वलः
 तृतीयोविज्ज्वलोनामचतुर्थश्चकपिंजलः ३२
 एवंपुत्रास्तुचत्वारःकुंजलस्यमहामते
 शुकस्यतस्यपुण्यस्यपितृमातृपरायणाः ३३
 भ्रमंतिगिरिकुंजेषुद्वीपेषुचसमाहिताः
 भोजनार्थंतुसंक्षुब्धाःक्षुधयापरिपीडिताः ३४
 स्वोदरस्थांक्षुधांसौम्यफलैरमृतसन्निभैः
 अमृतस्वादुतोयेनशमयंतिनृपोत्तम ३५
 फलंपक्वंरसालंतुआहारार्थंसुपुत्रकाः
 दत्त्वाफलानिदंपत्योर्निक्षिपंतिप्रयत्नतः ३६
 मातुरर्थेमहाभागाभक्तिभावसमन्विताः
 तुष्टाआहारमुत्पाद्यभक्षयंतिपठंतिच ३७
 तत्रक्रीडारताःसर्वेविलसंतिरमंतिच
 संध्याकालंसमाज्ञायपितुरंतिकमुत्तमम् ३८
 आयांतिभक्ष्यमादायगुर्वर्थंतुप्रयत्नतः
 पश्यतस्तस्यविप्रस्यच्यवनस्यमहात्मनः ३९
 आगतास्त्वंडजाःसर्वेपितुर्नीडंसुशोभनम्
 पितरंमातरंचोभौप्रणेमुस्तेमहामते ४०

ताभ्यांभक्ष्यंसमासाद्यउपतस्थुस्तयोःपुरः
 सर्वेसंभाषिताःपित्रामानितास्तेसुतोत्तमाः ४१
 मात्राचकृपयाराजन्वचनैःप्रीतिसंमितैः
 पक्षवातेनशीतेनमातापित्रोश्चतेतदा ४२
 तेषामाप्यायनंतौद्वौचक्रातेपक्षिणौनृप
 आशीर्भिरभिनंदैवद्वाभ्यामपिसुपुत्रकान् ४३
 तैश्चदत्तंसुसंपुष्टमाहारममृतोपमम्
 तावेवहिसुसंप्रीतिंचक्रातेद्विजसत्तम ४४
 पिबतोनिर्मलंतोयंतीर्थकोटिसमुद्भवम्
 स्वस्थानंतुसमाश्रित्यसुखसंतुष्टमानसौ ४५
 चक्रातेचकथांदिव्यांसुपुण्यांपापनाशिनीम्
 विष्णुरुवाच-
 पित्रातुकुंजलेनापिपृष्टउज्ज्वलआत्मजः ४६
 क्वगतोऽस्यद्यपुत्रत्वंकिमपूर्वत्वयापुनः
 तत्रदृष्टंश्रुतंपुण्यंतन्मेकथयनंदन ४७
 कुंजलस्यपितुर्वाक्यंसमाकर्ण्यसउज्ज्वलः
 पितरंप्रत्युवाचाथभक्त्यानमितकंधरः ४८
 प्रणाममकरोन्मूर्धाकथांचक्रेमनोहराम्
 उज्ज्वलउवाच-
 प्लक्षद्वीपमहाभागनित्यमेवव्रजाम्यहम् ४९
 महताउद्यमेनापिआहारार्थमहामते
 प्लक्षद्वीपेमहाराजसंतिदेशाअनेकशः ५०
 पर्वताःसरिदुद्यानवनानिचसरांसिच
 ग्रामाश्चपत्तनाश्चान्येसुप्रजाभिःप्रमोदिताः ५१
 सदासुखेनसंतुष्टालोकाहृष्टावसंतिते
 दानपुण्यजपोपेताःश्रद्धाभावसमन्विताः ५२
 प्लक्षद्वीपेमहाराजआसीत्पुण्यमतिःसदा
 दिवोदासस्तुधर्मात्मातत्सुतासीदनूपमा ५३
 गुणरूपसमायुक्तासुशीलाचारुमंगला
 दिव्यादेवीतिविख्यातारूपेणाप्रतिमाभुवि ५४

पित्राविलोकितासातुरूपतारुण्यमंगला
 प्रथमेवयसिसाचवर्त्ततेचारुमंगला ५५
 सतांदृष्ट्वादिवोदासोदिव्यांदेवींसुतांतदा
 कस्मैप्रदीयतेकन्यासुवरायमहात्मने ५६
 इतिचिंतापरोभूत्वासमालोक्यनरोत्तमः
 रूपदेशस्यराजानंसमालोक्यमहीपतिः ५७
 चित्रसेनंमहात्मानंसमाहूयनरोत्तमः
 कन्यांददौमहात्मासौचित्रसेनायधीमते ५८
 तस्याविवाहकालेतुसंप्राप्तेसमयेनृप
 मृतोसौचित्रसेनस्तुकालधर्मेणवैकिल ५९
 दिवोदासस्तुधर्मात्माचिंतयामासभूपतिः
 सुब्राह्मणान्समाहूयपप्रच्छनृपनंदनः ६०
 अस्याविवाहकालेतुचित्रसेनोदिवंगतः
 अस्यास्तुकीदृशंकर्मभविष्यतिवदंतुमे ६१
 ब्राह्मणाऊचुः-
 विवाहोदृश्यतेराजन्कन्यायास्तुविधानतः
 पतिर्मृत्युंप्रयात्यस्यानोचेत्संगंकरोतिच ६२
 महाधिव्याधिनाग्रस्तस्त्यागंकृत्वाप्रयातिच
 प्रव्राजितोभवेद्राजन्धर्मशास्त्रेषुदृश्यते ६३
 अनुद्वाहितायाःकन्यायाउद्वाहःक्रियतेबुधैः
 नस्याद्रजस्वलायावदन्यःपतिर्विधीयते ६४
 विवाहंतुविधानेनपिताकुर्यान्नसंशयः
 एवंराजन्समादिष्टंधर्मशास्त्रंबुधैर्जनैः ६५
 विवाहःक्रियतामस्याइत्यूचुस्तेद्विजोत्तमाः
 दिवोदासस्तुधर्मात्माद्विजवाक्यप्रणोदितः ६६
 विवाहार्थमहाराजउद्यमंकृतवान्नृप
 पुनर्दत्तातुदानेनदिव्यादेवीद्विजोत्तम ६७
 रूपसेनायपुण्यायतस्मैराज्ञेमहात्मने
 मृत्युधर्मंगतोराजाविवाहेतुमहीपतिः ६८
 यदायदामहाभागदिव्यादेव्याश्चभूपतिः

भर्ताचम्रियतेकालेप्राप्तेलग्नस्यसर्वदा ६६
 एकविंशतिभर्तारःकालेकालेमृताःपितः
 ततोराजामहादुःखीसंजातःख्यातविक्रमः ७०
 समालोच्यसमाहूयसमामंत्र्यसमन्त्रिभिः
 स्वयंवरेमहाबुद्धिचकारपृथिवीपतिः ७१
 प्लक्षद्वीपस्यराजानःसमाहूतामहात्मना
 स्वयंवराथमाहूतास्तथातेधर्मतत्पराः ७२
 तस्यास्तुरूपसंमुग्धाराजानोमृत्युनोदिताः
 संग्रामंचक्रिरेमूढास्तेमृताःसमरांगणे ७३
 एवन्तातक्षयोजातःक्षत्रियाणांमहात्मनाम्
 दिव्यादेवीसुदुःखार्तागतासावनकंदरम् ७४
 रुरोदकरुणंबालादिव्यादेवीमनस्विनी
 एवन्तातमयादृष्टमपूर्वतत्रवैतदा ७५
 तन्मेसुविस्तरन्ताततस्याःकथयकारणम् ७६

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थे-
 च्यवनोपाख्यानेपंचाशीतितमोऽध्यायः ८५

षडशीतितमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-
 तस्यास्तुचेष्टितंवत्सदिव्यादेव्यावदाम्यहम्
 पूर्वजन्मकृतंसर्वतन्मेनिगदतःशृणु १
 अस्तिवाराणसीपुण्यानगरीपापनाशिनी
 तस्यामास्तेमहाप्राज्ञःसुवीरोनामनामतः २
 वैश्यजात्यांसमुत्पन्नोधनधान्यसमाकुलः
 तस्यभार्यामहाप्राज्ञचित्रानामसुविश्रुता ३
 कुलाचारंपरित्यज्यअनाचारेणवर्तते
 नमन्यतेहिभर्तारंस्वैरवृत्त्याप्रवर्तते ४
 धर्मपुण्यविहीनातुपापमेवसमाचरेत्
 भर्तारंकुत्सतेनित्यंनित्यंचकलहप्रिया ५
 नित्यंपरगृहेवासोभ्रमतेसागृहेगृहे

परच्छिद्रं समापश्येत्सदादुष्टाचप्राणिषु ६
 साधुनिंदापरादुष्टासदाहास्यकराचसा
 अनाचारां महापापां ज्ञात्वा वीरेण निंदिता ७
 सतांत्यक्त्वामहाप्राज्ञ उपयेमे महामतिः
 अन्यवैश्यस्य वैकन्यांतया सह प्रवर्तते ८
 धर्माचारेण पुण्यात्मा सत्यधर्ममतिः सदा
 निरस्ता तेन सा चित्रा प्रचंडा भ्रमते महीम् ९
 दुष्टानां संगतिं प्राप्ता नराणां पापिनां सदा
 दूतीकर्मचकाराथ सा तेषां पापनिश्चया १०
 गृहभंगं च काराथ सा धूनां पापकारिणी
 सा ध्वीं नारीं समाहूय पापवाक्यैः सुलोभयेत् ११
 धर्मभंगं च काराथ वाक्यैः प्रत्ययकारकैः
 सा धूनां सास्त्रियं चित्रा अन्यस्मै प्रतिपादयेत् १२
 एवं गृहशतं भग्नं चित्रया पापनिश्चयात्
 संग्रामं सामहादुष्टाऽकारयत्पतिपुत्रकैः १३
 मनांसि चालयेत्पापापुरुषाणां स्त्रियः प्रति
 अकारयच्च संग्रामं यमग्रामविवर्धनम् १४
 एवं गृहशतं भक्त्वा पश्चात्सानिधनंगता
 शासिता यमराजेन बहुदंडैः सुनंदन १५
 अभोजयत्सुनरकात्रौरवांस्तरणेः सुतः
 पाचितारौरवे चित्रा चित्राः पीडाः प्रदर्शिताः १६
 यादृशं क्रियते कर्म तादृशं परिभुज्यते
 तया गृहशतं भग्नं चित्रया पापनिश्चयात् १७
 तत्तत्कर्म विपाकोऽयतया भुक्तो द्विजोत्तम
 यस्माद् गृहशतं भग्नं तस्माद्दुःखं प्रभुंजति १८
 विवाहसमये प्राप्ते दैवं च पाकतांगतम्
 प्राप्ते विवाहसमये भर्ता मृत्युं प्रयाति च १९
 यथा गृहशतं भग्नं तथा वरशतं मृतम्
 स्वयं वरेत दावत्स विवाहे चैकविंशतिः २०
 दिव्या देव्या मयाख्यातं यथामे पृच्छितं त्वया

एतत्ते सर्वमाख्यातं तस्याः पूर्वविचेष्टितम् २१

उज्ज्वल उवाच-

दिव्यादेव्यास्त्वयाख्यातं यत्पूर्वपूर्वविचेष्टितम्

तथापापंकृतं घोरं गृहभङ्गाख्यमेव च २२

प्लक्षद्वीपस्य भूपस्य दिवोदासस्य वै सुता

केन पुण्यप्रभावेण तया प्राप्तं महाकुलम् २३

एतन्मे संशयं तात तदेतत्प्रब्रवीतु मे

एवं पापसमाचाराकथं जातानृपात्मजा २४

कुंजल उवाच-

चित्रायाश्चेष्टितं पुण्यं तत्सर्वं प्रवदाम्यहम्

श्रूयतामुज्ज्वल सुत चित्रया यत्कृतं पुरा २५

भ्रममाणो महाप्राज्ञः कश्चित्सिद्धः समागतः

कुचैलो वस्त्रहीनश्च संन्यासी स च दण्डधृक् २६

कौपीनेन समायुक्तः पाणिपात्रो दिगंबरः

गृहद्वारं समाश्रित्य चित्रायाः परिसंश्रितः २७

समौनी सर्वमुण्डस्तु विजितात्मा जितेन्द्रियः

निराहारो जिताहारः सर्वतत्त्वार्थदर्शकः २८

दूराध्वानपरिश्रान्तश्चातपाकुलमानसः

श्रमेण खिद्यमानश्च तृषाक्रान्तः सुपुत्रक २९

चित्राद्वारं समाश्रित्य च्छायामाश्रित्य संस्थितः

तया दृष्टो महात्मा स चित्रया श्रमपीडितः ३०

सेवां चक्रे च चित्रासातस्यैव सुमहात्मनः

पादप्रक्षालनं कृत्वा दत्त्वा आसनमुत्तमम् ३१

आस्यतामासने तात सुखेनापि सुकोमले

क्षुधापनोदनार्थं हि भुज्यतामन्नमुत्तमम् ३२

स्वेच्छया परितुष्टश्च शीतलं सलिलं पिब

एवमुक्त्वा तथा कृत्वा देववत् पूज्यतं सुत ३३

अंगसंवाहनं कृत्वा नाशितश्रम एव च

तयोक्तो हि महात्मा स भुक्त्वा पीत्वा द्विजोत्तम ३४

एवं संतोषितः सिद्धस्तया तत्त्वार्थदर्शकः

संतुष्टःसर्वधर्मात्माकिंचित्कालंस्थिरोभवत् ३५
 स्वेच्छयासगतोविप्रोमहायोगीयथागतम्
 गतेतस्मिन्महाभागेसिद्धेचैवमहात्मनि ३६
 साचित्रामरणंप्राप्तास्वकर्मवशमागता
 शासिताधर्मराजेनमहादंडैःसुदुःखदैः ३७
 साचित्रानरकंप्राप्तावेदनाब्रातदायकम्
 भुंक्तेदुःखंमहाराजसावैयुगसहस्रकम् ३८
 भोगांतेतुपुनर्जन्मसंप्राप्तमानुषस्यच
 पूर्वसंपूजितःसिद्धस्तयापुण्यवतांवरः ३९
 तस्यकर्मविपाकोयंप्राप्तापुण्यवतांकुले
 क्षत्रियाणांमहाराज्ञोदिवोदासस्यवैगृहे ४०
 दिव्यादेवीचतन्नामजातंतस्यानरोत्तम
 साहिदत्तवतीचान्नपानंपुण्यंमहात्मने ४१
 तस्यदानस्यसाभुंक्तेमहत्पुण्यफलोदयम्
 पिबतेशीतलंतोयंमिष्टान्नंचभुनक्तिवै ४२
 दिव्यान्भोगान्प्रभुंजानावर्ततेपितृमंदिरे
 सिद्धस्यास्यप्रभावाच्चराजकन्याव्यजायत ४३
 पापकर्मप्रभावाच्चगृहभंगान्महीपते
 विधवात्वंभुंजतेसादिव्यादेवीसुपुत्रक ४४
 एतत्तेसर्वमारुष्यातंदिव्यादेव्याविचेष्टितम्
 अन्यत्किन्तेप्रवक्ष्यामियत्त्वंपृच्छसिमामिह ४५
 उज्ज्वलउवाच-
 कथंसामुच्यतेशोकान्महादुःखाद्ददस्वमे
 सास्याच्चकीदृशीबालामहादुःखेनपीडिता ४६
 तत्सुखंकीदृशंतस्माद्विपाकश्चभविष्यति
 एतन्मेसंशयंतातसांप्रतंछेत्तुमर्हसि ४७
 कथंसालभतेमोक्षंतंचोपायंवदस्वमे
 एकाकिनीमहाभागामहारण्येप्ररोदिति ४८
 विष्णुरुवाच-
 पुत्रवाक्यंमहच्छ्रुत्वाक्षणमेकंविचिंत्यसः

प्रत्युवाचमहाप्राज्ञःकुंजलःपुत्रकंप्रति ४९
 शृणुवत्समहाभागसत्यमेतद्वदाम्यहम्
 पापयोनिंतुसंप्राप्यपूर्वकर्मसमुद्भवाम् ५०
 तिर्यक्त्वेनचमेज्ञानंनष्टंसंप्रतिपुत्रक
 अस्यवृक्षस्यसंगाच्चप्रयतस्यमहात्मनः ५१
 रेवायाश्चप्रसादेनविष्णोश्चैवप्रसादतः
 येनसालभतेज्ञानंमोक्षस्थानंनिवर्तते ५२
 उपदेशंप्रवक्ष्यामिमोक्षमार्गमनुत्तमम्
 यास्यतेकल्मषान्मुक्तायथाहेमहुताशनात् ५३
 शुद्धंचजायतेवत्ससंगाद्ब्रह्मेःस्वरूपवत्
 हरेर्ध्यानान्महाप्राज्ञशीघ्रंतस्यमहात्मनः ५४
 जपहोमव्रतात्पापंनशंयातिहिपापिनाम्
 मदंत्यजेद्यथानागोभयात्सिंहस्यसर्वदा ५५
 नामोच्चारणकृष्णस्यतत्प्रयातिहिकिल्बिषम्
 तेजसावैनतेयस्यविषहीनाइवोरगाः ५६
 ब्रह्महत्यादिकाःपापाःप्रलयंयांतिनान्यथा
 नामोच्चारणतस्यापिचक्रपाणेःप्रयांतिते ५७
 यदानामशतंपुण्यमघराशिविनाशनम्
 साजपेतस्थिराभूत्वाकामक्रोधविवर्जिता ५८
 सर्वेन्द्रियाणिसंयम्यआत्मज्ञानेनगोपयेत्
 तस्यध्यानप्रविष्टासाएकभूतासमाहिता ५९
 साजपेत्परमंज्ञानंतदामोक्षंप्रयातिच
 तन्मनास्तत्पदेलीनायोगयुक्तायदाभवेत् ६०
 उज्ज्वलउवाच-
 वदतातपरंज्ञानंपरमंममसांप्रतम्
 पश्चाद्ध्यानव्रतंपुण्यंनान्नांशतमिहैवच ६१
 कुंजलउवाच-
 परंज्ञानंप्रवक्ष्यामियन्नदृष्टंतुकेनचित्
 श्रूयतांपुत्रकैवल्यंकेवलंमलवर्जितम् ६२
 सूतउवाच-

यथादीपोनिवातस्थोनिश्चलोवायुवर्जितः
 प्रज्वलन्नाशयेत्सर्वमंधकारंमहामते ६३
 तद्वद्दोषविहीनात्माभवत्येवनिराश्रयः
 निराशोनिर्मलोवत्सनमित्रंनरिपुःकदा ६४
 नशोकोनचहर्षश्चनलोभोनचमत्सरः
 एकोविषादहर्षैश्चसुखदुःखैर्विमुच्यते ६५
 विषयैश्चापिसर्वैश्चइंद्रियाणिससंहरेत्
 तदासकेवलोजातःकेवलत्वंप्रजायते ६६
 अग्निकर्मप्रसंगेनदीपस्तैलंप्रशोषयेत्
 वर्त्याधारेणराजेंद्रनिःसंगोवायुवर्जितः ६७
 कज्जलंवमतेपश्चात्तैलस्यापिमहामते
 कृष्णासौदृश्यतेरेखादीपस्याग्रेमहामते ६८
 स्वयमाकृष्यतेतैलंतेजसानिर्मलोभवेत्
 कायवर्तिस्थितस्तद्वत्कर्मतैलंप्रशोषयेत् ६९
 विषयान्कज्जलीकृत्यप्रत्यक्षंसंप्रदर्शयेत्
 जनयेन्निर्मलोभूत्वास्वयमेवप्रकाशयेत् ७०
 क्रोधादिभिःक्लेशसंज्ञैर्वायुभिःपरिवर्जितः
 निःस्पृहोनिश्चलोभूत्वातेजसास्वयमुज्ज्वलेत् ७१
 त्रैलोक्यंपश्यतेसर्वस्वस्थानस्थःस्वतेजसा
 केवलज्ञानरूपोऽयमयातेपरिकीर्तितः ७२
 ध्यानंतस्यप्रवक्ष्यामिद्विविधंतस्यचक्रिणः
 केवलज्ञानरूपेणदृश्यतेज्ञानचक्षुषा ७३
 योगयुक्तमहात्मानःपरमार्थपरायणाः
 यंपश्यंतिविनिद्रास्तुयत्तपःसर्वदर्शकम् ७४
 हस्तपादविहीनंचसर्वत्रपरिगच्छति
 सर्वगृह्णातित्रैलोक्यंस्थावरंजंगमंसुत ७५
 नासामुखविहीनस्तुघ्रातिजक्षितिपुत्रक
 अकर्णःशृणुतेसर्वसर्वसाक्षीजगत्पतिः ७६
 अरूपोरूपसंबद्धःपंचवर्गवशंगतः
 सर्वलोकस्ययःप्राणःपूजितःसचराचरैः ७७

अजिहोवदतेसर्ववेदशास्त्रानुगंसुत
 अत्वचःस्पर्शनंचापिसर्वेषामेवजायते ७८
 सदानंदोविरक्तात्माएकरूपोनिराश्रयः
 निर्जरोनिर्ममोन्यायीसगुणोनिर्ममोमलः ७९
 अवश्यःसर्ववश्यात्मासर्वदःसर्ववित्तमः
 तस्यधातानचैवास्तिसवैसर्वमयोविभुः ८०
 एवंसर्वमयंध्यानंपश्यतेयोमहात्मनः
 सयातिपरमंस्थानममूर्तममृतोपमम् ८१
 द्वितीयंतुप्रवक्ष्यामिअस्यध्यानंमहात्मनः
 मूर्ताकारंतुसाकारंनिराकारंनिरामयम् ८२
 ब्रह्माण्डंसर्वमतुलंवासितंयस्यवासना
 सतस्माद्वासुदेवेतिउच्यतेममनंदन ८३
 वर्षमाणस्यमेघस्ययद्वर्णतस्यतद्भवेत्
 सूर्यतेजःप्रतीकाशंचतुर्बाहुंसुरेश्वरम् ८४
 दक्षिणेशोभतेशंखोहेमरत्नविभूषितः
 सूर्यबिंबसमाकारंचक्रंपद्मप्रतिष्ठितम् ८५
 कौमोदकीगदातस्यमहासुरविनाशिनी
 वामेचशोभतेवत्सहस्तेतस्यमहात्मनः ८६
 महापद्मंसुगंधाढयंतस्यदक्षिणहस्तगम्
 शोभमानःसदैवास्तेसायुधःकमलाप्रियः ८७
 कंबुग्रीवंवृत्तमास्यंपद्मपत्रनिभेक्षणम्
 राजमानंहृषीकेशंदशनैरत्नसन्निभैः ८८
 गुडाकेशाःसन्तियस्यअधरोविद्रुमाकृतिः
 शोभतेपुंडरीकाक्षःकिरीटेनापिपुत्रक ८९
 विशालेनापिरूपेणकेशवस्तुसुवर्चसा
 कौस्तुभेनांकितेनैवराजमानोजनार्दनः ९०
 सूर्यतेजःप्रतीकाशकुंडलाभ्यांप्रभातिच
 श्रीवत्सांकेनपुण्येनसर्वदाराजतेहरिः ९१
 केयूरकंकणैर्हारिर्मौक्तिकैर्ऋक्षसन्निभैः
 वपुषाभ्राजमानस्तुविजयोजयतांवरः ९२

भ्राजतेसोपिगोविन्दोहेमवर्णेनवाससा
मुद्रिकारत्नयुक्ताभिरंगुलीभिर्विराजते ६३
सर्वायुधैःसुसंपूर्णैर्दिव्यैराभरणैर्हरिः
वैनतेयसमारूढोलोककर्ताजगत्पतिः ६४
एवंतंध्यायतेनित्यमनन्यमनसानरः
मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ६५
एतत्तेसर्वमाख्यातंध्यानमेवजगत्पतेः
व्रतंचैवप्रवक्ष्यामिसर्वपापनिवारणम् ६६

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थवर्णने-
षडशीतितमोऽध्यायः ८६

सप्ताशीतितमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-
व्रतभेदान्प्रवक्ष्यामियैर्यैश्चाराधितोहरिः
जयाचविजयाचैवजयंतीपापनाशिनी १
त्रिस्पृशावंजुलीचान्यातिलदग्धातथापरा
अखंडाचारकन्याचमनोरथासुपुत्रक २
एकादश्यास्तुभेदाश्चसन्तिपुत्रअनेकधा
अशून्यशयनंचान्यज्जन्माष्टमीमहाव्रतम् ३
एतैर्व्रतैर्महापुण्यैःपापंदूरंप्रयातिच
प्राणिनानात्रसंदेहःसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ४
कुंजलउवाच-

स्तोत्रंतस्यप्रवक्ष्यामिपापराशिविनाशनम्
सुपुत्रशतनामाख्यंनराणांगतिदायकम् ५
तस्यदेवस्यकृष्णस्यशतनामाख्यमुत्तमम्
संप्रत्येवप्रवक्ष्यामितच्छृणुष्वसुतोत्तम ६
विष्णोर्नामशतस्यापित्रृषिंछंदोवदाम्यहम्
देवंचैवमहाभागसर्वपापविशोधनम् ७
विष्णोर्नामशतस्यापित्रृषिर्ब्रह्माप्रकीर्तितः
ओंकारोदेवताप्रोक्तश्छंदोनुष्टुप्तथैवच ८

सर्वकामिकसंसिद्ध्यैमोक्षेचविनियोगकः
 अस्यविष्णोः शतनामस्तोत्रस्य
 ब्रह्माऋषिः विष्णुर्देवता अनुष्टुप्छंदः
 सर्वकामसमृद्ध्यर्थसर्वपापक्षयार्थेविनियोगः ६
 नमाम्यहंहृषीकेशकेशवंमधुसूदनम्
 सूदनंसर्वदैत्यानांनारायणमनामयम् १०
 जयंतंविजयंकृष्णमनंतंवामनंततः
 विष्णुंविश्वेश्वरंपुण्यंविश्वाधारंसुरार्चितम् ११
 अनघंत्वघहंतारंनरसिंहंश्रियःप्रियम्
 श्रीपतिंश्रीधरंश्रीदंश्रीनिवासंमहोदयम् १२
 श्रीरामंमाधवंमोक्षंक्षमरूपंजनार्दनम्
 सर्वज्ञंसर्ववेत्तारंसर्वदंसर्वनायकम् १३
 हरिंमुरारिंगोविंदंपद्मनाभंप्रजापतिम्
 आनंदंज्ञानसंपन्नंज्ञानदंज्ञाननायकम् १४
 अच्युतंसबलंचंद्रंचक्रपाणिंपरावरम्
 युगाधारंजगद्योनिंब्रह्मरूपंमहेश्वरम् १५
 मुकुंदंतंसुवैकुण्ठमेकरूपंजगत्पतिम्
 वासुदेवंमहात्मानंब्रह्मण्यंब्राह्मणप्रियम् १६
 गोप्रियंगोहितंयज्ञंयज्ञांगंयज्ञवर्द्धनम्
 यज्ञस्यापिसुभोक्तारंवेदवेदांगपारगम् १७
 वेदज्ञंवेदरूपंतंविद्यावासंसुरेश्वरम्
 अव्यक्तंतंमहाहंसंशंखपाणिंपुरातनम् १८
 पुरुषंपुष्कराक्षंतुवाराहंधरणीधरम्
 प्रद्युम्नंकामपालंचव्यासंव्यालंमहेश्वरम् १९
 सर्वसौख्यंमहासौख्यंमोक्षंचपरमेश्वरम्
 योगरूपंमहाज्ञानंयोगिनांगतिदंप्रियम् २०
 मुरारिलोकपालंतंपद्महस्तंगदाधरम्
 गुहावासंसर्ववासंपुण्यवासंमहाभुजम् २१
 वृंदानाथंबृहत्कायंपावनंपापनाशनम्
 गोपीनाथंगोपसखंगोपालंगोगणाश्रयम् २२

परात्मानं पराधीशं कपिलं कार्यमानुषम्
 नमामि निश्चलं नित्यं मनोवाक्कायकर्मभिः २३
 नाम्नां शतेनापि सुपुण्यकर्तायः स्तौतिकृष्णमनसा स्थिरेण
 सयाति लोकं मधुसूदनस्य विहाय लोकानि ह पुण्यपूतः २४
 नाम्नां शतं महापुण्यं सर्वपातकशोधनम्
 जपेदनन्यमनसा ध्यायेद् ध्यानसमन्वितम् २५
 नित्यमेव नरः पुण्यैर्गंगास्नानफलं लभेत्
 तस्मात्तु सुस्थिरो भूत्वा समाहितमना जपेत् २६
 त्रिकालं च जपेन्मर्त्यो नियतो नियमे स्थितः
 अश्वमेधफलं तस्य जायते नात्र संशयः २७
 एकादश्यामुपोष्यैव पुरतो माधवस्य यः
 जागरे प्रजपेन्मर्त्यस्तस्य पुण्यं वदाम्यहम् २८
 पुंडरीकस्य यज्ञस्य फलमाप्नोति मानवः
 तुलसीसंनिधौ स्थित्वा मनसा योजपेन्नरः २९
 राजसूयफलं भुंक्ते वर्षेणापि च मानवः
 शालग्रामशिलायत्रयत्रद्वारा वती शिला ३०
 उभयोः संनिधौ जाप्यं कर्तव्यं सुखमिच्छता
 बहुसौख्यं प्रभुत्वेनैव कुलानां शतमेव च ३१
 एकेन चाधिकं मर्त्यं आत्मना सह तारयेत्
 कार्तिके स्नानकर्तायः पूजयेन्मधुसूदनम् ३२
 यः पठेत्प्रयतः स्तोत्रं प्रयाति परमांगतिम्
 माघस्नायी हरिं पूज्य भक्त्या च मधुसूदनम् ३३
 ध्यायेच्चैव हृषीकेशं जपेद्वाथ शृणोति वा
 सुरापानादिकं पापं विहाय परमं पदम् ३४
 विनाविघ्नं नरः पुत्रसंप्रयाति जनार्दनम्
 श्राद्धकाले हियो मर्त्यो विप्राणां भुंजतां पुरः ३५
 योजपेच्च शतं नाम्नां स्तोत्रं पातकनाशनम्
 पितरस्तुष्टिमायां तितृप्तायांति परांगतिं ३६
 ब्राह्मणो वेदविद्वान्स्यात्क्षत्रियो विंदते महीम्
 धनऋद्धिं प्रभुं जीतवैश्यो जपतियः सदा ३७

शूद्रः सुखं प्रभुं क्ते च ब्राह्मणत्वं च गच्छति
 प्राप्य जन्मांतरं वत्स वेदविद्यां प्रविंदति ३८
 सुखदं मोक्षदं स्तोत्रं जप्त्वा च न संशयः
 केशवस्य प्रसादेन सर्वसिद्धो भवेन्नरः ३९

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थवर्णने-
 च्यवनचरित्रे सप्ताशीतितमोऽध्यायः ८७

अष्टाशीतितमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

व्रतं स्तोत्रं महाज्ञानं ध्यानं चैव सुपुत्रक
 मया ख्यातं तवाग्रे वै विष्णोः पापप्रणाशनम् १
 एवं च तुष्टयं साहयदापुण्यं समाचरेत्
 प्रयाति वैष्णवं लोकं देवानामपि दुर्लभम् २
 इतो गत्वा व्रतं वत्स दिव्यां देवीं प्रबोधय
 अशून्यशयनं नाम व्रतराजं वदस्व ताम् ३
 समुद्धर महापापाद्राजकन्यां यशस्विनीम्
 त्वया पृष्टं मया ख्यातं पुण्यदं पापनाशनम् ४
 गच्छ गच्छ महाभाग इत्युक्त्वा विरराम सः

श्रीविष्णुरुवाच-

उज्ज्वलोप्येव मुक्तस्तु सपित्रा कुंजलेन हि ५
 प्रणम्य पादौ धर्मात्मा मातापित्रोर्महामतिः
 जगाम त्वरितो राजन् प्लक्षद्वीपं स उज्ज्वलः ६
 तंगिरिं सर्वतो भद्रं नानाधातुसमाकुलम्
 नानारत्नमयैस्तुंगैः शिखरैरुपशोभितम् ७
 नानाप्रवाहसंपूर्णैरुदकैरुज्ज्वलैर्नृप
 नद्यः संति स्वच्छा नीरास्तस्मिन्निरिवरोत्तमे ८
 किन्नरास्तत्र गायन्ति गंधर्वाः सुस्वरैर्नृप
 अप्सरोभिः समाकीर्णं देववृंदैरुपावृतम् ९
 सिद्धचारुसंघुष्टं मुनिवृंदैरलंकृतम्
 नानापक्षिनिनादैश्च सर्वत्र परिनादितम् १०

एवंगिरिसमासाद्यउज्ज्वलोलघुविक्रमः
 सुस्वरेणापिसाकन्यागिरौतस्मिन्प्ररोदिति ११
 रोरूयमाणांसप्राज्ञोवचनंचेदमब्रवीत्
 कात्वंभवसिकल्याणिकस्माद्रोदिषिसांप्रतम् १२
 कमाश्रितामहाभागेकेनतेविप्रियंकृतम्
 समाचक्ष्वममाद्यैवसर्वदुःखस्यकारणम् १३
 दिव्यादेव्युवाच-
 विपाकोहिमहाभागकर्मणांममसांप्रतम्
 इहतिष्ठामिदुःखेनवैधव्येनसमन्विता १४
 भवान्कोहिमहाभागकृपयाममपीडितः
 पक्षिरूपधरोवत्ससोत्सवंपरिभाषते १५
 एवमाकर्ण्यतत्सर्वभाषितंराजकन्यया
 अहंपक्षीमहाभागेकृपयातवपीडितः १६
 पक्षिरूपधरोभद्रेनाहंसिद्धोनज्ञानवान्
 रुदमानांमहालापैर्भवतींदृष्टवानिह १७
 ततःपृच्छाम्यहंदेविवदमेकारणंत्विह
 पितुर्गेहेयथावृत्तमात्मवृत्तांतमेवहि १८
 तयानिवेदितंसर्वयथासंख्येनदुःखदम्
 समासेनसमाकर्ण्यउज्ज्वलस्तुमहमनाः १९
 तामुवाचमहापक्षीदिव्यादेवींसुदुःखिताम्
 यथाविवाहकालेतेभर्तारोमरणंगताः २०
 स्वयंवरनिमित्तंतेक्षयंयाताश्चक्षत्रियाः
 एतत्तेचेष्टितंसर्वमयापितरिभाषितम् २१
 अन्यजन्मकृतंकर्मतवपापंसुलोचने
 ममपित्राममाग्रेतुकृपयापरिभाषितम् २२
 तेनदोषेणसंपुष्टालिप्ताजातावरानने
 एतावत्कारणंसर्वतातेनपरिभाषितम् २३
 पूर्वकर्मविपाकंतुभुंक्ष्वत्वंचसमाश्वस
 एवंसाभाषितंतस्यश्रुत्वाकन्योज्ज्वलस्यतत् २४
 प्रत्युवाचमहात्मानंब्रुवंतंपक्षिणंपुनः

प्रणतादीनयावाचाकुरुपक्षिन्कृपांमम २५
 कथयस्वप्रसादेनतस्यपापस्यनिष्कृतिम्
 प्रायश्चित्तंसुपुण्यंचममपातकशोधनम् २६
 येनब्रजाम्यहंपुण्यंविशुद्धाधौतकल्मषा
 प्रायश्चित्तंमहाभागवदमेत्वंप्रसादतः २७
 उज्ज्वलउवाच-
 तवार्थंतुमहाभागेपितरंपृष्टवानहम्
 समाख्यातमतःपित्राप्रायश्चित्तमनुत्तमम् २८
 तत्त्वंकुरुमहाभागेसर्वपातकशोधनम्
 ध्यायस्वहिहृषीकेशंशतनामजपस्वच २९
 भवज्ञानपरानित्यंकुरुव्रतमनुत्तमम्
 अशून्यशयनंपुण्यंव्रतंपापप्रणाशकम् ३०
 समाचष्टसधर्मात्मासर्वज्ञानप्रकाशकम्
 ज्ञानंस्तोत्रंव्रतंध्यानंविष्णोश्चैवमहात्मनः ३१
 विष्णुरुवाच-
 तस्मात्साहिप्रजग्राहसंस्थितानिर्जनेवने
 सर्वद्वंद्वविनिर्मुक्तासंजातातपसिस्थिता ३२
 व्रतंचक्रेजिताहारानिराधारासुदुःखिता
 कामक्रोधविहीनासावर्गसंयम्यनित्यशः ३३
 इंद्रियाणामहाराजमहामोहंनिरस्यसा
 अब्देचतुर्थकेप्राप्तेसुप्रसन्नोजनार्दनः ३४
 तस्यैवरंदातुकामश्चायातोवरनायकः
 तस्यैसंदर्शयामासस्वरूपंवरदःप्रभुः ३५
 सूतउवाच-
 इंद्रनीलघनश्यामंशंखचक्रगदाधरम्
 सर्वाभरणशोभाढ्यंपद्महस्तंमहेश्वरम् ३६
 बद्धांजलिपुटाभूत्वावेपमानानिराश्रया
 उवाचगद्गदैर्वाक्यैःप्रणतामधुसूदनम् ३७
 तेजसातवदिव्येनस्थातुंशक्नोमिनैवहि
 दिव्यरूपोभवेःकस्त्वंकृपयाममचाग्रतः ३८

कथयस्वप्रसादेनकिमत्रतवकारणम्
 सर्वमेवप्रसादेनप्रब्रवीहिमहामते ३६
 देवमेवंविजानामितेजसाङ्गितैस्तव
 ज्ञानहीनाजगन्नाथनजानेरूपनामनी ४०
 किंब्रह्मावाभवान्विष्णुःकिंवाशंकरएवहि
 एवमुक्त्वाप्रणम्यैवंदंडवद्धरणींगता ४१
 तामुवाचजगन्नाथःप्रणताराजनंदिनीम्
 श्रीभगवानुवाच-
 त्रयाणामपिदेवानामंतरंनास्तिशोभने ४२
 ब्रह्मासमर्चितोयेनशंकरोवावरानने
 तेनाहमर्चितो नित्यं नात्रकार्याविचारणा ४३
 एतौममाभिन्नतरौ नित्यं चापित्रिरूपवान्
 अहंहिपूजितोयैश्चतावेतौतैःसुपूजितौ ४४
 अहंदेवोहृषीकेशःकृपयातवचागतः
 स्तवेनानेनपुण्येनव्रतेननियमेनच ४५
 संजाताकल्मषैर्हीनावरंवरयशोभने
 दिव्यादेव्युवाच-
 विजयस्वहृषीकेशकृष्णक्लेशापहारक ४६
 नमामिचरणद्वंद्वमामुद्धरसुरेश्वर
 वरंमेदातुकामोऽसिचक्रपाणेप्रसीदमे ४७
 आत्मपादयुगस्यापिभक्तिंदेहिममानघ
 दर्शयस्वजगन्नाथमोक्षमार्गनिरामयम् ४८
 दासत्वंदेहिवैकुण्ठयदितुष्टोजनार्दन
 श्रीभगवानुवाच-
 एवमस्तुमहाभागगच्छनिर्धूतकल्मषा ४९
 वैष्णवंपरमंलोकंदुर्लभयोगिभिःसदा
 गच्छगच्छपरंलोकंप्रसादान्ममसांप्रतम् ५०
 एवमुक्तेततोवाक्येमाधवेनमहात्मना
 दिव्यादेवीअभूद्विव्यासूर्यतेजःसमप्रभा ५१
 पश्यतांसर्वलोकानांदिव्याभरणभूषिता

दिव्यमालान्वितासाचदिव्यहारविलंबिनी ५२

गतासावैष्णवंलोकंदाहप्रलयवर्जितम्

पुनःपक्षीसमायातःस्वगृहंहर्षसंयुतः ५३

तत्सर्वकथयामासपितरंप्रतिसत्तमः ५४

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थे-

च्यवनचरित्रेऽष्टाशीतितमोऽध्यायः ८८

एकोननवतितमोऽध्यायः

विष्णुरुवाच-

कुंजलस्तुसुतंवाक्यंसमुज्ज्वलमथाब्रवीत्

भवान्कथयभोःपुत्रकिमपूर्वंतुदृष्टवान् १

तन्मेकथयसुप्रीतःश्रोतुकामोऽस्मि सांप्रतम्

एवमादिश्यतंपुत्रं विररामसकुंजलः २

पितरंप्रत्युवाचाथविनयावनतस्सुतः

समुज्ज्वलउवाच-

हिमवंतंनगश्रेष्ठं देववृंदसमन्वितम् ३

आहारार्थंप्रगच्छामिभवतश्चात्मनःपितः

पश्यामिकौतुकंतत्रनदृष्टंनश्रुतंपुरा ४

प्रदेशमृषिगणाकीर्णमप्सरोभिःप्रशोभितम्

बहुकौतुकशोभाढ्यमंगल्यमंगलैर्युतम् ५

बहुपुण्यफलोपेतैर्वनैर्नानाविधैस्ततः

अनेककौतुकभरैर्मनसःपरिमोहनम् ६

तत्रदृष्टमयातातअपूर्वमानसांतिके

बहुहंसैःसमाकीर्णोहंसएकःसमागतः ७

एवंकृष्णामहाभागअन्येतत्रसमागताः

सितेतैरैश्चंचुपादैरन्यतःशुक्लविग्रहाः ८

तादृशास्तेचनीलावैअन्येशुभ्रामहामते

चतस्रस्तत्रवैनार्योरौद्राकाराविभीषणाः ९

दंष्ट्राकरालसंकूराऊर्ध्वकेश्योभयानकाः

पश्चात्तास्तुसमायातास्तस्मिन्सरसिमानसे १०

कृष्णाहंसास्तुसंस्नातामानसेतातमत्पुरः
विभ्रान्ताःपरितश्चान्येनस्नातास्तत्रमानसे ११
जहसुस्ताःस्त्रियस्तातहास्यैरट्टाट्टदारुणैः
तस्मात्सराद्विनिष्क्रान्तोहंसएकोमहातनुः १२
पश्चात्त्रयोविनिष्क्रान्तास्तैश्चाहंसमुपेक्षितः
याताआकाशमार्गेणविवदंतःपरस्परम् १३
तास्तुस्त्रियोमहाभीमाःसमन्तात्परिबभ्रमुः
विन्ध्यस्यशिखरेपुरयेवृक्षच्छायासुपक्षिणः १४
निषरणास्तत्रतेसर्वेदग्धादुःखैःसुदारुणैः
तेषांसुवीक्षमाणानांभिल्लएकःसमागतः १५
मृगान्सपीडयित्वातुबाणपाणिर्धनुर्द्धरः
शिलातलंसमाश्रित्यनिषसादसुखेनवै १६
पश्चाद्भिल्लीसमायाताअन्नमादायसोदकम्
स्वंप्रियंवीक्षतेराज्ञामुदितैर्लक्ष्णैर्युतम् १७
अन्यादृशंसमावीक्ष्यस्वकांतंतेजसावृतम्
दिव्यतेजःसमाक्रान्तंयथासूर्यदिविस्थितम् १८
नरमन्यंपरिज्ञायतंपरित्यज्यसाययौ
व्याधउवाच-

एह्येहित्वंप्रियेचात्रकस्मान्मांत्वंनपश्यसि १९
क्षुधयापीडयमानोहंत्वामहंचावलोकये
तस्यवाक्यंसमाकर्ण्यशीघ्रंव्याधीसमागता २०
भर्तुःपार्श्वसमासाद्यविस्मितासाभवत्तदा
कोयंतेजःसमाचारोदेवोयंमांसमाह्वयेत् २१
तमुवाचततोव्याधीभर्तारंदीप्ततेजसम्
अत्रकिंतैकृतंवीरभवान्कोदिव्यलक्षणः २२
सूतउवाच-

एवमाभाषितोव्याध्याव्याधःप्रियामभाषत
अहंतेवल्लभःकांतेभवतीचममप्रिया २३
कस्मात्त्वंमांनजानासिकथंशंकाप्रवर्तते
क्षुधयापीडयमानेनपयश्चान्नंप्रतीक्ष्यते २४

व्याध्युवाच-

बर्बरः कृष्णवर्णश्चरत्ताक्षः कृष्णकंचुकः
ईदृशश्चास्ति मे भर्ता सर्वसत्त्वभयंकरः २५
भवान्को दिव्यदेहस्तु प्रियेत्युक्त्वा समाह्वयेत्
एष मे संशयो जातो वद सत्यं ममाग्रतः २६
कुलं नाम स्वकं ग्रामं क्रीडां लिङ्गं सुतं सुताम्
समाचष्ट प्रियाग्रे तु तस्याः प्रत्ययहेतवे २७
प्रत्युवाच स्वभर्तारं सा व्याधीहृष्टमानसा
कस्मात्ते ईदृशः कायः श्वेतकंचुकधारकः २८
कथं जातः समाचक्ष्व ममाश्चर्यं प्रवर्तते
एवं संपृच्छ मानस्तु भार्ययामृगघातकः २९
सूत उवाच-

प्रत्युवाच ततः श्रुत्वा तां प्रियां प्रश्रयान्विताम्
नर्मदा उत्तरे कूले संगमश्चास्ति सुव्रते ३०
आतपेनाकुलो जीवो मम जातो तिसुप्रिये
अस्मिन् वै संगमे कांतिश्रमश्रान्तो हि सत्वरः ३१
गतः स्नात्वा जलं पीत्वा पश्चाद्वाहं समागतः
तदा प्रभृति मे काय ईदृशस्तेजसा वृतः ३२
संजातो वस्त्रसंयुक्तः कंचुकः शुभ्रतांगतः
पूर्वोक्तलिङ्गसंस्थानैः कुलैः स्थानेन वै तथा ३३
स्वप्रियं लक्षयित्वा तु ज्ञात्वा पुण्यस्य संभवम्
प्रत्युवाचाथ भर्तारं संगमं मम दर्शय ३४
तव पश्चात्प्रदास्यामि भोजनं पानं संयुतम्
इत्युक्तः प्रियया व्याधः सत्वरेण जगाम ह ३५
संगमो दर्शितस्तेन ततो ग्रे पापनाशनः
समुड्डीनामहाभागपक्षिणो लघुविक्रमाः ३६
तया सार्द्धं ययुः सर्वे रेवा संगममुत्तमम्
तेषां तु वीक्षमाणानां पक्षिणां मम पश्यतः ३७
तया हि स्नापितो भर्ता पुनः स्नाता हि सा स्वयम्
दिव्यदेहधरौ चोभौ दिव्यकांतिसमन्वितौ ३८

संजातौपक्षिणांश्रेष्ठदिव्यवस्त्रानुलेपनौ
 दिव्यमालांबरधरौदिव्यगंधानुलेपनौ ३६
 वैष्णवंयानमासाद्यमुनिगंधर्वपूजितौ
 गतौतौवैष्णवंलोकंवैष्णवैःपरिपूजितौ ४०
 स्तूयमानौमहात्मानौदंपतीदृष्टवानहम्
 ब्रजंतौस्वर्गमार्गेणकूजंतेपक्षिणस्तथा ४१
 तीर्थराजंपरंदृष्ट्वाहर्षव्यक्ताक्षरैस्तदा
 चत्वारःकृष्णहंसास्तेसंगमेपापनाशने ४२
 स्नात्वावैभावशुद्धास्तेप्राप्ताउज्ज्वलतांपुनः
 स्नात्वापीत्वाजलंतेतुपुनर्बहिर्विनिर्गताः ४३
 तावत्यस्ताःस्त्रियःकृष्णामृतास्तत्स्नानमात्रतः
 क्रंदमानाविचेष्टंत्योहाहाकारविकंपिताः ४४
 यमलोकंगतास्तास्तुतातदृष्टामयातदा
 उड्डीनास्तुततोहंसाःस्वस्थानंप्रतिजग्मिरे ४५
 एवंप्रतातमयादृष्टंप्रत्यक्षंकथितंतव
 कृष्णपक्षामहाकायाधार्तराष्ट्रास्तुताःस्त्रियः ४६
 कथयस्वप्रसादेनकेभविष्यंतितिवैपितः
 निर्गतान्मानसान्मध्याद्धार्तराष्ट्रान्वदस्वमे ४७
 केभविष्यंतितेतातकथयत्वंतुसांप्रतम्
 कस्मात्सुकृष्णतांप्राप्ताहंसाःशुद्धाश्चतेपुनः ४८
 संजातास्तत्क्षणात्तातकस्मान्मृतास्तुताःस्त्रियः
 एवमेसंशयस्तातसंजातोदारुणोहृदि ४९
 छेतुमर्हसिअद्यैवभवाञ्ज्ञानविचक्षणः
 प्रसादसुमुखोभूत्वाप्रणतस्यसदैवमे ५०
 एवंप्रभाष्यपितरंविररामसमुज्ज्वलः
 ततःप्रवक्तुमारेभेसशुकःकुंजलाभिधः ५१

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थवर्णने-
 च्यवनचरित्रेएकोनवतितमोऽध्यायः ८६

नवतितमोऽध्यायः

सूतउवाच-

एवमाकर्ण्यतत्सर्वसमुज्ज्वलस्यभाषितम्
कुंजलःसहिधर्मात्माप्रत्युवाचसुतंप्रति १

कुंजलउवाच-

संप्रवक्ष्याम्यहंतातश्रूयतांस्थिरमानसः
सर्वसंदेहविध्वंसंचरित्रंपापनाशनम् २
इंद्रलोकेप्रववृतेसंवादोदेवकौतुकः
सभायांतस्यदेवस्यइंद्रस्यापिमहात्मनः ३
देवंद्रष्टुंसहस्राक्षंनारदस्त्वरितंययौ
समागतंसहस्राक्षःसूर्यतेजःसमप्रभम् ४
तंदृष्ट्वाहर्षमायातःसमुत्थायमहामतिः
ददावर्घचपाद्यंचभक्त्याप्रणतमानसः ५
बद्धांजलिपुटोभूत्वाप्रणाममकरोत्तदा
आसनेकोमलेपुण्येविनिवेश्यद्विजोत्तमम् ६
पप्रच्छप्रणतोभूत्वाश्रद्धयापरयायुतः
कस्माच्चागमनंतेऽद्यकारणंवदसांप्रतम् ७
इत्युक्तोदेवराजेनप्रत्युवाचमहामुनिः
भवंतंद्रष्टुमायातःपृथिव्यास्तुपुरंदरः ८
स्नात्वापुण्यप्रदेशेषुतीर्थेषुचसुश्रद्धया
देवान्पितृन्समभ्यर्च्यदृष्ट्वातीर्थान्यनेकशः ९
एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्त्वयापृच्छितंपुरा
देवंद्रउवाच-

दृष्टानिपुण्यतीर्थानिसुक्षेत्राणित्वयामुने १०
किंतीर्थंप्राप्यमुच्येतब्रह्मघ्नोब्रह्महत्यया
सुरापोमुच्यतेपापाद्गोघ्नोहेमापहारकः ११
स्वामिद्रोहान्महाभागनारीहंताकथंसुखी
नारदउवाच-

यानिकानिचतीर्थानिगयादीनिसुरेश्वर १२
तेषानैवप्रजानामिविशेषंपापनाशनम्

सुपुण्यानि सुदिव्यानि पापघ्नानि समानि च १३
 सर्वाण्येव सुतीर्थानि जानाम्यहं पुरंदर
 अविशेषं विशेषं वै नैव जानामि सांप्रतम् १४
 प्रत्ययं क्रियतां देवतीर्थानां गतिदायकम्
 एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं नारदस्य महात्मनः १५
 समाहूतानि चेंद्रेण तीर्थानि भूगतानि च
 मूर्तिवर्तीनि दिव्यानि समायातानि शासनात् १६
 बद्धांजलीनि दिव्यानि भूषितानि सुभूषणैः
 दिव्यांबराणि स्निग्धानि तेजोवन्ति च सुव्रत १७
 स्त्रीपुंसोश्च स्वरूपाणि कृतानि च विशेषतः
 हेमचंदनकाशानि दिव्यरूपधराणि च १८
 मुक्ताफलस्य वर्णेन प्रभासंति नरेश्वर
 तप्तकांचनवर्णानि सारुण्यानि च तत्र वै १९
 कति शुक्लसुपीतानि प्रभावंति सभांतरे
 कानि पद्मनिभान्येव मूर्तिवर्तीनितानि तु २०
 सूर्यतेजः प्रकाशानि तडित्तेजः समानि च
 पावकाभानि चान्यानि प्रभासंति सभांतरे २१
 सर्वाभरणशोभाढ्यैः प्रशोभंते नरेश्वर
 हारकंकणकेयूरमालाभिस्तु सुचंदनैः २२
 दिव्यचंदनदिग्धानि सुरभीणि गुरुणि च
 कमंडलुकराण्येव आयातानि सभांतरे २३
 गंगाचनर्मदापुण्या चंद्रभागा सरस्वती
 देविका बिंबिका कुब्जा कुंजलामंजुलाश्रुता २४
 रंभाभानुमती पुण्यापारा चैव सुघर्घरा
 शोणा च सिंधुसौवीराकावेरी कपिला तथा २५
 कुमुदावेदनदी पुण्या सुपुण्या च महेश्वरी
 चर्मण्वती तथा ख्याता लोपा चान्या सुकौशिकी २६
 सुहंसी हंसपादा च हंसवेगामनोरथा
 सुरुथा स्वारुणा वेणा भद्रवेणा सुपद्मिनी २७
 नाहली सुमरी चान्या पुण्या चान्या पुलिदिका

हेमामनोरथादिव्याचंद्रिकावेदसंक्रमा २८
 ज्वालाहुताशनीस्वाहाकालाचैवकपिंजला
 स्वधाचसुकलालिगागंभीराभीमवाहिनी २९
 देवद्रीचीवीरवाहालक्षहोमाग्रघापहा
 पाराशरीहेमगर्भासुभद्रावसुपुत्रिका ३०
 एतानद्योमहापुण्यामूर्तिमत्योनरेश्वर
 सर्वाभरणशोभाढ्याःकुंभहस्ताःसुपूजिताः ३१
 प्रयागःपुष्करश्चैवअर्घदीर्घोमनोरथा
 वाराणसीमहापुण्याब्रह्महत्याव्यपोहिनी ३२
 द्वारावतीप्रभासश्चअवंतीनैमिषस्तथा
 चंडकश्चमहारत्नोमहेश्वरकलेश्वरौ ३३
 कलिजरोब्रह्मक्षेत्रमाथुरोमानवाहकः
 मायाकांतीतथान्यानिदिव्यानिविविधानिच ३४
 अष्टषष्टिःसुतीर्थानिदीनांशतकोटयः
 गोदावरीमुखाःसर्वासमायातास्तदाज्ञया ३५
 द्वीपानांतुसमस्तानिसुतीर्थानिमहांतिच
 मूर्तिलिगधराण्येवसहस्राक्षंसुरेश्वरम् ३६
 समाजग्मुःसमस्तानितदादेशकराणिच
 प्रणमुर्देवदेवेशंनतशीर्षाणिसर्वशः ३७
 सूतउवाच-
 तैःप्रोक्तंतुमहातीर्थैर्देवराजंयशस्विनम्
 कस्मात्त्वयासमाहूतादेवदेववदस्वनः ३८
 ब्रूहिनःकारणंसर्वनमस्तुभ्यंसुराधिप
 एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंदेवराजोभ्यभाषत ३९
 कःसमर्थोमहातीर्थोब्रह्महत्यांव्यपोहितुम्
 गोवधारव्यंमहापापंस्त्रीवधारव्यमनुत्तमम् ४०
 स्वामिद्रोहाच्चसंभूतंसुरापानाच्चदारुणम्
 हेमस्तेयात्तथाजातंगुरुनिंदासमुद्भवम् ४१
 भ्रूणहत्यांमहाघोरांनाशयेत्कःसमर्थवान्
 राजद्रोहान्महापापंबहुपीडाप्रदायकम् ४२

मित्रद्रोहात्तथाचान्यदन्यद्विश्वासघातकम्
 देवभेदं तथाचान्यं लिङ्गभेदमतः परम् ४३
 वृत्तिच्छेदं च विप्राणां गोप्रचारप्रणाशनम्
 आगारदहनं चान्यद्गृहदीपनकं तथा ४४
 षोडशैते महापापा अगम्या गमनं तथा
 स्वामित्यागात्समुद्भूतं रणस्थानात्पलायनात् ४५
 एतानि नाशयेत्को वै समर्थस्तीर्थउत्तमः
 समर्थो भवतां मध्ये प्रायश्चित्तं विना ध्रुवम् ४६
 पश्यतां देवतानां च नारदस्य च पश्यतः
 ब्रुवंतु सर्वे संचिंत्य विचार्यैवं सुनिश्चितम् ४७
 एवमुक्ते शुभे वाक्ये देवराज्ञा महात्मना
 संमंत्र्य तीर्थराजेन प्रोचुः शक्रं सभागतम् ४८
 तीर्थान्युचुः -
 श्रूयतामभिधास्यामो देवराजन मोस्तुते
 संति वै सर्व तीर्थानि सर्वपापहराणि च ४९
 ब्रह्महत्यादिकान्यांश्च त्वया प्रोक्तान्सुरेश्वर
 महाघोरां सुदीप्तांश्च नाशितुं नैव शक्नुमः ५०
 प्रयागः पुष्करश्चैव अर्घ्यतीर्थमनुत्तमम्
 वाराणसी महाभाग समर्थापापनाशिनी ५१
 महापातकनाशार्थं च त्वारोमितविक्रमाः
 उपपातकनाशार्थं च त्वारोमितविक्रमाः ५२
 सृष्टाधात्रा च देवेन्द्रपुष्कराद्या महाबलाः
 एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं तीर्थानां सुरराट् ततः ५३
 हर्षेण महता विष्टस्तेषां स्तोत्रं चकार सः ५४

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये-
 च्यवनचरित्रेन वतितमोऽध्यायः ६०

एकनवतितमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

ब्रह्महत्याभिभूतस्तु सहस्राक्षो यदापुरा

गौतमस्यप्रियासंगादगम्यागमनंमहत् १
 संजातंपातकंतस्यत्यक्तोदेवैश्चब्राह्मणैः
 सहस्राक्षस्तपस्तेपेनिरालंबोनिराश्रयः २
 तपोतेदेवताःसर्वाःशृणुष्योयक्षकिन्नराः
 देवराजस्यपूजार्थमभिषेकंप्रचक्रिरे ३
 देशंमालवकंनीत्वादेवराजंसुतोत्तम
 चक्रेस्नानंमहाभागकुंभैरुदकपूरितैः ४
 स्नापितुंप्रथमंनीतोवाराणस्यांस्वयंततः
 प्रयागेतुसहस्राक्षंअर्घ्यतीर्थेततःपुनः ५
 पुष्करेणमहात्मासौस्नापितःस्वयमेवहि
 ब्रह्मादिभिःसुरैःसर्वैर्मुनिवृंदैर्द्विजोत्तम ६
 नागैर्वृक्षैर्नागसर्पैर्गन्धर्वैस्तुसकिन्नरैः
 स्नापितोदेवराजस्तुवेदमंत्रैःसुसंस्कृतः ७
 मुनिभिःसर्वपापघ्नैस्तस्मिन्कालेद्विजोत्तम
 शुद्धेतस्मिन्महाभागेसहस्राक्षेमहात्मनि ८
 ब्रह्महत्यागतातस्यअगम्यागमनंतथा
 ब्रह्महत्याततोऽष्टाअगम्यागमनेनच ९
 पापेनतेनघोरेणसार्द्धमिन्द्रस्यभूतले
 सुप्रसन्नःसहस्राक्षस्तीर्थेभ्योहिवरंददौ १०
 भवंतस्तीर्थराजानोभविष्यथनसंशयः
 मत्प्रसादात्पवित्राश्चयस्मादहंविमोक्षितः ११
 सुघोरात्किल्बिषादत्रयुष्माभिर्विमलैरहम्
 एवंपतेभ्योवरंदत्वामालवायवरंददौ १२
 यस्मात्त्वयामलंमेऽद्यविधृतंश्रमदायकम्
 तस्मात्त्वमन्नपानैश्चधनधान्यैरलंकृतः १३
 भविष्यसिनसंदेहोमत्प्रसादान्नसंशयः
 सुदुःकालैर्विनात्वंतुभविष्यसिसुपुण्यवान् १४
 एवंपतस्मैवरंदत्वादेवराजःपुरंदरः
 क्षेत्राणिसर्वतीर्थानिदेशोमालवकस्तथा १५
 आखंडलेनसार्द्धैस्वस्थानंप्रतिजग्मिरे

सूतउवाच-

तदाप्रभृतिचत्वारःप्रयागःपुष्करस्तथा १६
वाराणसीचार्घतीर्थप्राप्ताराजत्वमुत्तमम् १७

कुंजलउवाच-

अस्तिपंचालदेशेषुविदुरोनामक्षत्रियः
तेनमोहप्रसंगेनब्राह्मणोनिहतःपुराः १८
शिखासूत्रविहीनस्तुतिलकेनविवर्जितः
भिक्षार्थमटतेसोऽपिब्रह्मघ्नोहंसमागतः १९
ब्रह्मघ्नायसुरापायभिक्षाचान्नंप्रदीयताम्
गृहेष्वेवंसमस्तेषुभ्रमतेयाचतेपुरा २०
एवंसर्वेषुतीर्थेषुअटित्वैवसमागतः
ब्रह्महत्यानतस्यापिप्रयातिद्विजसत्तम २१
वृक्षच्छायांसमाश्रित्यदह्यमानेनचेतसा
संस्थितोविदुरःपापोदुःखशोकसमन्वितः २२
चंद्रशर्माततोविप्रोमहामोहेनपीडितः
न्यवसन्मागधेदेशेगुरुघातकरश्चसः २३
स्वजनैर्बधुवर्गैश्चपरित्यक्तोदुरात्मवान्
सहितत्रसमायातोयत्रासौविदुरःस्थितः २४
शिखासूत्रविहीनस्तुविप्रलिगैर्विवर्जितः
तदासौपृच्छितस्तेनविदुरेणदुरात्मना २५
भवान्कोहिसमायातोःदुर्भगोदग्धमानसः
विप्रलिगविहीनस्तुकस्मात्त्वंभ्रमसेमहीम् २६
विदुरेणोक्तमात्रस्तुचंद्रशर्माद्विजाधमः
आचष्टेसर्वमेवापियथापूर्वकृतंस्वकम् २७
पातकंचमहाघोरंवसताचगुरोर्गृहे
महामोहगतेनापिक्रोधेनाकुलितेनच २८
गुरोर्घातःकृतःपूर्वतेनदग्धोस्मिसांप्रतम्
चंद्रशर्माचवृत्तांतमुक्त्वासर्वमपृच्छत २९
भवान्कोहिसुदुःखात्मावृक्षच्छायांसमाश्रितः
विदुरेणसमासेनआत्मपापंनिवेदितम् ३०

अथकश्चिद्विजःप्राप्तस्तृतीयःश्रमकर्षितः
 वेदशर्मेतिवैनामबहुपातकसंचयः ३१
 द्वाभ्यामपिसुसंपृष्टःकोभवान्दुःखिताकृतिः
 कस्माद्भ्रमसिवैपृथ्वद्यंवदभावंत्वमात्मनः ३२
 वेदशर्माततःसर्वमात्मचेष्टितमेवच
 कथयामासताभ्यांवैह्यगम्यागमनंकृतम् ३३
 धिक्कृतःसर्वलोकैश्चअन्यैःस्वजनबाधवैः
 तेनपापेनसंलिप्तोभ्रमाम्येवंमहीमिमाम् ३४
 वंजुलोनामवैश्योथसुरापायीसमागतः
 सगोघ्नश्चविशेषेणतैश्चपृष्टोयथापुरा ३५
 तेनआवेदितंसर्वपातकंयत्पुराकृतम्
 तैराकर्णितमन्यैश्चसर्वतस्यप्रभाषितम् ३६
 एवंचत्वारःपापिष्ठाएकस्थानंसमागताः
 कःकस्यापिनसंपर्कभोजनाच्छादनेनच ३७
 करोतिचमहाभागवार्ताचक्रुःपरस्परम्
 नविशंत्यासनेचैकेनस्वपंत्येकसंस्तरे ३८
 एवंदुःखसमाविष्टानानातीर्थेषुवैगताः
 तेषांतुपापकाघोराननश्यंतिचनंदन ३९
 सामर्थ्यनास्तितीर्थानांमहापातकनाशने
 विदुराद्यास्ततस्तेतुगताःकालंजरंगिरिम् ४०

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थे-
 च्यवनचरित्रेएकनवतितमोऽध्यायः ६१

द्विनवतितमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

कालंजरंसमासाद्यनिवसंतिसुदुःखिताः
 महापापैस्तुसंदग्धाहाहाभूताविचेतनाः १
 तत्रकश्चित्समायातःसिद्धश्चैवमहायशाः
 तेनपृष्टाःसुदुःखार्ताभवंतःकेनदुःखिताः २
 सतैःप्रोक्तोमहाप्राज्ञःसर्वज्ञानविशारदः

तेषांज्ञात्वामहापापंकृपांचक्रेसुपुण्यभाक् ३
 सिद्धउवाच-
 अमासोमसमायोगेप्रयागःपुष्करश्चयः
 अर्घतीर्थतृतीयंतुवाराणसीचतुर्थका ४
 गच्छंतुतत्रवैयूयंचत्वारःपातकाविलाः
 गंगांभसियदास्नातास्तदामुक्ताभविष्यथ ५
 पातकेभ्योनसंदेहोनिर्मलत्वंगमिष्यथ
 आदिष्टास्तेनवैसर्वेप्रणेमुस्तंप्रयत्नतः ६
 कालंजरात्ततोजग्मुःसत्वरंपापपीडिताः
 वाराणसींसमासाद्यस्नात्वाचैवद्विजोत्तमाः ७
 प्रयागंपुष्करंचैवअर्घतीर्थंतुसत्तम
 अमासोमंसुसंप्राप्यजग्मुस्तेचमहापुरीम् ८
 विदुरश्चंद्रशर्माचवेदशर्मातृतीयकः
 वैश्योवंजुलकश्चैवसुरापःपापचेतनः ९
 तस्मिन्पर्वणिसंप्राप्तेस्नातागंगांभसिद्विज
 स्नानमात्रेणमुक्तास्तुगोवधाद्यैश्चकिल्बिषैः १०
 ब्रह्महत्यागुरुहत्यासुरापानादिपातकैः
 लिप्तानितानितीर्थानिपरिभ्रमंतिमेदिनीम् ११
 पुष्करोअर्घतीर्थस्तुप्रयागःपापनाशनः
 वाराणसीचतुर्थीतुलिप्तापापैद्विजोत्तम १२
 कृष्णत्वंपेदिरेसर्वेहंसरूपेणबभ्रमुः
 सर्वेष्वेवसुतीर्थेषुस्नानंचक्रुर्द्विजोत्तमाः १३
 कृष्णत्वनैवगच्छेततेषांपापेनचागतम्
 सुतीर्थेषुमहाराजस्नाताःसर्वेषुवैपुनः १४
 ययंतीर्थप्रयांत्येतेसर्वेतीर्थाद्विजोत्तम
 हंसरूपेणवैयांतितैःसार्द्धंतुसुदुःखिताः १५
 भार्याःपातकरूपाश्चभ्रमंतिपरितस्तथा
 अष्टषष्टिसुतीर्थानिहंसरूपेणबभ्रमुः १६
 तैःसार्द्धंसुमहाराजमहातीर्थैःसमंपुनः
 मानसंचागतास्तेचपातकाकुलमानसाः १७

तत्रस्नातामहाराजनजहातिचपातकः
 लज्जयाविष्टमनसामानसोहंसरूपधृक् १८
 संजातःकृष्णकायस्तुयंत्वंवैदृष्टवान्पुरा
 रेवातीरंतोजग्मुत्तरंपापनाशनम् १९
 कुब्जायाःसंगमेतेतुसुरसिद्धनिषेविते
 स्नानमात्रेणमुक्तास्तेपापेभ्योद्विजसत्तम २०
 विहायवर्णमेवैतंसुकृतंप्रतिजग्मिरे
 यंयंतीर्थप्रयांत्येतेहंसाःस्नानंप्रचक्रमुः २१
 जहसुस्ताःस्त्रियोदृष्ट्वापातकंनैवगच्छति
 तोयानलेनकुब्जायाःपातकंवरमेवच २२
 भस्मावशेषंसंजातंतदामृतास्तुताःस्त्रियः
 ब्रह्महत्यागुरोर्हत्यासुरापानागमागमाः २३
 भस्मीभूतास्तुसंजातारेवायाःकुब्जयाहताः
 तास्तुहतामहाभागयामृतास्तुसरित्ते २४
 अष्टषष्टिसुतीर्थानांहंसरूपेणतानितु
 सार्द्धंहंसःसमायातोविद्धितंत्वंतुमानसम् २५
 चत्वारःकृष्णहंसाश्चतेषांनामानिमेशृणु
 प्रयागःपुष्करश्चैवअर्घतीर्थमनुत्तमम् २६
 वाराणसीचतुर्थीचचत्वारःपापनाशनाः
 ब्रह्महत्याभिभूतानिचत्वारिपरिबभ्रमुः २७
 तीर्थान्येतानिदुःखेनतीर्थेषुचमहामते
 नगतंपातकंघोरंतेषांतुभ्रमतांसुत २८
 कुब्जायाःसंगमेशुद्धाविमुक्ताःकिल्बिषात्किल
 तीर्थानामेवसर्वेषांपुण्यानामिहसंमतः २९
 राजाप्रयागःसंजातइंद्रस्यपुरतःकिल
 तावद्गर्जतुतीर्थानियावद्रेवानदृश्यते ३०
 ब्रह्महत्यादिपापानांविनाशायप्रतिष्ठिता
 कपिलासंगमेपुण्येरेवायाःसंगमेतथा ३१
 मेघनादसमायोगेतथाचैवोरुसंगमे
 महापुण्यामहाधन्यारेवासर्वत्रदुर्लभा ३२

साचोंकारेभृगुक्षेत्रेनर्मदाकुब्जसंगमे
दुःप्राप्यामानवैरेवामाहिष्मत्यांसुरोत्तमैः ३३
विटंकासंगमेपुण्याश्रीकंठेमंगलेश्वरे
सर्वत्रदुर्लभारेवासुरपुण्यसमाकुला ३४
तीर्थमातामहादेवीअघराशिविनाशिनी
उभयोःकूलयोर्मध्येयत्रतत्रसुखीनरः ३५
अश्वमेधफलंभुंक्तेस्त्रानेनैकेनमानवः
एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्त्वयापरिपृच्छितम् ३६
सर्वपापापहंपुण्यंगतिदंचापिशृण्वताम्
एवमुक्त्वामहाप्राज्ञतृतीयंपुत्रमब्रवीत् ३७

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थे-
च्यवनचरित्रेद्विनवतितमोऽध्यायः ६२

त्रिनवतितमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

किंविज्वलत्वयादृष्टमपूर्वभ्रमतामहीम्
आश्चर्येणसमायुक्तंतन्मेकथयसुव्रत १
इतःप्रयासिकंदेशमाहारार्थतुसोद्यमी
यद्यदृष्टंत्वयाचित्रंसमाख्याहिसुतोत्तम २

विज्वलउवाच-

अस्तिमेरुगिरेःपृष्ठेआनंदनामकाननम्
दिव्यवृक्षैःसमाकीर्णफलपुष्पमयैःसदा ३
देववृंदैःसमाकीर्णमुनिसिद्धसमन्वितम्
अप्सरोभिःसुरूपाभिर्गन्धर्वैःकिन्नरोरगैः ४
वापीकूपतडागैश्चनदीप्रस्रवणैस्तथा
आनंदकाननंपुण्यंदिव्यभावैःप्रभासते ५
विमानैःकोटिसंख्याभिर्हंसकुंदेंदुसन्निभैः
गीतकोलाहलैरम्यैर्मैघध्वनिनिनादितम् ६
षट्पदानांनिनादेनसर्वत्रमधुरायते
चंदनैश्चूतवृक्षैश्चचंपकैःपुष्पितैर्वृतम् ७

नानावृक्षैः प्रभात्येवमानंदवनमुत्तमम्
 नानापद्मिनिनादेन बहुकोलाहलान्वितम् ८
 एवमानंदनंददृष्टं मया तत्र सुशोभनम्
 विमलंचसरस्तातशोभते सागरोपमम् ९
 संपूर्णपुण्यतोयेन पद्मसौगंधिकैः शुभैः
 जलजैस्तु समाकीर्णहंसकारंडवान्वितम् १०
 एवमासीत्सरस्तस्य सुमध्ये काननस्य हि
 देवगंधर्वसंबाधैर्मुनिवृंदैरलंकृतम् ११
 किंनरोरगगंधर्वैश्चारुणैश्च सुशोभते
 तत्राश्चर्यमया दृष्टं वक्तुं तात न शक्यते १२
 विमानेनापि दिव्येन कलशैरुपशोभते
 छत्रदंडपताकाभीराजमानेन सत्तम १३
 सर्वभोगाविलेनापि गीयमानेन थकिन्नरैः
 गंधर्वैरप्सरोभिश्च शोभमानोऽथ सुव्रत १४
 स्तूयमानो महासिद्ध ऋषिभिस्तत्त्ववेदिभिः
 रूपेणाप्रतिमोलोकेन दृष्टस्तदृशः क्वचित् १५
 सर्वाभरणशोभांगो दिव्यमालाविशोभितः
 महारत्नकृता मालायस्योरसि विराजते १६
 तत्समीपे स्थिता चैकानारी दृष्टा वरानना
 हेमहारैश्च मुक्तानां वलयैः कंकणैर्युता १७
 दिव्यवस्त्रैश्च गंधैश्च चंदनैश्चारुलेपनैः
 स्तूयमानो गीयमानः पुरुषस्तत्र चागतः १८
 रतिरूपा वरारोहा पीनश्रोणिपयोधरा
 सर्वाभरणशोभांगी तादृशी रूपसंपदा १९
 द्वावेतौ तौ मया दृष्टौ विमानेनापि चागतौ
 रूपलावण्यमाधुर्यौ सर्वशोभा समाविलौ २०
 समुत्तीर्णौ विमानात्तावागतौ सरसोन्तिके
 स्नातौ तात महात्मानौ स्त्रीपुंसौ कमलेक्षणौ २१
 प्रगृह्यतौ महाशस्त्रौ दंपती तु परस्परम्
 तादृशौ च शवौ तत्र पतितौ सरसस्तटे २२

प्रभासेतेतदातौतुस्त्रीपुंसौकमलेक्षणौ
 रूपेणापिमहाभागतादृशावेवतौशवौ २३
 देवरूपोपमस्तातयथापुंसस्तथाशवः
 यथारूपंहितस्यापितादृशस्तत्रदृश्यते २४
 यथारूपंतुभार्यायास्तथाशवोद्वितीयकः
 स्त्रीशवस्यतुयन्मांसंशस्त्रेणोत्कृत्यसाततः २५
 भक्षतेतस्यमांसानिरक्ताप्लुतानितानितु
 पुरुषोभक्षतेतद्वच्छवमांसंसमातुरः २६
 क्षुधयापीड्यमानौतौभक्षतेपिशितंतयोः
 यावत्तृप्तिंसमायातौतावन्मांसंप्रभक्षितम् २७
 सरस्यथजलंपीत्वासंजातौसुखितौपितः
 कियत्कालंस्थितौतत्रविमानेनगतौपुनः २८
 अन्येद्वेतुस्त्रियौतातमयादृष्टेचतत्रवै
 रूपसौभाग्यसंपन्नेतेस्त्रियौचारुलक्षणे २९
 ताभ्यांप्रभक्षितंमांसंयदातातमहावने
 प्रहसेतेतदातेद्वेहास्यैरदृष्टकैःपुनः ३०
 भक्षतेचस्वमांसानितावेतौपरिनित्यशः
 कृत्वास्नानादिकंमांसंपश्यतोममतत्रहि ३१
 अन्येस्त्रियौमहाभागरौद्राकारसमन्विते
 दंष्ट्राकरालवदनेतत्रैवातिविभीषणे ३२
 ऊचतुस्तौतदातेतुदेहिदेहीतिवैपुनः
 एवंदृष्टंमयातातवसतावनसंनिधौ ३३
 नित्यमुत्कीर्यभक्ष्येतेतौद्वौतुमांसमेवच
 जायेतेचसुसंपूर्णौकायौचशवयोःपुनः ३४
 नित्यमुत्तीर्यतावेवंतेचाप्यन्येचवैपितः
 कुर्वतिसदृशींचेष्टांपूर्वोक्तांममपश्यतः ३५
 एतदाश्चर्यसंजातंदृष्टंतातमयातदा
 भवतापृच्छितंतातदृष्टमाश्चर्यमेवच ३६
 मयाख्यातंतवाग्रेवैसर्वसंदेहकारणम्
 कथयस्वप्रसादाच्चप्रीयमाणेनचेतसा ३७

विमानेनागतोयोसौस्त्रियासार्द्धद्विजोत्तम
 दिव्यरूपधरोयस्तुसकस्तुकमलेक्षणः ३८
 काचनारीमहाभागमहामांसंप्रभक्षति
 सकश्चाप्यागतस्तातसाचैवाभ्येत्यभक्षति ३९
 प्रहसेतेतदातेद्वेस्त्रियौतातवदस्वनः
 ऊचतुस्तौतथाचान्येदेहिदेहीतिवापुनः ४०
 तेद्वेत्वंमेसमाचक्ष्वमहाभीषणकेस्त्रियौ
 एतन्मेसंशयंतातच्छेत्तुमर्हसिसुव्रत ४१
 एवमुक्त्वामहाराजविररामसचांडजः
 एवंपृष्टस्तृतीयेनविज्वलेनात्मजेनसः ४२
 प्रोवाचसर्ववृत्तांतंच्यवनस्यापिशृण्वतः ४३
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रे
 त्रिनवतितमोऽध्यायः ६३

चतुर्नवतितमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-
 श्रूयतामभिधास्यामितत्सर्वकारणंसुत
 यस्मात्तौतादृशौजातौस्वमांसपरिभक्षकौ १
 सर्वत्रकारणंकर्मशुभाशुभंनसंशयः
 पुण्येनकर्मणापुत्रनरःसौख्यंपभुंजति २
 दुष्कृतंभुंजतेचात्रपापयुक्तेनकर्मणा
 सूक्ष्मवर्त्मविचार्यैवंशास्त्रज्ञानेनचक्षुषा ३
 स्थूलधर्मंप्रदृष्ट्वैवसुविचार्यपुनःपुनः
 समारभेन्नरःकर्ममनसानिपुणेनच ४
 समूर्तिकारकःशिल्पीरसमावर्त्तयेद्यथा
 अग्नेश्चतेजसापुत्रज्वालाभिश्चसमंततः ५
 द्रवीभूतोभवेद्धातुर्वह्निनातापितःशनैः
 यादृशंवत्सभक्ष्यंतुरसपक्वंनिषेच्यते ६
 तादृशंजायतेवत्सरूपंचैवनसंशयः
 यादृशंक्रियतेकर्मतादृशंपरिभुज्यते ७

कर्मएवप्रधानंयद्वर्षारूपेणवर्तते
 क्षेत्रेषुयादृशंबीजंवपतेकृषिकारकः ८
 तादृशंभुंजतेतातफलमेवनसंशयः
 यादृशंक्रियतेकर्मतादृशंपरिभुज्यते ९
 विनाशहेतुःकर्मास्यसर्वेकर्मवशावयम्
 कर्मदायादकालोकेकर्मसंबन्धिबांधवाः १०
 कर्माणिचोदयंतीहपुरुषंसुखदुःखयोः
 सुवर्णरजतंवापियथारूपंनिषिच्यते ११
 तथानिषिच्यतेजंतुःपूर्वकर्मवशानुगः
 पंचैतानीहदृश्यंतेगर्भस्थस्यैवदेहिनः १२
 आयुःकर्मचवित्तंचविद्यानिधनमेवच
 यथामृत्पिंडकंकर्ताकुरुतेयद्यदिच्छति १३
 तथाकर्मकृतंचैवकर्तारंप्रतिपद्यते
 देवत्वमथमानुष्यंपशुत्वंपक्षितांतथा १४
 तिर्यक्त्वंस्थावरत्वंवायातिजंतुःस्वकर्मभिः
 सएवतुतथाभुंक्तेनित्यंविहितमात्मनः १५
 आत्मनाविहितंदुःखमात्मनाविहितंसुखम्
 गर्भशय्यामुपादायभुंजतेपूर्वदेहिकम् १६
 पूर्वदेहकृतंकर्मनकश्चित्पुरुषोत्तमः
 बलेनप्रज्ञयावापिसमर्थःकर्तुमन्यथा १७
 स्वकृतान्येवभुंजंतिदुःखानिचसुखानिच
 हेतुतःकारणैर्वापिसोहंकारेणबाध्यते १८
 यथाधेनुसहस्रेषुवत्सोविंदतिमातरम्
 तद्वच्छुभाशुभंकर्मकर्तारमनुगच्छति १९
 उपभोगादृतेयस्यनाशएवनविद्यते
 प्राक्तनंबन्धनंकर्मकोन्यथाकर्तुमर्हति २०
 सुशीघ्रमनुधावंतंविधानमनुधावति
 शोभतेसंनिपातेनयथाकर्मपुराकृतम् २१
 उपतिष्ठतितिष्ठंतंगच्छंतमनुगच्छति
 करोतिकुर्वतःकर्मच्छायेवानुविधीयते २२

यथाछायातपौनित्यंसुसंबद्धौपरस्परम्
 उपसर्गाहिविषयाउपसर्गाजरादयः २३
 पीडयन्तिनरंपश्चात्पीडितंपूर्वकर्मणा
 येनयत्रोपभोक्तव्यंदुःखंवासुखमेवच २४
 सतत्रबद्ध्वारज्ज्वेवबलादैवेननीयते
 दैवंप्राहुश्चभूतानांसुखदुःखोपपादनम् २५
 अन्यथाकर्मतच्चिंत्यंजाग्रतःस्वपतोपिवा
 अन्यथाह्युद्यतेदैवंबध्यतेचजिघांसति २६
 शस्त्राग्निविषदुर्गेभ्योरक्षितव्यंसुरक्षति
 यथापृथिव्यांबीजानिवृक्षगुल्मतृणान्यपि २७
 तथैवात्मनिकर्माणि तिष्ठन्तिप्रभवन्तिच
 तैलक्षयाद्यथादीपोनिर्वाणमधिगच्छति २८
 कर्मक्षयात्तथाजंतोःशरीरंनाशमृच्छति
 कर्मक्षयात्तथामृत्युस्तत्त्वविद्भिरुदाहृतम् २९
 विविधाःप्राणिनारोगाःस्मृतास्तेषांचहेतवः
 तस्मात्तत्त्वप्रधानस्तुकर्मएवहिप्राणिनाम् ३०
 यत्पुराक्रियतेकर्मतदिहैवप्रभुज्यते
 यत्त्वयादृष्टमेवापिपृच्छितंतातसांप्रतम् ३१
 तस्यार्थं तुमयाप्रोक्तंभुंजातेतौहिसांप्रतम्
 आनंदेकाननेदृष्टंतयोःकर्मसुदारुणम् ३२
 तयोश्चेष्टांप्रवक्ष्यामिशृणुवत्सप्रभाषतः
 कर्मभूमिरियंतातअन्याभोगार्थभूमयः ३३
 सर्गादीनामहाप्राज्ञतासुगत्वासुभुंजति
 सूतउवाच-
 चौलदेशेमहाप्राज्ञःसुबाहुर्नामभूमिपः ३४
 रूपवान्गुणवान्धीरः पृथिव्यांनास्तितादृशः
 विष्णुभक्तोमहाप्राज्ञोवैष्णवानांचसुप्रियः ३५
 कर्मणात्रिविधेनापिप्रध्यायन्मधुसूदनम्
 अश्वमेधादिकान्यज्ञान्यजेतसकलानृप ३६
 पुरोधास्तस्यचैवास्तिजैमिनिर्नामब्राह्मणः

सचाहूयसुबाहुंतमिदंवचनमब्रवीत् ३७
 राजन्देहिसुदानानियैःसुखंतुप्रभुंज्यत
 दानैस्तुतरतेलोकान्दुर्गान्प्रेत्यगतोनरः ३८
 दानेनसुखमाप्नोतियशःप्राप्नोतिशाश्वतम्
 दानेनचातुलाकीर्तिर्जायतेमृत्युमंडले ३९
 यावत्कीर्तिःस्थिताचात्रतावत्कर्तादिवंवसेत्
 तद्दानंदुष्करंप्राहुर्दातुंनैवप्रशक्यते ४०
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनदातव्यमानवैःसदा
 सुबाहुरुवाच-
 दानाच्चतपसोवापिद्वयोर्मध्येसुदुष्करम् ४१
 किंवामहत्फलंप्रेत्यतन्मेब्रूहिद्विजोत्तम
 जैमिनिरुवाच-
 दानान्नदुष्करतरंपृथिव्यामस्तिकिंचन ४२
 राजन्प्रत्यक्षमेवैकंदृश्यतेलोकसाक्षिकम्
 परित्यज्यप्रियान्प्राणान्धनार्थलोभमोहिताः ४३
 प्रविशंतिनरालोकेसमुद्रमटवींतथा
 सेवामन्येप्रपद्यंतेऽश्ववृत्तिरितियास्थिता ४४
 हिंसाप्रायांबहुक्लेशांकृषिंचैवतथापुरा
 तस्यदुःखार्जितस्यापिप्राणैर्भ्योपिगरीयसः ४५
 अर्थस्यपुरुषव्याघ्रपरित्यागःसुदुष्करः
 विशेषतोमहाराजतस्यन्यायार्जितस्यच ४६
 श्रद्धयाविधिवत्पात्रेदत्तस्यांतोनविद्यते
 श्रद्धाधर्मसुतादेवीपावनीविश्वतारिणी ४७
 सावित्रीप्रसवित्रीचसंसारार्णवतारिणी
 श्रद्धयासाध्यतेधर्मोमहद्भिन्नार्थराशिभिः ४८
 निष्किंचनास्तुमुनयःश्रद्धाधर्मादिवंगताः
 संतिदानान्यनेकानिनानाभेदैर्नृपोत्तम ४९
 अन्नदानात्परं नास्तिप्राणिनांगतिदाकयम्
 तस्मादन्नंप्रदातव्यंपयसाचसमन्वितम् ५०
 मधुरेणापिपुण्येनवचसाचसमन्वितम्

नास्त्यन्नात्तुपरंदानमिहलोकेपरत्रच ५१
 तारणायहितायैवसुखसंपत्तिहेतवे
 श्रद्धयाविधिवत्पात्रेनिर्मलेनापिचेतसा ५२
 अन्नैकस्यप्रदानस्यफलंभुंक्तेभवेन्नरः
 ग्रासाद्ग्रासंप्रदातव्यंमुष्टिप्रस्थंनसंशयः ५३
 अक्षयंजायतेतस्यदानस्यापिमहाफलम्
 नचप्रस्थंनवामुष्टिंनरस्यहिनसंभवेत् ५४
 अनास्तिक्यप्रभावेणपर्वणिप्राप्यमानवः
 श्रद्धयाब्राह्मणंचैकंभक्त्याचैवप्रभोजयेत् ५५
 एकस्यापिप्रधानस्यअन्नस्यापिप्रजेश्वर
 जन्मांतरंसुसंप्राप्यनित्यंचान्नंभुंजति ५६
 पूर्वजन्मनियदत्तंभक्त्यापात्रेसकृन्नरैः
 जन्मांतरंसुसंप्राप्यनित्यमेवभुनक्तिच ५७
 अन्नदानंप्रयच्छंतिब्राह्मणेभ्योहिनित्यशः
 मिष्टान्नपानंभुंजंतितेनराअन्नदायिनः ५८
 अन्नमेववदंत्येतन्मृषयोवेदपारगाः
 प्राणभूतंसंदेहममृताद्धिसमुद्भवम् ५९
 प्राणास्तेनप्रदत्ताहियेनचान्नंसमर्पितम्
 अन्नदानंमहाराजदेहित्वंतुप्रयत्नतः ६०
 एवमाकर्ण्यवैराजाजैमिनेस्तुमहात्मनः
 पुनःपप्रच्छतंविप्रंजैमिनिज्ञानपंडितम् ६१
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्ये-
 च्यवनचरित्रेचतुर्नवतितमोऽध्यायः ६४

पंचनवतितमोऽध्यायः

सुबाहुरुवाच-
 स्वर्गस्यमेगुणान्ब्रूहि सांप्रतं द्विजसत्तम
 एतत्सर्वं द्विजश्रेष्ठ करिष्यामि स्वभाविकम् १
 जैमिनिरुवाच-
 नंदनादीनिरम्याणि दिव्यानि विविधानि च

तत्रोद्यानानिपुण्यानिसर्वकामयुतानिच २
 सर्वकामफलैर्वृक्षैःशोभनानिसमंततः
 विमानानिसुदिव्यानिसेवितान्यप्सरोगणैः ३
 सर्वत्रैवविचित्राणिकामगानिवशानिच
 तरुणादित्यवर्णानिमुक्ताजालांतराणिच ४
 चंद्रमंडलशुभ्राणिहेमशय्यासनानिच
 सर्वकामसमृद्धाश्चसर्वदुःखविवर्जिताः ५
 नराःसुकृतिनस्तेषुविचरंतियथाभुवि
 नतत्रनास्तिकायांतिनस्तेनानाजितेंद्रियाः ६
 ननृशंसानपिशुनानकृतघ्नानमानिनः
 सत्यास्तपःस्थिताःशूरादयावतःक्षमापराः ७
 यज्वानोदानशीलाश्चतत्रगच्छंतितेनराः
 नरोगोनजरामृत्युर्नशोकोनहिमातपौ ८
 नतत्रक्षुत्पिपासाचकस्यग्लानिर्नविद्यते
 एतेचान्येचबहवोगुणाःस्वर्गस्यभूपते ९
 दोषास्तत्रैवयेसंतिताञ्छृणुष्वचसांप्रतम्
 शुभस्यकर्मणःकृत्स्नफलंतत्रैवभुज्यते १०
 नचात्रक्रियतेभूयःसोऽत्रदोषोमहान्स्मृतः
 असंतोषश्चभवतिदृष्ट्वादीप्तांपरांश्रियम् ११
 सुखव्याप्तमनस्कानांसहसापतनंतथा
 इहयत्क्रियतेकर्मफलंतत्रैवभुज्यते १२
 कर्मभूमिरियंराजन्फलभूमिरसौस्मृता
 सुबाहुरुवाच-
 महांतस्तुइमेदोषास्त्वयास्वर्गस्यकीर्तिताः १३
 निर्दोषाःशाश्वतायेन्येतांस्त्वंलोकान्वदद्विज
 जैमिनिरुवाच-
 आब्रह्मसदनादेवदोषाःसंतिचवैनृप १४
 अतएवहिनेच्छंतिस्वर्गप्राप्तिमनीषिणः
 आब्रह्मसदनादूर्ध्वतद्विष्णोःपरमंपदम् १५
 शुभंसनातनंज्योतिःपरंब्रह्मेतितद्विदुः

नतत्रमूढागच्छन्तिपुरुषाविषयात्मकाः १६
 दंभमोहभयद्रोहक्रोधलोभैरभिद्रुताः
 निर्मानिरहंकारानिर्द्वंद्वास्संयतेन्द्रियाः १७
 ध्यानयोगरताश्चैवतत्रगच्छन्तिसाधवः
 एतत्तेसर्वमाख्यातंयन्मांत्वंपरिपृच्छसि १८
 एवंस्वर्गगुणंश्रुत्वासुबाहुःपृथिवीपतिः
 तमुवाचमहात्मानंजैमिनिंवदतांवरम् १९
 सुबाहुरुवाच-
 नाहंस्वर्गं गमिष्यामिनचैवेच्छाम्यहंमुने
 यस्माच्चपतनंप्रोक्तंतत्कर्मनकरोम्यहम् २०
 दानमेकंमहाभागनाहंदास्येकदाध्रुवम्
 दानाच्चफललोभाच्चतस्मात्पततिवैनरः २१
 इत्येवमुक्त्वाधर्मात्मासुबाहुःपृथिवीपतिः
 ध्यानयोगेनदेवेशंयजिष्येकमलाप्रियम् २२
 दाहप्रलयसंवर्जंविष्णुलोकं ब्रजाम्यहम्
 जैमिनिरुवाच-
 सत्यमुक्तंत्वयाभूपसर्वश्रेयःसमाकुलम् २३
 राजानोधर्मशीलाश्चमहायज्ञैर्यजंतिते
 सर्वदानानिदीयंतेयज्ञेषुनृपनंदन २४
 आदावन्नंतुयज्ञेषुवस्त्रंतांबूलमेवच
 कांचनंभूमिदानंचगोदानंप्रददंतिच २५
 सुयज्ञैर्वैष्णवंलोकंतेप्रयांतिनरोत्तमाः
 दानेनतृप्तिमायांतिसंतुष्टाःसंतिभूमिपाः २६
 तपस्विनोमहात्मानोनित्यमेवंयजंतिते
 सुभिक्षांयाचयित्वातुस्वस्थानंतुसमागताः २७
 भिक्षार्थंतस्यभागानिप्रकुर्वन्तिचभूपते
 ब्राह्मणायविभागैकंगोग्रासंतुमहामते २८
 सुपार्श्ववर्तिनांचैकंप्रयच्छंतितपोधनाः
 तस्यान्नस्यप्रदानेनफलंभुजंतिमानवाः २९
 क्षुधातृषाविहीनास्तेविष्णुलोकं ब्रजंतिवै

तस्मात्त्वमपिराजेन्द्रदेहिन्यायार्जितंधनम् ३०
दानाज्ज्ञानंततःप्राप्यज्ञानात्सिद्धिंप्रयास्यति
यइदंशृणुयान्मर्त्यःपुण्याख्यानमनुत्तमम् ३१
तस्यसर्वार्थसिद्धिःस्यात्पापंसर्वविलीयते
विमुक्तःसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ३२

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थे-
च्यवनचरित्रेपंचनवतितमोऽध्यायः ६५

षण्णवतितमोऽध्यायः

सुबाहुरुवाच-

कीदृशैःकर्मभिःप्रेत्यगच्छंतिनरकंनराः
स्वर्गतुकीदृशैःप्रेत्यतन्मेत्वंवक्तुमर्हसि १
जैमिनिरुवाच-

ब्राह्मण्यंपुण्यमुत्सृज्ययेद्विजालोभमोहिताः
कुकर्माण्युपजीवंति तेवैनिरयगामिनः २
नास्तिकाभिन्नमर्यादाःकंदर्पविषयोन्मुखाः
दांभिकाश्चकृतघ्नाश्च तेवैनिरयगामिनः ३
ब्राह्मणेभ्यःप्रतिश्रुत्यनप्रयच्छंतियेधनम्
ब्रह्मस्वानांचहर्तारोनरानिरयगामिनः ४
पुरुषाःपिशुनाश्चैवमानिनोऽनृतवादिनः
असंबद्धप्रलापाश्च तेवैनिरयगामिनः ५
येपरस्वापहर्तारःपरदूषणसूचकाः
परस्त्रीगामिनो ये च तेवैनिरयगामिनः ६
प्राणिनांप्राणहिंसायां येनरानिरताःसदा
परनिंदारतायेवै तेवैनिरयगामिनः ७
सुकूपानांतडागानांप्रपानांचपरंतप
सरसांचैवभेतारोनरानिरयगामिनः ८
विपर्यस्यंतियेदाराज्छिशून्भृत्यातिथींस्तथा
उत्सन्नपितृदेवेज्यानरानिरयगामिनः ९
प्रव्रज्यादूषकाराजन्येचैवाश्रमदूषकाः

सखीनांदूषकाश्चैव ते वै निरयगामिनः १०
 आद्यं पुरुषमीशानं सर्वलोकमहेश्वरम्
 न चिंतयंतिये विष्णुं ते वै निरयगामिनः ११
 प्रयाजानां मखानां च कन्यानां सुहृदां तथा
 साधूनां च गुरूणां च दूषकानि रयगामिनः १२
 काष्ठैर्वा शंकुभिर्वा पि शून्यैरश्मभिरेव वा
 ये मार्गानुपरुंधंतिते वै निरयगामिनः १३
 सर्वभूतेष्वविश्वस्ताः कामेनार्तास्तथैव च
 सर्वभूतेषु जिह्माश्च ते वै निरयगामिनः १४
 आगतान्भोजनार्थं तु ब्राह्मणान्वृत्तिकर्षितान्
 प्रतिषेधं च कुर्वंतिते वै निरयगामिनः १५
 क्षेत्रवृत्तिगृहच्छेदं प्रीतिच्छेदं च ये नराः
 आशाच्छेदं प्रकुर्वंतिते वै निरयगामिनः १६
 शस्त्राणां चैव कर्तारः शल्यानां धनुषां तथा
 विक्रेतारश्च राजेंद्रनरानि रयगामिनः १७
 अनाथं विक्लवं दीनं रोगार्तवृद्धमेव च
 नानुकंपंतिये मूढास्ते वै निरयगामिनः १८
 नियमान्पूर्वमादाय ये पश्चादजितेन्द्रियाः
 अतिक्रामंति चांचल्यात्ते वै निरयगामिनः १९
 इत्येते कथिताराजन्नरानि रयगामिनः
 स्वर्गलोकस्य गंतारो ये जनास्तान्निबोध मे २०
 सत्येन तपसा क्षांत्या दानेनाध्ययनेन च
 ये धर्ममनुवर्तिते नराः स्वर्गगामिनः २१
 ये च होमपराध्यानदेवतार्चनतत्पराः
 आददानामहात्मानस्ते नराः स्वर्गगामिनः २२
 शुचयश्च शुचौ देशे वासुदेवपरायणाः
 पठंति विष्णुं गायंतिते नराः स्वर्गगामिनः २३
 मातापित्रोश्च शुश्रूषां ये कुर्वंतिसदा दृताः
 वर्जयंति दिवा स्वप्नं ते नराः स्वर्गगामिनः २४
 सर्वहिंसानिवृत्ताश्च साधुसंगाश्च ये नराः

सर्वस्यापिहितेयुक्तास्तेनराःस्वर्गगामिनः २५
 सर्वलोभनिवृत्ताश्चसर्वसाहाश्चयेनराः
 सर्वस्याश्रयभूताश्चतेनराःस्वर्गगामिनः २६
 शुश्रूषाभिस्तपोभिश्चगुरूणांमानदानराः
 प्रतिग्रहनिवृत्तायेतेनराःस्वर्गगामिनः २७
 सहस्रपरिवेष्टारस्तथैवचसहस्रदाः
 त्रातारश्चसहस्राणांतेनराःस्वर्गगामिनः २८
 भयात्पापात्तपाच्छोकाद्दारिद्र्यव्याधिकर्शितान्
 विमुंचन्तिचयेजंतून्तेनराःस्वर्गगामिनः २९
 आत्मस्वरूपवंतश्चयौवनस्थाश्चभारत
 येवैजितेंद्रियाधीरास्तेनराःस्वर्गगामिनः ३०
 सुवर्णस्यचदातारोगवांभूमेश्चभारत
 अन्नानांवाससांचैवतेनराःस्वर्गगामिनः ३१
 येयाचिताःप्रहृष्यन्तिप्रियंदत्वावदन्तिच
 त्यक्तदानफलेच्छाश्चतेनराःस्वर्गगामिनः ३२
 निवेशनानांधान्यानांनराणांचपरंतप
 स्वयमुत्पाद्यदातारःपुरुषाःस्वर्गगामिनः ३३
 द्विषतामपियेदोषान्नवदंतिकदाचन
 कीर्तयन्तिगुणान्येचतेनराःस्वर्गगामिनः ३४
 येपरेषांश्रियंदृष्ट्वानवितप्यन्तिमत्सरात्
 प्रहृष्टाश्चाभिनंदन्तितेनराःस्वर्गगामिनः ३५
 प्रवृत्तौचनिवृत्तौचश्रुतिशास्त्रोक्तमेवच
 आचरन्तिमहात्मानस्तेनराःस्वर्गगामिनः ३६
 येनराणांवचोवक्तुंनजानन्तिचविप्रियम्
 प्रियवाक्यैकविज्ञातास्तेनराःस्वर्गगामिनः ३७
 येनामभागान्कुर्वन्तिक्षुत्तृष्णाश्रमपीडिताः
 हंतकारस्यकर्तारस्तेनराःस्वर्गगामिनः ३८
 वापीकूपतडागानांप्रपानांचैववेश्मनाम्
 आरामाणांचकर्तारस्तेनराःस्वर्गगामिनः ३९
 असत्येष्वपियेसत्याःशृजवोनार्जवेष्वपि

रिपुष्वपिहितायेचतेनराःस्वर्गगामिनः ४०
 यस्मिन्कस्मिन्कुलेजाताबहुपुत्राःशतायुषः
 सानुक्रोशाःसदाचारास्तेनराःस्वर्गगामिनः ४१
 कुर्वत्यवंध्यंदिवसंधर्मेणैकेनसर्वदा
 व्रतंगृह्णंतियेनित्यंतेनराःस्वर्गगामिनः ४२
 आक्रोशंतंस्तुवंतंचतुल्यंपश्यंतियेनराः
 शांतात्मानोजितामानस्तेनराःस्वर्गगामिनः ४३
 येचापिभयसंत्रस्तान्ब्राह्मणांश्चतथास्त्रियः
 सार्थान्वापरिरक्षंतितेनराःस्वर्गगामिनः ४४
 गंगायांपुष्करेतीर्थेगयायांचविशेषतः
 पितृपिंडप्रदातारस्तेनराःस्वर्गगामिनः ४५
 नवशेचेंद्रियाणांचयेनराःसंयमस्थिताः
 त्यक्तलोभभयक्रोधास्तेनराःस्वर्गगामिनः ४६
 यूकामत्कुण्डंशादीन्येजंतूंस्तुदतस्तनुम्
 पुत्रवत्परिरक्षंतितेनराःस्वर्गगामिनः ४७
 अज्ञानाच्चयथोक्तेनविधिनासंचयंतिच
 सर्वद्वंद्वसहालोकेतेनराःस्वर्गगामिनः ४८
 येपूताःपरदारांश्चकर्मणामनसागिरा
 रमयंतिनसत्वस्थास्तेनराःस्वर्गगामिनः ४९
 निंदितानिनकुर्वतिकुर्वतिविहितानिच
 आत्मशक्तिंविजानंतितेनराःस्वर्गगामिनः ५०
 एवंचैकथितंसर्वमयातत्त्वेनपार्थिव
 दुर्गतिःसद्गतिश्चैवप्राप्यतेकर्मभिर्यथा ५१
 नरःपरेषांप्रतिकूलमाचरन्प्राप्तिघोरंनरकंसुदारुणम्
 सदानुकूलस्यनरस्यजीविनःसुखावहामुक्तिरदूरसंस्थिता ५२
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्ये-
 च्यवनचरित्रेषणवतितमोऽध्यायः ६६

सप्तनवतितमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

एवमाकर्ण्यतां राजामुनिनाभाषितांतदा
 धर्माधर्मगतिसर्वांतमुनिंसमभाषत १
 सुबाहुरुवाच-
 सोहंधर्मकरिष्यामिसोहंपुण्यं द्विजोत्तम
 वासुदेवं जगद्योनिं यजिष्ये नितरां मुने २
 होमेन तु जपेनैव पूजयेन्मधुसूदनम्
 यष्ट्वा यज्ञं तपस्तप्त्वा विष्णुलोकं सभूपतिः ३
 पूजितः सर्वकामैश्च प्राप्तवान्सत्त्वरं मुदा
 गते तस्मिन् महालोके देवदेवं न पश्यति ४
 क्षुधा जाता महातीव्रा तृष्णा चातिप्रवर्तते
 तयोश्चापि महाप्राज्ञ जीवपीडाकराबहु ५
 राजापि प्रियया सार्द्धं क्षुधा तृष्णा प्रपीडितः
 न पश्यति हृषीकेशं दुःखेन महतान्वितः ६
 सूत उवाच-
 एवं स दुःखितो राजा प्रियया सहसत्तम
 आकुलव्याकुलो जातः पीडितः क्षुधया भृशम् ७
 इतश्चेतश्च वेगैश्च धावते वसुधाधिपः
 सर्वाभरणशोभांगो वस्त्रचंदनभूषितः ८
 पुष्पमालाप्रशोभांगो हारकुण्डलकंकणैः
 रत्नदीप्तिप्रशोभांगः प्रययौ समहीपतिः ९
 एवं दुःखसमाचारः स्तूयमानश्च पाठकैः
 दुःखशोकसमाविष्टः स्वप्रियां वाक्यमब्रवीत् १०
 विष्णुलोकमहंप्राप्तस्त्वया सह सुशोभने
 ऋषिभिः स्तूयमानोऽपि विमानेनापि भामिनि ११
 कर्मणा केन मे चेयं क्षुधा तीव्रप्रवर्द्धते
 विष्णुलोकं च संप्राप्य न दृष्टो मधुसूदनः १२
 तत्किं हि कारणं भद्रे न भुनक्ति महत्फलम्
 कर्मणाथ निजेनापि एतद्दुःखं प्रवर्तते १३
 सैवं श्रुत्वा च तद्वाक्यं राजानमिदमब्रवीत् १४
 भार्योवाच-

सत्यमुक्तं त्वयाराजन्नास्ति धर्मस्य वैफलम्
 वेदशास्त्रपुराणेषु ये पठन्ति च ब्राह्मणाः १५
 दुःखशोकौ विधूयेह सर्वदोषैः प्रमुच्यते
 नामोच्चारणे देवस्य विष्णोश्चैव सुचक्रिणः १६
 पुण्यात्मानो महाभागाध्यायमाना जनार्दनम्
 त्वयैवाराधितो देवः शंखचक्रगदाधरः १७
 अन्नादिदानं विप्रेभ्यो न प्रदत्तं द्विजोदितम्
 फलन्तस्य प्रजानां मिनदृष्टो मधुसूदनः १८
 क्षुधामेबाधते राजंस्तृष्णा चैव प्रशोषयेत्
 कुंजलउवाच-
 एवमुक्तस्तु प्रिययाराजा चिन्ताकुलेंद्रियः १९
 ततो दृष्ट्वा महापुण्यमाश्रमं श्रमनाशनम्
 दिव्यवृक्षसमाकीर्णतडागैरुपशोभितम् २०
 वापीकुण्डतडागैश्च पुण्यतोयप्रपूरितैः
 हंसकारण्डवाकीर्णकह्लारैरुपशोभितम् २१
 आश्रमः शोभते पुत्रमुनिभिस्तत्त्ववेदिभिः
 दिव्यवृक्षसमाकीर्णमृगव्रातैश्च शोभितम् २२
 नानापुष्पसमाकीर्णहृद्यगन्धसमाकुलम्
 द्विजसिद्धैः समाकीर्णमृषिशिष्यैः समाकुलम् २३
 योगियोगेन्द्रसंघुष्टं देववृन्दैरलंकृतम्
 कदलीवनसम्बाधैः सुफलैः परिशोभितम् २४
 नानावृक्षसमाकीर्णसर्वकामसमन्वितम्
 श्रीखण्डैश्चारुगन्धैश्च सुफलैः शोभितं सदा २५
 एवं पुण्यं समाकीर्णं ब्रह्मलक्ष्मसमायुतम्
 ससुबाहुस्ततो राजा तया सुप्रियया सह २६
 प्रविवेश महापुण्यं तद्वनं सर्वकामदम्
 भासमानो दिशः सर्वायत्रास्ते सूर्यसंनिभः २७
 राजमानो महादीप्त्या परया सूर्यसंनिभः
 योगासनमारूढो योगपट्टेन संवृतः २८
 वामदेव ऋषि श्रेष्ठो वैष्णवानां वरस्तथा

ध्यायमानो हृषीकेशं भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् २९
 वामदेवं महात्मानं तं दृष्ट्वा मुनिसत्तमम्
 त्वरंगत्वाप्रणम्यैव सराजाप्रियया सह ३०
 वामदेवस्ततो दृष्ट्वा प्रणतं राजसत्तमम्
 आशीर्भिरभिनन्द्यैव राजानं प्रिययान्वितम् ३१
 उपवेश्यासने पुण्ये सुबाहुं राजसत्तमम्
 आसनादिततः पादौ रर्घपूजादिभिस्तथा ३२
 मुनिना पूजितो भूपः प्रियया सह चागतः
 अथ पप्रच्छ राजानं महाभागवतोत्तमम् ३३
 वामदेव उवाच-
 त्वामहं विष्णुधर्मज्ञं विष्णुभक्तं नरोत्तमम्
 जाने ज्ञानेन राजेन्द्र दिव्येन चोलभूमिपम् ३४
 निरामयश्चागतोऽसि तादर्यया भार्यया सह
 राजोवाच-
 निरामयश्चागतोऽस्मि प्राप्तो विष्णोः परंपदम् ३५
 मया हि परया भक्त्या देवदेवो जनार्दनः
 आराधितो जगन्नाथो भक्तिप्रीतः सुरेश्वरम् ३६
 कस्मात्पश्याम्यहं तात न देवं कमलापतिम्
 क्षुधामेवाधते तात तृष्णातीव सुदारुणा ३७
 ताभ्यां शांतिं न गच्छाव सुखं विंदाव नैव च
 एतन्मे कारणं दुःखं संजातं मुनिसत्तम ३८
 तन्मे त्वं कारणं ब्रूहि प्रसादात्सुमुखो भव
 वामदेव उवाच-
 त्वं तु भक्तोऽसि राजेन्द्र श्रीकृष्णस्य सदैव हि ३९
 आराधितस्त्वया भक्त्या परयामधुसूदनः
 भक्त्योपचारैः स्नानाद्यैर्गन्धपुष्पादिभिस्तथा ४०
 न पूजितोऽथ नैवेद्यैः फलैश्च जगतां पतिः
 दशमीं प्राप्य राजेन्द्र त्वयैव च सदाकृतम् ४१
 एकभक्तं न दत्तं तु ब्राह्मणाय सुभोजनम्
 एकादशीं तु संप्राप्य न कृतं भोजनं त्वया ४२

विष्णुमुद्दिश्यविप्रायनदत्तंभोजनंत्वया
 अन्नंचामृतरूपेणपृथिव्यांसंस्थितंसदा ४३
 अन्नदानंविशेषेणकदादत्तंनहिव्या
 ओषध्यश्चमहाराजनानाभेदास्तुताःशृणु ४४
 कटुतिक्तकषायाश्चमधुराम्लाश्चक्षारकाः
 हिंवाद्योपस्कराःसर्वेनानारूपाश्चभूपते ४५
 अमृताज्जिरेसर्वाओषध्यःपुष्टिहेतवः
 अन्नमेवसुसंस्कृत्यओषधव्यंजनान्वितम् ४६
 देवेभ्योविष्णुरूपेभ्यइतिसंकल्प्यदीयते
 पितृभ्योविष्णुरूपेभ्योहस्तेचब्राह्मणस्यहि ४७
 अतिथिभ्यस्ततोदत्त्वापरिजनंप्रभोजयेत्
 स्वयंतुभुंजतेपश्चात्तदन्नममृतोपमम् ४८
 प्रेत्यदुःखंनचैवास्तितस्यसौख्यंतुभूपते
 ब्राह्मणाःपितरोदेवाःक्षेत्ररूपाश्चभूपते ४९
 यथाहिकर्षकःकश्चित्सुकृषिंकुरुतेसदा
 तद्वन्मर्त्यःकृषिंकुर्यात्क्षेत्रेविप्रास्यकेनृप ५०
 स्वभावलांगलेनापिश्रद्धाशस्त्रेणभेदयेत्
 वृषभौतुमतौनित्यंबुद्धिश्चैवतपस्तथा ५१
 सत्यज्ञानानुभावीशःशुद्धात्मातुप्रतोदकः
 विप्रनाम्निमहाक्षेत्रेनमस्कारैर्विसर्जयेत् ५२
 स्फोटयेत्कल्मषंनित्यंकृषिकोहियथानृप
 क्षेत्रस्यउद्यमेयुक्तोविष्णुकामःप्रसादयेत् ५३
 तद्वद्वाक्यैःशुभैःपुण्यैर्विप्रांश्चापिप्रसादयेत्
 पर्वतीर्थाप्तिकालश्चघनरूपोभिवर्षणे ५४
 वप्तुकामोभवेत्क्षेत्रीततःक्षेत्रेप्रवापयेत्
 तद्वद्भूपप्रसन्नायविप्रायपरिदीयते ५५
 क्षेत्रस्यउत्पत्तीजस्ययथाक्षेत्रीप्रभुंजति
 फलमेवमहाराजतथादाताभुनक्तिच ५६
 प्रेत्यचात्रैवनित्यंचतृप्तोभवतिनान्यथा
 ब्राह्मणाःपितरोदेवाःक्षेत्ररूपानसंशयः ५७

मानवानां महाराजवापिताः प्रददन्ति च
 फलमेवं न संदेहो यादृशं तादृशं ध्रुवम् ५८
 कटुकाद्धिनजायेतराजन्मधुरएव च
 तद्वच्चमधुराख्याच्च न जायेत्कटुकः पुनः ५९
 यादृशं वपते बीजं तादृशं फलमश्नुते
 न वापयति यः क्षेत्रं न स भुञ्जति तत्फलम् ६०
 तद्वद्विप्राश्च देवाश्च पितरः क्षेत्ररूपिणः
 दर्शयन्ति फलं राजन्दत्तस्यापि न संशयः ६१
 यादृशं हि कृतं कर्म त्वयैव च शुभाशुभम्
 तादृशं भुङ्क्ते वै राजन्नन्यथा तन्न जायते ६२
 न पुरा देव विप्रेभ्यः पितृभ्यश्च कदाचन
 मिष्टान्नपानमेवापि दत्तं सुमनसा तदा ६३
 सुभोज्यैर्भोजनैर्मृष्टैर्मधुरैश्चोष्यपेयकैः
 सुभक्ष्यैरात्मना भुक्तं कस्मै दत्तं न च त्वया ६४
 स्वशरीरं त्वया पुष्टमन्नैरमृतसन्निभैः
 यस्मात्कृतं महाराज तस्मात्क्षुधा प्रवर्तते ६५
 कर्मैव कारणं राजन्नराणां सुखदुःखयोः
 जन्ममृत्योर्महाभाग भुङ्क्ते तत्कर्मणः फलम् ६६
 पूर्वेऽपि च महात्मानो दिवं प्राप्ताः स्वकर्मणा
 पुनः प्रयाता भूलोकां कर्मणः क्षयकालतः ६७
 न लोभगीरथश्चैव विश्वामित्रो युधिष्ठिरः
 कर्मणैव हि संप्राप्ताः स्वर्गराजन्स्वकालतः ६८
 दिष्टं हि प्राक्तनं कर्म तेन दुःखं सुखं लभेत्
 तदुल्लंघयितुं राजन्कः समर्थोऽपि हीश्वरः ६९
 अथ तस्मान्नृपश्रेष्ठ स्वर्गतस्यापि तेऽभवत्
 क्षुत्तृष्णासंभवो वेगस्ततो दुष्टं हि कर्म ते ७०
 यदिते क्षुत्प्रतीकारो ह्यभीष्टो नृपसत्तम
 तद्गत्वा भुङ्क्ते कायं स्वमानं दारण्यसंस्थितम् ७१
 तव चेयं महाराज्ञी क्षुत्क्षामातीव दृश्यते
 सुबाहुरुवाच-

कियत्कालमिदं कर्म कर्तव्यं प्रियया सह ७२
तन्मे ब्रूहि महाभागानुग्रहो दृश्यते कदा
कस्य दानेन किंपुण्यं द्रव्यस्य मुनिसत्तम ७३
तत्प्रब्रूहि महाप्राज्ञ यदि तुष्टोसि सांप्रतम्
वामदेव उवाच-

अन्नदानान्महासौख्यमुदकस्य महामते ७४
भुञ्जंति मर्त्याः स्वर्गं वै पीडयन्ते नैव पातकैः
यदा दानं न दत्तं तु भवेदपि हिमानवैः ७५
मृत्युकालेऽपि संप्राप्ते दानं सर्वे ददन्ति च
आदावेव प्रदातव्यमन्नं चोदकसंयुतम् ७६
सुच्छत्रोपानहौ दद्याज्जलपात्रं सुशोभनम्
भूमिं सुकांचनं धेनुमष्टौ दानानि योऽपयेत् ७७
स्वर्गे न जायते तस्य क्षुधा तृष्णादिसंभवः
क्षुधान्बाधते राजन्नन्नदानात्स तृप्तिमान् ७८
तृष्णातीव्रान हि स्याद्वै तृप्तो भवति सर्वदा
पादुकायाः प्रदानेन च्छत्रदानेन भूपते ७९
छायामाप्नोति दाता वैवाहनं च नृपोत्तम
उपानहप्रदानेन अन्यदेवं वदाम्यहम् ८०
भूमिदानान्महाभाग सर्वकामानवाप्नुयात्
गोदानेन महाराजरसैः पुष्टो भवेत्सदा ८१
सर्वाभोगान्प्रभुञ्जानः स्वर्गलोके वसेन्नरः
तृप्तो भवति वै दाता गोदानेन न संशयः ८२
नीरुजः सुखसंपन्नः संतुष्टस्तु धनान्वितः
कांचनेन सुवर्णस्तु जायते नात्र संशयः ८३
श्रीमांश्च रूपवांस्त्यागीरत्नभोक्ता भवेन्नरः
मृत्युकाले तु संप्राप्ते तिलदानं प्रयच्छति ८४
सर्वभोगपतिर्भूत्वा विष्णुलोकं प्रयातिसः
एवं दानविशेषेण प्राप्यते परमं सुखम् ८५
गोदानं भूमिदानं तु अन्नोदके च वै त्वया
जीवमानेन राजेन्द्र न दत्तं ब्राह्मणाय वै ८६

मृत्युकालेपिनोदत्तं तस्मात्क्षुधाप्रवर्तते
एतत्तेकारणं प्रोक्तं जातं कर्म वशानुगम् ८७
यादृशं तु कृतं कर्म तादृशं परिभुज्यते
सुबाहुरुवाच-

कथं क्षुधाप्रशांतिं मे प्रयाति मुनिसत्तम ८८
अनया शोषितः कायो ह्यतीव परिदूयते
क्षुधां प्रति द्विजश्रेष्ठ प्रायश्चित्तं वदस्वनौः ८९
कर्मणश्चास्य घोरस्य यथा शांतिर्भवेन्मम
वामदेव उवाच-

प्रायश्चित्तं न चैवास्ति ऋते भोगान्नृपोत्तम ९०
कर्मणोऽस्य फलं सर्वं भवान् स्वस्थः प्रभो ह्यति
यत्र ते पतितः कायः प्रियायाश्चैव भूपते ९१
युवाभ्यां हि प्रगंतव्यमितश्चैव न संशयः
उभाभ्यामपि भोक्तव्यं कायमक्षयमेव तत् ९२
स्वं स्वं राजन्न संदेहस्त्वया वै प्रियाया सह
राजोवाच-

कियत्कालं प्रभोक्तव्यं मयैवं प्रियाया सह ९३
तदादिशमहाभाग प्रमाणं तद्वचो मम
वामदेव उवाच-

वासुदेव महास्तोत्रं महापातकनाशनम् ९४
यदा त्वं श्रोष्यसे पुण्यं तदा मोक्षं प्रयास्यसि
एतत्ते सर्वमाख्यातं गच्छ राजन् प्रभुं हवि ९५
एवं श्रुत्वा ततो राजा भार्यया सह वै पुनः
स्वशरीरस्य वै मांसं भक्षते प्रियाया सह ९६
नित्यमेव महाप्राज्ञ तद्वत्पूर्णं भवेद्बुधः
नित्यं प्रभक्षते राजा राज्ञी तस्य च पुत्रक ९७
यथा यथा च राजा च भक्षते च कलेवरम्
हसे ते वै सदानार्यो तयोर्भावं वदाम्यहम् ९८
प्रज्ञासार्द्धं महासाध्वी चरित्रं तस्य भूपतेः
हास्यं हि कुरुते नित्यं तस्य श्रद्धानपायिनी ९९

प्रज्ञयाप्रेर्यमाणेननदत्तंश्रद्धयान्वितम्
 ब्राह्मणेभ्यःसुसंकल्प्यन्नमुद्दिश्यवैष्णवे १००
 एवंसभक्षतेमांसंस्वस्यकायस्यनित्यदा
 योषिदप्यात्मकायंचरसैश्चामृतसन्निभैः १०१
 ततोवर्षशतांतितुवामदेवंमहामुनिम्
 स्मृत्वासगर्हयामासआत्मानंप्रतिसुव्रत १०२
 नदत्तंपितृदेवेभ्योब्राह्मणेभ्यःकदामया
 नदत्तमतिथिभ्योहिवृद्धेभ्यश्चविशेषतः १०३
 दीनेभ्योहिनदत्तंचकृपयाचातुरायच
 एवंसभुंक्तेस्वमांसंगर्हयन्स्वीयकर्मच १०४
 एवंस्वमांसंभुंजानंसुबाहुंप्रिययासह
 हसेतेचतदादृष्ट्वाप्रज्ञाश्रद्धाचद्वेस्त्रियौ १०५
 तस्यकर्मविपाकस्यशुभात्माहसतेनृप
 ममसंगप्रसंगेननदत्तंपापचेतन १०६
 प्रज्ञाचवचनैस्तैस्तुराजानंहसतेपुनः
 क्वगतोसौमहामोहोयेनत्वंमोहितोनृप १०७
 लोभेनमोहयुक्तेनतमोगर्तेनिपात्यते
 तत्रापतित्वामामैवपतितंदुःखसंकटे १०८
 दानमार्गंपरित्यज्यलोभमार्गगतोनृप
 भार्ययासहभुंक्ष्वत्वंव्यापितःक्षुधयाभृशम् १०९
 एवंतंहसतेप्रज्ञासुबाहुंप्रिययान्वितम्
 एतद्विकारणंसर्वतयोर्हासस्यपुत्रक ११०
 भक्ष्यमाणस्यभूपस्यदेहंस्वंदुःखितेतदा
 ऊचतुर्देहिदेहीतियाच्यमानःसदैवहि १११
 क्षुधातृष्णामहाप्राज्ञभीमरूपेभयानके
 पयसामिश्रितंभक्ष्याचेतेनृपतीश्वरम् ११२
 एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्त्वयापरिपृच्छितम्
 अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामितद्वदस्वमहामते ११३
 विज्वलउवाच-
 वासुदेवाभिधानंतत्स्तोत्रंकथयमेपितः

येनमोक्षं ब्रजेद्राजातद्विष्णोः परमंपदम् ११४

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये-
च्यवनचरित्रे सप्तनवतितमोऽध्यायः ६७

अष्टनवतितमोऽध्यायः

सूत उवाच-

एवमुक्तेशुभे वाक्ये विज्वलेन महात्मना
कुंजलो वदतां श्रेष्ठः स्तोत्रं पुण्यमुदैरयत् १
ध्यात्वा नत्वा हृषीकेशं सर्वक्लेशविनाशनम्
सर्वश्रेयः प्रदातारं हरेः स्तोत्रमुदीरितम् २
वासुदेवाभिधानं तत्सर्वश्रेयः प्रदायकम्
मोक्षद्वारं सुखोपेतं शांतिदं पुष्टि वर्द्धनम् ३
सर्वकामप्रदातारं ज्ञानदं ज्ञानवर्द्धनम्
वासुदेवस्य यत्स्तोत्रं विज्वलाय प्रकाशितम् ४
वासुदेवाभिधानं चाप्रमेयं पुण्यवर्द्धनम्
सोऽवगम्य पितुः सर्वं विज्वलः पक्षिणां वरः ५
तत्र गंतुं प्रचक्राम पितुः पृष्टं तदानृप
एवं गंतुं कृतमतिं विज्वलं ज्ञानपारगम् ६
उवाच पुत्रं धर्मात्मा उपकारसमुद्यतम् ७

कुंजल उवाच-

पुत्र तस्य महज्जाने पातकं भूपतेः शृणु
यतो गत्वा पठस्व त्वं सुबाहो श्वोपशृण्वतः ८
यथा यथा श्रोष्यति स्तोत्रमुत्तमं तथा तथा ज्ञानमयो भविष्यति
श्रीवासुदेवस्य न संशयो वै तस्य प्रसादात् सुशिवं मयोक्तम् ९
आमंत्र्य स गुरुं पश्चादुड्डीय लघुविक्रमः
आनंदकाननं पुण्यं संप्राप्तो विज्वलस्तदा १०
वृक्षच्छायां समाश्रित्य उपविष्टो मुदान्वितः
समालोक्य सराजानं विमानेनागतं पुनः ११
एष्यत्यसौ कदाराजा सुबाहुः प्रियया सह
पातकान् मोचयिष्यामि स्तोत्रेणानेन वै कदा १२

तावद्विमानःसंप्राप्तःकिंकिणीजालमंडितः
 घंटारवसमाकीर्णोवीणावेणुसमन्वितः १३
 गंधर्वस्वरसंघुष्टश्चाप्सरोभिःसमन्वितः
 सर्वकामसमृद्धस्तुअन्नोदकविवर्जितः १४
 तस्मिन्यानेस्थितोराजासुबाहुःप्रिययासह
 समुत्तीर्णोविमानात्ससुतादर्यप्रिययासह १५
 शस्त्रमादायतीक्ष्णंतुयावत्कृतंतितच्छवम्
 तावद्विविज्वलेनापिसमाह्वानंकृतंतदा १६
 भोभोःपुरुषशार्दूलदेवोपमभवानिदम्
 करोतिनिर्घृणंकर्मनृशंसैर्नचशक्यते १७
 कर्तुंपुरुषशार्दूलकोऽयविधिविपर्ययः
 दुष्कृतंसाहसंकर्मनिर्घृणंलोकेषुसर्वदा १८
 वेदाचारविहीनंतुकस्मात्प्रारब्धवानिह
 तन्मेत्वंकारणंसर्वकथयस्वयथातथा १९
 इत्येवंभाषितंतस्यविज्वलस्यमहात्मनः
 समाकर्ण्यमहाराजःस्वप्रियांवाक्यमब्रवीत् २०
 प्रियेवर्षशतंभुक्तंमयेदंपापकर्मणा
 कदानभाषितंकेनयथायंपरिभाषते २१
 ममैवंपीडयमानस्यक्षुधयाहृदयंप्रिये
 निर्गतंचोत्सुकंकांतेशांतिश्चित्तेप्रवर्तते २२
 यावदस्यश्रुतंवाक्यंसर्वदुःखस्यशांतिदम्
 तावच्चित्तेसमाह्लादोवर्ततेचारुहासिनि २३
 कोयंदेवोनुगंधर्वःसहस्राक्षोभविष्यति
 मुनीनांस्याद्वचःसत्यंयदुक्तंमुनिनापुरा २४
 एवमाभाषितंश्रुत्वाप्रियस्यानंतरंप्रिया
 राजानंप्रत्युवाचाथभार्यापतिपरायणा २५
 सत्यमुक्तंत्वयानाथइदमाश्चर्यमुत्तमम्
 यथातेवर्ततेकांतममचित्तेतथापुनः २६
 पक्षिरूपधरःकोऽयपृच्छतेहितकारिवत्
 एवमाभाषितंश्रुत्वाप्रियायाःपृथिवीपतिः २७

बद्धांजलिपुटोभूत्वापक्षिणंवाक्यमब्रवीत्
सुबाहुरुवाच-

स्वागतंतेमहाप्राज्ञपक्षिरूपधरःप्रभो २८
शिरसाभार्ययासार्द्धतवपादांबुजद्वयम्
नमस्करोम्यहंपुण्यमस्तुनस्त्वत्प्रसादतः २९
भवान्कःपक्षिरूपेणपुण्यमेवंप्रभाषते
यादृशंक्रियतेकर्मपूर्वदेहेनसत्तम ३०
सुकृतंदुष्कृतंवापितदिहैवप्रभुज्यते
अथतेनात्मकंवृत्तंतस्याग्रेचनिवेदितम् ३१
यथोक्तंकुंजलेनापिपित्रापूर्वश्रुतंतथा
कथयस्वात्मवृत्तांतंभवान्कोमांप्रभाषते ३२
सुबाहुंप्रत्युवाचेदंवाक्यंपक्षिवरस्तदा
विज्वलउवाच-

शुकजात्यांसस्त्पन्नःकुंजलोनाममेपिता ३३
तस्याहंविज्वलोनामतृतीयस्तुसुतेष्वहम्
नाहंदेवोनगंधर्नोनचसिद्धोमहाभुज ३४
नित्यमेवप्रपश्यामिकर्मचैवंसुदारुणम्
कियत्कालंमहत्कर्मसाहसाकारसंयुतम् ३५
करिष्यसिमहाराजतन्मेकथयसांप्रतम्
सुबाहुरुवाच-

वासुदेवाभिधानंयत्पूर्वमुक्तंहिब्राह्मणैः ३६
श्रोष्याम्यहंयदाभद्रगतिंस्वांप्राप्नुयांतदा
पुण्यात्मनाभाषितंवैमुनिनासंयतात्मना ३७
तदाहंपातकान्मुक्तोभविष्यामिनसंशयः
विज्वलउवाच-

तवार्थेपृच्छितस्तातस्तेनमेकथितंचयत् ३८
तत्तेद्याहंप्रवक्ष्यामिशाश्वतंशृणुसत्तम ३९
ॐ अस्यश्रीवासुदेवाभिधानस्य स्तोत्रस्यनारदऋषिरनुष्टुप्छंदः
ॐ कारोदेवता सर्वपातकनाशनार्थंचतुर्वर्गसाधनार्थंचजपेविनियोगः
ॐ नमोभगवतेवासुदेवायइतिमंत्रः

पावनं परमं पुण्यं वेदज्ञं वेदमंदिरम्
 विद्याधारं भवाधारं प्रणवं वै नमाम्यहम् ४०
 निरावासं निराकारं सुप्रकाशं महोदयम्
 निर्गुणं गुणसंबद्धं नमामि प्रणवं परम् ४१
 महाकांतं महोत्साहं महामोहविनाशनम्
 आचिन्वंतं जगत्सर्वगुणातीतं नमाम्यहम् ४२
 भाति सर्वत्र यो भूत्वा भूतानां भूतिवर्द्धनः
 अभयं भिक्षुसंबद्धं नमामि प्रणवं शिवम् ४३
 गायत्रीसामगायंतं गीतं गीतप्रियं शुभम्
 गंधर्वगीतभोक्तारं प्रणवं प्रणमाम्यहम् ४४
 विचारं वेदरूपं तं यज्ञस्थं भक्तवत्सलम्
 योनिं सर्वस्य लोकस्य ओंकारं प्रणमाम्यहम् ४५
 तारकं सर्वभूतानां नौरूपेण विराजितम्
 संसारार्णवमग्नानां नमामि प्रणवं हरिम् ४६
 सर्वलोकेषु वसते एक रूपेण नैकधा
 धाम कैवल्यरूपेण नमामि प्रणवं शिवम् ४७
 सूक्ष्मं सूक्ष्मतरं शुद्धं निर्गुणं गुणनायकम्
 वर्जितं प्राकृतैर्भावैर्वेदस्थानं नमाम्यहम् ४८
 देवदैत्यवियोगैश्च वर्जितं तुष्टिभिः सदा
 दैवैश्च योगिभिर्ध्येयं तमोकारं नमाम्यहम् ४९
 व्यापकं विश्ववेत्तारं विज्ञानं परमं शुभम्
 शिवं शिवगुणं शांतं वंदे प्रणवमीश्वरम् ५०
 यस्य मायां प्रविष्टास्तु ब्रह्माद्याश्च सुरासुराः
 न विदंति परं शुद्धं मोक्षद्वारं नमाम्यहम् ५१
 आनंदकं दायविशुद्धबुद्धये शुद्धाय हंसाय परावराय
 नमोऽस्तु तस्मै गणनायकाय श्रीवासुदेवाय महाप्रभाय ५२
 श्रीपांचजन्येन विराजमानं रविप्रभेणापि सुदर्शनेन
 गदाब्जकेनापि विराजमानं प्रभुं सदैवं शरणं प्रपद्ये ५३
 यं वेदगुह्यं सगुणं गुणानामाधारभूतं सचराचरस्य
 यंसूर्यवैश्वानरतुल्यतेजसंतं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ५४

क्षुधानिधानंविमलंसुरूपमानंदमानेनविराजमानम्
यंप्राप्यजीवंतिसुरादिलोकास्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ५५
तमोघनानांस्वकरैर्विनाशंकरोतिनित्यंपरिकर्महेतुः
उद्धोतमानंरविदीप्ततेजसंतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ५६
योभातिसर्वत्ररविप्रभावैःकरोतिशोषंचरसंददाति
यःप्राणिनामंतरगःसवायुस्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ५७
स्वेच्छानुरूपेणसदेवदेवोबिभर्तिलोकान्सकलान्महीपान्
संतारणेनौरिववर्ततेयस्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ५८
अंतर्गतोलोकमयःसदैवपचत्यसौस्थावरजंगमानाम्
स्वाहामुखोदेवगणस्यहेतुस्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ५९
रसैःसुपुण्यैःसकलैःसहैवपुष्पातिसौम्योगुणदश्चलोके
अन्नानियोनिर्मलतेजसैवतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ६०
अस्त्येवसर्वत्रविनाशहेतुःसर्वाश्रयःसर्वमयःससर्वः
विनाहृषीकैर्विषयान्प्रभुंक्तेतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ६१
जीवस्वरूपेणबिभर्तिलोकांस्ततःस्वमूर्तान्सचराचरांश्च
निष्केवलोज्ञानमयःसुशुद्धस्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ६२
दैत्यांतकंदुःखविनाशमूलंशांतंपरंशक्तिमयंविशालम्
यंप्राप्यदेवाविनयंप्रयांतितंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ६३
सुखंसुखांतंसुखदंसुरेशंज्ञानार्णवंतंमुनिपंसुरेशम्
सत्याश्रयंसत्यगुणोपविष्टंतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ६४
यज्ञांगरूपंपरमार्थरूपंमायान्वितंमापतिमुग्रपुण्यम्
विज्ञानमेकंजगतांनिवासंतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ६५
अंभोधिमध्येशयनंहितस्यनागांगभोगेशयनंविशाले
श्रीपादपद्मद्वयमेवतस्यतद्वासुदेवस्यनमामिनित्यम् ६६
पुण्यान्वितंशंकरमेवनित्यंतीर्थैरनेकैःपरिसेव्यमानम्
तत्पादपद्मद्वयमेवतस्यश्रीवासुदेवस्यअघापहतत् ६७
पादांबुजरक्तमहोत्पलाभमंभोजसल्लिंगजयोपयुक्तम्
अलंकृतंनूपुरमुद्रिकाभिःश्रीवासुदेवस्यनमामिनित्यम् ६८
देवैःसुसिद्धैर्मुनिभिःसदैवनृतंसुभक्त्याउरगाधिपैश्च
तत्पादपंकेरुहमेवपुण्यंश्रीवासुदेवस्यनमामिनित्यम् ६९

यस्यापिपादांभसिमज्जमानाःपूतादिवंयांतिविकल्मषास्ते
 मोक्षलभन्तेमुनयःसुतुष्टास्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ७०
 पादोदकंतिष्ठतियत्रविष्णोर्गंगादितीर्थानिसदैवतत्र
 पिबन्तियेद्यापिसपापदेहास्तेयांतिशुद्धाःसुगृहंमुरारेः ७१
 पादोदकेनाप्यभिषिच्यमानाउग्रैश्चपापैःपरिलिप्तदेहाः
 तेयांतिमुक्तिंपरमेश्वरस्यतस्यैवपादौसततंनमामि ७२
 नैवेद्यमात्रेणसुभक्षितेनसुचक्रिणस्तस्यमहात्मनस्तु
 श्रीवाजपेयस्यफलंलभन्तेसर्वार्थयुक्ताश्चनराभवंति ७३
 नारायणंतंनरकाधिनाशनंमायाविहीनंसकलंगुणज्ञम्
 यंध्यायमानाःसुगतिंप्रयांतितंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ७४
 योवन्द्यस्त्वृषिसिद्धचारुणगणैर्देवैःसदापूज्यते
 योविश्वस्यविसृष्टिहेतुकरणेब्रह्मादिदेवप्रभुः
 यःसंसारमहार्णवेनिपतितस्योद्धारकोवत्सल-
 स्तस्यैवापिनमाम्यहंसुचरणौभक्त्यावरौपावनौ ७५
 योदृष्टोमखमंडपेसुरगणैःश्रीवामनःसामगः
 सामोद्गीतकुतूहलःसुरगणैस्त्रैलोक्यएकःप्रभुः
 कुर्वन्तंनयनेक्षणैःशुभकरैर्निष्पापतांतद्वले-
 स्तस्याहंचरणारविंदयुगलंवंदेपरंपावनम् ७६
 राजंतंद्विजमंडलेमखमुखेब्रह्मश्रियाशोभितं
 दिव्येनापिसुतेजसाकरमयंयंचेंद्रनीलोपमम्
 देवानांहितकाम्ययासुतनुजंवैरोचनस्यापितं-
 याचंतंममदीयतांत्रिपदकंवंदेप्रभुंवामनम् ७७
 तंद्रष्टुंरविमंडलेमुनिगणैःसंप्राप्तवतंदिवं
 चंद्रार्कास्तमयांतरेकिलपदासंच्छादयंतंतदा
 तस्यैवापिसुचक्रिणःसुरगणाःप्रापुर्लयंसांप्रतं-
 कायेविश्वविकोशकेतमतुलंनौमिप्रभोर्विक्रमम् ७८
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्ये-
 च्यवनचरित्रेऽष्टनवतितमोऽध्यायः ६८

नवनवतितमोऽध्यायः

विष्णुरुवाच-

स्तोत्रंपवित्रंपरमंपुराणंपापापहंपुण्यमयंशिवंच
 धन्यंसुसूक्तंपरमंसुजाप्यंनिशम्यराजाससुखीबभूव १
 गतासुतृष्णाक्षुधयासमेतादेवोपमोभूमिपतिर्बभूव
 भार्याचतस्यापिविभातिरूपैर्युक्ताबुभौपापविबंधमाप्तौ २
 देवःसुदेवैःपरिवारितोसौविप्रैःसुसिद्धैर्हरिभक्तियुक्तैः
 आगत्यभूपंगतकल्मषंतंश्रीशंखचक्राब्जगदासिधर्ता ३
 श्रीनारदोभार्गवव्यासपुण्यासमागतस्तत्रमृकंडसूनुः
 वाल्मीकिनामामुनिर्विष्णुभक्तःसमागतोब्रह्मसुतोवसिष्ठः ४
 गर्गोमहात्माहरिभक्तियुक्तोजाबालिरैभ्यावथकश्यपश्च
 आजगमुरेतेहरिणासमेताविष्णुप्रियाभागवतांवरिष्ठाः ५
 पुण्याःसुधन्यागतकल्मषास्तेहरेःसुपादांबुजभक्तियुक्ताः
 श्रीवासुदेवंपरिवार्यतस्थुःस्तुवंतिभूपंविविधप्रकारैः ६
 देवाश्चसर्वेहुतभुङ्मुखाश्चब्रह्माहरिश्चापिसुदिव्यदेव्यः
 गायंतिदिव्यमधुरंमनोहरंगंधर्वराजादिसुगायनाश्च ७
 सुवेदयुक्तैःपरमार्थसंमितैःस्तवैःसुपुण्यैर्मुनयःस्तुवंति
 दृष्ट्वापतिंभूपतिमेवदेवोहरिर्बभाषेवचनंमनोहरम् ८
 वरंयथेष्टंवरयस्वभूपतेददाम्यहंतेपरितोषितोयतः
 हरेस्तुवाक्यंसनिशम्यराजादृष्ट्वामुरारिवदमानमग्रे ९
 नीलोत्पलाभंमुरघातिनंप्रभुंतंशंखचक्रासिगदाप्रधारिणम्
 श्रियासमेतंपरमेश्वरंतरत्नोज्ज्वलंकंकणहारभूषितम् १०
 रविप्रभंदेवगणैःसुसेवितंमहार्घहाराभरणैःसुभूषितम्
 सुदिव्यगंधैर्वरलेपनैर्हरिंसुभक्तिभावैरवनींगतो नृपः ११
 दंडप्रणामैःसततंनमामजयेतिवाचाथमहानृपस्तदा
 दासोस्मिभृत्योस्मिपुरःसतेसदाभक्तिंनजानेनचभावमुत्तमम् १२
 जायान्वितंमामिहचागतंहरेप्रपाहिवैत्वांशरणंप्रपन्नम्
 धन्यास्तुतेमाधवमानवाद्विजाःसदैवतेध्यानमनोविलीनाः १३
 समुच्चरंतोभवमाधवेतिप्रयांतिवैकुण्ठमितःसुनिर्मलाः
 तवैवपादांबुजनिर्गतंपयःपुण्यं तथायेशिरसावहंति १४

समस्ततीर्थोद्भवतोयप्लाप्नुतास्तेमानवायांतिहरेःसुधाम १५

नास्तियोगोनमेभक्तिर्ज्ञानं नास्ति न मे क्रिया

कस्यपुण्यस्यसंगेनवरंमह्यंप्रयच्छसि १६

हरिरुवाच-

वासुदेवाभिधानंयन्महापातकनाशनम्

भवताविज्वलात्पुण्याच्छ्रुतराजन्विकल्मषः १७

तेनत्वंमुक्तिभागीचसंजातोनात्रसंशयः

ममलोकेप्रभुंद्भवत्वंदिव्याभोगान्मनोनुगान् १८

राजोवाच-

यदिदेववरोदेयोममदीनस्यवैत्वया

विज्वलायप्रयच्छत्वंप्रथमंवरमुत्तमम् १९

हरिरुवाच-

विज्वलस्यपितापुण्यःकुंजलोज्ञानमंडितः

वासुदेवमहास्तोत्रंनित्यंपठतिभूपते २०

पुत्रैःप्रियासमेतोऽसौममगेहंप्रयास्यति

एतत्तुजपतेस्तोत्रंसदादास्याम्यहंफलम् २१

एवमुक्तेशुभेवाक्येराजाकेशवमब्रवीत्

इदंस्तोत्रंमहापुण्यंसफलंकुरुकेशव २२

हरिरुवाच-

कृतेयुगेमहाराजयदास्तोष्यंतिमानवाः

तदामोक्षंप्रयास्यंतितत्क्षणात्नात्रसंशयः २३

त्रेतायांमासमात्रेणषड्भिर्मासैस्तुद्वापरे

वर्षेणैकेनचकलौयेजपंतिचमानवाः २४

स्वर्गंप्रयांतिराजेंद्रवैष्णवंगतिदायकम्

त्रिकालमेककालंवास्नातोजपतिब्राह्मणः २५

यंयंतुवांछतेकामंससतस्यभविष्यति

क्षत्रियोजयमाप्नोतिधनधान्यैरलंकृतः २६

वैश्योभविष्यतिश्रीमान्सुखीशूद्रोभविष्यति

अंत्यजंश्रावयेद्योयंपापान्मुक्तोभविष्यति २७

श्रावकोनरकंघोरंकदाचिन्नैवपश्यति

ममस्तोत्रप्रसादाच्चसर्वसिद्धोभविष्यति २८
ब्राह्मणैर्भोज्यमानैश्चश्राद्धकालेपठिष्यति
पितरोवैष्णवंलोकंतृप्तायास्यंतिभूपते २९
तर्पणांतेजपंकुर्याद्ब्राह्मणोवाथक्षत्रियः
पिबंतिचामृतंतस्यपितरोहृष्टमानसाः ३०
होमेषुयज्ञमध्येचभावाज्जपतिमानवः
तत्रविघ्नानजायंतेसर्वसिद्धिर्भविष्यति ३१
विषमेदुर्गसंस्थानेहिंस्रव्याघ्रस्यसंकटे
चौराणांसंकटेप्राप्तेतत्रस्तोत्रमुदीरयेत् ३२
तत्रशांतिर्महाराजभविष्यतिनसंशयः
अन्येष्वेवसुभव्येषुराजद्वारेगतेनरे ३३
वासुदेवाभिधानस्यअयुतंजपतेनरः
ब्रह्मचर्येणसंस्नातःक्रोधलोभविवर्जितः ३४
तिलतंडुलकैर्होमं दशांशमाज्यमिश्रितम्
वासुदेवंप्रपूज्यैवदद्यात्प्रयतमानसः ३५
श्लोकंप्रतिततोदेयंहोमं ध्यानेनमानवैः
तेषांसुभृत्यवन्नित्यं पार्श्वेनैवत्यजाम्यहम् ३६
कलौयुगेसुसंप्राप्तेस्तोत्रेदास्यंप्रयास्यति
वेदभंगप्रसंगेनयस्यकस्यनदीयते ३७
सर्वकामसमृद्धार्थः सचैवहिभविष्यति
एवंहिसफलंस्तोत्रंमयाभूपकृतंशृणु ३८
ब्रह्मणानिर्मितंतेनजप्तंरुद्रेणवैपुरा
ब्रह्महत्याविनिर्मुक्तइंद्रोमुक्तश्चकिल्बिषात् ३९
देवाश्चमृषयोगुह्याःसिद्धविद्याधरामराः
नागैस्तुपूजितंस्तोत्रमापुःसिद्धिमनीप्सिताम् ४०
पुण्यो धन्यः सवैदातापुत्रवान्हिभविष्यति
जपिष्यतिममस्तोत्रंनान्नकार्याविचारणा ४१
आगच्छत्वंस्त्रियासार्धममस्थानंनृपोत्तम
हस्तावलंबनंदत्तंहरिणातस्यभूपतेः ४२
नेदुर्दुभयस्तत्रगंधर्वाललितंजगुः

ननृतुश्चाप्सरःश्रेष्ठाःपुष्पवृष्टिंप्रचक्रिरे ४३
 देवाश्चऋषयःसर्वेवेदस्तोत्रैःस्तुवंतिते
 ततोदयितयासार्द्धजगामनृपतिर्हरिम् ४४
 तंस्तूयमानंसुरसिद्धसंघैःसविज्वलःपश्यतिहृष्टमानसः
 समागतस्तिष्ठतियत्रवैपितामाताचवेगेनमहाप्रभावः ४५
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थे-
 च्यवनचरित्रेनवनवतितमोऽध्यायः ६६

शततमोऽध्यायः

विष्णुरुवाच-
 नर्मदायास्तटेरम्येवटेतिष्ठतिवैपिता
 विज्वलोऽपिसमायातःपितरंप्रणिपत्यसः १
 वासुदेवाभिधानस्यस्तोत्रस्यापिमहामतिः
 समाचष्टेसधर्मात्मा महिमानंपितुःपुरः २
 यथाविष्णुःसमागत्यददौतस्मैवरंशुभम्
 तत्सर्वकथयामाससुप्रसन्नेनचेतसा ३
 कुंजलोपिचवृत्तांतंसमाकर्ण्यसभूपतेः
 हर्षेणमहताविष्टःपुत्रमालिङ्ग्यविज्वलम् ४
 आहपुण्यंकृतंवत्सत्वयाराज्ञेमहात्मने
 उपकारंमहापुण्यंवासुदेवस्यकीर्तनात् ५
 एवमाभाष्यतंपुत्रमाशीर्भिरभिनंद्यच
 पुत्रंदेवसमोपेतंस्तुत्वाचैवपुनःपुनः ६
 स्थितःसरित्तटेरम्येच्यवनस्योपपश्यतः
 एतत्तेसर्वमाख्यातंतेषांवृत्तंमहात्मनाम् ७
 वैष्णवानांमहाराजअन्यत्किंतेवदाम्यहम्
 वेनउवाच-
 अमृतंशंखपात्रेणपानार्थममचार्षितम् ८
 तस्मात्कस्यनचश्रद्धापातुंमर्त्यस्यभूतले
 उत्तमंवैष्णवंज्ञानंपानानामिहसर्वदा ९
 त्वयैवंकथ्यमानस्यपानेतृप्तिर्नजायते

श्रोतुंहिदेवदेवेशममश्रद्धाविवर्द्धते १०
कथयस्वप्रसादान्मेकुंजलस्यापिचेष्टितम्
महात्मनाकिमुक्तंचचतुर्थतनयंप्रति ११
तत्त्वंसुविस्तरादेवकृपयाकथयस्वमे
श्रीभगवानुवाच-

श्रूयतामभिधास्यामिचरित्रंकुंजलस्यच १२
बहुश्रेयःसमायुक्तंचरित्रंच्यवनस्यच
इदंपुण्यंनरश्रेष्ठआख्यानंपापनाशनम् १३
यःशृणोतिनरोभक्त्यागोसहस्रफलंलभेत् १४

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्ये
च्यवनचरित्रेशततमोऽध्यायः १००

एकाधिकशततमोऽध्यायः

सूतउवाच-
देवदेवोहृषीकेशस्त्वंगपुत्रंनृपोत्तमम्
समाचष्टमहाश्रेयआख्यानंपापनाशनम् १
श्रूयतामभिधास्यामिचरित्रंश्रेयदायकम्
द्विजस्यापिचवृत्तांतंकुंजलस्यमहात्मनः २
विष्णुरुवाच-
कुंजलश्चापिधर्मात्माचतुर्थपुत्रमेवच
समाहूयमुदायुक्तउवाचैनंकपिंजलम् ३
किंपुत्रत्वयादृष्टमपूर्वकथयस्वमे
भोजनार्थंतुयासित्वमितःकस्मिन्सुतोत्तम ४
तदाचक्ष्वमहाभागयदिदृष्टंसुपुण्यदम्
कपिंजलउवाच-

यच्चतातत्वयापृष्टमपूर्वप्रवदाम्यहम् ५
यन्नदृष्टंश्रुतंकेनकस्मान्नैवश्रुतंमया
तदिहैवप्रवक्ष्यामिश्रूयतामधुनापितः ६
शृण्वंतुभ्रातरःसर्वेमातस्त्वंशृणुसांप्रतम्
कैलासःपर्वतश्रेष्ठोधवलश्चंद्रसन्निभः ७

नानाधातुसमाकीर्णोनानावृक्षोपशोभितः
 गंगाजलैःशुभैःपुण्यैःक्षालितःसर्वतःपितः ८
 नदीनांतुसहस्राणिदिव्यानिविविधानिच
 यस्मात्तातप्रसूतानिजलानिविविधानिच ९
 तडागानिसहस्राणिसोदकानिमहागिरौ
 नद्यःसंतिविशालिन्योहंससारससेविताः १०
 तस्मिच्छ्रिखरिणांश्रेष्ठेपुण्यदाःपापनाशनाः
 वनानिविविधान्येवपुष्पितानिफलानिच ११
 नानावृक्षोपयुक्तानिहरितानिशुभानिच
 किन्नराणांगणैर्युक्तश्चाप्सरोभिःसमाकुलः १२
 गंधर्वचारणैःसिद्धैर्देववृदैःसुशोभितः
 दिव्यवृक्षवनोपेतोदिव्यभावैःसमाकुलः १३
 दिव्यगंधैःसुशोभाढ्यैर्नानारत्नसमन्वितः
 शिलाभिःस्फटिकस्यापिशुक्लाभिस्तुसुशोभनः १४
 सूर्यतेजोमयोराजंस्तेजोभिस्तुसमाकुलः
 चंदनैश्चारुगंधैश्चबकुलैर्नीलपुष्पकैः १५
 नानापुष्पमयैर्वृक्षैःसर्वत्रसमलंकृतः
 पक्षिणांसुनिनादैश्चदिव्यानांमधुरायते १६
 षट्पदानानिनादैश्चवृक्षौघैर्मधुरायते
 रुतैश्चकोकिलानांतुशोभतेसवनोगिरिः १७
 गणकोटिसमाकीर्णतत्रास्तिशिवमंदिरम्
 अंशुभिर्धवलंपुण्यंपुण्यराशिशिलोच्चयम् १८
 सिंहैश्चगर्जमानैश्चसैरिभैःकुंजरैस्ततः
 दिग्गजानांसुघोषैश्चशब्दितंचसमंततः १९
 नानामृगैःसमाकीर्णशाखामृगगणाकुलम्
 मयूरकेकाघोषैश्चगुहासुचविनादितम् २०
 कंदरैर्लेपनैःकूटैःसानुभिश्चविराजितम्
 नानाप्रस्त्रवणोपेतमोषधीभिर्विराजितम् २१
 दिव्यंदिव्यगुणंपुण्यंपुण्यधामसमाकुलम्
 सेवितंपुण्यलोकैश्चपुण्यराशिंमहागिरिम् २२

पुलिदभिल्लकोलैश्चसेवितंपर्वतोत्तमम्
 विकटैःशिखरैःकोटैरद्विराजःप्रकाशते २३
 अन्यैर्नानाविधैःपुण्यैःकौतुकैर्मगलैःशुभैः
 गंगोदकप्रवाहैश्चमहाशब्दप्रसुप्नुवे २४
 शंकरस्यगृहंतत्रकैलासंगतवानहम्
 तत्राश्चर्यमयादृष्टंयन्नदृष्टंकदाश्रुतम् २५
 श्रूयतामभिधास्यामितातसर्वमयोदितम्
 शिखराद्विराजस्यमेरोःपुण्यान्महोदयात् २६
 हिमक्षीरसुवर्णस्तुप्रवाहःपततेभुवि
 गंगायाश्चमहाभागरंहसाघोषभूषितः २७
 कैलासस्यशिरःप्राप्यतत्रविस्तरतांगतः
 दशयोजनमानेनतत्रगंगाहदोमहान् २८
 महातोयेनपुण्येनविमलेनविराजते
 सर्वतोभद्रतांप्राप्तोमहाहंसैःप्रशोभते २९
 सामोच्चारेणपुण्येनदिव्येनमधुरेणच
 हंसास्तत्रप्रकूजंतिसरस्तेनविराजते ३०
 तस्यतीरेशिलायांवैहिमकन्यामहामते
 आसीनामुक्तकेशांतरूपद्रविणशालिनी ३१
 दिव्यरूपसुसंपन्नासगुणादिव्यलक्षणा
 दिव्यालंकारभूषाचतस्यास्तीरेविराजते ३२
 नजानेगिरिराजस्यतनयावामहोदधेः
 नोवास्तिब्रह्मणःपत्नीसावास्वाहाभविष्यति ३३
 इंद्राणीवामहाभागारोहिणीवाभविष्यति
 ईदृशीरूपसंपत्तिर्युवतीनानंदृश्यते ३४
 अन्यासांचसुदिव्यानांनारीणांतातसर्वथा
 यादृशंरूपसंभावंगुणशीलंप्रदृश्यते ३५
 अप्सरसांकदानास्तितादृशंरूपलक्षणम्
 यादृशंतुमयादृष्टंतदंगंविश्वमोहनम् ३६
 शिलापदेसमासीनादुःखेनापिसमाकुला
 रुदतेसुस्वरैर्बालाअनेकैःस्वजनैर्विना ३७

अश्रूणिमुंचमानासामुक्ताभानिबहूनिच
 निर्मलानिसरस्यत्रपतंत्येवमहामते ३८
 बिंदवोमौक्तिकाभास्तेनिपतंतिमहोदके
 तेभ्योभवंतिपद्मानिहृद्धानिसुरभीणितु ३९
 पद्मानिजज्ञिरेतेभ्योनेत्राश्रुभ्योमहामते
 गंगांभसितरंत्येवअसंख्यातानितानितु ४०
 पतितानिसुहृद्धानिरंहसायानितानितु
 गंगाप्रवाहमध्येतुहंसवृंदैःसुसेविते ४१
 भागीरथ्याःप्रवाहस्तुतस्मात्स्थानाद्विनिर्गतः
 कैलासशिखरंप्राप्यरत्नारव्यंचारुकंदरम् ४२
 वर्ततेतोयपूर्णस्तुयोजनद्वयविस्तृतः
 हंसवृंदसमाकीर्णोजलपक्षिसमाकुलः ४३
 नानावर्णविशेषाणिसंतपद्मानितत्रच
 प्रवाहेनिर्मलेतातमुनिवृंदनिषेविते ४४
 अश्रुभ्योयानिजातानिप्रभातेकमलानितु
 गंगोदकप्लुतान्येवसौरभाणिमहांतिच ४५
 प्रतरंतिप्रवाहेतुनिर्मलेजलपूरिते
 मध्येमध्येसुहंसैश्चजलपक्षिनिनादिते ४६
 सूतउवाच-
 रत्नारव्येतुगिरौतस्मिन्नत्नेश्वरमहेश्वरः
 देवदैत्यसुपूज्योपितिष्ठतेतातसर्वदा ४७
 तत्रदृष्टोमयातातकश्चित्पुण्यमयोमुनिः
 जटाभारसमाक्रांतोनिर्वासादंडधारकः ४८
 निराधारोनिराहारस्तपसातीवदुर्बलः
 कृशांगोऽप्यस्थिसंघातस्त्वचामात्रेणवेष्टितः ४९
 भस्मोद्धूलितमात्राणिसर्वांगानिमहात्मनः
 शुष्कपत्राणिभक्षेतशीर्णानिपतितानिच ५०
 शिवभक्तिसमासीनोदुराधारोमहातपाः
 अश्रुभ्योयानिजातानिपद्मानिसुरभीणिच ५१
 गंगातोयात्समानीयदेवदेवंप्रपूजयेत्

रत्नेश्वरं महाभागो गीतनृत्यविशारदः ५२
गायतेनृत्यतेतस्यद्वारस्थस्त्रिपुरद्विषः
मठमागत्यधर्मात्मारोदतेसुस्वरैरपि ५३
एतद्दृष्टं मया तात अपूर्ववदतां वर
कथयस्व प्रसादान्मेयदित्वं वेत्सि कारणम् ५४
साकानारीमहाभागा कस्मात्तात प्ररोदिति
कस्मात्सदेवपुरुषो देवमर्चन्महेश्वरम् ५५
तन्मे त्वं विस्तराद्ब्रूहि सर्वसंदेहकारणम्
एवमुक्तो महाप्राज्ञः कुंजलोपिसुतेन हि ५६
कपिं जलेन प्रोवाच विस्तराच्छृण्वतो मुनेः ५७

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये-
च्यवनचरित्रे एकाधिकशततमोऽध्यायः १०१

द्व्यधिकशततमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-
सर्ववत्सप्रवक्ष्यामि यत्त्वयोक्तं ममाधुना
उभयोर्देवनं यत्तु यस्माज्जातं द्विजोत्तम १
एकदा तु महादेवी पार्वती प्रमदोत्तमा
क्रीडमाना महात्मानमीश्वरं वाक्यमब्रवीत् २
ममोरसिमहादेव जातं महत्सुदोहदम्
दर्शयस्व ममाग्रे त्वंकाननं काननोत्तमम् ३
श्रीमहादेव उवाच-
एवमस्तु महादेवि नन्दनं देवसंकुलम्
दर्शयिष्यामि ते पुण्यं द्विजसिद्धनिषेवितम् ४
एवमाभाष्यतां देवीं तया सह गणैस्ततः
सगंतुमुत्सुको देवो नन्दनं वनमेव तु ५
सर्वगंसुन्दरं दिव्यपृष्ठमाभरणैर्युतम्
घंटामालाभिसंयुक्तं किङ्किणीजालमालिनम् ६
चामरैः पट्टसूत्रैश्च मुक्तामालासुशोभितम्
हंसचन्द्रप्रतीकाशंवृषभंचारुलक्षणम् ७

समारूढोमहादेवोगणकोटिसमावृतः
 नन्दिभृङ्गिमहाकालस्कन्दचण्डमनोहराः ८
 वीरभद्रोगणेशश्चपुष्पदन्तोमणीश्वरः
 अतिबलः सुबलोनाममेघनादोघटावहः ९
 घंटाकर्णश्चकालिदः पुलिदोवीरबाहुकः
 केशरीकिङ्करोनामचण्डहासः प्रजापतिः १०
 एतेचान्येचबहवः सनकाद्यास्तपोबलाः
 गणैश्चकोटिसंख्यातैः सशिवः परिवारितः ११
 नन्दनंवनमेवापिसेवितन्देवकिन्नरैः
 प्रविवेशमहादेवोगणैर्देव्यासमन्वितः १२
 दर्शयामासदेवेशोगिरिजायै सुशोभनम्
 नानापादपसंपन्नं बहुपुष्पसमाकुलम् १३
 दिव्यरंभावनाकीर्णपुष्पवद्भिस्तुचंपकैः
 मल्लिकाभिः सुपुष्पाभिर्मालतीजालसंकुलम् १४
 नित्यं पुष्पितशाखाभिः पाटलानांवनोत्तमैः
 राजमानं महावृक्षैश्चन्दनैश्चारुगन्धिभिः १५
 देवदारुवनैर्जुष्टुंगवृक्षैः समाकुलम्
 सरलैर्नालिकैरैश्चतद्रत्नपूगीफलद्रुमैः १६
 खर्जूरपनसैर्दिव्यैः फलभारावनामितैः
 परिमलोद्गारसंयुक्तैर्गुरुवृक्षसमाकुलम् १७
 अग्नितेजः समाभासैः सप्तपर्णैः सुशोभितम्
 राजवृक्षैः कदंबैश्चपुष्पशोभान्वितंसदा १८
 जंबूनिंबमहावृक्षैर्मातुलिगैः समाकुलम्
 नारंगैः सिंधुवारैश्चप्रियालैः शालतिंदुकैः १९
 उदुंबरैः कपित्थैश्चजंबूपादपशोभितम्
 लकुचैः पुष्पसौगंधैः स्फुटनागैः समाकुलम् २०
 चूतैश्चफलराजाद्यैर्नीलैश्चैवघनोपमैः
 नीलैः शालवनैर्दिव्यैर्जालानांतुवनैस्ततः २१
 तमालैस्तुविशालैश्चसेवितन्तपनोपमैः
 शोभितनन्दनपुण्यं शिवेनपरिदर्शितम् २२

शोभितंचद्रुमैश्चान्यैः सर्वैर्नीलवनोपमैः
 सर्वकामफलोपेतैः कल्याणफलदायकैः २३
 कल्पद्रुमैर्महापुण्यैः शोभितं नंदनं वनम्
 नानापक्षिनिनादैश्च संकुलं मधुरस्वरैः २४
 कोकिलानां रुतैः पुण्यैरुद्धुष्टं मधुकारिभिः
 मकरंदविलुब्धानां पक्षिणां रुतनादितम् २५
 नानवृक्षैः समाकीर्णं नानामृगगणायुतम्
 वृक्षेभ्यो विविधैः पुष्पैस्सौगंधैः पतितैर्भुवि २६
 साचभूराजते पुत्रपूजिते वसुगंधिभिः
 तत्र वाप्यो महापुण्याः पद्मसौगंधनिर्मलाः २७
 तोयैस्ताः पूरिताः पुत्रहंसकारंडसेविताः
 तडागैः सागरप्रख्यैस्तोयसौगंधपूजितैः २८
 नंदनं भाति सर्वत्र गणैरप्सरसां महत्
 विमानैः कलशैः शुभ्रैर्हमदंडैः सुशोभनैः २९
 नंदनो वनराजस्तु प्रासादैस्तु सुधान्वितैः
 यत्र तत्र प्रभात्येव किन्नराणां महागणैः ३०
 गंधर्वैरप्सरोभिश्च सुरूपाभिर्द्विजोत्तम
 देवतानां विनोदैश्च मुनिवृंदैः सुयोगिभिः ३१
 सर्वत्र शुशुभे पुण्यसंस्थानं नंदनस्य च ३२
 एवं समालोक्य महानुभावो भवः सुदेव्या सहितो महात्मा
 श्रीनंदनं पुण्यवतां निवासं सुखाकरं शांतिगुणोपपन्नम् ३३
 आदित्यतेजः समतेजसांगणैः प्रभातिवैरश्मिभिर्जातरूपः
 पुष्पैः फलैः कामगुणोपपन्नः कल्पद्रुमो नंदनकाननेऽपि ३४
 एवं विधंपादपराजमेव संवीक्ष्य देवी च शिवं बभाषे
 अस्याभिधानं कथयस्व नाथ सर्वस्य पुण्यस्य नगस्य पुण्यम् ३५
 तेजस्विनां सूर्यवरः समं तात्स देवदेवीं च शिवो बभाषे
 शिव उवाच-
 अस्य प्रतिष्ठामहती शुभाख्या देवेषु मुख्यो मधुसूदनश्च ३६
 नदीषु मुख्या सुरनिम्नगापि विसृष्टिकर्तापि यथैव धाता
 सुखावहानां च यथा सुचंद्रो भूतेषु मुख्या च यथैव पृथ्वी ३७

नगेन्द्रराजोहियथानगानांजलाशयेष्वेवयथासमुद्रः
 महौषधीनामिवदेविचान्नमहीधराणांहिमवान्यथैव ३८
 विद्यासुमध्येचयथात्मविद्यालोकेषुसर्वेषुयथानरेंद्रः
 तथैवमुख्यस्तरुराजएषसर्वातिथिर्देवपतेःप्रियोयम् ३९
 श्रीपार्वत्युवाच-
 गुणान्नुशंभोममकीर्तयस्ववृक्षाधिपस्यास्यशुभान्सुपुण्यान्
 आकर्ण्यदेवोवचनंबभाषेदेव्यास्तुसर्वसुतरोर्हितस्य ४०
 ययंकल्पयंतिसुपुण्यदेवादेवोपमादेववराश्चकांते
 तंतंहितेभ्यःप्रददातिवृक्षःकल्पद्रुमोनामवरिष्ठएषः ४१
 अस्माच्चसर्वेप्रभवन्तिपुण्यादुःप्राप्यमत्रैवतपोधिकास्ते
 जीवाधिकंरत्नमयंसुदिव्यंदेवास्तुभुञ्जन्तिमहाप्रधानाः ४२
 शुश्रावदेवीवचनंशिवस्यआश्चर्यभूतंमनसाविचिंत्य
 तस्यानुमत्यापरिकल्पितंचस्त्रीरत्नमेकंसुगुणंसुरूपम् ४३
 सर्वांगरूपांसगुणांसुरूपांतस्मात्सुवृक्षाद्विरिजाप्रलेभे
 विश्वस्यमोहाययथोपविष्टासाहाय्यरूपामकरध्वजस्य ४४
 क्रीडानिधानंसुखसिद्धिरूपंसर्वोपपन्नाकमलायताक्षी
 पद्माननापद्मकरासुपद्माचामीकरस्यापियथासुमूर्तिः ४५
 प्रभासुतद्विद्विमलासुतेजालीलासुतेजाश्चसुकुंचितास्ते
 प्रलंबकेशाःपरिसूक्ष्मबद्धाःपुष्पैःसुगंधैःपरिलेपिताश्च ४६
 प्रबद्धकुंतादृढकेशबन्धैर्विभातिसारूपवरेणबाला
 सीमंतमार्गेचमुक्ताफलानांमालाविभात्येवयथातरूणाम् ४७
 सीमंतमूलेतिलकंसुदेव्यायथोदितोदैत्यगुरुःसतेजाः
 भालेषुपद्मेमृगनाभिपद्मसमुत्थतेजःप्रकरैर्विभाति ४८
 सीमंतमूलेतिलकस्यतेजःप्रकाशयेद्रूपश्रियंसुलोके
 केषुमुक्ताफलकेचभालेतस्याःसुशोभांविकरोतिनित्यम् ४९
 यथासुचंद्रःपरिभातिभासासारम्यचेष्टेवविभातितद्वत्
 संपूर्णचंद्रोपियथाविभातिज्योत्स्नावितानेनहिमांशुजालः ५०
 तस्यास्तुवक्त्रंपरिभातितद्वच्छोभाकरंविश्वविशारदंच
 हिमांशुरेवापिकलंकयुक्तःसंक्षीयतेनित्यकलाविहीनः ५१
 संपूर्णमस्त्येवसदैवहृष्टंतस्यास्तुवक्त्रंपरिनिष्कलंकम्

गंधं विकाशं कमलेस्वकीयंततः समालोक्य सुखं न लेभे ५२
 पद्मानना सर्वगुणोपपन्नामदीयभावैः परिनिर्मितेयम्
 गंधं स्वकीयं तु विपश्य पद्मं तस्या मुखाद्वातिजगत्समीरः ५३
 लज्जाभियुक्तः सहसा बभूव जलं समाश्रित्य सदैव तिष्ठति
 कतिमतिनियतबुद्ध्या सुधियो वदंति सुमदननृपतेः कोशं समुद्रकलाभिः ५४
 सुवरदशनरत्नैर्हास्यलीलाभियुक्ता अरुण अधरबिंबं शोभमानस्तु आस्यः ५५
 सुभ्रूः सुनासिका तस्याः सुकर्णौ रत्नभूषितौ
 हेमकांतिसमोपेतौ कपोलौ दीप्ति संयुतौ ५६
 रेखात्रयं प्रशोभेत ग्रीवायां परिसंस्थितम्
 सौभाग्यशीलशृंगारैस्तिस्त्रो रेखा इहैव हि ५७
 सुस्तनौ कठिनौ पीनौ वर्तुलाकारसन्निभौ
 तस्याः कंदर्पकलशावभिषेकाय कल्पितौ ५८
 अंसावतीव शोभेते सुसमौ मानसान्वितौ
 सुभुजौ वर्तुलौ श्लक्ष्णौ सुवर्णौ लक्षणान्वितौ ५९
 सुसमौ करपद्मौ तु पद्मवर्णौ सुशीतलौ
 दिव्यलक्षणसंपन्नौ पद्मस्वस्तिकसंयुतौ ६०
 सरलाः पद्मसंयुक्ता अंगुल्यस्तु न खान्विताः
 न खानि च सुतीक्ष्णानि जलबिंदुनिभानि च ६१
 पद्मगर्भप्रतीका शोवर्णस्तदंगसंभवः
 पद्मगंधाचसर्वांगे पद्मेव भाति भामिनी ६२
 सर्वलक्षणसंपन्नानगकन्या सुशोभना
 रक्तोत्पलनिभौ पादौ सुश्लक्ष्णौ चातिशोभनौ ६३
 रत्नज्योतिः समाकारानखाः पादाग्रसंभवाः
 यथोद्दिष्टं च शास्त्रेषु तथा चांगेषु दृश्यते ६४
 सर्वाभरणशोभांगी हारकं कणनूपुरा
 मेखला कटिसूत्रेण कांचीना देन राजते ६५
 नीलेन पट्टवस्त्रेण परां शोभांगता शुभा
 कंचुकेनापि दिव्येन सुरक्तेन गुणान्विता ६६
 पार्वती कल्पिता द्वावाद्गुणं प्राप्ता महोदयम्
 कल्पद्रुमान्मुदं लेभे शंकरं वाक्यमब्रवीत् ६७

यथोक्तंतुत्वयादेवतथादृष्टोमयाद्रुमः
यादृशंकल्प्यतेभावस्तादृशंपरिदृश्यते ६८
सूतउवाच-
अथसाचारुसर्वांगीतयोःपार्श्वसमेत्यच
पादांबुजंननामाथसाभक्त्याभवयोस्तदा ६९
उवाचवचनंस्निग्धंहृद्यंहारिचसातदा
कस्मात्सृष्टात्वयानाथमातर्वदस्वकारणम् ७०
श्रीदेव्युवाच-
वृक्षस्यकौतुकाद्भावान्मयावैप्रत्ययःकृतः
सद्यःप्राप्तंफलंभद्रेभवतीरूपसंपदा ७१
अशोकसुंदरीनाम्नालोकेख्यातिंप्रयास्यसि
सर्वसौभाग्यसंपन्नममपुत्रीनसंशयः ७२
सोमवंशेषुविख्यातोयथादेवःपुरंदरः
नहुषोनामराजेंद्रस्तवनाथोभविष्यति ७३
एवंदत्तावरंतस्यैजगामगिरिजागिरिम्
कैलासंशंकरेणापिमुदापरमयायुता ७४

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्ये-
च्यवनचरित्रेद्व्यधिकशततमोऽध्यायः १०२

त्र्यधिकशततमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-
अशोकसुंदरीजातासर्वयोषिद्वरातदा
रेमेसुनंदनेपुण्येसर्वकामगुणान्विते १
सुरूपाभिःसुकन्याभिर्देवानांचारुहासिनी
सर्वान्भोगान्प्रभुंजानागीतनृत्यविचक्षणा २
विप्रचित्तेःसुतोहुंडोरौद्रस्तीव्रश्चसर्वदा
स्वेच्छाचारोमहाकामीनंदनंप्रविवेशह ३
अशोकसुंदरींदृष्ट्वासर्वालंकारसंयुताम्
तस्यास्तुदर्शनाद्द्वैत्योविद्धःकामस्यमार्गणैः ४
तामुवाचमहाकायःकात्वंकस्यासिवाशुभे

कस्मात्त्वंकारणाच्चात्रआगतासिवनोत्तमम् ५
अशोकसुन्दर्युवाच-

शिवस्यापिसुपुण्यस्यसुताहंशृणुसांप्रतम्
स्वसाहंकार्तिकेयस्यजननीगोत्रजापिमे ६
बालभावेनसंप्राप्तालीलयानंदनंवनम्
भवान्कोहिकिमर्थतुमामेवंपरिपृच्छति ७
हुंडउवाच-

विप्रचित्तेःसुतश्चाहंगुणलक्षणसंयुतः
हुंडेतिनाम्नाविरुध्यातोबलवीर्यमदोद्धतः ८
दैत्यानामप्यहंश्रेष्ठोमत्समोनास्तिराक्षसः
देवेषुमर्त्यलोकेषुतपसायशसाकुले ९
अन्येषुनागलोकेषुधनभोगैर्वरानने
दर्शनात्तेविशालाक्षिहतःकंदर्पमार्गणैः १०
शरणंतेह्यहंप्राप्तःप्रसादसुमुखीभव
भवस्ववल्लभाभार्याममप्राणसमाप्रिया ११
अशोकसुन्दर्युवाच-

श्रूयतामभिधास्यामिसर्वसंबंधकारणम्
भवितव्यासुजातस्यलोकेस्त्रीपुरुषस्यहि १२
भवितव्यस्तथाभर्तास्त्रियायःसदृशोगुणैः
संसारेलोकमार्गोयंशृणुहुंडयथाविधि १३
अस्त्येवकारणंचात्रयथातेनभवाम्यहम्
सुभार्यादैत्यराजेंद्रशृणुष्वयतमानसः १४
वृक्षराजादहंजातायदाकालेमहामते
शंभोर्भावंसुसंगृह्यपार्वत्याकल्पिताह्यहम् १५
देवस्यानुमतेदेव्यासृष्टोभर्ताममैवहि
सोमवंशेमहाप्राज्ञःसधर्मात्माभविष्यति १६
जिष्णुर्जिष्णुसमोवीर्येतेजसापावकोपमः
सर्वज्ञःसत्यसंधश्चत्यागेवैश्रवणोपमः १७
यज्वादानपतिःसोपिरूपेणमन्मथोपमः
नहुषोनामधर्मात्मागुणशीलमहानिधिः १८

देव्यादेवेनमेदत्तःख्यातोभर्ताभविष्यति
 तस्मात्सर्वगुणोपेतं पुत्रमाप्स्यामि सुन्दरम् १९
 इंद्रोपेंद्रसमं लोके ययातिं जनवल्लभम्
 लप्स्याम्यहरणे धीरं तस्माच्छंभोः प्रसादतः २०
 अहं पतिव्रतावीरपरभार्याविशेषतः
 अतस्त्वं सर्वथा हुंडत्यजभ्रांतिमि तो व्रज २१
 प्रहस्यैव वचो ब्रूते अशोकसुंदरीं प्रति
 हुंड उवाच-
 नैव युक्तं त्वया प्रोक्तं देव्यादेवेन चैव हि २२
 नहुषो नाम धर्मात्मा सोमवंशे भविष्यति
 भवती वयसा श्रेष्ठा कनिष्ठो न स युज्यते २३
 कनिष्ठास्त्री प्रशस्ता तु पुरुषो न प्रशस्यते
 कदा स पुरुषो भद्रे तव भर्ता भविष्यति २४
 तारुण्यं यौवनं चापि नाशमेवं प्रयास्यति
 यौवनस्य बलेनापि रूपवत्यः सदा स्त्रियः २५
 पुरुषाणां वल्लभत्वं प्रयांति वरवर्णिनि
 तारुण्यं हि महामूलं युवतीनां वरानने २६
 तस्याधारेण भुजंति भोगान् कामान् मनोनुगान्
 कदा सो भ्येष्यते भद्रे आयोः पुत्रः शृणुष्व मे २७
 यौवनं वर्तते ऽद्यैव वृथा चैव भविष्यति
 गर्भत्वं च शिशुत्वं च कौमारं च निशामय २८
 कदा सौ यौवनोपेतस्तव योग्यो भविष्यति
 यौवनस्य प्रभावेन पिबस्व मधुमाधवीम् २९
 मया सह विशालाक्षिरमस्वत्वं सुखेन वै
 हुंडस्य वचनं श्रुत्वा शिवस्य तनया पुनः ३०
 उवाच दानवेंद्रं तं सा ध्वसेन समन्विता
 अष्टाविंशतिके प्राप्ते द्वापराख्ये युगे तदा ३१
 शेषावतारो धर्मात्मा वसुदेवसुतो बलः
 रेवतस्य सुतां दिव्यां भार्या स च करिष्यति ३२
 सा पिजाता महाभाग कृताख्ये हियुगोत्तमे

युगत्रयप्रमाणेनसाहिज्येष्ठाबलादपि ३३
 बलस्यसाप्रियाजातारेवतीप्राणसंमिता
 भविष्यद्वापरेप्राप्तइहसातुभविष्यति ३४
 मायावतीपुराजातागंधर्वतनयावरा
 अपहृत्यनियम्यैवशंबरोदानवोत्तमः ३५
 तस्याभर्तासमाख्यातोमाधवस्यसुतोबली
 प्रद्युम्नोनामवीरेशोयादवेश्वरनंदनः ३६
 तस्मिन्युगेभविष्येतभाव्यंदृष्टंपुरातनैः
 व्यासादिभिर्महाभागैर्ज्ञानवद्भिर्महात्मभिः ३७
 एवंहिदृश्यतेदैत्यवाक्यंदेव्यातदोदितम्
 मांप्रतिहिजगद्धात्र्यापुत्र्याहिमवतस्तदा ३८
 त्वंतुलोभेनकामेनलुब्धोवदसिदुष्कृतम्
 किल्बिषेणसमाजुष्टंवेदशास्त्रविवर्जितम् ३९
 यद्यस्यदिष्टमेवास्तिशुभंवाप्यशुभंदृढम्
 पूर्वकर्मानुसारेणतत्तस्यपरिजायते ४०
 देवानांब्राह्मणानांचवदनेयत्सुभाषितम्
 निःसरेद्यदिसत्यंतदन्यथानैवजायते ४१
 मद्भाग्यादेवमाज्ञातंनहुषस्यापितस्यच
 समायोगंविचार्यैवंदेव्याप्रोक्तंशिवेनच ४२
 एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजभ्रांतिमनःस्थिताम्
 नैवशक्तोभवान्दैत्यमेमनश्चालितुंध्रुवम् ४३
 पतिव्रतादृढाचित्तेसकोमेचालितुंक्षमः
 महाशापेनधक्ष्यामिइतोगच्छमहासुर ४४
 एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंहंडोवैदानवोबली
 मनसाचिंतयामासकथंभार्याभवेदियम् ४५
 विचिंत्यहुंडोमायावीअंतर्धानंसमागतः
 ततोनिष्क्रम्यवेगेनतस्मात्स्थानाद्विहायताम्
 अन्यस्मिन्दिवसेप्राप्तेमायांकृत्वातमोमयीम् ४६
 दिव्यंमायामयरूपंकृत्वानार्यास्तुदानवः
 माययाकन्यकारूपोबभूवममनंदन ४७

साकन्यापिवरारोहामायारूपागमत्ततः
 हास्यलीलासमायुक्तायत्रास्तेभवनंदिनी ४८
 उवाचवाक्यंस्निग्धेवअशोकसुंदरींप्रति
 कासिकस्यासिसुभगेतिष्ठसित्वंतपोवने ४९
 किमर्थंक्रियतेबालेकामशोषणकंतपः
 तन्ममाचक्ष्वसुभगेकिंनिमित्तंसुदुष्करम् ५०
 तन्निशम्यशुभंवाक्यंदानवेनापिभाषितम्
 मायारूपेणछन्नेनसाभिलाषेणसत्वरम् ५१
 आत्मसृष्टिसुवृत्तांतंप्रवृत्तंतुयथापुरा
 तपसःकारणंसर्वसमाचष्टसुदुःखिता ५२
 उपप्लवंतुतस्यापिदानवस्यदुरात्मनः
 मायारूपंनजानातिसौहृदात्कथितंतया ५३
 हुंडउवाच-
 पतिव्रतासिहेदेविसाधुव्रतपरायणा
 साधुशीलसमाचारासाधुचारामहासती ५४
 अहंपतिव्रताभद्रेपतिव्रतपरायणा
 तपश्चरामिसुभगेभर्तुरर्थेमहासती ५५
 ममभर्ताहतस्तेनहुंडेनापिदुरात्मना
 तस्यनाशायवैघोरंतपस्यामिमहत्तपः ५६
 एहिमेस्वाश्रमेपुण्येगंगातीरेवसाम्यहम्
 अन्यैर्मनोहरैर्वाक्यैरुक्ताप्रत्ययकारकैः ५७
 हुंडेनसखिभावेनमोहिताशिवनंदिनी
 समाकृष्टासुवेगेनमहामोहेनमोहिता ५८
 आनीतात्मगृहंदिव्यमनौपम्यंसुशोभनम्
 मेरोस्तुशिखरेपुत्रवैडूर्याख्यंपुरोत्तमम् ५९
 अस्तिसर्वगुणोपेतंकांचनारख्यंमहाशिवम्
 तुंगप्रासादसंबाधैःकलशैर्दंडचामरैः ६०
 नानवृक्षसमोपेतैर्वनैर्नीलैर्घनोपमैः
 वापीकूपतडागैश्चनदीभिस्तुजलाशयैः ६१
 शोभमानंमहारत्नैःप्राकारैर्हेमसंयतैः

सर्वकामसमृद्धार्थसंपूर्णदानवस्यहि ६२
 ददृशेसापुरंरम्यमशोकसुंदरीतदा
 कस्यदेवस्यसंस्थानंकथयस्वसखेमम ६३
 सोवाचदानवेन्द्रस्यदृष्टपूर्वस्यवैत्वया
 तस्यस्थानंमहाभागेसोऽहदानवपुंगवः ६४
 मयात्वंतुसमानीतामाययावरवर्णिनि
 तामाभाष्यगृहंनीताशातकौभंसुशोभनम् ६५
 नानावेशमैःसमाजुष्टंकैलासशिखरोपमम्
 निवेश्यसुंदरींतत्रदोलायांकामपीडितः ६६
 पुनःस्वरूपीदैत्येन्द्रःकामबाणप्रपीडितः
 करसंपुटमाबध्यउवाचवचनंतदा ६७
 ययंत्वंवांछसेभद्रेतंतदघ्निसंशयः
 भजमांत्वंविशालाक्षिभजंतंकामपीडितम् ६८
 श्रीदेव्युवाच-
 नैवचालयितुंशक्तोभवान्मांदानवेश्वरः
 मनसापिनवैधार्यमममोहंसमागतम् ६९
 भवादृशैर्महापापैर्देवैर्वादानवाधमैः
 दुष्प्राप्याहंनसंदेहोमावदस्वपुनःपुनः ७०
 स्कंदानुजासातपसाभियुक्ताजाज्वल्यमानामहतारुषाच
 संहर्तुकामापरिदानवंतंकालस्यजिह्वेवयथास्फुरंती ७१
 पुनरुवाचसादेवीतमेवंदानवाधमम्
 उग्रंकर्मकृतंपापचात्मनाशनहेतवे ७२
 आत्मवंशस्यनाशायस्वजनस्यास्यवैत्वया
 दीप्तास्वगृहमानीतासुशिखाकृष्णवर्त्मनः ७३
 यथाऽशुभःकूटपक्षीसर्वशोकैःसमुद्रतः
 गृहंतुविशतेयस्यतस्यनाशंप्रयच्छति ७४
 स्वजनस्यचसर्वस्यसधनस्यकुलस्यच
 सद्विजोनाशमिच्छेतविशत्येवयदागृहम् ७५
 तथातेहंगृहंप्राप्तातवनाशंसमीहती
 पुत्राणांधनधान्यस्यतववंशस्यसांप्रतम् ७६

जीवंकुलंधनंधान्यंपुत्रपौत्रादिकंतव
 सर्वतेनाशयित्वाहंयास्यामिचनसंशयः ७७
 यथात्वयाहमानीताचरंतीपरमंतपः
 पतिकामाप्रवांच्छंतीनहुषंचायुनंदनम् ७८
 तथात्वांममभर्ताचनाशयिष्यतिदानव
 मन्निमित्तउपायोऽयदृष्टोदेवेनवैपुरा ७९
 सत्येयंलौकिकीगाथायांगायांतिविदोजनाः
 प्रत्यक्षंदृश्यतेलोकेनविंदंतिकुबुद्धयः ८०
 येनयत्रप्रभोक्तव्यंयस्माद्दुःखसुखादिकम्
 सएवभुंजतेतत्रतस्मादेवनसंशयः ८१
 कर्मणोस्यफलंभुंक्ष्वस्वकीयस्यमहीतले
 यास्यसेनिरयस्थानंपरदाराभिमर्शनात् ८२
 सुतीक्ष्णंहिसुधारंतुसुखङ्गंचविघट्टति
 अंगुल्यग्रेणकोपायतथामांविद्धिसांप्रतम् ८३
 सिंहस्यसंमुखंगत्वाक्रुद्धस्यगर्जितस्यच
 कोलुनातिमुखात्केशान्साहसाकारसंयुतः ८४
 सत्याचारांदमोपेतांनियतांतपसिस्थिताम्
 निधनंचेच्छतेयोवैसवैमांभोक्तुमिच्छति ८५
 समशिकृष्णसर्पस्यजीवमानस्यसांप्रतम्
 गृहीतुमिच्छतेसोहियथाकालेनप्रेषितः ८६
 भवांस्तुप्रेषितोमूढकालेनकालमोहितः
 तदातेईदृशीजाताकुमतिःकिंनपश्यसि ८७
 ऋतेतुआयुपुत्रेणसमालोकयतेहिकः
 अन्योहिनिधनंयातिममरूपावलोकनात् ८८
 एवमाभाषयित्वातंगंगातीरंगतासती
 सशोकादुःखसंविग्रानियतानियमान्विता ८९
 पूर्वमाचरितंधोरंपतिकामनयातपः
 तवनाशार्थमिच्छंतीचरिष्येदारुणंपुनः ९०
 यदात्वांनिहतंदुष्टंनहुषेणमहात्मना
 निशितैर्वज्रसंकाशैर्बाणैराशीविषोपमैः ९१

रणेनिपतितं पापमुक्तकेशं सलोहितम्
गतासुंचप्रपश्यामितदायास्याम्यहंपतिम् ६२
एवंसुनियमंकृत्वा गंगातीरमनुत्तमम्
संस्थिताहुंडनाशायनिश्चलाशिवनंदिनी ६३
वह्नेर्यथादीप्तिमतीशिखोज्ज्वलातेजोभियुक्ताप्रदहेत्सुलोकान्
क्रोधेनदीप्ताविबुधेशपुत्रीगंगातटेदुश्चरमाचरत्तपः ६४
कुंजलउवाच-

एवमुक्तामहाभागशिवस्यतनयागता
गंगांभसिततःस्नात्वास्वपुरेकांचनाह्वये ६५
तपश्चचारतन्वंगीहुंडस्यवधहेतवे
अशोकसुंदरीबालासत्येनचसमन्विता ६६
हुंडोपिदुःखितोभूतःशापदग्धेनचेतसा
चिंतयामाससंतप्तअतीववचनानलैः ६७
समाहूयअमात्यंतंकंपनारुख्यमथाब्रवीत्
समाचष्टसवृत्तांतंतस्याःशापोद्भवंमहत् ६८
शप्तोस्म्यशोकसुंदर्याशिवस्यापिसुकन्यया
नहुषस्यापिमेभर्तुस्त्वंतुहस्तान्मरिष्यसि ६९
नैवजातस्त्वसौगर्भआयोर्भार्याचगुर्विणी
यथासत्याद्वयलीकस्तुतस्याःशापस्तथाकुरु १००
कंपनउवाच-

अपहत्यप्रियांतस्यआयोश्चापिसमानय
अनेनापिप्रकारेणतवशत्रुर्नजायते १०१
नोवाप्रपातयस्वत्वंगर्भतस्याःप्रभीषणैः
अनेनापिप्रकारेणतवशत्रुर्नजायते १०२
जन्मकालंप्रतीक्षस्वनहुषस्यदुरात्मनः
अपहत्यसमानीयजहित्वंपापचेतनम् १०३
एवंसंमंत्रयतेनापिकंपनेनसदानवः
अभूत्सउद्यमोपेतोनहुषस्यप्रणाशने १०४
विष्णुरुवाच-

एलपुत्रोमहाभागआयुर्नामक्षितीश्वरः

सार्वभौमःसधर्मात्मासत्यव्रतपरायणः १०५
 इंद्रोपेंद्रसमोराजातपसायशसाबलैः
 दानयज्ञैःसुपुण्यैश्चसत्येननियमेनच १०६
 एकच्छत्रेणवैराज्यंचक्रेभूपतिसत्तमः
 पृथिव्यांसर्वधर्मज्ञःसोमवंशस्यभूषणम् १०७
 पुत्रंनविंदतेराजातेनदुःखीव्यजायत
 चिंतयामासधर्मात्माकथंमेजायतेसुतः १०८
 इतिचिंतांसमापेदेआयुश्चपृथिवीपतिः
 पुत्रार्थपरमंयत्नमकरोत्सुसमाहितः १०९
 अत्रिपुत्रोमहात्मावैदत्तात्रेयोमहामुनिः
 क्रीडमानःस्त्रियासार्द्धमदिरारुणलोचनः ११०
 वारुणयामत्तधर्मात्मास्त्रीवृदैश्चसमावृतः
 अंकेयुवतिमाधायसर्वयोषिद्वरांशुभाम् १११
 गायतेनृत्यतेविप्रःसुरांचपिबतेभृशम्
 विनायज्ञोपवीतेनमहायोगीश्वरोत्तमः ११२
 पुष्पमालाभिर्दिव्याभिर्मुक्ताहारपरिच्छदैः
 चंदनागुरुदिग्धांगोराजमानोमुनीश्वरः ११३
 तस्याश्रमंनृपोगत्वातंदृष्ट्वाद्विजसत्तमम्
 प्रणाममकरोन्मूर्धादण्डवत्सुसमाहितः ११४
 अत्रिपुत्रःसधर्मात्मासमालोक्यनृपोत्तमम्
 आगतंपुरतोभक्त्याअथध्यानंसमास्थितः ११५
 एवंवर्षशतंप्राप्तंतस्यभूपस्यसत्तम
 निश्चलंशांतिमापन्नंमानसंभक्तितत्परम् ११६
 समाहूयउवाचेदंकिमर्थंक्लिश्यसेनृप
 ब्रह्माचारेणहीनोस्मिब्रह्मत्वंनास्तिमेकदा ११७
 सुरामांसप्रलुब्धोऽस्मिस्त्रियासक्तःसदैवहि
 वरदानेनमेशक्तिरन्यंशुश्रूषब्राह्मणम् ११८
 आयुरुवाच-
 भवादृशोमहाभागनास्तिब्राह्मणसत्तमः
 सर्वकामप्रदातावैत्रैलोक्येपरमेश्वरः ११९

अत्रिवंशेमहाभागगोविन्दः परमेश्वरः
 ब्राह्मणस्यस्वरूपेण भवान्वै गरुडध्वजः १२०
 नमोऽस्तु देवदेवेश नमोऽस्तु परमेश्वर
 त्वामहं शरणं प्राप्तः शरणागतवत्सल १२१
 उद्धरस्व हृषीकेश मायांकृत्वा प्रतिष्ठसि
 विश्वस्थानां प्रजानां तु विद्वांसं विश्वनायकम् १२२
 जानाम्यहं जगन्नाथं भवं तं मधुसूदनम्
 मामेवरक्ष गोविन्द विश्वरूप नमोऽस्तुते १२३
 कुंजल उवाच-
 गते बहुतिथे काले दत्तात्रेयो नृपोत्तमम्
 उवाच मत्त रूपेण कुरुष्व वचनं मम १२४
 कपाले मे सुरां देहि पाचितं मांसं भोजनम्
 एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं स चायुः पृथिवीपतिः १२५
 उत्सुकस्तु कपालेन सुरामाहत्य वेगवान्
 पलं सुपाचितं चैव च्छित्त्वा हस्तेन स त्वरम् १२६
 नृपेन्द्रः प्रददौ चापि दत्तात्रेयाय सत्तम
 अथ प्रसन्नचेताः स संजातो मुनिपुंगवः १२७
 दृष्ट्वा भक्तिं प्रभावं च गुरुशुश्रूषणं परम्
 समुवाच नृपेन्द्रं तमायुं पणतमानसम् १२८
 वरं वरय भद्रं ते दुर्लभं भुवि भूपते
 सर्वमेव प्रदास्यामि यं यमिच्छसि सांप्रतम् १२९
 राजोवाच-
 भवान् दाता वरं सत्यं कृपयामुनि सत्तम
 पुत्रं देहि गुणोपेतं सर्वज्ञं गुणसंयुतम् १३०
 देववीर्यसुते जंच अजेयं देवदानवैः
 क्षत्रियैराक्षसैर्घोरैर्दानवैः किन्नरैस्तथा १३१
 देवब्राह्मणसंभक्तः प्रजापालो विशेषतः
 यज्वादानपतिः शूरः शरणागतवत्सलः १३२
 दाता भोक्ता महात्मा च वेदशास्त्रेषु पंडितः
 धनुर्वेदेषु निपुणः शास्त्रेषु च परायणः १३३

अनाहतमतिर्धीरः संग्रामेष्वपराजितः
 एवंगुणः सुरूपश्चयस्माद्वंशः प्रसूयते १३४
 देहिपुत्रं महाभागममवंशप्रधारकम्
 यदिचापिवरोदेयस्त्वयामेकृपयाविभो १३५
 दत्तात्रेय उवाच-

एवमस्तु महाभाग तव पुत्रो भविष्यति
 गृहेवंशकरः पुण्यः सर्वजीवदयाकरः १३६
 एभिर्गुणैस्तु संयुक्तो वैष्णवांशेन संयुतः
 राजा च सार्वभौमश्च इंद्रतुल्यो नरेश्वरः १३७
 एवं खलु वरंदत्वादौ फलमनुत्तमम्
 भूपमाहमहायोगी सुभार्यायै प्रदीयताम् १३८
 एवमुक्त्वा विसृज्यैव तमायुं प्रणतं पुरः
 आशीर्भिरभिनन्द्यैव अंतर्द्धानमधीयत १३९

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये-
 च्यवनचरित्रेऽप्यधिकशततमोऽध्यायः १०३

चतुरधिकशततमोऽध्यायः

कुंजल उवाच-
 गते तस्मिन् महाभागे दत्तात्रेये महामुनौ
 आजगाम महाराज आयुश्च स्वपुरं प्रति १
 इंदुमत्या गृहं हृष्टः प्रविवेश श्रियान्वितम्
 सर्वकामसमृद्धार्थमिंद्रस्य सदनोपमम् २
 राज्यं चक्रे समेधा वीयथा स्वर्गे पुरंदरः
 स्वभानुसुतया सार्द्धमिंदुमत्या द्विजोत्तम ३
 सा च इंदुमती राज्ञी गर्भमापफलाशनात्
 दत्तात्रेयस्य वचनाद्विव्यतेजः समन्वितम् ४
 इंदुमत्या महाभाग स्वप्नं दृष्ट्वा मनुत्तमम्
 रात्रौ दिवान्वितं तात बहुमंगलदायकम् ५
 गृहांतरे विशंतं च पुरुषं सूर्यसन्निभम्
 मुक्तामालान्वितं विप्रं श्वेतवस्त्रेण शोभितम् ६

श्वेतपुष्पकृतामालातस्यकंठेविराजते
 सर्वाभरणशोभांगोदिव्यगंधानुलेपनः ७
 चतुर्भुजः शंखपाणिर्गदाचक्रासिधारकः
 छत्रेणध्रियमाणेनचंद्रबिंबानुकारिणा ८
 शोभमानोमहातेजादिव्याभरणभूषितः
 हारकंकणकेयूरनूपुराभ्यांविराजितः ९
 चंद्रबिंबानुकाराभ्यांकुंडलाभ्यांविराजितः
 एवंविधोमहाप्राज्ञोनरःकश्चित्समागतः १०
 इंदुमतींसमाहूयस्त्रापितापयसातदा
 शंखेनक्षीरपूर्णेनशशिवर्णेनभामिनी ११
 रत्नकांचनबद्धेनसंपूर्णेनपुनःपुनः
 श्वेतंनागंसुरूपंचसहस्रशिरसंवरम् १२
 महामणियुतंदीपंधामज्वालासमाकुलम्
 क्षिप्तंतेनमुखप्रांतेदत्तमुक्ताफलंपुनः १३
 कंठेतस्याःसदेवेशइंदुमत्यामहायशाः
 पद्महस्तेततोदत्वास्वस्थानंप्रतिजग्मिवान् १४
 एवंविधंमहास्वप्नंतयादृष्टंसुतोत्तमम्
 समाचष्टमहाभागआयुंभूमिपतीश्वरम् १५
 समाकर्ण्यमहाराजश्चित्तयामासवैपुनः
 समाहूयगुरुंपश्चात्कथितंस्वप्नमुत्तमम् १६
 शौनकंसुमहाभागंसर्वज्ञंज्ञानिनावरम्
 राजोवाच-
 अद्यरात्रौमहाभागममपत्न्याद्विजोत्तम १७
 विप्रोगेहंविशन्दृष्टःकिमिदंस्वप्नकारणम्
 शौनकउवाच-
 वरोदत्तस्तुतेपूर्वदत्तात्रेयेणधीमता १८
 आदिष्टंचफलंराज्ञांसुगुणंसुतहेतवे
 तत्फलंकिंकृतंराजन्कस्मैत्वयानिवेदितम् १९
 सुभार्यायैमयादत्तमितिराज्ञोदितंवचः
 श्रुत्वोवाचमहाप्राज्ञःशौनकोद्विजसत्तमः २०

दत्तात्रेयप्रसादेनतवगेहेसुतोत्तमः

वैष्णवांशेनसंयुक्तोभविष्यतिनसंशयः २१

स्वप्नस्यकारणंराजन्नेतत्तेकथितंमया

इंद्रोपेन्द्रसमःपुत्रोदिव्यवीर्योभविष्यति २२

पुत्रस्तेसर्वधर्मात्मासोमवंशस्यवर्द्धनः

धनुर्वेदेचवेदेचसगुणोसौभविष्यति २३

एवमुक्त्वासराजानंशौनकोगतवान्गृहम्

हर्षेणमहताविष्टोराजाभूत्प्रिययासह २४

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे

चतुरधिकशततमोऽध्यायः १०४

पंचोत्तरशततमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

गतासानंदनवनंसखीभिःसहक्रीडितुम्

तत्राकरण्यमहद्वाक्यमप्रियंतुतदापितुः १

चारणानांसुसिद्धानांभाषतांहर्षणेनतु

आयोगेहेमहावीर्योविष्णुतुल्यपराक्रमः २

भविष्यतिसुतश्रेष्ठोहृंडस्यांतंकरिष्यति

एवंविधंमहद्वाक्यमप्रियंदुःखदायकम् ३

समाकरण्यसमायातापितुरग्रेनिवेदितम्

समासेनतयातस्यपुरतोदुःखदायकम् ४

पितुरग्रेजगादाथपिताश्रुत्वासविस्मितः

शापमशोकसुंदर्याःसस्मारचपुराकृतम् ५

एतस्यार्थेतपस्तेपेसेयंचाशोकसुंदरी

गर्भस्यनाशनायैवइंदुमत्याःसदानवः ६

विचक्रेउद्यमंदुष्टःकालाकृष्टोदुरात्मवान्

छिद्रान्वेषीततोभूत्वाइंदुमत्यास्तुनित्यशः ७

यदापश्यतितांराज्ञीरूपौदार्यगुणान्विताम्

दिव्यतेजःसमायुक्तांरक्षितांविष्णुतेजसा ८

दिव्येनतेजसायुक्तांसूर्यबिंबोपमांतुताम्

तस्याःपार्श्वमहाभागरक्षणाथैस्थितःसदा ६
 दूरात्सदानवोदुष्टस्तस्याश्चबहुदर्शयन्
 नानाविद्यामहोग्रांचभीषिकांसुविभीषिकाम् १०
 गर्भस्यतेजसायुक्तारक्षिताविष्णुतेजसा
 भयंनजायतेतस्यामनस्येवकदापुनः ११
 विफलोदानवोजातउद्यमश्चनिरर्थकः
 मनीप्सितनैवजातंहंडस्यापिदुरात्मनः १२
 एवंवर्षशतंपूर्णपश्यमानस्यतस्यच
 प्रसूतासाहिपुत्रंचस्वर्भानोस्तनयातदा १३
 रात्रावेवसुतश्रेष्ठतस्याःपुत्रोव्यजायत
 तेजसातीवभात्येषयथासूर्योनभस्तले १४
 सूतउवाच-
 अथदासीमहादुष्टाकाचित्सूतिगृहागता
 अशौचाचारसंयुक्तामहामंगलवादिनी १५
 तस्याःसर्वसमाज्ञायसहंडोदानवाधमः
 दास्याअंगंप्रविश्यैवप्रविष्टश्चायुमन्दिरे १६
 महाजनेप्रसुप्तेचनिद्रयातीवमोहिते
 तंपुत्रंदेवगर्भाभिमपहत्यबहिर्गतः १७
 कांचनारुख्यपुरेप्राप्तःस्वकीयेदानवाधमः
 समाहूयप्रियांभार्याविपुलांवाक्यमब्रवीत् १८
 वधस्वैनंमहापापंबालरूपंरिपुंमम
 पश्चात्सूदस्यवैहस्तेभोजनार्थंप्रदीयताम् १९
 नानाभेदैर्विभेदैश्चपाचयस्वहिनिर्घृणम्
 सूदहस्तान्महाभागेपश्चाद्भोक्ष्येनसंशयः २०
 वाक्यमाकर्ण्यतद्भर्तुर्विपुलाविस्मिताभवत्
 कस्मान्निर्घृणतांयातिभर्ताममसुनिष्ठुरः २१
 सर्वलक्षणसंपन्नंदेवगर्भोपमंसुतम्
 कस्यकस्मात्प्रभक्ष्येतक्षमाहीनःसुनिर्घृणः २२
 इत्येवंचिंतयामासकारुण्येनसमन्विता
 पुनःपप्रच्छभर्तारंकस्माद्भक्ष्यसिबालकम् २३

कस्माद्भवसिसंकुद्धोऽतीवनिरपत्रपः
 सर्वमेकारणंब्रूहितत्वेनदनुजेश्वर २४
 आत्मदोषंचवृत्तांतंसमासेननिवेदितम्
 शापमशोकसुंदर्याहुंडेनापिदुरात्मना २५
 तयाज्ञातंतुतत्सर्वकारणंदानवस्यवै
 वध्योऽयबालकःसत्यंनोवाभर्त्तामरिष्यति २६
 इत्येवंप्रविचार्यैवविपुलाक्रोधमूर्च्छिता
 मेकलांतुसमाहूयसैरंध्रींवाक्यमब्रवीत् २७
 जह्येनंबालकंदुष्टंमेकलेऽद्यमहानसे
 सूदहस्तेप्रदेहित्वंहुण्डभोजनहेतवे २८
 मेकलाबालकंगृह्यसूदमाहूयचाब्रवीत्
 राजादेशंकुरुष्वद्यपचस्वैनंहिबालकम् २९
 एवमाकर्णितंतेनसूदेनापिमहात्मना
 आदायबालकंहस्ताच्छस्त्रमुद्यम्यचोद्यतः ३०
 एषवैदेवदेवस्यदत्तात्रेयस्यतेजसा
 रक्षितस्त्वायुपुत्रश्चसजहासपुनःपुनः ३१
 हसंतंतंसमालोक्यससूदःकृपयान्वितः
 सैरंध्रीचकृपायुक्तासूदंतंप्रत्यभाषत ३२
 नैषवध्यस्त्वयासूदशिशुरेवमहामते
 दिव्यलक्षणसंपन्नःकस्यजातःसुसत्कुले ३३
 सूदउवाच-
 सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेवाक्यंवैकृपयान्वितम्
 राजलक्षणसंपन्नोरूपवान्कस्यबालकः ३४
 कस्माद्भोक्ष्यतिदुष्टात्माहुंडोऽयदानवाधमः
 येनवैरक्षितोवंशःपूर्वमेवसुकर्मणा ३५
 आपत्स्वपिसजीवेतदुर्गेषुनान्यथाभवेत्
 सिंधुवेगेननीतस्तुवह्निमध्येगतोऽथवा ३६
 जीवतेनात्रसंदेहोयश्चकर्मसहायवान्
 तस्माद्धिक्रियतेकर्मधर्मपुण्यसमन्वितम् ३७
 आयुष्मंतोनरास्तेनप्रवदंतिसुखंततः

तारकंपालकंकर्मरक्षतेजाग्रतेहितत् ३८
मुक्तिदंजायतेनित्यंमैत्रस्थानप्रदायकम्
दानपुण्यान्वितंकर्मप्रियवाक्यसमन्वितम् ३९
उपकारयुतंयश्चकरोतिशुभकृत्तदा
तमेवरक्षतेकर्मसर्वदैवनसंशयः ४०
अन्ययोनिंप्रयातिस्मप्रेरितःस्वेनकर्मणा
किंकरोतिपितामाताअन्येस्वजनबान्धवाः ४१
कर्मणानिहतोयस्तुनस्युस्तस्यचरक्षणे

सूतउवाच-

येनैवकर्मणाचैवरक्षितश्चायुनंदनः ४२
तस्मात्कृपान्वितोजातःसूदःकर्मवशानुगः
सैरंध्रीचतथाजाताप्रेरितातस्यकर्मणा ४३
द्वाभ्यामेवसुतश्चायोरक्षितश्चारुलक्षणः
रात्रावेवप्रणीतोऽसौतस्माद्देहान्महाश्रमे ४४
वशिष्ठस्याश्रमेपुण्येसैरंध्र्यापुण्यकर्मणा
शुभेपर्णकुटीद्वारेतस्मिन्नेवमहाश्रमे ४५
गतासास्वगृहंपश्चान्निक्षिप्यबालकोत्तमम्
एणंनिपात्यसूदेनपाचितंमांसमेवहि ४६
भोजयित्वासुदैत्येंद्रोहंडोहृष्टोभवत्तदा
शापमशोकसुंदर्यामोघंमेनेतदासुरः ४७
हर्षेणमहताविष्टःसहंडोदानवेश्वरः

कुंजलउवाच-

प्रभातेविमलेजातेवशिष्ठोमुनिसत्तमः ४८
बहिर्गतोहिधर्मात्माकुटीद्वारात्प्रपश्यति
संपूर्णबालकंदृष्ट्वादिव्यलक्षणसंयुतम् ४९
संपूर्णेदुप्रतीकाशंसुंदरंचारुलोचनम्
वशिष्ठउवाच-

पश्यंतुमुनयःसर्वेयूयमागत्यबालकम् ५०
कस्यकेनसमानीतरात्रौद्वारांगणेमम
देवगंधर्वगर्भाभंराजलक्षणसंयुतम् ५१

कंदर्पकोटिसंकाशंपश्यंतुमुनयोऽमलम्
 महाकौतुकसंयुक्ताहृष्टाद्विजवरास्ततः ५२
 समपश्यन्सुतंतेतुआयोश्चैवमहात्मनः
 वशिष्ठःसतुधर्मात्माज्ञानेनालोक्यबालकम् ५३
 आयुपुत्रंसमाज्ञातंचरित्रेणसमन्वितम्
 वृत्तांतंतस्यदुष्टस्यहृष्टस्यापिदुरात्मनः ५४
 कृपयाब्रह्मपुत्रस्तुसमुत्थायसुबालकम्
 कराभ्यामथगृह्णातियावद्विजोवरोत्तमः ५५
 तावत्पुष्पसुवृष्टिंचचक्रुर्देवाःसुतोपरि
 ललितंसुस्वरंगीतंजगुर्गंधर्वकिन्नराः ५६
 ऋषयोवेदमंत्रैस्तुस्तुवंतिनृपनंदनम्
 वशिष्ठस्तंसमालोक्यवरंवैदत्तवांस्तदा ५७
 नहुषेत्येवतेनामख्यातंलोकेभविष्यति
 हुषितोनैवतेनापिबालभावैर्नराधिप ५८
 तस्मान्नहुषतेनामदेवपूज्योभविष्यसि
 जातकर्मादिकंकर्मतस्यचक्रेद्विजोत्तमः ५९
 व्रतदानंविसर्गचगुरुशिष्यादिलक्षणम्
 वेदंचाधीत्यसंपूर्णषडंगंसपदक्रमम् ६०
 सर्वाण्येवचशास्त्राणिअधीत्यद्विजसत्तमात्
 वशिष्ठाच्चधनुर्वेदंसरहस्यंमहामतिः ६१
 शस्त्राण्यस्त्राणिदिव्यानिग्राहमोक्षयुतानिच
 ज्ञानशास्त्रादिकंन्यायराजनीतिगुणादिकान् ६२
 वशिष्ठादायुपुत्रश्चशिष्यरूपेणभक्तिमान्
 एवंससर्वनिष्पन्नोनाहुषश्चातिसुंदरः ६३
 वशिष्ठस्यप्रसादाच्चपापबाणधरोभवत् ६४

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्ये-
 च्यवनचरित्रेपंचोत्तरशततमोऽध्यायः १०५

षडधिकशततमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

आयुभार्यामहाभागास्वर्भानोस्तनयासुतम्
 अपश्यंतीसुबालंतंदेवोपममनौपमम् १
 हाहाकारंमहत्कृत्वारुरोदवरवर्णिनी
 केनमेलक्षणेपेतोहतोबालःसुलक्षणः २
 तपसादानयज्ञैश्चनियमैर्दुष्करैःसुतः
 संप्राप्तोहिमयावत्सकष्टैश्चदारुणैःपुनः ३
 दत्तात्रेयेणपुण्येनसंतुष्टेनमहात्मना
 दत्तःपुत्रोहतःकेनरुरोदकरुणान्विता ४
 हापुत्रवत्समेतातहाबालगुणमंदिर
 क्वासिकेनापनीतोसिममशब्दःप्रदीयताम् ५
 सोमवंशस्यसर्वस्यभूषणोसिनसंशयः
 केनत्वमपनीतोसिममप्राणैःसमन्वितः ६
 राजसुलक्षणैर्दिव्यैःसंपूर्णःकमलेक्षणः
 केनाद्यापहतोवत्सःकिंकरोमिक्वयाम्यहम् ७
 स्फुटंजानाम्यहंकर्मह्यन्यजन्मनियत्कृतम्
 न्यासनाशःकृतःकस्यतस्मात्पुत्रोहतोमम ८
 किंवाछलंकृतंकस्यपूर्वजन्मनिपापया
 कर्मणस्तस्यवैदुःखमनुभुंजामिनान्यथा ९
 रत्नापहारिणीजातापुत्ररत्नंहतंमम
 तस्माद्देवेनमेदिव्यन्ननौपम्यगुणाकरः १०
 किंवावितर्कितोविप्रःकर्मणस्तस्यवैफलम्
 प्राप्तंमयानसंदेहःपुत्रशोकान्वितंभृशम् ११
 किंवाशिशुविरोधश्चकृतोजन्मांतरेमया
 तस्यपापस्यभुंजामिकर्मणःफलमीदृशम् १२
 याचमानस्यचैवाग्रेवैश्वदेवस्यकर्मणः
 किंवापिनार्पितंचान्नंव्याहतीभिर्हुतंद्विजैः १३
 एवंसुदेवमानाच्चस्वर्भानोस्तनयातदा
 इंदुमतीमहाभागशोकेनकरुणाकुला १४
 पतितामूर्च्छिताशोकाद्विह्वलत्वंगतासती
 निःश्वासान्मुच्यमानासावत्सहीनायथाहिगौः १५

आयूराजासशोकेनदुःखेनमहतान्वितः
 बालंश्रुत्वाहृतंतंतुधैर्यतत्याजपार्थिवः १६
 तपसश्चफलंनस्तिनास्तिदानस्यवैफलम्
 यस्मादेवंहतःपुत्रस्तस्मान्नास्तिनसंशयः १७
 दत्तात्रेयःप्रसादेनवरंमेदत्तवान्पुरा
 अजेयंचजयोपेतंपुत्रंसर्वगुणान्वितम् १८
 तस्यवरप्रदानस्यकथंविघ्नोह्यजायत
 इतिचिंतापरोराजादुःखितःप्रारुदद्भृशम् १९

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे
 नाहुषाख्यानेषडधिकशततमोऽध्यायः १०६

सप्तोत्तरशततमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

अथासौनारदःस्वर्गादायुराजानमागतः
 आगत्यकथयामासकस्माद्राजन्प्रशोचसे १
 पुत्रापहरणंतेऽद्यक्षेमंजातंमहामते
 देवादीनामहाराजएवंज्ञात्वातुमाशुचः २
 सर्वज्ञःसगुणोभूत्वासर्वविज्ञानसंयुतः
 सर्वकलाभिसंपूर्णआगमिष्यतितेसुतः ३
 येनाप्यपहतस्तेऽद्यबालोदेवगुणोपमः
 आत्मगेहेमहाराजकालोनीतो न संशयः ४
 तस्याप्यंतंसवैकर्त्तामहावीर्योमहाबलः
 सत्वामभ्येष्यतेभूपशिवस्यसुतयासह ५
 इंद्रोपेंद्रसमःपुत्रोभविष्यतिस्वतेजसा
 इंद्रत्वंभोक्ष्यतेसोऽपिनिजैश्चपुण्यकर्मभिः ६
 एवमाभाष्यराजानमायुंदेवर्षिसत्तमः
 जगामसहसातस्यपश्यतःसानुगस्यह ७
 गतेतस्मिन्महाभागेनारदेदेवसंमिते
 आयुरागत्यतांराज्ञीतत्सर्वविन्यवेदयत् ८
 दत्तात्रेयेणयोदत्तःपुत्रोदेववरोत्तमः

सवैराज्ञिकुशल्यास्तेविष्णोश्चैवप्रसादतः ९
येनाप्यसौहतःपुत्रःसगुणोमेवरानने
शिरस्तस्यगृहीत्वातुपुनरेवागमिष्यति १०
इत्याहनारदोभद्रेमाकृथाःशोकमेवच
त्यजचैनंमहामोहंकार्यधर्मविनाशनम् ११
भर्तुर्वाक्यंनिशम्यैवंराज्ञीइन्दुमतीततः
हर्षेणापिसमाविष्टापुत्रस्यागमनंप्रति १२
यथोक्तंदेवऋषिणातत्तथैवभविष्यति
दत्तात्रेयेणमेदत्तस्तनपोह्यजरामरः १३
भविष्यतिनसंदेहःप्रतिभात्येनमेवहि
इत्येवंचिंतयित्वातुननामद्विजपुंगवम् १४
नमोस्तुतस्मैपरिसिद्धिदायअत्रेःसुपुत्रायमहात्मनेच
यस्यप्रसादेनमयासुपुत्रःप्राप्तःसुधीरःसुगुणःसुपुण्यः १५
एवमुक्त्वातुसादेवीविररामसुदःखिता
आगमिष्यंतमाज्ञायनहुषंतनयंपुनः १६

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे
नाहुषारख्यानेसप्तोत्तरशततमोऽध्यायः १०७

अष्टोत्तरशततमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

ब्रह्मपुत्रोमहातेजावशिष्ठस्तपतांवरः
नहुषंतंसमाहूयइदंवचनमब्रवीत् १
वनंगच्छस्वशीघ्रेणवन्यमानयपुष्कलम्
समाकर्ण्यमुनेर्वाक्यंनहुषोवनमाययौ २
तत्रकिंचित्सुवृत्तांतंशुश्रावनहुषोबलः
अयमेषसधर्मात्मानहुषोनामवीर्यवान् ३
आयोःपुत्रोमहाप्राज्ञोबाल्यान्मात्रावियोजितः
अस्यैवातिवियोगेनआयुभार्याप्ररोदिति ४
अशोकसुंदरीतेपेतपःपरमदुष्करम्
कदापश्यतिसादेवीपुत्रमिन्दुमतीशुभा ५

नाहुषं नाम धर्मज्ञं हतं पूर्वतु दानवैः
 तपस्तेपे निरालम्बा शिवस्य तनयावरा ६
 अशोकसुन्दरी बाला आयुपुत्रस्य कारणात्
 अनेनापि कदा सा हि संगता तु भविष्यति ७
 एवं सांसारिकं वाक्यं दिवि चारुणभाषितम्
 शुश्राव सहिधर्मात्मानहुषो विभ्रमान्वितः ८
 स गत्वा वन्यमादाय वशिष्ठस्याश्रमं प्रति
 वन्यं निवेद्य धर्मात्मा वशिष्ठाय महात्मने ९
 बद्धांजलिपुटो भूत्वा भक्त्या नमितकंधरः
 तमुवाच महाप्राज्ञं वशिष्ठं तपतांवरम् १०
 भगवञ्छ्रूयतां वाक्यमपूर्वचारणेरितम्
 एष वै नहुषो नाम्ना आयुपुत्रो वियोजितः ११
 मात्रा सहसुदुःखैस्तु इंदुमत्या हि दानवैः
 शिवस्य तनया बाला तपस्तेपे सुदुश्चरम् १२
 निमित्तमस्य धीरस्य नहुषस्येति वै गुरो
 एवमाभाषितं तैस्तु तत्सर्वं हि मया श्रुतम् १३
 कोसा वायुः स धर्मात्मा कासा त्विंदुमती शुभा
 अशोकसुन्दरी कासानहुषेति कउच्यते १४
 एतन्मे संशयं जातं तद्भवांश्छेत्तुमर्हति
 अन्यः कोपि महाप्राज्ञः कुत्रासौ नहुषेति च १५
 तत्सर्वं तात मे ब्रूहि कारणांतरमेव हि
 वशिष्ठ उवाच—
 आयुराजा स धर्मात्मा सप्तद्वीपाधिपोबली १६
 भार्या इंदुमती तस्य सत्यरूपाय शस्विनी
 तस्यामुत्पादितः पुत्रो भवान्वै गुणमंदिरम् १७
 आयुनाराजराजेन सोमवंशस्य भूषणम्
 हरस्य कन्या सुश्रोणी गुणरूपैरलंकृता १८
 अशोकसुन्दरी नाम्ना सुभगा चारुहासिनी
 तस्य हेतोस्तपस्तेपे निरालम्बा तपोवने १९
 तस्याभर्ता भवान्सृष्टो धात्रा योगेन निश्चितः

गंगायास्तीरमाश्रित्यध्यानयोगसमाश्रिता २०
 हुंडश्चदानवेन्द्रोयोदृष्ट्वाचैकाकिनींसतीम्
 तपसाप्रज्वलन्तींचसुभगांकमलेक्षणाम् २१
 रूपौदार्यगुणोपेतांकामबाणैःप्रपीडितः
 तांबभाषेऽन्तिकंगत्वाममभार्याभवेतिच २२
 एवंसातद्वचःश्रुत्वातमुवाचतपस्विनी
 माहुंडसाहसंकार्षीर्माजल्पस्वपुनःपुनः २३
 अप्राप्याहंत्वयावीरपरभार्याविशेषतः
 दैवेनमेपुरासृष्टआयुपुत्रोमहाबलः २४
 नहुषोनाममेधावीभविष्यतिनसंशयः
 देवदत्तोमहातेजाअन्यथात्वंकरिष्यसि २५
 ततःशाप्रंपदास्यामियेनभस्मीभविष्यसि
 एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंकामबाणैःप्रपीडितः २६
 व्याजेनापिहतातेनप्रणीतानिजमंदिरे
 ज्ञात्वातयामहाभागशप्तोऽसौदानवाधमः २७
 नहुषस्यैवहस्तेनतवमृत्युर्भविष्यति
 अजातेत्वयिसंजातावदसेत्वंयथैवतत् २८
 सत्वमायुसुतोवीरहतोहुंडेनपापिना
 सूदेनरक्षितोदास्याप्रेषितोममचाश्रमम् २९
 भवंतंवनमध्येचदृष्ट्वाचारणकिन्नरैः
 यत्तुवैश्रावितंवत्समयातेकथितंपुनः ३०
 जहितंपापकर्तारंहुंडारुख्यंदानवाधमम्
 नेत्राभ्यांहिप्रमुंचंतीमश्रूणिपरिमार्जय ३१
 इतो गत्वाप्रपश्यत्वंगंगातीरंमहाबलम्
 निपात्यदानवेन्द्रंतंकारागृहात्समानय ३२
 अशोकसुंदरीयाहितस्याभर्ताभवस्वहि
 एतत्तेसर्वमाख्यातंप्रश्नस्यास्यहिकारणम् ३३
 आभाष्यनहुषंविप्रोविरराममहामतिः ३४
 आकर्ण्यसर्वमुनिनाप्रयुक्तमाश्चर्यभूतंसहिचिंत्यमानः
 तस्यांतमेकःपरिकर्तुकामआयोःसुतःकोपमथोचकार ३५

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे
नाहुषाख्यानेऽष्टोत्तरशततमोऽध्यायः १०८

नवाधिकशततमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

प्रणिपत्यप्रसाद्यैववशिष्टं तपतांवरम्
आमंत्र्यनिर्जगामाथबाणपाणिर्धनुर्धरः १
एणस्यमांसं सुविपाच्यभोजितं बालस्तयारक्षित एव बुद्ध्या
आयोः सुपुत्रः सगुणः सुरूपो देवोपमो देवगुणैश्च युक्तः २
तेनैव मांसेन सुसंस्कृतेन मृष्टेन पक्वेन रसानुगेन
तमेव दैत्यं परिभाष्य सूदोदुष्टं सुहर्षेण व्यभोजयत्तदा ३
बुभुजे दानवो मांसं रसस्वादुसमन्वितम्
हर्षेणापि समाविष्टो जगामाशोकसुन्दरीम् ४
तामुवाच ततस्तूर्णकामोपहतचेतनः
आयुपुत्रो मया भद्रे भक्षितः पतिरेव ते ५
मामेव भज चार्वाङ्गिभुङ्क्ष्व भोगान् मनोनुगान्
किं करिष्यसि तेन त्वं मानुषेण गतायुषा ६
प्रत्युवाच समाकर्ण्य शिवकन्या तपस्विनी
भर्ता मिदैव तैर्दत्तो अजरो दोषवर्जितः ७
तस्य मृत्युर्न वै दृष्टो देवैरपि महात्मभिः
एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं दानवो दुष्टचेष्टितः ८
तामुवाच विशालाक्षी प्रहस्यैव पुनः पुनः
अद्यैव भक्षितं मांसमायुपुत्रस्य सुन्दरि ९
जातमात्रस्य बालस्य न हृषस्य दुरात्मनः
एवमाकर्ण्य सा वाक्यं कोपं चक्रे सुदारुणम् १०
प्रोवाच सत्यसंस्था सा तपसा भाविता पुनः
तप एव मया तप्तं मनसानियमेन वै
आयुस्तु तश्चिरायुश्च सत्येनैव भविष्यति ११
इतो गच्छ दुराचारयदि जीवितुमिच्छसि
अन्यथा त्वामहं शप्स्ये पुनरेव न संशयः १२

एवमाकर्णितं तस्याः सूदेननृपतिं प्रति
 परित्यज्य महाराज एतामन्यांसमाश्रय १३
 सूदेनप्रेषितो दैत्यः सहुण्डः पापचेतनः
 निर्जगाम त्वरायुक्तः स स्वाभार्याप्रियां प्रति १४
 चेष्टितं नैव जानाति दास्या सूदेनयत्कृतम्
 तस्यै निवेदितं सर्वप्रियायै वृत्तमेव च १५
 सूत उवाच-
 अशोकसुन्दरी सा च महता तपसा किल
 दुःखशोकेन संतप्ता कृशी भूता तपस्विनी १६
 चिन्तयन्ती प्रियं कांतं तं ध्यायति पुनः पुनः
 किं कुर्वति वै दैत्या उपायैर्विविधैरपि १७
 उपायज्ञाः सदा बुद्ध्या उद्यमेनापि सर्वदा
 वर्तते दनुजश्रेष्ठानां नाभावैश्च सर्वदा १८
 मायोपायेन योगेन हता हं पापिनापुरा
 तथा सघातितः पुत्रायाश्चैव भविष्यति १९
 यं दृष्ट्वा दैवयोगेन भवितारमनामयम्
 उद्यमेनापि पश्येत् किं वा नश्यति वा न वा २०
 किं वा स उद्यमः श्रेष्ठः किं वा तत्कर्मजं फलम्
 भाविभावः कथं नश्येत्ततो वेदः प्रतिष्ठति २१
 विशेषो भावितो देवैः सकथंचान्यथा भवेत्
 एवमेवं महाभागा चिन्तयन्ती पुनः पुनः २२
 किन्नरो विद्वरो नाम बृहद्वंशो महातनुः
 सनाभ्योर्धनरः कायः पक्षाभ्यां हि विवर्जितः २३
 द्विभुजो वंशहस्तस्तुहारकंकणशोभितः
 दिव्यगंधानुलिप्तांगो भार्यया सह चागतः २४
 तामुवाच निरानंदां स सुतांशं करस्य हि
 किमर्थं चिन्तसे देवि विद्वरं विद्धि चागतम् २५
 किन्नरं विष्णुभक्तं मां प्रेषितं देवसत्तमैः
 दुःखमेवं न कर्तव्यं भवत्यानहुषं प्रति २६
 हुण्डेन पापचारेण वधार्थं तस्य धीमतः

कृतमेवाखिलंकर्महतश्चायुसुतः शुभे २७
 सतुवैरक्षितो देवैरुपायैर्विविधैरपि
 हुंङ एवं विजानाति आयुपुत्रो ह तोमया २८
 भक्षितस्तु विशालाक्षि इति जानाति वै शुभे
 भवतां श्रावयित्वा हि गतो सौ दानवोऽधमः २९
 स्वेन कर्मविपाकेन पुण्यस्यापि महायशाः
 पूर्वजन्मार्जितेनैव तव भर्ता स जीवति ३०
 पुण्यस्यापि बलेनैव येषामायुर्विनिर्मितम्
 स्वर्जितस्य महाभागेनाशमिच्छंति घातकाः ३१
 दुष्टात्मानो महापापाः परतेजोविदूषकाः
 तेषां यशो विना शार्थं प्रपंचंति दिने दिने ३२
 नानाविधैरुपायैस्ते विषशस्त्रादिभिस्ततः
 हंतुमिच्छंति तं पुण्यं पुण्यकर्माभिरक्षितम् ३३
 पापिनश्चैव हुंङाद्या मोहनस्तं भनादिभिः
 पीडयंति महापापानां भेदैर्बलाविलैः ३४
 सुकृतस्य प्रयोगेण पूर्वजन्मार्जितेन हि
 पुण्यस्यापि महाभागे पुण्यवतं सुरक्षितम् ३५
 वैफल्यं यांति तेषां वै उपायाः पापिनां शुभे
 यंत्रतंत्राणि मंत्राश्च शस्त्राग्निविषबंधनाः ३६
 रक्षयंति महात्मानं देवपुण्यैः सुरक्षितम्
 कर्तारो भस्मतां यांति स वै तिष्ठति पुण्यभाक् ३७
 आयुपुत्रस्य वीरस्य रक्षका देवताः शुभे
 पुण्यस्य संचयं सर्वे तपसां निधिमेव तु ३८
 तस्माच्च रक्षितो वीरो न हुषो बलिनां वरः
 सत्येन तपसा तेन पुण्यैश्च संयमैर्दमैः ३९
 माकृथादारुणं दुःखं मुंच शोकमकारणम्
 सहि जीवति धर्मात्मा मात्रा विनावने ४०
 तपो वने वसत्येकस्तपस्वि परिपालितः
 वेदवेदांगतत्त्वज्ञो धनुर्वेदस्य पारगः ४१
 यथा शशी विराजेत स्वकलाभिः स्वतेजसा

तथाविराजतेसोऽपिस्वकलाभिःसुमध्यमे ४२
 विद्याभिस्तुमहापुण्यैस्तपोभिर्यशसातथा
 राजतेपरवीरघ्नोरिपुहासुरवल्लभः ४३
 हुंडंनिहत्यदैत्येद्रंत्वामेवंहिप्रलप्स्यते
 त्वयासार्द्धस्त्रियाचैवपृथिव्यामेकभूपतिः ४४
 भविष्यतिमहायोगीयथास्वर्गेतुवासवः
 त्वं तस्मात्प्राप्स्यसेभद्रेसुपुत्रंवासवोपमम् ४५
 ययातिनामधर्मज्ञं प्रजापालनतत्परम्
 तथाकन्याशतंचापिरूपौदार्यगुणान्वितम् ४६
 यासांपुण्यैर्महाराज इंद्रलोकं प्रयास्यति
 इंद्रत्वं भोक्ष्यते देवि नहुषः पुण्यविक्रमः ४७
 ययातिर्नामधर्मात्मा आत्मजस्ते भविष्यति
 प्रजापालो महाराजः सर्वजीवदयापरः ४८
 तस्य पुत्रास्तु च त्वारो भविष्यन्ति महौजसः
 बलवीर्यसमोपेता धनुर्वेदस्य पारगाः ४९
 प्रथमश्चतुर्नामपुरुर्नामद्वितीयकः
 उरुर्नाम तृतीयश्च चतुर्थो वीर्यवान्यदुः ५०
 एवं पुत्रामहावीर्यास्ते जस्विनो महाबलाः
 भविष्यन्ति महात्मानः सर्वतेजः समन्विताः ५१
 यदोश्चैव सुतावीराः सिंह तुल्यपराक्रमाः
 तेषां नामानि भद्रं ते गदतः शृणु सांप्रतम् ५२
 भोजश्च भीमकश्चापि ग्रन्धकः कुञ्जरस्तथा
 वृष्णिर्नाम सुधर्मात्मा सत्याधारो भविष्यति ५३
 षष्ठस्तु श्रुतसेनश्च श्रुताधारस्तु सप्तमः
 कालदंष्ट्रो महावीर्यः समरे कालजिह्वली ५४
 यदोः पुत्रामहावीर्यायादवाख्यावरानने
 तेषां तु पुत्राः पौत्रास्ते भविष्यन्ति सहस्रशः ५५
 एवं नहुषवंशो वै तव देवि भविष्यति
 दुःखमेवं परित्यज्य सुखेनानुप्रवर्तय ५६
 समेष्यति महाप्राज्ञस्तव भर्ता शुभानने

निहत्यदानवंहुंडंत्वामेवंपरिणेष्यति ५७
 दुःखजातानिसोष्णानिनेत्राभ्यांहिपतंतच
 अश्रूणिचेदुमत्याश्चसंमार्जयतिमानदः ५८
 आयोश्चदुःखमुद्धृत्यस्वकुलंतारयिष्यति
 सुखिनंपितरंकृत्वाप्रजापालोभविष्यति ५९
 एतत्तेसर्वमाख्यातंदेवानांकथनंशुभे
 दुःखंशोकंपरित्यज्यसुखेनपरिवर्त्तय ६०
 अशोकसुंदर्युवाच-
 कदाह्येष्यतिमेभर्त्ताविहितोदैवतैर्यदि
 सत्यंवदस्वधर्मज्ञममसौख्यंविवर्द्धय ६१
 विद्वरउवाच-
 अचिराद्द्रव्यसिभर्तारंत्वमेवंशृणुसुंदरि
 एवमुक्त्वाजगामाथगंधर्वोविबुधालयम् ६२
 अशोकसुंदरीसाचतपस्तेपेहितत्रवै
 कामंक्रोधंपरित्यज्यलोभंचापिशिवात्मजा ६३

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे
 नाहुषाख्यानेनवाधिकशततमोऽध्यायः १०६

दशाधिकशततमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-
 आमंत्र्यसमुनीन्सर्वान्वशिष्टंतपतांवरम्
 समुत्सुकोगंतुकामोनहुषोदानवंप्रति १
 ततस्तेमुनयःसर्वेवशिष्टाद्यास्तपोधनाः
 आशीर्भिरभिनंद्यैनमायुपुत्रंमहाबलम् २
 आकाशेदेवताःसर्वाजघ्रुर्वैदुंदुभीन्मुदा
 पुष्पवृष्टिंप्रचक्रुस्तेनहुषस्यचमूर्धनि ३
 अथदेवःसहस्राक्षःसुरैःसार्द्धसमागतः
 ददौशस्त्राणिचास्त्राणिसूर्यतेजोपमानिच ४
 देवेभ्योनृपशार्दूलोजगृहेद्विजसत्तम
 तानिदिव्यानिचास्त्राणिदिव्यरूपोपमोऽभवत् ५

अथतादेवताः सर्वाः सहस्राक्षमथाब्रुवन्
 स्यंदनोदीयतामस्मै नहुषाय सुरेश्वर ६
 देवानां मतमाज्ञाय वज्रपाणिः स्वसारथिम्
 आहूय मातलितंतु आदिदेश ततो द्विज ७
 एनंगच्छ महात्मानमुह्यतां स्यंदनेन वै
 सध्वजेन महाप्राज्ञमायुजं समरोद्यतम् ८
 सचोवाच सहस्राक्षं करिष्ये तव शासनम्
 एवमुक्त्वा जगामाशु ह्यायुपुत्रं रणोद्यतम् ९
 राजानं प्रत्युवाचैव देवराजस्य भाषितम्
 विजयी भव धर्मज्ञ रथेनानेन संगरे १०
 इत्युवाच सहस्राक्षस्त्वामेव नृपतीश्वर
 जहित्वं दानवं संख्येतं हुंडं पापचेतनम् ११
 समाकर्ण्य सराजेंद्रः सानंदपुलकोद्गमः
 प्रसादाद्देवदेवस्य वशिष्ठस्य महात्मनः १२
 दानवं सूदयिष्यामि समरे पापचेतनम्
 देवानां च विशेषेण ममायापचारितम् १३
 एवमुक्ते महावाक्येन हुषेण महात्मना
 अथायातः स्वयं देवः शंखचक्रगदाधरः १४
 चक्राच्चक्रं समुत्पाट्य सूर्यबिंबोपमं महत्
 ज्वलता तेजसा दीप्तं सुवृत्तारं शुभावहम् १५
 नहुषाय ददौ देवो हर्षेण महता किल
 तस्मै शूलं ददौ शंभुः सुतीक्ष्णं तेजसान्वितम् १६
 तेन शूलवरेणासौ शोभते समरोद्यतः
 द्वितीयः शंकरश्चासौ त्रिपुरघ्नो यथा प्रभुः १७
 ब्रह्मास्त्रं दत्तवान् ब्रह्मावरुणः पाशमुत्तमम्
 चंद्रतेजः प्रतीकाशं शंखं च नादमंगलम् १८
 वज्रमिंद्रस्तथा शक्तिं वायुश्चापं समार्गणम्
 आग्नेयास्त्रं तथा वह्निर्ददौ तस्मै महात्मने १९
 शस्त्राण्यस्त्राणि दिव्यानि बहूनि विविधानि च
 ददुर्देवामहात्मानस्तस्मै राज्ञे महौजसे २०

कुंजलउवाच-

अथआयुसुतोवीरोदैवतैःपरिमानितः

आशीर्भिर्नीदितश्चापिमुनिभिस्तत्त्ववेदिभिः २१

आरुरोहरथंदिव्यंभास्वरंरत्नमालिनम्

घंटारवैःप्रणदंतंक्षुद्रघंटासमाकुलम् २२

रथेनतेनदिव्येनशुशुभेनृपनदंनः

दिविमार्गेयथासूर्यस्तेजसास्वेनवैकिल २३

प्रतपंस्तेजसातद्वद्देत्यानांमस्तकेषुसः

जगामशीघ्रंवेगेनयथावायुःसदागतिः २४

यत्रासौदानवःपापस्तिष्ठतेस्वबलैर्युतः

तेनमातलिनासार्द्धंवाहकेनमहात्मना २५

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे

नहुषाख्यानेदशाधिकशततमोऽध्यायः ११०

एकादशाधिकशततमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

निर्गच्छमानेसमरायवीरेनहुषेहितस्मिन्सुरराजतुल्ये

सकौतुकामंगलगीतयुक्ताःस्त्रियस्तुसर्वाःपरिजग्मुरत्र १

देवतानांवरानार्योरंभाद्यप्सरसस्तथा

किन्नर्यःकौतुकोत्सुक्योजगुःस्वरेणसत्तम २

गंधर्वाणांतथानार्योरूपालंकारसंयुताः

कौतुकायगतास्तत्रयत्रराजासतिष्ठति ३

पुरंमहोदयंनामहुंडस्यापिदुरात्मनः

नंदनोपवनैर्दिव्यैःसर्वत्रसमलंकृतम् ४

सप्तकक्षान्वितैर्गेहैःकलशैरुपशोभितः

सपताकैर्महादंडैःशोभमानंपुरोत्तमम् ५

कैलासशिखराकारैःसोन्नतैर्दिवमास्थितैः

सर्वश्रियान्वितैर्दिव्यैर्भ्राजमानंपुरोत्तमम् ६

वनैश्चोपवनैर्दिव्यैस्तडागैःसागरोपमैः

जलपूर्णैःसुशोभैस्तुपधैरक्तोत्पलान्वितैः ७

प्राकारैश्चमहारत्नैरट्टालकशतैरपि
परिखाभिः सुपूर्णाभिर्जलैः स्वच्छैः प्रशोभितम् ८
अन्यैश्चैवमहारत्नैर्गजाश्चैश्चविराजितम्
सुनारीभिः समाकीर्णपुरुषैश्चमहाप्रभैः ९
नानाप्रभावैर्दिव्यैश्चशोभमानं महोदयम्
राजश्रेष्ठो महावीरो नहुषो ददृशे पुरम् १०
पुरप्रांते वनं दिव्यं दिव्यवृक्षैरलंकृतम्
तद्विवेश महावीरो नन्दनं हियथाऽमरः ११
रथेन सह धर्मात्मा तेन मातलिना सह
प्रविष्टः स तुराजेंद्रो वनमध्ये सरित्ते १२
तत्र तारूपसंयुक्ता दिव्या नार्यः समागताः
गन्धर्वा गीततत्त्वज्ञा जगुर्गीतैर्नृपोत्तमम् १३
सूताश्च मागधाः सर्वे तं स्तुवंति नृपोत्तमम्
राजानमायुपुत्रं तं भ्राजमानं यथारविम् १४
शुश्राव गीतं मधुरं नहुषः किन्नरैरेतम् १५

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे
नहुषाख्याने एकादशाधिकशततमोऽध्यायः १११

द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

तदेव गानं च सुराङ्गनाभिर्गीतं समाकर्ण्य च गीतकैर्ध्रुवैः
समाकुला चापि बभूव तत्र सा शंभुपुत्री परिचिंतयाना १
आसनात्तूर्णमुत्थाय महोत्साहेन संयुता
तूर्णगता वरारोहा तपोभावसमन्विता २
तदृष्ट्वा देवसंकाशं दिव्यरूपसमप्रभम्
दिव्यगन्धानुलिप्ताङ्गं दिव्यमालाभिः शोभितम् ३
दिव्यैराभरणैर्वस्त्रैः शोभितं नृपनन्दनम्
दीप्तिमन्तं यथा सूर्यं दिव्यलक्षणं संयुतम् ४
किंवा देवो महाप्राज्ञो गन्धर्वो वा भविष्यति
किंवा नागसुतः सोऽयं किंवा विद्याधरो भवेत् ५

देवेषु नैव पश्यामि कुतो यक्षेषु जायते
 अनया लीलया वीरः सहस्राक्षोऽपि जायते ६
 शंभुरेष भवेत्किं वा किं वाचायं मनोभवः
 किं वापितुः सखामे स्यात्पौलस्त्योऽयधनाधिपः ७
 एवं समाचिंतयती च यावत्तावत्त्वरूपगुणाधिपासा
 समेत्य रंभासु महासखीभिरुवाच तां शंभुसुतां प्रहस्य ८
 इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे
 नहुषाख्याने द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ११२

त्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः

रंभोवाच-

तप एतत्परित्यज्य किं वा लोकयसे शुभे
 तपसः क्षरणं स्याद्वै पुरुषस्यापि चिंतनात् १
 अशोकसुन्दर्युवाच-
 तपसि मे मनोलीनं नहुषस्यापि काम्यया
 नमांचालयितुं शक्ता देवा सुरमहोरगाः २
 एनं दृष्ट्वा महाभागे मे मनश्चलते भृशम्
 रंतुमिच्छाम्यहंगत्वा एवमुत्सुकतांगतम् ३
 एवं विपर्ययश्चासीन्मनसो मे वरावने
 तन्मे त्वं कारणं ब्रूहि यद्यस्ति ज्ञानमुत्तमम् ४
 आयुपुत्रस्य भार्या हं देवैः सृष्टा महात्मभिः
 कस्मान्मे धावते चेत्तत्सुकरंतुमेव च ५

रंभोवाच-

सर्वेष्वेव महाभागे देहरूपेषु भामिनि
 वसत्यात्मा स्वयं ब्रह्म ज्ञानरूपः सनातनः ६
 यद्यपि प्रक्रिया बद्धैरिन्द्रियैरुपकारिभिः
 मोहपाशमयैर्बद्धस्तथा सिद्धस्तु सर्वदा ७
 प्रकृतिं नैव जानाति ज्ञानविज्ञानकीं कलाम्
 अयं शुद्धश्च धर्मज्ञ आत्मा वेत्ति च सुन्दरि ८
 गच्छन्त्यपि मनस्तापमेनं दृष्ट्वा महामतिम्

पापमेवंपरित्यज्यसत्यमेवंप्रधावति ६
 भर्तायमायुपुत्रस्तेएतत्सत्यंनसंशयः
 अन्यंदृष्ट्वाविशंकेतपुरुषंपापलक्षणम् १०
 एवंविधिःकृतोदेवैःसत्यपाशेनबंधितः
 यदस्याआयुपुत्रोपिभर्तृत्वमुपयास्यति ११
 एवमाकर्णितंभद्रेआत्मनातंचसुंदरि
 तद्भावसत्यसंबंधंपरिगृह्यस्थितःस्वयम् १२
 अन्यंभावंनजानातिआयुपुत्रंचविंदति
 प्रकृतिर्नैवतेदेविपतिंजानातिचागतम् १३
 एवंज्ञात्वाप्रधानात्मातवाद्यैवप्रधावति
 आत्मासर्वंप्रजानातिआत्मादेवःसनातनः १४
 अयमेषसवीरेंद्रोनहुषोनामवीर्यवान्
 तस्माद्गच्छतिचेतस्तेसत्यंसंबंधमिच्छते १५
 ज्ञात्वाचायोःसुतंभद्रेअन्यंचैवनगच्छति
 एतत्तेसर्वमाख्यातंशाश्वतंत्वन्मनोगतम् १६
 हुंडंहत्वामहाघोरंसमरेदानवाधमम्
 त्वानयिष्यतिस्वस्थानमायोश्चगृहमुत्तमम् १७
 हतोदैत्येनवीरेंद्रोनिजपुण्येनशेषितः
 बाल्यात्प्रभृतिवीरेंद्रोवियुक्तःस्वजनेनवै १८
 पितृमातृविहीनस्तुगतोवृद्धिमहावने
 यास्यत्येवपितुर्गेहंत्वयैवसहसांप्रतम् १९
 एवमाभाषितंश्रुत्वारंभायाःशिवनंदिनी
 हर्षेणमहताविष्टातामुवाचसमुद्रजाम् २०
 अयमेवससत्यात्मासमभर्तासुवीर्यवान्
 मनोमेधावतेऽत्यर्थंशोकाकुलितविह्वलम् २१
 नास्तिचित्तसमोदेवोजानातिसुविनिश्चितम्
 सत्यमेतन्मयादृष्टंसुचित्रंचारुहासिनि २२
 मनोभवसमानंतुपुरुषंदिव्यलक्षणम्
 नधावतिमहाचेतएनंदृष्ट्वायथासखि २३
 तथानधावतेभद्रेपुंसमन्यंनमन्यते

एनंगंतव्यमावाभ्यांसखीभिर्गृहमेवहि २४
 एवमाभाष्यसारंभागमनायोपचक्रमे
 गमनायोत्सुकांज्ञात्वानहुषस्यांतिकंप्रति २५
 तामुवाचतोरंभाकस्माद्देविनगम्यते
 सूतउवाच-
 सख्याचरंभयासार्द्धनहुषंवीरलक्षणम् २६
 तस्यांतिकंसुसंप्राप्यप्रेषयामासतांसखीम्
 एनंगच्छमहाभागेनहुषंदेवरूपिणम् २७
 कथयस्वकथामेतांतवार्थेआगतायतः
 रंभोवाच-
 एवंसखिकरिष्यामिसुप्रियंतवसुव्रते २८
 एवमुक्त्वागतारंभानहुषंराजनंदनम्
 चापबाणधरंवीरंद्वितीयमिववासवम् २९
 प्रत्युवाचगतारंभासख्यावचनमुत्तमम्
 आयुपुत्रमहाभागरंभाहंसमुपागता ३०
 शिवस्यकन्ययावीरतयाहंपरिप्रेषिता
 तवार्थंदेवदेवेनदेव्यादेवेनवैपुरा ३१
 भार्यारूपंवरंश्रेष्ठंसृष्टंलोकेषुदुर्लभम्
 दुष्प्राप्यंतुनरश्रेष्ठैर्देवैर्सेद्रैस्तपोधनैः ३२
 गंधर्वैःपन्नगैःसिद्धैश्चारणैःपुण्यलक्षणैः
 स्वयमेवसमायातंतवार्थेशृणुसांप्रतम् ३३
 स्त्रीरत्नंतन्महाप्राज्ञसंपूर्णपुण्यनिर्मितम्
 अशोकसुंदरीनामतवार्थंतपसिस्थिता ३४
 अत्यर्थंतुतपस्तप्तंभवंतमिच्छतेसदा
 एवंज्ञात्वामहाभागभजमानांभजस्वहि ३५
 त्वामृतेसावरारोहापुरुषंनैवयाचते
 नहुषेणतयोक्तंतुश्रुत्वावधारितंवचः ३६
 प्रत्युत्तरंददौचाथरंभेश्रूयतांवचः
 तत्तुसर्वविजानामियत्त्वयोक्तंममाग्रतः ३७
 ममाग्रेकथितंपूर्ववशिष्टेनमहात्मना

सर्वमेवविजानामिअस्यास्तुतपउत्तमम् ३८
 श्रूयतांकारणंभद्रेयथासौख्यंभविष्यति
 अहत्वादानवंहुंडंनगच्छामिवरांगनाम् ३९
 सर्वमेतत्सुवृत्तांतमहंजानेतथैवहि
 ममार्थेतवसंभूतिस्तपश्चचरितंत्वया ४०
 ममभार्यानसंदेहोभवतीविधिनाकृता
 ममार्थेनिश्चयंकृत्वातपश्चाचरितंत्वया ४१
 हतातस्मात्सुपापेनभवतीनियमान्विता
 सूतिगृहादहंतैनदानवेनाधमेनवै ४२
 बालभावस्थितोदेविपितृमातृविनाकृतः
 तस्मात्तंतुहनिष्यामिहुंडंवैदानवाधमम् ४३
 पश्चात्त्वामुपनेष्येऽहवशिष्टस्याश्रमंप्रति
 एवंकथयभद्रंतेरंभेमत्प्रियकारिणीम् ४४
 एवंविसर्जितातेनसत्वरंसागतापुनः
 अशोकसुंदरीदेवींकथयामासतस्यच ४५
 समासेनतथासर्वरंभासाद्विजसत्तम
 अशोकसुंदरीसातुअवधार्यसुभाषितम् ४६
 नहुषस्यसुवीरस्यहर्षेणचसमन्विता
 तस्थौतत्रतयासार्द्धसुसख्यारंभयातदा ४७
 भर्तुश्चकीदृशंवीर्यमितिपश्यामिवैसदा ४८

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे

नहुषाख्यानेत्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ११३

चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

अथतेदानवाःसर्वेहुंडस्यपरिचारकाः
 नहुषस्यापिसंवादंरंभयातुयथाश्रुतम् १
 आचक्षुश्चदैत्येद्रंहुंडंसर्वसुभाषितम्
 तमाकर्ण्यसचुक्रोधदूतंवाक्यमथाब्रवीत् २
 गच्छवीरममादेशाज्जानीहिपुरुषंहितम्

संभाषतेतयासार्द्धपुरुषःशिवकन्यया ३
 स्वामिनिर्देशमाकर्ण्यजगामलघुदानवः
 विविक्तेनहुषंवीरमिदं वचनमब्रवीत् ४
 रथेनसाश्वसूतेनदिव्येनपरितिष्ठति
 धनुषादिव्यबाणैस्तुसभायांहिभयंकरः ५
 कस्यकेनतुकार्येणप्रेषितःकेनवैभवान्
 अनयारंभयातेऽद्यअन्ययाशिवकन्यया ६
 किमुक्तंतत्स्फुटंसर्वकथयस्वममाग्रतः
 हुंडस्यदेवमर्दस्यनबिभेतिभवान्कथम् ७
 एतन्मेसर्वमाचक्ष्वयदिजीवितुमिच्छसि
 सत्वरंगच्छमातिष्ठदुःसहोदानवाधिपः ८
 नहुषउवाच-
 योऽसावायुर्बलीराजासप्तद्वीपाधिपःप्रभुः
 तस्यमांतनयंविद्धिसर्वदैत्यविनाशनम् ९
 नहुषंनामविख्यातंदेवब्राह्मणपूजकम्
 हुंडेनापहतंबाल्येस्वामिनातवदानव १०
 सेयंकन्याशिवस्यापिदैत्येनापहतापुरा
 घोरंतपश्चरत्येषाहुंडस्यापिवधायच ११
 योहमादौहतोबालस्त्वयायःसूतिकागृहात्
 दास्याअपिकरेदत्तःसूदस्यापिदुरात्मना १२
 वधार्थंश्रूयतांपापसोहमद्यसमागतः
 अस्यापिहुंडदैत्यस्यदुष्टस्यपापकर्मणः १३
 अन्यांश्चदानवान्धोरान्नयिष्येयमसादनम्
 मामेवंविद्धिपापिष्ठएवंकथयदानवम् १४
 एवमाकर्ण्यतत्सर्वंनहुषस्यमहात्मनः
 गत्वाहुंडंसदुष्टात्माआचक्ष्वेऽस्यभाषितम् १५
 निशम्यतन्मुखात्तूर्णचुक्रोधदितिजेश्वरः
 कस्मात्सूदेनपापेनतयादास्यानघातितः १६
 सोयंवृद्धिंसमायातोमयाव्याधिरुपेक्षितः
 अथैनंघातयिष्यामिअनयाशिवकन्यया १७

आयोःपुत्रंखलंयुद्धेबाणैरेभिःशिलाशितैः
 एवंसचिंतयित्वातुसारथिंवाक्यमब्रवीत् १८
 स्यंदनंयोजयस्वत्वंतुरगैःसाधुभिःशिवैः
 सेनाध्यक्षंसमाहूयइत्युवाचसमातुरः १९
 सज्जतांममसैन्यंत्वंशूरान्नागान्प्रकल्पय
 सारोहैस्तुरगान्योधान्पताकाच्छत्रचामरैः २०
 चतुरंगबलंमेऽद्ययोजयस्वहिसत्वरम्
 एवमाकर्ण्यतत्तस्यहुंडस्यापिततोलघुः २१
 सेनाध्यक्षोमहाप्राज्ञःसर्वचक्रेयथाविधि
 चतुरंगेनतेनासौबलेनमहतावृतः २२
 जगामनहुषंवीरंचापबाणधरंरणे
 इंद्रस्यस्यंदनेयुक्तंसर्वशस्त्रभृतांवरम् २३
 उद्यंतंसमरेवीरंदुरापंदेवदानवैः
 पश्यंतिगगनेदेवाविमानस्थामहौजसः २४
 तेजोज्वालासमाकीर्णद्वितीयमिवभास्करम्
 सूतउवाच-
 अथतेदानवाःसर्वेववृषुस्तंशरोत्तमैः २५
 खड्गैःपाशैर्महाशूलैःशक्तिभिस्तुपरश्वधैः
 युयुधुःसंयुगेतेननहुषेणमहात्मना २६
 संरब्धागर्जमानास्तेयथामेघागिरौतथा
 तद्विक्रमंसमालोक्यआयुपुत्रःप्रतापवान् २७
 इंद्रायुधसमंचापंविस्फार्यसगुणस्वरम्
 वज्रस्फोटसमःशब्दश्चापस्यापिमहात्मनः २८
 नहुषेणकृतोविप्रादानवानांभयप्रदः
 महतातेनघोषेणदानवाःप्रचकंपिरे २९
 कश्मलाविष्टहृदयाभग्नसत्वामहाहवे ३०

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे
 नहुषाख्यानेचतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ११४

पंचदशाधिकशततमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

ततस्त्वसौसंयतिराजमानःसमुद्यतश्चापधरोमहात्मा
 यथैवकालःकुपितःसलोकान्संहर्तुमैच्छत्तुतथासुदानवान् १
 महास्त्रजालैरवितेजतुल्यैःसुदीप्तिमद्भिर्निजघानदानवान्
 वायुर्यथोन्मूलयतीहपादपांस्तथैवराजानिजघानदानवान् २
 वायुर्यथामेघचयंचदिव्यसंचालयेत्स्वेनबलेनतेजसा
 तथासराजाअसुरान्मदोत्कटाननाशयद्वाणवरैःसुतीक्ष्णैः ३
 नशेकुर्दानवाःसर्वेबाणवर्षमहात्मनः
 मृताःकेचिद्द्रुताःकेचित्केचिन्नष्टामहाहवात् ४

सूतउवाच-

महातेजमहाप्राज्ञमहादानवनाशनम्
 चुक्रोधहुंडोदुष्टात्मादृष्ट्वातंनृपनंदनम् ५
 स्थितोगत्वेदमाभाष्यतिष्ठतिष्ठेतिचाहवे
 त्वामद्यचनयिष्यामिआयुपुत्रयमांतिकम् ६

नहुषउवाच-

स्थितोस्मिसमरेपश्यत्वामहंहंतुमागतः
 अहंत्वांतुहनिष्यामिदानवंपापचेतनम् ७
 इत्युक्त्वाधनुरादायबाणानग्निशिखोपमान्
 छत्रेणध्रियमाणेनशुशुभेसोऽपिसंयुगे ८
 इंद्रस्यसारथिंदिव्यमातलिवाक्यमब्रवीत्
 वाहयतुरथंमेऽद्यहुंडस्यसम्मुखंभवान् ९
 इत्युक्तस्तेनवीरेणमातलिर्लघुविक्रमः
 तुरगांश्चोदयामासमहावातजवोपमान् १०
 उत्पेतुश्चततोवाहाहंसाइवयथांबरे
 छत्रेणइंदुवर्णेनरथेनापिपताकिना ११
 नभस्तलंतुसंप्राप्ययथासूर्योविराजते
 आयुपुत्रस्तथासंख्येतेजसाविक्रमेणतु १२
 अथहुंडोरथस्थोऽपिराजमानःस्वतेजसा
 सर्वायुधैश्चसंयुक्तस्तद्वद्दीरव्रतेस्थितः १३

उभयोर्वीरयोर्युद्धं देवविस्मयकारकम्
 तदा आसीन्महाप्राज्ञदारुणं भीतिदायकम् १४
 सुबाणैर्निशितैस्तीक्ष्णैः कंकपत्रैः शिलीमुखैः
 हुंडेन ताडितो राजा सुबाह्वोरंतरे तदा १५
 सुभाले पंचभिर्बाणैर्विद्धः क्रुद्धोऽभवत्तदा
 स विद्धस्तु तदा बाणैरधिकं शुशुभे नृपः १६
 सारुणः करमालाभिरुदयंश्च दिवाकरः
 रुधिरैस्तु दिग्धांगो हेमबाणैस्तनुस्थितैः १७
 सूर्यवच्छोभते राजा पूर्वकालस्य चांबरे
 दृष्ट्वा तु पौरुषं तस्य दानवं वाक्यमब्रवीत् १८
 तिष्ठतिष्ठ क्षणं दैत्यपश्य मे लाघवं पुनः
 इत्युक्त्वा तुरणैर्दैत्यं जघान दशभिः शरैः १९
 मुखे भाले हतस्तेन मूर्च्छितो निपपात ह
 पश्यामानैः सुरैर्दिव्यैरथोपरि महाबलः २०
 देवैश्च चारणैः सिद्धैः कृतः शब्दः सुहर्षजः
 जयजयेति राजेन्द्र शंखान्दध्मुः पुनः पुनः २१
 स कोलाहलशब्दस्तु तुमलो देवतेरितः
 कर्णरंध्रमाविवेश हुंडस्य मूर्छितस्य च २२
 श्रुत्वा स धनुरादाय बाणमाशीविषोपमम्
 स्थीयतां स्थीयतां युद्धेन मृतोऽस्मि त्वया हतः २३
 इत्युक्त्वा पुनरुत्थाय लाघवेन समन्वितः
 एकविंशतिभिर्बाणैर्नहुषं चाहन्त पुनः २४
 एकेन मुष्टिमध्ये तु चतुर्भिर्बाहुमध्यतः
 चतुर्भिश्च महाश्वांश्च छत्रमेकेन तेन वै २५
 पंचभिर्मातलिविद्ध्वारथनीडंतु सप्तभिः
 ध्वजदंडं त्रिभिस्तीक्ष्णैर्दानवः शिखिपत्रिभिः २६
 आदानंतु निदानंतु लक्ष्मोक्षंदुरात्मनः
 लाघवं तस्य संदृष्ट्वा देवताविस्मयंगताः २७
 तस्य पौरुषमापश्य सराजा दानवोत्तमम्
 शूरोऽसि कृतविद्योऽसि धीरोऽसि रणपंडितः २८

इत्युक्त्वादानवंतंतुधनुर्विस्फार्यभूपतिः
 मार्गणैर्दशभिस्तंतुविव्याधलघुविक्रमः २९
 त्रिभिर्ध्वजंप्रचिच्छेदसपपातधरातले
 तुरगान्पातयामासचतुर्भिस्तस्यसायकैः ३०
 एकेनछत्रंतस्यापिचकर्तलघुविक्रमः
 दशभिःसारथिस्तस्यप्रेषितोयममंदिरम् ३१
 दंशनंदशभिश्छित्त्वाशरैश्चविदलीकृतः
 सर्वाङ्गेषुचत्रिंशद्भिर्विव्याधदनुजेश्वरम् ३२
 हताश्वोविरथोजातोबाणपाणिर्धनुर्धरः
 अभ्यधावत्सवेगेनवर्षयन्निशितैःशरैः ३३
 खड्गचर्मधरोदैत्योराजानंतमधावत
 धावमानस्यहुंडस्यखड्गंचिच्छेदभूपतिः ३४
 क्षुरप्रैर्निशितैर्बाणैश्चर्मचिच्छेदभूपतिः
 अथहुंडःसदुष्टात्मासमालोक्यसमंततः ३५
 जग्राहमुद्गरंतूर्णमुमोचलघुविक्रमः
 वज्रवेगंसमायातंददृशेनृपतिस्तदा ३६
 मुद्गरंस्वनवंतंचापातयदंबरात्ततः
 दशभिर्निशितैर्बाणैःक्षुरप्रैश्चस्वविक्रमात् ३७
 मुद्गरंपतितंदृष्ट्वादशखण्डमयंभुवि
 गदामुद्यम्यवेगेनराजानमभ्यधावत ३८
 खड्गेनतीक्ष्णधारेणतस्यबाहुंविचिच्छिदे
 सगदंपतितंभूमौसांगदंकटकान्वितम् ३९
 महारावंततःकृत्वावज्रस्फोटसमंतदा
 रुधिरेणापिदिग्धाङ्गोधावमानोमहाहवे ४०
 क्रोधेनमहताविष्टोग्रस्तुमिच्छतिभूपतिम्
 दुर्निवार्यःसमायातःपार्श्वतस्यचभूपतेः ४१
 नहुषेणमहाशक्त्याताडितोहृदिदानवः
 पतितःसहसाभूमौवज्राहतइवाचलः ४२
 तस्मिन्दैत्येगतेभूमावितरेदानवागताः
 विविशुःकतिदुर्गेषुकतिपातालमाश्रिताः ४३

देवाः प्रहर्षमाजग्मुर्गन्धर्वाः सिद्धचारणाः
हतेतस्मिन्महापापेनहुषेणमहात्मना ४४
तस्मिन्हतेदैत्यवरेमहाहवेदेवाश्चसर्वेप्रमुदंप्रलेभिरे
तांदेवरूपांतपसाप्रवर्द्धितांसआयुपुत्रःप्रतिलभ्यहर्षितः ४५
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे
नहुषाख्यानेपंचदशाधिकशततमोऽध्यायः ११५

षोडशाधिकशततमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-
अशोकसुंदरीपुण्यारंभयासहहर्षिता
नहुषंप्राप्यविक्रांतंतमुवाचतपस्विनी १
अहंतेधर्मतःपत्नीदेवैर्दिष्टातपस्विनी
उद्धाहयस्वमांवीरयदिधर्ममिहेच्छसि २
सदैवचिंत्यमानाचत्वामहंतपसिस्थिता
भवान्धर्मप्रसादेनमयाप्राप्तो नृपोत्तम ३
नहुषउवाच-
मदर्थेनियताभद्रेयदित्वंतपसिस्थिता
गुरोर्वाक्यान्मुहूर्तेनतवभर्ताभवाम्यहम् ४
अनयारंभयासार्द्धमावांगच्छावभामिनि
समारोप्यरथेतांतुतांरंभांतुमनोरमाम् ५
तेनैवरथवर्येणवशिष्ठस्याश्रमंप्रति
जगामलघुवेगेनताभ्यांसहमहायशाः ६
तमाश्रमगतंविप्रंसमालोक्यप्रणम्यच
तयासार्द्धमहातेजाहर्षेणमहतान्वितः ७
यथायुद्धंरणेजातंनिहतोदानवाधमः
निवेदयामाससर्ववशिष्ठायमहात्मने ८
वशिष्ठोऽपिसमाकर्ण्यनहुषस्यविचेष्टितम्
हर्षेणमहताविष्टआशीर्भिरभिनंद्यतम् ९
तिथौलग्नेशुभेप्राप्तेतयोस्तुमुनिपुंगवः
विवाहंकारयामासअग्निब्राह्मणसन्निधौ १०

आशीर्भिरभिनन्द्यैवमिथुनंप्रेषितंपुनः
 मातरंपितरंपश्यद्भुतंगत्वामहामते ११
 त्वांचदृष्ट्वाहितेमातापितासौतवसुव्रत
 हर्षेणवृद्धिमाप्नोतुपर्वणीवतुसागरः १२
 एवंसंप्रेषितोवीरोमुनिनाब्रह्मसूनुना
 तेनैवरथवर्येणजगामलघुविक्रमः १३
 नमस्कृत्यद्विजेंद्रंतंगतोमातलिनातदा
 स्वपुरंपितरंद्रष्टुंतथैवचस्वमातरम् १४
 सूतउवाच-
 अप्सरामेनिकानामप्रेषितादैवतैस्ततः
 आयोर्भार्यासुदुःखेनपतिताशोकसागरे १५
 तामुवाचमहाभागांदेवीमिंदुमतींप्रति
 मुंचशोकंमहाभागेतनयंपश्यसस्त्रुषम् १६
 निहत्यदानवंपापंतवपुत्रापहारकम्
 समायांतंसभायांचवीरश्रियासमन्वितम् १७
 सुवृत्तंसंगरेतस्यनहुषेणयथाकृतम्
 तस्यैनिवेदयामासइंदुमत्यैचमेनिका १८
 मेनिकायावचःश्रुत्वाहर्षेणमहतान्विता
 सखिसत्यंब्रवीषित्वमित्युवाचसगद्गदम् १९
 सामृतंसुप्रियंप्रोक्तंमनःप्रोत्साहकारकम्
 जीवादिकंमयादेयंत्वयिसर्वस्वमेवहि २०
 एवमाभाष्यतांदेवीराजानमिदमब्रवीत्
 तवपुत्रोमहाबाहुःसमायातोहिसांप्रतम् २१
 आख्यातिचमहाराजएषामेवैवराप्सराः
 भर्तारमेवमाभाष्यविररामसुहर्षिता २२
 समाकर्ण्यनृपेंद्रस्तुतामुवाचप्रियांप्रति
 पुराप्रोक्तंमहाभागेमुनिनानारदेनहि २३
 पुत्रंप्रतिनकर्तव्यंदुःखंराजंस्त्वयाकदा
 तंनिहत्यसुवीर्येणदानवंचैष्यतेसुतः २४
 संजातंसत्यमेवंवैमुनिनाभाषितंपुरा

अन्यथावचनंतस्य कथं देवि भविष्यति २५
 दत्तात्रेयो मुनिश्रेष्ठः साक्षाद्देवो भविष्यति
 शुश्रूषितस्त्वया देवि मया च तपसा पुरा २६
 पुत्ररत्नं तेन दत्तं वैष्णवांशप्रधारकम्
 सदा हनिष्यति परं दानं पापचेतनम् २७
 सर्वदैत्यप्रहर्ता च प्रजापालो महाबलः
 दत्तात्रेयेण मे दत्तो वैष्णवांशः सुतोत्तमः २८
 एवं संभाष्यतां देवीं राजा चेंदुमतीं तदा
 महोत्सवं ततश्चक्रे पुत्रस्यागमनं प्रति २९
 हर्षेण महता विष्टो विष्णुं सस्मार वै पुनः ३०
 सर्वोपपन्नं सुरवर्गयुक्तमानंदरूपं परमार्थमेकम्
 क्लेशापहं सौख्यप्रदं नराणां स द्वैष्णवानामिह मोक्षदं परम् ३१
 इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे
 नहुषाख्याने षोडशाधिकशततमोऽध्यायः ११६

सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः

कुंजलज्जवाच-
 नहुषः प्रियया सार्द्धं तया चैव संभया
 एंद्रेणापि स दिव्येन स्यंदनेन वरेण च १
 नागाह्वयं पुरं प्राप्तः सर्वशोभासमन्वितम्
 दिव्यैर्मंगलैर्युक्तं भवनैरुपशोभितम् २
 हेमतोरणसंयुक्तं पताकाभिरलंकृतम्
 नानावादित्रनादैश्च बन्दिचारणशोभितम् ३
 देवरूपोपमैः पुण्यैः पुरुषैः समलंकृतम्
 नारीभिर्दिव्यरूपाभिर्गजाश्चैः स्यंदनैस्तथा ४
 नानामंगलशब्दैश्च वेदध्वनिसमाकुलम्
 गीतवादित्रशब्दैश्च वीणावेणुस्वनैस्ततः ५
 सर्वशोभासमाकीर्णं विवेश स पुरोत्तमम्
 वेदमंगलघोषैश्च ब्राह्मणैश्चैव पूजितः ६
 ददृशे पितरं वीरो मातरं च सुपुण्यकाम्

हर्षेणमहताविष्टःपितुःपादौननामसः ७
 अशोकसुन्दरीसातुतयोःपादौपुनःपुनः
 ननामभक्त्याभावेनउभयोःसावरानना ८
 रंभाचसाननामाथप्रीतिंचैवाप्यदर्शयत्
 नमस्कृत्वासमाभाष्यस्वगुरुंनृपनंदनः ९
 अनामयंचपप्रच्छमातरंपितरंप्रति
 एवमुक्तोमहाभागःसानंदपुलकोद्गमः १०
 आयुरुवाच-
 अद्यैवव्याधयोनष्टादुःखशोकावुभौगतौ
 भवतोदर्शनात्पुत्रसुतुष्ट्याहृष्यतेजगत् ११
 कृतकृत्योस्मिसंजातस्त्वयिजातेमहौजसि
 स्ववंशोद्धरणंकृत्वाअहमेवसमुद्धृतः १२
 इंदुमत्युवाच-
 पर्वणिप्राप्यइंदोस्तुतेजोदृष्ट्वामहोदधिः
 वृद्धियातिमहाभागतथाहंतवदर्शनात् १३
 वर्द्धितास्मिसुहृष्टास्मिअनंदेनसमाकुला
 दर्शनात्तेमहाप्राज्ञधन्याजातास्मिमानद १४
 एवंसंभाष्यतंपुत्रमालिग्यतनयोत्तमम्
 शिरश्चाघ्रायतस्यापिवत्संधेनुर्यथास्वकम् १५
 अभिनंद्यसुतंप्राप्तंनहुषंदेवरूपिणम्
 आशीर्भिश्चार्चयद्देवीपुण्याइंदुमतीतदा १६
 सूतउवाच-
 अथासौमातरंपुण्यांदेवीमिंदुमतींसुतः
 कथयामासवृत्तांतंयथाहरणमात्मनः १७
 स्वभार्यायास्तथोत्पत्तिंप्राप्तिंचैवमहायशाः
 हुंडेनापियथायुद्धंहंडस्यापिनिपातनम् १८
 समासेनसमस्तंतदाख्यातंस्वयमेवहि
 मातापित्रोर्यथावृत्तंतयोरानंददायकम् १९
 मातापितरावाकर्ण्यपुत्रस्यविक्रमोद्यमम्
 हर्षेणमहताविष्टौसंजातौपूर्णमानसौ २०

नहुषोधनुरादायइंद्रस्यस्यंदनेनवै
 जिगायपृथिवींसर्वासप्तद्वीपांसप्तनाम् २१
 पित्रेसमर्पयामासवसुपूर्णवसुंधराम्
 पितरंहर्षयन्नित्यंदानधर्मैःसुकर्मभिः २२
 पितरंयाजयामासराजसूयादिभिस्तदा
 महायज्ञैश्चदानैश्चब्रतैर्नियमसंयमैः २३
 सुदानैर्यशसापुण्यैर्यज्ञैःपुण्यमहोदयैः
 सुसंपूर्णैकृतौतौतुपितरौचायुसूनुना २४
 अथदेवाःसमागत्यनागाह्वयंपुरोत्तमम्
 अभ्यषिंचन्महात्मानंनहुषंवीरमर्दनम् २५
 मुनिभिश्चसुसिद्धैश्चआयुनातेनभूभुजा
 अभिषिंच्यस्वराज्येतंसमेतंशिवकन्यया २६
 भार्यायुक्तःस्वकायेनआयुराजामहायशाः
 दिवंजगामधर्मात्मादेवैःसिद्धैःसुपूजितः २७
 एद्रंपदंपरित्यज्यब्रह्मलोकंगतःपुनः
 हरलोकंजगामाथमुनिभिर्देवपूजितः २८
 स्वकर्मभिर्महाराजःपुत्रस्यापिसुतेजसा
 हरेर्लोकंगतःपुण्यैर्निवसत्येषभूपतिः २९
 पुरुषैःपुण्यकर्माख्यैरीदृशंपुण्यमुत्तमम्
 जनितव्यंमहाभागकिमन्यैःशोककारकैः ३०
 यथाजातःसधर्मात्मानहुषःपितृतारकः
 कुलस्यधर्त्तासर्वस्यनहुषोज्ञानपंडितः ३१
 एतत्तेसर्वमाख्यातंचरित्रंतस्यभूपतेः
 अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामिवदपुत्रकपिंजल ३२
 एवंविधंपुण्यमयंपवित्रंचरित्रमेतद्यशसासमेतम्
 आयोःसुतस्यापिशृणोतिमर्त्योभोगान्सभुक्त्वैतिपदंमुरारेः ३३
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे
 नहुषाख्यानेसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ११७

अष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः

कपिंजलउवाच-

गंगामुखेपुरातातरोदमानावरांगना
नेत्राभ्यामश्रुबिंदूनिपतंतित्तिचमहाजले १
गंगामध्येनिमज्जंतिभवंतिकमलानिच
पुष्पाणिदिव्यरूपाणिसौगंधानिमहांतिच २
तस्यास्तातसुनेत्राभ्यांकिमर्थप्रपतंतित्तिच
गंगोदकेमहाभागनिर्मलाश्रुबिंदवः ३
अस्थिचर्मावशेषस्तुजटाचीरधरःपुनः
तानिसौगंधयुक्तानिपद्मानिविचिनोतिसः ४
हेमवर्णानिदिव्यानिनीत्वाशिवंसमर्चयेत्
साकानारीसमाचक्ष्वसवाकोहिमहामते ५
अर्चयित्वाशिवंसोथकस्मात्पश्चात्प्रदेवति
एतन्मेसर्वमाचक्ष्वयद्यहंवल्लभस्तव ६

कुंजलउवाच-

शृणुवत्सप्रवक्ष्यामिवृत्तांतंदेवनिर्मितम्
चरित्रंसर्वपापघ्नंविष्णोश्चैवमहात्मनः ७
योसौहुंडोमहावीर्योनहुषेणहतोरणे
तस्यपुत्रस्तुविख्यातोविहुंडस्तपश्चास्थितः ८
निहतंपितरंश्रुत्वासामात्यंसपरिच्छदम्
आयुपुत्रेणवीरेणनहुषेणबलीयसा ९
तपस्तपतिसक्रोधादेवान्हंतुंसमुद्यतः
पौरुषंतस्यदुष्टस्यतपसावर्द्धितस्यच १०
जानंतिदेवताःसर्वादुःसहंसमरांगणे
हुंडात्मजोविहुंडस्तुत्रैलोक्यंहंतुमुद्यतः ११
पितुर्वैरंकरिष्यामिहनिष्येमानवान्सुरान्
एवंसमुद्यतःपापीदेवब्राह्मणकंटकः १२
उपद्रवंसमारेभेप्रजाःपीडयतेचसः
तस्यैवतेजसादग्धादेवाश्चंद्रपुरोगमाः १३
शरणंदेवदेवस्यजग्मुर्विष्णोर्महात्मनः

देवदेवंजगन्नाथंशंखचक्रगदाधरम् १४
ऊचुश्चपाहिनोनित्यंविहुंडस्यमहाभयात्
श्रीविष्णुरुवाच-
वर्द्धतुदेवताःसर्वाःसुसुखेनमहेश्वराः १५
विहुंडंनाशयिष्यामिपापिष्ठंदेवकंटकम्
एवमाभाष्यतान्देवान्मायांकृत्वाजनार्दनः १६
स्वयमेवस्थितस्तत्रनंदनेसुमहायशाः
मायामयंचकाराथस्त्रीरूपंचगुणान्वितम् १७
विष्णुमायामहाभागासर्वविश्वप्रमोहिनी
चकाररूपमतुलंविष्णोर्मायाप्रमोहिनी १८
विहुंडस्यवधार्थायरूपलावण्यशालिनी
कुंजलउवाच-
सदेवानांवधार्थायदिव्यमार्गजगामह १९
नंदनांतेततोमायामपश्यद्वितिजेश्वरः
तयाविमोहितोदैत्यःकामबाणकृतांतरः २०
आत्मनाशनंजानातिकालरूपांवरस्त्रियम्
तांदृष्ट्वानवहेमाभारूपद्रविणशालिनीम् २१
लुब्धोविहुंडःपापात्मातामुवाचवरांगनाम्
कासिकस्यवरारोहेममचित्तप्रमाथिनि २२
संगमंदेहिमेभद्रेरक्षरक्षवरानने
संगमात्तवदेवेशियद्यदिच्छसिसांप्रतम् २३
तत्तद्विद्विमहाभागेदुर्लभंदेवदानवैः
मायोवाच-
मामेवभोक्तुमिच्छाचेद्दायंमेदेहिदानव २४
सप्तकोटिमितैश्चैवपुष्पैःपूजयशंकरम्
कामोदसंभवैर्दिव्यैःसौगंधैर्देवदुर्लभैः २५
तेषांपुष्पकृतांमालांममकंठेतुदानव
आरोपयमहाभागएतद्दायंप्रदेहिमे २६
तदाहंसुप्रियाभार्याभविष्यामिनसंशयः
विहुंडउवाच-

एवंदेविकरिष्यामिवरंदद्धिप्रयाचितम् २७
 वनानियानिपुण्यानिदिव्यानिदितिजेश्वरः
 बभ्राममन्मथाविष्टोनचपश्यतितंद्रुमम् २८
 कामोदकारुख्यंपप्रच्छयत्रतत्रगतःस्वयम्
 कामोदारुख्यद्रुमोनास्तिवदंत्येवंमहाजनाः २९
 पृच्छमानःसदुष्टात्माकामबाणैःप्रपीडितः
 पप्रच्छभार्गवंगत्वाभक्त्यानमितकंधरः ३०
 कामोदकंद्रुमंब्रूहिकांतंपुष्पसमन्वितम्
 शुक्रउवाच-
 कामोदःपादपोनास्तियोषिदेवास्तिदानव ३१
 यदासाहसतेचैवप्रसंगेनप्रहर्षिता
 तद्धासाज्जिरेदैत्यसुगंधीनिवराण्यपि ३२
 सुमान्येतानिदिव्यानिकामोदायानसंशयः
 हृद्यानिपीतपुष्पाणिसौरभेणयुतानिच ३३
 तेनाप्येकेनपुष्पेणयःसमर्चतिशंकरम्
 तस्येप्सितंमहाकामंसंपूरयतिशंकरः ३४
 अस्याश्चरोदनादैत्यप्रभवंतिनसंशयः
 तादृशान्येवपुष्पाणिलोहितानिमहांतिच ३५
 सौरभेणविनादैत्यतेषांस्पर्शनकारयेत्
 एवमाकर्णितंतेनवाक्यंशुक्रस्यभाषितम् ३६
 उवाचसातुकुत्रास्तिकामोदाभृगुनंदन
 शुक्रउवाच-
 गंगाद्वारेमहापुण्येमहापातकनाशने ३७
 कामोदारुख्यंपुरंतत्रनिर्मितंविश्वकर्मणा
 कामोदपत्तनेनारीदिव्यभोगैरलंकृता ३८
 तथाचाभरणैर्भातिसर्वदेवैःसुपूजिता
 त्वयातत्रैवगंतव्यंपूजितव्यावराप्सराः ३९
 उपायेनापिपुण्येनतांप्रहासयदानव
 एवमुक्त्वातुयोगींद्रःसशुक्रोदानवंप्रति ४०
 विरराममहातेजाःस्वकार्यायोद्यतोऽभवत् ४१

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे
कामोदाख्यानेऽष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ११८

एकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

कपिंजलउवाच-

यस्याः प्रहसनात्तातसुहृद्धानिभवंतिवै
पुष्पाणिदिव्यगंधीनिदुर्लभानिसुरासुरैः १
कस्मात्तुदेवताः सर्वाः प्रवाञ्छन्तिमहामते
शंकरः सुखमायातिहास्यपुष्पैः सुपूजितः २
कोगुणस्तस्यपुष्पस्यतन्मेकथयविस्तरात्
कामोदासाभवेत्कातुकस्यपुत्रीवरांगना ३
हास्यात्तस्यामहाभागसुपुष्पाणिभवंतिच
कोगुणस्तत्कथांब्रूहिसकलांविस्तरेणच ४

कुंजलउवाच-

पुरादेवैर्महादैत्यैः कृत्वा सौहार्दमुत्तमम्
ममंथुः सागरंक्षीरममृतार्थसमुद्यताः ५
मथनाद्देवदैत्यानांकन्यारत्नचतुष्टयम्
वरुणेनदर्शितंपूर्वसोमेनैवतथापुनः ६
पश्चात्संदर्शितंपुण्यममृतंकलशेस्थितम्
कन्याचतुष्टयंपूर्वदेवानांहितमिच्छति ७
सुलक्ष्मीर्नामसाचैकाद्वितीयावारुणीतथा
ज्येष्ठानामतथाख्याताकामोदान्याप्रचक्षते ८
तासांमध्येवराश्रेष्ठापूर्वजातामहामते
तस्माज्येष्ठेतिविख्यातालोकेपूज्यासदैवहि ९
वारुणीपानरूपाचपयः फेनसमुद्भवा
अमृतस्यतरंगाच्चकामोदाख्याबभूवह १०
सोमोराजातथालक्ष्मीर्जज्ञातेअमृतादपि
त्रैलोक्यभूषणः सोमः संजातः शंकरप्रियः ११
मृत्युरोगहराजातासुराणांवारुणीतथा
ज्येष्ठासुपुण्यदाजातालोकानांहितमिच्छताम् १२

अमृतादुत्थितादेवीकामोदानामपुण्यदा
 विष्णोः प्रीत्यै भविष्येतु वृक्षरूपं प्रयास्यति १३
 विष्णुप्रीतिकरी सा तु भविष्यति सदैव हि
 तुलसीनाम सा पुण्या भविष्यति न संशयः १४
 तथा सहजगन्नाथोरमिष्यति न संशयः
 तुलस्याः पत्रमेकं यो नीत्वा कृष्णाय दास्यति १५
 मेनेतस्योपकाराणां किमस्मै च ददाम्यहम्
 इत्येवं चिंतयेन्नित्यं तस्य प्रीतिकरो भवेत् १६
 एवं कामोदनामासौ पूर्वजाता समुद्रजा
 यदा सा हसते देवी हर्षगद्गदभाषिणी १७
 सौहृद्यानि सुगंधीनि मुखात् तस्याः पतंति वै
 अम्लानानि सुपुष्पाणि योगृह्णाति समुद्यतः १८
 पूजयेच्छंकरं देवं ब्रह्माणं माधवं तथा
 तस्य देवाः प्रतुष्यंति यदिच्छति ददंति तत् १९
 रोदित्येषा यदा सा च केन दुःखेन दुःखिता
 नेत्राश्रुभ्यो हितस्यास्तु प्रभवंति पतंति च २०
 तानि चैव महाभाग हृद्यानि सुमहांति च
 सौरभेण विना तैस्तु यः पूजयति शंकरम् २१
 तस्य दुःखं च संतापो जायते नात्र संशयः
 पुष्पैस्तु तादृशैर्देवान्सकृदर्चति पापधीः २२
 तस्य दुःखं प्रकुर्वंति देवास्तत्र न संशयः
 एतत्ते सर्वमाख्यातं कामोदाख्यानमुत्तमम् २३
 अथ कृष्णो विचिंत्यैव दृष्ट्वा विक्रमसाहसम्
 विहुंडस्यापि पापस्य उद्यमं साहसं तदा २४
 नारदं प्रेषयामास मोहयैनं दुरासदम्
 नारदस्त्वथ संश्रुत्य वाक्यं विष्णोर्महात्मनः २५
 गच्छमानं दुरात्मानं कामोदां प्रतिदानवम्
 गत्वा तमाह दैत्येन्द्रं नारदः प्रहसन्निव २६
 क्वया सित्वं च दैत्येन्द्रसत्त्वरं च समातुरः
 सांप्रतं केन कार्येण कस्यार्थं केन नोदितः २७

ब्रह्मात्मजं नमस्कृत्य प्रत्युवाच कृतांजलि
 कामोदपुष्पार्थमहंप्रस्थितो द्विजसत्तम २८
 तमुवाच सधर्मात्मापुष्पैः किं ते प्रयोजनम्
 विप्रवर्यपुनः प्राह कार्यकारणमात्मनः २९
 नंदनस्य वनोद्देशे काचिन्नारीवरानना
 तस्यादर्शनमात्रेण गतोऽहं कामवश्यताम् ३०
 तथा प्रोक्तोऽस्मि विप्रेन्द्रपुष्पैः कामोदसंभवैः
 पूजयस्व महादेवं पुष्पैस्तु सप्तकोटिभिः ३१
 ततस्ते सुप्रियाभार्या भविष्यामिनसंशयः
 तदर्थे प्रस्थितोऽस्म्यद्यं कामोदाख्यं पुरं प्रति ३२
 तामहं कामयिष्यामि सिंधुजां शुणुसांप्रतम्
 मनोल्लासैर्महाहासैर्हासयिष्याम्यहंपुनः ३३
 प्रीतासती महाभागा हसिष्यति पुनः पुनः
 तद्धास्यंगद्गदं विप्रममकार्यप्रवर्द्धनम् ३४
 तस्माद्धास्यात्पतिष्यंति दिव्यानि कुसुमानि च
 तैस्तु देवमुमाकांतं पूजयिष्यामि सांप्रतम् ३५
 तेन पूजाप्रदानेन तुष्टो दास्यति मे फलम्
 ईश्वरः सर्वभूतेशः शंकरो लोकभावनः ३६
 नारद उवाच-
 तत्र दैत्यनगंतव्यं कामोदाख्ये पुरोत्तमे
 विष्णुरस्ति सुमेधावी सर्वदैत्यक्षयावहः ३७
 येनोपायेन पुष्पाणि कामोदाख्यानि दानव
 तव हस्ते प्रयास्यंति तमुपायं वदाम्यहम् ३८
 गंगातोयेषु दिव्यानि पतिष्यंति न संशयः
 वाहितानि जलैर्दिव्यैरागमिष्यंति सांप्रतम् ३९
 तानि त्वंतु प्रतिगृहाण सुहृद्यानि महांति च
 गृहीत्वा तानि पुष्पाणि साधयस्व मनीषितम् ४०
 नारदो दानवश्रेष्ठं मोहयित्वा ततः पुनः
 ततश्च स तु धर्मात्मा चिंतयामास वै पुनः ४१
 कथमश्रूणिसामुंचेत् केनोपायेन दुःखिता

चिंतयानस्यतस्यैवंक्षणं वै नारदस्य च ४२

ततो बुद्धिः समुत्पन्ना कामोदाख्यं पुरंगतः ४३

इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे

कामोदाख्याने एकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ११६

विंशाधिकशततमोऽध्यायः

कुंजलउवाच-

कामोदाख्यं पुरं दिव्यं सर्वदेवसमाकुलम्

सर्वकामसमृद्ध्यर्थं पश्यन्नारदस्ततः १

कामोदायागृहं प्राप्य प्रविवेश द्विजोत्तमः

कामोदां तु ततो दृष्ट्वा सर्वकामसमाकुलाम् २

तया संपूजितो विप्रः सुवाक्यैः स्वागतादिभिः

दिव्यासने समारूढस्तां पप्रच्छ द्विजोत्तमः ३

सुखेन स्थीयते भद्रे विष्णुतेजः समुद्भवे

अनामयं च पप्रच्छ आशीर्भिरभिनंद्यताम् ४

कामोदोवाच-

प्रसादाद्भवतां विष्णोः सुखेन वर्तयाम्यहम्

कथयस्व महाप्राज्ञत्वं प्रश्नोत्तरकारणम् ५

महामोहः समुत्पन्नो ममांगे मुनिपुंगव

व्यापकः सर्वलोकानां ममांगे मतिनाशकः ६

तस्मान्निद्रासमुत्पन्ना यथामर्त्येषु वर्तते

सुप्तया तु मया दृष्टः स्वप्नो वै दारुणो मुने ७

केनाप्युक्तं समेत्यैव पुरतो द्विजसत्तम

अव्यक्तोऽसौ हृषीकेशः संसारं स गमिष्यति ८

तदा प्रभृतिदुःखेन व्यापिता हं महामते

तन्मे त्वं कारणं ब्रूहि भवाञ्ज्ञानवतां वरः ९

नारदउवाच-

वातिकः पैत्तिकश्चैव कफजः सान्निपातिकः

स्वप्नः प्रवर्तते भद्रे मानवेषु न संशयः १०

न जायते च देवेषु स्वप्नो निद्रा च सुन्दरि

आदित्योदयवेलायांदृश्यतेस्वप्रउत्तमः ११
 सत्स्वप्नोमानवानांहिपुण्यस्यफलदायकः
 अन्यदेवंप्रवक्ष्यामिस्वप्नस्यकारणंशुभे १२
 महावातांदोलनैश्चचलन्त्यापोवरानने
 त्रुटंत्यंबुकणाःसूक्ष्मास्तस्मादुदकसंचयात् १३
 बहिरेवपतंत्येतेनिर्मलांबुकणाःशुभे
 पुनर्लयंप्रयांत्येतेदृश्यादृश्याभवंतिवै १४
 तद्वत्स्वप्नस्यवैभावःकथ्यतेशृणुभामिनि
 आत्माशुद्धोविरक्तस्तुरागद्वेषविवर्जितः १५
 पंचभूतात्मकानांचमुषित्वैवसुनिश्चलः
 षड्विंशतिसुतत्वानांमध्येचैषविराजते १६
 शुद्धात्माकेवलोनित्यःप्रकृतेःसंगतिंगतः
 तद्भावैर्वायुरूपैश्चचलतेस्थानतोयदा १७
 आत्मनस्तेजसश्चैवप्रतितेजःप्रजायते
 अंतरात्माशुभंनामतस्यएवप्रकथ्यते १८
 पयसश्चयथाभिन्नाभवंत्यंबुकणाःशुभे
 आत्मनस्तुतथातेजअंतरात्माप्रकथ्यते १९
 सहिपृथ्वीसवैवायुःसचाप्याकाशएवहि
 सवैतोयंसदीप्येतएतेपंचपुराकृताः २०
 आत्मनस्तेजसोभूतामलरूपामहात्मनः
 तस्यापिसंगतिंप्राप्ताएकत्वंहिप्रयांतिते २१
 स्वात्मभावप्रदोषेणनाशयंतिवरानने
 तत्पिंडमन्यमिच्छंतिवारंवारंवरानने २२
 तेषांक्रीडाविहारोयंसृष्टिसंबंधकारणम्
 उदकस्यतरंगस्तुजायतेचविलीयते २३
 पुनर्भूतिःपुनर्हानिस्तादृशस्यपुनःपुनः
 अपांरूपस्यदृष्टांतंद्वदेषानंसंशयः २४
 आत्माननश्यतेदेवितेजोवायुर्ननश्यति
 ननश्यतोधराकाशौननश्यन्त्यापएवच २५
 पंचैवआत्मनासार्द्धंप्रभवन्तिप्रयांतिच

आत्मादयोह्यमीभद्रेनित्यरूपानसंशयः २६
 पिंडएवप्रणश्येततेषांसंजातएवच
 विषयाणांसुदोषैःसरागद्वेषादिभिर्हतः २७
 प्राणाःप्रयांतिवैपिंडात्पंचपंचात्मकाद्विज
 पिंडांतेवसतेआत्माप्रतिरूपस्तुतस्यच २८
 अंतरात्मायथाचाग्नेःस्फुलिगस्तुप्रकाशते
 तथाप्रकाशमायातिदृश्यादृश्यःप्रजायते २९
 शुद्धात्माचपरंब्रह्मसदाजागर्तिनित्यशः
 अंतरात्माप्रबद्धस्तुप्रकृतेश्चमहागुणैः ३०
 अन्नाहारेणसंपुष्टैरंतरात्मासुखंव्रजेत्
 सुसुखाज्जायतेमोहस्तस्मान्मनःप्रमुह्यति ३१
 पश्चात्संजायतेनिद्रातामसीलयवर्द्धिनी
 नाडीमार्गेणयःसूर्योमेरुमुल्लंध्यगच्छति ३२
 तदारात्रिःप्रजायेतयावन्नोदयतेरविः
 विषयांधकारैर्मुक्तस्तुअंतरात्माप्रकाशते ३३
 भावैस्तत्त्वात्मकानांतुपंचतत्त्वैःप्रपोषितैः
 पूर्वजन्मस्थितैःपिंडैरंतरात्माप्रगृह्यते ३४
 सयास्यतिचवैस्थानमुच्चावचमहामते
 संसारअंतरात्मावैदोषैर्बद्धःप्रणीयते ३५
 कायंरक्षतिजीवात्मापश्चात्तिष्ठतिमध्यगः
 उदानःस्फुरतेतीव्रस्तस्माच्छब्दःप्रजायते ३६
 शुष्काभस्त्रायथाश्वासंकुरुतेवायुपूरिता
 तद्वच्छब्दवशाच्छ्वासमुदानःकुरुतेबलात् ३७
 आत्मनस्तुप्रभावेणउदानोबलवान्भवेत्
 एवंकायःप्रमुग्धस्तुमृतकल्पःप्रजायते ३८
 ततोनिद्रामहामायातस्यांगेषुप्रयातिसा
 हृदिकंठेतथाचास्येनासिकाग्रेप्रतिष्ठति ३९
 बाहूसंकुच्यसंतिष्ठेद्धृद्गतोनाभिमंडले
 आत्मनस्तुप्रभावाच्चउदानोनाममारुतः ४०
 प्रजायतेमहातीव्राबलरोधंकरोतिसः

यथारज्ज्वाप्रबद्धस्तुदारुकीलधरःस्थितः ४१
तथाचात्मासुसंलग्नःप्राणवायुर्नसंशयः
अंतरात्मप्रसक्तस्तुप्राणवायुःशुभानने ४२
बुद्धिवद्रोहितोभद्रेअंतरात्माप्रधावति
पूर्वजन्मार्जितान्वासान्स्मृत्वातत्रप्रधावति ४३
तत्रसंस्थोमहाप्राज्ञःस्वेच्छयारमतेपुनः
एवंनानाविधान्स्वप्नानंतरात्माप्रपश्यति ४४
उत्तमांश्चविरुद्धांश्चकर्मयुक्तान्प्रपश्यति
गिरींस्तथासुदुर्गांश्चउच्चावचान्प्रपश्यति ४५
तदेववातिकंविद्धिकफवत्तद्वदाम्यहम्
जलनदींतडागंचपयःस्थानानिपश्यति ४६
अग्रिंचपश्यतेदेविबहुकांचनमुत्तमम्
तदेवपैत्तिकंविद्धिभाव्यंचैववदाम्यहम् ४७
प्रभातेदृश्यतेस्वप्नोभव्योवाभव्यएवच
कर्मयुक्तोवरारोहेलाभालाभप्रकाशकः ४८
स्वप्नस्यापिअवस्थामेकथितावरवर्णिनि
तद्भाव्यंचवरारोहेविष्णोश्चैवभविष्यति ४९
तन्निमित्तंत्वयादृष्टोदुःस्वप्नःसतुप्रेक्षितः ५०

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे
कामोदाख्यानेविंशाधिकशततमोऽध्यायः १२०

एकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

कामोदोवाच-
नविदुर्देवताःसर्वायस्यांतरूपमेवच
यस्मिंल्लीनस्तुसर्वोयंसचैकात्माप्रकथ्यते १
यस्यामायाप्रपंचस्तुसंसारःशृणुनारद
कस्मात्प्रयातिसंसारंममस्वामीजगत्पतिः २
पापैश्चापिसुपुण्यैश्चनरोबद्धस्तुकर्मभिः
संसारंसरतेविप्रहरिःकस्माद्ब्रजेद्वद ३
नारदउवाच-

शृणुदेविप्रवक्ष्यामियत्कृतं तेन चक्रिणा
 भृगोरग्रेप्रतिज्ञातं यज्ञरक्षां करोम्यहम् ४
 इंद्रस्य वचनात्सद्योगतोऽसौ दानवैः सह
 योद्धुं विहाय गोविंदो भृगोश्चैव मखोत्तमम् ५
 मखं त्यक्त्वा गते देवे पश्चात्तैर्दानवोत्तमैः
 आगत्य ध्वंसितः सर्वः स यज्ञः पापचेतनैः ६
 हरिं क्रुद्धः स योगीन्द्रः शशाप भृगुरेव तम्
 दशजन्मानि भुञ्ज्व त्वं मच्छापकलुषीकृतः ७
 कर्मणः स्वस्य संभोगं संभोक्ष्यति जनार्दनः
 तन्निमित्तं त्वया देवि दुःस्वप्नः परिवीक्षितः ८
 इत्युक्त्वा तां गतो विप्रो ब्रह्मलोकं स नारदः
 कृष्णस्यापि सुदुःखेन दुःखिता सा भवत्तदा ९
 रुरोद करुणं बालाहा हेति वदती मुहुः
 गङ्गातीरोपविष्टा सा जलांते शृणु नन्दन १०
 सुनेत्राभ्यां तथा श्रूणि दुःखेनापि प्रमुंचति
 तान्य श्रूणि प्रमुक्तानि गंगातोये पतंत्यपि ११
 जले चैव निमज्जंतितस्याश्चाप्यश्रुबिंदवः
 संभवन्ति पुनस्तात पद्मरूपाणि तानि च १२
 गंगातोये प्रफुल्लानि वाहितानि प्रयांति वै
 ददृशे दानवश्रेष्ठो विष्णुमाया प्रमोहितः १३
 दुःखजानि न जानाति मुनिना कथितान्यपि
 हर्षेण महता विष्टः परिजग्राह सोऽसुरः १४
 पद्मैस्तु पुष्पितैः सोऽपि पूजयेद्भिरिजाप्रियम्
 सप्तकोटिभिर्दैत्यैर्द्रोविष्णुमाया प्रमोहितः १५
 अथ क्रुद्धा जगद्धात्री शंकरं वाक्यमब्रवीत्
 पश्यैतस्य विकर्मत्वं दानवस्य महामते १६
 शोकोत्पन्नानि पद्मानि गंगातोयगतानि वै
 अयमेष प्रगृह्णाति कामाकुलितचेतनः १७
 पूजयेद्वापि दुष्टात्मा शोकसंतापकारकैः
 दुःखजैः शोकजैः पुष्पैस्तैः सुश्रेयः कथं भवेत् १८

यादृशेनापिभावेनमामेवपरिपूजयेत्
 तादृशेनापिभावेनअस्यसिद्धिर्भविष्यति १९
 सत्यध्यानविहीनोयंकामोदान्यस्तमानसः
 संजातःपापचारित्र्यजहिदेविस्वतेजसा २०
 एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंशंभोश्चैवमहात्मनः
 अस्यैवसंक्षयंशंभोकरिष्येतवशासनात् २१
 एवमुक्त्वाततोदेवीतस्यापिवधकांक्षया
 वर्त्ततेहिविहुंडस्यवधोपायंव्यचिंतयत् २२
 कृत्वामायामयंरूपंब्राह्मणस्यमहात्मनः
 पूजयेच्छंकरंनाथंसुपुष्पैःपारिजातजैः २३
 समेत्यदानवःपापोदिव्यांपूजांविनाशयेत्
 कामाकुलःसुदुःखार्तस्तद्गतोभावतत्परः २४
 विष्णोश्चैवमहामायांपूर्वदृष्टांसदानवः
 सस्मारदानवःपापःकामबाणैःप्रपीडितः २५
 तस्याःस्मरणमात्रेणकंदर्पेणबलीयसा
 विरहाकुलदुःखार्तोरोदतेहिमुहुर्मुहुः २६
 कालाकृष्टःसदुष्टात्माशोकजातानितानिसः
 परिगृह्यसमायातःपूजनार्थीमहेश्वरम् २७
 देव्याकृतांहिपूजांचसुपुष्पैःपारिजातजैः
 तांनिर्णाश्यसुलोभेनशोकजैःपरिपूजयेत् २८
 नेत्राभ्यांतस्यदुष्टस्यबिंदवस्तेऽश्रुसंभवाः
 अविरलास्ततोवत्सपतंतिलिगमस्तके २९
 देवीब्राह्मणरूपेणतमुवाचमहामते
 कोभवान्पूजयेद्देवंशोकाकुलमनाःसदा ३०
 पतंत्यश्रूणिदेवस्यमस्तकेशोकजानिते
 अपवित्राणिमेब्रूहि एतमर्थममाग्रतः ३१
 विहुंडउवाच-
 पूर्वदृष्टामयानारीसर्वसौभाग्यसंपदा
 सर्वलक्षणसंपन्नाकामस्यायतनंमहत् ३२
 तस्यामोहेनसंदग्धःकामेनाकुलतांगतः

तयाप्रोक्तंहिसंभोगेदेहिमेदायमुत्तमम् ३३
 कामोदसंभवैःपुष्पैःपूजयस्वमहेश्वरम्
 तेषांपुष्पकृतांमालांममकंठेपरिद्विप ३४
 कोटिभिःसप्तसंख्यातैःपूजयस्वमहेश्वरम्
 तदर्थंपूजयाम्येवईश्वरंफलदायकम् ३५
 कामोदसंभवैःपुष्पैर्दुर्लभैर्देवदानवैः
 श्रीदेव्युवाच-

क्वतेभावःक्वतेध्यानंक्वतेज्ञानंदुरात्मनः ३६
 ईश्वरस्यापिसंबंधोनास्तिकिंचित्त्वयैवहि
 कामोदायावरंरूपंकीदृशंवदसांप्रतम् ३७
 क्वलब्धानिसुपुष्पाणितस्याहास्योद्भवानिच
 विहुंडउवाच-

भावंध्यानंनजानामिनदृष्टासामयाकदा ३८
 गंगातोयगतान्येवपरिगृह्णामिनित्यशः
 तैरहंपूजयाम्येकंशंकरंप्रवदाम्यहम् ३९
 ममाग्रेकथितंविप्रशुक्रेणापिमहात्मना
 वचनात्तस्यदेवेशमर्चयामिदिनदिने ४०
 एतत्तेसर्वमाख्यातंयच्चपृष्टोस्मिसांप्रतम्
 श्रीदेव्युवाच-

कामोदारोदनाज्जातैःपुष्पैस्तैर्दुःखसंभवैः ४१
 लिगमर्चयसेदुष्टप्रभातेनित्यमेवच
 यादृशेनापिभावेनपुष्पैश्चयादृशैस्त्वया ४२
 अर्चितोदेवदेवेशस्तादृशंफलमाप्नुहि
 दिव्यपूजांविनाशयैवंशोकपुष्पैःप्रपूजसि ४३
 असौदोषस्तवैवाद्यसमुत्पन्नःसुदारुणः
 तस्माद्दण्डंप्रदास्यामिभुङ्क्वस्वकर्मजंफलम् ४४
 तस्यावाक्यंसमाकर्ण्यकालकृष्टोबभाषताम्
 रेरेदुष्टदुराचारममकर्मप्रदूषक ४५
 हन्मिन्त्वामिहखड्गेनअनेनापिनसंशयः
 इत्युक्त्वाब्राह्मणंतंनिशितंखड्गमाददे ४६

हंतुकामःसदुष्टात्माअभ्यधावतदानवः
सादेवीविप्ररूपेणसंकुद्धापरमेश्वरी ४७
हन्मि त्वामिहखड्गेनअनेनापिनसंशयः
स्वस्थानमागतंदृष्ट्वाहुंकारंविससर्जह
तेनहुंकारनादेनपतितोदानवाधमः ४८
निश्चेष्टःकामरूपेणवज्राहतइवाचलः
पतितेदानवेतस्मिन्सर्वलोकविनाशके ४९
लोकाःस्वास्थ्यंगताःसर्वेदुःखतापविवर्जिताः
एतस्मात्कारणाद्वत्ससास्त्रीवैपरिदेवति ५०
गंगातीरेवरारोहादुःखव्याकुलमानसा
एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्त्वयापरिपृच्छितम् ५१
विष्णुरुवाच-

एवमुक्त्वासुपुत्रंतंकुंजलोअंडजेश्वरः
विरराममहाप्राज्ञःकिञ्चिन्नोवाचभूपते ५२

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे
कामोदाख्यानेएकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२१

द्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

विष्णुरुवाच-
कुंजलोधर्मपक्षीसइत्युक्त्वातान्सुतान्प्रति
विरराममहाप्राज्ञःकिञ्चिन्नोवाचतान्प्रति १
वटाधःस्थोद्विजश्रेष्ठस्तमुवाचमहाशुकम्
कोभवान्धर्मवक्ताहिपक्षिरूपेणवर्तते २
किंवादेवोऽथगंधर्वःकिंवाविद्याधरोभवान्
कस्यशापादिमांप्राप्तोयोनिंकीरस्यपातकीम् ३
कस्मात्तेईदृशंज्ञानंवर्ततेऽतीद्वियंशुक
सुपुण्यस्यतुकस्यापिकस्यवैतपसःफलम् ४
किंवाच्छन्नेनरूपेणअनेनापिमहामते
कस्त्वंसिद्धोऽसिदेवोवातन्मेकथयकारणम् ५
कुंजलउवाच-

भोःसिद्धत्वामहंजानेकुलंतेगोत्रमुत्तमम्
 विद्यांतपःप्रभावंचयस्माद्भ्रमसिमेदिनीम् ६
 सर्वविप्रप्रवक्ष्यामिस्वागतंतवसुव्रत
 उपविश्यासनेपुरयेछायामाश्रयशीतलाम् ७
 अव्यक्तप्रभवोब्रह्मातस्माज्ज्ञेप्रजापतिः
 ब्राह्मणस्तुगुणैर्युक्तोभृगुर्ब्रह्मसमोद्विजः ८
 भार्गवोनामतस्यासीत्सर्वधर्मार्थतत्त्ववित्
 तस्यान्वयेभवान्विप्रच्यवनःख्यातिमान्भुवि ९
 नाहंदेवोनगंधर्वोनाहंविद्याधरःपुनः
 योहंविप्रप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु १०
 कश्यपस्यकुलेजातःकश्चिद्ब्राह्मणसत्तमः
 वेदवेदांगतत्त्वज्ञःसर्वकर्मप्रकाशकः ११
 विद्याधरेतिविख्यातःकुलशीलगुणैर्युतः
 राजमानःश्रियाविप्रआचारैस्तपसातदा १२
 संबभूवुःसुतास्तस्यविद्याधरस्यतेत्रयः
 वसुशर्मानामशर्माधर्मशर्माचतेत्रयः १३
 तेषामहंधर्मशर्माकनिष्ठोगुणवर्जितः
 वसुशर्माभ्रातावेदशास्त्रार्थकोविदः १४
 आचारेणसुसंपन्नोविद्यादिसुगुणैःपुनः
 नामशर्माहंप्राज्ञस्तद्वद्भासीद्गुणाधिकः १५
 अहमेकोमहामूर्खःसंजातःशृणुसत्तम
 विद्यानामुत्तमंविप्रभावमर्थशुभंकदा १६
 नशृणोमिनवैयामिगुरुगेहमनुत्तमम्
 ततस्तुजनकोमेतुमामेवंपरिचिंतयेत् १७
 धर्मशर्मेतिपुत्रस्यनामास्यतुनिरर्थकम्
 संजातःक्षितिमध्येतुनविद्वान्मेगुणाकरः १८
 इतिसंचिंत्यधर्मात्मामामुवाचसुदुःखितः
 व्रजपुत्रगुरोर्गेहंविद्यार्थपरिसाधय १९
 एवमाकर्यतत्तस्यपितुर्वाक्यंमयाशुभम्
 नाहंतातगमिष्यामिगुरोर्गेहंसुदुःखदम् २०

यत्रवैताडनंनित्यंभूभंगादिचक्रोशनम्
 अन्नंनदृश्यतेतत्रकर्मणाशृणुसत्तम २१
 दिवारात्रौननिद्रास्तिनास्तिमुखस्यसाधनम्
 तस्माद्दुःखमयंतातनयास्येगुरुमंदिरम् २२
 विद्याकार्यकरिष्येनक्रीडार्थमहमुत्सुकः
 भोक्ष्येस्वप्स्येप्रसादात्तेकरिष्येक्रीडनंपितः २३
 डिंभैःसार्द्धसुखेनापिदिवारात्रमतंद्रितः
 मामुवाचसधर्मात्मा मूढंज्ञात्वासुदुःखितः २४
 विद्याधरउवाच-
 मापुत्रसाहसंकार्षीर्विद्यार्थमुद्यमंकुरु
 विद्ययाप्राप्यतेसौख्यंयशःकीर्तिस्तथातुला २५
 ज्ञानंस्वर्गश्चमोक्षश्चतस्माद्विद्यांप्रसाधय
 पूर्वसुदुःखमूलातुपश्चाद्विद्यासुखप्रदा २६
 तस्मात्साधयपुत्रत्वंविद्यांगुरुगृहं व्रज
 पितुर्वाक्यमकुर्वाणोअहमेवंदिनदिने २७
 यत्रयत्रस्थितो नित्यमर्थहानिकरोम्यहम्
 उपहासःकृतोलोकैर्ममविप्रप्रकुत्सनम् २८
 ममलज्जासमुत्पन्नाजीवनाशकरीतदा
 विद्यार्थमुद्यतोविप्रकंगुरुंप्रार्थयाम्यहम् २९
 इतिचिंतापरोजातोदुःखशोकसमाकुलः
 कथंविद्यामहंजानेकथंविंदाम्यहंगुणान् ३०
 कथंमेजायतेस्वर्गःकथंमोक्षंव्रजाम्यहम्
 इत्येवंचिंतयन्विप्रवार्द्धक्यमगमंपुनः ३१
 देवतायतनेदुःखीउपविष्टस्त्वहंकदा
 मद्भाग्यैःप्रेरितःकश्चित्सिद्धएकःसमागतः ३२
 निराश्रयोजिताहारःसदानंदस्तुनिःस्पृहः
 एकांतमास्थितोविप्रयोगयुक्तोजितेंद्रियः ३३
 परब्रह्मणिसंलीनोज्ञानध्यानसमाधिमान्
 तमहंसंश्रितोविप्रज्ञानरूपमहामतिम् ३४
 अहंशुद्धेनभावेनभक्त्यानमितकंधरः

नमस्कृत्यमहात्मानंपुरतस्तस्यसंस्थितः ३५
 दीनरूपोह्यहंजातोमंदभाग्यस्तथापुनः
 तेनाहंपृच्छितोविप्रकस्माद्भवान्प्रशोचति ३६
 केनाभिप्रायभावेनदुःखमेवभुनक्तिवै
 तेनेत्युक्तोस्मि विप्रेन्द्रज्ञानिनायोगिनातदा ३७
 सुमूढेनमयातस्यपूर्ववृत्तांतमेवहि
 तमेवंश्रावितंसर्वसर्वज्ञत्वंकथं व्रजेत् ३८
 एतदर्थमहादुःखीभवान्ममगतिःसदा
 सचोवाचमहात्मा मे सर्वज्ञानस्यकारणम् ३९

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे
 द्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२२

त्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

सिद्धउवाच-

श्रूयतामभिधास्यामिज्ञानरूपंतवाग्रतः
 ज्ञानस्यनास्तिवैदेहोहस्तौपादौचचक्षुषी १
 नासाकर्णौनज्ञानस्यनास्तिचैवास्थिसंग्रहः
 केनदृष्टंतुवैज्ञानंकानिलिगानितस्यवै २
 आकारैर्वर्जितंनित्यंसर्ववेत्तिससर्ववित्
 दिवाप्रकाशकःसूर्योरात्रौप्रकाशयेच्छशी ३
 गृहंप्रकाशयेद्दीपोलोकमध्येस्थिताअमी
 तत्पदंकेनवैधाम्नादृश्यतेशृणुसत्तम ४
 नविंदंतिहिमूढास्तेमोहिताविष्णुमायया
 कायमध्येस्थितंज्ञानंध्यानदीप्तमनौपमम् ५
 तत्पदंतेनदृश्येतचंद्रसूर्यादिभिर्नच
 हस्तपादौविनाज्ञानमचक्षुःकर्णवर्जितम् ६
 तस्यसर्वत्रगतिरस्ति सर्वगृह्णातिपश्यति
 सर्वमाघ्रातिविप्रेन्द्रशृणोत्येवंनसंशयः ७
 नास्तिज्ञानसमोदीपःसर्वाधकारनाशने
 स्वर्गेभूमौचपातालेस्थानेस्थानेचदृश्यते ८

कायमध्येस्थितंज्ञानंनविदंतिकुबुद्धयः
 ज्ञानस्थानंप्रवक्ष्यामियस्माज्ज्ञानंप्रजायते ९
 प्राणिनांहृदयेनित्यंनिहितंसर्वदाद्विज
 कामादीन्सुमहाभोगान्महामोहादिकांस्तथा १०
 विवेकवह्निनासर्वान्दिधक्षतिसदैवयः
 सर्वशांतिमयोभूत्वाइन्द्रियार्थंप्रमर्दयेत् ११
 ततस्तुजायतेज्ञानंसर्वतत्त्वार्थदर्शकम्
 तत्त्वमूलमिदंज्ञानंनिर्मलंसर्वदर्शकम् १२
 तस्माच्छांतिंकुरुष्वत्वंसर्वसौख्यप्रवर्द्धिनीम्
 समःशत्रौचमित्रेचयथात्मनितथापरे १३
 भवस्वनियतोनित्यंजिताहारोजितेंद्रियः
 मैत्रंनैवप्रकर्तव्यंवैरंदूरेपरित्यजेत् १४
 निःसंगोनिःस्पृहोभूत्वाएकांतस्थानमाश्रितः
 सर्वप्रकाशकोज्ञानीसर्वदर्शीभविष्यसि १५
 एकस्थानस्थितोवत्सत्रैलोक्येयद्भविष्यति
 वृत्तांतंवेत्स्यसित्वंतुमत्प्रसादान्नसंशयः १६
 कुंजलउवाच-
 सिद्धेनतेनमेविप्रज्ञानरूपंप्रकाशितम्
 तस्यवाक्येस्थितो नित्यंतद्भावेनापिभावितः १७
 त्रैलोक्येवर्त्ततेयद्यदेकस्थानेस्थितोह्यहम्
 तत्तदेवप्रजानामिप्रसादात्तस्यसद्गुरोः १८
 एतत्तेसर्वमाख्यातमात्मवृत्तांतमेवहि
 अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामितद्ब्रूहिद्विजसत्तम १९
 च्यवनउवाच-
 कीरयोनिंकथंप्राप्तोभवाज्ज्ञानवतांवरः
 तन्मेत्वंकारणंब्रूहिसर्वसंदेहनाशनम् २०
 कुंजलउवाच-
 संसर्गाज्जायतेपापंसंसर्गात्पुण्यमेवहि
 तस्माद्विवर्जयेच्छुद्धोभव्यंविरुद्धमेवच २१
 लुब्धकेनापिपापेनकेनाप्येकःशुकःशिशुः

बंधयत्विसमानीतोविक्रयार्थसमुद्यतः २२
 चाटुकारंसुरूपंतपटुवाक्यंसमीक्ष्यच
 गृहीतोब्राह्मणैकेनममप्रीत्यासमर्पितः २३
 ज्ञानध्यानस्थितो नित्यमहमेवद्विजोत्तम
 समेबालस्वभावेनकौतुकात्करसंस्थितः २४
 तस्यकौतुकवाक्यैर्वामुग्धोऽहद्विजसत्तम
 शुकस्यपुत्ररूपस्यनित्यंतत्परमानसः २५
 मामेवंवदतेसोपिताततातेतिआस्यताम्
 स्नातुंगच्छमहाभागदेवमर्चयसांप्रतम् २६
 इत्यादिचाटुकैर्वाक्यैर्मामेवंपरिभाषयेत्
 तस्यवाक्यविनोदेनविस्मृतंज्ञानमुत्तमम् २७
 पुष्पार्थफलभोगार्थगतोहंवनमेवच
 नीतःशुकोबिडालेनममदुःखस्यहेतवे २८
 ममसंसर्गिभिःसर्वैर्वयस्यैःसाधुचारिभिः
 बिडालेनहतःपक्षीतेनैवभक्षितोहिसः २९
 श्रुत्वामृत्युंगतंविप्रशुकंतंचाटुकारकम्
 महतादुःखभावेनअसुखेनातिदुःखितः ३०
 तस्यदुःखेनमुग्धोस्मितीव्रेणापिसुपीडितः
 महतामोहजालेनबद्धोऽहद्विजपुंगव ३१
 प्रालंपरामचंद्रेतिशुकराजेतिपंडित
 श्लोकराजेतितंविप्रमोहाच्चलितमानसः ३२
 ततोऽहदुःखसंतप्तःसंजातःस्वेनकर्मणा
 वियोगेनापिविप्रेन्द्रशुकस्यशृणुसांप्रतम् ३३
 विस्मृतंतन्मयाज्ञानंसिद्धेनापिप्रकाशितम्
 संस्मरञ्छोकसंतप्तस्तंशुकंचाटुकारकम् ३४
 वत्सवत्सेतिनित्यंवैप्रलपञ्छृणुभार्गव
 गद्यपद्यमयैर्वाक्यैःसंस्कृताक्षरसंयुतैः ३५
 त्वांविनाकश्चमांवत्सबोधयिष्यतिसांप्रतम्
 कथाभिस्तुविचित्राभिःपक्षिराजप्रसाद्यमाम् ३६
 अस्मिन्सुनिर्जनोद्यानेविहायक्वगतोभवान्

केनदोषेणलिप्तोस्मितन्मेकथयसांप्रतम् ३७
 एवंविधैरहंवाक्यैःकरुणैस्तैस्तुमोहितः
 एवमादिप्रलप्याहंशोकेनापिसुपीडितः ३८
 मृतोहंतेनमोहेनतद्भावेनापिमोहितः
 मरणेयादृशोभावोमतिश्चासीच्चयादृशी ३९
 तादृशेनापिभावेनजातोऽहद्विजसत्तम
 गर्भवासोमयाप्राप्तोज्ञानस्मृतिविधायकः ४०
 स्मृतंपूर्वकृतंकर्मस्वयमेवविचेष्टितम्
 मयापापेनमूढेनकिंकृतंह्यकृतात्मना ४१
 गर्भयोगसमारूढःपुनस्तंचिंतयाम्यहम्
 तेनमेनिर्मलंज्ञानंजातंवैसर्वदर्शकम् ४२
 गुरोस्तस्यप्रसादाच्चप्राप्तंवैज्ञानमुत्तमम्
 तस्यवाक्योदकैःस्वच्छैःकायस्यमलमेवच ४३
 सबाह्याभ्यंतरंविप्रक्षालितंनिर्मलंकृतम्
 तिर्यक्त्वंचमयाप्राप्तंशुकजातिसमुद्भवम् ४४
 शुकस्यध्यानभावेनमरणेसमुपस्थिते
 तस्मिन्कालेमृतोविप्रतद्भावेनापिभावितः ४५
 तादृशोऽस्मिपुनर्जातःशुकरूपोमहीतले
 मरणेयादृशोभावःप्राणिनांपरिजायते ४६
 तादृशाःस्युस्तुसत्त्वास्तेतद्रूपास्तत्परायणाः
 तद्गुणास्तत्स्वरूपास्तेभावभूताभवंतिहि ४७
 मृत्युकालस्यविप्रेन्द्रभावेनापिनसंशयः
 अतुलंप्राप्तवाञ्छानमहमत्रमहामते ४८
 तेनसर्वविपश्यामियद्भूतंयद्भविष्यति
 वर्तमानंमहाप्राज्ञज्ञानेनापिमहामते ४९
 सर्वविदाम्यहंह्यत्रसंस्थितोपिनसंशयः
 तारणायमनुष्याणांसंसारेपरिवर्तताम् ५०
 नास्तितीर्थगुरुसमंबंधच्छेदकरंद्विज
 एतत्तेसर्वमाख्यातंशृणुभार्गवनंदन ५१
 यत्त्वयापृच्छितंविप्रतत्तेसर्वप्रकाशितम्

स्थलजाञ्चोदकात्सर्वबाह्यमलंप्रणश्यति ५२

जन्मांतरकृतान्यापान्गुरुतीर्थप्रणाशयेत्

संसारतारणायैवजंगमंतीर्थमुत्तमम् ५३

विष्णुरुवाच-

शुकएवंमहाप्राज्ञश्च्यवनायमहात्मने

तत्त्वंप्रकाशयित्वातुविररामनृपोत्तम ५४

एतत्तेसर्वमाख्यातंजंगमंतीर्थमुत्तमम्

वरंवरयभद्रंतेयत्तेमनसिवर्त्तते ५५

वेनउवाच-

नाहंराज्यस्यकामार्थीनान्यत्किंचित्प्रकामये

सदेहोगंतुमिच्छामितवकायंजनार्दन ५६

एवंवरमहंमन्येयदिदातुमिहेच्छसि

विष्णुरुवाच-

यजत्वमश्वमेधेनराजसूयेनभूपते ५७

गोभूस्वर्णाम्बुधान्यानांकुरुदानंमहामते

दानान्नश्यतिवैपापंब्रह्मवध्यादिघोरकम् ५८

चतुर्वर्गस्तुदानेनसिद्ध्यत्येवनसंशयः

तस्माद्दानंप्रकर्तव्यंमामुद्दिश्यचभूपते ५९

यादृशेनापिभावेनमामुद्दिश्यददातियः

तादृशंतस्यवैभावंसत्यमेवंकरोम्यहम् ६०

ऋषीणांदर्शनात्स्पर्शाद्भ्रष्टस्तेपापसंचयः

आगमिष्यसियज्ञांतेममदेहंनसंशयः ६१

एवमाभाष्यतंवेनमंतर्द्धानंगतोहरिः ६२

इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्यसंपूर्तिवर्णने

च्यवनचरित्रसमाप्तौचत्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२३

चतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

सूतउवाच-

अंतर्द्धानंगतेविष्णौवेनोराजामहामतिः

क्वगतोदेवदेवेशइतिचिंतापरोऽभवत् १

हर्षेणमहताविष्टश्चित्तित्वानृपोत्तमः
 समाहूयनृपश्रेष्ठतंपृथुमधुराक्षरैः २
 तमुवाचमहात्मानंहर्षेणमहतातदा
 त्वयापुत्रेणभूर्लोकैतारितोस्मिसुपातकात् ३
 नीतउज्ज्वलतांवत्सवंशोमेसांप्रतंपृथो
 मयाविनाशितोदोषैस्त्वयागुणैःप्रकाशितः ४
 यजेहमश्वमेधेनदास्येदानान्यनेकशः
 विष्णुलोकंव्रजाम्यद्यसकायस्तेप्रसादतः ५
 संभरस्वमहाभागसंभारांस्त्वनृपोत्तम
 आमंत्रयमहाभागब्राह्मणान्वेदपारगान् ६
 एवंपृथुःसमादिष्टोवेनेनापिमहात्मना
 प्रत्युवाचमहात्मासवेनंपितरमादरात् ७
 कुरुराज्यंमहाराजभुङ्क्वभोगान्मनोनुगान्
 दिव्यान्वामानुषान्पुण्यान्यज्ञैर्यजजनार्दनम् ८
 एवमुक्त्वाप्रणम्यैवपितरंज्ञानतत्परम्
 धनुरादायपृथ्वीशःसबाणंयत्नपूर्वकम् ९
 आदिदेशभटान्सर्वान्घोषध्वंभूतलेमम
 पापमेवनकर्तव्यंकर्मणात्रिविधेनवै १०
 करिष्यंतिचयत्पापंआज्ञांवेनस्यभूपतेः
 उल्लंघ्यवध्यतांसोहियास्यतेनात्रसंशयः ११
 दानमेवप्रदातव्यंयज्ञैश्चैवजनार्दनम्
 यजध्वंमानवाःसर्वेतन्मनस्काविमत्सराः १२
 एवंशिक्षांप्रदत्त्वासौराज्यंभृत्येषुवेनजः
 निःक्षिप्यचगतोविप्रास्तपसोर्थेतपोवनम् १३
 सर्वान्दोषान्परित्यज्यसंयम्यविषयेन्द्रियान्
 शतवर्षप्रमाणंवैनिराहारोबभूवह १४
 तपसातस्यवैतुष्टोब्रह्मापृथुमुवाचह
 तपस्तपसिकस्मात्त्वंतन्मेत्वंकारणंवद १५
 पृथुरुवाच-
 वेनएषमहाप्राज्ञःपितामेकीर्तिवर्द्धनः

समाचरतियःपापमस्यराज्येनराधमः १६
 शिरश्छेत्ताभवत्वेषतस्यदेवोजनार्दनः
 अट्टष्टैश्चमहाचक्रैर्हरिःशास्ताभवेत्स्वयम् १७
 मनसाकर्मणावाचाकर्तुंवांछतिपातकम्
 तेषांशिरांसित्रुटचंतुफलंपक्वंयथाद्रुमात् १८
 एतदेववरंमन्येत्वत्तःशृणुसुरेश्वर
 प्रजानांदोषभावेननलिप्यतिपितामम १९
 तथाकुरुष्वदेवेशवरंदातुंयदीच्छसि
 ददस्वउत्तमंकामंचतुर्मुखनमोऽस्तुते २०
 ब्रह्मोवाच-

एवमस्तुमहाभागपितातेपूततांगतः
 विष्णुनाशासितोवत्सपुत्रेणापित्वयापृथो २१
 एवंपृथुंसमुद्दिश्यवरंदत्वागतोविभुः
 पृथुरेवसमायातोराज्यकर्मणिसंस्थितः २२
 वैन्यस्यराज्येविप्रेन्द्राःपापंकश्चिन्नचाचरेत्
 यस्तुचिंतयतेपापंत्रिविधेनापिकर्मणा २३
 शिरश्छेदोभवेत्तस्ययथाचक्रैर्निकृंतितः
 तदाप्रभृतिवैपापंनैवकोपिसमाचरेत् २४
 इत्याज्ञावर्ततेतस्यवैन्यस्यापिमहात्मनः
 सर्वलोकाःसमाचारैःपरिवर्ततिनित्यशः २५
 दानभोगैःप्रवर्ततेसर्वधर्मपरायणाः
 सर्वसौख्यैःप्रवर्द्धतेप्रसादात्तस्यभूपतेः २६
 इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेचतुर्विंशत्यधिक-
 शततमोऽध्यायः १२४

पंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

सूतउवाच-
 वेनस्याज्ञांसुसंप्राप्यपृथुःपरमधार्मिकः
 संबभ्रेसर्वसंभारान्नानापुण्यान्नृपात्मजः १
 निमंत्र्यब्राह्मणान्सर्वान्नानादेशोद्भवानपि

अथवेनइयाजासावश्वमेधेनभूपतिः २
 दानान्यदाद्ब्राह्मणेभ्योनानारूपाण्यनेकशः
 जगामवैष्णवंलोकंसकायोजगतीपतिः ३
 विष्णुनासहधर्मात्मानित्यमेवप्रवर्तते
 एतद्वःसर्वमाख्यातंचरित्रंतस्यभूपतेः ४
 सर्वपापप्रशमनंसर्वदुःखविनाशनम्
 पृथुरेवसधर्मात्मारजापृथ्वद्यंप्रशासति ५
 त्रैलोक्येनसमंपृथ्वद्यंदुदोहनृपसत्तमः
 प्रजास्तुरंजितास्तेनपुण्यधर्मानुकर्मभिः ६
 एतत्तेसर्वमाख्यातंभूमिखण्डमनुत्तमम्
 प्रथमंसृष्टिखंडंतुद्वितीयंभूमिखंडकम् ७
 भूमिखंडस्यमाहात्म्यंकथयिष्याम्यहंपुनः
 अस्यखंडस्यवैश्लोक्यःशृणोतिनरोत्तमः ८
 दिनस्यैकस्यवैपापंतस्यचैवप्रणश्यति
 योनरोभावसंयुक्तोऽध्यायंसंशृणुतेसुधीः ९
 तस्यपुण्यंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांद्विजसत्तमाः
 दत्तस्यगोसहस्रस्यब्राह्मणेभ्यःसुपर्वणि १०
 यत्फलंतत्प्रजायेतविष्णुस्तस्यप्रसीदति
 अस्यपद्मपुराणस्यपठमानस्यनित्यशः ११
 कलौयुगेतुविघ्नाश्चनजायंतेनरस्यवै
 व्यासउवाच-
 कस्मात्कलौनजायंतेशृणवानस्यचपद्मज १२
 नरस्यपुण्ययुक्तस्यनानाविघ्नाःसुदारुणाः
 ब्रह्मोवाच-
 मखस्याप्यश्वमेधस्ययत्फलंपरिकथ्यते १३
 तत्फलंदृश्यतेतातपुराणेपद्मसंज्ञके
 अश्वमेधमखःपुण्यःकलौनैवप्रवर्तते १४
 पुराणंचापियत्तद्वदश्वमेधसमंकिल
 अश्वमेधस्ययत्पुण्यंस्वर्गमोक्षफलप्रदम् १५
 नभुञ्जंतिनराःपापाःपापमार्गेषुसंस्थिताः

पुराणस्यास्यपुण्यस्यपद्मसंज्ञस्यसत्तम १६
 अश्वमेधसमंपुण्यंनभुञ्जंतिकलौनराः
 कलौयुगेनरैःपापैर्गतव्यंनरकार्णवम् १७
 कस्माच्छ्रोष्यंतितत्पुण्यंचतुर्वर्गप्रसाधनम्
 येनश्रुतमिदंपुण्यंपुराणंपद्मसंज्ञकम् १८
 सर्वंहिसाधितंतेनचतुर्वर्गस्यसाधनम्
 अश्वमेधादयोयज्ञास्तस्मान्नष्टामहामते १९
 कलौयुगेगताःस्वर्गसवेदाःसांगसस्वराः
 यःकोपिसत्वसंपन्नःश्रद्धावान्भगवत्परः २०
 श्रोतुमिच्छतिधर्मात्मासपुत्रोभार्ययासह
 श्रवणार्थमहाश्रद्धापूर्वतस्यप्रजायते २१
 शृण्वानस्यनरस्यापिमहाविघ्नोनसंचरेत्
 अश्रद्धाजायतेपूर्वपाठकस्यनरस्यच २२
 लोभश्चजायतेतस्यशृण्वानस्यद्विजोत्तम
 प्रेषितोविष्णुदेवेनमहामोहःसदारुणः २३
 अकरोत्सविनाशंतुशृण्वतश्चास्यनित्यशः
 दूषकाःकुत्सकाःपापाःसंभवन्तिदिनेदिने २४
 ज्ञातव्यंतुसुबुद्धेनविघ्नरूपंममाधुना
 संजातंदृश्यतेव्यासतथाहोमंसमाचरेत् २५
 वैष्णवैश्वमहामंत्रैर्विष्णुसूक्तैःसुपुण्यदैः
 विष्णोरराटमंत्रेणसहस्रशीर्षकेणच २६
 इदंविष्णुसुमंत्रेणआब्रह्मेणपुनःपुनः
 त्र्यंबकेनचमंत्रेणहोममेवंसमाचरेत् २७
 बृहत्साम्नासुमंत्रेणद्वादशाक्षरकेणच
 यस्यदेवस्ययोहोमस्तस्यमंत्रेणहोमयेत् २८
 अष्टोत्तरतिलाज्यैश्चपालाशैःसमिधैरपि
 ग्रहाणामपिकर्तव्यंस्थापनंपूजनंद्विज २९
 विघ्नेशंपूजयेत्तत्रशारदांचसुरेश्वरीम्
 जातवेदांमहामायांचंडिकांचेत्रनायकम् ३०
 तिलैश्चतंदुलैराज्यैस्तेषांमंत्रसमुद्यतैः

एवं होमः प्रकर्त्तव्यो ब्राह्मणेभ्यो ददेद्धनम् ३१
 यथा संभाविकां तातदक्षिणां धेनुसंयुताम्
 ततो विघ्नाः प्रणश्यन्ति पुराणं सिद्धिमाप्नुयात् ३२
 एवं न कुरुते यो हितस्य विघ्नं वदाम्यहम्
 तस्यां गेजायते रोगो बहुपीडाप्रदायकः ३३
 भार्याशोकः पुत्रशोको धनहानिः प्रजायते
 नानाविधान्महारोगान्भुंजते नात्र संशयः ३४
 यस्य गेहे नास्ति वित्तमुपवासं समाचरेत्
 एकादशीं सुसंप्राप्य पूजयेन्मधुसूदनम् ३५
 षोडशैश्चोपचारैश्च भावयुक्तेन चेतसा
 ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाद्यथा वित्तानुसारतः ३६
 केशवाय ततो दत्त्वा संकल्पं हविषान्वितम्
 स्वयं कुर्यात्ततः प्राज्ञो भोजनं सह बांधवैः ३७
 पुत्रैस्तु भार्या युक्तस्ततः सिद्धिमवाप्नुयात्
 पुराणसंहिता पूर्णा श्रोतव्या धर्मतत्परैः ३८
 चतुर्वर्गस्य वै सिद्धिर्जायते तस्य नान्यथा
 स पादं लक्ष्मिं कंतु ब्रह्माख्यं पुष्करं शृणु ३९
 कृते युगे तु निष्पापाः शृण्वन्ति मनुजा द्विज
 लक्ष्म्यार्द्धततः कृत्स्नं पुराणं पद्यसंज्ञकम् ४०
 श्लोकानां तु सहस्राभ्यां द्वाभ्यामेव तथाधिकम्
 त्रेतायुगे तथा प्राप्ते यदा श्रोष्यन्ति मानवाः ४१
 चतुर्वर्गफलं भुक्त्वा ते यास्यन्ति हरिं पुनः
 द्वाविंशति सहस्राणि संहिता पद्यसंज्ञिता ४२
 द्वापरे कथिता विप्रब्रह्मणा परमात्मना
 द्वादशैव सहस्राणां पद्याख्यासां तु संहिता ४३
 कलौ युगे पठिष्यन्ति मानवा विष्णुतत्पराः
 एकोऽर्थश्चैकभावश्च चतुर्ष्वपि प्रवर्तितः ४४
 संहितास्वेव विप्रैर्द्रशेषाख्यानां प्रविस्तरः
 द्वादशैव सहस्राणि नाशं यास्यन्ति सत्तम ४५
 कलौ युगे तु संप्राप्ते प्रथमं हि भविष्यति

भूमिखण्डं नरः श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ४६
 मुच्यते सर्वदुःखेभ्यः सर्वरोगैः प्रमुच्यते
 अन्यत्सर्वपरित्यज्य जपदानं तथा श्रुतम् ४७
 श्रोतव्यं हि प्रयत्नेन पद्मारव्यं पापनाशनम्
 प्रथमं सृष्टिखण्डं तु द्वितीयं भूमिखण्डकम् ४८
 तृतीयं स्वर्गखण्डं च पातालं तु चतुर्थकम्
 पंचमं चोत्तरं खण्डं सर्वपापप्रणाशनम् ४९
 यः शृणोति नरो भक्त्या पंचखण्डान्यनुक्रमात्
 गोप्रदानसहस्रस्य मानवो लभते फलम् ५०
 महाभाग्येन लभ्यंते पंचखण्डानि भूसुराः
 श्रुतानि मोक्षदानि स्युः सत्यं सत्यं न संशयः ५१
 इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखण्डे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायां वेनोपाख्याने
 पंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२५

समाप्तोऽयं भूमिखण्डो द्वितीयः २

इति श्रीपद्ममहापुराणे द्वितीयं भूमिखण्डं समाप्तम्

अथ श्रीपाद्मेमहापुराणे तृतीयं स्वर्गखण्डं प्रारभ्यते

ॐ नमोविघ्नहर्त्रे ॐ नमःश्रीमते

प्रथमोऽध्यायः

नमामिगोविन्दपदारविंदंसदेन्दिरावन्दितमुत्तमाढ्यम्
जगज्जनानांहृदिसंनिविष्टंमहाजनैकायनमुत्तमोत्तमम् १
एकदामुनयःसर्वेज्ज्वलज्ज्वलनसन्निभाः
हिमवद्वासिनःसर्वेमुनयोवेदपारगाः २
त्रिकालज्ञामहात्मानोनानापुण्यसमाश्रयाः
महेंद्राद्रिरतायेचयेचविंध्यनिवासिनः ३
येऽबुदारण्यनिरताः पुष्करारण्यवासिनः
श्रीशैलनिरतायेचकुरुक्षेत्रनिवासिनः ४
धर्मरारण्यरतायेचदंडकारण्यवासिनः
जंबूमार्गरतायेचयेचसत्यनिवासिनः ५
एतेचान्येचबहवःसशिष्यामुनयोऽमलाः
नैमिषंसमुपायाताःशौनकंद्रष्टुमुत्सुकाः ६
तंपूजयित्वाविधिवत्तेनतेचसुपूजिताः
आसनेषुविचित्रेषुबृहस्यादिषुयथाक्रमम् ७
शौनकेनप्रदत्तेषुआसीनास्तेतपोधनाः
कृष्णाश्रिताःकथाःपुण्याःपरस्परमथाब्रुवन् ८
कथांतेषुततस्तेषांमुनीनांभावितात्मनाम्
आजगाममहातेजाःसूतस्तत्रमहाद्युतिः ९
व्यासशिष्यःपुराणज्ञोरोमहर्षणसंज्ञकः
तान्प्रणम्ययथान्यायंसतैश्चैवाभिपूजितः १०
उपविष्टंयथायोग्यंशौनकाद्यामहर्षयः
व्यासशिष्यंसुखासीनंसूतंवैरोमहर्षणम् ११
तंप्रच्छूर्महाभागाःशौनकाद्यास्तपोधनाः
ऋषय ऊचुः -
पौराणिकमहाबुद्धेरोमहर्षणसुव्रत १२

त्वत्तःश्रुतामहापुराणाःपुराणैराणिकीःकथाः
 सांप्रतंचप्रवृत्ताःस्मकथायांसक्षणाहरेः १३
 सवैपुंसांपरोधर्मोयतोभक्तिरधोक्षजे
 पुनःपुराणमाचक्ष्वहरिवार्तासमन्वितम् १४
 हरेरन्याकथासूतश्मशानसदृशीस्मृता
 हरिस्तीर्थस्वरूपेणस्वयंतिष्ठतितच्छ्रुतम् १५
 तीर्थानांपुराणदातृणांनामानिकिलकीर्तय
 कुतएतत्समुत्पन्नंकेनवापरिपाल्यते १६
 कस्मिन्विलयमभ्येतिजगदेतच्चराचरम्
 क्षेत्राणिकानिपुराणानिकेचपूज्याःशिलोच्चयाः १७
 नद्यश्चकाःपराःपुराणानृणांपापहराःशुभाः
 एतत्सर्वमहाभागकथयस्वयथाक्रमम् १८
 सूतउवाच-
 साधुसाधुमहाभागाःसाधुपृष्टंतपोधनाः
 तंप्रणम्यप्रवक्ष्यामिपुराणंपद्मसंज्ञकम् १९
 पाराशर्यपरमपुरुषंविश्ववेद्यैकयोनिंविद्याधारंविपुलमतिदंवेदवेदांतवेद्यम्
 शश्वच्छांतंस्वमतिविषयंशुद्धतेजोविशालं
 वेदव्यासंविततयशसंसर्वदाहंनमामि २०
 नमोभगवतेतस्मैव्यासायामिततेजसे
 यस्यप्रसादाद्वक्ष्यामिनारायणकथामिमाम् २१
 प्रवक्ष्यामिमहापुराणंपुराणंपद्मसंज्ञितम्
 सहस्रंपंचपंचाशत्षड्भिःखंडैःसमन्वितम् २२
 तत्रादावादिखंडंस्याद्भूमिखंडंततःपरम्
 ब्रह्मखंडंचतत्पश्चात्ततःपातालखंडकम् २३
 क्रियाखंडंततःख्यातमुत्तरंखंडमंतिमम्
 एतदेवमहापद्ममद्भुतंयन्मयंजगत् २४
 तद्वृत्तांताश्रयंतस्मात्पाद्यमित्युच्यतेबुधैः
 एतत्पुराणममलंविष्णुमाहात्म्यमुत्तमम् २५
 देवदेवोहरिर्यद्वैब्रह्मणेप्रोक्तवान्पुरा
 ब्रह्मातन्नारदायाहनारदोऽस्मद्गुरोःपुरः २६

व्यासःसर्वपुराणानिसेतिहासानिसंहिताः
अध्यापयामासमुहुर्मामतिप्रियमात्मनः २७
तत्तेऽहसंप्रवक्ष्यामिपुराणमतिदुर्लभम्
यच्छ्रुत्वाब्रह्महत्यादिपापेभ्योमुच्यतेनरः २८
सर्वतीर्थाभिषेकंचलभतेशृणुतेहियः
श्रद्धयापरयाभक्त्याश्रुतमात्रेणमुक्तिदः २९
अश्रद्धयापिशृणुतेलभतेपुण्यसंचयम्
तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपद्मंश्रोत्रातिथीकुरु ३०
तत्रादिखंडंवक्ष्यामिपुण्यंपापविनाशनम्
शृण्वंतुमुनयःसर्वेसशिष्यास्त्वत्रयेस्थिताः ३१
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रथमोऽध्यायः १

द्वितीयोऽध्यायः

सूतउवाच-
आदिसर्गमहंतावत्कथयामिद्विजोत्तमाः
ज्ञायतेयेनभगवान्परमात्मासनातनः १
सृष्टेषुप्रलयादूर्ध्वनासीत्किंचिद्द्विजोत्तमाः
ब्रह्मसंज्ञमभूदेकंज्योतिर्वैसर्वकारकम् २
नित्यंनिरंजनंशांतंनिर्मलंनित्यनिर्मलम्
आनंदसागरंस्वच्छंयत्कांक्षंतिमुमुक्षवः ३
सर्वज्ञंज्ञानरूपत्वादनंतमजमव्ययम्
अविनाशिसदास्वच्छमच्युतंव्यापकमहत् ४
सर्गकालेतुसंप्राप्तेज्ञात्वातंज्ञानरूपकम्
आत्मलीनंविकारंचतत्स्रष्टुमुपचक्रमे ५
तस्मात्प्रधानमुद्भूतंततश्चापिमहानभूत्
सात्त्विकोराजसश्चैवतामसश्चत्रिधामहान् ६
प्रधानेनावृतोह्येवत्वचाबीजमिवावृतम्
वैकारिकस्तैजसश्चभूतादिश्चैवतामसः ७
त्रिविधोयमहंकारोमहत्तत्त्वादजायत
यथाप्रधानेनमहान्महतासतथावृतः ८

भूतादिस्तुविकुर्वाणः शब्दतन्मात्रकंततः
 ससर्जशब्दतन्मात्रादाकाशं शब्दलक्षणम् ६
 शब्दमात्रं तथाकाशं भूतादिः सममावृणोत्
 शब्दमात्रं तथाकाशं स्पर्शमात्रं ससर्जह १०
 बलवानभवद्वायुस्तस्य स्पर्शो गुणोमतः
 आकाशं शब्दमात्रं तु स्पर्शमात्रं सममावृणोत् ११
 ततो वायुविकुर्वाणोरूपमात्रं ससर्जह
 ज्योतिरुत्पद्यते वायोऽस्तद्रूपगुणमुच्यते १२
 स्पर्शमात्रस्तु वै वायूरूपमात्रं सममावृणोत्
 ज्योतिश्चापि विकुर्वाणं रसमात्रं ससर्जह १३
 संभवंतिततो भांसिरसमात्राणि तानितु
 रसमात्राणि चांभांसिरूपमात्रं सममावृणोत् १४
 विकुर्वाणानि चांभांसि गंधमात्रं ससर्जिरे
 तस्माज्जातामहीचेयं सर्वभूतगुणाधिका १५
 ससंघातोयतस्तस्मात्तस्य गंधो गुणोमतः
 तस्मिंस्तस्मिंस्तु तन्मात्रात्तेन तन्मात्रता स्मृता १६
 तन्मात्राण्यविशेषाणि विशेषाः क्रमशोपराः
 भूततन्मात्रसर्गो यमहंकारात्तुतामसात् १७
 कीर्तितस्तु समासेन मुनिवर्यास्तपोधनाः
 तैजसानिन्द्रियाण्याहुर्देवा वै कारिकादश १८
 एकादशं मनश्चात्र कीर्तितं तत्त्वचिंतकैः
 ज्ञानेन्द्रियाणि पंचात्र पंचकर्मेन्द्रियाणि च १९
 तानि वक्ष्यामि तेषां च कर्माणि कुलपावनाः
 श्रवणं त्वक्चक्षुर्जिह्वा नासिका चैव पंचमी २०
 शब्दादिज्ञानसिद्ध्यर्थं बुद्धियुक्तानि पंच वै
 पायूपस्थं हस्तपादौ कीर्तिता वाक्च पंचमी २१
 विसर्गानंदनादानगत्युक्तिकर्म तत्स्मृतम्
 आकाशवायुतेजांसि सलिलं पृथिवी तथा २२
 शब्दादिभिर्गुणैर्विप्राः संयुक्ता उत्तरोत्तरैः
 नानावीर्याः पृथग्भूतास्ततस्ते संहतिं विना २३

नाशक्नुवन्प्रजाः स्रष्टुमसमागत्यकृत्स्नशः
 समेत्यान्योन्यसंयोगंपरस्परमथाश्रयात् २४
 एकसंधास्सलक्ष्याश्चसंप्राप्यैक्यमशेषतः
 पुरुषाधिष्ठितत्वाच्चप्रधानानुग्रहेणच २५
 महदादयोविशेषांतां त्र्यंशमुत्पादयंतिते
 तत्क्रमेणविवृद्धंतुजलबुद्बुदवत्सदा २६
 भूतेभ्योऽंमहाप्राज्ञावृद्धंतदुदकेशयम्
 प्राकृतं ब्रह्मरूपस्यविष्णोःस्थानमनुत्तमम् २७
 तत्राव्यक्तस्वरूपोसौविष्णुर्विश्वेश्वरःप्रभुः
 ब्रह्मरूपंसमास्थायस्वयमेवव्यवस्थितः २८
 स्वेदजां डमभूत्तस्यजरायुश्चमहीधराः
 गर्भोदकंसमुद्राश्चतस्याभून्महदात्मनः २९
 साद्रिद्रीपसमुद्राश्चसज्योतिर्लोकसंग्रहः
 तस्मिन्नंडेभवत्सर्वसदेवासुरमानुषम् ३०
 अनादिनिधनस्यैवविष्णोर्नाभेःसमुत्थितम्
 यत्पद्मंतद्धैममंडमभूच्छ्रीकेशवेच्छया ३१
 रजोगुणधरोदेवःस्वयमेवहरिपरः
 ब्रह्मरूपंसमास्थायजगत्स्रुष्टुं प्रवर्तते ३२
 स्रष्टुंचपात्यनुयुगंयावत्कल्पविकल्पना
 नारसिंहादिरूपेणरुद्ररूपेणसंहरेत् ३३
 सब्रह्मरूपं विसृजन्महात्माजगत्समस्तंपरिपातुमिच्छन्
 रामादिरूपंसतुगृह्ययातिबभूवरुद्रोजगदेतदत्तुम् ३४
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेद्वितीयोऽध्यायः २

तृतीयोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः -
 नदीनांपर्वतानंचनामधेयानिसर्वशः
 तथाजनपदानांचयेचान्येभूमिमाश्रिताः १
 प्रमाणंचप्रमाणज्ञपृथिव्याः किलसर्वतः
 निखिलेनसमाचक्ष्वकाननानिचसत्तम २

सूतउवाच-

पंचेमानिमहाप्राज्ञमहाभूतानिसंग्रहात्
जगतीस्थानिसर्वाणिसमान्याहुर्मनीषिणः ३
भूमिरापस्तथावायुरग्निराकाशमेवच
गुणोत्तराणिसर्वाणितेषांभूमिःप्रधानतः ४
शब्दस्पर्शश्चरूपंचरसोगंधश्चपंचमः
भूमेरेतेगुणाःप्रोक्ताऋषिभिस्तत्त्ववेदिभिः ५
चत्वारोप्सुगुणाविप्रागंधस्तत्रनविद्यते
शब्दःस्पर्शश्चरूपंचतेजसोथगुणास्त्रयः ६
शब्दःस्पर्शश्चवायोस्तुआकाशेशब्दएवच
एतेपंचगुणाविप्रामहाभूतेषुपंचसु ७
वर्ततेसर्वलोकेषुयेषुभूताःप्रतिष्ठिताः
अन्योन्यंनानातिवर्ततेसाम्यंभवतिवैतदा ८
यदातुविषमीभावमाविशंतिपरस्परम्
तदादेहैर्देहवंतोव्यतिरोहंतिनान्यथा ९
आनुपूर्व्याविनश्यंतिजायंतेचानुपूर्वशः
सर्वाण्यपरिमेयाणितदेषारूपमैश्वरम् १०
यत्रयत्रहिदृश्यंतेधावंतिपांचभौतिकाः
तेषांमनुष्यास्तर्केणप्रमाणानिप्रचक्षते ११
अचिंत्याःखलुयेभावास्तान्नतर्केणसाधयेत्
सुदर्शनंप्रवक्ष्यामिद्वीपंतुमुनिपुंगवाः १२
परिमंडलोमहाभागाद्वीपोऽसौचक्रसंस्थितः
नदीजलपरिच्छिन्नःपर्वतैश्चाब्धिसन्निभैः १३
पुरैश्चविविधाकारैरम्यैर्जनपदैस्तथा
वृक्षैःपुष्पफलोपेतैःसंपन्नोधनधान्यवान् १४
लवणेनसमुद्रेणसमंतात्परिवारितः
यथाहिपुरुषःपश्येदादर्शमुखमात्मनः १५
एवंसुदर्शनोद्वीपोदृश्यतेचक्रमंडलः
द्विरंशेपिप्पलस्तस्यद्विरंशेचशशोमहान् १६
सर्वौषधिंसमादायसर्वतःपरिवारितः

आपस्तोन्याविज्ञेयाःशेषःसंक्षेपउच्यते १७

ऋषयऊचुः-

उक्तोयस्यचसंक्षेपोबुद्धिमन्विधिवत्त्वया
तत्त्वज्ञश्चासिसर्वस्यविस्तरंसूतनोवद १८
यावान्भूम्यवकाशोयंदृश्यतेशशलक्षणे
तस्यप्रमाणंप्रब्रूहिततोवक्ष्यसिपिप्पलम् १९
एवैतैःकिलपृष्टःससूतोवाक्यमथाब्रवीत्
सूतउवाच-

प्रागायतामहाप्राज्ञाःषडेतेरत्नपर्वताः २०
अवगाढाह्युभयतःसमुद्रौपूर्वपश्चिमौ
हिमवान्हिमकूटश्चनिषधश्चनगोत्तमः २१
नीलश्चवैडूर्यमयःश्वेतश्चशशिसन्निभः
सर्वधातुपिनद्धश्चशृंगवान्नामपर्वतः २२
एतेवैपर्वताविप्राःसिद्धचारणसेविताः
तेषामंतरविष्कुंभौयोजनानिसहस्रशः २३
तत्रपुण्याजनपदास्तानिवर्षाणिसत्तमाः
वसंतितेषांसत्त्वानिनानाजातीनिसर्वशः २४
इदंतुभारतंवर्षततोहैमवतंपरम्
हेमकूटात्परंचैवहरिवर्षंप्रचक्षते २५
दक्षिणेनतुनीलस्यनिषधस्योत्तरेणच
प्रागायतोमहाभागामाल्यवान्नामपर्वतः २६
ततःपरंमाल्यवतःपर्वतोगंधमादनः
परिमंडलस्तयोर्मध्येमेरुःकनकपर्वतः २७
आदित्यतरुणाभासोविधूमइवपावकः
योजनानांसहस्राणिचतुरशीतिरुच्छ्रितः २८
अधस्ताच्चतुरशीतिर्योजनानांद्विजोत्तमाः
ऊर्ध्वमधश्चतिर्यक्चलोकानावृत्यतिष्ठति २९
तस्यपार्श्वेष्वमीदृषीपाश्चत्वारःसंस्थिताद्विजाः
भद्राश्चःकेतुमालश्चजंबूद्वीपश्चसत्तमाः ३०
उत्तराश्चैवकुरुवःकृतपुण्यप्रतिश्रयाः

विहंगसुमुखोयस्तुसुपार्श्वस्यात्मजः किल ३१
 सवैविचिंतयामाससौवर्णान्प्रेक्ष्यवायसान्
 मेरुरुत्तममध्यानामधमानांचपक्षिणाम् ३२
 अविशेषकरोयस्मात्तस्मादेनंत्यजाम्यहम्
 तमादित्योनुपर्येतिसततंज्योतिषांवरः ३३
 चंद्रमाश्चसनक्षत्रोवायुश्चैवप्रदक्षिणः
 सपर्वतोमहाप्राज्ञादिव्यपुष्पसमन्वितः ३४
 भवनैरावृतैःसर्वैःजम्बूनदमयैःशुभैः
 तत्रदेवगणाविप्रागंधर्वासुरराक्षसाः ३५
 अप्सरोगणसंयुक्ताःशैलेक्रीडंतिसर्वदा
 तत्रब्रह्माचरुद्रश्चशक्रश्चापिसुरेश्वरः ३६
 समेत्यविविधैर्यज्ञैर्यजंतेऽनेकदक्षिणैः
 तुंबुरुर्नारदश्चैवविश्वावसुर्हाहाहूहूः ३७
 अभिगम्यामरश्रेष्ठस्तुवंतिविविधैःस्तवैः
 सप्तर्षयोमहात्मानःकश्यपश्चप्रजापतिः ३८
 तत्रगच्छंतिभद्रं वःसदापर्वणिपर्वणि
 तस्यैवमूर्द्धन्युशनाकाव्योदैत्यैर्महीयते ३९
 तस्यैहैमानिरत्नानितस्यैतेरत्नपर्वताः
 तस्मात्कुबेरोभगवांश्चतुर्थभागमश्नुते ४०
 ततःकलांशंवित्तस्यमनुष्येभ्यःप्रयच्छति
 पर्वतस्यांतरेदिव्यंसर्वतुंकुसुमैश्चितम् ४१
 कर्णिकारवनंरम्यंशिलाजालसमुच्छ्रितम्
 तत्रसाक्षात्पशुपतिर्दिव्यभूतैःसमावृतः ४२
 उमासहायोभगवान्रमतेभूतभावनः
 कर्णिकारमयीमालांबिभ्रदापादलंबिनीम् ४३
 त्रिभिर्नैत्रैःकृतोद्द्योतस्त्रिभिःसूर्यैरिवोदितैः
 तमुग्रतपसःसिद्धाःसुव्रताःसत्यवादिनः ४४
 पश्यंतिनहिदुर्वृतैःशक्योद्रष्टुमहेश्वरः
 तस्यशैलस्यशिखरात्क्षीरधाराद्विजोत्तमाः ४५
 विश्वरूपात्परमिताभीमनिर्घातनिस्वना

पुण्यापुण्यतमैर्जुष्टागंगाभागीरथीशुभा ४६
 प्लवंतीचप्रवेगेनहृदेचंद्रमसःशुभे
 तथाह्युत्पादितःपुण्यःसहदःसागरोपमः ४७
 तांधारयामासतदादुर्द्धरांपर्वतैरपि
 शतंवर्षसहस्राणिशिरसैवपिनाकधृक् ४८
 मेरोस्तुपश्चिमेपार्श्वेकेतुमालोद्विजोत्तमाः
 जंबूखंडेतुतत्रैवमहाजनपदोद्विजाः ४९
 आयुर्दशसहस्राणिवर्षाणांतत्रसत्तमाः
 सुवर्णवर्णाश्चनरास्त्रियश्चाप्सरसांसमाः ५०
 अनामयावीतशोकानित्यमुदितमानसाः
 जायंतेमानवास्तत्रनिस्तप्तकनकप्रभाः ५१
 गंधमादनशृंगेषुकुबेरःसहराक्षसैः
 संवृतोप्सरसांसंघैर्मोदतेगुह्यकाधिपः ५२
 गंधमादनपार्श्वेतुपरेविगतपातकाः
 एकादशसहस्राणिवर्षाणांपरमायुषः ५३
 तत्रकृष्णानराविप्रास्तेजोयुक्तामहाबलाः
 स्त्रियश्चोत्पलपत्राभाःसर्वाःसुप्रियदर्शनाः ५४
 नीलोत्पलधरंश्चेतंश्चेताद्धैरणयकंवरम्
 वर्षमैरावतंविप्रानानाजनपदावृतम् ५५
 धनुखंडेःमहाभागाद्वेवर्षेदक्षत्तरे
 इलावृत्तमध्यगंतुपंचवर्षाणिचैवहि ५६
 उत्तरोत्तरमेतेभ्योवर्षमुद्रिच्यतेगुणैः
 आयुःप्रमाणमारोग्यंधर्मतःकामतोऽथतः ५७
 समन्वितानिभूतानितेषुसर्वेषुसत्तमाः
 एवमेषामहाभागाःपर्वतैःपृथिवीचिता ५८
 हेमकूटस्तुसुमहान्कैलासोनामपर्वतः
 तत्रवैश्रवणोदेवोगुह्यकैःसहमोदते ५९
 अस्त्युत्तरेणकैलासंमैनाकंपर्वतंप्रति
 हिरण्यशृंगःसुमहान्दिव्योमणिमयोगिरिः ६०
 तस्यपार्श्वेमहद्दिव्यंशुभ्रंकांचनवालुकम्

रम्यंविष्णुसरोनामयत्रराजाभगीरथः ६१
 दृष्ट्वाभागीरथींगंगामुवासबहुलाःसमाः
 यूषामणिमयास्तत्रक्षेत्राश्चापिहिरण्यमयाः ६२
 तत्रेष्ट्वातुगतःसिद्धिसहस्राक्षोमहायशाः
 स्त्रष्टाभूतिपतिर्यत्रसर्वलोकैःसनातनः ६३
 उपास्यतेतिग्मतेजायत्रभूतःसमंततः
 नरनारायणौब्रह्मामनुःस्थाणुश्चपंचमः ६४
 तत्रदिव्यात्रिपथगाप्रथमंतुप्रतिष्ठिता
 ब्रह्मलोकादपाक्रांतासप्तधाप्रतिपद्यते ६५
 वटोदकासानलिनीपार्वतीचसरस्वती
 जंबूनदीचसीताचगंगासिंधुश्चसप्तमी ६६
 अचिंत्यादिव्यसंज्ञासाप्रभावैश्चसमन्विता
 उपास्यतेयत्रसत्रंसहस्रयुगपर्यये ६७
 दृश्यादृश्याचभवतितत्रतत्रसरस्वती
 एतादिव्याःसप्तगंगास्त्रिषुलोकेषुविश्रुताः ६८
 रक्षांसिवैहिमवतीहेमकूटेचगुह्यकाः
 सर्पानागाश्चनिषधेगोकर्णचतपोवनम् ६९
 देवासुराणांसर्वेषांश्वेतःपर्वतमुच्यते
 गंधर्वानिषधेनित्यंनीलेब्रह्मर्षयस्तथा ७०
 शृंगवांस्तुमहाभागादेवानांप्रतिसंचरः
 इत्येतानिमहाभागाःसप्तवर्षाणिभागशः ७१
 भूतान्युपनिविष्टानिगतिमंतिध्रुवाणिच
 तेषांमृद्धिर्बहुविधादृश्यतेदेवमानुषा ७२
 अशक्यंपरिसंख्यातुंश्रद्धेयातुविभूषिता
 यांतुपृच्छथमांविप्रादिव्यमेनांशशाकृतिम् ७३
 पार्श्वेशशस्यद्वेवर्षेउक्तेयेदक्षिणोत्तरे
 कर्णेनुनागद्वीपश्चकाश्यपद्वीपएवच ७४
 कर्णद्वीपशिलोविप्राःश्रीमान्मलयपर्वतः
 एतद्वितीयंद्वीपस्यदृश्यतेशशिसंस्थितम् ७५

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेतृतीयोऽध्यायः ३

चतुर्थोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः-

मेरोरथोत्तरं पश्चात्पूर्वमाचक्ष्वसूततः

निखिलेन महाबुद्धमाल्यवंतं च पर्वतम् १

सूत उवाच-

दक्षिणेन तु नीलस्य मेरोः पार्श्वे तथोत्तरे

उत्तराः कुरवो विप्राः पुण्याः सिद्धनिषेविताः २

तत्र वृक्षामधुफलानित्यपुष्पफलोपगाः

पुष्पाणि च सुगंधीनि रसवंति फलानि च ३

सर्वकामफलानि तत्र केचिद्भूत्या द्विजोत्तमाः

अपरे क्षीरिणो नाम वृक्षास्तत्र द्विजोत्तमाः ४

प्रक्षरंति सदा क्षीरं तत्र सर्वेऽमृतोपमम्

वस्त्राणि च प्रसूयंते फलेष्वाभरणानि च ५

सर्वामणिमयी भूमिः सूक्ष्मकांचनवालुका

सर्वर्तुसुखसंस्पर्शानिष्फलाश्च तपोधनाः ६

देवलोकच्युताः सर्वे जायंते तत्र मानवाः

शुक्लाभिजनसंपन्नाः सर्वसुप्रियदर्शनाः ७

मिथुनानि च जायंते स्त्रियश्चाप्सरसोपमाः

तेषां ते क्षीरिणां क्षीरं पिबंत्यमृतसंनिभम् ८

मिथुनं जायते काले समं तां च प्रवर्द्धते

तुल्यरूपगुणोपेतं समवेशं तथैव च ९

एकमेवानुरूपं च चक्रवाकसमं द्विजाः

निरामयाश्च ते लोकानित्यं मुदितमानसाः १०

दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च

जीवंति ते महाभागानचान्योन्यं जहत्युत ११

भारुडानामशकुनास्तीक्ष्णतुंडामहाबलाः

तान्निर्हरंतीह मृतान्दरीषु प्रक्षिपंति च १२

उत्तराः कुरवो विप्रव्याख्यातास्ते समासतः

मेरुपार्श्वमहं पूर्वं प्रवक्ष्यामि यथा तथम् १३

तस्य मूर्द्धाभिषेकस्तु भद्राश्च स्य तपोधनाः

भद्रशालवनंयत्रकालाम्राश्चमहाद्रुमाः १४
 कालाम्रास्तुमहाभागानित्यंपुष्पफलाःशुभाः
 द्रुमाश्चयोजनोत्सेधाःसिद्धचारणसेविताः १५
 तत्रतेपुरुषाःश्वेतास्तेजोयुक्तमहाबलाः
 स्त्रियःकुमुदवर्णाश्चसुन्दर्यःप्रियदर्शनाः १६
 चंद्रवर्णाश्चतुर्वर्णाःपूर्णचंद्रनिभाननाः
 चंद्रशीतलगात्राश्चनृत्यगीतविशारदाः १७
 दशवर्षसहस्राणितत्रायुर्द्विजसत्तमाः
 कालाम्ररसपीतास्तेनित्यंसंस्थितयौवनाः १८
 दक्षिणेनतुनीलस्यनिषधस्योत्तरेणतु
 सुदर्शनोनाममहान्जंबूवृक्षःसनातनः १९
 सर्वकामफलःपुण्यःसिद्धचारणसेवितः
 तस्यनाम्नासमाख्यातो जंबूद्वीपःसनातनः २०
 योजनानांसहस्रंचशतंचद्विजसत्तमाः
 तथामाल्यवतःशृंगेपूर्वेपूर्वानुगांतकाः २१
 योजनानांसहस्राणिपंचाशन्माल्यवान्द्विजाः
 महारजतसंकाशाजायंतेतत्रमानवाः २२
 ब्रह्मलोकच्युताःसर्वेसर्वेचब्रह्मवादिनः
 तपस्तप्यंतितेदिव्यंभवंतिह्यूध्वरेतसः २३
 रक्षणांर्थतुभूतानांप्रविशंतिदिवाकरम्
 षष्टिस्तानिसहस्राणिषष्टिरेवशतानिच २४
 अरुणस्याग्रतोयांतिपरिवार्यदिवाकरम्
 षष्टिवर्षसहस्राणिषष्टिरेवशतानिच २५
 आदित्यतापतप्तास्तेविशंतिशशिमंडलम् २६
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचतुर्थोऽध्यायः ४

पंचमोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः-

वर्षाणांचैवनामानिपर्वतानांचसत्तम
 आचक्ष्वनोयथातत्त्वंयेचपर्वतवासिनः १

सूतउवाच-

दक्षिणेनतुश्वेतस्यनिषधस्योत्तरेणतु
वर्षरमणकंनामजायंतेतत्रमानवाः २
शुक्लाभिजनसंपन्नाःसर्वेतेप्रियदर्शनाः
निःसपत्नाश्चतेसर्वेजायंतेतत्रमानवाः ३
दशवर्षसहस्राणिशतानिदशपंचच
जीवंतितेमहाभागानित्यंमुदितमानसाः ४
दक्षिणेनतुनीलस्यनिषधस्योत्तरेणतु
वर्षहिरण्यमयंनामयत्रहैरण्वतीनदी ५
यत्रचायंमहाप्राज्ञाःपक्षिराट्पतगोत्तमः
यज्ञानुगाविप्रवराधन्विनःप्रियदर्शनाः ६
महाबलास्तत्रजनाविप्रामुदितमानसाः
एकादशसहस्राणिवर्षाणांतेतपोधनाः ७
आयुःप्रमाणंजीवंतिशतानिदशपंचच
शृंगाणिचपवित्राणित्रीण्येवद्विजपुंगवाः ८
एकंमणिमयंतत्रतथैकरुक्ममद्भुतम्
सर्वरत्नमयंचैकंभवन्नैरुपशोभितम् ९
तत्रस्वयंप्रभादेवीनित्यंवसतिशंडिनी
उत्तरेणतुशृंगस्यसमुद्रांतेद्विजोत्तमाः १०
वर्षमैरावतंनामतस्माच्छृंगवतःपरम्
नतुतत्रसूर्यगतिर्जीर्यतेनचमानवाः ११
चंद्रमाश्चसनक्षत्रोज्योतिर्भूतइवावृतः
पद्मप्रभाःपद्मवर्णाःपद्मपत्रनिभेक्षणाः १२
पद्मपत्रसुगंधाश्चजायंतेतत्रमानवाः
अनिष्पन्नानष्टगंधानिराहाराजितेंद्रियाः १३
देवलोकच्युताःसर्वेतथाविरजसोद्विजाः
त्रयोदशसहस्राणिवर्षाणांतेद्विजोत्तमाः १४
आयुःप्रमाणंजीवंतिनराधार्मिकपुंगवाः
क्षीरोदस्यसमुद्रस्यतथैवोत्तरतःप्रभुः १५
हरिस्तिष्ठतिवैकुण्ठःशकटेकनकामये

अष्टचक्रंहितद्यानंभूतयुक्तंमनोजवम् १६
 अग्निवर्णमहातेजोजांबूनदविभूषितम्
 सप्रभुःसर्वभूतानांविभुश्चद्विजसत्तमाः १७
 संक्षेपेविस्तरेचैवकर्ताकारयितातथा
 पृथिव्यापस्तथाकाशंवायुस्तेजश्चसत्तमाः १८
 सयज्ञःसर्वभूतानामास्यंतस्यहुताशनः १९

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेपंचमोऽध्यायः ५

षष्ठोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः-

यदिदंभारतंवर्षपुण्यंपुण्यविधायकम्
 तत्सर्वनःसमाचक्ष्वत्वंहिनोबुद्धिमान्मतः १

सूत उवाच-

अत्रतेकीर्तयिष्यामिवर्षभारतमुत्तमम्
 प्रियमित्रस्यदेवस्यमनोर्वैवस्वतस्यच २
 पृथोश्चप्राज्ञवैन्यस्यतथैक्ष्वाकोर्महात्मनः
 ययातेरंबरीषस्यमांधातुर्नहुषस्यच ३
 तथैवमुचुकुंदस्यकुबेरोशीनरस्यच
 ऋषभस्यतथैलस्यनृगस्यनृपतेस्तथा ४
 कुशिकस्यैवराजर्षेर्गाधेश्वैवमहात्मनः
 सोमस्यचैवराजर्षेर्दिलीपस्यतथैवच ५
 अन्येषांचमहाभागाःक्षत्रियाणांबलीयसाम्
 सर्वेषामेवभूतानांप्रियंभारतमुत्तमम् ६
 ततोवर्षप्रवक्ष्यामियथाश्रुतमहोद्विजाः
 महेंद्रोमलयःसह्यःशुक्तिमानृक्षवानपि ७
 विंध्यश्चपारियात्रश्चसप्तैतेकुलपर्वताः
 तेषांसहस्रशोविप्रापर्वतास्तेसमीपतः ८
 अविज्ञाताःसारवंतोविपुलाश्चित्रसानवः
 अन्येतुयेपरिज्ञाताहस्वाहस्वोपजीविनः ९
 आर्यम्लेच्छसधर्माणस्तेमिश्राःपुरुषाद्विजाः

नदीपिबन्तिविमलांगंगांसिंधुसरस्वतीम् १०
 गोदावरीनर्मदाचबहूदाचमहानदीम्
 शतद्रुचंद्रभागांचयमुनांचमहानदीम् ११
 दृषद्वतीवितस्तांचविपापांस्वच्छवालुकाम्
 नदीवेत्रवतींचैवकृष्णांवेणींचनिम्नगाम् १२
 इरावतीवितस्तांचपयोष्णींदेविकामपि
 वेदस्मृतिवेदशिरांत्रिदिवांसिंधुलाकृमिम् १३
 करीषिणींचित्रवहांत्रिसेनांचैवनिम्नगाम्
 गोमतींधूतपापांचचंदनांचमहानदीम् १४
 कौशिकींत्रिदिवांहृद्यांनाचितांरोहितारणीम्
 रहस्यांशतकुंभांचसरयूंचद्विजोत्तमाः १५
 चर्मणवतींचैववेत्रवतींहस्तिसोमांदिशंतथा
 शरावतींचपयोष्णींचभीमांभीमरथीमपि १६
 कावेरीचुलुकांचापितापींशतमलामपि
 नीवारांमहितांचापिसुप्रयोगांतथानदीम् १७
 पवित्रांकृष्णलांसिंधुवाजिनींपुरमालिनीम्
 पूर्वाभिरामांवीरांचभीमांमालावतींतथा १८
 पलाशिनींपापहरांमहेन्द्रांपटलावतीम्
 करीषिणीमसिकनींचकुशचीरींमहानदीम् १९
 मरुतांप्रवरांमेनांहेमांधृतवतींतथा
 अनावतीमनुष्णांचसेव्यांकापींचसत्तमाः २०
 सदावीरामधृष्यांचकुशचीरांमहानदीम्
 रथचित्रांज्योतिरथांविश्वामित्रांकपिंजलाम् २१
 चंद्रावहफलद्यंचैवकुचीरामंबुवाहिनीम्
 वैनदींपिंगलांवेणांतुंगवेगांमहानदीम् २२
 विदिशांकृष्णवेणांचताम्रांचकपिलामपि
 धेनुंसकामांवेदस्वांहविःस्त्रावांमहापथाम् २३
 शिप्रांचपिच्छलांचैवभारद्वाजींचनिम्नगाम्
 कौर्णिकींनिम्नगांशोणांबाहुदामथचंद्रमाम् २४
 दुर्गामंतःशिलांचैवब्रह्ममेध्यांदृषद्वतीम्

परोक्षामथरोहींचतथाजंबूनदीमपि २५
 सुनासांतमसांदासींसामान्यांवरणामसिम्
 नीलांधृतिकरींचैवपर्णाशांचमहानदीम् २६
 मानवींवृषभांभासांब्रह्ममेध्यांदृषद्वतीम्
 एताश्चान्याश्चबहुलामहानद्योद्विजर्षभाः २७
 सदानिरामयांकृष्णांमंदगांमंदवाहिनीम्
 ब्राह्मणींचमहागौरींदुर्गामपिचसत्तमाः २८
 चित्रोत्पलांचित्ररथामतुलांरोहिणींतथा
 मंदाकिनींचैतरणींकोकांचापिमहानदीम् २९
 शुक्तिमतीमनंगांचतथैववृषसाह्वयाम्
 लोहित्यांकरतोयांचतथैववृषकात्वयाम् ३०
 कुमारीमृषितुल्यांचमारिषांचसरस्वतीम्
 मंदाकिनींसुपुण्यांचसर्वांगंगांचसत्तमाः ३१
 विश्वस्यमातरःसर्वाःसर्वाश्चैवमहाफलाः
 तथानद्यःसुप्रकाशाःशतशोथसहस्रशः ३२
 इत्येतासरितोविप्राःसमाख्यातायथास्मृति
 अतऊर्ध्वजनपदान्निबोधगदतोमम ३३
 तत्रेमेकुरुपांचालाःशाल्वमात्रेयजांगलाः
 शूरसेनाःपुलिदाश्चबौधामालास्तथैवच ३४
 मत्स्याःकुशट्टाःसौगंध्याःकुत्सपाःकाशिकोशलाः
 चेदिमत्स्यकरुषाश्चभोजाःसिंधुपुलिदकाः ३५
 उत्तमाश्चदशार्णाश्चमेकलाश्चोत्कलैःसह
 पंचालाःकोशलाश्चैवनैकपृष्ठयुगंधराः ३६
 बोधामद्राःकलिगाश्चकाशयोपरकाशयः
 जठराःकुकुराश्चैवसुदशार्णाःसुसत्तमाः ३७
 कुंतयोऽवतयश्चैवतथैवापरकुंतयः
 गोमंतामल्लकाःपुंड्राःविदर्भानृपवाहिकाः ३८
 अश्मकाःसोत्तराश्चैवगोपराष्ट्राःकनीयसः
 अधिराज्यकुशट्टाश्चमल्लराष्ट्राश्चकेरलाः ३९
 मालवाश्चोपवास्याश्चचक्रावक्रालयाःशकाः

विदेहामगधाःसद्यामलजाविजयास्तथा ४०
 अंगावंगाःकलिगाश्चयकृल्लोमानएवच
 मल्लाःसुदेष्णाःप्रह्लादामहिषाःशशकास्तथा ४१
 बाह्लिकावाटधानाश्चआभीराःकालतोयकाः
 अपरांताःपरांताश्चपंकलाश्चर्मचंडिकाः ४२
 अटवीशेखराश्चैवमेरुभूताश्चसत्तमाः
 उपावृतानुपावृताःसुराष्ट्राःकेकयास्तथा ४३
 कुट्टापरांतामाहेयाःकक्षाःसामुद्रनिष्कुटाः
 अंधाश्चबहवोविप्राअंतर्गिर्यस्तथैवच ४४
 बहिर्गिर्य्योगमलदामगधामालवार्धटाः
 सत्त्वतराःप्रावृषेयाःभार्गवाश्चद्विजर्षभाः ४५
 पुंड्राभार्गाःकिराताश्चसुदेष्णाभासुरास्तथा
 शकानिषादानिषधास्तथैवानर्तनैःश्रुताः ४६
 पूर्णलाःपूतिमत्स्याश्चकुंतलाकुशकास्तथा
 तरिग्रहाश्शूरसेनाईजिकाःकल्पकारणाः ४७
 तिलभागामसाराश्चमधुमत्ताःककुंदकाः
 काश्मीराःसिंधुसौवीरागांधारादर्शकास्तथा ४८
 अभीसाराःकुट्टुताश्चसौरिलाबाह्लिकास्तथा
 दर्वीचमालवादर्वावातजामरथोरगाः ४९
 बलरट्टास्तथाविप्राःसुदामानःमुमल्लिकाः
 बंधाकरीकषाश्चैवकुलिदागंधिकास्तथा ५०
 वनायवोदशाःपार्श्वरोमाणःकुशबिंदवः
 काच्छागोपालकच्छाश्चजांगलाःकुरुवर्णकाः ५१
 किराताबर्बराःसिद्धावैदेहास्ताम्रलिप्तिकाः
 औड्रम्लेच्छाःससैरिंद्राःपार्वतीयाश्चसत्तमाः ५२
 अथापरेजनपदादक्षिणामुनिपुंगवाः
 द्रविडाःकेरलाःप्राच्यामूषिकाबालमूषिकाः ५३
 कर्णाटकामाहिषकाविकंधामूषिकास्तथा
 भल्लिकाःकुंतलाश्चैवसौहृदानलकाननाः ५४
 कौक्कुटकास्तथाबोलाःकोकणामणिवालकाः

समंगाकनकाश्चैवकुंजुरांगारमारिषाः ५५
 ध्वजिन्युत्सवसंकेतास्त्रिवर्गामाल्यसेनयः
 व्यूढकाःकोरकाःप्रोष्टाःसंगवेगधरास्तथा ५६
 तथैवविंद्यरुलिकाःपुलिदाबल्वलैःसह
 मालवामलराश्चैवतथैवापरवर्तकाः ५७
 कुलिदाःकालदाश्चैवचंडकाःकुरटास्तथा
 मुशलास्तनवालाश्चसतीर्थापूतिसृजयाः ५८
 अनिदायाःशिवाटाश्चतपनाःसूतपास्तथा
 ऋषिकाश्चविदर्भाश्चस्तंगनापरतंगकाः ५९
 उत्तराश्चापरेम्लेच्छाजनाहिमुनिपुंगवाः
 जवनाश्चसकांबोजादारुणाम्लेच्छजातयः ६०
 सकृष्टृहाःकुलट्याश्चहूणापारसिकैःसह
 तथैवरमणाश्चान्यास्तथाचदशमालिकाः ६१
 क्षत्रियोपनिवेशाश्चवैश्यशूद्रकुलानिच
 शूराभीराश्चदरदाःकाश्मीराःपशुभिःसह ६२
 खांडीकाश्चतुषाराश्चपद्मगागिरिगह्वराः
 आद्रेयाःसभिरादाजास्तथैवस्तनपोषकाः ६३
 द्रोषकाश्चकलिगाश्चकिरातानांचजातयः
 तोमराहन्यमानाश्चतथैवकरभंजकाः ६४
 एतेचान्येजनपदाःप्राच्योदीच्यास्तथैवच
 उद्देशमात्रेणमयादेशाःसंकीर्तिताद्विजाः
 यथागुणबलंचापित्रिवर्गस्यमहाफलम् ६५
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेषष्ठोऽध्यायः ६

सप्तमोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः -

भारतस्यास्यवर्षस्यतथाहैमवतस्यच
 प्रमाणमायुषःसूतबलंचापिशुभाशुभम् १
 अनागतमतिक्रांतंवर्तमानंचसत्तम
 आचक्ष्वनोविस्तरेणहरिवर्षतथैवच २

सूतउवाच-

चत्वारिभारतेवर्षेयुगानिमुनिपुंगवाः
कृतत्रेताद्वापरंचतिष्यंचद्विजसत्तमाः ३
पूर्वेकृतयुगं नामततस्त्रेतायुगंद्विजाः
तत्पश्चाद्द्वापरंचाथततस्तिष्यः प्रवर्तते ४
चत्वारितुसहस्राणिवर्षाणामुनिपुंगवाः
आयुः संख्याकृतयुगे संख्याताहितपोधनाः ५
तथात्रीणिसहस्राणि त्रेतायामायुषोविदुः
द्वेसहस्रेद्वापरेतुभुवितिष्ठंतिसांप्रतम् ६
तत्प्रमाणस्थितिर्ह्यस्ति तिष्येतुमुनिपुंगवाः
गर्भस्थाश्चम्रियंतेऽत्र तथाजाताम्रियंति च ७
महाबलामहासत्त्वाः प्रज्ञागुणसमन्विताः
प्रजायंते चजाताश्च शतशोऽथ सहस्रशः ८
द्विजाः कृतयुगे विप्राबलिनः प्रियदर्शनाः
प्रजायंते चजाताश्च मुनयो वै तपोधनाः ९
महोत्साहामहात्मानो धार्मिकाः सत्यवादिनः
प्रियदर्शा वपुष्मंतो महावीर्यार्धनुर्धराः १०
वीराहियुधिजायंते क्षत्रियाः शूरसंमताः
त्रेतायां क्षत्रियास्तावत्सर्वे वै चक्रवर्तिनः ११
सर्ववर्णाश्च जायंते सदैवद्वापरेयुगे
महोत्साहावीर्यवंतः परस्परवधैषिणः १२
तेजसांधेन संयुक्ताः क्रोधनाः पुरुषाः किल
लुब्धाश्चानृतकाश्चैव तिष्ये जायंति भो द्विजाः १३
ईर्ष्यामानस्तथा क्रोधो माया सूया तथैव च
तिष्ये भवंति भूतानां रागो लोभश्च सत्तमाः १४
संक्षेपो वर्तते विप्राद्वापरेयुगमध्यगे
गुणोत्तरं हैमवतं हरिवर्षततः परम् १५

इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखण्डे सप्तमोऽध्यायः ७

अष्टमोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः-

जंबूखंडस्त्वया प्रोक्तो यथावदिह सत्तमः
 विष्कंभस्य च प्रब्रूहि परिमाणं हितत्त्वतः १
 समुद्रस्य प्रमाणं च सम्यगच्छिद्रदर्शनः
 शाकद्वीपं च नो ब्रूहि कुशद्वीपं च धार्मिकम् २
 शाल्मलं चैव तत्त्वेन क्रौंचद्वीपं तथैव च

सूत उवाच-

विप्राः सुबहवो द्वीपाः यैरिदं संततं जगत्
 सप्तद्वीपान् प्रवक्ष्यामि शृणु ध्वं द्विजपुंगवाः ३
 अष्टादशसहस्राण्यो जनानि द्विजोत्तमाः
 षट्शतानि च पूर्णानि विष्कंभो जंबुपर्वतः ४
 लवणस्य समुद्रस्य विष्कंभो द्विगुणः स्मृतः
 नानाजनपदाकीर्णो मणिविद्रुमचित्रितः ५
 नैकधातुविचित्रैश्च पर्वतैरुपशोभितः
 सिद्धचारणसंकीर्णैः सागरः परिमंडलः ६
 शाकद्वीपं च वक्ष्यामि यथावदिह सत्तमः
 शृणु ताद्यथान्यायं ब्रुवतो मम धार्मिकाः ७
 जंबुद्वीपप्रमाणेन द्विगुणः स द्विजर्षभाः
 विष्कंभेन महाभागाः सागरोऽपि विभागशः ८
 क्षीरोदो मुनिशार्दूला येन संपरिवारितः
 तत्र पुण्या जनपदास्तत्र नम्रियते जनः ९
 कुत एव हि दुर्भिक्षं क्षमातेजो युताहिते
 शाकद्वीपस्य संक्षेपो यथावन्मुनिसत्तमाः
 उक्त एष महाभागाः किमन्यत्कथयामिवः १०

ऋषय ऊचुः-

शाकद्वीपस्य संक्षेपो यथावदिह धार्मिक
 उक्तस्त्वयामहाप्राज्ञविस्तरं ब्रूहि तत्त्वतः ११

सूत उवाच-

तथैव पर्वता विप्राः सप्तात्रमणिपर्वताः

रत्नाकरास्तथानद्यस्तेषां नामानिवर्णये १२
 अतीवगुणवत्सर्वतत्त्वं पृच्छथ धार्मिकाः
 देवर्षिगंधर्वयुतः प्रथमो मे रुरुच्यते १३
 प्रागायतो महाभागामलयोनामपर्वतः
 ततो मे घाः प्रवर्त्तन्ते प्रभवन्ति च सर्वशः १४
 ततः परेण मुनयोजलधारो महागिरिः
 ततो नित्यमुपादत्ते वासवः परमं जलम् १५
 ततो वर्षप्रभवति वर्षा काले द्विजोत्तमाः
 उच्चैर्गिरिरेव तको यत्र नित्यं प्रतिष्ठितम् १६
 रेवती दिवि नक्षत्रं पितामहकृतो विधिः
 उत्तरेण तु विप्रेन्द्राः श्यामो नाम महागिरिः १७
 नवमेघप्रभः प्रांशुः श्रीमानुज्ज्वलविग्रहः
 यतः श्यामत्वमापन्नाः प्रजामुदितमानसाः १८
 ऋषय ऊचुः -
 सुमहान्संशयोऽस्माकं प्राप्तो यं सूत यत्त्वया
 प्रजाः कथं सूत सम्यक्संप्राप्ताः श्यामतामिह १९
 सूत उवाच -
 सर्वेष्वेव महाप्राज्ञा द्वीपेषु मुनिपुंगवाः
 गौरः कृष्णश्च पतंगस्तयोर्वर्णांतरे द्विजाः २०
 श्यामो यस्मात्प्रवृत्तो वै तस्मात् श्यामगिरिः स्मृतः
 ततः परं मुनिश्रेष्ठा दुर्गशैलो महोदयः २१
 केशरी केशरयुतो यतो वातः प्रवर्त्तते
 तेषां योजनविष्कंभो द्विगुणः प्रविभागशः २२
 वर्षाणितेषु विप्रेन्द्राः संप्रोक्तानि मनीषिभिः
 महामे रुर्महाकाशोजलदः कुमुदोत्तरम् २३
 जलधारो महाप्राज्ञः सुकुमार इति स्मृतः
 रेवतस्य तु कौमारः श्यामश्च मणिकांचनः २४
 केशरस्याथ मौदाकी परेण तु महान् पुमान्
 परिवार्य्य तु विप्रेन्द्रादैर्घ्यं हस्वत्वमेव च २५
 जंबूद्वीपेन संख्यातस्तस्य मध्ये महाद्रुमः

शाकोनाममहाप्राज्ञाः प्रजास्तस्य सहानुगाः २६
 तत्र पुण्याजनपदाः पूज्यते तत्र शंकरः
 तत्र गच्छंति सिद्धाश्च चारणा दैवतानि च २७
 धार्मिकाश्च प्रजाः सर्वाः चत्वारो गतमत्सराः
 वर्णाः स्वकर्मनिरतान् च स्तेनोऽत्र दृश्यते २८
 दीर्घायुषो महाप्राज्ञा जरा मृत्युविवर्जिताः
 प्रजास्तत्र विवर्द्धते वर्षास्विवसमुद्रगाः २९
 नद्यः पुण्यजलास्तत्र गंगा च बहुधा गता
 सुकुमारी कुमारी च शीता शीतोदका तथा ३०
 महानदी च भोवि प्रास्तथामणिजलानदी
 इक्षुवर्द्धनिका चैव नदी मुनिवराः स्मृताः ३१
 ततः प्रवृत्ताः पुण्योदानद्यः परमशोभनाः
 सहस्राणां शतान्येव यतो वर्षति वासवः ३२
 न तासां नाम धेयानि परिस्मर्तुं तथैव च
 शक्यं ते परिसंख्यातुं पुण्यास्ता हि सरिद्वराः ३३
 ततः पुण्याजनपदाश्चत्वारो लोकविश्रुताः
 मृगाश्च मशकाश्चैव मानसामल्लकास्तथा ३४
 मृगाश्च ब्रह्मभूयिष्ठाः स्वकर्मनिरता द्विजाः
 मशकेषु तुराजन्या धार्मिकाः सर्वकामदाः ३५
 मानसाश्च महाभागा वैश्यधर्मोपजीविनः
 सर्वकामसमायुक्ताः शूरा धर्मार्थनिश्चिताः ३६
 शूद्रास्तु मल्लकानित्यं पुरुषा धर्मशीलिनः
 न तत्र राजा विप्रेन्द्रानदंडो न च दंडिकाः ३७
 स्वधर्मेणैव धर्मज्ञास्ते रक्षंति परस्परम्
 एतावदेव शक्यं तु तत्र द्वीपे प्रभाषितुम् ३८
 एतदेव च श्रोतव्यं शाकद्वीपे महौजसि ३९

इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखण्डेऽष्टमोऽध्यायः ८

नवमोऽध्यायः

सूत उवाच-

उत्तरेषु च भो विप्रा द्वीपेषु श्रूयते कथा
 एव तत्र महाभागा ब्रुवतस्तन्निबोधत १
 घृततोयः समुद्रोऽथ दधिमण्डोदकोपरः
 सुरोदसागरश्च वै तथान्यो दुग्धसागरः २
 परस्परेण द्विगुणाः सर्वे द्वीपा द्विजर्षभाः
 पर्वताश्च महाप्राज्ञाः समुद्रैः परिवारिताः ३
 गौरस्तु मध्यमे द्वीपे गिरिर्मनःशिलो महान्
 पर्वतः पश्चिमे कृष्णो नारायणसखो द्विजाः ४
 तत्र रत्नानि दिव्यानि स्वयं रत्नतिलकेशवः
 प्रसन्नश्चाभवत्तत्र प्रजानां व्यदधात्सुखम् ५
 शरद्वीपे कुशस्तम्बो मध्ये जनपदस्य ह
 संपूज्यते शात्मलिश्च द्वीपे शात्मलिके द्विजाः ६
 क्रौंचद्वीपे महाक्रौंचो गिरीरत्नचयाकरः
 संपूज्यते भो विप्रेन्द्राश्चातुर्वर्ग्ये न नित्यदा ७
 गोमंतः पर्वतो विप्राः सुमहान्सर्वधातुकः
 यत्र नित्यं निवसति श्रीमान् कमललोचनः ८
 मोक्षिभिः संगतो नित्यं प्रभुर्नारायणो हरिः
 कुशद्वीपे तु विप्रेन्द्राः पर्वतो विद्रुमैश्चितः ९
 सुनामा च सुदुर्धर्षो द्वितीयो हेमपर्वतः
 ह्युतिमान्नाम विप्रेन्द्रास्तृतीयः कुमुदोगिरिः १०
 चतुर्थः पुष्पवान्नाम पंचमस्तु कुशेशयः
 षष्ठो हरिगिरिर्नाम षडेते पर्वतोत्तमाः ११
 तेषां मंतरविष्कंभो द्विगुणः प्रविभागशः
 औद्भिदं प्रथमं वर्षं द्वितीयरेणुमंडलम् १२
 तृतीयं सुरथं नाम चतुर्थं लंबनं स्मृतम्
 धृतिमत्पंचमं वर्षं षष्ठं वर्षं प्रभाकरम् १३
 सप्तमं कापिलं वर्षं सप्तैते वर्षलंबकाः
 एतेषु देवगंधर्वाः प्रजाश्च मुदिता द्विजाः
 विहरन्ति रमन्ते च न तेषु म्रियते जनः १४
 न तेषु दस्यवः संति म्लेच्छजात्योऽपि वा द्विजाः

गौरप्रायोजनःसर्वःसुकुमारश्चसत्तमाः १५
 अवशिष्टेषुसर्वेषुवक्ष्यामिद्विजपुंगवाः
 यथाश्रुतंमहाप्राज्ञावर्यतैशृणुतद्विजाः १६
 क्रौंचद्वीपेमहाभागाःक्रौंचोनाममहागिरिः
 क्रौंचात्परोवामनकोवामनादंधकारकः १७
 अंधकारात्परोविप्रामैनाकःपर्वतोत्तमः
 मैनाकात्परतोविप्रागोविंदोगिरिरुत्तमः १८
 गोविंदात्परतश्चैवपुंडरीकोमहागिरिः
 पुंडरीकात्परश्चापिप्रोच्यतेदुंदुभिस्वनः १९
 पुरस्ताद्विगुणस्तेषांविष्कंभोमुनिपुंगवाः
 देशांस्तत्रप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु २०
 क्रौंचस्यकुशलोदेशोवामनस्यमनोनुगः
 मनोनुगात्परोदेशउष्णोनामतपोधनाः २१
 उष्णात्परःप्रावरकःप्रावरादंधकारकः
 अंधकारकदेशात्तुमुनिदेशःपरःस्मृतः २२
 मुनिदेशात्परश्चैवप्रोच्यतेदुंदुभिस्वनः
 सिद्धचारणसंकीर्णोगौरःप्रायोजनःस्मृतः २३
 एतेदेशाःसमाख्यातादेवगंधर्वसेविताः
 पुष्करेपुष्करोनामपर्वतोमणिरत्नवान् २४
 तत्रनित्यंप्रसरतिस्वयंदेवःप्रजापतिः
 पर्युपासंतितनित्यंदेवाःसर्वेमहर्षयः २५
 वाग्भिर्मनोनुकूलाभिःपूजयंतिद्विजोत्तमाः
 जंबूद्वीपात्प्रवर्तन्तेरत्नानिविविधानिच २६
 द्वीपेषुतेषुसर्वेषुप्रजानांमुनिसत्तमाः
 विप्राणांब्रह्मचर्येणसत्येनचदमेनच २७
 आरोग्यायुष्प्रमाणाभ्यांद्विगुणंद्विगुणंततः
 एतेजनपदाविप्राद्वीपेषुतेषुसत्तमाः २८
 उक्ताजनपदायेषुधर्मश्चैकःप्रवर्तते
 ईश्वरोदंडमुद्यम्यस्वयमेवप्रजापतिः २९
 द्वीपानेतान्मुनिवरारक्षंस्तिष्ठतिसर्वदा

सराजासशिवोविप्राःसपितासपितामहः ३०
 गोपायतिद्विजश्रेष्ठाःप्रजाःसद्विजपंडिताः
 भोजनंचात्रविप्रेन्द्राःप्रजाःस्वयमुपस्थितम् ३१
 सिद्धमेवमहाभागाभुंजतेतद्धिनित्यदा
 ततःपरमहाशैलोदृश्यतेलोकसंस्थितिः ३२
 चतुरस्रोमहाप्राज्ञःसर्वतःपरिमंडलः
 तत्रतिष्ठंतिविप्रेन्द्राश्चत्वारोलोकसंमताः ३३
 दिग्गजाहिमुनिश्रेष्ठामनैरावतांजनाः
 सुप्रतीकस्तथाविप्राःप्रभिन्नकरटामुखाः ३४
 तस्याहंपरिमाणंसंख्यातुमिहमुत्सहे
 असंख्यातःसुनित्यंहितिर्यगूद्ध्वमधस्तथा ३५
 तत्रवैवायवोवांतिदिग्भ्यःसर्वाभ्यएवच
 असंबंधामुनिश्रेष्ठास्तान्निगृह्णंतितेद्विजाः ३६
 पुष्करैःपद्मसंकाशैर्विकर्षतिमहाप्रभैः
 शतधापुनरेवाशुतेतान्मुंचंतिनित्यशः ३७
 श्वसद्भिर्मुखनासाभ्यांदिग्गजैरिवमारुताः
 आगच्छंतिद्विजश्रेष्ठास्तत्रतिष्ठंतिवैप्रजाः ३८
 यथोद्दिष्टमयाप्रोक्तंसनिर्माणमिदंजगत्
 श्रुत्वेदंपृथिवीमानंपुण्यदंचमनोनुगम् ३९
 श्रीमांस्तरतिविप्रेन्द्राःसिद्धार्थःसाधुसंमतः
 आयुर्बलंचकीर्त्तिश्चतस्यतेजश्चवर्द्धते ४०
 यःशृणोतिसमाख्यातुंपर्वणीदंधृतव्रतः
 प्रीयंतेपितरस्तस्यतथैवचपितामहाः ४१

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेनवमोऽध्यायः ९

दशमोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः-

पृथिव्याहिपरीमाणंसंस्थानंसरितस्तथा
 त्वत्तःश्रुत्वामहाभागअमृतंपीतमेवच १
 तत्रभूमौचतीर्थानिपावनानीतिनःश्रुतम्

आचक्ष्वतानिसर्वाण्यथाफलकराणिच
 सविशेषमहाप्राज्ञश्रोतुमिच्छामहेतव २
 सूतउवाच-
 धन्यं पुण्यं महाख्यानं पृष्टमेव तपोधनाः
 यथामतिप्रवक्ष्यामि यथायोगं यथाश्रुतम् ३
 पुरातनं प्रवक्ष्यामि देवर्षे नारदस्य हि
 युधिष्ठिरेण संवादं शृणु तद्विजसत्तमाः ४
 हतराज्याः पांडुपुत्रावनेतस्मिन्महारथाः
 न्यवसन्ति महाभागाद्रौपद्यासहपांडवाः ५
 अथापश्यन् महात्मानं देवर्षितत्र नारदम्
 दीप्यमानं श्रिया ब्राह्म्या दीप्ताग्निसमतेजसम् ६
 सतैः परिवृतः श्रीमान् भ्रातृभिः कुरुनंदनः
 दिवि भाति हि दीप्तौ जादे वैरिव शतक्रतुः ७
 यथा च देवान् सावित्री याज्ञसेनी तथापतीन्
 नजहौ धर्मतः पार्थान् मेरुमर्कप्रभायथा ८
 प्रतिगृह्यततः पूजां नारदो भगवानृषिः
 आश्वासयद्धर्मपुत्रं युक्तरूपप्रियेण च ९
 उवाच च महात्मानं धर्मराजं युधिष्ठिरम्
 ब्रूहि धर्मभृतां श्रेष्ठ किं प्रार्थ्यं हि ददामि ते १०
 अथ धर्मसुतो राजा प्रणम्य भ्रातृभिः सह
 उवाच प्रांजलिर्वाक्यं नारदं देवसंमितम् ११
 त्वयितुष्टेमहाभाग सर्वलोकाभिपूजिते
 कृतमित्येव मन्येहि प्रसादात्तव सुव्रत १२
 यदित्वहमनुग्राह्यो भ्रातृभिः सहितोऽनघ
 संदेहं मे मुनिश्रेष्ठ हत्स्थं त्वं छेत्तुमर्हसि १३
 प्रदक्षिणां यः कुरुते पृथिवीं तीर्थतत्परः
 किं फलं तस्य कात्स्नर्येन तद्ब्रह्मन् वक्तुमर्हसि १४
 नारद उवाच-
 शृणु राजन् न वहितो दिलीपेन यथापुरा
 वसिष्ठस्य सकाशाद्वै सर्वमेतदुपश्रुतम् १५

पुराभागीरथीतीरेदिलीपोराजसत्तमः
 धर्म्यव्रतंसमास्थायन्यवसन्मुनिवत्तदा १६
 शुभेदेशेमहाराजपुण्येदेवर्षिपूजिते
 गंगाद्वारेमहातेजादेवगंधर्वसेविते १७
 सपितृस्तर्पयामासदेवांश्चपरमद्युतिः
 ऋषींश्चतर्पयामासविधिदृष्टेनकर्मणा १८
 कस्यचित्त्वथकालस्यजपन्नेवमहामनाः
 ददर्शभूतसंकाशंवसिष्ठमृषिमुत्तमम् १९
 पुरोहितंसतंदृष्ट्वादीप्यमानमिवश्रिया
 प्रहर्षमतुलंलेभेविस्मयंपरमंययौ २०
 उपस्थितंमहाराजपूजयामासभारत
 सहिधर्मभृतांश्रेष्ठोविधिदृष्टेनकर्मणा २१
 शिरसाचार्य्यमादायशुचिःप्रयतमानसः
 नामसंकीर्तयामासतस्मिन्ब्रह्मर्षिसत्तमे २२
 दिलीपोऽहतुभद्रंतेदासोस्मितवसुव्रत
 तवसंदर्शनादेवमुक्तोहंसर्वकिल्बिषैः २३
 एवमुक्त्वामहाराजदिलीपोद्विपदांवरः
 वाग्यतःप्रांजलिर्भूत्वातूष्णीमासीद्बुधिष्ठिर २४
 तंदृष्ट्वानियमेनाथस्वाध्यायेनचकर्षितम्
 दिलीपंनृपतिश्रेष्ठंमुनिःप्रीतमनाभवत् २५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेदशमोऽध्यायः १०

एकादशोऽध्यायः

वसिष्ठउवाच-

अनेनतवधर्मज्ञप्रश्रयेणदमेनच
 सत्येनचमहाभागतुष्टोस्मितवसर्वशः १
 यस्येदृशस्तेधर्मोयंपितरस्तारितास्त्वया
 तेनपश्यसिमांपुत्रयाज्यश्चासिममानघ २
 प्रीतिर्मेवर्द्धतेतेऽद्यब्रूहि किंकरवाणिते
 यद्वक्ष्यसिनरश्रेष्ठतस्यदातास्मितेनघ ३

दिलीपउवाच-

वेदवेदांगतत्त्वज्ञसर्वलोकाभिपूजित
कृतमित्येवमन्येहियदहंदृष्टवान्प्रभुम् ४
यदित्वहमनुग्राह्यस्तवधर्मभृतांवर
प्रक्ष्यामिहत्स्थंसंदेहंतन्मेत्वंवक्तुमर्हसि ५
अस्तिमेभगवन्कश्चित्तीर्थेयोधर्मसंशयः
तदहंश्रोतुमिच्छामिपृथक्संकीर्तनंत्वया ६
प्रदक्षिणांयःपृथिवींकरोतिद्विजसत्तम
किंफलंतस्यविप्रर्षेतन्मेब्रूहितपोधन ७
वसिष्ठउवाच-

कथयिष्यामितदहमृषीणांमत्परायणम्
तदेकाग्रमनास्तातशृणुतीर्थेषुयत्फलम् ८
यस्यहस्तौचपादौचमनश्चैवसुसंयतम्
विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलमश्नुते ९
प्रतिग्रहादुपावृत्तःसंतुष्टोनियतःशुचिः
अहंकारनिवृत्तश्चसतीर्थफलमश्नुते १०
अकल्ककोनिराहारोऽलब्धाहारोजितेंद्रियः
विमुक्तःसर्वदोषैर्यःसतीर्थफलमश्नुते ११
अक्रोधनश्चराजेंद्रसत्यशीलोदृढव्रतः
आत्मोपमश्चभूतेषुसतीर्थफलमश्नुते १२
ऋषिभिःक्रतवःप्रोक्तादेवेष्वपियथाक्रमम्
फलंचैवयथातत्त्वंप्रेत्यचेहचसर्वशः १३
नतेशक्यादरिद्रेणयज्ञाःप्राप्तुमहीपते
बहूपकरणायज्ञानानासंभारविस्तराः १४
प्राप्यन्तेपार्थिवैरेतेसमृद्धैर्वानरैःक्वचित्
ननिर्धनैर्नरगणैरेकात्मभिरसाधनैः १५
योदरिद्रैरपिविधिःशक्यःप्राप्तुंजनेश्वर
तुल्योयज्ञफलैःपुण्यैस्तंनिबोधमहीपते १६
ऋषीणांपरमंगुह्यामिदंधर्मभृतांवर
तीर्थाभिगमनंपुण्यंयज्ञैरपिविशिष्यते १७

अनुपोष्यत्रिरात्राणितीर्थाभिगमनेनच
 अदत्वाकांचनंगाश्चदरिद्रोनामजायते १८
 अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैरिष्ट्वाविपुलदक्षिणैः
 नतत्फलमवाप्नोतितीर्थाभिगमनेनयत् १९
 नृलोकेदेवलोकस्यतीर्थत्रैलोक्यविश्रुतम्
 पुष्करंतीर्थमासाद्यदेवदेवसमोभवेत् २०
 दशकोटिसहस्राणितीर्थानांवैमहीपते
 सान्निध्यंपुष्करेयेषांत्रिसंध्यंसूर्यवंशज २१
 आदित्यावसवोरुद्राःसाध्याश्चसमरुद्रणाः
 गंधर्वाप्सरसश्चैवतत्रसन्निहिताःप्रभो २२
 यत्रदेवास्तपस्तप्त्वादित्याब्रह्मर्षयस्तथा
 दिव्ययोगामहाराजपुण्येनमहताद्विजाः २३
 मनसाप्यभिकामस्यपुष्कराणिमनीषिणः
 पूयंतेसर्वपापानिनाकपृष्ठेचपूज्यते २४
 अस्मिंस्तीर्थेमहाभागनित्यमेवपितामहः
 उवासपरमप्रीतोदेवदानवसंमतः २५
 पुष्करेषुमहाभागदेवाःसर्षिपुरोगमाः
 सिद्धिंपरमिक्रांपाप्ताःपुण्येनमहतान्विताः २६
 तत्राभिषेकंयःकुर्यात्पितृदेवार्चनेरतः
 अश्वमेधाद्दशगुणंप्रवदंतिमनीषिणः २७
 अप्येकंभोजयेद्विप्रंपुष्करारण्यमाश्रितः
 तेनैतिपूजिताल्लोकान्ब्रह्मणःसदनेस्थितान् २८
 सायंप्रातःस्मरेद्यस्तुपुष्कराणिकृतांजलि
 उपस्पृष्टंभवेत्तेनसर्वतीर्थेषुपार्थिव २९
 जन्मप्रभृतियत्पापंस्त्रियोवापुरुषस्यवा
 पुष्करेगतमात्रस्यसर्वमेवप्रणश्यति ३०
 यथासुराणांसर्वेषामादिस्तुमधुसूदनः
 तथैवपुष्करोराजन्तीर्थानामादिरुच्यते ३१
 उष्ट्वाद्वादशर्षाणिपुष्करेनियतःशुचिः
 क्रतून्सर्वानवाप्नोतिब्रह्मलोकंचगच्छति ३२

यस्तुवर्षशतपूर्णमग्निहोत्रमुपाशनुते
 कार्तिकींवावसेदेकांपुष्करेसममेवतत् ३३
 दुष्करंपुष्करेगंतुंदुष्करंपुष्करेतपः
 दुष्करंपुष्करेदानंवस्तुंचैवसुदुष्करम् ३४
 त्रीणिशृंगाणिशुभ्राणित्रीणिप्रस्त्रवणानिच
 पुष्कराण्यादितीर्थानिनविद्यस्तत्रकारणम् ३५
 उष्ट्वाद्वादशवर्षाणिनियतोनियताशनः
 समुक्तःसर्वपापेभ्योसर्वक्रतुफलंलभेत् ३६

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेपुष्करतीर्थमाहात्म्य-
 वर्णनं नाम एकादशोऽध्यायः ११

द्वादशोऽध्यायः

वसिष्ठउवाच-

प्रदक्षिणमुपावृत्तो जंबूमार्गसमाविशेत्
 जंबूमार्गसमाविश्य पितृदेवर्षिपूजितम् १
 अश्वमेधमवाप्नोति विष्णुलोकं च गच्छति
 तत्रोष्य रजनीः पंचषष्ठकाले शुवन्नरः २
 नदुर्गतिमवाप्नोति सिद्धिं चाप्नोत्यनुत्तमाम्
 जंबूमार्गादुपावृत्तो गच्छेत्तु दुलिकाश्रमम् ३
 नदुर्गतिमवाप्नोति स्वर्गलोके च पूज्यते
 अगस्त्याश्रममासाद्य पितृदेवार्चने रतः ४
 त्रिरात्रोपोषितो राजन्नग्निष्टोमफलं लभेत्
 शाकवृत्तिः फलैर्वापि कौमारं विंदते परम् ५
 कन्याश्रमं समासाद्य श्रीपुष्टं लोकपूजितम्
 धर्मारण्यं हित्पुण्यमाद्यं च पार्थिवं वर्षभ ६
 यत्र प्रविष्टमात्रो वै पापेभ्यो विप्रमुच्यते
 अर्चयित्वा पितृन् देवान् प्रयतोनियताशनः ७
 सर्वकामसमृद्धस्य यज्ञस्य फलमश्नुते
 प्रादक्षिण्यं ततः कृत्वा ययातिपतनं व्रजेत् ८
 हयमेधस्य यज्ञस्य फलमाप्नोति तत्र वै

महाकालमतोगच्छेन्नियतोनियताशनः ९
कोटितीर्थमुपस्पृश्यहयमेधफलंलभेत्
ततोगच्छेतधर्मज्ञस्थानंतीर्थमुमापतेः १०
नाम्नाभद्रवटंनामत्रिषुलोकेषुविश्रुतम्
तत्राभिगम्यचेशानंगोसहस्रफलंलभेत् ११
महादेवप्रसादाच्चगाणपत्यमवाप्नुयात्
समृद्धमसपत्नंतुश्रियायुक्तंनरोत्तम १२
नर्मदांतुसमासाद्यनदीत्रैलोक्यविश्रुताम्
तर्पयित्वापितृन्देवानग्निष्टोमफलंलभेत् १३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्वादशोऽध्यायः १२

त्रयोदशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

वसिष्ठेनदिलीपायकथितंतीर्थमुत्तमम्
नर्मदेतिचविख्यातंपापपर्वतदारणम् १
भूयश्चश्रोतुमिच्छामितन्मेकथयनारद
नर्मदायाश्चमाहात्म्यंवसिष्ठोक्तंद्विजोत्तम २
कथमेषामहापुण्यानदीसर्वत्रविश्रुता
नर्मदानामविख्यातातन्ममब्रूहिनारद ३

नारदउवाच-

नर्मदासरितांश्रेष्ठासर्वपापप्रणाशिनी
तारयेत्सर्वभूतानिस्थावराणिचराणिच ४
नर्मदायास्तुमाहात्म्यंवसिष्ठोक्तंमयाश्रुतम्
तदेतद्धिमहाराजसर्वहिकथयामिते ५
पुण्याकनखलेगङ्गाकुरुक्षेत्रेसरस्वती
ग्रामेवायदिवारण्येपुण्यासर्वत्रनर्मदा ६
त्रिभिःसारस्वतंतोयंसप्ताहेनतुयामुनम्
सद्यःपुनातिगांगेयंदर्शनादेवनार्मदम् ७
कलिगदेशेषश्चार्द्धेपर्वतेऽमरकंटके
पुण्याचत्रिषुलोकेषुरमणीयामनोरमा ८

सदेवासुरगंधर्वाऋषयश्चतपोधनाः
 तपस्तप्त्वामहाराजसिद्धिंचपरमांगताः ६
 तत्रस्नात्वामहाराजनियमस्थोजितेंद्रियः
 उपोष्यरजनीमेकांकुलानांतारयेच्छतम् १०
 जनेश्वरेनरःस्नात्वापिंडं दत्वा यथाविधि
 पितरस्तस्य तृप्यंतियावदाभूतसंप्लवम् ११
 पर्वतस्य समंतात्तुरुद्रकोटिः प्रतिष्ठिता
 स्नानं यः कुरुते तत्र गंधमाल्यानुलेपनम् १२
 प्रीता तस्य भवेत्सर्वारुद्रकोटिर्न संशयः
 पर्वते पश्चिमस्यां ते स्वयं देवो महेश्वरः १३
 तत्र स्नात्वा शुचिर्भूत्वा ब्रह्मचारी जितेंद्रियः
 पितृकार्यं तु कुर्वीत विधिदृष्टेन कर्मणा १४
 तिलोदकेन तत्रैव तर्पयेत्पितृदेवताः
 आसप्तमंकुलं तस्य स्वर्गे तिष्ठति पांडव १५
 षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते
 अप्सरोगणसंकीर्णो दिव्यस्त्रीपरिवारितः १६
 दिव्यगंधानुलिप्तश्च दिव्यालंकारभूषितः
 ततः स्वर्गात्परिभ्रष्टो जायते विपुले कुले १७
 धनवान्दानशीलश्च धार्मिकश्चैव जायते
 पुनः स्मरति तत्तीर्थं गमनं तत्र कुर्वते १८
 तारयित्वा कुलशतरुद्रलोकं स गच्छति
 योजनानां शतं साग्रं श्रूयते सरिदुत्तमा १९
 विस्तारेण तुराजेन्द्रयोजनद्वयमंतरम्
 षष्टितीर्थसहस्राणि षष्टिकोट्यस्तथैव च २०
 पर्वतस्य समंतात्तु तिष्ठंत्यमरकंटके
 ब्रह्मचारी शुचिर्भूत्वा जितक्रोधो जितेंद्रियः २१
 सर्वहिंसानिवृत्तश्च सर्वभूतहिते रतः
 एवं सर्वसमाचारः क्षेत्रपालान्परिव्रजेत् २२
 तस्य पुण्यफलं राजन् शृणुष्व अवहितो हि मे
 शतं वर्षसहस्राणां स्वर्गे मोदेत पांडव २३

अप्सरोगणसंकीर्णदिव्यस्त्रीपरिचारिते
 दिव्यगंधानुलिप्तश्चदिव्यालंकारभूषितः २४
 क्रीडतेदेवलोकेतुदैवतैःसहमोदते
 ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोराजाभवतिवीर्यवान् २५
 गृहंसलभतेचैवनानारत्नविभूषितम्
 स्तंभैर्मणिमयैर्दिव्यैर्वज्रवैडूर्यभूषितैः २६
 आलेख्यसहितंदिव्यंदासीदाससमन्वितम्
 मत्तमातंगशब्दैश्चहयानांहेषितेनच २७
 क्षुभ्यतेतस्यतद्द्वारमिंद्रस्यभवनंयथा
 राजराजेश्वरःश्रीमान्सर्वस्त्रीजनवल्लभः २८
 तस्मिन्गृहेउषित्वातुक्रीडाभोगसमन्वितः
 जीवेद्वर्षशतंसाग्रंसर्वरोगविवर्जितः २९
 एवंभोगोभवेत्तस्ययोमृतोमरकंटके
 अग्निप्रवेशेऽथजलेतथाचैवअनाशने ३०
 अनिवर्तिकागतिस्तस्यपर्वतस्यांबरेयथा
 पतनंपततेयस्तुसनरोमानवाधिपः ३१
 कन्यास्त्रीणिसहस्राणिएकैकस्यापिचापरे
 तिष्ठन्तिभवनेतस्यप्रेषणंप्रार्थयन्तिच ३२
 दिव्यभोगसमुत्पन्नःक्रीडतेकालमक्षयम्
 पृथिव्यामासमुद्रायामीदृशोनैवजायते ३३
 यादृशोयंनरश्रेष्ठपर्वतेऽमरकंटके
 कोटितीर्थंतुविज्ञेयंपर्वतस्यतुपश्चिमे ३४
 रुद्रोजालेश्वरोनामत्रिषुलोकेषुविश्रुतः
 तस्यपिंडप्रदानेनसंध्योपासनकर्मणा ३५
 पितरोदशवर्षाणितर्पितास्तुभवंतिते
 दक्षिणेनर्मदायास्तुकपिलारव्यामहानदी ३६
 सरलार्जुनसंच्छन्नानातिदूरेव्यवस्थिता
 अस्तिपुण्यामहाभागात्रिषुलोकेषुविश्रुता ३७
 तत्रकोटिशतंसाग्रंतीर्थानांतुयुधिष्ठिर
 पुराणेश्रूयतेराजन्सर्वकोटिगुणंभवेत् ३८

तस्यास्तीरेतुयेवृक्षाःपतिताःकालपर्ययात्
 नर्मदातोयसंयुक्तास्तेपियांतिपरांगतिम् ३६
 द्वितीयातुमहाभागविशल्यकरणाशुभा
 तत्रतीरेनरःस्नात्वाविशल्योभवतिक्षणात् ४०
 तत्रदेवगणाःसर्वेसकिन्नरमहोरगाः
 यक्षराक्षसगंधर्वाऋषयश्चतपोधनाः ४१
 सर्वेसमागतास्तत्रपर्वतेऽमरकंटके
 तैश्चसर्वैःसमागम्यमुनिभिश्चतपोधनैः ४२
 नर्मदासंश्रितापुण्याविशल्यानामनामतः
 उत्पादितामहाभागासर्वपापप्रणाशिनी ४३
 तत्रस्नात्वानरोराजन्ब्रह्मचारीजितेंद्रियः
 उपोष्यरजनीमेकांकुलानांतारयेच्छतम् ४४
 कपिलाचविशल्याचश्रूयतेराजसत्तम
 ईश्वरेणपुराणोक्तालोकानांहितकाम्यया ४५
 तत्रस्नात्वानरोराजन्नश्वमेधफलंलभेत्
 अनशनंतुयःकुर्यात्तस्मिन्तीर्थेनराधिप ४६
 सर्वपापविशुद्धात्माइंद्रलोकंसगच्छति
 नर्मदायांतुराजेन्द्रपुराणेयच्छ्रुतंमया ४७
 तत्रतत्रनरःस्नात्वाश्वमेधफलंलभेत्
 येवसंत्युत्तरेकूलेइंद्रलोकेवसंतिते ४८
 सरस्वत्यांचगंगायांनर्मदायांयुधिष्ठिर
 समंदानंचस्नानंचयथामेशंकरोऽब्रवीत् ४९
 परित्यजतियःप्राणान्पर्वतेऽमरकंटके
 वर्षकोटिशतंसाग्रमिंद्रलोकेमहीयते ५०
 नर्मदायाजलंपुण्यंफेनोर्मिसमलंकृतम्
 पवित्रंशिरसावंद्यंसर्वपापैःप्रमुच्यते ५१
 नर्मदासर्वपुण्याचब्रह्महत्यापहारिणी
 अहोरात्रोपवासेनमुच्यतेब्रह्महत्याया ५२
 एवंपुण्याचरम्याचनर्मदापांडुनंदन
 त्रयाणामपिलोकानांपुनात्येषामहानदी ५३

वटेश्वरेमहापुण्येगंगाद्वारेतपोवने

एतेषुसर्वस्थानेषुयेर्दिताःसंशितव्रताः

श्रूयतेदशगुणंपुण्यंनर्मदोद्वाससंगमे ५४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेत्रयोदशोऽध्यायः १३

चतुर्दशोऽध्यायः

नारदउवाच-

नर्मदातुनदीश्रेष्ठापुण्यापुण्यतमात्रिषु

मुनिभिस्तुमहाभागैर्विभक्ताधर्मकांक्षिभिः १

यज्ञोपवीतमात्राणिप्रविभक्तानिपांडव

तेषुस्नात्वातुराजेंद्रसर्वपापैःप्रमुच्यते २

जलेश्वरंचयत्तीर्थत्रिषुलोकेषुविश्रुतम्

तस्योत्पत्तिकथयतःशृणुपांडवनंदन ३

पुरामुनिगणाःसर्वेसेन्द्राश्चैवमरुद्गणाः

स्तुवंतितेमहात्मानंदेवदेवंमहेश्वरम् ४

स्तुवमानास्तुसंप्राप्तायत्रदेवोमहेश्वरः

विज्ञापयंतिदेवेशंसेन्द्राश्चैवमरुद्गणाः

भयोद्विग्नान्विरूपाक्षपरित्रायस्वनःप्रभो ५

ईश्वरउवाच-

स्वागतंतुमुनिश्रेष्ठाःकिमर्थमिहचागताः

किंदुःखंकोऽनुसंतापःकुतोवाभयमागतम् ६

कथयध्वंमहाभागाएतदिच्छामिवेदितुम्

एवमुक्तास्तुरुद्रेणाकथयन्नमितव्रताः ७

ऋषयऊचुः-

अपिघोरोमहावीर्योदानवोबलदर्पितः

बाणोनामेतिविख्यातोयस्यवैत्रिपुरंपुरम् ८

गगनेतुवसद्विव्यंभ्रमतेतस्यतेजसा

तस्माद्धीताविरूपाक्षत्वामेवशरणंगताः ९

त्रायस्वमहतोदुःखाद्देवत्वंहिपरागतिः

एवंप्रसादंदेवेशसर्वेषांकर्तुमर्हसि १०

येनदेवाःसुप्रसन्नाःसुखमेधन्तिशंकर
परांनिर्वृतिमायांतितत्प्रभोकर्तुमर्हसि ११

देवउवाच-

एतत्सर्वंकरिष्यामिमाविषादंकरिष्यथ
अचिरेणैवकालेनकुर्यायुष्मत्सुखावहम् १२
आश्वासयित्वातान्सर्वान्नर्मदातटमास्थितः
चिंतयामाससर्वेशस्तद्वधंप्रतिपांडव १३
कथंकेनप्रकारेणहंतव्यस्त्रिपुरोमया
एवंसंचिंत्यभगवान्नारदंस्मरतेतदा
स्मरणादेवसंप्राप्तोनारदःसमुपस्थितः १४

नारदउवाच-

आज्ञापयमहादेवकिमर्थंस्मृतोह्यहम्
किंकार्यंतुमयादेवकर्तव्यंकथयस्वमे १५
ईश्वरउवाच-

गच्छनारदतत्रैवयत्रतत्त्रिपुरंपुरम्
बाणस्यदानवेन्द्रस्यशीघ्रंगच्छाथतत्कुरु १६
भर्तारोदेवताभाश्चस्त्रियश्चाप्सरसोपमाः
तासांवैतेजसाविप्रभ्रमतेत्रिपुरंदिवि १७
तत्रगत्वातुविप्रेन्द्रमंत्रमन्यंप्रचोदय
देवस्यवचनंश्रुत्वामुनिस्त्वरितविक्रमः १८
स्त्रीणांहृदयनाशायप्रविष्टस्तंपुरंप्रति
शोभतेतत्पुरंदिव्यंनानारत्नोपशोभितम् १९
शतयोजनविस्तीर्णततोद्विगुणमायतम्
ततःपश्यतितत्रैवबाणंतुबलदर्पितम् २०
मालाकुंडलकेयूरैर्मुकुटेनविराजितम्
हाररत्नैश्चसंछन्नंचंद्रकांतिविभूषितम् २१
ललनास्तस्यरत्नाढ्याःनराःकनकमंडिताः
उत्थितोनारदंदृष्ट्वादानवेन्द्रोमहाबलः २२
बाणउवाच-

सदेवर्षिःस्वयंप्राप्तोमद्गृहंप्रतिसंप्रति

अर्घपाद्यंयथान्यायंक्रियतांद्विजसत्तम २३
चिरात्समागतोविप्रस्थीयतामिदमासनम्
एवंसंभावयित्वातुनारदंसमुपस्थितम् २४
तस्यभार्यामहादेवीअनौपम्यातुनामतः २५
अनौपम्योवाच-

भगवन्मानुषेलोकेदेवास्तुष्यंतिकेनवै
व्रतेननियमेनापिदानेनतपसाथवा २६
नारदउवाच-

तिलधेनुंचयोदद्याद्ब्राह्मणेवेदपारगे
ससागरानवद्वीपादत्ताभवतिमेदिनी २७
सूर्यकोटिप्रतीकाशैर्विमानैःसर्वकामिकैः
मोदतेचाक्षयंकालंसुचिरंकृतशासनः २८
आम्रातककपित्थानिकदलीवनमेवच
कदंबचंपकाशोकाअनेकविविधद्रुमाः २९
अष्टमीचचतुर्थीचद्वादशीचतथाउभे
संक्रांतिर्विषुवंचैवदिनच्छिद्रमुखंतथा ३०
पुण्यान्येतानिसर्वाणिउपवासंतियाःस्त्रियः
तासांतुधर्मयुक्तानांस्वर्गेवासोनसंशयः ३१
कलिकालात्तुनिर्मुक्ताःसर्वपापविवर्जिताः
उपवासरतानार्योनोपसर्पतितापसाः ३२
एवंश्रुत्वातुसुश्रोणियथेष्टंकर्तुमर्हसि
नारदस्यवचःश्रुत्वा राज्ञीवचनमब्रवीत् ३३
प्रसादंकुरुविप्रेन्द्रदानंगृह्यथेप्सितम्
सुवर्णमणिरत्नानिवस्त्राण्याभरणानिच ३४
तत्तेदास्याम्यहंविप्रयच्चान्यदपिदुर्लभम्
प्रतिगृह्णद्विजश्रेष्ठप्रीयेतांहरिशंकरौ ३५
नारदउवाच-

अन्यस्मैदीयतांभद्रेक्षीणवृतिश्चयोद्विजः
वयंतुशीलसंपन्नाभक्तिस्तुक्रियतेमया ३६
एवंतासांमनोहृत्वासर्वासामुपदिश्यवा

जगामभरतश्रेष्ठस्वकीयंस्थानकंपुनः ३७

अत्राकृष्टमनास्तास्तुअन्यत्रगतमानसाः

पुरिच्छिद्रंसमुत्पन्नंबाणस्यतुमहात्मनः ३८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचतुर्दशोऽध्यायः १४

पंचदशोऽध्यायः

नारदउवाच-

यन्मांपृच्छसिकौतेयतन्निबोधचतच्छृणु

एतस्मिन्नंतरेरुद्रो नर्मदातटमास्थितः १

नाम्नाहरेश्वरंस्थानं त्रिषुलोकेषु विश्रुतम्

तस्मिन्स्थाने महादेवश्चितयंस्त्रैपुरं वधम् २

गाडीवमंदरं कृत्वा गुणं कृत्वा तु वासुकिम्

स्थानं कृत्वा तु वैशाखं विष्णुं कृत्वा शरोत्तमम् ३

अग्रे चाग्निं प्रतिष्ठाप्य मुखे वायुः समर्पितः

हयाश्च चतुरो वेदाः सर्वदेवमयं रथम् ४

चक्रगौचाश्विनौ देवावक्षं च क्रधरः स्वयम्

स्वयमिन्द्रश्च चापांते बाणे वैश्रवणः स्थितः ५

यमस्तु दक्षिणे हस्ते वामे कालस्तु दारुणः

चक्राणामारकेन्यस्ता गंधर्वा लोकविश्रुताः ६

प्रजापती रथश्रेष्ठे ब्रह्मा चैव तु सारथिः

एवं कृत्वा तु देवेशः सर्वदेवमयं रथम् ७

सोतिष्ठत्स्थाणुभूतो हि स हस्त्रं परिवत्सरान्

यदा त्रीणिसमेतानि अंतरिक्षचराणि च ८

त्रिपुराणि त्रिशल्येन तदा तानि बिभेद सः

शरः प्रचोदितस्तत्र रुद्रेण त्रिपुरं प्रति ९

भ्रष्टते जास्त्रियोजाता बलं तेषां व्यशीर्यत

उत्पाताश्च पुरे तस्मिन् प्रादुर्भूता सहस्रशः १०

त्रिपुरस्य विनाशाय कालरूपो भवत्तदा

अदृहासं प्रमुंचंति रूपाः काष्ठमयास्तथा ११

निमेषोन्मेषणं चैव कुर्वति चित्रकर्मणा

स्वप्नेपश्यन्तिचात्मानंरक्तांबरविभूषितम् १२
 स्वप्नेपश्यन्तितेचैवंविपरीतानियानितु
 एतान्पश्यन्तिउत्पातांस्तत्रस्थानेतुयेजनाः १३
 तेषांबलंचबुद्धिश्चहरक्रोधेननाशितम्
 संवर्तकोनामवायुर्युगांतप्रतिमोमहान् १४
 समीरितोनलश्रेष्ठउत्तमांगेषुबाधते
 ज्वलन्तिपादपास्तत्रपतन्तिशिखराणिच १५
 सर्वतद्ब्रह्माकुलीभूतंहाहाकारमचेतनम्
 भग्नोद्यानानिसर्वाणिक्षिप्रंतुप्रज्वलन्तिच १६
 तेनैवदीपितंसर्वज्वलतेविशिखैःशिखैः
 द्रुमाआरामगंडानिगृहाणिविविधानिच १७
 दशदिक्षुप्रवृत्तोयंसमिद्धोहव्यवाहनः
 ततःशिलाःप्रमुंचन्तिदिशोदशविभागशः १८
 शिखासहस्रैरत्युग्रैःप्रज्वलन्तिहुताशनैः
 सर्वकिंशुकसंप्रख्यंज्वलितंदृश्यतेपुरम् १९
 गृहाद्गृहांतरेनैवगंतुंधूमैश्चशक्यते
 हरकोपानलादग्धंक्रंदमानंसुदुःखितम् २०
 प्रदीप्तंसर्वतोदिक्षुदह्यतेत्रिपुरंपुरम्
 प्रासादशिखराग्राणिविशीर्यतिसहस्रशः २१
 नानारत्नविचित्राणिविमानान्यप्यनेकधा
 गृहाणिचैवरम्याणिदह्यन्तेदीप्तिवह्निना २२
 बाधन्तेद्रुमखंडेषुजनस्थानेतथैवच
 देवागारेषुसर्वेषुप्रज्वलन्तेज्वलन्त्यपि २३
 सीदन्तिचानलस्पृष्टाःक्रंदन्तिविविधैस्वरैः
 गिरिकूटनिभास्तत्रदृश्यन्तेऽगारराशयः २४
 स्तुवंतिदेवदेवेशंपरित्रायस्वमांप्रभो
 अन्योन्यंचपरिष्वज्यहुताशनप्रपीडिताः २५
 दह्यन्तेदानवास्तत्रशतशोथसहस्रशः
 हंसकारंडवाकीर्णानलिनीसहपंकजा २६
 दह्यन्तेनलदग्धानिपुरोद्यानानिदीर्घिकाः

अम्लानैःपंकजैश्छन्नाविस्तीर्णायोजनैःशतैः २७
 गिरिकूटनिभास्तत्रप्रासादारत्नभूषिताः
 पतंत्यनलनिर्दग्धानिस्तोयाजलदाइव २८
 सहस्रीबालवृद्धेषुगोषुपक्षिषुवाजिषु
 निर्दयोदहतेवह्निर्हरकोपेनप्रेरितः २९
 सपत्नीकाश्चैवसुप्ताःसंसुप्ताबहवोजनाः
 पुत्रमालिङ्ग्यतेगाढंदह्यंतेत्रिपुरारिणा ३०
 अथतस्मिन्पुरेदीप्तेस्त्रियश्चाप्सरसोपमाः
 अग्निज्वालाहतास्तत्रपतंतिधरणीतले ३१
 काचिद्बालाविशालाक्षीमुक्तावलिविभूषिता
 धूमेनाकुलितासातुप्रतिबुद्धाशिखार्दिता ३२
 सुतंसंचिंत्यमानासापतिताधरणीतले
 काचित्सुवर्णवर्णाभानीलरत्नैर्विभूषिता ३३
 धूमेनाकुलितासातुपतिताधरणीतले
 अन्यागृहीतहस्तातुसखीदहतिबालकैः ३४
 अनेनदिव्यरूपान्यादृष्टामदविमोहिता
 शिरसाप्रांजलिकृत्वाविज्ञापयतिपावकम् ३५
 यदित्वमिच्छसेवैरंपुरुषेष्वपकारिषु
 स्त्रियःकिमपराध्यंतेगृहपंजरकोकिलाः ३६
 पापनिर्दयनिर्लज्जकस्तेकोपःस्त्रियोपरि
 नदाक्षिण्यंनतेलज्जानसत्यंशौचवर्जितः ३७
 अनेकरूपवर्णाढ्याउपलभ्यावदस्वह
 किंत्वयानश्रुतंलोकेअवध्याःसर्वयोषितः ३८
 किंतुतुभ्यंगुणाह्येतेदहनसूयर्दनंप्रति
 नकारुण्यंदयावापिदाक्षिण्यंवास्त्रियोपरि ३९
 दयांकुर्वन्तिम्लेच्छापिदहनप्रेक्ष्ययोषितः
 म्लेच्छानामपिकष्टोसिदुर्निवार्योह्यचेतनः ४०
 एतेचैवगुणास्तुभ्यंदहनोत्सादनंप्रति
 आसामपिदुराचारस्त्रीणांकिंविनिपातसे ४१
 दुष्टनिर्घृणनिर्लज्जहुताशमंदभाग्यक

निराशस्त्वंदुराचारबालान्दहसिनिर्दय ४२
 एवंप्रलपमानास्ताजल्पमानाबहुस्वरम्
 अन्याः क्रोशंतिसंकुद्धाबालशोकेनमोहिताः ४३
 दहतेनिर्दयोवह्निःसंकुद्धःसर्वशत्रुवत्
 पुष्करिण्यांजलेज्वालाकूपेष्वपितथैवच ४४
 अस्मान्संदह्यम्लेच्छत्वंकांगतिंप्रापयिष्यसि
 एवंप्रलपतांतासांवह्निर्वचनमब्रवीत् ४५
 वैश्वानरउवाच-
 स्ववशोनैवयुष्माकंविनाशंतुकरोम्यहम्
 अहमादेशकर्तावैनाहंकर्तास्म्यनुग्रहम् ४६
 अत्रकोधसमाविष्टोविचरामियदृच्छया
 ततोबाणोमहातेजास्त्रिपुरंवीक्ष्यदीपितम् ४७
 आसनस्थोऽब्रवीदेवमहंदेवैर्विनाशितः
 अल्पसारैर्दुराचारैरीश्वरस्यनिवेदितः ४८
 अपरीक्ष्यह्यहंदग्धःशंकरेणमहात्मना
 नान्यःशत्रुस्तुमांहंतुंवर्जयित्वामहेश्वरम् ४९
 उत्थितःशिरसाकृत्वालिगंत्रिभुवनेश्वरम्
 निर्गतःसपुरद्वारात्परित्यज्यसुहृत्स्वयम् ५०
 रत्नानिसुविचित्राणिस्त्रियोनानाविधास्तथा
 गृहीत्वाशिरसालिगंन्यस्तंनगरमंडले ५१
 स्तुवतेदेवदेवेशत्रैलोक्याधिपतिंशिवम्
 हरत्वयाहंनिर्दग्धोयदिवध्योसिशंकर ५२
 त्वत्प्रसादान्महादेवमामेलिगंविनश्यतु
 अर्चितंहिमहादेवभक्त्यापरमयासदा ५३
 त्वयायद्यपिवध्योहंमामेलिगंविनश्यतु
 प्राप्यमेतन्महादेवत्वत्पादग्रहणंमम ५४
 जन्मजन्ममहादेवत्वत्पादनिरतोह्यहम्
 तोटकच्छंदसादेवंस्तुत्वातुपरमेश्वरम् ५५
 ओंशिवशंकरसर्वकरायनमोभवभीममहेशशिवायनमः
 कुसुमायुधदेहविनाशकरत्रिपुरांतकरांधकचूर्णकर ५६

प्रमदाप्रियकामविभक्तनमोहिनमःसुरसिद्धगणैर्नमितः
 हयवानरसिंहगजेंद्रमुखैरतिह्रस्वसुदीर्घमुखैश्चगणैः ५७
 उपलब्धुमशक्यतरैरसुरैर्व्यथितोनशरीरशतैर्बहुभिः
 प्रणतोभगवन्बहुभक्तिमताचलचन्द्रकलाधरदेवनमः ५८
 सहपुत्रकलत्रकलापधनैःसततंजयदेहिअनुस्मरणम्
 व्यथितोस्मि शरीरशतैर्बहुभिर्गमिताद्यमहानरकस्यगतिः ५९
 ननिवर्ततियन्ममपापगतिःशुचिकर्मविशुद्धमपित्यजति
 अनुकंपतिदिग्भ्रमतिभ्रमतिभ्रमएषकुबुद्धिनिवारयति ६०
 यःपठेत्तोटकंदिव्यंप्रयतःशुचिमानसः
 बाणस्यैवयथारुद्रस्तस्यैववरदोभवेत् ६१
 इमंस्तवंमहादिव्यंश्रुत्वादेवोमहेश्वरः
 प्रसन्नस्तुतदातस्यस्वयंदेवोमहेश्वरः ६२
 ईश्वरउवाच-
 नभेतव्यंत्वयावत्ससौवर्णेतिष्ठदानव
 पुत्रपौत्रसपत्नीनांभार्याभृत्यजनैःसह ६३
 अद्यप्रभृतिबाणत्वमवध्यस्त्रिदशैरपि
 भूयस्तस्यवरोदत्तोदेवदेवेनपांडव ६४
 अक्षयश्चाव्ययोलोकेविचचारहनिर्भयः
 ततोनिवारयामासरुद्रःसप्तशिखंतथा ६५
 तृतीयंरक्षितंतस्यशंकरेणमहात्मना
 भ्रमतेगगनेनित्यंरुद्रतेजःप्रभावतः ६६
 एवंपुत्रिपुरंदग्धंशंकरेणमहात्मना
 ज्वालामालाप्रदीप्तंपुतितंधरणीतले ६७
 एकंनिपातितंतस्यश्रीशैलेत्रिपुरांतके
 द्वितीयंपातितंतत्रपर्वतेऽमरकंटके ६८
 दग्धेतुत्रिपुरेराजनरुद्रकोटिःप्रतिष्ठिता
 ज्वलंतंपातितंतत्रतेनज्वालेश्वरःस्मृतः ६९
 ऊर्ध्वेनप्रस्थितातस्यदिव्याज्वालादिवंगता
 हाहाकारस्तदाजातोसदेवासुरकिंनरान् ७०
 तंशरंस्तंभयेद्बुद्धोमाहेश्वरपुरोत्तमे

एवं ब्रजेतयस्तस्मिन्पर्वतेऽमरकंटके ७१
 चतुर्दशभुवनानिसुभुक्त्वापांडुनंदन
 वर्षकोटिसहस्रंतुत्रिंशत्कोट्यस्तथापराः ७२
 ततोमहीतलंप्राप्यराजाभवतिधार्मिकः
 पृथिव्यामेकच्छत्रेणभुंक्तेनास्त्यत्रसंशयः ७३
 एषपुण्योमहाराजसर्वतोऽमरकंटकः
 चंद्रसूर्योपरागेषुगच्छेद्योऽमरकंटकम् ७४
 अश्वमेधाद्दशगुणंप्रवदंतिमनीषिणः
 स्वर्गलोकमवाप्नोतिदृष्ट्वातत्रमहेश्वरम् ७५
 संनिहत्यागमिष्यंतिराहुग्रस्तेदिवाकरे
 तदेवनिखिलंपुण्यंपर्वतेऽमरकंटके ७६
 पुंडरीकस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः
 तत्रज्वालेश्वरोनामपर्वतेऽमरकंटके ७७
 तत्रस्नात्वादिवंयांतियेमृतास्तेऽपुनर्भवाः
 ज्वालेश्वरेमहाराजयस्तुप्राणान्परित्यजेत् ७८
 चंद्रसूर्योपरागेतुभक्त्यापिशृणुतत्फलम्
 अमरानामदेवास्तेपर्वतेऽमरकंटके ७९
 रुद्रलोकमवाप्नोतियावदाभूतसंप्लवम्
 अमरेश्वरस्यदेवस्यपर्वतस्यतटेजले ८०
 कोटिशतमृषिमुख्यास्तेतपस्तप्यंतिसुव्रताः
 समंताद्योजनंराजन्क्षेत्रंचामरकंटकम् ८१
 अकामोवासकामोवानर्मदायांशुभेजले
 स्नात्वामुच्येतपापेभ्योरुद्रलोकंसगच्छति ८२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेपंचदशोऽध्यायः १५

षोडशोऽध्यायः

ऋषिरुवाच-

पृच्छंतितेमहात्मानोनारदंहिमहाजनाः
 युधिष्ठिरपराःसर्वेऋषयश्चतपोधनाः १
 आख्याहिभगवंस्तथ्यंकावेरीसंगमेमहत्

लोकानांचहितार्थायअस्माकंचविवृद्धये २
 सदापापरतायेतुनरादुष्कृतिकारिणः
 मुच्यंतेसर्वपापेभ्योगच्छंतिपरमंपदम्
 एतदिच्छामिविज्ञातुंभगवन्वक्तुमर्हसि ३
 नारदउवाच-

शृणुध्वंसहिताःसर्वेयुधिष्ठिरपुरोगमाः
 अत्रकृत्वामहायज्ञंकुबेरःसत्यविक्रमः
 इदंतीर्थमनुप्राप्यसाम्राज्यादधिकोऽभवत् ४
 सिद्धिंप्राप्तोमहाराजतन्मेनिगदतःशृणु
 कावेरीनर्मदायत्रसंगतालोकविश्रुताम् ५
 तत्रस्नात्वाशुचिर्भूत्वाकुबेरःसत्यविक्रमः
 तपस्तप्यतियज्ञेन्द्रोदिव्यंवर्षशतमहत् ६
 तस्यतुष्टोमहादेवःप्रदद्याद्वरमुत्तमम्
 भोभोयक्षमहासत्ववरंब्रूहियथेप्सितम्
 ब्रूहिकार्ययथेष्टंतुयद्वामनसिवर्त्तते ७
 कुबेरउवाच-

यदितुष्टोसिदेवेवेशयदिदेयोवरोमम
 आदिकृच्चैवसर्वेषांयक्षाणामधिपोभवेत् ८
 कुबेरस्यवचःश्रुत्वातुष्टोदेवोमहेश्वरः
 एवमस्तुततश्चोक्त्वातत्रैवांतरधीयत ९
 सोऽपिलब्धवरोयक्षःशीघ्रंयक्षकुलंगतः
 पूजितः सर्वयज्ञेन्द्रैरभिषिक्तस्तुपार्थिवः १०
 कावेरीसंगमंतत्रसर्वपापप्रणाशनम्
 येनरानाभिजानंतिवंचितास्तेनसंशयः ११
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनतत्रस्नायीतमानवः
 कावेरीचमहापुण्यानर्मदाचमहानदी १२
 तत्रस्नात्वातुराजेंद्रअर्चयेद्दूषभध्वजम्
 अश्वमेधफलंप्राप्यरुद्रलोकेमहीयते १३
 अग्निप्रवेशंयःकुर्याद्यश्चकुर्यादनाशनम्
 अनिवर्तिकागतिस्तस्ययथामेशंकरोऽब्रवीत् १४

सेव्यमानोवरस्त्रीभिर्मोदतेदिविरुद्रवत्
षष्टिवर्षसहस्राणिषष्टिकोट्यस्तथापरे १५
मोदतेरुद्रलोकस्थोयत्रयत्रैवगच्छति
पुण्यक्षयात्परिभ्रष्टोराजाभवतिधार्मिकः १६
भोगवान्धर्मशीलश्चमहांश्चैवकुलोद्भवः
तत्रपीत्वाजलंसम्यक्चांद्रायणफलंलभेत् १७
स्वर्गं गच्छंतिते मर्त्यायेपि ब्रंति जलं शुभम्
गंगायमुनयोर्मध्येयत्फलं यांति मानवाः १८
कावेरीसंगमेस्नात्वा तत्फलं तस्य जायते
एवं तु तस्य राजेन्द्रकावेरीसंगमं महत्
पत्रेश्वरेति विख्यातं सर्वपापहरं परम् १९
इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखण्डेषोडशोऽध्यायः १६

सप्तदशोऽध्यायः

नारद उवाच-
उत्तरेनर्मदाकूले तीर्थं योजनविस्तृतम्
पत्रेश्वरेति विख्यातं सर्वपापहरं परम् १
तत्र स्नात्वा नरो राजन् दैवतैः सह मोदते
पंचवर्षसहस्राणि क्रीडते कामरूपधृक् २
गर्जनं तु ततो गच्छेद्यत्र मेघ उपस्थितः
इंद्रजिन्नाम संप्राप्तं तस्य तीर्थं प्रभावतः ३
मेघरावंततो गच्छेद्यत्र मेघाभिर्गर्जितम्
मेघनादो गणस्तत्र वरसंपन्नतांगतः ४
ततो गच्छेत्त राजेन्द्र ब्रह्मावर्तमिति स्मृतम्
तत्र संनिहितो ब्रह्मानित्यमेव युधिष्ठिर ५
तत्र स्नात्वा तुराजेन्द्र ब्रह्मलोके महीयते
ततोऽगारेश्वरे तीर्थे नियतो नियमाशनः ६
सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोकं स गच्छति
ततो गच्छेत्त राजेन्द्र कपिला तीर्थमुत्तमम् ७
तत्र स्नात्वा नरो राजन् गोप्रदानफलं लभेत्

कांचीतीर्थततोगच्छेद्देवर्षिगणसेवितम् ८
 तत्रस्नात्वानरोराजन्गोलोकंसमवाप्नुयात्
 ततोगच्छेत्तुराजेंद्रकुंडलेश्वरमुत्तमम् ९
 तत्रसंनिहितोरुद्रस्तिष्ठतेउमयासह
 तत्रस्नात्वातुराजेंद्रअवध्यस्त्रिदशैरपि १०
 पिप्पलेश्वरंततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम्
 तत्रगत्वातुराजेंद्ररुद्रलोकेमहीयते ११
 ततोगच्छेत्तुराजेंद्रविमलंविमलेश्वरम्
 तत्रदेवशिखारम्याईश्वरेणनिपातिता १२
 तत्रप्राणान्परित्यज्यरुद्रलोकमवाप्नुयाम्
 ततःपुष्करिणीं गच्छेत्तत्रस्नानंसमाचरेत् १३
 स्नानमात्रेनरस्तत्रइंद्रस्यार्द्धासनंलभेत्
 नर्मदासरितांश्रेष्ठारुद्रदेहाद्विनिःसृता १४
 तारयेत्सर्वभूतानिस्थावराणिचराणिच
 सर्वदेवातिदेवेनईश्वरेणमहात्मना १५
 कथिताऋषिसंघेभ्योह्यस्माकंचविशेषतः
 मुनिभिः संस्तुताह्येषानर्मदाप्रवरानदी १६
 रुद्रदेहाद्विनिष्क्रांतालोकानांहितकाम्यया
 सर्वपापहरानित्यंसर्वप्राणिनमस्कृता १७
 संस्तुतादेवगंधर्वैरप्सरोभिस्तथैवच
 नमःपुण्यजलेआद्येनमःसागरगामिनि १८
 नमोस्तुतेऋषिगणैः शंकरदेहनिःसृते
 नमोस्तुतेधर्मवृतेवराननेनमोस्तुतेदेवगणैकवंदिते १९
 नमोस्तुतेसर्वपवित्रपावनेनमोस्तुतेसर्वजगत्सुपूजिते
 यश्चेदंपठतेस्तोत्रंनित्यंशुद्धेनमानवः २०
 ब्राह्मणोवेदमाप्नोतिक्षत्रियोविजयीभवेत्
 वैश्यस्तुलभतेलाभंशूद्रश्चैवशुभांगतिम् २१
 अन्नार्थीलभतेह्यन्नंस्मरणादेवनित्यशः
 नर्मदांसेव्यतेनित्यंस्वयंदेवोमहेश्वरः
 तेनपुण्यानदीज्ञेयाब्रह्महत्यापहारिणी २२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेसप्तदशोऽध्यायः १७

अष्टादशोऽध्यायः

नारदउवाच-

तदाप्रभृतिब्रह्माद्याऋषयश्चतपोधनाः
सेवंतेनर्मदांराजन्कामक्रोधविवर्जिताः १
तस्मिन्निपतितंदृष्ट्वाशूलंदेवस्यभूतले
तस्यपुण्यंसमाख्यातंशंकरेणमहात्मना २
शूलभेदेतिविख्यातंतीर्थपुण्यतममहत्
तत्रस्नात्वाच्चयेद्देवंगोसहस्रफलंलभेत् ३
त्रिरात्रंकारयेद्यस्तुतस्मिन्तीर्थेनराधिप
अर्चयित्वा महादेवंपुनर्जन्मनविद्यते ४
भीमेश्वरंतोगच्छेन्नर्मदेश्वरमुत्तमम्
आदित्येश्वरंमहापुण्यंतथाऽज्यमधुनासह ५
मल्लिकेश्वरमभ्यर्च्यपर्याप्तंजन्मनःफलम्
वरुणेश्वरंततःपश्येन्नीराजेश्वरमुत्तमम् ६
सर्वतीर्थफलंतस्यपंचायतनदर्शनात्
ततोगच्छेतराजेंद्रयुद्धं वैयत्रसाधितम् ७
कोटितीर्थंतुविख्यातमसुरायत्रयोधिताः
यत्रतेनिहताराजन्दानवाबलदर्पिताः ८
तेषांशिरांसिगृह्यंतेनिहतास्तेसमागताः
तैस्तुसंस्थापितोदेवःशूलपाणिर्महेश्वरः ९
कोटिर्विनिहतातत्रतेनकोटीश्वरःस्मृतः
दर्शनात्तस्यतीर्थस्यसदेहःस्वर्गमावहेत् १०
तदाइंद्रेणक्षुद्रत्वाद्ब्रजकीलेनयंत्रितः
तदाप्रभृतिलोकानांस्वर्गमत्वंनिवारितम् ११
सघृतंश्रीफलंदत्वादत्वाचांतेप्रदक्षिणम्
सर्वतःसहदेवेनशिरसादायधारयेत्
सर्वकामेनसंपूर्णोराजाभवतिपांडव १२
मृतोरुद्रत्वमाप्नोतिनचेहजायतेपुनः

स्वर्गं गत्वा ततो राज्यं कृत्वा गत्य ततो दिवम् १३
 महादेवं तथोपास्य त्रयोदश्यां हिमानवः
 स्नातमात्रो नरस्तत्र सर्वयज्ञफलं लभेत् १४
 ततो गच्छेत् राजेन्द्र तीर्थं परमशोभनम्
 नराणां पापनाशाय अगस्त्येश्वरमुत्तमम् १५
 तत्र स्नात्वा नरो राजन्मुच्यते ब्रह्महत्यया
 कार्तिकस्य तु मासस्य कृष्णपक्षचतुर्दशी १६
 घृतेन स्नापयेद्देवं समाधिस्थो जितेन्द्रियः
 एकविंशकुलोपेतो नमुच्ये दैश्वरात्पदात् १७
 धेनवोपानहं च्छत्रं तथा दद्याच्च कंबलम्
 भोजनं चैव विप्राणां सर्वं कोटिगुणं भवेत् १८
 ततो गच्छेत् राजेन्द्र विस्तवमनुत्तमम्
 तत्र स्नात्वा नरो राजन्सिंहासनगतिर्भवेत् १९
 नर्मदादक्षिणे कूले तीर्थं शक्रस्य विश्रुतम्
 उपोष्य रजनीमेकां स्नानं तत्र समाचरेत् २०
 स्नानं कृत्वा यथान्यायमर्चयेत्तु जनार्दनम्
 गोसहस्रफलं तस्य विष्णुलोकं स गच्छति २१
 ऋषितीर्थं ततो गच्छेत् सर्वपापहरं नृणाम्
 स्नातमात्रो नरस्तत्र शिवलोके महीयते २२
 नारदस्य च तत्रैव तीर्थं परमशोभनम्
 स्नातमात्रो नरस्तत्र गोसहस्रफलं लभेत् २३
 देवतीर्थं ततो गच्छेद्ब्रह्मणानिर्मितं पुरा
 तत्र स्नात्वा नरो राजन्ब्रह्मलोके महीयते २४
 अमरकंटकं ततो गच्छेदमरस्थापितं पुरा
 स्नातमात्रो नरस्तत्र गोसहस्रफलं लभेत् २५
 ततो गच्छेत् राजेन्द्र वामनेश्वरमुत्तमम्
 तत्र वामनकंददृष्ट्वा मुच्यते ब्रह्महत्यया २६
 ऋषितीर्थं ततो गच्छेद्दीशानेशं पुमान्ध्रुवम्
 वटेश्वरं ततो दृष्ट्वा पर्याप्तं जन्मनः फलम् २७
 भीमेश्वरं ततो गच्छेत् सर्वव्याधिविनाशनम्

स्नातमात्रोनरोराजन्सर्वदुःखात्प्रमुच्यते २८
 ततोगच्छेतराजेंद्रवारणेश्वरमुत्तमम्
 तत्रस्नात्वानरोराजन्सर्वदुःखात्प्रमुच्यते २९
 सोमतीर्थततोगच्छेत्पश्येच्चन्द्रमनुत्तमम्
 तत्रस्नात्वानरोराजन्भक्त्यापरमयायुतः ३०
 तत्क्षणादिव्यदेहस्थःशिववन्मोदतेचिरम्
 षष्टिवर्षसहस्राणिशिवलोकेमहीयते ३१
 ततोगच्छेतराजेंद्रपिंगलेश्वरमुत्तमम्
 अहोरात्रोपवासेनत्रिरात्रफलमाप्नुयात् ३२
 तस्मिंस्तीर्थेतुराजेंद्रकपिलांयःप्रयच्छति
 यावंतितस्यारोमाणितत्प्रसूतकुलस्यच ३३
 तावद्वर्षसहस्राणिरुद्रलोकेमहीयते
 यस्तुप्राणपरित्यागंतत्रकुर्यान्नराधिप ३४
 अक्षयंमोदतेकालंयावच्चन्द्रदिवाकरौ
 नर्मदातटमाश्रित्यतिष्ठंतियेतुमानवाः ३५
 तेमृताःस्वर्गमायांतितथासुकृतिनोयथा
 सुरभिकेश्वरंगच्छेन्नारकंकोटिकेश्वरम् ३६
 गंगावतरणेतत्रदिनेपुण्योनसंशयः
 नंदितीर्थततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ३७
 तुष्यतेतंतुनंदीशःसोमलोकेमहीयते
 ततोद्वीपेश्वरंगच्छेद्व्यासतीर्थतपोवनम् ३८
 निवर्तितापुरातत्रव्यासभीतामहानदी
 हुंकारितातुव्यासेनदक्षिणेनततोगता ३९
 प्रदक्षिणंतुयःकुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप
 व्यासस्तस्यभवेत्प्रीतोवांछितंलभतेफलम् ४०
 सूत्रेणवेष्टयेद्यस्तुदीप्तंदेवंसवेदिकम्
 क्रीडतेह्यक्षयंकालंयथारुद्रस्तथैवसः ४१
 ततोगच्छेतराजेंद्रएरंडीतीर्थमुत्तमम्
 संगमेतुनरःस्नात्वामुच्यतेसर्वपातकैः ४२
 एरंडीत्रिषुलोकेषुविख्यातापापनाशिनी

अथवाश्वयुजेमासेशुक्लपक्षस्यचाष्टमी ४३
 शुचिर्भूत्वानरःस्नात्वासोपवासपरायणः ४४
 ब्राह्मणंभोजयेदेकंकोटिर्भवतिभोजिता
 एरंडीसंगमेस्नात्वाभक्तिभावानुरंजितः ४५
 शुक्तिकांशिरसिस्थाप्यअवगाह्यचवैजलम्
 नर्मदोदकसंमिश्रमुच्यतेसर्वकिल्बषैः ४६
 प्रदक्षिणंतुयःकुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप
 प्रदक्षिणीकृतातेनसप्तद्वीपावसुंधरा ४७
 ततःसुवर्णतिलकेस्नात्वादत्वाचकांचनम्
 कांचनेनविमानेनरुद्रलोकेमहीयते ४८
 ततःस्वर्गच्युतःकालाद्राजाभवतिवीर्यवान्
 ततोगच्छेतराजेंद्रइक्षुनद्यास्तुसंगमम् ४९
 त्रैलोक्येविश्रुतंदिव्यंतत्रसंनिहितःशिवः
 तत्रस्नात्वानरोराजन्गाणपत्यमवाऽप्नुयात् ५०
 स्कंदतीर्थंततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम्
 आजन्मनःकृतंपापंस्नानमात्राद्व्यपोहति ५१
 आंगिरसंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत्
 गोसहस्रफलंतस्यरुद्रलोकेमहीयते ५२
 लांगलतीर्थंततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम्
 तत्रगत्वातुराजेंद्रस्नानंतत्रसमाचरेत् ५३
 सप्तजन्मकृतैःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः
 वटेश्वरंततोगच्छेत्सर्वतीर्थमनुत्तमम् ५४
 तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत्
 संगमेश्वरंततोगच्छेत्सर्वपापहरंपरम् ५५
 तत्रस्नात्वानरोराज्यंलभतेनात्रसंशयः
 भद्रतीर्थंसमासाद्यदानंदद्यात्तुयोनरः ५६
 तस्यतीर्थप्रभावेणसर्वकोटिगुणंभवेत्
 अथनारीभवेत्कापितत्रस्नानंसमाचरेत् ५७
 गौरीतुल्याभवेत्सातुइंद्रयातिनसंशयः
 अंगारेश्वरंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ५८

स्नातमात्रोनरस्तत्ररुद्रलोकेमहीयते
 अंगारक्यांचतुर्थ्यातुस्नानंतत्रसमाचरेत् ५६
 अक्षयंमोदतेकालंमुरारिकृतशासनः
 अयोनिसंगमेस्नात्वानपश्येद्योनिमंदिरम् ६०
 पांडवेश्वरकंगत्वास्नानंतत्रसमाचरेत्
 अक्षयंमोदतेकालमवध्यस्तुसुरासुरैः ६१
 विष्णुलोकंततोगत्वाक्रीडाभोगसमन्वितः
 तत्रभुक्त्वामहाभोगान्मर्त्येराजाभिजायते ६२
 कंबोतिकेश्वरंगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत्
 उत्तरायणेतुसंप्राप्तेयदिच्छेत्तस्यतद्भवेत् ६३
 चंद्रभागांततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत्
 स्नातमात्रोनरस्तत्रसोमलोकेमहीयते ६४
 ततोगच्छेतराजेंद्रतीर्थंशक्रस्यविश्रुतम्
 पूजितंदेवराजेनदेवैरपिनमस्कृतम् ६५
 तत्रस्नात्वानरोराजन्दानंदत्वाचकांचनम्
 अथवानीलवर्णाभंवृषभयःसमुत्सृजेत् ६६
 वृषभस्यतुरोमाणितत्प्रसूतिकुलेषुच
 तावद्वर्षसहस्राणिनरोहरपुरेवसेत् ६७
 ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोराजाभवतिवीर्यवान्
 अश्वानांश्चेतवर्णानांसहस्रेषुनराधिप ६८
 स्वामीभवतिमर्त्येषुतस्यतीर्थप्रभावतः
 ततोगच्छेतराजेंद्रब्रह्मावर्त्तमनुत्तमम् ६९
 तत्रस्नात्वानरोराजंस्तर्पयेत्पितृदेवताः
 उपोष्यरजनीमेकांपिंडंदत्वायथाविधि ७०
 कन्यागतेयथाऽदित्येअक्षयंसंचितंभवेत्
 ततोगच्छेतराजेंद्रकपिलातीर्थमुत्तमम् ७१
 तत्रस्नात्वानरोराजन्कपिलायःप्रयच्छति
 संपूर्णांपृथिवींदत्वायत्फलंतदवाप्नुयात् ७२
 नर्मदेश्वरंपरंतीर्थंनभूतंनभविष्यति
 तत्रस्नात्वानरोराजन्नश्वमेधफलंलभेत् ७३

तत्रसर्वगतोराजापृथिव्यामभिजायते
 सर्वलक्षणसंपूर्णःसर्वव्याधिविवर्जितः ७४
 नार्मदीयोत्तरेकूलेतीर्थपरमशोभनम्
 आदित्यायतनंरम्यमीश्वरेणतुभावितम् ७५
 तत्रस्नात्वातुराजेंद्रदानंदत्वाचशक्तिः
 तस्यतीर्थप्रभावेणदत्तंभवतिचाक्षयम् ७६
 दरिद्राव्याधितायेतुयेचदुष्कृतकर्मणः
 मुच्यंतेसर्वपापेभ्यःसूर्यलोकंप्रयांतिच ७७
 माघमासेतुसंप्राप्तेशुक्लपक्षस्यसप्तमीम्
 वसेदायतनेयस्तुनिरात्मायोजितेंद्रियः ७८
 नजायतेव्याधितश्चकालेंधोबधिरस्तथा
 सुभगोरूपसंपन्नःस्त्रीणांभवतिवल्लभः ७९
 इदंतीर्थमहापुण्यंमार्कण्डेयेनभाषितम्
 येप्रयांतिनराजेंद्रवंचितास्तेनसंशयः ८०
 मासेश्वरंतोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत्
 स्नातमात्रोनरस्तत्रस्वर्गलोकमवाप्नुयात् ८१
 मोदतेसर्वलोकस्थोयावदिंद्राश्चतुर्दश
 ततःसमीपतःस्थित्वानागेश्वरंतपोवनम् ८२
 तत्रस्नात्वातुराजेंद्रशुचिर्भूत्वासमाहितः
 बहुभिर्नागकन्याभिःक्रीडतेकालमक्षयम् ८३
 कुबेरभवनंगच्छेत्कुबेरोयत्रसंस्थितः
 कालेश्वरंपरंतीर्थकुबेरोयत्रतोषितः ८४
 यत्रस्नात्वातुराजेंद्रसर्वसंपदमाप्नुयात्
 ततःपश्चिमतोगच्छेन्मरुतालयमुत्तमम् ८५
 तत्रस्नात्वातुराजेंद्रशुचिर्भूत्वासमाहितः
 कांचनंतुततोदद्यादन्नशक्त्यातुबुद्धिमान् ८६
 पुष्पकेणविमानेनवायुलोकंसगच्छति
 ममतीर्थंतोगच्छेन्माघमासेयुधिष्ठिर ८७
 कृष्णपक्षेचतुर्दश्यांस्नानंतत्रसमाचरेत्
 नक्तंभोज्यंततःकुर्यान्नगच्छेद्योनिसंकटम् ८८

अहल्यातीर्थततो गच्छेत्स्नानं तत्र समाचरेत्
 स्नातमात्रो नरस्तत्र अप्सरोभिः प्रमोदते ८६
 पारमेश्वरे तपस्तप्त्वा अहल्यामुक्तिमागमत्
 चैत्रमासे तु संप्राप्ते शुक्लपक्षे त्रयोदशी ८७
 कामदेवदिने तस्मिन् अहल्यां तु प्रपूजयेत्
 यत्र तत्र समुत्पन्नो नरस्तत्र प्रियो भवेत् ८८
 स्त्रीवल्लभो भवेच्छ्रीमान् कामदेव इवापरः
 अयोध्यां तु समासाद्य तीर्थं शक्रस्य विश्रुतम् ८९
 स्नातमात्रो नरस्तत्र गोसहस्रफलं लभेत्
 सोमतीर्थततो गच्छेत्स्नानमात्रं समाचरेत् ९०
 स्नातमात्रो नरस्तत्र सर्वपापैः प्रमुच्यते
 सोमग्रहेतुराजेंद्रपापक्षयकरं भवेत् ९१
 त्रैलोक्यविश्रुतं राजन् सोमतीर्थं महाफलम्
 यस्तु चांद्रायणं कुर्यात् तस्मिंस्तीर्थे नराधिप ९२
 सर्वपापविशुद्धात्मा सोमलोकं स गच्छति
 अग्निप्रवेशे तु जलेप्यथवा पिह्यनाशने ९३
 सोमतीर्थे मृतो यस्तु नासौ मर्त्ये भिजायते
 स्तंभतीर्थततो गच्छेत्स्नानं तत्र समाचरेत् ९४
 स्नातमात्रो नरस्तत्र सोमलोके महीयते
 ततो गच्छेत्तराजेंद्रविष्णुतीर्थं मनुत्तमम् ९५
 योधनीपुरं विख्यातं विष्णुतीर्थं मनुत्तमम्
 असुरायो धितास्तत्र वासुदेवेन कोटिशः ९६
 तत्र तीर्थं समुत्पन्नं विष्णुः प्रीतो भवेदिह
 अहोरात्रोपवासेन ब्रह्महत्यां व्यपोहति १००
 ततो गच्छेत्तराजेंद्रतापसेश्वरमुत्तमम्
 अमोहकमिति ख्यातं पितृभ्यस्तत्र तर्पयेत् १०१
 पौर्णमास्यां मावास्यां श्राद्धं कुर्याद्यथाविधि
 तत्र स्नात्वा नरो राजन् पितृपिंडं तु दापयेत् १०२
 गजरूपाः शिलास्तत्र तोयमध्ये प्रतिष्ठिताः
 तस्मिंस्तु दापयेत् पिंडं वैशाखे तु विशेषतः १०३

तृप्यंतिपितरस्तावद्यावत्तिष्ठतिमेदिनी
 ततोगच्छेतराजेंद्रसिद्धेश्वरमनुत्तमम् १०४
 तत्रगत्वातुराजेंद्रगणपत्यंतिकं व्रजेत्
 ततोगच्छेतराजेंद्रलिङ्गोयत्रजनार्दनः १०५
 तत्रस्नात्वातुराजेंद्रविष्णुलोकेमहीयते
 नर्मदादक्षिणेकूलेतीर्थपरमशोभनम् १०६
 कामदेवः स्वयंतत्रतपस्तप्यत्यसौ महान्
 दिव्यवर्षसहस्रंतुशंकरं पर्युपासते १०७
 समाधिपर्वदग्धस्तुशंकरेण महात्मना
 श्वेतपर्वोपमश्चैव हुताशः शुक्लपर्वणि १०८
 एते दग्धास्तु ते सर्वे कुसुमेश्वरसंस्थिताः
 दिव्यवर्षसहस्रेण तुष्टस्तेषां महेश्वरः १०९
 उमया सहितो रुद्रस्तेषां तुष्टो वरप्रदः
 विमोक्षयित्वा तान्सर्वान् नर्मदा तटमास्थितान् ११०
 तस्य तीर्थप्रभावेण पुनर्देवत्वमागतः
 त्वत्प्रसादान् महादेव तीर्थं च भवतूत्तमम् १११
 अर्धयोजनविस्तीर्णं तीर्थं दिक्षु समंततः
 तस्मिंस्तीर्थे नरः स्नात्वा उपवासपरायणः ११२
 कुसुमायुधरूपेण रुद्रलोके महीयते
 वैश्वानरे यमेनैव कामदेवेन वायवे ११३
 तपस्तप्त्वा तुराजेंद्र तत्रैव च पुरागतैः
 अंधोनस्य समीपे तु नातिदूरे तु तस्य वै ११४
 स्नानं दानं च तत्रैव भोजनं पिंडपातनम्
 अग्निवेशे जले वापि अथ वापि अनाशने ११५
 अनिवर्तिका गतिस्तस्य मृतस्याप्यर्द्धयोजने
 त्रैयंबकेण तोयेन स्नापयेन्नरपुंगवः ११६
 अंधोनमूले दत्त्वा तु पिंडं चैव यथाविधि
 पितरस्तस्य तृप्यंतियावच्चंद्रदिवाकरौ ११७
 उत्तरायणे तु संप्राप्ते तत्र स्नानं करोति यः
 पुरुषो वापि स्त्री वापि वसेदायतने शुचिः ११८

सिद्धेश्वरस्यदेवस्यप्रभातेपूजनान्नरः
सतांगतिमवाप्नोतिनतांसर्वैर्महामखैः ११६
यदाचतीर्थकालेनरूपवान्सुभगोभवेत्
मर्त्येभवतिराजासावासमुद्रांतगोचरे १२०
क्षेत्रपालंनपश्येच्चदंडपालंमहाबलम्
वृथातस्यभवेद्यात्राअदृष्ट्वाकर्णकुंडलम् १२१
एतत्तीर्थफलंज्ञात्वासर्वेदेवाःसमागताः
मुंचंतिपुष्पवृष्टितुस्तुवंतिकुसुमेश्वरम् १२२
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेअष्टाशोऽध्यायः १८

ऊनविंशोऽध्यायः

नारदउवाच-
भार्गवेशंततोगच्छेद्भक्त्यायत्रचविष्णुना
हुंकारितास्तुदेवेनदानवाःप्रलयंगताः १
तत्रस्नात्वातुराजेंद्रसर्वपापैःप्रमुच्यते
शुक्लतीर्थस्यचोत्पत्तिंशृणुत्वंपांडुनंदन २
हिमवच्छिखरेरम्येनानाधातुविचित्रिते
तरुणादित्यसंकाशेतप्तकांचनसंनिभे ३
वज्रस्फटिकसोपानेचित्रपट्टशिलातले
जांबूनदमयेदिव्येनानापद्मोपशोभिते ४
तत्रासीनंमहादेवंसर्वशंप्रभुमव्ययम्
लोकानुग्राहकंशांतगणवृंदैःसमावृतम् ५
स्कंदनंदिमहाकालैर्वीरभद्रगणादिभिः
उमयासहितंदेवंमार्कंडःपरिपृच्छति ६
देवदेवमहादेवइन्द्रकामादिसंस्तुत
संसारभवभीतोहंसुखोपायंब्रवीहिमे ७
भगवन्भूतभव्येशसर्वपापप्रणाशनम्
तीर्थानांपरमंतीर्थतद्वदस्वमेहेश्वर ८
ईश्वरउवाच-
शृणुविप्रमहाभागसर्वशास्त्रविशारद

स्नानादिकुरुगच्छत्वं ऋषिसंघैस्समावृतः ६
 मन्वत्रियाज्ञवल्क्याश्चकाश्यपश्चैव अंगिराः
 यमापस्तंबसंवर्ताः कात्यायनबृहस्पती १०
 नारदोगौतमश्चैव पृच्छन्ति धर्मकाक्षिणः
 गंगाकनखले पुण्याप्रयागं पुष्करंगया ११
 कुरुक्षेत्रं तु पुण्यं च राहुग्रस्ते दिवाकरे
 दिवावायदि वारात्रौ शुक्लतीर्थं महाफलम् १२
 दर्शनात्स्पर्शनाच्चैव स्नानाद्ध्यानात्तपोर्जनात्
 होमाच्चैवोपवासाच्च शुक्लतीर्थफलं महत् १३
 शुक्लतीर्थं महापुण्यं नद्यां तु संव्यवस्थितम्
 चाणिक्यो नाम राजर्षिः सिद्धिं तत्र समागतः १४
 एतत्क्षेत्रं समुत्पन्नं योजनावृत्तिं संस्थितम्
 शुक्लतीर्थं महापुण्यं सर्वपापप्रणाशनम् १५
 पादपाग्रेण दृष्टेन ब्रह्महत्यां व्यपोहति
 अहमत्र ऋषि श्रेष्ठतिष्ठामि ह्यमया सह १६
 वैशाखे विमले मासि कृष्णपक्षे चतुर्दशी
 कैलासाद्यापि निर्गत्य तत्र संनिहितो ह्यहम् १७
 देवकिन्नरगंधर्वाः सिद्धविद्याधरास्तथा
 गणाश्चाप्सरसो नागाः सर्वे देवाः समागताः १८
 गगनस्थास्तु तिष्ठन्ति विमानैः सर्वकामकैः
 शुक्लतीर्थे तुराजेंद्र आगता धर्मकाक्षिणः १९
 रजकेन यथावस्त्रं शुक्लं भवति वारिणा
 आजन्म संचितं पापं शुक्लतीर्थे व्यपोहति २०
 स्नानं दानं महापुण्यं मार्कंड ऋषि सत्तम
 शुक्लतीर्थात्परं तीर्थं न भूतं न भविष्यति २१
 पूर्वैव यः कर्माणि कृत्वा पापानि मानवः
 अहोरात्रोपवासेन शुक्लतीर्थे व्यपोहति २२
 तपसा ब्रह्मचर्येण यज्ञैर्दानेन वा पुनः
 देवदानेन यापुष्टिर्न सा क्रतुशतैरपि २३
 कार्तिकस्य च मासस्य कृष्णपक्षे चतुर्दशी

घृतेनस्नापयेद्देवमुपोष्यपरमेश्वरम् २४
 एकविंशत्कुलोपेतोनच्यवेच्चैश्वरात्पदात्
 शुक्लतीर्थपरंतीर्थमृषिसिद्धनिषेवितम् २५
 तत्रस्नात्वाततोराजन्पुनर्जन्मनविद्यते
 स्नात्वावैशुक्लतीर्थेपिअर्चयेद्वृषभध्वजम् २६
 जागरंकारयेत्तत्रनृत्यगीतादिमंगलैः
 प्रभातेशुक्लतीर्थेतुस्नानंवैदेवतार्चनम् २७
 आचार्यभोजयेत्पश्चाच्छिवव्रतपरःशुचिः
 भोजनंचयथाशक्त्यावित्तशाठ्यंनकारयेत् २८
 प्रदक्षिणंततःकृत्वाशनैर्देवांतिकंव्रजेत्
 एवंवैकुरुतेयस्तुतस्यपुण्यफलंशृणु २९
 दिव्ययानसमारूढस्तूयमानोऽप्सरोगणैः
 शिवतुल्यबलोपेतस्तिष्ठत्याभूतसंप्लवम् ३०
 शुक्लतीर्थेतुयानारीददातिकनकंशुभम्
 घृतेनस्नापयेद्देवंकुमारंचाभिपूजयेत् ३१
 एवंयाकुरुतेभक्त्यातस्याःपुण्यफलंशृणु
 मोदतेदेवलोकस्थायवदिंद्राश्चतुर्दश ३२
 अयनेवाचतुर्दश्यांसंक्रांतौविषुवेतथा
 स्नात्वातुसोपवासःसनिर्जितात्मासमाहितः ३३
 दानंदद्याद्यथाशक्त्याप्रीयेतांहरिशंकरौ
 शुक्लतीर्थप्रभावेणसर्वंभवतिचाक्षयम् ३४
 अनाथंदुर्गतंविप्रंनाथवंतमथापिवा
 उद्वाहयतियस्तीर्थेतस्यपुण्यफलंशृणु ३५
 यावत्तद्रोमसंख्यातुतत्प्रसूतिकुलेषुच
 तावद्वर्षसहस्राणिशिवलोकेमहीयते ३६

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेऊनविंशोऽध्यायः १९

विंशतितमोऽध्यायः

नारदउवाच-

ततस्तुनरकंगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत्

स्नातमात्रोनरस्तत्रनरकंतत्रपश्यति १
 अस्यतीर्थस्यमाहात्म्यंशृणुत्वंपांडुनंदन
 तस्मिंस्तीर्थेतुराजेंद्रयान्यस्थीनिविनिक्षिपेत् २
 विलयंयांतिसर्वाणिरूपवान्जायतेनरः
 गोतीर्थंतुततोगच्छेद्दृष्ट्वापापात्प्रमुच्यते ३
 ततोगच्छेतराजेंद्रकपिलातीर्थमुत्तमम्
 तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् ४
 ज्येष्ठमासेतुसंप्राप्तेचतुर्दश्यांविशेषतः
 तत्रोपोष्यनरोभक्त्याकपिलांयःप्रयच्छति ५
 घृतेनदीपंप्रज्वालयघृतेनस्नापयेच्छिवम्
 सघृतंश्रीफलंदत्वाकृत्वाचांतेप्रदक्षिणम् ६
 घंटाभरणसंयुक्तांकपिलांयःप्रयच्छति
 शिवतुल्योनरोभूत्वानचेहजायतेपुनः ७
 अंगारकदिनेप्राप्तेचतुर्थ्यातुविशेषतः
 स्नापयित्वाशिवंभक्त्याब्राह्मणेभ्यस्तुभोजनम् ८
 अंगारकनवम्यांतुअमावस्यांतथैवच
 स्नापयेत्तत्रयत्नेनरूपवान्सुभगोभवेत् ९
 घृतेनस्नापयेल्लिंगंपूजयेद्भक्तितोद्विजान्
 पुष्पकेणविमानेनसहस्रैःपरिवारितः १०
 शैवंपदमवाप्नोतिनात्रचाभिगतंभवेत्
 अक्षयंमोदतेकालंयथारुद्रस्तथैवच ११
 यदातुकर्मसंयोगान्मर्त्यलोकमुपागतः
 राजाभवतिधर्मिष्ठोरूपवान्जायतेबली १२
 ततोगच्छेतराजेंद्रऋषितीर्थमनुत्तमम्
 तृणबिंदुऋषिर्नामशापदग्धोव्यवस्थितः १३
 तस्यतीर्थप्रभावेणपापमुक्तोऽभवद्द्विजः
 ततोगच्छेतराजेंद्रगणेश्वरमनुत्तमम् १४
 श्रावणेमासिसंप्राप्तेकृष्णपक्षेचतुर्दशीम्
 स्नातमात्रोनरस्तत्ररुद्रलोकेमहीयते १५
 पितृणांतर्पणंकृत्वामुच्यतेचऋणत्रयात्

गणेश्वरसमीपेतुगंगावदनमुत्तमम् १६
 अकामोवासकामोवातत्रस्नात्वातुमानवः
 आजन्मजनितैःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः १७
 सर्वदापर्वदिवसेस्नानंतत्रसमाचरेत्
 पितृणांतर्पणंकृत्वामुच्यतेचऋणत्रयात् १८
 प्रयागेयत्फलंदृष्टंशंकरेणमहात्मना
 तदेवनिखिलंपुण्यंगंगाराहर्कसंगमे १९
 तस्यैवंपश्चिमेस्थानेसमीपेनातिदूरतः
 दशाश्वमेधिकंनामत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् २०
 उपोष्यरजनीमेकांमासिभाद्रपदेतथा
 अमावस्यांनरःस्नात्वाव्रजेद्वैयत्रशंकरः २१
 सर्वदापर्वदिवसेस्नानंतत्रसमाचरेत्
 पितृणांतर्पणंकृत्वाअश्वमेधफलंलभेत् २२
 दशाश्वमेधात्पश्चिमतोभृगुर्ब्राह्मणसत्तमः
 दिव्यंवर्षसहस्रंतुईश्वरंपर्युपासत २३
 वल्मीकावस्थितश्चासौदक्षिणंचनिकेतनम्
 आश्चर्यचमहज्जातमुमायाःशंकरस्यच २४
 गौरीतुपृच्छतेदेवंकोयमत्रतुसंस्थितः
 देवोवादानवोवाथकथयस्वमहेश्वर २५
 ईश्वरउवाच-
 भृगुर्नामद्विजश्रेष्ठऋषीणांप्रवरोमुनिः
 ध्यायतेमांसमाधिस्थोवरंप्रार्थयतेप्रिये २६
 तत्रप्रहसितादेवीईश्वरंप्रत्यभाषत
 धूमावर्तशिखाजाताततोऽद्यापिनतुष्यसि
 दुराराध्योऽसितेनत्वंनात्रकार्याविचारणा २७
 देवउवाच-
 नज्ञायसेमहादेविअयंक्रोधेनचेष्टितः
 दर्शयामियथातथ्यंप्रियंतेचकरोम्यहम् २८
 स्मारितोदेवदेवेनधर्मरूपोवृषस्तदा
 स्मरणादेवदेवस्यवृषःशीघ्रमुपस्थितः २९

प्राहासौमानुषींवाचमादेशोदीयतांप्रभो
 वल्मीकैश्छादितोविप्रएनंभूमौनिपातय ३०
 योगस्थस्तुततोध्यायंस्ततस्तेननिपातितः
 तत्क्षणात्क्रोधसंतप्तोहस्तमुत्क्षिप्तवान्वृषम् ३१
 एवंसंभाषमाणस्तुकुत्रगच्छसिभवृष
 अद्यत्वामथपाप्मानंप्रत्यक्षंहन्यहंवृष ३२
 धर्षितस्तुतदाविप्रोह्यंतरिक्षंगतंवृषम्
 आकाशेप्रेक्षतेभूयएतदद्भुतमुत्तमम् ३३
 ततःप्रहसितेरुद्रेऽमृषिरग्रेव्यवस्थितः
 तृतीयंलोचनंदृष्ट्वावैलक्ष्यात्पतितोभुवि ३४
 प्रणम्यदंडवद्भूमौस्तुवतेपरमेश्वरम्
 प्रणिपत्यभूतनाथंभवोद्भवंत्वामहंदिव्यरूपम्
 भवभीतोभुवनपतेभूतंविज्ञापयेकिंचित् ३५
 त्वद्गुणनिकरान्वक्तुंकःशक्तोभवतिमानुषोनाथ
 वासुकिरयंहिकदाचिद्वदनसहस्रंभवेद्यस्य ३६
 भक्त्यातवापिशंकरभुवनपतेत्वत्स्तुतौतुमुखरस्य
 वंद्यक्षमस्वभवन्प्रसीदमेतवचरणपतितस्य ३७
 सत्त्वंरजस्तमस्त्वंस्थित्युत्पत्तौविनाशनेदेव
 त्वांमुक्त्वाभुवनपतेभुवनेश्वरनैवदैवतंकिंचित् ३८
 यमनियमयज्ञदानैर्वेदाभ्यासावधारणोद्योगात्
 त्वद्भक्तेःसर्वमिदंनार्हतिकलासहस्रांशेन ३९
 उत्कृष्टरसरसायनखड्गांजनपादुकादिसिद्धिर्वा
 चिह्नानिभवत्प्रणतानांदृश्यंतइहजन्मनिप्रकटम् ४०
 शाठ्येननमतियद्यपिददासित्वंधर्ममिच्छतांदेव
 भक्तिर्भवच्छेदकरीमोक्षायविनिर्मितानाथ ४१
 परदारपरस्वरतंपरिभवपरिदुःखशोकसंतप्तम्
 परवदनवीक्षणपरंपरमेश्वरमांपरित्राहि ४२
 अलीकाभिमानदग्धंक्षणभंगुरविभवविलसितंदेव
 क्रूरंकुपथाभिमुखंपतितंमांत्राहिदेवेश ४३
 दीनेन्द्रियगणसार्यैर्बधुजनैरेवपूरिताआशा

तुच्छातथापिशंकरकिंमूढंमांविडंबयसि ४४
 तृष्णांहरस्वशीघ्रंलक्ष्मीमांदेहिहृदयवासिनींनित्याम्
 छिंधिमदमोहपाशानुत्तारयमांमहादेव ४५
 करुणाभ्युदयंनामस्तोत्रमिदंसिद्धिदंदिव्यम्
 यःपठतिभक्तियुक्तस्तस्यतुतुष्येद्भृगोर्यथाहिशिवः ४६
 ईश्वरउवाच-
 अहंतुष्टोस्मितेविप्रवरंप्रार्थयस्वेप्सितम्
 उमयासहितोदेवोवरंतस्यहिदापयेत् ४७
 भृगुरुवाच-
 यदितुष्टोसिदेवेशयदिदेयोवरोमम
 रुद्रवेदीभवेदेवमेतत्संपादयस्वमे ४८
 ईश्वरउवाच-
 एवंभवतुविप्रेन्द्रक्रोधस्थानंभविष्यति
 नपितापुत्रयोश्चैवएकवाक्यंभविष्यति ४९
 तदाप्रभृतिब्रह्माद्याःसर्वेदेवाःसकिन्नराः
 उपासंतोभृगोस्तीर्थतुष्टोयत्रमहेश्वरः ५०
 दर्शनात्तस्यतीर्थस्यसद्यःपापात्प्रमुच्यते
 अवशाःस्ववशाश्चापिम्रियंतेतत्रजंतवः ५१
 गुह्यातिगुह्यस्यगतिस्तेषांनिःसंशयाभवेत्
 एतत्क्षेत्रंसुविपुलंसर्वपापप्रणाशनम् ५२
 तत्रस्नात्वादिवंयांतियेमृतास्तेऽपुनर्भवाः
 औपानहंतदाछत्रंदेयमन्नंचकांचनम् ५३
 भोजनंचयथाशक्त्याअक्षयंतस्यतद्भवेत्
 सूर्योपरागेयोदद्याद्दानंचैवयथेच्छया ५४
 तीर्थस्नानंतुयद्दानमक्षयंतस्यतद्भवेत्
 चंद्रसूर्योपरागेषुवृषोत्सर्गमनुत्तमम् ५५
 नजानंतिनरामूढाविष्णुमायाविमोहिताः
 नर्मदायांस्थितंदिव्यंवृषतीर्थनराधिप ५६
 भृगुतीर्थस्यमाहात्म्यंयःशृणोतिनरःसकृत्
 विमुक्तःसर्वपापेभ्योरुद्रलोकंसगच्छति ५७

ततोगच्छेतराजेंद्रगौतमेश्वरमुत्तमम्
 तत्रस्नात्वानरोराजन्नुपवासपरायणः ५८
 कांचनेनविमानेनब्रह्मलोकेमहीयते
 धौतपापंततोगच्छेद्धौतंयत्रवृषेणतु ५९
 नर्मदायांस्थितंराजन्सर्वपातकनाशनम्
 तत्रतीर्थेनरःस्नात्वाब्रह्महत्यांव्यपोहति ६०
 तस्मिन्तीर्थेमहाराजप्राणत्यागंकरोतियः
 चतुर्भुजस्त्रिनेत्रस्तुरुद्रतुल्यबलोभवेत् ६१
 वसेत्कल्पायुतंसाग्रंरुद्रतुल्यपराक्रमः
 कालेनमहताप्राप्तःपृथिव्यामेकराड्भवेत् ६२
 ततोगच्छेतराजेंद्रएरंडीतीर्थमुत्तमम्
 प्रयागेयत्फलंदृष्टंमार्कण्डेयेनभाषितम् ६३
 तत्फलंलभतेराजन्स्नातमात्रस्तुमानवः
 मासिभाद्रपदेचैवशुक्लपक्षस्यचाष्टमीम् ६४
 उपोष्यरजनीमेकांतत्रस्नानंसमाचरेत्
 यमदूतैर्नबाध्येतइंद्रलोकंसगच्छति ६५
 ततोगच्छेतराजेंद्रसिद्धोयत्रजनार्दनः
 हिरण्यद्वीपविख्यातंसर्वपापप्रणाशनम् ६६
 तत्रस्नात्वानरोराजन्धनवान् रूपवान्भवेत्
 ततोगच्छेतराजेंद्रतीर्थंकनखलंमहत् ६७
 गरुडेनतपस्तप्तंतस्मिंस्तीर्थेनराधिप
 विख्यातंसर्वलोकेषुयोगिनीतत्रतिष्ठति ६८
 क्रीडतेयोगिभिःसार्धंशिवेनसहनृत्यति
 तत्रस्नात्वानरोराजन्रुद्रलोकेमहीयते ६९
 ततोगच्छेतराजेंद्रईशतीर्थमनुत्तमम्
 ईशस्तत्रविनिर्मुक्तोगतऊर्ध्वनसंशयः ७०
 ततोगच्छेतराजेंद्रसिद्धोयत्रजनार्दनः
 वाराहरूपमास्थायअचिंत्यःपरमेश्वरः ७१
 वराहतीर्थेनरःस्नात्वाद्वादश्यांतुविशेषतः
 विष्णुलोकमवाप्नोतिनरकंतुनगच्छति ७२

ततोगच्छेतराजेंद्रसोमतीर्थमनुत्तमम्
 पौर्णिमास्यांविशेषेणतत्रस्नानंसमाचरेत् ७३
 प्रणिपत्यचर्ईशानंबलिस्तस्यप्रसीदति
 हरिश्चन्द्रपुरंदिव्यमंतरिक्षेतुदृश्यते ७४
 चक्रध्वजेसमावृत्तेसुप्तेनागारिकेतने
 नर्मदातोयवेगेनरुरुकच्छोपसेवितम् ७५
 तस्मिन्स्थानेनिवासंचविष्णुःशंकरमब्रवीत्
 द्वीपेश्वरेनरःस्नात्वालभेद्बहुसुवर्णकम् ७६
 ततोगच्छेतराजेंद्ररुद्रकन्यांतुसंगमे
 स्नातमात्रोनरस्तत्रदेव्याःस्थानमवाप्नुयात् ७७
 देवतीर्थततोगच्छेत्सर्वदेवनमस्कृतम्
 तत्रस्नात्वातुराजेंद्रदैवतैःसहमोदते ७८
 ततोगच्छेतराजेंद्रशिखितीर्थमनुत्तमम्
 तत्रवैदीयतेदानंसर्वकोटिगुणंभवेत् ७९
 अपरपक्षेअमावास्यांस्नानंतत्रसमाचरेत्
 ब्राह्मणंभोजयेदेकंकोटिर्भवतिभोजिता ८०
 भृगुतीर्थेतुराजेंद्रतीर्थकोटिर्व्यवस्थिता
 अकामोवासकामोवातत्रस्नायीतमानवः ८१
 अश्वमेधमवाप्नोतिदैवतैःसहमोदते
 तत्रसिद्धमवाप्नोतिभृगुस्तुमुनिपुंगवः
 अवतारःकृतस्तेनशंकरेणमहात्मना ८२
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेविंशतितमोऽध्यायः २०

एकविंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

ततोगच्छेतराजेंद्रविहगेश्वरमुत्तमम्
 दर्शनात्तस्यराजेंद्रमुच्यतेसर्वपातकैः १
 ततोगच्छेतराजेन्द्रनर्मदेश्वरमुत्तमम्
 तत्रस्नात्वानरोराजन्स्वर्गलोकेमहीयते २
 अश्वतीर्थततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत्

सुभगोदर्शनीयश्चभोगवान्जायतेनरः ३
 पितामहंतोगच्छेद्ब्रह्मणानिर्मितंपुरा
 तत्रस्नात्वानरोभक्त्यापितृपिंडंतुदापयेत् ४
 तिलदर्भविमिश्रंतुउदकंतुप्रदापयेत्
 तस्यतीर्थप्रभावेणसर्वंभवतिचाक्षयम् ५
 सावित्रीतीर्थमासाद्ययस्तुस्नानंसमाचरेत्
 विधूयसर्वपापानिब्रह्मलोकेमहीयते ६
 मनोहरंचतत्रैवतीर्थपरमशोभनम्
 तत्रस्नात्वानरोराजन्पितृलोकेमहीयते ७
 ततोगच्छेतराजेंद्रमानसंतीर्थमुत्तमम्
 तत्रस्नात्वानरोराजन्रुद्रलोकेमहीयते ८
 ततोगच्छेतराजेंद्रक्रतुतीर्थमनुत्तमम्
 विख्यातंसर्वलोकेषुसर्वपापप्रणाशनम् ९
 यान्यान्प्रार्थयतेकामान्पशुपुत्रधनानिच
 प्राप्नुयात्तानिसर्वाणि तत्रस्नात्वानराधिप १०
 ततोगच्छेतराजेंद्रत्रिदशद्योतिविश्रुतम्
 तत्रताम्रृषिकन्यास्तुतपस्तप्यंतिसुव्रताः ११
 भर्ताभवतुसर्वासामीश्वरःप्रभुरव्ययः
 प्रीतस्तेषांमहादेवश्चंडरूपधरोहरः १२
 विकृताननबीभत्सस्तच्चतीर्थमुपागतः
 तत्रकन्यामहाराजवरायपरमेश्वरः १३
 कन्यामृद्धिंचयःसेवेत्कन्यादानंप्रयच्छति
 तीर्थंतत्रमहाराजदशकन्येतिविश्रुतम् १४
 तत्रस्नात्वार्चयेद्देवंसर्वपापैःप्रमुच्यते
 ततोगच्छेतराजेंद्रस्वर्गबिंदुरितिश्रुतम् १५
 तत्रस्नात्वानरोराजन्दुर्गतिंचनपश्यति
 अप्सरेशंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् १६
 क्रीडतेनागलोकस्थोऽप्सरोभिःसहमोदते
 ततोगच्छेतराजेंद्रनरकंतीर्थमुत्तमम् १७
 तत्रस्नात्वार्चयेद्देवंनरकंचनगच्छति

भारभूतंतोगच्छेदुपवासपरायणः १८
 एतत्तीर्थसमासाद्यअवतारंतुशांभवम्
 अर्चयित्वाविरूपाक्षंरुद्रलोकेमहीयते १९
 तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वाभारभूतेमहात्मनः
 यत्रतत्रमृतस्यापिध्रुवंगाणेश्वरीगतिः २०
 कार्तिकस्यतुमासस्यअर्चयित्वामहेश्वरम्
 अश्वमेधाच्छतगुणंप्रवदंतिमनीषिणः २१
 दीपकानांशतंकृत्वाघृतपूर्णतुदापयेत्
 विमानैःसूर्यसंकाशैर्व्रजतेयत्रशंकरः २२
 वृषभंयःप्रयच्छेतशंखकुंदेन्दुसंनिभम्
 वृषयुक्तेनयानेनरुद्रलोकंसगच्छति २३
 चरुमेकंतुयोदद्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप
 पायसमंधुसंयुक्तंभक्ष्याणिविविधानिच २४
 यथाशक्त्यनुराजेंद्रभोजयेत्सहदक्षिणम्
 तस्यतीर्थप्रभावेणसर्वकोटिगुणंभवेत् २५
 नर्मदायाजलंसिक्त्वाअर्चयित्वावृषध्वजम्
 दुर्गतिंचनपंश्यंतितस्यतीर्थप्रभावतः २६
 एतत्तीर्थसमासाद्ययस्तुप्राणान्परित्यजेत्
 सर्वपापविशुद्धात्माव्रजतेयत्रशंकरः २७
 जलप्रवेशंयःकुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप
 हंसयुक्तेनयानेनरुद्रलोकंसगच्छति २८
 यावच्चंद्रश्चसूर्यश्चहिमवांश्चमहोदधिः
 गंगाद्याःसरितोयावत्तावत्स्वर्गेमहीयते २९
 अनाशनंतुयःकुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप
 गर्भवासेतुराजेंद्रनपुनर्जायतेनरः ३०
 ततोगच्छेतराजेंद्रअटवीतीर्थमुत्तमम्
 तत्रस्नात्वानरोराजन्इंद्रस्यार्द्धासनंलभेत् ३१
 श्रृंगतीर्थंततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम्
 तत्रापिस्नातमात्रस्यध्रुवंगाणेश्वरीगतिः ३२
 एरंडीनर्मदायाश्चसंगमंलोकविश्रुतम्

तत्रतीर्थमहापुण्यंसर्वपापप्रणाशनम् ३३
 उपवासपरोभूत्वानित्यं ब्रह्मपरायणः
 तत्रस्नात्वातुराजेन्द्रमुच्यते ब्रह्महत्याया ३४
 ततो गच्छेतराजेन्द्रनर्मदोदधिसंगमम्
 जमदग्निरिति ख्यातं सिद्धो यत्र जनार्दनः ३५
 यत्रेष्ट्वा बहुभिर्यज्ञैरिन्द्रो देवाधिपो भवत्
 तत्रस्नात्वा नरो राजन् नर्मदोदधिसंगमे ३६
 त्रिगुणस्याश्वमेधस्य फलं प्राप्नोति मानवः
 पश्चिमोदधिसायुज्यं मुक्तिद्वारविघाटनम् ३७
 तत्र देवाः सगंधर्वाः ऋषयः सिद्धचारणाः
 आराधयन्ति देवेशं त्रिसंध्यं विमलेश्वरम् ३८
 सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोके महीयते
 विमलेश्वरपरं तीर्थं न भूतं न भविष्यति ३९
 तत्रोपवासं कृत्वा ये पश्यन्ति विमलेश्वरम्
 सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोकं व्रजन्ति ते ४०
 ततो गच्छेतराजेन्द्रकेशिनीतीर्थमुत्तमम्
 तत्रस्नात्वा नरो राजन्नुपवासपरायणः ४१
 उपोष्य रजनीमेकां नियतो नियताशनः
 तत्र तीर्थप्रभावेण मुच्यते ब्रह्महत्याया ४२
 सर्वतीर्थाभिषेकं च यः पश्येत्सागरे श्वरम्
 योजनाभ्यन्तरे तिष्ठेदावर्ते संस्थितः शिवः ४३
 तं दृष्ट्वा सर्वतीर्थानि दृष्ट्वा निःस्युर्न संशयः
 सर्वपापविनिर्मुक्तो यत्र रुद्रः स गच्छति ४४
 नर्मदासंगमं यावद्वावच्चा मरकटकम्
 तत्रांतरे महाराजन् तीर्थकोट्योदकस्थिताः ४५
 तीर्थात्तीर्थाटनं चर्या ऋषिकोटिनिषेविता
 अग्निहोत्रैश्च दिव्यांशैः सर्वैर्ज्ञानपरायणैः ४६
 सेवितास्ते नरा जेन्द्र ईप्सितार्थप्रदायिकाः
 यश्चेदं वै पठेन्नित्यं शृणुयाद्वापि भक्तितः ४७
 तं तु तीर्थानि सर्वाणि अभिषिञ्चति पांडव

नर्मदाचसदाप्रीताभवेद्वैनात्रसंशयः ४८
 प्रीतस्तस्यभवेद्द्रोमार्कडेयोमहामुनिः
 वंध्याचलभतेपुत्रान्दुर्भगासुभगाभवेत् ४९
 कुमारीलभतेभर्तायच्चयोवाञ्छतेफलम्
 तदेवलभतेसर्वनात्रकार्याविचारणा ५०
 ब्राह्मणोवेदमाप्नोतिक्षत्रियोविजयीभवेत्
 वैश्यस्तुलभतेधान्यंशूद्रःप्राप्नोतिसद्गतिम् ५१
 मूर्खस्तुलभतेविद्यांत्रिसंध्यंयःपठेन्नरः
 नरकंचनपश्येतवियोनिंचनगच्छति ५२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेएकविंशोऽध्यायः २१

द्वाविंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

एवंतेकथितंराजन्नर्मदातीर्थमुत्तमम्
 पुरागंधर्वकन्यानांशापजंभयमुल्बणम् १
 नाशितंतन्महाराजरेवाजलकणाम्निना
 रेवाजलकणस्पर्शान्मुक्तोभवतिमानवः २
 युधिष्ठिरउवाच-
 भगवन्बहुकन्याभिःशापोलंभिकथंकुतः
 कस्यापत्यानितास्तासांनामकिंकीदृशंवयः ३
 कथरेवाजलस्पर्शाद्विपाकाच्छापसंभवात्
 विमुक्ताःकुत्रताःसस्रुःसर्वमेकथयप्रभो ४
 नर्मदातीर्थमाहात्म्यंचमत्कारकरंभवेत्
 श्रवणादपिपापानांमलनाशनमुच्यते ५
 नर्मदानर्मदाशब्दोयेनकेनचिदुच्यते
 तस्यस्याच्छाश्वतीमुक्तिर्यावदाचंद्रतारकम् ६
 व्याहतंभवतापूर्वरैवामाहात्म्यमुत्तमम्
 तथापिचरितंसाधोयदेतत्तन्निगद्यताम् ७
 अथचोत्तमवार्तायासेवितव्यामनीषिभिः
 अतःपृच्छामिविप्रेन्द्ररेवामाहात्म्यमुत्तमम्

इतिहासंवदविभोकन्यानांचरितोज्ज्वलम् ८

नारदउवाच-

श्रूयतांराजशार्दूलधर्मगर्भापराकथा

यथारणिर्वह्निगर्भाधर्मस्तुब्रह्मसूरिव ९

गंधर्वःशुकसंगीतिस्तस्यकन्याप्रमोहिनी

सुशीलस्यसुशीलाचसुस्वरास्वरवेदिनः १०

सुताराचंद्रकांतस्यचंद्रिकासुप्रभस्यच

इमानिवरनामानितासामप्सरसानृप ११

कुमार्यःपंचसर्वास्तावयसासुभगाःपुनः

भाषंतेचमिथस्तास्तुभगिन्यइवसर्वदा १२

चंद्रादिवविनिष्क्रांताश्चंद्रिकाइवसोज्ज्वलाः

चंद्राननाःसुकेश्यश्चचंद्रकांताइवोज्ज्वलाः १३

देवेष्वेताविलासिन्यःकौमुद्यःकैरवेष्विव

लावण्यपिंडसंभूतादिव्यरूपामनोहराः १४

उद्भिन्नकुचपद्मिन्यःकेतक्यइवमाधवे

उत्पन्नयौवनैःकांतावल्लीवनवपल्लवैः १५

हेमगौराश्चहेमाभाहेमाभरणभूषिताः

हेमचंपकमालिन्योहेमच्छविसुवाससः १६

स्वरग्रामावलीहासुविविधामूर्च्छनासुच

तालवाद्यविनोदेषुवेणुवीणाप्रवादने १७

मृदंगनादसंभिन्नलास्यमध्यलयेषुच

चित्रादिषुविनोदेषुकलासुचविशारदाः १८

एवंभूताश्चताःकन्यामुमुहुःक्रीडनैर्वरैः

पितृभिलालिताःसर्वाश्चेरुश्चधनदालये १९

कौतुकादेकदापंचमिलित्वामासिमाधवे

कन्यामंदारपुष्पाणिविचिन्वंत्योवनाद्वनम् २०

गौरींसमाराधयितुंस्वरांगनाःकदाचिदच्छेदसरोवरंययुः

हेमांबुजानिप्रवराणिताःपुनस्तस्मादुपादायवरोत्पलैःसह २१

वैडूर्यशुद्धस्फुटिकप्रकुट्टिमेस्त्रात्वातुघट्टेपरिधायचांबरम्

मौनेनचस्थंडिलपिंडिकामयींसुवर्णमुक्ताभरणांविनिर्ममुः २२

समर्चितांचंदनगंधकुंकुमैरभ्यर्च्यगौरींवरपंकजादिभिः
 नानोपहारैःशुभभक्तिभावितालास्यप्रयोगैर्नृतुःकुमारिकाः २३
 गांधर्वमाश्रित्यपरंस्वरंततो गेयंस्वभावध्वनिभिःसमूर्छनम्
 एणीदृशस्ताःप्रजगुःकलाक्षरंतरप्रवृद्धंगतिभिश्चसुस्वरम् २४
 तस्मिन्सुभावेरसवर्षहर्षकन्यास्वलंनिर्भरचित्तवृत्तिषु
 अच्छोदतीर्थेप्रवरेतदागतःस्नातुंमुनेर्वेदनिधेःसुतोग्रजः २५
 रूपेणनिःसीमतरोवराननःप्रफुल्लपद्मायतलोचनोयुवा
 विस्तीर्णवक्षाःसुभुजोऽतिसुंदरःश्यामच्छविःकामइवापरोहिसः २६
 सब्रह्मचारीसुशिखोहिशोभतेदंडेनयुक्तोधनुषेवमन्मथः
 एणाजिनप्रावरणःसमुद्रधृग्हेमाभमौजीकटिमेखलःपरः २७
 तंदृष्ट्वाब्राह्मणंबालास्तास्तत्रसरसस्तटे
 जहृषुःकौतुकाविष्टाअयंनोभवितातिथिः २८
 संत्यक्तगीतनृत्यास्तास्तस्यालोकनलालसाः
 हरिण्योलुब्धकेनेवविद्धाःकामेनसायकैः २९
 पश्यपश्येतिजल्पंत्योमुग्धाःपंचससंभ्रमम्
 तस्मिन्विप्रवरेयूनिकामदेवभ्रमंययुः ३०
 पुनःपुनस्तमभ्यर्च्यनयनैःपंकजैरिव
 पश्चाद्विचारमारब्धमप्सरोभिःपरस्परम् ३१
 यद्ययंकामदेवोहिरतिहीनःकथंभवेत्
 अथावाह्यश्विनौदेवौतावुभौयुगचारिणौ ३२
 गंधर्वःकिन्नरोवाथसिद्धोवाकामरूपधृक्
 ऋषिपुत्रोऽथवाकश्चित्कश्चिद्वामनुजोत्तमः ३३
 अस्तिवाकश्चिदेवायंधात्रासृष्टोहिनःकृते
 यथाभाग्यवतामर्थेनिधानंपूर्वकर्मभिः ३४
 तथास्माकंकुमारीणांगौर्यानीतोवरोत्तमः
 करुणाजलकल्लोललब्धार्द्राकृतचित्तया ३५
 मयावृतस्त्वयाचायंत्वयावृतस्तथानया
 एवंपंचसुकन्यासुवदंतीषुनृपोत्तम ३६
 श्रुत्वातद्वचनंतत्रकृतमाध्याह्निकक्रियः
 चिंतयामासमेधावीकिंकृत्वासुकृतंभवेत् ३७

गाधिसंभवपराशरादयःकंडुदेवलमुखाश्चयेद्विजाः
 तेऽपियोगिबलिनोविमोहिताःलीलयातदबलाभिरद्भुतम् ३८
 योषितांनयनतीक्ष्णसायकैर्भूलतासुदृढचापनिर्गतैः
 धन्विनामकरकेतुनाहतःकस्यनोपततिवामनोमृगः ३९
 तावदेवनयधीर्विराजतेतावदेवजनताभयंभवेत्
 तावदेवधृतचित्तताभृशंतावदेवगणनाकुलस्यच ४०
 तावदेवतपसःप्रगल्भतातावदेवशमसेवनंनृणाम्
 यावदेवललनेक्षणासवैर्माद्यतेद्भुतमदैर्नपूरुषः ४१
 मोहयंतिमदयंतिरागिणंयोषितःस्वललितैर्मनोहरैः
 मोदयंतिमदयंतिमामिमाधर्मरक्षणपरंहिस्वैर्गुणैः ४२
 मांसरक्तमलमूत्रनिर्मितयोषितांवपुषिनिर्गुणेऽशुचौ
 कामिनस्तुपरिकल्प्यचारुतामाविशंतिसुविमूढचेतसः ४३
 दारुणाहिपरिकीर्तितांगनासाधुभिर्विमलबुद्धिभिर्बुधैः
 यावदेवनसमीपगाइमास्तावदेवहिगृहं ब्रजाम्यहम् ४४
 समीपंतस्ययावन्नआगच्छंतिवरस्त्रियः
 वैष्णवेनप्रभावेणतावदंतर्दधेद्विजः ४५
 तस्ययोगबलाद्भूपगतस्यादर्शनंतदा
 दृष्ट्वातदद्भुतंकर्मवैष्णवब्रह्मचारिणः ४६
 वित्रस्तनयनाबालाकुरंग्यइवकातराः
 संक्रांतनयनाःशून्याददृशुस्तादिशोदश ४७
 कन्याऊचुः-
 इंद्रजालंस्फुटंवेत्तिमायांजानातिवापुनः
 दृष्टोऽप्यदृष्टरूपोभूदित्यूचुस्ताःपरस्परम् ४८
 व्याप्तंचहृदयंतासांतदैवविरहाग्निना
 ज्वलद्वावानलेनेवसुस्निग्धंसर्वकाननम् ४९
 त्यजेन्द्रजालिकांविद्यांकांतदर्शयसत्वरम्
 आत्मानंनहितेयुक्तंप्राग्ग्रासेमक्षिकोपमम् ५०
 हाकष्टंदर्शितःकस्माद्धात्रात्वंघटितःकुतः
 ज्ञातंमहानुसंतापहेतुर्नःस्वंविनिर्मितः ५१
 कच्चित्तेनिर्दयंचेतःकच्चिदस्मासुनोमतिः

कच्चित्कूरोऽसिहेकांतकच्चिन्मुष्णासिनोमनः ५२
 कच्चिन्नप्रत्ययोस्मासुकच्चिदस्मान्परीक्षसे
 कच्चिन्निर्ममताशीलः कच्चिन्मायाविशारदः ५३
 कच्चिच्चित्तेप्रवेष्टुं च वेत्सि विज्ञानलाघवम्
 कच्चिन्निष्क्रमणोपायं न जानासि कुतः पुनः ५४
 कच्चिद्विनापराधं तु किमस्मासु प्रकुप्यसे
 कच्चिद्दुःखं न जानासि परेषां विप्रलंभनम् ५५
 त्वद्दर्शनं विना नष्टा हृदयेश्वरसांप्रतम्
 न जीवामोऽथ जीवामः पुनस्त्वद्दर्शनाशया ५६
 वयं च नीयतां तत्र शीघ्रं यत्र गतो भवान्
 त्वद्दर्शनं हरो धाता व्यधान्मोदां कुरच्छिदाम् ५७
 सर्वथा दर्शनं देहिकारुण्यं भज सर्वथा
 पर्य्यंतं न प्रपश्यंतिकस्य चित्सु जना जनाः ५८
 इत्थं विलप्यताः कन्याः प्रतीक्ष्य च बहु क्षणम्
 पितुर्भयाद्गृहं गंतुं शीघ्रमारेभिरेततः ५९
 तत्प्रेमनिगडैर्बद्धा भृशं विरहविकलवाः
 कथंचिद्धैर्यमालंब्यताः स्वं स्वं गृहमागताः ६०
 आगत्य पतिताः सर्वा मातृणां तु समीपतः
 किमेतन्मातृभिः पृष्टाः कुतः कालात्ययोऽभवत् ६१
 क्रीडंत्यः किन्नरीभिस्तु सार्द्धं संगतकं यदा
 संस्थितास्ते न न ज्ञातो दिवसोऽच्छेदसरोवरे ६२
 पथिश्रान्ता वयं मातः संतापस्ते न न स्तनौ
 मोहेन महता वक्तुं न केनाप्युत्सहामहे ६३
 इत्युक्त्वा लुठितास्तत्र मणिभूमौ कुमारिकाः
 आकारंगोपयंत्यस्तामुग्धा जल्पन्ति मातृभिः ६४
 काचिन्नर्तयति क्रीडामयूरं न मुदा तदा
 न पाठयति तं कीरं पंजरेऽन्या कुतूहलात् ६५
 लालयेन्न कुलं नान्या नोल्लापयति सारिकाम्
 अपरातीव संमुग्धानैव खेलति सारसैः ६६
 भेजिरे न विनोदं तारे मिरे नैव मंदिरे

ऊचिरेबांधवैर्नालंवीणावाद्यंनचक्रिरे ६७
 कल्पद्रुमप्रसूनंयत्सर्वतच्चानलोपमम्
 मंदारकुसुमामोदिनपपुर्मधुरंमधु ६८
 योगिन्यइवताःकन्यानासाग्रन्यस्तलोचनाः
 अलक्ष्यध्यानसंतानाःपुरुषोत्तममानसाः ६९
 चंद्रकांतमणिच्छन्नेस्त्रवद्वारिणिकंदरे
 क्षणंवातायनेस्थित्वाजलयंत्रगृहेक्षणम् ७०
 रचयंतिक्षणंशय्यांदीर्घिकांभोजिनीदलैः
 वीज्यमानाःसखीभिस्ताःशीतलैर्नलिनीदलैः ७१
 इत्थंयुगसमांरात्रिमनयंस्तावरस्त्रियः
 कथंचिद्धारणंकृत्वाविह्वलाःसज्वराइव ७२
 प्रातर्व्योममणिंदृष्ट्वामन्यमानाःस्वजीवितम्
 विज्ञाप्यमातरंस्वांस्वांगौरींपूजयितुंगताः ७३
 स्नात्वातेनविधानेनपुष्पैर्धूपैस्तथापुनः
 विधायपूजनंदेव्यागायंत्यस्तत्रताःस्थिताः ७४
 एतस्मिन्नंतरेविप्रःस्नातुंसोऽपिसमागतः
 पितुराश्रमतस्तस्मादच्छोदेऽत्रसरोवरे ७५
 मित्रंदृष्ट्वैवरात्र्यंतेपद्मिन्यइवकन्यकाः
 तत्फुल्लनयनाजातास्तंदृष्ट्वाब्रह्मचारिणम् ७६
 गत्वातत्रैवताःकन्यासमीपंब्रह्मचारिणः
 सव्यापसव्यबंधेनभुजपाशंचचक्रिरे ७७
 गतोऽसिप्रियपूर्वेद्युर्गतुमद्यनलभ्यते
 वृतस्त्वनूनमस्माभिर्नात्रतेऽस्तिविचारणा ७८
 इत्युक्तोब्राह्मणःप्राहप्रहसन्बाहुपाशगः
 युष्माभिरुच्यतेभद्रमनुकूलंप्रियंवचः ७९
 प्रथमाश्रमनिष्ठस्यकिंतुनश्येतमेव्रतम्
 विद्याभ्यसनशीलस्यनाभूत्पारंगुरोःकुले ८०
 आश्रमेयत्रयोधर्मोरक्षणीयःसुपंडितैः
 विवाहोऽयमतोमन्येनधर्मइतिकन्यकाः ८१
 आकर्ण्यविप्रवाक्यानिविप्रमूचुर्वरस्त्रियः

सकलध्वनिसोत्कंठयोकोकिलाइवमाधवे ८२
 धर्मादर्थोऽथतः कामः कामात्सुखफलोदयः
 इत्येवंनिश्चयज्ञास्तेवर्णयंतिविपश्चितः ८३
 सकामोधर्मबाहुल्यात्पुरतस्तेसमुत्थितः
 सेव्यतांविविधैर्भोगैः स्वच्छाभूमिरियंयतः ८४
 श्रुत्वातद्वचनंतासांप्राहगंभीरयागिरा
 तथ्यंवोवचनंकिंतुममाप्यावश्यकंव्रतम् ८५
 प्राप्यानुज्ञांगुरोः कुर्वेविवाहकर्मनान्यथा
 इत्युक्ताः पुनरुचुस्ताः स्फुटंमूढोऽसिसुंदर ८६
 सिद्धौषधं ब्रह्मधियारसायनंसिद्धिर्निधिः साधुकुलावरांगनाः
 मंत्रस्तथासिद्धरसश्चधर्मतोमुनेनिषेव्याः सुधियासमागताः ८७
 कार्यनुदैवाद्यदिसिद्धिमागतंतस्मिन्नुपेक्षानचयांतिनीतिगाः
 यस्मादुपेक्षानपुनः फलप्रदातस्मान्नदीर्घीकरणंप्रशस्यते ८८
 विषादप्यमृतं ग्राह्यममेध्यादपिकांचनम्
 नीचादप्युत्तमांविद्यांस्त्रीरत्नंदुष्कुलादपि ८९
 सांद्रानुरागाः कुलजन्मनिर्मलाः स्नेहार्द्रचित्तासुगिरः स्वयंवराः
 कन्यासुरूपाः खलुचारुयौवनाधन्यालभंतेऽत्रनरास्तुनेतरे ९०
 क्ववयंसुरसुंदर्यः क्वभवांस्तापसोबटुः
 दुर्घटस्यविधानेनमन्येधातैवपंडितः ९१
 तस्मादस्मानिदानींतुस्वीकुर्यात्मंगलंभवान्
 गांधर्वेणविवाहेनअन्यथानोपजीवनम् ९२
 श्रुत्वावाक्यंततः प्राहब्राह्मणोधर्मवित्तमः
 भोमृगाक्षयः कथंत्याज्योधर्मो धर्मधनैर्नरैः ९३
 धर्मश्चार्थश्चकामश्चमोक्षश्चैतच्चतुष्टयम्
 यथोक्तंफलदंज्ञेयंविपरीतंतुनिष्फलम् ९४
 नाकालेऽहव्रतीकुर्यामतोदारपरिग्रहम्
 नक्रियाफलमाप्नोतिक्रियाकालंनवेत्तियः ९५
 यतो धर्मविचारेऽस्मिन्प्रसक्तंमममानसम्
 तस्माच्छृणुतहेकन्यानसमीहेस्वयंवरम् ९६
 एवंज्ञात्वाशयंतस्यसमीक्षयैवपरस्परम्

करात्करंविमुच्याथजग्राहांघ्रिंप्रमोहिनी ६७
 भुजौजगृहतुस्तस्यसुशीलासुस्वरातथा
 आलिलिगसुताराचवक्त्रंचुंबतिचंद्रिका ६८
 तथापिनिर्विकारोऽसौप्रलयानलसन्निभः
 शशापब्रह्मचारीताःक्रोधेनात्यंतमूर्छितः ६९
 पिशाच्यइवमांलग्नातत्पिशाच्योभविष्यथ
 एवतेनाशुशमास्तास्तंत्यक्त्वापुरतःस्थिताः १००
 किमेतच्चेष्टितंपापंह्यनागसिविचेष्टया
 प्रियंकृतोऽप्रियंकृत्वाधिकृत्वांधर्मकृतांतकम् १०१
 अनुरक्तेषुभक्तेषुमित्रेषुद्रोहकारिणः
 पुंसोलोकोभयोःसौख्यंनाशमेतीतिनःश्रुतम् १०२
 तस्मात्त्वमपिनःशापात्पिशाचोभवसत्वरम्
 इत्युक्त्वापिचताबालानिःश्वसंत्यःक्रुधाकुलाः १०३
 तदेवान्योन्यसंरंभात्तस्मिन्सरसिपार्थिव
 ताःकन्याब्रह्मचारीचसर्वेपैशाच्यमागताः १०४
 सपिशाचःपिशाच्यस्ताःक्रंदमानाःसुदारुणम्
 क्षपयंतिविपाकांस्तान्पूर्वोपात्तस्यकर्मणः १०५
 स्वकालेप्रभवत्येवपूर्वोपात्तंशुभाशुभम्
 स्वच्छायामिवदुर्वारिंदेवानामपिपार्थिव १०६
 क्रंदंतिपितरस्तासांमातरस्तत्रतत्रच
 भ्रातरश्चैवबालानांदैवंहिदुरतिक्रमम् १०७
 अतऊर्ध्वपिशाचास्तेआहारार्थंसुदुःखिताः
 इतस्ततश्चधावंतोवसंतिसरसस्तटे १०८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्वाविंशोऽध्यायः २२

त्रयोविंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

एवंबहुतिथेकालेलोमशोमुनिसत्तमः
 आगतश्चमहाभागस्तत्रयादृच्छिकोमुनि १
 तंदृष्ट्वाब्राह्मणंसर्वेपिशाचाःक्षुत्समाकुलाः

धावंतोह्यत्तुकामास्तेमिलित्वायूथवर्तिनः २
 दह्यमानास्तुतीव्रेणतेजसालोमशस्यतु
 असमर्थाःपुरःस्थातुंतेसर्वेदूरतःस्थिताः ३
 तत्रपूर्वकर्मबलात्पिशाचःसहवैद्विजः
 समीक्ष्यलोमशंराजन्साष्टांगंप्रणिपत्यच ४
 उवाचसूनृतांवाचंबद्ध्वाशिरसिचांजलिम्
 महाभाग्योदयेविप्रसाधूनांसंगतिर्भवेत् ५
 गंगादिपुण्यतीर्थेषुयोनरःस्नातिसर्वथा
 यःकरोतिसतांसंगंतयोःसत्संगमोवरः ६
 गुरूणांसंगमोविप्रदृष्टादृष्टफलोभुवि
 स्वर्गदोरोगहारीचकिंतमोपहरोमतः ७
 इत्युक्त्वाकथयामासपूर्ववृत्तांतमद्भुतम्
 इमागंधर्वकन्यास्तामुनेसोऽहद्विजात्मजः ८
 सर्वेपिशाचरूपेणमिथःशापविमोहिताः
 दीनाननास्सुतिष्ठामस्तवाग्रेमुनिसत्तम ९
 त्वद्दर्शनेनबालानानिस्तारो नोभविष्यति
 सूर्योदयेतमस्तोमःकिंनुलीयेतपुष्करे १०
 श्रुत्वैतल्लोमशोवाक्यंकृपाद्र्मीकृतमानसः
 प्रत्युवाचमहातेजादुःखितंतंमुनेःसुतम् ११
 मत्प्रसादाच्चसर्वेषांस्मृतिःसपदिजायताम्
 धर्मेचवर्ततांयेनमिथःशापोलयंब्रजेत् १२
 पिशाचउवाच-
 महर्षेकथ्यतांधर्मोमुच्येमयेनकिल्बिषात्
 नायंकालोविलंबस्यशापाग्निर्दारुणोयतः १३
 लोमशउवाच-
 मयासार्द्धंप्रकुर्वतुरेवास्त्रानंविधानतः
 शापान्मोक्षयतिवोरेवानान्यथानिष्कृतिर्भवेत् १४
 शृणुष्ववहितोविप्रपापनाशोध्रुवंनृणाम्
 रेवास्त्रानेनजायेतइतिमेनिश्चितामतिः १५
 सप्तजन्मकृतंपापंवर्तमानंचपातकम्

रेवास्नानंदहेत्सर्वतूलराशिमिवानलः १६
 प्रायाश्चित्तं पश्यंतियस्मिन्पापे पिशाचक
 तत्सर्वं नर्मदातोये स्नानमात्रेण नश्यति १७
 ज्ञानकृन्नर्मदास्नानमतो मोक्षफलाहिसा
 हिमवत्पुण्यतीर्थानि सर्वपापहराणि वै १८
 इंद्रलोकप्रदं हीदं निर्मितं ब्रह्मवादिभिः
 सर्वकामफलारेवामोक्षदा परिकीर्तिता १९
 पापघ्नी पापहारिणी सर्वकामफलप्रदा
 विष्णुलोकदम्नाप्लावो नार्मदः पापनाशनः २०
 यामुनः सूर्यलोकाय भवेदाप्लाव उत्तमः
 सारस्वतो घविध्वंसी ब्रह्मलोकफलप्रदः २१
 विशालफलदा प्रोक्ता विशालाहि पिशाचक
 पापे धनदवाग्निस्तु गर्भहेतुक्रियापहः २२
 विष्णुलोकाय मोक्षाय नार्मदः परिकीर्तितः
 सरयूगंडकी सिंधुश्चंद्रभागा च कौशिकी २३
 तापी गोदा वरीभीमा पयोष्णी कृष्णवेणिका
 कावेरी तुंगभद्रा च अन्याश्चापि समुद्रगाः २४
 तासुरेवापरा प्रोक्ता विष्णुलोकप्रदायिनी
 रेवा तु प्राप्यते पुण्यैः पूर्वजन्मकृतैर्द्विज
 अपुनर्भवदंतत्र मज्जनं मुनिपुत्रक २५
 गायंति देवाः सततं दिविष्ठारे वा कदा दृष्टिगता हि नो भवेत्
 स्नातानरायत्र न गर्भवेदनां पश्यंति तिष्ठंति च विष्णुसन्निधौ २६
 मज्जंति ये प्रत्यहमत्र मानवा रेवासुतो ये बहुपापकंचुकाः
 मज्जंति ते नो निरयेषु धर्म्मतः स्वर्गे तु ते चारुचरंति देववत् २७
 तीव्रैर्व्रतैर्दानतपोभिरध्वरैः सार्धं विधात्रा तु लयाधृतापुरा
 रेवा पिशाचाशुतयोर्द्वयोरभूद्रेवावरातत्र च मोक्षसाधिका २८
 नारद उवाच-
 एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य लोमशस्य पिशाचकाः
 तेन सार्द्धं ययुः शीघ्रं रेवामज्जनहेतवे २९
 ततो दैवात्समुत्पन्नो रेवारोधसिमारुतः

तेषांप्रवाहस्पृष्टानांगात्रेजलकणप्रदः ३०
रेवाजलकणस्पर्शात्पैशाच्यात्तेविमोचिताः
तत्क्षणाद्विव्यवपुषःप्रशशंसुश्चनर्मदाम् ३१
ततोलोमशवाक्येनताश्चगंधर्वकन्यकाः
परिणीताःसुखंतेनविप्रेणनर्मदातटे ३२
उवाससुचिरंकालंस्नानपानावगाहनैः
अर्चित्वानर्मदामत्रविष्णुलोकंगताश्चते ३३
एवंतेकथितोराजनर्मदागुणसंश्रयः
इतिहासोमहापुराणःश्रवणात्पापनाशनः ३४
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेत्रयोविंशोऽध्यायः २३

चतुर्विंशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-
अथान्यानि तुतीर्थानिवसिष्ठोक्तानिमेवद
श्रुत्वायानिचपापानिविलयंयांतिनारद १
नारदउवाच-
शृणुष्वत्रहितीर्थानिवसिष्ठोक्तानिपार्थिव
दक्षिणंसिंधुमासाद्यब्रह्मचारीजितेंद्रियः २
अग्निष्टोममवाप्नोतिविमानंचाधिरोहति
चर्मणवतींसमासाद्यनियतो नियताशनः ३
रंतिदेवाभ्यनुज्ञातोअग्निष्टोमफलंलभेत्
ततोगच्छेतधर्मज्ञहिमवत्सुतमर्बुदम् ४
पृथिव्यायत्रवैछिद्रंपूर्वमासीद्युधिष्ठिर
तत्राश्रमोवसिष्ठस्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतं ५
तत्रोष्यरजनीमेकांगोसहस्रफलंलभेत्
पिंगातीर्थमुपस्पृश्यब्रह्मचारीनराधिप ६
कपिलानांनरव्याघ्रशतस्यफलमाप्नुयात्
ततोगच्छेतधर्मज्ञप्रभासंलोकविश्रुतम् ७
यत्रसन्निहितो नित्यंस्वयमेवहुताशनः
देवतानांमुखंवीरअनलोऽनिलसारथिः ८

तस्मिंस्तीर्थवरेस्नात्वाशुचिःप्रयतमानसः
 अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंप्राप्नोतिमानवः ६
 ततोगत्वासरस्वत्याःसागरस्यचसंगमम्
 गोसहस्रफलंप्राप्यस्वर्गलोकेमहीयते १०
 दीप्यमानोऽग्निवन्नित्यंप्रभयाभरतर्षभ
 तीर्थेसलिलराजस्यस्नात्वाप्रयतमानसः ११
 त्रिरात्रमुषितस्तत्रतर्पयेत्पितृदेवताः
 विराजतियथासोमोवाजिमेधंचविंदति १२
 वरदानंततोगच्छेत्तीर्थभरतसत्तम
 विष्णोर्दुर्वाससायत्रवरोदत्तोयुधिष्ठिर १३
 वरदानेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत्
 ततोद्वारवतींगच्छेन्नियतोनियताशनः १४
 पिंडारकेनरःस्नात्वालभेद्बहुसुवर्णकम् १५
 तस्मिंस्तीर्थेमहाराजपद्मलक्ष्णलक्षिताः
 अद्यापिमुद्रादृश्यंतेतद्भुतमरिंदम १६
 त्रिशूलांकानिपद्मानिदृश्यंतेकुरुनंदन
 महादेवस्यसान्निध्यंतत्रैवभरतर्षभ १७
 सागरस्यचसिंधोश्चसंगमंप्राप्यभारत
 तीर्थेसलिलराजस्यस्नात्वाप्रयतमानसः १८
 तर्पयित्वापितृन्देवानृषींश्चभरतर्षभ
 प्राप्नोतिवारुणंलोकंदीप्यमानःस्वतेजसा १९
 शंकुकर्णेश्वरंदेवमर्चयित्वायुधिष्ठिर
 अश्वमेधंदशगुणंप्रवदंतिमनीषिणः २०
 प्रदक्षिणमुपावृत्यगच्छेत्भरतर्षभ
 तीर्थंकुरुवरश्रेष्ठत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् २१
 तिमीतिनाम्नाविख्यातंसर्वपापप्रमोचनम्
 यत्रशक्रादयोदेवाउपासंतेमहेश्वरम् २२
 तत्रस्नात्वार्चयित्वाचरुद्रंदेवगणैर्वृतम्
 जन्मप्रभृतिपापानिकृतानिनुदतेनरः २३
 तिमिरत्रनरश्रेष्ठसर्वदेवैरभिष्टुतः

तत्रस्नात्वानरश्रेष्ठहयमेधमवाप्नुयात् २४
 जित्वातत्रमहाप्राज्ञविष्णुनादितिनन्दनम्
 पुराशौचकृतराजन्हत्वाद्वैतकंटकान् २५
 ततोगच्छेतधर्मज्ञवसुधारामभिष्टुताम्
 गमनादेवतस्यांहिहयमेधमवाप्नुयात् २६
 स्नात्वाकुरुवरश्रेष्ठप्रयतात्मातुमानवः
 तर्पयित्वापितृन्देवान्विष्णुलोकेमहीयते २७
 तीर्थंचापिपरंतत्रवसूनांभरतर्षभ
 तत्रस्नात्वाचपीत्वाचवसूनांसंमतोभवेत् २८
 सिंधुतममितिरख्यातंसर्वपापप्रणाशनम्
 तत्रस्नात्वानरश्रेष्ठलभेद्बहुसुवर्णकम् २९
 ब्रह्मतुंगंसमासाद्यशुचिःप्रयतमानसः
 ब्रह्मलोकमवाप्नोतिसुकृतीविरजानरः ३०
 कुमारिकाणांशक्रस्यतीर्थसिद्धनिषेवितम्
 तत्रस्नात्वानरश्रेष्ठशक्रलोकमवाप्नुयात् ३१
 रेणुकायाश्चतत्रैवतीर्थदेवनिषेवितम्
 स्नात्वातत्रभवेद्विप्रोविमलश्चंद्रमाइव ३२
 अथपंचनदंगत्वानियतोनियताशनः
 पंचयज्ञानवाप्नोतिक्रमशोयेतुकीर्तिताः ३३
 ततोगच्छेतधर्मज्ञभीमायाःस्थानमुत्तमम्
 तत्रस्नात्वानयोन्यांवैनरोभरतसत्तम ३४
 देव्याःपुत्रोभवेद्राजन्तत्रकुंडलविग्रहः
 गवांशतसहस्रस्यफलंचैवाप्नुयान्महत् ३५
 गिरिकुंजंसमासाद्यात्रिषुलोकेषुविश्रुतम्
 पितामहंनमस्कृत्यगोसहस्रफलंलभेत् ३६
 ततोगच्छेतधर्मज्ञविमलंतीर्थमुत्तमम्
 अद्यापियत्रदृश्यंतेमत्स्याःसौवर्णराजताः ३७
 तत्रस्नात्वानरश्रेष्ठवाजपेयमवाप्नुयात्
 सर्वपापविशुद्धात्मागच्छेत्परमिकांगतिम् ३८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेचतुर्विंशोऽध्यायः २४

पंचविंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

वितस्तांचसमासाद्यसंतर्प्यपितृदेवताः
 नरःफलमवाप्नोतिवाजपेयस्यभारत १
 काश्मीरेष्वेवनागस्यभवनंतक्षकस्यच
 वितस्ताख्यमितिरूपातंसर्वपापप्रमोचनम् २
 तत्रस्नात्वानरोनूनंवाजपेयमवाप्नुयात्
 सर्वपापविशुद्धात्मागच्छेतपरमांगतिम् ३
 ततो गच्छेतमलदं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम्
 पश्चिमायां तु संध्यायामुपस्पृश्य यथाविधि ४
 चरुं सप्तार्चिषे राजन्यथाशक्ति निवेदयेत्
 पितृणामक्षयं दानं प्रवदंति मनीषिणः ५
 गवांशतसहस्रेण राजसूयशतेन च
 अश्वमेधसहस्रेण श्रेयान्सप्तार्चिषश्चरुः ६
 ततो निवृत्तो राजेन्द्र रुद्रास्पदमथाविशेत्
 अभिगम्य महादेवमश्वमेधफलं लभेत् ७
 मणिमंतं समासाद्य ब्रह्मचारी समाहितः
 एकरात्रोषितो राजन्नग्निष्टोमफलं लभेत् ८
 अथ गच्छेत् राजेन्द्र देविकां लोकविश्रुताम्
 प्रसूतिर्यत्र विप्राणां श्रूयते भरतर्षभ ९
 त्रिशूलपाणेः स्थानं यत्रिषु लोकेषु विश्रुतम्
 देविकायां नरः स्नात्वा अभ्यर्च्य च महेश्वरम् १०
 यथाशक्ति नरस्तत्र निवेद्य भरतर्षभ
 सर्वकामसमृद्धस्य यज्ञस्य लभते फलम् ११
 कामाख्यं तत्र रुद्रस्य तीर्थं देवर्षिसंमतम्
 तत्र स्नात्वा नरः क्षिप्रं सिद्धिमाप्नोति भारत १२
 यजनं याजनं गत्वा तथैव ब्रह्मवालकम्
 पुष्पन्यास उपस्पृश्य न शोचे न्मरणं ततः १३
 अर्द्धयोजनविस्तारं पंचयोजनमायताम्
 एतावद्देविका माहुः पुण्यां देवर्षिसंमताम् १४

ततोगच्छेतधर्मज्ञदीर्घसत्रं यथाक्रमम्
 यत्र ब्रह्मादयो देवाः सिद्धाश्च परमर्षयः १५
 दीर्घसत्रमुपासन्ते दीक्षितानियतव्रताः
 गमनादेव राजेन्द्र दीर्घसत्रमरिंदम १६
 राजसूयाश्च मेधाभ्यां फलं प्राप्नोति मानवः
 ततो विनाशनं गच्छेन्नियतो नियताशनः १७
 गच्छन्त्यन्तर्हि तायत्र मेरुपृष्ठे सरस्वती
 चमसे च शिवो ब्रह्मे देना गो ब्रह्मे दे च दृश्यते १८
 स्नात्वा तु चमसो ब्रह्मे दे अग्निष्टोमफलं लभेत्
 शिवो ब्रह्मे दे नरः स्नात्वा गोसहस्रफलं लभेत् १९
 नागो ब्रह्मे दे नरः स्नात्वा नागलोकमवाप्नुयात्
 शशयानं च राजेन्द्र तीर्थमासाद्य दुर्लभम् २०
 शशरूपप्रतिच्छन्ना पुष्करायत्र भारत
 सरस्वत्यां महाभाग अनुसंवत्सरं हिते २१
 स्नायन्ते भरतश्रेष्ठ वृत्ता वै कार्त्तिकी सदा
 तत्र स्नात्वा नरव्याघ्रद्योततेशिववत्सदा २२
 गोसहस्रफलं चैव प्राप्नुयाद्भरतर्षभ
 कुमारकोटिमासाद्य नियतः कुरुनंदन २३
 तत्राभिषेकं कुर्वीत पितृदेवार्चने रतः
 गवामयुतमाप्नोति कुलं चैव समुद्धरेत् २४
 ततोगच्छेत धर्मज्ञ रुद्रकोटिं समाहिताः
 पुरायत्र महाराज ऋषिकोटिः समाहिता २५
 वर्षेण च समाविष्टा देवदर्शनकांक्षया
 अहं पूर्वमहं पूर्वद्रक्ष्यामि वृषभध्वजम् २६
 एवं संप्रस्थिताराजन् ऋषयः किल भारत
 ततो योगीश्वरेणापि योगमास्थाय भूपते २७
 तेषां मन्युप्रशांत्यर्थं मृषीणां भावितात्मनाम्
 सृष्टा तु कोटिरुद्राणामृषीणामग्रतः स्थिता २८
 मया पूर्वहरो दृष्टोऽतिते मे निरेपृथक्
 तेषां तुष्टो महादेव ऋषीणामुग्रतेजसाम् २९

भक्त्यापरमयाराजन्वरंतेषांप्रदत्तवान्
 अद्यप्रभृतियुष्माकंधर्मवृद्धिर्भविष्यति ३०
 तत्रस्नात्वानरव्याघ्ररुद्रकोट्यांनरःशुचिः
 अश्वमेधमवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ३१
 ततोगच्छेतराजेंद्रसंगमंलोकविश्रुतम्
 सरस्वत्यांमहापुण्यमुपासीतजनार्दनम् ३२
 यत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयःसिद्धचारणाः
 अभिगच्छंतिराजेंद्रचैत्रशुक्लचतुर्दशीम् ३३
 तत्रस्नात्वानरव्याघ्रविंदेद्वहसुवर्णकम्
 सर्वपापविशुद्धात्माशिवलोकंचगच्छति ३४
 ऋषीणांयत्रसत्राणिसमाप्तानिनराधिप
 तत्रावसानमासाद्यगोसहस्रफलंलभेत् ३५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेपंचविंशोऽध्यायः २५

षड्विंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

ततोगच्छेतराजेंद्रकुरुक्षेत्रमभिष्टुतम्
 पापेभ्योविप्रमुच्यंतेतद्गताःसर्वजंतवः १
 कुरुक्षेत्रंगमिष्यामिकुरुक्षेत्रेवसाम्यहम्
 यएवंसततंब्रूयात्सर्वपापैःप्रमुच्यते २
 तत्रमासंवसेद्धीरःसरस्वत्यांनराधिप
 यत्रब्रह्मादयोदेवायत्रब्रह्मर्षिचारणाः ३
 गंधर्वाप्सरसोयक्षाःपन्नगाश्चमहीपते
 ब्रह्मक्षेत्रंमहापुण्यमभिगच्छंतिभारत ४
 मनसाप्यभिकामस्यकुरुक्षेत्रेयुधिष्ठिर
 पापानिविप्रणश्यंतिब्रह्मलोकंचगच्छति ५
 गत्वाहिश्चद्धयायुक्तःकुरुक्षेत्रंकुरुद्वह
 वाजपेयाश्वमेध्याभ्यांफलंप्राप्नोतिमानवः ६
 ततोमत्तर्णकंराजन्द्वारपालंमहाबलम्
 यंवैसमभिवाद्यैवगोसहस्रफलंलभेत् ७

ततोगच्छेतधर्मज्ञविष्णोःस्थानमनुत्तमम्
 सततं नामराजेंद्रयत्रसन्निहितो हरिः ८
 तत्र स्नात्वा च दृष्ट्वा च त्रिलोकप्रभवं हरिम्
 अश्वमेधमवाप्नोति विष्णुलोकं च गच्छति ९
 ततः पारिप्लवं गच्छेत्तीर्थत्रैलोक्यविश्रुतम्
 अग्निष्टोमातिरात्राभ्यां फलं प्राप्नोति मानवः १०
 पृथिव्यां तीर्थमासाद्य गोसहस्रफलं लभेत्
 ततः शाल्वकिनीं गत्वा तीर्थसेवी नराधिप ११
 दशाश्वमेधिके स्नात्वा तदेव लभते फलम्
 सर्पनीविं समासाद्य नागानां तीर्थमुत्तमम् १२
 अग्निष्टोममवाप्नोति नागलोकं च गच्छति
 ततोगच्छेतधर्मज्ञद्वारपालमर्तणकम् १३
 तत्रोष्य रजनीमेकां गोसहस्रफलं लभेत्
 ततः पंचनदं गत्वा नियतो नियताशनः १४
 कोटितीर्थमुपस्पृश्य हयमेधफलं लभेत्
 अश्विनीतीर्थमागम्य रूपवानभिजायते १५
 ततोगच्छेतधर्मज्ञवाराहं तीर्थमुत्तमम्
 विष्णुर्वाराहरूपेण पुरायत्रस्थितोऽभवत् १६
 तत्र स्थित्वानरव्याघ्रं अग्निष्टोमफलं लभेत्
 ततो जयिन्यां राजेंद्रसोमतीर्थं समाविशेत् १७
 स्नात्वा फलमवाप्नोति राजसूयस्य मानवः
 एकहंसे नरः स्नात्वा गोसहस्रफलं लभेत् १८
 कृतशौचं समासाद्य तीर्थसेवी कुरुद्वह
 पुंडरीकमवाप्नोति कृतशौचो भवेच्च सः १९
 ततो मुंजावटं नाम महादेवस्य धीमतः
 तत्रोष्य रजनीमेकां गाणपत्यमवाप्नुयात् २०
 तत्रैव च महाराज जयां लोकपरिश्रुताम्
 स्नात्वा भिगम्य राजेंद्रसर्वकाममवाप्नुयात् २१
 कुरुक्षेत्रस्य तद्द्वारं विश्रुतं भरतर्षभ
 प्रदक्षिणमुपावृत्य तीर्थसेवी समावृतः २२

संस्मृतेपुष्कराणांतुस्नात्वाचर्यपितृदेवताः
 जामदग्न्येनरामेणआहूतेवैमहात्मना २३
 कृतकृत्योभवेद्राजन्नश्वमेधंचविंदति
 ततोरामहृदंगच्छेत्तीर्थसेवीनराधिप २४
 यत्ररामेणराजेंद्रतरसादीप्ततेजसा
 क्षत्रमुत्सार्यवीर्येणहृदाःपंचनिषेविताः
 पूरयित्वानरव्याघ्ररुधिरेणेतिनःश्रुतम् २५
 पितरस्तर्पिताःसर्वेतथैवप्रपितामहाः
 ततस्तेपितरःप्रीताःराममूचुर्महीपते २६
 रामराममहाभागप्रीताःस्मृतवभार्गव
 अनयापितृभक्त्याचविक्रमेणचतेऽनघ २७
 वरंवृणीष्वभद्रंतेकिमिच्छसिमहामते
 एवमुक्तःसराजेंद्ररामःप्रवदतांवरः २८
 अब्रवीत्प्रांजलिर्वाक्यंपितृन्सगगनेस्थितान्
 भवंतोयदिमेप्रीतायद्यनुग्राह्यतामयि २९
 पितृप्रसादादिच्छेयंतपसाप्यायनंपुनः
 यच्चरोषाभिभूतेनक्षत्रमुत्सादितंमया ३०
 ततश्चपापान्मुच्येयंयुष्माकंतेजसाह्यहम्
 हृदाश्चतीर्थभूतामेभवेयुर्भुविविश्रुताः ३१
 एतच्छ्रुत्वाशुभंवाक्यंरामस्यपितरस्तदा
 प्रत्यूचुःपरमप्रीतारामंतोषसमन्विताः ३२
 तपस्तेवर्द्धतांभूयःपितृभक्त्याविशेषतः
 यच्चरोषाभिभूतेनक्षत्रमुत्सादितंत्वया ३३
 ततश्चपापान्मुक्तस्त्वंनिहतास्तेस्वकर्मणा
 हृदाश्चतवतीर्थत्वंगमिष्यंतिनसंशयः ३४
 हृदेष्वेतेषुयःस्नात्वापितृन्संतर्पयिष्यति
 पितरस्तस्यवैप्रीतादास्यंतिभुविदुर्लभम् ३५
 ईप्सितंमनसःकामंस्वर्गलोकंसशाश्वतम्
 एवंदत्त्वावरंराजन्रामस्यपितरस्तदा
 आमंत्र्यभार्गवंप्रीतास्तत्रैवांतर्दधुस्ततः ३६

एवंरामहृदाःपुण्याभार्गवस्यमहात्मनः
 स्नात्वाहृदेषुरामस्यब्रह्मचारीशुभव्रतः ३७
 राममभ्यर्च्यराजेंद्रलभेद्वहुसुवर्णकम्
 वंशमूलंसमासाद्यतीर्थसेवीकुरुद्वह ३८
 स्ववंशमुद्धरेद्राजन्स्नात्वावैवंशमूलके
 कायशोधनमासाद्यतीर्थभरतसत्तम ३९
 शरीरशुद्धिमाप्नोतिस्नातस्तस्मिन्नसंशयः
 शुद्धदेहस्तुसंयातिशुभाँल्लोकाननुत्तमान् ४०
 ततोगच्छेतराजेंद्रतीर्थत्रैलोक्यदुर्लभम्
 लोकायत्रोद्धृताःपूर्वविष्णुनाप्रभविष्णुना ४१
 लोकोद्धारंसमासाद्यतीर्थत्रैलोक्यविश्रुतम्
 स्नात्वातीर्थवरेराजन्लोकानुद्धरतेस्वकान् ४२
 श्रीतीर्थचसमासाद्यविंदतेश्रियमुत्तमाम्
 कपिलातीर्थमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः ४३
 तत्रस्नात्वाचयित्वाचदेवानिहपितृस्तथा
 कपिलानांसहस्रस्यफलंविंदतिमानवः ४४
 सूर्यतीर्थसमासाद्यस्नात्वानियतमानसः
 अर्चयित्वापितृन्देवानुपवासपरायणः ४५
 अग्निष्टोममवाप्नोतिसूर्यलोकंचगच्छति
 गवांभवनमासाद्यतीर्थसेवीयथाक्रमम् ४६
 तत्राभिषेकंकुर्वाणोगोसहस्रफलंलभेत्
 गंगातीर्थसमासाद्यतीर्थसेवीनराधिप ४७
 केव्यास्तीर्थेनरःस्नात्वालभतेवीर्यमुत्तमम्
 ततोगच्छेतराजेंद्रद्वारपालंलवर्णकम् ४८
 तस्यतीर्थेसरस्वत्यांयथेंद्रस्यमहात्मनः
 तत्रस्नात्वानरोराजन्नग्निष्टोमफलंलभेत् ४९
 ततोगच्छेत्तधर्मज्ञब्रह्मावर्तनराधिप
 ब्रह्मावर्तेनरःस्नात्वाब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ५०
 ततोगच्छेत्तधर्मज्ञसुतीर्थकमनुत्तमम्
 यत्रसन्निहितानित्यंपितरोदैवतैःसह ५१

तत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः
 अश्वमेधमवाप्नोतिपितृलोकंचगच्छति ५२
 ततोऽन्यतीर्थधर्मज्ञसमासाद्ययथाक्रमम्
 काशीश्वरस्यतीर्थेषुस्नात्वाभरतसत्तम ५३
 सर्वव्याधिविनिर्मुक्तोब्रह्मलोकेमहीयते
 मातृतीर्थंचतत्रैवयत्रस्नातस्यपार्थिव ५४
 प्रजाविवर्द्धतेराजन्स्वर्गतिंसमवाप्नुयात्
 ततःशीतवनंगच्छेन्नियतोनियताशनः ५५
 तीर्थतत्रमहाराजमहदन्यत्रदुर्लभम्
 पुनातिदर्शनादेवदंडेनैकंनराधिप ५६
 केशानावप्यवैतस्मिन्पूतोभवतिभारत
 तत्रतीर्थवरंचान्यत्स्नातलोकार्तिहंसमृतम् ५७
 तत्रविप्रानरव्याघ्रविद्वांसस्तत्रतत्पराः
 गतिंगच्छंतिपरमांस्नात्वाभरतसत्तम ५८
 स्वर्णलोमापनयनेतीर्थेभरतसत्तम
 प्राणायामैर्निर्हरंतिस्वलोमानिद्विजोत्तमाः ५९
 पूतात्मानश्चराजेन्द्रप्रयांतिपरमांगतिम्
 दशाश्वमेधिकेचैवतस्मिंस्तीर्थेमहीपते ६०
 तत्रस्नात्वानरव्याघ्रगच्छंतिपरमांगतिम्
 ततोगच्छेतराजेन्द्रमानुषंलोकविश्रुतम् ६१
 तत्रकृष्णामृगाराजन्व्याधेनशरपीडिताः
 विगाह्यतस्मिन्सरसिमानुषत्वमुपागताः ६२
 तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वाब्रह्मचारीसमाहितः
 सर्वपापविशुद्धात्मास्वर्गलोकेमहीयते ६३
 मानुषस्यतुपूर्वेणक्रोशमात्रंमहीपते
 आपगानामविख्यातानदीसिद्धनिषेविता ६४
 श्यामाकभोजनंतत्रयःप्रयच्छतिमानवः
 देवान्पितृन्समुद्दिश्यतस्यधर्मफलंमहत् ६५
 एकस्मिन्भोजितेविप्रेकोटिर्भवतिभोजिता
 तत्रस्नात्वार्चयित्वाचदैवतानिपितृस्तथा ६६

उषित्वारजनीमेकामग्निष्टोमफलंलभेत्
 ततोगच्छेतधर्मज्ञब्रह्मणःस्थानमुत्तमम् ६७
 ब्रह्मानुस्वरमित्येवंप्रकाशंभुविभारत
 तत्रसप्तर्षिकुंडेषुस्नातस्यभरतर्षभ ६८
 केदारेचैवराजेन्द्रकपिलस्यमहात्मनः
 ब्रह्माणमभिगम्याथशुचिःप्रयतमानसः ६९
 सर्वपापविशुद्धात्माब्रह्मलोकंप्रपद्यते
 कपिष्ठलस्यकेदारंसमासाद्यसुदुर्लभम् ७०
 अंतर्धानमवाप्नोतितपसादग्धकिल्बिषः
 ततोगच्छेतराजेन्द्रसर्वकलोकविश्रुतम् ७१
 कृष्णपक्षेचतुर्दश्यामभिगम्यवृषध्वजं
 लभतेसर्वकामान्हिस्वर्गलोकंचगच्छति
 तिस्रःकोट्यश्चतीर्थानांप्रवरंकुरुनंदन ७२
 रुद्रकोटीतथाकूपेहृदेषुचसमतकः
 इलास्पदंचतत्रैवतीर्थभरतसत्तम ७३
 तत्रस्नात्वार्चयित्वाचदैवतानिपितृनपि
 नदुर्गतिमवाप्नोतिवाजपेयंचविंदति ७४
 किंदानेचनरःस्नात्वाकिंजपेचमहीपते
 अप्रमेयमवाप्नोतिदानंयज्ञंतथैवच
 कलश्यांवार्य्युपस्पृश्यश्रद्धधानोजितेंद्रियः ७५
 अग्निष्टोमस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः
 सरकस्यतुपूर्वेणनारदस्यमहात्मनः ७६
 कुरुश्रेष्ठशुभंतीर्थरामजन्मेतिविश्रुतम्
 तत्रतीर्थेनरःस्नात्वाप्राणांश्चोत्सृज्यभारत ७७
 नारदेनाभ्यनुज्ञातोलोकानाप्नोतिदुर्लभान्
 शुक्लपक्षेदशम्यांतुपुंडरीकंसमाविशेत् ७८
 तत्रस्नात्वानरोराजन्पुंडरीकफलंलभेत्
 ततस्त्रिविष्टपंगच्छेत्त्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ७९
 तत्रवैतरणीपुण्यानदीपापप्रमोचनी
 तत्रस्नात्वार्चयित्वाचशूलपाणिंवृषध्वजम् ८०

सर्वपापविशुद्धात्मागच्छेत्परमांगतिम्
 ततो गच्छेत् राजेन्द्रफलकीवनमुत्तमम् ८१
 तत्र देवाः सदाराजन्फलकीवनमाश्रिताः
 तपश्चरन्ति विपुलं बहुवर्षसहस्रकम् ८२
 दृष्ट्वा नेनरः स्नात्वा तर्पयित्वा च देवताः
 अग्निष्टोमातिरात्राभ्यां फलं विंदति मानवः ८३
 तीर्थे च सर्वदेवानां स्नात्वा भरतसत्तम
 गोसहस्रस्य राजेन्द्रफलमाप्नोति मानवः ८४
 पाणिख्यातेनरः स्नात्वा तर्पयित्वा च देवताः
 अवाप्नुते राजसूयमृषिलोकं च गच्छति ८५
 ततो गच्छेत् धर्मज्ञमिश्रकं लोकविश्रुतम्
 तत्र तीर्थानिराजेन्द्रमिश्रितानि महात्मना ८६
 व्यासेन नृपशार्दूलद्विजार्थमिति नः श्रुतम्
 सर्वतीर्थेषु स स्नाति मिश्रके स्नातियो नरः ८७
 ततो व्यासवनंगच्छेन्नियतो नियताशनः
 मनोजवेनरः स्नात्वा गोसहस्रफलं लभेत् ८८
 गत्वामधुवनीं चापि देव्याः स्थानं नरः शुचिः
 तत्र स्नात्वा र्वये देवान् पितृंश्च नियतः शुचिः ८९
 स देव्या समनुज्ञातो गोसहस्रफलं लभेत्
 कौशिक्याः संगमे यस्तु दृष्ट्वा द्रव्याश्च भारत ९०
 स्नातो वै नियताहारः सर्वपापैः प्रमुच्यते
 ततो व्यासस्थलीनामयत्र व्यासेन धीमता ९१
 पुत्रशोकाभितप्तेन देहत्यागाय निश्चयः
 कृतो देवैश्च राजेन्द्र पुनरुत्थापितस्तथा ९२
 अभिगम्य स्थलद्वयं तस्य गोसहस्रफलं लभेत्
 ऋणांतं कूपमासाद्य तिलप्रस्थं प्रदाय च ९३
 गच्छेत् परमांसिद्धिं मृगैर्मुक्तो नरेश्वर
 वेदीतीर्थेनरः स्नात्वा गोसहस्रफलं लभेत् ९४
 अहश्च सुदिनश्चैव द्वे तीर्थे नृपदुर्लभे
 तयोः स्नात्वा नरः श्रेष्ठसूर्यलोकमवाप्नुयात् ९५

मृगधूमंततोगच्छेत्त्रिषुलोकेषुविश्रुतम्
 तत्ररुद्रपदेस्नात्वासमभ्यर्च्यचमानवः ६६
 शूलपाणिंमहात्मानमश्वमेधफलंलभेत्
 कोटितीर्थेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ६७
 अथवामनकंगत्वात्रिषुलोकेषुविश्रुतम्
 तत्रविष्णुपदेस्नात्वासमभ्यर्च्यचवामनम् ६८
 सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकमवाप्नुयात्
 कुलंपुनेनरःस्नात्वापुनातिस्वकुलंनरः ६९
 पवनस्यहृदंगत्वामरुतांतीर्थमुत्तमम्
 तत्रस्नात्वानरव्याघ्रवायुलोकेमहीयते १००
 अमराणांहृदेस्नात्वासमभ्यर्च्यमराधिपम्
 अमराणांप्रभावेणस्वर्गलोकेमहीयते १०१
 शालिहोत्रस्यराजेंद्रशालिसूर्येयथाविधि
 स्नात्वानरवरश्रेष्ठगोसहस्रफलंलभेत् १०२
 श्रीकुंजचसरस्वत्यांतीर्थभरतसत्तम
 तत्रस्नात्वानरोराजन्नग्निष्टोमफलंलभेत् १०३
 ततो नैमिषिकुंजचसमासाद्यसुदुर्लभम्
 ऋषयः किलराजेंद्रनैमिषेयास्तपोधनाः १०४
 तीर्थयात्रांपुरस्कृत्यकुरुक्षेत्रेगताःपुरा
 ततःकुंजःसरस्वत्यांकृतोभरतसत्तम १०५
 ऋषीणामवकाशःस्याद्यथातुष्टिकरोमहान्
 तस्मिन्कुंजेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् १०६
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेषड्विंशोऽध्यायः २६

सप्तशोऽध्यायः

नारदउवाच-
 ततोगच्छेत्तधर्मज्ञकन्यातीर्थमनुत्तमम्
 कन्यातीर्थेनरःस्नात्वाअग्निष्टोमफलंलभेत् १
 ततोगच्छेन्नरव्याघ्रब्रह्मणःस्थानमुत्तमम्
 तत्रवर्णावरःस्नात्वाब्राह्मण्यंलभतेनरः २

ब्राह्मणस्तुविशुद्धात्मागच्छेतपरमांगतिम्
 ततोगच्छेन्नरव्याघ्रसोमतीर्थमनुत्तमम् ३
 तत्रस्नात्वानरोराजन्सोमलोकमवाप्नुयात्
 सप्तसारस्वतंतीर्थततोगच्छेन्नराधिप ४
 यत्रमंकणकःसिद्धोब्रह्मर्षिलोकविश्रुतः
 पुरामंकणकोराजन्कुशाग्रेणेतिविश्रुतम् ५
 क्षतःकिलकरेराजन्तस्यशाकरसोऽस्त्रवत्
 सवैशाकरसंदृष्ट्वाहर्षाविष्टोमहातपाः ६
 ननर्तकिलविप्रर्षिर्विस्मयोत्फुल्ललोचनः
 ततस्तस्मिन्ननृत्तेवैस्थावरंजंगमंचयत् ७
 प्रनृत्तमुभयंवीरतेजसातस्यमोहितम्
 ब्रह्मादिभिस्ततोदेवैर्ऋषिभिश्चतपोधनैः ८
 विज्ञप्तोवैर्ऋषेरर्थमहादेवोनराधिप
 नायंनृत्येद्यथादेवतथात्वंकर्तुमर्हसि ९
 ततोदेवोमुनिंदृष्ट्वाहर्षाविष्टेनचेतसा
 नृत्यंतमब्रवीच्चैनंस्थिराणांहितकाम्यया १०
 अहोमहर्षेधर्मज्ञकिमर्थंनृत्यतेभवान्
 हर्षस्थानंकिमर्थंवातवाद्यमुनिपुंगव ११
 ऋषिरुवाच-
 तपस्विनोधर्मपथस्थितस्यद्विजसत्तम
 किंनपश्यसिमेब्रह्मन्क्षताच्छाकरसंसृतम् १२
 यंदृष्ट्वासंप्रनृत्तोऽहहर्षेणमहतावृतः
 तंप्रहस्याब्रवीद्देवऋषिरागेणमोहितम् १३
 अहंतुविस्मयंविप्रनगच्छामीहपश्यमाम्
 एवमुक्त्वानरश्रेष्ठमहादेवेनवैतदा १४
 अंगुल्यग्रेणराजेंद्रस्वांगुष्ठस्ताडितोऽनघ
 तस्यभस्मक्षताद्राजन्निःसृतंहिमसंनिभम् १५
 यंदृष्ट्वाव्रीडितोराजन्समुनिःपादयोर्गतः
 नान्यंदेवादहंमन्येरुद्रात्परतरंमहत् १६
 सुरासुरस्यजगतोगतिस्त्वमसिशूलधृक्

त्वयासृष्टमिदं विश्वत्रैलोक्यं सचराचरम् १७
 त्वामेव भगवन् सर्वे प्रविशन्ति युगक्षये
 देवैरपि न शक्यस्त्वं परिज्ञातुं कुतो मया १८
 त्वयि सर्वे शदृश्यन्ते सुराः शक्रादयोऽनघ
 सर्वस्त्वमसि लोकानां कर्ता कारयितान्वहम् १९
 त्वत्प्रसादात् सुराः सर्वे मोदन्तीहा कुतो भयाः
 एवं स्तुत्वामहादेवं स ऋषिः प्रणतोऽब्रवीत् २०
 त्वत्प्रसादान्महादेव तपो मे न क्षरेत वै
 ततो देवः प्रहृष्टात्मा ब्रह्मर्षिर्मिदमब्रवीत् २१
 तपस्ते वर्द्धतां विप्रमत्प्रसादात्सहस्रधा
 आश्रमे चेहवत्स्यामि त्वया सार्द्धं महामुने २२
 सप्तसारस्वते स्नात्वा अर्चयिष्यन्ति ये तु माम्
 न तेषां दुर्लभं किञ्चिदिह लोके परत्र वा २३
 गच्छेत्सारस्वतं चापि लोकं नास्त्यत्र संशयः
 एवमुक्त्वामहादेव स्तत्रैवांतरधीयत २४
 ततस्त्वौशनसं गच्छेत् त्रिषु लोकेषु विश्रुतम्
 यत्र ब्रह्मादयो देवा ऋषयश्च तपोधनाः २५
 कार्तिकेयश्च भगवांस्त्रिंश्यां किल भारत
 सान्निध्यमकरोत्तत्र भार्गवप्रियकाम्यया २६
 कपालमोचनं तीर्थं सर्वपापप्रणाशनम्
 तत्र स्नात्वा नरव्याघ्रसर्वपापैः प्रमुच्यते २७
 अग्नितीर्थं ततो गच्छेत्स्नात्वा च भरतर्षभ
 अग्निलोकमवाप्नोति कुलं चैव समुद्धरेत् २८
 विश्वामित्रस्य तत्रैव तीर्थं भरतसत्तम
 तत्र स्नात्वा महाराज ब्राह्मण्यमभिजायते २९
 ब्रह्मयोनिं समासाद्य शुचिः प्रयतमानसः
 तत्र स्नात्वा नरव्याघ्र ब्रह्मलोकं प्रपद्यते ३०
 पुनात्या सप्तमं चैव कुलं नास्त्यत्र संशयः
 ततो गच्छेत्तराजेंद्र तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतम् ३१
 पृथूदकमिति ख्यातं कार्तिकेयस्य नृप

तत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः ३२
 अज्ञानाज्ज्ञानतोवापिस्त्रियावापुरुषेणवा
 यत्किंचिदशुभंकर्मकृतंमानुषबुद्धिना ३३
 तत्सर्वंनश्यतेतत्रस्नातमात्रस्यभारत
 अश्वमेधफलंचापिलभतेस्वर्गमेवच ३४
 पुण्यमाहुःकुरुक्षेत्रंकुरुक्षेत्रात्सरस्वतीम्
 सरस्वत्याश्चतीर्थानितीर्थेभ्यश्चपृथूदकम् ३५
 उत्तमेसर्वतीर्थानांयस्त्यजेदात्मनस्तनुम्
 पृथूदकेजप्यपरोनैवसंसरणंलभेत् ३६
 गीतंसनत्कुमारेणव्यासेनचमहात्मना
 वेदेचनियतराजन्नभिगच्छेत्पृथूदकम् ३७
 पृथूदकात्पुण्यतमंनान्यतीर्थंनरोत्तम
 एतन्मेध्यंपवित्रंचपावनंचनसंशयः ३८
 तत्रस्नात्वादिवंयांतिअपिपापकृतोजनाः
 पृथूदकेनरश्रेष्ठमाहुरेवंमनीषिणः ३९
 मधुस्रवंचतत्रैवतीर्थंभरतसत्तम
 तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् ४०
 ततो गच्छेन्नरश्रेष्ठतीर्थं देव्यायथाक्रमम्
 सरस्वत्यारुणायश्चसंगमंलोकविश्रुतम् ४१
 त्रिरात्रोपोषितःस्नात्वामुच्यतेब्रह्महत्याया
 अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंचैवसमश्नुते ४२
 पुनात्यासप्तमंचैवकुलंनास्त्यत्रसंशयः
 अवकीर्णंचतत्रैवतीर्थंकुरुकुलोद्बह ४३
 विप्राणामनुकंपार्थदर्भिणानिर्मितंपुरा
 ब्रतोपनयनाभ्यांचाप्युपवासेनवाद्विजः ४४
 क्रियामंत्रैश्चसंयुक्तोब्राह्मणःस्यान्नसंशयः
 क्रियामंत्रविहीनोऽपितत्रस्नात्वानरर्षभ ४५
 चीर्णंब्रतोभवेद्विप्रोदृष्टमेतत्पुरातनम्
 समुद्राश्चापिचत्वारःसमानीताश्चदर्भिणा ४६
 तत्रस्नात्वानरव्याघ्रनदुर्गतिमवाप्नुयात्

फलानिगोसहस्राणांचतुर्णांविंदतेचसः ४७
 ततोगच्छेतराजेन्द्रतीर्थशतसहस्रकम्
 साहस्रकंचतत्रैवद्वेतीर्थेलोकविश्रुते ४८
 उभयोर्हिनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत्
 दानंवाप्युपवासोवासहस्रगुणितोभवेत् ४९
 ततोगच्छेतराजेन्द्ररेणुकातीर्थमुत्तमम्
 तत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः ५०
 सर्वपापविशुद्धात्माअग्निष्टोमफलंलभेत्
 विमोचनउपस्पृश्यजितमन्युर्जितेन्द्रियः ५१
 प्रतिग्रहकृतैःपापैःसर्वैःसंपरिमुच्यते
 ततःपंचवटंगत्वाब्रह्मचारीजितेन्द्रियः ५२
 पुण्येनमहतायुक्तःस्वर्गलोकेमहीयते
 यत्रयोगीश्वरःस्थाणुःस्वयमेववृषध्वजः ५३
 तमर्चयित्वादेवेशंगमनादेवसिध्यति
 तैजसंवारुणंतीर्थदीप्यतेस्वेनतेजसा ५४
 यत्रब्रह्मादिभिर्देवैर्ऋषिभिश्चतपोधनैः
 सैनापत्येचदेवानामभिषिक्तोगुहस्तदा ५५
 तैजसस्यतुपूर्वेणकुरुतीर्थंकुरुद्वह
 कुरुतीर्थेनरःस्नात्वाब्रह्मचारीजितेन्द्रियः ५६
 सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोकंप्रपद्यते
 स्वर्गद्वारंततोगच्छेन्नियतोनियताशनः ५७
 अग्निष्टोममवाप्नोतिब्रह्मलोकंचगच्छति
 ततोगच्छेदनरकंतीर्थसेवीनराधिप ५८
 तत्रस्नात्वानरोराजन्नुदुर्गतिमवाप्नुयात्
 तत्रब्रह्मास्वयंनित्यंदेवैस्सहमहीयते ५९
 अध्यास्तेपुरुषव्याघ्रनारायणपरागमैः
 सान्निध्यंचैवराजेन्द्ररुद्रवेद्यांकुरुद्वह ६०
 अभिगम्यतुतांदेवीन्दुर्गतिमवाप्नुयात्
 तत्रैवचमहाराजविश्वेश्वरमुमापतिम् ६१
 अभिगम्यमहादेवंमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः

नारायणं चाभिगम्य पद्मनाभमरिंदम ६२
 शोभमानो महाराज विष्णुलोकं प्रपद्यते
 तीर्थेषु सर्वदेवानां स्नातमात्रो नराधिप ६३
 सर्वदुःखपरित्यक्तो द्योततेशिववत्सदा
 ततस्त्वस्थिपुरंगच्छेत् तीर्थसेवी नराधिप ६४
 पावनं तीर्थमासाद्य तर्पयेत्पितृदेवताः
 अग्निष्टोमस्य यज्ञस्य फलमाप्नोति भारत ६५
 गंगाहृदश्च तत्रैव कूपश्च भरतर्षभ
 तिस्रः कोटयस्तु तीर्थानां तस्मिन् कूपे महीयते ६६
 तत्र स्नात्वा नरो राजन् ब्रह्मलोके प्रपद्यते
 आपगायां नरः स्नात्वा अर्चयित्वा महेश्वरम् ६७
 गतिं परामवाप्नोति कुलं चैव समुद्धरेत्
 ततः स्थाणुवटंगच्छेत् त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ६८
 तत्र स्नात्वा स्थितो रात्रिं रुद्रलोकमवाप्नुयात्
 बदरीणां वनंगच्छेद्द्वसिष्ठस्याश्रमततः ६९
 बदरीभक्ष्यते यत्र त्रिरात्रो पोषितो नरः
 सम्यग्द्वादशवर्षाणि बदरीभक्ष्ये तु यः ७०
 त्रिरात्रो पोषितश्चैव भवेत्तुल्यो नराधिप
 इंद्रमार्गं समासाद्य तीर्थसेवी नराधिप ७१
 अहोरात्रोपवासेन स्वर्गलोके महीयते
 एकरात्रं समासाद्य एकरात्रोषितो नरः ७२
 नियतः सत्यवादी च ब्रह्मलोके महीयते
 तथा गच्छेच्च राजेन्द्र तीर्थत्रैलोक्यविश्रुतम् ७३
 आदित्यस्याश्रमो यत्र तेजो राशेर्महात्मनः
 तस्मिंस्तीर्थे नरः स्नात्वा पूजयित्वा विभावसुम् ७४
 आदित्यलोकं व्रजति कुलं चैव समुद्धरेत्
 सोमतीर्थे नरः स्नात्वा तीर्थसेवी कुरुद्वह ७५
 सोमलोकमवाप्नोति नरो नास्त्यत्र संशयः
 ततो गच्छेत्तद्धर्मज्ञदधीचस्य नराधिप ७६
 तीर्थपुण्यतमं राजन् पावनं लोकविश्रुतम्

यत्रसारस्वतोयातःसिद्धिसतपसोनिधिः ७७
 तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वावाजपेयफलंलभेत्
 सारस्वतीमतिचैवलभतेनात्रसंशयः ७८
 ततःकन्याश्रमंगत्वानियतोब्रह्मचर्यया
 त्रिरात्रमुषितोराजन्नुपवासपरायणः ७९
 लभेत्कन्याशतंदिव्यंब्रह्मलोकंचगच्छति
 ततोगच्छेत्तद्धर्मज्ञतीर्थसंनिहितीमपि ८०
 यत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयश्चतपोधनाः
 मासिमासिसमेष्यन्तिपुण्येनमहतान्विताः ८१
 सन्निहित्यामुपस्पृश्यराहुग्रस्तेदिवाकरे
 अश्वमेधशतंतेनइष्टंभवतिशाश्वतम् ८२
 पृथिव्यांयानितीर्थानिअंतरिक्षचराणिच
 उदपानाश्चविप्राश्चपुण्यान्यायतनानिच ८३
 निःसंशयममावास्यांसमेष्यन्तिनराधिप
 मासिमासिनरव्याघ्रसन्निहित्यांजनेश्वर ८४
 तीर्थसन्नयनादेवसन्निहितीभुविविश्रुता
 तत्रस्नात्वाचपीत्वाचस्वर्गलोकेमहीयते ८५
 अमावास्यांतथाचैवराहुग्रस्तेदिवाकरे
 यःश्राद्धंकुरुतेमर्त्यस्तस्यपुण्यफलंशृणु ८६
 अश्वमेधसहस्रस्यसम्यगिष्टस्ययत्फलम्
 स्नातएवतदाप्रोतिश्राद्धंकृत्वाचमानवः ८७
 यतिकचिदुष्कृतंकर्मस्त्रियावापुरुषस्यवा
 स्नातमात्रस्यतत्सर्वंनश्यतेनात्रसंशयः ८८
 पद्मवर्णेनयानेनब्रह्मलोकंसगच्छति
 अभिवाद्यततोनाम्नाद्वारपालंमचक्रुकम् ८९
 गंगाहृदश्चतत्रैवतीर्थभरतसत्तम
 तत्रस्नायीतद्धर्मज्ञब्रह्मचारीसमाहितः ९०
 राजसूयाश्वमेधाभ्यांफलंविंदतिमानवः
 पृथिव्यांनैमिषंपुण्यमंतरिक्षेचपुष्करम् ९१
 त्रयाणामपिलोकानांकुरुक्षेत्रंविशिष्यते

पांसवोऽपिकुरुक्षेत्रेवायुनातिसमीरिताः ६२
 अपिदुष्कृतकर्माणिनयन्तिपरमांगतिम्
 दक्षिणेनसरस्वत्यामुत्तरेणसरस्वतीम् ६३
 येवसंतिकुरुक्षेत्रेतेवसन्तित्रिविष्टपे
 कुरुक्षेत्रंगमिष्यामिकुरुक्षेत्रेवसाम्यहम् ६४
 अप्येकांवाचमुत्मृज्यस्वर्गलोकेमहीयते
 ब्रह्मवेद्यांकुरुक्षेत्रंपुण्यंब्रह्मर्षिसेवितम् ६५
 तस्मिन्वसन्तिराजन्तेशोच्याःकथंचन
 तरंडकारंडकयोर्यदंतरंरामहदानांचमचक्रुकस्यच
 एतत्कुरुक्षेत्रसमतपंचकंपितामहस्योत्तरवेदिरुच्यते ६६
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेसप्तविंशोऽध्यायः २७

अष्टाविंशोऽध्यायः

नारदउवाच-
 ततोगच्छेतधर्मज्ञधर्मतीर्थपुरातनम्
 यत्रधर्मोमहाभागस्तप्तवानुत्तमतपः १
 तेनतीर्थकृतंपुण्यंस्वेननाम्नाचचिह्नितम्
 तत्रस्नात्वानरोराजन्धर्मशीलःसमाहितः २
 आसप्तमंकुलंचैवपुनीतेनात्रसंशयः
 ततोगच्छेतधर्मज्ञकलापवनमुत्तमम् ३
 कृच्छ्रेणमहतागत्वातत्रस्नात्वासमाहितः
 अग्निष्टोममवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ४
 सौगंधिकंवनंराजंस्ततोगच्छेतमानवः
 यत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयश्चतपोधनाः ५
 सिद्धचारुगंधर्वाःकिन्नराःसमहोरगाः
 तद्वनंप्रविशन्नेवसर्वपापैःप्रमुच्यते ६
 ततोहिसासरिच्छ्रेष्ठानदीनामुत्तमानदी
 प्लक्षादेवीस्मृताराजन्महापुण्यासरस्वती ७
 तत्राभिषेकंकुर्वीतवल्मीकान्निःसृतेजले
 अर्चयित्वापितृन्देवानश्चमेधफलंलभेत् ८

ईशानाध्युषितं नाम तत्र तीर्थं सुदुर्लभम्
 षड्गुणं यन्निपातेषु वल्मीकादिति निश्चयः ९
 कपिलानां सहस्रं च वाजिमेधं च विंदति
 तत्र स्नात्वा नरव्याघ्रदृष्टमे तत्पुरातनैः १०
 सुगंधांशतकुंभां च पंचयज्ञं च भारत
 अभिगम्य नरश्रेष्ठ स्वर्गलोके महीयते ११
 त्रिशूलपात्रं तत्रैव तीर्थमासाद्य दुर्लभम्
 तत्राभिषेकं कुर्वीत पितृदेवार्चने रतः १२
 गाणपत्यं चलभते देहं त्यक्त्वा न संशयः
 ततो राजगृहं गच्छेद्देव्याः स्थानं सुदुर्लभम् १३
 शाकं भरीति विख्याता त्रिषु लोकेषु विश्रुता
 दिव्यं वर्षसहस्रं च शाकेन किल भारत १४
 आहारं साकृतवती मासि मासिनराधिप
 ऋषयोऽभ्यागतास्तत्र देव्या भक्तास्तपोधनाः १५
 आतिथ्यं च कृतं तेषां शाकेन किल भारत
 ततः शाकं भरीत्येवं नाम तस्याः प्रतिष्ठितम् १६
 शाकं भरीं समासाद्य ब्रह्मचारी समाहितः
 त्रिरात्रमुषितः शाकं भक्षयेन्नियतः शुचिः १७
 शाकाहारस्य यत्सम्यग्वर्षैर्द्वादशभिः फलम्
 तत्फलं तस्य भवति देव्याश्छंदेन भारत १८
 ततो गच्छेत्सुवर्णाख्यं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम्
 यत्र कृष्णः प्रसादार्थं रुद्रमाराधयत्पुरा १९
 वरांश्च सुबहूँल्लेभे देवैरपि सुदुर्लभान्
 उक्तश्च त्रिपुरघ्नेन परितुष्टेन भारत २०
 अपि चात्मा प्रियतरो लोके कृष्ण भविष्यति
 त्वन्मुखं च जगत्कृत्स्नं भविष्यति न संशयः २१
 तत्राभिगम्य राजेन्द्र पूजयित्वा वृषध्वजम्
 अश्वमेधमवाप्नोति गाणपत्यं च विंदति २२
 धूमावतीं ततो गच्छेत्त्रिरात्रमुषितो नरः
 मनसा प्रार्थितान् कामाँल्लभते नात्र संशयः २३

देव्यास्तुदक्षिणार्धेनरथावर्त्तोनराधिप
 तत्रागत्यतुधर्मज्ञश्रद्धधानोजितेंद्रियः २४
 महादेवप्रसादेनगच्छेतपरमांगतिम्
 प्रदक्षिणमुपावृत्यगच्छेतभरतर्षभ २५
 धरांनाममहाप्राज्ञसर्वपापप्रणाशिनीम्
 तत्रस्नात्वानरव्याघ्रनशोचतिनराधिप २६
 ततोगच्छेन्नरव्याघ्रनमस्कृत्यमहागिरिम्
 स्वर्गद्वारेणतत्तुल्यंगंगाद्वारंनसंशयः २७
 तत्राभिषेकंकुर्वीतकोटितीर्थेसमाहितः
 लभतेपुंडरीकंतुकुलंचैवसमुद्धरेत् २८
 उष्यैकार्जनींतत्रगोसहस्रफलंलभेत्
 सप्तगंगेत्रिगंगेचशक्रावर्त्तेचतर्पयेत् २९
 देवान्पितॄंश्चविधिवत्पुण्यलोकेमहीयते
 ततःकनखलेस्नात्वात्रिरात्रोपोषितोनरः ३०
 अश्वमेधमवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति
 कपिलावटंतुगच्छेततीर्थसेवीनराधिप ३१
 उष्यैकार्जनींतत्रगोसहस्रफलंलभेत्
 नागराजस्यराजेंद्रकपिलस्यमहात्मनः ३२
 तीर्थंकुरुवरश्रेष्ठसर्वलोकेषुविश्रुतम्
 तत्राभिषेकंकुर्वीतनागतीर्थेनराधिप
 कपिलानांसहस्रस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ३३
 ततोललितकांगच्छेच्छंतनोस्तीर्थमुत्तमम्
 तत्रस्नात्वानरोराजन्नदुर्गतिमवाप्नुयात् ३४
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेऽष्टाविंशोऽध्यायः २८

ऊनत्रिंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

ततोगच्छेतराजेंद्रकालिदीतीर्थमुत्तमम्
 तत्रस्नात्वानरोराजन्नदुर्गतिमवाप्नुयात् १
 पुष्करेतुकुरुक्षेत्रेब्रह्मावर्त्तेपृथूदके

अविमुक्तेसुवर्णाख्येयत्फलंलभतेनरः २
 तत्फलंसमवाप्नोति यमुनायांनरोत्तम
 स्वर्गभोगेतिरागोवैयेषांमनसिवर्तते ३
 यमुनायांविशेषेणस्नानदानेनसत्तम
 आयुरारोग्यसंपत्तौरूपयौवनतागुणे ४
 येषांमनोरथस्तैस्तुनत्याज्यंयमुनाजलम्
 येबिभ्यतिनरकादेदारिद्र्याद्येऽत्रसन्तिच ५
 सर्वथातैःप्रयत्नेनतत्रकार्यनिमज्जनम्
 दारिद्र्यपापदौर्भाग्यपंकप्रक्षालनायवै ६
 ऋतेवैयामुनंतोयंनचान्योस्तियुधिष्ठिर
 श्रद्धाहीनानिकर्माणिमतान्यर्धफलानिवै
 फलंददातिसंपूर्णायामुनंस्नानमात्रतः ७
 अकामोवासकामोवायामुनेसलिलेनृप
 इहामुत्रचदुःखानिमज्जनान्नैवपश्यति ८
 पक्षद्वयेयथाचंद्रःक्षीयतेवर्द्धतेतथा
 पातकंनश्यतेतत्रस्नानात्पुण्यंविवर्द्धते ९
 यथाब्धौसुखमायांतिरत्नानिविविधानिच
 आयुर्वित्तंकलत्राणिसंपदःसंभवन्तिच १०
 कामधेनुर्यथाकामंचिंतामणिर्विचिंतितम्
 ददाति यमुनास्नानंतद्वत्सर्वमनोरथम् ११
 कृतेतपःपरंज्ञानंत्रेतायांयजनंतथा
 द्वापरेचकलौदानंकालिदीसर्वदाशुभा १२
 सर्वेषांसर्ववर्णानामाश्रमाणांचभूपते
 यामुनेमज्जनंधर्मधाराभिःखलुवर्षति १३
 अस्मिन्वैभारतेवर्षेकर्मभूमौविशेषतः
 कालिद्यस्नायिनानृणांनिष्फलंजन्मकीर्तितम् १४
 नैश्वर्यगगनेयद्वद्वांद्रेऽमायांतुमंडले
 तद्वन्नभातिसत्कर्मयमुनामज्जनंविना १५
 व्रतैर्दानैस्तपोभिश्चनतथाप्रीयतेहरिः
 तत्रमज्जनमात्रेणयथाप्रीणातिकेशवः १६

नसमंविद्यतेकिंचित्तेजःसौरेणतेजसा
 तद्वन्नयमुनास्नानंसमानाःक्रतुजाःक्रियाः १७
 प्रीतयेवासुदेवस्यसर्वपापापनुत्तये
 कालिद्यामज्जनंकुर्यात्स्वर्गलाभायमानवः १८
 किंरक्षितेनदेहेनसुपुष्टेनबलीयसा
 अध्रुवेणसुदेहेनयमुनामज्जनंविना १९
 अस्थिस्तंभस्नायुबंधंमांसक्षतजलेपनम्
 चर्मावनद्धदुर्गंधपूर्णमूत्रपुरीषयोः २०
 जराशोकविपद्वाप्यंरोगमंदिरमातुरम्
 रागमूलमनित्यंचसर्वदोषसमाश्रयम् २१
 परोपकारपापार्तिपरद्रोहपरेषिकम्
 लोलुपंपिशुनंकूरंकृतघ्नंक्षणिकंतथा २२
 निष्ठुरंदुर्धरंदुष्टंदोषत्रयविदूषितम्
 अशुचितापिदुर्गंधितापत्रयविमोहितम् २३
 निसर्गतोऽधर्मरतंतृष्णाशतसमाकुलम्
 कामक्रोधमहालोभनरकद्वारसंस्थितम् २४
 कृमिवर्चस्तुभस्मादिपरिणामगुणावहम्
 ईदृक्शरीरंव्यर्थंहियमुनामज्जनंविना २५
 बुद्धुदाइवतोयेषुप्रत्यंडाइवपक्षिषु
 जायंतेमरणायैवयमुनास्नानवर्जिताः २६
 अवैष्णवोहतोविप्रोहतंश्राद्धमपिंडकम्
 अब्रह्मण्यंहतंक्षत्रमनाचारहतंकुलम् २७
 सदंभश्चहतोधर्मःक्रोधेनैवहतंतपः
 अदृढंचहतंज्ञानंप्रमादेनहतंश्रुतम् २८
 परभक्त्याहतानारीब्रह्मचारीस्त्रियाहतः
 अदीप्तेऽग्नौहतोहोमोहताभक्तिःसमायिका २९
 उपजीव्याहताकन्यास्वार्थेपाकक्रियाहता
 शूद्रभक्षोहतोयोगःकृपणस्यहतंधनम् ३०
 अनभ्यासहताविद्याहतोबोधोविरोधकृत्
 जीवितार्थहतंतीर्थजीवनार्थहतंव्रतम् ३१

असत्याचहतावाणीतथापैशुन्यवादिनी
 षट्कर्णगोहतोमंत्रोव्यग्रचित्तोहतोजपः ३२
 हतमश्रोत्रियेदानंहतोलोकश्चनास्तिकः
 अश्रद्धयाहतंसर्वयत्कृतंपारलौकिकम् ३३
 इहलोकोहतोनृणांदरिद्राणांयथानृप
 मनुष्याणांहतंजन्मकालिदीमज्जनंविना ३४
 उपपातकसर्वाणिपातकानिमहांतिच
 भस्मीभवंतिसर्वाणियमुनामज्जनानृप ३५
 वेपंतैसर्वपापानियमुनायांगतेनरे
 नाशकेसर्वपापानांयदिस्नास्यतिवारिणि ३६
 पावकाइवदीप्यंतेयमुनायांनरोत्तमाः
 विमुक्ताःसर्वपापेभ्योमेघेभ्यइवचंद्रमाः ३७
 आर्द्रशुष्कलघुस्थूलंवाङ्मनःकर्मभिःकृतम्
 तत्रस्नानंदहेत्पापंपावकःसमिधोयथा ३८
 प्रामादिकंचयत्पापंज्ञानाज्ञानकृतंचयत्
 स्नानमात्रेणनश्येतयमुनायांनृपोत्तम ३९
 निष्पापास्त्रिदिवंयांतिपापिष्ठायांतिशुद्धताम्
 संदेहोनात्रकर्तव्यःस्नानेवैयमुनाजले ४०
 सर्वेऽधिकारिणोह्यत्रविष्णुभक्तौतथानृप
 सर्वेषांसर्वदादेवीयमुनापापनाशिका ४१
 एषएवपरोमंत्रएतच्चपरमंतपः
 प्रायश्चित्तंपरंचैवयमुनास्नानमुत्तमम् ४२
 नृणांजन्मांतराभ्यासात्कालिदीमज्जनेमतिः
 अध्यात्मज्ञानकौशल्यंजन्माभ्यासाद्यथानृप ४३
 संसारकर्दमालेपप्रक्षालनविशारदम्
 पावनंपावनानांचयमुनास्नानमुत्तमम् ४४
 स्नातास्तत्रचयेराजन्सर्वकामफलप्रदे
 शुभांश्चभुंजतेभोगांश्चंद्रसूर्यग्रहोपमान् ४५
 यमुनामोक्षदाप्रोक्तामथुरासंगतायदि
 मथुरायांचकालिदीपुण्याधिकविवर्द्धिनी ४६

अन्यत्रयमुनापुण्यामहापातकहारिणी
 विष्णुभक्तिप्रदादेवीमथुरासंगताभवेत् ४७
 भक्तिभावेनसंयुक्ताकालिद्यांयदिमज्जयेत्
 कल्पकोटिसहस्राणिवसतेसन्निधौहरेः ४८
 मुक्तिं प्रयांतिमनुजाः नूनंसांख्येनवर्जिताः
 पितरस्तस्यतृप्यंतितृप्ताःकल्पशतैर्दिवि ४९
 येपिबंतिनराराजन्यमुनासलिलंशुभम्
 पंचगव्यसहस्रैस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनम् ५०
 कोटितीर्थसहस्रैस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनम्
 तत्रदानंचहोमश्चसर्वकोटिगुणंभवेत् ५१

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेऊनत्रिंशोऽध्यायः २६

त्रिंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

अत्रतेवर्णयिष्यामिइतिहासंपुरातनम्
 पुराकृतयुगेराजन्निषधेनगरेवरे १
 आसीद्वैश्यःकुबेराभोनामतोहेमकुंडलः
 कुलीनःसत्क्रियोदेवद्विजपावकपूजकः २
 कृषिवाणिज्यकर्त्तासौविविधक्रयविक्रयी
 गोघोटकमहिष्यादिपशुपोषणतत्परः ३
 पयोदधीनितक्राणिगोमयानितृणानिच
 काष्ठानिफलमूलानिलवणार्द्रादिपिप्पली ४
 धान्यानिशाकतैलानिवस्त्राणिविविधानिच
 धातूनिक्षुविकारांश्चविक्रीणीतेससर्वदा ५
 इत्थंनानाविधैर्वैश्यउपायैरपरैस्तथा
 उपार्जयामाससदाअष्टौहाटककोटयः ६
 एवमहाधनःसोथहाकर्णपलितोभवत्
 पश्चाद्विचार्यसंसारक्षणिकत्वंस्वचेतसि ७
 तद्धनस्यषडंशेनधर्मकार्यचकारसः
 विष्णोरायतनंचक्रेगृहंचक्रेशिवस्यच ८

तडागंखानयामासविपुलंसागरोपमम्
 वाप्यश्चपुष्करिण्यश्चबहुधातेनकारिताः ९
 वटाश्चत्थाम्रकंकोलजंबूनिंबादिकाननम्
 स्वसत्वेनतदाचक्रेतथापुष्पवनंशुभम् १०
 उदयास्तमनंयावदन्नपानंचकारसः
 पुराद्ब्रह्मिश्चतुर्दिक्षुप्रपांचक्रेऽतिशोभनाम् ११
 पुराणेषुप्रसिद्धानियानिदानानिभूपते
 ददौतानिसधर्मात्मानित्यंदानपरस्तदा १२
 यावज्जीवकृतेपापेप्रायाश्चित्तमथाकरोत्
 देवपूजापरोनित्यंनित्यंचातिथिपूजकः १३
 तस्येत्यंवर्त्तमानस्यसंजातौद्वौसुतौनृप
 तौसुप्रसिद्धनामानौश्रीकुंडलविकुंडलौ १४
 तयोर्मूर्ध्निगृहंत्यक्त्वाजगामतपसेवनम्
 तत्राराध्यपरंदेवंगोविदंवरदंप्रभुम् १५
 तपःक्लिष्टशरीरोऽसौवासुदेवमनाःसदा
 प्राप्तःसवैष्णवंलोकंयत्रगत्वानशोचति १६
 अथतस्यसुतौराजन्महामानसमन्वितौ
 तरुणौरूपसंपन्नौधनगर्वेणगर्वितौ १७
 दुःशीलौव्यसनासक्तौधर्मकर्माद्यदर्शकौ
 नवाक्यंचागतौमातुर्वृद्धानांवचनंतथा १८
 कुमारगौदुरात्मानौपितृमित्रनिषेधकौ
 अधर्मनिरतौदुष्टौपरदाराभिगामिनौ १९
 गीतवादित्रनिरतौवीणावेणुविनोदिनौ
 वारस्त्रीशतसंयुक्तौगायंतौचेरतुस्तदा २०
 चाटुकारजनैर्युक्तौबिंबोष्ठीषुविशारदौ
 सुवेषौचारुवसनौचारुचंदनरूषितौ २१
 तथासुगंधिमालाढ्यौकस्तूरीलक्ष्मलक्षितौ
 नानालंकारशोभाढ्यौमौक्तिकाहारहारिणौ २२
 गजवाजिरथौघेनक्रीडंतौतावितस्तदा
 मधुपानसमायुक्तौपरस्त्रीरतिमोहितौ २३

नाशयंतौपितृद्रव्यंसहस्रंददतुःशतम्
 तस्थतुःस्वगृहेरम्येनित्यंभोगपरायणौ २४
 इत्थंतुतद्धनंताभ्यांविनियुक्तमसद्व्ययैः
 वारस्त्रीविटशैलूषमल्लचारणबंदिषु २५
 अपात्रेतद्धनंदत्तंक्षिप्तंबीजमिवोषरे
 नसत्पात्रेचतदत्तंनब्राह्मणमुखेहुतम् २६
 नार्चितोभूतभृद्विष्णुःसर्वपापप्रणाशनः
 उभयोरेवतद्द्रव्यमचिरेणक्षयंययौ २७
 ततस्तौदुःखमापन्नौकार्पण्यंपरमंगतौ
 शोचमानौतुमुह्यंतौक्षुत्पीडादुःखपीडितौ २८
 तयोस्तुतिष्ठतोर्गेहेनास्तियद्भुज्यतेतदा
 स्वजनैर्बाधवैस्सर्वैःसेवकैरुपजीविभिः २९
 द्रव्याभावेपरित्यक्तौचिंत्यमानौततःपुरे
 पश्चाच्चौर्यसमारब्धंताभ्यांचनगरेनृप ३०
 राजतोलोकतोभीतौस्वपुरान्निःसृतौतदा
 चक्रतुर्वनवासंतौसर्वेषामुपपीडितौ ३१
 जघ्नतुःसततंमूढौशितैर्बाणैर्विषार्पितैः
 नानापक्षिवराहांश्चहरिणान्रोहितांस्तथा ३२
 शशकाञ्छल्लकान्गोधान्श्चापदांश्चेतरान्बहून्
 महाबलौभिल्लसंगावाखेटकभुजौसदा ३३
 एवंमांसमयाहारौपापाहारौपरंतप
 कदाचिद्भूधरंप्राप्तोह्येकोऽन्यश्चवनंगतः ३४
 शार्दूलेनहतोज्येष्ठःकनिष्ठःसर्पदंशितः
 एकस्मिन्दिवसेराजन्पापिष्ठौनिधनंगतौ ३५
 यमदूतैस्ततोबद्ध्वापापैर्नीतौयमालयम्
 गत्वाभिजगदुःसर्वेतेदूताःपापिनावुभौ ३६
 धर्मराजनरावेतावानीतौतवशासनात्
 आज्ञांदेहिस्वभृत्येषुप्रसीदकरवामकिम् ३७
 आलोच्यचित्रगुप्तेनतदादूताञ्जगौयमः
 एकस्तुनीयतांवीरनिरयंतीव्रवेदनम् ३८

अपरःस्थाप्यतांस्वर्गेयत्रभोगाह्यनुत्तमाः
कृतांताज्ञांततःश्रुत्वादूतैश्चक्षिप्रकारिभिः ३६
निक्षिप्तोरौरवेघोरेयोज्येष्ठोहिनराधिप
तेषांदूतवरःकश्चिदुवाचमधुरंवचः ४०
विकुंडलमयासार्द्धमेहिस्वर्गददामिते
भुङ्क्वभोगान्सुदिव्यांस्त्वमर्जितान्स्वेनकर्मणा ४१
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेत्रिंशोऽध्यायः ३०

एकत्रिंशोऽध्यायः

नारदउवाच-
ततोहृष्टमनाःसोऽथदूतंप्रच्छतंपथि
संदेहंहृदि कृत्वातुविस्मयंपरमंगतः
विचारयन्हृदिस्वर्गःकस्यहेतोःफलंमम १
विकुंडलउवाच-
हेदूतवरपृच्छामिसंशयंत्वामहंपरम्
आवांजातौकुलेतुल्येतुल्यंकर्मतथाकृतम् २
दुर्मृत्युरपितुल्योभूतुल्योदृष्टोयमस्तथा
कथंसनरकेक्षिप्तस्तुल्यकर्म्माममाग्रजः ३
ममाभवत्कथंनाकमितिमेहिंधिसंशयम्
देवदूतनपश्यामिममस्वर्गस्यकारणम् ४
देवदूतउवाच-
मातापितासुतोजायास्वसाभ्राताविकुंडल
जन्महेतोरियंसंज्ञाजंतोःकर्म्मोपभुक्तये ५
एकस्मिन्पादपेयद्वच्छकुनानांसमागमः
यद्यत्समीहितंकर्मकुरुतेपूर्वभावितः ६
तस्यतस्यफलंभुङ्क्तेकर्म्मणःपुरुषःसदा
सत्यंवदामितेप्रीत्यानरैःकर्म्मशुभाशुभम् ७
स्वकृतंभुज्यतेवैश्यकालेकालेपुनःपुनः
एकःकरोतिकर्माणि एकस्तत्फलमश्नुते ८
अन्योनलिप्यतेवैश्यकर्मणान्यस्यकुत्रचित्

अपतन्नरकेपापैस्तवभ्रातासुदारुणैः
 त्वंचधर्मेणधर्मज्ञस्वर्गप्राप्नोषिशाश्वतम् ६
 विकुंडलउवाच-
 आबाल्यान्ममपापेषुनपुण्येषुरतंमनः
 अस्मिञ्जन्मनिहेदूतदुष्कृतंहिकृतंमया १०
 देवदूतनजानामिसुकृतंकर्मचात्मनः
 यदिजानासिमत्पुण्यंतन्मेत्वंकृपयावद ११
 देवदूतउवाच-
 शृणुवैश्यप्रवक्ष्यामियत्त्वयापुण्यमर्जितम्
 जानामितदहंसर्वनत्वंवेत्तिसुनिश्चितम् १२
 हरिमित्रसुतोविप्रःसुमित्रोवेदपारगः
 आसीत्तस्याश्रमःपुण्योयमुनादक्षिणेतटे १३
 तेनसख्यंवनेतस्मिंस्तवजातंविशांवर
 तत्संगेनत्वयास्नातंमाघमासद्वयंतथा १४
 कालिदीपुण्यपानीयेसर्वपापहरेवरे
 तत्तीर्थेलोकविख्यातेनाम्नापापप्रणाशने १५
 एकेनसर्वपापेभ्योविमुक्तस्त्वंविशांपते
 द्वितीयमाघपुण्येनप्राप्तःस्वर्गस्त्वयानघ १६
 त्वंतत्पुण्यप्रभावेणमोदस्वसततंदिवि
 नरकेषुतवभ्रातामहतींपापयातनाम् १७
 छिद्यमानोऽसिपत्रैश्चभिद्यमानस्तुमुद्गरैः
 चूर्यमानःशिलापृष्ठेत्प्रांगारेषुभर्जितः १८
 इतिदूतवचःश्रुत्वाभ्रातृदुःखेनदुःखितः
 पुलकांकितसर्वांगोदीनोऽसौविनयान्वितः १९
 उवाचतंदेवदूतंमधुरंनिपुणंवचः
 मैत्रीसप्तपदीसाधोसतांभवतिसत्फला २०
 मित्रभावंविचिंत्यत्वंमामुपाकर्तुमर्हसि
 ततोहिश्रोतुमिच्छामिसर्वज्ञस्त्वंमतोमम २१
 यमलोकंनपश्यंतिकर्मणाकेनमानवाः
 गच्छन्तिनिरयंयेनतन्मेत्वंकृपयावद २२

देवदूतउवाच-

सम्यक्पृष्टं त्वया वैश्यनष्टपापोऽसिसांप्रतम्
विशुद्धे हृदये पुंसां बुद्धिः श्रेयसि जायते २३
यद्यप्यवसरो नास्ति मम सेवा परस्य वै
तथापि च तव स्नेहात्प्रवक्ष्यामि यथामति २४
कर्मणामनसा वाचा सर्वा वस्थासु सर्वदा
परपीडां न कुर्वन्ति न ते यांति यमालयम् २५
न वेदैर्न च दानैश्च न तपोभिर्न चाध्वरैः
कथंचित्स्वर्गं तिंयांति पुरुषाः प्राणिहिंसकाः २६
अहिंसा परमो धर्मो ह्यहिंसैव परंतपः
अहिंसा परमं दानमित्याहुर्मुनयः सदा २७
मशकान्सरीसृपान्दंशान्यूकाद्यान्मानवांस्तथा
आत्मौपम्येन पश्यन्ति मानवा ये दयालवः २८
तप्तांगारमयस्कीलमादं प्रेतरंगिणीम्
दुर्गतिं नैव गच्छन्ति कृतांतस्य च ते नराः २९
भूतानि येऽत्र हिंसन्ति जलस्थलचराणि च
जीवनार्थं च ते यांति कालसूत्रं च दुर्गतिम् ३०
श्वमांसभोजनास्तत्र पूयशोणितपायिनः
मज्जन्तश्च वसापंके दष्टाः कीटैरधोमुखैः ३१
परस्परं च खादन्तो ध्वांते चान्योन्यघातिनः
वसन्ति कल्पानेकांस्ते रुदन्तो दारुणं रवम् ३२
कृमियोनि शतंगत्वा स्थावराः स्युश्चिरं तु ते
ततोच्छन्ति ते क्रूरास्तिर्यग्योनि शतेषु च ३३
पश्चाद्भवंति जातांधाः काणाः कुब्जाश्च पंगवः
दरिद्राश्चांगहीनाश्च मानुषाः प्राणिहिंसकाः ३४
तस्माद्वैश्यपरत्रेह कर्मणामनसा गिरा
लोकद्वयसुखप्रेप्सुर्धर्मज्ञो न तदाचरेत् ३५
लोकद्वयेन विदंति सुखानि प्राणिहिंसकाः
येन हिंसन्ति भूतानि न ते बिभ्यति कुत्रचित् ३६
प्रविशन्ति यथानद्यः समुद्रमृजुवक्रगाः

सर्वधर्माग्रहिंसायांप्रविशंतितथादृढम् ३७
 सस्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः
 अभयंयेनभूतेभ्योदत्तमत्रविंशांवर ३८
 येनयोगांश्चशास्त्रोक्तान्धर्माधर्मविमिश्रितान्
 पालयंतीहयेवैश्यनतेयांतियमालयम् ३९
 ब्रह्मचारीगृहस्थश्चवानप्रस्थोयतिस्तथा
 स्वधर्मनिरताःसर्वेनाकपृष्ठेवसंतिते ४०
 यथोक्तचारिणःसर्वेवर्णाश्रमसमन्विताः
 नराजितेंद्रियायांतिब्रह्मलोकंतुशाश्वतम् ४१
 इष्टापूर्तरतायेचपंचयज्ञरताश्चये
 दयान्विताश्चयेनित्यंनेक्षंतेतेयमालयम् ४२
 इन्द्रियार्थनिवृत्तायेसमर्थावेदवादिनः
 अग्निपूजारतानित्यंतेविप्राःस्वर्गगामिनः ४३
 अदीनवदनाःशूराःशत्रुभिःपरिवेष्टिताः
 आहवेषुविपन्नायेतेषांमार्गोदिवाकरः ४४
 अनाथस्त्रीद्विजार्थेचशरणागतपालने
 प्राणांस्त्यजंतियेवैश्यनच्यवंतिदिवस्तुते ४५
 पंग्वंधबालवृद्धांश्चरोग्यनाथदरिद्रितान्
 येपुष्णंतिसदावैश्यतेमोदंतिसदादिवि ४६
 गादृष्ट्वापंकनिर्मग्नारोगमग्नद्विजंतथा
 उद्धरंतिनरायेचतेषांलोकोऽश्वमेधिनाम् ४७
 गोग्रासंयेप्रयच्छंतियेशुश्रूषंतिगाःसदा
 येनारोहंतिगोपृष्ठेतेस्वर्लोकनिवासिनः ४८
 गर्तमात्रंतुयेचक्रुर्यत्रगौरतृषाभवेत्
 यमलोकमदृष्ट्वैवतेयांतिस्वर्गतिनराः ४९
 अग्निपूजादेवपूजागुरुपूजारताश्चये
 द्विजपूजारतानित्यंतेविप्राःस्वर्गगामिनः ५०
 वापीकूपतडागादौधर्मस्यांतोनविद्यते
 पिबंतिस्वेच्छयायत्रजलस्थलचरास्तदा ५१
 नित्यंदानपरःसोऽत्रकथ्यतेविबुधैरपि

यथायथाचपानीयंपिबन्तिप्राणिनोभृशम् ५२
 तथातथाऽक्षयःस्वर्गोधर्मबुद्ध्याविशांवर
 प्राणिनांजीवनंवारिप्राणावारिणिसंस्थिताः ५३
 नित्यस्नानेनपूयन्तेयेऽपिपातकिनोनराः
 प्रातःस्नानंहरेद्वैश्यबाह्याभ्यन्तरजंमलम् ५४
 प्रातःस्नानेननिष्पापोनरोनिरयंव्रजेत्
 स्नानंविनातुयोभुंक्तेमलाशीससदानरः ५५
 अस्नायीयोनरस्तस्यविमुखापितृदेवताः
 स्नानहीनोनरःपापःस्नानहीनोनरोऽशुचिः ५६
 अस्नायीनरकंभुंक्तेपुंस्कीटादिषुजायते
 येपुनःस्रोतसिस्नानमाचरन्तीहपर्वणि ५७
 तेनैवनरकंयांतिनजायन्तेकुयोनिषु
 दुःस्वप्नादुष्टचिन्ताश्चवंध्याभवन्तिसर्वदा ५८
 प्रातःस्नानेनशुद्धानांपुरुषाणांविशांवर
 तिलांश्चतिलपात्रांश्चतिलप्रस्थंयथाविधि ५९
 दत्त्वाप्रेतपतेर्भूमौनव्रजंतिनराःक्वचित्
 पृथिवीकांचनंगांचदत्त्वादानानिषोडश ६०
 गत्वानविनिवर्ततेस्वर्गलोकाद्विकुण्डल
 पुण्यासुतिथिषुप्राज्ञोव्यतीपातेचसंक्रमे ६१
 स्नात्वादत्त्वाचयत्किंचिन्नैवमज्जतिदुर्गतौ
 नैवाक्रामन्तिदातारोदारुणंरौरवंपथम्
 इहलोकेनजायन्तेकुलेधनविवर्जिते ६२
 सत्यवादीसदामौनीप्रियवादीचयोनरः
 अक्रोधनःसमाचारोनातिवाद्यनसूयकः ६३
 सदादाक्षिण्यसंपन्नःसदाभूतदयान्वितः
 गोप्ताचपरमर्माणांवक्तापरगुणस्यच ६४
 परस्वन्तृणमात्रंचमनसापिनयोहरेत्
 नपश्यन्तिविशांश्रेष्ठह्येतेनरकयातनाम् ६५
 परापवादीपाखंडःपापेभ्योऽपिमतोऽधिकः
 पच्यतेनरकेतावद्यावदाभूतसंप्लवम् ६६

वक्तापरुषवाक्यानामंतव्योनरकागतः
 संदेहोनविशांश्रेष्ठपुनर्यातिचदुर्गतिम् ६७
 नतीर्थैर्नतपोभिश्चकृतघ्नस्यास्तिनिष्कृतिः
 सहतेयातनांघोरांसनरोनरकेचिरम् ६८
 पृथिव्यांयानितीर्थानितेषुमञ्जतियोनरः
 जितेंद्रियोजिताहारोनसयातियमालयम् ६९
 नतीर्थेपातकंकुर्यान्नचतीर्थोपजीवनम्
 तीर्थेप्रतिग्रहस्त्याज्यस्त्याज्योधर्मस्यविक्रयः ७०
 दुर्जरंपातकंतीर्थेदुर्जरश्चप्रतिग्रहः
 तीर्थेचदुर्जरंसर्वमेतत्किन्नरकंब्रजेत् ७१
 सकृद्गंगांभसिस्नातःपूतोगांगेयवारिणा
 ननरोनरकंयातिअपिपातकराशिकृत् ७२
 व्रतदानतपोयज्ञाःपवित्राणीतराणिच
 गंगाबिंद्वभिषिक्तस्यनसमाइतिनःश्रुतम् ७३
 अन्यतीर्थसमांगंगांयोब्रवीतिनराधमः
 सयातिनरकंवैश्यदारुणंरौरवंमहत् ७४
 धर्मद्रवंह्यपांबीजंवैकुण्ठचरणच्युतम्
 धृतमूर्ध्निमहेशेनयद्गांगममलंजलम् ७५
 तद्ब्रह्मैवनसंदेहोनिर्गुणंप्रकृतेःपरम्
 तेनकिंसमतांगच्छेदपिब्रह्मांडगोचरे ७६
 गंगागंगेतियोब्रूयाद्योजनानांशतैरपि
 नरोनरकंयातिकिंतयासदृशंभवेत्
 नान्येनदह्यतेसद्यःक्रियानरकदायिनी ७७
 गंगांभसिप्रयत्नेनस्नातव्यंतेनमानवैः
 प्रतिगृहनिवृत्तोयःप्रतिग्रहक्षमोऽपिसन्
 सद्विजोद्योततेवैश्यतारारूपश्चिरंदिवि ७८
 गामुद्धरंतियेपंकाद्वेयैरक्षंतचरोगिणः
 म्रियंतेगोगृहेयेचतेषांभसितारकाः
 यमलोकंनपश्यंतिप्राणायामपरायणाः ७९
 अपिदुष्कृतकर्माणस्तैरेवहतकिल्बिषाः

दिवसेदिवसेवैश्यप्राणायामास्तुषोडश
 अपिब्रह्महणंसाक्षात्पुनंत्यहरहःकृताः ८०
 तपांसियानितप्यंतैवतानिनियमाश्चये
 गोसहस्रप्रदानंचप्राणायामस्तुतत्समः ८१
 अब्बिंदुयःकुशाग्रेणमासेमासेनरःपिबेत्
 संवत्सरशतंसाग्रंप्राणायामस्तुतत्समः ८२
 पातकंतुमहद्यच्चतथाक्षुद्रोपपातकम्
 प्राणायामैःक्षणात्सर्वभस्मसात्कुरुतेनरः ८३
 मातृवत्परदारान्येमन्यंतेवैनरोत्तमाः
 नतेयांतिनरश्रेष्ठकदाचिद्यमयातनाम् ८४
 मनसापिपरेषांयःकलत्राणिनसेवते
 सहलोकद्वयेनास्तितेनवैश्यधराधृता ८५
 तस्माद्धर्मान्वितैस्त्याज्यंपरदारोपसेवनम्
 नयंतिपरदारास्तुनरकानेकविंशतिम् ८६
 लोभोनजायतेयेषांपरदारेषुमानसे
 तेयांतिदेवलोकंतुनयमंवैश्यसत्तम ८७
 शश्वत्क्रोधनिदानेषुयःक्रोधेननजीयते
 जितस्वर्गःसमंतव्यःपुरुषोऽक्रोधनोभुवि ८८
 मातरंपितरंपुत्रआराधयतिदेववत्
 अप्राप्तेवाद्धकेकालेनयातिचयमालयम् ८९
 पितुश्चाधिकभावेनयेऽचयंतिगुरुंनराः
 भवंत्यतिथयोलोकेब्रह्मणस्तेविशांवर ९०
 इहचैवस्त्रियोधन्याःशीलस्यपरिरक्षणात्
 शीलभंगेचनारीणांयमलोकःसुदारुणः ९१
 शीलंरक्ष्यंसदास्त्रीभिर्दुष्टसंगविवर्जनात्
 शीलेनहिपरःस्वर्गःस्त्रीणांवैश्यनसंशयः ९२
 शूद्रस्यपाकयज्ञेननिषिद्धाचरणेनच
 दुर्गतिर्विहितावैश्यतस्यसानारकीगतिः ९३
 विचारयंतियेशास्त्रंवेदाभ्यासरताश्चये
 पुराणंसंहितांयेचश्रावयंतिपठंतिच ९४

व्याकुर्वतिस्मृतिर्येचयेधर्मप्रतिबोधकाः
 वेदांतेषुनिषण्णायेतैरियंजगतीधृता ६५
 तत्तदभ्यासमाहात्म्यैःसर्वेतेहतकिल्बिषाः
 गच्छन्तिब्रह्मणोलोकंयत्रमोहोनविद्यते ६६
 ज्ञानमज्ञाययोदद्याद्वेदशास्त्रसमुद्भवम्
 अपिवेदास्तमर्चतिभवबंधविदारणम् ६७
 श्रूयतामद्भुतं ह्येतद्रहस्यं वैश्यसत्तम
 सम्मतं धर्मराजस्य सर्वलोका मृतप्रदम् ६८
 नयमं यमलोकं च न भूतान् घोरदर्शनान्
 पश्यन्ति वैष्णवानूनं सत्यं सत्यं योदितम् ६९
 प्राहास्मान्यमुना भ्राता सदैव हि पुनः पुनः
 भवद्भिर्वैष्णवास्त्याज्यान ते स्युर्मम गोचराः १००
 स्मरन्ति ये सकृद्भूताः प्रसंगेनापि केशवम्
 ते विध्वस्ता खिलाघौघायांति विष्णोः परंपदम् १०१
 दुराचारो दुष्कृतोऽपि सदाचाररतोऽपि यः
 भवद्भिः स सदा त्याज्यो विष्णुं च भजते नरः १०२
 वैष्णवो यद्गृहे भुंक्ते येषां वैष्णवसंगतिः
 तेऽपि वः परिवार्याः स्युस्तत्संगहतकिल्बिषाः १०३
 इत्थं वैश्यानुशास्त्यस्मान् देवो दंडधरः सदा
 अतो नो वैष्णवायांति राजधानीं यमस्य तु १०४
 विष्णुभक्तिं विनानृणां पापिष्ठानां विशां वर
 उपायो नास्ति नास्त्यन्यः संतर्तुनरकां बुधिम् १०५
 श्वपाकमपि नेक्षेत्तलोकेष्टं वैश्यवैष्णवम्
 वैष्णवो वर्णबाह्योऽपि पुनाति भुवनत्रयम् १०६
 एतावतालमघनिर्हरणाय पुंसां संकीर्तनं भगवतो गुणकर्मनाम्नाम्
 विक्रुश्य पुत्रमघवान्यदजामिलोऽपि नारायणेति म्रियमाण इयायमुक्तिम् १०७
 नरके तु चिरं मग्नाः पूर्वे ये च कुलद्वये
 तदैव यांति ते स्वर्गं यदार्चति मुदा हरिम् १०८
 विष्णुभक्तस्य ये दासा वैष्णवान्न भुजश्च ये
 ते तु क्रतुभुजां वैश्यगतिं यांति निराकुलाः १०९

प्रार्थयद्वैष्णवस्यान्नं प्रयत्नेन विचक्षणः
 सर्वपापविशुद्ध्यर्थं तदभावे जलं पिबेत् ११०
 गोविंदेति जपन्मंत्रं कुत्रचिन्म्रियते यदि
 सनरो नयमं पश्येत्तत्र चनेक्षामहे वयम् १११
 सांगं समुद्रं सध्यानं सऋषिः छंददैवतम्
 दीक्षया विधिवन्मंत्रं जपेद्वैद्वादशाक्षरम् ११२
 अष्टाक्षरं च मंत्रं शंभो जपन्ति नरोत्तमाः
 तान् दृष्ट्वा ब्रह्महा शुद्ध्येद्भ्राजते विष्णुवत्स्वयम् ११३
 शंखिनश्चक्रिणो भूत्वा ब्रह्माभ्यन्तरगामिनः
 वसन्ति वैष्णवे लोके विष्णुरूपेण ते नराः ११४
 हृदि सूर्ये जले वाथ प्रतिमास्थं डिलेपि च
 समभ्यर्च्य हरिं यांति नरास्तद्वैष्णवं पदम् ११५
 अथ वा सर्वदा पूज्यो वासुदेवो मुमुक्षुभिः
 शालग्रामे मणौ चक्रे वज्रकीटविनिर्मिते ११६
 अधिष्ठानं हितद्विष्णोः सर्वपापप्रणाशनम्
 सर्वपुण्यप्रदं वैश्यसर्वेषामपि मुक्तिदम् ११७
 यः पूजयेद्धरिं चक्रे शालग्रामशिलोद्भवे
 राजसूयसहस्रेण तेनेष्टं प्रतिवासरे ११८
 स दामनंति वेदांता ब्रह्मनिर्वाणमच्युतम्
 तत्प्रसादो भवेन्नृणां शालग्रामशिलार्चनात् ११९
 महाकाष्ठस्थितो वह्निर्मखस्थाने प्रकाशते
 यथा तथा हरिर्व्यापी शालग्रामे प्रकाशते १२०
 अपि पापसमाचाराः कर्मण्यनधिकारिणः
 शालग्रामार्चका वैश्यनैव यांतियमालयम् १२१
 न तथारमते लक्ष्म्यां न तथा स्वपुरे हरिः
 शालग्रामशिला चक्रे यथा सरमते सदा १२२
 अग्निहोत्रं कृतं तेन दत्तापृथ्वी स सागरा
 येनार्चितो हरिश्चक्रे शालग्रामशिलोद्भवे १२३
 शिलाद्वादशभो वैश्यशालग्रामशिलोद्भवाः
 विधिवत् पूजिता येन तस्य पुण्यं वदामि ते १२४

कोटिद्वादशलिंगैस्तुपूजितैः स्वर्णपंकजैः
 यत्स्याद्द्वादशकालेषु दिनेनैकेन तद्भवेत् १२५
 यः पुनः पूजयेद्भक्त्या शालग्रामशिलाशतम्
 उषित्वासहरेर्लोके चक्रवर्ती हजायते १२६
 कामैः क्रोधैः प्रलोभैश्च व्याप्तो यत्र नराधमः
 सोऽपियातिहरेर्लोकं शालग्रामशिलार्चनात् १२७
 यः पूजयेच्च गोविंदं शालग्रामे मुदानरः
 आभूतसंप्लवं यावन्न स प्रच्यवते दिवः १२८
 विनातीर्थैर्विनादानैर्विनायज्ञैर्विनामतिम्
 मुक्तियांति नरा वै श्य शालग्रामशिलार्चनात् १२९
 नरकं गर्भवासं चतिर्यक्त्वं कृमियोनिताम्
 नयाति वै श्य पापोऽपि शालग्रामशिलार्चकः १३०
 दीक्षाविधानमंत्रज्ञो यश्च क्रेबलिमाहरेत्
 गंगागोदावरीरेवानद्यो मुक्तिप्रदाश्च याः १३१
 निवसंति हि ताः सर्वाः शालग्रामशिलाजले
 नैवेद्यैर्विविधैः पुष्पैर्धूपदीपैर्विलेपनैः १३२
 गीतवादित्रस्तोत्राद्यैः शालग्रामशिलार्चनम्
 कुरुते मानवो यस्तु कलौ भक्तिपरायणः १३३
 कल्पकोटि सहस्राणि रमते सन्निधौ हरेः
 लिंगैस्तु कोटिभिर्दृष्टैर्यत्फलं पूजितैस्तुतैः १३४
 शालग्रामशिलायास्तु ह्येकेनाह्वयितुं फलम्
 सकृदभ्यर्चिते लिंगे शालग्रामशिलोद्भवे १३५
 मुक्तिं प्रयांति मनुजानूनं सांख्येन वर्जिताः
 शालग्रामशिलारूपीयत्र तिष्ठति केशवः १३६
 तत्र देवाः सुरा यक्षा भुवनानि चतुर्दश
 शालग्रामशिलायां तु यः श्राद्धं कुरुते नरः १३७
 पितरस्तस्य तिष्ठंति तृप्ताः कल्पशतं दिवि
 ये पिबंति नरानित्यं शालग्रामशिलाजलम् १३८
 पंचगव्यसहस्रैस्तु सेवितैः किंप्रयोजनम्
 कोटितीर्थसहस्रैस्तु सेवितैः किंप्रयोजनम् १३९

तोयंयदिपिबेत्पुण्यंशालग्रामशिलांगजम्
 शालग्रामशिलायत्रतत्तीर्थयोजनत्रयम् १४०
 तत्रदानंचहोमंचसर्वकोटिगुणंभवेत्
 शालग्रामशिलातोयंयःपिबेद्विंदुनासमम् १४१
 मातृस्तन्यंपुनर्नैवसपिबेद्विष्णुभाङ्गरः
 शालग्रामसमीपेतुक्रोशमात्रंसमंततः १४२
 कीटकोपिमृतोयातिवैकुण्ठंभवनंपरम्
 शालग्रामशिलाचक्रंयोदद्याद्दानमुत्तमम् १४३
 भूचक्रंतेनदत्तंस्यात्सशैलवनकाननम्
 शालग्रामशिलायायोमूल्यमुत्पादयेन्नरः १४४
 विक्रेताचानुमंतायःपरीक्षासुचमोदते
 तेसर्वेनरकंयांतियावदाभूतसंप्लवम् १४५
 ततःसंवर्जयेद्वैश्यचक्रस्यक्रयविक्रयम्
 बहुनोक्तेनकिंवैश्यकर्तव्यंपापभीरुणा १४६
 स्मरणंवासुदेवस्यसर्वपापहरंहरेः
 तपस्तप्त्वानरोघोरमरणयेनियतेंद्रियः १४७
 यत्फलंसमवाप्नोतितन्नत्वागरुडध्वजम्
 कृत्वापिबहुशःपापंनरोमोहसमन्वितः १४८
 नयातिनरकंगत्वासर्वपापहरंहरिम्
 पृथिव्यांयानितीर्थानिपुण्यान्यायतनानिच १४९
 तानिसर्वाण्यवाप्नोतिविष्णोर्नामानुकीर्तनात्
 देवंशार्ङ्गधरंविष्णुंयेप्रपन्नाःपरायणाः १५०
 नतेषांयमसालोक्यंनतेस्युर्नरकौकसः
 वैष्णवःपुरुषोवैश्यशिवनिंदांकरोतियः १५१
 नविंदेद्वैष्णवंलोकंसयातिनरकंमहत्
 उपोष्यैकादशीमेकांप्रसंगेनापिमानवः १५२
 नयातियातनांयामीमितिलोमशतःश्रुतम्
 नेदृशंपावनंकिंचित्त्रिषुलोकेषुविद्यते १५३
 उभयंपद्मनाभस्यदिनंपातकनाशनम्
 तावत्पापानिदेहेऽस्मिन्वसंतीहविशांवर १५४

यावन्नोपवसेज्जंतुःपद्मनाभदिनंशुभम्
 अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच १५५
 एकादश्युपवासस्यकलांनार्हतिषोडशीम्
 एकादशेंद्रियैःपापंयत्कृतं वैश्यमानवैः १५६
 एकादश्युपवासेनतत्सर्वं विलयं व्रजेत्
 एकादशीसमं किंचित्पुण्यंलोकेनविद्यते १५७
 व्याजेनापिकृतायैस्तुवशंयांतिनभास्करेः
 स्वर्गमोक्षप्रदाह्येषाशरीरारोग्यदायिनी १५८
 सुकलत्रप्रदाह्येषाजीवत्पुत्रप्रदायिनी
 नगंगानगयावैश्यनकाशीनचपुष्करम् १५९
 नचापिवैष्णवंक्षेत्रंतुल्यंहरिदिनेनतु
 यमुनाचन्द्रभागानतुल्याहरिदिनेनतु १६०
 अनायासेनयेनात्रप्राप्यतेवैष्णवंपदम्
 रात्रौजागरणंकृत्वासमुपोष्यहरेर्दिने १६१
 दशवैपैतृकेपक्षेमातृकेदशपूर्वजाः
 प्रियायादशयेवैश्यतानुद्धरतिनिश्चितम् १६२
 द्वंद्वसंगपरित्यक्तानागारिकृतकेतनाः
 स्रग्विणःपीतवसनाःप्रयांतिहरिमंदिरम् १६३
 बालत्वेयौवनेवापिवाद्धकेवाविशांवर
 उपोष्यैकादशींनूननैतिपापोऽतिदुर्गतिम् १६४
 उपोष्येहत्रिरात्राणिकृत्वावातीर्थमञ्जनम्
 दत्वाहेमतिलान्गाश्चस्वर्गयांतीहमानवाः १६५
 तीर्थेस्त्रांतिनयेवैश्यनदत्तंकांचनंचयैः
 नैवतप्तंतपःकिंचित्तेस्युःसर्वत्रदुःखिताः १६६
 संचिप्यकथितंधर्म्मनरकस्यनिरूपणम्
 अद्रोहःसर्वभूतेषुवाङ्मनःकायकर्मभिः १६७
 इंद्रियाणांनिरोधश्चदानंचहरिसेवनम्
 वर्णाश्रमक्रियाणांचपालनंविधितःसदा १६८
 स्वर्गार्थीसर्वदावैश्यतपोदानंनकीर्तयेत्
 यथाशक्तितथादद्यादात्मनोहितकाम्यया १६९

उपानद्वस्त्रमन्त्रानिपत्रंमूलंफलंजलम्
 अवधंदिवसंकार्य्यदरिद्रेणापिवैश्यक १७०
 इहलोकेपरेचैवनदत्तंनोपतिष्ठते
 दातारोनेवपश्यंतितांतांवैयमयातनाम् १७१
 दीर्घायुषोधनाढ्याश्चभवंतीहपुनःपुनः
 किमत्रबहुनोक्तेनयांत्यधर्मेणदुर्गातिम् १७२
 आरोहंतिदिवंधर्मेनराःसर्वत्रसर्वदा १७३
 तेनबालत्वमारभ्यकर्तव्योधर्मसंग्रहः
 इतितेकथितंसर्वकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि १७४
 विकुंडलउवाच-
 श्रुत्वात्वद्वचनंसौम्यप्रसन्नचित्तमेवमे
 गंगोदंपापहंसद्यःपापहारिसतांवचः १७५
 उपकर्तुंप्रियंवक्तुंगुणोनैसर्गिकःसताम्
 शीतांशुःक्रियतेकेनशीतलोऽमृतमंडलः १७६
 देवदूतततोब्रूहिकारुण्यान्ममपृच्छतः
 नरकान्निष्कृतिःसद्योभ्रातुर्मेजायतेकथम् १७७
 इति तस्यवचःश्रुत्वादेवदूतोजगादह
 ध्यानंदृष्ट्वाक्षणं ध्यात्वातन्मैत्रीरज्जुबन्धनः १७८
 यत्तेवैश्याष्टमेपुण्यंत्वयाजन्मनिसंचितम्
 तद्भ्रात्रेदीयतांसर्वस्वर्गतस्ययदीच्छसि १७९
 विकुंडलउवाच-
 किंतत्पुण्यंकथंजातंकिंजन्मचपुरातनम्
 तत्सर्वंकथ्यतांदूतततोदास्यामिसत्वरम् १८०
 देवदूतउवाच-
 शृणुवैश्यप्रवक्ष्यामितत्पुण्यंचसहेतुकम्
 पुरामधुवनेपुण्येऋषिरासीच्चशाकुनिः १८१
 तपोऽध्ययनसंपन्नस्तेजसांब्रह्मणासमः
 जज्ञिरेतस्यरेवत्यांनवपुत्राग्रहाइव १८२
 ध्रुवःशीलोबुधस्तारोज्योतिष्मानुतपंचमः
 अग्निहोत्ररताह्येतेगृहधर्मेषुमिरे १८३

निर्मोहोजितकामश्चध्यानकोशोगुणाधिकः
 एतेगृहविरक्ताश्चचत्वारोद्विजसूनवः १८४
 चतुर्थाश्रममापन्नाःसर्वकामविनिस्पृहाः
 ग्रामैकवासिनःसर्वेनिःसंगानिष्परिग्रहाः १८५
 निराशानिष्प्रयत्नाश्चसमलोष्टाश्मकांचनाः
 येनकेनचिदाच्छन्नायेनकेनचिदाशिताः १८६
 सायंग्रहास्तथानित्यंविष्णुध्यानपरायणाः
 जितनिद्राजिताहारावातशीतसहिष्णवः १८७
 पश्यंतोविष्णुरूपेणजगत्सर्वंचराचरम्
 चरंतिलीलयापृथ्वद्यन्तेऽन्योन्यमौनमास्थिताः १८८
 नकुर्वन्तिक्रियांकांचिदर्थमात्रंहियोगिनः
 दृष्टज्ञानासंदेहाश्चिद्विकारविशारदाः १८९
 एवंचैतवविप्रस्यपूर्वमष्टमजन्मनि
 तिष्ठतोमध्यदेशेषुपुत्रदारकुटुंबिनः १९०
 गेहंतावकमाजग्मुर्मध्याह्नेक्षुत्पिपासिताः
 वैश्वदेवांतरेकालेत्वयादृष्टागृहांगणे १९१
 सगद्गदंसाश्रुनेत्रंसहर्षचससंभ्रमम्
 दंडवत्प्रणिपातेनबहुमानपुरःसरम् १९२
 प्रणम्यचरणौमूर्ध्नाकृत्वापाणियुगाञ्जलिम्
 तदाभिनन्दिताःसर्वेतयासूनृतयागिरा १९३
 अद्यमेसफलंजन्मजीवितंसफलंतथा
 अद्यविष्णुःप्रसन्नोमेसनाथोऽद्यास्मिपावनः १९४
 धन्योऽस्म्यद्यगृहंधन्यंधन्याअद्यकुटुंबिनः
 ममाद्यपितरोधन्याधन्यागावःश्रुतंधनम् १९५
 यद्दृष्टौभवतांपादौतापत्रयहरौमया
 भवतांदर्शनंयस्माद्धन्यस्यैवहरेरिव १९६
 एवंसंपूज्यकृत्वातुपादप्रक्षालनंतथा
 धृतमूर्ध्निविशांश्रेष्ठश्रद्धयापरयातदा १९७
 यत्रपादोदकंवैश्यश्रद्धयाशिरसाधृतम्
 गंधपुष्पाक्षतैर्धूपैर्दपिर्भावपुरःसरम् १९८

संपूज्यसुंदरान्नेनभोजितायतयस्तथा
तृप्ताःपरमहंसास्तेविश्रांतामंदिरेनिशि १६६
ध्यायंतश्चपरंब्रह्मयज्ज्योतिर्ज्योतिषांमतम्
तेषामातिथ्यजंपुण्यंजातंयत्तेविशांवर २००
नतद्वक्त्रसहस्रेणवक्तुंशक्नोम्यहंखलु
भूतानांप्राणिनःश्रेष्ठाःप्राणिनांमतिजीविनः २०१
मतिमत्सुसुराःश्रेष्ठानरेषुब्रह्मजातयः
ब्राह्मणेषुचविद्वांसोविद्वत्सुकृतबुद्धयः २०२
कृतबुद्धिषुकर्तारःकर्तृषुब्रह्मवेदिनः
अतएवसुपूज्यास्तेतस्माच्छ्रेष्ठाजगत्त्रये २०३
तत्संगतिर्विशांश्रेष्ठमहापातकनाशिनी
विश्रांतागृहिणोगेहेसंतुष्टाब्रह्मवेदिनः २०४
आजन्मसंचितंपापंनाशयंतीक्षणेनवै
संचितंयद्गृहस्थस्यपापमामरणांतिकम् २०५
विनिर्दहतितत्सर्वमेकरात्रोषितोयतिः
स्वभ्रात्रेदेहितत्पुण्यंनरकाद्येनमुच्यते २०६
इतिदूतवचःश्रुत्वाददौपुण्यंससत्वरम्
हृष्टेनचेतसाभ्रातानिरयात्सोऽपिनिर्गतः २०७
देवैस्तुपुष्पवर्षेणपूजितौचदिवंगतौ
ताभ्यांसंपूजितःसम्यग्गतोदूतोयथागतः २०८
अखिलभुवनबोधंदेवदूतस्यवाक्यं निगमवचनतुल्यंवैश्यपुत्रोनिशम्य
स्वकृतसुकृतदानाद्भ्रातरंतारयित्वा सुरपतिवरलोकंतेनसार्द्धजगाम २०९
इतिहासमिमंराजन्यःपठेच्छृणुयादपि
सगोसहस्रदानस्यविशोकोलभतेफलम् २१०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेएकत्रिंशोऽध्यायः ३१

द्वात्रिंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

ततो गच्छेतराजेंद्रसुगंधंलोकविश्रुतम्
सर्वपापविशुद्धात्माब्रह्मलोकेमहीयते १

रुद्रावर्तततोगच्छेत्तीर्थसेवीनराधिप
 तत्रस्नात्वानरोराजन्स्वर्गलोकेमहीयते २
 गंगायाश्चनरश्रेष्ठसरस्वत्याश्चसंगमे
 स्नातोऽश्वमेधमाप्नोतिस्वर्गलोकं च गच्छति ३
 तत्रकर्णहृदेस्नात्वादेवमभ्यर्च्यशंकरम्
 नदुर्गतिमवाप्नोतिस्वर्गलोकं च गच्छति ४
 ततःकुब्जाम्रकंगच्छेत्तीर्थसेवीयथाक्रमम्
 गोसहस्रमवाप्नोतिस्वर्गलोकं च गच्छति ५
 अरुंधतीवटंगच्छेत्तीर्थसेवीनराधिप
 सामुद्रकमुपस्पृश्यत्रिरात्रोपोषितोनरः ६
 गोसहस्रफलं विद्यात्स्वर्गलोकं च गच्छति
 ब्रह्मावर्तततोगच्छेद्ब्रह्मचारीसमाहितः ७
 अश्वमेधमवाप्नोतिस्वर्गलोकं च गच्छति
 यमुनाप्रभवं गच्छेत्समुपस्पृश्ययामुनम् ८
 अश्वमेधफलं लब्ध्वा ब्रह्मलोके महीयते
 दर्वीसंक्रमणं प्राप्य तीर्थत्रैलोक्यविश्रुतम् ९
 अश्वमेधमवाप्नोतिस्वर्गलोकं च गच्छति
 सिंधोश्च प्रभवं गत्वासिद्धगंधर्वसेवितम् १०
 तत्रोष्यरजनीः पंचदद्याद्बहुसुवर्णकम्
 अथ देवीं समासाद्य नरः परमदुर्गमाम् ११
 अश्वमेधमवाप्नोति गच्छेच्चौशनसीं गतिम्
 ऋषिकुल्यां समासाद्य वसिष्ठं चैव भारत १२
 वसिष्ठं समतिक्रम्य सर्वे वर्णा द्विजातयः
 ऋषिकुल्यां नरः स्नात्वा ऋषिलोकं प्रपद्यते १३
 यदि तत्र वसेन्मासं शाकाहारो नराधिप
 भृगुतुंगं समासाद्य वाजिमेधफलं लभेत् १४
 गत्वा वीरप्रमोक्षं च सर्वपापैः प्रमुच्यते
 कार्तिकमाघयोश्चैव तीर्थमासाद्य दुर्लभम् १५
 अग्निष्टोमातिरात्राभ्यां फलं प्राप्नोति पुण्यकृत्
 ततः संध्यां समासाद्य विद्यातीर्थमनुत्तमम् १६

उपस्पृशेत्सविद्यानां सर्वासांपारगो भवेत्
 महाश्रमेव सेद्रात्रिं सर्वपापप्रमोचने १७
 एककालं निराहारो लोकान्संवसते शुभान्
 षष्ठकालोपवासेन मासमुष्यमहालये १८
 तीर्णस्तारयते जंतून् दशपूर्वान्दशापरान्
 दृष्ट्वा माहेश्वरं पुण्यं परं सुरनमस्कृतम् १९
 कृतार्थः सर्वकृत्येषु न शोचे न्मरणं क्वचित्
 सर्वपापविशुद्धात्मा विद्याद्बहुसुवर्णकम् २०
 अथ वेतसिकां गच्छेत् पितामहनिषेविताम्
 अश्वमेधमवाप्नोति गतिं च परमां व्रजेत् २१
 अथ सुंदरिकां तीर्थं प्राप्य सिद्धनिषेविताम्
 रूपस्य भागी भवति दृष्टमेतत्पुरातनैः २२
 ततो ब्राह्मणिकां गत्वा ब्रह्मचारी समाहितः
 पद्मवर्णेन यानेन ब्रह्मलोकं प्रपद्यते २३
 ततश्च नैमिषं गच्छेत् पुण्यं द्विजनिषेवितम्
 तत्र नित्यं निवसति ब्रह्मादेव गणैः सह २४
 नैमिषं प्रार्थयानस्य पापस्यार्द्धं प्रणश्यति
 प्रविष्टमानस्तु नरः सर्वपापात् प्रमुच्यते २५
 तत्र मासं वसेद्धीरो नैमिषे तीर्थतत्परः
 पृथिव्यां यानि तीर्थानि नैमिषे तानि भारत २६
 अभिषेकं तत्र कृत्वा नियतो नियताशनः
 राजसूयस्य यज्ञस्य फलं प्राप्नोति मानवः २७
 पुनात्या सप्तमं चैव कुलं भरत सत्तम
 यस्त्यजेन्नैमिषे प्राणानुपवासपरायणः २८
 समो देत्स्वर्गलोकस्थ एव माहुर्मनीषिणः
 नित्यं मेध्यं च पुण्यं च नैमिषं नृपसत्तम २९
 गंगोद्भेदं समासाद्य त्रिरात्रोषितो नरः
 वाजपेयमवाप्नोति ब्रह्मभूतो भवेत्सदा ३०
 सरस्वतीं समासाद्य तर्पयेत्पितृदेवताः
 सारस्वतेषु लोकेषु मोदते नात्र संशयः ३१

ततश्चबाहुदांगच्छेत्तीर्थसेवीनराधिप
 तत्रोष्यरजनीमेकांस्वर्गलोकेमहीयते ३२
 देवसत्रस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः
 ततश्चरजनींगच्छेत्पुण्यांपुण्यजनैर्वृताम् ३३
 पितृदेवार्चनरतोवाजपेयमवाप्नुयात्
 विमलाशोकमासाद्यविराजतियथाशशी ३४
 तत्रोष्यरजनीमेकांस्वर्गलोकेमहीयते
 गोप्रतारंततोगच्छेत्सरयूतीर्थमुत्तमम् ३५
 यत्ररामोगतःस्वर्गसंभृत्यबलवाहनः
 गेहंत्यक्त्वापुराराजंस्तस्यतीर्थस्यतेजसा ३६
 रामस्यचप्रसादेनव्यवसायाच्चभारत
 तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वागोप्रतारेनराधिप ३७
 सर्वपापविशुद्धात्मास्वर्गलोकेमहीयते
 रामतीर्थेनरःस्नात्वागोमत्यांकुरुनंदन ३८
 अश्वमेधमवाप्नोतिपुनातिस्वकुलंनरः
 शतसाहस्रकंतत्रतीर्थभरतसत्तम ३९
 तत्रोपस्पर्शनंकृत्वानियतोनियताशनः
 गोसहस्रफलंपुण्यमाप्नोतिभरतर्षभ ४०
 ततोगच्छेत्तधर्मज्ञऊर्ध्वस्थानमनुत्तमम्
 कोटितीर्थेनरःस्नात्वाअर्चयित्वागुहंनृप ४१
 गोसहस्रफलंविंद्यात्तेजस्वीचापिजायते
 ततोवाराणसींगत्वापूजयित्वावृषध्वजम् ४२
 कपिलानांहदेस्नात्वारारजसूयफलंलभेत्
 मार्कण्डेयस्यराजेंद्रतीर्थमासाद्यदुर्लभम् ४३
 गोमतीगंगयोश्चैवसंगमेलोकविश्रुते
 अग्निष्टोममवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ४४
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्वात्रिंशोऽध्यायः ३२

त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

वाराणस्याश्चमाहात्म्यंसंक्षेपात्कथितं त्वया
विस्तरेण मुने ब्रूहि तदा प्रीणाति मे मनः १

नारद उवाच-

अत्रेतिहासं वक्ष्यामि वाराणस्यागुणाश्रयम्
यस्य श्रवणमात्रेण मुच्यते ब्रह्म हृत्यया २
मेरुशृङ्गेपुरादेवमीशानं त्रिपुरद्विषम्
देवासनगता देवी महादेवमपृच्छत ३

देव्युवाच-

देवदेव महादेव भक्तानामार्तिनाशन
कथं त्वां पुरुषो देवमचिरादेव पश्यति ४
सांख्ययोगस्तथा ध्यानं कर्मयोगोऽथ वैदिकः
आयासबहुलालोके यानि चान्यानि शंकर ५
येन विश्रान्तचित्तानां योगिनां कर्मिणामपि
दृश्यो हि भगवान्सूक्ष्मः सर्वेषामथ देहिनाम् ६
एतद्गुह्यतमं ज्ञानं गूढं शक्रादिसेवितम्
हिताय सर्वभूतानां ब्रूहि कामाग्निनाशनम् ७

ईश्वर उवाच-

अवाच्यमत्र विज्ञानं ज्ञानमज्ञैर्बहिष्कृतम्
वक्ष्ये तव यथा तत्त्वं यदुक्तं परमर्षिभिः ८
परं गुह्यतमं क्षेत्रं मम वाराणसीपुरी
सर्वेषामेव भूतानां संसारार्णवतारिणी ९
तत्र भक्त्या महादेवि मदीयं व्रतमास्थिताः
निवसन्ति महात्मानः परं नियममास्थिताः १०
उत्तमं सर्वतीर्थानां स्थानानामुत्तमं च यत्
ज्ञानानामुत्तमं ज्ञानमविमुक्तं परं मम ११
स्थानान्तरपवित्राणि तीर्थान्यायतनानि च
श्मशानसंस्थितान्येव दिव्यभूमिगतानि च १२
भूर्लोकैर्नैव संलग्नमन्तरिक्षे ममालयम्
अमुक्तास्तत्र पश्यन्ति मुक्ताः पश्यन्ति चे तसा १३
श्मशानमेतद्विख्यातमविमुक्तमिति श्रुतम्

कालोभूत्वाजगदिदंसंहराम्यत्रसुंदरि १४
 देवीदंसर्वगुह्यानांस्थानंप्रियतरंमम
 मद्भक्तास्तत्रगच्छंतिमामेवप्रविशंतिच १५
 दत्तंजप्तंहुतंचेष्टंतपस्तप्तंकृतंचयत्
 ध्यानमध्ययनंज्ञानंसर्वतत्राक्षयंभवेत् १६
 जन्मांतरसहस्रेषुयत्पापंपूर्वसंचितम्
 अविमुक्तंप्रविष्टस्यतत्सर्वं व्रजतिक्षयम् १७
 ब्राह्मणाः क्षत्रियावैश्याः शूद्राश्चवर्णसंकराः
 स्त्रियोम्लेच्छाश्चयेचान्येसंकीर्णाः पापयोनयः १८
 कीटाः पिपीलिकाश्चैवयेचान्येमृगपक्षिणः
 कालेननिधनंप्राप्ताअविमुक्तेवरानने १९
 चंद्रार्द्धमौलयस्त्र्यक्षामहावृषभवाहनाः
 शिवेममपुरेदेविजायंतेतत्रमानवाः २०
 नाविमुक्तेमृतः कश्चिन्नरकंयातिकिल्बिषी
 ईश्वरानुगृहीताहिसर्वेयांतिपरांगतिम् २१
 मोक्षंसुदुर्लभंमत्वासंसारंचातिभीषणम्
 अश्मनाचरणौभंक्त्वावाराणस्यांवसेन्नरः २२
 दुर्लभातपसाचापिमृतस्यपरमेश्वरि
 यत्रतत्रविपन्नस्यगतिः संसारमोक्षणी २३
 प्रसादाज्जायतेसम्यक्ममशैलेन्द्रनंदिनि
 अप्रवृद्धानपश्यंतिमममायाविमोहिताः २४
 विण्मूत्ररेतसांमध्येतेवसंतिपुनःपुनः
 हन्यमानोऽपियोविद्वान्वसेद्विघ्नशतैरपि २५
 सयातिपरमंस्थानंयत्रगत्वानशोचति
 जन्ममृत्युजरामुक्तंपरंयांतिशिवालयम् २६
 अपुनर्मरणानांहिसागतिर्मोक्षकांक्षिणाम्
 यांप्राप्यकृतकृत्यः स्यादितिमन्यंतिपंडिताः २७
 नदानैर्नतपोभिश्चनयज्ञैर्नापिविद्यया
 प्राप्यतेगतिरुत्कृष्टायाविमुक्तेतुलभ्यते २८
 नानावर्णाविवर्णाश्चचांडालाद्याजुगुप्सिताः

किल्बिषैः पूर्णदेहाश्च विशिष्टैः पातकैस्तथा २९
 भेषजं परमं तेषामविमुक्तं विदुर्बुधाः
 अविमुक्तं परं ज्ञानमविमुक्तं परं पदम् ३०
 अविमुक्तं परं तत्त्वमविमुक्तं परं शिवम्
 कृत्वा वै नैष्ठिकीं दीक्षामविमुक्ते वसंतिये ३१
 तेषां तत्परमं ज्ञानं ददाम्यंते परं पदम्
 प्रयागं नैमिषारण्यं श्रीशैलोऽथ महाबलम् ३२
 केदारं भद्रकर्णं तु गयापुष्करमेव च
 कुरुक्षेत्रं भद्रकोटिर्नर्मदाप्रातः केश्वरी ३३
 शालग्रामं च कुब्जाम्रं कोकामुखमनुत्तमम्
 प्रभासं विजयेशानं गोकर्णं भद्रकर्णकम् ३४
 एतानि पुण्यस्थानानि त्रैलोक्ये विश्रुतानि ह
 नयास्यंति परं तत्त्वं वाराणस्यां यथामृताः ३५
 वाराणस्यां विशेषेण गंगात्रिपथगामिनी
 प्रविष्टानां शयेत्पापं जन्मान्तरशतैः कृतम् ३६
 अन्यत्र सुलभा गंगा श्राद्धं दानं तपो जपः
 व्रतानि सर्वमेवैतद्वाराणस्यां सुदुर्लभम् ३७
 जपेच्च जुहुयान्नित्यं ददात्यर्चयतेऽमरान्
 वायुभक्षश्च सततं वाराणस्यां स्थितो नरः ३८
 यदि पापो यदि शठो यदि बाधार्मिको नरः
 वाराणसीं समासाद्य पुनाति सकलं कुलम् ३९
 वाराणस्यां येऽचरन्ति महादेवं स्तुवंति वै
 सर्वपापविनिर्मुक्तास्ते विज्ञेया गणेश्वराः ४०
 अन्यत्र योगज्ञानाभ्यां संन्यासादथ वान्यतः
 प्राप्य ते तत्परं स्थानं सहस्रेणैव जन्मनाम् ४१
 ये भक्ता देवदेवेशि वाराणस्यां वसन्ति वै
 ते विदंति परं मोक्षमेकेनैव तु जन्मना ४२
 यत्र योगस्तथा ज्ञानं मुक्तिरेकेन जन्मना
 अविमुक्तं तदा साद्य नान्यदिच्छेत्तपो वनम् ४३
 यतो मयाऽविमुक्तं तदविमुक्तं ततः स्मृतम्

तदेवगुह्यंगुह्यानामेतद्विज्ञानमुच्यते ४४
 ज्ञानाज्ञानाभिनिष्ठानांपरमानंदमिच्छताम्
 यागतिर्विदितासुभ्रूः साविमुक्तेमृतस्यतु ४५
 यानिचैवाविमुक्तस्यदेहेदृष्टानिकृत्स्नशः
 पुरीवाराणसीतेभ्यः स्थानेभ्योऽप्यधिकाशुभा ४६
 यत्रसाक्षान्महादेवोदेहांतेस्वयमीश्वरः
 व्याचष्टेतारकंब्रह्मतत्रैवह्यविमुक्तये ४७
 यत्तत्परतरंतत्त्वमविमुक्तमितिश्रुतम्
 एकेनजन्मनादेविवाराणस्यांतदाप्नुयात् ४८
 भ्रूमध्येनाभिमध्येचहृदयेचैवमूर्धनि
 यथाविमुक्तमादित्येवाराणस्यांव्यवस्थितम् ४९
 वरणायास्तथाचास्यामध्येवाराणसीपुरी
 तत्रैवसंस्थितंतत्त्वंनित्यमेवंविमुक्तकम् ५०
 वाराणस्याः परंस्थानंनभूतंनभविष्यति
 यत्रनारायणोदेवोमहादेवोदिवीश्वरः ५१
 तत्रदेवाः सगंधर्वाः सयक्षोरगराक्षसाः
 उपासतेयंसततंदेवदेवः पितामहः ५२
 महापातकिनोदेवियेतेभ्यः पापकृत्तमाः
 वाराणसींसमासाद्यतेयांतिपरमांगतिम् ५३
 तस्मान्मुमुक्षुर्नियतोवसेद्वैमरणांतकम्
 वाराणस्यांमहादेवाज्ज्ञानंलब्ध्वाविमुच्यते ५४
 किंतुविघ्नाभविष्यंतिपापोपहतचेतसः
 ततो नैवाचरेत्पापंकायेनमनसागिरा ५५
 एतद्रहस्यंदेवानांपुराणानांचसुव्रते
 अविमुक्ताश्रयंज्ञानंनकश्चिद्वेत्तितत्त्वतः ५६
 नारदउवाच-
 देवतानामृषीणांचशृण्वतांपरमेष्ठिनाम्
 देवदेवेनकथितंसर्वपापविनाशनम् ५७
 यथानारायणः श्रेष्ठोदेवानांपुरुषोत्तमः
 यथेश्वराणांगिरिशः स्थानानामेतदुत्तमम् ५८

यैः समाराधितोरुद्रः पूर्वस्मिन्नेकजन्मनि
 तेविदंतिपरंक्षेत्रमविमुक्तंशिवालयम् ५६
 कलिकल्मषसंभूतायेषामुपहतामतिः
 नतेषांवेदितुंशक्यंस्थानंतत्परमेष्ठिनः ६०
 येस्मरंतिसदाकालंवदंतिचपुरीमिमाम्
 तेषांविनश्यतिक्षिप्रमिहामुत्रचपातकम् ६१
 यानिचेहप्रकुर्वंतिपातकानिकृतालयाः
 नाशयेत्तानिसर्वाणिदेवःकालतनुःशिवः ६२
 आगच्छेत्तदिदंस्थानंसेवितंमोक्षकांक्षिभिः
 मृतानांचपुनर्जन्मनभूयोभवसागरे ६३
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवाराणस्यांवसेन्नरः
 योगीवाप्यथवायोगीपापीवापुण्यकृत्तमः ६४
 नलोकवचनात्पित्रोर्नचैवगुरुवादतः
 मतिर्नक्रमणीयास्यादविमुक्तगतिंप्रति ६५
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ३३

चतुस्त्रिंशोऽध्यायः

नारदउवाच-
 तत्रेदंविमलंलिगमोंकारंनामशोभनम्
 यस्यस्मरणमात्रेणमुच्यतेसर्वपातकैः १
 एतत्परतरंज्ञानंपंचायतनमुत्तमम्
 सेवितंमुनिभिर्नित्यंवाराणस्यांविमोक्षणम् २
 तत्रसाक्षान्महादेवःपंचायतनविग्रहः
 रमतेभगवान् रुद्रोजंतूनामपवर्गदः ३
 एतत्पाशुपतंज्ञानंपंचायतनमुच्यते
 तदेतद्विमलंलिगमोंकारंसमुपस्थितम् ४
 शांत्यतीतातथाशांतिर्विद्याचैवापरावरा
 प्रतिष्ठाचनिवृत्तिश्चपंचात्मंलिगमैश्वरम् ५
 पंचानामपिलिगानांब्रह्मादीनांसमाश्रयम्
 ॐकारबोधकंलिगंपंचायतनमुच्यते ६

संस्मरेदीश्वरंलिङ्गंपंचायतनमव्ययम्
 देहांतेपरमंज्योतिरानंदंविशतेबुधः ७
 तत्रदेवर्षयःपूर्वसिद्धाब्रह्मर्षयस्तथा
 उपास्यदेवमीशानमापुरंतःपरंपदम् ८
 मत्स्योदर्यास्तटेपुण्येस्थानंगुह्यतमंशुभम्
 गोचर्ममात्रंराजेन्द्रॐकारेश्वरमुत्तमम् ९
 कृत्तिवासेश्वरंलिङ्गमध्यमेश्वरमुत्तमम्
 विश्वेश्वरंतथोकारंकंदर्पेश्वरमेवच १०
 एतानिगुह्यलिङ्गानिवाराणस्यांयुधिष्ठिर
 नकश्चिदिहजानातिविनाशंभोरनुग्रहात् ११
 कृत्तिवासेश्वरस्यैवमाहात्म्यंशृणुपार्थिव
 तस्मिन्स्थानेपुरादैत्योहस्तीभूत्वाशिवांतिकम् १२
 ब्राह्मणान्हंतुमायातोयत्रनित्यमुपासते
 तेषांलिङ्गान्महादेवःप्रादुरासीत्त्रिलोचनः १३
 रक्षणाथर्ममहादेवोभक्तानांभक्तवत्सलः
 हत्वागजाकृतिंदैत्यंशूलेनावज्ञयाहरः १४
 वासस्तस्याकरोत्कृत्तिकृत्तिवासेश्वरस्ततः
 तत्रसिद्धिंपरांप्राप्तामुनयोहियुधिष्ठिर १५
 तेनैवचशरीरेणप्राप्तास्तत्परमंपदम्
 विद्याविद्येश्वरारुद्राःशिवायेचप्रकीर्तिताः १६
 कृत्तिवासेश्वरंलिङ्गंनित्यमाश्रित्यसंस्थिताः
 ज्ञात्वाकलियुगंघोरमधर्मबहुलंजनाः १७
 कृत्तिवासंनमुंचंतिकृतार्थास्तेनसंशयः
 जन्मांतरसहस्रेणमोक्षोयत्राप्यतेनवा १८
 एकेनजन्मनामोक्षःकृत्तिवासेऽत्रलभ्यते
 आलयंसर्वसिद्धानामेतत्स्थानंवदंतिहि १९
 गोपितंदेवदेवेनमहादेवेनशंभुना
 युगेयुगेह्यत्रदांताब्राह्मणावेदपारगाः २०
 उपासंतेमहात्मानंजपंतिशतरुद्रियम्
 स्तुवंतिसततंदेवंत्र्यंबकंकृत्तिवाससम्

ध्यायन्तिहृदयेदेवंस्थाणुंसर्वातरंशिवम् २१
गायन्तिसिद्धाः किलगीतकानिवाराणसीयेनिवसन्तिविप्राः
तेषामथैकेनभवेद्विमुक्तिर्येकृत्तिवासंशरणंप्रपन्नाः २२
संप्राप्यलोकेजगतामभीष्टंसुदुर्लभंविप्रकुलेषुजन्म
ध्यानेसमाधायजपन्तिरुद्रं ध्यायन्तिचित्तेयतयोमहेशम् २३
आराधयन्तिप्रभुमीशितारं वाराणसीमध्यगतामुनीन्द्राः
यजन्तियज्ञैरभिसंधिहीनाः स्तुवंतिरुद्रं प्रणमन्तिशंभुम् २४
नमोभवायामलयोगधाम्नेस्थाणुंप्रपद्येगिरिशंपुराणम्
स्मरामिरुद्रंहृदयेनिविष्टंजानेमहादेवमनेकरूपम् २५
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ३४

पंचत्रिंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

अथान्यत्तत्रवैलिङ्गकपर्दीश्वरमुत्तमम्
स्नात्वातत्रविधानेनतर्पयित्वापितृवृष १
मुच्यतेसर्वपापेभ्योमुक्तिंभुक्तिंचविन्दति
पिशाचमोचनं नामतीर्थमन्यत्ततःस्थितम् २
तत्राश्चर्यमयोदेवोमुक्तिदःसर्वदोषहः
कश्चिद्वैत्योजगामेदंशार्दूलोघोररूपधृक् ३
मृगीमेकांभक्षयितुंकपर्दीश्वरमुत्तमम्
तत्रसाभीतहृदयाकृत्वाकृत्वाप्रदक्षिणम् ४
धावमानासुसंभ्रांताव्याघ्रस्यवशमागता
तांविदार्यनखैस्तीक्ष्णैःशार्दूलःसमहाबलः ५
जगामचान्यंविजनंदेशंदृष्ट्वामुनीश्वरान्
मृतमात्राचसाबालाकपर्दीशाग्रतोमृगी ६
अदृश्यतमहाज्वालाव्योम्निसूर्यसमप्रभा
त्रिनेत्रानीलकंठाचशशांकांकितमूर्द्धजा ७
वृषाधिरूढापुरुषैस्तादृशैरेवसंवृता
पुष्पवृष्टिंविमुचन्तिखेचरास्तत्समन्ततः ८
गणेश्वरीस्वयंभूत्वानदृष्टातत्क्षणात्ततः

दृष्ट्वातदाश्चर्यवरंप्रशशंसुःसुरादयः ६
 तन्महेशस्यवैलिङ्गकपर्दीश्वरमुत्तमम्
 स्मृत्यैवाशेषपापौघात्क्षिप्रमस्यविमुञ्चति १०
 कामक्रोधादयोदोषावाराणसीनिवासिनाम्
 विघ्नाःसर्वेविनश्यंतिकपर्दीश्वरपूजनात् ११
 तस्मात्सदैवद्रष्टव्यंकपर्दीश्वरमुत्तमम्
 पूजितव्यंप्रयत्नेनस्तोतव्यंवैदिकैस्तवैः १२
 ध्यायतांचात्रनियतंयोगिनांशांतचेतसाम्
 जायतेयोगसिद्धिःस्यात्षण्मासेननसंशयः १३
 ब्रह्महत्यादयःपापाविनश्यंत्यस्यपूजनात्
 पिशाचमोचनेकुण्डेस्नातःस्यात्प्रशमोयतः १४
 तस्मिन्क्षेत्रेपुराविप्रस्तपस्वीसंशितव्रतः
 शंकुकर्णइतिख्यातःपूजयामासशंकरम् १५
 जजापरुद्रमनिशंप्रणवंब्रह्मरूपिणम्
 पुष्पधूपादिभिस्तोत्रैःनमस्कारैःप्रदक्षिणैः १६
 उपासीतात्रयोगात्माकृत्वादीक्षांतुनैष्ठिकीम्
 कदाचिदागतंप्रेतंपश्यतिस्मक्षुधान्वितम् १७
 अस्थिचर्मपिनद्धाङ्गनिश्वसंतमुहुर्मुहुः
 तंदृष्ट्वासमुनिश्रेष्ठःकृपयापरयायुतः १८
 प्रोवाचकोभवान्कस्माद्देशाद्देशमिमंश्रितः
 तस्मैपिशाचःक्षुधयापीडयमानोऽब्रवीद्वचः १९
 पूर्वजन्मन्यहंविप्रोधनधान्यसमन्वितः
 पुत्रपौत्रादिभिर्युक्तःकुटुंबभरणोत्सुकः २०
 नपूजितामहादेवागावोऽप्यतिथयस्तथा
 नकदाचित्कृतंपुण्यमल्पंवानल्पमेवच २१
 एकदाभगवान्देवोवृषभेश्वरवाहनः
 विश्वेश्वरोवाराणस्यांदृष्टःस्पृष्टोनमस्कृतः २२
 तदाचिरेणकालेनपंचत्वमहमागतः
 नदृष्टंतन्महाघोरंयमस्यसदनंमुने २३
 पिपासयाधुनाक्रांतोनजानामिहिताहितम्

यदिकंचित्समुद्धर्तुमुपायंपश्यसिप्रभो २४
 कुरुष्वतंनमस्तुभ्यंत्वामहंशरणंगतः
 इत्युक्तःशंकुकर्णोऽथपिशाचमिदमब्रवीत् २५
 तादृशोनहिलोकेस्मिन्विद्यतेपुण्यकृत्तमः
 यत्त्वयाभगवान्पूर्वदृष्टोविश्वेश्वरःशिवः २६
 संस्पृष्टोवंदितोभूयः कोऽन्यस्त्वत्सदृशोभुवि
 तेनकर्मविपाकेनदेशमेतंसमागतः २७
 स्नानंकुरुष्वशीघ्रंत्वमस्मिन्कुंडेसमाहितः
 येनेमांकुत्सितांयोनिंक्षिप्रमेवप्रहास्यसि २८
 सएवमुक्तोमुनिनापिशाचोदयालुनादेववरंत्रिनेत्रम्
 स्मृत्वाकपर्दीश्वरमीशितारंचक्रेसमाधायमनोवगाहम् २९
 तदावगाढोमुनिसन्निधानेममारदिव्याभरणोपपन्नः
 अदृश्यतार्कप्रतिमोविमानेशशांकचिह्नीकृतचारुमौलि ३०
 विभातिरुद्रैःसहितोदिविष्टैःसमाभृतोयोगिरिभरप्रमेयैः
 सवालखिल्यादिभिरेषदेवोयथोदयेभानुरशेषदेवः ३१
 स्तुवंतिसिद्धादिविदेवसंधानृत्यंतिदिव्याप्सरसोऽभिरामाः
 मुंचंतिवृष्टिंकुसुमांबुमिश्रांगंधर्वविद्याधरकिन्नराद्याः ३२
 संस्तूयमानोऽथमुनींद्रसंघैरवाप्यबोधंभगवत्प्रसादात्
 समाविशन्मंडलमेतदग्रयंत्रयीमयंत्रविभातिरुद्रः ३३
 दृष्ट्वाविमुक्तंसपिशाचभूतंमुनिःप्रहृष्टोमनसामहेशम्
 विचिंत्यरुद्रंकविमेकमग्निंप्रणम्यतुष्टावकपर्दिनंतम् ३४
 शंकुकर्णउवाच-
 कपर्दिनंत्वांपरतःपरस्ताद्गोप्तारमेकंपुरुषंपुराणम्
 ब्रजामियोगेश्वरमीप्सितारमादित्यमग्निंकपिलाधिरूढम् ३५
 त्वांब्रह्मसारंहृदिसंनिविष्टंहिरण्यमयंयोगिनमादिमंतम्
 ब्रजामिरुद्रंशरणंदिविष्टंमहामुनिंब्रह्ममयंपवित्रम् ३६
 सहस्रपादाक्षिशिरोभियुक्तंसहस्ररूपंतमसःपरस्तात्
 तंब्रह्मपारंप्रणमामिशंभुंहिरण्यगर्भाधिपतिंत्रिनेत्रम् ३७
 यत्रप्रसूतिर्जगतोविनाशोयेनावृतंसर्वमिदंशिवेन
 तंब्रह्मपारंभगवंतमीशंप्रणम्यनित्यंशरणंप्रपद्ये ३८

अलिगमालोकविहीनरूपंस्वयंप्रभुंचित्पतिमेकरूपम्
 तंब्रह्मपारंपरमेश्वरंत्वांनमस्करिष्येनयतोऽन्यदस्ति ३९
 यंयोगिनस्त्यक्तसबीजयोगालब्ध्वासमाधिंपरमात्मभूताः
 पश्यंतिदेवंप्रणतोऽस्मिनित्यंतंब्रह्मपारंपरमस्वरूपम् ४०
 नयत्रनामादिविशेषक्लृप्तिर्नसंदृशेतिष्ठतियत्स्वरूपम्
 तंब्रह्मपारंप्रणतोऽस्मिनित्यंस्वयंभुवंत्वांशरणंप्रपद्ये ४१
 यद्वेदवादाभिरताविदेहंसब्रह्मविज्ञानमभेदमेकम्
 पश्यंत्यनेकंभवतःस्वरूपंतंब्रह्मपारंप्रणतोऽस्मिनित्यम् ४२
 यतःप्रधानंपुरुषः पुराणोबिभर्तितेजःप्रणमंतिदेवाः
 नमामितंज्योतिषिसन्निविष्टंकालंबृहंतंभवतःस्वरूपम् ४३
 ब्रजामिनित्यंशरणंगुहेशंस्थाणंप्रपद्येगिरिशंपुराणम्
 शिवंप्रपद्येहरिमिंदुमौलिपिनाकिनंत्वांशरणंब्रजामि ४४
 स्तुत्वैवंशंकुकर्णोऽपिभगवंतंकपर्दिनम्
 पपातदंडवद्भूमौप्रोच्चरन्प्रणवंपरम् ४५
 तत्क्षणात्परमंलिगंप्रादुर्भूतंशिवात्मकम्
 ज्ञानमानंदमत्यंतंकोटिज्वालाग्निसन्निभम् ४६
 शंकुकर्णोऽथमुक्तात्मातदात्मासर्वगोऽमलः
 निलिल्येविमलेलिगेतदद्भुतमिवाभवत् ४७
 एतद्रहस्यमाख्यातंमाहात्म्यंतेकपर्दिनः
 नकश्चिद्वेत्तितमसाविद्वानप्यत्रमुह्यति ४८
 यइमांशृणुयान्नित्यंकथांपापप्रणाशिनीम्
 त्यक्तपापविशुद्धात्मारुद्रसामीप्यमाप्नुयात् ४९
 पठेच्चसततंशुद्धोब्रह्मपारंमहास्तवम्
 प्रातर्मध्याह्नसमयेसयोगंप्राप्नुयात्परम् ५०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेवाराणसी-
 माहात्म्येपंचत्रिंशोऽध्यायः ३५

षट्त्रिंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

वाराणस्यांमहाराजमध्यमेशंपरात्परम्

तस्मिन्स्थाने महादेवो देव्यासह महेश्वरः १
 रमते भगवान् नित्यं रुद्रैश्च परिवारितः
 तत्र पूर्वं हृषीकेशो विश्वात्मा देवकीसुतः २
 उवासवत्सरं कृष्णः सदा पाशुपतैर्युतः
 भस्मोद्धूलितसर्वाङ्गोरुद्राध्ययनतत्परः ३
 आराधयन् हरिः शंभुं कृत्वा पाशुपतं व्रतम्
 तस्य ते बहवः शिष्याः ब्रह्मचर्यपरायणाः ४
 लब्ध्वा तद्ब्रह्म ज्ञानं दृष्ट्वा तं महेश्वरम्
 तस्य देवो महादेवः प्रत्यक्षं नीललोहितः ५
 ददौ कृष्णस्य भगवान् वरदो वरमुत्तमम्
 येऽचरन्ति च गोविन्दं मद्भक्ता विधिपूर्वकम् ६
 तेषां तदैश्वर्यं ज्ञानमुत्पत्स्यति जगन्मयम्
 नमस्योऽचरितव्यं च ध्यातव्यं मत्परैर्जनैः ७
 भविष्यन्ति न संदेहो मत्प्रसादाद्विजातयः
 येऽत्र द्रक्ष्यन्ति देवेशं स्नात्वा देवं पिनाकिनम् ८
 ब्रह्महत्यादिकं पापं तेषामाशु विनश्यति
 प्राणांस्त्यज्यन्ति येर्मत्याः पापकर्मरता अपि ९
 तेषां तितत्परं स्थानं नात्र कार्या विचारणा
 धन्यास्तु खलु ते विज्ञामंदाकिन्यां कृतोदकाः १०
 अर्चयित्वा महादेवं मध्यमेश्वरमीश्वरम्
 ज्ञानदानं तपः श्राद्धं पिण्डनिर्वपणं त्विह ११
 एकैकशः कृतं कर्म पुनात्या सप्तमं कुलम्
 सन्निहत्या मुपस्पृश्य राहुग्रस्ते दिवाकरे १२
 यत्फलं लभते मत्तर्कस्तस्माद्दशगुणं त्विह
 एवमुक्तं महाराज माहात्म्यं मध्यमेश्वरे
 यः शृणोति परं भक्त्या स याति परमं पदम् १३

इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखण्डे वाराणसी-
 माहात्म्ये षट्त्रिंशोऽध्यायः ३६

सप्तत्रिंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

अन्यानिचमहाराजतीर्थानिपावनानितु
 वाराणस्यांस्थितानीहसंश्रुणुष्वयुधिष्ठिर १
 प्रयागादधिकंतीर्थप्रयागंपरमंशुभम्
 विश्वरूपंतथातीर्थतालतीर्थमनुत्तमम् २
 आकाशाख्यंमहातीर्थतीर्थचैवार्षभंपरम्
 सुनीलंचमहातीर्थगौरीतीर्थमनुत्तमम् ३
 प्राजापत्यंतथातीर्थस्वर्गद्वारंतथैवच
 जंबुकेश्वरमित्युक्तंधर्माख्यंतीर्थमुत्तमम् ४
 गयातीर्थपरंतीर्थतीर्थचैवमहानदी
 नारायणपरंतीर्थवायुतीर्थमनुत्तमम् ५
 ज्ञानतीर्थपरंगुह्यंवाराहंतीर्थमुत्तमम्
 यमतीर्थयथापुण्यंतीर्थसंमूर्तिकंशुभम् ६
 अग्नितीर्थमहाराजकलशेश्वरमुत्तमम्
 नागतीर्थसोमतीर्थसूर्यतीर्थतथैवच ७
 पर्वताख्यंमहागुह्यंमणिकर्ण्यमनुत्तमम्
 घटोत्कचंतीर्थवरंश्रीतीर्थचपितामहम् ८
 गंगातीर्थतुदेवेशंययातेस्तीर्थमुत्तमम्
 कापिलंचैवसोमेशंब्रह्मतीर्थमनुत्तमम् ९
 तत्रलिगंपुराणीयंस्थातुंब्रह्मायथागतः
 तदानींस्थापयामासविष्णुस्तल्लिंगमैश्वरम् १०
 तत्रस्नात्वासमागम्यब्रह्माप्रोवाचतंहरिम्
 मयानीतमिदंलिगंकस्मात्स्थापितवानसि ११
 तमाहविष्णुस्त्वत्तोऽपिरुद्रेभक्तिर्दृढामम
 तस्मात्प्रतिष्ठितंलिगंनान्नातवभविष्यति १२
 भूतेश्वरंतथातीर्थतीर्थधर्मसमुद्भवम्
 गंधर्वतीर्थसुशुभंवाह्मेयंतीर्थमुत्तमम् १३
 दौर्वासिकंव्योमतीर्थचंद्रतीर्थयुधिष्ठिर
 चिंतांगदेश्वरंतीर्थपुण्यंविद्याधरेश्वरम् १४

केदारतीर्थमुग्राख्यंकालंजरमनुत्तमम्
सारस्वतंप्रभासंचरुद्रकर्णहृदंशुभम् १५
कोकिलाख्यंमहातीर्थतीर्थचैवमहालयम्
हिरण्यगर्भगोप्रेक्षंतीर्थचैवमनुत्तमम् १६
उपशांतंशिवंचैवव्याघ्रेश्वरमनुत्तमम्
त्रिलोचनंमहातीर्थलोकार्कचोत्तराह्वयम् १७
कपालमोचनंतीर्थब्रह्महत्याविनाशनम्
शुक्रेश्वरंमहापुण्यमानंदपुरमुत्तमम् १८
एवमादीनितीर्थानिवाराणस्यांस्थितानिवै
नशक्यंविस्तराद्वक्तुंकल्पकोटिशतैरपि १९
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेवाराणसी-
माहात्म्येसप्तत्रिंशोऽध्यायः ३७

अष्टत्रिंशोऽध्यायः

नारदउवाच-
वाराणस्याश्चमाहात्म्यंतस्यांतीर्थानिचप्रभो
कथितानिसमासेनतीर्थान्यन्यानिशृणु १
ततोगयांसमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः
अश्वमेधमवाप्नोतिगमनादेवभारत २
यत्राक्षय्यवटोनामत्रिषुलोकेषुविश्रुतः
पितृणांतत्रवैदत्तमक्षयंभवतिप्रभो ३
महानद्यामुपस्पृश्यतर्पयेत्पितृदेवताः
अक्षयान्प्राप्नुयाल्लोकान्कुलंचैवसमुद्धरेत् ४
ततोब्रह्मसरोगच्छेद्ब्रह्मारण्योपसेवितम्
पुंडरीकमवाप्नोतिप्रभातमिवशर्वरी ५
सरसिब्रह्मणातत्रयूपश्रेष्ठःसमुच्छ्रितः
यूपंप्रदक्षिणंकृत्वावाजपेयफलंलभेत् ६
ततोगच्छेतराजेंद्रधेनुकंलोकविश्रुतम्
एकारात्रोषितोराजनप्रयच्छेत्तिलधेनुकाम् ७
सर्वपापविशुद्धात्मासोमलोकंव्रजेद्ध्रुवम्

तत्रचिह्नंमहाराजअद्यापिहिनसंशयः ८
 कपिलासहवत्सावैपर्वतेविचरत्युतः
 सवत्सायाःपदान्यस्यादृश्यंतेऽद्यापिभारत ९
 तेषूपस्पृश्यराजेंद्रपदेषुनृपसत्तम
 यत्किंचिदशुभंपापंतत्प्रणश्यतिभारत १०
 ततो गृध्रवटंगच्छेत्स्थानंदेवस्यशूलिनः
 स्नायात्तुभस्मनातत्रसंगम्यवृषभध्वजम् ११
 ब्राह्मणेनभवेच्चीर्णव्रतंद्वादशवार्षिकम्
 इतरेषांतुवर्णानांसर्वपापंप्रणश्यति १२
 गच्छेतततउद्यंतंपर्वतंगीतनादितम्
 सावित्रंतुपदंतत्रदृश्यतेभरतर्षभ १३
 तत्रसंध्यामुपासीतब्राह्मणःसंशितव्रतः
 उपास्ताहिभवेत्संध्यातेनद्वादशवार्षिकी १४
 योनिद्वारंचतत्रैवविश्रुतंभरतर्षभ
 तत्राभिगम्यमुच्येतपुरुषोयोनिसंकटात् १५
 शुक्लकृष्णावुभौपक्षौगयायांयोवसेन्नरः
 पुनात्यासप्तमंराजन्कुलंनास्त्यत्रसंशयः १६
 एष्टव्याबहवःपुत्रायद्यप्येकोगयांव्रजेत्
 यजेतवाश्वमेधेननीलंवावृषमुत्सृजेत् १७
 ततःफलंगुंव्रजेद्राजंस्तीर्थसेवीनराधिप
 अश्वमेधमवाप्नोतिसिद्धिंचपरमांव्रजेत् १८
 ततो गच्छेतराजेंद्रधर्मपृष्ठंसमाहितः
 यत्रधर्मोमहाराजनित्यमास्तेयुधिष्ठिर १९
 धर्म्मतत्राभिसंगम्यवाजिमेधफलंलभेत्
 ततो गच्छेतराजेंद्रब्रह्मणस्तीर्थमुत्तमम् २०
 तत्राभिगम्यब्रह्माणमर्चयेन्नियतव्रतः
 राजसूयाश्वमेधाभ्यांफलंप्राप्नोतिभारत २१
 ततो राजगृहंगच्छेत्तीर्थसेवीनराधिप
 उपस्पृश्यततस्तत्रकक्षीवानिवमोदते २२
 यक्षिण्यानैत्यकंतत्रप्रागग्निपुरुषःशुचिः

यक्षिण्यास्तुप्रसादेनमुच्यतेब्रह्महत्याया २३
 मणिनागंततोगच्छेद्भोसहस्रफलंलभेत्
 नैत्यकंभुंजतेयस्तुमणिनागस्यमानवः २४
 दष्टस्याशीविषेणास्यनविषंक्रमतेनृप
 तत्रोष्यरजनीमेकांसर्वपापैःप्रमुच्यते २५
 ततोगच्छेतब्रह्मर्षेर्गौतमस्यवनंनृप
 अहल्यायाहदेस्नात्वाव्रजेतपरमांगतिम् २६
 अभिगम्यश्रियंराजन्विंदतेश्रियमुत्तमाम्
 तत्रोदपानोधर्मज्ञत्रिषुलोकेषुविश्रुतः २७
 तत्राभिषेकंकुर्वीतवाजिमेधमवाप्नुयात्
 जनकस्यतुराजर्षेःकूपस्त्रिदशपूजितः २८
 तत्राभिषेकंकृत्वाचविष्णुलोकमवाप्नुयात्
 ततोऽविनाशनंगच्छेत्सर्वपापप्रमोचनम् २९
 वाजिमेधमवाप्नोतिसोमलोकंचगच्छति
 गंडकींचसमासाद्यसर्वतीर्थजलोद्भवाम् ३०
 वाजपेयमवाप्नोतिसूर्यलोकंचगच्छति
 ततोऽध्रुवस्यधर्मज्ञसमाविश्यतपोवनम् ३१
 गुह्यकेषुमहाभागमोदतेनात्रसंशयः
 कर्मदांतुसमासाद्यनदींसिद्धनिषेविताम् ३२
 पुंडरीकमवाप्नोतिसोमलोकंचगच्छति
 ततोविशालामासाद्यनदीत्रैलोक्यविश्रुताम् ३३
 अग्निष्टोममवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति
 अथमाहेश्वरींधारांसमासाद्यनराधिप ३४
 अश्वमेधमवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत्
 दिवौकसांपुष्करिणींसमासाद्यनरःशुचिः ३५
 नदुर्गतिमवाप्नोतिवाजपेयंचविंदति
 अथमाहेशपदंगच्छेद्ब्रह्मचारीसमाहितः ३६
 माहेश्वरपदेस्नात्वावाजिमेधफलंलभेत्
 तत्रकोटिस्तुतीर्थानांविश्रुताभरतर्षभ ३७
 कूर्मरूपेणराजेंद्रअसुरेणदुरात्मना

हियमाणाहताराजन्विष्णुनाप्रभविष्णुना ३८
 तत्राभिषेकंकुर्वीततीर्थकोट्यांनराधिप
 पुंडरीकमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ३९
 ततो गच्छेन्नरश्रेष्ठस्थानंनारायणस्यच
 सदासन्निहितोयत्रहरिर्वसतिभारत ४०
 यत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयश्चतपोधनाः
 आदित्यावसवोरुद्राजनार्दनमुपासते ४१
 शालग्रामइतिख्यातोविष्णोरद्भुतकर्मणः
 अभिगम्यत्रिलोकेशंवरदंविष्णुमच्युतम् ४२
 अश्वमेधमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति
 तत्रोदपानोधर्मज्ञसर्वपापप्रमोचनः ४३
 समुद्रास्तत्रचत्वारःकूपेसन्निहिताःसदा
 तत्रोपस्पृश्यराजेंद्रनदुर्गतिमवाप्नुयात् ४४
 अभिगम्यमहादेवंवरदंविष्णुमव्ययम्
 विराजतेयथासोमऋणैर्मुक्तोयुधिष्ठिर ४५
 जातिस्मरउपस्पृश्यशुचिःप्रयतमानसः
 जातिस्मरत्वंप्राप्नोतिस्नात्वातत्रनसंशयः ४६
 वटेश्वरपुरंगत्वाअर्चयित्वाचकेशवम्
 ईप्सिताल्लभतेलोकानुपवासान्नसंशयः ४७
 ततस्तुवामनंगत्वासर्वपापप्रणाशनम्
 अभिवाद्यहरिंदेवंनदुर्गतिमवाप्नुयात् ४८
 भरतस्याश्रमंगत्वासर्वपापप्रमोचनम्
 कौशिकींतत्रसेवेतमहापातकनाशिनीम् ४९
 राजसूयस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः
 ततो गच्छेत्तधर्मज्ञचंपकारणमुत्तमम् ५०
 तत्रोष्यरजनीमेकांगोसहस्रफलंलभेत्
 अथगोविंदमासाद्यतीर्थंपरमसम्मतम् ५१
 उपोष्यरजनीमेकामग्निष्टोमफलंलभेत्
 तत्रविश्वेश्वरंदृष्ट्वादेव्यासहमहाद्युतिम् ५२
 मित्रावरुणयोर्लोकान्प्राप्नुयाद्भरतर्षभ

त्रिरात्रोपोषितस्तत्रअग्निष्टोमफलंलभेत् ५३
 कन्यावसथमासाद्यनियतोनियताशनः
 मनोःप्रजापतेर्लोकानाप्रोतिभरतर्षभ ५४
 कन्यायांयेप्रयच्छंतिदानमणवपिभारत
 तदक्षयमितिप्राहुर्ऋषयःसंशितव्रताः ५५
 निष्ठावासंसमासाद्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतम्
 अश्वमेधमवाप्रोतिविष्णुलोकंचगच्छति ५६
 येतुदानंप्रयच्छंतिनिष्ठायाःसंगमेनराः
 तेयांतिनरशार्दूलब्रह्मलोकमनामयम् ५७
 तत्राश्रमोवसिष्ठस्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतः
 तत्राभिषेकंकुर्वाणोवाजपेयमवाप्नुयात् ५८
 देवकूटंसमासाद्यदेवर्षिगणसेवितम्
 अश्वमेधमवाप्रोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ५९
 ततो गच्छेतराजेंद्रकौशिकस्यमुनेर्हृदम्
 तत्रसिद्धिंप्रापविश्वामित्रोऽथकौशिकः ६०
 यत्रमासंवसेद्धीरःकौशिक्यांभरतर्षभ
 अश्वमेधस्ययत्पुण्यंतन्मासेनाधिगच्छति ६१
 सर्वतीर्थवरंचैवयोवसेतमहाहृदम्
 नदुर्गतिमवाप्रोतिविंद्याद्बहुसुवर्णकम् ६२
 कुमारमभिगम्याथवीराश्रमनिवासिनम्
 अश्वमेधमवाप्रोतिशक्रलोकंसगच्छति ६३
 नंदिन्यांचसमासाद्यकूपंत्रिदशसेवितम्
 नरमेधस्ययत्पुण्यंतत्प्राप्नोतिकुरुद्वह ६४
 कालिकासंगमेस्नात्वाकौशिक्यारुणयोर्यतः
 त्रिरात्रोपोषितोविद्वान्सर्वपापैःप्रमुच्यते ६५
 उर्वशीतीर्थमासाद्यतथासोमाश्रमंबुधः
 कुंभकर्णाश्रमेस्नात्वापूज्यतेभुविमानवः ६६
 तथाकोकामुखेस्नात्वाब्रह्मचारीसमाहितः
 जातिस्मरत्वंप्राप्नोतिदृष्टमेतत्पुरातनैः ६७
 सकृन्नदींसमासाद्यकृतार्थोभवतिद्विजः

सर्वपापविशुद्धात्मास्वर्गलोकंचगच्छति ६८
 ऋषभद्वीपमासाद्यसेव्यक्रौंचनिषूदनम्
 सरस्वत्यामुपस्पृश्यविमानस्थोविराजते ६९
 औद्यानकंमहाराजतीर्थमुनिनिषेवितम्
 तत्राभिषेकंकुर्वीतसर्वपापैःप्रमुच्यते ७०
 ब्रह्मतीर्थसमासाद्यपुण्यंब्रह्मर्षिसेवितम्
 वाजपेयमवाप्नोतिनरोनास्त्यत्रसंशयः ७१
 ततश्चंपांसमासाद्यभागीरथ्यांकृतोदकः
 दंडार्पणंसमासाद्यगोसहस्रफलंलभेत् ७२
 लाविढिकांततोगच्छेत्पुण्यांपुण्यनिषेविताम्
 वाजपेयमवाप्नोतिविमानस्थश्चपूज्यते ७३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेगयादितीर्थमाहात्म्यकथनं
 नामअष्टत्रिंशोऽध्यायः ३८

नवत्रिंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

अथसंध्यांसमासाद्यसविद्यांतीर्थमुत्तमम्
 उपस्पृश्यनरोविद्वान्भवेन्नास्त्यत्रसंशयः १
 रामस्यचप्रसादेनतीर्थराजंकृतंपुरा
 तल्लौहित्यंसमासाद्यविंद्याद्बहुसुवर्णकम् २
 करतोयांसमासाद्यत्रिरात्रोपोषितोनरः
 अश्वमेधमवाप्नोतिशक्रलोकंचगच्छति ३
 गंगायास्त्वथराजेंद्रसागरस्यचसंगमे
 अश्वमेधंदशगुणंप्रवदंतिमनीषणः ४
 गंगायास्तुपरंद्वीपंप्राप्ययःस्नातिभारत
 त्रिरात्रोपोषितोराजन्सर्वकाममवाप्नुयात् ५
 ततोवैतरणींगत्वानदींपापप्रमोचनीम्
 विरजंतीर्थमासाद्यविराजतियथाशशी ६
 प्रभावेचकुलंपूत्वासर्वपापंव्यपोहति
 गोसहस्रफलंलब्ध्वापुनातिस्वकुलंनरः ७

शोणस्यज्योतिरथ्याश्चसंगमेनिवसञ्छुचिः
 तर्पयित्वापितृन्देवानग्निष्टोमफलंलभेत् ८
 शोणस्यनर्मदायाश्चप्रभवेकुरुपुंगव
 वंशगुल्ममुपस्पृश्यवाजिमेधफलंलभेत् ९
 ऋषभंतीर्थमासाद्यकोशलायांनराधिप
 वाजिमेधमवाप्नोतित्रिरात्रोपोषितोनरः १०
 कोशलायांसमासाद्यकालतीर्थमुपस्पृशेत्
 वृषभैकादशगुणंलभतेनात्रसंशयः ११
 पुष्पवत्यामुपस्पृश्यत्रिरात्रोपोषितोनरः
 गोसहस्रफलंविंद्यात्कुलंचैवसमुद्धरेत् १२
 ततोबदारिकातीर्थेस्नात्वाप्रयतमानसः
 दीर्घायुष्यमवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति १३
 ततोमहेन्द्रमासाद्यजामदग्न्यनिषेवितम्
 रामतीर्थेनरःस्नात्वावाजिमेधफलंलभेत् १४
 मतंगस्यतुकेदारंतत्रैवभरतर्षभ
 तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् १५
 श्रीपर्वतंसमासाद्यनदीतीरमुपस्पृशेत्
 अश्वमेधमवाप्नोतिपरांसिद्धिंचगच्छति १६
 श्रीपर्वतेमहादेवोदेव्यासहमहाद्युतिः
 न्यवसत्परमप्रीतोब्रह्माचत्रिदशैर्वृतः १७
 तत्रदेवहृदेस्नात्वाशुचिःप्रयतमानसः
 अश्वमेधमवाप्नोतिपरांसिद्धिंचगच्छति १८
 ऋषभंपर्वतंगत्वाभांडेषुसुरपूजितम्
 वाजपेयमवाप्नोतिनाकपृष्ठेचमोदते १९
 ततो गच्छेत्कावेरींवृतामृप्सरसांगणैः
 तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् २०
 तत्रतीर्थेसमुद्रस्यकन्यातीर्थमुपस्पृशेत्
 तत्रोपस्पृश्यराजेंद्रसर्वपापैःप्रमुच्यते २१
 अथगोकमर्णमासाद्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतम्
 समुद्रमध्येराजेंद्रसर्वलोकनमस्कृतम् २२

यत्रब्रह्मादयोदेवामुनयश्चतपोधनाः
 भूतयक्षाःपिशाचाश्चकिन्नराःसमहोरगाः २३
 सिद्धचारुगंधर्वामानुषाःपन्नगास्तथा
 सरितःसागराःशैलाउपासंतेउमापतिम् २४
 तत्रेशानंसमभ्यर्च्यत्रिरात्रोपोषितोनरः
 दशाश्वमेधमाप्रोतिगाणपत्यंचविंदति २५
 उपोष्यद्वादशरात्रंकृतार्थोजायतेनरः
 तस्मिन्नेवतुगायत्र्याःस्थानत्रैलोक्यविश्रुतम् २६
 त्रिरात्रमुषितस्तत्रगोसहस्रफलंलभेत्
 निदर्शनंचप्रत्यक्षंब्राह्मणानांनराधिप २७
 गायत्रीपठतेयस्तुयोनिं संकरजोद्विजः
 गाथावागीतिकावाणीतस्यसंपद्यतेनृप २८
 अब्राह्मणस्यपठतःसावित्रीतूपनश्यति
 संवर्तस्यतुविप्रर्षेवापीमासाद्यदुर्लभाम् २९
 रूपस्यभागीभवतिसुभगश्चाभिजायते
 ततोवेणांसमासाद्यतर्पयेत्पितृदेवताः ३०
 मयूरहंससंयुक्तंविमानंलभतेनरः
 ततो गोदावरींप्राप्यनित्यसिद्धनिषेविताम् ३१
 गवामयमवाप्रोतिवायुलोकंचगच्छति
 वेणायाःसंगमेस्नात्वावाजपेयफलंलभेत् ३२
 वरदासंगमंस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत्
 ब्रह्मस्थूणांसमासाद्यत्रिरात्रोपोषितोनरः ३३
 गोसहस्रफलंविद्यात्स्वर्गलोकंचगच्छति
 कुब्जावनंसमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः ३४
 त्रिरात्रोपोषितःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत्
 ततोदेवहृदेस्नात्वाकृष्णवेणाजलोद्भवे ३५
 ज्योतिर्मात्रहृदेचैवतथाकन्याश्रमेनृप
 यत्रक्रतुशतैरिष्ट्वादेवराजोदिवंगतः ३६
 अग्निष्टोमशतंविद्याद्मनादेवतत्रतु
 सर्वदेवहृदेस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ३७

जातिमात्रहृदेस्नात्वाभवेज्जातिस्मरोनरः
शरभंगाश्रमंगत्वाशुकस्यचमहात्मनः ३८
पितृदेवार्चनरतोगोसहस्रफलंलभेत्
दंडकारण्यमासाद्यमहाराजउपस्पृशेत् ३९
शरभंगाश्रमंगत्वाशुकस्यचमहात्मनः
नदुर्गतिमवाप्नोतिपुनातिस्वकुलंनरः ४०
ततःसूर्यारकंगच्छेज्जमदग्निनिषेवितम्
रामतीर्थनरःस्नात्वाविंद्याद्बहुसुवर्णकम् ४१
सप्तगोदावरींस्नात्वानियतोनियताशनः
महापुण्यमवाप्नोतिदेवलोकंचगच्छति ४२
ततोदेवपथंगच्छेन्नियतोनियताशनः
देवसत्रस्ययत्पुण्यंतदवाप्नोतिमानवः ४३
तुंगकारण्यमासाद्यब्रह्मचारीजितेंद्रियः
वेदानध्यापयत्तत्रमुनीन्सारस्वतःपुरा ४४
तत्रवेदान्प्रणष्टांस्तुमुनेरांगिरसःसुतः
उपविष्टोमहर्षीणामुत्तरीयेषुभारत ४५
ॐकारेण्यथान्यायंसम्यगुच्चारितेनह
येनयत्पूर्वमभ्यस्तंतस्यतत्समुपस्थितम् ४६
ऋषयस्तत्रदेवाश्चवरुणोऽग्निप्रजापतिः
हरिर्नारायणोदेवोमहादेवस्तथैवच ४७
पितामहश्चभगवान्देवैस्सहमहाद्युतिः
भृगुंनियोजयामासयाजनार्थेमहाद्युतिम् ४८
ततःसचक्रेभगवानृषीणांविधिवत्तदा
सर्वेषांपुनराधानंदेवदृष्टेनकर्मणा ४९
आज्यभागेनवैतत्रतर्पितास्तुयथाविधि
देवास्त्रिभुवनंयाताऋषश्चयथासुखम् ५०
तदरण्यंप्रविष्टस्यतुंगकंराजसत्तम
पापंविनश्यतेसद्यःस्त्रियावैपुरुषस्यवा ५१
तत्रमासंवसेद्धीरोनियतोनियताशनः
ब्रह्मलोकंब्रजेद्राजन्पुनीतेचकुलंपुनः ५२

मेधावनंसमासाद्यपितृदेवांश्चतर्पयेत्
 अग्निष्टोममवाप्नोतिस्मृतिमेधांचविंदति ५३
 तत्रकालंजरंगत्वागोसहस्रफलंलभेत्
 आत्मानंसाधयेत्तत्रगिरौकालंजरेनृप ५४
 स्वर्गलोकेमहीयेतनरोनास्त्यत्रसंशयः
 ततोगिरिवरश्रेष्ठेचित्रकूटेविशांपते ५५
 मंदाकिनींसमासाद्यनदीं पापविमोचनीम्
 अत्राभिषेकंकुर्वाणःपितृदेवार्चनेरतः ५६
 अश्वमेधमवाप्नोतिगतिंचपरमांब्रजेत्
 ततोगच्छेतराजेंद्रगुहस्थानमनुत्तमम् ५७
 यत्रदेवोमहासेनोनित्यंसन्निहितोनृप
 पुमांस्तत्रनरःश्रेष्ठगमनादेवसिध्यति ५८
 कोटितीर्थेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत्
 प्रदक्षिणमुपावृत्ययशःस्थानंब्रजेन्नरः ५९
 अभिगम्यमहादेवंविराजतियथाशशी
 तत्रकूपोमहाराजविश्रुतोभरतर्षभ ६०
 समुद्रायत्रचत्वारोनिवसंतियुधिष्ठिर
 ततोपस्पृश्यराजेंद्रकृत्वाचापिप्रदक्षिणम् ६१
 नियतात्मानरःपूतोगच्छेत्परमांगतिम्
 ततोगच्छेत्कुरुश्रेष्ठशृंगवेरपुरंमहत् ६२
 यत्रतीर्णोमहाप्राज्ञोरामोदाशरथिःपुरा
 गंगायांतुनरःस्नात्वाब्रह्मचारीजितेंद्रियः ६३
 विधूतपाप्माभवतिवाजपेयंचविंदति
 ततोमुंजवटंगच्छेत्स्थानंदेवस्यधीमतः ६४
 अभिगम्यमहादेवमभ्यर्च्यचनराधिप
 प्रदक्षिणमुपावृत्यगाणपत्यमवाप्नुयात् ६५
 ततोगच्छेतराजेंद्रप्रयागमृषिसंस्तुतम्
 यत्रब्रह्मादयोदेवादिशश्वसदिगीश्वराः ६६
 लोकपालाश्चसिद्धाश्चनिरताःपितरस्तथा
 सनत्कुमारप्रमुखास्तथैवचमहर्षयः ६७

तथानागाःसुपर्णाश्चसिद्धाःशुक्रधरास्तथा
 सरितःसागराश्चैवगंधर्वाप्सरसस्तथा ६८
 हरिश्चभगवानास्तेप्रजापतिपुरस्कृतः
 तत्रत्रीण्यपिकुंडानितयोर्मध्येनजाह्नवी ६९
 प्रयागात्समतिक्रांतासर्वतीर्थपुरस्कृता
 तपनस्यसुतातत्रत्रिषुलोकेषुविश्रुता ७०
 यमुनागंगयासार्द्धसंगतालोकभाविनी
 गंगायमुनयोर्मध्येपृथिव्याजघनंस्मृतम् ७१
 प्रयागंजघनस्यांतमुपस्थमृषयोविदुः
 प्रयागंसुप्रतिष्ठानंकंबलाश्वतरावुभौ ७२
 तीर्थभोगवतीचैववेदीप्रोक्ताप्रजापतेः
 तत्रवेदाश्चयज्ञाश्चमूर्तिमंतोयुधिष्ठिर ७३
 प्रजापतिमुपासंतमृषयश्चमहानघाः
 यजंतैक्रतुभिर्देवांस्तथाचक्रधरानृप ७४
 ततःपुण्यतमंनास्तित्रिषुलोकेषुभारत
 प्रयागंसर्वतीर्थेभ्यःप्रभावेणाधिकंप्रभो ७५
 श्रवणात्तस्यतीर्थस्यनामसंकीर्तनादपि
 मूर्धकानमनाद्वापिसर्वपापैःप्रमुच्यते ७६
 तत्राभिषेकंयःकुर्यात्संगमेसंशितव्रतः
 पुण्यंसुमहदाप्रोतिराजसूयाश्वमेधयोः ७७
 एषायजनभूमिर्हिदेवानामपितत्कथा
 दत्तंतत्रस्वल्पमपिमहद्भवतिभारत ७८
 नदेववचनात्तातनलोकवचनादपि
 मतिरुत्क्रमणीयातेप्रयागमरणंप्रति ७९
 दशतीर्थसहस्राणिषष्टिकोट्यस्तथापराः
 येषांसान्निध्यमत्रैवकीर्तितंकुरुनंदन ८०
 चतुर्विद्येचयत्पुण्यंसत्यवादिषुचैवयत्
 स्नातएवतदाप्रोतिगंगायामुनसंगमे ८१
 ततोभोगवतीनामवासुकेस्तीर्थमुत्तमम्
 तत्राभिषेकंयःकुर्यात्सोऽश्वमेधमवाप्नुयात् ८२

तत्रहंसप्रपतनंतीर्थैर्लोक्यविश्रुतम्
 दशाश्वमेधिकंचैवगंगायांकुरुनंदन ८३
 कुरुक्षेत्रसमांगंगायत्रतत्रावगाहिता
 विशेषोवैकनखलेप्रयागंपरममहत् ८४
 यद्यकार्यशतंकृत्वाकृतंगंगावसेवनम्
 सर्वतत्तस्यगंगापोदहत्यग्निरिवेधनम् ८५
 सर्वदहतिगंगापस्तूलराशिमिवानलः
 सर्वकृतयुगेपुण्यं त्रेतायांपुष्करंस्मृतम् ८६
 द्वापरेतुकुरुक्षेत्रंगंगाकलियुगेस्मृता
 पुष्करेतुतपस्तप्येद्दानंदद्यान्महालये ८७
 मलयेत्वग्निमारोहेद्भृगुतुंगेत्वनाशनम्
 पुष्करेतुकुरुक्षेत्रेगंगापोमध्यगेषुच ८८
 सद्यस्तारयतेजंतुःसप्तसप्तावरांस्तथा
 पुनातिकीर्तितापापंदृष्ट्वापुण्यंप्रयच्छति ८९
 अवगाढाचपीत्वाचपुनात्यासप्तमंकुलम्
 यावदस्थिमनुष्यस्यगंगायाःस्पृशतेजलम् ९०
 तावत्सपुरुषोराजन्स्वर्गलोकेमहीयते
 यथापुण्यानितीर्थानिपुण्यान्यायतनानिच ९१
 उपास्यपुण्यंलब्ध्वाचभवतिपरलोकभाक्
 नगंगासदृशंतीर्थंनदेवःकेशवात्परः ९२
 ब्राह्मणेभ्यःपरंनास्तिएवमाहपितामहः
 यत्रगंगामहाराजसदेशस्तत्रयोजनम् ९३
 सिद्धक्षेत्रंचविज्ञेयंगंगातीरसमाश्रितम्
 इदंसत्यंद्विजातीनांसाधूनांमानसेषुच ९४
 मुक्तिंचैवजपेत्कर्णेशिष्टस्यानुगतस्यच
 इदंधर्म्यमिदंमेध्यमिदंस्वर्ग्यमिदंसुखम् ९५
 इदंपुण्यतमंरम्यंपावनंधर्ममुत्तमम्
 महीशीर्षमिदंगुह्यंसर्वपापप्रमोचनम् ९६
 अधीत्यद्विजमध्येचनिर्मलत्वमवाप्नुयात्
 श्रीमत्स्वर्ग्यमहापुण्यंसप्तशमनंशिवम् ९७

मेधाजननमग्रचंवैतीर्थवंशानुकीर्तनम्
 अपुत्रोलभतेपुत्रमधनोधनमाप्नुयात् ६८
 महींविजयतेराजावैश्योधनमवाप्नुयात्
 शूद्रोयातीप्सितान्कामान्ब्राह्मणः पारगः पठन् ६९
 यश्चेदंशृणुयान्नित्यंतीर्थपुण्यंसदाशुचि
 जातिस्मरत्वमाप्नोतिनाकपृष्ठेचमोदते १००
 गम्यान्यपिचतीर्थानिकीर्तितान्यगमान्यपि
 मनसाप्यभिगच्छेतसर्वतीर्थमनीषया १०१
 एतानिवसुभिः साध्यैरादित्यैर्मरुदश्विभिः
 ऋषिभिर्देवकल्पैश्चकृतानिसुकृतैषिभिः १०२
 एवंत्वमपिकौरव्यविधिनानेनसुव्रत
 व्रजतीर्थानिनियतः पुण्यं पुण्येनवर्द्धते १०३
 भावितैः करणैः पूर्वमास्तिक्याद्भ्रुतिदर्शनात्
 प्राप्यंतेतानितीर्थानिसद्भिः शिष्टानुदर्शिभिः १०४
 नाकृतोनाकृतात्माचनाशुचिर्नचतस्करः
 स्नातितीर्थेषुकौरव्यनचवक्रमतिर्नरः १०५
 त्वयातुसम्यग्वृत्तेननित्यंधर्मार्थदर्शिना
 पितरस्तर्पितास्तातसर्वेचप्रपितामहाः
 पितामहपुरोगाश्चदेवाः सर्षिगणास्तथा १०६
 वसिष्ठउवाच-
 त्वंचधर्मेणधर्मज्ञनित्यमेवाभितोषिताः
 दिलीपकीर्तिमहतींप्राप्स्यसेभुविशाश्वतीम् १०७
 नारदउवाच-
 एवमुक्त्वाभ्यनुज्ञाप्यवसिष्ठोभगवानृषिः
 प्रीतः प्रीतेनमनसातत्रैवांतरधीयत १०८
 दिलीपः कुरुशार्दूलशास्त्रतत्त्वार्थदर्शनात्
 वसिष्ठवचनाच्चैवपृथिवीमनुचक्रमे १०९
 एवमेषामहाभागप्रतिष्ठानेप्रतिष्ठिता
 तीर्थयात्रामहापुण्यासर्वपापप्रमोचनी ११०
 अनेनविधिनायस्तुपृथिवींपर्यटिष्यति

अश्वमेधशतंसाग्रंफलंप्रेत्यैषभोक्ष्यते १११
 ततश्चाष्टगुणंपार्थप्राप्स्यसेधर्ममुत्तमम्
 दिलीपःपार्थनृपतिर्यथापूर्वमवाप्तवान् ११२
 नेताचत्वमृषीन्यस्मात्तस्मात्तेष्टगुणंफलम्
 रक्षोगणविकीर्णानितीर्थान्येतानिभारत ११३
 नगतिर्विद्यतेऽन्यस्यत्वामृतेकुरुनंदन
 इदंदेवर्षिचरितंसर्वतीर्थानुसंश्रितम् ११४
 यःपठेत्कल्यमुत्थायसर्वपापैःप्रमुच्यते
 ऋषिमुख्याःसदायत्रवाल्मीकिस्त्वथकश्यपः ११५
 आत्रेयस्त्वथकौडिन्योविश्वामित्रोऽथगौतमः
 असितोदेवलश्चैवमार्कण्डेयोऽथगालवः ११६
 भरद्वाजस्यशिष्यश्चमुनिरुद्दालकस्तथा
 शौनकःसहपुत्रेणव्यासश्चतपतांवरः ११७
 दुर्वासाश्चमुनिश्चेष्टोजाबालिश्चमहातपाः
 एतेऽऋषिवराःसर्वेत्वत्प्रतीक्ष्यास्तपोधनाः ११८
 एभिःसहमहाभागतीर्थान्येतान्यनुव्रज
 प्राप्स्यसेमहतींकीर्तियथाराजामहाभिषः ११९
 यथाययातिर्धर्मात्मायथाराजापुरूरवाः
 तथात्वंकुरुशार्दूलस्वेनधर्मेणशोभसे १२०
 यथाभगीरथोराजायथारामश्चविश्रुतः
 यथावैवृत्रहासर्वान्सपत्नानदहत् पुरा १२१
 त्रैलोक्यंपालयामासदेवराट् विगतज्वरः
 तथाशत्रुक्षयंकृत्वात्वंप्रजाःपालयिष्यसि १२२
 स्वधर्मेणार्जितामुर्वीप्राप्यराजीवलोचन
 ख्यातिंयास्यसिवीर्येणकार्तवीर्यार्जुनोयथा १२३
 सूतउवाच-
 एवमाभाष्यराजानंनारदोभगवानृषिः
 अनुज्ञाप्यमहाराजंतत्रैवांतरधीयत १२४
 युधिष्ठिरोऽपिधर्मात्माऋषिभिःसहसुव्रतः
 जगामाखिलतीर्थानिसादरःपृथिवीपतिः १२५

मयोक्तामृषयःसर्वेतीर्थयात्राश्रयांकथाम्
यःपठेच्छृणुयाद्वापिसमुक्तःसर्वपातकैः १२६
मयोक्तमखिलंतत्त्वकिंभूयःश्रोतुमिच्छथ
ऋषीणांपुरयकीर्तीनांनावक्तव्यंममास्तिवै १२७
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेनानाविधतीर्थकथनं
नामनवत्रिंशोऽध्यायः ३६

चत्वारिंशोऽध्यायः

सूतउवाच-
एवमुक्तानितीर्थानिविष्णुदेहानिसुव्रताः
एषामन्यतमासंगान्मुक्तोभवतिमानवः १
तीर्थानुश्रवणंधन्यंधन्यंतीर्थनिषेवणम्
पापराशिनिपातायनान्योपायःकलौयुगे २
वासंकुर्यामहंतीर्थेतीर्थस्पर्शमहंतथा
एवंयोऽनुदिनंब्रूतेसयातिपरममहत् ३
पापानितस्यनश्यंतितीर्थांलापनमात्रतः
तीर्थानिखलुधन्यानिधन्यसेव्यानिमुव्रताः ४
तीर्थानांसेवनादेवसेवितोभवतिप्रभुः
नारायणोजगत्कर्तानास्तितीर्थात्परंपदम् ५
ब्राह्मणस्तुलसीचैवअश्वत्थस्तीर्थसंचयः
विष्णुश्चपरमेशानःसेव्यएवसदानृभिः ६
ब्राह्मणानांविशेषेणसेवनंमुनिपुंगवाः
सर्वतीर्थावगाहादेरधिकंविदुरग्रजाः ७
तस्माद्द्विजपदंसाक्षात्सर्वतीर्थमयंशुभम्
भजेतानुदिनंविद्वांस्तत्रतीर्थाधिकंभवेत् ८
अश्वत्थस्यतुलस्याश्वगवांकुर्यात्प्रदक्षिणम्
सर्वतीर्थफलंप्राप्यविष्णुलोकेमहीयते ९
तस्माद्दुष्कृतकर्माणिनाशयेत्तीर्थसेवनात्
अन्यथानरकंयातिकर्मभोगाद्विशाम्यति १०
पापिनांनरकेवासःसुकृतीस्वर्गमश्नुते

तस्मात्पुण्यं निषेवेततीर्थं खलु विचक्षणः ११

ऋषय ऊचुः -

श्रुतानि किल तीर्थानि समाहात्म्यानि सुव्रत

इदानीं श्रोतुमिच्छामः प्रयागस्य विशेषकम् १२

प्रयागं तु पुरा प्रोक्तं संक्षेपात्सूतयत्त्वया

विशेषाच्छ्रोतुमिच्छामः सूतनः कथ्यतामिति १३

सूत उवाच -

साधु पृष्ठं महाभागाः प्रयागं प्रति सुव्रताः

हंता हंतत्प्रवक्ष्यामि प्रयागस्योपवर्णनम् १४

मार्कण्डेयेन कथितं यत्पुरा पांडुसूनवे

भारते तु यदा वृत्ते प्राप्तराज्ये पृथासुते १५

एतस्मिन्नंतरे राजा कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः

भ्रातृशोकेन संतप्तः चिंतयंस्तु पुनः पुनः १६

आसीदुर्योधनो राजा एकादशचमूपतिः

अस्मान्संतप्य बहुशः सर्वे ते निधनंगताः १७

वासुदेवं समाश्रित्य पंचशेषास्तु पांडवाः

कथं द्रोणं च भीष्मं च कर्णं चैव महाबलम् १८

दुर्योधनं च राजानं भ्रातृपुत्रसमन्वितम्

राजानो निहताः सर्वे ये चान्ये शूरमानिनः १९

विनाराज्येन कर्तव्यं किं भोगैर्जीवितेन वा

धिकं कष्टमिति संचिंत्य राजा विह्वलतांगतः २०

निश्चेष्टोऽथ निरुत्साहः किंचित्तिष्ठत्यधोमुखः

लब्धसंज्ञो यदाराजा चिंतयानः पुनः पुनः २१

कंचरे विधिना योगं नियमं तीर्थमेव वा

येनाहं शीघ्रमा मुच्ये महापातककिल्बिषात् २२

यत्र स्नात्वा नरो याति विष्णुलोकमनुत्तमम्

कथं पृच्छामि वै कृष्णं येनेदं कारितं महत् २३

धृतराष्ट्रं कथं पृच्छेयस्य पुत्रशतं हतम्

व्यासं कथमहं पृच्छेयस्य गोत्रक्षयः कृतः २४

एवं वैक्लव्यमापन्नो धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः

रुदंतःपांडवाःसर्वेभ्रातृशोकपरिप्लुताः २५
 येचतत्रमहात्मानःसमेताःपांडवाश्रिताः
 कुंतीचद्रौपदीचैवयेचतत्रसमागताः २६
 भूमौनिपतिताःसर्वेरोदमानाःसमंततः
 वाराणस्यांतुमार्कंडस्तेनज्ञातोयुधिष्ठिरः २७
 यथाविक्लवमापन्नोरोदमानःसुदुःखितः
 अचिरेणैवकालेनमार्कंडस्तुमहातपाः २८
 हस्तिनापुरसंप्राप्तोराजद्वारेसतिष्ठति
 द्वारपालोऽपितंदृष्ट्वाराज्ञःकथितवान्द्रुतम् २९
 त्वांद्रष्टुकामोमार्कंडोद्वारेतिष्ठत्यसौमुनिः
 त्वरितौधर्मपुत्रस्तुद्वारमेत्याहतत्परः ३०
 युधिष्ठिरउवाच-
 स्वागतंतेमहाप्राज्ञस्वागतंतेमहामुने
 अद्यमेसफलंजन्मअद्यमेपावितंकुलम् ३१
 अद्यमेपितरस्तृप्तास्त्वयिदृष्टेमहामुने
 सिंहासनउपस्थाप्यपादशौचार्चनादिभिः ३२
 युधिष्ठिरोमहात्मावैपूजयामासतंमुनिम्
 ततस्तमूचेमार्कण्डःपूजितोऽहत्वयाविभो ३३
 आख्याहित्वरितोराजन्किमर्थंत्वरितंत्वया
 केनवाविक्लवीभूतःकथयस्वममाग्रतः ३४
 युधिष्ठिरउवाच-
 अस्माकंचैवयद्वृत्तंराज्यस्यार्थेमहामुने
 एतत्सर्वंविदित्वातुभगवानिहचागतः ३५
 मार्कण्डेयउवाच-
 शृणुराजन्महाबाहोयत्रधर्मोव्यवस्थितः
 नैवदृष्टंरणेपापंयुध्यमानस्यधीमतः ३६
 किंपुनाराजधर्मेणक्षत्रियस्यविशेषतः
 तदेवंहृदयेकृत्वातस्मात्पापंनचिंतयेत् ३७
 ततोयुधिष्ठिरोराजाप्रणम्यशिरसामुनिम्
 पृच्छामित्वांमुनिश्रेष्ठसदात्रैकाल्यदर्शनम्

कथयस्वसमासेनमुच्येऽहयेनकिल्बिषात् ३८
मार्कण्डेयउवाच-

शृणुराजन्महाभागयन्मांपृच्छसिभारत
एवंसांख्यंचयोगंचतीर्थंचैवयुधिष्ठिर ३९
किंपुनर्ब्राह्मणैःपुण्यैःकीर्तितंवैपुराविभो
प्रयागगमनंश्रेष्ठंनराणांपुण्यकर्मणाम् ४०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचत्वारिंशोऽध्यायः ४०

एकचत्वारिंशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

भगवञ्छ्रोतुमिच्छामिपुराकल्पेयथास्थितम्
कथंप्रयागगमनंनराणांतत्रकीदृशम् १
मृतानांकागतिस्तत्रस्नातानांचैवकिंफलम्
येवसंतिप्रयागेतुब्रूहितेषांचकिंफलम्
एतन्मेसर्वमाख्याहिपरंकौतूहलंहिमे २
मार्कण्डेयउवाच-

कथयिष्यामितेवत्सनाथेष्टंयच्चयत्फलम्
पुराऋषीणांविप्राणांकथ्यमानंमयाश्रुतम् ३
आप्रयागात्प्रतिष्ठानाद्धर्मकीवासुकीहदात्
कंबलाश्वतरौनागौनागाश्चबहुमूलिकाः ४
एतत्प्रजापतिक्षेत्रंत्रिषुलोकेषुविश्रुतम्
अत्रस्नात्वादिवंयांतियेमृतास्तेऽपुनर्भवाः ५
तत्रब्रह्मादयोदेवारक्षांकुर्वंतिसंगताः
अन्येचबहवस्तीर्थाःसर्वपापप्रणाशनाः ६
नशक्याःकथितुराजन्बहुवर्षशतैरपि
संक्षेपेणप्रवक्ष्यामिप्रयागस्यचकीर्तनम् ७
षष्टिर्धनुःसहस्राणिपरिदक्षंतियाह्वीम्
यमुनारक्षतिसदासवितासप्तवाहनः ८
प्रयागंतुविशेषेणस्वयंरक्षतिवासवः
मंडलंरक्षतिहरिर्देवैःसहसुसंमतम् ९

तंवटंरक्षतेनित्यंशूलपाणिर्महेश्वरः
स्थानंरक्षतिवैदेवःसर्वपापहरंशुभम् १०
अधर्मेणवृतोलोकेनैवगच्छतितत्पदम्
स्वल्पमल्पतरंपापंयदातस्यनराधिप ११
प्रयागस्मरमाणस्यसर्वमायातिसंक्षयम्
दर्शनात्तस्यतीर्थस्यनामसंकीर्तनादपि १२
मृत्तिकालभनाद्वापिनरःपापाद्विमुच्यते
पंचकुंडानिराजेंद्रयेषांमध्येतुजाह्वी १३
प्रयागेतुप्रविष्टस्यपापंक्षरतितत्क्षणात्
योजनानांसहस्रेषुगंगांस्मरतियोनरः १४
अपिदुष्कृतकर्मासौलभतेपरमांगतिम्
कीर्तनान्मुच्यतेपापैर्दृष्ट्वाभद्राणिपश्यति १५
अवगाह्यचपीत्वाचपुनात्यासप्तमंकुलम्
सत्यवादीजितक्रोधोअहिंसांपरमास्थितः १६
धर्मानुसारीतत्त्वज्ञोगोब्राह्मणहितेरतः
गंगायमुनयोर्मध्येस्नातोमुच्येतकिल्बिषात् १७
मनसाचिंतितान्कामान्सम्यक्प्राप्नोतिपुष्कलान्
ततो गत्वा प्रयागंतु सर्वदेवाभिरक्षितम् १८
ब्रह्मचारीवसेन्मासंपितृदेवांश्चतर्पयेत्
ईप्सिताल्लभतेकामान्यत्रतत्राभिजायते १९
तपनस्यसुतादेवीत्रिषुलोकेषुविश्रुता
समागतामहाभागायमुनायत्रनिम्नगाः २०
तत्रसन्निहितो नित्यं साक्षादेवो महेश्वरः
दुष्प्रापमानुषैः पुण्यं प्रयागंतु युधिष्ठिर २१
देवदानवगंधर्वाः ऋषयः सिद्धचारणाः
तत्रोपस्पृश्य राजेंद्रस्वर्गलोके महीयते २२

इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखण्डे एकचत्वारिंशोऽध्यायः ४२

द्विचत्वारिंशोऽध्यायः

मार्कण्डेय उवाच-

शृणुराजन्प्रयागस्यमाहात्म्यं पुनरेव तु
 यंगत्वासर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः १
 आर्तानां च दरिद्राणां निश्चितव्यवसायिनाम्
 स्थानं मुक्त्वा प्रयागं तु नाक्षयंतुकदाचन २
 गंगायमुनमासाद्य यस्तु प्राणान्परित्यजेत्
 दीप्तकांचनवर्णाभिविमाने सूर्यवर्चसि ३
 गंधर्वाप्सरसां मध्ये स्वर्गे मोदति मानवः
 ईप्सितांल्लभते कामान् वदंति ऋषिपुंगवाः ४
 सर्वरत्नमयैर्दिव्यैर्नानाध्वजसमाकुलैः
 वरांगनासमाकीर्णैर्मोदते शुभलक्षणैः ५
 गीतवादित्रनिर्घोषैः प्रसुप्तः प्रतिबुध्यते
 यावन्नस्मरते जन्मतावत्स्वर्गे महीयते ६
 तत्र स्वर्गात्परिभ्रष्टः क्षीणकर्मादिवश्च्युतः
 हिरण्यरत्नसंपूर्णैः समृद्धे जायते कुले ७
 तदेव स्मरते तीर्थस्मरणात्तत्र गच्छति
 देशस्थो यदि वारण्ये विदेशे यदि वा गृहे ८
 प्रयागं स्मरमात्रोऽपि यस्तु प्राणान्परित्यजेत्
 सब्रह्मलोकमाप्नोति वदंति ऋषिपुंगवाः ९
 सर्वकामफलावृत्ता महीयत्र हिरण्यमयी
 ऋषयो मुनयः सिद्धाय त्रलोके प्रगच्छति १०
 स्त्रीसहस्राकुले रम्ये मंदाकिन्यास्तटेशुभे
 मोदते ऋषिभिः सार्द्धं स्वकृतेनेह कर्मणा ११
 सिद्धचारुगन्धर्वैः पूज्यते दिवि दैवतैः
 ततः स्वर्गात्परिभ्रष्टो जंबुद्वीपपतिर्भवेत् १२
 ततः शुभानि कर्माणि चिंतयानः पुनः पुनः
 गुणवान् वित्तसंपन्नो भवतीह न संशयः १३
 कर्मणामनसा वाचा सत्यधर्मप्रतिष्ठितः
 गंगायमुनयोर्मध्ये यस्तु दानं प्रयच्छति १४
 सुवर्णमणिमुक्तां वा यदि धान्यं प्रतिग्रहम्
 स्वकार्येऽपि तृकार्ये वा देवताभ्यर्चनेऽपि वा १५

निष्फलंतस्यतत्तीर्थयावत्तत्फलमश्नुते
 एवंतीर्थेनगृह्णीयात् पुण्येष्वायतनेषुच १६
 निमित्तेषुचसर्वेषुअप्रमत्तोद्विजोभवेत्
 कपिलांपाटलावर्णांप्रयागेयःप्रयच्छति १७
 स्वर्णशृंगीरौप्यखुरांचैलकंठीपयस्विनीम्
 प्रयागेश्रोत्रियंसाधुंग्राहयित्वायथाविधि १८
 शुक्लांबरधरंशांतधर्मज्ञंवेदपारगम्
 सागौस्तस्मैचदातव्यागंगायमुनसंगमे १९
 वासांसिचमहार्हाणिरत्नानिविविधानिच
 यावद्रोमाणितस्यागोःसंतिगात्रेषुसत्तम २०
 तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते
 यत्रासौलभतेजन्मसागौस्तत्राभिजायते २१
 नचपश्यत्यसौघोरंनरकंतेनकर्मणा
 उत्तरान्सकुरुन्प्राप्यमोदतेकालमक्षयम् २२
 गवांशतसहस्रेभ्योदद्यादेकांपयस्विनीम्
 पुत्रान्दारांस्तथाभृत्यान्गौरेकाप्रतितारयेत् २३
 तस्मात्सर्वेषुदानेषुगोदानंतुविशिष्यते
 दुर्गमेविषमेघोरेमहापातकसंभवे
 गौरेवरक्षांकुरुतेतस्माद्देयाद्विजातये २४
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ४१

द्विचत्वारिंशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-
 यथाप्रयागस्यमुनेमाहात्म्यंकथितंत्वया
 तथातथाप्रमुच्येऽहसर्वपापैर्नसंशयः १
 भगवन्केनविधिनागंतव्यंधर्मनिश्चयैः
 प्रयागेयोविधिःप्रोक्तःतन्मेब्रूहिमहामुने २
 मार्कण्डेयउवाच-
 कथयिष्यामितेवत्सतीर्थयात्राविधिक्रमम्
 योगच्छेतकुरुश्रेष्ठप्रयागंदेवसंयुतम् ३

बलीवर्दसमारूढःशृणुतस्यापियत्फलम्
 वसतेनरकेघोरेगवांक्रोधेसुदारुणे ४
 सलिलंचनगृह्णंतिपितरस्तस्यदेहिनः
 यस्तुपुत्रांस्तथाबालान्स्नापयेत्पाययेत्तथा ५
 यथात्मनस्तथासर्वान्दानंविप्रेषुदापयेत्
 ऐश्वर्यलोभान्मोहाद्वागच्छेद्यानेनयोनरः ६
 निष्फलंतस्यतत्तीर्थं तस्माद्यानंपरित्यजेत्
 गंगायमुनयोर्मध्येयस्तुकन्यांप्रयच्छति ७
 आर्षेणतुविधानेनयथाविभवसंभवम्
 नपश्यतियमंघोरंनरकंतेनकर्मणा ८
 उत्तरान्सकुरून्गत्वामोदतेकालमक्षयम्
 पुत्रांस्तुदाराल्लभतेधार्मिकान्नयसंयुतान् ९
 तत्रदानंप्रदातव्यंयथाविभवसंभवम्
 तेनतीर्थफलैर्नैववर्द्धतेनात्रसंशयः १०
 स्वर्गेतिष्ठतिराजेंद्रयावदाभूतसंप्लवम्
 वटमूलंसमाश्रित्ययस्तुप्राणान्परित्यजेत् ११
 सर्वलोकानतिक्रम्यरुद्रलोकंचगच्छति
 तत्रतेद्वादशादित्यास्तपंतैरुद्रमाश्रिताः १२
 निर्दहंतिजगत्सर्वंवटमूलंनदह्यते
 नष्टचंद्रार्कपवनंयदाचैकार्णवंजगत् १३
 स्वपितृत्रैववैविष्णुर्जायमानःपुनःपुनः
 देवदानवगंधर्वऋषयःसिद्धचारणाः १४
 सदासेवंतितत्तीर्थंगंगायमुनसंगमे
 तत्रगच्छंतिराजेंद्रप्रयागेसंयुतंचयत् १५
 तत्रब्रह्मादयोदेवादिशश्चैवदिगीश्वराः
 लोकपालाश्चसाध्याश्चपितरोलोकसंमताः १६
 सनत्कुमारप्रमुखास्तथैवपरमर्षयः
 अंगिरप्रमुखाश्चैवतथाब्रह्मर्षयःपरे १७
 तथानागाश्चसिद्धाश्चसुपर्णाःखेचराश्चये
 सरितःसागराःशैलानागाविद्याधरास्तथा १८

हरिश्चभगवानास्तेप्रजापतिपुरस्कृतः
 गंगायमुनयोर्मध्येपृथिव्याजघनंस्मृतम् १९
 प्रयागंराजशार्दूलत्रिषुलोकेषुविश्रुतम्
 ततःपुण्यतमंनास्तित्रिषुलोकेषुभारत २०
 श्रवणात्तस्यतीर्थस्यनामसंकीर्तनादपि
 मृत्तिकालंभनाद्वापिनरःपापात्प्रमुच्यते २१
 तत्राभिषेकंयःकुर्यात्संगमेसंशितव्रतः
 तुल्यंफलमवाप्नोतिराजसूयाश्वमेधयोः २२
 नवेदवचनात्तातनलोकवचनादपि
 मतिरुत्क्रमणीयातेप्रयागगमनं प्रति २३
 दशतीर्थसहस्राणिषष्टिकोट्यस्तथापराः
 येषांसान्निध्यमत्रैवकीर्तनात्कुरुनंदन २४
 यागतिर्योगयुक्तस्यसदुत्थस्यमनीषिणः
 सागतिस्त्यजतःप्राणान्गंगायमुनसंगमे २५
 तेनजीवंतिलोकेऽस्मिन्त्रयत्रयुधिष्ठिर
 येप्रयागंनसंप्राप्तास्त्रिषुलोकेषुविश्रुतम् २६
 एवंदृष्ट्वातुतत्तीर्थप्रयागंपरमंपदम्
 मुच्यतेसर्वपापेभ्यःशशांकइवराहुणा २७
 कंबलाश्वतरौनागौयमुनादक्षिणेतटे
 तत्रस्नात्वाचपीत्वाचमुच्यतेसर्वपातकैः २८
 तत्रगत्वातुतत्स्थानंमहादेवस्यधीमतः
 नरस्तारयतेसर्वान्दशातीतान्दशापरान् २९
 कृत्वाभिषेकंतुनरःसोऽश्वमेधफलंलभेत्
 स्वर्गलोकमवाप्नोतियावदाभूतसंप्लवम् ३०
 पूर्वपार्श्वेतुगंगायांत्रिषुलोकेषुभारत
 कूपंचैवतुसामुद्रंप्रतिष्ठानंतुविश्रुतम् ३१
 ब्रह्मचारीजितक्रोधस्त्रिरात्रंयदितिष्ठति
 सर्वपापविशुद्धात्मासोऽश्वमेधफलंलभेत् ३२
 उत्तरेणप्रतिष्ठानाद्भागीरथ्यास्तुपूर्वतः
 हंसप्रपतनंनामतीर्थत्रैलोक्यविश्रुतम् ३३

अश्वमेधफलंतस्मिन्स्नातमात्रस्यभारत
 यावच्चन्द्रश्चसूर्यश्चतावत्स्वर्गेमहीयते ३४
 उर्वशीपुलिनेरम्येविपुलेहंसपांडुरे
 सलिलैस्तर्प्येद्यस्तुपितृस्तत्रविमत्सरः ३५
 षष्टिवर्षसहस्राणिषष्टिवर्षशतानिच
 सेवतेपितृभिःसार्द्धस्वर्गलोकंनराधिप ३६
 पूज्यतेसततंतत्रऋषिगंधर्वकिन्नरैः
 ततःस्वर्गपरिभ्रष्टःक्षीणकर्मादिवश्च्युतः ३७
 उर्वशीसदृशीनांतुकन्यानांलभतेशतम्
 गवांशतसहस्राणांभोक्ताभवतिभूमिप ३८
 कांचीनूपुरशब्देनसुप्तोऽसौप्रतिबुध्यते
 भुक्त्वातुविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंलभतेपुनः ३९
 कुशासनधरोनित्यंनियतःसंयतेंद्रियः
 एककालंतुभुञ्जानोमासंभोगपतिर्भवेत् ४०
 सुवर्णालंकृतानांतुनारीणांलभतेशतम्
 पृथिव्यामासमुद्रायांमहाभोगपतिर्भवेत् ४१
 दशग्रामसहस्राणांभोक्ताभवतिभूमिपः
 धनधान्यसमायुक्तोदाताभवतिनित्यशः ४२
 सभुक्त्वाविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंस्मरतेपुनः
 अथतस्मिन्वटेरम्येब्रह्मचारीजितेंद्रियः ४३
 उपोष्ययोगयुक्तश्चब्रह्मज्ञानमवाप्नुयात्
 कोटितीर्थंसमासाद्ययस्तुप्राणान्परित्यजेत् ४४
 कोटिवर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते
 ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टःक्षीणकर्मादिवश्च्युतः ४५
 सुवर्णमणिमुक्ताढ्येकुलेभवतिरूपवान्
 ततोभोगवतीं गत्वावासुकेरुत्तरेणतु ४६
 दशाश्वमेधकंतत्रतीर्थंतत्रापरंभवेत्
 कृत्वाभिषेकंतुनरःसोऽश्वमेधफलंलभेत् ४७
 धनाढ्योरूपवान्दक्षोदाताभवतिधार्मिकः
 चतुर्वेदेषुयत्पुण्यंसत्यवादिषुयत्फलम् ४८

अहिंसायांतुयोधर्मो गमनादेवतद्भवेत्
 कुरुक्षेत्रसमागंगायत्रतत्रावगाह्यते ४९
 कुरुक्षेत्राद्दशगुणायत्रसिंध्वासमागता
 यत्रगंगामहाभागाबहुतीर्थतपोधना ५०
 सिद्धक्षेत्रंहितज्ज्ञेयं नात्रकार्याविचारणा
 क्षितौ तारयते मर्त्यान्नागांस्तारयतेऽप्यधः ५१
 दिवितारयते देवांस्तेन सा त्रिपथास्मृता
 यावदस्थीनि गंगयांतिष्ठंतितस्य देहिनः ५२
 तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते
 तीर्थानांतु परं तीर्थं नदीनामुत्तमानदी ५३
 मोक्षदा सर्वभूतानां महापातकिनामपि
 सर्वत्र सुलभा गंगान्निष्ठानेषु दुर्लभा ५४
 गंगाद्वारे प्रयागे च गंगासागरसंगमे
 तत्र स्नात्वा दिवं यांति ये मृतास्तेऽपुनर्भवाः ५५
 सर्वेषां चैव भूतानां पापोपहतचेतसाम्
 गतिमन्वेषमाणानां नास्ति गंगासमागतिः ५६
 पवित्राणां पवित्रं यामंगलानां च मंगलम्
 महेश्वरशिरोभ्रष्टा सर्वपापहरा शुभा ५७

इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखण्डे प्रयागमाहात्म्ये
 त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ४३

चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः

मार्कण्डेय उवाच-

शृणुराजन् प्रयागस्य माहात्म्यं पुनरेव तु
 यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः १
 मानसं नाम तत्तीर्थं गंगायामुत्तरे तटे
 त्रिरात्रोपोषितो भूत्वा सर्वान् कामानवाप्नुयात् २
 गोभूहिरण्यदानेन यत्फलं प्राप्नुयान्नरः
 एतत्फलमवाप्नोति तत्तीर्थं स्मरते पुनः ३
 अकामो वा सकामो वा गंगयां यो विपद्यते

मृतस्तुभवतिस्वर्गेनरकंनचपश्यति ४
 अप्सरोगणसंगीतैः सुप्तोऽसौप्रतिबुध्यते
 हंससारसयुक्तेनविमानेनसगच्छति ५
 बहुवर्षाणिराजेन्द्रषट्सहस्राणिभुञ्जते
 ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टःक्षीणकर्मादिवश्च्युतः ६
 सुवर्णमणिमुक्ताढयेजायतेसमहाकुले
 षष्टितीर्थसहस्राणिषष्टितीर्थशतानिच ७
 माघेमासिगमिष्यन्तिगंगायमुनसंगमे
 गवांशतसहस्रस्यसम्यग्दत्तस्ययत्फलम् ८
 प्रयागेमाघमासेतुत्र्यहंस्नानस्यतत्फलम्
 गंगायमुनयोर्मध्येपंचाग्रिंयस्तुसाधयेत् ९
 अहीनांगोह्यरोगश्चपंचेन्द्रियसमन्वितः
 यावन्तिरोमकूपाणितस्यगात्रस्यदेहिनः १०
 तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते
 ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोजंबूद्वीपपतिर्भवेत् ११
 सभुक्त्वाविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थभजतेनरः
 जलप्रवेशंयःकुर्यात्संगमेलोकविश्रुते १२
 राहुग्रस्तोयथासोमोविमुक्तःसर्वपातकैः
 सोमलोकमवाप्नोतिसोमेनसहमोदते १३
 षष्टिवर्षसहस्राणिषष्टिवर्षशतानिच
 स्वर्गलोकमवाप्नोतिऋषिगंधर्वसेवितः १४
 परिभ्रष्टस्तुराजेंद्रसमृद्धेजायतेकुले
 अधःशिरास्तुयोज्वालामूर्ध्वपादःपिबेन्नरः १५
 शतंवर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते
 परिभ्रष्टस्तुराजेंद्रअग्निहोत्रीभवेन्नरः १६
 भुक्त्वातुविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थभजतेनरः
 यस्तुदेहं विकर्तित्वाशकुनिभ्यःप्रयच्छति १७
 विहंगैरुपभुक्तस्यशृणुतस्यापियत्फलम्
 शतंवर्षसहस्राणांसोमलोकेमहीयते १८
 ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोराजाभवतिधार्मिकः

गुणवान् रूपसंपन्नो विद्वान्सुप्रियदेहवान् १९

भुक्त्वा तु विपुलान्भोगांस्तत्तीर्थं भजते पुनः

यामुने चोत्तरे कूले प्रयागस्य तु दक्षिणे २०

ऋणप्रमोचनं नाम तीर्थं तत्परमं स्मृतम्

एकरात्रोषितो भूत्वा ऋणैः सर्वैः प्रमुच्यते २१

सूर्यलोकमवाप्नोति अनृणी च सदा भवेत् २२

इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखण्डे प्रयागमाहात्म्ये

चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ४४

पंचचत्वारिंशोऽध्यायः

युधिष्ठिर उवाच-

एतच्छ्रुत्वा प्रयागस्य यत्त्वया कीर्तनं कृतम्

विशुद्धमेतद्धृदयं प्रयागस्य च कीर्तनात्

अनाशकफलं ब्रूहि भगवंस्तत्र कीदृशम् १

मार्कण्डेय उवाच-

शृणुराजन् प्रयागे तु अनाशकफलं विभो

प्राप्नोति पुरुषो धीमान् श्रद्धानश्च यादृशम् २

अहीनां गोविरो गश्च पंचेन्द्रियसमन्वितः

अश्वमेधफलं तस्य गच्छतस्तु पदे पदे ३

कुलानितारयेद्राजन् दशपूर्वान् दशापरान्

मुच्यते सर्वपापेभ्यो गच्छेत् परमं पदम् ४

युधिष्ठिर उवाच-

महाभागो सिधर्मज्ञदानं वदसि मे प्रभो

अल्पेनैव प्रधानेन बहून्धर्मान्वाप्नुयात् ५

अश्वमेधस्तु बहुभिः सुकृतैः प्राप्यते इह

एतन्मे संशयं ब्रूहि परं कौतूहलं हि मे ६

मार्कण्डेय उवाच-

शृणुराजन् महावीर्युदुक्तं पद्मयोनिना

ऋषीणां सन्निधौ पूर्वकथ्यमानं मया श्रुतम् ७

पंचयोजनविस्तीर्णं प्रयागस्य तु मंडलम्

प्रविशंस्तस्यतद्भूमावश्वमेधंपदेपदे ८
 व्यतीतान्पुरुषान्सप्तभविष्यांश्चतुर्दश
 नरस्तारयतेसर्वान्यस्तुप्राणान्परित्यजेत् ९
 एवंज्ञात्वातुराजेंद्रसदाश्रद्धापरोभवेत्
 अश्रद्धधानाःपुरुषाःपापोपहतचेतसः
 नप्राप्नुवंतितत्स्थानंप्रयागंदेवनिर्मितम् १०
 युधिष्ठिरउवाच-
 स्नेहाद्वाद्रव्यलोभाद्वायेतुकामवशंगताः
 कथंतीर्थफलंतेषांकथंपुण्यमवाप्नुयुः ११
 विक्रयंसर्वभांडानांकार्याकार्यमजानतः
 प्रयागेकागतिस्तस्यएवंब्रूहिमहामुने १२
 मार्कण्डेयउवाच-
 शृणुराजन्महागुह्यंसर्वपापप्रणाशनम्
 मासंवसंस्तुराजेंद्रप्रयागेनियतेन्द्रियः १३
 मुच्यतेसर्वपापेभ्यःयथादिष्टंस्वयंभुवा
 शुचिस्तुप्रयतोभूत्वाऽहिसकःश्रद्धयान्वितः १४
 मुच्यतेसर्वपापेभ्यःसगच्छेत्परमंपदम्
 विश्रंभघातकानांतुप्रयागेशृणुतत्फलम् १५
 त्रिकालमेवस्नायीतआहारंभैक्ष्यमाचरेत्
 त्रिभिर्मासैःप्रमुच्येतप्रयागात्तुनसंशयः १६
 प्रज्ञानेनतुयस्येहतीर्थयात्रादिकंभवेत्
 सर्वकामसमृद्धस्तुस्वर्गलोकेमहीयते १७
 स्थानंसलभतेनित्यंधनधान्यसमाकुलम्
 एवंज्ञानेनसंपूर्णःसदाभवतिभोगवान् १८
 तारिताःपितरस्तेननरकात्प्रपितामहाः
 धर्मानुसारेतत्त्वज्ञपृच्छतस्तेपुनःपुनः
 त्वत्प्रियार्थंसमाख्यातंगुह्यमेतत्सनातनम् १९
 युधिष्ठिरउवाच-
 अद्यमेसफलंजन्मअद्यमेसफलंकुलम्
 प्रीतोऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मिदर्शनादेवतेऽद्यवै

त्वद्दर्शनात्तुधर्मात्मन्मुक्तोऽहसर्वपातकैः २०
 मार्कण्डेयउवाच-
 दिष्ट्यातेसफलंजन्मदिष्ट्यातेतारितंकुलम्
 कीर्तनाद्वर्द्धतेपुण्यंश्रुतंपापप्रणाशनम् २१
 युधिष्ठिरउवाच-
 यमुनायांतुकिंपुण्यंकिंफलंतुमहामुने
 एतन्मेसर्वमाख्याहियथादृष्टंयथाश्रुतम् २२
 मार्कण्डेयउवाच-
 तपनस्यसुतादेवीत्रिषुलोकेषुविश्रुता
 समागतामहाभागयमुनायत्रनिम्नगा २३
 येनैवनिःसृतागङ्गातेनैवयमुनागता
 योजनानांसहस्रेषुकीर्तनात्पापनाशिनी २४
 तत्रस्नात्वाचपीत्वाचयमुनायांयुधिष्ठिर
 कीर्तनाल्लभतेपुण्यंदृष्ट्वाभद्राणिपश्यति २५
 अवगाढाचपीत्वाचपुनात्यासप्तमंकुलम्
 प्राणांस्त्यजतियस्तत्रसयातिपरमांगतिम् २६
 अग्नितीर्थमितिरूयातंयमुनादक्षिणेतटे
 पश्चिमेधर्मराजस्यतीर्थहरवरंस्मृतम् २७
 तत्रस्नात्वादिवंयांतियेमृतास्तेऽपुनर्भवाः
 एवंतीर्थसहस्राणियमुनादक्षिणेतटे २८
 उत्तरेणप्रवक्ष्यामिआदित्यस्यमहात्मनः
 तीर्थंतुविरजंनामयत्रदेवाःसवासवाः २९
 उपासतेस्मसंध्यांतुनित्यकालंयुधिष्ठिर
 देवाःसेवंतितत्तीर्थयेचान्येविदुषोजनाः ३०
 श्रद्धधानपरोभूत्वाकुरुतीर्थाभिषेचनम्
 अन्येचबहवस्तीर्थाःसर्वपापहराःशुभाः ३१
 तेषुस्नात्वादिवंयांतियेमृतास्तेऽपुनर्भवाः
 गंगाचयमुनाचैवउभेतुल्यफलेस्मृते ३२
 केवलंश्रेष्ठभावेनगंगासर्वत्रपूज्यते
 एवंकुरुष्वकौंतेयस्वर्गतीर्थाभिषेचनम् ३३

यावज्जीवकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति
यस्त्विदं कल्युत्थाय पठते च शृणोति वा ३४
मुच्यते सर्वपापेभ्यः स्वर्गलोकं च गच्छति ३५

इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखण्डे यमुनामाहात्म्ये
पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ४५

षट्चत्वारिंशोऽध्यायः

युधिष्ठिर उवाच-

श्रुतं मे ब्रह्मणा प्रोक्तं पुराणे पुण्यसम्मितम्
तीर्थानां तु सहस्राणि शतानि नियुतानि च १
सर्वे पुण्याः पवित्राश्च गतिश्च परमास्मृता
पृथिव्यां नैमिषं पुण्यमन्तरिक्षे च पुष्करम् २
प्रयागमपिलोकानां कुरुक्षेत्रं विशिष्यते
सर्वाणिसंपरित्यज्य कथमेकं प्रशंससि ३
अप्रमाणमिदं प्रोक्तमश्रद्धेयमनुत्तमम्
गतिं च परमां दिव्यां भोगांश्चैव यथेप्सितान् ४
किमर्थमल्पयोगेन बहुधर्मप्रशंससि
एतं मे संशयं ब्रूहि यथा दृष्टं तथा श्रुतम् ५
मार्कण्डेय उवाच-

अश्रद्धेयं न वक्तव्यं प्रत्यक्षमपि तद्भवेत्
नरस्य श्रद्धा न स्य पापोपहतचेतसः ६
अश्रद्धा नो ह्यशुचिर्दुर्मतिस्त्यक्तमंगलः
एते पातकिनः सर्वे तेनेदं भाषितं मया ७
शृणु प्रयागमाहात्म्यं यथा दृष्टं यथा श्रुतम्
प्रत्यक्षं च परोक्षं यथान्यत्संभविष्यति ८
यथैवान्यन्मया दृष्टं पुरा राजन्यथा श्रुतम्
शास्त्रं प्रमाणं कृत्वा तु पूज्यते योगमात्मनः ९
क्लिश्यते चापरस्तत्र नैव योगमवाप्नुयात्
जन्मान्तरसहस्रेभ्यो योगोलभ्येत मानवैः १०
यथा योगसहस्रेण योगोलभ्येत मानवैः

यस्तुसर्वाणिरत्नानिब्राह्मणेभ्यःप्रयच्छति ११
 तेनदानेनदत्तेनयोगोलभ्येतमानवैः
 प्रयागेतुमृतस्येदं सर्वंभवतिनान्यथा १२
 प्रधानहेतुंवक्ष्यामिश्रद्धत्सुचभारत
 यथासर्वेषुभूतेषुसर्वत्रैवतुदृश्यते १३
 ब्रह्मनैवास्तिवैकिंचिद्यद्वक्तुंत्विदमुच्यते
 यथासर्वेषुभूतेषुब्रह्मसर्वत्रपूज्यते १४
 एवंसर्वेषुलोकेषुप्रयागःपूज्यतेबुधैः
 पूज्यतेतीर्थराजस्यसत्यमेतद्युधिष्ठिर १५
 ब्रह्मापिस्मरतेनित्यंप्रयागंतीर्थमुत्तमम्
 तीर्थराजमनुप्राप्यनैवान्यत्किंचिदिच्छति १६
 कोहिदेवत्वमासाद्यमानुषत्वंचिकीर्षति
 अनेनैवानुमानेनत्वंज्ञास्यसियुधिष्ठिर १७
 यथापुण्यमपुण्यंवातथैवकथितंमया
 युधिष्ठिरउवाच-
 श्रुतंतद्यत्त्वयाप्रोक्तंविस्मितोऽहपुनःपुनः १८
 कथंयोगेनतत्प्राप्तिःस्वर्गलोकस्तुकर्मणा
 तदाचलभतेभोगान्गांचतत्कर्मणांफलम् १९
 तानिकर्माणिपृच्छामिपुनर्यैःप्राप्यतेमहीम्
 मार्कण्डेयउवाच-
 शृणुराजन्महाबाहोयथोक्तकर्मणामही २०
 गामग्निंब्राह्मणंशास्त्रंकांचनंसलिलंस्त्रियः
 मातरंपितरंचैवयोनिंदतिनराधिप २१
 नैतेषामूर्ध्वगमनमेवमाहप्रजापतिः
 एवंयोगस्यसंप्राप्तिःस्थानंपरमदुर्लभम् २२
 गच्छंतिनरकंघोरंयेनराःपापकारिणः
 हस्त्यश्वंगामनङ्वाहंमणिमुक्तादिकांचनम् २३
 परोक्षंहरतेयस्तुपश्चाद्दानंप्रयच्छति
 नतेगच्छंतिवैस्वर्गदातारोयत्रभोगिनः २४
 अनेनकर्मणायुक्ताःपच्यंतेनरकेऽधमाः

एवंयोगंचधर्मंचदातारंचयुधिष्ठिर २५
 यथासत्यमसत्यंवाअस्तिनास्तीतियत्फलम्
 निरुक्तंतुप्रवक्ष्यामियथायंस्वयमाप्नुयात् २६
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्ये
 षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ४६

सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः

मार्कण्डेयउवाच-

शृणुराजन्प्रयागस्यमाहात्म्यंपुनरेवतु
 नैमिषंपुष्करंचैवगोतीर्थंसिंधुसागरम् १
 कुरुक्षेत्रंगयाचैवगंगासागरमेवच
 एतेचान्येचबहवोयेचपुण्याःशिलोच्चयाः २
 दशतीर्थसहस्राणित्रिंशत्कोट्यस्तथापरे
 प्रयागेसंस्थितानित्यमेवमाहुर्मनीषिणः ३
 त्रीणिचाप्यग्निकुंडानियेषांमध्येतुजाह्वी
 प्रयागादभिनिष्क्रांतासर्वतीर्थपुरस्कृता ४
 तपनस्यसुतादेवीत्रिषुलोकेषुविश्रुता
 गंगायमुनयासार्धसंस्थितालोकभाविनी ५
 गंगायमुनयोर्मध्येपृथिव्याजघनंस्मृतम्
 प्रयागंराजशार्दूलकलांनार्हतिषोडशीम् ६
 तिस्रःकोटयोऽद्धकोटीचतीर्थानांवायुरब्रवीत्
 दिव्यंभुव्यंतरिक्षेचतत्सर्वजाह्विस्मृता ७
 प्रयागंसमधिष्ठानंकंबलाश्चतरावुभौ
 भोगवत्यथयाचैववेदिरेषाप्रजापतेः ८
 तत्रदेवाश्चयज्ञाश्चमूर्तिमंतोयुधिष्ठिर
 पूजयंतिप्रयागंतेऋषयश्चतपोधनाः ९
 यजंतेक्रतुभिर्देवांस्तथाबहुधनानृपाः
 ततःपुण्यतमोनास्तित्रिषुलोकेषुभारत १०
 प्रभावात्सर्वतीर्थेभ्यःप्रभवत्यधिकंविभो
 दशतीर्थसहस्राणितिस्रःकोट्यस्तथापरे ११

यत्रगंगामहाभागासदेशस्तत्तपोवनम्
 सिद्धक्षेत्रंतुतज्ज्ञेयंगंगातीरसमाश्रितम् १२
 इतिसत्यंद्विजातीनांसाधूनामात्मजस्यवा
 सुहृदांचजपेत्कर्णेशिष्यस्यानुगतस्यवा १३
 इदंधन्यमिदंस्वर्ग्यमिदंसेव्यमिदंशुभम्
 इदंपुण्यमिदंरम्यंपावनंधर्ममुत्तमम् १४
 महर्षीणामिदंगुह्यंसर्वपापप्रणाशनम्
 अधीत्यचद्विजोध्यायन्निर्मलत्वमवाप्नुयात् १५
 यश्चेदंशृणुयान्नित्यंतीर्थपुण्यंसदाशुचिः
 जातिस्मरत्वंलभतेनाकपृष्ठेचमोदते १६
 प्राप्यंतेतानितीर्थानिसद्भिःशिष्टार्थदर्शिभिः
 स्नाहितीर्थेषुकौरव्यनचवक्रमतिर्भव १७
 त्वयातुसम्यक्पृष्टेनकथितंतुमयाविभो
 पितरस्तारिताःसर्वेतारिताश्चपितामहाः १८
 प्रयागस्यतुसर्वेतेकलांनार्हतिषोडशीम्
 एवंज्ञानचयोगंचतीर्थचैवयुधिष्ठिर १९
 बहुक्लेशेनयुज्यंतेततोयांतिपरांगतिम्
 प्रयागस्मरणाल्लोकःस्वर्गलोकंचगच्छति २०
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेप्रयागमाहात्म्ये
 सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ४७

अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-
 कथासर्वान्वियं प्रोक्ताप्रयागस्यमहामुने
 एवंमेसर्वमाख्याहियथाचममतारयेत् १
 मार्कण्डेयउवाच-
 शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिप्रोक्तंसर्वमिदंजगत्
 ब्रह्माविष्णुस्तथेशानोदेवताप्रभुरव्ययः २
 ब्रह्मासृजतिभूतानिस्थावरंजंगमंचयत्
 तान्येतानिपरोलोकेविष्णुःपालयतिप्रजाः ३

कल्पांतेतत्समग्रंहिरुद्रःसंहरतेजगत्
 नददातिचनाध्येतिनकदाचिद्विनश्यति ४
 ईश्वरःसर्वभूतानांयःपश्यतिसपश्यति
 उत्तरेणप्रतिष्ठानादिदानींब्रह्मतिष्ठति ५
 महेश्वरोवटेभूत्वातिष्ठतेपरमेश्वरः
 ततोदेवाःसगंधर्वाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ६
 रक्षन्तिपरमंनित्यंपापकर्मपरायणान्
 येतुचान्येचतिष्ठन्तिनयांतिपरमांगतिम् ७
 युधिष्ठिरउवाच-
 अप्याहमेयथातत्त्वंयथैषांतिष्ठतेश्रुतम्
 केनवाकारेणैवतिष्ठन्तिलोकसंमताः ८
 मार्कण्डेयउवाच-
 प्रयागेनिवसंत्येतेब्रह्मविष्णुमहेश्वराः
 कारणंतुप्रवक्ष्यामिशृणुतत्त्वंयुधिष्ठिर ९
 पंचयोजनविस्तीर्णप्रयागस्यतुमंडलम्
 तिष्ठन्तिरक्षणाथार्थायपापकर्मनिवारणाः १०
 तस्मिंस्तुस्वल्पकंपापंनरकेपातयिष्यति
 एवंब्रह्माचविष्णुश्चप्रयागेसमहेश्वरः ११
 सप्तद्वीपाःसमुद्राश्चपर्वताश्चमहीतले
 तिष्ठन्तिध्रियमाणाश्चयावदाभूतसंप्लवम् १२
 येचान्येबहवःसर्वेतिष्ठन्तिचयुधिष्ठिर
 पृथिवीस्थानमारभ्यनिर्मितंदैवतैस्त्रिभिः १३
 प्रजापतेरिदंक्षेत्रंप्रयागमितिविश्रुतम्
 एतत्पुण्यंपवित्रंचप्रयागंतुयुधिष्ठिर १४
 स्वराज्यंकुरुराजेंद्रभ्रातृभिःसहितोभव १५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्ये
 अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ४८

ऊनपंचाशत्तमोऽध्यायः

सूतउवाच-

भ्रातृभिः सहिताः सर्वे पाण्डवाधर्मनिश्चयाः
 ब्राह्मणेभ्योनमस्कृत्वा गुरुदेवांस्त्वतर्पयन् १
 वासुदेवोऽपितत्रैव क्षणेनाभ्यागतस्तदा
 पाण्डवैः सहितैः सर्वैः पूज्यमानः समाधवः २
 कृष्णेन सहितैः सर्वैः पुनरेव महात्मभिः
 अभिषिक्तः स्वराज्ये तु धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ३
 एतस्मिन्नंतरे चैव मार्कण्डेयो महात्मवान्
 ततः स्वस्तीति चोक्त्वा वै क्षणादाश्रममागतः ४
 युधिष्ठिरोऽपि धर्मात्मा भ्रातृभिः सहितस्तु सः
 महादानंददौ चाथ धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ५
 यस्त्विदं कल्यमुत्थाय पठते वा शृणोति वा
 मुच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति ६
 वासुदेव उवाच-
 मम वाक्यं तु कर्तव्यं तव स्नेहाद्ब्रवीम्यहम्
 नित्यं यज्ञरतो भूत्वा प्रयागे विगतज्वरः ७
 प्रयागं संस्मरन् नित्यं सहास्माभिर्युधिष्ठिर
 स्वयं प्राप्स्यसि राजेंद्र स्वर्गलोकं तु शाश्वतम् ८
 प्रयागमनुगच्छेद्वा वसते वापि यो नरः
 सर्वपापविशुद्धात्मा स्वर्गलोकं च गच्छति ९
 प्रतिग्रहादुपावृत्तः सन्तुष्टो नियतः शुचिः १०
 अहंकारनिवृत्तश्च सतीर्थफलमश्नुते
 अकोपनश्च राजेंद्र सत्यवादी दृढव्रतः
 आत्मोपमश्च भूतेषु सतीर्थफलमश्नुते ११
 ऋषिभिः क्रतवः प्रोक्ता देवैश्चापि यथाक्रमम्
 न हि शक्यादरिद्रेण यज्ञाः प्राप्तुं महीपते १२
 बहूपकरणो यज्ञो नानासंभारसंभ्रमः
 प्राप्यते विविधैरर्थैः समृद्धैर्वानरैः क्वचित् १३
 यो दरिद्रैरपि बुधैः शक्यः प्राप्तुं नरेश्वर
 ततो यज्ञफलैः पुण्यैस्तन्निबोध जनेश्वर १४
 ऋषीणां परमं गुह्यमिदं भरतसत्तम

तीर्थाभिगमनं पुण्यं यज्ञैरपि विशिष्यते १५
 दशकोटिसहस्राणि त्रिंशत्कोट्यस्तथापरे
 माघमासे तु गंगायां गमिष्यंति नरर्षभ १६
 स्वस्थो भव महाराज भुक्त्वा राज्यमकंटकम्
 पुनर्द्रव्यसिराजं द्रव्यजमानो विशेषतः १७

इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखण्डे प्रयागमाहात्म्यं
 नाम ऊनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ४६

पञ्चाशत्तमोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः-

भवता कथितं सर्वं यत्किञ्चित्पृष्टमेव च
 इदानीमपि पृच्छाम एकं वद महामते १
 एतेषां खलु तीर्थानां सेवनाद्यत्फलं लभेत्
 सर्वेषां किल कृत्वैकं कर्म केन च लभ्यते २
 एतन्नो ब्रूहि सर्वज्ञ कर्मैवं यदि वर्तते

सूत उवाच-

कर्मयोगः किल प्रोक्तो वर्णानां द्विजपूर्वशः ३
 नानाविधो महाभागास्तत्रैकं विशिष्यते
 हरिभक्तिः कृता येन मनसा वचसा गिरा ४
 जितं तेन जितं तेन जितमेव न संशयः
 हरिरेव समाराध्यः सर्वदेवेश्वरेश्वरः ५
 हरिनाम महामन्त्रैर्नश्येत् पापपिशाचकम्
 हरेः प्रदक्षिणं कृत्वा सकृदप्यमलाशयाः ६
 सर्वतीर्थसमाप्लावं लभन्ते यन्न संशयः
 प्रतिमां च हरेर्दृष्ट्वा सर्वतीर्थफलं लभेत् ७
 विष्णुनाम परं जप्त्वा सर्वमन्त्रफलं लभेत्
 विष्णुप्रसादतुलसीमाघ्राय द्विजसत्तमाः ८
 प्रचंडं विकरालं तद्यमस्यास्य न पश्यति
 सकृत्प्रणामी कृष्णस्य मातुः स्तन्यं पिबेन्न हि ९
 हरिपादे मनोयेषां तेभ्यो नित्यं नमो नमः

पुलकसःश्वपचोवापियेचान्येम्लेच्छजातयः १०
 तेऽपिवंद्यामहाभागाहरिपादैकसेवकाः
 किंपुनर्ब्राह्मणाःपुण्याभक्ताराजर्षयस्तथा ११
 हरौभक्तिंविधायैवगर्भवासंनपश्यति
 हरेरग्रेस्वनैरुच्चैर्नृत्यंस्तन्नामकृन्नरः १२
 पुनातिभुवनंविप्रागंगादिसलिलंयथा
 दर्शनात्स्पर्शनात्तस्यआलापादपिभक्तितः १३
 ब्रह्महत्यादिभिःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः
 हरेःप्रदक्षिणंकुर्वन्नुच्चैस्तन्नामकृन्नरः १४
 करतालादिसंधानंसुस्वरंकलशब्दितम्
 ब्रह्महत्यादिकंपापंतेनैवकरतालितम् १५
 हरिभक्तिकथामुक्त्वाख्यायिकांशृणुयाच्चयः
 तस्यसंदर्शनादेवपूतोभवतिमानवः १६
 किंपुनस्तस्यपापानामाशंकामुनिपुंगवाः
 तीर्थानांचपरंतीर्थंकृष्णनाममहर्षयः १७
 तीर्थीकुर्वतिजगतींगृहीतंकृष्णनामयैः
 तस्मान्मुनिवराःपुण्यंनातःपरतरंविदुः १८
 विष्णुप्रसादनिर्माल्यंभुक्त्वाधृत्वाचमस्तके
 विष्णुरेवभवेन्मर्त्योयमशोकविनाशनः १९
 अर्चनीयोनमस्कार्योहरिरेवनसंशयः
 यैमहाविष्णुमव्यक्तंदेवंवापिमहेश्वरम् २०
 एकीभावेनपश्यंतिनतेषांपुनरुद्भवः ि
 तस्मादनादिनिधनंविष्णुमात्मानमव्ययम् २१
 हरिंचैकंप्रपश्यध्वंपूजयध्वंतथैवहि
 येसमानंप्रपश्यंतिहरिंवैदेवतांतरम् २२
 तेयांतिनरकान्घोरांनृतांस्तुगणयेद्धीरः
 मूर्खवापंडितंवापिब्राह्मणंकेशवप्रियम् २३
 श्वपाकंवामोचयतिनारायणःस्वयंप्रभुः
 नारायणात्परोनास्तिपापराशिदवानलः २४
 कृत्वापिपातकंघोरंकृष्णनाम्नाविमुच्यते

स्वयंनारायणोदेवःस्वनाम्निजगतांगुरुः २५
 आत्मनोऽभ्यधिकांशक्तिंस्थापयामाससुव्रताः
 अत्रयेविवदंतेवैआयासलघुदर्शनात् २६
 फलानांगौरवाच्चापितेयांतिनरकंबहु
 तस्माद्धरौभक्तिमान्स्याद्धरिनामपरायणः २७
 पूजकंपृष्ठतोरक्षेत्रामिनंवक्षसिप्रभुः
 हरिनाममहावज्रपापपर्वतदारणे २८
 तस्यपादौतुसफलौतदर्थगतिशालिनौ
 तावेवधन्यावाख्यातौयौतुपूजाकरौकरौ २९
 उत्तमांगमुत्तमांगंतद्धरौनम्रमेवयत्
 साजिह्वायाहरिस्तौतितन्मनस्तत्पदानुगम् ३०
 तानिलोमानिचोच्यंतेयानितन्नाम्निचोत्थितम्
 कुर्वंतितच्चेनेत्रांबुयदच्युतप्रसंगतः ३१
 अहोलोकाअतितरादैवदोषेणवंचिताः
 नामोच्चारणमात्रेणमुक्तिदंनभजंतिवै ३२
 वंचितास्तेचकलुषाःस्त्रीणांसंगप्रसंगतः
 प्रतिष्ठंतिचलोमानियेषांनोकृष्णशब्दने ३३
 तेमूर्खाह्यकृतात्मानःपुत्रशोकादिविह्वलाः
 रुदंतिबहुलालापैर्नकृष्णाक्षरकीर्तने ३४
 जिह्वालब्ध्वापिलोकेऽस्मिन्कृष्णनामजपेन्नहि
 लब्ध्वापिमुक्तिसोपानंहेलयैवच्यवंतिते ३५
 तस्माद्यत्नेनवैविष्णुंकर्मयोगेनमानवः
 कर्मयोगार्च्चितोविष्णुःप्रसीदत्येवनान्यथा ३६
 तीर्थादप्यधिकंतीर्थंविष्णोर्भजनमुच्यते
 सर्वेषांखलुतीर्थानांस्नानपानावगाहनैः ३७
 यत्फलंलभतेमर्त्यस्तत्फलंकृष्णसेवनात्
 यजंतेकर्मयोगेनधन्याएवनराहरिम् ३८
 तस्माद्भजध्वंमुनयःकृष्णंपरममंगलम् ३९

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेविष्णुभक्तिप्रशंसनं

नामपंचाशत्तमोऽध्यायः ५०

एकपंचाशत्तमोऽध्यायः

ऋषय ऊचु-

कर्मयोगः कथं सूतयेन चाराधितो हरिः

प्रसीदति महाभाग वदनो वदतां वर १

येनासौ भगवानीशः समाराध्यो मुमुक्षुभिः

तद्वदाखिल लोकानां रक्षणं धर्मसंग्रहम् २

तं कर्मयोगं वदनः सूतमूर्तिमयस्तु यः

इति शुश्रूषवो विप्रा भवदग्रे व्यवस्थिताः ३

सूत उवाच-

एवमेव पुरा पृष्टो व्यासः सत्यवती सुतः

ऋषिभिरग्निसंकाशैर्व्यासस्तानाहतच्छृणु ४

व्यास उवाच-

शृणु ध्वं मृषयः सर्वे वक्ष्यमाणं सनातनम्

कर्मयोगं ब्राह्मणानामात्यंतिकफलप्रदम् ५

आम्नायसिद्धमखिलं ब्राह्मणार्थं प्रदर्शितम्

ऋषीणां शृणु वतां पूर्वमनुराहप्रजापतिः ६

सर्वव्याधिहरं पुण्यमृषिसंघैर्निषेवितम्

समाहितधियो यूयं शृणु ध्वं गदतो मम ७

कृतोपनयनो वेदानधीयीत द्विजोत्तमः

गर्भाष्टमेऽष्टमे वाब्दे स्वसूत्रोक्तविधानतः ८

दंडी च मेखली सूत्री कृष्णाजिनधरो मुनिः

भिक्षाहारो गुरुहितो वीक्ष्यमाणो गुरोर्मुखम् ९

कार्पासमुपवीतार्थं निर्मितं ब्रह्मणा पुरा

ब्राह्मणानां त्रिवृत्सूत्रं कौशं वा वस्त्रमेव वा १०

सदोपवीती चैव स्यात्सदा बद्धशिखो द्विजः

अन्यथा यत्कृतं कर्म तद्भवत्ययथा कृतम् ११

वसेदविकृतं वासः कार्पासं वा कषायकम्

तदेव परिधानीयं शुक्लं तांतवमुत्तमम् १२

उत्तरंतु समाम्नातं वासः कृष्णाजिनं शुभम्

अभावे गावयमपि रौरवं वा विधीयते १३

उद्धृत्यदक्षिणं बाहुं सव्यबाहौ समर्पितम्
 उपवीतं भवेन्नित्यं निवीतं कंठसज्जने १४
 सव्यबाहुं समुद्धृत्य दक्षिणे तु धृतं द्विजाः
 प्राचीना वीतमित्युक्तं पित्र्ये कर्मण्योजयेत् १५
 अग्न्यागारे गवांगोष्ठे होमे तप्येतथैव च
 स्वाध्याये भोजने नित्यं ब्राह्मणानां सन्निधौ १६
 उपासने गुरुणां च संध्ययोः साधुसंगमे
 उपवीती भवेन्नित्यं विधिरेष सनातनः १७
 मौंजी त्रिवृत्समांशिलं कुर्याद्विप्रस्य मेखलाम्
 मुंजाभावे कुशेनाहुर्ग्रथि नैकेन वा त्रिभिः १८
 धारयेद्वैष्णवपालाशौ दंडौ केशांतिकौ द्विजः
 यज्ञार्हवृक्षजं वाथ सौम्यमव्रणमेव च १९
 सायं प्रातर्द्विजः संध्यामुपासीत समाहितः
 कामाल्लोभाद्भयान्मोहात्त्यक्त्वैनां पतितो भवेत् २०
 अग्निकार्यं ततः कुर्यात्सायं प्रातः प्रसन्नधीः
 स्नात्वा संतर्पयेद्देवान् नृषीन्पितृगणांस्तथा २१
 देवताभ्यर्चनं कुर्यात्पुष्पैः पत्रैर्यवांबुभिः
 अभिवादनशीलः स्यान्नित्यं वृद्धेषु धर्मतः २२
 असावहं भो नामेति सम्यक् प्रणतिपूर्वकम्
 आयुरारोग्यसिद्ध्यर्थं तद्रादिपरिवर्जितः २३
 आयुष्मान् भवसौम्येति वचो विप्रोऽभिवादने
 आकारश्चास्य नाम्नोऽते वाच्यः पूर्वाक्षरप्लुतः २४
 योनवेत्यभिवादस्य विप्रः प्रत्यभिवादनम्
 नाभिवाद्यः स विदुषाय तथा शूद्रस्तथैव सः २५
 व्यत्यस्तपाणिना कार्यपादसंग्रहणं गुरोः
 सव्येन सव्यः स्पृष्टव्यो दक्षिणेन तु दक्षिणः २६
 लौकिकं वैदिकं वापि तथा ध्यात्मिकमेव वा
 अवाप्य प्रयतो ज्ञानं तं पूर्वमभिवादयेत् २७
 नोदकं धारयेद्भैक्ष्यं पुष्पाणि समिधस्तथा
 एवं विधानि चान्यानि न देवार्थेषु कर्मसु २८

ब्राह्मणकुशलंपृच्छेत्क्षत्रबंधुमनामयम्
 वैश्यंक्षेमंसमागम्यशूद्रमारोग्यमेवच २९
 उपाध्यायःपिताज्येष्ठोभ्रातात्राताचभीतितः
 मातुलःश्वशुरश्चैवमातामहपितामहौ ३०
 वर्णश्रेष्ठःपितृव्यश्चपुंसोऽत्रगुरवःस्मृताः
 मातामातामहीगुर्वीपितुर्मातुश्चसोदराः ३१
 श्वश्रूःपितामहीज्येष्ठाधात्रीचगुरवःस्त्रियः
 ज्ञेयस्तुगुरुवर्गोऽयमातृतःपितृतोद्विजाः ३२
 अनुवर्तनमेतेषांमनोवाक्कायकर्मभिः
 गुरुन्दृष्ट्वासमुत्तिष्ठेदभिवाद्यकृताञ्जलि ३३
 नैतैरुपविशेत्सार्द्धंविदन्नात्मकारणात्
 जीवितार्थमपिद्वेषाद्गुरुभिर्नैवभाषणम् ३४
 उद्रिक्तोऽपिगुणैरन्यैर्गुरुद्वेषीपतत्यधः
 गुरूणामपिसर्वेषांपंचपूज्याविशेषतः ३५
 तेषामाद्यास्त्रयःश्रेष्ठास्तेषांमातासुपूजिता
 योभावयतियासूतेयेनविद्योपदिश्यते ३६
 ज्येष्ठोभ्राताचभर्ताचपंचैतेगुरवःस्मृताः
 आत्मनःसर्वयत्नेनप्राणत्यागेनवापुनः ३७
 पूजनीयाविशेषेणपंचैतेभूतिमिच्छता
 यावत्पिताचमाताचद्वावेतौनिर्विकारिणौ ३८
 तावत्सर्वपरित्यज्यपुत्रःस्यात्तत्परायणः
 पितामाताचसुप्रीतौस्यातांपुत्रगुणैर्यदि ३९
 सपुत्रःसकलंधर्मप्राप्नुयात्तेनकर्मणा
 नास्तिमातृसमंदैवंनास्तिपितृसमोगुरुः ४०
 तयोःप्रत्युपकारोऽपिनकथंचनविद्यते
 तयोर्नित्यंप्रियंकुर्यात्कर्मणामनसागिरा ४१
 नताभ्यामननुज्ञातोधर्ममन्यंसमाचरेत्
 वर्जयित्वामुक्तिफलंनित्यंनैमित्तिकंतथा ४२
 धर्मसारःसमुद्दिष्टःप्रेत्यानंतफलप्रदः
 सम्यगाराध्यवक्तारंविसृष्टस्तदनुज्ञया ४३

शिष्योविद्याफलंभुंक्तेप्रेत्यचापद्यतेदिवि
 योभ्रातरंपितृसमंज्येष्ठमूढोऽवमन्यते ४४
 तेनदोषेणसंप्रेत्यनिरयंघोरमृच्छति
 पुंसांवर्त्मनिसृष्टेनपूज्योभर्तातुसर्वदा ४५
 अपिमातरिलोकेऽस्मिन्नुपकाराद्धिगौरवम्
 मातुलांश्चपितृव्यांश्चशुरानृत्विजोगुरून् ४६
 असावहमितिब्रूयात्प्रत्युत्थायाभिवादयेत्
 अवाच्योदीक्षितोनाम्नायवीयानपियोभवेत् ४७
 भोभवत्पूर्वकंत्वेनमभिभाषेतधर्मवित्
 अभिवाद्यश्चपूज्यश्चशिरसानम्यएवच ४८
 ब्राह्मणक्षत्रियाद्यैश्चश्रीकामैःसादरंसदा
 नाभिवाद्याश्चविप्रेणक्षत्रियाद्याःकथंचन ४९
 ज्ञानकर्मगुणोपेतायद्यप्येतेबहुश्रुताः
 ब्राह्मणःसर्ववर्णानांस्वस्तिकुर्यादितिश्रुतिः ५०
 सवर्णेनसवर्णानांकार्यमेवाभिवादनम्
 गुरुरग्निर्द्विजातीनांवर्णानांब्राह्मणोगुरुः ५१
 पतिरेकोगुरुःस्त्रीणांसर्वत्राभ्यागतोगुरुः
 विद्याकर्मवयोबंधुर्वित्तंभवतिपंचमम् ५२
 मान्यस्थानानिपंचाहुःपूर्वपूर्वगुरुत्तरात्
 पंचानांत्रिषुवर्णेषुभूयांसिबलवंतिच ५३
 यत्रस्युःसोऽत्रमानार्हःशूद्रोऽपिदशमींगतः
 पंथादेयोब्राह्मणायस्त्रियैराज्ञेविचक्षुषे ५४
 वृद्धायभारभग्नयारोगिणेदुर्बलायच
 भिक्षामाहृत्यशिष्टानांगृहेभ्यःप्रयतोऽन्वहम् ५५
 निवेद्यगुरुवेऽशनीयाद्वाग्यतस्तदनुज्ञया
 भवत्पूर्वचरेद्भैक्ष्यमुपवीतीद्विजोत्तमः ५६
 भवन्मध्यंतुराजन्योवैश्यस्तुभवदुत्तरम्
 मातरंवास्वसारंवामातुर्वाभिगिनींनिजाम् ५७
 भिक्षेतभिक्षांप्रथमंयाचैनंनविमानयेत्
 सजातीयगृहेष्वेवसार्ववर्णिकमेववा ५८

भैक्ष्यस्याचरणं प्रोक्तं पतितादिविवर्जितम्
वेदयज्ञैरहीनानां प्रशस्तानां स्वकर्मसु ५६
ब्रह्मचार्याहरेर्भैक्ष्यं गृहेभ्यः प्रयतोऽन्वहम्
गुरोः कुलेन भिक्षेत न ज्ञाति कुलबन्धुषु ६०
अलाभे त्वन्यगेहानां पूर्वं पूर्वं विवर्जयेत्
सर्वं वा विचरेद्ग्रामं पूर्वोक्तानामसंभवे ६१
नियम्य प्रयतो वाचं दिशस्त्वनवलोकयन्
समाहृत्य तु भैक्ष्यान्नं यावदर्थममायया ६२
भुंजीत प्रयतो नित्यं वाग्यतोऽनन्यमानसः
भैक्ष्येण वर्तयेन्नित्यं नैवेकान्नो भवेद्ब्रती ६३
भैक्ष्येण वर्त्तिनो वृत्तिरुपवाससमास्मृता
पूजयेदशनं नित्यमद्याच्चैनमकुत्सयन् ६४
दृष्ट्वा हृष्येत्प्रसीदेच्च प्रतिनन्देच्च सर्वशः
अनारोग्यमनायुष्यमस्वर्ग्यं चातिभोजनम् ६५
अपुण्यं लोकविद्विष्टं तस्मात्तत्परिवर्जयेत्
प्राङ्मुखोऽन्नानि भुंजीत सूर्याभिमुखमेव वा ६६
नाद्यादुदङ्मुखो नित्यं विधिरेषसनातनः
प्रक्षाल्य पाणिपादौ च भुंजानो द्विरुपस्पृशेत् ६७
शुद्धे देशे समासीनो भुक्त्वा च द्विरुपस्पृशेत् ६८

इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखण्डे कर्मयोगकथनं
नाम एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५१

द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

व्यास उवाच-

भुक्त्वा पीत्वा च सुप्त्वा च स्नात्वा रथ्योपसर्पणे
ओष्ठावलोमकौ स्पृष्ट्वा वा सोविपरिधाय च १
रेतोमूत्रपुरीषाणामुत्सर्गेऽनृतभाषणे
ष्ठीवित्वाऽध्ययनारंभे कासश्वासागमे तथा २
चत्वरं वा श्मशानं वा समाक्रम्य द्विजोत्तमः
संध्ययोरुभयोस्तद्वदाचांतोऽप्याचमेत्पुनः ३

चंडालम्लेच्छसंभाषेस्त्रीशूद्रोच्छिष्टभाषणे
 उच्छिष्टंपुरुषंदृष्ट्वाभोज्यंचापितथाविधम् ४
 आचामेदश्रुपातेवालोहितस्यतथैवच
 भोजनेसंध्ययोःस्नात्वापीत्वामूत्रपुरीषयोः ५
 आगतोवाचमेत्सुप्त्वासकृत्सकृदथान्यतः
 अग्नेर्गवामथालंभेस्पृष्ट्वाप्रयतमेववा ६
 स्त्रीणामथात्मनःस्पर्शेनीलद्यंवापरिधायच
 उपस्पर्शेज्जलंवार्ततृणंवाभूमिमेवच ७
 केशानांचात्मनःस्पर्शेवाससःस्खलितस्यच
 अनुष्णाभिरकेशाभिरदुष्टाभिश्चधर्मतः ८
 शौचेऽप्सुसर्वदाचामेदासीनःप्रागुदङ्मुखः
 शिरःप्रावृत्यकंठंवामुक्तकेशशिखोऽपिवा ९
 अकृत्वापादयोःशौचंमार्गतोनशुचिर्भवेत्
 सोपानत्कोपानस्थोवानोष्णीषीचाचमेद्बुधः १०
 नचैववर्षधाराभिर्नतिष्ठन्नुद्धृतोदकैः
 नैकहस्तार्पितजलैर्विनासूत्रेणवापुनः ११
 नपादुकासनस्थोवाबहिर्जानुरथापिवा
 नजल्पन्नहसन्प्रेक्षन्शयानस्तल्पएवच १२
 नाविक्षिताभिःफेनाद्यैरुपेताभिरथापिवा
 शूद्राशुचिकरोन्मुक्तैर्नक्षाराभिस्तथैवच १३
 नचैवांगुलिभिःशब्दनकुर्यान्नान्यमानसः
 नवर्णरसदुष्टाभिर्नचैवप्रदरोदकैः १४
 नपाणिक्षुभिताभिर्वानबहिर्गंधएववा
 हृद्गाभिःपूयतेविप्रःकंठ्याभिःक्षत्रियःशुचिः १५
 प्राशिताभिस्तथावैश्यःस्त्रीशूद्रौस्पर्शतोऽततः
 अंगुष्ठमूलांतरतोरेखायांब्राह्ममुच्यते १६
 अंतरांगुष्ठदेशिन्यैःपितृणांतीर्थमुच्यते
 कनिष्ठामूलतःपश्चात्प्राजापत्यंप्रचक्षते १७
 अंगुल्यग्रंस्मृतंदैवंतदेवार्षप्रकीर्तितम्
 मूलेनदैवमार्षस्यादाग्नेयमध्यतःस्मृतम् १८

तदेवसौमिकंतीर्थमेतज्ज्ञात्वानमुह्यति
 ब्राह्मेणैवतुतीर्थेनद्विजो नित्यमुपस्पृशेत् १९
 होमयेद्वाथदैवेननतुपित्र्येणवैद्विजाः
 त्रिःप्राशनीयादपःपूर्वब्राह्मेणप्रयतस्ततः २०
 संमृज्यांगुष्ठमूलेनमुखंवैसमुपस्पृशेत्
 अंगुष्ठानामिकाभ्यांतुस्पृशेन्नेत्रद्वयंततः २१
 तर्जन्यंगुष्ठयोगेनस्पृशेन्नासापुटद्वयम्
 कनिष्ठांगुष्ठयोगेनश्रवणेसमुस्पृशेत् २२
 सर्वासामथयोगेनहृदयंतुतनवा
 स्पृशेद्वैशिरसस्तद्वदंगुष्ठेनांसकद्वयम् २३
 त्रिःप्राशनीयाद्यदंभस्तुप्रीतास्तेनास्यदेवताः
 ब्रह्माविष्णुर्महेशश्चभवंतीत्यनुशुश्रुम २४
 गंगाचयमुनाचैवप्रीयेतेपरिमार्जनात्
 संस्पृष्टयोर्लोचनयोःप्रीयेतेशशिभास्करो २५
 नासत्यदस्त्रौप्रीयेतेस्पृशेन्नासापुटद्वयम्
 कर्णयोःस्पृष्टयोस्तद्वत्प्रीयेतेचानिलानलौ २६
 संस्पृष्टेहृदयेचास्यप्रीयंतसर्वदेवताः
 मूर्ध्निसंस्पर्शनादेकःप्रीतःसपुरुषोभवेत् २७
 नोच्छिष्टंकुर्वतेवक्त्रेविप्रुषोंगेलगंतियाः
 दंतवदंतलग्नेषुजिह्वास्पर्शेशुचिर्भवेत् २८
 स्पृशंतिबिंदवःपादौयत्राचामयतःपरान्
 भूमिपांशुसमाज्ञेयानतैरस्पृश्यताभवेत् २९
 मधुपर्केचसोमेचतांबूलस्यचभक्षणे
 फलमूलेचेक्षुदंडेनदोषंप्राहवैमनुः ३०
 प्रचरंश्चान्नपानेषुद्रव्यहस्तोभवेन्नरः
 भूमौनिक्षिप्यतद्द्रव्यमाचम्याभ्युक्षयेत्तुतत् ३१
 तैजसंवैसमादाययद्युच्छिष्टोभवेद्दिवजः
 भूमौनिक्षिप्यतद्द्रव्यमाचम्याभ्युक्षयेत्तुतत् ३२
 यद्यद्द्रव्यंसमादायभवेदुच्छेषणान्वितः
 अनिधायैवतद्द्रव्यंभूमौत्वशुचितामियात् ३३

वस्त्रादिषुविकल्पः स्यात्तत्संस्पृश्याचमेदिह
 अरण्येनिर्जनेरात्रौचौरव्याघ्राकुलेपथि ३४
 कृत्वामूत्रंपुरीषंवाद्रव्यहस्तोनदुष्यति
 निधायदक्षिणेकर्णेब्रह्मसूत्रमुदङ्मुखः ३५
 अह्निकुर्याच्छकृन्मूत्रंरात्रौचेदक्षिणामुखः
 अंतर्धायमहींकाष्ठैःपत्रैर्लोष्टतृणेनवा ३६
 प्रावृत्यचशिरःकुर्याद्विण्मूत्रस्यविसर्जनम्
 छायाकूपनदीगोष्ठचैत्यांभःपथिभस्मसु ३७
 अग्नौचैवश्मशानेचविण्मूत्रंनसमाचरेत्
 नगोमयेनकाष्ठेवामहावृक्षेऽथशाद्वले ३८
 नतिष्ठन्नचनिर्वासानचपर्वतमंडले
 नजीर्णदेवायतनेवल्मीकेनकदाचन ३९
 नससत्त्वेषुगर्तेषुनगच्छन्नसमाचरेत्
 तुषांगारकपालेषुराजमार्गेतथैवच ४०
 नक्षेत्रेनबिलेवापिनतीर्थेनचतुष्पथे
 नोद्यानेऽपासमीपेवानोषरेनगराशये ४१
 नसोपानत्पादुकोवाछत्रीवानांतरिक्षके
 नचैवाभिमुखःस्त्रीणांगुरुब्राह्मणयोर्गवाम् ४२
 नदेवदेवालययोरपामपिकदाचन
 नज्योतींषिनिरीक्षन्वानवाप्रतिमुखोथवा ४३
 प्रत्यादित्यंप्रत्यनलंप्रतिसोमंतथैवच
 आहत्यमृत्तिकांकूलाल्लेपगंधापकर्षणीम् ४४
 कुर्यादतंद्रितःशौचंविशुद्धैरुद्धृतोदकैः
 नाहरेन्मृत्तिकांविप्रःपांशुलांसकर्दमाम् ४५
 नमार्गान्नोषराद्देशाच्छौचशिष्टांपरस्यच
 नदेवायतनात्कूपाद्भान्नोचजलात्तथा ४६
 उपस्पृशेत्ततो नित्यंपूर्वोक्तेनविधानतः ४७

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेकर्मयोगकथने

द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ५२

त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

एवंदंडादिभिर्युक्तः शौचाचारसमन्वितः
आहूतो ध्यापनं कुर्याद्दीक्ष्यमाणो गुरोर्मुखम् १
नित्यमुद्यतपाणिः स्यात्साध्वाचारः सुसंयतः
आस्यतामिति चोक्तः सन्नासीताभिमुखं गुरोः २
प्रतिश्रवणसंभाषेशयानोनसमाचरेत्
आसीनोनचभुञ्जानोनतिष्ठेन्नपराङ्मुखः ३
नीचैः शय्यासनंचास्यसर्वदा गुरुसन्निधौ
गुरोस्तु चक्षुर्विषयेन यथेष्टासनो भवेत् ४
नोदाहरेदस्य नामपरेक्षमपिकेवलम्
नचैवास्यानुकुर्वीत गतिभाषणचेष्टितम् ५
गुरोर्यत्र परीवादो निंदा वापि प्रवर्तते
कर्णौ तत्र पिधातव्यौ गंतव्यं वा ततोऽन्यतः ६
दूरस्थो नार्चयेदेनं न क्रुद्धो नांतिकेस्त्रियः
नचैवास्योत्तरं ब्रूयात्स्थितो नासीत सन्निधौ ७
उदकुंभं कुशान्पुष्पं समिधोऽस्याहरेत्सदा
मार्जनं लेपनं नित्यमंगानां वै समाचरेत् ८
नास्य निर्माल्यशयनं पादुकोपानहावपि
आक्रामेदासनंचास्यच्छायादीन्वाकदाचन ९
साधयेदंतकाष्ठादींल्लब्धंचास्मै निवेदयेत्
अनापृच्छ्यनगंतव्यं भवेत्प्रियहितेरतः १०
नपादौ सारयेदस्य सन्निधाने कदाचन
जृम्भितं हसितं चैव कंठप्रावरणं तथा ११
वर्जयेत्सन्निधौ नित्यमंगस्फोटनमेव च
यथाकालमधीयीत यावन्नविमना गुरुः १२
आसीनोऽधो गुरोः पार्श्वे सेवांच सुसमाहितः
आसने शयने यानेनैव तिष्ठेत्कदाचन १३
धावंतमनुधावेत गच्छंतमनु गच्छति
गोश्वोष्ट्रयानप्रासादे तथा धोविष्टरेषु च १४

आसीतगुरुणासार्द्धशिलाफलकनौषुच
 जितेन्द्रियः स्यात्सततं वश्यात्माक्रोधनः शुचिः १५
 प्रयुंजीत सदावाचं मधुरांहितकारिणीम्
 गन्धमाल्यं रसं कल्पं शुक्तिं प्राणिविहिंसनम् १६
 अभ्यंजनां जनोन्मर्दच्छत्रधारणमेव च
 कामं लोभं भयं निद्रां गीतवादित्रनर्तनम् १७
 आतर्जनं परीवादं स्त्रीप्रेक्षालंभनं तथा
 परोपघातं पैशुन्यं प्रयत्नेन विवर्जयेत् १८
 उदकुंभं सुमनसो गोशकृन्मृत्तिकाकुशान्
 आहरेद्यावदन्नानि भैक्ष्यं चाहरहश्चरेत् १९
 घृतं चलवणं सर्वं वर्ज्यं पर्युषितं च यत्
 अनृत्यदर्शी सततं भवेद्गीतादिनिस्पृहः २०
 नादित्यं वै समीहेत नाचरेद्दंतधावनम्
 एकांतं शुचिस्त्रीभिः शूद्राद्यैरभिभाषणम् २१
 गुरुच्छिष्टं भेषजान्नं प्रयुंजीत न कामतः
 मलापकर्षणं स्नानं नाचरेद्भिक्षुदाचन २२
 न कुर्यान्मानसं विप्रो गुरोस्त्यागे कथंचन
 मोहाद्वायदिवालोभात्त्यक्त्वा तु पतितो भवेत् २३
 लौकिकं वैदिकं वापि तथा ध्यात्मिकमेव वा
 आददीत यतो ज्ञानं तं न द्रुह्येत् कदाचन २४
 गुरोर्प्यवलिप्तस्य कार्यं कार्यमजानतः
 उत्पथं प्रतिपन्नस्य न मनुस्त्यागमब्रवीत् २५
 गुरोर्गुरौ सन्निहिते गुरुवद्धृतिमाचरेत्
 न त्वाभिसृष्टो गुरुणा स्वान् गुरून् भिवादयेत् २६
 विद्यागुरुष्वेतदेवं नित्यावृत्तिषु योगिषु
 प्रतिषेधत्सु चाधर्माद्धितं चोपदिशत्सु च २७
 श्रेयः स्वगुरुवद्धृतिं नित्यमेव समाचरेत्
 गुरुपुत्रेषु दारेषु गुरोश्चैव स्वबंधुषु २८
 बालः संमानयेन्मान्याञ्छिष्टो वायदिकर्मणि
 अध्यापयन् गुरोः सूनुं गुरुवन्मानमर्हति २९

उत्सादनंचगात्राणांस्नापनोच्छिष्टभोजनः
 नकुर्याद्गुरुपुत्रस्यपादयोःशौचमेवच ३०
 गुरुवत्प्रतिपूज्याश्चसवर्णागुरुयोषितः
 असवर्णाश्चसंपूज्याःप्रत्युत्थानाभिवादनैः ३१
 अभ्यंजनंस्नापनंचगात्रोत्सादनमेवच
 गुरुपत्न्यानकार्याणिकेशानांचप्रसाधनम् ३२
 गुरुपत्नीतुयुवतीनाभिवाद्यातुपादयोः
 कुर्वीतवंदनंभूम्यामसावहमितिब्रुवन् ३३
 विप्रोष्यपादग्रहणपूर्वकंचाभिवादनम्
 गुरुदारेषुकुर्वीतसतांधर्ममनुस्मरन् ३४
 मातृष्वसामातुलानीश्वश्रूश्चाथपितृष्वसा
 संपूज्यागुरुपत्नीवत्समास्तागुरुभार्यया ३५
 भ्रातृभार्याश्चसंग्राह्यासवर्णाहन्यहन्यपि
 विप्रोष्यतूपसंग्राह्याज्ञातिसंबंधियोषितः ३६
 पितुर्भगिन्यामातुश्चजायस्यांचस्वसर्यपि
 मातृवद्वृत्तिमातिष्ठेन्माताताभ्योगरीयसी ३७
 एवमाचारसंपन्नमात्मवंतमदांभिकम्
 वेदमध्यापयेद्धर्मपुराणांगानिनित्यशः ३८
 संवत्सरोषितेशिष्येगुरुर्ज्ञानमनिर्दिशन्
 हरतेदुष्कृतंतस्यशिष्यस्यवसतोगुरुः ३९
 आचार्यपुत्रःशुश्रूषुर्ज्ञानदोधार्मिकःशुचिः
 शक्तोन्नदोबुदःसाधुरध्याप्यादशधर्मतः ४०
 कृतकंठस्तथाऽद्रोहःमेधावीगुरुकृन्नरः
 आप्तःप्रियोऽथविधिवत्षडध्याप्याद्विजातयः ४१
 एतेषुब्राह्मणेदानमन्यत्रतुयथोचितम्
 आचम्यसंयतोनित्यमधीयीतउदङ्मुखः ४२
 उपसंगृह्यतत्पादौवीक्ष्यमाणोगुरोर्मुखम्
 अधीष्वभोइतिब्रूयाद्विरामोऽस्त्वितिचाऽरमेत् ४३
 प्राक्कूलान्पर्युपासीतपवित्रैश्चैवपावकः
 प्राणायामैस्त्रिभिःपूतस्ततःओंकारमर्हति ४४

ब्राह्मणः प्रणवं कुर्यादंतेऽपि विधिवद् द्विजाः
 कुर्यादध्यापनं नित्यं सब्रह्मांजलिपूर्वतः ४५
 सर्वेषामेव भूतानां वेदश्चक्षुः सनातनः
 अधीयीताप्ययं नित्यं ब्राह्मणयाद्धीयतेऽन्यथा ४६
 अधीयीत ऋचो नित्यं क्षीराहुत्यासदेवताः
 प्रीणाति तर्पयन् कालं कामैर्हृताः सदैवताः ४७
 यजुंष्यधीते नियतं दध्ना प्रीणाति देवताः
 सामान्यधीते प्रीणाति घृताहुतिभिरन्वहम् ४८
 अथ र्वागिरसो नित्यं मध्वा प्रीणाति देवताः
 धर्मागानि पुराणानि मांसैस्तर्पयते सुरान् ४९
 प्रातश्च सायं प्रयतो नैत्यकं विधिमाश्रितः
 गायत्रीं समधीयीत गत्वारण्यं समाहितः ५०
 सहस्रपरमां देवीं शतमध्यां दशावराम्
 गायत्रीं वैजपेयं नित्यं जपयज्ञः प्रकीर्तितः ५१
 गायत्रीं चैव वेदांश्च तुलया तोलयत्प्रभुः
 एकतश्चतुरो वेदा गायत्रीं च तथैकतः ५२
 ओंकारमादितः कृत्वा व्याहृतीस्तदनंतरम्
 ततोऽधीयीत सावित्रीमेकाग्रः श्रद्धयान्वितः ५३
 पुराकल्पे समुत्पन्ना भूर्भुवः स्वः सनातनाः
 महाव्याहतयस्ति स्रः सर्वा शुभनिबर्हणाः ५४
 प्रधानं पुरुषः कालो विष्णु ब्रह्म महेश्वराः
 सत्त्वं रजस्तमस्ति स्रः क्रमाद्व्याहतयः स्मृताः ५५
 ॐ कारस्तत्परं ब्रह्म सावित्री स्यात्तदुत्तरम्
 एष मंत्रो महायोगः सारात्सार उदाहृतः ५६
 योऽधीतेऽहन्यहन्येतां गायत्रीं वेदमातरम्
 विज्ञायार्थं ब्रह्मचारी स याति परमांगतिम् ५७
 गायत्री वेदजननी गायत्री लोकपावनी
 गायत्र्यान परं जप्यमेतद्विज्ञाय मुच्यते ५८
 श्रावणस्य तु मासस्य पौर्णमास्यां द्विजोत्तमाः
 आषाढ्यां प्रोष्ठपद्यां वा वेदोपाकरणं स्मृतम् ५९

यत्सूर्ययाम्यगमनंमासान्विप्रोर्द्धपंचमान्
 अधीयीतशुचौदेशेब्रह्मचारीसमाहितः ६०
 पुष्येतुच्छंदसांकुर्याद्वहिरुत्सर्जनंद्विजः
 मासिशुक्लस्यवाप्राप्तेपूर्वाह्णेप्रथमेऽहनि ६१
 छदांसिचद्विजोऽभ्यस्येच्छुक्लपक्षेतुवैद्विजः
 वेदांगानिपुराणानिकृष्णपक्षेषुमानवः ६२
 इमान्नित्यमनध्यायानधीयानोविवर्जयेत्
 अध्यापनंचकुर्वाणोऽभ्यस्यन्नपिप्रयत्नतः ६३
 कर्णश्रवेऽनिलेरात्रौदिवापांसुसमूहने
 विद्युत्स्तनितवर्षेषुमहोत्कानांचसंप्लवे ६४
 अकालिकमनध्यायमेतेष्वहप्रजापतिः
 एतानभ्युदिनान्विद्याद्यदाप्रादुष्कृताग्निषु ६५
 तदाविद्यादनध्यायमनृतौचाभ्रदर्शने
 निघातिभूमिचलनेज्योतिषांचोपसर्जने ६६
 एतानकालिकान्विद्यादनध्यायानृतावपि
 प्रादुष्कृतेष्वग्निषुचविद्युत्स्तनितनिस्वने ६७
 सज्योतिःस्यादनध्यायःशेषेरात्रौयथादिवा
 नित्यानध्यायएवस्याद्ग्रामेषुनगरेषुच ६८
 धर्मनैपुण्यकामानांपूतिगंधेचनित्यशः
 अंतःशवगतेग्रामेवृषलस्यचसन्निधौ ६९
 अनध्यायोरुद्यमानेसमयेजलदस्यच
 उदकेचार्धरात्रेचविण्मूत्रंचविसर्जयन् ७०
 उच्छिष्टःश्राद्धभुक्चैवमनसापिनचिंतयेत्
 प्रतिगृह्यद्विजोविद्वानेकोद्दिष्टस्यवेतनम् ७१
 त्र्यहंनकारयेद्ब्रह्मराज्ञोराहोश्चसूतके
 यावदेकान्ननिष्ठास्यात्स्नेहालोपश्चतिष्ठति ७२
 विप्रस्यविदुषोदेहेतावद्ब्रह्मनकीर्तयेत्
 शयानःप्रौढपादश्चकृत्वाचैवावसक्थिकाम् ७३
 नाधीयीतामिषंजग्ध्वाशूद्रश्राद्धान्नमेवच
 नीहारेबाणशब्देचसंध्ययोरुभयोरपि ७४

अमावास्याचतुर्दश्योः पौर्णमास्यष्टमीषु च
 उपाकर्मणि चोत्सर्गे त्रिरात्रं क्षपणं स्मृतम् ७५
 अष्टकासु अहोरात्रमृत्वंतासु च रात्रिषु
 मार्गशीर्षे तथा पौषे माघमासे तथैव च ७६
 तिस्रोऽष्टकाः समाख्याता कृष्णपक्षेषु सूरिभिः
 श्लेष्मातकस्य च्छायायां शात्मलेर्मधुकस्य च ७७
 कदाचिदपि नाध्येयं कोविदारकपितृयोः
 समानविद्ये च मृते तथा स ब्रह्मचारिणि ७८
 आचार्ये संस्थिते चापि त्रिरात्रं क्षपणं स्मृतम्
 छिद्राण्येतानि विप्राणामनध्यायाः प्रकीर्तिताः ७९
 हिंसंति राक्षसास्तेषु तस्मादेतान् विवर्जयेत्
 नैत्यकेनास्त्यनध्यायः संध्योपासनमेव च ८०
 उपाकर्मणि होमांते होममध्ये तथैव च
 एकामृचमथैकं वायजुः सामानि वापुनः ८१
 नाष्टकाद्यास्वधीयीत मारुते चाभिधावति
 अनध्यायस्तु नांगेषु नेति हासपुराणयोः ८२
 न धर्मशास्त्रेष्वन्येषु सर्वाण्येतानि वर्जयेत्
 एष धर्मः समासेन कीर्तितो ब्रह्मचारिणः ८३
 ब्रह्मणाऽभिहितः पूर्वमृषीणां भावितात्मनाम्
 योऽन्यत्र कुरुते यत्नमनधीत्यश्रुतिं द्विजः ८४
 स संमूढो न संभाष्यो वेदबाह्यो द्विजातिभिः
 न वेदपाठमात्रेण संतुष्टो वै भवेद् द्विजः ८५
 पाठमात्रावसानस्तु पंके गौरिव सीदति
 योऽधीत्यविधिवद्देवं वेदार्थं न विचारयेत् ८६
 स संमूढः शूद्रकल्पः पात्रतां न प्रपद्यते
 यदित्वा त्यंतिकं वा संकर्तुमिच्छति वै गुरौ ८७
 युक्तः परिचरेदेन माशरीरविमोक्षणम्
 गत्वा वनं च विधिवज्जुहुयाज्जातवेदसम् ८८
 अधीयीत तथानित्यं ब्रह्मनिष्ठः समाहितः
 सावित्रीं शतरुद्रीयं वेदांतांश्च विशेषतः

अभ्यसेत्सततंयुक्तोभिक्षाशनपरायणः ८९
एतद्विधानं परमंपुराणंवेदागमेसम्यगिहोदितं वः
पुरामहर्षिप्रवराभिपृष्टःस्वायंभुवोयन्मनुराहदेवः ९०
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेकर्मयोगकथनं
नामत्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५३

चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

वेदंवेदौतथावेदान्वेदांगानितथाद्विजाः
अधीत्यचाधिगम्यार्थततःस्नायाद्द्विजोत्तमः १
गुरवेतुधनंदत्वास्नायीततदनुज्ञया
तीर्णव्रतोथयुक्तात्माशक्तोवास्नातुमर्हति २
वैश्वींधारयेद्यष्टिमंतर्वासस्तथोत्तरम्
यज्ञोपवीतद्वितयंसोदकंचकमंडलुम् ३
छत्रंचोष्णीषममलंपादुकेचाप्युपानहौ
रौक्मेचकुण्डलेधार्येकृतकेशनखःशुचिः ४
अन्यत्रकांचनाद्विप्रोनरक्तांबिभृयात्स्त्रजम्
शुक्लांबरधरोनित्यंसुगंधःप्रियदर्शनः ५
नजीर्णमलवद्वासाभवेद्वैविभवेसति
नरक्तमुल्बणंचान्यधृतंवासोनकुण्डलम् ६
नोपानहौस्त्रजंचाथपादुकेचप्रयोजयेत्
उपवीतमलंकारंदर्शयन्कृष्णमाजिनम् ७
नापसव्यंपरीदध्याद्वासोनविकृतंवसेत्
आहरेद्विधिवद्द्वारान्सदृशानात्मनःशुभान् ८
रूपलक्षणसंयुक्तान्योनिदोषविवर्जितान्
अपितृगोत्रजभवामन्यमानुषगोत्रजाम् ९
आहरेद्ब्राह्मणोभार्याशीलशौचसमन्विताम्
ऋतुकालाभिगामीस्याद्यावत्पुत्रोभिजायते १०
वर्जयेत्प्रतिषिद्धानिप्रयत्नेनदिनानितु
षष्ठ्यष्टमींपंचदशींद्वादशींचचतुर्दशीम् ११

ब्रह्मचारीभवेन्नित्यंतद्वज्रन्मत्रयाहनि
 आदधीतविवाहाग्निं जुहुयाज्जातवेदसम् १२
 एतानिस्नातकोनित्यं पावनानि च पावयेत्
 वेदोदितं स्वकं कर्म नित्यं कुर्यादतं द्रितः १३
 अकुर्वाणः पतत्याशु नरकानतिभीषणान्
 अभ्यसेत्प्रयतो वेदं महायज्ञान्नहापयेत् १४
 कुर्याद्गृह्याणिकार्याणिसंध्योपासनमेव च
 सख्यं समाधिकैः कुर्यादुपेयादीश्वरं सदा १५
 दैवतान्यभिगच्छेत् कुर्याद्भार्याभिपोषणम्
 न धर्मख्यापयेद्विद्वान्नपापंगूहयेदपि १६
 कुर्वीतात्महितं नित्यं सर्वभूतानुकंपकः
 वयसः कर्मणोऽथस्य श्रुतस्याभिजनस्य च १७
 देशवाग्बुद्धिसारूप्यमाचरन् विचरेत्सदा
 श्रुतिस्मृत्युदितं सम्यक्साधुभिर्यश्च सेवितः १८
 तमाचारं निषेवेत नेहेतान्यत्र कर्हिचित्
 येनास्य पितरो याता येन याताः पितामहाः १९
 तेन यायात्सतां मार्गं तेन गच्छन्नदुष्यति
 नित्यं स्वाध्यायशीलः स्यान्नित्यं यज्ञोपवीतवान् २०
 सत्यवादी जितक्रोधो लोभमोहविवर्जितः
 सावित्रीजापनिरतः श्राद्धकृन्मुच्यते गृही २१
 मातापित्रोर्हिते युक्तो ब्राह्मणस्य हितेरतः
 दातायज्वादेव भक्तो ब्रह्मलोके महीयते २२
 त्रिवर्गसेवी सततं देवानां च समर्चनम्
 कुर्यादहरहर्नित्यं नमस्येत्प्रयतः सुरान् २३
 विभागशीलः सततं क्षमायुक्तो दयालुकः
 गृहस्थस्तु समाख्यातो न गृहेण गृही भवेत् २४
 क्षमादया च विज्ञानं सत्यं चैव दमः शमः
 अध्यात्मनित्यताज्ञानमेतद्ब्राह्मणलक्षणम् २५
 एतस्मान्न प्रमाद्येत्तविशेषेण द्विजोत्तमः
 यथाशक्ति चरन्धर्म्मनिन्दितानि विवर्जयेत् २६

विधूयमोहकलिलंलब्ध्वायोगमनुत्तमम्
 गृहस्थोमुच्यतेबंधान्नात्रकार्याविचारणा २७
 विगर्हितजयक्षेपहिंसाबंधवधात्मनाम्
 अन्यमन्युसमुत्थानांदोषाणांमर्षणंक्षमा २८
 स्वदुःखेष्वेवकारुण्यंपरदुःखेषुसौहृदम्
 दयेतिमुनयःप्राहुःसाक्षाद्धर्मस्यसाधनम् २९
 चतुर्दशानांविद्यानांधारणाहिपरार्थतः
 विज्ञानमितितद्विद्याद्येनधर्मोविवर्धते ३०
 अधीत्यविधिवद्विद्यामर्थचैवोपलभ्यते
 धर्मकार्याणिकुर्वीतह्येतद्विज्ञानमुच्यते ३१
 सत्येनलोकंजयतिसत्यंतत्परमंपदम्
 यथाभूताप्रमादंतुसत्यमाहुर्मनीषिणः ३२
 दमःशरीरोपरतिःशमःप्रज्ञाप्रसादतः
 अध्यात्ममक्षरंविद्यायत्रगत्वानशोचति ३३
 ययासदेवोभगवान्विद्ययाविद्यतेपरः
 साक्षादेवहृषीकेशस्तज्ज्ञानमितिकीर्तितम् ३४
 तन्निष्ठस्तत्परोविद्वान्नित्यमक्रोधनःशुचिः
 महायज्ञपरोविप्रोलभतेतदनुत्तमम् ३५
 धर्मस्यायतनंयत्नाच्छरीरंपरिपालयेत्
 नहिदेहंविनाविष्णुःपुरुषैर्विद्यतेपरः ३६
 नित्यंधर्मार्थकामेषुयुज्येतनियतोद्विजः
 नधर्मवर्जितंकाममर्थवामनसास्मरेत् ३७
 सीदन्नपिहिधर्मेणनत्वधर्मसमाचरेत्
 धर्मोहिभगवान्देवोगतिःसर्वेषुजंतुषु ३८
 भूतानांप्रियकारीस्यान्नपरद्रोहकर्मधीः
 नवेददेवतानिदांकुर्यात्तैश्चनसंवसेत् ३९
 यस्त्विमंनियतोमर्त्योर्धर्माध्यायंपठेच्छुचिः
 अध्यापयेच्छ्रावयेद्ब्राह्मणलोकेमहीयते ४०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेचतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५४

पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

नहिंस्यात्सर्वभूतानिनानृतंवावदेत्क्वचित्
 नाहितंनाप्रियंवाच्यंनस्तेनःस्यात्कदाचन १
 तृणंवायदिवाशाकंमृदंवाजलमेवच
 परस्यापहरञ्जंतुर्नरकंप्रतिपद्यते २
 नराज्ञःप्रतिगृहीयान्नशूद्रात्पतितादपि
 नचान्यस्मादशक्तश्चेन्निंदितान्वर्जयेद्बुधः ३
 नित्यंयाचनकोनस्यात्पुनस्तनैवयाचयेत्
 प्राणानपहरत्येवंयाचकस्तस्यदुर्मतेः ४
 नदेवद्रव्यहारीस्याद्विशेषेणद्विजोत्तमः
 ब्रह्मस्वंवानापहरेदापत्स्वपिकदाचन ५
 नविषंविषमित्याहुर्ब्रह्मस्वंविषमुच्यते
 देवस्वंचापियत्नेनसदापरिहरेत्ततः ६
 पुष्पंशाकोदकंकाष्ठंतथामूलंफलंतृणम्
 अदत्तानिचनस्तेयंमनुःप्राहप्रजापतिः ७
 गृहीतव्यानिपुष्पाणिदेवार्चनविधौद्विजः
 नैकस्मादेवनियतमननुज्ञायकेवलम् ८
 तृणंकाष्ठंफलंपुष्पंप्रकाशंवैहरेद्बुधः
 धर्मार्थंकेवलंप्राहुरन्यथापतितोभवेत् ९
 तिलमुद्गयवादीनामुष्टिर्ग्राह्यापथिस्थितैः
 क्षुधितैर्नान्यथाविप्राधर्मादिभिरितिस्थितिः १०
 नधर्मस्यापदेशेनपापंकृत्वाव्रतंचरेत्
 व्रतेनपापंव्यागुह्यकुर्वन्स्त्रीशूद्रदंभनम् ११
 प्रेत्येहचेदृशोविप्रोगर्ह्यतेब्रह्मवादिभिः
 छद्मनाचरितंयच्चव्रतंरक्षांसिगच्छति १२
 अलिगीलिगिवेषेणयोवृत्तिमुपतिष्ठति
 सलिगिनोहरेदेनस्तिर्यग्योनौचजायते १३
 याचनंयोनिसंबंधंसहवासंचभाषणम्
 कुर्वाणःपततेनित्यंतस्माद्यत्नेनवर्जयेत् १४

देवद्रोहंनकुर्वीतगुरुद्रोहंतथैवच
 देवद्रोहाद्गुरुद्रोहःकोटिकोटिगुणाधिकः १५
 जनापवादोनास्तिक्यंतस्मात्कोटिगुणाधिकम्
 गोभिश्चदेवतैर्विप्रैःकृष्याराजोपसेवया १६
 कुलान्यकुलतायांतियानिहीनानिधर्मतः
 कुविचारैःक्रियालोपैर्वेदानध्ययनेनच १७
 कुलान्यकुलतायांतिब्राह्मणाऽतिक्रमेणच
 अनृतात्पारदार्याच्चतथाऽभक्ष्यस्यभक्षणात् १८
 अगोत्रधर्माचरणात्क्षिप्रंनश्यतिवैकुलम्
 अश्रोत्रियेषुदानाच्चावृषलेषुतथैवच १९
 विहिताचारहीनेषुक्षिप्रंनश्यतिवैकुलम्
 अधार्मिकैर्वृतेग्रामेनव्याधिबहुलेवसेत् २०
 शूद्रराज्येचनवसेन्नपाखंडजनैर्वृते
 हिमवद्विंध्ययोर्मध्यंपूर्वपश्चिमयोःशुभम् २१
 मुक्त्वासमुद्रयोर्देशंनान्यत्रनिवसेद्विजः
 कृष्णोवायत्रचरतिमृगोनित्यंस्वभावतः २२
 पुण्यावाविश्रुतानद्यस्तत्रवानिवसेद्विजः
 अर्द्धकोशंनदीकूलंवर्जयित्वाद्विजोत्तमः २३
 नान्यत्रनिवसेत्पुण्यंनान्यजग्रामसन्निधौ
 नसंवसेच्चपतितैर्नचांडालैर्नपुल्कसैः २४
 नमूर्खैर्नावलिप्तैश्चनान्यैर्जायावसायिभिः
 एकशय्यासनेपंक्तिर्भाडेपक्वान्नमिश्रणम् २५
 यजनाध्यापनेयोनिस्तथैवसहभोजनम्
 सहाध्यायस्तुदशमःसहयाजनमेवच २६
 एकादशसमुद्दिष्टादोषाःसांकर्यसंस्थिताः
 समीपेचाप्यवस्थानात्पापसंक्रमतेनृणाम् २७
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसांकर्यपरिवर्जयेत्
 एकपंक्त्युपविष्टायेनस्पृशंतिपरस्परम् २८
 भस्मनाकृतमर्यादानतेषांसंकरोभवेत्
 अग्निनाभस्मनाचैवसलिलेनविलेखतः २९

द्वारेणस्तंभमार्गेणषड्भिःपंक्तिर्विभिद्यते
 नकुर्याच्छुष्कवैराणिविवादंनचपैशुनम् ३०
 परक्षेत्रेगांचरंतींनचाचक्षीतकर्हिचित्
 नसंवसेत्सूचकेननकंवैमर्मणिस्पृशेत् ३१
 नसूर्यपरिवेषंवानेन्द्रचापंपराह्निकम्
 परस्मैकथयेद्विद्वान्शशिनंवाथकांचनम् ३२
 नकुर्याद्वह्निभिःसार्द्धंविरोधंबंधुभिस्तथा
 आत्मनःप्रतिकूलानिपरेषांसमाचरेत् ३३
 तिथिंपक्षस्यनब्रूयान्नक्षत्राणिननिर्दिशेत्
 नोदक्यामभिभाषेतनाशुचिंवाद्विजोत्तमः ३४
 नदेवगुरुविप्राणांदीयमानंतुवारयेत्
 नचात्मानंप्रशंसेद्वापरनिंदांचवर्जयेत् ३५
 वेदनिंदांदेवनिंदांप्रयत्नेनविवर्जयेत्
 यस्तुदेवानृषींश्चैववेदान्वानिंदतेद्विजः ३६
 नतस्यनिष्कृतिर्दृष्टाशास्त्रेष्विहमुनीश्वराः
 निंदयेद्वागुरुंदेवंवेदंवासोपबृंहणम् ३७
 कल्पकोटिशतंसाग्रंरौरवेपच्यतेनरः
 तूष्णीमासीतनिंदायांनब्रूयात्किंचिदुत्तरम् ३८
 कर्णौपिधायगंतव्यंनचैनमवलोकयेत्
 वर्जयेद्द्वैरहस्यानिपरेषांगर्हणंबुधः ३९
 विवादंस्वजनैःसार्द्धंनकुर्व्यद्विकदाचन
 नपापंपापिनांब्रूयादपापंवाद्विजोत्तमः ४०
 सत्येनतुल्योदोषःस्यादसत्याद्दोषवान्भवेत्
 नृणांमिथ्याभिस्तानांपतंत्यश्रूणिरोदनात् ४१
 तानिपुत्रान्पशून्घ्नंतितेषांमिथ्याभिशांसिनाम्
 ब्रह्महत्यासुरापानेस्तेयेगुर्वगनागमे ४२
 दृष्टंवैशोधनंवृद्धैर्नास्तिमिथ्याभिशांसने
 नेक्षेतोद्यंतमादित्यंशशिनंवाऽनिमित्ततः ४३
 नास्तंयांतंनवारिस्थंनोपस्पृष्टंनमध्यगम्
 तिरोहितंसमीक्षेतनादर्शाद्यनुगामिनम् ४४

ननग्रांस्त्रियमीक्षेतपुरुषंवाकदाचन
 नचमूत्रंपुरीषंवानचसंसृष्टमैथुनम् ४५
 नाशुचिःसूर्यसोमादीन्ग्रहानालोकयेद्बुधः
 नाभिभाषेतचपरमुच्छिष्टोवावगुंठितः ४६
 नपश्येत्प्रेतसंस्पर्शनक्रुद्धस्यगुरोर्मुखम्
 नतैलोदकयोश्छायांनपंक्तिंभोजनेसति ४७
 नमुक्तबंधनंपश्येन्नोन्मत्तंगजमेववा
 नाशनीयाद्भार्ययासाद्धनैनामीक्षेतचाश्नतीम् ४८
 क्षुवतींजृम्भमाणांवानासनस्थांयथासुखम्
 नोदकेचात्मनोरूपंशुभंवाशुभमेववा ४९
 नलंघयेच्चमतिमान्नाधितिष्ठेत्कदाचन
 नशूद्रायमतिंदद्यात्कृसरंपायसंदधि ५०
 नोच्छिष्टंवामधुधृतंनचकृष्णाजिनंहविः
 नचैवास्मैव्रतंब्रूयान्नचधर्मवदेद्बुधः ५१
 नचक्रोधवशंगच्छेद्द्वेषरागंचवर्जयेत्
 लोभंदंभंतथाशाठ्यंहंसूयांज्ञानकुत्सनम् ५२
 ईर्ष्यामदंतथाशोकंमोहंचपरिवर्जयेत्
 नकुर्यात्कस्यचित्पीडांसुतंशिष्यंतुताडयेत् ५३
 नहीनानुपसेवेतनचतृष्णामतिःक्वचित्
 नात्मानंचावमन्येतदन्यंयत्नेनवर्जयेत् ५४
 नविशिष्टमसत्कुर्यान्नात्मानंवासनाद्बुधः
 ननखेनलिखेद्भूमिंगांचसंवेशयन्नहि ५५
 ननदीषुनदींब्रूयात्पर्वतेषुचपर्वतान्
 आवासेभोजनेवापिनत्यजेत्सहयायिनम् ५६
 नावगाहेदपोनग्नोवह्निंनातिव्रजेत्तथा
 शिरोभ्यंगावशिष्टेनतैलेनांगंनलेपयेत् ५७
 नसर्पशस्त्रैःक्रीडेत्स्वानिखानिनसंस्पृशेत्
 रोमाणिचरहस्यानिनाशिष्टेनसहव्रजेत् ५८
 नपाणिपादवाङ्नेत्रचापल्यंसमुपाश्रयेत्
 नशिश्नोदरचापल्यंनचश्रवणयोःक्वचित् ५९

नचांगनखवाद्यं वै कुर्यान्नाञ्जलिनापिबेत्
 नाभिहन्त्याञ्जलं पद्मां पाणिना वा कदाचन ६०
 नशातयेदिष्टिकाभिर्मूलानि च फलानि च
 नम्लेच्छभाषणं शिञ्जेन्नाकर्षेच्च पदासनम् ६१
 नखभेदनमास्फोटंछेदनं वा विलेखनम्
 कुर्याद्विर्मदनं धीमान्नाकस्मादेव निष्फलम् ६२
 नोत्संगेभक्षयेद्भक्ष्यं वृथा चेष्टान् चाचरेत्
 ननृत्येदथवा गायेत्रवादित्राणि वा दयेत् ६३
 नसंहताभ्यां पाणिभ्यां कंडूयेदात्मनः शिरः
 नलौकिकैस्तवैर्देवांस्तोषयेद्वाक्पतेरपि ६४
 नाक्षैः क्रीडेन्नधावेतनाप्सु विरमूत्रमाचरेत्
 नोच्छिष्टः संविशेन्नित्यं ननग्नः स्नानमाचरेत् ६५
 नगच्छंस्तुपठेद्वापि नचैव स्वशिरः स्पृशेत्
 नदंतैर्नखरोमाणि च्छिंद्यात्सुप्तं न बोधयेत् ६६
 नाबालातपमासे वेत्प्रेतधूमं विवर्जयेत्
 नैव स्वप्याच्छून्यगेहे स्वयं नोपानहौहरेत् ६७
 नाकारणाद्वा निष्ठीवेन्न बाहुभ्यां न दीतरेत्
 नपादक्षालनं कुर्यात्पादे नैव कदाचन ६८
 नाग्नौ प्रतापयेत्पादौ न कांस्ये धावयेद्बुधः
 नाभिप्रसारयेद्देवं ब्राह्मणान् गामथापि वा ६९
 वाय्वग्निं नृपविप्रान्वासूर्यं वा शशिनं प्रति
 अशुद्धः शयनं पानं स्वाध्यायं स्नानभोजनम् ७०
 बहिर्निष्क्रमणं चैव न कुर्वीत कदाचन
 स्वप्नमध्ययनं स्नानमुद्वर्तभोजनं गतिम् ७१
 उभयोः संध्ययोर्नित्यं मध्याह्ने चैव वर्जयेत्
 नस्पृशेत्पाणिनोच्छिष्टो विप्रो गोब्राह्मणानलान् ७२
 नचालनं पदावापि न देवप्रतिमां स्पृशेत्
 नाशुद्धोऽग्निं परिचरेन्न देवान् कीर्तयेदृषीन् ७३
 नावगाहेदगाधां बुधावयेन्नाऽनिमित्ततः
 नवामहस्तेनोद्धृत्यपि बेद्वक्त्रेण वा जलम् ७४

नोत्तरेदनुपस्पृश्यनाप्सुरेतःसमुत्सृजेत्
 अमेध्यालिप्तमर्हवालोहितंवाविषाणिवा ७५
 व्यतिक्रामेन्नस्त्रवंतीनाप्सुमैथुनमाचरेत्
 चैत्यवृक्षंनवैछिंद्यान्नाप्सुष्ठीवनमाचरेत् ७६
 नास्थिभस्मकपालानिनकेशान्नचकंटकान्
 तुषांगारकरीषंवानाधितिष्ठेत्कदाचन ७७
 नचाग्निंलंघयेद्धीमान्नोपदध्यादधःक्वचित्
 नचैनंपादतःकुर्याच्छूर्पेणनधमेद्बुधः ७८
 नवृक्षमवरोहेतनावेक्षेताशुचिःक्वचित्
 अग्नौनचक्षिपेदग्निनाद्भिःप्रशमयेत्तथा ७९
 सुहृन्मरणमात्रंवास्वयंनश्रावयेत्परान्
 अपणयंकूटपणयंवाविक्रयेनप्रयोजयेत् ८०
 नवह्निंमुखनिःश्वासैर्ज्वालयेन्नाशुचिर्बुधः
 पुण्यस्थानोदकस्थानेसीमांतंवाहयेन्नतु ८१
 नभिंद्यात्पूर्वसमयमभ्युपेतंकदाचन
 परस्परंपशून्व्याघ्रान्पक्षिणोनचयोधयेत् ८२
 परबाधानकुर्वीतजलवातातपादिभिः
 कारयित्वासुकर्माणिगुरून्पश्चान्नवंचयेत् ८३
 सायंप्रातर्गृहद्वारान्रक्षार्थपरिघट्टयेत्
 बहिर्माल्यंसुगंधिंवाभार्ययासहभोजनम् ८४
 विगृह्यवादंकृत्वावाप्रवेशंचविवर्जयेत्
 नखादन्ब्राह्मणस्तिष्ठेन्नजल्पेद्वाहसेद्बुधः ८५
 स्वमग्निंचैवहस्तेनस्पृशेन्नाप्सुचिरंवसेत्
 नपक्षकेणोपधमेन्नशूर्पेणचपाणिना ८६
 मुखेनाग्निंसमिंधीतमुखादग्निरजायत
 परस्त्रियंनभाषेतनायाज्यंयाजयेद्बुधः ८७
 नैकश्चरेत्सदाविप्रःसमुदायंचवर्जयेत्
 नदेवायतनंगच्छेत्कदाचिद्वाऽप्रदक्षिणम् ८८
 नपीडयेद्वावस्त्राणिनदेवायतनेस्वपेत्
 नैकोध्वानंप्रपद्येतनाधार्मिकजनैसह ८९

नव्याधिदूषितैर्वापिनशूद्रैः पतितेन वा
 नोपानद्वर्जितो वाथ जलादिरहितस्तथा ६०
 नवर्त्मानिचितिवाममतिक्रामेत्क्वचिद्विजः
 ननिन्देद्योगिनः सिद्धान् व्रतिनो वायतींस्तथा ६१
 देवतायतनं प्राज्ञादेवानां चैव सत्रिणाम्
 नाक्रमेत्कामतश्छायां ब्राह्मणानां च गोरपि ६२
 स्वांतुनाक्रमयेच्छायां पतिताद्यैर्नरोगिभिः
 नांगारभस्मकेशादिष्वधितिष्ठेत्कदाचन ६३
 वर्जयेन्मार्जनीरेणुं स्नानवस्त्रघटोदकम्
 नभक्षयेदभक्ष्याणि नापेयं च पिबेद्विजः ६४
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणे स्वर्गखंडे पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ५५

षट्पंचाशत्तमोऽध्यायः

व्यास उवाच-

नाद्याच्छूद्रस्य विप्रोन्नमो हाद्वयदिकामतः
 सशूद्रयोनिं व्रजति यस्तु भुंक्ते त्वनापदि १
 षण्मासान्यो द्विजो भुंक्ते शुद्रस्यान्नं विगर्हितम्
 जीवन्नेव भवेच्छूद्रो मृतः श्वाचाभिजायते २
 ब्राह्मणक्षत्रियविशांशूद्रस्य च मुनीश्वराः
 यस्यान्नेनोदरस्थेन मृतस्तद्योनिमाप्नुयात् ३
 राजान्नं वर्तकान्नं च षण्ढान्नं च र्म्मकारिणाम्
 गणान्नं गणिकान्नं च षडन्नं च विवर्जयेत् ४
 चक्रोपजीविरजकतस्करध्वजिनां तथा
 गांधर्वलोहकारान्नं मृतकान्नं विवर्जयेत् ५
 कुलालचित्रकारान्नं वार्धुषेः पतितस्य च
 पौनर्भवच्छत्रिकयोरभिशप्तस्य चैव हि ६
 सुवर्णकारशैलूषव्याधवंध्यातुरस्य च
 चिकित्सकस्य चैवान्नं पुंश्चल्यादंडकस्य च ७
 स्तेननास्तिकयोरन्नं देवतानिंदकस्य च
 सोमविक्रयिणश्चान्नं श्वपाकस्य विशेषतः ८

भार्याजितस्यचैवान्नयस्यचोपपतिर्गृहे
 उत्सृष्टस्यकदर्यस्यतथैवोच्छिष्टभोजिनः ६
 पापीयोन्नचसंघान्नंशस्त्राजीवस्यचैवहि
 भीतस्यरुदितस्यान्नमवक्रुष्टंपरिक्षितम् १०
 ब्रह्मद्विषःपापरुचेःश्राद्धान्नमृतकस्यच
 वृथापाकस्यचैवान्नंशावान्नंचातुरस्यच ११
 अप्रजानांतुनारीणांकृतघ्नस्यतथैवच
 कारुकान्नंविशेषेणशस्त्रविक्रयिणस्तथा १२
 शौडान्नंघांटिकान्नंचभिषजामन्नमेवच
 विद्वत्प्रजननस्यान्नंपरिवेत्रन्नमेवच १३
 पुनर्भुवोविशेषेणतथैवदिधिषूपतेः
 अवज्ञातंचावधूतंसरोषंविस्मयान्वितम् १४
 गुरोरपिनभोक्तव्यमन्नंसंस्कारवर्जितम्
 दुष्कृतंहिमुष्यस्यसर्वमन्नेव्यवस्थितम् १५
 योयस्यान्नंसमश्नातिसतस्याश्नातिकिल्बिषम्
 अर्द्धकाकुलंमित्रंचगोपालोवाहनापितौ १६
 एतेशूद्रेषुभोज्यान्नायश्चात्मानंनिवेदयेत्
 कुशीलवःकुंभकश्चक्षेत्रकर्मकएवच १७
 एतेशूद्रेषुभोज्यान्नादृष्ट्वास्वल्पगुणंबुधैः
 पायसंस्नेहपक्वंचगोरसश्चैवसक्तवः १८
 पिण्याकंचैवतैलंचशूद्राद्ग्राह्यंद्विजातिभिः
 वृताकंनालिकाशाकंकुसुंभंभस्मकंतथा १९
 पलांडुलशुनंशुक्तंनिर्यासंचैववर्जयेत्
 छत्राकंविड्वराहंचस्विन्नंपीयूषमेवच २०
 विलयंविमुखंचैवकोरकाणिविवर्जयेत्
 गृजनंकिंशुकंचैवकूष्माण्डंचतथैवच २१
 उदुंबरमलाबुंचजग्ध्वापततिवैद्विजः
 तथाकृसरसंयावौपायसापूपमेवच २२
 अनुपाकृतमांसंचदेवान्नानिहवींषिच
 यवागूमातुलिगंचमत्स्यानप्यनुपाकृतान् २३

नीपंकपित्थं प्लक्षं च प्रयत्नेन विवर्जयेत्
 पिण्याकं चोद्धृतस्नेहं देवधान्यं तथैव च २४
 रात्रौ च तिलसंबंधं प्रयत्नेन दधित्यजेत्
 नाशनीयात्पयसा तक्रं नाभक्ष्यानुपयोजयेत् २५
 कृमिदुष्टं भावदुष्टं मृत्संसर्गं च वर्जयेत्
 कृमिकीटावपन्नं च सुहृत्स्नेहं च नित्यशः २६
 श्वाघ्रातं च पुनः सिद्धं चंडालावेक्षितं तथा
 उदक्यया च पतितैर्गवासं घ्रातमेव च २७
 असंगतं पर्युषितं पर्यस्तान्नं च नित्यशः
 काककुक्कुटसंस्पृष्टं कृमिभिश्चैव संगतम् २८
 मनुष्यैरप्यवघ्रातं कुष्ठिना स्पृष्टमेव च
 नरजस्वलादत्तं न पुंश्चल्या स रोगया २९
 मलवद्वाससा वापि परवासोऽथ वर्जयेत्
 विवत्सायाश्च गोक्षीरं मेषस्यानिर्दशस्य च ३०
 आविकं संधिनीक्षीरं मपेयं मनुरब्रवीत्
 बलाकं हंसदात्यूहं कलविकं शुकं तथा ३१
 कुरुरं च चकोरं च जालपादं च कोकिलम्
 वायसान्खं जरीटांश्च श्येनं गृध्रं तथैव च ३२
 उलूकं च क्रवाकं च भासं पारावतं तथा
 कपोतं टिट्ठिभं चैव ग्रामकुक्कुटमेव च ३३
 सिंहं व्याघ्रं च मार्जारं श्वानं सूकरमेव च
 शृगालं मर्कटं चैव गर्दभं च भक्षयेत् ३४
 न भक्षयेत् सर्पमृगाञ्छिविनोन्यान् वने चरान्
 जले चरान् स्थलचरान् प्राणिनश्चेति धारणा ३५
 गोधाकूर्मः शशः खड्गः सल्लकश्चेति सत्तमाः
 भक्ष्यान् पंचनखान्नित्यं मनुराह प्रजापतिः ३६
 मत्स्यान् सशल्कान् भुंजीत मांसं रौरवमेव च
 निवेद्य देवताभ्यस्तु ब्राह्मणेभ्यश्च नान्यथा ३७
 मयूरं तित्तिरं चैव कपोतं च कपिं जलम्
 वार्ध्वाणसं बकं भक्ष्यं मीनं हंसं पराजितम् ३८

शफरीसिंहतुंडंचतथापाठीनरोहितौ
मत्स्याश्चैतेसमुद्दिष्टाभक्षणीयाद्विजोत्तमाः ३६
प्रोक्षितंभक्षयेदेषांमांसंचद्विजकाम्यया
यथाविधिप्रयुक्तंचप्राणानामपिचात्यये ४०
भक्षयेन्नैवमांसानिशेषभोजीनलिप्यते
औषधार्थमशक्तोवानियोगाद्यज्ञकारणात् ४१
आमंत्रितश्चयःश्राद्धेदैवेषामांसमुत्सृजेत्
यावंतिपशुरोमाणितावन्नरकमृच्छति ४२
अदेयंवाप्यपेयंवातथैवास्पृश्यमेववा
द्विजातीनामनालोक्यंनित्यंमद्यमितिस्थितिः ४३
तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमद्यंनित्यंविवर्जयेत्
पीत्वापततिकर्मभ्यस्त्वसंभाष्योभवेद्द्विजः ४४
भक्षयित्वाप्यभक्ष्याणिपीत्वाऽपेयान्यपिद्विजः
नाधिकारीभवेत्तावद्यावत्तन्नजहात्यधः ४५
तस्मात्परिहरेन्नित्यमभक्ष्याणिप्रयत्नतः
अपेयानिचविप्रोवैतथाचेद्यातिरौरवम् ४६

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेभक्ष्याभक्ष्यनियमो
नामषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ५६

सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

अथातःसंप्रवक्ष्यामिदानधर्ममनुत्तमम्
ब्रह्मणाभिहितंपूर्वमृषीणांब्रह्मवादिनाम् १
अर्थानामुचितंपात्रेश्रद्धयाप्रतिपादनम्
दानमित्यभिनिर्दिष्टंभुक्तिमुक्तिफलप्रदम् २
योददातिविशिष्टेभ्यःश्रद्धयापरयायुतः
तद्वैदत्तमहंमन्येशेषंकस्यापिरक्षति ३
नित्यंनैमित्तिकंकाम्यंत्रिविधंदानमुच्यते
चतुर्थंविमलंप्रोक्तंसर्वदानोत्तमोत्तमम् ४
अहन्यहनियतिकंचिद्दीयतेनुपकारिणे

अनुद्दिश्यफलंतस्माद्ब्राह्मणायतुनित्यकम् ५
 यत्तुपापोपशांत्यर्थदीयतेविदुषांकरे
 नैमित्तिकंतदुद्दिष्टंदानंसद्भिरनुत्तमम् ६
 अपत्यविजयैश्वर्यसुखार्थयत्प्रदीयते
 दानंतत्काम्यमाख्यातमृषिभिर्धर्मचिंतकैः ७
 यदीश्वरस्यप्रीत्यर्थब्रह्मवित्सुप्रदीयते
 चेतसाधर्मयुक्तेनदानंतद्विमलंशिवम् ८
 दानधर्मनिषेवेतपात्रमासाद्यशक्तिः
 उपास्यतेतुतत्पात्रंयत्तारयतिसर्वतः ९
 कुटुंबभुक्तिवसनाद्देयंयदतिरिच्यते
 अन्यथादीयतेयद्वैनतद्दानंफलप्रदम् १०
 श्रोत्रियायकुलीनायविनीतायतपस्विने
 व्रतस्थायदरिद्रायप्रदेयंभक्तिपूर्वकम् ११
 यस्तुदद्यान्महीभक्त्याब्राह्मणायाहिताग्रये
 सयातिपरमंस्थानंयत्रगत्वानशोचति १२
 इक्षुभिःसंयुतांभूमियवगोधूमशालिनीम्
 ददातिवेदविदुषेयःसभूयोनजायते १३
 गोचर्ममात्रामपिवायोभूमिसंप्रयच्छति
 ब्राह्मणायदरिद्रायसर्वपापैःप्रमुच्यते १४
 भूमिदानात्परंदानंविद्यतेनेहकिंचन
 अन्नदानंतेनतुल्यंविद्यादानंततोधिकम् १५
 योब्राह्मणायशांतायशुचयेधर्मशीलिने
 ददातिविद्यांविधिनाब्रह्मलोकेमहीयते १६
 दद्यादहरहःस्वर्णश्रद्धयाब्रह्मचारिणे
 सर्वपापविनिर्मुक्तोब्रह्मणःस्थानमाप्नुयात् १७
 गृहस्थायान्नदानेनफलमाप्नोतिमानवः
 अन्नमेवास्यदातव्यंदत्वाप्नोतिपरांगतिम् १८
 वैशाख्यांपूर्णमास्यांतुब्राह्मणान्सप्तपंचवा
 उपोष्यविधिनाशांतःशुचिःप्रयतमानसः १९
 पूजयित्वातिलैःकृष्णैर्मधुनाचविशेषतः

प्रीयतांधर्मराजेतियदामनसिवर्त्तते २०
 यावज्जीवंतुयत्पापंतत्क्षणादेवनश्यति
 कृष्णाजिनेतिलान्कृत्वाहिरण्यमधुसर्पिषी २१
 ददातियस्तुविप्रायसर्वतरतिदुष्कृतम्
 घृतान्नमुदकुंभंचवैशाख्यांतुविशेषतः २२
 निर्दिश्यधर्मराजायविप्रेभ्योमुच्यतेभयात्
 सुवर्णतिलयुक्तैस्तुब्राह्मणान्सप्तपंचवा २३
 तर्पयेदुदपात्रैस्तुब्रह्महत्यांव्यपोहति
 माघमासेतमिस्त्रेतुद्वादश्यांसमुपोषितः २४
 शुक्लांबरधरःकृष्णैस्तिलैर्हुत्वाहुताशनम्
 प्रदद्याद्ब्राह्मणेभ्यस्तुतिलानेवसमाहितः २५
 जन्मप्रभृतियत्पापंसर्वतरतिवैद्विजः
 अमावास्यामनुप्राप्यब्राह्मणायतपस्विने २६
 यतिकचिद्देवदेवेशंदद्याच्चोद्दिश्यकेशवम्
 प्रीयतामीश्वरोविष्णुर्हृषीकेशःसनातनः २७
 सप्तजन्मकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति
 यस्तुकृष्णचतुर्दश्यांस्नात्वादेवंपिनाकिनम् २८
 आराधयेद्द्विजमुखेनतस्यास्तिपुनर्भवः
 कृष्णाष्टम्यांविशेषेणधार्मिकायद्विजातये २९
 स्नात्वाभ्यर्च्ययथान्यायंपादप्रक्षालनादिभिः
 प्रीयतांमेमहादेवोदद्याद्द्रव्यंस्वकीयकम् ३०
 सर्वपापविनिर्मुक्तःप्राप्नोतिपरमांगतिम्
 द्विजैःकृष्णचतुर्दश्यांकृष्णाष्टम्यांविशेषतः ३१
 अमावास्यांतथाभक्तैःपूजनीयस्त्रिविक्रमः
 एकादश्यांनिराहारोद्वादश्यांपुरुषोत्तमम् ३२
 अर्चयेद्ब्राह्मणमुखेसगच्छेत्परमंपदम्
 एषातिथिर्वैष्णवीस्याद्द्वादशीशुक्लपक्षतः ३३
 तस्यामाराधयेद्देवंप्रयत्नेनजनार्दनम्
 यतिकचिद्देवमीशानमुद्दिश्यब्राह्मणेशुचौ ३४
 दीयतेविष्णुमेवापितदनंतफलंस्मृतम्

योहियांदेवतामिच्छेत्समाराधयितुंनरः ३५
 ब्राह्मणान्पूजयेद्यत्नात्सतस्यास्तोषयेत्ततः
 द्विजानां वपुरास्थाय नित्यं तिष्ठति देवताः ३६
 पूज्यंते ब्राह्मणालाभे प्रतिमादिषु तैः क्वचित्
 प्रतिमादिषु यत्नेन तस्मात्फलमभीप्सता ३७
 द्विजेषु देवतानित्यं पूजनीयाविशेषतः
 विभूतिकामः सततं पूजयेद्विपुरंदरम् ३८
 ब्रह्मवर्चसकामस्तु ब्रह्माणं ज्ञानकामुकः
 आरोग्यकामो थरविंधनकामो हुताशनम् ३९
 कर्मणां सिद्धिकामस्तु पूजयेद्वै विनायकम्
 भोगकामस्तु शशिनं बलकामः समीरणम् ४०
 मुमुक्षुः सर्वसंसारात् प्रयत्नेनार्चयेद्धरिम्
 यस्तु योगंतथामोक्षमन्विच्छेऽज्ज्ञानमैश्वरम् ४१
 अर्चयेत् विरूपाक्षं प्रयत्नेन सुरेश्वरम्
 येषां च्छंति महाभोगान् ज्ञानानि च महेश्वरम् ४२
 ते पूजयंति भूतेशं केशवं चापि भोगिनः
 वारिदस्तृप्तिमाप्नोति जलदानं ततो धिकम् ४३
 तैलप्रदः प्रजामिष्टां दीपदश्चक्षुरुत्तमम्
 भूमिदः सर्वमाप्नोति दीर्घमायुर्हरि रण्यदः ४४
 गृहदाता ग्रयवेश्मानिरूप्यदोरूपमुत्तमम्
 वासोदश्चंद्रसालोक्यमश्वदोयानमुत्तमम् ४५
 अन्नदाता श्रियंस्वेष्टांगो दोब्राह्मणविष्टपम्
 यानशय्याप्रदो भार्य्यमैश्वर्यमभयप्रदः ४६
 धान्यदः शाश्वतं सौख्यं ब्रह्मदो ब्रह्मशाश्वतम्
 धान्यान्यपि यथाशक्ति विप्रेषु प्रतिपादयेत् ४७
 वेदविद्याविशिष्टेषु प्रेत्यस्वर्गसमश्नुते
 गवांचान्नप्रदानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ४८
 इंधनानां प्रदानेन दीप्ताग्निर्जायते नरः
 फलमूलानि पानानि शाकानि विविधानि च ४९
 प्रदद्याद् ब्राह्मणेभ्यस्तु मुदा युक्तः सदा भवेत्

औषधंस्नेहमाहारंरोगिणोरोगशान्तये ५०
 ददानोरोगरहितःसुखीदीर्घायुरेवच
 असिपत्रवनंमार्गक्षुरधारासमन्वितम् ५१
 तीक्ष्णतापंचतरतिष्ठत्रोपानत्प्रदोनरः
 यद्यदिष्टतमंलोकेयच्चास्यापेक्षितंगृहे ५२
 तत्तद्गुणवतेदेयंतदेवाक्षयमिच्छता
 अयनेविषुवेचैवग्रहणेचंद्रसूर्ययोः ५३
 संक्रांत्यादिषुकालेषुदत्तंभवतिचाक्षयम्
 प्रयागादिषुतीर्थेषुपुण्येष्वायतनेषुच ५४
 दत्त्वाचाक्षयमाप्नोतिनदीप्रस्रवणेषुच
 दानधर्मात्परोधर्मोभूतानानेहविद्यते ५५
 तस्माद्विप्रायदातव्यंश्रोत्रियायद्विजातिभिः
 स्वर्गायभूतिकामेनतथापापोपशान्तये ५६
 मुमुक्षुणातुदातव्यंब्राह्मणेभ्यस्तथान्वहम्
 दीयमानंतुयोमोहाद्भोविप्राग्निसुरेषुच ५७
 निवारयत्यधर्मात्मातिर्यग्योनिं ब्रजेतसः
 यस्तुद्रव्यार्जनंकृत्वानार्चयेद्ब्राह्मणान्सुरान् ५८
 सर्वस्वमपहत्यैनंराजाराष्ट्रात्प्रवासयेत्
 यस्तुदुर्भिक्षवेलायामन्नाद्यंनप्रयच्छति ५९
 म्रियमाणेषुविप्रेषुब्राह्मणःसतुगर्हितः
 नतस्मात्प्रतिगृह्णीयुःनवसेयुश्चतेनहि ६०
 आज्ञायित्वास्वकाद्राष्ट्राद्राजातंविप्रवासयेत्
 पश्चात्सद्भ्योददातीहस्वद्रव्यंधर्मसाधनम् ६१
 सपूर्वाभ्यधिकःपापीनरकेपच्यतेनरः
 स्वाध्यायवंतोयेविप्राविद्यावंतोजितेंद्रियाः ६२
 सत्यसंयमसंयुक्तास्तेभ्योदद्याद्द्विजोत्तमाः
 प्रभुक्तमपिविद्वांसंधार्मिकंभोजयेद्द्विजम् ६३
 नचमूर्खमवृत्तस्थंदशरात्रमुपोषितम्
 सन्निकृष्टमतिक्रम्यश्रोत्रियंयःप्रयच्छति ६४
 सतेनकर्मणापापीदहत्यासप्तमंकुलम्

यदिस्यादधिकोविप्रः शीलविद्यादिभिः स्वयम् ६५
 तस्मै यत्नेन दातव्यमतिक्रम्य च सन्निधिम्
 योर्चितं प्रतिगृहीयाद् दद्यादर्चितमेव च ६६
 तावुभौ गच्छतः स्वर्गं नरकं तु विपर्यये
 न वार्यपि प्रयच्छेत्तनास्तिके हेतुकेऽपि च ६७
 न पाखंडेषु सर्वेषु नावेदविदिधर्मवित्
 रूप्यं चैव हिरण्यं च गामश्च पृथिवीं तिलान् ६८
 अविद्वान् प्रतिगृहीयाद् ब्रह्मस्मी भवतिकाष्ठवत्
 द्विजातिभ्यो धनं लिप्सेत्प्रशस्तेभ्यो द्विजोत्तमः ६९
 अपिराजन्य वैश्याभ्यां न तु शूद्रात्कथंचन
 वृत्तिसंकोचमन्विच्छेत्नेहेतुधनविस्तरम् ७०
 धनलोभे प्रसक्तस्तु ब्राह्मणया देवहीयते
 वेदानधीत्य सकलान्यज्ञांश्चावाप्यसर्वशः ७१
 न तांगतिमवाप्नोति संतोषाद्या मवाप्नुयात्
 प्रतिग्रहं रुचिर्न स्याच्छूद्रान्न तु समाहरेत् ७२
 स्थित्यर्थादधिकं गृह्णन् ब्राह्मणो यात्यधोगतिम्
 यस्तु याति न संतोषं न स्वर्गस्य भाजनम् ७३
 उद्वेजयति भूतानि यथाचौरस्तथैव सः
 गुरुभृत्यांश्चोज्जिहीर्षुस्तर्पयन् देवतातिथीन् ७४
 सर्वतः प्रतिगृहीयान्न तु तृप्येत्स्वयंततः
 एवं गृहस्थो युक्तात्मा देवतातिथिपूजकः ७५
 वर्तमानः संयतात्मा याति तत्परमं पदम्
 पुत्रेषु भार्यानि क्षिप्य गत्वारण्यं तु तत्त्ववित् ७६
 एकाकी विचरेन्नित्यमुदासीनः समाहितः
 एष वः कथितो धर्मो गृहस्थानां द्विजोत्तमः
 ज्ञात्वा तु तिष्ठेन्नियतं तथानुष्ठापयेद् द्विजान् ७७
 इति देवमनादि मेकमीशं गृहधर्मेण समर्चयेदजस्रम्
 समतीत्य स सर्वभूतयोनिं प्रकृतिं याति परं न याति जन्म ७८

इति श्रीपाद्मे महापुराणे स्वर्गखंडे गृहस्थधर्मनिर्णयो

नाम सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५७

अष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

एवंगृहाश्रमेस्थित्वाद्वितीयंभागमायुषः
वानप्रस्थाश्रमंगच्छेत्सदारःसाग्निरेवच १
निक्षिप्यभार्यापुत्रेषुगच्छेद्वनमथापिवा
दृष्ट्वापत्यस्यवापत्यंजर्जरीकृतविग्रहः २
शुक्लपक्षस्यपूर्वाह्नेप्रशस्तेचोत्तरायणे
गत्वारण्यंनियमवांस्तपःकुर्यात्समाहितः ३
फलमूलानिपूतानिनित्यमाहारमाहरेत्
यदाहारोभवेत्तेनपूजयेत्पितृदेवताः ४
पूजयेदंतिथिंनित्यंस्नात्वाचाभ्यर्चयेत्सुरान्
गृहादादायचाशनीयादष्टौग्रासान्समाहितः ५
जटाश्चबिभृयान्नित्यंनखरोमाणिनोत्सृजेत्
स्वाध्यायंसर्वथाकुर्यान्नियच्छेद्वाचमन्यतः ६
अग्निहोत्रंचजुहुयात्पंचयज्ञान्समाचरेत्
उत्पन्नैर्विविधैर्मेध्यैःशाकमूलफलेनवा ७
चीरवासाभवेन्नित्यंस्नायात्त्रिषवणंशुचिः
सर्वभूतानुकंपश्चप्रतिग्रहविवर्जितः ८
दर्शेनपौर्णमासेनयजेतनियतंद्विजः
ऋत्विष्ट्याग्रयणेचैवचातुर्मास्यानिकारयेत् ९
उत्तरायणंचक्रमशोदक्षिणायनमेवच
वासंतशारदैर्मेद्ध्यैरुत्पन्नैःस्वयमाहतैः १०
पुरोडाशांश्चरूंश्चैवविधिवन्निर्वपेत्पृथक्
देवताभ्यःपितृभ्यश्चदत्त्वामेध्यतरंहविः ११
शेषंसमुपभुंजीतलवणंचस्वयंकृतम्
वर्जयेन्मद्यमांसानिभौमानिकवकानिच १२
भूस्तृणंशष्पकंचैवश्लेष्मातकफलानिच
नफालकृष्टमशनीयादुत्सृष्टमपिकेनचित् १३
नग्रामजातान्यार्तोपिपुष्पाणिचफलानिच
श्रावणेनैवविधिनावह्निंपरिचरेत्सदा १४

नद्रुह्येत्सर्वभूतानिनिर्द्वन्द्वोनिर्भयोभवेत्
 ननक्तंकिंचिदशनीयाद्रात्रौध्यानपरोभवेत् १५
 जितेंद्रियोजितक्रोधस्तत्त्वज्ञानविचिंतकः
 ब्रह्मचारीभवेन्नित्यंनपत्नीमपिसंश्रयेत् १६
 यस्तुपत्न्यावनंगत्वामैथुनंकामतश्चरेत्
 तद्व्रतंतस्यलुप्येतप्रायश्चित्तीयतेद्विजः १७
 तत्रयोजायतेगर्भोनसस्पृश्योद्विजातिभिः
 नहिवेदेधिकारोस्यतद्वंशेष्येवमेवहि १८
 भूमौशयीतसततंसावित्रीजप्यतत्परः
 शरण्यःसर्वभूतानांसद्विभागपरःसदा १९
 परिवादंमृषावादंनिद्रालस्येचवर्जयेत्
 एकाग्रिरनिकेतःस्यात्प्रोक्षितांभूमिमाश्रयेत् २०
 मृगैःसहचरेद्दांतस्तैःसहैवचसंवसेत्
 शिलायांशर्करायांवाशयीतसुसमाहितः २१
 सद्यःप्रक्षालकोवास्यान्माससंचयिकोपिवा
 षणमासनिचयोवापिसमानिचयएववा २२
 नक्तंचान्नंसमशनीयाद्दिवाचाहत्यशक्तितः
 चतुर्थकालकोवास्यात्किंवाप्यष्टमकालिकः २३
 चांद्रायणविधानैर्वाशुक्लेकृष्णेचवर्जयेत्
 पक्षेपक्षेसमशनीयाद्यवागूक्वथितांसकृत् २४
 पुष्पमूलफलैर्वापिकेवलैर्वर्तयेत्सदा
 स्वाभाविकैःस्वयंशीर्णैर्वैखानसमतेस्थितः २५
 भूमौवापरिवर्तेततिष्ठेद्वाप्रपदैर्दिनम्
 स्थानासनाभ्यांविहरेन्नक्वचिद्वैर्यमुत्सृजेत् २६
 ग्रीष्मेपंचतपाश्चस्याद्वर्षास्वभावकाशिकः
 आर्द्रवासाश्चहेमंतेक्रमशोवर्द्धयेत्तपः २७
 उपस्पृशेत्त्रिषवणंपितृदेवांश्चतर्पयेत्
 एकपादेनतिष्ठेतमरीचिंवापिबेत्सदा २८
 पंचाग्निधूमगोवास्यादूष्मगःसोमपोपिवा
 पयःपिबेच्छुक्लपक्षेकृष्णपक्षेतुगोमयम् २९

शीर्णपर्णाशनोवास्यात्कृच्छ्रैर्वावर्तयेत्सदा
 योगाभ्यासरतश्चस्याद्रुद्राध्यायीभवेत्सदा ३०
 अथर्वशिरसोध्येतावेदांताभ्यासतत्परः
 यमान्सेवेतसततंनियमांश्चाप्यतंद्रितः ३१
 अथचाग्नीन्समारोप्यस्वात्मनिध्यानतत्परः ३२
 अनग्निरनिकेतोवामुनिर्मोक्षपरोभवेत्
 तापसेष्वेवविप्रेषुयात्रिकंभैक्षमाहरेत् ३३
 गृहमेधिषुचान्येषुद्विजेषुवनचारिषु
 ग्रामादाहत्यचाशनीयादष्टौग्रासान्वनेवसन् ३४
 प्रतिगृह्यपुटेनैवपाणिनाशकलेनवा
 विविधाश्चोपनिषदआत्मसंसिद्धयेजपेत् ३५
 विद्याविशेषान्सावित्रीरुद्राध्यायंतथैवच
 महाप्रस्थानिकंवासौक्य्यादनशनंतथा
 अग्निप्रवेशमन्यद्वाब्रह्मार्पणविधौस्थितः ३६
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेवानप्रस्थाश्रमाचारधर्मो
 नामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ५८

एकोनषष्टितमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

एवंवनाश्रमेस्थित्वातृतीयंभागमायुषः
 चतुर्थचायुषोभागंसंन्यासेननयेत्क्रमात् १
 अग्नीनात्मनिसंस्थाप्यद्विजःप्रव्रजितोभवेत्
 योगाभ्यासरतःशांतोब्रह्मविद्यापरायणः २
 यदामनसिसंपन्नंवैराग्यंसर्ववस्तुषु
 तदासंन्यासमिच्छेच्चपतितःस्याद्विपर्यये ३
 प्राजापत्यांनिरूप्येष्टिमाग्नेयीमथवापुनः
 दांतःशुक्लकषायोसौब्रह्माश्रममुपाश्रयेत् ४
 ज्ञानसंन्यासिनःकेचिद्वेदसंन्यासिनोऽपरे
 कर्मसंन्यासिनस्त्वन्येत्रिविधाःपरिकीर्तिताः ५
 यःसर्वत्रविनिर्मुक्तोनिर्द्वंद्वश्चैवनिर्भयः

प्रोच्यतेज्ञानसंन्यासीआत्मन्येवव्यवस्थितः ६
 वेदमेवाभ्यसेन्नित्यंनिराशीर्निष्परिग्रहः
 प्रोच्यतेवेदसंन्यासीमुमुक्षुर्विजितेंद्रियः ७
 यस्त्वग्निमात्मसाकृत्वाब्रह्मार्पणपरोद्विजः
 ज्ञेयःसकर्मसंन्यासीमहायज्ञपरायणः ८
 त्रयाणामपिचैतेषांज्ञानीत्वभ्यधिकोमतः
 नतस्यविद्यतेकार्यंनलिगंवाविपश्चितः ९
 निर्ममोनिर्भयःशांतोनिर्द्वन्द्वःपर्णभोजनः
 जीर्णकौपीनवासाःस्यान्नग्नोवाध्यानतत्परः १०
 ब्रह्मचारीजिताहारोग्रामादन्नंसमाहरेत्
 अध्यात्मरतिरासीतनिरपेक्षोनिराशिषः ११
 आत्मनैवसहायेनसुखार्थंविचरेदिह
 नाभिनन्देतमरणंनाभिनन्देतजीवनम् १२
 कालमेवप्रतीक्षेतनिर्देशंभृतकोयथा
 नाध्येतव्यंनवर्तव्यंश्रोतव्यंनकदाचन १३
 एवंज्ञानपरोयोगीब्रह्मभूयायकल्पते
 एकवासाथवाविद्वान्कौपीनाच्छादनोपिवा १४
 मुण्डीशिखीवाथभवेत्त्रिदंडीनिष्परिग्रहः
 काषायवासाःसततंध्यानयोगपरायणः १५
 ग्रामांतैवृक्षमूलेवावसेद्देवालयेष्वपिवा
 समःशत्रौतथामित्रेतथामानापमानयोः १६
 भैक्ष्येणवर्तयेन्नित्यंनैकान्नादीभवेत्क्वच्चित्
 यस्तुमोहेनवान्यस्मादेकान्नादीभवेद्यतिः १७
 नतस्यनिष्कृतिःकाचिद्धर्मशास्त्रेषुदृश्यते
 रागद्वेषवियुक्तात्मासमलोष्टाश्मकांचनः १८
 प्राणिहिंसानिवृत्तश्चमौनीस्यात्सर्वनिस्पृहः
 दृष्टिपूतंन्यसेत्पादं वस्त्रपूतंजलंपिबेत् १९
 सत्यपूतांवदेद्वाणीमनःपूतंसमाचरेत्
 नैकत्रनिवसेद्देशेवर्षाभ्योन्यत्रभिक्षुकः २०
 स्नात्वाशौचयुतो नित्यं क मंडलुकरः शुचिः

ब्रह्मचर्यरतोनित्यंवनवासरतोभवेत् २१
 मोक्षशास्त्रेषुनिरतोब्रह्मसूत्रीजितेंद्रियः
 दंभाहंकारनिर्मुक्तोनिंदापैशुन्यवर्जितः २२
 आत्मज्ञानगुणोपेतोयदिमोक्षमवाप्नुयात्
 अभ्यसेत्सततंदेवंप्रणवाख्यंसनातनम् २३
 स्नात्वाचम्यविधानेनशुचिर्देवालयदिषु
 यज्ञोपवीतीशांतात्माकुशपाणिःसमाहितः २४
 धौतकाषायवसनोतस्मिञ्छन्नतनूरुहः
 अधियज्ञंब्रह्मजपेदाधिदैविकमेवच २५
 आध्यात्मिकंचसततंवेदान्ताभिहितंयत्
 पुत्रेषुचाथनिवसन्ब्रह्मचारीयतिर्मुनिः २६
 वेदमेवाभ्यसेन्नित्यंसयातिपरमांगतिम्
 अहिंसासत्यमस्तेयंब्रह्मचर्यतपःपरम् २७
 क्षमादयाचसंतोषोब्रतान्यस्यविशेषतः
 वेदांतज्ञाननिष्ठोवापंचयज्ञान्समाहितः २८
 कुर्यादहरहःस्नात्वाभिन्नार्थेनैवतेनहि
 होममंत्रान्जपेन्नित्यंकालेकालेसमाहितः २९
 स्वाध्यायंचान्वहंकुर्यात्सावित्रीसंध्ययोजपेत्
 ध्यायीतसततंदेवमेकांतंपरमेश्वरम् ३०
 एकाग्रंवर्जयेन्नित्यंकामंक्रोधंपरिग्रहम्
 एकवासाद्विवासावाशिखीयज्ञोपवीतवान्
 कमंडलुकरोविद्वांस्त्रिदंडोयातितत्परम् ३१
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेयतिधर्मनिरूपणं
 नामैकोनषष्टितमोऽध्यायः ५६

षष्टितमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

एवंत्वाश्रमनिष्ठानांयतीनांनियतात्मनाम्
 भैक्ष्येणवर्तनंप्रोक्तंफलमूलैरथापिवा १
 एककालंचरेद्भैक्ष्यंनप्रसज्येतविस्तरम्

भैक्ष्येप्रसक्तोहियतिर्विषयेष्वपिसञ्जति २
 सप्तागारंचरेद्भैक्ष्यमलाभेनपुनश्चरेत्
 गोदोहमात्रंतिष्ठेतकालंभिक्षुरधोमुखः ३
 भिक्षेत्युक्त्वासकृत्तूष्णीमादद्याद्वाग्यतःशुचिः
 प्रक्ष्याल्यपाणीपादौचसमाचम्ययथाविधि ४
 आदित्यंदर्शयित्वान्नभुंजीतप्राङ्मुखोनरः
 हुत्वाप्राणाहुतीःपंचग्रासानष्टौसमाहितः ५
 आचम्यदेवंब्रह्माणं ध्यायेत्परमेश्वरम्
 आलाबुदारुपात्रेचमृण्मयंवैणवंतथा ६
 चत्वारियतिपात्राणिमनुराहप्रजापतिः
 प्राग्रात्रेमध्यरात्रेचपररात्रेतथैवच ७
 संध्यासूक्तिविशेषेणचिंतयेन्नित्यमीश्वरम्
 कृत्वाहृत्पद्मनिलयेविश्वाख्यंविश्वसंभवम् ८
 आत्मानंसर्वभूतानांपरस्तात्तमसःस्थितम्
 सर्वस्याधारमव्यक्तमानंदंज्योतिरव्ययम् ९
 प्रधानपुरुषातीतमाकाशंदहनंशिवम्
 तदंतंसर्वभावानामीश्वरंब्रह्मरूपिणम् १०
 ओंकारांतिथवात्मानंसमाप्यपरमात्मनि
 आकाशेदेवमीशानंध्यायीताकाशमध्यगम् ११
 कारणंसर्वभावानामानंदैकसमाश्रयम्
 पुराणपुरुषंविष्णुंध्यायन्मुच्येतबंधनात् १२
 यद्वागुहादौप्रकृतौजगत्संमोहनालये
 विचिंत्यपरमंव्योमसर्वभूतैककारणम् १३
 जीवनंसर्वभूतानांयत्रलोकःप्रलीयते
 आनंदंब्रह्मणःसूक्ष्मंयत्पश्यंतिमुमुक्षवः १४
 तन्मध्येनिहितंब्रह्मकेवलंज्ञानलक्षणम्
 अनंतंसत्यमीशानंविचिंत्यासीतवाग्यतः १५
 गुह्याद्गुह्यतमंज्ञानंयतीनामेतदीरितम्
 योवतिष्ठेत्सदानेनसोऽश्नुतेयोगमैश्वरम् १६
 तस्माज्ज्ञानरतोनित्यमात्मविद्यापरायणः

ज्ञानंसमभ्यसेद्ब्रह्मयेनमुच्येतबंधनात् १७
 मत्वापृथक्त्वमात्मानंसर्वस्मादेवकेवलम्
 आनंदमक्षरंज्ञानंध्यायेतचततःपरम् १८
 यस्माद्भवन्तिभूतानियज्ज्ञात्वानेहजायते
 सतस्मादीश्वरोदेवःपरस्ताद्योधितिष्ठति १९
 यदंतरेतद्गमनंशाश्वतंशिवमव्ययम्
 यद्दंस्वपरोक्षस्तुसदेवःस्यान्महेश्वरः २०
 ब्रतानियानिभिन्नूणांतथैवायंब्रतानिच
 एकैकातिक्रमेणैवप्रायश्चित्तंविधीयते २१
 उपेत्यचस्त्रियंकामात्प्रायश्चित्तंसमाहितः
 प्राणायामसमायुक्तंकुर्यात्सांतपनंशुचिः २२
 ततश्चरेतनियमात्कृच्छ्रंसंयतमानसः
 पुनराश्रममागम्यचरेद्भिक्षुरतंद्रितः २३
 नधर्मयुक्तमनृतंहिनस्तीतिमनीषिणः
 तथापिचनकर्तव्यःप्रसंगोह्येषदारुणः २४
 एकरात्रोपवासश्चप्राणायामशतंतथा
 उक्त्वानृतंप्रकर्तव्यंयतिनाधर्मलिप्सुना २५
 परमापद्गतेनापिनकार्यस्तेयमन्यतः
 स्तेयादभ्यधिकःकश्चिन्नास्त्यधर्मइतिस्मृतिः २६
 हिंसाचैवापरातृष्णायाच्चात्मज्ञाननाशिका
 यदेतद्द्रविणंनामप्राणाह्येतेबहिश्चराः २७
 सतस्यहरतेप्राणान्योयस्यहरतेधनम्
 एवंकृत्वासदुष्टात्माभिन्नवृत्तोव्रतच्युतः २८
 भूयोनिर्वेदमापन्नश्चरेद्भिक्षुरतंद्रितः
 अकस्मादेवहिंसांतुयदिभिन्नुःसमाचरेत् २९
 कुर्यात्कृच्छ्रातिकृच्छ्रंतुचांद्रायणमथापिवा
 स्कंदेतेन्द्रियदौर्बल्यात्स्त्रियंदृष्ट्वायतिर्यदि ३०
 तेनधारयितव्यावैप्राणायामास्तुषोडश
 दिवास्कंदेत्रिरात्रंस्यात्प्राणायामशतंबुधाः ३१
 एकात्रेमधुमांसेचनवश्राद्धेतथैवच

प्रत्यक्षलवणेचोक्तंप्राजापत्यंविशोधनम् ३२
 ध्याननिष्ठस्यसततंनश्यतेसर्वपातकम्
 तस्मान्नारायणंध्यात्वातस्यध्यानपरोभवेत् ३३
 यद्ब्रह्मणःपरंज्योतिःप्रविष्टाक्षरमव्ययम्
 योंतरात्मापरंब्रह्मसविज्ञेयोमहेश्वरः ३४
 एषदेवोमहादेवःकेवलःपरमंशिवः
 तदेवाक्षरमद्वैतंतदानित्यंपरंपदम् ३५
 तस्मान्महीयतेदेवेस्वधाम्निज्ञानसंज्ञिते
 आत्मयोगात्परेतत्वेमहादेवस्ततःस्मृतः ३६
 नान्यंदेवंमहादेवाद्व्यतिरिक्तंप्रपश्यति
 तमेवात्मानमन्वेतियःसयातिपरंपदम् ३७
 मन्यंतेयेस्वमात्मानंविभिन्नंपरमेश्वरात्
 नतेपश्यंतितंदेवंवृथातेषांपरिश्रमः ३८
 एकमेवपरंब्रह्मविज्ञेयंतत्त्वमव्ययम्
 सदेवस्तुमहादेवोनैतद्विज्ञायबध्यते ३९
 तस्माद्यतेतनियतंयतिःसंयतमानसः
 ज्ञानयोगरतःशांतोमहादेवपरायणः ४०
 एषवःकथितोविप्रायतीनामाश्रमःशुभः
 पितामहेनमुनिनाविभुनापूर्वमीरितः ४१
 नापुत्रशिष्ययोगिभ्योदद्यादेवमनुत्तमम्
 ज्ञानंस्वयंभुवाप्रोक्तंयतिधर्माश्रयंशिवम् ४२
 इतियतिनियमानामेतदुक्तंविधानंसुरवरपरितोषेयद्भवेदेकहेतुः
 नभवतिपुनरेषामुद्भवोवाविनाशःप्रतिहितमनसोयेनित्यमेवाचरंति ४३
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेषष्ठितमोऽध्यायः ६०

एकषष्ठितमोऽध्यायः

सूतउवाच-

एवमुक्तापुराविप्राव्यासेनामिततेजसा
 एतावदुक्त्वाभगवान् व्यासः सत्यवतीसुतः १
 समाश्वास्यमुनीन्सर्वान्जगामचयथागतम्

भवद्भ्यस्तुमयाप्रोक्तंवर्णाश्रमविधानकम् २
 एवंकृत्वाप्रियोविष्णोर्भवत्येवनचान्यथा
 रहस्यंतत्रवक्ष्यामिशृणुतद्विजसत्तमाः ३
 येचात्रकथिताधर्मावर्णाश्रमनिबंधनाः
 हरिभक्तिकलांशांशसमानानहितेद्विजाः ४
 पुंसामेकेहवैसाध्याहरिभक्तिःकलौयुगे
 युगांतरेणधर्माहिसेवितव्यानरेणहि ५
 कलौनारायणंदेवंयजतेयःसधर्मभाक्
 दामोदरंहृषीकेशंपुरुहूतंसनातनम् ६
 हृदिकृत्वापरंशांतंजितमेवजगत्त्रयम्
 कलिकालोरगादंशात्किल्बिषात्कालकूटतः ७
 हरिभक्तिसुधांपीत्वाउल्लंघ्योभवतिद्विजः
 किंजपैःश्रीहरेर्नामगृहीतंयदिमानुषैः ८
 किंस्नानैर्विष्णुपादांबुमस्तकेयेनधार्यते
 किंयज्ञेनहरेःपादपद्मंयेनधृतंहृदि ९
 किंदानेनहरेःकर्मसभायांवैप्रकाशितम्
 हरेर्गुणगणान्श्रुत्वायःप्रहृष्येत्पुनःपुनः १०
 समाधिनाप्रहृष्टस्यसागतिःकृष्णचेतसः
 तत्रविघ्नकराःप्रोक्ताःपाखंडालापपेशलाः ११
 नार्यस्तत्संगिनश्चापिहरिभक्तिविघातकाः
 नारीणांनयनादेशःसुराणामपिदुर्जयः १२
 सयेनविजितोलोकेहरिभक्तःसउच्यते
 माद्यंतिमुनयोप्यत्रनारीचरितलोलुपाः १३
 हरिभक्तिःकुतःपुंसांनारीभक्तिजुषांद्विजाः
 राक्षस्यःकामिनीवेषाश्चरंतिजगतिद्विजाः
 नराणांबुद्धिकवलंकुर्वंतिसततंहिताः १४
 तावद्विद्याप्रभवतितावज्ज्ञानंप्रवर्तते
 तावत्सुनिर्मलामेधासर्वशास्त्रविधारिणी १५
 तावज्जपस्तपस्तावत्तावतीर्थनिषेवणम्
 तावच्चगुरुशुश्रूषातावद्धितरणेमतिः १६

तावत्प्रबोधोभवतिविवेकस्तावदेवहि
 तावत्सतांसंगरुचिस्तावत्पौराणलालसा १७
 यावत्सीमंतिनीलोलनयनांदोलनंनहि
 जनोपरिपतेद्विप्राःसर्वधर्मविलोपनम् १८
 तत्रयेहरिपादाब्जमधुलेशप्रसादिताः
 तेषांनारीलोलाक्षिप्तेपणंहिप्रभुर्भवेत् १९
 जन्मजन्महृषीकेशसेवनंयैःकृतंद्विजाः
 द्विजेदत्तंहुतंवह्नौविरतिस्तत्रतत्रहि २०
 नारीणांकिलकिंनामसौंदर्यपरिचक्षते
 भूषणानांचवस्त्राणांचाकचक्यंतदुच्यते २१
 स्नेहात्मज्ञानरहितंनारीरूपंकुतःस्मृतम्
 पूयमूत्रपुरीषासृक्त्वङ्मेदोस्थवसान्वितम् २२
 कलेवरंहितन्नामकुतःसौंदर्यमत्रहि
 तदेवंपृथगाचिंत्यस्पृष्ट्वास्नात्वाशुचिर्भवेत् २३
 तैःसंहितंशरीरंहिदृश्यतेसुंदरंजनैः
 अहोतिदुर्दशानृणांदुर्दैवघटिताद्विजाः २४
 कुचावृतेंगेपुरुषोनारीबुद्ध्वाप्रवर्तते
 कानारीवापुमान्कोवाविचारेसतिकिंचन २५
 तस्मात्सर्वात्मनासाधुर्नारीसंगंविवर्जयेत्
 कोनामनारीमासाद्यसिद्धिंप्राप्नोतिभूतले २६
 कामिनीकामिनीसंगिसंगमित्यपिसंत्यजेत्
 तत्संगाद्रौरवमितिसाक्षादेवप्रतीयते २७
 अज्ञानाल्लोलुपालोकास्तत्रदैवेनवंचिताः
 साक्षान्नरककुंडेस्मिन्नारीयोनौपचेन्नरः २८
 यतएवागतःपृथ्व्यांतस्मिन्नेवपुनारमेत्
 यतःप्रसरतेनित्यंमूत्ररेतोमलोत्थितम् २९
 तत्रैवमतेलोकःकस्तस्मादशुचिर्भवेत्
 तत्रातिकष्टंलोकेस्मिन्नहोदैवविडंबना ३०
 पुनःपुनारमेत्तत्रअहोनिस्त्रपतानृणाम्
 तस्माद्विचारयेद्धीमान्नारीदोषगणान्बहून् ३१

मैथुनाद्वलहानिःस्यान्निद्रातितरुणायते
 निद्रयापहतज्ञानःस्वल्पायुर्जायतेनरः ३२
 तस्मात्प्रयत्नतोधीमान्नारीमृत्युमिवात्मनः
 पश्येद्गोविन्दपादाब्जेमनोवैरमयेद्बुधः ३३
 इहामुत्रसुखं तद्धि गोविन्दपदसेवनम्
 विहायकोमहामूढो नारीपादं हि सेवते ३४
 जनार्दनांघ्रिसेवा हि ह्यपुनर्भवदायिनी
 नारीणां योनिसेवा ह्योनि संकटकारिणी ३५
 पुनः पुनः पतेद्यो नौ यंत्रनिष्पाचितो यथा
 पुनस्तामेवाभिलषेद्विद्यादस्य विडम्बनम् ३६
 ऊर्ध्वबाहुरहं वच्मि शृणु मे परमं वचः
 गोविन्दे धेहि हृदयं न यो नौ यातना जुषि ३७
 नारीसंगं परित्यज्य यश्चापि परिवर्तते
 पदे पदेश्वमेधस्य फलमाप्नोति मानवः ३८
 कुलांगनादैवयोगादूढाय दि नृणां सती
 पुत्रमुत्पाद्य यस्तत्र तत्संगं परिवर्जयेत् ३९
 तस्य तुष्टो जगन्नाथो भवत्येव न संशयः
 नारीसंगो हि धर्मज्ञैरसत्संगः प्रकीर्त्यते ४०
 तस्मिन्सति हरौ भक्तिः सुदृढा नैव जायते
 सर्वसंगं परित्यज्य हरौ भक्तिं समाचरेत् ४१
 हरिभक्तिश्च लोके त्रदुर्लभा हि मता मम
 हरौ यस्य भवेद्भक्तिः सकृत्तार्थो न संशयः ४२
 तत्तदेवाचरेत्कर्म हरिः प्रीणाति येन हि
 तस्मिंस्तुष्टे जगत्तुष्टं प्रीणिते प्रीणितं जगत् ४३
 हरौ भक्तिं विना नृणां वृथा जन्म प्रकीर्तितम्
 ब्रह्मेशादि सुरायस्य यजंते प्रीतिहेतवे ४४
 नारायणमनाव्यक्तं न तं सेवेत को जनः
 तस्य माता महाभागा पिता तस्य महाकृती ४५
 जनार्दनपदद्वंद्वं हृदये येन धार्यते
 जनार्दनजगद्वंद्वं शरणागतवत्सल ४६

इतीरयंतियेमर्त्यानतेषांनिरयेगतिः
 ब्राह्मणाहिविशेषेणप्रत्यक्षंहरिरूपिणः ४७
 पूजयेयुर्यथायोगंहरिस्तेषांप्रसीदति
 विष्णुर्ब्राह्मणरूपेणविचरेत्पृथिवीममाम् ४८
 ब्राह्मणेनविनाकर्मसिद्धिंप्राप्नोतिनैवहि
 द्विजपादांबुभक्त्यायैःपीत्वाशिरसिचार्पितम् ४९
 तर्पितापितरस्तेनआत्मापिकिलतारितः
 ब्राह्मणानांमुखेयेनदत्तंमधुरमर्चितम् ५०
 साक्षात्कृष्णमुखेदत्तंतद्वैभुंक्तेहरिःस्वयम्
 अहोतिदुर्लभालोकाप्रत्यक्षेकेशवेद्विजे ५१
 प्रतिमादिषुसेवंतेतदभावेहितत्क्रिया
 ब्राह्मणानामधिष्ठानात्पृथ्वीधन्येतिगीयते ५२
 तेषांपाणौचयदत्तंहरिपाणौतदर्पितम्
 तेभ्यःकृतान्नमस्कारात्तिरस्कारोहिपाप्मताम् ५३
 मुच्यतेब्रह्महत्यादिपापेभ्योविप्रवन्दनात्
 तस्मात्सतांसमाराध्योब्राह्मणोविष्णुबुद्धितः ५४
 क्षुधितस्यद्विजस्यास्येयत्किंचिद्दीयतेयदि
 प्रेत्यपीपूषधाराभिःसिंचतेकल्पकोटिकम् ५५
 द्विजतुंडंमहाक्षेत्रमनूषरमकंटकम्
 तत्रचेदुप्यतेकिंचित्कोटिकोटिफलंलभेत् ५६
 सघृतंभोजनंचास्मैदत्त्वाकल्पंसमोदते
 नानासुमिष्टमन्नंयोददातिद्विजतुष्टये ५७
 तस्यलोकामहाभोगाःकोटिकल्पांतमुक्तिदाः
 ब्राह्मणंचपुरस्कृत्यब्राह्मणेनानुकीर्तितम् ५८
 पुराणंशृणुयान्नित्यंमहापापदवानलम्
 पुराणंसर्वतीर्थेषुतीर्थंचाधिकमुच्यते ५९
 यस्यैकपादश्रवणाद्धरिरेवप्रसीदति
 यथासूर्यवपुर्भूत्वाप्रकाशायचरेद्धरिः ६०
 सर्वेषांजगतामेवहरिरालोकहेतवे
 तथैवांतःप्रकाशायपुराणावयवोहरिः ६१

विचरेदिहभूतेषुपुराणंपावनंपरम्
 तस्माद्यदिहरेःप्रीतेरुत्पादेधीयतेमतिः ६२
 श्रोतव्यमनिशंपुंभिःपुराणंकृष्णरूपिणम्
 विष्णुभक्तेनशांतेनश्रोतव्यमपिदुर्लभम् ६३
 पुराणारुख्यानममलममलीकरणंपरम्
 यस्मिन्वेदार्थमाहृत्यहरिणाव्यासरूपिणा ६४
 पुराणंनिर्मितंविप्रतस्मात्तत्परमोभवेत्
 पुराणेनिश्चितोधर्मोधर्मश्चकेशवःस्वयम् ६५
 तस्मात्कृतेपुराणेहिश्रुतेविष्णुर्भवेदिति
 साक्षात्स्वयंहरिर्विप्रःपुराणंचतथाविधम् ६६
 एतयोःसंगमासाद्यहरिरेवभेवन्नरः
 तथागंगांबुसेकेननाशयेत्किल्बिषंस्वकम् ६७
 केशवोद्रवरूपेणपापात्तारयतेमहीम्
 वैष्णवोविष्णुभजनस्याकांक्षीयदिवर्तते ६८
 गंगांबुसेकममलममलीकरणंचरेत्
 विष्णुभक्तिप्रदादेवीगंगाभुविचगीयते ६९
 विष्णुरूपाहिसागंगालोकविस्तारकारिणी ७०
 ब्राह्मणेषुपुराणेषुगंगायांगोषुपिप्पले
 नारायणधियापुंभिर्भक्तिःकार्याह्यहैतुकी ७१
 प्रत्यक्षविष्णुरूपाहितत्वज्ञैर्निश्चिताग्रमी
 तस्मात्सततमभ्यर्च्याविष्णुभक्त्यभिलाषिणा ७२
 विष्णौभक्तिंविनानृणांनिष्फलंजन्मउच्यते
 कलिकालपयोराशिंपापग्राहसमाकुलम् ७३
 विषयामञ्जनावर्तदुर्बोधफेनिलंपरम्
 महादुष्टजनव्यालमहाभीमंभयानकम् ७४
 दुस्तरंचतरंत्येवहरिभक्तितरिस्थिताः
 तस्माद्यतेतवैलोकोविष्णुभक्तिप्रसाधने ७५
 किंसुखंलभतेजंतुरसद्वार्तावधारणे
 हरेरद्भुतलीलस्यलीलारुख्यानेनसज्जते ७६
 तद्विचित्रकथालोकेनानाविषयमिश्रिताः

श्रोतव्यायदिवैनृणांविषयेसज्जतेमनः ७७
 निर्वाण्येदिवाचित्तंश्रोतव्यातदपिद्विजाः
 हेलयाश्रवणाच्चापितस्यतुष्टोभवेद्धरिः ७८
 निष्क्रियोपिहृषीकेशोनानाकर्मचकारसः
 शुश्रूषूणांहितार्थायभक्तानांभक्तवत्सलः ७९
 नलभ्यतेकर्मणापिवाजपेयशतादिना
 राजसूयायुतेनापियथाभक्त्यासलभ्यते ८०
 यत्पदंचेतसासेव्यंसद्भिराचरितंमुहुः
 भवाब्धितरणेसारमाश्रयध्वंहरेःपदम् ८१
 रेरेविषयसंलुब्धाःपामरानिष्ठुरानराः
 रौरवेहिकिमात्मानमात्मनापातयिष्यथ ८२
 विनागोविंदसौम्यांघ्रिसेवनंमागमिष्यति
 अनायासेनदुःखानांतरणंयदिवांछथ ८३
 भजध्वंकृष्णचरणावपुनर्भवकारणे
 कुतएवागतोमर्त्यःकुतएवपुनर्व्रजेत् ८४
 एतद्विचार्यमतिमनाश्रयेद्धर्मसंग्रहम्
 नानानरकसंपातादुत्थितोयदिपूरुषः ८५
 स्थावरादितनुंलब्ध्वायदिभाग्यवशात्पुनः
 मानुष्यंलभतेतत्रगर्भवासोतिदुःखदः ८६
 ततःकर्मवशाज्जंतुर्यदिवाजायतेभुवि
 बाल्यादिबहुदोषेणपीडितोभवतिद्विजाः ८७
 पुनर्यौवनमासाद्यदारिद्र्येणप्रपीडयते
 रोगेणगुरुणावापिअनावृष्ट्यादिनातथा ८८
 वार्द्धकेनलभेत्पीडामनिर्वाच्यामितस्ततः
 मनसश्चलनाद्व्याधेस्ततोमरणमाप्नुयात् ८९
 नतस्मादधिकंदुःखंसंसारेप्यनुभूयते
 ततःकर्मवशाज्जंतुर्यमलोकेप्रपीडयते ९०
 तत्रातियातनांभुक्त्वापुनरेवप्रजायते
 जायतेर्म्रियतेजंतुर्म्रियतेजायतेपुनः ९१
 अनाराधितगोविंदचरणेत्वीदृशीदशा

अनायासेनमरणंविनायासेनजीवनम् ६२
 अनाराधितगोविंदचरणस्यनजायते
 धनंयदिभवेद्देहेरक्षणत्तस्यकिंफलम् ६३
 यदासौकृष्यतेयाम्यैर्दूतैःकिंधनमन्वियात्
 तस्माद्विजातिसत्कार्यद्रविणंसर्वसौख्यदम् ६४
 दानंस्वर्गस्यसोपानंदानंकिल्बिषनाशनम्
 गोविंदभक्तिभजनंमहापुण्यविवर्द्धनम् ६५
 बलंयदिभवेन्मर्त्येनवृथातद्वचयंचरेत्
 हरेरग्रेनृत्यगीतंकुर्यादेवमतंद्रितः ६६
 यत्किंचिद्विद्यतेपुंसांतच्चकृष्णेसमर्पयेत्
 कृष्णार्पितंकुशलदमन्यार्पितमसौख्यदम् ६७
 चक्षुर्भ्यांश्रीहरेरेवप्रतिमादिनिरूपणम्
 श्रोत्राभ्यांकलयेत्कृष्णगुणनामान्यहर्निशम् ६८
 जिह्वयाहरिपादांबुस्वादितव्यंविचक्षणैः
 घ्राणेनाघ्रायगोविंदपादाब्जतुलसीदलम् ६९
 त्वचास्पृष्ट्वाहरेर्भक्तंमनसाध्यायतत्पदम्
 कृतार्थोजायतेजंतुर्नात्रकार्याविचारणा १००
 तन्मनाहिभवेत्प्राज्ञस्तथास्यात्तद्रुताशयः
 तमेवांतेभ्येतिलोकोनात्रकार्याविचारणा १०१
 चेतसाचाप्यनुध्यातःस्वपदंयःप्रयच्छति
 नारायणमनाद्यंतंनतंसेवेतकोजनः १०२
 सततनियतचित्तोविष्णुपादारविंदेवितरणमनुशक्तिप्रीतयेतस्यकुर्यात्
 नतिमतिरतिमस्यांघ्रिद्वयेसंविदध्यात्सहिखलुनरलोकेपूज्यतामाप्नुयाच्च १०३
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखण्डेएकषष्टितमोऽध्यायः ६१

द्विषष्टितमोऽध्यायः

सूतउवाच-

एवंयन्महिमालोकेलोकनिस्तारकारणम्
 तस्यविष्णोःपरेशस्यनानाविग्रहधारिणः १
 एकंपुराणंरूपंवैतत्रपाद्यंपरंमहत्

ब्राह्ममूर्धाहरेरेवहृदयंपद्मसंज्ञितम् २
 वैष्णवंदक्षिणोबाहुःशैवंवामोमहेशितुः
 ऊरूभागवतंप्रोक्तं नाभिःस्यान्नारदीयकम् ३
 मार्कण्डेयंचदक्षांघ्रिर्वामोह्याग्रेयमुच्यते
 भविष्यंदक्षिणोजानुर्विष्णोरेवमहात्मनः ४
 ब्रह्मवैवर्तसंज्ञंतुवामजानुरुदाहतः
 लैंगंगुल्फकंदक्षंवाराहंवामगुल्फकम् ५
 स्कांदंपुराणंलोमानित्वगस्यवामनंस्मृतम्
 कौर्मपृष्ठंसमाख्यातंमात्स्यंमेदःप्रकीर्तितम् ६
 मञ्जातुगारुडंप्रोक्तंब्रह्मांडमस्थिगीयते
 एवमेवाभवद्विष्णुःपुराणावयवोहरिः ७
 हृदयंतत्रवैपाद्यंयच्छ्रुत्वामृतमश्नुयते
 पाद्यमेतत्पुराणंतुस्वयंदेवोभवद्धरिः ८
 यस्यैकाध्यायमध्याप्यसर्वैःपापैःप्रमुच्यते
 तत्रादिमंस्वर्गमिदंसर्वपाद्यफलप्रदम् ९
 स्वर्गखंडंसमाकर्ण्यमहापातकिनोपिये
 मुच्यंतेतेपिपापेभ्यस्त्वचोजीर्णाद्यथोरगाः १०
 अपिचेत्सुदुराचारःसर्वधर्मबहिष्कृतः
 आदिस्वर्गसमाकर्ण्ययत्फलंसमवाप्नुयात् ११
 आदिस्वर्गमिदंश्रुत्वातत्फलंलभतेनरः
 माघेमासेप्रयागेतुस्नात्वाप्रतिदिनंनरः १२
 यथापापात्प्रमुच्यतेतथाहिश्रवणाद्भवेत्
 दत्तातेनस्वर्णतुलादत्ताचैवधराखिला १३
 कृतंवितरणंतेनद्रिद्रेयत्कृतमृणम्
 हरेर्नामसहस्राणिपठितानिह्यभीक्ष्णशः १४
 सर्वेवेदास्तथाधीतास्तत्तत्कर्मकृतंतथा
 अध्यापकाश्चबहवःस्थापितावृत्तिदानतः १५
 अभयंभयलोकेभ्योदत्तंतेनतथाद्विजाः
 गुणवंतोज्ञानवंतोधर्मवंतोनुमानिताः १६
 मेषकर्कटयोर्मध्येतोयंदत्तंसुशीतलम्

ब्राह्मणार्थेगवार्थेचप्राणास्त्यक्ताश्चतेनहि १७
अन्यानिचसुकर्माणि कृतानितेनधीमता
येनादिखंडंसदसिश्रुतंसंश्रावितंतथा १८
स्वर्गखंडंसमाधीत्यनानाभोगान्समश्नुते
अंतःपुरगनारीणांसुखसुप्तःप्रबुध्यते १९
किंकिणीरवसन्नादैस्तथामधुरभाषणैः
इंद्रस्यार्धासनंभुंक्तेइंद्रलोकेवसेच्चिरम् २०
ततःसूर्यस्यभवनंचंद्रलोकंततोव्रजेत्
सप्तर्षिभवनेभोगान्भुक्त्वायातिततोध्रुवम् २१
ततश्चब्रह्मणोलोकंप्राप्यतेजोमयंवपुः
तत्रैवज्ञानमासाद्यनिर्वाणंपरमृच्छति २२
सद्भिःसहवसेद्धीमान्सत्तीर्थेस्नानमाचरेत्
कुर्यादेवसदालापंसच्छास्त्रंशृणुयान्नरः २३
तत्रपाद्यंमहाशास्त्रंसर्वाम्नायफलप्रदम्
स्वर्गखंडंचतन्मध्येमहापुण्यफलप्रदम् २४
भजध्वंगोविंदंनमतहरिमेकंसुरवरंगमिष्यध्वंलोकानतिविमलभोगानतितराम्
शृणुध्वंहेलोकावदतहरिनामैकमतुलं यदीच्छावीचीनांसुखतरणमिष्टानिलभत
२५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्विषष्टितमोऽध्यायः ६२
संपूर्णमिदमादिखण्डापरनामकमादिस्वर्गखंडंस्वर्गखंडंवा
शुभमस्तु श्रीरस्तु

इति श्रीपाद्मे महापुराणे तृतीयं स्वर्गखण्डं समाप्तम्

अथ श्रीपाद्मे महापुराणे चतुर्थं ब्रह्मखण्डं प्रारभ्यते
श्रीवेदव्यासाय नमः

प्रथमोऽध्यायः

शौनकउवाच-

कलौसमागतेसूतप्राणिनांकेनकर्मणा
उद्धारोवैभवेत्तस्मात्कथयस्वममाग्रतः १

सूतउवाच-

साधुसाधुमुनिश्रेष्ठपुण्यात्मनांवरोभवान्
सर्वेषांचजनानांचशुभवाञ्छोनिरंतरम् २
एतद्व्यासःपुराविप्रःसर्वज्ञःसर्वपूजितः
पृष्टोजैमिनिनातंसयदाहशृणुवैष्णव ३
दंडवत्प्रणिपत्यासौव्यासंसर्वार्थपारगम्
गुरुंसत्यवतीसूनुंप्रच्छमुनिपुंगवः ४

जैमिनिरुवाच-

कलौनृणांभवेत्केनमोक्षोवैकथयस्वमे
अल्पेनापिचपुण्येनमर्त्याश्चाल्पायुषोयतः ५

व्यासउवाच-

साधुसंगाद्भवेद्विप्रशास्त्राणांश्रवणंप्रभो
हरिभक्तिर्भवेत्तस्मात्ततोज्ञानंततोगतिः ६
नरोचतेकथाभूमौपापिष्ठायजनायवै
वैष्णवीसतुविज्ञेयःपापिष्ठप्रवरोद्विजः ७
श्रीकृष्णस्यकथांश्रुत्वाऽनदीभवतिवैष्णवः
असत्यांतांतुयोब्रूयाज्ज्ञेयःसपापिनांगुरुः ८
यस्मिन्स्थलेविप्रकृष्णस्यवर्ततेकथा
तस्मात्तस्माज्जगन्नाथोयातित्यक्त्वानकर्हिचित् ९
कृष्णस्ययःकथारंभेकुर्याद्विघ्नंनराधमः
नरकान्निष्कृतिर्नास्तिमन्वंतरशतावधि १०
येपुराणकथांश्रुत्वानिंदंत्युपहसंतिवै
तेषांकरस्थानरकाबहुक्लेशकराःसदा ११

जन्मांतरार्जितं पापं तत्क्षणादेव नश्यति
 श्रीकृष्णचरितं यो वै श्रोतुमिच्छां करोत्यपि १२
 भक्त्या यो वै नरः कुर्यात् श्रीकृष्णचरितं तथा
 न जानेश्च वशे तस्य का गतिर्वा भविष्यति १३
 ब्रह्महत्यादिकं पापं अकालमरणं तथा
 सुरापानं तथा स्तेयं सर्वं नश्यति पापिनः १४
 पापं कृत्वा तु यो मर्त्यः पश्चात् पापं निवर्तयेत्
 तस्य पापं ब्रजे न्नाशमग्निना तूलराशिवत् १५
 श्रीकृष्णचरितं विप्रतिष्ठे द्वैपुस्तकं गृहे
 तस्य गृहसमीपं हि नायांति यमकिंकराः १६
 जैमिनिरुवाच-
 वदन्ति वैष्णवान्कांश्च वां च्छाब्रूहि गुरो मम
 इदानीं तान् समाज्ञातुं तेषां माहात्म्यमुत्तमम् १७
 व्यास उवाच-
 यो नरो मस्तके भक्त्या वैष्णवांश्चिजलं द्विज
 करोति सेचनं पापी तीर्थस्नानेन तस्य किम् १८
 साधुसंगंतु यः कुर्यात् क्षणं वा र्द्धक्षणां द्विज
 तस्य नश्यन्ति पापानि ब्रह्महत्या मुखानि च १९
 यत्र यत्र कुले चैव एको भवति वैष्णवः
 कुलं तस्य यदा पापैर्युक्तं तन्मोक्षगामिवै २०
 हिंसादंभकामक्रोधैर्वर्जिताश्चैव ये नराः
 लोभमोहपरित्यक्ता ज्ञेयास्ते वैष्णवा द्विज २१
 पितृभक्ता दयायुक्ताः सर्वप्राणिहिते रताः
 अमत्सरा वैष्णवा ये विज्ञेयाः सत्यभाषिणः २२
 विप्रभक्तिरता ये च परस्त्रीषु न पुंसकाः
 एकादशीव्रतरता विज्ञेयास्ते च वैष्णवाः २३
 गायन्ति हरिनामानि तुलसीमाल्यधारकाः
 हर्यङ्घ्रिसलिलैः सिक्ता विज्ञेयास्ते च वैष्णवाः २४
 श्रोत्रयोर्मस्तके येषां तुलस्याः पर्णमुत्तमम्
 कर्हिचिद्दृश्यते विप्रविज्ञेयास्ते च वैष्णवाः २५

पाखंडसंगरहिताविप्रद्वेषविवर्जिताः
 सिंचेयुस्तुलसीयेचज्ञातव्यावैष्णवानराः २६
 पूजयंतिहरियेचतुलस्याचार्ययंतिये
 कन्यादानरतायेचयेवैह्यतिथिपूजकाः २७
 शृण्वंतिविष्णुचरितंविज्ञेयावैष्णवानराः
 यस्यगृहेसुप्रतिष्ठेत्शालग्रामशिलापिच २८
 मार्जयंतिहरेःस्थानंपितृयज्ञप्रवर्तकाः
 जनेदीनेदयायुक्ताविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः २९
 परस्वंब्राह्मणद्रव्यंपश्यंतिविषवच्चये
 हरिनैवेद्यंयेऽश्नन्तिविज्ञेयावैष्णवाजनाः ३०
 वेदशास्त्रानुरक्तायेतुलसीवनपालकाः
 राधाष्टमीव्रतरताविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ३१
 श्रीकृष्णपुरतोयेचदीपंयच्छंतिश्रद्धया
 परनिंदांनकुर्वंतिविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ३२
 सूतउवाच-
 पृष्टोजैमिनिनाव्यासइत्युक्तःसयथाक्रमम्
 मयेदंकथ्यतेब्रह्मन्यत्प्रसंगाद्गुरोःश्रुतम् ३३
 अध्यायंश्रद्धयायुक्तंयेशृण्वंतिनरोत्तमाः
 सर्वपापविनिर्मुक्तायांतिविष्णोःपरंपदम् ३४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेव्यासजैमिनिसंवादेप्रथमोऽध्यायः १

द्वितीयोऽध्यायः

सूतउवाच-
 शृणुशौनकवक्ष्यामिचान्यधर्मपुरातनम्
 व्यासजैमिनिसंवादंश्रोतृणांपापनाशनम् १
 जैमिनिरुवाच-
 कर्मणाहिगुरोकेनमंदिरंजगतीपतेः
 यातितत्कथयस्वाद्यनरःपापीचमेप्रभो २
 व्यासउवाच-
 श्रीकृष्णमंदिरेयोवैलेपनंकुरुतेनरः

सर्वपापविनिर्मुक्तः श्रान्तो याति हरेर्गृहम् ३
 यश्चांबुलेपनं कुर्यात्संक्षेपाच्छृणुजैमिने
 तस्य पुण्यमहं वच्मि मंदिरे जगतीपतेः ४
 तत्र यावन्ति पश्यन्ति रजांसि च द्विजोत्तम
 तावत्कल्पसहस्राणिसवसे द्विष्णुमंदिरे ५
 पुरासीदंडकोनाम्नाचौरोलोकभयप्रदः
 ब्रह्मस्वहारी मित्रघ्नो युगेद्वापरसंज्ञके ६
 असत्यभाषी क्रूरश्च परस्त्रीगमने रतः
 गोमांसाशीसुरापश्च पाखंडजनसंगभाक् ७
 वृत्तिच्छेदी द्विजातीनां न्यासापहारकस्तथा
 शरणागतहंता च वेश्याविभ्रमलोलुपः ८
 एकदासद्विजश्रेष्ठकस्य चिद्विष्णुमंदिरम्
 जगाम हरणार्थाय विष्णोर्द्रव्यं समूढधीः ९
 अथ द्वारिप्रविश्यासावन्धिः कर्दमसंयुतः
 प्रोच्छितः सकलं निम्ने भूमौ देवगृहस्य च १०
 तेनैव कर्मणा भूमिर्निम्नरिक्ता बभूव ह
 लोहस्य च शलाकाभ्यां मुद्घाटयत्वरं मुदा ११
 प्रविवेश हरेर्गेहं वितानवरशोभितम्
 रत्नकांचनदीपाठयं परिध्वस्तमहत्तमम् १२
 नानापुष्पसुगंधाढयं नानापात्रसमाकुलम्
 सुवासितस्य तैलस्य गंधेन परिपूरितम् १३
 अनेन हारकेणाथ पर्य्यंके सुमनोहरे
 शायितो राधया सार्द्धं दृष्टः पीतांबरोऽच्युतः १४
 प्रणम्य राधिकानाथं निष्पापः सोऽभवत्तदा
 नेष्याम्यथ न नेष्यामि अनेन किं भवेन्मम १५
 सेवां कर्तुमशक्तोऽहयतश्चौरोऽस्मि सर्वदा
 द्रव्येण कार्यमस्तीति तन्नेतुं कृतवान्मनः १६
 पातयित्वांशुकं भूमौ कौशेयं कमलापतेः
 बबन्ध वस्तुजातं च पाणौ कृत्वा सकंपितः १७
 विष्णोर्मायापतेश्चाथ तानि सर्वाणि जैमिने

कृत्वाशब्दंसुघोरंचपतितान्यथतानिवै १८
 परित्यज्यसुनिद्रांचधावंतइतिकिन्वहो
 आगताबहुशोलोकाश्चोरोद्रव्यंजवेनच १९
 त्यक्त्वाधनंचचौरोऽपित्रस्तःकिंचिज्जगामह
 दंशितःकालसर्पेणमृतोऽसौगतकिल्बिषः २०
 यमाज्ञयातस्यदूताःपाशमुद्गरपाणयः
 आगतास्तंसमानेतुंदष्टिणश्चर्मवाससः २१
 बबंधुश्चर्मपाशेननिन्युर्दुर्गमवर्त्मना
 दृष्ट्वातंशमनःक्रुद्धःपप्रच्छसचिवंप्रति २२
 यमउवाच-
 अनेनकिंकृतंकर्मपापंवापुण्यमेववा
 समूलंवदहेप्राज्ञचित्रगुप्तममाग्रतः २३
 चित्रगुप्तउवाच-
 सृष्टानियानिपापानिविधात्रापृथिवीतले
 कृतान्यनेनमूढेनसत्यमेतन्मयोदितम् २४
 किंत्वाकर्णयलोकेशसुकृतंचास्यवर्त्तते
 मन्येऽहयमुनाभ्रातःसर्वपापविलोपितत् २५
 धर्मराजउवाच-
 किंपुण्यंवर्त्ततेऽमात्यवदसारंममांतिके
 श्रुत्वैवंतद्विधास्यामियत्रयोग्योभवेदसौ २६
 यमस्यवचनंश्रुत्वासभयश्चित्रगुप्तकः
 कृत्वाहस्तांजलिप्राहचात्मनःस्वामिनेद्विज २७
 चित्रगुप्तउवाच-
 हरणार्थंहरेर्द्रव्यंगतोऽसौपापिनांवरः
 प्रोज्झितःकर्दमोराजन्पादयोर्द्वारतोहरेः २८
 बभूवलिप्तासाभूमिर्बिलच्छिद्रविवर्जिता
 तेनपुण्यप्रभावेणनिर्गतंपातकंमहत्
 वैकुण्ठंप्रतियोग्योऽसौनिर्गतस्तवदंडतः २९
 व्यासउवाच-
 श्रुत्वासवचनंतस्यपीठंकनकनिर्मितम्

ददौ तस्मै चोपविष्टस्तत्र पूज्यो यमेन सः ३०

न नाम शिरसा तं वै प्रोवाच विनयान्वितः

यम उवाच-

पवित्रं मंदिरं मेऽद्य पादयोस्तद्धिरेणुभिः ३१

कृतार्थोऽस्मि कृतार्थोऽस्मि कृतार्थोऽस्मि न संशयः

इदानीं गच्छ भो साधो हरेर्मंदिरमुत्तमम् ३२

नानाभोगसमायुक्तं जन्म मृत्युनिवारणम्

व्यास उवाच-

इत्युक्त्वा धर्मराजोऽसौ स्यंदने स्वर्णनिर्मिते ३३

राजहंसयुते दिव्ये तमारोप्य गतैः न सम्

समस्तसुखदं स्थानं प्रेषयामास चक्रिणः ३४

एवं प्रविष्टो वैकुण्ठे तत्र तस्थौ सुखंचिरम्

लेपनं ये प्रकुर्वन्ति भक्त्या तु हरि मंदिरम् ३५

तेषां किं वा भविष्यति न जानेऽहं द्विजोत्तम

य इदं शृणुयाद्भक्त्या पठेद्यो वा समाहितः ३६

कोटिजन्मार्जितं पापं नश्यत्येव न संशयः ३७

इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखण्डे हरि मंदिरलेपनमाहात्म्यं

नाम द्वितीयोऽध्यायः २

तृतीयोऽध्यायः

शौनक उवाच-

कार्तिकस्य च माहात्म्यं ब्रूहि सूतममाग्रतः

तद्ब्रूतस्य फलं किं वा दोषं किं तदकुर्वतः १

सूत उवाच-

पुरैकदामुनिश्रेष्ठ व्यासं सत्यवतीसुतम्

जैमिनिः पृष्टवाने तदारेभे कथितं मुनिः २

व्यास उवाच-

तिलतैलं मैथुनं यः शुभदे कार्तिकेत्यजेत्

बहुजन्मकृतैः पापैर्मुक्तो याति हरेर्गृहम् ३

मत्स्यं च मैथुनं यो वै कार्तिकेन परित्यजेत्

प्रतिजन्मनिसंमूढः शूकरश्च भवेद्ध्रुवम् ४
 कार्तिकेतुलसीपत्रैः पूजयेद्वै जनार्दनम्
 पत्रेपत्रेऽश्वमेधस्य फलं प्राप्नोति मानवः ५
 कार्तिके मुनिपुष्पैर्यः पूजयेन्मधुसूदनम्
 देवानां दुर्लभं मोक्षं प्राप्नोति कृपया हरेः ६
 कार्तिके मुनिशाकं वै योऽश्नाति च नरोत्तमः
 संवत्सरकृतं पापं शाकेनैकेन नश्यति ७
 फलं तस्य नरोऽश्नाति चोर्जे यो वै हरिप्रिये
 प्रदत्त्वा तु हरेर्ब्रह्मन् वृजिनं कोटिजन्मजम् ८
 सुरसं सर्पिषा युक्तं दद्याद्यो हरये पिच
 सर्वपापैर्विनिर्मुक्तः स गच्छेद्धरि मन्दिरम् ९
 कार्तिके यो नरो दद्यादेकपद्मं हरावपि
 अन्ते विष्णुपदं गच्छेत् सर्वपापविवर्जितः १०
 प्रातः स्नानं नरो यो वै कार्तिकेश्रीहरिप्रिये
 करोति सर्वतीर्थेषु यत्स्नात्वा तत्फलं लभेत् ११
 कार्तिके यो नरो दद्यात्प्रदीपं नभसि द्विजः
 विप्रहत्यादिभिः पापैर्मुक्तो गच्छेद्धरेर्गृहम् १२
 मुहूर्तमपि यो दद्यात् कार्तिके प्रीतये हरेः
 दीपं नभसि विप्रेन्द्र तस्मिंस्तुष्टः सदा हरिः १३
 यो दद्याच्च गृहे दीपं कृष्णस्य स घृतं द्विजः
 कार्तिके चाश्वमेधस्य फलं स्याद्वै दिने दिने १४
 प्रदीपस्य च माहात्म्यं विशेषमुच्यते मया
 निशामय द्विजश्रेष्ठ सेतिहासं समाहितः १५
 पूर्वत्रितायुगे विप्रो वै कुण्डो नाम तः शुचिः
 यस्य संगप्रभावेण मुक्तो भवति पातकी १६
 एकदा कार्तिके सोऽपि प्रदीपं पुरतो हरेः
 दत्त्वा गृहं गतो विप्रो घृतपूर्णं द्विजर्षभः १७
 सर्पिस्तत्स्वादितु चाखुरागतोऽपि प्रदीपतः
 यावत्स्वादितु मारेभे बोधितोऽसौ प्रदीपकः १८
 मूषकोऽग्निभयात्तत्र वेगेनापि पलायितः

आखोश्चसकलंपापंविनष्टंकृपयाहरेः १९
 सर्पेणदंशितश्चाखुःप्राणत्यागंचकारह
 ततोयमाज्ञयादूताःपाशमुद्गरपाणयः २०
 आगतास्तंसमानेतुंबबंधुश्चर्मरज्जुभिः
 यावन्नेतुंमनश्चक्रुःशंखचक्रगदाधराः २१
 आगतागरुडारूढाविष्णुदूताश्चतुर्भुजाः
 विमानंगगनेचैवराजहंसयुतंशुभम् २२
 निर्मितंकनकैःशुद्धैःकामगंकृपयाहरेः
 पाशंछित्वाततोदूताःप्रोचुस्तेयमकिंकरान् २३
 विष्णुभक्तोऽप्यसौमूढाव्यर्थंतुबंधनंकृतम्
 गच्छध्वंशमनप्रेष्यायदिवांछास्तिजीवितुम् २४
 श्रुत्वाप्रकंपितास्तेवैपृच्छंतिविनयान्विताः
 केनपुण्यप्रभावेणयुष्माभिर्नीयतेपुरम् २५
 असौविष्णोर्महापापीयूयंतद्वक्तुमर्हथ
 विष्णुदूताऊचुः-
 पुरतोवासुदेवस्यप्रदीपबोधनंकृतम् २६
 तेनैवकर्मणादूतानयामोविष्णुमंदिरम्
 अनिच्छयापियःकुर्याद्विष्णोर्दीपस्यबोधनम् २७
 कोटिजन्मार्जितंपापंत्यक्त्वायातिहरेर्गृहम्
 भक्त्याप्रदीपंयोदद्यात्कार्तिकेतुहरेर्दिनैः २८
 तस्यपुण्यंसमाख्यातुंनशक्तोहरिणाविना
 घृतपूर्णप्रदीपंयोभक्त्यादद्याद्धरेर्गृहे २९
 अश्वमेधसहस्रेणतस्यकिंवाप्रयोजनम्
 अश्वमेधप्रकर्तायःस्वर्गयातिहरेर्दिने ३०
 कार्तिकेदीपदाताचसगच्छेद्धरिमंदिरम्
 व्यासउवाच-
 इतिश्रुत्वाततोदूतागतास्तेवैयथागताः ३१
 विष्णुदूतारथेकृत्वागतास्तंविष्णुमंदिरम्
 विष्णुसान्निध्यएवास्यमन्वंतरशतंगतम् ३२
 ततोमर्त्येराजकन्याबभूवकृपयाहरेः

पुत्रपौत्रसमायुक्ताचिरंभोगंचकारसा ३३

इतःपुनर्गतासातुगोलोकंहरिसेवया

सूतउवाच-

भक्त्याशृणोतियोमर्त्योदीपमाहात्म्यमुत्तमम् ३४

सर्वपापविनिर्मुक्तःसयातिविष्णुमंदिरम् ३५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेदीपदानमाहात्म्यं

नामतृतीयोऽध्यायः ३

चतुर्थोऽध्यायः

शौनकउवाच-

जयंत्याःसूतमाहात्म्यंकदासाक्रियतेजनैः

कथयस्वमयित्वंवैपोतःसंसारसागरे १

सूतउवाच-

शृणुविप्रप्रवक्ष्यामियत्पृष्टोमुनिसत्तम

पुराब्रह्मानारदेनपृष्टएतत्सुरालये २

नारदउवाच-

जयंत्याश्चैवमाहात्म्यंकथयस्वपितामह

यच्छ्रुत्वाहंगमिष्यामितद्विष्णोःपरमंपदम् ३

ब्रह्मोवाच-

शृणुष्वावहितोविप्रतवाग्रेकथयाम्यहम्

जयंत्याउपवासेनविष्णुलोकंसगच्छति ४

स्मरणात्कीर्तनात्पापंसप्तजन्मार्जितंमुने

जयंतीदहतेतच्चकिंपुनःसोपवासकृत् ५

जन्माष्टमीचनवमीचैत्रेमासिसिताशुभा

कृष्णाचतुर्दशीकुंभेमेषेशुक्लाचतुर्दशी ६

दुर्गाष्टम्याश्विनेशुक्लाद्वादशीश्रवणान्विता

महापुण्याश्चशुभदाजयंत्यःषट्प्रकीर्तिताः ७

कृष्णजन्माष्टमीपूर्वाप्रसिद्धापापनाशिनी

क्रतुकोटिसमाह्येषातीर्थानामयुतैःसमा ८

कर्तागवांसहस्रंतुयोददातिदिनेदिने

तत्फलंसमवाप्रोतिजयंत्यांसमुपोषणे ९
 हेमभारसहस्रंतुकुरुक्षेत्रेविग्रहे
 तत्फलंसमवाप्रोतिजयंत्यांसमुपोषणे १०
 कृष्णाजिनसहस्राणितिलधेनुशतानिच
 तत्फलंसमवाप्रोतिजयंत्यांसमुपोषणे ११
 कन्याकोटिसहस्राणांदानेभवतियत्फलम्
 तत्फलंसमवाप्रोतिजयंत्यांसमुपोषणे १२
 ससागरामिमांपृथ्वद्यंदत्वायल्लभतेफलम्
 तत्फलंसमवाप्रोतिजयंत्यांसमुपोषणे १३
 वापीकूपतडागदिकर्तव्यंदेवतालये
 तत्फलंसमवाप्रोतिजयंत्यांसमुपोषणे १४
 मातापित्रोर्गुरूणांचभक्तियुक्तःकरोतियः
 तत्फलंसमवाप्रोतिजयंत्यांसमुपोषणे १५
 आपदाहरणार्थायतीर्थसेवाकृतात्मनाम्
 सत्यव्रतानांयत्पुण्यंजयंत्यांसमुपोषणे १६
 गंगायांनर्मदायांयत्पुण्यंसारस्वतेजले
 स्नात्वापुण्यमवाप्रोतिजयंत्यांसमुपोषणे १७
 यत्पुण्यंश्राद्धकर्तृणांपितृणामिंदुसंक्षये
 तत्फलंसमवाप्रोतिजयंत्यांसमुपोषणे १८
 नारदउवाच-
 केनकेनकृतापूर्वकथयस्वपितामह
 ब्रह्मोवाच-
 कार्तवीर्येणकर्णेनकुमारेणचधीमता १९
 सगरेणदिलीपेनकाकुस्थेनकृतापुरा
 गौतमेनचगार्ग्येणजामदग्न्येनधीमता २०
 वाल्मीकिनाकृतापूर्वद्रौपदेयेनसाधुना
 ददातिवांछितान्कामान्भाद्रपस्यसिताष्टमी २१
 प्राजापत्यर्क्षसंयुक्ताविशेषेणमताष्टमी
 वर्षेवर्षेप्रकर्तव्याप्रीत्यर्थेचक्रपाणिनः २२
 कोटिजन्मार्जितंपापंमुहूर्तेनविलीयते

रात्रौजागरणंकृत्वानिष्ठापूर्वजितेंद्रियः २३
 गंधपुष्पादिनैवेद्यैः पूजनीयः पृथक्पृथक्
 एवंयः कुरुते विप्रजयंतीसमुपोषणम् २४
 कोटिजन्मार्जितं पापं ज्ञानतोऽज्ञानतः कृतम् २५
 प्रसादाद्देवकीसूनोर्यामार्द्धेन विलीयते
 जयंतीतिथिसंप्राप्तौ भुंजते तेन राधमाः २६
 त्रैलोक्यसंभवं पापं भुंजते तेन संशयः
 सागराद्यानि तीर्थानि मुक्तस्थानानि सर्वशः २७
 गृहेतिष्ठंति सर्वांगे जयंती व्रतकारिणः
 तस्य सर्वाणि तीर्थानि देहेतिष्ठंति देवताः २८
 करोति यो नरो भक्त्या जयंतीं कृष्णवल्लभाम्
 न वेदेन पुराणेन मया दृष्टं महामुने २९
 तत्समं नाधिकं वापि कृष्णराधाष्टमीव्रतम्
 न करोति नरो भक्त्या स भवेत्क्रूरराक्षसः ३०
 यो नरोऽश्नाति मूढात्मा जयंती वासरे द्विज
 महानरकमश्नाति यथा च हरिवासरे ३१
 अतीतमागतं यस्तु कुलमेकोत्तरं शतम्
 पतेत्तु नरके घोरे जयंत्यां भोजनेन वै ३२
 जयंती बुधवारे च रोहिण्या सहिता यदा
 भवेच्च मुनिशार्दूलकिंकृतैर्व्रतकोटिभिः ३३
 कृते त्रेतायुगे चैव द्वापरे च कलियुगे
 कृतासम्यग् विधानेन जयंती पापनाशिनी ३४
 जागरे पद्मनाभस्य पुराणं पाठयेत्तु यः
 आजन्मोपार्जितं पापं दहते तूलराशिवत् ३५
 यः शृणोति नरो भक्त्या पुराणं हरिवासरे
 कोटिजन्मार्जितं तस्य पापं नश्यति तत्क्षणात् ३६
 वासरे पद्मनाभस्य पूजयेद्वाचकं मुने
 कुलकोटिं समुद्धृत्य विष्णुलोके स पूज्यते ३७
 जयंत्यामुपवासेन यो नरोऽत्र पराङ्मुखः
 सर्वधर्मविनिर्मुक्तो यात्यसौ नरकं ध्रुवम् ३८

गंधपुष्पैश्चधूपैश्चघृतपूर्णप्रदीपकैः
 पूजयेद्भक्तिभावैश्चदद्याद्विप्रायदक्षिणाम् ३६
 विधिनानेनयोविप्रजयंतीं प्रकरोति च
 नरो वै तारयेद्भक्त्या पुरुषानेकविंशतिम् ४०
 नदौर्भाग्यं न वै धव्यं न भवेत्कलहो गृहे
 संततेर्न विरोधं च न पश्यति धनक्षयम् ४१
 यान्यांश्चिकीर्षते कामान् जयंती समुपोषकः
 तांस्तान् प्राप्नोति सकलान् विष्णुलोकं स गच्छति ४२
 विष्णुभक्तिपरानित्यं जयंती व्रतमानसाः
 ते धन्यास्ते कुलीनास्ते ईश्वरास्ते च पंडिताः ४३
 यानि कानि च तीर्थानि व्रतानि नियमानि च
 जयंती वासरस्यैव कलां नार्हति षोडशीम् ४४
 भाद्रे वै चोभये पक्षे यः करोति स भार्यकः
 राधाकृष्णाष्टमीं वत्सप्राप्नोति हरि सन्निधिम् ४५
 व्रतं च पुण्यकारं च यः करोति सदाहरेः
 स याति विष्णोर्वैकुण्ठं जयंती समुपोषकः ४६
 आचारहीनं कुलभ्रष्टं कीर्तिहीनं कुयोनिजम्
 नाशयत्याशु पापं च जयंती हरि वल्लभा ४७
 मेरुतुल्या निपापानि ब्रह्महत्यादिकानि च
 स निर्दहति सर्वाणि जयंत्यां समुपोषकः ४८
 पुत्रार्थी लभते पुत्रं धनार्थी लभते धनम्
 मोक्षार्थी लभते मोक्षं जयंत्यां समुपोषकः ४९
 जयंती करणे चित्तं येषां भवति तत्परम्
 यमोऽपि शंकते नित्यं ते यांति परमां गतिम् ५०
 सूत उवाच-
 कथयित्वानारदं तु ययौ स च यथागतः
 मयापि कथितं ब्रह्म न्यत्पृष्टोऽहं त्वयामुने ५१
 माहात्म्यं च जयंत्या ये शृण्वन्ति भक्तिभावतः
 तेऽपि यांति परं धाम विमुक्ताः सर्वपातकैः ५२
 पुराणवाचकं ब्रह्म न्जयंती व्रतिनं तथा

येपश्यन्तिनराःपापास्तेयांतिपरमंपदम् ५३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेब्रह्मनारदसंवादेजयंतीव्रतमाहात्म्यं

नामचतुर्थोऽध्यायः ४

पंचमोऽध्यायः

शौनकउवाच-

कथयस्वमहाप्राज्ञपुत्रहीनोजनोभवेत्

कर्मणाकेनवैसूतपुत्रोभवतिकेनच १

सूतउवाच-

एतत्पृष्ठःपुराब्रह्मानारदेनमहात्मना

सयदाहतदातंचशृणुष्वमुनिपुंगव २

नारदउवाच-

पितामहमहाप्राज्ञसर्वतत्त्वार्थपारग

अपुत्रोवैभवेन्मर्त्यःकर्मणाकेनपद्मज ३

वंध्यास्त्रीवाभवेत्केनवृजिनेनममाग्रतः

कथयशृण्वतोवैमेसर्वप्राणिहितेरत ४

दुहिताजायतेकेनकर्मणावानपुंसकः

मृतवत्सोभवेत्केनमृतवत्सातिदुःखिता

केनपुण्येनभोब्रह्मन्पुनःपुत्रोभवेद्दद ५

ब्रह्मोवाच-

कथयामिसमासेनसावधानेनतच्छृणु

वृत्तांतंपृच्छसित्वंवैशृण्वतांविस्मयप्रदम् ६

पूर्वजन्मनियोमर्त्योवर्तन्नब्राह्मणस्यच

हरेद्वाहारयेदत्रपुत्रहीनोभवेत्किल ७

इहजन्मनियोमर्त्यःपुराणश्रवणंहिच

ससस्याभूमेर्दानंचकुर्याद्वैश्रद्धयान्वितः ८

धेनुंबहुगुणांहैमींबहुदुग्धांसदक्षिणाम्

सुवर्णप्रतिमांचैवतस्यपुत्रोभवेद्ध्रुवम् ९

पूर्वजन्मनियानारीपरबालकघातनम्

करोतिकपटेनैवबालहीनाभवेद्ध्रुवम् १०

सौवर्णप्रतिमादानंयानारीश्रद्धयान्विता
 कुर्यात्पानं ब्राह्मणस्यभक्त्यावैचरणोदकम् ११
 पुराणश्रवणंचैवदद्याद्वैबहुदक्षिणाम्
 बह्वपत्याजीववत्साभवेन्नास्त्यत्रसंशयः १२
 जलेनिमग्नं बालं यो दृष्ट्वायानसमुद्धरेत्
 इहजन्मन्यपुत्रोवैसाऽपुत्रीचभवेद्ध्रुवम् १३
 वृषभंचैवकूष्माण्डंससुवर्णसवस्त्रकम्
 दद्यादानं ब्राह्मणस्य कुर्याद्बालव्रतं शुभम् १४
 गौरींकन्यां तथा कुर्यात्पुराणश्रवणंहियः
 पुत्रोवैजायतेतस्यसर्वपातकनाशनम् १५
 पूर्वजन्मनियोमर्त्यो निराशंचातिथिं द्विज
 कुर्यात्क्रोधेन दंडं च पुत्रहीनो भवेद्ध्रुवम् १६
 ब्राह्मणंचातिथिंचैव कुर्याद्भक्त्या प्रपूजनम्
 अन्नदानं जलंचैव तथा देवालयं शभम् १७
 पूर्वजन्मनियानारीभूणहत्यांचयोनरः
 कुर्यात्सामृतवत्सा च मृतवत्सो भवेद्ध्रुवम् १८
 यानारीस्वामि सहिता कुर्याच्च हरिवासरम्
 सुपुत्राभर्तृसुभगाभवेत्सा प्रतिजन्मनि १९
 योनरोगोधनं कुर्याच्छूद्रः कुर्याद्विमोहितः
 ब्राह्मणीहरणं वापि कर्मणा सनपुंसकः २०
 इदं तु वृजिनं कृत्वा पश्चात्पुण्यं करोति यः
 इह पुण्यप्रभावेण दुहिता जायते द्विज २१
 आसीत्त्रेतायुगे राजा श्रीधरो नाम तो द्विज
 अपुत्रो धनवांस्तस्य जायाहेमप्रभावती २२
 व्यासं सकलशास्त्रज्ञं सर्वलोकहितैषिणम्
 आगतंचैव पप्रच्छ चापुत्रोऽहं कथं द्विज २३
 उवाच नृपतेः श्रुत्वा वचनं विनयान्वितम्
 राजा दत्ते च पीठे च निर्मिते कनकादिभिः २४
 राजाराज्ञी तस्य पादौ धौतं कृत्वा च हर्षितौ
 पीत्वा पादोदकं द्वौ च सर्वपातकनाशनम् २५

व्यासउवाच-

राजन्शृणुष्वयत्पृष्ठमपुत्रोयेनकर्मणा
तवेयंराज्ञीचापुत्रीचैकपत्नीव्रतस्तथा २६
पूर्वजन्मनिचंद्रस्त्वंनाम्नावरतनुस्मृतः
भार्यातवापिशुभ्रांगीनाम्नावैशंकरीस्मृता २७
एकदापथियातौचनीचपुत्रंजलेपिच
मग्नंदृष्ट्वाहेलयाचगतौसपंचतांगतः २८
बहुपुण्यप्रभावेणराज्ञीराजागतौयुवाम्
तेनकर्मविपाकेनयुवायोर्नभवेत्सुतः २९
राजोवाच-

इदानींकेनपुण्येनसुतोवैजायतेप्रभो
अपुत्रस्यमनुष्याणांजीवनंहिनिरर्थकम् ३०

व्यासउवाच-

सवस्त्रंचैवकूष्माण्डंवृषभंससुवर्णकम्
देहिदानंब्राह्मणस्यकुरुबालव्रतंतथा ३१
गौरींकन्यांतथादेहिपुराणश्रवणंकुरु
पुत्रोवैजायतेतत्रसर्वपातकनाशनम् ३२
ब्रह्मोवाच-

इतिश्रुत्वाततोराजाव्यासोक्तंदानमुत्तमम्
पुराणश्रवणंचैवचकारगतकिल्बिषः ३३
ततःपुत्रोवर्षमध्येबभूवसर्वपूजितः
अभूद्राजासार्वभौमःसुंदरःकुलनायकः ३४
सूतउवाच-

यइदंशृणुयाद्भक्त्याकरोतिदानमुत्तमम्
अपुत्रोलभतेपुत्रंसंक्षेपात्कथितंमया ३५
भक्त्याश्रुत्वातुयानारीकुर्याद्ब्राह्मणपूजनम्
सुपुत्रासाभवेन्नित्यंशास्त्रोक्तविधिनाद्विज ३६
सुवर्णरजतंवस्त्रंपुष्पमाल्यंचचंदनम्
योदद्यात्पुस्तकेभक्त्यासर्वपापप्रणाशनम् ३७
पूर्वजन्मनियोमूढोब्रह्मबालकघातकः

तस्यकूरोभवेत्पुत्रःसप्तजन्मांतैर्द्विजः ३८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेब्रह्मनारदसंवादेकर्मविपाककथनं

नामपंचमोऽध्यायः ५

षष्ठोऽध्यायः

शौनकउवाच-

केनपुण्येनभोसूतवैकुण्ठंसमावाप्यते
तद्वदस्वशृण्वतोमेपोतोहिभवसागरे १

सूतउवाच-

साधुसाधुमुनिश्रेष्ठसर्वमंगलकारक
कथयामिसमासेनशृण्वतांपापनाशनम् २
विष्णवेब्राह्मणायैवमृदावेशमविनिर्मितम्
योवैदद्याद्द्विजश्रेष्ठतस्यपुण्यंनिशामय ३
विष्णुलोकेचसविप्रःसर्वपापविवर्जितः
सौधवासीभवेन्नित्यंविष्णुलोकेप्रपूज्यते ४
विष्णवेसौधगेहंयोदद्याद्ब्रह्मणायच
हरेर्त्रिकेतनंप्राप्यस्वर्गवासीभवेद्ध्रुवम् ५
अंतेविष्णुपुरंगत्वायुक्तःकोटिकुलैर्द्विज
स्वर्णसौधेगृहेस्थित्वाकुर्याद्भोगंयथासुखम् ६
ब्राह्मणस्थापनेपुण्यंयद्वैभवतिभोमुने
संख्यांकर्तुमशक्तस्तुतद्वेधाःसर्वकारकः ७
गणयंतरेणवश्चैवगणयंतेवृष्टिबिंदवः
नगणयंतेविधात्रापिब्रह्मसंस्थापनेफलम् ८
नारदेनपुराब्रह्मापृष्टःसंसारसंभवः
वेधास्तंकथयामासतच्छृणुष्वमहामुने ९
पुरासीद्द्वारेब्रह्मन्वारनारीसुशोभना
सुकेशीहरिणीनेत्रासुमध्याचारुहासिनी १०
नाम्नासाचंचलापांगीययौदेशांतरंकदा
सर्वपापसमायुक्तानरकेपातयंतिच ११
संगेनसिंधुनाकांक्षीजनान्देवालयंगता

तत्रक्षणंसोपविष्टातांबूलभक्षणंकृतम् १२
 शेषंचूर्णसौधभित्तौदत्वानिम्नेकुतूहलात्
 ततोगताजारकांक्षीधनार्थनगरंप्रति १३
 जारेणकेनचित्सार्द्धसंकेतःसहसाकृतः
 संकेतंतुगतावेश्यावनंरात्रौविमोहिता १४
 संकेतंनागतोवैश्योव्यशंकिष्टविलोकिता
 कथंकांतोनागतोमेसर्पव्याघ्रैश्चभक्षितः १५
 संकेतनंकथंहित्वागतःकिंकामविह्वलः
 अन्ययाज्ञातयासार्द्धमभिलाषीभवेत्किमु १६
 परामृष्यैतद्दह्यंतःकोटपालभयाद्विज
 नगरंनागतासाहिरुद्धेलोकपथेतमैः १७
 एतस्मिन्नंतरेव्याघ्रःकामरूपीबलात्क्षुधी
 प्रेषितःकालदेवेनाग्रसदागत्यतांद्विज १८
 ततस्तुयमुनाभ्रातुर्दूतास्तेभीमवर्षिणः
 आगतागिरिकूटांगानेतुंतांपापकर्मणा १९
 वक्रपादावक्रमुखाउन्नासाबहुदंष्ट्रिणः
 चर्मरज्जुर्मुद्गरांश्चगृहीत्वापांशुलांद्विज २०
 बंधयामासुरुन्मत्तागणिकांचर्मरज्जुभिः
 शंखचक्रगदापद्मधारिणोवनमालिनः २१
 प्रेषितादेवदेवेनतद्भक्तवत्सलेनच
 कृष्णजीमूतसंकाशाःस्फुरद्ददनपंकजाः २२
 श्रेणीधराश्चारुनासादिव्यकुंडलभूषिताः
 ददृशुःपथिगच्छंतोविष्णोर्दूतामहात्मनः २३
 विष्णुदूताऊचुः-
 केयूयंविकृताकारालक्ष्यंतेकर्बुराइव
 इमांविष्णोःप्रियतमांनीत्वाक्वव्रजथोत्तमाम्
 इदंवचनमाकर्ण्यतेषांतेतुद्रुतंययुः २४
 अथतेक्रोधसंपन्नाविष्णोर्दूतामहाबलाः
 जघ्नुस्तेसंदेशहरान्यमस्यजगतःप्रभोः २५
 चक्रादिशस्त्रसंघैश्चसूर्यकोटिसमप्रभैः

कृतांतस्यभटाःसर्वेरुदंतस्तेपलायिताः २६
यमंप्रोचुःसभीताश्चवृत्तांतंसकलंद्विज
यमोऽपितत्कथांश्रुत्वाचित्रगुप्तमुवाचह २७
धर्मउवाच-

केनपुण्येनभोमंत्रिन्वेश्यामुक्तिसमागता
एतन्मेपृच्छतसर्वंकथयस्वयथार्हतः २८
चित्रगुप्तउवाच-

तयापापान्यर्जितानिजन्मतःसुबहून्यपि
किंत्वाकर्णयलोकेशयदिस्यात्पुण्यमस्तितत् २९
गणिकैकदाधर्मराजसर्वालंकारभूषिता
कांचित्पुरींजगामाशुजारकांक्षीधनार्थिनी ३०
तत्रदेवालयेतस्मिन्स्थित्वातांबूलभक्षणं
कृत्वातच्छेषचूर्णंतुददौभित्तौतुकौतुकात् ३१
तेनपुण्यप्रभावेणगणिकागतपातका
वैकुण्ठंप्रतिसायातिनिर्गतातवदंडतः ३२
सूतउवाच-

इतिश्रुत्वाततोदूतायमोऽपिवचनंद्विज
व्यापारेचान्यतश्चित्तंददौसागणिकापिच ३३
आरूढास्यंदनेदिव्येराजहंसयुतेतथा
विष्णुलोकंययौसाचवेष्टिताविष्णुकिंकरैः ३४
श्रीविष्णोराज्ञयासाथकुलकोटियुतापिच
तस्थौसौधगृहेविप्रनानाभोगंचकारह ३५
भक्त्यायोवैहरेर्गेहेदद्याच्चूर्णंप्रयत्नतः
पुण्यंकिंवाभवेत्तस्यनजानेद्विजपुंगव ३६
भक्त्याध्यायंपठेद्योवैशृणोतिसादरेणच
सर्वपापविनिर्मुक्तोयात्यसौहरिमंदिरम् ३७

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेब्रह्मनारदसंवादेशष्ठोऽध्यायः ६

सप्तमोऽध्यायः

शौनकउवाच-

कथयस्वमहाप्राज्ञगोलोकंयातिकर्मणा
सुमतेदुस्तरात्केनजनःसंसारसागरात्
राधायाश्चाष्टमीसूततस्यामाहात्म्यमुत्तमम् १
सूतउवाच-

ब्रह्माणंनारदोऽपृच्छत्पुराचैतन्महामुने
तच्छृणुष्वसमासेनपृष्टवान्सइतिद्विज २
नारदउवाच-

पितामहमहाप्राज्ञसर्वशास्त्रविदांवर
राधाजन्माष्टमीतातकथयस्वममाग्रतः ३
तस्याःपुण्यफलंकिंवाकृतंकेनपुराविभो
अकुर्वतांजनानांहिकिल्बिषंकिंभवेद्द्विज ४
केनैवतुविधानेनकर्तव्यंतद्ब्रतंकदा
कस्माज्जाताचसाराधातन्मेकथयमूलतः ५
ब्रह्मोवाच-

राधाजन्माष्टमीवत्सशृणुष्वसुसमाहितः
कथयामिसमासेनसमग्रंहरिणाविना ६
कथितुंतत्फलंपुण्यंनशक्नोत्यपिनारद
कोटिजन्मार्जितंपापंब्रह्महत्यादिकंमहत् ७
कुर्वंतियेसकृद्भक्त्यातेषांनश्यतितत्क्षणात्
एकादश्याःसहस्रेणयत्फलंलभतेनरः ८
राधाजन्माष्टमीपुण्यंतस्माच्छतगुणाधिकम्
मेरुतुल्यसुवर्णानिदत्वायत्फलमाप्यते ९
सकृद्राधाष्टमीकृत्वातस्माच्छतगुणाधिकम्
कन्यादानसहस्रेणयत्पुण्यंप्राप्यतेजनैः १०
वृषभानुसुताष्टम्यातत्फलंप्राप्यतेजनैः
गंगादिषुचतीर्थेषुस्नात्वातुयत्फलंलभेत् ११
कृष्णप्राणप्रियाष्टम्याःफलंप्राप्नोतिमानवः
एतद्ब्रतंतुयःपापीहेलयाश्रद्धयापिवा १२
करोतिविष्णुसदनंगच्छेत्कोटिकुलान्वितः
पुराकृतयुगेवत्सवरनारीसुशोभना १३

सुमध्याहरिणीनेत्राशुभांगीचारुहासिनी
 सुकेशीचारुकर्णीचनान्नालीलावतीस्मृता १४
 तयाबहूनिपापानिकृतानिसुदृढानिच
 एकदासाधनाकांक्षीनिःसृत्यपुरतःस्वतः १५
 गतान्यनगरंतत्रदृष्ट्वासुज्ञजनान्बहून्
 राधाष्टमीव्रतपरान्सुंदरेदेवतालये १६
 गंधपुष्पैर्धूपदीपैर्वस्त्रैर्नानाविधैःफलैः
 भक्तिभावैःपूजयंतोराधायामूर्तिमुत्तमाम् १७
 केचिद्भायंतिनृत्यंतिपठंतिस्तवमुत्तमम्
 तालवेणुमृदंगांश्चवादयंतिचकेमुदा १८
 तांस्तांस्तथाविधान्दृष्ट्वाकौतूहलसमन्विता
 जगामतत्समीपंसापप्रच्छविनयान्विता १९
 भोभोःपुण्यात्मानोयूयंकिंकुर्वंतोमुदान्विताः
 कथयध्वंपुण्यवंतोमांचैवविनयान्विताम् २०
 तस्यास्तुवचनंश्रुत्वापरकार्यहितेरताः
 आरेभिरेतदावक्तुंवैष्णवाव्रततत्पराः २१
 राधाव्रतिनञ्जुः-
 भाद्रेमासिसिताष्टम्यांजाताश्रीराधिकायतः
 अष्टमीसाद्यसंप्राप्तातांकुर्वामप्रयत्नतः २२
 गोघातजनितंपापंस्तेयजंब्रह्मघातजम्
 परस्त्रीहरणाच्चैवतथाचगुरुतल्पजम् २३
 विश्वासघातजंचैवस्त्रीहत्याजनितंतथा
 एतानिनाशयत्याशुकृतायाचाष्टमीनृणाम् २४
 तेषांचवचनंश्रुत्वासर्वपातकनाशनम्
 करिष्याम्यहमित्येवपरामृष्यपुनःपुनः २५
 तत्रैवव्रतिभिःसार्द्धंकृत्वासाव्रतमुत्तमम्
 दैवात्सापंचतांयातासर्पघातेननिर्मला २६
 ततोयमाज्ञयादूताःपाशमुद्गरपाणयः
 आगतास्तांसमानेतुंबबंधुरतिकृच्छ्रतः २७
 यदानेतुंमनश्चक्रुर्मस्यसदनंप्रति

तदागताविष्णुदूताःशंखचक्रगदाधराः २८
 हिरण्मयंविमानंचराजहंसयुतंशुभम्
 छेदनंचक्रधाराभिःपाशंकृत्वात्वरान्विताः २९
 रथेचारोपयामासुस्तांनारींगतकिल्बिषाम्
 निन्युर्विष्णुपुरंतेचगोलोकाख्यमनोहरम् ३०
 कृष्णेनराधयातत्रस्थिताव्रतप्रसादतः
 राधाष्टमीव्रतंतातयोनकुर्व्याच्चमूढधीः ३१
 नरकान्निष्कृतिर्नास्तिकोटिकल्पशतैरपि
 स्त्रियश्चयानकुर्वतिव्रतमेतच्छुभप्रदम् ३२
 राधाविष्णोःप्रीतिकरंसर्वपापप्रणाशनम्
 अंतेयमपुरींगत्वापतंतिनरकेचिरम् ३३
 कदाचिज्जन्मचासाद्यपृथिव्यांविधवाध्रुवम्
 एकदापृथिवीवत्सदुष्टसंघैश्चताडिता ३४
 गौर्भूत्वाचभृशंदीनाचाययौसाममांतिकम्
 निवेदयामासदुःखंरुदंतीचपुनःपुनः ३५
 तद्वाक्यंचसमाकर्ण्यगतोऽहविष्णुसंनिधिम्
 कृष्णेनिवेदितश्चाशुपृथिव्यादुःखसंचयः ३६
 तेनोक्तंगच्छभोब्रह्मन्देवैःसार्द्धंचभूतले
 अहंतत्रापिगच्छामिपश्चान्ममगणैःसह ३७
 तच्छ्रुत्वासहितोदैवैरागतःपृथिवीतलम्
 ततःकृष्णःसमाहूयराधांप्राणगरीयसीम् ३८
 उवाचवचनंदेविगच्छेहंपृथिवीतलम्
 पृथिवीभारनाशायगच्छत्वमत्तर्यमंडलम् ३९
 इतिश्रुत्वापिसाराधाप्यागतापृथिवीततः
 भाद्रेमासिसितेपक्षेअष्टमीसंज्ञिकेतिथौ ४०
 वृषभानोर्यज्ञभूमौजातासाराधिकादिवा
 यज्ञार्थंशोधितायांचदृष्टासादिव्यरूपिणी ४१
 राजानंदमनाभूत्वातांप्राप्यनिजमंदिरम्
 दत्तवान्महिषीनीत्वासाचतांपर्यपालयत् ४२
 इतितेकथितंवत्सत्वयापृष्टंचयद्वचः

गोपनीयंगोपनीयंगोपनीयंप्रयत्नतः ४३

सूतउवाच-

यइदंशृणुयाद्भक्त्याचतुर्वर्गफलप्रदम्

सर्वपापविनिर्मुक्तश्चातियातिहरेर्गृहम् ४४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेब्रह्मनारदसंवादेश्रीराधाष्टमीमाहात्म्यं

नामसप्तमोऽध्यायः ७

अष्टमोऽध्यायः

शौनकउवाच-

समुद्रमथनंसूतपुराकस्मात्कृतंगुरो

हृदयेकौतुकंजातंश्रोतुंमेवदचामरैः १

सूतउवाच-

ब्रह्मन्वच्मिसमासेनसिंधोर्मथनकारणम्

दुर्वाससेन्द्रसंवादमितिहासंशृणुष्वतत् २

महातपामहातेजादुर्वासाईश्वरांशजः

ब्रह्मर्षिःप्रययौस्वर्गमिन्द्रंद्रष्टुंसचैकदा ३

तस्मिन्ददर्शकालेतंगजारूढंशचीपतिम्

दृष्ट्वास्त्रजंपारिजातांददौतस्मैमहामुनिः ४

गृहीत्वातांस्त्रजंचेंद्रोविन्यस्यगजमूर्द्धनि

देवराट्प्रययौब्रह्मन्ससैन्योनंदनंप्रति ५

हस्तीचादायतांमालांछित्त्वातुधरणीतले

चिक्षेपचमहाक्रुद्धस्तमित्याहमहामुनिः ६

त्रैलोक्यैकश्रियायुक्तोयस्मात्त्वमवमन्यसे

तवत्रैलोक्यश्रीर्नष्टाभवत्येवनसंशयः ७

ततःशक्रोजगामाशुसुप्तश्चस्वपुरंपुनः

ददर्शजगतांमाताचांतर्द्धानंगतास्वयम् ८

नष्टमंतर्द्धानवत्यांतदातस्यांजगत्त्रयम्

क्षुत्पिपासान्विताःसर्वेचुकुशुर्वैनिरंतरम् ९

नववर्षुर्वारिवाहाःशुष्काश्चैवजलाशयाः

सर्वेतेशाखिनःशुष्काःफलपुष्पविवर्जिताः १०

क्षुत्पिपासादिताःसर्वेब्रह्मणःसन्निधिययुः
 तंसर्वेकथयामासुःदुःखशोकंपितामहम् ११
 देवानांवचनंश्रुत्वाधातादेवगणैःसह
 भृग्वादिमुनिभिश्चैवप्रययौक्षीरसागरम् १२
 विष्णुंसमर्चयामासक्षीराब्धेरुत्तरेतटे
 मंत्रमष्टाक्षरंवेधाजपन्ध्यायन्जगत्पतिम् १३
 ततःप्रसन्नोभगवान्सर्वेषांचदिवौकसाम्
 वैनतेयंसमारुह्यचागतःसदयःप्रभुः १४
 पीतवस्त्रंचतुर्बाहुंशंखचक्रगदाधरम्
 दृष्ट्वातंजगतामीशंपुंडरीकनिभेक्षणम् १५
 विष्णुंभवोदधेःपोतंवनमालाविभूषितम्
 श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कमानंदाश्रुपरिप्लुताः १६
 तुष्टुवुर्जयशब्देननमश्चक्रुर्निरंतरम्
 श्रीभगवानुवाच-
 वरंवृणीध्वंभोदेवाःकस्माद्वयंसमागताः
 वरदोऽस्मितद्वदतवोददामिचनान्यथा १७
 देवाऊचुः-
 कृपालोब्रह्मशापेनसंपद्धीनंजगत्त्रयम्
 क्षुत्पिपासादितंनाथसदेवासुरमानुषम् १८
 रक्षसर्वानिमाँल्लोकान्याताःस्मशरणंतव
 श्रीभगवानुवाच-
 इंदिराब्रह्मशापेनचान्तर्द्धानंगतासुराः १९
 यस्याःकटाक्षमात्रेणजगदैश्वर्यसंयुतम्
 तदायूयंसुराःसर्वेचोत्पाट्यस्वर्णपर्वतम् २०
 मंदरंघर्घरंकृत्वासर्पराजेनवेष्टितम्
 कुरुध्वमथनंदेवाःसदैत्याःक्षीरसागरम् २१
 तस्मादुत्पत्स्यतेलक्ष्मीर्जगन्माताचभोःसुराः
 तयाहृष्टामहाभागाभविष्यथनसंशयः २२
 धारयाम्यहमेवाद्रिंकूर्मरूपेणसर्वतः
 इत्युक्त्वाभगवान्विष्णुरंतर्द्धानंजगामसः

जग्मुःसुरासुराःसर्वेसमुद्रमथनंद्विज २३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसमुद्रमथनोद्योगोनामाष्टमोऽध्यायः ८

नवमोऽध्यायः

सूतउवाच-

ततोऽमरगणास्तेचसगंधर्वाःसदानवा
उत्पाट्यमंदरंशैलंचिक्षिपुःपयसांनिधौ १
ततःसनातनःश्रीमान्दयालुर्जगदीश्वरः
अधारयद्विरेर्मूलंकूर्मरूपेणपृष्ठतः २
अनंततत्रसंवेष्टयममंथुर्दुग्धसागरम्
एकादश्यामंथ्यमानेचोद्भूतंप्रथमंद्विज ३
कालकूटविषंतेतुदृष्ट्वासर्वेप्रदुद्भुवुः
ततस्तान्विद्रुतान्दृष्ट्वाशंकरश्चोक्तवानिदम् ४
भोभोऽमरगणायूयंविषंकुरुतमादरम्
वारयिष्याम्यहंतूर्णकालकूटंमहाविषम् ५
इत्युक्त्वापार्वतीनाथोऽध्यायन्नारायणंहृदि
महामंत्रंमुञ्चयार्यविषमादद्भयंकरम् ६
महामंत्रप्रभावेणविषंजीर्णगतंमहत्
अच्युतानंतगोविंदइतिनामत्रयंहरेः ७
योजपेत्प्रयतोभक्त्याप्रणवाद्यंनमोऽतिकम्
विषभोगाग्निजंतस्यनास्तिमृत्योर्भयंतथा ८
ततोहृष्टमनादेवाममंथुःक्षीरसागरम्
ततोऽलक्ष्मीःसमुत्पन्नाकालास्यारक्तलोचना ९
रूक्षपिंगलकेशाचजरतींविभ्रतीतनुम्
साचज्येष्ठाब्रवीद्देवान्किंकर्तव्यमयेतिवै १०
देवास्तथाब्रुवंस्तांचदेवींदुःखस्यभाजनम्
येषांनृणांगृहेदेवीकलहःसंप्रवर्तते ११
तत्रस्थानंप्रयच्छामोवसज्येष्ठेशुभान्विता
निष्ठुरंवचनंयेचवदंतियेऽनृतंनराः १२
संध्यायांयेहिचाशंतिदुःखदातिष्ठतद्गृहे

कपालकेशभस्मास्थितुषांगाराणियत्रतु १३
 स्थानंज्येष्ठेतत्रतवभविष्यतिनसंशयः
 अकृत्वापादयोर्धौतंयेचाशनंतिनराधमाः १४
 तद्गृहेसर्वदातिष्ठदुःखदारिद्र्यायिनी
 वालुकालवणांगारैःकुर्वतिदंतधावनम् १५
 तेषांगेहेसदातिष्ठदुःखदाकलिनासह
 छत्राकंश्रीफलंशिष्टंयेखादंतिनराधमाः १६
 गेहेतेषांतवस्थानंज्येष्ठेकलुषदायिनि
 तिलपिष्टमलाबुंयेगृज्जनंपोतिकादलम् १७
 कलंबुकंपलांडुंयेचाशनंतिपापबुद्धयः
 तेषांगृहेतवस्थानंभविष्यतिनसंशयः १८
 गुरुदेवातिथीनांचयज्ञदानविवर्जितम्
 यत्रवेदध्वनिर्नास्ति तत्रतिष्ठसदाऽशुभे १९
 दंपत्योःकलहोयत्रपितृदेवार्चनंनवै
 दुरोदररतायत्रतत्रतिष्ठसदाशुभे २०
 परदाररतायत्रपरद्रव्यापहारिणः
 विप्रसज्जनवृद्धानांयत्रपूजानविद्यते
 तत्रस्थानेसदातिष्ठपापदारिद्र्यदायिनी २१
 इत्यादिश्यसुराज्येष्ठांसर्वेषांकलिवल्लभाम्
 क्षीराब्धेर्मथनंचक्रुःपुनस्तेसुसमाहिताः २२
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेसमुद्रमथनं
 नामनवमोऽध्यायः ६

दशमोऽध्यायः

सूतउवाच-

एरावतस्ततोजज्ञेतथैवोच्चैःश्रवाहयः
 धन्वंतरिःपारिजातःसुरभिश्चाप्सरोदयः १
 ततःप्रभातसमयेद्वादश्यामुदितेरवौ
 उत्पन्नाश्रीर्महालक्ष्मीःसर्वलक्षणशोभिता २
 ददृशुस्तांमहादेवींमातरंधर्मदेवताः

प्रहृष्टाःसर्वजंतूनांश्रीकृष्णहृदयालयाम् ३
 लक्ष्मीभ्राताशीतरश्मिर्जातश्चसुधयाततः
 उत्पन्नासाहरेर्जायातुलसीलोकपावनी ४
 तंशैलंपूर्ववत्स्थाप्यपरिपूर्णमनोरथाः
 समेत्यमातरंस्तुत्वाजेपुःश्रीसूक्तमुत्तमम् ५
 ततःप्रसन्नासादेवीसर्वान्देवानुवाचह
 वरंवृणीध्वंभद्रंवोवरदाहंसुरोत्तमाः ६
 देवाऊचुः-
 प्रसीदकमलेदेविसर्वमातर्हरिप्रिये
 त्वयाविनाजगच्छून्यंकुरुप्राणप्ररक्षणम् ७
 इत्युक्तासामहालक्ष्मीःप्राहनारायणप्रिया
 इदानींसर्वजंतूनांप्राणरक्षांकरोम्यहम् ८
 ततो नारायणःश्रीमाञ्छंस्वचक्रगदाधरः
 आविर्बभूवसहसादयालुर्जगदीश्वरः ९
 ततस्तेतुष्टुवुर्देवाःप्रणम्यजगतांपतिम्
 कृतांजलिपुटाःप्रोचुःहर्षगद्गदभाषिणः १०
 गृहाणमातरंविष्णोमहिषीवल्लभांतव
 संसाररक्षणार्थायलक्ष्मीमनपगामिनीम्
 यावत्प्रतिज्ञानोचक्रेतावत्प्राहेंदिराहरिम् ११
 लक्ष्मीरुवाच-
 अविवाह्यकथंज्येष्ठामलक्ष्मींमधुसूदन
 तस्याःकनिष्ठांमांनार्थविवाहंकर्तुमिच्छसि
 ज्येष्ठायांचस्थितायांवैकनिष्ठापरिणीयते १२
 सूतउवाच-
 इति श्रुत्वाततोविष्णुर्ददौचोद्दालकायच
 वेदवाक्यानुरूपेणह्यलक्ष्मींनिर्जरैःसह १३
 ततो नारायणःश्रीमान्लक्ष्मीमंगीचकारह
 ततःसुरगणाःसर्वेनमश्चक्रुःपुनःपुनः १४
 अथतेचासुरान्सर्वान्जघ्नुःसर्वेबलाधिकाः
 सर्वेतेक्रंदमानाश्चगताश्चैवदिशोदश १५

सुधांतत्स्वादितुंचक्रुर्देवाः पंक्तिं यथाक्रमम्
 श्रीविष्णोराज्ञया सर्वे चोचुश्चैव परस्परम् १६
 त्वंचदेहित्वंचदेहित्वंचदेहीति चाब्रुवन्
 नशक्तोऽस्मि नशक्तोऽस्मि नशक्तोऽस्मीति चाब्रुवन् १७
 ततो विष्णुः समुत्तस्थौ स्त्रीरूपं च दधारह
 चकार स्वर्णपात्रे तत्पीयूषपरिवेषणम् १८
 पीयूषभक्षणं राहुर्यावत्कुर्याद्द्विजोत्तम
 चंद्रसूर्यौ चोक्तवन्तौ राक्षसोऽसौ छलागतः १९
 ततः क्रुद्धो जगन्नाथो जघान स्वर्णपात्रतः
 शिरस्तस्य पपातो व्यर्कितुर्नाम्ना बभूव ह २०
 राहुकेतू ततस्तूर्णगतौ तौ भयविह्वलौ
 इदानीं तद्दिने प्राप्ते चंद्रसूर्यौ स युध्यति २१
 कुर्याद्ग्रासं सैंहिकेयस्तत्क्षणं दुर्लभं भवेत्
 सर्वगंगा समन्तो यं वेद व्यास समाद्विजाः २२
 स्नानं वायस तीर्थयोगं गंगास्नानफलं लभेत्
 दानमक्षयपुण्यं स्यात्कोटिजन्मार्जितं तथा २३
 पापं नश्येत्समूलं च किंपुनः क्रतुकोटिभिः
 विद्यार्थी लभते विद्यां पुत्रार्थी पुत्रमाप्नोति २४
 मोक्षार्थी लभते मोक्षं मंत्रसिद्धिर्भवेद्ध्रुवम्
 इति ते कथितं विप्रसमुद्रमथनं तु तत् २५

इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखण्डे सूतशौनकादिकसंवादे समुद्रमथनं
 नाम दशमोऽध्यायः १०

एकादशोऽध्यायः

शौनक उवाच-

इदानीं श्रोतुमिच्छामि कथय स्वयथार्थतः
 हरिस्वरूपिणा साक्षाद्वेदव्यासेन शासित १
 निरहंकारहेसूतलोकानुग्रहकारक
 केन स्यात्सुभगानारीपापिनी च सुदुर्भगा २
 पतिप्रियांगकेन स्याद्रूपिता च क्षुण्डोः सुधा

केनवाजायतेलक्ष्मीस्तन्मेब्रूहितपोधन ३
 सूतउवाच-
 यदिपुण्यमिदंविप्रवृत्तंपरमदुर्लभम्
 शृणुष्वभोःसमासेनकथयामिविधानतः ४
 आसीद्भद्रश्रवाराजायुगेद्वापरसंज्ञके
 सौराष्ट्रदेशवासीचवेदवेदांगपारगः ५
 भार्यातस्यचसंजातानाम्नासुरतिचंद्रिका
 तस्यांबभूवुःश्रीराज्ञःसप्तपुत्रामनोरमाः ६
 ततोऽभिजातादुहितासुंदरीसत्यवादिनी
 श्यामबालाचविप्रेन्द्रनाम्नाप्रीतिकरीपितुः ७
 अथैकदाश्यामबालासुवर्णसिकतासुच
 गूढैर्मनोहरैरत्नैःसखिभिःक्रीडितुमुदा ८
 जगामनीपवृक्षस्यतलंपरमदुर्लभम्
 एतस्मिन्नंतरेविप्रलक्ष्मीःसंसारतारिणी ९
 लोकानां नीतिदासाथसमायातास्वयंपुरः
 धृत्वाचब्राह्मणीरूपंपलितांगीचभूसुर १०
 अखिलानांचलोकानांशास्तूराज्ञःक्षयंविना
 केषांच्छुद्रतराणांहिगृहेगच्छामिसांप्रतम् ११
 इतिसंचिंत्यमनसागताराजनिकेतनम्
 सुवर्णभित्तिभिर्युक्तंपताकाभिरलंकृतम् १२
 सिंहद्वारमतिक्रम्यप्राहदौवारिकींततः
 द्वारंजहिहिभोद्वारिनियुक्तेशुभलक्षणे १३
 यामिवेगेनपश्यामिराज्ञींसुरतिचंद्रिकाम्
 तच्छ्रुत्वावचनंतस्यारत्नदंडकराचसा
 कोकिलावाक्यवन्मुक्तंपरमंहर्षमाययौ १४
 द्वारनियुक्तोवाच-
 किंनामवहसेवृद्धेकःपतिस्तावकःपुनः
 आगतासिकथंकिंतेकार्य्यराज्ञ्याश्चदर्शने
 कस्मात्किंब्रूहिविप्रेत्वंश्रोतुंकौतुहलंहिमे १५
 वृद्धोवाच-

शृणुष्येमहाराजपत्न्यादंडकरेयदा
 श्रोतुंकौतूहलंतेऽस्तिमदागमनकारणम् १६
 प्रसिद्धाकमलानाम्नाचाहंप्राणेश्वरोमम
 भुवनेशइतिख्यातोनाम्नाद्वारवतीपुरी १७
 तस्यांवैवर्त्ततेपोष्येममप्राणेश्वरस्ततः
 आगताहंरत्नवेत्रकरेशृणुसकौतुकम् १८
 ममागमनकार्यंहिवच्चीदानींतवाग्रतः
 पुरासीद्वैश्यकुलजाराज्ञीतवचदुःखिनी १९
 एकस्मिन्दिवसेपोष्येपतिनाकलहःकृतः
 तयानार्याचदुःखिन्याततोवैभर्तृपीडिता २०
 बर्हिर्भूयद्भुतंगेहाद्भुदंतीचपुनःपुनः
 तस्याश्चरोदनंश्रुत्वाचागताहंसमीपतः २१
 अपृच्छंसर्ववृत्तांतंकथितोवैयथार्थतः
 तयाततोव्रतवरमुपदेशंददाम्यहम् २२
 ममोपदेशतःसावैचक्रेव्रतवरंमुदा
 तस्यप्रसादाद्भोद्वाःस्थेसंजातासुखिताचसा २३
 कदाचिद्वैश्यकुलजापत्यामृत्योर्वशंगता
 समानेतुंततस्तौतुविहिताखिलघातकौ २४
 किंकरान्प्रेषयामासचंडाद्यान्धर्मराट्प्रभुः
 यमाज्ञयासमायातायमदूताभयंकराः २५
 बद्ध्वातौचर्मपाशेनलोहमुद्गरपाणयः
 उद्यमंचक्रिरेगंतुंयमस्यशरणंप्रति २६
 अत्रांतरेचलक्ष्म्यास्तेदूताविष्णुपरायणाः
 समानेतुंसमायाताःशंखचक्रगदाधराः २७
 दृष्ट्वातथाविधांस्तांश्चयमदूताःपलायिताः
 लक्ष्मीदूतामहात्मानःस्वप्रकाशादयस्तथा २८
 पाशंछित्त्वासमारोप्यराजहंसयुतेरथे
 जग्मुर्लक्ष्मीपुरंसर्वेसहसाकाशवर्त्मना २९
 यावद्धारंव्रतवरंकृत्वावैश्याचसातदा
 तावत्कल्पसहस्राणितस्थतुःकमलापुरे ३०

पुण्यशेषस्यभोगार्थंजातौराजान्वयेऽधुना
 व्रतंचविस्मृतौद्वाःस्थेराजसंपत्तिगर्वितौ
 तस्माच्चतवतस्यापिचोपदेशार्थमागता ३१
 द्वाःस्थोवाच-
 केनैवतुविधानेनवृद्धेव्रतवरंकृतम्
 कस्मिन्मासेव्रतंश्रेष्ठंदेवताकाचपूज्यते ३२
 एतन्मेपृच्छतोमातर्यथावद्वक्तुमर्हसि
 कमलोवाच-
 कार्तिकेचव्यतिक्रांतेमार्गशीर्षेसमागते
 तस्मिन्मासेचभोपोष्येवासरेगुरुसंज्ञके ३३
 ततःपूर्वाह्णसमयेसकलैर्व्रतिभिर्वृता
 नारायणेनसहितांलक्ष्मींसंपूजयेत्ततः ३४
 मिष्टैःपायसयुक्तैश्चभुक्तैश्चखंडमिश्रितैः
 लक्ष्मींसंतोषयेत्प्रेष्येततःसंप्रार्थयेदिदम् ३५
 त्रैलोक्यपूजितेदेविकमलेविष्णुवल्लभे
 यथात्वमचलाकृष्णेतथाभवमयिस्थिता ३६
 ईश्वरीकमलेदेविशरणंचभवानघे
 नानोपहारद्रव्यैश्चलक्ष्मीमाज्ञाप्यतोषयेत् ३७
 शास्त्रैश्चपूजयेद्देवींमहोत्सवसमन्विताम्
 ततो नैवेद्यशेषांश्चदत्वाब्राह्मणसत्तमम् ३८
 आत्मानंस्वपतिंपुत्रान्पोष्येऽन्यानपिसेवकान्
 द्वितीयेतुगुरोवरिविशेषंशृणुसुंदरि ३९
 चित्रधूलीप्रशस्तैश्चभ्राष्ट्रैर्गोधूमनिर्मितैः
 तोषयेत्कमलादेव्याःकुय्याद्वैभक्तिभावतः ४०
 तृतीयेखंडसंयुक्तंदध्योदननिवेदनम्
 शामाकशालिकासारैश्चतुर्थेपूजयेन्मुदा ४१
 लक्ष्मीदेवींप्रयत्नेनरत्नदंडकरेततः
 लक्ष्मीदेवींप्रीतयेतुब्राह्मणान्पूजयेद्धनैः ४२
 वस्त्रालंकारभोज्यैश्चफलैर्नानाविधैस्तथा
 पोष्योवाच-

अत्रैवतिष्ठभोवृद्धेराज्ञीसुरतिचंद्रिकाम् ४३
 विज्ञाप्यत्वांनयिष्यामिमाक्रोधंकुरुसत्तमे
 इत्युक्त्वासातुचार्वंगीगताराज्ञीसमीपतः ४४
 शिरस्यंजलिमाधायपोष्याब्रह्मन्समूलतः
 आरभ्यसांगपर्यंतंयदूचेकमलालया ४५
 तत्सर्वकथयामासराज्ञीसुरतिचंद्रिकाम्
 द्वारपालीवचःश्रुत्वााराज्ञीसुरतिचंद्रिका ४६
 जगामब्राह्मणीपार्श्वसगर्वाप्राहसुंदरी
 राज्ञयुवाच-
 वृद्धेब्राह्मणिकिवृत्तंचोपदेशार्थमागता ४७
 कथयस्वचिरंमह्यंभयंत्यक्त्वायथासुखम्
 ब्राह्मणयुवाच-
 तवानीतिमहंदृष्ट्वागंतुमिच्छामिचंचला ४८
 कथयिष्यामिकिंदुष्टेव्रतंपरमदुर्लभम्
 इंदिरावासरेचाद्यचांडालेनकरोषियत् ४९
 तद्दृष्टमयिकादुष्टेतद्गृहेगर्वितेऽधुना
 तच्छ्रुत्वाब्राह्मणीवाक्यंक्रोधसंरक्तलोचना ५०
 जरंतींब्राह्मणींचैवप्रहारंचचकारसा
 ततःसाकमलावृद्धाक्रंदमानापलायिता ५१
 क्रीडमानाततःश्यामाब्राह्मणीक्रन्दनध्वनिम्
 आगतास्याःसमीपंतुश्रुत्वाबालातपोधना ५२
 श्यामाबालोवाच-
 वृद्धेव्यथेदृशीकेनदत्तातुभ्यंवदस्वमे
 तस्यावचनमाकर्ण्यशोकगद्गदयागिरा ५३
 कमलाकथितंसर्ववृत्तांतंद्विजसत्तम
 श्यामाबालाततःश्रुत्वाव्रतंपरमदुर्लभम् ५४
 शास्त्रोक्तविधिनाचक्रेसश्रद्धंचसभक्तितः
 त्रिवारेपरिपूर्णेऽतुतुर्यवारेसमागते ५५
 विवाहकर्मसंसिद्धंद्विजलक्ष्मीप्रसादतः
 श्रीसिद्धेश्वरदेवस्यनृपतेर्भूपतेजसः ५६

मालाधरोनामसुतो गृहीत्वा तां गृहं गतः
 अथ तस्यांगतायां तु ब्रह्मन् शृणुष्व कौतुकम् ५७
 राज्ञी गृहे च सर्वाणि स्थितानि सुबहूनि च
 द्रव्याणि केन नीतानि न ज्ञातान्यपि भूसुर ५८
 निर्वित्ता बुद्धिहीना सा चान्न वस्त्रविवर्जिता
 उपविष्टा च केनापि गंतुं च दुहितुर्गृहम् ५९
 प्रेषयामास भर्तारं किंचित्प्रार्थनहेतवे
 तस्य मालाधरस्यापि ग्रामे च सरसी तटे ६०
 कालेन कियता विप्रप्रविवेश च कष्टतः
 तस्माज्जलं समानेतुं तस्यादास्यः समागताः
 तं दृष्ट्वा दुःखिनां श्रेष्ठं पप्रच्छुः सानुकंपिताः ६१
 दास्य ऊचुः -
 कस्त्वं कुतः समायातो मां सरक्तविवर्जितः
 रूक्षांगो रूक्षकेशश्च तत्सर्वं कथयस्वनः ६२
 दरिद्र उवाच -
 श्यामा बाला पिता चाहं सौराष्ट्रनगरागतः
 कथयध्वं च भो दास्यः श्यामा बाला समीपतः ६३
 तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य कौतूहलसमन्विताः
 परस्परमुखाः सर्वा जहसुः स्वपुंगताः ६४
 श्यामा बाला च कथितं सर्वं वृत्तं च भो द्विज
 श्रुत्वैतद्वचनं तासां प्रेषयामास सेवकान् ६५
 पुष्पतैलं दिव्यवस्त्रं चंदनं पर्णवीटिकाम्
 घोटकं च तथा दत्त्वा पितरं प्रति सुंदरी ६६
 गत्वा तथ सर्वे ते भृत्याः कृत्वा सुवेषमुत्तमम्
 श्यामा बाला गृहं निन्युर्देवराज गृहोपमम् ६७
 श्यामा बाला ततश्चैव पितरं दुःखिनां वरम्
 श्याल्यन्नं सघृतं चैव भोजयामास यत्नतः ६८
 तुर्येषु समतीतेषु दिवसेषु तपोधन
 प्रेषयामास तं दत्त्वा गुप्तपात्रस्थितं धनम् ६९
 ततः प्रविश्य स्वगृहे धनं पात्रान्तरस्थितम्

ददर्शांगारनिचयंरुदभृशदुःखितः ७०
 दुहितुःसदनंयातुंनिःससारगृहागतः
 तत्रैवसरसीकूलेप्रविवेशचदुःखिनी ७१
 तथैनांचसमानीतांयथास्याःप्राणवल्लभाम्
 तथैवपूजयामासमातृस्नेहात्पतिव्रता ७२
 एतस्मिन्समयेविप्रलक्ष्मीवासरमुत्तमम्
 श्यामाबालाकारयितुंमनश्चक्रेचमातरम् ७३
 तस्यामातादरिद्राणिभुक्त्वावैकांतिकेपिच
 शावकानांतुचोच्छिष्टंलक्ष्मीकोपसमन्विता ७४
 इंदिरायास्तृतीयानिवासरानिगतान्यपि
 चतुर्थवासरेतांतत्कारयामाससादृढम् ७५
 आगतानगरंसावैराज्ञीसुरतिचंद्रिका
 दृष्ट्वागृहंतथादिव्यमिंदिरायाःप्रसादतः ७६
 श्यामाबालाचविप्रेन्द्रकदाचित्समयेपुनः
 मातुर्गृहंगताचाथएश्वर्यस्यदिदृक्षया ७७
 श्यामाबालांततोदूराद्दृष्ट्वासंकुपिताचसा
 नपश्यामिमुखंतस्याइत्युक्त्वालक्षितास्थिता ७८
 गत्वागृहांतरालंचगृहीत्वासैधवंचसा
 आगतास्वगृहंकिंचित्तूष्णींलक्ष्मीसमाश्रितम् ७९
 राजास्वामीचपप्रच्छतांसाध्वींपतिदेवताम्
 किमानीतंत्वयाकांतैकथयस्वममाग्रतः ८०
 कांतोवाच-
 राज्यसारंसमानीतंदर्शयिष्यामिभोजने
 इत्युक्त्वासातदापाकंकृत्वाचलवणंविना ८१
 अन्नादिकंततोदत्वामालाधरायभूभुजे
 ततोमालाधरोराजाव्यंजनंलवणवर्जितम् ८२
 भुक्त्वावैगुण्यतांप्राप्नोराज्यसारंददौचसा
 तदाहृष्टमनाराजाभोजनंकृतवान्द्विज ८३
 प्रशशंसचतानारीधन्याधन्याइतिब्रुवन्
 एतद्ब्रतंचयानारीनकरोतिमहादरात् ८४

जन्मजन्मनिसानारीदरिद्रादुर्भगाभवेत्
इदंयाशृणुयाद्भक्त्यापठेद्योवासमाहितः ८५
सर्वपापैर्विनिर्मुक्तो लक्ष्मीलोकं लभेच्च सः
इमां व्रतकथां यातुन श्रुत्वा क्रियते व्रतम्
तस्या व्रतफलं चैव नश्यत्येव न संशयः ८६

इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखण्डे सूतशौनकसंवादे एकादशोऽध्यायः ११

द्वादशोऽध्यायः

शौनक उवाच-

केन पुण्येन भो सूत चान्येन गतपातकः
नरो याति हरेः स्थानं तद्वदस्वानुकंपया १

सूत उवाच-

ब्राह्मणस्य धनैः प्राणान् प्राणैर्वापि द्विजोत्तम
रक्षां करोति यो मर्त्यो विष्णुलोकं स गच्छति २
पुराराजादीननाथो द्वापरे संज्ञके युगे
आसीदपुत्रो बलवान् वैष्णवः स तु याजकः ३
एकदा गालवं राजापप्रच्छ विनयान्वितः
केन पुण्येन जायेत पुत्रो वै करुणार्णव ४
वदस्व मुनिशार्दूल करिष्यामि तवाज्ञया
येषां नृणां नास्ति सुतो जीवन् हि निरर्थकम् ५

गालव उवाच-

राजन् शृणुष्व अवहितो यत्पृष्ठोऽस्मितवाग्रतः
कथयामि समासेन पुत्रस्योद्भवकारणम् ६
क्रतुं च नरमेधारव्यं कुरुष्व राजसत्तम
तदा ते संततिः स्याद्वै सर्वलक्षणसंयुता ७

राजोवाच-

नरमेधं महायज्ञं यज्ञानां प्रवरं द्विज
कीदृशं नरमानीय करिष्यामि गुरो वद ८

गालव उवाच-

सुंदरांगः सुवदनः समस्तशास्त्रविद्भवेत्

सत्कुलेयदिजातः सतदायज्ञायकल्पते ६
 अंगहीनः कृष्णवर्णो मूर्खो योग्यो भवेन्न हि
 इत्युक्ते गालवे विप्रसराजामनुजेश्वरः १०
 प्रेषयामास दूतांश्च कथयित्वामुनेर्वचः
 द्रविणं बहुदत्वा च गालवप्रमुखान् द्विजान् ११
 यज्ञार्थं वरयामास समस्तशास्त्रपारगान्
 ततो राजा ज्ञया दूताः देशं देशं मुदा गताः १२
 ग्रामे ग्रामे द्विजश्रेष्ठपत्तनेऽपि समाहिताः
 कुत्रापि न प्राप्तवन्तो गता जनपदंततः १३
 नाम्ना दशपुरं विप्रप्रकीर्णगुणिभिर्द्विजैः
 यत्र नारीः सुकेशीश्च मृगशावकचक्षुषः १४
 दृष्ट्वामुह्यन्ति पुरुषाश्चन्द्रमुख्यश्च तायतः
 तस्मिन्पुरे मनोरम्ये कृष्णदेव इति द्विजः १५
 आसीत्पुत्रैस्त्रिभिः सार्द्धं भार्यया च सुशीलया
 वैष्णवः प्रियवादी च विष्णुपूजारतः सदा १६
 साग्निकः पितृभक्तश्च वैष्णवानां प्रियंकरः
 प्रार्थनां च कुरथते राज्ञो दूता द्विजोत्तमम् १७
 पुत्रं देहीति देहीति वदन् ब्राह्मणसत्तम
 नास्ति राज्ञो द्विजश्रेष्ठपुत्रः संतापनाशनः १८
 तदर्थं नरमेधाख्ये यज्ञे भवसदीक्षितः
 नेष्यामस्तव पुत्रं वैबलिदातुं महाक्रतौ १९
 सुवर्णानां च तुर्लक्षं ब्रह्मन्नयं समाहितः
 सुखेन यदि दातव्यो नो पुत्रः पुत्रलालसात् २०
 तदा बलेन नेष्यामो राजा ज्ञाकारिणो वयम्
 दूतानां वचनं श्रुत्वा ब्राह्मणौ शोकविह्वलौ २१
 अभूतां विगतप्राणां विवसं शयमानसौ
 किं धनेन सुवर्णेन जीवनेनापि सद्यना
 प्रोवाचेदं वचः सोऽपि ब्राह्मणो राजपूरुषान् २२
 ब्राह्मण उवाच-
 यदि दूताः समाने तु पुत्रं शोकतमोपहम्

आगतानिश्चितंयूयंशृणुध्वंवचनंमम २३
 स्थित्वापृथिव्यांकोभ्रष्टाराजाज्ञांकर्तुमिच्छति
 पुत्रंहित्वाकिंतुयूयंवृद्धमांनयतद्विजम् २४
 इतितस्यवचःश्रुत्वादूताःक्रोधसमन्विताः
 बलात्कारेणतद्देहेसुवर्णानिचतत्यजुः २५
 यदानेतुमनश्चक्रुस्तत्पुत्रंकिलतेक्रुधा
 बद्धांजलिपुटोभूत्वारुदन्प्रोवोचसद्विजः २६
 पुत्राणांज्येष्ठपुत्रमेहित्वान्यंपुत्रमुत्तमम्
 नयतेतिवचोवक्तुंवक्त्रेनायातिहेजनाः २७
 द्विजस्यवचनंश्रुत्वाब्राह्मणीरुदतींसतीम्
 प्रोचुर्दूताःकनीयांसंपुत्रंदेहीतिसत्तम २८
 तेषामिति वचःश्रुत्वाब्राह्मणीभूमितस्तदा
 पपातवात्ययासार्द्धरंभेवभृशदुःखिनी २९
 मुद्गरंसासमादायमौलौचाताडयद्वलात्
 कनिष्ठंमत्सुतंदूतानापिदास्यामिसर्वथा ३०
 एतस्मिन्समयेविप्रविप्रस्यमध्यमःसुतः
 प्रोवाचविनयाविष्टःप्रणम्यपितरौरुदन् ३१
 मातायदिविषंदद्यात्पित्राविक्रीयतेसुतः
 राजाहरतिसर्वस्वंकस्तत्रपालकोभवेत् ३२
 इत्युक्त्वातत्सुतोमूर्ध्नाप्रणम्यपितरौसह
 दूतैर्जगामत्वरितैराज्ञोऽस्यदीक्षितस्यच ३३
 अथतौब्राह्मणौपुत्रविच्छेदक्लिष्टमानसौ
 रुदित्वाचरुदित्वाचअंधभावंप्रजग्मतुः ३४
 अथतेपथ्यगच्छंतविश्वामित्रमुनेःकिल
 आश्रमंशिष्ययुक्तंचसेवितंमृगशावकैः ३५
 समुनीराजपुरुषान्दृष्ट्वापप्रच्छसादरम्
 केयूयंहोकुत्रगतायथाकावृत्तिरुच्यताम् ३६
 राजदूताऊचुः-
 शृणुष्वावहितोविप्रराज्ञःपुत्रोनजायते
 तदर्थंनरमेधाख्येयज्ञेराजासुदीक्षितः ३७

नयामस्तत्रबल्यर्थमिमं ब्राह्मणपुत्रकम्
 इतितेषां वचः श्रुत्वा सविप्रः सदयोऽभवत् ३८
 प्राणाममापि गच्छं तु सुखी भवतु बालकः
 बालकार्थे द्विजार्थे च स्वाम्यर्थे ये जना इह ३९
 त्यजन्ति तृणवत् प्राणां स्तेषां लोकाः सनातनाः
 विमृश्येति मुनिः स्वांते सप्रोवाच द्विजर्षभः ४०
 यज्ञे बलिसमादातुमिमं ब्राह्मणबालकम्
 हित्वा मां न यथाथा शुद्ध्यन् बालक उत्तमः ४१
 संसारे जन्मसंप्राप्य न लब्धं सुखमत्र च
 अनेन बालकेनापि मरिष्यति कथं त्वयम् ४२
 आगतेऽस्मिन् गृहाद् दूताः पितरावस्यदुःखितौ
 हतभाग्यौ गतो नूनं यमस्येव गृहं प्रति ४३
 एवं तस्य वचः श्रुत्वा दूताः प्रोचुरथ द्विजम्
 भूपालस्य विनाज्ञां वै दीननाथस्य भूसुर ४४
 नेतुं त्वां पलितं प्राज्ञे नेष्यामो हि कथं वयम्
 एवमुक्त्वा च ते दूता जग्मुराज्ञः पुरीतदा ४५
 समुनिर्दूतसंघैश्च गतवान्यज्ञमंदिरम्
 राजानं कथयामासुर्दूता विप्रस्य चेष्टितम् ४६
 तच्छ्रुत्वा शंकितमनाः प्रोवाचेदं वचः सतम्
 मुने यद्यपि मे यज्ञे कृते पुत्रो भविष्यति ४७
 बलिविनापि भो ब्रह्मन् तदा विप्रसुतं नय ४८
 मुनिरुवाच-
 यज्ञे त्वया कृते राजन् महापुत्रो भविष्यति
 अत्र ते संशयो मा भूदमो घमपि दर्शनम् ४९
 इति तस्य वचः श्रुत्वा राजा त्यंतसहर्षकः
 चक्रे पूर्णाहुतिं यज्ञे समस्तैर्मुनिभिः सह ५०
 अथातः समुनिः श्रेष्ठो ब्राह्मणस्य सुतं च तम्
 गृह्यदशपुरं नाम नगरं गतवांस्तदा ५१
 भवनं तस्य गत्वा च उक्तवान् वचनं मुनिः
 गृहे त्वं तिष्ठसे विप्रतिष्ठामि मृतवन्मुने ५२

राजाबलेनमेपुत्रं नीतवान् किंकरोम्यहम्
 पुत्रे गते च भो विप्रदं पत्योरावयोः पुनः ५३
 गतानि चांधभावं वै क्रंदनैर्लोचनान्यपि
 अथासौ मुनिशार्दूलः पुत्रं पश्यनयेति च ५४
 उक्तवांस्तौ यदा विप्रब्राह्मणौ जातहर्षकौ
 पुत्रायाकारणं कृत्वा गतावेतौ बहिः क्षणात् ५५
 मुनेर्वचनसिद्धित्वात्तत्क्षणं लोचनंतयोः
 आलोकंतु गतं तूर्णं पुत्रस्य दर्शनादपि ५६
 पुत्रस्य मुखपद्मं तौ लोचनैरलिसंनिभैः
 पीत्वामुनिंचिरंतं च नमस्कृत्य पुनः पुनः ५७
 प्रोचतुर्वचनं विप्रब्राह्मणौ प्रियवादिनौ
 अहो मुने जीवदानमावयोः सुकृतं किल ५८
 तयोरेव वचः श्रुत्वा स मुनिः करुणार्णवः
 दत्त्वा शिषं च तौ विप्रजगाम निजमाश्रमम् ५९
 मुनिः करगतं चैव कृत्वा विष्णोः परंपदम्
 तपस्तेपे महाभागो दैवतैरपि दुर्लभम् ६०
 किंचित्काले गते विप्रतस्य राज्ञोऽभवत्सुतः
 सुंदरो राजयोग्यश्च इंद्रुः क्षीरनिधाविव
 पुत्रोत्सवे सोऽपि विप्रराजा दत्त्वा धनानि वै ६१
 बुभुजे देववद्भूम्यां विशोको जातकौतुकः
 विप्रान्पालयते यस्तु प्राणान् दत्त्वा धनान्यपि ६२
 स याति विष्णुभवनं पुनरावृत्तिदुर्लभम्
 पठंतियेऽत्र भक्त्या च शृण्वंति विप्रतः कथाम् ६३
 आख्यानं श्लोकमेकं वा गच्छंति विष्णुमंदिरम् ६४
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे सूतशौनकसंवादे ब्रह्मखण्डे ब्राह्मणपालनं
 नाम द्वादशोऽध्यायः १२

त्रयोदशोऽध्यायः

शौनक उवाच-

कृष्णजन्माष्टमीसूततस्यामाहात्म्यमुत्तमम्

कथयस्वमहाप्राज्ञचोद्धरस्वमहार्णवात् १
 सूतउवाच-
 कृष्णजन्माष्टमीं ब्रह्मन् भक्त्या करोति यो नरः
 अन्ते विष्णुपुरं याति कुलकोटियुतो द्विज २
 अष्टमी बुधवारे च सोमे चैव द्विजोत्तम
 रोहिणी ऋक्षसंयुक्ता कुलकोटिविमुक्तिदा ३
 महापातकसंयुक्तः करोति व्रतमुत्तमम्
 सर्वपापविनिर्मुक्तश्चांते याति हरेर्गृहम् ४
 कृष्णजन्माष्टमीं ब्रह्मन्न करोति नराधमः
 इह दुःखमवाप्नोति सप्रेत्य नरकं व्रजेत् ५
 न करोति च यानारी कृष्णजन्माष्टमी व्रतम्
 वर्षे वर्षे तु सामूढानरकं याति दारुणम् ६
 जन्माष्टमी दिने यो वै नरोऽश्नाति विमूढधीः
 महानरकमश्नाति सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ७
 दिलीपेन पुरा पृष्ठो वसिष्ठो मुनिसत्तमः
 तच्छृणुष्व महाप्राज्ञ सर्वपातकनाशनम् ८
 दिलीप उवाच-
 भाद्रे मास्यसिताष्टम्यां यस्यां जातोजनार्दनः
 तदहं श्रोतुमिच्छामि कथयस्व महामुने ९
 कथं वा भगवान् जातः शंखचक्रगदाधरः
 देवकीजठरे विष्णुः किं कर्तुं केन हेतुना १०
 वसिष्ठ उवाच-
 शृणुराजन् प्रवक्ष्यामि कस्माज्जातोजनार्दनः
 पृथिव्यां त्रिदिवं त्यक्त्वा भवते कथयाम्यहम् ११
 पुरावसुंधराह्यासीत् कंसादिनृपपीडिता
 स्वाधिकारप्रमत्तेन कंसदूतेन ताडिता १२
 क्रंदती क्रंदती सा तु ययौ घूर्णितलोचना
 यत्र तिष्ठति देवेश उमाकांतो वृषध्वजः १३
 कंसेन ताडितानाथ इति तस्मै निवेदितुम्
 बाष्पवारीणि वर्षति विवर्णासा विमानिता १४

क्रंदंतींतांसमालोक्यकोपेनस्फुरिताधरः
 उमयासहितःसर्वैर्देववृंदैरनुव्रतः १५
 आजगाममहादेवोविधातृभवनंरुषा
 गत्वाचोवाचब्रह्माणं कंसध्वंसनहेतवे १६
 उपायःसृज्यतांब्रह्मन्भवताविष्णुनासह
 एश्वरंतद्वचःश्रुत्वागंतुंप्राहकृतात्मभूः १७
 क्षीरोदेयत्रवैकुण्ठःसुप्तोऽस्तिभुजगोपरि
 हंसपृष्ठंसमारुह्यहरेरंतिकमाययौ १८
 तत्रगत्वाचतंधातादेववृंदैर्हरादिभिः
 संयुक्तःस्तूयतेवाग्भिःकोमलंवाग्विदांवरः १९
 नमःकमलनेत्रायहरयेपरमात्मने
 जगतःपालयित्रेचलद्धमीकांतनमोऽस्तुते २०
 इतितेभ्यःस्तुतिंश्रुत्वाप्रत्युवाचजनार्दनः
 देवान्क्लिष्टमुखान्सर्वान्भवद्भिरागतंकथम् २१
 ब्रह्मोवाच-
 शृणुदेवजगन्नाथयस्मादस्माकमागतम्
 कथयामिसुरश्रेष्ठतदहंलोकभावन २२
 शूलिदत्तवरोन्मत्तःकंसोराजादुरासदः
 वसुधाताडितातेनकरघातेनपीडिता २३
 वरंदत्वापुराप्यग्रेमाययातुप्रवंचितः
 भागिनेयंविनाशंभोमरणंभवितानमे २४
 तस्माद्गच्छस्वयंदेवकंसंहंतुंदुरासदम्
 देवकीजठरेजन्मलब्ध्वागत्वाचगोकुलम् २५
 ब्रह्मणाप्रेरितोदेवःप्रत्युवाचचशूलिनम्
 पार्वतींदेहिदेवेशअब्दंस्थित्वागमिष्यति २६
 उमयारक्षयासार्द्धंशंखचक्रगदाधरः
 उद्दिश्यमथुरांचक्रेप्रयाणंकमलासनः २७
 देवकीजठरेजन्मलेभेतत्रगदाधरः
 यशोदाकुक्षिमध्यास्तेशर्वाणीमृगलोचना २८
 नवमासांश्चविश्रम्यकुक्षौनवदिनांतकान्

भाद्रेमास्यसितेपक्षेचाष्टमीसंज्ञकातिथिः २९
 रोहिणीतारकायुक्तारजनीघनघोषिता
 तस्यांजातो जगन्नाथः कंसारिर्वसुदेवजः ३०
 वैराटीनन्दपत्नीचयशोदाऽजीजनत्सुताम्
 पुत्रं पद्मकरं पद्मनाभं पद्मदलेक्षणम् ३१
 तदा हर्षितुमारेभेदृष्ट्वा ह्यानकदुन्दुभिः
 कंसासुरभयत्रस्ताप्रोवाच देवकी तदा ३२
 वैराटीं गच्छ भो नाथ सुतं प्रत्यर्पितं किल
 पुत्रं दत्त्वा यशोदायै सुतां तस्याः समानय ३३
 तस्यावचः समाकर्ण्य वसुदेवोऽपि दुःखितः
 अंके कुमारमादाय वैराट्यभिमुखं ययौ ३४
 यमुनाजलसंपूर्णा तत्पथे मध्यवर्त्मनि
 आसीद्घोरा महादीर्घा गम्भीरोदकपूरभाक् ३५
 एवं दृष्ट्वा तटे स्थित्वा यमुनामवलोकयन्
 वसुदेवोऽपि दुःखार्तो विललापातिचिंतया ३६
 किं करोमि क्व गच्छामि विधिनापि हिवंचितः
 कथमत्र गमिष्यामि वैराटीं नन्दमंदिरम् ३७
 हरिणा तत्र सानन्दं मायया वंचितः पिता
 क्षणमात्रं तटे स्थित्वा यमुनामवलोकयन् ३८
 तेन दृष्ट्वा पुनः सापि क्षणाज्जानुवहाभवत्
 तां दृष्ट्वा हृष्ट उत्तस्थौ प्रस्थानमकरोद्यथा ३९
 मायां कृत्वा जगन्नाथः पितुरंकाञ्जलेऽपतत्
 तं पुत्रं पतितं दृष्ट्वा हाहा कृत्वा सुदुःखितः ४०
 महोपायं पुनः कर्तुं विधिना तेन वंचितः
 त्राहि मां जगतां नाथ सुतरं क्षसुरोत्तम ४१
 जनकक्रंदितं दृष्ट्वा कंसारिः कृपयामुहुः
 जलक्रीडां समाचर्य पितुः क्रोडमगात्पुनः ४२
 यथा तेन यदुश्रेष्ठो जगाम नन्दमंदिरम्
 सुतं दत्त्वा यशोदायै सुतां तस्याः समानयत् ४३
 निजागारं ततः प्राप्य पत्न्यै प्रत्यर्पिता सुता

देवकीचप्रसूतेतिवार्ताप्राप्तासुरारिणा ४४
 आनेतुंप्रस्थितादूताःसुतंदुहितरंतदा
 आगत्यकंसदूतास्तेसुतानेतुंप्रचक्रमुः ४५
 बलादेनांसमाकृष्यदेवकीवसुदेवयोः
 कंसदूतैर्गृहीत्वासाअर्पितातुसुरारये ४६
 सधृत्वातांमहाराजःसभयोऽभूदुरासदः
 शुद्धकांचनवर्णाभांपूर्णंदुसदृशाननाम् ४७
 कंसोहसंतींतांदृष्ट्वाविद्युत्स्फुरितलोचनाम्
 आदिदेशासुरश्रेष्ठोजहिनीत्वाशिलोपरि ४८
 आज्ञांलब्ध्वाऽसुरास्तेवैनिष्पेष्टुंतांप्रवर्तिताः
 विद्युच्छीघ्रतयागौरीजगामशंकरांतिकम् ४९
 गौर्युवाच-

शृणुराजन्प्रवक्ष्यामियत्रास्तेशत्रुरुत्तमः
 नंदस्यनिलयेगुप्तस्तवहंताऽसुरोत्तम ५०
 वसिष्ठउवाच-

एवमुक्त्वातुसादेवीजगामनिजमंदिरम्
 श्रुत्वावाक्यंततोदेव्याःकंसोराजासुदुःखितः ५१
 भगिनींपूतनामाहगच्छत्वनंदमंदिरम्
 छद्मनातंसुतंहत्वागच्छतेवांच्छितंबहु ५२
 दास्यामिशत्रुंहंतुंमेव्रजशीघ्रतरंशुभे
 आज्ञांप्राप्यराक्षसीसागोकुलाभिमुखंगता ५३
 माययासुंदरीरूपाप्रविष्टातत्रगोकुले
 पयोधरेगरंसातुधृत्वाहंतुमुपागता ५४
 पशुपानांगृहद्वारिप्रविष्टालक्षितेतिच
 गत्वांतरुत्थाप्यशिशुंस्तनंदत्वापसद्गतिम् ५५
 ततस्तुशकटंच्छिप्त्वातृणावर्तादिमर्दनम्
 कालीयदमनंकृत्वागतोमधुपुरींततः ५६
 गत्वाकंसोहतःक्रूरःकंसमल्लानजीजयत्
 एतत्तेकथितंराजन्विष्णोर्जन्मदिनव्रतम् ५७
 श्रुत्वापापानिनश्यंतिकुर्यांतिकवाभविष्यति

यइदंकुरुतेमर्त्योयाचनारीहरेर्व्रतम् ५८
 ऐश्वर्यमतुलंप्राप्यजन्मन्यत्रयथेप्सितम्
 पूर्वविद्वानकर्तव्यातृतीयाषष्टिरेवच ५९
 अष्टम्येकादशीभूताधर्मकामार्थवाञ्छुभिः
 वर्जयित्वाप्रयत्नेनसप्तमीसंयुताष्टमी ६०
 विनाऋक्षेऽपिकर्तव्यानवमीसंयुताष्टमी
 उदयेचाष्टमीकिञ्चित्सकलानवमीयदि ६१
 मुहूर्तरोहिणीयुक्तासंपूर्णाचाष्टमीभवेत्
 अष्टमीबुधवारेणरोहिणीसहितायदि ६२
 सोमेनैवभवेद्राजन्किंकृतैर्व्रतकोटिभिः
 नवम्यामुदयात्किञ्चित्सोमेसापिबुधेऽपिच ६३
 अपिवर्षशतेनापिलभ्यतेवानलभ्यते
 विनाऋक्षनकर्तव्यानवमीसंयुताष्टमी ६४
 कार्याविद्धापिसप्तम्यारोहिणीसंयुताष्टमी
 कलाकाष्ठामुहूर्तेऽपियदाकृष्णाष्टमीतिथिः ६५
 नवम्यांसैववाग्राह्यासप्तमीसंयुतानहि
 किंपुनर्बुधवारेणसोमेनापिविशेषतः ६६
 किंपुनर्नवमीयुक्ताकुलकोट्यास्तुमुक्तिदा
 पलवेधेनराजेंद्रसप्तम्याअष्टमीत्यजेत् ६७
 सुरायाबिंदुनास्पृष्टंगंगांभःकलशंयथा
 दिलीपउवाच-
 केनचादौकृतंचेदंकेनवातत्प्रकाशितम्
 किंपुण्यंकिंफलंदेवकथयस्वमहामुने ६८
 वसिष्ठउवाच-
 चित्रसेनोमहाराजामहापापपरोमहान्
 अगम्यागमनंकृत्वास्वर्णस्तेयंद्विजस्यच ६९
 सुरायांचसदातृप्तोवृथामांसंसदारतः
 एवंपापसमायुक्तो नित्यंप्राणिवधेरतः ७०
 चांडालैःपतितैःसार्द्धमालापंसर्वदाकरोत्
 एतदेवंविधोराजामृगयायांमनोदधे ७१

अरण्येद्वीपिनंज्ञात्वावेष्टयित्वाचसर्वतः
सावधानंभटान्सर्वान्वाक्यमेतदुवाचह ७२
अहमेवनिहन्येनंयोऽन्योस्मिन्प्रहरिष्यति
सवध्योनात्रसंदेहोव्याघ्रोराज्ञःपथाययौ ७३
सलज्जोऽपिततोराजाव्याघ्रं पश्चाज्जगामह
अनेकक्लेशदुःखेनव्याघ्रं हंतुं समाहितः ७४
क्षुत्पिपासाकुलक्लेशःसंध्यायांयमुनातटे
अष्टमीरोहिणीयुक्तातद्दिनंजन्मवासरम् ७५
श्वःकन्यायमुनायांवैव्रतंचक्रुर्नराधिप
नानोपहारैर्द्रव्यैश्चधूपदीपैःसुशोभनैः ७६
गंधपुष्पंतथाद्रव्यंकुंकुमादिमनोहरम्
अन्नंबहुगुणंदृष्ट्वाभोक्तुंतन्मानसंकुलम् ७७
राजोवाच-

अन्नाभावान्ममाद्याशुप्राणायस्यंतिनिश्चितम्
स्त्रियरुचुः-

जन्माष्टम्यांहरेराजन्नभोक्तव्यंत्वयानघ ७८
गृध्रमांसंखरंकाकंगोमांसमन्नमेवच
भुक्तवान्नात्रसंदेहोयोभुंक्तेकृष्णजन्मनि ७९
किंकिंछिद्रंनसंजातंसंसारैवसतानृणाम्
येनदेहेस्थितेप्राणेजयंतीनकृतानृप ८०
तत्राकृतोपवासस्यशासनंयममंदिरम्
यद्वत्तंपितरोनित्यंनगृह्णंतियथाविधि ८१
पितरःपातिताःसर्वेजयंत्यांभोजनेकृते
इतिश्रुत्वाततोराजाव्रतंचक्रेनराधिप ८२
किंचित्पुष्पंकियद्गंधं वस्त्रंचानीयहर्षितः
एतद्व्रतंसमायुक्तंतिथिभांतेचपारणम्
व्रतस्यास्यप्रभावेणचित्रसेनोहरेर्गृहम् ८३
दिव्यंविमानमारुह्यगतवान्पितृभिःसह
यत्फलंमथुरांगत्वादृष्ट्वाकृष्णमुखांबुजम् ८४
तत्फलंप्राप्यतेपुंसाकृष्णजन्माष्टमीव्रतात्

यत्फलंद्वारकांगत्वादृष्टेविश्वेश्वरेहरौ

तत्फलंप्राप्यतेदीनैःकृत्वाजन्माष्टमीव्रतम् ८५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेहरिजन्माष्टमीव्रतमाहात्म्यं

नामत्रयोदशोऽध्यायः १३

चतुर्दशोऽध्यायः

शौनकउवाच

कथयस्वमहाप्राज्ञब्राह्मणस्यकृपार्णव

माहात्म्यंसर्ववर्णानांश्रेष्ठस्यकृपयाचमे १

सूतउवाच

ब्राह्मणःसर्ववर्णानांगुरुरेवद्विजोत्तम

सर्वामराश्रयोज्ञेयःसाक्षान्नारायणःप्रभुः २

कुर्यात्प्रणामंयोविप्रंहरिबुद्ध्यातुभूसुरम्

भक्त्यातस्यद्विजश्रेष्ठवर्द्धतेसंपदादिकम् ३

ननमेद्ब्राह्मणंदृष्ट्वाहेलयापिचगर्वितः

छेदनंतुतस्यशिरःकर्तुमिच्छेत्सदाहरिः ४

कृतापराधंविप्रंयेद्विषंतिपापबुद्धयः

हरिंद्विषंतितेज्ञेयानिरयंयांतिदारुणम् ५

यःकर्तुंप्रार्थनांविप्रंपश्येत्क्रोधेनचागतम्

कृतांतश्चक्षुषोस्तस्यतप्तसूचींपदातिवै ६

कुरुतेभूसुरंमूढोभर्त्सनंयोनराधमः

यमदूतामुखेतस्यतप्तलोहंददतिच ७

येषांनिकेतनेभुंक्तेक्ष्मासुरोवैतपोधनः

सुपर्वाणैःस्वयंकृष्णोभुंक्तेतेषांनिकेतने ८

नश्यंतिसर्वपापानिद्विजहत्यादिकानिच

कणमात्रंभजेद्यस्तुविप्रांघिसलिलंनरः ९

योनरश्चरणौधौतंकुर्याद्धस्तेनभक्तितः

द्विजातेर्वच्मिसत्यंतेसमुक्तःसर्वपातकैः १०

पुत्रहीनाचयानारीमृतवत्साचयांगना

सपुत्राजीववत्सासाद्विजपद्मांघ्रिसेवनात् ११

ब्रह्मांडेयानितीर्थानितानितीर्थानिसागरे
 उदधौयानितीर्थानितिष्ठन्तिद्विजपादयोः
 द्विजांघ्रिसलिलैर्नित्यंसेचितंयस्यमस्तकम् १२
 सस्नातःसर्वतीर्थेषुसमुक्तःसर्वपातकैः
 शृणुशौनकवक्ष्यामिमाहात्म्यंपापनाशनम् १३
 विप्रपादोदकस्याहमितिहासंतपोधन
 आसीत्पुराद्विजश्रेष्ठवैश्यवृत्तिपरायणः १४
 शूद्रोभीमोद्वापरेचब्रह्महत्यासहस्रकृत्
 निष्ठुरःसर्वदातुष्टःसमहान्वैश्यापुनः १५
 शूद्राचारपरिभ्रष्टोभीमोऽसौगुरुतल्पगः
 प्रत्येकंवच्चिकित्स्यदस्योःसंख्यानविद्यते १६
 पापानांमुनिशार्दूलभीमस्यदुष्टचेतसः
 एकदासगतःकश्चिद्ब्राह्मणस्यनिवेशनम् १७
 गत्वातंतस्यगेहात्तुद्रव्यंनेतुंमनोदधे
 तत्रोवासब्राह्मणस्यबहिर्द्वारसमीपतः १८
 दैन्ययुक्तंवचःप्राहक्षमासुरंसतपोधनम्
 भोस्वामिन्शृणुमेवाक्यंदयालुरिवमन्यते १९
 क्षुधार्तोऽहदेहिचान्नंप्राणायस्यंतिमेद्रुतम् २०
 ब्राह्मणउवाच
 क्षुधार्तशृणुमेकश्चिद्वाक्यंकर्तुंनविद्यते
 पाकंमेतंडुलानित्वंनीत्वाभुङ्क्ष्वयथासुखम् २१
 नास्तिमेजनकोमातानास्ति सूनुःसहोदरः
 नास्तिजायामातृबंधुर्मृताःसर्वेविहायमाम् २२
 तिष्ठाम्येकोगृहेऽकर्माभाग्यहीनोतिथेहरिः
 एकोमेवसतौचास्तिनजानेतद्विनाकिल २३
 भीमउवाच
 ममकश्चिद्द्विजश्रेष्ठनास्तिसेवांतवापिच
 शूद्रोऽहनिलयेजात्याकृत्वास्थास्यामितेसदा २४
 सूतउवाच
 इतितस्यवचःश्रुत्वासानंदःक्षमासुरस्तदा

पाकंविधायतूर्णसददावन्नंतपोधन २५
 सोऽपिहर्षसमायुक्तस्तस्थौतत्रद्विजालये
 सेवांकुर्वन्स्नेहयुक्तांभूसुरस्यमनोहराम् २६
 अद्यश्चोवाहनिष्यामिद्रव्यमस्यममापिच
 नेतुंयदाकरिष्यामिनेष्यामिनात्रसंशयः २७
 परामृश्यचहृद्यंतःकृत्वातस्यक्रियांवदेत्
 पादधौतादिकंचासौशिरसागतपातकः २८
 आचम्यांघ्रिजलंदध्रेच्छघनाप्रतिदिनंद्विजः
 एकदाहारकःकश्चिद्द्रव्यंनेतुंसमागतः २९
 उत्पाटयरात्रावररंगतोऽसौतद्गृहांतरम्
 दृष्ट्वाभीमंप्रहारार्थंदंडहस्तःसमागतः ३०
 हारकोमस्तकंतस्यछित्त्वातूर्णपलायितः
 अथतस्यभटाविष्णोःशंखचक्रगदाधराः ३१
 समायातास्तथानेतुंभीमंतंवीतकिल्बिषम्
 स्यंदनंचागतंदिव्यंराजहंसयुतंद्विज ३२
 तत्रारूढोययौविष्णोर्भवनंदुर्लभंकिल
 माहात्म्यंभूमिदेवस्यमयातेतत्प्रकीर्तितम्
 शृणुयाद्योनरोभक्त्यातस्यपातकनाशनम् ३३
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेब्राह्मणमाहात्म्यं
 नामचतुर्दशोऽध्यायः १४

पंचदशोऽध्यायः

शौनकउवाच

कथयस्वमहाभागमाहात्म्यंपापनाशनम्
 एकादश्याःफलंकिंवाकिल्बिषंस्यादकुर्वतः १
 सूतउवाच
 एकादश्यास्तुमाहात्म्यंकिमहंवच्मिसंप्रतम्
 श्रुत्वाचैकादशीनामयमदूताश्चशंकिताः २
 भवन्तिनात्रसंदेहोसर्वप्राणिभयंकराः
 व्रतानांचैवसर्वेषांश्रेष्ठांचैकादशींशुभाम् ३

उपोष्यजागृत्याद्विष्णोःकुर्याच्चमंडनमहत्
 तुलसीदलैस्तुयोमर्त्योहरिपूजांकरोतिवै ४
 दलेनैकेनलभतेकोटियज्ञफलंद्विज
 अगम्यागमनेचैवयत्पापंसमुदाहृतम् ५
 तत्पापंयातिविलयंचैकादश्यामुपोषणात्
 घृतपूर्णप्रदीपंयोदद्याद्विष्णुदिनेद्विज ६
 अंतेविष्णुपुरंयातितमोहत्वास्वतेजसा
 धन्याजनपदास्तेवैधन्यःसचमहीपतिः ७
 हरेर्दिनेयस्यराज्येचैकादश्यामहोत्सवः
 नारायणस्यशयनेपार्श्वस्यपरिवर्त्तने ८
 विशेषेणप्रबोधिन्यानिराहाराभवंतिये
 मदंतिकंनानयध्वंप्राणिनःपुण्यभागिनः ९
 अहर्निशंपितृपतिःसमादिशतिदूतकान्
 एकादशीजगन्नाथवल्लभापुण्यवर्धिनी १०
 विष्णुर्देहंदहत्येवतस्यामन्नस्यभक्षणे
 तेषांधिग्जीवनंसंपत्धिक्सौंदर्यचवर्तनम् ११
 येऽन्नमशनंतिपापिष्ठाश्चैकादश्यांहिविड्भुजः
 एकादश्यांद्विजश्रेष्ठभुक्तिमाश्रित्यकेवलम् १२
 बहूनिविविधान्येवतिष्ठंतिदुरितानिच
 अमावास्यांयथास्त्रीणांसंगमेकलुषंमहत् १३
 एकादश्यांतथैवान्नभक्षणेवृजिनंभवेत्
 रोगिणश्चतथाखंजकाससोदरकुष्ठकाः १४
 भवंतिप्राणिनस्तेवैतस्यामन्नस्यभक्षणे
 ग्रामशूकरतांयांतिदारिद्र्यंचप्रयांतिवै १५
 राजबद्धाद्विजश्रेष्ठतस्यामन्नस्यभक्षणे
 संसारेयानिपापानितानिविप्रहरेर्दिने १६
 भुक्तिमाश्रित्यतिष्ठंतिजलभक्षणमाज्ञया
 कुर्वतांसर्वपापानिनरकान्निष्कृतिर्भवेत् १७
 ननिष्कृतिर्भवेन्नृणांभुंजतांचहरेर्दिने
 नरायावंतिचान्नानिभुंजतेचहरेर्दिने १८

प्रत्यन्नंचब्रह्महत्याकोटिजंवृजिनंभवेत्
 पुनर्वर्चिपुनर्वर्चिश्रूयतांश्रूयतांनराः १९
 नभोक्तव्यंनभोक्तव्यंनभोक्तव्यंहरेर्दिने
 गंगादिषुचतीर्थेषुस्नात्वायत्फलमाप्यते २०
 चंद्रसूर्योपरागेचचैकादश्यामुपोषितः
 अर्चित्वोत्पलमालाभिस्तस्यांचकमलापतिम् २१
 विधिवत्पारणंकृत्वानमातुर्गर्भभाजनम्
 एकादश्यांहरेर्गेहेकरोतिमंडनंद्विज २२
 परमांगतिमासाद्यतिष्ठेद्विष्णुनिकेतने
 एकादशींसमासाद्यनिराहाराभवंतिये २३
 तेषांविष्णुपुरेशश्चन्निवासोऽपिनसंशयः
 तुलसीभक्तिसंलीनंमनोयेषांविराजते २४
 तेषांतिपरमंविष्णोःस्थानमेवनसंशयः
 परद्रव्येष्वभिरुचिर्येषांचैवनविद्यते २५
 संतुष्टमनसोयेऽपितेषांविष्णुपुरंध्रुवम्
 दुर्भिक्षकालमासाद्यप्राणिभ्योयेनरोत्तमाः २६
 ददत्यन्नंहरेःसद्यतेषांचैवनसंशयः
 गवांद्विजानांत्राणायस्वामिनोयोषितस्तथा २७
 प्राणान्मुंचंतियेमत्तर्यांस्तेषांविष्णुपुरंध्रुवम्
 प्राणिभिर्दशमीविद्वानचोपोष्याकदाचन २८
 परिहार्यद्विजश्रेष्ठदुर्जनस्यांतिकंयथा
 अरुणोदयवेलायांदशमीसंगतायदि २९
 तत्रोपोष्याद्वादशीस्यात्त्रयोदश्यांतुपारणम्
 दशमीशेषसंयुक्तोयदिस्यादारुणोदयः ३०
 वैष्णवेननकर्तव्यंतद्दिनैकादशीव्रतम्
 चतस्रोघटिकाःप्रातररुणोदयउच्यते ३१
 यतीनांस्नानकालोयंगंगांभःसदृशःस्मृतः
 अरुणोदयकालेतुदशमीयदिदृश्यते ३२
 नतत्रैकादशीकार्याधर्मकामार्थनाशिनी
 स्वल्पांचदशमीविद्धांत्यजेदेकादशींबुधः ३३

सुराबिंदोस्तुसंपर्कात्घृतकुंभंत्यजेद्यथा
संपूर्णैकादशीयत्रद्वादश्यांपुनरेवसा ३४
उत्तरायतिभिःकार्यापूर्वामुपवसेद्गृही
एकादशीकलायत्रद्वादशीपरतो नचेत् ३५
तत्रक्रतुशतंपुण्यत्रयोदश्यांतुपारणम्
एकादशीविलुप्ताचेत्परतोद्वादशीयुता ३६
उपोष्याद्वादशीपूर्णायदीच्छेत्परमांगतिम्
संपूर्णैकादशीयत्रप्रभातेपुनरेवसा ३७
सर्वैरेवोत्तराकार्यापरतोद्वादशीयदि
एकादशीव्रतेयेषामनःसंलीयतेनृणाम् ३८
तेषांस्वर्गोहिवासोऽथयांतितेसदनहरेः
एकादश्याःपरं नास्तिपरलोकस्यसाधनम् ३९
बहुपापसमायुक्तःकरोतिहरिवासरम्
सर्वपापविनिर्मुक्तःसयातिहरिमंदिरम् ४०
पतिसहितायायोषित्करोतिहरिवासरम्
सुपुत्रास्वामिसुभगायातिप्रेत्यहरेर्गृहम् ४१
योयच्छतिहरेरग्रेप्रदीपंभक्तिभावतः
हरेर्दिनेर्द्विजश्रेष्ठपुण्यसंख्यानविद्यते ४२
यांगनाभर्तृसहिताकुरुतेजागरंहरेः
हरेर्निकेतनेतिष्ठेच्चिरंपत्यासहद्विज ४३
यत्किञ्चिद्धरयेवस्तुभक्त्यायच्छतियोद्विज
हरेर्दिनेतस्यपुण्यमक्षयंचैवसर्वदा ४४
पुरासीद्वल्लभोनाम्नानगरेकांचनाह्वये
धनेनपुष्कलेनापिराजतेसधनेश्वरः ४५
तस्यप्रियामहारूपानाम्राहेमप्रभाद्विज
गरीयान्मुखरस्तत्रबाधतेचकलेर्गुणः ४६
सासदाकलहंकुर्यात्पत्यासहतपोधन
शश्वद्गुरुजनान्कामंभर्त्सनान्नीचभाषया ४७
पाकपात्रेसदाशनीयात्गुप्तासैकांतिकेमला
उच्छिष्टंगुरुजनेभ्यश्चदद्याद्वैप्रतिवासरम् ४८

जारेसदास्थितंचित्तमहंसाध्वीतिसावदेत्
 स्वामिनः कलहैर्ब्रह्मन्मनोद्वेगकरासदा ४९
 एकदाचागतांदृष्ट्वाचकारभर्त्सनांचताम्
 भर्त्तातस्याः प्रहारंचसर्वपापयुतांद्विज ५०
 सैवरोषसमायुक्तागताशून्यगृहेतुवै
 सुप्ताऽज्ञातास्थिताकस्मिन्जलान्नंचखादह ५१
 दैवात्तत्रदिनेविष्णोः पार्श्वस्यपरिवर्त्तनम्
 एकादशीव्रतंविप्रसर्वपापप्रणाशनम् ५२
 ततः प्रभातेरजनीद्वादशीश्रवणान्विता
 आगतातत्रसानारीरोषनिर्भरमानसा ५३
 निराहारौकृतौद्वौचनिर्मलासाबभूवह
 रात्रौचपंचतांयाताजयंतीवासरेद्विज ५४
 यमाज्ञयाततोदूताआगतास्तांतथाविधाम्
 नेतुंभयंकरास्तेचपाशमुद्गरपाणयः ५५
 बद्ध्वानेतुंमनश्चक्रेकृतांतसदनंयदा
 तदागताविष्णुदूताः शंखचक्रगदाधराः ५६
 छित्त्वापाशंततोदिव्येस्यंदनेतांगतैनसम्
 तेवैचारोहयामासुनिर्मलांभवनंहरेः ५७
 गतातैर्वेष्टितासाथदुर्लभंनिजरैः शुभम्
 विष्णोर्दिवसमाहात्म्यंकथितंतेद्विजर्षभ ५८
 अनिच्छयापियः कुर्यात्सयातिहरिमंदिरम्
 एकादश्यादिनेमर्त्योदीपंदातुंहरेर्गृहे ५९
 गच्छेत्प्रतिपदंसोऽपिचाश्वमेधफलाधिकम्
 शृण्वंतंचपुराणानिपठंतंचहरेर्दिने
 प्रत्यक्षरंलभंतेतेकपिलादानजंफलम् ६०
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेसूतशौनकसंवादेब्रह्मखंडेहरिवासरमाहात्म्यकथनं
 नामपंचदशोऽध्यायः १५

षोडशोऽध्यायः

शौनकउवाच

कर्मणाकेनभोःसूतचैनसांसंक्षयोभवेत्
 श्रीहरेश्चकृपाभूयात्तद्वदस्वानुकंपया १
 सूतउवाच
 शृणुशौनकवक्ष्यामिशृण्वतांपापनाशनम्
 येनविष्णोःकृपास्याद्वैवृजिनक्षयकारिणी २
 पौर्णमास्यांतुयोविप्रभक्तिभावसमन्वितः
 कुर्यान्नानाविधानेनसपर्य्याश्रीजगद्विभोः ३
 कलुषंतस्यनश्येतकोटिजन्मार्जितंमुने
 तस्मिन्श्रीरमणस्यास्यकृपाजाताभवेद्ध्रुवम् ४
 द्वादश्यामन्नदानंयोभक्त्याकुर्याद्विजातये
 तस्यनश्यंतिपापानितमांसीवारुणोदये ५
 योनरःश्रीहरिंकुर्यात्स्त्रपनंपयसाद्विज
 तत्प्रीतिःश्रीहरेःसद्योद्वादश्यांशर्करादिभिः ६
 मंत्रंविनातुयोविप्रदद्याच्छ्रीहरयेकिल
 पाषाणसदृशंपुष्पंदातायातिअधोगतिम् ७
 क्षमासुरायचमूर्खायपाषाणसदृशंतुयत्
 दद्याद्दानंनरोयोवैतस्यपुण्यंनविद्यते ८
 विद्याहीनोद्विजोमोहादानंगृह्णातिमूढधीः
 कालानलंयथाजीर्णंतेनसनिरयंव्रजेत् ९
 यथादारुमयोहस्तीमृगश्चित्रमयोयथा
 विद्याहीनोद्विजोविप्रत्रयस्तेनामधारकाः १०
 यथाध्वनिस्थितंवारीपवनार्केणशुद्ध्यति
 भक्त्यातुपार्षदंदृष्ट्वातस्यनश्यतिकल्मषम् ११
 योनरश्चाश्विनेमासिसघृतान्पूर्णिमादिने
 दद्याच्छ्रीहरयेलाजान्क्रीडार्थंतुवराटिकाम् १२
 भक्त्यायातिहरेःस्थानंपुनरावृत्तिवर्जितः
 नदद्याद्योनरोमोहात्तस्मिन्नतुष्टिदोहरिः १३
 वराटिकांयावतींयोहरयेपौर्णिमादिने
 तावद्दिनंहरेःस्थानंचाश्विनेसंवसेद्ध्रुवम् १४
 करवीरपुरेह्यासीत्पुराशूद्रोऽपिनिर्दयः

कालद्विजोद्विजश्रेष्ठनाम्नापापीभयंकरः १५
 स्वकार्यनिरतः सोऽपि स्वामिकार्यप्रणाशकः
 एकदापंचतांयातो यमदूताभयंकराः १६
 आगतास्तं समानेतुं यमस्य तु निकेतनम्
 बद्ध्वानिन्युश्च तं दृष्ट्वा पृष्टवान्सचिवं यमः १७
 यम उवाच
 अस्य किं विद्यतेऽमात्यकर्मापि च शुभाशुभम्
 कथय स्वसमूलं तु चित्रगुप्तविचक्षण १८
 चित्रगुप्त उवाच
 असौ पापी दुराचारः स्वामिकार्यप्रणाशकः
 नास्ति पुण्यं चाणुमात्रं नरके परिपच्यताम् १९
 शतमन्वन्तरं राजन् नागयो नौच निष्ठुरः
 पाषाणे जन्म चासाद्य गृहे स्थातुं निरन्तरम् २०
 सूत उवाच
 तावत्कालं ततो विप्रनिरये स पपात ह
 ततोऽप्यश्म गृहे नागयो नौजातः सुदुःखितः २१
 एकदा चाश्विने मासि पौर्णमासी दिने द्विज
 लाजान्वराटिकानागो बिलात्प्राक्षेप यद्वहिः २२
 पतिता सा हरेरग्रे पापमस्य स्वयं हरिः
 तूर्णं तु नाशयामास दयालुर्दुःखनाशकः २३
 कदाचित्प्राप्तकालस्तु पंचत्वं स जगाम ह
 यमदूतास्तमानेतुं चागता बहुशो द्विज २४
 बद्ध्वानेतुं यदा च क्रूर्यमस्य सदनं प्रति
 तदागता विष्णुदूताः शंखचक्रगदाधराः २५
 पाशं छित्त्वारथे दिव्ये तमाशुगत किल्बिषम्
 तत्र चारोपयामासुः यमदूताः पलायिताः २६
 ततो निकेतनं विष्णोर्नागस्तैर्वेष्टितो ययौ
 तत्र तस्थौ हरेरग्रे पुनरावर्त्तिवर्जितः २७
 भक्त्या यो हरये दद्यात् लाजांश्च स घृतान् द्विज
 वराटिकां तस्य पुण्यं न जाने किं भवेद् ध्रुवम् २८

यइमंशृणुयाद्विप्रचाध्यायंपापनाशनम्

तस्यनश्यंतिपापानिश्रीहरेःकृपयापिच २६

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसूतशौनकसंवादेषोडशोऽध्यायः १६

सप्तदशोऽध्यायः

शौनकउवाच

विष्णुपादोदकस्यापिमाहात्म्यंपापनाशनम्

कथयस्वमहाप्राज्ञसमूलंमेकृपार्णव १

सूतउवाच

समस्तपातकध्वंसिविष्णुपादोदकंशुभम्

कण्मात्रंवहेद्यस्तुसर्वतीर्थफलंलभेत् २

विष्णुपादोदकंब्रह्मन्स्पर्शतःपापनाशनम्

अकालमरणंनास्तिगंगास्नानफलंलभेत् ३

विष्णुपादोदकंपापीयःपिबेत्तस्यकिल्बिषम्

शरीरस्थंक्षयंयातिकृतंब्रह्मन्नसंशयः ४

तुलसीपर्णसंयुक्तंविष्णुपादोदकंद्विज

योवहेच्छिरसाभक्त्याचांतेयातिहरेर्गृहम् ५

मेरुतुल्यसुवर्णानिदत्त्वायत्फलमाप्यते

हरिपादोदकंस्पृष्ट्वाप्राप्यतेतत्फलंनरैः ६

धेनुकोटिसहस्राण्यत्फलंलभतेनरैः

दत्त्वापादोदकंस्पृष्ट्वातत्फलंप्राप्यतेध्रुवम् ७

यज्ञकोटिसहस्राणिकृत्वायत्फलमाप्यते

हरिपादोदकंस्पृष्ट्वातस्मात्कोटिगुणंनरैः ८

कोटिकन्याप्रदानेनयत्फलंलभ्यतेजनैः

विष्णुपादोदकंस्पृष्ट्वाफलंतस्माद्विजाधिकम् ९

दंतिकोटिप्रदानेनसप्तिकोटिप्रदानतः

यत्फलंलभतेमर्त्यःस्पृष्ट्वापादोदकंहरेः १०

दत्वामर्त्यःसप्तद्वीपांससस्यांयत्फलंलभेत्

विष्णुपादोदकंस्पृष्ट्वातस्माद्विप्राधिकंलभेत् ११

शृणुविप्रप्रवक्ष्यामिसंक्षेपेणाधिकंकिमु

विष्णुपादोदकं स्पृष्ट्वा पापी याति हरेर्गृहम् १२
 शौनक उवाच
 स्पृष्ट्वा पीत्वा पुराकेन प्राणिना प्रापिवै गृहम्
 कथयस्व हरेः सूतममत्वं चानुकंपया १३
 सूत उवाच
 पुरात्रेतायुगे पापी नाम्ना विप्रः सुदर्शनः
 जनार्दन दिने नित्यमश्नीयात्स द्विजोत्तम १४
 शास्त्रनिंदा करो नित्यं व्रतनिंदाकरः सदा
 असावन्यं न जानाति केवलं स्वोदरं विना १५
 एकदा प्राप्तकालस्तु निधनं प्राप्तवान् द्विज
 यमदूताः समायाता बद्ध्वा नीतो यमालयम् १६
 तं दृष्ट्वा यमुनाभ्राता पप्रच्छ सचिवं रुषा
 भोऽमात्य चास्य यत्पुण्यं पापं वदसमूलतः १७
 असौ विप्रो महापापी क्रूरकर्म्मैव दृश्यते १८
 चित्रगुप्त उवाच
 आकर्ण्य चास्य पापं पुण्यं नास्त्यणुमात्रकम्
 वासरेऽपि हरेर्नित्यमकरोद्भोजनं विभो १९
 वासरेकमलाभर्तुश्चाश्नीयाद्योनराधमः
 पुरीषं सोऽश्नीयाद्राजन् निरयं याति दारुणम् २०
 मन्वंतरशतं देहि स्थानं तु निरयेऽप्यमुम्
 ग्रामक्रोडस्य योनौ हिततो जन्म भविष्यति २१
 सूत उवाच
 यमाज्ञयाततो विप्रतस्य दूतैर्भयं करैः
 पातितस्तु पुरीषे वै मन्वंतरशताधिकम् २२
 ततो मुक्तोऽभवद्वा सौ पृथिव्यां ग्रामसूकरः
 चिरं नरकमश्नीयाद्धरिवासरभोजनात् २३
 ततो विप्रप्राप्तकालः पंचत्वं स जगाम ह
 काकयोनौ पुनर्जन्म लेभेऽसौ विड्भुजः सदा २४
 एकस्मिन् दिवसे विप्रश्रीहरेश्चरणोदकम्
 द्वारदेशे स्थितं पीत्वा सर्वपापविवर्जितः २५

तस्मिन्नेवदिनेकाकःपतितःशबरस्यच
कालेमृत्युदशांप्राप्तोव्याधेनवायसोपिच २६
आगतेस्यंदनेदिव्येराजहंसयुतेशुभे
आरुह्यबलिभुग्विप्रययौसहरिमंदिरम् २७
पादोदकस्यमाहात्म्यंकथितंपापनाशनम्
यःशृणोतिनरःपापीतस्यपापंविनश्यति २८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसूतशौनकसंवादेचरणोदक-
माहात्म्येसप्तदशोऽध्यायः १७

अष्टादशोऽध्यायः

शौनकउवाच
अगम्यागमनंसूतकुर्याद्योवैविमोहितः
तस्यशुद्धिर्भवेत्केनकथयस्वसमूलतः १
सूतउवाच
अभिगच्छतिचांडालघ्नंश्चपाकींयोद्विजोत्तमः
उपवासत्रयंकुर्यात्प्राजापत्यंचरेत्ततः २
सशिखंवपनंचैवदद्याद्गोमिथुनद्वयमेवच
यथार्थदक्षिणांदत्वाशुद्धिमाप्नोतिसद्विजः ३
क्षत्रियोवापिचांडालघ्नंवैश्योवायदिगच्छति
प्राजापत्यंसकृच्छ्रंचदद्याद्गोमिथुनद्वयम् ४
अनुगच्छतिशूद्रोहिंश्चपाकींचतपोधन
चतुर्गोमिथुनंदद्यात्प्राजापत्यंव्रतंचरेत् ५
मातरंयदिवागच्छेद्भगिनींस्वसुतामपि
वधूंचमोहितोगच्छंस्त्रीणिकृच्छ्राण्यथाचरेत् ६
चांद्रायणत्रयंकृत्वादद्याद्गोमिथुनत्रयम्
सशिखंवपनंकृत्वापंचगव्यंपिबेत्ततः ७
हुतेह्यग्नौतथाप्यत्रशुद्ध्यत्येवंतपोधन
पितृदारान्द्विजश्रेष्ठमातुश्चभगिनींतथा ८
गुरुपत्नींमातुलानींभ्रातुर्भार्यास्वगोत्रजाम्
यदिगच्छतिमोहेनप्राजापत्यद्वयंचरेत् ९

चांद्रायणत्रयं ब्रह्मन् पंचगोमिथुनानि च
 विप्रेभ्यो दक्षिणां दद्याच्छुद्ध्यत्येव न संशयः १०
 गां च गच्छतियोमूढ उपवासत्रयं चरेत्
 धेनुं दत्त्वा तथा चान्नं शुद्ध्यत्यत्र न संशयः ११
 वेश्यां खरीं शूकरीं च कपितुं महिषीं द्विज
 आकंठतः समाक्षिप्य गोमयोदककर्म मे १२
 तत्र तिष्ठेन्निराहारो त्रिरात्रेणैव शुद्ध्यति
 स शिखं वपनं कृत्वा त्रिरात्रमुपवासयेत् १३
 एकरात्रं जले स्थित्वा शुद्ध्यत्येव न संशयः
 ब्राह्मणीं तु यदा गच्छेत् यो नरः काममोहितः १४
 प्राजापत्यत्रयं कुर्याच्चान्द्रायणत्रयं तथा
 गोत्रयं तु तथा दद्याच्छुद्ध्यत्येव तपो धन १५
 ब्राह्मणीं पंचगव्यं तु पंचरात्रं पिबेद् द्विज
 गोद्वयं दक्षिणां दद्याच्छुद्ध्यत्यत्र न संशयः १६
 परांगनां यदा गच्छेत् कृच्छ्रं सांतपनं चरेत्
 यथार्गला तथा योषितस्मात्तां परिवर्जयेत् १७
 वर्णबाह्यां तथा नीचामनु गच्छेत् सकृन्नरः
 प्राजापत्यं चरेत् कृच्छ्रं शुद्ध्यत्येव न संशयः १८
 अंगारसदृशी योषित्सर्पिः कुंभसमः पुमान्
 तस्याः परिसरे ब्रह्मन्नस्था तव्यं कदाचन १९
 जारेण जनयेद्गर्भं याचनारी कुलांतका
 त्याज्या सा सर्वथा ब्रह्मस्तत्र दोषो न विद्यते २०
 याचनारी गृहाद्गच्छेत् यक्त्वा बंधून् स्वकानपि
 नष्टा सा च कुलभ्रष्टा न तस्याः संगमः पुनः २१
 याचनारी यदा गच्छेन्मोहिता परपूरुषम्
 प्राजापत्यं चरेत् कृच्छ्रं पंचगव्यं पिबेत्ततः २२
 गोद्वयं तु ततो दद्याच्छुद्ध्यत्येव न संशयः
 ब्राह्मणी बालिशा ब्रह्मन्मोहिता परपूरुषम् २३
 यदा गच्छेत्तदा त्याज्या जनैर्दोषो न विद्यते
 योगच्छेद् ब्राह्मणीं विप्रभूसुरः काममोहितः

गोतिलांश्चतदादद्याच्छुद्ध्यत्यत्रनसंशयः २४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसूतशौनकसंवादेअष्टादशोऽध्यायः १८

एकोनविंशोऽध्यायः

शौनकउवाच

अज्ञानात्प्राश्यविण्मूत्रंसुरांसंस्पृश्यवापुनः

यथाशुद्धिर्भवेत्तेषांकथयामिशृणुद्विज १

प्राजापत्यद्वयंकुर्यात्तीर्थाभिगमनंमुने

वृषैकादशगोदानंसशिखंवपनंततः २

गत्वाचतुष्पथंसर्वप्राजापत्यव्रतंतथा

गोद्वयंतुततोदद्यात्पंचगव्यंपिबेत्ततः ३

ब्राह्मणान्भोजयित्वातुशुद्ध्यत्यत्रनसंशयः

चांडालान्नंजलंचैवज्ञानतोऽपिविपत्तिषु ४

यदिभुङ्क्तेनरःकश्चित्कृच्छ्रंचांद्रायणंचरेत्

सशिखंवपनंकृत्वापंचगव्यंततःपिबेत् ५

एकद्वित्रिचतुर्गावोदेयाद्विप्रेष्वनुक्रमात्

वृषलान्नंसूतकान्नंभोज्यान्नंजलंचवै ६

शूद्रोच्छिष्टंयदाभुङ्क्तेज्ञानतोवाविपत्तिषु

प्राजापत्यद्वयंकुर्याच्चंद्रायणत्रयंतथा ७

गोद्वयंतुततोदद्यात्पंचगव्यंपिबेद्विज

हुत्वाह्यग्नौबहून्विप्रान्भोज्यशुद्धोभवेद्ध्रुवम् ८

आखुनकुलमाज्जरैरन्नंचेद्भक्षितंद्विज

तिलदर्भोदकैःप्रोक्ष्यशुद्ध्यत्येवनसंशयः ९

पलांडुलशुनंशिग्रुमलाबुंगृजनंपलम्

भुङ्क्तेयौवैनरोब्रह्मन्व्रतंचांद्रायणंचरेत् १०

मद्यमांसप्रियंशूद्रंनीचकर्मानुवर्त्तनैः

तंशूद्रंवर्जयेद्विप्रश्चपाकमिवदूरतः ११

द्विजसेवानुरक्तायेमद्यमांसविवर्जिताः

दानस्वकर्म्मनिरतास्तेज्ञेयावृषलोत्तमाः १२

अज्ञानाद्भुजतेविप्रसूतकेमृतकेयदि

गायत्रीदशभिर्विप्रःसहस्रैश्चशुचिर्भवेत् १३
 सहस्रैःक्षत्रियश्चैववैश्यःपंचसहस्रकैः
 पंचगव्यैर्भवेच्छुद्धोवृषलोऽपितपोधन १४
 आज्यंतुतोयनीचस्यभांडस्थंदधियःपिबेत्
 अज्ञानतोऽपियोवर्णःप्राजापत्यव्रतंचरेत् १५
 दानंबहुतरंदद्याच्छुद्धोह्यग्नौयथाविधि
 शूद्राणांनोपवासोऽपिदानेनैवविशुद्ध्यति १६
 सशिखंवपनंकुर्यादहोरात्रोपवासतः
 नीचैर्दंडादिभिश्चैवताडितोयोनरोद्विज १७
 प्राजापत्यव्रतंकुर्याच्चान्द्रायणव्रतंतुवा
 सशिखंवपनंचैवपंचगव्यंपिबेत्ततः १८
 गोद्वयंतुततोदद्यादग्नौचान्नादिकंहृतम्
 मद्यपानंगृहेविप्रज्ञानतोऽपियदृच्छया १९
 यदिभुंक्तेनरःकश्चित्पात्यःसोऽपिकुलान्नरः
 गोबीजहंतायोविप्रच्छेदकश्चदलस्यच २०
 स्वर्णस्तेयीभवेत्कृच्छ्रंप्राजापत्यत्रयंचरेत्
 सशिखंवपनंकृत्वापंचगव्यंतथापिबेत् २१
 यथाविधिहुतंचाग्नौदद्याद्धेनुत्रयंतथा
 तस्यभुक्तंजलंचैवग्राह्यंस्याद्वैतपोधन २२
 प्रातरुयहंतुचाशनीयात्र्यहंसायमयाचितम्
 त्र्यहंचैवतुनाशनीयात्प्राजापत्यमिदंव्रतम् २३
 गोमूत्रंगोमयंक्षीरंदधिसर्पिःकुशोदकम्
 दिनद्वयंपिबेद्विप्रचैकरात्रमुपोषितः
 सर्वपापहरंकृच्छ्रंमुनेसांतपनंस्मृतम् २४
 ग्रासंत्र्यहंतुचैकैकंप्रातःसायमयाचितम्
 अद्यात्त्र्यहंचोपवसेदतिकृच्छ्रमिदंव्रतम् २५
 प्रतित्र्यहंपिबेदुष्णंजलंक्षीरंघृतंद्विज
 सकृत्स्नायीतप्तकृच्छ्रंस्मृतंपापहरंमुने २६
 अभोजनंद्वादशाहंकृच्छ्रोऽयपापनाशनः
 पराकोनामविज्ञेयःप्रसिद्धश्चतपोधन २७

एकैकं वद्धयेत्पिंडं शुक्ले कृष्णे च हासयेत्
इंदुक्षयेन भुंजीत चांद्रायणव्रतं स्मृतम् २८
अशनीयाच्चतुरः प्रातः पिंडान् विप्रसमाहितः
चतुरोऽस्तमिते चार्केशिशुचांद्रायणं स्मृतम् २९
कूष्माण्डघातीयानारीपंचगव्यं पिबेत्त्रयहम्
कूष्माण्डपंचकंदद्यात्सुवर्णसवस्त्रकम्
तस्यावारितथाभक्तं ग्राह्यं स्याद्वै तपोधन ३०

इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखण्डे सूतशौनकसंवादे एकोनविंशोऽध्यायः १९

विंशतितमोऽध्यायः

शौनक उवाच

सुकृतं किं तथा प्राह कृत्वा संसारसागरात्
तरिष्यंति कलौ सूततमोन्धकूपमंडुकाः १
सूत उवाच
राधाकृष्णप्रिये चोर्जे प्रातः स्नानं समाचरेत्
राधादामोदरं भक्त्या कुर्यात्पूजां समाहिता २
त्यक्त्वा मिषादिकं ब्रह्मन्पतिसेवापरायणा
सायाति श्रीहरेः स्थानं गोलोकाख्यं सुदुर्लभम् ३
राधादामोदराभ्यां याधूपदीपंतु कार्तिके
दद्यात्साभवनं विष्णोर्यातिवैत्यक्तपातकाः ४
योषिद्या कार्तिके विप्रदद्याद्द्वस्त्रं निकेतने
राधादामोदराभ्यां तु वसेत्सा श्रीहरेश्चिरम् ५
राधादामोदराभ्यां सापुष्पं माल्यं सुवासितम्
कार्तिके मासि सा दद्याद्यातिवैकुण्ठमंदिरम् ६
गंधं याचापि नैवेद्यं दद्याद्वै शर्करादिकम्
राधादामोदराभ्यां सा गच्छेद्वै विष्णुमंदिरम् ७
यत्किंचिद्यच्छति ब्रह्मन् कार्तिके च द्विजातये
राधादामोदरप्रीत्यै तस्याः पुण्याक्षयं भवेत् ८
यानारी कार्तिके भक्त्या राधादामोदरं द्विज
प्रातः सपर्यासायाति न कुर्व्यान्निरयंचिरम् ९

कदाचिज्जन्मभूमौसाविधवाप्रतिजन्मनि
 भवेच्चासाद्यपूर्ववैचाप्रियास्वामिनोऽपिच १०
 पुरात्रेतायुगेविप्रवृषलोनामशंकरः
 सौराष्ट्रदेशवासीचतस्यजायाकलिप्रिया ११
 जाराकांक्षीसदानाम्नातृणवन्मन्यतेपतिम्
 असौपतिर्नमेयोग्योमेस्वामीपरपूरुषः १२
 इतिमत्वासदातस्मैचोच्छिष्टंतुददातिवै
 नीचसंगान्महामूढामद्यमांसंचखादह १३
 स्वामिनोभर्त्सनानित्यंकुर्यात्कामंतुनिष्ठुरा
 पादरज्जुर्भवेच्चासौकस्माद्वैनमृतोऽपिच १४
 मृतेतस्मिन्नहंभोगंकरिष्यामियदृच्छया
 विचार्येतिहदामूढाजारेणैकेनसातदा १५
 अन्यदेशंगमिष्यावःसंकेतमकरोद्विज
 सुप्तस्यस्वामिनोरात्रौचासिनातद्गलंद्विज १६
 छित्वाजारकृतेसापिसंकेतस्यस्थलंगता
 आगतंजारपुरुषंद्वीपिनाभक्षितंद्विज १७
 दृष्ट्वासारोदनंकृत्वामूर्च्छितानिपपातह
 चिरादाश्वस्यसामूढाकरुणंविललापह १८
 कलिप्रियोवाच
 स्वकीयंस्वामिनंहत्वाचागतापरपूरुषम्
 तंजारंस्वामिनंदैवात्शार्दूलोभक्षयन्मम
 किकरोमिक्वगच्छामिविधात्रावंचितास्म्यहम् १९
 सूतउवाच
 ततःकलिप्रियाब्रह्मन्आगतास्वगृहंप्रति
 लपनेस्वामिनोदत्वामुखंचविललापसा २०
 कलिप्रियोवाच
 हानाथकिंकृतंकर्ममयाहंतातिदारुणम्
 कंलोकंवागमिष्यामिवदस्वामिन्मनागिरम् २१
 भर्त्सनंतुयथाकामंकुर्याच्चाहंसुनिदिता
 किंचिन्नवदसिस्वामिन्नेनोयन्मेनविद्यते २२

सूतउवाच

ननामचरणेतस्यगतान्यनगरंप्रति

तत्रप्रविष्टासायोषिदृष्ट्वापुण्यजनान्बहून् २३

ऊर्जेस्नानपरान्प्रातर्नर्मदायांचवैष्णवान्

तत्रनद्यांस्त्रियश्चापिराधादामोदरंद्विज २४

सपर्याचकृतांचैवशंखनादैर्महोत्सवैः

गंधपुष्पैर्धूपदीपैर्वस्त्रैर्नानाविधैःफलैः २५

मुखवासैर्भक्तियुक्तादृष्ट्वासाविनयान्विता

पप्रच्छब्रूतयूयंमेकिमेतत्क्रियतेस्त्रियः २६

स्त्रियऊचुः -

सर्वमासोत्तमेचोर्जेराधादामोदरौशुभौ

पूजांकृत्वावयमातःसर्वपापहरांशुभाम् २७

कोटिजन्मार्जितंपापंनष्टंप्राप्तंनिकेतनम्

सपर्यामामिषंत्यक्त्वाकृत्वासाचहरेर्दिने २८

निधनत्वंपौर्णमास्यांगतासानिर्मलाद्विज

किंकराश्चागतास्तूर्णयमस्यनिलयंप्रति २९

नेतुंतांक्रोधसंयुक्ताबबंधुश्चर्मरज्जुमिः

तदागताविष्णुदूताविमानंस्वर्णनिर्मितम् ३०

शंखचक्रगदापद्मधारिणोवनमालिनः

निजघ्नुश्चक्रधाराभिर्यमदूताःपलायिताः ३१

राजहंसयुतेविप्रविमानेस्वर्णनिर्मिते

आरूढासागतातैस्तुवेष्टिताविष्णुमंदिरम् ३२

तत्रतस्थौचिरंभोगंकृत्वासावैयथेप्सितम्

याकुर्यात्कार्तिकेविप्रराधादामोदरार्चनम् ३३

यातिपूजात्यक्तपापाद्गोलोकाख्यंमनोहरम्

यइदंशृणुयाद्भक्त्यायाचनारीसमाहिता

कोटिजन्मार्जितंपापंतस्यतस्याविनश्यति ३४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसूतशौनकसंवादेराधादामोदरपूजा-

माहात्म्यकथनंननामविंशतितमोऽध्यायः २०

एकविंशोऽध्यायः

शौनकउवाच

कथयस्वमुनेसूतसर्वमासोत्तमस्यच
कार्तिकस्यविधिसम्यङ्नियमान्वक्तुमर्हसि १

सूतउवाच

आश्विनस्यद्विजश्रेष्ठपौर्णमास्यांसमाहितः
कार्तिकस्यव्रतंकुर्याद्यावदुद्धोधिनीभवेत् २
दिवाविप्रनरःकुर्यान्मलमूत्रमुदङ्मुखः
भवेन्मौनीचसर्वज्ञरात्रौचेद्दक्षिणामुखः ३
पथ्यंभसिचगोष्ठेषुश्मशानेवल्मिकेद्विज
कुर्यादुत्सर्जनंनैवव्रतीमूत्रपुरीषयोः ४
अत्युत्तमेषुस्थानेषुमलमूत्रंनकारयेत्
शुद्धांमृदंगृहीत्वाथवामंप्रक्षालयेत्करम् ५
अद्भिर्मृदापिशुद्ध्यर्थपूर्वविंशतिसंख्या
एकालिगेगुदेपंचतथावामकरेदश ६
उभयोर्दशदातव्यापादयोश्चत्रिभिस्त्रिभिः
मुखशुद्धिततःकुर्यात्संकल्पंस्नपनस्यच ७
हृदिदामोदरंध्यात्वाङ्ममंत्रंततोवदेत्
कार्तिकेहंकरिष्यामिप्रातःस्नानंजनार्दन ८
दामोदरस्यप्रीत्यर्थराधयापापनाशनं
नमःपंकजनाभायश्रीकृष्णजलशायिने ९
नमस्तेराधयासार्द्धगृहाणार्घप्रसीदमे
स्नानंकुर्यात्ततोविप्रतिलकंतुयथाविधि १०
ऊर्ध्वपुंड्रविहीनस्तुकिंचित्कर्मकरोतियः
निष्फलंकर्मतत्सर्वसत्यमेतन्मयोच्यते ११
यच्छरीरंमनुष्याणामूर्ध्वपुंड्रंविनाकृतम्
तद्दर्शनंनकर्तव्यंदृष्ट्वासूर्यनिरीक्षयेत् १२
ऊर्ध्वपुंड्रमृदाशुभ्रंललाटेयस्यदृश्यते
चांडालोऽपिविशुद्धात्मापूज्यएव न संशयः
अच्छिद्रमूर्ध्वपुंड्रंतुयेकुर्वन्तिनराधमाः १३

तेषां ललाटे सततं शुनः पादोनसंशयः
 प्रातः कालोदितं कर्म समाप्य हरिवल्लभाम् १४
 पूजयेद्भक्तितो विप्रतुलसीपापनाशिनीम्
 पौराणीं तु कथां श्रुत्वा श्रीहरेः स्थिरमानसः १५
 ततो विप्रं व्रती भक्त्या पूजयेत्तं यथाविधि
 परासनं परान्नं च परशय्यां परांगनाम् १६
 सर्वदा वर्जयेद्द्विप्रकार्तिके च विशेषतः
 सौवीरकं तथा माषानामिषं च तथा मधु १७
 राजमाषादिकं नित्यं वर्जयेत्कार्तिके व्रती
 जंबीरमामिषं चूर्णमन्नं पर्युषितं द्विज १८
 धान्ये मसूरिकाप्रोक्ता गवां दुग्धमनामिषम्
 लवणं भूमिजं विप्रप्राणयङ्गमामिषं खलु १९
 द्विजक्रीतारसाः सर्वे जलं चाल्पसरः स्थितम्
 ब्रह्मचर्यं तु र्यकाले पत्रावल्यां च भोजनम् २०
 कुर्याद्द्विजशार्दूलतैलाभ्यंगं च वर्जयेत्
 छत्राकं नालिकं हि गुं पलांडुं पूतिकादलम् २१
 लशुनं मूलकं शिग्रुं तथैव तुंबिकाफलम्
 कपित्थं चैव वृताकं कूष्माण्डं कांस्यभोजनम् २२
 द्विपाचितं सूतिकां न्नं मत्स्यं शय्यां रजस्वलाम्
 द्विस्त्रिश्चान्नं स्त्रियः संगं वर्जयेत्कार्तिके व्रती २३
 धात्रीफलं गृही विप्ररवौ तत्सर्वदा त्यजेत्
 कूष्माण्डे धनहानिः स्यात्बृहत्यां नस्मरेद्धरिम् २४
 पटोले तु न वृद्धिः स्याद्बलहानिश्च मूलके
 कलं कीजायते विल्वेति र्यग्योनिश्च निंबुके २५
 तालेशरीरनाशः स्यान्नारिकेले च मूर्खता
 तुंबीगोमांसतुल्या स्याद्गोवधं स्यात्कलिदके २६
 शिंबीपापकराप्रोक्ता पूतिका ब्रह्मघातिका
 वार्ताक्यां सुतनाशः स्याच्चिररोगी च माषके २७
 मांसे च बहुपापं स्याद्वर्जयेत्प्रतिपदादिषु
 यतिकं चिद्वर्जयेद्योऽन्नं श्रीहरेः प्रीतये द्विज २८

तत्पुनर्भूसुरेदत्वाव्रतांतेतस्यभोजनम्
 कार्तिकव्रतिनंविप्रयथोक्तकारिणंरम् २९
 यमदूताःपलायंतेसिंहंदृष्ट्वायथागजाः
 श्रेष्ठंविष्णुव्रतंविप्रतत्तुल्यानशतंमखाः ३०
 कृत्वाक्रतुंव्रजेत्स्वर्गं वैकुण्ठंकार्तिकव्रती
 यतिकचिदुष्कृतंविप्रमनोवाक्कायकर्मजम् ३१
 दृष्ट्वातुविलयंयातिकार्तिकव्रतिनंक्षणात्
 कार्तिकव्रतिनःपुण्यंब्रह्माचैवचतुर्मुखः ३२
 नसमर्थोभवेद्वक्तुंयथोक्तव्रतकारिणः
 यत्कृत्वाकलुषंसर्वव्रजेद्विप्रदशोदिशः ३३
 क्वगच्छामिक्वतिष्ठामिकार्तिकव्रतिनोभयात्
 पौर्णमास्यांयथाशक्तिचान्नवस्त्रादिकंद्विज ३४
 दद्याद्वैश्रीहरेःप्रीत्यैब्राह्मणानपिभोजयेत्
 रात्रौजागरणंकुर्यान्नृत्यगीतादिभिर्व्रती
 यद्दंशृणुयाद्भक्त्यातस्यपापंप्रणश्यति ३५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेसूतशौनकसंवादेब्रह्मखंडेएकविंशोऽध्यायः २१

द्वाविंशोऽध्यायः

शौनकउवाच

माहात्म्यंब्रूहिसर्वज्ञशृण्वतांपापनाशनम्
 सर्वप्राणिहितार्थायतुलस्याअनुकंपया १
 सूतउवाच
 तुलस्याःपरिसरेयस्यकाननंतिष्ठतिद्विज
 गृहस्यतीर्थरूपत्वान्नायांतियमकिंकराः २
 तुलस्याःकाननंविप्रसर्वपापहरंशुभम्
 रोपयंतिनराःश्रेष्ठास्तेनपश्यंतिभास्करिम् ३
 रोपणंपालनंसेवादर्शनंस्पर्शनंतुयः
 कुर्यात्तस्यप्रणष्टंस्यात्सर्वपापंद्विजोत्तम ४
 कोमलैस्तुलसीपत्रैरर्चयंतिहरितुये
 कालस्यसदनंविप्रतेनयांतिमहाशयाः ५

गंगाद्याःसरितःश्रेष्ठाविष्णुब्रह्ममहेश्वराः
 देवैस्तीर्थैःपुष्कराद्यैस्तिष्ठंतितुलसीदले ६
 योयुक्तस्तुलसीपत्रैःपापीप्राणान्विमुञ्चति
 विष्णोर्निकेतनंयातिसत्यमेतन्मयोदितम् ७
 तुलसीमृत्तिकालिप्तोयुक्तःपापशतैरपि
 विमुञ्चतिनरःप्राणान्सयातिहरिमन्दिरम् ८
 योनरोधारयेद्विप्रतुलसीकाष्ठचंदनम्
 तस्याङ्गनस्पृशेत्पापं सयातिपरमंपदम् ९
 तुलसीकाष्ठमालांतुक्कण्ठस्थांवहतेतुयः
 अप्यशौचोप्यनाचारोभक्त्यायातिहरेर्गृहम् १०
 धात्रीफलकृतामालातुलसीकाष्ठसंभवा
 दृश्यतेयस्यदेहेतुसवैभागवतो नरः ११
 तुलसीदलजांमालांकण्ठस्थांवहतेतुयः
 विष्णुच्छिष्टांविशेषेणसनमस्योदिवौकसाम् १२
 यःपुनस्तुलसीमालांकण्ठेकृत्वाजनार्दनम्
 पूजयेत्पुण्यमाप्नोतिप्रतिपुष्पंगवायुतम् १३
 धारयन्तिनयेमालांहैतुकाःपापबुद्धयः
 नरकान्ननिवर्ततेदग्धाःकोपाग्निनाहरेः १४
 नजह्यात्तुलसीमालांधात्रीमालांविशेषतः
 महापातकसंहर्त्रीधर्मकामार्थदायिनीम् १५
 स्पृशेच्चयानिलोमानिधात्रीमालाकलौनृणाम्
 तावद्वर्षसहस्राणिवसतेकेशवालये १६
 निवेद्यकेशवेमालांतुलसीकाष्ठसंभवाम्
 वहतेयोनरोभक्त्यातस्यवैनास्तिपातकम् १७
 तुलसीकाष्ठमालांतुप्रेतराजस्यदूतकाः
 दृष्ट्वानश्यन्तिदूरेणवातोद्धूतंयथादलम् १८
 तुलस्याविपिनेधात्र्याश्रयासुयोनरोत्तमः
 पिण्डददातिपितरोमुक्तियान्तिद्विजोत्तम १९
 पाणौमूर्ध्निगलेचैवकर्णयोश्चमुखेद्विज
 धात्रीफलंयस्तुधत्तेसविज्ञेयोहरिःस्वयम् २०

धात्रीपत्रैःफलैर्विप्रश्रीहरिंचार्चयेद्विज
 कोटिजन्मार्जितंपापंपूजयानश्यतिसकृत् २१
 यज्ञादेवाश्चमुनयस्तीर्थानिकार्तिकेद्विज
 धात्रीवृक्षंसमाश्रित्यतिष्ठन्तिकार्तिकेसदा २२
 धात्रीपत्रंकार्तिकेचद्वादश्यांतुलसीदलम्
 चिनोतियोनरोगच्छेन्निरयंयातनामयम् २३
 धात्रीछायासुयोविप्रचान्नंभुनक्तिकार्तिके
 अन्नसंसर्गजंपापमावर्षतस्यनश्यति २४
 तुलसीवनमध्येचधात्रीमूलेचकार्तिके
 कुर्याद्धर्यर्चनंविप्रवैकुण्ठंयातिसधुवम् २५
 तुलसीमूलदेशेऽपिस्थितंवारिद्विजोत्तम
 गृह्णातिमस्तकेभक्त्यापापीयातिहरेर्गृहम् २६
 तुलसीपत्रगलितंयस्तोयंशिरसावहेत्
 सर्वतीर्थेषुसस्नातश्चांतेयातिहरेर्गृहम् २७
 पुराकश्चिद्विजश्रेष्ठोद्वापरेऽभून्महामुने
 स्नात्वैकदातुलस्यैसवनंदत्वागृहंगतः २८
 आदित्योवर्चसानाम्नामार्त्तड्ढवपुण्यतः
 तृषार्तोभक्षकःकश्चिदागतोबहुकल्मषः २९
 तुलस्यामूलतस्तोयंपीत्वाचासौहतांहसः
 त्वरयाप्यागतोव्याधोनाम्नायश्चासिमर्दनः ३०
 उवाचभुक्तंचान्नंचभुक्त्वाभग्नंगतःकिमु
 कृत्वामेपाकभांडस्थंचागतोहिंसकस्यते ३१
 विव्याधतंगतप्राणंनेतुंवैशमनाज्ञया
 आगताःकिंकराःक्रुद्धाःपाशमुद्गरपाणयः ३२
 बद्ध्वानेतुंमनश्चक्रुरागताविष्णुकिंकराः
 तदाछित्वाचर्मपाशंस्यंदनेतंमनोहरे ३३
 तूर्णमारोहयामासुःपप्रच्छुर्विनयान्विताः
 तेऽपिपुण्येनभोःसंतःकेनवैनीयतेऽप्यसौ ३४
 ऊचुस्तेऽसौपुराराजापुण्यंबहुतरंकृतम्
 अकरोद्धरणंकांचित्सुंदरींचांगनामयम् ३५

अनेनचांहसाराजागतोवैशमनक्षयम्
तत्रक्लेशंतुयुष्माभिर्दत्तंवैशमनाज्ञया ३६
ताम्रमय्यास्त्रियासार्द्धक्रीडांसुप्त्वाचकारसः
तप्तायांलोहशय्यायांवैक्लव्यंकर्मणानृप ३७
तप्तायोभीषणंतपलोहस्तंभंयमाज्ञया
ततःस्थितःसमालिङ्ग्यभुक्त्वादुःखंचिरंनृपः ३८
सिक्तःक्षारांबुधाराभिरन्यैर्वैशमनालये
ततो नरकशेषेचपापयोनौमुहुर्मुहुः ३९
जन्मासाद्यचिरंदुःखमनुभूतंस्वकर्मणा
तुलसीमूलकंवारिपीत्वायातिहरेर्गृहम् ४०
इदानींतद्वचःश्रुत्वागतादूतायथागताः
तेनसार्द्धंविष्णुदूतागतावैकुण्ठमंदिरम् ४१
माहात्म्यंकथितंब्रह्मन्तुलस्याःपापनाशनम्
कुर्वतिसेवायेभक्त्यानजानेकिंभवेन्मुने ४२
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसूतशौनकसंवादेतुलस्या
माहात्म्यं नाम द्वाविंशोऽध्यायः २२

त्रयोविंशोऽध्यायः

शौनकउवाच
कथयस्वमुनेसूतमाहात्म्यंकलुषक्षयम्
शेषपंचदिनस्यापिकार्त्तिकस्यानुकंपया १
सूतउवाच
शृणुशौनकयत्पृष्टंमाहात्म्यंपापनाशनम्
वक्ष्याम्यहंवैचोर्जस्यशेषपंचदिनस्यच २
व्रतानांमुनिशार्दूलप्रवरंविष्णुपंचकम्
तस्मिन्यःपूजयेद्भक्त्याश्रीहरिराधयासह ३
गंधपुष्पैर्धूपदीपैर्वस्त्रैर्नानाविधैःफलैः
सयातिविष्णुसदनंसर्वपापविवर्जितः ४
ब्रह्मचारीगृहस्थोवावानप्रस्थोऽथवायतिः
नप्राप्नोतिपरंस्थानमकृत्वाविष्णुपंचकम् ५

सर्वपापहरंपुण्यंविख्यातंविष्णुपंचकम्
 तत्रस्नानंतुयःकुर्यात्सर्वतीर्थफलंलभेत् ६
 श्रीहरेःपुरतोविप्रतुलस्याश्चसमीपतः
 प्रदीपंसर्पिषापूर्णदद्याद्योभक्तिभावतः ७
 नभसिश्रीहरेःप्रीत्यैयातिसविष्णुमंदिरम्
 पापीयातिहरेर्धामसत्यमेतन्मयोदितम् ८
 स्नापयेच्चाच्युतंभक्त्यामधुक्षीरघृतादिभिः
 दद्यात्किंनोहरिःप्रीतस्तस्मैसाधुजनायवै ९
 नैवेद्यंदेवदेवेशंपरमान्ननिवेदयेत्
 तस्यपुण्यंप्रसंख्यातुंनशक्तोवैचतुर्मुखः १०
 अर्चयित्वाहृषीकेशमेकादश्यांसमाहितः
 निष्प्राप्यगोमयंसम्यक्मंत्रवत्समुपासते ११
 गोमूत्रमंत्रवद्भूयोद्वादश्यांप्राशयेद्ब्रती
 क्षीरं तथात्रयोदश्यांचतुर्दश्यां तथादधि १२
 संप्राप्यपापशुद्ध्यर्थंलंघयित्वाचतुर्दिनम्
 पंचमेतुदिनेस्नात्वाविधिवत्पूज्यकेशवम् १३
 भोजयेद्ब्राह्मणान्भक्त्यातेभ्योदद्याच्चदक्षिणाम्
 ततो नक्तंसमश्नीयात्पंचगव्यंसुमंत्रितम् १४
 एवंकर्तुमशक्तोयःफलमूलंचभोजनम्
 कुर्याद्धविष्यंवाविप्रयथोक्तविधिनाहवै १५
 श्रीहरेःपंचकंविप्रकुर्याद्यस्तुलसीदलैः
 पूजयेत्तंसविज्ञेयःस्वयंनारायणःप्रभुः १६
 पुरात्रेतायुगेशूद्रोदस्युवृत्तिपरायणः
 नाम्नादंडकरोनित्यंधर्मनिंदांकरोतियः १७
 असत्यभाषीमित्रघ्नोवेश्याविभ्रमलोलुपः
 ब्रह्मस्वहारीक्रूरश्चपरस्त्रीगमनेरतः १८
 शरणागतहंताचपाखंडजनसंगभाक्
 गोमांसाशीसुरापश्चपरनिंदाकरःसदा १९
 विश्वासघातीज्ञातीनांवृत्तिच्छेदीद्विजोत्तम
 दुष्टं सर्वेसमालोक्यतादृशंतद्गृहेद्विजः २०

आगताज्ञातयः क्रुद्धास्तस्य पापपरायणम्
 ज्ञातय ऊचुः
 रेरेमूढदुराचारविनाशं प्रतिनीयते
 या प्रतिष्ठार्जिता पूर्वैरस्माकं निर्मलेऽन्वये २१
 इति क्रुद्धा द्विजश्रेष्ठ अपकीर्तिभयादपि
 पापिनां प्रवरं सर्वे तत्पुत्रं कुलादरम् २२
 ततो गतो महारण्यं विनष्टाखिलवैभवः
 कुर्यात्सदस्युभिः सार्द्धं दस्युकर्मनिरंतरम् २३
 पथि प्रगच्छतां तेषां भयाद्विप्रनखादितुम्
 प्राप्तं किञ्चित् क्षुधात्तास्ते गताश्चान्यस्थलं प्रति २४
 तत्र प्रविष्टास्ते सर्वे दृष्ट्वा पुण्यजनान् बहून्
 धात्रीमूले स्थितान् ब्रह्मन् वैष्णवान् द्विजसत्तमान् २५
 सर्वे ते दस्यवो विप्रगता दंडकरोऽपि सः
 तेषां परिसरंगत्वा प्रणामं वैचकार ह २६
 दंडकर उवाच
 क्षुधार्तोऽहं द्विजश्रेष्ठाः प्राणायस्यंति मे ध्रुवम्
 ददध्वं खादितुं किञ्चिद्दुष्माकं शरणं गतः २७
 आकर्ण्य वचनं तस्य चोचुस्ते धर्मतत्पराः
 सर्वपापहरे त्वंच विख्याते विष्णुपंचके २८
 कथमन्नं खादितुं ते वांछा त्वद्यहरेर्दिने
 विशेषं ते ब्रूहि संज्ञाका ते भवति सांप्रतम् २९
 स उवाच मुदा विप्रानाम्ना दंडकरोऽप्यहम्
 सर्वपापसमायुक्तश्चोद्धारो मे कथं भवेत् ३०
 ऊचुस्ते वैव्रतं श्रेष्ठं कुरुष्व विष्णुपंचकम्
 विप्राणामाज्ञया विप्रचकार विष्णुपंचकम् ३१
 स प्रेत्य च हरेः स्थानमारुह्य स्यंदने वरे
 आसाद्य श्रीहरेरूपं तस्थौ जन्मविवर्जितः ३२
 य इदं शृणुयाद्भक्त्या चाख्यानं पापनाशनम्
 कोटिजन्मार्जितं पापं तस्य नश्यति तत्क्षणात् ३३

इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखण्डे सूतशौनकसंवादे विष्णुपंचक-

माहात्म्यं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः २३

चतुर्विंशतितमोऽध्यायः

शौनक उवाच

विदुषां वरतत्त्वज्ञकथयस्व महामते

इदानीं मम दानानां माहात्म्यं क्रमतो मुने १

सूत उवाच

क्षितिदानं मुनिश्रेष्ठ दानानामुत्तमं मतम्

येन कृतं वै तद्दानं सर्वदानफलं मतम् २

क्षितिं ससस्यां यो दद्याद्ब्राह्मणाय द्विजोत्तम

विष्णुलोके सुखं भुंक्ते यावदिन्द्राश्चतुर्दश ३

पृथिव्यां जन्म चासाद्य सार्वभौमस्ततो नृपः

महीं सर्वाचिरं भुक्त्वा व्रजे द्वैश्रीहरेर्गृहम् ४

गोचर्ममात्रां भूमिं यः प्रयच्छति द्विजातये

स गच्छति हरेर्गेहं सर्वपापविवर्जितः ५

शतं गावो वृषश्चैको यत्र तिष्ठत्ययं त्रिताः

गोचर्ममात्रां तां भूमिं प्रवदंति महर्षयः ६

भूमिनेता भूमिदाता द्वौ चापि स्वर्गगामिनौ

ग्राह्या भूमिर्द्विजैः प्राज्ञैस्त्यक्त्वा दानशतान्यपि ७

अज्ञानी भूसुरो यस्तु त्यजेद्भूमिं विमोहितः

प्रतिजन्म न्यसौ विप्रो भवेद्घात्यन्तदुःखभाक् ८

अन्यतो यः समासाद्य दद्याद्भूमिं द्विजातये

तस्मै विप्रजगन्नाथो ददाति परमं पदम् ९

स्वदत्तां परदत्तां च मेदिनीं यो हरेद्द्विज

युक्तः कोटिकुलैर्यातिनरकं चातिदारुणम् १०

हरेद्यो वै महीं विप्रदेवब्राह्मणयोरपि

न दृष्टानिष्कृतिस्तस्य कोटिकल्पशतैर्मुने ११

भूमिं यो परदत्तां चरक्षति क्षमापतिर्द्विज

पुण्यं कोटिगुणं स्याद्वै तस्य दानं जनादपि १२

सप्तद्वीपां महीं दत्त्वा यत्पुण्यं प्राप्यते द्विज

तत्पुण्यं प्राप्नुयान्मर्त्यो धेनुं यच्छन्द्विजातये १३
 ददाति वृषभं यस्तु दरिद्राय कुटुम्बिने
 सर्वपापविनिर्मुक्तो शिवलोकं स गच्छति १४
 तिलप्रमाणं स्वर्णं यो ब्राह्मणाय प्रयच्छति
 हरेर्निकेतनं याति युक्तः कोटिकुलैरपि १५
 यो दद्याद्रजतं विप्रसाधवे भूसुराय वै
 प्राप्नोति चन्द्रलोकं च पिबेत्तत्रामृतं सदा १६
 प्रवालं मौक्तिकं चैव हीरकं च मणितथा
 यो ददाति द्विजश्रेष्ठस्वर्गलोकं स गच्छति १७
 तुलापुरुषदानेन यत्पुण्यं लभते जनः
 शालग्रामशिलां दत्त्वा तस्मात्कोटिगुणं लभेत् १८
 सप्तद्वीपांश्चित्तिं दत्त्वा स शैलवनकाननाम्
 यत्पुण्यं लभते तद्वै शालग्रामशिलाप्रदः १९
 शालग्रामशिलां यो वै दद्याद्भूमिसुराय च
 तेन विप्रप्रदत्तानि भुवनानि चतुर्दश २०
 तुलापुरुषदानं यः करोति द्विजपुंगव
 जनन्याश्चोदरे तस्य पुनर्जन्म न विद्यते २१
 सालं कारां द्विजश्रेष्ठकन्यां यच्छतियो नरः
 स गच्छेद्ब्रह्मसदनं पुनर्जन्म न विद्यते २२
 कन्याविक्रयिणो नास्ति नरकान्निष्कृतिः पुनः
 कन्यादानकृतो नास्ति स्वर्गादागमनं पुनः २३
 उपानहौ वा तपत्रं यो ददाति द्विजातये
 प्रेत्य चेन्द्रपुरं गत्वा वसेत्कल्पचतुष्टयम् २४
 वस्त्रं यच्छतियो दिव्यं साधवे वै द्विजायते
 स्वर्गे दिव्यांबरधरश्चिरं तिष्ठेद्द्विजोत्तम २५
 धेनुं पुरातनीं यच्छेद्ब्रह्मन् च जरितं द्विज
 नूत्नं रजोवतीं कन्यां स गच्छेन्निरयं तथा २६
 कन्याविक्रयिणो ब्रह्मन् पश्येत्लपनं बुधः
 दृष्ट्वा चाज्ञानतो वापि कुर्यान्मार्तण्डदर्शनम् २७
 फलदा तानरोगच्छेत्त्रिदिवं च द्विजोत्तम

भुंक्तेकल्पसहस्राणिफलंतत्रामृतोपमम् २८
 शाकंयच्छतियोमर्त्योशिवस्यभवनंद्विज
 यातिकल्पद्वयंभुंक्तेदुर्लभंपायसंसुरैः २९
 घृतदोदधिदध्नैवतक्रदोदुग्धदस्तथा
 विष्णोर्निकेतनंगत्वासुधापानंकरोतिसः ३०
 गंधदःपुष्पदध्नैवमर्त्योयातिसुरालयम्
 तिष्ठेद्युगसहस्राणिगंधपुष्पविभूषितः ३१
 शय्यादानंदानसारंब्राह्मणायददातियः
 सयातिब्रह्मसदनंपर्य्यकेशेरतेचिरम् ३२
 पीठदातादीपदातासर्वदुष्कृतवर्जितः
 स्वर्गेशिंहासनेतिष्ठेज्ज्वलद्दीपावलीवृतः ३३
 तांबूलंयोनरोदद्याद्भूमिंभुंक्तेऽखिलांसुखम्
 स्वर्गदेवांगनाक्रोडेसुप्तस्तांबूलमत्तिवै ३४
 विद्यादानंदानवरंकरोतियोनरोत्तमः
 प्रेत्यससन्निधिंविष्णोस्तिष्ठेद्युगशतत्रयम् ३५
 प्राप्यज्ञानंततस्तत्रदुर्लभंवैद्विजर्षभ
 दुर्लभंमोक्षमाप्नोतिश्रीहरेःकृपयाद्विज ३६
 अनाथंदुःखितंविप्रंपाठयेद्वैनरोत्तमः
 श्रीहरेर्भवनंयातिपुनर्जन्मविवर्जितः ३७
 योनरःपुस्तकंदद्याद्भक्तिश्रद्धासमन्वितः
 प्रतिवर्णलभेत्पुण्यंकपिलाकोटिदानजम् ३८
 मधुदोगुडदध्नैवमर्त्योयातीक्षुसागरम्
 लवणप्रदोनरोयातिवारुणंलोकमेवच ३९
 सर्वेषामेवदानानामन्नंवारिद्विजोत्तम
 तत्त्वज्ञैर्मुनिभिःसर्वैःप्रवरंवैप्रकीर्तितम् ४०
 अन्नंवारिद्विजश्रेष्ठयेनदत्तंमहीतले
 तेनदत्तानिदानानिसर्वाणिचद्विजर्षभ ४१
 अन्नदोयोनरोविप्रप्राणदश्चप्रकीर्तितः
 तस्मात्समस्तदानानामन्नदोलभतेफलम् ४२
 यथाचान्नंतथावारिद्वेतुल्येचप्रकीर्तिते

वारिणाचविनाचान्नसिद्धंनस्याद्द्विजोत्तम ४३
 क्षुधातृषाद्विजव्याघ्रद्वेचतुल्येप्रकीर्तिते
 अतश्चान्नंचतोयंचश्रेष्ठरंपोक्तंबुधैरपि ४४
 अन्नदानंचितौब्रह्मन्येकुर्वन्तिनरोत्तमाः
 सर्वपापविनिर्मुक्तागच्छन्तिहरिमंदिरम् ४५
 यावंत्यन्नानिभोविप्रयच्छन्तिक्षितिमंडले
 ब्रह्महत्याश्चतावंत्योनश्यंत्येवतपोधन ४६
 यच्छतांचान्नदानानिशरीराणिचपातकम्
 गात्राणिगृह्णतांत्यक्त्वासहसायांतिशौनक ४७
 अतःपापिष्ठचान्नानिनगृह्णन्तिमनीषिणः
 गृह्णन्तिमोहाद्येमूढाभवन्तिपापभागिनः ४८
 कुर्याद्भूमिष्ठमुदकंचैकंभोद्विजसत्तम
 सर्वपापैर्विनिर्मुक्तोब्रजेत्सहरिमंदिरम् ४९
 प्रयत्नेनद्विजश्रेष्ठकर्तव्योधनसंचयः
 संचितंचधनंब्रह्मन्दानकर्मणिविज्ञपेत् ५०
 रणंतियेचकार्पण्याद्धनंतेचातिदुःखिनः
 अंतैसर्वधनंत्यक्त्वानिःस्वागच्छन्तिभोमुने ५१
 मानवायेसदादानंदत्वादत्वादरिद्रति
 दरिद्रास्तेनविज्ञेयानरलोकेमहेश्वराः ५२
 परलोकेद्विजव्याघ्रसाधुसंयमवर्जिते
 निर्दयेबंधुहीनेचनदत्तंनोपतिष्ठते ५३
 स्थितेधनेनरोयोवैनाशनातिनददातिसः
 दरिद्रइवविज्ञेयःप्रेत्यनिश्वासमुत्सृजेत् ५४
 तपसोऽपिवरंदानंप्रोक्तंचतत्त्वदर्शिभिः
 अतोयत्नाद्द्विजश्रेष्ठदानकर्मसमाचरेत् ५५
 दातादानंनदद्याद्वैसमुत्सृज्यद्विजातये
 सयातिनिरयंघोरंसर्वजंतुभयावहम् ५६
 दानंदाताप्रतिग्राहीनस्मरेच्चनयाचते
 निरयेचोभयोर्वासोयावच्चंद्रदिवाकरौ ५७
 ब्रह्महत्यादिपापानियानिवैद्विजसत्तम

तानिदानेनहन्यंतेतस्मादानंसमाचरेत् ५८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादे

चतुर्विंशतितमोऽध्यायः २४

पंचविंशतितमोऽध्यायः

शौनकउवाच

श्रीपदंविष्णुचरितंसर्वोपद्रवनाशनम्

सर्वपापक्षयकरंदुष्टग्रहनिवारणम् १

विष्णुसान्निध्यदंचैवचतुर्वर्गफलप्रदम्

यःशृणोतिनरोभक्त्याचांतेयातिहरेर्गृहम् २

नामोच्चारणमाहात्म्यंश्रूयतेमहदद्भुतम्

यदुच्चारणमात्रेणनरोयायात्परंपदम् ३

तद्वदस्वाधुनासूतविधानंनामकीर्तने

सूतउवाच

शृणुशौनकवक्ष्यामिसंवादंमोक्षसाधनम् ४

नारदःपृष्टवान्पूर्वकुमारंतद्वदामिते

एकदायमुनातीरेनिविष्टंशांतमानसम् ५

सनत्कुमारंपप्रच्छनारदोरचिताञ्जलि

श्रुत्वानानाविधान्धर्मान्धर्मव्यतिकरांस्तथा ६

श्रीनारदउवाच

योऽसौभगवताप्रोक्तोधर्मव्यतिकरोनृणाम्

कथंतस्यविनाशःस्यादुच्यतांभगवत्प्रिय ७

श्रीसनत्कुमारउवाच

शृणुनारदगोविंदप्रियगोविंदधर्मवित्

यत्पृष्टंलोकनिर्मुक्तिकारणंतमसःपरम् ८

सर्वाचारविवर्जिताःशठधियोव्रात्याजगद्वञ्चकाः

दंभाहंकृतिपानपैशुनपराःपापाश्चयेनिष्ठुराः ९

येचान्येधनदारपुत्रनिरताःसर्वेऽधमास्तेऽपिहि

श्रीगोविंदपदारविंदशरणाःशुद्धाभवन्तिद्विज १०

तमपिदेवकरंकरुणाकरस्थविरजंगममुक्तिकरंपरम्

अतिचरन्त्यपराधपराजनायइहतान्वपतिध्रुवनामहि ११
 सर्वापराधकृदपिमुच्यतेहरिसंश्रयः
 हरेरप्यपराधान्यःकुर्याद्विपदपांसनः १२
 नामाश्रयःकदाचित्स्यात्तरत्येवसनामतः
 नाम्नोहिसर्वसुहृदोऽह्यपराधात्पतत्यधः १३
 श्रीनारदउवाच
 केतेऽपराधाविप्रेन्द्रनाम्नोभगवतःकृताः
 विनिघ्नन्तिनृणांकृत्यंप्राकृतंह्यानयन्तिच १४
 श्रीसनत्कुमारउवाच
 सतांनिंदानाम्नःपरममपराधंवितनुते
 यतःख्यातियांतंकथमुसहतेतद्विगरहाम्
 शुभस्यश्रीविष्णोर्यइहगुणनामादिसकलं
 धियाभिन्नंपश्येत्सखलुहरिनामाहितकरः १५
 गुरोरवज्ञाश्रुतिशास्त्रनिन्दनंतथार्थवादोहरिनाम्निकल्पनम्
 नामापराधस्यहिपापबुद्धिर्नविद्यतेतस्ययमैर्हिशुद्धिः १६
 धर्मव्रतत्यागहुतादिसर्वशुभक्रियासाम्यमपिप्रमादः
 अश्रद्धधानोविमुखोऽप्यशृण्वन्यश्चोपदेशःशिवनामापराधः १७
 श्रुत्वापिनाममाहात्म्यंयःप्रीतिरहितोऽधमः
 अहंममादिपरमोनाम्निसोऽप्यपराधकृत् १८
 एवंनारदशंकरेणकृपयामह्यंमुनीनांपरं
 प्रोक्तंनामसुखावहंभगवतोवर्ज्यंसदायत्नतः
 येज्ञात्वापिनवर्जयंतिसहसानाम्नोऽपराधान्दश
 क्रुद्धामातरमप्यभोजनपराःखिद्यंतितेबालवत् १९
 अपराधविमुक्तोहिनाम्निजप्तंसदाचर
 नाम्नैवतवदेवर्षेसर्वसेत्स्यतिनान्यतः २०
 श्रीनारदउवाच
 सनत्कुमारप्रियसाहसानांविवेकवैराग्यविवर्जितानाम्
 देहप्रियार्थात्मपरायणानांमुक्तापराधाःप्रभवन्तिनःकथम् २१
 श्रीसनत्कुमारउवाच
 जातेनामापराधेतुप्रमादेतुकथंचन

सदासंकीर्तयन्नामतदेकशरणोभवेत् २२
 नामापराधयुक्तानां नामान्येव हरंत्यघम्
 अविश्रांतिप्रयुक्तानितान्येवार्थकराण्यत् २३
 नामैकं यस्य चिह्नं स्मरणपथगतं श्रोत्रमूलंगतं वा
 शुद्धं वाऽशुद्धवर्णव्यवहितरहितं तारयत्येव सत्यम्
 तच्चेदेहद्रविणजनितालोभपाखण्डमध्ये
 निक्षपं स्यान्न फलजनकं शीघ्रमेवात्र विप्र २४
 इदं रहस्यं परमं पुराणं नारदशंकरात्
 श्रुतं सर्वाशुभहरमपराधनिवारकम् २५
 विदुर्विष्णवभिधानं ये ह्यपराधपरानराः
 तेषामपि भवेन्मुक्तिः पठनादेव नारद २६
 नाम्नो माहात्म्यमखिलं पुराणे परिगीयते
 ततः पुराणमखिलं श्रोतुमर्हसि मानद २७
 पुराणश्रवणेश्च द्वायस्य स्याद्भ्रातरन्वहम्
 तस्य साक्षात्प्रसन्नः स्याच्छिवो विष्णुश्च सानुगः २८
 यत्स्नात्वा पुष्करे तीर्थे प्रयागे सिंधुसंगमे
 तत्फलं द्विगुणं तस्य श्रद्धया वै शृणोति यः २९
 ये पठन्ति पुराणानि शृण्वन्ति च समाहिताः
 प्रत्यक्षरं लभन्त्येते कपिलादानजं फलम् ३०
 अपुत्रो लभते पुत्रं धनार्थं लभते धनम्
 विद्यार्थी लभते विद्यां मोक्षार्थी मोक्षमाप्नुयात् ३१
 ये शृण्वन्ति पुराणानि कोटिजन्मार्जितं खलु
 पापजालं तु ते हत्वा गच्छन्ति हरि मंदिरम् ३२
 पुराणवाचकं विप्रं पूजयेद्भक्तिभावतः
 गोभूहिरण्यवस्त्रैश्च गंधपुष्पादिभिर्मुने ३३
 कां स्यैर्विनिर्मितं पात्रं जलपात्रं मुदान्वितः
 कर्णकुण्डलकंचैव मुद्रिकां स्वर्णनिर्मिताम् ३४
 आसनं तु तथा दद्यात्पुष्पमाल्यं तपोधन
 वित्तशाठ्यं न कुर्वीत दानं हीनफलं यतः ३५
 पुराणं वाचयेद्विप्रसर्वकामार्थसिद्धये

सुवर्णरजतं वस्त्रं पुष्पमाल्यं तु चंदनम् ३६
दद्याद्योपुस्तकं भक्त्या सगच्छेद्धरिमंदिरम्
कुर्वति विधिना नेन संपूर्णपुस्तकं च ये
तेषां नामानि लिपेत चित्रगुप्तोऽच नाद्विज ३७

इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखण्डे सूतशौनकसंवादे
पंचविंशतितमोऽध्यायः २५

षड्विंशतितमोऽध्यायः

शौनक उवाच

श्रोतुमिच्छामि ते प्राज्ञकथयस्व समूलकम्
प्रतिज्ञापालने पुण्यं खंडने किंच किल्बिषम् १
अनृते शपथे किं वा सत्ये किंचिद्भवेन्मुने
दक्षिणं किं करं दत्त्वा कृपां कृत्वा कृपार्णव २

सूत उवाच

शृणुष्व मुनिशार्दूलकथयामि समूलतः
वैष्णवानां त्वमग्रयोऽसि सर्वलोकहिते रतः ३
धेनूनां तु शतं दत्त्वा यत्फलं लभते नरः
तस्मात्कोटिगुणं पुण्यं प्रतिज्ञापालने द्विज ४
प्रतिज्ञाखंडनान्मूढो निरयं याति दारुणम्
शतमन्वंतरं यावत्पच्यते नात्र संशयः ५
ततोऽत्र जन्म चासाद्य निर्धनस्य निकेतने
अन्नवस्त्रैर्विहीनः स्यात्क्लेशी चापि स्वकर्मणा ६
सत्येन शपथं कुर्याद्दिवाग्निगुरुसन्निधौ
तावद्दहति वै गात्रं विष्णोर्वशो न लुप्यते ७
मिथ्यायां शपथे विप्रकिमहं वच्मि सांप्रतम्
शतमन्वंतरं विप्रनिरयं मिथ्यया किमु ८
निर्माल्यं श्रीहरेः स्पृष्ट्वा सत्येन मुनिपुंगव
गृहीत्वा पुरुषान्सप्तपच्यते निरये चिरम् ९
कदाचिज्जन्म संप्राप्य कुष्ठी च प्रतिजन्मनि
सत्येनैवं भवेद्विप्र अनृते वै किमुच्यते १०

योमर्त्योदक्षिणंदत्वाकरंतत्प्रतिपाल्यते
 तस्यप्राप्तिर्भवेत्कृष्णः सत्यंसत्यंवदाम्यहम् ११
 करंदत्वातुयोमर्त्योवचनस्यचपालनम्
 तावन्नकुर्यात्पितरः प्राप्नुवंतिचयातनाम् १२
 स्वयंतुमुनिशार्दूलनिरयंचातिदारुणम्
 उद्धारंकोटिपुरुषैर्मृतोयातिनसंशयः १३
 शौनकउवाच
 कृष्णप्राप्तिः पुराकस्यकरस्यप्रतिपालनात्
 दक्षिणस्यमुनेर्बृहिश्रोतुमिच्छामिसादरात् १४
 सूतउवाच
 पुराकिंचित्पुरेशूद्रोनाम्नासीद्वीरविक्रमः
 बह्वाशीपृथुलांगश्चबहुवक्तातिसुंदरः १५
 धनवान्पुत्रवान्सभ्योविद्वान्सर्वजनप्रियः
 विप्राणामतिथीनांचपूजकः सर्वदैवतु १६
 पितृभक्तोद्विजश्रेष्ठप्रतिज्ञापालकः सदा
 वाचांगुरुजनानांचपालकोहरिसेवकः १७
 एकदासुंदरोगेहंश्चपचस्तस्यछद्मना
 प्राप्तोद्धृत्वाब्राह्मणस्यरूपंवैतरुणः सुधीः १८
 ब्राह्मणउवाच
 शृणुमेवचनंधीरममजायामृताशुभा
 किंकरोमिक्वगच्छामिकथयाद्यानुकंपया १९
 विवाहंयोजनः कुर्याद्ब्राह्मणंचविशेषतः
 किंचदानैः किंचतीर्थैः किंचयज्ञैर्ब्रतकोटिभिः २०
 इतिश्रुत्वात्वसौविप्रंचोक्तवान्वीरविक्रमः
 शृणुमेवचनंब्रह्मन्बालास्तिममकन्यका २१
 यदिच्छातेभवेद्विप्रदास्यामिविधिपूर्वकम्
 नयमेदक्षिणंहस्तंदास्यामिचान्यथानहि २२
 तस्यैतद्वचनंश्रुत्वाजग्राहदक्षिणंकरम्
 श्वपचोहर्षयुक्तोवैप्रोवाचवचनंत्विति २३
 ब्राह्मणउवाच

कृत्वा शुभक्षणं मह्यं देहिकन्यां शुभान्विताम्
विलंबे बहुविघ्नस्यादिति शास्त्रेषु निश्चितम् २४
वीरविक्रम उवाच

तुभ्यंश्च कन्यकां ब्रह्मन् दास्यामि नास्ति चान्यथा
दक्षिणं च करं दत्त्वा न कुर्यात्पुरुषाधमः २५

सूत उवाच

ब्राह्मणं कृष्णशर्माणं चाहूया कथयन्मुने
पुरोहितमिदं सर्वं प्रोवाच संविदं द्विज २६
कथं विप्राय ते कन्यां शूद्राय दातुमिच्छसि
अज्ञाताया कुलीनाय न ददस्व विशेषतः २७
ऊचुस्तज्जातयः सर्वे जनकाद्यास्तपोधन
अस्माकं वचनं तात शृणुष्व वीरविक्रम २८
न ज्ञायते कुलं यस्य देशगोत्रधनं तथा
शीलं वयस्तस्य कन्यास्वजनैर्न च दीयते २९
स उवाच द्विज श्रेष्ठ दत्तं मे दक्षिणं करम्
कदाचिदन्यथा कर्तुं न शक्नोमि च सर्वथा ३०
इत्युक्त्वा तान्संविप्राय कन्यां दातुं प्रचक्रमे
दृष्ट्वेति ज्ञातयः सर्वे विस्मयमद्भुतं ययुः ३१
सत्यं तद्वचनं श्रुत्वा शंखचक्रगदाधरः

आविर्बभूव सहसा चारुह्यगरुडं मुने ३२

श्रीभगवानुवाच

धन्यं ते च कुलं धर्मो धन्यस्ते जननीपिता
धन्यं ते वचनं सत्यं धन्यं ते दक्षिणं करम् ३३
धन्यं कर्म च ते जन्म त्रैलोक्ये नैव विद्यते
एवं ते कर्मणा साधो चोद्धारं कुरुषे कुलम् ३४

सूत उवाच

एवं ब्रुवति श्रीकृष्णे विमानं स्वर्णनिर्मितम्
आगतं हरिगणैर्युक्तं सर्वत्र गरुडध्वजम् ३५
सर्वतस्तस्य कुलं ब्रह्मन् सश्वपाकपुरोहितम्
रथे चारोपयामास शंखपद्मधरः स्वयं ३६

गृहीत्वातान्हरिः सर्वान्गतो वैकुण्ठमन्दिरम्
 तत्र तस्थौ चिरं ते च कृत्वा भोगं सुदुर्लभम् ३७
 वचनं लंघयेद्यस्तु यस्तु वा दक्षिणं करम्
 सकुलो निरयं याति सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ३८
 तस्यान्नं तु जलं ब्रह्मन्नं ग्राह्यं पितृदेवतैः
 त्यक्त्वा धर्मो गृहं तस्य भीत्या याति द्विजोत्तम ३९
 दत्त्वा शां योजनः कुर्यान्नैराशयं चैव मूढधीः
 सस्वकान्कोटिपुरुषान् गृहीत्वा नरकं व्रजेत् ४०
 वचनं लंघयेद्यस्तु धर्मस्तस्य विलंघति
 नृपाग्निं तस्करैर्विप्रसत्यं सत्यं सुनिश्चितम् ४१
 स्वर्गोत्तरमिमं सम्यक् श्रुत्वा स्वर्गोत्तरं व्रजेत्
 जीवन्मुक्तस्त्वहामुत्र कृष्णारुख्यं धाम चोत्तमम् ४२

इति श्रीपाद्मे महापुराणे ब्रह्मखण्डे सूतशौनकसंवादे
 षड्विंशतितमोऽध्यायः २६

इति स्वर्गोत्तरापरनामकं ब्रह्मखण्डं संपूर्णम्
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे चतुर्थं ब्रह्मखण्डं समाप्तम्

अथ श्रीपाद्मे महापुराणे पञ्चमं पातालखण्डं प्रारभ्यते

प्रथमोऽध्यायः

श्रीगणेशाय नमः श्रीकुलदेवतायै नमः

श्रीगुरुचरणारविंदाभ्यां नमः

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम्
देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् १
ऋषय ऊचुः
श्रुतं सर्वं महाभाग स्वर्गखण्डं मनोहरम्
त्वत्तोऽधुनाव दायुष्मञ्छरीरामचरितं हि नः २
सूत उवाच
अथैकदा धराधारं पृष्ठवान् भुजगेश्वरम्
वात्स्यायनो मुनिवरः कथामेतां सुनिर्मलाम् ३
श्रीवात्स्यायन उवाच
शेषा शेषकथास्त्वत्तोजगत्सर्गलयादिकाः
भूगोलश्च खगोलश्च ज्योतिश्च क्रविर्निर्णयः ४
महत्तत्त्वादिसृष्टीनां पृथक् तत्त्वविनिर्णयः
नानाराजचरित्राणिकथितानि त्वयानघ ५
सूर्यवंशभवानां च राज्ञां चारित्र्यमद्भुतम्
तत्रानेकमहापापहरारामकृता कथा ६
तस्य वीरस्य रामस्य हयमेधकथा श्रुता
संक्षेपतो मया त्वत्तस्तामिच्छामि सविस्तराम् ७
या श्रुता संस्मृता चोक्ता महापातकहारिणी
चिंतितार्थप्रदात्री च भक्तचित्तप्रतोषदा ८
शेष उवाच
धन्यो सिद्धिजवर्यत्वं यस्य ते मतिरीदृशी
रघुवीरपदद्वंद्वमकरंदस्पृहावती ९
वदंति मुनयः सर्वे साधूनां संगमं वरम्
यस्मात्पापक्षयकरी रघुनाथकथा भवेत् १०
त्वयामेऽनुग्रहः सृष्टो यद्रामः स्मारितः पुनः

सुरासुरकिरीटौघमणिनीराजिताङ्घ्रिकः ११
रावणारिकथावाद्धौमशकोमादृशः कियान्
यत्र ब्रह्मादयो देवामोहितानविदंत्यपि १२
तथापि भोमयातुभ्यं वक्तव्यं स्वीयशक्तितः
पक्षिणः स्वगतिं श्रित्वा खेगच्छंति सुविस्तरे १३
चरितं रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरम्
येषां वै यादृशी बुद्धिस्ते वदंत्येव तादृशम् १४
रघुनाथसतीकीर्तिर्मद्बुद्धिर्निर्मलीमसाम्
करिष्यति स्वसंपर्कात्कनकं त्वनलो यथा १५
सूत उवाच
इत्युक्त्वा तं मुनिवरं ध्यानस्तिमितलोचनः
ज्ञानेनालोकयांचक्रे कथां लोकोत्तरां शुभाम् १६
गद्गदस्वरसंयुक्तो महाहर्षाकिताङ्गकः
कथयामास विशदां कथां दाशरथेः पुनः १७
शेष उवाच
लंकेश्वरे विनिहते देवदानवदुःखदे
अप्सरोगणवक्त्राब्जचन्द्रमः कांतिहर्तरि १८
सुराः सर्वे सुखं प्रापुरिन्द्रप्रभृतयस्तदा
सुखं प्राप्ताः स्तुतिं च क्रुदांसवत्प्रणतिङ्गताः १९
लंकायांचप्रतिष्ठाप्य धर्मयुक्तं बिभीषणम्
सीतया सहितो रामः पुष्पकं समुपाश्रितः २०
सुग्रीवहनुमत्सीतालक्ष्मणैः संयुतस्तदा
बिभीषणोऽपि सचिवैरन्वगाद्विरहोत्सुकः २१
लंकां सपश्यन् बहुधा भग्नप्राकारतोरणाम्
दृष्ट्वाऽशोकवनंतत्र सीतास्थानं मुमूर्च्छह २२
शिंशपांस्तत्र वृक्षांश्च पुष्पितान्कोरकैर्युतान्
राक्षसीभिः समाकीर्णान्मृताभिर्हनुमद्भयात् २३
इत्थं सर्वं विलोक्याशुरामः प्रायात्पुरीं प्रति
ब्रह्मादिदेवैः सहितः स्वीयस्वीयविमानकैः २४
देवदुन्दुभिनिर्घोषाञ्छृण्वञ्छ्रोत्रसुखावहान्

तथैवाप्सरसां नृत्यैः पूज्यमानोरघूत्तमः २५
 सीतायै दर्शयन् मार्गे तीर्थान्याश्रमवन्ति च
 मुनींश्च मुनिपुत्रांश्च मुनिपत्नीः पतिव्रताः २६
 यत्र यत्र कृतावासाः पूर्वरा मेणधीमता
 तान्सर्वान् दर्शयामास लक्ष्मणेन समन्वितः २७
 इत्येवं दर्शयन् स्तस्यै रामोऽद्राक्षीत् स्वकां पुरीम्
 तस्याः पुनः समीपे तु नन्दिग्रामं ददर्श ह २८
 यत्र वै भरतोर राजा पालयन् धर्ममास्थितः
 भ्रातुर्वियोगजनि तन्दुःखचिह्नं वहन् बहू २९
 गर्तशायी ब्रह्मचारी जटावल्कलसंयुतः
 कृशांगयष्टिर्दुःखार्तः कुर्वन्नाम कथां मुहुः ३०
 यवान्नमपिनोभुङ्क्ते जलं पिबति नो मुहुः
 उद्यन्तं सवितारं योनमस्कृत्य ब्रवीति च ३१
 जगन्नेत्रसुरस्वामिन् हरमेदुष्कृतं महत्
 मदर्थे रामचन्द्रोऽपि जगत्पूज्यो वनं ययौ ३२
 सीतया सुकुमारांग्यासे व्यमानोऽटवीं गतः
 यासीता पुष्पपर्यं केवृन्तमासाद्य दुःखिता ३३
 यासीतारविसन्तापं कदापि प्राप नो सती
 मदर्थे जानकी सा च प्रत्यरयन् भ्रमत्यहो ३४
 यासीताराजवृन्दैश्च न दृष्टानयनैः कदा
 सासीता दृश्यते नूनं किरातैः कालरूपिभिः ३५
 यासीतामधुरं त्वन्नं भोजितान् बुभुक्षति
 सासीता द्यवनस्थानि फलानि प्रार्थयत्यहो ३६
 इत्येवमन्वहं सूर्यमुपस्थाय वदत्यदः
 प्रातः प्रातर्महाराजो भरतोरामवल्लभः ३७
 यश्चोच्यमानः सचिवैः समदुःखसुखैर्बुधैः
 नीतिज्ञैः शास्त्रनिपुणैरिति प्रोवाच तान्नृपः ३८
 अमात्या दुर्भगं मां किंप्रब्रूत पुरुषा धमम्
 मदर्थे मेऽग्रजो रामो वनं प्राप्यावसीदति ३९
 दुर्भगस्य मम प्रस्वाः पापमार्जनमादरात्

करोमिरामचंद्रांघ्रिंस्मारंस्मारंसुमंत्रिणः ४०

धन्यासुमित्रासुतरांवीरसूःस्वपतिप्रिया

यस्यास्तनूजोरामस्यचरणौसेवतेऽन्वहम् ४१

यत्रग्रामेस्थितोनूनंभरतोभ्रातृवत्सलः

विलापंप्रकरोत्युच्चैस्तंग्रामंसददर्शह ४२

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथस्य
भरतावासनंदिग्रामदर्शनोनामप्रथमोऽध्यायः १

द्वितीयोऽध्यायः

शेषउवाच

अथतद्दर्शनोत्कण्ठाविह्वलीकृतचेतसा

पुनःपुनःस्मृतोभ्राताभरतोधार्मिकाग्रणीः १

उवाचचहनूमंतंबलवंतंसमीरजम्

प्रस्फुरद्दशनव्याजचन्द्रकांतिहतांधकः २

शृणुवीरहनूमंस्त्वंमद्भिरंभ्रातृनोदिताम्

चिरंतनवियोगेनगद्गदीकृतविह्वलाम् ३

गच्छतंभ्रातरंवीरसमीरणतनूद्भव

मद्वियोगकृशांयष्टिंवपुषोबिभ्रतंहठात् ४

योवल्कलंपरीधत्तेजटांधत्तेशिरोरुहे

फलानांभक्षणमपिनकुर्याद्विरहातुरः ५

परस्त्रीयस्यमातेवलोष्टवत्कांचनंपुनः

प्रजाःपुत्रानिवोद्रेक्षेद्वांधवोममधर्मवित् ६

मद्वियोगजदुःखाग्निज्वालादग्धकलेवरम्

मदागमनसंदेशपयोवृष्ट्याशुसिंचतम् ७

सीतयासहितंरामंलक्ष्मणेनसमन्वितम्

सुग्रीवादिकर्पीद्रैश्चरक्षोभिःसबिभीषणैः ८

प्राप्तंनिवेदयसुखात्पुष्पकासनसंस्थितम्

येनमेसोऽनुजःशीघ्रंसुखमेतिमदागमात् ९

इतिश्रुत्वाततोवाक्यंरघुवीरस्यधीमतः

जगामभरतावासनंदिग्रामंनिदेशकृत् १०

गत्वासनंदिग्रामंतुमंत्रिवृद्धैःसुसंयतम्
 भरतंभ्रातृविरहक्लिन्नंधीमान्ददर्शह ११
 कथयंतंमंत्रिवृद्धान् रामचंद्रकथानकम्
 तदीयपदापाथोजमकरंदसुनिर्भरः १२
 नमश्चकारभरतंधर्ममूर्तियुतंकिल
 विधात्रासकलांशेनसत्त्वेनैवविनिर्मितम् १३
 तंदृष्ट्वाभरतःशीघ्रंप्रत्युत्थायकृतांजलि
 स्वागतंचेतिहोवाचरामस्यकुशलंवद १४
 इत्येवंवदतस्तस्यभुजोदक्षिणतोऽस्फुरत्
 हृदयाच्चगतःशोकोहर्षास्रैःपूरिताननः १५
 विलोक्यतादृशंभूपंप्रत्युवाचकपीश्वरः
 निकटेहिपुरःप्राप्तंविद्धिरामंसलक्ष्मणम् १६
 रामागमनसंदेशामृतसिक्तकलेवरः
 प्रापयद्धर्षपूरंहिसहस्रास्योनवेद्म्यहम् १७
 जगादममतन्नास्तियत्तुभ्यंदीयतेमया
 दासोऽस्मिजन्मपर्यंतंरामसंदेशहारकः १८
 वसिष्ठोऽपिगृहीत्वाध्वंमंत्रिवृद्धाःसुहर्षिताः
 जग्मुस्तेरामचंद्रंचहनुमद्वर्षिताध्वना १९
 दृष्ट्वादूरात्समायांतरामचंद्रंमनोरमम्
 पुष्पकासनमध्यस्थंससीतंसहलक्ष्मणम् २०
 रामोऽपिदृष्ट्वाभरतंपादचारेणसंगतम्
 जटावल्कलकौपीनपरिधानसमन्वितम् २१
 अमात्यान्भ्रातृवेषेणसमवेषाञ्जटाधरान्
 नित्यंतपःक्लिष्टतयाकृशरूपान्ददर्शह २२
 रामोऽपिचिंतयामासदृष्ट्वावैतादृशंनृपम्
 अहोदशरथस्यायंराजराजस्यधीमतः २३
 पुत्रःपदातिरायातिजटावल्कलवेषभृत्
 नदुःखंतादृशंमेऽन्यद्वनमध्यगतस्यहि २४
 यादृशंमद्वियोगेनचैतस्यपरिवर्तते
 अहोपश्यतमेभ्राताप्राणात्प्रियतमःसखा २५

श्रुत्वामांनिकटेप्राप्तमंत्रिवृद्धैःसुहर्षितैः
 द्रष्टुमांभरतोऽभ्येतिवसिष्ठेनसमन्वितः २६
 इतिब्रुवन्नरपतिःपुष्पकान्नभसोंऽगणात्
 बिभीषणहनूमद्भ्यांलक्ष्मणेनकृतादरः २७
 यानादवतताराशुविरहात्क्लिन्नमानसः
 भ्रातर्भ्रातःपुनर्भ्रातर्भ्रातर्भ्रातर्वदन्मुहुः २८
 दृष्ट्वासमुत्तीर्णमिमंरामचंद्रंसुरैर्युतम्
 भरतोभ्रातृविरहक्लिन्नंधीमान्ददर्शह
 हर्षाश्रूणिप्रमुंचंश्चदंडवत्प्रणनामह २९
 रघुनाथोऽपितंदृष्ट्वादंडवत्पतितंभुवि
 उत्थाप्यजगृहेदोभ्यांहर्षालोकसमन्वितः ३०
 उत्थापितोऽपिहिभृशंनोदतिष्ठद्बुदन्मुहुः
 रामचंद्रपदांभोजग्रहणासक्तबाहुभृत् ३१
 भरतउवाच

दुराचारस्यदुष्टस्यपापिनोमेकृपांकुरु
 रामचंद्रमहाबाहोकारुणयात्करुणानिधे ३२
 यस्तेविदेहजापाणिस्पर्शक्रूरममन्यत
 सएवचरणोरामवनेबभ्राममत्कृते ३३
 इत्युक्त्वाश्रुमुखोदीनःपरिरभ्यपुनःपुनः
 प्रांजलिपुरतस्तस्थौहर्षविह्वलिताननः ३४
 रघुनाथस्तमनुजंपरिष्वज्यकृपानिधिः
 प्रणम्यचमहामंत्रिमुख्यानापृच्छ्यसादरम् ३५
 भरतेनसमंभ्रात्रापुष्पकासनमास्थितः
 सीतांददर्शभरतोभ्रातृपत्नीमनिंदिताम् ३६
 अनसूयामिवात्रेःकिंलोपामुद्रांघटोद्भुवः
 पतिव्रतांजनकजाममन्यतननामच ३७
 मातःक्षमस्वयदधमयाकृतमबुद्धिना
 त्वत्सदृश्यःपतिपराःसर्वेषांसाधुकारिकाः ३८
 जानक्यापिमहाभागादेवरंवीक्ष्यसादरम्
 आशीर्भिरभियुज्याथसमपृच्छदनामयम् ३९

विमानवरमारूढास्तेसर्वेनभसोंऽगणे

क्षणादालोकयांचक्रेनिकटेस्वपितुःपुरीम् ४०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादे

रामराजधानीदर्शनोनामद्वितीयोऽध्यायः २

तृतीयोऽध्यायः

शेषउवाच

दृष्ट्वारामोराजधानींनिजलोकनिवासिनीम्

जहर्षमतिमान्वीरश्चिरदर्शनलालसः १

भरतोऽपिस्वकंमित्रंसुमुखंनगरंप्रति

प्रेषयामाससचिवंनगरोत्सवसिद्धये २

भरतउवाच

कुर्वंतुलोकास्त्वरितंरघुनाथागमोत्सवम्

मंदिरेमंदिरेरम्यंकृतकौतुकचित्रकम् ३

विपांसुकाराजमार्गाश्चंदनद्रवसिंचिताः

प्रसूनभरसंकल्पमाहृष्टपुष्टजनावृताः ४

विचित्रवर्णध्वजभाचित्रिताखिलस्वांगणाः

मेघागमेधनुरिवपश्यंत्वेववलीमुखाः ५

प्रतिगेहंतुलोकानांकारयंत्वगरूक्ष्णम्

यद्धूमंवीक्ष्यशिखिनोनृत्यंकुर्वंतुलीलया ६

हस्तिनोममशैलाभानाधोरणसुयंत्रितान्

विचित्रयंतुबहुशोगैरिकाद्युपधातुभिः ७

वाजिनश्चित्रिताभूयःसुशोभंतुमनोजवाः

यद्वेगवीक्षणादेवगर्वत्यजतिस्वर्हयः ८

कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः

गजोपरिसमारूढामुक्ताभिर्विकिरंतुच ९

ब्राह्मण्यःपात्रहस्ताश्चदूर्वाहारिद्रसंयुताः

सुवासिन्योमहाराजंरामंनीराजयंतुताः १०

कौसल्यापुत्रसंयोगसंदेशविधुरासती

हर्षप्राप्नोतुसुकृशातदीक्षणसुलालसा ११

इत्येवमादिरचनाःपुरशोभाविधायिकाः
 करोतुजनताहृष्टारामस्यागमनंप्रति १२
 शेषउवाच
 इतिश्रुत्वाततोवाक्यंसुमुखोमंत्रवित्तमः
 प्रययौनगरींकर्तुकृतकौतुकतोरणाम् १३
 गत्वाथनगरींतांवैमन्त्रीतुसुमुखाभिधः
 ख्यापयामासलोकानांरामागममहोत्सवम् १४
 लोकाःश्रुत्वापुरींप्राप्तरघुनाथंसुहर्षिताः
 पूर्वतदीयविरहत्यक्तभोगसुखादयः १५
 ब्राह्मणावेदसंपन्नाःपवित्रादर्भपाणयः
 धौतोत्तरीयवलिताजग्मुःश्रीरघुनायकम् १६
 क्षत्रियायेशूरतमाधनुर्बाणधरावराः
 संग्रामेबहुशोवीराजेतारोययुरप्यमुम् १७
 वैश्याधनसमृद्धाश्चमुद्राशोभितपाणयः
 शुभ्रवस्त्रपरीधानाअभिजग्मुर्नरेश्वरम् १८
 शूद्राद्विजेषुयेभक्ताःस्वीयाचारसुनिष्ठिताः
 वेदाचाररतायेवैतेऽपिजग्मुःपुरीपतिम् १९
 येयेवृत्तिकरालोकाःस्वेस्वेकर्मण्यधिष्ठिताः
 स्वकंवस्तुसमादायययुःश्रीरामभूपतिम् २०
 इत्थंभूपतिसंदेशात्प्रमोदाप्लवसंयुताः
 नानाकौतुकसंयुक्ताआजग्मुर्मनुजेश्वरम् २१
 शेषउवाच
 रघुनाथोऽपिसकलैर्दैवतैःस्वस्वयानगैः
 परीतःप्रविवेशोच्चैःपुरींरचितमोहनाम् २२
 प्लवंगाःप्लवनैर्युक्ताआकाशपथचारिणः
 स्वस्वशोभापरीतांगाश्चानुजग्मुःपुरोत्तमम् २३
 पुष्पकादवरुह्याशुनरयानमथारुहत्
 सीतयासहितोरामःपरिवारसमावृतः २४
 अयोध्यांप्रविवेशाथकृतकौतुकतोरणाम्
 हृष्टपुष्टजनाकीर्णामुत्सवैःपरीभूषिताम् २५

वीणापणवभेर्यादिवादित्रैराहतैर्भृशम्
 शोभमानःस्तूयमानःसूतमागधबन्दिभिः २६
 जयराघवरामेतिजयसूर्यकुलांगद
 जयदाशरथेदेवजयताल्लोकनायकः २७
 इतिशृण्वञ्छुभांवाचंपौराणांहर्षितांगिनाम्
 रामदर्शनसंजातपुलकोद्भेदशोभिनाम् २८
 प्रविवेशवरमार्गरथ्याचत्वरभूषितम्
 चन्दनोदकसंसिक्तंपुष्पपल्लवसंयुतम् २९
 तदापौरांगनाःकाश्चिद्गवाक्षबिलमाश्रिताः
 रघुनाथस्वरूपेक्षजातकामाअथाब्रुवन् ३०
 पौरांगनाऊचुः
 धन्याअभूवन्बतभिल्लकन्यावनेषुयाराममुखारविन्दम्
 स्वलोचनेदीवरकैरथापिबन्स्वभाग्यसंजातमहोदयाइमाः ३१
 धन्यंमुखंपश्यतवीरधाम्नःश्रीरामदेवस्यसरोजनेत्रम्
 यद्दर्शनंधातृमुखाःसुराअपिप्रापुर्महद्भाग्ययुतावयंत्वहो ३२
 एतन्मुखंपश्यतचारुहासंकिरीटसंशोभिनिजोत्तमांगम्
 बंधूकधक्कारलसच्छविप्रदंदंतच्छदंबिभ्रतमुच्चनासम् ३३
 इतिगदितवतीस्ताःस्नेहभारेणरामानलिनदलसदृक्षैर्नेत्रपातैर्निरीक्ष्य
 निखिलगुरुरनूनप्रेमभारंनृलोकंजननिगृहमियेषप्रोषितांगेनहृष्टः ३४
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 रघुनाथस्यपुरप्रवेशनं नामतृतीयोऽध्यायः ३

चतुर्थोऽध्यायः

वात्स्यायनउवाच
 भुजगाधीश्वरेशानधराभारधरक्षम
 शृण्वेकंसंशयमह्यंकृपयाकथयस्वतम् १
 रघुनाथस्यगमनंव्रणप्रतियदाह्यभूत्
 तदाप्रभृतिदेहेनस्थिताशून्येनचेतसा २
 तद्विप्रयोगविधुराकृशदेहातिदुःखिता
 सुमुखान्मंत्रिणःश्रुत्वारघुनाथंसमागतम् ३

कथंजहर्षकिमभूत्कीदृशंतत्रचिह्नितम्
 रामचंद्रस्यसंदेशहर्तारंकिमुवाचसा ४
 एतन्मेसंशयंछिंधिरघुनाथगुणोदयम्
 यथावच्छृण्वतेमह्यंकथयस्वप्रसादतः ५
 शेषउवाच
 साधुपृष्ठंमहाभागद्विजवर्यपुरस्कृत
 तन्मेनिगदतःसाक्षाच्छृणुष्वैकमनाःकिल ६
 सावैतद्वदनांभोजच्युतरामागमामृतम्
 पीत्वापीत्वाबभूवाहोस्थगितांगेनविह्वला ७
 किंमेस्वप्नोविमूढायाःकिंवाभ्रमकरंवचः
 ममवैमंदभाग्यायाःकथंरामेक्षणंपुनः ८
 बहुनातपसाकृत्वाप्राप्तोऽयवैसुतःशिशुः
 केनचिन्ममपापेनविप्रयोगंगतःपुनः ९
 सुमंत्रिन्कुशलीरामःसीतालक्ष्मणसंयुतः
 कथंमांस्मरतेवीरोवनचारीसुदुःखिताम् १०
 इतिसाविललापोच्चैरघुनाथस्मृतिंगता
 ननिवेदनिजंकिंचित्परकीयंविमोहिता
 सुमुखोऽपितथादृष्ट्वादुःखितांमातरंभृशम् ११
 वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञामापचसापुनः
 उवाचजननींसौम्यंवचोहर्षकरंमुहुः १२
 रघुनाथागमस्मारहृष्टांतांव्यदधात्पुनः
 मातर्विद्धिगृहंप्राप्तंरघुनाथंसलक्ष्मणम् १३
 सीतयासहितंपश्यचाशीर्भिरभियुंक्ष्वच
 इतितथ्यंवचःश्रुत्वासुमुखेनप्रभाषितम् १४
 यादृशंहर्षमापेदेतादृशंवेद्म्यहंनहि
 उत्थायचाजिरेप्राप्तारोमांचिततनूरुहा १५
 हर्षविह्वलितांग्यश्रुमुंचंतीराममैक्षत
 तावत्सरामोराजेंद्रोनरयानमधिश्रितः १६
 प्राप्तःस्वमातुर्भवनंकैकेय्याःसुनयःपुरः
 कैकेय्यपित्रपाभारनम्रारामंपुरःस्थितम् १७

नोवाचकिंचिन्महतींचिंतांप्राप्तवतीमुहुः
 सूर्यवंशध्वजोरामोमातरंवीक्ष्यलज्जिताम् १८
 उवाचसांत्वयंस्तांचवाक्यैर्विनयमिश्रितैः
 श्रीरामउवाच
 मातर्मयावनंगत्वासर्वमाचरितंतथा १९
 अधुनाकरवैकिंवात्वदाज्ञातोजनन्यहो
 मयान्यूनंकृतंनस्तिकथंमानेक्ष्यसेपुनः २०
 आशीर्भिरभिनंद्यैनंभरतमांचवीक्ष्य
 इतिश्रुत्वापितद्वाक्यंसानम्रवदनानघ २१
 शनैःशनैःप्रत्युवाचरामगच्छस्वमालयम्
 रामोऽपिश्रुत्वावचनंजनन्याःपुरुषोत्तमः २२
 नमस्कृत्यययौगेहंसुमित्रायाःकृपानिधिः
 सुमित्रापुत्रसहितंरामंदृष्ट्वामहामनाः २३
 चिरंजीवचिरंजीवह्याशीर्भिरितिचाभ्यधात्
 मातुश्चरामभद्रोऽपिचरणौप्रणिपत्यच २४
 परिष्वज्यमुदायुक्तोजगादवचनंपुनः
 रत्नगर्भेममभ्रात्राकेनापिनकृतंतथा २५
 यथायमकरोद्धीमान्ममदुःखापनोदनम् २६
 रावणेनहतासीतामयायत्प्राप्यतेपुनः
 मातस्तत्सर्वमाविद्धिलक्ष्मणस्यविचेष्टितम् २७
 दत्तामाशिषमागृह्यशिरसायंसुमित्रया
 निजमातुश्चभवनंप्रययौविबुधैर्वृतः २८
 मातरंवीक्ष्यहृषितांनिजदर्शनलालसाम्
 स्वयानादवरुह्याशुचरणावग्रहीद्धरिः २९
 मातातद्दर्शनोत्कंठाविह्वलीकृतमानसा
 परिष्वज्यपरिष्वज्यराममुदमवापसा ३०
 शरीरेरोमहर्षोऽभूद्गद्गदावागभूत्तदा
 हर्षाश्रूणितुसोष्णानिप्रवाहंप्रापुरापदात् ३१
 जननींवीक्ष्यविनयीताटकद्वयवर्जिताम्
 कराकल्पपदाकल्परहितांबिभ्रतींतनुम् ३२

किञ्चित्स्वदर्शनाद्धृष्टांकृशाङ्गीतांसशोकभाक्
 दुःखस्यसमयोनायमितिमत्वाजगादताम् ३३
 श्रीरामउवाच
 मातर्मयात्वच्चरणौचिरकालंनसेवितौ
 ततःक्षमस्वापराधंभाग्यहीनस्यवैमम ३४
 येपुत्रामातापित्रोर्नशुश्रूषायांसमुत्सुकाः
 तेमंतव्याःपरामातःकीटकारेतसोभवाः ३५
 किङ्कुर्वेजनकाज्ञातोगतोवैदंडकंवनम्
 तत्रापित्वत्कृपापाङ्गात्तीर्णोऽस्मिदुःखसागरम् ३६
 रावणेनहतासीतालंकायांगमितापुनः
 त्वत्कृपातोमयालब्धातंहत्वाराक्षसेश्वरम् ३७
 सीतेयंत्वच्चरणयोःपतितावैपतिव्रता
 संभावयाशुचकितांत्वत्पादार्पितमानसाम् ३८
 इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंपादयोःपतितांस्तुषाम्
 आशीर्भिरभियुज्यैनांबभाषेतांपतिव्रताम् ३९
 सीतेस्वपतिनासार्द्धचिरंविलसभामिनि
 पुत्रौप्रसूयचकुलंस्वकंपावयपावने ४०
 त्वत्सदृश्यःपतिपराःपतिदुःखसुखानुगाः
 भवंतिदुःखभागिन्योनहिसत्यंजगत्त्रये ४१
 विदेहपुत्रिस्वकुलंत्वयापावितमात्मना
 रामपादाब्जयुगुलमनुयांत्यामहावनम् ४२
 किञ्चित्रयत्पुमांसस्तुवैरिकोटिप्रभञ्जनाः
 येषाङ्गेहेसतीभार्यास्वपतिप्रियवाञ्छिका ४३
 इत्युक्त्वारधुनाथस्यभार्यामंचितलोचनाम्
 तूष्णींबभूवहषिताप्रहृष्टस्वतनूरुहा ४४
 अथभ्रातास्यभरतःपित्रादत्तंनिजमहत्
 राज्यंनिवेदयामासरामचंद्रायधीमते ४५
 मंत्रिणस्तेप्रहृष्टाङ्गादैवज्ञान्मंत्रकोविदान्
 आहूयसुमुहूर्ततेपप्रच्छुःपरमादरात् ४६
 शुभेमुहूर्तेसुदिनेशुभनक्षत्रसंयुते

अभिषेकं महाराज्ये कारयामासुरुद्यताः ४७
 सप्तद्वीपवतीं पृथ्वद्यं व्याघ्रचर्मणि सुन्दरे
 लिखित्वोपरिराजेंद्रो महाराजो धितस्थिवान् ४८
 तद्दिना देवसाधूनां मनांसि प्रमुदं ययुः
 दुष्टानां चेतसो ग्लानि रभवत्परतापिनाम् ४९
 स्त्रियस्तु पतिभक्त्या च पतिव्रतपरायणाः
 मनसापि कदापापं नाचरंति जनामुने ५०
 दैत्या देवास्तथानागा यक्षा सुरमहोरगाः
 सर्वे न्यायपथे स्थित्वारामाज्ञां शिरसा दधुः ५१
 परोपकरणे युक्ताः स्वधर्मसुखनिर्वृताः
 विद्याविनोदगमिता दिनरात्रि क्षणाः शुभाः ५२
 वातोऽपि मार्गसंस्थानां बलान्नाहरते महान्
 वासांस्यपि तु सूक्ष्माणि तत्र चौरकथानहि ५३
 धनदो ह्यर्थिनां रामः कारुण्यश्च कृपानिधिः
 भ्रातृभिः सहितो नित्यं गुरुदेवस्तुतिं व्यधात् ५४
 इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे
 रघुवरस्य राज्याभिषेको नाम चतुर्थोऽध्यायः ४

पंचमोऽध्यायः

शेष उवाच
 अथाभिषिक्तं रामं तु तुष्टुवुः प्रणताः सुराः
 रावणाभिधैत्येन्द्रवधहर्षितमानसाः १
 देवा ऊचुः
 जयदाशरथे सुरार्तिहञ्जयजयदानववंशदाहक
 जयदेववरांगनागणग्रहणव्यग्रकरारिदारक २
 तव यद्नु जेंद्रनाशनं कवयो वर्णयितुं समुत्सुकाः
 प्रलये जगतां ततीः पुनर्ग्रससे त्वं भुवने शलीलया ३
 जयजन्मजरादिदुःखकैः परिमुक्तप्रबलोद्धरोद्धर
 जयधर्मकरान्वयां बुधौ कृतजन्मन्नजरामराच्युत ४
 तव देववरस्य नामभिर्बहुपापा अपिते पवित्रिताः

किमुसाधुद्विजवर्यपूर्वकाःसुतनुमानुषतामुपागताः ५
 हरविरिंचिनुतंतवपादयोर्युगलमीप्सितकामसमृद्धिदम्
 हृदिपवित्रयवादिकचिह्नितैःसुरचितंमनसास्पृहयामहे ६
 यदिभवान्नदधात्यभयंभुवोमदनमूर्तिरतिरस्करकांतिभृत्
 सुरगणाहिकथंसुखिनःपुनर्ननुभवंतिघृणामयपावन ७
 यदायदास्मान्दनुजाहिदुःखदास्तदातदात्वंभुविजन्मभाग्भवेः
 अजोऽव्ययोऽपीशवरोऽपिसन्विभोस्वभावमास्थायनिजंनिजार्चितः ८
 मृतसुधासदृशैरघनाशनैःसुचरितैरवकीर्यमहीतलम्
 अमनुजैर्गुणशंसिभिरीडितःप्रविशचाशुपुनर्हिस्वकंपदम् ९
 अनादिराद्योजररूपधारीहारीकिरीटीमकरध्वजाभः
 जयंकरोतुप्रसभंहतारिःस्मरारिसंसेवितपादपद्मः १०
 इत्युक्त्वातेसुराःसर्वेब्रह्मोद्रप्रमुखामुहुः
 प्रणेमुररिनाशेनप्रीणितारघुनायकम् ११
 इतिस्तुत्यातिसंहृष्टोरघुनाथोमहायशाः
 प्रोवाचतान्सुरान्वीक्ष्यप्रणतान्नतकंधरान् १२
 श्रीरामउवाच
 सुरावृणुतमेयूयंवरंकिंचित्सुदुर्लभम्
 यंकोऽपिदेवोदनुजोनयक्षःप्रापसादरः १३
 सुराऊचुः
 स्वामिन्भगवतःसर्वप्राप्तमस्माभिरुत्तमम्
 यदयंनिहतःशत्रुरस्माकंतुदशाननः १४
 यदायदाऽसुरोऽस्माकंबाधांपरिदधातिभोः
 तदातदेतिकर्तव्यमेतावद्वैरिनाशनम् १५
 तथेत्युक्त्वापुनर्वीरःप्रोवाचरघुनंदनः
 श्रीरामउवाच
 सुराःशृणुतमद्वाक्यमादरेणसमन्विताः १६
 भवत्कृतंमदीयैर्वैगुणैर्ग्रथितमद्भुतम्
 स्तोत्रंपठिष्यतिमुहुःप्रातर्निशिसकृन्नरः १७
 तस्यवैरिपराभूतिर्नभविष्यतिदारुणा
 नचदारिद्र्यसंयोगोनचव्याधिपराभवौ १८

मदीयचरणद्वंद्वेभक्तिस्तेषांतुभूयसी
भविष्यतिमुदायुक्तेस्वांतेपुंसांतुपाठतः १९
इत्युक्त्वासोऽभवत्तूष्णींनरदेवशिरोमणिः
सुराःसर्वेप्रहृष्टास्तेययुर्लोकंस्वकंस्वकम् २०
रघुनाथोऽपिभ्रातृस्तान्पालयंस्तातवद्बुधान्
प्रजाःपुत्रानिवस्वीयाल्लालयँल्लोकनायकः २१
यस्मिञ्छासतिलोकानानाकालमरणंनृणाम्
नरोगादिपराभूतिर्गृहेषुचमहीयसी २२
नेतिःकदापिदृश्येतवैरिजंभयमेवच
वृक्षाःसदैवफलिनोमहीभूयिष्ठधान्यका २३
पुत्रपौत्रपरीवारसनाथीकृतजीवनाः
कांतासंयोगजसुखैर्निरस्तविरहक्लमाः २४
नित्यंश्रीरघुनाथस्यपादपद्मकथोत्सुकाः
कदापिपरनिंदासुवाचस्तेषांभवंतिन २५
कारवोऽपिकदापापंनाचरंतिमनस्यहो
रघुनाथकराघातदुःखशंकाभिशांसिनः २६
सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः
लोकाबभूवुःसततंकारुण्यपरिपूरिताः २७
राज्यंप्राप्तमसापत्तंसमृद्धबलवाहनम्
ऋषिभिर्हृष्टपुष्टैश्चरम्यंहाटकभूषणैः २८
संपुष्टमिष्टापूर्तानांधर्माणानित्यकर्तृभिः
सदासंपन्नसस्यंचसुवसुक्षेत्रसंयुतम् २९
सुदेशंसुप्रजंस्वस्थंसुतृणंबहुगोधनम्
देवतायतनानांचराजिभिःपरिराजितम् ३०
सुपूर्णायत्रवैग्रामाःसुवित्तर्द्धिविराजिताः
सुपुष्पकृत्रिमोद्यानाःसुस्वादुफलपादपाः ३१
सपद्मिनीककासारायत्रराजंतिभूमयः
सदंभानिम्नगायत्रनयत्रजनताक्वचित् ३२
कुलान्येवकुलीनानांवर्णानांधनानिच
विभ्रमोयत्रनारीषुनविद्वत्सुचकर्हिचित् ३३

नद्यःकुटिलगामिन्योनयत्रविषयेप्रजाः
 तमोयुक्ताःक्षपायत्रबहुलेषुनमानवाः ३४
 रजोयुजःस्त्रियोयत्रनाधर्मबहुलानराः
 धनैरनंधोयत्रास्तिजनोनैवचभोजने ३५
 अनयःस्यंदनोयत्रनचवैराजपूरुषः
 दंडःपरशुकुद्दालवालव्यजनराजिषु ३६
 आतपत्रेषुनान्यत्रक्वचित्क्रोधोपरोधजः
 अन्यत्राक्षिकवृंदेभ्यःक्वचिन्नपरिदेवनम् ३७
 आक्षिकाएवदृश्यंतेयत्रपाशकपाणयः
 जाड्यवार्ताजलेष्वेवस्त्रीमध्याएवदुर्बलाः ३८
 कठोरहृदयायत्रसीमंतिन्योनमानवाः
 औषधेष्वेवयत्रास्तिकुष्ठयोगोनमानवे ३९
 वेधोयत्रसुरत्नेषुशूलंमूर्तिकरेषुवै
 कंपःसात्विकभावोत्थोनभयात्क्वापिकस्यचित् ४०
 संज्वरःकामजोयत्रदारिद्र्यंकलुषस्यच
 दुर्लभत्वंसदैवस्यसुकृतेनचवस्तुनः ४१
 इभाएवप्रमत्तावैयुद्धेवीच्योजलाशये
 दानहानिर्गजेष्वेवतीक्ष्णाएवहिकंटकाः ४२
 बाणेषुगुणविश्लेषोबंधोक्तिःपुस्तकेदृढा
 स्नेहत्यागःखलेष्वेवनचवैस्वजनेजने ४३
 तंदेशंपालयामासलालयँल्लालिताःप्रजाः
 धर्मसंस्थापयन्देशेदुष्टेदंडधरोपमः ४४
 एवंपालयतोदेशंधर्मेणधरणीतलम्
 सहस्रंचव्यतीयुर्वैवर्षाण्येकादशप्रभोः ४५
 तत्रनीचजनाच्छ्रुत्वासीतायाअपमानताम्
 स्वांचनिंदांरजकतस्तांतत्याजरघूद्वहः ४६
 पृथ्वद्यंपालयमानस्यधर्मेणनृपतेस्तदा
 सीतांविरहितामेकांनिदेशेनसुरक्षिताम् ४७
 कदाचित्संसदोमध्येह्यासीनस्यमहामतेः
 आजगाममुनिश्रेष्ठःकुंभोत्पत्तिर्मुनिर्महान् ४८

गृहीत्वार्ध्यसमुत्तस्थौवसिष्ठेनसमन्वितः
जनताभिर्महाराजोवार्धिशोषकमागतम् ४९
स्वागतेनसुसंभाव्यपप्रच्छतमनामयम्
सुखोपविष्टंविश्रांतंभभाषेरघुनंदनः ५०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
अगस्त्यसमागमोनामपंचमोऽध्यायः ५

षष्ठोऽध्यायः

शेषउवाच

इत्थंस्वागतसंतुष्टंब्रह्मचर्यतपोनिधिम्
उवाचमतिमान्वीरःसर्वलोकगुरुमुनिम् १
स्वागतंतेमहाभागकुंभयोनेतपोनिधे
त्वद्दर्शनेनसर्वेवैपाविताःसकुटुंबकाः २
कच्चिन्मतिस्तेवेदेषुशास्त्रेषुपरिवर्तते
त्वत्तपोविघ्नकर्तावैनास्तिभूमंडलेक्वचित् ३
लोपामुद्रामहाभागयाचतेधर्मचारिणी
यस्याःपतिव्रताधर्मात्सर्वंभवतिशोभनम् ४
अपिशंसमहाभागधर्ममूर्तेकृपानिधे
अलोलुपस्यकिंकार्यंकरवाणिमुनीश्वर ५
त्वत्तपोयोगतःसर्वंभवतिस्वेच्छयाबहु
तथापिमयिकृत्वैवकृपांशंशमुनीश्वरः ६
शेषउवाच

इत्युक्तोलोकगुरुणाराजराजेनधीमता
उवाचरामंलोकेशंविनीततरभाषया ७

अगस्त्यउवाच

स्वामिंस्तवसुदुर्दर्शदर्शनंदैवतैरपि
मत्वासमागतंविद्धिराजराजकृपानिधे ८
हतस्त्वयारावणारव्यस्त्वसुरोलोककंटकः
दिष्ट्याद्यदेवाःसुखिनोदिष्ट्याराजाबिभीषणः ९
रामत्वद्दर्शनान्मेऽद्यगतंवैदुष्कृतंकिल

संपूर्णोमेमनःकोशआनंदेनसुरोत्तम १०
 इत्युक्त्वासबभूवाशुतूष्णींकुंभसमुद्भवः
 रामसंदर्शनाह्लादविह्वलीकृतमानसः ११
 रामःपप्रच्छतंभूयोमुनिंज्ञानविशारदम्
 लोकातीतंभवद्भाविसर्वजानासिसर्वतः १२
 मुनेकथयमेसर्वपृच्छतोहिसुविस्तरम्
 कोऽसौमयाहतोयोहिरावणोविबुधार्दनः १३
 कुंभकर्णोऽपिकस्त्वेषकाजातिर्वैदुरात्मनः
 देवोदैत्यःपिशाचोवाराक्षसोवामहामुने १४
 सर्वमाख्याहिसर्वज्ञसर्वजानासिविस्तरात्
 अतःकथयमेसर्वकृपांकृत्वाममोपरि १५
 इतिश्रुत्वाततोवाक्यंकुंभजन्मातपोनिधिः
 यत्पृष्टंरघुराजेनप्रवक्तुं तत्प्रचक्रमे १६
 राजन्सृष्टिकरोब्रह्मापुलस्त्यस्तत्सुतोऽभवत्
 ततस्तुविश्रवाजज्ञेवेदविद्याविशारदः १७
 तस्यपत्नीद्वयंजातंपातिव्रत्यचरित्रभृत्
 एकामंदाकिनीनाम्रीद्वितीयाकैकसीस्मृता १८
 पूर्वस्यांधनदोजज्ञेलोकपालविलासभृत्
 योऽसौशिवप्रसादेनलंकावासमचीकरत् १९
 विद्युन्मालिसुतायांतुपुत्रत्रयमभून्महत्
 रावणःकुंभकर्णश्चतथापुण्योबिभीषणः २०
 राक्षस्युदरजन्मत्वात्संध्यासमयसंभवात्
 द्वयोरधर्मनिपुणामतिरासीन्महामते २१
 एकदातुविमानेनपुष्पकेणसुशोभिना
 कांचनीयोपकल्पेनकिंकिणीजालमालिना २२
 आरुह्यपितरौद्रष्टुंप्रायाच्छोभासमन्वितः
 स्वगणैःसंस्तुतोभूत्वानानारत्नविभूषणैः २३
 आगत्यपित्रोश्चरणेपतित्वाचिरमात्मजः
 हर्षविह्वलितात्माचरोमांचिततनूरुहः २४
 उवाचमेऽद्यसुदिनंमहाभाग्यफलोदयः

यन्मेयुष्मत्पदौदृष्टौमहापुण्यददर्शनौ २५
 इत्यादिभिःस्तुतिपदैःस्तुत्वागान्मन्दिरंस्वकम्
 पितरावपिसंहृष्टौपुत्रस्नेहाद्वभूवतुः २६
 तंदृष्ट्वारावणोधीमाञ्जगादनिजमातरम्
 कोऽयपुमान्सुरोवाथयक्षोवाथनरोत्तमः २७
 योऽसौममपितुःपादौसन्निषेव्यगतःपुनः
 महाभाग्यनिधिःस्वीयैर्गणैःसुपरिवारितः २८
 केनेदंतपसालब्धंविमानंवायुवेगधृक्
 उद्यानारामलीलादिविलासस्थानमुत्तमम् २९
 शेषउवाच
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजननीरोषविक्लवा
 उवाचपुत्रंविमनाःकिंचिन्नेत्रविकारिणी ३०
 रेपुत्रशृणुमद्वाक्यंबहुशिक्षासमन्वितम्
 एतस्यजन्मकर्मादिविचारचतुराधिकम् ३१
 सपत्न्याममकुक्षिस्थंविधानंसमुपस्थितम्
 येनस्वमातुर्विमलंकुलमुज्ज्वलितंमहत् ३२
 त्वंतुमत्कुक्षिजःकीटःपापःस्वोदरपूरकः
 यथाखरःस्वकंभारंजानातिनचतद्गुणम् ३३
 तथात्वंलक्ष्यसेऽज्ञानीशयनासनभोगवान्
 सुप्तोगतःक्वचिद्भ्रष्टइत्येवतवसंभवः ३४
 अनेनतपसालब्धंशिवसंतोषकारिणा
 लंकावासोमनोवेगंविमानंराज्यसंपदः ३५
 सुधन्याजननीत्वस्यसुभाग्यासुमहोदया
 यस्याःपुत्रोनिजगुणैर्लब्धवान्महतांपदम् ३६
 इतिक्रुधाभाषितमार्तयातयामात्रास्वयाऽकर्ण्यदुरात्मसत्तमः
 रोषंविधायात्मगतंपुनर्वचोजगादतांनिश्चयभृत्तपःप्रति ३७
 रावणउवाच
 जनन्याकर्ण्यवचोममगर्वसमन्वितम्
 रत्नगर्भात्वमेवासियस्याःपुत्रास्त्रयोवयम् ३८
 कोऽसौकीटःसधनदःक्वतपःस्वल्पकंपुनः

कालंकाकिंतुतद्राज्यंस्वल्पसेवकसंयुतम् ३६
 मातःशृणुममोत्साहात्प्रतिज्ञांकरुणान्विते
 नकेनापिकृतांकर्त्रामहाभाग्येहिकैकसि ४०
 यद्यहंभुवनंसर्ववशेनस्थापयामिवै
 तपोभिर्दुष्कृतैःकृत्वाब्रह्मसंतोषकारकैः ४१
 अन्नोदकेसदात्यक्त्वानिद्रांक्रीडांतथापुनः
 चेत्तदापितृलोकस्यघातात्पापंभवेन्मम ४२
 कुंभकर्णोऽपिकृतवान्विभीषणसमन्वितः
 रावणेनसहभ्रात्रेत्युक्त्वागाद्विरिकाननम् ४३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे

रावणोत्पत्तिर्नामषष्ठोऽध्यायः ६

सप्तमोऽध्यायः

अगस्त्यउवाच
 अथोग्रंसतपोदैत्योदशवर्षसहस्रकम्
 चकारभानुमक्षणाचपश्यन्नूर्ध्वपदेस्थितः १
 कुंभकर्णोऽपिकृतवांस्तपःपरमदुश्चरम्
 विभीषणस्तुधर्मात्माचचारपरमंतपः २
 तदाप्रसन्नोभगवान्देवदेवःप्रजापतिः
 देवदानवयक्षादिमुकुटैःपरिसेवितः ३
 ददौराज्यंचसुमहद्भुवनत्रयभास्वरम्
 वपुश्चकृतवान्रम्यंदेवदानवसेवितम् ४
 तदासंतापितोभ्राताधनदोधर्मबुद्धिमान्
 विमानंतुततोनीतलंकाचनगरीहठात् ५
 भुवनंतापितंसर्वदेवाश्चैवदिवोगताः
 हतवान्ब्राह्मणकुलंमुनीनामूलकृतनः ६
 तदातिदुःखितादेवाःसेंद्राब्रह्माणमाययुः
 स्तुतिंचक्रुर्महात्मानोदंडवत्प्रणतिंगताः ७
 तेतुष्टुवुःसुराःसर्वेवाग्भिरथ्याभिरादृताः
 ततःप्रसन्नोभगवान्किंकरोमीतिचाब्रवीत् ८

ततोनिवेदयांचक्रुर्ब्रह्मणेविबुधाःपुरः
 दशग्रीवाच्चसंकष्टं तथानिजपराभवम् ६
 क्षणं ध्यात्वा ययौ ब्रह्मा कैलासं त्रिदशैः सह
 तस्य शैलस्य पार्श्वे तु वैचित्र्येण समाकुलाः १०
 स्थिताः संतुष्टुर्वुदेवाः शंभुं शक्रपुरोगमाः
 नमो भवाय शर्वाय नीलग्रीवाय ते नमः ११
 नमः स्थूलाय सूक्ष्माय बहुरूपाय ते नमः
 इति सर्वमुखेनोक्तां वाणीमाकर्ण्य शंकरः १२
 प्रोवाच नंदिनं देवानां नयेति ममांतिकम्
 एतस्मिन्नंतरे देवा आहूतानंदिना च ते १३
 प्रविश्यांतः पुरे देवादृशुर्विस्मिते क्षणाः
 ब्रह्मागत्य ददर्शाथ शंकरं लोकशंकरम् १४
 गणकोटि सहस्रैस्तु सेवितं मोदशालिभिः
 नगैर्विरूपैः कुटिलैर्धूसरैर्विकटैस्तथा १५
 प्रणिपत्याग्रतः स्थित्वा सह देवैः पितामहः
 उवाच देवदेवेशं पश्यावस्थां दिवौकसाम् १६
 कृपां कुरु महादेव शरणागतवत्सल
 दुष्टदैत्यवधार्थं त्वं समुद्योगं विधेहि भोः १७
 सोऽपि तद्वचनं श्रुत्वा दैन्यशोकसमन्वितम्
 त्रिदशैः सहितैः सर्वैराजगामहरेः पदम् १८
 तुष्टुवुर्मुनयः सर्वे ससुरोरगकिन्नराः
 जयमाधव देवेश जयभक्तजनार्तिहन् १९
 विलोकय महादेव लोकय स्वस्वसेवकान्
 इत्युच्चैर्जगदुःसर्वे देवाः शर्वपुरोगमाः २०
 इत्युक्तमाकर्ण्य सुराधिनाथो दृष्ट्वा सुरार्तिपरिचिंत्य विष्णुः
 जगाद देवाञ्जलदोच्चयागिरादुःखं तु तेषां प्रशमनयन्निव २१
 भो ब्रह्म शर्वेद्रपुरोगमामराः शृण्वन्तु वाचं भवतां हिते रताम्
 जानेदशग्रीवकृतं भयं वस्तन्नाशयाम्यद्य कृतावतारः २२
 पुरीत्व यो ध्यारवि वंशजा तैर्नृपैर्महादानमखादिसत्क्रियैः
 प्रपालिता भूतलमंडनीया विराजते राजतभूमिभागैः २३

तस्यांदशरथोराजानिरपत्यःश्रियान्वितः
 पालयत्यधुनाराज्यंदिक्चक्रजयवान्विभुः २४
 सतुवंद्यादृष्यशृंगात्प्रार्थितात्पुत्रकाम्यया
 पुत्रेष्ट्यांविधिनायज्वामहाबलसमन्वितः २५
 ततोऽहप्रार्थितःपूर्वतपसातेनभोःसुराः
 पत्नीषुतिसृषुप्रीत्याचतुर्धापिभवत्कृते २६
 रामलक्ष्मणशत्रुघ्नभरतारुयासमन्वितः
 कर्तास्मिरावणोद्धारंसमूलबलवाहनम् २७
 भवंतोऽपिस्वकैरंशैरवतीर्यचरंत्विह
 ऋक्षवानररूपेणसर्वत्रपृथिवीतले २८
 इत्युक्त्वाविररामाशुनभसीरितवाङ्मुने
 देवाःश्रुत्वामहद्वाक्यंसर्वेसंहृष्टमानसाः २९
 तेचक्रुर्गदितंयादृग्देवदेवेनधीमता
 स्वैःस्वैरंशैर्महीपूर्णाऋक्षवानररूपिभिः ३०
 योऽसौविष्णुर्महादेवोदेवानांदुःखनाशकः
 सत्वमेवमहाराजभगवान्कृतविग्रहः ३१
 भरतोऽयलक्ष्मणश्चशत्रुघ्नश्चमहामते
 तावकांशादशग्रीवोजनितश्चसुरार्दनः ३२
 पूर्ववैरानुबंधेनजानकींहतवान्पुनः
 सत्वयानिहतोदैत्योब्रह्मराक्षसजातिमान् ३३
 पुलस्त्यपुत्रोदैत्येन्द्रःसर्वलोकैककंटकः
 पातितःपृथिवीसर्वासुखमापमहेश्वर ३४
 ब्राह्मणानांसुखंत्वद्यमुनीनांतापसंबलम्
 शिवानिसर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसुसंहिताः ३५
 त्वयिराज्ञिजगत्सर्वसदेवासुरमानुषम्
 सुखंप्रेदेविश्वात्मज्जगद्योनेनरोत्तम ३६
 एतत्तेसर्वमारुयातंयत्पृष्टोऽहत्वयानघ
 उत्पत्तिश्चविपत्तिश्चमयामत्यनुसारतः ३७
 इत्थंनिशम्यदितिजेंद्रकुलानुकारिवार्तामहापुरुषईश्वरईशिताच
 संरुद्धबाष्पगलदश्रुमुखारविंदोभूमौपपातसदसिप्रथितप्रभावः ३८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
रावणोत्पत्तिविपत्तिकथनं नाम सप्तमोऽध्यायः ७

अष्टमोऽध्यायः

शेषउवाच

वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठकथापापप्रणाशिनी
ब्रह्मण्यदेवदेवस्यसर्वधर्मैकरक्षितुः १
राजानंमूर्च्छितं दृष्ट्वाकुंभजन्मातपोनिधिः
शनैःशनैःकरेणाशुपस्पर्शाश्रुजगादच २
भोरामाश्वसिहिक्षिप्रं किमर्थमवसीदसि
भवान्दैत्यकुलच्छेत्तामहाविष्णुः सनातनः ३
भूतंभव्यंभवच्चैवजगत्स्थास्तुचरिष्णुच
त्वदृतेनास्तिसंचारीकिमर्थमिहमूर्च्छितः ४
श्रुत्वावाक्यंमहाराजःकुंभजन्मसमीरितम्
उत्तस्थौविगलन्नेत्रबाष्पपूरितसन्मुखः ५
उवाचदीनदीनंचविस्पष्टाक्षरविस्तरम्
त्रपाभरनमन्मूर्तिर्ब्रह्मद्रोहपराङ्मुखः ६
श्रीरामउवाच

अहोमेपश्यताज्ञानंविमूढस्यदुरात्मनः
यद्ब्राह्मणकुलेरूढंहतवान्कामलोलुपः ७
महिलार्थेत्वहंविप्रंवेदशास्त्रविवेकवान्
हतवान्वाडवकुलंबुद्धिहीनोतिदुर्मतिः ८
इक्ष्वाकूणांकुलेजातुब्राह्मणोनदुरुक्तिभाक्
ईदृशंकुर्वताकर्ममयैतत्सुकलंकितम् ९
येब्राह्मणास्तुपूजार्हादानसम्मानभोजनैः
तेमयानिहताविप्राःशरसंघातसंहितैः १०
काँल्लोकान्नुगमिष्यामिकुंभीपाकोऽपिदुःसहः
नतादृशंतीर्थमस्तियन्मांपावयितुंक्षमम् ११
नयज्ञोनतपोदानंनवाचैवव्रतादिकम्
यत्तुवैब्राह्मणद्रोग्धुर्मपावनतारकम् १२

यैःकोपितं ब्रह्मकुलं नरैर्निरयगामिभिः
 तेन राबहुशो दुःखं भोक्ष्यन्ति निरयंगताः १३
 वेदामूलं तु धर्माणां वर्णाश्रमविवेकिनाम्
 तन्मूलं ब्राह्मणकुलं सर्ववेदैकशाखिनः १४
 मूलच्छेत्तुर्ममौद्धत्यात्कोलोकोनुभविष्यति
 किमद्य करणीयं वै येन मे हि शिवं भवेत् १५
 शेष उवाच
 विलपन्तं भृशं रामं राजेन्द्रं घृपुंगवम्
 मायामनुष्यवपुषं कुंभजन्मा ब्रवीद्वचः १६
 अगस्त्य उवाच
 माविषादं महाधीरकुरु राजन्महामते
 न ते ब्राह्मणहत्यास्यादुष्टानां नाशमिच्छतः १७
 त्वं पुराणः पुमान्साक्षादीश्वरः प्रकृतेः परः
 कर्ता हर्ता ऽविता साक्षाद्निर्गुणः स्वेच्छया गुणी १८
 सुरापो ब्रह्महत्याकृत्स्वर्णस्तेयी महाघकृत्
 सर्वे त्वन्नामवादेन पूताः शीघ्रं भवंति हि १९
 इयं देवी जनकजामहाविद्या महामते
 यस्याः स्मरणमात्रेण मुक्तायास्यन्ति सद्गतिम् २०
 रावणो ऽपि न वै दैत्यो वै कुण्ठेत वसेवकः
 ऋषीणां शापतो ऽवाप्तो दैत्यत्वं दनुजांतक २१
 तस्यानुग्रहकर्ता त्वं न तु हंता द्विजन्मनः
 एवं संचिंत्य माभूयो निजं शोचितुमर्हसि २२
 इति श्रुत्वा ततो वाक्यं रामः परपुरंजयः
 उवाच मधुरं वाक्यं गद्गदस्वरभाषितम् २३
 श्रीराम उवाच
 पातकं द्विविधं पोक्तं ज्ञाता ज्ञातविभेदतः
 ज्ञातं यद्बुद्धिपूर्वं हि अज्ञातं तद्विवर्जितम् २४
 बुद्धिपूर्वं कृतं कर्म भोगेनैव विनश्यति
 नश्येदनुशयादन्यदिदं शास्त्रविनिश्चितम् २५
 कुर्वतो बुद्धिपूर्वं मे ब्रह्महत्यां सुनिदिताम्

नमेदुःखापनोदायसाधुवादःसुसंमतः २६
प्रब्रूहितादृशंमह्यंयादृशंपापदाहकम्
व्रतंदानंमखंकिंचित्तीर्थमाराधनंमहत् २७
येनमेविमलाकीर्तिलोकान्वैपावयिष्यति
पापाचाराप्तकालुष्यान्ब्रह्महत्याहतप्रभान् २८
शेषउवाच

इत्युक्तवंतंरामंजगादसतपोनिधिः
सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजितांग्रिकम् २९
शृणुराममहावीरलोकानुग्रहकारक
विप्रहत्यापनोदायतवयद्वचनंब्रुवे ३०
सर्वसपापंतरतियोऽश्वमेधंयजेतवै
तस्मात्त्वंयजविश्वात्मन्वाजिमेधेनशोभिना ३१
सप्ततंतुर्महीभर्त्रात्वयासाध्योमनीषिणा
महासमृद्धियुक्तेनमहाबलसुशालिना ३२
सवाजिमेधोविप्राणांहत्यायाःपापनोदनः
कृतवान्यंमहाराजोदिलीपस्तवपूर्वजः ३३
शतक्रतुःशतंकृत्वाक्रतूनांपुरुषर्षभः
पदमापामरावत्यांदेवदैत्यसुसेवितम् ३४
मनुश्चसगरोराजामरुत्तो नहुषात्मजः
एतेतेपूर्वजाःसर्वेयज्ञंकृत्वापदंगताः ३५
तस्मात्त्वंकुरुराजेंद्रसमर्थोऽसिसमततः
भ्रातरोलोकपालाभावर्तितवभावुकाः ३६
इत्युक्तमाकर्ण्यमुनेःसभाग्यवानरघूत्तमोब्राह्मणघातभीतः
पप्रच्छयागेसुमतिंचिकीर्षन्विधिंपुरावित्परिगीयमानः ३७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघु-
नाथस्यागस्त्योपदेशोनामाष्टमोऽध्यायः ८

नवमोऽध्यायः

श्रीरामउवाच

कीदृशोऽश्वस्तत्रभाव्यःकोविधिस्तत्रपूजने

कथंवाशक्यतेकर्तुंकेजेयास्तत्रवैरिणः १

अगस्त्यउवाच

गंगाजलसमानेनवर्णेनवपुषाशुभः

कर्णेश्यामोमुखेरक्तःपीतःपुच्छेसुलक्षितः २

मनोवेगःसर्वगतिरुच्चैःश्रवस्समप्रभः

वाजिमेधेहयःप्रोक्तःशुभलक्षणलक्षितः ३

वैशाखपूर्णमास्यांतुपूजयित्वायथाविधि

पत्रंलिखित्वाभालेतुस्वनामबलचिह्नितम् ४

मोचनीयःप्रयत्नेनरक्षकैःपरिरक्षितः

यत्रगच्छतियज्ञाश्चस्तत्रगच्छेत्सुरक्षकः ५

यस्तंबलान्निबध्नातिस्ववीर्यबलदर्पितः

तस्मात्प्रसभमानेयःपरिरक्षाकरैर्हयः ६

कर्त्रातावत्सुविधिनास्थातव्यंनियमादिह

मृगशृंगधरोभूत्वाब्रह्मचर्यसमन्वितः ७

व्रतंपालयमानस्ययावद्वर्षमतिक्रमेत्

तावद्दीनांधकृपणाःपरितोष्याधनादिभिः ८

अन्नंतुबहुशोदेयंधनंवाभूरिमारिष

यद्यत्प्रार्थयतेधीमांस्तत्तदेवददातिहि ९

एवंप्रकुर्वतःकर्मयज्ञःसंपूर्णतांगतः

करोतिसर्वपापानांनाशनंरिपुनाशन १०

तस्माद्भवान्समर्थोऽस्तिकरणेपालनेऽचने

कृत्वाकीर्तिसुविमलांपावयान्याञ्जनानृप ११

श्रीरामउवाच

विलोकयद्विजश्रेष्ठवाजिशालांममाधुना

तादृशाःसंतिनोवाश्वाःशुभलक्षणलक्षिताः १२

इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यमगस्त्यःकरुणाकरः

उत्तस्थौवीक्षमाणोऽययागार्हन्वाजिनःशुभान् १३

गत्वाथतत्रशालायांरामचंद्रसमन्वितः

ददर्शाश्चान्विचित्रांगान्मनोवेगान्महाबलान् १४

अवनितलगताःकिंवाजिराजस्यवंश्याःकिमथरघुपतीनामेकतःकीर्तिपिंडाः

किमिदममृतराशिर्वाहरूपेणसिंधोर्मुनिरितिमनसोंतर्विस्मयंप्रापपश्यन् १५
 एकतःशोणदेहानांवाजिनांपंक्तिरुत्तमा
 एकतःश्यामकर्णाश्चकस्तूरीकांतिसप्रभाः १६
 एकतःकनकाभाश्चत्वन्यतोनीलवर्णिनः
 एकतःशबलैर्वर्णैर्विशिष्टैर्वाजिभिर्वृताः १७
 एवंपश्यन्मुनिःसर्वान्कौतुकाविष्टमानसः
 यथावन्यत्रतान्द्रष्टुंयागयोग्यान्हयान्मुनिः १८
 ददर्शतत्रशतशोबद्धांस्तादृशवर्णकान्
 दृष्ट्वाविस्मयमापेदेसमुनिर्हर्षितांगकः १९
 एकतःश्यामकर्णाश्चसर्वांगैःक्षीरसन्निभान्
 पीतपुच्छान्मुखेरक्ताञ्छुभलक्षणलक्षितान् २०
 निरीक्ष्यपरितोऽनघान्विमलनीरधारानिभान्मनोजवनशोभितान्विमलकीर्तिपुंज
 प्रभान्
 पयोनिधिविशोषकोमुनिरुवाचसीतापतिंविचित्रहयदर्शनाद्धृषितनेत्रवक्त्रप्रभः
 २१
 अगस्त्यउवाच
 हयमेधक्रतौयोग्यान्वाहांस्तेबहुशःशुभान्
 पश्यतोनेत्रयोर्मेऽद्यतृप्तिर्नास्तिरघूत्तम २२
 रामचंद्रमहाभागसुरासुरनमस्कृत
 यज्ञंकुरुमहाराजहयमेधंसुविस्तरम् २३
 सुरपतिरिवसर्वान्यज्ञसंघान्करिष्यंस्तपनइवसुपर्वारातितोयंविशोष्यन्
 हतरिपुगणमुख्यंसांपरायंविजित्यक्षितितलसुखभोगंकुर्विदंभूरिभाग २४
 इत्येवंवाक्यवादेनपरितुष्टाखिलेन्द्रियः
 सर्वान्वैयज्ञसंभारानाजहारमनोहरान् २५
 मुन्यन्वितोमहाराजःसरयूतीरमागतः
 सुवर्णलांगलैर्भूमिंविचकर्षमहीयसीम् २६
 विलिख्यभूमिंबहुशश्चतुर्योजनसंमिताम्
 मंडपान्प्रचयामासयज्ञार्थसनरोत्तमः २७
 कुंडंतुविधिवत्कृत्वायोनिमेखलयान्वितम्
 अनेकरत्नरचितंसर्वशोभासमन्वितम् २८

मुनीश्वरोमहाभागोवसिष्ठःसुमहातपाः
 सर्वतत्कारयामासवेदशास्त्रविधिश्रितम् २९
 प्रेषितास्तेनमुनिनाशिष्यामुनिवराश्रमान्
 कथयामासुरुद्युक्तंहयमेधेरघूत्तमम् ३०
 आकारितास्तदासर्वेऋषयस्तपतांवराः
 आजग्मुःपरमेशस्यदर्शनेत्वतिलालसाः ३१
 नारदोसितनामाचपर्वतःकपिलोमुनिः
 जातूकगुर्योऽगिराव्यासआर्षिषेणोऽत्रिरासुरिः ३२
 हारीतोयाज्ञवल्क्यश्चसंवर्तःशुकसंज्ञितः
 इत्येवमादयोरामहयमेधवरंययुः ३३
 तान्सर्वान्पूजयामासरघुराजोमहामनाः
 प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यामर्घ्यविष्टरकादिभिः ३४
 गांहिरण्यंददौतेभ्यःप्रायशोदृष्टविक्रमः
 महद्भाग्यंत्वद्यमेऽस्तियद्व्यंदर्शनंगताः ३५
 शेषउवाच
 एवंसमाकुलेब्रह्मनृषिवर्यसमागमे
 धर्मवार्ताबभूवाहोवर्णाश्रमसुसंमता ३६
 वात्स्यायनउवाच
 काधर्मवार्तातत्रासीत्किंवाकथितमद्भुतम्
 साधवःसर्वलोकानांकारुण्यात्किमुताब्रुवन् ३७
 शेषउवाच
 तान्समेतान्मुनीन्दृष्ट्वारामोदाशरथिर्महान्
 पप्रच्छसर्वधर्मांश्चसर्ववर्णाश्रमोचितान् ३८
 तेतुपृष्टाहिरामेणधर्मान्प्रोचुर्महागुणान्
 तान्प्रवक्ष्यामितेसर्वान्यथाविधिःशृणुष्वतान् ३९
 ऋषयऊचुः
 ब्राह्मणेनसदाकार्ययजनाध्ययनादिकम्
 वेदान्पठित्वाविरजोनैवगार्हस्थ्यमाविशेत् ४०
 ब्राह्मणेनसदात्याज्यंनीचसेवानुजीवनम्
 आपद्गतोऽपिजीवेतनश्चवृत्त्याकदाचन ४१

ऋतुकालाभिगमनंधर्मोऽयगृहिणः परः
 स्त्रीणांवरमनुस्मृत्याऽपत्यकामोथवाभवेत् ४२
 दिवाभिगमनंपुंसामनायुष्यकरंमतम्
 श्राद्धाहः सर्वपर्वाण्यतस्त्याज्यानिधीमता ४३
 तत्रगच्छेत्स्त्रियंमोहाद्धर्मात्प्रच्यवतेपरात्
 ऋतुकालाभिगामीयः स्वदारनिरतश्चयः ४४
 सर्वदाब्रह्मचारीहविज्ञेयः सगृहाश्रमी
 ऋतुः षोडशयामिन्यश्चतस्रस्तासुगर्हिताः ४५
 पुत्रदास्तासुयायुग्माअयुग्माः कन्यकाप्रदाः
 त्यक्त्वाचंद्रमसंदुष्टंमघांमूलंविहायच ४६
 शुचिः सन्निर्विशेषोत्पत्नीपुंनामर्क्षेविशेषतः
 शुचिंपुत्रंप्रसूयेतपुरुषार्थप्रसाधनम् ४७
 आर्षेविवाहेगोद्वंद्वयदुक्तंतत्प्रशस्यते
 शुल्कमणवपिकन्यायाः कन्याक्रेतुस्तुपापकृत् ४८
 वाणिज्यंनृपतेः सेवावेदानध्ययनंतथा
 कुविवाहः क्रियालोपः कुलपातनहेतवः ४९
 अन्नोदकपयोमूलफलैर्वापिगृहाश्रमी
 गोदानेनतुयत्पुण्यंपात्रायविधिपूर्वकम् ५०
 अनर्चितोऽतिथिर्गेहाद्भग्राशोयस्यगच्छति
 आजन्मसंचितात्पुण्यात्क्षणात्सहिबहिर्भवेत् ५१
 पितृदेवमनुष्येभ्योदत्त्वाशनीतामृतंगृही
 स्वार्थपचत्यघंभुंक्तेकेवलंस्वोदरंभरिः ५२
 षष्ठ्यष्टम्योर्विशेषोत्पापंतेलेमांसेसदैवहि
 चतुर्दश्यांतथामायांत्यजेतक्षुरमंगनाम् ५३
 रजस्वलांनसेवेतनाशनीयात्सहभार्यया
 एकवासानभुंजीतनभुंजीतोत्कटासने ५४
 नाशन्तींस्त्रियमीक्षेततेजः कामोनरोत्तमः
 मुखेनोपधमेन्नाग्निंनग्रांनेक्षेतयोषितम् ५५
 नांघ्रीप्रतापयेदग्नौनवस्त्वशुचिनिक्षिपेत्
 प्राणिहिंसांनकुर्वीतनाशनीयात्संध्ययोर्द्वयोः ५६

नाचक्षीतधयंतीं गानेंद्रचापंप्रदर्शयेत्
 नदिवोद्गतसारंचभक्षयेद्दधिनोनिशि ५७
 स्त्रीं धर्मिणीं नाभिवादेन्नाद्यादातृप्तिरात्रिषु
 तौर्यत्रिकप्रियो न स्यात्कांस्येपादौ न धावयेत् ५८
 न धारयेदन्यभुक्तं वा सश्चोपानहावपि
 न भिन्नभाजनेऽशनीयान्नाशनीतान्नं विदूषितम् ५९
 संविशेन्नार्द्रचरणो नोच्छिष्टः क्वचिदाव्रजेत्
 शयानो वानचाशनीयान्नोच्छिष्टः संस्पृशेच्छिरः ६०
 नमनुष्यस्तुतिं कुर्यान्नात्मानमवमानयेत्
 अभ्युद्यतं न प्रणमेत्परमर्माणि नो वदेत् ६१
 एवंगार्हस्थ्यमाश्रित्य वानप्रस्थाश्रमं व्रजेत्
 सस्त्रीको वागतस्त्रीको विरज्येत ततः परम् ६२
 इत्येवमादयो धर्मा गदिता ऋषिभिस्तदा
 श्रुतारामेण महता सर्वलोकहितैषिणा ६३

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे सर्व-
 धर्मोपदेशो नाम नवमोऽध्यायः ६

दशमोऽध्यायः

शेष उवाच
 इत्थं संश्रुण्वतो धर्मान्वसंतः समुपस्थितः
 यत्र यज्ञक्रियादीनां प्रारंभः सुमहात्मनाम् १
 दृष्ट्वा तं समयं धीमान्वसिष्ठः कलशोद्भवः
 रामचंद्रमहाराजं प्रत्युवाच यथोचितम् २
 वसिष्ठ उवाच
 रामचंद्रमहाबाहो समयः पर्यभूतव
 हयो यत्र प्रमुच्येत यज्ञार्थं परिपूजितः ३
 सामग्रीक्रियतां तत्र आहूयतां द्विजोत्तमाः
 करोतु पूजां भगवान्ब्राह्मणानां यथोचिताम् ४
 दीनां धकृपणानां च दानं स्वांते समुत्थितम्
 ददातु विधिवत्तेषां प्रतिपूज्याधिमान्य च ५

भवान्कनकसत्पत्न्यादीक्षितोऽत्रव्रतंचर
भूमिशायीब्रह्मचारीवसुभोगविवर्जितः ६
मृगशृंगधरःकट्यांमेखलाजिनदंडभृत्
करोतुयज्ञसंभारंसर्वद्रव्यसमन्वितम् ७
इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंवसिष्ठस्ययथार्थकम्
उवाचलक्ष्मणंधीमान्नानार्थपरिबृंहितम् ८
श्रीरामउवाच

शृणुलक्ष्मणमद्वाक्यंश्रुत्वातत्कुरुसत्वरम्
हयमानययत्नेनवाजिमेधक्रियोचितम् ९
शेषउवाच

श्रुत्वावाक्यंरघुपतेःशत्रुजिल्लक्ष्मणस्तदा
सेनापतिमुवाचेदंवचोविविधवर्णनम् १०
लक्ष्मणउवाच

वीराकर्णयमेवचःसुमधुरंश्रुत्वात्वरतःपुनः
कार्यतत्क्षितिपालमौलिमुकुटैर्घृष्टांघ्निरामाज्ञया
सेनांकालबलप्रभंजनबलप्रोद्यत्समर्थाग्निनीं
सज्जांसद्रथहस्तिपत्तिसुहयारोहैर्विधेह्यन्विताम् ११
सज्जीयतांवायुजवास्तुरंगास्तरंगमालाललितांघ्निपाताः
सदश्वचारैर्बहुशस्त्रधारिभिःसंरोहितावैरिबलप्रहारिभिः १२
संलक्ष्यतांहस्तिनःपर्वताभाआधोरणैःप्रासकुंताग्रहस्तैः
शूरैःसास्त्रैर्भूरिदानोपहाराःक्षीबाणस्तेसर्वशस्त्रास्त्रपूर्णाः १३
विततबहुसमृद्धिभ्राजमानारथामेपवनजवनवेगैर्वाजिभिर्युज्यमानाः
विविधरिपुविनाशस्मारकैरायुधास्त्रैर्भृतवलभिविभागानीयतांसूतवृंदैः १४
पत्तयःशतशोमह्यमायांत्वस्त्राग्न्यपाणयः
हयमेधार्हवाहस्यरक्षणेविततोद्यमाः १५
इत्याकर्ण्यवचस्तस्यलक्ष्मणस्यमहात्मनः
सेनानीकालजिन्नामाकारयामाससज्जताम् १६
दशध्रुवकमंडितोलघुसुरोमशोभान्वितोविविक्तगलशुक्तिभृद्विततकंठकोश-
मणिः

मुखेविशदकांतिधृत्वसितकांतिभृत्कर्णयोर्व्यराजततदाहयोधृतकराग्ररश्मिच्छ

टः १७

कलासंशोभितमुखःस्फुरद्रत्नविशोभितः
 मुक्ताफलानामालाभिःशोभितोनिर्ययौहयः १८
 श्वेतातपत्ररचितःसितचामरशोभितः
 बहुशोभापरीतांगोनिर्ययौहयराट् ततः १९
 अग्रतोमध्यतश्चैकेपृष्ठतःसैनिकास्तथा
 देवाहरियथापूर्वसेवन्तेसेवनोचितम् २०
 अथसैन्यंसमाहूयसर्वमाज्ञापयत्तदा
 हस्त्यश्वरथपादातवृन्दैःसुबहुसंकुलम् २१
 ततस्ततःसमेतानांसैन्यानांश्रूयतेध्वनिः
 ततोदुन्दुभिनादोऽभूत्तस्मिन्पुरवरेतदा २२
 तन्निनादेनशूराणांप्रियेणमहतातदा
 कंपन्तिगिरिशृंगाणिप्रासादाविचलन्तिच २३
 हेषारवोमहानासीद्वाजिनामुह्यतानृप
 रथांगघातसंघुष्टाधरासंचलतीवसा २४
 चलितैर्गजयूथैश्चपृथ्वीरुद्धासमन्ततः
 रजस्तुप्रचलत्तत्रजनांतर्द्धानिमादधात् २५
 निर्जगाममहासैन्यंछत्रैःसंछाद्यभास्करम्
 सेनान्याकालजिन्नाम्नाप्रेरितंजनसंकुलम् २६
 गर्जतस्तलवीराग्र्याःकुर्वंतोरणसंभ्रमम्
 रघुनाथस्ययागायसज्जास्तेप्रययुर्मुदा २७
 मृगमदमयमंगेष्वंगरागंदधानाःकुसुमविमलमालाशोभितस्वोत्तमांगाः
 मुकुटकटकभूषाभूषितांगाःसमस्ताःप्रययुरवनिनाथप्रेरितास्तेऽपिसर्वे २८
 इत्येवंतेमहाराजययुःसेनाचरावराः
 धनुर्धराःपाशधराःखड्गधाराःस्फुटक्रमाः २९
 एवंशनैःशनैःप्राप्तोमंडपंयागचिह्नितम्
 हयःखुरक्षततलांभूमिकुर्वन्नभःप्लवन् ३०
 रामोदृष्ट्वाहरिंप्राप्तंबहुसंतुष्टमानसः
 वसिष्ठंप्रेरयामासक्रियाकर्तव्यतांप्रति ३१
 वसिष्ठोराममाहूयस्वर्णपत्नीसमन्वितम्

प्रयोगंकारयामासब्रह्महत्यापनोदनम् ३२
 ब्रह्मचर्यव्रतधरोमृगशृंगपरिग्रहः
 तत्कर्मकारयामासरामःपरपुरंजयः ३३
 प्रारेभेयागकर्माथकुंडमण्डपसंमितम्
 तत्राचार्योभवद्धीमान्वेदशास्त्रविचारवित् ३४
 वसिष्ठोरघुनाथस्यकुलपूर्वगुरुर्मुनिः
 ब्रह्मंस्तत्राचरद्ब्रह्मकर्मागस्त्यस्तपोनिधिः ३५
 वाल्मीकिर्मुनिरध्वर्युर्मुनिःकणवस्तुद्वारपः
 अष्टौद्वाराणितत्रासन्सतोरणशुभानिवै ३६
 द्वारिद्वारिद्वयंविप्रब्राह्मणस्याधिमंत्रवित्
 पूर्वद्वारिमुनिश्रेष्ठौदेवलासितसंज्ञितौ ३७
 दक्षिणद्वारिभूमानौकश्यपात्रीतपोनिधी
 पश्चिमद्वारित्रिभौजातूकर्योऽथजाजलि ३८
 उत्तरद्वारितुमुनीद्वौद्वितैकततापसौ
 एवंद्वारविधिंकृत्वावसिष्ठःकलशोद्भवः ३९
 हयवर्यस्यसत्पूजांकर्तुमारभतद्विज
 सुवासिन्यःस्त्रियस्तत्रवासोलंकारभूषिताः ४०
 हरिद्राक्षतगंधाद्यैःपूजयामासुरर्चितम्
 नीराजनंततःकृत्वाधूपयित्वागुरुक्षणैः ४१
 वर्धापनंततोवेश्याश्चक्रुस्तावाडवाज्ञया
 एवंसंपूज्यविमलेभालेचंदनचर्चिते ४२
 कुंकुमादिकगंधाढयेसर्वशोभासमन्विते
 बबन्धभास्वरंपत्रंतप्रहाटकनिर्मितम् ४३
 तत्रालिखद्वाशरथेःप्रतापबलमूर्जितम्
 सूर्यवंशध्वजोधन्वीधनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः ४४
 यंदेवाःसासुराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः
 तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्वहः ४५
 रामचंद्रोमहाभागःसर्वशूरशिरोमणिः
 तन्माताकोसलनृपपत्नीगर्भसमुद्भवा ४६
 तस्याःकुक्षिभवंरत्नंरामःशत्रुक्षयंकरः

करोतिहयमेधंवैब्राह्मणेनसुशिक्षितः ४७
 रावणाभिधविप्रेन्द्रवधपापापनुत्तये
 मोचितस्तेनवाहानांमुख्योऽसौवाजिनांवरः ४८
 महाबलपरीवारपरिखाभिःसुरक्षितः
 तद्रक्षकोऽस्ति तद्भ्राताशत्रुघ्नोलवणांतकः ४९
 हस्त्यश्वरथपादातसेनासंघसमन्वितः
 यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानःस्यात्स्वबलोन्मदात् ५०
 वयंधनुर्धराःशूराःश्रेष्ठावयमिहोत्कटाः
 तेगृह्णंतुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ५१
 मनोवेगंकामजवंसर्वगत्यधिभास्वरम्
 ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहयम् ५२
 शरासनविनिर्मुक्तवत्सदंतैःशिखाशितैः ५३
 इत्येवमादिविलिलेखमहामुनींद्रः
 श्रीरामचंद्रभुजवीर्यलसत्प्रतापम्
 शोभानिधानमतिचंचलवायुवेगं
 पातालभूतलविशेषगतिंमुमोच ५४
 शत्रुघ्नमादिदेशाथरामःशस्त्रभृतांवरः
 याहिवाहस्यरक्षार्थंपृष्ठतःस्वैरगामिनः ५५
 शत्रुघ्नगच्छवाहस्यमार्गभद्रंभवेत्तव
 भवेतांशत्रुविजयौरिपुकर्षणतेभुजौ ५६
 येयोद्धारःप्रतिरणगतास्तेत्वयावारणीया-
 वाहंरक्षस्वकगुणगणैःसंयुतःसन्महोर्व्याम्
 सुप्तान्भ्रष्टान्विगतवसनान्भीतभीतांस्तुनम्रां-
 स्तान्माहन्याःसुकृतकृतिनोयेनशंसंतिकर्म ५७
 विरथाभयसंत्रस्तायेवदंतिवयंतव
 तेत्वयानहिहंतव्याःशत्रुघ्नसुकृतैषिणा ५८
 योहन्याद्विमदंमत्तंसुप्तंमग्नंभयातुरम्
 तावकोऽहंब्रुवाणंचसब्रजत्यधमांगतिम् ५९
 परस्वेचित्तवृत्तित्वंमाकृथाःपारदारिके
 नीचेरतिनकुर्वीथाःसर्वसद्गुणपूरितः ६०

वृद्धानांप्रेरणं पूर्वमाकुर्वीथारणं जय
 पूज्यपूजातिक्रमं त्वं माविधेहि दयान्वितः ६१
 गां विप्रं च नमस्कुर्यावैष्णवं धर्मसंयुतम्
 अभिवाद्य तोगच्छेत् तत्र सिद्धिमवाप्नुयाः ६२
 विष्णुः सर्वेश्वरः साक्षी सर्वव्यापकदेहभृत्
 येतदीयामहाबाहो तद्रूपाविचरंति हि ६३
 ये स्मरंति महाविष्णुं सर्वभूतहृदि स्थितम्
 ते मन्तव्या महाविष्णुसमरूपारघूद्वह ६४
 यस्य स्वीयोनपारक्यो यस्य मित्रसमोरिपुः
 ते वैष्णवाः क्षणादेव पापिनं पावयंति हि ६५
 येषां प्रियं भागवतं येषां वै ब्राह्मणाः प्रियाः
 वैकुण्ठात्प्रेषितास्तेऽत्र लोकपावनहेतवे ६६
 येषां वक्त्रे हरेर्नामहृदि विष्णुः सनातनः
 उदरे विष्णुर्नैवेद्यः सश्वपाकोऽपि वैष्णवः ६७
 येषां वेदाः प्रियतमानच संसारजं सुखम्
 स्वधर्मनिरता ये च तान्नमस्कुर्विहान्वितान् ६८
 शिवे विष्णौ नवाभेदो न च ब्रह्म महेशयोः
 तेषां पादरजः पूतं वहाम्यघविनाशनम् ६९
 गौरीगंगामहालक्ष्मीर्यस्य नास्ति पृथक्तया
 ते मन्तव्या नराः सर्वे स्वर्गलोकादिहागताः ७०
 शरणागतरक्षी च मानदानपरायणः
 यथा शक्तिहरेः प्रीत्यै स ज्ञेयो वैष्णवोत्तमः ७१
 यस्य नाम महापापराशिं दहतिसत्वरम्
 तदीयचरणद्वन्द्वे भक्तिर्यस्य स वैष्णवः ७२
 इंद्रियाणिवशे येषां मनोऽपि हरिचिंतकम्
 तान्नमस्कृत्य पूयात्स ह्याजन्ममरणांतिकात् ७३
 परस्त्रियं त्वं करवालवत्यजन्मवेर्यशोभूषणभूतिभूमिः
 एवं ममादेशमथाचरंश्च लभेः परंधामसुयोगमीडयम् ७४
 इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे
 शत्रुघ्नशिखाकथनं नाम दशमोऽध्यायः १०

एकादशोऽध्यायः

शेषउवाच

एवमाज्ञाप्यभगवान् रामश्चामित्रकर्षणः
 वीरानालोकयन्भूयोजगादशुभयागिरा १
 शत्रुघ्नस्यममभ्रातुर्वाजिरक्षाकरस्यवै
 कोगंतापृष्ठतोरक्षस्तन्निदेशप्रपालकः २
 यः सर्ववीरान्प्रतिमुख्यमागतान्विनिर्जयेन्मर्मभिदस्त्रसंघैः
 गृह्णात्वसौमेकरवीटकंतद्भूमौयशःस्वंप्रथयन्सुविस्तरम् ३
 इत्युक्तवतिरामेतुपुष्कलोभरतात्मजः
 जग्राहवीटकंतस्माद्रघुराजकरांबुजात् ४
 स्वामिन्गच्छामिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षाकरोऽन्वहम्
 सन्नद्धः सर्वशस्त्रास्त्रचापबाणधरः प्रभो ५
 सर्वमद्यक्षितितलं त्वत्प्रतापोविजेष्यते
 एतेनिमित्तभूतावैरामचंद्रमहामते ६
 भवत्कृपातः सकलंससुरासुरमानुषम्
 उपस्थितंप्रयुद्धायतन्निषेधेक्षमोह्यहम् ७
 सर्वस्वामीज्ञास्यतियन्ममविक्रमदर्शनात्
 एषगंतास्मिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षाप्रकारकः ८
 एवंब्रुवंतंभरतात्मजंसप्रस्तूयसाध्वित्यनुमोदमानः
 शशंससर्वान्कपिवीरमुख्यान्प्रभंजनोद्भूतमुखान्हरिः प्रभुः ९
 भोहनूमन्महावीरशृणुमद्वाक्यमादृतः
 त्वत्प्रसादान्मयाप्राप्तमिदंराज्यमकंटकम् १०
 सीतयाममसंयोगेयोभवाञ्जलधितरेः
 चरितंतद्धरेवेधिसर्वतवकपीश्वर ११
 त्वंगच्छममसैन्यस्यपालकः सन्ममाज्ञया
 शत्रुघ्नः सोदरोमह्यंपालनीयस्त्वहंयथा १२
 यत्रयत्रमतिभ्रंशः शत्रुघ्नस्यप्रजायते
 तत्रतत्रप्रबोद्धव्योभ्रातामममहामते १३
 इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंरामचंद्रस्यधीमतः
 शिरसातत्समाधायप्रणाममकरोत्तदा १४

अथादिशन्महाराजोजांबवंतंकपीश्वरम्
 रघुनाथस्यसेवायैकपिषूतमतेजसम् १५
 अंगदोगवयोमैदस्तथादधिमुखःकपिः
 सुग्रीवःप्लवगाधीशःशतवल्गुक्षिकौकपी १६
 नीलोनलोमनोवेगोऽधिगतावानरांगजः
 इत्येवमादयोयूयंसज्जीभूताभवंतुभोः १७
 सर्वैर्गजैःसदशैश्चतस्रहाटकभूषणैः
 कवचैःसशिरस्त्राणैर्भूषितायांतुसत्त्वराः १८
 शेषउवाच
 सुमंत्रमाहूयसुमंत्रिणंतदाजगादरामोबलवीर्यशोभनः
 अमात्यमौलेवदकेऽत्रयोज्यानराहयंपालयितुंसमर्थाः १९
 तदुक्तमेवमाकर्ण्यजगादपरवीरहा
 हयस्यरक्षणेयोग्यान्बलिनोऽत्रनराधिपान् २०
 रघुनाथशृणुष्वैतान्नववीरान्सुसंहितान्
 धनुर्धरान्महाविद्यान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् २१
 प्रतापाग्रचं नीलरत्नं तथालक्ष्मीनिधिनृपम्
 रिपुतापंचोग्रहयंतथाशस्त्रविदनृपम् २२
 राजन्योऽसौ नीलरत्नो महावीरो रथाग्रणीः
 स एवलक्ष्मरक्षेतलक्ष्म्युध्येतनिर्भयः २३
 अक्षौहिणीभिर्दशभिर्यातुवाहस्यरक्षणे
 दंशितैस्सशिरस्त्राणैर्ममबाहुभिरुद्धतैः २४
 प्रतापाग्रचो यो ह्ययंचरिपुगर्वमशातयत्
 स व्यापसव्यबाणानां मोक्ता सर्वास्त्रवित्तमः २५
 एषोऽक्षौहिणिविंशत्यायातुयज्ञहयावने
 सन्नद्धोरिपुनाशाय युवाको दंडदंडभृत् २६
 तथालक्ष्मीनिधिस्त्वेषयातुराजन्यसत्तमः
 यस्तपोभिः शतधृतिंप्रसाद्यास्त्राणि चाभ्यसत् २७
 ब्रह्मास्त्रं पाशुपत्यास्त्रं गारुडं नागसंज्ञितम्
 मायूरं नाकुलं रौद्रं वैष्णवं मेघसंज्ञितम् २८
 वज्रं पार्वतसंज्ञं च तथा वायव्यसंज्ञितम्

इत्यादिकानामस्त्राणांसंप्रयोगविसर्गवित् २६
 सएषनिजसैन्यानामक्षौहिरयैकयायुतः
 प्रयातुशूरमुकुटःसर्ववैरिप्रभंजनः ३०
 रिपुतापोऽयमेवाद्यगच्छत्वग्रयोधनुर्भृताम्
 सर्वशस्त्रास्त्रकुशलोरिपुवंशदवानलः ३१
 गच्छतात्सेनयाबह्व्याचतुरंगसमेतया
 शत्रुघ्नाज्ञांशिरस्येतेदधत्वद्यबलोत्कटाः ३२
 उग्राश्चोऽपिमहाराजातथाशस्त्रविदेषच
 सर्वेयांतुसुसंनद्धास्तववाहस्यपालकाः ३३
 इतिभाषितमाकर्ण्यमंत्रिणःप्रजहर्षच
 आज्ञापयामासचतान्सुमंत्रकथितान्भटान् ३४
 तेऽनुज्ञारंघुनाथस्यप्राप्यमोदंप्रपेदिरे
 चिरकालंसांपरायंवांच्छंतोयुद्धदुर्मदाः ३५
 सन्नद्धाःकवचाद्यैश्चतथाशस्त्रास्त्रवर्तनैः
 ययुःशत्रुघ्नसंवासंसीतापतिप्रणोदिताः ३६
 शेषउवाच
 अथोक्तऋषिणारामोविधिनापूजयत्क्रमात्
 आचार्यादीनृषीन्सर्वान्यथोक्तवरदक्षिणैः ३७
 आचार्यायददौरामोहस्तिनंषष्टिहायनम्
 हयमेकंमनोवेगंरत्नमालाविभूषितम् ३८
 पौरटंरथमेकंचमणिरत्नविभूषितम्
 चतुर्भिर्वाजिभिर्युक्तंसर्वोपस्करसंयुतम् ३९
 मणिलक्षंतुप्रत्यक्षंमुक्ताफलतुलाशतम्
 विद्रुमस्यतुलानांतुसहस्रंस्फुटतेजसाम् ४०
 ग्राममेकंसुसंपन्नंनानाजनसमाकुलम्
 विचित्रसस्यनिष्पन्नंविविधैर्मदिरैर्वृतम् ४१
 ब्रह्मणेऽपितथैवादाद्धोत्रेऽप्यध्वर्यवेददौ
 ऋत्विग्भ्योभूरिशोदत्त्वाप्रणनामरघूत्तमः ४२
 सर्वेतेविविधावाग्भिराशीर्भिरभिपूजिताः
 चिरंजीवमहाराजरामचन्द्ररघूद्वह ४३

कन्यादानंभूमिदानंगजदानंतथैवच
 अश्वदानंस्वर्णदानंतिलदानंसमौक्तिकम् ४४
 अन्नदानंपयोदानमभयंदानमुत्तमम्
 रत्नदानानिसर्वाणिविप्रेभ्यश्चादिशन्महान् ४५
 देहिदेहिधनंदेहिमानेतिब्रूहिकस्यचित्
 ददात्वन्नंददात्वन्नंसर्वभोगसमन्वितम् ४६
 इत्थंप्रावर्ततमखोरघुनाथस्यधीमतः
 सदक्षिणोद्विजवरैःपूर्णःसर्वशुभक्रियः ४७
 अथरामानुजोगत्वामातरंप्रणनामह
 आज्ञापयाश्वरक्षार्थमेषगच्छामिशोभने ४८
 त्वत्कृपातोरिपुकुलंजित्वाशोभासमन्वितः
 आयास्यामिमहाराजैर्हयवर्यसमन्वितः ४९
 मातोवाच
 पुत्रगच्छमहावीरशिवाःपंथानएवते
 सर्वान्रिपुगणाञ्जित्वापुनरागच्छसन्मते ५०
 पुष्कलंपालयनिजभ्रातृजंधर्मवित्तमम्
 महाबलिनमद्यापिबालकंलीलयायुतम् ५१
 पुत्रागच्छसिचेद्भुक्तःपुष्कलेनशुभान्वितः
 तदाममप्रमोदःस्यादन्यथाशोकभागहम् ५२
 इतिसंभाष्यमाणांस्वांमातरंप्रत्युवाचसः
 त्वदीयचरणद्वंद्वंस्मरन्प्राप्स्यामिशोभनम् ५३
 पुष्कलंपालयित्वाहंनिजांगमिवशोभने
 स्वनामसदृशंकृत्वापुनरेष्यामिमोदवान् ५४
 इत्युक्त्वाप्रययौवीरोरामंसमखमंडपे
 आसीनंमुनिवर्याग्रचैर्यज्ञवेषधरंवरम् ५५
 उवाचमतिमान्वीरःसर्वशोभासमन्वितः
 रामाज्ञापयरक्षार्थंहयस्यानुज्ञयातव ५६
 रघुनाथोऽपितच्छ्रुत्वाभद्रमस्त्वितिचाब्रवीत्
 बालंस्त्रियंप्रमत्तंत्वंमाहन्याःशस्त्रवर्जितम् ५७
 तदालक्ष्मीनिधिभ्राताजानक्याजनकात्मजः

प्रहस्यकिञ्चिन्नयनेनर्तयन् राममब्रवीत् ५८
 लक्ष्मीनिधिरुवाच
 रामचंद्रमहाबाहोसर्वधर्मपरायण
 शत्रुघ्नं शिष्यतथा यथा लोकोत्तरो भवेत् ५९
 कुलोचितं कर्म कुर्वन्नग्रजाचरितं तथा
 गच्छेत्सपरमंधामतेजो बलसमन्वितम् ६०
 त्वया प्रोक्तं महाराज ब्राह्मणं नावमानयेत्
 पित्रा तव हतो विप्रः पितृभक्तिपरायणः ६१
 त्वयापि सुमहत्कर्म कृतं लोकविगर्हितम्
 अवध्यामहि लांयस्त्वं हतवान्नियतंततः ६२
 अग्रजोऽस्य महाराज कृतवान्यं पराक्रमम्
 सनकेन कृतः पूर्वराक्षस्याः कर्णकर्तनम् ६३
 एवं करिष्यति नृपः शत्रुघ्नः शिष्यया तव
 यदि नायंतथा कुर्यात्कुलस्यासदृशं भवेत् ६४
 इत्युक्तं तंतं रामः प्रत्युवाच ह सन्निव
 मेघगंभीरया वाचा सर्ववाक्यविशारदः ६५
 शृण्वंतु योगिनः शांताः समदुःखसुखाः पुनः
 जानंत्यपारसंसारनिस्तारतरणादिकम् ६६
 येशूराः समहेष्वासाः सर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः
 ते च जानंति युद्धस्य वार्त्तानि तु भवादृशाः ६७
 परोपतापिनो ये वै ये चोत्पथविसारिणः
 ते हंतव्या नृपैः सर्वैः सर्वलोकहितैषिभिः ६८
 इत्युक्तमाकर्ण्य सभासदस्ते सर्वे स्मितं चक्रुररिंदमस्य
 कुंभोद्भवः पूजितमेनमश्वं विमोचयामास सुशोभितं हि ६९
 इमं मंत्रं समुच्चार्य वसिष्ठः कलशोद्भवः
 कराग्रेण स्पृशन्नश्वं मुमोच जयकांक्षया ७०
 वाजिनाच्छयथालीलं सर्वत्र धरणीतले
 यागार्थं मोचितो येन पुनरागच्छ सत्वरः ७१
 अश्वस्तु मोचितः सर्वैर्भटैः शस्त्रास्त्रकोविदैः
 परीतः प्रययौ प्राचीं दिशं वायुजवान्वितः ७२

प्रचचारबलंसर्वकंपयद्धरणीतलम्
 शेषोऽपिकिंचिन्नतयाफण्याधृतवान्भुवम् ७३
 दिशःप्रसेदुःपरितःक्षमातलंशोभयान्वितम्
 वायवस्तंतुशत्रुघ्नपृष्ठतोमंदगामिनः ७४
 शत्रुघ्नस्यप्रयाणायाभ्युद्यतस्यभुजोऽस्फुरत्
 दक्षिणःशुभमाशंसीजयायचबभूवह ७५
 पुष्कलःस्वगृहंरम्यंप्रविवेशसमृद्धिमत्
 वितर्दिभिर्वलक्षाभिःशोभितंरत्नवेदिकम् ७६
 तत्रापश्यन्निजांभार्यापतिव्रतपरायणाम्
 किंचित्स्वदर्शनाद्धृष्टांभर्तृदर्शनलालसाम् ७७
 मुखारविंदेनचनागवल्लीदलंसुकर्पूरयुतंचचर्वती
 नासाफलंतोयभवंमहाधनंबाह्वोर्मृणालीसदृशोःसुकंकणे ७८
 कुचौतुमालूरफलोपमौवरौनितंबबिंबंवरनीविशोभितम्
 पादौतुलाकोटिधरौसुकोमलौदधत्यहोएक्षतसत्पतिंस्वकम् ७९
 परिरभ्यप्रियांधीरोगद्गदस्वरभाषिणीम्
 तदुरोजपरीरंभनिर्भरीकृतदेहकाम् ८०
 उवाचभद्रेगच्छामिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षकः
 रामाज्ञयायाज्ञमश्वंपालयन्रथसंयुतः ८१
 त्वयामेमातरःपूज्याःपादसंवाहनादिभिः
 तदुच्छिष्टं हिभुंजानातत्कर्मकरणादरा ८२
 सर्वाःपतिव्रतानार्योलोपामुद्रादिकाःशुभाः
 नावमान्यास्त्वयाभीरुस्वतपोबलशोभिताः ८३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेहयमोचन-
 पुष्कलभार्यासमागमोनामएकादशोऽध्यायः ११

द्वादशोऽध्यायः

शेषउवाच
 इत्युक्तवतंस्वपतिंवीक्ष्यप्रेम्णासुनिर्भरम्
 प्रत्युवाचहसंतीवकिंचिद्गद्गदभाषिणी १
 नाथतेविजयोभूयात्सर्वत्ररणमंडले

शत्रुघ्नाज्ञाप्रकर्तव्याहयरक्षायथाभवेत् २
 स्मरणीयाहिसर्वत्रसेविकात्वत्पदानुगा
 कदापिमानसंनथत्वत्तो नान्यत्रगच्छति ३
 परमायोधनेकांतस्मर्तव्याहंनजातुचित्
 सत्यांमयितवस्वांतियुद्धेविजयसंशयः ४
 पद्मनेत्रतथाकार्यमूर्मिलाद्यायथामम
 हास्यनैवप्रकुर्वतिमांवीक्ष्यकरताडनैः ५
 इयंपत्नीमहाभीरोःसंग्रामेप्रपलायितुः
 कातरायर्हियुद्ध्यंतिशूराणांसमयःकुतः ६
 इत्येवंनहसंत्युच्चैर्यथामेदेवरांगनाः
 तथाकार्यमहाबाहोरामस्यहयरक्षणे ७
 योद्धात्वमादौसर्वत्रपरेयेतवपृष्ठतः
 धनुष्टंकारबधिराःक्रियंतांबलिनःपरे ८
 तवप्रोद्यत्करांभोजकरवालभियाबलम्
 परेषांभवतात्क्षिप्रमन्योन्यभयव्याकुलम् ९
 कुलंमहदलंकार्यपरान्विजयतात्वया
 गच्छस्वामिन्महाबाहोतवश्रेयोभवत्वह १०
 इदंधनुर्गृहाणाशुमहद्गुणविभूषितम्
 यस्यगर्जितमाकर्ण्यवैरिवृदंभयातुरम् ११
 इमौतेत्विषुधीवीरबध्येतांशंयथाभवेत्
 वैरिकोटिविनिष्पेषबाणकोटिसुपूरितौ १२
 कवचंत्वदमाधेहिशरीरेकामसुंदरे
 वज्रप्रभामहादीप्तिहतसंतमसंदृढम् १३
 शिरस्त्राणंनिजोत्तंसेकुरुकांतमनोरमम्
 इमेवतंसेविशदेमणिरत्नविभूषिते १४
 इतिसुविमलवाचंवीरपुत्रींप्रपश्यन्
 नयनकमलदृष्ट्यावीक्षमाणस्तंदंगम्
 अधिगतपरिमोदोभारतिःशत्रुजेता
 रणकरणसमर्थस्तांजगादातिधीरः १५
 पुष्कलउवाच

कांतेयत्वंवदसिमांतथासर्वचराम्यहम्
 वीरपत्नीभवेत्कीर्तिस्तवकांतिमतीप्सिता १६
 इतिकांतिमतीदत्तंकवचंमुकुटंवरम्
 धनुर्महेषुधीखड्गंसर्वजग्राहवीर्यवान् १७
 परिधायचतत्सर्वबहुशोभासमन्वितः
 शुशुभेऽतीवसुभटःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः १८
 तमस्त्रशस्त्रशोभाढ्यंवीरमालाविभूषितम्
 कुंकुमागुरुकस्तूरीचंदनादिकचर्चितम् १९
 नानाकुसुममालाभिराजानुपरिशोभितम्
 नीराजयामासमुहुस्तत्रकांतिमतीसती २०
 नीराजयित्वाबहुशःकिरंतीमौक्तिकैर्मुहुः
 गलदश्रुचलन्नेत्रापरिरेभेपतिंनिजम् २१
 दृढंसपरिरभ्यैतांचिरमाश्वासयत्तदा
 वीरपत्निकांतिमतिविरहंमाकृत्यामम २२
 एषगच्छामिसविधेतवभामेपतिव्रते
 इत्युक्त्वातांनिजांपत्नीरथमारुरुहेवरम् २३
 तंप्रयातंपतिंश्रेष्ठंनयनैर्निमिषोज्झितैः
 विलोकयामासतदापतिव्रतपरायणा २४
 सययौजनकंद्रष्टुंजननींप्रेमविह्वलाम्
 गत्वापितरमंबांचववंदेशिरसामुदा २५
 मातापुत्रंपरिष्वज्यस्वांकमारोपयत्तदा
 मुंचंतीबाष्पनिचयंस्वस्त्यस्त्वितिजगादसा २६
 पितरंप्राहभरतंरामोयज्ञकरःपरः
 पालनीयोलक्ष्मणेनभवद्भिश्चमहात्मभिः २७
 आज्ञप्तोऽसौजनन्याचपित्राहृषितयागिरा
 ययौशत्रुघ्नकटकंमहावीरविभूषितम् २८
 रथिभिःपत्तिभिर्वरैःसदश्वैःसादिभिर्वृतः
 ययौमुदारघूतंसमहायज्ञहयाग्रणीः २९
 गच्छन्पांचालदेशांश्चकुरुंश्चैवोत्तरान्कुरुन्
 दशार्णाञ्छ्रीविशालांश्चसर्वशोभासमन्वितः ३०

तत्रतत्रोपशृण्वानोरघुवीरयशोऽखिलम्
 रावणासुरघातेनभक्तरक्षाविधायकम् ३१
 पुनश्चहयमेधादिकार्यमारभ्यपावनम्
 यशोवितन्वन्भुवनेलोकान् रामोऽविताभयात् ३२
 तेभ्यस्तुष्टोददौहारान् रत्नानिविविधानिच
 महाधनानिवासांसिशत्रुघ्नः प्रवरोमहान् ३३
 सुमतिर्नामतेजस्वीसर्वविद्याविशारदः
 रघुनाथस्यसचिवः शत्रुघ्नानुचरोवरः ३४
 ययौतेनमहावीरोग्रामाञ्जनपदान्बहून्
 रघुनाथप्रतापेननकोपिहतवान्हयम् ३५
 देशाधिपायेबहवोमहाबलपराक्रमाः
 हस्त्यश्वरथपादातचतुरंगसमन्विताः ३६
 संपदोबहुशोनीत्वामुक्तामाणिक्यसंयुताः
 शत्रुघ्नंहयरक्षार्थमागतंप्रणतामुहुः ३७
 इदंराज्यंधनंसर्वसपुत्रपशुबांधवम्
 रामचंद्रस्यसर्वहिनमदीयंरघूद्वह ३८
 एवंतदुक्तमाकर्ण्यशत्रुघ्नः परवीरहा
 आज्ञांस्वांतत्रसंज्ञाप्यययौतैः सहितः पथि ३९
 एवंक्रमेणसंप्राप्तः शत्रुघ्नोहयसंयुतः
 अहिच्छत्रांपुरीं ब्रह्मन्नानाजनसमाकुलाम् ४०
 ब्रह्मद्विजसमाकीर्णानानारत्नविभूषिताम्
 सौवर्गैः स्फाटिकैर्हर्म्यैर्गोपुरैः समलंकृताम् ४१
 यत्ररंभातिरस्कारकारिण्यः कमलाननाः
 दृश्यंतेसर्वहर्म्येषुललनालीलयान्विताः ४२
 यत्रस्वाचारललिताः सर्वभोगैकभोगिनः
 धनदानुचरायद्वत्तथालीलासमन्विताः ४३
 यत्रवीराधनुर्हस्ताः शरसंधानकोविदाः
 कुर्वन्ति तत्रराजानंसुहृष्टंसुमदाभिधम् ४४
 एवंविधंददर्शासौनगरंदूरतः प्रभुः
 पार्श्वतस्यपुरश्रेष्ठमुद्यानंशोभयान्वितम् ४५

पुन्नागैर्नागचपैश्चतिलकैर्देवदारुभिः
 अशोकैः पाटलैश्चूतैर्मदारैः कोविदारकैः ४६
 आम्रजंबुकदंबैश्चप्रियालपनसैस्तथा
 शालैस्तालैस्तमालैश्चमल्लिकाजातियूथिभिः ४७
 नीपैः कदंबैर्बकुलैश्चंपकैर्मदनादिभिः
 शोभितंसददर्शाथशत्रुघ्नः परवीरहा ४८
 हयोगतस्तद्वनमध्यदेशे
 तमालतालादिसुशोभितेवै
 ययौततः पृष्ठतएववीरो
 धनुर्धरैः सेवितपादपद्मः ४९
 ददर्शतत्ररचितंदेवायतनमद्भुतम्
 इंद्रनीलैश्चवैडूर्यैस्तथामारकतैरपि ५०
 शोभितंसुरसेवार्हकैलासप्रस्थसन्निभम्
 जातरूपमयैः स्तंभैः शोभितंसघनांवरम् ५१
 दृष्ट्वातद्रघुनाथस्यभ्रातादेवालयंवरम्
 पप्रच्छसुमतिंस्वीयमंत्रिणंवदतांवरम् ५२
 शत्रुघ्नउवाच
 वदामात्यवरेदंकिंकस्यदेवस्यकेतनम्
 कादेवतापूज्यतेऽत्रकस्यहेतोः स्थितानघ ५३
 एवमाकर्ण्यसर्वज्ञोमंत्रविन्निजगादह
 शृणुष्वैकमनावीरयथावदिहसर्वशः ५४
 कामाक्षायाः परंस्थानंविद्धिविश्वैकशर्मदम्
 यस्यादर्शनमात्रेणसर्वसिद्धिः प्रजापते ५५
 देवासुरास्तुयांस्तुत्वानत्वाप्राप्ताखिलांश्रियम्
 धर्मार्थकाममोक्षाणांदात्रीभक्तानुकंपिनी ५६
 याचितासुमदेनात्राहिच्छत्रापतिनापुरा
 स्थिताकरोतिसकलंभक्तानांदुःखहारिणी ५७
 तांनमस्कुरुशत्रुघ्नसर्ववीरशिरोमणे
 नत्वाशुसिद्धिंप्राप्नोषिससुरासुरदुर्लभाम् ५८
 इतिश्रुत्वाथतद्वाक्यंशत्रुघ्नः शत्रुतापनः

पप्रच्छसकलांवातार्भिवान्याःपुरुषर्षभः ५९
 शत्रुघ्नउवाच
 कोऽहिच्छत्रापतीराजासुमदःकिंतपःकृतम्
 येनेयंसर्वलोकानांमातातुष्टात्रसंस्थिता ६०
 वदसर्वमहामात्यनानार्थपरिवृंहितम्
 यथावत्त्वंहिजानासितस्माद्वदमहामते ६१
 सुमतिरुवाच
 हेमकूटोगिरिःपूतःसर्वदेवोपशोभितः
 तत्रास्तितीर्थविमलमृषिवृंदसुसेवितम् ६२
 सुमदोहितपस्तेपेहतमातृपितृप्रजः
 अरिभिःसर्वसामंतैर्जगामतपसेहितम् ६३
 वर्षाणित्रीणिसपदात्वेकेनमनसास्मरन्
 जगतांमातरंदध्यौनासाग्रस्तिमितेक्षणाः ६४
 वर्षाणित्रीणिशुष्काणांपर्णानांभक्षणंचरन्
 चकारपरमुग्रंसतपःपरमदुश्चरम् ६५
 अब्दानित्रीणिसलिलेशीतकालेममञ्जसः
 ग्रीष्मेचचारपंचाग्नीन्प्रावृट्सुजलदोन्मुखः ६६
 त्रीणिवर्षाणिपवनंसंरुध्यस्वांतगोचरम्
 भवानींसंस्मरन्धीरोनचकिंचनपश्यति ६७
 वर्षेतुद्वादशेऽतीतेदृष्ट्वैतत्परमंतपः
 विभाव्यमनसातीवशक्रःपस्पर्धतंभयात् ६८
 आदिदेशसकामंतुपरिवारपरीवृतम्
 अप्सरोभिःसुसंयुक्तंब्रह्मैन्द्रादिजयोद्यतम् ६९
 गच्छकामसखेमह्यंप्रियमाचरमोहन
 सुमदस्यतपोविघ्नंसमाचरयथाभवेत् ७०
 इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंतुरासाहःस्वयंप्रभुः
 उवाचविश्वविजयेप्रौढगर्वोरघूद्वह ७१
 कामउवाच
 स्वामिन्कोऽसौहिसुमदःकिंतपःस्वल्पकंपुनः
 ब्रह्मादीनांतपोभंगंकरोम्यस्यतुकाकथा ७२

मद्वाणबलनिर्भिन्नश्चंद्रस्तारांगतःपुरा
 त्वमप्यहल्यांगतवान्विश्वामित्रस्तुमेनिकाम् ७३
 चिंतांमाकुरुदेवेंद्रसेवकेमयिसंस्थिते
 एषगच्छामिसुमदंदेवान्पालयमारिष ७४
 एवमुक्त्वाकामदेवोहेमकूटंगिरिययौ
 वसंतेनयुतःसख्यातथैवाप्सरसांगणैः ७५
 वसंतस्तत्रसकलान्वृक्षान्पुष्पफलैर्युतान्
 कोकिलान्बट्पदश्रेण्याघुष्टानाशुचकारह ७६
 वायुःसुशीतलोवातिदक्षिणांदिशमाश्रितः
 कृतमालासरित्तीरलवंगकुसुमान्वितः ७७
 एवंविधेवनेवृत्तेरंभानामाप्सरोवरा
 सखीभिःसंवृतातत्रजगामसुमदांतिकम् ७८
 तत्रारभतगानंसाकिन्नरस्वरशोभना
 मृदंगपणवानेकवाद्यभेदविशारदा ७९
 तद्गानमाकर्ण्यनराधिपोऽसौ
 वसंतमालोक्यमनोहरंच
 तथान्यपुष्टारटितंमनोरमं
 चकारचक्षुःपरिवर्तनंबुधः ८०
 तंप्रबुद्धंनृपंवीक्ष्यकामःपुष्पायुधस्त्वरन्
 चकारसत्त्वरंसज्यंधनुस्तत्पृष्ठतोऽनघ ८१
 एकाप्सरास्तत्रनृपस्यपादयोः
 संवाहनंनर्तितनेत्रपल्लवा
 चकारचान्यातुकटाक्षमोक्षणं
 चकारकाचिद्धृशमंगचेष्टितम् ८२
 अप्सरोभिस्तथाकीर्णःकामविह्वलमानसः
 चिंतयामासमतिमाञ्जितेंद्रियशिरोमणिः ८३
 एतामेतपसोविघ्नकारिण्योऽप्सरसांवराः
 शक्रेणप्रेषिताःसर्वाःकरिष्यंतियथातथम् ८४
 इतिसंचिंत्यसुतपास्ताउवाचवरांगनाः
 कायूयंकुत्रसंस्थाःकिंभवतीनांचिकीर्षितम् ८५

अत्यद्भुतंजातमहोयद्भवत्योऽक्षिगोचराः

यास्तपोभिः सुदुष्प्राप्यास्तामेतपसत्रागताः ८६

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकामाक्षो-

पाख्यानं नाम द्वादशोऽध्यायः १२

त्रयोदशोऽध्यायः

शेषउवाच

इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमदस्यतपोनिधेः

जगदुःकामसेनास्तरंभाद्यप्सरसोमुदा १

त्वत्तपोभिर्वयंकांतप्राप्ताःसर्ववरांगनाः

तासांयौवनसर्वस्वंभुङ्क्ष्वत्यजतपःफलम् २

इयंघृताचीसुभगाचंपकाभशरीरभृत्

कर्पूरगंधललितंभुनक्तुत्वन्मुखामृतम् ३

एतांमहाभागसुशोभिविभ्रमां

मनोहरांगींघनपीनसत्कुचाम्

कांतोपभुङ्क्ष्वाशुनिजोग्रपुण्यतः

प्राप्तांपुनस्त्वंत्यजदुःखजातम् ४

मामप्यनर्घ्याभरणोपशोभितां

मंदारमालापरिशोभिवक्षसम्

नानारताख्यानविचारचंचुरां

दृढंयथास्यात्परिरंभणंकुरु ५

पिबामृतंमामकवक्त्रनिर्गतं

विमानमारुह्यवरंमयासह

सुमेरुशृंगंबहुपुण्यसेवितं

संप्राप्यभोगंकुरुसत्तपःफलम् ६

तिलोत्तमायौवनरूपशोभिता

गृह्णातुतेमूर्धनितापवारणम्

सुचामरौसंततधारयांकितौ

गंगाप्रवाहाविवसुंदरोत्तम ७

शृणुष्वभोःकामकथांमनोहरां

पिबामृतं देवगणादिवाञ्छितम्
 उद्यानमासाद्य च नन्दनाभिधं
 वराङ्गनाभिर्विहरं कुरुप्रभो ८
 इत्युक्तमाकर्ण्य महामतिर्नृपो
 विचारयामास कुतो ह्युपस्थिताः
 मया सुसृष्टास्तपसा सुराङ्गनाः
 प्रत्यूह एवात्र विधेयमेष किम् ९
 इति चिन्तातुरो राजा स्वांते संचिन्तयन् सुधीः
 जगाद मतिमान् वीरः सुमदो देवताङ्गनाः १०
 यूयं तु मम चित्तस्था जगन्मातृस्वरूपकाः
 मया संचिन्त्य ते या हि सा पितृदूषिणी मता ११
 इदं तुच्छं स्वर्गसुखं त्वयोक्तं स विकल्पकम्
 मत्स्वामिनी मया भक्त्या सेविता दास्यते वरम् १२
 यत्कृपातो विधिः सत्यलोकं प्राप्तो महानभूत्
 सामेदास्यति सर्वं हि भक्तदुःखांतकारिणी १३
 किं नन्दनं किं तु गिरिः कनकेन सुमण्डितः
 किं सुधास्वल्पपुण्येन प्राप्यादानवदुःखदा १४
 इति वाक्यं समाकर्ण्य कामस्तु विविधैः शरैः
 प्राहरन्नरदेवस्य कर्तुं किञ्चिन्न वै प्रभुः १५
 कटाक्षैर्नूपुरारवैः परिरंभैर्विलोकनैः
 न तस्य चित्तं विभ्रान्तं कर्तुं शक्ता वराङ्गनाः १६
 गत्वा यथागतं शक्रं जगदुर्ध्वीरधीर्नृपः
 तच्छ्रुत्वामघवाभीतः सेवामारभतात्मनः १७
 अथ निश्चितमालोक्य पादपद्मे स्वकेऽबिका
 जितेन्द्रियं महाराजं प्रत्यक्षाभूत्सु तोषिता १८
 पञ्चास्य पृष्ठललितापाशाङ्कुशधरावरा
 धनुर्बाणधरामाता जगत्पावनपावनी १९
 तां वीक्ष्य मातरं धीमान्सूर्यकोटिसमप्रभाम्
 धनुर्बाणसृणीपाशान्दधानां हर्षमाप्तवान् २०
 शिरसा बहुशो न त्वामातरं भक्तिभाविताम्

हसंतींनिजदेहेषुस्पृशंतींपाणिनामुहुः २१
 तुष्टावभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिर्महामतिः
 गद्गदस्वरसंयुक्तःकंटकांगोपशोभितः २२
 जयदेविमहादेविभक्तवृन्दैकसेविते
 ब्रह्मरुद्रादिदेवेंद्रसेवितांघ्रियुगेऽनघे २३
 मातस्तवकलाविद्धमेतद्भातिचराचरम्
 त्वदृतेनास्तिसर्वतन्मातर्भद्रेनमोस्तुते २४
 महीत्वयाऽधारशक्त्यास्थापिताचलतीहन
 सपर्वतवनोद्यानदिग्गजैरुपशोभिता २५
 सूर्यस्तपतिखेतीक्ष्णैरंशुभिःप्रतपन्महीम्
 त्वच्छक्त्यावसुधासंस्थंरसंगृह्णन्विमुंचति २६
 अंतर्बहिःस्थितोवह्निर्लोकानांप्रकरोतुशम्
 त्वत्प्रतापान्महादेविसुरासुरनमस्कृते २७
 त्वंविद्यात्वंमहामायाविष्णोर्लोकैकपालिनः
 स्वशक्त्यासृजसीदंत्वंपालयस्यपिमोहिनि २८
 त्वत्तःसर्वेसुराःप्राप्यसिद्धिंसुखमयंतिवै
 मांपालयकृपानाथेवंदितेभक्तवल्लभे २९
 रक्षमांसेवकंमातस्त्वदीयचरणारणम्
 कुरुमेवांछितांसिद्धिंमहापुरुषपूर्वजे ३०
 सुमतिरुवाच
 एवंतुष्टाजगन्मातावृणीष्ववरमुत्तमम्
 उवाचभक्तंसुमदंतपसाकृशदेहिनम् ३१
 इत्येतद्वाक्यमाकर्ण्यप्रहृष्टःसुमदोनृपः
 वव्रेनिजंहतराज्यंहतदुर्जनकंटकम् ३२
 महेशीचरणद्वंद्वेभक्तिमव्यभिचारिणीम्
 प्रांतेमुक्तिंतुसंसारवारिधेस्तारिणींपुनः ३३
 कामाक्षोवाच
 राज्यंप्राप्नुहि सुमदसर्वत्रहतकंटकम्
 महिलारत्नसंजुष्टपादपद्मद्वयोभव ३४
 ततवैरिपराभूतिर्माभूयात्सुमदाभिध

यदातुरावणंहत्वारघुनाथोमहायशाः ३५
 करिष्यत्यश्वमेधं हि सर्वसंभारशोभितम्
 तस्य भ्राता महावीरः शत्रुघ्नः परवीरहा ३६
 पालयन् हयमायास्यत्यत्र वीरादिभिर्वृतः
 तस्मै सर्वसमर्प्य त्वं राज्यमृद्धं धनादिकम् ३७
 पालयिष्यसि यो धैः स्वैर्धनुर्धारिभिरुद्भटैः
 ततः पृथिव्यां सर्वत्र भ्रमिष्यसि महामते ३८
 ततो रामं नमस्कृत्य ब्रह्मेन्द्रेशादिसेवितम्
 मुक्तिं प्राप्स्यसि दुष्प्रापां योगिभिर्यमसाधनैः ३९
 तावत्कालमिह स्थास्येयावद्रामहयागमः
 पश्चात्त्वांतु समुद्धृत्य गन्तास्मि परमं पदम् ४०
 इत्युक्त्वा तं तर्द्धे देवी सुरासुरनमस्कृता
 सुमदोऽप्यहिच्छत्रायां शत्रून् हत्वा नृपोऽभवत् ४१
 एष राजा समर्थोऽपि बलवाहनसंयुतः
 न ग्रहीष्यति ते वाहं महामायासुशिक्षितः ४२
 श्रुत्वा प्राप्तं पुरीषार्धं हयमेधहयोत्तमम्
 त्वांच सर्वैर्महाराजैः सेवितांघ्रिं महामतिम् ४३
 सर्वदास्यति सर्वज्ञ राजा सुमदनामधृक्
 अधुना तन्महाराजरामचंद्रप्रतापतः ४४
 शेष उवाच
 इति वृत्तं समाकर्ण्य सुमदस्य महायशाः
 साधुसाध्विति चोवाच जहर्ष मतिमान्बली ४५
 अहिच्छत्रापतिः सर्वैः स्वगणैः परिवारितः
 सभायां सुखमास्ते यो बहुराजन्यसेवितः ४६
 ब्राह्मणा वेदविदुषो वै श्याधनसमृद्धयः
 राजानं पर्युपासन्ते सुमदं शोभयान्वितम् ४७
 वेदविद्याविनोदेन न्यायिनो ब्राह्मणावराः
 आशीर्वदन्ति तं भूपं सर्वलोकैर्करक्षकम् ४८
 एतस्मिन् समये कश्चिदागत्य नृपतिं जगौ
 स्वामिन्न जाने कस्यास्ति हयः पत्रधरोऽतिके ४९

तच्छ्रुत्वासेवकंश्रेष्ठंप्रेषयामाससत्वरः
 जानीहिकस्यराज्ञोऽयमश्वोममपुरांतिके ५०
 गत्वाथसेवकस्तत्रज्ञात्वावृत्तांतमादितः
 निवेदयामासनृपंमहाराजन्यसेवितम् ५१
 सश्रुत्वारघुनाथस्यहयंनित्यमनुस्मरन्
 आज्ञापयामासजनंसर्वराजाविशारदः ५२
 लोकामदीयाःसर्वेयेधनधान्यसमाकुलाः
 तोरणादीनिगेहेषुमंगलानिसृजंत्वह ५३
 कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः
 गजोपरिसमारूढायांतुशत्रुघ्नसंमुखम् ५४
 इत्यादिसर्वमाज्ञाप्यययौराजास्वयंततः
 पुत्रपौत्रमहिष्यादिपरिवारसमावृतः ५५
 शत्रुघ्नःसुमहामात्यैःसुभटैःपुष्कलादिभिः
 संयुतोभूपतिंवीरंददर्शसुमदाभिधम् ५६
 हस्तिभिःसादिसंयुक्तैःपत्तिभिःपरतापनैः
 वाजिभिर्भूषितैर्वरैःसंयुतंवीरशोभितम् ५७
 अथागत्यमहाराजःशत्रुघ्नंनतवान्मुदा
 धन्योऽस्मि कृतकृत्योऽस्मि सत्कृतं च कृतं वपुः ५८
 इदंराज्यंगृहाणाशुमहाराजोपशोभितम्
 महामाणिक्यमुक्तादिमहाधनसुपूरितम् ५९
 स्वामिंश्चिरंप्रतीक्षेऽहहयस्यागमनंप्रति
 कामाक्षाकथितंपूर्वजातंसंप्रतितत्तथा ६०
 विलोकयपुरंमह्यंकृतार्थान्कुरुमानवान्
 पावयास्मत्कुलंसर्वरामानुजमहीपते ६१
 इत्युक्त्वारोहयामासकुंजरंचंद्रसुप्रभम्
 पुष्कलंचमहावीरंतथास्वयमथारुहत् ६२
 भेरीपणवतूर्याणांवीणादीनांस्वनस्तदा
 व्याप्नोतिस्ममहाराजसुमदेनप्रणोदितः ६३
 कन्याःसमागत्यमहानरेंद्रं-
 शत्रुघ्नमिंद्रादिकसेवितांघ्रिम्

करिस्थितामौक्तिकवृंदसंघै-
वर्धापयामासुरिनप्रयुक्ताः ६४
शनैःशनैःसमागत्यपुरीमध्येजनैर्मुदा
वर्धापितोगृहंप्रापतोरणादिकभूषितम् ६५
हयरत्नेनसंयुक्तस्तथावीरैःसुशोभितः
राज्ञापुरस्कृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापमंदिरम् ६६
अर्घादिभिःपूजयित्वारघुनाथानुजंतदा
सर्वसमर्पयामासरामचंद्रायधीमते ६७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
शत्रुघ्नाहिच्छत्रापुरीप्रवेशोनामत्रयोदशोऽध्यायः १३

चतुर्दशोऽध्यायः

शेषउवाच
अथस्वागतसंतुष्टंशत्रुघ्नंप्राहभूमिपः
रघुनाथकथांश्रेष्ठांशुश्रूषुःपुरुषर्षभः १
सुमदउवाच
कच्चिदास्तेसुखंरामःसर्वलोकशिरोमणिः
भक्तरक्षावतारोऽयममानुग्रहकारकः २
धन्यालोकाइमेपुर्यारघुनाथमुखांबुजम्
येपिबन्त्यनिशंचाक्षिपुटकैःपरिमोदिताः ३
अर्थजातंमदीयंचनितरांपुरुषर्षभ
कृतार्थकुलभूम्यादिवस्तुजातंमहामते ४
कामाक्ष्याप्रसादोमेकृतःपूर्वदयार्द्रया
रघुनाथमुखांभोजंद्रक्ष्येद्यसकुटुंबकः ५
इत्युक्तवतिवीरितुसुमदेपार्थिवोत्तमे
सर्वतत्कथयामासरघुनाथगुणोदयम् ६
त्रिरात्रंतत्रसंस्थित्यरघुनाथानुजःपरम्
गंतुंचकारधिषणांराज्ञासहमहामतिः ७
तज्ज्ञात्वासुमदःशीघ्रंपुत्रंराज्येऽभ्यषेचयत्
शत्रुघ्नेनमहाराज्ञापुष्कलेनानुमोदितः ८

वासांसिबहुरत्नानिधनानिविविधानिच
 शत्रुघ्नसेवकेभ्योऽसौप्रादात्तत्रमहामतिः ९
 ततोगमनमारेभेमंत्रिभिर्बहुवित्तमैः
 पत्तिभिर्वाजिभिर्नागैःसदश्वैरथकोटिभिः १०
 शत्रुघ्नःसहितस्तेनसुमदेनधनुर्भृता
 जगाममार्गेविहसन्रघुनाथप्रतापभृत् ११
 पयोष्णीतीरमासाद्यजगामसहयोत्तमः
 पृष्ठतोऽनुययुःसर्वेयोधावैहयरक्षिणः १२
 आश्रमान्विविधान्यश्वनृषीणांसुतपोभृताम्
 तत्रतत्रविशृणवानोरघुनाथगुणोदयम् १३
 एषधीमान्हरिर्यातिहरिणापरिरक्षितः
 हरिभिर्हरिभक्तैश्चहरिवर्यानुगैर्मुहुः १४
 इतिशृण्वञ्छुभावाचोमुनीनांपरितःप्रभुः
 तुतोषभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिभृतांमहान् १५
 ददर्शचाश्रमंशुद्धंजनजंतुसमाकुलम्
 वेदध्वनिहताशेषामंगलंशृण्वतानृणाम् १६
 अग्निहोत्रहविर्धूमपवित्रितनभोखिलम्
 मुनिवर्यकृतानेकयागयूपसुशोभितम् १७
 यत्रगावस्तुहरिणापाल्यंतेपालनोचिताः
 मूषकानखनंत्यस्मिन्बिडालस्यभयाद्विलम् १८
 मयूरैर्नकुलैःसार्द्धंक्रीडन्तिफणिनोनिशम्
 गजैःसिंहैर्नित्यमत्रस्थीयतेमित्रतांगतैः १९
 एणास्तत्रत्यनीवारभक्षणेष्कुतादराः
 नभयंकुर्वतेकालाद्रक्षितामुनिवृन्दकैः २०
 गावःकुंभसमोधस्कानंदिनीसमविग्रहाः
 कुर्वन्तिचरणोत्थेनरजसेलांपवित्रिताम् २१
 मुनिवर्याःसमित्पाणिपद्मैर्धर्मक्रियोचिताम्
 दृष्ट्वापप्रच्छसुमतिसर्वज्ञंराममंत्रिणम् २२
 शत्रुघ्नउवाच
 सुमतेकस्यसंस्थानंमुनेर्भातिपुरोगतम्

निर्वैरिजंतुसंसेव्यमुनिवृंदसमाकुलम् २३
 श्रोष्यामिमुनिवार्ताचविदधामिपवित्रताम्
 निजंवपुस्तदीयाभिर्वार्ताभिर्वर्णनादिभिः २४
 इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंशत्रुघ्नस्यमहात्मनः
 कथयामाससचिवोरघुनाथस्यधीमतः २५
 सुमतिरुवाच
 च्यवनस्याश्रमंविद्धिमहातापसशोभितम्
 निर्वैरिजंतुसंकीर्णमुनिपत्नीभिरावृतम् २६
 योऽसौमहामुनिःस्वर्गवैद्ययोर्भागमादधात्
 स्वायंभुवमहायज्ञेशक्रमानविभेदनः २७
 महामुनेःप्रभावोऽयनकेनापिसमाप्यते
 तपोबलसमृद्धस्यवेदमूर्तिधरस्यह २८
 श्रुत्वारामानुजोवार्ताच्यवनस्यमहामुनेः
 सर्वपप्रच्छसुमतिंशक्रमानादिभंजनम् २९
 शत्रुघ्नउवाच
 कदासौदस्रयोर्भागंचकारसुरपंक्तिषु
 किंकृतंदेवराजेनस्वायंभुवमहामखे ३०
 सुमतिरुवाच
 ब्रह्मवंशेऽतिविख्यातोमुनिर्भृगुरितिश्रुतः
 कदाचिद्गतवान्सायंसमिदाहरणंप्रति ३१
 तदामखविनाशायदमनोराक्षसोबली
 आगत्योच्चैर्जगादेदंमहाभयकरंवचः ३२
 कुत्रास्तिमुनिबंधुःसकुत्रतन्महिलानघा
 पुनःपुनरुवाचेदंवचोरोषसमाकुलः ३३
 तदाहुतवहोज्ञात्वारारक्षसाद्भयमागतम्
 दर्शयामासतज्जायामंतर्वत्नीमनिंदिताम् ३४
 जहारराक्षसस्तांतुरुदंतींकुररीमिव
 भृगोरक्षपतेरक्षरक्षनाथतपोनिधे ३५
 एवंवदंतीमार्तातांगृहीत्वानिरगाद्वहिः
 दुष्टोवाक्यप्रहारेणबोधयन्सभृगोःसतीम् ३६

ततोमहाभयत्रस्तोगर्भश्चोदरमध्यतः
 पपातप्रज्वलन्नेत्रोवैश्वानरइवांगजः ३७
 तेनोक्तंमाव्रजाशुत्वंभस्मीभवसुदुर्मते
 नहिसाध्वीपरामर्शकृत्वाश्रेयोऽधियास्यसि ३८
 इत्युक्तःसपपाताशुभस्मीभूतकलेवरः
 मातातदार्भकंनीत्वाजगामाश्रममुन्मनाः ३९
 भृगुर्वह्निकृतंसर्वज्ञात्वाकोपसमाकुलः
 शशापसर्वभक्षस्त्वंभवदुष्टारिसूचक ४०
 तदाशप्नोऽतिदुःखार्तो जग्राहं ध्याशुशुक्षणिः
 कुरुमेऽनुग्रहंस्वामिन्कृपार्णवमहामते ४१
 मयानृतंवचोभीत्याकथितंनगुरुद्रुहा
 तस्मान्ममोपरिकृपांकुरुधर्मशिरोमणे ४२
 तदानुग्रहमाधाच्चसर्वभक्षोभवाञ्छुचिः
 इत्युक्तवान्हृतभुजंदयार्द्रोमुनितापसः ४३
 गर्भाच्च्युतस्यपुत्रस्यजातकर्मादिकंशुचिः
 चकारविधिवद्विप्रोदर्भपाणिःसुमंगलः ४४
 च्यवनाच्च्यवनंप्राहुःपुत्रंसर्वतपस्विनः
 शनैःशनैःसववृधेशुक्लेप्रतिपदिंदुवत् ४५
 सजगामतपःकर्तुं रेवांलोकैकपावनीम्
 शिष्यैःपरिवृतःसर्वैस्तपोबलसमन्वितैः ४६
 गत्वातत्रतपस्तेपेवर्षाणामयुतंमहान्
 अंसयोःकिंशुकौजातौवल्मीकोपरिशोभितौ ४७
 मृगाआगत्यतस्यांगेकंडूविदधुरुत्सुकाः
 नकिंचित्सहिजानातिदुर्वारतपसावृतः ४८
 कदाचिन्मनुरुद्युक्तस्तीर्थयात्रांप्रतिप्रभुः
 सकुटुंबोययौरेवांमहाबलसमावृतः ४९
 तत्रस्नात्वामहानद्यांसंतर्प्यपितृदेवताः
 दानानिब्राह्मणेभ्यश्चप्रादाद्विष्णुप्रतुष्टये ५०
 तत्कन्याविचरंतीसावनमध्येइतस्ततः
 सखीभिःसहितारम्यातप्रहाटकभूषणा ५१

तत्रदृष्ट्वाथवल्मीकंमहातरुसुशोभितम्
 निमेषोन्मेषरहितंतेजःकिञ्चिद्दर्शसा ५२
 गत्वातत्रशलाकाभिरतुदद्गुधिरंस्त्रवत्
 दृष्ट्वाराज्ञोगजाखेदंप्राप्तवत्यतिदुःखिता ५३
 नजनन्यैतथापित्रेशशंसाधेनविप्लुता
 स्वयमेवात्मनात्मानंसाशुशोचभयातुरा ५४
 तदाभूश्चलिताराजन्दिवश्चोल्कापपातह
 धूम्रादिशोभवन्सर्वाःसूर्यश्चपरिवेषितः ५५
 तदाराज्ञोहयानष्टाहस्तिनोबहवोमृताः
 धनंनष्टंरत्नयुतंकलहोभून्मिथस्तदा ५६
 तदालोक्यनृपोभीतःकिञ्चिदुद्विग्नमानसः
 जनानपृच्छत्केनापिमुनयेत्वपराधितम् ५७
 पारंपर्येणतज्ज्ञात्वास्वपुत्र्याःपरिचेष्टितम्
 ययौसुदुःखितस्तत्रसमृद्धबलवाहनः ५८
 तंवैतपोनिधिंवीक्ष्यमहतातपसायुतम्
 स्तुत्वाप्रसादयामासमुनिवर्यदयांकुरु ५९
 तस्मैतुष्टोजगादायंमुनिवर्योमहातपाः
 तवात्मजाकृतंसर्वमुत्पाताद्यमवेहितत् ६०
 तवपुत्र्यामहाराजचक्षुर्विस्फोटनंकृतम्
 बहुसुस्त्रावरुधिरंजानतीत्वामुवाचन ६१
 तस्मादियंमहाभूपमह्यंदेयायथाविधि
 ततश्चोत्पातशमनंभविष्यतिनसंशयः ६२
 तच्छ्रुत्वादुःखितोराजाप्रज्ञाचक्षुषात्मजाम्
 ददौकुलवयोरूपशीललक्षणसंयुताम् ६३
 दत्तायदानृपेणैयंकन्याकमललोचना
 तदोत्पाताःशमंयाताःसर्वेमुनिरुषोद्गताः ६४
 राजादत्त्वात्मजांतस्मैमुनयेतपसानिधे
 प्रापस्वानगरींभूयोदुःखितोऽयदयायुतः ६५

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 च्यवनोपाख्यानं नाम चतुर्दशोऽध्यायः १४

पंचदशोऽध्यायः

सुमतिरुवाच

अथर्षिःस्वाश्रमंगत्वामानव्यासहभार्यया

मुदंप्रापहताशेषपातकोयोगयुक्तया १

सामानवीतंवरमात्मनःपतिं

नेत्रेणहीनंजरसागतौजसम्

सिषेवएनंहरिमेधसोत्तमं

निजेष्टदात्रींकुलदेवतांयथा २

शूश्रूषतीस्वंपतिमिंगितज्ञा

महानुभावंतपसांनिधिंप्रियम्

परांमुदंप्रापसतीमनोहरा

शचीयथाशक्रनिषेवणोद्यता ३

चरणौसेवतेतन्वीसर्वलक्षणलक्षिता

राजपुत्रीसुंदरांगीफलमूलोदकाशना ४

नित्यंतद्वाक्यकरणेतत्परापूजनेरता

कालक्षेपंप्रकुरुतेसर्वभूतहितेरता ५

विसृज्यकामंदंभंचद्वेषलोभमघंमदम्

अप्रमत्तोद्यतानित्यंच्यवनंसमतोषयत् ६

एवंतस्यप्रकुर्वाणासेवांवाक्कायकर्मभिः

सहस्राब्दंमहाराजसाचकामंमनस्यधात् ७

कदाचिद्देवभिषजावागतावाश्रमेमुनेः

स्वागतेनसुसंभाव्यतयोःपूजांचकारसा ८

शर्यातिकन्याकृतपूजनार्घ-

पाद्यादिनातोषितचित्तवृत्ती

तावूचतुःस्नेहवशेनसुंदरौ

वरंवृणुष्वेतिमनोहरांगीम् ९

तुष्टौतौवीक्ष्यभिषजौदेवानांवरयाचने

मतिंचकारनृपतेःपुत्रीमतिमतांवरा १०

पत्यभिप्रायमालक्ष्यवाचमूचेनृपात्मजा

दत्तमेचक्षुषीपत्युर्यदितुष्टौयुवांसुरौ ११

इत्येतद्वचनं श्रुत्वा सुकन्यायामनोहरम्
 सती त्वंच विलोक्येदमूचतुर्भिषजांवरौ १२
 त्वत्पतिर्यदि देवानां भागं यज्ञे दधात्यसौ
 आवयोरधुना कुर्वश्चक्षुषोः स्फुटदर्शनम् १३
 च्यवनोऽप्योमिति प्राह भागदानेवरौ जसोः
 तदा हृष्टावश्विनौ तमूचतुस्तपतांवरम् १४
 निमज्जतां भवानस्मिन्हरदे सिद्धविनिर्मिते
 इत्युक्तो जरायाग्रस्तदेहो धमनिसंततः १५
 हृदं प्रवेशितोऽश्विभ्यां स्वयंचामज्जतां हृदे
 पुरुषास्त्रय उत्तस्थुरपीच्यावनिता प्रियाः १६
 रुक्मस्रजः कुण्डलिनस्तुल्यरूपाः सुवाससः
 तान्निरीक्ष्य वरारोहा सुरूपांस्सूर्यवर्चसः १७
 अजानती पतिं सा ध्वी ह्यश्विनौ शरणं ययौ
 दर्शयित्वा पतिं तस्यै पातिव्रत्येन तोषितौ १८
 ऋषिमां त्रययतुर्विमानेन त्रिविष्टपम्
 यक्ष्यमाणे क्रतौ स्वीयभागकार्या शयायुतौ १९
 कालेन भूयसाक्षामां कर्षितां व्रतचर्यया
 प्रेमगद्गदया वाचा पीडितः कृपया ब्रवीत् २०
 तुष्टोऽहमद्य तव भामिनि मानदायाः
 शुश्रूषया परमया हृदि चैकभक्त्या
 यो देहिनामयमतीव सुहृत्स्वदेहो
 नावेक्षितः समुचितः क्षपितुं मदर्थे २१
 ये मे स्वधर्मनिरतस्य तपः समाधि-
 विद्यात्मयोगविजिता भगवत्प्रसादाः
 तानेव ते मदनुसेवनयाऽविरुद्धान्
 दृष्टिं प्रपश्य वितराम्य भयानशोकान् २२
 अन्येषु नर्भगवतो भ्रुवउद्विजृम्भ-
 विस्रंसितार्थरचनाः किमुरुक्रमस्य
 सिद्धासि भुङ्क्ष्व विभवान्निजधर्मदोहान्
 दिव्यान्नरैर्दुरधिगान् नृपविक्रियाभिः २३

एवंब्रुवाणमबलाखिलयोगमाया
 विद्याविचक्षणमवेक्ष्यगताधिरासीत्
 संप्रश्रयप्रणयविह्वलयागिरेषद्
 ब्रीडाविलोकविलसद्धसिताननाह २४
 सुकन्योवाच
 राद्धंबतद्विजवृषैतदमोघयोग-
 मायाधिपेत्वयिविभोतदवैमिभर्तः
 यस्तेऽभ्यधायिसमयः सकृदंगसंगो
 भूयाद्गरीयसिगुणः प्रसवः सतीनाम् २५
 तत्रेतिकृत्यमुपशिष्ययथोपदेशं
 येनैषकर्षिततमोतिरिरंसयात्मा
 सिध्येततेकृतमनोभवधर्षिताया
 दीनस्तदीशभवनंसदृशंविचक्ष्व २६
 सुमतिरुवाच
 प्रियायाः प्रियमन्विच्छंश्च्यवनोयोगमास्थितः
 विमानंकामगंराजंस्तर्ह्येवाविरचीकरत् २७
 सर्वकामदुर्घंरम्यंसर्वरत्नसमन्वितम्
 सर्वार्थोपचयोदकंमणिस्तंभैरुपस्कृतम् २८
 दिव्योपस्तरणोपेतंसर्वकालसुखावहम्
 पट्टिकाभिः पताकाभिर्विचित्राभिरलंकृतम् २९
 स्त्रग्भिर्विचित्रमालाभिर्मंजुसिंजत्षडंगभिः
 दुकूलक्षौमकौशेयैर्नानावस्त्रैर्विराजितम् ३०
 उपर्युपरिविन्यस्तनिलयेषुपृथक्पृथक्
 क्लृप्तैः कशिपुभिः कांतंपर्यंकव्यजनादिभिः ३१
 तत्रतत्रविनिक्षिप्तनानाशिल्पोपशोभितम्
 महामरकतस्थल्याजुष्टंविद्रुमवेदिभिः ३२
 द्वाः सुविद्रुमदेहल्याभातंवज्रकपाटकम्
 शिखरेष्विन्द्रनीलेषुहेमकुंभैरधिश्रितम् ३३
 चक्षुष्मत्पद्मरागाग्र्यैर्वज्रभित्तिषुनिर्मितैः
 जुष्टंविचित्रवैतानैर्मुक्ताहारावलंबितैः ३४

हंसपारावतव्रातैस्तत्रतत्रनिकूजितम्
 कृत्रिमान्मन्यमानैस्तानधिरुह्याधिरुह्यच ३५
 विहारस्थानविश्रामसंवेशप्राङ्गणाजिरैः
 यथोपजोषंरचितैर्विस्मापनमिवात्मनः ३६
 एवंगृहंप्रपश्यंतीनातिप्रीतेनचेतसा
 सर्वभूताशयाभिज्ञःस्वयंप्रोवाचतांप्रति ३७
 निमज्ज्यास्मिन्ह्रदेभीरुविमानमिदमारुह
 सुभूर्भर्तुःसमादायवचःकुवलयेक्षणा ३८
 सरजोबिभ्रतीवासोवेणीभूतांश्चमूर्द्धजान्
 अंगंचमलपंकेनसंछन्नंशबलस्तनम् ३९
 आविवेशसरस्तत्रमुदाशिवजलाशयम्
 सांतःसरसिवेशमस्थाःशतानिदशकन्यकाः ४०
 सर्वाःकिशोरवयसोददर्शोत्पलगंधयः
 तांदृष्ट्वाशीघ्रमुत्थायप्रोचुःप्रांजलयःस्त्रियः ४१
 वयंकर्मकरीस्तुभ्यंशाधिनःकरवामकिम्
 स्नानेनतामहार्हेणस्नापयित्वामनस्विनीम् ४२
 दुकूलेनिर्मलेनूत्तेददुरस्यैचमानद
 भूषणानिपराध्यानिवरीयांसिद्भुमंतिच ४३
 अन्नंसर्वगुणोपेतंपानंचैवामृतासवम्
 अथादर्शस्वमात्मानंस्त्रग्विणंविजोब्रम् ४४
 ताभिःकृतस्वस्त्ययनंकन्याभिर्बहुमानितम्
 हारेणचमहार्हेणरुचकेनचभूषितम् ४५
 निष्कग्रीवंवलयिनंक्वणत्कांचननूपुरम्
 श्रोणयोरध्यस्तयाकांच्याकांचन्याबहुरत्नया ४६
 सुभ्रुवासुदताशुक्लस्निग्धापांगेनचक्षुषा
 पद्मकोशस्पृधानीलैरलकैश्चलसन्मुखम् ४७
 यदासस्मारदयितमृषीणांवल्लभंपतिम्
 तत्रचास्तेसहस्त्रीभिर्यत्रास्तेसमुनीश्वरः ४८
 भर्तुःपुरस्तादात्मानंस्त्रीसहस्रवृतंतदा
 निशाम्यतद्योगगतिसंशयंप्रत्यपद्यत ४९

सतांकृतमलस्नानांविभ्राजंतीमपूर्ववत्
 आत्मनोबिभ्रतीरूपंसंवीतरुचिरस्तनीम् ५०
 विद्याधरीसहस्रेणसेव्यमानांसुवाससम्
 जातभावोविमानंतदारोहयदमित्रहन् ५१
 तस्मिन्नलुप्तमहिमाप्रिययानुषक्तो
 विद्याधरीभिरुपचीर्णवपुर्विमाने
 बभ्राजउत्कचकुमुद्रणवानपीच्य
 स्ताराभिरावृतइवोडुपतिर्नभःस्थः ५२
 तेनाष्टलोकपविहारकुलाचलेंद्र-
 द्रोणीष्वनंगसखमारुतसौभगासु
 सिद्धैर्नुतोद्युधुनिपातशिवस्वनासु
 रेमेचिरंधनदवल्ललनावरूथी ५३
 वैश्रंभकेसुरवनेनंदनेपुष्पभद्रके
 मानसेचैत्ररथ्येचसरेमेरामयारतः ५४

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 च्यवनस्यतपोभोगवर्णनं नाम पंचदशोऽध्यायः १५

षोडशोऽध्यायः

सुमतिरुवाच
 एवंतयाक्रीडमानःसर्वत्रधरणीतले
 नाबुध्यतगतानब्दाञ्छतसंख्यापरीमितान् १
 ततोज्ञात्वाथतद्विप्रःस्वकालपरिवर्तिनीम्
 मनोरथैश्चसंपूर्णास्वस्यप्रियतमांवराम् २
 न्यवर्तताश्रमंश्रेष्ठं पयोष्णीतीरसंस्थितम्
 निर्वैरजंतुजनतासंकुलंमृगसेवितम् ३
 तत्रावसत्ससुतपाःशिष्यैर्वेदसमन्वितैः
 सेवितांघ्रियुगोनित्यंततापपरमंतपः ४
 कदाचिदथशर्यातिर्यष्टुमैच्छतदेवताः
 तदाच्यवनमानेतुंप्रेषयामाससेवकान् ५
 तैराहूतोद्विजवरस्तत्रागच्छन्महातपाः

सुकन्ययाधर्मपत्न्यास्वाचारपरिनिष्ठया ६
 आगतंतमुनिवरंपत्न्यापुत्र्यामहायशाः
 ददर्शदुहितुःपार्श्वेपुरुषंसूर्यवर्चसम् ७
 राजादुहितरंप्राहकृतपादाभिवंदनाम्
 आशिषोनप्रयुंजानोनातिप्रीतमनाइव ८
 चिकीर्षितंतेकिमिदंपतिस्त्वया
 प्रलंभितोलोकनमस्कृतोमुनिः
 त्वयाजराग्रस्तमसंमतंपतिं
 विहायजारंभजसेऽमुमध्वगम् ९
 कथंमतिस्तेऽवगतान्यथासतांकुलप्रसूतेःकुलदूषणंत्विदम्
 बिभर्षिजारंयदपत्रपाकुलंपितुःस्वभर्तुश्चनयस्यधस्तमाम् १०
 एवंब्रुवाणंपितरंस्मयमानाशुचिस्मिता
 उवाचतातजामातातवैषभृगुनंदनः ११
 शशंसपित्रेतत्सर्ववयोरूपाभिलंभनम्
 विस्मितःपरमप्रीतस्तनयांपरिषस्वजे १२
 सोमेनायाजयद्वीरंग्रहंसोमस्यचाग्रहीत्
 असोमपोरप्यश्विनोश्च्यवनःस्वेनतेजसा १३
 ग्रहंतुग्राहयामासतपोबलसमन्वितः
 वज्रंगृहीत्वाशक्रस्तुहंतुंब्राह्मणसत्तमम् १४
 अपंक्तिपावनौदेवौकुर्वाणंपंक्तिगोचरौ
 शक्रंवज्रधरंदृष्ट्वा मुनिःस्वहननोद्यतम् १५
 हुंकारमकरोद्धीमान्स्तंभयामासतद्भुजम्
 इंद्रःस्तब्धभुजस्तत्रदृष्टःसर्वैश्चमानवैः १६
 कोपेनश्चसमानोऽहिर्यथामंत्रनियंत्रितः
 तुष्टावसमुनिंशक्रःस्तब्धबाहुस्तपोनिधिम् १७
 अश्विभ्यांभागदानंचकुर्वंतनिर्भयांतरम्
 कथयामासभोःस्वामिन्दीयतामश्विनोर्बलि १८
 मयानवार्यतेतातक्षमस्वाधमहत्कृतम्
 इत्युक्तःसमुनिःकोपंजहौतूर्णकृपानिधिः १९
 इंद्रोमुक्तभुजोऽप्यासीत्तदानींपुरुषर्षभ

एतद्वीक्ष्यजनाःसर्वेकौतुकाविष्टमानसाः २०
 शशंसुर्ब्राह्मणबलंतेतुदेवादिदुर्लभम्
 ततोराजाबहुधनं ब्राह्मणेभ्योऽददन्महान् २१
 चक्रेचावभृथस्नानंयागांतेशत्रुतापनः
 त्वयापृष्टंयदाचक्ष्वच्यवनस्यमहोदयम् २२
 समयाकथितःसर्वस्तपोयोगसमन्वितः
 नमस्कृत्वातपोमूर्तिमिमंप्राप्यजयाशिषः २३
 प्रेषयत्वंसपत्नीकंरामयज्ञेमनोरमे
 शेषउवाच
 एवंतु कुर्वतोवार्ताहयःप्रापाश्रमंप्रति २४
 विदधद्वायुवेगेनपृथ्वद्यंखुरविलक्षिताम्
 दूर्वाकुरान्मुखाग्रेणचरंस्तत्रमहाश्रमे २५
 मुनयोयावदादायदर्भान्स्नातुंगतानदीम्
 शत्रुघ्नःशत्रुसेनायास्तापनःशूरसंमतः २६
 तावत्प्रापमुनेर्वासंच्यवनस्यातिशोभितम्
 गत्वातदाश्रमेवीरोददर्शच्यवनंमुनिम् २७
 सुकन्यायाःसमीपस्थंतपोमूर्तिमिवस्थितम्
 ववंदेचरणौतस्यस्वाभिधांसमुदाहरन् २८
 शत्रुघ्नोहंरघुपतेभ्रातावाहस्यपालकः २९
 नमस्करोमियुष्मभ्यंमहापापोपशांतये
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगादमुनिसत्तमः ३०
 शत्रुघ्नतवकल्याणंभूयान्नरवरर्षभ
 यज्ञंपालयमानस्यकीर्तिस्तेविपुलाभवेत् ३१
 चित्रंपश्यतभोविप्रारामोऽपिमखकारकः
 यन्नामस्मरणादीनिकुर्वतिपापनाशनम् ३२
 महापातकसंयुक्ताःपरदाररतानराः
 यन्नामस्मरणोद्युक्तामुक्तायांतिपरांगतिम् ३३
 पादपद्मसमुत्थेनरेणुनाग्रावमूर्तिभृत्
 तत्क्षणाद्गौतमार्धांगीजातामोहनरूपधृक् ३४
 मामकीयस्यरूपस्यध्यानेनप्रेमनिर्भरा

सर्वपातकराशिंसादग्ध्वाप्राप्तासुरूपताम् ३५
 दैत्यायस्यमनोहारिरूपंप्रधनमण्डले
 पश्यंतःप्रापुरेतस्यरूपंविभूतिवर्जितम् ३६
 योगिनोऽध्याननिष्ठायेयंध्यात्वायोगमास्थिताः
 संसारभयनिर्मुक्ताःप्रयाताःपरमंपदम् ३७
 धन्योऽहमद्यरामस्यमुखंद्रक्ष्यामिशोभनम्
 पयोजदलनेत्रांतं सुनसंसुभ्रूसूत्रतम् ३८
 साजिह्वारघुनाथस्यनामकीर्तनमादरात्
 करोतिविपरीतायाफणिनोरसनासमा ३९
 अद्यप्राप्तंतपःपुण्यमद्यपूर्णमनोरथाः
 यद्द्रक्ष्येरामचंद्रस्यमुखं ब्रह्मादिदुर्लभम् ४०
 तत्पादरेणुनास्वांगंपवित्रंविदधाम्यहम्
 विचित्रतरवार्ताभिःपावयेरसनांस्वकाम् ४१
 इत्यादिरामचरणस्मरणप्रबुद्ध-
 प्रेमव्रजप्रसृतगद्गदवागुदश्रुः
 श्रीरामचंद्ररघुपुंगवधर्ममूर्ते
 भक्तानुकंपकसमुद्धरसंसृतेर्माम् ४२
 जल्पन्नश्रुकलापूर्णोमुनीनांपुरतस्तदा
 नाज्ञासीत्तत्रपारक्यंनिजंध्यानेनसंस्थितः ४३
 शत्रुघ्नस्तंमुनिंप्राहस्वामिन्नोमखसत्तमः
 क्रियतांभवतापादरजसासुपवित्रितः ४४
 महद्भाग्यंरघुपतेर्यद्युष्मन्मानसांतरे
 तिष्ठत्यसौमहाबाहुःसर्वलोकसुपूजितः ४५
 इत्युक्तःसपरीवारःसर्वाग्निपरिसंवृतः
 जगामच्यवनस्तत्रप्रमोदहृदसंप्लुतः ४६
 हनूमांस्तंपदायांतरामभक्तमवेक्ष्यह
 शत्रुघ्नंनिजगादासौवचोविनयसंयुतः ४७
 स्वामिन्कथयसित्वंचेन्महापुरुषसुंदरम्
 रामभक्तंमुनिवरंनयामिस्वपुरीमहम् ४८
 इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंकपिवीरस्यशत्रुहा

आदिदेशहनूमंतंगच्छप्रापयतमुनिम् ४९
 हनूमांस्तमुनिंस्वीयेपृष्ठआरोप्यवेगवान्
 सकुटुंबंनिनायाशुवायुःखइवसर्वगः ५०
 आगतंतमुनिंदृष्ट्वारामोमतिमतांवरः
 अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतःप्रणयविह्वलः ५१
 धन्योऽस्मिमुनिवर्यस्यदर्शनेनतवाधुना
 पवित्रितोमखोमह्यंसर्वसंभारसंभृतः ५२
 इतिवाक्यंसमाकार्यच्यवनोमुनिसत्तमः
 उवाचप्रेमनिर्भिन्नपुलकांगोऽतिनिर्वृतः ५३
 स्वामिन्ब्रह्मण्यदेवस्यतववाडवपूजनम्
 युक्तमेवमहाराजधर्ममार्गप्ररक्षितुः ५४

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 च्यवनाश्रमेहयगमनोनामषोडशोऽध्यायः १६

सप्तदशोऽध्यायः

शेषउवाच

शत्रुघ्नश्च्यवनस्याथदृष्ट्वाऽचित्यंतपोबलम्
 प्रशशंसतपोब्राह्मंसर्वलोकैकवंदितम् १
 अहोपश्यतयोगस्यसिद्धिंब्राह्मणसत्तमे
 यःक्षणादेवदुष्प्रापंतद्विमानमचीकरत् २
 क्वभोगसिद्धिर्महतीमुनीनाममलात्मनाम्
 क्वतपोबलहीनानांभोगेच्छामनुजात्मनाम् ३
 इतिस्वगतमाशंसञ्छत्रुघ्नश्च्यवनाश्रमे
 क्षणंस्थित्वाजलंपीत्वासुखसंभोगमाप्तवान् ४
 हयस्तस्याःपयोष्याख्यानद्याःपुण्यजलात्मनः
 पयःपीत्वाययौमार्गेवायुवेगगतिर्महान् ५
 योधास्तन्निर्गमंदृष्ट्वापृष्ठतोऽनुययुस्तदा
 हस्तिभिःपत्तिभिःकेचिद्रथैःकेचनवाजिभिः ६
 शत्रुघ्नोऽमात्यवर्येणसुमत्याख्येनसंयुतः
 पृष्ठतोऽनुजगामाशुरथेनहयशोभिना ७

गच्छन्वाजीपुरंप्राप्तोविमलाख्यस्यभूपतेः
 रत्नातटाख्यंचजनैर्हृष्टपुष्टैःसमाकुलम् ८
 ससेवकादुपश्रुत्यरघुनाथहयोत्तमम्
 पुरोतिकेहिसंप्राप्तंसर्वयोधसमन्वितम् ९
 तदागजानांसप्तत्याचंद्रवर्णसमानया
 अश्वानामयुतैःसार्धरथानांकांचनत्विषाम् १०
 सहस्रेणचसंयुक्तःशत्रुघ्नंप्रतिजग्मिवान्
 शत्रुघ्नंसनमस्कृत्यसर्वान्प्राप्तान्महारथान् ११
 वसुकोशंधनंसर्वराज्यंतस्मैनिवेद्यच
 किंकरोमीतिराजातंजगादपुरतःस्थितः १२
 राजापितंस्वीयपदेप्रणमं
 दोर्भ्यादृढंसंपरिषस्वजेमहान्
 जगामसाकंतनयेस्वराज्यं
 निक्षिप्यसर्वबहुधन्विभिर्वृतः १३
 रामचंद्राभिधांश्रुत्वासर्वश्रुतिमनोहराम्
 सर्वेप्रणम्यतंवाहंदुर्वसुमहाधनम् १४
 राजानंपूजयित्वातुशत्रुघ्नःपरयामुदा
 सेनयासहितोऽगच्छद्वाजिनःपृष्ठतस्तदा १५
 एवंसगच्छंस्तन्मार्गेपर्वताग्रचंददर्शह
 स्फाटिकैःकानकैरौप्यैराजितंप्रस्थराजिभिः १६
 जलनिर्भरसंहादनानाधातुकभूतलम्
 गैरिकादिकसद्धातुलाक्षारंगविराजितम् १७
 यत्रसिद्धांगनाःसिद्धैःसंक्रीडंत्यकुतोभयाः
 गंधर्वाप्सरसोनागायत्रक्रीडंतिलीलया १८
 गंगातरंगसंस्पर्शशीतवायुनिषेवितम्
 वीणारणद्धंसशुककवणसुंदरशोभितम् १९
 पर्वतंवीक्ष्यशत्रुघ्नउवाचसुमतिंत्विदम्
 तद्दर्शनसमुद्भूतविस्मयाविष्टमानसः २०
 कोऽयमहागिरिवरोविस्मापयतिमेमनः
 महारजतसत्प्रस्थोमार्गेराजतिमेऽद्भुतः २१

अत्रकिंदैवतावासोदेवानां क्रीडनस्थलम्
 यदेतन्मनसः क्षोभं करोति श्रीसमुच्चयैः २२
 इति वाक्यं समाकर्ण्य जगाद सुमतिस्तदा
 वक्ष्यमाणगुणागाररामचंद्रपदाब्जधीः २३
 नीलोऽयपर्वतो राजन्पुरतोभातिभूमिप
 मनोहरैर्महाशृङ्गैः स्फाटिकाग्रैः समंततः २४
 एनंपश्यंति नोपापाः परदाररतानराः
 विष्णोर्गुणगणान्येवैनमन्यंते नराधमाः २५
 श्रुतिस्मृतिसमुत्थं ये धर्मसद्भिः सुसाधितम्
 नमन्यंते स्वबुद्धिस्थहेतुवादविचारणाः २६
 नीलीविक्रयकर्तारोलाक्षाविक्रयकारकाः
 यो ब्राह्मणो घृतादीनि विक्रीणाति सुरापकः २७
 कन्यारूपेण संपन्नानदद्यात्कुलशीलिने
 विक्रीणातिद्रव्यलोभात्पितापापेन मोहितः २८
 पत्नीं दूषयते यस्तु कुलशीलवर्ती नरः
 स्वयमेवात्तिमधुरं बंधुभ्यो न ददाति यः २९
 भोजने ब्राह्मणार्थं च पाकभेदं करोति यः
 कृसरंपायसं वापि नार्थिनं दापयेत्कुधीः ३०
 अतिथीनवमन्यंते सूर्यतापादितापितान्
 अंतरिक्षभुजो ये च ये च विश्वासघातकाः ३१
 न पश्यंति महाराज रघुनाथपराङ्मुखाः
 असौ पुण्यो गिरिवरः पुरुषोत्तमशोभितः ३२
 पवित्रयति सर्वान्नोदशनेन मनोहरः
 अत्र तिष्ठति देवानां मुकुटैरर्चितांघ्रिकः ३३
 पुण्यवद्भिर्दर्शनार्हः पुण्यदः पुरुषोत्तमः
 श्रुतयोनेति नेतीति ब्रुवाणानविदंति यम् ३४
 यत्पादरजइंद्रादिदेवैर्मृग्यंसुदुर्लभम्
 वेदांतादिभिरन्यूनैर्वाक्यैर्विदंति यं बुधाः ३५
 सोऽत्र श्रीमानी लशैले वसते पुरुषोत्तमः
 आरुह्य तं नमस्कृत्य संपूज्य सुकृतादिना ३६

नैवेद्यं भक्षयित्वा वैभूषभूयाच्चतुर्भुजः
 अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ३७
 तं शृणुष्व महाराज सर्वाश्चर्यसमन्वितम्
 रत्नग्रीवस्य नृपतेर्यद्वृत्तं सकुटुम्बिनः ३८
 चतुर्भुजादिकं प्राप्तं देवदानवदुर्लभम्
 आसीत्कांचीमहाराजपुरीलोकेषु विश्रुता ३९
 महाजनपरीवारसमृद्धबलवाहना
 यस्यां वसन्ति विप्राग्र्याः षट्कर्मनिरताभृशम् ४०
 सर्वभूतहितेयुक्ता रामभक्तिषु लालसाः
 क्षत्रियारण्यकर्तारः संग्रामेऽप्यपलायिनः ४१
 परदारपरद्रव्यपरद्रोहपराङ्मुखाः
 वैश्याः कुसीदकृष्यादिवाणिज्यशुभवृत्तयः ४२
 कुर्वन्ति रघुनाथस्य पदाम्भोजेरतिं सदा
 शूद्रा ब्राह्मणसेवाभिर्गतरात्रिदिनान्तराः ४३
 कुर्वन्ति कथनं रामरामेति रसनाग्रतः
 प्राकृताः केऽपिनोपापं कुर्वन्ति मनसात्र वै ४४
 दानं दयादमः सत्यं तत्र तिष्ठन्ति नित्यशः
 वदतेन पराबाधं वाक्यं कोऽपि नरोऽनघः ४५
 न पारक्ये धने लोभं कुर्वन्ति न हि पातकम्
 एवं प्रजामहाराज रत्नग्रीवेण पाल्यते ४६
 षष्ठांशं तत्र गृह्णाति नान्यं लोभविवर्जितः
 एवं पालयमानस्य प्रजाधर्मेण भूपतेः ४७
 गतानि बहु वर्षाणि सर्वभोगविलासिनः
 विशालाक्षीं महाराज एकदा ह्युचि वानिदम् ४८
 पतिव्रतां धर्मपत्नीं पतिव्रतपरायणाम्
 पुत्राजाता विशालाक्षि प्रजारक्षाधुरंधराः ४९
 परीवारो महान्मह्यं वर्तते विगतज्वरः
 हस्तिनो मम शैलाभावाजिनः पवनोपमाः ५०
 रथाश्च सुहयैर्युक्ता वर्तन्ते मम नित्यशः
 महाविष्णुप्रसादेन किञ्चिन्मम मास्ति न ५१

एवंमनोरथस्त्वेकस्तिष्ठतेमानसेमम
 परंतीर्थमयानाद्यकृतं परमशोभने ५२
 गर्भवासविरामायक्षमंगोविंदशोभितम्
 वृद्धोजातोऽस्म्यहंतावद्वलीपलितदेहवान् ५३
 करिष्यामिमनोहारितीर्थसेवनमादृतः
 योनरोजन्मपर्यंतंस्वोदरस्यप्रपूरकः ५४
 नकरोतिहरेः पूजांसनरोगोवृषः स्मृतः
 तस्माद्गच्छामिभोभद्रेतीर्थयात्रांप्रतिप्रिये ५५
 सकुटुम्बः सुतेन्यस्यधुरं राज्यस्यनिर्भृताम्
 इतिव्यवस्यसंध्यायांहरिंध्यायन्निशांतरे ५६
 अद्राक्षीत्स्वप्नप्येकंब्राह्मणंतापसंवरम्
 प्रातरुत्थायराजासौकृत्वासंध्यादिकाः क्रियाः ५७
 सभामंत्रिजनैः सार्द्धं सुखमासेदिवान्महान्
 तावद्विप्रंददर्शाथतापसंकृशदेहिनम् ५८
 जटावल्कलकौपीनधारिणंदंडपाणिनम्
 अनेकतीर्थसेवाभिः कृतपुण्यकलेवरम् ५९
 राजातंवीक्ष्यशिरसाप्रणनाममहाभुजः
 अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रहृष्टात्मा महीपतिः ६०
 सुखोपविष्टं विश्रांतं पप्रच्छ विदितं द्विजम्
 स्वामिंस्त्वद्दर्शनान्मेऽद्यगतं देहस्य पातकम् ६१
 महांतः कृपणान्पातुं यांति तद्देहमादरात्
 तस्मात्कथय भो विप्रवृद्धस्य मम संप्रति ६२
 को देवो गर्भनाशाय किं तीर्थं च क्षमं भवेत्
 यूयं सर्वगताः श्रेष्ठाः समाधिध्यानतत्पराः ६३
 सर्वतीर्थावगाहेन कृतपुण्यात्मनोऽमलाः
 यथावच्छृण्वते मह्यं श्रद्धानायविस्तरात् ६४
 कथयस्व प्रसादेन सर्वतीर्थविचक्षण
 ब्राह्मण उवाच
 शृणुराजेंद्रवक्ष्यामि यत्पृष्टं तीर्थसेवनम् ६५
 कस्य देवस्य कृपया गर्भनिर्वारणं भवेत्

सेव्यः श्रीरामचंद्रोऽसौ संसारज्वरनाशकः ६६
 पूज्यः स एव भगवान्पुरुषोत्तमसंज्ञकः
 नानापुर्योमयादृष्टाः सर्वपापक्षयंकराः ६७
 अयोध्यासरयूस्तापी तथा द्वारं हरेः परम्
 अवंती विमलाकांचीरे वासागरगामिनी ६८
 गोकर्णहाटकारुयंच हत्याकोटिविनाशनम्
 मल्लिकारुयो महाशैलो मोक्षदः पश्यतां नृणाम् ६९
 यत्रांगेषु नृणां तोयं श्यामं वानिर्मलं भवेत्
 पातकस्यापहारी दंमयादृष्टं तु तीर्थकम् ७०
 मया द्वारवतीदृष्टा सुरासुरनिषेविता
 गोमती यत्र वहतिसाक्षाद्ब्रह्मजलाशुभा ७१
 यत्र स्वापोलयः प्रोक्तो मृतिर्मोक्ष इति श्रुतिः
 यस्यां संवसतां नृणां न कलिप्रभवे त्वचि ७२
 चक्रां कायत्रपाषाणामानवा अपि च क्रिणः
 पशवः कीटपक्ष्याद्याः सर्वे च क्रशरीरिणः ७३
 त्रिविक्रमो वसेद्यस्यां सर्वलोकैकपालकः
 सापुरी तु महापुण्यैर्मयादृग्गोचरी कृता ७४
 कुरुक्षेत्रं मयादृष्टं सर्वहत्यापनोदनम्
 स्यमंतपंचकं यत्र महापातकनाशनम् ७५
 वाराणसी मयादृष्टा विश्वनाथकृता लया
 यत्रोपदिशते मंत्रतारकं ब्रह्मसंज्ञितम् ७६
 यस्यां मृताः कीटपतंगभृंगाः
 पश्चादयो वासुरयो नयो वा
 स्वकर्मसंभोगसुखं विहाय
 गच्छन्ति कैलासमतीतदुःखाः ७७
 मणिकर्णिर्यत्र तीर्थं यस्यामुत्तरवाहिनी
 करोति संसृतेर्बन्धच्छेदं पापकृतामपि ७८
 कपर्दिनः कुंडलिनः सर्पभूषाधरावराः
 गजचर्मपरीधानावसंतिगतदुःखकाः ७९
 कालभैरवनामात्रकरोति यमशासनम्

नकरोतिनृणां वार्तायमोदं डधरः प्रभुः ८०
 एतादृशीमया दृष्टा काशी विश्वेश्वरांकिता
 अनेकान्यपि तीर्थानि मया दृष्टानि भूमिप ८१
 परमेकं महच्चित्रं यद्दृष्टं नीलपर्वते
 पुरुषोत्तम सान्निध्ये तन्न क्वाप्यक्षि गोचरम् ८२

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे
 ब्राह्मणसमागमोनाम सप्तदशोऽध्यायः १७

अष्टादशोऽध्यायः

ब्राह्मण उवाच
 राजंस्त्वं शृणु यद्वृत्तं नीले पर्वतसत्तमे
 यच्छ्रद्धधानाः पुरुषायांति ब्रह्मसनातनम् १
 मया पर्यटता तत्र गतं नीलाभिधेगिरौ
 गंगासागरतोयेन क्षालितप्रांगणे मुहुः २
 तत्र भिल्लामया दृष्टाः पर्वताग्रे धनुर्भूतः
 चतुर्भुजामूलफलैर्भक्ष्यैर्निर्वाहितकलमाः ३
 तदामे मनसि क्षिप्रं संशयः सुमहानभूत्
 चतुर्भुजाः किमेते वै धनुर्बाणधरानराः ४
 वैकुण्ठवासिनारूपं दृश्यते विजितात्मनाम्
 कथमेतैरुपालब्धं ब्रह्माद्यैरपि दुर्लभम् ५
 शंखचक्रगदाशार्ङ्गपद्मोल्लसितपाणयः
 वनमालापरीतांगा विष्णुभक्ता इवांतिके ६
 संशया विष्टचित्तेन मया पृष्टं तदानृप
 यूयं केवलयुष्माभिर्लब्धं चातुर्भुजं कथम् ७
 तदा तैर्बहुहास्यं तु कृत्वामां प्रतिभाषितम्
 ब्राह्मणोऽयं न जानाति पिण्डमाहात्म्यमद्भुतम् ८
 इति श्रुत्वाऽवदं चाहं कः पिण्डः कस्य दीयते
 तन्मम ब्रूत धर्मिष्ठाश्चतुर्भुजशरीरिणः ९
 तदामद्वाक्यमाकर्ण्य कथितं तैर्महात्मभिः
 सर्वतत्र तु यद्वृत्तं चतुर्भुजभवादिकम् १०

किराताऊचुः

शृणुब्राह्मणवृत्तांतमस्माकंपृथुकःशिशुः
नित्यंजंबूफलादीनिभक्षयन्करीडयाचरन् ११
एकदारममाणस्तुगिरिशृंगमनोरमम्
समारुरोहशिशुभिःसमंतात्परिवारितः १२
तदातत्रददर्शाहंदेवायतनमद्भुतम्
गारुत्मतादिमणिभिःखचितंस्वर्णभित्तिकम् १३
स्वकांत्यातिमिरश्रेणींदारयद्रविवद्भृशम्
दृष्ट्वाविस्मयमापेदेकिमिदंकस्यवैगृहम् १४
गत्वाविलोकयामीतिकिमिदंमहतांपदम्
इतिसंचिंत्यगेहांतर्जगामबहुभाग्यतः १५
ददर्शतत्रदेवेशंसुरासुरनमस्कृतम्
किरीटहारकेयूरग्रैवेयाद्यैर्विराजितम् १६
मनोहरावतंसौचधारयंतंसुनिर्मलौ
पादपद्मेतुलसिकागंधमत्तषडंघ्रिके १७
शंखचक्रगदाशार्ङ्गपद्माद्यैर्मूर्तिसंयुतैः
उपासितांघ्रिश्रीमूर्तिनारदाद्यैःसुसेवितम् १८
केचिद्गायंतिनृत्यंतिहसंतिपरमाद्भुतम्
प्रीणयंतिमहाराजंसर्वलोकैकवन्दितम् १९
हरिंवीक्ष्यमदीयोर्भस्तत्रसंजग्मिवान्मुने
देवास्तत्रविधायोच्चैःपूजांधूपादिसंयताम् २०
नैवेद्यंश्रीप्रियस्यार्थेकृत्वानीराजनंततः
जग्मुःस्वंस्वंगृहंराजन्कृपांपश्यंतम्रादरात् २१
महाभाग्यवशात्तेनप्राप्तंनैवेद्यसिक्थकम्
पतितंब्रह्मदेवाद्यैर्दुर्लभंसुरमानुषैः २२
तद्भक्षणंचकृत्वाथोश्रीमूर्तिमवलोक्यच
चतुर्भुजत्वमाप्तंवैपृथुकेनसुशोभिना २३
तदास्माभिर्गृहंप्राप्तोबालकोवीक्षितोमुहुः
चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तःशंखचक्रादिधारकः २४
अस्माभिःपृष्टमेतस्यकिमेतज्जातमद्भुतम्

तदाप्रोवाचनःसर्वान्बालकःपरमाद्भुतम् २५
 शिखराग्रेगतःपूर्वतत्रदृष्टःसुरेश्वरः
 तत्रनैवेद्यसिक्थंतुमयाप्राप्तंमनोहरम् २६
 तस्यभक्षणमात्रेणकारणेनतुसांप्रतम्
 चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तोविस्मयेनसमन्वितः २७
 तच्छ्रुत्वातुवचस्तस्यसद्यःसंप्राप्तविस्मयैः
 अस्माभिरप्यसौदृष्टोदेवःपरमदुर्लभः २८
 अन्नादिकंतत्रभुक्तंसर्वस्वादसमन्वितम्
 वयंचतुर्भुजाजातादेवस्यकृपयापुनः
 गत्वात्वमपिदेवस्यदर्शनंकुरुसत्तम २९
 भुक्त्वातत्रान्नसिक्थंतुभवविप्रचतुर्भुजः
 त्वयापृष्टंयदाश्चर्यतदुक्तंवाडवर्षभ ३०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे

ब्राह्मणोपदेशोनामाष्टादशोऽध्यायः १८

ऊनविंशोऽध्यायः

ब्राह्मणउवाच

इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंभिल्लानामहमद्भुतम्
 अत्याश्चर्यमिदंमत्वाप्रहृष्टोऽभवमित्युत १
 गंगासागरसंयोगेस्नात्वापुण्यकलेवरः
 शृंगमारुरुहेतत्रमणिमाणिक्यचित्रितम् २
 तत्रापश्यंमहाराजदेवंदेवादिवंदितम्
 नमस्कृत्वाकृतार्थोऽहजातोन्नप्राशनेनच ३
 चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तःशंखचक्रादिचिह्नितम्
 पुरुषोत्तमदर्शनेननपुनर्गर्भमाविशम् ४
 राजंस्त्वमपितत्राशुगच्छनीलाभिधंगिरिम्
 कृतार्थंकुरुचात्मानंगर्भदुःखविवर्जितम् ५
 इत्याकर्ण्यवचस्तस्यवाडवाग्रचस्यधीमतः
 पप्रच्छहृष्टगात्रस्तुतीर्थयात्राविधिंमुनिम् ६
 राजोवाच

साधुविप्राग्र्यहेसाधोत्वयाप्रोक्तंममानघ
 पुरुषोत्तममाहात्म्यंशृण्वतांपापनाशनम् ७
 ब्रूहितत्तीर्थयात्रायांविधिंश्रुतिसमन्वितम्
 विधिनाकेनसंपूर्णफलप्राप्तिर्नृणांभवेत् ८
 ब्राह्मणउवाच
 शृणुराजन्प्रवक्ष्यामितीर्थयात्राविधिंशुभम्
 येनसंप्राप्यतेदेवःसुरासुरनमस्कृतः ९
 वलीपलितदेहोवायौवनेनान्वितोऽपिवा
 ज्ञात्वामृत्युमनिस्तीर्यहरिंशरणमाव्रजेत् १०
 तत्कीर्तनेतच्छ्रवणेवंदनेतस्यपूजने
 मतिरेवप्रकर्तव्यानान्यत्रवनितादिषु ११
 सर्वनश्वरमालोक्यक्षणस्थायिसुदुःखदम्
 जन्ममृत्युजरातीतंभक्तिवल्लभमच्युतम् १२
 क्रोधात्कामाद्भयाद्द्वेषाल्लोभाद्भान्नरःपुनः
 यथाकथंचिद्विभजन्नसदुःखंसमश्नुते १३
 सहरिर्जायतेसाधुसंगमात्पापवर्जितात्
 येषांकृपातःपुरुषाभवंत्यसुखवर्जिताः १४
 तेसाधवःशांतरागाःकामलोभविवर्जिताः
 ब्रुवंतियन्महाराजतत्संसारनिवर्तकम् १५
 तीर्थेषुलभ्यतेसाधूरामचंद्रपरायणः
 यद्दर्शनंनृणांपापराशिदाहाशुशुक्षणिः १६
 तस्मात्तीर्थेषुगंतव्यंनरैःसंसारभीरुभिः
 पुण्योदकेषुसततंसाधुश्रेणिविराजिषु १७
 तानितीर्थानिविधिनादृष्टानिप्रहरंत्यघम्
 तंविधिंनृपशार्दूलकुरुष्वश्रुतिगोचरम् १८
 विरागंजनयेत्पूर्वकलत्रादिकुटुंबके
 असत्यभूतंज्ज्ञात्वाहरितुमनसास्मरेत् १९
 क्रोशमात्रंतोगत्वारामरामेतिचब्रुवन्
 तत्रतीर्थादिषुस्नात्वाक्षौरंकुर्याद्विधानवित् २०
 मनुष्याणांचपापानितीर्थानिप्रतिगच्छताम्

केशानाश्रित्यतिष्ठंतितस्माद्वपनमाचरेत् २१
 ततोदंडंतुनिर्ग्रन्थिकमंडलुमथाजिनम्
 बिभृयाल्लोभनिर्मुक्तस्तीर्थवेषधरोनरः २२
 विधिनागच्छतांनृणांफलावाप्तिर्विशेषतः
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनतीर्थयात्राविधिंचरेत् २३
 यस्यहस्तौचपादौचमनश्चैवसुसंहितम्
 विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलमश्नुते २४
 हरेकृष्णहरेकृष्णभक्तवत्सलगोपते
 शरण्यभगवन्विष्णोमांपाहिबहुसंसृतेः २५
 इतिब्रुवन्नरसनयामनसाचहरिस्मरन्
 पादचारीगतिंकुर्यात्तीर्थप्रतिमहोदयः २६
 यानेनगच्छन्पुरुषःसमभागफलंलभेत्
 उपानद्धांचतुर्थांशंगोयानेगोवधादिकम् २७
 व्यवहर्तातृतीयांशंसेवयाष्टमभागभाक्
 अनिच्छयाव्रजंस्तत्रतीर्थमर्धफलंलभेत् २८
 यथायथंप्रकर्तव्यातीर्थानामभियात्रिका
 पापक्षयोभवत्येवविधिदृष्ट्याविशेषतः २९
 तत्रसाधून्मस्कुर्यात्पादवंदनसेवनैः
 तद्द्वाराहरिभक्तिर्हिप्राप्यतेपुरुषोत्तमे ३०
 इतितीर्थविधिःप्रोक्तःसमासेननविस्तरात्
 एवंविधिंसमाश्रित्यगच्छत्वंपुरुषोत्तमम् ३१
 तुभ्यंतुष्टोमहाराजदास्यतेभक्तिमच्युतः
 यथासंसारनिर्वाहःक्षणादेवभविष्यति ३२
 तीर्थयात्राविधिंश्रुत्वासर्वपातकनाशनम्
 मुच्यतेसर्वपापेभ्यउग्रेभ्यःपुरुषर्षभ ३३
 सुमतिरुवाच
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यववंदेचरणौमहान्
 तत्तीर्थदर्शनौत्सुक्यविह्वलीकृतमानसः ३४
 आदिदेशनिजामात्यंमंत्रवित्तममुत्तमम्
 तीर्थयात्रेच्छयासर्वान्सहनेतुंमनोदधत् ३५

मंत्रिन्यौरजनान्सर्वानादिशत्वंममाज्ञया
 पुरुषोत्तमपादाब्जदर्शनप्रीतिहेतवे ३६
 येमदीयेपुरेलोकायेचमद्वाक्यकारकाः
 सर्वेनिर्यातुमत्पुर्यामयासहनरोत्तमाः ३७
 येतुमद्वाक्यमुल्लङ्घ्यस्थास्यन्तिपुरुषागृहे
 तेदंडचायमदंडेनपापिनोऽधर्महेतवः ३८
 किंतेनसुतवृंदेनबांधवैःकिंसुदुर्नयैः
 यैर्नदृष्टःस्वचक्षुर्भ्यापुण्यदःपुरुषोत्तमः ३९
 सूकरीयूथवत्तेषांप्रसूतिर्विट्प्रभक्षिका
 येषांपुत्राश्चपौत्रावाहरिनशरणंगताः ४०
 योदेवोनाममात्रेणसर्वान्पावयितुंक्षमः
 तंनमस्कुरुतक्षिप्रमदीयाःप्रकृतिव्रजाः ४१
 इतिवाक्यंमनोहारिभगवद्गुणगुंफितम्
 प्रजहर्षमहामात्यउत्तमःसत्यनामधृक् ४२
 हस्तिनंवरमारोप्यपटहेनव्यघोषयत्
 यदादिष्टंनृपेणेहतीर्थयात्रांसमिच्छता ४३
 गच्छंतुत्वरितालोकाराज्ञासहमहागिरिम्
 दृश्यतांपापसंहारीपुरुषोत्तमनामधृक् ४४
 क्रियतांसर्वसंसारसागरोगोष्पदंपुनः
 भूष्यतांशंखचक्रादिचिह्नैःस्वस्वतनुनरैः ४५
 इत्यादिघोषयामासराज्ञादिष्टंयदद्भुतम्
 सचिवोरघुनाथांग्रिध्याननिर्वारितश्रमः ४६
 तच्छ्रुत्वाताःप्रजाःसर्वाआनंदरससंप्लुताः
 मनोदधुःस्वनिस्तारेपुरुषोत्तमदर्शनात् ४७
 निर्ययुर्ब्राह्मणास्तत्रशिष्यैःसहसुवेषिणः
 आशिषंवरदानाढ्यांददतोभूमिपंप्रति ४८
 क्षत्रियाधन्विनोवीरावैश्यावस्तुक्रयाञ्चिताः
 शूद्राःसंसारनिस्तारहर्षितस्वीयविग्रहाः ४९
 रजकाश्चर्मकाःक्षौद्राःकिराताभित्तिकारकाः
 सूचीवृत्त्याचजीवंतस्तांबूलक्रयकारकाः ५०

तालवाद्यधरायेचयेचरंगोपजीविनः
 तैलविक्रयिणश्चैववस्त्रविक्रयिणस्तथा ५१
 सूतावदंतःपौराणीवार्ताहर्षसमन्विताः
 मागधाबंदिनस्तत्रनिर्गताभूमिपाज्ञया ५२
 भिषग्वृत्त्याचजीवंतस्तथापाशककोविदाः
 पाकस्वादुरसाभिज्ञाहास्यवाक्यानुरंजकाः ५३
 एंद्रजालिकविद्याध्रास्तथावार्तासुकोविदाः
 प्रशंसंतोमहाराजंनिर्ययुःपुरमध्यतः ५४
 राजापितत्रनिर्वर्त्यप्रातःसंध्यादिकाःक्रियाः
 ब्राह्मणंतापसश्रेष्ठमानिनायसुनिर्मलम् ५५
 तदाज्ञयामहाराजोनिर्जगामपुराद्वहिः
 लोकैरनुगतोराजाबभौचंद्रइवोडुभिः ५६
 क्रोशमात्रंसगत्वाथक्षौरंकृत्वाविधानतः
 दंडंकमंडलुंबिभ्रन्मृगचर्मतथाशुभम् ५७
 शुभवेषेणसंयुक्तोहरिध्यानपरायणः
 कामक्रोधादिरहितमनोबिभ्रन्महायशाः ५८
 तदादुंदुभयोभेर्यन्नानकाःपणवास्तथा
 शंखवीणादिकाश्चैवाध्मातास्तद्वादकैर्मुहुः ५९
 जयदेवेशदुःखघ्नपुरुषोत्तमसंज्ञित
 दर्शयस्वतनुंमह्यंवदंतोनिर्ययुर्जनाः ६०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे

रत्नग्रीवस्यतीर्थप्रयाणं नामैकोनविंशोऽध्यायः १९

विंशोऽध्यायः

सुमतिरुवाच

अथप्रयातेभूपालेसर्वलोकसमन्विते
 महाभागैर्वैष्णवैश्चगायकैःकृष्णकीर्तनम् १
 शुश्रावासौमहाराजोमार्गेगोविंदकीर्तनम्
 जयमाधवभक्तानांशरण्यपुरुषोत्तम २
 मार्गेतीर्थान्यनेकानिकुर्वन्पश्यन्महोदयम्

तापसब्राह्मणात्तेषांमहिमानमथाशृणोत् ३
 विचित्रविष्णुवार्ताभिर्विनोदितमनानृपः
 मार्गेमार्गेमहाविष्णुं गापयामास गायकान् ४
 दीनांधकृपणानांचपंगूनांवासनोचितम्
 दानंददौमहाराजोबुद्धिमान्विजितेंद्रियः ५
 अनेकतीर्थविरजमात्मानंभव्यतांगतम्
 कुर्वन्त्ययौस्वीयलोकैर्हरिध्यानपरायणः ६
 नृपोगच्छन्ददर्शाग्रेनदीं पापप्रणाशिनीम्
 चक्रांकितग्रावयुतांमुनिमानसनिर्मलाम् ७
 अनेकमुनिवृंदानांबहुश्रेणिविराजिताम्
 सारसादिपतत्रीणांकूजितैरुपशोभिताम् ८
 दृष्ट्वापप्रच्छविप्राग्रयंतापसंधर्मकोविदम्
 अनेकतीर्थमाहात्म्यविशेषज्ञानजृम्भितम् ९
 स्वामिन्केयनदीपुण्यामुनिवृन्दनिषेविता
 करोतिममचित्तस्यप्रमोदभरनिर्भरम् १०
 इतिश्रुत्वावचस्तस्यराजराजस्यधीमतः
 वक्तुंप्रचक्रमेविद्वांस्तीर्थमाहात्म्यमुत्तमम् ११
 ब्राह्मणउवाच
 गंडकीयंनदीराजन्सुरासुरनिषेविता
 पुण्योदकपरीवाहहतपातकसंचया १२
 दर्शनान्मानसंपापंस्पर्शनात्कर्मजंदहेत्
 वाचिकंस्वीयतोयस्यपानतःपापसंचयम् १३
 पुरादृष्ट्वाप्रजानाथःप्रजाःसर्वाविपावनीः
 स्वगंडविप्रुषोनेकपापघ्नींसृष्टवानिमाम् १४
 एनानदीयेपुण्योदांस्पृशंतिसुतरंगिणीम्
 तेगर्भभाजोनैवस्युरपिपापकृतोनराः १५
 अस्यांभवायेचाश्मानश्चक्रचिह्नैरलंकृताः
 तेसाक्षाद्भगवंतोहिस्वस्वरूपधराःपराः १६
 शिलांसंपूजयेद्यस्तुनित्यंचक्रयुतानरः
 नजातुसजनन्यावैजठरंसमुपाविशेत् १७

पूजयेद्योनरोधीमाञ्छालग्रामशिलांवराम्
 तेनाचारवताभाव्यदंभलोभवियोगिना १८
 परदारपरद्रव्यविमुखेननरेणहि
 पूजनीयःप्रयत्नेनशालग्रामःसचक्रकः १९
 द्वारवत्यांभवंचक्रंशिलावैगंडकीभवा
 पुंसांक्षणाद्धरत्येवपापंजन्मशतार्जितम् २०
 अपिपापसहस्राणांकर्तातावन्नरोभवेत्
 शालग्रामशिलातोयंपीत्वापूतोभवेत्क्षणात् २१
 ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रोवेदपथिस्थितः
 शालग्रामंपूजयित्वागृहस्थोमोक्षमाप्नुयात् २२
 नजातुचित्स्त्रियाकार्यंशालग्रामस्यपूजनम्
 भर्तृहीनाथसुभगास्वर्गलोकहितैषिणी २३
 मोहात्स्पृष्ट्वापिमहिलाजन्मशीलगुणान्विता
 हित्वापुण्यसमूहंसासत्वरंनरकंव्रजेत् २४
 स्त्रीपाणिमुक्तपुष्पाणिशालग्रामशिलोपरि
 पवेरधिकपातानिवदंतिब्राह्मणोत्तमाः २५
 चंदनंविषसंकाशंकुसुमंवज्रसंनिभम्
 नैवेद्यंकालकूटाभंभवेद्भगवतःकृतम् २६
 तस्मात्सर्वात्मनात्याज्यंस्त्रियास्पर्शःशिलोपरि
 कुर्वतीयातिनरकंयावदिंद्राश्चतुर्दश २७
 अपिपापसमाचारोब्रह्महत्यायुतोऽपिवा
 शालग्रामशिलातोयंपीत्वायातिपरांगतिम् २८
 तुलसीचंदनंवारिशंखोघंटाथचक्रकम्
 शिलाताम्रस्यपात्रंतुविष्णोर्नामपदामृतम् २९
 पदामृतंतुनवभिःपापराशिप्रदाहकम्
 वदंतिमुनयःशांताःसर्वशास्त्रार्थकोविदाः ३०
 सर्वतीर्थपरिस्नानात्सर्वक्रतुसमर्चनात्
 पुण्यंभवतियद्राजन्विंदौबिंदौतदद्भुतम् ३१
 शालग्रामशिलायत्रपूज्यतेपुरुषोत्तमैः
 तत्रयोजनमात्रंतुतीर्थकोटिसमन्वितम् ३२

शालग्रामाःसमाःपूज्याःसमेषुद्वितयंनहि
 विषमाएवसंपूज्याविषमेषुत्रयंनहि ३३
 द्वारावतीभवंचक्रंतथावैगंडकीभवम्
 उभयोःसंगमोयत्रतत्रगंगासमुद्रगा ३४
 रूक्षाःकुर्वन्तिपुरुषानायुःश्रीबलवर्जितान्
 तस्मात्स्निग्धामनोहारिरूपिण्योददतिश्रियम् ३५
 आयुष्कामोनरोयस्तुधनकामोहियःपुमान्
 पूजयन्सर्वमाप्नोतिपारलौकिकमैहिकम् ३६
 प्राणांतकालेपुंसस्तुभवेद्भाग्यवतो नृप
 वाचिनामहरेःपुण्यंशिलाहृदितदंतिके ३७
 गच्छत्सुप्राणमार्गेषुयस्यविश्रंभतोऽपिचेत्
 शालग्रामशिलास्फूर्तिस्तस्यमुक्तिर्नसंशयः ३८
 पुराभगवताप्रोक्तमंबरीषायधीमते
 ब्राह्मणान्यासिनःस्निग्धाःशालग्रामशिलास्तथा ३९
 स्वरूपत्रितयंमह्यमेतद्विद्वितिमंडले
 पापिनांपापनिर्हारंकर्तुं धृतमुदंचता ४०
 निंदन्तिपापिनोयेवाशालग्रामशिलांसकृत्
 कुंभीपाकेपचंत्याशुयावदाभूतसंप्लवम् ४१
 पूजांसमुद्यतंकर्तुंयोवारयतिमूढधीः
 तस्यमातापिताबंधुवर्गानरकभागिनः ४२
 योवाकथयतिप्रेष्ठंशालग्रामार्चनंकुरु
 सकृत्तार्थोनयत्याशुवैकुण्ठंस्वस्यपूर्वजान् ४३
 अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनम्
 मुनयोवीतरागाश्चकामक्रोधविवर्जिताः ४४
 पुराकीकटसंज्ञेवैदेशेधर्मविवर्जिते
 आसीत्पुल्कसजातीयोनरःशबरसंज्ञितः ४५
 नित्यंजंतुवधोद्युक्तःशरासनधरोमुहुः
 तीर्थप्रतियियासूनांबलाद्धरतिजीवितम् ४६
 अनेकप्राणिहत्याकृत्परस्वेनिरतःसदा
 सदारागादिसंयुक्तःकामक्रोधादिसंयुतः ४७

विचरत्यनिशंभीमेवनेप्राणिवधंकरः
 विषसंसक्तबाणाग्ररूढचापगुणोद्धुरः ४८
 सकदापर्यटन्व्याधःप्राणिमात्रभयंकरः
 कालंप्राप्तंनजानातिसमीपेऽप्युग्रमानसः ४९
 यमदूतास्तुसंप्राप्ताःपाशमुद्गरपाणयः
 ताम्रकेशादीर्घनखालंबदंष्ट्राभयानकाः ५०
 श्यामालोहस्यनिगडान्बिभ्रतोमोहकारकाः
 बध्नंतुपापिनं ह्येनंप्राणिमात्रभयंकरम् ५१
 कदाचिन्मनसानायंप्राणिमात्रोपकारकः
 परदारपरद्रव्यपरद्रोहपरायणः ५२
 एतस्यजिह्वांमहतीमहंनिष्कासयाम्यतः
 एकोवदतिचैतस्यचक्षुरुत्पाटयाम्यहम् ५३
 एकोवदतिचैतस्यकरौकृतामिपापिनः
 अन्योवदत्यहंकर्णौकर्तयामिदुरात्मनः ५४
 एवंवदंतःसुभृशंदन्तैर्दन्तनिपीडकाः
 आगत्यतंदुरात्मानंसायुधास्तस्थुरुन्मदाः ५५
 एकोदूतस्तदासर्परूपंधृत्वादशत्पदे
 सदष्टमात्रःसहसागतासुःपर्यजायत ५६
 तदातंलोहपाशेनबद्धातेयमकिंकराः
 कशाभिस्ताडयामासुर्मुद्गरैःप्राहरन्कुधा ५७
 अहोदुष्टदुरात्मंस्त्वंकदाचिन्नाचरःशुभम्
 मनसापियतस्त्वांवैक्षेप्स्यामोरौरवेषुच ५८
 त्वङ्मांसंवायसारौद्राभक्षयिष्यंतिवैक्रुधा
 आजन्मतस्तुभवतानकृतंहरिसेवनम् ५९
 त्वयाकलत्रपुत्राद्याद्रोहंकृत्वासुपोषिताः
 नकदाचित्स्मृतोदेवःपापहारीजनार्दनः ६०
 तस्मात्त्वांलोहशंकौवाकुंभीपाकेचरौरवे
 धर्मराजाज्ञयासर्वेनेष्यामोबहुताडनैः ६१
 एवमुक्त्वायदानेतुंसमैच्छन्यमकिंकराः
 तावत्प्राप्तोमहाविष्णुचरणाब्जपरायणः ६२

यमदूतास्तदादृष्टावैष्णवेनमहात्मना
 पाशमुद्गरदंडादिदुष्टायुधधरागणाः ६३
 पुलकसंलोहनिगडैर्बद्ध्वायातुंसमुद्यताः
 बन्धबन्धग्रसच्छिन्धिभिन्धिभिन्धीतिवादिनः ६४
 तदाकृपालुस्तंप्रेक्ष्यपद्मनाभपरायणः
 अत्यंतकृपयायुक्तंचेतस्तत्रतदाकरोत् ६५
 असौमहादुष्टपीडांमायातुममसन्निधौ
 मोचयाम्यहमद्यैवयमदूतेभ्यएवच ६६
 इतिकृत्वामतितस्मिन्कृपायुक्तोमुनीश्वरः
 शालग्रामशिलांहस्तेगृहीत्वास्यगतोऽतिके ६७
 तस्यपादोदकंपुण्यंतुलसीदलमिश्रितम्
 मुखेविनिक्षिपन्कर्णैरामनामजजापह ६८
 तुलसींमस्तकेतस्यधारयामासवैष्णवः
 शिलांहदिमहाविष्णोर्धृत्वाप्राहसवैष्णवः ६९
 गच्छंतुयमदूतावैयातनासुपरायणाः
 शालग्रामशिलास्पर्शोदहतात्पातकंमहत् ७०
 इत्युक्तवतितस्मिन्वैगणाविष्णोर्महाद्भुताः
 आययुस्तस्यसविधेशिलास्पर्शाद्गतांहसः ७१
 पीतवस्त्राःशंखचक्रगदापद्मविराजिताः
 आगत्यमोचयामासुर्लोहपाशादुरासदात् ७२
 मोचयित्वामहापापकारकंपुल्कसंनरम्
 ऊचुःकिमर्थबद्धोऽयवैष्णवःपूज्यदेहभृत् ७३
 कस्याज्ञाकारकायूयंदधर्मप्रकारकाः
 मुंचंतुवैष्णवंत्वेनंकिमर्थविधृतोह्ययम् ७४
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगदुर्यमकिंकराः
 धर्मराजाज्ञयाप्राप्तानेतुंपापिनमुद्यताः ७५
 नासौकदाचिन्मनसाप्राणिमात्रोपकारकः
 प्राणिहत्यामहापापकारीदुष्टशरीरभृत् ७६
 नृबहूंस्तीर्थयात्रायांगच्छतोऽसौव्यलुंठयत्
 परदाररतोनित्यंसर्वपापाधिकारकः ७७

तस्मान्नेतुंवयंप्राप्ताः पापिनंपुल्कसंनरम्
 भवद्भिर्मोचितः कस्मादकस्मादागतैर्भटैः ७८
 विष्णुदूता ऊचुः
 ब्रह्महत्यादिकंपापंप्राणिकोटिवधोद्भवम्
 शालग्रामशिलास्पर्शः सर्वदहतितत्क्षणात् ७९
 रामेतिनामयच्छ्रोत्रे विश्रंभादागतं यदि
 करोति पापसंदाहंतूलं वह्निकणो यथा ८०
 तुलसीमस्तके यस्य शिलाहृदि मनोहरा
 मुखे कर्णेऽथ वारामनाममुक्तस्तदैव सः ८१
 तस्मादनेन तुलसीमस्तके विधृतापुरा
 श्रावितं रामनामा शुशिलाहृदि सुधारिता ८२
 तस्मात्पापसमूहोऽस्य दग्धः पुण्यकलेवरः
 यास्य ते परमं स्थानं पापिनां यत्सुदुर्लभम् ८३
 वर्षायुतं तत्र भुक्त्वा भोगान्सर्वमनोहरान्
 भारते जन्मसंप्राप्य समाराध्य जगद्गुरुम् ८४
 प्राप्स्यते परमं स्थानं सुरासुरसुदुर्लभम्
 न ज्ञातो महिमा सम्यक्छिलायाः परमेष्ठिनः ८५
 दृष्टास्पृष्टार्चिता वापि सर्वपापहराक्षणात्
 इत्युक्त्वा विरताः सर्वे महाविष्णोर्गणामुदा ८६
 याम्यास्ते किंकराराज्ञे कथयामासुरद्भुतम्
 वैष्णवो हर्षमापेदे रघुनाथ परायणः ८७
 मुक्तोऽसौ यमपाशाच्च गमिष्यति परंपदम्
 तदा जगाम विमलं किंकिणीजालमंडितम् ८८
 विमानं देवलोकात्तु मनोहारि महाद्भुतम्
 तत्रारुह्य गतः स्वर्गं महापुण्यैर्निषेवितम् ८९
 भोगान्भुक्त्वा सविपुलानां जगाम महीतलम्
 काश्यां जन्मसमासाद्य शुचिवाडवसत्कुले ९०
 आराध्य जगतामीशं गतवान्परमंपदम्
 स पापी साधुसंगत्या शालग्रामशिलां स्पृशन् ९१
 महापीडाविनिर्मुक्तो गतवान्परमंपदम्

मयातेऽभिहितं राजन् गंडकीचरितं महत् ६२

श्रुत्वा विमुच्यते पापैर्भुक्तिं मुक्तिं च विंदति ६३

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे रामाश्वमेधे शेषवात्स्यायनसंवादे

गंडकीमाहात्म्यं नाम विंशोऽध्यायः २०

एकविंशोऽध्यायः

सुमतिरुवाच

एतन्माहात्म्यमतुलं गंडक्याः कर्णगोचरम्

कृत्वा कृतार्थमात्मानममन्यत नृपोत्तमः १

स्नात्वा तीर्थे पितृन् सर्वान्संतर्प्य जहृषेमहान्

शालग्रामशिलापूजां कुर्वन्वाडववाक्यतः २

चतुर्विंशच्छिलास्तत्र गृहीत्वास नृपोत्तमः

पूजयामास प्रेम्णा च चंदनाद्युपचारकैः ३

तत्र दानानि दत्त्वा च दीनांधेभ्यो विशेषतः

गंतुं प्रचक्रमे राजा पुरुषोत्तम मंदिरम् ४

एवं क्रमेण संप्राप्तो गंगासागरसंगमम्

कृत्वा क्षिणोचरं तंच ब्राह्मणं पृष्टवान्मुदा ५

स्वामिन्वद कियदूरे नीलाख्यः पर्वतो महान्

पुरुषोत्तमसंवासः सुरासुरनमस्कृतः ६

तदा श्रुत्वामहद्वाक्यं रत्नग्रीवस्य भूपतेः

उवाच विस्मया विष्टो राजानं प्रतिसादरम् ७

राजन्नेतत्स्थलं नीलपर्वतस्य नमस्कृतम्

किमर्थं दृश्यते नैव महापुण्यफलप्रदम् ८

पुनः पुनरुवाचेदं स्थलं नीलस्य भूभृतः

कथं न दृश्यते राजन् पुरुषोत्तम वासभृत् ९

अत्र स्नातं मया सम्यगत्र भिल्लाक्षि गोचराः

अनेनैव पथाराजन्नारूढं पर्वतोपरि १०

इति तद्वाक्यमाकर्ण्य विव्यथे मानसे नृपः

नीलभूधरदर्शाय कुर्वन्नुत्कंठितं मनः ११

उवाच तत्कथं विप्र दृश्येत पुरुषोत्तमः

कथंवाटृश्यतेनीलस्तदुपायंवदस्वनः १२
 तदावाक्यंसमाकर्ण्यरत्नग्रीवस्यभूपतेः
 तापसोब्राह्मणोवाक्यमुवाचनृपविस्मितः १३
 गंगासागरसंयोगेस्नात्वास्माभिर्महीपते
 स्थातव्यंतावदेवात्रयावन्नीलोन्दृश्यते १४
 गीयतेपापहादेवःपुरुषोत्तमसंज्ञितः
 करिष्यतेकृपामाशुभक्तवत्सलनामधृक् १५
 त्यजत्यसौनवैभक्तान्देवदेवशिरोमणिः
 अनेकेरक्षिताभक्तास्तद्गायस्वमहामते १६
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजाव्यथितचेतसा
 स्नात्वागंगाब्धिसंयोगेततो नशनमादधात् १७
 करिष्यतिकृपांयर्हिदर्शनेपुरुषोत्तमः
 पूजांकृत्वाशनंकुर्यामन्यथानशनंव्रतम् १८
 इतिकृत्वासनियमंगंगासागररोधसि
 गायन्हरिगुणग्राममुपवासमथाचरत् १९
 राजोवाच
 जयदीनदयाकरप्रभोजयदुःखापहमङ्गलाह्वय
 जयभक्तजनार्तिनाशनकृतवर्ष्मञ्जयदुष्टघातक २०
 अंबरीषमथवीक्ष्यदुःखितंविप्रशापहतसर्वमङ्गलम्
 धारयन्निजकरेसुदर्शनंसंरक्षजठराधिवासतः २१
 दैत्यराजपितृकारितव्यथःशूलपाशजलवह्निपातनैः
 श्रीनृसिंहतनुधारिणात्वयारक्षितःसपदिपश्यतःपितुः २२
 ग्राहवक्त्रपतितांघ्रिमुद्धटंवारणेंद्रमतिदुःखपीडितम्
 वीक्ष्यसाधुकुरुणार्द्रमानसस्त्वंगरुत्मतिकृतारुहक्रियः २३
 त्यक्तपक्षिपतिरात्तचक्रकोवेगकंपयुतमालिकांबरः
 गीयसेसुभिरमुष्यनक्रतोमोचकःसपदितद्विनाशकः २४
 यत्रयत्रतवसेवकार्दनंतत्रतत्रबतदेहधारिणा
 पाल्यतेचभवतानिजःप्रभोपापहारिचरितैर्मनोहरैः २५
 दीननाथसुरमौलिहीरकाघृष्टपादतलभक्तवल्लभ
 पापकोटिपरिदाहकप्रभोदर्शयस्वनिजदर्शनंमम २६

पापकृद्यदिजनोयमागतोमानसेतवतथाहिदर्शय
 तावकावयमघौघनाशनंविस्मृतंनहिसुरासुरार्चित २७
 येवदंतितवनामनिर्मलंतेतरंतिसकलाघसागरम्
 संस्मृतिर्यदिकृतातदामयाप्राप्यतांसकलदुःखवारक २८
 सुमतिरुवाच
 एवंगायन्गुणान्रात्रौदिवावापिमहीपतिः
 क्षणमात्रंनविश्रांतोनिद्रामापनवैसुखम् २९
 गायन्गच्छन्गृणंस्तिष्ठन्वदत्येतदहर्निशम्
 दर्शयस्वकृपानाथस्वतनुंपुरुषोत्तम ३०
 एवंराज्ञःपंचदिनंगतंगंगाब्धिसंगमे
 तदाकृपाब्धिःकृपयाचिंतयामासगोपतिः ३१
 असौराजामदीयेनगानेनविगताघकः
 पश्यतान्मामकींप्रेष्ठांसुरासुरनमस्कृताम् ३२
 इतिसंचिंत्यभगवान्कृपापूरितमानसः
 संन्यासिवेषमास्थायययौराज्ञोऽतिकंविभुः ३३
 तत्रगत्वामहाराजत्रिदंडियतिवेषधृक्
 भक्तानुकंपयाप्राप्तोवीक्षितस्तापसेनहि ३४
 ॐनमोविष्णवेत्युक्त्वानमश्चक्रेनृपोत्तमः
 अर्घ्यपाद्यासनैःपूजांचकारहरिमानसः ३५
 उवाचभाग्यमतुलंयद्भवानक्षिगोचरः
 अतःपरंदास्यतेमेगोविंदोनिजदर्शनम् ३६
 इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंसंन्यासीनिजगादतम्
 राजञ्छृणुष्वकथितंममवाक्यविनिःसृतम् ३७
 अहंज्ञानेनजानामिभूतंभव्यंभवच्चयत्
 तस्मादहंब्रुवेकिंचिच्छृणुष्वैकाग्रमानसः ३८
 श्वोमध्याह्नेहरिर्दातादर्शनंब्रह्मदुर्लभम्
 पंचभिःस्वजनैःसाकंयास्यसेपरमंपदम् ३९
 त्वममात्यश्चमहिलातवतापसवाडवः
 पुरेतवकरंबाख्यःसाधुश्चतंतुवायकः ४०
 एतैःपंचभिरेतस्मिन्नीलेपर्वतसत्तमे

यास्यसेब्रह्मदेवेन्द्रवन्दितंसुरपूजितम् ४१
 इत्युक्त्वाऽदृश्यतांप्राप्नोयतिःक्वापिनदृश्यते
 तदाकर्ण्यनृपोहर्षप्रापचाशुसविस्मयम् ४२
 राजोवाच
 स्वामिन्कोऽसौसमागत्यसंन्यसीमांयदूचिवान्
 नदृश्यतेपुनःकुत्रगतोऽसौचित्तहर्षदः ४३
 तापसउवाच
 राजंस्तवमहाप्रेम्णाकृष्टचित्तःसमभ्यगात्
 पुरुषोत्तमनामायंसर्वपापप्रणाशनः ४४
 श्वोमध्याहेतवपुरोभविष्यतिमहान्गिरिः
 तमारुह्यहरिंदृष्ट्वाकृतार्थस्त्वंभविष्यसि ४५
 इतिवाक्यसुधापूरनाशितस्वांतसंज्वरः
 हर्षयमापसन्पुनोब्रह्मापिनहिवेत्तितम् ४६
 तदादुंदुभयोनेदुर्वीणापणवगोमुखाः
 महानंदस्तदाह्यासीद्राजराजस्यचेतसि ४७
 गायन्हरिंक्षणंतिष्ठन्हसञ्जल्पन्ब्रुवन्नमन्
 आनंदंप्रापसुघनंसर्वसंतापनाशनम् ४८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 संन्यासिदर्शनंनामएकविंशोऽध्यायः २१

द्वाविंशोऽध्यायः

सुमतिरुवाच
 अथसर्वंदिनंनीत्वाहरिस्मरणकीर्तनैः
 रात्रौसुष्वापगंगायारोधस्युरुफलप्रदे १
 ददर्शस्वप्नमध्येतुसस्वात्मानंचतुर्भुजम्
 शंखचक्रगदापद्मशार्ङ्गकोदंडधारिणम् २
 नृत्यंतंपुरुषोत्तमस्यपुरतःशर्वाददेवैःसह
 श्रीमद्भिःस्वतनूयुतैरिगदांबूत्थाब्जहेत्यादिभिः
 विष्वक्सेनवरैर्गणैःसुतनुभिःश्रीशंसदोपासितं
 दृष्ट्वाविस्मयमापलोकविषयंहर्षतथात्यद्भुतम् ३

ददतंमनसोऽभीष्टंपुरुषोत्तमसंज्ञितम्
 आत्मानंचकृपापात्रममन्यतमहामतिः ४
 इत्येवंस्वप्रविषयेददर्शनृपसत्तमः
 प्रातःप्रबुद्धोविप्रायजगादस्वप्नमीक्षितम् ५
 तच्छ्रुत्वावाडवोधीमान्कथयामासविस्मितः
 राजंस्त्वयासौदृष्टोयःपुरुषोत्तमसंज्ञितः ६
 दास्यतेशंखचक्रादिचिह्नितांस्वतनुंहरिः
 इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंरत्नग्रीवोमहामनाः ७
 दापयामासदानानिदीनानांमानसोचितम्
 स्नात्वागंगाब्धिसंयोगेत्तर्पयित्वापितृन्सुरान् ८
 गायन्हरिगुणग्रामंप्रत्यैक्षतचदर्शनम्
 ततोमध्याह्नसमयेदिविदुंदुभयोमुहुः ९
 जघ्नुःसुरकराघातबहुशब्दसुशब्दिताः
 अकस्मात्पुष्पवृष्टिश्चबभूवनृपमस्तके १०
 धन्योसिनृपवर्यस्त्वंनीलंपश्याक्षिगोचरम् ११
 शृणोतीतियदावाक्यंनृपोदेवप्रणोदितम्
 तदाससूर्यकोटीनामधिकांतिधरोद्भुतः १२
 राज्ञोऽक्षिगोचरोजातोनीलनामामहागिरिः
 राजतैःकानकैःशृंगैःसमंतात्परिराजितः १३
 किमग्निःप्रज्वलत्येषद्वितीयःकिमुभास्करः
 किमयंवैद्युतःपुंजोह्यकस्मात्स्थिरकांतिधृक् १४
 तापसब्राह्मणोदृष्ट्वानीलप्रस्थंसुशोभितम्
 राज्ञेनिवेदयामासएषपुण्योमहागिरिः १५
 तच्छ्रुत्वा नृपतिश्चेष्टःशिरसाप्रणनामह
 धन्योऽस्मि कृतकृत्योऽस्मिनीलोमेदृष्टिगोचरः १६
 अमात्योराजपत्नीचकरम्बस्तंतुवायकः
 नीलदर्शनसंहृष्टाबभूवुःपुरुषर्षभ १७
 पंचैतेविजयेकालेनीलपर्वतमारुहन्
 महादुंदुभिनिर्घोषाञ्छृण्वन्तोह्यमरैःकृतान् १८
 तस्योपरितनेशृंगेचित्रपादपराजिते

ददर्शहाटकाबद्धं देवालयमनुत्तमम् १६
 ब्रह्मागत्य सदा पूजां करोति परमेष्ठिनः
 नैवेद्यं कुरुते यत्र हरिस्तोषकारकम् २०
 दृष्ट्वा तत्र विमलं देवाय तनमुत्तमम्
 प्रविवेश परीवारैः पञ्चभिः सह संवृतः २१
 तत्र दृष्ट्वा जातरूपे महामणिविचित्रिते
 सिंहासने विराजतं चतुर्भुजमनोहरम् २२
 चण्डप्रचण्डविजयजयादिभिरुपासितम्
 प्रणनामसपत्नीकोराजासेवकसंयुतः २३
 प्रणम्य परमात्मानं महाराजः सुरोत्तमम्
 स्नापयामास विधिवद्वेदोक्तैः स्नानमंत्रकैः २४
 अर्घ्यपाद्यादिकं चक्रे प्रीतेन मनसानृपः
 चंदनेन विलिप्यैनं सुवस्त्रे विनिवेद्य च २५
 धूपमारार्तिकं कृत्वा सर्वस्वादुमनोहरम्
 नैवेद्यं भगवन्मूर्त्यै न्यवेदयदथो नृपः २६
 प्रणम्य च स्तुतिं चक्रे तापसब्राह्मणेन च
 यथामतिगुणग्रामगुंफितस्तोत्रसंचयैः २७
 राजोवाच
 एकस्त्वं पुरुषः साक्षाद्भगवान्प्रकृतेः परः
 कार्यकारणतोभिन्नो महत्तत्त्वादिपूजितः २८
 त्वन्नाभिकमलाञ्जशे ब्रह्मा सृष्टिविचक्षणः
 तथा संहारकर्ता च रुद्रस्त्वन्नेत्रसंभवः २९
 त्वया ज्ञप्तः करोत्यस्य विश्वस्य परिचेष्टितम्
 त्वत्तो जातं पुराणाद्यजगत्स्थास्नुचरिष्णुच ३०
 चेतनाशक्तिमाविश्य त्वमेनं चेतयस्य हो
 तव जन्मतु नास्त्येव नांतस्तव जगत्पते
 वृद्धिक्षयपरीणामास्त्वयि संत्येव नो विभो ३१
 तथापि भक्तरक्षार्थं धर्मस्थापनहेतवे
 करोषि जन्म कर्माणि ह्यनुरूपगुणानि च ३२
 त्वयामात्स्यं वपुर्धृत्वा शंखस्तुनिहतो सुरः

वेदाःसुरक्षिताब्रह्मन्महापुरुषपूर्वज ३३
 शेषोनवेत्तिमहितेभारत्यपिमहेश्वरी
 किमुतान्येमहाविष्णोमादृशास्तुकुबुद्धयः ३४
 मनसात्वांनचाप्नोतिवागियंपरमेश्वरी
 तस्मादहंकथंत्वांवैस्तोतुंस्यामीश्वरःप्रभो ३५
 इतिस्तुत्वासशिरसाप्रणाममकरोन्मुहुः
 गद्गदस्वरसंयुक्तोरोमहर्षाकितांगकः ३६
 इतिस्तुत्याप्रहृष्टात्माभगवान्पुरुषोत्तमः
 उवाचवचनंसत्यंराजानंप्रतिसार्थकम् ३७
 श्रीभगवानुवाच
 तवस्तुत्याप्रहर्षोऽभून्ममराजन्महामते
 जानीहित्वंमहाराजमांचप्रकृतितःपरम् ३८
 नैवेद्यभक्षणंत्वंहिशीघ्रंकुरुमनोहरम्
 चतुर्भुजत्वमाप्तःसन्गंतासिपरमंपदम् ३९
 त्वत्कृत्स्तुतिरत्नेनयोमांस्तोष्यतिमानवः
 तस्यापिदर्शनंदास्येभुक्तिमुक्तिवरप्रदम् ४०
 इत्येवंवचनंराजाश्रुत्वाभगवतोदितम्
 नैवेद्यभक्षणंचक्रेचतुर्भिःसहसेवकैः ४१
 ततोविमानंसंप्राप्तंकिंकिणीजालमंडितम्
 अप्सरोवृंदसंसेव्यंसर्वभोगसमन्वितम् ४२
 पुरुषोत्तमसंज्ञंचपश्यन्नाजासधार्मिकः
 ववंदेचरणौतस्यकृपापात्रकृतात्मकः ४३
 तदाज्ञयाविमानेसआरुह्यमहिलायुतः
 जगामपश्यतस्तस्यदिविवैकुण्ठमद्भुतम् ४४
 मंत्रीधर्मपरोराज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः
 ययौसाकंविमानेनललनावृन्दसेवितः ४५
 तापसब्राह्मणस्तत्रसर्वतीर्थाविगाहकः
 चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तोययौदेवैर्विमानिभिः ४६
 करंबोऽपिमहाराजगानपुण्येनदर्शनम्
 प्राप्तोययौसुरावासंसर्वदेवादिदुर्लभम् ४७

सर्वेप्रचलिताविष्णुलोकं परममद्भुतम्
 चतुर्भुजाः शंखचक्रगदापाथोजधारिणः ४८
 सर्वमेघश्रियः शुद्धालसदंभोजपाणयः
 हारकेयूरकटकैर्भूषितांगाययुर्दिवम् ४९
 तद्विमानावलीर्दृष्ट्वा लोकैः प्रकृतिभिस्तदा
 दुन्दुभीनां तु निर्घोषस्तैः कृतः कर्णगोचरः ५०
 तदैको ब्राह्मणो ह्यासीद्विष्णुपादाब्जवल्लभः
 गतस्तद्विरहाकृष्टचेता जातश्चतुर्भुजः ५१
 तच्चित्रं वीक्ष्य लोकास्ते प्रशंसन्तो महोदयम्
 गंगासागरसंयोगे स्नात्वा ऽगुस्तं पुरं प्रति ५२
 अहो भाग्यं भूमिपतेरत्नग्रीवस्य सन्मतेः
 जगमानेन देहेन तद्विष्णोः परमं पदम् ५३
 राजन्नसौ नीलगिरिः पुरुषोत्तमसत्कृतः
 यं वीक्ष्यैव ब्रजं त्यक्त्वा वैकुण्ठं परमायनम् ५४
 एतन्नीलस्य माहात्म्यं यः शृणोति स भाग्यवान्
 यः श्रावयति लोकान्वैतौ गच्छेतां परं पदम् ५५
 एतच्छ्रुत्वा तु दुःस्वप्नो नश्यति स्मृतिमात्रतः
 प्राप्ते संसारनिस्तारं ददाति पुरुषोत्तमः ५६
 यो ऽसौ नीलाधिवासी च सरामः पुरुषोत्तमः
 सीतासाक्षान्महालक्ष्मीः सर्वकारणकारणम् ५७
 हयमेधं चरित्वा स लोकान्वैपावयिष्यति
 यन्नाम ब्रह्महत्यायाः प्रायश्चित्ते प्रदिश्यते ५८
 इदानीं त्वद्धयः प्राप्तो नीले पर्वतसत्तमे
 पुरुषोत्तमदेवं त्वं नमस्कुरु महामते ५९
 तत्र निष्पापिनो भूत्वा यास्यामः परमं पदम्
 यस्य प्रसादाद्ब्रह्मवोनिस्तीर्णा भवसागरात् ६०
 एवं प्रवदतस्तस्य प्राप्तो ऽश्वो नीलपर्वतम्
 वायुवेगेन पृथिवीं कुर्वन्संक्षुरणमंडलाम् ६१
 तदाराजापितृपृष्ठचारी नीलाभिधंगिरिम्
 प्राप्तो गंगाब्धिसंयोगे स्नात्वा गातुः पुरुषोत्तमम् ६२

स्तुत्वानत्वाचदेवेशंसुरासुरनमस्कृतम्
जातंकृतार्थमात्मानममन्यतसशत्रुहा ६३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
नीलगिरिमहिमवर्णननामद्वाविंशोऽध्यायः २२

त्रयोविंशोऽध्यायः

शेषउवाच

क्षणंस्थित्वातृणान्यत्वाययौवाजीमनोजवः
वीरश्रेणीवृतःपत्रंभालेधृत्वासचामरः १
शत्रुघ्नेनसुवीरेणलक्ष्मीनिधिनृपेणच
पुष्कलेनोग्रवाहेनप्रतापाग्रचेणरक्षितः २
ययौपुरींसचक्रांकांसुबाहुपरिरक्षिताम्
अनेकवीरकोटीभीरक्षितोऽनुगतःप्रभो ३
तदापुत्रोस्यदमनोमृगयामास्थितोमहान्
ददर्शाश्वंभालपत्रंचंदनादिकचर्चितम् ४
विलोक्यसेवकंप्राहकस्याश्वोमेऽक्षिगोचरः
भालेपत्रंधृतंकिंनुचामरंकिंतुशोभनम् ५
इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासेवकःप्रययौततः
यत्रासौवर्ततेवाजीभालपत्रःसुशोभनः ६
गृहीत्वातंकेशसंधेरत्नमालाविभूषितम्
निनायचाग्रेभूपस्यसुबाहुकुलधारिणः ७
सपत्रंवाचयामाससुंदराक्षरशोभितम्
अयोध्याधिपतिश्चासीद्राजादशरथोबली ८
तस्यात्मजोरामभद्रःसर्वशूरशिरोमणिः
नान्योस्तितत्समःपृथ्व्यांधनुर्धरणविक्रमः ९
तेनासौमोचितोवाजीचंदनादिकचर्चितः
तंपालयतिधर्मात्माशत्रुघ्नःपरवीरहा १०
येचशूरावयंवीराधनुर्हस्ताइमेवयम्
तेगृह्णंतुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ११
तंचमोक्षयतिशत्रुघ्नःसर्ववीरशिरोमणिः

अन्यथापादयोस्तस्यप्रणतिंयांतुधन्विनः १२
 इत्यभिप्रायमालोक्यजगादनृपनंदनः
 रामएवधनुर्धारीनवयंक्षत्रियाःस्मृताः १३
 तातेमेऽवस्थितेपृथ्व्यांकोऽयगर्वोमहान्भुवि
 प्राप्नोतुगर्वस्यफलंममनिर्मुक्तसायकैः १४
 अद्यमेनिशिताबाणाःशत्रुघ्नंकिंशुकंयथा
 पुष्पितंविदधत्वद्धाक्षतावृतशरीरकम् १५
 दारयंतुकपोलांश्चसायकाममदंतिनाम्
 अश्वान्पश्यंतुशतशोरुधिरौघपरिप्लुतान् १६
 पिबंतुयोगिनीसंधारुधिराणिनृमस्तकैः
 शिवाभवंतुसंतुष्टामद्वैरिक्रव्यभक्षणैः १७
 पश्यंतुसुभटास्तस्यममबाहुबलंमहत्
 कोदंडदंडनिर्मुक्ताःशरकोटीर्विमुंचतः १८
 इत्थमुक्त्वामहीपस्यतनुजोदमनाभिधः
 स्वपुरंप्रेषयित्वातंप्रहृष्टोऽभवदुद्धटः १९
 सेनापतिमुवाचेदंसज्जीकुरुमहामते
 सेनांपरिमितांमह्यंवैरिवृंदनिवारणे २०
 सज्जांसेनांविधायाशुसंमुखोरणमंडले
 स्थितवान्यावदत्युग्रस्तावत्प्राप्ताहयानुगाः २१
 क्वासौहयोमहाराज्ञोभालपत्रेणचिह्नितः
 पप्रच्छुस्तेतुचान्योन्यमतिव्याकुलितामुहुः २२
 तावद्दर्शपुरतःप्रतापाग्रचःपरंतपः
 सज्जीभूतंतुकटकंवीरशब्दनिनादितम् २३
 तत्रावदञ्जनाःकेचिन्नीतोऽश्वोऽनेनभूपते
 अन्यथासंमुखस्तिष्ठेत्कथंवीरोबलानुगः २४
 इत्याकर्ण्यप्रतापाग्रचःप्रेषयामाससेवकम्
 सगत्वातत्रपप्रच्छकुत्राश्चोरामभूपतेः २५
 केननीतःकुतोनीतोरामंजानातिनोकुधीः
 यंशक्रप्रमुखादेवाबलिमादायसन्नताः २६
 तस्यवैधर्मराजस्यकुपितंतुबलंमहत्

सर्वथाहिग्रसिष्येतप्रणतिंचेन्नयास्यति २७
 इत्थमुक्तंसमाकर्ण्यतदाराजसुतोबली
 तंवैधिक्कारयामासवाग्जालेनसुदुर्मनाः २८
 मयानीतोयज्ञहयःपत्रचिह्नाद्यलंकृतः
 येशूरास्तेतुमांजित्वामोचयंतुबलादिह २९
 सेवकस्तद्वचःश्रुत्वारोषपूर्णोहसन्ययौ
 राज्ञेनिवेदयामासयथावदुपवर्णितम् ३०
 तच्छ्रुत्वारोषताम्राक्षःप्रतापाग्रयोमहाबलः
 ययौयोद्धुराजपुत्रंमहावीरपुरस्कृतम् ३१
 रथेनकनकाङ्गेनचतुर्वाजिसुशोभिना
 सुकूबरेणसर्वास्त्रपूरितेनययौबली ३२
 धनुष्टंकारयामासमहाबलसमन्वितः
 पुनःपुनर्जहासोच्चैःकोपादुद्गमिताश्रुकः ३३
 अश्ववाहागजारूढाःखड्गोल्लसितपाणयः
 अन्वयुस्तेप्रतापाग्रचरोषपूर्णकुलेक्षणम् ३४
 हस्तिनःपत्तयश्चैवकोटिशःप्रधनोद्यताः
 चिरकालमभीप्संतोरणंवीरेणकारितम् ३५
 तदोद्यतंसमाज्ञायरिपुसैन्यंनृपात्मजः
 प्रत्युज्जगामवीराग्रयोमहाबलपरीवृतः ३६
 सन्नद्धःकवचीखड्गीशरासनधरोयुवा
 लीलयैवययौयोद्धुमृगराङ्गजतामिव ३७
 तदायोधाःप्रकुपिताःपरस्परवधैषिणः
 छिन्धिभिन्धीतिभाषंतोरणकार्यविशारदाः ३८
 पत्तयःपत्तिसंघेनगजारूढाश्चसादिभिः
 रथारूढारथस्थैश्चवाहारूढाश्चसंस्थितैः ३९
 गजाभिन्नाद्विधाजाताहयाश्चद्विदलीकृताः
 अनेकनरमस्तिष्कैर्मेदिनीपूरिताह्यभूत् ४०
 तदाप्रकुपितोराजाप्रतापाग्रयोमहाबलः
 स्वसैन्यकदनोद्युक्तंराजपुत्रंसमीक्ष्यच ४१
 उवाचसारथिंतत्रप्रापयाश्चान्यतोमम

सैन्यस्य कदनासक्तो राजपुत्रो महारथः ४२
 अथ वीरशिरोरत्नमितांघ्रिर्नृपात्मजः
 ययौ संमुखमेवास्य प्रतापाग्र्यस्य वीर्यवान् ४३
 सारथिः प्रापयामास प्रतापाग्र्यस्य वाजिनः
 यत्रासौ दमनो वीरः सर्वशूरशिरोमणिः ४४
 गत्वा तमाह्वयामास राजपुत्रं रणोद्यतम्
 रथे पुरटनिर्णिक्तेतिष्ठन्कोदण्डदंढभृत् ४५
 रेराजपुत्रकशिशो त्वया बद्धोऽश्वसत्तमः
 न ज्ञातोऽसि महाराजः सर्ववीरैर्द्रसेवितः ४६
 यस्य प्रतापं दैत्येन्द्रो न शक्तः सोढुमद्भुतम्
 तस्य त्वं वाजिनं नीत्वा गतोऽसि पुरटभेदनम् ४७
 मां जानीहि पुरः प्राप्तं कालरूपं तु वैरिणम्
 मुंचाश्वमर्भगच्छा शुबालक्रीडनकंकुरु ४८
 कस्यात्मजस्त्वं कुत्रत्यः कथं नोऽदीर्घदर्शिना
 धृतोऽश्वस्त्वथ संजाता घृणाममशिशो त्वयि ४९
 इत्थमाकर्ण्य दमनः स्मितं चक्रे महामनाः
 उवाच च प्रतापाग्र्यं तृणीकुर्वन् तद्वलम् ५०
 दमन उवाच
 मया बद्धो बलादश्वो नीतः स्वपुरटभेदनम्
 नार्पयिष्येऽद्य स प्राणः कुरुयुद्धं महाबल ५१
 त्वया यदुक्तं बालस्त्वं गत्वा क्रीडनकंकुरु
 तन्मे पश्य महाराज क्रीडनं रणमूर्धनि ५२
 शेष उवाच
 इत्युक्त्वा स गुणं चापं विधाय सुभुजांगजः
 शराणां शतमाधत्त प्रतापाग्र्यस्य वक्षसि ५३
 संधाय बाणशतकं शंखं दध्मौ प्रतापवान्
 तेन शंखनिनादेन कातराणां भयं ह्यभूत् ५४
 ताडयामास हृदये बाणानां शतकेन सः
 प्रतापाग्र्यः प्रचिच्छेद लघुहस्तः सुपर्वणः ५५
 स बाणच्छेदनं दृष्ट्वा कुपितो व्यसृजच्छरान्

कंकपक्षान्वितांस्तीक्ष्णभल्लान्नाजात्मजोबली ५६
 आकाशेभुविमध्येचबाणाददृशिरेऽञ्चिताः
 स्वनामचिह्नितास्तीक्ष्णधारापातसुशोभिताः ५७
 शरास्तद्बाहुहृदयेलग्रावह्निकणान्बहून्
 सृजंतःकुर्वतेसैन्यदाहनंतदभून्महत् ५८
 प्रतापाग्रयःप्रकुपितस्तिष्ठतिष्ठेतिचब्रुवन्
 शरेणदशसंख्येनताडयामासमूर्धनि ५९
 तेबाणाराजपुत्रस्यललाटेपरिनिष्ठिताः
 विराजंतेस्मचमुनेदशशाखास्तरोरिव ६०
 तेनबाणप्रहारेणविव्यथेनमहामनाः
 यष्टिकाप्रहतोयद्वत्कुंजरःसप्तवर्षकः ६१
 बाणान्धनुषिसंधायमुमोचत्रिशताञ्छुभान्
 सुवर्णपुंखरचितान्महाकालानलोपमान् ६२
 तेबाणास्तुप्रतापाग्रयवक्षोभित्वागताह्यधः
 शोणिताक्तायथारामचंद्रभक्तिपराङ्मुखाः ६३
 प्रतापाग्रयःप्रकुपितःशरान्मुचन्सहस्रशः
 अकरोद्विरथंसूनुंसुबाहोस्तत्क्षणाद्द्रुतम् ६४
 चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यांध्वजमशातयत्
 एकेनसारथेःकायाच्छिरोमह्यामपातयत् ६५
 चतुर्भिस्ताडयामासतंसूनुंनृपतेःपुनः
 तत्क्षणाच्चापमेकेनगुणयुक्तंतुचिच्छिदे ६६
 सोऽन्यरथंसमारुह्यहयरत्नसुशोभितम्
 धनुःकरेसमादायसज्यंचक्रेमहामनाः ६७
 प्रत्युवाचप्रतापाग्रयंत्वयाविक्रांतमद्भुतम्
 पश्येदानींपराक्रांतिंधनुषोममसद्भट ६८
 एवमुक्त्वातुदमनोबाणान्दशसमाददे
 चतुर्भिश्चतुरोवाहान्निनाययमसादनम् ६९
 चतुर्भिस्तिलशःकृतोरथश्चक्रसमन्वितः
 एकेनहृदिविव्याधबाणेनैकेनसारथिम् ७०
 जगर्जशंखमापूर्यशंखशब्दसमन्वितः

तत्कर्मपूजयामाससाधुवीरमहाबल ७१
 इतिविक्रांतमालोक्यप्रतापाग्रयोरुषान्वितः
 अन्यरथंसमास्थायययौयोद्धुंनृपात्मजम् ७२
 उवाचवीरपश्यत्वंममविक्रांतमद्भुतम्
 इत्युक्त्वाशुमुमोचौघाञ्छराणांशितपर्वणाम् ७३
 शराःसर्वत्रदृश्यंतेकुंजरेषुहयेषुच
 परब्रह्मेवसर्वत्रव्याप्ताश्चांतरगोचराः ७४
 तंराजपुत्रंशितबाणकोटिभि -
 व्यर्पितंविधायाशुजगर्जविक्रमी
 संहर्षयन्स्वीयगणान्परान्महान्
 कुर्वन्हृदाशून्यतमान्गतासुकान् ७५
 सराजपुत्रःशितसायकव्रजैः
 संपूर्णमात्मानमवेक्ष्यरोषितः
 जग्राहशस्त्राणिदुरंतविक्रमो
 धनुश्चधुन्वन्भुजदंडयोर्महान् ७६
 चकर्तसर्वाण्यस्त्राणिशस्त्राणिचमहाबलः
 रोषताम्रेक्ष्णोमुंचञ्छरान्वैरिविदारिणः ७७
 तच्छस्त्रजालंनिर्धूयराजपुत्रोजगादतम्
 क्षमस्वैकंप्रहारंमेयदिशूरोसिमारिष ७८
 यद्यनेनभवंतंवैरथाच्चेत्पातयामिन
 प्रतिज्ञांशृणुमेवीरममगर्वेणनिर्मिताम् ७९
 वेदंनिंदंतियेमत्ताहेतुवादविचक्षणाः
 तेषांपापंममैवास्तुनरकार्णवमञ्जकम् ८०
 इत्युक्त्वाबाणमासाद्यकोदंडेकालसन्निभम्
 ज्वालामालाकुलंतीक्ष्णंनिषंगादुद्धृतंवरम् ८१
 समुक्तो नृपवर्येणहृदिलक्ष्मीकृतःशरः
 जगामतरसातंवैकालानलसमप्रभः ८२
 प्रतापाग्रयःशरंदृष्ट्वास्वपातनसमुद्यतम्
 बाणान्धनुष्यथाधत्तशरच्छेदायवैशितान् ८३
 सबाणःसर्वबाणांस्तांश्छिन्दन्मध्यतएवहि

जगामवैप्रतापाग्रचहृदयं धैर्यसंयुतम् ८४
 संलग्नो हृदि नालीकः प्रविवेश तदन्तरम्
 राजाकृतप्रहारस्तु पपात धरणीतले ८५
 मूर्च्छितं चेतनाहीनं रथोपस्थाद्गतं भुवि
 सारथिस्तं समादायापो वाहरणमंडलात् ८६
 हाहाकारो महानासीद्वलंभग्रंतततः
 यत्र शत्रुघ्ननामा सौवीरकोटिपरीवृतः ८७
 राजात्मजो जयं प्राप्य प्रतापाग्रचं विजित्य सः
 प्रतीक्षां तु चकारास्य शत्रुघ्नस्य च भूपतेः ८८

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे
 राजपुत्रयुद्धकथनं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः २३

चतुर्विंशतितमोऽध्यायः

शेष उवाच

शत्रुघ्नस्तु क्रुधा विष्टो दंतान्दं तैर्विनिष्पिषन्
 हस्तौ धुन्वंल्लेलिहानमधरं जिह्वा स कृत् १
 पुनः पुनस्तान्पप्रच्छ केनाश्वोनीयते मम
 प्रतापाग्रचः केन जितः सर्वशूरशिरोमणिः २
 सेवकास्ते तदा प्रोचुर्दमनो नाम शत्रुहन्
 सुबाहुजः प्रतापाग्रचं जितवान्हयमाहरत् ३
 इति श्रुत्वा हयं नीतं दमनेन स्ववैरिणा
 आजगाम स वेगेन यत्राभूद्रणमंडलम् ४
 तत्रापश्यत् स शत्रुघ्नो गजान्दीर्णकपोलकान्
 पर्वतानि वरक्तो देमञ्जमानान्मदोद्धतान् ५
 हयास्तत्र निजरोहकर्तृभिः सहिताः क्षताः
 मृता वीरेण ददृशे शत्रुघ्नेन सुकोपिना ६
 नरान्नथान् गजान् भग्नान् वीक्षमाणः स शत्रुहा
 अतीव चुक्रुधे यद्वत्प्रलये प्रलयार्णवः ७
 पुरतो दमनं वीक्ष्य हयनेतारमुद्भटम्
 प्रतापाग्रचस्य जेतारं तृणीकृत्य निजं बलम् ८

तदाराजाप्रत्युवाचयोधान्कोपाकुलेक्षणः
 कोऽसौदमनजेताऽत्रसर्वशस्त्रास्त्रधारकः ६
 योवैराजसुतंवीरंरणकर्मविशारदम्
 जेष्यत्यस्त्रेणनिर्भीतःसज्जीभूतोभवत्वयम् १०
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलःपरवीरहा
 दमनंजेतुमुद्युक्तोजगादवचनंत्विदम् ११
 स्वामिन्क्वायंदमनकःक्वतेऽपरिमितंबलम्
 जेष्येऽहत्वत्प्रतापेनगच्छाम्येषमहामते १२
 सेवकेमयियुद्धायस्थितेकैर्नीयतेहयः
 रघुनाथप्रतापोऽयसर्वकृत्यंकरिष्यति १३
 स्वामिञ्छृणुप्रतिज्ञामेतवमोदप्रदायिनीम्
 विजेष्येदमनंयुद्धेरणकर्मविचक्षणम् १४
 रामचंद्रपदांभोजमध्वास्वादवियोगिनाम्
 यदघंतुभवेत्तन्मेदमनंनजयेयदि १५
 पुत्रोयोमातृपादान्यत्तीर्थमत्वातयासह
 विरुद्धेत्तत्तमोमह्यंनजयेदमनंयदि १६
 अद्यमद्वाणनिर्भिन्नमहोरस्कोनृपांगजः
 अलंकरोतुप्रधनेभूतलंशयनेनहि १७
 शेषउवाच
 इतिप्रतिज्ञामाकर्ण्यपुष्कलस्यरघूद्वहः
 जहर्षचित्तेतेजस्वीनिदिदेशरणंप्रति १८
 आज्ञप्तोऽसौययौसैन्यैर्बहुभिःपरिवारितः
 यत्रास्तेदमनोराजपुत्रःशूरकुलोद्भवः १९
 दमनोऽपितमाज्ञायह्यागतंरणमंडले
 प्रत्युज्जगामवीराग्र्यःस्वसैन्यपरिवारितः २०
 अन्योन्यंतौसंमिलितौरथस्थौरथशोभिनी
 समरेशक्रदैत्यौकिंयुद्धार्थंरणमागतौ २१
 उवाचपुष्कलस्तंवैराजपुत्रंमहाबलम्
 राजपुत्रदमनकमांजानीहिसमागतम् २२
 सप्रतिज्ञंतुयुद्धायभरतात्मजमुद्भटम्

पुष्कलेनस्वनाम्नाचलक्षितंविद्धिसत्तम २३
 रघुनाथपदांभोजनित्यसेवामधुव्रतम्
 त्वांजेष्येशस्त्रसंधेनसज्जीभवमहामते २४
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यदमनःपरवीरहा
 प्रत्युवाचहसन्वाग्मीनिर्भयोदृष्टविक्रमः २५
 सुबाहुपुत्रंदमनंपितृभक्तिहताघकम्
 विद्धिमामश्वनेतारंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः २६
 जयोदैवविसृष्टोऽयस्यचालंकरिष्यति
 सप्राप्नोतिनिरीक्षस्वबलंमेरणमूर्धनि २७
 इत्युक्त्वासशरंचापंविधायाकर्णपूरितम्
 मुमोचबाणान्निशितान्वैरिप्राणापहारिणः २८
 तेबाणास्त्वाविलीभूताश्छादयामासुरंबरम्
 सूर्यभानुप्रभायत्रबाणच्छायानिवारिता २९
 गजानांकटभित्त्योघेलग्रासायकसंततिः
 अलंकरोतिधातूनांरागाइवविचित्रिताः ३०
 पतितास्तत्रदृश्यंतेनरावाहागजारथाः
 शरव्रातेननृपतेःसुतेनपरिताडिताः ३१
 तद्विक्रांतंसमालोक्यपुष्कलःपरवीरहा
 शराणांछाययाव्याप्तंरणमंडलमीक्ष्यच ३२
 शरासनेसमाधत्तबाणंवहन्यभिमंत्रितम्
 आचम्यसम्यग्विधिवन्मोचयामाससायकम् ३३
 ततोऽग्निप्रादुरभवत्तत्रसंग्राममूर्धनि
 ज्वालाभिर्विलिहन्व्योमप्रलयाग्निरिवोत्थितः ३४
 ततोऽस्यसैन्यंनिर्दग्धंत्रासंप्राप्तंरणांगणे
 पलायनपरंजातंवह्निज्वालाभिपीडितम् ३५
 छत्राणितुप्रदग्धानिचंद्राकाराणिधन्विनाम्
 दृश्यंतेजातरूपाभकांतिधारीणितत्रह ३६
 हयादग्धाःपलायंतेकेसरेषुचवैरिणाम्
 रथाअपिगतादाहंसुकूबरसमन्विताः ३७
 मणिमाणिक्यरत्नानिवहंतःकरभास्ततः

पलायंतेदहनभूज्वालामालाभिपीडिताः ३८
 कुत्रचिदंतिनोष्टाःकुत्रचिद्धयसादिनः
 कुत्रचित्पत्तयोष्टावह्निदग्धकलेवराः ३९
 शराःसर्वेनृपसुतप्रमुक्ताःप्रलयंगताः
 आशुशुक्ष्णिकीलाभिर्भस्मीभूताःसमंततः ४०
 तदास्वसैन्येदग्धेचदमनोरोषपूरितः
 सर्वास्त्रवित्तच्छांत्यर्थंवारुणास्त्रमथाददे ४१
 वारुणंवह्निशांत्यर्थमुक्तंतेनमहीभृता
 आप्लावयद्वलंतस्यरथवाजिसमाकुलम् ४२
 रथाविप्लावितास्तोयेदृश्यंतेपरिपंथिनाम्
 गजाश्चापिपरिप्लुष्टाःस्वीयाःशांतिमुपागताः ४३
 वह्निश्चशांतिमगमदग्न्यस्त्रपरिमोचितः
 शांतिमापबलंस्वीयंवह्निज्वालाभिपीडितम् ४४
 कंपिताःशीततोयेनसीत्कुर्वन्तिचवैरिणः
 करकावृष्टिभिःक्षिप्तावायुनाचप्रपीडिताः ४५
 तदास्वबलमालोक्यतोयपूरेणपीडितम्
 कंपितंक्षुभितंनष्टंवारुणेनविनिर्हृतम् ४६
 तदातिकोपताम्राक्षःपुष्कलोभरतात्मजः
 वायव्यास्त्रंसमाधत्तधनुष्येकंमहाशरम् ४७
 ततोवायुर्महानासीद्वायव्यास्त्रप्रचोदितः
 नाशयामासवेगेनघनानीकमुपस्थितम् ४८
 वायुनास्फालितानागाःपरस्परसमाहताः
 अश्वाश्चसंहतान्योन्यंस्वस्वारोहसमन्विताः ४९
 नराःप्रभञ्जनोद्धूतामुक्तकेशानिरोजसः
 पतंतोऽत्रसमीक्ष्यंतेवेतालाइवभूगताः ५०
 वायुनास्वबलंसर्वपरिभूतंविलोक्यसः
 राजपुत्रःपर्वतास्त्रंधनुष्येवंसमादधे ५१
 तदातुपर्वताःपेतुर्मस्तकोपरियुध्यताम्
 वायुःसंच्छादितस्तैस्तुनप्रचक्रामकुत्रचित् ५२
 पुष्कलोवज्रसंज्ञंतुसमाधत्तशरासने

वज्रेणकृत्तास्तेसर्वेजाताश्चतिलशःक्षणात् ५३
वज्रंनगान्नजःशेषान्कृत्वाबाणाभिमंत्रितम्
राजपुत्रोरसिप्रोच्चैःपपातस्वनवद्भृशम् ५४
सत्वाकुलितचेतस्कोहदिविद्धःक्षतोभृशम्
विव्यथेबलवान्वीरःकश्मलंपरमापसः ५५
तंवैकश्मलितंदृष्ट्वासारथिर्नयकोविदः
अपोवाहरणात्तस्मात्क्रोशमात्रंनरेन्द्रजम् ५६
ततोयोधाराजसूनोःप्रणष्टाःप्रपलायिताः
गत्वापुरींसमाचख्युःकश्मलस्थंनृपात्मजम् ५७
पुष्कलोजयमाप्यैवंरणमूर्धनिधर्मवित्
नप्रहर्तुंपुनःशक्तोरघुनाथवचःस्मरन् ५८
ततोदुंदुभिनिर्घोषोजयशब्दोमहानभूत्
साधुसाध्वितिवाचश्चप्रावर्ततमनोहराः ५९
हर्षप्रापसशत्रुघ्नोजयिनंवीक्ष्यपुष्कलम्
प्रशशंससुमत्यादिमंत्रिभिःपरिवारितः ६०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
पुष्कलविजयोनामचतुर्विंशतितमोऽध्यायः २४

पंचविंशोऽध्यायः

शेषउवाच

अथवीक्ष्यभटान्निजान्नृपोरुधिरौघेणपरिप्लुतांगकान्
सुखमापनवैशुशोचतान्परिपप्रच्छसुतस्यचेष्टितम् १
गदताखिलकर्मतस्यवैसकथंचाहरदश्ववर्यकम्
कथयंतुपुनःकियद्वलंबतवीराःकतियोद्धुमागताः २
अथशत्रुबलोन्मुखःकथंममवीरोदमनोरणंव्यधात्
विजयंचविधायदुर्जयंकिलवीरंबतकोऽप्यशातयत् ३
इत्याकर्ण्यवचोराज्ञःप्रत्यूचुस्तेऽस्यसेवकाः
क्षतजेनपरिक्लिन्नगात्रवस्त्रादिधारिणः ४
राजन्नश्वंसमालोक्यपत्रचिह्नाद्यलंकृतम्
ग्राहयामासगर्वेणतृणीकृत्यरघूत्तमम् ५

ततोहयानुगःप्राप्तःस्वल्पसैन्यसमावृतः
 तेनसाकमभूद्युद्धंमुलंरोमहर्षणम् ६
 तंमूर्च्छितंततःकृत्वातवपुत्रःस्वसायकैः
 यावत्तिष्ठत्यथायातःशत्रुघ्नःस्वबलैर्वृतः ७
 ततोयुद्धंमहदभूच्छस्त्रास्त्रपरिवृंहितम्
 बहुशोजयमापेदेतवपुत्रोमहाबलः ८
 इदानींतेनमुक्त्वास्त्रंशत्रुघ्नभ्रातृसूनुना
 मूर्च्छितःप्रधनेराजन्कृतोवीरःसुतस्तव ९
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरोषशोकसमन्वितः
 स्थगितांगइवासीत्ससमुद्रइवपर्वणि १०
 उवाचसेनाधिपतिंरोषप्रस्फुरिताधरः
 दन्तैर्दतांल्लिहन्नोष्ठंजिह्वयाशोककर्षितः ११
 सेनापतेकुरुष्वारान्ममसेनांतुसज्जिताम्
 योत्स्येरामस्यसुभटैर्ममपुत्रोपघातकैः १२
 अद्याहंममपुत्रस्यदुःखदंनिशितैःशरैः
 पातयिष्येयदिह्येनंरक्षितापिमहेश्वरः १३
 सेनापतिरिदंवाक्यंप्रोक्तंसुभुजभूपतेः
 निशम्यचतथाकृत्वासज्जीभूतोभवत्स्वयम् १४
 राज्ञेनिवेदयामासससज्जांचतुरंगिणीम्
 सेनांकालबलप्रख्यांहतदुर्जनकोटिकाम् १५
 श्रुत्वासेनापतेर्वाक्यंसुबाहुःपरवीरहा
 निर्जगामततोयत्रशत्रुघ्नःस्वसुतार्दनः १६
 कुंजरैश्चमदोन्मत्तैर्हयैश्चापिमनोजवैः
 रथैश्चसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैरिपुजेतृभिः १७
 भूश्चकंपेतदातत्रसैन्यभारेणभूरिणा
 संमर्दःसुमहानासीत्तत्रसैन्येविसर्पति १८
 राजानंनिर्गतंदृष्ट्वारथेनकनकांगिना
 शत्रुघ्नबलमुद्युक्तंसर्ववैरिप्रहारकम् १९
 सुकेतुस्तस्यवैभ्रातागदायुद्धविशारदः
 रथेनाश्वाजगामायंसर्वशस्त्रास्त्रपूरितः २०

चित्रांगस्तुसुतोराज्ञःसर्वयुद्धविचक्षणः
 जगामस्वरथेनाशुशत्रुघ्नबलमुन्मदम् २१
 तस्यानुजोविचित्राख्योविचित्ररणकोविदः
 ययौरथेनहैमेनभ्रातृदुःखेनपीडितः २२
 अन्येशूरामहेष्वासाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः
 ययुर्नृपसमादिष्टाःप्रधनंवीरपूरितम् २३
 राजासुबाहुःसंरोषादागतःप्रधनांगणे
 विलोकयामाससुतंमूर्च्छितंशरपीडितम् २४
 रथोपस्थस्थितंमूढंस्वसुतंदमनाभिधम्
 वीक्ष्यदुःखंमुहुःप्रापवीजयामासपल्लवैः २५
 जलेनसिक्तःसंस्पृष्टोराज्ञाकोमलपाणिना
 संज्ञामापशनैर्वीरोदमनःपरमास्त्रवित् २६
 उत्थितःक्वधनुर्मेऽस्तिक्वपुष्कलइतोगतः
 संसज्यसमरंत्यक्त्वामद्वाणव्रणपीडितः २७
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुबाहुःपुत्रभाषितम्
 परमंहर्षमापेदेपरिरभ्यसुतंस्वकम् २८
 दमनोवीक्ष्यजनकंनृपंनम्रशिरोधरः
 पपातपादयोर्भक्त्याक्षतदेहोऽस्त्रराजिभिः २९
 स्वसुतरथसंस्थंतुविधायनृपतिःपुनः
 जगादसेनाधिपतिरणकर्मविशारदः ३०
 व्यूहंरचयसंग्रामेक्रौंचाख्यंरिपुदुर्जयम्
 यमाविश्यजयेसैन्यंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ३१
 तद्वाक्यमाकर्ण्यसुबाहुभूपतेः
 क्रौंचाख्यसद्व्यूहविशेषमादधात्
 यन्नोविशंतेसहसारिपोर्गणा
 महाबलाःशस्त्रसमूहधारिणः ३२
 मुखेसुकेतुस्तस्यासीद्गलेचित्रांगसंज्ञकः
 पक्षयोर्राजपुत्रौद्वौपुच्छेराजाप्रतिष्ठितः ३३
 मध्येसैन्यंमहत्तस्यचतुरंगैस्तुशोभितम्
 कृत्वान्यवेदयद्राज्ञेक्रौंचव्यूहंविचित्रितम् ३४

राजादृष्ट्वासुसन्नद्धक्रौंचव्यूहंसुनिर्मितम्
रणायस्वमतिचक्रेशत्रुघ्नकटकेस्थितैः ३५

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
सुबाहुसैन्यसमागमोनामपंचविंशोऽध्यायः २५

षड्विंशतितमोऽध्यायः

शेषउवाच

शत्रुघ्नस्तद्वलंदृष्ट्वाभीषणाकृतिमेघवत्
हस्त्यश्वरथपादातैर्बहुभिः परिवारितम् १
सुमतिप्रत्युवाचेदंवचोगंभीरशब्दयुक्
नानावाक्यविचारज्ञैः पंडितैः परिसेवितः २
शत्रुघ्नउवाच

सुमतेकस्यनगरंप्राप्तोमेहयसत्तमः
बलमेतन्निरीक्षेहंपयोदधितरंगवत् ३
कस्यैतद्वलमुद्धर्षचतुरंगसमन्वितम्
पुरतोभातियुद्धायसमुपस्थितमादरात् ४
एतत्सर्वसमाचक्ष्वयथावत्पृच्छतोमम
यज्ज्ञात्वायुद्धसंस्थायैनिर्दिशामिस्वकान्भटान् ५
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिः शुभबुद्धिमान्
उवाचवचनंप्रीतः शत्रुघ्नंवैरितापनम् ६
सुमतिरुवाच

चक्रांकानगरीराजन्वर्ततेसविधेशुभा
यस्यांसंतिनराः पापरहिताविष्णुभक्तितः ७
तस्याः पुर्याः पतिरयंसुबाहुर्धर्मवित्तमः
तवायंपुरतोभातिपुत्रपौत्रसमावृतः ८
स्वदारनिरतो नित्यं परदारपराङ्मुखः
विष्णोः कथास्य कर्णस्थानापरार्थप्रकाशिनी ९
परस्वनसमादत्तेषष्ठांशादधिकं नृपः
ब्राह्मणाविष्णुभक्त्यैव पूज्यं ते तेन धर्मिणा १०
नित्यं सेवारतो विष्णुपादपद्ममधुव्रतः

एषस्वधर्मनिरतःपरधर्मपराङ्मुखः ११
 एतस्यबलतुल्यंहिनवीराणांबलंक्वचित्
 पुत्रस्यपतनंश्रुत्वारोषशोकसमाकुलः १२
 चतुरंगसमेतोऽययुद्धायसमुपस्थितः
 तवापिवीराबहवोलक्ष्मीनिधिमुखात्रमून् १३
 जेष्यंतिशस्त्रसंधेननिर्दिशाशुपरंहितान्
 शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वाप्रोवाचस्वभटान्वरान् १४
 रणप्राप्तिभवोद्धर्षपूरपूरितमानसान्
 क्रौंचव्यूहोऽद्यरचितःसुबाहुपरिसैनिकैः १५
 मुखपक्षस्थितायोधास्तान्कोभेत्स्यतिशस्त्रवित्
 यस्यभेदेनिजाशक्त्योर्वीरविजयोद्यतः १६
 सगृह्णातुमदीयाद्धिपाणिपद्माच्चवीटकम्
 तदालक्ष्मीनिधिर्वीरोजग्राहक्रौंचभेदने १७
 सर्वशस्त्रास्त्रविद्विरैर्बहुभिःपरिवारितः
 उवाचवचनंराजन्यास्येऽहक्रौंचभेदने १८
 भार्गवःपूर्वमेवासीत्क्रौंचभेत्तातथाह्यहम्
 तथान्यंवीरमावोचत्कोऽस्यसार्धंगमिष्यति १९
 पुष्कलःपृष्ठतस्तस्ययातुंचक्रेमतिततः
 रिपुतापोनीलरत्नउग्राश्चोवीरमर्दनः २०
 सर्वेशत्रुघ्नसंदेशाद्युस्तत्क्रौंचभेदने
 शत्रुघ्नोऽपिरथस्थश्चसर्वायुधधरःपरः २१
 पृष्ठतोऽस्यपरीयायबहुभिःसैनिकैर्वृतः
 तदाप्रचलितौदृष्टावन्योन्यबलवारिधी २२
 प्रलयंकर्तुमुद्युक्तौजगतःसुतरंगिणौ
 तदाभेर्यःसमाजघ्नुरुभयोःसेनयोर्दृढाः २३
 रणभेर्यःशंखनादाःश्रूयंतेतत्रतत्रह
 हेषंतेवाजिनस्तत्रगर्जंतिद्विरदाभृशम् २४
 हुंहंकुर्वंतिवीराग्रचानदंतिरथनेमयः
 तत्रप्रकुपिताःशूराःसुबाहुबलदर्पिताः २५
 छिंधिभिंधीतिभाषंतोदृश्यंतेबहवोरणे

एवंभूतेरणोद्युक्तेसैन्येशत्रुघ्नवैरिणोः २६
 मुखसंस्थंसुकेतुंतलक्ष्मीनिधिरुवाचह
 लक्ष्मीनिधिरुवाच
 जनकस्यसुतंविद्धिलक्ष्मीनिधिरितिस्मृतम् २७
 सर्वशस्त्रास्त्रकुशलंसर्वयुद्धविशारदम्
 मुंचाश्वरामचंद्रस्यसर्वदानवदंशितुः २८
 नोचेन्मद्बाणनिर्भिन्नोयास्यसेयमसादनम्
 इतिब्रुवंतंवीराग्रचंसुकेतुःसहसात्वरन् २९
 सज्यंचापंविधायाशुबाणान्मुंचन्स्थिरोऽभवत्
 तेबाणाःशितपर्वाणःस्वर्णपुंखाःसमंततः ३०
 दृश्यंतेव्यापिनस्तत्ररणमध्येसुदुर्भराः
 तद्बाणजालंतरसानिहत्य
 लक्ष्मीनिधिश्चापमथाततज्यम्
 विधायतस्योरसिबाणषट्कं
 मुमोचतीक्ष्णंशितपर्वशोभितम् ३१
 तद्बाणाःसुभुजभ्रातुर्हृदयंसंविदार्यच
 गतास्तेभुविदृश्यंतेरुधिराक्तामलीमसाः ३२
 तद्बाणभिन्नहृदयःसुकेतुःकोपपूरितः
 जघानशरविंशत्यातीक्ष्णयानतपर्वया ३३
 उभौबाणविभिन्नांगावुभौक्षतजविप्लुतौ
 सैनिकैःपरिदृश्यंतेकिंशुकाविवपुष्पितौ ३४
 मुंचंतौबाणकोटीश्चसंदधंतौत्वराशरान्
 नकेनापिविलक्ष्येतेलघुहस्तौमहाबलौ ३५
 कुंडलीकृतसञ्चापौवर्षतौबाणधारया
 नवांबुदाविवदिविशक्रनिर्देशकारिणौ ३६
 तयोर्बाणागजान्वाहान्नराञ्छूरान्विमस्तकान्
 कुर्वतःकेवलंदृष्टानचसंधानमोक्षयोः ३७
 पृथिवीसुभटैःपूर्णसकिरीटैःसकुंडलैः
 धनुर्बाणकरैरोषसंदष्टाधरयुग्मकैः ३८
 तयोःप्रयुद्ध्यतोर्दर्पात्सर्वशस्त्रास्त्रवेदिनोः

युद्धंसमभवद्घोरंदेवविस्मापनंमहत् ३९
 संमर्दोऽभवदत्यंतवीरकोटिविदारणः
 नकेनचित्त्वचिद्दृष्टंशरजालांतरंऽबरम् ४०
 तस्मिंस्तुसमयेलक्ष्मीनिधिर्वीरोऽरिमर्दनः
 बाणांश्चापेसमाधत्तवसुसंख्यान्दृढाज्छितान् ४१
 चतुर्भिस्तुरगान्वीरःसुकेतोरनयत्क्षयम्
 एकेनध्वजमत्युग्रंचिच्छेदतरसाहसन् ४२
 एकेनसारथेःकायाच्छिरोभूमावपातयत्
 एकेनचापंसगुणमच्छिनद्द्रोषपूरितः ४३
 एकेनहृदिविव्याधसुकेतोर्वेगवान्नृपः
 तत्कर्माद्भुतमुद्वीक्ष्यवीराविस्मयमाययुः ४४
 सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः
 महतींसगदांधृत्वायोद्धुकामोऽभ्युपेयिवान् ४५
 तमायांतंसमालक्ष्यगदायुद्धविशारदम्
 महत्यागदयायुक्तंरथादवततारसः ४६
 गदामादायमहतींसर्वायसविनिर्मिताम्
 जातरूपविचित्रांगींसर्वशोभापुरस्कृताम् ४७
 लक्ष्मीनिधिर्भृशंक्रुद्धःसुकेतोर्वक्षसित्वरन्
 ताडयामासहृदयेगदांवज्राग्निसन्निभाम् ४८
 गदयाताडितोवीरोनाकंपतमहामुने
 मदोन्मत्तोयथादंतीबालेनस्त्रग्भिराहतः ४९
 उवाचतंसवीराग्रयोनृपंलक्ष्मीनिधितदा
 सहस्वैकंप्रहारंमेयदिशूरःपरंतप ५०
 इत्युक्त्वाताडयामासललाटेगदयाभृशम्
 गदयाताडितोभालेऽसृग्वमन्कुपितोभृशम् ५१
 मूर्ध्नितंताडयामासगदयाकालरूपया
 सुकेतुरपितंस्कंधेताडयामासधर्मवित् ५२
 एवंभृशंप्रकुपितौगदायुद्धविशारदौ
 गदायुद्धंप्रकुर्वाणौपरस्परजयैषिणौ ५३
 अन्योन्याघातविमतौपरस्परवधोद्यतौ

नकोपितत्रहीयेतनकोजीयेतसंयुगे ५४
 मूर्ध्निभालेतथास्कंधेहृदिगात्रेषुसर्वतः
 रुधिरौघपरिविलिप्तौमहाबलपराक्रमौ ५५
 तदालक्ष्मीनिधिःक्रुद्धोगदामुद्यम्यवेगवान्
 जगामप्रबलंहंतुंहदिराजानुजंबली ५६
 तमायांतमथालोक्यस्वगदांमहतींदधत्
 ययौतंतरसाहंतुराजभ्राताबलाद्वलम् ५७
 गदांतेनविनिक्षिप्तांस्वकरेधृतवानयम्
 तथैवगदयातस्यहृदिजघ्नेमहाबलः ५८
 स्वगदांतेनवैनीतांदृष्ट्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः
 बाहुयुद्धेनतंयोद्धुमियेषबलवत्तमम् ५९
 तदाराजानुजःक्रुद्धोबाहुभ्यामुपगृह्यतम्
 युयुधेसर्वयुद्धस्यज्ञातावीरेषुसत्तमः ६०
 तदालक्ष्मीनिधिस्तस्यहृदिजघ्नेस्वमुष्टिना
 तदासोपिशिरस्येनमुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ६१
 मुष्टिभिर्वज्रसंकाशैस्तलस्फोटैश्चदारुणैः
 अन्योन्यंजघ्नतुःक्रुद्धौसंदष्टाधरपल्लवौ ६२
 मुष्टीमुष्टिदंतादंतिकचाकचिनखानखि
 उभयोरभवद्युद्धंतुमुलंरोमहर्षणम् ६३
 तदाप्रकुपितोभ्रातानृपतेश्चरणेनृपम्
 गृहीत्वाभ्रामयित्वाथपातयामासभूतले ६४
 लक्ष्मीनिधिःकरेगृह्यतंनृपानुजमुच्चकैः
 भ्रामयित्वाशतगुणंगजोपस्थेजघानतम् ६५
 सतदापतितोभूमौसंज्ञांप्राप्यक्षणादनु
 तथैवभ्रामयामासव्योम्निवेगेनविक्रमी ६६
 एवंप्रयुध्यमानौतौबाहुयुद्धंगतौपुनः
 पादेपादंकरेपाणिंहृदिहृदनेमुखम् ६७
 एवंपरस्परंशिलष्टौपरस्परवधैषिणौ
 उभावपिपराक्रांतावुभावपिमुमूर्च्छतुः ६८
 तद्दृष्ट्वाविस्मयंप्राप्ताःप्रशशंसुःसहस्रशः

धन्योलक्ष्मीनिधिर्भूपो धन्यो राजानुजो बली ६६

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे

गदायुद्धं नाम षड्विंशतितमोऽध्यायः २६

सप्तविंशतितमोऽध्यायः

शेषउवाच

चित्रांगः क्रौंचकंठस्थोरथस्थो वीरशोभितः

गाहयामास तत्सैन्यं वाराह इव वारिधिम् १

धनुर्विस्फार्य सुदृढं मेघनादनिनादितम्

मुमोच बाणान्निशितान्वैरिकोऽटिविदाहकान् २

तद्बाणभिन्नसर्वांगाः शेरते सुभटाभृशम्

सकिरीटतनुत्राणाः सन्दष्टदशनच्छदाः ३

एवं प्रवृत्ते संग्रामे ययौ योद्धुं सपुष्कलः

मणिचित्रितमादाय चापं वैरिप्रतापनम् ४

तयोः संगतयोरुपद्रुश्यतेऽतिमनोहरम्

पुरातारकसंग्रामे स्कन्दतारकयोर्यथा ५

विस्फारयन् धनुः शीघ्रं सव्यसाचीतुपुष्कलः

ताडयामास तं क्षिप्रं शरैः सन्नतपर्वभिः ६

चित्रांगोऽपिरुषाक्रान्तः शरासनइषूञ्छितान्

दधद्वयमुंचद्वहुशोरणमंडलमूर्धनि ७

नादानं न च संधानं न मोचनमथापि वा

दृष्टं तावेव संपृष्टौ कुंडलीकृतचापिनौ ८

तदा सौपुष्कलः क्रुद्धः शराणां शतकेन तम्

विव्याध वक्षःस्थलके महायोद्धारमुद्धटम् ९

चित्रांगस्ताञ्शरान्सर्वांश्चिच्छेदतिलशः क्षणात्

ताडयामास चांगेषु पुष्कलं शितसायकैः १०

पुष्कलस्तद्रथं दिव्यं भ्रामकास्त्रेण शोभिना

नभसि भ्रामयामास तदद्भुतमिवाभवत् ११

भ्रांतवामुहूर्तमात्रं तु सरथो हयसंयुतः

स्थितिल्लेभेतिकष्टेन संधृतोरणमंडले १२

सचास्यविक्रमंदृष्ट्वाचित्रांगःकुपितोभृशम्
 उवाचपुष्कलंधीमान्सर्वास्त्रेषुविशारदः १३
 चित्रांगउवाच
 त्वयासाधुकृतंकर्मसुभटैर्युधिसंमतम्
 मद्रथोवाजिसंयुक्तोभ्रामितोनभसिक्षणम् १४
 पराक्रमंसमीक्षस्वममापिसुभटेरितम्
 आकाशचारीतुभवान्भवत्वमरपूजितः १५
 इत्युक्त्वासमुमोचास्त्ररणेपरमदारुणम्
 धनुषापरमास्त्रज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः १६
 तेनबाणेनसंविद्धःखेबभ्रामपतंगवत्
 सरथःसहयःसंख्येसध्वजश्चससारथिः १७
 भ्रांत्वासरथवर्यस्तुनभसित्वरयान्वितः
 यावत्स्थितिंनलभतेतावन्मुक्तोऽपरःशरः १८
 पुनश्चपरिबभ्रामरथःसूतसमन्वितः
 तत्कर्मवीक्ष्यपुत्रस्यराज्ञोविस्मयमापसः १९
 कथंचित्स्थितिमप्यापपुष्कलःपरवीरहा
 रथंजघानबाणैश्चससूतहयमस्यच २०
 सभग्नस्यंदनोवीरःपुनरन्यंसमाश्रितः
 सोऽपिभग्नःशरैराशुपुष्कलेनरणांगणे २१
 पुनरन्यंसमास्थाययावदायातिसंमुखम्
 तावद्वभंजनिशितैःसायकैस्तद्रथंपुनः २२
 एवंदशरथाभग्नानृपतेरात्मजस्यहि
 पुष्कलेनतुवीरेणमहासंयुगशालिना २३
 तदाचित्रांगकःसंख्येरथेस्थित्वाविचित्रिते
 आजगामहवेगेनपुष्कलंप्रतियोधितुम् २४
 पुष्कलंपंचभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे
 तैर्बाणैर्निहतोऽत्यंतविव्यथेभरतात्मजः २५
 सक्रुद्धश्चापमुद्यम्यबाणान्दशशितान्महान्
 मुमोचहृदयेतस्यस्वर्णपुंखसुशोभितान् २६
 तेबाणाःपपुरेतस्यरुधिरंबहुदारुणाः

पीत्वापेतुःक्षितौकूटसाक्षिणःपूर्वजाइव २७
 तदाचित्रांगकःक्रुद्धोभल्लान्पंचसमाददे
 मुमोचभालेपुत्रस्यभरतस्यमहौजसः २८
 तैर्भल्लैराहतःक्रुद्धःशरासनवरेशरम्
 दधत्प्रतिज्ञामकरोच्चित्रांगनिधनंप्रति २९
 शृणुवीरममक्षिप्रंप्रतिज्ञांत्वद्वधाश्रिताम्
 तज्ज्ञात्वासावधानेनयोद्धव्यंचत्वयात्रहि ३०
 बाणेनानेनचेत्त्वावैनकुर्याप्राणवर्जितम्
 सतींसंदूष्यवनितांशीलाचारसुशोभिताम् ३१
 योलोकःप्राप्यतेलोकैर्यमस्यवशवर्तिभिः
 सलोकोममवैभूयात्सत्यंममप्रतिश्रुतम् ३२
 इतिश्रेष्ठंवचःश्रुत्वाजहासपरवीरहा
 उवाचमतिमान्वीरःपुष्कलंवचनंशुभम् ३३
 मृत्युर्वैप्राणिनांभाव्यःसर्वत्रैवचसर्वदा
 तस्मान्मेनिधनेदुःखंनस्तिशूरशिरोमणे ३४
 प्रतिज्ञायाकृतावीरत्वयावीरत्वशालिना
 सासत्यैवपुनर्मेऽद्यश्रूयतांव्याहतंमहत् ३५
 त्वद्वाणंमद्वधोद्युक्तंनच्छिंद्यांदिचेदहम्
 तदाप्रतिज्ञांशृणुमेसर्ववीराभिमानिनः ३६
 तीर्थजिगमिषोर्योवैकुर्यात्स्वांतविखंडनम्
 एकादशीव्रतादन्यज्जानातिव्रतमुच्चकैः ३७
 तस्यपापंममैवास्तुप्रतिज्ञापरिधातिनः
 इतिवाक्यमुदीर्यैवतूष्णींभूतोधनुर्दधे ३८
 तदानेननिषंगात्स्वादुद्धृत्यसायकंवरम्
 कथयामासविशदंवाक्यंशत्रुवधावहम् ३९
 पुष्कलउवाच
 यदिरामांघ्रियुगुलंनिष्कापट्येनचेतसा
 उपासितंमयातर्हिममवाक्यमृतंभवेत् ४०
 यदिस्वमहिलांभुक्त्वानान्यांजानामिचेतसा
 तेनसत्येनमेवाक्यंसत्यंभवतुसंगरे ४१

इतिवाक्यमुदीर्याशुबाणंधनुषिसंधितम्
 कालानलोपमंवीरशिरश्छेदनमाक्षिपत् ४२
 तंबाणमुक्तमालोक्यसतुराजसुतोबली
 बाणंशरासनेधत्ततीक्ष्णंकालानलोपमम् ४३
 तेनबाणेनसंछिन्नोबाणःस्ववधउद्यतः
 हाहाकारोमहानासीच्छिन्नेतस्मिञ्छरेतदा ४४
 परार्धपतितंभूमौपूर्वार्धफलसंयुतम्
 शिरोधरांचकर्ताशुपद्मनालमिवक्षणात् ४५
 तदाभूमौपतंतंतुदृष्ट्वातत्तस्यसैनिकाः
 हाहाकृत्वाभृशंसर्वेपलायनपरागताः ४६
 पृथ्व्यांतन्मस्तकंश्रेष्ठंसकिरीटंसकुंडलम्
 शुशुभेऽतीवपतितंचंद्रबिंबंदिवोयथा ४७
 तंवीक्ष्यपतितंवीरःपुष्कलोभरतात्मजः
 व्यगाहतव्यूहमिमंसर्ववीरैकशोभितम् ४८
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 चित्रांगवधोनामसप्तविंशतितमोऽध्यायः २७

अष्टाविंशतितमोऽध्यायः

शेषउवाच
 अथपुत्रंसमालोक्यपतितंव्यसुमुद्धतम्
 विललापभृशंराजासुतदुःखेनदुःखितः १
 मूर्ध्निसंताडयामासपाणिभ्यामतिदुःखितः
 कम्पमानोभृशंचाश्रूयमुञ्चन्नयनाब्जयोः २
 गृहीत्वापतितंवक्रंचंद्रबिंबमनोरमम्
 पुष्कलेषुक्षतासृग्भिःक्लिन्नंकुंडलशोभितम् ३
 कुटिलभ्रूयुगंश्रेष्ठंसंदष्टाधरपल्लवम्
 सचुंबन्मुखपद्मेनविलपन्निदमब्रवीत् ४
 हापुत्रवीरकथमुत्सुकचेतसंमां
 किंनेक्षसेविशदनेत्रयुगेनशूर
 किंमद्विनोदकथयारहितस्त्वमेव

रोषोदधिप्लुतमनाः किल लक्ष्यसेच ५
 वदपुत्रकथं मां त्वं प्रब्रूषेन ह सन्पुनः
 अमृतैर्मधुरा स्वादैर्विनोदयसि पुत्रक ६
 शत्रुघ्नाश्वं गृहाण त्वंसितचामरशोभितम्
 स्वर्णपत्रेण शोभाढ्यं त्यज निद्रां महामते ७
 एष प्रतापविशदः प्रतापाग्रचः परंतपः
 धनुर्बिभ्रत्पुरोभातिपुष्कलः परवीरहा ८
 एनं वारय सत्तीक्ष्णैर्बाणैः कोदंडनिर्गतैः
 कथं त्वं रणमध्ये वै शेते वीरविमोहितः ९
 हस्तिनः पत्तयश्चैव रथारूढाभयार्दिताः
 शरणं त्वांसमायां तितानी क्षस्व महामते १०
 पुत्रत्वया विना सोढुं कथं शक्तो रणांगणे
 शत्रुघ्नसायकांस्तीक्ष्णांश्चंडकोदंडनिर्गतान् ११
 अतो मां तु त्वया हीनं को वा पालयितुं क्षमः
 यदित्यक्षयसि निद्रां त्वं जयायाहं क्षमस्तदा १२
 इत्थं विलप्य सुभृशं तताडहृदयं स्वकम्
 बहुशः पाणिनाराजा पुत्रदुःखेन दुःखितः १३
 तदा विचित्रदमनौ स्वस्वस्यंदनसंस्थितौ
 पितृश्चरणयोर्न त्वा ऊचतुः समयोचितम् १४
 राजन्नस्मासु जीवत्सु किंदुःखं हृदितद्वद
 वीराणां प्रधने मृत्युर्वाच्छित्तोजायते महान् १५
 धन्योऽयं बत चित्रांगो यो वीरभुवि शोभते
 सकिरीटस्तु संदष्टदंतच्छदयुगः प्रभुः १६
 कथया शुकिमद्यैव कुर्वस्ते कार्यमीप्सितम्
 शत्रुघ्नवाहिनीं सर्वाहं न्वआवामनाथिनीम् १७
 अद्यैव पुष्कलं भ्रातुर्वधकारिणमाहवे
 पातया वो रथाच्छित्त्वा शिरो मुकुटमंडितम् १८
 त्यज शोकं सुदुःखार्तः कथं भासिमहामते
 आज्ञापयावां मानार्हकुरु युद्धे मतिं तथा १९
 इति वाक्यं समाकर्ण्य पुत्रयोर्वीरमानिनोः

शोकं त्यक्त्वामहाराजो युद्धाय मतिमादधात् २०
 तावपि प्रतियोद्धारं वाञ्छन्तौ रणदुर्मदौ
 जग्मतुः कटकेशत्रोरन्तर्भटपूरिते २१
 रिपुतापेन दमनोनीलरत्नेन चेतः
 युयुधातेरणे वीरौ प्रावृषीव बलाहकौ २२
 राजा कनकसन्नद्धेरथे मणिविचित्रिते
 रत्नकूबरशोभाढ्येतिष्ठंश्चापधरो बली २३
 ययौ योद्धुं तु शत्रुघ्नं वीरकोटभिरावृतम्
 तृणीकुर्वन्महावीरान्धनुर्विद्याविशारदान् २४
 तं योद्धुमागतं दृष्ट्वा सुबाहुं रोषपूरितम्
 पुत्रनाशेन कुर्वन्तं सर्वसैन्यवधादिकम् २५
 शत्रुघ्नपार्श्वसंचारी हनूमांस्तमुपाद्रवत्
 नखायुधो महानादं कुर्वन्मेघइवाहवे २६
 सुबाहुस्तं हनूमन्तमागच्छन्तं महारवम्
 उवाच प्रहसन्वाक्यं रोषपूरितलोचनः २७
 क्व गतः पुष्कलो हत्वामत्पुत्रं रणमंडले
 पातयाम्यद्य तस्या शुशिरो ज्वलितकुंडलम् २८
 क्व शत्रुघ्नो वाहपालः क्व चरामः कुतो भटाः
 प्राणहन्तारमायां तं पश्यन्तु प्रधने तु माम् २९
 इति तद्वाक्यमाकर्ण्य हनूमान्निजगाद तम्
 शत्रुघ्नो लवणच्छेत्ता वर्तते सैन्यपालकः ३०
 सकथं प्रधने युध्येत्सेवकेऽग्रे स्थिते नृप
 मां विजित्य रणे तं च त्वंगं तासि न र्षभ ३१
 इत्युक्तं तन्तरसा विव्याध दशसायकैः
 हृदि वानरमत्युग्रं पर्वताग्रचमिव स्थितम् ३२
 सबाणानागतांस्तांश्च गृहीत्वा करसंपुटे
 चूर्णयामास तिलशः शितान्वैरिविदारणान् ३३
 चूर्णयित्वा शरांस्तांस्तु निनदन्धनगर्जितैः
 पुच्छेनावेष्टय तस्योच्चैरथं निन्ये महाबलः ३४
 तदा तं नृपवर्योऽसावाकाशे स्थित एव सः

लांगूलंताडयामासशिताग्रैःसायकैर्मुहुः ३५
 सताडितस्तुपुच्छाग्रेशरैःसन्नतपर्वभिः
 मुमोचतद्रथंदिव्यंकनकेनविचित्रितम् ३६
 समुक्तस्तेनतरसाशरैस्तीक्ष्णैर्जघानतम्
 हनूमंतंकपिवरंरोषसंपूरितेक्ष्णः ३७
 हनूमान्बाणविच्छिन्नःसर्वत्ररुधिराप्लुतः
 महारोषंसमाधत्तनृपोपरिकपीश्वरः ३८
 गृहीत्वातस्यदंष्ट्राभीरथंहयसमन्वितम्
 चूर्णयामसवेगेनतदद्भुतमिवाभवत् ३९
 स्वरथंभज्यमानंतुदृष्ट्वाराजात्वरन्बली
 अन्यरथंसमास्थाययुयुधेतंमहाबलम् ४०
 पुच्छेमुखेऽथोरसिचभुजेचरणयोर्नृपः
 जघानशरसंधानकोविदःपरमास्त्रवित् ४१
 तदाक्रुद्धःकपिवरस्ताडयामासवक्षसि
 पादेनोत्प्लुत्यवेगेनराज्ञःसुभटशोभिनः ४२
 सपदाप्रहतोभूमौपपातकिलमूर्च्छितः
 मुखाद्वमन्नसृक्चोष्णंश्वासपूरप्रवेपितः ४३
 तदाप्रकुपितोऽत्यंतहनूमान्प्रधनांगणे
 अश्वान्वीरान्गजांश्चापिचूर्णयामासवेगतः ४४
 तदासुकेतुस्तद्भ्रातातथालक्ष्मीनिधिर्नृपः
 उभावपिसुसन्नद्धौयुद्धायसमुपस्थितौ ४५
 राजानंमूर्च्छितंदृष्ट्वाप्रपलाय्यगतानराः
 इतस्ततोबाणसंघैःक्षताःपुष्कलवर्षितैः ४६
 तद्भज्यमानंस्वबलंवीक्ष्यराजात्मजोबली
 दमनःस्तंभयामससेतुर्वार्धिमिवोच्चलम् ४७
 तदातुमूर्च्छितोराजास्वप्नमेकंददर्शह
 रणमध्येकपिवरप्रपदाघातताडितः ४८
 रामचंद्रस्त्वयोध्यायांसरयूतीरमंडपे
 ब्राह्मणैर्याज्ञिकश्रेष्ठैर्बहुभिःपरिवारितः ४९
 तत्रब्रह्मादयोदेवास्तत्रब्रह्मांडकोटयः

कृतप्राञ्जलयस्तं वैस्तुवंतिस्तुतिभिर्मुहुः ५०
 रामं श्यामं सुनयनं मृगशृङ्गपरिग्रहम्
 गायन्ति नारदाद्याश्च वीणोल्लसितपाणयः ५१
 नृत्यन्त्यप्सरसस्तत्र घृताचीमेनकादयः
 वेदामूर्तिधराभूत्वा उपतिष्ठन्ति राघवम् ५२
 यच्च किञ्चिद्वस्तुजातं सर्वशोभासमन्वितम्
 तस्य दातारमखिलं भक्तानां भोगदायकम् ५३
 इत्येवमादिसंपश्यन्नाग्रत्संज्ञामवाप सः
 ब्रह्मशापहतज्ञानः किं दृष्टमिति वैवदन् ५४
 उत्थाय प्रययौ पद्भ्यां शत्रुघ्नचरणं प्रति
 भृत्यकोटिपरीवारो रथकोटिपरीवृतः ५५
 सुकेतुं तु समाहूय विचित्रं दमनं तथा
 युद्धं कर्तुं समुद्युक्तान् वारयामास धर्मवित् ५६
 उवाच तान् महाराजो धर्मात्मा धर्मसंयुतः
 भ्रातः पुत्रौ शृणु तमेवाक्यं धर्मसमन्वितम् ५७
 मायुद्धं कुरु तच्चिप्रमनयस्तु महानभूत्
 यद्रामचन्द्रवाहं त्वमगृह्णादमनोर्जितम् ५८
 एष रामः परं ब्रह्मकार्यकारणतः परम्
 चराचरजगत्स्वामी न मानुषवपुर्धरः ५९
 एतद्धि ब्रह्मविज्ञानमधुना ज्ञातवानहम्
 पुरासिताङ्गशापेन हतज्ञानधनोऽनघाः ६०
 अहं पुरा तीर्थयात्राङ्गतस्तत्त्वविवित्सया
 तत्रानेके मया दृष्टा मुनयो धर्मवित्तमाः ६१
 असिताङ्गं मुनिमहं गतवाञ्छा तु मिच्छया
 तदा प्रोवाच मां विप्रः कृपां कृत्वाममोपरि ६२
 योऽसावयोध्याधिपतिः स परब्रह्मशब्दितः
 तस्य या जानकी देवी साक्षात्साचिन्मयी स्मृता ६३
 एनं तु योगिनः साक्षादुपासते यमादिभिः
 दुस्तरा पारसंसारवारिधिं सन्ति तीर्षवः ६४
 स्मृतमात्रो महापापहारी सगरुडध्वजः

यएनंसेवतेविद्वान्ससंसारंतरिष्यति ६५
 तदाहमहसंविप्रंकोऽयरामस्तुमानुषः
 केयंसाजानकीदेवीहर्षशोकसमाकुला ६६
 अजन्मनःकथंजन्मअकर्तुःकृत्यमत्रकिम्
 जन्मदुःखजरातीतंकथयस्वमुनेमम ६७
 इत्युक्तवंतंमांकुद्धःशशापसमुनीश्वरः
 अज्ञात्वातत्स्वरूपंत्वंप्रतिब्रूषेममाधम ६८
 एनंनिंदसिरामंत्वंमानुषोऽयमिदंहसन्
 तस्मात्त्वंतत्त्वसंमूढोभविष्यस्युदरंभरिः ६९
 तदाहंतस्यचरणावगृह्णंसदयायुतः
 दृष्ट्वामेविनयंमांतुप्रावोचत्करुणानिधिः ७०
 त्वंरामस्यमखेविघ्नंकरिष्यसियदानृप
 तदाहनूमानंघ्रिंत्वांताडयिष्यतिवेगतः ७१
 तदात्वंज्ञास्यसेराजन्नान्यथास्वमनीषया
 पुराहमुक्तस्तेनैवंतद्दृष्टमधुनामया ७२
 यदामांहनुमान्कुद्धस्ताडयामासवक्षसि
 तदाऽदर्शमानाथंपूर्णब्रह्मस्वरूपिणम् ७३
 तस्मादश्वंतुशोभाढ्यमानयंतुमहाबलाः
 धनानिचैववासांसिराज्यंचेदंसमर्पये ७४
 रामंदृष्ट्वाकृतार्थःस्यामहंयज्ञेतिपुरयदे
 आनयंतुहयंमह्यंरोचतेतुतदर्पणम् ७५

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 सुबाहुपराजयोनामअष्टाविंशतितमोऽध्यायः २८

एकोनत्रिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
 तेतुतातवचःश्रुत्वाहर्षिताःसंप्रहारिणः
 तथेत्यूचुर्महाराजंरामदर्शनलालसम् १
 पुत्राऊचुः
 राजन्भवत्पदांभोजान्नान्यंजानीमहेवयम्

यत्तवस्वांततोजातंतद्भवत्वद्यवेगतः २
 अश्वोऽयनीयतांतत्रसितचामरभूषितः
 रत्नमालातिशोभाढ्यश्चंदनादिकचर्चितः ३
 राज्यमाज्ञाफलंस्वामिन्कोशाबहुसमृद्धयः
 वासांसिसुमहार्हाणिसूक्ष्माणिसुगुणानिच ४
 चंदनंचंद्रकंचैववाजिनःसुमनोहराः
 हस्तिनस्तुमदोद्धूतारथाःकांचनकूबराः ५
 विचित्रतरवर्णादिनानाभूषणभूषिताः
 दास्यःशतसहस्रंचदासाश्चसुमनोरमाः ६
 मणयःसूर्यसंकाशारत्नानिविविधानिच
 मुक्ताफलानिशुभ्राणिगजकुंभभवानिच ७
 विद्रुमाःशतसाहस्रायद्यद्वस्तुमहोदयम्
 तत्सर्वरामचंद्रायदेहिराजन्महामते ८
 सुतानस्मान्किंकरान्नःसर्वानर्पयभूपते
 कथंनकुरुषेराजंस्तदधीनंनृपासनम् ९
 शेषउवाच
 इतिपुत्रवचःश्रुत्वाहर्षितोऽभून्महीपतिः
 उवाचचसुतान्वीरान्स्ववाक्यकरणोद्यतान् १०
 राजोवाच
 आनयंतुहयंसर्वेसन्नद्धाःशस्त्रपाणयः
 नानारथपरीवारास्ततोयास्येनृपंप्रति ११
 शेषउवाच
 इतिराज्ञोवचश्रुत्वाविचित्रोदमनस्तथा
 सुकेतुःसमरेशूराजग्मुस्तस्याज्ञयोद्यताः १२
 तेगत्वाथपुरींशूरावाजिनंसुमनोरमम्
 सितचामरसंयुक्तंस्वर्णपत्राद्यलंकृतम् १३
 रत्नमालाविभूषाढ्यंचित्रपत्रेणशोभितम्
 विचित्रमणिभूषाढ्यंचमुक्ताजालस्वलंकृतम् १४
 रज्ज्वाधृतंमहावीरैःपूर्वतःपृष्ठतोभटैः
 महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तैःसर्वशोभासमन्वितैः १५

सितातपत्रमस्योच्चैर्भातिमूर्धनिवाजिनः
 सुचामरद्वयंयस्यध्रियतेपुरतोमुहुः १६
 कृष्णागर्वादिधूपैश्चधूपितंवायुवेगिनम्
 राज्ञःपुरोनिनायाश्वंहयमेधस्यसत्क्रतोः १७
 तमानीतंहयंदृष्ट्वारत्नमालाविभूषितम्
 मनोजवंकामरूपंजहर्षमतिमान्नृपः १८
 जगामपद्भ्यांशत्रुघ्नंराजचिह्नाद्यलंकृतः
 स्वपुत्रपौत्रैःसंयुक्तोराजापरमधार्मिकः १९
 ययौकर्तुं धनानांससद्वयंचलगामिनाम्
 एतद्विनश्वरंमत्वादुःखदंसक्तचेतसाम् २०
 शत्रुघ्नंसददर्शार्थसितच्छत्रेणशोभितम्
 चामरैर्वीज्यमानञ्चसेवकैःपुरतःस्थितैः २१
 सुमतिंपरिपृच्छंतंरामचंद्रकथानकम्
 भयवार्ताविनिर्मुक्तंवीरशोभास्वलंकृतम् २२
 वीरैःकोटिभिराकीर्णंवाजिपालनकांक्षिभिः
 वानराणांसहस्रैश्चसमंतात्परिवारितम् २३
 दृष्ट्वाशत्रुघ्नचरणौप्रणनामसपुत्रकः
 धन्योऽहमितिसंहृष्टोवदन्रामैकमानसः २४
 शत्रुघ्नस्तंप्रणयिनंदृष्ट्वाराजानमुद्धटम्
 उत्थायासनतःसर्वैर्भटैर्दोर्भ्यांससस्वजे २५
 दृढंसंपूज्यराजातंशत्रुघ्नंपरवीरहा
 उवाचहर्षमापन्नोगद्गदस्वरयागिरा २६
 सुबाहुरुवाच
 अद्यधन्योस्मिसुतःसकुटुंबःसवाहनः
 यद्युष्मच्चरणौद्रक्ष्येनृपकोटिभिरीडितौ २७
 अज्ञानिनासुतेनायंगृहीतोवाजिनांवरः
 दमनेनानयंत्वस्यक्षमस्वकरुणानिधे २८
 नजानातिरघूत्तंसंसर्वदेवाधिदैवतम्
 लीलयाविश्वस्त्रष्टारंहंतारमपिपालकम् २९
 इदंराज्यंसमृद्धांगंसमृद्धबलवाहनम्

इमेकोशाधनैः पूर्णा इमे पुत्रा इमे वयम् ३०
 सर्वे वयं रामनाथास्त्वदाज्ञाप्रतिपालकाः
 गृहाण सर्वसफलं न मेऽस्ति क्वचिदुन्मत्तम् ३१
 क्वासौहनूमान्नामस्य चरणां भोजषट्पदः
 यत्प्रसादादहं प्राप्स्ये राजराजस्य दर्शनम् ३२
 साधूनां संगमे किं किं प्राप्य तेन महीतले
 यत्प्रसादादहं मूढो ब्रह्मशापमतीतरम् ३३
 दृष्ट्वा त्वद्यमहाराजं पद्मपत्रनिभेक्षणम्
 प्राप्स्यामि जन्मनः सर्वफलं दुर्लभमत्र च ३४
 मम तावद्भूतं चायुर्बहुरामवियोगिनः
 स्वल्पमुर्वरितं तत्र कथं द्रक्ष्ये रघूत्तमम् ३५
 मह्यं दर्शय तं रामं यज्ञकर्मविचक्षणम्
 यदंघ्रिजसापूताशिलाभूतामुनिप्रिया ३६
 काकः परंपदं प्राप्तो यद्वाणस्पर्शनात्त्वगः
 अनेके यस्य वक्त्राब्जं वीक्ष्य संख्येपदंगताः ३७
 ये त्वस्य रघुनाथस्य नाम गृह्णन्ति सादराः
 ते यांति परमं स्थानं योगिभिर्यद्विचिंत्यते ३८
 धन्या यो ध्याभवालोकायेराममुखपंजम्
 स्वलोचनपुटैः पीत्वा सुखं यांति महोदयम् ३९
 इति संभाष्य नृपतिं वाहं राज्यंधनानि च
 सर्वसमर्प्य चावोचत् किं करोस्मि महीपते ४०
 इति वाक्यं समाकर्ण्य राज्ञः परपुरंजयः
 प्रत्युवाचे तितं भूपं वाग्मी वाक्यविशारदः ४१
 शत्रुघ्न उवाच
 कथं राजन्निदं ब्रूषे त्वं वृद्धो मम पूजितः
 सर्वं त्वदीयं त्वद्राज्यं दमनो विदधात्वयम् ४२
 क्षत्रियाणामिदं कृत्यं यत्संग्रामविधायकम्
 सर्वराज्यंधनं चेदं प्रतियातुममाज्ञया ४३
 यथामेरघुनाथस्तु पूज्यो वाङ्मनसा सदा
 तथा त्वमपि मत्पूज्यो भविष्यसि महीपते ४४

भवान्सज्जोभवत्वद्यहयस्यानुगमंप्रति
सन्नद्धः कवचीखङ्गीगजाश्वरथसंयुतः ४५
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतिः
पुत्रंराज्येऽभिषेच्यैवशत्रुघ्नेनसुपूजितः ४६
महारथैःपरिवृतोनिजंपुत्रंरणांगणे
पुष्कलेनहतंभूपःसंस्कृत्यविधिपूर्वकम् ४७
क्षणंशुशोचतत्त्वज्ञोलोकदृष्ट्यामहारथः
ज्ञानेनानाशयच्छोकंरघुनाथमनुस्मरन् ४८
सज्जीभूतोरथेतिष्ठन्महासैन्यसमावृतः
आजगामसशत्रुघ्नंमहारथिपुरस्कृतः ४९
राजातमागतंदृष्ट्वासर्वसैन्यसमन्वितम्
गंतुंचकारधिषणांहयवर्यस्यपालने ५०
सोऽश्वोविमोचितस्तेनभालेपत्रेणचिह्नितः
वामावर्तभ्रमन्प्रायात्पौर्वाञ्जनपदान्बहून् ५१
तत्रतत्रत्यभूपालैर्महाशूराभिपूजितैः
प्रणतिःक्रियतेतस्यनकोपितमगृह्णत ५२
केचिद्वासांसिचित्राणिकेचिद्राज्यंस्वकंमहत्
केचिद्धनंजनंकेचिदानीयप्रणमंतितम् ५३
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नस्य
सुबाहुनासहनिर्याणंनामएकोनत्रिंशत्तमोऽध्यायः २६

त्रिंशोऽध्यायः

शेषउवाच
अथतेजःपुरंप्राप्तस्तुरगःपत्रशोभितः
यस्यांपालयतेराजाप्रजाःसत्येनसत्यवान् १
अथकोटिपरीवारोरघुनाथानुजस्ततः
हयानुगोययौतस्यपुरतःपुरधर्षणः २
तद्दृष्ट्वानगरंरम्यंचित्रप्राकारशोभितम्
कांचनैःकलशैस्तत्रपरितःप्रतिभासितम् ३
देवायतनसाहस्रैःसर्वतश्चविराजितम्

यतीनांतुमठास्तत्रशोभंतेयतिपूरिताः ४
 वहत्यत्रमहादेवीशिखिलोचनमूर्धगा
 हंसकारंडवाकीर्णामुनिवृंदनिषेविता ५
 ब्राह्मणानांप्रत्यगारमग्निहोत्रभवः पुनः
 धूमस्तत्रपुनात्यंगपातकाप्लुतमानसान् ६
 उवाचसुमतिराजाशत्रुघ्नः शत्रुतापनः
 तत्पुरप्रेक्षणेद्भूतहर्षविस्मितमानसः ७
 शत्रुघ्नउवाच
 मंत्रिन्कथयकस्येदंपुरंमेदृष्टिगोचरम्
 करोतिमानसाह्लादंधर्मेणप्रतिपालितम् ८
 शेषउवाच
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतेः
 उवाचसुमतिः सर्वयथातथमनुद्धतम् ९
 सुमतिरुवाच
 शृणुष्वावहितः स्वामिन्वैष्णवस्यकथाः शुभाः
 याः श्रुत्वामुच्यतेपापाद्ब्रह्महत्यासमादपि १०
 जीवन्मुक्तोवरीवर्तिरामांघ्र्यंबुजषट्पदः
 सत्यवान्यज्ञयज्ञांगज्ञाताकर्ताऽवितामहान् ११
 धेनुंप्रसाद्यबहुभिर्व्रतैर्यप्रापतत्पिता
 ऋतंभराख्योजगतिख्यातः परमधार्मिकः १२
 गौः प्रसन्नाददौपुत्रमनेकगुणसंस्कृतम्
 सत्यवंतंसुशोभाढ्यंतंजानीहिनृपोत्तमम् १३
 शत्रुघ्नउवाच
 कोवाऋतंभरोराजाकिमर्थधेनुपूजनम्
 कथंप्राप्तः सुतस्तस्यवैष्णवोविष्णुसेवकः १४
 सर्वमेतत्समाचक्ष्ववैष्णवस्यकथानकम्
 श्रुतंहरतिजंतूनांमहापातकपर्वतम् १५
 शेषउवाच
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहार्थकम्
 कथयामासविशदंतदुत्पत्तिकथानकम् १६

ऋतंभरोनरपतिरनपत्यःपुराऽभवत्
 कलत्राणिबहून्यस्यनपुत्रंप्रापतेषुवै १७
 तदाजाबालिनामानंमुनिदैवादुपागतम्
 प्रपच्छकुशलोद्युक्तःसपुत्रोत्पत्तिकारणम् १८
 ऋतंभरउवाच
 स्वामिन्वंध्यस्यमेब्रूहिपुत्रोत्पत्तिकरंवचः
 यत्कृत्वाजायतेऽपत्यंममवंशधरंवरम् १९
 तज्ज्ञात्वाभवतोभव्यंप्रकुर्यानिश्चितंवचः
 दानंव्रतंवातीर्थवामखंवामुनिसत्तम २०
 इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाजगादमुनिसत्तमः
 सुतोत्पत्तिकरंवाक्यंप्रणतस्यसुतार्थिनः २१
 अपत्यप्राप्तिकामस्यसंत्युपायास्त्रयःप्रभो
 विष्णोःप्रसादोगोश्चापिशिवस्याप्यथवापुनः २२
 तस्मात्त्वंकुरुवैपूजांधेनोर्देवतनोर्नृप
 यस्याःपुच्छेमुखेशृंगेपृष्ठेदेवाःप्रतिष्ठिताः २३
 सातुष्टादास्यतिक्षिप्रंवांछितंधर्मसंयुतम्
 एवंविदित्वागोपूजांविधेहित्वमृतंभर २४
 योवैनित्यंपूजयतिगांगेहेयवसादिभिः
 तस्यदेवाश्चपितरोनित्यंतृप्ताभवंतिहि २५
 योवैगवाह्निकंदद्यान्नियमेनशुभव्रतः
 तेनसत्येनतस्यस्युःसर्वेपूर्णामनोरथाः २६
 तृषितागौर्गृहेबद्धागेहेकन्यारजस्वला
 देवताचसनिर्माल्याहंतिपुण्यंपुराकृतम् २७
 योवैगांप्रतिषिद्ध्येतचरंतींस्वंतृणंनरः
 तस्यपूर्वेचपितरःकंपंतेपतनोन्मुखाः २८
 योवैयष्ट्याताडयतिधेनुंमर्त्योविमूढधीः
 धर्मराजस्यनगरंसयातिकरवर्जितः २९
 योवैदंशान्वारयतितस्यपूर्वेह्यधोगताः
 नृत्यंतिमत्सुतोह्यस्मांस्तारयिष्यतिभाग्यवान् ३०
 अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनम्

जनकस्यपुरावृत्तंधर्मराजपुरेऽद्भुतम् ३१
 एकदाजनकोराजायोगेनासून्समत्यजत्
 तदाविमानंसंप्राप्तंकिंकिणीजालभूषितम् ३२
 तदारुह्यगतोराजासेवकैरूढदेहवान्
 मार्गेजगामधर्मस्यसंयमिन्याःपुरोऽतिके ३३
 तदानरककोटीषुपीडयन्तेपापकारिणः
 जनकस्यांगपवनंप्राप्यसौख्यंप्रेपदिरे ३४
 निरयेदाहजापीडाजातैषांसुखकारिणी
 महादुःखंतदानष्टंजनकस्यांगवायुना ३५
 तदातंनिर्गतंदृष्ट्वाजंतवःपापपीडिताः
 अत्यंतंचुक्रुशुर्भीतास्तद्वियोगमनिच्छवः ३६
 ऊचुस्तेकरुणांवाचंमागच्छसुकृतिन्नितः
 त्वदंगवायुसंस्पर्शात्सुखिनःस्यामपीडिताः ३७
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजापरमधार्मिकः
 मानसेचिंतयामासकरुणापूरपूरितः ३८
 चेन्मत्तःप्राणिनांसौख्यंभवेदिहतदापुनः
 अत्रैवचपुरेस्थास्येस्वर्गएषमनोरमः ३९
 एवंकृत्वानृपस्तस्थौतत्रैवनिरयाग्रतः
 विदधत्प्राणिनांसौख्यमनुकंपितमानसः ४०
 तत्रधर्मस्तुसंप्राप्तोनिरयद्वारिदुःखदे
 कारयन्यातनास्तीब्रानानापातककारिणाम् ४१
 तदाददर्शराजानंजनकंद्वारिसंस्थितम्
 विमानेनमहापुण्यकारिणंदययायुतम् ४२
 तमुवाचप्रेतपतिर्जनकंसहसन्निरा
 राजन्कुतस्त्वंसंप्राप्तःसर्वधर्मशिरोमणिः ४३
 एतत्स्थानंपातकिनांदुष्टानांप्राणघातिनाम्
 नायांतिपुरुषाभूपत्वादृशाःपुण्यकारिणः ४४
 अत्रायांतिनरास्तेवैयेपरद्रोहतत्पराः
 परापवादनिरताः परद्रव्यपरायणाः ४५
 योवैकलत्रंधर्मिष्ठंनिजसेवापरायणम्

अपराधादृतेजह्यात्सनरोऽत्रसमाव्रजेत् ४६
 मित्रं वञ्चयेतेयस्तु धनलोभेन लोभितः
 आगत्यात्र नरः पीडां मत्तः प्राप्नोति दारुणाम् ४७
 यो रामं मनसा वाचा कर्मणा दंभतोऽपि वा
 द्वेषाद्वा चोपहासाद्वा न स्मरत्येव मूढधीः ४८
 तं बध्नामि पुनस्त्वेषु निक्षिप्य श्रपयामि च
 यैः स्मृतो नरमानाथो नरकक्लेशवारकः ४९
 तावत्पापं मनुष्याणामङ्गेषु नृपतिष्ठति
 यावद्रामं नरसना गृणाति कलिदुर्मतेः ५०
 महापापकरा राजन्ये भवंति महामते
 तानानयंति मद्भृत्यास्त्वादृशान् द्रष्टुमक्षमाः ५१
 तस्माद्गच्छ महाराज भुङ्क्व भोगाननेकशः
 विमानवरमारुह्य भुङ्क्व पुण्यमुपार्जितम् ५२
 इति वाक्यं समाकर्ण्य धर्मराजस्य तत्पतेः
 उवाच धर्मराजानं करुणा पूर पूरितः ५३
 जनक उवाच
 अहं गच्छामि नो नाथ जीवानामनुकम्पया
 मदङ्गवायुना ह्येते सुखं प्राप्ताः स्म संस्थिताः ५४
 एतां मुञ्चसि चेद्राजन्सर्वान् वै निरयस्थितान्
 ततो गच्छामि सुखितः स्वर्गपुण्यजनाश्रितम् ५५
 जाबालि रुवाच
 इति वाक्यमथाश्रुत्य जनकं प्रत्युवाच सः
 प्रत्येकं निर्दिशञ्जीवान् निरयस्थाननेकशः ५६
 धर्म उवाच
 अयं मित्रकलत्रं वै विश्वस्तमनुजग्मिवान्
 तस्मादेनं लोहशङ्कौ वर्षायुतमपीपचम् ५७
 पश्चादेनं सूकराणां योनौ निक्षिप्य दोषिणम्
 मानुषेष्ववतार्योऽयं षण्ढचिह्नेन चिह्नितः ५८
 अनेन परदाराश्च बलादालिङ्गिता मुहुः
 तस्मादयं पच्यतेऽत्र रौरवेशतहायनम् ५९

अयंतुपरकीयंस्वंमुषित्वाबुभुजेकुधीः
 तस्मादस्यकरौछित्त्वापचेयंपूयशोणिते ६०
 अयंसायंतनेप्राप्तमतिथिंक्षुधयार्दितम्
 वाण्यापिनाकरोत्तस्यपूजनंस्वागतंनच ६१
 तस्मादयंपातनीयस्तामिस्त्रेधनपूरिते
 भ्रमरैःपीडितोयातुयातनांशतहायनम् ६२
 अयंतावत्परस्योच्चैर्निदांकुर्वन्नलज्जितः
 अयमप्यशृणोत्कर्णोप्रेरयन्बहुशस्तुताम् ६३
 तस्मादिमावंधकूपेपतितौदुःखदुःखितौ
 अयंमित्रध्रुगुद्विग्नःपच्यतेरौरवेभृशम् ६४
 तस्मादेतान्पापभोगान्कारयित्वाविमोचये
 त्वंगच्छनरशार्दूलपुण्यराशिविधायकः ६५
 जाबालिरुवाच
 एवंसनिर्दिशञ्जीवांस्तूष्णीमासाधकारिणः
 प्रोवाचरामभक्तोऽसौकरुणापूरितेक्ष्णः ६६
 जनकउवाच
 कथंनिरयनिर्मुक्तिर्जीवानांदुःखिनांभवेत्
 तदाशुकथयत्वंवैयत्कृत्वासुखमाप्नुयुः ६७
 धर्मउवाच
 नैभिराराधितोविष्णुर्नैभिस्तस्यकथाःश्रुताः
 कथंनिरयनिर्मुक्तिर्भवेद्वैपापकारिणाम् ६८
 यदित्वंमोचयस्येतान्महापापकरानपि
 तर्ह्यर्पयमहाराजपुण्यंतत्कथयामियत् ६९
 एकदाप्रातरुत्थायशुद्धभावेनचेतसा
 ध्यातःश्रीरघुनाथोऽसौमहापापहराभिधः ७०
 रामरामेतियच्चोक्तंत्वयाशुद्धेनचेतसा
 तत्पुण्यमर्पयैतेभ्योयेनस्यान्निरयाच्च्युतिः ७१
 जाबालिरुवाच
 एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यधीमतः
 पुण्यंददौमहाराजआजन्मसमुपार्जितम् ७२

यदाजन्मकृतैः पुण्यैरघुनाथार्चनोद्भवैः
एतेषां निरयान्मुक्तिर्भवत्वत्र मनोरमा ७३
एवं कथयतस्तस्य जीवानिरयसंस्थिताः
तत्क्षणान्निरयान्मुक्ता जाता दिव्यवपुर्धराः ७४
ऊचुस्ते जनकं राजंस्त्वत्प्रसादाद्वयं क्षणात्
दुःखदान्निरयान्मुक्तायास्यामः परमं पदम् ७५
तान्दृष्ट्वा सूर्यसंकाशान्नरान्निरयनिःसृतान्
तु तोषचित्ते सुभृशं सर्वभूतदयापरः ७६
ते सर्वे प्रययुर्लोकं दिवं देवैरलंकृतम्
जनकं तु प्रशंसन्तो महाराजं दयानिधिम् ७७

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे सत्यवदा-
ख्याने जनकेन नरकस्थप्राणिमोचनं नाम त्रिंशोऽध्यायः ३०

एकत्रिंशोऽध्यायः

जाबालिरुवाच
अथ तेषु प्रयातेषु नरकस्थेषु वै नृषु
राजापप्रच्छ कीनाशं सर्वधर्मविदां वरम् १
राजोवाच
धर्मराज त्वया प्रोक्तं यत्पातककरानराः
आयांति तव संस्थानं च धर्मकथारताः २
मदागमनमत्राभूत्केन पापेन धार्मिक
तद्वै कथय सर्वमेपापकारणमादितः ३
इति श्रुत्वा तु तद्वाक्यं धर्मराजः परंतप
कथयामास तस्यैवं यमपुर्यागमंतदा ४
धर्मराज उवाच
राजंस्तव महत्पुण्यं नैतादृक्कस्य भूतले
रघुनाथपदद्वंद्वमकरंदमधुव्रत ५
त्वत्कीर्तिस्वर्धुनी सर्वान्पापिनो मलसंयुतान्
पुनाति परमाह्लादकारिणी दुष्टतारिणी ६
तथापि पापलेशस्ते वर्तते नृपसत्तम

येनसंयमिनीपार्श्वमागतःपुण्यपूरितः ७
 एकदातुचरंतींगांवारयामासवैभवान्
 तेनपापविपाकेननिरयद्वारदर्शनम् ८
 इदानींपापनिर्मुक्तोबहुपुण्यसमन्वितः
 भुङ्क्त्वभोगान्सुविपुलान्निजपुण्यार्जितान्बहून् ९
 एतेषांकरुणावार्धीरघुनाथोसुखंहरन्
 संयमिन्यामहामार्गेप्रेरयामासवैष्णवम् १०
 नागमिष्योयदित्वंवैमार्गेणानेनसुव्रत
 अभविष्यत्कथंतेषांनिरयात्परिमोचनम् ११
 त्वादृशाःपरदुःखेनदुःखिताःकरुणालयाः
 प्राणिनांदुःखविच्छेदंकुर्वत्येवमहामते १२
 जाबालिरुवाच
 एवंवदंतंशमनंप्रणम्यसदिवंगतः
 दिव्येनसुविमानेनअप्सरोगणशोभिना १३
 तस्माद्भावोऽनिशंपूज्यामनसापिनगर्हयेत्
 गर्हयन्निरयंयातियावदिंद्राश्चतुर्दश १४
 तस्मात्त्वनृपतिश्रेष्ठगोपूजांवैसमाचर
 सातुष्टादास्यतिक्षिप्रंपुत्रंधर्मपरायणम् १५
 सुमतिरुवाच
 तच्छ्रुत्वाधेनुपूजांसपप्रच्छकथमादरात्
 पूजनीयाप्रयत्नेनकीदृशंकुरुतेनरम् १६
 जाबालिकथयामासधेनुपूजांयथाविधि
 प्रत्यहंविपिनंगच्छेच्चारणार्थंव्रतीतुगोः १७
 गवेयवांस्तुसंभोज्यगोमयस्थान्समाहरेत्
 भक्षणीयायवास्तेतुपुत्रकामेनभूपते १८
 सायदापिबतेतोयंतदापेयंजलंशुचि
 सोच्चैःस्थानेयदातिष्ठेत्तदानींचासनस्थितः १९
 दंशान्निवारयेन्नित्यंयवसंस्वयमाहरेत्
 एवंप्रकुर्वतःपुत्रंदास्यतेधर्मतत्परम् २०
 सुमतिरुवाच

इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुत्रकामऋतंभरः
 व्रतंचकारधर्मात्माधेनुपूजांसमाचरन् २१
 प्रत्यहंकुरुतेगांवैयवसाद्येनतोषिताम्
 दंशान्यवारयद्धीमान्यवभक्षकृतादरः २२
 एवंधेनुंपूजयतोगतास्तुदिवसाघनाः
 वनमध्येतृणादींश्चचरंतीमकुतोभयाम् २३
 एकदानृपतिस्तस्यवनस्यश्रीनिरीक्षणे
 न्यस्तदृष्टिःसपरितोबभ्रामसकुतूहली २४
 तदागत्याहनद्गांवैपंचास्यःकाननांतरात्
 क्रोशंतींबहुधादीनांसिंहभारेणदुःखिताम् २५
 तदानृपःसमागत्यविलोक्यनिजमातरम्
 सिंहेननिहतांपश्यन्रुरोदातीवविह्वलः २६
 सदुःखितःसमागत्यजाबालिमुनिसत्तमम्
 निष्कृतिंतस्यपप्रच्छगोवधस्यप्रमादतः २७
 ऋतंभरउवाच
 स्वामिंस्त्वदाज्ञयाधेनुंपालयन्वनमास्थितः
 कुतोप्यागत्यतांसिंहोजघानादृष्टिगोचरः २८
 तस्यपापस्यनिष्कृत्यैकिंकरोमित्वदाज्ञया
 कथंवाव्रतसंपूर्तिर्ममपुत्रप्रदायिनी २९
 इत्युक्तवतंतंभूपंजगादमुनिसत्तमः
 संत्युपायामहीपालपापस्यास्यापनुत्तये ३०
 ब्रह्मघ्नस्यकृतघ्नस्यसुरापस्यमहामते
 प्रायश्चित्तानिवर्ततेसर्वपापहराणिच ३१
 कृच्छ्रैश्चांद्रायणैर्दानैर्व्रतैःसनियमैर्यमैः
 पापानिप्रलयंयांतिनियमादनुतिष्ठतः ३२
 द्वयोश्चनिष्कृतिर्नास्तिपापपुंजकृतोस्तयोः
 मत्यागोवधकर्तुश्चनारायणविनिंदितुः ३३
 गवांयोमनसादुःखंवांछत्यधमसत्तमः
 सयातिनिरयस्थानंयावदिंद्राश्चतुर्दश ३४
 योऽपिदेवंहरिंनिंदेत्सकृद्दुर्भाग्यवान्नरः

सचापिनरकंपश्येत्पुत्रपौत्रपरीवृतः ३५
 तस्माज्ज्ञात्वाहरिनिन्दन्गोषुदुःखंसमाचरन्
 कदापिनरकान्मुक्तिंनप्राप्नोतिनरेश्वर ३६
 अज्ञानप्राप्तगोहत्याप्रायश्चित्तंतुविद्यते
 रामभक्तंतुधीमंतंयाहित्वमृतुपर्णकम् ३७
 सवैसमदृशःसर्वाञ्छत्रून्मित्राणिपश्यति
 तुभ्यंकथिष्यतिक्षिप्रंगोवधस्यास्यनिष्कृतिम् ३८
 तस्यदेशांस्त्वमाक्रामंस्तेननिर्वासितःपुरा
 वैरिभावंपरित्यज्यगच्छत्वमृतुपर्णकम् ३९
 सयद्वदिष्यतिक्षिप्रंतत्कुरुष्वसमाहितः
 यथात्वत्कृतपापस्यनिष्कृतिर्हिभविष्यति ४०
 सतुतद्वचनंश्रुत्वाजगामऋतुपर्णकम्
 रामभक्तरिपौमित्रेसमदृष्ट्यासमंजसम् ४१
 सतस्मैकथयामासयज्जातंगोवधादिकम्
 तस्यपापस्यनिष्कृत्यैह्युपायंसोऽप्यचिंतयत् ४२
 क्षणं ध्यात्वाथतंराजाऋतुपर्णऋतंभरम्
 उवाचप्रहसन्वाक्यंबुद्धिमान्धर्मकोविदः ४३
 कोऽहराजन्मुनीनांवैपुरतःशास्त्रवेदिनाम्
 तान्हित्वाकिंतुमांप्राप्तोमूर्खपंडितमानिनम् ४४
 तवमय्यस्तिचेच्छ्रद्धातदाकिंचिद्ब्रवीम्यहम्
 शृणुष्वनरशार्दूलगदितंममसादरः ४५
 भजश्रीरघुनाथंत्वंकर्मणामनसागिरा
 नैष्कापट्येनलोकेशंतोषयस्वमहामते ४६
 सतुष्टोदास्यतेसर्वंत्वद्धृदिस्थंमनोरथम्
 अज्ञानकृतगोहत्यापापनाशंकरिष्यति ४७
 रामंस्मरंस्त्वंधर्मात्मन्धेनुंपालयसत्तम
 दत्त्वाद्विजायकनकंपापनिष्कृतिमाप्स्यसि ४८
 सुमतिरुवाच
 एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमृतंभरनृपस्तदा
 विधायरामस्मरणंपूतात्माव्रतमाचरत् ४९

पूर्ववत्पालयन्धेनुंजगामविपिनंमहत्
 रामनामस्मरन्नित्यंसर्वभूतहितेरतः ५०
 तस्मैतुष्टातुसुरभिःप्रोवाचपरितोषिता
 राजन्वरयमतोवैवरंहत्स्थंमनोरथम् ५१
 तदाप्रोवाचवैराजापुत्रंदेहिमनोरमम्
 रामभक्तंपितृरतंस्वधर्मप्रतिपालकम् ५२
 तुष्टादत्त्वावरंसापितस्मैराज्ञेसुतार्थिने
 जगामादर्शनंदेवीकामधेनुःकृपावती ५३
 सकालेप्राप्तवान्पुत्रंवैष्णवंरामसेवकम्
 सत्यवत्संज्ञयायुक्तमकरोत्तत्रतत्पिता ५४
 सत्यवंतंसुतंलब्ध्वापितृभक्तिपरंमहान्
 परमंहर्षमापेदेशक्रतुल्यपराक्रमम् ५५
 सराजाधार्मिकंपुत्रंप्राप्यहर्षेणनिर्भरः
 राज्यंतस्मिन्महन्यस्यजगामतपसेवनम् ५६
 तत्राराध्यहृषीकेशंभक्तियुक्तेनचेतसा
 निर्धूतपापःसतनुरगाद्धरिपदनृपः ५७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्यवदा-
 ख्यानेधेनुव्रतवर्णनंनामएकत्रिंशोऽध्यायः ३१

द्वात्रिंशोऽध्यायः

सुमतिरुवाच
 असावपिनृपःसौम्यसत्यवान्नामविश्रुतः
 निजधर्मेणलोकेशंरघुनाथमतोषयत् १
 अस्मैतुष्टोरमानाथोददौभक्तिमचंचलाम्
 निजांघ्रिपद्मेयजतांदुर्लभांपुण्यकोटिभिः २
 नित्यंश्रीरघुनाथस्यकथानकमनातुरः
 कुरुतेसर्वलोकानांपावनंकृपयायुतः ३
 योनपूजयतेदेवरघुनाथंरमापतिम्
 सतेनताडयतेदंडैर्यमस्यापिभयावहैः ४
 अष्टमाद्वत्सरादूर्ध्वमशीतिवत्सरोभवेत्

तावदेकादशीसर्वैर्मानुषैः कारिताऽमुना ५
 तुलसीवल्लभायस्य कदाचिद्यच्छिरोधराम्
 नमुंचतिरमानाथपादपद्मस्त्रगुत्तमा ६
 ऋषीणामपि पूज्योयमितरेषां कथं न हि
 रघुनाथस्मृतिप्रीतिर्धूतपाप्माहताशुभः ७
 ज्ञात्वायं रामचंद्रस्य वाजिनं परमाद्भुतम्
 आगत्य तुभ्यं संदास्यत्येतद्राज्यमकंटकम् ८
 त्वयायद्गदितं राजंस्तत्ते कथितमुत्तमम्
 पुनः किंपृच्छसे स्वामिन्नाज्ञापय करोमि तत् ९
 शेष उवाच
 गतोऽश्वस्तत्पुरांतस्तु नानाश्चर्यसमन्वितः
 तंदृष्ट्वा जनताः सर्वाराज्ञे गत्वान्यवेदयन् १०
 जनता ऊचुः
 कोऽप्यश्वः सितवर्णेन गंगाजलसमेन वै
 भाले सौवर्णपत्रेण राजमानः समागतः ११
 तच्छ्रुत्वा वचनं रम्यं जनानां हृद्यमीरितम्
 ताः प्रत्याह हसन्भूपो ज्ञायतां कस्य वै हयः १२
 ताश्चैनं कथयामासुः शत्रुघ्नेन प्रपालितः
 आयात्यश्वो महीभर्तूरामस्य पुरमध्यतः १३
 रामस्य नाम सश्रुत्वा द्वयक्षरं सुमनोरमम्
 जहर्षचित्ते सुभृशंगद्गदस्वरचिन्हितः १४
 मया यो ध्यापतिर्नित्यं यो रामश्चिन्त्यते हृदि
 तस्याश्वः सह शत्रुघ्नः समायातः पुरं मम १५
 हनूमांस्तत्र रामांघ्रिसेवाकर्ता भविष्यति
 कदाचिदपि यो रामं न विस्मरति मानसे १६
 गच्छामि यत्र शत्रुघ्नो यत्र मारुतनंदनः
 अन्येऽपि यत्र पुरुषारामपादाब्जसेवकाः १७
 अमात्यमादिदेशाथ सर्वराजधनं महत्
 गृहीत्वा तु मया सार्द्धमागच्छ त्वरया युतः १८
 यास्येऽहरघुनाथस्य हयं पालयितुं वरम्

कर्तुंचरामपादाब्जपरिचर्यासुदुर्लभाम् १६
 इत्युक्त्वानिर्जगामाथशत्रुघ्नं प्रति सैनिकैः
 तावत्पुरीमथप्राप्नोरा मभ्राता स सैनिकः २०
 वीरागर्जतिप्रबलारथाः सुनिनदन्ति च
 जयशंखस्वनास्तत्र वेणुनादाश्च सर्वतः २१
 आगत्य सत्यवान्राजामन्त्रिभिः सुसमन्वितः
 चरणे प्रणिपत्या स्मै राज्यं प्रादान् महाधनम् २२
 शत्रुघ्नस्तं तुराजानं ज्ञात्वा राममनुव्रतम्
 तद्राज्यं तस्य पुत्राय रुक्मनाम्ने ददौ महत् २३
 हनूमन्तं परीरभ्य सुबाहुं रामसेवकम्
 अन्यान् वै रामभक्तांश्च परिरभ्य महायशाः २४
 कृतार्थमिव चात्मानं मेने सत्यसमन्वितः
 नन्दचेतसितदा शत्रुघ्नेन समन्वितः २५
 हयस्तावद्गतो दूरं वीरैः सुपरिरक्षितः
 शत्रुघ्नेन भूपेन ययौ वीरसमन्वितः २६
 इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे सत्य-
 वत्समागमो नाम द्वात्रिंशोऽध्यायः ३२

त्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः

शेष उवाच
 गच्छत्सुरथिवर्येषु शत्रुघ्नादिषु भूरिषु
 महाराजेषु सर्वेषु रथकोटियुतेषु च १
 अकस्मादभवन् मार्गे तमः परमदारुणम्
 यस्मिन्स्वीयोनपारक्योलक्ष्यते ज्ञातिभिर्नरैः २
 रजसा व्यावृतं व्योम विद्युत्स्तनितसंकुलम्
 एतादृशे तु संमर्दे महाभयकरे ततः ३
 मेघावर्षति रुधिरं पूयामेध्यादिकं बहु
 अत्याकुला बभूवुस्ते वीराः परमवैरिणः ४
 आकुलीकृतलोके तु किमिदं किमिति स्थितिः
 तमो व्याप्तानि लोकानां च द्यूषि प्रथितौ जसाम् ५

जहाराश्वरावणस्यसुहृत्पातालसंस्थितः
विद्युन्मालीतिविख्यातोराक्षसश्रेणिसंवृतः ६
कामगेषुविमानेतुसर्वायसनिषेविणि
आरूढोऽश्वतुवीराणांभयंकुर्वज्रहारह ७
मुहूर्तात्तत्तमोनष्टमाकाशंविमलंबभौ
वीराःशत्रुघ्नमुख्यास्तेप्रोचुःकुत्रहयोऽस्ति सः ८
तेसर्वेहयराजंतुलोकयंतःपरस्परम्
ददृशुर्नयदावाहंहाहाकारस्तदाभवत् ९
कुत्राश्वोहयमेधस्यकेननीतःकुबुद्धिना
इतिवाचमवोचंस्तेतावत्सदनुजेश्वरः १०
ददृशेसुभटैःसर्वैरथस्थैःशौर्यशोभितैः
विमानवरमारूढैराक्षसाग्रचैःसमावृतः ११
दुमुखाविकरालास्यालंबदंष्ट्राभयानकाः
राक्षसास्तत्रदृश्यंतेसैन्यग्रासायचोद्यताः १२
तदातंवेदयामासुःशत्रुघ्नंनृवरोत्तमम्
हयोनीतो नजानीमःखेविमानविलासिना १३
तमसाव्याकुलान्कृत्वावीरानस्मान्समाययौ
जग्राहनृपशार्दूलहयंकुरुयथोचितम् १४
शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वामहारोषसमावृतः
कोऽस्त्येषराक्षसोयोमेहयंजग्राहवीर्यवान् १५
विमानंतत्पतत्वद्यमद्वाणव्रजनिर्हतम्
पतत्वद्यशिरस्तस्यक्षुरप्रैर्ममवैरिणः १६
सज्जीयंतारथाःसर्वैर्महाशस्त्रास्त्रपूरिताः
यांतुतंप्रतिसंहर्तुयोद्धारोवाजिहारिणम् १७
इत्युक्त्वारोषताम्राक्षसोवाचनिजमंत्रिणम्
नयानयविदंशूरंयुद्धकार्यविशारदम् १८
शत्रुघ्नउवाच
मंत्रिन्कथयकेयोज्याराक्षसस्यवधोद्यताः
महाशस्त्रामहाशूराःपरमास्त्रविदुत्तमाः १९
कथयाशुविचार्यैवंतत्करोमिभवद्वचः

वीरान्कथयतस्यैवयोग्यान्सर्वास्त्रकोविदान् २०
 एतच्छ्रुत्वातुसचिवःप्राहवाक्यंयथोचितम्
 वीरान्रणवरेयोग्यान्दर्शयंस्तरसानतान् २१
 सुमतिरुवाच
 जेतुंगच्छतुतद्रक्षःसमरेविजयोद्यतः
 महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तःपुष्कलःपरतापनः २२
 तथालक्ष्मीनिधिर्यातुशस्त्रसंघसमन्वितः
 करोतुतस्ययानस्यभंगंतीक्ष्णैःस्वसायकैः २३
 हनूमान्धृष्टकर्मात्रराक्षसैर्योधितुंक्षमः
 करोतुमुखपुच्छाभ्यांताडनंरक्षसांप्रभो २४
 वानरात्रपियेवीरारणकर्मविशारदाः
 गच्छंतुतेऽखिलायोद्धुंतववाक्यप्रणोदिताः २५
 सुमदश्चसुबाहुश्चप्रतापाग्र्यश्चसत्तमाः
 गच्छंतुसायकैस्तीक्ष्णैस्तान्योद्धुराक्षसाधमान् २६
 भवानपिमहाशस्त्रपरिवारोरथेस्थितः
 करोतुयुद्धेविजयंराक्षसंहंतुमुद्यतः २७
 एतन्मममतराजन्येयोधास्तत्प्रमर्दनाः
 तेगच्छंतुरणेशूराःकिमन्यैर्बहुभिर्भटैः २८
 इत्युक्तवतिवीराग्र्येऽमात्येसुमतिसंज्ञिके
 शत्रुघ्नःकथयामासवीरान्संग्रामकोविदान् २९
 भोवीराःपुष्कलाद्यायेसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः
 तेवदंतुप्रतिज्ञांवैमत्पुरोराक्षसार्दने ३०
 कृत्वाप्रतिज्ञांविपुलांस्वपराक्रमशोभिनीम्
 गच्छंतुरणमध्येहिभवंतोबलसंयुताः ३१
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहाबलाः
 स्वांस्वांप्रतिज्ञांमहतींचक्रुस्तेतेजसान्विताः ३२
 तत्रादौपुष्कलोवीरःश्रुत्वावाक्यंमहीपतेः
 परमोत्साहसंपन्नःप्रतिज्ञामूचिवानिमाम् ३३
 पुष्कलउवाच
 शृणुष्वनृपशार्दूलमत्प्रतिज्ञांपराक्रमात्

विहितांसर्वलोकानांशृण्वतांपरमाद्भुताम् ३४
 चेन्नकुर्याच्चुरप्राग्रेस्तीक्ष्णैःकोदण्डनिर्गतैः
 दैत्यंमूर्च्छासमाक्रांतंकीर्णकेशाकुलाननम् ३५
 कन्यास्वभोक्तुर्यत्पापंयत्पापंदेवनिंदने
 तत्पापंममवैभूयाच्चेत्कुर्यास्ववचोऽनृतम् ३६
 यदिमद्वाणनिर्भिन्नाःसैनिकाःसुमहाबलाः
 नपतन्तिमहाराजप्रतिज्ञांतत्रमेशृणु ३७
 विष्णवीशयोर्विभेदयःशिवशक्त्योःकरोत्यपि
 तत्पापंममवैभूयाच्चेन्नकुर्यामृतंवचः ३८
 सर्वमद्वाक्यमित्युक्तरघुनाथपदांबुजे
 भक्तिर्मेनिश्चलायास्ति सैवसत्यंकरिष्यति ३९
 पुष्कलस्यप्रतिज्ञांतांश्रुत्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः
 प्रतिज्ञांव्यदधात्सत्यांस्वपराक्रमशोभिताम् ४०
 लक्ष्मीनिधिरुवाच
 वेदानांनिंदनंश्रुत्वाआस्तेयोमौनिवन्नरः
 मानसेरोचयेद्यस्तुसर्वधर्मबहिष्कृतः ४१
 ब्राह्मणोयोदुराचारोरसलाक्षादिविक्रयी
 विक्रीणातिचगांमूढो धनलोभेनमोहितः ४२
 म्लेच्छकूपोदकंपीत्वाप्रायश्चित्तंतुनाचरेत्
 तत्पापंममवैभूयाद्विमुखश्चेद्भवाम्यहम् ४३
 तत्प्रतिज्ञामथाश्रुत्यहनूमान्रणकोविदः
 रामांघ्रिस्मरणंकृत्वाप्रोवाचवचनंशुभम् ४४
 मत्स्वामीहृदयेनित्यंध्येयोवैयोगिभिर्मुहुः
 यंदेवाःसासुराःसर्वेनमन्तिमणिमौलिभिः ४५
 रामःश्रीमानयोध्यायाःपतिर्लोकेशपूजितः
 तंस्मृत्वायद्ब्रुवेवाक्यंतद्वैसत्यंभवष्यति ४६
 राजन्कोयंलघुर्दैत्योदुर्बलःकामगेस्थितः
 कथयाशुमयाकार्यमेकेनविनिपातनम् ४७
 मेरुंदेवंद्रसहितंलांगूलाग्रेणतोलये
 जलधिंशोषयेसर्वसांवर्तवापिबाम्यहम् ४८

राज्ञःश्रीरघुनाथस्यजानक्याःकृपयामम
 तन्नास्तिभूतलेराजन्यदसाध्यंकदाभवेत् ४९
 एतद्वाक्यंमयाप्रोक्तमनृतंस्याद्यदिप्रभो
 तदैवरघुनाथस्यभक्तिदूरोभवाम्यहम् ५०
 यःशूद्रःकपिलांगांवैपयोबुद्ध्यानुपालयेत्
 तस्यपापंममैवास्तुचेत्कुर्यामनृतंवचः ५१
 ब्राह्मणींगच्छतेमोहाच्छूद्रःकामविमोहितः
 तस्यपापंममैवास्तुचेत्कुर्यामनृतंवचः ५२
 यद्घ्राणान्नरकंगच्छेत्स्पर्शनाच्चापिरौरवम्
 तांपिबेन्मदिरांयोवाजिह्वास्वादेनलोलुपः ५३
 तस्ययज्ञायतेपापंतन्ममैवास्तुनिश्चितम्
 चेन्नकुर्याप्रतिज्ञातंसत्यंरामकृपाबलात् ५४
 एवमुक्तेमहार्वीरैर्योद्धारस्तरसायुताः
 चक्रुःप्रतिज्ञांमहतींस्वपराक्रमशालिनीम् ५५
 शत्रुघ्नोऽपिव्यधात्तत्रप्रतिज्ञापश्यतांनृणाम्
 साधुसाधुप्रशंसन्वैतान्वीरान्युद्धकोविदान् ५६
 कथयामिपुरोवःस्वांप्रतिज्ञांसत्त्वशोभिताम्
 तच्छृण्वंतुमहाभागायुद्धोत्साहसमन्विताः ५७
 चेत्तस्यशिराहृत्यपातयामिनसायकैः
 विमानाञ्चकबंधाञ्चभिन्नंछिन्नंचभूतले ५८
 यत्पापंकूटसाक्ष्येणयत्पापंस्वर्णचौर्यतः
 यत्पापंब्रह्मनिंदायांतन्ममास्त्वद्यनिश्चयात् ५९
 इतिशत्रुघ्नसद्वाक्यंश्रुत्वातेवीरपूजिताः
 धन्योसिराघवभ्रातःकस्त्वदन्योपरोभवेत् ६०
 त्वयावैनिहतोदैत्योदेवदानवदुःखदः
 लवणोनामलोकेशमधुपुत्रोमहाबलः ६१
 कोयंवैराक्षसोदुष्टःक्वचास्यबलमल्पकम्
 करिष्यसि क्षणादेवतस्यनाशंमहामते ६२
 इत्युक्त्वातेमहावीराःसज्जीभूतारणांगणे
 प्रतिज्ञांस्वामृतांकर्तुंययुस्तेराक्षसंमुदा ६३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
वीरप्रतिज्ञाकथनं नाम त्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ३३

चतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच

रथैः सदश्वैः शोभाढ्यैः सर्वशस्त्रास्त्रपूरितैः
नानारत्नसमायुक्तैर्ययुस्तेराक्षसाधमम् १
तान्दृष्ट्वाकामगेयानेस्थितः प्रोवाचराक्षसः
मेघगंभीरयावाचातर्जयन्निवभूरिशः २
मायांतुसुभटायोद्धुंगच्छंतुनिजमंदिरम्
मात्यजंतुस्वकान्प्राणान्नमोक्षयेवाजिनंवरम् ३
विद्युन्मालीतिविख्यातोरावणस्यसुहृत्सखा
मत्सख्युः प्रेतभूतस्यनिष्कृतिकर्तुमेयिवान् ४
क्वासौरामोयन्नाहृत्यसखायंरावणंगतः
तस्यभ्रातापिकुत्रास्तेसर्वशूरशिरोमणिः ५
तंहत्वानिष्कृतितस्यप्राप्स्येरामस्यचानुजम्
पिबन्नुधिरमुद्भूतंकंठनालस्यबुद्धुदैः ६
इतिवाक्यंसमाकर्ण्ययोधानांप्रवरोत्तमः
पुष्कलोनिजगादैर्नवीर्यशौर्यसमन्वितम् ७

पुष्कलउवाच

विकत्थनंनकुर्वतिसंग्रामेसुभटानराः
पराक्रमंदर्शयन्तिनिजशस्त्रास्त्रवर्षणैः ८
रावणोनिहतोयेनससुहृत्स्वजनैर्वृतः
तस्यवाजिनमाहृत्यकुत्रगंतासिदुर्मद ९
पतिष्यसित्वंशत्रुघ्नबाणैःकोदंडनिर्गतैः
त्वामत्स्यन्तिशिवाभूमौपतितंप्राणवर्जितम् १०
मार्गर्जदुष्टरामस्यसेवकेमयिसंस्थिते
गर्जतिसुभटायुद्धेशत्रुंजित्वामहोदयात् ११

शेषउवाच

एवंब्रुवंतंतवीरंपुष्कलंरणदुर्मदम्

जघानशक्त्यासुभृशंहदिराक्षससत्तमः १२
आयांतींतांमहाशक्तिमायसींकांचनाश्रिताम्
चिच्छेदत्रिभिरत्युग्रैःशितैर्बाणैःसपुष्कलः १३
सात्रिधाह्यपतद्भूमौविशिखैर्निष्प्रभीकृता
पतंतीविरराजासौविष्णोःशक्तित्रयीवकिम् १४
तांछिन्नांशक्तिकांदृष्ट्वाराक्षसःपरतापनः
जग्राहशूलंतरसात्रिशिखंलोहनिर्मितम् १५
तीक्ष्णाग्रंज्वलनप्रख्यंराक्षसेन्द्रोव्यमोचयत्
आयांतंतिलशश्चक्रेबाणैःपुष्कलसंज्ञितः १६
छित्त्वात्रिशूलंतरसाराधवस्यहिसेवकः
पुष्कलश्चापआधत्तबाणांस्तीक्ष्णान्मनोजवान् १७
तेबाणाहदितस्याशुलग्नारागंबतासृजन्
वैष्णवस्ययथास्वांतेगुणाविष्णोर्मनोहराः १८
तद्बाणवेधदुःखार्तोविद्युन्मालीसुदुर्मदः
जग्राहमुद्गरंघोरंपुष्कलंहंतुमुद्यतः १९
मुद्गरःप्रहितस्तेनविद्युन्माल्यभिधेनहि
हृदिलग्नोसृजच्छीघ्रंकश्मलंतदकारयत् २०
मुद्गरप्रहतोवीरःकंपमानःसवेपथुः
पपातस्यंदनोपस्थेपुष्कलःशत्रुतापनः २१
उग्रदंष्ट्रोऽथतद्भ्रातालक्ष्मीनिधिमयोधयत्
शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्वीरप्राणहतिकरैः २२
पुष्कलस्तत्क्षणात्प्राप्यसंज्ञाराक्षसमब्रवीत्
धन्योसिराक्षसश्रेष्ठमहीयांस्तेपराक्रमः २३
पश्येदानींममाप्युच्चैःप्रतिज्ञांशूरमानिताम्
विमानात्पातयाम्यद्यभूमौत्वांशितसायकैः २४
इत्युक्त्वानिशितंबाणंसमगृह्णादुरासदम्
ज्वलंतमग्नितेजस्कंमहौदार्यसमन्वितम् २५
सयावत्तत्प्रतीकर्तुंविधत्तेस्वपराक्रमम्
तावद्धृदिगतोऽत्युग्रस्तीक्ष्णधारःससायकः २६
तेनबाणेनविभ्रांतोभ्रमच्चित्तःसराक्षसः

पपातकामगोपस्थाद्भूमौविगतचेतनः २७
 उग्रदंष्ट्रेणवैदृष्टःपतमानोनिजाग्रजः
 गृहीत्वातंविमानांतर्निनायरिपुशंकितः २८
 प्राहचारिमहारोषात्पुष्कलंबलिनांवरम्
 मद्भ्रातरंपातयित्वाकुत्रयास्यसिदुर्मते २९
 मांवैयुधिविनिर्जित्यगंतासिजयमुत्तमम्
 स्थितेमयितवस्वांतेजयाशाविनिवर्त्यताम् ३०
 एवंब्रुवन्तरसाजघानदशभिःशरैः
 हृदयेतस्यदुष्टस्यरोषपूरितलोचनः ३१
 सताडितोदशशरैःपुष्कलेनमहात्मना
 चुक्रोधहृदिदुर्बुद्धिस्तंहंतुमुपचक्रमे ३२
 दंतान्निष्पिष्यसक्रोधोमुष्टिमुद्यम्यचाहनत्
 व्यनदद्वज्रनिर्घातपातशंकांसृजन्हृदि ३३
 मुष्टिनाभिहतोवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित्
 नाकंपतविनिष्पेषंवांछंस्तस्यदुरात्मनः ३४
 वत्सदंतान्महातीक्ष्णान्मुमोचहृदिसायकान्
 तैर्बाणैर्व्यथितोदैत्यस्त्रिशूलंतुसमाददे ३५
 जाज्वल्यमानंत्रिशिखंज्वालामालातिभीषणम्
 लग्नंहृदिमहावीरपुष्कलस्यतुदारुणम् ३६
 मूर्च्छितस्तेनशूलेननिहतोधन्विसत्तमः
 कश्मलंपरमंप्राप्तःपपातस्यंदनोपरि ३७
 मूर्च्छांप्राप्तंतमाज्ञायहनूमान्पवनात्मजः
 कोपव्याकुलितस्वांतोबभाषेतंतुराक्षसम् ३८
 कुत्रगच्छसिदुर्बुद्धेमयियोद्धरिसंस्थिते
 त्वांहन्मिचरणाघातैर्वाजिहर्तारमागतम् ३९
 एवमुक्त्वामहादैत्याञ्जघानपरसैनिकान्
 विमानस्थान्नखाग्रेणदारयन्नभसिस्थितः ४०
 लांगूलेनाहताःकेचित्केचित्पादतलाहताः
 बाहुभ्यांदारिताःकेचित्पवनस्यतनूभुवा ४१
 नश्यंतिकेचिन्निहताःकेचिन्मूर्च्छतिसंहताः

पलायंतेपदाघातभयपीडाहतास्ततः ४२
 अनेकेनिहतास्तत्रराक्षसाश्चातिदारुणाः
 छिन्नाभिन्नाद्विधाजाताःपवनस्यसुतेनवै ४३
 कामगंतुविमानंतद्भिन्नप्राकारतोरणम्
 हाहाकुर्वद्भिरसुरैःसमंतात्परिवारितम् ४४
 हनूमतिमहाशूरेक्ष्णंभूमौक्ष्णंदिवि
 इतस्ततःप्रदृश्येतकामयानंदुरासदम् ४५
 यत्रयत्रविमानंतत्तत्रतत्रसमीरजः
 प्रहरन्नेवदृश्येतकामरूपधरःकपिः ४६
 एवंतदाकुलीभूतेविमानस्थेमहाजने
 उग्रदंष्ट्रस्तुदैत्येन्द्रोहनूमंतमुपेयिवान् ४७
 कपेत्वयामहत्कर्मकृतंयद्भटपातनम्
 क्ष्णंतिष्ठसिचेत्कुर्वेतवप्राणवियोजनम् ४८
 एवमुक्त्वाहनूमंतंप्रजघानसदुर्मतिः
 त्रिशूलेनसुतीक्ष्णेनज्वलत्पावककांतिना ४९
 तदागतंत्रिशूलंचमुखेजग्राहवीर्यवान्
 चूर्णयामाससकलंसर्वलोहविनिर्मितम् ५०
 चूर्णयित्वात्रिशूलंतदायसंदैत्यमोचितम्
 जघानतंचपेटाभिर्बह्वीभिर्हनुमान्बली ५१
 सआहतःकपीन्द्रेणचपेटाभिरितस्ततः
 व्यथितोव्यसृजन्मायांसर्वलोकभयंकरीम् ५२
 तदातमोभवत्तीव्रंयत्रकोवानलक्ष्यते
 यत्रस्वीयोनपारक्योविदामासजनान्बहून् ५३
 शिलाःपर्वतशृंगाभाःपतंतिसुभटोपरि
 ताभिर्हतास्तुतेसर्वेव्याकुलाअथजज्ञिरे ५४
 विद्युतोविलसंत्यत्रगर्जतिजलदाघनम्
 वर्षतिपूयरुधिरंमुंचंतिसमलंजलम् ५५
 आकाशात्पतमानानिकबंधानिबहूनिच
 दृश्यंतेछिन्नशीर्षाणिसकुंडलयुतानिच ५६
 नग्नाविरूपाःसुभृशंकीर्णकेशाःसुदुर्मुखाः

दृश्यंतेसर्वतोदैत्यादारुणाभयकारिणः ५७
 तदाव्याकुलितालोकाःपरस्परभयाकुलाः
 पलायनपराजातामहोत्पातममंसत ५८
 तदाशत्रुघ्नआयातोरथेस्थित्वामहायशाः
 श्रीरामस्मरणंकृत्वाचापेसंधायसायकान् ५९
 तांमायांसविधूयाथमोहनास्त्रेणवीर्यवान्
 शरधाराःकिरन्व्योम्निववर्षसमरेसुरम् ६०
 तदादिशःप्रसेदुस्तारविस्त्वपरिवेषवान्
 मेघायथागतंयाताविद्युतःशांतिमागताः ६१
 तदाविमानंपुरतोदृश्यतेराक्षसैर्युतम्
 छिंधिभिंधीतिभाषाभिव्याकुलंसुतरांमहत् ६२
 बाणाश्चशतसाहस्राःस्वर्णपुंखैश्चशोभिताः
 पेतुर्विमानेनभसिस्थितेकामगमेमुहुः ६३
 तदाभग्नंविमानंहिदृश्यतेनतदुच्चकैः
 स्वपुरीखण्डमेकत्रभग्नंगमिवभूतले ६४
 तदाप्रकुपितोदैत्योबाणान्धनुषिसंदधे
 तैर्बाणैर्विकिरन्रामभ्रातरंचाभिगर्जितः ६५
 तेबाणाःशतशस्तस्यलग्नावपुषिभूरिशः
 शोभामापुःशोणितौघान्वहंतस्तीक्ष्णवक्त्रिणः ६६
 शत्रुघ्नःपरयाशक्त्यासंयुक्तोवायुदैवतम्
 अस्त्रंधनुषिचाधत्तराक्षसानांप्रकम्पनम् ६७
 तेनास्त्रेणविमानात्वात्पतन्तोमुक्तमूर्धजाः
 दृश्यंतेभूतवेतालसंघाड्वनभञ्जराः ६८
 तदस्त्रंरघुनाथस्यभ्रात्रामुक्तंवलोक्यसः
 अस्त्रंचपाशुपत्यंसचापेधादनुजात्मजः ६९
 ततःप्रवृत्तावेतालाभूताःप्रेतनिशाचराः
 कपालकर्तरीयुक्ताःपिबन्तःशोणितंबहु ७०
 तेवैशत्रुघ्नवीराणरुधिराणिपपुर्मुदा
 जीवतामपिदुर्वाराःकर्तरीपाणिशोभिताः ७१
 तदस्त्रंव्याघ्रवददृष्ट्वासर्ववीरप्रभञ्जनम्

मुमोचतन्निरासायचास्त्रंनारायणाभिधम् ७२
 नारायणास्त्रंतान्सर्वान्वारयामासतत्क्षणात्
 तेसर्वेविलयंप्रापुर्निशाचरप्रणोदिताः ७३
 तदाक्रुद्धोनिशाचारीविद्युन्मालीसमाददे
 त्रिशूलंनिशितंघोरंशत्रुघ्नंहंतुमुल्बणम् ७४
 शूलहस्तंसमायांतंविद्युन्मालिनमाहवे
 सायकैःप्राहारत्तस्यभुजेत्वर्धशशिप्रभैः ७५
 तैर्बाणैश्छिन्नहस्तःसशिरसाहंतुमुद्यतः
 हतोसियाहिशत्रुघ्नकस्त्वांत्राताभविष्यति ७६
 इतिब्रुवाणंतरसाचिच्छेदशितसायकैः
 मस्तकंतस्यबलिनःशूरस्यसहकुंडलम् ७७
 तंछिन्नशिरसंदृष्ट्वाउग्रदंष्ट्रःप्रतापवान्
 मुष्टिनाहंतुमारेभेशत्रुघ्नंशूरसेवितम् ७८
 शत्रुघ्नस्तुक्षुरप्रेणसायकेनाच्छिनच्छिरः
 प्रधावतोरणेवीरान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ७९
 हतशेषाययुःसर्वेराक्षसानाथवर्जिताः
 शत्रुघ्नंप्रणिपत्याथददुर्वाजिनमाहतम् ८०
 ततोवीणानिनादाश्चशंखनादाःसमंततः
 श्रूयंतेशूरवीराणांजयनादामनोहराः ८१
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेविद्युन्मा-
 लिनामराक्षसपराजयोनामचतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ३४

पंचत्रिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच

प्राप्यतंवाजिनंराजाशत्रुघ्नोराक्षसैर्हतम्
 अत्यंतहर्षमापेदेपुष्कलेनसमन्वितः १
 रुधिरैःसिक्तगात्रास्तेयोधालक्ष्मीनिधिस्तथा
 रणोत्साहेनसंयुक्तंप्रशशंसुर्महानृपम् २
 हतेतस्मिन्महादैत्येविद्युन्मालिनिदुर्जये
 सुराःसर्वेभयंत्यक्त्वासुखमापुर्मुनेमहत् ३

नद्यस्तुविमलाजातारविस्तुविमलोऽभवत्
 वाताववुःसुगंधोदसिक्ताविमलशुष्मिणः ४
 सन्नद्धास्तेमहावीरारथस्थाविमलांगकाः
 राजानमूचुस्तेसर्वेजयलक्ष्म्यासमन्विताः ५
 वीराऊचुः
 दिष्ट्याहतस्त्वयादैत्योविद्युन्मालीमहामते
 यद्धयात्रासमापन्नाःसुराःस्वर्गान्निराकृताः ६
 दिष्ट्याप्राप्तोमहावाजीरघुनाथस्यशोभनः
 दिष्ट्यागंतासिसर्वत्रजयंतुक्षितिमंडले ७
 स्वामिन्मुंचत्विमंवाहंमनोवेगंमनोरमम्
 समयस्यविलंबोमाभवत्वत्रमहामते ८
 शेषउवाच
 इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंवीराणांसमयोचितम्
 साधुसाधुप्रशस्यैतान्मुमोचहयसत्तमम् ९
 समुक्तश्चोत्तरामाशांबभ्रामाथसुरक्षितः
 रथपत्तिहयश्रेष्ठैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः १०
 तत्रयद्वृत्तमेतस्यशत्रुघ्नस्यमनोहरम्
 वात्स्यायनशृणुष्वैतत्पापराशिप्रदाहकम् ११
 रेवातीरमथप्राप्तोमुनिवृंदनिषेवितम्
 नीलरत्नसमूहस्यरसःकिंतुपयोमिषात् १२
 तांस्तान्मुनिवरान्सर्वान्प्रणमञ्छूरसेवितः
 जगामहयरत्नस्यपृष्ठतःकामगामिनः १३
 गच्छंस्तत्राश्रमंजीर्णपलाशपर्णनिर्मितम्
 रेवायाजलकल्लोलैःसिक्तंपापहराश्रयम् १४
 तंदृष्ट्वासुमतिंप्राहसर्वज्ञंनयकोविदम्
 शत्रुघ्नःसर्वधर्मार्थकर्मकर्तव्यकोविदः १५
 राजोवाच
 मंत्रिन्कथयकस्यायमाश्रमःपुण्यदर्शनः
 विचारचतुरश्रेष्ठवदैतन्ममपृच्छतः १६
 शेषउवाच

इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिःप्राहतंनृपम्
 विशदस्मेरयावाचादर्शयन्नात्मसौहृदम् १७
 सुमतिरुवाच
 एनंदृष्ट्वामहाराजधूतपापावयंखलु
 भविष्यामोमुनिश्रेष्ठंसर्वशास्त्रपरायणम् १८
 तस्मान्नत्वातमापृच्छसर्वतैकथयिष्यति
 रघुनाथपदांभोजमकरंदातिलोलुपः १९
 नाम्नात्वारण्यकंख्यातरुघुनाथांग्रिसेवकम्
 अत्युग्रतपसापूर्णंसर्वशास्त्रार्थकोविदम् २०
 इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंधर्मार्थपरिवृंहितम्
 जगामतमथोद्रष्टुंस्वल्पसेवकसंयुतः २१
 हनूमान्पुष्कलोवीरःसुमतिर्मत्रिसत्तमः
 लक्ष्मीनिधिःप्रतापाग्र्यःसुबाहुःसुमदस्तथा २२
 एतैःपरिवृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापदाश्रमम्
 नमस्कर्तुंद्विजवरमारण्यकमुदारधीः २३
 गत्वातंतापसश्रेष्ठंनमस्कारमथाकरोत्
 सर्वैस्तैःसहितोर्वीरैर्विनयानतकंधरैः २४
 तान्दृष्ट्वासन्नतान्सर्वाञ्छत्रुघ्नप्रमुखान्नृपान्
 अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेफलमूलादिभिस्तदा २५
 उवाचतान्नृपान्सर्वान्भवंतःकुत्रसंगताः
 कथमत्रसमायातास्तत्सर्ववदतानघाः २६
 तच्छ्रुत्वावाक्यमेतस्यमुनिवर्यस्यवाडव
 सुमतिःकथयामासवाक्यंवादविचक्षणः २७
 सुमतिरुवाच
 रघुवंशनृपस्यायमश्चोवैपाल्यतेऽखिलैः
 यागंकरिष्यतेवीरःसर्वसंभारसंभृतम् २८
 तच्छ्रुत्वावचनंतेषांजगादमुनिसत्तमः
 दंतकांत्याखिलंघोरंतमोनिर्वारयन्निव २९
 आरण्यकउवाच
 किंयागैर्विविधैरन्यैःसर्वसंभारसंभृतैः

स्वल्पपुण्यप्रदैर्नूनं क्षयिष्णुपददातृभिः ३०
 मूढोलोकोहरित्यक्त्वाकरोत्यन्यसमर्चनम्
 रघुवीरं रमानाथं स्थिरैश्चर्यपदप्रदम् ३१
 योनरैः स्मृतमात्रोपि हरते पापपर्वतम्
 तं मुक्त्वा क्लिश्यते मूढो यागयोगव्रतादिभिः ३२
 अहो पश्य तमूढत्वं लोकानामतिवंचितम्
 सुलभं रामभजनं मुक्त्वा दुर्लभमाचरेत् ३३
 सकामैर्योगिभिर्वापि चिंत्यते कामवर्जितैः
 अपवर्गप्रदं नृणां स्मृतमात्राखिलाघहम् ३४
 पुरा हंत त्ववित्सायां ज्ञानिनं सुविचारयन्
 अगमं बहुतीर्थानि तत्त्वं कोपि न मेऽदिशत् ३५
 तदैकं हि महद्भाग्यात् प्राप्तं वै लोमशं मुनिम्
 स्वर्गलोकात् समायातं तीर्थयात्राचिकीर्षया ३६
 तमहं प्रणिपत्याथ पर्यपृच्छं महामुनिम्
 महायुषं महायोगि संसेवितपदद्वयम् ३७
 स्वामिन्मया ह्यमानुष्यं प्राप्तमद्भुतदुर्लभम्
 संसारघोरजलधिं किं कर्तव्यं तितीर्षुणा ३८
 विचार्य कथय त्वं तद्ब्रतं दानं जपो मखः
 देवो वा विद्यते यो वै संसृत्यं भोधितारकः ३९
 यज्ज्ञात्वा संसृतिं घोरांतरा मित्वत्कृपाब्धितः
 तन्मे कथय योगेश सर्वशास्त्रार्थपारग ४०
 इति मद्वाक्यमाकर्ण्य जगाद मुनिसत्तमः
 शृणुष्वैकमनाविप्रश्च दद्यापरयायुतः ४१
 संतिदानानि तीर्थानि व्रतानि नियमायमाः
 योगाय ज्ञास्तथानेके वर्तते स्वर्गदायकाः ४२
 परं गुह्यं प्रवक्ष्यामि सर्वपापप्रणाशनम्
 तच्छृणुष्व महाभाग संसारां भोधितारकम् ४३
 नास्तिकायनवक्तव्यं न चाऽश्रद्धालवे पुनः
 निंदकाय शठायापि न देयं भक्तिवैरिणे ४४
 रामभक्ताय शांताय कामक्रोधवियोगिने

वक्तव्यंसर्वदुःखस्यनाशकारकमुत्तमम् ४५
 रामान्नास्तिपरोदेवोरामान्नास्तिपरंब्रतम्
 नहिरामात्परोयोगोनहिरामात्परोमखः ४६
 तंस्मृत्वाचैवजप्त्वाचपूजयित्वानरः परम्
 प्राप्नोतिपरमामृद्धिमैहिकामुष्मिकीं तथा ४७
 संस्मृतो मनसा ध्यातः सर्वकामफलप्रदः
 ददाति परमां भक्तिं संसारांभोधितारिणीम् ४८
 श्वपाकोपि हि संस्मृत्य रामं याति परांगतिम्
 ये वेदशास्त्रनिरतास्त्वादृशास्तत्र किंपुनः ४९
 सर्वेषां वेदशास्त्राणां रहस्यं ते प्रकाशितम्
 समाचरतथा त्वं वै यथा स्यात्ते मनीषितम् ५०
 एको देवोरामचंद्रो ब्रतमेकं तदर्चनम्
 मंत्रोऽप्येकश्च तन्नामशास्त्रं तद्ध्येव तत्स्तुतिः ५१
 तस्मात्सर्वात्मनारामचंद्रं भज मनोहरम्
 यथा गोष्पदवत्तुच्छो भवेत्संसारसागरः ५२
 श्रुत्वामया तु तद्वाक्यं पुनः प्रश्नमकारिषम्
 कथं वा ध्यायते देवः कथं वा पूज्यते नरैः ५३
 कथयस्व महाबुद्धे सर्वज्ञमविस्तरात्
 यज्ज्ञात्वा हं कृतार्थः स्यां त्रिलोक्यां मुनिसत्तम ५४
 एतच्छ्रुत्वा तु मद्वाक्यं विचार्य स तु लोमशः
 कथयामास मे सर्वरामध्यानपुरःसरम् ५५
 शृणु विप्रेन्द्र वक्ष्यामि यत्पृष्टं तु त्वयानघ
 यथा तुष्येद्रमानाथः संसारज्वरदाहकः ५६
 अयोध्यानगरे रम्ये चित्रमंडपशोभिते
 ध्यायेत्कल्पतरोर्मूले सर्वकामसमृद्धिदे ५७
 महामरकतस्वर्णनीलरत्नादिशोभितम्
 सिंहासनं चित्तहरं कांत्यातामिस्रनाशनम् ५८
 तस्योपरि समासीनं रघुराजं मनोरमम्
 दूर्वादलश्यामतनुं देवदेवं द्रूपूजितम् ५९
 राकायां पूर्णशीतांशुकांतिधिक्कारिवक्त्रिणम्

अष्टमीचंद्रशकलसमभालाधिधारिणम् ६०
 नीलकुंतलशोभाढ्यंकिरीटमणिरंजितम्
 मकराकारसौंदर्यकुंडलाभ्यांविराजितम् ६१
 विद्रुमच्छविसत्कांतिरदच्छदविराजितम्
 तारापतिकराकारद्विजराजिसुशोभितम् ६२
 जपापुष्पाभयामाध्व्याजिह्वयाशोभिताननम्
 यस्यांवसंतिनिगमात्रृगाद्याःशास्त्रसंयुताः ६३
 कंबुकांतिधरग्रीवाशोभयासमलंकृतम्
 सिंहवदुच्चकौस्कन्धौमांसलौबिभ्रतंवरम् ६४
 बाहूदधानंदीर्घांगौकेयूरकटकांकितौ
 मुद्रिकाहीरशोभाभिर्भूषितौजानुलंबिनौ ६५
 वक्षोदधानंविपुलंलक्ष्मीवासेनशोभितम्
 श्रीवत्सादिविचित्रांकैरंकितंसुमनोहरम् ६६
 महोदरंमहानाभिंशुभकट्याविराजितम्
 कांच्यावैमणिमत्याचविशेषेणश्रियान्वितम् ६७
 ऊरुभ्यांविमलाभ्यांवैजानुभ्यांशोभितंश्रिया
 चरणाभ्यांवज्ररेखायवांकुशसुरेखया ६८
 युताभ्यांयोगिध्येयाभ्यांकोमलाभ्यांविराजितम्
 ध्यात्वास्मृत्वाचसंसारसागरंत्वंतरिष्यसि ६९
 तमेवपूजयन्नित्यंचंदनादिभिरिच्छया
 प्राप्नोतिपरमामृद्धिमैहिकामुष्मिकींपराम् ७०
 त्वयापृष्टंमहाराजरामस्यध्यानमुत्तमम्
 तत्तेकथितमेतद्वैसंसारजलधिंतर ७१

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेऽग्नारण्यको
 पाख्यानेलोमशारण्यकसंवादोनामपंचत्रिंशत्तमोऽध्यायः ३५

षट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच

एतच्छ्रुत्वातुविप्रेन्द्रोलोमशात्परमंमहत्
 पुनःपप्रच्छतमृषिसर्वज्ञंयोगिनांवरम् १

आरण्यकउवाच

मुनिश्रेष्ठवदैतन्मेपृच्छामित्वांमहामते
गुरवःकृपयायुक्ताभाषंतेसेवकेऽखिलम् २
कोऽसौरामोमहाभागयोनित्यंध्यायतेत्वया
तस्यकानिचरित्राणिवदस्वत्वंद्विजर्षभ ३
किमर्थमवतीर्णोऽसौकस्मान्मानुषतांगतः
तत्सर्वंकथयाशुत्वंममसंशयनुत्तये ४

शेषउवाच

इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमुनेःपरमशोभनम्
लोमशःकथयामासरामचारित्रमद्भुतम् ५
लोकान्निरयसंमग्नाञ्ज्ञात्वायोगेश्वरेश्वरः
कीर्तिप्रथयितुंलोकेययाघोरंतरिष्यति ६
एवंज्ञात्वादयावार्धिःपरमेशोमनोहरः
अवतारंचकारात्रचतुर्धासश्रियान्वितः ७
पुरात्रेतायुगेप्राप्तेपूर्णशोरघुनन्दनः
सूर्यवंशेसमुत्पन्नोरामोराजीवलोचनः ८
सरामोलक्ष्मणसखःकाकपक्षधरोयुवा
तातस्यवचनात्तौतुविश्वामित्रमनुव्रतौ ९
यज्ञसंरक्षणार्थायराज्ञादत्तौकुमारकौ
दांतौधनुर्धरौवीरौविश्वामित्रमनुव्रतौ १०
पथिप्रव्रजतोस्तत्रताटकानामराक्षसी
संगताचवनेघोरेतयोर्वैविघ्नकारणात् ११
ऋषेरनुज्ञयारामस्ताटकांयमयातनाम्
प्रावेशयद्धनुर्वेदविद्याभ्यासेनराघवः १२
यस्यपादतलस्पर्शाच्छिलावासवयोगजा
अहल्यागौतमवधूःपुनर्जातास्वरूपिणी १३
विश्वामित्रस्ययज्ञेतुसुप्रवृत्तेरघूत्तमः
मारीचंचसुबाहुंचजघानपरमेषुभिः १४
ईश्वरस्यधनुर्भग्नंजनकस्यगृहेस्थितम्
रामःपंचदशेवर्षेषड्वर्षामथमैथिलीम् १५

उपयेमेविवाहेनरम्यांसीतामयोनिजाम्
 कृतकृत्यस्तदाजातःसीतांसंप्राप्यराघवः १६
 ततोद्वादशवर्षाणिरेमेरामस्तयासह
 सप्तविंशतिमेवर्षेयौवराज्यमकल्पयत् १७
 राजानमथकैकेयीवरद्वयमयाचत
 तयोरेकेनरामस्तुससीतःसहलक्ष्मणः १८
 जटाधरःप्रव्रजतुवर्षाणीहचतुर्दश
 भरतस्तुद्वितीयेनयौवराज्याधिपोऽस्तुमे १९
 जानकीलक्ष्मणसखंरामंप्राव्राजयन्नृपः
 त्रिरात्रमुदकाहारश्चतुर्थेऽह्निफलाशनः २०
 पंचमेचित्रकूटेतुरामस्थानमकल्पयत्
 अथत्रयोदशेवर्षेपंचवट्यामहामुने २१
 रामोविरूपयामासशूर्पणखांनिशाचरीम्
 वनेविचरतस्तस्यजानक्यासहितस्यच २२
 आगतोराक्षसस्तांतुहर्तुपापविपाकतः
 ततोमाघासिताष्टम्यामुहूर्तेवृंदसंज्ञिते २३
 राघवाभ्यांविनासीतांजहारदशकंधरः
 तेनैवंहियमाणासाचक्रंदकुररीयथा २४
 रामरामेतिमारक्षरक्षमारक्षसाहताम्
 यथाश्येनःक्षुधाक्रांतःक्रंदंतींवर्तिकांनयेत् २५
 तथाकामवशंप्राप्तोरावणोजनकात्मजाम्
 नयत्येवंजनकजांजटायुःपक्षिराट्तदा २६
 युयुधेराक्षसेंद्रेणसरावणहतोऽपतत्
 मार्गशुक्लनवम्यांतुवसंतींरावणालये २७
 संपातिर्दशमेमासआचख्यौवानरेषुताम्
 एकादश्यामहेन्द्राद्रेःपुप्लुवेशतयोजनम् २८
 हनूमान्निशितस्यांतुलंकायांपर्यकालयत्
 तद्रात्रिशेषेसीतायादर्शनंहिहनूमतः २९
 द्वादश्यांशिंशपावृक्षेहनूमान्पर्यवस्थितः
 तस्यांनिशायांजानक्याविश्वासायचसंकथा ३०

अक्षादिभिस्त्रयोदश्यांततोयुद्धमवर्तत
 ब्रह्मास्त्रेणचतुर्दश्यांबद्धःशक्रजिताकपिः ३१
 वह्निनापुच्छयुक्तेनलंकायादहनंकृतम्
 पूर्णिमायामहेन्द्राद्रौपुनरागमनंकपेः ३२
 मार्गासितप्रतिपदःपंचभिःपथिवासरैः
 पुनरागत्यषष्ठेऽह्निध्वस्तमधुवनंकिल ३३
 सप्तम्यांप्रत्यभिज्ञानदानंसर्वनिवेदनम्
 अष्टम्युत्तरफल्गुन्यामुहूर्तेविजयाभिधे ३४
 मध्यंप्राप्तेसहस्रांशौप्रस्थानंराघवस्यच
 रामःकृत्वाप्रतिज्ञांतुप्रयातोदक्षिणांदिशम् ३५
 तीर्त्वाहंसागरमपिहनिष्येराक्षसेश्वरम्
 दक्षिणाशांप्रयातस्यसुग्रीवोऽप्यभवत्सखा ३६
 वासरैःसप्तभिःसिंधोःस्कंधावारनिवेशनम्
 पौषशुक्लप्रतिपदस्तृतीयायावदंबुधेः ३७
 उपस्थानंससैन्यस्यराघवस्यबभूवह
 बिभीषणश्चतुर्थ्यातुरामेणसहसंगतः ३८
 समुद्रतरणार्थायपंचम्यामंत्रउद्यतः
 प्रायोपवेशनंचक्रेरामोदिनचतुष्टयम् ३९
 समुद्रवरलाभश्चसहोपायप्रदर्शनम्
 ततोदशम्यामारंभस्त्रयोदश्यांसमापनम् ४०
 चतुर्दश्यांसुवेलाद्रौरामःसैन्यंन्यवेशयत्
 पौर्णमास्यांद्वितीयांतंत्रिदिनैःसैन्यतारणम् ४१
 तीर्त्वातोयनिधिंरामोवानरेश्वरसैन्यवान्
 रुरोधचपुरीलंकांसीतार्थसहलक्ष्मणः ४२
 तृतीयादिदशम्यंतंनिवेशश्चदिनाष्टकम्
 शुकसारणयोस्तत्रप्राप्तिरेकादशेदिने ४३
 पौषासिताख्यद्वादश्यांसैन्यसंख्यानमेवच
 शार्दूलेनकपींद्राणांसहसारोपवर्णनम् ४४
 त्रयोदश्याअमावास्यालंकायांदिवसैस्त्रिभिः
 रावणःसैन्यसंख्यानंरणोत्साहतदाकरोत् ४५

प्रययावंगदोदौत्यंमाघशुक्लाद्यवासरे
 सीतायाश्चततोभर्तुर्मायामूर्द्धादिदर्शनम् ४६
 माघद्वितीयादिदिनैःसप्तभिर्यावदष्टमी
 रक्षसांवनराणांचयुद्धमासीच्चसंकुलम् ४७
 माघशुक्लनवम्यांतुरात्राविंद्रजितारणे
 रामलक्ष्मणयोर्नागपाशबंधःकृतःकिल ४८
 आकुलेषुकपीशेषुनिरुत्साहेषुसर्वशः
 नागपाशविमोक्षार्थं दशम्यांपवनोऽजपत् ४९
 कर्णेस्वरूपंरामस्यगरुडागमनंततः
 एकादश्यांचद्वादश्यांधूम्राक्षस्यवधःकृतः ५०
 त्रयोदश्यांतुतेनैवनिहतःकंपनोरणे
 माघशुक्लचतुर्दश्यायावत्कृष्णादिवासरम् ५१
 त्रिदिनेनप्रहस्तस्यनीलेनविहितोवधः
 माघकृष्णद्वितीयायाश्चतुर्थ्यंतंत्रिभिर्दिनैः ५२
 रामेणतुमुलेयुद्धेरावणोद्रावितोरणात्
 पंचम्याअष्टमीयावद्रावणेनप्रबोधितः ५३
 कुंभकर्णस्तदाचक्रेऽभ्यवहारंचतुर्दिनम्
 कुंभकर्णोदिनैःषड्भिर्नवम्यास्तुचतुर्दशीम् ५४
 रामेणनिहतोयुद्धेबहुवानरभक्षकः
 अमावास्यादिनेशोकादवहारोबभूवह ५५
 फाल्गुनादिप्रतिपदश्चतुर्थ्यंतंचतुर्दिनैः
 बिसतंतुप्रभृतयोनिहताःपंचराक्षसाः ५६
 पंचम्याःसप्तमीयावदतिकायवधस्तथा
 अष्टम्याद्वादशीयावन्निहतौदिनपंचकात् ५७
 निकुंभकुंभावूर्ध्वंतुमकराक्षस्त्रिभिर्दिनैः
 फाल्गुनासितद्वितीयायांदिनेशक्रजिताजितम् ५८
 तृतीयादिसप्तम्यंतंदिनपंचकमेवच
 ओषध्यानयनव्यग्रादवहारोबभूवह ५९
 ततस्त्रयोदशीयावद्दिनैःपंचभिरिंद्रजित्
 लक्ष्मणेनहतोयुद्धेविख्यातबलपौरुषः ६०

चतुर्दश्यांदशग्रीवोदीक्षांप्रापावहारतः
 अमावास्यादिनेप्रायाद्युद्धायदशकंधरः ६१
 चैत्रशुक्लप्रतिपदःपंचमीदिनपंचकैः
 रावणोयुद्ध्यमानेतुप्रचुरोर्क्षसांवधः ६२
 चैत्रषष्ठ्याष्टमीयावन्महापार्श्वदिमारणम्
 चैत्रशुक्लनवम्यांतुसौमित्रेःशक्तिभेदनम् ६३
 कोपाविष्टेनरामेणद्रावितोदशकंधरः
 द्रोणाद्रिरांजनेयेनलक्ष्मणार्थमुपाहतः ६४
 दशम्यामवहारोभूद्रात्रौयुद्धेतुरक्षसाम्
 एकादश्यांतुरामायरथंमातलिसारथिः ६५
 प्रेरितोवासवेनाजावर्पयामासभक्तितः
 कोपवानथद्वादश्यायावत्कृष्णचतुर्दशी ६६
 अष्टादशदिनैरामोरावणंद्वैरथेऽवधीत्
 संग्रामेतुमुलेजातेरामोजयमवाप्तवान् ६७
 माघशुक्लद्वितीयायाश्चैत्रकृष्णचतुर्दशीम्
 सप्ताशीतिदिनेष्वेवमध्यंपंचदशाहकम् ६८
 युद्धावहारःसंग्रामोद्वासप्ततिदिनान्यभूत्
 संस्कारोरावणादीनाममावस्यादिनेऽभवत् ६९
 वैशाखादितिथौरामउवासरणभूमिषु
 अभिषिक्तोद्वितीयायांलंकाराज्येविभीषणः ७०
 सीताशुद्धिस्तृतीयायांदेवेभ्योवरलंभनम्
 हत्वाचिरेणलंकेशंलक्ष्मणाग्रजएवसः ७१
 गृहीत्वाजानकींपुण्यांदुःखितांरक्षसेनतु
 आदायपरयाप्रीत्याजानकींसन्यवर्तत ७२
 वैशाखस्यचतुर्थ्यांतुरामःपुष्पकमाश्रितः
 विहायसानिवृत्तस्तुभूयोऽयोध्यांपुरींप्रति ७३
 पूर्णेचतुर्दशेवर्षेपंचम्यांमाधवस्यतु
 भरद्वाजाश्रमेरामःसगणःसमुपाविशत् ७४
 नंदिग्रामेतुषष्ठ्यांसभरतेनसमागतः
 सप्तम्यामभिषिक्तोऽसावयोध्यायारघूद्वहः ७५

दशैकाधिकमासांस्तुचतुर्दशाहानिमैथिली
 उवासरामरहितारावणस्यनिवेशने ७६
 द्विचत्वारिंशकवर्षेरामोराज्यमकारयत्
 सीतायाश्चत्रयस्त्रिंशद्वत्सराश्चतदाभवन् ७७
 सचतुर्दशवर्षतिप्रविश्यचपुरीप्रभुः
 अयोध्यामुदितोरामोहत्वारावणमाहवे ७८
 भ्रातृभिः सहितस्तत्ररामोराज्यमथाकरोत्
 राज्यं प्रकुर्वतस्तस्यपुरोध्यावदतांवरः ७९
 अगस्त्यः कुंभसंभूतिस्तमागंतारघोः पतिम्
 तद्वाक्याद्रघुनाथोऽसौ करिष्यति हयक्रतुम् ८०
 तस्यागमिष्यति हयोह्याश्रमे तव सुव्रत
 तस्ययोधाः प्रमुदिता आयास्यंतितवाश्रमम् ८१
 तेषामग्रे रामकथाः करिष्यसि मनोहराः
 तैः साकं त्वमयोध्यायां गतासि वैद्विजर्षभ ८२
 दृष्ट्वाराममयोध्यायां पद्मपत्रनिभेक्षणम्
 तत्क्षणादेव संसारवार्धिनिस्तारवान्भव ८३
 इत्युक्त्वामां मुनिवरो लोमशः सर्वबुद्धिमान्
 उवाच ते किं प्रष्टव्यं तदाहमवदं हितम् ८४
 ज्ञातं त्वत्कृपया सर्वरामचारित्रमद्भुतम्
 त्वत्प्रसादादवाप्स्येऽहरामस्य चरणांबुजम् ८५
 मयानमस्कृतः पश्चाज्जगाम समुनीश्वरः
 तत्प्रसादान्मया वाप्तं रामस्य चरणार्चनम् ८६
 सोऽहं स्मरामिरामस्य चरणावन्वहं मुहुः
 गायामि तस्य चरितं मुहुर्मुहुरतंद्रितः ८७
 पावयामि जनानन्यान्गानेन स्वांतहारिणा
 हृष्यामि तन्मुनेर्वाक्यं स्मारं स्मारं तदीक्षया ८८
 धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं सभाग्योऽहं महीतले
 रामचंद्रपदांभोजदिदृक्षामेभविष्यति ८९
 तस्मात्सर्वात्मनारामो भजनीयो मनोहरः
 वंदनीयो हि सर्वेषां संसाराब्धितितीर्षया ९०

तस्माद्वयं किमर्थं वै प्राप्ताः कोवानराधिपः
यागं करोति धर्मात्मा हयमेधं महाक्रतुम् ६१
तत्सर्वं कथयं त्वत्र यातुवाहस्यपालने
स्मरं तुरघुनाथां घ्निं स्मृत्वा स्मृत्वा पुनः पुनः ६२
इति वाक्यं समाकर्ण्य मुनेर्विस्मयमागताः
रघुनाथं स्मरन्तस्ते प्रोचुरारण्यकं मुनिम् ६३

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेलोम-
शारण्यकसंवादे रामचरित्रकथनं नाम षट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ३६

सप्तत्रिंशत्तमोऽध्यायः

शेष उवाच
ते पृष्ठामुनिवर्येण रामचारित्रमद्भुतम्
धन्यं सभाग्यं मन्वानाः प्रोचुरात्मानमादरात् १
जना ऊचुः
पवित्रिता वयं सर्वे दर्शनेन तवाधुना
यद्रामकथया स्मान्वै पावयस्य धुना जनान् २
शृणुष्व वचनं तथ्यं भवान् ब्रह्मर्षि सत्तमः
त्वया पृष्टं यदस्मभ्यं सर्वं तत्कथयाम वै ३
अगस्त्यवाक्याच्छ्रीरामो विप्रहत्यापनुत्तये
यागं करोति सुमहान्सर्वसंभारसंभृतम् ४
तं पालयानाः सर्वे वै त्वदाश्रममुपागताः
अश्वेन सहिता विप्रतज्जानीहि महामते ५
इति वाक्यं समाकर्ण्य मनोहारिरसायनम्
अत्यन्तं हर्षमापेदे ब्राह्मणो रामभक्तिमान् ६
अद्य मे फलितो वृक्षो मनोरथश्रियान्वितः
अद्य मे जननी धन्या जातं मांसुषु वेतुया ७
अद्य राज्यं मया प्राप्तं कंठकेन विवर्जितम्
अद्य कोशाः सुसंपन्ना अद्य देवाः सुतोषिताः ८
अग्निहोत्रफलं त्वद्य प्राप्तं मे हविषा हुतम्
यद्द्रक्ष्येरामचन्द्रस्य चरणांभोरुहोर्युगम् ९

योनित्यंध्यायतेस्वांतेअयोध्यायाःपतिःप्रभुः
 समेदृगोचरोनूनंभविष्यतिमनोहरः १०
 हनूमान्मांसमालिग्यप्रक्षयतेकुशलंमम
 भक्तिंमेमहतींदृष्ट्वातोषंप्राप्स्यतिसत्तमः ११
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यहनूमान्कपिसत्तमः
 जग्राहपादयुगलंमुनेरारण्यकस्यहि १२
 स्वामिन्हनूमान्विप्रर्षेसेवकोऽहपुरःस्थितः
 जानीहिरामदासस्यरेणुकल्पंमुनीश्वर १३
 इत्युक्तवतितस्मिन्वैमुनिःपरमहर्षितः
 आलिलिगहनूमंतरामभक्त्यासुशोभितम् १४
 उभौप्रेमविनिर्भिन्नावुभावपिसुधाप्लुतौ
 स्थगितौचित्रलिखिताविवतत्रबभूवतुः १५
 उपविष्टौकथास्तत्रचक्रतुःसुमनोहराः
 रघुनाथपदांभोजप्रीतिनिर्भरमानसौ १६
 हनूमांस्तमुवाचेदंवचोविविधशोभनम्
 आरण्यकंमुनिवरंरामांघ्रिध्याननिर्भृतम् १७
 स्वामिन्नयंदशरथकुलहीरांकुरोमहान्
 रामभ्रातामहाशूरःशत्रुघ्नःप्रणमत्यसौ १८
 लवणोयेननिहतःसर्वलोकभयंकरः
 कृताश्चसुखिनःसर्वेमुनयःसुतपोधनाः १९
 एषपुष्कलनामात्वांनमत्युद्धटसेवितः
 येनाधुनामहावीराजिताःसमरमंडले २०
 जानीह्येनंबहुगुणंरामामात्यंमहाबलम्
 प्राणप्रियंरघुपतेःसर्वज्ञंधर्मकोविदम् २१
 सुबाहुरयमत्युग्रोवैरिवंशदवानलः
 रामपादाब्जरोलंबोनमतित्वांमहायशाः २२
 सुमदोऽप्येषपार्वत्यादत्तरामांघ्रिसेवया
 प्राप्तोऽधुनासौसंसारवार्धिनिस्तरणमहत् २३
 सत्यवानयमश्वंयःप्राप्तमाश्रुत्यसेवकात्
 राज्यंनिवेदयामाससत्त्वांप्रणमतिक्षितौ २४

इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसमालिङ्ग्यसमादरात्
 चकारारण्यकऋषिःस्वागतंफलकादिना २५
 तेहृष्टास्तत्रवसतिंचक्रुर्मुनिवराश्रमे
 प्रातर्नित्यक्रियांकृत्वारेवायांतेमहोद्यमाः २६
 नरयानमथारोप्यसेवकैःसहितंमुनिम्
 शत्रुघ्नःप्रापयामासायोध्यांरामकृतालयाम् २७
 सदूरान्नगरींदृष्ट्वासूर्यवंशनृपोषिताम्
 पदातिरभवद्वेगाद्रघुनाथदिदृक्षया २८
 संप्राप्यनगरींरम्यामयोध्यांजनशोभिताम्
 मनोरथसहस्रेणसंरूढोरामदर्शने २९
 ददर्शतत्रसरयूतीरेमंडपशोभिते
 रामंदूर्वादलश्यामंकंजकांतिविलोचनम् ३०
 मृगशृङ्गंकटौरम्यंधारयंतंश्रियान्वितम्
 ऋषिवृंदैर्व्यासमुख्यैर्वृतंशूरैःसुसेवितम् ३१
 भरतेनसुमित्रायास्तनूजेनपरीवृतम्
 ददतंदीनसंधेभ्योदानानिप्रार्थितानितम् ३२
 विलोक्यारण्यकारण्योऽसौकृतार्थइत्यमन्यत
 मल्लोचनेपद्मदलसमानेरामलोकके ३३
 अद्यमेसर्वशास्त्रस्यज्ञातृत्वंबहुसार्थकम्
 येनश्रीराममाज्ञायप्राप्तोऽयोध्यापुरीमिमाम् ३४
 इत्येवमादिवचनानिबहूनिहृष्टो
 रामांघ्रिदर्शनसुहर्षितगात्रशोभी
 प्रायाद्रमेश्वरसमीपमगम्यमन्यै-
 र्योगेश्वरैरपिविचारपरैःसुदूरम् ३५
 धन्योऽहमद्यरामस्यचरणावक्षिगोचरौ
 करिष्यामिवचोरम्यंवदन्राममवेक्षयन् ३६
 रामोऽपिवाडवश्रेष्ठंज्वलंतंस्वेनतेजसा
 तपोमूर्तिधरंवीक्ष्यप्रत्युत्थानमथाकरोत् ३७
 रामचंद्रस्तस्यपादौसुचिरंनतवान्महान्
 ब्रह्मण्यदेवपावित्र्यंकृतमद्यतनोर्मम ३८

इतिवाक्यंवदंस्तस्यपादयोःपतितःप्रभुः
 सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजितांघ्रिकः ३६
 प्रणतंतनूपश्रेष्ठंवाडवेन्द्रोमहातपाः
 गृहीत्वाभुजयोर्मध्यमालिलिगप्रियंप्रभुम् ४०
 कौसल्यातनयस्तंवाउच्चैर्मणिमयासने
 संस्थाप्यचपदोर्युग्मंजलेनाक्षालयत्प्रभुः ४१
 पादावनेजनोदंतुमस्तकेऽधाद्धरिःस्वयम्
 पवित्रितोऽद्यसगणःसकुटुंबइतिब्रुवन् ४२
 चंदनेनविलिप्याथगांचप्रादात्पयस्विनीम्
 उवाचचवचोरम्यंदेवदेवेन्द्रसेवितः ४३
 स्वामिन्मखोमयावाजिमेधसंज्ञःक्रियेतह
 सोयंत्वच्चरणायातादद्यपूर्णोभविष्यति ४४
 अद्यमेब्रह्महत्योत्थपापहानिंकरिष्यति
 अश्वमेधःक्रतुर्युष्मच्चरणेनपवित्रितः ४५
 इतिवाक्यंब्रुवाणंतंराजराजेंद्रसेवितम्
 आरण्यकउवाचेदंहसन्माध्व्यागिरामुनिः ४६
 स्वामिंस्तवतुयुक्तंहिवचोब्रह्मण्यभूमिप
 त्वन्मूर्तयोमहाराजब्राह्मणावेदपारगाः ४७
 त्वंयदाब्रह्मपूजादिशुभंकर्मकरिष्यसि
 ततोऽखिलानृपाविप्रंपूजयिष्यंतिभूमिप ४८
 त्वयोक्तंयन्महाराजविप्रहत्यापनुत्तये
 यागंकरोमिविमलंतत्तुहास्यकरंवचः ४९
 त्वन्नामस्मरणान्मूढःसर्वशास्त्रविवर्जितः
 सर्वपापाब्धिमुत्तीर्यसगच्छेत्परमंपदम् ५०
 सर्ववेदेतिहासानांसारार्थोऽयमितिस्फुटम्
 यद्रामनामस्मरणंक्रियतेपापतारकम् ५१
 तावद्गर्जतिपापानिब्रह्महत्यासमानिच
 नयावत्प्रोच्यतेनामरामचंद्रतवस्फुटम् ५२
 त्वन्नामगर्जनंश्रुत्वामहापातककुंजराः
 पलायंतेमहाराजकुत्रचित्स्थानलिप्सया ५३

तस्मात्तव कथं हत्यामहापुण्यददर्शन
 रामत्वत्सुकथां श्रुत्वा पूतः सद्यो भविष्यति ५४
 मया पूर्वकृतयुगे गंगायास्तीरवासिनाम्
 ऋषीणां मुखतो वाक्यं श्रुतमेतत्पुराविदाम् ५५
 तावत्पापभियः पुंसां कातराणां सुपापिनाम्
 यावन्न वदते वाचारामनाममनोहरम् ५६
 तस्माद्धन्योऽहमधुना मम संसृतिनाशनम्
 सांप्रतं सुलभं रामचंद्रत्वद्दर्शनादभूत् ५७
 इत्युक्तं तं समुनिं पूजयामास तत्र वै
 सर्वे मुनिजनाः साधुसाधुवाक्यमिति ब्रुवन् ५८
 शेष उवाच
 अत्याश्चर्यमभूत्तत्र तन्मे निगदतः शृणु
 वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठरामभक्तिपरायण ५९
 रामं दृष्ट्वा महाराजं यादृशं ध्यानगोचरम्
 अत्यंतं हर्षमापन्नो जगाद समुनीश्वरान् ६०
 मुनीश्वराः संशृणुतमद्वाक्यं सुमनोहरम्
 मादृशः को न भूलोके भविष्यति सुभाग्यवान् ६१
 नास्ति मत्सदृशः कोपि न जातो न भविष्यति
 यद्रामभद्रो मां न त्वास्वागतं परिपृष्टवान् ६२
 यत्पादपंकज रजः श्रुतिमृग्यं सदैव हि
 सोऽद्य मत्पादयोः पाथः पीत्वा पूतमन्यत ६३
 एवं प्रवदतस्तस्य ब्रह्मस्फोटोऽभवत्तदा
 निर्गतं तद्भवं तेजो विवेश रघुनायके ६४
 पश्यतां सर्वलोकानां सरयूतीरमंडपे
 सायुज्यमुक्तिं संप्रापदुर्लभां योगिभिर्जनैः ६५
 दिवितूर्यनिनादोऽभूद्वीणानादोऽभवत्तदा
 पुष्पवृष्टिः पपाताग्रे पश्यतां चित्रमद्भुतम् ६६
 मुनयोऽप्येतदीक्षित्वा प्रशंसन्तो मुनीश्वरम्
 कृतार्थोऽयं मुनिश्रेष्ठो यद्रामवपुषीक्षितः ६७

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे आरण्य-

कमुनेर्विष्णुलोकगमनं नाम सप्तत्रिंशत्तमोऽध्यायः ३७

अष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः

सूतउवाच

एतदाख्यानकं श्रुत्वा वात्स्यायन उदारधीः

परमं हर्षमापेदे जगाद च फणीश्वरम् १

वात्स्यायन उवाच

कथां संशृण्वते मय्यं तृप्तिर्नास्ति फणीश्वर

रघुनाथस्य भक्तार्तिहारिकीर्तिकरस्य वै २

धन्य आरण्यको नाम मुनिर्वेदधरः परः

रघुनाथं समालोक्य देहं त्याज्यं न श्वरम् ३

ततो राज्ञो हयः कुत्र गतः केन नियन्त्रितः

कथं तत्र रमानाथ कीर्तिर्जाता फणीश्वर ४

सर्वं कथय मे तथ्यं सर्वज्ञोऽस्ति यतो भवान्

धराधरवपुर्धारी साक्षात्तस्य स्वरूपधृक् ५

व्यास उवाच

इति वाक्यं समाकर्ण्य प्रहृष्टेनांतरात्मना

उवाच रामचारित्रं तत्तद्गुणकथोदयम् ६

शेष उवाच

साधु पृच्छसि विप्रर्षे रघुनाथगुणान्मुहुः

श्रुतान् श्रुतवत्कृत्वा तेषु लोलुपतां दधत् ७

ततो निरगमद्वाहः सैनिकैर्बहुभिवृतः

रेवातीरे मनोज्ञे तु मुनिवृन्दनिषेविते ८

सेनाचरास्ततः सर्वे यत्र वाहस्ततस्ततः

प्रसर्पन्ति निरीक्षन्तस्तन्मार्गं रणकोविदाः ९

वाजीगतोऽथ रेवायाह्वेऽगाधजलान्विते

भालेस्वर्णभवं पत्रं धारयन् पूजिताङ्गकः १०

ततो जले ममज्जासौरामचन्द्रहयोवरः

तदा सर्वे महाशूरास्तत्र विस्मयमागताः ११

तैः परस्परमेवोचे कथं हयसमागमः

कोऽत्रगंताजलेवाहमानेतुंतमहोदयम् १२
 इतियावत्समुद्विग्रामंत्रयंतेपरस्परम्
 तावद्वीरशतैःसार्धमाजगामरघोःपतिः १३
 तान्सर्वान्विमनस्कान्सदृष्ट्वाशत्रुघ्नसंज्ञितः
 पप्रच्छमेघगंभीरवाचावीरशिरोमणिः १४
 किंस्थितंनिखिलैरद्ययुष्माभिःसंघशोजले
 कुत्राश्चोरघुनाथस्यस्वर्णपत्रेणशोभितः १५
 जलेकिंविनिमग्नोऽसौहतोवाकेनमानिना
 तन्मेकथयतक्षिप्रंकथंयूयंविमोहिताः १६
 शेषउवाच
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञोरघुवरस्यहि
 कथयामासुस्तेसर्ववीराःशूरशिरोमणिम् १७
 जनाऊचुः
 स्वामिन्वयंनजानीमोमुहूर्तमभवज्जले
 निममज्जततोनायाद्ध्वस्तवमनोहरः १८
 त्वमेवतत्रगत्वेमंवाहमानयवेगतः
 अस्माभिस्तत्रगंतव्यंत्वयासार्द्धमहामते १९
 इतिश्रुत्वावचस्तेषांसैनिकानांरघूद्वहः
 खेदंप्रापजनान्पश्यञ्जलसंतरणोद्यतान् २०
 उवाचमंत्रिमुख्यंसकिंकर्तव्यमतःपरम्
 कथंवाहस्यसंप्राप्तिर्भविष्यतिवदस्वतत् २१
 केतत्रशूराःसंयोज्याजलेऽन्वेषयितुंहयम्
 कोवानयिष्यतेवाहंकेनोपायेनतद्वद २२
 इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासुमतिर्मत्रिसत्तमः
 उवाचसमयेयोग्यंशत्रुघ्नंहर्षयन्निव २३
 स्वामिन्नस्तिवश्रीमञ्छक्तिरद्भुतकर्मणः
 पातालगमनेशक्तिर्जलमध्यादिहस्फुटम् २४
 अन्यच्चपुष्कलस्यापिशक्तिरस्तिमहात्मनः
 हनूमतोऽपिरामस्यपादसेवापरस्यच २५
 तस्माद्वयंत्रयोगत्वाहयमानयतध्रुवम्

यतोभवेद्वाहमेधोरघुनाथस्यधीमतः २६
 शेषउवाच
 इतिवाक्यंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नःपरवीरहा
 स्वयंविवेशतोयांतर्हनुमत्पुष्कलान्वितः २७
 यावज्जलंविवेशासौतावत्पुरमदृश्यत
 अनेकोद्यानशोभाढ्यममेयंपुटभेदनम् २८
 तत्रमाणिक्यरचितेस्तंभेस्वर्णमयेहयम्
 बद्धंददर्शरामस्यस्वर्णपत्रसुशोभितम् २९
 स्त्रियस्तत्रमनोहारिरूपधारिण्यउत्तमाः
 सेवन्तेसुंदरीमेकांपर्यंकेसुखमास्थिताम् ३०
 तान्दृष्ट्वाताःस्त्रियःसर्वाःप्रावोचन्स्वामिनींप्रति
 एतेऽल्पवर्ष्मवयसोमांसपुष्टकलेवराः ३१
 भविष्यंतितवश्रेष्ठमाहारस्यफलंमहत्
 एतेषांशोणितंस्वादुपुरुषाणांगतायुषाम् ३२
 एतद्वचःसमाकर्ण्यसेवकीनांवरांगना
 जहासकिंचिद्वदनंनर्तयंतीभ्रुवानघा ३३
 तावत्त्रयस्तेसंप्राप्ताःसन्नाहश्रीविशोभिताः
 शिरस्त्राणानिदधतःशौर्यवीर्यसमन्विताः ३४
 तादृष्ट्वामहिलास्तत्रसौंदर्यश्रीसमन्विताः
 प्रोचुस्तेविस्मयंविप्रकिमिदंदृश्यतेमहत् ३५
 नमश्चक्रुर्महात्मानःसर्वेदेववरांगनाः
 किरीटमणिविद्योतद्योतितांघ्रियुगास्ततः ३६
 सातान्यप्रच्छपुरुषान्सर्वश्रेष्ठातुभामिनी
 केयूयमत्रसंप्राप्ताःकथंचापधरानराः ३७
 मत्स्थलंसर्वदेवानामगम्यंमोहनंमहत्
 अत्रप्राप्तस्यतुक्वापिनिवृत्तिर्नभवत्युत ३८
 अश्वोऽयकस्यराज्ञोवैकथंचामरवीजितः
 स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यःकथयंतुममाग्रतः ३९
 शेषउवाच
 इतितस्यावचःश्रुत्वामोहनाचारसंयुतम्

हनूमांस्तांप्रत्युवाचगतभीःप्रहसन्निव ४०
 वयंवैकिंकराराज्ञस्त्रैलोक्यस्यशिखामणेः
 त्रिलोकीयंप्रणमतेसर्वदेवशिरोमणिम् ४१
 रामभद्रस्यजानीहिहयमेधप्रवर्तितुः
 प्रमुंचवाहमस्माकंकथंबद्धोवराङ्गने ४२
 वयंसर्वास्त्रकुशलाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः
 नयिष्यामोबलाद्वाहंहत्वातत्प्रतिरोधकान् ४३
 इतिवाक्यंसमाकर्यप्लवङ्गस्यवराङ्गना
 विवरस्थाप्रत्युवाचहसंतीवाक्यकोविदा ४४
 मयानीतमिमंवाहनकोमोचयितुंक्षमः
 वर्षायुतेननिशितैर्बाणकोटिभिरुच्छिखैः ४५
 परंरामस्यपादाब्जसैवकीकर्मकारिणी
 नग्रहीष्यामितद्वाहंराजराजस्यधीमतः ४६
 महानविनयोजातोममनेत्र्याःसुवाजिनः
 क्षमताद्रामचंद्रस्तच्छरणयोभक्तवत्सलः ४७
 यूयंक्लिष्टास्तत्पुरुषाहयार्थतस्यरक्षितुः
 याचध्वंवरमप्राप्यंदेवानामपिसत्तमाः ४८
 यथामेमीवमत्युग्रंक्षमेतपुरुषोत्तमः
 ब्रीडांत्यक्त्वाखिलांयूयंवृणुध्वंवरमुत्तमम् ४९
 तस्यावचःपरंश्रुत्वाहनूमान्निजगादताम्
 रघुनाथप्रसादेनसर्वमस्माकमूर्जितम् ५०
 तथापियाचेवरमेकमुत्तमं
 विधेहितन्मेमनसःसमीहितम्
 भवेभवेनोरघुनायकःपति -
 वयंचतत्कर्मकराश्चकिंकराः ५१
 एतद्वचनमाकर्यप्लवगस्यतदांगना
 उवाचवाक्यमंधुरंप्रहस्यगुणपूजितम् ५२
 भवद्भिःप्रार्थितंयद्वैदुर्लभंसर्वदैवतैः
 तद्भविष्यत्यसंदेहःसेवकास्तद्रघोःपतेः ५३
 अथापिवरमेकंवैदास्यामिकृतहेलना

रघुनाथस्यतुष्टयर्थतदृतमेभवेद्वचः ५४
 अग्रेवीरमणिर्भूपोमहावीरसमन्वितः
 ग्रहीष्यतिभवद्वाहंशिवेनपरिरक्षितः ५५
 तज्जयार्थमहास्त्रंमेगृहीतसुमहाबलाः
 द्वैरथेसतुयोद्धव्यःशत्रुघ्नेनत्वयामहान् ५६
 इदमस्त्रंयदात्वंतुक्षेपयिष्यसिसंगरे
 अनेनपूतोरामस्यस्वरूपंज्ञास्यतेपुनः ५७
 ज्ञात्वातंवाजिनंदत्वाचरणेप्रपतिष्यति
 तस्माद्गृहीध्वमस्त्रंतन्ममवैरिविदारणम् ५८
 तच्छ्रुत्वारघुनाथस्यभ्राताजग्राहचास्त्रकम्
 उदङ्मुखःपवित्रांगोयोगिन्यादत्तमद्भुतम् ५९
 तत्प्राप्यास्त्रंमहातेजाबभूवरिपुकर्शनः
 दुष्प्रधर्ष्योदुराराध्योवैरिवारणसत्सृणिः ६०
 तांनत्वाराघवश्रेष्ठःशत्रुघ्नोहयसत्तमम्
 गृहीत्वागाजलात्तस्माद्रेवातीरेसुखोचिते ६१
 तदृष्ट्वासैनिकाःसर्वेप्रहृष्टांगामुदान्विताः
 साधुसाधुप्रशंसंतःपप्रच्छुर्हयनिर्गमम् ६२
 हनूमान्कथयामासहयस्यागमनंमहत्
 वरप्राप्तिंचताभ्योवैतेऽपिश्रुत्वामुदंगताः ६३
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नस्ययो-
 गिनीदर्शनजलमध्याद्वाहप्राप्तिर्नामअष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः ३८

एकोनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
 निनदत्सुमृदंगेषुवीणानादेषुसर्वतः
 मुक्तोवाहस्ततोदेवपुरंदेवविनिर्मितम् १
 यत्रस्फाटिककुड्यानांरचनाभिर्गृहानृणाम्
 हसंतिविंध्यंविमलंपर्वतंनागसेवितम् २
 राजतानिगृहाणयत्रदृश्यंतेप्रकृतेरपि
 विचित्रमणिसन्नद्धानानामाणिक्यगोपुराः ३

पद्मिन्योयत्रलोकानांगेहेगेहेमनोहराः
 हरन्तिचित्तानिनृणांमुखपद्मकलेक्षिताः ४
 पद्मरागमणिर्यत्रगेहेगेहेसुभूमिषु
 बद्धःसंलक्ष्यतेविप्रतदोष्ठस्पर्धयानुकिम् ५
 क्रीडाशैलाःप्रत्यगारंनीलरत्नविनिर्मिताः
 कुर्वन्तिशंकांमेघस्यमयूराणांकलापिनाम् ६
 हंसायत्रनृणांगेहेस्फाटिकेषुनियन्त्रिताः
 कुर्वन्तिमेघान्नोभीतिमानसंनस्मरन्तिच ७
 निरन्तरंशिवस्थानेध्वस्तंचंद्रिकयातमः
 शुक्लकृष्णविभेदोनपक्षयोस्तत्रवैनृणाम् ८
 तत्रवीरमणीराजाधार्मिकेष्वग्रणीर्महान्
 राज्यंकरोतिविपुलंसर्वभोगसमन्वितम् ९
 तस्यपुत्रोमहाशूरोनाम्नारुक्मांगदोबली
 वनिताभिर्गतोरम्यदेहाभिःक्रीडितुंवनम् १०
 तासांमंजीरसंरावःकंकणानांरवस्तथा
 मनोहरतिकामस्यकिमन्यस्यकथात्रभोः ११
 वनंजगामसुमहत्सुपुष्पनगसंयुतम्
 सदाशिवकृतस्थानमृतुषट्कैर्विराजितम् १२
 चंपकायत्रबहुशःफुल्लकोरकशोभिताः
 कुर्वन्तिकामिनांतत्रहृच्छयार्तिविलोकिताः १३
 चूताःफलादिभिर्नम्रामंजरीकोटिसंयुताः
 नागाःपुन्नागवृक्षाश्चशालास्तालास्तमालकाः १४
 कोकिलानांसमारावायत्रचश्रुतिगोचराः
 सदामधुपङ्ककारगतनिद्राःसुमल्लिकाः १५
 दाडिमानांसमूहाश्चकर्णिकारैःसमन्विताः
 केतकीकानकीवन्यवृक्षराजिविराजिताः १६
 तस्मिन्वनेप्रमदसंयुतचित्तवृत्तिर्गायन्कलंमधुरवाग्विचिकीर्षयोच्चैः
 उद्यत्कुचाभिरभितोवनिताभिरागाच्छोभानिधानवपुरुद्गतभीर्विवेश १७
 काश्चित्तंनृत्यविद्याभिस्तोषयन्तिस्मशोभनम्
 काश्चिद्भानकलाभिश्चकाश्चिद्वाक्चतुरोचितैः १८

भूसंज्ञयापराःकाश्चित्तोषयामासुरुन्मदाः
 परिरंभणचातुर्यैस्तंहृष्टंविदधुःस्त्रियः १९
 ताभिःपुष्पोद्भयंकृत्वाभूषयामासताःस्त्रियः
 वाण्याकोमलयाशंसनूरेमेकामवपुर्धरः २०
 एवंप्रवृत्तेसमयेराजराजस्यधीमतः
 प्रायात्तद्वनदेशंसहयःपरमशोभनः २१
 तंस्वर्णपत्ररचितैकललाटदेशं
 गंगासमंधुसृणकुंकुमपिंजरांगम्
 गत्यासमंपवनवेगतिरस्करिण्या
 दृष्ट्वास्त्रियःपरमकौतुकधामदेहम् २२
 ऊचुःपतिकमलमध्यपिशंगवर्णा -
 स्ताम्राधरप्रतिभयाहतविद्रुमाभाः
 दंतव्रजप्रमितहास्यसुशोभिवक्त्राः
 कामस्यबाणनयनादिविमोहनाभाः २३
 स्त्रियऊचुः
 कांतकोयमहानर्वास्वर्णपत्रैकशोभितः
 कस्यवाभातिशोभाढ्योगृहाणस्वबलादिमम् २४
 शेषउवाच
 तदुक्तंवचम्राकर्यलीलाललितलोचनः
 जग्राहहयमेकेनकरपद्मेनलीलया २५
 वाचयित्वास्वर्णपत्रंस्पष्टवर्णसमन्वितम्
 जहासमहिलामध्येजगादवचनंपुनः २६
 रुक्मांगदउवाच
 पृथिव्यांनास्तिमेपित्रासमःशौर्येणचश्रिया
 तस्मिन्कथंविधत्तेसउत्सेकंरामभूमिपः २७
 यस्यरक्षांप्रकुरुतेसदारुद्रःपिनाकधृक्
 यंदेवादानवायक्षानमंतिमणिमौलिभिः २८
 कुरुताद्वाजिमेधंवैजनकोमेमहाबलः
 यात्वेषवाजिशालायांबध्नंतुममवैभटाः २९
 इतिवाक्यंसमाकर्यमहिलास्तामनोहराः

प्रहर्षवदनाजाताःकांतंतुपरिरेभिरे ३०
 गृहीत्वाचहयंपुत्रोराज्ञोवीरमणेर्महान्
 पुरंपत्नीसमायुक्तोमहोत्साहमवीविशत् ३१
 मृदंगध्वनिषुप्रोच्चैराहतेषुसमंततः
 बंदिभिःसंस्तुतःप्रागात्स्वपितुर्मंदिरमहत् ३२
 तस्मैसकथयामासहयंनीतरंघोःपतेः
 वाजिमेधायनिर्मुक्तंस्वच्छंदगतिमद्भुतम् ३३
 रक्षितंशत्रुसूदेनमहाबलसमेतिना
 तच्छ्रुत्वावचनंतस्यनृपोवीरमणिर्महान् ३४
 नातिप्रशंसयामासतत्कर्मसुमहामतिः
 नीत्वापुनःसमायातंचौरस्येवविचेष्टितम् ३५
 कथयामासजामात्रेशिवायाद्भुतकर्मणे
 अर्धांगनाधरायांगभूषायचंद्रधारिणे ३६
 तेनसंमंत्रयामासनृपोवीरमणिर्महान्
 पुत्रसृष्टमहत्कर्मविनिर्द्यमहतामतः ३७
 शिवउवाच
 राजन्पुत्रेणभवतःकृतंकर्ममहाद्भुतम्
 योजहारमहावाहंरामचंद्रस्यधीमतः ३८
 अद्ययुद्धमहद्भातिसुरासुरविमोहनम्
 शत्रुघ्नेनमहाराज्ञावीरकोटयेकरक्षिणा ३९
 मयायोध्रियतेस्वांतेजिह्वायाप्रोच्यतेहियः
 तस्यरामस्ययज्ञांगंजहारतवपुत्रकः ४०
 परमत्रमहाल्लाभोभविष्यतितरांरणे
 यद्रामचरणांभोजंद्रक्ष्यामःस्वीयसेवितम् ४१
 अत्रयत्नोमहान्कार्योहयस्यपरिरक्षणे
 नयिष्यंतिबलाद्वाहंमयारक्षितमप्यमुम् ४२
 तस्मादिमंमहाराजराज्येनसहसन्नतः
 वाजिनंभोजनंदत्वाप्रेक्षस्वांग्रियुगंततः ४३
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशिवस्यसनृपोत्तमः
 उवाचतंसुरेंद्रादिवंद्यपादांबुजद्वयम् ४४

वीरमणिरुवाच

क्षत्रियाणामयंधर्मोयत्प्रतापस्यरक्षणम्
तदसौक्रांतुमुद्युक्तः क्रतुनाहयसंज्ञिना ४५
तस्माद्रक्ष्यः स्वप्रतापोयेनकेनापिमानिना
यावच्छक्यंकर्मकृत्वाशरीरव्ययकारिणा ४६
सर्वकृतंसुतेनेदंगृहीतोऽश्वपुनर्यतः
कोपितंरामभूपालंसमयार्हंकुरुप्रभो ४७
क्षत्रियाणामिदंकर्मकर्तव्यार्हभवेन्नहि
यदकस्माद्रिपोः पादौप्रणमेद्भयविह्वलः ४८
रिपवोविहसंत्येनंकातरोऽयनृपाधमः
क्षुद्रः प्राकृतवन्नीचोनतवान्भयविह्वलः ४९
तस्माद्भवान्यथायोग्यंयोद्धव्येसमुपस्थिते
यद्विधेयंविचार्यैवकर्तव्यंभक्तरक्षणम् ५०
शेषउवाच

इतिवाक्यंसमाकर्ण्यचंद्रचूडोवदद्वचः
प्रहसन्मेघगंभीरवाण्यासंमोहयन्मनः ५१
यदिदेवास्त्रयस्त्रिंशत्कोटयः समुपस्थिताः
तथापित्वत्तः केनाश्वोगृह्यतेममरक्षितुः ५२
यदिरामः समागत्यस्वात्मानंदर्शयिष्यति
तदाहंचरणौतस्यप्रणमामिसुकोमलौ ५३
स्वामिनानहियोद्धव्यंमहाननयउच्यते
अन्येवीरास्तृणप्रायाः किंचित्कर्तुंनवैक्षमाः ५४
तस्माद्युद्ध्यस्वराजेंद्ररक्षकेमयिसुस्थिते
कोगृह्णातिबलाद्वाहंत्रिलोकीयदिसंगता ५५
शेषउवाच

एतद्वचः परंश्रुत्वाचंद्रचूडस्यभूमिपः
जहर्षमानसेऽत्यतंयुद्धकर्मणि कौतुकी ५६

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीर-
मणिपुत्रेणहयग्रहणंनामएकोनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ३६

चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच

सेनाचरामहाराज्ञोमहाबलसमन्विताः
समागतास्तंपश्यंतोहयंरामस्यभूपतेः १
क्वासावश्वःकेननीतःकथंवादृश्यतेनसः
कोगंतायमपूर्यावैवाहंहत्वासुमंदधीः २
विलोकयंतस्तन्मार्गयावत्सेनाचरारघोः
तावत्प्राप्तोमहाराजोमहासैन्यपरीवृतः ३
पप्रच्छसेवकान्सर्वान्कुत्राश्वोममसांप्रतम्
नदृश्यतेकथंवाहःस्वर्णपत्रसुशोभितः ४
इतितद्वचनंश्रुत्वासेवकास्तेहयानुगाः
प्रोचुर्नाथमनोवेगोवाहःकेनापिकानने ५
हतोनलक्ष्यतेतस्मादस्माभिर्मार्गकोविदैः
तदत्रयत्नःकर्तव्योहयप्राप्तिंप्रतिप्रभो ६
तेषांवचनमाकर्ण्यपप्रच्छसुमतिंनृपः
शत्रुघ्नःशत्रुसंहारकारीमोहनरूपधृक् ७

शत्रुघ्नउवाच

कोऽत्रराजानिवसतिकथंवाहस्यसंगमः
कियद्वलंभूमिपतेर्येनमेऽद्यहतोहयः ८
सुमतिरुवाच
राजन्देवपुरं ह्येतद्देवेनैवविनिर्मितम्
कैलासमिवदुर्गम्यं वैरिसंघैःसुसंहतैः ९
अस्मिन्वीरमणीराजामहाशूरःप्रतापवान्
राज्यंकरोतिधर्मेणशिवेनपरिरक्षितः १०
योऽसौप्रलयकारीसआस्तेभक्त्यावशीकृतः
चंद्रचूडःस्वभक्तस्यपक्षपातंसृजन्सदा ११
तस्मादत्रमहद्युद्धंगृहीतश्चेद्भविष्यति
यत्ताःसंतःप्रकुर्वंतुरक्षणांकटकस्यहि १२
एवंश्रुत्वासशत्रुघ्नःसर्वभूपशिरोमणिः
सैन्यव्यूहंरचित्वासौतिष्ठतिस्ममहायशाः १३

अथतंसुखमासीनंमंत्रयंतंसुमंत्रिणा
 आजगामसदेवर्षिर्युद्धकौतुकसंयुतः १४
 तमागतंमुनिंदृष्ट्वाशत्रुघ्नस्तपसांनिधिम्
 अभ्युत्थायासनेस्थाप्यमधुपर्कमथार्पयत् १५
 स्वागतेनचसंतुष्टंनारदंमुनिसत्तमम्
 उवाचप्रीणयन्वाचावाक्यवादविशारदः १६
 शत्रुघ्नउवाच
 मदीयोऽश्वकुत्रविप्रकथयस्वमहामते
 नलक्ष्यतेगतिस्तस्यसेवकैर्ममकोविदैः १७
 शंसतंयेनवानीतंक्षत्रियेणचमानिना
 कथमत्रहयप्राप्तिर्भविष्यतितपोधन १८
 इतिवाक्यंसमाकार्यशत्रुघ्नस्यसनारदः
 उवाचवीणांरणयन्गायन्रामकथांमुहुः १९
 नारदउवाच
 एतद्देवपुरंराजन्भूपोवीरमणिर्महान्
 तत्पुत्रेणवनस्थेनगृहीतस्तववाजिराट् २०
 तत्रयुद्धंमहत्तेऽद्यभविष्यतिसुदारुणम्
 अत्रवीराःपतिष्यन्तिबलशौर्यसमन्विताः २१
 तस्मादत्रमहायत्नात्स्थातव्यंतेमहाबल
 रचयव्यूहरचनांदुर्गमांपरसैनिकैः २२
 जयस्तेभविताराजन्कृच्छ्रेणास्मान्नृपोत्तमात्
 रामंकोनुपराजीयाद्भुवनेसकलेह्यपि २३
 इत्युक्त्वांतर्दधेविप्रोनभसिस्थितवांस्ततः
 युद्धंसुदारुणंद्रक्ष्यन्देवदानवयोरिव २४
 शेषउवाच
 अथराजावीरमणिःसर्वशूरशिरोमणिः
 पटहंघोषितुंस्वीयेपुरमध्येमहारवम् २५
 आह्वयामाससेनान्यंरिपुवीरंमहोन्नतम्
 कथयामासचक्षिप्रंमेघगंभीरयागिरा २६
 वीरमणिरुवाच

सेनानीः पटहस्याज्ञां देहि मे शोभनेपुरे
 तच्छ्रुत्वामे सुसन्नद्धाः शत्रुघ्नप्रतियांतुते २७
 इति वाक्यं समाकर्ण्य राज्ञो वीरमणेस्तदा
 कारयामास पटहं महारवनिनादितम् २८
 गेहे गेहे चरथ्यायां श्रूयते पटहध्वनिः
 शत्रुघ्नयांतु ये सर्वे वीराराजपुरे स्थिताः २९
 ये वै राज्ञः समुल्लंघ्य शासनं वीरमानिनः
 पुत्रावाभ्रातरो वापिते वध्याः स्युर्नृपाज्ञया ३०
 शृण्वंतु वीराः पुनरप्याहते पटहे रवम्
 श्रुत्वा विधीयतामाशु कर्तव्यं मा विलंबितम् ३१
 शेष उवाच
 इति पटहरवंस्वकर्णगोचरं
 नरवरवीरवराय युर्नृपोत्तमम्
 कनककवचभूषितस्वदेहाः
 समरमहोत्सवहृष्टचित्तकोशाः ३२
 केचिद्ययुः शिरस्त्राणं धृत्वा शिरसि शोभनम्
 कवचेन सुशोभाढ्याः शतकोटि सुशोभिताः ३३
 रथेन हययुग्मेन मणिकांचनशोभिना
 ययुस्ते राजसंदेशान्नृवरालयमुन्मदाः ३४
 केचिन्मतंगजैर्मतैः केचिद्वाहैः सुशोभनैः
 ययुर्नृपगृहं सर्वे राजसंदेशकारकाः ३५
 विविक्तस्वर्णकवचशिरस्त्राणसुशोभितः
 रुक्मांगदोऽपि च निजे रथे तिष्ठन् मनोजवे ३६
 शुभांगदोऽनुजस्तस्य महारत्नमयं दधत्
 कवचं वपुषि श्रेष्ठं निजं प्रायाद्रणोत्सवे ३७
 राजभ्राता वीरसिंहः सर्वशस्त्रास्त्रकोविदः
 ययौ नृपाज्ञया तत्र शासनं भूमिपस्य हि ३८
 जामेयस्तस्य राज्ञोऽपि बलमित्र इति स्मृतः
 सन्नद्धः कवची खड्गीजगाम नृपमंदिरम् ३९
 सेनानीरिपुवारोऽपि सेनांतां चतुरंगिणीम्

सज्जांविधायभूपायन्यवेदयदथोमहान् ४०
 अथराजावीरमणिःसर्वशस्त्रास्त्रपूरितम्
 मणिसृष्टोच्चचक्रोच्चमारोहत्स्यंदनोत्तमम् ४१
 ततोवीरार्णवेशंखनिनादश्चसमंततः
 श्रूयतेकातरान्वीरान्प्रेरयन्निवसंगरे ४२
 भेर्यःसमंततोजघ्नुःशुभवादकवादिताः
 अनीकान्यत्रतस्यासन्संग्रामायप्रतस्थुषः ४३
 सर्वेकृतस्वस्त्ययनाःसर्वाभरणभूषिताः
 सर्वशस्त्रास्त्रसंपूर्णाययुःसमरमण्डलम् ४४
 भेरीशंखनिनादेनपूरिताश्चनगागुहाः
 आकारितुंगतःकिंनुतद्रवःस्वर्गसंस्थितान् ४५
 तस्मिन्कोलाहलेवृत्तेराजावीरमणिर्महान्
 रणोत्साहेनसंयुक्तोययौप्रधनमंडलम् ४६
 आगत्यसंस्थितस्तावद्रथपत्तिसमाकुलम्
 समुद्रइवतत्स्थानात्प्लावितुंपुरुषानयात् ४७
 तदागतंबलंदृष्ट्वारथिभिःशस्त्रकोविदैः
 कोलाहलीकृतंसर्वमुवाचसुमतिंनृपः ४८
 शत्रुघ्नउवाच
 समागतोवीरमणिर्ममवाजिधरोबली
 योद्धुंमामहताभूयःसैन्येनचतुरंगिणा ४९
 कथंयुद्धंप्रकर्तव्यंकेयोत्स्यंतिबलोत्कटाः
 तान्सर्वान्दिशमेवीरान्यथास्याञ्जयईप्सितः ५०
 सुमतिरुवाच
 स्वामिन्नसौमहाराजोमहासैन्यपरीवृतः
 समागतःसयुद्धार्थंशिवभक्तिसमन्वितः ५१
 सांप्रतंयुद्ध्यतांवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित्
 अन्येपिनीलरत्नाद्यायोद्धारोयुद्धकोविदाः ५२
 शिवेनसहयोद्धव्यंराज्ञावाभवतानघ
 द्वंद्वयुद्धेनजेतव्योमहाबलपराक्रमः ५३
 अनेनविधिनाराजञ्जयस्तेऽत्रभविष्यति

पश्चाद्यद्रोचतेस्वामिंस्तत्कुरुष्वमहामते ५४

शेषउवाच

इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नःपरवीरहा

सुभटानादिदेशाथयुद्धायकृतनिश्चयः ५५

सर्वैःससैन्यैर्युद्धार्थराजभिःशस्त्रकोविदैः

यथास्यान्मेजयःक्षिप्रंयतितव्यंतथापुनः ५६

जयार्थराघवस्यैवश्रुत्वातेरणकोविदाः

महोत्साहेनसंयुक्ताययुर्योद्धुंतुसैनिकैः ५७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीर-

मणिनासहयुद्धनिश्चयोनामचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४०

एकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच

युद्धायतेसुसंनद्धाःशत्रुघ्नस्यमहाबलाः

ययुर्वीरमणेःसैन्यमध्येशौर्यसमन्विताः १

शरान्विमुंचमानास्तेभिंदंतःसैनिकान्बहून्

व्यदृश्यंतरणांतःस्थाःशरासनधरानराः २

अनेकेनिहतास्तत्रगजामणिमयारथाः

भग्नवाहसमेताश्चदृश्यंतरणमंडले ३

विहितंकदनंतेषांश्रुत्वारुक्मांगदोबली

रथेमणिमयेतिष्ठन्ययौयोद्धुंससैनिकान् ४

शरासनेशरान्धास्यन्निषुधीअक्षयौदधत्

शोणनेत्रांतरोभीमोमहाकोपसमन्वितः ५

अनेकबाणसंविग्रान्कुर्वञ्छूरान्सहस्रशः

हाहाकारंकारयंस्तद्ययौरुक्मांगदोबली ६

राजपुत्रःस्वसदृशंबलेनयशसाश्रिया

आह्वयामासशत्रुघ्नंभारतिंपुष्कलंबली ७

रुक्मांगदउवाच

आगच्छवीरकर्मात्वंमहाबलपराक्रम

मयायोद्धुंतुबलिनाराजपुत्रेणभास्वता ८

किमन्यैस्त्रासितैर्वीरनिहतैःकोटिभिर्नरैः
 मयासमंमहायुद्धंविधायजयमाप्नुहि ६
 इत्युक्तवंतंतरसाप्रहसन्पुष्कलोबली
 जघानविपुलेमध्येवक्षसस्तीक्ष्णपर्वभिः १०
 तदमृष्यन्नाजपुत्रोमहाचापेदधच्छरान्
 जघानदशभिर्वीरंपुष्कलंवक्षसोंऽतरे ११
 उभौसमरसंरब्धावुभावपिजयैषिणौ
 रेजातेसमरेतौहिकुमारतारकौयथा १२
 बाणान्धनुषिसंधायदशसंख्यान्महाशितान्
 अकरोत्पुष्कलोवीरोविरथंराजपुत्रकम् १३
 चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यांसूतमपातयत्
 एकेनध्वजमेतस्यद्वाभ्यांस्यंदनरक्षकौ १४
 एकेनहदिविव्याधराजपुत्रस्यवेगवान्
 तदद्भुतंकर्मदृष्ट्वासर्वेवीराःप्रतोषिताः १५
 सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्चोहतसारथिः
 अत्यंतकोपमापन्नःस्यंदनंपरमाविशत् १६
 सस्थित्वास्यंदनवरेहयरत्नेनभूषिते
 शरासनंमहद्धृत्वासुदृढंगुणपूरितम् १७
 उवाचपुष्कलंवीरंरुक्मांगदइदंवचः
 महत्पराक्रमंकृत्वाक्वयास्यसिपरंतप १८
 पश्यमेऽद्यपराक्रांतियद्वलेनविनिर्मिताम्
 यत्नात्तिष्ठस्वभोवीरनयामित्वद्रथंनभः १९
 इत्युक्त्वाशरमत्युग्रंदधारस्वशरासने
 मंत्रयित्वाततश्चास्त्रंभ्रामकंपौष्कलेरथे २०
 मुमोचनिशितंबाणंस्वर्णपंखैकशोभितम्
 तेनबाणेननीतोऽस्यरथोयोजनमात्रकम् २१
 धृतःकृच्छ्रेणसूतेनरथोबभ्रामभूतले
 कृच्छ्रेणप्राप्यस्वस्थानंपुष्कलःपरमास्त्रवित् २२
 जगादवचनंतंवैबाणंविभ्रच्छरासने
 स्वर्गप्राप्नुहिवीराग्रयसर्वदेवैश्चसेवितम् २३

त्वादृशाः पृथिवीयोग्यानभवंति नृपोत्तम
 शतक्रतुसभायोग्यास्तद्गच्छत्वं सुरालयम् २४
 इत्युक्त्वासमुमोचास्त्रमाकाशप्रापकं महत्
 तेन बाणेन सरथो ययौ खमनुलोमतः २५
 सर्वाल्लोकां नतिक्रामन्य यौ सूर्यस्य मंडलम्
 तज्ज्वालयारथो दग्धो हयसूतसमन्वितः २६
 तत्करैर्दग्धभूयिष्ठकलेवरः सुदुःखितः
 पपात चंद्रचूडं सधृत्वा हृद्यसुखार्दनम् २७
 भूमौ निपतितस्तत्र करदग्धकलेवरः
 अत्यंतदुःखमापन्नो मुमूर्च्छरं मंडले २८
 तस्मिन्निपतिते भूमौ मुच्छितैराजपुत्रके
 हाहाकारो महानासीत्तत्र संग्राममूर्धनि २९
 वैरिणो जयलक्ष्मीं ते प्रापुः पुष्कलमुख्यकाः
 पलायनपराजाता वैरिणो हयरक्षकाः ३०
 तदा पुत्रस्य वै मुच्छादृष्ट्वा वीरमणिर्नृपः
 प्रायात्समरमध्यस्थं पुष्कलं कोपपूरितः ३१
 तदा भूमिश्च चालेयं सपर्वतवनोत्तमा
 शूरा वै हर्षमापन्नाः कातराभयपीडिताः ३२
 चापं महद्धानः स इषुधींश्च क्षयावपि
 रोषान्निःश्वासमामुंचन्नाह्वयामास वैरिणम् ३३

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेरुक्मांगद-
 पराजयपुष्कलविजयोनाम एकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४१

द्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेष उवाच
 आह्वयंतं महासैन्यवारिधौ पुष्कलं नृपम्
 समालक्ष्य कपीन्द्रोऽपि हनूमांस्तमधावत १
 लांगूलमुद्यम्य विशालदेहं
 सरावमातत्यपयोदघोषम्
 रणस्थितान् वीरवरान्कपीन्द्रो

जगामतंवीरमणिंनृपेन्द्रम् २
आयातंतंहनूमतंवीक्ष्यपुष्कलउद्भटः
विलोकयामासदृशावैरिकोधसुशोण्या ३
जगादतंहनूमतंपुष्कलःपरमास्त्रवित्
मेघगंभीरयावाचानादयन्रणमंडलम् ४
पुष्कलउवाच
कथंत्वंसमरेयोद्धुमागतोसिमहाकपे
कियद्वलंस्वल्पमेतद्राज्ञोवीरमणेर्महत् ५
यत्रत्रिजगतीसर्वासंमुखेसमुपागता
तत्रत्वंलीलयायोद्धुंयातुमिच्छसिवानवा ६
कोयंराजावीरमणिःकियद्वलमथाल्पकम्
अत्रागमनमत्युग्रंतववीरनभाव्यते ७
रघुनाथकृपापांगादहंनिस्तीर्यदुस्तरम्
क्षणान्निर्यामिकीशेंद्रमाचित्तंकुरुसंगरे ८
त्वयाराक्षसपाथोधिस्तीर्णोरामकृपाव्रजात्
तथारामंसुसंस्मृत्यनिस्तरिष्यामिदुस्तरम् ९
येकेचिदुस्तरंप्राप्यरघुनाथंस्मरंतिच
तेषांदुःखोदधिःशुष्कोभविष्यतिनसंशयः १०
तस्माद्ब्रजमहावीरशत्रुघ्नसविधेबलिन्
एषआयामिनिर्जित्यभूपंवीरमणिंक्षणात् ११
शेषउवाच
इतिधीरांसमाकर्ण्यवाणींपुष्कलभाषिताम्
जगादवचनंभूयःपुष्कलंपरवीरहा १२
हनुमानुवाच
पुत्रमासाहसंकार्ष्णीर्भूपंवीरमणिंप्रति
एषदाताशरण्यश्चबलशौर्यसमन्वितः १३
त्वंबालःस्थविरोभूपोऽखिलशस्त्रास्त्रवित्तमः
अनेकेविजिताःसंख्येवीराःशौर्यसुशोभिनः १४
जानीहिपार्श्वेतस्यत्वंरक्षितारंसदाशिवम्
भक्त्यावशीकृतंस्थाणुंसोमंचैतत्पुरिस्थितम् १५

तस्मादहमनेनैवयोत्स्येभूपेनपुष्कल
 अन्यान्वीरान्विजित्वात्वंकीर्तिमाप्नुहिपुष्कलाम् १६
 पुष्कलउवाच
 शिवोभक्त्यावशीकृत्यस्वपुरेस्थापितोऽमुना
 परमस्याशुहृदयेनतिष्ठतिमहेश्वरः १७
 सदाशिवोयमाराध्यपरमंस्थानमागतः
 सरामोमन्मनस्त्यक्त्वानक्वापिपरिगच्छति १८
 यत्ररामस्तत्रविश्वंसर्वस्थास्तुचरिष्णुच
 तस्मादहंजयिष्यामिरणेवीरमणिंनृपम् १९
 ब्रजत्वंसमरेयोद्धुमन्यान्मानिवरानृपान्
 वीरसिंहमुखान्कीशमच्चिंतांमाकुरुप्रभो २०
 वाचमित्थंसमाकर्ण्यहनूमान्धीरसेविताम्
 जगामसमरेयोद्धुंवीरसिंहंनृपानुजम् २१
 लक्ष्मीनिधिःसुतेनास्यशुभांगदसुसंज्ञिना
 द्वैरथेनप्रयुयुधेमहाशस्त्रास्त्रवेदिना २२
 बलमित्रेणसुमदःस्वप्रतापबलोर्जितः
 योद्धुंसशस्त्रःसंग्रामंविचचारनृपात्मजः २३
 आह्वयंतंनृपंदृष्ट्वाद्वैरथेयुद्धकोविदः
 पुष्कलोरुक्मखचितेरेतिष्ठन्ययौहितम् २४
 राजातमागतंदृष्ट्वापुष्कलंयुद्धकोविदम्
 उवाचनिर्भियावाणयारणमध्येसुभाषितः २५
 वीरमणिरुवाच
 बालमायाहिमांकुद्धसंग्रामेचंडकोपनम्
 गच्छप्राणपरीप्सायैमायुद्धंकुरुमेसह २६
 त्वादृशान्बालकान्भूपामादृशाःकृपयंतिहि
 प्रहरंतिनचैतान्वैतस्माद्गच्छरणाद्वहिः २७
 यावत्त्वंनमयादृष्टश्चक्षुर्भ्यांतावदुन्मनाः
 सांप्रतंत्वांप्रहर्तुंनमनःसमभिकांक्षति २८
 यत्त्वयामत्सुतोबाणैर्भिन्नोमूर्च्छीकृतःपुनः
 सर्वमयाक्षांतमद्यतवबालधियोमहत् २९

इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलोनिजगादतम्
 पुष्कलउवाच
 बालोऽहत्वंमहावृद्धःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ३०
 क्षत्रियाणांमतंचैवयेबलाधिक्यसंयुताः
 तएववृद्धाभूपाग्रचनवयोवृद्धतांगताः ३१
 मयातेमूर्च्छितःपुत्रःसशौर्यबलदर्पितः
 इदानींत्वामहंशस्त्रैःपातयिष्यामिसंगरे ३२
 तस्मात्त्वंयत्नतस्तिष्ठराजन्संग्राममूर्धनि
 रामभक्तंनमांकश्चिज्जयतींद्रपदेस्थितः ३३
 इत्थंभाषितमाश्रुत्यपुष्कलस्यनृपाग्रणीः
 जहासबालंसंवीक्ष्यकोपंचव्यदधात्पुनः ३४
 तंवैकुपितमालक्ष्यभरतात्मजउन्मदः
 जघानशरविंशत्याराजानंहृदितीक्ष्णया ३५
 राजातानागतान्दृष्ट्वाबाणांस्तेनविमोचितान्
 चिच्छेदपरमक्रुद्धःशरैस्तीक्ष्णैरनेकधा ३६
 तद्बाणच्छेदनंदृष्ट्वाभारतिःपरवीरहा
 चुकोपहृदयेऽत्यंतराजानंचत्रिभिःशरैः ३७
 विव्याधभालेभूपालपुत्रःपुष्कलसंज्ञकः
 तत्रलग्नाविरेजुस्तेत्रिकूटशिखराणिकिम् ३८
 तैर्बाणैर्व्यथितोराजाजघाननवभिःशरैः
 हृदयेपुष्कलंवीरंमहाकोपसमन्वितः
 तैर्वत्सदन्तैर्बह्वस्त्रंपीतरामानुजाङ्गजम् ३९
 सर्पांश्चाशीविषायद्वत्क्रुद्धास्तद्वपुषिस्थिताः
 परमंकोपमापन्नःपुष्कलोभूमिपंपुनः ४०
 बाणानांशतकेनाशुबिभेदशितपर्वणाम्
 तैर्बाणैःकवचंभिन्नंकिरीटःसशिरस्त्रकः ४१
 रथोधनुर्महत्सज्यंछिन्नंकोपपरिप्लवात्
 क्षतजेनपरिप्लुष्टोबाणभिन्नकलेवरः ४२
 अन्यंस्यंदनमारुह्यजगामभरतात्मजम्
 धन्योसिवीररामस्यचरणाब्जमधुव्रत ४३

महत्कृतंकर्मतेऽद्ययदहंविरथीकृतः
प्राणान् रक्षस्वभो वीरसांप्रतं मयि युद्धयति ४४
सुलभान तव प्राणाः कालरूपे मयि स्थिते
इत्युक्त्वा व्यहनद्वाणैरसंख्यैः शस्त्रकोविदः ४५
भूमौ दिशि च तद्वाणानान्यद्दृश्येत तत्र ह
अनेके गजसाहस्राभिन्नाश्वाः समंततः ४६
रथारथियुतास्तेन छिन्नाभिन्ना द्विधा कृताः
शोणितौघासरित् तत्र प्रसुस्त्रावरणांगणे ४७
यत्रोन्मदाहिमातंगा दृश्यन्ते शैलशृंगवत्
केशाः शैवाललक्ष्यास्ते मुहुः प्राणिशिरःस्थिताः ४८
अनेके पाणयश्छिन्ना वीराणां मुद्रिकाश्रियः
दृश्यन्ते अहिवत्तत्र चंदनादिकरूषिताः ४९
शिरांसि च भटाग्र्याणां कच्छपाभां वहन्ति वै
मांसानि पंकायत्रासन् वीराणां महतांततः ५०
एवं व्यतिकरेवृत्ते योगिन्यः शतशो रणे
पपुः पात्रेण रुधिरं प्राणिनां रणपातिनाम् ५१
मांसानि बुभुजुस्ता वै हर्षकौ तु कसंयुताः
पीत्वा तु शोणितं तत्र भक्षित्वा मांसमुन्मदाः ५२
न नृत्तुर्जहसुः प्रोच्चैरुज्जगुः प्रधनांगणे
पिशाचास्तत्र समरे प्राणिनां मस्तकानि वै ५३
धृत्वा कराभ्यां मत्तांगास्तालवद्वादनोद्यताः
शिवास्तत्र महामांसं पतितानां रणांगणे ५४
भक्षित्वा व्यनदन्मत्ताः कातराणां भयप्रदाः
कातरास्त्राः समापन्ना गताः कुंजरकोटरे ५५
भक्षिता योगिनीभिस्ते पापिनां क्वापि न स्थितिः
एतत्कदनमालक्ष्य स्वसैन्यस्य रथाग्रणीः ५६
पुष्कलोऽपि चकारात्र कदनं रणमंडले
भिद्यन्ते गजशीर्षाणि पतन्ति मौक्तिकानि तु ५७
दृश्यते लोमभिः पूर्णा ताम्रपर्णी वतन्नदी
पुष्कलप्रहिता बाणानृणामंगेषु संगताः

कुर्वतिप्राणविच्छेदंवीराणामपिसर्वतः ५८
 सर्वैरुधिरसिक्तांगाःसर्वेच्छिन्ननिजांगकाः
 दृश्यंतेकिंशुकायद्वत्सुभटाःप्रधनांगणे ५९
 एतस्मिन्समयेक्रुद्धःसमाभाष्यमहीपतिम्
 जघानबहुबाणैस्तंरोषपूरपरिप्लुतः ६०
 तद्बाणवेधभिन्नांगोविशीर्णकवचोनृपः
 महाबलंतंमन्वानःप्राहरच्छरकोटिभिः ६१
 तैर्बाणैःकवचान्मुक्तं सुस्त्रावबहुशोणितम्
 वपुर्बभूवरुचिरंशरपंजरगोचरम् ६२
 शरपंजरमध्यस्थोविह्वलीकृतमानसः
 शरान्नेतुंचसंधातुंनक्षमःसचभारतिः ६३
 रामंस्मृत्वाधनुर्धृत्वाकरेसज्जंमहद्दृढम्
 मुमोचबाणान्निशितान्वैरिवृंदनिवारणान् ६४
 तैर्बाणैःशरजालंतद्विधूयमुनिपुंगव
 शंखंप्रध्मायसमरेजगादगतभीर्नृपम् ६५
 पुष्कलउवाच
 त्वयाकृतंमहत्कर्मयन्मांबाणस्यपंजरे
 गोचरंकृतवान्वीरवीरतापनमुद्भटम् ६६
 वृद्धत्वान्मममान्योसिसांप्रतरणमंडले
 पश्यमेऽद्यपराक्रांतंराजन्वीरमणेमहत् ६७
 बाणत्रयेणभोवीरमूर्च्छितंकरवैनहि
 तर्हिप्रतिज्ञांशृणुवैसर्ववीरविमोहिनीम् ६८
 गंगांप्राप्यापियोवैतांनिंदित्वापापहारिणीम्
 नमज्जतिमहापापोमहामूढविचेष्टितः ६९
 तस्यपापंममैवास्तुचेन्नत्वांरणमंडले
 पातयेमूर्च्छयावीरसन्नद्धोभवभूपते ७०
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलस्यनृपोत्तमः
 चुकोपभृशमुद्विग्नःसंदधेनिशिताञ्छरान् ७१
 तेशराहृदयंभित्त्वागतास्तेभारतेर्महत्
 पेतुःक्षितावधोयद्वद्रामभक्तिपराङ्मुखाः ७२

ततःशरंमुमोचास्मैनिशितंवह्निसप्रभम्
लक्ष्मीकृत्यमहद्वक्षःकपाटतटविस्तृतम् ७३
सबाणोभूमिपतिनाद्विधाछिन्नःशरेणहि
पपातरथमध्येसरविमंडलवज्ज्वलन् ७४
अपरंबाणमाधत्तमातृभक्तिभवंततः
निधायपुण्यंसोऽप्येषचिच्छेदमहतापुनः ७५
तदाखिन्नःसहृदयेकिंकर्तव्यमितिस्मरन्
रामंहदिनिजार्तिघ्नंमुमोचपरमास्त्रवित् ७६
सबाणस्तस्यहृदयेलग्नआशीविषोपमः
मूर्च्छामप्रापयत्तंवैज्वलन्सूर्यसमप्रभः ७७
ततोहाहाकृतंसर्वपलायनपरायणम्
राज्ञिसंमूर्च्छितेजातेपुष्कलोजयमाप्तवान् ७८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणेः

पराभवोनामद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४२

त्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
हनूमान्वीरसिंहंतुसमागत्याब्रवीद्वचः
तिष्ठयासिकुतोवीरजेष्यामित्वांक्षणादिह १
एवमुक्तंसमाकर्ण्यप्लवगस्यवचोमहत्
कोपपूरपरिप्लुष्टःकार्मुकंजलदस्वनम् २
विनद्यघोरान्निशितान्बाणान्मुचन्बभौरणे
आषाढेजलदस्येवधारासारेमनोहरः ३
तान्दृष्ट्वानिशितान्बाणान्स्वदेहेसुविलग्नकान्
चुकोपहृदयेऽत्यंतहनूमानंजनीसुतः ४
मुष्टिनाताडयामासहृदयेवज्रसारिणा
समुष्टिनाहतोवीरःपपातधरणीतले ५
मूर्च्छितंतंसमालोक्यपितृव्यंसशुभांगदः
रुक्मांगदोऽपिसंमूर्च्छात्यक्त्वागाद्रणमंडलम् ६
बाणान्समभिवर्षतौमेघाविवमहास्वनौ

कुर्वतौकदनंघोरं प्लवंगं प्रतिजग्मतुः ७
 तौ दृष्ट्वा समरे वीरौ समायातौ कपीश्वरः
 लांगूलेन च संवेष्ट्य सरथौ चापधारकौ ८
 स्फोटयामसभूदेशेतत्क्षणान्मूर्च्छितावुभौ
 निश्चेष्टौ समभूतां तौरुधिरारक्तदेहकौ ९
 बलमित्रश्चिरं युद्धं विधाय सुमदेन हि
 मूर्च्छामप्रापयत्तं वै बाणैः सुशितपर्वभिः १०
 पुष्कलेन क्षणान्नीतो मूर्च्छां चैतन्यवर्जिताम्
 जयमाप्तं तु कटकं शत्रुघ्नस्य भटार्दनम् ११
 एतस्मिन् समये सांबः स्यन्दनं वरमास्थितः
 विस्फारयन् धनुर्दिव्यमुपाधावद्भटानिमान् १२
 जटाजूटांतरगतां चंद्ररेखां वहन्महान्
 सर्पाभूषां मनःस्पर्शादधदा जगवं धनुः १३
 मूर्च्छितान् स्वजनान् दृष्ट्वा भक्तार्तिघ्नो महेश्वरः
 योद्धुं प्रायान् महासैन्यैः शत्रुघ्नस्य भटानिमान् १४
 सगणः सपरीवारः कं पयन् पृथिवीतलम्
 भक्तरक्षार्थमागच्छंस्त्रिपुरं तु पुरायथा १५
 कोपाच्छोणतरेनेत्रेव हन् प्रलयकारकः
 पश्यन् वीरान् बहुमतीन् पिनाकीदेववंदितः १६
 तमागतं महेशानं वीक्ष्य रामानुजो बली
 जगाम समरे योद्धुं सर्वदेवशिरोमणिम् १७
 अथागतं तु शत्रुघ्नं रुद्रो वीक्ष्य पिनाकधृक्
 उवाच परमापन्नः कोपं सगुणचापधृक् १८
 पुष्कलेन महत्कर्मकृतरामांघ्रिसेविना
 मद्भक्तं योरणे हत्वा गतः समरमंडलम् १९
 अद्य क्वास्ति परो वीरः पुष्कलः परमास्त्रवित्
 तं हत्वा सुखमाप्स्यामि समरे भक्तपीडनम् २०
 शेष उवाच
 इत्युक्त्वा वीरभद्रं संप्रेषयामास पुष्कलम्
 याहित्वं समरे योद्धुं पुष्कलं सेवका र्दनम् २१

नंदिनंप्रेषयामासहनूमंतंमहाबलम्
 कुशध्वजंप्रचंडंतुभृंगिणंचसुबाहुकम् २२
 सुमदंचंडनामानंगणंस्वीयंसमादिशत्
 पुष्कलस्तुसमायांतंवीरभद्रंमहागणम् २३
 महारुद्रस्यसंवीक्ष्ययोद्धुंप्रायान्महामनाः
 पुष्कलःपंचभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे २४
 तैर्बाणैःक्षतगात्रस्तुत्रिशूलंसमादिशत्
 सत्रिशूलंक्षणाच्छित्त्वाव्यगर्जतमहाबलः २५
 छिन्नंस्वीयंत्रिशूलंवैवीक्ष्यरुद्रानुगोबली
 खट्वांगेनजघानाशुमस्तकेभारतिंद्विज २६
 खट्वांगाभिहतःसोऽथमुमूर्च्छक्षणमुद्भटः
 विहायमूर्च्छासद्वीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् २७
 शरैश्चिच्छेदखट्वांगंकरस्थंतस्यतत्क्षणात्
 वीरभद्रःस्वकेच्छिन्नेखट्वांगेकरसंस्थिते २८
 परमक्रोधमापन्नोबभञ्जरथिनोरथम्
 भक्तत्वारथंतुवीरस्यपदातिंचविधायसः २९
 बाहुयुद्धेनयुयुधेपुष्कलेनमहात्मना
 सपुष्कलोरथंत्यक्त्वाचूर्णितंतेनवेगतः ३०
 मुष्टिनाताडयामासवीरभद्रंमहाबलः
 अन्योन्यंमुष्टिभिर्घ्नतावूरुभिर्जानुभिस्तथा ३१
 परस्परवधोद्युक्तौपरस्परजयैषिणौ
 एवंचतुर्दिनमभूद्रात्रिंदिवमपीशयोः ३२
 नकोपितत्रहीयेतनजीयेतमहाबलः
 पंचमेतुदिनेवृत्तेवीरभद्रोमहाबलः ३३
 गृहीत्वानभउड्डीनोमहावीरंतुपुष्कलम्
 तत्रयुद्धंतयोरासीद्देवासुरविमोहनम् ३४
 मुष्टिनाचरणाघातैर्बाहुभिःसुखुरैर्महत्
 तदात्यंतंप्रकुपितःपुष्कलोवीरभद्रकम् ३५
 गृहीत्वाकंठदेशेतुताडयामासभूतले
 तत्प्रहारेणव्यथितोवीरभद्रोमहाबलः ३६

गृहीत्वापुष्कलंपादेजघानास्फालयन्मुहुः
 ताडयित्वामहीदेशेषुष्कलंसुमहाबलः ३७
 त्रिशूलेनचकर्ताशुशिरोज्वलितकुंडलम्
 जगर्जपुष्कलंहत्वावीरभद्रोमहाबलः ३८
 गर्जतातेनशार्वेणप्रापितास्त्रासमुद्भटाः
 हाहाकारोमहानासीत्पुष्कलेपतितरेणे ३९
 त्रासंप्रापुर्जनाःसर्वेरणमध्येसुकोविदाः
 तेशशंशुश्चशत्रुघ्नंपुष्कलंपतितरणे ४०
 निहतंवीरभद्रेणमहेश्वरगणेनवै
 इत्याश्रुत्यमहावीरःपुष्कलस्यवधंतदा ४१
 दुःखंप्राप्नोरणेऽत्यंतंकंपमानःशुचामहान्
 तंदुःखितंचशत्रुघ्नंज्ञात्वारुद्रोऽब्रवीद्वचः ४२
 शत्रुघ्नंसमरेवीरंशोचंतंपुष्कलेहते
 रेशत्रुघ्नरणेशोकंमाकृथाःसुमहाबल ४३
 वीराणांरणमध्येतुपातनंकीर्तयेस्मृतम्
 धन्योवीरःपुष्कलारख्योयश्चवैदिनपंचकम् ४४
 युयुधेवीरभद्रेणमहाप्रलयकारिणा
 येनक्षणाद्विनिहतोदक्षोमदपमानकृत् ४५
 क्षणाद्विनिहतायेनदैत्यास्त्रिपुरसैनिकाः
 तस्माद्युद्ध्यस्वराजेंद्रशोकंत्यक्त्वामहाबल ४६
 यत्नात्तिष्ठाद्यवीराग्रयमयियोद्धरिसंस्थिते
 शोकंसंत्यज्यशत्रुघ्नोवीरश्चक्रोधशंकरम् ४७
 आत्तसज्जधनुर्बाणैःप्रचच्छादमहेश्वरम्
 तेबाणाःसुरशीर्षणयवपुष्पक्षतविक्षतम् ४८
 अकुर्वतमहच्चित्रंभक्तरक्षार्थमागतम्
 तेबाणाःशंकरस्यापिबाणानभसिसंस्थिताः ४९
 व्याप्यैतत्सकलंविश्वंचित्रकारिमुनेरपि
 तद्बाणयोर्युद्धबलंवीक्ष्यसर्वत्रमेनिरे ५०
 प्रलयंलोकसंहारकारकंसर्वमोहकम्
 आकाशेतुविमानानिसंश्रित्यस्वपुरस्थिताः ५१

विलोकयितुमागत्यप्रशंसंतितयोर्भृशम्
 अयंलोकत्रयस्यास्यप्रलयोत्पत्तिकारकः ५२
 असावपिमहाराजरामचंद्रस्यचानुजः
 किमिदंभविताकोवाजेष्यतिक्षितिमंडले ५३
 पराजयंवाकोवीरःप्राप्स्यतेरणमूर्धनि
 एवमेकादशाहानिवृत्तंयुद्धंपरस्परम् ५४
 द्वादशेदिवसेप्राप्तेमुमोचास्त्रंनराधिपः
 ब्रह्मसंज्ञमहादेवंहंतुंक्रोधसमन्वितः ५५
 सविज्ञायमहास्त्रंतन्मुक्तंशत्रुघ्नवैरिणा
 हसन्नप्यपिबत्तेनमुक्तंब्रह्मशिरोमहत् ५६
 अत्यंतंविस्मयंप्राप्यकिंकर्तव्यमतःपरम्
 एवंविचारयुक्तस्यहृदयेज्वलनोपमम् ५७
 शरंवैनचखानाशुदेवदेवशिरोमणिः
 तेनबाणेनशत्रुघ्नोमूर्च्छितोरणमंडले ५८
 हाहाभूतमभूत्सर्वकटकंभटसेवितम्
 वीराःसर्वेरुद्रगणैःपातिताःपृथिवीतले ५९
 सुबाहुसुमदोन्मुख्याःस्वबाहुबलदर्पिताः
 पतितंमूर्च्छयावीक्ष्यशत्रुघ्नंशरपीडितम् ६०
 पुष्कलंतुरथेस्थाप्यसेवकैःपरिरक्षितम्
 हनूमानागतोयोद्धुंशिवंसंहारकारकम् ६१
 श्रीरामस्मरणंयोधान्स्वीयान्विप्रप्रहर्षितान्
 प्रकुर्वन्रोषितस्तीव्रंलांगूलंचप्रकंपयन् ६२
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेपुष्कल-
 शत्रुघ्नपराजयोनामत्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४३

चतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
 आगत्यसविधेरुद्रंसमरांगणमूर्धनि
 जगादहनुमान्वीरःसंजिहीर्षुःसुराधिपम् १
 हनूमानुवाच

त्वंयदाचरसेरुद्रधर्मस्यप्रतिकूलनम्
 तस्मात्त्वांशास्तुमिच्छामिरामभक्तवधोद्यतम् २
 मयापुराश्रुतं देवऋषिभिर्बहुधोदितम्
 रघुनाथपदस्मारीनित्यंरुद्रः पिनाकभृत् ३
 तत्सर्वं तु मृषाजातं शत्रुघ्नं प्रतियुध्यतः
 पुष्कलो मेहतः शूरः शत्रुघ्नोऽपि विमूर्च्छितः ४
 तस्मात्त्वां पातयाम्यद्यत्रैलोक्यप्रलयोद्यतम्
 यत्नात्तिष्ठस्वभोः शर्वरामभक्तिपराङ्मुखः ५
 शेष उवाच
 इत्युक्तवन्तं प्लवगं प्रोवाच समहेश्वरः
 धन्योऽसि वीरवर्यस्त्वं भवान्वदति नो मृषा ६
 मत्स्वामीरामचन्द्रोऽयसुरासुरनमस्कृतः
 तदश्वमानयामास शत्रुघ्नः परवीरहा ७
 तद्रक्षार्थं समायातस्तद्भक्त्या तु वशीकृतः
 यथा कथंचिद्भक्तोऽसौ रक्ष्यः स्वात्मा इति स्थितिः ८
 रघुनाथः कृपां कृत्वा विलोकयतु निस्त्रपम्
 मां स्वभक्तसुदुःखेन किंचित्कोपं दधन्महान् ९
 शेष उवाच
 एवं वदति चण्डीशे ह नूमान् कुपितो भृशम्
 शिलामादाय महतीं ताडयामास तद्रथम् १०
 शिलया ताडितस्तस्य रथः शकलतांगतः
 ससूतः सहयः केतुपताकाभिः समन्वितः ११
 नभःस्था देवताः सर्वाः प्रशशंसुः कपीश्वरम्
 धन्योसि प्लवगाधीशमहत्कर्मत्वया कृतम् १२
 श्रीशिवं विरथं दृष्ट्वा नदीतं समुपाद्रवत्
 उवाच श्रीमहादेवं मत्पृष्ठं गम्यतामिति १३
 वृषस्थितं तु भूतेशं ह नूमान् कुपितो भृशम्
 शिलामुत्पाटय तरसा प्राहनद्धृदये तदा १४
 तदाहतो भूतपतिः शूलं तीक्ष्णं समाददे
 जाज्वल्यमानं त्रिशिखं वह्निज्वालासमप्रभम् १५

आयातंतन्महद्दृष्ट्वाशूलंप्रज्वलनप्रभम्
 हस्तेगृहीत्वातरसाबभञ्जतिलशःक्षणात् १६
 भग्नेत्रिशूलेतरसाकपीन्द्रेणक्षणाच्छिवः
 शक्तिकरेसमाधत्तसर्वलोहविनिर्मिताम् १७
 साशक्तिःशिवनिर्मुक्ताहृदयेतस्यधीमतः
 लग्नाक्षणादभूत्तत्रविक्लवःप्लवगाधिपः १८
 क्षणाच्चतद्व्यथांतीर्त्वागृहीत्वावृक्षमुल्बणम्
 ताडयामासहृदयेमहाव्यालविभूषिते १९
 ताडितास्तेनवीरेणफणीन्द्रास्त्रासमागताः
 इतस्ततस्तेतमुक्त्वागताःपातालमुज्जवाः २०
 शिवस्तस्मिन्नगेमुक्तेवक्षसिस्वेनिरीक्ष्यच
 कुपितोव्यदधाद्घोरंमुसलंकरयुग्मके २१
 हतोसिगच्छसंग्रामात्पलाय्यप्लवगाधम
 एषतेप्राणहंताहंमुसलेनक्षणादिह २२
 मुसलंवीक्ष्यनिर्मुक्तंशिवेनकुपितेनवै
 कीशस्तद्वंचयामासमहावेगाद्धरिस्मरन् २३
 मुसलंतत्पपाताधःशिवमुक्तंमहायसम्
 विदार्यपृथिवींसर्वाजिगामचरसातलम् २४
 तदाप्रकुपितोऽत्यंतहनूमान् रामसेवकः
 गृहीत्वापर्वतंहस्तेताडयामासवक्षसि २५
 सयावत्पर्वतंछेतुंमतिंचक्रेसतीपतिः
 तावद्धतःकर्पीन्द्रेणशालेनबहुशाखिना २६
 तमपिच्छेतुमुद्युक्तोयावत्तावच्छिलाहतः
 शिलास्ताभेदितुंस्वांतंचकारमृडउद्यतः २७
 तावद्वृष्टिंचकारायंशिलाभिर्नगपर्वतैः
 लांगूलेनचसंवेष्टयताडयत्येषभूतपम् २८
 शिलाभिःपर्वतैर्वृक्षैःपुच्छास्फोटेनभूरिशः
 नंदीप्राप्तोमहात्रासंचंद्रोऽपिशकलीकृतः २९
 अत्यंतंविह्वलोजातोमहेशानःप्रकोपनः
 क्षणेक्षणेप्रहारेणविह्वलंकुर्वतंभृशम् ३०

जगादप्लवगाधीशंधन्योसिरघुपानुग
महत्कर्मकृतंतेऽद्ययत्तेहंसुप्रतोषितः ३१
नदानेननयज्ञेननाल्पेनतपसाह्यहम्
सुलभोऽस्मिमहावेगतस्मात्प्रार्थयमेवरम् ३२
शेषउवाच
एवंब्रुवंतंतदृष्ट्वाहनूमान्निजगादतम्
प्रहसन्निर्भियावाणयामहेशानंसुतोषितम् ३३
हनूमानुवाच
रघुनाथप्रसादेनसर्वमेऽस्तिमहेश्वर
तथापियाचेहिवरंत्वत्तःसमरतोषितात् ३४
एषपुष्कलसंज्ञोनःसमरेपतितोहतः
तथैवरामावरजःशत्रुघ्नोमूर्च्छितोरणे ३५
अन्येचवीराबहवःपतिताःशरविक्षताः
मूर्च्छिताःपतिताःकेचित्तान्रक्षस्वगणैःसह ३६
यथाचैतान्महाभूतावेतालाश्चपिशाचकाः
नहरन्तिनखादन्तिश्चशृगालादयस्तथा ३७
एतेषांवपुषोभेदोनभवेत्त्वन्तथाचर
यावदिन्द्रगणंजित्वानयामिद्रोणपर्वतम् ३८
तत्रस्थाञ्चौषधीर्वापिनीत्वासंस्थापितान्भटान्
जीवयामिबलात्सर्वास्तावत्त्वंरक्षसर्वशः ३९
एषगच्छामितंनेतुंद्रोणंपर्वतसत्तमम्
यस्मिन्वसंत्योषधयःप्राणिसंजीवनंकराः ४०
एतद्वचःसमाकरयतथेतिनिजगादतम्
याहिशीघ्रंनगंतंतुरक्षामित्वद्भटान्मृतान् ४१
तच्छ्रुत्वावाक्यमीशस्यजगामद्रोणपर्वतम्
द्वीपान्सर्वानतिक्रम्यजगामक्षीरसागरम् ४२
अत्रतुस्वगणैश्चायंरक्षतिस्मशिवोमहान्
श्मशानंतद्गणैःस्वीयैर्महाबलपराक्रमैः ४३
हनूमान्द्रोणमासाद्यद्रोणंनाममहागिरिम्
लांगूलेतन्निधायाशुप्रतस्थेरणमंडलम् ४४

तंनेतुमुद्यतेविप्रचकंपेसचपर्वतः
 कंपमानंतुतंदृष्ट्वातत्पालादेवतागणाः ४५
 हाहेतिकृत्वाप्रोचुस्तेकिमिदंभवितागिरौ
 कोह्येननयतेवीरोमहाबलपराक्रमः ४६
 एवंकृत्वासुराःसर्वेसंहताददृशुःकपिम्
 मुंचैनमितितंप्रोच्यजघ्नुःशस्त्रास्त्रकोटिभिः ४७
 तान्सर्वान्निघ्नतोदृष्ट्वाहनूमान्कुपितोभृशम्
 जघानतान्क्षणाद्वीरःशक्रःसर्वासुरान्यथा ४८
 केचित्पदाहतास्तत्रकेचित्करविमर्दिताः
 लांगूलेनहताःकेचित्केचिच्छृंगेणचाहताः ४९
 सर्वेतेनाशमापन्नाःक्षणात्कीशेनताडिताः
 केचिन्निपतिताभूमौरुधिरेणपरिप्लुताः ५०
 केचित्कीशभयात्रस्ताजग्मुःशक्रंसुराधिपम्
 क्षतेनचपरिप्लुष्टारुधिरक्षतदेहिनः ५१
 तान्दृष्ट्वाभयसंविग्नान्नुधिरेणपरिप्लुतान्
 सुराञ्जगादविमनाःशक्रःसर्वसुरोत्तमः ५२
 कथंयूयंभयत्रस्ताःकथंरुधिरविप्लुताः
 केनदैत्येननिहताराक्षसेनाधमेनवा ५३
 सर्वशंसतमेतथ्यंयथाज्ञात्वाब्रजामितम्
 निहत्यबद्ध्वाचायामियुष्मद्घातकमुन्मदम् ५४
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यतुरासाहंसुरोत्तमाः
 जगदुर्दीनयावाचासुरासुरनमस्कृतम् ५५
 देवाऊचुः
 इहागत्यनजानीमःकश्चिद्वानररूपधृक्
 नेतुंद्रोणंसमुद्युक्तोलांगूलेवेष्टयतंगिरिम् ५६
 गंतुकृतमतिस्तावद्वयंसर्वेसुसंहताः
 युद्धंचक्रुःसुसंनद्धाःसर्वशस्त्रास्त्रवर्षिणः ५७
 तेनसर्वेवयंयुद्धेनिर्जिताबलशालिना
 अनेकेनिहतास्तत्रभूमौपेतुःसुरोत्तमाः ५८
 वयंतुबहुभिःपुण्यैर्जीविताइहचागताः

शोणितेनसुसिक्तांगाःक्षतपीडासमन्विताः ५९
 एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यसुराणांसपुरंदरः
 आदिदेशसुरान्सर्वान्महाबलसमन्वितान् ६०
 यातमहाद्रोणगिरिकपिबद्धुमहाबलम्
 बद्ध्वानयतयूयंवैसुराणांरणपातकम् ६१
 इत्याज्ञप्ताययुस्तेवैद्रोणंपर्वतसत्तमम्
 यत्रास्तेबलवान्वीरोहनूमान्कपिसत्तमः ६२
 गत्वातेप्राहरन्सर्वेहनूमंतंमहाबलम्
 हनूमतातेनिहतामुष्टिभिःकरताडनैः ६३
 पतितास्तेक्षणात्तत्ररुधिरक्षतविग्रहाः
 अन्येपलायनपराजग्मुस्तेत्रिदिवेश्वरम् ६४
 तच्छ्रुत्वाकुपितःशक्रःसर्वानमरसत्तमान्
 आदिदेशमहावीरंवानरेंद्रंसुरोत्तमः ६५
 तदाज्ञप्ताययुस्तेवैयत्रकीशेश्वरोबली
 तान्सर्वानागतान्दृष्ट्वाजगादकपिसत्तमः ६६
 मायांतुवीराःसमरेसंहर्तारंहिमांबलात्
 नेष्यामियुष्मानधुनासंयमिन्याःपुरोऽतिके ६७
 इत्युक्ताअपितेसर्वेसन्नद्धाःप्राहरन्कपिम्
 शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्महाबलसमन्विताः ६८
 केचिच्छूलैःपरशुभिःकेचित्खड्गैश्चपट्टिशैः
 मुसलैःशक्तिभिःकेचित्क्रोधेनकलुषीकृताः ६९
 सआहतोऽमरवरैर्विविधैरायुधैर्बली
 शिलाभिस्ताञ्जघानाशुसर्वानमरसत्तमान् ७०
 केचित्पलाय्यआहुस्तेगताःशक्रसमीपकम्
 तदुक्तंवाक्यमाकर्ण्यभयंप्रापसुराधिपः ७१
 बृहस्पतिसुराध्यक्षमंत्रिणंस्वर्गवासिनाम्
 पप्रच्छसविधेगत्वानत्वासुरगुरुंवरम् ७२
 इंद्रउवाच
 कोऽसौयोवानरोद्रोणंनेतुंस्वामिन्समागतः
 येनमेनिहतावीराअमराःशस्त्रधारिणः ७३

शेषउवाच

एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमुक्तमांगिरसोमहान्
जगादभयसंविग्रंतुरासाहंसुराधिपम् ७४

बृहस्पतिरुवाच

योरावणमहन्संख्येकुंभकर्णमदीदहत्
येनतेवैरिणःसर्वेहतास्तस्यैवसेवकः ७५
येनलंकासत्रिकूटानिर्दग्धापुच्छवह्निना
अक्षश्चनिहतोयेनहनूमंतमवेहितम् ७६
तेनसर्वेविनिहताद्रोणार्थमयमुद्यतः
हयमेधंमहाराजःकरोतिबलिसत्तमः ७७
तस्याश्वंशिवभक्तस्तुनृपोवीरमणिर्महान्
जहारतत्रसमभूद्रणंसुरविमोहनम् ७८
शिवेननिहताःसंख्येवीरारामस्यभूरिशः
तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यत्येवमहाबलः ७९
नायंवर्षशतैर्जयोभवताबलसंयुतः
तस्मात्प्रसादयकपिंदेहितत्रत्यमौषधम् ८०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेद्रोणगिरौ
देवानांपराजयोनामचतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४४

पंचचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच

गुरुभाषितमाकर्ण्यवृषपर्वरिपुःस्वराट्
ज्ञात्वारामस्यकार्यार्थमागतंपवनात्मजम् १
भयंतत्याजमनसिवानरात्समुपस्थितम्
जहर्षचित्तेचभृशंवाचस्पतिमुवाचह २

इंद्रउवाच

कथंकार्यंसुराधीशद्रोणोऽयनीयतेयदि
देवानांजीवनंभूयःकथंस्यादितिमेवद ३
इदानींपवनोद्भूतंप्रसादययथातथम्
रामःप्रीतिंपरांयातिदेवानांचसुखंभवेत् ४

देवाधिपस्यवचनंश्रुत्वावाचस्पतिस्तदा
 शक्रंतुपुरतःकृत्वासर्वदेवैःपरीवृतम् ५
 जगामतत्रयत्रास्तेहनूमान्निर्भयःकपिः
 गर्जतिप्रसभंजित्वासुरान्सर्वान्सुखासिनः ६
 तेगत्वासन्निधौतस्यबृहस्पतिपुरोगमाः
 पेतुस्तेचरणौनत्वासमीरतनुजस्यहि ७
 बृहस्पतिश्चतंवीरंजगादप्रेरितोऽमुना
 सुराधीशेनलोकस्यगुरुणावदतांवरः ८
 अजानद्भिःकृतंकर्मदेवैस्तवपराक्रमम्
 श्रीरामचरणस्यत्वंसेवकोऽसिमहामते ९
 किमर्थमयमारंभःकथमत्रसमागमः
 तत्करिष्यामहेसर्वेसन्नतास्तवभाषितम् १०
 रोषंत्यक्त्वाकृपांकृत्वादेवाधीशंविलोकय
 पवनात्मजदैत्यानांभयंकरवपुर्दधत् ११
 शेषउवाच
 इत्थंभाषितमाकर्ण्यदेवानांसगुरोर्वचः
 उवाचदेवान्सकलान्गुरुंचैवमहयशाः १२
 राज्ञोवीरमणेःसंख्येहताःशर्वेणभूरिशः
 भटास्तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यामिपर्वतम् १३
 तंयेनिवारयिष्यंतिस्ववीर्यबलदर्पिताः
 तान्नेष्यामिद्विज्जणादेवयमस्यसदनंप्रति १४
 तस्माद्वदतमेयूयंद्रोणंवाथतदौषधम्
 येनसंजीवयिष्यामिमृतान्वीरान्रणंगणे १५
 शेषउवाच
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवायुसूनोर्महात्मनः
 तेसर्वेप्रणतिंगत्वाददुःसंजीवनौषधम् १६
 तेप्रहृष्टाभयंत्यक्त्वासुराःस्वर्गौकसःस्वयम्
 ययुःसुरपतिंकृत्वापुरःसौख्यसमन्विताः १७
 हनुमान्भेषजंतत्तुसमादायागतोरणम्
 स्तुतःसर्वैःसुरगणैर्महाकर्मसमुत्सुकैः १८

तमागतंहनूमंतंवीक्ष्यसर्वेऽपिवैरिणः
 साधुसाधुप्रशंसंतमद्भुतंमेनिरेकपिम् १६
 कपिःसमागत्यमहामुदायुतः
 पुरोभटंपुष्कलमागतंमृतम्
 शिवेनसंरक्षितमुग्रमंडले
 श्रीरामचित्तंसविधेजगामह २०
 सुमतिंचसमाहूयमंत्रिणमहतांमतम्
 उवाचजीवयाम्यद्यसर्वान्वीरान्रणेमृतान् २१
 एवमुक्त्वाभेषजंतत्पुष्कलस्यमहोरसि
 शिरःकायेनसंधायजगादवचनंशुभम् २२
 यद्यहंमनसावाचाकर्मणाराधवंपतिम्
 जानामितर्हि एतेनभेषजेनाशुजीवतु २३
 इतिवाक्यंयदावक्तितावत्पुष्कलउत्थितः
 रणांगणेऽदशद्रोषादंतान्वीरशिरोमणिः २४
 क्वगतोवीरभद्रोऽसौमांसंमूर्च्छरणांगणे
 सद्योऽहपातयाम्येनंक्वास्तिमेधनुरुत्तमम् २५
 इतितंभाषमाणंवैप्राहवीरंकपींद्रकः
 धन्योऽसिवीरयद्भूयोवदस्येनंरणांगणे २६
 त्वंहतोवीरभद्रेणरघुनाथप्रसादतः
 पुनःसंजीवितोऽस्येहिशत्रुघ्नंयाममूर्च्छितम् २७
 इत्युक्त्वाप्रययौतत्रसंग्रामवरमूर्धनि
 श्वसन्नास्तेसशत्रुघ्नःशिवबाणप्रपीडितः २८
 तत्रगत्वासमीपंतच्छत्रुघ्नस्यमहात्मनः
 निधायभेषजंतस्यवक्षसिश्वासमागते २९
 उवाचहनुमास्तंवैजीवशत्रुघ्नसत्तम
 मूर्च्छितोऽसिरणेकस्मान्महाबलपराक्रम ३०
 यद्यहंब्रह्मचर्यंचजन्मपर्यंतमुद्यतः
 पालयामितदावीरःशत्रुघ्नोजीवतुक्षणात् ३१
 उक्तमात्रेणतेनेदंजीवितःक्षणमात्रतः
 क्वशिवःक्वशिवोयातोविहायरणमंडलम् ३२

अनेकेनिहताः संख्येश्रीरुद्रेण पिनाकिना
 ते सर्वे जीविता वीराः कपीन्द्रेण महात्मना ३३
 तदा सर्वे सुसन्नद्धारोषपूरितमानसाः
 स्वेस्वे रथे स्थिताः शत्रून् प्रययुः क्षतविग्रहाः ३४
 पुष्कलो वीरभद्रं तु चंडं चैव कुशध्वजः
 नंदिनं हनुमान् वीरः शत्रुघ्नः संगरे शिवम् ३५
 धनुर्विस्फारयन्तं शत्रुघ्नं बलिनां वरम्
 संग्रामे शिवमाहूयतिष्ठन्तं प्रययौ नृपः ३६
 राजा वीरमणिर्वीरः शत्रुघ्नः समरे बली
 अन्योन्यं चक्रतु र्युद्धं मुनिविस्मयकारकम् ३७
 राज्ञा च वीरमणिना रथाभग्नाः शताधिकाः
 शत्रुघ्नस्य नरैर्द्रस्य तिलशः क्षणतो द्विज ३८
 तदा प्रकुपितोऽत्यन्तं शत्रुघ्नो रणमंडले
 आग्नेयास्त्रं मुमोचामुदग्धुं सैन्यसमन्वितम् ३९
 दाहकं तन्महद्दृष्ट्वा महास्त्रं शत्रुमोचितम्
 अत्यन्तं कुपितो राजा वारुणास्त्रं समाददे ४०
 वारुणास्त्रेण शीतार्तं वीक्ष्य रामानुजो बली
 वायव्यास्त्रं मुमोचा स्मै तेन वायुर्महानभूत् ४१
 वायुना संहता मेघायुस्ते सर्वतो दिशम्
 इतस्ततो गताः सर्वे सैन्यं तत्सु खितं बभौ ४२
 सैन्ये पवनपीडार्ते नृपो वीरमतिर्महान्
 पर्वतास्त्रं रिपूद्धारि जग्राह च शरासने ४३
 पर्वतैः स्तंभितो वायुर्न चासर्पत संगरे
 तद्वीक्ष्य रामावरजो वज्रास्त्रं तु समाददे ४४
 वज्रास्त्रेण हताः सर्वे नगास्तु तिलशः कृताः
 चूर्णतां प्रापुरे तस्मिन् रणे वीरवरार्चिते ४५
 वज्रास्त्रेण विदीर्णा गावीराः शोणितशोभिताः
 बभूवुः समरप्रांते चित्रं समभवद्रणम् ४६
 तदा प्रकुपितोऽत्यन्तं राजा वीरमणिर्महान्
 ब्रह्मास्त्रं चापआधत्त वैरिदाहकमद्भुतम् ४७

शत्रुघ्नःशरमादायसस्मारसुमनोहरम्
 अस्त्रंतद्योगिनीदत्तंसर्ववैरिविमोहनम् ४८
 ब्रह्मास्त्रंतत्करभ्रष्टमागतंवैरिणंप्रति
 तावच्छत्रुघ्ननाम्नातुतन्मुक्तंमोहनास्त्रकम् ४९
 मोहनास्त्रेणतद्ब्राह्मद्विधाछिन्नंक्षणादिह
 लग्नराज्ञोहदिक्षिप्रमूर्च्छासंप्रापयन्नृपम् ५०
 तेबाणाःशतशोमुक्ताःशत्रुघ्नेनमहीभृता
 सर्वेपिमूर्च्छितावीरागणारुद्रस्ययेपुनः ५१
 शिवस्यचरणोपस्थेमूढाःपेतुर्महीतले
 तदाशिवःप्रकुपितोरथेतिष्ठन्ययौनृपम् ५२
 शिवेनसहसायोद्धुंसमायातोरणांगणे
 शत्रुघ्नःसज्जमात्तज्यंधनुःकृत्वाव्ययुद्ध्यत ५३
 तयोःसमभवद्युद्धंघोरंवैरिविदारणम्
 शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैरादीपितदिगंतरम् ५४
 अस्त्रप्रत्यस्त्रसंघातैस्ताडनप्रतिताडनैः
 देवानामपिदैत्यानानैतादृग्रणमंडलम् ५५
 तदाव्याकुलितोऽत्यंतशत्रुघ्नःशिवसंगरे
 सस्मारस्वामिनंतत्रपावनेरुपदेशतः ५६
 हानाथभ्रातरत्युग्रःशिवःप्राणापहारणम्
 करोतिधनुरुद्यम्यत्रायस्वरणमंडले ५७
 अनेकेदुःखपाथोधिंतीर्णारामतवाख्यया
 मामप्युद्धरदुःखस्थंरामरामकृपानिधे ५८
 इत्थंवक्तियदातावद्वीक्षितोरणमंडले
 नीलोत्पलदलश्यामोरामोराजीवलोचनः ५९
 मृगशृंगंकटौधृत्वादीक्षितंवपुरुद्वहन्
 तदृष्ट्वाविस्मयंप्रापशत्रुघ्नःसमरांगणे ६०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 श्रीरामसमागमोनामपंचचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४५

षट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच

आगतं वीक्ष्य श्रीरामं शत्रुघ्नः प्रणतार्तिहम्
 भ्रातरं सकलाहुः खान्मुक्तोऽभूद्द्विजसत्तम १
 हनूमान् वीक्ष्य विभ्रांतो रामस्य चरणौ मुदा
 ववंदे भक्तरक्षार्थमागतं निजगाद च २
 स्वामिंस्तवैतद्युक्तं तु स्वभक्तपरिपालनम्
 यत्संग्रामे जितं सर्वपाशबद्धममोच यः ३
 वयं त्विदानीं धन्या वै यद्द्रक्ष्यामो भवत्पदे
 जेष्यामोऽरीन् क्षणादेव त्वत्कृपातोरघूद्वह ४

शेषउवाच

स्थाणुस्तदागतं रामं योगिनां ध्यानगोचरम्
 पतित्वा पादयोर्विप्रजगाद प्रणताभयम् ५
 एकस्त्वं पुरुषः साक्षात्प्रकृतेः परैर्यसे
 यः स्वांशकलया विश्वं सृजस्य वसिहंसि च ६
 अरूपस्त्वमशेषस्य जगतः कारणं परम्
 एक एव त्रिधारूपं गृह्णासि कुहकान्वितः ७
 सृष्टौ विधातृरूपेण पालने स्वयमास च
 प्रलये जगतः साक्षादहं शर्वारूपांगतः ८
 तव यत्परमेशस्य हयमेध क्रतुक्रिया
 ब्रह्महत्यापनोदायतद्विडम्बनमद्भुतम् ९
 यत्पादशौचममलंगंगाख्यं शिरसोऽतरा
 वहामि पापशांत्यर्थं तस्य ते पातकंकुतः १०
 मया बह्वपकाराय कृतं कर्म तव स्फुटम्
 क्षम्यतां तत्कृपालो हि भवतो व्यवधायकम् ११
 किं करोमि मया सत्यपालनार्थमिदं कृतम्
 जानन् प्रभावं भवतो भक्तरक्षार्थमागतः १२
 असौ पुरा उज्जयिन्यां महाकालनिकेतने
 स्नात्वा शिप्राख्यसरित् तपस्तेपे महाद्भुतम् १३
 ततः प्रसन्नो जातोऽहं जगाद भूमिपं प्रति

याचस्वेतिमहाराजसवव्वेराज्यमद्भुतम् १४
 मयाप्रोक्तंदेवपुरेतवराज्यंभविष्यति
 यावद्रामहयःपुर्यामागमिष्यतियाज्ञिकः १५
 तावत्प्रभृत्यहंस्थास्येतवरक्षार्थमुद्यतः
 एतद्दत्तवरोरामकिंकरोमिस्वसत्यतः १६
 घृणितोऽस्म्यधुनाराज्ञासपुत्रपशुबांधवः
 हयंसमर्प्यतेपादसेवांराजाविधास्यति १७
 शेषउवाच
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहेशस्यरघूत्तमः
 उवाचधीरयावाचाकृपयापूर्णलोचनः १८
 रामउवाच
 देवानामयमेवास्तिधर्मोभक्तस्यपालनम्
 त्वयासाधुकृतंकर्मयद्भक्तोरक्षितोऽधुना १९
 ममासिहृदयेशर्वभवतोहृदयेत्वहम्
 आवयोरंतरंनास्तिमूढाःपश्यन्तिदुर्धियः २०
 येभेदंविदधत्यद्धाआवयोरेकरूपयोः
 कुंभीपाकेषुपच्यन्तेनराःकल्पसहस्रकम् २१
 येत्वद्भक्तास्तएवासन्मद्भक्ताधर्मसंयुताः
 मद्भक्ताअपिभूयस्याभक्त्यातवनतिकराः २२
 शेषउवाच
 इत्थंभाषितमाकर्ण्यशर्वोवीरमणिंनृपम्
 मूर्च्छितंजीवयामासकरस्पर्शादिनाप्रभुः २३
 अन्यानपिसुतानस्यमूर्च्छिताञ्छरपीडितान्
 जीवयामाससमृडःसमर्थःप्रभुरीश्वरः २४
 सज्जंविधायतंभूपंश्रीरामपदयोर्नतिम्
 कारयामासभूतेशःपुत्रपौत्रैःपरीवृतम् २५
 धन्योराजावीरमणिर्योददर्शरघूत्तमम्
 योगिभिर्योगनिष्ठाभिर्दुष्प्रापमयुतायुतैः २६
 तेनत्वारधुनाथंतंकृतार्थीकृतविग्रहाः
 ब्रह्मादिभिःपूज्यतमाअभूवन्दिजसत्तम २७

शत्रुघ्नहनुमद्भ्यांचपुष्कलादिभिरुद्भटैः
 परिष्ठातायरामायददौराजाहयोत्तमम् २८
 राज्येनसहितंसर्वसपुत्रपशुबांधवम्
 शर्वेणप्रेरितःप्रादाद्भूपोवीरमणिस्तदा २९
 ततो रामोनुतःसर्वैर्वैरिभिर्निजसेवकैः
 शत्रुघ्नादिभिरत्यंतमुत्सुकैश्चविशेषतः ३०
 रथेमणिमयेतिष्ठन्बभूवसतिरोहितः
 अंतर्हितेरामभद्रेसर्वेप्रापुःसुविस्मयम् ३१
 माजानीहिमनुष्यंतरामंलोकैकवन्दितम्
 जलेस्थलेचसर्वत्रवर्ततेसंस्थितःसदा ३२
 ततोवीराअलंहृष्टाअन्योन्यंपरिरेभिरे
 तूर्यमंगलवादित्रैःसुमहानुत्सवोऽभवत् ३३
 ततोमुक्तोहयःसर्वैर्वैरैःशस्त्रास्त्रकोविदैः
 सर्वैरनुगतःप्रीतैर्विस्मयेनसमन्वितैः ३४
 शर्वःसत्यप्रतिज्ञश्चतमनुज्ञाप्यसेवकम्
 श्रीरामंशरणंप्रोच्ययाहिलोकैकदुर्लभम् ३५
 स्वयमंतर्हितस्तत्रप्रलयोत्पत्तिकारकः
 कैलासमगमच्छर्वःसेवकैःपरिशोभितः ३६
 भूपोवीरमणिर्ध्यायञ्छ्रीरामचरणोदजम्
 शत्रुघ्नेनययौसाकंबलिनाबलसंयुतः ३७
 एतद्रामस्यचरितंयेशृण्वंतिनरोत्तमाः
 तेषांसंसारजंदुःखंनभविष्यतिकर्हिचित् ३८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 हयप्रस्थानं नाम षट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४६

सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच

हयोगतोहेमकूटंभारतांतिततोद्विज
 अनेकभटसाहस्रैरक्षितोबद्धचामरः १
 योवैविस्तरतोदैर्घ्याद्योजनानांसमंततः

अयुतेनसुशृङ्गैश्चराजतैःकांचनादिभिः २
 तत्रोद्यानमहच्छ्रेष्ठंपादपैःपरिशोभितम्
 शालैस्तालैस्तमालैश्चकर्णिकारैःसमन्ततः ३
 हिंतालैर्नागपुन्नागैःकोविदारैःसबिल्वकैः
 चम्पकैर्बकुलैर्मैधैर्मदनैःकुटजादिभिः ४
 जातिकाभिर्युथिकाभिर्नवमालिकयातथा
 आम्रैर्माधवद्राक्षाभिर्दाडिमैःशोभितंवनम् ५
 अनेकपद्मिसंघुष्टभ्रमरैर्निनदीकृतम्
 मयूरकेकारवितंसर्वतुसुखदंहयः ६
 प्रविवेशसशत्रुघ्नोमनोवेगसमन्वितः
 स्वर्णपत्रंविशालेस्वेभालेबिभ्रन्मनोहरम् ७
 गच्छतस्तस्यवाहस्यहयमेधक्रतोस्तदा
 अकस्मादभवच्चित्रंतच्छृणुष्वद्विजोत्तम ८
 गात्रस्तंभोऽभवत्तस्यनचचालपथिस्थितः
 हेमकूटइवाचाल्योबभूवहयसत्तमः ९
 तदातद्रक्षकाःसर्वेकशाघातान्वितेनिरे
 तदाहतेऽपिनययौस्तब्धगात्रोहयोत्तमः १०
 शत्रुघ्नंसविधेगत्वाचुक्रुशुर्वाहरक्षकाः
 स्वामिन्वयंनजानीमःकिमभूद्धयसत्तमे ११
 गच्छतोवाहवर्यस्यमनोवेगस्यभूपते
 आकस्मिकोऽभवत्तस्यगात्रस्तंभोमहामते १२
 कशाभिस्ताडितोऽस्माभिःपरंतत्रचचालन
 एवंविचार्ययत्कर्मतत्कुरुष्वनृपोत्तम १३
 तदाविस्मयमापन्नोभूपतिःसहसैनिकैः
 जगामसहितःसर्वैर्हयस्यमहतोऽन्तिके १४
 पुष्कलोबाहुनाधृत्वाचरणौतस्यभूतलात्
 उत्पाटयामासतदापरंनोचेलतुस्ततः १५
 बलेनबलिनाक्रांतोनाकम्पतहयस्तदा
 हनूमांस्तंसमुद्धर्तुमतिचक्रेमहामनाः १६
 लांगूलेनसमावेष्ट्यबलेनबलिनांवरः

आचकर्षबलाद्वाहंनचचालतथापिसः १७
 तदोवाचकपिश्रेष्ठोहनूमान्विस्मयान्वितः
 शत्रुघ्नंबलिनांश्रेष्ठंवीराणांपरिश्रुण्वताम् १८
 मयाद्रोणोलांगुलेनलीलयोत्पाटितोऽधुना
 परमत्रमहाश्चर्यकम्पतेनहयोऽल्पकः १९
 दृष्टमत्रनिदानंहिवीरैर्बलिभिरुद्धतैः
 आकृष्टोऽपिनचस्थानाच्चचालतिलमात्रतः २०
 कपिभाषितमाकर्ण्यशत्रुघ्नोविस्मयान्वितः
 सुमतिंमंत्रिणांश्रेष्ठमुवाचवदतांवरः २१
 शत्रुघ्नउवाच
 मंत्रिन्किमभवद्वाहेस्तंभनंवपुषोऽनघ
 कोऽत्रोपायोविधेयःस्याद्येनवाहगतिर्भवेत् २२
 सुमतिरुवाच
 स्वामिन्कश्चिन्मुनिर्मृग्योऽखिलज्ञानविचक्षणः
 देशोद्भवमहंजानेप्रत्यक्षानपरोक्षजम् २३
 शेषउवाच
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतेर्धर्मकोविदः
 अन्वेषयामासमुनिंसेवकैःसहशोभनम् २४
 तेसर्वेसर्वतोगत्वामुनिंधर्मविदंभटाः
 व्यालोकयंतःसर्वत्रनचापश्यन्मुनीश्वरम् २५
 एकस्त्वनुचरोविप्रगतोयोजनमात्रतः
 पूर्वस्यांदिशिचोद्युक्तःपश्यतिस्ममहाश्रमम् २६
 यत्रनिर्वैरिणःसर्वेपशवोजनतास्तथा
 गंगास्नानहताशेषकिल्बिषाःसुमनोहराः २७
 यत्रकेचित्तपःश्रेष्ठंकुर्वन्तिस्महुताशनैः
 धूमैरधोमुखाःपत्रैर्वायुभिःस्वोदरंभराः २८
 यत्राग्निहोत्रजोधूमःपवित्रयतिसर्वदा
 अनेकमुनिसंहृष्टोमुक्तपत्रलतोत्तमः २९
 तमाश्रमंमुनेर्ज्ञात्वाशौनकस्यमनोहरम्
 न्यवेदयन्नृपायासौविस्मयाविष्टचेतसे ३०

तच्छ्रुत्वाहर्षितोऽत्यतंशत्रुघ्नःसहसेवकैः
 हनूमत्पुष्कलाद्यैश्चसयुतोऽगात्तदाश्रमम् ३१
 तत्रवीक्ष्यमुनिश्रेष्ठंसम्यग्धुतहुताशनम्
 प्रणम्यदंडवत्तस्यचरणौपापहारिणौ ३२
 तमागतंनृपंज्ञात्वाशत्रुघ्नंबलिनांवरम्
 अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतस्तद्दर्शनादभूत् ३३
 सुखोपविष्टंविश्रान्तंनृपंप्राहमुनीश्वरः
 किमर्थमटनंदेवमहत्पर्यटनंतव ३४
 त्वादृशाःपृथिवींसर्वानृपावैनभ्रमंतिचेत्
 तदादुष्टजनाःसाधून्बाधंतेविगतज्वरान् ३५
 कथयस्वमहीपालशत्रुघ्नबलिनांवर
 सर्वशुभायनोभूयात्तवपर्यटनादिकम् ३६
 शेषउवाच
 इत्युक्तवतंभूदेवंप्रत्युवाचमहीश्वरः
 गद्गदस्वरयावाण्याहर्षितस्वीयविग्रहः ३७
 शत्रुघ्नउवाच
 अकस्मादभवच्चित्रंरामाश्वस्यमनोहतः
 नातिदूरेत्वदावासात्तच्छृणुष्वविदांवर ३८
 उद्यानेतवशोभाढयेयदृच्छातोहयोगतः
 तत्प्रांतेतस्यवाहस्यगात्रस्तंभोऽभवत्क्षणात् ३९
 तदामेबलिनोवीराःपुष्कलाद्यामदोत्कटाः
 बलादाचकृषुर्वाहंनचचालतथाप्यसौ ४०
 अस्मानपारदुःखाब्धौमग्नान्प्रतितरिःस्मृतः
 दैवाद्दृष्टःसुभाग्यैस्त्वंकथयस्वनिदानकम् ४१
 शेषउवाच
 एवंपृष्टोमुनिवरःक्षणंदध्यौमहामतिः
 ततःकारणसंयुक्तंविचारेणदधद्धयम् ४२
 क्षणात्तज्ज्ञानतांप्राप्यविस्मयोत्फुल्ललोचनः
 जगादसमहीपालंदुःखितंसंशयान्वितम् ४३
 शौनकउवाच

शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिहयस्तंभस्यकारणम्
 यच्छ्रुत्वामुच्यतेदुःखादतिचित्रकथानकम् ४४
 गौडदेशेमहारण्येकावेरीतीरभूषिते
 वाडवःसात्वकोनाम्नाचचारपरमंतपः ४५
 एकाहंपयसःप्राशीदिनैकंवायुभक्षकः
 दिनैकंतुनिराहारएवंत्रिदिनमुन्नयेत् ४६
 एवंव्रतेप्रवृत्तस्यकालःसर्वक्षयंकरः
 जग्राहस्वस्यदंष्ट्रायामृतिंप्रापमहाव्रती ४७
 विमानेसर्वशोभाढ्येसर्वरत्नविभूषिते
 अप्सरोभिःसहक्रीडन्ययौमेरोःशिखास्थितौ ४८
 जंबूनाममहावृक्षस्तत्रसेव्यरसोऽभवत्
 नदीजांबवतीसंज्ञास्वर्णद्रवसमन्विता ४९
 तस्यामुनयइच्छाभिःक्रीडंतुकुतुकान्विताः
 अनेकतपसापुण्याःसर्वसौख्यसमन्विताः ५०
 तत्रासौस्वेच्छयाक्रीडन्नप्सरोभिर्मुदान्वितः
 प्रतीपमाचरत्तेषांस्वाभिमानमदोद्धतः ५१
 ततःशप्तःसमुनिभीराक्षसोभवदुर्मुखः
 ततोऽतिदुःखितःप्राहमुनीन्विद्यातपोधनान् ५२
 अनुगृह्णंतुमांसर्वेविप्रायूयंकृपालवः
 तदातैरनुगृहीतोयदारामहयंभवान् ५३
 स्तंभयिष्यतिवेगेनततोरामकथाश्रुतिः
 पश्चान्मुक्तिर्भवित्रीतेशापादस्मात्सुदारुणात् ५४
 सप्रोक्तोमुनिभिर्देवोराक्षसत्वमितःप्रभो
 स्तंभयामासरामाश्वंमोचयानघकीर्तनैः ५५

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 शापकीर्तनं नाम सप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४७

अष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच

इतिप्रोक्तंतुमुनिनासंश्रुत्यपरवीरहा

विस्मयमानयामासहृदिशौनकमब्रवीत् १
 शत्रुघ्नउवाच
 कर्मणोगहनावार्ताययासात्वकनामधृत्
 दिवंप्राप्तोऽपिमहताकर्मणाराक्षसीकृतः २
 स्वामिन्वदमहर्षेत्वंकर्मणांस्वगतिर्यथा
 येनकर्मविपाकेनयादृशंनरकंभवेत् ३
 शौनकउवाच
 धन्योसिराघवश्रेष्ठयत्तेमतिरियंशुभा
 जानन्नपिहितार्थायलोकानांत्वंब्रवीषिभोः ४
 कथयामिविचित्राणांकर्मणांविविधागतीः
 ताःशृणुष्वमहाराजयच्छ्रुत्वामोक्षमाप्नुयात् ५
 परवित्तंपरापत्यंकलत्रंपारकंचयः
 बलात्कारेणगृह्णातिभोगबुद्ध्याचदुर्मतिः ६
 कालपाशेनसंबद्धोयमदूतैर्महाबलैः
 तामिस्त्रेपात्यतेतावद्यावद्वर्षसहस्रकम् ७
 तत्रताडनमुद्धूताःकुर्वंतियमकिंकराः
 पापभोगेनसंतप्तस्ततोयोनिंतुशौकरीम् ८
 तत्रभुक्त्वामहादुःखंमानुषत्वंगमिष्यति
 रोगादिचिह्नितंतत्रदुर्यशोज्ञापकंस्वकम् ९
 भूतद्रोहंविधायैवकेवलंस्वकुटुंबकम्
 पुष्णातिपापनिरतःसोऽधतामिस्त्रकेपतेत् १०
 येनराइहजंतूनांवधंकुर्वतिवैमृषा
 तेरौरवेनिपात्यंतेभिद्यंतेरुरुभीरुषा ११
 यःस्वोदरार्थेभूतानांवधमाचरतिस्फुटम्
 महारौरवसंज्ञेतुपात्यतेसयमाज्ञया १२
 योवैनिजंतुजनकंब्राह्मणंद्वेष्टिपापकृत्
 कालसूत्रेमहादुष्टेयोजनायुतविस्तृते १३
 यावंतिपशुरोमाणिगवांद्वेषंकरोतियः
 तावद्वर्षसहस्राणिपच्यतेयमकिंकरैः १४
 योभूमौभूपतिर्भूत्वादंडायोग्यंतुदंडयेत्

करोतिब्राह्मणस्यापिदेहदंडंचलोलुपः १५
 ससूकरमुखैर्दुष्टैःपीडयतेयमकिंकरैः
 पश्चाद्दुष्टासुयोनीषुजायतेपापमुक्तये १६
 ब्राह्मणानांगवांयेतुद्रव्यंवृत्तंतथाल्पकम्
 वृत्तिंवागृह्णतेमोहाल्लुंपंतिस्वबलान्नराः १७
 तेपरत्रांधकूपेचपात्यंतेचमहार्दिताः
 योऽन्नस्वयमुपाहृत्यमधुरंचात्तिलोलुपः १८
 नदेवायनसुहृदेददातिरसनापरः
 सपतत्येवनरकेकृमिभोजनसंज्ञिते १९
 अनापदिनरोयस्तुहिरण्यादीन्यपाहरेत्
 ब्रह्मस्वंवामहादुष्टेसंदंशेनरकेपतेत् २०
 यःस्वदेहंप्रपुष्णातिनान्यंजानातिमूढधीः
 सपात्यतेतैलतप्तेकुंभीपाकेऽतिदारुणे २१
 योनागम्यांस्त्रियंमोहाद्योषिद्वावाच्चकामयेत्
 तंतयाकिंकराःसूर्यापरिरंभंचकुर्वते २२
 येबलाद्वेदमर्यादांलुंपंतिस्वबलोद्धताः
 तेवैतरण्यांपतितामांसशोणितभक्षकाः २३
 वृषलद्यंयःस्त्रियंकृत्वातयागार्हस्थ्यमाचरेत्
 पूयोदेनिपतत्येवमहादुःखसमन्वितः २४
 येदंभमाश्रयंतेवैधूर्तालोकस्यवंचने
 वैशसेनरकेमूढाःपतंतियमताडिताः २५
 येसवर्णास्त्रियंमूढारेतःस्वंपाययंतिच
 रेतःकुल्यासुतेपापारेतःपानेषुतत्पराः २६
 येचौरावह्निदादुष्टागरदाग्रामलुंठकाः
 सारमेयादनेतेवैपात्यंतेपातकान्विताः २७
 कूटसाक्ष्यंवदत्यद्धापुरुषःपापसंभृतः
 परकीयंतुद्रव्यंयोहरतिप्रसभंबली २८
 सोऽवीचिनरकेपापीअवाग्वक्त्रःपतत्यधः
 तत्रदुःखंमहद्भुक्त्वापापिष्ठांयोनिमाव्रजेत् २९
 योनरोरसनास्वादात्सुरांपिबतिमूढधीः

तंपाययंतिलोहस्यरसंधर्मस्यकिंकराः ३०
 योगुरूनवमन्येतस्वविद्याचारदर्पितः
 समृतःपात्यतेक्षारनरकेऽधोमुखःपुमान् ३१
 विश्वासघातंकुर्वतियेनराधर्मनिष्कृताः
 शूलप्रोतेचनरकेपात्यंतेबहुयातने ३२
 पिशुनोयोनरान्सर्वानुद्वेजयतिवाक्यतः
 दंदशूकेचपतितोदंदशूकैःसदश्यते ३३
 एवंराजन्ननेकेवैनरकाःपापकारिणाम्
 पापंकृत्वाप्रयांत्येतेपीडांयांतिसुदारुणाम् ३४
 यैर्नश्रुतारामकथानपरोपकृतिःकृता
 तेषांसर्वाणिदुःखानिभवंतिनरकांतरे ३५
 अत्रयस्यसुखंस्वर्गेभूयात्तस्यइतीर्यते
 येदुःखिनोरोगयुतानरकादागताश्चते ३६
 शेषउवाच
 एतच्छ्रुत्वामहीपालःकंपमानःक्षणेक्षणे
 पप्रच्छभूयस्तंविप्रंसर्वसंशयनुत्तये ३७
 तत्तत्पापस्यचिह्नानिकथयस्वमहामुने
 केनपापेनकिंचिह्नंभूलोकेउपजायते ३८
 इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंमुनिःप्रोवाचभूपतिम्
 शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिचिह्नानिपापकारिणाम् ३९
 शौनकउवाच
 सुरापःश्यामदंतश्चनरकांतेप्रजायते
 अभक्ष्यभक्षकारीचजायतेगुल्मकोदरः ४०
 उदक्यावीक्षितंभुक्त्वाजायतेकृमिलोदरः
 श्वमार्जारादिसंस्पृष्टंभुक्त्वादुर्गंधिमान्भवेत् ४१
 अनिवेद्यसुरादिभ्योभुंजानोजायतेनरः
 उदरेरोगवान्दुःखीमहारोगप्रपीडितः ४२
 परान्नविघ्नकरणादजीर्णमभिजायते
 मंदोदराग्निर्भवतिसतिद्रव्येकदन्नदः ४३
 विषदश्छर्दिरोगीस्यान्मार्गहापादरोगवान्

पिशुनोनरकस्यांतेजायतेश्वासकासवान् ४४
 धूर्तोऽपस्माररोगीस्याच्छूलीचपरतापनः
 दावाग्निदायकश्चैवरक्तातीसारवान्भवेत् ४५
 सुरालयेजलेवापिशकृत्क्षेपंकरोतियः
 गुदरोगोभवेत्तस्यपापरूपःसुदारुणः ४६
 गर्भपातनजारोगाःक्षयमेहजलोदराः
 प्रतिमाभंगकारीचअप्रतिष्ठश्चजायते ४७
 दुष्टवादीखंडितःस्यात्खल्वाटःपरनिंदकः
 सभायांपक्षपातीचजायतेपक्षघातवान् ४८
 परोक्तहास्यकृत्काणःकुनखीविप्रहेमहत्
 तुंदीवरीताम्रचौरःकांस्यहत्पुंडरीकिकः ४९
 त्रपुहारीचपुरुषोजायतेपिंगमूर्द्धजः
 शीसहारीचपुरुषोजायतेशीर्षरोगवान् ५०
 घृतचौरस्तुपुरुषोजायतेनेत्ररोगवान्
 लोहहारीचपुरुषोबर्बरांगःप्रजायते ५१
 चर्महारीचपुरुषोजायतेमेदसावृतः
 मधुचौरस्तुपुरुषोजायतेबस्तिगंधवान् ५२
 तैलचौर्येणभवतिनरःकण्ड्वातिपीडितः
 आमाम्नहरणाच्चैवदंतहीनःप्रजायते ५३
 पक्वान्नहरणाच्चैवजिह्वारोगयुतोभवेत्
 मातृगामीचपुरुषोजायतेलिगवर्जितः ५४
 गुरुजायाभिगमनान्मूत्रकृच्छ्रःप्रजायते
 भगिनींचैवगमनेपीतकुष्ठःप्रजायते ५५
 स्वसुतागमनेचैवरक्तकुष्ठःप्रजायते
 भ्रातृभार्याभिगमनेगुल्मकुष्ठःप्रजायते ५६
 स्वामिगम्यादिगमनेजायतेदद्रुमंडलम्
 विश्वस्तभार्यागमनेगजचर्माप्रजायते ५७
 पितृष्वस्त्रभिगमनेदक्षिणांगेव्रणीभवेत्
 मातुलान्यास्तुगमनेवामांगेव्रणवान्भवेत् ५८
 पितृव्यपत्नीगमनेकटौकुष्ठःप्रजायते

मित्रभार्याभिगमनेमृतभार्यः प्रजायते ५९
 स्वगोत्रस्त्रीप्रसंगेन जायते च भगंदरः
 तपस्विनीप्रसंगेन प्रमेहो जायते नरे ६०
 श्रोत्रियस्त्रीप्रसंगेन जायते नासिकाव्रणी
 दीक्षितस्त्रीप्रसंगेन जायते दुष्टरक्तसृक् ६१
 स्वजातिजायागमने जायते हृदयव्रणी
 जात्युन्नतस्त्रीगमने जायते मस्तकव्रणी ६२
 पशुयो नौ च गमनान्मूत्रघातः प्रजायते
 एते दोषानराणां स्युर्नरकांतेन संशयः ६३
 स्त्रीणामपि भवन्त्येते तत्तत्पुरुषसंगमात्
 एवं राजन्हि चिह्नानि कीर्तितानि सुपापिनाम् ६४
 दानपुण्यप्रसंगेन तीर्थादिक्रियया तथा
 रामस्य चरितं श्रुत्वा तपसा वा क्षयं व्रजेत् ६५
 सर्वेषामेव पापानां हरि कीर्तिधुनी नृणाम्
 क्षालयेत्पापिनां पंकनात्रकार्या विचारणा ६६
 यो नावमन्येत हरितस्य यागाविधि श्रुताः
 तीर्थान्यपि सुपुण्यानि पावितुं क्षमाणि तम् ६७
 हसते कीर्त्यमानं यश्चरित्रं ज्ञानदुर्बलः
 न तस्य नरकान्मुक्तिः कल्पांतेऽपि भविष्यति ६८
 याहिराजन्विमोक्षार्थं हयस्यानुचरैः सह
 श्रावय श्रीशचरितं यतो वाह गतिर्भवेत् ६९
 शेष उवाच
 इति श्रुत्वा प्रहृष्टोऽभूच्छत्रुघ्नः परवीरहा
 प्रणम्य तं परिक्रम्य ययौ सेवकसंयुतः ७०
 तत्र गत्वा सहनुमान् हयवर्यस्य पार्श्वतः
 उवाच रामचरितं महादुर्गतिनाशकम् ७१
 याहि देव विमानं स्वं रामकीर्तनपुण्यतः
 स्वैरंचरस्वलोके त्वं मुक्तो भव कुयोनि तः ७२
 इति वाक्यं समाकर्ण्य शत्रुघ्नो यावदास्थितः
 तावद्दर्शविमलं देवं वैमानिकं वरम् ७३

सउवाचविमुक्तोऽहरामकीर्तनसंश्रुतेः
 यामिस्वभवनंराजन्नाज्ञापयमहामते ७४
 इत्युक्त्वाप्रययौदेवोविमानेस्वेपरिस्थितः
 तदाविस्मयमापुस्तेशत्रुघ्नेनसहानुगाः ७५
 ततोवाहोविनिर्मुक्तोगात्रस्तंभाच्चभूतलात्
 ययौतद्विपिनंसर्वभ्रमन्पक्षिसमाकुलम् ७६

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेहय-
 निर्मुक्तिर्नामाष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४८

एकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच

मासाःसप्ताभवंस्तस्यहयवर्यस्यहेलया
 चरतोभारतंवर्षमनेकनृपपूरितम् १
 सपूजितोभूपवरैःपरीत्यवरभारतम्
 परीवृतोवीरवरैःशत्रुघ्नादिभिरुद्धटैः २
 सबभ्रामबहून्देशान्हिमालयसमीपतः
 नकोपितंनिजग्राहहयंरामबलंस्मरन् ३
 अंगवंगकलिंगानांराजभिःसंस्तुतोहयः
 जगामराज्ञोनगरेसुरथस्यमनोहरे ४
 कुंडलंनामनगरमदितेर्यत्रकुंडलम्
 कर्णयोःपतितंभूमौहर्षभयसुकंपयोः ५
 यत्रधर्मव्यतिक्रांतिंनकरोतिकदापिना
 श्रीरामस्मरणंप्रेम्णाकरोतिजनतान्वहम् ६
 अश्वत्थानांतुयत्रार्चातुलस्याःप्रत्यहंनृभिः
 क्रियतेरघुनाथस्यसेवकैःपापवर्जितैः ७
 यत्रदेवालयारम्याराघवप्रतिमायुताः
 पूज्यंतेप्रत्यहंशुद्धचित्तैःकपटवर्जितैः ८
 वाचिनामहरेर्यत्रनवैकलहसंकथा
 हृदिध्यानंतुतस्यैवनचकामफलस्मृतिः ९
 देवनंयत्ररामस्यवार्त्ताभिःपूतदेहिनाम्

नजातुचिन्तृणामस्ति सत्यव्यसनमानिनाम् १०
 तस्मिन्वसति धर्मात्मा सुरथः सत्यवान्बली
 रघुनाथपदस्मारहृष्टचित्तः परोन्मदः ११
 किं वर्णयामिरामस्य सेवकं सुरथं वरम्
 यस्याशेषगुणाभूमौ विस्तृताः पावयन्त्यधम् १२
 सेवकास्तस्य भूपस्य पर्यटन्तः कदाचन
 अपश्यन् हयमेधस्य हयं चंदनचर्चितम् १३
 ते दृष्ट्वा विस्मयं प्राप्ता हयपत्रमलोकयन्
 स्पष्टाक्षरसमायुक्तं चंदनादिकचर्चितम् १४
 ज्ञात्वा रामेण संमुक्तं हयं नेत्रमनोहरम्
 हृष्टा राज्ञे सभास्थाय कथयामासुरुत्सुकाः १५
 स्वामिन्नयो ध्यानगरीपतिस्तस्यास्तुराघवः
 हयमेधक्रतोर्योग्यो हयो मुक्तः परिभ्रमन् १६
 स ते पुरस्य निकटे प्राप्तः सेवकसंयुतः
 गृहाण त्वं महाराज हयं तं सुमनोहरम् १७
 शेष उवाच
 इति श्रुत्वा निजप्रोक्तं वाक्यं हर्षपरिप्लुतः
 उवाच वीरान्बलिनो मेघगंभरियागिरा १८
 सुरथ उवाच
 धन्यावयं राममुखं पश्यामः सह सेवकाः
 ग्रहीष्यामि हयं तस्य भटकोटिपरीवृतम् १९
 तदामोक्ष्यामि वाहं तं यदारामः समाब्रजेत्
 कृतार्थं मम भक्तस्य चिरंध्यानरतस्य वै २०
 शेष उवाच
 इत्थमुक्त्वामहीपालः सेवकान् स्वयमादिशत्
 गृह्णंतु वाहं प्रसभं मोच्यो नाश्वोऽक्षिगोचरः २१
 अनेन सुमहाँल्लाभो भविष्यति तु मे मतम्
 यद्रामचरणौ प्रेक्षे ब्रह्मशक्रादिदुर्लभौ २२
 स एव धन्यः स्वजनः पुत्रो वा बांधवोऽथवा
 पशुर्वावाहनं वा पिरामाप्तिर्येन संभवेत् २३

तस्माद्गृहीत्वाक्रत्वश्वंस्वर्णपत्रेणशोभितम्
 बध्नंतुवाजिशालायांकामवेगंमनोरमम् २४
 इत्युक्तास्तेततोगत्वावाहंरामस्यशोभितम्
 गृहीत्वातरसाराज्ञेददुःसर्वशुभांगिनम् २५
 राजाप्राप्यमुदाचाश्वंरामस्यदनुजार्दनः
 सेवकान्प्राहबलिनोधर्मकृत्यविचक्षणः २६
 वात्स्यायनमहाबुद्धेशृणुष्वैकाग्रमानसः
 नतस्यविषयेकश्चित्परदाररतोनरः २७
 नपरद्रव्यनिरतोनचकामेषुलंपटः
 नजिह्वाभिरतोन्मार्गेकीर्तयेद्रामकीर्तनात् २८
 यःसेवकान्नृपोवक्तियूयंसेवार्थमागताः
 कथयंतुभवच्चेष्टांधर्मकर्मविशारदाः २९
 एकपत्नीव्रतधरानपरद्रव्यलोलुपाः
 परापवादानिरतानचवेदोत्पथंगताः ३०
 श्रीरामस्मरणादीनिकुर्वन्तिप्रत्यहंभटाः
 तानहंरामसेवार्थरक्षाम्यंतककोपवान् ३१
 एतद्विरुद्धधर्माणोयेनराःपापसंयुताः
 तानहंविषयेमह्यंवासयामिनदुर्मतीन् ३२
 तस्यदेशेनपापिष्ठाःपापंकुर्वन्तिमानसे
 हरिध्यानहताशेषपातकामोदसंयुताः ३३
 यदैवमभवद्देशोराजाधर्मेणसंयुतः
 तदातत्स्थानराःसर्वेमृतागच्छन्तिनिर्वृतिम् ३४
 यमानुचरनिर्वेशोनाभवत्सौरथेपुरे
 तदायमोमुनेरूपंधृत्वाप्रागान्महीश्वरम् ३५
 वल्कलांबरधारीचजटाशोभितशीर्षकः
 सुरथंतुसभामध्येददर्शहरिसेवकम् ३६
 तुलसीमस्तकेयस्यवाचिनामहरेःपरम्
 धर्मकर्मरतांवार्त्ताश्रावयंतंनिजाञ्जनान् ३७
 तदामुनिंनृपोदृष्ट्वातपोमूर्तिमिवस्थितम्
 ववंदेचरणौतस्यपाद्यादिकमथाकरोत् ३८

सुखोपविष्टं विश्रांतं मुनिं प्राह नृपाग्रणीः
 धन्यमद्यजनुर्मह्यं धन्यमद्यगृहं मम ३६
 कथाः कथयतां न्मह्यं रामस्य विविधावराः
 याः शृण्वतां पापहानिर्भविष्यति पदे पदे ४०
 इत्थमुक्तं समाकर्ण्य जहास समुनिर्भृशम्
 दंतान्प्रदर्शयन् सर्वास्तालास्फालितपाणिकः ४१
 हसन्तं मुनिं प्राह हसने कारणं किमु
 कथयस्व प्रसादेन यथास्यान्मनसः सुखम् ४२
 ततो मुनिर्नृपं प्राह शृणुराजन्धियायुतः
 यदहं तेऽभिधास्यामि स्मिते कारणमुत्तमम् ४३
 त्वया प्रोक्तं हरेः कीर्तिकथयस्व ममाग्रतः
 को हरिः कस्य वा कीर्तिः सर्वे कर्मवशानराः ४४
 कर्मणा प्राप्यते स्वर्गः कर्मणा नरकं व्रजेत्
 कर्मणैव भवेत्सर्वं पुत्रपौत्रादिकं बहु ४५
 शक्रः शतं क्रतूनां तु कृत्वा गात्परमं पदम्
 ब्रह्मापि कर्मणा लोकं प्राप्य सत्याख्यमद्भुतम् ४६
 अनेके कर्मणा सिद्धा मरुदादय ईशिनः
 कुर्वन्ति भोगसौख्यं च अप्सरोगणसेविताः ४७
 तस्मात्कुरुष्व यज्ञादीन्यजस्व किल देवताः
 यथा ते विमला कीर्तिर्भविष्यति महीतले ४८
 इति श्रुत्वा तु तद्वाक्यं कोपक्षुभितमानसः
 उवाच रामैकमनाविप्रं कर्मविशारदम् ४९
 मा ब्रूहि कर्मणो वार्तां क्षयिष्णुफलदायिनीम्
 गच्छ मन्त्रगरोपांताद्बहिर्लोकविगर्हितः ५०
 इंद्रः पतिष्यति क्षिप्रं पतिष्यत्यपि पद्मजः
 न पतिष्यन्ति मनुजारां मस्य भजनोत्सुकाः ५१
 पश्य ध्रुवं च प्रह्लादं बिभीषणमथाद्भुतम्
 ये चान्ये रामभक्ता वै कदापि न पतन्ति ते ५२
 ये रामनिन्दका दुष्टास्तानि मे यमकिंकराः
 ताडयिष्यन्ति लोहस्य मुद्गरैः पाशबन्धनैः ५३

ब्राह्मणत्वाद्देहदंडं न कुर्यात्तद्विजाधम
 गच्छगच्छमदालोकात्ताडयिष्यामिचान्यथा ५४
 इत्थमुक्तवतिश्रेष्ठेभूपेसुरथसंज्ञिते
 सेवकाबाहुनाधृत्वानिष्कासयितुमुद्यताः ५५
 तदायमोनिजंरूपं धृत्वा लोकैकवन्दितम्
 प्राहभूपंप्रतुष्टोऽस्मियाचस्वहरिसेवक ५६
 मयाप्रलोभितोवाग्भिर्बह्वीभिरपिसुव्रत
 चलितोसिनरामस्यसेवायाःसाधुसेवितः ५७
 तदाप्रोवाचभूमीशोयमंदृष्ट्वासुतोषितम्
 उवाचयदितुष्टोसिदेहिमेवरमुत्तमम् ५८
 तावन्ममनवैमृत्युर्यावद्रामसमागमः
 नभयंमेभवत्तोहिकदाचनहिधर्मराट् ५९
 तदोवाचयमोभूपमिदंतवभविष्यति
 सर्वत्वदीप्सितंतथ्यंकरिष्यतिरघोःपतिः ६०
 इत्युक्त्वांतर्हितो धर्मोजगामस्वपुरंप्रति
 प्रशस्यतस्यचरितंहरिभक्तिपरात्मनः ६१
 सराजाधार्मिकोरामसेवकःपरयामुदा
 गृहीत्वाश्वंप्रत्युवाचसेवकान्हरिसेवकान् ६२
 मयागृहीतोवाहोऽसौराघवस्यमहीपतेः
 सज्जीभवंतुसर्वत्रयूयंरणविशारदाः ६३
 इतिप्रोक्तास्तुतेसर्वेभटाराज्ञोमहाबलाः
 सज्जीभूताःक्षणादेवसभायांजग्मुरुत्सुकाः ६४
 राज्ञोवीरादशसुताश्चंपकोमोहकस्तथा
 रिपुंजयोऽतिदुर्वारःप्रतापीबलमोदकः ६५
 हर्यक्षःसहदेवश्चभूरिदेवःसुतापनः
 इतिराज्ञोदशसुताःसज्जीभूतारणांगणे ६६
 यातुमिच्छामकुर्वस्तेमहोत्साहसमन्विताः
 राजापिस्वरथंचित्रंहेमशोभाविनिर्मितम् ६७
 आह्वयामाससुजवैर्वाजिभिःसमलंकृतम्
 रणोत्साहेनसंयुक्तःसर्वसैन्यपरीवृतः ६८

सभायांसेवकान्सर्वान्दिशन्नास्तेमहीपतिः ६६

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुरथ-

राज्ञाहयग्रहणं नाम एकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ४६

पञ्चाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच

अथरामानुजोवेगात्समागत्यस्वसेवकान्
पप्रच्छकुत्रवाहोऽसौयाज्ञिकःसुमनोहरः १
तदातेवचनंप्रोचुःशत्रुघ्नंसुमहाबलाः
नजानीमोभटाःकेचिद्धयंनीत्वागताःपुरे २
वयंचधिक्कृताःसर्वेबलिभीराजसेवकैः
अत्रप्रमाणंभगवानितिकर्तव्यतांप्रति ३
तच्छ्रुत्वावचनंतेषांशत्रुघ्नःकुपितोभृशम्
दशनूरोषात्स्वदशनाञ्जिह्वयालेलिहन्मुहुः ४
उवाचवीरोमद्वाहंहत्वाकुत्रगमिष्यसि
इदानींपातयेबाणैःपुरंजनसमन्वितम् ५
इत्युक्त्वासुमतिंप्राहकस्येदंपुटभेदनम्
कोवर्ततेऽस्याधिपतिर्योमेवाहमजीहरत् ६
शेषउवाच

इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभूपतेःकोपसंयुतम्
जगादमन्त्रीसुगिरास्फुटाक्षरसमन्वितम् ७
विद्धीदंकुंडलंनामनगरंसुमनोहरम्
अस्मिन्वसतिधर्मात्मासुरथःक्षत्रियोबली ८
नित्यंधर्मपरोरामचरणद्वंद्वसेवकः
मनसाकर्मणावाचाहनूमानिवसेवकः ९
चरितान्यस्यशतशोवर्ततेधर्मकारिणः
महाबलपरीवारःसुरथःसर्वशोभनः १०
महद्युद्धंभवेदत्रहतश्चेद्वाहसत्तमः
अनेकेप्रपतिष्यंतिवीरारणविशारदाः ११
एवमुक्तंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नःसचिवंप्रति

उवाचपुनरप्येवंवचनंवदतांवरः १२

शत्रुघ्नउवाच

कथमत्रप्रकर्तव्यंरामाश्वोऽनेनचेद्धृतः

नायातियोद्धुंप्रबलंकटकंवीरसेवितम् १३

सुमतिरुवाच

दूतःप्रेष्योमहाराजराजानंप्रतिवाग्मिकः

यद्वाक्येनसमायातिबलेनबलिनांवरः १४

नोचेदज्ञानतोवाहोद्धृतःकेनापिमानिना

अर्पयिष्यतिनःसाधुमश्वंकृतुवरंशुभम् १५

इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंशत्रुघ्नोबुद्धिमान्बली

अंगदंप्रत्युवाचेदंवचनंविनयान्वितम् १६

शत्रुघ्नउवाच

याहित्वंनिकटस्थेवैसुरथस्यमहापुरे

दूतत्वेनततोगत्वाप्रब्रूहि नृपतिंप्रति १७

त्वयाधृतीरामवाहोज्ञानतोऽज्ञानतोपिवा

अर्पयतुनवायातुप्रधनंवीरसंयुतम् १८

रामस्यदौत्यंलंकायांरावणंप्रतियत्कृतम्

तथैवकुरुभूयिष्ठबलसंयुतबुद्धिमन् १९

शेषउवाच

एतच्छ्रुत्वांगदोवीरओमितिप्रोच्यभूमिपम्

जगामसंसदोमध्येवीरश्रेणिसमन्विते २०

ददर्शसुरथंभूपंतुलसीमंजरीधरम्

रामभद्रंरसनयाब्रुवंतंसेवकान्निजान् २१

राजापिदृष्ट्वाप्लवगंमनोहरवपुर्धरम्

शत्रुघ्नदूतंमत्वापिवालिजंप्रत्यभाषत २२

सुरथउवाच

प्लवगाधिपकस्मात्त्वमागतोऽत्रकथंभवान्

ब्रूहिमेकारणंसर्वयथाज्ञात्वाकरोमितत् २३

शेषउवाच

इतिसंभाषमाणंतंप्रत्युवाचकपीश्वरः

विस्मयंश्चेतसिभृशंरामसेवाकरंनृपम् २४
 जानीहिमानृपश्रेष्ठवालिपुत्रंहरीश्वरम्
 शत्रुघ्नेनचदूतत्वेप्रेषितोभवतोऽतिकम् २५
 सेवकैःकैश्चिदागत्यधृतोऽश्वोममसांप्रतम्
 अज्ञानतोमहान्याय्यंकुर्वद्भिःसहसानृप २६
 तमश्वंसहराज्येनसहपुत्रैर्मुदान्वितः
 शत्रुघ्नंयाहिचरणेपतित्वाशुप्रदेहिच २७
 नोचेच्छत्रुघ्ननिर्मुक्तनाराचैःक्षतविग्रहः
 पृथ्वीतलमलंकुर्वञ्छयिष्यसिविशीर्षकः २८
 येनलंकापतिर्नाशंप्रापितोलीलयाक्षणात्
 तस्याश्वंयागयोग्यंतुहत्वाकुत्रगमिष्यसि २९
 शेषउवाच
 इत्यादिभाषमाणंतंप्रत्युवाचमहीश्वरः
 सर्वतथ्यंब्रवीषित्वंनानृतंतवभाषितम् ३०
 परंशृणुष्वमद्वाक्यंशत्रुघ्नपदसेवक
 मयाधृतोमहानश्वोरामचंद्रस्यधीमतः ३१
 नमोक्षयेसर्वथावाहंशत्रुघ्नादिभयादहम्
 चेद्रामःस्वयमागत्यदर्शनंदास्यतेमम ३२
 तदाहंचरणौनत्वादास्यामिसुतसंयुतः
 सर्वराज्यंकुटुंबचधनंधान्यंबलंबहु ३३
 क्षत्रियाणामयंधर्मःस्वामिनापिविरुद्ध्यते
 धर्मेणयुद्धंतत्रापिरामदर्शनमिच्छता ३४
 शत्रुघ्नादीन्प्रवीरांस्तानधुनाहंक्षणादपि
 जित्वाबध्नामिमद्देहेनोचेद्रामःसमाव्रजेत् ३५
 शेषउवाच
 इतिश्रुत्वांगदोधीमाञ्जहासनृपतितदा
 उवाचचमहद्वाक्यंमहाधैर्यसमन्वितम् ३६
 अंगदउवाच
 बुद्धिहीनःप्रवदसिवृद्धत्वात्सागतातव
 यत्त्वंशत्रुघ्ननृपतिंधिक्करोषिधियाबली ३७

योमांधातृरिपुदैत्यंलवणंलीलयावधीत्
 येनानेकेजिताःसंख्येवैरिणःप्रबलोद्धताः ३८
 विद्युन्मालीहतोयेनराक्षसःकामगेस्थितः
 त्वंतंबध्रासिवीरेंद्रमतिहीनःप्रभासिमे ३९
 भ्रातृजोयस्यसुबलीपुष्कलःपरमास्त्रवित्
 येनरुद्रगणःसंख्येवीरभद्रःसुतोषितः ४०
 वर्णयामिकिमेतस्यपराक्रांतिंबलोर्जिताम्
 येननास्तिसमःपृथ्व्यांबलेनयशसाश्रिया ४१
 हनूमान्यस्यनिकटेरघुनाथपदाब्जधीः
 यस्यानेकानिकर्माणिभविष्यंतिश्रुतानिते ४२
 सत्रिकूटाराक्षसपूर्दग्धायेनक्षणाद्वलात्
 अक्षोयेनहतःपुत्रोराक्षसेंद्रस्यदुर्मतेः ४३
 द्रोणोनामगिरिर्येनपुच्छाग्रेणसदैवतः
 आनीतोजीवनार्थतुसैनिकानांमुहुर्मुहुः ४४
 जानातिरामश्चारित्रंनान्योजानातिमूढधीः
 यंकर्पींद्रमनाक्स्वान्तान्नविस्मरतिसेवकम् ४५
 सुग्रीवाद्याःकर्पीद्रायेपृथ्वद्यंसर्वाग्रसंतिये
 तेशत्रुघ्नंनृपंसर्वेसेवंतेप्रेक्षणोत्सुकाः ४६
 कुशध्वजोनीलरत्नोरिपुतापोमहास्त्रवित्
 प्रतापाग्रयःसुबाहुश्चविमलःसुमदस्तथा ४७
 राजावीरमणिःसत्ययुतोरामस्यसेवकः
 एतेऽन्येपिनृपाभूमेःपतयःपर्युपासते ४८
 तत्रत्वंवीरजलधौमशकःकोभवानिति
 तज्ज्ञात्वागच्छशत्रुघ्नंकृपालुंपुत्रकैर्युतः ४९
 वाहंसमर्ष्यगंतासिरामंराजीवलोचनम्
 दृष्ट्वाकृतार्थीकुरुषेस्वांगानिजनुषासह ५०
 शेषउवाच
 राजाप्रोवाचतंदूतंप्रब्रुवंतमनेकधा
 एतान्दर्शयसिच्चिप्रंसर्वेनममगोचराः ५१
 यादृशंमद्वलंदूततादृशंनहनूमतः

योरामंपृष्ठतःकृत्वाप्रागाद्यागस्यपालने ५२
यद्यहंमनसावाचाकर्मणाकुतुकान्वितः
भजामिरामंतर्ह्याशुदर्शयिष्यतिस्वांतनुम् ५३
अन्यथाहनुमन्मुख्यावीराबध्नंतुमांबलात्
गृह्णंतुवाहंतरसारामभक्तिसमन्विताः ५४
गच्छत्वंनृपशत्रुघ्नकथयस्वममोदितम्
सज्जीभवंतुसुभटाएषयामिरणेबली ५५
सविचार्ययथायुक्तंकरिष्यतिरणांगणे
मोचयंतुमहावाहनं वामामामाददंतुते ५६
शेषउवाच
इतिश्रुत्वास्मितंकृत्वाययौवीरोयतो नृपः
गत्वानिवेदयामासयथोक्तंसुरथेनवै ५७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
सुरथदूतयोःसंवादोनामपंचाशत्तमोऽध्यायः ५०

एकपंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
तच्छ्रुत्वाभाषितंतस्यसुरथस्यांगदाननात्
सज्जीभूतारणेसर्वेरथस्थारणकोविदाः १
पटहानानिनादोऽभूद्धेरीनादस्तथैवच
वीराणांगर्जनानादाःप्रादुर्भूतारणांगणे २
रथचीत्कारशब्देनगजानांबृंहितेनच
व्याप्तंतत्सकलंविश्वंदिवंयातोमहारवः ३
रणोत्साहेनसंयुक्तावीरारणविशारदाः
कुर्वतिविविधान्नादान्कातरस्यभयंकरान् ४
एवंकोलाहलेवृत्तेसुरथोनामभूमिपः
स्वसुतैःसैनिकैश्चाथवृतःप्रायाद्रणांगणे ५
गजैरथैर्हयैःपत्तिव्रजैःपूर्णान्तुमेदिनीम्
कुर्वन्समुद्रइवतांप्लावयन्ददृशेभटैः ६
शंखनादेनसंघुष्टंजयनादैस्तथैवच

वीक्ष्यतंप्रधनोद्युक्तंसुमतिंप्राहभूमिपः ७
 शत्रुघ्न उवाच
 एष राजा समायातो महासैन्यपरीवृतः
 अत्र यत्कृत्य मस्माकं तद्वदस्व महामते ८
 सुमतिरुवाच
 योद्धव्यमत्र बहुभिर्वीरिण विशारदैः
 पुष्कलादिभिरत्युग्रैः सर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ९
 राज्ञा सह समीरस्य पुत्रः परमशौर्यवान्
 युद्धं करोतु सुबलः परयुद्धविशारदः १०
 शेष उवाच
 इति ब्रूते महामात्यो यावत्तावन्नृपात्मजाः
 रणांगणे धनूंष्यद्धास्फारयामासुरुद्धताः ११
 तान्वीक्ष्य योधाः सुबलाः पुष्कलाद्यारणोत्कटाः
 अभिजग्मुः स्यंदनैः स्वैर्धनुर्बाणकरामताः १२
 चंपकेन महावीरः पुष्कलः परमास्त्रवित्
 द्वैरथेनैव युयुधे महावीरेण शालिना १३
 मोहकं योधयामास जानकिः सकुशध्वजः
 रिपुं जयेन विमलोदुवारिण सुबाहुकः १४
 प्रतापिना प्रतापाग्रयो बलमोदेन चांगदः
 हर्यक्षेण नीलरत्नः सहदेवेन सत्यवान् १५
 राजा वीरमणिर्भूरिदेवेन युयुधे बली
 असुतापेन चोग्राश्वो युयुधे बलसंयुतः १६
 द्वैरथं तु महद्युद्धमकुर्वन् युद्धकोविदाः
 सर्वे शस्त्रास्त्रकुशलाः सर्वे युद्धविशारदाः १७
 एवं प्रवृत्ते संग्रामे सुरथस्य सुतैस्तदा
 अत्यंतं कदनं तत्र बभूव मुनिसत्तम १८
 पुष्कलश्चंपकं प्राह किं नामासि नृपात्मज
 धन्योसि यो मया सार्धं रणमध्यमुपेयिवान् १९
 इदानीं तिष्ठ किं यासि कथं ते जीवितं भवेत्
 एहि युद्धं मया सार्धं सर्वशस्त्रास्त्रकोविद २०

इत्यभिव्याहृतं तस्य श्रुत्वा राजात्मजो बली
 जगाद पुष्कलं वीरो मेघगंभीरया गिरा २१
 चंपक उवाच
 न नाम्नानकुलेनेदं युद्धमत्र भविष्यति
 तथापि तव वक्ष्येऽहस्वनामबलपूर्वकम् २२
 मम माताराघवेशो मत्पिताराघवः स्मृतः
 मम बंधू रामचंद्रः स्वजनो मम राघवः २३
 मन्नाम रामदासश्च सदारामस्य सेवकः
 तारयिष्यति मां युद्धे रामो भक्तकृपाकरः २४
 लोकानां मतमास्थाय प्रब्रवीमि तवाधुना
 सुरथस्य सुतश्चाहं माता वीरवती मम २५
 मन्नाम योमधौ सर्वाञ्छोभनान्विदधाति वै
 मधुपायं रसावासं त्यजंति मधुमोहिताः २६
 वर्णेन स्वर्णसदृशो मध्ये लिगवपुर्धरः
 तदारुणयाभिधां वीरजानीहि मम मोहिनीम् २७
 युध्यस्व बाणैः प्रधनेन कोजेतुं हि मां क्षमः
 इदानीं दर्शयिष्यामि स्वपराक्रममद्भुतम् २८
 शेष उवाच
 इति श्रुत्वामहद्वाक्यं पुष्कलो हृदि तोषितः
 तंदुर्जयं मन्यमानः शरान्मुंचन्नरेऽभवत् २९
 शरसंघं प्रमुंचंतं कोटिधा पुष्कलं ययौ
 चंपकः कोपसंयुक्तो धनुःसज्यमथाकरोत् ३०
 मुमोच निशितान् बाणान् वैरिवृंदविदारणान्
 स्वनामचिह्नितान् स्वर्णपुंखभागसमन्वितान् ३१
 तांश्चिच्छेद महावीरः पुष्कलः प्रधनांगणे
 शरांधकारं सर्वत्र मुंचन् बाणाञ्छिलाशितान् ३२
 स्वबाणच्छेदनं दृष्ट्वा कृतं वीरेण चंपकः
 आह्वयामास बलिनं पुष्कलं कोपपूरितः ३३
 मा प्रयाहिरणं त्यक्त्वेति ब्रुवन् समरे पुनः
 पुष्कलं हृदये बाणैर्विव्याध दशभिस्त्वरन् ३४

तेबाणाःपुष्कलस्याहोहदयेतीव्रवेगिनः
 आगत्यसुभृशंलग्नाःशोणितंपपुरूर्जितम् ३५
 तैर्बाणैर्व्यथितोवीरःशरान्यंचसमाददे
 सुतीक्ष्णाग्रान्महाकोपाद्वारयन्पर्वतानिव ३६
 तेबाणास्तस्यबाणाश्चपरस्परमथोर्जिताः
 आकाशेरचिताश्छिन्नाःशतधाराजसूनुना ३७
 छित्त्वाबाणान्सुतीक्ष्णाग्रान्सुरथांगोद्भवोबली
 बाणाञ्छतंसमाधत्तपुष्कलंताडितुंहृदि ३८
 तेबाणाःशतधाच्छिन्नाःपुष्कलेनमहात्मना
 अपतन्समरोपांतेशरवेगप्रपीडिताः ३९
 तदातत्सुमहत्कर्मदृष्ट्वाराज्ञःसुतोबली
 सहस्रेणशराणांचताडयन्वक्षसिस्फुटम् ४०
 तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित्
 पुनरप्याशुस्वेचापेसमाधत्तायुतंशरान् ४१
 तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित्
 ततोऽत्यतंप्रकुपितःशरवृष्टिमथाकरोत् ४२
 शरवृष्टिंसमायांतींमत्वाचंपकवीरहा
 साधुसाधुप्रशंसंतंपुष्कलंसमताडयत् ४३
 पुष्कलश्चंपकंदृष्ट्वामहावीर्यसमन्वितम्
 ब्रह्मणोऽस्त्रसमाधत्तस्वेचापेसर्वशस्त्रवित् ४४
 तेनमुक्तंमहाशस्त्रंप्रज्ज्वालदिशोदश
 खंरोदसीव्याप्यविश्वंप्रलयंकर्तुमुद्यतम् ४५
 चंपकोमुक्तमस्त्रंतद्दृष्ट्वासर्वास्त्रकोविदः
 तत्संहर्तुतदेवास्त्रंमुमोचरिपुमुद्यतम् ४६
 द्वयोरेकतमंतेजःप्रलयंमेनिरेजनाः
 संजहारतदास्त्रास्त्रमेकीभूतंपरास्त्रकम् ४७
 तत्कर्मचाद्भुतंदृष्ट्वापुष्कलस्तिष्ठतिष्ठच
 ब्रुवञ्छरानमोघांस्तुचंपकंसक्रुधाहनत् ४८
 चंपकस्ताञ्छरान्मुक्तानगणय्यमहामनाः
 रामास्त्रंप्रमुमोचाथपुष्कलंप्रतिदारुणम् ४९

तन्मुक्तमस्त्रमालोक्यचंपकेनमहात्मना
 छेतुंयावन्मनश्चक्रेतावद्ग्रस्तःशरेणसः ५०
 बद्धश्चंपकवीरेणरथेस्वेस्थापितःपुनः
 पुरंप्रेषयितुंतावन्मनश्चक्रेमहामनाः ५१
 हाहाकारोमहानासीद्वद्धेपुष्कलसंज्ञिके
 शत्रुघ्नंप्रययुर्योधाःपलायनपरायणाः ५२
 भग्नांस्तान्वीक्ष्यशत्रुघ्नोहनूमंतमुवाचह
 केनवीरेणमेभग्नंबलंवीरैरलंकृतम् ५३
 तदोवाचमहीनाथपुष्कलंपरवीरहा
 बद्ध्वानयतिवीरोऽसौचंपकःस्वपदोद्धुरः ५४
 तस्येदृग्वाक्यमाकर्ण्यशत्रुघ्नःकोपसंयुतः
 उवाचपवनोद्धूतंमोचयाशुनृपात्मजात् ५५
 महाबलःसुतश्चास्यबद्ध्वायःपुष्कलंभटम्
 तस्मान्मोचयवीराग्रयकथंतिष्ठसिचाहवे ५६
 एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यहनूमानोमितिब्रुवन्
 जगामतंमोचयितुंपुष्कलंचंपकाद्धटात् ५७
 हनूमंतमथालोक्यतंमोचयितुमागतम्
 बाणैःशतैश्चसाहस्रैर्जघानपरकोपनः ५८
 बाणांस्तान्सबभंजाशुमुक्तांस्तेनमहात्मना
 पुनरप्येनमेवाशुबाणान्मुचन्महानभूत् ५९
 तान्सर्वाश्चूर्णयामासनाराचान्वैरिमोचितान्
 शालंकरेसमाधृत्यजघाननृपनंदनम् ६०
 शालंतेनविनिर्मुक्तंतिलशःकृतवान्बली
 गजोहनूमतामुक्तोनृपनंदनमस्तके ६१
 सोऽप्याहतश्चंपकेनमृतोभूमौपपातसः
 शिलाःसंमोचयामासहनूमान्परमास्त्रवित् ६२
 चंपकस्ताःशिलाःसर्वाःक्षणाच्चूर्णितवान्भृशम्
 बाणयंत्रिकयाब्रह्मन्महच्चित्रमभूदिदम् ६३
 स्वमुक्तास्ताःशिलाःसर्वाश्चूर्णितावीक्ष्यमारुतिः
 चुकोपहृदयेऽत्यंतंबहुवीर्यमितिस्मरन् ६४

आगत्यचकरेधृत्वानभस्युत्पतितःकपिः
 तावद्ययौनेत्रपथादुपरिचिप्रवेगवान् ६५
 चंपकस्तंहनूमंतंयुयुधेनभसिस्थितः
 बाहुयुद्धेनमहताताडितःकपिपुंगवः ६६
 चुकोपमानसेवीरोगर्वपर्वतदारुणः
 पदाधृत्वाचंपकंताडयामासभूतले ६७
 ताडितोऽसौकपींद्रेणक्षणादुत्थायवेगवान्
 हनूमंतंतुलांगूलेधृत्वाबभ्रामसर्वतः ६८
 कपींद्रस्तद्वलंवीक्ष्यहसन्पादेऽग्रहीत्पुनः
 भ्रामयित्वाशतगुणंगजोपस्थेह्यपातयत् ६९
 पपातभूमौसुबलोराजसूनुःसचंपकः
 मूर्च्छितोवीरभूषाढ्यमलंकुर्वन्नरांगणम् ७०
 तदाहाहेतिवैलोकाश्चक्रुशुश्रुचंपकानुगाः
 पुष्कलमोचयामासबद्धंचंपकपाशतः ७१

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 पुष्कलमोचनंनामैकपंचाशत्तमोऽध्यायः ५१

द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
 चंपकंपतितंदृष्ट्वासुरथःक्षत्रियोबली
 पुत्रदुःखपरीतांगोजगामस्यंदनेस्थितः १
 कपींद्रमाजुहावाथसुरथःकोपसंयुतः
 निःश्वासवेगंसंमुंचन्महाबलसमन्वितः २
 आह्वयाननृपंदृष्ट्वानिजंवीरःकपीश्वरः
 जगामतंमहावीरोमहावेगसमन्वितः ३
 तमागतंहनूमंतंतृणीकुर्वतमुद्भटान्
 उवाचसुरथोराजामेघगंभीरसुस्वरः ४
 सुरथउवाच
 धन्योसिकपिवर्यत्वंमहाबलपराक्रमः
 येनराममहत्कृत्यंकृतराक्षसकेपुरे ५

त्वंरामचरणस्यासिसेवकोभक्तिसंयुतः
 त्वयावीरेणमत्पुत्रःपातितश्चंपकोबली ६
 इदानींत्वांतुसंबध्यगंतास्मिनगरेमम
 यत्नात्तिष्ठकपीशेशसत्यमुक्तंमयास्मृतम् ७
 इतिभाषितमाकर्ण्यसुरथस्यकपीश्वरः
 उवाचधीरयावाणयारणेवीरैकभूषिते ८
 हनूमानुवाच
 त्वंरामचरणस्मारीवयंरामस्यसेवकाः
 बध्नासिचेन्मांप्रसभंमोचयिष्यतिमत्प्रभुः ९
 कुरुवीरभवत्स्वांतस्थितंसत्यंप्रतिश्रुतम्
 रामंस्मरन्वैदुःखांतंयातिवेदावदंत्यदः १०
 शेषउवाच
 इतिब्रुवंतंसुरथःप्रशस्यपवनात्मजम्
 विव्याधबाणैर्बहुभिःशितैःशाणेनदारुणैः ११
 तान्मुक्तानगणय्याथबाणाञ्छोणितपातिनः
 करेजग्राहकोदंडंसज्यंशरसमन्वितम् १२
 गृहीत्वाकरयोश्चापंबभञ्जकुपितःकपिः
 चीत्कुर्वन्त्रासयन्वीरान्नखैर्दीर्घान्सृजन्भटान् १३
 तेनभग्नंधनुर्दृष्ट्वास्वकीयंगुणसंयुतम्
 अपरंधनुरादत्तमहद्गुणविशोभितम् १४
 तच्चापिजगृहेरोषात्कपिश्चापंबभञ्जतत्
 अन्यच्चापंसमादत्ततद्वभञ्जमहाबलः १५
 तस्मिंश्चापेप्रभग्नेऽपिसोऽन्यद्धनुरुपाददत्
 सोपिचापंबभञ्जाशुमहावेगसमन्वितः १६
 एवंराज्ञस्तुचापानामशीतिर्विदलीकृता
 क्षणेक्षणेमहारोषात्कुर्वन्नादाननेकधा १७
 तदात्यंतंप्रकुपितःशक्तिमुग्रामथाददे
 शक्त्यासताडितोवीरःपपातक्षणमुत्सुकः १८
 उत्थायस्यंदनंराज्ञोजग्राहकुपितोभृशम्
 उड्डीनस्तंगृहीत्वातुसमुद्रमतिवेगतः १९

तमुड्डीनंसमालक्ष्यसुरथःपरवीरहा
 ताडयामासपरिघैर्हृदिमारुतिमुद्यतम् २०
 मुक्तस्तेनरथोदूराच्चूर्णीभूतोऽभवत्क्षणात्
 सोऽन्यरथंसमारुह्यययौवेगात्समीरजम् २१
 हनूमांस्तद्रथंपुच्छेसंवेष्ट्यप्रधनांगणे
 हयसारथिसंयुक्तं बभञ्ज सपताकिनम् २२
 अन्यरथंसमास्थायययौराजामहाबलः
 बभञ्जतरथंवेगान्मारुतिःकुपितांगकः २३
 भग्नंतस्यंदनंवीक्ष्यसुरथोऽन्यसमाश्रितः
 भग्नःसतेनसहसाहयसारथिसंयुतः २४
 एवमेकोनपंचाशद्रथाभग्राहनूमता
 तत्कर्मवीक्ष्यराजापिविसिस्मायससैनिकः २५
 कुपितःप्राहकीशेंद्रंधन्योसिपवनात्मज
 पराक्रमन्निदं कर्मनकर्तानकरिष्यति २६
 क्षणमेकंप्रतीक्षस्वयावत्सज्यंधनुस्त्वहम्
 करोमिपवनोद्भूतरामपादाब्जषट्पद २७
 इत्युक्त्वाचापमात्तज्यंकृत्वारोषपरिप्लुतः
 अस्त्रं पाशुपतं नाम संदधेशरउल्बणे २८
 ततोभूताश्चवेतालाःपिशाचायोगिनीमुखाः
 प्रादुर्बभूवुःसहसाभीषयंतःसमीरजम् २९
 कपिःपाशुपतैरस्त्रैर्बद्धोलोकैरभीक्षितः
 हाहेतिचवदंत्येतेयावत्तावत्समीरजः ३०
 स्मृत्वारामंस्वमनसात्रोटयामासतत्क्षणात्
 समुक्तगात्रःसहसायुयुधेसुरथंनृपम् ३१
 तमुक्तगात्रंसंवीक्ष्यसुरथःपरमास्त्रवित्
 महाबलंमन्यमानोब्राह्ममस्त्रंसमाददे ३२
 मारुतिर्ब्राह्ममस्त्रंतुनिजगालहसन्बली
 तन्निगीर्णंनृपोदृष्ट्वारामंस्मारभूमिपः ३३
 स्मृत्वादाशरथिरामंरामास्त्रंस्वशरासने
 संधायतंजगादेदंबद्धोसिकपिपुंगव ३४

श्रुत्वा तत्प्रक्रमेद्यावत्तावद्वद्धोरणांगणे
 राज्ञारामास्त्रतोवीरोहनूमान् रामसेवकः ३५
 उवाच भूपंहनुमान् किंकरोमि महीभुज
 मत्स्वाम्यस्त्रेण संबद्धो नान्येन प्राकृतेन वै ३६
 तन्मानयामि भूपालनयस्वस्वपुरंप्रति
 मोचयिष्यति मत्स्वामी आगत्य सदयानिधिः ३७
 बद्धे समीरजे क्रुद्धः पुष्कलो भूमिपंथयौ
 तं पुष्कलं समायातं विव्याध वसुभिः शरैः ३८
 अनेकबाणसाहस्रैर्निजघान नृपं बली
 राज्ञानेकेशरास्तस्य च्छिन्नाः प्रधनमंडले ३९
 एवं समरसंकुद्धे सुरथे पुष्कले तथा
 बाणैर्व्याप्तं जगत्सर्वं स्थासुभूयश्चरिष्णुच ४०
 तेषां रणोद्यमं वीक्ष्य मुमुहुः सुरसैनिकाः
 मानवानां तु कावार्ताक्षणात्त्रासं समीयुषाम् ४१
 अस्त्रप्रत्यस्त्रविगमैर्महामंत्रपरिस्तुतैः
 बभूव तु मुलं युद्धं वीराणां रोमहर्षणम् ४२
 तदा प्रकुपितो राजानाराचं तु समाददे
 छिन्नः स तु क्रुधामुक्तैर्वत्स दंतैः सभारतैः ४३
 छिन्ने तस्मिञ्छरे राजा कोपादन्यं समाददे
 छिनत्तियावत्स शरं तावल्लग्नो हृदि क्षतः ४४
 मूर्च्छां प्राप महातेजाः पुष्कलो महदद्भुतम्
 युद्धं विधाय सुमहद्राज्ञा सह महामतिः ४५
 पुष्कले पतिते राजा शत्रुघ्नः शत्रुतापनः
 सुरथं प्रति संक्रुद्धो जगाम स्यंदनस्थितः ४६
 उवाच सुरथं भूपं रामभ्राता महाबलः
 त्वयामहत्कृतं कर्म यद्वद्धः पवनात्मजः ४७
 पुष्कलोऽपि महावीरस्तथान्ये मम सैनिकाः
 पातिताः प्रधने घोरे महाबलपराक्रमाः ४८
 इदानीं तिष्ठ मदीरान्यातयित्वा रणांगणे
 कुत्रयास्यसि भूमीश सहस्वममसायकान् ४९

इत्थमाश्रुत्यवीरस्यभाषितंसुरथोबली
 जगादरामपादाब्जंदधच्चेतसिशोभनम् ५०
 मयातेपातिताः संख्येवीरामारुतजोन्मुखाः
 इदानीं पातयिष्यामित्वामपिप्रधनांगणे ५१
 स्मरस्वरामंयोवीरः स्वमागत्यप्ररक्षति
 अन्यथाजीवितं नास्ति मत्पुरः शत्रुतापन ५२
 इत्युक्त्वा बाणसाहस्रैस्तं जघान महीपतिः
 शत्रुघ्नं शरसंघातपंजरेन्यदधात्परम् ५३
 शत्रुघ्नः शरसंघातं मुंचंतं वह्निदैवतम्
 अस्त्रं मुमोच दाहार्थं शराणां नतपर्वणाम् ५४
 तदस्त्रं मुक्तमालोक्य राजा वै सुरथो महान्
 वारुणास्त्रेण शमयन् विव्याध शरकोटिभिः ५५
 तदा तद्योगिनीदत्तमस्त्रं धनुषिसंदधे
 मोहनं सर्ववीराणां निद्राप्रापकमद्भुतम् ५६
 तन्मोहनं महास्त्रं सवीक्ष्य राजा हरिस्मरन्
 जगाद शत्रुघ्नमयं सर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ५७
 मोहितस्य मम श्रीमद्रामस्य स्मरणेन ह
 नान्यन्मोहनमाभाति ममापि भयतापदम् ५८
 इत्युक्तवति वीरे तु मुमोच समहास्त्रकम्
 तेन बाणेन संछिन्नं पपातरणमंडले ५९
 तन्मोहनं महास्त्रं तु निष्फलं वीक्ष्य भूमिपे
 अत्यंतं विस्मयं प्राप्य बाणं धनुषिसंदधे ६०
 लवणो येन निहतो महासुरविमर्दनः
 तं बाणं चापआधत्त घोरं कान्त्यानलप्रभम् ६१
 तं वीक्ष्य राजा प्रोवाच बाणोऽयमसतांहदि
 लगेते रामभक्तस्य संमुखेऽपि न भात्यसौ ६२
 इत्येवं भाषमाणं तु बाणेनानेन शत्रुहा
 विव्याध हृदये क्षिप्रं वह्निज्वालासमप्रभम् ६३
 तेन बाणेन दुःखार्तो महापीडासमन्वितः
 रथोपस्थे क्षणं मूर्च्छामवाप परतापनः ६४

सक्षणात्तांव्यथांतीर्त्वाजगादरिपुमग्रतः
 सहस्वैकंप्रहारंमेकुत्रयासिममाग्रतः ६५
 एवमुक्त्वामहासंख्येबाणमाधत्तसायके
 ज्वालामालापरीतांगंस्वर्णपुंखसमन्वितम् ६६
 सबाणोधनुषोमुक्तःशत्रुघ्नेनपथिस्थितः
 छिन्नोऽप्यग्रफलेनाशुहृदयेसमपद्यत ६७
 तेनबाणेनसंमूर्ध्यपपातस्यंदनोपरि
 ततोहाहाकृतंसैन्यंभग्नंसर्वपराद्रवत् ६८
 सुरथोजयमापेदेसंग्रामेरामसेवकः
 दशवीरादशसुतैर्मूर्च्छिताःपतिताःक्वचित् ६९
 इति श्रीपद्मपुराणेषातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 सुरथविजयोनामद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ५२

त्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
 सुग्रीवस्तुतत्कटकंभग्नंवीक्ष्यरणांगणे
 स्वामिनंमूर्च्छितंवापिययौयोद्धुनृपंप्रति १
 आगच्छभूपसर्वान्नोमूर्च्छयित्वाकुतोभवान्
 गच्छतिक्षिप्रमांदेहियुद्धंरणविशारद २
 एवमुक्त्वानगंकंचिद्विशालंशाखयायुतम्
 उत्पाट्यप्राहरत्तस्यमस्तकेबलसंयुतः ३
 तेनप्रहारेणमहाबलोनृपः
 संवीक्ष्यसुग्रीवमथोस्वचापे
 बाणान्समाधायशितान्सरोषा
 जघानवक्षस्यतिपौरुषोबली ४
 तान्बाणान्व्यधमत्सर्वान्सुग्रीवःसहसाहसन्
 ताडयामासहृदयेसुरथंसुमहाबलः ५
 पर्वतैःशिखरैश्चैवनगैर्द्विरदवर्ष्मभिः
 वेगात्संताडयामासदारयन्सुरथंनखैः ६
 तमप्याशुबबंधास्त्राद्रामसंज्ञात्सुदारुणात्

बद्धःकपिवरोमेनेसुरथंरामसेवकम् ७
 गजोयथायसमयींशृङ्खलांपादलंबिताम्
 प्राप्यकिंचिन्नवैकर्तुंशक्नोतिसतथाह्यभूत् ८
 जितंतेनमहाराज्ञासुरथेनसुपुत्रिणा
 सर्वान्वीरान्रथेस्थाप्यययौस्वनगरंप्रति ९
 गत्वासभायांसुमहान्बद्धंमारुतिमब्रवीत्
 स्मरश्रीरघुनाथंत्वंदयालुंभक्तपालकम् १०
 यथात्वांबंधनात्सद्योमोचयिष्यतिसुष्ठुधीः
 नान्यथायुतवर्षेणमोचयिष्यामिबंधनात् ११
 इत्युक्तमाकर्ण्यसमीरजस्तदा
 सुबद्धमात्मानमवेक्ष्यवीरान्
 समूर्च्छिताञ्छत्रुशराभिघात -
 पीडायुतान्बंधनमुक्तयेस्मरत् १२
 श्रीरामचंद्रंरघुवंशजातंसीतापतिंपंकजपत्रनेत्रम्
 स्वमुक्तयेबंधनतःकृपालुंसस्मारसर्वैःकरणैर्विशोकैः १३
 हनूमानुवाच
 हानाथहानरवरोत्तमहादयालो
 सीतापतेरुचिरकुंतलशोभिवक्त्र
 भक्तार्तिदाहकमनोहररूपधारिन्
 मांबंधनात्सपदिमोचयमाविलंबम् १४
 संमोचितास्तुभवतागजपुंगवाद्याः
 देवाश्चदानवकुलाग्निसुदह्यमानाः
 तत्सुंदरीशिरसिसंस्थितकेशबंधः
 संमोचितस्तुकरुणालयमांस्मरस्व १५
 त्वंयागकर्मनिरतोऽसिमुनीश्वरैर्द्रै
 धर्मविचारयसिभूमिपतीड्यपाद
 अत्राहमद्यसुरथेनविगाढपाश -
 बद्धोस्मिमोचयमहापुरुषाशुदेव १६
 नोमोचयस्यथयदिस्मरणातिरेकात्
 त्वंसर्वदेववरपूजितपादपद्म

लोकोभवंतमिदमुल्लसितोऽहसिष्य -
 तस्माद्विलंबमिहमाचरमोचयाशु १७
 इतिश्रुत्वाजगन्नाथोरघुवीरःकृपानिधिः
 भक्तंमोचयितुंप्रागात्पुष्पकेणाशुवेगिना १८
 लक्ष्मणेनानुगेनाथभरतेनसुशोभितम्
 मुनिवृंदैर्व्यासमुख्यैःसमेतंददृशेकपिः १९
 तमागतंनिजंनाथंवीक्ष्यभूपंसमब्रवीत्
 पश्यराजन्निजंमोक्तुमायातंकृपयाहरिम् २०
 अनेकेमोचिताःपूर्वस्मरणात्सेवकानिजाः
 तथामांपाशतोबद्धंसंमोचयितुमागतः २१
 श्रीरामभद्रमायातंवीक्ष्यासौसुरथःक्षणात्
 नतीश्चशतशश्चक्रेभक्तिपूरपरिप्लुतः २२
 श्रीरामस्तंनिजैर्दोर्भिःपरिरेभेचतुर्भुजः
 मूर्ध्निचिन्नश्रुजलैर्हर्षाद्भक्तंस्वकंमुहुः २३
 उवाचधन्यदेहोऽसिमहत्कर्मकृतंत्वया
 कपीश्वरस्त्वयाबद्धोहनूमान्सर्वतोबलः २४
 श्रीरामःकपिवर्यतंमोचयामासबंधनात्
 मूर्छितांस्तान्भटान्सर्वान्वीक्ष्यदृष्ट्यास्वजीवयत् २५
 तेमूर्च्छांतत्यजुर्दृष्टारामेणसुरसेविना
 उत्थिताददृशुःश्रीमद्रामचंद्रमनोरमम् २६
 प्रणतास्तेरघुपतितेनपृष्ठाअनामयम्
 सुखीभूतानृपंप्रोचुःसर्वस्वकुशलंनृपाः २७
 सुरथोवीक्ष्यरामंचकृपार्थसेवकात्मनः
 आगतंसकलंराज्यंसहयंसुमुदार्पयत् २८
 अनेकवरिवस्याभिःश्रीरामंसमतोषयत्
 कथयामासमेऽन्याय्यंकृतंतेक्ष्मराघव
 श्रीरामस्तमुवाचाथकृतंतेवाहरक्षणम् २९
 क्षत्रियाणामयंधर्मःस्वामिनासहयुद्ध्यते
 त्वयासाधुकृतंकर्मरणेवीराःप्रतोषिताः ३०
 इत्युक्तवंतंनृहरिंपूजयन्ससुतोऽभवत्

श्रीरामस्त्रिदिनंस्थित्वाययौतमनुमंत्र्यच ३१
 कामगेनविमानेनमुनिभिःसहितोमहान्
 तंदृष्ट्वाविस्मितास्तस्यकथाश्चक्रुर्मनोहराः ३२
 चंपकंस्वपुरेस्थाप्यसुरथःक्षत्रियोबली
 शत्रुघ्नेनसमंयातुंमनश्चक्रेमहाबलः ३३
 शत्रुघ्नःस्वहयंप्राप्यभेरीनादानकारयत्
 शंखनादान्बहुविधान्सर्वत्रसमवादयत् ३४
 सुरथेनसमंवीरोयज्ञवाहममूचत्
 सबभ्रामापरान्देशान्नकोपिजगृहेबली ३५
 यत्रयत्रगतोवाहस्तत्रतत्रपरिभ्रमन्
 सैन्येनमहतायातःशत्रुघ्नःसुरथेनच ३६
 कदाचिज्जाह्नवीतीरेवाल्मीकेराश्रमंवरम्
 गतोमुनिवरैर्जुष्टंप्रातर्धूमेनचिह्नितम् ३७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 रघुनाथसमागमोनामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ५३

चतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
 गतःप्रातःक्रियांकर्तुंसमिधस्तत्क्रियार्हकाः
 आनेतुंजानकीसूनुर्वृतोमुनिसुतैर्लवः १
 ददर्शतत्रयज्ञाश्वंस्वर्णपत्रेणचिह्नितम्
 कुंकुमागरुकस्तूरीदिव्यगंधेनवासितम् २
 विलोक्यजातकुतुकोमुनिपुत्रानुवाचसः
 अर्वाकस्यमनोवेगःप्राप्तोदैवान्मदाश्रमम् ३
 आगच्छंतुमयासार्धंप्रैक्षतांमाभयंकृथाः
 इत्युक्त्वासलवस्तूर्णवाहस्यनिकटेगतः ४
 सरराजसमीपस्थोवाहस्यरघुवंशजः
 धनुर्बाणधरःस्कंधेजयंतइवदुर्जयः ५
 गत्वामुनिसुतैःसार्धंवाचयामासपत्रकम्
 भालस्थितंस्पष्टवर्णराजिराजितमुत्तमम् ६

विवस्वतोमहान्वंशः सर्वलोकेषुविश्रुतः
 यत्रकोपिपराबाधीनपरद्रव्यलंपटः ७
 सूर्यवंशध्वजोधन्वीधनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः
 यंदेवाःसामराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः ८
 तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्वहः
 रामचंद्रोमहाभागःसर्वशूरशिरोमणिः ९
 तन्माताकोशलनृपपुत्रीरत्नसमुद्भवा
 तस्याःकुक्षिभवंरत्नरामःशत्रुक्षयंकरः १०
 करोतिहयमेधंसब्राह्मणेनसुशिक्षितः
 रावणाभिधविप्रेन्द्रवधपापापनुत्तये ११
 मोचितस्तेनवाहानांमुख्योऽसौयाज्ञिकोहयः
 महाबलपरीवारोपरिखाभिःसुरक्षितः १२
 तद्रक्षकोऽस्तिमद्भ्राताशत्रुघ्नोलवणांतकः
 हस्त्यश्वरथपादातसंघसेनासमन्वितः १३
 यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानोजायेत्स्वकान्मदात्
 शूरावयंधनुर्धारिश्रेष्ठावयमिहोत्कटाः १४
 तेगृह्णंतुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम्
 मनोवेगंकामजवंसर्वगत्याधिभास्वरम् १५
 ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहठात्
 शरासनविनिर्मुक्तवत्सदंतकृतव्यथात् १६
 येक्षत्रियाःक्षत्रियकन्यकायां
 जाताश्चसत्क्षेत्रकुलेषुसत्सु
 गृह्णंतुतेतद्विपरीतदेहा
 नमंतुराज्यंरघवेनिवेद्य १७
 इतिसंवाच्यकुपितोलवःशस्त्रधनुर्धरः
 उवाचमुनिपुत्रांस्तान्रोषगद्गदभाषितः १८
 पश्यतक्षिप्रमेतस्यधृष्टत्वंक्षत्रियस्यवै
 लिलेखयोभालपत्रेस्वप्रतापबलंनृपः १९
 कोऽसौरामःकःशत्रुघ्नःकीटाःस्वल्पबलाश्रिताः
 क्षत्रियाणांकुलेजाताएतेनवयमुत्तमाः २०

एतस्यवीरसूमाताजानकीनकुशप्रसूः
 यारत्नकुशसंज्ञंतुदधाराग्निमिवारणिः २१
 इदानींक्षत्रियत्वादिदर्शयिष्यामिसर्वतः
 यदिक्षत्रियभूरेषभविष्यतिचशत्रुहा २२
 गृहीष्यतिमयाबद्धंवाहंयज्ञक्रियोचितम्
 नोचेत्क्षत्रत्वमुन्मुच्यकुशस्यचरणार्चकः २३
 अधुनामद्धनुर्मुक्तैःशरैःसुप्तोभविष्यति
 अन्येयेचमहावीरारणमंडलभूषणाः २४
 इत्यादिवाक्यमुच्चार्यलवोजग्राहतंहयम्
 तृणीकृत्यनृपान्सर्वाश्चापबाणधरोवरः २५
 तदामुनिसुताःप्रोचुर्लवंहयजिहीर्षकम्
 अयोध्यानृपतीरामोमहाबलपराक्रमः २६
 तस्यवाहंनगृह्णातिशक्रोऽपिस्वबलोद्धतः
 मागृहाणशृणुष्वेदंमद्वाक्यंहितसंयुतम् २७
 इत्युक्तंसश्रुतौधृत्वाजगादसद्विजात्मजान्
 यूयंबलंनजानीथक्षत्रियाणांद्विजोत्तमाः २८
 क्षत्रियावीर्यशौडीर्याद्विजाभोजनशालिनः
 तस्माद्यूयंगृहेगत्वाभुञ्जंतुजननीहतम् २९
 इत्युक्तास्तेऽभवंस्तूष्णींप्रेक्षांतस्तत्पराक्रमम्
 लवस्यमुनिपुत्रास्तेसंतस्थुर्दूरतोबहिः ३०
 एवंव्यतिकरेवृत्तेसेवकास्तस्यभूपतेः
 आयातास्तंहयंबद्धंदृष्ट्वाप्रोचुस्तदालवम् ३१
 बबन्धकोहयमहोरुष्टःकस्यचधर्मराट्
 कोबाणव्रजमध्यस्थःप्राप्स्यतेपरमांव्यथाम् ३२
 तदालवोजगादाशुमयाबद्धोऽश्वउत्तमः
 योमोचयतितस्याशुरुष्टोभ्राताकुशोमहान् ३३
 यमःकरिष्यतिकिमुह्यागतोऽपिस्वयंप्रभुः
 नत्वागमिष्यतिक्षिप्रंशरवृष्ट्यासुतोषितः ३४
 शेषउवाच
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यबालोयमितितेब्रुवन्

समागतामोचयितुंहयंबद्धंतुयेहरेः ३५
तान्वैमोचयितुंप्राप्ताञ्छत्रुघ्नस्यचसेवकान्
कोदंडंकरयोर्धृत्वाक्षुरप्रान्सममूमुचत् ३६
तेछिन्नबाहवःशोकाच्छत्रुघ्नंप्रतिसंगताः
पृष्टास्तेजगदुःसर्वेलवात्स्वभुजकृतनम् ३७
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
लवेनहयबंधनंनामचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ५४

पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः

व्यासउवाच
एतांश्रुत्वाकथारम्यांलवस्यबलिनोमुनिः
संशयानःपर्यपृच्छन्नागंदशशताननम् १
श्रीवात्स्यायनउवाच
त्वयोक्तंतुपुरारामःसीतामेकाकिनींवने
रजकस्यदुरुक्त्यासौतत्याजमहिलोलुपः २
जानक्यांक्वसुतौजातौक्वधनुर्धरतांगतौ
कथंचशिक्षिताविद्यायोरामहयमाहरत् ३
व्यासउवाच
इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंशेषोनागोमहामतिः
प्रशस्यविप्रंजगदेरामचारित्रमद्भुतम् ४
शेषउवाच
रामोराज्यमयोध्यायांभ्रातृभिःसहितोऽकरोत्
धर्मेणपालयन्सर्वंक्षितिखंडंस्वयास्त्रिया ५
सीतादधारतद्वीर्यमासाःपंचाभवंस्तदा
अत्यंतंशुशुभेदेवीत्रयीवपुरुषंधरा ६
कदाचित्समयेरामःपप्रच्छचविदेहजाम्
कदृशोदोहदःसाध्विमयातेसाध्यतेहिसः ७
रहस्येवतुसापृष्टात्रपमाणापतिसती
लज्जागद्गदवाग्रामंनिजगादवचोऽमृतम् ८
सीतोवाच

त्वत्कृपातोमयासर्वभुक्तंभोक्ष्यामिशोभनम्
 नकश्चिन्मानसेकांतविषयोह्यतिरिच्यते ६
 यस्याभवादृशःस्वामीदेवसंस्तुतसत्पदः
 तस्याःसर्ववरीवर्तिनकिंचिदवशिष्यते १०
 त्वमाग्रहात्पृच्छसिमांदोहदंमनसिस्थितम्
 ब्रवीमिपुरतःसत्यंतवस्वामिन्मनोहर ११
 चिरंजातंमयासत्योलोपामुद्रादिकाःस्त्रियः
 दृष्ट्वास्वामिन्मनोद्वष्टुंताउत्सुकतिसुंदरीः १२
 राज्यंप्राप्तात्वयासार्द्धमनेकसुखमास्थिता
 कृतघ्नाहंकदापीहतानमस्कर्तुमानसा १३
 तत्रगत्वातपःकोशान्वस्त्राद्यैःपरिपूजये
 रत्नानिचैवभास्वंतिभूषाअपिसमर्पये १४
 यथामेतोषिताःसत्योददत्याशीर्मनोहराः
 एषमेदोहदःकांतपरिपूरयमानसः १५
 इत्थमाकर्ण्यवचनंसीतायाःसुमनोहरम्
 जगादपरमप्रीतोरामचंद्रःप्रियांप्रति १६
 धन्यासिजानकीप्रातर्गमिष्यसितपोधनाः
 प्रेक्ष्यतास्तुकृतार्थात्वमागमिष्यसिमेंऽतिकम् १७
 इतिरामवचःश्रुत्वापरमांप्रीतिमापसा
 प्रातर्ममभवत्यद्धातापसीनांसमीक्षणम् १८
 अथतन्निशिरामेणचाराःकीर्तिनिजांश्रुताम्
 प्रेक्षितुंप्रेषितास्तेतुनिशीथेह्यगमनञ्छनैः १९
 तेप्रत्यहंरामकथाःशृण्वंतःसुमनोहराः
 तद्दिनेगतवंतस्तुधनाढ्यस्यगृहंमहत् २०
 दीपंवीक्ष्यप्रज्वलंतंवचनंवीक्ष्यमानुषम्
 स्थितास्तत्रक्षणंचाराःसमशृण्वन्वशोभृशम् २१
 तत्रकाचनवामाक्षीबालकंप्रतिहर्षिता
 स्तनंधयंतंनिजगौवाक्यंतुसुमनोहरम् २२
 पिबपुत्रयथेष्टंत्वंस्तन्यंमममनोहरम्
 पश्चात्तवसुदुष्प्रापंभविष्यतिममात्मज २३

एतत्पुर्याःपतीरामोनीलोत्पलदलप्रभः
 तत्पुरीस्थजनानांतुनभविष्यतिवैजनुः २४
 जन्माभावात्कथंपानंस्तन्यस्यभुविजायते
 तस्मात्पिबमुहुःस्तन्यंदुर्लभंहृदिमन्यच २५
 येश्रीरामंस्मरिष्यन्तिध्यायन्तिचवदन्ति
 तेषामपिपयःपानंनभविष्यतिजातुचित् २६
 इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यश्रीरामयशसोऽमृतम्
 हर्षिताःप्रययुर्गेहमन्यद्भाग्यवतोमहत् २७
 तावदन्यश्चरस्तत्रमनोरममिदंगृहम्
 मत्वातिष्ठन्हिरामस्यक्षणंशुश्रूषयायशः २८
 तत्रकाचिन्निजंकांतंपर्यकोपरिसुस्थितम्
 तांबूलंचर्वतीदत्तंभर्तास्नेहेनसुंदरी २९
 कंकणस्वरशोभाढ्याकर्पूरागरुधूपिता
 कांतंवीक्ष्यचलन्नेत्राकामरूपमवोचत ३०
 नाथत्वंतादृशोमह्यंभासियादृग्रघोःपतिः
 अत्यंतंसुंदरतरंवपुर्बिभ्रत्सुकोमलम् ३१
 पद्मप्रांतंनेत्रयुग्मंवक्षोमोहनविस्तृतम्
 भुजौचसांगदौबिभ्रत्साक्षाद्रामइवासिमे ३२
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकांतायाःसुमनोहरम्
 उवाचनेत्रयोःप्रांतंनर्तयन्कामसुंदरः ३३
 शृणुकांतैत्वयाप्रोक्तंसाध्व्यातुसुमनोहरम्
 पतिव्रतानांतद्योग्यंस्वकांतोरामएवहि ३४
 परंक्वाहंमंदभाग्यःक्वरामोभाग्यवान्महान्
 क्वचाहंकीटवत्तुच्छःक्वब्रह्मादिसुरार्चितः ३५
 खद्योतःक्वनभोरत्वंशलभःक्वनुपामरः
 गजारिःक्वमृगेंद्रोऽसौशशकःक्वनुमंदधीः ३६
 क्वचसाजाह्वीदेवीक्वरथ्याजलमुत्पथम्
 क्वमेरुःसुरसंवासःक्वगुंजापुंजकोल्पकः ३७
 तथाहंक्वक्वरामोऽसौयत्पादरजसांगना
 शिलीभूताक्षणाज्जाताब्रह्ममोहनरूपधृक् ३८

इतिवाक्यंप्रब्रुवाणंपरिरेभेनिजंपतिम्
 जातकामाहतप्रेम्णानर्तितभ्रूधनुर्धरा ३६
 इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यगतश्चान्यनिवेशनम्
 तावदन्यश्चरोवाक्यंशुश्रावयशसान्वितम् ४०
 काचित्पुष्पमयींशय्यांचंदनंसहचंद्रकम्
 सर्वविधायकामार्हजगादवचनंपतिम् ४१
 पतेकुरुष्वभोगार्हेशयनंपुष्पमंचके
 चंदनादिकलेपंचतथाभोगमनेकधा ४२
 त्वादृशाएवभोगार्हानचरामपराङ्मुखाः
 सर्वरामकृपाप्राप्तमुपभुङ्क्ष्वयथातथम् ४३
 मत्सदृशीकामिनीतेचंदनंतापहारकम्
 पर्यंकःपुष्परचितःसर्वरामकृपाभवम् ४४
 येरामनभजिष्यंतितेनराजठरंस्वयम्
 नभर्तुशक्नुवंत्येववस्त्रभोगादिवर्जिताः ४५
 इतिब्रुवन्तीमहिलांहर्षितःपतिरब्रवीत्
 सर्वतथ्यंब्रवीषित्वंममरामकृपाभवम् ४६
 इत्येवंरामभद्रस्ययशःश्रुत्वागतश्चरः
 तावदन्यस्यवेशमस्थश्चरोऽन्यशुश्रुवेवचः ४७
 काचित्कांतेनपर्यंकेवीणावादनतत्परा
 कांतेनरामसत्कीर्तिगायमानापतिंजगौ ४८
 स्वामिन्वयंधन्यतमायेषांपुर्याःपतिःप्रभुः
 श्रीरामःस्वप्रजाःपुत्रानिवपातिचरक्षकः ४९
 योमहत्कर्मदुःसाध्यंकृतवान्सुलभंनतत्
 समुद्रंयोनिजग्राहसेतुंतत्रबबंधच ५०
 रावणंयोरिपुंहत्वालंकांसंभज्यवानरैः
 जानकीमाजहारात्रमहदाचारमाचरत् ५१
 इतिप्रोक्तंसमाकर्ण्यवचःसुमधुराक्षरम्
 पतिःस्मितंचकारेमांवाक्यंपुनरथाब्रवीत् ५२
 मुग्धेनेदंमहत्कर्मरामचंद्रस्यभामिनी
 दशाननवधादीनिसमुद्रदमनानिच ५३

लीलयायोऽवनिंप्राप्तो ब्रह्मादिप्रार्थितो महान्
 करोति सच्चरित्राणि महापापहराणि च ५४
 माजानीहिनरंरामं कौसल्यानंददायकम्
 सृजत्यवतिहंत्येतद्विश्वं लीलात्तमानुषः ५५
 धन्यावयं ये रामस्य पश्यामो मुखपंकजम्
 ब्रह्मादि सुरदुर्दर्शमहत्पुण्यकृतो वयम् ५६
 अशृणोद्रामचंद्रस्य चरित्रं श्रुति सौख्यदम्
 इत्यादिवाक्यं शुश्राव चारो द्वारिस्थितो मुहुः ५७
 अन्यो ह्यन्यंगृहं गत्वा तस्थौ श्रोतुं हरेर्यशः
 तत्रापि रामभद्रस्य यशः शुश्राव शोभनम् ५८
 खेलंती स्वामिना सार्धं द्यूतेन सुमनोहरा
 उवाच वाक्यं मधुरं नर्तयंती वक्त्रकण्ठे ५९
 जितं मया कांतजवेन सर्वं
 करिष्ये सित्वां किमु हारिमानसः
 इत्यादिवाक्यं परिहासपूर्वकं
 कृत्वा स्वकांतं परिष्वजे मुदा ६०
 उवाच कांतश्चार्वांगि जितमेव सुशोभने
 रामं मे स्मरतो नित्यं न कुत्रापि पराजयः ६१
 इदानीं त्वां तु जेष्यामि रामं स्मृत्वा मनोहरम्
 देवायथापुरा स्मृत्वा दिति जानजयन् दक्षणात् ६२
 एवमुक्त्वा पाशकानां परिवर्तनमाकरोत्
 तावज्जयं प्रपेदेऽसौ हर्षितो वाक्यमब्रवीत् ६३
 मम प्रोक्तमृतं जातं जिता त्वं न वयौ वना
 रामस्मारी कदाप्येव न भवेद्रिपुतो भयी ६४
 इत्येवं तौ वदंतौ च परस्परमथोत्सुकौ
 परिरभ्य दृढं प्रेम्णा ततश्चारोगतो गृहम् ६५
 एवं पंचमहाचारारज्ञः संश्रुत्य वै यशः
 परस्परं प्रशंसंतो गेहं स्वस्वं ययुर्मुदा ६६
 एकः षष्ठश्चरः कारुगेहानां लोक्य तत्र ह
 जगाम श्रोतुकामोऽसौ यशोराज्ञो महीपतेः ६७

रजकःक्रोधसंस्पृष्टोभार्यामन्यगृहोषिताम्
 पदासंताडयामासधिकुर्वञ्छोणनेत्रवान् ६८
 गच्छत्वमद्गृहात्तस्यगेहंयत्रोषितादिनम्
 नाहंगृह्णामिभवतींदुष्टां वचनलंघिनीम् ६९
 तदास्यमाताप्रोवाचमात्यजैनांगृहागताम्
 अपराधेनरहितांदुष्टकर्मविवर्जिताम् ७०
 मातरंप्रत्युवाचाथरजकःक्रोधसंयुतः
 नाहरामइवप्रेष्टांगृह्णाम्यन्यगृहोषिताम् ७१
 सराजायत्करोत्येवतत्सर्वनीतिमद्भवेत्
 अहंगृह्णामिनोभार्यापरवेश्मनिसंस्थिताम् ७२
 पुनःपुनरुवाचेदं नाहरामोमहीश्वरः
 यःपरस्यगृहेसंस्थांजानकींवैररक्षसः ७३
 इतिवाक्यंसमाश्रुत्यचारःक्रोधपरिप्लुतः
 खड्गंगृहीत्वास्वकरेतंहंतुंविदधेमनः ७४
 सरामोक्तंचसस्मारनवध्यःकोपिमेजनः
 इतिज्ञात्वासरोषंतुसंजहारमहामनाः ७५
 तदाश्रुत्वासुदुःखार्तःपंचचारायतःस्थिताः
 ततोगतःप्रकुपितोनिःश्वसन्मुहुरुच्छ्वसन् ७६
 तेवैपरस्परंतत्रमिलितास्तुसमब्रुवन्
 स्वश्रुतंरामचरितंसर्वलोकैकपूजितम् ७७
 तेतद्भाषितमाकर्ण्यपरस्परममंत्रयन्
 नवाच्यंरघुनाथायावाच्यंदुष्टजनोदितम् ७८
 इतिसंमंत्र्यतेगेहंगत्वासुषुपुरुत्सुकाः
 प्राताराज्ञेप्रशंसामइतिबुद्ध्याव्यवस्थिताः ७९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 चारनिरीक्षणं नाम पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ५५

षट्पंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच

प्रातर्नित्यंविधायासौब्राह्मणान्वेदवित्तमान्

हिरण्यदानैः संतर्प्य विधिवत्संसदं ययौ १
 लोकाः सर्वे नमस्कर्तुं रघुनाथं महीपतिम्
 पुत्रवत्स्वप्रजाः सर्वाः पालयन्तं ययुः सभाम् २
 लक्ष्मणेनातपत्रं तु धृतं मूर्धनि भूपतेः
 तदा भरतशत्रुघ्नौ चामरद्वंद्वधारिणौ ३
 वसिष्ठप्रमुखास्तत्र मुनयः पर्युपासत
 सुमंत्रप्रमुखास्तत्र मंत्रिणो न्यायकर्तृकाः ४
 एवं प्रवृत्ते समये षट्चारास्ते स्वलंकृताः
 समाजग्मुर्नरपतिं नमस्कर्तुं सभास्थितम् ५
 तान्वक्तुकामान्संवीक्ष्य चारान्नृपतिस्ततः
 सभायामंतरावेशमरहः प्राविशदुत्सुकः ६
 एकांते तांश्चरान्सर्वान्प्रच्छ सुमतिर्नृपः
 कथयन्तु चरामह्यं यथा तथ्यमरिंदमाः ७
 लोकाब्रुवंति मां कीदृग्भार्यायाममकीदृशम्
 मंत्रिणां कीदृशं लोकावदंति चरितं कथम् ८
 इति वाक्यं समाकर्ण्य चाराराममथाब्रुवन्
 मेघगंभीरयावाचा पृच्छन्तं रघुनायकम् ९
 चारा ऊचुः
 नाथ कीर्तिर्जनान्सर्वान्पावयत्यधुना भुवि
 गृहे गृहेश्रुतास्माभिः पुरुषैः स्त्रीभिरीडिता १०
 विवस्वतो महान्वं शोभवता परमेष्ठिना
 अलंकर्तुं गतं भूमौ कीर्तिर्विस्तारिता बहुः ११
 अनेके सगराद्याश्च कीर्तिमंतो महाबलाः
 अभवंस्तादृशी कीर्तिस्तेषां नाभूद्यथा तव १२
 त्वयानाथेन सकलाः कृतार्थाश्च प्रजाः कृताः
 यासां नाकालमरणं चरागाद्युपद्रुतिः १३
 यादृशं चंद्रमालोके यादृशी जाह्नवी सरित्
 तादृक्त्वचसत्कीर्तिः प्रकाशयति भूतलम् १४
 ब्रह्मादिका भवत्कीर्तिमाकर्ण्य त्रपिता भृशम्
 नाथ सर्वत्र ते कीर्तिः पावयत्यधुना जनान् १५

वयंधन्यतमाःसर्वेयेचारास्तवभूपते
 क्षणेक्षणेतवमुखंलोकयाममनोहरम् १६
 इत्यादिवाक्यंचाराणांपंचानांवीक्ष्यराघवः
 षष्ठंप्रच्छचारंतंविलक्षणमुखांकितम् १७
 रामउवाच
 सत्यंवदमहाबुद्धेयच्छ्रुतंलोकसंकरे
 तादृक्प्रशंसमेसर्वमन्यथापातकादिकृत् १८
 पुनःपुनश्चतंरामःपप्रच्छाशुसविस्तरम्
 तथापिनब्रवीत्येवरामंलौकिकभाषितम् १९
 तदारामःप्रत्यवोचच्चारंमुखविलक्षितम्
 शपामित्वांतुसत्येनशंससर्वयथातथम् २०
 तदारामंप्रत्युवाचचारोवाक्यंशनैःशनैः
 अकथ्यमपितेवाच्यंवाक्यंकारुजनोदितम् २१
 चारउवाच
 स्वामिन्सर्वत्रतेकीर्तिर्दशाननवधादिका
 अन्यत्रराक्षसगृहेस्थितायास्तेस्त्रियाअहो २२
 कारुरेकस्तुरजकोनिशीथेमहिलांस्वकाम्
 अन्यगेहोषितांदृष्ट्वाधिक्रुर्वन्समताडयत् २३
 तन्माताप्रत्युवाचेमांकथंताडयसेऽनघाम्
 गृहाणमाकृतानिंदांस्त्रियंमद्वाक्यमाचर २४
 तदावोचत्सरजकोनाहंरामोमहीपतिः
 यद्राक्षसगृहेध्युष्टांसीतामंगीचकारसः २५
 सर्वराज्ञःकृतंकर्मनीतिमद्भवतिप्रभो
 अन्येषांपुण्यकर्तृणामपिकृत्यमनीतिमत् २६
 पुनःपुनरुवाचासौनाहंरामोमहीपतिः
 चुक्रुधेसमयेराजन्मयावाक्यंतवस्मृतम् २७
 तदानींशिरआच्छिद्यपातयामिमहीतले
 कृतःपुनर्विचारोमेक्वरामोरजकःक्वनु २८
 अयंदुष्टोऽनृतंवक्तिनहीदंतथ्यमुच्यते
 आज्ञापयसिचेद्रामसांप्रतंमारयामितम् २९

अवाच्यमपितेप्रोक्तंत्वदाग्रहतउन्नयम्
 राजाप्रमाणमत्रेदंविचारयतुसंगतम् ३०
 शेषउवाच
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहावज्रनिभाक्षरम्
 निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासमाचरन्मूर्च्छितोऽपतत् ३१
 तंमूर्च्छितंनृपंदृष्ट्वाचारादुःखसमन्विताः
 वीजयामासुर्वासोग्रैर्दुःखापनयहेतवे ३२
 सलब्धसंज्ञोनृपतिर्मुहूर्तेनजगादतान्
 गच्छंतुभरतंशीघ्रंप्रेषयंतुचमांप्रति ३३
 तेदुःखिताश्चरास्तूर्णभरतस्यगृहंगताः
 कथयामासुरामस्यसंदेशंनयहारकाः ३४
 भरतोरामसंदेशंश्रुत्वाधीमान्ययौसदः
 रामंप्रतिरहःसंस्थंश्रुत्वातंत्वरयायुतः ३५
 आगत्यतंप्रतीहारंप्रत्युवाचमहामनाः
 कुत्रास्तेरामभद्रोऽसौममभ्राताकृपानिधिः ३६
 तन्निर्दिष्टंगृहंवीरोययौरत्नमनोहरम्
 रामंविलोक्यविक्लांतंभयमापसमानसे ३७
 किंवासौकुपितोरामःकिंवादुःखमिदंविभोः
 तदाप्रोवाचनृपतिंनिःश्वसंतंमुहुर्मुहुः ३८
 स्वामिन्सुखसमाराध्यंवक्त्रंतेकथमानतम्
 अश्रुभिर्लक्ष्यतेराहुग्रस्तदेहःशशीवते ३९
 सर्वमेकारणंतथ्यंब्रूहिमांकिंकरोमिते
 त्यजदुःखंमहाराजकथंदुःखस्यभाजनम् ४०
 एवंभ्रात्राप्रोच्यमानोगद्गदस्वरयागिरा
 प्रोवाचभ्रातरंवीरोरामचंद्रश्चधार्मिकः ४१
 शृणुभ्रातर्वचोमह्यंममदुःखस्यकारणम्
 तन्मार्जनंकुरुष्वद्यभ्रातःप्रातर्महामते ४२
 वंशेवैवस्वतेराजानकश्चिदयशःक्षतः
 मत्कीर्तिरद्यकलुषागंगायमुनयागता ४३
 येषांयशोनृणांभूमौतेषामेवसुजीवितम्

अपकीर्तिक्षतानांतुजीवितंमृतकैःसमम् ४४
 येषांयशोभवेद्भूमौतेषांलोकाःसनातनाः
 अपकीर्त्युरगीदष्टास्तेषांभूयादधोगतिः ४५
 अद्यमेकलुषाकीर्तिःस्वर्धुनीलोकविश्रुता
 तच्छृणुष्ववचोमेऽद्यरजकेनयथोदितम् ४६
 अस्मिन्पुरेऽद्यरजकउक्तवाञ्छानकीभवम्
 किंचिद्वाच्यंततोभ्रातःकिंकरोमिमहीतले ४७
 किमात्मानंजहाम्यद्यकिमेनांजानकींस्त्रियम्
 उभयोःकिंमयाकार्यंतत्तथ्यंब्रूहिमेभवान् ४८
 इत्युक्त्वानिर्गलद्वाष्पोवेपथुक्षुभितांगकः
 पपातभूमौविरजोधार्मिकाणांशिरोमणिः ४९
 भ्रातरंपतितंदृष्ट्वाभरतोःदुःखसंयुतः
 संवीक्ष्यशनकैरामंप्राप्तसंज्ञंचकारसः ५०
 संज्ञाप्राप्तंतुसंवीक्ष्यरामचंद्रंसुदुःखितम्
 उवाचदुःखनाशायवाक्यंतुसुमनोहरम् ५१
 कोऽयवैरजकःकिंतुवाच्यंवाक्यंयथाब्रवीत्
 जिह्वाच्छेदंकरिष्यामिजानकीवाच्यकारिणः ५२
 तदारामोऽब्रवीद्वाक्यंरजकस्यमुखोद्गतम्
 श्रुतंचारेणतत्सर्वभरतायमहात्मने ५३
 तच्छ्रुत्वाभरतःप्राहभ्रातरंदुःखशोकिनम्
 जानकीवह्निशुद्धाभूल्लंकायांवीरपूजिता ५४
 ब्रह्माब्रवीदियंशुद्धापितादशरथस्तव
 कथंसारजकोक्तित्वाद्धातव्यालोकपूजिता ५५
 ब्रह्मादिसंस्तुताकीर्तिस्तवलोकान्पुनातिहि
 साकथंरजकोक्त्यावैकलुषाद्यभविष्यति ५६
 तस्मात्त्यजमहादुःखंसीतावाच्यसमुद्भवम्
 कुरुराज्यंतयासार्धमंतर्वल्यासुभाग्यया ५७
 त्वंकथंस्वशरीरंतुहातुमिच्छसिशोभनम्
 वयंहताःस्मसर्वेऽद्यत्वांविनादुःखनाशकम् ५८
 क्षणंसीतानजीवेतत्त्वांविनासुमहोदया

तस्मात्पतिव्रतासाकंभुनक्तुविपुलांश्रियम् ५९
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभरतस्यचधार्मिकः
 पुनरेवजगादेमंवाक्यंवाक्यविदांवरः ६०
 यत्त्वंकथयसिभ्रातस्तत्सर्वधर्मसंयुतम्
 परंयद्वच्यहंवाक्यंतत्कुरुष्वममाज्ञया ६१
 जानाम्येनांवह्निशुद्धांपवित्रांलोकपूजिताम्
 लोकापवादाद्भीतोऽहत्यजामिस्वांतुजानकीम् ६२
 तस्मात्करेशितंधृत्वाकरवालंसुदारुणम्
 शिरशिच्छंध्यथवाजायांजानकीमुंचवैवने ६३
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यभरतोऽपतत्
 मूर्च्छितःसन्निहतौदेहेकंपयुक्तःसबाष्पकः ६४

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 भरतवाक्यंनामषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ५६

सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः

वात्स्यायनउवाच
 जगत्पवित्रसत्कीर्तिजानक्यावाच्यवाचनम्
 कथंसमकरोत्स्वामीतन्मेकथयसुव्रत १
 यथामेमनसःसौख्यंभविष्यतिसुशोभनम्
 तथाकुरुष्वशेषाद्यत्वन्मुखान्निःसृतामृतम्
 पिबतस्तृप्तिरेवस्याद्ययासंसृतिकृतनम् २
 शेषउवाच
 मिथिलायांमहापुर्यांजनकोनामभूपतिः
 तस्यांकरोतिसद्राज्यंधर्मेणाराधयन्प्रजाः ३
 तस्यसंकर्षतोभूमिंसीतयादीर्घमुख्यया
 सीरध्वजस्यनिरगात्कुमारीह्यतिसुंदरी ४
 तदात्यंतमुदंप्राप्तःसीरकेतुर्महीपतिः
 सीतानामाकरोत्तस्यामोहिन्याजगतःश्रियः ५
 सैकदोद्यानविपिनेखेलंतीसुमनोहरा
 अपश्यत्स्वमनःकांतंशुकशुक्योर्युगंवदत् ६

अत्यंतं हर्षमापन्नमत्यंतं कामलोलुपम्
 परस्परं भाषमाणं स्नेहेन शुभयागिरा ७
 रममाणं तदा युग्मं नभसि क्षिप्रवेगतः
 समुत्पतन्नगोपस्थे स्थितं शब्दं चकार तत् ८
 रामो महीपतिर्भूमौ भविष्यति मनोहरः
 तस्य सीतेति नाम्ना तु भविष्यति महेलिका ९
 सतया सह वर्षाणां सहस्राण्येकयुगदश
 राज्यं करिष्यते धीमान्कर्षन्भूमिपतीन्बली १०
 धन्यासाजानकी देवी धन्योऽसौरामसंज्ञितः
 यौ परस्परमापन्नौ पृथिव्यां रंस्यतो मुदा ११
 इति संभाष्यमाणं तु शुकयुग्मं तु मैथिली
 ज्ञात्वेदं देवतायुग्मं वाणीं तस्य विलोक्य च १२
 मदीयास्तुकथारम्याः कुरुते शुकयोर्युगम्
 एतद्गृहीत्वा पृच्छामि सर्वं वाक्यं गतार्थकम् १३
 एवं विचार्य सास्वीयाः सखीः प्रतिजगाद ह
 गृह्णंतु शनकैरेतत्पक्षियुग्मं मनोहरम् १४
 सख्यस्तास्तद्विरिगत्वा गृह्णन्पक्षियुगं वरम्
 निवेदयामासुरिदं स्वसख्याः प्रियकाम्यया १५
 बहुधा विविधाञ्छब्दान्कुर्वद्भीक्ष्णमनोहरम्
 आश्वासयामास तदापप्रच्छ तदिदं वचः १६
 सीतोवाच
 मा भैषातां युवांरम्यौ कौवां कुत्र समागतौ
 कोरामः काचसासीता तज्ज्ञानं तु कुतः स्मृतम् १७
 तत्सर्वं शंसतं क्षिप्रं मत्तो वां व्येतु यद्भयम्
 इति पृष्टं तया पक्षियुगं सर्वमशंसत १८
 पक्षियुग्ममुवाच
 वाल्मीकिरास्ते सुमहानृषिर्धर्मविदुत्तमः
 आवां तदाश्रमस्थाने सर्वदा सुमनोहरे १९
 सशिष्यान्गापयामास भाविरामायणं मुनिः
 प्रत्यहं तत्पदस्मारी सर्वभूतहिते रतः २०

तदावाभ्यांश्रुतंसर्वभाविरामायणमहत्
 मुहुर्मुहुर्गीयमानमायातंपरिपाठतः २१
 शृणवावांतेऽभिधास्यावोयोरामोयाचजानकी
 यद्यद्भविष्यतेतस्यारामेणक्रीडितात्मना २२
 ऋष्यशृंगकृतेष्ट्यांचचतुर्धात्वंगतोहरिः
 प्रादुर्भविष्यतिश्रीमान्सुरस्त्रीगीतसत्कथः २३
 सकौशिकेनमिथिलांप्राप्स्यतेभ्रातृसंयुतः
 धनुष्पाणिस्तदादृष्ट्वादुर्ग्राह्यमन्यभूभुजाम् २४
 धनुर्भक्त्वाजनकजांप्राप्स्यतेसुमनोहराम्
 तयासहमहद्राज्यंकरिष्यतिश्रुतंवरे २५
 एतदन्यच्चतत्रस्थैःश्रुतमस्माभिरुद्गतैः
 कथितंतवचार्वगिमुंचावांगंतुकामुकौ २६
 इतिवाक्यंतयोर्धृत्वाश्रोत्रयोःसुमनोहरम्
 पुनरेवजगादेदंवाक्यंपक्षियुगंप्रति २७
 सरामःकुत्रवर्तेतकस्यपुत्रःकथंतुताम्
 परिग्रहीष्यतिवरःकीदृगूपधरोनरः २८
 मयापृष्टमिदंसर्वंकथयंतुयथातथम्
 पश्चात्सर्वंकरिष्यामिप्रियंयुष्मन्मनोहरम् २९
 तच्छ्रुत्वातांतुकामेनपीडितांवीक्ष्यसाशुकी
 जानकींहृदयेज्ञात्वापपाठपुरतस्ततः ३०
 सूर्यवंशध्वजोधीमान्राजापंक्तिरथोबली
 यंदेवाःश्रित्यसर्वारीन्विजेष्यंतिसर्वशः ३१
 तस्यभार्यात्रयंभाविशक्रमोहनरूपधृक्
 तस्मिन्नपत्यचातुष्कंभविष्यतिबलान्नतम् ३२
 सर्वेषामग्रजोरामोभरतस्तदनुस्मृतः
 लक्ष्मणस्तदनुश्रीमाञ्छत्रुघ्नःसर्वतोबली ३३
 रघुनाथइतिख्यातिंगमिष्यतिमहामनाः
 तेषामनंतनामानिरामस्यबलिनःसखि ३४
 पद्मकोशइवशोभनंमुखं
 पंकजाभनयनेसुदीर्घके

उन्नतापृथुमनोहरानसा
 वल्गुसंगतमनोहरेभ्रुवौ ३५
 जानुलंबितमनोहरौभ्रुजौ
 कंबुशोभिगलकोऽतिह्रस्वकः
 सत्कपाटतलविस्तृतश्रिकं
 वक्ष्णेतदमलंसलक्ष्मकम् ३६
 शोभनोरुकटिशोभयायुतं
 जानुयुग्ममलंस्वसेवितम्
 पादपद्मखिलैर्निजैःसदा
 सेवितंरघुपतिसुशोभनम् ३७
 एतद्रूपधरोरामोमयाकिंतुसवर्यते
 शताननोपिनोयातिपक्षिणःकिमुमादृशाः ३८
 यद्रूपंवीक्ष्यललितामनोहरवपुर्धरा
 लक्ष्मीर्मुमोहभुविकावर्ततेयानमोहति ३९
 महाबलोमहावीर्योमहामोहनरूपधृक्
 किंवर्णयामिश्रीरामंसर्वैश्वर्यगुणान्वितम् ४०
 धन्यासाजानकीदेवीमहामोहनरूपधृक्
 रंस्यतेयेनसहितावर्षाणामयुतंमुदा ४१
 त्वंकासिकिंतुनामासिबतसुंदरियत्तुमाम्
 परिपृच्छसिवैदग्ध्याद्रामकीर्तनमादरात् ४२
 एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपक्षिणोर्युगम्
 उवाचजन्मललितंशंसंतीस्वस्यमोहनम् ४३
 यात्वयाजानकीप्रोक्तासाहंजनकपुत्रिका
 सरामोमांयदाभ्येत्यप्राप्स्यतेसुमनोहरः ४४
 तदावांमोचयाम्यद्धानान्यथावाक्यलोभिता
 लालयामिसुखेनास्तांमद्देहेमधुराक्षरौ ४५
 इत्युक्तंतत्समाकर्ण्यवेपतुर्भयतांगतौ
 परस्परंप्रक्षुभितौजानकीमित्यवोचताम् ४६
 वयंवैपक्षिणःसाध्विवनस्थावृक्षगोचराः
 परिभ्रमामसर्वत्रनोसुखंनोभवेद्गृहे ४७

अंतर्वत्नीस्वकेस्थानेगत्वासंसूयपुत्रकान्
 त्वत्स्थानमागमिष्यामिसत्यंमेह्युदितंवचः ४८
 एवंप्रोक्तातयासातुनमुमोचशुकींस्वयम्
 तदापतिस्तांप्रोवाचविनीतवदनुत्सुकः ४९
 सीतेमुंचकथंभार्यारक्षसेमेमनोहरीम्
 आवांगच्छावविपिनेविचरावःसुखंवने ५०
 अंतर्वत्नीतुवर्तेतभार्यामममनोरमा
 तस्याःप्रसूतिंकृत्वात्वामागमिष्यामिशोभने ५१
 इत्युक्तानिजगादेमंसुखंगच्छमहामते
 एतारक्षामिसुखिनींमत्पार्श्वेप्रियकारिणीम् ५२
 इत्युक्तोदुःखितःपक्षीतामूचेकरुणान्वितः
 योगिभिःप्रोच्यतेयद्वैतद्वचस्तथ्यमेवहि ५३
 नवक्तव्यंनवक्तव्यंमौनमाश्रित्यतिष्ठताम्
 नोचेत्सवाक्यदोषेणप्राप्नोत्यालानमुन्मदः ५४
 वयंचेदत्रवाक्यंनकरिष्यामनगोपरि
 बंधनंकथमावांस्यात्तस्मान्मौनंसमाचरेत् ५५
 इत्युक्त्वातांप्रत्युवाचनाहंजीवामिसुंदरि
 एतयाभार्ययासीतेतस्मान्मुंचमनोहरे ५६
 अनेकविधवाक्यैःसाबोधितानामुचत्तदा
 कुपितादुःखिताभार्याशशापजनकात्मजाम् ५७
 यथात्वंपतिनासार्धंवियोजयसिमामितः
 तथात्वमपिरामेणवियुक्ताभवगर्भिणी ५८
 इत्युक्तवत्यांतस्यांतुदुःखितायांपुनःपुनः
 प्राणानिरगमन्दुःखात्पतिदुःखेनपूरितात् ५९
 रामंरामंस्मरंत्याश्चवदंत्यांश्चपुनःपुनः
 विमानमागतंसुष्ठुपक्षिणीस्वर्गताबभौ ६०
 तस्यांमृतायांदुःखार्तोभर्तातस्याःसपक्षिराट्
 परमंक्रोधमापन्नोजाह्वव्यांदुःखितोऽपतत् ६१
 तथाभवामिरामस्यनगरेजनपूरिते
 मद्वाक्यादियमुद्विग्नावियोगेनसुदुःखिता ६२

इत्युक्त्वासपपातोदेजाह्व्याभ्रमशोभिते
 दुःखितःकुपितोभीतस्तद्वियोगेनकंपितः ६३
 क्रुद्धत्वादुःखितत्वाच्चसीतायाअपमाननात्
 अंत्यजत्वंपरंप्राप्तोरजकःक्रोधनाभिधः ६४
 यःक्रोधाच्चस्वकान्प्राणान्महतांदुष्टमाचरन्
 संत्यजेत्समृतोयातिअंत्यजत्वंद्विजोत्तमः ६५
 तज्जातरजकोक्त्यासौनिंदिताचवियोगिता
 रजकस्यचशापेनवियुक्तासावनंगता ६६
 एतत्तेकथितंविप्रयत्तेपृष्टंविदेहजाम्
 पुनरत्रपरंवृत्तंशृणुष्वनिगदामितत् ६७
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 रजकप्राग्जन्मकथनं नाम सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ५७

अष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः

शेषउवाच
 भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वारघुनाथःसुदुःखितः
 प्रतीहारमुवाचेदंशत्रुघ्नंप्रापयाशुमाम् १
 तद्वाक्यंप्रोक्तमाकर्ण्यक्षणाच्छत्रुघ्नमानयत्
 यत्ररामोनिजभ्राताभरतेनसहस्थितः २
 भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वारघुनाथंचदुःखितम्
 प्रणम्यदुःखितोऽवोचत्किमिदंदारुणंमहत् ३
 तदारामोऽत्यजप्रोक्तंवाक्यंलोकविगर्हितम्
 तंप्रत्युवाचरामोऽसौशत्रुघ्नंपदसेवकम् ४
 अधोमुखोदीनरवोगद्गदाक्षरवेपथुः
 शृणुभ्रातर्वचोमेऽद्यकुरुतत्क्षिप्रमादरात् ५
 यथास्याद्विमलाकीर्तिर्गंगेवपृथिवींगता
 सीतायावाच्यमतुलंलोकेश्रुत्वांत्यजोदितम् ६
 हातुमिच्छामिदेहंस्वमेनांवाजानकींकिल
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यकिलशत्रुहा ७
 सवेपथुःपपातोर्व्यादुःखितःपरदारणः

संज्ञांप्राप्यमुहूर्तेनरघुनाथमवोचत ८
 शत्रुघ्नउवाच
 किमेतदुच्यतेस्वामिञ्जानकींप्रतिदारुणम्
 पाखंडैर्दुष्टचित्तैश्चसर्वधर्मबहिष्कृतैः ९
 निंदिताश्रुतिरग्राह्याभवतित्वग्रजन्मनाम्
 जाह्नवीसर्वलोकानांपापघ्नीदुरितापहा १०
 निस्पृष्टापापिभिःपुंभिःसास्पर्शेनार्हितासताम्
 सूर्योजगत्प्रकाशायसमुदेतिजगत्यहो ११
 उलूकानांरुचिकरोनभवेत्तत्रकाक्षतिः
 तस्मात्त्वमेनांगृह्णीष्वमात्यजानिंदितांस्त्रियम् १२
 श्रीरामभद्रकृपयाकुरुष्ववचनंमम
 एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यशत्रुघ्नस्यमहात्मनः १३
 पुनःपुनर्जगादेदंयदुक्तंभरतंप्रति
 तन्निशम्यवचोभ्रातुर्दुःखपूरपरिप्लुतः १४
 पपातमूर्च्छितोभूमौछिन्नमूलइवद्रुमः
 भ्रातरंपतितंवीक्ष्यशत्रुघ्नदुःखितोभृशम् १५
 प्रतीहारमुवाचेदंलक्ष्मणंत्वानयांतिकम्
 सलक्ष्मणगृहंगत्वान्यवेदयदिदंवचः १६
 प्रतीहारउवाच
 स्वामिन्नामोभवंतंतुसमाह्वयतिवेगतः
 सतच्छ्रुत्वासमाह्वानंरामचंद्रेणवेगतः १७
 जगामतरसातत्रयत्रसभ्रातृकोऽनघः
 भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वाशत्रुघ्नमपिमूर्च्छितम् १८
 श्रीरामचंद्रदुःखार्तदुःखितोवाक्यमब्रवीत्
 किमेतद्दारुणंराजन्दृश्यतेमूर्च्छनादिकम् १९
 तदाशुशंसमांसर्वकारणंमुख्यतोऽनघ
 एवंवदंतंनृपतिर्वृत्तांतंसर्वमादितः २०
 शशंसलक्ष्मणंक्षिप्रंदुःखपूरपरिप्लुतम्
 लक्ष्मणस्तद्वचःश्रुत्वासीतायास्त्यागसंभवम् २१
 निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासंस्तब्धगात्रइवाभवत्

भ्रातरंस्तब्धगात्रंचकंपमानंमुहुर्मुहुः २२
 नकिंचनवदन्तंतवीक्ष्यशोकार्दितोऽब्रवीत्
 किंकरिष्याम्यहंभूमौस्थित्वादुर्यशसांकितः २३
 त्यजामीदंवपुःश्रीमल्लोकभीत्याचशोकवान्
 सर्वदाभ्रातरोमह्यंमद्वाक्यकरणोत्सुकाः २४
 इदानींतेपिदैवेनप्रतिकूलवचःकराः
 कुत्रगच्छामिकंयामिहसिष्यंतिनृपाभुवि २५
 दुर्यशोलांछितंमांवैकुष्ठिनंरूपवन्नराः
 मनोर्वंशेपुराभूपाजाताजातागुणाधिकाः २६
 इदानींमयिजातेतुविपरीतंबभूवतत्
 इतिसंभाषमाणंतंरामभद्रंसमीक्ष्यसः २७
 संस्तभ्याश्रूणिविपुलान्युवाचविकलस्वरः
 स्वामिन्विषादंमाकार्षीःकथंतवमतिर्हता २८
 सीतामनिंदितांकोनुत्यजतिश्रुतवान्भवान्
 आकारयामिरजकंपरिपृच्छामितंप्रति २९
 कथंत्वयानिंदितासाजानकीयोषितांवरा
 तवदेशेबलात्कश्चिद्वाध्यतेनजनोऽल्पकः ३०
 तस्मात्तस्ययथास्वांतेप्रतीतिःस्यात्तथाचर
 किमर्थंत्यज्यतेभीरुःपतिव्रतपरायणा ३१
 मनसावचसानान्यंजानातिजनकात्मजा
 तस्मादेनांगृहाणत्वमेतांमात्यजजानकीम् ३२
 ममोपरिकृपांकृत्वामदुक्तंसंश्रयाशुतत्
 एवंवदंतंप्रत्यूचेरामःशोकेनकर्षितः ३३
 लक्ष्मणंधर्मवाक्येनबोधयंस्त्यजनोद्यमः ३४
 रामउवाच
 कथंतुमांब्रवीषित्वंमात्यजैनामनिंदिताम्
 लोकापवादात्यक्ष्येऽहजानन्नपिविपापिनीम् ३५
 स्वयशःकारणेऽहस्वंदेहंत्यक्ष्याम्यशोभनम्
 त्वामपिभ्रातरंत्यक्ष्येलोकवादाद्विगर्हितम् ३६
 किमुतान्येगृहाःपुत्रामित्राणिवसुशोभनम्

स्वयशःकारणेशर्वत्यजामिकिमुमैथिलीम् ३७
 नतथामेप्रियोभ्रातानकलत्रंनबांधवाः
 यथामेविमलाकीर्तिर्वल्लभालोकविश्रुता ३८
 इदानींरजकोनैवप्रष्टव्योभवतिध्रुवम्
 कालेनसर्वभवितालोकचित्तस्यरंजनम् ३९
 आमयोयद्वदामस्तुनचिकित्स्योभवेत्क्षितौ
 सकालेनपरीपाकाद्भेषजादेवनश्यति ४०
 तथाकालेनसंभाविसांप्रतंमाविलंबय
 त्यजैनांविपिनेसाध्वीमांवाखड्गेनघातय ४१
 इत्युक्तंवाक्यमाकर्ण्यदुःखितोऽभूत्तदामहान्
 चिंतयामासचस्वांतैलक्ष्मणःशोककर्षितः ४२
 पित्राज्ञप्तोजामदग्न्योमातरंचाप्यघातयत्
 गुरोराज्ञानैवलंध्यायुक्ताऽयुक्तापिसर्वथा ४३
 तस्मादेनांत्यजाम्येवरामस्यप्रियकाम्यया
 इतिसंचिंत्यमनसिभ्रातरंप्रत्युवाचसः ४४
 लक्ष्मणउवाच
 अकृत्यमपिकार्यंवैगुर्वाज्ञानैवलंधयेत्
 तस्मात्कुर्वेभवद्वाक्यंयत्त्वंवदसिसुव्रत ४५
 इत्येवंभाषमाणंतंलक्ष्मणंप्रत्युवाचसः
 साधुसाधुमहाप्राज्ञत्वयामेतोषितंमनः ४६
 अद्यैवरात्रौजानक्यादोहदस्तापसीक्षणे
 तन्मिषेणरथेस्थाप्यमोचयैनांमहावने ४७
 इत्थंभाषितमाकर्ण्यविशुष्यद्वदनोऽभितः
 रुदन्बाष्पकलांमुंचञ्जगामस्वंनिवेशनम् ४८
 सुमंत्रंतुसमाहूयवचनंतमथाब्रवीत्
 रथमेकुरुसज्जंवैसदश्ववरभूषितम् ४९
 सतद्वाक्यंसमाकर्ण्यरथमानीतवांस्तदा
 आनीतंतंरथंतदृष्ट्वालक्ष्मणःशोककर्षितः ५०
 परमंदुःखमापन्नःसंरुह्यस्यंदनंवरम्
 निःश्वसञ्जानकीगेहंप्रतस्थेभ्रातृसेवकः ५१

गत्वाचांतःपुरेभ्रातारामस्यमिथिलात्मजाम्
 प्रत्यूचेनिःश्वसन्वाक्यंदुःखपूरपरिप्लुतः ५२
 मातर्जानकिरामेणप्रेषितोभवनंतव
 तापसीःप्रतियाहित्वंदोहदप्राप्तिहेतवे ५३
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणस्यविदेहजा
 परमंहर्षमापन्नालक्ष्मणंप्रत्यभाषत ५४
 जानक्युवाच
 धन्याहंमैथिलीराज्ञीरामस्यचरणस्मरा
 यस्यादोहदपूर्त्यर्थप्रेषयामासलक्ष्मणम् ५५
 अद्याहंतावनचरीस्तापसीःपतिदेवताः
 नमस्कुर्याचवासोभिःपूजयामिमनोहराः ५६
 इत्युक्त्वारम्यवस्त्राणिमहार्हाभरणानिच
 मणीन्विमलमुक्ताश्चकर्पूरादिसुगंधिमत् ५७
 चंदनादिकवस्तूनिविचित्राणिसहस्रधा
 जग्राहरघुनाथस्यपत्नीस्वप्रियकाम्यया ५८
 सीतागृहीत्वासर्वाणिदासीनांकरयोर्मुहुः
 लक्ष्मणंप्रतिगच्छंतीदेहल्यांचास्वलत्तदा ५९
 अविचार्यतदौत्सुक्याल्लक्ष्मणंप्रियकारिणम्
 उवाचकुत्रसरथोयेनमांप्रापयिष्यसि ६०
 सनिःश्वसन्रथंहैमंजानक्यासहनिर्विशत्
 सुमंत्रंप्रत्युवाचासौचालयाश्चान्मनोजवान् ६१
 ससुयुक्तरथंवाक्याल्लक्ष्मणस्यतुचाह्वयत्
 अश्रुपूर्णमुखंपश्यँल्लक्ष्मणंसमुहुर्मुहुः ६२
 आहतास्तेनकशयावाहास्तस्यापतन्पथि
 नचलंतियदावाहास्तदालक्ष्मणमब्रवीत् ६३
 सुमंत्रउवाच
 स्वामिंश्चलंतिनोवाहायत्नेनपरिचालिताः
 किंकरोमिनजानेऽत्रकारणंवाहपातने ६४
 एवंब्रुवंतंप्रत्यूचेलक्ष्मणोगद्गदस्वरः
 सारथिंधैर्यमास्थायताडयैतान्कशादिभिः ६५

एतच्छ्रुत्वोदितं यं ता कथंचित्समचालयत्
 तदा स्फुरद्दक्षनेत्रं जानक्या दुःखशंसकम् ६६
 तदैव हृदये शोकः समभूद्दुःखशंसकः
 तदैव पक्षिणः पुण्याः कुर्वन्ति परिवर्तनम् ६७
 एवं वीक्ष्यैव वैदेही प्रत्युवाचाथ देवम्
 कथं मे तापसी क्षायै यातुमिच्छारघूद्वह ६८
 रामेभूयाद्विकल्याणं भरते वा तथानुजे
 तत्प्रजासु च सर्वत्र मा भवंतु विपर्ययाः ६९
 एवं ब्रुवंतीं संवीक्ष्य जानकीं च सलक्ष्मणः
 न किंचिदुक्तवानुद्धकं ठोबाष्पप्रपूरितः ७०
 सा गच्छंती मृगान्वामं परिवर्तनकारकान्
 अपश्यद्दुःखसंघातकारकान्समभाषत ७१
 अद्य यन्मे मृगावामं वर्तयन्ति तदिष्यते
 श्रीरामचरणौ मुक्त्वा गच्छंत्या युक्तमेव तत् ७२
 महिलानां परो धर्मः स्वभर्तृचरणार्चनम्
 तन्मुक्त्वान्यत्र यांत्या मे यद्भवेद्युक्तमेव तत् ७३
 एवं पथि विचारं तु कुर्वन्त्या परमार्थतः
 जाह्नवीददृशे देव्या मुनिवृन्दैकसेविता ७४
 यस्यां जलस्य कल्लोलादृश्यन्ते दुग्धसन्निभाः
 तरंगोदृश्यते यत्र स्वर्गसोपानमूर्तिभृत् ७५
 यस्यावारिकणस्पर्शान्महापातकसंचयः
 पलायते न कुत्रापि स्थानमीक्षन् समन्ततः ७६
 गंगां प्राप्याथ सौमित्रिर्जानकीं स्यन्दने स्थिताम्
 उवाच निर्गलद्वाष्प एहि सीतेरथाद्भुवि ७७
 सीता तद्वाक्यमाकर्ण्य क्षणादवततार सा
 लक्ष्मणेन धृता बाहौ स्खलन्ती पथिकंटकैः ७८

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे
 जानक्या गंगादर्शनं नाम अष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ५८

एकोनषष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच

अथनावासमुत्तीर्यजाह्नवींलक्ष्मणस्तदा
 जानकीं परतस्तीरेहस्तेधृत्वावनययौ १
 साचलंतीपथितदाशुष्यद्वदनलक्षिता
 कंटकक्षतसत्पादास्वलंतीचपदेपदे २
 लक्ष्मणस्तांमहाघोरेविपिनेदुःखदायिनि
 प्रवेशयामासतदाराघवाज्ञाविधायकः ३
 यत्रवृक्षामहाघोराबर्बूलाःखदिराघनाः
 श्लेष्मातकाश्चिचिणीकाःशुष्कादावेनवह्निना ४
 कोटरस्थामहासर्पाःफूत्कुर्वंतिसुकोपिताः
 घूकाघूत्कुर्वतेयत्रलोकचित्तभयंकराः ५
 व्याघ्राःसिंहाःसृगालाश्चद्वीपिनोऽतिभयंकराः
 दृश्यंतेयत्रसरलामनुष्यादाःसुकोपनाः ६
 महिषाःसूकरादुष्टादंष्ट्राद्वयविलक्षिताः
 कुर्वन्तिप्राणिनांतापमानसस्यमदोद्धुराः ७
 ईदृग्वनंप्रपश्यंतीभयेनोपगतज्वरा
 कंटकैर्दष्टचरणालक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ८

जानक्युवाच

वीरर्षिमुनिसंसेव्यानाश्रमान्नेत्रसौख्यदान्
 नाहंपश्यामिनोतेषांपत्नीश्चसुतपोधनाः ९
 पश्यामिकेवलंघोरान्पक्षिणःशुष्कवृक्षकान्
 दावानलेनतत्सर्वदह्यमानमिदंवनम् १०
 त्वांचपश्यामिदुःखार्तमश्रुपूर्णकुलेक्षणम्
 शकुनेतरसाहस्रंभवेन्ममपदेपदे ११
 तन्मेकथयवीराग्रयकथंमुक्तामहात्मना
 रामेणदुष्टहृदयाक्षिप्रंकथयमेहितत् १२
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणःशोककर्षितः
 संरुद्धबाष्पवदनोनकिंचित्प्रोक्तवांस्तदा १३
 तदेवविपिनंघोरंगच्छंतीलक्ष्मणान्विता

पुनरप्याहतं वीरंदुःखार्तापश्यतीमुखम् १४
 तदापिसनतां वक्तिकिमपि प्रेक्षुलोलुपः
 तदासात्यंतनिर्बंधं चकारपरिपृच्छती १५
 आग्रहेण यदापृष्टोलक्ष्मणः सीतया तदा
 रुद्धकंठो मुहुः शोचन्नवदत्त्यागसंभवम् १६
 तद्वाक्यं पविना तुल्यं निशम्य मुनिसत्तम
 सुलताकृतमूले वबभूवा कल्पवर्जिता १७
 तदैव पृथिवीतां नजग्राहत नयामिमाम्
 रामो विपापिनीं सीतां नजह्यादिति शंकिनी १८
 पतितां तां तु वैदेहीं दृष्ट्वा सौमित्रिरुत्सुकः
 पल्लवाग्रय समीरेण संज्ञितां तु चकार सः १९
 संज्ञां प्राप्ता ह्युवाचे दं माहास्यं कुरु देव
 कथं मां पापरहितां त्यजते सरघूद्वहः २०
 एवं बहु विलप्याथ लक्ष्मणंदुःखसंयुतम्
 संवीक्ष्य मूर्च्छिता भूमौ पपात परिदुःखिता २१
 मुहूर्तेनापि संज्ञां सा प्राप्य दुःखपरिप्लुता
 जगाद रामचरणौ स्मरती शोकविक्षता २२
 रघुनाथो महाबुद्धिस्त्यजते मां कथं महान्
 यो मदर्थं पयोराशिं बद्धवान्वानरैर्युतः २३
 सकथं मां महावीरो निष्पापां रजकोक्तितः
 त्यजिष्यति ममैवात्र देवं तु प्रतिकूलितम् २४
 एवं वदन्ती पुनरपि मूर्च्छां प्राप्ता विदेहजा
 मूर्च्छितां तां समीक्ष्याथ रुरोद विकृतस्वरः २५
 पुनः संज्ञामवाप्यैवं सौमित्रिं निजगाद सा
 दुःखातुरं वीक्ष्य माणारुद्धकंठं सुदुःखिता २६
 सौमित्रे गच्छ रामं त्वंधर्ममूर्तियशोनिधिम्
 मद्वाक्यमेवैतद्ब्रूयाः समक्षं तपसां निधेः २७
 मां तत्याज भवान्यद्वैजानन्नपि विपापिनीम्
 कुलस्य सदृशं किं वा शास्त्रज्ञानस्य तत्फलम् २८
 नित्यं तव पदे रक्तां त्वदुच्छिष्टभुजं हि माम्

भवांस्तत्याजतत्सर्वममदैवंतुकारणम् २९
 कल्याणंतवसर्वत्रभूयाद्वीरवरोत्तम
 अहंतावद्वनेत्वांहिस्मरंतीप्राणधारिका ३०
 मनसाकर्मणावाचाभवानेवममोत्तमः
 अन्येतुच्छीकृताःसर्वेमनसारघुवंशज ३१
 भवेभवेभवानेवपतिर्भूयान्महीश्वर
 त्वत्पदस्मरणानेकहतपापासतीश्वरी ३२
 श्वश्रूजनंब्रूहिसर्वमत्संदेशंरघूत्तम
 त्यक्तावनेमहाघोरेरामेणनिरघासती ३३
 स्मरामिचरणौयुष्मद्वनेमृगगणैर्युते
 अंतर्वत्नीवनेत्यक्तारामेणसुमहात्मना ३४
 सौमित्रेशृणुमद्वाक्यंभद्रंभूयाद्रघूत्तमे
 इदानींसंत्यजेप्राणान्रामवीर्यसुरक्षती ३५
 त्वंरामवचनंतथ्यंयत्करोषिशुभंतव
 परतंत्रेणतत्कार्यंरामपादाब्जसेविना ३६
 गच्छत्वंरामसविधेशिवाःपंथानएवते
 ममोपरिकृपाकार्यास्मर्तव्याहंकदाकदा ३७
 इत्युक्त्वामूर्च्छिताभूमौपपातपुरतस्तदा
 लक्ष्मणोदुःखमापेदेवीक्ष्यमूर्च्छितजानकीम् ३८
 वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञांप्राप्तांप्रकृत्यच
 सौमित्रिःसांत्वयामासवचनैर्मधुरैर्मुहुः ३९
 लक्ष्मणउवाच
 एषगच्छामिरामंवैगत्वाशंसामिसर्वशः
 समीपेतेमुनेरस्तिवाल्मीकेराश्रमोमहान् ४०
 इत्युक्त्वातांपरिक्रम्यदुःखितोबाष्पपूरितः
 मुंचन्नश्रुकलांदुःखाद्ययौरामंमहीपतिम् ४१
 जानकीदेवरंयांतंवीक्ष्यविस्मितलोचना
 हसत्ययंमहाभागोलक्ष्मणोदेवरोमम ४२
 कथंमांप्राणतःप्रेष्टांविपापांराघवोऽत्यजत्
 इतिसंचिंतयंतीसातमैक्षदनिमेषणा ४३

जाह्नवीं सर्वथोत्तीर्णा ज्ञात्वा सत्यं स्वहापनम्
 पतिता प्राणसंदेहं प्राप्तामूर्च्छां गता तदा ४४
 तदा हंसाः स्वपक्षाभ्यां जलमानीय सर्वतः
 सिषिचुर्मधुरो वायुर्ववौ पुष्पसुगन्धिमान् ४५
 करिणः पुष्करैः स्वीयैर्जलपूर्णैः समन्ततः
 व्याप्तं शरीरं रजसाक्षालयन्त इवागताः ४६
 मृगास्तदन्तिकं प्राप्य संतस्थुर्विस्मितेक्षणाः
 नगाः पुष्पयुता आसन्स्तत्कालं मधुनाविना ४७
 एतस्मिन् समये वृत्ते संज्ञां प्राप्य तदा सती
 विललाप सुदुःखार्तारामरामेति जल्पती ४८
 हानाथ दीनबन्धो हे करुणामय संनिधे
 अपराधादृते मां त्वं कथं त्यजसि वैवने ४९
 इत्येवमादिभाषन्ती विलपन्ती मुहुर्मुहुः
 इतस्ततः प्रपश्यन्ती संमूर्च्छन्ती पुनः पुनः ५०
 तदा स्वशिष्यैर्भगवान्वाल्मीकिः संगतो वनम्
 शुश्रावरुदितं तत्र करुणास्वरभाषितम् ५१
 शिष्यान् प्रतिजगादाथ पश्यन्तु वनमध्यतः
 कोरोदिति महाघोरे विपिने दुःखितस्वरः ५२
 ते प्रयुक्ताश्च मुनिना संजग्मुर्यत्र जानकी
 रामरामेति भाषन्ती बाष्पपूरपरिप्लुता ५३
 तां दृष्ट्वा स्त्रियमौत्सुक्याद्वाल्मीकिं प्रत्यगुर्मुनिम्
 श्रुत्वा तदीरितं वाक्यं जगामासौ ततो मुनिः ५४
 दृष्ट्वा तं तपसां राशिं जानकीपतिदेवता
 नमोस्तु मुनये वेदमूर्तये ब्रतवार्धये ५५
 इत्युक्तवन्ती तां सीतामाशीर्भिरभ्यनन्दयत्
 भर्त्रा सह चिरं जीवपुत्रौ प्राप्नुहि शोभनौ ५६
 कासित्वं किं वने घोरे संगतासि किमीदृशी
 सर्वमेशं सजानीयां तव दुःखस्य कारणम् ५७
 सा तदा प्रत्युवाचे मं रामस्य महिलामुनिम्
 निःश्वसन्ती करुणया गिरा संजातवेपथुः ५८

शृणुमेवाक्यमर्थोक्तंसर्वदुःखस्यकारणम्
 जानीहिमांभूमिपतेरघुनाथस्यसेवकीम् ५९
 अपराधंविनात्यक्तानजानेतत्रकारणम्
 लक्ष्मणोमांविमुच्यात्रगतवान्नाघवाज्ञया ६०
 इत्युक्त्वाश्रुकलापूर्णबिभ्रतीमुखपंकजम्
 वाल्मीकिःसांत्वयन्प्राहजानकीकमलेक्षणां ६१
 वाल्मीकिमांविजानीहिपितुस्तवगुरुमुनिम्
 दुःखमाकुरुवैदेहिह्यागच्छममचाश्रमम् ६२
 भिन्नस्थानेपितुर्गेहंजानीहिपतिदेवते
 ईदृशेकर्मणिममरोषोस्त्वेवमहीपतेः ६३
 एवंवचःसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता
 दुःखपूर्णश्रुवदनाकिंचित्सुखमवापसा ६४
 शेषउवाच
 वाल्मीकिःसांत्वयित्वैनांदुःखपूराकुलेक्षणां
 निनायस्वाश्रमंपुण्यंतापसीवृन्दपूरितम् ६५
 सागच्छंतीपृष्ठतोऽस्यवाल्मीकेस्तपसांनिधेः
 रराजेंदोःपृष्ठतोवैतारकेवमनोहरा ६६
 वाल्मीकिःप्राप्यचस्वीयमाश्रममुनिपूरितम्
 तापसीःप्रतिसंचरुयौजानकींस्वाश्रमंगताम् ६७
 वैदेहीतापसीःसर्वानमश्चक्रेमहामनाः
 परस्परंप्रहृषिताःपरिरंभंसमाचरन् ६८
 वाल्मीकिर्निजशिष्यान्सप्रत्युवाचतपोनिधिः
 रच्यतांबतजानक्याःपर्णशालामनोरमा ६९
 इत्युक्तंवाक्यमाकर्ण्यवाल्मीकेःसुमनोरमम्
 व्यरचन्पत्रकैःशालांदारुभिःसुमनोहराम् ७०
 तत्रावसद्धिवैदेहीपतिव्रतपरायणा
 वाल्मीकेःपरिचर्याचकुर्वतीफलभक्षिका ७१
 जपंतीरामरामेतिमनसावचसास्वयम्
 निनायदिवसांस्तत्रजानकीपतिदेवता ७२
 कालेसासूतपूत्रौद्वौमनोहरवपुर्धरौ

रामचंद्रप्रतिनिधीह्यश्विनाविवजानकी ७३
 तच्छ्रुत्वातुमुनिर्हृष्टोजानक्याःपुत्रसंभवम्
 चकारजातकर्मादिसंस्कारान्मंत्रवित्तमः ७४
 कुशैर्लवैश्चवाल्मीकिर्मुनिःकर्माणिचाचरत्
 तन्नाम्नापुत्रयोराख्याकुशोलवइतिस्फुटा ७५
 वाल्मीकिर्यत्रविरजामंगलंतद्यथाचरत्
 अत्यंतहृष्टचित्तासाबभूवकमलेक्षणा ७६
 तद्दिनेलवणंहत्वाशत्रुघ्नःस्वल्पसैनिकः
 आगमच्चाश्रमेचास्यवाल्मीकेर्निशिशोभने ७७
 तदावाल्मीकिनाशिष्टःशत्रुघ्नोरघुनायकम्
 माशंसजानकीपुत्रौकथयिष्याम्यहंपुरः ७८
 जानकीपुत्रकौतत्रववृधातेमनोरमौ
 कंदमूलफलैःपुष्टौव्यदधादुन्मदौवरौ ७९
 शुक्लप्रतिपदायाश्चशशीवसुमनोहरौ
 कालेनसंस्कृतौजातावुपनीतौमनोहरौ ८०
 उपनीयमुनिर्वेदसांगमध्यापयत्सुतौ
 सरहस्यंधनुर्वेदरामायणमपाठयत् ८१
 वाल्मीकिनाचधनुषीदत्तेस्वर्णसुभूषिते
 अभेद्येसगुणेश्रेष्ठेवैरिवृंदविदारणे ८२
 इषुधीबाणसंपूर्णैर्अक्षयेकरवालके
 चर्माण्यभेद्यानिददौजानक्यात्मजयोस्तदा ८३
 धनुर्धरौधनुर्वेदपारगावाश्रमेमुदा
 चरंतौतत्ररेजातेअश्विनाविवशोभनौ ८४
 जानकीवीक्ष्यपुत्रौद्वौखड्गचर्मधरौवरौ
 परमंहर्षमापन्नाविरहोद्भवमत्यजत् ८५
 एषतेकथितोविप्रजानक्याःपुत्रसंभवः
 अतःशृणुष्वयद्वृत्तंवीरबाहुविकृतनम् ८६
 इति श्रीपद्मपुराणेषपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 कुशलवोत्पत्तिकथानकंनामैकोनषष्टितमोऽध्यायः ५६

षष्ठितमोऽध्यायः

शेषउवाच

शत्रुघ्नोनिजवीराणांछिन्नान्बाहून्निरीक्ष्यन्
 उवाचतान्सुकुपितोरोषसंदंशिताधरः १
 केनवीरेणवोबाहुकृतंनसमकारिभोः
 तस्याहंबाहुकृतामिदेवगुप्तस्यवैभटाः २
 नजानातिमहामूढोरामचंद्रबलंमहत्
 इदानींदर्शयिष्यामिपराक्रांत्याबलंस्वकम् ३
 सकुत्रवर्ततेवीरोहयःकुत्रमनोरमः
 कोवाऽगृह्णात्सुप्तसर्पान्मूढोज्ञात्वापराक्रमम् ४
 इतितेकथितावीराविस्मितादुःखिताभृशम्
 रामचंद्रप्रतिनिधिंबालकंसमशंसत ५
 सश्रुत्वारोषताम्राक्षोबालकेनहयग्रहम्
 सेनान्यवैकालजितमाज्ञापयद्युयुत्सुकः ६
 सेनानीःसकलांसेनाव्यूहयस्वममाज्ञया
 रिपुःसंप्रतिगंतव्योमहाबलपराक्रमः ७
 नायंबालोहरिर्नूनंभविष्यतिहयंधरः
 अथवात्रिपुरारिःस्यान्नान्यथामद्धयापहत् ८
 अवश्यंकदनंभावि सैन्यस्यबलिनोमहत्
 स्वच्छंदचरितैःखेलन्नास्तेनिर्भयधीःशिशुः ९
 तत्रगंतव्यमस्माभिःसन्नद्धैरिपुदुर्जयैः
 एतन्निशम्यवचनंशत्रुघ्नस्यससैन्यपः १०
 सज्जीचकारसेनांतांदुर्व्यूढांचतुरंगिणीम्
 सज्जांतांशत्रुजिद्दृष्ट्वाचतुरंगयुतांवराम् ११
 आज्ञापयत्तोगंतुंयत्रबालोहयंधरः
 साचचालतदासेनाचतुरंगसमन्विता १२
 कंपयंतीमहीभागंत्रासयंतीरिपून्बलात्
 सेनानीस्तंददर्शाथबालकंरामरूपिणम् १३
 विचार्यरामप्रतिममब्रवीद्वचनंहितम्
 बालमुंचहयश्रेष्ठंरामस्यबलशालिनः १४

सेनानीःकालजिन्नामतस्यभूपस्यदुर्मदः
 त्वारामप्रतिमंदृष्ट्वाकृपामेहदिजायते १५
 अन्यथातवमेदौस्थ्याज्जीवितंनभविष्यति
 एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यभटस्यहि १६
 जहासकिंचिदाकोपादुवाचचवचोद्भुतम्
 गच्छमुक्तोसितंरामंकथयस्वहयग्रहम् १७
 त्वत्तोबिभेमिनोशूरवाक्येननयशालिना
 ममात्रगणनानास्तित्वादृशाःकोटयोयदि १८
 मातृपादप्रसादेनतूलीभूतानसंशयः
 कालजित्तवयन्नाममात्राकारिमनोज्ञया १९
 पक्वबिंबफलस्येववर्णतोचवीर्यतः
 दर्शयस्वाधुनावीर्यस्वनामबलचिह्नितः २०
 मांकालंतवसंजित्यसत्यनामाभविष्यसि
 शेषउवाच
 सवाक्यैःपविनातुल्यैर्भिन्नःसुभटशेखरः २१
 चुकोपहृदयेऽत्यंतजगादवचनंपुनः
 कस्मिन्कुलेसमुत्पत्तिःकिंनामासिचबालक
 त्वन्नामनाभिजानामिकुलंशीलंवयस्तथा २२
 पादचारंरथस्थोऽहमधर्मेणकथंजये
 तदात्यंतंप्रकुपितोजगादवचनंपुनः २३
 कुलेनकिंचशीलेननाम्नावासुमनोहदा
 लवोऽहलवतःसर्वाञ्जेष्यामिरिपुसैनिकान् २४
 इदानींत्वामपिभटंकरिष्येपादचारिणम्
 इत्थमुक्त्वाधनुःसज्यंचकारसलवोबली २५
 टंकारयामासतदावीरानाकंपयन्हृदि
 वाल्मीकिंप्रथमंस्मृत्वाजानकींमातरंलवः २६
 मुमोचबाणान्निशितान्सद्यःप्राणापहारिणः
 कालजित्स्वधनुःकृत्वासज्यंचकोपसमन्वितः २७
 ताडयामासजवनोलवरंणविशारदः
 तद्वाणाञ्छतधाछित्वाक्षणाद्वेगात्कुशानुजः २८

सेनान्यं विरथं च क्रेवसुभिः स्वशरोत्तमैः
 विरथोगजमानीतमारुरोहभटैर्निजैः २९
 मदोन्मत्तं महावेगं सप्तधा प्रस्रवान्वितम्
 गजारूढं तु तदृष्ट्वा दशभिर्धनुषोगतैः ३०
 बाणैर्विव्याध विहसन् सर्वान् रिपुगणाञ्जयी
 कालजित्तस्य वीर्यं तु दृष्ट्वा विस्मितमानसः ३१
 गदां मुमोच महतीं महायसविनिर्मिताम्
 आपतन्तीं गदां वेगाद्भारायुतविनिर्मिताम् ३२
 त्रिधा चिच्छेद तरसा क्षुरप्रैः सकुशानुजः
 परिघं निशितं घोरं वै रिप्राणहरोदितम् ३३
 मुक्तं पुनस्तेन लवश्चिच्छेद तरसान्वितः
 छित्त्वा तत्परिघं घोरं कोपादारक्तलोचनः ३४
 गजोपस्थे समारूढं मन्यमानश्चुकोपह
 तत्क्षणादच्छिनत्तस्य शृङ्गां खड्गेन दन्तिनः ३५
 दंतयोश्चरणौ धृत्वा रुरोह गजमस्तके
 मुकुटं शतधा कृत्वा कवचं तु सहस्रधा ३६
 केशेष्वकृष्य सेनान्यं पातयामास भूतले
 पातितः स गजोपस्थात्सेनानीः कुपितः पुनः ३७
 हृदये ताडयामास मुष्टिनावज्रमुष्टिना
 स आहतो मुष्टिभिस्तु क्षुरप्रान्निशिताञ्छरान् ३८
 मुमोच हृदये क्षिप्रं कुंडलीकृतधन्ववान्
 सरराजरणोपांते कुंडलीकृतचापवान् ३९
 शिरस्त्रंकवचं बिभ्रदभेद्यं शरकोटिभिः
 स विद्धः सायकैस्तीक्ष्णैस्तं हंतुं खड्गमाददे ४०
 दशत्रोषात्स्वदशनान्निःश्वसन्नुच्छ्वसन्मुहुः
 खड्गहस्तं समायातं शूरं सेनापतिं लवः ४१
 चिच्छेद भुजमध्यं तु स खड्गः पाणिरापतत्
 छिन्नं खड्गधरं हस्तं वीक्ष्य कोपाच्चमूपतिः ४२
 वामेन गदया हंतुं प्रचक्राम भुजेन तम्
 सोऽपि चिन्नो भुजस्तस्य सांगदस्तीक्ष्णसायकैः ४३

तदाप्रकुपितोवीरःपादाभ्यामहनल्लवम्
 लवःपादाहतस्तस्यनचचालरणांगणे ४४
 स्रजाहतोद्विपइवचरणच्छेदनंव्यधात्
 तदापितंमौलिनासौप्रहर्तुमुपचक्रमे ४५
 तदालवश्चमूनाथंमन्यमानोऽधिपौरुषम्
 करवालंसमादायकरेकालानलोपमम् ४६
 अच्छिनच्छिरएतस्यमहामुकुटशोभितम्
 हाहाकारोमहानासीच्चमूनाथेनिपातिते ४७
 सैनिकाःपरिसंकुद्दालवंहंतुंसमागताः
 लवस्तान्स्वशराघातैःपलायनपरान्व्यधात् ४८
 छिन्नाभिन्नांगकाःकेचिद्गताकेचिद्रणांगणात्
 सनिवार्याखिलान्योधान्विजगाहचमूंमुदा ४९
 वाराहइवनिःश्वस्यप्रलयेसुमहार्णवम्
 गजाभिन्नाद्विधाजातामौक्तिकैःपूरितामही ५०
 दुर्गमाभूद्भटाग्र्याणांपर्वतैर्व्यापृतायथा
 अश्वाःकनकपल्याणारुचिरारत्नराजिताः ५१
 अपतन्नुधिराप्लुष्टेहृदेबलसुशोभिताः
 रथिनःकरमध्यस्थधनुर्दंडसुशोभिनः ५२
 रथोपस्थेनिपतिताःस्वर्गगाइववैसुराः
 संदष्टौष्ठपुटावक्त्रभ्रमल्लक्ष्मीविलक्षिताः ५३
 पतितास्तत्रदृश्यंतेवीरारणविशारदाः
 सुस्त्रावशोणितसरिद्धयमस्तककच्छपा ५४
 महाप्रवाहललितावैरिणांभयकारिका
 केषांचिद्वाहविशिष्टन्नाःकेषांपादाविकर्तिता ५५
 केषांकर्णाश्चनासाश्चकेषांकवचकुंडले
 एवंतुकदनंजातंसेनान्यांपतितेरणे ५६
 सर्वेनिपतितावीरानकेचिज्जीवितास्ततः
 लवोजयंरणेप्राप्यवैरिवृंदंविजित्यच ५७
 अन्यागमनशंकायांमनःकुर्वन्नवैक्षत
 केचिदुर्वरितायुद्धाद्भाग्येननरणेमृताः ५८

शत्रुघ्नंसविधेजग्मुःशंसितुंवृत्तमद्भुतम्
 गत्वातेकथयामासुर्यथावृत्तरणांगणे ५६
 कालजिन्निधनंबालाच्चित्रकारिरणोद्यमम्
 तच्छ्रुत्वाविस्मयंप्राप्तःशत्रुघ्नस्तानुवाचह ६०
 हसन्रोषाद्दशन्दंतान्बालग्राहहयंस्मरन्
 रेवीराःकिंमदोन्मत्तायूयंकिंवाछलग्रहाः ६१
 किंवावैकल्यमायातंकालजिन्मरणंकथम्
 यःसंख्येवैरिवृंदानांदारुणःसमितिजयः ६२
 तंकथंबालकोजीयाद्यमस्यापिदुरासदम्
 शत्रुघ्नवाक्यंसंश्रुत्यवीराःप्रोचुरसृक्प्लुताः ६३
 नास्माकंमदमत्तादिनच्छलोनचदेवनम्
 कालजिन्मरणंसत्यंलवाज्जानीहिभूपते ६४
 बलंचकृत्स्नमथितंबालेनातुलशौडिना
 अतःपरंतुयत्कार्ययेप्रेष्यान्वरोत्तमाः ६५
 बालंज्ञात्वाभवान्नात्रकरोतुबलसाहसम्
 इतिश्रुत्वावचस्तेषांवीराणांशत्रुहातदा ६६
 सुमतिंचमतिश्रेष्ठमुवाचरणकारणे ६७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकुशलवयुद्धे
 सैन्यपराजयकालजित्सेनानीमरणं नामषष्ठितमोऽध्यायः ६०

एकषष्ठितमोऽध्यायः

शत्रुघ्नउवाच
 जानासिकिंमहामंत्रिन्कोबालोहयमाहरत्
 येनमेक्षपितंसर्वबलंवारीधिसन्निभम् १
 सुमतिरुवाच
 स्वामिन्नयंमुनिश्रेष्ठवाल्मीकेराश्रमोमहान्
 क्षत्रियाणामत्रवासोनास्त्येवपरतापन २
 इंद्रोभविष्यतिपरममर्षीहयमाहरत्
 पुरारिवान्यथावाहंतवकःसमुपाहरेत् ३
 कालजिद्येननाशंवैप्राप्तःपरमदारुणः

तंप्रतिश्रीमहाराजगंताकःपुष्कलान्यतः ४
 त्वंचवीरैर्भटैःसर्वैराजभिःपरिवारितः
 तत्रगच्छस्वसैन्येनमहताशत्रुकृतन ५
 गत्वासजीवितंवीरंबद्ध्वातुकुतुकार्थिने
 दर्शयिष्यामिरामायमतंमेत्वदमादृतम् ६
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवीरान्सर्वान्समादिशत्
 सैन्येनमहतायातयूयमायामिपृष्ठतः ७
 निर्दिष्टास्तेक्षणाद्वीराजगमुर्यत्रलवोबली
 धनुर्विस्फारयंस्तत्रसुदृढंगुणपूरितम् ८
 आयातंतन्महदृष्ट्वाबलंवीरप्रपूरितम्
 नकिंचिन्मनसाबिभ्येलवेनबलशालिना ९
 लवःसिंहइवोत्तस्थौमृगान्मत्वाऽखिलान्भटान्
 धनुर्विस्फारयन्नोषाच्छरान्मुचन्सहस्रशः १०
 तेशरैःपीडयमानास्तुमहारोषेणपूरिताः
 वीरंबालंमन्यमानाःसंमुखंप्राद्रवंस्तदा ११
 वीरान्सहस्रशोदृष्ट्वाभ्रमिभिःपर्यवस्थितान्
 लवोजवेनसंधायशरान्नोषप्रपूरितः १२
 भ्रमिराद्यासहस्रेणद्वितीयायुतसंख्यया
 तृतीयायुतयुग्मेनतुरीयायुतपंचभिः १३
 पंचमीलक्षयोधानांषष्ठीयोधायुताधिकैः
 सप्तमीलक्षयुग्मेनसप्तभिर्भ्रमिभिर्वृतः १४
 मध्येलवोभ्रमिव्याप्तःसचरन्वह्निवत्तदा
 दाहयामाससर्वान्वैसैनिकान्भ्रमिकारकान् १५
 काचित्खड्गैःशरैःकाचित्काचित्प्रासैश्चकुंतलैः
 पट्टिशैःपरिवैःसर्वाभ्रमिर्भग्नमहात्मना १६
 सप्तभिर्भ्रमिभिर्मुक्तोरराजसकुशानुजः
 मेघवृंदविनिर्मुक्तःशशीवशरदागमे १७
 प्राहरत्सर्वथायोधान्भिदन्गजकरान्बहून्
 छिंदञ्छिरांसिवीराणांचक्रभूणिमहांतिच १८
 अनेकेपतितावीरालवबाणप्रपीडिताः

मुमुहुःसमरेऽथान्येनष्टात्रन्येसुकातराः १९
 पलायनपरंसैन्यंलवबाणप्रपीडितम्
 वीक्ष्यवीरोरणयोद्धुंप्रायात्पुष्कलसंज्ञकः २०
 तिष्ठतिष्ठेतिचवदन्नोषपूरितलोचनः
 रथेसुहयशोभाढ्येतिष्ठन्प्रायाल्लवंबली २१
 सलवंप्रत्युवाचाथपुष्कलःपरमास्त्रवित्
 तिष्ठदत्तेमयासंख्येरथेसुहयशोभिते २२
 पदातिनात्वयायुद्धंकरोमिकिमथाहवे
 तस्मात्तिष्ठरथेपश्चाद्युद्ध्येऽहभवतासह
 एतद्वाक्यंनिशम्यासौलवःपुष्कलमब्रवीत् २३
 त्वयादत्तेरथेस्थित्वायुद्धंकुर्यामहंरणे
 तदामेपापमेवस्याञ्जयःसंदिग्धएवहि २४
 नवयंब्राह्मणावीरप्रतिग्रहपरायणाः
 वयंतुक्षत्रियानित्यंदानकर्मक्रियारताः २५
 इदानींत्वद्रथंकोपाद्भनज्मिप्रत्यहंभवान्
 पादचारीभवत्येवपश्चाद्युद्धंकरिष्यति २६
 पुष्कलोवाक्यमाकर्ण्यधर्मधैर्यसमन्वितम्
 विसिस्मायचिरंचित्तेधनुःसज्यमथाकरोत् २७
 तमात्तधनुषंदृष्ट्वालवःकोपसमन्वितः
 चापंचिच्छेदपाणिस्थंशरसंधानमाचरन् २८
 सयावत्सगुणंचापंकुरुतेतावदुद्धतः
 रथभंगंचकारास्यसमरेप्रहसन्बली २९
 भग्नंरथंस्वकंवीक्ष्यधनुश्छिन्नमहात्मना
 महावीरंमन्यमानःपदातिःप्राद्रवद्रणे ३०
 उभौधनुर्धरौवीरावुभावपिशरोद्धतौ
 उभौक्षतजविप्लुष्टौछिन्नसन्नाहितावुभौ ३१
 परस्परंबाणघातविशीर्णावपुलक्षितौ
 जयाकांक्षांप्रकुर्वतौपरस्परवधैषिणौ ३२
 जयंतकार्तिकेयौवापुरारिःपुरभिद्यथा
 एवंपरस्परंयुद्धंप्रकुर्वाणौरणांगणे ३३

पुष्कलः प्रत्युवाचाथबालंशूरशिरोमणे
 त्वादृशोनमयादृष्टः कश्चिद्वीरशिरोमणिः ३४
 शिरस्तेपातयाम्यद्यबाणैः शितसुपर्वभिः
 मापलायस्वसमरेप्राणान् रक्षस्व संयतः ३५
 एवमुक्त्वा लवं वीरं चकार शरपंजरे
 पुष्कलस्य शराभूमौ नभसि व्याप्य संस्थिताः ३६
 शरपंजरमध्यस्थो लवः पुष्कलमब्रवीत्
 महत्कर्मकृतं वीरयन्मां बाणैरपीडयत् ३७
 इत्युक्त्वा बाणसंघातं प्रच्छिद्य वचनं पुनः
 जगाद पुष्कलं वीरः शरसंधानकोविदः ३८
 पालयात्मानमाजिस्थं मच्छराघातपीडितः
 पतिष्यसि महीपृष्ठेरुधिरेण परिप्लुतः ३९
 एवमुक्तं समाकर्ण्य पुष्कलः कोपसंयुतः
 रणे संयोधयामास लवं वीरं महाबलम् ४०
 लवः प्रकुपितो बाणं तीक्ष्णं वैरिविदारणम्
 जग्राह लवतः कोशादाशीविषमिव क्रुधा ४१
 जाज्वल्यमानः स शरश्चापमुक्तो लवस्य च
 हृदयं भेत्तुमुद्युक्तश्छिन्नो भारतिना शुसः ४२
 छिन्ने भारतिना संख्ये शरेण प्राणहारिणा
 अत्यंतं कुपितो घोरं शरमन्यं समाददे ४३
 आकर्णाकृष्टचापेन समुक्तो निशितः शरः
 बिभेद हृदयं तस्य पुष्कलस्य महारणे ४४
 भिन्नो वक्षसि वीरेण सायकेनाशुगामिना
 पपात धरणीपृष्ठे महाशूरशिरोमणिः ४५
 पतितं तं समालोक्य पुष्कलं पवनात्मजः
 गृहीत्वाराघवभ्रात्रे ददौ मूर्च्छासमन्वितम् ४६
 मूर्च्छितं तं समालोक्य शोकविह्वलमानसः
 हनूमांतं लवं हंतुं निदिदेश क्रुधान्वितः ४७
 हनूमान् क्रोधसंप्लुष्टो लवं संख्ये महाबलम्
 विजेतुं तरसा प्रागाद्वृक्षमुद्यम्य शाल्मलिम् ४८

वृक्षेणहतवान्मूर्ध्निलवस्यहनुमान्बली
 तमापतंतंतरसाचिच्छेदशतधालवः ४६
 छिन्नेनगेपुनःकोपाद्वृक्षानुत्पाटयमूलतः
 ताडयामासहृदयेमस्तकेचमहाबलः ५०
 यान्यान्वृक्षान्समाहृत्याताडयत्पवनात्मजः
 तांस्तांश्चिच्छेदतरसाबलवान्नतपर्वभिः ५१
 तदाशिलाःसमुत्पाटयगंडशैलोपमाःकपिः
 पातयामासशिरसिचिप्रवेगेनमारुतिः ५२
 सन्नाहतःशिलासंघैःसंख्येकोदंडमुन्नयन्
 बाणैस्ताश्चूर्णयामासयंत्रिकाभिर्यथाकणाः ५३
 तदात्यंतप्रकुपितोमारुतिःपुच्छवेष्टनम्
 चकारसमरोपांतेलवस्यबलिनःकृती ५४
 स्वंपुच्छेनसमाविद्धंवीक्ष्यस्वांबांहदिस्मरन्
 मुष्टिनाताडयामासलांगूलंमारुतेर्बली ५५
 तन्मुष्टिघातव्यथितोमारुतिस्तममूमुचत्
 समुक्तःपुच्छतोयुद्धेशरान्मुचन्नभूद्वली ५६
 दुर्वारशरघातेनसंपीडिततनुःकपिः
 बाणवर्षमन्यमानोदुःसहंसमरेबहु ५७
 किंकर्तव्यमितोऽस्माभिःपलाय्ययदिगम्यते
 तदामेस्वामिनोलज्जाताडयेद्वालकोऽत्रमाम् ५८
 ब्रह्मदत्तवरत्वात्तुमूर्च्छानमरणंनहि
 दुःसहाबाणपीडात्रकिंकर्तव्यंमयाधुना ५९
 शत्रुघ्नःसमरेगत्वाजयंप्राप्नोतुबालकात्
 अहंतावज्रयाकांक्षीशयेकपटमूर्च्छया ६०
 इत्येवंमानसेकृत्वापपातरणमंडले
 पश्यतांसर्ववीराणांकपटेनविमूर्च्छितः ६१
 तंमूर्च्छितंसमाज्ञायहनूमंतंमहाबलम्
 जघानसर्वानृपतीञ्छरमोक्षविचक्षणः ६२

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे

हनुमत्पतनंनामैकषष्टितमोऽध्यायः ६१

द्विषष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच

मूर्च्छितमारुतिंश्रुत्वाशत्रुघ्नःशोकमाययौ
किंकर्तव्यमयासंख्येबालकोऽयमहाबलः १
स्वयंरथेहेममयेतिष्ठन्वीरवरैःसह
योद्धुंप्रागाल्लवोयत्रविचित्ररणकोविदः २
लवंददर्शिशिशुतांप्राप्तंराममिवक्षितौ
धनुर्बाणकरंवीरान्क्षिपंतंरणमूर्धनि ३
विचारयामासतदाकोऽयरामस्वरूपधृक्
नीलोत्पलदलश्यामंवपुर्बिभ्रन्मनोहरम् ४
एषवैदेहतनुजासुतोभवतिनान्यथा
अस्मान्विजित्यसमरेयास्यतेमृगराडिव ५
अस्माकंनोजयोभाव्यःशक्त्याविरहितात्मनाम्
अशक्ताःकिंकरिष्यामःसमरेरणकोविदाः ६
इत्येवंसविचार्याथबालकंतुवचोऽब्रवीत्
रणेकुतुककर्तारंवीरकोटिनिपातकम् ७
कस्त्वंबालरणेऽस्माकंवीरान्पातयसिद्धितौ
नजानीषेबलंराज्ञोरामस्यदनुजार्दिनः ८
कातेमातापिताकस्तेसुभाग्योजयमाप्तवान्
नामकिंविश्रुतंलोकेजानीयांतेमहाबल ९
मुञ्चवाहःकथंबद्धःशिशुत्वात्तत्त्वमामिते
आयाहिरामंवीक्षस्वदास्यतेबहुलंतव १०
इत्युक्तोबालकोवीरोवचःशत्रुघ्नमावदत्
किंतेनाम्नाथपित्रावाकुलेनवयसातथा ११
युध्यस्वसमरेवीरचेत्त्वंबलयुतोभवेः
कुशंवीरंनमस्कृत्यपादयोर्याहिनान्यथा १२
भ्रातारामस्यवीरोभूनावयोर्बलिनांवरः
वाहंविमोचयबलाच्छक्तिस्तेविद्यतेयदि १३
इत्युक्त्वाशरसंधानंकृत्वाप्राहरदुर्द्धटः
हृदयेमस्तकेचैवभुजयोरणमंडले १४

तदाप्रकुपितो राजा धनुःसज्यमथाकरोत्
 नादयन्मेघगंभीरं त्रासयन्निव बालकम् १५
 बाणानपरिसंख्यातान्मुमोच बलिनां वरः
 बालो बलेन चिच्छेद सर्वास्तान्सायकव्रजान् १६
 लवस्यानेकधामुक्तैर्बाणैर्व्याप्तमहीतलम्
 व्यतीपाते प्रदत्तस्य दानस्येवाक्षयंगताः १७
 ते बाणाव्योमसकलं व्याप्नुवन्लवसंधिताः
 सूर्यमंडलमासाद्य प्रवर्तते समंततः १८
 मारुतो नाविशद्यत्र बाणपंजरगोचरे
 मनुष्याणां तु कावार्ताक्षणा जीवितशंसिनाम् १९
 तद्बाणान्विस्तृतान्दृष्ट्वा शत्रुघ्नो विस्मयंगतः
 अच्छिनच्छतसाहस्रं बाणमोच नकोविदः २०
 ताञ्छिन्नान्सायकान्सर्वान्स्वीयान्दृष्ट्वा कुशानुजः
 धनुश्चिच्छेद तरसा शत्रुघ्नस्य महीपतेः २१
 सोऽन्यद्धनुरुपादाय यावन्मुंचतिसायकान्
 तावद्बभञ्ज सरथं सायकैः शितपर्वभिः २२
 करस्थमच्छिनच्चापं सुदृढं गुणपूरितम्
 तत्कर्मापूजयन्वीरारणमंडलवर्तिनः २३
 सच्छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः
 अन्यं रथं समास्थाय ययौ योद्धुं लवंबलात् २४
 अनेकबाणनिर्भिन्नः स्रवद्रक्तकलेवरः
 पुष्पितः किंशुक इव शुशुभेरणमध्यगः २५
 शत्रुघ्नबाणप्रहतः परं कोपमुपागमत्
 बाणसंधानचतुरः कुंडलीकृतचापवान् २६
 विशीर्णकवचं देहं शिरोमुकुटवर्जितम्
 स्रवद्रक्तपरिप्लुष्टं शत्रुघ्नस्य चकार सः २७
 तदारामानुजः क्रुद्धो दशबाणाञ्छिताग्रकान्
 मुमोच प्राणसंहारकारकान् कुपितो भृशम् २८
 सतांस्तांस्तिलशः कृत्वा बाणैर्निशितपर्वभिः
 ताडयामास हृदये शत्रुघ्नस्याष्टभिः शरैः २९

अत्यंतबाणपीडार्तोलंबलिनमुत्स्मरन्
 दुःसहंमन्यमानस्तंशरान्मुंचन्नभूतदा ३०
 तदालवेनतीक्ष्णेनहृदिभिन्नोविशालके
 अर्धचंद्रसमानेनतीक्ष्णपर्वसुशोभिना ३१
 सविद्धोहृदिबाणेनपीडांप्राप्तःसुदारुणाम्
 पपातस्यंदनोपस्थेधनुःपाणिःसुशोभितः ३२
 शत्रुघ्नमूर्छितंदृष्ट्वानृपाश्चसुरथादयः
 दुद्रुवुर्लवमुद्युक्ताजयप्राप्त्यैरणेतदा ३३
 सुरथोविमलोवीरोराजावीरमणिस्तथा
 सुमदोरिपुतापाद्याःपरिववृश्चसंयुगे ३४
 केचित्क्षुरप्रैर्मुसलैःकेचिद्बाणैःसुदारुणैः
 प्रासैःपरशुभिःकेचित्सर्वतःप्राहरन्नुपाः ३५
 तानधर्मेणयुद्धोत्कान्दृष्ट्वावीरशिरोमणिः
 दशभिर्दशभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ३६
 तेबाणवर्षविहतारणमध्येसुकोपनाः
 केचित्पलायिताःकेचिन्मुमुहुर्युद्धमंडले ३७
 तावत्सराजाशत्रुघ्नोमूर्च्छासंत्यज्यसंगरे
 लवंप्रायान्महावीरंयोद्धुंबलसमन्वितः ३८
 आगत्यतलंलवंप्राहधन्योसिशिशुसन्निभः
 नबालस्त्वंसुरःकश्चिच्छलितुंमांसमागतः ३९
 केनापिनहिवीरेणपातितोरणमंडले
 त्वयाहंप्रापितोमूर्च्छासमक्षममपश्यतः ४०
 इदानींपश्यमेवीर्यत्वांसंख्येपातयाम्यहम्
 सहस्वबाणमेकंत्वंमापलायस्वबालक ४१
 इत्युक्त्वासमरेबालंशरमेकंसमाददे
 यमवक्त्रसमंघोरंलवणोयेनघातितः ४२
 संधायबाणंजाज्वल्यंहृदिभेत्तुंमनोदधत्
 लवंवीरसहस्राणांवह्निवत्सर्वदाहकम् ४३
 तंबाणंप्रज्वलंतंसद्योतयंतंदिशोदश
 दृष्ट्वासस्मारबलिनंकुशंवैरिनिपातिनम् ४४

यद्यस्मिन्समयेवीरोभ्रातास्याद्वलवान्मम

तदाशत्रुघ्नवशतानमेस्याद्भयमुल्बणम् ४५

एवंतर्कयतस्तस्यलवस्यचमहात्मनः

हृदिलग्नोमहाबाणोघोरःकालानलोपमः ४६

मूर्च्छांप्रापतदावीरोभूपसायकसंहतः

संगरेसर्ववीराणांशिरोभिःसमलंकृते ४७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे

लवमूर्च्छानामद्विषष्टितमोऽध्यायः ६२

त्रिषष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच

लवंविमूर्च्छितं दृष्ट्वा बलिवैरिविदारणम्

शत्रुघ्नोजयमापेदेरणमूर्ध्नि महाबलः १

लवंबालं रथे स्थाप्य शिरस्त्राणाद्यलंकृतम्

रामप्रतिनिधिं मूर्त्या ततो गंतुमियेषसः २

स्वमित्रं शत्रुणाग्रस्तमिति दुःखसमन्विताः

बालामात्रेऽस्य सीतायै त्वरिताः संन्यवेदयन् ३

बाला ऊचुः

मातर्जानकिते पुत्रो बलाद्वाहमपाहरत्

कस्यचिद्भूपवर्यस्य बल युक्तस्य मानिनः ४

ततो युद्धमभूद्घोरं तस्य सैन्येन जानकि

तदा वीरेण पुत्रेण तव सर्वं निपातितम् ५

पश्चादपि जयं प्राप्तः सुतस्तव मनोहरः

तं भूपं मूर्च्छितं कृत्वा जयमापरणांगणे ६

ततो मूर्च्छां विहायैष राजा परमदारुणः

संकुप्य पातयामास तव पुत्रं रणांगणे ७

अस्माभिर्वारितः पूर्वमागृहाण हयोत्तमम्

अस्मान्सर्वांश्च धिक्कृत्य ब्राह्मणान्वेद पारगान् ८

इति वाक्यं शिशूनां सासमाकर्ष्य सुदारुणम्

पपात भूतलोपस्थे दुःखयुक्ता रुरोद ह ९

सीतोवाच

कथंनृपोदयाहीनोबालेनसहयुध्यति
 अधर्मकृतदुर्बुद्धिर्योमद्वालंन्यपातयत् १०
 लववीरभवान्कुत्रवर्ततेऽतिबलान्वितः
 कथंत्वंनिष्कृपस्याहोराज्ञोऽहार्षीद्धयोत्तमम् ११
 त्वंबालस्तेदुराक्रांताःसर्वशस्त्रविशारदाः
 रथस्थाविरथस्त्वंवैकथंयुद्धंसमंभवेत् १२
 ताताहंतुत्वयासार्द्धरामत्यागासुखंजहौ
 इदानींरहितायुष्मत्कथंजीवामिकानने १३
 एहिमांमुंचयज्ञाश्वंगच्छत्वेषमहीपतिः
 महुःखंनाभिजानासिममदुःखप्रमार्जकः १४
 कुशोयद्यभविष्यत्सरणेवीरशिरोमणिः
 अमोचयिष्यदधुनाभवंतंभूपपार्श्वतः १५
 सोऽपिमदैवतोनास्तिसमीपेकिंकरोम्यतः
 दैवमेवममाप्यत्रकारणंदुःखसंभवे १६
 एवमादिबहुश्रीमत्येषावैविललापह
 पादांगुष्ठेनलिखतीभूमिनेत्रद्वयाश्रुभिः १७
 बालान्प्रतिजगादासौपृथुकःसचभूपतिः
 कथंमत्सुतमापात्यरणेकुत्रगमिष्यति १८
 इतिवाक्यंवदत्येषाजानकीपतिदेवता
 तावत्कुशस्तुसंप्राप्तउज्जयिन्यामहर्षिभिः १९
 माघासितचतुर्दश्यामहाकालंसमर्च्यच
 प्राप्यभूरिवरांस्तस्मादागमन्मातृसन्निधौ २०
 जानकींविह्वलांदृष्ट्वा नेत्रोद्धूताश्रुविक्लवाम्
 शोकविह्वलदीनांगींबभाषेयावदुत्सुकः २१
 तदास्वबाहुरवदत्स्फुरद्युद्धाभिशंसनः
 हृदयेचरणोत्साहोबभूवातिरथस्यहि २२
 सप्रत्युवाचजननींदीनगद्गदभाषिणीम्
 मातस्तवगतंदुःखंमयिपुत्रउपस्थिते २३
 मयिजीवतितेनेत्रादश्रूणिभुविनोपतन्

प्रसूमुवाचाश्रुखिन्नां दीनगद्गदभाषिणीम् २४
 कुशोदुःखमितः सद्योदुःखितां धीरमानसः
 ममभ्राता लवः कुत्र वर्तते वैरिर्मर्दनः २५
 सदामामागतं ज्ञात्वा प्रहर्षन्सन्निधावियात्
 न दृश्यते कथं वीरः कुत्र रंतुंगतो बली २६
 केन वा सह बालत्वाद्गतो मां वै निरीक्षितुम्
 किं त्वं रोदिषि मे मातर्लवः कुत्र स वर्तते २७
 तन्मे कथय सर्वं यत्तव दुःखस्य कारणम्
 तच्छ्रुत्वा पुत्रवाक्यं सा दुःखिता कुशमब्रवीत् २८
 लवो धृतो नृपेणात्र केन चिद्धयरक्षिणा
 बबन्ध बालको मे त्रहयं यागक्रियोचितम् २९
 तद्रक्षकान् बहूञ्जिग्ये एकोऽनेकान् रिपून् बली
 राजा तं मूर्च्छितं कृत्वा बन्धरणमूर्धनि ३०
 बालका इति मामूचुः सह गंतार एव हि
 ततोऽह दुःखिता जाता निशम्य लवमाधृतम् ३१
 त्वं मोचय बलात् तस्मात्काले प्राप्तो नृपोत्तमात्
 निशम्य मातुर्वचनं कुशः कोपसमन्वितः
 जगाद तां दशन्नोष्ठं दतैर्दतान्विनिष्पिषन् ३२
 कुश उवाच
 मातर्जानीहितं मुक्तं लवं पाशस्य बन्धनात्
 इदानीं हन्मि तं बाणैः समग्रबलवाहनम् ३३
 यदि देवोऽमरो वापि यदि शर्वः समागतः
 तथापि मोचयेत् तस्माद्बाणैर्निशितपर्वभिः ३४
 मारो दिषि मातरि हवीराणां रणमूर्छितम्
 कीर्तयेऽत्र भवत्येव पलायनमकीर्तये ३५
 देहि मे कवचं दिव्यं धनुर्गुणसमन्वितम्
 शिरस्त्राणं च मे मातः करवालं तथा शितम् ३६
 इदानीं यामि समरे पातयामि बलं महत्
 मोचयामि भ्रातरं स्वं रणमध्याद्विमूर्छितम् ३७
 न मोचयाम्यद्य पुत्रं तव मातर्महारणात्

तदातौमेभवत्पादौसंरुष्टौभवतांक्षितौ ३८
 शेषउवाच
 इतिवाक्येनसंतुष्टाजानकीशुभलक्षणा
 सर्वप्रादादस्त्रवृंदंजयाशीर्भिर्नियुज्यतम् ३९
 प्रयाहिपुत्रसंग्रामंलवंमोचयमूर्च्छितम्
 इत्याज्ञप्तःकुशःसंख्येकवचीकुंडलीबली ४०
 मुकुटीकरवालीचचर्मधारीधनुर्धरः
 अक्षयाविषुधीकृत्वास्कंधयोःसिंहवीर्ययोः ४१
 जगामतरसानत्वामातृपादौरथाग्रणीः
 वेगेनयावद्युद्धायगच्छतिक्षिप्रमाहवे ४२
 तावद्दर्शस्वलवंवैरिवृंदनिपातकम्
 आयातंतंकुशंवीराददृशुःसुमहाभटाः ४३
 कृतांतमिवसंहर्तुंसर्वविश्वमुपस्थितम्
 लवोमहाबलंदृष्ट्वाकुशंभ्रातरमागतम् ४४
 अत्यंतंवह्निवद्युद्धेदिदीपेवायुनासमम्
 रथादुन्मुच्यचात्मानंयुद्धायसविनिर्गतः ४५
 कुशःसर्वान्रणस्थान्वैवीरान्पूर्वदिशिक्षिपत्
 पश्चिमायांदिशिलवःकोपात्सर्वान्समैरयत् ४६
 कुशबाणव्यथाव्याप्तालवसायकपीडिताः
 सैन्येजनामुनेसर्वेउत्कल्लोलांबुधिभ्रमाः ४७
 कुशेनचलवेनाथशरव्रातैःप्रपीडितम्
 नशर्मलेभेसकलंसैन्यंवीरप्रपूरितम् ४८
 इतस्ततःप्रभ्रान्तद्वलंत्रस्तंपुनःपुनः
 नकुत्रचिद्रणेस्थित्वायुद्धमैच्छद्वलान्वितः ४९
 एतस्मिन्समयेराजाशत्रुघ्नःपरतापनः
 कुशंवीरंययौयोद्धुंतादृशंलवसन्निभम् ५०
 कुशंदृष्ट्वाबलाक्रांतंराममूर्तिसमप्रभम्
 रथेतिष्ठन्हेममयेजगादपरवीरहा ५१
 शत्रुघ्नउवाच
 कोऽसित्वंसन्निभोभ्रात्रालवेनसुमहाबलः

किं नामासिमहावीरकस्तेतातःक्वतेप्रसूः ५२
 कथं वनेद्विजैर्जुष्टेतिष्ठसित्वं नरर्षभ
 सर्वशंसयथायुध्येत्वया सह महाबल ५३
 इति वाक्यं समाकर्ण्य कुशः प्रोवाच भूमिपम्
 मेघगंभीरया वाचानादयन् रणमंडलम् ५४
 केवलं सुषुवे सीतापतिव्रतपरायणा
 वनेव सा वोवाल्मीकेश्वरणा च न तत्परी ५५
 मातृसेवासमुद्युक्तौ सर्वविद्याविशारदौ
 कुशोलव इति प्रख्यामागतौ भूपतेऽनघ ५६
 कस्त्वं वीरो रणश्लाघी किमर्थं हयसत्तमः
 मुक्तोऽस्ति समरे त्वद्यजेतासि बलसंयुतः ५७
 युध्यस्व त्वं मया सार्द्धं यदि वीरोऽसि भूमिप
 इदानीं पातयिष्यामि भवं तं रणमूर्धनि ५८
 शत्रुघ्नस्तं सुतं ज्ञात्वा सीतायारामसंभवम्
 विसिष्मायस्व यंचित्ते कोपाद्धनुरुपाददत् ५९
 तमात्तधनुषं दृष्ट्वा कुशः कोपसमन्वितः
 विस्फारयामास धनुः स्वीयं सुदृढमुत्तमम् ६०
 मुमोच बाणान्निशिताञ्छत्रुघ्नः सर्वशस्त्रवित्
 तांश्चिच्छेद कुशः सर्वांस्त्रीलयाप्रहसन्रणे ६१
 बाणाश्च शतसाहस्राः कुशस्य च नृपस्य च
 भुवनं व्याप्नुवन् सर्वतश्चित्रमभवन्मुने ६२
 अग्न्यस्त्रेण कुशः सर्वान्ददाहतरसाबली
 शमयामास तं भूपः पर्जन्यास्त्रेण वीर्यवान् ६३
 शमयामास तं भूपो वायव्येनातिविक्रमः
 तदा वायुरभूत्तीव्रः सर्वतोरणमंडले
 पर्वतास्त्रेण तं वायुं क्षोभयंतं समावृणोत् ६४
 वज्रास्त्रेण नृपः संख्येचिच्छेद सनगोपलान्
 तदानारायणास्त्रं समुमोच कुश उद्भटः
 नारायणं तदा भूपं नाशकत्परिबाधितुम् ६५
 तदा प्रकुपितोऽत्यंतं कुशः कोपपरायणः

उवाचभूपंशत्रुघ्नमहाबलपराक्रमम् ६६
 जानामित्वांमहावीरसंग्रामेजयकारिणम्
 यत्त्वांनारायणास्त्रंमेनबबाधेभयानकम् ६७
 इदानींपातयाम्यद्यभूमौत्वांनृपतेशैः
 त्रिभिश्चेन्नकरोम्येतत्प्रतिज्ञां तर्हिमेशृणु ६८
 योमनुष्यवपुःप्राप्यदुर्लभंपुण्यकोटिभिः
 तन्नाद्रियेतसंमोहात्तस्यमेस्त्वत्रपातकम् ६९
 सावधानोभवानत्रभवतुप्रधानांगणे
 पातयामि क्षितौ सद्य इत्युक्त्वा स्वशरासने ७०
 शरंसरोपयामासघोरंकालानलप्रभम्
 लक्ष्मीकृत्यरिपोर्वक्षोविपुलंकठिनंमहत् ७१
 तंसंधितंशरंदृष्ट्वाशत्रुघ्नःकोपमूर्च्छितः
 मुमोचबाणान्निशितान्कुशत्वग्भेदकारकान् ७२
 सबाणोहृदयंतस्यभेत्तुंतत्प्रचचालवै
 घोररूपोवह्निमम्राशीविषवदुच्छ्वसन् ७३
 सबाणोनृपवर्येणरामंस्मृत्वाशुलक्षितः
 चिच्छेदकुशमुक्तंससायकंशितपर्वकम् ७४
 तदात्यंतंप्रकुपितःकुशोबाणस्यकृतनात्
 अपरंसायकंचापेदधारशितपर्वकम् ७५
 सयावत्तदुरोभेत्तुंकरोतिचबलोद्धुरः
 तंतावदच्छिनत्तस्यशरंकालानलप्रभम् ७६
 तदाकुशोमातृपादौस्मृत्वारोषसमन्वितः
 तृतीयंचापकेस्वीयेदधारशरमद्भुतम् ७७
 शत्रुघ्नस्तमपि क्षिप्रं चेतुं बाणं समाददे
 तावद्विद्धःशरेणासौपपातधरणीतले ७८
 हाहाकारोमहानासीच्छत्रुघ्नेविनिपातिते
 जयमापकुशस्तत्रस्वबाहुबलदर्पितः ७९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 शत्रुघ्नमूर्च्छनेकुशजयोनामत्रिषष्टितमोऽध्यायः ६३

चतुःषष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच

शत्रुघ्नपतितं वीक्ष्य सुरथः प्रवरो नृपः
 प्रययौ मणिना सृष्टेरथेतिष्ठन् महाद्भुते १
 पुष्कलस्तुरणे पूर्वपातितः सविचारयन्
 लवययौ तदा योद्धुं महावीरबलोन्नतम् २
 सुरथः कुशमासाद्य बाणान्मुच्यन्नेकधा
 व्यथयामास समरे महावीरशिरोमणिः ३
 सुरथं विरथं च क्रेबाणैर्दशभिरुच्छिखैः
 धनुश्चिच्छेदतरसा सुदृढं गुणपूरितम् ४
 अस्त्रप्रत्यस्त्रसंहारैः क्षैपणैः प्रतिक्षेपणैः
 अभवत्तुमुलं युद्धं वीराणां रोमहर्षणम् ५
 अत्यंतं समरोद्युक्ते सुरथे दुर्जये नृपे
 कुशः संचिंतयामास किंकर्तव्यं रणे मया ६
 विचार्य निशितं घोरं सायकं समुपाददे
 हननाय नृपस्यास्य महाबलसमन्वितः ७
 तमागतं शरं दृष्ट्वा कालानलसमप्रभम्
 छेतुं मतिं चकाराशुतावल्लग्नो महाशरः ८
 मुमूर्च्छसमरे वीरो महावीरबलस्ततः
 पपातस्यंदनोपस्थे सारथिस्तमुपाहरत् ९
 सुरथे पतिते दृष्ट्वा कुशं जयसमन्वितम्
 त्रासयंतं वीरगणानियाय पवनात्मजः १०
 समीरसूनुं प्रबलमायांतं वीक्ष्य वानरम्
 जहास दर्शयन् दंतान्कोपयन् निवतं क्रुधा ११
 उवाच च हनूमंत मे हित्वं मम संमुखम्
 भेत्स्ये बाणसहस्रेण मृतो यास्यसि यामिनीम् १२
 इत्युक्तो हनुमाञ्ज्ञात्वारामसूनुं महाबलम्
 स्वामिकार्यं प्रकर्तव्यमिति कृत्वा प्रधावितः १३
 शालमुत्पाट्य तरसा विशालं शतशाखिनम्
 कुशं वक्षसि संलक्ष्य ययौ योद्धुं महाबलः १४

शालहस्तंसमायांतंहनूमंतंमहाबलम्
 त्रिभिः क्षुरप्रैर्विव्याधहृदिचंद्रोपमैर्बली १५
 सबाणविद्धस्तरसाकुशेनबलशालिना
 शालेनहृदिसंजघ्रेदंतान्निष्पिष्यमारुतिः १६
 शालाहतस्तदाबालः किंचिन्नाकंपतस्मयात्
 तदावीराः प्रशंसांतुप्रचक्रुस्तस्यबाल्यतः १७
 सशालेनहतोवीरः संहारास्त्रंसमाददे
 संहन्तुंवैरिणंकोपात्कुशः सपरमास्त्रवित् १८
 संहारास्त्रंसमालोक्यदुर्जयंकुशमोचितम्
 दध्यौरामंस्वमनसाभक्तविघ्नविनाशकम् १९
 तदामुक्तंकुशेनाशुतदस्त्रंहृदिमारुतेः
 लग्नमहाव्यथाकारितेनमूर्च्छामितः पुनः २०
 मूर्च्छांप्राप्तंतुतदृष्ट्वाप्लवंगंबलसंयुतः
 विव्याधसायकैस्तीक्ष्णैः सैन्यंतत्सकलमहत् २१
 तस्यबाणायुतैर्भग्नंबलंसर्वरणांगणे
 पलायनपरंजातंचतुरंगसमन्वितम् २२
 तदाकपिपतिः कोपात्सुग्रीवोरक्षकोमहान्
 अभ्यधावन्नगान्नैकानुत्पाटयकुशमुद्धटम् २३
 कुशः सर्वान्प्रचिच्छेदलीलयाप्रहसन्नगान्
 पुनरप्यागतान्वृक्षांश्चिच्छेदतरसाबली २४
 अनेकबाणव्यथितः सुग्रीवः समरांगणे
 जग्राहपर्वतंघोरंकुशमस्तकमध्यतः २५
 कुशस्तंनगमायांतंवीक्ष्यबाणैरनेकधा
 निष्पिपेषचकाराशुमहारुद्रांगयोग्यताम् २६
 सुग्रीवस्तन्महत्कर्मदृष्ट्वाबालेननिर्मितम्
 जयाशाप्रतिनिर्वृत्तोबभूवसमरांगणे २७
 रणमध्येदुराक्रांतंकुशंलांगूलताडकम्
 अत्यमर्षीरुषाक्रांतस्तंहंतुंनगमाददे २८
 आत्मानंहंतुमुद्युक्तंवीक्ष्यसुग्रीवमादरात्
 ताडयामासबहुभिः सायकैः शितपर्वभिः २९

सताडितोबहुविधैःशरैःपीडासमन्वितः
 कुशंहंतुंसमारब्धोययौशालंसमाददे ३०
 तदापिचकुशोवीरोवारुणास्त्रंसमाददे
 बबन्धतंचपाशेनदृढेनसलवाग्रजः ३१
 सबद्धःपाशकैःस्निग्धैःकुशेनबलशालिना
 पपातरणमध्येवैमहावीरैरलंकृते ३२
 सुग्रीवंपतितंदृष्ट्वावीराःसर्वत्रदुद्रुवुः
 जयमापलवभ्रातामहावीरशिरोमणिः ३३
 तावल्लवोभटाञ्जित्वापुष्कलंचांगदंतथा
 प्रतापाग्रचंवीरमणितथान्यानपिभूभुजः ३४
 जयंप्राप्यरणेवीरोलवोभ्रातरमागमत्
 संग्रामेजयकर्तारंवैरिकोटिनिपातकम् ३५
 परस्परंप्रहृषितौपरिरंभंप्रकुर्वतः
 जयंप्राप्तौतदावार्तामुनेचक्रतुरुन्मदौ ३६
 लवउवाच
 भ्रातस्तवप्रसादेननिस्तीर्णोरणतोयधिः
 इदानींवीररणकंशोधयावःसुशोभितम् ३७
 इत्युक्त्वात्वरितंवीरोजग्मतुस्तौकुशीलवौ
 राज्ञोमौलिमणिंचित्रंजग्राहकनकाचितम् ३८
 पुष्कलस्यलवोवीरोजग्राहमुकुटंशुभम्
 अंगदेचमहानर्घ्येशत्रुघ्नस्यापरस्यच ३९
 गृहीत्वाशस्त्रसंघातंहनूमंतंकपीश्वरम्
 सुग्रीवंसविधेगत्वाउभावपिबबन्धतुः ४०
 पुच्छेवायुसुतस्यायंगृहीत्वातुकुशानुजः
 भ्रातरंप्रत्युवाचेदंनेष्यामिस्वकमंदिरम् ४१
 आवयोर्जननीप्रीत्यैगृहीत्वापुच्छकेत्वहम्
 क्रीडार्थमृषिपुत्राणांकौतुकार्थममैवच ४२
 एतच्छ्रुत्वाततोवाक्यमुवाचचकुशोलवम्
 अहमेनंगृहीष्यामिवानरंबलिनंदृढम् ४३
 इत्येवंभाषमाणौतौबद्धातौबलिनांवरो

पुच्छयोर्बलिनौधृत्वाजग्मतुःस्वाश्रमंप्रति ४४
 स्वाश्रमायप्रगच्छंतौवीक्ष्यतौकपिसत्तमौ
 कंपमानौजगदतुरन्योन्यंभीतयागिरा ४५
 हनूमान्कपिराजानंप्रत्युवाचभयार्द्रधीः
 एतौरामसुतावस्मान्नेष्यतःस्वाश्रमंप्रति ४६
 मयापूर्वकृतंकर्मजानकींप्रतिगच्छता
 तत्रमेजानकीदेवीसंमुखाभून्मनोहरा ४७
 सामांद्रक्ष्यतिवैदेहीबद्धंपाशेनवैरिणा
 तदाहसिष्यतिवरात्रपामेऽत्रभविष्यति ४८
 मयाकिमत्रकर्तव्यंप्राणत्यागोभविष्यति
 महद्दुःखंचापतितंसरामःकिंकरिष्यति ४९
 सुग्रीवस्तद्वचःश्रुत्वाममाप्येवंमहाकपे
 नेष्यतेयदिमामेवंनिधनंतुभविष्यति ५०
 एवंकथयतोरेवह्यन्योन्यंभयभीतयोः
 कुशोलवश्चभवनंमातुःप्रापतुरोजसा ५१
 तावायातौसमीक्ष्यैवजहर्षजननीतयोः
 अन्योन्यंपरमप्रीत्यापरिरेभेनिजौसुतौ ५२
 ताभ्यांपुच्छगृहीतौतौवानरौवीक्ष्यजानकी
 हनूमंतंचसुग्रीवंसर्ववीरंकपीश्वरम् ५३
 जहासपाशबद्धौतौवीक्षमाणावरांगना
 उवाचचविमोक्षार्थंवदंतीवचनंवरम् ५४
 पुत्रौप्रमुंचतंकीशौमहावीरौमहाबलौ
 ईक्षंतौमांयदिस्फीतौप्राणत्यागंकरिष्यतः ५५
 अयंवैहनुमान्वीरोयोददाहदनोःपुरीम्
 अयमप्यृक्षराजोहिसर्ववानरभूमिपः ५६
 किमर्थंविधृतौकुत्रकिंवाकृतमनादरात्
 पुच्छेयुवाभ्यांविधृतौसमहान्विस्मयोऽस्तिमे ५७
 इतिमातुर्वचःश्लक्ष्णंवीक्ष्यतांपुत्रकौतदा
 ऊचतुर्विनयश्रेष्ठौमहाबलसमन्वितौ ५८
 मातःकश्चनभूपालोरामोदाशरथिर्बली

तेनमुक्तोहयःस्वर्णभालपत्रःसुशोभितः ५९
 तत्रैवंलिखितंमातरेकवीराप्रसूर्मम
 येक्षत्रियास्तेगृह्णन्तुनोचेत्पादतलार्चकाः ६०
 तदामयाविचारोवैकृतःस्वांतेपतिव्रते
 भवतीक्षत्रियाकिंनवीरसूःकिंनवाभवेत् ६१
 धाष्टर्यतद्दीक्ष्यभूपस्यगृहीतोऽश्वोमयाबलात्
 जितंकुशेनवीरेणसैन्यंतत्पातितरणे ६२
 मुकुटोऽयभूमिपतेर्जानीहिपतिदेवते
 अयमप्यन्यवीरस्यपुष्कलस्यमहात्मनः ६३
 जानीहिमुकुटंत्वन्यंमणिमुक्ताविराजितम्
 अश्वोऽयमेमनोहारीकामयानोहिभूपतेः ६४
 आरोहणायमद्भ्रातुर्जानीहिबलिनोवरे
 इमौकीशौमयारंतुमानीतौबलिनांवरौ ६५
 कौतुकार्थंतवैवैतौसंग्रामेयुद्धकारकौ
 इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता ६६
 जगादपुत्रौतौवीरौमोचयेथांपुनःपुनः
 सीतोवाच
 युवाभ्यामनयःसृष्टोहतोरामहयोमहान् ६७
 अनेकेपातितावीराइमौबद्धौकपीश्वरौ
 पितुस्तवहयोवीरोयागार्थमोचितोऽमुना ६८
 तस्यापिहतवंतौकिंवाजिनंमखसत्तमे
 मुंचतंप्लवगावेतौमुंचतंवाजिनांवरम् ६९
 क्षाम्यतांभूपतेर्भ्राताशत्रुघ्नःपरकोपनः
 जनन्यास्तद्वचःश्रुत्वाऊचतुस्तांबलान्वितौ ७०
 क्षात्रधर्मेणतंभूपंजितवंतौबलान्वितम्
 नास्माकमनयोर्भाविक्षात्रधर्मेणयुध्यताम् ७१
 वाल्मीकिनापुराप्रोक्तमस्माकंपठतांपुरः ७२
 कणवस्याश्रमकेवाहंधृत्वायागक्रियोचितम्
 तस्मात्सुतःस्वपित्रापियुध्येद्भ्रात्रापिचानुजः ७३
 गुरुणाशिष्यएवापितस्मान्नोपापसंभवः

त्वदाज्ञातोऽधुनाचावांदास्यावोहयमुत्तमम् ७४
 मोक्षयावःकीशावेतौहिकरिष्यावोवचस्तव
 इत्युक्त्वामातरंवीरौगतौरणेकपीश्वरौ ७५
 अमुंचतांहयंचापिहयमेधक्रियोचितम्
 सीतादेवीस्वपुत्राभ्यांश्रुत्वासैन्यंनिपातितम् ७६
 श्रीरामंमनसाध्यात्वाभानुमैक्षतसाक्षिणम्
 यद्यहंमनसावाचाकर्मणारघुनायकम् ७७
 भजामिनान्यंमनसातर्हिजीवेदयंनृपः
 सैन्यंचापिमहत्सर्वयन्नाशितमिदंबलात् ७८
 पुत्राभ्यांतत्तुजीवेतमत्सत्याज्जगतांपते
 इति यावद्वचोब्रूतेजानकीपतिदेवता ७९
 तावद्वलंचतत्सर्वजीवितंरणमूर्द्धनि ८०
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 सैन्यजीवनंनामचतुःषष्टितमोऽध्यायः ६४

पंचषष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच
 क्षणान्मूर्च्छांजहौवीरःशत्रुघ्नःसमरांगणे
 अन्येऽपिवीराबलिनोमूर्च्छांप्राप्ताःसुजीविताः १
 शत्रुघ्नोवाजिनांश्रेष्ठंददर्शपुरतःस्थितम्
 आत्मानंचशिरस्त्राणरहितंसैन्यजीवितम् २
 वीक्ष्यचित्रमिदंस्वांतेचकारचजगादह
 सुमतिमंत्रिणांश्रेष्ठंमूर्च्छाविरहितंतदा ३
 कृपांकृत्वाहयंप्रादाद्वालोयज्ञस्यपूर्तये
 गच्छामरामंतरसाहयागमनकांक्षिणम् ४
 इत्युक्त्वासरथेस्थित्वाहयमादायवेगतः
 ययौतदाश्रमाद्दूरंभेरीशंखविवर्जितः ५
 तत्पृष्ठतोमहासैन्यंचतुरंगसमन्वितम्
 चचालकुर्वन्संभ्रमंस्वभारेणफणीश्वरम् ६
 जवेनजाह्नवींतीर्त्वाकल्लोलजलशालिनीम्

जगामविषयेस्वीयेस्वकीयजनशोभिते ७
पुष्कलेनयुतोरजासुरथेनसमन्वितः
रथेमणिमयेतिष्ठन्महत्कोदंडधारकः ८
हयंतंपुरतःकृत्वारत्नमालाविभूषितम्
श्वेतातपत्रंतस्यैवमूर्ध्निचामरभूषितम् ९
अनेकरथसाहस्रैःपरितोबलिभिर्नृपैः
उद्यत्कोदंडललितैर्वीरनादविभूषितैः १०
क्रमेणनगरींप्रापसूर्यवंशविभूषिताम्
अनेकैःकेतुभिःश्रेष्ठैर्भूषितांदुर्गराजिताम् ११
रामःश्रुत्वाहयंप्राप्तंशत्रुघ्नेनसहामुना
पुष्कलेनचवीरेणययौहर्षमनेकधा १२
कटकंनिर्दिदेशासौचतुरंगमहाबलम्
लक्ष्मणंप्रेषयामासभ्रातरंबलिनांवरम् १३
लक्ष्मणःसैन्यसहितोगत्वाभ्रातरमागतम्
परिरेभेमुदाक्रांतःक्षतशोभितगात्रकम् १४
सर्वत्रकुशलंपृष्टोवार्ताचात्रचकारसः
परमंहर्षमापन्नःशत्रुघ्नःसंगतोमुदा १५
सौमित्रिःस्वरथेस्थित्वाभ्रात्रासहमहामनाः
सैन्येनमहतावीरोययौस्वनगरींप्रति १६
सरयूःपुण्यसलिलापवित्रितजगत्त्रया
रामपादरजःपूताशरच्चंद्रसमप्रभा १७
हंसकारंडवाकीर्णाचक्रवाकोपशोभिता
विचित्रतरवर्णैश्चपक्षिभिर्नादिताभृशम् १८
मंडपास्तत्रबहुशोरामचंद्रेणकारिताः
ब्राह्मणानांवेदविदांपृथक्पाठनिनादकाः १९
क्षत्रियास्तत्रबहवोधनुःपाणिसुशोभिताः
ज्याटंकारेणबहुनानादयंतोमहीतलम् २०
भुंजतेब्राह्मणायत्रविचित्रान्नैर्मनोहरैः
परस्परंप्रपश्यंतोवार्ताचक्रुर्मनोहराम् २१
पायसान्नानिशुभ्राणिचंद्रकांतिसमानिच

क्षीराज्यबहुयुक्तानिशर्करामिश्रितानिच २२
 अपूपस्तत्रबहुलाश्चंद्रबिंबसमाःश्रिया
 कर्पूरादिसुगंधेनवासिताःसुमनोहराः २३
 फेनिकाघटकाःस्निग्धाःशतच्छिद्राविरंधकाः
 शष्कुल्योमंडकामृष्टामधुरान्नसमन्विताः २४
 भक्तंकुमुदसंकाशमुद्गदालिविमिश्रितम्
 सुगंधेनसमायुक्तमत्यंतप्रीतिदायकम् २५
 ओदनोदधिनायुक्तोभीमसेनसमन्वितः
 स्वादुपाककरैःसृष्टःपात्रेमुक्तःप्रवेषकैः २६
 तत्रकेचिद्विजाःपात्रेनिक्षिप्तंवीक्ष्यपायसम्
 परस्परंतेप्रत्यूचुःकिमिदं दृश्यतेऽद्भुतम् २७
 किंचंद्रबिंबंनभसःपतितंतमसोभयात्
 अमृतंतुभवत्यत्रमृत्युनाशकमद्भुतम् २८
 तच्छ्रुत्वारोषताम्राक्षःप्रोवाचान्योद्विजोत्तमः
 नभवत्येवचंद्रस्यबिंबंत्वमृतविप्लुतम् २९
 एकमिंदोर्वपुस्त्वेतद्दृश्यतेसदृशंकथम्
 ब्राह्मणानांसहस्रस्यपात्रेपात्रेपृथक्पृथक् ३०
 ततोजानीहिकुमुदंकपूर्वाभाविष्यति
 माजानीहिमृगांकस्यबिंबंशुभ्रश्रियान्वितम् ३१
 तावदन्योरुषाक्रांतोधुन्वन्स्वंमस्तकंतथा
 नजानंतिद्विजामूढाःस्वादुज्ञानाविचक्षणाः ३२
 इदंतुक्षौद्रकंदस्यरसेनपरिपाचितम्
 जानीहिशतपत्रस्यपुष्पाणिमधुराणिच ३३
 एवंपरस्परंविप्राःकंदमूलफलाशिनः
 तर्कयंतिमुनेप्रीतारसज्ञानेऽतिलोलुपाः ३४
 तावदन्योद्विजःप्राहक्षत्रियाणांवरंजनुः
 भोक्ष्यंतेतादृशंत्वन्नमहत्पुण्यैरुपस्कृतम् ३५
 तदातंप्राब्रवीद्विप्रोदत्तस्यफलमीदृशम्
 येददत्यग्रजन्मभ्यःप्राप्नुवंतितर्ह्यप्सितम् ३६
 यैरर्चितो नैवहरिर्नैवेद्यैर्विविधैर्मुहुः

तेषामेतादृशंभोज्यंनभवेदक्षिगोचरम् ३७
 यैर्नरैरग्रजन्मानोभोजिताविविधैरसैः
 भुंजतेतेस्वादुरसंपापिनांचक्षुरुज्झितम् ३८
 एवंविधैरसैर्मिष्टैर्भोजिताद्विजसत्तमाः
 मंडपेविपठंतस्तेशब्दब्रह्मविचक्षणाः ३९
 नृत्यंत्येकेहसन्त्येकेनदन्त्येकेप्रहर्षिताः
 उत्सवोबहुरुद्धातितत्रशत्रुघ्नआगमत् ४०
 रामःशत्रुघ्नमायांतंपुष्कलेनसमन्वितम्
 निरीक्ष्यमुदमुद्धूतारक्षितुंनाशकत्तदा ४१
 यावदुत्तिष्ठतेरामोभ्रातरंहयपालकम्
 तावद्रामपदेलग्नःशत्रुघ्नोभ्रातृवत्सलः ४२
 पादयोःपतितंवीक्ष्यभ्रातरंविनयान्वितम्
 परिरेभेदृढंप्रीतःक्षतसंशोभितांगकम् ४३
 अश्रूणिबहुधामुंचन्हर्षाच्छिरसिराघवः
 अत्यंतंपरमांप्रापमुदंवचनदूरगाम् ४४
 पुष्कलंस्वीयपदयोर्नम्रंविनयविह्वलः
 सुदृढंभुजयोर्मध्येविनीयापीडयद्भृशम् ४५
 हनूमंतंतथावीरंसुग्रीवंचांगदंतथा
 लक्ष्मीनिधिंजनकजंप्रतापाग्रचरिपुंजयम् ४६
 सुबाहुंसुमदंवीरंविमलंनीलरत्नकम्
 सत्यवंतंवीरमणिंसुरथंरामसेवकम् ४७
 अन्यानपिमहाभागान्रघुनाथःस्वयंतदा
 परिरेभेदृढंस्निग्धान्पादयोःप्रणतानृपान् ४८
 सुमतिःश्रीरघुपतिंभक्तानुग्रहकारकम्
 परिरभ्यदृढंप्रीतःसंमुखेतिष्ठदुन्नतः ४९
 तदारामोनिजामात्यंवीक्ष्यसान्निध्यमागतम्
 उवाचपरमप्रीत्यामंत्रिणंवदतांवरः ५०
 सुमतेमंत्रिणांश्रेष्ठशंशमेवाग्मिनांवर
 कएतेभूमिपाःसर्वेकथमत्रसमागताः ५१
 कुत्रकुत्रहयःप्राप्तःकेनकेननियंत्रितः

कथं वै मोचितो भ्रात्रामहाबलसुशालिना ५२
 शेष उवाच
 इत्युक्तो मंत्रिणां श्रेष्ठः सुमतिः प्राहराधवम्
 प्रहसन्मेघगंभीरनादेन च सुबुद्धिमान् ५३
 सुमतिरुवाच
 सर्वज्ञस्य पुरस्तेऽद्य मया कथमुदीर्यते
 पृच्छसित्वं लोकरीत्या सर्वजानासि सर्वदृक् ५४
 तथा पितवनिर्देशं शिरस्याधाय सर्वदा
 ब्रवीमि तच्छृणुष्व अद्य सर्वराजशिरोमणे ५५
 त्वत्प्रसादादहो स्वामिन्सर्वत्र जगतीतले
 परिबभ्राम ते वाहो भालपत्रसुशोभितः ५६
 न कश्चित्तं निजग्राहस्वनामबलदर्पितः
 स्वं स्वं राज्यं समर्प्याथ प्रणेमुस्ते पदांबुजम् ५७
 को वारावणदैत्येन्द्रनिहंतुर्वाजिसत्तमम्
 गृह्णाति विजयाकांक्षी जरामरणवर्जितः ५८
 अहिच्छत्रांगतस्तावत्तव वाजीमनोरमः
 तद्राजा सुमदः श्रुत्वा हयं प्राप्तं तव प्रभो ५९
 स पुत्रः प्रबलः सर्वसैन्येन बलिनावृतः
 सर्वं समर्पयामास राज्यं निहतकंटकम् ६०
 यो राजा जगतां नेत्रीं मातरं जगदंबिकाम्
 प्रसाद्य चिरमायुष्यं लेभे राज्यमकंटकम् ६१
 स एष त्वां प्रणमति सुमदः प्रभुसेवितम्
 तं गृहाण कृपादृष्ट्या चिराद्दर्शनकांक्षकम् ६२
 ततः सुबाहुभूपस्य नगरे बलपूरिते
 दमनस्तस्य वै पुत्रः प्रजग्राह हयोत्तमम् ६३
 तेन साकं महद्युद्धं बभूव दमनेन च
 पुष्कलोजयमापेदे समूर्ध्वं सुभुजात्मजम् ६४
 ततः सुबाहुः संक्रुद्धोरणे पवनजंबलात्
 युयुधेतव पादाब्जसेवकं बलिनां वरम् ६५
 तस्य पादाहतो ज्ञानं प्राप्य शापतिरस्कृतम्

तुभ्यंसमर्प्यसकलंवाजिनःपालकोऽभवत् ६६
 एषत्वांसुभुजोराजाप्रणमत्युन्नतांगकः
 कृपादृष्ट्याभिषिंचत्वंसुबाहुंनयकोविदम् ६७
 ततोमुक्तोहयोरेवाहदेसनिममञ्जह
 तत्रप्राप्तंमोहनास्त्रंशत्रुघ्नेनबलीयसा ६८
 ततोदेवपुरेप्रागाच्छिववासविभूषिते
 तत्रत्यंतुविजानासियतस्त्वंतत्रचागतः ६९
 विद्युन्मालीहतोदैत्यःसत्यवान्संगतस्ततः
 सुरथेनसमंयुद्धंजानासित्वंमहामते ७०
 ततःकुंडलकान्मुक्तोहयोबभ्रामसर्वतः
 नकश्चित्तंनिजग्राहस्ववीर्यबलदर्पितः ७१
 वाल्मीकेराश्रमेरम्येहयःप्राप्तोमनोरमः
 तत्रयत्कुतुकंजातंतच्छृणुष्वनरोत्तम ७२
 तत्रार्भस्तवसारूप्यंभिभ्रत्षोडशवार्षिकः
 जग्राहवीक्ष्यपत्रांकंवाजिनंबलवत्तमः ७३
 तत्रकालजितायुद्धंमहज्जातंनरोत्तम
 निहतस्तेनवीरेणशितधारेणहेतिना ७४
 अनेकेनिहताःसंख्येपुष्कलाद्यामहाबलाः
 मूर्च्छितंचापिशत्रुघ्नंचक्रेवीरशिरोमणिः ७५
 तदाराजामहद्दुःखंविचार्यहृदिसंयुगे
 कोपेनमूर्च्छितंचक्रेवीरोहिबलिनांवरः ७६
 सयावन्मूर्च्छितोराज्ञातावदन्यःसमागतः
 तेनैतेनचसंजीव्यनाशितंकटकंतव ७७
 सर्वेषांमूर्च्छितानांतुशस्त्राणयाभरणानिच
 गृहीत्वावानरौबद्धौजग्मतुःस्वाश्रमंप्रति ७८
 कृपांकृत्वापुनस्तेनदत्तोऽश्वोयज्ञियोमहान्
 जीवनंप्रापितंसर्वंकटकंनष्टजीवितम् ७९
 वयंगृहीत्वातंवाहंप्राप्तास्तवसमीपतः
 एतदेवमयाज्ञातंतदुक्तंतेपुरोवचः ८०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे

सुमतिनिवेदनं नाम पंचषष्टितमोऽध्यायः ६५

षट्षष्टितमोऽध्यायः

शेषउवाच

कथितौ वै सुमतिना वाल्मीकेराश्रमेशिशू
पुत्रौ स्वीयाविति ज्ञात्वा वाल्मीकिं प्रतिसंजगौ १
श्रीराम उवाच

कौशिशूममसारूप्यधारकौ बलिनां वरौ
किमर्थं तिष्ठतस्तत्र धनुर्विद्याविशारदौ २
अमात्यकथितौ श्रुत्वा विस्मयो मम जायते
यौ शत्रुघ्नं हनूमन्तं लीलयांगबन्धतुः ३
तस्माच्छंसमुने सर्वबालयोश्च विचेष्टितम्
यथामे परमाप्रीतिर्भवत्येवमभीप्सता ४
इति तत्कथितं श्रुत्वा राजराजस्य धीमतः
उवाच परमं वाक्यं स्पष्टाक्षरसमन्वितम् ५
वाल्मीकिरुवाच

तवांतर्यामिणो नृणां कथं ज्ञानं च नो भवेत्
तथापि कथयाम्यत्र तव संतोषहेतवे ६
राजन्यौ बालकौ मह्यमाश्रमे बलिनां वरौ
त्वत्सारूप्यधरौ स्वांगमनोहरवपुर्धरौ ७
त्वया यदावनेत्यक्ता जानकी वै निरागसी
अंतर्वत्नीवने घोरे विलपन्ती मुहुर्मुहुः ८
कुररीमिव दुःखार्ता वीक्ष्या हंतव वल्लभाम्
जनकस्य सुतां पुण्यामाश्रमे त्वानयन्तदा ९
तस्याः पर्णकुटीरम्यारचिता मुनिपुत्रकैः
तस्यामसूतपुत्रौ द्वौ भासयन्तौ दिशोदश १०
तयोरकरवन्नाम कुशोलव इति स्फुटम्
ववृधातेऽनिशं तत्र शुक्लपक्षे यथाशशी ११
कालेनोपनयाद्यानि सर्वाणि कृतवानहम्
वेदान्सांगानहं सर्वान् राहयामास भूपते १२

सर्वाणिसरहस्यानिशृणुष्वमुखतोमम
 आयुर्वेदंधनुर्विद्यांशस्त्रविद्यांतथैवच १३
 विद्यांजालंधरींचाथसंगीतकुशलौकृतौ
 गंगाकूलेगायमानौलताकुंजवनेषुच १४
 चंचलौचलचित्तौतौसर्वविद्याविशारदौ
 तदाहमतिसंतोषंप्राप्तश्चाहंरघूत्तम १५
 दत्त्वासर्वाणिचास्त्राणिमस्तकेनिहितःकरः
 अतीवगानकुशलौदृष्ट्वालोकाविसिष्मिरे
 षड्जमध्यमगांधारस्वरभेदविशारदौ १६
 तथाविधौविलोक्याहंगापयामिमनोहरम्
 भविष्यज्ञानयोगाच्चकृतंरामायणंशुभम् १७
 मृदंगपणवाद्यादियंत्रवीणाविशारदौ
 वनेवनेचगायंतौमृगपक्षिविमोहकौ १८
 अद्भुतंगीतमाधुर्यतवरामकुमारयोः
 श्रोतुंतौवरुणोबालावानिनायविभावरीम् १९
 मनोहरवयोरूपौगानविद्याब्धिपारगौ
 कुमारौजगदुस्तत्रलोकेशादेशतःकलम् २०
 परममधुरंरम्यंपवित्रंचरितंतव
 शुश्राववरुणःसार्द्धंकुटुंबेनचगायकैः २१
 शृण्वन्नैवगतस्तृप्तिंमित्रेणवरुणःसह
 सुधातोऽपिपरंस्वादुचरितंरघुनंदन २२
 गानानंदमहालोभहतप्राणेंद्रियक्रियः
 प्रत्यागंतुंदिदेशासौकुमारौनहितावकौ २३
 रमणीयमहाभोगैर्लोभितावपिबालकौ
 चलितौनगुरोश्चात्ममातुःपादांबुजस्मृतेः २४
 अहंचापिगतःपश्चाद्वरुणालयमुत्तमम्
 वरुणःप्रेमसहितःपूजांचक्रेममप्रभो २५
 पृच्छतेजन्मकर्मादिसर्वज्ञायापिबालयोः
 वरुणायाब्रुवंसर्वजन्मविद्याद्युपागमम् २६
 श्रुत्वासीतासुतौदेवःसचक्रेंबरभूषणैः

देवदत्तमितिग्राह्यमितिमद्वाक्यगौरवात् २७
 आहतंराजपुत्राभ्यांयद्दत्तंवरुणेनतत्
 प्रसन्नेनतयोर्वाद्यगानविद्यावयोगुणैः
 ततोमामब्रवीत्सीतामुद्दिश्यवरुणःकृती २८
 सीतापतिव्रताधुर्यारूपशीलवयोन्विता
 वीरपुत्रामहाभागात्यागंनार्हतिकर्हिचित् २९
 महतीहानिरेतस्यास्त्यागेहिरघुनन्दन
 सिद्धीनांपरमासिद्धिरेषातेह्यनपायिनी ३०
 पामरैर्महिमानास्याज्ञायतेयदिदूषितैः
 काहानिस्तावतारामपुण्यश्रवणकीर्तन ३१
 अस्मत्साक्षिकमेतस्याःपावनंचरितंसदा
 सद्यस्तेसिद्धिमायांतियेसीतापदचिंतकाः ३२
 यस्याःसंकल्पमात्रेणजन्मस्थितिलयादिकाः
 भवंतिजगतांनित्यंव्यापाराएश्वराअमी ३३
 सीतामृत्युःसुधाचेयंतपत्येषाचवर्षति
 स्वर्गोमोक्षस्तपोयोगोदानंचतवजानकी ३४
 ब्रह्माणंशिवमन्यांश्चलोकपालान्मदादिकान्
 करोत्येषाकरोत्येवनान्यासीतातवप्रिया ३५
 त्वंपितासर्वलोकानांसीताचजननीत्यतः
 कुट्टष्टिरत्रतुक्षेमयोग्यानतवकर्हिचित् ३६
 वेत्तिसीतांसदाशुद्धांसर्वज्ञोभगवान्स्वयम्
 भवानपिसुतांभूमेःप्राणादपिगरीयसीम् ३७
 आदर्तव्यात्वयातस्मात्प्रियाशुद्धेतिजानकी
 नचशापपराभूतिःसीतायांत्वयिवाविभो ३८
 इमानिममवाक्यानिवाच्यानिजगतांपतिम्
 रामंप्रतित्वयासाक्षाद्वाल्मीकेमुनिसत्तम ३९
 इत्युक्तोवरुणेनाहंसीतासंग्रहकारणात्
 एवमेवहिसर्वैश्चलोकपालैरपिप्रभो ४०
 श्रुतरामायणोद्भूतानंपुत्राभ्यांतेसुरासुरैः
 गंधर्वैरपिसर्वैश्चकौतुकाविष्टमानसैः ४१

प्रसन्नाएव सर्वेऽपि प्रशंसुः सुतौ च ते
 त्रैलोक्यं मोहितं ताभ्यां रूपगानवयोगुणैः ४२
 दत्तं यल्लोकपालैस्तु सुताभ्यां स्वीकृतं हितम्
 ऋषिभिश्च वराभ्यामन्येभ्यः कीर्तिरेव च ४३
 एकरामं जगत्सर्वं पूर्वमुनिविलोकितम्
 त्रिराममधुना जातं सुताभ्यां ते खिलेक्षितम् ४४
 एककामपरामूर्तिर्लोके पूर्वमवेक्षिता
 कामैश्चतुर्भिरेद्यायं जायते च यतस्ततः ४५
 सर्वत्रान्यत्र राजेन्द्र रामपुत्रौ कुशीलवौ
 गीयते अत्र संकोचः किंकृतो विदुषित्वयि ४६
 कृतेषु तव सर्वेषु श्रूयते महती स्तुतिः
 त्यागादन्यत्र सीतायाः पुण्यश्लोकशिरोमणे ४७
 त्वया त्रैलोक्यनाथेन गार्हस्थ्यमनुकुर्वता
 अंगीकार्यौ सुतौ रामविद्याशीलगुणान्वितौ ४८
 न तौ स्वां मातरं हित्वा स्थास्यतोऽभवदंतिके
 जनन्यासहितौ तस्मादाकार्यौ भवता सुतौ ४९
 दत्त एव तये दानीं सेनासंजीवनात्पुनः
 प्रत्ययः सर्वलोकानां पावनः पततामपि ५०
 नाज्ञातं तेन चास्माकं नामराणां च मानद
 शुद्धौ तस्यास्तु लोकानां यन्नष्टं तदिह ध्रुवम् ५१
 शेष उवाच
 इति वाल्मीकिनारामः सर्वज्ञोऽप्यवबोधितः
 स्तुत्वानत्वा च वाल्मीकिं प्रत्युवाच स लक्ष्मणम् ५२
 गच्छता ता धुना सीतामानेतुं धर्मचारिणीम्
 सपुत्रां रथमास्थाय सुमंत्रसहितः सखे ५३
 श्रावयित्वा ममेमानि मुनेश्च वचनान्यपि
 संबोध्य च पुरीमे तां सीतां प्रत्यानया शुताम् ५४
 लक्ष्मण उवाच
 यास्यामितवसं देशात् सर्वेषां नः प्रभोर्विभो
 देव्यायास्यति चेद्देवयात्रामे सफला ततः ५५

मयिसामाभ्यसूयैवपूर्वदोषवशात्सती
 अनागतायांतस्यांतुक्षमस्वागंतुकंमम ५६
 इत्युक्त्वालक्ष्मणोरामंरथेस्थित्वानृपाज्ञया
 सुमित्रमुनिशिष्याभ्यांयुतोऽगाद्धूमिजाश्रमम् ५७
 कथंप्रसादनीयास्यात्सीताभगवतीमया
 पूर्वदोषंविजानंतीरामाधीनस्यमेसदा ५८
 एवंसंचिंतयन्नंतर्हर्षसंकोचमध्यगः
 लक्ष्मणःप्रापसीतायाआश्रमंश्रमनाशनम् ५९
 रथात्सोथावरुह्यारादश्रुरुद्धविलोचनः
 आर्येपूज्येभगवतिशुभेइतिवदन्मुहुः ६०
 पपातपादयोस्तस्यावेपमानाखिलांगकः
 उत्थापितस्तयादेव्याप्रीतिविह्वलयासच ६१
 किमर्थमागतःसौम्यवनंमुनिजनप्रियम्
 आस्तेसकुशलीदेवःकौसल्याशुक्तिमौक्तिकः ६२
 अरोषोमयिकश्चित्सकीर्त्याकेवलयादृतः
 कीर्त्यतेसर्वलोकैश्चकल्याणगुणसागरः ६३
 अकीर्तिभीतिमापन्नस्त्यक्तुंमांत्वांनियुक्तवान्
 यदिततश्चलोकेषुकीर्तिस्तस्यामलाभवत् ६४
 मृत्वापिपतिसत्कीर्तिकुर्वत्यामेहिसुस्थिरा
 पतिसामीप्यमेवाशुभूयादेवहिदेवर ६५
 त्यक्तयापिमयातेननासौत्यक्तोमनागपि
 फलंहिसाधनायत्तंहेतुःफलवशोनतु ६६
 कौसल्याशल्यशून्यासौकृपापूर्णासदामयि
 आस्तेकुशलिनीयस्याःपुत्रस्त्रैलोक्यपालकः ६७
 सर्वेकुशलिनःसंतिभरताद्याश्चबांधवाः
 सुमित्राचमहाभागायस्याःप्राणादहंप्रिया ६८
 मद्वत्किंत्वमपित्यक्तःसर्वलोकेषुकीर्तये
 राज्ञःकिंदुस्त्यजंतस्यस्वात्मापियस्यनप्रियः ६९
 इत्येवंबहुधापृष्टस्तयारामानुजःसताम्
 उवाचकुशलीदेवःकुशलंत्वयिपृच्छति ७०

कौसल्याचसुमित्राचयाश्चान्याराजयोषितः
 पप्रच्छुःकुशलंदेविप्रीत्यात्वामाशिषासह ७१
 कुशलप्रश्नपूर्वहितवपादाभिवंदनम्
 निवेदयामिशत्रुघ्नभरताभ्यांकृतंशुभे ७२
 गुरुभिर्गुरुपत्नीभिःसर्वाभिरपितेशुभे
 दत्ताशीःकुशलप्रश्नःकृतश्चत्वयिजानकि ७३
 आकारयतिदेवस्त्वांनिर्व्यलीकेनचात्मवान्
 अलभ्यान्यरतिस्त्वत्तोऽन्यत्रसर्वत्रभामिनि ७४
 शून्याएवदिशःसर्वास्त्वांविनाजनकात्मजे
 पश्यन्नोदितिनाथोनोरोदयन्नितरानपि ७५
 यत्रदेविस्थितासित्वंनित्यंस्मरतिराघवः
 अशून्यंतुतमेवासौमन्यमानोविदेहजे ७६
 धन्योऽयमाश्रमोजातोवाल्मीकेर्यत्रजानकी
 कालंक्षपतिवार्ताभिर्मदीयाभिर्वदन्निति ७७
 उक्तवान्यद्बुदन्किंचित्स्वामीनस्त्वयितच्छृणु
 व्यक्तीभवतिवक्तुर्यद्धृद्गतंतदसंशयम् ७८
 लोकावदंतिमामेवसर्वेषामीश्वरेश्वरम्
 अहंत्वदृष्टमेवैषांस्वतंत्रंकारणंब्रुवे ७९
 अदृष्टमेवकार्येषुसर्वेशोऽप्यनुगच्छति
 ईशनीयाःकुतो नैतदन्वीयुःसुखदुःखयोः ८०
 धनुर्भगेमतिभ्रंशेकैकय्यामरणेपितुः
 अरण्यगमनेतत्रहरणेतववारिधेः ८१
 तरणेरक्षसांभर्तुर्मरणेऽपिरणेरणे
 सहायीभवनेमह्यमृक्षवानररक्षसाम् ८२
 लाभेतवप्रतिज्ञायाःसत्यत्वेचसतीमणे
 पुनःस्वबंधुसंबंधेराज्यप्राप्तौचभामिनि ८३
 पुनःप्रियावियोगेचकारणंयदवारणम्
 प्रसीदतितदेवाद्यसंयोगेपुनरावयोः ८४
 वेदोऽन्यथाकृतोयेनलोकोत्पत्तिलयौयतः
 लोकाननुगतस्तस्मात्कारणंप्रथमंत्वहम् ८५

अदृष्टमनुवर्ततेलोकाःसंप्रतिबोधकाः
 भोगेनजीर्यतेऽदृष्टंतत्तद्भुक्तंत्वयावने ८६
 स्नेहोऽकारणकःसीतेवर्धमानोममत्वयि
 लोकादृष्टेतिरस्कृत्यत्वामाह्वयतआदरात् ८७
 शङ्कितेनापिदोषेणस्नेहनैर्मल्यमञ्जनम्
 भवतीतिसवैशुद्धआस्वाद्योविबुधैःसदा ८८
 स्नेहशुद्धिरियंभद्रेकृतामेत्वयिनान्यथा
 मंतव्यंरक्षितोऽप्येषलोकःशिष्टानुवर्तिना ८९
 आवयोर्निदयादेविसर्वावस्थासुशुद्धये
 लोकोनश्येद्धिसंमूढश्चरितैर्महतामयम् ९०
 आवयोरुज्ज्वलाकीर्तिरावयोरुज्ज्वलोरसः
 आवयोरुज्ज्वलौवंशावावयोरुज्ज्वलाःक्रियाः ९१
 भवेयुरावयोःकीर्तिर्गायकाउज्ज्वलाभुवि
 आवयोर्भक्तिमंतोयेतेयांत्यंतेभवांबुधेः ९२
 इत्युक्ताभवतीतेनप्रीयमाणेनतेगुणैः
 पत्युःपादांबुजेद्रष्टुंकरोतुसदयंमनः ९३
 वासांसिरमणीयानिभूषणानिमहांतिच
 अंगरागस्तथागंधामनोज्ञास्त्वयियोजिताः ९४
 रथोदास्यश्चरामेणप्रेषिताउत्सवायते
 छत्रंचचामरेशुभ्रेगजाअश्वाश्चशोभने ९५
 स्तूयमानाद्विजश्रेष्ठैःसूतमागधबंदिभिः
 वंद्यमानापुरस्त्रीभिःसेव्यमानाचयोद्धृभिः ९६
 पुष्पैःसंछाद्यमानाचदेवीदेवांगनादिभिः
 धनानिददतीतेभ्योद्विजातिभ्योयथेप्सितम् ९७
 गजारूढौकुमारौचपुरस्कृत्यजनेश्वरी
 मयानुगम्यमानाचगच्छायोध्यांनिजांपुरीम् ९८
 त्वयितत्रगतायांतुसंगतायांप्रियेणते
 सर्वासांराजनारीणामागतानांचसर्वशः ९९
 सर्वासामृषिपत्नीनांकौसलानांतथैवच
 मंगलैर्वाद्यगीताद्यैर्भवत्वद्यमहोत्सवः १००

शेषउवाच-

इतिविज्ञापनांदेवीश्रुत्वासीतातमाहसा
 नाहंकीर्तिकरीराज्ञोह्यपकीर्तिःस्वयंत्वहम् १०१
 किंमयातस्यसाध्यंस्याद्धर्मकामार्थशून्यया
 सत्येवंभवतांभूपेकोविश्वासोनिरंकुशे १०२
 प्रत्यक्षावापरोक्षावाभर्तुर्दोषामनःस्थिताः
 नवाच्याजातुमादृश्याकल्याणकुलजातया १०३
 पाणिग्रहणकालेमेयद्रूपोहृदयेस्थितः
 तद्रूपोहृदयान्नासौकदाचिदपसर्पति १०४
 लक्ष्मणेमौकुमारौमेतत्तेजोशसमुद्भवौ
 वंशांकुरौमहाशूरौधनुर्विद्याविशारदौ १०५
 नीत्वापितुःसमीपंतुलालनीयौप्रयत्नतः
 तपसाराधयिष्यामिरामंकाममिहस्थिता १०६
 वाच्यंत्वयामहाभागपूज्यपादाभिवंदनम्
 सर्वेभ्यःकुशलंचापिगत्वेतोमदपेक्षया १०७
 पुत्रौसमादिशत्सीतागच्छतंपितुरंतिकम्
 शुश्रूषणीयएवासौभवद्भ्यांस्वपदप्रदः १०८
 आज्ञप्तावप्यनिच्छंतौतौकुमारौकुशीलवौ
 वाल्मीकिवचनात्तत्रजग्मतुश्चसलक्ष्मणौ १०९
 वाल्मीकेरेवपादाब्जसमीपंतत्सुतौगतौ
 लक्ष्मणोऽपिवंदेतंगत्वाबालकसंयुतः ११०
 वाल्मीकिर्लक्ष्मणस्तौतुकुमारौमिलिताअमी
 सभायांसंस्थितंरामंज्ञात्वातेजगुरुत्सुकाः १११
 लक्ष्मणःप्रणिपत्याथसीतावाक्यादिसर्वशः
 कथयामासरामायहर्षशोकयुतःसुधीः ११२
 सीतासंदेशवाक्येभ्योरामोमूर्च्छासमन्वभूत्
 संज्ञामवाप्यचोवाचलक्ष्मणंनयकोविदम् ११३
 गच्छमित्रपुनस्तत्रयत्नेनमहताचताम्
 शीघ्रमानयभद्रंतेमद्वाक्यानिनिवेद्यच ११४
 अरण्येकिंतपस्यंत्यागतिरन्याविचिंतिता

श्रुतादृष्टाथवामत्तोयन्नागच्छसिजानकि ११५
 त्वदिच्छयात्वमेवेतोगतारण्यमुनिप्रियम्
 पूजितामुनिपत्न्यस्तादृष्टामुनिगणास्त्वया ११६
 पूर्णोमनोरथस्तेऽद्यकिं नागच्छसिभामिनि
 नदोषंमयिपश्येस्त्वंस्वात्मेच्छायाविलोकनात् ११७
 गत्वागत्वाथवामोरुपतिरेवगतिःस्त्रियाः
 निर्गुणोपिगुणांभोधिःकिंपुनर्मनसेप्सितः ११८
 यायाक्रियाकुलस्त्रीणांसासापत्युःप्रतुष्टये
 पूर्वमेवप्रतुष्टोऽहमिदानींसुतरांत्वयि ११९
 यागोजपस्तपोदानं व्रतंतीर्थदयादिकम्
 देवाश्चमयिसंतुष्टेतुष्टमेतदसंशयम् १२०
 शेषउवाच-

इतिसंदेशमादायसीतांप्रतिजगत्पतेः
 आहलक्ष्मणआत्मे शमानतःप्रणयाद्धरौ १२१
 सीतानयनमुद्दिश्यप्रसन्नस्त्वंयदूचिवान्
 कथयिष्यामितद्वाक्यंविनयेनसमन्वितम् १२२
 इत्युक्त्वापादयोर्नत्वारधुनाथस्यलक्ष्मणः
 जगामत्वरितःसीतांरथेतिष्ठन्महाजवे १२३
 वाल्मीकिःश्रीयुतौवीक्ष्यरामपुत्रौमहौजसौ
 उवाचस्मितमाधायमुखंकृत्वामनोहरम् १२४
 युवांप्रगायतांपुत्रौरामचारित्रमद्भुतम्
 वीणांप्रवादयंतौचकलगानेनशोभितम् १२५
 इत्युक्तौतौसुतौरामचारित्रंबहुपुण्यदम्
 अगायतांमहाभागौसुवाक्यपदचित्रितम् १२६
 यस्मिन्धर्मविधिःसाक्षात्पातिव्रत्यंतुयत्स्थितम्
 भ्रातृस्नेहोमहान्यत्रगुरुभक्तिस्तथैवच १२७
 स्वामिसेवकयोर्यत्रनीतिर्मूर्तिमतीकिल
 अधर्मकरशास्तिंवैयत्रसाक्षाद्रघूद्वहात् १२८
 तद्गानेनजगद्व्याप्तंदिविदेवाअपिस्थिताः
 किन्नराअपियद्गानंश्रुत्वामूर्च्छामिताःक्षणात् १२९

वीणायारणितंश्रुत्वातालमानेनशोभितम्
 निखिलापरिषत्तत्रशालभंजीवचित्रिता १३०
 हर्षादश्रूणिमुंचंतोरामाद्याभूमिपास्तथा
 तद्गानपंचमालापमोहिताश्चित्रितोपमाः १३१
 तत्ररामःसुतौदृष्ट्वामहागानविमोहकौ
 अदात्ताभ्यांसुवर्णस्यलक्षलक्षपृथक्पृथक् १३२
 तदादानपरंदृष्ट्वावाल्मीकिंमुनिसत्तमम्
 अब्रूतांप्रहसंतौतौकिंचिद्वक्रभ्रुवौततः १३३
 मुनेमहानयोनेनक्रियतेभूमिपेनवै
 यदावाभ्यांसुवर्णानिदातुमिच्छतिलोभयन् १३४
 प्रतिग्रहोब्राह्मणानांशस्यतेनेतरेषुवै
 प्रतिग्रहपरोराजानरकायैवकल्पते १३५
 आवयोःकृपयामुक्तंराज्यंभुंक्तेमहीपतिः
 कथंदातुंसुवर्णानिवांछतिश्रेयसांचितः १३६
 इत्युक्तवंतौतौदृष्ट्वावाल्मीकिःकृपयायुतः
 अशंसद्गुष्मत्पितरंजानीथानीतिवित्तमौ १३७
 इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंबालकौनृपपादयोः
 लग्नौविनयसंयुक्तौमातृभक्त्यातिनिर्मलौ १३८
 रामोबालौदृढंस्वांगेपरिरभ्यमुदान्वितः
 मेनेस्त्रियास्तदाधर्मौमूर्तिमंतावुपस्थितौ १३९
 सभापिरामसुतयोर्वीक्ष्यवक्त्रेननोरमे
 जानकीपतिभक्तित्वंसत्यंमेनेमुनीश्वर १४०
 इतिशेषमुखप्रोक्तंश्रुत्वावात्स्यायनोऽब्रवीत्
 रामायणंश्रोतुमनाःसर्वधर्मसमन्वितम् १४१
 वात्स्यायनउवाच
 कस्मिन्कालेकृतंस्वामिन्नामायणमिदंमहत्
 कस्माच्चकारकिन्तत्रवर्णनंतद्वदस्वमे १४२
 शेषउवाच-
 एकदागतवान्विप्रोवाल्मीकिर्विपिनंमहत्
 यत्रतालास्तमालाश्चकिंशुकायत्रपुष्पिताः १४३

केतकीयत्ररजसाकुर्वतीसौरभंवनम्
 शशिप्रभेवमहतीदृश्यतेशुभ्रकर्णभृत्
 चंपकोबकुलश्चापिकोविदारःकुरंटकः १४४
 अनेकेपुष्पितायत्रपादपाःशोभनेवने
 कोकिलानांविरावेणषट्पदानांचशब्दितैः १४५
 संघुष्टंसर्वतोरम्यमनोहरवयोनितम्
 तत्रक्रौंचयुगंरम्यंकामबाणप्रपीडितम् १४६
 परस्परंप्रहृषितरेमेस्त्रिगधतयास्थितम्
 तदाव्याधःसमागत्यतयोरेकमनोहरम् १४७
 अवधीन्निर्दयःकश्चिन्मांसास्वादनलोलुपः
 तदाक्रौंचीव्याधहतंस्वपतिंवीक्ष्यदुःखिता १४८
 विललापभृशंदुःखान्मुंचंतीरावमुच्चकैः
 तदामुनिःप्रकुपितोनिषादंक्रौंचघातकम् १४९
 शशापवार्युपस्पृश्यसरितःपावनंशुभम्
 मानिषादप्रतिष्ठांत्वमगमःशाश्वतीःसमाः १५०
 यत्क्रौंचपक्षिणोरेकमवधीःकाममोहितम्
 तदाप्रबंधंश्लोकस्यजातंमत्वाह्यनुद्विजाः १५१
 ऊचुर्मुनिंप्रहृष्टास्तेशंसंतःसाधुसाध्विति
 स्वामिञ्छापोदितेवाक्येभारतीश्लोकमातनोत् १५२
 अत्यंतमोहनोजातःश्लोकोऽयमुनिसत्तम
 तदामुनिःप्रहृष्टात्माबभूववाडवर्षभ
 तस्मिन्कालेसमागत्यब्रह्मापुत्रैःसमन्वितः १५३
 वचोजगादवाल्मीकिंधन्योसित्वंमुनीश्वर
 भारतीत्वन्मुखेस्थित्वाश्लोकत्वंसमपद्यत १५४
 तस्माद्रामायणंरम्यंकुरुष्वमधुराक्षरम्
 येनतेविमलाकीर्तिराकल्पांतंभविष्यति १५५
 धन्यासैवमुखेवाणीरामनाम्नासमन्विता
 अन्याकामकथानृणांजनयत्येवपातकम् १५६
 तस्मात्कुरुष्वरामस्यचरितंलोकविश्रुतम्
 येनस्यात्पापिनांपापहानिरेवपदेपदे १५७

इत्युक्त्वा तर्दधेः स्रष्टा सर्वदेवैः समन्वितः
 ततः सचिंतयामास कथं रामायणं भवेत् १५८
 तदा ध्यानपरो जातो नदीतीरे मनोरमे
 तस्य चेतस्य थोरामः प्रादुर्भूतो मनोहरः १५९
 नीलोत्पलदलश्यामं रामं राजीवलोचनम्
 निरीक्ष्य तस्य चरितं भूतं भावि भवञ्च यत् १६०
 तदा त्यंतं मुदं प्राप्नो रामायणमथासृजत्
 मनोरमपदैर्युक्तं वृत्तैर्बहुविधैरपि १६१
 षट्कांडानि सुरम्याणि यत्र रामायणेऽनघ
 बालमारण्यकंचान्यत्किष्किंधासुंदरं तथा १६२
 युद्धमुत्तरमन्यच्च षडेतानि महामते
 शृणुयाद्योनरः पुण्यात्सर्वपापैः प्रमुच्यते १६३
 तत्र बालेतु संतुष्टः पुत्रेष्ट्या चतुरस्सुतान्
 प्राप पंक्तिरथः साक्षाद्धरिं ब्रह्मसनातनम् १६४
 सकौशिकमखंगत्वा सीतामुद्वाह्य भार्गवम्
 आगत्य पुरमुत्कृष्टो यौवराज्यप्रकल्पनम् १६५
 मातृवाक्याद्वनं प्रागाङ्गामुत्तीर्य पर्वतम्
 चित्रकूटं महिलया लक्ष्मणेन समन्वितः १६६
 भरतस्तं वने श्रुत्वा जगाम भ्रातरं नयी
 तमप्राप्य स्वयं नंदिग्रामे वासमचीकरत् १६७
 बालमेतच्छृणुष्वान्यदारण्यकसमुद्भवम्
 मुनीनामाश्रमे वासस्तत्र तत्रोपवर्णनम् १६८
 नासाच्छेदः शूर्पणख्याः खरदूषणनाशनम्
 मायामारीचहननं दैत्याद्रामापहारणम् १६९
 वने विरहिणा भ्रातं मनुष्यचरितं भूतम्
 कबंधप्रेक्षणं तत्र पम्पायांगमनं तथा १७०
 हनूमता संगमनमित्येतद्वनसंज्ञितम्
 अपरंच शृणु मुने संक्षिप्य कथयाम्यहम् १७१
 सप्ततालप्रभेदश्च बाले मारिणमद्भुतम्
 सुग्रीवे राज्यदानं च नगवर्णनमित्युत १७२

लक्ष्मणात्कर्मसंदेशः सुग्रीवस्य विवासनम्
तथा सैन्यसमुद्देशः सीतान्वेषणमप्युत १७३
संपातिप्रेक्षणं तत्र वारिधेर्लघनं तथा
परतीरेकपिप्राप्तिः कैष्किंधंकांडमद्भुतम् १७४
सुंदरं शृणुकांडं वैयत्ररामकथाद्भुता
प्रतिगेहे प्रतिभ्रांतिः कपेश्चित्रस्य दर्शनम् १७५
सीतासंदर्शनं तत्र जानक्याभाषणं तथा
वनभंगः प्रकुपितैर्बन्धनं वानरस्य च १७६
ततो लंकाप्रज्वलनं वानरैः संगतिस्ततः
रामाभिज्ञानदानं च सैन्यप्रस्थानमेव च १७७
समुद्रे सेतुकरणं शुकसारणसंगतिः
इति सुंदरमाख्यातं युद्धे सीतासमागमः १७८
उत्तरे ऋषिसंवादो यज्ञप्रारंभ एव च
तत्रानेकारामकथाः शृण्वतां पापनाशकाः १७९
इति षट्कांडमाख्यातं ब्रह्महत्यापनोदनम्
संक्षेपतो मया तुभ्यमाख्यातं सुमनोहरम् १८०
चतुर्विंशतिसाहस्रं षट्कांडपरिचिह्नितम्
तद्वै रामायणं प्रोक्तं महापातकनाशनम् १८१
तच्छ्रुत्वा राघवः प्रीतः पुत्रावाधाय चासने
दृढं तौ परिरभ्याथ सीतां सस्मारवल्लभाम् १८२

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे

रामायणगानं नाम षट्षष्टितमोऽध्यायः ६६

सप्तषष्टितमोऽध्यायः

शेष उवाच

अथ सौमित्रिरागत्य जानकीं नतवान्मुहुः
प्रेमगद्गदया शंसन्वाचं रामप्रणोदिताम् १
सीतासमागतं दृष्ट्वा लक्ष्मणं विनयान्वितम्
तन्मुखाद्रामसंदेशं श्रुत्वोवाच विलज्जिता २
सौमित्रे कथमागच्छे रामत्यक्ता महावने

तिष्ठामिरामंस्मरन्तीवाल्मीकेराश्रमेत्वहम् ३
 तस्यामुखोदितंवाक्यंश्रुत्वासौमित्रिरब्रवीत्
 मातःपतिव्रतेरामस्त्वामाकारयतेमुहुः ४
 पतिव्रतापतिकृतंदोषंनानयतेहृदि
 तस्मादागच्छहिमयास्थित्वास्यंदनउत्तमे ५
 इत्यादिवचनंश्रुत्वाजानकीपतिदेवता
 मनोरोषंपरित्यज्यतस्थौसौमित्रिणारथे ६
 तापसीःसकलानत्वामुनींश्चनिगमोज्ज्वलान्
 रामंस्मरंतीमनसारथेस्थित्वागमत्पुरीम् ७
 क्रमेणनगरींप्राप्तमहार्हाभरणान्विता
 सरयूंसरितंप्रापयत्ररामःस्वयंस्थितः ८
 रथादुत्तीर्यललितालक्ष्मणेनसमन्विता
 रामस्यपादयोर्लग्नापतिव्रतपरायणा ९
 रामस्तामागतांदृष्ट्वाजानकींप्रेमविह्वलाम्
 साध्वित्वयासहेदानींकुर्वेयज्ञसमापनम् १०
 वाल्मीकिंसानमस्कृत्यतथान्यान्विप्रसत्तमान्
 जगाममातृपदयोःसन्नतिकर्तुमुत्सुका ११
 कौशल्यातामथायांतींवीरसूंजानकींप्रियाम्
 आशीर्भिरभिसंयुज्यययौहर्षमनेकधा १२
 कैकेयीपदयोर्नम्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम्
 भर्त्रासहचिरंजीवसपुत्रेत्याशिषंव्यधात् १३
 सुमित्रास्वपदेनम्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम्
 आशिषंव्यदधात्तस्याःपुत्रपौत्रप्रदायिनीम् १४
 सीताताःसर्वतो नत्वारामचंद्रप्रियासती
 परमंहर्षमापन्नाबभूवकिलवाडव १५
 समागतांवीक्ष्यपत्नींरामचंद्रस्यकुंभजः
 सुवर्णपत्नींधिक्कृत्यतामधाद्धर्मचारिणीम् १६
 रामस्तदायज्ञमध्येशुशुभेसीतयासह
 तारयानुगतोयद्वच्छीवशरदुत्प्रभः १७
 प्रयोगमकरोत्तत्रकालेप्राप्तेमनोरमे

वैदेह्याधर्मचारिण्यासर्वपापापनोदनम् १८
 सीतयासहितंरामंप्रसक्तंयज्ञकर्मणि
 निरीक्ष्यजहृषुस्तत्रकौतुकेनसमन्विताः १९
 वसिष्ठंप्राहसुमतिंरामस्तत्रक्रतौवरे
 किंकर्तव्यंमयास्वामिन्नतःपरमवश्यकम् २०
 रामस्यवचनंश्रुत्वागुरुःप्राहमहामतिः
 ब्राह्मणानांप्रकर्तव्यापूजासंतोषकारिका २१
 मरुत्तेनक्रुतुःसृष्टःपूर्वसंभारसंभृतः
 ब्राह्मणास्तत्रवित्ताद्यैस्तोषिताअभवंस्तदा २२
 अत्यंतंवित्तसंभारंनेतुंविप्राशकन्नहि
 प्राक्षिपन्हिमवद्देशेवित्तभारासहाद्विजाः २३
 तस्मात्त्वमपिराजाग्रयलक्ष्मीवानृपसत्तम
 देहिदानादिविप्रेभ्योयथास्यात्प्रीतिरुत्तमा २४
 एतच्छ्रुत्वासराजाग्रयःपूज्यंमत्वाघटोद्भवम्
 प्रथमंपूजयामासब्रह्मपुत्रंतपोधनम् २५
 अनेकरत्नसंभारैःस्वर्णभारैरनेकधा
 देशैर्जनैःपरिवृतैरत्यंतप्रीतिदायकैः २६
 अगस्त्यंपूजयामाससपत्नीकंमनोरमम्
 तथैवरत्नैःस्वर्णैश्चदेशैश्चविविधैरपि २७
 व्यासंसत्यवतीपुत्रंतथैवसमपूजयत्
 च्यवनंभार्ययासाकंसुरत्नैःसमपूजयत् २८
 अन्यानपिमुनीन्सर्वानृत्विजस्तपसांनिधीन्
 पूजयामासरत्नौघैःस्वर्णभारैरनेकधा २९
 अदात्तदाक्रतौरामोविप्रेभ्योभूरिदक्षिणाम्
 लक्षंलक्षंसुवर्णस्यप्रत्येकंत्वग्रजन्मने ३०
 दीनांधकृपणेभ्यश्चददौदानमनेकधा
 यथासंतोषविहितैर्वित्तैरत्नैर्मनोहरैः ३१
 वासांसिचविचित्राणिभोजनानिमृदूनिच
 तत्रप्रादाद्यथाशास्त्रं सर्वेषांप्रीतिदायकम् ३२
 हृष्टपुष्टजनाकीर्णसर्वसत्त्वोपबृंहितम्

अत्यन्तमभवद्धृष्टं पुरं पुंस्त्रीसमावृतम् ३३
 दानंददंतं सर्वेषां वीक्ष्य कुंभोद्भवो मुनिः
 अत्यन्तपरमप्रीतिययौ क्रतुवरे द्विजः ३४
 तदाभिषेकस्नानार्थं पानीयममृतोपमम्
 आनेतुं चतुःषष्टिं नृपान्सस्त्रीन्समाह्वयत् ३५
 रामस्तु सीतया सार्द्धमानेतुमुदकं ययौ
 घटेन स्वर्णवर्णेन सर्वालंकारशोभया ३६
 सौमित्रिण्यूर्मिलयामां डव्याभरतो नृपः
 शत्रुघ्नः श्रुतकीर्त्या च कांतिमत्याचपुष्कलः ३७
 सुबाहुः सत्यवत्या च सत्यवान्वीरभूषया
 सुमदस्तत्र सत्कीर्त्या राज्ञ्या च विमलो नृपः ३८
 राजा वीरमणिस्तत्र श्रुतवत्या मनोज्ञया
 लक्ष्मीनिधिः कोमलयारिपुतापोऽगसेनया ३९
 विभीषणो महामूर्त्या प्रतापाग्र्यः प्रतीतया
 उग्राश्वः कामगमयानीलरत्नो धिरम्यया ४०
 सुरथः सुमनोहार्या तथा मोहनया कपिः
 इत्यादीन् नृपतीन् विप्रो वसिष्ठः प्राहिणोन्मुनिः ४१
 वसिष्ठः सरयूंगत्वा शिवपुण्यजलाप्लुताम्
 उदकं मंत्रयामास वेदमंत्रेण मंत्रवित् ४२
 पयः पुनीह्यमुं वाहमुदकेन मनोहता
 यज्ञार्थं रामचंद्रस्य सर्वलोकैकरक्षितुः ४३
 उदकं तन्मुनिस्पृष्टं सर्वे रामादयो नृपाः
 आजहुर्मंडपतले विप्रवर्यैरुपस्तुते ४४
 पयोभिर्निर्मलैः स्नाप्य वाजिनं क्षीरसन्निभम्
 मंत्रेण मंत्रयामास रामहस्तेन कुंभजः ४५
 पुनीहिमां महावाह अस्मिन् ब्रह्मसमाकुले
 त्वन्मेधेनाखिला देवाः प्रीणन्तु परितोषिताः ४६
 इत्युक्त्वा स नृपो रामः सीतया सममस्पृशत्
 तदा सर्वे द्विजाश्चित्रमन्यन्त कुतूहलात् ४७
 परस्परमवोचंस्ते यन्नामस्मरणान्नराः

महापापात्प्रमुच्यंतेसरामःकिंवदत्यहो ४८
 इत्युक्तवतिभूमीशेरामेकुंभोद्भवोमुनिः
 करवालं चाभिमंत्र्यददौरामकरेमुनिः ४९
 करवालेधृतेस्पृष्टेरामेणसहयःक्रतौ
 पशुत्वंतुविहायाशुदिव्यरूपमपद्यत ५०
 विमानवरमारूढश्चाप्सरोभिःसमंततः
 चामरैर्वीज्यमानश्चवैजयंत्याविभूषितः ५१
 तदातंवाजितांत्यक्त्वादिव्यरूपधरंवरम्
 वीक्ष्यलोकाःक्रतौसर्वेविस्मयंप्राप्नुवंस्तदा ५२
 तदारामःस्वयंजानञ्ज्ञापयन्सर्वतोन्नरान्
 पप्रच्छदिव्यरूपंतंसुरंपरमधार्मिकः ५३
 कस्त्वंदिव्यवपुःप्राप्तःकस्मात्त्वंवाजितांगतः
 कथंसुरस्त्रीसहितःकिंचिकीर्षसितद्वद ५४
 रामस्यवचनंश्रुत्वादेवःप्रोवाचभूमिपम्
 हसन्मेघरवांवाणीमवदत्सुमनोहराम् ५५
 तवाज्ञातंनसर्वत्रबाह्याभ्यंतरचारिणः
 तथापिपृच्छतेतुभ्यंकथयामियथातथम् ५६
 अहंपुराभवेरामद्विजःपरमधार्मिकः
 अचरंप्रतिकूलंवैवेदस्यरिपुतापन ५७
 कदाचिद्धृतपापायास्तीरेऽहगतवान्पुरा
 अनेकवृक्षललितेसर्वत्रसुमनोरमे ५८
 तत्रस्नात्वापितृस्तृप्त्वादानंदत्वायथाविधि
 ध्यानंतवमहाबाहोकृतवान्वेदसंमितम् ५९
 तदाजनाःसमायाताबहवस्तत्रभूपते
 तेषांप्रवंचनार्थायदंभमेनमकारिषम् ६०
 अनेकक्रतुसंभारैःपूर्णमजिरमुत्तमम्
 वासोभिश्छादितंरम्यंचषालादियुतंमहत् ६१
 अग्निहोत्रोद्भवोधूमःसर्वतोन्नभसोंगणम्
 चकाररम्यमतुलंचित्रकारिवपुर्धरः ६२
 अनेकतिलकश्रीभिःशोभितांगोमहत्तपाः

दर्भशोभःसमित्पाणिर्दंभोमूर्तिधरःकिमु ६३
 दुर्वासास्तत्रस्वच्छंदंपर्यटञ्जगतीतलम्
 प्रापतत्रमहातेजाधूतपापसरित्ते ६४
 ददर्शमादंभकरंमौनधारिणमग्रतः
 अनर्घ्यकरमुन्मत्तमस्वागतवचःकरम् ६५
 दृष्ट्वातीवक्रुधाक्रांतःसमुद्रइवपर्वणि
 शशापासौमुनिस्तीव्रोदंभिनंमांमहामतिः ६६
 दंभंकरोषिचेत्तीरेसरितस्त्वंसुदुर्मते
 तस्मात्प्राप्नुहिनिर्वाच्यंपशुत्वंतापसाधम ६७
 शापंप्रदत्तंसंश्रुत्यदुःखितोऽहतदाभवम्
 अग्राहिषंपदेतस्यमुनेर्दुर्वाससःकिल ६८
 तदामेकृतवान् रामद्विजोऽनुग्रहमुत्तमम्
 वाजितांप्राप्नुहिमखेराजराजस्यतापस ६९
 पश्चात्तद्धस्तसंपर्काद्याहितत्परमंपदम्
 दिव्यंवपुर्मनोहारिधृत्वादंभविवर्जितम् ७०
 तेनशापोपिसंदिष्टोममानुग्रहतांगतः
 यदहंतवहस्तस्यस्पर्शप्राप्तोमनोरमम् ७१
 यदेवरामदेवादिदुर्लभंबहुजन्मभिः
 तत्तेऽहकरजस्पर्शप्राप्तवानिहदुर्लभम् ७२
 आज्ञापयमहाराजत्वत्प्रसादादहंमहत्
 गच्छामिशाश्वतस्थानंतवदुःखादिवर्जितम् ७३
 नयत्रशोकोनजरानमृत्युःकालविभ्रमः
 तत्स्थानंदेवगच्छामित्वत्प्रसादान्नराधिप ७४
 इत्युक्त्वातंपरिक्रम्यविमानवरमारुहत्
 अनेकरत्नखचितंसर्वदेवाधिवंदितम् ७५
 गतोऽसौशाश्वतस्थानंरामपादप्रसादतः
 पुनरावृत्तिरहितंशोकमोहविवर्जितम् ७६
 तेनतत्कथितंश्रुत्वारामंज्ञात्वेतरेजनाः
 विस्मयंप्रापिरेसर्वेपरस्परमुदुन्मदाः ७७
 शृणुद्विजमहाबुद्धेदंभेनापिस्मृतोहरिः

ददातिमोक्षंसुतरांकिंपुनर्दभवर्जनात् ७८
यथाकथंचिद्रामस्यकर्तव्यंस्मरणंपरम्
येनप्राप्नोतिपरमंपदंदेवादिदुर्लभम् ७९
तच्चित्रंवीक्ष्यमुनयःकृतार्थमेनिरेनिजम्
यद्रामचरणप्रेक्षाकरस्पर्शपवित्रितम् ८०
गतेतस्मिन्सुरेस्वर्गहयरूपधरेपुरा
उवाचरामस्तपसांनिधीन्वेदविदुत्तमान् ८१
किंकर्तव्यंमयाब्रह्मन्हयोनष्टोगतःसुखम्
होमःकथंपुरोभावीसर्वदैवततर्पकः ८२
यथास्यात्सुरसंतृप्तिर्यथामेमखउत्तमः
तथाकुर्वंतुमुनयोयथामेस्याद्विधिश्रुतम् ८३
इतिवाक्यंसमाश्रुत्यजगादमुनिसत्तमः
वसिष्ठःसर्वदेवानांचित्ताभिज्ञानकोविदः ८४
कर्पूरमाहरक्षिप्रंयेनदेवाःस्वयंपुरा
प्राप्यहव्यंग्रहीष्यंतिमद्वाक्यप्रेरिताधुना ८५
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामःक्षिप्रमुपाहरत्
कर्पूरंबहुदेवानांप्रीत्यर्थंबहुशोभनम् ८६
तदामुनिःप्रहृष्टात्मादेवानाहवयदद्भुतान्
तेसर्वेतत्क्षणात्प्राप्ताःस्वपरीवारसंवृताः ८७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
यज्ञप्रारंभोनामसप्तषष्ठितमोऽध्यायः ६७

अष्टषष्ठितमोऽध्यायः

शेषउवाच-

इन्द्रस्तत्रहविर्मृष्टंरामचन्द्रेणवीक्षितम्
परिस्वादन्करतौतृप्तिंनप्रापसुरसंयुतः १
नारायणोमहादेवोब्रह्मातत्रचतुर्मुखः
वरुणश्चकुबेरश्चतथान्येलोकपालकाः २
तत्रास्वाद्यहविःस्निग्धंवसिष्ठेनपरिष्कृतम्
तत्रपुनर्हिविप्रेन्द्राःक्षुधार्ताइवभोजनात् ३

सर्वान्देवांश्चसंतर्प्यहविषाकरुणानिधिः
 वसिष्ठप्रेरितःसर्वमितिकर्तव्यमाचरत् ४
 ब्राह्मणादानसंतुष्टाहविस्तुष्टाःसुरावराः
 तृप्ताःसर्वेस्वकंभागंगृहीत्वास्वालयंययुः ५
 ऋषिभ्योहोतृमुख्येभ्यःप्रादाद्राज्यंचतुर्दिशम्
 संतुष्टास्तेद्विजाराममाशीर्भिरददुःशुभम् ६
 पूर्णाहुतिततःकृत्वावसिष्ठःप्राहसुस्त्रियः
 वर्धापयंतुभूमीशंयागपूर्तिकरंपरम् ७
 तद्वाक्यंताःस्त्रियःश्रुत्वालाजैरवाकिरन्मुदा
 लावणयजितकंदर्पमहामणिविभूषितम् ८
 ततोऽवभृथस्नानार्थंप्रैरयामासभूमिपम्
 ययौरामःसहस्वीयैःसरयूतीरमुत्तमम् ९
 अनेकराजकोटीभिःपरीतःपादचारिभिः
 जगामससरिच्छ्रेष्ठांपक्षिवृंदसमाकुलाम् १०
 तारापतिरिवस्वाभिर्भार्याभिर्वृतउत्प्रभः
 विरोचतेतथातद्वद्रामोराजगणैर्वृतः ११
 तदुत्सवंसमाज्ञायययुर्लोकास्त्वरायुताः
 सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः १२
 राजेंद्रंसीतयासाकंगच्छंतंसरितंप्रति
 विलोक्यमुदितालोकाश्चिरंदर्शनलालसाः १३
 अनेकनटगंधर्वागायंतोयशउज्ज्वलम्
 अनुजग्मुर्महीशानंसर्वलोकनमस्कृतम् १४
 नर्तक्यस्तत्रनृत्यंत्यःक्षोभयंत्यःपतेर्मनः
 जलयत्रैश्चसिंचंत्योययुःश्रीरामसेवनम् १५
 महाराजंविलिपंत्योहरिद्राकुंकुमादिभिः
 परस्परंप्रलिपंत्योमुदंप्रापुर्महत्तराम् १६
 कुचयुग्मोपरिन्यस्तमुक्ताहारसुशोभिताः
 श्रवणद्वंद्वसंमृष्टस्वर्णकुंडललक्षिताः १७
 अनेकनरनारीभिःसंकीर्णमार्गमाचरन्
 यथावत्सरितंप्रापशिवपुण्यजलाप्लुताम् १८

तत्रगत्वासवैदेह्यारामःकमललोचनः
 प्रविवेशजलंपुण्यंवसिष्ठादिभिरन्वितः १६
 अनुप्रविविशुःसर्वेराजानोजनतास्तथा
 तत्पादरजसापूतजलंलोकैकवन्दितम् २०
 परस्परंप्रसिंचंतोजलयत्रैर्मनोरमैः
 सुशोणनयनाःसर्वेहर्षप्रापुर्मनोधिकम् २१
 सरामःसीतयासार्धंचिरंपुण्यजलप्लवे
 क्रीडित्वाजलकल्लोलैर्निरगाद्धर्मसंयुतः २२
 दुकूलवासाःसकिरीटकुंडलःकेयूरशोभावरकंकणान्वितः
 कंदर्पकोटिश्रियमुद्बहन्नृपोराजाग्रचवयैरुपसंस्तुतोबभौ २३
 सयागयूपंवरवर्णशोभितंकृत्वासरित्तीरवरेमहामनाः
 त्रैलोक्यलोकश्रियमापह्यद्भुतामन्यैर्दुरापांनृपतिर्भुजैर्निजैः २४
 एवंजनकपुत्र्यासौहयमेधत्रयंचरन्
 त्रैलोक्येकीर्तिमतुलांप्रापदेवैःसुदुर्लभाम् २५
 एवंतेवर्णितंतातयत्पृष्टोरामसत्कथाम्
 विस्तृतःकथितोमेधोभूयःकिंपृच्छसेद्विज २६
 यःशृणोतिहरेर्भक्त्यारामचंद्रस्यसन्मखम्
 ब्रह्महत्यांक्षणात्तीर्त्वाब्रह्मशाश्वतमाप्नुयात् २७
 अपुत्रोलभतेपुत्रान्निर्धनोधनमाप्नुयात्
 रोगार्तोमुच्यतेरोगाद्बद्धोमुच्येतबंधनात् २८
 यत्कथाश्रवणाद्दुष्टःश्वपचोऽपिपरंपदम्
 प्राप्नोतिकिमुविप्राग्रचोरामभक्तिपरायणः २९
 रामंस्मृत्वामहाभागंपापिनःपरमंपदम्
 प्राप्नुयुःपरमंस्वर्गशक्रदेवादिदुर्लभम् ३०
 तेधन्यामानवालोकेयेस्मरंतिरघूत्तमम्
 तेक्षणात्संसृतिंतीर्त्वागच्छंतिसुखमव्ययम् ३१
 प्रत्येकमक्षरंब्रह्महत्यावंशदवानलः
 तंयःश्रावयतेधीमांस्तंगुरुंसंप्रपूजयेत् ३२
 श्रुत्वाकथांवाचकायगवांद्द्वंद्वंप्रदापयेत्
 सपत्नीकायसंपूज्यवस्त्रालंकारभोजनैः ३३

कुंडलाभ्यांविराजंत्यौमुद्रिकाभिरलंकृते
 रामसीतेस्वर्णमय्यौप्रतिमेशोभनेवरे ३४
 कृत्वातुवाचकायैवदीयतेभोद्विजोत्तम
 तस्यदेवाश्चपितरोवैकुण्ठप्राप्नुयुस्तदा ३५
 त्वयापृष्टारामकथामयातेकथितापुरा
 किमन्यत्कथ्यतांब्रह्मन्पुरतस्तवधीमतः ३६
 शृण्वंतियेकथामेतांब्रह्महत्यौघनाशिनीम्
 तेयांतिपरमंस्थानंयच्चदेवैःसुदुर्लभम् ३७
 गोघ्नश्चापिसुतघ्नश्चसुरापोगुरुतल्पगः
 क्षणात्पूतोभवत्येवनात्रसंशयितुंक्षमम् ३८
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
 श्रवणपठनपुरायवर्णनंनामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ६८
 इति रामाश्वमेधप्रकरणं समाप्तम्

एकोनसप्ततितमोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः -
 सम्यक्छरुतोमहाभागत्वत्तो रामाश्वमेधकः
 इदानीं वद माहात्म्यं श्रीकृष्णस्य महात्मनः १
 सूत उवाच -
 शृण्वंतु मुनिशार्दूलाः श्रीकृष्णचरितामृतम्
 शिवापप्रच्छभूतेशंयत्तद्वः कीर्तयाम्यहम् २
 एकदा पार्वती देवी शिवं संस्त्रिग्धमानसा
 प्रणयेन नमस्कृत्य प्रोवाच वचनं त्विदम् ३
 पार्वत्युवाच -
 अनंतकोटिब्रह्मांडतद्वाह्याभ्यंतरस्थितेः
 विष्णोः स्थानं परं तेषां प्रधानं वरमुत्तमम् ४
 यत्परं नास्ति कृष्णस्य प्रियं स्थानं मनोरमम्
 तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामि कथयस्व महाप्रभो ५
 ईश्वर उवाच -
 गुह्याद्गुह्यतरं गुह्यं परमानंदकारकम्

अत्यद्भुतरहःस्थानमानंदं परमं परम् ६
 दुर्लभानां च परमं दुर्लभं मोहनं परम्
 सर्वशक्तिमयं देवि सर्वस्थानेषु गोपितम् ७
 सात्वतां स्थानमूर्द्धन्यं विष्णोरत्यंतदुर्लभम्
 नित्यं वृंदावनं नाम ब्रह्मांडोपरि संस्थितम् ८
 पूर्णब्रह्मसुखैश्वर्यं नित्यमानंदमव्ययम्
 वैकुण्ठादितदंशांशं स्वयं वृंदावनं भुवि ९
 गोलोकैश्वर्ययत्किंचिद्भोक्तुले तत्प्रतिष्ठितम्
 वैकुण्ठवैभवं यद्वैद्वारिकायां प्रतिष्ठितम् १०
 यद्ब्रह्म परमैश्वर्यं नित्यं वृंदावनाश्रयम्
 कृष्णधाम परं तेषां वनमध्ये विशेषतः ११
 तस्मात्त्रैलोक्यमध्ये तु पृथ्वीधन्येति विश्रुता
 यस्मान्माथुरकं नाम विष्णोरेकांतवल्लभम् १२
 स्वस्थानमधिकं नाम धेयं माथुरमंडलम्
 निगूढं विविधं स्थानं पुर्यभ्यंतरं संस्थितम् १३
 सहस्रपत्रकमलाकारं माथुरमंडलम्
 विष्णुचक्रपरिभ्रामाद्भामवैष्णवमद्भुतम् १४
 कर्णिकापर्णविस्तारं रहस्यं दुर्ममीरितम्
 प्रधानं द्वादशारण्यं माहात्म्यं कथितं क्रमात् १५
 भद्रश्रीलोहभांडीरमहातालखदीरकाः
 बकुलं कुमुदं काम्यं मधुवृंदावनं तथा १६
 द्वादशैतावती संख्या कालिद्याः सप्तपश्चिमे
 पूर्वे पंचवनं प्रोक्तं तत्रास्ति गुह्यमुत्तमम् १७
 महारण्यं गोकुलाख्यं मधुवृंदावनं तथा
 अन्यच्चोपवनं प्रोक्तं कृष्णक्रीडारसस्थलम् १८
 कदंबखंडनं नंदवनं नंदीश्वरं तथा
 नंदनंदनखंडं च पलाशाशोककेतकी १९
 सुगंधमानसं कैलममृतं भोजनस्थलम्
 सुखप्रसाधनं वत्सहरणं शेषशायिकम् २०
 श्यामपूर्वोदधिग्रामश्च क्रभानुपुरं तथा

संकेतं द्विपदं चैव बालक्रीडनधूसरम् २१
 कामद्रुमं सुललितमुत्सुकं चापिकाननम्
 नानाविधरसक्रीडानानालीलारसस्थलम् २२
 नागविस्तारविष्टं भरहस्यद्रुममीरितम्
 सहस्रपत्रकमलंगोकुलाख्यं महत्पदम् २३
 कर्णिकातन्महद्भ्रामगोविंदस्थानमुत्तमम्
 तत्रोपरि स्वर्णपीठमणिमंडपमंडितम् २४
 कर्णिकायां क्रमाद्दिक्षु विदिक्षु दलमीरितम्
 यद्दलं दक्षिणे प्रोक्तं परंगुह्योत्तमोत्तमम् २५
 तस्मिन्दले महापीठं निगमागमदुर्गमम्
 योगीन्द्रैरपि दुष्प्रापं सर्वात्मायच्च गोकुलम् २६
 द्वितीयं दलमाग्रे यथा तद्रहस्यदलं तथा
 संकेतं द्विपदं चैव कुटीद्वौ तत्कुले स्थितौ २७
 पूर्वदलं तृतीयं च प्रधानस्थानमुत्तमम्
 गंगादिसर्वतीर्थानां स्पर्शाच्छतगुणं स्मृतम् २८
 चतुर्थदलमैशान्यां सिद्धपीठेऽपि तत्पदम्
 व्यायामनूतना गोपीतत्रकृष्णं पतिलभेत् २९
 वस्त्रालंकारहरणं तद्दले समुदाहृतम्
 उत्तरे पंचमं प्रोक्तं दलं सर्वदलोत्तमम् ३०
 द्वादशादित्यमत्रैव दलं च कर्णिकासमम्
 वायव्यां तु दलं षष्ठं तत्र कालीहदः स्मृतः ३१
 दलोत्तमोत्तमं चैव प्रधानस्थानमुच्यते
 सर्वोत्तमदलं चैव पश्चिमे सप्तमं स्मृतम् ३२
 यज्ञपत्नीगणानां च तदीप्सितवरप्रदम्
 अत्रासुरोऽपि निर्वर्णं प्रापत्रिदशदुर्लभम् ३३
 ब्रह्ममोहनमत्रैव दलं ब्रह्महृदा वहम्
 नैर्ऋत्यां तु दलं प्रोक्तमष्टमं व्योमघातनम् ३४
 शंखचूडवधस्तत्र नानाकेलिरसस्थलम्
 श्रुतमष्टदलं प्रोक्तं वृंदारण्यांतरस्थितम् ३५
 श्रीमद्वृंदावनं रम्यं यमुनायाः प्रदक्षिणम्

शिवलिगमधिष्ठानंदृष्टंगोपीश्वराभिधम् ३६
 तद्वाह्येषोडशदलंश्रियापूर्णतमीश्वरम्
 सर्वासुदिक्षुयत्प्रोक्तंप्रादक्षिण्याद्यथाक्रमम् ३७
 महत्पदंमहद्भामस्वधामाधावसंज्ञकम्
 प्रथमैकदलंश्रेष्ठमाहात्म्यंकर्णिकासमम् ३८
 तत्रगोवर्द्धनगिरौरम्येनित्यरसाश्रये
 कर्णिकायामहालीलातल्लीलारसगह्वरौ ३९
 यत्रकृष्णोनित्यवृंदाकाननस्यपतिर्भवेत्
 कृष्णोगोविंदतांप्राप्तःकिमन्यैर्बहुभाषितैः ४०
 दलंतृतीयमाख्यातंसर्वश्रेष्ठोत्तमोत्तमम्
 चतुर्थदलमाख्यातंमहाद्भुतरसस्थलम् ४१
 नंदीश्वरवनरंम्यंतत्रनंदालयःस्मृतः
 कर्णिकादलमाहात्म्यंपंचमंदलमुच्यते ४२
 अधिष्ठाताऽत्रगोपालोधेनुपालनतत्परः
 षष्ठंदलयदाख्यातंतत्रनंदवनंस्मृतम् ४३
 सप्तमंबकुलारण्यंदलंरम्यंप्रकीर्तितम्
 तत्राष्टमंतालवनंतत्रधेनुवधःस्मृतः ४४
 नवमंकुमुदारण्यंदलंरम्यंप्रकीर्तितम्
 कामारण्यंचदशमंप्रधानंसर्वकारणम् ४५
 ब्रह्मप्रसाधनंतत्रविष्णुच्छद्यप्रदर्शनम्
 कृष्णक्रीडारसस्थानंप्रधानंदलमुच्यते ४६
 दलमेकादशंप्रोक्तंभक्तानुग्रहकारणम्
 निर्माणंसेतुबंधस्यनानावनमयस्थलम् ४७
 भांडीरंद्वादशदलंवनरंम्यंमनोहरम्
 कृष्णःक्रीडारतस्तत्रश्रीदामादिभिरावृतः ४८
 त्रयोदशंदलंश्रेष्ठंतत्रभद्रवरंस्मृतम्
 चतुर्दशदलंप्रोक्तंसर्वसिद्धिप्रदस्थलम् ४९
 श्रीवनंतत्ररुचिरंसर्वैश्वर्यस्यकारणम्
 कृष्णक्रीडादलमयंश्रीकांतिकीर्तिवर्द्धनम् ५०
 दलंपंचदशंश्रेष्ठंतत्रलोहवनंस्मृतम्

कथितं षोडशदलं माहात्म्यं कर्णिकासमम् ५१

महावनंतत्रगीतं तत्रास्ति गुह्यमुत्तमम्

बालक्रीडारतस्तत्र वत्सपालैः समावृतः ५२

पूतनादिवधस्तत्र यमलार्जुनभंजनम्

अधिष्ठाता तत्र बालगोपालः पंचमाब्दिकः ५३

नाम्ना दामोदरः प्रोक्तः प्रेमानंदरसार्णवः

दलं प्रसिद्धमाख्यातं सर्वश्रेष्ठदलोत्तमम् ५४

कृष्णक्रीडाचकिंजल्कीविहारदलमुच्यते

सिद्धप्रधानकिंजल्कदलं च समुदाहृतम् ५५

पार्वत्युवाच-

वृंदारण्यस्य माहात्म्यं रहस्यं वा किमद्भुतम्

तदहं श्रोतुमिच्छामि कथयस्व महाप्रभो ५६

ईश्वर उवाच-

कथितं ते प्रियतमे गुह्याद्गुह्योत्तमोत्तमम्

रहस्यानां रहस्यं यद्दुर्लभानां च दुर्लभम् ५७

त्रैलोक्यगोपितं देवि देवेश्वरसुपूजितम्

ब्रह्मादिवाञ्छितं स्थानं सुरसिद्धादिसेवितम् ५८

योगीन्द्राहिसदाभक्त्या तस्य ध्यानैकतत्पराः

अप्सरोभिश्च गन्धर्वैर्नृत्यगीतनिरंतरम् ५९

श्रीमद्वृंदावनं रम्यं पूर्णानंदरसाश्रयम्

भूरिचिंतामणिस्तोयममृतं संपूरितम् ६०

वृक्षगुरुद्रुमंतत्र सुरभीवृंदसेवितम्

स्त्रीलक्ष्मीपुरुषविष्णुं तद्दशांशसमुद्भवम् ६१

तत्र कैशोरवयसं नित्यमानंदविग्रहम्

गतिनाट्यं कलालापस्मितवक्त्रं निरंतरम् ६२

शुद्धसत्त्वैः प्रेमपूर्णैर्वैष्णवैस्तद्वनाश्रितम्

पूर्णब्रह्मसुखमग्रं स्फुरत्तन्मूर्तितन्मयम् ६३

मत्तकोकिलभृंगाद्यैः कूजत्कलमनोहरम्

कपोलशुकसंगीतमुन्मत्तालिसहस्रकम् ६४

भुजंगशत्रुनृत्याढ्यं सकलामोदविभ्रमम्

नानावर्णैश्चकुसुमैस्तद्रेणुपरिपूरितम् ६५
 पूर्णेदुनित्याभ्युदयंसूर्यमंदांशुसेवितम्
 अदुःखंदुःखविच्छेदंजरामरणवर्जितम् ६६
 अक्रोधंगतमात्सर्यमभिन्नमनहंकृतम्
 पूर्णानंदामृतरसपूर्णप्रेमसुखार्णवम् ६७
 गुणातीतमहद्धामपूर्णप्रेमस्वरूपकम्
 वृक्षादिपुलकैर्यत्रप्रेमानंदाश्रुवर्षितम् ६८
 किंपुनश्चेतनायुक्तैर्विष्णुभक्तैः किमुच्यते
 गोविंदांघ्रिरजःस्पर्शान्नित्यंवृंदावनंभुवि ६९
 सहस्रदलपद्मस्यवृंदारण्यं वराटकम्
 यस्यस्पर्शनमात्रेणपृथ्वीधन्याजगत्रये ७०
 गुह्याद्गुह्यतरंरम्यमध्येवृंदावनंभुवि
 अक्षरंपरमानंदं गोविंदस्थानमव्ययम् ७१
 गोविंददेहतोऽभिन्नपूर्णब्रह्मसुखाश्रयम्
 मुक्तिस्तत्ररजःस्पर्शात्तन्माहात्म्यं किमुच्यते ७२
 तस्मात्सर्वात्मनादेविहृदिस्थंतद्वनंकुरु
 वृंदावनविहारेषुकृष्णकैशोरविग्रहम् ७३
 कालिदीचाकरोद्यस्यकर्णिकायांप्रदक्षिणाम्
 लीलानिर्वाणगंभीरंजलंसौरभमोहनम् ७४
 आनंदामृततन्मिश्रमकरंदघनालयम्
 पद्मोत्पलाद्यैःकुसुमैर्नानावर्णसमुज्ज्वलम् ७५
 चक्रवाकादिविहगैर्मंजुनानाकलस्वनैः
 शोभमानंजलंरम्यंतरंगातिमनोरमम् ७६
 तस्योभयतटीरम्याशुद्धकांचननिर्मिता
 गंगाकोटिगुणाप्रोक्तायत्रस्पर्शवराटकः ७७
 कर्णिकायांकोटिगुणोयत्रक्रीडारतोहरिः
 कालिदीकर्णिकाकृष्णमभिन्नमेकविग्रहम् ७८
 पार्वत्युवाच
 गोविंदस्यकिमाश्चर्यंसौंदर्याकृतविग्रह
 तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वदयानिधे ७९

ईश्वरउवाच

मध्येवृन्दावनेरम्येमंजुमंजीरशोभिते
 योजनाश्रितसद्वृक्षशाखापल्लवमंडिते ८०
 तन्मध्येमंजुभवनेयोगपीठं समुज्ज्वलम्
 तदष्टकोणनिर्माणं नानादीप्तिमनोहरम् ८१
 तस्योपरिचमाणिक्यरत्नसिंहासनं शुभम्
 तस्मिन्नष्टदलं पद्मं कर्णिकायां सुखाश्रयम् ८२
 गोविंदस्य परं स्थानं किमस्य महिमोच्यते
 श्रीमद्गोविंदमंत्रस्थ बल्लवी वृन्दसेवितम् ८३
 दिव्यव्रजवयोरूपं कृष्णं वृन्दावनेश्वरम्
 व्रजेंद्रं सततैश्वर्यं व्रजबालैकवल्लभम् ८४
 यौवनोद्भिन्नकैशोरं वयसाद्भूतविग्रहम्
 अनादिमादिं सर्वेषां नन्दगोपप्रियात्मजम् ८५
 श्रुतिमृग्यमजं नित्यं गोपीजनमनोहरम्
 परंधाम परं रूपं द्विभुजं गोकुलेश्वरम् ८६
 बल्लवीनन्दनं ध्यायेन्निर्गुणस्यैककारणम्
 सुश्रीमंतं नवं स्वच्छं श्यामधाममनोहरम् ८७
 नवीननीरदश्रेणी सुस्निग्धं मंजुकुण्डलम्
 फुल्लेंदीवरसत्कांतिसुखस्पर्शसुखावहम् ८८
 दलितांजनपुंजाभचिक्कणं श्याममोहनम्
 सुस्निग्धनीलकुटिलाशेषसौरभकुंतलम् ८९
 तदूर्ध्वदक्षिणे कालेश्यामचूडामनोहरम्
 नानावर्णोज्ज्वलं राजच्छिखंडिदलमंडितम् ९०
 मंदारमंजुगोपुच्छाचूडं चारुविभूषणम्
 क्वचिद्बृहद्दलश्रेणीमुकुटेनाभिमंडितम् ९१
 अनेकमणिमाणिक्यकिरीटभूषणं क्वचित्
 लोलालकवृतराजत्कोटिचंद्रसमाननम् ९२
 कस्तूरीतिलकं भ्राजन्मंजुगोरोचनान्वितम्
 नीलेंदीवरसुस्निग्धसुदीर्घदललोचनम् ९३
 आनृत्यद्भूलताश्लेषस्मितं साचिनिरीक्षणम्

सुचारुन्नतसौंदर्यनासाग्रातिमनोहरम् ६४
 नासाग्रगजमुक्तांशुमुग्धीकृतजगत्त्रयम्
 सिंदूरारुणसुस्निग्धाधरौष्ठसुमनोहरम् ६५
 नानावर्णोल्लसत्स्वर्णमकराकृतिकुंडलम्
 तद्रश्मिपुंजसद्गंडमुकुराभलसद्द्युतिम् ६६
 कर्णोत्पलसुमंदारमकरोत्तंसभूषितम्
 श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कमुक्ताहारस्फुरद्गलम् ६७
 विलसद्विव्यमाणिक्यमंजुकांचनमिश्रितम्
 करेकंकणकेयूरकिंकिणीकटिशोभितम् ६८
 मंजुमंजीरसौंदर्यश्रीमदंघ्रिविराजितम्
 कर्पूरागुरुकस्तूरीविलसच्चंदनादिकम् ६९
 गोरोचनादिसंमिश्रदिव्यांगरागचित्रितम्
 स्निग्धपीतपटीराजत्प्रपदांदोलितांजनम् १००
 गंभीरनाभिकमलंरोमराजीनतस्त्रजम्
 सुवृत्तजानुयुगलंपादपद्ममनोहरम् १०१
 ध्वजवज्रांकुशांभोजकरांघ्रितलशोभितम्
 नखेंदुकिरणश्रेणीपूर्णब्रह्मैककारणम् १०२
 केचिद्वदंतितस्यांशंब्रह्मचिद्रूपमद्वयम्
 तद्दशांशंमहाविष्णुं प्रवदंति मनीषिणः १०३
 योगीन्द्रैः सनकाद्यैश्च तदेव हृदि चिंत्यते
 त्रिभंगललिताशेषनिर्माणसारनिर्मितम् १०४
 तिर्यग्ग्रीवजितानंतकोटिकंदर्पसुंदरम्
 वामांसार्षितसद्गण्डस्फुरत्कांचनकुंडलम् १०५
 सहापांगेक्षणस्मेरंकोटिमन्मथसुंदरम्
 कुंचिताधरविन्यस्तवंशीमंजुकलस्वनैः १०६
 जगत्त्रयमोहयंतं मग्नप्रेमसुधारणवे
 श्रीपार्वत्युवाच-
 परमं कारणं कृष्णं गोविंदारुख्यं महत्पदम् १०७
 वृंदावनेश्वरं नित्यं निर्गुणस्यैककारणम्
 तत्तद्रहस्यमाहात्म्यं किमाश्चर्यचसुंदरम् १०८

तद्ब्रूहिदेवदेवेशश्रोतुमिच्छाम्यहंप्रभो
 ईश्वरउवाच-
 यदंघ्रिनखचंद्रांशुमहिमांतोनगम्यते १०६
 तन्माहात्म्यं कियद्देवि प्रोच्यते त्वमुदाशृणु
 अनंतकोटिब्रह्मांडे अनंतत्रिगुणोच्छ्रये ११०
 तत्कलाकोटिकोटचंशा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः
 सृष्टिस्थित्यादिना युक्तास्तिष्ठन्ति तस्य वैभवाः १११
 तद्रूपकोटिकोटचंशाः कलाः कंदर्पविग्रहाः
 जगन्मोहं प्रकुर्वन्ति तदंडांतरसंस्थिताः ११२
 तद्देहविलसत्कांतिकोटिकोटचंशकोविभुः
 तत्प्रकाशस्य कोटचंशरश्मयोरविविग्रहाः ११३
 तस्य स्वदेहकिरणैः परानंदरसामृतैः
 परमामोदचिद्रूपैर्निर्गुणस्यैककारणैः ११४
 तदंशकोटिकोटचंशा जीवन्ति किरणात्मकाः
 तदंघ्रिपंकजद्वंद्वनखचंद्रमणिप्रभाः ११५
 आहुः पूर्णब्रह्मणोऽपिकारणं वेददुर्गमम्
 तदंशसौरभानंतकोटचंशो विश्वमोहनः ११६
 तत्स्पर्शपुष्पगंधादिनानासौरभसंभवः
 तत्प्रियाप्रकृतिस्त्वाद्याधिका कृष्णवल्लभा ११७
 तत्कलाकोटिकोटचंशा दुर्गाद्यास्त्रिगुणात्मिकाः
 तस्यांघ्रिरजः स्पर्शात्कोटिविष्णुः प्रजायते ११८
 इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे वृंदावनमाहात्म्ये कृष्णचरित्रे
 एकोनसप्ततितमोऽध्यायः ६६

सप्ततितमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-
 यदाकर्णनमेतस्य ये वा पारिषदाः प्रभोः
 तदहं श्रोतुमिच्छामि कथयस्व दयानिधे १
 ईश्वरउवाच
 राधया सह गोविंदं स्वर्णसिंहासने स्थितम्

पूर्वोक्तरूपलावण्यदिव्यभूषांबरस्रजम् २
 त्रिभङ्गीमञ्जुसुस्त्रिगङ्गोपीलोचनतारकम्
 तद्वाह्येयोगपीठेचस्वर्णसिंहासनावृते ३
 प्रत्यङ्गरभसावेशाःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः
 ललिताद्याःप्रकृत्यंशामूलप्रकृतिराधिका ४
 संमुखेललितादेवीश्यामलावायुकोणके
 उत्तरेश्रीमतीधन्याएशान्यांश्रीहरिप्रिया ५
 विशाखाचतथापूर्वेशैब्याचाग्रौततःपरम्
 पद्माचदक्षिणेपश्चान्नैऋतेक्रमशःस्थिताः ६
 योगपीठेकेसराग्रेचारुचन्द्रावतीप्रिया
 अष्टौप्रकृतयःपुण्याःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ७
 प्रधानप्रकृतिस्त्वाद्याराधाचन्द्रावतीसमा
 चन्द्रावलीचित्ररेखाचन्द्रामदनसुन्दरी ८
 प्रियाचश्रीमधुमतीचन्द्ररेखाहरिप्रिया
 षोडशाद्याःप्रकृतयःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ९
 वृन्दावनेश्वरीराधातथाचन्द्रावलीप्रिया
 अभिन्नगुणलावण्यसौन्दर्याश्चारुलोचनाः १०
 मनोहरामुग्धवेषाःकिशोरीवयसोज्ज्वलाः
 अग्रेतनास्तथाचान्यागोपकन्याःसहस्रशः ११
 शुद्धकाञ्चनपुञ्जाभाःसुप्रसन्नाःसुलोचनाः
 तद्रूपहृदयारूढास्तदाश्लेषसमुत्सुकाः १२
 श्यामामृतरसेमग्नाःस्फुरत्तद्भावमानसाः
 नेत्रोत्पलार्चितेकृष्णपादाब्जेऽपितचेतसः १३
 श्रुतिकन्यास्ततोदक्षेसहस्रायुतसंयुताः
 जगन्मुग्धीकृताकाराहर्द्वर्तिकृष्णलालसाः १४
 नानासत्त्वस्वरालापमुग्धीकृतजगत्त्रयाः
 तत्रगूढरहस्यानिगायन्त्यःप्रेमविह्वलाः १५
 देवकन्यास्ततःसव्येदिव्यवेषारसोज्ज्वलाः
 नानावैदिग्ध्यनिपुणादिव्यभावभरान्विताः १६
 सौन्दर्यातिशयेनाढ्याःकटाक्षातिमनोहराः

निर्लज्जास्तत्रगोविन्देतदंगस्पर्शनोद्यताः १७
 तद्भावमग्रमनसःस्मितसाचिनिरीक्षणाः
 मंदिरस्यततोबाह्येप्रिययाविशदावृते १८
 समानवेषवयसःसमानबलपौरुषाः
 समानगुणकर्माणःसमानाभरणप्रियाः १९
 समानस्वरसंगीतवेषुवादनतत्पराः
 श्रीदामापश्चिमेद्वारेवसुदामातथोत्तरे २०
 सुदामाचतथापूर्वेकिंकिणीचापिदक्षिणे
 तद्बाह्येस्वर्णपीठेचसुवर्णमंदिरावृते २१
 स्वर्णवेद्यंतरस्थेतुस्वर्णभरणभूषिते
 स्तोककृष्णसुभद्राद्यैर्गोपालैरयुतायुतैः २२
 शृंगवीणावेषुवेत्रवयोवेषाकृतिस्वरैः
 तद्गुणध्यानसंयुक्तैर्गायद्भिरपिविहलैः २३
 चित्रार्पितैश्चित्ररूपैःसदानंदाश्रुवर्षिभिः
 पुलकाकुलसर्वाङ्गीर्योर्गीर्द्रैरिवविस्मितैः २४
 क्षरत्ययोभिर्गोविन्दैरसंख्यातैरुपावृतम्
 तद्बाह्येस्वर्णप्राकारेकोटिसूर्यसमुज्ज्वले २५
 चतुर्दिक्षुमहोद्यानमंजुसौरभमोहिते
 पश्चिमेसंमुखेश्रीमत्पारिजातद्रुमाश्रये २६
 तदधस्तुस्वर्णपीठेस्वर्णमंडनमंडिते
 तन्मध्येमणिमाणिक्यदिव्यसिंहासनोज्ज्वले २७
 तत्रोपरिपरानंदवासुदेवंजगत्प्रभुम्
 त्रिगुणातीतचिद्रूपंसर्वकारणकारणम् २८
 इन्द्रनीलघनश्यामंनीलकुंचितकुंतलम्
 पद्मपत्रविशालाक्षमकराकृतिकुण्डलम् २९
 चतुर्भुजंतुचक्रासिगदाशंखांबुजायुधम्
 आद्यंतरहितंनित्यंप्रधानंपुरुषोत्तमम् ३०
 ज्योतीरूपमहद्भामपुराणंवनमालिनम्
 पीतांबरधरंस्निग्धंदिव्यभूषणभूषितम् ३१
 दिव्यानुलेपनंराजच्चित्रितांगमनोहरम्

रुक्मिणीसत्यभामाचनाग्रजितीसुलक्षणा ३२
 मित्रविंदानुविंदासुनंदाजांबवतीप्रिया
 सुशीलाचाष्टमहिलावासुदेवप्रियास्ततः ३३
 उद्भ्राजिताः पारिषदावृतयोर्भक्तितत्पराः
 उत्तरेसुमहोद्यानेहरिचंदनसंश्रये ३४
 तत्राधस्तुस्वर्णपीठेमणिमंडपमंडिते
 तन्मध्येहेमनिर्माणदलेसिंहासनोज्ज्वले ३५
 तत्रैवसहरेवत्यासंकर्षणहलायुधम्
 ईश्वरस्यप्रियानंतमभिन्नगुणरूपिणम् ३६
 शुद्धस्फटिकसंकाशंरक्तांबुजदलेक्षणम्
 नीलपट्टधरंस्निग्धंदिव्यभूषास्त्रगंबरम् ३७
 मधुपानेसदासक्तंमधुघूर्णितलोचनम्
 प्रवीरदक्षिणेभागेमंजुनाभ्यंतरस्थिते ३८
 संतानवृक्षमूलेतुमणिमंदिरमंडितम्
 तन्मध्येमणिमाणिक्यदिव्यसिंहासनोज्ज्वले ३९
 प्रद्युम्नं चरतीदेवंतत्रोपरिसुखस्थितम्
 जगन्मोहनसौंदर्यसारश्रेणीरसात्मकम् ४०
 असितांभोजपुंजाभमरविंददलेक्षणम्
 दिव्यालंकारभूषाभिर्दिव्यगंधानुलेपनम् ४१
 जगन्मुग्धीकृताशेषसौंदर्याश्चर्यविग्रहम्
 पूर्वोद्यानेमहारण्येसुरद्रुमसमाश्रये ४२
 तत्राधस्तुस्वर्णपीठेहेममंडपमंडिते
 तस्यमध्येस्थिरेराजद्विव्यसिंहासनोज्ज्वले ४३
 दिव्योषयासमंश्रीमदनिरुद्धंजगत्पतिम्
 सांद्रानंदघनश्यामंसुस्निग्धंनीलकुंतलम् ४४
 सुभ्रून्नतलताभंगींसुकपोलंसुनासिकम्
 सुग्रीवंसुंदरं वक्षोमनोहरमनोहरम् ४५
 किरीटिनंकुंडलिनंकंठभूषाविभूषितम्
 मंजुमंजीरमाधुर्यादतिसौंदर्यविग्रहम् ४६
 प्रियभृत्यगणाराध्यंयत्रसंगीतकप्रियम्

पूर्णब्रह्मसदानंदं शुद्धसत्त्वस्वरूपकम् ४७
 तस्योद्ध्वेचांतरिक्षे च विष्णुं सर्वेश्वरेश्वरम्
 अनादिमादिचिद्रूपं चिदानंदं परं विभुम् ४८
 त्रिगुणातीतमव्यक्तं नित्यमक्षयमव्ययम्
 समेषपुंजमाधुर्यसौंदर्यश्यामविग्रहम् ४९
 नीलकुंचितसुस्निग्धकेशपाशातिसुंदरम्
 अरविंददलस्निग्धसुदीर्घचारुलोचनम् ५०
 किरीटकुंडलोद्गंडशुद्धसत्त्वात्मभिवृतम्
 आत्मारामैश्च चिद्रूपैस्तन्मूर्तिध्यानतत्परैः ५१
 हृदयारूढतद्ध्यानैर्नासाग्रन्यस्तलोचनैः
 क्रियतेऽहैतुकीभक्तिः कायहृदवृत्तिभाषितैः ५२
 तत्सव्येयक्षगंधर्वसिद्धविद्याधरादिभिः
 सुकांतैरप्सरःसंघैर्नृत्यसंगीततत्परैः ५३
 तदंगभजनं कामं वांछद्भिः कृष्णलालसैः
 तदग्रे वैष्णवैः सर्वैश्चांतरिक्षे सुखासने ५४
 प्रह्लादनारदाद्यैश्च कुमारशुकवैष्णवैः
 जनकाद्यैर्लसद्भावैर्हृद्वाह्यस्फूर्तितत्परैः ५५
 पुलकाकुलसर्वांगैः स्फुरत्प्रेमसमाकुलैः
 रहस्यामृतसंसिक्तैरर्द्धयुग्माक्षरोमनुः ५६
 मंत्रचूडामणिः प्रोक्तः सर्वमंत्रैककारणम्
 सर्वदेवस्य मंत्राणां कैशोरं मंत्रहेतुकम् ५७
 सर्वकैशोरमंत्राणां हेतुश्चूडामणिर्मनुः
 जपंकुर्वन्ति मनसा पूर्णप्रेमसुखाश्रयाः ५८
 वांछन्ति तत्पदांभोजे निश्चलं प्रेमसाधनम्
 तद्वाह्ये स्फटिकाद्युच्चप्रावारे सुमनोहरे ५९
 कुंकुमैः सितरक्ताद्यैश्च तुर्दिक्षु समाकुलैः
 शुक्लं चतुर्भुजं विष्णुं पश्चिमे द्वारपालकम् ६०
 शंखचक्रगदापद्मकिरीटादिविभूषितम्
 रक्तं चतुर्भुजं पद्मशंखचक्रगदायुधम् ६१
 किरीटकुंडलोद्गीप्तद्वारपालकमुत्तरे

गौरंचतुर्भुजंविष्णुंशुखचक्रगदायुधम् ६२
किरीटकुंडलाद्यैश्चशोभितंवनमालिनम्
पूर्वद्वारेद्वारपालंगौरंविष्णुंप्रकीर्तितम् ६३
कृष्णवर्णचतुर्बाहुंशंखचक्रादिभूषणम्
दक्षिणद्वारपालंतुश्रीविष्णुकृष्णवर्णकम् ६४
श्रीकृष्णचरितं ह्येतद्यः पठेत्प्रयतः शुचिः
शृणुयाद्वापियोभक्त्या गोविंदेलभते रतिम् ६५

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे कृष्णचरिते सप्ततितमोऽध्यायः ७०

एकसप्ततितमोऽध्यायः

श्रीदेव्युवाच-

भगवन्सर्वभूतेशसर्वात्मन्सर्वसंभव
देवेश्वरमहादेवसर्वज्ञकरुणाकर १
त्वयानुकंपितैवाहंभूयोऽप्याहानुकंपया
त्रैलोक्यमोहनामंत्रास्त्वयामेकथिताः प्रभो २
तेनदेवेनगोपीभिर्महामोहनरूपिणा
केनकेनविशेषणचिक्रीडेतद्वदस्वमे ३
महादेवउवाच
एकदावादयन्वीणांनारदोमुनिपुंगवः
कृष्णावतारमाज्ञायप्रययौनंदगोकुलम् ४
गत्वातत्रमहायोगमयेशंविभुमच्युतम्
बालनाट्यधरंदेवदर्शनंनंदवेशमनि ५
सुकोमलपटास्तीर्णहेमपर्यंकिकोपरि
शयानंगोपकन्याभिःप्रेक्षमाणंसदामुदम् ६
अतीवसुकुमारांगंमुग्धंमुग्धविलोकनम्
विस्रस्तनीलकुटिलकुंतलावनिमंडलम् ७
किंचित्स्मितांकुरव्यंजदेकद्विरदकुड्मलम्
स्वप्रभाभिर्भासयंतंसमंताद्भवनोदरम् ८
दिग्वाससंसमालोक्यसोऽतिहर्षमवापह
संभाष्यगोपतिंनंदमाहसर्वप्रभुप्रियः ९

नारायणपराणांतुजीवनंह्यतिदुर्लभम्
 अस्यप्रभावमतुलंनजानंतीहकेचन १०
 भवब्रह्मादयोऽप्यस्मिन्नतिवांछन्तिशाश्वतीम्
 चरितंचास्यबालस्यसर्वेषामेवहर्षणम् ११
 मुदागायंतिशृण्वंतिचाभिनंदंतितादृशाः
 अस्मिंस्तवसुतेऽचित्यप्रभावेस्निग्धमानसाः १२
 नराःसंतिनतेषांवैभवबाधाभविष्यति
 मुंचेहपरलोकेच्छाःसर्वाबल्लवसत्तम १३
 एकांतैनैकभावेनबालेऽस्मिन्प्रीतिमाचर
 इत्युक्त्वानंदभवनान्निष्क्रांतोमुनिपुंगवः १४
 तेनार्चितोविष्णुबुद्ध्याप्रणम्यचविसर्जितः
 अथासौचिंतयामासमहाभागवतोमुनिः १५
 अस्यकांताभगवतीलक्ष्मीनारायणेहरौ
 विधायगोपिकारूपंक्रीडार्थंशार्ङ्गधन्वनः १६
 अवश्यमवतीर्णासाभविष्यतिनसंशयः
 तामहंविचिनोम्यद्यगेहेगेहेव्रजौकसाम् १७
 विमृश्यैवंमुनिवरोगेहानिव्रजवासिनाम्
 प्रविवेशातिथिर्भूत्वाविष्णुबुद्ध्यासुपूजितः १८
 सर्वेषांबल्लवादीनारतिनंदसुतेपराम्
 दृष्ट्वामुनिवरःसर्वान्मनसाप्रणनामह १९
 गोपालानांगृहेबालांददर्शश्चेतरूपिणीम्
 सदृष्ट्वातर्कयामासरमाह्येषानसंशयः २०
 प्रविवेशततोधीमान्नंदसख्युर्महात्मनः
 कस्यचिद्गोपवर्यस्यभानुनाम्नोगृहंमहत् २१
 अर्चितोविधिवत्तेनसोऽप्यपृच्छन्महामनाः
 साधोत्वमसिविख्यातोधर्मनिष्ठतयाभुवि २२
 तवाहंधनधान्यादिसमृद्धिसंविभावये
 कच्चित्तेयोग्यःपुत्रोऽस्तिकन्यावाशुभलक्षणा २३
 यतस्तेकीर्तिरखिलंलोकंव्याप्यभविष्यति
 इत्युक्तोमुनिवर्येणभानुरानीयपुत्रकम् २४

महातेजस्विनंदृप्तंनारदायाभ्यवादयत्
दृष्ट्वामुनिवरस्तंतुरूपेणाप्रतिमंभुवि २५
पद्मपत्रविशालाक्षंसुग्रीवंसुंदरभ्रुवम्
चारुदंतंचारुकर्णसर्वावयवसुंदरम् २६
तंसमाश्लिष्यबाहुभ्यांस्नेहाश्रूणिविमुच्यच
ततःसगद्गदप्राहप्रणयेनमहामुनिः २७
नारदउवाच-

अयंशिशुस्तेभवितसुसखारामकृष्णयोः
विहरिष्यतिताभ्यांचरात्रिंदिवमतंद्रितः २८
ततआभाष्यतंगोपप्रवरंमुनिपुंगवः
यदागंतुमनश्चक्रेतत्रैवंभानुरब्रवीत् २९
एकास्तिपुत्रिकादेवदेवपत्न्युपमामम
कनीयसीशिशोरस्यजडांधबधिराकृतिः ३०
उत्साहाद्वृद्धयेयाचेत्त्वांवरंभगवत्तम
प्रसन्नदृष्टिमात्रेणसुस्थिरांकुरुबालिकाम् ३१
श्रुत्वैवंनारदोवाक्यंकौतुकाकृष्टमानसः
अथप्रविश्यभवनंलुठंतीभूतलेसुताम् ३२
उत्थाप्यांकेनिधायातिस्नेहविह्वलमानसः
भानुरप्याययौभक्तिनम्रोमुनिवरांतिकम् ३३
अथभागवतश्रेष्ठःकृष्णस्यातिप्रियोमुनिः
दृष्ट्वातस्याःपरंरूपमदृष्टाश्रुतमद्भुतम् ३४
अभूत्पूर्वसमंमुग्धोहरिप्रेमामहामुनिः
विगाह्यपरमानंदसिंधुमेकरसायनम् ३५
मुहूर्तद्वितयंतत्रमुनिरासीच्छिलोपमः
मुनींद्रःप्रतिबुद्धस्तुशनैरुन्मील्यलोचने ३६
महाविस्मयमापन्नस्तूष्णीमेवस्थितोऽभवत्
अंतर्हृदिमहाबुद्धिरेवमेवंव्यचिंतयत् ३७
भ्रातंसर्वेषुलोकेषुमयास्वच्छंदचारिणा
अस्यारूपेणसदृशीदृष्ट्वानैवचकुत्रचित् ३८
ब्रह्मलोकेरुद्रलोकइंद्रलोकेचमेगतिः

नकोपिशोभाकोट्यंशःकुत्राप्यस्याविलोकितः ३६
 महामायाभगवतीदृष्टाशैलेंद्रनंदिनी
 यस्यारूपेणसकलमुह्यतेसचराचरम् ४०
 साप्यस्याःसुकुमारांगीलक्ष्मीनाप्रोतिकर्हिचित्
 लक्ष्मीःसरस्वतीकांतिविद्याद्याश्चवरस्त्रियः ४१
 छायामपिस्पृशंत्यस्याःकदाचिन्नैवदृश्यते
 विष्णोर्यन्मोहिनीरूपंहरोयेनविमोहितः ४२
 मयादृष्टंचतदपिकुतोऽस्यासदृशंभवेत्
 ततोऽस्यास्तत्त्वमाज्ञातुंनमेशक्तिःकथंचन ४३
 अन्येचापिनजानंतिप्रायेणैनांहरेःप्रियाम्
 अस्याःसंदर्शनादेवगोविंदचरणांबुजे ४४
 याप्रेमर्द्धिरभूत्सामेभूतपूर्वानकर्हिचित्
 एकांतेनौमिभवतींदर्शयित्वातिवैभवम् ४५
 कृष्णस्यसंभवत्यस्यारूपंपरमतुष्टये
 विमृश्यैवमुनिर्गोपप्रवरंप्रेष्यकुत्रचित् ४६
 निभृतेपरितुष्टावबालिकांदिव्यरूपिणीम्
 अपिदेविमहायोगमायेश्वरिमहाप्रभे ४७
 महामोहनदिव्यांगिमहामाधुर्यवर्षिणि
 महाद्भुतरसानंदशिथिलीकृतमानसे ४८
 महाभाग्येनकेनापिगतासिममदृक्पथम्
 नित्यमंतर्मुखादृष्टिस्तवदेविविभाव्यते ४९
 अंतरेवमहानंदपरितृप्तैवलक्ष्यसे
 प्रसन्नमधुरंसौम्यमिदंसुमुखमंडनम् ५०
 व्यनक्तिपरमाश्चर्यकमप्यंतःसुखोदयम्
 रजःसंबंधिकलिकाशक्तिस्तत्त्वातिशोभने ५१
 सृष्टिस्थितिसमाहाररूपिणीत्वमधिष्ठिता
 तत्त्वंविशुद्धसत्त्वाशुशक्तिर्विद्यात्मिकापरा ५२
 परमानंदसंदोहंदधतीवैष्णवंपरम्
 कात्वयाश्चर्यविभवेब्रह्मरुद्रादिदुर्गमे ५३
 योगीन्द्राणांध्यानपथंनत्वंस्पृशसिकर्हिचित्

इच्छाशक्तिर्ज्ञानशक्तिःक्रियाशक्तिस्तवेशितुः ५४
 तवांशमात्रमित्येवंमनीषामेप्रवर्त्तते
 मायाविभूतयोऽचित्यास्तन्मायार्थकमायिनः ५५
 परेशस्यमहाविष्णोस्ताःसर्वास्तेकलाकलाः
 आनंदरूपिणीशक्तिस्त्वमीश्वरिनसंशयः ५६
 त्वयाचक्रीडतेकृष्णोनूनंवृंदावनेवने
 कौमारेणैवरूपेणत्वंविश्वस्यचमोहिनी ५७
 तारुण्यवयसास्पृष्टंकीदृक्तेरूपमद्भुतम्
 कीदृशंतवलावयंलीलाहासेक्षणान्वितम् ५८
 हरिमानुषलोभेनवपुराश्चर्यमंडितम्
 द्रष्टुंतदहमिच्छामिरूपंतेहरिवल्लभे ५९
 येननंदसुतःकृष्णोमोहंसमुपयास्यति
 इदानींममकारुणयान्निजंरूपंमहेश्वरि ६०
 प्रणतायप्रपन्नायप्रकाशयितुमर्हसि
 इत्युक्तामुनिवर्येणतदनुव्रतचेतसा ६१
 महामाहेश्वरींनत्वामहानंदमयींपराम्
 महाप्रेमतरोत्कंठाव्याकुलांगींशुभेक्षणां ६२
 ईक्षमाणेनगोविंदमेवंवर्णयतास्थितम्
 जयकृष्णमनोहारिञ्जयवृंदावनप्रिय ६३
 जयभूभंगललितजयवेणुरवाकुल
 जयबर्हकृतोत्तंसजयगोपीविमोहन ६४
 जयकुंकुमलिप्रांगजयरत्नविभूषण
 कदाहंत्वत्प्रसादेनअनयादिव्यरूपया ६५
 सहितंनवतारुण्यमनोहारिवपुःश्रिया
 विलोकयिष्येकैशोरेमोहनंत्वांजगत्पते ६६
 एवंप्रीत्यतस्तस्यतत्क्षणादेवसापुनः
 बभूवदधतीदिव्यंरूपमत्यंतमोहनम् ६७
 चतुर्दशाब्दवयसासंमितंललितंपरम्
 समानवयसश्चान्यास्तदैवव्रजबालिकाः ६८
 आगत्यवेष्टयामासुर्दिव्यभूषांबरस्त्रजः

मुनीन्द्रःसतुनिश्चेष्टोबभूवाश्चर्यमोहितः ६६
 बालायास्तास्तदासख्यश्चरणांबुकणैर्मुनिम्
 निषिच्यबोधयामासुरुचुश्चकृपयान्विताः ७०
 मुनिवर्यमहाभागमहायोगेश्वरेश्वर
 त्वयैवपरयाभक्त्याभगवान्हरिरीश्वरः ७१
 नूनमाराधितोदेवोभक्तानांकामपूरकः
 यदियंब्रह्मरुद्राद्यैर्देवैःसिद्धमुनीश्वरैः ७२
 महाभागवतैश्चान्यैर्दुर्दर्शादुर्गमापिच
 अत्यद्भुतवयोरूपमोहिनीहरिवल्लभा ७३
 केनाप्यचिंत्यभाग्येनतवदृष्टिपथंगता
 उत्तिष्ठोत्तिष्ठविप्रर्षेधैर्यमालंब्यसत्वरम् ७४
 एनांप्रदक्षिणीकृत्यनमस्कुरुपुनःपुनः
 किंनपश्यसिचार्वंगीमत्यंतव्याकुलामिव ७५
 अस्मिन्नेवक्षणेनूनमंतर्धानंगमिष्यति
 नानयासहसंलापःकथंचित्तेभविष्यति ७६
 दर्शनंचपुनर्नास्याःप्राप्स्यसिब्रह्मवित्तम
 किंतुवृंदावनेकापिभात्यशोकलताशुभा ७७
 सर्वकालेऽपिपुष्पाढ्यासर्वदिग्व्यापिसौरभा
 गोवर्द्धनाददूरेणकुसुमाख्यसरस्तटे ७८
 तन्मूलेह्यर्द्धरात्रेचद्रक्ष्यस्यस्मानशेषतः
 श्रुत्वैवंवचनंतासांस्नेहविह्वलचेतसाम् ७९
 यावत्प्रदक्षिणीकृत्यप्रणमेद्वंडवन्मुनिः
 मुहूर्तद्वितयंबालांनानानिर्माणशोभनाम् ८०
 आहूयभानुंप्रोवाचनारदःसर्वशोभनाम्
 एवंप्रभावाबालेयंनसाध्यादैवतैरपि ८१
 किंतुयद्गृहमेतस्याःपदचिह्नविभूषितम्
 तत्रनारायणोदेवःस्वयंवसतिमाधवः ८२
 लक्ष्मीश्चवसतेनित्यंसर्वाभिःसर्वसिद्धिभिः
 अद्यएनांवरोहांसर्वाभरणभूषणाम् ८३
 देवीमिवपरांगेहेरक्षयत्नेनसत्तम

इत्युक्त्वामनसैवैनामहाभागवतोत्तमः ८४
 तद्रूपमेवसंस्मृत्यप्रविष्टोगहनंवनम्
 अशोकलतिकामूलमासाद्यमुनिसत्तमः ८५
 प्रतीक्षमाणोदेवींतांतत्रैवागमनंनिशि
 स्थितोऽत्रप्रेमविकलश्चितयन्कृष्णवल्लभाम् ८६
 अथमध्यनिशाभागेयुवत्यःपरमाद्भुताः
 पूर्वदृष्ट्वास्तथान्याश्चविचित्राभरणस्त्रजः ८७
 दृष्ट्वामनसिसंभ्रांतोदंडवत्पतितोभुवि
 परिवार्यमुनिसर्वास्ताःप्रविविशुःशुभाः ८८
 प्रष्टुकामोऽपिसमुनिःकिंचित्स्वाभिमतंप्रियम्
 नाशकत्प्रेमलावण्यप्रियभाषाप्रधर्षितः ८९
 अथागतामुनिश्रेष्ठकृतांजलिमवस्थितम्
 भक्तिभारानतग्रीवंसविस्मयंससंभ्रमम् ९०
 सुविनीततमंप्राहतत्रैवकरुणान्विता
 अशोकमालिनीनाम्नाअशोकवनदेवता ९१
 अशोकमालिन्युवाच
 अशोककलिकायांतुवसाम्यस्यामहामुने
 रक्तांबरधरानित्यंरक्तमालानुलेपना ९२
 रक्तसिंदूरकलिकारक्तोत्पलवतंसिनी
 रक्तमाणिक्यकेयूरमुकुटादिविभूषिता ९३
 एकदाप्रिययासार्द्धविहरंत्योमधूत्सवे
 तत्रैवमिलितागोपबालिकाश्चित्रवाससः ९४
 अहंचाशोकमालाभिर्गोपवेषधरंहरिम्
 रमारूपाश्चताःसर्वाभक्त्यासम्यगपूजयम् ९५
 ततःप्रभृतिचैतासांमध्येतिष्ठामिसर्वदा
 भूषाभिर्विविधाभिश्चतोषयित्वारमापतिम् ९६
 परात्परमहंसर्वविजानामीहसर्वतः
 गोगोपगोपिकादीनारहस्यंचापिवेद्म्यहम् ९७
 तवजिज्ञासितंसर्वहृदिप्रत्यभिभाषितम्
 तांदेवीमद्भुताकारामद्भुतानंददायिनीम् ९८

हरेःप्रियांहिरण्याभांहीरकोज्ज्वलमुद्रिकाम्
 कथंपश्यामिलोलाक्षींकथंवातत्पदांबुजम् ६६
 आराध्यतेऽतिभक्त्येतित्वयाब्रह्मन्विमर्शितम्
 तत्रतेकथयिष्यामिवृत्तांतंसुमहात्मनाम् १००
 मानसेसरसिस्थित्वातपस्तीव्रमुपेयुषाम्
 जपतांसिद्धमंत्रांश्चध्यायतांहरिमीश्वरम् १०१
 मुनीनांकांक्षतानित्यंतस्याएवपदांबुजम्
 एकसप्ततिसाहस्रंसंख्यातानांमहौजसाम् १०२
 तत्तेऽहकथयाम्यद्यतद्रहस्यंपरंवने १०३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीराधाकृष्ण-
 माहात्म्येएकसप्ततितमोऽध्यायः ७१

द्विसप्ततितमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच-

तदेकाग्रमनाभूत्वाशृणुदेविवरानने
 आसीदुग्रतपानाममुनिरेकोदृढव्रतः १
 साग्निकोह्यग्निभक्षश्चचारात्यद्भुतंतपः
 जजापपरमंजाप्यमंत्रंपंचदशाक्षरम् २
 काममंत्रेणपुटितंकामंकामवरप्रदात्
 कृष्णायेतिपदंस्वाहासहितंसिद्धिदंपरम् ३
 दध्यौचश्यामलंकृष्णंरासोन्मत्तंवरोत्सुकम्
 पीतपट्टधरंवेणुंकरेणाधरमर्पितम् ४
 नवयौवनसंपन्नंकर्षतंपाणिनाप्रियाम्
 एवंध्यानपरःकल्पशतांतेदेहमुत्सृजन् ५
 सुनंदनामगोपस्यकन्याभूत्समहामुनिः
 सुनंदेतिसमाख्यातायावीणांबिभ्रतीकरे ६
 मुनिरन्यःसत्यतपाइतिख्यातोमहाव्रतः
 सशुष्कपत्रंभुंक्तेयःप्रजजापपरमनुम् ७
 रत्यंतंकामबीजेनपुटितंचदशाक्षरम्
 सप्रदध्यौमुनिवरश्चित्रवेषधरंहरिम् ८

धृत्वारमायादोर्वल्लीद्वितयंकंकणोज्ज्वलम्
 नृत्यंतमुन्मदंतंचसंश्लिष्यंतमुहुर्मुहुः ९
 हसंतमुच्चैरानंदतरंगंजठरांबरे
 दधतंवेणुमाजानुवैजयंत्याविराजितम् १०
 स्वेदांभःकणसंसिक्तललाटवलिताननम्
 त्यक्त्वात्यक्त्वासवैदेहंतपसाचमहामुनिः ११
 दशकल्पांतरेजातोह्ययनंदवनादिह
 सुभद्रनाम्नोगोपस्यकन्याभद्रेतिविश्रुता १२
 यस्याःपृष्ठतलेदिव्यंव्यजनंपरिदृश्यते
 हरिधामाभिधानस्तुकश्चिदासीन्महामुनिः १३
 सोऽप्यतप्यत्तपःकृष्ट्रनित्यंपत्रैकभोजनम्
 आशुसिद्धिकरंमंत्रंविंशत्यर्णंप्रजप्तवान् १४
 अनंतरंकामबीजादध्यारूढंतदेवतु
 मायातत्पुरतोव्योमहंसासृग्द्युतिचंद्रकम् १५
 ततोदशाक्षरंपश्चान्नमोयुक्तंस्मरादिकम्
 दध्यौवृंदावनेरम्येमाधवीमंडपेप्रभुम् १६
 उत्तानशायिनंचारुपल्लवास्तरणोपरि
 कयाचिदतिकामार्त्तबल्लव्यारक्तनेत्रया १७
 वक्षोजयुगमाच्छाद्यविपुलोःस्थलंमुहुः
 संचुंब्यमानगंडांतंतृप्यमानरदच्छदम् १८
 कलयंतंप्रियांदोभ्यांसहासंसमुदाद्भुतम्
 समुनिश्चबहून्देहांस्त्यक्त्वाकल्पत्रयांतरे १९
 सारंगनाम्नोगोपस्यकन्याभूच्छुभलक्षणा
 रंगवेणीतिविख्यातानिपुणाचित्रकर्मणि २०
 यस्यादंतेषुदृश्यंतैचित्रिताःशोणबिंदवः
 ब्रह्मवादीमुनिःकश्चिज्जाबालिरितिविश्रुतः २१
 सतपःसुरतोयोगीविचरन्पृथिवीमिमाम्
 सएकस्मिन्महारणयेयोजनायुतविस्तृते २२
 यदृच्छयागतोऽपश्यदेकांवापींसुशोभनाम्
 सर्वतःस्फाटिकाबंधतटांस्वादुजलान्विताम् २३

विकासिकमलामोदवायुनापरिशीलिताम्
 तस्याःपश्चिमदिग्भागेमूलेवटमहीरुहः २४
 अपश्यत्तापसींकांचित्कुर्वतींदारुणंतपः
 तारुरयवयसायुक्तांरूपेणातिमनोहराम् २५
 चंद्रांशुसदृशाभासांसर्वावयवशोभनाम्
 कृत्वाकटितटेवामपाणिंदक्षिणतस्तदा २६
 ज्ञानमुद्रांचबिभ्राणामनिमेषविलोचनाम्
 त्यक्ताहारविहारांचसुनिश्चलतयास्थिताम् २७
 जिज्ञासुस्तांमुनिवरस्तस्थौतत्रशतंसमाः
 तदंतेतांसमुत्थाप्यचलितांविनयान्मुनिः २८
 अपृच्छत्कात्वमाश्चर्यरूपेकिंवाचरिष्यसि
 यदियोग्यंभवेत्तर्हि कृपयावक्तुमर्हसि २९
 अथाब्रवीच्छनैर्बालातपसातीवकर्षिता
 ब्रह्मविद्याहमतुलायोगींद्रैर्याविमृग्यते ३०
 साहंहरिपदाम्भोजकाम्ययासुचिरंतपः
 चराम्यस्मिन्वनेघोरेध्यायंतीपुरुषोत्तमम् ३१
 ब्रह्मानंदेनपूर्णाहंतेनानंदेनतृप्तधीः
 तथापिशून्यमात्मानंमन्येकृष्णरतिंविना ३२
 इदानीमतिनिर्विण्णादेहस्यास्यविसर्जनम्
 कर्तुमिच्छामिपुण्यायांवापिकायामिहैवतु ३३
 तच्छ्रुत्वावचनंतस्यामुनिरत्यंतविस्मितः
 पतित्वाचरणेतस्याःकृष्णोपासाविधिंशुभम् ३४
 पप्रच्छपरमप्रीतस्त्यक्त्वाध्यात्मविरोचनम्
 तयोक्तंमंत्रमाज्ञायजगाममानसंसरः ३५
 ततोऽतिदुश्चरंचक्रेतपोविस्मयकारकम्
 एकपादस्थितःसूर्यनिर्निमेषंविलोकयन् ३६
 मंत्रंजजापपरमंपंचविंशतिवर्णकम्
 दध्यौपरमभावेनकृष्णमानंदरूपिणम् ३७
 चरंतंब्रजवीथीषुविचित्रगतिलीलया
 ललितैःपादविन्यासैःक्वणयंतंचनूपुरम् ३८

चित्रकंदर्पचेष्टाभिःसस्मितापांगवीक्षितैः
 संमोहनारुख्ययावंश्यापंचमारुणचित्रया ३६
 बिंबौष्ठपुटचुंबिन्याकलालापैर्मनोज्ञया
 हरंतंब्रजरामाणांमनांसिचवपूंषिच ४०
 श्लथन्नीवीभिरागत्यसहसालिगितांगकम्
 दिव्यमाल्यांबरधरंदिव्यगंधानुलेपनम् ४१
 श्यामलांगप्रभापूर्णैर्मोहयंतंजगत्त्रयम्
 सएवंबहुदेवेनसमुपास्यजगत्पतिम् ४२
 नवकल्पांतरेजातागोकुलेदिव्यरूपिणी
 कन्याप्रचंडनाम्नस्तुगोपस्यातियशस्विनः ४३
 चित्रगंधेतिविख्याताकुमारीचशुभानना
 निजांगगंधैर्विविधैर्मोदयंतीदिशोदश ४४
 तामेनांपश्यकल्याणींवृंदशोमधुपायिनीम्
 अंगेषुस्वपतिकृत्वारसावेशसमाकुलाम् ४५
 अस्याःस्तनपरिष्वंगेहारैःसर्वैर्विहन्यते
 वक्षःस्थलात्प्रच्यवद्भिश्चित्रगंधादिसौरभैः ४६
 अपरेमुनिवर्यास्तुसततंपूतमानसाः
 वायुभक्षास्तपस्तेपुर्जपंतःपरमंमनुम् ४७
 स्मरःकृष्णायकामार्तिकलादिवृत्तिशालिने
 आग्नेयीसहितंकृत्वामंत्रंपंचदशाक्षरम् ४८
 दध्युर्मुनिवराःकृष्णमूर्तिदिव्यविभूषणाम्
 दिव्यचित्रदुकूलेनपूर्णपीनकटिस्थलाम् ४९
 मयूरपिच्छकैःक्लृप्तचूडामुज्ज्वलकुंडलाम्
 सव्यजंघांतआदायदक्षिणंचरणांबुजम् ५०
 भ्रमंतींसंपुटीकृत्यचारुहस्तांबुजद्वयम्
 कक्षदेशविनिक्षिप्तवेणुंपरिचलत्पुटीम् ५१
 आनंदयंतींगोपीनानयनानिमनांसिच
 परमाश्चर्यरूपेणप्रविष्टारंगमंडपे ५२
 प्रसूनवर्षर्गोपीभिःपूर्यमाणांचसर्वतः
 अथकल्पांतरेदेहंत्यक्त्वाजाताइहाधुना ५३

यासां कर्णेषु दृश्यंते ताटंकारश्मिदीपिताः
रत्नमाल्यानि कंठेषु रत्नपुष्पाणि वेणिषु ५४
मुनिः शुचिश्च वानामसुवर्णानामचापरः
कुशध्वजस्य ब्रह्मर्षेः पुत्रौ तौ वेदपारगौ ५५
ऊर्ध्वपादौ तपोघोरंते पतुस्त्यक्षरं मनुम्
हीं हंस इति कृत्वैव जपंतौ यतमानसौ ५६
ध्यायंतौ गोकुले कृष्णं बालकं दशवार्षिकम्
कंदर्पसमरूपेण तारुण्यललितेन च ५७
पश्यंती ब्रजबिंबोष्ठीर्मोहयंतमनारतम्
तौ कल्पांते तनूत्यक्त्वा लब्धवंतौ जनिं ब्रजे ५८
सुवीरनाम गोपस्य सुते परमशोभने
ययोर्हस्ते प्रदृश्येते सारिकेशु भराविणी ५९
जटिलोजंघपूतश्च घृताशीकबुरेव च
चत्वारो मुनयो धन्या इहामुत्र च निःस्पृहाः ६०
केवलेनैकभावेन प्रपन्ना बल्लवीपतिम्
ते पुस्ते सलिले मग्नजपंतो मनुमेव च ६१
रमात्रयेण पुटितं स्मराद्यंतदशाक्षरम्
दध्युश्च गाढभावेन बल्लवीभिर्वने वने ६२
भ्रमंतं नृत्यगीताद्यैर्मानयंतं मनोहरम्
चंदनालिप्तसर्वांगं जपापुष्पावतंसकम् ६३
कल्हारमालया वीतं नीलपीतपटावृतम्
कल्पत्रयांते जातास्ते गोकुले शुभलक्षणाः ६४
इमास्ताः पुरतोरम्या उपविष्टानतभ्रुवः
यासां धर्मकृतान्येव वलयानि प्रकोष्ठके ६५
विचित्राणि चरत्वाद्यैर्दिव्यमुक्ताफलादिभिः
मुनिर्दीर्घतपानामव्यासोऽभूत्पूर्वकल्पके ६६
तत्पुत्रः शुक इत्येव मुनिः ख्यातो वरः सुधीः
सोऽपि बालो महाप्राज्ञः सदैवानुस्मरन्पदम् ६७
विहाय पितृमात्रादिकृष्णं ध्यात्वा वनंगतः
स तत्र मानसैर्दिव्यैरुपचारैरहर्निशम् ६८

अनाहारोऽचयद्विष्णुंगोपरूपिणमीश्वरम्
 रमयापुटितमंत्रंजपन्नष्टादशाक्षरम् ६६
 दध्यौपरमभावेनहरिहैमतरोरधः
 हैममंडपिकायांचहेमसिंहासनोपरि ७०
 आसीनंहेमहस्ताग्रैर्दधानंहेमवंशिकाम्
 दक्षिणेनभ्रामयंतंपाणिनाहेमपंकजम् ७१
 हेमवर्णेष्टप्रिययापरिक्लृप्तांगचित्रकम्
 हसंतमतिहर्षेणपश्यंतंनिजमाश्रमम् ७२
 हर्षाश्रुपूर्णःपुलकाचितांगःप्रसीदनाथेतिवदन्नथोच्चैः
 दंडप्रणामायपपातभूमौसंवेपमानस्त्रिजगद्विधातुः ७३
 तंभक्तिकामंपतितंधरणयामायासितोस्मीतिवदंतमुच्चैः
 दंडप्रणामस्यभुजौगृहीत्वापस्पर्शहर्षोपचितेक्षणेन ७४
 उवाचचप्रियारूपंलब्धवंतंशुकंहरिः
 त्वंमेप्रियतमाभद्रेसदातिष्ठममांतिके ७५
 मद्रूपंचिंतयंतीचप्रेमास्पदमुपागता
 द्वेचमुख्यतमेगोप्यौसमानवयसीशुभे ७६
 एकव्रतेएकनिष्ठेएकनक्षत्रनामनी
 तप्तजांबूनदप्रख्यातत्रैवान्यातडित्प्रभा ७७
 एकानिद्रायमाणाक्षीपरासौम्यायतेक्षणा
 सोऽचयत्परयाभक्त्यातेहरेःसव्यदक्षिणे ७८
 सकल्पांतेतनुंत्यक्त्वागोकुलेऽभून्महात्मनः
 उपनंदस्यदुहितानीलोत्पलदलच्छविः ७९
 सेयंश्रीकृष्णवनितापीतशाटीपरिच्छदा
 रक्तचोलिकयापूर्णाशातकुंभघटस्तनी ८०
 दधानारक्तसिंदूरंसर्वांगस्यावगुंठनम्
 स्वर्णकुंडलविभ्राजद्गंडदेशांसुशोभनाम् ८१
 स्वर्णपंकजमालाढ्याकुंकुमालिप्तसुस्तनी
 यस्याहस्तेचर्वणीयंदृश्यतेहरिणार्पितम् ८२
 वेणुवाद्यातिनिपुणाकेशवस्यनिषेवणी
 कृष्णेनपरितुष्टेनकदाचिद्गीतकर्मणि ८३

विन्यस्ताकंबुकंठेऽस्याभातिगुंजावलिशुभा
 परोक्षेपिचकृष्णस्यकांतिभिश्चस्मरार्दिता ८४
 सखीभिर्वादयंतीभिर्गायंतीसुस्वरंपरम्
 नर्तयेत्प्रियवेषेणवेषयित्वावधूमिमाम् ८५
 वारंवारंचगोविंदंभावेनालिग्यचुंबति
 प्रियासौसर्वगोपीनांकृष्णस्याप्यतिवल्लभा ८६
 श्वेतकेतोःसुतःकश्चिद्वेदवेदांगपारगः
 सर्वमेवपरित्यज्यप्रचंडंतपत्रास्थितः ८७
 मुरारेःसेवितपदांसुधामधुरनादिनीम्
 गोविंदस्यप्रियांशक्तिं ब्रह्मरुद्रादिदुर्गमाम् ८८
 भजंतीमेकभावेनश्रियमेवमनोहराम्
 ध्यायञ्जजापसततमंत्रमेकादशाक्षरम् ८९
 हसितंसकलंकृत्वाबतमायेषुयोजयन्
 कांत्यादिभिर्हसंतीभिर्वासयंत्यभितोजगत् ९०
 वसंतेवसतेत्येवंमंत्रार्थंचिंतयन्सदा
 सोऽपिकल्पद्वयेनैवसिद्धोऽत्रजनिमाप्तवान् ९१
 सेयंबालायतेपुत्रीकृशांगीकुङ्मलस्तनी
 मुक्तावलिलसत्कंठीशुद्धकौशेयवासिनी ९२
 मुक्ताच्छुरितमंजीरकंकणांगदमुद्रिका
 बिभ्रतीकुंडलेदिव्येऽमृतस्त्राविणीशुभे ९३
 वृत्तकस्तूरिकावेणीमध्येसिंदूरबिंदुवत्
 दधानाचित्रकंभालेसार्द्धचंदनचित्रकैः ९४
 यासैवदृश्यतेशांताजपंतीपरमंपदम्
 आसीच्चंद्रप्रभोनामराजर्षिःप्रियदर्शनः ९५
 तस्यकृष्णप्रसादेनपुत्रोऽभून्मधुराकृतिः
 चित्रध्वजइतिख्यातःकौमारावधिवैष्णवः ९६
 सराजासुसुतंसौम्यंसुस्थिरंद्वादशाब्दिकम्
 आदेशयद्द्विजान्मंत्रंपरमष्टादशाक्षरम् ९७
 अभिषिच्यमानःसशिशुर्मत्रामृतमयैर्जलैः
 तत्क्षणेभूपतिंप्रेम्णानत्वोदश्रुप्रकल्पितः ९८

तस्मिन्दिनेसवैबालः शुचिवस्त्रधरः शुचिः
 हारनूपुरसूत्राद्यैर्गैवेयांगदकंकणैः ६६
 विभूषितो हरेर्भक्तिमुपस्पृश्यामलाशयः
 विष्णोरायतनंगत्वा स्थित्वैकाकीव्यचिंतयत् १००
 कथं भजामितं भक्तं मोहनं गोपयोषिताम्
 विक्रीडंतं सदा ताभिः कालिदीपुलिने वने १०१
 इत्थमत्याकुलमतिश्चित्तयन्नेव बालकः
 अथापपरमां विद्यां स्वप्नं च समवाप्यत १०२
 आसीत् कृष्णप्रतिकृतिः पुरतस्तस्य शोभना
 शिलामयी स्वर्णपीठे सर्वलक्षणलक्षिता १०३
 सा भूदिंदीवरश्यामास्निग्धलावण्यशालिनी
 त्रिभंगललिताकारशिखंडी पिच्छभूषणा १०४
 कूजयंती मुदा वेशुं कांचनीमधरेऽपिताम्
 दक्षसव्यगताभ्यां च सुंदरीभ्यां निषेविताम् १०५
 वर्द्धयंती तयोः कामं चुंबना श्लेषणादिभिः
 दृष्ट्वा चित्रध्वजः कृष्णं तादृग्वेषविलासिनम् १०६
 अवनम्य शिरस्तस्मै पुरोलज्जितमानसः
 अथोवाच हरिर्दक्षपार्श्वगां प्रेयसीं हसन् १०७
 सलज्जं परमं चैनं स्वशरीरासनागतम्
 निर्मायात्मसमं दिव्यं युवतीरूपमद्भुतम् १०८
 चिंतयस्व शरीरेण ह्यभेदं मृगलोचने
 अथोत्त्वदंगते जोभिः स्पृष्टस्त्वद्रूपमाप्स्यति १०९
 ततः सा पद्मपत्राक्षी गत्वा चित्रध्वजांतिकम्
 निजांगकैस्तदंगानामभेदं ध्यायती स्थिता ११०
 अथास्यास्त्वं गते जांसितदंगं पर्यपूरयन्
 स्तनयोज्योतिषा जातौ पीनौ चारुपयोधरौ १११
 नितंबज्योतिषा जातं श्रोणिबिंबमनोहरम्
 कुंतलज्योतिषा केशपाशोऽभूत्करयोः करौ ११२
 सर्वमेवं सुसंपन्नभूषावासः स्रगादिकम्
 कलासुकुशलाजाता सौरभेनांतरात्मनि ११३

दीपादीपमिवालोक्त्यसुभगांभुविकन्यकाम्
 चित्रध्वजांत्रपाभंगिस्मितशोभांमनोहराम् ११४
 प्रेम्णागृहीत्वाकरयोःसातामपहरन्मुदा
 गोविंदवामपार्श्वस्थांप्रेयसींपरिरभ्यच ११५
 उवाचतवदासीयंनामचास्याश्चकारय
 सेवांचास्यैवदप्रीत्यायथाभिरुचितांप्रियाम् ११६
 अथचित्रकलेत्येतन्नामचात्ममतेनसा
 चकारचाहसेवार्थं धृत्वाचापिविपंचिकाम् ११७
 सदात्वंनिकटेतिष्ठगायस्वविविधैःस्वरैः
 गुणात्मन्प्राणनाथस्यतवायंविहितोविधिः ११८
 अथचित्रकलात्वाज्ञांगृहीत्वानम्यमाधवम्
 तत्प्रेयस्याश्चचरणंगृहीत्वापादयोरजः ११९
 जगौसुमधुरंगीतंतयोरानंदकारणम्
 अथप्रीत्योपगूढासाकृष्णेनानंदमूर्तिना १२०
 यावत्सुखांबुधौपूर्णातावदेवाप्यबुध्यत
 चित्रध्वजोमहाप्रेमविह्वलःस्मरतत्परः १२१
 तमेवपरमानंदमुक्तकंठोरुरोदह
 तदारभ्यरुदन्नेवमुक्त्वाहरिविचारकम् १२२
 आभाषितोऽपिपित्राद्यैर्नैवावोचद्वचःक्वचित्
 मासमात्रंगृहेस्थित्वानिशीथेकृष्णसंश्रयः १२३
 निर्गत्यारण्यमचरत्तपोवैमुनिदुष्करम्
 कल्पांतेदेहमुत्सृज्यतपसैवमहामुनिः १२४
 वीरगुप्ताभिधानस्यगोपस्यदुहिताशुभा
 जाताचित्रकलेत्येवयस्याःस्कंधेमनोहरा १२५
 विपंचीदृश्यतेनित्यंसप्तस्वरविभूषिता
 उपतिष्ठतिवैवामेरत्नभृंगारमद्भुतम् १२६
 दधानादक्षिणेहस्तेसावैरत्नपतद्ग्रहम्
 अयमासीत्पुरासर्वतापसैरभिवंदितः १२७
 मुनिःपुण्यश्रवानामकाश्यपःसर्वधर्मवित्
 पितातस्याभवच्छैवःशतरुद्रीयमन्वहम् १२८

प्रस्तुवन्देवदेवेशंविश्वेशंभक्तवत्सलम्
 प्रसन्नोभगवांस्तस्यपार्वत्यासहशंकरः १२९
 चतुर्दश्यामर्द्धरात्रेःप्रत्यक्षःप्रददौवरम्
 त्वत्पुत्रोभविताकृष्णेभक्तिमान्बालएवहि १३०
 उपनीयाष्टमेवर्षेतस्मैसिद्धमनुस्त्वयम्
 उपदिशैकविंशत्यायोमयातेनिगद्यते १३१
 गोपालविद्यानामायंमंत्रोवाक्सिद्धिदायकः
 एतत्साधकजिह्वाग्रेलीलाचरितमद्भुतम् १३२
 अनंतमूर्तिरायातिस्वयमेववरप्रदः
 काममायारमाकंठसेन्द्रादामोदरोज्ज्वलाः १३३
 मध्येदशाक्षरींप्रोच्यपुनस्ताएवनिर्दिशेत्
 दशाक्षरोक्तऋष्यादिध्यानंचास्यब्रवीम्यहम् १३४
 पूर्णामृतनिधेर्मध्येद्वीपंज्योतिर्मयंस्मरेत्
 कालिद्यावेष्टितं तत्रध्यायेद्द्वंदावनेवने १३५
 सर्वर्तुकुसुमस्त्राविद्रुमवल्लीभिरावृतम्
 नटन्मत्तशिखिस्वानंगायत्कोकिलषट्पदम् १३६
 तस्यमध्येवसत्येकःपारिजाततर्मुहान्
 शाखोपशाखाविस्तारैःशतयोजनमुच्छ्रितः १३७
 तलेतस्याथविमलेपरितोधेनुमंडलम्
 तदंतर्मंडलंगोपबालानांवेणुशृंगिणाम् १३८
 तदंतरेतुरुचिरंमंडलंब्रजसुभ्रुवाम्
 नानोपायनपाणीनामदविह्वलचेतसाम् १३९
 कृतांजलिपुटानांचमंडलंशुक्लवाससाम्
 शुक्लाभरणभूषाणांप्रेमविह्वलितात्मनाम् १४०
 चिंतयेच्छ्रुतिकन्यानांगृह्णीतीनांवचःप्रियम्
 रत्नवेद्यांततोध्यायेदुकूलावरणंहरिम् १४१
 ऊरौशयानंराधायाःकदलीकांडकोपरि
 तद्वक्त्रंचंद्रसुस्मेरंवीक्षमाणंमनोहरम् १४२
 किंचित्कुंचितवामांध्रिवेणुयुक्तेनपाणिना
 वामेनालिग्यदयितांदक्षेणचिबुकंस्पृशन् १४३

महामारकताभासंमौक्तिकच्छायमेवच
 पुंडरीकविशालाक्षपीतनिर्मलवाससम् १४४
 बर्हभारलसच्छीर्षमुक्ताहारमनोहरम्
 गंडप्रांतलसञ्चारुमकराकृतिकुंडलम् १४५
 आपादतुलसीमालंकंकणांगदभूषणम्
 नूपुरैर्मुद्रिकाभिश्चकांच्याचपरिमंडितम् १४६
 सुकुमारतरंध्यायेत्किशोरवयसान्वितम्
 पूजादशाक्षरोक्तैववेदलक्षंपुरस्क्रिया १४७
 इत्युक्त्वांतर्दधेदेवोदेवीचगिरिजासती
 मुनिरागत्यपुत्रायतथैवोपदिदेशह १४८
 पुण्यश्रवास्तुतन्मंत्रग्रहणादेवकेशवम्
 वर्णयामासविविधैर्जित्वासर्वान्मुनीन्स्वयम् १४९
 रूपलावण्यवैदग्ध्यसौंदर्याश्चर्यलक्षणम्
 तदाहृष्टमनाबालोनिर्गत्यस्वगृहात्ततः १५०
 वायुभक्षस्तपस्तेपेकल्पानामयुतत्रयम्
 तदंतगोकुलेजातानंदभ्रातुर्गृहेस्वयम् १५१
 लवंगाइतितन्नामकृष्णैर्गितनिरीक्षणा
 यस्याहस्तेप्रदृश्येतमुखमार्जनयंत्रकम् १५२
 इतितेकथिताःकाश्चित्प्रधानाःकृष्णवल्लभाः १५३
 हरिविविधरसाद्यैर्युक्तमध्यायमेतद्ब्रजवरतनयाभिश्चारुहासेक्षणाभिः
 पठतियइहभक्त्यापाठयेद्भामनुष्योब्रजतिभगवतःश्रीवासुदेवस्यधाम १५४
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेश्रीकृष्णमाहात्म्येद्विसप्ततितमोऽध्यायः ७२

त्रिसप्ततितमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच-

यत्त्वयापृष्टमाश्चर्यतन्मयाभाषितंक्रमात्
 यत्रमुह्यंतिब्रह्माद्यास्तत्रकोवानमुह्यति १
 तथापितेप्रवक्ष्यामियदुक्तंपरमर्षिणा
 महाराजमंबरीषंविष्णुभक्तंशिवान्वितम् २
 बदर्याश्रममासाद्यसमासीनंजितेंद्रियम्

राजाप्रणम्यतुष्टावविष्णुधर्मविवित्सया ३
वेदव्यासमहाभागंसर्वज्ञंपुरुषोत्तमम्
मांत्वंसंसारदुष्पारेपरित्रातुमिहार्हसि ४
विषयेषुविरक्तोऽस्मिनमस्तेभ्योनमोखिलम्
यत्तत्पदमनुद्विग्नंसच्चिदानंदविग्रहम् ५
परंब्रह्मपराकाशमनाकाशमनामयम्
यत्साक्षात्कृत्यमुनयोभवांभोधितरंतिहि ६
तत्राहंमनसोनित्यंकथंगतिमवाप्नुयाम्
व्यासउवाच-

अतिगोप्यंत्वयापृष्टंयन्मयानशुकंप्रति ७
गदितंस्वसुतंकिंतुत्वांवक्ष्यामिहरिप्रियम्
आसीदिदंपरंविश्वंयद्रूपंयत्प्रतिष्ठितम् ८
अव्याकृतमव्यथितंतदीश्वरमयंशृणु
मयाकृतंतपःपूर्वबहुवर्षसहस्रकम् ९
फलमूलपलाशांबुवाय्वाहारनिषेविणा
ततोमामाहभगवान्स्वध्याननिरतंहरिः १०
कस्मिन्नर्थेचिकीर्षतिविवित्सावामहामते
प्रसन्नोऽस्मिवृणुष्वत्वंवरंचवरदर्षभात् ११
मद्दर्शनांतःसंसारइतिसत्यंब्रवीमिते
ततोऽहमब्रुवंकृष्णंपुलकोत्फुल्लविग्रहः १२
त्वामहंद्रष्टुमिच्छामिचक्षुर्भ्यामधुसूदन
यत्तत्सत्यंपरंब्रह्मजगज्ज्योतिंजगत्पतिम् १३
वदंतिवेदशिरसश्चाक्षुषंनाथमद्भुतम्
श्रीभगवानुवाच-

ब्रह्मणैवंपुरापृष्टःप्रार्थितश्चयथापुरा १४
यदवोचमहंतस्मैतत्तुभ्यमपिकथ्यते
मामेकेप्रकृतिंप्राहुःपुरुषंचतथेश्वरम् १५
धर्ममेकेधनंचैकेमोक्षमेकेऽकुतोभयम्
शून्यमेकेभावमेकेशिवमेकेसदाशिवम् १६
अपरेवेदशिरसिस्थितमेकंसनातनम्

सद्भावंविक्रियाहीनंसच्चिदानंदविग्रहम् १७
 पश्याद्यदर्शयिष्यामिस्वरूपंवेदगोपितम्
 ततोऽपश्यंभूपबालमहंकालांबुदप्रभम् १८
 गोपकन्यावृतंगोपंहसंतंगोपबालकैः
 कदंबमूलआसीनंपीतवाससमद्भुतम् १९
 वनंवृंदावनंनामनवपल्लवमंडितम्
 कोकिलभ्रमरारावंमनोभवमनोहरम् २०
 नदीमपश्यंकालिदीमिंदीवरदलप्रभाम्
 गोवर्द्धनमथापश्यंकृष्णरामकरोद्धुतम् २१
 महेंद्रदर्पनाशायगोगोपालसुखावहम्
 गोपालमबलासंगमुदितंवेणुवादिनम् २२
 दृष्ट्वातिहृष्टोह्यभवंसर्वभूषणभूषणम्
 ततोमामाहभगवान्वृंदावनचरःस्वयम् २३
 यदिदमेत्वयादृष्टंरूपंदिव्यंसनातनम्
 निष्कलंनिष्क्रियंशांतंसच्चिदानंदविग्रहम् २४
 पूर्णपद्मपलाशाक्षनातःपरतरंमम
 इदमेववदंत्येतेवेदाःकारणकारणम् २५
 सत्यंनित्यंपरानंदंचिद्धनंशाश्वतंशिवम्
 नित्यांमेमथुरांविद्धिवनंवृंदावनंतथा २६
 यमुनांगोपकन्याश्चतथागोपालबालकाः
 ममावतारोऽनित्योऽयमत्रमासंशयंकृथाः २७
 ममेष्टाहिसदाराधासर्वज्ञोऽहपरात्परः
 सर्वकामश्चसर्वेशःसर्वानंदःपरात्परः २८
 मयिसर्वमिदंविश्वंभातिमायाविजृम्भितम्
 ततोऽहमब्रुवंदेवंजगत्कारणकारणम् २९
 काश्चगोप्यस्तुकेगोपावृक्षोऽयकीदृशोमतः
 वनंकिंकोकिलाद्याश्चनदीकेयंगिरिश्चकः ३०
 कोऽसौवेणुर्महाभागोलोकानंदैकभाजनम्
 भगवानाहमांप्रीतःप्रसन्नवदनांबुजः ३१
 गोप्यस्तुश्रुतयोज्ञेयाऋचोवैगोपकन्यकाः

देवकन्याश्चराजेंद्रतपोयुक्तामुमुक्षवः ३२
 गोपालामुनयः सर्वे वैकुण्ठानन्दमूर्तयः
 कल्पवृक्षः कदंबोऽयपरानंदैकभाजनम् ३३
 वनमानन्दकारुण्यं हिमहापातकनाशनम्
 सिद्धाश्च साध्यागंधर्वाः कोकिलाद्यानसंशयः ३४
 केचिदानन्दहृदयसाक्षाद्यमुनयातनुम्
 अनादिर्हरिदासोऽयभूधरो नात्र संशयः ३५
 वेणुर्यः शृणुतं विप्रं तवापि विदितं तथा
 द्विज आसीच्छांतमनास्तपःशान्तिपरायणः ३६
 नाम्ना देवव्रतोदांतः कर्मकांडविशारदः
 स वैष्णवजनव्रातमध्यवर्ती क्रियापरः ३७
 सकदाचनशुश्रावयज्ञेशोऽस्तीति भूपते
 तस्य गेहमथाभ्यागाद् द्विजो मद्रतनिश्चयः ३८
 समद्भक्तः क्वचित् पूजांतुलसीदलवारिणा
 कृतवांस्तद्गृहे किंचित्फलं मूलं न्यवेदयत् ३९
 स्नानवारिफलं किंचित् तस्मै मत्याददौ सुधीः
 अश्रद्धया स्मितं कृत्वा सोऽप्यगृह्णाद् द्विजन्मनः ४०
 तेन पापेन संजातं वेणुत्वमतिदारुणम्
 तेन पुण्येन तस्याथ मदीयप्रियतांगतः ४१
 अमुना सोऽपि राजेंद्रकेतुमानिव राजते
 युगांते तद्विष्णुपरो भूत्वा ब्रह्म समाप्स्यति ४२
 अहो न जानंति नरादुराशयाः पुरीं मदीयां परमांसनातनीम्
 सुरेंद्रनागेंद्रमुनींद्रसंस्तुतां मनोरमांतां मथुरापुरातनीम् ४३
 काश्यादयो यद्यपि सन्ति पुर्यस्तासां तु मध्ये मथुरैव धन्या
 यज्जन्म मौज्जीवतमृत्युदाहैर्नृणां चतुर्द्धा विदधाति मुक्तिम् ४४
 यदा विशुद्धास्तपश्चादिना जनाः शुभाशयाध्यानधनानिरंतरम्
 तदैव पश्यन्ति ममोत्तमां पुरीं न चान्यथा कल्पशतैर्द्विजोत्तमाः ४५
 मथुरावासिनो धन्यामान्या अपि दिवौकसाम्
 अगणयमहिमानस्ते सर्व एव चतुर्भुजाः ४६
 मथुरावासिनो ये तु दोषान्पश्यन्ति मानवाः

तेषुदोषंनपश्यंतिजन्ममृत्युसहस्रजम् ४७
 अधनाअपितेधन्यामथुरांयेस्मरंतिते
 यत्रभूतेश्वरोदेवोमोक्षदःपापिनामपि ४८
 ममप्रियतमोनित्यंदेवोभूतेश्वरःपरः
 यःकदापिममप्रीत्यैनसंत्यजतितांपुरीम् ४९
 भूतेश्वरंयोननमेन्नपूजयेन्नवास्मरेद्दुश्चरितोमनुष्यः
 नैनांसपश्येन्मथुरांमदीयांस्वयंप्रकाशांपरदेवताख्याम् ५०
 नकथंमयिभक्तिसलभतेपापपूरुषः
 योमदीयंपरंभक्तंशिवंसंपूजयेन्नहि ५१
 मन्मायामोहितधियःप्रायस्तेमानवाधमाः
 भूतेश्वरंननमंतिनस्मरंतिस्तुवंतिये ५२
 बालकोऽपिध्रुवोयत्रममाराधनतत्परः
 प्रापस्थानंपरंशुद्धंयत्तयुक्तंपितामहैः ५३
 तांपुरींप्राप्यमथुरांमदीयांसुरदुर्लभाम्
 खंजोभूत्वांधकोवापिप्राणानेवपरित्यजेत् ५४
 वेदव्यासमहाभागमाकृथाःसंशयंक्वचित्
 रहस्यंवेदशिरसांयन्मयातेप्रकाशितम् ५५
 इमंभगवताप्रोक्तमध्यायंयःपठेच्छुचिः
 शृणुयाद्वापियोभक्त्यामुक्तिस्तस्यापिशाश्वती ५६
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनादिमथुरामाहात्म्य-
 कथनंनामत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ७३

चतुःसप्ततितमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच-

एकदारहसि श्रीमानुद्धवोभगवित्प्रियः
 सनत्कुमारमेकांतेह्यपृच्छत्पार्षदःप्रभो १
 यत्रक्रीडतिगोविंदोनित्यंनित्यसुरास्पदे
 गोपांगनाभिर्यत्स्थानंकुत्रवाकीदृशंपरम् २
 तत्तत्क्रीडनवृत्तांतमन्यद्यद्यत्तदद्भुतम्
 ज्ञातंचेत्तवतत्कथ्यंस्नेहोमेयदिवर्त्तते ३

सनत्कुमारउवाच-

कदाचिद्यमुनाकूलेकस्यापिचतरोस्तले
सुवृत्तेनोपविष्टेनभगवत्पार्षदेनवै ४
यद्रहोऽनुभवस्तस्यपार्थेनापिमहात्मना
दृष्टंकृतंचयद्यत्तत्प्रसंगात्कथितंमयि ५
तत्तेऽहकथयाम्येतच्छृणुष्वनावहितःपरम्
किंत्वेतद्यत्रकुत्रापिनप्रकाशयंकदाचन ६
अर्जुनउवाच-

शंकराद्यैर्विरिंच्याद्यैरदृष्टमश्रुतंचयत्
सर्वमेतत्कृपांभोधेकृपयाकथयप्रभो ७
किंत्वयाकथितंपूर्वमाभीर्यस्तववल्लभाः
तास्ताःकतिविधादेवकतिवासंख्ययापुनः ८
नामानिकतिवातासांकावाकुत्रव्यवस्थिताः
तासांवाकतिकर्माणिवयोवेषश्चकःप्रभो ९
काभिःसार्द्धंक्ववादेवविहरिष्यसिभोरहः
नित्येनित्यसुखेनित्यविभवेचवनेवने १०
तत्स्थानंकीदृशंकुत्रशाश्वतंपरममहत्
कृपाचेत्तादृशीतन्मेसर्ववक्तुमिहार्हसि ११
यदपृष्टंमयाप्येवमज्ञातंयद्रहस्तव
आर्तार्तिघ्नमहाभागसर्वतत्कथयिष्यसि १२
श्रीभगवानुवाच-

तत्स्थानंवल्लभास्तामेविहारस्तादृशोमम
अपिप्राणसमानानांसत्यंपुंसामगोचरः १३
कथितेदृष्टुमुत्कंठातववत्सभविष्यति
ब्रह्मादीनामदृश्यंयत्किंतदन्यजनस्यवै १४
तस्माद्विरमवत्सैतत्किंनुतेनविनातव
एवंभगवतस्तस्यश्रुत्वावाक्यंसुदारुणम् १५
दीनःपादांबुजद्वंद्वेदंडवत्पतितोऽजुनः
ततोविहस्यभगवान्दोर्भ्यामुत्थाप्यतंविभुः १६
उवाचपरमप्रेम्णाभक्तायभक्तवत्सलः

तत्किंतत्कथनेनात्रद्रष्टव्यंचेत्त्वयाहियत् १७
 यस्यांसर्वसमुत्पन्नंयस्यामद्यापितिष्ठति
 लयमेष्यतितांदेवींश्रीमत्त्रिपुरसुंदरीम् १८
 आराध्यपरयाभक्त्यातस्यैस्वंचनिवेदय
 तांविनैतत्पदंदातुंनशक्नोमिकदाचन १९
 श्रुत्वैतद्भगवद्वाक्यंपार्थोहर्षाकुलेक्षणः
 श्रीमत्यास्त्रिपुरादेव्याययौश्रीपादुकातलम् २०
 तत्रगत्वाददर्शैनांश्रीचिंतामणिवेदिकाम्
 नानारत्नैर्विरचितैःसोपानैरतिशोभिताम् २१
 तत्रकल्पतरुंनानापुष्पैःफलभवैर्नतम्
 सर्वर्तुकोमलदलैःस्रवन्माध्वीकशीकरैः २२
 वर्षद्भिर्वायुनालोलैःपल्लवैरुज्ज्वलीकृतम्
 शुकैश्चकोकिलगणैःसारिकाभिःकपोतकैः २३
 लीलाचकोरकैरम्यैःपक्षिभिश्चनिनादितम्
 यत्रगुंजद्भृंगराजकोलाहलसमाकुलम् २४
 मणिभिर्भास्वरैरुद्यद्वावानलमनोहरम्
 श्रीरत्नमंदिरंदिव्यंतलेतस्यमहाद्भुतम् २५
 रत्नसिंहासनंतत्रमहाहैमाभिमोहनम्
 तत्रबालार्कसंकाशांनानालंकारभूषिताम् २६
 नवयौवनसंपन्नांसृणिपाशधनुःशरैः
 राजच्चतुर्भुजलतांसुप्रसन्नामनोहराम् २७
 ब्रह्मविष्णुमहेशादिकिरीटमणिरश्मिभिः
 विराजितपदांभोजामणिमादिभिरावृताम् २८
 प्रसन्नवदनांदेवींवरदांभक्तवत्सलाम्
 अर्जुनोऽहमितिज्ञातःप्रणम्यचपुनःपुनः २९
 विहितांजलिरेकांतेस्थितोभक्तिभरान्वितः
 सातस्योपासितंज्ञात्वाप्रसादंचकृपानिधिः ३०
 उवाचकृपयादेवीतस्यस्मरणविह्वला
 भगवत्युवाच-
 किंवादानंत्वयावत्सकृतंपात्रायदुर्लभम् ३१

इष्टं यज्ञेन केनात्र तपोवा किमनुष्ठितम्
 भगवत्यमलाभक्तिः कावाप्राक्समुपार्जिता ३२
 किंवास्मिन्दुर्लभं लोके किंवा कर्म शुभं महत्
 प्रसादस्त्वयि येनायं प्रपन्ने च मुदा किल ३३
 गूढातिगूढश्चानन्यलभ्यो भगवता कृतः
 नैतादृङ्मर्त्यलोकानां न च भूतलवासिनाम् ३४
 स्वर्गिणां देवतादीनां तपस्वीश्वरयोगिनाम्
 भक्तानां नैव सर्वेषां नैव नैव च नैव च ३५
 प्रसादस्तु कृतो वत्सतव विश्वात्मना यथा
 तदेहि भज बुद्ध्वैव कुलकुण्डं सरोमम ३६
 सर्वकामप्रदा देवी त्वनया सह गम्यताम्
 तत्रैव विधिवत्स्नात्वा द्रुतमागम्यतामिह ३७
 तदैव तत्र गत्वा सस्नात्वा पार्थस्तथागतः
 आगतं तं कृतस्नानं न्यासमुद्रार्पणादिकम् ३८
 कारयित्वा ततो देव्या तस्य वैदक्षिणश्रुतौ
 सद्यः सिद्धिं करीबाला विद्यानिगदिता परा ३९
 हकारार्द्धपरा द्वीपा द्वितीया विश्वभूषिता
 अनुष्ठानं च पूजां च जपं च लक्षसंख्यकम् ४०
 कोरकैः करवीराणां प्रयोगं च यथा तथम्
 निर्वर्त्य तमुवाचे दं कृपया परमेश्वरी ४१
 अनेनैव विधानेन क्रियतां मदुपासनम्
 ततो मयि प्रसन्नायां तवानुग्रहकारणात् ४२
 ततस्तु तत्र पर्य्यतेष्वधिकारो भविष्यति
 इत्ययं नियमः पूर्वस्वयं भगवता कृतः ४३
 श्रुत्वैव मर्जुनस्तेन वर्मणा तां समर्चयत्
 ततः पूजां जपं चैव कृत्वा देवी प्रसादिता ४४
 कृत्वा ततः शुभं होमं स्नानं च विधिना ततः
 कृतकृत्यमिवात्मानं प्राप्तप्रायमनोरथम् ४५
 करस्थां सर्वसिद्धिं च सपार्थः सममन्यत
 अस्मिन्नवसरे देवी तमागत्य स्मितानना ४६

उवाचगच्छवत्सत्वमधुनातद्गृहांतरे
 ततःससंभ्रमःपार्थःसमुत्थायमुदान्वितः ४७
 असंख्यहर्षपूर्णात्मादंडवत्ताननामह
 आज्ञप्तस्तुतयासाद्धैवीवयस्ययार्जुनः ४८
 गतोराधापतिस्थानंयत्सिद्धैरप्यगोचरम्
 ततश्चसउपादिष्टोगोलोकादुपरिस्थितम् ४९
 स्थिरंवायुधृतंनित्यंसत्यंसर्वसुखास्पदम्
 नित्यंवृंदावनंनामनित्यरासमहोत्सवम् ५०
 अपश्यत्परमंगुह्यंपूर्णप्रेमरसात्मकम्
 तस्याहिवचनादेवलोचनैर्वीक्ष्यतद्रहः ५१
 विवशःपतितस्तत्रविवृद्धप्रेमविह्वलः
 ततःकृच्छ्राल्लब्धसंज्ञोदोभ्यामुत्थापितस्तया ५२
 सांत्वनावचनैस्तस्याःकथंचित्स्थैर्यमागतः
 ततस्तपःकिमन्यन्मेकर्तव्यंविद्यतेवद ५३
 इतितद्दर्शनोत्कंठाभरेणतरलोऽभवत्
 ततस्तयाकरेतस्यधृत्वातत्पददक्षिणे ५४
 प्रतिपेदेसुदेशेनगत्वाचोक्तमिदंवचः
 स्नानायैतच्छुभंपार्थविशत्वंजलविस्तरम् ५५
 सहस्रदलपद्मस्थसंस्थानंमध्यकोरकम्
 चतुःसरश्चतुर्धारमाश्चर्यकुलसंकुलम् ५६
 अस्यांतरेप्रविश्याथविशेषमिहपश्यसि
 एतस्यदक्षिणेदेशेएषचात्रसरोवरः ५७
 मधुमाध्वीकपानंयन्नाम्नामलयनिर्भरः
 एतच्चफुल्लमुद्यानंवसंतेमदनोत्सवम् ५८
 कुरुतेयत्रगोविंदोवसंतकुसुमोचितम्
 यत्रावतारंकृष्णस्यस्तुवंत्येवदिवानिशम् ५९
 भवेद्यत्स्मरणादेवमुनेःस्वांतेस्मरांकुरः
 ततोऽस्मिन्सरसिस्रत्वागत्वापूर्वसरस्तटम् ६०
 उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम्
 ततस्तद्वचनंश्रुत्वातस्मिन्सरसितज्जले ६१

कल्हारकुमुदांभोजरक्तनीलोत्पलच्युतैः
 परागैरंजितेमंजुवासितेमधुबिंदुभिः ६२
 तुंदिलेकलहंसादिनादैरांदोलितेततः
 रत्नाबद्धचतुस्तीरेमंदानिलतरंगिते ६३
 मग्नेजलांतःपार्थेतुतत्रैवांतर्दधेऽथसा
 उत्थायपरितोवीक्ष्यसंभ्रांताचारुहासिनी ६४
 सद्यःशुद्धस्वर्णरश्मिगौरकांततनूलताम्
 स्फुरत्किशोरवर्षीयांशारदेंदुनिभाननाम् ६५
 सुनीलकुटिलस्निग्धविलसद्रत्नकुंतलाम्
 सिंदूरबिंदुकिरणप्रोज्ज्वलालकपट्टिकाम् ६६
 उन्मीलद्भूलताभंगिजितस्मरशरासनाम्
 घनश्यामलसल्लोलखेलल्लोचनखंजनाम् ६७
 मणिकुंडलतेजोंशुविस्फुरद्गंडमण्डलाम्
 मृणालकोमलभ्राजदाश्चर्यभुजवल्लरीम् ६८
 शरदंबुरुहांसर्वश्रीचौरपाणिपल्लवाम्
 विदग्धरचितस्वर्णकटिसूत्रकृतांतराम् ६९
 कूजत्कांचीकलापांतविभ्राजजघनस्थलाम्
 भ्राजद्दुकूलसंवीतनितंबोरुसुमंदिराम् ७०
 शिंजानमणिमंजीरसुचारुपदपंकजाम्
 स्फुरद्विविधकंदर्पकलाकौशलशालिनीम् ७१
 सर्वलक्षणसंपन्नांसर्वाभरणभूषिताम्
 आश्चर्यललनाश्रेष्ठामात्मानंसव्यलोकयत् ७२
 विसस्मारचयत्किंचित्पौर्वदेहिकमेवच
 माययागोपिकाप्राणनाथस्यतदनंतरम् ७३
 इतिकर्तव्यतामूढातस्थौतत्रसुविस्मिता
 अत्रांतरेऽबरेधीरध्वनिराकस्मिकोऽभवत् ७४
 अनेनैवपथासुभ्रुगच्छपूर्वसरोवरम्
 उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ७५
 तत्रसंतिहिसख्यस्तेमासीदवरवर्णिनि
 ताहिसंपादयिष्यंतितत्रैववरमीप्सितम् ७६

इतिदेवींगिरंश्रुत्वागत्वापूर्वसरोऽथसा
 नानापूर्वप्रवाहंचनानापक्षिसमाकुलम् ७७
 स्फुरत्कैरवकह्लारकमलेंदीवरादिभिः
 भ्राजितंपद्मरागैश्चपद्मसोपानसत्तटम् ७८
 विविधैःकुसुमोद्गमैर्मंजुकुंजलताद्रुमैः
 विराजितचतुस्तीरमुपस्पृश्यस्थिताक्षणम् ७९
 तत्रांतरेक्वणत्कांचीमंजुमंजीरंजितम्
 किंकिणीनांभ्रणत्कारंशुश्रावोत्कर्णसंपुटे ८०
 ततश्चप्रमदावृंदमाश्चर्ययुतयौवनम्
 आश्चर्यालंकृतिन्यासमाश्चर्याकृतिभाषितम् ८१
 अद्भुतांगमपूर्वसापृथगाश्चर्यविभ्रमम्
 चित्रसंभाषणंचित्रहसितालोकनादिकम् ८२
 मधुराद्भुतलावण्यं सर्वमाधुर्यसेवितम्
 चिल्लावण्यगतानंतमाश्चर्याकुलसुंदरम् ८३
 आश्चर्यस्त्रिगुणसौंदर्यमाश्चर्यानुग्रहादिकम्
 सर्वाश्चर्यसमुदयमाश्चर्यालोकनादिकम् ८४
 दृष्ट्वातत्परमाश्चर्यंचिंतयंतीहदाकियत्
 पादांगुष्ठेनालिखंतीभुवंनम्राननास्थिता ८५
 ततस्तासांसंभ्रमोऽभूद्दृष्टीनांचपरस्परम्
 केयंमदीयजातीयाचिरेणानस्तकौतुका ८६
 इतिसर्वाःसमालोक्यज्ञातव्येयमिति क्षणम्
 आमंत्र्यमंत्रणाभिज्ञाःकौतुकाद्द्रष्टुमागताः ८७
 आगत्यतासामेकाथनाम्नाप्रियमुदामता
 गिरामधुरयाप्रीत्यातामुवाचमनस्विनी ८८
 प्रियमुदोवाच-
 कासित्वंकस्यकन्यासिकस्यत्वंप्राणवल्लभा
 जाताकुत्रासिकेनास्मिन्नानीतावागतास्वयम् ८९
 एतच्चसर्वमस्माकंकथ्यतांचिंतयाकिमु
 स्थानेऽस्मिन्परमानंदेकस्यापिदुःखमस्तिकिम् ९०
 इतिपृष्टातयासातुविनयावनतिंगता

उवाचसुस्वरंतासांमोहयंतीमनांसिच ६१
 अर्जुनउवाच-
 कावास्मिकस्यकन्यावाप्रजाताकस्यवल्लभा
 आनीताकेनवाचात्रकिंवाथस्वयमागता ६२
 एतत्किंचिन्नजानामिदेवीजानातुतत्पुनः
 कथितंश्रूयतांतन्मेमद्वाक्येप्रत्ययोयदि ६३
 अस्यैवदक्षिणेपार्श्वेएकमस्तिसरोवरम्
 तत्राहंस्नातुमायाताजातातत्रैवसंस्थिता ६४
 विषमोत्कंठितापश्चात्पश्यंतीपरितोदिशम्
 एकमाकाशसंभूतंध्वनिमश्रौषमद्भुतम् ६५
 अनेनैवपथासुभ्रुगच्छपूर्वसरोवरम्
 उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ६६
 तत्रसंतिहिसख्यस्तेमासीदवरवार्णिनि
 ताहिसंपादयिष्यंतितत्रतेवरमीप्सितम् ६७
 इत्याकर्ण्यवचस्तस्यतस्मादत्रसमागता
 विषादहर्षपूर्णात्माचिंताकुलसमाकुला ६८
 आगतास्यजलंस्पृष्ट्वानानाविधशुभध्वनिम्
 अश्रौषंचततःपश्चादपश्यंभवतीःपराः ६९
 एतन्मात्रंविजानामिकायेनमनसागिरा
 एतदेवमयादेव्यःकथितंयदिरोचते १००
 कायूयंतनुजाःकेषांक्वजाताःकस्यवल्लभाः
 तच्छ्रुत्वावचनंतस्याःसावैप्रियमुदाब्रवीत् १०१
 अस्त्वेवंप्राणसख्यःस्मृतस्यैवचवयंशुभे
 वृंदावनकलानाथविहारदारिकाःसुखम् १०२
 ताआत्ममुदितास्तेनब्रजबालाहहागताः
 एताःश्रुतिगणाःख्याताएताश्चमुनयस्तथा १०३
 वयंबल्लवबालाहिकथितास्तेस्वरूपतः
 अत्रराधापतेरंगात्पूर्वायाःप्रेयसीतमाः १०४
 नित्यानित्यविहारिण्योनित्यकेलिभुवश्चराः
 एषापूर्णरसादेवीएषाचरसमंथरा १०५

एषारसालयानामेषाचरसवल्लरी
 रसपीयूषधारेयमेषारसतरंगिणी १०६
 रसकल्लोलिनीचैषा इयं चरसवापिका
 अनंगसेना एषैव इयं चानंगमालिनी १०७
 मदयंती इयं बाला एषा चरसविह्वला
 इयं चललितानाम इयं ललितयौवना १०८
 अनंगकुसुमा चैषा इयं मदनमंजरी
 एषा कलावतीनाम इयं रतिकला स्मृता १०९
 इयं कामकलानाम इयं हिकामदायिनी
 रतिलोला इयं बाला इयं बालारतोत्सुका ११०
 एषा चरतिसर्वस्वरतिचिंतामणिस्त्वसौ
 नित्यानंदाः काश्चिदेतानित्यप्रेमरसप्रदाः १११
 अतः परं श्रुतिगणास्तासां काश्चिदिमाः शृणु
 उद्गीतैषा सुगीतेयं कलगीता त्वियं प्रिया ११२
 एषा कलसुराख्याता बालेयं कलकंठिका
 विपंचीयं क्रमपदा एषा बहुहुतामता ११३
 एषा बहुप्रयोगेयं ख्याता बहुकलाबला
 इयं कलावती ख्यातामता चैषा क्रियावती ११४
 अतः परं मुनिगणास्तासां कतिपया इह
 इयमुग्रतपानाम एषा बहुगुणा स्मृता ११५
 एषा प्रियव्रतानाम सुव्रता च इयं मता
 सुरेखेयं मता बाला सुपर्वेयं बहुप्रदा ११६
 रत्नरेखा त्वियं ख्यातामणिग्रीवा त्वसौ मता
 सुपर्णा चेयमा कल्पा सुकल्पा रत्नमालिका ११७
 इयं सौदामिनी सुभूरियं च कामदायिनी
 एषा च भोगदाख्याता इयं विश्वमता सती ११८
 एषा च धारिणी धात्री सुमेधा कांतिरप्यसौ
 अपर्णेयं सुपर्णेषाम तैषा च सुलक्षणा ११९
 सुदतीयं गुणवती चैषा सौकलिनी मता
 एषा सुलोचनाख्याता इयं च सुमनाः स्मृता १२०

अश्रुताचसुशीलाचरतिसुखप्रदायिनी
 अतःपरंगोपबालावयमत्रागतास्तुयाः १२१
 तासांचपरिचीयंतांकाश्चिदंबुरुहानने
 असौचंद्रावलीचैषाचंद्रिकेयंशुभामता १२२
 एषाचंद्रावलीचंद्ररेखेयंचंद्रिकाप्यसौ
 एषाख्याताचंद्रमालामताचंद्रालिकात्वियम् १२३
 एषाचंद्रप्रभाचंद्रकलेयमबलास्मृता
 एषावर्णावलीवर्णमालेयंमणिमालिका १२४
 वर्णप्रभासमाख्यातासुप्रभेयंमणिप्रभा
 इयंहारावलीतारामालिनीयंशुभामता १२५
 मालतीयमियंयूथीवासंतीनवमल्लिका
 मल्लीयंनवमल्लीयमसौशेफालिकामता १२६
 सौगंधिकेयंकस्तूरीपद्मिनीयंकुमुद्वती
 एषैवहिरसोल्लासाचित्रवृंदासमात्वियम् १२७
 रंभेयमुर्वशीचैषासुरेखास्वर्णरेखिका
 एषाकांचनमालेयंसत्यसंततिकापरा १२८
 एताःपरिकृताःसर्वाःपरिचेयाःपराअपि
 सहितास्माभिरेताभिर्विहरिष्यसिभामिनि १२९
 एहिपूर्वसरस्तीरेतत्रत्वांविधिवत्सखि
 स्नापयित्वाथदास्यामिमंत्रंसिद्धिप्रदायकम् १३०
 इतितांसहसानीत्वास्नापयित्वाविधानतः
 वृंदावनकलानाथप्रेयस्यामंत्रमुत्तमम् १३१
 ग्राहयामाससंक्षेपाद्दीक्षाविधिपुरस्सरम्
 परंवरुणबीजस्यवह्निबीजपुरस्कृतम् १३२
 चतुर्थस्वरसंयुक्तंनादबिंदुविभूषितम्
 पुटितंप्रणवाभ्यांचत्रैलोक्येचातिदुर्लभम् १३३
 मंत्रग्रहणमात्रेणसिद्धिःसर्वाप्रजायते
 पुरश्चर्याविधिध्यानंहोमसंख्याजपस्यच १३४
 तप्तकांचनगौरांगीनानालंकारभूषिताम्
 आश्चर्यरूपलावण्यांसुप्रसन्नांवरप्रदाम् १३५

कल्हारैः करवीराद्यैश्चंपकैः सरसीरुहैः
 सुगंधकुसुमैरन्यैः सौगंधिकसमन्वितैः १३६
 पाद्याध्याचमनीयैश्चधूपदीपैर्मनोहरैः
 नैवेद्यैर्विविधैर्दिव्यैः सखीवृंदाहृतैर्मुदा १३७
 संपूज्यविधिवद्देवीं जप्त्वा लक्ष्मणं ततः
 हुत्वा च विधिना स्तुत्वा प्रणम्य दंडवद्भुवि १३८
 ततः सा संस्तुता देवी निमेषरहितांतरा
 परिकल्प्य निजां छायां मायया त्मसमीहया १३९
 पार्श्वेऽथ प्रेयसीं तत्र स्थापयित्वा बलादिव
 सखीभिरावृता हृष्टा शुद्धैः पूजाजपादिभिः १४०
 स्तवैर्भक्त्या प्रणमैश्च कृपया विरभूतदा
 हेमचंपकवर्णाभाविचित्राभरणोज्ज्वला १४१
 अंगप्रत्यंगलावण्यलालित्यमधुराकृतिः
 निष्कलंकशरत्पूर्णकलानाथशुभानना १४२
 स्निग्धमुग्धस्मिता लोकजगत्त्रयमनोहरा
 निजया प्रभया त्यंतं द्योतयंती दिशोदश १४३
 अब्रवीदथ सा देवी वरदा भक्तवत्सला
 देव्युवाच—
 मत्सखीनां वचः सत्यं तेन त्वं मे प्रिया सखी १४४
 समुत्तिष्ठ समागच्छ कामं ते साधयाम्यहम्
 अर्जुनी सा वचो देव्याः श्रुत्वा चात्ममनीषितम् १४५
 पुलकांकुरमुग्धां गीवाष्पाकुलविलोचना
 पपात चरणे देव्याः पुनश्च प्रेमविह्वला १४६
 ततः प्रियंवदां देवीं समुवाच सखीमिमाम्
 पाणौ गृहीत्वामत्संगे समाश्वास्य समानय १४७
 ततः प्रियंवदा देव्या आज्ञया जातसंभ्रमा
 तां तथैव समादाय संगे देव्या जगाम ह १४८
 गत्वोत्तरसरस्तीरे स्नापयित्वा विधानतः
 संकल्पादिकपूर्वतु पूजयित्वा यथाविधि १४९
 श्रीगोकुलकलानाथमंत्रं तच्च सुसिद्धिदम्

ग्राहयामासतांदेवीकृपयाहरिवल्लभा १५०
 व्रतंगोकुलनाथारख्यंपूर्वमोहनभूषितम्
 सर्वसिद्धिप्रदंमंत्रं सर्वतंत्रेषु गोपितम् १५१
 गोविंदेरितविज्ञासौ ददौ भक्तिमचंचलाम्
 ध्यानंच कथितंतस्यैमंत्रराजंच मोहनम् १५२
 उक्तंच मोहनेतंत्रे स्मृतिरप्यस्य सिद्धिदा
 नीलोत्पलदलश्यामं नानालंकारभूषितम् १५३
 कोटिकंदर्पलावण्यंध्यायेद्रासरसाकुलम्
 प्रियंवदामुवाचे दंरहस्यं पावनेच्छया १५४
 श्रीराधिकोवाच-
 अस्यायावद्भवेत्पूर्णपुरश्चरणमुत्तमम्
 तावद्धिपालयैनां त्वं सावधानासहालिभिः १५५
 इत्युक्त्वा साययौ कृष्णपादांबुरुहसन्निधिम्
 छायामात्मभवामात्मप्रेयसीनां निधाय च १५६
 तस्थौ तत्र यथापूर्वं राधिकाकृष्णवल्लभा
 अत्र प्रियंवदा देशात्पद्ममष्टदलं शुभम् १५७
 गोरोचनाभिर्निर्माय कुंकुमेनापि चंदनैः
 एभिर्नानाविधैर्द्रव्यैः संमिश्रैः सिद्धिदायकम् १५८
 लिखित्वा यंत्रराजंच शुद्धं मंत्रं तमद्भुतम्
 कृत्वान्यासादिकं पाद्यमर्घ्यंचापि यथाविधि १५९
 नानर्तुसंभवैः पुष्पैः कुंकुमैरपि चंदनैः
 धूपदीपैश्च नैवेद्यैस्तांबूलैर्मुखवासनैः १६०
 वासोलंकारमाल्यैश्च संपूज्य नंदनंदनम्
 परिवारैः समंसर्वैः सायुधंच सवाहनम् १६१
 स्तुत्वा प्रणम्य विधिवच्चेतसा स्मरणं ययौ
 ततो भक्तिवशो देवो यशोदानंदनः प्रभुः १६२
 स्मितावलोकितपांगतरंगिततरंगितम्
 उवाच राधिकां देवीं तामानय इहा शुच १६३
 आज्ञप्ता चैव सा देवी प्रस्थाप्य शारदां सखीम्
 तामानिनाय सह सा पुरोवा सुरसात्मनः १६४

श्रीकृष्णस्यपुरस्तात्सासमेत्यप्रेमविह्वला
 पपातकांचनीभूमौपश्यंतीसर्वमद्भुतम् १६५
 कृच्छ्रात्कथंचिदुत्थायशनैरुन्मील्यलोचने
 स्वेदांभःपुलकोत्कंपभावभाराकुलासती १६६
 ददर्शप्रथमतस्तत्रस्थलंचित्रमनोरमम्
 ततःकल्पतरुस्तत्रलसन्मरकतच्छदः १६७
 प्रवालपल्लवैर्युक्तःकोमलोहेमदंडकः
 स्फटिकप्रवालमूलश्चकामदःकामसंपदाम् १६८
 प्रार्थकाभीष्टफलदस्तस्याधोरत्नमंदिरम्
 रत्नसिंहासनंतत्रतत्राष्टदलपद्मकम् १६९
 शंखपद्मनिधीतत्रसंव्यापसव्यसंस्थितौ
 चतुर्दिक्षुयथास्थानंसहिताःकामधेनवः १७०
 परितोनंदनोद्यानंमलयानिलसेवितम्
 ऋतूनांचैवसर्वेषांकुसुमानांमनोहरैः १७१
 आमोदैर्वासितंसर्वकालागुरुपराजितम्
 मकरंदकणावृष्टिशीतलंसुमनोहरम् १७२
 मकरंदरसास्वादमत्तानांभृंगयोषिताम्
 वृंदशोभंकृतैःशश्वच्चैवमुखरितांतरम् १७३
 कलकंठीकपोतानांसारिकाशुकयोषिताम्
 अन्यासांपत्रिकांतानांकलनादैर्निनादितम् १७४
 नृत्यैर्मत्तमयूराणामाकुलंस्मरवर्द्धनम्
 रसांबुसेकसंसृष्टतमांजनतनुद्युतिम् १७५
 सुस्निग्धनीलकुटिलकषायावासिकुंतलम्
 मदमत्तमयूराद्यशिखंडाबद्धचूडकम् १७६
 भृंगसेवितसव्योपक्रमपुष्पावतंसकम्
 लोलालकालिविलसत्कपोलादर्शकाशितम् १७७
 विचित्रतिलकोद्दामभालशोभाविराजितम्
 तिलपुष्पपतंगेशचंचुमंजुलनासिकम् १७८
 चारुबिंबाधरमंदस्मितदीपितमन्मथम्
 वन्यप्रसूनसंकाशग्रैवेयकमनोहरम् १७९

मदोन्मत्तभ्रमद्भृङ्गीसहस्रकृतसेवया
सुरद्रुमस्त्रजाराजन्मुग्धपीनांसकद्वयम् १८०
मुक्ताहारस्फुरद्वक्षःस्थलकौस्तुभभूषितम्
श्रीवत्सलक्षणंजानुलंबिबाहुमनोहरम् १८१
गंभीरनाभिपंचास्यमध्यमध्यातिसुंदरम्
सुजातद्रुमसद्वृत्तमदूरजानुमंजुलम् १८२
कंकणांगदमञ्जिरैर्भूषितंभूषणैःपरैः
पीतांशुकलयाविष्टनितंबघटनायकम् १८३
लावण्यैरपिसौंदर्यजितकोटिमनोभवम्
वेषुप्रवर्तितैर्गीतरागैरपिमनोहरैः १८४
मोहयंतंसुखांभोधौमज्जयंतंजगत्त्रयम्
प्रत्यंगमदनावेशधरंरासरसालसम् १८५
चामरंव्यजनंमाल्यंगंधंचंदनमेवच
तांबूलंदर्पणंपानपात्रंचर्वितपात्रकम् १८६
अन्यत्क्रीडाभवंयद्यत्तत्सर्वंचपृथक्पृथक्
रसालंविविधयंत्रंकलयंतीभिरादरात् १८७
यथास्थाननियुक्ताभिःपश्यंतीभिस्तदिंगितम्
तन्मुखांभोजदत्ताक्षिचंचलाभिरनुक्रमात् १८८
श्रीमत्याराधिकादेव्यावामभागेससंभ्रमम्
आराधयंत्यातांबूलमर्पयंत्याशुचिस्मितम् १८९
समालोक्यार्जुनीयासौमदनावेशविह्वला
ततस्तांचतथाज्ञात्वाहृषीकेशोऽपिसर्ववित् १९०
तस्याःपाणिंगृहीत्वैवसर्वक्रीडावनांतरे
यथाकामंरहोरेमेमहायोगेश्वरोविभुः १९१
ततस्तस्याःस्कंधदेशेप्रदत्तभुजपल्लवः
आगत्यशारदांप्राहपश्चिमेऽस्मिन्सरोवरे १९२
शीघ्रंस्नापयतन्वंगींक्रीडाश्रांतामृदुस्मिताम्
ततस्तांशारदादेवीतस्मिन्क्रीडासरोवरे १९३
स्नानंकुर्वित्युवाचैनांसाचश्रांतातथाकरोत्
जलाभ्यंतरमाप्तासौपुनरर्जुनतांगतः १९४

उत्तस्थौयत्रदेवेशःश्रीमद्वैकुण्ठनायकः

दृष्ट्वातमर्जुनंकृष्णोविषण्णंभग्नमानसम् १६५

माययापाणिनास्पृष्ट्वाप्रकृतंविदधेपुनः

श्रीकृष्णउवाच-

धनंजयत्वामाशंसेभवान्प्रियसखोमम १६६

त्वत्समोनास्तमेकोपिरहोवेत्ताजगत्त्रये

यद्रहस्यंत्वयापृष्टमनुभूतंचतत्पुनः १६७

कथ्यतेयदितत्कस्मैशपसेमांतदार्जुन

सनत्कुमारउवाच-

इतिप्रसादमासाद्यशपथैर्जातनिर्णयः १६८

ययौहृष्टमनास्तस्मात्स्वधामाद्भुतसंस्मृतिः

इतितेकथितंसर्वरहोयद्गोचरंमम १६९

गोविंदस्यतथाचास्मैकथनेशपथस्तव

ईश्वरउवाच-

इतिश्रुत्वावचस्तस्यसिद्धिमौपगविर्गतः २००

नरनारायणावासंवृंदारण्यमुपाब्रजत्

तत्रास्तेऽद्यापिकृष्णस्यनित्यलीलाविहारवित् २०१

नारदेनापिपृष्टोऽहनाब्रवंतद्रहस्यकम्

प्राप्तं तथापितेनेदंप्रकृतित्वमुपेत्यच २०२

तुभ्यंयत्तुमयाप्रोक्तंरहस्यंस्नेहकारणात्

तन्नकस्मैचिदाख्येयंत्वयाभद्रेस्वयोनिवत् २०३

इमंश्रीभगवद्भक्तमहिमाध्यायमद्भुतम्

यःपठेच्छृणुयाद्वापिसरतिंविंदतेहरौ २०४

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेअर्जुन्यनुनयोनामचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ७४

पंचसप्ततितमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-

वृंदावनरहस्यंचबहुधाकथितंविभो

केनपुण्यविशेषेणनारदःप्रकृतिंगतः १

ईश्वरउवाच-

एकदाश्चर्यवृत्तांतंमयाजिज्ञासितंपुरा
 ब्रह्मणाकथितंगुह्यंश्रुतंकृष्णमुखांबुजात् २
 नारदःपृष्टवान्मह्यंतदाहंप्राप्तवानिदम्
 अहंवक्तुंनशक्नोमितन्माहात्म्यंकथंचन ३
 किंकुर्वेशपनंतस्यस्मृत्वासीदामिमानसे
 इतिश्रुत्वाममवचोदुर्मनाःसोऽभवद्यदा ४
 तदाब्रह्मणमाहूयअहमादिष्टवान्प्रिये
 त्वयायत्कथितंमह्यंनारदायवदस्वतत् ५
 ब्रह्मातदाममवचोनिशम्यसहनारदः
 जगामकृष्णसविधंनत्वापृच्छत्तदेवतु ६
 ब्रह्मोवाच-
 किमिदंद्वात्रिंशद्वनंवृंदारण्यंविशांपते
 श्रोतुमिच्छामिभगवन्यदियोग्योऽस्मिमेवद ७
 श्रीभगवानुवाच-
 इदंवृंदावनंरम्यंममधामैवकेवलम्
 यत्रेमेपशवःसाक्षाद्वृक्षाःकीटानरामराः ८
 येवसंतिममांत्येतेमृतायांतिममांतिकम्
 अत्रयागोपपत्न्यश्चनिवसंतिममालये ९
 योगिन्यस्तास्तुएवंहिममदेवाःपरायणाः
 पंचयोजनमेवंहिवनंमेदेवरूपकम् १०
 कालिदीयंसुषुम्नारख्यापरमामृतवाहिनी
 यत्रदेवाश्चभूतानिवर्ततेसूक्ष्मरूपतः ११
 सर्वतोव्यापकश्चाहंनत्यक्ष्यामिवनंक्वचित्
 आविर्भावस्तिरोभावोभवेदत्रयुगेयुगे १२
 तेजोमयमिदंस्थानमदृश्यंचर्मचक्षुषाम्
 रहस्यंमेप्रभावंचपश्यंवृंदावनंयुगे १३
 ब्रह्मादीनांदेवतानांनदृश्यंतत्कथंचन
 ईश्वरउवाच-
 तच्छ्रुत्वानारदोनत्वाकृष्णंब्रह्मणमेवच १४
 आजगामहभूर्लोकेमिश्रकंनैमिषंवनम्

तत्रासौ सत्कृतश्चापिशौनकाद्यैर्मुनीश्वरैः १५
 पृष्टश्चाप्यागतो ब्रह्मन्कुतस्त्वमधुनावद
 तच्छ्रुत्वानारदः प्राह गोलोकादागतोऽस्म्यहम् १६
 श्रुत्वा कृष्णमुखां भोजाद्वृन्दावनरहस्यकम्
 नारद उवाच-

तत्र नानाविधाः प्रश्नाः कृताश्चैव पुनः पुनः १७
 समस्ता मनवस्तत्र योगाश्चैव मया श्रुताः
 तानेव कथयिष्यामि यथा प्रश्नं च तत्त्वतः १८
 शौनकादय ऊचुः -

वृन्दारण्यरहस्यं हियदुक्तं ब्रह्मणा त्वयि
 तदस्माकं समाचक्ष्व यद्यस्मा सुकृपा तव १९
 नारद उवाच-

कदाचित्सरयूतीरे दृष्टोऽस्माभिश्च गौतमः
 मनस्वी च महादुःखी चिन्ताकुलितचेतनः २०
 मां दृष्ट्वा गौतमो देवः पपात धरणीतले
 उत्तिष्ठ वत्स वत्सेति तमुवाचाहमेव हि २१
 कथं भवान् मनस्वीति प्रोच्यतां यदि रोचते
 गौतम उवाच-

श्रुतं तव मुखादेव कृष्णतत्त्वं च तादृशम् २२
 द्वारकारण्यं माथुराण्यं रहस्यं बहुशो मया
 वृन्दावनरहस्यं तु न श्रुतं त्वन्मुखां बुजात् २३
 यतो मे मनसः स्थैर्यं भविष्यति च सद्गुरो
 नारद उवाच-

इदं तु परमं गुह्यं रहस्यातिरहस्यकम् २४
 पुरा मे ब्रह्मणा प्रोक्तं तादृग्वृन्दावनोद्भवम्
 रहस्यं वद देवेश वृन्दारण्यस्य मे पितः २५
 इति जिज्ञासितं श्रुत्वा क्षणं मौनी स चाभवत्
 ततो मां ह महामाविष्णुं गच्छ वत्स प्रभुं मम २६
 मया पितृव्यं तव्यं त्वया सह न संशयः
 इत्युक्त्वा मां गृहीत्वा च गतो विष्णोश्च धामनि २७

महाविष्णौचकथितंमयोक्तंयत्तदेवहि
 तच्छ्रुत्वाचमहाविष्णुःस्वयंभुवमथादिशत् २८
 त्वमेवादेशतोमह्यंनीत्वावैनारदंमुनिम्
 स्नानायविनियुञ्चवामुंसरस्यमृतसंज्ञके २९
 महाविष्णुसमादिष्टःस्वयंभूर्मातथाकरोत्
 तत्रामृतसरश्चाहंप्रविश्यस्नानमाचरम् ३०
 तत्क्षणात्तत्सरःपारेयोषितांसविधेऽभवम्
 सर्वलक्षणसपन्नायोषिद्रूपातिविस्मिता ३१
 मांदृष्ट्वाताःसमायांतीमपृच्छंश्चमुहुर्मुहुः
 स्त्रियऊचुः -
 कात्वंकुतःसमायाताकथयात्मविचेष्टितम् ३२
 तासांप्रियकथांश्रुत्वामयोक्तंतन्निशामय
 कुतःकोऽहसमायातःकथंवायोषिदाकृतिः ३३
 स्वप्नवदृश्यतेसर्वंकिंवामुग्धोऽस्मिभूतले
 तच्छ्रुत्वामद्वचोदेवीप्रोवाचमधुरस्वनैः ३४
 वृंदानाम्नीपुरीचेयंकृष्णचंद्रप्रियासदा
 अहंचललितादेवीतुर्यातीताचनिष्कला ३५
 इत्युक्त्वाचमहादेवीकरुणासांद्रमानसा
 मांप्रत्याहपुनर्देवीसमागच्छमयासह ३६
 अन्याश्चयोषितःसर्वाःकृष्णपादपरायणाः
 ताश्चमांप्रवदंत्येवंसमागच्छानयासह ३७
 ततोनुकृष्णचंद्रस्यचतुर्दशाक्षरोमनुः
 कृपयाकथितस्तस्यादेव्याश्चापिमहात्मनः ३८
 तत्क्षणादेवतत्साम्यमलभंविधोपमा
 ताभिःसहगतास्तत्रयत्रकृष्णःसनातनः ३९
 केवलंसञ्चिदानंदःस्वयंयोषिन्मयःप्रभुः
 योषिदानंदहृदयोदृष्ट्वामांप्राब्रवीन्मुहुः ४०
 समागच्छप्रियेकांतेभक्त्यामांपरिरंभय
 रेमेवर्षप्रमाणेनतत्रचैवद्विजोत्तम ४१
 तदोक्तंरमणेशेनतांदेवींराधिकांप्रति

इयंमेप्रकृतिस्तत्रचासीन्नारदरूपधृक् ४२
 नीत्वामृतसरोरम्यंस्नानार्थसंनियोजय
 तयामेरमणस्यांतेगदितंप्रियभाषितम् ४३
 अहंचललितादेवीराधिकायाचगीयते
 अहंचवासुदेवाख्योनित्यंकामकलात्मकः ४४
 सत्यंयोषित्स्वरूपोऽहयोषिद्धाहंसनातनी
 अहंचललितादेवीपुंरूपाकृष्णविग्रहा ४५
 आवयोरंतरं नास्ति सत्यं सत्यं हिनारद
 एवंयोवेत्तिमेतत्त्वं समयंच तथामनुम् ४६
 ससमाचारसंकेतं ललितावत्समेप्रियः
 इदं वृंदावनं नाम रहस्यं मम वैगृहम् ४७
 न प्रकाशयंकदा कुत्र वक्तव्यं न पशौ क्वचित्
 ततोऽनुराधिकादेवीमां नीत्वा तत्सरोवरे ४८
 स्थित्वा सा कृष्णचंद्रस्य चरणांते गता पुनः
 ततो निमज्जनादेव नारदोऽहमुपागतः ४९
 वीणाहस्तोगानपरस्तद्रहस्यं मुहुर्मुदा
 स्वयंभुवनं मस्कृत्य तत्रागां विष्णुपार्षदम् ५०
 स्वयंभुवा तथा दृष्टं नोक्तं किंचित्तदा पुनः
 इति ते कथितं वत्स सुगोप्यं च मया त्वयि ५१
 त्वयापि कृष्णचंद्रस्य केवलं धाम चित्कलम्
 गोपनीयं प्रयत्नेन मातुर्जारिव प्रियम् ५२
 यथा प्रोक्तं मया शिष्ये गौतमे सरहस्यकम्
 तथा भवत्सुकात्स्न्येन कथितं चाति गोपितम् ५३
 यत्र कुत्र कदाचित्तु प्रकाशयं मुनिपुंगवाः
 तदा शापो भवेद्विप्राः कृष्णचंद्रस्य निश्चितम् ५४
 इमं कृष्णस्य लीलाभिर्युतं मध्यायमुत्तमम्
 यः पठेच्छृणुयाद्वापि स याति परमं पदम् ५५

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे वृंदावनमाहात्म्ये
 नारदीयानुनये पंचसप्ततितमोऽध्यायः ७५

षट्सप्ततितमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच-

अत्रशिशुपालंनिहतंश्रुत्वादंतवक्त्रःकृष्णेनयोद्धुंमथुरामाजगाम १

कृष्णस्तुतच्छ्रुत्वारथमारुह्यतेनसहमथुरामाययौ २

अथतंहत्वायमुनामुत्तीर्यनंदव्रजंगत्वापितरावभिवाद्याश्वास्यताभ्यामालिगितः
सकल

गोपवृद्धान्परिष्वज्यतानाश्वास्यबहुवस्त्राभरणादिभिस्तत्रस्थान्सर्वान्संतर्पयामा
स ३

कालिद्याःपुलिनेरम्येपुण्यवृक्षसमाकीर्णैर्गोपस्त्रीभिरहर्निशंक्रीडासुखेनत्रिरात्रंत
त्रसमुवास ४

तत्रस्थलेनंदगोपादयःसर्वेजनाःपुत्रदारसहिताःपशुपक्षिमृगादयोऽपिवासुदे-
वप्रसादेन-

दिव्यरूपधराविमानसमारूढाःपरमंलोकंवैकुण्ठमवापुः ५

श्रीकृष्णस्तुनंदगोपव्रजौकसांसर्वेषांनिरामयंस्वपदंदत्वादेवगणैःस्तूयमानः

श्रीमतींद्वारावतींविवेश ६

तत्रवासुदेवोग्रसेनसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धाक्रूरादिभिः

प्रत्यहंसंपूजितःषोडशसहस्राष्टाधिकमहिषीभिश्चविश्वरूपधरोदिव्यरत्नमयलता
गृहांतरे-

षुसुरतरुकुसुमाचितश्लक्ष्णतरपर्यंकेषुरमयामास ७

एवंहितार्थायसर्वदेवानांसमस्तभूभारविनाशाययदुवंशेऽवतीर्यसकलराक्षसां
वनाशंकृतमहांतमुर्वीभारंनाशयित्वानंदव्रजद्वारिकावासिनःस्थावरजंगमान्भ
वबंधनान्मोचयित्वा-

परमेशाश्चतेयोगिध्येयेरम्येधाम्निसंस्थाप्यनित्यंदिव्यमहिष्यादिभिःसंसेव्यमानो
वासुदेवोऽखिलेषूवाच ८

असीदव्याकृतंब्रह्मकरकाघृतयोरिव

प्रकृतिस्थोगुणान्मुक्तोद्रवीभूत्वादिवंगतः ९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेवृंदावनमहात्म्येपार्वती-

शिवसंवादेषट्सप्ततितमोऽध्यायः ७६

सप्तसप्ततितमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-

विस्तरेणसमाचक्ष्वनामार्थपदगौरवम्
ईश्वरस्यस्वरूपंचतत्स्थानानांविभूतयः १
तद्विष्णोःपरमंधामव्यूहभेदास्तथाहरेः
निर्वाणारव्याहितत्वेनममसर्वसुरेश्वर २
ईश्वरउवाच-

सारेवृन्दावनेकृष्णंगोपीकोटिभिरावृतम्
तत्रगंगापराशक्तिस्तत्स्थमानंदकाननम् ३
नानासुकुसुमामोदसमीरसुरभीकृतम्
कलिदतनयादिव्यतरंगरागशीतलम् ४
सनकाद्यैर्भागवतैःसंसृष्टंमुनिपुंगवैः
आह्लादिमधुरारावैर्गोवृन्दैरभिमंडितम् ५
रम्यस्त्रग्भूषणोपेतैर्नृत्यद्भिर्बालकैर्वृतम्
तत्रश्रीमान्कल्पतरुर्जाबूनदपरिच्छदः ६
नानारत्नप्रवालाढ्योनानामणिफलोज्ज्वलः
तस्यमूलेरत्नवेदीरत्नदीधितिदीपिता ७
तत्रत्रयीमयंरत्नसिंहासनमनुत्तमम्
तत्रासीनंजगन्नाथंत्रिगुणातीतमव्ययम् ८
कोटिचंद्रप्रतीकाशंकोटिभास्करभास्वरम्
कोटिकंदर्पलावण्यंभासयन्तंदिशोदश ९
त्रिनेत्रंद्भिर्भुजंगौरंतप्तजांबूनदप्रभम्
शिलष्यमाणमंगनाभिःसदामानंचसर्वशः १०
ब्रह्माद्यैःसनकाद्यैश्चध्येयंभक्तवशीकृतम्
सदाघूर्णितनेत्राभिर्नृत्यंतीभिर्महोत्सवैः ११
चुंबंतीभिर्हसंतीभिःशिलष्यंतीभिर्मुहुर्मुहुः
अवाप्तगोपीदेहाभिःश्रुतिभिःकोटिकोटिभिः १२
तत्पादांबुजमाध्वीकचित्ताभिःपरितोवृतम्
तासांतुमध्येयादेवीतप्तचामीकरप्रभा १३
द्योतमानादिशःसर्वाःकुर्वतीविद्युदुज्ज्वलाः

प्रधानंयाभगवतीययासर्वमिदंततम् १४
 सृष्टिस्थित्यंतरूपायाविद्याविद्यात्रयीपरा
 स्वरूपाशक्तिरूपाचमायारूपाचचिन्मयी १५
 ब्रह्मविष्णुशिवादीनांदेहकारणकारणम्
 चराचरंजगत्सर्वयन्मायापरिरंभितम् १६
 वृंदावनेश्वरीनाम्नाराधाधात्रानुकारणात्
 तामालिग्यवसंतंतमुदावृंदावनेश्वरम् १७
 अन्योन्यचुंबनाश्लेषमदावेशविघूर्णितम्
 ध्यायेदेवंकृष्णदेवंसचसिद्धिमवाप्नुयात् १८
 मंत्रराजमिमंगुह्यंतस्यमंत्रंचमंत्रवित्
 योजपेच्छृणुयाद्वापिसमहात्मासुदुर्लभः १९
 राधिकाचित्ररेखाचचंद्रामदनसुंदरी
 श्रीप्रियाश्रीमधुमतीशशिरेखाहरिप्रिया २०
 सुवर्णशोभासंमोहाप्रेमरोमांचराजिता
 वैवर्ण्यस्वेदसंयुक्ताभावासक्ताप्रियंवदा २१
 सुवर्णमालिनीशांतासुरासरसिकातथा
 सर्वस्त्रीजीवनादीनवत्सलाविमलाशया २२
 निपीतनामपीयूषासाराधापरिकीर्तिता
 सुदीर्घस्मितसंयुक्तातप्तचामीकरप्रभा २३
 मूर्च्छत्प्रेमनदीराधावरणालोचनांजना
 मायामात्सर्यसंयुक्तादानसाम्राज्यजीवना २४
 सुरतोत्सवसंग्रामाचित्ररेखाप्रकीर्तिता
 गौरांगीनातिदीर्घाचसदावादनतत्परा २५
 दैन्यानुरागनटनामूर्च्छारोमांचविह्वला
 हरिदक्षिणपार्श्वस्थासर्वमंत्रप्रियातथा २६
 अनंगलोभमाधुर्याचंद्रासापरिकीर्तिता
 सलीलमंथरगतिर्मजुमुद्रितलोचना २७
 प्रेमधारोज्ज्वलाकीर्णादलितांजनशोभना
 कृष्णानुरागरसिकारासध्वनिसमुत्सुका २८
 अहंकारसमायुक्तामुखनिंदितचंद्रमाः

मधुरालापचतुराजितेंद्रियशिरोमणिः २९
 सुंदरस्मितसंयुक्तासावैमदनसुंदरी
 विविक्तरासरसिकाश्यामाश्याममनोहरा ३०
 प्रेम्णाप्रेमकटाक्षेणहरेश्चित्तविमोहनी
 जितेंद्रियाजितक्रोधासाप्रियापरिकीर्तिता ३१
 सुतप्तस्वर्णगौरांगीलीलागमनसुंदरी
 स्मरोत्थप्रेमरोमांचवैचित्रमधुराकृतिः ३२
 सुंदरस्मितसंयुक्तमुखनिंदितचंद्रमाः
 मधुरालापचतुराजितेंद्रियशिरोमणिः ३३
 कीर्तितासामधुमतीप्रेमसाधनतत्परा
 संमोहज्वररोमांचप्रेमधारासमन्विता ३४
 दानधूलिविनोदाचरासध्वनिमहानटी
 शशिरेखाचविज्ञेयागोपालप्रेयसीसदा ३५
 कृष्णात्मासोत्तमाश्यामामधुपिंगललोचना
 तत्पादप्रेमसंमोहात्क्वचित्पुलकचुंबिता ३६
 शिवकुंडेशिवानंदानंदिनीदेहिकातटे
 रुक्मिणीद्वारवत्यांतुराधावृंदावनेवने ३७
 देवकीमथुरायांतुजातामेपरमेश्वरी
 चंद्रकूटेतथासीताविंध्येविंध्यनिवासिनी ३८
 वाराणस्यांविशालाक्षीविमलापुरुषोत्तमे
 वृंदावनाधिपत्यंचदत्तंतस्यैप्रसीदता ३९
 कृष्णेनान्यत्रदेवीतुराधावृंदावनेवने
 नित्यानंदतनुःशौरिर्योऽशरीरीतिभाष्यते ४०
 वाय्वग्निनाकभूमीनामंगाधिष्ठितदेवता
 निरूप्यतेब्रह्मणोऽपितथागोविंदविग्रहः ४१
 सेंद्रियोऽपियथासूर्यस्तेजसानोपलक्ष्यते
 तथाकांतियुतःकृष्णःकालंमोहयतिध्रुवम् ४२
 नतस्यप्राकृतीमूर्तिर्मेदोमांसास्थिसंभवा
 योगीचैवेश्वरश्चान्यःसर्वात्मानित्यविग्रहः ४३
 काठिन्यंदेवयोगेनकरकाघृतयोरिव

कृष्णस्यामिततत्त्वस्यपादपृष्ठंनदेवता ४४
 वृंदावनरजोवृंदेतत्रस्युर्विष्णुकोटयः
 आनंदकिरणेवृंदव्याप्तविश्वकलानिधिः ४५
 गुणात्मतात्मनियथाजीवास्तत्किरणांगकाः
 भुजद्वयवृतःकृष्णो न कदाचिच्चतुर्भुजः ४६
 गोप्यैकयावृतस्तत्रपरिक्रीडतिसर्वदा
 गोविंदएवपुरुषोब्रह्माद्याःस्त्रियएवच ४७
 ततएवस्वभावोयंऽप्रकृतेर्भावईश्वरः
 पुरुषःप्रकृतिश्चाद्यौराधावृंदावनेश्वरौ ४८
 प्रकृतेर्विकृतंसर्वविनावृंदावनेश्वरम् ४९
 समुद्भवेनैवसमुद्भवेदिदंभेदंगतंतस्यविनाशतोहि
 स्वर्णस्यनाशोनहिविद्यतेतथामत्स्यादिनाशेऽपिनकृष्णविच्युतिः ५०
 त्रिगुणादिप्रपंचोऽयंवृंदावनविहारिणः
 ऊर्मीवाब्धेस्तरंगस्ययथाब्धिनैवजायते ५१
 नराधिकासमानारीनकृष्णसदृशःपुमान्
 वयःपरंनकैशोरात्स्वभावःप्रकृतेःपरः ५२
 ध्येयंकैशोरकंध्येयंवनंवृंदावनंवनम्
 श्याममेवपरंरूपमादिदेवंपरोरसः ५३
 बाल्यंपंचमवर्षांतंपौगंडंशमावधि
 अष्टपंचककैशोरंसीमापंचदशावधि ५४
 यौवनोद्भिन्नकैशोरंनवयौवनमुच्यते
 तद्वयस्तस्यसर्वस्वंप्रपंचमितरद्वयः ५५
 बाल्यपौगंडकैशोरंवयोवंदेमनोहरम्
 बालगोपालगोपालंस्मरगोपालरूपिणम् ५६
 वंदेमदनगोपालंकैशोराकारमद्भुतम्
 यमाहुयौवनोद्भिन्नश्रीमन्मदनमोहनम् ५७
 अखंडातुलपीयूषरसानंदमहार्णवम्
 जयतिश्रीपतेर्गूढंवपुःकैशोररूपिणः ५८
 एकमप्यव्ययंपूर्वबल्लवीवृंदमध्यगम्
 ध्यानगम्यंप्रपश्यंतिरुचिभेदात्पृथग्धियः ५९

यन्नखेन्दुरुचिर्ब्रह्मध्येयं ब्रह्मादिभिः सुरैः

गुणत्रयमतीतं तं वंदे वृंदावनेश्वरम् ६०

वृंदावनपरित्यागो गोविंदस्य न विद्यते

अन्यत्रयद्वपुस्तत्तु कृत्रिमं तन्न संशयः ६१

सुलभं ब्रजनारीणां दुर्लभं तन्मुमुक्षुणाम्

तं भजे नंदसूनुं यन्नखतेजः परं मनुः ६२

पार्वत्युवाच

भुक्तिमुक्तिस्पृहायावत्पिशाचीहृदिवर्त्तते

तावत्प्रेमसुखस्यात्र कथमभ्युदयो भवेत् ६३

ईश्वर उवाच-

साधुपृष्टं त्वया भद्रे यन्मे मनसि वर्त्तते

तत्सर्वं कथयिष्यामि सावधानानि शामय ६४

स्मृत्वा गुणान् स्मरन्नामगानं वामनरंजनम्

बोधयत्यात्मनात्मानं स ततं प्रेम्णिलीयते ६५

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे वृंदावनमाहात्म्ये पार्वतीशिवसंवादे

श्रीकृष्णरूपवर्णनं नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ७७

अष्टसप्ततितमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-

वैष्णवानां च यद्धर्मसर्वतथ्यं च मे वद

यत्कृत्वामानवाः सर्वे भवांभोधितरंति हि १

ईश्वर उवाच-

अथ द्वादशधा शुद्धिर्वैष्णवानामिहोच्यते

गृहोपलेपनं चैव तथानुगमनं हरेः २

भक्त्या प्रदक्षिणा चैव पादयोः शोधनं पुनः

पूजार्थं पत्रपुष्पाणां भक्त्यैवोत्तोलनं हरेः ३

करयोः सर्वशुद्धीनामियं शुद्धिर्विशिष्यते

तन्नामकीर्तनं चैव गुणानामपि कीर्तनम् ४

भक्त्या श्रीकृष्णदेवस्य वचसः शुद्धिरिष्यते

तत्कथाश्रवणं चैव तस्योत्सवनिरीक्षणम् ५

श्रोत्रयोर्नेत्रयोश्चैव शुद्धिः सम्यगिहोच्यते
 पादोदकंच निर्माल्यं मालानामपि धारणम् ६
 उच्यते शिरसः शुद्धिः प्रणतस्य हरेः पुरः
 आघ्राणं तस्य पुष्पादेर्निर्माल्यस्य तथा प्रिये ७
 विशुद्धिः स्यादंतरस्य घ्राणस्यापि विधीयते
 यत्र पुष्पादिकं यच्च कृष्णपादयुगार्पितम् ८
 तदेकं पावनं लोके तद्धि सर्वं विशोधयेत्
 पूजाचपंचधा प्रोक्ता तासां भेदं शृणुष्व मे ९
 अभिगमनमुपादानं योगः स्वाध्याय एव च
 इज्यापंच प्रकारार्चाक्रमेण कथयामि ते १०
 तत्त्वाभिगमनं नाम देवतास्थानमार्जनम्
 उपलेपंच निर्माल्यदूरीकरणमेव च ११
 उपादानं नाम गंधपुष्पादिचयनं तथा
 योगो नाम स्वदेवस्य स्वात्मनैवात्मभावना १२
 स्वाध्यायो नाम मंत्रार्थानुसंधापूर्वकोजपः
 सूक्तस्तोत्रादिपाठश्च हरेः संकीर्तनं तथा १३
 तत्त्वादिशास्त्राभ्यासश्च स्वाध्यायः परिकीर्तितः
 इज्यानामस्वदेवस्य पूजनं च यथार्थतः १४
 इति पंच प्रकारार्चा कथिता तव सुव्रते
 सार्ष्टिसामीप्यसालोक्यसायुज्यसारूप्यदाक्रमात् १५
 प्रसंगात्कथयिष्यामि शालग्रामशिलार्चनम्
 केशवादेश्चतुर्बाहोर्दक्षिणोर्ध्वकरक्रमात् १६
 शंखचक्रगदापद्मीकेशवारण्योगदाधरः
 नारायणः पद्मगदाचक्रशंखायुधैः क्रमात् १७
 माधवश्चक्रशंखाभ्यां पद्मेन गदया भवेत्
 गदाब्जशंखचक्रीचगोविंदारण्योगदाधरः १८
 पद्मशंखारिगदिने विष्णुरूपाय ते नमः
 सशंखाब्जगदाचक्रमधुसूदनमूर्तये १९
 नमोगदारिशंखाब्जयुक्तत्रिविक्रमाय च
 सारिकौमोदकीपद्मशंखवामनमूर्तये २०

चक्राब्जशंखगदिनेनमःश्रीधरमूर्त्तये
 हृषीकेशसारिगदाशंखपद्मिन्नमोस्तुते २१
 साब्जशंखगदाचक्रपद्मनाभस्वमूर्त्तये
 दामोदरशंखगदाचक्रपद्मिन्नमोस्तुते २२
 शंखाब्जचक्रगदिनेनमःसंकर्षणायच
 सारिशंखगदाब्जायवासुदेवनमोस्तुते २३
 शंखचक्रगदाब्जायधृतप्रद्युम्नमूर्त्तये
 नमोऽनिरुद्धायगदाशंखाब्जारिविधारिणे २४
 साब्जशंखगदाचक्रपुरुषोत्तममूर्त्तये
 नमोऽधोक्षजरूपायगदाशंखारिपद्मिने २५
 नृसिंहमूर्त्तयेपद्मगदाशंखारिधारिणे
 पद्मारिशंखगदिनेनमोस्त्वच्युतमूर्त्तये २६
 सगदाब्जारिशंखायनमःश्रीकृष्णमूर्त्तये
 शालग्रामशिलाद्वारगतलग्नद्विचक्रधृक् २७
 शुक्लाभरेखःशोभाढ्यःसदेवःश्रीगदाधरः
 लग्नद्विचक्रोरक्ताभःपूर्वभागस्तुपुष्कलः २८
 संकर्षणोऽथप्रद्युम्नःसूक्ष्मचक्रस्तुपीतकः
 सुदीर्घसुषिरच्छिद्रोह्यनिरुद्धस्तुवर्तुलः २९
 नीलोद्वारेत्रिरेखश्चअथनारायणोऽसितः
 मध्येगदाकृतीरेखानाभिपद्ममहोन्नतम् ३०
 पृथुचक्रोनृसिंहोयःकपिलोयस्त्रिबिंदुकः
 अथवापंचबिंदोस्तुपूजनं ब्रह्मचारिणः ३१
 वराहःसत्रिलिगोयोविषमद्वयचक्रकः
 नीलस्त्रिरेखःस्थूलोऽथकूर्ममूर्तिःसबिंदुकः ३२
 कृष्णःसवर्तुलावर्त्तपांडुरोधृतपृष्ठकः
 श्रीधरःपंचरेखश्चवनमालीगदांकितः ३३
 वामनोवर्तुलोनाममध्यचक्रःसनीलकः
 नानावर्णनिकमूर्तिनागभोगीत्वनंतकः ३४
 स्थूलोदामोदरोनीलोमध्येचक्रःसनीलकः
 संकर्षणद्वारकोव्यादथब्रह्मासुलोहितः ३५

सुदीर्घरेखासुषिरएकचक्रांबुजःपृथुः
 पृथुचक्रःस्थूलछिद्रःकृष्णोबिंदुश्चबिंदुमान् ३६
 ह्यग्रीवोऽकुशाकारःपंचरेखःसकौस्तुभः
 वैकुण्ठोमल्लवद्भाति एकचक्रमयोसितः ३७
 मत्स्योदीर्घांबुजाकारोदीर्घरेखश्चपांडुरः
 रामचक्रोदक्षरेखोयःश्यामःसत्रिविक्रमः ३८
 शालग्रामद्वारकायांस्थितायगदिनेनमः
 एकेनलक्षितोयोव्याद्गदाधारीसुदर्शनः ३९
 लक्ष्मीनारायणोद्वाभ्यांत्रिभिश्चैवत्रिविक्रमः
 चतुर्भिश्चचतुर्व्यूहोवासुदेवश्चपंचभिः ४०
 प्रद्युम्नःषड्भिरेवाव्यात्संकर्षणश्चसप्तभिः
 पुरुषोत्तमोऽष्टभिश्चस्यान्नवव्यूहो नवोहितः ४१
 दशावतारोदशभिरनिरुद्धोऽवतादथ
 द्वादशात्माद्वादशभिरतऊर्ध्वमनंतकः ४२
 ब्रह्माचतुर्मुखोदंडीकमंडलुस्त्रगुन्नतः
 महेश्वरःपंचवक्त्रोदशबाहुर्वृषध्वजः ४३
 यथायुधस्तथागौरीचंडिकाचसरस्वती
 महालक्ष्मीर्मातरश्चपद्महस्तोदिवाकरः ४४
 गजास्यश्चगजस्कंधःषण्मुखोनेकधागणाः
 एतेस्थिताःस्थापितास्युःप्रसादेवाथपूजिताः ४५
 धर्मार्थकाममोक्षाहिप्राप्यंतेपुरुषेणच ४६

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशालग्रामनिर्णयो-
 नामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ७८

नवसप्ततितमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच-
 शालग्रामेमणौयत्रेमंडलेप्रतिमासुच
 नित्यंतुश्रीहरेःपूजाकेवलेभवेनेनतु १
 गंडक्यामेकदेशेतुशालग्रामस्थलंमहत्
 पाषाणंतद्भवंपातुशालग्राममितिस्थितम् २

शालग्रामशिलास्पर्शात्कोटिजन्माघनाशनम्
 किंपुनः पूजनं तत्र हरेः सांनिध्यकारणम् ३
 शालग्रामैकयजनाच्छतलिङ्गीफलं लभेत्
 बहुभिर्जन्मभिः पुण्यैर्यदिकृष्णशिलां लभेत् ४
 गोष्पदेन च चिह्नेन जनुस्तेन समाप्यते
 आदौ शिलां परीक्षेत स्निग्धां श्रेष्ठां च मेचकाम् ५
 आकृष्णामध्यमाप्रोक्तामिश्रामिश्रफलप्रदा
 सदा काष्ठे स्थितो वह्निर्मथनेन प्रकाश्यते ६
 यथा तथा हरिर्व्यापी शालग्रामे प्रतीयते
 प्रत्यहं द्वादशशिलाः शालग्रामस्य योऽचयेत् ७
 द्वारवत्याः शिलायुक्ताः स वै कुण्डे महीयते
 शालग्रामशिलायां तु गृह्वरं लक्ष्मणेनरः ८
 पितरस्तस्य तिष्ठन्ति तृप्ताः कल्पांतकं दिवि
 वैकुण्ठभवनं तत्र यत्र द्वारावती शिला ९
 मृतो विष्णुपुरं याति तत्तीर्थं योजनत्रयम्
 जपः पूजा च होमश्च सर्वकोटिगुणं भवेत् १०
 मनस्कामसमाभीष्टं क्रोशमात्रं न संशयः
 कीटकोऽपि मृत्तिं याति वैकुण्ठभवनं यतः ११
 शालग्रामशिलायां यो मूल्यमुद्घाटयेन्नरः
 विक्रेता चानुमन्ता च यः परीक्षानुमोदकः १२
 सर्वे ते नरकं यांतियावत्सूर्यश्च संप्लवः
 अतस्तद्वर्जयेद्देवि चक्रक्रयणविक्रयम् १३
 शालग्रामोद्भवो देवो यो देवो द्वारकोद्भवः
 उभयोः संगमो यत्र मुक्तिस्तत्र न संशयः १४
 द्वारकोद्भवचक्राढ्यो बहुचक्रेण चिह्नितः
 चक्रासनशिलाकारचित्स्वरूपो निरंजनः १५
 नमोऽस्त्वोकाररूपाय सदानंदस्वरूपिणे
 शालग्राममहाभाग भक्तस्यानुग्रहं कुरु १६
 तवानुग्रहकामस्य ऋणग्रस्तस्य मे प्रभो
 अतः परं प्रवक्ष्यामि तिलकस्य विधिं मुदा १७

यच्छ्रुत्वामानवाःसर्वेविष्णुसारूप्यमाप्नुयुः
 ललाटेकेशवंविद्यात्कंठेश्रीपुरुषोत्तमम् १८
 नाभौनारायणंदेवंवैकुण्ठंहृदयेतथा
 दामोदरंवामपार्श्वेदक्षिणेचत्रिविक्रमम् १९
 मूर्ध्निचैवहृषीकेशंपद्मनाभंचपृष्ठतः
 कर्णयोर्यमुनांगंगांबाह्वोःकृष्णंहरितथा २०
 यथास्थानेषुतुष्यंतिदेवताद्वादसस्मृताः
 द्वादशैतानिनामानिकर्तव्येतिलकेपठेत् २१
 सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकंसगच्छति
 ऊर्ध्वपुंड्रमूर्ध्वरेखंललाटेयस्यदृश्यते २२
 चांडालोऽपिसशुद्धात्मापूज्यएव न संशयः
 यस्योर्ध्वपुंड्रं दृश्येत न ललाटे न रस्यहि २३
 तद्दर्शनं न कर्तव्यं दृष्ट्वा सूर्यं निरीक्षयेत्
 त्रिपुंड्रं यस्य विप्रस्य ऊर्ध्वपुंड्रं न दृश्यते २४
 तं दृष्ट्वाप्यथ वा स्पृष्ट्वा स चैलं स्नानमाचरेत्
 सांतरालं प्रकर्त्तव्यं पुंड्रं हरिपदाकृति २५
 निरंतरालं यः कुर्याद् ऊर्ध्वपुंड्रं द्विजाधमः
 ललाटे तस्य स ततं शुनः पादो न संशयः २६
 नासादिकेशपर्यंतमूर्ध्वपुंड्रं सुशोभनम्
 मध्ये छिद्रसमायुक्तं तं विद्याद्धरि मंदिरम् २७
 वामभागे स्थितो ब्रह्मा दक्षिणे तु सदाशिवः
 मध्ये विष्णुं विजानीयात्तस्मान्मध्यं न लेपयेत् २८
 वीक्ष्यादर्शजले वापि यो विदध्यात्प्रयत्नतः
 ऊर्ध्वपुंड्रं महाभागः स याति परमां गतिम् २९
 अग्निरापश्च वेदाश्च चंद्रादित्यौ तथा निलः
 विप्राणां नित्यमेते हि कर्णेतिष्ठंति दक्षिणे ३०
 गंगा च दक्षिणेश्रोत्रे नासिकायां हुताशनः
 उभयोरपि संस्पर्शान् तत्क्षणादेव शुध्यति ३१
 कृत्वा चैवोदकं शंखे वैष्णवानां महात्मनाम्
 तुलसीमिश्रितं दद्यात्पिबेन्मूर्धाभिवंदयेत् ३२

प्राशनीयात्प्रोक्षयेद्देहं पुत्रमित्रपरिग्रहम्
 विष्णोः पादोदकं पीतं कोटिजन्माघनाशनम् ३३
 तदेवाष्टगुणं पापं भूमौ बिंदुनिपातनात्
 जलशंखं करे कृत्वा स्तुत्वानत्वा प्रदक्षिणम् ३४
 सततं धार्यते वारितेनाप्तं जन्मनः फलम्
 शंखो यस्य गृहे नास्ति घंटा वा गरुडान्विता ३५
 पुरतो वा सुदेवस्य न स भागवतः कलौ
 यानैर्वा पादुकाभिर्वा यानं भगवतो गृहे ३६
 देवोत्सवेष्वसेवा च अग्रप्रणामस्तदग्रतः
 उच्छिष्टे चैव चाशौचे भगवद्द्वंदनादिकम् ३७
 एकहस्तप्रणामश्च तत्पुरस्तात्प्रदक्षिणम्
 पादप्रसारणं चाग्रे तथा पर्यंकसेवनम् ३८
 शयनं भक्षणं चापि मिथ्याभाषणमेव च
 उच्चैर्भाषामिथोजल्पो रोदनानि च विग्रहः ३९
 निग्रहानुग्रहौ चैव स्त्रीषु च क्रूरभाषणम्
 केवलावरणं चैव परनिंदा परस्तुतिः ४०
 अश्लीलभाषणं चैव अधोवायुविमोक्षणम्
 शक्तौ गौणोपचारश्च अनिवेदितभक्षणम् ४१
 तत्तत्कालोद्भवानां च फलादीनामनर्पणम्
 विनियुक्तावशिष्टस्य प्रदानं व्यंजनस्य यत् ४२
 स्पष्टीकृत्याशनं चैव परनिंदा परस्तुतिः
 गुरौ मौनं निजस्तोत्रं देवतानिंदनं तथा ४३
 अपराधास्तथा विष्णोर्द्वात्रिंशत्परिकीर्तिताः ४४
 अपराधसहस्राणि क्रियन्तेऽहर्निशं मया
 तवाहमिति मां त्वाक्षमस्वमधुसूदन ४५
 इति मंत्रं समुच्चार्य प्रणमेद्दंडवद्भुवि
 अपराधसहस्राणि क्षमते सर्वदा हरिः ४६
 सायं प्रातर्द्विजातीनां श्रुत्युक्तमशनं तथा
 विष्णुभक्तावशिष्टस्य दिनपापात्प्रमुच्यते ४७
 अन्नं ब्रह्मारसो विष्णुः खादयेन्मांसमुच्चरन्

एवंज्ञात्वातुयोभुंक्तेसोऽन्नदोषैर्नलिप्यते ४८
 अलाबुवर्तुलाकारंमसूरंचसवल्ललम्
 तालंशुक्लंचवृताकंनखादेद्वैष्णवोनरः ४९
 वटाश्वत्थार्कपत्रेषुकुंभीतिंदुकपत्रयोः
 कोविदारेकदंबेचनखादेद्वैष्णवनोनरः ५०
 श्रावणेवर्जयेच्छाकंदधिभाद्रपदेत्यजेत्
 आश्विनेमासिदुग्धंचकार्तिकेचामिषंत्यजेत् ५१
 दग्धमन्नंतुजंबीरंयद्विष्णोरनिवेदितम्
 बीजपूरंचशाकंचप्रत्यक्षलवणंतथा ५२
 यदिदैवाच्चभुंजीततदातन्नामसंस्मरेत्
 हैमंतिकंसितास्विन्नंधान्यमुद्गास्तिलायवाः ५३
 कलापकंगुनीवाराःशाकंचहिलमोचिका
 कालशाकंचवास्तूकंमूलकंरक्तकेतरत् ५४
 लवणेसिंधुसामुद्रेगव्येचदधिसर्पिषी
 पयोनुद्धृतसारंचपनसाम्रहरीतकी ५५
 पिप्पलीजीरकंचैवनागरंगकतिंतिडी
 कदलीलवलीधात्रीफलान्यगुडमैक्षवम् ५६
 अतैलपक्वंमुनयोहविष्यान्नंप्रचक्षते
 तुलसीपत्रपुष्पाद्यैर्माल्यंवहतियोनरः ५७
 विष्णुंतमपिजानीयात्सत्यंसत्यंनसंशयः
 धात्रीवृक्षंसमारोप्यविष्णुतुल्योभवेन्नरः ५८
 कुरुक्षेत्रंविजानीयात्सार्द्धहस्तशतत्रयम्
 तुलसीकाष्ठघटितैरुद्राक्षाकारकारितैः ५९
 निर्मितांमालिकांकंठेनिधायार्चनमारभेत्
 तथामलकमालांचसम्यक्पुष्करमालिकाम् ६०
 कंठेमालांचयत्नेनधारयेद्विष्णुपूजकः
 निर्माल्यंतुलसीमालांशिरस्यपिचधारयेत् ६१
 निर्माल्यचंदनेनांगमंकयेत्तस्यनामभिः
 ललाटेचगदाधार्यामूर्ध्निचापंशरस्तथा ६२
 नंदकंचैवहन्मध्येशंखंचक्रंभुजद्वये

शंखचक्रान्वितोविप्रःश्मशानेप्रियतेयदि ६३
 प्रयागेयागतिःप्रोक्तासागतिस्तस्यनिश्चिता
 योधृत्वातुलसीपत्रंशिरसाविष्णुतत्परः ६४
 करोतिसर्वकार्याणिफलमाप्नोतिचाक्षयम्
 तुलसीकाष्ठमालाभिर्भूषितःकर्मआचरन् ६५
 पितृणांदेवतानांचकृतंकोटिगुणंभवेत्
 निवेद्यकेशवेमालांतुलसीकाष्ठनिर्मिताम् ६६
 वहतेयोनरोभक्त्यातस्यनश्यतिपातकम्
 पाद्यादिभिरथाभ्यर्च्यइमंमंत्रमुदीरयेत् ६७
 यादृष्टानिखिलाघसंघशमनीस्पृष्टावपुःपावनी
 रोगाणामभिवंदितानिरसनीसिक्तांतकत्रासिनी
 प्रत्यासत्तिविधायिनीभगवतःकृष्णस्यसंरोपिता
 न्यस्तातच्चरणेविमुक्तिफलदातस्यैतुलस्यैनमः ६८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येदेवीश्वरसंवादे
 तिलकादिनिर्णयोनामनवसप्ततितमोऽध्यायः ७६

अशीतितमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-
 घोरेकलियुगेप्राप्तेविषयग्राहसंकुले
 पुत्रदारधनाद्यातैस्तत्कथंधार्यतेविभो १
 तदुपायंमहादेवकथयस्वकृपानिधे
 ईश्वरउवाच-
 हरेर्नामहरेर्नामहरेर्नामैवकेवलम् २
 हरेरामहरेकृष्णकृष्णकृष्णेतिमंगलम्
 एवंवदंतियेनित्यंनहितान्बाधतेकलि ३
 अंतरांतरकर्माणि कृत्वानामानिचस्मरेत्
 कृष्णकृष्णेतिकृष्णेतिकृष्णेत्याहपुनःपुनः ४
 मन्नामचैवत्वन्नामयोजयित्वाव्यतिक्रमात्
 सोऽपिपापात्प्रमुच्येततूलराशेरिवानलः ५
 जयाद्येतत्त्वयावाप्यथवाश्रीशब्दपूर्वकम्

तच्चमेमंगलं नाम जपन्पापात्प्रमुच्यते ६
 दिवानिशिचसंध्यायां सर्वकालेषु संस्मरेत्
 अहर्निशं स्मरन् रामं कृष्णं पश्यति च क्षुषा ७
 अशुचिर्वा शुचिर्वापि सर्वकालेषु सर्वदा
 नाम संस्मरणादेव संसारान्मुच्यते क्षणात् ८
 नानापराधयुक्तस्य नामापि च हरत्यघम्
 यज्ञव्रततपोदानं सांगं नैव कलौ युगे ९
 गंगास्नानं हरेर्नामनिरपायमिदं द्वयम् १०
 हत्यायुतं पापसहस्रमुग्रं गुर्वगनाकोटिनिषेवणं च
 स्तेयान्यथान्यानि हरेः प्रियेण गोविन्दनाम्नान च संतिभद्रे ११
 अपवित्रः पवित्रो वा सर्वावस्थांगतोऽपि वा
 यः स्मरेत्पुंड्रीकाक्षं बाह्याभ्यंतरः शुचिः १२
 नाम संस्मरणादेव तथा तस्यार्थचिंतनात्
 सौवर्णीराजतीं वापि तथा पैष्टीं स्वगाकृतिम् १३
 पादयोश्चिह्नितां कृत्वा पूजां चैव समारभेत्
 दक्षिणस्य पदो गुष्ठमूले च क्रं बिभर्तियः १४
 तत्र नम्रजनस्यापि संसारच्छेदनाय च
 मध्यमांगुलिमूले तु धत्ते कमलमच्युतः १५
 ध्यातृचित्तद्विरेफाणां लोभनायातिशोभनम्
 पद्मस्याधो ध्वजं धत्ते सर्वानर्थजयध्वजम् १६
 कनिष्ठामूलतो वज्रं भक्तपापौघभेदनम्
 पार्श्वमध्येऽकुशं भक्तचित्तेरभसकारणम् १७
 भोगसंपन्मयं धत्ते यवमंगुष्ठपर्वणि
 मूले गदां च पापाद्रिभेदनीं सर्वदेहिनाम् १८
 सर्वविद्याप्रकाशाय धत्ते स भगवानजः
 पद्मादीन्यपि चिह्नानि तत्र दक्षेण यत्पुनः १९
 वामपादे वसेत्सोऽयं बिभर्तिकरुणानिधिः
 तस्माद्गोविन्दमाहात्म्यमानंदरससुंदरम् २०
 शृणुयात्कीर्तयेन्नित्यं स निर्मुक्तो न संशयः
 मासकृत्यं प्रवक्ष्यामि विष्णोः प्रीतिकरं परम् २१

ज्येष्ठे तु स्नापनं कुर्याच्छ्रीविष्णोर्यत्नतः शुचिः
दैनंदिनं तु दुरितं पक्षमासर्तुवर्षजम् २२
ब्रह्महत्यासहस्राणि ज्ञाताज्ञातकृतानि च
स्वर्णस्तेयसुरापानगुरुतल्पायुतानि च २३
कोटिकोटिसहस्राणि ह्युपपापानि यानि च
सर्वाण्यथ प्रणश्यन्ति पौर्णमास्यां तु वासरे २४
आसिंचेदच्युतं मूर्ध्नि तदैतत्कलशोदकम्
पुरुषसूक्तेन मंत्रेण पावमानीभिरेव च २५
नालिकेरोदकेनाथ तथा तालफलांबुना
रत्नोदकेन गंधेन तथा पुष्पोदकेन च २६
पंचोपचारैराराध्य यथा विभवविस्तरैः
घण्टायै नम इति घण्टावाद्यं प्रदापयेत् २७
पतितस्य महाध्वानन्यस्तपातकसंचये
पाहि मां पापिनं घोरसंसारार्णवपातिनम् २८
य एवं कुरुते विद्वान्ब्राह्मणः श्रोत्रियः शुचिः
सर्वपापैः प्रमुच्येत विष्णुलोकं स गच्छति २९
आषाढशुक्लैकादश्यां कुर्यात्स्नापनमहोत्सवम्
आषाढे च रथं कुर्याच्छ्रावणेश्रवणाविधिम् ३०
भाद्रे च जन्मदिवस उपवासपरो भवेत्
प्रसुप्तस्य परीवर्तमाश्विने मासिकारयेत् ३१
उत्थानं श्रीहरेः कुर्यादन्यथा विष्णुद्रोहकृत्
शुभे चैवाश्विने मासि महामायां च पूजयेत् ३२
सौवर्णीं राजतीं वापि विष्णुरूपां बलिविना
हिंसाद्वेषौ न कर्तव्यौ धर्मात्मा विष्णुपूजकः ३३
कार्तिके पुष्यमासे च कामतः पुण्यमाचरेत्
दामोदराय दीपं च प्रांशुस्थाने प्रदापयेत् ३४
सप्तवर्तिप्रमाणेन दीपः स्याच्चतुरंगुलः
पक्षांते च प्रकर्तव्या दीपमालावलि शुभा ३५
मार्गशीर्षे सिते पक्षे षष्ठ्यां च सितवस्त्रकैः
पूजयेज्जगदीशं च ब्रह्माणं च विशेषतः ३६

पौषेपुष्पाभिषेकंचवर्जयेच्चंदनंश्लथम्
 संक्रांत्यामाघमासेचसाधिवासिततंडुलात् ३७
 नैवेद्यविष्णवेदद्यादिमंमंत्रमुदीरयेत्
 ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यादेवदेवपुरःस्थितान् ३८
 अभ्यर्च्यभगवद्भक्तान्द्विजांश्चभगवद्धिया
 एकस्मिन्भोजितेभक्तेकोटिर्भवतिभोजिता ३९
 विप्रभोजनमात्रेणव्यंगंसांगंध्रुवंभवेत्
 पंचम्यांशुक्लपक्षेतुस्त्रापयित्वाचकेशवम् ४०
 पूजयित्वाविधानेनचूतपल्लवसंयुतैः
 फलचूर्णैश्चविविधैर्वासितैःपटसाधितैः ४१
 काननंरमणीयंचप्रदीपंदीपदीपितम्
 द्राक्षेक्षुरंभाजंबीरनागरंगंचपूगकम् ४२
 नालिकेरंचधत्रींचपनसंचहरीतकीम्
 अन्यैश्चवृक्षखंडैश्चसर्वतुकुसुमान्वितैः ४३
 अन्यैश्चविविधैश्चैवफलपुष्पसमन्वितैः
 वितानैःकुसुमोद्गमैर्वारिपूर्णघटैस्तथा ४४
 चूतशाखोपशाखाभिःशोभितंछत्रचामरैः
 जयकृष्णेतिसंस्मृत्यप्रदक्षिणपुरस्सरम् ४५
 विशेषतःकलियुगेदोलोत्सवोविधीयते
 फाल्गुनेचचतुर्दश्यामष्टमेयामसंज्ञके ४६
 अथवापौर्णमास्यांतुप्रतिपत्संधिसंज्ञके
 पूजयेद्विधिवद्भक्त्याफल्गुचूर्णैश्चतुर्विधैः ४७
 सितरक्तैर्गौरपीतैःकर्पूरादिविमिश्रितैः
 हरिद्रारागयोगाच्चरंगरूपैर्मनोहरैः ४८
 अन्यैर्वारंगरूपैश्चप्रीणयेत्परमेश्वरम्
 एकादश्यांसमारभ्यपंचम्यांतंसमापयेत् ४९
 पंचाहानित्रयहानिवादोलोत्सवोविधीयते
 दक्षिणाभिमुखंकृष्णंदोलमानंसकृन्नराः ५०
 दृष्ट्वापराधनिचयैर्मुक्तास्तेनात्रसंशयः
 निक्षिप्यजलपात्रेचमासिमाधवसंज्ञके ५१

सौवर्णपात्रेरौप्येवाताम्रेवाप्यथमृणमये
 तोयस्थं योऽचयेद्देवं शालग्रामसमुद्भवम् ५२
 प्रतिमां वामहाभागे तस्य पुण्यं न गणयते
 दमनारोपणं कृत्वा श्रीविष्णौ च समर्पयेत् ५३
 वैशाखे श्रावणे भाद्रे कर्तव्यं वातदर्पणम्
 पूर्वे पूर्वे तु वा तस्थे दमनादिषु कर्मसु ५४
 प्रकर्तव्यं विधानेन अन्यथानिष्फलं भवेत्
 वैशाखे च तृतीयायां जलमध्ये विशेषतः ५५
 अथ वामं डले कुर्यान्मण्डपे वा बृहद्वने
 सुगंधचंदने नांगं सुपुष्टं च दिने दिने ५६
 यथा प्रयत्नतः कुर्यात्कृशांगस्येव पुष्टिदम्
 चंदना गुरुहीबेरकृष्णकुंकुमरोचना ५७
 जटामांसीमुराचैव विष्णोर्गन्धाष्टकं विदुः
 तैस्तैर्गन्धयुतैश्चापि विष्णोरंगानि लेपयेत् ५८
 धृष्टं च तुलसीकाष्ठं कर्पूरा गुरुयोगतः
 अथ वा केसरैर्योज्यं हरिचंदनमुच्यते ५९
 यात्राकाले च ये कृष्णं भक्त्या पश्यन्ति मानवाः
 न तेषां पुनरावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपि ६०
 सुगन्धमिश्रितैस्तोयैर्देवदेवं गलन्ति ये
 अथ वा पुष्पमध्ये तु स्थापयेज्जगदीश्वरम् ६१
 वृन्दावनं तत्र गत्वा उपस्कृत्य फलानि च
 विष्णुभक्तेन योग्येन भोजयेत्तदशेषतः ६२
 नारिकेलफलं बीजकोशं चोद्धृत्य दापयेत्
 घोंटाफलं च पनसं कोशमुद्धृत्य दापयेत् ६३
 दध्ना विमिश्रितं चान्नं घृतेनाप्लुत्य दापयेत्
 पाचितं पिष्टकं पूषमष्टादशघृतेन च ६४
 तैलैश्चैतिलसंमिश्रैः फलं पक्वं प्रदापयेत्
 यद्यदेवात्मनः प्रीतं तत्तदीशाय दापयेत् ६५
 दत्त्वा नैवेद्यवस्त्रादिना ददीत कथंचन
 त्यक्तं च विष्णुमुद्दिश्य तद्भक्तेभ्यो विशेषतः ६६

इतितेकथितं किंचित्समासेन महेश्वरि
गोपनीयं प्रयत्नेन स्वयोनिरिव पार्वति ६७
श्रीकृष्णरूपगुणवर्णनशास्त्रवर्गबोधाधिकारइहचेदलमन्यपाठैः
तत्प्रेमभावरसभक्तिविलासनामहारेषु चेत्खलु मनः किमु कामिनीभिः ६८
तच्चेतसा प्रभजतां ब्रजबालकैर्द्रवृन्दावनक्षितितलं यमुनाजलं च
तल्लोकनाथपदपंकजधूलिमिश्रलसंवपुः किल वृथागरुचंदनाद्यैः ६९
इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे उमामहेश्वरसंवादे वृन्दावन-
माहात्म्ये अशीतितमोऽध्यायः ८०

एकाशीतितमोऽध्यायः

ऋषय ऊचु-
सूतजीवचिरं साधो श्रीकृष्णचरितामृतम्
त्वया प्रकाशितं सर्वभक्तानां भवतारणम् १
श्रीकृष्णलीलां निखिलां ब्रूहि दैनंदिनीं प्रभो
यया कर्णितया साधो कृष्णे भक्तिर्विवर्द्धते २
गुरोः शिष्यस्य मंत्रस्य विधानं लक्षणं पृथक्
वदास्माकं महाभाग त्वंहिनः परमः सुहृत् ३
सूत उवाच-
एकदा यमुनातीरे समासीनं जगद्गुरुम्
नारदः प्रणिपत्या ह देवदेवं सदाशिवम् ४
नारद उवाच-
देवदेव महादेव सर्वज्ञ जगदीश्वर
भगवद्धर्मतत्त्वज्ञ कृष्णमंत्रविदांवर ५
कृष्णमंत्रामया लब्धास्त्वत्तोये च पितुः परे
ते सर्वे साधितास्तत्त्वान्मंत्रराजादयो मया ६
बहुवर्षसहस्रैस्तु शाकमूलफलाशिना
शुष्कपर्णांबुवाय्वादिभोजिना च निराशिना ७
स्त्रीणां संदर्शनालापवर्जिना भूमिशायिना
कामादिषड्गुणं जित्वा बाह्येन्द्रियनियम्यता ८
एवं कृतेऽपि नैवात्मा संतुष्टो मम शंकर

तद्ब्रूहियत्प्रसिध्येतसंस्काराद्यैर्विनाप्रभो ६
सकृदुच्चारणादेवददातिफलमुत्तमम्
यदियोग्योऽस्मिदेवेशतदामेकपयावद १०
शिवउवाच-

साधुपृष्ठं महाभाग त्वया लोकहितैषिणा
सुगोप्यमपि वक्ष्यामि मंत्रचिंतामणिं तव ११
रहस्यानारहस्यं यद्गुह्यानां गुह्यमुत्तमम्
नमया कथितं देव्यै नाग्रजेभ्यः पुरातन १२
वक्ष्यामि युगलं तुभ्यं कृष्णमंत्रमनुत्तमम्
मंत्रचिंतामणिर्नाम युगलं द्वयमेव च १३
पर्याया अस्य मंत्रस्य तथा पंचपदीति च
गोपीजनपदं वल्लभांतं तु चरणानिति १४
शरणं च प्रपद्ये च एष पंचपदात्मकः
मंत्रचिंतामणिः प्रोक्तः षोडशार्णो महामनुः १५
नमो गोपीजनेत्युक्त्वा वल्लभाभ्यां वदेत्ततः
पदद्वयात्मको मंत्रो दशार्णः खलुकथ्यते १६
एतां पंचपदीं जप्त्वा श्रद्धया श्रद्धया सकृत्
कृष्णप्रियाणां सान्निध्यं गच्छत्येव न संशयः १७
न पुरश्चरणप्रेक्षानास्य न्यासविधिक्रमः
न देशकालनियमो नारिमित्रादिशोधनम् १८
सर्वेऽधिकारिणश्चात्र चंडालांतामुनीश्चर
स्त्रियः शूद्रादयश्चापि जडमूकादिपंगवः १९
अन्ये हूणाः किराताश्च पुलिदाः पुष्कसास्तथा
आभीरायवनाः कंकाः खसाद्याः पापयोनयः २०
दंभाहंकारपरमाः पापाः पैशुन्यतत्पराः
गोब्राह्मणादिहंतारो महोपपातकान्विताः २१
ज्ञानवैराग्यरहिताः श्रवणादिविवर्जिताः
एते चान्ये च सर्वे स्युर्मनोरस्याधिकारिणः २२
यदि भक्तिर्भवेदेषां कृष्णे सर्वे श्वरेश्वरे
तदाधिकारिणः सर्वे नान्यथामुनिसत्तम २३

याज्ञिकोदाननिरतःसर्वतंत्रोपसेवकः
 सत्यवादीयतिर्वापिवेदवेदांगपारगः २४
 ब्रह्मनिष्ठःकुलीनोवातपस्वीव्रततत्परः
 अत्राधिकारीनभवेत्कृष्णभक्तिविवर्जितः २५
 तस्मादकृष्णभक्तायकृतघ्नायनमानिने
 नचश्रद्धाविहीनायवक्तव्यं नास्तिकायच २६
 नचाशुश्रूषवेवाच्यं नासंवत्सरसेविने
 श्रीकृष्णेऽनन्यभक्तायदंभलोभविवर्जिने २७
 कामक्रोधविमुक्तायदेयमेतत्प्रयत्नतः
 ऋषिश्चैवाहमेतस्यगायत्रीछंदउच्यते २८
 देवताबल्लवीकांतोमंत्रस्यपरिकीर्तितः
 सप्रियस्यहरेर्दास्येविनियोगउदाहृतः २९
 आचक्राद्यैस्तथामंत्रैःपंचांगानिप्रकल्पयेत्
 अथवापिस्वबीजेनकरांगन्यासकौचरेत् ३०
 मंत्रस्यप्रथमोवर्णोबिंदुनामूर्ध्निभूषितः
 गमित्येवंभवेद्वीजनमःशक्तिरिहोदिता ३१
 अंतिमार्णैर्दशांगानितैरेवचतथार्चनम्
 गंधपुष्पादिभिस्तच्चजलैरेवाप्यसंभवे ३२
 न्यासपूर्वविधानेनकर्तव्यंहरितुष्टये
 अतएवास्यमंत्रस्यन्यासाद्यन्येवदंतिच ३३
 सकृदुच्चारणादेवकृतकृत्यत्वदायिनः
 तथापिदशधानित्यंजपाद्यर्थप्रविन्यसेत् ३४
 अथध्यानंप्रवक्ष्यामिमंत्रस्यास्यद्विजोत्तम
 पीतांबरधनश्यामंद्विभुजंवनमालिनम् ३५
 बर्हिर्बर्हकृतोत्तंसंशशिकोटिनिभाननम्
 घूर्णायमाननयनंकर्णिकारावतंसिनम् ३६
 अभितश्चंदनेनाथमध्येकुंकुमबिंदुना
 रचितंतिलकंभालेबिभ्रतंमंडलाकृतिम् ३७
 तरुणादित्यसंकाशंकुंडलाभ्यांविराजितम्
 घर्माम्बुकणिकाराजदर्पणाभकपोलकम् ३८

प्रियास्यन्यस्तनयनंलीलापांगोन्नतभ्रुवम्
 अग्रभागन्यस्तमुक्ताविस्फुरत्प्रोच्चनासिकम् ३९
 दशनज्योत्स्नयाराजत्पक्वबिंबफलाधरम्
 केयूरांगदसद्रत्नमुद्रिकाभिर्लसत्करम् ४०
 बिभ्रतंमुरलद्यंवामेपाणौपद्यंतथैवच
 कांचीदामस्फुरन्मध्यंनूपुराभ्यांलसत्पदम् ४१
 रतिकेलिरसावेशचपलंचपलेक्षणम्
 हसंतंप्रिययासार्द्धहासयंतंचतांमुहुः ४२
 इत्थंकल्पतरोर्मूलैरत्नसिंहासनोपरि
 वृंदारण्येस्मरेत्कृष्णंसंस्थितंप्रिययासह ४३
 वामपार्श्वेस्थितांतस्यराधिकांचस्मरेत्ततः
 नीलचोलकसंवीतांतप्तहेमसमप्रभाम् ४४
 पट्टांचलेनावृताद्धसुस्मेराननपंकजाम्
 कांतवक्त्रेन्यस्तनेत्रांचकोरीचंचलेक्षणम् ४५
 अंगुष्ठतर्जनीभ्यांचनिजकांतमुखांबुजे
 अर्पयंतींपूगफलंपर्णचूर्णसमन्वितम् ४६
 मुक्ताहारस्फुरच्चारुपीनोन्नतपयोधराम्
 क्षीणमध्यांपृथुश्रोणींकिंकिणीजालमंडिताम् ४७
 रत्नताटककेयूरमुद्रावलयधारिणीम्
 रणत्कटकमंजीररत्नपादांगुलीयकाम् ४८
 लावण्यसारमुग्धांगींसर्वावयवसुंदरीम्
 आनंदरससंमग्नांप्रसन्नानवयौवनाम् ४९
 सख्यश्चतस्याविप्रेन्द्रतत्समानवयोगुणाः
 तत्सेवनपराभाव्याश्चामरव्यजनादिभिः ५०
 अथतुभ्यंप्रवक्ष्यामिमंत्रार्थशृणुनारद
 बहिरंगैःप्रपंचस्यस्वांशैर्मायादिशक्तिभिः ५१
 अंतरंगैस्तथानित्यविभूतैस्तैश्चिदादिभिः
 गोपनादुच्यतेगोपीराधिकाकृष्णवल्लभा
 देवीकृष्णमयीप्रोक्ताराधिकापरदेवता ५२
 सर्वलक्ष्मीस्वरूपासाकृष्णाह्लादस्वरूपिणी

ततःसाप्रोच्यतेविप्रह्लादिनीतिमनीषिभिः ५३
 तत्कलाकोटिकोट्यंशदुर्गाद्यास्त्रिगुणात्मिकाः
 सातुसाक्षान्महालक्ष्मीःकृष्णोनारायणःप्रभुः ५४
 नैतयोर्विद्यतेभेदःस्वल्पोऽपिमुनिसत्तम
 इयंदुर्गाहरीरुद्रःकृष्णःशक्रइयंशची ५५
 सावित्रीयंहरिर्ब्रह्माधूमोर्णासौयमोहरिः
 बहुनाकिंमुनिश्रेष्ठविनाताभ्यांनकिंचन ५६
 चिदचिल्लक्षणंसर्वराधाकृष्णमयंजगत्
 इत्थंसर्वतयोरेवविभूतिंविद्धिनारद ५७
 नशक्यतेमयावक्तुंवर्षकोटिशतैरपि
 त्रैलोक्येपृथिवीमान्याजंबूद्वीपंततोवरम् ५८
 तत्रापिभारतंवर्षतत्रापिमथुरापुरी
 तत्रवृंदावनंनामतत्रगोपीकदंबकम् ५९
 तत्रराधासखीवर्गस्तत्रापिराधिकावरा
 सांनिध्याधिक्यतस्तस्यात्राधिक्यंस्याद्यथोत्तरम् ६०
 पृथिवीप्रभृतीनांतुनान्यत्किंचिदिहोदितम्
 सैषाहिराधिकागोपीजनस्तस्याःसखीगणः ६१
 तस्याःसखीसमूहस्यवल्लभौप्राणनायकौ
 राधाकृष्णौतयोःपादाःशरणंस्यादिहाश्रये ६२
 प्रपद्येगतवानस्मिजीवोऽहभृशदुःखितः
 सोऽहयःशरणंप्राप्तोममतस्ययदस्तिच ६३
 सर्वताभ्यांतदर्थंहितद्भोग्यंनह्यहंमम
 इत्यसौकथितोविप्रमंत्रस्यार्थःसमासतः ६४
 युगलार्थस्तथान्यासःप्रपत्तिःशरणागतिः
 आत्मार्पणमिमेपंचपर्यायास्तेमयोदिताः ६५
 अयमेवचिंतनीयोदिवानक्तमतंद्रितैः ६६

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेवृंदावनमाहात्म्ये

एकाशीतितमोऽध्यायः ८१

द्व्यशीतितमोऽध्यायः

शिवउवाच-

अथदीक्षाविधिंवक्ष्येशृणुनारदतत्त्वतः
 श्रवणादेवमुच्येतविनातस्यविधानतः १
 आविरंच्याज्जगत्सर्वविज्ञायनश्चरंबुधः
 आध्यात्मिकादित्रिविधदुःखमेवानुभूयच २
 अनित्यत्वाच्चसर्वेषांसुखानांमुनिसत्तम
 दुःखपक्षेविनिक्षिप्यतानितेभ्योविवर्जितः ३
 विरज्यसंसृतेर्हानौसाधनानिविचिंतयेत्
 अनुत्तमसुखस्यापिसंप्राप्तौभृशनिर्वृतः ४
 नराणांदुष्करत्वंहिविज्ञायचमहामतिः
 भृशमार्तस्ततोविप्रमांगुरुंशरणं व्रजेत् ५
 शांतोविमत्सरःकृष्णेभक्तोऽनन्यप्रयोजनः
 अनन्यसाधनःश्रीमान्कामलोभविवर्जितः ६
 श्रीकृष्णरसतत्त्वज्ञःकृष्णमंत्रविदांवरः
 कृष्णमंत्राश्रयोनित्यमंत्रभक्तःसदाशुचिः ७
 सद्धर्मशासकोनित्यंसदाचारनियोजकः
 संप्रदायीकृपापूर्णोविरागीगुरुरुच्यते ८
 एवमादिगुणःप्रायःशुश्रूषुर्गुरुपादयोः
 गुरौनितांतभक्तश्चमुमुक्षुःशिष्यउच्यते ९
 यत्साक्षात्सेवनंतस्यप्रेम्णाभागवतोभवेत्
 समोक्षःप्रोच्यतेप्राज्ञैर्वेदवेदांगवेदिभिः १०
 आश्रित्यस्वगुरोःपादौनिजवृत्तंनिवेदयेत्
 ससंदेहानपाकृत्यबोधयित्वापुनःपुनः ११
 स्वपादप्रणतंशांतंशुश्रूषुनिजपादयोः
 अतिहृष्टमनाःशिष्यमनुमध्यापयेत्परम् १२
 चंदनेनमृदावापिविलिखेद्वाहुमूलयोः
 वामदक्षिणयोर्विप्रशंखचक्रेयथाक्रमम् १३
 ऊर्ध्वपुंड्रंततःकुर्याद्भालादिषुविधानतः
 ततोमंत्रद्वयंतस्यदक्षकर्णेविनिर्दिशेत् १४

मंत्रार्थचवदेत्तस्मैयथावदनुपूर्वशः
 दासशब्दयुतं नाम धार्यतस्य प्रयत्नतः १५
 ततोऽतिभक्त्या सस्नेहं वैष्णवान्भोजयेद्बुधः
 श्रीगुरुं पूजयेच्चापिवस्त्रालंकरणादिभिः १६
 सर्वस्वं गुरुवे दद्यात्तदद्ध्वं वामहामुने
 स्वदेहमपि निक्षिप्य गुरौ स्थेयमकिंचनैः १७
 यएतैः पञ्चभिर्विद्वान्संस्कारैः संस्कृतो भवेत्
 दास्यभागी सकृष्णस्य नान्यथा कल्पकोटिभिः १८
 अंकनं चोद्ध्वं पुंङ्गुश्च मंत्रो नाम विधारणम्
 पञ्चमो याग इत्युक्ताः संस्काराः पूर्वसूरिभिः १९
 अंकनं शंखचक्राद्यैः सच्छिद्रं पुंङ्गुमुच्यते
 दासशब्दयुतं नाम मंत्रो युगलसंज्ञकः २०
 गुरुवैष्णवयोः पूजायाग इत्यभिधीयते
 एते परमसंस्कारा मया ते परिकीर्तिताः २१
 अथ तुभ्यं प्रपन्नानां धर्मान्वक्ष्यामि नारद
 यानां स्थायगमिष्यन्ति हरिधामनराः कलौ २२
 इत्थं गुरोर्लब्धमंत्रो गुरुभक्तिपरायणः
 सेवमानो गुरुं नित्यं तत्कृपां भावयेत्सुधीः २३
 सतां धर्मास्ततः शिञ्चेत्प्रपन्नानां विशेषतः
 स्वेष्टदेवधियानित्यं वैष्णवान्परितोषयेत् २४
 ताडनं भर्त्सनं कामिभोग्यत्वेन यथास्त्रियः
 गृह्णन्ति वैष्णवानां च तत्तद्ग्राह्यं तथा बुधैः २५
 एहि क्वामुष्मिकी चिन्तानैव कार्या कदाचन
 एहि कंतु सदा भाव्यं पूर्वाचरितकर्मणा २६
 आमुष्मिकं तथा कृष्णः स्वयमेव करिष्यति
 अतो हितकृते त्याज्यः प्रयत्नः सर्वथानरैः २७
 सर्वोपायपरित्यागः कृष्णीयात्मतयार्चनम्
 सुचिरं प्रोषिते कांते यथापतिपरायणा २८
 प्रियानुरागिणी दीना तस्य संगैककाञ्चिणी
 तद्गुणान्भावयेन्नित्यं गायत्यपिशृणोति च २९

श्रीकृष्णगुणलीलादिस्मरणादितथाचरेत्
 नपुनःसाधनत्वेनकार्यतत्तुकदाचन ३०
 चिरंप्रोष्यागतंकांतंप्राप्यकांतधियायथा
 चुंबंतीवाश्लिष्यंतीवनेत्रांतेनपिबंत्यपि ३१
 ब्रह्मानंदगतेवाशुसेवतेपरयामुदा
 श्रीमदर्चावतारेणतथापरिचरेद्धरिम् ३२
 अनन्यशरणो नित्यंतथैवानन्यसाधनः
 अनन्यसाधनार्थत्वात्स्यादनन्यप्रयोजनः ३३
 नान्यंचपूजयेद्देवंननमेत्तंस्मरेन्नच
 नचपश्येन्नगायेच्चनचनिंदेत्कदाचन ३४
 नान्योच्छिष्टंचभुंजीतनान्यशेषंचधारयेत्
 अवैष्णवानांसंभाषावंदनादिविवर्जयेत् ३५
 ईशवैष्णवयोर्निदांशृणुयान्नकदाचन
 कर्णोपिधायगंतव्यंशक्तौदंडंसमाचरेत् ३६
 आश्रित्यचातकींवृत्तिं देहपातावधिद्विज
 द्वयस्यार्थभावयित्वास्थेयमित्येवमेमतिः ३७
 सरःसमुद्रनद्यादीन्विहायचातकोयथा
 तृषितोम्रियतेवापियाचतेवापयोधरम् ३८
 एवमेवप्रयत्नेनसाधनानिविचिंतयेत्
 स्वेष्टदेवःसदायाच्योगतिस्त्वंमेभवेरिति ३९
 स्वेष्टदेवतदीयानांगुरोरपिविशेषतः
 आनुकूल्यासदास्थेयंप्रातिकूल्यंविवर्जयेत् ४०
 सकृत्प्रपन्नोवक्ष्यामिकल्याणगुणतांतयोः
 विचिंत्यविश्वसेदेतौमामिमावुद्धरिष्यतः ४१
 संसारसागरान्नाथमित्रपुत्रगृहाकुलात्
 गोप्तारौमेयुवामेवप्रपन्नभयभंजनौ ४२
 योहंममास्तियत्किंचिदिहलोकेपरत्रच
 तत्सर्वंभवतोरद्यचरणेषुसमर्चितम् ४३
 अहमस्म्यपराधानामालयस्त्यक्तसाधनः
 अगतिश्चततोनाथौभवन्तावेवमेगतिः ४४

तवास्मिराधिकाकांतकर्मणामनसागिरा
 कृष्णकांतेतवैवास्मियुवामेवगतिर्मम ४५
 शरणंवांप्रपन्नोऽस्मिकरुणानिकराकरौ
 प्रसादंकुरुतंदास्यंमयिदुष्टेऽपराधिनि ४६
 इत्येवंजपतानित्यंस्थातव्यंपद्यपंचकम्
 अचिरादेवतद्दास्यमिच्छतामुनिसत्तम ४७
 बाह्यधर्माभ्याह्येतेसंक्षेपेणोपवर्णिताः
 आंतरःपरमोधर्मःप्रपन्नानामथोच्यते ४८
 कृष्णप्रियासखीभावंसमाश्रित्यप्रयत्नतः
 तयोःसेवांप्रकुर्वीतदिवानक्तमतंद्रितः ४९
 उक्तोमंत्रस्तदंगानितथातस्याधिकारिणः
 तद्धर्माश्चतथातेभ्यःफलंमंत्रस्यनारद ५०
 अनुतिष्ठत्वमप्येतत्तयोर्दास्यमवाप्स्यसि
 स्वाधिकारक्षयेविप्रसंदेहोनात्रकश्चन ५१
 सकृन्मात्रप्रपन्नायतवास्मीतिचयाचते
 निजदास्यंहरिर्दद्यान्नमेऽत्रास्तिविचारणा ५२
 अत्रतेवर्णयिष्यामिरहस्यंपरमाद्भुतम्
 श्रुतपूर्वमयाकृष्णात्साक्षाद्भगवतःपरम् ५३
 एषतेकथितोधर्मआंतरोमुनिसत्तम
 गुह्यादेषगुह्यतमोगोपनीयःप्रयत्नतः ५४
 मंत्ररत्नमहंपूर्वजपन्कैलासमूर्द्धनि
 ध्यायन्नारायणंदेवमवसंगहनेवने ५५
 ततस्तुभगवांस्तुष्टःप्रादुरासममाग्रतः
 व्रियतांवरइत्युक्तेमयाप्युद्घाटयलोचने ५६
 दृष्टोदेवःप्रियासार्द्धसंस्थितोगरुडोपरि
 प्रणिपत्यावोचमहंवरदंकमलापतिम् ५७
 यद्रूपंतेकृपासिंधोपरमानंददायकम्
 सर्वानंदाश्रयंनित्यंमूर्तिमत्सर्वतोऽधिकम् ५८
 निर्गुणंनिष्क्रियंशांतंयद्ब्रह्मेतिविदुर्बुधाः
 तदहंद्रष्टुमिच्छामिचक्षुर्भ्यापरमेश्वर ५९

ततोमामाहभगवान्प्रपन्नंकमलापतिः
 तदद्यद्रक्ष्यसेरूपंयत्तेमनसिकाञ्चितम् ६०
 यमुनापश्चिमेतीरेगच्छवृन्दावनंमम
 इत्युक्त्वातर्दधेदेवःप्रियासार्द्धजगत्पतिः ६१
 अहमप्यागतस्तर्हियमुनायास्तटंशुभम्
 तत्रकृष्णमपश्यंचसर्वदेवेश्वरेश्वरम् ६२
 गोपवेषधरंकांतंकिशोरवयसान्वितम्
 प्रियास्कंधेसुविन्यस्तवामहस्तंमनोहरम् ६३
 हसंतंहासयतंतांमध्येगोपीकदंबके
 स्निग्धमेघसमाभासंकल्याणगुणमंदिरम् ६४
 प्रहस्यचततःकृष्णोमामाहामृतभाषणः
 अहंतेदर्शनंयातोज्ञात्वारुद्रतवेप्सितम् ६५
 यदद्यमेत्वयादृष्टमिदंरूपमलौकिकम्
 घनीभूतामलप्रेमसञ्चिदानंदविग्रहम् ६६
 नीरूपंनिर्गुणंव्यापिक्रियाहीनंपरात्परम्
 वदंत्युपनिषत्संघाइदमेवममानघम् ६७
 प्रकृत्युत्थगुणाभावादनंतत्वात्तथेश्वरम्
 असिद्धत्वान्मद्गुणानानिर्गुणमांवदंतिहि ६८
 अदृश्यत्वान्ममैतस्यरूपस्यचर्मचक्षुषा
 अरूपमांवदंत्येतेवेदाःसर्वमहेश्वर ६९
 व्यापकत्वाच्चिदंशेनब्रह्मेतिचविदुर्बुधाः
 अकर्तृत्वात्प्रपंचस्यनिष्क्रियमांवदंतिहि ७०
 मायागुणैर्यतोमेऽशाकुर्वंतिसर्जनादिकम्
 नकरोमिस्वयंकिंचित्सृष्ट्यादिकमहंशिव ७१
 अहमासांमहादेवगोपीनांप्रेमविह्वलः
 क्रियांतरंनजानामिनात्मानमपिनारद ७२
 विहराम्यनयानित्यमस्याःप्रेमवशीकृतः
 इमांतुमत्प्रियांविद्धिराधिकांपरदेवताम् ७३
 अस्याश्चपरितःपश्यसरूयःशतसहस्रशः
 नित्याःसर्वाइमारुद्रयथाहंनित्यविग्रहः ७४

गोपागावोगोपिकाश्चसदावृंदावनंमम
 सर्वमेतन्नित्यमेवचिदानंदरसात्मकम् ७५
 इदमानंदकंदारुयंविद्धिवृंदावनंमम
 यस्मिन्प्रवेशमात्रेणनपुनःसंसृतिंविशेत् ७६
 मद्धनंप्राप्ययोमूढःपुनरन्यत्रगच्छति
 सआत्महाभवेदेवसत्यंसत्यमयोदितम् ७७
 वृंदावनंपरित्यज्यनैवगच्छाम्यहंक्वचित्
 निवसाम्यनयासार्द्धमहमत्रैवसर्वदा ७८
 इत्येवंसर्वमारुयातंयत्तेरुद्रहदिस्थितम्
 कथयस्वममेदानींकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ७९
 ततस्तमब्रवंदेवमहंचमुनिसत्तम
 ईदृशस्त्वंकथंलभ्यस्तमुपायंवदस्वमे ८०
 ततोमामाहभगवान्साधुरुद्रतवोदितम्
 अतिगुह्यतमंह्येतद्गोपनीयंप्रयत्नतः ८१
 सकृदावांप्रपन्नोयस्त्यक्तोपायउपासते
 गोपीभावेनदेवेशसमामेतिनचेतरः ८२
 सकृदावांप्रपन्नोवामत्प्रियामेकिकामुत
 सेवतेनन्यभावेनसमामेतिनसंशयः ८३
 योमामेवप्रपन्नश्चमत्प्रियांनमहेश्वर
 नकदापिसचाप्नोतिमामेवंतेमयोदितम् ८४
 सकृदेवप्रपन्नोयस्तवास्मीतिवदेदपि
 साधनेनविनाप्येवमामाप्नोतिनसंशयः ८५
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमत्प्रियांशरणंव्रजेत्
 आश्रित्यमत्प्रियांरुद्रमांवशीकर्तुमर्हसि ८६
 इदंरहस्यंपरमंमयातेपरिकीर्तितम्
 त्वयाप्येतन्महादेवगोपनीयंप्रयत्नतः ८७
 त्वमप्येनांसमाश्रित्यराधिकांममवल्लभाम्
 जपन्मेयुगलंमंत्रंसदातिष्ठमदालये ८८
 शिवउवाच-
 इत्युक्त्वादक्षिणेकर्णेममकृष्णोदयानिधिः

उपदिश्यपरमंत्रसंस्कारांश्चविधायहि ८६

सगणोऽतर्द्धेविप्रतत्रैवममपश्यतः

अहमप्यत्रतिष्ठामितदारभ्यनिरंतरम् ८७

सर्वमेतन्मयातुभ्यसांगमेवप्रकीर्तितम्

अधुनावदविप्रेन्द्रकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ८८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेवृन्दावनमाहात्म्ये

द्व्यशीतितमोऽध्यायः ८९

त्र्यशीतितमोऽध्यायः

नारदउवाच-

भगवन्सर्वमाख्यातंयद्यत्पृष्टंमयागुरो

अधुनाश्रोतुमिच्छामिभावमार्गमनुत्तमम् १

शिवउवाच-

साधुविप्रत्वयापृष्टंसर्वलोकहितैषिणा

रहस्यमपिवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु २

दास्यःसखायःपितरौप्रेयस्यश्चहरेरिह

सर्वेनित्यामुनिश्रेष्ठवसन्तिगुणशालिनः ३

यथाप्रकटलीलायांपुराणेषुप्रकीर्तिताः

तथातेनित्यलीलायांसन्तिवृन्दावनेभुवि ४

गमनागमनेनित्यंकरोतिवनगोष्ठयोः

गोचारणंवयस्यैश्चविनाऽसुरविघातनम् ५

करकीयाभिमानिन्यस्तथातस्यप्रियाजनाः

प्रच्छन्नेनैवभावेनरमयन्तिनिजप्रियम् ६

आत्मानंचिन्तयेत्तत्रतासांमध्येमनोरमाम्

रूपयौवनसंपन्नांकिशोरींप्रमदाकृतिम् ७

नानाशिल्पकलाभिज्ञांकृष्णभोगानुरूपिणीम्

प्रार्थितामपिकृष्णेनतत्रभोगपराङ्मुखीम् ८

राधिकानुचरींतत्रतत्सेवनपरायणाम्

कृष्णादप्यधिकंप्रेमराधिकायांप्रकुर्वतीम् ९

प्रीत्यानुदिवसंयत्नात्तयोःसंगमकारिणीम्

तत्सेवनसुखाह्लादभावेनातिसुनिर्वृताम् १०

इत्यात्मानंविचिंत्यैवतत्रसेवांसमाचरेत्

ब्राह्मंमुहूर्त्तमारभ्ययावत्स्यात्तुमहानिशा ११

नारदउवाच-

हरेर्देनंदिनींलीलांश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः

लीलामजानतासेव्योमनसातुकथंहरिः १२

शिवउवाच-

नाहंजानामितांलीलांहरेर्नारदतत्त्वतः

वृन्दादेवीमितोगच्छसातेलीलांप्रवक्ष्यति १३

अविदूरइतःस्थानात्केशीतीर्थसमीपतः

सखीसंघवृतासास्तेगोविंदपरिचारिका १४

सूतउवाच-

इत्युक्तस्तंपरिक्रम्यहृष्टोनत्वापुनःपुनः

वृन्दाश्रमंजगामाथनारदोमुनिसत्तमः १५

वृन्दापिनारदंदृष्ट्वाप्रणम्यचपुनःपुनः

उवाचचमुनिश्रेष्ठकथमत्रागतिस्तव १६

नारदउवाच-

त्वत्तोवेदितुमिच्छामिनैत्यकंचरितंहरेः

तदादितोममब्रूहियदियोग्योऽस्मिशोभने १७

वृन्दोवाच-

रहस्यमपिवक्ष्यामिकृष्णभक्तोसिनारद

नप्रकाशयंत्वयाप्येतद्गुह्याद्गुह्यतरंमहत् १८

मध्येवृन्दावनेरम्येपंचाशत्कुंजमंडिते

कल्पवृक्षनिकुंजेतुदिव्यरत्नमयेगृहे १९

निद्रितौतिष्ठतस्तल्पेनिबिडालिगितौमिथः

मदाज्ञाकारिभिःपश्चात्पक्षिभिर्बोधितावपि २०

गाढालिगनजानंदमाप्तौतद्भंगकातरौ

नमनःकुरुतस्तल्पात्समुत्थातुंमनागपि २१

ततश्चसारिकासंघैःशुकाद्यैःपरितोमुहुः

बोधितौविविधैर्वाक्यैःस्वतल्पादुदतिष्ठताम् २२

उपविष्टौततोदृष्ट्वासख्यस्तल्पेमुदान्वितौ
 प्रविश्यसेवांकुर्वीतितत्कालेह्युचितांतयोः २३
 पुनश्चसारिकावाक्यैस्तावुत्थायस्वतल्पतः
 गच्छतःस्वस्वभवनंभीत्युत्कंठाकुलौततः २४
 प्रातश्चबोधितोमात्रातल्पादुत्थायसत्वरः
 कृत्वाकृष्णोदंतकाष्ठंबलदेवसमन्वितः २५
 मात्रानुमोदितोयातिगोशालांसखिभिर्वृतः
 राधापिबोधिताविप्रवयस्याभिःस्वतल्पतः २६
 उत्थायदंतकाष्ठादिकृत्वाभ्यंगंसमाचरेत्
 स्नानवेदींततोगत्वास्नापितासानिजालिभिः २७
 भूषागृहेव्रजेत्तत्रवयस्याभूषयंत्यपि
 भूषणैर्विविधैर्दिव्यैर्गन्धमाल्यानुलेपनैः २८
 ततःसखीजनैस्तस्याःश्वश्रूंस्प्राथ्ययत्नतः
 कर्तुमाहूयतेस्वन्नंससखीसायशोदया २९
 नारदउवाच-
 कथमाहूयतेदेविपाकार्थंतुयशोदया
 सतीषुपाककर्त्रीषुरोहिणीप्रमुखास्वपि ३०
 वृंदोवाच-
 पूर्वदुर्वाससादत्तोवरस्तस्यैमहामुने
 इतिकात्यायनीवक्त्राच्छ्रुतमासीन्मयापुरा ३१
 त्वयायत्पच्यतेदेवितदन्नमदनुग्रहात्
 मिष्टंस्यादमृतस्पर्द्धिभोक्तुरायुष्करंतथा ३२
 इत्याह्वयतितांनित्यंयशोदापुत्रवत्सला
 आयुष्मान्मेभवेत्पुत्रःस्वादुलोभात्तथासती ३३
 श्रुत्वानुमोदिताहृष्टासापिनंदालयंव्रजेत्
 ससखीप्रकरातत्रगत्वापाकंकरोतिच ३४
 कृष्णोऽपिदुग्धवागाःकाश्चिद्दोहयित्वाजनैःपराः
 आगच्छतिपितुर्वाक्यात्स्वगृहंसखिभिर्वृतः ३५
 अभ्यंगमर्दनंकृत्वादासैःसंस्नापितोमुदा
 धौतवस्त्रधरःस्नग्वीचंदनाक्तकलेवरः ३६

द्विफालबद्धचिकुरैर्ग्रीवाभालोपरिस्फुरन्
 चंद्राकारस्फुरद्भालतिलकालकरंजितः ३७
 कंकणांगदकेयूररत्नमुद्रालसत्करः
 मुक्ताहारस्फुरद्भ्रामकराकृतिकुण्डलः ३८
 मुहुराकारितोमात्राप्रविशेद्भोजनालयम्
 अवलंब्यकरं सख्युर्बलदेवमनुव्रतः ३९
 भुङ्क्तेऽथ विविधान्नानि भ्रात्राचसखिभिर्वृतः
 हासयन् विविधैर्हास्यैः सखींस्तैर्हसतिस्वयम् ४०
 इत्थं भुक्त्वा तथा चम्यदिव्यखट्वोपरिक्षणम्
 विश्रम्य सेवकैर्दत्तं तांबूलं विभजन्नदन् ४१
 गोपवेषधरः कृष्णो धेनुवृंदपुरस्सरः
 व्रजवासिजनैः प्रीत्या सवैरनुगतः पथि ४२
 पितरं मातरं न त्वानेत्रांतेनापितं गणम्
 यथा योग्यं तथा चान्यान् विनिवर्त्य वनं व्रजेत् ४३
 वनं प्रविश्य सखिभिः क्रीडयित्वा क्षणततः
 विहारैर्विविधैस्तत्र वने विक्रीडते मुदा ४४
 वंचयित्वा ततः सर्वान् द्वित्रैः प्रियसखैर्वृतः
 संकेतकं व्रजेद्धर्षात् प्रियासंदर्शनोत्सुकः ४५
 सापि कृष्णं वनं यातं दृष्ट्वा स्वंगृहमागता
 सूर्यादिपूजाव्याजेन कुसुमाहतये तथा ४६
 वंचयित्वा गुरुन्यातिप्रियसंगेच्छया वनम्
 इत्थं तौ बहुयत्नेन मिलित्वा कानने ततः ४७
 विहारैर्विविधैस्तत्र दिनं विक्रीडतो मुदा
 दोलायांच समारूढौ सखिभिर्दोलितौ क्वचित् ४८
 क्वापि वेशुंकरस्त्रस्तं प्रियया प्लुतं हरिः
 अन्वेषयन्नुपालब्धो विप्रलब्धप्रियागणैः ४९
 हसितैर्बहुधा ताभिर्हासितस्तत्र तिष्ठति
 वसंतवायुना जुष्टं वनखण्डं मुदा क्वचित् ५०
 प्रविश्य चंदनांभोभिः कुंकुमादिजलैरपि
 निषिंचतो यंत्रमुक्तैस्तत्पंकैर्लिपतो मिथः ५१

सख्योऽप्येवंनिषिंचंतिताश्चतौसिंचतःपुनः
 वसंतवायुजुष्टेषुवनखडेषुसर्वतः ५२
 तत्तत्कालोचितैर्नानाविहारैःसगणौद्विज
 श्रांतौक्वचिद्वृक्षमूलमासाद्यमुनिसत्तम ५३
 उपविश्यासनेदिव्येमधुपानंप्रचक्रतुः
 ततोमधुमदोन्मत्तौनिद्रयामीलितेक्ष्णौ ५४
 मिथःपाणीसमालंब्यकामबाणवशंगतौ
 रिरंसूविशतःकुञ्जंस्वलद्वाङ्मनसौपथि ५५
 क्रीडतश्चततस्तत्रकरिणीयूथपौयथा
 सख्योऽपिमधुभिर्मत्तानिद्रयापीडितेक्ष्णाः ५६
 अभितोमंजुकुंजेषुसर्वाएवापिशिशियरे
 पृथगेकेनवपुषाकृष्णोऽपियुगपद्विभुः ५७
 सर्वासांसंनिधिगच्छेत्प्रिययाप्रेरितोमुहुः
 रमयित्वाचताःसर्वाःकरिणीर्गजराडिव ५८
 प्रिययाचतथाताभिःक्रीडार्थंचसरोव्रजेत्
 जलसेकैर्मिथस्तत्रक्रीडतःसगणौततः ५९
 वासःस्त्रक्चंदनैर्दिव्यैर्भूषणैरपिभूषितौ
 तत्रैवसरसस्तीरेदिव्यरत्नमयेगृहे ६०
 प्रागेवफलमूलानिकल्पितानिमयामुने
 हरिस्तुप्रथमंभुक्त्वाकांतयापरिवेष्टितः ६१
 द्वित्राभिःसेवितोगच्छेच्छय्यांपुष्पविनिर्मिताम्
 तांबूलैर्व्यजनैस्तत्रपादसंवाहनादिभिः ६२
 सेव्यमानोहसंस्ताभिर्मोदतेप्रेयसींस्मरन्
 राधिकापिहरौसुप्तेसगणामुदितांतरा ६३
 अपितत्रगतप्राणातदुच्छिष्टंभुनक्तिच
 किंचिदेवततोभुक्त्वाव्रजेच्छय्यानिकेतनम् ६४
 द्रष्टुंकांतमुखांभोजंचकोरीवनिशाकरम्
 तांबूलचर्वितंतस्यतत्रत्याभिर्निवेदितम् ६५
 तांबूलान्यपिचाशनातिविभजंतीप्रियालिषु
 कृष्णोऽपितासांशुश्रूषुःस्वच्छंदंभाषितंमिथः ६६

प्राप्तनिद्रइवाभातिविनिद्रोऽपिपटावृतः
 ताश्चक्ष्वेलीक्षणंकृत्वाकुतश्चिदनुमानतः ६७
 विदश्यरसनांदद्भिः पश्यंत्योऽन्योन्यमाननम्
 विलीनाइवलज्जाब्धौक्षणमूचुर्नकिंचन ६८
 क्षणादेवततोवस्त्रंदूरीकृत्यतदंगतः
 साधुनिद्रांगतोऽसीतिहासयंत्योहसंतिच ६९
 एवतैर्विविधैर्हास्यैरममाणौगणैः सह
 अनुभूयक्षणं निद्रासुखंच मुनिसत्तम ७०
 उपविश्यासने दिव्ये सगणौ विस्तृते मुदा
 पणीकृत्य मिथो हारचुंबाश्लेषपरिच्छदान् ७१
 अक्षैर्विक्रीडतः प्रेम्णानर्मालापपुरस्सरम्
 पराजितोऽपि प्रिययाजितो ह मिति वैब्रुवन् ७२
 हारादिग्रहणे तस्याः प्रवृत्तस्ताडयते तथा
 तथैवं ताडितः कृष्णः करेणास्यसरोरुहे ७३
 विषण्णमानसो भूत्वा गंतुं प्रकुरुते मतिम्
 जितोऽस्मि चेत्त्वया देवि गृह्यतां यत्पणीकृतम् ७४
 चुंबनादिमया दत्तमित्युक्त्वा सा तथा चरेत्
 कौटिल्यंतद्भ्रुवोर्द्रष्टुं श्रोतुं तद्भर्त्सनं वचः ७५
 ततः सारीशुकानां च श्रुत्वा वागाहवं मिथः
 निर्गच्छतस्ततः स्थानाद्गंतुकामौ गृहं प्रति ७६
 कृष्णः कांतामनुज्ञाप्य गवामभिमुखं व्रजेत्
 सा तु सूर्यगृहं गच्छेत्सखीमंडलसंयुता ७७
 कियद्दूरंतो गत्वा परावृत्य हरिपुनः
 विप्रवेशं समास्थाय याति सूर्यगृहं प्रति ७८
 सूर्यं प्रपूजयेत्तत्र प्रार्थितस्तत्सखीजनैः
 तदैव कल्पितैर्वेदैः परिहासविगर्भितैः ७९
 ततस्ताज्ञापितं कांतं परिज्ञाय विचक्षणाः
 आनंदसागरे मग्नान् विदुः स्वनंचापरम् ८०
 विहारैर्विविधैरेवं सार्द्धं यामद्वयं मुने
 नीत्वा गृहं व्रजेयुस्ताः सच कृष्णो गवां व्रजेत् ८१

संगम्यस्वसखीन्कृष्णोगृहीत्वागाःसमंततः
 आगच्छतिव्रजंहर्षान्नादयन्मुरलद्यंमुने ८२
 ततो नंदादयःसर्वेश्रुत्वावेणुरवंहरेः
 गोधूलिपटलव्याप्तदृष्ट्वाचापिनभस्तलम् ८३
 विसृज्यसर्वकर्माणिस्त्रियोबालादयोऽपिच
 कृष्णस्याभिमुखंयातितद्दर्शनसमुत्सुकाः ८४
 राजमार्गेव्रजद्वारियत्रसर्वेव्रजौकसः
 कृष्णोऽपितान्समागम्ययथावदनुपूर्वशः ८५
 दर्शनस्पर्शनैर्वाचास्मितपूर्वावलोकनैः
 गोपवृद्धान्नमस्कारैःकायिकैर्वाचिकैरपि ८६
 अष्टांगपातैःपितरौरोहिणीमपिनारद
 नेत्रांतसूचितेनैवविनयेनप्रियांतथा ८७
 एवतैस्तद्यथायोग्यंव्रजौकोभिःप्रपूजितः
 गवालयेतथागाश्चसंप्रवेश्यसमंततः ८८
 पितृभ्यामर्थितोयातिभ्रात्रासहनिजालयम्
 स्नात्वापीत्वातत्रकिंचिद्भुक्त्वामात्रानुमोदितः ८९
 गवालयंपुनर्यातिदोग्धुकामोगवांपयः
 ताश्चदुग्ध्वादोहयित्वापाययित्वाचकाश्चन ९०
 पित्रासार्द्धगृहंयातितत्रभावशतानुगः
 तत्रपित्रापितृव्यैश्चतत्पुत्रैश्चबलेनच ९१
 भुनक्तिविविधान्नानिचर्व्यचोष्यादिकानिच
 तन्मतिःप्रार्थनात्पूर्वराधिकाचतदैवह ९२
 प्रस्थापयेत्सखीद्वारापक्वान्नानितदालयम्
 श्लाघयंश्चहरिस्तानिभुक्त्वापित्रादिभिःसह ९३
 सभागृहंव्रजेतैश्चजुष्टंबंदिजनादिभिः
 पक्वान्नानिगृहीत्वायाःसख्यस्तत्रपुरागताः ९४
 बहूनिचपुनस्तानिप्रदत्तानियशोदया
 सख्यस्तत्रतयादत्तंकृष्णोच्छिष्टंनयंतिच ९५
 सर्वताभिःसमानीयराधिकायैनिवेद्यते
 सापिभुक्त्वासखीवर्गयुतातदनुपूर्वशः ९६

सखीभिर्मंडितातिष्ठेदभिसर्तुसमुद्यता
 प्रस्थाप्यतेमयाकाचिदितएवततःसखी ६७
 तयाभिसारितासाथयमुनायाःसमीपतः
 कल्पवृक्षानिकुंजेऽस्मिन्दिव्यरत्नमयेगृहे ६८
 सितकृष्णनिशायोग्यवेषायातिसखीवृता
 कृष्णोऽपिविविधतत्रदृष्ट्वाकौतूहलंततः ६९
 कात्यायन्यामनोज्ञानिश्रुत्वासंगीतकान्यपि
 धनधान्यादिभिस्ताश्चप्रीणयित्वाविधानतः १००
 जनैराराधितोमात्रायातिसख्यानिकेतनम्
 मातरिप्रस्थितायांचभोजयित्वाततोगृहम् १०१
 संकेतकंकांतयात्रसमागच्छेदलक्षितः
 मिलित्वातावुभावत्रक्रीडतोवनराजिषु १०२
 विहारैर्विविधैरासलास्यहासपुरस्सरैः
 सार्द्धयामद्वयंनीत्वारात्रेरेवंविहारतः १०३
 सुषुप्सूविशतःकुंजंपक्षिणीभिरलक्षितौ
 एकांतकुसुमैःकलृप्तेकेलितल्पेमनोहरे १०४
 सुप्तावातिष्ठतस्तत्रसेव्यमानौनिजालिभिः
 इतितेसर्वमाख्यातंनैत्यकंचरितंहरेः १०५
 पापिनोऽपिविमुच्यंतेश्रवणादस्यनारद
 नारदउवाच-
 धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मित्वयादेविनसंशयः १०६
 हरेर्देनंदिनीलीलायतोमेऽद्यप्रकाशिता
 सूतउवाच-
 इत्युक्त्वातांपरिक्रम्यतयाचापिप्रपूजितः १०७
 अंतर्धानंगतोब्रह्मन्नारदोमुनिसत्तमः
 मयाप्येतच्चानुपूर्व्यात्सर्वमेवप्रकीर्तितम् १०८
 जपेन्नित्यंप्रयत्नेनमंत्रयुग्ममनुत्तमम्
 कृष्णवक्त्रादिदंलब्धंपुरारुद्रेणयत्नतः १०९
 तेनोक्तंनारदायापिनारदेनममोदितम्
 संस्कारांश्चविधायैवमयाप्येतत्तवोदितम् ११०

त्वयाप्येतद्गोपनीयं रहस्यं परमाद्भुतम्
शौनक उवाच-

कृतकृत्यो भवं सान्नात्त्वत्प्रसादादहंगुरो १११
रहस्यानारहस्यं यत्त्वयामह्यं प्रकाशितम्

सूत उवाच-

धर्मनितानुपातिष्ठञ्जल्पन्मंत्रमहर्निशम् ११२

अचिरादेव तद्दास्यमवाप्स्यसि न संशयः

मयापि गम्यते ब्रह्मन्नित्यमायतनं विभोः ११३

गुरोर्गुरोर्भानुजायाः कूले गोपीश्वरस्य च ११४

इदं चरित्रं परमं पवित्रं प्रोक्तं महेशेन महानुभावम्

शृण्वन्ति ये भक्तियुता मनुष्यास्ते यांति नित्यं पदमच्युतस्य ११५

धन्यं यशस्यमायुष्यमारोग्याभीष्टसिद्धिदम्

स्वर्गापवर्गसंपत्तिकारणं पापनाशनम् ११६

भक्त्या पठन्ति ये नित्यं मानवा विष्णुतत्पराः

न तेषां पुनरावृत्तिर्विष्णुलोकात्कथंचन ११७

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे वृन्दावनमाहात्म्ये त्र्यशीतितमोऽध्यायः ८३

समाप्तं वृन्दानमाहात्म्यम्

चतुरशीतितमोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः -

सूतसूतमहाभागरोमहर्षणन्दन

कथारम्या त्वया प्रोक्ता लोकस्यानन्ददायिनी १

श्रीकृष्णस्य महाभागचरितं महदद्भुतम्

श्रुतं सर्वं त्वया प्रोक्तं निर्वृतिस्तेन चाभवत् २

अहो श्रीकृष्णमाहात्म्यं भक्तानां गतिदायकम्

यतस्तेन महाभाग निर्वृतिं को न चाप्नुयात् ३

अतः पुनरपि श्रीमत्कृष्णस्य चरितं महत्

श्रोतुमिच्छामहे चान्यद्ब्रतदानार्हणादिकम् ४

स्नानं वापि महाभाग यथायेन कृतं पुरा

तत्सर्वं विस्तराद्ब्रूहि यथानो निर्वृतिर्भवेत् ५

सूतउवाच-

साधुपृष्टं द्विजश्रेष्ठालोकानां तारणं परम्
यूयंकृतार्थाः कृष्णस्य भक्त्या संपूर्णमानसाः ६
श्रीकृष्णचरितं पुण्यं साधूनां हर्षदं परम्
प्रवक्ष्यामि द्विजश्रेष्ठामहदाख्यानमुत्तमम् ७
एकदानारदोलोकान्पर्यटन् भगवत्प्रियः
मथुरायामंबरीषं कृष्णाराधनतत्परम् ८
महाभागं ब्रतपरं दर्शय मुनिसत्तमः
स आगतं मुनिवरं सत्कृत्य मुनिसत्तमः ९
भवंत इव प्रच्छश्रद्धया हृष्टमानसः

अंबरीष उवाच-

यन्मुने परमं ब्रह्म वेदवादिभिरुच्यते १०
स देवः पुंडरीकाक्षः स्वयं नारायणः परः
योऽमूर्तो मूर्तिमानी शोऽव्यक्तोऽव्यक्तः सनातनः ११
सर्वभूतमयोऽचित्योऽध्यातव्यः सकथं हरिः
यस्मिन् सर्वमिदं विश्वमोतं प्रोतं प्रतिष्ठितम् १२
अव्यक्तमेकं परमं परमात्मेति विश्रुतम्
यतो जन्मादिजगतो यो निर्माय स्वयं भुवम् १३
ददौ तस्मै च निगमानात्मन्येव व्यवस्थितान्
कथमाराध्यते सोऽयं समग्रपुरुषार्थदः १४
योगिनामपि दुर्गम्यस्तदेतत्कृपया वद
अनाराधितगोविंदानविदंति हितोदयम् १५
न तपो यज्ञदानानां लभते फलमुत्तमम्
अनास्वादितगोविंदपदांबुजरसञ्चयः १६
मनोरथपथातीतं स्फीतं नाकलयेत्फलम्
हरेराराधनं हित्वा दुरितौघनिवारणम् १७
नान्यत्पश्यामि जंतूनां प्रायश्चित्तं परं मुने
यद्भूतं न वर्तिन्यः श्रूयंते सिद्धयोऽखिलाः १८
कथमाराध्यते सोऽयं केशवः क्लेशनाशनः
उपास्यते स भगवान्कथं नारायणो नरैः १९

प्रीतश्चसर्वमेतन्मेहितायजगतोवद
 भक्तिप्रियोऽसौभगवान्कयाभक्त्याप्रसीदति २०
 कथंतस्मिन्भवेद्भक्तिःसर्वैराराध्यतेकथम्
 वैष्णवोसिहरेस्तस्यप्रियोऽसिपरमार्थवित् २१
 तेनत्वामेवपृच्छामिब्रह्मन्ब्रह्मविदुत्तम
 श्रोतारमथवक्तारंप्रष्टारंपुरुषंहरेः २२
 प्रश्नःपुनातिकृष्णस्यतदंघ्रिसलिलंयथा
 दुर्लभोमानुषोदेहोदेहिनांक्षणभंगुरः २३
 तत्रापिदुर्लभंमन्येवैकुण्ठप्रियदर्शनम्
 संसारेस्मिन्क्षणार्धोऽपिसत्संगःशेवधिर्नृणाम् २४
 यस्मादवाप्यतेसर्वपुरुषार्थचतुष्टयम्
 भगवन्भवतोयात्रास्वस्तयेसर्वदेहिनाम् २५
 बालानांतुयथापित्रोरुत्तमश्लोकवर्त्मनाम्
 भूतानांदेवचरितंदुःखायचसुखायच २६
 सुखायैवहिसाधूनांत्वादृशामच्युतात्मनाम्
 भजंतियेयथादेवान्देवात्रापितथैवतान् २७
 छायेवकर्मसचिवाःसाधवोदीनवत्सलाः
 तस्मात्त्वंभगवन्मह्यंवैष्णवंधर्ममादिश २८
 यस्योपदेशदानेनलभतेवेदजंफलम्
 नारदउवाच-
 साधुपृष्टंमहीपालविष्णुभक्तिमतात्वया २९
 जानतापरमंधर्ममेकमाधवसेवनम्
 यस्मिन्नाराधितेविष्णौविश्वमाराधितंभवेत् ३०
 तुष्टेचराचरंतुष्टंसर्वदेवमयेहरौ
 यस्यस्मरणमात्रेणमहापातकसंहतिः ३१
 तत्क्षणान्नाशमायातिससेव्योहरिरेवहि
 कोऽनुराजन्निद्रियवान्मुकुंदचरणांबुजम् ३२
 नभजेत्सर्वतोमृत्युरुपास्यमृषिदैवतैः
 श्रुतोऽनुपठितोध्यातआदृतश्चानुमोदितः ३३
 सद्यःपुनातिसद्धर्मोवीरोविश्वद्रुहोऽपिहि

योयंकारणकार्यादिकारणस्यापिकारणम् ३४
 अनन्यकारणयोगीजगज्जीवोजगन्मयः
 अणुर्बृहत्कृशःस्थूलोनिर्गुणोगुणभृन्महान् ३५
 अजोजन्मलयातीतोध्यातव्यःसहरिःसदा
 सम्यगेतद्व्यवसितंभवतापुरुषर्षभ ३६
 यत्पृच्छसेभागवतान्धर्मास्त्वंविश्वभावनान्
 प्रसंगेनसतामात्ममनःश्रुतिरसायनाः ३७
 भवंतिकीर्तनीयस्यकथाःकृष्णस्यनिर्मलाः
 भावसाध्योह्ययंदेवःस्वयंजानातितद्भवान् ३८
 तथापिवक्ष्येजगतोहितायतवगौरवात्
 यदाहुःपरमंब्रह्मप्रधानपुरुषात्परम् ३९
 यन्माययाततंसर्वसर्वयच्छतिसोऽच्युतः
 पुत्रान्कलत्रंदीर्घायूराज्यंस्वर्गापवर्गकम् ४०
 सदद्यादीप्सितंसर्वभक्त्यासंपूजितोऽजितः
 कर्मणामनसावाचातत्परायेहिमानवाः ४१
 तेषांब्रतानिवक्ष्यामिप्रीतयेभूपसत्तम
 अहिंसासत्यमस्तेयंब्रह्मचर्यमकल्पता ४२
 एतानिमानसान्याहुर्ब्रतानिहरितुष्टये
 एकभक्तंतथानक्तमुपवासमयाचितम् ४३
 इत्येवंकायिकंपुंसांब्रतमुक्तंनरेश्वर
 वेदस्याध्ययनंविष्णोःकीर्तनंसत्यभाषणम् ४४
 अपैशुन्यमिदंराजन्वाचिकंब्रतमुत्तमम्
 चक्रायुधस्यनामानिसदासर्वत्रकीर्तयेत् ४५
 नाशौचंकीर्तनेतस्यसपवित्रकरोयतः
 वर्णाश्रमाचारवतापुरुषेणपरःपुमान् ४६
 विष्णुराराध्यतेपंधानान्यःसंतोषकारणम्
 पतिप्रियहिताभिश्चमनोवाक्कायसंयमैः ४७
 ब्रतैराराध्यतेस्त्रीभिर्वासुदेवोदयानिधिः
 आगमोक्तेनमार्गेणस्त्रीशूद्रैरपिपूजनम् ४८
 कर्तव्यंकृष्णचंद्रस्यद्विजातिवररूपिणः

त्रयोवर्णास्तुवेदोक्तमार्गाराधनतत्पराः ४६
 स्त्रीशूद्रादयएवस्युर्नाम्नाऽराधनतत्पराः
 नपूजनैर्नयजनैर्नव्रतैरपिमाधवः ५०
 तुष्यतेकेवलंभक्तिप्रियोऽसौसमुदाहृतः
 स्त्रीणांपतिव्रतानांतुपतिरेवहिदैवतम् ५१
 सतुपूज्योविष्णुभक्त्यामनोवाक्कायकर्मभिः
 कर्तव्यंश्रद्धयाविष्णोश्चित्तयित्वापतिंहृदि ५२
 शूद्राणांचैवभवतिनाम्नावैदेवतार्चनम्
 सर्वेऽप्यागममार्गेणकुर्युर्वेदानुकारिणा ५३
 स्त्रीणामप्यधिकारोऽस्तिविष्णोराराधनादिषु
 पतिप्रियरतानांचश्रुतिरेषासनातनी ५४
 स्वकुलोचितधर्मेणयद्यस्यविहितंव्रतम्
 तत्तदेवाचरेद्यस्तुतेनतुष्यतिकेशवः ५५
 हविषाग्नौजलेपुष्पैर्ध्यानेनहृदयेहरिम्
 यजंति सूरयोनित्यंजपेनरविमंडले ५६
 अहिंसाप्रथमंपुष्पंद्वितीयंकरणग्रहः
 तृतीयकंभूतदयाचतुर्थंक्षांतिरेवच ५७
 शमस्तुपंचमंपुष्पंदमःषष्ठंचसप्तमम्
 ध्यानंसत्यंचाष्टमंचह्येतैस्तुष्यतिकेशवः ५८
 एतैरेवाष्टभिःपुष्पैस्तुष्यत्येवार्चितोहरिः
 पुष्पांतराणिसंत्येवबाह्यानिमनुजोत्तम ५९
 भक्त्याकृतानियैर्विष्णुःपूजितःपरितुष्यति
 वारुणंसलिलंपुष्पंसौम्यंघृतपयोदधि ६०
 प्राजापत्यंतथान्नादिआग्नेयंधूपदीपकम्
 फलपुष्पादिकंचैववानस्पत्यंतुपंचमम् ६१
 पार्थिवंकुशमूलाद्यंवायव्यंगंधचंदनम्
 श्रद्धाख्यंविष्णुपुष्पंचवाद्यंविष्णुपदंस्मृतम् ६२
 एभिस्तुपूजितःपुष्पैरपिविष्णुःप्रसीदति
 सूर्योऽग्निर्ब्राह्मणोगावोवैष्णवःखंमरुज्जलम् ६३
 भूरात्मासर्वभूतानिपूजास्थानानिवाहरेः

सूर्येतुमंत्रजाप्येनहविषाग्नौयजेत्ततः ६४
 आतिथ्येनतुविप्राग्रचेगोषुग्रासरसादिना
 वैष्णवेबन्धुसत्कृत्याहृदयेध्याननिष्ठया ६५
 वायौमुख्यधियातोयेद्रव्यैस्तोयपुरस्कृतैः
 स्थंडिलेमंत्रहृदयैर्भोगैरात्मानमात्मनि ६६
 क्षेत्रज्ञंसर्वभूतेषुसमत्वेनार्चयेद्विभुम्
 धिष्णयेष्वेतेषुतद्रूपंशंखचक्रगदांबुजैः ६७
 युक्तंचतुर्भुजंशांतंध्यायन्नर्च्येत्समाहितः
 ब्राह्मणैः पूजितैरेवपूजितोऽयनसंशयः ६८
 निर्भर्त्सितैश्चतैर्भूपभवेन्निर्भर्त्सितोविभुः
 निगमोर्धर्मशास्त्रंचयदाधारेप्रवर्तते ६९
 विप्रास्तेवैष्णवीमूर्तिःपावनीपरमामता ७०
 सर्वशुभंजगतिधर्मतएवलभ्यंधर्मो गतिर्निगमतोनृपधर्मशास्त्रात्
 नूनंतयोरपिगतिर्भुविभूमिदेवास्तैरर्चितैरिहजगत्पतिरर्चितः स्यात् ७१
 नयज्ञयोगैर्नतपोभिरन्यैर्नयोगयुक्त्यानसमर्चनेन
 तथाविभुस्तुष्यतिदेवदेवोयथामहीदैवततोषणेन ७२
 ब्रह्मण्योब्रह्मविद्ब्रह्माब्रह्मवेदप्रवर्तकः
 ब्राह्मणैरेवतुष्येततोषितंब्रह्मदैवतम् ७३
 नरकेऽपिचिरंमग्नाःपूर्वजायेकुलद्वये
 तदैवयांतितेस्वर्गयदाश्चितिसुतोहरिम् ७४
 किंतेषांजीवितेनेहपशुवच्चेष्टितेनकिम्
 येषांनप्रवणंचित्तंवासुदेवेजगन्मये ७५
 ध्यानंतस्यप्रवक्ष्यामियन्नदृष्टंतुकेनचित्
 श्रूयतांभूपकैवल्यंकेवलंमलवर्जितम् ७६
 यथादीपोनिवातस्थोनिश्चलोवायुवर्जितः
 प्रज्वलन्नाशयेत्सर्वमंधकारंमहामते ७७
 तद्वद्दोषविहीनात्माभवत्येवनिरामयः
 निराशोनिश्चलोवीरोनमित्रंनरिपुस्तथा ७८
 शौकहर्षौविषादश्चनलोभोमत्सरोभ्रमः
 संभ्रमालापमोहैश्चसुखदुःखैर्विमुच्यते ७९

विषयैश्चापिसर्वैश्चन्द्रियाणांप्रमुच्यते
 तदासकेवलज्ञानीकैवल्यत्वंप्रजायते ८०
 ज्वालाकर्मप्रसंगेनदीपस्तैलंप्रशोषयेत्
 वर्त्याधारेणराजेन्द्रनिर्द्वन्द्वोवायुवर्जितः ८१
 कज्जलंवमतेपश्चात्तैलस्यापिमहामते
 कृष्णासंदृश्यतेरेखादीपस्याग्रेमहामते ८२
 स्वयमाकृष्यततैलंतेजसानिर्मलोभवेत्
 कायेचांतःस्थितस्तद्वत्कर्मतैलंप्रशोषयेत् ८३
 विषयान्कज्जलंकृत्वाप्रत्यक्षान्संप्रदर्शयेत्
 ज्वालावन्निर्मलोभूत्वास्वयमेवप्रकाशयेत् ८४
 क्रोधलोभादिभिःसंज्ञैर्वायुभिःपरिवर्जितः
 निःस्पृहोनिश्चलोभूत्वातेजश्चस्वयमुज्ज्वलेत् ८५
 त्रैलोक्यंपश्यतेसर्वस्वस्थानस्थंस्वतेजसा
 केवलज्ञानरूपोऽयमयातेपरिकीर्तितः ८६
 ध्यानंचैवप्रवक्ष्यामिद्विविधंतस्यचक्रिणः
 केवलज्ञानरूपेणदृश्यतेपरचक्षुषा ८७
 योगयुक्तामहात्मानःपरमार्थपरायणाः
 यंनपश्यंतिमुग्धास्तुसर्वज्ञंसर्वदर्शकम् ८८
 हस्तपादविहीनश्चसर्वत्रपरिगच्छति
 सर्वगृह्णातित्रैलोक्यंस्थावरंजंगमंपुनः ८९
 नासामुखविहीनस्तुघ्रातिभक्षतिभूपते
 अकर्णःशृणुतेसर्वसर्वसाक्षीजगत्पतिः ९०
 अरूपोरूपसंबद्धःपंचवर्गवशंगतः
 सर्वलोकस्ययःप्राणःपूज्यतेसचराचरैः ९१
 अजिह्वोवदतेसर्ववेदशास्त्रानुगंतथा
 अत्वचःस्पर्शमेवापिसर्वेषामेवविंदति ९२
 सदानंदोविविक्ताक्षएकरूपोनिराश्रयः
 निर्गुणोनिर्ममोव्यापीसगुणोनिर्मलोऽनघः ९३
 अवश्यःसर्ववश्यात्मासर्वदःसर्ववित्तमः
 तस्यमातानचैवास्तिसवैसर्वमयोविभुः ९४

एवंसर्वमयंध्यानंयश्चपश्यत्यनन्यधीः
 सयातिपरमंस्थानममूर्त्तममृतोपमम् ६५
 द्वितीयंतुप्रवक्ष्यामितच्छृणुष्वमहामते
 मूर्त्ताकारंतुसाकारंनिराकारंनिरामयम् ६६
 ब्रह्मांडंसर्वमतुलंवासितंयस्यवासनात्
 सतस्माद्वासुदेवस्तुप्रोच्यतेनृपनंदन ६७
 वर्षमाणस्यमेघस्ययद्भासातस्यतद्भवेत्
 सूर्यतेजःप्रतीकाशंचतुर्बाहुंसुरेश्वरम् ६८
 दक्षिणेशोभतेशंखोहेमरत्नविभूषितः
 कौमोदकीगदातस्यमहासुरविनाशिनी ६९
 वामेचशोभतेवीरहस्तेतस्यमहात्मनः
 महापद्मसुगंधाढयंतस्यदक्षिणहस्तगम् १००
 शोभमानंसदैवास्तेसायुधंकमलश्रियम्
 कंबुग्रीवंसुवृत्तास्यंपद्मपत्रनिभेक्षणम् १०१
 राजमानंहृषीकेशंदशनैःकुंदसंनिभैः
 गुडाकेशस्ययस्यास्तेअधरोविद्रुमाकृतिः १०२
 शोभतेपुंडरीकाक्षःकिरीटेनापिभास्वता
 विशालेनापिरूपेणकेशवस्तुसुवक्षसा १०३
 कौस्तुभेनांकितेनैवराजमानोजनार्दनः
 सूर्यतेजःप्रतीकाशकुंडलाभ्यांप्रभातिच १०४
 श्रीवत्सांकेनपुण्येनसर्वदाराजतेहरिः
 केयूरकंकणैर्हरिर्मौक्तिकैर्ऋक्षसन्निभैः १०५
 वपुषाभ्राजमानस्तुविजयोजयतांवरः
 भ्राजतेसोऽपिगोविंदोहेमवर्णेनवाससा १०६
 मुद्रिकाभिस्तुयुक्ताभिरंगुलीषुविराजते
 सर्वायुधैःसुसंपूर्णैर्दिव्यैराभरणैर्हरिः १०७
 वैनतेयसमारूढोलोककर्त्ताजगत्पतिः
 एवंयोध्यायतेनित्यमनन्यमनसानरः १०८
 मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति
 एतत्तेसर्वमाख्यातंध्यानभेदंजगत्पतेः १०९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेनारदांबरीषसंवादेवैशाखमासमाहात्म्ये
भगवद्ध्यानवर्णनं नाम चतुरशीतितमोऽध्यायः ८३

पंचाशीतितमोऽध्यायः

अंबरीषउवाच-

साधुसाधुमुनिश्रेष्ठलोकानुग्रहकारक
विष्णोर्ध्यानं त्वया प्रोक्तं सगुणं निर्गुणं च यत् १
अधुना लक्षणं ब्रूहि भक्तेः साधुकृपाकर
यादृशी क्रियते येन यथा यत्र यदा तथा २

सूतउवाच-

इत्युक्तमाकर्ण्य नृपोत्तमस्य मुनिः प्रहृष्टो निजगादभूपम्
शृणुष्व राजन्निखिलाघहारिणीं भक्तिं हरेस्ते प्रवदामि सम्यक् ३
अथ भक्तिं प्रवक्ष्यामि विविधां पापनाशिनीम्
विविधा भक्तिरुद्दिष्टा मनोवाक्कायसंभवा ४
लौकिकी वैदिकी चापि भवेदाध्यात्मिकी तथा
ध्यानधारणया बुद्ध्या वेदानां स्मरणं हियत् ५
विष्णुप्रीतिकरी चैषा मानसी भक्तिरुच्यते
मंत्रवेदसमुच्चरैरविश्रांतविचिंतनैः ६
जाप्यैश्चारण्यकैश्चैव वाचिकी भक्तिरुच्यते
व्रतोपवासनियमैः पञ्चेंद्रियजयेन च ७
कायिकी सैव निर्दिष्टा भक्तिः सर्वार्थसाधिनी
भूषणैर्हर्मरत्नांकैश्चित्राभिर्वाग्भिरेव च ८
वासः प्रतिसरैः सूत्रैः पावकव्यजनोच्छ्रितैः
नृत्यवादित्रगीतैश्च सर्वबल्युपहारकैः ९
भक्ष्यभोज्यान्नपानैश्च या पूजा क्रियते नरैः
नारायणं समुद्दिश्य भक्तिः सालौकिकी मता १०
कायिकी सैव निर्दिष्टा भक्तिः सर्वार्थसाधिकी
ऋग्यजुः सामजाप्यानि संहिताध्ययनानि च ११
क्रियन्ते विष्णुमुद्दिश्य सा भक्तिर्वैदिकी च्यते
वेदमंत्रहविर्यागैः क्रियाया वैदिकी मता १२

दर्शेचपौर्णमास्यांचकर्त्तव्यंचाग्निहोत्रकम्
 प्राशनंदक्षिणादानंपुरोडाशंचरुक्रिया १३
 इष्टिर्धृतिःसोमपानंयाज्ञियंकर्मसर्वशः
 अग्निभूम्यनिलाकाशद्युतिशंकरभास्करम् १४
 तमुद्दिश्यकृतंकर्मतत्सर्वंविष्णुदैवतम्
 आध्यात्मिकीतिविविधाब्रह्मभक्तिस्थितानृप १५
 सांख्याख्यांयोगसंजातांशृणुभूपयथोदिताम्
 चतुर्विंशतितत्त्वानिप्रधानादीनिसंख्यया १६
 अचेतनानिभोग्यानिपुरुषःपंचविंशकः
 चेतनःससमुद्दिष्टोकर्ताभोक्ताचकर्मणाम् १७
 आत्मानित्योव्ययश्चैवअधिष्ठाताप्रयोजकः
 पुरुषोऽव्यक्तनित्यःस्यात्कारणंचमहेश्वरः १८
 तत्त्वसर्गोभावसर्गोभूतसर्गश्चतत्त्वतः
 संख्यायाःपरिसंख्यायाः प्रधानंचगुणात्मकम् १९
 ज्ञात्वासाधर्म्यवैधर्म्यप्रधानंचविधर्मिच
 कारणंब्रह्मणश्चैवकामित्वमिदमुच्यते २०
 प्रयोज्यत्वंप्रधानस्यवैधर्म्यमिदमुच्यते
 सर्वत्रकर्तृताब्रह्मपुरुषस्याप्यकर्तृता २१
 अचेतनप्रधानेनसमत्वमिदमुच्यते
 तत्त्वांतरंचतत्त्वानांकार्यकारणमेवच २२
 प्रयोजनंप्रयोज्यत्वंज्ञात्वातत्त्वप्रसंख्यया
 संख्यातमुच्यतेप्राज्ञैर्विजयार्थविचिंतकैः २३
 इतिमत्वास्यसद्भावंतत्त्वंसंख्यांचतत्त्वतः
 ब्रह्मतत्त्वाधिकंचापिभूततत्त्वंविदुर्बुधाः २४
 सांख्यैःकृताभक्तिरेषाभक्तिराध्यात्मिकीस्मृता
 योगजामपितेभूपशृणुभक्तिंवदाम्यहम् २५
 प्राणायामपरोनित्यंध्यानवान्नियतेंद्रियः
 भैक्ष्यभक्षव्रतीचापिसर्वप्रत्याहतेन्द्रियः २६
 धारणंहृदयेकृत्वाध्यायमानोमहेश्वरम्
 हृत्पद्मकर्णिकासीनंपीतवस्त्रंसुलोचनम् २७

पश्यन्नुद्योतितमुखं ब्रह्मसूत्रकटीतटम्
 श्वेतवर्णचतुर्बाहुं वरदाभयहस्तकम् २८
 योगजामानसीसिद्धिर्विष्णुभक्तिः परास्मृता
 यएवंभक्तिमान् देवं विष्णुभक्तिः स उच्यते २९
 एवंभक्तिः समुद्दिष्टा विविधानृपनन्दन
 सात्विकी राजसी चैव तामसी भेदतस्त्वमाः ३०
 नानाप्रकाराविज्ञेया विष्णोरमिततेजसः
 यथाग्निः सुसमृद्धार्द्धिः करोत्येधांसि भस्मसात् ३१
 पापानि भगवद्भक्तिस्तथा दहतितत्त्वज्ञात् ३२
 यावज्जनो न शृणुते भुवि विष्णुभक्तिं साक्षात्सुधारसमशेषरसैकसारम्
 तावज्जगामरणजन्मशताभिघातदुःखानि तानि लभते बहुदेहजानि ३३
 संकीर्तितश्चित्तित कीर्तिरन्तः श्रुतानुभावो भगवाननन्तः
 समन्ततोऽघविनिहन्ति मेघं वायुर्यथा भानुरिवांधकारम् ३४
 नदानदेवार्चनया गतीर्थस्नानश्रुताचारतपः क्रियाभिः
 तथा विशुद्धिं लभतेऽतरात्मा यथा हृदि स्थे भगवत्यनन्ते ३५
 कथा विशुद्धानरनाथ तथ्यास्ता एव पथ्या हरिनाथ तथ्याः
 संकीर्तिता यत्र पवित्रमूर्तेः संश्रूयते च श्रुतसाधुकीर्तिः ३६
 धन्यो सिद्धीरधरणीधरधर्मधुर्य्यध्यानैकतानहृदयः पुरुषोत्तमस्य
 यन्नैष्ठिकीमतिरसौ तव सौभगश्रीः श्रीकृष्णनाथसुकृतः श्रवणे प्रवृत्ता ३७
 अनाराध्य हरिं भक्त्या वरदं विष्णुमव्ययम्
 कुतः श्रेयो भवेद्भूपपुरुषस्यात्ममानिनः ३८
 मायाजनिरमायोऽसौ भक्त्याराजन्नमायया
 साध्यते साधुपुरुषः स्वयं जानाति तद्भवान् ३९
 न विद्यते तेनृपधर्मतत्त्वमज्ञातमेतद्विमलं पुनर्माम्
 त्वंपृच्छसे तीर्थपदं प्रसंगात्कथारसं वैष्णवगौरवेण ४०
 नातः परंपरमतोषविशेषपोषं पश्यामि पुण्यमुचितं च परस्परेण
 संतः प्रसह्य यदनन्तगुणानन्तश्रेयोनिधीनधिकभावभुजो भुजन्ति ४१
 ब्राह्मणाः सुरभीसत्यश्रद्धायागतपांसि च
 श्रुतिस्मृतिदयादीक्षाशांतयस्तनवो हरेः ४२
 आदित्यश्चंद्रमावायुर्भूमिरापोऽंबरं दिशः

ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसर्वभूतमयोविभुः ४३
 विश्वरूपः स्वयंचक्रेजगदेतच्चराचरम्
 स्वयंब्राह्मणमाविश्यसदान्नमुपभुंजते ४४
 ततस्तुतीर्थास्पदपादरेणून्धराधरात्मालयभूमिदेवान्
 परात्मनः पूजयपुण्यलक्ष्मीसर्वस्वभूतानखिलात्मभूतान् ४५
 ब्राह्मणंविष्णुबुद्ध्यायोविद्वांसंसाधुपश्यति
 सएववैष्णवोयश्चस्वस्वकर्मैकनिष्ठितः ४६
 किंचिदेतन्मयाप्रोक्तंरहस्यंसमयोहिमे
 स्नातुंगंतुंचगंगायांनकथावसरोऽधिकः ४७
 प्राप्तोऽयमाधवोमासःपुण्योमाधववल्लभः
 तस्यापिसप्तमीशुक्लागंगायामतिदुर्लभा ४८
 वैशाखशुक्लसप्तम्यांजाह्नवीजह्नुनापुरा
 क्रोधात्पीतापुनस्त्यक्ताकर्णरंध्रात्तुदक्षिणात् ४९
 तस्यांसमर्चयेद्देवींगंगांगनमेखलाम्
 स्नात्वासम्यग्विधानेनसधन्यःसुकृतीनरः ५०
 तस्यांयस्तर्पयेद्देवान्पितृन्मर्त्योयथाविधि
 साक्षात्पश्यतितंगंगास्नातकंगतपापकम् ५१
 नमाधवसमोमासोनगंगासदृशीनदी
 दुर्लभःखलुयोगोऽयहरिभक्त्यैवलभ्यते ५२
 विष्णुपादोदकोद्भूताब्रह्मलोकादुपागता
 त्रिभिःस्रोतोभिरश्रांतायापुनातिजगत्त्रयम् ५३
 स्वर्गारोहणनिःश्रेणीसततानंदकारिणी
 अनेकदुरितोद्धारहारिणीदुर्गतारिणी ५४
 श्रीमहेशजटाजूटवासिनीदुःखनाशिनी
 भजमानजनस्वांतकान्तकेलिविनाशिनी ५५
 सगरान्वयनिर्वाणकारिणीधर्मधारिणी
 त्रिमार्गचारिणीदेवीलोकालंकृतिकारिणी ५६
 दर्शनस्पर्शनस्नानकीर्तनध्यानसेवनैः
 पुण्यानपुण्यान्पुरुषान्पावयंतीसहस्रशः ५७
 गंगागंगेतिगंगेतिथैस्त्रिसंध्यमितीरितम्

सुदूरस्थैश्चतत्पापंहंतिजन्मत्रयार्जितम् ५८
 योजनानांसहस्रेषुगंगांयःस्मरतेनरः
 अपिदुष्कृतकर्मासौलभतेपरमांगतिम् ५९
 वैशाखेशुक्लसप्तम्यांदुर्लभासाविशेषतः
 प्राप्यतेजगतीपालहरिविप्रप्रसादतः ६०
 नमाधवसमोमासोनमाधवसमोविभुः
 गतोहिदुरितांभोधौमज्जमानजनस्ययः ६१
 दत्तंजप्तंहुतंस्नातंयद्भक्त्यामासिमाधवे
 तदक्षयंभवेद्भूपपुण्यंकोटिशताधिकम् ६२
 यथादेवेषुविश्वात्मादेवोनारायणोहरिः
 यथाजप्येषुगायत्रीसरितांजाह्नवीतथा ६३
 यथोमासर्वनारीणांतपतांभास्करोयथा
 आरोग्यलाभोलाभानांद्विपदांब्राह्मणोयथा ६४
 परोपकारःपुण्यानांविद्यानांनिगमोयथा
 मंत्राणांप्रणवोयद्वद्ध्यानानामात्मचिंतनम् ६५
 सत्यंस्वधर्मवर्तित्वंतपसांचयथावरम्
 शौचानामर्थशौचंचदानानामभयंयथा ६६
 गुणानांचयथालोभक्षयोमुख्योगुणःस्मृतः
 मासानांप्रवरोमासस्तथासौमाधवोमतः ६७
 तत्रयत्क्रियतेश्राद्धंयज्ञदानमुपोषणम्
 तपोऽध्ययनपूजादितदक्षयफलंस्मृतम् ६८
 वैशाखांतानिपापानिसूर्यातानितमांसिच
 परापकारपैशुन्यप्रांतानिसुकृतानिच ६९
 कार्तिकेमासियत्किंचित्तुलासंस्थेदिवाकरे
 स्नानदानादिकंराजंस्तत्परार्धगुणंभवेत् ७०
 तस्मात्सहस्रगुणितंमाघेमकरगेरवौ
 ततोऽपिशतसंख्यातंवैशाखेमेषगेरवौ ७१
 तेधन्यास्तेसुकृतिनोनरावैशाखमासिये
 प्रातःस्नात्वाविधानेनपूजयन्तिमधुद्विषम् ७२
 प्रातःस्नानंचवैशाखेयज्ञदानमुपोषणम्

हविष्यं ब्रह्मचर्यं च महापातकनाशनम् ७३
 पुनः कलियुगे राजन्नेतद्गोप्यं भविष्यति
 अश्वमेधादिकं यस्मान्माहात्म्यमाधवस्य यत् ७४
 अश्वमेधमखः पुण्यः कलौ नैव प्रवर्तते
 एषमाधवमासस्य हयमेधसमो विधिः ७५
 अश्वमेधस्य यत्पुण्यं स्वर्गमोक्षफलप्रदम्
 न वेत्स्यन्ति कलौ पापाजनादुरितबुद्धयः ७६
 तस्मिन्भवैर्नरैः पापैर्गतव्यं नरकारणवे
 अतस्तु विरलस्तस्य प्रचारो येन निर्मितः ७७
 इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे वैशाखमासमाहात्म्ये पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ८५

षडशीतितमोऽध्यायः

सूत उवाच-
 इति तस्य वचः श्रुत्वा नारदस्य महात्मनः
 अंबरीषश्च राजर्षिर्विस्मितो वाक्यमब्रवीत् १
 अंबरीष उवाच-
 मार्गशीर्षादिकान्मासान्हित्वा पुण्यान्महामुने
 सर्वमासाधिकं मासं वैशाखं किंप्रशंससि २
 सर्वेभ्योऽप्यधिकः कस्मान्माधवो माधवप्रियः
 को विधिस्तत्र किंदानं किंतपः काचदेवता ३
 त्वत्पादां भोजरजसापावितस्य च मे मुने
 उपदेशप्रसादेन प्रसादं कर्तुमर्हसि ४
 धर्मज्ञो धर्ममार्गाणामुद्धर्तासि महामुने
 त्वमेकोऽखिलतत्त्वार्थवेत्ता धर्मोपदेशकः ५
 कर्तोपदेष्टा मन्तावानुमन्तापि प्रयोजकः
 शास्त्रविद्भिर्मुनिवरस्मर्यते समभागिनः ६
 व्रतसत्रतपोदानैर्यत्फलं समवाप्यते
 धर्मोपदेशने नैव तत्सर्वमुपलभ्यते ७
 तीर्थस्नानंतपो यज्ञकर्म यत्कुरुते मुने
 अपितत्फलभागी स्याद्यः प्रवर्तयिता भवेत् ८

यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनः
 सयत्प्रमाणंकुरुतेलोकस्तदनुवर्तते ६
 तदर्हतिभवान्धर्ममुपदेष्टुं तदद्भुतम्
 दुर्लभोगुरुसंबोधोदेशकालोपपत्तयः १०
 नकेचनतथाभावाश्चेतःशीतलयन्तिनः
 राज्यलाभादयोऽप्येतेयथातवसमागमः ११
 सूतउवाच-
 अथमंदमृदुस्मेरस्फुरद्दंतप्रभानुगः
 अंबरीषंप्रत्युवाचनारदोमुनिसत्तमः १२
 नारदउवाच-
 शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिहितायजगतस्तव
 विधिर्माधवमासस्ययच्छ्रुतोब्रह्मणःपुरा १३
 दुर्लभंभारतेवर्षेजन्मतस्मान्मनुष्यता
 मानुष्येदुर्लभेलोकेस्वस्वधर्मप्रवर्तनम् १४
 ततोऽपिभक्तिर्भूपालवासुदेवेऽतिदुर्लभा
 तत्रापिदुर्लभोमासोमाधवोमाधवप्रियः १५
 तमवाप्यततोमासंस्नानदानजपादिकम्
 कुर्वतिविधिनायेतुधन्यास्तेकृतिनोनराः १६
 तेषांदर्शनमात्रेणपापिनोऽपिविकिल्बिषाः
 भवंतिभगवद्भावभाविताधर्मकांच्छिणः १७
 माधवेमासियैःस्नातंप्रातर्नियमसंयुतैः
 तेकोटिवर्षपर्यंतंक्रीडन्तेनंदनेवने १८
 यथानवारिधिसमोलोकेकोऽपिजलाशयः
 तथामासोनवैशाखसदृशोमाधवप्रियः १९
 तावत्पापानितिष्ठन्तिमनुष्याणांकलेवरे
 यावत्किलमलध्वंसीमासोनायातिमाधवः २०
 अवशिष्टदिनान्येवपंचमासस्यतस्यैव
 एकादशींसमारभ्यसर्वमाससमानिवै २१
 वैशाखेपूजितोदेवोमाधवोमधुहातुयैः
 नानोपचारैराजेन्द्रतैःप्राप्तंजन्मनःफलम् २२

किंकिनदुर्लभतरंप्राप्यतेमासिमाधवे
 स्नानेनपरमेशस्यपूजनेनयथाविधि २३
 नदत्तंनहुतंजप्तंनतीर्थेमरणंकृतम्
 यैर्हिनारायणो नैव ध्यातो निखिलपापहा २४
 तेषांजन्मनृणांलोकेज्ञातव्यंनिष्फलंनृप
 द्रव्येषुविद्यमानेषुकृपणोयोभवेन्नरः २५
 अदत्वाम्नियतेयोहितस्यद्रव्यंनिरर्थकम्
 तीर्थस्नानादितपसासत्कुलेजन्मलभ्यते २६
 नदानेनविनाभूपकिंचिदप्युपतिष्ठति
 वैशाखस्नानमाहात्म्यादपिपंचदिनात्मकात् २७
 सत्कुलेप्राप्यतेजन्मवैभवंविविधंतथा
 सुपुत्रःसुकुलंभूपधनधान्यंवरस्त्रियः २८
 सुजन्ममरणंचापिसुभोगाःसुखमेवच
 सदादानेऽधिकाप्रीतिरौदार्यधैर्यमुत्तमम् २९
 प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहात्मनः
 नारायणस्यजायंतेसिद्धयोभूपवांच्छिताः ३०
 ऊर्जेमासितपोमासिमाधवेमाधवप्रिये
 स्नात्वादामोदरंभक्त्यामाधवंमधुसूदनम् ३१
 विशेषेणसमभ्यर्च्यदत्वादानानिशक्तिः
 एहिकंसुखमासाद्यनरोहरिपदंब्रजेत् ३२
 अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्जनेन
 सूर्योदयेभूपयथातमिस्रंवचःस्वयंभूरिदमादिशन्मे ३३
 चकारविष्णुर्विपुलप्रचारंमासस्यवैमाधवसंज्ञकस्य
 यमस्यगुप्तंवचसाविचिंत्यमनुष्यलोकंगमितंचकार ३४
 तस्मादस्मिन्समायातेमाधवेमासिवैष्णवैः
 स्नात्वापुण्यजलेतीर्थेगंगायाःपावनेनृणाम् ३५
 रेवायावामहाराजयामुनेशारदेऽथवा
 प्रातस्त्वनुदितेभानौविधानेननृपोत्तम ३६
 पूजयित्वाचदेवेशंमुकुंदमधुसूदनम्
 पुत्रपौत्रधनैःश्रेयोवांच्छितानिसुखानिच ३७

अनुभूयतपस्त्वंतेस्वर्गमक्षयमाप्नुयात्
 एवंज्ञात्वामहाभागमधुसूदनमर्चय ३८
 स्नात्वासम्यग्विधानेनवैशाखेतुविशेषतः
 देवमाराध्यगोविन्दनारायणमनामयम् ३९
 प्राप्स्यसित्वंसुखंपुत्रंधनानिचहरेःपदम्
 देवदेवंनमस्कृत्यमाधवंपापनाशनम् ४०
 प्रारभेतव्रतमिदंपौर्णमास्यामधोर्नृप
 यमैश्चनियमैर्युक्तःशक्त्याकिंचित्प्रदायच ४१
 हविष्यभुग्भूमिशायीब्रह्मचर्यव्रतेस्थितः
 कृच्छ्रादितपसाक्षामोध्यायन्नारायणंहृदि ४२
 एवंप्राप्यचवैशाखींदद्यान्मधुतिलादिकम्
 भोजनंद्विजमुख्येभ्योभक्त्याधेनुंसदक्षिणाम् ४३
 अच्छिद्रंप्रार्थयेद्वापितस्यस्नानस्यभूसुरान्
 यथालक्ष्मीःप्रियाभूपमाधवस्यजगत्पतेः ४४
 तथैवमाधवोमासोमधुसूदनवल्लभः
 एवंविधियुतोमर्त्यःस्नात्वाद्वादशवत्सरम् ४५
 उद्यापनंचरेच्छक्त्यामधुसूदनतुष्टये
 इदंमाधवमासस्यमाहात्म्यंकथितंतव ४६
 यत्पुराब्रह्मणोवक्त्राच्छ्रुतमासीन्मयानृप ४७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्ये
 षडशीतितमोऽध्यायः ८६

सप्ताशीतितमोऽध्यायः

सूतउवाच-

इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यसभूपतिः
 प्रणम्यविस्मितःप्राहचिन्तयन्मनसाहरिम् १
 अंबरीषउवाच-

कथमेतद्विमुह्यामःस्वल्पायासेनवैमुने
 प्राप्यतेस्नानमात्रेणफलंचैवातिदुर्लभम् २
 नारदउवाच-

सत्यमुक्तं त्वयाराजन्नल्पायासेनयन्महत्
 फलं संप्राप्य ते तत्र श्रद्धास्वविधिभाषितम् ३
 धर्मस्य गतयः सूक्ष्मा दुर्ज्ञेया हीश्वरैरपि
 मुह्यन्ते चात्र विद्वांसोऽचित्यशक्तिहरेः कृतौ ४
 विश्वामित्रादयो राजन्धर्माधिक्येन बाहुजाः
 ब्राह्मण्यं समुपायाताः सूक्ष्मा धर्मगतिस्त्वतः ५
 अजामिलोऽपि भूपालदासीपतिरिति श्रुतः
 धर्मपत्नीपरित्यागी नित्यं पापपथि स्थितः ६
 म्रियमाणः सुतस्त्रेहात्प्रोच्य नारायणेति च
 तद्ध्याननामग्रहणात्पदं लेभे सुदुर्लभम् ७
 अनिच्छयापि दहतस्पर्ष्टो हुतवहो यथा
 तथा दहतो गोविंदनाम व्याजादपीरितम् ८
 कानीनस्य मुनेः पौत्रा भ्रातृजायाभिगामिनः
 गोलकस्य च वैपंडोः पुत्राः कुंडाः स्वयंतथा ९
 तेषां चापि च भूपालपांडवाद्रौपदीरताः
 तेषां च पुण्यश्लोकत्वं सूक्ष्मा धर्मगतिस्ततः १०
 विचित्राणि च कर्माणि विचित्रा भूतभावनाः
 विचित्राणि च भूतानि विचित्राः कर्मशक्तयः ११
 कदाचित्सुकृतं कर्म कूटस्थं यदवस्थितम्
 केनचित्कर्मणा भूपशुभेन परिवर्धते १२
 फलं ददाति सुमहत्कस्मिन्नपि च जन्मनि
 सूक्ष्मो धर्मोऽतिगहनो मीयते न यथा तथा १३
 नैतस्य फलदानस्य श्रूयते भूपनिश्चयः
 यत्किंचित्सुकृतं कर्मच्छन्नं पापांतरैरपि १४
 तदा गत्यकुतः क्वापि स्वं फलं च प्रयच्छति
 कृतस्य नेह नाशोऽस्ति पुण्यस्य दुरितस्य च १५
 तथापि बहुभिः पुण्यैर्दुरितं याति दारुणम्
 यदुक्तं भवताराजन्नायासाधिक्यतो भवेत् १६
 महत्पुण्यं च तत्रापि कारणं मे निशामय
 स्वल्पाया समहाया सौयद्यल्पत्वमहत्त्वयोः १७

महापुण्यास्ततस्तेस्युः संततं कर्षकादयः
 मंत्रोच्चारं च सिंहादेरायासंबहुलं त्वतः १८
 पंचगव्यं प्रशस्तं हि ब्रतांगत्वेन नो भवेत्
 इति कर्तव्यं बाहुल्यं महत्त्वं च तदल्पता १९
 जलाग्न्यादिप्रवेशस्य प्रसज्येत ब्रतांतरात्
 इदमल्पं महच्चैतदिति नैव नियामकम् २०
 फलं यच्चोदितं शास्त्रे तदेव स्यान्महन्नप
 यथाल्पनाशो महतामहन्नाशस्तथाल्पतः २१
 किं त्वल्पविस्फुलिगेन तृणराशिः प्रदह्यते २२
 हत्यायुतं पापसहस्रमुग्रं गुर्वगनाकोटिनिषेवणं च
 स्तेयादिपापानि च कृष्णभक्तैरज्ञानजातानि लयं हियंते २३
 विष्णुभक्तिमता वीरयत्किंचित्क्रियतेऽल्पकम्
 सुकृतं साधुविदुषा तदक्षयफलं लभेत् २४
 संदेहो नात्र कर्तव्यो माधवे मासि माधवम्
 समाराध्य नरो भक्त्या तत्तद्वांछितमाप्नुयात् २५
 अपत्यं द्रविणं रत्नं दाराहर्म्यं हयागजाः
 सुखानि स्वर्गमोक्षौ च न दूरे हरिभक्तितः २६
 एवं शास्त्रोक्तविधिना स्वल्पेनापि न संशयः
 पापस्य महतोऽपि स्यात्क्षयो वृद्धिः सुकर्मणः २७
 फलाधिक्यं भवेद्भूषत्वाधिक्याद्भावकर्मणोः
 सूक्ष्माधर्मस्य विज्ञेया गतिस्तु विविधैरपि २८
 प्रियो माधवमासोऽयमाधवस्य महात्मनः
 एकोऽप्यनुष्ठितो लोकैः समग्रेऽपि सदायकः २९
 पुण्येन गांगेन जलेन काले देशेऽपि यः स्नानपरोऽपि भूष
 आजन्मतो भावहतोऽपि दातान शुद्धिमेतीति मतं ममैतत् ३०
 गंगादितीर्थेषु वसंति जीवा देवा लये पक्षिगणाश्च नित्यम्
 विनाशमायांति कृतोपवासाभावोऽङ्गितानैव गतिं लभन्ते ३१
 भावं ततो हत्कमले निधाय श्रीमाधवं माधवमासि भक्त्या
 यजेत यः स्नानपरो विशुद्धः पुण्यं न शक्तावयमस्य वक्तुम् ३२
 प्रज्वाल्य वह्निं घृततैलसिक्तं प्रदक्षिणावर्तं शिखं स्वकाले

प्रविश्यदग्धः किलभावदुष्टो न स्वर्गमाप्नोति फलं न चान्यत् ३३
 श्रद्धस्त्वभूपतस्मात्त्वं माधवस्य फलं प्रति
 स्वल्पं चापि शुभं कर्म विकर्म शतनाशनम् ३४
 यथाहरेर्नामभयेन भूपनश्यंति सर्वे दुरितस्य वृन्दाः
 नूनं रवौ मेषगते विभाते स्नानेन तीर्थे च हरिस्तवेन ३५
 तेजसा वै न ते यस्य पाप्मानः पन्नगा इव
 विद्रवंति च वैशाखस्नानेनोषसि निश्चितम् ३६
 गंगायां नर्मदायां वा स्नात्वा मेषगते रवौ
 पापप्रशमनस्तोत्रं यः पठेद्भक्तिभावतः ३७
 एककालं द्विकालं वा त्रिसंध्यमपि भूपते
 स याति परमं स्थानं सर्वपापविवर्जितः ३८
 अंबरीषमहत्पुण्यप्राप्तये कुरु वीक्षणम्
 माधवे मासि वै स्नानं प्रातर्नियमसंस्थितः ३९
 यदानर्त्तपुरे प्रोक्तं वसतां वर्षकोटिभिः
 तत्प्रातर्माधवे मासि स्नानेनैकेन लभ्यते ४०
 इहार्थे यत्पुरा वृत्तं तदा कर्णाय भूपते
 भार्यया सह संवादं देवशर्मद्विजन्मनः ४१
 रेवातीरे सुपुण्ये च तीर्थे चामरकण्टके
 कौशिकस्य सुतो जातो देवशर्मा द्विजोत्तमः ४२
 धनपुत्रविहीनस्तु बहुदुःखसमन्वितः
 दारिद्रेण सुदुःखेन सर्वदैवप्रपीडितः ४३
 पुत्रोपायं धनस्यापि दिवारात्रौ प्रचिंतयेत्
 एकदा तु प्रियातस्य सुमनानामसुव्रता ४४
 भर्तारं चिंतयोपेतमधोमुखमलक्षयत्
 समालोक्य तदा कांतं मुवाच यशस्विनी ४५
 दुःखजालैरसंख्यैस्तु तव चित्तं प्रकर्षितम्
 व्यामोहेन प्रमूढो सित्यजचिंतां महामते ४६
 मम दुःखं समाचक्ष्व स्वस्थो भवसुखं व्रज
 नास्ति चिंता समं दुःखं कायशोषणमेव हि ४७
 तां संत्यज्य प्रवर्तेत स सुखेन प्रमोदते

चिंतायाः कारणं विप्रकथयस्व मम प्रभो ४८

नारद उवाच-

प्रिया वाक्यं संश्रुत्य देवशर्मा महामतिः

उवाच वचनं प्रीतो दुःखितोऽपि सती सखः ४९

देवशर्मो वाच-

यत्त्वया चिंतितं भद्रे किंचिद्दुःखस्य कारणम्

तत्सर्वं तु प्रवक्ष्यामि श्रुत्वा चैवावधार्यताम् ५०

न जाने केन पापेन धनहीनोऽस्मि सुव्रते

तथा पुत्रविहीनोऽस्मि एतद्दुःखस्य कारणम् ५१

सुमनो वाच-

श्रूयतामभिधास्यामि सर्वसंदेहनाशनम्

स्वरूपमुपदेशस्य सर्वविज्ञानदर्शनम् ५२

संतोष एव परमं पुण्यं सौख्यादिकारणम्

असंतोषः परं पापमित्याह भगवान्हरिः ५३

लोभः पापस्य बीजोऽयमो होमूलं च तस्य वै

असत्यं तस्य हि स्कंधो महाशाखा सुविस्तरात् ५४

मदकौटिल्यपत्राणि कुबुद्ध्या पुष्पितः सदा

अनृतं तस्य सौगंध्यमज्ञानं फलमेव च ५५

कुड्यं पाषंडचौराश्च क्रूराः कूटाश्च पापिनः

पक्षिणो मोहवृक्षस्य महाशाखा समाश्रिताः ५६

अज्ञानं सुफलं तस्य रसो धर्मफलस्य हि

भावोदकेन संवृद्धिस्तस्य श्रद्धा क्रतुप्रिया ५७

अधर्मेषु रसस्तस्य उत्क्लेदैर्मधुरायते

तादृशैश्च फलैश्चैव स फलो लोभपादपः ५८

तस्य छायां समाश्रित्य यो नरः परिवर्तते

फलानि तस्य सोऽश्नाति स्वपक्वानि दिने दिने ५९

फलानां चरसेनापि अधर्मेण तु पोषितः

स संपुष्टो भवेन्मर्त्यः पतनाय प्रयच्छति ६०

तस्माच्चिंतां परिश्रित्य स्वामि लोभं न कारयेत्

धनपुत्रकलत्राणां चिंतामेतां न कारयेत् ६१

योहिविद्वान्नचेत्कांतमूर्खाणांपथमेवहि
 मृषचिंतयतेनित्यंदिवारात्रौविमोहितः ६२
 शुभार्थंचप्रविंदामिकथंपुत्रानहंलभे
 एवंचिंतयतेनित्यंदिवारात्रौविमोहितः ६३
 क्षणमेकंप्रपश्येत्सचिंतामध्येमहत्सुखम्
 पुनश्चैतन्यमायातिमहादुःखेनपीडयते ६४
 चिंतामोहौपरित्यज्यअनुवर्तस्वतंद्विज
 संसारेनास्तिसंबंधःकेनसार्धमहामते ६५
 मित्राश्चबांधवाःपुत्राःपितामातासुतास्तथा
 स्वसंबंधाभवंत्येतेकलत्रादितथैवच ६६
 देवशर्मोवाच-
 संबंधःकीदृशोभद्रेतन्मेविस्तरतोवद
 येनजायंतितेसर्वेधनपुत्रादिबांधवाः ६७
 सुमनोवाच-
 भर्तःपंचविधाःपुत्राजायंतेतान्वदाम्यहम्
 न्यासापहारकंचैकमृणसंबन्धिनंपरम् ६८
 रिपुंलभ्यमुदासीनमितिकांतभवंतिते
 लक्षणानिप्रवक्ष्यामितेषामीशपृथक्पृथक् ६९
 पुत्रामित्राःप्रियाभार्यापितामाताचबांधवाः
 स्वेनस्वेनहिजायंतेसंबन्धेनमहीतले ७०
 न्यासापहारभावेनयस्ययेनहतंभुवि
 न्यासस्वामीभवेत्पुत्रोऽगुणवान्नूपवान्भुवि ७१
 येनह्यपहतंन्यासंतस्यगेहेनसंशयः
 न्यासापहारणंदुःखंसदत्त्वादारुणंगतः ७२
 न्यासस्वामीसुपुत्रोऽभून्न्यासापहारकस्यच
 गुणवान्नूपवांश्चैवसर्वलक्षणसंयुतः ७३
 भक्तिंचदर्शयेत्तस्यपुत्रोभूत्वादिनेदिने
 प्रियवाङ्मधुरोवाग्मीबहुस्नेहंविदर्शयेत् ७४
 स्वीयंद्रव्यंसमुद्ग्राह्यप्रीतिमुत्पाद्यचातुलाम्
 यथातेनप्रदत्तंतन्यासापहरणात्परम् ७५

दुःखमेवंमहाभागदारुणंप्राणनाशनम्
 तादृशंतस्यसोदद्यात्पुत्रोभूत्वामहागुणः ७६
 अल्पायुषस्तथाभूत्वामरणंचोपगच्छति
 दुःखंदत्वाप्रयात्येवंप्रहृत्यैवंपुनःपुनः ७७
 यदाहपुत्रपुत्रेतिप्रलापंहिकरोतियः
 तदाहास्यंकरोत्येषकस्तुपुत्रोहिकस्यच ७८
 अनेनापहतंन्यासंमदीयंपापचारिणा
 द्रव्यापहारणेनापिममप्राणागताःकिल ७९
 दुःखेनमहताचैवअसह्येनचवैपुरा
 तदादुःखंमयादत्वाद्व्यमुद्ग्राह्यमुत्तमम् ८०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्ये
 सप्ताशीतितमोऽध्यायः ८७

अष्टाशीतितमोऽध्यायः

सुमनोवाच-

ऋणसंबन्धिनंपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रतः
 ऋणंयस्यगृहीत्वायःप्रयातिमरणंकिल १
 अर्थदातासुतोभूत्वाभ्रातावाथपिताप्रिया
 मित्ररूपेणवर्तेतअंतर्दुष्टःसदैवसः २
 गुणंनैवप्रपश्येतसक्रूरोनिष्ठुराकृतिः
 जल्पतेनिष्ठुरंवाक्यंसदैवस्वजनेषुच ३
 मिष्टमिष्टंसमश्नातिभोगान्भुंजतिनित्यशः
 द्यूतकर्मरतो नित्यंचौरकर्मणिसस्पृहः ४
 गृहाद्द्रव्यंचोरयतिवार्यमाणःसकुप्यति
 पितरंमातरंचैवकुत्सतेचदिनेदिने ७
 एवंसंक्षीयतेद्रव्यमेवमेतद्वदत्यपि
 गृहंक्षेत्रादिकंसर्वममैवहिनसंशयः ८
 पितरंमातरंचैवहिनस्त्येवदिनेदिने
 सुदंडैर्मुशलैश्चैवकेशोत्पाटैश्चदारुणैः ९
 मृतेतुतस्मिन्पितरिमातरिचातिनिष्ठुरः

निःस्नेहोनिष्ठुरश्चैव जायते नात्र संशयः १०
 श्राद्धकार्याणि दानानि न करोति स दैवसः
 एवं विधाः प्रियाः पुत्रा भवंति च महीपते ११
 रिपुं पुत्रं प्रवक्ष्यामि तवाग्रे द्विजसत्तम
 बाल्ये वयसि संप्राप्ते पुत्रत्वे वर्तते सदा १२
 पितरं मातरं चैव क्रीडमानो हिताडयेत्
 ताडयित्वा प्रयात्येवं प्रहस्यैव पुनः पुनः १३
 पुनरायाति तंतत्र पितरं मातरं पुनः
 सक्रोधो वर्तते नित्यं कुत्सते च दिने दिने १४
 एवं संवर्तते नित्यं वैरकर्मणि संपदा
 पितरं ताडयित्वा च मातरं च ततः पुनः १५
 प्रयात्येवं स दुष्टात्मा पूर्ववैरानुभावतः
 अथातः संप्रवक्ष्यामि यथा लभ्यं भवेत् प्रियम् १६
 जातमात्रं प्रियं कुर्याद्बाल्ये क्रीडनताडनैः
 वयः प्राप्य प्रियं कुर्यान्मातृपित्रोरनंतरम् १७
 भक्त्या संतोषयेन्नित्यं तावुभौ परितोषयेत्
 स्नेहेन वचसा चैव प्रियसंभाषणेन च १८
 मृतौ गुरुसमाज्ञाय स्नेहेन रुदते पुनः
 श्राद्धकर्माणि सर्वाणि पिंडदानादिकां क्रियाम् १९
 करोत्येव सुदुःखार्तस्तेभ्यो यात्रां प्रयच्छति
 ऋणत्रयान्वितः स्नेहान्मोचयेद्यस्तु निश्चितः २०
 यस्माल्लभ्यं भवेत्कांतं प्रयच्छति न संशयः
 पुत्रो भूत्वामहाप्राज्ञं अनेन विधिना किल २१
 उदासीनं प्रवक्ष्यामि तवाग्रे प्रियसांप्रतम्
 उदासीनेन भावेन स दैवपरिवर्तते २२
 ददाति नैव गृह्णाति न च कुप्यति तुष्यति
 नो व प्रयाति संत्यज्य उदासीनो द्विजोत्तम २३
 भृत्याश्चापि समाख्याताः पशवस्तुरगास्तथा
 गजामहिष्यो दास्यश्च ऋणसंबन्धिनस्त्वमी २४
 गृहीतमाययैकेन आवाभ्यां तु न कस्य हि

न्यासमेवंनकस्यापिकृतंवैपूर्वजन्मनि २५
 राधयामिनकस्यापि क्षणंकांतशृणुष्वहि
 नवैरमस्तिकेनापिपूर्वजन्मनिवैकृतम् २६
 आबाल्येनतुविप्रेन्द्रनचत्यक्तोमयापतिः
 एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजचिंतामनर्थिकीम् २७
 हतनैवचकस्यापिनैवदत्तंत्वयापुनः
 कथंतेधनमायातिविस्मयं व्रजमाविभो २८
 प्राप्तमेवहियत्रैवरक्षितुश्चनतिष्ठति
 एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजचिंतामनर्थिकीम् २९
 कस्यपुत्राःप्रियाभार्याकस्यस्वजनबांधवाः
 कःकस्यनास्तिसंसारेनसंबंधोद्विजोत्तम ३०
 मायामोहेनसंमूढामानवाःपापचेतनाः
 इदंगृहमयंपुत्रइयंभार्याममैवहि ३१
 अनृतंदृश्यतेकांतसंसारस्यहिबंधनम् ३२
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्ये
 अष्टाशीतितमोऽध्यायः ८८

एकोननवतितमोऽध्यायः

नारदउवाच-
 एवंसंबोधितोविप्रोदेवशर्माद्विजोत्तमः
 पुनःप्राहप्रियांभार्यासहितांज्ञानवादिनीम् १
 सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेसर्वसंदेहनाशनम्
 तथाहिवंशमिच्छंतिसाधवःसत्यपंडिताः २
 यथापुत्रस्यचिंतामेनधनस्यतथाप्रिये
 येनकेनाप्युपायेनपुत्रमुत्पादयाम्यहम् ३
 सुमनोवाच-
 पुत्रेणलोकाञ्जयतिपुत्रस्तारयतेकुलम्
 सुपुत्रेणमहाभागपितामाताप्रजीवतः ४
 एकःपुत्रोवरःकांतबहुभिर्निर्गुणैस्तुकिम्
 एकस्तारयतेवंशमन्येसंतापकारकाः ५

पूर्वमेवमयाप्रोक्तमन्येसंबंधभागिनः
 पुण्येनप्राप्यतेपुत्रःपुण्येनप्राप्यतेकुलम् ६
 सुगर्भःप्राप्यतेपुण्यैर्दुर्मृत्युःपातकैस्तथा
 सुखानानिचयंकांतसत्यमेववदाम्यहम् ७
 ब्रह्मचर्येणसत्येनतपसानित्यवर्तनैः
 दानेननियमैश्चापि क्षमाशौचेनवल्लभ ८
 अहिंसयाचशक्त्यावाऽस्तेयेनापिप्रवर्तते
 एतैर्दशभिरंगैश्चधर्ममेवंप्रसूयते ९
 संपूर्णोजायतेधर्मअंगैर्गर्भोयथोदरे
 धर्मसृजतिधर्मात्मात्रिविधेनैवकर्मणा १०
 तस्यधर्मःप्रसन्नात्मापुण्यसौख्यंप्रयच्छति
 ययंचिंतयतेप्राज्ञस्तंतंप्राप्नोतिदुर्लभम् ११
 देवशर्मोवाच-
 सर्वदेविसमाख्यातंधर्माख्यंज्ञानमुत्तमम्
 कथंपुत्रमहंविद्वांवैष्णवंगुणसंयुतम् १२
 वदत्वमेमहाभागेयदिजानासिसुव्रते
 धर्ममार्गस्त्वयासर्वःपितुःप्राप्तःपुरानघे १३
 ममैतद्विदितंकांतेभवतीब्रह्मवादिनी
 च्यवनस्यप्रसादेनविष्णोस्तुष्टस्यतेपुरा १४
 सुमनोवाच-
 वसिष्ठंगच्छधर्मज्ञतंप्रार्थयमहामुनिम्
 तस्मात्प्राप्स्यसितंपुत्रंधर्मज्ञंधर्मवत्सलम् १५
 एवमुक्तेतयावाक्येदेवशर्माद्विजोत्तमः
 करिष्येतवकल्याणमतमेवंनसंशयः १६
 एवमुक्त्वाजगामासौदेवशर्माद्विजोत्तमः
 वसिष्ठंसर्ववेत्तारंदीप्यंतंतपतांवरम् १७
 गंगातीरेस्थितंपुण्यमासनस्थंद्विजोत्तमम्
 तेजोज्वालासमाकीर्णद्वितीयमिवभास्करम् १८
 राजमानंमहात्मानंब्रह्मसिंहंद्विजोत्तमम्
 भक्त्याप्रणम्यसमुनिंदंडवत्तंपुनःपुनः १९

तमुवाचमहातेजाब्रह्मसूनुरकल्मषम्
उपविशासनेपुण्येसुखेनसुमहामते २०
नारदउवाच-

उपविष्टःसयोगीन्द्रःपुनःप्राहतपोधनम्
गृहेपुरुषतेवत्सदारभृत्येषुसर्वदा २१
क्षेममस्तिमहाभागपुण्यकर्मसुचाग्निषु
निरामयोऽसिचांगेषुधर्मपालयसेसदा २२
एवमुक्त्वामहाप्राज्ञःपुनःप्राहमहीसुरम्
किंकरोमिप्रियंकामंसुप्रियंतेद्विजोत्तम २३
नारदउवाच-

एवंसंभाष्यतंविप्रंविररामशुभंवचः
ततोविप्रोमहाभागोवसिष्ठमुनिपुंगवम् २४
सहोवाचमहात्मानंवसिष्ठंतपतांवरम्
भगवञ्छ्रूयतांवाक्यंविच्छेदयद्विजोत्तम २५
दारिद्र्यंकेनभावेनपुत्रसौख्यंकथंनहि
एतन्मेसंशयंतातकस्मात्पापाद्वदस्वमे २६
महामोहेनसंमुग्धःप्रिययाबोधितोद्विज
तयाहंप्रेषितस्तातवपार्श्वसमागतः २७
तत्सर्वंहिसमाचक्ष्वसर्वसंदेहनाशकम्
मुक्तिदाताभवस्वत्वंममसंसारबंधनात् २८
वसिष्ठउवाच-

पुत्रामित्रास्तथाभ्राताअन्येस्वजनबांधवाः
पंचभेदास्तुसंबंधाःपुरुषस्यभवंतिते २९
तेतेसुमनसाप्रोक्ताःपूर्वमेवतवाग्रतः
ऋणसंबन्धिनःसर्वेतेकुपुत्राद्विजोत्तम ३०
पुत्रस्यलक्षणंपुण्यंतवाग्रेप्रवदाम्यहम्
पुण्यप्रसक्तोयस्यात्मासत्यधर्मरतःसदा ३१
शुद्धिमाञ्ज्ञानसंपन्नस्तपस्वीवाग्विदांवरः
सर्वकर्मसुसंवीतोवेदाध्ययनतत्परः ३२
सर्वशास्त्रप्रवेदीचदेवब्राह्मणपूजकः

याज्ञिकःसर्वयज्ञानांदातात्यागीप्रियंवदः ३३
 विष्णुध्यानपरोनित्यंशांतोदांतःसुहृत्सदा
 पितृमातृपरोनित्यंसर्वस्वजनवत्सलः ३४
 कुलस्यतारकोविद्वान्स्वकुलंपरिपोषकः
 एवंगुणैस्तुसंयुक्तःसुपुत्रःसुखदायकः ३५
 अन्येसंबंधयुक्ताश्चशोकसंतापकारकाः
 उदासीनेनकिंकार्यफलहीनेनतेऽनघ ३६
 आयांतियांतितेसर्वेदुःखंदत्वासुदारुणम्
 पुत्ररूपेणतेसर्वेसंसारेद्विजसत्तम ३७
 पूर्वजन्मकृतंकर्मयत्त्वयापरिपालितम्
 तत्सर्वंहिप्रवक्ष्यामिश्रूयतामद्भुतंपुनः ३८
 भवाञ्छूद्रोमहाप्राज्ञपूर्वजन्मनिनान्यथा
 कृषिकर्त्ताज्ञानहीनोमहालोभेनसंयुतः ३९
 एकभार्यःसदाद्वेषीबहुपुत्रोह्यदत्तवान्
 धर्मनैवविजानासिसत्यंचपरिनिष्ठितम् ४०
 दानंनैवत्वयादत्तंशास्त्रंनैवपरिश्रुतम्
 कृतंनैवत्वयातीर्थंनचयात्रामहामते ४१
 एवंकृतस्त्वयाविप्रकृषिमार्गःपुनःपुनः
 पशूनांपालनंपूर्वगच्छंश्चैवद्विजोत्तम ४२
 महिषीणांतथाश्वीनांपालनंचपुनःपुनः
 एवंपूर्वकृतंकर्मत्वयैवचद्विजोत्तम ४३
 विपुलंतुधनंतद्वल्लोभेनपरिसंचितम्
 तस्यव्ययस्तुपुण्येननकृतस्तुत्वयाकदा ४४
 पात्रेदानंनदत्तंहिदृष्ट्वावादुर्बलंचतत्
 कृषिंकृत्वानदत्तंतुभवताधनमेवहि ४५
 गोमयंहित्विदंसर्वपशूनांसंचयंचवै
 विक्रयित्वाधनंविप्रसंचितंविपुलंत्वया ४६
 तक्रंघृतंतथाक्षीरंविक्रीतंसततंदधि
 दुष्कालश्चित्तितोविप्रमोहितोविष्णुमायया ४७
 कृत्वामहार्घमेवैतद्धनंब्राह्मणसत्तम

निर्दयेनत्वयादानंनदत्तंतुतदाकिल ४८
 देवानांपूजनंविप्रभवतानकृतंसदा
 पर्वाणिप्राप्यविप्रेभ्योद्रव्यंनैवसमर्पितम् ४९
 श्राद्धकालंचसंप्राप्यश्रद्धयानकृतंत्वया
 भार्यावदतितेसाध्वीदिनमध्येसमागते ५०
 श्वशुरश्राद्धकालश्चश्वश्रुवाश्चैवमहामते
 तच्छ्रुत्वातद्वचस्तेषांगृहंत्यक्त्वापलायसे ५१
 धर्ममार्गो न दृष्टो हि श्रुतो नैव कदा त्वया
 लोभो मातापिताभ्रातालोभः स्वजनबांधवाः ५२
 पालितो लोभ एवैकस्त्यक्त्वा धर्मसदैव हि
 तस्माद्दुःखी भवाज्जातो दारिद्रेणातिपीडितः ५३
 दिने दिने महातृष्णा हृदये ते प्रवर्तते
 यदा यदा गृहे द्रव्यं वृद्धिमायाति ते सदा ५४
 तृष्णया दह्यमानस्तु तदा त्वं वह्निरूपया
 रात्रौ वा त्वं प्रसुप्तस्तु लोभं चिंतयसेऽधिकम् ५५
 दिनं प्राप्य महामोहैर्व्यापितो हि सदैव हि
 सहस्रं लक्षतः कोटिः कदा वा र्बुदमेव च ५६
 भविष्यति कदा खर्वो निखर्वश्चाथ मे गृहे
 एवं सहस्रलक्षं च कोटिरर्बुदमेव च ५७
 खर्वो निखर्वः संजातस्तृष्णानैव प्रगच्छति
 एवं कालं परित्यज्य वृद्धिमायाति सर्वदा ५८
 नैव दत्तं हुतं विप्रभुक्तं नैव कदा त्वया
 निश्चितं भूमिमध्ये तत्क्षिप्तं पुत्रानजानते ५९
 अन्यमेव मुपायं तु द्रव्यागमनकारणात्
 कुरुषे सर्वदा विप्रलोकान् पृच्छसि बुद्धिमान् ६०
 खनित्रमंजनं वा दंधा तु वा दमतः परम्
 पृच्छमानो भ्रमस्येकस्तृष्णया परिमोहितः ६१
 सर्वांश्चितयसे नित्यं कल्पान्सिद्धिप्रदायकान्
 प्रवेशं चित्रवर्णानां चिंतामणिं च पृच्छसि ६२
 तृष्णानलेन दग्धोऽसि सुखं नैव प्रगच्छसि

तृष्णानलप्रदीप्तोसिहाहाभूतोऽप्रचेतनः ६३
एवंभूतोसिविप्रेन्द्रगतस्त्वंकालवश्यताम्
दारपुत्रेषुतद्द्रव्यं पृच्छमानेषुवैत्वया ६४
कथितंनैवतद्वत्तंप्राणांस्त्यक्त्वागतोयमम्
एवंसर्वमयाख्यातंवृत्तांतंतवपूर्वकम् ६५
अनेनकर्मणाविप्रनिर्धनोसिदरिद्रवान्
संसारयस्यसत्पुत्राभक्तिमंतःसदैवहि ६६
सुशीलाज्ञानसंपन्नाःसत्यधर्मरताःसदा
संभवन्तिगृहेतस्ययस्यविष्णुःप्रसीदति ६७
धनंधान्यंकलत्रंतुपुत्रपौत्रमनंतकम्
सभुंक्तेमर्त्यलोकेवैयस्यविष्णुःप्रसन्नवान् ६८
विनाविष्णोःप्रसादेनदाराःपुत्राभवन्तिन
सुजन्मचकुलेविप्रतद्विष्णोःपरमंपदम् ६९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेवैशाखमासमाहात्म्येदेवशर्मो-
पाख्यानेएकोननवतितमोऽध्यायः ८९

नवतितमोऽध्यायः

देवशर्मोवाच-

पूर्वजन्मकृतंपापंत्वयाख्यातंममैवतत्
शूद्रत्वेनहिविप्रेन्द्रमयैवंधनमर्जितम् १
विप्रत्वंहिमयाप्राप्तंतत्कथंद्विजसत्तम
तत्सर्वकारणंब्रूहिज्ञानविज्ञानपंडित २
दुर्लभंभारतेवर्षेजन्मतस्मान्मनुष्यता
मानुष्येब्राह्मणत्वंचसुतरांसत्कुलोदितम् ३
तत्रापीदृग्विधाभार्यासर्वज्ञाप्रियवादिनी
सतीसर्वगुणोपेतादुर्लभासाकुतोऽभवत् ४
वसिष्ठउवाच-

यत्त्वयाचेष्टितंपूर्वधर्मकर्मकृतंद्विज
तदहंसंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांयदिमन्यसे ५
ब्राह्मणैकःसुधर्मात्मासदाचारःसुपंडितः

विष्णुभक्तस्तुधर्मात्मानित्यंविष्णुपरायणः ६
 स्नानार्थमपितीर्थानांभ्रमत्येकःसमेदिनीम्
 अटमानःसमायातस्तवगेहेमहामतिः ७
 तस्यदर्शनमात्रेणसमुत्पन्नसुधीस्तव
 यतोधर्मगतेगेहेसतामागमनंभवेत् ८
 किंकिंनलभ्यतेविप्रविप्रवैष्णवसेवया
 दुर्लभंयच्चलोकेस्यान्मोक्षस्थानमपिस्थिरम् ९
 याचितंस्थानमेकंवैवासार्यतेनसत्तम
 तवैवभार्ययादत्तंत्वयाचसहपुत्रकैः १०
 एयतामेयतांब्रह्मन्सुखेनचगृहेमम
 वैष्णवंब्राह्मणंपुण्यमित्युवाचपुनःपुनः ११
 सुखेनस्थीयतामत्रगृहोऽयतवसुव्रत
 अद्यधन्योऽस्म्यहंपुण्योअद्यतीर्थमहंगतः १२
 अद्यतीर्थफलंप्राप्तंमयातेविप्रदर्शनात्
 गवांस्थानंपरंपुण्यंवासस्थानंप्रदर्शितम् १३
 अंगसंवाहनंसम्यक्पादौचैवप्रमर्दितौ
 क्षालितौचपुनस्तोयैःस्नातःपादोदकेनहि १४
 सद्योघृतंदधिक्षीरमन्यमन्यंप्रदत्तवान्
 ब्राह्मणायतदातस्मैत्वंतथाऽदृष्टनोदितः १५
 एवंसंतोषितोविप्रस्त्वयैवसहभार्यया
 पुत्रैःसार्धमहाभागोवैष्णवोज्ञानपंडितः १६
 अथप्रभातेविमलेस्नानार्थमासिमाधवे
 गंगायांगच्छतातेनतुष्टेनदययाधिपम् १७
 वैशाखस्नानमाहात्म्यमुपदिष्टंतवाग्रतः
 कारितस्तुयथान्यायंसभार्यातनयोभवान् १८
 यथानवारिधिसमोलोकेकोपिजलाशयः
 तथामासोनवैशाखसदृशोमाधवप्रियः १९
 तावत्पापानितिष्ठंतिनिष्प्रत्यूहंकलेवरे
 यावत्किलमलध्वंसीमासोनैतिसमाधवः २०
 तस्यवाक्यंसमाकर्ण्यवैशाखेसेवनंकृतम्

तुष्टेनमनसाविप्रपूजितोमधुसूदनः २१
 अवशिष्टदिनान्येवपंचमासस्यतस्यै
 एकादशींसमारभ्यस्नानंचविधिवत्कृतम् २२
 ब्राह्मणस्यप्रसंगेनरेवांचानुदिनेत्वया
 प्रातःस्नानंकृतंविप्रवैशाखेमासितावता २३
 पूजितोदेवदेवेशोमधुहापरमेश्वरः
 नैवाप्तःसकलोमासःस्नानार्थंतवपूर्वतः २४
 एवंस्नानंत्वयाचीर्णमपिपंचदिनात्मकम्
 तेनपुण्येनसंगत्याब्राह्मणस्यविशेषतः २५
 गोविंदस्यप्रसादेनत्वंतुब्राह्मणतांगतः
 त्वयातन्मासयोगेनप्राप्तमेतन्महत्कुलम् २६
 दुर्लभंभूमिदेवानांसत्यधर्मसमन्वितम्
 भार्यापिसुसतीप्राप्तासाध्वीसर्वगुणान्विता २७
 च्यवनस्यगृहोत्पन्नासर्वज्ञाब्रह्मवादिनी
 रूपमेवपरंस्त्रीणांभूषणंचमहामुने २८
 शीलमेवद्वितीयंचतृतीयंसत्यमेवच
 सदार्यत्वंचतुर्थंतुपंचमंपुण्यमुत्तमम् २९
 मधुरत्वंतथाषष्ठंशुद्धत्वंसप्तमंमहत्
 बाह्यांतःसततंस्त्रीणांसर्वाभरणसप्तमम् ३०
 अष्टमंतुपतौभावःशुश्रूषानवमंकिल
 सहिष्णुताचदशमंरतिरेकादशंतथा ३१
 पतिव्रतत्वंविप्रेन्द्रद्वादशंयोषितांस्मृतम्
 एतैःसंभूषिताभार्यासाध्वीतेब्रह्मवादिनी ३२
 वैशाखस्नानयोगेनलब्धापुण्येनसादरम्
 किंकिंनदुर्लभतरंप्राप्यतेमासिमाधवे ३३
 स्नानेनपरमेशस्यपूजनेनयथाविधि
 अथमोहप्रमुग्धोसितृष्ण्याव्यापितंमनः ३४
 पूर्वजन्मनितेविप्रद्रव्यमेवप्रसंचितम्
 नदत्तंब्राह्मणेभ्योहिदीनेष्वन्येषुवैत्वया ३५
 नबन्धुवर्गोनोपुत्रदारेषुचकथंचन

म्रियमाणेनभवतालोभएवहिचिंतितः ३६
 नदत्तंनहुतंजप्तंनतीर्थेमरणंकृतम्
 नहिनारायणोदेवोध्यानेनाखिलपापहा ३७
 द्रव्येषुविद्यमानेषुकृपणोजायतेनरः
 अदत्वाम्रियतेयस्तुततोदुःखतरंनुकिम् ३८
 तीर्थस्नानादितपसाकुलेजन्मैवलभ्यते
 नोदत्तेनविनाविप्रकिंचिदेवोपतिष्ठति ३९
 तस्यपापस्यभावेनदरिद्रत्वमुपागतम्
 अपुत्रवान्भवाञ्जातःसततंदुःखपीडितः ४०
 वैशाखस्नानमाहात्म्यादपिपंचदिनात्मकात्
 तदैवहरिपूजायाःसंगत्याब्राह्मणस्यच ४१
 लब्धंजन्मकुलेविप्रविप्रत्वमपिदुर्लभम्
 सुपुत्रश्चकुलंविप्रंधनंधान्यंवरस्त्रियः ४२
 सुजन्ममरणंचैवसुभोगःसुखमेवच
 सदादानेऽधिकाबुद्धिरौदार्यधैर्यमुत्तमम् ४३
 प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहात्मनः
 नारायणस्यजायंतेसिद्धयोविप्रवाञ्छिताः ४४
 ऊर्जमासितपोमासिमाधवेमाधवप्रिये
 स्नात्वादामोदरंभक्त्यामाधवंमधुसूदनम् ४५
 विशेषेणसमभ्यर्च्यदत्त्वादानानिभक्तितः
 एहिकंसुखमासाद्यजनोयातिततोहरिम् ४६
 अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमञ्जनेन
 सूर्योदयेविप्रयथातमिस्रावचःस्वयंभूरिदमादिदेश ४७
 चकारविष्णुर्विमलंविचारंमासंविधिंमाधवमेकमादौ
 यमस्यगुप्तंमनसाविचिंत्यमनुष्यलोकैर्गमितुंचनाके ४८
 तस्मादस्मिन्समायातेमाधवेमासिमाधवे
 स्नात्वापुण्यजलेतीर्थैरवावनुदितेऽधुना ४९
 पूजयित्वाविधानेनमुकुंदंमधुसूदनम्
 पुत्रपौत्रधनंश्रेयोवांछितानिसुखानिच ५०
 अनुभूयततस्त्वंतेस्वर्गमक्षयमाप्स्यसि

पूर्वजन्मकृतंसर्वयत्नयापरिचेष्टितम् ५१
तन्मयाकथितंविप्रतवाग्रेपरिचेष्टितम्
एवंज्ञात्वामहाभागवैशाखेचविशेषतः ५२
स्नात्वासम्यग्विधानेनमधुसूदनमर्चय
देवमाराध्यगोविंदंनारायणमनामयम् ५३
प्राप्स्यसित्वंसुखंपुत्रंधनानिहरिमव्ययम् ५४
नारदउवाच-

ब्रह्मात्मजेनापिमहानुभावःसविप्रवर्यःपरिबोधितोहि
हर्षेणयुक्तःसमहानुभावोभक्त्यावसिष्ठंप्रणिपत्यतत्र ५५
आमंत्र्यविप्रंसजगामगेहंतांप्राहभार्यासुमनांमहर्षिः
सर्वंहिवृत्तंममपूर्वचेष्टितंतेनैवविप्रेणतवप्रसादात् ५६
भद्रेवसिष्ठेनविकाशनीतमद्यैवमोहःपरिनाशितोमे
आराधयिष्येमधुसूदनंतुश्रीमाधवेमासिनिमज्ज्यभक्त्या ५७
नारदउवाच-

आकर्यवाक्यंपरमंपवित्रंसुमंगलमंगलहेतुमुच्चैः
हर्षेणयुक्तातमुवाचकांतंधन्योसिविप्रेणविबोधितस्त्वम् ५८
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेवैशाखमासमाहात्म्येदेवशर्मो-
पाख्यानेनवतितमोऽध्यायः ६०

एकनवतितमोऽध्यायः

नारदउवाच-
देवशर्मामहाप्राज्ञःसमंसुमनसातया
तीर्थेकनखलेपुण्येगंगायामतिविश्रुते १
वैशाखेविधिनास्नानंचक्रेमेषस्थितेरवौ
पूजयामासविधिवन्मधुसूदनमच्युतम् २
यमैःसनियमैर्युक्तःशक्त्याकिंचिद्दौततः
हविष्यभुग्भूमिशायीब्रह्मचर्यव्रतस्थितः ३
कृच्छ्रादितपसाक्षामोऽध्यायन्नारायणंहृदि
तत्रप्राप्यसवैशाखींदत्वामधुतिलादिकम् ४
विप्रेभ्योभोजनंदत्वाभक्त्याधेनुंसदक्षिणाम्

अच्छिद्रंप्रार्थयामासतत्रस्नानस्यभूसुरान् ५
 सापिसाध्वीचसुश्रोणीपतिभक्तिपरायणा
 पतिंशुश्रूषतेनित्यंस्नात्वासंपूज्यकेशवम् ६
 तौदंपतीततोयातौस्वगेहंसाधुहर्षितम्
 कृतकृत्यावथात्मानौमन्यमानावसंशयम् ७
 तेनपुण्यप्रभावेणकालेनकियताकिल
 बभूवुरमितास्तस्यधनधान्यानिसंपदः ८
 तनयाविनयोपेताश्चत्वारःश्रुतिकोविदाः
 धर्मज्ञावैष्णवानित्यंपितृमातृपरायणाः ९
 बभूवुरमितप्रज्ञाःपुरुषार्थायबोधिताः
 विख्याताविधितत्त्वज्ञाब्रह्मज्ञाब्रह्मतत्पराः १०
 समग्रगुणसंपन्नाःसंप्रतिष्ठंतिकीर्तयः ११
 तौदंपतीसुतसमग्रसमृद्धसौख्यंपुण्योदयंसमुपयुज्यततश्चिरेण
 स्थानंपरंपरममीयतुरस्यभक्त्याश्रीमाधवेचसुकृतस्यनृपप्रसादात् १२
 यथैवमाधवःसाक्षाद्विद्यालक्ष्मीधवःस्मृतः
 तथैवमाधवोमासोमधुसूदनवल्लभः १३
 इदंमाधवमाहात्म्यंकिंचित्संक्षेपतोऽनघ
 मयातेकथितंवीरयत्पुराचपितुःश्रुतम् १४
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेनारदांबरीषसंवादेवैशाखमासमाहात्म्ये
 एकनवतितमोऽध्यायः ६१

द्विनवतितमोऽध्यायः

सूतउवाच-

इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यसभूपतिः
 प्रणम्यविस्मितःप्राहचिंतयन्मनसाहरिम् १

अंबरीषउवाच-

कथमेतद्विमुह्यामःस्वल्पायासेनयन्मुने
 शूद्रःपापसमाचारोलेभेब्राह्मणमुत्तमम् २
 ब्राह्मण्यंदुर्लभंतातसुकृतैर्विविधैरपि
 कथंमाधवमासस्यस्नानेनैवापसोऽधमः ३

नयज्ञदानैर्नतपोभिरुग्रैर्नपुण्यसंज्ञैरपैरपीश
अस्मादृशोभूपतयोऽथवंतो न तेलभंतेऽवनिदैवतत्वम् ४
सगाधिसूनुर्विविधंतपोऽपिचिरं विधायानि शमेव घोरम्
कृच्छ्रेण लेभेशतवर्षपूर्णे रहोकथंचिद्बहुभिः प्रयत्नैः ५
कथंसवर्णाधमएषपापः स्वधर्महीनो धनवानदाता
पुण्यादनाया सकृतादमुष्मादल्पादिहावापसरामतत्त्वम् ६
नारद उवाच-

सत्यमुक्तं त्वयाराजन्ब्राह्मण्यमतिदुर्लभम्
तथापि गतयः सूक्ष्मा दुर्ज्ञेया धर्मतत्त्वतः ७
विचित्राणि च कर्माणि विचित्रा भूतभावना
विचित्राणि च भूतानि विचित्राः कर्मशक्तयः ८
कदाचित्सुकृतं कर्म कूटस्थं यदवापितम्
केनचित्कर्मणा भूपशुभेन परिवर्धते ९
फलं ददाति सुमहत् तस्मिन्नपि च जन्मनि
धर्मो गहनसूक्ष्मोऽयनीयते न यथा तथा १०
न तस्य फलदानस्य श्रूयते कालनिश्चयः
यत्किंचित्सुकृतं कर्म च्छन्नं पापांतरैरपि ११
तदा गत्यकुतः क्वापि सुफलं च प्रयच्छति
कृतस्य नेह नाशोऽस्ति पुण्यस्य दुरितस्य च १२
तथापि बहुभिः पुण्यैर्दुरितं याति दारुणम्
यदुक्तं भवताराजन्नायासाधिक्यतो भवेत् १३
तत्फलं तत्र तत्रापिशृणु सत्यं मयोदितम्
अनायासमहायासौ यद्यल्पत्वमहत्त्वयोः १४
महाव्रतास्ततस्तेस्युः सततं कर्मकादयः
सिंहव्याघ्रादिमूत्रादौ प्रयासा बहुलास्ततः १५
पंचगव्यप्रशस्तत्वं व्रतमध्ये ततो भवेत्
इति कर्तव्यबाहुल्यं महत्त्वं चेत्तदल्पता १६
जलाग्न्यादिप्रवेशस्य प्रसज्येत व्रतांतरात्
इदमल्पं महत्त्वं तदिति नैव नियामकः १७
फलं यथोदितं शास्त्रे तदेव स्यान्महोदयम्

यथाल्पनाशोमहतामहन्नाशस्तथाल्पतः १८
 किंत्वल्पविस्फुलिगेनतृणनाशःप्रदृश्यते
 अजामिलोऽपिभूपालदास्याःपतिरितिस्मृतः १९
 धर्मपत्नीपरित्यागीनित्यंपापपथिस्थितः
 म्रियमाणःसुताह्वानंचक्रेनारायणेतिच २०
 तथायन्नामग्रहणात्पदंलेभेसुदुर्लभम्
 अनिच्छयापिदहतिस्पृष्टोहुतवहोयथा २१
 तथादहतिगोविंदनामव्याजादपीरितम् २२
 हत्यायुतंशपनहासहस्रमुग्रंगुर्वगनाकोटिनिषेवणंच
 स्तेयान्यशेषाणिहरेःप्रियेणगोविंदनाम्नानिहतानिसद्यः २३
 विष्णुभक्तिमयंवीरयत्किंचित्क्रियतेऽल्पकम्
 सुकृतंसाधुविदुषातदक्षयफलंभवेत् २४
 संदेहोनचकर्तव्योमाधवेमासिमाधवम्
 समाराध्यजनोभक्त्यातत्तद्वांछितमाप्नुयात् २५
 अपत्यंद्रविणंदाराधराहर्म्यंहयागजाः
 सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः २६
 एवंशास्त्रोक्तविधिनास्वल्लेपेनापिनसंशयः
 पापस्यमहतोऽपिस्यात्क्षयःसम्यग्विधानतः २७
 फलाधिक्यंभवेद्विद्वन्नाधिक्याद्भावकर्मणोः
 सूक्ष्माधर्मस्यगतयोदुर्ज्ञेयाविबुधैरपि २८
 प्रियोमाधवमासोऽयमाधवस्यमहात्मनः
 एकोऽपित्रिषुलोकेषुसमग्रेप्सितदायकः २९
 पुण्येनगांगेनजलेनकालेदेशेबुधःस्नानपरःकथंचित्
 आजन्मनोभावहतोऽपिदातानशुध्यतीत्येवमतंममैतत् ३०
 प्रज्वालयवह्निंघृततैलसिक्तंप्रदक्षिणावर्तशिखंस्वकाले
 प्रविश्यदग्धःकिलभावदुष्टोनस्वर्गमाप्नोतिफलंचान्यत् ३१
 गंगादितीर्थेषुवसंतिदेवादेवालयेयक्षगणाश्चनित्यम्
 विनाशनंयांतिकृतोपवासाभावोज्झितास्तेनफलंलभंते ३२
 भावंततोहृत्कमलेनिधायश्रीमाधवंमाधवमासिभक्त्या
 यजेतयःस्नानपरोविशुद्धःपुण्यंनशक्तावयमस्यवक्तुम् ३३

इहार्थेऽपिपुरावृत्तमाकर्णयमहीपते
 विचित्रंकथयिष्यामिफलंकिमपिकर्मणाम् ३४
 तस्यमाधवमासस्यप्रसादान्माधवस्यच
 यथापिब्राह्मणीकाचित्स्वैरिण्यापशुभंफलम् ३५
 दिवोदासेतिविख्यातःपुराकांतीश्वरोऽभवत्
 तस्यापत्यंमहारत्नंनारीणामुत्तमंसदा ३६
 गुणरूपसमायुक्तासुशीलाचारुमंगला
 दिव्यादेवीतिविख्यातारूपेणाप्रतिमाभुवि ३७
 पित्रात्वालोकितासातुरूपलावण्यसंयुता
 सतांदृष्ट्वादिवोदासोदिव्यांदेवींसुतांतदा ३८
 कस्मैचदीयतेकन्यासुवरायमहात्मने
 इतिचिंतापरोभूत्वासमालोक्यनरोत्तमः ३९
 रूपदेशस्यराजानंसम्यग्ज्वात्वामहीपतिः
 चित्रसेनंमहात्मानंसमाहूयततो नृपः ४०
 कन्यांददौदिवोदासश्चित्रसेनायधीमते
 तस्याविवाहकालस्यसंप्राप्तेसमयेनृप ४१
 मृतोऽसौचित्रसेनस्तुकालधर्मेणवैकिल
 दिवोदासश्चधर्मात्माचिंतयामासभूपतिः ४२
 ब्राह्मणांश्चसमाहूयपप्रच्छनृपनंदन
 अस्याविवाहकालेतुचित्रसेनोदिवंगतः ४३
 अस्यास्तुकीदृशंकर्मभविष्यतिब्रुवंतुमे
 ब्राह्मणउवाच-
 विवाहोजायतेराजन्कन्यायास्तुविधानतः ४४
 पतिर्मृत्युंप्रयात्येवयोवात्यागंकरोतिच
 महाधिव्याधिनाभीतस्त्यागंकृत्वाप्रयातिच ४५
 प्रव्राजितोभवेद्राजन्धर्मशास्त्रेषुदृश्यते
 तस्यांरजस्वलायांचअन्यःपतिर्विधीयते ४६
 विवाहंतुप्रधानेनपिताकुर्यान्नसंशयः
 एवंप्राजन्समादिष्टंधर्मशास्त्रेषुभैर्जनैः ४७
 विवाहःक्रियतामस्याइत्युचुस्तेद्विजोत्तमाः

दिवोदासश्चधर्मात्माब्राह्मणैस्तुप्रणोदितः ४८
 विवाहार्थमहाराजमानसंकृतवान्नृप
 पुनर्दत्ताप्रदानेनदिव्यादेवीनृपोत्तम ४९
 पुष्पसेनायपुण्यायतस्मैराज्ञेमहात्मने
 मृत्युधर्मगतोराजाविवाहसमयेऽपिसः ५०
 यदायदामहाभागोदिव्यादेव्याश्चभूपतिः
 करोतिसपितोद्योगंविवाहस्यातिदुःखितः ५१
 भर्तापिप्रियतेकालेप्राप्तलग्नस्तदातदा
 एकविंशतिभर्तारःकालेकालेमृतास्ततः ५२
 ततोराजामहादुःखीसंजातःख्यातविक्रमः
 समालोक्यतमाहूयमंत्रिभिःसहनिश्चलः ५३
 स्वयंवरेमहाबुद्धिंचकारपृथिवीपतिः
 अथतेनसमाहूताराजानोविविधानृपाः ५४
 स्वयंवरार्थंवैतस्याबहवोधर्मतत्पराः
 तस्यास्तुरूपसंक्षुब्धामृत्युनाप्रेषितानृपाः ५५
 संग्रामंचक्रिरेमूढामृतास्तेऽथपरस्परम्
 एवंप्रैषांक्षयोजातःक्षत्रियाणांनरेश्वर ५६
 दिव्यादेवीचदुःखार्तारुरोदकरुणंततः
 बालामालोक्यतांराजारुदंतींचातिदुःखिताम् ५७
 पुरोधसंचधर्मज्ञंज्ञानवंतंतपस्विनम्
 जातूकर्णप्रणम्यादौविनयान्वितकंधरः ५८
 दिवोदासउवाच-
 कथयस्वप्रसादेनकिमेतस्याहिपातकम्
 दिव्यादेव्यास्तुमेपुण्यायदेतच्चेष्टितंकृतम् ५९
 जातूकर्णउवाच-
 तस्यास्तुचेष्टितंवीरदिव्यादेव्यावदाम्यहम्
 पूर्वजन्मकृतंसर्वतन्मेनिगदतःशृणु ६०
 आस्तेवाराणसीपुण्यानगरीपापनाशिनी
 तस्यामास्तेमहाप्राज्ञःसुवीरोनामनामतः ६१
 वैश्यजात्यांसमुत्पन्नोधनधान्यसमाकुलः

तस्यभार्यामहाप्राज्ञचित्रानामसुविस्मृता ६२
 कुलाचारंपरित्यज्यदुराचारेणवर्तते
 नमन्यतेहिभर्तारंरौद्रकृत्येचवर्तते ६३
 पुण्यकार्यविहीनातुपापंचरतिदुर्मतिः
 भर्तारंभर्त्सतेनित्यंस्वैरिणीकलहप्रिया ६४
 नित्यंपरगृहेवासनिरताभ्रमतेऽधिकम्
 परच्छिद्रंसमापश्येद्दुष्टाभूतेषुसर्वदा ६५
 साधुनिंदारतापापाबहुहास्यकरीसदा
 कुसंगतिरतावाचादुराचारजनप्रिया ६६
 धूर्ताधर्मजनद्वेषकरीचानृतभाषिणी
 विज्ञायैवंसुवीरोऽस्याउपयेमेततोऽपराम् ६७
 तयानवीनयावीरोभार्ययासहितोऽनिशम्
 यथासुखंसबुभुजेविषयान्मनसःप्रियान् ६८
 धर्माचारेणपुण्यात्मासत्यपुण्यमतिःसदा
 सत्ययामितयासत्यासुमत्याराधितोबभौ ६९
 निरस्तातेनसाचित्राविचित्रावरवर्णिनी
 स्वैरिणीगुणसंसर्गधर्मविद्वेषिणीततः ७०
 भ्रमतेजारसंयुक्तामुक्ताचारागतत्रपा
 सापापरतसंयुक्तारक्तादूतीविकर्मणि ७१
 कुशलाकुट्टिनीकर्मकलासुत्वन्ययोषिताम्
 गृहभंगमसौचक्रेवक्रेणमनसाहिता ७२
 साध्वींनारींसमाहूयपापवाक्यैश्चनोदयेत्
 नर्मलोभकथाकेलिप्रत्ययोत्पत्तिहेतुभिः ७३
 मनांसिचालयेत्पापापुरुषाणांचयोषिताम्
 साधूनांसास्त्रियोभव्याःपरेभ्यःप्रतिपादयेत् ७४
 कारयत्येवकपटंधर्मग्रामविवर्जनम्
 एवंवर्षशतंभुक्त्वापश्चाद्वेश्याविधिस्थिता ७५
 कालेननिधनंप्राप्तासततंपापनिश्चया
 जातातवगृहेपुत्रीदिव्यादेवीतिसासुता ७६
 सुंदरीरूपसंपन्नापुरादृष्टेननोदिता

नारदउवाच-

इतितस्यवचःश्रुत्वादिवोदासोऽतिविस्मितः

उवाचराजामधुरंजातूकर्णमुनिंवचः ७७

दिवोदासउवाच-

यदीदृशीसादुरितप्रचारासदादुराचाररताप्रयाता

कथंममश्रीपतिदैवतस्यमहाकुलीनस्यसुतानुरूपा ७८

सुदुर्लभंराजकुलेविशालेलेभेचसाश्रीमतिजन्मधन्यम्

पुण्येनकेनापिमुनेपवित्रेचित्राविचित्रेणचकर्मकर्त्री ७९

नारदउवाच-

इतितस्यवचःश्रुत्वाभूमिपस्यमुनिस्ततः

किञ्चिद्विहस्यतुप्राज्ञोवचःसूनृतमब्रवीत् ८०

जातूकर्णउवाच-

चित्राविचित्रसुरतैरथवंचयंतीप्रच्छन्नकामुकविटान्धनधीविहीनान्

वेश्याबभूवविषपानमितश्चरित्वाकालेननागनगरेमहतिप्रसिद्धे ८१

कोऽपितत्रसमायातःसायंविप्रःसमार्दितः

अर्दमानोविशुद्धात्मानगरेनागसंज्ञके ८२

अपश्यन्नपरंस्थानंमूढश्चित्रागृहंययौ

तयासंमोहितोऽत्यर्थवेश्ययादृष्टियोगतः ८३

पादसंवाहनस्नानतांबूलासनभोजनैः

विलासैस्तोषितःसोऽपिखेदहीनोऽभवत्तदा ८४

ततोविचित्रैःसुरतोपचारैरदृष्टबुद्ध्यैवतयासविप्रः

संसेवितोऽयरजनीमशेषामवाहयद्भावविशेषलुब्धः ८५

प्रातःप्रयाणाभिमुखःकथंचिदुवाचचित्रामनुरक्तचित्तः

संतोषितःस्वैश्चरितैःस्वकृत्यैर्वचस्तयाचैकधियातदानीम् ८६

ब्राह्मणउवाच-

कार्यःप्रत्युपकारस्तेतोषितेनमयाप्रिये

स्वदृढंचनिजंदुःखंकथयाम्यविशेषतः ८७

पुराकथांहिवदतांविप्राणांनर्मदातटे

शुभंयत्सर्वपापघ्नंतदाकर्णयसादरम् ८८

योदिनत्रयमपिप्रयत्नतःस्नातिमेषउपयादिभास्करे

भास्करेऽनुदितएवमाधवेमासिसोऽघनिचयैर्विमुच्यते ८६
 संपूर्णमपिवैशाखेयोबहिःस्नानमाचरेत्
 विधिनामाधवंदेवमर्चयेत्सोपिपापहा ९०
 पुण्यतीर्थेष्वेव शेषेणस्नानदानक्रियादिभिः
 महापापैर्विमुच्येतमानवोमासिमाधवे ९१
 तावन्महापापचयःशरीरेशरीरिणस्तिष्ठतिनिर्विशंकः
 यावन्मुदाचोषसिमेषराशिमुपागतेमज्जतिनोदिनेशे ९२
 एवमाकर्णितस्तेषांविप्राणांवदतांमया
 अनेकदुरितांभोधितरणेपोतउत्तमः ९३
 अदूरेशिवदेहाचवर्ततेऽसौसरिद्वरा
 तत्रस्नातुंगमिष्येऽहतदाघौघवधायच ९४
 यदि तेरोचतेकांतेविरक्तंवामनोभवेत्
 तन्मयात्वंसमागच्छवैशाखस्नानहेतवे ९५
 अनित्यंजीवितमिदंयौवनंचातिसुंदरम्
 हेतुर्नरकवासस्यदुर्वारश्चसनोभवेत् ९६
 आराधितस्त्वयाहंचपातितोदुरितार्णवे
 महतामपियत्सत्यंदुष्टस्थितशरीरिणाम् ९७
 किमत्रबहुनोक्तेननविलंबोचितःक्षणः
 उद्धरिष्येऽपिभवतींविरक्तिर्यदितेहृदि ९८
 चित्रोवाच-
 स्वामिन्नदृष्टयोगेनतवसंगतिधर्मतः
 ध्रुवंविरक्तंमच्चेतोनिंद्यमेतद्भवंप्रति ९९
 नूनमेवंमयाशास्त्रेश्रुतंयत्साधुसंगमः
 अचिंत्यायैनमस्तस्यैततो नियतायैपुनः १००
 जातूकर्णउवाच-
 इतिभाष्यततस्तेनसमंचित्राययौतदा
 विद्यमानंधनंकिंचिदादायमुनिनोदिता १०१
 ततःपरंसोऽपिपुनर्द्विजन्मावैशाखमासेशिवदेहदेहम्
 अवापसस्त्रौचदिनेशमस्यैस्नानायसद्योऽथददौदयालुः १०२
 हृदयालुरयंविप्रःस्नापयामासतांतदा

यथोचितविधानेनचित्रामुच्चित्रभाषिणीम् १०३
 वैशाखस्नानमाहात्म्यंतत्रशुश्रावसामुदा
 पठमानेषुविप्रेषुपुराणानिपृथक्पृथक् १०४
 यस्यश्रवणमात्रेणक्षीयतेदुरितांधकः
 यथासूर्योदयेनैवतिमिरौघःप्रणश्यति १०५
 साशिवेशिवतनूजलेपुनःस्नानतोऽजनिकरेविधानतः
 स्नानतोविमलमानसोदयासूर्यकांतिरिवनिर्मलाबभौ १०६
 तत्रमज्जंतिरेवायांसेवायांनिरताहरेः
 वैशाखेविविधालोकालोकानंत्यमभीप्सवः १०७
 येनर्मदायामिहशर्मदायामशुद्धकायानपिशोधयंति
 विशेषतोमाधवमासिमर्त्याभवंतिमर्त्याधिपलोकलीलाः १०८
 आजन्मनोऽघस्मरणेनरेवानिहंतिदृष्टादशजन्मजंपुनः
 स्नाताकथंचिच्छतयोनिजातंसंसेवितायच्छतिरुद्रलोकम् १०९
 सकलंमाधवंमासंसाचित्रानर्मदाजले
 सस्त्रौकिंचिद्दौदानंशक्त्याविप्रेषुनित्यशः ११०
 सर्वपापहरंस्तोत्रंशृणोतिश्रद्धयाहरेः
 विप्राणांतत्रपठतांसंगादस्यद्विजन्मनः १११
 निमज्ज्यसामाधवमासिपूर्णेरेवाजलेतत्रमहीसुरेभ्यः
 अच्छिद्रमासाद्यथाविधानंतत्रापिचित्रापिचकारमासम् ११२
 कुटीरकतंतुनवंविधायसुदेवनामापिसभूमिदेवः
 उवासरेवासलिलेनिमज्जंश्चित्रोपरोधादनिशंदयातः ११३
 अथकालेनकियताकालधर्ममुपेयिवान्
 विप्रस्तदनुसाचित्राचिरेणैवमृतानृप ११४
 तेनमाधवमासस्यसुकृतेनतदैवसा
 पुत्रीतवाभवन्नूनमदृष्ट्वायमयातनाम् ११५
 तस्यकर्मविपाकोऽययदाप्तंभूपतेःकुलम्
 वैष्णवंविशदंवीरदुष्प्राप्यंपापकर्मभिः ११६
 दिव्यादेवीवरंनामजातंचास्यांनरोत्तम
 यच्चदत्तवतीचान्नभोग्यसौख्यसुखानिच ११७
 ब्राह्मणायपुरातस्मैगणिकात्वेऽपिसंगता

स्नात्वाचमाधवेमासिकिञ्चित्तत्रापियद्दौ ११८
तस्यदानस्यसाभुङ्क्तेस्नानस्यचफलोदयम्
पिबतेशीतलंतोयंमिष्टान्नंचतथानिशम् ११९
दिव्यान्भोगान्प्रभुञ्जानावर्ततेचप्रभोगृहे
भुञ्जतेविधिदत्तंचदुःखशोकादिपीडिता १२०
यत्पुरानरनारीणांगृहभंगरताऽभवत्
तस्यकर्मविपाकोऽयमस्याःकिञ्चिदुपस्थितः १२१
माधवस्नानमाहात्म्याद्विनैवयमयातनाम्
महापापापितेवीरसुंदरीसासुताभवत् १२२
एतत्तेसर्वमाख्यातंतवपुत्र्याविचेष्टितम्
सर्वजन्मभवंवीरकर्मदुष्कर्मसंभवम् १२३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेवैशाखमासमाहात्म्येचित्रोपाख्याने
द्विनवतितमोऽध्यायः ६२

त्रिनवतितमोऽध्यायः

नारदउवाच-

जातूकर्णवचश्चित्रमेवमाकर्ण्यभूपतिः
तमुवाचनमस्कृत्यज्ञानिनंमुनिमादरात् १
दिवोदासउवाच-
कथमेषाविमुच्येतदुःखादस्मान्मुनेधुना
जातूकर्णउवाच-
कथयामिमहत्पुण्यंयेनेयंसुखिताभवेत् २
अप्रकाशमपिप्रायःप्रवक्ष्यामितवाग्रतः
स्वल्पमप्यद्भुतंकर्मविकर्मशतनाशनम् ३
यथाहरेर्ध्यानबलेनपापंविनाशमायातिमहत्समग्रम्
प्रातस्तदामाधवमासदानस्नानेनघोरंविलयंप्रयाति ४
यथाहरेर्भीतिभयेननागानश्यंतिसर्वेनिचयास्तथैव
नूनंरवौमेषगतेविभातिस्नानेनतीर्थेचहरिस्तवेन ५
तेजसावैनतेयस्यपन्नगाइवपातकाः
विद्रवंतिचवैशाखस्नानेनोषसिनिश्चितम् ६

तस्माद्देयापिभूपालदिव्यादेवीपुनःस्वयम्
 कृत्वावैशाखश्रवणंश्रुत्वापापहरंस्तवम् ७
 भवित्रीभर्तुःसंयोगसुखसंभोगभागिनी
 सुदेवोऽपिसजातोस्तिपांड्यदेशाधिपोबली ८
 वैशाखमासिरेवायांस्नानपुण्येनभूपते
 तस्माएवसुतांदेहिविशुद्धांस्नानतस्तथा ९
 माधवस्यपुनःस्तोत्रंश्रवणान्माधवस्यच
 संदेहोनात्रकर्तव्योविचित्रंपश्यभूपते १०
 इहामुत्रफलंतस्यसमाख्यंपुण्यकर्मणः
 नारदउवाच-

इत्याकर्यैवमुदितोराजातमखिलंततः ११
 कारयामासतांपुत्रींजातूकर्णोदितंविधिम्
 वीरसेनेनतेनैवपांड्यदेशाधिपेनसा १२
 पुराजन्मैकसुहृदादिव्यादेवीविवाहिता
 बुभुजेभूरिविषयांश्चिरंसुचरितव्रता १३
 वीरसेनेनसुहृदापूर्वजन्मकृतेनच
 एतत्तेकिंचिदाख्यातमंबरीषसमासतः १४
 वैशाखस्नानमाहात्म्यंकिमन्यच्छ्रोतुमर्हसि १५

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्येचित्रोपाख्याने
 त्रिनवतितमोऽध्यायः ६३

चतुर्नवतितमोऽध्यायः

अंबरीषउवाच-

पापप्रशमनंस्तोत्रंश्रोतुमिच्छामितद्विभो
 यस्यश्रवणमात्रेणपापराशिर्विलीयते १
 धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मिश्चावितोऽस्मि शुभंविधिम्
 विकर्मोपार्जितंस्यश्रवणादेवहीयते २
 चित्रंकिमत्रमधुसूदनदैवतस्यमासस्यपुण्यसवनैरिहमाधवस्य
 स्नानैरवश्यविहितैरघराशिनाशःस्याद्यस्यनामपठनादपितस्यलोकः ३
 तदेवपुण्यंपरमंपवित्रंहृद्यंचलोकेसुकृतैकलभ्यम्

यदुच्यतेकेशवनामधेयंमन्येमुनेमाधवमासिभव्यम् ४
धन्यास्तुतेमाधवमासिनामस्मरंतियेऽहोमधुसूदनस्य
तस्यैवमेकिंचिदहोचरित्रंपुनःपवित्रंवदविश्वजन्यम् ५
सूतउवाच-

वचःसमाकर्ण्यहरिप्रियस्यप्रीतोमुनिस्तस्यनृपोत्तमस्य
समाधवस्नानसमुत्सुकोऽपिकथारसेनाहसमाधवस्य ६
नारदउवाच-

सत्यंमहीपालमिथोमुकुंदकथारसालापविधिर्विशुद्धः
त्वयासमंमाधवमासधर्मस्नानाधिकोऽयहरिदैवतेन ७
जीवितंयस्यधर्मार्थधर्मोह्यर्थमेवच
अहोरात्राणिपुण्यार्थंतमन्येवैष्णवंभुवि ८
किंचिद्वक्ष्यामि तेराजन्वैशाखस्नानजंफलम्
अस्मत्पितापिनोवक्तुमलंविस्तरतोऽखिलम् ९
यत्रमज्जनमात्रेणप्रेतामुक्तिमुपागताः
माधवेमासितेपापानर्मदासलिलेपरे १०
पुरातीर्थप्रसंगेनभ्रमन्कोपिमहीसुरः
मुनिशर्मेतिविख्यातोधर्मात्मासत्यवाञ्छुचिः ११
युक्तःशमदमाभ्यांचक्षांतिसंतोषसंयुतः
युक्तःसपितृकार्येषुश्रुतिस्मृतिविधानवान् १२
युक्तोमधुरवाक्येषुसंयुक्तोहरिपूजने
युक्तोवैष्णवसंसर्गेत्रिकालज्ञानवान्मुनिः १३
स्वकर्मणिरतोधीरोहृदयालुःप्रियाप्रियः
दयालुरतिमेधावीतत्त्वविद्ब्राह्मणप्रियः १४
माधवेमासिरेवायांस्नानार्थप्रतिसंचरन्
अग्रतःपंचपुरुषान्ददर्शातीवदुःखितान् १५
परस्परमसंसर्गकारिणःकृष्णविग्रहान्
वटच्छायामुपाश्रित्यसमासीनानवस्थितान् १६
पश्यंतोदिक्षुसर्वासुदुरितोद्विग्नचेतसः
तानालोक्यद्विजश्रेष्ठश्चित्तयामासविस्मितः १७
अत्रैतेकेनराभीताविपिनेदीनचेष्टिताः

चौरावाविकृताकारादृश्यंतेसंगभागिनः १८
 परस्परंचभाषंतःकृशाःकृष्णवपुःश्रियः
 यावदेवंसविप्राग्रयोविचारयतिधीरधीः १९
 तावदागम्यतेसर्वेदूरस्थामुनिमादरात्
 बद्धांजलिपुटाभूत्वाप्रणम्योचुरितिस्फुटम् २०
 पंचपुरुषाऊचुः -
 भव्यंभवंतंपुरुषोत्तमंवैविभ्राजमानंचरितेनमान्यम्
 मन्यामहेविप्रदयालुमुख्यंवाचंसमाकर्णयनोसिमैत्रः २१
 संतःप्रतिष्ठादीनानादैवादुद्भूतपापिनाम्
 आर्तानामार्तिहंतारोदर्शनादेवसाधवः २२
 अहंपांचालदेशीयःक्षत्रियोवीरवाहनः
 ब्राह्मणंहतवान्मोहाच्छरेणशब्दवेधिना २३
 शिखासूत्रविहीनस्तुतिलकेनविवर्जितः
 अटामिजगतीमेनांब्रह्मघ्नोऽहमितिब्रुवन् २४
 ब्रह्मघ्नायातिपापायभिज्ञामह्यंप्रदीयताम्
 एवंसर्वेषुतीर्थेषुभ्रमन्नत्रास्मिचागतः २५
 ब्रह्महत्यानमेद्यापिप्रयातिमुनिसत्तम
 एवंमेवर्षमेकंहिव्यतीतंकुर्वतोविभो २६
 दह्यमानस्यपापेनशोकाकुलितचेतसः
 चंद्रशर्मापरोविप्रोयोयंसंलक्ष्यतेद्विज २७
 गुरुघातीसतुब्रह्मन्मोहाकुलितमानसः
 मोहाकुलितचित्तत्वाद्गुरुघातकउच्यते २८
 निवसन्मागधेदेशेसंत्यक्तःस्वजनैस्ततः
 दैवादसावपिमुनेभ्रमन्निहसमागतः २९
 शिखासूत्रविहीनस्तुविप्रलिगविवर्जितः
 मयापृष्टस्तुवृत्तांतंसत्यमेवावदद्विजः ३०
 वसतायद्गुरोर्गेहेक्रोधाकुलितचेतसा
 महामोहगतेनापियथावैघातितोगुरुः ३१
 तेनपापेनदग्धोऽसौवर्ततेशोकपीडितः
 तृतीयोऽयपुनःस्वामिन्वेदशर्मासमाहितः ३२

सुरापोब्राह्मणोजातोमोहाद्वेश्याप्रसंगतः
पृष्ठोमयायमपिमेयथावृत्तंतथाब्रवीत् ३३
आत्मनश्चेष्टितंसर्वमनस्तापेनपीडितः
निरस्तःसर्वलोकैश्चभार्याबंधुजनैरपि ३४
तेनपापेनसंलिप्तोभ्रमन्नत्रायमागतः
चतुर्थोविधुरोनामवैश्योऽयगुरुतल्पगः ३५
मोहान्मासत्रयंयावद्वेश्याभूतांचमातरम्
बुभुजेसविदेहस्थांज्ञाततत्त्वस्ततश्चरन् ३६
दुःखितोऽभ्यागमद्भूमिंभ्रमन्निहमुनेपुनः
पंचमोऽयमहापापीपापिसंसर्गकारकः ३७
प्रत्यहंधनलोभेनस्तेयादिकृतवानघम्
वैश्योतिपातकैःक्रांतस्ततस्त्यक्तोजनैःस्वयम् ३८
निर्विण्णमानसोदैवान्नंदनामेहसंगतः
एवंपंचापिपापिष्ठाःस्थानमेकमुपागताः ३९
कःकस्यापिनसंपर्कभोजनाच्छादनादिभिः
नकारोतिमहाभागविनावार्ताद्विजोत्तम ४०
विशंत्येकासनेनैव न स्वपंत्येकसंस्तरे
एवंदुःखसमाक्रांतानानातीर्थेषुवैगताः ४१
नास्माकंपातकंधोरंप्रयातिमुनिसत्तम
दृष्ट्वाभवंतंदीप्यंतंप्रसन्नानिमनांसिनः ४२
वदंतिदुरितप्रांतंसाधोस्तेपुण्यदर्शनात्
उपायंवदनःस्वामिन्यथापापक्षयोहिनः ४३
ज्ञायतेकरुणोऽस्माभिर्विप्रवेदार्थवित्प्रभो
आर्तानांमार्गमाणानांपश्चात्तापमुपेयुषाम् ४४
मोहादवाप्तपापानांत्वमुद्धर्तासिनिश्चितम्
नारदउवाच-
तेषामिति वचःश्रुत्वामुनिशर्मा मुनिस्ततः ४५
इदमाहविचार्येतिकरुणावरुणालयः
मुनिशर्मोवाच-
यूयमज्ञानतःप्राप्तपातकाःसत्यभाषिणः ४६

अनुतापयुतास्तस्मादनुग्राह्यामयाधुना
 शृणुध्वंमेवचःसत्यमूर्ध्वबाहुर्वदाम्यहम् ४७
 यन्मयांगिरसःपूर्वश्रुतंमुनिसमागमे
 दृष्टंवेदेषुशास्त्रेषुश्रुतंगुरुमुखात्तथा ४८
 विष्णुनाराधितेनादौस्वयमुक्तंचतत्त्वतः
 नतृप्तिरशनादन्यानगुरुर्जनकादपि ४९
 नपात्रमन्यद्विप्रेभ्योनदेवःकेशवात्परः
 नगंगयासमंतीर्थनदानंसुरभीसमम् ५०
 नगायत्र्यासमंजाप्यंनद्वादश्यासमंव्रतम्
 नभार्ययासमंमित्रंनधर्मोदययासमः ५१
 नस्वातंत्र्यसमंसौख्यंगार्हस्थ्यान्नाश्रमोवरः
 नसत्यात्परश्चाचारो न संतोषात्परंसुखम् ५२
 नमाधवसमोमासोमहापापहरःपरः
 विधिनानुष्ठितोभक्त्यामधुसूदनवल्लभः ५३
 गंगादिषुचतीर्थेषुविशेषेणसुदुर्लभः
 प्रायश्चित्तानिसर्वाणिद्वादशाब्दमुखानिच ५४
 तावद्गर्जतिपापानियावन्नायातिमाधवः
 वैशाखमखिलंमासंयःस्नातिहरितत्परः ५५
 हरिपादसमुद्भूतेसलिलेविमलाशयः
 सएवसर्वपापानांहंतादृष्टस्तुपापिभिः ५६
 निजपापौघनिष्कृत्यैवक्तव्यंतस्यकिन्नरैः ५७
 मासेतुवैमाधवसंज्ञकेऽस्मिन्यःस्नातिपापैःसविमुच्यतेहि
 मेषस्थितेसंप्रतिनर्मदायाःशर्मप्रदेवारिणिवारिताघे ५८
 दुर्लभाहिमहानद्योमाधवेमासिसर्वशः
 ततोऽपिदुर्लभागंगारेवाचयमुनातथा ५९
 एतासुतिसृषुप्रायःप्राप्यैकामपिसादरम्
 यःस्नातिमाधवेमासिविपापःसहरिंब्रजेत् ६०
 तस्मादहोसहमयासुकृतैकसारेवैशाखमासिचभवंतउपेत्यरेवाम्
 मज्जंतुपातककृतोमुनिवृंदजुष्टेरेवाजलेनिखिलपापभयापहत्यै ६१
 एवमुक्तास्ततःसर्वेमुदितामुनिनासह

जग्मुस्तेपापिनोरेवांशंसंतोऽद्भुतकारिणीम् ६२
मुनिशर्मातोगच्छंस्तैस्तथानुगतोनरैः
ददर्शपथिसंत्रस्तान्पिशाचानष्टभीषणान् ६३
कुर्वतोविविधाञ्छब्दान्भ्रमंतोऽपिततस्ततः
ऊर्ध्वकेशोर्ध्वरक्तांश्चकृष्णदंतकृशोदरान् ६४
अरण्येकंटाक्रांतेवृक्षपानीयवर्जिते
सम्मुखंधावतोदृष्ट्वाभयसंविग्रमानसः ६५
नमोनारायणायेतिरक्षरक्षेतिचाब्रवीत् ६६
नारायणायेतिनमोभिधानमाकर्ण्यधर्मैकनिधानमुच्चैः
भवांतरेतेमनसापिशाचाययुर्निजादृष्टवशेनलब्धाः ६७
विनयान्वितमनसोमुनिशर्माविलोक्यतान्
उवाचमधुराभाषीकेयूयंविभूतानराः ६८
किंवाकेनकृतंकर्मयेनप्राप्ताचवैकृतिः
कथमेवंविधाःसर्वेदुःखिनोऽतीवभीषणाः ६९
प्रेताऊचुः -
क्षुत्पिपासार्दितानित्यंनानादुःखचयाकुलाः
कृतबुद्धेहृदिक्कूरानष्टसंज्ञाविचेतसः ७०
नजानीमोदिशःक्वापिमूढामानवघातिनः
तदेतद्दुःखमाख्यातमेतदेवासुखंपुनः ७१
प्रभातमिवसंभातिभास्करोदयदर्शनात्
श्रुत्वानारायणेत्युच्चैर्भाषितंतवकोमलम् ७२
दृष्ट्वाचदर्शनंविप्रशुद्धभावंगतावयम्
दर्शनेनैवतेविप्रनामश्रवणतोहरेः ७३
भवांतरमनुप्राप्तावयंप्राप्तादयालवः
विनाशयत्यपयशोबुद्धिंविशदयत्यपि ७४
प्रतिष्ठापयतिप्रायोनृणांवैष्णवदर्शनम्
अहंपर्युषितोनामसूचकोऽयद्वितीयकः ७५
शीघ्रगोरोधकश्चान्यःपंचमोयंचलेखकः
षष्ठोयमितिवाग्दुष्टःसप्तमोयंविदैवतः ७६
नित्यंयाजनकश्चायमष्टमःकष्टदायकः

मुनिशर्मोवाच-

प्रेतानां कर्मजातानां नामानि भवतां कुतः ७७

किं तत्कारणमुद्दिश्य येन यूयं सनामकाः

प्रेता ऊचुः -

मया स्वादु सदा भुक्तं दत्तं पर्युषितं द्विजे ७८

आज्ये सति निराज्यं च तेन पर्युषितोऽस्म्यहम्

मिथ्या मिथ्या परच्छिद्रमर्मान्वेषी स्वभावतः ७९

सूचयामास तेनासौ सूचकोऽशुचिरातुरः

शीघ्रं नश्यति विप्रेण याचितः क्षुभितेन वै ८०

एतत्कारणमुद्दिश्य शीघ्रगोद्विजसत्तम

गृहोपरि सदा स्वादु भुक्तमेतेन पापिना ८१

एकाकिना कुमनसा तेनासौ रोधकः स्मृतः

मौनेनापि स्थितो नित्यं पादेन लिखते महीम् ८२

अस्माकमपि पापिष्ठो लेखको लोकसंगतः

गुणिनो यं गुणान्द्वेष्टि निर्गुणे च गुणज्ञताम् ८३

असंज्ञे ज्ञानयोगी च वाग्दुष्टो सौततः स्मृतः

नास्ति क्व भावादनिशं पितृदैवतमानवान् ८४

न मन्यते च सत्कर्मपापस्तेन विदैवतः

सदा याचनको मिथ्या मिथ्या दौर्गत्यदर्शकः ८५

स भूतो द्वेजको लुब्धस्तेन याचनकस्त्वयम्

एभिः पूर्वकृतैः पापैर्भुक्त्वानरकयातनाम् ८६

प्रेतास्ते दर्शनादद्य पुनर्जाताः स्म सुस्थिताः

एतत्ते सर्वमाख्यातमात्मवृत्तांतसंभवम् ८७

प्रश्नं च यदि ते श्रद्धा पृच्छान्यत्कथयामिते

ब्राह्मण उवाच-

ये जीवा भुवितिष्ठन्ति सर्व आहारमूलकाः ८८

युष्माकमपि आहारं श्रोतुमिच्छामित्वतः

प्रेता ऊचुः -

शृणुष्वाहारमस्माकं सर्वसत्त्वविगर्हितम् ८९

यं श्रुत्वानिंदसे ब्रह्मभूयो भूयश्च नित्यशः

श्लेष्ममूत्रपुरीषेणयोषिदंगमलेनच ६०
 गृहाणित्यक्तशौचानितानिभुञ्जंतितत्रवै
 स्त्रीदग्धानिप्रकीर्णानिप्रकीर्णयस्कराणिच ६१
 कुत्सितानिमलेनापिप्रेतावैतत्रभुञ्जते
 माधवंयत्रनार्चतिस्त्रीजितानिगृहाणिच ६२
 दयाक्षांतिविहीनानिप्रेतास्तत्रैवभुञ्जते
 यत्राभद्रागृहेवाचःशौचहीनाश्चयोषितः ६३
 कलहोयत्रसततंप्रेतास्तेतत्रभुञ्जते
 नयत्रजामयोगेहेपूज्यंतेनवराःस्त्रियः ६४
 यत्रदुर्जनसंसर्गस्तत्रभोक्ष्यामहेवयम्
 नयत्रहरिसेवावानकथायत्रवैष्णवी ६५
 नयत्रवैष्णवीप्रीतिःप्रेतावैतत्रभुञ्जते
 येषामेवंगृहेप्रीताभुञ्जतेतेऽपिसत्वरम् ६६
 प्रेताभवंतिपापेननिजवंशविनाशकाः
 तस्यमेजायतेब्रह्मन्वदतोभोजनंनिजम् ६७
 अस्मात्पापतरंचान्यत्किंचिद्वक्तुंनशक्यते
 निर्विण्णःप्रेतभावेनपृच्छामित्वांदृढव्रतम् ६८
 यथानजायतेप्रेतोमुक्तिःप्रेतत्वतोयथा
 ब्राह्मणउवाच-
 एकादश्यादिभिःपुण्यैर्व्रतैरच्युतकीर्तनैः ६९
 देवतातिथिपूजाभिर्गुरुपूजादिभिस्तथा
 आचारैःसाधुचरितैःश्रुतिस्मृत्युदितैर्दिनैः १००
 एवंश्राद्धक्रियादानैर्यथाविधिविनिर्मितैः
 दयादानदमक्षांतिशीलशिष्टाभिवादनैः १०१
 इत्येवमादिभिर्धर्मैःप्रेतानस्युःकुलेऽपिवै
 गोविप्रतीर्थामरपर्वताग्रचनदीनदाश्चत्थतरूननेकशः १०२
 योवन्दतेबन्धुजनेविनीतःप्रेतो नलोकेभवतीहनूनम्
 क्रमादर्चयतेयुक्तोविशेषादपिमानवः १०३
 गंगादिपुण्यतीर्थेषुतस्यपुण्यमनंतकम्
 नाहंवर्षसहस्रेषुवक्तुंशक्तःस्वयंविभुः १०४

दर्शनादेवतस्यापिमुक्तःप्रेतत्वतोभवेत्
 ऊर्जमूर्जस्वलंमासमथदामोदरप्रियम् १०५
 तपसामुत्तमंमासंतपोमाधववल्लभम्
 वैशाखंमाधवंमासंमधुसूदनदैवतम् १०६
 उत्तमंसर्वमासानांयमेकंमुनयोविदुः
 येनैवसाधनेनस्यात्सर्वकृत्यंहिसाधितम् १०७
 ब्रह्मविद्यामताभ्येतिसालक्ष्मीर्विश्वकारिणी
 तस्यावासोयतोमासोमाधवोऽसौततःस्मृतः १०८
 नमाधवसमोदेवोयथादेवेषुनिश्चितम्
 तथामासेषुसर्वेषुनमासोमाधवप्रियः १०९
 तस्यमाधवमासस्यमाहात्म्यमपिभक्तितः
 श्रुत्वाविमुच्यतेप्रेतयोनिःकिंविधानतः ११०
 सतांसंभाषणादेवपुण्यतीर्थनिषेवणात्
 नारायणेतिपठनात्तन्नामश्रवणादपि १११
 मुच्यतेपातकैःसर्वैर्जनोभक्तिपरायणः
 यतिष्येतदहंप्रेताभवतामपिमुक्तये ११२
 परोपकारजंपुण्यंयतो नस्यान्मखैरपि
 प्रेतायामिततःस्नातुरेवावारिणिमाधवे ११३
 मासिमेषस्थितेभानावेतैरनुगतोनरैः
 पंचैवतेपुनर्मोहाज्जातपातकसंचयाः ११४
 स्नातुमायांतिवचसाममैवकरुणावतः ११५
 तावद्भवंतस्तुनिदेशतोमेतिष्ठंतुतत्रैववनेविशोकाः
 श्रीनर्मदावारिण्यावदेवगत्वानिजस्नानविधिंविहाय ११६
 निर्मायपुरुषानपिनामतस्मात्कुशस्वरूपानिहनर्मदाके
 विधानतोमाधवमासिदीनान्निमज्जयामीतिदयानिबद्धः ११७
 एवंदिनत्रयेणैवमुक्तिर्वःप्रेतयोनिः
 नदर्भबटुकस्नानमात्रेणैवनसंशयः ११८
 नारदउवाच-
 एवमुक्तस्ततस्तैस्तुप्रतीतैरपिपूजितः
 मुनिशर्माययावेतैरनुयातस्तुपंचभिः ११९

तत्रगत्वाततःप्रातःस्नात्वाकृत्वातथाविधिम्
 स्नापयामासतान्प्रेतान्नामतोदर्भनिर्मितान् १२०
 स्मृताश्चमुनिनातीर्थेस्नापितानामतस्तथा
 प्रेताःपुण्यवतातेनसद्योमुक्तादिवंययुः १२१
 तेपापिनःपंचयदैवरेवाजलेनिमग्नावचसैवतस्य
 श्रीमाधवेमासिविवर्णदेहाःसद्यःसुवर्णेकरुचोबभूवुः १२२
 पापप्रशमनंस्तोत्रंश्रावितामुनिशर्मणा
 समक्षंसर्वलोकानांजातास्तेवरकांतयः १२३
 तत्रस्थामानवास्तांस्तुविरजान्स्नानमात्रतः
 नस्पृशंतिचराजेंद्रपापिसंसर्गशंकथा १२४
 मुनिशर्मानुरोधेनततोधर्मप्रमाणतः
 सद्योदिव्याभवद्वाणीयदेतेविगतैनसः १२५
 स्नातानांमाधवेमासिमुकुंदहृदयात्मनाम्
 पापप्रशमनंस्तोत्रंशृण्वतामिहसादरम् १२६
 चित्रंकिमत्रयाशुद्धिर्जायतेपापसंचयात्
 सर्वेषामेवपापानांप्रायश्चित्तमिदंपरम् १२७
 यत्प्रातर्माधवेमासिभक्त्यातीर्थेऽवगाहनम्
 यतःप्रेतास्तुतेपापाःस्नापितानाममात्रतः १२८
 स्मृताःपुण्यवतातेनमोचितामुनिशर्मणा १२९
 इत्येवमाकर्ण्यगिरंनभःस्थामत्यद्भुतामाशुततोमनुष्याः
 शशंसुरेतानपिपंचपुण्यान्वैशाखमासंचमुनिंचरेवाम् १३०
 अथचाकर्ण्यभूपालःस्तवंदुरितनाशनम्
 यदाकर्ण्यनरोभक्त्यामुच्यतेपापराशिभिः १३१
 यस्यश्रवणमात्रेणपापिनःशुद्धिमागताः
 अन्येऽपिबहवोमुक्ताःपापादज्ञानसंभवात् १३२
 परदारपरद्रव्यजीवहिंसादिकेयदा
 प्रवर्ततेनृणांचित्तंप्रायश्चित्तंस्तुतिस्तदा १३३
 विष्णवेविष्णवेनित्यंविष्णवेविष्णवेनमः
 नमामिविष्णुंचित्तस्थमहंकारगतंहरिम् १३४
 चित्तस्थमीशमव्यक्तमनंतमपराजितम्

विष्णुमीडचमशेषाणामनादिनिधनंविभुम् १३५
 विष्णुश्चित्तगतोयन्मेविष्णुर्बुद्धिगतश्चयत्
 यच्चाहंकारकोविष्णुर्योविष्णुर्मयिसंस्थितः १३६
 करोतिकर्तृभूतोऽसौस्थावरस्यचरस्यच
 तत्पापं नाशमायातितस्मिन्नेवहिचिंतिते १३७
 ध्यातोहरतियत्पापंस्वप्नेदृष्टस्तुभावनात्
 तमुपेन्द्रं हंविष्णुं प्रणमामिनतिप्रियम् १३८
 जगत्यस्मिन्निरालंबेमधुसूदनमच्युतम्
 हस्तावलंबनंस्तोत्रंविष्णुं वंदे परात्परम् १३९
 सर्वेश्वरेश्वरविभोपरमात्मन्नधोक्षज
 हृषीकेशहृषीकेशहृषीकेशनमोस्तुते १४०
 नृसिंहानंतगोविंदभूतभावनकेशव
 दुरुक्तंदुष्कृतंध्यातंशमपापंनमोस्तुते १४१
 यन्मयाचिंतितंदुष्टंस्वचित्तवशवर्तिना
 अकार्य्यमघमत्युग्रंतच्छमंनयकेशव १४२
 ब्रह्मण्यदेवगोविंदपरमार्थपरायण
 जगन्नाथजगद्धातःपापंशमयमेऽच्युत १४३
 यच्चापराह्मेसायाह्मेमध्याह्मेचतथानिशि
 कायेनमनसावाचाकृतं पापमजानता १४४
 जानताचहृषीकेशपुंडरीकाक्षमाधव
 नामत्रयोच्चारणतःसर्वेयांतुममक्षयम् १४५
 शारीरंमेहृषीकेशपुंडरीकाक्षमानसम्
 पापंप्रशममायातुवाक्कृतंमममाधव १४६
 यद्भुजानःपिबंस्तिष्ठन्स्वपञ्जाग्रद्यदास्थितः
 अकार्षपापमर्थार्थकायेनमनसागिरा १४७
 महदल्पमपिप्रायोदुर्योनिनरकावहम्
 तत्पापंप्रशमंयातुवासुदेवस्यकीर्तनात् १४८
 परंब्रह्मपरंधामपवित्रंपरमंचयत्
 तस्मिन्प्रकीर्तितेविष्णौयत्पापंतत्प्रणश्यतु १४९
 यत्प्राप्यननिवर्त्तितैगंधस्पर्शादिवर्जिताः

सूरयस्तत्पदं विष्णोस्तत्सर्वं शमयत्वयम् १५०
पापप्रशमनं स्तोत्रं यः पठेच्छृणुयान्नरः
शारीरैर्मानसैर्वाग्जैः कृतैः पापैः समुच्यते १५१
मुक्तः पापग्रहादिभ्यो याति विष्णोः परंपदम्
तस्मात्पापे कृतं जप्यं स्तोत्रं सर्वाघमर्दनम् १५२
प्रायश्चित्तमघौघानां पठितव्यं नरोत्तमैः
प्रायश्चित्तैः स्तोत्रवरैर्व्रतैर्नश्यति पातकम् १५३
ततः कार्याणि संसिद्ध्यैतानि वैभुक्तिमुक्तये
पूर्वजन्मार्जितं पापमैहिकं च नरेश्वर १५४
स्तवस्य श्रवणादस्य सद्य एव विलीयते
पापद्रुमकुठारोऽघयं पापे धनदवानलः १५५
पापराशितमः स्तोमभानुरेषस्तवो नृप
मया प्रकाशितस्तुभ्यं तथालोकानुकंपया १५६
स्तवो योऽयमया प्राप्तो रहस्यं पितुरादरात्
इति हासमिमं पुण्यं यः शृणोति नराधिप १५७
तस्यापि पुण्यमाहात्म्यं वक्तुं शक्तः स्वयं हरिः
स्वस्तितेस्तु महाराज गंगायामथ सत्वरम् १५८
स्नातुं यामि समायातो मासोऽयमाधवो महान् १५९

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे नारदांबरिषसंवादे वैशाखमाहात्म्ये प्रेतो -
पाख्याने पापप्रशमनं नाम चतुर्नवतितमोऽध्यायः ६४

पंचनवतितमोऽध्यायः

सूत उवाच -

यातुं तमुद्यतं न त्वामुनिं राजा ततो मुदा
विधिं पप्रच्छ संक्षिप्तं स्नानदानक्रियोचितम् १

अंबरिष उवाच -

मुने वैशाखमासेऽस्मिन्कोविधिः किंतपोऽधिकम्
किंचदानं कथं स्नानं कथं केशवपूजनम् २
कृपया वद विप्रर्षे सर्वज्ञस्त्वं हरिप्रियः
विशेषतोऽपि पूजाया विधिं तीर्थपदे वद ३

नारदउवाच-

मेषसंक्रमणेभानोर्माधवेमासिसत्तम
महानद्यानदीतीरेनदेसरसिनिर्भरे ४
देवखातेऽथवास्नायाद्यथाप्राप्तेजलाशये
दीर्घिकाकूपवापीषुनियतात्माहरिस्मरन् ५
मधुमासस्यशुक्लायामेकादश्यामुपोषितः
पंचदश्यांचवावीरमेषसंक्रमणेऽपिवा ६
वैशाखस्नाननियमंब्राह्मणानामनुज्ञया
मधुसूदनमभ्यर्च्यकुर्यात्सुस्नानपूर्वकम् ७
वैशाखंसकलमासमेषसंक्रमणेरवेः
प्रातःसनियमःस्नास्येप्रीयतामधुसूदनः ८
मधुहंतुःप्रसादेनब्राह्मणानामनुग्रहात्
निर्विघ्नमस्तुमेपुण्यंवैशाखस्नानमन्वहम् ९
माधवेमेषगेभानौमुरारेमधुसूदन
प्रातःस्नानेनमेनाथयथोक्तफलदोभव १०
यथातेमाधवोमासोवल्लभोमधुसूदन
प्रातःस्नानेनमेतस्मिन्फलदःपापहाभव ११
एवमुच्चार्यतत्तीर्थेपादौप्रक्षाल्यवाग्यतः
स्मरन्नारायणंदेवंस्नानंकुर्याद्विधानतः १२
तीर्थप्रकल्पयेद्धीमान्मूलमंत्रमिमंपठन्
ॐ नमोनारायणायमूलमंत्रउदाहृतः १३
दर्भपाणिस्तुविधिवदाचांतःप्रणतोभुवि
चतुर्हस्तसमायुक्तंचतुरस्रंसमततः १४
प्रकल्प्यावाहयेद्गंगांमंत्रेणानेनमानवः
विष्णुपादप्रसूतासिवैष्णवीविष्णुदेवता १५
त्राहिनस्त्वेनसस्तस्मादाजन्ममरणांतिकात्
तिस्रःकोटयोर्द्धकोटीचतीर्थानांवायुरब्रवीत् १६
दिविभुव्यंतरिक्षेचतानितेसंतिजाह्नवि
नंदिनीत्येवतेनामवेदेषुनलिनीतिच १७
दक्षापृथ्वीचविहगाविश्वगाथाशिवप्रिया

विद्याधरीमहादेवीतथालोकप्रसादिनी १८
 क्षेमंकरीजाह्नवीचशांताशांतिप्रदायिनी
 एतानिपुण्यनामानिस्नानकालेप्रकीर्तयेत् १९
 भवेत्संनिहितातत्रगंगात्रिपथगामिनी
 सप्तवाराभिजप्तेनकरसंपुटयोजिते २०
 मूर्ध्निकृत्वाजलंभूपश्चतुर्वापंचसप्तवा
 स्नानंकृत्वा मृदातद्वदामंत्र्यतुविधानतः २१
 अश्वक्रांतेरथक्रांतेविष्णुक्रांतेवसुंधरे
 मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयादुष्कृतंकृतम् २२
 उद्धृतासिवराहेणविष्णुनाशतबाहुना
 नमस्तेसर्वलोकानांप्रभवारणिसुव्रते २३
 एवंस्नात्वाततःपश्चादाचम्यतुविधानतः
 उत्थायवाससीशुक्लेशुद्धेतुपरिधापयेत् २४
 ततस्तुतर्पणंकुर्यात्त्रैलोक्याप्यायनायवै
 ब्रह्माण्तर्पयेत्पूर्वविष्णुरुद्रंप्रजापतिम् २५
 देवान्यक्षांस्तथानागान्गंधर्वाप्सरसोसुरान्
 क्रूरान्सर्पान्सुपर्णाश्चतरुन्वैजंतुकान्खगान् २६
 विद्याधराञ्जलधरांस्तथैवाकाशगामिनः
 निराधाराश्चयेजीवाःपापकर्मरताश्चये २७
 तेषामाप्यायनार्थायदीयतेसलिलंमया
 कृतोपवीतीदेवेषुनिवीतीचभवेन्नरः २८
 मनुष्यांस्तर्पयेद्भक्त्याब्रह्मपुत्रानृषींस्तथा
 सनकःसनंदनश्चैवतृतीयश्चसनातनः २९
 कपिलश्चासुरिश्चैववोढुःपंचशिखस्तथा
 तेसर्वेतृप्तिमायांतुमद्दत्तेनांबुनासदा ३०
 मरीचिमंत्र्यंगिरसौपुलस्त्यंपुलहंक्रतुम्
 प्रचेतसंवसिष्ठंचभृगुंनारदमेवच ३१
 देवब्रह्मऋषीन्सर्वास्तर्पयेदक्षतोदकैः
 अपसव्यंततःकुर्यात्सव्यंजान्वाच्यभूतले ३२
 अग्निष्वात्तास्तथासौम्याहविष्मंतस्तथोष्मपाः

कव्यानलान्बर्हिषदस्तथावैचाज्यपाःपुनः ३३
 संतर्पयेत्पितृन्भक्त्यासतिलोदकचंदनैः
 यमायधर्मराजायमृत्यवेचांतकायच ३४
 वैवस्वतायकालायसर्वभूतक्षयायच
 उदुंबरायदध्रायनीलायपरमेष्ठिने ३५
 वृकोदरायचित्रायचित्रगुप्तायवैनमः
 दर्भपाणिस्तुविधिवत्पितृन्संतर्पयेत्ततः ३६
 पित्रादीन्नामगोत्रेणतथामातामहानपि
 संतर्प्यविधिनासर्वानिमंमंत्रमुदीरयेत् ३७
 येबांधवाबांधवायेयेऽन्यजन्मनिबांधवाः
 तेतृप्तिमखिलांयांतुयेऽस्मत्तस्तोयकांक्षिणः ३८
 आचम्यविधिवत्सम्यगालिखेत्पद्मग्रतः
 साक्षतैश्चसपुष्पैश्चसलिलारुणचंदनैः ३९
 अर्घदद्यात्प्रयत्नेनसूर्य्यनामानुकीर्त्तनैः
 नमस्तेविष्णुरूपायनमस्तेब्रह्मरूपिणे ४०
 सहस्ररश्मयेसूर्यनमस्तेसर्वतेजसे
 नमस्तेरुद्रवपुषेनमस्तेभक्तवत्सल ४१
 पद्मनाभनमस्तेऽस्तुकुंडलांगदभूषित
 नमस्तेसर्वलोकेशसुप्तानामुपबोधन ४२
 सुकृतंदुष्कृतंचैवसर्वपश्यसिसर्वदा
 सत्यदेवनमस्तेऽस्तुप्रसीदममभास्कर ४३
 दिवाकरनमस्तेस्तुप्रभाकरनमोस्तुते
 एवंसूर्यनमस्कृत्यसप्तकृत्वाप्रदक्षिणम् ४४
 द्विजंगांकांचनंस्पृष्ट्वापश्चाच्चस्वगृहंव्रजेत्
 आश्रमस्थांस्ततःपूज्यप्रतिमांचापिपूजयेत् ४५
 पूर्वभक्त्यैवगोविंदंगृहीचनियतात्मवान्
 पूजयेद्भक्तितोराजन्नुभयत्रयथाविधि ४६
 विशेषादपिवैशाखेयोऽचयेन्मधुसूदनम्
 सर्वसंवत्सरंयावदर्चितस्तेनमाधवः ४७
 माधवेमासिसंप्राप्तेमेषस्थेकर्मसाक्षिणि

केशवप्रीतयेकुर्यात्केशवव्रतसंचयम् ४८
 दद्यादनेकदानानितिलाज्यप्रभृतीन्यपि
 जन्मकोटिसमुद्भूतपातकांतकराणिच ४९
 जलान्नशर्कराधेनुतिलधेनुमुखानिच
 वित्तमानेनदेयानिदानानीप्सितसिद्धये ५०
 वैशाखंसकलमासंनित्यस्नायीजितेंद्रियः
 जपन्हविष्यभुंजानःसर्वपापैःप्रमुच्यते ५१
 एकभुक्तमथोनक्तमयाचितमतंद्रितः
 माधवेमासियःकुर्याल्लभतेसर्वमीप्सितम् ५२
 वैशाखेविधिनास्नानद्वयंनद्यादिकेबहिः
 हविष्यंब्रह्मचर्यंचभूशय्यानियमस्थितिः ५३
 व्रतंदानंजपोहोमोमधुसूदनपूजनम्
 अपिजन्मसहस्रोत्थंपापंदहतिदारुणम् ५४
 यथैवमाधवोध्यातोविनाशयतिकिल्बिषम्
 तथैवमाधवेस्नानंनियमेनविनिर्मितम् ५५
 तीर्थेचानुदिनंस्नानंतिलैश्चपितृतर्पणम्
 दानंधर्मघटादीनामधुसूदनपूजनम् ५६
 माधवेमासिकुर्वीतमधुसूदनतुष्टिदम्
 तिलोदकसुवर्णान्नशर्करांबरभूषणम् ५७
 पादत्राणातपत्रांबुकुंभान्दद्याद्विजातिषु
 त्रिसंध्यंपूजयेदीशंभक्तितोमधुसूदनम् ५८
 साक्षाद्विमलयालक्ष्म्यासमुपेतंसमाहितः
 सुवर्णतिलपात्रैश्चब्राह्मणाञ्छक्तितोबहून् ५९
 तर्पयेदुपात्रैर्योब्रह्महत्यांव्यपोहति
 वैशाखेमासियःस्नात्वाप्रातर्नद्यांसमाहितः ६०
 पूजयित्वाहरिंभक्त्यापुष्पैःकालोद्भवैःफलैः
 पूजयेद्ब्राह्मणंशक्त्यापाखंडालापवर्जितः ६१
 तर्पयेद्ब्रह्मगोदानैरत्नाद्यैर्धनसंचयैः
 अन्यद्वित्तंयथाशक्तिस्तोकंस्तोकंसमाचरेत् ६२
 पश्चाद्विनिःस्वःपुरुषोमाधवेमासिमाधवम्

पुष्पार्चनविधानेनपूजयेन्मधुसूदनम् ६३
 सर्वपापविनिर्मुक्तःपितृणांतारयेच्छतम्
 सजन्मशतसाहस्रंनशोकफलभागभवेत् ६४
 नचव्याधिभयंतस्यनदारिद्र्यंनबंधनम्
 सविष्णुभक्तोजायेतधन्योजन्मनिजन्मनि ६५
 यावद्युगसहस्राणिशतमष्टोत्तरंभवेत्
 तावत्स्वर्गेवसेद्वीरभूपतिश्चपुनर्भवेत् ६६
 भूपतेर्विविधान्भोगान्भुक्त्वाचैवयथासुखम्
 माधवस्यप्रसादेनमाधवेलीयतेततः ६७
 शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिसमासान्माधवार्चनम्
 वैदिकंतांत्रिकंवापिमिश्रकंपापनाशनम् ६८
 नह्यंतोऽनतपारस्यनांतःपूजाविधेर्नृप
 अथसंक्षिप्यचोच्येतयथावदनुपूर्वशः ६९
 वैदिकस्तांत्रिकोमिश्रःश्रीविष्णोस्त्रिविधोमखः
 त्रयाणामीप्सितेनैवविधिनाहरिमर्चयेत् ७०
 वैदिकोमिश्रकोवापिविप्रादीनांविधीयते
 तांत्रिकोविष्णुभक्तस्यशूद्रस्यापिप्रकीर्तितः ७१
 यथास्वनिगमेनोक्तंद्विजत्वंप्राप्यपूरुषः
 यजेच्चविधिवद्विष्णुंब्रह्मचारीसमाहितः ७२
 अर्चयेत्स्थंडिलेऽग्नौवासूर्येऽप्सुहृदिवाद्विजे
 द्रव्येणभक्तियुक्तेनस्वगुरुंतदनुज्ञया ७३
 पूर्वस्नानंप्रकुर्वीतधौतदंतोऽंगशुद्धये
 उभयोरपिचस्नानंमंत्रैर्मृद्ग्रहणादिना ७४
 संध्योपास्त्यादिकर्माणिवेदतंत्रोदितानिवै
 पूजांतिकल्पयेत्सम्यक्संकल्पंकर्मपावनम् ७५
 शैलीदारुमयीलौहीलेप्यालेख्याचसैकती
 मनोमयीमणिमयीप्रतिमाष्टविधास्मृता ७६
 चलाचलेतिद्विविधाप्रतिष्ठाजीवमंदिरम्
 उद्भासावाहनेनस्तःस्थिरायांमाधवार्चने ७७
 अस्थिरायांविकल्पःस्यात्स्थंडिलेतुभवेद्द्वयम्

स्नापनं त्वविलेप्यायामन्यत्र परिमार्जनम् ७८
 द्रव्यैः प्रसिद्धैर्देवेज्या प्रतिमादिष्वमायिनः
 भक्तस्य च यथा लब्धैर्भक्तिभावेन चैव हि ७९
 स्नानालंकरणं श्रेष्ठमर्चायामेव भूपते
 स्थंडिलेष्वपि विन्यासो वहावाज्यहुतं हविः ८०
 सूर्ये चाभ्यर्हणं श्रेष्ठं स्थंडिले सलिलादिभिः
 श्रद्धयोपहतं श्रेष्ठं हरौ भक्तेन वार्यपि ८१
 गंधो धूपः सुमनसो दीपोऽथ नानाद्यं च किंपुनः
 शुचिः संभृतसंभारः प्राग्दर्भैः कल्पितासनः ८२
 आसीनः प्रागुदग्वक्त्रो ह्यर्चायामथ सम्मुखः
 कृतन्यासः कृतन्यासां हर्यर्चापाणिना स्पृशेत् ८३
 कलशं प्रोक्षणीयं च यथा वदुपसाधयेत्
 तदद्भिर्देवयजनं द्रव्याण्यत्मानमेव च ८४
 प्रोक्ष्य पात्राणि त्रीण्यद्भिस्तैस्तैर्द्रव्यैस्तु सादयेत्
 पाद्यार्घ्याचमनीयार्थं त्रीणि पात्राणि दापयेत् ८५
 हतशीर्ष्णां च शिखया गायत्र्या चाभिमंत्रयेत्
 पिंडे वा य्वग्निं संसिद्धे हृत्पद्मस्थां परां विभोः ८६
 अरवीं जीवकलां ध्यायेन्नादांते सिद्धिभाविताम्
 तयात्मभूतया पिंडे व्याप्ते संपूज्य तन्मयः ८७
 आवाह्यार्चादिषु स्थाप्य न्यस्तांगांतां प्रपूजयेत्
 पाद्यार्घ्यस्नानार्हणादीनुपचारान्प्रकल्पयेत् ८८
 धर्मादिभिश्च नवभिः कल्पयित्वा सनं हरेः
 पद्ममष्टदलं तत्र कर्णिकाके सरोज्ज्वलम् ८९
 उभाभ्यां वेदतंत्राभ्यां हरेरुभयसिद्धये
 सुदर्शनं पांचजन्यं गदासीषु धनुर्हलम् ९०
 मुशलं कौस्तुभं मालां श्रीवत्संचानुपूजयेत्
 नंदं सुनंदं गरुडं प्रचंडं चंडमेव च ९१
 महाबलं बलं चैव कुमुदं कुमुदेक्षणम्
 दुर्गाविनायकं व्यासं विष्वक्सेनं गुरून् सुरान् ९२
 स्वेस्वे स्थानेष्वभिमुखान् पूजयेत् प्रोक्षणादिभिः

चंदनोशीरकपूरकुंकुमागुरुवासितैः ६३
 सलिलैस्त्रापयेन्मत्रैर्नित्यंवाविभवेसति
 स्वर्णधर्मानुवाकेनमहापुरुषविद्यया ६४
 पौरुषेणापिसूक्तेनसामनीराजनादिभिः
 वस्त्रोपवीताभरणपत्रस्त्रगंधलेपनैः ६५
 अलंकुर्वीतसप्रेमविष्णुभक्तोयथोचितम्
 पाद्यमाचमनीयंचगंधंसुमनसोक्षतान् ६६
 गंधधूपोपहार्याणिदद्याद्वैश्रद्धयार्चकः
 गुडपायससर्पीषिशष्कुल्यापूपमोदकान् ६७
 पायसंदधिसर्पिश्चनैवेद्यंसविकल्पयेत्
 अभ्यंगोन्मर्दनादर्शदंतधावाभिषेचनम् ६८
 अन्नाद्यंनृत्यगीतानिसर्वाणिस्युरथान्वहम्
 विधिनाविहितेकुंडेमेखलावर्तवेदिभिः ६९
 अग्निमाधायपरितःसमूहेत्पाणिनोदकम्
 परिस्तीर्याथपर्युक्ष्यदत्वाद्भ्यंयथाविधि १००
 प्रोक्षण्यासाद्यद्रव्याणिप्रोक्षयैवाज्यसेचनम्
 तप्तजांबूनदप्रख्यंशंखचक्रगदांबुजैः १०१
 लसच्चतुर्भुजंशांतंपद्मकिंजल्कवाससम्
 स्फुरत्किरीटकटककटिसूत्रवरांगदम् १०२
 श्रीवत्सवक्षसंभ्राजत्कौस्तुभंवनमालिनम्
 ध्यायन्नभ्यर्च्यदारुणिहविषासघृतानिच १०३
 प्रास्याज्यभागावाधारौदत्वाचाज्यप्लुतंहविः
 अभ्यर्च्याथनमस्कृत्यपार्षदेभ्योबलिहरेत् १०४
 मूलमंत्रंजपेद्ब्रह्मन्स्मरन्नारायणात्मकम्
 दत्वाचमनमुच्छिष्टंविष्वक्सेनायकल्पयेत् १०५
 मुखवासंतुसुरभिंतांबूलाद्यमुपाहरेत्
 उपगायन्गृणन्नित्यंकर्माण्यभिरवाक्षरैः १०६
 सत्कथांश्रावयज्छृण्वन्मुहूर्तक्षणिकोभवेत्
 स्तवैरुच्चावचैःस्तोत्रैःपौराणैःप्राकृतैरपि १०७
 स्तुत्वाप्रसीदभगवन्नितिवंदेतदंडवत्

शिरस्तत्पादयोःकृत्वाबाहुभ्यांचपरस्परम् १०८
 प्रपन्नपाहिमामीशभीतमृत्युग्रहार्णवात्
 इतिशेषान्हरेर्दत्ताञ्छिरस्याधायसादरम् १०९
 उद्वासयेच्चेदुद्वास्यंज्योतिर्ज्योतिषिचात्मनः
 अर्चादिषुपदंयत्रश्रद्धावांस्तत्रचार्चयेत् ११०
 सर्वभूतेष्व्वात्मनिचसर्वात्मानमवस्थितम्
 एवंक्रियायोगपथैःपुमान्वैदिकतांत्रिकैः १११
 अर्चयेच्चयतःसिद्धिंहरेर्विदत्यभीप्सिताम्
 तामर्चासंप्रतिष्ठाप्यमंदिरंकारयेद्दृढम् ११२
 पुष्पोद्यानानिरम्याणिपूजायात्रोत्सवादिकम्
 पूजादीनांप्रवाहार्थमहापर्वस्वथान्वहम् ११३
 क्षेत्रापणपुरग्रामान्दत्वासायुज्यतामियात्
 प्रतिष्ठयासार्वभौमंसंघनाभुवनत्रयम् ११४
 पूजादिनाब्रह्मलोकंत्रिभिस्तत्साम्यतामियात्
 तमेवनैरपेक्षेणभक्तियोगेनविंदते ११५
 भक्तियोगंसलभतेएवंयःपूजयेद्धरिम् ११६
 यत्कृष्णप्रणिपातधूलिधवलंतद्वर्ष्मतद्वक्षुभं
 तेनेत्रेतपसार्जितेसुरुचिरेयाभ्यांहरिर्दृश्यते
 साबुद्धिर्विमलेंदुशंखधवलायामाधवव्यापिनी
 साजिह्मामृदुभाषिणीनृपमुहुर्यास्तौतिनारायणम् ११७
 मूलमंत्रेणकर्तव्यंस्त्रीशूद्रैरपिपूजनम्
 श्रद्धयास्वगुरुद्विष्टमार्गेणान्यैश्चवैष्णवः ११८
 इदंतेसर्वमाख्यातंपावनंमाधवार्चनम्
 विशेषान्माधवेमासित्वमेतत्कुरुभूपते ११९
 सूतउवाच-
 इत्येवमाकर्ण्यवचोविचित्रंपुण्यंपवित्रंविधिनंदनस्य
 प्रणम्यबद्धांजलिराहराजासकौतुकीभागवतप्रधानः १२०
 अंबरीषउवाच-
 समस्तभूमीवलयेश्वरोऽहमव्याहताज्ञोविबुधप्रसेवी
 गोविंदपादांबुजदत्तचित्तःस्वचित्तसंतोषितभूमिदेवः १२१

विख्यातराजोचितवंशरत्ननिरंतरंधर्मरुचिर्यशस्वी
 सौंदर्यशौर्योदयदानशीलःसुपुत्रवानस्मिजितारिवर्गः १२२
 केनापिपुण्येनपवित्रबुद्धिर्जातोगहमीदृग्गुणसंतश्रीः
 इयंपुनःश्रीरिवपुण्यमूर्तिर्लब्धाकुतःकांतिमतीचकांता १२३
 इदंमेसुकृतंसर्वपुराजन्मनिचेष्टितम्
 समादिशमुनेसम्यक्सर्वज्ञोसिदयानिधे १२४
 नारदउवाच-

इयरूपवतीनामवेश्यासीदन्यजन्मनि
 सांप्रतंतवभार्यायासत्याचारातिसुंदरी १२५
 वेश्याधर्मेणवर्तेतयथोद्दिष्टेनभाविनी
 कुर्वतीकिलकर्माणिशुभानिद्विजशासनात् १२६
 देवदासइतिख्यातोहेमकारोभवानभूत्
 पूर्वजन्मनिवैतस्यारुचेर्भर्ताभुजंगमः १२७
 इयंभवंतंभजतेरुचीरूपवतीपुनः
 व्ययार्थमयनंधर्मस्थिताविज्ञानमुत्तमम् १२८
 आकर्ण्यचैकदाधर्मवैशाखस्नानसंभवम्
 चक्रेधर्मवतीतोयेस्नानंमेषगतेरवौ १२९
 दानंदत्तवतीदक्षावेश्यारूपवतीसदा
 ब्राह्मणायनमस्कारंभक्त्यादरपुरःसरम् १३०
 सतयादेवदासस्त्वंबोधितःस्नेहयंत्रितः
 कृतवान्बुद्धितःस्नानंमाधवेमासिसादरम् १३१
 तत्रत्रेतायुगस्यादौतृतीयामाप्यनिर्मलाम्
 सुवर्णकारंसोवाचदेवदासंतमादरात् १३२
 वेश्योवाच-

उत्तमंकुरुसौवर्णमधुसूदनमच्युतम्
 पूजयित्वायवैर्देवमेतैःसंतर्प्यचानलम् १३३
 ब्राह्मणायचदास्यामिब्राह्मणानामनुज्ञया
 दानमेतत्पुराणेषुकथ्यतेतत्रचाक्षयम् १३४
 अक्षयेतितृतीयासौब्राह्मणेभ्यःश्रुतंमया
 शुक्लावैशाखमासस्यतदक्षयफलप्रदम् १३५

अस्यांदास्यामितं हैमं मधुसूदनमव्ययम्

नारद उवाच-

इतितस्य वचः श्रुत्वामधुरं हैमकारकः १३६

चक्रे सुवर्णप्रतिमामच्युतस्यापि सुंदरीम्

सत्यभावेन धर्मार्थमिति चौर्यविवर्जितः १३७

यथोद्दिष्टस्य चंद्रस्य प्रतिमां लक्षणान्विताम्

ददौ सा च विधानेन स्नात्वा विप्राय सुंदरीम् १३८

पूजयित्वा ततस्तस्यामक्षयायां तिथौ नृप १३९

कालेन कियतावेश्यासामृताधर्मनिष्ठिता

देवदासोऽपि स ततो मृतः स्वीयायुषक्षये १४०

तेन पुण्येन भूपालहेमकारोऽन्यजन्मनि

सत्त्वं प्राप्तो महीं राजन्नशेषगुणसंयुतः १४१

सापि रूपवतीवेश्यातेन धर्मेण तेऽभवत्

नाम्ना कांतिमतीकांताप्रणयेन परिप्लुता १४२

विविधा वासनावीरकर्मणां पूर्वसंभवाः

विचित्रा गतयस्ता तज्ज्ञायंते न बुधैरपि १४३

तमेन माधवं मासं प्रतिकार्यं न संशयः

गोपितं तेन देवेन ब्रह्मणामाधवेन च १४४

असाधुसंगैरनवाप्तविद्यैरसंयतैराश्रमधर्महीनैः

अभूततीर्थैरकृतव्रतैस्तैर्न लभ्यते माधवमासधर्मः १४५

गोविंदकेशवमुकुंदहरेमुरारे लक्ष्मीनिवासमधुसूदनकृष्णविष्णो

वाणीवरानवदने वसतीति येषां वैशाखमासनियमो भवते न तेषाम् १४६

ये साधुसाधुवचनानि हिताधिकानि नाकर्णयन्ति च हरेश्चरितामृतानि

पश्यन्ति येन कमलापतिकेतनानि वैशाखमासनियमं न हितेलभन्ते १४७

शुश्रूषितान् गुरवो न वराय कन्यादत्ता समायसमये समलंकृता यैः

अध्यापितान् तनयाविनयादिधर्मवैशाखमासनियमं न हितेलभन्ते १४८

सूत उवाच-

इत्येवमादिश्य मुनिर्नरेशमामंत्र्यतं मंत्रविदग्रगण्यः

स्नातुं ययौ माधवमासि गंगामभ्यर्चितस्तेन तदा स विप्राः १४९

विधिं सराजापित तश्चकार वैशाखमासस्य मुनिप्रणीतम्

पत्न्यासमंपुण्यधियातमेवसंचिंतयँल्लोकपवित्रकीर्तिः १५०

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्येनारदांबरीष -

संवादेपंचनवतितमोऽध्यायः ६५

षण्णवतितमोऽध्यायः

ऋषयऊचुः -

सूतसूतमहाप्राज्ञजीवजीवशतंसमाः

यद्वयंपुण्यसमयंश्राविताजगतोहितम् १

वदभूयोऽपिभूयिष्ठंपिबामस्तावकंवचः

पायंपायनंतृप्यामोवयंसूततदुत्तमम् २

सूतउवाच-

अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम्

संवादमादिलोकस्यजगतांजगदीशितुः ३

षट्सहस्राणिचोच्छ्रायोविस्तारेणपुनस्त्रयम्

एवंनवसहस्राणियोजनानांविधायच ४

वामयादंष्ट्रयागृह्यउद्धृतादौवसुंधरा

दिव्यवर्षसहस्रंवैदंष्ट्रयाधारितामही ५

धर्माख्यानप्रसंगेनसोवाचविनयाद्विभुम्

पृथिव्युवाच-

एतेद्वादशमासावैषष्टिर्दिनशतत्रयम् ६

एषांकिमुत्तमंपुण्यंप्रियंचतवकेशव

पवित्रःकार्तिकोमासस्तुलासंस्थेदिवाकरे ७

मकरस्थेरवौमासःपुराणेपावनःस्मृतः

मेषस्थेमाधवोमासोभास्करेपठ्यतेबुधैः ८

मार्गशीर्षोऽपिमासानांपावनःपरिकीर्तितः

एवंमासाःपवित्रास्तेवासराःकेऽपकीर्तिताः ९

युगादयोयुगांताश्चतथाकल्पादयोऽपिच

सर्वेभ्योऽप्यधिकंमासमेतेभ्योवदपावनम् १०

सर्वयज्ञमयश्रीमन्नेकंनिश्चित्यमेवद

वराहउवाच-

विधिनाविधिनाचैवयेयजंतिनराधमाः ११
 माधवेमासिमांभक्त्यातैश्चपूज्योऽस्म्यहंसदा
 हिरण्याक्षोवरारोहेमाधवेतुमधुर्हत १२
 आदिदैत्यावुभावेतौहत्वात्वंतुसमुद्धृता
 त्रेतायुगेत्रयीधर्मोज्ञानवर्णव्यवस्थितिः १३
 माधवेमासिसंभूतातेनमेमाधवःप्रियः
 त्रेतायुगंतृतीयायांशुक्लायांमासिमाधवे १४
 प्रवृत्तंचत्रयीधर्माःप्रवृत्तास्तेप्रवर्द्धिताः
 अक्षयासोच्यतेलोकेतृतीयाहरिवल्लभा १५
 स्नानेदानार्चनेश्राद्धेजपेपूर्वजतर्पणे
 येऽचयंतियवैर्विष्णुंश्राद्धंकुर्वंतियत्नतः १६
 तेषांददाम्यहंसर्वयन्मनोऽभीष्टमुत्तमम्
 येददंत्यपिदानानिधन्यास्तेधार्मिकानराः १७
 येयजंतिहरेर्नित्यमध्वरैर्विविधैरपि
 माधवेयजतेयोमांतेभ्यस्तदधिकंफलम् १८
 स्नानंदानंजपोहोमस्तपोयज्ञव्रतादिकम्
 वैशाखेयत्कृतंदेवितस्यपुण्यफलंशृणु १९
 मन्वंतराणांकोट्यस्तुदशपंचचसप्तच
 मत्सान्निध्यगतास्तेपितिष्ठंतिभयवर्जिताः २०
 यद्यपिस्युर्ग्रहाःसर्वेक्रूराजन्मव्ययाष्टकाः
 प्रातःस्नानेनवैशाखेसर्वेसौम्याभवंतिते २१
 वैशाखेमासियोविप्रान्भोजयेद्भक्तितत्परः
 सिक्थेसिक्थेभवेत्तृप्तिःपितृणांयुगसंख्यया २२
 यच्छंतितत्रमधुराधिकभोजनानियेवायवाशनतिलोदकभोजनानि
 छात्रांबराणिचरणोचितरक्षणानिधन्यास्तएवपरितोषकराहिविष्णोः २३
 विशेषादिहदातव्यास्तिलामधुसमन्विताः
 धर्मायबृहतेदीर्घदुरितक्षयहेतवे २४
 एवंकृतेतुयत्पुण्यंप्राप्यतेमनुजैश्चतैः
 तत्कैर्गणयितुंशक्यंवर्षकोटिशतैरपि २५
 पुत्रपौत्रादिसंपत्तिदीर्घायूंषियथेप्सितम्

इहाप्रोतिपरत्रापिमामेवप्रतिपद्यते २६
 अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमञ्जनेन
 जनस्यतत्रोषसिपुण्यतीर्थेयथाविधानंश्रयतेतथावा २७
 यःपरित्यज्यवैशाखंव्रतमन्यदुपाचरेत्
 सकरस्थंमहारत्नंहित्वालोष्टंहियाचते २८
 सूतउवाच-

एवंसभगवान्पूर्वमादिदेवोवदद्विभुः
 माधवंमासमुद्दिश्यजगत्यांजगतीधरः २९
 किमत्रबहुनोक्तेननतदस्तिमहीसुराः
 यदप्राप्यंभवेन्मासिमाधवेमाधवार्चनात् ३०
 शृणुध्वंचपुरावृत्तमिहार्थेपरमाद्भुतम्
 ब्राह्मणस्यचसंवादंयमस्यचमहात्मनः ३१
 मध्यदेशेमहाग्रामोब्राह्मणानांबभूवह
 गंगायमुनयोर्मध्येयामुनस्यगिरेरधः ३२
 विद्वांसस्तत्रभूयिष्ठाब्राह्मणाश्चावसंस्तदा
 अथप्राहयमःकंचित्पुरुषंकृष्णपिंगलम् ३३
 रक्ताक्षमूद्ध्वरोमाणंकाकजंघाक्षिनासिकम्
 गच्छत्वंभोमहाग्रामंगत्वाब्राह्मणमानय ३४
 वसिष्ठगोत्रसंभूतंनामतोयज्ञदत्तकम्
 शमेनिविष्टंविद्वांसंयज्ञकर्मविशारदम् ३५
 नचान्यमानयेथास्त्वंसगोत्रंतस्यपार्श्वतः
 सहितादृग्गुणस्तेनतुल्योऽध्ययनजन्मना ३६
 आकृत्याचतथाचिह्नैःसमस्तेनैवसत्तमः
 तमानययथोद्दिष्टापूजाकार्याहितस्यमे ३७
 सगत्वाप्रतिकूलंतुचकारयमशासनम्
 तमेवमानयामासप्रतिषिद्धोयमेनयः ३८
 तस्मैयमःसमुत्थायपूजांकृत्वाचधर्मवित्
 प्रोवाचनीयतामेषसोऽन्यत्रानीयतामिति ३९
 सूतउवाच-

एवमुक्तेतुवचनेधर्मराजेनसद्विजः

उवाचधर्मराजंतंनिर्विण्णोगमनायवै ४०

ब्राह्मणउवाच-

कस्मादहमिहानीतःकस्मात्प्रेरयसेपुनः

गंतुंनैवोत्सहेतत्रमर्त्यलोकंपुनःप्रभो ४१

यमउवाच-

इहक्षीणायुषांपुंसांवासःपुण्यवतांभवेत्

अयंवैधर्मराजस्यलोकोधर्मःप्रकीर्तितः ४२

सौख्यभूमिरियंसर्वाधर्मराजोऽहमीश्वरः

पुण्यापुण्यानुसारेणजंतूनांसुखदुःखदः ४३

पापिनायमरूपोऽस्मिन्मृणानिरयदायकः

तथापुण्यवतांसौख्यस्वर्गदोधर्ममूर्तिमान् ४४

गच्छविप्रत्वमद्यैवनिलयंस्वंयथागतः

अद्यापिदशवर्षाणामायुस्तेपरिवर्तते ४५

क्षयेतवायुषःप्राप्तिर्लोकस्यास्यभविष्यति

प्रष्टव्यंचत्वयाह्यन्यत्पृच्छस्वप्रब्रवीमि ते ४६

ब्राह्मणउवाच-

यत्कृत्वासुमहत्पुण्यंस्वर्गःस्याद्ब्रूहितन्मम

सर्वस्यहिप्रमाणंत्वंधर्माधर्मविनिश्चये ४७

यदिदेवमयासम्यगंतव्यंनिजमंदिरे

तद्ब्रूहिकर्मणाकेनपतंतिनरकेनराः ४८

व्रजंतिकेनवैस्वर्गतत्सर्वकृपयावद

यमउवाच-

कर्मणामनसावाचायेधर्मविमुखानराः ४९

विष्णुभक्तिविहीनायेतेवैनिरयगामिनः

पश्यन्तिभेदबुद्ध्यायेब्रह्माणंशंकरंहरिम् ५०

विरक्ताविष्णुविद्यासुनरानिरयगामिनः

कुलदेशोचितंकर्मयस्त्यक्त्वान्यत्समाचरेत् ५१

कामाद्वायदिवामोहात्सयातिनरकंनरः

अयाज्ययाजकश्चैवयाज्यानांचविवर्जकः ५२

विरतोविष्णुविद्यासुसभुंक्तेनरकान्बहून्

अदत्त्वापितृदेवेभ्योविप्रेभ्योमर्त्यबंधुषु ५३
 सधनोम्रियतेपापः सयातिनरकान्बहून्
 सर्वाण्यन्नानिसिद्धानिपाकभेदं करोति यः ५४
 अवैश्वदेवंभुंजीतसयातिनरकंचिरम्
 बहुद्रोहेणभूतानांयेऽजयंतिधनं द्विज ५५
 धनवंतो निरयगादांभिकादुःखभागिनः
 नास्तिक्यादथवालोभान्मोहात्कालेयथोदिते ५६
 भक्त्यानश्राद्धदायेस्युः पच्यंतेनरकेषुते
 दीयमानस्यवित्तस्यब्राह्मणेभ्यस्तुपापकृत् ५७
 विघ्नमाचरतेयोऽसौनरोनिरयगोभवेत्
 सामान्यदक्षिणांलब्ध्वागृह्णात्येकोविमोहतः ५८
 नास्तिक्यभावनिरतो नरः स्यान्नरकालये
 असहिष्णुतयातस्यगुणानांकारणंभवेत् ५९
 महत्पापंसमुत्पन्नंकारणंनरकस्यतत्
 निर्दोषांसुहृदांभार्यात्यजन्कालेनयाति यः ६०
 नवहेतयशस्तेषांसनरोनरकेपतेत्
 अधर्मधर्ममितियोवदन्मोहवशंगतः ६१
 हैतुकोनास्तिकोयस्तुसनरोनिरयालयः
 मनसायोऽन्यभावेनवचसाचान्यथावदेत् ६२
 हृदयंकलुषंकुर्यात्सनरोनरकेवसेत्
 अवमन्यचयेयांतिभगवत्कीर्तनंनराः ६३
 तेयांतिनरकंघोरंतेनपापेनकर्मणा
 पश्यंतोभगवद्द्वारंनामशास्त्रपरिच्छदम् ६४
 अकृत्वातत्प्रणामादितेयांतिनरकौकसः
 विनापराधेननराःकृत्वापत्यधिवेदनम् ६५
 त्यजंतिसुकलत्रंयेतेयांतिनरकेनराः
 नशृणोतिगुरोर्वाक्यंधर्मशास्त्रंचयोनरः ६६
 परेषांचेतसःक्लेशकारीनिरयगोभवेत्
 पश्यतांबंधुबालानांप्रकर्षीमिष्टमश्नुते ६७
 सयातिनरकंघोरंकेवलोदरपूरकः

तुलामकरमेषेषुप्रातःस्नानंनयश्चरेत् ६८
 नद्यादिषुचनास्तिक्यस्तस्यस्यान्नरकालयः
 वैष्णवंजनमालोक्यनाभ्युत्थानं करोति यः ६९
 प्रणयादरतोविप्रसनरोनरकातिथिः
 काष्ठैर्वाशंकुभिर्वापिशूलैश्मभिरेवच ७०
 येमार्गाश्चैवरुंधंतितेवैनिरयगामिनः
 आद्यंपुरुषमीशानंसर्वलोकमहेश्वरम् ७१
 नचिन्तयंतियेविष्णुंतेवैनिरयगामिनः
 क्षेत्रवृत्तिगृहच्छेदंप्रीतिच्छेदंचयेनराः ७२
 आशाच्छेदंचकुर्वंतितेनरानरकौकसः
 आगताभोजनार्थंचब्राह्मणान्वृत्तिकर्षितान् ७३
 यःपरीक्षेतमूढात्मासज्ञेयोनरकातिथिः
 अनाथंवैष्णवंदीनंरोगार्तवृद्धमेवच ७४
 नानुकंपंतियेमूढास्तेवैनिरयगामिनः
 नियमांस्तुसमादाययेपश्चादजितेंद्रियाः ७५
 विलोपयंतितान्भूयस्तेवैनिरयगामिनः
 शृणुविप्रयथायांतिनराःस्वर्गदयालवः ७६
 समासेनैववक्ष्यामिकिंचित्तेगौरवादहम्
 येऽचयंतिहरिंदेवंजिष्णुंविष्णुंसनातनम् ७७
 नारायणमजंकृष्णंविष्वक्सेनंचतुर्भुजम्
 ध्यायंतिपुरुषंदिव्यमच्युतंयेस्मरंतिच ७८
 लभंतेतेऽच्युतस्थानंश्रुतिरेषापुरातनी
 इदमेवहिमांगल्यमिदमेवधनार्जनम् ७९
 जीवितस्यफलंचैतद्यद्दामोदरकीर्तनम्
 कीर्तनाद्देवदेवस्यविष्णोरमिततेजसः ८०
 दुरतानिविलीयंतेतमांसीवदिनोदये
 गाथांगायंतियेनित्यंवैष्णवींश्रद्धयान्विताः ८१
 स्वाध्यायनिरतानित्यंतेनराःस्वर्गगामिनः
 सर्वान्क्लेशान्परित्यज्यविष्णुमेवस्तुवंतिये ८२
 स्वधर्मनिरताधीरास्तेनराःस्वर्गगामिनः

वासुदेवजपासक्तानपिपापकृतोजनान् ८३
 नोपसर्पन्तितान्विप्रयमदूताश्चदारुणाः
 नान्यत्पश्यन्तिजंतूनांविहायहरिकीर्तनम् ८४
 सर्वपापप्रशमनंप्रायश्चित्तंद्विजोत्तम
 येयाचिताःप्रहृष्यन्तिप्रियंदत्वावदन्तिच ८५
 त्यक्तदानफलायेचतेनराःस्वर्गगामिनः
 वर्जयन्तिदिवास्वापंनराःसर्वसहाश्रये ८६
 पर्वण्याश्रयभूतायेतेमर्त्याःस्वर्गगामिनः
 द्विषतामपियेदोषान्नवदंतिकदाचन ८७
 कीर्तयन्तिगुणांश्चैवतेनराःस्वर्गगामिनः
 येपरेषांश्रियंदृष्ट्वानवितर्प्यन्तिमत्सरात् ८८
 प्रहृष्टाश्चाभिनंदन्तितेनराःस्वर्गगामिनः
 प्रवृत्तौचनिवृत्तौचश्रुतिशास्त्रोक्तमेवच ८९
 आदरन्तिप्रतीतायेतेनराःस्वर्गगामिनः
 यस्मिन्कस्मिन्कुलेजातादयावंतोयशस्विनः ९०
 सानुक्रोशाःसदाचारास्तेनराःस्वर्गगामिनः
 येपूताःपरदारांश्चकर्मणामनसागिरा ९१
 रमयन्तिनसत्त्वस्थास्तेनराःस्वर्गगामिनः
 सदाकर्मयथोक्तेनकुर्वन्तिविहितानिच ९२
 आत्मशक्तिंचविज्ञायतेनराःस्वर्गगामिनः
 मनोवाक्कायिकेधर्मेऽश्रद्धांयःकुरुतेसदा ९३
 साधूनांसंमतोयश्चसभवेद्देवतातिथिः
 वचोवेगंमनोवेगंयोवेगमुदरोद्भवम् ९४
 उपस्थवेगंसहतेस्वर्गजायतेनरः
 येषांगुणेषुसंतोषोवाणीयेषांश्रुतंप्रति ९५
 परमार्थेमतिर्येषांतेशिष्टाःस्वर्गगामिनः
 व्रतंरक्षन्तियेकोपाच्छ्रयंरक्षन्तिमत्सरात् ९६
 विद्यांमानापमानाभ्यामात्मानंतुप्रमादतः
 मतिंरक्षन्तियेलोभान्मनोरक्षन्तिकामतः ९७
 धर्मंरक्षन्तिदुःसंगात्तेनराःस्वर्गगामिनः

एकादश्यांचविधिवदुपवासपरायणाः ६८
 शुक्लेऽसितेचयेविप्रतेनराःस्वर्गगामिनः
 मातेवसर्वबालानामौषधंरोगिणामिव ६९
 रक्षार्थंसर्वलोकानांनिर्मितैकादशीतिथिः
 एकादशीसमंकिंचित्पादत्राणंनविद्यते १००
 तामुपोष्यविधानेनपुरुषाःस्वर्गगामिनः
 एकादशेन्द्रियैःपापंयत्कृतंभवतिद्विज १०१
 नरोनिर्द्धूयतत्तूर्णंप्रीतःस्वर्गतिमान्भवेत्
 अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच १०२
 एकादश्युपवासस्यकलांनार्हतिषोडशीम्
 एकतःक्रतवःसर्वेसर्वतीर्थतपांसिच १०३
 महादानादिदानानिव्रतंवैष्णवमेकतः
 वैष्णवव्रतजोधर्मोयज्ञादिसंभवः १०४
 एकत्रतुलितौधात्रातत्रपूर्वोभवेद्गुरुः
 हरिवासरभक्तानामच्युतानंतभाषिणाम् १०५
 नाहंशास्ताविशेषेणतेभ्योविप्रबिभेम्यहम्
 येषांपुत्रश्चपौत्रश्चएकादश्यामुपोषितः १०६
 सहात्मनासपुरुषाञ्छतमुद्धरतेबलात्
 उपोषणंततःकुर्यात्पक्षयोरुभयोरपि १०७
 एकादश्यांसपुरुषोभुक्तिमुक्त्येकभाजनम्
 जयाचविजयाचैवजयंतीपापनाशिनी १०८
 त्रिस्पृशावंजुलीचैवपक्षसंवर्धिनीवरा
 तिलदुग्धापराज्ञेयाअखंडद्वादशीतथा १०९
 मनोरथाख्याचपराभीमद्वादशिकातथा
 इत्येवमादयोभेदाद्वादश्याःसंत्यनेकशः ११०
 व्रतेष्वेतेषुयेशक्ताज्ञेयास्तेब्रह्मणिस्थिताः
 श्रोतारोधर्मशास्त्राणांधर्मप्रत्ययसंगताः १११
 प्रियंकराश्चबालानांस्वर्गलोकंव्रजंतिते
 मासिमास्येकदिवसेदर्शेश्राद्धव्रतानराः ११२
 तृप्यंतिपितरोयेषांतेधन्याःस्वर्गगामिनः

भोजनेषूपपन्नेषुभोज्यंयच्छंतिसादरात् ११३
 अभिन्नमुखरागेणशिष्टास्तेस्वर्गगामिनः ११४
 येभक्तिमंतोमधुसूदनस्यनारायणस्याखिलनायकस्य
 सत्येनहीनारजसापियुक्तागच्छंतितेनाकमनंतपुण्याः ११५
 वितस्तांयमुनांसीतांपुण्यांगोदावरींनदीम्
 सेवंतेयेशुभाचाराःस्नानदानपरायणाः ११६
 नतेपश्यंतिपंथानंनरकस्यकदाचन
 येनर्मदायामिहशर्मदायामञ्जंतितुष्यंत्यपिदर्शनेन ११७
 विधूयपापानिमहेशलोकंगच्छंतितेतत्रचिरंरमंते ११८
 स्नाताश्चर्मनदीतीरेत्रिरात्रंनियतानराः
 व्यासाश्रमेविशेषेणतेनरानाकिनःस्मृताः ११९
 गंगाजलेप्रयागेचकेदारेषुष्करेतथा
 व्यासाश्रमेप्रभासेचमृतास्तेविष्णुगामिनः १२०
 द्वारवत्यांकुरुक्षेत्रेयोगाभ्यासेनवामृताः
 हरिरित्यक्षरंवक्त्रेयेषांतेनपुनर्भवाः १२१
 त्रिरात्रमपियेविप्रद्वारवत्यांपुरिस्थिताः
 मञ्जंतिगोमतीतीरेधन्यास्तेकेशवप्रियाः १२२
 नरनारायणावासेत्रिरात्रंयेसमाश्रिताः
 मर्त्यलोकेचनंदायांधन्यास्तेकेशवप्रियाः १२३
 षण्मासमुषिताविप्रपुरुषोत्तमसंनिधौ
 तेनूनमच्युतात्मानोदृष्ट्वास्युरघहारिणः १२४
 अनेकजन्मार्जितपुण्यतोयेमञ्जंतितोयेमणिकर्णिकायाः
 नमंतिविश्वेशमवाप्यकाशींतेवैमयापीहभवंतिवंद्याः १२५
 पूजयित्वाहरियेतुभूमौदर्भतिलैःसह
 तिलान्विकीर्यलोहंचदत्वाधेनुंपयस्विनीम् १२६
 येमृताविधिवद्विप्रतेनराःस्वर्गगामिनः
 उत्पाद्यपुत्रान्संस्थाप्यपितृपैतामहेपदे १२७
 निर्मानिरहंकारायेमृतास्तेऽपिनाकिनः
 सैन्यान्निवृत्ताःसततंसंतुष्टाःस्वधनेनच १२८
 स्वभाग्येनोपजीवंतितेनराःस्वर्गगामिनः

श्लक्ष्णांवाणींनिराबाधामधुरोपायवर्जिताम् १२९
स्वागतेनाभिभाषंतेतेनराःस्वर्गगामिनः
शुभानामशुभानांचकर्मणांफलसंचये १३०
विपाकज्ञाश्चयेविप्रतेनराःस्वर्गगामिनः
धनधर्मप्रवृत्तानांधर्ममार्गानुयायिनाम् १३१
प्रोत्साहंवर्धयंतेयेमोदंतेदिवितेनराः
हेमंतेवह्निदोयश्चतथाग्रीष्मेजलप्रदः १३२
वर्षास्वाश्रमदाताचसस्वर्गेमोदतेचिरम्
पुण्यकालेषुसर्वेषुनित्यनैमित्तिकादिषु १३३
भक्त्यायःकुरुतेश्राद्धंसनूनंसुरलोकभाक् १३४
दानंदरिद्रस्यविभोःक्षमिद्वयूनांतपोज्ञानवतांचमौनम्
इच्छानिवृत्तिश्चसुखोचितानांदयाचभूतेषुदिवंनयंति १३५
द्विविधःकर्मसंबंधःपापपुण्यसमुद्भवः
सत्यमेवसमाश्रित्यक्रियतेह्यत्रनिर्णयः १३६
तपोध्यानसमायुक्तंतारणायभवांबुधेः
पापंतुपतनायोक्तंसत्यमेवनसंशयः १३७
बलेनपरिचारेणशौर्येणाभियुतस्यच
पुण्यहीनस्यवैपुंसस्तद्वलादिवलीयते १३८
उन्नतागिरिदुर्गेषुवृक्षाःसंतिसुपुष्टकाः
पतंतिवातवेगेनसमूलास्तुघनाअपि १३९
सत्यधर्मविहीनास्तेतथायांतियमालयम्
सामान्यंसर्वजंतूनांबलंधर्मस्तुकेवलः १४०
येनसंतरतेजंतुरिहलोकेपरत्रच
मयासर्वमिदंसम्यक्स्वर्गमार्गप्रदायकम् १४१
समासेनसमाख्यातंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि १४२
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्ये
षण्णवतितमोऽध्यायः ६६

सप्तनवतितमोऽध्यायः

ब्राह्मणउवाच-

एतन्मूर्खोऽपिजानातिशुभकर्मकरःपुमान्
 नयातिनरकंस्वर्गतथापापक्रियारतः १
 क्रतुभिर्विविधैरिष्टैर्व्रतदानजपादिभिः
 सत्येनाचारकुशलैःस्वर्गसौख्यमवाप्यते २
 विद्याचारधनोपेतैर्ऋषिभिर्वेदपारगैः
 प्राप्यतेपुण्ययोगेनयज्ञैर्नाकस्ततःक्वचित् ३
 वित्तेनचविनादानंबहुदातुंनशक्यते
 विद्यमानधनेनापिकुटुंबासक्तचेतसा ४
 अग्निहोत्रादयोधर्माविशेषेणकलौयुगे
 दुष्करादानधर्मोऽपिदुष्करोभगवन्मतः ५
 अल्पायासेनधर्मेणलभ्यतेधर्मसंचयः
 तन्मेविशेषतोब्रूहिधर्माधर्मप्रदर्शक ६
 तदेकंकथ्यतांधर्मसर्वधर्मोत्तमोत्तमम्
 कृतेनैकेनयेनेहसर्वपापक्षयोभवेत् ७
 धनंधान्यंयशोधर्ममायुर्येनाभिवर्त्तते
 मर्त्यलोकेऽपिसख्यंस्यात्स्वर्गोयेनाक्षयोभवेत् ८
 साक्षान्नारायणोयेनभक्तानामभयप्रदः
 तुष्येदस्यप्रसादेनकामःकरतलेस्थितः ९
 सर्वयज्ञतपोदानतीर्थसेवाधिकंफलम्
 लभ्यतेयेनयद्यस्तिवैवस्वततदादिश १०
 अनुग्राह्योह्यहंदेवयदिधर्मोपदेशतः
 सर्वधर्मक्रियासारंतदेकंकृपयावद ११
 पापानामनुरूपाणिप्रायश्चित्तानियद्यथा
 तथातथैवसंस्मृत्यकथितानिमनीषिभिः १२
 कर्तुंतानिनशक्यंतेदेवप्रत्येकशोनरैः
 सर्वपापहरंपुण्यमेकंचेदस्तिद्वद १३
 सूतउवाच-
 इत्युक्त्वाब्राह्मणश्रेष्ठोयमंधर्मस्वरूपिणम्
 तुष्टावप्रयतोभूत्वासूक्ष्मधर्माभिकामुकः १४
 ब्राह्मणउवाच-

नमस्तेसर्वशमननमस्तेजगतांपते
 नमोऽस्तुदेवरूपायस्वर्गमार्गप्रदायिने १५
 धर्मशास्त्रस्वरूपायधर्मराजनमोस्तुते
 त्वयाभूःपाल्यतेदेवाप्यंतरिक्षंचद्यौर्महः १६
 जनस्तपस्तथासत्यंसर्वस्वंपाल्यतेत्वया
 नत्वयारहितंकिंचिज्जगत्स्थावरजंगमम् १७
 विद्यतेत्वद्गृहीतंतुसद्योनश्यतिवैजगत्
 त्वमात्मासर्वभूतानांसतांसत्वस्वरूपवान् १८
 राजसानांरजस्त्वंचतामसानांतमस्तथा
 चतुष्पदांभवान्देवचतुःशृंगस्त्रिलोचनः १९
 सप्तहस्तस्त्रिधाबद्धोवृषरूपनमोस्तुते
 सर्वयज्ञमयोधर्मस्त्वयिविग्रहविग्रहः २०
 साक्षाद्दृष्टोसिलोकेशदेवतुभ्यंनमोनमः
 हृदिस्थःसर्वभूतानांपुण्यपापेक्षिताभवान् २१
 तेनशास्ताचभूतानांदातादेवप्रशासिता
 प्रवर्तकोहिधर्मस्यदेवदंडधरोभुवि २२
 सर्वधर्ममयंसारमेकंवदसुनिश्चितम्
 यमउवाच-
 परितुष्टोऽस्मितेविप्रस्तोत्रेणचविशेषतः २३
 तथाप्यागमधर्मेणमान्योसिममसत्तम
 यन्नकस्यचिदाख्यातंतद्गोप्यंपरमंमम २४
 सारमुद्धृत्यसर्वेषांयदेकंनिश्चितंमया
 महानिरयसंघातान्निर्वासनकरंपरम् २५
 अनारख्येयमपिब्रह्मन्वक्ष्येविनयतोषितः २६
 स्युर्मोहायचराचरस्यजगतस्तेतेपुराणागमा-
 स्तांतामेवहिदेवतांपरमिकांजल्पंतुकल्पेविधौ
 सिद्धांतेपुनरेकएवभगवान्विष्णुःसमस्तागम-
 व्यापारेषुविवेकिनाव्यतिकरंनीतेषुनिश्चीयते २७
 भवोब्रह्माचविष्णुश्चत्रयमेवत्रयीमता
 दीपोऽग्निर्वर्तिस्नेहैस्तुयथाविप्रतथाहरिः २८

समाराध्यहरिभक्त्यागोलोकान्प्राप्नुयाच्छुभान्
 आराधितेहरौकामाःसर्वेकरतलेस्थिताः २९
 दानमेवपरंश्रेष्ठंसर्वपुण्येषुवैद्विज
 दानेननश्यतेपापंसर्वदानेनलभ्यते ३०
 नित्यंनैमित्तिकंकाम्यमन्यदभ्युदयात्मकम्
 अन्यंचपरमंदानमितिपंचविधंस्मृतम् ३१
 प्रातर्मध्यापराह्नेषुत्रिषुकालेषुयत्नतः
 यत्किंचिदपिदातव्यंनित्यमेवप्रकीर्तितम् ३२
 शून्यंदिनंनकर्तव्यमात्मार्यहितमिच्छताम्
 यस्मिन्कुलेतुदत्तंयत्तत्रतत्रोपतिष्ठति ३३
 यःस्वयंभक्षयेन्मोहाददत्त्वाबुद्धिवर्जितः
 उत्पादयाम्यहंरोगंतस्यभोगनिवारणम् ३४
 तेषुकार्येषुसंतुष्टंबहुपीडाप्रदायकम्
 मंदानलेनसंयुक्तंद्वारंसंतापकारकम् ३५
 त्रिषुकालेषुनोदत्तंब्राह्मणेषुसुरेषुयैः
 स्वयंतुभुंजतेमिष्टंपापंतेस्तुमहत्कृतम् ३६
 प्रायश्चित्तेनरौद्रेणतानहंपरिशोधये
 उपवासैर्महीदेवकायशोषकरादिकैः ३७
 चर्मकारोयथाचर्मकुंडस्योपरिनिर्घृणे
 शोधयेच्चकशाद्यैश्चकुद्रव्यंस्फोटयेद्यथा ३८
 तथाहंपापकर्तारंशोधयामिनसंशयः
 औषधीनांसुयोगैश्चकषायैःकटुकैर्ध्रुवम् ३९
 उष्णोदकैश्चसंतापैर्वैद्यरूपेणनान्यथा
 अन्येभुंजंतितस्याग्रेभोगानन्यान्मनोगतान् ४०
 किंकरोमिसमर्थश्चनदत्तंदानमुत्तमम्
 महतारोगरूपेणतमेनंपरिवारयेत् ४१
 नित्यकालस्ययद्दानमात्मानंपापिभिर्यथा
 नदत्तंचमहीदेवश्रद्धयानिजशक्तितः ४२
 तथायातान्प्रधक्ष्येतानुपायैर्दारुणैःकिल
 नैमित्तिकंप्रवक्ष्यामिदानकालंतवाग्रतः ४३

महापर्वणिसंप्राप्तेतीर्थप्राप्तौतथैवच
पितुःक्षयाहदिवसेवैशाखादिषुयत्नतः ४४
मासेषुपुण्यकालेषुदानंनैमित्तिकंस्मृतम्
काम्यकालंप्रवक्ष्यामियद्दानंफलदायकम् ४५
व्रतादिकंसमुद्दिश्यकामनाफलकल्पितम्
यत्कामंकथितंसम्यक्सर्वाङ्गैरेवसंगतम् ४६
तस्यदानप्रभावेणभावनापरिभावितः
तादृक्फलंसमश्नातिमानुषस्तत्प्रसादनात् ४७
आभ्युदयंप्रवक्ष्यामियच्चयज्ञादिषुस्मृतम्
जातकर्मादिकार्येषुमौज्याद्युद्वाहकर्मसु ४८
प्रासादध्वजदेवानांप्रतिष्ठासुप्रयत्नतः
इत्यादिकंमहीदेवदानमभ्युदयात्मकम् ४९
प्रजावृद्धिकरंभोगयशःस्वर्गसुखप्रदम्
अंत्यं चैवप्रवक्ष्यामिशृणुदानंद्विजोत्तम ५०
कामस्यसंक्षयंज्ञात्वाजरयापरिपीडितः
दद्याद्दानानियत्नेनकुर्यादाशानकस्यचित् ५१
मृतेचमयिमेपुत्राजायाबांधवसोदराः
कथमेतेभविष्यन्तिमांविनासुहृदोमम ५२
अहंवित्तविहीनोवाकथंजीवन्पुनस्तथा
भविष्यामीतिविज्ञायनददातिहिकिंचन ५३
आशापाशशतैर्बद्धोभाग्यादेवकुमायया
मृत्युंप्रयातिमूढात्मारुदन्तिचततःसुताः ५४
दुःखेनपीडिताःकिंचिन्मोहेनाकुलचेतसः
स्वल्पमल्पंचवादानंकथंचित्कल्पयन्ति ५५
नतत्रास्मिन्गतेकालेमहादुःखगतेसति
विस्मरन्ति तदादानंलोभाद्दानददत्यपि ५६
मृतोऽयचपिताज्ञात्वास्नेहपाशोनिवर्तते
योऽसौमृतोमहीदेवममपाशैर्नियन्त्रितः ५७
तृष्णाक्षुधासमाक्रांतोबहुदुःखैःप्रपीडितः
पच्यतेनरकेघोरेचिरकालंनसंशयः ५८

तस्माद्दानं प्रदातव्यं स्वयमेव न संशयः
 कस्य पुत्राश्च पौत्राश्च कस्य भार्या धनं च वा ५९
 संसारे नास्तिकः कस्य स्वयंतस्मात्प्रदीयते
 पानमन्नं च तांबूलमुदकं कांचनं तथा ६०
 वसनं गांचभूमिं च च्छत्रपात्राण्यनेकधा
 फलानि भूमिदानानि विविधानि स्वशक्तितः ६१
 दातव्यानि महीदेवनात्र कार्या विचारणा
 तीर्थानां लक्षणं विप्रप्रवक्ष्यामि तवाग्रतः ६२
 सुतीर्थानि इयं गंगा भाति पुण्या सरस्वती
 रेवा च यमुना तापी नदी चर्मणवती तथा ६३
 सरयू च वरावेणी पूर्णा पापप्रणा शिनी
 कावेरी कपिला चान्या विशल्या विश्वतारिणी ६४
 गोदावरी समाख्याता तुंगभद्रा च गंडकी
 पापानां भीतिदानित्यं नदी भीमरथी स्मृता ६५
 देविका कृष्णगंगा च अन्यायाः सरितां वराः
 एतास्तु पुण्यकालेषु संति तीर्थान्यनेकशः ६६
 ग्रामे वा यदि वारण्येन ह्यः सर्वत्र पावनाः
 तत्र तत्रैव कर्तव्याः स्नानदानादिकाः क्रियाः ६७
 यदानज्ञायते नाम तस्य तीर्थस्य भो द्विज
 तत्रेत्युच्चारणं कार्यं विष्णुतीर्थमिदं महत् ६८
 तीर्थस्य देवता विष्णुः सर्वत्रापि न संशयः
 नारायणेति यन्नाम स्मरेत्तीर्थेषु साधकः ६९
 तस्य तीर्थफलं सम्यग्विष्णुना भैव जायते
 अज्ञातानां च तीर्थानां देवतानां न संशयः ७०
 विष्णुना भैव नामानि मानवः परिकीर्तयेत्
 सर्वास्तु सिद्धयः पुण्यास्तीर्थभूतास्तु सागरः ७१
 सरांसि मानसादीनि निर्भराः पल्वलादयः
 स्वल्पानद्योऽपि सर्वास्तास्तीर्थानि हरिनामतः ७२
 पर्वतास्तीर्थरूपाश्च यज्ञो यज्ञमही तथा
 ब्राह्मणाय त्रविद्वांसः कौतुकेनाप्यवस्थिताः ७३

तदेवतीर्थसुमहत्सर्वपापहरंस्मृतम्
 श्राद्धं च श्राद्धभूमिश्च देवशाला च होमभूः ७४
 यत्र वेदध्वनिः सम्यग्यत्र विष्णुकथाः शुभाः
 स्वगृहं पुण्यसंयुक्तं गोस्थानमपि पावनम् ७५
 यत्राश्वत्थतरुवने यत्रागारोपि पावनः
 एवमादीनि तीर्थानि पितामाता तथैव च ७६
 पच्यते यत्र धर्मार्थस्वयं तत्र गुरुः स्थितः
 साध्वी यत्रास्ति वैभार्या तत्र तीर्थं न संशयः ७७
 यत्र धर्मरतिर्नित्यं विद्वान्पुत्रः प्रवर्तते
 तत्र तस्य हितं तीर्थं तारणाय प्रतिष्ठितम् ७८
 इत्येवमादि तीर्थानि राजवेश्म तथैव च
 एवमादिषु तीर्थेषु पर्वयोगाद्विशेषतः ७९
 अनाराध्यहृषीकेशं सर्वदं सर्वदेहिनाम्
 कोपि क्वापि किमप्यत्र न लभेतेति निश्चितम् ८०
 अपत्यं द्रविणं दारास्तारहर्म्यं हयागजाः
 सुखानि स्वर्गमोक्षौ च न दूरे हरिभक्तितः ८१
 नारायणः परो देवः सत्यरूपो जनार्दनः
 त्रिधात्मानं स भगवान्ससर्ज परमेश्वरः ८२
 रजस्तमोभ्यां युक्तोऽभूद्रजः सत्त्वाधिकं विभुः
 ससर्जनाभिकमले ब्रह्माणं कमलासनम् ८३
 रजसा तमसा जुष्टं सरुद्रमसृजद्विभुः
 सत्त्वं रजस्तमश्चैव त्रितयं चैतदुच्यते ८४
 सत्त्वेन मुच्यते जंतुः सत्त्वं नारायणात्मकम्
 रजसा सत्त्वयुक्तेन भवेच्छ्रीमान्यशोधिकः ८५
 यद्वेदवाक्यं धर्मस्य समुद्दिश्योपसेवते
 तद्भुद्रमिति विख्यातं विशिष्टं गदितं नृणाम् ८६
 तेन राजा भवेत्लोके रजसा तमसा पुनः
 यद्धीनं रजसा धर्मकेवलं तामसं च यत् ८७
 तच्च दुर्गतिदं नृणामिह लोके परत्र च
 यो विष्णुः सस्वयं ब्रह्मा यो ब्रह्मा सस्वयं हरः ८८

देवास्त्रयोपियज्ञेऽस्मिन्निज्यादेवेषु नित्यशः
 योभेदं कुरुते तेषां त्रयाणां द्विजसत्तमः ८६
 स पापकारी पापात्मा अनिष्टांगतिमाप्नुयात्
 विष्णुरेव परं ब्रह्म विष्णुरेव जगद्द्विज ८७
 तस्यायं माधवो मासः प्रियः सर्वेषु कर्मसु
 कीर्त्यते हयमेधादि महाक्रतुफलप्रदः ८८
 तीर्थस्नानतपोदानजपयज्ञफलाधिकः ८९
 स्नानं विभाते नियमेन नद्यामनारतं मेषगतेरवौये
 कुर्वन्ति येऽस्मिन्नपि विप्रपूजां मद्दंडभाजो न हिते भवन्ति ९०
 हत्वा हत्वा किं करौघं पुरो मे लुप्त्वा लुप्त्वा चित्रगुप्तस्य लेख्यम्
 स्नात्वा स्नात्वा माधवे मासि तीर्थे पूर्वान् पूर्वानुद्धरन्तीह पापात् ९१
 इदं भयच्छेदकरं न तस्मात्प्रकाशनीयं परमं रहस्यम्
 निर्वासहेतुर्नरकालयस्य ममाधिकारक्षयकारणं तत् ९२
 भागीरथी नर्मदा च यमुना च सरस्वती
 विशोका च वितस्ता च विन्ध्यस्योत्तरतः स्थिताः ९३
 गोदावरी भीमरथी तुंगभद्रा च देविका
 तापी पयोष्णी विन्ध्यस्य दक्षिणास्तु प्रकीर्तिताः ९४
 द्वादशैतामहानद्यो नित्यं तेनावगाहिताः
 वैशाखे विधिना स्नानं नद्यां प्रातराचरेत् ९५
 सर्वाः समुद्रगाः पुण्याः सर्वे पुण्या न गोत्तमाः
 सर्वे चायतनाः पुण्याः सर्वे पुण्या वनाश्रयाः ९६
 तेनावगाहिता दृष्टाः प्रणता बहुसेविताः
 स्नानमर्द्धोदिते सूर्ये वैशाखे नियतश्चरेत् १००
 तस्य पुण्यं महीदेवकश्चिद्वक्तुं न शक्यते
 यदि वक्त्रसहस्राणां सहस्राणि भवन्ति हि १०१
 आयुश्च ब्रह्मणा स्वल्पं यदि स्याद् द्विजसत्तम
 तदा माधव मासस्य फलं कथयितुं भवेत् १०२
 महानिरयकर्षाग्निमाधवो माधवो यथा
 ब्रह्महत्यादिकं पापमगम्यागमनादिकम् १०३
 कामाकामकृतं पापमेति पातकमेव च

उपपापरहस्यंचसंकरीकरणंपरम् १०४
जातिभ्रंशकरंधोरमपात्रीकरणंतथा
मलावहंप्रकीर्णचवाङ्मनःकायसंभवम् १०५
माधवोनिर्दहेन्मासोविधिनासमुपासितः
कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच १०६
वसेद्विष्णुपुरेश्रीमान्माधवेयोऽचयेद्धरिम् १०७
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्ये
सप्तनवतितमोऽध्यायः ६७

अष्टनवतितमोऽध्यायः

सूतउवाच-
एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यभूसुरः
पुनःपप्रच्छमासस्यमाधवस्यविधिंशुभम् १
ब्राह्मणउवाच-
धर्मराजमहाभागसम्यग्गुह्यंप्रकाशितम्
माधवस्नानजंपुण्यंनराणांमुक्तिदंपरम् २
माधवंमाधवेमासिस्रात्वाप्रातःसमाहितः
कथंसंपूजयेद्देवकैःपुष्पैस्तद्विधिंवद ३
धर्मराजउवाच-
सर्वेषांपत्रजातीनांतुलसीकेशवप्रिया
पुष्करादीनितीर्थानिगंगाद्याःसरितस्तथा ४
वासुदेवादयोदेवावसंतितुलसीदले
सर्वदासर्वकालेषुतुलसीविष्णुवल्लभा ५
त्यक्त्वातुमालतीपुष्पंमुक्त्वाचसरसीरुहम्
गृहीत्वातुलसीपत्रंभक्त्यामाधवमर्चयेत् ६
तस्यपुण्यफलंवक्तुमलंशेषोऽपिनोभवेत्
अस्नात्वातुलसींछित्त्वादेवार्थंपितृकर्मणि ७
तत्सर्वंनिष्फलंयातिपंचगव्येनशुध्यति
दारिद्र्यदुःखभोगादिपापानिसुबहून्यपि ८
तुलसीहरतेक्षिप्रंरोगानिवहरीतकी

तुलसीकृष्णगौराख्यातयाभ्यर्च्यमधुद्विषम् ६
 विशेषेणहरेर्भक्तोनरोनारायणोभवेत्
 माधवंसकलंमासंतुलस्यायोऽचयेद्यतः १०
 त्रिसंध्यमधुहंतारंनास्तितस्यपुनर्भवः
 अलाभेपुष्पपत्राणामन्नाद्येनापिपूजयेत् ११
 शालितंडुलगोधूमैर्यवैर्वापिहरिसदा
 प्रातःस्नात्वाविधानेनमाधवेमाधवप्रिये १२
 पितृदेवमनुष्यांश्चतर्प्येत्सचराचरम्
 योऽश्वत्थमूलंवैसिंचेत्तोयेनबहुनासदा १३
 कुर्यात्प्रदक्षिणांतंतुसर्वदेवमयंततः
 योऽश्वत्थमर्चयेद्देवमुदकेनसमंततः
 कुलानामयुतंतेनतारितंस्यान्नसंशयः १४
 अलक्ष्मीःकालकर्णीचदुःस्वप्नोदुर्विचिंतितम्
 अश्वत्थतर्पणात्तातसर्वदुःखंविलीयते १५
 तर्पिताःपितरस्तेनतेनविष्णुःसमर्चितः
 योऽश्वत्थमर्चयेद्दीरोग्रहास्तेनैवपूजिताः १६
 श्वेताश्वपुष्पाणितथाशर्मीचहुताशनंचंदनमर्कबिंबम्
 अश्वत्थवृक्षंचसमालभेतततश्चकुर्यान्निजजातिधर्मान् १७
 कंडूयनंचगोग्रासंस्नात्वापिप्पलतर्पणम्
 कृत्वागोविंदपूजांचनसदुर्गतिमाप्नुयात् १८
 त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांवैशाख्यांचदिनत्रयम्
 सर्वाशक्तोपिविधिनानारीवापुरुषोपिवा १९
 पूर्वोक्तनियमैर्युक्तःप्रातःस्नात्वाचशक्तितः
 विमुक्तःपातकैःसर्वैःस्वर्गमक्षयमश्नुते २०
 वैशाख्यामपिशक्त्यावाभोजयेद्ब्राह्मणान्दश
 त्रिरात्रमुत्थितःस्नात्वासकृच्चप्रयतःशुचिः २१
 गौरान्वायदिवाकृष्णांस्तिलान्दौद्रेणसंयुतान्
 दत्त्वाद्वादशविप्रेभ्यस्तेनैवस्वस्तिवाचयेत् २२
 प्रीयतांधर्मराजोमेपितृन्देवांश्चतर्प्येत्
 यावज्जीवकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति २३

अयुतायुतंचतिष्ठेत्सस्वर्गलोकेयथासुखम्
 मामेवतुनपश्येत्सपूजितोऽखिलदैवतैः २४
 पाकान्नोदककुंभादिपितृदैवततुष्टये
 त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपूर्णायांचदिनत्रयम् २५
 योदद्याद्भक्तितोविप्रमहापापैःप्रमुच्यते
 सुवर्णतिलपात्रैस्तुब्राह्मणाञ्छक्तितोऽन्वहम् २६
 तर्प्येदुदपात्रैस्तुब्रह्महत्यांव्यपोहति
 वैशाख्यांपौर्णमास्यांचसृष्टाःकमलयोनिना २७
 तिलादेयाश्चभक्त्याचश्रेयःसंततिहेतवे
 इहार्थेचपुरावृत्तंतदाकर्णयसुव्रत २८
 फलंमाधवमासस्यपूर्णायांपरमाद्भुतम्
 मेषसंक्रममारभ्यतिथयस्त्रिंशदुत्तमाः २९
 सर्वयज्ञाधिकाःपुरायाःपुराणेषुप्रकीर्तिताः
 विशेषतोऽपितास्तिस्रःपवित्राःपापिदुर्लभाः ३०
 ततोपिपूर्णिमापुरायामाधवीमाधवप्रिया
 एषावाराहकल्पादितिथिराद्यामहाफला ३१
 पुरानारायणेनास्यामादिदैत्यौविमोहितौ
 हिरण्याक्षमधूविप्रपृथिवीचसमुद्धृता ३२
 त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपौर्णमास्यामयंविभुः
 क्रमादेतत्त्रयंचक्रेशुक्लेऽस्मिन्मासिमाधवे ३३
 ततःप्रभृतिविप्रेन्द्रविशेषादेवपूर्णिमा
 कल्पादिःपावनारख्याताकर्मणःकल्पसाक्षिणी ३४
 येनस्नानंनवैशाखेप्रातर्नियमशालिना
 किंतस्यजन्मनाविप्रनूनमात्मापकारिणा ३५
 त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपौर्णमास्यांविशेषतः
 अपिसम्यग्विधानेननारीवापुरुषोऽपिच ३६
 प्रातःस्नातःसनियमःसर्वपापैःप्रमुच्यते
 स्नानदानार्चनश्राद्धक्रियापुरयादिवर्जिता ३७
 यस्यातीताचवैशाखीसनूनंनिरयालयः
 नवेदेनसमंशास्त्रंनतीर्थगंगयासमम् ३८

नदानंजलगोतुल्यंनवैशाखीसमातिथिः
 जलधेनुंचयोदद्याद्वैशाख्यांविष्णुतत्परः ३९
 त्रयाणामपिदेवानांचतुर्थोऽयविशेषतः
 मातृहापितृहाचैवभ्रूणहागुरुतल्पगः ४०
 जलधेनुंसमालोक्यमुच्यतेसर्वपातकैः
 दशपूर्वान्परान्वंशयान्नरकात्तारयंतिते ४१
 जलधेनुंप्रयच्छंतिवैशाख्यांविधिनात्रये
 शर्कराफलतांबूलमुपानत्करपत्रिकाः ४२
 प्रयच्छंतिद्विजाग्रयेभ्योधन्यास्तेचात्रकीर्तिताः
 मणिकोदककुंभांश्चपक्वान्नहैमदक्षिणाम् ४३
 यःप्रयच्छतिवैशाख्यांसोऽश्वमेधफलंलभेत्
 अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ४४
 ब्राह्मणस्यचसंवादंप्रेतैःसार्द्धमहावने
 ब्राह्मणोधनशर्मासीन्मध्यदेशेपुरानघ ४५
 कुशाद्यर्थवनंयातोददर्शेदमथाद्भुतम्
 भीतोऽपश्यदसौप्रेतान्दुष्टांस्त्रीनतिदारुणान् ४६
 ऊर्ध्वकेशान्सरक्ताक्षान्कृष्णदंतान्कृशोदरान्
 कुर्वतोविविधारावान्धावतोपियतस्ततः ४७
 तान्दृष्ट्वाभयसंत्रस्तोब्राह्मणोविद्रुतोजवात्
 क्रंदमानास्ततस्तेपितमेवानुययुस्तदा ४८
 सधर्ष्यमाणस्तैःप्रेतैरुवाचमधुरंवचः
 धनशर्मोवाच-
 केयूयंवःकुतोऽवस्थाजातेतिनिरयोचिता ४९
 भयार्त्तमनुकंप्यमांदुःखितंत्रातुमर्हथ
 वैष्णवंबहुभृत्यंचनिःस्वंविप्रंवनागतम् ५०
 भवतामपिसश्रेयोनूनंदास्यतिकेशवः
 ब्रह्मरयोभगवान्विष्णुस्तुष्टोमय्यनुकंपया ५१
 अतसीपुष्पसंकाशोविष्णुःपीतांबरोहरिः
 यस्यश्रवणमात्रेणनाम्नोयातिमहातमः ५२
 अनादिनिधनोदेवःशंखचक्रगदाधरः

अक्षयःपुंडरीकाक्षःप्रेतमोक्षप्रदायकः ५३

यमउवाच-

नामश्रवणमात्रेणविष्णोस्तेपरितोषिताः

पिशाचाःपुण्यभावस्थादयादाक्षिण्ययंत्रिताः ५४

प्रीणितास्तस्यवचसातदादिष्टेननोदिताः

इदमूचुर्द्विजंप्रेताःक्षुत्तृष्णापूरपीडिताः ५५

प्रेताऊचु-

दर्शनेनैवतेविप्रनामश्रवणतोहरेः

भावमन्यमनुप्राप्तावयंजातादयालवः ५६

अपाकरोतिदुरितंश्रेयश्चयोजयत्यपि

यशोविस्तारयत्याशुनूनंवैष्णवसंगमः ५७

रसायनमयीशीतापरमानंददायिनी

नानंदयतिकंनामवैष्णवामृतचंद्रिका ५८

अयंकृतघ्ननामास्तिद्वितीयोऽयविदैवतः

अवैशाखस्तृतीयोऽयत्रयाणामपिपापकृत् ५९

सदैवानुष्ठितानेनपापेनातिकृतघ्नता

तेनास्यकर्मजंनामकृतघ्नाख्यंव्यवस्थितम् ६०

सुदासइतिनाम्नायंशूद्रोऽभूत्पूर्वजन्मनि

कृतघ्नस्तेनपापेनप्राप्तोऽवस्थामिमां द्विज ६१

अतिपापिनिधूर्तेचगुरुस्वाम्यहितेऽपिच

निष्कृतिर्विद्यतेविप्रकृतघ्नेनास्तिनिष्कृतिः ६२

नानानिरयसंघातंशरीरैर्यातनाक्षमैः

अनुभूयतांत्ववस्थामंत्यामेतांगतो द्विज ६३

अनेनान्नंसदाभुक्तमकृत्वादेवतार्चनम्

अदत्वागुरुविप्रेभ्यस्तेनैवायंविदैवतः ६४

अयंदशसहस्राणांग्रामाणामीश्वरोनृपः

हरिवीरइतिख्यातोनाम्नासीत्पूर्वजन्मनि ६५

रोषाहंकारनास्तिक्यैर्गुर्वाज्ञालंघनोद्यतः

अकृत्वैवमहायज्ञान्भुक्तवान्विप्रनिंदकः ६६

कर्मणातेनपापेनमहानरकसंकटम्

अनुभूयततःप्रेतोजातोनाम्नाविदैवतः ६७
 अवैशाखस्तृतीयोऽहत्रयाणामपिपापकृत्
 तेनमेकर्मजं नाम ब्राह्मणोऽहव्यवस्थितः ६८
 मध्यदेशे भवं नाम गौतमो गोत्रतोऽप्यहम्
 विप्रो वासपुरे वासीयज्वाऽसपूर्वजन्मनि ६९
 मया केवलमेवैकं श्रौतमार्गानुसारिणा
 उद्दिश्य माधवं देवं स्नातं मासिमाधवे ७०
 नदत्तं न हुतं किंचिद्वैशाख्यां चाविशेषतः
 नार्चितो मधुहातत्र तोषितानमनीषिणः ७१
 मणिकोदककुंभैश्च नदानैः पितृदेवताः
 तर्पितान तिलादत्ताः सक्षौद्राः श्रोत्रियेषु च ७२
 न पुष्पफलतां बूलचंदनव्यजनांबरैः
 विद्वांसो नार्चितास्तत्र पितृदेवततुष्टये ७३
 मयानैकापि वैशाखी पूर्णा पूर्णफलप्रदा
 स्नानदानक्रिया पूजा सुकृतैः परिपालिता ७४
 तने मे वैदिकं कर्म सर्वं चैव तु निष्फलम्
 ततोऽवैशाखनामाहं प्रेतो जातोऽस्मि सर्वतः ७५
 एतत्ते सर्वमाख्यातं त्रयाणामपि कारणम्
 त्वं नो भवसमुद्धर्ता पापाद्विप्रो सिवैयतः ७६
 विमुक्तं ब्रह्म तीर्थं च साधवः परमं यतः
 तारयंति महापापान्निरयेभ्योऽपि संश्रितान् ७७
 गंगादिपुण्यतीर्थेषु यो नरः स्नाति सर्वदा
 यः करोति सतां संगंतयोः सत्संगमो वरः ७८
 अथ वाममपुत्रोऽस्ति धनशर्मेति विश्रुतः
 तंगत्वा बोधय स्वाभिन्नस्मदर्थे कृतोद्यमः ७९
 कार्ये समुद्यमं कृत्वा परेषां समुपस्थिते
 पुष्कलं फलमाप्नोति यज्ञदानक्रियाधिकम् ८०
 यमउवाच-
 प्रेतवाक्यं तदा कर्ण्य धनशर्मातिदुःखितः
 सतं जनकमाज्ञाय पतितं निरये निजम् ८१

आत्मानमभितोनिदन्निदं वचनमब्रवीत्
 धनशर्मोवाच-
 अहंतवसुतः स्वामिन्गौतमस्य निरर्थकः ८२
 यस्तु पुत्रो न निस्तारं पितुः कुर्यादतं द्रितः
 आत्मानं पावयेन्नासावदाताद्रव्यवानिति ८३
 धर्मो हि गहनो ज्ञेयः प्रयत्नेनापि धीमता
 यथाममपिता च त्वमिमां प्राप्नोसि दुर्गतिम् ८४
 यदा च सुखसंतानं न मत्तः प्राप्तवानसि
 लोकयोः सुखसंताने तथा स तनयो मतः ८५
 द्वौ गुरुपुरुषस्येह पिता माता च धर्मतः
 तयोरपि पिता श्रेयान् बीजप्राधान्यदर्शनात् ८६
 किं करोमि क्व गच्छामि कथं तात गतिस्तव
 धर्मतत्त्वं न जानामि संश्रयामि भवद्वचः ८७
 प्रेत उवाच-
 शृणु पुत्र वचः सत्यं भाविनोऽथ स्य मे बलात्
 अथ पुण्येन केनापि भवित्री सुगतिर्मम ८८
 मया श्रौतानि कर्माणि कुर्वता किल गर्वतः
 अनादृतं गुरुवचो गुरुस्तत्रावमानितः ८९
 गुरुणामपमानेन प्रहर्षक्रोधविस्मयैः
 पुण्यानि क्षयमायां तियशांसीव हि दुर्नयैः ९०
 पौराणिकविधानेन कर्मश्रौता विरोधियत्
 केवलं वैदिकं कर्म कृतमज्ञानतो मया ९१
 पापे धनदवज्वाला पापद्रुमकुठारिका
 कृतानैकापि वैशाखीविधिना पुत्रपूर्णिमा ९२
 अब्रतायस्य वैशाखी सोऽवैशाखो भवेन्नरः
 दशजन्मानि च ततस्तिर्यग्योनिषु जायते ९३
 चिरं भुक्त्वा दुःखमंते प्रेतः पर्यायतो भवेत्
 लभते मानुषं जन्म कथंचिदपि दुर्लभम् ९४
 उपायं ते वदिष्यामि प्रेतमोक्षकरं परम्
 श्रुतवान्यदहं पूर्वजन्मनि स्वगुरोर्मुखात् ९५

गच्छपुत्रगृहंस्नात्वायमुनायांविधानतः
 अद्यतःसर्वगतिदाकल्पाद्यासाप्युपागता
 पश्चिमेऽहनिवैशाखीपितृदेवार्चनेहिता ६६
 पानीयमप्यत्रतिलैर्विमिश्रंसहोदकुंभान्नफलानिभक्त्या
 दद्यात्पितृभ्योभवतीहदत्तंश्राद्धंसदातेनसमासहस्रम् ६७
 वैशाख्यांपौर्णमास्यांयोभोजयेद्भूमिदेवताः
 सिक्थेसिक्थेभवेत्तृप्तिःपितृणांयुगसंख्यया ६८
 वैशाख्यांविधिनास्नात्वाभोजयेद्ब्राह्मणान्दश
 पायसंसर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ६९
 गौरान्वायदिवाकृष्णांस्तिलान्क्षौद्रेणसंयुतान्
 दत्त्वादशभ्योविप्रेभ्यस्तेनैवस्वस्तिवाचयेत् १००
 प्रीयतांधर्मराजेतिपितृन्देवांश्चतर्पयेत्
 यावज्जीवकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति १०१
 वैशाख्यांपौर्णमास्यांचसृष्टाःकमलयोनिना
 तिलादेयाश्चभक्त्याचस्पृश्याःसर्वांगतोद्विज १०२
 यस्तिलैर्यवसम्मिश्रैःस्नातिसर्वांगतस्तदा
 तस्यब्रह्माचधर्मोऽत्रददातिवरमीप्सितम् १०३
 प्रीतयेधर्मराजस्ययोदद्यादुदकुंभकान्
 सप्तसप्तकुलंतेनतारितंस्यान्नसंशयः १०४
 त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपूर्णायांभक्तितत्परः
 स्नात्वाजप्त्वातथाहुत्वादत्वासंपूज्यमाधवम् १०५
 यत्फलंजायतेपुत्रतदस्माकंप्रयच्छभोः
 नैतौपरिचितौप्रेतौहित्वास्वर्गतिमाश्रये १०६
 एतयोरपिपापस्यह्यंतोयंसमुपस्थितः
 यमउवाच-
 तथेत्युक्त्वागतःसर्वततश्चक्रेसवैद्विजः १०७
 प्रीतःपरमयाभक्त्यावैशाख्यांस्नानदानकृत्
 स्नातःसमुदितोभक्त्याप्राप्यमाधवपूर्णाम् १०८
 दत्त्वाबहूनिदानानितेभ्यःपुण्यंददौपृथक्
 तत्क्षणादेवतेसर्वेविमानस्थादिवंययुः १०९

तत्पुण्यदानयोगेनमुदिताद्विजसत्तम
 धनशर्मापिविप्रेन्द्रःश्रुतिस्मृतिपुराणवित् ११०
 भुक्त्वाभोगांश्चिरंकालंब्रह्मलोकमवाप्तवान्
 एषापुण्यतमातस्माद्वैशाखीविश्वपावनी १११
 कथ्यतेतुमयाविप्रसमासेनातिगौरवात् ११२
 धन्यास्तएवकृतिनश्चतएवजातालोकेतएवपुरुषाःपुरुषार्थभाजः
 येमाधवेमधुनिषूदनमर्चयन्तिप्रातर्निमज्ज्यनियमेनविशुद्धचित्ताः ११३
 योमाधवेमासिनरःप्रभातेस्नातःसमाराधयतेरमेशम्
 यमैरुपेतोनियमैरशेषैर्वृतोऽपिनूनंसनिहन्तिपापम् ११४
 तैरेवकालोविजितस्तएवनरेषुधन्याविगतैरसस्ते
 तएवगर्भेनविशन्तिभूयोमज्जन्तियेमाधवमासियुक्ताः ११५
 समाधवोगर्जतियज्ञयोगात्तपःक्रियादानविधानयोगात्
 यस्मिन्कृतंमासिकथंचिदल्पंपुण्यंपुनःस्यादिहकल्पतुल्यम् ११६
 मज्जतोहिमनुजस्यमाधवेमाधवार्चनकृतेदिनोदये
 तामसोपिजलबिंदुसंगमादंगमावहतिपावनंयतः ११७
 तानिदेहमधिरुह्यदेहिनस्तावदेवविचरन्त्यघानिच
 यावदेतिनसमाधवाह्वयःश्रीरमारमणवल्लभोविराट् ११८
 मेरुमंदरतुल्यानिपापान्युग्रायनेकशः
 दहतेमाधवोमासःस्नातोमाधववल्लभः १२०
 इदंसंक्षेपतःप्रोक्तंमयातेऽनुग्रहाद्विज
 वैशाखस्नानमाहात्म्यंश्रोतुःपापक्षयंकरम् १२१
 यस्तुश्रोष्यतिभक्त्यैनमितिहासंमयोदितम्
 सोऽपिपापविनिर्मुक्तो नमामालोकयिष्यति १२२
 ब्रह्महत्यादिपापानिबहुशोऽपिकृतान्यपि
 वैशाखस्यविधानेनतानिनश्यन्तिनिश्चितम् १२३
 त्रिंशत्पूर्वान्परांस्त्रिंशत्त्रिंशच्चैवपरावरान्
 वैशाखेविधिनास्नातो नरकादुद्धरेत्पितृन् १२४
 एकतःसर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसदक्षिणाः
 एकतोमाधवोमासोनियमादनुपालितः १२५
 यतोभगवतस्तस्यहरेरुत्कृष्टकर्मणः

प्रियोऽसौमाधवोमासःसर्वेभ्यःप्रवरोऽधिकः १२६

संशयंनोविधेहीतिमहीदेवकथंचन

वैशाखंप्रतिवैमासंसमासाद्यन्मयोदितम् १२७

इहार्थेयत्पुरावृत्तंतदाकर्णयचाद्भुतम्

अनारुख्येयमपीदंतेकथयिष्येकथानकम् १२८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्ये

अष्टनवतितमोऽध्यायः ६८

नवनवतितमोऽध्यायः

यमउवाच-

बभूवभूपतिःपूर्वख्यातोनाम्नामहीरथः

पूर्वपुण्यफलावाप्तप्रभूतैश्वर्यसंपदः १

केवलंकामकलनाललनाललितस्थितः

तदेकव्यसनासक्तिर्नधर्मार्थव्यवस्थितः २

मंत्रिणिन्यस्यराज्यश्रीर्बुभुजेविषयान्नृपः

सकामिनीसहचरोराज्यकार्यपराङ्मुखः ३

नप्रजानधनंधर्मनार्थकार्यचपश्यति

केवलंकामिनीकेलिकलनोचितवासनः ४

अथकालेनमहतापुरोधास्तस्यकश्यपः

वचःप्रोवाचतंधर्म्यमितिचेतस्यचिंतयत् ५

नवारयतियोमोहादधर्मान्नृपतिंगुरुः

सोपितत्पापभुक्तस्माद्बोधनीयःपुरोधसा ६

बोधितोऽप्यवजानातिसचेद्वाक्यंपुरोधसः

पुरोधास्तत्रनिर्दोषोराजास्यात्सर्वदोषभाक् ७

शृणुराजन्ममगुरोर्वचोधर्मार्थसंहितम्

अभिन्नार्थमुपेतार्थमिच्छारागादिवर्जितम् ८

अयमेवपरोधर्मोयद्गुरोर्वचसिस्थितिः

गुर्वाज्ञायालवोराज्ञामायुःश्रीसौख्यवर्द्धनः ९

नविप्रास्तर्पितादानैर्विष्णुर्नाराधितस्त्वया

नव्रतंनतपःकिंचिन्नतीर्थहिकृतंत्वया १०

हरिनामत्वयाकामवशगेननचिंतितम्
 हात्वयाभीरुसंगत्यानविद्वत्संगतिःकृता ११
 स्मरचामरवाहिन्योवल्लभाःकस्यनप्रियाः
 किंतुताःपवनोल्लोलकदलीदलवञ्चलाः १२
 तरंगतरलैरर्थैर्भोगैर्भूभंगभंगुरैः
 मुहूर्तपेयैस्तारुण्यैर्नृत्यंतेमहाशयाः १३
 किंविद्ययाचतपसाकिंत्यागेननयेनवा
 किंविविक्तेनमनसास्त्रीभिर्यस्यहतमनः १४
 एकएवसुहृद्धर्मोनिधनेष्वनुयातियः
 सर्वमन्यच्छरीरेणसमंनशंगमिष्यति १५
 धर्मशनैःसंचिनुयाद्वल्मीकमिवपुत्तिकाः
 धर्मेणहिसहायेनतमस्तरतिदुस्तरम् १६
 अनिलोल्लासितोत्तालजलकल्लोलचंचलम्
 किंनजानासिराजेंद्रनृणांजीवितविभ्रमम् १७
 विनयोरत्नमुकुटःसत्यधर्मौचकुंडले
 त्यागश्चकंकणोयेषांकिंतेषांजडमंडनैः १८
 मृतंशरीरमुत्सृज्यकाष्ठलोष्टसमंभुवि
 विमुखाबांधवायांतिधर्मस्तमनुगच्छति १९
 गम्यमानेषुसर्वेषुक्षीयमाणेतथायुषि
 जीवितेलुप्यमानेचकिमुत्थायनधावसि २०
 कुटुंबपुत्रदारादिशरीरंद्रव्यसंचयः
 पारक्यमध्रुवंकिंतुस्वीयेसुकृतदुष्कृते २१
 यदासर्वपरित्यज्यगंतव्यमवशेनते
 अनर्थेकिंप्रसक्तस्त्वंस्वधर्मनानुतिष्ठसि २२
 अविश्राममनालंबमपाथेयमदेशिकम्
 मृतःकांतारमध्वानंकथमेकोगमिष्यसि २३
 नहित्वांप्रस्थितंकश्चित्पृष्ठतोऽनुगमिष्यति
 सुकृतंदुष्कृतंचत्वांयास्यंतमनुयास्यति २४
 श्रुतिस्मृत्युदितंकर्मकुलदेशोचितंहितम्
 धर्ममूलंनिषेवस्वसदाचारमतंद्रितः २५

परित्यजेदर्थकामौ स्यातां चेद्धर्मवर्जितौ
 धर्मेण प्राप्यते सर्वमर्थकामादिकं सुखम् २६
 इंद्रियाणां जययोगं समातिष्ठेद्दिवानिशम्
 जितेन्द्रियो हि शक्नोति पथि स्थापयितुं प्रजाः २७
 अतिप्रगल्भललनाकटाक्षचपलाश्रियः
 विनये प्रणिधानेन चिरं तिष्ठति भूभुजाम् २८
 कामदर्पादिशीलानामविचारितकारिणाम्
 आयुषा सहनशयंतिसंपदो मूढचेतसाम् २९
 भूतिभिर्नष्टदृष्टाभिर्नृत्यंतेन महाशयाः
 नागताभिर्नयाताभिर्नदीभिश्चीयते बुधिः ३०
 व्यसनस्य च मृत्योश्च व्यसनं कष्टमुच्यते
 व्यसन्यधो धो ब्रजति स्वर्गाम्यव्यसनी नृपः ३१
 व्यसनानि दुरंतानि कामजानि विशेषतः
 त्यजतस्मान्महाराज कामंधर्मविरोधिनम् ३२
 जडानामविवेकानामसुराणां दुरात्मनाम्
 भाग्यभोग्यानि राज्यानि संत्यनीतिमतामपि ३३
 नैव स्थिराणि तानीह दुरितैरनुसेवितैः
 विलीयंते यथा वह्निर्गणैर्धनानि च ३४
 गच्छतस्तिष्ठतो वापि जाग्रतः स्वपतोऽपि वा
 नविचारपरंचेतो यस्यासौ मृत एव सः ३५
 उपदेष्टा श्रुतवतां गुरुरित्युच्यते यतः
 किंतु त्वासन्नविपदामुपदेशाः शिरोरुहाः ३६
 विषयज्वरमुत्सृज्य समयास्वस्थयाधिया
 युक्त्या च व्यवहारिण्या स्वार्थः प्राज्ञेन साध्यते ३७
 अशुभाच्चलितं याति शुभं तस्मादपीतरम्
 जंतोश्चित्तं च शिशुवत्तस्मात्तच्चालयेद्बलात् ३८
 उपधार्य मतिं राजन् वृद्धानां धर्मदर्शिनाम्
 नियच्छेत्परया बुद्ध्या चित्तमुत्पथगामियत् ३९
 न धनान्युपकुर्वति न मित्राणि न बांधवाः
 न हस्तपादचलनं न देशांतरसंगतम् ४०

नकायक्लेशवैधुर्यनतीर्थायतनाश्रयः
 केवलंतन्मनस्कस्यजपेनासाद्यतेपदम् ४१
 विषयेवर्तमानस्यतस्माच्चित्तस्यसंयमे
 यत्नंकुर्याद्बुधोराजन्ध्रुवंयंतेववाजिनाम् ४२
 तत्तत्कुर्याद्यतोराजन्भवतायेनवंचितः
 मुनिभिश्चफलैस्तैस्तैरतोप्याकर्णयाधुना ४३
 मुह्यतापिमनुष्येणप्रष्टव्याःसुहृदोबुधाः
 तेचपृष्टायथाब्रूयुस्तत्कर्तव्यंयथोचितम् ४४
 सर्वोपायेनकर्तव्योनिग्रहःकामकोपयोः
 श्रेयोऽथिनायतस्तौहिश्रेयोघातार्थमुद्यतौ ४५
 कामोहिबलवान्राजञ्छरीरस्थोरिपुर्महान्
 नतस्यवशगोभूयाज्जनःश्रेयोभिलाषुकः ४६
 यःकामोदेवदेवेनपुरातेनैवशूलिना
 ललाटवह्निनादग्धःकृतो नंगइतिस्थितिः ४७
 यदावांछत्यसौनारीनिहतुंसमनोभवः
 पुंसांकायंसमाश्रित्यस्वरूपंदर्शयत्यसौ ४८
 चिंत्यमानस्यवैपुंसोनार्यारूपंपुनःपुनः
 तमदृष्टंसमाश्रित्यनरमुन्मादयत्यसौ ४९
 तथैवोन्मादयत्येषयोषिदंगंसंशयः
 स्मरःसंस्मरणान्नामजातंतस्यततो नृप ५०
 यादृशस्तादृशोरंगोवस्त्रंवीरसमाश्रयेत्
 आत्मतेजःप्रकाशात्सोऽश्रुधारापेयतांब्रजेत् ५१
 नार्यारूपंसमारुह्यधीरंतमपिमोहयेत्
 पुरुषंतुसमाश्रित्यद्रावयत्येषयोषितम् ५२
 सएवसहजोराजन्नशरीरीशरीरगः
 शरीरकस्यापिविभोक्तृपापंविधीयते ५३
 यंप्राप्यातिपवित्राणिपंचगव्यहवींषिच
 अशुचित्वंक्षणांतिकोऽन्यस्यादशुचिस्ततः ५४
 जिघ्रन्नपिस्वदुर्गंधं पश्यन्नपिमलंस्वकम्
 नविरज्यतिलोकोऽयपीडयन्नपिनासिकाम् ५५

हृद्यान्नमन्नपानानियं प्राप्य सुरभीणि च
 अशुचित्वं प्रयांत्याशुकोऽन्यस्यादशुचिस्ततः ५६
 यस्योदरगतं चान्नं स्वं हिरूपं परित्यजेत्
 कृमिमिश्रम मेध्यत्वं शीघ्रं प्रजायते किल ५७
 तथापि देहे भूपालनिजरूपं परित्यजेत्
 शुनतां याति वै पश्चात्कृमिदुर्गंधिसंकुले ५८
 जायंते तत्र वै यूकाः कृमयो वानसंशयः
 सकृमिः कुरुते स्फोटं कंडूश्च परिदारुणः ५९
 व्यथामुत्पादयेद्भूयः सर्वाङ्गं परिचालयेत्
 नखाग्रैर्घृष्यमाणा सा कंडूः शांता प्रजायते ६०
 तद्वत्सुखं भवत्येव सुरतस्य न संशयः
 भुञ्जत्येवं रसान्मर्त्यः सुभक्षान् पिबते पुनः ६१
 तत्र स्थं पचते वह्निरपाने पातयेन्मलम्
 सारभूतोरसस्तत्र उद्रिक्तस्तु प्रजायते ६२
 निर्मलः शुद्धवीर्यस्तु ब्रह्मस्थानं प्रयाति च
 आकृष्टः स समानेन नीतस्तेनापि वायुना ६३
 स्थानं न लभते वीर्यं च चलत्वेन वर्तते
 प्राणिनां हि कपालेषु कृमयः संति पंच वै ६४
 द्वावेतौ कर्णमूले तु नेत्रस्थाने ततः पुनः
 कनिष्ठाङ्गुलिमाने न रक्तपुच्छाश्च भूपते ६५
 नवनीतस्य वर्णेन कृष्णपुच्छान संशयः
 तेषां नामानि भद्रं ते मत्तो निगदतः शृणु ६६
 पिङ्गली शृङ्गली नाम द्वौ कृमी कर्णमूलयोः
 शृङ्गली जङ्गली चान्यौ नेत्रयोरंतरस्थितौ ६७
 कृमीणां शतपंचाशत्तादृग्भूतान संशयः
 ललाटांतः स्थिताः सर्वे राजिकायाः प्रमाणतः ६८
 कपालरोगिणः सर्वे विकुर्वन्ति न संशयः
 अन्यमेवं प्रवक्ष्यामि प्राजापत्यो महाकृमिः ६९
 स तंडुलप्रमाणेन तद्वर्णेन संशयः
 केशद्वयं मुखे तस्य विद्यते शृणु भूपते ७०

प्राणिनांसक्षयाबुद्धिस्तत्क्षणाद्धिनसंशयः
 स्वस्थानेसंस्थितस्यापिप्राजापत्यस्यवैमुखे ७१
 तद्वीर्यरसरूपेणपततेनात्रसंशयः
 सुखेनपिबतेवीर्यतेनमत्तःप्रजायते ७२
 तालुस्थानंप्रभेद्यैवचंचलत्वेनवर्त्तते
 इडाचपिंगलानाडीसुषुम्नातत्रसंस्थिताः ७३
 स्वबलेनापितस्यैवकंपितानाडिकाक्षणम्
 कामकंडूर्भवेद्राजन्सर्वेषांप्राणिनांकिल ७४
 नरस्यस्फुटतेलिगंनार्यायोनिश्चभूपते
 स्त्रीनरौचप्रमत्तौतौगच्छतःसंगमंततः ७५
 कायेनकायंसंघृष्यमैथुनेनहिजायते
 क्षणमात्रंसुखंतत्रपुनःकंडूश्चतादृशी ७६
 सर्वत्रदृश्यतेवीरभावएवंविधःकिल
 विरसःपरिपाकोऽयविषयस्यनसंशयः ७७
 धर्मएवपुनःश्रेयान्विधिनासमनुष्ठितः
 धैर्यमालंब्यचततोधर्ममेवसमाचर ७८
 श्वासएषचपलःक्षणमध्येयोगतागतशतानिविधत्ते
 जीवितंतनुभृतांतदधीनंकःसमाचरतिधर्मविलंबम् ७९
 दशमीमपियातस्यचेतोनाद्यापिभूपते
 विषयेभ्योनिषिद्धेभ्योहाहानविरमेच्चलम् ८०
 नजातुकामःकामानामुपभोगेनशाम्यति
 हविषाकृष्णवर्त्मेवभूयएवाभिवर्द्धते ८१
 पुंश्चल्यापहतंचित्तंकश्चान्योमोचितुंक्षमः
 आत्मारामेश्वरमृतेभगवंतंचमाधवम् ८२
 तस्मात्सर्वनिष्फलत्वंप्रयातंकामकश्मलात्
 वयस्तेऽप्यधुनाभूपसमाचरहितंनिजम् ८३
 वदाम्यहंतवनृपहितंसर्वोत्तमोत्तमम्
 पुरोहितोयतस्तेऽहसदसत्कर्मभागपि ८४
 एकतःसर्वपुण्यानिपापनाशायपापिनाम्
 एकतोमाधवेमासोमाधवस्यप्रियःसदा ८५

ब्रह्महत्यासुरापानंस्तेयंगुर्वगनागमः
 महांतिपातकान्येवकीर्तितानिमुनीश्वरैः ८६
 तत्रयन्मनसाकायेव्रतेनापिकृतंनरैः
 नाशयेन्माधवोमासःसर्वपापतमोमहत् ८७
 दिवाकरइवध्वांतंनाशयेन्नृपसर्वशः
 तथाश्रीमाधवोमासस्तमाचरविधानतः ८८
 आजन्मनोऽपिविहितानिमहांतिराजन्धोराणितानिदुरितानिविहायमर्त्याः
 वैशाखमासविहिताचरणप्रभावपुण्येनतेहरिपुरंमुदितालभंते ८९
 यद्येकमपिवैशाखमाचरंतिविधानतः
 भावतःपापिनोऽप्यतेप्रयांतिहरिमंदिरम् ९०
 तस्मात्त्वमपिराजेंद्रमासेऽस्मिन्माधवेधुना
 प्रातःस्नात्वाविधानेनसमर्चयमधुद्विषम् ९१
 तंडुलस्ययथाचर्मयथाताम्रस्यकालिमा
 नश्यंतिक्रिययावीरपुरुषस्यतथामलः ९२
 जीवस्यतंडुलस्येवसहजोऽपिमलोमहान्
 नश्यत्येवनसंदेहस्तस्मात्कर्मोदितंकुरु ९३

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्ये
 नवनवतितमोऽध्यायः ९६

शततमोऽध्यायः

श्रीराजोवाच-
 क्षीरोदजलतुल्याभिःशीतलामलदृष्टिभिः
 तथ्याभिश्चविचित्राभिस्त्वयागीर्भिःप्रबोधितः १
 असागरोत्थंपीयूषमद्रव्यंव्यसनौषधम्
 त्वयाहंपायितःसौम्यभवरोगनिवारणम् २
 हर्षप्रदोनृणांपापहानिकृज्जीवनौषधम्
 जरामृत्युहरोविप्रसद्भिःकिलसमागमः ३
 यानियानिदुरापानिवांछितानिमहीतले
 प्राप्यंतेतानितान्येवसाधूनामेवसंगमात् ४
 यःस्नातःपापहरयासाधुसंगमगंगया

किंतस्यदानैः किंतीर्थैः किंतपोभिः किमध्वरैः ५
 निमज्ज्योन्मज्जतान्नृणां भवाब्धौ परमायनम्
 संतो धर्मविदः शांतानौ दृढे वाप्सु मज्जताम् ६
 यो मे भावः पुरा ह्यासीत्कामैकसुखलालसः
 दर्शनाद्वचनात्तेऽद्य विपरीतोऽभवद्विभो ७
 एकजन्मसुखस्यार्थे सहस्राणि विलोपयेत्
 प्राज्ञो जन्मसहस्राणि संचिनोत्येकजन्मना ८
 हाहा कामरसास्वादसुखलालसचेतसा
 मयामूढेन न कृतं किंचिदात्महितं द्विज ९
 अहो मे मनसो मोहो येनात्मा योषितां कृते
 पातितो व्यसने घोरे दुःखोदके दुरत्यये १०
 भगवन्परितुष्टोऽस्मि बोधितो वचनेन ते
 उपदेशप्रदानेन मामुद्धर्तुमिहार्हसि ११
 पुरा चरितपुण्योऽहं भवता बोधितोऽस्मि यत्
 त्वत्पादरजसा वापि विशेषादपि पावितः १२
 विधिं माधवमासस्य ब्रूहि मे वदतां वर
 सर्वपापक्षयकरो यस्त्वया परिकीर्तितः १३
 किंदानं तत्र किं स्नानं को देवो नियमास्तुके
 एतदा चक्ष्वविप्रर्षेदुरितोत्तारणाय मे १४
 यमउवाच-
 इत्येवमुक्तो भगवान्कश्यपः सदयानिधिः
 प्रोवाच वचनं विप्रधर्म्यं विश्वहितं शुभम् १५
 कश्यपउवाच-
 पूर्वापरसमाधानक्षमबुद्ध्या च ते नृप
 पृष्ठं प्राज्ञेन वक्तव्यं नाधमे पापमानसे १६
 पापप्रवृत्तस्य तथा दत्त्वा भूपशुभां मतिम्
 विद्यादानफलं सम्यक्प्राप्य तेनात्र संशयः १७
 नापृष्टः कस्यचिद्ब्रूयान्न चान्यायेन पृच्छतः
 जानन्नपि हि मेधावी जडवल्लोकमाचरेत् १८
 विदुषामपि शिष्याणां पुत्राणां च क्रियावताम्

अपृष्टमपिवक्तव्यं श्रेयः श्रद्धावतां हितम् १९
 सांप्रतं शुद्धहृदयोजातस्त्वं वचनान्मम
 पुराचरितपुराणेन केनापि च महीपते २०
 पापावस्थं शरीरं तद्गतं तव ममाश्रयात्
 श्रवणाद्धर्मशास्त्रस्य धर्मावस्थं तु तेऽभवत् २१
 पापावस्थमधर्मख्यं धर्मज्ञानविवर्जितम्
 अपरं सद्ब्रतं यद्धि विज्ञेयं तद्धि धार्मिकम् २२
 धर्माधर्मोपभोगाय तत्तृतीयमतीन्द्रियम्
 तत्त्रिभेदं शरीरं हि धर्मविद्भिरिहोच्यते २३
 यावता धर्मभोगश्च मुक्तिश्चैतत्त्रिभेदकम्
 पापावस्थं शरीरं तत्पापसंज्ञं तदुच्यते २४
 इदानीं गुरुभक्तिं च कुर्वतश्च वचोमम
 शृण्वतो धर्मरूपं तु शरीरं ते व्यवस्थितम् २५
 तेनैव शुद्धिरमला जाता धर्मक्रियोचिता
 दैवेन देहिनां नाम चेतांसि च रितानि च २६
 शरीराणि च पुष्यंतिकाले काले विपर्ययम्
 सांप्रतं भवतश्चेतो नूनं धर्मे प्रवर्तते २७
 तेन त्वां कारयिष्यामि माधवस्नानमुत्तमम्
 यमउवाच-
 ततस्तु कारितस्तेन कश्यपेन पुरोधसा २८
 सनृपो माधवे मासि स्नानं दानं च पूजनम्
 यथादृष्टं पुराशास्त्रे वैशाखस्नानजं विधिम् २९
 समुनिः प्रत्युवाचा सौभूपाय च यथोदितम्
 श्रावितः स्तोत्रसारं च पाठितो हरिमेधसः ३०
 श्रुतेयस्मिन्नधीते च स सम्यक्फलमाप्नुयात् ३१
 सकारितस्तेन विशुद्धभावो राजापि च क्रेविधिवत्तदानीम्
 श्रीमाधवे मासि विधानमीड्यंततो यथाकर्णितमादरेण ३२
 प्रातः स्नानं च पाद्यं च ह्यर्घ्यं च हरिपूजनम्
 नैवेद्यं भक्तिभावेन च कारसनृपोत्तमः ३३
 दानं यथानियमपालनमादरेण वैशाखमादिविदधाति विधानमेवम्

योभक्तितोऽन्वहमसौप्रतिवर्षमेवंकृत्वाप्रयातिहरिधाममहीसुराग्रचः ३४
 अथेतरेषुमासेषुकामिनीकुचकेलिवान्
 भोगैकलालसोभूयोभवत्येवंयथारुचि ३५
 नधर्मनियमंराजकार्येषुनविचारणम्
 करोतिकामवशगोहित्वामासंसमाधवम् ३६
 महतामपिविप्राग्रचदुर्निवार्योमनोभवः
 शरीरसहजोनूनमनादिर्वासनाक्रमः ३७
 केशकज्जलशालिन्योदुःस्पर्शालोचनप्रियाः
 यस्मादग्निशिखानार्योदहंतितृणवन्नरम् ३८
 घोरःशत्रुःशरीरस्थःपुंसांकामोयथोचितम्
 मोहधूममयःपापोनकेषामंधकारितम् ३९
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेवैशाखमासमाहात्म्येशततमोऽध्यायः १००

एकोत्तरशततमोऽध्यायः

यमउवाच-

अथकालकटाक्षेणलक्षितोनृपतिस्तदा
 मृतोऽतिरतिसेवोत्थक्षयक्षीणकलेवरः १
 नीयमानोयमगणैस्ताड्यमानोमुहुर्मुहुः
 क्रन्दमानोमहारावान्सस्मरन्निजपातकम् २
 विष्णुदूतैःसमागम्यताडयित्वाममानुगान्
 धर्मवानयमित्युक्त्वाविमानमथरोपितः ३
 नीतोहरिपुरंभूपःस्तूयमानोऽप्सरोगणैः
 प्रातःस्नानेनवैशाखमासस्यक्षीणपातकः ४
 अथधर्मविहीनोऽयमितिमत्वाचतैःपुनः
 देवदूतैर्निदेशेनविष्णोर्भूमिपतिस्तदा
 अदूरादेवनिरयवर्त्मनाससमाहितः ५
 सगच्छन्नपिशुश्रावजीवानांक्रंदतांपुनः
 निरयेपच्यमानानामारावंविविधंतदा ६
 पापिनांक्वथ्यमानानामाक्रंदमतिदारुणम्
 श्रुत्वाविस्मयवान्विप्रराजाभूदतिदुःखितः ७

प्रोवाचदूताः किमयमाक्रंदोदारुणः श्रुतः
 पुनर्नश्रूयते तन्मेकारणं वक्तुमर्हथ ८
 दूता ऊचु-
 जंतवस्त्यक्तमर्यादाः पापास्त्वाचारवर्जिताः
 निरयेषु च घोरेषु तामिस्रादिषु पातिताः ९
 कृतपातकिनस्त्वत्रप्राणत्यागादनंतरम्
 याम्यपंथानमाश्रित्य दुःखमश्नन्ति दारुणम् १०
 यमस्य पुरुषैर्घोरैः कृष्यमाणा इतस्ततः
 अंधकारे निपतिता भक्ष्यन्ते ह्यतिदारुणैः ११
 श्वभिः शृगालैः क्रव्यादैः काककंकबकादिभिः
 अग्नितुंडैर्वृकव्याघ्रैर्भुजगैर्वृश्चिकादिभिः १२
 अग्निना दाह्यमानाश्च तुद्यमानाश्च कंटकैः
 क्रकचैः पाटयमानाश्च पीडयमानाश्च तृष्णया १३
 क्षुधया बाध्यमानाश्च घोरैर्व्याधिगणैस्तथा
 पूयशोणितगंधेन मूर्छ्यमानाः पदे पदे १४
 क्वाथ्यन्ते च क्वचित्तैलैस्ताडयन्ते मुशलैः क्वचित्
 आयसीषु प्रपच्यन्ते शिलासु क्वचिदेव च १५
 क्वचिद्वातमथाश्नन्ति क्वचित् पूयमसृक् क्वचित्
 क्वचिद्विष्टां क्वचिन्मांसं पूतिगंधिषु दारुणम् १६
 कृमिभिर्भक्ष्यमाणाश्च वह्नितुंडैः क्वचित् क्वचित्
 केशशोणितमांसासृग्वसास्थिनिकरेषु च १७
 अस्थिताः कुणपाः कीर्णाः कृमिभिर्भक्षिताः स्फुटम्
 काककंकमहागृध्रवदनैर्ध्वंसितेषु च १८
 शिवदुर्गधनीरंध्रसंघट्टशतकोटिषु
 करपत्रशिलापत्रतप्तनिस्तैलकेषु च १९
 लोहतैलवसास्तंभकूटशाल्मलसद्यसु
 क्षुरकंटककीलोग्रज्वालास्तंभविभातिषु २०
 तप्तवैतरणीपूयपूरितेषु पृथक् पृथक्
 असिपत्रवनोत्कृत्तनरनारीस्तनेषु च २१
 घोरांधकारग्रहणदारुणेषु मुहुर्मुहुः

पापच्यमानाः क्रंदंतोदारुणैर्विविधैर्वधैः २२
 कंठेषुबद्धपाशाश्चभुजगावेष्टिताः क्वचित्
 पीडयमानास्तथायत्रैः कृष्यमाणाश्चजानुभिः २३
 भग्नपृष्ठशिरोग्रीवाः स्तब्धकंठाः सुदारुणाः
 कूटागारेभ्राम्यमाणाः शरीरैर्यातनाक्षमैः २४
 पीडयन्तेपापिनोराजन्करंदमानाविकर्मिणः
 सहितंविषयास्वादैः क्रंदन्तैर्विधीयते २५
 भुज्यतेचकृतंपूर्वमेतत्सर्वैश्चजंतुभिः
 परस्त्रीषुकृतः संगः प्रीतयेदुःखदोहिसः २६
 मुहूर्तविषयास्वादोजातोऽनेकाब्ददुःखदः
 वपुषस्तवराजेंद्रप्रातः स्नानस्यमाधवे २७
 विधिनापावनस्यैतेप्राप्यस्पर्शचमारुतः
 लब्धसौख्याः क्षणंजातामहसाप्यायितास्तव २८
 आक्रंदरहितास्तेनजातास्तेनिरयेस्थिताः
 नामापिपुण्यशीलानांश्रुतंसौख्यायकीर्तितम् २९
 जायतेतद्रूपस्पर्शवायुस्पर्शः सुखावहः
 यमउवाच-
 इतिदूतवचःश्रुत्वासराजाकरुणानिधिः ३०
 प्रत्युवाचहतान्दूतान्विष्णोरद्भुतकर्मणः
 कोमलंहृदयंनूनंसाधूनांनवनीतवत् ३१
 वह्निसंतापसंतप्तंतद्यथाद्रवतिस्फुटम्
 राजोवाच-
 नार्तजंतुमहंहित्वापीडितुंगंतुमुत्सहे ३२
 तंपापिष्ठंधिगार्तानामार्तिशक्तो नहंतियः
 मदंगसंगमोच्छिष्टवायुस्पर्शेनतेयदि ३३
 जंतवः सुखिनोजातास्तस्मात्तत्रनयंतुमाम्
 पवित्रयंतिजननीमवनीमपितेनराः ३४
 परतापच्छिदोयेतुचंदनाइवचंदनम्
 परोपकृतयेयेतुपीडयन्तेकृतिनोहिते ३५
 संतस्तएवयेलोकेपरदुःखविदारणाः

आर्तानामार्तिनाशार्थप्राणायेषांतृणोपमाः ३६

तैरियंधार्यतेभूमिनरैः परहितोद्यतैः

मनसोयत्सुखंनित्यंतत्स्वर्गोनरकोपमः ३७

तस्मात्परसुखेनैवसुखिनः साधवः सदा

वरंनिरयपातोऽत्रवरंप्राणवियोजनम् ३८

नपुनः क्षणमार्तानामार्तिनाशमृतेसुखम्

दूताऊचु-

जंतवोनिरयेघोरेपच्यंतेतेत्रपापिनः ३९

स्वकर्मैवोपजीवंतिमोहस्थानंनविद्यते

यैर्नदत्तंनचहुतंतीर्थेस्नानंनवाकृतम् ४०

पुनर्नोपकृतंभक्त्यासुकृतंनकृतंपरम्

नेष्टंनतप्तंनोजप्तंयैर्नहृष्टतयानृप ४१

परस्मिन्निहघोरेषुपच्यंतेनिरयेषुते

दुःशीलायेदुराचाराविहाराहारनिंदिताः ४२

परापकारिणः पापकारिणोदुर्विहारिणः

विदारिणोहिमर्मोक्त्यापापाः परहृदांहिये ४३

निरयेतेविपच्यंतेयेपरस्त्रीविहारिणः

एहिनूनंमहीपालगच्छामोहरिमंदिरम् ४४

नतेपुण्यवतायुक्तमिहस्थातुमतः परम्

राजोवाच-

यद्यहंसुकृतीदूताः कस्मादस्मिन्महाभये ४५

नारकेपथिवानीतः किंवामेसुकृतंपरम्

मयापिनकृतंतादृक्सुकृतंकामशालिना ४६

कथंपुरिहरेर्गतासंशयानोऽहमस्मि वै

दूताऊचु-

सुकृतंनकृतंसत्यंत्वयाकामवशात्मना ४७

नेष्टंयज्ञैर्नवायज्ञावशिष्टंभवताशितम्

किंतुमाधवमासेयद्विधिनावत्सरत्रयम् ४८

प्रातः स्नात्वागुरुवचः प्रेरितेनपुरात्वया

भक्त्यासंपूजितोविष्णुर्विश्वेशोमधुसूदनः ४९

महापापातिपापौघनिहंताभक्तवत्सलः
 सर्वधर्मैकसारेण तेनैकेन नरेश्वर ५०
 नीयते पुण्यभवनं पूज्यमानो मरुद्गणैः
 महतामपि पापानां निहंता माधवोऽचितः ५१
 तथैव माधवो मासो मर्त्यानां विधिनोदितः
 यथैव विस्फुलिगेन ज्वाल्यते तृणसंचयः ५२
 प्रातः स्नानेन वैशाखे तथा घौघोऽपि दह्यते
 तावद्दुषि पापानि प्रभवन्ति महान्त्यपि ५३
 यावन्न माधवे मासि तीर्थे मज्जति चोषसि
 वैशाखे मासि यो युक्तो यथोक्तनियमैर्नरः ५४
 हरिभक्त्यैव पापौघैर्मुक्तोऽच्युतगृहं व्रजेत्
 आजन्म नो हि सुकृतं यत्त्वयानपुराकृतम् ५५
 तेन त्वं निरयस्थानमार्गं नीतो नरेश्वर
 अथ भूमिपते तूर्णमस्माभिस्तु मरुद्गणैः ५६
 स्तूयमानो विमानेन गच्छ गोविंदमंदिरम् ५७
 इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे वैशाखमासमाहात्म्ये

एकोत्तरशततमोऽध्यायः १०१

द्व्युत्तरशततमोऽध्यायः
 यमउवाच-
 ततस्तु करुणावार्धिस्तेषां शोकेन पीडितः
 भूपतिः श्रीहरेर्दूतान्विनयेनाहवाडव १
 ऐश्वर्यस्याभिजात्यस्य गुणानां सुकृतस्य च
 संतः फलं हि गणयन्ते यद्भीतपरिरक्षणम् २
 यद्यस्ति सुकृतं किंचिन्मम तेनैव जंतवः
 स्वर्गे गच्छन्तु मुक्तौघाः स्थाने तेषां वसाम्यहम् ३
 एवं भूपवचः श्रुत्वा तस्य सत्यवतो हिते
 ध्यायन्तः सत्यमौदार्यमब्रुवंस्ते वचो नृपम् ४
 दूता ऊचु-
 अनेन तव कारुण्यकर्मणा वचसानृप

बभूववृद्धिर्धर्मस्यसंचितस्यविशेषतः ५
 स्नानंदानंजपोहोमस्तपोदेवार्चनादिकम्
 कृतंयन्माधवेमासितदनंतफलंविदुः ६
 स्वर्गेयज्वाचदाताचक्रीडतेत्रिदशैःसह
 वापीषुहेमपद्मासुकल्पवृक्षतलेऽपिच ७
 गीयमानोमुदंयातिगीर्वाणरमणीगणैः
 जलान्नदानतोलोकंलभतेवारुणंशुभम् ८
 कुलानिहेलयासप्तसंतारयतिगोप्रदः
 हयंदत्वारवेर्लोकंयातिविद्याप्रदोनरः ९
 ब्रह्मलोकंतथाहेमदानाद्यातिसुरालये
 योददातितथाकन्यांविष्णुलोकंसगच्छति १०
 माधवेमासियःस्नात्वादत्वासंपूज्यमाधवम्
 अवाप्यसकलान्कामान्प्रयातिपदमव्ययम् ११
 एकतोऽपितपोदानक्रतुसुत्यादिकाःक्रियाः
 एकतोविधिवन्मासोमाधवश्चरितोमहान् १२
 तस्यमाधवमासस्यदिनैकस्यापिभूपते
 कृतंयत्सुकृतंतत्तेसर्वदानाधिकंपुरा १३
 कारुण्येनदिनैकस्यपुण्यंदेहिधरापते
 निरयेपच्यमानेभ्योदुःखितेभ्योदयानिधे १४
 नदयासदृशोधर्मोनदयासदृशंतपः
 नदयासदृशंदानंनदयासदृशःसखा १५
 पुण्यदःपुण्यमाप्नोतिनरोलक्षगुणंसदा
 कारुण्येनविशेषात्तेधर्मवृद्धिस्ततोभवेत् १६
 दुःखितानांहिभूतानांदुःखोद्धर्तानरोहियः
 सएवसुकृतीलोकेशेयोनारायणांशजः १७
 वैशाखेमासिपूर्णायांस्नानदानादिकंत्वया
 यत्तीर्थेविहितंवीरसर्वाधविनिषूदनम् १८
 तदेभ्योदेहिविधिवत्कृत्वासाक्ष्येहरिंप्रभुम्
 त्रिवाचिकंचनिरयाद्येनामीस्वर्गमाप्नुयुः १९
 कपोतार्थस्वमांसानिकारुण्येनपुराशिबिः

दत्वादयानिधिःस्वर्गेराजतेकीर्तिवारिधिः २०
 दधीचिरपिराजर्षिर्दत्वास्थिचयमात्मनः
 त्रैलोक्यकौमुदीकीर्तिलब्धवान्स्वर्गमक्षयम् २१
 सहस्रजिच्चराजर्षिःप्राणानिष्टान्महायशाः
 ब्राह्मणार्थेपरित्यज्यगतोलोकाननुत्तमान् २२
 नस्वर्गेनापवर्गेऽपितत्सुखंलभतेनरः
 यदार्तजंतुनिर्वाणदानोत्थमिति नोमतिः २३
 सर्वेषुदातृजातेषुपुराजातोसिभूपते
 कर्मणानेनसंख्यासुधीरधैर्यनियोज्यच २४
 दृष्ट्वातवधियंधर्मदयादानंसुनिश्चलम्
 अस्माभिरपितूत्साहःक्रियतेधर्मवादिभिः २५
 यदितेरोचतेराजन्नविलंबतयाततः
 तदेभ्योदेहितपुण्यंयातनादुःखदाहकम् २६
 इत्युक्तःसतदादेवंकृत्वासाक्ष्येगदाधरम्
 तेभ्यस्त्रिवाचिकंपुण्यंदयावान्विधिनाददौ २७
 दत्तेमाधवमासस्यतस्मिन्नेकदिनोद्भवे
 स्वकृतेजंतवोयाम्ययातनापरिवर्जिताः २८
 विमानवरमारूढाःसर्वेतेत्रिदिवंययुः
 प्रणमंतःस्तुवंतश्चपश्यंतस्तंप्रहर्षिताः २९
 नृपेणदत्तंतदवाप्यपुण्यंवैशाखमासैकदिनाभिजातम्
 सर्वेययुस्तेनरकाद्विमुक्तादिवंविमानाधिगताहिचित्रम् ३०
 नूनंविचित्रोभुविभूतवर्गःसंभूतभावोबहुधाविचित्रः
 तथाविचित्रोऽखिलकर्मयोगस्तत्कर्मशक्तिप्रचयोविचित्रः ३१
 संस्तूयमानोमुनिदेवसंघैर्यस्तद्विशेषाधिकलब्धपुण्यः
 परंपदंयोगिवरैरलभ्यंययौजगन्नाथगणाभिवंद्यः ३२

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेवैशाखमासमाहात्म्ये
 द्व्युत्तरशततमोऽध्यायः १०२

त्र्युत्तरशततमोऽध्यायः

यमउवाच-

एतन्माधवमासस्यसमासात्किंचिदीरितम्
 माहात्म्यं पूर्णिमायाश्च विशेषाद्द्विजसत्तम १
 वैशाखमासे मधुसूदनस्य प्रियं य एनं पठतीति हासम्
 सयातिकृष्णालयमाशुपूतः कल्पाननेकानिहमोदते च २
 धन्यं यशस्यमायुष्यमिदं स्वस्त्ययनं महत्
 स्वर्ग्यश्रीदं सौमनस्यं प्रशस्य मघमर्षणम् ३
 इदं माधवमासस्य माहात्म्यं माधवप्रियम्
 चरित्रं भूपतेस्तस्य संवादं चावयोरपि ४
 श्रुत्वा पठित्वा विधिवदनुमोद्य मनः प्रियम्
 भवेद्भक्तिर्भगवतियया स्यात्पापसंक्षयः ५
 अथ गच्छ महीदेव देवलोकाद्यथेच्छया
 निपात्य भुवि वैदेहं रुदं त्यद्यापि बांधवाः ६
 विलप्यमानैरपि बंधुभिस्तैर्नयावदग्नौ तव तच्छरीरम्
 प्रक्षिप्य ते हंत जवैर्न तावद्याहिस्वयं सुप्त इव प्रबुद्धः ७
 मम प्रसादादिह पुण्ययोगः श्रुतो यथावत्तमिमं विधेहि
 विधानतो वै समये समं ते समागमोऽते भविता सुरैश्च ८
 सूत उवाच -

इति देववचः श्रुत्वा नत्वा धर्माधिपंततः
 पुनः पपात स इह परितुष्टमना द्विजः ९
 धर्मराजप्रसादेन ततस्तत्र महीतले
 संसुप्त इव चोत्तस्थौ बंधुवर्गसमन्वितः १०
 विधिमेनं द्विजो भूमौ वर्षे वर्षे च स्वयम्
 स्वयंचकार यामास माधवस्नापनं जनम् ११
 यमब्राह्मणसंवादो मया यं परिकीर्तितः
 तस्य माधवमासस्य पुण्यस्नानप्रसङ्गतः १२
 वैशाखमासे स ततं हरिप्रिये स्नानं विदध्याच्च ददाति भक्त्या
 दानं च होमं सुकृतं तथा बुधो हरेः पदं तस्य न दुर्लभं कदा १३
 यः शृणोत्येकचित्तेन माहात्म्यं मेषसूर्यजम्
 सर्वपापविनिर्मुक्तो याति विष्णोः परं पदम् १४
 ऋषय ऊचुः -

सूतसूतमहाप्राज्ञत्वयाऽतिकरुणात्मना
वैशाखमासमाहात्म्यंकीर्तितंपापनाशनम् १५
नियमामधुहन्तुर्येमाधवेकथितास्त्वया
पूजनंस्नानदानाद्यंश्रौतस्मार्तविधानतः १६
यथाचमाधवोदेवःप्रीयतेपापनाशनः
अधुनाश्रोतुमिच्छामोद्ध्यानंतस्यमहात्मनः १७
कृष्णस्यभक्तवृन्दानांप्रियस्यभवतारणम् १८

सूतउवाच-

शृणुध्वंमुनयःसर्वेकृष्णस्यजगदात्मनः
गोगोपगोपीप्राणस्यवृन्दावनचरस्यच १९
एकदानारदःपृष्ठोगौतमेनद्विजोत्तमाः
सतस्मैप्राहयद्ध्यानंतद्वक्ष्येपापनाशनम् २०

नारदउवाच-

सुमप्रकरसौरभोद्गलितमाध्विकाद्युल्लसत्सुशाखिनवपल्लवप्रकरनम्रशोभायु
तम्

प्रफुल्लनवमञ्जरीललितवल्लरीवेष्टितंस्मरेतसततंशिवंशितमतिःसुवृन्दावन
म् २१

विकाशिसुमनोरसास्वदनमंजुलैःसंचरच्छिलीमुखमुखोद्गतैर्मुखरितान्तरंभंकृतै
:

कपोतशुकसारिकापरभृतादिभिःपत्रिभिर्विराणितमितस्ततोभुजगशत्रुनृत्याकुल
म् २२

कलिन्ददुहितुश्चलल्लहरिविप्लुषांवाहिभिर्विनिद्रसरसीरुहोदररजश्चयोद्धूसरैः
प्रदीपितमनोभवव्रजविलासिनीवाससांविलोलनपरैर्निषेवितमनारतंमारुतैः
२३

प्रवालनवपल्लवंमरकतच्छदंमौक्तिकप्रभाप्रकरकोरकंकमलरागनानाफलम्
स्थविष्ठमखिलर्तुभिःसततसेवितंकामदंतदन्तरपिकल्पकाङ्घ्रिपमुदञ्चितं-
चिन्तयेत् २४

सुहेमशिखराचलेउदितभानुवद्भासुरामधोऽस्यकनकस्थलीममृतशीकरासारि
णः

प्रदीप्तमणिकुट्टिमांकुसुमरेणुपुञ्जोज्ज्वलांस्मरेत्पुनरतन्द्रितोविगतषट्तरङ्गांबुधः

२५

तद्रत्नकुट्टिमनिविष्टमहिष्ठयोगपीठेऽष्टपत्रमरुणंकमलंविचिन्त्य
उद्यद्विरोचनसरोचिरमुष्यमध्येसंचिन्तयेत्सुखनिविष्टमथोमुकुन्दम् २६
सुत्रामहेतिदलिताञ्जनमेघपुञ्जप्रत्यग्रनीलजलजन्मसमानभासम्
सुस्निग्धनीलघनकुञ्चितकेशजालंराजन्मनोज्ञशितिकण्ठशिखण्डचूडम् २७
रोलम्बलालितसुरद्रुमसूनुसंपद्युक्तंसमुत्कचनवोत्पलकर्णपूरम्
लोलालिभिःस्फुरितभालतलप्रदीप्तगोरोचनातिलकमुज्ज्वलचिल्लिचापम्

२८

आपूर्णशारदगताङ्कशशाङ्कबिम्बकान्ताननंकमलपत्रविशालनेत्रम्
रत्नस्फुरन्मकरकुण्डलरश्मिदीप्तगण्डस्थलीमुकुरमुन्नतचारुनासम् २९
सिन्दूरसुन्दरतराधरमिन्दुकुन्दमन्दारमन्दहसितद्युतिदीपिताशम्
वन्यप्रवालकुसुमप्रचयावक्लृप्तगैवेयकोज्ज्वलमनोहरकम्बुकण्ठम् ३०
मत्तभ्रमद्भ्रमरघुष्टविलम्बमानंसंतानकप्रसरदामपरिष्कृतांसम्
हारावलीभगणराजितपीवरोरुव्योमस्थलीलसितकौस्तुभभानुमन्तम् ३१
श्रीवत्सलक्षणसुलक्षितमुन्नतांसमाजानुपीनपरिवृत्तसुजातबाहुम्
आबन्धुरोदरमुदारगभीरनाभिभृङ्गाङ्गनानिकरमंजुलोमराजिम् ३२
नानामणिप्रघटिताङ्गदकङ्कणोर्मिगैवेयसारसननूपुरतुन्दबन्धम्
दिव्याङ्गरागपरिपिञ्जरिताङ्गयष्टिमापीतवस्त्रपरिवीतनितम्बबिम्बम् ३३
चारूरुजानुमनुवृत्तमनोज्ञजङ्घाङ्कान्तोन्नतप्रपदनिन्दितकूर्मकान्तिम्
माणिक्यदर्पणलसन्नखराजराजद्रक्ताङ्गुलिच्छदनुसुन्दरपादपद्मम् ३४
मत्स्याङ्कुशारिदरकेतुयवाब्जवज्रैःसंलक्षितारुणकराङ्घ्रितलाभिरामम्
लावण्यसारसमुदायविनिर्मिताङ्गसौन्दर्यनिन्दितमनोभवदेहकान्तिम् ३५
आस्यारविन्दपरिपूरितवेषुरन्ध्रलोलत्कराङ्गुलिसमीरितदिव्यरागैः
शश्वद्भवैःकृतनिविष्टसमस्तजन्तुसंतानसनन्तिमनन्तसुखाम्बुराशिम् ३६
गोभिर्मुखाम्बुजविलीनविलोचनाभिरूधोभरस्वलितमन्थरमन्दगाभिः
दन्ताग्रदष्टपरिशिष्टतृणाङ्कुराभिरालम्बिवालधिलताभिरथाभिवीतम् ३७
संप्रस्रुतस्तनविभूषणपूर्णनिश्चलास्याद्दृढक्षरितफेनिलदुग्धमुग्धैः
वेषुप्रवर्तितमनोहरमन्दगीतदत्तोच्चकर्णयुगलैरपितर्णकैश्च ३८
प्रत्यग्रशृङ्गमृदुमस्तकसंप्रहारसंरम्भभावनविलोलखुराग्रपातैः
आमेदुरैर्बहुलसास्त्रगलैरुदग्रपुच्छैश्चवत्सतरवत्सतरीनिकायैः ३९

हम्भारवक्षुभितदिग्वलयैर्महद्भिरध्युक्षभिः पृथुककुब्जरभारखिन्नैः
उत्तम्भितश्रुतिपुटीपरिपीतवंशध्वानामृतोद्धतविकासिविशालघोणैः ४०
गोपैः समानगुणशीलवयोविलासवेशैश्चमूर्छितकलस्वनवेषुवीणैः
मन्दोच्चतारपटुगानपरैर्विलोलदोर्वल्लरीललितलास्यविधानदक्षैः ४१
जङ्घान्तपीवरकटीरतटीनिबद्धव्यालोलकिङ्किणिघटारणितैरटद्भिः
मुग्धैस्तरक्षुनखकल्पितकान्तभूषैरव्यक्तमंजुवचनैः पृथुकैः परीतम् ४२
अथसुललितगोपसुन्दरीणांपृथुकबरीषनितम्बमन्थराणाम्
गुरुकुचभरभंगुरावलग्नत्रिवलिविजृम्भितरोमराजिभाजाम् ४३
तदतिरुचिरचारुवेषुवाद्यामृतरसपल्लविताङ्गजाङ्घ्रिपस्य
मुकुलविमलरम्यरूढरोमोद्गमसमलंकृतगात्रवल्लरीणाम् ४४
तदतिरुचिरमन्दहासचन्द्रातपपरिजृम्भितरागवारिराशेः
तरलतरतरङ्गभङ्गविप्रुट्प्रकरघनश्रमबिन्दुसंततानाम् ४५
तदतिललितमन्दचिल्लिचापच्युतनिशितेक्षणमारबाणवृष्ट्या
दलितसकलमर्मविह्वलाङ्गप्रविसृतदुःसहवेषथुव्यथानाम् ४६
तदतिरुचिरवेषरूपशोभामृतरसपानविधानलालसानाम्
प्रणयसलिलपूरवाहिनीनामलसविलोलविलोचनाम्बुजानाम् ४७
विस्रंसत्कबरीकलापविगलत्फुल्लत्प्रसूनास्रवन्
माध्वीलम्पटचञ्चरीकघटयासंसेवितानांमुहुः
मारोन्मादमदस्खलन्मृदुगिरामालोलकाञ्च्युल्लस-
न्नीवीविश्लथमानचीनसिचयान्तार्चि-र्नितम्बत्विषाम् ४८
स्खलितलसितपादाम्भोजमन्दाभिघात-
च्छुरितमणितुलाकोट्याकुलाशामुखानाम्
चलदधरदलानांकुङ्मलापद्मलाक्षि-
द्वयसरसिरुहाणामुल्लसत्कुरङ्गलानाम् ४९
द्राघिष्ठश्चसनसमीरणाभितापप्रम्लानीभवदरुणौष्ठपल्लवानाम्
नानोपायनविलसत्कराम्बुजानामालीभिः सततनिषेवितंसमन्तात् ५०
तासामायतलोलनीलनयनव्याकोशलीनाम्बुज-
स्त्रग्भिः संपरिपूजिताखिलतनुंनानाविलासास्पदम्
तन्मुग्धाननपङ्कजप्रविगलन्माध्वीरसास्वादिनीं-
बिभ्राणंप्रणयान्मदाक्षिमधुहन्मालांमनोहारिणीम् ५१

गोपीगोपपशूनांबहिःस्मरेदग्रतोऽस्यगीर्वाणघटांवित्तार्थिनींविरिञ्चित्रिनयनशत
 मन्युपूर्विकांस्तोत्रपराम् ५२
 तद्वदक्षिणतोमुनिनिकरंदृढधर्मवाञ्छयासमाम्नायपरम्
 योगीन्द्रानथपृष्ठेमुमुक्षुमाणांसमाधिनातुसनकाद्यान् ५३
 सव्येसकान्तानथयक्षसिद्धगन्धर्वविद्याधरचारणांश्च
 सकिन्नरानप्सरसश्चमुख्याःकामार्थिनीर्नर्तनगीतवाद्यैः ५४
 शङ्खेन्दुकुन्दधवलंसकलागमज्ञंसौदामिनीततिपिशङ्गजटाकलापम्
 तत्पादपङ्कजगताममलांचभक्तिंवाञ्छन्तमुज्झिततरान्यसमस्तसङ्गम् ५५
 नानाविधश्रुतिगुणान्वितसप्तरागग्रामत्रयीगतमनोहरमूर्च्छनाभिः
 संप्रीणयन्तमुदिताभिरपिप्रभक्त्यासंचिन्तयन्नभसिमांद्रुहिणप्रसूतम् ५६
 इतिध्यात्वाऽत्मानंपटुविशदधीर्नन्दतनयंनरोबुद्ध्यैवाऽघप्रभृतिभिरनिन्द्योपह
 तिभिः
 यजेद्भूयोभक्त्यास्ववपुषिबहिष्ठैश्चविभवैरितिप्रोक्तंसर्वयदभिलषितंभूसुरवराः
 ५७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेवैशाखमाहात्म्ये त्र्युत्तरशततमोऽध्यायः १०३

चतुरुत्तरशततमोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः -
 भूयोवदमहाभागरामचारित्रमद्भुतम्
 राममाहात्म्यसर्वस्वंभक्तानांप्रीतिदायकम् १
 सूत उवाच -
 अश्वमेधंक्रतुवरंकृत्वादाशरथिर्यथा २
 प्रवृत्तोलोककृत्येषुशास्त्रकृत्येषुकोविदः
 अयोध्यांगंतुकामेनशंकरेणमहात्मना ३
 पार्वत्यासहदेवेनउषितःसरयूतटे
 मुनयस्तंसमभ्येत्यशंकरंविश्वरूपिणम् ४
 कश्यपाद्यामहात्मानःपप्रच्छुरमितौजसम्
 स्वागतंतेमुनिश्रेष्ठसभार्यःकुतआगतः ५
 किमागमनकृत्यंतेकंदेशंगंतुमुद्यतः
 शंकर उवाच -

अहंशंभुरितिख्यातोविप्रोहिमगिरिस्थितः ६
 द्रष्टुंचराघवंगच्छेममकार्यमहत्ततः
 मामाह्वयतिराजासौपुराणश्रवणेरतः ७
 आगच्छंतुभवंतोऽपिराघवःपरितुष्यति
 ततस्तेमुनयःशंभुर्ययूरामदिदृक्षया ८
 तानागतान्वसिष्ठस्तुज्ञात्वारामायचोक्तवान्
 ततःसत्वरमुत्थायनिर्ययौसपुरोहितः ९
 अर्घ्यपाद्यादिकैस्सर्वान्पूजयामासतानृषीन्
 गृहराजंततःसर्वान्प्रावेशयदरिंदमः १०
 प्रत्येकमासनंदत्वास्वागतोक्त्यासनस्थितान्
 क्रमेणरघुशार्दूलःपूजयामासतानृषीन् ११
 वाचामधुरयाप्रीणन्निदमाहासनस्थितान्
 श्रीरामउवाच-
 अद्यमेसफलंजन्मप्राप्तमद्यतपःफलम् १२
 अद्याभ्यासस्यविद्यानांफलकालोऽयमागतः
 अद्यमेपितरस्तुष्टाराज्यंचसफलंमम १३
 अद्यमेसफलंवृत्तमद्यमेसफलंश्रुतम्
 एवंवदंतराजानंब्राह्मणाःकश्यपादयः १४
 ऊचुःप्रियतरंवाक्यंरामंराजीवलोचनम्
 ऋषयऊचुः
 अयंशंभुर्द्विजःप्राप्तःसर्वशास्त्रविशारदः १५
 वेदवेदांगतत्त्वज्ञःसर्वभूतहितेरतः
 कैलासवासीसततंतपसेकृतनिश्चयः १६
 ब्रह्मणाब्रह्मवर्चस्केतुल्योब्रह्मविदांवरः
 हरिणाब्रह्मवात्सल्येप्रसादेशंकरोपमः १७
 एवंविधोमहातेजाःशंभुर्ब्राह्मणपुंगवः
 अष्टादशपुराणज्ञोमीमांसान्यायकोविदः १८
 त्वद्भाग्यगौरवादेवप्राप्तोऽयमुनिसत्तमः
 त्वयाहूतोमुनिवरःकैलासादागतःप्रभो १९
 अतःपृच्छमहाभागपुराणाख्यानमुत्तमम्

श्रोतुकामावयंप्राप्तास्त्वामद्यरघुनंदन २०
 अंतंगतस्यवेदानांसर्वशास्त्रार्थवेदिनः
 पुंसोऽश्रुतपुराणस्यनसम्यग्यातिदर्शनम् २१
 सूतउवाच-
 एवमुक्तोरघुश्रेष्ठोमुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः
 प्रहर्षमतुलंलेभेपुराणश्रवणोत्सुकः २२
 श्रीरामउवाच-
 लिगार्चनप्रकारंचलिगमाहात्म्यमेवच
 महेशनाममाहात्म्यंपूजामाहात्म्यमेवच २३
 नमस्कारस्यमाहात्म्यंदृष्टिमाहात्म्यमेवच
 जलदानस्यमाहात्म्यंधूपदानस्यसत्तम २४
 दीपगंधादिदानस्यपुष्पमाहात्म्यमेवच
 नानाख्यानेतिहासानांकथांपापप्रणाशिनीम् २५
 धर्मार्थकाममोक्षांश्चतदुपायांश्चसुब्रत
 तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामित्वत्तोमुनिवरोत्तम २६
 शंभुरुवाच-
 रामराममहाबाहोपुण्यवानसिराघव
 राज्यासक्तस्यतेजातापुराणश्रवणेरतिः २७
 स्यान्महत्सेवयारामपुण्यतीर्थनिषेवणात्
 साजिह्वायाशिवंगायेत्तच्चित्तंयत्तदर्पितम् २८
 तावेवकेवलौश्लाघ्यौयौतत्पूजाकरौकरौ
 सुजन्मदेहमत्यर्थतदेवाशेषजन्मसु २९
 यदेवोत्पुलकोभासिहरनामानुकीर्तनात्
 कृतार्थोऽसिमहाराजतत्प्रश्नानुगतामतिः ३०
 अनंतरंसमाजग्मुर्जाधिकाःसत्वरश्रमाः
 तत्करात्पत्रिकांगृह्यपपाठरघुसत्तमः ३१
 मनसाऽचितयद्रामःकथमेतदभूदिति
 रामंशंभुस्तदाप्राहदेव्याब्राह्मणवेषवान् ३२
 किंचितयसिकाकुत्स्थमुनिष्वग्रेवसत्स्वपि
 तद्वाक्यंराघवःश्रुत्वापप्रच्छमुनिपुंगवान् ३३

श्रीरामउवाच-

बिभीषणः कथमसौ बद्धः शृङ्खलया नृभिः
मत्स्थापितं शिवं लिङ्गं दृष्ट्वारामेश्वरं त्वहो ३४
द्राविडैः कुटिलैर्दुष्टैरात्मना तद्विचार्यताम्
विचार्य मुनिवर्यास्तेनेशास्तज्ज्ञातुमल्पतः ३५
न जानीम इति प्राहूरामं रामस्तदा ब्रवीत्
पुराणं वीक्ष्य विधिना तत्सर्वं ब्रूत सत्तमाः ३६
भवदज्ञानहेतुश्च विचार्यस्तदनंतरम्
किं किं पुराणं प्रेक्ष्यं स्याद्वर्जनीयं तथैव किम् ३७
प्रशस्तः कीदृशः श्लोकस्तदन्यः कीदृशो भवेत्
कीदृशेषु च कार्येषु कीदृशः पूजकस्तथा ३८
पूजा च कीदृशैर्भक्तैः कार्या निर्णयदर्शने
इति रामस्य वचनं श्रुत्वा ते द्विजसत्तमाः ३९
प्रत्यूचुस्तं रघुश्रेष्ठं चिन्ता व्याकुलमानसम्
न वक्तारो वरं रामवीक्षतां तु पुराणवित् ४०
तच्छ्रुत्वा राघवः शंभुं प्रच्छ विनयान्वितः
सोऽपि तद्वाक्यमाकर्ण्य प्रत्युवाच महामतिः ४१
शंभुरुवाच-

पुराणजीवी पूजार्हः स्वशाखाध्ययनः शुचिः
मीमांसातत्त्वविज्ञानः श्रोत्रियोऽनृतदूषकः ४२
देवेषु च समस्तेषु समदृष्टिः शिवेरतः
शतरुद्रियजापीचसाग्निकश्चातिवाचकः ४३
यजुर्वेदीविशेषेण पूजयेत्पुस्तकं सुधीः
श्रीतालपत्रलिखितं देवलिप्यन्वितं शुभम् ४४
बन्धाद्यतिप्रपञ्चं यद्युगपत्प्रणवाक्षरम्
प्रागूद्ध्वरैरखयोः प्रांते प्रणवस्याग्रयोजिका ४५
रेखा भवेदेवमेका अकारस्तस्य पार्श्वतः
शिरोभागमुपक्रम्य सकोणाधः प्रलंबिनी ४६
आकारः सहिविज्ञेयः पट्टिकादक्षरे खया
वामेषड्वक्रबिंदूद्विविकार इति कीर्तितः ४७

तस्यवामशिरोरेखालंबिन्याईउदाहतः
 सर्वाक्षरेशिरोरेखाश्रवक्राप्रणवंविना ४८
 तस्यांतुलंबरेखान्यातदंतेचलवित्रवत्
 उकारःसहिविख्यातोलवित्रद्वयतस्तदू ४९
 एवमन्यानि सर्वाणि अक्षराण्याहभारती
 लिप्यानयैवलिखितंपुराणंतुप्रशस्यस्ते ५०
 ब्राह्मपाद्यं वैष्णवं च मार्तण्डं नारदेरितम्
 मार्कण्डेयमथाग्रेयंकौर्मवामनमेवच ५१
 गारुडं लैंगमाख्यातं स्कांदं मात्स्यं नृसिंहकम्
 तथैव गदितं रामपुराणं कापिलं तथा ५२
 वाराहं ब्रह्मवैवर्तं शकुनेषु प्रशस्यते
 शैवं भागवतं दौर्गभविष्योत्तरमेवच ५३
 भविष्यं चोपसंज्ञानित्वन्यानि च विवर्जयेत्
 विमुच्य पुस्तकं रत्नपीठे निक्षिप्य संस्कृतम् ५४
 धौतवस्त्रधरः स्नात्वा शुचिरक्रोधनोऽज्वरः
 आदावात्मानमभ्यर्च्य कृत्वा संकल्पमेवच ५५
 अंकुशं चाक्षसूत्रं च पाशं पुस्तकमेवच
 धारयंतीं सितांध्यायेत्प्रसन्नास्यां सरस्वतीम् ५६
 गोक्षीरसदृशाकारं त्रिनेत्रं वृषवाहनम्
 सहासवदनं शांतं शुक्लांबरधरं शिवम् ५७
 हरिणं चाभयं चोर्ध्वबाहुयुग्मं किरीटिनम्
 व्याख्यामुद्रां च दक्षेधो वामहस्ते वरप्रदम् ५८
 नानारत्नविभूषाढ्यंगिरिजाद्धां बुजासनम्
 बहुभिर्मुनिमुख्यैस्तु ध्यायमानपदांबुजम् ५९
 मूर्तिमद्भिस्तथावेदैः स्तूयमानं पुराणकैः
 अन्यैः समस्तलोकैश्च संसेवितपदांबुजम् ६०
 ध्यात्वैव पूजकः सम्यगादौ पूजां समारभेत्
 आपोवा इदमित्येतत्कलशस्याभिमंत्रणम् ६१
 तज्जलं च गृहीत्वा च पात्रस्थमभिमंत्रयेत्
 तत्सद्ब्रह्मेति मंत्रेण प्रशस्य प्रणवेन तु ६२

आत्मानंसर्वपात्राणिततआवाहयेदिति
 यद्वागितितृचेनैवभारतीषोडशार्चनम् ६३
 पुरुषसूक्तेनवाकुर्याद्वायव्यावासमर्चयेत्
 ओंनमोभगवतेअमुकपुराणेतिपुराणमर्चयेत् ६४
 कांडादितिहिमंत्रेणदूर्वामानीयपूजयेत्
 ओंनमोभगवत्यैदूर्वायैइति ६५
 सलोकपालपूजास्यादथकन्यासमर्चनम्
 वत्सरात्पंचकादूर्ध्वदशवर्षादधःशुभाः ६६
 अनुत्पन्नऋतुर्वापितांप्रयत्नेनपूजयेत्
 गंधपुष्पाक्षतैर्धूपैर्दीपतांबूलभूषणैः ६७
 पाठयेदप्यमुंमंत्रंपूजकःकन्यकामिमाम् ६८
 सत्यंब्रूहिप्रियंब्रूहिभगवतिसरस्वतिनमस्तेनमस्तइति ६९
 गायत्र्यानुक्रमार्थात्तुदूर्वायुग्मतुकारयेत्
 सन्निधौपुस्तकस्याधःसहस्रपरमेत्यृचा ७०
 दूर्वायुग्मत्रयंदद्यात्तस्याहस्तेविचक्षणः
 साप्रक्षिपेत्पुस्तकसंधौशलाकात्रयमन्वनु ७१
 विसृज्यतांपुनर्दद्याच्छिवाभ्यांनमइत्यथ
 पत्रयोर्मध्यमःश्लोकःकार्यसिद्धेर्हिसूचकः ७२
 पूर्वपत्रेसमाप्तिःस्याच्छ्लोकस्ययदिराघव
 परपत्रेपठेच्छ्लोकंविचिच्यार्थमुदीरयेत् ७३
 शनैःशनैःपठेत्प्राज्ञोव्याख्यासेच्चशनैःशनैः
 त्वरेहनहिकर्तव्याकुप्यतित्वरयातुगीः ७४
 घटिकायास्तुपादःस्यादत्वरास्यात्ततोधिका
 त्वरयेन्नचवक्तारंज्ञातव्यांशमनुद्विजम् ७५
 विचिच्यपाठंश्लोकस्यनिश्चित्यार्थंचमानसे
 प्रतीपंतन्नवक्तव्यंविचिच्यरघुनंदन ७६
 यदियुक्तमयुक्तंवाश्लोकमन्यंपठेदसौ
 पुस्तकस्थंचहित्वैवपूजकःसद्विजोयदि ७७
 तत्तथैवहिविज्ञेयंविसंवादोनशस्यते
 दैवागतोहिसश्लोकोदैवंहिबलवत्तरम् ७८

उपश्रुतिषुयद्वच्चनापराधोद्विजस्यतु
 विस्मयोनचकर्तव्योदैवस्यकुटिलागतिः ७६
 यत्तत्पदविपर्यासेपत्रेचोपरिवारिणि
 तमादेशांतिरस्कृत्यद्वितीयंतुपठेदतः ८०
 ततस्तृतीयं पाठयं स्यात्ततः कार्यविवेचनम्
 अविसर्गात्पूर्वास्तेपवर्गेतरपंचमाः ८१
 स्तुतिलिङ्वर्जितः श्लोकः शकुनेषु प्रशस्यते
 अध्यायादिः समाप्तिश्च वृथापत्रं वृथालिपिः ८२
 उक्तानुवचनं चैव द्वयुपस्तुतमथैव च
 दग्धपत्रं नष्टलिपिः संदिग्धाक्षरमेव च ८३
 एतानि शकुनेनित्यं वर्जनीयानि पण्डितैः
 प्रश्नो हि द्विविधो ज्ञेयो दीप्तशान्तप्रभेदतः ८४
 शान्तं च द्विविधं ज्ञेयमुत्पत्तिस्थितिवृद्धितः
 तत्र शान्तं प्रशस्तं स्यात्लक्षितं पूर्वलक्षणैः ८५
 कार्यभेदास्तु वर्ण्यते केचिन्मर्त्योपयोगिनः
 कस्यचित्कार्यमादाय कश्चित्प्रष्टाभवत्यपि ८६
 सकरोति तदा प्रश्नं समेत्य स्मरतेऽत्र किम्
 स पुनर्धार्य पत्रं तत्तस्मिन्पत्रं प्रशस्यते ८७
 अथ वा तत्क्षमोपेतं वैराग्यं परमेव च
 यतः कुतश्चिदृष्टस्तु स्तुतिपादकमेव च ८८
 परिहृत्य परं चापि तस्मिन्नर्थे शुभावहम्
 मृतो गृह्णाति वागर्थमिति प्रश्नोऽशुभप्रदः ८९
 विवादे विजयप्रश्ने जयद्योतकमिष्यते
 सृष्टिरप्यत्र शस्ता स्यात्कूरायां क्लेशतो जयः ९०
 प्रशान्तायामुपायैस्तु मिश्रायां विद्वरो भवेत्
 पुरादि वर्णनं यत्तु मध्यमं यदि चोत्तमम् ९१
 कलिसंभावनायास्तु शृंगारस्योपवर्णने
 राज्यनिर्वाहचिन्तायां राज्यलिङ्गं शुभावहम् ९२
 यस्यापि यादृशं योग्यं विचार्य तादृशं बुधैः
 स्तुतिवैराग्ययोः कार्यविलयः परिकीर्तितः ९३

कार्याल्पसिद्धिःस्वलितेनचनिर्वाहमृच्छति
 तस्यान्यार्थस्यान्यभावोरामशांतिविचारणे ६४
 विसर्गातश्चपूर्वार्द्धविपर्यासोभविष्यतः
 संकल्पितान्यथाभावोह्यध्यायस्यसमापने ६५
 कांडादेस्तुसमाप्तौतुस्यात्तत्कार्यविनाशनम्
 तस्मादेतादृशेदोषेशकुनस्यविपर्ययः ६६
 क्षुतेपुस्तकपातेचत्वाहतेमस्तकादिषु
 वक्तावैमाननंयातिततःशकुननाशनम् ६७
 तस्मादेतादृशेदोषेशकुनंपरिवर्जयेत्
 उपमायांभवेद्रामकार्याभासोनवस्तुतः ६८
 संतानंभोन्यत्रचोक्तासृष्टिर्मध्यफलप्रदा
 स्तुतिःप्रशस्ताकुत्रापिगुणवत्कार्यनिर्णये ६९
 विवाहेचौषधेदानेव्यवहारेकृषौतथा
 यथार्थाचस्तुतीरामनिर्वाहेऽपिनदूषणम् १००
 अयथार्थास्तुतिर्याहितत्रकार्यनसिध्यति
 अबुद्धार्थेतथापद्येपुराणादिष्वनादृते १०१
 पलायनेदेशभावेव्याधिसंभवएवच
 चौराद्यभिभवेतस्मिन्चोरकार्यविनाशनम् १०२
 शांतःस्याद्यदिचप्रश्नइतिप्राहुःपुराविदः
 रामउवाच-
 अबुद्धार्थकथंपद्यंपुराणज्ञोवदिष्यति १०३
 अनुक्तो नश्रुतःसम्यच्छ्रोतृणामितिनिश्चयः
 तदुदाह्रियतांमह्यमर्थश्चापिविचार्यताम् १०४
 भागाबोधकमप्यत्रवक्तुमर्हसिपंडित
 शंभुरुवाच-
 मधूनिचमधून्यत्रमधुर्मधुभुजंमधुः १०५
 मधुनामधुनाद्यर्थविषाणिचविषाणिच
 अबुद्धार्थस्त्वयंश्लोकःशकुनेनहिशस्यते १०६
 रुतीरुतेरुतेरोरौरीरीरारंरीररम्
 एवंकरोतिशुद्धात्माब्राह्मणोब्रह्मणोऽतिथिः १०७

भागाबुद्धस्त्वयंश्लोकःशकुनेनप्रशस्यते
 एवमादीनिपद्यानिपुराणेषुरघूत्तम १०८
 संतितेषांनचव्याख्यातत्पाठस्तुपरंभवेत्
 वक्तुःश्रोतुरवैगुण्यं व्रतेषुनियमेषुच १०९
 वेदवच्चपुराणानिनचिंत्यानिकथंनिति
 त्रिरुक्तादिवशादर्थधीरप्यस्तुविचारतः ११०
 श्लोकार्थप्रक्रियांचैवविचार्यपरमार्थतः
 बलवांस्तत्रहिश्लोकःप्रक्रियातुततोलघु १११
 वृथापत्रेवृथायासेदग्धपत्रेविनाशनम्
 स्यादंतरितनिर्वाहपत्रेकार्यविसूत्रता ११२
 शीर्णपत्रेव्ययःप्रोक्तःप्रणष्टलिपिकेतथा
 वृथाक्षरेवृथायासःपुनरुक्तेविसंविदे ११३
 उपमानेतुतत्कार्यसिध्यतीवनसिध्यति
 विलंबेनाथवासिद्धिरस्पष्टाक्षरकेपुनः ११४
 कार्यसंशयमाप्नोतिनिर्दिष्टदिवसेष्वपि
 नप्रत्यहंनिरीक्षेतपुराणशकुनंनृप ११५
 भुक्त्वोत्तिष्ठंस्तथानैवनिरीक्षेतपुराणकम्
 पूर्वस्यदिवसस्याथरात्रौपूजांविधायच ११६
 प्रातःकालेपरेद्युश्चशकुनेरघुनंदन
 पश्चान्निरीक्षणंकार्यसद्यःकालमथापिवा ११७
 प्रक्रियादिविशेषेणविशेषंशकुनंवदेत्
 शुभकार्येषुसर्वेषुप्रेतश्राद्धादिवर्जनम् ११८
 दंडप्रणयनंशापोदेशानांचविपर्ययः
 रक्षसांदुष्टसत्त्वानांशुद्धंप्राणिविहिंसनम् ११९
 दहनादेवनिर्माणंष्ठीवनंवनमनंरुदिः
 हासोबीभत्सतादुःखदुःस्वप्नभ्रमपापकाः १२०
 पटादिपूर्णनंपीडाकलहोमरणंतथा
 क्रूराणामागमश्चापिमहतांभयमेवच १२१
 एवमाद्यास्तथाचान्याःप्रक्रियास्तुविवर्जयेत्
 श्रियःप्राप्तिविचारेचराजसृष्टिःसुखावहा १२२

ग्रहाणामुदयोरोगशांतिरप्यत्रशस्यते
किमत्रबहुनोक्तेनतत्तद्योगंविचारयेत् १२३
सर्वेषुचपुराणेषुस्कांदमत्रप्रशस्यते
वैष्णवंकेचिदिच्छंतिरामायणमथापरे १२४
सत्यादिसर्वदोषाणांवैष्णवेनैवदोषता
स्कांदेरामायणेचैवदोषत्वमपिचाल्पता १२५
किंतुपूजयितुंशक्यंवैष्णवंनैवकेनचित्
सदाचारविहीनेनपूजितंयदिचेद्भवेत् १२६
तदाशुभमिवायातिशकुनंनैवसिध्यति
सर्वाचारसमोपेतेशाखाबंधेयथावृषः १२७

सूतउवाच-

इत्थंशंभुद्विजेनाथबोधितोराघवस्तदा
विभीषणपरीक्षायांशकुनायोपचक्रमे १२८
वसिष्ठंसर्वतत्त्वज्ञंपुराणेषुविशारदम्
बभामेराघवोवाक्यंपुराणंवीक्ष्यतामिति १२९
वसिष्ठोऽप्याहरामंतंमुनेश्चामुष्यसन्निधौ
वक्तुंनिरीक्षितुंरामनशक्तिर्ममविद्यते १३०
शंभुंप्राहततोरामोमुनिसंप्रेक्षिताननम्
भवंतोऽपिहितत्त्वज्ञाःपुराणेषुविशारदाः १३१
तद्वदंतुपुराणस्थंशकुनंममकार्यतः
तथेतिशंभुरुक्त्वातुशुचिर्भूत्वार्चकोऽभवत् १३२
स्कांदमभ्यर्च्यविधिवत्प्रश्नंकृत्वेतितत्त्वतः
सकिंशृंगलयाबद्धोममभक्तोविभीषणः १३३
अमीदृष्टास्तदाश्लोकास्त्रयआदेशकास्त्रिधा १३४
बद्ध्वासमुद्रंसतुराघवेन्द्रोरुधपुर्याक्षणादाचरेन्द्रान्
योद्धुंविनिर्गत्यसमाययुस्तेलंकापुरश्चाप्यतिकायमुख्याः १३५
अट्टशूलाजनपदाःशिवशूलाद्विजातयः
प्रमदाःकेशशूलिन्योभविष्यंतिकलौयुगे १३६
एवंस्तुतोमहेशस्तुदेवताःप्राहवःशिवः
मोचयिष्येभवत्पत्नीर्मल्लासुरनिरोधिताः १३७

श्लोकत्रयं निरीक्ष्याथ बन्धनिश्चयमुक्तवान्
 मोचनं त्वरयाराम भविष्यति न संशयः १३८
 इति श्रुत्वामुनेर्वाक्यं रामः समुनिवानरः
 कर्तुं विनिर्ययौ शीघ्रं विभीषणगवेषणम् १३९
 श्रीरंगनामनगरं त्वरया प्रविवेश ह
 रामं ते पूजयामासुः पार्थिवास्तत्र ये स्थिताः १४०
 पूजितस्तानुवाचाथ क्वस्थितोऽसौ विभीषणः
 देवश्रीरामनवयं जानीमस्तु कथामिमाम् १४१
 प्रेषयामास काकुत्स्थो वानरान्सर्वतो दिशः
 ततो गत्वा कपिवरा दृष्टवन्तो न चैव तम् १४२
 अथ रामो मुनिं प्राह शंभुं पञ्चाद्वदस्व मे
 तथेति रामसहितो मुनिः शंभुर्द्विजान्वितः १४३
 दर्शयेति तथैवेति विप्रघोषं जगाम सः
 पृष्टास्तेऽपि द्विजास्तत्र दर्शयामासु रर्चिताः १४४
 अंतर्भूमि गृहे बद्धं राक्षसं बहुशृङ्खलैः
 अथाहराघवो विप्राः किमनेन कृतं त्विति १४५
 तैरुक्तं ब्रह्म हत्येति वृद्धो ब्राह्मणसत्तमः
 द्विजोऽति धार्मिकः कश्चिदेकांते प्रवयाः कृशः १४६
 ध्यानायोपवने तस्थौ तत्र गत्वा विभीषणः
 पादेनाधर्षय द्विप्रंसविप्रोऽप्यतिचूर्णितः १४७
 पदमेकमतो गंतुं न शशाक विभीषणः
 अस्माभिस्ताडितो दुष्टो न ममारवधैरपि १४८
 अतो रामवधित्वैनं पापात्मानं वृषीभव
 रामः संशयमापन्नो विप्रानिदमुवाच ह १४९
 वरं ममैव मरणं मद्भक्तोहन्यते कथम्
 राज्यमायुर्मया दत्तं तथैव स भविष्यति १५०
 भृत्यापराधे सर्वत्र स्वामिनां दंड इष्यते
 रामवाक्यं द्विजाः श्रुत्वा विस्मयादिदमब्रुवन् १५१
 द्विजा ऊचुः
 न पट्टबद्धमरणं भोराममुनिसंमतम्

वसिष्ठादिमुनीन्द्रैस्तुविचारंकुरुयद्धितम् १५२
 रामपृष्ठामुनिवराः प्रायश्चित्तमथोचिरे
 अज्ञानब्रह्महत्यातुप्रायश्चित्तैरपोह्यते १५३
 इयमज्ञानतोहत्याप्रायश्चित्तमपेक्षते
 गवांचत्रिशतं षष्टिं ददातु सविभीषणः १५४
 बंधकाश्चापिते विप्रास्तथेत्यूचुः परस्परम्
 मोचयिष्याम तद्रक्षः प्रायश्चित्तं करोतु सः १५५
 विमुच्यराक्षसं विप्राराधवायन्यवेदयन्
 रामोऽपि नाभिभाषेत्तं प्रासंगिकमभाषत १५६
 स्नात्वा पृष्ठामुनीन् क्रुद्धान् प्रायश्चित्तमतः परम्
 द्विजानुमतितः पापी मामुपैक्षतुराक्षसः १५७
 श्रुत्वेति राघववचोराक्षसः पापसंयुतः
 प्रायश्चित्तमृषिप्रोक्तं कृत्वा राममथाभ्यगात् १५८
 प्रायश्चित्तविशुद्धात्माननामरघुनंदनम्
 रामस्तं प्रहसन्वाक्यमिदमाह सभान्तरे १५९
 श्रीराम उवाच-
 अद्य प्रभृतिपौलस्त्यविमृश्य कुरुयद्धितम्
 अस्माकं त्वत्कृते रक्षः प्रयासोऽयमभूद्यतः १६०
 कृपालुर्भव सर्वत्र भृत्यो मम यतो भवान्
 अथ ते मुनयः सर्वे निश्चितार्थैरघूतमे १६१
 ऊचुरस्माकमज्ञानं कथं शीघ्रमुपागतम्
 शंभुरुवाच-
 विप्रावज्ञानतो विप्रा अज्ञानं नाशमेष्यति १६२
 ऋषय ऊचुः
 त्रेतायुगेऽभिरामोऽसौ पुराणानि च कृत्स्नशः
 द्वापरांते भारतं च कथमेतद्धियुज्यते १६३
 सूत उवाच-
 पुराणानि तथाप्येवं संतितन्नामकानि तु
 व्यासेरितानि त्वद्यैव पुराणानि न चान्यथा १६४
 अद्यापि च विधानं तत्पुराणश्रवणे फलम्

महाभारतमप्यत्रशकुनायविशिष्यते १६५
 आदिपर्वैकमभ्यर्च्यनिरीक्षेतविनिश्चयम्
 अथवासर्वपर्वणिप्रशस्तान्यर्थनिर्णये १६६
 श्लोकादिलक्षणंसर्वपूर्वोक्तं तदिहापितु
 श्लोकानामन्वयादेकस्तात्पर्यादथवापरः १६७
 अर्थः संप्रतिपद्येततात्पर्यं तत्रगृह्यते
 अर्थादेवहिसर्वत्रवस्त्वादेस्तुनिरूपणम् १६८
 यत्रार्थोदृश्यते तत्रधातुः ससमुदाहृतः
 अत्रार्थादेवशब्दानां नमिथ्यैव निरूपणम् १६९
 तस्मात्सर्वत्रनान्योऽथोगृहीतव्यो मनीषिभिः १७०
 इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादे
 चतुरुत्तरशततमोऽध्यायः १०४

पंचोत्तरशततमोऽध्यायः

मुनय ऊचुः -
 अतः परं महाभागः किंचकारसराघवः
 मुनयश्च महात्मानः किमकुर्वन्ततः परम् १
 सूत उवाच -
 रामचंद्रे सुखासीने विभीषणे कपीश्वरे
 शंभुमुचुर्मुनिवराः कथां पुण्यां वदस्व नः २
 तेषामाकर्ण्य वचनं पार्वती माह शंकरः
 इदं कस्यापि विप्रस्य गृहं परमशोभनम् ३
 रम्योपवनवापीभिर्वीरुद्भिरुपशोभितम्
 कूजन्मधुकरश्रेण्या आहूतकुसुमायुधम् ४
 मध्याह्नसंध्यामारोढुमिव सूर्यः प्रवर्तते
 छायावापीजलस्नातौ परिधाय सुवाससी ५
 मृगनाभिसमुद्घृष्टघनसारसुचंदनम्
 आलिप्य सल्लकीदामदृढधम्मिल्लसंयुतौ ६
 अनल्पघनसारंतुतांबूलं प्रतिखादितम्
 आस्वाद्यमाद्यन्मुदितौ यत्र धारा गृहेशुभे ७

मयूरनादबहुलेबहिर्मधुरगीतकैः
 शय्यायामास्तृतायांचपरस्परसुखस्थितौ ८
 विशालस्मितरक्तोष्ठमाननंचुंबितं यदि
 संसारफलमाघ्रातमावयोस्तुभविष्यति ९
 इतीरितमथश्रुत्वाकुपितामुनयस्तुते
 उक्तंवासुशुभंवाक्यमस्मासुकिमिदंत्वया १०
 विप्रलापःप्रियासक्तेःकृतोनोस्मद्वचःकृतम्
 अथकोपपराच्छंभोराननात्परमाद्भुता ११
 ज्वालाविनिर्गतासापिकरालवदनाभवत्
 कस्यचित्तुमुनेर्भार्यामाससादाथसत्वरम् १२
 पलायनपराचासीद्रामंदृष्ट्वाचबिभ्यती
 रामोऽपिब्राह्मणींशुद्धांमोचयामीत्यभाषत १३
 जगामपुष्पकेणैवब्रुवन्मुक्तिंपुनःपुनः
 बाणंचधनुषायोक्तुंनचसस्मारराघवः १४
 शंभुरप्यतिपुण्यानिवनान्यायतनानिच
 पुराणिचविचित्राणिदृष्ट्वारामंनचास्मरत् १५
 क्षणेनचतदाप्राप्तोलोकालोकंमहागिरिम्
 दृष्ट्वाथराघवःशैलंगृहमार्गसमाकुलम् १६
 विप्रयोषिन्महाभागाक्वगतावदतद्विजाः
 इतोगतेतितेप्रोचुस्तमोभागंगिरेरिति १७
 रामोविवर्णवदनःकष्टमित्यभिचिंतयन्
 अथशंभुर्महातेजाःप्रकाशमतुलंददौ १८
 तत्प्रकाशप्रभावेणरामःकृत्यांययावनु
 तमोमयीमहाभूमिःसर्वजंतुविवर्जिता १९
 आब्रह्मांडकटाहांताशतयोजनकोटितः
 महारजतभूमिश्चतमोमध्येव्यवस्थिता २०
 तत्रनारायणपुरंसूर्यकोटिसमप्रभम्
 सराममुनिवर्यास्तुतंदृष्ट्वाविस्मयंययुः २१
 किमेतदितिचाचिंत्यनःप्रवेशःकथंभवेत्
 किमेषप्रलयाग्निःस्यान्माययापरमात्मनः २२

किंवानोमरणं त्वद्य उत श्रेयो भविष्यति
 इति चिन्ताकुलेष्वेव सरामेषु मुनिष्वथ २३
 शंभुराह शृणुष्वद्य राघवै तद्वदामि ते
 प्रकल्पिता मयामाया त्वत्कृते नैतदद्भुतम् २४
 नारायणीयमेतत्तु परमं धाम भास्वरम्
 उष्णशीताद्यविच्छेद्यं ज्ञानगम्यं न चानुषम् २५
 तत्तु पूजयत श्रोध्वं पश्य ब्रह्मपुरोगमान्
 दिक्षु सर्वासु च मुनीन् पश्य पूजयतोऽमलान् २६
 चतुरो निगमान् पश्यस्तु वतः परमं पदम्
 योगिनः सनकाद्यास्तु योगमास्थाय यत्नतः २७
 ध्यायन्ति परमं तेजस्तदिदं पश्य राघव
 अमुं चरोमशं पश्य प्रदक्षिणमस्त्रियाः २८
 कुर्वाणं कोटिकोटीश्च वालखिल्यान् मुनीश्चरान्
 लक्ष्म्यादिसर्ववनिता पूज्यमानं परं पदम् २९
 साकारं च निराकारं ब्रह्म यत्परिकीर्तितम्
 अज्ञानिनो न पश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानचक्षुषः ३०
 शंभुवाक्यादतः सर्वे पूजयामासुरच्युतम्
 गिरिकर्णी च तुलसीं मल्लिकां मारुतं तथा ३१
 नीलोत्पलैरंबुजैश्च कृष्णास्फुटजलैरपि
 पूजयन्तो महात्मानो महात्मानं जनार्दनम् ३२
 नारदं खेऽथ ददृशुर्जटिलं सविपंचिकम्
 नारायणपदाघोषं लंबकूर्चोपवीतिनम् ३३
 सचापिमनसा दध्यौ कण्ठे इति नारदः
 सपपात प्रभोः पादेशं भोरानंदनिर्भरः ३४
 शैवीं पंचाक्षरीं विद्यां जपमनसामुनिः
 धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि जन्माद्यसफलं मम ३५
 ब्रह्मादिवदं चागम्यं ज्ञातवानस्मिते पदम्
 नारदं तमथ प्राह शंभुर्मेवं वदेति हि ३६
 यथा च मानं जानंति तथामेकुरु वर्तनम्
 गच्छ शीघ्रं हरिं ब्रूहि ममागमनमल्पतः ३७

अथसत्वरयागत्वासर्वव्यज्ञापयद्धरिम्
 अथसत्वरयाविष्णोरादायाघोदकंशुभम् ३८
 कमलासहितयोगीकोटिकोटिसमावृतः
 निर्ययौनारदंहस्तेगृहीत्वागरुडध्वजः ३९
 नमोनमोनमोस्त्वस्मैशंकरायेत्युदीरयन्
 अर्घपाद्यादिनासर्वान्पूजयामासकेशवः ४०
 प्रावेशयदमेयात्मानारायणपुरंशुभम्
 गृहराजेततःस्थित्वानारायणउवाचह ४१
 कथमेतेसमायाताःकोऽयराजामहायशाः
 अमानुषप्रवेशोऽयब्रह्माद्यैरप्यगोचरः ४२
 शंभुरुवाच-
 मुनिवेषायथाप्राप्तावयमेतेनृपस्तथा
 तवांशोनृपतिश्चायंरामचंद्रःप्रतापवान् ४३
 एनांसंवीक्षितुंपत्नीतवकेशवकांक्षति
 नारायणस्तथेत्युक्त्वाप्रविशेत्याहराघवम् ४४
 अथप्रविश्यभवनंलक्ष्मींवीक्ष्यनमस्यच
 विनयावनतोभूत्वावाचमाहसुचारिणीम् ४५
 कृतार्थोऽस्मिनसंदेहोवदत्वंकिंतुमन्यसे
 श्रीदेव्युवाच-
 त्वंयुवाकामकृष्टश्चरूपवानसिराघव ४६
 सीतासाचारुसर्वांगीतवपत्नीतयाभवान्
 वियुक्तोऽस्तिपुराचासीदतीवविरहाकुलः ४७
 ममापिवदसर्वतदथवानचलप्स्यसि
 सहासान्यथवाक्यानिनूनांचित्तहराणिच ४८
 श्रुत्वातुतानिसर्वाणिरामभद्रोयतात्मवान्
 निर्गतुंकांक्षतेतत्रआनम्यतन्मुखांबुजम् ४९
 स्मरबाणेनपद्मेनसंपीडचरघुशेखरम्
 अन्वेवनिर्ययौदेवीपद्मापद्मवनप्रिया ५०
 एकपत्नीव्रतंज्ञात्वारामंतेसमुपागमन्
 अथवेपितसर्वांगंस्वलत्पदगतिंनृपम् ५१

शिवनारायणौदृष्ट्वाविस्मयं परमंगतौ
 अहोऽस्य द्रढिमाचित्ते मायिनोऽप्यवशात्मनः ५२
 धैर्यं पश्येह नियतं तेन रामः सुकीर्तिमान्
 सर्वतः शिवमेवास्य नाशिवं विद्यते क्वचित् ५३
 अथ रामो वचः प्राह गच्छेहं भगवन् प्रभो
 अनुज्ञातोऽथ हरिणा पुष्पकेण सराधवः ५४
 समुनिः सह शंभुश्च सह नारायणो ययौ
 लोकालोकंगतः शीघ्रततः स्वादूदधिगतः ५५
 ततो द्वीपसमुद्रांश्च जंबूद्वीपं पुनर्गतः
 भरद्वाजाश्रमपदे तस्थिवान् गौतमीतटे ५६
 अथ स्नात्वा महानद्यां भरद्वाजो मुनीश्वरः
 शिष्यैः श्रीमान् परिवृतः पुष्पकं दृष्ट्वान्मुनिः ५७
 तत्र रामं महाबाहुं शिवनारायणावृषीन्
 यथावत् पूजयित्वा तु तानुवाच महामुनिः ५८
 ममाश्रमपदे यूयं भोक्तुमर्हथ सत्तमाः
 रामस्तु मन्वाक्येन तथेत्याह कथंचन ५९
 अथ स्नात्वा महानद्यां कृत्वा देवादितर्पणम्
 भोक्तुकामं तदारामं वसिष्ठो वाक्यमुक्तवान् ६०
 धर्मत्यागो भवेद्राम न श्राद्धं क्रियते यदि
 श्रीराम उवाच-
 अमायां ग्रहणे तीर्थे व्यतीपातेऽथ संक्रमे ६१
 व्यतीतं यदि चेच्छ्राद्धं भगवन् क्रियते पुनः
 नित्यश्राद्धं पुनर्नैव कुर्यादिति वचस्तव ६२
 यथाममैव मातृणां मरणे समुपस्थिते
 अशौचे च समायाते नित्यश्राद्धं न वै कृतम् ६३
 व्यतीपातादिकालेषु कृतं तु वचनात्तव
 वसिष्ठ उवाच-
 एते हि मुनयः सर्वे तथा शंभुरयं द्विजः ६४
 एतन्मुखादशेषेण निर्णयस्तु भविष्यति
 सह सर्वे विनिश्चित्य मुनयः शंभुमब्रुवन् ६५

वदास्माकमशेषं त्वं द्विजवर्यमहानसि
 शंभुरुवाच-
 त्यक्तव्यं यच्च वैश्राद्धं पुनः कर्तव्यमेव च ६६
 सूतके समनुप्राप्ते विघ्नेषु च वदाम्यहम्
 मासिकान्युदकुंभानि श्राद्धानि सकलानि च ६७
 प्रतिसांवत्सरं श्राद्धं सूतकानंतरं विदुः
 त्यक्तान्यन्यानि यावन्ति सूतके विघ्नसंभवे ६८
 अनंतरं हिकार्याणि सर्वाणीति न संशयः
 मासिकानि समस्तानि श्राद्धं प्रात्यब्धिकं तथा ६९
 सूतकानंतरं कार्यं विघ्नेऽन्यस्मिन् न्यतोन्यथा
 एकादश्यां कृष्णपक्षे कर्तव्यं शुभमिच्छता ७०
 तत्र व्यतिक्रमे हेतावमायां क्रियते तु तत्
 यथोत्तरदिनेष्वेव कर्तव्यं यद्यविघ्नतः ७१
 कृष्णपक्षे त्वमायां तु कर्तव्यं रामनोकृतम्
 मृताहस्य यदामासो न ज्ञायेत कथंचन ७२
 मार्गशीर्षेऽथ वामाघे श्राद्धं तद्विवसे स्मृतम्
 यदा तु वासराज्ञानं मासस्य ज्ञानमेव च ७३
 अमायामेव तन्मासे श्राद्धं सांवत्सरं भवेत्
 दिनमासापरिज्ञाने प्रोषितस्य मृतस्य च ७४
 तत्तिथ्यां तद्दिनं ग्राह्यं तत्र ज्ञानं यदा भवेत्
 आश्विनामाचमार्गामामाघामाच दिनत्रयम् ७५
 तत्र वान्यतमं ग्राह्यं दिनमासाप्रतीतितः
 वृद्धिसप्तमसीमंतप्रेतश्राद्धानुमासिकम् ७६
 नित्योदकुंभश्राद्धं च मासे स्युरधिकेऽपि च
 ग्रहणे पुत्रजन्मादौ कर्मण्यपि च शांतिके ७७
 संकल्पिते च सर्वस्मिन्नधिमासो न दुष्यति
 रोगीयदामनुष्यः स्याच्छ्राद्धकर्मण्युपस्थिते ७८
 भार्यावाभ्रातरं वापि शिष्यं वापि नियोजयेत्
 तस्याभावेन हानिः स्यात्कर्मणः श्राद्धसंज्ञिनः ७९
 नित्यश्राद्धे यथाशक्ति भोक्तारं तु नियोजयेत्

अमावास्यामासिकंचमृताहव्यतिरेकियत् ८०
 स्वयंकर्मण्यशक्तश्चेत्सुतंविप्रंनियोजयेत्
 राजकार्यनियुक्तस्यदासग्रहणवर्तिनः ८१
 व्यसनेषुसमस्तेषुश्राद्धंविप्रेणकारयेत्
 प्रातःकालेतुनश्राद्धंप्रकुर्वीतिद्विजोत्तमाः ८२
 नैमित्तिकेषुश्राद्धेषुनकालनियमःस्मृतः ८३
 गृहादिव्यतिरिक्तस्यप्रक्रमःकुतुपःस्मृतः
 कुतुपादथवाप्यर्वागासन्नकुतुपोभवेत् ८४
 मासेमासेयथाश्राद्धेऽपराह्णस्पृग्विधीयते
 अपराह्णव्यापिनीस्यादुभयत्रयदात्वमा ८५
 क्षयेपूर्वातुकर्तव्यावृद्धौसाम्येपरास्मृता
 अमावास्यातुयाहिस्यादपराह्णद्वयेसमा ८६
 क्षयेपूर्वापरावृद्धौसाम्येऽपिचपराभवेत्
 क्षीणस्तुचंद्रमायत्रतत्रश्राद्धंतुपार्वणम् ८७
 अमाष्टभागेसूक्ष्मोऽसौभूताष्टांशेसनास्तिचेत्
 मध्याह्नव्यापिनीसास्यादेकोद्दिष्टेतिथिर्भवेत् ८८
 सायाह्नव्यापिनीयास्यात्पार्वणेसातिथिर्भवेत्
 अल्पापराह्णगायामाग्राह्याश्राद्धादिकेभवेत् ८९
 मृताहेत्रिमुहूर्ताचसायंकालेतिथिर्भवेत्
 परेह्यस्तंगतायत्रत्रिमुहूर्ततुपूर्ववत् ९०
 तत्रापरेद्युःश्राद्धंस्याज्ज्येष्ठपुत्रस्यनाशनम्
 अमाश्राद्धंयथाकुर्यान्मृताहेसमुपस्थिते ९१
 मध्याह्नव्यापिनीतत्रह्यद्विजस्यविधीयते
 रामउवाच-
 श्राद्धक्रममशेषेणमर्त्यकर्मक्रमंतथा ९२
 प्रासंगिकानांधर्माणांनिर्णयंवक्तुमर्हसि
 शंभुरुवाच-
 श्राद्धस्यदिवसेप्राप्तेपूर्वेद्युर्नियमान्वितः ९३
 निमंत्रयीतविप्रेन्द्रान्विप्रलक्षणसंयुतान्
 एकभुक्तं ब्रह्मचर्यमंत्यजाद्यैरभाषणम् ९४

दंतधावनमभ्यंगनखकेशनिकृंतनम्
 कर्ताकुर्वीतपूर्वेद्युस्त्यक्त्वाचैवपरेऽहनि ६५
 गृहीतनियमानुक्तान्सर्वमेतत्परित्यजेत्
 त्रिकालंचैवपूजाचेत्प्रातर्देवंयजेत्स्वकम् ६६
 अरुणोदयवेलायांकरोतियदिपूजनम्
 अधःशायीतथाभूतःप्रातरुत्थायकर्मवित् ६७
 प्रातस्त्यमपियत्कर्मतत्कृत्वास्नानपूर्वकम्
 ऋणत्रयविनिर्मुक्तोयास्यतिब्रह्मतत्परम् ६८
 सूर्यस्योदयवेलायांशिवपूजांकरोतियः
 सूर्येणसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ६९
 उदितेभास्करेपश्चाद्धटिकांतरपूजनम्
 रुद्रेणसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते १००
 तृतीयघटिकायांतुशिवपूजांसमाचरेत्
 कुबेरसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते १०१
 तृतीयघटिकायांतुशिवपूजांसमाचरेत्
 कुबेरसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते १०२
 चतुर्थीपंचमीषष्ठीसप्तमीघटिकासुयः
 शिवंपूजयतेभक्त्याशिवलोकेमरुत्समः १०३
 तत्कालएवक्रियतेपूजायत्कालनोदिता
 यथाप्रतिज्ञमथवागृहीतनियमोयजेत् १०४
 उपचारेषुशक्त्यावैनियमंपरिपालयेत्
 नियमातिक्रमेवापियागश्चस्याद्विभोर्यदि १०५
 श्रीरामउवाच-
 क्वपूजादेवदेवस्यशंकरस्यामितौजसः
 स्मरणात्पापनाशस्यस्मरणान्मोक्षदस्यच १०६
 शिवस्यशिवरूपस्यशिवतत्त्वार्थवेदिनः
 सोमस्यसोमभूषस्यसोमनेत्रस्यराजितुः १०७
 वेदमूर्तेरमूर्तेश्चवेदसारस्यवेदिनः
 वेदवेदांगवित्तस्यवेद्यावेद्यस्ययोगिनः १०८
 गोक्षीरसमदेहस्यगोक्षीरस्नानमोदिनः

गोपालिनस्त्रिनेत्रस्यत्रयीनेत्रस्यमायिनः १०६
 प्रश्नमध्येतथारामंशिवज्ञानमथादिशत्
 स्थाणुभूतइवासीनोनासाग्रन्यस्तलोचनः ११०
 आनंदनिष्यंदविलोचनाश्रुप्रवाहसंस्पृष्टकपोलदेशः
 दधारदेवंगिरिशंहदंबुजगोक्षीरसुस्निग्धसुचारुगात्रम् १११
 प्रतिबिंबमथोगात्रेरामस्यसमदृश्यत
 दृष्ट्वैवबिंबितंशंभुंचतुर्बाहुंत्रिलोचनम् ११२
 विस्मयं परमंयाताः सर्वेमुनिहरीश्वराः
 शंभोर्वक्षःस्थितंरामंदृष्ट्वादीप्ताकृतिंशुभम् ११३
 तूष्णीं बभूवुर्यामार्द्धमथराममुदैक्षत
 स्वप्रश्नमनुसंधायप्राहसर्ववदेति च ११४
 शंभुरुवाच-
 अचलेयासदापूजाचलेवापियथेच्छया
 लिगसंपूजनंमुख्यमलाभेप्रतिमादिषु ११५
 अधिकारविशेषेणतत्रतत्रापिपूजनम्
 विगुणंसगुणंवापिसफलंलिगपूजनम् ११६
 प्रतिमादिकृतापूजाविगुणासफलानहि
 अचलेवाचलेवापिपूजालिगेप्रशस्यते ११७
 चलस्यपूजनंवक्ष्येस्थापनोद्भासनेतथा
 तेउभेनविजानातिकश्चिन्मुनिरपिक्वचित् ११८
 स्थापयंतिहृदब्जेवैगोपयंतियजंति च
 उद्भासयंतिदेवेशंशंकरंयोगिनःसदा ११९
 क्रियाचातीवहोतृणांवह्नौदेवंत्रियंबकम्
 पूजकानामशेषाणांशिवलिगेमहेश्वरम् १२०
 लिगस्यस्थापनंपूजाउद्भासनमथैव च
 धारणंशंकरस्यैवलिगमेवमहेश्वरम् १२१
 सज्जिकंपरमोत्कृष्टंस्वर्णंचैवविनिर्मितम्
 राजतैर्वादलैःकार्यंराजतैर्वैण्वैस्तुयत् १२२
 लतासूत्रैरथोवापिरचितंदारुणाथवा
 वस्त्रेणवाथरचितंमृदाविरचितंभवेत् १२३

तत्रसंवेष्टयवस्त्रेणसुगंधेनसमन्विते
 धौतवस्त्रयुगेशुद्धेमृदासनसमन्विते १२४
 शीतोष्णरहितेपादचतुष्टयसमन्विते
 प्रावृत्तिच्छेदनोपेतेक्रिमिकीटविवर्जिते १२५
 धौतेनमृदुवस्त्रेणसर्वतोवेष्टयतंशिवम्
 विन्यस्यसज्जिकामध्येप्रावृत्यचपुनर्विभुम् १२६
 एषाहिसज्जिकारामदेवस्याग्रेतिकीर्तिता
 तस्यचस्थापनंपाठोरहस्येचमहेशितुः १२७
 अथवाभित्तिमूलेस्याद्देववेद्यामथापिवा
 सुरक्षितेतथादेशेरक्षकंचनियोजयेत् १२८
 प्राणादेरविनाभावंकुर्वीतनियमैःसह
 एतद्धिराजसंप्रोक्तंस्थापनंपरमात्मनः १२९
 सात्त्विकंस्वसमीपस्थंधारणंतामसंपुनः
 धारणंगात्रसंस्पर्शमशेषदेहगोपनम् १३०
 मस्तकेधारणंमुख्यंब्रह्मणाचतथाकृतम्
 विन्यस्यमुकुटस्यान्तेधारणंशुभमुच्यते १३१
 ललाटेधारणंशस्तंयथालक्ष्म्याधृतंशुभम्
 बाणेनचधृतंमूर्ध्निदक्षिणोरसिवापुनः १३२
 कर्णेचहरकर्णेनमुनिनापरमर्षिणा
 विनिर्भिक्ष्यतथागात्रंलोहस्थानंप्रकल्प्यच १३३
 धारयंतितथालिगंराक्षसाःकेचिदुत्तमाः
 अनिकेतनमर्त्यानामशक्तानांशिरोधृतिः १३४
 अधमाधममाख्यातंनीवीबंधादिधारणम्
 तेषुतूच्छिष्टसंप्राप्तौमस्तकेधारणंभवेत् १३५
 अधमाधमवृत्तीनांसदावैलिगधारणम्
 पापिनामपिचाश्चर्ययमलोकेनविद्यते १३६
 श्रीरामउवाच-
 चित्रगुप्तेनलिखिताललाटेयालिपिर्दृढा
 तयातुलिप्यानियतंनरकंकथमन्यथा १३७
 करोतिपूजनंशंभोःपापंनाशयतेकथम्

शंभुरुवाच-

पापं नाशयते कृत्स्नमपि जन्मशतार्जितम् १३८
 भर्त्सनात्सर्वपापानां स्मरणाच्च महेशितुः
 भस्मेति पदमाख्यातं तस्य धारणमुत्तमम् १३९
 यथाविधिललाटे वै वह्निर्वीर्यप्रधारणात्
 नाशयेत् लिखितां यामीं पटस्थामिव हव्यभुक् १४०
 कर्णोपरिकृतं पापं नष्टं स्यान्मुखधारणे
 कंठे च धारणात्कंठभोगादिकृतपातकम् १४१
 बाह्वोर्बाहुकृतं पापं वक्षसि मनसा कृतम्
 नाभ्यां शिश्नकृतं पापं पृष्ठे गुदकृतं तथा १४२
 पार्श्वयोर्धारणाद्रामपरस्यालिगनादिजम्
 तद्भस्मधारणं शस्तं सर्वत्रैव त्रिपुण्ड्रकम् १४३
 ब्रह्मविष्णुमहेशानां त्रय्यग्रीनां च धारणम्
 गुप्त्यै लोकत्रयाणां च धारणं तेन वै कृतम् १४४
 धृतं पंचदशस्थानेषु ब्रह्मभस्माभिमंत्रितम्
 कोष्ठयुग्मे बाहुयुग्मे कोष्ठोपरियुगे तथा १४५
 धारणं सर्वदेहानां पूजायै धर्मसंमतम्
 भस्माशनाभस्मशय्याभस्मोद्धूलितविग्रहाः १४६
 भस्मस्नानाः सदा पापैर्मुच्यन्ते नात्र संशयः
 आदौ ब्राह्मणदीक्षायां त्रियायुषमिति स्मृतम् १४७
 प्रसवे च मनुष्याणां भूतावेशेऽपि रक्षकम्
 सर्पादिविषहान्यर्थं सर्वेषां साधनं त्विदम् १४८
 अपि वा वैष्णवो मर्त्यं अथवा पीतरोजनः
 भस्मस्नायी भस्मयुक्तः कर्मस्वधिकरोति वै १४९

श्रीराम उवाच-

भस्ममाहात्म्यमादौ मे भस्मायुष्यंहिकस्य वै
 कथं हिरक्षते ह्येतत्सर्वमेतद्वदस्व मे १५०

शंभुरुवाच-

आयुष्यवर्द्धने हेतुस्त्रिविधस्यापि देहिनः
 पापघ्नं शीतमुष्णं च स्पर्शाच्छिवपदप्रदम् १५१

अत्रतेकीर्तयिष्यामिचेतिहासंपुरातनम्
 आसीद्वासिष्ठवंश्यस्तुधनंजयइतिद्विजः १५२
 तस्यभार्याशतंचासीद्रूपलावण्यसंयुतम्
 तासामेकातुसुषुवेशामाकाकरुणंमुने १५३
 भार्याणांसंख्ययारामसुताश्चासंस्तपस्विनः
 पित्राविभागस्तेषांचविषमःपरिकल्पितः १५४
 भ्रातृणांचतदाह्येववैरबंधोमहानभूत्
 नराणामेकजातीनांवैरंनियतमेवतु १५५
 अथासौकरुणोगत्वाभवनाशिनिकातटे
 नानामुनिगणैः सार्द्धंनरसिंहदिदृक्षया १५६
 नृसिंहदर्शनार्थंतुब्राह्मणेनतुकेनचित्
 उत्कृष्टफलजंवीरमानीतरूपगंधवत् १५७
 करुणस्तुतदादायव्यजिघ्रत्फलमुत्तमम्
 तत्रस्थिताद्विजगणाःशापेनतमयोजयन् १५८
 मक्षिकाभवपापात्मन्वर्षाणांशतमप्यतः
 शापावसानंभवितादधीचेनमहात्मना १५९
 अथमक्षिकातांप्राप्तोभार्यामिदमभाषत
 मक्षिकात्वमहंप्राप्तोमांशुभेपालयस्वभोः १६०
 इत्युक्त्वासतथाभूतोबभ्रामचततस्ततः
 अथैवंविधमाज्ञायज्ञातयःपापनिश्चयाः १६१
 तद्वधेयत्तमास्थायतैलमध्येह्यपातयन्
 मृतंपतिमथादायदुःखितासाकृशोदरी १६२
 तद्दुःखशमनार्थायप्राहदेवीत्वरुंधती
 अमुंसंजीवयाम्यद्यभस्मनैवशुचिस्मिते १६३
 अथाग्निहोत्रजंभस्मअरुंधत्यैन्यवेदयत्
 मृत्युंजयेनमंत्रेणमृतजंतौतथाक्षिपत् १६४
 मंदवायुंतथाचक्रेव्यजनेनशुचिस्मिता
 उदतिष्ठत्तोजंतुर्भस्मनोऽस्यप्रभावतः १६५
 ततोवर्षशतेपूर्णेज्ञातिरेकोह्यमारयत्
 मृतेभर्तरिसासाध्वीदुःखिताचशुचिस्मिता १६६

दधीचंनामविप्रेन्द्रंमहामाहेश्वरंमुनिम्
 जगामशरणंसाध्वीप्राहविप्रस्तपोधनः १६७
 त्रियायुषाविहीनंतुजमदग्निंतपोनिधिम्
 भस्मैवजीवयामासकश्यपंचतथाविधम् १६८
 देवानपितथाभूतान्मामप्येतादृशंपुरा
 तस्मात्तुभस्मनाजंतुंजीवयामितवानघे १६९
 इत्येवमुक्त्वाभगवान्दधीचोमहेश्वरंवैशरणंजगाम
 भस्माभिमंत्र्याथकरेगृहीत्वासंजीवयामासधवंसुसाध्व्याः १७०
 महेशस्यकरस्पर्शाद्विशापःकरुणोऽभवत्
 स्वरूपंचततोगत्वास्वमाश्रमपदंययौ १७१
 दधीचमपिसासाध्वीगृहमानीयभोजने
 प्रार्थयामासविप्रर्षिभुक्तवानथसद्विजः १७२
 भुक्तवत्यथविप्रेद्रेकोटिशिष्याःसमागताः
 अथदेवाःसमायाताभस्मोद्धूलितविग्रहाः १७३
 नमस्कृत्यदधीचंतुपप्रच्छुःशिवकांक्षया
 देवाऊचुः -
 अस्माकंतुपुराज्ञानंनष्टमासीन्महामते १७४
 गौतमस्यतुभार्यावैदृष्ट्वाकामातुरावयम्
 तथाचधर्षितादेवीविवाहकृतमंगला १७५
 तांवैकामयमानानानंष्टंज्ञानमभूच्चनः
 ततःसर्वेवयंभूतागतादुर्वाससंमुनिम् १७६
 सउवाचाधुनासर्वमपनेष्यामिवोमलम्
 शतरुद्रियमंत्रेणमंत्रितंशंभुनास्वयम् १७७
 ममापिदत्तंतेनैवब्रह्महत्यादिशांतये
 इत्येवमुक्त्वादुर्वासादत्तवान्भस्मचोत्तमम् १७८
 अथतद्वचनात्सर्वेवयंविकृतचेतनाः
 शतरुद्रियमंत्रेणभस्मोद्धूलितविग्रहाः १७९
 निर्धूतपातकाःसर्वेसंवृत्तास्तत्क्षणेनहि
 आश्चर्यमेतज्जानीमोभस्मसामर्थ्यमीदृशम् १८०
 दधीचउवाच-

शैवस्यभस्मनःशक्तिसंक्षेपेणवदामिवः
 विस्तरेणनशक्येतवक्तुंवर्षशतैरपि १८१
 अत्रवःकीर्तयिष्यामिपुरावृत्तंतुदेवयोः
 हरिशंकरयोःसर्वेब्रह्महत्यादिनाशनम् १८२
 पुराचैकार्णवेघोरेब्रह्मणःप्रलयेसति
 महाविष्णुस्तुभगवाञ्छेतेस्मप्रलयांभसि १८३
 तस्यपार्श्वद्वयंप्राप्यब्रह्मांडानांशतद्वयम्
 विंशतिःपादयोःपार्श्वेविंशतिर्मस्तकांतरे १८४
 नासामौक्तिकभावेनब्रह्मांडमदधात्प्रभुः
 तन्नाभिमंडलेकेचिल्लोमशाद्यामुनीश्वराः १८५
 तपस्तपंतःसुमहदीश्वरंपर्युपासते
 अथविष्णुर्महातेजाश्चिंतामापसिसृक्षया १८६
 ध्यानयोगपरोभूत्वानकिंचित्पर्यपश्यत
 अथदुःखेनमहतारुरोदोच्चैःपुनःपुनः १८७
 एतस्मिन्नंतरेदीप्तिःकाचिल्लोकविलक्षणा
 दृष्ट्वाचहरिणाभीत्यालोचनेचनिमीलिते १८८
 आगम्यमानोगोक्षीरसमतेजाःसगात्रवान्
 संग्रथ्यकोटिब्रह्मांडदामयुगमंकरद्वये १८९
 दधानमुरसाधामकोटिब्रह्मांडकल्पितम्
 ब्रह्मांडमेकंनिपतदुत्पतच्चकरद्वये १९०
 सर्वाभरणसंयुक्तंतथाभूतंतमव्ययम्
 विष्णुस्तुष्टावचादृष्ट्वादर्शनायचतस्यवै १९१
 विष्णुरुवाच-
 नमस्तेदेवदेवेशनमस्तेशाश्वताव्यय
 नजानेऽहभवंतंभोस्त्वंचवेत्सिनमोनमः १९२
 जानामिनचतेभावंदुर्निरीक्ष्याचतेद्युतिः
 माणिक्यकुंडलंहेमदामजालविभूषितम् १९३
 रत्नांगुलीयंसुभगंबाहुकोष्ठविभूषणम्
 तनुरक्तोत्तमाकीर्णदीप्तायतविलोचनम् १९४
 बाणलोचनसंकाशंभाललोचनमव्ययम्

कंदर्पकार्मुकभ्रांतिजनकभ्रुवमीश्वरम् १९५
 स्निग्धाधोन्नतचार्वङ्गनासमच्छकपोलकम्
 मंदस्मितंप्रसन्नास्यंविभुंबालेंदुदर्शनम् १९६
 विज्ञानरक्तवसनंवेदकल्पितभूषणम्
 शरणंत्वांप्रपन्नोऽस्मिचुक्षुर्मेदीयतांविभो १९७
 दीनांधकृपणाज्ञाननष्टस्यशरणंभव
 अथदिव्यंददौचक्षुःस्वात्मदर्शनशक्तिमत् १९८
 अथदृष्ट्वाहरिःशंभुंत्रिनेत्रंपुरतःस्थितम्
 कोभवानित्युवाचाथनजानेत्वांमहायशः १९९
 प्रणामंकेवलंकर्तुंशक्तोऽस्मिन्निवेदितुम्
 सदाशिवउवाच-
 तवज्ञानंप्रदास्यामिकुरुस्नानंचवारुणम् २००
 भस्मस्नानंततःपश्चात्ततोज्ञानंवदाम्यहम्
 श्रीभगवानुवाच-
 मत्स्नानयोग्यंसलिलंनचतिष्ठतिकुत्रचित् २०१
 इत्युक्तोथनिषण्णस्तुब्रह्मांडासक्तविग्रहः
 ऊरुदघ्नजलेस्नातुंनयोग्यमभवद्धरेः २०२
 शंभुर्जहासस्नानायजलमत्यधिकंत्वहो
 दधीचउवाच-
 अथदेवःशिवोविष्णुंभालाक्षेणव्यलोकयत् २०३
 विलीनसूक्ष्मावयवंवामाक्षेणव्यलोकयत्
 ततःसूक्ष्मतनुर्विष्णुःशीतदेहश्चशंभुना २०४
 उक्तश्चस्नाहिभोविष्णोहृदएषविकल्पितः
 ततोहृदेहरिःस्नातुंहरांकेकल्पितेतदा २०५
 प्रवेष्टुंनशशाकाथगंभीरेतद्धृदस्यतु
 हरिराहचनोपंथाहृदस्यास्यप्रवेशने २०६
 मार्गोमेदीयतांदेवतमथोशंभुरब्रवीत्
 कोटियोजनगंभीरंजलमेतन्महत्पुरा २०७
 निविष्टस्यैवभवतऊरुदघ्नजलंविभो
 इदानींतिष्ठतश्चापिनप्रवेशोहृदेकथम् २०८

अष्टांगुलप्रमाणोऽयमूरुस्तस्मिन्हरदेचमे
 पश्यामिप्रविशत्वंचपादस्पर्शददामिते २०६
 वाक्यमेकंतुसोपानंवेदंमद्वाक्यनिस्सृतम्
 हरिरुवाच-
 शब्दारोहणसामर्थ्यकस्यापीहनविद्यते २१०
 मूर्तस्यग्रहणंशक्यंग्रहणंवाकथंश्रुतेः
 शंभुरुवाच-
 पुंसःशक्तिर्नवस्तूनांधारणारोहणादिषु २११
 गृहाणेममहावेदंजग्राहहरिरप्यथ
 नम्रकरश्चाशक्तेर्हिपतन्निवजनार्दनः २१२
 नचशक्यंमयाधर्तुमितिप्राहशिवंहरिः
 शिवःप्रहस्यनिपतीपात्यतीवमहाहृदे २१३
 तत्सोपानमथारुह्यस्नातुमर्हसिकेशव
 दधीचउवाच-
 वेदेसोपानभूतेहिऊरुदघ्नोपलब्धिनि २१४
 तत्रस्नात्वासविधिनाबहिरुत्तीर्यचोक्तवान्
 स्नातोऽस्मिन्किमतःकार्यंशंभुराहहरिततः २१५
 ध्यायसेहृदयेकिंत्वंनचकिंचिद्ब्रह्मस्वमे
 हरिर्नकिंचिदित्याहतमथोशंभुरुक्तवान् २१६
 भस्मस्नानेनसंशुद्धोवेत्स्यसेपरमंशुभम्
 दीक्षितस्यहितच्छस्तंतद्रक्षांकरवाण्यहम् २१७
 दधीचउवाच-
 स्ववक्षःस्थितभस्मैकंनखेनादायशंकरः
 प्रणवेनाभिमंत्र्याथगायत्र्याब्रह्मभूतया २१८
 अंगुलिभ्यामुपादायशिवःपंचाक्षरेणवै
 हरिमस्तकगात्रेषुसर्वेष्वपिसमाक्षिपत् २१९
 शांतदृष्ट्यानिरीक्ष्याथजीवेत्याहहरिहरः
 ध्यायस्वकिंतैहृदयेसचध्यानपरोऽभवत् २२०
 अपश्यद्धृदयेदीपंदीर्घाकारमतिप्रभम्
 हरिराहशिवंसाक्षाद्दीपोदृष्टोमयेतिच २२१

शिवः प्राहनते ज्ञानं परिपक्वमथो हरे
 भस्मभक्षयते ज्ञानं समग्रं संभविष्यति २२२
 हरिरुवाच-
 भक्षयिष्ये शुभं भस्म स्नातोऽहं भस्मना पुरा
 दृष्ट्वैश्वरं भक्तिगम्यं भस्माभक्षयदच्युतः २२३
 तत्राश्चर्यमतीवासीत्पक्वबिंबसमद्युतिः
 वासुदेवः शुद्धमुक्ताफलवर्णोऽभवत्क्षणात् २२४
 ततः प्रभृतिशुक्लोऽसौ वासुदेवः प्रसन्नवान्
 पुनर्ध्यानपरो भूत्वा दीपमध्ये च पूरुषम् २२५
 शुद्धस्फटिकसंकाशं त्रिनेत्रं द्विभुजं शिवम्
 वरदं दक्षिणे हस्ते वामे चाभयदं विभुम् २२६
 पंचवर्षीयवपुषं शरच्चंद्रायुतद्युतिम्
 माणिक्यकुण्डलं हेमदामजालविभूषितम् २२७
 रत्नांगुलीयसुभगं बाहुकोष्ठसुभूषणम्
 तनुरक्तोष्ठमाकर्णदीर्घायतविलोचनम् २२८
 बाणलोचनसंकाशं भाललोचनमव्ययम्
 कंदर्पकार्मुकभ्रांतिजनकभ्रुवमीश्वरम् २२९
 स्निग्धोन्नतसुचार्वगनासमच्छकपोलकम्
 मंदस्मितं प्रसन्नास्यं बालेंदुदर्शनं विभुम् २३०
 विज्ञानरक्तवसनं वेदकल्पितनूपुरम्
 वामांगुलीयमध्यस्थमतिप्रणवमव्ययम् २३१
 दृष्टवानथ तं विष्णुः कृतकृत्योऽभवत्तदा
 अथाहं भूर्भोविष्णो हृदि दृष्टं त्वया किमु २३२
 हरिराह पुरा दृष्टः पुरुषः शांतविग्रहः
 इत्युदीर्य महाविष्णुः शिवपादे पपात ह २३३
 हरिरुवाच-
 न शक्तिं भस्म नोजाने प्रभावं वा कुतस्तव
 नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽस्तु त्वामेव शरणं गतः २३४
 सदा शिव उवाच-
 वरं वृणु महाभाग मनसा यं त्वमिच्छसि

शिववाचमथाकर्ण्यहरिर्वेवरोत्तमम् २३५

हरिरुवाच-

त्वत्पादयुगलेशंभोभक्तिरस्तुसदामम्

अथदत्त्वावरंशंभुरिदमाहवचोहरिम् २३६

भस्मधारणसंपन्नोममभक्तोभविष्यसि

दधीचउवाच-

इत्थमुक्तंमहाज्ञानंभस्मसंभवमादितः २३७

तस्माद्द्यूयंसुराःसर्वेधारयध्वंतदादरात्

विस्मयोत्फुल्लनयनादेवाश्चासंस्तदस्त्विति २३८

यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम्

विमुक्तःसर्वपापेभ्योयात्यसौशांकरंपदम् २३९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादेभस्ममाहात्म्ये

पंचोत्तरशततमोऽध्यायः १०५

षडुत्तरशततमोऽध्यायः

शुचिस्मितोवाच-

आयुष्यवर्द्धनंभस्माशनंदृष्टंमहामुने

परलोकगतिंदातुंशक्तमेतंवदस्वमे १

दधीचउवाच-

अत्रतेकथयिष्यामिइतिहासंपुरातनम्

चित्रगुप्तयमाभ्यांचयद्विख्यातंबभूवह २

मिथिलायांपुराकश्चिच्छुनःपर्यटतेक्षुधा

पुराजन्मशतात्पूर्वब्राह्मणःपापनिश्चयः ३

पूर्वेवयसिवेदाढ्यःशास्त्राढ्यश्चसुबुद्धिमान्

सस्नातुंजाह्नवींगत्वास्नानंकृत्वापितृनपि ४

देवानृषीन्समभ्यर्च्यययौप्रातलिकापुरम्

प्रतिश्रयमथोचक्रेब्राह्मणस्यनिवेशने ५

तत्रैकाक्षत्रियसुतायौवनस्थाहतप्रिया

भ्रष्टराज्याचषट्कोटिनिष्कद्रव्येणसंयुता ६

भुक्त्वाथशयितंविप्रंसर्वावयवसुंदरम्

रात्रौचंद्रोदयेशुद्धेज्योत्स्नाहसितदिङ्मुखे ७
 ब्राह्मणाभ्याशमागत्यतमुदीक्षयेदमब्रवीत्
 कुतस्त्वमागतोविप्रकंवादेशंगमिष्यसि ८
 ब्राह्मणउवाच-

अकालचर्यासर्वेषांशंकामुत्पादयेद्ध्रुवम्
 वयःस्थयोर्मिथोवादोरहस्येहास्यमंदिरे ९
 क्षत्रियोवाच-

कथाप्रसंगेयात्रायांतीर्थेदेशादिविप्लवे
 दुर्भिक्षेग्रामदहनेरहोवादोनदूषितः १०
 प्रतिश्रयस्तुमद्देहेभवतैवपुराकृतः
 मद्देहवासिनीचाहंनशंकात्विहकस्यचित् ११
 ब्राह्मणउवाच-

तूष्णींभावोमयाकार्योगच्छत्वंशीघ्रमग्रतः
 इत्युक्ताब्राह्मणेनासौमनसेदमचिंतयत् १२
 अनेनसंगमोमह्यंयथाभूयात्तथाविधि
 रोदनंतुकरिष्यामितथायास्यतिसांत्वितुम् १३
 मांचसांत्वयितुंप्राप्तोमांसमुत्थापयिष्यति
 अहमुत्तिष्ठमानैवदोर्लताकंठसंगिनी १४
 कुचयुग्मेनतद्गात्रंस्पर्शयंतीविमूर्च्छिता
 गतभानांहिमांदृष्ट्वानिषरणःस्वयमेवसः १५
 उत्संगेमामकंदेहंनिधास्यतिद्विजाग्रणीः
 अचेतनेववसनमपास्यरुदतीवच १६
 सुस्निग्धंरोमरहितंपक्वाश्चत्थदलाकृति
 दर्शयिष्यामितत्स्थानंकामगेहंसुगंधिच १७
 मयैवविलुठंत्यांगेतस्यवस्त्रमपास्यते
 विलुप्यमानसंतस्यकरिष्येस्ववशंद्विजम् १८
 अदृष्टौयादृशंचित्तंदृष्टौनैतादृशंभवेत्
 दर्शनियादृशंचित्तंसंलापेनैवतादृशम् १९
 संलापेयादृशंचित्तंहास्योक्तौनैवतादृशम्
 हास्योक्तौयादृशंचित्तंस्पर्शनेनैवतादृशम् २०

स्पर्शनेयादृशंचित्तंयोनिदृष्टौनतादृशम्
 तद्दृष्टौयादृशंचित्तंयोनिस्पर्शेनतादृशम् २१
 बाहुमूलकुचद्वंद्वस्वयोनिस्पर्शदर्शनात्
 कस्यनस्खलतेचेतोरेतःस्कन्नचनोभवेत् २२
 दधीचउवाच-
 इतिसंचिंत्यमनसाक्षत्रियागृहमभ्यगात्
 स्वगृहद्वारमासाद्यमंदमंदरुरोदवै २३
 चिरंकालंचरुदितंब्राह्मणःकरुणानिधिः २४
 स्त्रीबालवृद्धातुरराजयोगिनांविषाग्नितोयाद्रिनिपातनादिना
 दुःखस्यचैवोद्धरणंप्रशस्यतेकूपस्यदानेनसमंवदन्ति २५
 इत्थंविचार्यविप्रोऽसौशुचिर्भूतःप्रसन्नधीः
 तस्याःसमीपमगमत्तामुवाचततोद्विजः २६
 अलंशोकेनमहताइहामुत्रविरोधिना
 शरीरशोषणंह्येतच्चित्तविध्वंसनंतथा २७
 त्यजशोकमिमंबालेनचार्थःशोचितेनवै
 शोकस्यकारणंकिंवायेनेत्थंरुदतेत्वया २८
 दधीचउवाच-
 एवमुक्ताद्विजेनाथनसाकिंचिदुवाचह
 मूर्च्छितेवापतद्भूमौतमदृष्ट्वेववीक्षते २९
 तामथोत्थापयामासब्राह्मणःपरमार्थवित्
 उत्थितोत्थापितातेननिपपातपुनःपुनः ३०
 पतितांपतितांविप्रोनिषद्योत्थाप्यतांपुनः
 अंकमारोपयामासप्रममार्जविलोचने ३१
 अथसामूर्च्छितेवाशुवसनंपरिमुच्यतम्
 दर्शयंतीस्तनौगुह्यंबाहुमूलेविलोचने ३२
 आलंब्यकंठेबाहुभ्यांस्तनाभ्यामस्पृशद्द्विजम्
 चंद्रातपश्चविशदोमंदमारुतसंभवः ३३
 अथचिंतापरोविप्रो नैवकार्यमिदंमम
 पितुर्वामातुरुचितंपत्युर्वार्थगुरोस्तथा ३४
 असंबुद्धस्यमेसर्वविपरीतंविभातिवै

अथकामःसमायातोरहस्येस्थितयोस्तयोः ३५
 विव्याधनिशितैर्बाणैर्द्विजंकामोदुरात्मवान्
 स्मरबाणातुरोविप्रश्चितयामासकामुकः ३६
 इयंसुचारुसर्वाङ्गीकामिनीवप्रदृश्यते
 नोचेद्योनिमुखेह्यस्याःकथंरोमांचसंभवः ३७
 तदेतस्याःकुचस्पर्शात्सर्वव्यक्तंभविष्यति
 इतिसंचिंत्यमनसाकुचौयोनिंद्विजोऽस्पृशत् ३८
 सापिमूर्च्छितरूपेवमंदस्मितमुखाभवत्
 आलिलिङ्गद्विजङ्गाढमाननंचचुचुंबह ३९
 तयोरथसमायोगोवर्षाणांशतमप्यभूत्
 गतेवर्षशतेपश्चादेकस्मिन्दिवसेद्विजः ४०
 स्नातुंययौनदींप्रातःसापिविप्रप्रसंगतः
 स्नानंतत्रतथाचक्रेपुराणंश्रुतवानथ ४१
 कौर्मसमस्तपापानांनाशनंशिवभक्तिदम्
 इदंचपद्मंशुश्रावपुराणज्ञेनभाषितम् ४२
 ब्रह्महामद्यपःस्तेनस्तथैवगुरुतल्पगः
 कौर्मपुराणंश्रुत्वैवमुच्यतेपातकात्ततः ४३
 श्रुत्वैतद्वचनंविप्रःपौराणिकमभाषत
 मयाकृतानांपापानांचसंख्यास्तिकाचन ४४
 अशेषपापसंदोहनाशनंतदिहोच्यताम्
 पौराणिकउवाच-
 आराधयस्वदेवेशंशंकरंत्रिदशेश्वरम् ४५
 तस्यसंपूजनाद्विप्रसर्वपापंविनश्यति
 पापमेवतमःप्रोक्तंज्ञानदीपेननश्यति ४६
 अथवापूजयाविप्रसमस्ताघविनाशनम्
 ज्ञानपूजाविहीनानांनरकेपतनंध्रुवम् ४७
 दधीचउवाच-
 अथद्विजोह्यभिगतःशिवालयमनुत्तमम्
 द्रोणपुष्पसहस्रेणपूजयामासशंकरम् ४८
 गृहंजगामचततोभोजनंकृतवानथ

विहायक्षत्रियांविप्रोजगामेष्टांभुवंततः ४९
हविष्यमन्नमादायभुक्त्यशक्तेःशिवालयम्
गत्वादीपस्थिताज्येनभोजनंकृतवान्बहिः ५०
अथमृत्युवशंप्राप्तोयमलोकंजगामवै
यमउवाच-

त्वयाकृतानांपापानांकेषांचिन्नाशनंपुरा ५१
त्वयैकदिवसेपूजाशंकरस्ययतःकृता
तवपापसहस्रंचप्रणष्टंभवतोद्विज ५२
स्थितानामपिपापानांफलंनरकपातनम्
वर्षकोटिद्वयंविप्रश्चानजन्मशतंपुनः ५३
शिवदीपाज्यहरणात्फलंनरकसेवनम्
नरकेचस्थितिस्तस्यशतवर्षसुभीषणम् ५४
कुंभीपाकेचकाष्ठत्वंभस्मभूत्वापुनःपुनः
वर्षाणांदशकंत्वेवंकृमिभुक्तिःपरंदश ५५
पुनश्चदीपवर्तित्वंवर्षाणांचतथादश
श्लेष्मामेध्यपुरीषेषुमूत्ररेतोहृदेषुच ५६
उन्मज्ज्यचनिमज्ज्याथश्लेष्मविशमलभोजनम्
ततो नरकशेषेणश्चानजन्मशतंपरम् ५७
यमवाक्यमिति श्रुत्वा ब्राह्मणो निपपात च
अथ तस्य प्रिया भार्या पतिचिंता पराभवत् ५८
एतस्मिन्नंतरे तस्याः समीपं नारदोऽभ्यगात्
नारदस्य पपाता सौपादयोरतिदुःखिता ५९
तामुत्थाप्य मुनिः शुद्धांगतायुषमभाषत
अयिमुग्धे विशालाक्षि भर्तारंगंतुमर्हसि ६०
भर्तृतिहि विशालाक्षि मृतो बंधुविवर्जितः
नरोदितव्यं ते भद्रे ज्वलनं प्रविशस्व भोः ६१
ब्राह्मण्युवाच-

अशक्यं यदि वा शक्यं मया गंतुं मुने वद
अग्निप्रवेशकालो वै व्यतीतो न भवेद्यथा ६२
नारद उवाच-

योजनानांशतंत्वेकमितःस्थानात्पुरंहितत्
श्वोदाहःकिलविप्रस्यभवितागंतुमर्हसि ६३
अव्ययोवाच-

दूरस्थितंकायनाथंगंतुमर्हामिहेमुने
तद्वचस्तुसमाकर्ण्यनारदस्तामभाषत ६४
विपंचीनालसंस्थात्वंभवगच्छाम्यहंक्षणात्
इत्युदीर्यतदागत्वात्वरंचक्रेगतंचतत् ६५
देशंनष्टद्विजस्थानंतामुवाचाव्ययांमुनिः
रोदनंनेहकर्तव्यंयदितत्राग्निमेष्यसि ६६
पापंयदिकृतंभद्रेपरपूरुषसेवनम्
एतद्विशुद्धयेपुत्रिप्रायश्चित्तंसमाचर ६७
तवोपपातकव्रातनाशोवह्निप्रवेशनात्
नान्यत्पश्यामिनारीणांसर्वपापोपशान्तये ६८
अग्निप्रवेशंमुक्तवैकंप्रायश्चित्तंजगत्त्रये
दधीचउवाच-

अथनारदवाक्येननोदितासावचोऽब्रवीत् ६९
अग्निप्रवेशेनारीणांकिकर्तव्यंमहामुने
नारदउवाच-

स्नानंमंगलसंस्कारोभूषणांजनधारणम् ७०
गंधपुष्पंतथाधूपंहरिद्राक्षतधारणम्
मंगलंचतथासूत्रंपादालक्तकमेवच ७१
शक्त्यादानंप्रियोक्तिश्चप्रसन्नास्यत्वमेवच
नानामंगलवाद्यानांश्रवणंगीतकस्यच ७२
व्यभिचारकृतेपापेत्पापस्यप्रशान्तये
अतीतंपातकंस्पृष्ट्वाप्रायश्चित्तंतदीरितम् ७३
कुर्यादथस्वकांभूषांविप्रायप्रतिपादयेत्
भूषाभावेस्वकीयेनप्रायश्चित्तंतुकारयेत् ७४
नान्यथातस्यपापस्यनाशनंवेतिकुत्रचित्
अव्ययोवाच-

सर्वमेतत्करिष्यामिहरिद्रामेनविद्यते ७५

भूषणं किमुत ब्रह्मन् सर्वमेतत्प्रदीयताम्
नारद उवाच-
न ह्यस्ति किञ्चित्सौभाग्यद्रव्यमन्यत्त्वपेक्षया ७६
दधीच उवाच-
अथ क्षणेनाभ्यगमत्कैलासं शिवमन्दिरम्
गिरिजामथ दृष्ट्वा सौप्रणिपत्येदमब्रवीत् ७७
हरिद्रादीयतां मातर्भूषणानि च सूत्रकम्
पार्वत्युवाच-
विधवा यैमया किञ्चिद्भूषणं दीयतां कथम् ७८
मया दत्ते हितस्मिन् वै वैधव्यं नोपपद्यते
नारद उवाच-
मातर्न विधवा यावद्ध्वांगं वर्तते स्त्रियः ७९
आदाहात्सूतकं नास्ति तिष्ठेत्सौभाग्यमुत्तमम्
पार्वत्युवाच-
न चान्यदेहो मद्भूषां हरिद्रां धर्तुमर्हति ८०
भूषणादौ मया दत्ते चिरं जीवितमिष्यते
दीयते हि जयं त्यैव सर्वमेतत्त्वयोदितम् ८१
जयंतीं सजगामाथ तया दत्तमथाहरत्
स्त्रपंत्या अव्ययायास्तु हरिद्रां दत्तवान्मुनिः ८२
ततः ससूक्ष्मवसनभूषणानि मुनिर्ददौ
आह चैनां तवांतेष्टिकः करोति नियुञ्ज्वतम् ८३
अव्ययोवाच-
त्वयैव मे समस्तानां क्रियाणां कारणं मुने
पितासि सर्वकुर्वद्य नमस्ते मुनि सत्तम ८४
दधीच उवाच-
अथ तं ब्राह्मणं दग्ध्वानारदस्तामुवाच ह
अव्यये गच्छ दहनं प्रविश त्वं यदीच्छसि ८५
अथ सा भूषिता सा ध्वीत्रिः प्रदक्षिणपूर्वकम्
नारदं तु नमस्कृत्य गौरांगीमर्पयन्मनः ८६
सुसूक्ष्ममंगलं सूत्रं हरिद्रामक्षतांस्तथा

कुसुमानिचवासांसिकस्तूरीचंदनंतथा ८७
 सौवर्णकंकतिकांचफलानिविविधानिच
 स्वदक्षिणादिवस्त्रांतस्पर्शयित्वापृथक्पृथक् ८८
 पार्वतीप्रीतिकामासापुरंध्रीभ्योऽखिलंददौ
 ज्वालामालाभिराकाशंदहंतमिवचानलम् ८९
 त्रिःप्रदक्षिणमागत्यस्थित्वाग्नेःपुरतःसती
 इदंप्राहतदावाक्यंप्रांजलि प्रहसन्मुखी ९०
 अव्ययोवाच-

इंद्रादयोदिशांपालामातर्मेदिनिभास्कर
 धर्मादयःसुराःसर्वेशृणुध्वंममभाषितम् ९१
 पाणिपीडनमारभ्यचैतदंतमहर्निशम्
 वाङ्मनःकर्मभिर्भर्तासेवितोयदिभक्तितः ९२
 व्यभिचारोयथानस्यादवस्थात्रितयेमम
 तेनसत्येनमेपत्यासार्द्धयानंप्रयच्छत ९३
 इत्युक्त्वाथस्वहस्ताग्रपुष्पकंद्रुतमाक्षिपत्
 प्रविष्टाज्वलनंदीप्तमथापश्यद्विमानकम् ९४
 सूर्येणसममुत्कृष्टमप्सरोगीतशोभितम्
 आरुरोहविमानंसाभर्त्रासाकंदिवंययौ ९५
 यमःप्राहाथसंपूज्यवनितांतांपतिव्रताम्
 अक्षयःस्वर्गएवेहनचपापंतवास्तिवै ९६
 कोटिद्वयसमास्तत्रनरकेहंतपातकम्
 मृष्टमेवनसंदेहःकिंतुपातकमेवच ९७
 एकंशिवस्यदीपाज्यभक्षणेनसमर्जितम्
 नवापिनरकेपातःश्चानजन्मशतंभवेत् ९८
 अव्ययोवाच-

अग्निप्रवेशशुद्धानांपुनश्चनरकःकथम्
 अग्निप्रवेशात्सर्वेषांपापानांनाशनंभवेत् ९९
 यमउवाच-

शिवद्रव्यापहारस्यपातकंनैवनश्यति
 इत्थमाहपुराशंभुरन्येषांनाशनंभवेत् १००

अथसश्चानतामाप्यशताब्दंस्यात्ततःपरम्
दधीचमंदिरंप्राप्तोमृत्योरास्यगतोहिसः १०१
तस्यभित्तिसमीपेतुभस्मास्तेह्यभिमंत्रितम्
भस्मनिश्चापपाताथममारचगतोयमम् १०२
यमःसंपूज्यावनतोभवान्पुण्यतमोमुनिः
मद्ग्रेहेभवतःस्थानंनयोग्यंगम्यतांबहिः १०३
अथगत्वाबहिस्तस्थौसारमेयोयमोदितः
संतापावस्थितंतंचनारदोदृष्टवानमुम् १०४
पप्रच्छचकिमर्थंत्वमिहतिष्ठसिदीप्तिमान्
शिवभस्मस्थितमृतंशैवंजानेमहामते १०५
शैवानांपापिनांचापिसाहसेनतनुत्यजाम्
यमलोकोनचास्तीतिशिवाज्ञाशिवनोदिता १०६
दधीचउवाच-

इत्थमाभाष्यतंश्चानंकैलासमगमन्मुनिः
दंडवत्प्रणिपत्येशंव्यज्ञापयदथोहरम् १०७
देवकश्चिद्यमपुराद्वहिरास्तेसकुक्कुरः
भस्मन्येवमृतस्तद्वद्भवलोकंसचार्हति १०८
अथमुख्यगणाविष्टोवीरभद्रःशिवेरितः
आनयामासतंश्चानंदिव्यरूपधरंतदा १०९
महेशपादप्रणतंदेवायाथव्यजिज्ञपत्
आहमाहेश्वरोदेवंगणमेनंकुरुष्वमे ११०
तथेतिचशिवःप्राहगणःश्चानमुखोऽभवत्
दधीचउवाच-

अतुल्यंभस्ममाहात्म्यंमयोक्तंतेशुचिस्मिते १११
इतःपरंहिकिंभूयःश्रोतुमिच्छसिसुव्रते ११२

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादेविभूतिमाहात्म्ये
षडुत्तरशततमोऽध्यायः १०६

सप्तोत्तरशततमोऽध्यायः

शुचिस्मितोवाच-

कश्यपंजमदग्निंचदेवानांचपुराकथम्
 ररक्षभस्मतद्ब्रह्मन्समाचक्ष्वमुनेमम १
 दधीचउवाच-
 कश्यपादियुतादेवाःपूर्वमभ्यागमन्गिरिम्
 शोकरंनामविख्यातंगिरिमध्येसुशोभनम् २
 नानाविहंगसंकीर्णनानामुनिगणाश्रयम्
 वासुदेवाश्रयंरम्यमप्सरोगणसेवितम् ३
 विचित्रवृक्षसंवीतंसर्वर्तुकुसुमोज्ज्वलम्
 तथाविधंप्रविश्यैतेगिरिवयमथापरे ४
 स्तुवंतःकेशवंतत्रगताःस्मगिरिशेश्वरम्
 दृष्ट्वातत्रमहाज्वालांप्रविष्टाश्चवयंचताम् ५
 मामेकंतुतिरस्कृत्यह्यदहद्देवतामुनीन्
 मांददाहततःपश्चाद्भस्मीभूतावयंशुभे ६
 अस्मानेतादृशान्दृष्ट्वावीरभद्रः प्रतापवान्
 केनापिकारणेनासौगतवान्पर्वतंचतम् ७
 भस्मोद्धूलितसर्वांगोमस्तकस्थशिवःशुचिः
 एकाकीनिःस्पृहःशान्तोहाहाशब्दमथाशृणोत् ८
 अथचिंतापरश्चासीन्म्रियमाणशवध्वनिः
 शवानामिवगंधश्चदृश्यतेतन्निरीक्षणे ९
 इतिनिश्चित्यमनसाजगामाग्निमतिप्रभम्
 सवह्निर्वीरभद्रंचदग्धुमारब्धवानथ १०
 तृणाग्निरिवशांतोऽभूदासाद्यसलिलंयथा
 ततोऽपरांमहाज्वालांवीरभद्रस्तुदृष्टवान् ११
 खंगच्छंतींमहाकालोज्वालांनिपतितामपि
 मनसाचिंतयद्वापिवीरभद्रःप्रतापवान् १२
 सर्वेषांनाशिनीज्वालाप्राणिनांशतकोटिशः
 तत्सर्वरक्षणार्थंहिपिपासुश्चाप्यहंत्विमाम् १३
 प्राश्नामिमहतींज्वालांसलिलंतृषितोयथा
 एतस्मिन्नंतरेवीरंवागाहचाशरीरिणी १४
 भारत्युवाच-

वीरमासाहसंकार्षीःक्वतृषाक्वाशुशुक्षणिः
 तृषितानांजलेनार्थोविपरीतोवनाग्निना १५
 निकामंयोजनशिराःप्रणष्टोराक्षसेश्वरः
 शतयोजनवक्त्रश्चशतबाहुस्तथापरः १६
 अगस्त्यश्चमहाभागोनिःशेषंपीतसागरः
 एतानन्यानसंख्याताज्ज्वालेयंतानमारयत् १७
 वीरभद्रउवाच-
 भीषिकेयंमहाज्वालात्वदुक्तानहिजायते
 सरस्वतिभवत्यांचममरोषश्चजायते १८
 सर्वदेवार्चितपदंवीरभद्रमवेहिमाम्
 भारत्युवाच-
 मयोक्तंहितभावेननद्वेषान्नान्यतोमुने १९
 कोपमुत्सृजवीरत्वमात्मनोहितमाचर
 इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीभारतीवीरभीतितः २०
 अथवीरोमहाज्वालामपासील्लीलयैवतु
 क्षणेनमहतीज्वालाशतयोजनविस्तृता २१
 एकेनवीरभद्रेणपीतापरमदुःसहा
 अथचेंद्रमुखानांचमुनीनांभस्मराशयः २२
 दृष्टावैवीरभद्रेणआहूताश्चमहात्मना
 नचाब्रुवन्प्रतिवचोमृतामुनिदिवौकसः २३
 वीरभद्रस्तुविज्ञायनाशंमुनिदिवौकसाम्
 दध्यावमून्कथंसर्वाञ्जीवयाम्यद्यकोविदः २४
 ध्यानेनदृष्टवांश्चापिजीवितंभस्मदेहिनाम्
 अथाचम्यमृतानांतुभस्मान्यथचभस्मना २५
 मृत्युंजयेनमंत्रेणमंत्रितेनह्यमंत्रयत्
 अथोत्थितामुनिवराःस्वंस्वरूपमुपाश्रिताः २६
 अथतेगतवंतश्चगिरिपार्श्वमहाप्रभम्
 तत्रापिभक्षिताःसर्वेसर्पेणातिशरीरिणा २७
 अथवीरोमहासर्पसमीपमगमत्प्रभुः
 वीरमागतमालोक्यभुजगोयोद्धुमारभत् २८

युयुधेवर्षमेकंतुनानारूपधरःफणी
 अथवीरःप्रगृह्यौष्ठयुगंकरयुगेनच २६
 द्विधाचक्रेसमस्तांगंदेवांस्तत्रगतायुषः
 दृष्ट्वाथभस्मनैवैताञ्जीवयामासशंकरः ३०
 अथदेवाःसमुनयोवीरभद्रंप्रणम्यतु
 गतवंतोयथामार्गददृशूरक्षआगतम् ३१
 पंचमेढ्रंमहाकायंदोर्भिश्चदशभिर्युतम्
 पंचपादसमोपेतंशिरोभिर्युतमष्टभिः ३२
 कांक्षमाणंमहाहारंयुध्यमानोहिवालिना
 महावराहवपुषोवासुदेवस्ययद्वलम् ३३
 तादृशंद्विगुणीभूतंकपौवालिनिनिश्चितम्
 तादृशंवानरश्रेष्ठंससुग्रीवंसराक्षसः ३४
 मुष्टियुद्धेपंचपादैःसहसाहत्यवालिनम्
 सुग्रीवंचकराभ्यांसहंतुमेवप्रचक्रमे ३५
 आस्येनिक्षिप्यसुग्रीवमग्रसत्कवलंयथा
 वालिसुग्रीवग्रसनंदृष्ट्वाचिंतामवापह ३६
 कथमेनंहनिष्यामिरक्षयिष्येकथंकपिम्
 एवंहिचिंतयानंतंवानरंराक्षसेश्वरः ३७
 अग्रसीदेकयत्नेनतथाभूतंचराक्षसम्
 दृष्ट्वादेवर्षयःसर्वेपलायनपरास्तथा ३८
 पलायमानांस्तान्दृष्ट्वापंचमेढ्रःसराक्षसः
 हस्तैःसमस्तैस्तान्सर्वानादायाभक्षयत्तदा ३९
 वीरभद्रस्ततोदृष्ट्वावानरर्षिसुरादनम्
 पंचाशद्योजनशिलांकरेणादायतरुषा ४०
 निजघानशिरोमध्येमध्यमंपतितंशिरः
 ततआदायशैलस्यशृंगंतच्छतयोजनम् ४१
 स्थापयित्वादृढतरंराक्षसेन्द्रंतथाहरत्
 राक्षसोऽथबभाषेतवीरभद्रंत्रिलोचनम् ४२
 ममबाहुबलंपश्यवीक्षितंत्वद्वलंमया
 असिद्वयंतैलधौतंपंचाशद्योजनोन्नतम् ४३

एकयोजनविस्तारंसुदृढंलक्ष्णान्वितम्
 एकंगृहाणाभिमतंविशिष्टंतन्ममप्रियम् ४४
 वीरभद्रस्तथेत्युक्त्वागृहीत्वासिमहाबलः
 करेणाचालयत्तीक्ष्णंक्ष्वेलघ्नचक्रेततःक्रुधा ४५
 गृहीतासिस्तथाक्ष्वेलघ्नचक्रेराक्षसपुंगवः
 वीरभद्रंसमभ्येत्यकंठप्रतिसमर्पयत् ४६
 तद्गात्रंभिन्नमभवच्छोणितंनिर्गतंबहु
 राक्षसस्त्वेकहस्तेनपपौतच्छोणितंततः ४७
 वीरभद्रःकंठदेशेराक्षसंप्राहरद्गुषा
 शिरोद्वयंतथाच्छिन्नंपतमानंततोऽग्रहीत् ४८
 न्यभक्षयदमेयात्मासिंहनादंचकारह
 तेननादेनमहताक्षुब्धमासीज्जगत्त्रयम् ४९
 अन्योन्यमसिघातेनभिन्नगात्रौविकस्वरौ
 किंशुकाविवदृश्येतेपुष्पितौरुधिरोक्षितौ ५०
 वर्षमेकंतुसंयुध्यसासीदेवासुरौतदा
 अतःपरंवर्षमेकंगदायुद्धमभूत्तयोः ५१
 असिपुत्रिकयापश्चाद्वर्षमेकमभूद्रणः
 पुनर्गृहीत्वासियुगंयुयुधातेपरस्परम् ५२
 शंब्रुवाणोमहाखड्गदंष्ट्राकारोगणेश्वरः
 सरोषरक्तनयनश्चालयित्वासिमग्रतः ५३
 तस्यकंठवनंसर्वंचिच्छेदकदलघ्नंयथा
 शिरांसिसर्वाण्यादायबभक्षभगनेत्रहा ५४
 तस्यगात्रंकरुहैर्विदार्याहत्यदेवताः
 कपींद्रौचतथाचान्याअद्राक्षीत्परमेश्वरीम् ५५
 एतद्युद्धंमहाघोरंनारदोवीक्ष्यचाभ्यगात्
 ब्रह्मणेवासुदेवायशंकरायव्यजिज्ञपत् ५६
 मुनयोरक्षितादेवावालिमुग्रीववानरौ
 एतौसंजीवयामासब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ५७
 रक्षसेशंभुनादत्तोवरःपरमदारुणः
 हिरण्यकशिपोराज्येबलवानेकराक्षसः ५८

देवैः सार्द्धं तु युयुधेवर्षाणां शतमद्भुतम्
 पलायिताश्च बहुधामृताश्च शतशो सुराः ५९
 शुक्रेण रक्षितः सोऽथ गुरुणा चिंतयत्त्विदम्
 मृतोऽस्मि शतशः शुक्रजीवितोऽस्मि त्वयैव हि ६०
 अमृत्यवे त्वमेतस्मादुदरस्थमृताय च
 अन्यथामरणं मह्यं भविष्यति न संशयः ६१
 गुरो यमेन साकं मे युद्धमासीत्सुदारुणम्
 मया सौग्रसितो युद्धे यमराजः प्रतापवान् ६२
 ममोदरं प्रविश्यासौ बिभेद च न नाद च
 अहं मृतस्तदा चासं त्वया संजीवितः पुनः ६३
 तस्मादुदरसंस्थानां मरणाय तपेतपः
 शुक्र उवाच-
 एवमेतन्न संदेहो यथा वत्त्वं समाचर ६४
 स्यमंतपंचकं तीर्थं तत्र त्वं तप्तुमर्हसि
 राज्ञ उवाच-
 तपेमहत्तपो घोरं यन्न चीर्णं सुरासुरैः ६५
 गुल्फप्रदेशे पादान्ते त्वयः पाशैः प्रबध्य च
 अयः स्तंभयुगं कृत्वा अयः पट्टिकयान्वितम् ६६
 पट्टिकायां पादबंधं कृत्वा धः शीर्षतां तथा
 विवृतास्यं तथा कल्पं कृत्वा धो मुखमुच्चकैः ६७
 स्तंभोत्तरेण ज्वालायां च क्रिकायामितस्ततः
 अधः शिरास्तथा तिष्ठन् न्मील्यैव विलोचने ६८
 एवं तपश्चरिष्यामि वरदः कोपि मे भवेत्
 ब्रह्मावावरदः सोऽस्तु शं करो विष्णुरेव च ६९
 वरदेन तु मे भाव्यं यो वाको वावरप्रदः
 इत्थमाभाष्य मुनिना गुरुणा भार्गवेण सः ७०
 तथा तपश्चरमासं पुनरन्यच्च कारह
 नखाभ्यां स्वशिरश्छित्त्वा जुहावाग्नौ समंत्रकम् ७१
 नमो भद्राय मंत्रेण च त्वारिच शिरांसि सः
 पंचमं तु शिरो हातुं यतमाने च राज्ञसे ७२

वह्निमध्यात्समुत्तस्थौभगवानंबिकापतिः
 शुद्धस्फटिकसंकाशोबालचन्द्रविभूषणः ७३
 अधःशिरस्कंतद्रक्षइदमाहमहेश्वरः
 मासाहसंकृथारक्षोवरदोऽस्मिवरंवृणु ७४
 राक्षसउवाच-
 बहूनांचवराणां त्वंदातानूनंमहेश्वरः
 हतशीर्षसमुत्पत्तिं ग्रस्तजीवमृत्तितथा ७५
 वराहवपुषोविष्णोरस्तुशक्तिश्चतुर्गुणा
 मयितेनहिरोषः स्यात्संनिधिस्तुसदामम ७६
 त्वज्जटोत्पाटनेनैकः पुरुषः संभविष्यति
 तेनैवमरणं नान्यैरिदमस्तुवृत्तंमम ७७
 भविष्यत्येवमेवैतदित्युक्त्वांतर्हितोहरः
 एवंलब्धवरः पापीराक्षसोनिहतस्त्वया ७८
 अथालिङ्ग्यहरिर्वीरंशंकरश्चपितामहः
 यथागतमथोजग्मुरथदेवादियोषितः ७९
 निपत्यदंडवद्भूमौवीरभद्रमथाब्रुवन्
 नमस्तेदेवदेवेशनमस्तेकरुणाकर ८०
 नमस्तेशाश्वतानंतनमस्तेवरदोभव
 वीरभद्रउवाच-
 भस्मनाजीवयिष्यामिसुरान्समुनिवानरान् ८१
 भवतीभिः प्रतोष्टव्यंशोकः कार्यो न चाधुना
 इत्युक्त्वावीरभद्रस्तुभस्मनाजीवयत्सतान् ८२
 उत्थितामुनिदेवाश्चवानरौचोत्थितौततः
 इदमूचुर्वचोहृष्टाः शिरःस्थांजलयोनमन् ८३
 त्वयात्रजीवितास्तातपितात्वंधर्मतोहिनः
 अस्माकंशरणंनित्यंभवशंकरसंभव ८४
 शिशूनांदुष्टचरितंदृष्ट्वाशिद्धेस्तथाचतान्
 रक्षेः परकृताबाधाव्याधिभ्यश्चयथौरसान् ८५
 दक्षाध्वरेकृतागस्काः शिद्धिताभवतानघ
 इदानींरक्षितास्तातवयंशिशुवदेवते ८६

वीरभद्रउवाच-

सत्यमेतन्नसंदेहोयत्रबाधाभवेत्तुवः

तत्रमांस्मरतक्षिप्रंबाधानाशंगमिष्यति ८७

वीरभद्रंपदंयेपिपठंत्यष्टशतंततः

प्रणवादिनमोऽतचचतुर्थीसहितंतथा ८८

तेषांराक्षसपीडानांनाशनंचभविष्यति

ब्रह्मराक्षसपीडासुपिशाचादिभयेषुच ८९

नामानुस्मरणात्सर्वबाधानांचविनाशनम् ९०

विद्युत्प्रभालोचनमुग्रमीशंबालेंदुदंष्ट्रारुणशोभिताधरम्

सुनीलगात्रंचजटाकृतस्त्रजंदधानमंगेभसितत्रिपुंड्रकम् ९१

ब्रह्मराक्षसमुक्त्यर्थंस्मरणंत्विदमीरितम्

मंत्रेचवीरभद्रस्यसर्वमेतदुदीरितम् ९२

दधीचउवाच-

अथैवंविदधेवीरोमुनिदेवास्तथागताः

एतत्त्रियायुषंप्रोक्तंभस्ममाहात्म्यमुत्तमम् ९३

पठतःशृण्वतोवापिस्मरतोऽघविनाशनम्

शिवभक्तिप्रदंपुण्यमायुरारोग्यवर्द्धनम् ९४

शुचिस्मितोवाच-

अहंकृतार्थाधन्याचनारीणामुत्तमास्म्यहम्

हतपापातथाचास्मिनमस्तेमुनिपुंगव ९५

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादे

सप्तोत्तरशततमोऽध्यायः १०७

अष्टोत्तरशततमोऽध्यायः

श्रीरामउवाच-

भस्मोत्पत्तिमहाभागभस्ममाहात्म्यमेवच

भस्मसंधारणेपुण्यंभस्मदानेचतद्वद १

शंभुरुवाच-

भस्मोत्पत्तिंप्रवक्ष्यामिसर्वपापप्रणाशिनीम्

स्मरणात्कीर्तनाद्रामतांशृणुष्वनराधिप २

यएकःशाश्वतोदेवोब्रह्मवन्द्यःसदाशिवः
 त्रिलोचनोगुणाधारोगुणातीतोऽक्षरोव्ययः ३
 सिसृक्षातस्यजाताथवीक्ष्यात्मस्थंगुणत्रयम्
 वेदत्रयमिदंज्ञेयंगुणत्रयमिदंहियत् ४
 पृथक्कृत्वात्मनस्तातत्रस्थानंविभज्यच
 दक्षिणांगेसृजत्पुत्रंब्रह्माण्वामतोहरिम् ५
 पृष्ठदेशेमहेशानंत्रीन्पुत्रानसृजद्विभुः
 जातमात्रास्त्रयोदेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ६
 इदमूचुर्वचःस्पष्टंकोभवान्केवयंत्विति
 तानाहचशिवःपुत्रान्यूयंपुत्राअहंपिता ७
 इदंगुणत्रयंपुत्राभजध्वंकर्महेतुकम्
 पुत्राऊचुः -
 कंवागुणंकोभजतांकियंतंकालमीश्वर ८
 कथंगुणनिवृत्तिश्चभवेदेतद्वदस्वनः
 शिवउवाच-
 यावज्ज्ञानंहिभवतांयावदायुरथापिवा ९
 धारणंतावदेवस्यादेकैकस्यगुणस्यच
 सत्वंब्रह्मारजोविष्णुर्भजेन्महेश्वरस्तमः १०
 इत्युक्तमात्रेदेवेशेब्रह्मासत्वमथाग्रहीत्
 नचचालयितुंशक्तोधारणेकिमुशक्तिमान् ११
 तंगुणंतुतिरस्कृत्यरजोगुणमथाग्रहीत्
 नचचालयितुंशक्तोजग्राहाथतमोगुणम् १२
 नचचालयितुंशक्तोनिपपातरुरोदच
 विष्णुश्चवामहस्तेनरजोगुणमधारयत् १३
 अंगुलीभ्यामहेशोऽपितमोगुणमधारयत्
 सत्वमेकौंगुलीभ्यांचसत्वंविष्णुमथादधात् १४
 ब्रह्माणंपादपीठेचदधारचननर्तच १५
 नृत्यंतमत्यंतविलासरूपंगोक्षीररूपंतरुणंत्रिनेत्रम्
 सर्वदधानंकृतकौतुकंशिवंसमीक्ष्यपुत्रान्वरदोबभाषे १६
 शिवउवाच-

प्रीतोऽस्मितवपुत्राहंवरंवृणुयथेप्सितम्
अथाहपितरंपुत्रोवरमेनंददस्वमे १७
मामुद्दिश्यकृतापूजातवपूजाभवेच्छिव
तिष्ठेर्मयिसदात्वंचत्वमेवाहंचवाव्ययः १८
शिवउवाच-

एवमेतन्महाभागभविष्यतिनसंशयः
रक्तगौराविमौपुत्रौब्रह्मविष्णूममैवतु १९
बाहुमूलस्थरोमौचममाकारौतथानघौ
अथब्रह्माणमाहेदंभजत्वेकंगुणंभवान् २०
ब्रह्मोवाच-

त्वन्निर्दिष्टंगुणमहंधर्तुंशक्तोनहीश्वर
धारयिष्येरजोदेवसत्वंभजतुवैहरिः २१
अवशिष्टंगुणंचायमीश्वरोधारयिष्यति
शंभुरुवाच-

गुणानादायतेदेवानशेकुर्नित्यधारणम् २२
कर्तुंभरणशक्त्यर्थंशिवमित्यवदत्पुनः
गुणान्वयंसर्वकालंनचधारयितुंक्षमाः २३
दीयतांभगवज्छक्तिर्यदिभोस्त्वंवरप्रदः
अथतद्वचनंश्रुत्वाशिवोवाक्यमभाषत २४
शिवउवाच-

विद्याशक्तिःसमस्तानांशक्तिरित्यभिधीयते
गुणत्रयाश्रयाविद्याअविद्याचतदाश्रया २५
गुणत्रयंचदग्ध्वैवतत्सारंधर्तुमर्हथ
यच्चकिंचिद्भवेत्तत्रभवद्भिर्धियतांहितत् २६
अथाहुस्तत्सुतावाक्यंनदाहोज्वलनंविना
शिवःप्राहमहेशस्यलोचनेवह्निरस्तिवै २७
गुणत्रयमिदंधेनुर्विद्यास्याद्गोमयंशुभम्
मूत्रंचोपनिषत्प्रोक्तंकुर्याद्भस्मततःपरम् २८
वत्सास्तुस्मृतयोयस्यास्तत्संभूतंतुगोमयम्
आगावइतिमंत्रेणधेनुंतत्राभिमंत्रयेत् २९

गावोगावोगावइतिप्राशयेत्तुतृणंजलम्
 उपोष्यचचतुर्दश्यांशुक्लेकृष्णेऽथवाव्रती ३०
 परेद्युःप्रातरुत्थायशुचिर्भूत्वासमाहितः
 कृतस्नानोधौतवस्त्रोगोमयार्थव्रजेत्तुगाम् ३१
 उत्थाप्यतांप्रयत्नेनगायत्र्यामूत्रमाहरेत्
 सौवर्णेराजतेताम्रेधारयेन्मृन्मयेघटे ३२
 पौष्करेवापलाशेवापात्रेगोशृंगएववा
 आदधीतहिगोमूत्रंगंधद्वारेतिगोमयम् ३३
 अभूमिपातंगृहीयात्पात्रेपूर्वोदितेऽधिके
 गोमयंशोधयेद्विद्वाञ्छ्रीर्मेभजतुमंत्रतः ३४
 अलक्ष्मीर्मयीतिमंत्रेणगोमयस्यापमार्जनम्
 संत्वासिंचामिमंत्रेणगोमूत्रंगोमयेक्षिपेत् ३५
 पंचानांत्वेतिमंत्रेणपिंडांश्चैवचतुर्दश
 कुर्यात्संशोष्यकिरणैस्तरणोराहरेत्तुतान् ३६
 निदध्यादथपूर्वोक्तपात्रेगोमयपिंडकान्
 स्वगृह्योक्तविधानेनप्रतिष्ठाप्याग्निमिंधयेत् ३७
 पिंडान्विनिक्षिपेत्तत्तदण्देवायपिंडकान्
 आधारावाज्यभागौचप्रक्षिप्यद्वौहुनेत्सुधीः ३८
 ततोनिधनपतयेत्रयोदशजयादयः
 होतव्याःपंचब्रह्माग्निमोहिरण्यबाहवे ३९
 इतिसर्वाहुतीर्हुत्वाचतुर्थ्यैस्तुमंत्रकैः
 ततःशर्वायुरुद्राययस्यवैकंकतीतिच ४०
 एतैस्तुजुहुयाद्विद्वाननाज्ञातत्रयंतथा
 व्याहतीरथहुत्वातुततःस्विष्टकृतंहुनेत् ४१
 इध्मशेषंतुनिर्वर्त्यपूर्णपात्रोदकंततः
 पूर्णमासांतयजुषाजलेनान्येनबृंहयेत् ४२
 ब्राह्मणेष्वमृतमितितज्जलंशिरसि क्षिपेत्
 प्राच्यामितिदिशांलिगैर्दिक्षुतोयंविनिक्षिपेत् ४३
 ब्रह्मणेदक्षिणांदत्वाशांतेपुलकमाहरेत्
 आहरिष्यामिदेवानांसर्वेषांकर्मगुप्तये ४४

जातवेदसमेनेत्वांपुलाकंच्छादयाद्यमे
 मंत्रेणानेनतंवह्निंपुलाकेछादयेदथ ४५
 त्रिदिनंज्वलनस्थित्यैछादनंपुलकैःस्मृतम्
 ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यास्वयंभुंजीतवाग्यतः ४६
 भस्माधिकमभीप्संस्तुह्यधिकंगोमयंहरेत्
 दिनत्रयेण्यदिवाएकस्मिन्दिवसेबहु ४७
 तृतीयेवाचतुर्थेवाप्रातःस्नात्वासितांबरः
 शुक्लयज्ञोपवीतीचशुक्लमाल्यानुलेपनः ४८
 शुक्लदंतोभस्मदिग्धोमंत्रेणानेनमंत्रवित्
 तद्वेतिचोच्चारयित्वाभस्मसत्यंनसंत्यजेत् ४९
 ततश्चावाहनमुखाउपचारास्तुषोडश
 कर्तव्याहुतदानेनततोऽग्निमुपसंहरेत् ५०
 अग्नेभस्मेतिमंत्रेणगृहीयाद्भस्मचोद्भवम्
 अग्निरस्मीतिमंत्रेणप्रमृज्यचततःपरम् ५१
 संयोज्यगंगासलिलैःकपिलापयसाथवा
 चंद्रंकुंकुमकाश्मीरमुशीरंचंदनंतथा ५२
 अगुरुद्वितयंचैवचूर्णयित्वातुसूक्ष्मतः
 क्षिपेद्भस्मनितञ्चूर्णमोमितिब्रह्ममंत्रतः ५३
 ततःपयःसेचनेचगदितःकपिलामनुः
 अमृतंदेवितेक्षीरंपवित्रमिहवर्द्धितम् ५४
 तवप्रसादान्मुच्यंतेमनुजाःसर्वपाप्मनः
 प्रणवेनावहेद्विद्वान्भस्मनोवटकानथ ५५
 अणोरणीयानितिहिमंत्रेणतुविचक्षणम्
 शंभुरुवाच-
 इत्थंतुभस्मसंपाद्यशुष्कमादायमंत्रवित् ५६
 प्रणवेनविमृज्याथसप्तप्रणवमंत्रितम्
 ईशानेनशिरोदेशंमुखंतत्पुरुषेणच ५७
 उरोदेशमघोरेणगुह्यंवामेनमंत्रयेत्
 सद्योजातेनवैपादौसर्वांगंप्रणवेनतु ५८
 ततउद्धृत्यसर्वांगमापादतलमस्तकम्

ततश्चाचम्यवसनंधौतंश्वेतंप्रधारयेत् ५९
 पुनराचम्यकर्मस्वंकर्तुमर्हतिसर्वतः
 ततोभस्मसमादायप्रमृज्यप्रणवेनतु ६०
 त्रिनेत्रं त्रिगुणाधारं त्रयाणां जनकं विभुम्
 स्मरन्नमः शिवाये तिललाटे तु त्रिपुण्ड्रकम् ६१
 नमः शिवाभ्यामित्युक्त्वा बाह्वोर्वापि त्रिपुण्ड्रकम्
 अघोराय नम इति उभाभ्यां च प्रकोष्ठयोः ६२
 भीमायेति ततः पृष्ठे शिरोधिपश्चिमे तथा
 नीलकंठाय शिरसि क्षिपेत् सर्वात्मने नमः ६३
 प्रक्षाल्याथ ततो हस्तौ कर्मानुष्ठानमाचरेत्
 शिव उवाच-
 यूयमेवं प्रकारेण भस्म कृत्वा प्रघृष्य च ६४
 गुणान्धारयितुं शक्तास्ततः स्रक्ष्यथ वै प्रजाः
 शंभुरुवाच-
 इत्थं शिवो दिता देवा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ६५
 तथा कृत्वा च विधिना हमहमिकया तदा
 अन्योन्यबोधना शक्ताः प्रणम्य शिवमूचिरे ६६
 कंगुणं धारयेत् को वा शिवः प्राह सुतानथ
 कर्मशक्तितथा ज्ञानं मुखरेणैव नश्यति ६७
 अल्पायुर्दृश्यते ब्रह्मामनुभिश्चास्य जीवितम्
 योऽहं ब्रह्मांडमालाभिर्भूषितो ब्रह्मगोपनम् ६८
 रजोगुणमवष्टभ्य न च जानासि मां तदा
 ब्रह्माधिकबलो विष्णुरायुषि ब्रह्मणोऽधिकः ६९
 ब्रह्मांडमालाभरणे महेशस्य ममैव तु
 चतुर्निःश्वासमात्रेण विष्णुरायुरुदाहृतम् ७०
 ब्रह्मणोऽधिकसत्त्वत्वात् सत्त्वमालंबतां हरिः
 जानाति सर्वकालं मां क्वचिदेव न विस्मरेत् ७१
 सात्त्विकैकैव पूजास्य राजसीतामसीनतु
 शांतं शिवं सत्त्वगुणं रजवक्त्रावमानतः ७२
 नभो नीलं तथा चैव गुणं शंभुस्तथा भजत्

सत्त्वरजस्तमश्चापिदधारचपुराकिल ७३
 अतोऽस्यविविधापूजाशंकरस्यविधीयते
 रजश्चतमसायुक्तंदारुणंपरिकीर्तितम् ७४
 दारुणापिततःपूजाशंकरेगतिदामता
 रजश्चतमसायुक्तमलंशास्त्रप्रवर्तकम् ७५
 विच्छिन्नापिततःपूजाशंकरेफलदामता
 तमश्चसत्त्वसंयुक्तंमिश्रकंचप्रवर्तकम् ७६
 मिश्रपूजाविफलदाशंकरेलोकशंकरे
 यादृशंतादृशंवापिनियमेनार्चनंविभोः ७७
 शंकरस्याशुफलदंयादृशस्यापिदेहिनः
 शंभुरुवाच-
 एतत्संक्षेपतःप्रोक्तंविधानंभस्मनोऽनघ ७८
 वक्तृश्रोतृजनानांचसमस्ताघविनाशनम् ७९

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेभस्मोत्पत्ति-
 विधानं नामाष्टोत्तरशततमोऽध्यायः १०८

नवोत्तरशततमोऽध्यायः

शंभुरुवाच-
 अत्रतेकीर्तयिष्यामिकथांपापप्रणाशिनीम्
 श्रुत्वायांप्रापधर्मात्माशिवभक्तिमनुत्तमाम् १
 इक्ष्वाकुर्नामविप्रेन्द्रोमहाविद्योमहामतिः
 बहुशास्त्रप्रवीणश्चनीतिशास्त्रविशारदः २
 नयष्टानचदाताचनदेवानांचपूजकः
 नचाध्यापयितावेदंनव्याख्याताश्रुतस्यच ३
 नपुराणेतिहासानांश्रुतीनामागमस्यवा
 यत्नाद्भोक्तातथादेहसंस्कारैकप्रवर्तकः ४
 तादृशस्यद्विजस्याथसमालक्ष्यायुरत्यगात्
 लक्षांतरेतथैकस्मिन्वत्सरेमासिपंचमे ५
 तृतीयदिवसेरात्र्यांपुराणंश्रुतवानिदम्
 स्वसंपादितवित्तस्ययेनदानंनवैकृतम् ६

दिनेदिनेभुज्यमानंनिःसारंस्यात्क्रमेणहि
 वर्षाण्येवचतावंतिनरकेपच्यतेध्रुवम् ७
 कृमियोनिसहस्रंचअनुभूयततःपरम्
 दरिद्रोव्याधितोऽबधुर्दुष्टभार्योबहुप्रजः ८
 दिनेदिनेभिक्षितेनयाचितेनचजीवनम्
 यन्नक्वापिचबीजानांमग्नानामथमार्गणात् ९
 लब्धेनजीवनंकर्मभृत्यानामथजीवनम्
 मध्येश्रोत्रविहीनश्चनेत्रहीनःस्वलन्मलः १०
 एवंपुराणंश्रुत्वासाविद्धवाकुर्भृशदुःखितः
 मनसाचिंतयच्चेदंस्मारंस्मारंद्विजाधमः ११
 रूपपुष्पैर्माहिष्मयीदुर्गापिफलवर्जिता
 तथापुराणरहिताविद्यानोगतिदर्शनी १२
 बहुशास्त्रंसमभ्यस्यबहुवेदान्सविस्तरान्
 पुंसोश्रुतपुराणस्यसम्यग्यातिनदर्शनम् १३
 शंभुरुवाच-
 एवंचिंतयतस्तस्यअकालमरणंत्वभूत्
 यमलोकंगतश्चाथयमेनपरिभाषितः १४
 यमउवाच-
 अनेकपापयुक्तोसिपुण्यंनैवमहत्तव
 नवेदाध्यापनात्प्राप्तंपापंचविदितंतव १५
 कोटिवर्षाणिनरकेतवस्थितिरितिद्विज
 आयुरस्तितवात्यल्पंगम्यतांपौर्विकींतनुम् १६
 कुरुपुण्यंहितंदानंदेवतापूजनंजपम्
 सांगमध्यापनंविप्रभोजनंभस्मधारणम् १७
 भजविश्वेश्वरंदेवंदेवदेवमुमापतिम्
 तस्यप्रयत्नमात्रेणममलोकंगच्छसि १८
 यत्किंचित्प्रत्यहंपापिन्पुराणंशृणुसादरम्
 ततस्तच्छ्रवणादेवनेक्षसेममयातनाः १९
 यमस्यवचनंश्रुत्वाब्राह्मणःस्वांययौतनुम्
 अथेशपूजनकृतेयत्नमास्थायसद्विजः २०

अगमन्मुनिवर्यतुजाबालिशिवपूजकम्
 तपःस्वाध्यायसंपन्नंश्रुतिस्मृतिविवेचकम् २१
 पुराणतत्त्ववेत्तारंलक्ष्मिशिष्यसमावृतम्
 जराशिथिलसर्वाङ्गवेदवेदाङ्गपारगम् २२
 द्रष्टुकामोययौशैलमन्दरंचारुकन्दरम्
 नानाविहङ्गसंपूर्णनानापुष्पलतावृतम् २३
 सर्वर्तुकुसुमोपेतंनानागन्धोपशोभितम्
 किन्नराणाञ्चमिथुनैर्गीतपूर्णमहागुहम् २४
 अनेकरूपलावण्यवनितोषितपादपम्
 लम्बमानविचित्राभिस्ताभिःशोभितपादपम् २५
 रतिश्रमप्रसुप्तानांबोधनादितषट्पदम्
 कूजन्तिचपिकाःकामंवियुक्तानांयुजेकिल २६
 नानामुनिगणाकीर्णप्रशांतमृगचारिणम्
 अप्सरोगणसंकीर्णगन्धर्वगणसेवितम् २७
 नानासिद्धमुखोद्भूतगीतपूर्णवनांतरम्
 विचित्रफलसंपूर्णनानादेवालयान्वितम् २८
 प्रासादशतसंबाधनानागृहसमन्वितम्
 सिंहाननैर्गजमुखैरुलूकवदनैरथ २९
 अमुखैर्विमुखैरुग्रैरर्द्धवक्त्रैर्मृगीमुखैः
 रुरुजंतुकगोधाहिवानरर्क्षमुखैरपि ३०
 व्याघ्रवृश्चिकभल्लूष्ट्रश्चानगर्दभतुंडकैः
 समस्तजीववदनसदृशास्यैर्गणेश्वरैः
 वल्लीमुखैर्वृक्षमुखैःशिलावक्त्रैरयोमुखैः ३१
 शंखमुक्तादिजलजवदनैरुपशोभितम्
 अधिकाङ्गैरनङ्गैश्चजटिलैःशिखिमुण्डितैः ३२
 पत्रिवक्त्रैर्द्विषड्वक्त्रैस्त्रिविग्रहमुखैरपि
 घंटास्यैःशूर्पवदनकर्णपादमुखैरपि ३३
 घंटामुखैर्वेणुमुखैःकिङ्किणीवदनैरपि
 यादृग्वस्तुजगत्यस्तितादृशास्यैरयोमुखैः ३४
 कैश्चिन्निभृतकन्दर्परूपलावण्यकोमलैः

कोटिसूर्यप्रतीकाशैश्चंद्रकोटिसमप्रभैः ३५
 नानावर्णैर्विश्वमुखैर्विश्वरूपैश्चतुर्मुखैः
 द्विमुखैः पञ्चवक्त्रैश्च त्रिमुखैः षण्मुखैरपि ३६
 एकानेकमुखैः शांतैः सर्वदासुखिभिर्युतम्
 नानाभोगसमृद्धैश्चरतिकामसमैरपि ३७
 लक्ष्मीनारायणमुखैरुमेशसमविग्रहैः
 नानारूपधरैश्चान्यैः सेवितं मंदराचलम् ३८
 धेनवो यत्र वेदाश्च मीमांसावत्ससंयुताः
 धर्मादयः सवर्ष्माणः पुराणानि च कर्मणा ३९
 स्मृतीतिहासजातानि आगमाश्च शरीरिणः
 स्थिताश्च मंदरे यत्र स शैलः पापनाशनः ४०
 तस्य मध्ये महापुण्यं पुरं परमशोभितम्
 वापीतडागोपवनप्रासादशतशोभितम् ४१
 सप्तप्राकारपरिखंडाद्वालकसंयुतम्
 गोपुरैर्नवभिर्युक्तं विचित्रगृहसंयुतम् ४२
 यस्य चाप्रतिमं तेज उष्णशीतादिवर्जितम्
 तन्मध्ये नगरी पुण्या तन्मध्ये च सभा शुभा ४३
 तस्यां भद्रासनं मध्ये वेदपादविचित्रितम्
 सर्वोपनिषदाक्लृप्तं पादपीठं सुशोभनम् ४४
 पुराणान्यागमास्तस्य स्वस्तीति शिवपादयोः
 तत्रासीनो महायोगी गोक्षीरसदृशाकृतिः ४५
 मंदस्मितसुचार्वास्यो द्व्यष्टवर्षवयाः प्रभुः
 दधान उरसामालां मणिरुद्राक्षकल्पिताम् ४६
 बिभ्राण उपवीतं च कर्णिकारसमद्युतिः
 सुरत्नकुण्डलो देवः किरीटकनकांबरः ४७
 नानाभूषणसंयुक्तो नानागंधविलेपनः
 वामांकन्यस्तगिरिजो वीक्षमाणस्तदाननम् ४८
 मुग्धांच सुमुखीं बालां नवयौवनशोभिताम्
 भूषितां चारुसर्वांगीं बिभ्रतीं कनकांबुजम् ४९
 आलिङ्ग्य वामेन करेण देवीं दक्षेण तस्या मुखमुन्नमय्य

स्पृष्ट्वाशिरोवामकरेण तस्यादक्षेण कुर्वन्तिलकं च देवः ५०
 भक्तिर्वीजयते देवं प्रणवव्यजनेन च
 पूजाकांतापिकुसुमैर्मालां देवाय बिभ्रती ५१
 ज्ञप्तिर्विरक्तिर्वनिते विभ्रत्यौ योगचामरे
 समाधिः कार्यकर्तास्य धारणा योषिदस्य च ५२
 यमाश्च नियमाश्चैव किंकरास्तस्य कीर्तिताः
 प्राणायामः पुरोधास्तु प्रत्याहारः सुवर्णधृक् ५३
 ध्यानं च द्रविणाध्यक्षः सत्यं सेनापतिस्तथा
 ब्रह्मप्रभृतिकीटांताः पशवस्तत्पतिः शिवः ५४
 पशूनां पालको धर्मः स्यादधर्मश्च तत्स्करः
 मायापाशेन ते बद्धा मोचनी काशिका मृतिः ५५
 नानाविधाश्च प्रमदा देवदेवमुमापतिम्
 एतादृशमुमानाथं कोटिजंतुरनुस्मरेत् ५६
 इष्टान् भोगानवाप्याथ शिवलोके महीयते
 ब्रह्मविष्णुर्हेंद्राद्यास्तत्पुरद्वारपालकाः ५७
 लक्ष्मीसरस्वती देव्यौ देहल्याद्यर्चने क्षितेः
 नियुक्ते देवदेवस्य देवाश्च सुरयोषितः ५८
 दास्यो देवाः समस्ताश्च दासाय स्य महात्मनः
 एतादृशमहाशैलमिदं वाक्कुः संददर्शह ५९
 मुनिं प्रणम्य जाबालि मिदमाह वचस्तदा
 गंतुकामो महाशैलं शक्तोऽस्य स्मिन्नवामुने ६०
 ममायुरल्पं कथितं यमेन ज्ञानिनापुरा ६१
 नरकश्च बहुः प्रोक्तः कथं श्रेयो भविष्यति
 जाबालिरुवाच-
 मयापि सर्वमेतत्ते ज्ञातं दिव्येन चक्षुषा ६२
 आयुर्दशदिनं ब्रह्मन् विद्वानपि न धर्मकृत्
 न तपस्ते ह्यनभ्यासान्नचयोगोऽल्पकालतः ६३
 नदानं द्रविणाभावादसामर्थ्यात्तथार्हणा
 नयज्ञो न व्रतं पूर्तं न च पुण्यमनायुषः ६४
 न चाध्यापनतीर्थादिसेवाकालविरोधतः

तस्मात्तत्पापनाशायप्रायश्चित्तं न विद्यते ६५

गतिप्रदं तथा धर्मं गच्छ वा तिष्ठ वा मुने

इदं वा कुरु वाच-

यावज्जीवं प्रतिज्ञाय क्रियते यो वृषो द्विज ६६

तेन पापपरीहारो भविष्यति सुनिश्चितम्

तं ब्रूहि येन धर्मेण मम पापं प्रणश्यति ६७

केन वा पुण्ययोगेन स्वर्गं तिष्ठ भविष्यति

शरणं भव विप्रर्षेण रकादतिबिभ्यतः ६८

सर्वधर्मफलं प्राहुः शरणागतपालनम्

जाबालिरुवाच-

सत्यं स्वल्पेन कालेन न तादृग्लभ्यते वृषः ६९

अमृते त्वनृते शक्यं वक्तुं स्वप्नांतरेष्वपि

रहस्यमेकं किंचित्तु यस्य कस्यापि नोच्यते ७०

इदं वा कुरु वाच-

शरणं पालय मुने कालो मे निर्गमिष्यति

जाबालिरुवाच-

मम प्राणाधिकं विप्र रहस्यं श्रुतिचोदितम् ७१

शिवलिगार्चनं नाम ब्रह्मादिभिरनुष्ठितम्

समस्तपापशमनं सर्वोपद्रवनाशनम् ७२

भुक्तिमुक्तिप्रदं तस्माच्छिवपूजां समाचर

नातिक्रामेद्यदि मुने शिवलिगार्चनं शुभम् ७३

यः शंभुपूजां विच्छिंद्यात्तेन च्छिन्नं हिमेशिरः

वरं शूलविनिक्षेपो वरं शास्त्रमलिकर्षणम् ७४

वरं प्राणपरित्यागो नैव पूजाव्यतिक्रमः

वरं वह्निप्रपतनं वरं चाधः शिरः कृतम् ७५

वरं स्वमलभुक्तिर्वनिशपूजाव्यतिक्रमः

अपूजयित्वा चेशानं यो हि भुंक्ते नराधमः ७६

पापानामन्नरूपाणां तस्य भोजनमुच्यते

अनुद्यार्यपदं शंभोर्भुङ्क्ते यदि च खादति ७७

शिवेति मंगलं नाम यस्य वाचि प्रवर्तते

भस्मीभवंतितस्याशुमहापातककोटयः ७८
 शिवंप्रदक्षिणीकृत्ययोनमस्यतिमानवः
 भूमेःप्रदक्षिणंकृत्वायत्तत्पुण्यमवाप्नुयात् ७९
 प्रदक्षिणत्रयंकृत्वानमस्कारंचपंचधा
 पुनःप्रदक्षिणंकृत्वानत्वामुच्येतपातकैः ८०
 सर्ववाद्यानियःकुर्यात्कारयेद्वाशिवालये
 बलेनमहतायुक्तोवेदसेव्यत्रजायते ८१
 श्रावयेद्यःपुराणानिदेवदेवंत्रिलोचनम्
 सर्वपापविनिर्मुक्तोवसेच्छिवपुरेकृती ८२
 तंनित्यमादरेणेशोवक्तिवाक्यंप्रियंसदा
 एतत्संक्षेपतःप्रोक्तमीशपूजनमुत्तमम् ८३
 अल्पायुश्चभवान्विप्रशिवपूजनमाचर
 त्रिकालंवाद्विकालंवाएककालमथापिवा ८४
 यामंयामार्धथवाशिवपूजनमाचर
 वानप्रस्थाश्रमोभूत्वावानप्रस्थकृताश्रयः ८५
 वानप्रस्थप्रसूनैश्चप्रातःपूजयशंकरम्
 श्रीफलैःशतपत्रैश्चपद्मसौगंधिकैरपि ८६
 नीपैर्जपाभिःपुन्नागैःकरवीरैश्चपाटलैः
 तुलस्याचरविदलैरपराजितयातथा ८७
 अपामार्गदलैरुद्रजटादमनकेनच
 सवैरैभिःसमफलैर्बिल्वपत्रैश्चधूर्तकैः ८८
 द्रोणैःशिरीषैःशक्तैश्चदूर्वयाकोरकैरपि
 नंद्यावतैरक्षतैश्चतिलमिश्रैश्चकेवलैः ८९
 अन्यैरपियथाशक्तिप्रातःसंपूजयेच्छिवम्
 कर्णिकारैश्चसौवर्णदूर्वर्ययापिशिवार्चनम् ९०
 मुकुलैर्नार्चयेद्देवंचंपकैर्जलजंविना
 जलजानांचसर्वेषांपत्राणामक्षतस्यच ९१
 कुशपुष्पस्यरजतसुवर्णकृतयोरपि
 अन्यकृत्वायथायत्तुतैलपक्वंभवेन्नृप ९२
 नतत्पर्युषितंप्रोक्तमपूपादिगमिष्यति

उक्षितंयत्फलायुक्तंतैलक्षाराम्लजीरकैः ६३
 जलेतत्प्रोक्षितंमूलफलशाकादिकंनृप
 नचपर्युषितंप्रोक्तंगंगातोयंचसागरम् ६४
 महानदीजलंसर्वकैदारजलमेवच
 हृदरूपेणयत्तीर्थकूपतीर्थेनराघव ६५
 तडागवापीसरसांकूपेनापांचयद्भवेत्
 तत्तीर्थतोयंसर्वचनचपर्युषितंभवेत् ६६
 नरात्रौजलमाहार्यदिवासंपादयेज्जलम्
 ससैकतंतथाधार्यनचपर्युषितंहितत् ६७
 एवंविदित्वापूजांत्वंशिवलिगेसमाचर
 शंभुरुवाच-
 एवमुक्तोथमुनिनाइक्ष्वाकुर्ब्राह्मणप्रियः ६८
 शिवपूजापरोभूत्वादिनाष्टकमतिष्ठत
 नवमेऽथदिनेप्राप्तेप्रातःकालेकृतार्चनः ६९
 मरणावसरेप्राप्तेशिवपूजांविधायसः
 स्वान्प्राणानुपहारायतत्याजैवमहेशितुः १००
 मृतंतमथविज्ञाययमदूताःसमागताः
 यमलोकप्रापकायेयतमास्थायतस्थिरे १०१
 शैवाश्चापिसमायातादूतावह्निमुखादयः
 तेषामन्योन्यवादोभून्मामकोमामकस्त्विति १०२
 अथयामःपाशपाणिःशिवदूतमथार्दयत्
 अथवह्निमुखःक्रुद्धोयमदूतशतंततः १०३
 महाकायस्तथाभूत्वागृहीत्वाचकरेणतत्
 शिरांसिचतथैकेनापीडयचिच्छेदशष्पवत् १०४
 मारयित्वाततोदूतानादायेक्ष्वाकुमभ्यगात्
 निवेदयामासचतंवीरभद्रायधीमते १०५
 सचापिशंकरायाथतंप्राहचमहेश्वरः
 त्वयाष्टदिनपूजैवकृताकृष्णादिनेदिने १०६
 त्वमनिंदःपुरामांचलिगंशिश्नाग्रमित्युत
 तेनैवपापयोगेनशिश्नवक्त्रोभविष्यसि १०७

शिशनाग्रेविवरंचक्रंजिह्वानासादिवर्जितः

पूर्वमन्नामवक्तृत्वाद्भक्ताचापिभविष्यसि १०८

अथेशवचनात्सोपितथाभूतोभवत्क्षणात्

शंभुरुवाच-

यइदंशृणुयान्नित्यंपुराणारूपायानमुत्तमम् १०९

विमुक्तपापबंधश्चशिवभक्तोभविष्यति

सयातिचशिवस्थानेवक्ताचापितथाभवेत् ११०

यश्चवक्तिकथामेनांहरेणसदृशोभवेत्

उक्त्वाकथामिमांपूर्वमधीरोनामभूमिपः १११

स्वर्गसगतवान्राजाकृतपापोथभार्यया ११२

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेविभूतिमाहात्म्येन

नवोत्तरशततमोऽध्यायः १०९

दशोत्तरशततमोऽध्यायः

श्रीरामउवाच-

अयमग्निशिखोनामवह्निःशिवगणश्चवै

सकथंतादृशोभूतस्तन्मेवदनमस्तव १

शंभुरुवाच-

अयमासीत्पुराकश्चित्क्षत्रियःक्रोधनःसदा

नष्टभार्योनष्टसेनोनष्टराष्ट्रोतिदुःखितः २

लब्ध्वालुलायद्वितयंकृषिचक्रेसहात्मजैः

ऋणेनमहतायुक्तःपुनश्चातीवदुःखितः ३

पुनश्चदुःखितोराजासर्पेणसुतनाशनात्

तथाभूतोमहीपालस्तत्याजकृषिमप्युत ४

परित्यज्यसुतौचापित्यक्ताहारोरुरोदह

सुतावथसमागम्यप्राहतुःपितरंत्विदम् ५

किमर्थरुद्धतेतातनष्टोनायातिरोदनात्

शरीरशोषणायाथशोकस्तेऽद्यभविष्यति ६

शोकेनचक्षुषीनष्टेकंठोनष्टस्तथातव

अनुष्ठानंतथानष्टंकिमर्थपरितप्यसे ७

एकोनष्टोनचायातिरक्षपंचस्थितानसून्
 बहूनांरक्षणंपुण्यमाश्रितानांविशेषतः ८
 अन्याश्रितममुंशत्रुकथंशोचितुमर्हसि
 पितोवाच-
 पुत्रःशत्रुःकथंपुत्रौयुवांशत्रूतथाचमे ९
 अत्यंतसुखिनंपुत्रंकथंशत्रुमभाषतम्
 सुतावूचतुः
 जायमानोहरेद्भार्याबद्धमानोहरेद्धनम् १०
 म्रियमाणस्तथाप्राणाञ्छत्रुत्वंकिमतःपरम्
 यत्सुखंचत्वयाप्रोक्तंस्पर्शनालिंगनादिभिः ११
 दुःखोदर्कमिदंराजन्सर्वमेतद्वदामिते
 प्रसूतिकालेपुत्रस्यभार्यानाशविचारणा १२
 जीवितायामथोपल्यामात्मनःसुखनाशनम्
 योन्यशुद्धौतुजातायांसंयोगोनोपपद्यते १३
 आलिंगनपरेगाढंस्तन्येनांगंपरिप्लुते
 तथापियदिसंयोगःशिशुरोदनताःस्त्रियाः १४
 दृढंशिशुगतंचित्तंततोवैरस्यमेवच
 अथचेत्पतितोडिंभोमध्येमैथुनमुद्गतिः १५
 रतिमध्येतुविच्छेदेदुःखंकिंचिदसन्निभम्
 सर्वकालेपरिमितेकदाचिद्रतिसंभवः १६
 तत्कालेभोजनंनास्तिस्वापोनास्तिचभार्यया
 शिशूनांरक्षणेदुःखंव्याधितर्षग्रहादिभिः १७
 तन्मतंयत्सुखंचित्रंयथांकारोहणंपितुः
 आलिंगनकृतंतातचुंबनादिकृतंतथा १८
 अत्यन्तमधुरोक्त्यादियत्सुखानिनरेश्वर
 रतिमध्येविरामस्यकलांनार्हतिषोडशीम् १९
 अन्यान्यपिचदुःखानिसंतिपुत्रेसहस्रशः
 अनेनत्वंकिंक्रियसेइहामुत्रविरोधिना २०
 त्यजशोकमिदंतस्मादावांपुत्रौस्थिताविह
 श्रीराजोवाच-

त्यजामिशोकंदुर्वारंसर्वकार्यविरोधिनम् २१
 आत्मनश्चहितंकार्यमिहामुत्रसुतौमम
 पुरोधसंतुगच्छामिममपूर्वमहागुरुम् २२
 वसिष्ठमुनिवर्यचसदास्यतिगतिमम
 एवमुक्त्वागतोविप्रंवाराणस्यांस्थितंगुरुम् २३
 दंडवत्प्रणनामाथमुनिनापरिपूजितः
 आलिगितःशिरोघ्रातोदत्तासनपरिग्रहः २४
 उक्तश्चागमनंकिंतेकिंकार्य्यकरवाणिवै
 राजोवाच-
 गतिंप्रयच्छमेविप्रसंसारतणायहि २५
 खिन्नोहंकर्मणाशश्वद्भवंतंशरणंगतः
 वसिष्ठउवाच-
 गतिंपश्यमहालिगंविश्वेश्वरमितिस्थितम् २६
 एनंपूजयराजेंद्रदेवदेवंपिनाकिनम्
 यमाराध्यपुराशक्तिरुंधत्याःसुतोमुनिः २७
 रक्षसाभक्षितश्चापियमलोकंगतो नसः
 किंचित्कालंगतःस्वर्गब्रह्मलोकमगादतः २८
 ब्रह्मलोकाद्विष्णुलोकेक्रीडन्नास्तेसुतोमम
 अमुंपश्यमहाराजलुब्धकंवनचारिणम् २९
 पूजयंतंहिविश्वेशंपत्रमात्रैस्वसंभृतैः
 शमीवृक्षस्यसंभृतैस्तथापूगप्रसूनकैः ३०
 कदंबकुसुमैरर्ककुसुमैर्यूथिकाभवैः
 एतैरन्यैर्महेशानंपूजयंतंविलोकय ३१
 इतोर्द्धयाममात्रेणमरिष्यतितदद्भुतम्
 अंतकालेसमायातेलुब्धकोपिशिवायवै ३२
 उपहारप्रदानायदृष्टवान्पार्श्वतोघटम्
 तंचूतफलसंपूर्णशुनोच्छिष्टंविगर्हितम् ३३
 संकल्पितोपहारस्यह्यभावाल्लुब्धकस्तथा
 इदंजगौशुभंवाक्यंलोकानांभक्तिसूचकम् ३४
 पुष्पाभावेहरिनेत्रंफलाभावेगुलंरविः

लिगविस्त्रंसनेकंचजमदग्निऋषिस्तथा ३५
 लिगपीठविभेदेचगात्रनिर्भिद्यदत्तवान्
 अन्यैर्महैश्वरैरन्यत्साहसंपरमंकृतम् ३६
 ममापितत्तथाकार्यमन्यथादोषभागहम्
 एतस्मिन्नंतरेकश्चिदुन्मत्तःशिवमभ्यगात् ३७
 अथलुब्धकृतांपूजामाहत्याभक्षयत्क्षणात्
 वमनंचतथाचक्रेशिवपीठेथलुब्धकः ३८
 शिवापकारिणंचैनंहन्मिनोवेत्यचिंतयत्
 अथस्वात्मवधायैवयत्नमास्थायशंकरः ३९
 उन्मत्तेनयथोद्भुक्ताशिवपूजामयाकृता
 लिगप्रावरणेह्येषातदहंममदेहिनः ४०
 प्रावृतिस्त्वगियंत्वद्यनिर्म्मोक्तव्यामयाद्भुतम्
 पूजाविमोचनायैतत्फलहानेर्गलंत्यजेत् ४१
 इत्थंसंकल्प्यसतथातीक्ष्णस्वधितिनाद्भुतम्
 चक्रेत्वचंदक्षपादंत्वचंच्छित्वाकटेरधः ४२
 वामपादंतथाचक्रेकटिपर्यंतमाशुच
 हृष्टश्चावेपितश्चैवततऊर्ध्वमथाच्छिनत् ४३
 करांसोदरहृत्कंठत्वचंनिर्भिद्यलुब्धकः
 मस्तकस्यत्वचंचापिनिर्भिभेदप्रहृष्टवान् ४४
 तयोरंतरतस्तस्माद्गात्रनिर्भिद्यवर्तुलम्
 छित्त्वांगुलिसमादायदेवायार्पितवांस्त्वचम् ४५
 आरादेवतथादिव्यरूपःस्वक्षश्चतुर्भुजः
 नानाभूषणसंयुक्तःस्थितोवियतिशाङ्करः ४६
 अथशैवाःसमायातादूताःशतसहस्रशः
 विचित्रमुकुटाकाराःसर्वाभरणभूषिताः ४७
 त्रिशूलपाणयःसर्वेशुद्धस्फटिकसंनिभाः
 चतुर्भुजाःसुरूपाश्चविमानवरसंस्थिताः ४८
 सर्वेसूर्यसमाःशांतारंभावत्प्रिययायुताः
 सूनूपत्नीबलोत्साहविलासस्त्रीशतान्विताः ४९
 तेजसासूर्यसदृशाःपुष्पवृष्टिमवाकिरन्

तैराहूतोलुब्धकश्चनागच्छदवदच्चतान् ५०
 भार्याबंधुजनोपेतोगच्छेहमथवानवा
 शैवास्तद्वचनं श्रुत्वा वाक्यमेतदथोचिरे ५१
 येन पुण्यं कृतं पापं तेन भोग्यं हितत्फलम्
 लुब्धक उवाच-
 अशौचानां च सर्वेषां धर्माणामेककर्तृकम् ५२
 माहेश्वराणां धर्माणां फलं च द्विबहुष्वपि
 एतस्मिन्नंतरे प्राप्तो वीरभद्रः शतार्धकः ५३
 नानाकोटिगणोपेतो एहिलुब्धकबंधुयुक्
 सर्वत्वयोक्तं च तथा स भार्योज्ञातिबंधुयुक् ५४
 आरुह्येदं विमानं च शिवं गच्छ शिवंतु वः
 अथ तद्वचनात्प्राप्तः शिवलोकं विमानगः ५५
 वसिष्ठ उवाच-
 दृष्टवानसि सर्वत्वमीशपूजां समाचर
 विमुक्तपापबंधस्त्वं शिवलोकं गमिष्यसि ५६
 यदिराज्यं त्वया प्रार्थ्यं मार्जये शांगणं नृप
 गोमयोदकलेपं च नित्यमेव समाचर ५७
 एतावता भूमिराज्यं ध्रुवं तव भविष्यति
 यावदायुश्च तेराज्यमंते शिवपदं भवेत् ५८
 नैतस्मिंस्तु भवेद्राज्यसंसिद्धिरनुमृत्युतः
 अतो देहांतरं प्राप्य शिवसेवाप्रभावतः ५९
 भविष्यति च तेराज्यं शिवभक्तिः स्थिरा तथा
 शंभुरुवाच-
 अथ कृत्वा तथा पूजां मृतः स्वर्गगतस्ततः ६०
 राजजन्म पुनः प्राप्य राज्यं च क्रेषिवेरतः
 कदाचिदथ देवस्य गृहं भयगमनृपः ६१
 नानादीपसमोपेतं मणिभिर्नागराडिव
 भटानामथ संमर्द एको दीपोपतनृपे ६२
 तदा सौकुपितो राजा दीपमादाय सत्वरम्
 देवालयपुरे रम्येन्यक्षिपत्कोपसंयुतः ६३

दग्धंदेवगृहंतेनएनश्चसमपद्यत
 अथतेनपुनस्तत्रदग्धंवैश्वमृहादिकम् ६४
 निर्मापयामासन्पुमहेशानमथायजत्
 अथमृत्युदिनेप्राप्तेराजाराधितशंकरः ६५
 भस्मस्त्रायीभस्मशायीजपन्नुद्रंमारह
 शिवलोकंगतःसोयंवीरभद्रेणभाषितः ६६
 भवत्वंगणशार्दूलोममवैपरिचारकः
 शाङ्करान्ममनिर्देशादानयस्वममांतिकम् ६७
 शिरोहीनोभवांश्चापिज्वालावक्त्रोभविष्यति
 सतूवाचमहात्मानंवीरभद्रंगणेश्वरम् ६८
 चक्षुःश्रोत्रं तथा जिह्वा नासिकास्यं शिरोगणः
 एतैर्विनाव्यवहतिः कथं मे संभविष्यति ६९
 अभावेशिरसः किं वामयापापंकृतं विभो
 वीरभद्र उवाच-
 त्वयैवस्वीकृतापूर्वदेवीपरमसुंदरी ७०
 महेशभवनं नित्यं चार्तुवर्णकरंगकैः
 स्वस्तिकं सर्वतोभद्रं दद्यावर्तादिकं शुभम् ७१
 पद्ममुत्पलमांदोलपादोव्यजनचामरे
 त्रिशूलं शंखचक्रे च गदा धनु रथैव च ७२
 त्रिशूलं डमरुं खड्गं वृषभृंगिरिटिं शिवम्
 तथाष्टपत्रं कमलमन्यद्यंत्रादिकं तथा ७३
 कल्पयंती प्रतिदिनं सेवते वृषभध्वजम्
 कदाचिदथ सावेश्या देवसद्यन्युपस्थिता ७४
 राज्ञः काराङ्गिकः कश्चिद्देववेश्म समाविशत्
 अथ तां दृष्ट्वांस्तत्र स इदं वाक्यमुक्तवान् ७५
 काराङ्गिक उवाच-
 एकांतं संस्थितावेश्या युवाहं स्थविरश्च न
 स्थविरं व्याधितं षण्ढमशक्तं धनवर्जितम् ७६
 अदीर्घमेहनं दीनं पुरुषं योषिदुत्सृजेत्
 अश्मश्रुलं मलच्छन्नं जडं दुर्गंधिदूषितम् ७७

स्वल्पमव्यसनंनारीदूरतःपरिवर्जयेत्
तस्मान्मेदीयतांवेश्येमैथुनंजीवयाशुमाम् ७८
वेश्योवाच-

नियतःसर्वजातीनामिहामुत्रसुखप्रदः
पातिव्रत्यंपरोधर्मःस्त्रीणामितिहिशुश्रुम् ७९
यदधीनायदावेश्यातदानान्येनसंगता
पतिव्रतेतिविख्यातातस्मात्तंपरिपालयेत् ८०
कारांकिकउवाच-

यदिचैवंमृतिःशीघ्रंभविष्यतिनसंशयः
अथराजांतिकंगत्वाराजानमिदमुक्तवान् ८१
वेश्यावेश्यैवनोभार्यानेतिवक्तुंचनोचितम्
इत्थंराजानमुक्त्वाथमंडंचैवारनालजम् ८२
किंचिदादायतस्यास्तुमंदिरंगतवानयम्
निद्रावसरमालोक्यप्रसृज्यचकरंततः ८३
वस्त्रस्यविवरेतत्रमंडंचिक्षेपदुष्टधीः
एवंकृत्वाततोगत्वाराजानमिदमुक्तवान् ८४
राजन्निर्गत्यगत्वाथवेश्याग्र्यांतवयोषितः
उत्थापयित्वावेश्यांतांसर्वांगंद्रष्टुमर्हसि ८५
उन्मुक्तबंधमथवावसनंपश्ययत्नतः
वेश्यावेश्माथगतवान्राजाकारांकिकंवचः ८६
इदमाहसनिद्रेयंपश्येमांयामिपश्यसि
सतूवाचनृपंतत्रनमेयुक्तमिदंनृप ८७
तन्मातरंवापितरंदर्शनायनियोजय
तद्दृष्ट्वैसर्वमेवेदंव्यक्तमाशुभविष्यति ८८
आनीताह्यथराज्ञातुमातावीक्षितुमुद्यता
वचनात्तुनृपस्यैववस्त्रंशोधयतीवसा ८९
तत्रस्थितंमंडमथविज्ञायांबाह्यमर्दयत्
मर्दनाद्वसनंक्लिन्नंकिंतदित्याहपार्थिवः ९०
नकिंचिद्देवनोकिंचिदितिवेश्याप्रसूरपि
बहुवाक्येनराजाथवसनंवीक्ष्यशंकया ९१

शुक्रक्लिन्नमिदंवासःप्राहेतत्पश्यतामिति
अथदृष्ट्वासमीपस्थास्तथेत्यूचुर्वचोनृपम् ६२
राजाथस्वगृहंगत्वादंडाध्यक्षमभाषत
इदानीमेववेश्यायाःशिरशिष्ठंध्यविचारयन् ६३
दर्शनीयंशिरस्तस्याघटिकाभ्यंतरेमम
दंडकश्चनृपोक्त्यास्यास्तथाकृत्वाह्यदर्शयत् ६४
वीरभद्रउवाच-

एवंकृतंत्वयापूर्वप्राप्तंचफलमद्यते
ज्वालयैवहिवक्तात्वंश्रोताद्रष्टाचजिघ्रसि ६५
रसंजानासिमतिमानतिक्रोधीभविष्यसि
शंभुरुवाच-

एवंज्वालामुखोजातोराजामाहेश्वरोऽक्षमी ६६
तस्मात्तुक्ष्मिणाभाव्यंपरत्रेहसुखेप्सुना
यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ६७
विमुक्तपापबंधश्चशिवलोकेभविष्यति ६८

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादेशिवपूजामाहात्म्यकथनं
नामदशोत्तरशततमोऽध्यायः ११०

एकादशोत्तरशततमोऽध्यायः

श्रीरामउवाच-

महेशनाममाहात्म्यंपूजामाहात्म्यमेवच
नमस्कारस्यमाहात्म्यंदृष्टिमाहात्म्यमेवच १
जलदानस्यमाहात्म्यंधूपदानस्यसत्तम
दीपगंधादिदानस्यमाहात्म्यंवदमेगुरो २

शंभुरुवाच-

एकैकनाममाहात्म्यंविस्तरान्नहिशक्यते
संक्षेपेणचतेवचमिशृणुराघवसादरम् ३
पुरात्रेतायुगेराजाविधृतोनामवीर्यवान्
मृतेपितरिबालोसौभूमिराज्येभिषेचितः ४
समानवयसःसर्वान्समीपस्थांश्चकारसः

येवृद्धायेचविद्वांसस्तेचतस्यनसंमताः ५
 युवानःसंमतादुष्टाअकार्यकरणास्तथा
 सुस्रुयानयनदक्षाश्चचोरकर्मविशारदाः ६
 भांडवार्तारतालास्यनिपुणास्तस्यसंमताः
 वशीकरणमंत्रज्ञावस्त्रौषधविदस्तथा ७
 गीतनर्तनशीलाश्चधूर्त्ताद्यूतविदःप्रियाः
 पितृसंमतकर्तृणांत्यागंचक्रेसपार्थिवः ८
 विचार्यसचतैःसार्द्धदुष्टैःकार्यमकारयत्
 एतादृशांस्तथाचान्यान्दुष्टान्सहयुयोजह ९
 एतदुक्तिमुपालंब्यशिष्टंसुहृदमत्यजत्
 उरोमुष्टिंचफेत्कारंयेकुर्युस्तस्यतेप्रियाः १०
 भगलक्षणतत्त्वज्ञारतितंत्रविशारदाः
 राजनीतिविहीनंतद्राज्यंसमभवत्तदा ११
 गजाश्वरथमुष्ट्राजंगोमहिष्यादिकंचयत्
 तत्सर्वनाशमापन्नमपहारायतस्ततः १२
 रत्नानिवसुधान्यानिनदृश्यंतेपुरेतदा
 अथभूपांतरेणासौनिर्जितःप्रपलायितः १३
 महारण्यमथोगत्वागिरिदुर्गमकल्पयत्
 तत्रचाल्पपरीवारश्चोरवृत्तिसमाश्रितः १४
 सुवर्णवस्त्रधान्यादिरत्नगंधादिकंतथा
 तत्रतत्रविनिर्दिश्यचोरानायानवंचकान् १५
 बंधाद्यकारयत्तैस्तुद्रव्याहरणकर्मणि
 यदाहारो न विद्येततदाहारमकल्पयत् १६
 गोमहिष्यादिमांसेनयद्यन्नंनोपलभ्यते
 अश्वीयनरमांसेनभोजनंपर्य्यकल्पयत् १७
 एतादृशमभूद्वृत्तंसंध्योपासादिवर्जितम्
 एकस्तुसचिवस्तस्यसुरापोनामराक्षसः १८
 नियुक्तेसर्वकालंतमाहरप्रहरेतिच
 एवरक्षोमतेस्थित्वानानादेशगतान्नरान् १९
 नृसहस्रपरीवारोह्यादद्यादकृपालयः

स्वस्याभिमतयोषास्तुज्ञात्वाज्ञात्वासमाहरत् २०
 किञ्चित्कालंचताभुक्त्वातासांमांसमभक्षयत्
 एवंहत्वानरान्नारीराज्यंचक्रेसुदुःसहम् २१
 एवंवर्षसहस्रंतुराज्यंकृत्वानराधमः
 जराशिथिलसर्वाङ्गोवलीपलितदूषितः २२
 निर्जीवमभवत्स्थानंसमंताद्दशयोजनम्
 अथमृत्युदिनंप्राप्तराज्ञस्तस्यमहात्मनः २३
 मृत्युकालेथसंप्राप्तेस्नातंभूमिगतंनृपम्
 तस्यचानुचराःसर्वेपरिवार्योपतस्थिरे २४
 सुरापःसचिवःप्राहकिङ्कार्यममचादिश
 अथराजातथाशक्तोनिर्गतायुस्तदार्दितः २५
 नाभेरधस्तुक्षीणासुःकथंचिद्वाक्यमुक्तवान्
 त्वंसर्वकालेदैत्येन्द्रप्रहरप्राहराहर २६
 इत्यथोक्त्वाममारासौयमदूताःसमाययुः
 विचित्रबंधनेयत्नंचक्रुस्ताडनतत्पराः २७
 चूर्णिताबंधपाशाश्चहेतिदंडाश्चचूर्णिताः
 तद्गात्रस्पर्शमात्रेचतदद्भुतमिवाभवत् २८
 अथायातःस्वयंमृत्युःपाशेनैनमयोजयत्
 मृत्युपाशमपिच्छिन्नंवीक्ष्यमृत्युरचिंतयत् २९
 सर्वमर्त्यमृतिर्दृष्टादृष्टानैतादृशीक्वचित्
 इतिचिंतापरेमृत्यौज्वालावक्त्रःप्रतापवान् ३०
 वीरभद्रेणनिर्दिष्टःसहसायाञ्चशूलभृत्
 ज्वालावक्त्रमथालोक्यमृत्युस्तूर्णपलाययौ ३१
 पलायमानंतंदृष्ट्वामृत्युंवह्निमुखस्तदा
 अरेरेचोरचोरत्वंतिष्ठतिष्ठक्वयास्यसि ३२
 एनसोमुच्यतेचोरःशूलारोपणमात्रतः
 एवमाभाष्यमृत्युंतंशूलप्रोतमकल्पयत् ३३
 शूलंस्कंधगतंकृत्वादूतान्संग्रथ्यरज्जुना
 पादशृङ्खलविन्यस्तानादायनृपमध्यगात् ३४
 विमानवरमारोप्यगीतवाद्यसुशोभितम्

वीरांतिकमथोगत्वासर्वमस्मैन्यवेदयत् ३५
 वीरभद्रोपितत्सर्वशंकरायामितात्मने
 नानामुनिगणैर्देवैर्ब्रह्मविष्णुपुरःसुरैः ३६
 सेव्यमानायदेवायपार्वतीसहितायच
 प्रणिपत्यनिवेद्याथशूलस्थंमृत्युमेवच ३७
 तूष्णीं बभूव विश्वात्मा वीरभद्रः प्रतापवान्
 अग्न्याननं वीक्ष्य शिवो विगर्हयन्कथं त्वयैतद्गुणसाहसं कृतम्
 बिभेषि मृत्योर्न कथं यमाधिका द्वादस्व सर्वपरमार्थतो मे ३८
 प्रणम्य तं वह्निमुखोऽतिरोषो मृत्युं समालोक्य न नर्तहर्षात्
 उवाच चौर्यकृतमेव मृत्युना तदेष शूलेऽपि मया प्ररोहितः ४०
 विमोचयामास शिवोऽपि मृत्युं दूतान् शेषान् निरुजश्चकार
 मृत्युं समालोक्य शिवो बभाषे मन्नाम एषां मरणे समास्ते ४१
 मञ्चेत सामान्यधियां च नामहीना क्षरं वाधिकवर्णयुक्तम्
 ममैव लोकं प्रददामि सत्यं ह्यनेन नाम प्रहरेति भाषितम् ४२
 प्रशब्दमात्रं त्वधिकं हरेति पदप्रदं वै पदमीरयंति
 आरादमूंस्त्वं जपतो नमस्व मदीयवाक्यं च यमं वदस्व ४३
 नतिं यतिं कीर्तिमुपास्ति माश्रिता दास्यं च कैकर्यमथ श्रुतिं वदाः
 पंचाक्षरोक्तिं शतरुद्रियोक्तिं शिवस्य कुर्वन्ति न ते विचार्याः ४४
 मन्नाम रुद्राक्षविभूतिधारणो ममाग्रतो यस्तु पुराणवक्ता
 सर्वेषु पापेष्वपि तेषु सत्सु प्रशास्य हं नैव यमाधिकारः ४५
 ये चापि पापान्वितमायिनो नराः परान्न वस्त्रादिव धूभुजश्च
 वाराणसीमृत्युपराश्च ये वै श्रीशैलमर्त्याश्च न ते विचार्याः ४६
 यूकाश्च दंशा अपि मत्कुणाश्च मृगादयः कीटपि पीलिकाश्च
 सरीसृपा वृश्चिकशूकराश्च काशीमृताः शंकरमाप्नुवन्ति ४७
 इदं नाम गृणन्ध्यायेद्यो वै हृत्पद्ममंदिरे
 त्रियंबकं विरूपाक्षं सोमं सोमार्द्धभूषणम् ४८
 त्रिनेत्रकं त्रयीनेत्रं सोमसूर्याग्निलोचनम्
 तं नमस्कृत्य दूरस्थो भवमृत्यो ममाज्ञया ४९
 अथाकर्ण्य शिवं प्रोक्तं मृत्युस्तुष्टावशंकरम्
 नमस्ते देवतानाथ नमस्ते देवमूर्तये ५०

सर्वज्ञायनमस्तुभ्यंपशूनांपतयेनमः
अथदेवोमहादेवोमृत्युंप्राहवरंवृणु ५१
स्तोत्रेणानेनतुष्टोस्मिमृत्युर्वरमयाचत
त्वदीयंपालयविभोमांचशंकरपापिनम् ५२
तथेत्युक्त्वामृत्युमीशोगच्छवत्सेतिचाब्रवीत्
यमलोकंगतःसोपियमायाशेषमुक्तवान् ५३
शंभुरुवाच-

यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम्
विमुक्तःसर्वपापेभ्योयातिशंकरसन्निधिम् ५४

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादे

एकादशोत्तरशततमोऽध्यायः १११

द्वादशोत्तरशततमोऽध्यायः

शंभुरुवाच-

अथान्यदपिनिर्वर्त्तिप्रमदाख्यानमुत्तमम्
सुतयादेवरातस्ययत्प्राप्तंनामकीर्तनात् १
देवरातसुताबालाकलानामातिरूपिणी
धनंजयसुतस्यासीद्भार्याशोणस्यधीमतः २
तावुभौनियतौनित्यंधर्म्मैकप्रवणौशुभौ
लब्धवंतौनिधिमथोगंगास्नानायतौगतौ ३
प्रवाहपतितेकूलेमृत्तिकानयनायतौ
कूलादादायमृल्लोष्टंदृष्टवंतौमहाघटम् ४
राजतंचोर्ध्वपाषाणमथशोणःप्रियांवचः
इदमाहकथंकार्यंकिंकर्तव्यंहिनोहितम् ५
भार्योवाच-

ननारीमतमालंब्यकिंचित्कार्यंसमाचरेत्
नचनार्याचरेद्गुह्यमप्रियंवाथकिंचन ६
यदिनारीसमक्षंतुद्रविणंदृष्टिमापतेत्
वंचयीततथानारीर्दृष्टैर्वाक्यसंचयैः ७
अस्माभिर्नहिसंप्रेक्ष्यंकिंवातत्रहितिष्ठति

द्रविणं चेन्न संप्रेक्ष्य बाधोदकं भविष्यति ८
 अन्याज्ञातं तु यदि चेत्कुतो ज्ञानविनिश्चयः
 अप्रदृष्टस्त्विदानीं चेन्निभृतः कोपितिष्ठति ९
 तिरोधानं न किञ्चिच्चेन्मायया कोपितिष्ठति
 न चेन्मायामनुष्याणां क्षेत्रपालस्तुतिष्ठति १०
 न हि चेद्भैरवश्चेहतिष्ठति तिति ब्रह्मराक्षसः
 न सोपि चेन्महाविद्याराज्ञां तत्र भविष्यति ११
 न च जानाति चेद्राजा व्यवहारादिसंभवः
 स चेद्गूढप्रकारेण चोरबाधा भविष्यति १२
 अप्रमत्तस्य भवतो महानर्थो भविष्यति
 प्रायेणार्थवतां नृणां भोगलिप्सा प्रजायते १३
 भोगाद्भोगांतरेच्छा च सर्वानुष्ठाननाशिनी
 जानाति यदि नारी स्वं भावयोगगतं तथा १४
 नारी स्वतंत्रता मेति रोषाल्लब्धप्रकाशिनी
 रोषे विश्वासतां याति तदा दोषः पुरोदितः १५
 विश्वासिनि च विश्रंभः प्रवासो वान्यचित्तता
 विश्रम्भाज्जायते स्त्रीणां नानाविधविचेष्टिता १६
 यं कंचित्पुरुषं दृष्ट्वा युवानं प्रीतिरापतेत्
 प्रीत्या संजायते योगो योगान्मैथुनसंगतिः १७
 स ततं मैथुने जाते विश्रंभांतरमापतेत्
 भवता वा तथा पूर्वभुक्ते दानीं च भुज्यते १८
 का प्रतीच्छात वेदानीं प्रीतिः कस्यामथापि वा
 काविदग्धासु संस्निग्धा पुरुषादन्यतश्चरेत् १९
 यो ब्रवीदथ वाक्यं तां यदि ब्रूयास्त्वमद्य मे
 सर्वमेव तथा वच्मि नान्यथा वाक्यमुच्यते २०
 इत्थं च धृष्टतां याता तथा रूपांतरेण च
 द्रव्यमादाय यत्किञ्चिदनुवर्तेत्स्वतंत्रतः २१
 समारयित्वा तां द्रव्यं गृहीत्वा पातयिष्यति
 अथ पूर्वपतिमृतौ प्रविशेन्नाशुशुक्ष्णम् २२
 वैधव्ये द्रविणं सर्वधर्मार्थमे भविष्यति

इतिनिश्चित्यमनसावैधव्येसमुपस्थिते २३
 योनिकुंडसमासाद्यदिवावायदिवानिशि
 एकांतस्थानमभ्येत्यविवृत्यवसनंभगम् २४
 इदमूचेवचोदुःखादुपस्थस्थकरासती
 किंत्वयावैकृतंयोनेकिंवापापमुपाश्रिता २५
 शिश्नस्यवाथवापापंयत्त्वदंतरवेशनात्
 यच्चकर्तृकृतंपापंमादृक्सेवाविवर्जनात् २६
 अतोपिकंडूसंभूतौप्रवेशयेदथांगुलीम्
 विचित्रचेष्टांकृत्वातुकंडूबुद्धेरतःपरम् २७
 मर्दयित्वाकराभ्यांतत्संताडयचविवृत्यतु
 असकृद्धुन्वतीपादौविवृतास्यातिदुःखिता २८
 खट्वाकाष्ठमथालिग्यस्तनपीडयथाप्रियम्
 अथोविचित्रचित्तत्वेततःप्रद्युष्टीभवेत् २९
 अथवाह्निपुरेस्थित्वाशाकंव्यवहतंचयत्
 आलंब्यवेशमनिनिशिसंध्यायांविशिखासुच ३०
 कृत्वा न्यवेषमात्मानंयैःकैरप्युपभुज्यते
 अथवाच्यप्रभावेणशंकितायोग्यमाहरेत् ३१
 अज्ञातंचगृहंगत्वारमयेदेवनिश्चितम्
 नारीसमक्षंलब्धेतुद्रविणेह्येतदिष्यते ३२
 तस्मान्मयापिभवतो न विचारप्रयोजनम्
 शोणउवाच-
 एवमेतन्नसंदेहोगच्छत्वंतिष्ठदूरतः ३३
 मलमूत्रविसर्गार्थंस्थित्वागच्छाम्यतःपरम्
 तस्यांगतायांशोणोपिवस्त्रखंडंत्वकल्पयत् ३४
 एकैकस्मिंस्ततःखंडेत्वग्रहीद्द्रविणंबहु
 सैकतेत्ववरंजानुदघ्नंकृत्वाततस्ततः ३५
 क्षिप्त्वाधनंपूरयित्वाविष्टांचक्रेततोपरि
 वस्त्राधारंघटंतंचप्रतिचिक्षेपकुत्रचित् ३६
 सर्वमज्ञातवत्कृत्वास्नानायप्रययौमुनिः
 तस्यभार्याततःस्नानंकृत्वासंपूज्यपार्वतीम् ३७

गच्छेतिभर्त्रासाप्रोक्तास्ववेश्माभ्यागमत्सती
एतामेकाकिनींज्ञात्वामारीचोनामराक्षसः ३८
भर्तृरूपमथास्थायकलामेतदुवाचह
मारीचउवाच-

सप्तगोदावरीतीरेपवित्रं पापनाशनम् ३९
द्राक्षाराममितिप्रोक्तंयत्रभीमःस्वयंस्थितः
भुक्तिमुक्तिप्रदो नृणांस्मरणात्पापनाशनः ४०
तत्रगच्छावहेशीघ्रं त्वं तु निर्गच्छसुन्दरि
कलोवाच-

इदानीमभिषेकायप्रवृत्तोनाभिषिक्तवान् ४१
कथमेतादृशं त्वंहि पूर्वानुक्तं वदिष्यसि
प्रकृतेरन्यथाभावमुत्पातं विदुरुत्तमाः ४२
मारीचउवाच-

भर्तुरप्रतिकूलत्वं नारीणां धर्म उच्यते
प्रतिकूलानुकूलावाममशीघ्रं वदस्व तत् ४३
तूष्णीं भूत्वाथ सा साध्वी भर्तेत्येव विचार्यतम्
निर्ययौ तेन सा बालावनमध्वेगता सती ४४
अथ मध्याह्नकालोसौ क्रियतामाह्निकक्रियाः
राक्षसोथ वचः श्रुत्वानानुष्ठानस्थलं त्विह ४५
यत्र तत्रास्ति गंतव्यमितो गच्छावहेततः
किञ्चित्प्रदेशं गत्वा तु गुहां वीक्ष्य सरस्तथा ४६
इह स्थानं हि मे स्थातुं कार्यं स्नानमथ प्रिये
इत्युक्त्वा सरसि स्नात्वा फलाहारं प्रकल्प्य च ४७
भोजनावसरे प्राप्ते कलादध्यावुमांशिवम्
अयं धवो मम न वा इति ध्यानपराभवत् ४८
अथ ध्यानेन तं चोरं निश्चित्य च पतिव्रता
भीतातिनम्रवदना अश्रुपूर्णमुखी तदा ४९
कष्टमापतितं पापमित्युक्त्वानिपापत च
रुदतींतामथोदृष्ट्वा राक्षसः पापनिश्चयः ५०
धर्षितुंतामथारेभेन चैतद्धर्षणं प्रति

बलात्कारमथोक्तुंयतमानेतुराक्षसे ५१
 आजानुनाभिपर्यंतंशैलस्थानमकल्पयत्
 शिलासमभवद्वस्त्रंराक्षसोवीक्ष्यतामथ ५२
 इत्येवंतांहनिष्यामिखादयिष्याम्यतःपरम्
 इत्युक्त्वाभ्रामयित्वासिंशिरश्छेतुंप्रचक्रमे ५३
 कलाहंमत्पतिर्ज्ञात्वाशापंदास्यतिमाहर
 इत्युक्तमात्रेवचसिशिरश्चिच्छेदराक्षसः ५४
 प्राप्तायांदुर्मृत्तितस्यामथशैवाःसमागताः
 दूताविचित्राभरणाःसर्वायुधधराःशुभाः ५५
 एतांविमानमारोप्यशिवालोकमुपागमन्
 तामागतांगिरिसुताहर्षेणप्रतिपूज्यच ५६
 स्वपादप्रणतांशुद्धामुमावाक्यमभाषत
 पातिव्रत्येनतेतुष्टाअभीष्टंप्रददामिते ५७
 कलोवाच-
 दासीभावंप्रयच्छत्वंत्वत्पादाब्जंममप्रियम्
 प्राथ्यैःकिमन्यैर्बहुभिस्तथास्त्वतिशिवाब्रवीत् ५८
 इंद्रादिवनिताभिःसापूजिताथकलानिधिः
 एतस्मिन्नंतरेप्राप्तःशोणोमुनिरथोगृहम् ५९
 नतत्रदृष्ट्वातांभार्याध्यानयोगपरोभवत्
 रक्षोहतांमृतांप्राप्तांशिवालोकमुमांप्रति ६०
 उमादत्तवरांचापिदृष्ट्वाञ्ज्ञानचक्षुषा
 किंचिद्दुःखश्चिरंध्यात्वापरावृत्यमुनिस्तदा ६१
 श्वशुरंगतवान्सोऽथदेवरातंमुनीश्वरः
 निवेद्यसर्वसहितोविश्वामित्रमगान्मुनिम् ६२
 निवेद्यतद्वसिष्ठस्यवसिष्ठोऽप्याहतान्मुनीन्
 गत्वाकैलासमादौतुदृष्ट्वादेवंमहेश्वरम् ६३
 अनुज्ञांशिवतोलब्ध्वापार्वतीमंदिरेगताः
 देव्यैविज्ञाप्यतत्सर्वयथार्थंप्रवदामतत् ६४
 तथेत्युक्त्वामुनिवराःकैलासंशंकरालयम्
 गत्वाप्रणम्यदेवेशंवीरभद्रेणपूजिताः ६५

विज्ञापयामासुरिदंशोणभार्याहतेतिच
 शिवःप्राहमुनींद्रांस्ताञ्ज्ञातमेवमयात्विदम् ६६
 अकालमरणंत्वस्याआयुर्वर्षशतंस्थितम्
 अकालमृत्युयुक्तानांपुनर्जीवनमस्तिच ६७
 दशपुत्रप्रसूर्वीरारूपसौभाग्यवत्यपि
 भवद्भिरितिनिश्चित्यसमागतमिहद्विजाः ६८
 यमलोकगतानांतुसर्वमेतद्विनिश्चितम्
 ममलोकगतानांचगतिरन्यानविद्यते ६९
 अनयाकीर्तितंनामप्राणनिर्गमनेपुरा
 तयायमलिपिर्मृष्टाकथमायुष्यनिर्णयः ७०
 अथवागिरिजायैचनिवेदयतकृत्स्नशः
 अथतेपार्वतीपाददर्शनायगताद्विजाः ७१
 प्रणम्यमातरंसर्वेविश्वामित्रोऽब्रवीदिदम्
 दीनानाथाकृशाभार्याप्रणष्टपितृकाञ्छिशून् ७२
 रक्षयित्वापुरामातरिष्टदात्वंसदाह्यभूः
 कलापौत्रीममैवेयंत्वामाराध्यपतित्वमुम् ७३
 शोणंलब्धवतीमातस्त्वत्पूजायाःफलंत्विदम्
 तपसालभ्यतेपर्णेदानेनयदिवापिच ७४
 ब्रतोपवासैरथवाकलासालभ्यतेमया
 एतयापरिविष्टान्नंभोक्तुमिच्छामितत्कथम् ७५
 पार्वत्युवाच-
 यादृशीचेष्यतेभार्यातादृशीदीयतेमया
 नैनांत्यक्तुमहंशक्ताकिंवात्वंमन्यसेमुने ७६
 विश्वामित्रउवाच-
 मातात्वमित्येवमयाअविशंकितमीरितम्
 शोणोमुनिरयंमातस्तवविज्ञापयिष्यति ७७
 शोणउवाच-
 तामेवभार्याप्रतिमेप्रीतिरत्युक्तत्कटाति
 सैवमेदीयतांभार्याचान्यथामरणंभवेत् ७८
 पार्वत्युवाच-

भार्यापतीसमावेवविषमौतुविगर्हितौ
 तवचासदृशीचेयंसदृशींप्रददाम्यहम् ७६
 नचमन्मंदिरेप्राप्तांत्यक्षयेदेहविवर्जिताम्
 शोणउवाच-
 यदिनोदीयतेचेयंभार्यामन्याममप्रियाम् ८०
 राज्यमहेश्वरेभक्तिंप्रयच्छवरमुत्तमम्
 भविष्यत्येवमेवैतदित्युक्त्वाचाब्रवीन्मुनीन् ८१
 भोक्तव्यमिहयुष्माभिर्ममास्मिन्दिवसत्रयम्
 प्रतींदुवारेदेवस्यमहेशस्यैवतुष्टये ८२
 भोजनीयाःसदाकालमष्टौविप्रामुनीश्वराः
 इच्छयायत्रकुत्रापिव्रतमेतदुपक्रमेत् ८३
 वत्सरेपरिपूर्णे तुमहाराजतमीश्वरम्
 चतुर्निष्कप्रमाणेनतदर्द्धेनैवकारयेत् ८४
 श्वेतवस्त्रयुगंसूक्ष्मंचामरेव्यजनेतथा
 पादुकोपानहंछत्रंसर्वविप्रेनियोजयेत् ८५
 स्वशक्त्यादक्षिणांदत्त्वाब्राह्मणांश्चविसर्जयेत्
 एतदुद्यापनेकुर्यादादौमध्येतथासुधीः ८६
 दिनेदिनेतथापूजासोमस्यपरमात्मनः ८७
 तत्पुरुषस्यविद्यहेमहादेवस्यधीमहि
 तन्नोरुद्रःप्रचोदयात् ८८
 इतिपूजामंत्रः -
 स्थंडिलेपूजयेद्देवंप्रतिमायामथापिवा
 एकभक्तंस्वयंकुर्याद्ब्रह्मचर्यसमन्वितम् ८९
 एतत्सोमव्रतंप्रोक्तंशिवतुष्टिप्रदंशुभम्
 यएवंकुरुतेभक्त्यानारीवापुरुषोपिवा ९०
 छायेवशंकरस्यासौनित्यमेवानुवर्तते
 अद्यसोमदिनंप्राप्तमध्याह्नात्परतोभुजिः ९१
 यूयंचसर्वेमुनयःकृतपौर्वाहिकक्रियाः
 माध्याह्निकींक्रियांकृत्वाभोक्तुमर्हथसत्तमाः ९२
 मातुर्वचनमाकर्ण्यतथेत्युक्त्वानमस्यच

अनुष्ठानाय ते सर्वे गता भागीरथीं नदीम् ६३
 संगमे मध्यतो वृत्ते कृत्वामाध्याह्निकीं क्रियाम्
 विश्वेशपूजां कृत्वा च षोडशैरुपचारकैः ६४
 अथ ते पार्वतीगेहं गत्वा देवीं प्रणम्य च
 लोकमातुर्नियोगेन शालंकायनकात्मजः ६५
 पादप्रक्षालनमुखानुपचारानकल्पयत्
 पंचगंधकमादाय तान्मुनीनभ्यलेपयत् ६६
 राज्यं च महदाप्रोतियोदद्यात्पंचगंधकम्
 पंचबाणसमो भूत्वा स्त्रीणां वल्लभतामियात् ६७
 विष्णवे यो हि दद्यात्तु सोऽपि मारसमो भवेत्
 कामी त्वकामी यः कुर्यात्कैलासे पंचवत्सरान् ६८
 सर्वगंधसमोपेतो भोगी चेष्टार्थसंयुतः
 यथेष्टवर्तनो भूत्वा ततो जायेत भूमिपः ६९
 कस्तूरीचंदनं चंद्रमगरुद्वितयं तथा
 पंचगंधं समाख्यातं सर्वकार्येषु शोभनम् १००
 विलिप्तपंचगंधेषु ब्राह्मणेषु महात्मसु
 आसीनेषु तदाभ्यागाद्ब्राह्मणः स्थविरः कृशः १०१
 उन्मत्तवेषो दिग्वासा जराजर्जरितस्त्वरी
 खल्वाटः श्वासकासी च बहुहिक्कीक्षुधान्वितः १०२
 लालास्रुतः श्मश्रुकूर्चश्लेष्मानम्रः स्वल्पदः
 द्व्यष्टवर्षा तथा नारीसर्वाभरणभूषिता १०३
 रूपलावण्यसंयुक्ता लोकोत्कृष्टस्वरूपिणी
 पुरुषान्नूपसंयुक्तान्वीक्षन्ती च ततस्ततः १०४
 गायन्ती त्वथ नृत्यन्ती तं दृष्ट्वा हसती पतिम्
 प्रबाधते वृद्धधवं शीघ्रमेहि कृशाधम १०५
 आलंब्य त्वत्करं वृद्धदुःखितानित्यमस्म्यहम्
 भूषणं वसनं घ्राणं स्रग्विलेपनमेव च १०६
 हासो गीतिस्तथापानं मंडनं शोभनं गृहम्
 सर्वऋतुसमृद्धिश्च कामस्यैवाभिवृद्धये १०७
 सर्वेषामेव कामानां रतिरेका प्रयोजनम्

सुखानिसर्वाण्येकत्ररतिरेकत्रचस्थिता १०८
 तुलयातुलितंसर्वरतिःशतगुणाधिका
 तन्मादृशीसमासाद्यभवंतंकिंकरिष्यति १०९
 इतिचान्यानिवाक्यानिब्रुवाणागृह्यवैकरे
 तदुत्तरमुवाचेदंकिंकुर्मोभाग्यमीदृशम् ११०
 मामारयदुरुक्त्यात्वंमांविज्ञायाथचेदृशम्
 एतादृशोद्विजःप्रायात्पार्वतीमंदिरंतदा १११
 अविज्ञायैवगिरिजामिदंवचनमब्रवीत्
 द्विजउवाच-
 अन्नार्थिनमिहप्राप्तंविद्धिमामतिथिमुने ११२
 भोजनावसरेप्राप्तंब्राह्मणान्नहिभोजय
 तद्भार्यावचनंप्राहक्वमुनिर्योषिदेवहि ११३
 अंधस्यवचनंसर्वमेवमेतादृशंदृढम्
 पार्वत्युवाच-
 प्रक्षाल्यचरणावेतमासनेउपवेशय ११४
 जांबूनदकृतेतीवभोज्येनातर्पयद्विजम्
 सुरत्नचषकोपेतममृतंब्रह्मवादिनीम् ११५
 अरुंधतीमथाहूयपर्य्यवेषयदंबिका
 कलाचारुंधतीचैवअनसूयापतिव्रता ११६
 परिवेषंपदार्थानांस्त्रग्गंधाक्षतभूषणाः
 अकुर्वन्नंबिकावाक्यात्षड्रसानांपृथक्पृथक् ११७
 भुंजानेषुतुविप्रेषुदिग्वासाब्राह्मणाकृतिः
 क्षणेनबुभुजेसर्वदातुंनोशेकुरंगनाः ११८
 अथसागिरिजादेवीस्वयंदातुंप्रचक्रमे
 यथादत्तमशेषंतुक्षणेनाश्नातिसद्विजः ११९
 भांडस्थितमशेषंचभोक्तुमैच्छत्प्रियासह
 तथांबिकासमादायप्रादादक्षय्यमस्त्विति १२०
 अथवामकरेणासौभोक्तुमैच्छत्ततःसती
 तत्राप्यक्षय्यमेवास्तुतवान्नमितिचार्षयत् १२१
 करांतरमथोत्पाद्यभोक्तुमैच्छद्विजोत्तमः

एवंकरसहस्रंचकृत्वैच्छद्भोजनं द्विजः १२२
 दत्त्वादत्त्वापुनर्देवीसंतुष्टानचकोपना
 नचित्तमन्यथाकर्तुंशक्यमस्याइतिद्विजः १२३
 प्रक्षाल्यहस्तौचरणौहस्तार्पितसुगंधवान्
 पार्वतींवाक्यमाहेदंतोषितोहंवरंवृणु १२४
 पार्वत्युवाच-
 ममदातुंवरंशक्तोयदित्वंब्राह्मणोत्तम
 वरेणममकिंकार्य्यंशंकरोमेयतःपतिः १२५
 तदाहब्राह्मणोदेवींशंकरःकीदृशस्त्विति
 सदृशोऽसौत्वयानोवात्वद्योग्योनान्यथाभवेत् १२६
 स्त्रीवल्लभत्वमप्येवरूपंदाक्ष्यंशुभांगना
 नोचेदेतादृशीभार्य्यामदधीनाकथंभवेत् १२७
 पार्वत्युवाच-
 त्वद्भार्य्यावचनंश्रुत्वातववाक्यंतथाद्विज
 अपलापस्त्वयंब्रह्मज्छरुतंकिंवातथाविषम् १२८
 ब्राह्मणउवाच-
 धम्मिल्लंतैकरिष्यामिममांकंत्वंसमारुह
 प्रचलेद्यदितेचित्तंपातिव्रत्यंकुतस्तव १२९
 पार्वत्युवाच-
 ममव्रतंद्विजश्रेष्ठशंकरांकैकरोहणम्
 अथतच्चित्तमाज्ञायभवान्याःपरमेश्वरः १३०
 द्व्यष्टवर्षवयाभूत्वासुस्निग्धकचबंधनः
 सुस्निग्धचारुनयनोगोक्षीरसमविग्रहः १३१
 कोटिकंदर्पलावण्यःसर्वाभरणभूषितः
 स्वपार्श्वस्थितनार्यसेप्रसारितभुजद्वयः १३२
 गायन्मंदतयासाकमुमयापटुतायथा
 अथतांपार्वतींशंभुःकरेणाकृष्यचस्मयन् १३३
 विन्यस्यहस्तौवनिताद्वयांसेगायन्समस्ताभरणःप्रसन्नदृक्
 ननर्तचानंदसमृद्धगात्रोमुनींद्रगीतश्चसकालवेलम् १३४
 एतादृशंशिवंध्यात्वाजन्मकोटिशतेष्वपि

नदुःखं जायते तस्य सदा हर्षश्च जायते १३५
 अथ स्तुतो मुनिवरैर्नारीं कृत्वा हरिततः
 अथ सा पार्वती तुष्टा देवं प्राह पिनाकिनम् १३६
 पार्वत्युवाच-
 किमित्येतादृशं भावमास्थाय त्वमिहागतः
 नारीं कृत्वा तथा विष्णुं किंप्रकृत्यानचागतौ १३७
 शिवः प्राह ब्रूते चात्र ह्यतिथेर्भोजनं शुभम्
 जाने सिद्धिमतो येषां विषादो नाभिजायते १३८
 जाते विषादे तु ब्रूतमसम्यगिति निश्चयः
 सोमवाराः समायांतियावंतो बृहदशतानितु १३९
 तावन्ति मत्पुरे देवि सर्वभोगसमन्वितः
 स भार्य्यपुत्रबन्धुश्च वेदोक्ता युष्यजीवितः १४०
 पश्चाद्द्वाराणसीं गत्वामृतो मुक्तिमवाप्स्यति
 शंभुरुवाच-
 अथ देवे स्थिते तत्र मुनयस्त्रिः प्रदक्षिणम् १४१
 कृत्वा पंचनमस्कारान् पुनः कृत्वा प्रदक्षिणम्
 पुनश्च दंडवद्भूत्वा विसृष्टानिर्ययुस्ततः १४२
 अथ शोणः शोभितां गीं भार्यामापह्य निंदिताम्
 राज्यं च भारते वर्षे धर्मेणापालयद् द्विजः १४३
 मानुषानखिलान् भोगान्बुभुजे शिवभक्तिमान्
 नित्यं देवार्चनपरो नित्यं ब्राह्मणपूजकः १४४
 नित्यदातानित्ययाजी नित्यश्रोता पुराणकम्
 मृतः स गतवांल्लोकं शंकरस्य विभोः शुभम् १४५
 शंभुरुवाच-
 नाम कीर्तनमाहात्म्यं प्रसंगात्परिकीर्तितम्
 शृण्वतां सर्वपापघ्नं भक्तानां च तथानृप १४६
 सर्वकल्याणदं नित्यं सुभार्य्यराज्यदं शिवम्
 शिवभक्तिप्रदं गोप्यं यस्य कस्यापि नेरयेत् १४७

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शिवराघवसंवादेशिवनाममाहात्म्ये

द्वादशोत्तरशततमोऽध्यायः ११२

त्रयोदशोत्तरशततमोऽध्यायः

श्रीरामउवाच-

खेदृश्यंतेविमानस्थानानारूपधराःशुभाः
 सर्वकामफलोपेताःसुभार्याःशतयोषितः १
 सहस्रनरनारीभिःपूज्यमानाःपदेपदे
 गायंतिविंशतिर्योषारूपलावण्यकोमलाः २
 करंकावाहिनीचैकाचामरासक्तबाहवः
 तालवृंतद्वयंनार्योवीजयंतिप्रगृह्यवै ३
 सचक्रेचांकमध्येस्याउपधानंतथापरः
 एकस्याःकरयोर्हस्तःस्तावकानेकसंयुतः ४
 नानाविधपरीहासकृतोत्फुल्लमुखांबुजः
 एकैकत्रविमानेतुदृश्यतेचंद्रदीधितिः ५
 स्त्रीशतेषुविमानेषुदृश्यतेईश्वरःशुभः
 एतेकिंपुण्यकर्तारोविष्णुमायाथवामुने ६
 शंभुरुवाच-

एतेहिब्राह्मणाःपुण्यागृहस्थाश्रमवासिनः
 येषामेवचसग्रासोदत्तोदशरथेनते ७
 तेषांतुममचित्तानांकदाचिदभवन्मतिः
 यथेहसुखिनःसर्वेवयंचान्योपजीविनः ८
 अस्मानेवानुजीवंतिशतशोमनुजाइह
 येनपुण्येनचवयंसर्वेकामानुमोदिनः ९
 सुस्त्रीकृतोपचाराश्चसर्वेराज्यसुखान्विताः
 जरामरणहीनाश्चयुवानःसर्वदैवहि १०
 विचार्यैवंद्विजाःसर्वेवसिष्ठस्याश्रमंययुः
 आगतानथसंपूज्यवसिष्ठोवाक्यमुक्तवान् ११
 किमर्थमागतायूयंशीघ्रंब्रूतद्विजोत्तमाः
 द्विजाऊचुः -
 वयमिच्छामहेसर्वेसर्वसंपत्समन्विते १२
 विमानेकामगेरोढूंत्संपादयनोगुरो
 तत्तेषांचिंतितंश्रुत्वावसिष्ठोवाक्यमब्रवीत् १३

पुराणंसर्वदाविप्राःश्रोतव्यंपापनाशनम्
 धर्मश्चार्थश्चकामश्चमोक्षस्तत्रैवदृश्यते १४
 तथेत्युक्त्वाथसुनयःपुराणकुशलंमुनिम्
 जग्मुरंगिरसंश्रेष्ठंसर्वशास्त्रविशारदम् १५
 सर्वागमपुराणज्ञंसदासत्कर्मचारिणम्
 इदमूचुर्नमस्कृत्यवयंसफलजीविनः १६
 कृतकृत्यावयंब्रह्मन्साक्षाद्दृष्टोऽसियन्मुने
 अंगिराउवाच-
 यत्कार्यमागतायूयंतत्कार्यंकरवाण्यहम् १७
 पुराणंश्रोतुकामास्तुयूयमत्रसमागताः
 कीर्तयिष्येविधानंवःसमस्ताघविनाशनम् १८
 सर्वज्ञानप्रदंदेवंतत्त्वविज्ञानसंभवम्
 शिवभक्तिप्रदंहृद्यंविष्णुभक्तिप्रदंशुभम् १९
 विचित्रस्वगतिप्राप्तिज्ञानदंरमणीप्रदम्
 नानाविधशुभज्ञानंरतितंत्रप्रकाशकम् २०
 भुक्तिमुक्तिप्रधानंचविधिदर्शनदीपकम्
 विचित्रभक्तिकथनंभक्तिसाहसकीर्तनम् २१
 व्रतप्रतिष्ठादानादिभस्मपूजाविधिप्रद्रम्
 पुराणंपाद्यमुदितंब्रह्मपद्मोपनिर्वृतम् २२
 मेहश्चरेणकथितंप्रमथाकृतिवर्णनम्
 एतदन्यत्रकथितंपुराणेपाद्यएवतु २३
 दिलीपेनपुरापृष्टोवसिष्ठःप्रोक्तवानिदम्
 तच्छृणुध्वंमुनिवराज्ञानंसर्वंभविष्यति २४
 अथतद्वचनाद्विप्राःपुराणश्रवणेरताः
 कथंश्रोतव्यमधुनाकिंकृत्वेत्यब्रुवन्मुनिम् २५
 सोऽपिसर्वसमाचष्टशृणुधर्मसनातनम्
 नमस्कृत्यपुराणज्ञंदद्याच्चाघासनांततः २६
 निषीदतत्रचेत्युक्त्वागंधपुष्पैःसमर्चयेत्
 आत्मयोगंचतांबूलमधिकंवासमर्पयेत् २७
 ब्रूहिपुराणकथांब्रह्मन्पौराणिकीमितीरयेत्

नखट्वासनमारुह्यनोच्चासनमथापिवा २८
 नीचासनोवैशृण्याद्धर्मकामार्थसिद्धये
 शृण्वित्युक्त्वापुराणज्ञमंत्रमुदीरयेत् २९
 नमोहरिंहरमथोगणेशंभारतीमतः
 इष्टदेवंनमस्कृत्वापुराणं वक्तुमर्हति ३०
 अर्द्धयामंप्रतिदिनंयदिवापीच्छयाभवेत्
 एवंपाठसमाप्तिं च श्रुत्वा कृत्यं समाचरेत् ३१
 श्रोतुश्चतूष्णींमननंतूष्णींश्रवणमेववा
 अन्यथाभारतीक्रुद्ध्येतत्क्रोधान्मूकताभवेत् ३२
 तस्मात्पुराणश्रोताचतांबूलादिसमर्पणम्
 वक्तुश्चजीविकाकार्यास्वसामर्थ्यानुसारतः ३३
 पुराणप्रक्रमेदेयंसचेलोद्गमनीयकम्
 सूक्ष्मांबरमथोवापिवस्त्रद्वितयमर्पयेत् ३४
 आसनंतुमहच्चित्रंरम्यमूर्जस्वलंमृदु
 सुवर्णवातथादद्याद्भूगेहादिकंतथा ३५
 एतत्समस्तंविप्रेन्द्रादक्षिणामूर्तिनापुरा
 शंकरेणमुनीनांहिभाषितंचदिवौकसाम् ३६
 अथतेमुनयःसर्वेतंप्रणम्यासनस्थितम्
 पृथक्पृथक्चतांबुलंदत्वाशुश्रूषवःस्थिताः ३७
 तेनापिकथितंसर्वपुराणंसर्वसंप्रदम्
 उपांताध्यायपर्यंतंश्रुतवंतोद्विजोत्तमाः ३८
 दिलीपउवाच-
 कामगेनविमानेनसर्वसंपत्समृद्धिना
 सर्वतःसुखयुक्तेनपुण्यस्थानमुपस्थितम् ३९
 वसिष्ठउवाच-
 नालंपृष्टंत्वयाराजन्नितोप्यतिशयांतरैः
 क्रीडमानाभविष्यंतियेनतत्पुण्यमुच्यते ४०
 सुधाधवलितंकृत्वाशिववेश्मसमंततः
 स्त्रियोरूपविलासाढ्याःसर्वालंकारभूषिताः ४१
 नानासुगीतकुशलानानानृत्यविशारदाः

चतस्रोऽष्टौषडथवामर्दलध्वनिकाःस्त्रियः ४२
 वशिन्यौद्वेआवजिक्यौकोणिकाधमनेउभे
 लासिक्यस्तुचतस्रःस्युःसंतुष्टैकाथगायिका ४३
 एकाद्वेवासुगीतज्ञेऽमुखरेहिप्रकीर्तिते
 कोणवाद्यकृतेद्वेतुतूष्णींभूताःषडष्टवा ४४
 सर्वारूपविलासिन्यःसर्वाश्चापतितस्तनाः
 रतितंत्राधिकुशलास्ततएवाविशंकिताः ४५
 सुसूक्ष्मावस्त्रवेषाश्चविद्युच्चंचलदृष्टयः
 एतादृशीभिर्योषाभिर्येननृत्यंहिकारितम् ४६
 एकस्मिन्दिवसेराजन्वत्सरान्सविमानगः
 शतस्त्रीवीक्षितमुखोयुवाबहुभिरर्चितः ४७
 आनन्दपोषसंपूर्णःक्रोधेष्यादिविवर्जितः
 पंचगंधविलिप्तांगःसचंद्राहिदलाननः ४८
 सूर्योपमस्तुयोषाश्चसर्वास्तादशनान्विताः
 सद्योविकसितामोदिपारिजातकृतस्त्रजः ४९
 सर्वाविकसितारोहिरक्तसंधिकृतस्त्रजः
 धम्मिल्लेवक्षसितथाबिभ्रत्यःसुस्मिताधराः ५०
 चरत्येतादृशीभिस्तुनृत्यगीतानुमोदितः
 एवंविमानगोभूत्वाउषित्वाकालमक्षयम् ५१
 पश्चाज्जायेतनृपतिरेवंकृत्वापुनस्तथा
 राज्यंस्वर्गफलंभुक्त्वाशिवभक्तोभविष्यति ५२
 शंभुरुवाच-
 दिलीपायवसिष्ठोक्तंमुनीनामंगिरोब्रवीत्
 तेतथाकृतवंतश्चतौर्यत्रिकमुमापतेः ५३
 श्रुत्वापुराणंपाद्यंचसमग्रंसुखिनोभवन्
 तएतेब्राह्मणारामविमानवरमास्थिताः ५४
 दृश्यंतेखेचसुखिनःसदामुदितमानसाः
 एतत्तेसर्वमाख्यातंपुराणेषुविनिश्चितम् ५५
 इतःपरंचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसिराघव ५६

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादे

त्रयोदशोत्तरशततमोऽध्यायः ११३

चतुर्दशोत्तरशततमोऽध्यायः

रामउवाच-

कएषदृश्यतेव्योमिसर्वाभरणभूषितः
 विमानस्थोमहादीप्तमध्याह्नार्कइवापरः १
 दुष्प्रेक्ष्यःसर्वमर्त्यानांतस्यांकेचारुहासिनी
 अपराश्रीरिवब्रह्मंस्तथापंचसुयोषितः २
 गायंतिमधुरांगीतिसुभ्रूभंगनिरीक्षणैः
 मंदस्मितैःकरतलशब्दास्फोटिकयातथा ३
 क्वचिद्गलकृतैर्गीतैरन्योन्यकरताडनैः
 अन्योन्यमुखमालोक्यप्रलोभैर्गीतपूर्वकैः ४
 क्रीडन्नास्तेमहायोगीपद्मकिंजल्कसन्निभः
 एवंचरितपुण्येनकेनवातद्वदस्वमे ५

शंभुरुवाच-

एषविप्रःपुरारामसर्वसंपत्समन्वितः
 नानाविधसुखोपेतोभार्य्यापोषणतत्परः ६
 अपुत्रोदानहीनश्चदेवतार्चनवर्जितः
 पंचयज्ञविहीनश्चस्वाध्यायपरिवर्जितः ७
 प्रातर्मध्याह्नसायाह्नभोजनप्रवणोऽशुचिः
 कदाचिदगमद्देहंगौतमस्यमहात्मनः ८
 त्र्यंबकस्यगिरौपुण्येनानामुनिगणाश्रिते
 तत्रापिशोभितगृहंस्फटिकस्तंभकल्पितम् ९
 अगुरुद्रवकस्तूरीचंद्रकुंकुमचर्चिता
 भित्तिर्यस्यचसंतानकुसुमामोदसौष्ठवम् १०
 कस्तूरिकापुष्परससमुत्सेचितभूतलम्
 सूक्ष्मसुश्वेतविविधवितानपरिशोभितम् ११
 अंगणंशोभितमहाकदलीपूगशोभितम्
 समीपसरसीजातमंजुकूजन्मधुव्रतम् १२
 पाटीरतरुसंभूतगंधपूरितदिङ्मुखम्

शिद्धागीतकृताल्हादगीतपूरितदिङ्मुखम् १३
 निदाघजनितातापनाशयंत्रविनिर्मितम्
 कदलीदलसंच्छादिपावकाकल्पितच्छदम् १४
 पाटीरतरुसुस्निग्धसांद्रद्वारकपाटकम्
 सौगंधिकमहामोदिकल्पितांतरभित्तिकम् १५
 ईशानभागसुभगरतिकल्पितवेदिकम्
 हाटिकाकल्पितपदंविचित्रवेदिकायुतम् १६
 सुस्निग्धनिबिडच्छायंवटमूलोपकल्पितम्
 प्रसूनकदलीखंडसरोभिः प्रांतशोभितम् १७
 महावटाग्रसंलग्नतुषारितपयोधरम्
 नाकोपवनसंपन्नविचित्रारामशोभितम् १८
 वापीकूपतडागाद्यमनेकवनशोभितम्
 मंदमंदंवौवायुर्यत्रगेहेसुखप्रदः १९
 वादिन्यश्चारुसर्वांग्योवाद्यानिस्मरसंपदः
 वीणांवेणुंत्रिवेणुंचवादयंतिवरांगनाः २०
 तौर्यत्रिककृतोनाय्यश्चतुर्दिक्षुतथोद्ध्वतः
 सुवर्णादिकपात्रेषुवटकाभस्मनःशुभाः २१
 वासिताःसर्वगंधैश्चसुधूपैरपिधूपिताः
 कुशग्रथितसंघाश्चअक्षमालाश्चकोटिशः २२
 कृष्णाजिनसहस्राणिबहिःप्रांतेस्थितानिच
 एतादृशेगृहवरेदेववंद्योमुनीश्वरः २३
 कर्पूरादींश्चसंस्थाप्यचतुर्दिक्षुमुनीश्वरः
 पाटीरपीठेकर्पूरसिंहासनमकल्पयत् २४
 सूक्ष्मंश्वेतंचसुस्निग्धमावृत्तंघनसारकैः
 सुगंधवासितजलैःस्त्राप्यक्षीरेणशंकरम् २५
 अन्यैश्चवैदिकैर्मन्त्रैःस्त्रापयित्वासदाशिवम्
 दारुचंद्रोपपीठेतुवस्त्रपीठंनिधायच
 पात्रिकामग्रतःस्थाप्यस्थापयित्वादलेष्वमून् २६
 एकस्मिन्नक्षताःपात्रेअन्यस्मिन्सतिलाक्षताः
 पंचगंधकमेकस्मिन्नन्यस्मिन्नष्टगंधकम् २७

काश्मीरंमृगनाभितुकूर्पूरचंदनंतथा
 पात्रेष्वन्येषुविन्यस्यपूजास्थानेप्रकल्प्यच २८
 नानावरणमार्गेणपूजातत्रविधीयते
 लिगमध्येस्थितोदेवःपंचवक्त्रःसदाशिवः २९
 तस्यप्रावरणंलिगंशक्तिस्तस्यविधीयते
 शक्तेरावरणंविष्णुर्विष्णोरावरणंविधिः ३०
 ब्रह्मप्रावरणंचंद्रस्तस्यसूर्यस्ततःश्रुतिः
 दिग्देवतासुतद्गुप्तिस्तासामावरणंदिशः ३१
 दिशामावरणंशंभुस्तस्यचावरणंगुणाः
 दशप्रावरणंह्येतच्छिवलिगार्चनंशुभम् ३२
 केषांचिन्मतमेतत्स्यादथप्रावरणांतरम्
 विद्यावरणमाख्यातंतदुमावरणंस्मृतम् ३३
 विष्णुरावरणंतस्याविष्णोश्चावरणंविधिः
 ब्रह्मप्रावरणंचंद्रस्तस्यभानुरथावृतिः ३४
 भानोरावरणंचेशइतिषोढावृतिःस्मृता
 विधिंविनासमाख्यातंपंचावरणमुत्तमम् ३५
 शशांकविष्णुशक्तीनामेतदावरणत्रयम्
 अंबिकावरणंप्रोक्तमेकावरणमुत्तमम् ३६
 अथवालोकपालाःस्युरावृतिःसोमपूजने
 अनावरणमथवापूजनंशस्यतेशिवे ३७
 पत्रिकाष्टदलेष्वेवस्थितद्रव्यैर्यजेच्छिवम्
 पत्रिकालक्षणंवक्ष्येसर्वकर्मोपयोगितम् ३८
 स्वर्णेनराजतेनाथताम्रेणाथप्रकल्पितम्
 मुक्ताशुक्तिनिभंकुर्यात्पत्रिकाष्टदलंशुभम् ३९
 पद्मपत्रसमानाष्टकोणाकारंप्रकल्पयेत्
 पलमात्रंततःशस्तंनिर्वृतंविस्तृतंपदम् ४०
 अस्थूलमध्यमुपरिपद्माकृतिदलाष्टकम्
 अथवाशक्तिमार्गेणपंचपत्रंप्रकल्पयेत् ४१
 त्रिपत्रमथवाकुर्याच्छक्तिभावेमतेनच
 यथास्याच्छोभनंपात्रंतथाकुर्याद्विचक्षणः ४२

शक्त्यांतरितरुद्राक्षैःकल्पिताष्टशतैःशुभा
 मालोपवीतंत्रिंशत्याष्टकेनप्रकल्पितम् ४३
 प्रगंडयोरथैकैकंबद्धातुद्वेप्रकोष्ठयोः
 शिरस्येकाधृतातेनकंठेचपरमर्षिणा ४४
 रुद्राक्षैःस्फटिकैरक्षैःकल्पिताह्यक्षमालिका
 व्याघ्रचर्मासनंकृत्वापद्मासनगतोमुनिः ४५
 आवाहनासनंचार्ध्यपाद्यंवाचमनीयकम्
 निर्वर्त्यगंगासलिलैःस्नापयामासशंकरम् ४६
 अष्टगंधकसंयुक्तैःपुष्पैर्बकुलपाटलैः
 स्वर्णभांडस्थितैर्वस्त्रशोधितैर्वासितैर्दृढम् ४७
 द्वारेताम्रकटाहश्चप्रबंधद्रोणिनाशुभम्
 गोशृंगेणविषाणेनगवयस्यतथाक्वचित् ४८
 दक्षिणावर्तशंखेनरत्नपात्रैरथापिवा
 स्वर्णैर्वाराजतैर्वापिताम्रैःकांस्यैरथापिवा ४९
 स्वर्णैश्चसूक्ष्मकलशैःस्नापयामासचेच्छया
 अथवामृण्मयैःकुर्यात्पद्मपत्रैरथापिवा ५०
 पालाशैश्चूतजंब्वाद्यैःपात्रैःसंस्नापयेद्विभुम्
 स्नानानामथसर्वेषांधारास्नानंविशिष्यते ५१
 नमस्तेत्यादिमंत्रेणशतरुद्रियसंज्ञिना
 शंचेत्याद्यनुवाकेनशांतिरूपेणचेश्वरम् ५२
 आवृत्यचयथाशक्तिपश्चाद्गुहादिविन्यसेत्
 ततश्चशोभनैःपुष्पैःपत्रैर्बिल्वैःसमर्चयेत् ५३
 तुलसीमारुवदलैःकल्हारैश्चमहोत्पलैः
 नीलोत्पलैरुत्पलैश्चशेषैश्चकरवीरकैः ५४
 कर्णिकारैःसितांभोजैरपराजितयातथा
 तिलाक्षतैरक्षतैश्चश्रीपत्रैस्तिलमिश्रकैः ५५
 एवमहेशमीशानंपूजयामासगौतमः
 कर्पूरागरुकस्तूरीसर्ज्जागरुकचंदनैः ५६
 अन्यैश्चधूपयामासषोडशाथप्रदीपिकाः
 कर्पूरवर्तिसंयुक्तादीपयंत्रोपरिस्थिताः ५७

निवेदितं महेशाय अथ नैवेद्यमुत्तमम्
 सुपक्वशालिपिष्टान्नं भक्ष्यं लेह्यं चोष्यकम् ५८
 मधुरादिसमोपेतं पंचभक्ष्यसमन्वितम्
 अनेकपक्वशाकाढ्यमनेकपक्वमिश्रितम् ५९
 पानं विंशतिसंयुक्तं द्राक्षां भाफलान्वितम्
 सूपाष्टकादिसंयुक्तं युक्तं मूलफलादिना ६०
 यथासंभवसंयुक्तैरन्यैरप्युपकल्पितम्
 अग्रपुष्पसमोपेतं नैवेद्यं प्रददौ मुनिः ६१
 सौवर्णपात्रिकान्यस्तनीराजनसहस्रकम्
 सोपहाराय देवाय दत्त्वा चैव नमस्य च ६२
 पूगखंडानथो घृष्टान्पत्राणि क्षालितानि च
 अपृष्ठाग्राणि सुश्वेतच्छदयावृतिकानि च ६३
 घनसारकचूर्णं च न्यस्तपत्रत्रयं शुभम्
 सौवर्णपात्रविन्यस्तमिदं तांबूलमीश्वरे ६४
 अथ प्रदक्षिणं कृत्वा नमस्काराननंतरम्
 अष्टयोषास्ततः प्राप्तास्तं त्रीवेणवादिधारिकाः ६५
 विचित्रवाद्यवादिन्यः संप्राप्ता मुनिसन्निधिम्
 क्षुद्रतालयुगं गृह्यस्वयंगीतं प्रचक्रमे ६६
 गौतमे गातुमुद्युक्ते तानं कुर्युरथांगनाः
 मंदं मंदं च वाद्यानि वादयंतितथापराः ६७
 मधुरंगायति मुनौ स्वरामूर्तिभृतस्तथा
 प्रानृत्यंतं महेशाग्रे तदद्भुतमिवाभवत् ६८
 एतस्मिन्नंतरे प्राप्नो भगवान्नारदो मुनिः
 तमागतं गौतमोऽपि संपूज्य प्रणिपत्य च ६९
 आह चैनं कृतार्थोऽस्मि न च कश्चिन्मया समः
 तवागमनकृत्यं किंकुत आगमनं तथा ७०
 श्रीनारद उवाच -
 पातालादागतोऽस्मीह भुक्त्वा वैबाणमंदिरे
 आयास्यंति महात्मानो बाणशुक्रादयोगृहम् ७१
 अथ क्षणादभ्यगाच्च बाणः परपुरं जयः

विंशत्यक्षौहिणीयुक्तोगजमारुह्यसोसुरः ७२
 अपरंहिगजंशुक्रःप्रह्लादोरथमुत्तमम्
 वृषपर्वारथवरंबलिस्तुरगमुत्तमम् ७३
 आगतानथतान्सर्वानाज्ञायसतुगौतमः
 सशिष्योनिर्जगामाथह्यादायाध्यादिकंत्वरा ७४
 गौतमंचापितेवीक्ष्यावरुह्यचगजादिकात्
 नमश्चक्रुरथोदैत्यास्तंनमस्कृत्यभार्गवम् ७५
 आलिग्यराक्षसान्सर्वान्पूजयित्वायथाविधि
 सेनायाःसन्निवेशंचचकारमुनिपुंगवः ७६
 पादौप्रक्षाल्यशुक्रस्यजलंमूर्ध्निधृतंतथा
 विचित्रफलसंयुक्तंदत्तवानर्हणंमुनिः ७७
 वापीतडागसरसीस्नानपूर्वकृतक्रियाः
 संगमेवर्तमानेतुगौतमस्याश्रमेशुभे ७८
 तद्देहंतुप्रविश्याथराक्षसास्सपुरोहिताः
 देवपूजाप्रपत्तिंचचक्रुःसर्वेद्विजालये ७९
 सद्यःप्रकल्पितायांचवेद्यांशुक्रोयजच्छिवम्
 तस्यैववामभागेतुप्रह्लादोयजदच्युतम् ८०
 सोमंचबलिरप्येवमन्येचासुरपुंगवाः
 अथबाणोयजद्देवमेकमेवत्रियंबकम् ८१
 शुक्रोपिभगवन्तन्तमुमानाथमपूजयत्
 गौतमोप्यथमध्याह्नेपूजयामासशंकरम् ८२
 सर्वेशुक्लांबरधराभस्मोद्धूलितविग्रहाः
 सितेनभस्मनाकृत्वासर्वस्थानेत्रिपुंड्रकम् ८३
 नत्वातुभार्गवंसर्वेभूतशुद्धिंप्रचक्रुः
 हृत्पद्ममध्येसुषिरंतत्रैवभूतपंचकम् ८४
 तेषांमध्येमहाकाशमाकाशेनिर्मलानलम्
 तन्मध्येचमहेशानंध्यायेद्दीप्तिमयंशुभम् ८५
 अज्ञानसंयुतंभूतंशमलंसर्वसंगतम्
 तद्देहमाकाशदीपेप्रदहेज्ज्ञानवह्निना ८६
 आकाशस्यावृतंचाहंदग्ध्वाकाशमथोदहेत्

दग्ध्वाकाशमयोवायुमग्निभूतंतदादहेत् ८७
 अब्भूतंचततोदग्ध्वापृथिवीभूतमेवच
 तदाश्रितान्गुणान्दग्ध्वाततोदेहंप्रदाहयेत् ८८
 एवंदहित्वाभूतानिदेहीतज्ज्ञानवह्निना
 शिखामध्यस्थितंविष्णुमानंदरसनिर्भरम् ८९
 निष्पन्नचंद्रकिरणसंकाशकिरणंशिवम्
 शिवांगोत्पन्नकिरणैरमृतद्रवसंयुतैः ९०
 सुशीतलाततोज्वालाप्रशांताचन्द्ररश्मिवत्
 प्रसारितसुधारुग्भिःसांद्रीभूतश्चसंप्लवः ९१
 क्रमेणप्लावितंभूतग्रामंसंचिंतयेत्परम् ९२
 इत्थंकृत्वाभूतशुद्धिक्रियाहोमर्त्यःशुद्धोजायतेएवशुद्धः
 पूजांकर्तुंजाप्यकर्म्मपिपश्चाद्देवध्यानेब्रह्महत्यादिहानिः ९३
 एवंध्यात्वाचंद्रदीप्तिप्रकाशंध्यानेनारोप्याशुलिगेशिवस्य
 सदाशिवंदीपमध्येविचिंत्यपंचाक्षरेणार्चनमव्ययंतु ९४
 आवाहनादीनुपचारांस्तथापिकृत्वास्नानंपूर्ववच्छंकरस्य
 उदुंबरराजतंस्वर्णपीठंवस्त्रादिछन्नंसर्वमेवेहपीठम् ९५
 अंतंकृत्वाबुद्बुदानांचवृष्टिंपीठेपीठेनागमेकंपुरस्तात्
 कुर्यात्पीठेचोर्ध्वकेनागयुग्मंदेवाभ्याशेदक्षिणेवामतश्च ९६
 जपापुष्पंनागमध्येनिधायमध्येवस्त्रंद्वादशप्रातिगुण्ये
 सुश्वेतेनतस्यमध्येमहेशंलिगाकारंपीठयुक्तंप्रपूज्यम् ९७
 एवंकृत्वाबाणमुख्यादितीशादत्त्वादत्त्वापंचगंधाष्टगंधम्
 पुष्पैःपत्रैःश्रीतिलैरक्षतैश्चतिलोन्मिश्रैःकेवलैश्चप्रपूज्य ९८
 धूपंदत्त्वाविधिवत्संप्रयुक्तंदीपंदत्त्वाचोक्तमेवोपहारम्
 पूजाशेषंतेसमाप्याथसर्वेगीतंनृत्यंतत्रतत्रापिचक्रुः ९९
 अथास्मिन्नंतरेगौतमस्यप्राप्तःशिष्यःशंकरात्मेतिनाम्ना १००
 उन्मत्तवेशोदिग्वासाअनेकावृतिमाश्रितः
 क्वचिद्द्विजातिप्रवरःक्वचिच्चंडालसन्निभः १०१
 क्वचिच्छूद्रसमोयोगीतापसःक्वचिदप्युत
 गर्जत्युत्पततेचैवनृत्यतिस्तौतिगायति १०२
 रोदितिशृणुतेव्यक्तंपतत्युत्तिष्ठतिक्वचित्

शिवज्ञानैकसंपन्नः परमानन्दनिर्भरः १०३
 संप्राप्तो भोज्यवेलायां गौतमस्यांतिकं ययौ
 बुभुजे गुरुणा साकं क्वचिदुच्छिष्टमेव च १०४
 क्वचिल्लेहति तत्पात्रं तूष्णीमेवाभ्यगात् क्वचित्
 हस्तं गृहीत्वैव गुरोः स्वयमेवाभुनक् क्वचित् १०५
 क्वचिद्गृहांतरे मूत्रं क्वचित् कर्दमलेपनम्
 सर्वदा तं गुरुर्दृष्ट्वा करमालं ब्यमंदिरम् १०६
 प्रवेश्य स्वीयपीठे तमुपवेश्याभ्यभोजयत्
 स्वयंतदस्य पात्रेण बुभुजे गौतमो मुनिः १०७
 तस्य चित्तं परिज्ञातुं कदाचिदथ सुंदरी
 अहल्या शिष्यमाहूय भुङ्क्वेत्युक्त्वा तसां शुभा १०८
 सौवर्णेभाजने चान्नं निधाय च षकांतरे
 पानादिकमथोदत्वा एकस्मिन्पावकं पुनः १०९
 निधाय गारनिचयं कंटकानां च यंपरे
 निधाय भुङ्क्व भुङ्क्वेति स चापि बुभुजे मुनिः ११०
 यथापपौ हि पानीयं तथा वह्निमपि द्विजः
 कंटकानपि भुक्त्वा स यथा पूर्वमतिष्ठत १११
 पुरा हि मुनिः कन्याभिराहूतो भोजनाय च
 दिने दिने तत्प्रदत्तं लोष्ठमंबुचगोमयम् ११२
 कर्दमं काष्ठदंडं च भुक्त्वा प्रीत्याथ हर्षितः
 एतादृशो मुनिरसौ चंडालसदृशाकृतिः ११३
 सुजीर्णो पानहौहस्ते गृहीत्वा तु तथाकरे
 अंत्यजोचितभाषाभिर्वृषपर्वाणामभ्यगात् ११४
 वृषपर्वेशयोर्मध्ये दिग्वासाः समतिष्ठत
 वृषपर्वातमज्ञात्वा पीडयित्वा शिरोऽच्छिनत् ११५
 हते तस्मिन् द्विजश्रेष्ठे जगदेतच्चराचरम्
 अतीव कलुषमभवत् तत्र स्थामुनयस्तथा ११६
 गौतमस्य महाशोकः संजातः सुमहात्मनः
 निर्ययौ च क्षुषोर्वारिशोकं संदर्शयन्निव ११७
 गौतमः सर्वदैत्यानां संनिधौ वाक्यमुक्तवान्

किमनेनकृतं पापं येन च्छिन्नमिदं शिरः ११८
 मम प्राणाधिकस्येह सर्वदा शिवयोगिनः
 ममापि मरणं सत्यं शिष्यरूपीयतो गुरुः ११९
 शैवानां धर्मयुक्तानां सर्वदा शिववर्तिनाम्
 मरणं यत्र दृष्टं स्यात्तत्र नो मरणं ध्रुवम् १२०
 शुक्र उवाच-
 एनं संजीवयिष्यामि मम गोत्रं शिवप्रियम्
 किमसौ म्रियते ब्रह्मन्पश्य मे तपसो बलम् १२१
 इति वादिनि विप्रेद्रे गौतमोऽपि ममारह
 तस्मिन्मृतेऽथ शुक्रोऽपि प्राणांस्तत्याजयोगतः १२२
 तस्यापि हतमाज्ञाय प्रह्लादादानवेश्वराः
 सर्वे मृताः क्षणेनैव तदद्भुतमिवाभवत् १२३
 मृतमासीदथ बलं तस्य बाणस्य धीमतः
 अहल्याशोकसंतप्ता रुरोदोच्चैः पुनः पुनः १२४
 गौतमेन महेशस्य पूजया पूजितो विभुः
 वीरभद्रो महायोगी सर्वदृष्ट्वा चुकोपह १२५
 अहो कष्टमहो कष्टं माहेशा बहवो मृताः
 शिवं विज्ञापयिष्यामि तेनोक्तं करवाण्यहम् १२६
 इति निश्चित्य गतवान् मंदराचलमव्ययम्
 नमस्कृत्वा विरूपाक्षमिदं सर्वमथोक्तवान् १२७
 ब्रह्महरी स्थितौ तत्र दृष्ट्वा प्राह शिवो वचः
 मद्भक्तैः साहसं कर्म कृतं दृष्ट्वा वरप्रदः १२८
 गत्वा पश्यामहे विष्णो युवामप्यागमिष्यथ
 अथेशो वृषमारुह्य वायुना धूतचामरः १२९
 नंदिकेन सुवेषेण धृते छत्रेति शोभने
 सुश्वेतहेमदंडे च नान्ययोगे धृते विभोः १३०
 महेशानुमतिं लब्ध्वा हरिर्नागांतके स्थितः
 आरक्तनीलछत्राभ्यां शुशुभेलक्ष्य कौस्तुभः १३१
 शिवानुमत्या ब्रह्मापि हंसारूढो भवत्तदा
 इंद्रगोपप्रभाकारच्छत्राभ्यां शुशुभे विधिः १३२

इंद्रादिसर्वदेवाश्चस्वस्ववाहनसंयुताः
 अथतेनिर्ययुःसर्वेनानावाद्यानुमोदिताः १३३
 कोटिकोटिगणाकीर्णागौतमस्याश्रमंगताः
 ब्रह्मविष्णुमहेशानादृष्ट्वातत्परमाद्भुतम् १३४
 स्वभक्तंजीवयामासवामकोणनिरीक्षणात्
 शंकरोगौतमंप्राहतुष्टोऽहतेवरंवृणु १३५
 गौतमउवाच-
 यदिप्रसन्नोदेवेशयदिदेयोवरोमम
 त्वल्लिंगार्चनसामर्थ्यनित्यमस्तुमहेश्वर १३६
 वृतमेतन्मयादेवशृणुष्वैतत्त्रिलोचन
 ममशिष्योमहाभागोहेयाहेयादिवर्जितः १३७
 प्रेक्षणीयंममत्वेननचपश्यतिचक्षुषा
 नचघ्राणेनघ्रातव्यंनदातव्यंनचेतरत् १३८
 इतिबुद्ध्वातथाकुर्वन्सहियोगीमहायशाः
 उन्मत्तविकृताकारःशंकरात्मेतिकीर्तितः १३९
 नकश्चित्तंप्रतिद्विष्यान्नचतंहंसयेदिति
 एतन्मेदीयतांदेवएतेषाममृतिस्तथा १४०
 श्रीभगवानुवाच-
 आकल्पमेतेजीवंतुततोमुक्तिंभजंतुच
 त्वयाकृतमिदंवेशमविस्तृतंविशुद्धंशुभम् १४१
 तिष्ठामःक्षणमात्रंतुततोयास्याममंदिरम्
 गौतमउवाच-
 अयोग्यंप्रार्थयामीशह्यर्थीदोषंनपश्यति १४२
 ब्रह्माद्यलभ्यंदेवेशदीयतांयदिरोचते
 अथेशोविष्णुमालोक्यगृहीत्वातुकरंहरेः १४३
 प्रहसन्नंबुजाभाक्षमित्युवाचसदाशिवः
 म्लानोदरोसिगोविंददेयंतेभोजनंकिमु १४४
 स्वयंप्रविश्ययदिवास्वयंभुङ्क्वस्वगेहवत्
 गच्छवापार्वतीगेहंयाकुक्षिंपूरयिष्यति १४५
 इत्युक्त्वातत्करालंबीएकांतमगमद्विभुः

आदिश्यनंदिनंदेवोद्वाराध्यक्षंयथोक्तवत् १४६
 गौतमंसमुवाचायमुत्तरंविष्णुभाषणम्
 सदाशिवउवाच-
 संपादयान्नसर्वेषांभोक्तुकामावयंमुने १४७
 इत्युक्त्वैकांतमगमद्वासुदेवेनशंकरः
 मृदुशय्यांसमारुह्यशयितौदेवतोत्तमौ १४८
 अन्योन्यंभाषणंकृत्वाप्रोत्तस्थतुरुभावपि
 गत्वातटाकंगंभीरंस्नास्यंतौदेवसत्तमौ १४९
 करांबुपानमन्योन्यंपृथक्कृत्वोभयत्रच
 मुनयोराक्षसाश्चैवजलक्रीडांप्रचक्रिरे १५०
 अथविष्णुर्महेशश्चजलपातानिशीघ्रतः
 चक्रतुःशंकरःपद्मकिंजल्कांजलिनाहरेः १५१
 अवाकिरन्मुखेतस्यपद्मोत्फुल्लविलोचने
 नेत्रेकेशरसंपातान्यमीलयतकेशवः १५२
 अत्रांतरेहरेःस्कंधमारुरोहमहेश्वरः
 हर्युत्तमांगबाहुभ्यांगृहीत्वासंन्यमज्जयत् १५३
 उन्मज्जयित्वाचपुनःपुनश्चापिपुनःपुनः
 पीडितःसहरिःसूक्ष्मंपातयामासशंकरम् १५४
 अथपादौगृहीत्वातुआचकर्षचभ्रामयत्
 अताडयद्धरेर्वक्षःपातयामासचाच्युतम् १५५
 अथोत्थितोहरिस्तोयमादायंजलिनाततः
 अवाकिरदथोशंभुमथविष्णुमथोहरः १५६
 जलक्रीडैवमभवदथचर्षिगणांतरे
 जलक्रीडासंभ्रमेणविस्त्रस्तजटबंधनाः १५७
 अथसंभ्रमतस्तेषामन्योन्यजटबंधनम्
 इतरेतरबद्धासुजटासुचमुनीश्वराः १५८
 शक्तिमंतोऽशक्तिमतःआकर्षतिचसव्यथम्
 पातयंतोन्यतश्चापिक्रोशतोरुदतस्तथा १५९
 एवंप्रवृत्तेतुमुलेसंभूतेतोयकर्मणि
 आकाशेनारदोहृष्टोनर्तचननादच १६०

विपंचीनादयन्वाद्यंललितांगीतिमुज्जगौ
 सुगीत्याललितायास्तुअगायतविधादश १६१
 शुश्रावगीतमधुरंशंकरोलोकभावनः
 स्वयंगातुंहिललितमंदमंदप्रचक्रमे १६२
 स्वयंगायतिदेवेशेमिश्रामंगलकैशिकी
 नारदेनृत्यमानेतुगायतिस्वरभेदिनि १६३
 स्वरंध्रुवंसमादायसर्वलक्षणसंयुतम्
 स्वधारामृतसंयुक्तंगानेनैवमथोजयत् १६४
 वासुदेवोमर्दलंचकराभ्यामिदमाहनत्
 अवगाहंश्चतुर्वक्त्रस्तुंबुरुर्मुखरोबभौ १६५
 तानकागौतमाद्यास्तुतूष्णींगातुंचवायुतः
 गायकेमधुरंगीतंहनूमतिकपीश्वरे १६६
 म्लानमम्लानमभवत्कृशाःपुष्टास्तदाभवन्
 स्वांस्वांगीतिमतःसर्वेतिरस्कृत्यैवमूर्च्छिताः १६७
 तूष्णींसर्वेसमभवन्देवर्षिगणदानवाः
 एकःसहनुमान्गाताश्रोतारःसर्वएवते १६८
 मध्याह्नकालविततेभोजनावसरेसति
 दुकूलयुगमाधत्तशृण्वन्गीतिमहेश्वरः १६९
 पीतवस्त्रद्वयंविष्णुरारक्तंचतुराननः
 स्वस्वार्हाण्यथसर्वेऽपिकृत्यंकृत्वापिकालिकम् १७०
 स्वंस्वंवाहनमारुह्यनिर्गताःसर्वदेवताः
 गानप्रियोमहेशस्तुजगादप्लवगेश्वरम् १७१
 प्लवगत्वंमयाज्ञप्नोनिःशंकंवृषमारुह
 ममचाभिमुखोभूत्वागायस्वाशेषगायनम् १७२
 अथाहकपिशार्दूलोभगवंतमहेश्वरम्
 वृषभारोहसामर्थ्यतवनान्यस्यविद्यते १७३
 तववाहनमारुह्यपातकीस्यामहंविभो
 मामेवारुहदेवेशविहंगःशिववाहनः १७४
 तवचाभिमुखंगानंकरिष्यामिविलोकय
 अथेश्वरोहनूमंतमारुहवृषंयथा १७५

आरूढेशंकरेदेवेहनूमान्कंधराशिरः
 छित्त्वात्वचंपरावृत्यमुखंगायतिपूर्ववत् १७६
 शृण्वन्गीतिसुधांशंभुगौतमस्यगृहंगतः
 सर्वेचाप्यागतास्तत्रदेवर्षिगणदानवाः १७७
 पूजितागौतमेनाथभोजनावसरेसति
 यच्छुष्कदारुसंभूतंगृहोपकरणादिकम् १७८
 प्ररूढमभवत्सर्वंगायमानेहनूमति
 तस्मिन्नानेसमस्तानांचित्रदृष्टिरतिष्ठत १७९
 द्विबाहुरीशस्यपदाभिवंदनःसमस्तगात्राभरणोपपन्नः
 प्रसन्नमूर्तिस्तरुणःसुमध्येविन्यस्तमूर्द्धाजलिभिःसुरैःस्तुतः १८०
 शिरःकराभ्यांपरिगृह्यशंकरोहनूमतःपूर्वमुखंचकार
 पद्मासनासीनहनूमतांजलौनिधायपादंत्वपरंमुखेच १८१
 पादांगुलीभ्यामथनासिकांविभुःस्नेहेनजग्राहचमंदमंदम्
 स्कंधेमुखेत्वंसतलेचकंठेवक्षःस्थलेचस्तनमध्यमेहृदि १८२
 ततश्चकुक्षावथनाभिमंडलेततोद्वितीयंनिदधातिचांजलौ
 शिरोगृहीत्वावनमय्यशंकरःपस्पर्शपृष्ठंचिबुकेनसध्वनि १८३
 हारंचमुक्तापरिकल्पितंशिवोहनूमतःकंठगतंचकारह
 अथविष्णुर्महेशानमिदंवचनमुक्तवान् १८४
 हनूमतासमोनास्तिकृत्स्नब्रह्मांडमंडले
 श्रुतिदेवाद्यगम्यंहिपदंतवकिलस्थितम् १८५
 सर्वोपनिषदव्यक्तंत्वत्पदंकपिसर्वयुक्
 यमादिसाधनैर्योगैर्नक्षणंतेपदंस्थितम् १८६
 महायोगिहृदंभोजेबलंस्वच्छंहनूमति
 वर्षकोटिसहस्रेषुतपःकृत्वातुदुष्करम् १८७
 त्वद्रूपंनाभिजानातिकुतःपादंमुनीश्वराः
 अहोभाग्यंविचित्रंहिचपलोवानरोमृगः १८८
 धत्तेपादयुगंचांगेयोगिहृद्यपिनक्षमम्
 मयावर्षसहस्रंतुसहस्राब्दंतथान्वहम् १८९
 भक्त्यासंपूजितोऽपीशपादोनोदर्शितस्त्वया
 लोकेवादोहिसुमहाञ्छुंभुर्नारायणप्रियः १९०

हरिःप्रियस्तथाशंभोर्नतादृग्भाग्यमस्तिमे
सदाशिवउवाच-
नत्वयासदृशोमह्यंप्रियोस्तिभगवन्हरे १६१
पार्वतीवात्वयातुल्यानचान्योविद्यतेमम
अथदेवायमहतेगौतमःप्रणिपत्यच १६२
व्यज्ञापयदमेयात्मन्देवैहिकरुणानिधे
मध्याह्नोऽयव्यतिक्रांतोभुक्तिवेलारिखिलस्यच १६३
अथाचम्यमहादेवोविष्णुनासहितोविभुः
प्रविश्यगौतमगृहंभोजनायोपचक्रमे १६४
रत्नांगुलीयैरथनूपुराभ्यांदुकूलबंधेनतडित्सुकांच्या
हारैरनेकैरथकंठनिष्कयज्ञोपवीतोत्तरवाससीच १६५
विलंबिचंचन्मणिकुंडलेनसुपुष्पधम्मिल्लवरेणदेवः
पंचांगगंधस्यविलेपनेनबाह्वंगदैःकंकणकांगुलीयकैः १६६
इत्थंविभूषितःशिवोनिविष्टउत्तमासनेस्वसंमुखंहरितथान्यवेशयद्वरासने
अन्योन्यसंमुखौस्थितौहरीशौदेवसत्तमौसुवर्णभाजनान्यथोददौसचापिगौतमः
१६७
त्रिंशत्प्रभेदभक्ष्यकंसुपायसंचतुर्विधंसुपक्वपाकजातकंशतद्वयंप्रकल्पितम्
अपक्वपक्वमिश्रकंशतत्रयंप्रकल्पितंशतंशतंतथासुकंदशाककंतथामुनिः १६८
शाकादिसर्पिषान्वितंददौचपंचविंशतिसुशर्करादिकंतथासुचूनदाडिमादिकम्
मोचाफलंतुगोस्तनींसुखर्जुनागरंगकंजंबूफलंप्रियालुकंविकंकतंफलंतथा १६९
एवमादीनिचान्यानिद्रव्याण्यर्प्ययथाविधि
दत्त्वाचापोशनंविप्रोभुंजध्वमितिचाब्रवीत् २००
भुंजानेषुचसर्वेषुव्यजनंसूक्ष्मवस्त्रजम्
गौतमःस्वयमादायशिवविष्णून्अवीजयत् २०१
परिहासमथोक्तुमियेषपरमेश्वरः
पश्यविष्णोहनूमंतंकथंभुंक्तेसवानरः २०२
वानरंपश्यतिहरौमंडकंविष्णुभाजने
चिक्षेपमुनिसंघेषुपश्यत्स्वपिमहेश्वरः २०३
हनूमतेदत्तवांश्चस्वोच्छिष्टंपायसादिकम्
त्वदुच्छिष्टमभोज्यंतुतवैववचनाद्विभो २०४

अनर्हममनैवेद्यंपत्रंपुष्पंफलंतथा
 मह्यंनिवेद्यसकलंकूपएवविनिक्षिपेत् २०५
 अभुक्तेत्वद्वचोनूनंभुक्तेचापिकृपातव
 सदाशिवउवाच-
 बाणलिगेस्वयंभूतेचंद्रकांतेह्यवस्थिते २०६
 चांद्रायणसमंज्ञेयंशंभोनैवेद्यभक्षणम्
 भुक्तिवेलेयमधुनातद्वैरस्यंकथांतरात् २०७
 भुक्त्वातुकथयिष्यामिनिर्विशंकंविभुंक्ष्वतत्
 अथासौजलसंस्कारंकृतवान्गौतमोमुनिः २०८
 आरक्तसुस्निग्धसुसूक्ष्मगात्राननेकधाधौतसुशोषितांगान्
 तडागतोयैःकृतवीजघर्षितैर्विशोधितैस्तैःकरकानपूरयत् २०९
 नद्याःसैकतवेदिकानवतरांसंच्छाद्यसूक्ष्मांबरैःशुद्धैःश्वेततरैरथोपरिघटांस्तोयेनपू
 र्णान्क्षिपेत्
 क्षिप्तवानालकजातिमास्तपुटकंकंकोलकस्तूरिकाचूर्णंचन्दनचंद्ररश्मिविशदां
 मालांपुटांतंक्षिपेत् २१०
 यामस्यापिपुनश्चवारिवसनेनाशोध्यकुंभेक्षिपेच्चंद्रग्रंथिमथोनिधायबकुलंक्षिप्त्वा
 तथापाटलाम् २११
 शेफालीस्तबकमथोजलंचतत्रविन्यस्यप्रथमतएवतोयशुद्धिम्
 कृत्वाथोमृदुतरसूक्ष्मवस्त्रखंडेनावेष्टेत्सृणिकमुखंचसूक्ष्मचंद्रम् २१२
 अनातपप्रदेशेतुनिधायकरकानथ
 मंदवातसमोपेतेसूक्ष्मव्यजनवीजिते २१३
 अथउर्वीशसलिलैःसिंचयेत्सृणिकामपि
 संस्कृत्वास्वायतास्तत्रनरानार्योथवानृप २१४
 तत्कन्यावाक्षालितांगाधौतवस्त्राश्चवासह
 मधुपिंगलनिर्य्यासमसांद्रमगुरुद्रवम् २१५
 बाहुमूलेचकंठेचविलिप्यसांद्रमेवच
 मस्तकेजाप्यकंन्यस्यपंचगंधविलेपनम् २१६
 पुष्पनद्धसुकेशास्तुताःशुभास्याःसुनिर्मलाः
 एवमेवोचितानार्यआत्तकुंकुमविग्रहाः २१७
 युवत्यश्चारुसर्वांग्योनितरांभूषणैरपि

एतादृग्वनिताभिर्वानरैर्वादापयेज्जलम् २१८
 तेऽपिप्रदानसमयेसूक्ष्मवस्त्राल्पवेष्टनम्
 अथवामकरेन्यस्यकरकंतत्रपश्यहि २१९
 दोरिकान्यस्तमुन्मुच्यततस्तोयंप्रदापयेत्
 एवंसत्कारयामासगौतमोभगवान्मुनिः २२०
 महेशादिषुसर्वेषुभुक्तवत्सुमहात्मसु
 प्रक्षालितांघ्रिहस्तेषुगंधोद्वर्तितपाणिषु २२१
 तदासनसमासीनेदेवदेवेमहेश्वरे
 अथनीचसमासीनादेवाःसर्षिगणास्तथा २२२
 मणिपात्रेषुसंवेष्टयपूगखंडान्सुधूपितान्
 अकोणवर्तुलान्स्थूलानसूक्ष्मानकृशानपि २२३
 श्वेतपत्राणिसंशोध्यक्षिप्त्वाकर्पूरखंडकम्
 चूर्णचशंकरायाथनिवेदयतिगौतमे २२४
 गृहाणदेवतांबूलमित्युक्तवचनेमुनौ
 कपेगृहाणतांबूलंप्रयच्छममखंडकान् २२५
 उवाचवानरोनास्तिममशुद्धिर्महेश्वर
 अनेकफलभुक्तत्वाद्धानरस्तुशुचिःकथम् २२६
 सदाशिउवाच-
 मद्वाक्यादखिलंशुद्ध्येन्मद्वाक्यादमृतंविषम्
 मद्वाक्यादखिलावेदामद्वाक्याद्देवतादयः २२७
 मद्वाक्याद्धर्मविज्ञानंमद्वाक्यान्मोक्षउच्यते
 पुराणान्यागमाश्चैवस्मृतयोममवाक्यतः २२८
 अतो गृहाणतांबूलंममदद्याःसुखंडकान्
 हरिर्वामकरेणादात्तांबूलंपूगखंडकम् २२९
 ततःपत्राणिसंगृह्यततःखंडान्समर्पयत्
 कर्पूरमग्रतोदत्तंगृहीत्वाभक्षयच्छिवः २३०
 देवेतुकृततांबूलेपार्वतीमंदराचलात्
 जयाविजययोर्हस्तंगृहीत्वायान्मुनेर्गृहम् २३१
 देवपादौततो नत्वा विनम्रवदनाभवत्
 उन्नमय्यमुखंतस्याइदमाहत्रिलोचनः २३२

त्वदर्थं देवदेवेशिः अपराधः कृतो मया
 यत्त्वां विहाय भुक्तं हितं तान्यच्छृणु सुन्दरि २३३
 अथ स्वमंदिरे स्थाप्य देवदेव विवर्जिते
 सर्वबन्धविमुक्ते च महदेनो मया कृतम् २३४
 क्षतुमर्हसि देवेशि त्यक्तकोपा विलोकय
 न बभाषैव मुक्त्वा सा अरुंधत्या हि निर्ययौ २३५
 निर्गच्छंतीं मुनिर्ज्ञात्वा दंडवत्प्रणनाम च
 तदारभ्य महेशाय दंडप्रणतिसंस्तुतिम् २३६
 कुर्यादुवाच च शिवा गौतम त्वं किमिच्छसि
 गौतम उवाच-
 कृतकृत्योऽस्मि देवेशि यदि देयो वरो मम २३७
 मन्मंदिरे महाभागे भोक्तुमर्हसि तां प्रतम्
 देव्युवाच-
 भोक्ष्यामि तव गेहे हंशं करानुमतामुने २३८
 गत्वे शं गौतमो विप्रो लब्धानुज्ञः पुनर्गतः
 भोजयामास गिरिजां देवीं चारुंधतीं तथा २३९
 भुक्त्वाथ पार्वतीं सर्वगंधपुष्पसभूषणा
 सहानुचरकन्याभिः सह स्नाभिर्हरं ययौ २४०
 अथाहं शं करो देवीं गच्छ गौतम मंदिरम्
 संध्योपास्ति मंहं कृत्वा आगच्छामि पुनर्गृहम् २४१
 इत्युक्ता प्रययौ देवी गौतमस्यैव मंदिरम्
 संध्यावन्दनकामाश्च सर्व एव विनिर्गताः २४२
 कृतसंध्यास्तटाके तु महेशाद्यास्तु कृत्स्नशः
 अथोत्तरमुखः शंभुर्न्यासं कृत्वा जजाप ह २४३
 अथ विष्णुर्महातेजामहेशमिदमब्रवीत्
 सर्वैर्नमस्यते यस्तु सर्वैरेव समर्च्यते २४४
 हूयते सर्व यज्ञेषु स भवान्किंजलिपिष्यति
 रचितांजलयः सर्वे त्वामेवैकमुपासते २४५
 स भवान्देवदेवेश कस्मैवारचितांजलि
 नमस्कारादिपुण्यानां फलदस्त्वं महेश्वर २४६

तवकःफलदोवद्यःकोवात्वत्तोधिकोवद
शंकरउवाच-
ध्यायेनकिंचिद्भोविंदननमस्येहकिंचन २४७
नोपास्येकंचनहरेनजपिष्येहकिंचन
किंतुनास्तिकजंतूनांप्रवृत्त्यर्थमिदंमया २४८
दर्शनीयंहरेतेस्युरन्यथापापकारिणः
तस्माल्लोकोपकारार्थमिदंसर्वकृतंमया २४९
ओमित्युक्त्वाहरिरथतंतत्वासमतिष्ठत
अथतेगौतमगृहंप्राप्तादेवगणर्षयः २५०
सर्वेपूजामथोचक्रुर्देवदेवेपिनाकिने
देवोहनूमतासार्द्धगायन्नास्तेरघूत्तम २५१
पञ्चाक्षरीमहाविद्यांसर्वएवतदाजपन्
हनूमत्करमालंब्यदेव्यभ्याशंगतोहरः २५२
एकशय्यासमासीनौतावुभौदेवदंपती
गायन्नास्तेसहनुमांस्तुंबुरुनारिदस्तथा २५३
नानाविधिविलासांश्चकारपरमेश्वरः
आहूयपार्वतीमीशइदंवाक्यमुवाचह २५४
श्रीसदाशिवउवाच-
रचयिष्यामिधम्मिल्लमेहिमत्पुरतःशुभे
देव्याहनचयुक्तंतद्भर्त्राशुश्रुषणंस्त्रियः २५५
केशप्रसाधनकृतावनर्थांतरमापतेत्
केशप्रसाधनेदेवतत्वंसर्वनचेप्सितम् २५६
अथबंधेकृतेपश्चादंसप्रांतप्रमार्जनम्
तनोश्चरमसंलग्नकेशपुष्पादिमार्जनम् २५७
एतस्मिन्वर्तमानेतुमहात्मानोयदागमन्
तपदाकिमुत्तरंवाच्यंतवदेवादिवंदिनः २५८
नायांतिचेदथविभोभीतिर्नाशमुपेक्ष्यति
एवंहिभाषमाणांतांकरेणाकृष्यशंकरः २५९
स्वोर्वोस्तांस्थापयित्वैवविस्रस्यकचबंधनम्
विभज्यचकराभ्यांसप्रससारनखैरपि २६०

विष्णुदत्तांपारिजातस्रजंकचगतामपि
 कृत्वाधम्मिल्लमकरोदथमालांकरागताम् २६१
 मल्लिकास्रजमादायबबंधकचबंधने
 कल्पप्रसूनमालांचब्रह्मदत्तांमहेश्वरः २६२
 पार्वतीवसनेगूढगंधाढयेचसमादधात्
 अथांसपृष्ठसंलग्नमार्जनंकृतवान्विभुः २६३
 श्लथनीवेरधोदेव्यावस्त्रवेष्टेरधोगतः
 देवःकिमिदमित्युक्त्वानीवीबंधंचकारह २६४
 नासाभूषणमेतत्तेपश्यामिसमदात्ततः
 इत्युक्त्वास्वयमादायविच्छायंमौक्तिकंसती २६५
 हरिद्रायाःसमायोगेमुक्ताफलमदीप्तिमत्
 इदं हि ध्रियतांमुक्ताफलंममतवप्रियम् २६६
 पार्वत्युवाच-
 अहोत्वन्मंदिरंशंभोसर्ववस्तुसमृद्धिमत्
 पूर्वमेवमयासर्ववस्तुज्ञातंविभूषणैः २६७
 अहोद्रविणसंपत्तिर्भूषणैरवगम्यते
 शिरोविभूषितंदेवब्रह्मशीर्षस्यमालया २६८
 नरकस्यतथामालावक्षःस्थलविभूषणम्
 शेषश्चवासुकिश्चैवसविषौतवकंकणे २६९
 दिशोऽबरेजटाकेशाभसितंचांगरागकम्
 महोद्धोवाहनंगोत्रंकुलंचाज्ञातमेवच २७०
 ज्ञायेतेपितरौनैवविरूपाक्षंतथावपुः
 एवंवदंतींगिरिजांविष्णुःप्राहातिकोपनः २७१
 किमर्थंनिंदसेदेविदेवदेवंजगत्पतिम्
 त्यक्ष्येप्राणान्प्रियान्भद्रेतवनूनमसंयमम् २७२
 यत्रेशनिंदनंभद्रेतत्रनोमरणंव्रतम्
 इत्युक्त्वाथनखाभ्यांहिहरिश्छेत्तुंशिरोगतः २७३
 महेशस्तुकरंगृह्यप्राहमासाहसंकृथाः
 पार्वतीवचनंसर्वप्रियंममतवाप्रियम् २७४
 ममाप्रियंहृषीकेशकर्तुंयत्किंचिदिष्यते

ओमित्युक्त्वाथभगवांस्तूष्णींभूतोऽभवद्धरिः २७५
हनुमानथदेवायव्यज्ञापयदिदंवचः
अर्थयामिविनिष्कामंममपूजाव्रतंतथा २७६
पूजार्थमप्यहंगच्छेममानुज्ञातुमर्हसि
शंकरउवाच-

कस्यपूजाक्ववापूजाकिंपुष्पंकिंदलंवद २७७
कोगुरुःकश्चमंत्रस्तेकीदृशंपूजनंतथा
एवंवदतिदेवेशेहनूमानतिकंपितः २७८
वेपमानसमस्तांगःस्तोतुमेवप्रचक्रमे
हनूमानुवाच-

नमोदेवायमहतेशंकरायामितात्मने २७९
योगिनेयोगधात्रेचयोगिनांगुरवेनमः
योगिगम्यायदेवायज्ञानिनांपतयेनमः २८०
वेदानांपतयेतुभ्यंदेवानांपतयेनमः
ध्यानायध्यनगम्यायधातृणांगुरवेनमः २८१
शिष्टायशिष्टगम्यायभूम्यादिपतयेनमः
नमस्तेत्यादिनावेदवाक्यानांनिधयेनमः २८२
आतनुष्वेतिवाक्यैश्चप्रतिपाद्यायतेनमः
अष्टमूर्तेनमस्तुभ्यंपशूनांपतयेनमः २८३
त्र्यंबकायत्रिनेत्रायसोमसूर्याग्निलोचन
सुभृंगराजधत्तूरद्रोणपुष्पप्रियायते २८४
बृहतीपूगपुंनागचंपकादिप्रियायच
नमस्तेस्तुनमस्तेस्तुभूयएवनमोनमः २८५
शिवोहरिमथप्राहमाभैषीर्वदमेखिलम्
हनुमानुवाच-

शिवलिगार्चनंकार्यभस्मोद्धूलितदेहिना २८६
दिवासंपादितैस्तोयैःपुष्पाद्यैरपितादृशैः
देवविज्ञापयिष्यामिशिवपूजाविधिंशुभम् २८७
सायंकालेतुसंप्राप्तेअशिरःस्नानमाचरेत्
क्षालितंवसनंशुष्कंधृत्वाचम्यद्विरग्रधीः २८८

अथभस्मसमादायआग्नेयंस्नानमाचरेत्
 प्रणवेनसमामंत्र्याप्यष्टवारमथापिवा २८६
 पंचाक्षरेणमंत्रेणनाम्नावायेनकेनचित्
 सप्ताभिमंत्रितंभस्मदर्भपाणिःसमाहरेत् २८७
 ईशानःसर्वविद्यानामुक्त्वाशिरसिपातयेत्
 तत्पुरुषायविद्महेमुखेभस्मप्रसेचयेत् २८८
 अघोरेभ्योऽथघोरेभ्योभस्मवक्षसिनिक्षिपेत्
 वामदेवायनमइतिगुह्यस्थानेविनिक्षिपेत् २८९
 सद्योजातंप्रपद्यामिनिक्षिपेदथपादयोः
 उद्धूलयेत्समस्तांगेप्रणवेनविचक्षणः २९०
 त्रैवर्णिकानामुदितःस्नानादिविधिरुत्तमः
 शूद्रादीनांप्रवक्ष्यामियदुक्तंगुरुणातथा २९१
 शिवेतिपदमुच्चार्यभस्मसंमंत्रयेत्सुधीः
 सप्तवारमथादायशिवायेतिशिरःक्षिपेत् २९२
 शंकरायमुखेप्रोक्तंसर्वज्ञायहृदिक्षिपेत्
 स्थाणवेनमइत्युक्त्वागुह्येचापिस्वयंभुवे २९३
 उच्चार्यपादयोःक्षिप्त्वाभस्मशुद्धमतःपरम्
 नमःशिवायेत्युच्चार्यसर्वांगोद्धूलनंस्मृतम् २९४
 प्रक्षाल्यहस्तावाचम्यदर्भपाणिःसमाहितः
 दर्भाभावेसुवर्णस्यात्तदभावेगवालकः २९५
 तदभावेतुदूर्वाःस्युस्तदभावेतुराजतम्
 संध्योपास्तिंजपंदेव्याःकृत्वादेवगृहं व्रजेत् २९६
 देववेदिमथोवापिकल्पितंस्थंडिलंतुवा
 मृगमयंकल्पितंशुद्धंपद्मादिरचनायुतम् ३००
 चातुर्वर्णकरंगैश्चश्वेतैर्नैकेनवापुनः
 विचित्राणिचपद्मानिस्वस्तिकादितथैवच ३०१
 उत्पलादिगदाशंखत्रिशूलंडमरुंतथा
 सरोक्तपंचप्रासादंशिवलिगमथैवच ३०२
 सर्वकामफलंवृक्षंकुलकंकोलकंतथा
 षट्कोणंचत्रिकोणंचनवकोणमथापिवा ३०३

कोणद्वादशकांदोलांपादुकाव्यजनानिच
 चामरच्छत्रयुगलंविष्णुब्रह्मादिकंतथा ३०४
 चूर्णैर्विरचयेद्वेद्यांधीमान्देवालयेऽपिवा
 यत्रापिदेवपूजास्यात्तत्रैवंकल्पयेद्बुधः ३०५
 स्वहस्तरचितंमुख्यंक्रीतंचैवतुमध्यमम्
 याचितंतुकनिष्ठंस्याद्वलात्कारमथाधमम् ३०६
 अर्हेषुयत्त्वनर्हेषुबलात्कारात्तुनिष्फलम्
 रक्तशालिजपास्थानकलमासितरक्तकैः ३०७
 तंदुलैर्व्रीहिमात्रोत्थैःकर्णैश्चैवयथाक्रमम्
 उत्तमैर्मध्यमैश्चैवकथितैरधमैस्तथा ३०८
 पद्मादिस्थापनैरेवतत्सम्यग्यागमाचरेत्
 प्रागुत्तरमुखोवापियदिवाप्राङ्मुखोभवेत् ३०९
 आसनंचप्रवक्ष्यामियथादृष्टंयथाश्रुतम्
 कौशंचार्म्मचैलतुल्यंदारवंताडपत्रकम् ३१०
 कांबलंकांचनंचैवराजतंताम्रमेवच
 गोकरीषार्कजैर्वापिआसनंपरिकल्पयेत् ३११
 वैयाघ्ररौरवंचैवहारिणंमार्गमेवच
 चार्मचतुर्विधंज्ञेयमथबंधुकमेवच ३१२
 यथासंभवमेतेषुह्यासनंपरिकल्पयेत्
 कृतपद्मासनोवापिस्वास्तिकासनएवच ३१३
 दर्भभस्मसमासीनःप्राणानायम्यवाग्यतः
 तावत्सदेवतारूपोध्यानंचान्तःसमाचरेत् ३१४
 शिखांतेद्वादशांगुल्येस्थितंसूक्ष्मतनुंशिवम्
 अंतश्चरंतंभूतेषुगुहायांविश्वमूर्तिषु ३१५
 सर्वाभरणसंयुक्तमणिमादिगुणान्वितम्
 ध्यात्वातंधारयेच्चित्तेतद्व्याप्त्यापूरयेत्तनूम् ३१६
 तथादीप्त्याशरीरस्थंपापनाशमुपागतम्
 स्वर्णपारदसंपर्काद्रक्तंश्वेतंयथाभवेत् ३१७
 तद्द्वादशदलावृत्तमष्टपंचत्रिरेववा
 परिकल्प्यासनंशुद्धंतत्रलिगंनिधायच ३१८

गुहास्थितं महेशानं लिखे संचिंतयेत् तथा
 शोधिते कलशे तोयं शोधितं गंधवासितम् ३१६
 सुगंधपुष्पं निक्षिप्य प्रणवेनाभिमंत्रितम्
 प्राणायामश्च प्रणवः शूद्रेषु न विधीयते ३२०
 प्राणायामपदे ध्यानं शिवेत्योङ्कारमंत्रणम्
 गंधपुष्पाक्षतादीनि पूजाद्रव्याणि यानि च ३२१
 तानि स्थाप्य समीपे तु ततः संकल्पयिष्यते
 शिवपूजां करिष्यामि शिवतुष्ट्यर्थमेव च ३२२
 इति संकल्पयित्वा तु तत आवाहनादिकम्
 कृत्वा तु स्नानपर्यंतं ततः स्नानं प्रकल्पयेत् ३२३
 नमस्तेत्यादि मंत्रेण शतरुद्रियविधानतः
 अविच्छिन्ना तु याधारा मुक्तिधारेति कीर्तिता ३२४
 तथा यः स्नापयेन्मासं जपन् रुद्रमुपांशुवा
 एकवारं त्रिवारं च पंचसप्तनवापि वा ३२५
 एकादशमथो वारमथैकादशचान्वितम्
 मुक्तिस्नानमिदं ज्ञेयं मासं मोक्षप्रदायकम् ३२६
 शैवयाविद्यया स्नानं केवलं प्रणवेन च
 मृगमयैर्नालिकेरस्य शकलैश्चोर्मिभिस्तथा ३२७
 कांस्येन मुक्ताभुक्त्या च पुष्पादिकसरेण वा
 स्नापयेद्देवदेवेशं यथा संभवमीरितैः ३२८
 शृंगस्य च विधिं वक्ष्ये स्नानयोग्यं यथा भवेत्
 पूर्वमंतस्तु संशोध्य बहिरंतस्तु शोधयेत् ३२९
 सुस्निग्धं लघुकृत्वा तथा गच्छिद्यात्कथंचन
 नीचैकदेशविन्यस्तद्वारद्रोण्या सुवृत्तयोः ३३०
 कुशानुयुतया स्नानं देवाय परिकल्पयेत्
 एवं गवयशृंगस्य जलमूर्तिरथोच्यते ३३१
 द्वारे निषिद्धलोहार्द्धसंधिद्वारा समन्विते
 योगवक्रं नागदंडं नागाकारं प्रकल्पयेत् ३३२
 फलस्थाने तु च षकंदं डेन समरंध्रकम्
 तत्रैव पातयेत् तोयमूर्द्ध्वयंत्रघटे स्थितम् ३३३

पातयेदथचान्येनवामेनैवकरेणवा
 मुक्तिधाराकृतातेनपवित्रंपापनाशनम् ३३४
 एवंसंस्थाप्यदेवेशंपंचगव्यैस्तथैवच
 पंचामृतैरथस्नाप्यमधुरत्रितयेनच ३३५
 विभूष्यभूषकैर्देवंपुनःस्नाप्यमहेश्वरम्
 शीतोपचारंकृत्वाथततआचमनादिकम् ३३६
 वस्त्रंतथोपवीतंचपंचगंधकमेवच
 कर्पूरमरुवंचापिपाटीरमथवाभवेत् ३३७
 उभयंमिश्रितंवापिशवलिगंप्रपूजयेत्
 कृत्स्नपीठंगंधपूर्णयद्वाविभवसारतः ३३८
 तूष्णीमथोपचारंवाकालियंपुष्पमर्पयेत्
 श्रीपत्रमरुचित्याजंयथाशक्त्याखिलंयथा ३३९
 अनेकद्रव्यधूपंचगुग्गुलंकेवलंतथा
 कपिलाघृतसंयुक्तंसर्वधूपायशस्यते ३४०
 धूपंदत्वायथाशक्तिकपिलाघृतदीपकान्
 अथवाप्याज्यमात्रेणदीपान्दत्वोपहारकम् ३४१
 यथाशक्त्युपपन्नंचदत्वापुष्पसमन्वितम्
 मुखशुद्धिततोदत्वादत्वातांबूलमादरात् ३४२
 प्रदक्षिणमस्कारौपूजैवंहिसमाप्यते
 गीतांगपंचकंपश्चात्तानिविज्ञापयामिते ३४३
 गीतंवाद्यंपुराणंचनृत्यंहासोक्तिरेवच
 नीराजनंचपुष्पाणामंजलिश्चाखिलार्पणम् ३४४
 क्षमाचोद्भासनंचैवकीर्तितंचोपचारकम्
 भूषणंचतथाछत्रंचामरंव्यजनंतथा ३४५
 शिवोपवीतंकैङ्कर्यषडीशानोपचारकम्
 द्वात्रिंशदुपचारैस्तुयःसमाराधयेच्छिवम् ३४६
 एकेनाह्वासमस्तानांपापानांनाशनंध्रुवम्
 द्वात्रिंशदुपचारंस्यात्पूजनंतूत्तमोत्तमम् ३४७
 सदाशिवउवाच-
 एवमेतत्कपिश्रेष्ठतवपूजांवदाम्यहम्

मत्पादयुगलंपूज्यसर्वपूजाकरोभव ३४८
 आराध्येत्थंयथालिगेतन्ममाराधनंकुरु
 हनूमानुवाच-
 गुरुणालिगपूजैवनियताकल्पितामम ३४९
 तांकरोमिपुरादेवपश्चात्त्वत्पादपूजनम्
 इत्युक्तवैवनमस्येशंशिवलिगार्चनेभवत् ३५०
 सरस्तीरमथोगत्वाकृत्वासैकतवेदिकाम्
 तालपत्रैर्विरचितमासनंपरिकल्पयेत् ३५१
 प्रक्षाल्यपादहस्तौतुसमाचम्यसमाहितः
 भस्मस्नानमथोचक्रेपुनराचम्यवाग्यतः ३५२
 देववेद्यामथोचक्रेपद्मानिसुमनोहरम्
 अनंतरंतालपत्रंपद्मासनगतःकपिः ३५३
 प्राणानायम्यसन्यासंशुक्लध्यानसमन्वितः
 प्रणम्यगुरुमीशानंजपन्नासीदतःपरम् ३५४
 अथदेवार्चनंकर्तुंयत्नमास्थितवानपि
 पलाशपत्रपुटकद्वयानीतजलंशुचि ३५५
 शिरःकमंडलुगतंनिधायग्निंत्रिमंत्रितम्
 आवाहनादिकृत्वाथस्नानपर्यन्तमेवच ३५६
 अथस्नापयितुंदेवमादायकरसंपुटे
 कृत्वानिरीक्षणंदेवंपीठंनोदृष्टवान्कपिः ३५७
 लिगमात्रंकरगतंदृष्ट्वाभीतिसमन्वितः
 इदमाहमहायोगीकिंवापापंमयाकृतम् ३५८
 यदेतत्पीठरहितंशिवलिगंकरस्थितम्
 ममाद्यमरणंसिद्धंपीठंचेन्नागमिष्यति ३५९
 अथरुद्रंजपिष्यामितदायातिमहेश्वरः
 इतिनिश्चित्यमनसाजजापशतरुद्रियम् ३६०
 अथापिनसमायातोमहेशोऽथकपीश्वरः
 रुद्रंन्यपातयद्भूम्यांवीरभद्रःसमागतः ३६१
 किमर्थंरुद्रतेभक्तरुदिहेतुंवदस्वमे
 हनूमानुवाच-

पीठहीनमिदंलिगंपश्यमेपापसंचयम् ३६२
 वीरभद्रउवाच-
 यदिनायातिपीठंतेलिगेमासाहसंकृथाः
 दाहयिष्याम्यहंलोकंयदिनायातिपीठकम् ३६३
 पश्यदर्शयमेलिगंपीठंयद्यागतंनवा
 अथदृष्ट्वावीरभद्रोलिगंपीठमनागतम् ३६४
 दग्धुकामोखिलाँल्लोकान्वीरभद्रःप्रतापवान्
 अनलंभुविचिक्षेपक्षणाद्गधामहीतदा ३६५
 अथसप्ततलान्दग्ध्वापुनरूर्ध्वमवर्तत
 पंचोर्ध्वलोकानदहञ्जनलोकनिवासिनः ३६६
 ललाटनेत्रसंभूतंनखेनादायचानलम्
 जंबीरफलसंकाशंकृत्वाकरतलेविभुः ३६७
 यदिनायातिपीठंतेदग्धालोकानसंशयः
 अनायातमथोदृष्ट्वावीरभद्रःप्रतापवान् ३६८
 सनकादयोमहात्मानोज्ञात्वायोगेनचागमन्
 गौतमस्याश्रमवरंसमागम्यहेश्वरम् ३६९
 नदृष्ट्वंतोदेवादिंविद्यमानमपिद्विजाः
 अस्तुवन्नथचस्तोत्रैःसर्ववेदसमुद्भवैः ३७०
 ॐनमोदेवदेवायतस्मैशुद्धप्रभाचिंत्यरूपायतस्मै
 नमःसुराणामधीशायतस्मैनमोवेदगुह्यायशुद्धायतस्मै ३७१
 नमःशिवायादिदेवायतस्मैनमोव्यालयज्ञोपवीतायतस्मै
 नमःसुरानंदसंदोहवर्षत्रयीबिंदुविश्वंभरायतस्मै ३७२
 पृथिव्यथोवायुराकाशमापःपुनःशशीवह्निसूर्योतथात्मा
 यस्याष्टैतामूर्तयःशंकरस्यतस्मैनमोज्ञानगम्यायशश्वत् ३७३
 एतांस्तुतिमथाकर्ण्यभगनेत्रप्रदःशिवः
 विष्णुमाहचगच्छत्वंसमानयचतान्द्विजान् ३७४
 आनीतास्तेनहरिणादेवायप्रणतास्तुते
 तानाहशंकरोवाक्यंकिमर्थयूयमागताः ३७५
 मुनयऊचुः -
 देवद्वादशलोकानांदृश्यंतेभस्मराशयः

स्थितमेकंवनमिदंपश्यत्वंलोकसंक्षयम् ३७६
 सदाशिवउवाच-
 ऊर्ध्वस्थपंचलोकानांदाहेसंदेहएव नः
 कथमंगारवृष्टिश्चकथंनोवामहाध्वनिः ३७७
 मुनयऊचुः -
 भीतिरस्माकमधुनावर्ततेवीरभद्रतः
 सएवांगारवृष्टिंचपिपासुरिवतामपात् ३७८
 देवोथवीरमाहूयकिंवीरेत्यब्रवीद्भवः
 वीरोहनूमतोलिगपीठाभावादिदंकृतम् ३७९
 कपेश्चित्तंपरिज्ञातुंमयाकृतमिदंबृहत्
 कृपानिधिरथोदेवोयथापूर्वमकल्पयत् ३८०
 दग्धानप्यखिलाँल्लोकान्पूर्वतःशोभनान्विभुः
 कल्पयामासविश्वात्मावीरभद्रमथाब्रवीत् ३८१
 आलिग्याघ्रायशिरसितांबूलंदत्तवान्हरः
 अथासौहनुमानीशपूजनंकृतवानथ ३८२
 एकंवनचरंतत्रगंधर्वंसविपंचिकम्
 इदमाहमहावीणाममवैदीयतामिति ३८३
 गंधर्वो नमयात्याज्यावीणाप्राणसमामम
 ममापिप्राणसदृशीवीणेत्याहकपीश्वरः ३८४
 अथमुष्टिनिपातेनगंधर्वेपतितेकपिः
 आदायवीणांमहतींस्वरतंतुसमन्विताम् ३८५
 अलाबुसंयुतांकृत्वाराजवृक्षफलाकृतिम्
 तस्योरसिविनिक्षिप्यगायन्नागाच्छिवांतिकम् ३८६
 बृहतीकुसुमैःशुद्धैर्देवपादावपूजयत्
 तस्मैवरमथप्रादादाकल्पंजीवितंपुनः ३८७
 समुद्रलंघनेशक्तिंवरंप्रादादथापरम् ३८८
 समस्तभूषासुविभूषितांगःस्वदीप्तिमंदीकृतदेवदीप्तिः
 प्रसन्नमूर्तिस्तरुणःशिवाङ्गकःसंभावयामाससमस्तदेवान् ३८९
 पीतमुद्गमनीयंचसमादायमहेश्वरः
 पीतवस्त्रमिदंदेवत्वंगृहाणहरेशुभम् ३९०

ब्रह्मणोरक्तवसनंसर्वेषां वसुदस्तथा
 देवर्षिदानवादीनां दत्तवान्वसुयुग्मकम् ३६१
 रामोऽपि चैतदाकर्ण्य शंभवे युग्ममर्पयत्
 सुसूक्ष्मं बहुमूल्यं च स्वर्णभूषणमेव च ३६२
 अथ भुक्त्वा सुखासीनः सामात्यः सपुरोहितः
 नानामुनिगणैर्भूपैर्वानरैर्गौतमीतटे ३६३
 शंभुपुराणतत्त्वज्ञं राघवो वाक्यमब्रवीत्
 त्वमेव सर्वजानीषे सर्वधर्मगुहाशयम् ३६४
 कस्मिन्कस्मिन्युगे ब्रह्मन्किं विशिष्टं वदस्व मे
 शंभुरुवाच-
 ध्यानमेव कृते श्रेष्ठं त्रेतायां यज्ञ एव च ३६५
 द्वापरे चार्चनं तिष्ये दानं च हरिकीर्तनम्
 सर्वं च शस्तं सर्वत्र ध्यानं च कलौ युगे ३६६
 नराणां मुग्धचित्तत्वात् कृच्छ्रस्थानां विशांपते
 न धर्मे नियता बुद्धिर्न वेदेनैव च स्मृतौ ३६७
 न क्रतौ न स्वधाकारे पुराणानां च न श्रुतौ
 न यज्ञेन च तीर्थेषु न च शुश्रूषणे सताम् ३६८
 नेज्यायां देवतानां च न स्वजातीयकर्मणि
 न देवस्मरणेनापि न च क्वापि वृषे नृप ३६९
 अतश्च दीर्घकालानां पुण्यानां क्षमानराः
 दानं तु स्वल्पकालत्वात् कर्तुं शक्नोति मानवः ४००
 अतश्च कलिदुष्टानां प्रायश्चित्तं न विद्यते
 केषां चित्पापनाशः स्यात्प्रायश्चित्तैस्तु नान्यथा ४०१
 ब्रह्मज्ञानी गयाश्राद्धी काशीगंता श्रुतौरतः
 पुराणज्ञावमाश्चैते श्रोतास्तस्य च राघव ४०२
 युगानामनुसारेण तथार्थस्य विवेचनात्
 स्वपरप्रत्ययोत्पादात् परब्रह्मप्रकाशनात् ४०३
 पुराणवक्ता सर्वस्माद्ब्राह्मणस्तु विशिष्यते
 तेनापि च कृतं पापं न सज्येत्किमुतान्यतः ४०४
 अन्येषामपि केषां चित्पुराणं पापनाशनम्

यःपुराणेषुविश्वासीवक्तारंमन्यतेगुरुम् ४०५
 ब्रह्मविद्याप्रदातारंविशेषंज्ञातिबंधुतः
 तस्यपापानिसर्वाणिविलयंयान्त्यसंशयम् ४०६
 अथश्रीशैलगमनंपूजकस्यमहेशितुः
 अतःकलौमनुष्याणांपुराणंपापनाशनम् ४०७
 पुराकलियुगेरामवृत्तंसंकीर्तयेशृणु
 आसीत्तुगौतमोनामब्राह्मणोवेदवर्जितः ४०८
 तस्यपुष्टिःपशुश्चास्तांभ्रातरौवेदवर्जितौ
 ताभ्यांसहकृषिंचक्रेततत्रवृद्धिमवापच ४०९
 धनधान्यादिकंकिंचिद्राजानंदत्तवानथ
 उवाचवचनंकिंचिदधिकारंनिरूपय ४१०
 अर्थनगमयिष्यामितौशक्तौभ्रातरौमम
 राजोवाच-
 ब्राह्मणस्याधिकारोहि वैदिकेधर्मकर्मणि ४११
 तदन्यत्रनियुक्तस्यब्राह्मण्यंविप्रणश्यति
 गौतमउवाच-
 युगेष्वन्येषुधर्मोयंकलिधर्मो न तादृशः ४१२
 भूपतित्वंहिभूपालनृपाणांधर्मउच्यते
 ब्राह्मणश्चपरिक्षीणस्तंकुर्वन्नैवदुष्यति ४१३
 शूद्राणांतुकृषिर्द्धर्मोनापद्यप्यग्रजन्मनः
 तस्मात्क्षत्रेणवर्तिष्येग्रामान्ममसमादिश ४१४
 अन्यत्रचात्रक्षत्रेणवर्तनंममरोचते
 अन्यन्नतुतथेत्युक्तोददौग्रामान्द्विजन्मनः ४१५
 ग्रामाधिकारदुष्टस्यवर्तनंत्वन्यथाभवत्
 अभक्षिमांसंचापायिसुराचाभाषिदुर्वचः ४१६
 परयोषातथागामिपरस्वंप्रत्यहारिच
 अक्रीडिद्यूतमसकृत्कलंजंचादिदुर्भुजा ४१७
 नापूजिजगतामीशःशिवोवाविष्णुरेववा
 एवंकालेनदुर्वृत्तराजावाक्यमभाषत ४१८
 विप्रविप्रत्वमुत्सृज्यशूद्रत्वंप्राप्तवानसि

तस्मान्नियोगधर्मेणभवन्तंभ्रंशयामिच ४१६

मास्तुविप्रत्वमद्यैवशूद्रतैववरंमम

तदृतेयदिविप्रास्तेनभोद्धयन्तिवरंमम ४२०

नहिसर्वमिदंत्यक्तुंशक्तोहंपृथिवीपते

शंभुरुवाच-

एवंवदतिदुविप्रेराजातूष्णीमतिष्ठत ४२१

सतुवैशूद्रतुल्यश्चबुभुजेन्नसहामिषम्

कदाचिदथदुर्वृत्तःप्रतोलीमंडपस्थितः ४२२

द्विजेनपठयमानंतुपद्यंतुश्रुतवानिदम्

हृदयेपद्यमेतत्तुद्विजेरितमतिष्ठत ४२३

परात्परतरंयांतिनारायणपरायणाः

नतेतत्रगमिष्यन्तिद्विषन्तिमहेश्वरम् ४२४

व्याख्यानमपिचश्रुत्वापौराणिकमभाषत

कीदृङ्नारायणःप्रोक्तःकीदृशोपिमहेश्वरः ४२५

किंपरंत्वयनंप्रोक्तंद्वेषःकीदृगुदाहतः

किंतत्परमितिरख्यातंततःपरतरंचकिम् ४२६

पौराणिकउवाच-

परंतद्ब्रह्मणःस्थानंसुखव्यक्तैकलक्षणम्

ततःपरतरंविष्णोर्द्धामितद्ब्रह्मणोधिकम् ४२७

अविनाशितयातत्तुकीर्तितंपरमंपदम्

तन्मध्येपुरुषोविष्णुस्तदंगपरमंविभुः ४२८

आपोहिनरजन्मत्वान्नाराःप्रोक्तामनीषिभिः

नाराश्चास्यायनंयस्मात्तेननारायणःस्मृतः ४२९

तत्परंवर्तनंयेषांतेप्रोक्तास्तत्परायणाः

महदादीनितत्वानियानितेषांयईश्वरः ४३०

सूर्याग्निशशिनेत्रोऽसौमहेशःस्यादुमापतिः

द्वेषोहिवैरंविज्ञेयमीश्वरेपरमात्मनि ४३१

शंभुरुवाच-

एवंपुराणभट्टेनसमीरितमिदंवचः

चिंतयन्पुनरप्याहमादृशस्यकथंगतिः ४३२

पौराणिकोऽथतंप्राहशृणुवक्ष्यामितेगतिम्
 कुरुसर्वेणयत्नेनप्रायश्चित्तंयथाविधि ४३३
 धर्मचरयथाशक्तियथाकालंयथाविधि
 विमुक्तपापःपश्चात्त्वमुत्तमांगतिमेष्यसि ४३४
 पुराणमथवानित्यंशृणुष्ववहितश्चसन्
 निराशोवामहेशानंपूजयस्वपिनाकिनम् ४३५
 देवंवापुंडरीकाक्षंकेशवंक्लेशनाशनम्
 संन्यासमथवानित्यंब्रह्मज्ञानपरोभव ४३६
 अथवागच्छकाशीशंमुक्तौवामृतिमाप्नुहि
 गयांवागच्छतत्रत्वंश्राद्धंकर्तुंप्रयत्नतः ४३७
 अथवासर्ववेदानांसारंपातकनाशनम्
 रुद्रंरुद्रप्रियकरंजपप्रत्यहमादरात् ४३८
 श्रीशैलमथवागच्छकेदारमथवेच्छया
 अथवाप्रतिवर्षेतुमाघस्नानंप्रवर्तय ४३९
 किमत्रबहुनोक्तेनधर्मभक्तःसदाभव
 नैवंनरकवासस्तेभवितातुद्विजाधम ४४०
 गौतमउवाच-
 श्रुत्वासर्वकरिष्यामिपुराणंभवतोमुखात्
 शास्त्रंविश्वासहेतुंचवर्जंचापिवदस्वमे ४४१
 पौराणिकउवाच-
 वर्ज्यमांसंसुरान्यस्त्रीभोगोद्यूतंविकल्थनम्
 पारुष्यमनृतमायादेवदेवविनिंदनम् ४४२
 गुरूणांसुरवृद्धानांपुराणस्मृतिभाषिणाम्
 निंदनंश्चेतवृताकंकृतकालाबुवर्तनम् ४४३
 बीजपूरंकुसुंभंचलोहितंशृंगमेवच
 अरुंनालिकेरंचकूष्माण्डकंतथैवच ४४४
 कोविदारफलंतैलपक्वंमानवजंपयः
 वार्ध्नीणसखरीदुग्धंसूतिकाक्षीरमाविकम् ४४५
 औष्ट्रमेकशफक्षीरंमार्गमाजंनृसंभवम्
 विवत्सासंधिनीक्षीरंलवणंचैवयोगियत् ४४६

नालिकेररसंकांस्येताम्रेमधुचसीसके
 काचेतक्रंकरंभांश्चघृताक्तान्नैवकारयेत् ४४७
 होमंतुमृणमयेपात्रेपुरोडाशंतुराजते
 नसेवेतपरंलोकेशुभार्थीतुविचक्षणः ४४८
 पात्रांतश्चूर्णलेपोपितत्रभक्षणमेवच
 क्रमुकस्यतथाभक्षश्चूर्णपत्रस्यचैवहि ४४९
 क्रमुकस्यापिपक्वस्यभक्षणंक्रमियोगिनः
 पायसेलवणंचैवकेवलंचकरार्पितम् ४५०
 सिंधुसौराष्ट्रकांबोजमागधेषुचसिंहले
 नदोषायभवेत्तत्रक्षीरंचलवणान्वितम् ४५१
 क्षीराणिचसमस्तानिलवणानिचयोगतः
 देशेष्वन्येषुदोषायपानेचैवेहसंशयः ४५२
 किमत्रबहुनोक्तेनसद्भिर्निघ्नंविचर्जयेत्
 शंभुरुवाच-
 एवंतस्यवचःश्रुत्वाब्राह्मणस्यमहात्मनः ४५३
 स्वमेवभवनंगत्वाचिंतयामासदुःखितः
 रात्रौमृत्युर्दिवाचेतिनजानातिमहानपि ४५४
 परलोकेसुखंदुःखमिहभोगविनोदनम्
 क्रिमिकीटमनुष्याद्यैःसुखदुःखैःपृथक्पृथक् ४५५
 प्रतिजीवंतुहेतूनांभेदोऽपिसुविनिश्चयः
 एकस्यापिहिजीवस्यनास्तिचैकविधास्थितिः ४५६
 जन्मकालेमहाज्ञानंशैशवेत्यल्पबोधनम्
 स्वलत्पदेल्पविज्ञानंबाल्येचाल्पंतथैवच ४५७
 कौमारेक्रीडनरतिर्यौवनेविषयोषितम्
 यौवनेविनिवृत्तेतुद्रव्यसंपादनेषणा ४५८
 वार्द्धकेभोगलिप्साचनभोक्तुंक्षमतेपिच
 दूषिकाश्लेष्मलालाभिर्वलीपलितकंपनैः ४५९
 श्वासकासानिलाक्षिप्तैर्हृषीकैर्विकलैर्युतः
 किंचिद्धर्तुनशक्नोतिनचजानातिकिंचन ४६०
 तिष्ठंतीषुपरस्त्रीषुगुह्यस्थानंप्रदर्शयेत्

कोशकंडूयनपरःक्रूरोजीवितलक्षणैः ४६१
 कंडूयतेस्फिचौवस्त्रमुद्धृत्यचविचालयन्
 भुंजानःश्लेष्मणाग्रासंग्रसितुंनचशक्नुयात् ४६२
 यदाकासस्तदाजज्ञेपायुवायुश्चशब्दवान्
 निःसृतिश्चमलस्यापिश्लेष्मनिर्गमएवच ४६३
 स्नुषादिभर्त्सनंबालतालहास्यनिदर्शनम्
 गुरुनिर्गमनादीनिसंचिंत्यचपुनःपुनः ४६४
 आहूतोभोजनाद्यर्थभोज्यान्नादिविनिंदयन्
 चिरमुष्णंचनिर्भर्त्स्यपुनश्चिंतामवापसः ४६५
 अतिदुष्कृतिकर्माहंकथंभोक्ष्येकथंस्वपे
 कथंतिष्ठेकथंगच्छेपरलोकःकथंभवेत् ४६६
 इतिचिंताकुलो नित्यंननमत्यपरान्वितः
 द्विजस्यसदनंगत्वापुराणज्ञस्यराघव ४६७
 लज्जावाक्कृतवक्त्रश्चकिंकरोमीत्यभाषत
 नकिंचिदप्युवाचासौद्विजःपौराणिकस्तदा ४६८
 पापोयमिति विज्ञायशिष्येणनिरगामयत्
 गौतमोपिविनिर्गम्यद्वार्येवचबहिःस्थितः ४६९
 भुव्यासीनंतुविज्ञायपुराणार्थविचारकम्
 कथंकथमपिप्राप्यपीठंदतंचनाभजत् ४७०
 निषरणोभूतलेरामपुराणज्ञमभाषत
 प्रायश्चित्तंकरिष्यामितदत्रैवविधीयताम् ४७१
 ब्राह्मणउवाच-
 पापानिकीर्तयस्वत्वंसर्वथैवकृतानितु
 सचापिनाकृतंकिंचिन्मयापापमितीरयन् ४७२
 रुदन्यपातभूम्यांचकथंतातेतिपीडितः
 ब्राह्मणस्तमथप्राहप्रायश्चित्तंनविद्यते ४७३
 महापापंत्रिरावृत्तेपुनश्चयदिचेत्कृतम्
 गौतमउवाच-
 पौराणिकमहाभागप्राप्यापित्वामहंकथम् ४७४
 पापयुक्तोद्विजश्चेष्टसंगतिर्विफलाभवेत्

पौराणिकउवाच-

शास्त्रप्रमाणंसर्वेषांप्रायश्चित्तविनिर्णये ४७५
तद्विनायोहितंब्रूयात्प्रायश्चित्तं न तद्भवेत्
सकृत्कृते सकृत्प्रोक्तं द्वितीये द्विगुणं भवेत् ४७६
तृतीये त्रिगुणं प्रोक्तं चतुर्थे नास्ति निष्कृतिः
त्वया कृतं तु बहुधा चतुर्विधमपीच्छया ४७७
कथं वक्तुमहं शक्तः प्रायश्चित्तं भवादृशे
गौतमोऽपि पुनः प्राह क्व गंतव्यं मयेति च
उपवासत्रयं कृत्वा शिवरात्रिं विंदत ४८०
चतुर्थमुपवासं च चकारातीव दुःखितः
पारणं चाप्यमायां सकृत्वा न फलवल्कलैः ४८१
अथ प्रदक्षिणं च केश्री शैलस्य च स द्विजः
गतवान् मंदिरं पश्चाच्चिंतयति कृशः श्वसन् ४८२
कथं पापनिवृत्तिर्मे तूष्णीं भूतस्य सेत्स्यति
अनंतमविचार्य किं पापं च सुमहत्तरम् ४८३
श्रुत्वा न कोपि मे ब्रूयात्प्रायश्चित्तं विधीयताम्
किंतु कस्मिन्पुराणे तु श्रुते ज्ञातं भविष्यति ४८४
इति कृत्वा मतिं सोऽथ पुराणज्ञमभाषत
पुराणमेकं मे तात व्याख्यातुं भगवानिति ४८५
जातकर्मादिसंस्कारान्कारयस्व ममाशु वै
द्विजो भूत्वा शृणोम्यद्य प्रायश्चित्तं करोम्यतः ४८६
विधाय कं पुराणं मे भविष्यति च कीर्तितम्
अतः शक्यं करिष्यामि पुराणार्थं विनिश्चयन् ४८७

पौराणिकउवाच-

यथावत्कीर्तयिष्यामि पुराणं पापनाशनम्
यथा ज्ञानं यथा शक्तियथा शुद्धं यथा विधि ४८८
किं वांछसि पुराणं तु कीर्तयिष्ये तदेव तु
गौतम उवाच-

सर्वं रुचिपुराणं मे वक्तव्यं किं हितं वद ४८९
श्रुते यस्मिन्भिदानैव जायते तु हरीशयोः

पौराणिकउवाच-

कौर्मोक्तंयत्पुराणंतद्देवयोरभिदाभिधम् ४६०
शृणोतियस्तत्प्रथमतस्त्यपापंविनश्यति
तस्यवक्तातुयोविप्रस्तस्यविघ्नांतरंभवेत् ४६१
श्रोतव्यमन्यतेपापोयदिभार्याविनश्यति
किंचैकंदुष्करंवक्ष्येश्रोतुर्वक्तुरनिंदकम् ४६२
व्याख्यातरियदिप्रीतिर्द्धमदेवप्रकाशिनी
आचारदर्शनेपुण्येकर्ममोक्षादिदर्शके ४६३
तदातुष्टोमहेशःस्याद्विष्णुरिष्टफलप्रदः
पितरस्तारितास्तेनयांतितेपरमांगतिम् ४६४

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादे
चतुर्दशोत्तरशततमोऽध्यायः ११४

पंचदशोत्तरशततमोऽध्यायः

श्रीरामउवाच-

कथंपातकसंघातसंक्रमेब्राह्मणाधमे
पुराणज्ञःकथंव्याख्यांचकारद्विजसत्तम १
शंभुरुवाच-
अध्यापनेचाध्ययनेजायतेचाथसंगमः
संगतौवत्सरंरामयातिपातकिपातकम् २
पुराणज्ञेतुकाकुत्स्थसर्वतत्वार्थवेदिनि
अपिपातकसंदोहचीर्णपापंप्रणश्यति ३
प्रभूतवह्निनाशेहिधूमराशिर्यथैवहि
शलभोदीपनाशायवह्निनाशायनप्रभुः ४
कृतंपापंतथान्येषांनाशनायपुराणिकः
भूतादिग्रस्तमर्त्यानांभूतादिभयमोचकः ५
समंत्रवानपनयेद्यथानस्वयमातुरः
पौराणिकस्तथापापंनकिंचित्प्राप्तुमर्हति ६
आत्मनाचकृतंपापमन्यैरपिचयत्कृतम्
पुराणज्ञोनाशयतित्वतिदुष्टंस्वकर्मवा ७

भवानीशेहृषीकेशेसमवृत्तिर्विवेकवान्
 लोकवेदक्रियावेत्तारुद्रजाप्यतिनिःस्पृहः ८
 तुष्टः शांतः क्रियादक्षः प्रभूतो योगकृद्वशी
 यथैव ते पुराणज्ञो वसिष्ठो भगवानृषिः ९
 नियोगात्तव भूपाल अयोध्यायामतिष्ठत
 अपालयद्भुवं कृत्स्नां त्वांचरक्षः समापतत् १०
 स च शुक्रोपदेशेन राक्षसस्त्वामथाभ्यगात्
 निद्रासक्तं हनिष्यामि नान्यथा वसरस्त्विति ११
 अथ विप्रो विदित्वैतद्वसिष्ठस्त्वद्धितप्रियः
 सुप्तं प्रमत्तं काकुत्स्थं रक्षो हंति न संशयः १२
 ब्रह्मावाप्तवरं तद्धिमया कार्यं निवारणम्
 इति संचिंत्य विप्रर्षिः सेनामादाय निर्गतः १३
 रक्षो हंतुं मशक्तस्तु मृत्युहीनं ततो मुनिः
 स्वयंचराक्षसो भूत्वा वाक्यमाह महामुनिः १४
 किमर्थमागतो सीहवनं मुनिनिषेवितम्
 स आहराजारक्षोघ्नस्तमहं हंतुमागतः १५
 मुनिरप्याह किं तेन जीवितेन मृतेन वा
 भुक्त्वामिषं मदीयं तु युद्धं कृत्वा जयं व्रज १६
 राक्षस उवाच-
 कथं त्वं राक्षसो मय्यभक्षणाय भविष्यसि
 वसिष्ठोऽप्यथ मानुष्यमास्थाय वियतिस्थितः १७
 निष्ठीव्यमस्तके तस्य मुष्टिना तमताडयत्
 ताडितो राक्षसस्तेन व्यद्रावयदृषिश्च तम् १८
 पलायमानावन्योन्यं जलधितुगतावुभौ
 तत्र स्थेन ग्रहेणासौ गृहीतो राक्षसस्तदा १९
 मुनिः पुनरयोध्यायां पूर्ववत्समतिष्ठत
 शंभुरुवाच-
 तस्मात्स्वाभिमतं कुर्यात्पुराणज्ञो विमत्सरः २०
 श्रवणस्य विधानं च कथयामि शुभं शृणु
 शुक्लपक्षे दिने शुद्धे वारनक्षत्रयोगतः २१

करणेचापिलग्रेचग्रहताराबलान्विते
 अमूढेनग्रहेबालेनचवृद्धौगुरौस्थिते २२
 नकृष्णपक्षेग्रहणेनचनास्तिकसंनिधौ
 पूर्वोक्तलक्षणोपेतंपुराणंशृणुयादिति २३
 शुद्धगेहेऽथवाशुद्धवेदिकायांमठेथवा
 नदीतीरेदेवगेहेसभामंडपएवच २४
 रथ्यामठेथवारम्येपुण्यशालासुराघव
 स्वयंनमस्यविप्रेन्द्रान्पुराणज्ञंविशेषतः २५
 आसनंकल्पितंकुर्यादूर्ध्वं सर्वविशेषितम्
 एहिधर्मासनमिति वक्तव्यंस्यादनिष्ठुरम् २६
 पुराणप्रक्रमदिनेयत्कार्यतदुदीरयेत्
 व्याख्यातारंपुराणस्यवस्त्राद्यैःपरिपूजयेत् २७
 शुभानिदत्वावस्त्राणिसूक्ष्माणिचनवानिच
 करकंठविभूषादिपात्रमासनमेवच २८
 गंधपुष्पाक्षतैःपूज्यतांबूलंविनिवेद्यच
 शुक्लांबरधरंविष्णुंशशिवर्णचतुर्भुजम् २९
 प्रसन्नवदनंध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये
 सभासदश्चसंपूज्यगणेशंपार्थयेत्ततः ३०
 ॐ नमेत्यादिमंत्रेणपूजनंभारतीनुतिः
 प्रातःकालेपुराणस्यप्रक्रमंप्रारभेदिति ३१
 उपक्रमदिनेरामत्रिपंचदशवाशुभाः
 श्लोकाद्वितीयेदिवसेततोद्विगुणिताःशुभाः ३२
 तृतीयेदिवसेरामततश्चाधिकमिष्यते
 दिनानामव्यवच्छेदाद्व्याख्यानंश्रवणंतथा ३३
 व्यवस्थितिर्यदाजातातदापौराणिकंगुरुम्
 तांबूलादिप्रदायाथपरेद्युःशृणुयादपि ३४
 पुराणमेवंश्रोतव्यंदैनंदिनमिति श्रुतिः
 व्रतरूपेणयःकश्चित्पुराणंशृणुयान्नरः ३५
 यदैवंतत्पुराणंतुतत्रयातिनसंशयः
 पुराणंश्रोतुकामेनश्लोकश्चैकोपिचेच्छ्रुतः ३६

तद्दिनेतुकृतं पापं नाशयेत्तु न संशयः ३७
 एवं पुराणं शृणुयाच्च यस्तु स ब्रह्महत्याकृतपापबंधात्
 सुरापीतिः स्वर्णहरश्च रामगुर्वङ्गनागश्च विमुक्तिमेति ३८
 पापानि चान्यानि कृतानि पुंभिः सर्वाणि नश्यन्ति पुराकृतानि
 इहापि यान्यब्दशतार्जितानि श्रोतुर्विनश्यन्ति तथा च वक्तुः ३९
 कलौ समस्तविप्राणां सर्वज्ञत्वं न विद्यते
 विगुणापिततो व्याख्याफलदादानकर्मवत् ४०
 पुराणानामभिप्रायं व्यासो वेदनचापरः
 अहं वेद्वि विशेषेण व्यासादपि विधेरपि ४१
 न स्वाध्यायस्तपो वापि न मंत्रो न जुहोतयः
 फलंति न तथा तिष्ठे पुराणश्रवणं यथा ४२
 एकैकश्रवणादेव पातकं महदेव तु
 नाशमाप्नोत्यसंदेहः श्रीशैलेवर्तनादिव ४३
 अतो गुरुः पुराणज्ञः श्रोतृवन्द्योऽघनाशनः
 न तस्मादधिकः कश्चिद्गुरुरस्ति गतिप्रदः ४४
 मंत्रेषु गुरवो ये च वेदशास्त्रेषु ये मताः
 नेशते सर्वविज्ञानं दातुं तस्मान्न बोधकाः ४५
 पिशाचाः प्रायशोरामब्रह्मराक्षसनामिनः
 वेदमंत्रस्य वेत्तारो दृश्यन्ते न पुराणवित् ४६
 पुराणविमुखो नैव सर्वः सर्वं हि पश्यति
 पुराणज्ञो हि तस्मात्पापनाशकरः प्रभुः ४७
 तत्पूजासर्वपूजास्यात्सर्वद्रोहोस्य पीडनम्
 यथा समस्तदानानां विद्यादानं प्रशस्यते ४८
 पौराणिकस्तथा धन्यस्तत्र दानं महत्फलम्
 राम उवाच-
 किं वा पौराणिके देयं कियत्कीदृशमेव च ४९
 पुराणं कीदृशं वर्ज्यं वर्ज्यः कीदृक् पुराणवित्
 शंभुरुवाच-
 षड्रसान्नपानानि स्नेहद्रव्याणि यानि च ५०
 गृहंसोपस्करं रामपुराणज्ञाय दापयेत्

पर्याप्तान्येवसर्वाणिअधिकानिफलाधिकात् ५१
 दद्याद्द्रव्यमतोभूयःसचैलंशोभितंमृदु
 भूषणानियथार्हाणिस्वशक्त्याप्रतिपादयेत् ५२
 गंधपुष्पंप्रतिदिनंकेवलंगंधमेवच
 केवलंचतथापुष्पंफलकालेफलान्यपि ५३
 तांबूलंचतथादद्यान्नमस्कुर्याच्चभक्तिः
 पुराणस्यसमाप्तौतुदद्याद्दानादिकंतथा ५४
 अधिकंतुतथादेयंभूहिरण्यादिकंनृप
 नचतूष्णीमुपक्रम्यश्रोतुमर्हतिकश्चन ५५
 सभासद्भिःकृताचैवयापूजैकेनवाकृता
 देवस्थानेयथाशक्तिसर्वैःपूजनमिष्यते ५६
 तीर्थेपिचयथारामपुरयेष्वायतनेषुच
 स्वशक्त्यापूजनंकुर्यात्पुराणज्ञायराघव ५७
 श्रोतुस्तुलक्षणंपूर्वमयोक्तंतुभवेन्नृप
 पौराणिकस्यसर्वस्यलक्षणंकथयामिते ५८
 कुलहीनोमहाव्याधिर्महापापीतिरस्कृतः
 शौचाचारविहीनश्चवेदस्मृतिविवर्जितः ५९
 अन्यदेवःपूतिवचोव्यंगश्चाप्यधिकांगवान्
 परपूर्वापतिःस्तेनःप्राणिहंतानिराकृतिः ६०
 अथवर्ज्यपुराणंतेकथयामिनृपोत्तम
 पूर्वज्ञैरुच्यमानंचयत्प्रोक्तंमुनिभिःपरैः ६१
 व्यासादयोमुनिवरायत्प्रोचुस्तदुदीरयेत्
 पुराणस्थंपठेद्ग्रन्थंव्याख्यायेतविचारयन् ६२
 ययाकयापिवारामभाषयादेशभाषतः
 नदेशभाषारचितंग्रंथंश्रुत्वाफलंलभेत् ६३
 व्याख्यायाकापिकाकुत्स्थपुराणस्यहिताहिसा
 तस्मात्त्वंदेवयाचस्वव्याख्यास्येयत्पुराणकम् ६४
 शंभुरुवाच-
 एवंपौराणिकेनोक्तंश्रुतवानपिगौतमः
 स्वयंवस्त्रत्रयंप्रादाद्ब्राह्मणायमहात्मने ६५

कौर्मपुराणंप्रथमंश्रुतवानितिनःश्रुतम्
 दत्तवान्स्वर्णमधिकंवस्त्राणिचशुभानिच ६६
 अथलैंगंचशुश्राववैष्णवंवामनंतथा
 पाद्यंचगारुडंचैवसौरंब्राह्ममथैवच ६७
 एवमष्टसशुश्रावपुराणानिसगौतमः
 अथरामायणंचैवकौर्ममेवपुनश्चसः ६८
 शिवनारायणेत्येवंजपंचक्रेसदैवहि
 अवापनिधनंचापिसगतोब्रह्मणःपदम् ६९
 ब्रह्मासंपूज्यतंविप्रंविष्णुलोकमथागमत्
 विष्णुनापूजितःसोऽथजगामशिवमंदिरम् ७०
 सर्वेषामेववंद्योऽसौगौतमोमुनिसत्तमः
 भारतश्रवणेचापिनियमायेमयेरिताः ७१
 पुराव्यासेनमुनिनात्रिवर्षाद्यत्कृतंशुभम्
 श्रवणात्तस्यकृत्स्नस्यव्याकर्ताभारतस्ययः ७२
 नकिंचित्प्रणमेद्विप्रंमुक्त्वायोगिनमुत्तमम्
 सर्वेषामेववंद्योऽसौभारतंव्याकरोतियः ७३
 योमहाभारतंनित्यंव्याख्यास्यतिपठेच्चवा
 ससर्वेभ्योधिकोविप्रस्तारयेच्चैवमानवान् ७४
 व्याकरोतिचपर्वैकंसर्वाणिकतिचित्तुवा
 सर्वपापविनिर्मुक्तोहव्येकव्येविशिष्यते ७५
 तमेवप्रणमेद्विप्रंतमेवार्हचपूजयेत्
 तमेवभोजयेन्नित्यंसर्वतस्मैनिवेदयेत् ७६
 तस्यपूजाविधिःप्रोक्तोव्याख्यानसमयेद्विजः
 प्रतिपूज्योऽथवस्त्राद्यैःपूजयेद्विधिमार्गतः ७७
 आदिपर्वसमाप्तौचसूक्ष्मवस्त्रयंददेत्
 सुवर्णचयथाशक्तिसभापर्वणिवाससी ७८
 आनुशासनिकारण्यस्वर्गारोहेषुपर्वसु
 आदिपर्वणिपूजायासापूजानृपपुंगव ७९
 कर्णाश्वमेधवैराटशल्यद्रोणेषुपर्वसु
 सूक्ष्मवस्त्रत्रयंशुद्धंनिष्कद्वयमथापिवा ८०

क्षुद्रपर्वस्वथान्येषुनिष्कावथसमानयेत्
 हरिवंशेसनिष्कंतुवस्त्रत्रितयमेवतु ८१
 भारतस्याखिलस्यैवसमाप्तौक्षेत्रदोभवेत्
 रामायणस्यश्रवणेकांडेकांडेप्रपूजयेत् ८२
 क्षेत्रंपर्याप्तमथवासुवर्णमपिदापयेत्
 व्याख्यातुर्गुरुवाक्यस्यसर्वकल्मषनाशनः ८३
 अर्थोधर्मश्चकामश्चमोक्षश्चनृपसत्तम
 व्याख्याश्रवणतःसर्वेसिद्धयंतिसुबुद्धयः ८४
 ब्रह्महत्यादिपापानांसर्वेषामपिनाशनम्
 एकेनश्रवणेनास्यकिंनरैर्नश्रुतंभुवि ८५
 यानवसुसुवर्णाद्यैर्नित्यमेनंप्रपूजयेत्
 व्याख्यातारंयतःपापसंदोहस्यविनाशनम् ८६
 अन्यान्यपिपुराणानिमुनिप्रोक्तानितान्यपि
 श्रोतृणांपापनाशायवक्तुश्चापिविशेषतः ८७
 यश्चसर्वपुराणानिषट्त्रिंशत्तुप्रकीर्तयेत्
 शृणोतिवानतस्यास्तिचित्तच्छेदःकदाचन ८८
 ब्राह्मंपुराणंप्रथमंद्वितीयंपाद्यमुच्यते
 तृतीयंवैष्णवंचैवचतुर्थंशैवमुच्यते ८९
 अथभागवतंप्रोक्तंपंचमंषष्ठमुच्यते
 भविष्यंनारदीयंचसप्तमंपरिकीर्तितम् ९०
 मार्कण्डेयमितिप्रोक्तमष्टमंनवमंतथा
 आग्नेयंब्रह्मवैवर्तदशमंपरिकीर्तितम् ९१
 लैंगंचवामनंचैवस्कांदंमात्स्यमथैवच
 कौर्मवाराहमुदितंगारुडंवाथकीर्तितम् ९२
 ब्रह्मांडमित्यष्टादशपुराणानिविदुर्बुधाः
 तथाचोपपुराणानिकथयिष्याम्यतःपरम् ९३
 आद्यंसनत्कुमारारुख्यंनारसिंहमतःपरम्
 तृतीयमांडमुद्दिष्टंदौर्वाससमथैवच ९४
 नारदीयमथान्यंचकापिलंमानवंतथा
 तद्वदौशनसप्रोक्तंब्रह्मांडंचततःपरम् ९५

वारुणंकालिकाह्वानंमाहेशंसांबमेवच

सौरंपाराशरंचैवमारीचंभार्गवाह्वयम् ६६

कौमारंचपुराणानिकीर्तितान्यष्टवैदश

अष्टादशपुराणानांव्याकर्तातुभवेन्मनुः ६७

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशिवराघवसंवादेपुराणमाहात्म्यकथनं

नामपंचदशोत्तरशततमोऽध्यायः ११५

षोडशोत्तरशततमोऽध्यायः

सूतउवाच-

संध्यावंदनकर्मक्रियतामिति रामो मुनिमाचष्टायम्

उष्णद्युतिरप्यस्तमुपैति द्विजकुलमेतन्नीडमुपैति १

स्वयमपि संध्यावंदनकामोऽब्रजदुत्तरदिशमुज्झितयानः

हाहाहूहूकृतसंगीतिर्बदीप्रमुखप्रस्तुतकीर्तिः २

गौतमीतटमुपेत्यराघवोवायुनंदनसुधौतपद्युगः

जांबवत्कृतकरावलंबनः प्रापदुत्तमनदीं तु गौतमीम् ३

करद्वयेधृतकुशः सराघवः प्रागमद्वरुणदिशामथोत्तमाम्

दत्वा ततोऽघत्रितयं यथाविधि प्रहृष्टरोमाथजजापसोऽतरे ४

संप्रार्थयित्वा वरुणं यथाक्रमं शंभुं वसिष्ठं प्रणनामराघवः

ताभ्यां कृताशीरगमन्मनः पदं हनू मताक्षालितपादपंकजः

जुहाववह्नीनथबन्दिमागधैः संस्तूयमानोऽथ विनिर्ययौ बहिः ५

प्रहसच्चंद्रकिरणैः सुधालिप्तमिवांबरम्

प्रसन्नताराकुसुमं वितानमिव सर्वतः ६

अथागच्छत्सौ धतलं वृद्धामात्येन कल्पितम्

नानासनसमोपेतं सभास्थानं ययौ नृपः ७

अथ मुनिं ह्युपवेश्य सराघवः स्वयमपि प्रथमासनमाभजत्

कपिगणाः परितः पृथुविग्रहारचनया स्थितिमाप्रतिपेदिरे ८

सुखस्थितं नृपमभिवीक्ष्य स द्विजो वचस्तदा समुचितमाह शंभुः

इह स्थितो भवति समस्तपूजितः कथं कथानृपवरवर्तते गुहायाम् ९

आकर्याथ रघूद्वहो द्विजवचः शुश्रूषुरासीत् कथां

तत्र स्थो निपुणं निवार्य वचनं सर्वैः श्रुतं तत्क्षणात्

शुश्रूषामिकथंमहाद्भुततयास्वात्माश्रयामन्यथा
 रक्षोबाधनवादिनीमथनृपः किंत्वेतदित्याहच १०
 कुंभश्रोत्रवधःपुरासमजनिप्राप्तोदशास्योवधं
 पश्चादित्ययमन्यथाविरचितंरामायणंभाषते
 कोऽयविप्रवरःसमस्तजनतानास्तिक्यसंपादको
 राज्ञांस्थानमुपेत्यवक्तिसमयादंडचोऽथपूज्योऽथवा ११
 अथाहजांबवानमुरघूत्तमंकथांप्रति
 रामायणंनतावकंत्विदंहिकल्पितंमतम्
 समस्तमत्रविस्तराद्वदामिदेवतच्छृणु
 पंकेरुहस्यसूनुतोमयाश्रुतंपुराह्यभूत् १२
 जांबवंतंविज्ञाप्यरामचंद्रोवचनमाह १३
 श्रीरामउवाच-
 कीर्तयपुराणंमेशुश्रूषुःकुतूहलादहंप्रणीतंतत्केनचविज्ञातम् १४
 जांबवानथबभाषेहिविधात्रेनमोनमस्तथैवविधुभूषणकेशवाभ्याम् १५
 अथपुरातनंरामायणंकथयामि १६
 यस्यश्रवणेनाखिलजन्मसंपादितपापक्षयोजायते १७
 अथतथापिदशरथोदशरथसमानरथीमहीयसाबलेनसुमानसनामनगरजिगीष
 यापंकेरुहसुतसुतंवसिष्ठमाहूयनमस्कृत्वामुनिदत्तानुज्ञःशताक्षौहिणीसेनयासह
 ारुह्यतुरंगमंचंद्रसमानशरीरमतिरोषसमाविष्टोविष्टरश्रवसमाराध्यदंडयात्रांचक
 ार १८
 साध्योनामस्वीययासेनयावृतोदशरथाभिमुखमाययौयोद्धुंयुद्धंचान्योन्यमभूत्
 १९
 मासमेकंयुद्धंकृत्वादशरथस्तंसाध्यंजग्राह २०
 अथसाध्यसूनुर्भूषणोनामाल्पपरिवारोयुयुधेदशरथेन २१
 दशरथोऽपिसाध्यसूनुंभुवोभूषणमवलोक्ययोद्धुमेवनैच्छत् २२
 कथमेतादृशंहन्मिचास्मिन्हतेऽस्यकथंपिताभविष्यतिकथंतन्माताकथमप्रौढयौ
 वनाप्रिया-र्या २३
 अमुष्यहिदेहेसमालिगनचुंबनपरिवर्तननवीनतरदलारविंदपदानिकुसुमानीव
 दृश्यंते २४
 एतत्समानवर्णवयाएतादृशःसुभगःपरमप्रीतिवर्द्धनोनामपुत्रोभल्लूकभक्षितोमृ

तःस्मृति-

पथंप्राप्यापिमारंक्षयितुमिच्छतीवममहृदयमन्यथाकरोतिइतिमनसावितर्क्याति
बालकंग्रहीतुमारभत् २५

सचसाध्योपिपराधीनोबभूव २६

सचकुमारेणसहपराजयखेदमपिमत्वासुखमध्युवासच २७

दशरथोऽपितत्रमासंस्थित्वातत्पुत्रसंदर्शनसुखमवलोक्याचिंतयत् २८

अहोसर्वदुःखापनोदनक्षममेतन्मुखावलोकनंपुत्रसंवर्द्धनंनामसर्वराष्ट्रिकोम-

मजयःपुत्रवियो-गमनुस्मरतोदुःखायकेवलंभवति २९

तदस्यपृच्छांकरोमिकथमीदृशोजायतेपुत्रइतिवितर्क्यतमपृच्छत् ३०

साध्योऽपिसकलमोक्षमार्गंक्षितीशायादिशत् ३१

हरीशानौसहाराध्यसर्वैकादशीरुपोष्यद्वादशीषुब्राह्मणानाराध्यतत्तत्कालभवंफ
लपूर्वमन्नाद्यंयजनंपुष्पंचन्यायेनसंपाद्यकपिलाघृतेनकेशवंस्नापयित्वामुद्गचूर्णे
नसंलिप्यस्वादूदकेनस्नापयित्वासुरभिपाटीरंस्वयमुद्घृष्टंमृगनाभ्यागुरुसारेण
वासमेतंदेवांगंसर्वमुपलिप्यतुल-सी-

दलैर्यूथिकाकरवीरनीलोत्पलकमलकोकनदद्रोणकुसुममरुवदमनकगिरिकर्
णकाकेतकीदलपूर्वैर्यथासंभवमभ्यर्च्य द्वादशाक्षरेणपुरुषसूक्तेनवानाम्ना

षोडशोपचारेणवाराध्यप्रणम्यनृत्यंकृत्वादेवंक्षमापयेत् ३२

तथाव्रतानिविचित्राणिनारायणप्रीणनायकुर्यात् ३३

प्रसन्नोभगवान्मुनिरीप्सितंपुत्रंयच्छतितदमुमाराधयस्वेतिदशरथमुक्तवान् ३४

सचापिसाध्यंतत्रस्थाप्यगत्वायोध्यांतथासर्वकृतवान् ३५

अथपुत्रकामेष्टौसमाप्तायामाहवनीयाद्यज्ञमूर्तिःशंखचक्रगदापाणिरुदतिष्ठत्

राजानंचवरंवृणीष्वेत्युक्तवान् ३६

सचराजावब्रेपुत्रानतिधार्मिकान्दीर्घायुषश्चतुरोलोकोपकारकान्देहीति ३७

अथराजमहिष्यश्चतस्रःकौशल्यासुमित्रासुरूपासुवेषाचेति ३८

राजानमब्रुवन्देवप्रतियोषमेकेनपुत्रेणभवितव्यम् ३९

अथकौशल्योवाचएषयदिप्रसन्नोदेवस्तदायमुत्पद्यतांमम ४०

राजोवाच-

ममयदिष्टंतदयंप्राथ्व्यतेहरिः

विष्णोप्रसीददेवेशकमलापतेशंखचक्रगदाधरविभीषणसृष्टिसमस्तलोकपाला
दिपूजितपा-दयुगलशाश्वतहरेनमस्तेनमस्तेएवंस्तुतोभगवानथराजानमाह ४१

माधवउवाच-

तवपुत्रोभविष्यामिकौशल्यायाम्

अथचरुंप्राविशद्धरिः

तंचरुंहिचतुर्धाविभज्यभार्य्याभ्योदत्तवान् ४२

अथकौशल्यायांरामो लक्ष्मणःसुमित्रायां सुरूपायांभरतः

सुवेषायांशत्रुघ्नोजज्ञेखात्पुष्पवृष्टिश्चपपात ४३

अथचतुराननःस्वयमुपेत्यजातकर्मादिकाःक्रियाश्चक्रे ४४

त्रिभुवनाभिरामतयारामइतिनामचक्रेरूपशौर्य्यादिलक्ष्मीयोग्यतयालक्ष्मणइत्य

परस्यभुवंभा-

रात्तारयतीतिभरतःशत्रून्हंतीतिशत्रुघ्नइतिनामानिकृत्वाब्रह्मास्वभवनंजगामशि

शवश्च-

वृद्धिमीयुः ४५

अथपादसंचारिणंबालचंद्रसंकाशदर्शनंबिंबाधरमुन्नततिलप्रसूननासंपुरश्चूलिक

लंबमान-

रत्नपत्रकंश्रवणलोललंबमानकुंडलंवक्षःस्थलविचलितस्थूलमुक्ताहारंविलसत्

कार्तस्वरोब-

ह्वलयंसिंजन्मणिकंकणरत्नांगुलीयकंहेममणिरचितश्रोणिसूत्रंसिंजन्नूपुरोपशो

भितपादमंगुलीयोपशोभितपादमध्यांगुलीयकंवज्रांकुशसरोजलांछनशोभितोरु

पादतलंतूणीरसदृशजंघंकरिकरसदृशोरंविस्तृतजघनंसूक्ष्ममध्यंवर्तुलावर्तकं

गंभीरनाभिमिंद्रनीलशिलाविशा-

लवक्षःस्थलंकंबुग्रीवंचंद्रबिंबसदृशवदनमर्द्धचंद्रसदृशललाटंनीलकुटिलकुं

तलंक्रोडासक्तधूलिभिरापांडुरंपुल्लपद्मदलारक्तविलोललोचनंमहेश्वरमिवोद्धू

लतभूतिमहेश्वरमिवदिगंबरंरामंकुमारंराजादशरथोदृष्ट्वा

हर्षपरिपूर्णहृदयःपुत्रमालिग्य चुंबित्वावक्षस्यालिलिगदृढम् ४६

अथकुमारोपिपार्श्वेनास्यांकमारोप्यकलकलितलोचनोयत्किंचिदुवाच ४७

याचमानमितस्ततोवीक्षमाणःतातगच्छेशयेतातक्रीडामितातेत्यादिपुत्रसुखमनु

भूयानुभूय-निर्वृतिंययौ ४८

अथकदाचिद्भोक्तुमागतेराजनिरामचंद्रोबालक्रीडासक्तहृदयोबहुक्रीडनकरकम

लउत्प्लुत्यधावमानोनरपतिपुरःस्थितमणिखचितसुवर्णभाजनस्थमन्नंवामकरे

णगृहीत्वाराजनिचिक्षेप

इदमपिराजासुखायमेने

एतादृशान्यन्यानिचकाररामचंद्रः ४९

अथकदाचित्क्रीडमानेरामेवात्याराममपातयद्रामश्चरुदन्नपतत् ५०

एतस्मिन्नंतरेब्रह्मराक्षसोराममगृह्णाद्रामश्चमूर्च्छामाप ५१

अथसहचरोबालइतस्ततोरोरूयमाणोरामंतथाविधंराज्ञेव्यज्ञापयत् ५२

अथराजाराममादायवसिष्ठमाहकिमिदंरामस्येतिपप्रच्छ ५३

अथवसिष्ठोभस्मादायाभिमंत्र्यब्रह्मराक्षसंमोचयामास ५४

पप्रच्छकोभवानितिसचाहाहंवेदगर्वितोब्राह्मणोबहुशःपरधनमपहत्यब्रह्मराक्ष
सोजातोमेनि-ष्कृतिंविचारय ५५

वसिष्ठउवाच-

इदानीमितःपरमेकवर्षशतोपभोग्यंराक्षसत्वंनरकं

भागीरथीस्नानमेकंशिवायबिल्वपत्रशतंसमर्प्यततः

स्नात्वापापाद्विमुक्तोभवसीति ५६

कदाचित्तादृशंकृतपुण्यंतवपदंप्रयच्छामितदुपरिशिष्टांगतिंभजेतिवसिष्ठवाक्य
माकर्ण्यब्र-

ह्मराक्षसोवसिष्ठोपदिष्टपुण्यवशाद्विव्यशरीरोभूत्वानमस्कृत्वास्वर्गजगाम ५७

अथरामंप्राप्तेकालेउपनीयवसिष्ठोवेदानध्यापयामासषडंगानिमीमांसाद्वयंनीति
शास्त्रंचा-ध्यापयामास ५८

अथधनुर्वेदमायुर्वेदंभरतगांधर्ववास्तुशाकुनविविधयुद्धशास्त्राणिच ५९

अथविवाहंकर्तुंकामेनराज्ञादशरथेनानानादेशजनपतीन्प्रतिदूताःप्रेरिताः ६०

अथकश्चिच्छीघ्रमागत्यराजानमिदमब्रवीत् ६१

राजन्विदर्भदेशाधिपतिर्विदेहोनामराजातस्यपुत्रीवैदेहीहोमलब्धारूपेणलक्ष्म
ीसमासर्वल-

क्षणसंपन्नारामयोग्याविद्यतेसचतांदातुंराजारामायोद्यतःतद्गम्यतांशीघ्रमिति ६२

अथवसिष्ठादीन्प्रेषयामासतेचतत्रगत्वातांचनिरीक्ष्यलग्नंनिश्चित्यायोध्यामेत्यरा
जानमुक्त्वारामसहिताःपृथिवीपतिसमेताःशीघ्रंविविधकरितुरगशकटशिबि
कांदोलिकाभिरतिसुभगरूपभोगविलासक्रियानिपुणा-

विदितविविधचेष्टागंधर्वाःकामशास्त्रसुकुशलाःमृदुकठि-

नपृथुपयोधरासन्नकंठाः

स्थूलसूक्ष्मललाटबिंबदशनच्छदमुखपंकजाःकुटिलकुंतलदीर्घकेशधम्मिल

लाःकनकपत्रकर्णाःस्नानचेष्टयोत्थितरोमशोभितजपाकुसुमरक्तदशनाविशर्दि
वस्फुरच्छफरीलोचनाः

शुक्तिकासदृशश्रवणाःनक्षत्रसदृशस्थूलमुक्ताफलोपशोभितनासापुटामुकुरसदृ
शकपोलास्तिलप्रसूननासिकाआनम्रमध्यप्रदेशचूचुकाइंद्रगोपप्रतीकाशाधरपु
टदशनक्षताःसमदीर्घकांगप्रदर्शनास्थितसर्वप्रदेशवर्तुला

नातिमांसलाःपिंडकाग्रंथिनीव्योवलितबाहुमूला

अनतिचिरकालोत्थितरोमतयाहरिद्रावर्णतयाचकर्णिकारदलसदृशबाहुमूलामृ
दुस्त्रिगधव-

तुलसूक्ष्ममध्यप्रदेशाःकठिनस्थूलवर्तुलामग्नचूचुकपरस्परस्थानाक्रमणस्पद्धि
पयोधरमध्यलब्धपदकपयोधरोपरिचंचलविविधमणिमयहारोपशोभितवक्षःस
थलाःपयोधरपरितोलब्धपदतयातरुणदृष्टिपरम्परतया

असमानयानाभिकूपोपरितनरोमराज्योपशोभितोदरप्रदेशाभज्यमानमध्यस्थली
करणाएव-

लीत्रयोपशोभितमुष्टिग्राह्यमध्याःकरिकरोपमजघनप्रदेशाअरोमसदृशमृदुस्त्रिग
धामलासमजान्व्यःकदलीस्तंभसंनिभोरुयुगलाआमग्नजानुकृशकुशवर्तुलपिं
डकारहितजंघाआमग्नगुल्फाआसूक्ष्मस्त्रिगधादीर्घदीर्घागुलीपादानूपुररवाह्वयम
ानमदनाहंसमतंगजगमना

दक्षिणांगुष्ठस्पर्शिकच्छाग्राउपरिकच्छंनीवींकृत्वाकरद्वययुतावस्त्रप्रदेशकंठम
प्रावृत्यापरवसनपरिभागावृतस्तनवसनापरभागेवामांसएवदक्षिणपार्श्वगतेनद
शाभागेननाभिप्रांतेनप्रवेशितोपशोभितगात्रयष्टयोयोषितोविवाहमंगलकर्मकर
णायानेकशआगच्छन् ६३

बालिकाश्चविद्युल्लतांशुशोधितगात्रयष्टयउद्धिन्नकुचकमलकुड्मलविविधहा
रोपशोभिव-क्षसोयत्किंचिद्भाषिण्योऽतिचपलमृदुगतयोवृद्धवनिताश्चागच्छन्
६४

अथविदेहेपुरतःक्रोशमात्रेचूतवनिकायांविविधविटपविस्तरप्रदेशविविधविहं
गकूजिता-कर्णनदत्तकर्णवनहरिणशाववत्यां

महारजतनिर्मितोच्चनीचप्रासादोपशोभितप्रदेशविविधविहंगायांहेमवल्कलसं
वीतभसितो-द्धूलितशरीरजटिलमुनिगणध्यानोपासनोपशोभितवृक्षमालायां
विविधविद्यधारवधूपयोधरभाराभिभूतविचरिततरंगसरसीयुतायां

सरस्तीरमिलितसैरंध्रीयुवतिभिराहूयमानतरुणजनायां

नानावर्णकुसुमसौरभवासिताशेषप्रदेशायामितस्तोरिरंसयाप्रदर्शितस्फारश
फरीविलोच-

नतरलचक्षुषाप्रभाविलसितशरीरवेश्याजनायांविविधाश्चर्ययुतायां दशरथः
सामात्यपुरोहिताभिरामरामादिपुत्रसहितः सुखमुवास ६५

अथवैदेहोऽपिमिथिलांनानापताकोपशोभितां
विविधप्रासादगोपुरोद्यानदेवतायतनोपशोभितामन्योन्यकेलिचतुरयु-
वतिजनानुकीर्णामुशीरविरचितमहाप्रपांसुकेलीजनोपशोभितविशिखां
विविधपण्योपशोभितरथ्यांतत्रतत्रब्रह्मघोषशोभितमठांप्रतिमंदिरमीमांसादि
याख्यानसंप-आदिसामाध्ययनां

सुपुण्यहविर्गंधसामादिस्वरपदक्रमश्रुतिब्राह्मणवाटिकामनेकपरिवृढमंदिरप्र
वेशनिष्क्री-

तागुरुकुंकुमाध्वर्युवेषांमृदुलवसनतांबूलरक्तदंतच्छदकामिनीमृदुवचनकठि
नवचनकरसंज्ञानिद्धरारितप्रतिवचनविविधोपायनाहरणकरजनोपशोभितांमृदु
धवलजघनपरिवीतवस्त्रोपरिभागेनस्निग्धवर्तुलपरस्परसंघर्षपयोधरमध्यप्रदेश
ोपशोभितवामांसकंदोपशोभितवङ्-नतां

विविधमुक्ताहारजपासंकाशदशनच्छदमंदहासमालाकारसहस्रोपशोभितां
पुण्यासवसाधनमंदिरां तत्रतत्रविचित्रतोरणां विशुद्धवीथिकां
तत्रतत्रस्थापितकल्पपादपां रंभाविभूषितद्वारांपुरींशोभितांशोभयामास ६६
अथाभिकलनार्थविलासिन्योनिशादूर्वाक्षतामंत्रमंगलकञ्जलितकैशिकधमिल
ललताग्रंथि-

तजटोपशोभितसीमंतशीर्षशोभितनासामुखविचित्राभरणार्हणहेमपात्रावस्थित
ाज्यगुग्ग-

लुफलादिसौभाग्यद्रव्यमुद्वहंतीभिः स्त्रीभिरन्यैरपिशोभितजनैः सराजानिर्जगाम
६७

तदानींमंगलतुर्यघोषादेवदुंदुभिभेरीनिःसाणमर्दलशंखादिनादाः प्रादुर्बभूवुः ६८
गायकाश्चमंगलानिजगुः ६९

मंगलवेदवाक्यानुपाठेनवैदिकाः ब्राह्मणाः
कुलपाठकाभेरीघोषेणकृत्स्नमाकाशमापूरयन् ७०

अथान्योन्याक्षतपूर्वमंगीकुर्वतःसूतबंदिजनादिभिःस्तूयमानाः पुरंप्रविविशुः

७१

विदेहनगरात्पश्चिमभागेनिर्मितमंदिरंदशरथःप्रविवेश ७२
 अवशिष्टाश्चयथायोग्यंभवनंविविशुः ७३
 अथनारदोमिथिलांतदानीमेवागच्छत् ७४
 विदेहोऽपिदेवर्षिमभिपूज्यस्वागतंदृष्ट्वाभोजनंकारयित्वा
 सुखासीनायमुनयेसघनसारंतांबूलंदत्वाव्यज्ञापयत् ७५
 श्वोविवाहेभवान्स्थातुमर्हतिकारयितुंविवाहम् ७६
 नारदउवाच ७७
 श्वोहिनक्षत्रंसूर्यनक्षत्रदर्शनंतत्रविवाहोनकर्तव्यइति ७८
 अथमौहूर्तिकंवृद्धगार्ग्यमाहूयराजापप्रच्छक्वविवाहमुहूर्तः ७९
 श्वइतिगार्ग्यउवाच ८०
 राजाचनारदंगार्ग्यचोदीक्ष्यभोइदमित्थमितिपप्रच्छ ८१
 अथनारदोगार्ग्यमुवाच ८२
 कथमुक्तंलग्नंदास्यसि ८३
 अथगार्ग्योविषघटिकाश्चविहायलग्नंदास्यामिइत्युवाच ८४
 नारदोपिब्रह्मवचनानि किंनजानासीत्युक्तवान्गार्ग्यम् ८५
 गार्ग्यस्तुष्टुस्तान्दोषानपठत् ८६
 उल्काचब्रह्मदंडश्चमोघःकंपस्तथैवच
 सर्वकार्यविनाशायदृष्टावैब्रह्मणापुरा ८७
 प्रतिष्ठासुविवाहेषुमौजीबन्धाभिषेकतः
 अन्येषुसर्वकार्येषुविषनाडीर्विवर्जयेत् ८८
 अतःपरंतुकार्य्याणांकरणेनचदोषभाक्
 विवाहादिषुकार्येषुदोषमेववदाम्यतः ८९
 उल्कादहेत्कुलंसर्वब्रह्मदंडोविनाशयेत्
 मोघस्तुमरणायस्यात्कंपःकंपायकर्मणः ९०
 इतिनारदोक्तमाकर्ण्यगार्ग्योमुनिर्मौनपरोऽभवत् ९१
 दध्यौरविंग्रहपतिं विहायविषनाडीर्विवाहःक्रियतमिति ९२
 नारदउवाच-
 कथंब्रह्मवचनम् ९३
 सूर्यउवाच-
 देशभेदेनव्यवस्थोदिता तदस्मिन्देशेविवाहोविषघटिकां विहायकर्तव्यएव

६४

नारदोप्यनुमेने ६५

उवाचश्वःपराह्णेचक्षत्रविवाहश्चभवेदतःस्वयंवरार्थंनृपागच्छंतु

तन्नृपदूतान्प्रेषय ६६

अथराजादशरथानुमतेनसर्वानिवनृपानागमय्याचिंतयत्

कथंसर्वानिवतिरस्कृत्यवैदेहीरामायदेयेति ६७

अथरात्रौमुहुर्मुहुर्निःश्वस्यनिद्रालुरपिननिद्रामाप ६८

अथमध्येनिशंराजाशुचिर्भूत्वात्र्यंबकंसांबिकंमंगलदुकूलधारिणंकमलभवपुरु
षोत्तमशक्र-

प्रमुखनिखिलदेवैर्भृगुप्रमुखमुनिवरैर्हाहाप्रमुखगंधर्वैस्तुंबुरुप्रमुखैश्चश्रुतिस्मृतीं
तहासपुराणैर्मूर्तिमद्भिश्चसिद्धविद्याधरादिमातृकागणैश्चनंदीप्रमुखगणैश्चसेव्यमा
नपादकमलंसर्वामंगलपरिमोचकमतिपुण्यसलिलयागंगयानिष्कलंकेनचंद्रम
सासेव्यमानशिरोभागं वामांकारूढयागिरिजयाप्रदीयमानवीटिंसहा-

संसकामंसहावेक्षणमाददानंगोक्षीरसदृशंप्रतिकूलकस्तूरिकासदृशकंठमृदुसू
क्ष्मस्निग्धजटाभिर्विरचितकपर्दविशुद्धकार्तस्वरकुंडलोपशोभितगंडभागंद्विर
ष्टवर्षवयसंगोक्षीरसदृशस-थूलमुक्ताफलकौसुंभवर्णाचलेनावेष्टितशिरोभागं
विविधरत्नविरचितकार्तस्वरभूषितवक्षःस्थलमतिधवलोपवीतेनोपशोभितशर
ीरमंबिकानुलग्नकुंकुमारुणसुगंधिशरीरमीक्षमाणंतर्जमानकाममार्गणंकोटिकंद
र्पसदृशमनसाचिंतयत् ६९

जजापशतरुद्रियंजुहावचतेनैवकामाहुतीःप्रास्तुवच्चपुरुषसूक्तेन १००

अथतादृशएवमहेश्वरस्तत्रप्रादुरभूत् १०१

अथराजानमस्कृत्यास्तुवीत १०२

राजोवाच-

क्षितिसलिलगगनपवनदहनरविशशियजमानमूर्तिभिरष्टमूर्ते

विश्वमूर्तेलोकमूर्तेत्रिभुवनमूर्तेवेदपुराणमूर्ते

यज्ञमूर्तेस्तोत्रमूर्तेशास्त्रमूर्तेस्वधामूर्तेनारायणमूर्तेसर्वदेवतामूर्तेत्रयीमयत्रयीप्रमा
णत्रयीनेत्रसा-

मप्रियवसुधाराप्रियभक्तिप्रियभक्तसुलभाभक्तविदूरस्तुतिप्रियधूपप्रियदीपप्रिय
घृतक्षीरप्रि-

यद्रोणकरवीरप्रियश्रीपत्रप्रियकमलकह्लारप्रियनंदावर्तप्रियबकुलप्रिययूथिकां

प्रयकोकनदप्रियग्रीष्मजलावासप्रिययमनियमप्रियनियतेन्द्रियप्रियजपप्रियश्रा
 द्धप्रियगायनप्रियगाय-
 त्रीप्रियपंचब्रह्मप्रियसदाचारप्रियगोत्रोत्सादिकमलभवहरिहरनयनसमर्चितपाद
 कमलज-
 यप्रदहरिप्रार्थितजलोत्पादितचक्रप्रदर्शकृत्स्मृतियुक्तिप्रदस्मृतमंगलप्रदमृत्युञ्ज
 यनमस्ते
 -नमस्ते १०३
 इतिस्तोत्रमाकर्ण्यभगवान्भवोराजानमुवाचवरदोऽहवरंवृणु १०४
 राजोवाचश्रीमन्ममकन्यावैदेहीरामायदित्सितास्वयंवरेकुलरूपबलोत्साहसं-
 पन्नानेकभूपराक्षसविप्रादिसर्वप्राणिसमागमेरामाधिकबलोयदितामग्रहीष्यत्
 तदावचनमनृतंममपापंचभविष्यति १०५
 प्रत्युतदशरथोऽपिसर्वनिवागतान्विजेतुमलंक्षत्रकदनश्चरामोयद्यायास्यतित-
 र्हिममसुतांकिंकरिष्यतिवाकिंकिंवाप्रेषयिष्यतिकीदृशंकारयिष्यतिममकिंवा-
 करिष्यतिसर्वथाहिप्रभूतबलवाहनोनर-पतिरशेषमपित्रिभुवनंहन्यात् किमुत-
 मामल्पसत्वंकिमुतबहुनाभवानेवशरणंममोपायंवदयथाविवाहेश्रेयोभविष्य-
 तिरामश्चजामाताभविष्यति १०६
 शंभुरपितथाकरोमीत्युवाच १०७
 रामएवनाथःसीतायाभविष्यति
 रामंचकृत्वास्वस्त्यद्यैवकरिष्यामिगृहाणाजगबंधनुरिदम् १०८
 राजोवाच-
 किमेतेनाजगवेनधनुषास्वयंवरेसीतांरामंप्रापय १०९
 शंकरउवाच-
 इदंधनुरसज्यंमेयस्तुसज्यंकरिष्यति
 तस्मैदेयामयासीताप्रतिज्ञामेवमाचर ११०
 इत्येवमुक्त्वाभगवान्गणैरंतर्दधेहरः
 अथादातुंधनूराजानशशाकातियत्नतः १११
 अथोज्ज्वलंशतसहस्रगजबलंसमाहूयगृहाणेत्युवाच ११२
 सचापिमातुलंनत्वादृहासंकृत्वोत्प्लुत्यधनुर्द्वाभ्यांकराभ्यामुद्धारजानुपर्यंतमा
 तुलो
 मारीचःश्रुत्वाएकाकीविप्रवेषंकृत्वाविदेहमयाचत

वैश्वदेवांतेप्राप्तमतिथिंमामवैहि ११३

राजोवाच-

स्वागतंभोइदंब्रह्मन्नासनंतत्रनिषीदेति ११४

सचातिथिस्तथेत्युक्त्वानिषसाद ११५

अथराजाजलमादायपादौप्रक्षाल्यगंधपुष्पाक्षतैरभ्यर्च्यमहाजंतस्मैनिवेद्यभोजन
ायप्रार्थ

-यामास ११६

सचापितदन्नंषट्सोपेतंसौवर्णभाजनगतमीक्षमाण्ड्वेतस्ततोविलोकयामास
११७

तस्मिन्नेवावसरेसीतापद्मकिंजल्कप्रभेषदरुणवसनंबिभ्रतीनीलकुटिलकुंतल-

श्चलद्भिर्यूनांम-

नांस्याकर्षयद्भिःप्रेक्षमाणदृष्टिभग्नकलैरिवस्त्रीणांचित्तमीदृशमितिदर्शयद्भिरि
वोपशोभित-

ललाटानंगचापसुभ्रूपपत्रारुणविलोचनातिलप्रसूननासामृदुस्निग्धरोमशकपो
लानंतरार-

क्तोष्ठराक्तासनमाणिक्यनिभदाडिमीदशनाजपाकुसुमारुणाधरातिशोभितचिबु
काशुक्ति-

कर्णासमदीर्घकंठातिमांसलवक्षाःपीनोद्भिन्नकुचकुड्मलानेकहारोपशोभितासु
भगाका-

रानतिमांसलबाहुलतामुग्धायतसमानांगुलिशिखापद्मारुणपल्लवाविविधबहु
रत्नांगुलिभूषणामुष्टिग्राह्यमध्यासुरोमराजिगंभीरनाभिःपृथुजघनाकरिकरोरुस्तू
णीरजंधासुपादकमला-

नूपुरादिपादविभूषणापादांगुलीभूषिताविकसितसौगंधिकंविदधतीभुंजानमारी
चस्यपुर-तश्चागता ११८

वीक्ष्यासावचिंतयदेनांकथमपहरामिकथमालिगामिकथमन्यत्किंचित्करोमीत्
येवमवसर-मलभमानस्तूष्णीमेवविनिर्गतः ११९

अथदेवाधनुःसज्जीकरणाययतमानाअहंपूर्विकयाविद्यमानाअन्योन्यतिरस्कारेण
महेंद्रःप्रापधनुरुत्तमंप्रांतद्वयात्परंनावनमयितुंशशाक १२०

अथसूर्योधनुरादायनमयन्नेवनिपपात १२१

वायुर्बलवतांश्रेष्ठोजग्राहाजगवमथस्वेनैवकरेणोत्कर्षयन्नधः पपात

धनुश्चवायोरुपरिपपातअहसंस्तदासर्वे १२२
 एतस्मिन्नंतरेतुरगवरमारुह्यबाणासुरःसहस्रबाहुरनेकानेकशिरोभिदैत्यैःपरिवृतः
 प्रह्लादसमे-तोविदेहपुरीमाजगाम १२३
 अथस्वविभूषणोद्भासितांदिशंकुर्वन्स्वतेजसापयशसोदेवताःकुर्वन्नाना-
 विधगीतंशृण्वन्द्व्यंगुलमात्रेणशक्तोविरराम १२४
 प्रह्लादोबलिश्चैवधावातेऽथविरेमतुः १२५
 अथराक्षसेषुतूष्णींभूतेषुराजानोऽतिबलिनःसमागताज्याबंधाशक्ताअपसृत्यतस्-
 थुः १२६
 अथब्राह्मणाःसमागताः १२७
 अथविश्वामित्रोधनुरादायएकांगुलपर्यंतंसज्यंकृत्वाविरराम
 निवृत्ताश्वापरे १२८
 अथदिनमात्रेधनुषितूष्णींभूतेषुराघवःसहानुजैरागत्यधनुर्निरीक्ष्यास्पृशत् १२९
 अथराजकुमाराःशतशःसमागताः
 सर्वाभरणभूषिताधनुर्दृष्ट्वापस्पृशुर्नचालनक्षमाः १३०
 अथदाशरथिप्रमुखाःकुमाराःसमागताः १३१
 अथवेत्रभर्भरपाणयःसमागमन्सर्वानेवापसारयामासुः १३२
 अथरामोलक्ष्मणहस्तंगृहीत्वासर्वाभरणभूषितोधनुरासाद्यस्पृष्ट्वानत्वाप्रदक्षिणी
 कृत्यधनुरा-दायोद्धधार १३३
 तदादानसमयेसर्वएवैत्यसहासमूचुःअत्रभग्नमहारथाइति १३४
 अथसरामोधनुर्ज्यास्थानमवनमय्यधनुषिजानुकृत्वासज्यमेककरेणोत्पादयन्क-
 ोट्याम
 -नामयत् १३५
 अथसज्जीकृतंदृष्ट्वासर्वएवनासाग्रन्यस्तांगुलयोऽभवन् १३६
 रामोऽपिज्यामन्वनादयत्
 तेननादेनसर्वेषांमनांसिक्षुभितान्यासन् १३७
 रामेणसज्यतंधनुरितिसर्वत्रवादःसंजातः १३८
 जनकोऽपिसीतारामायददौराजभिश्चयुद्धंकृत्वातान्निर्जित्यस्वपुरीमागात् १३९
 अथैकदादशरथोरामंयौवराज्येभिषिच्यसुखीबभूवसर्वप्रजारंजनाच्चरामोराजानु-
 मतइति-
 सर्वप्रजावादोऽभूत् १४०

अथकैकयदेशाधिपतितनयासुवेषारामंराजानमसहमानाराजानमुवाचममवर
दानावसर-

इतिराजाचिंतयत्किंदेयमिति १४१

देव्युवाच-

चतुर्दशवर्षाणिरामोवनंविशतुपालयतुराज्यंभरतः १४२

राजानृतवचनदोषभयात्कथंकथमपिस्वीचकार १४३

अथवसिष्ठंभावितयावोचतरामोवनायनिर्गच्छतिअस्यकिंवाभवेदितिविचार्य
शुभाशुभं

ब्रूहि १४४

वसिष्ठोविचार्यसहर्षंराजानमुवाच १४५

गत्वावनंनिखिलदानववीरहंताशंभोरनेकविधपूजनमातनोति

सीतावियोगरुषितःकपिसेनयाचतीर्त्वोदधिंदशमुखंचनिहंतिरामः १४६

आगम्यराज्यंरघुनंदनोऽपिबहूनिवर्षाणिसमातनोति

प्रशस्तकीर्तिर्निखिलेपिलोकेशर्वेणदेवेनचिरंन्यवात्सीत् १४७

सुपुत्रयुक्तोबहुयज्ञयाजीपरिवृढःसर्वगुणाधिकश्च १४८

इतिवसिष्ठवचनंश्रुत्वादशरथोरामगुणाननुस्मरन्नित्युवाचश्रेयोमेमरणंरामस्यनि
र्गमनेइति १४९

अथरामोमातरंपितरंगुरुंचवसिष्ठंपितृपत्नीर्मस्कृत्यवनायजगाम १५०

अथोपवनेदिनमेकंस्थित्वाजटाःकारयित्वावलकलंवासोधृतैकोपवीतीकृतदं
तशुद्धिरेके-

नोपवीतेनजटांबद्ध्वाभस्मोद्धूलितसर्वांगोभसितनिष्ठुरकायोमुक्ताफलदामर्मा
णव्यत्यस्त-

रुद्राक्षमालामुरसिदधानोऽल्पभूषणाधिभूषितसीतासहायोलक्ष्मणानुचरोविवे
शव

-नांतरम् १५१

अथानेकराक्षसांस्तस्मिन्निजघानभवानिवनिखिलंचकारसीतापहरणादिनिखि
लमपिभव-

तायथातथास्याथसुग्रीवाश्रममृष्यमूकपर्वतरामोजगामनिबिडच्छायाचूतवृक्ष
मासाद्यलक्ष्मणसहायःपरिश्रयमकल्पयत्

वृक्षेतुधनुषीआरोप्यासीनलक्ष्मणांकेशिरःकृत्वाहरिचर्मशय्याशयनोलक्षितांग

ीतिंशृण्वन्वृ-

क्षफलंनिरीक्षमाणोवानरमेकंमणिकुण्डलंहेमपिंगलंसदृढबद्धमौंजीकौपीनमच्छ
पेपवीतिनमतचंचलंफलमादायात्मनिविद्विषंतंपुष्पमंजरीश्चकिरंतंगानमनुकुर्व
तंव्यजनेनरामंवीजयं-

तमारुह्यशाखामपितथावीजयंतमाबद्धचूतफलमात्रंरामोवीक्ष्यलक्ष्मणमभाषत
१५२

लक्ष्मणकोऽयकपिरिति १५३

लक्ष्मणोऽपिनजानइत्युवाच

अथरामःसमाहूयकस्यत्वंकिंनामत्येपृच्छत् १५४

सचसुग्रीवस्यहनूमानित्युवाच १५५

रामंनत्वासुग्रीवमेत्यनत्वादेवनारायणइवापरःपुरुषोयुवामेघश्यामोजटीआजा
नुबाहुरतिय-शस्वीसूर्यसंकाशेनसहापरेणनरेणइहास्ते १५६

अथतरुच्छायाधःसंस्थितौसर्वलक्षणसंपन्नौराजपुत्रौदृष्ट्वाउक्तश्चताभ्यांसुग्रीवार्या
नवेदयेतितत्त्वयिनिवेदितम् १५७

अथसुग्रीवःसत्वरमुत्थायपुष्पसलिलादिद्रव्यमादायपादप्रक्षालनादिकंकृत्वा
फला-

निसमर्प्यव्यज्ञापयत् १५८

कौयुवांकिमर्थमागतौराजपुत्रौतपस्विनावितिसुग्रीववचनमाकर्ण्यलक्ष्मणेना
भाषतरामः १५९

दशरथतनयावावांरामलक्ष्मणौदुष्टनिग्रहशिष्टपरिपालनायवनंगताविति १६०

अथसुग्रीवआहयुवयोरुपकारमपकारंकार्यमस्तीतिलक्ष्यते १६१

अन्यथासेनासमेतावागमिष्यतःलक्ष्मणआहअस्तिकार्यांतरम्

अमुष्यभार्याकेनापहतानज्ञायतेतामन्वेष्टुमागतौतदेवावयोःकार्यमन्यदानुषंगि
कम्

तदर्थमपिजलधिंतरावअपिपातालंप्रविशावअपिनाकंसाधयावःअपिमहेंद्रंपात
यावः अपिबलिनंहनावःकिमपिकुर्वहे १६२

सुग्रीवउवाच-

रावणेनापहतयाकयाचिद्ध्रियमाणागतयाविभूषणानिकानिचित्परित्यक्तानिग
तानिमयासंगृहीतानितानिदर्शयामीत्याभाष्यरामंमंदिरमागमय्यदर्शयामास

१६३

रामोऽपि निरीक्ष्य निश्चित्य प्ररुद्य क्वगतोऽसौ रावण इति पप्रच्छ स च दक्षिणामाशाङ्ग
त इति बभाषे १६४

अथ रामस्तेन सख्यमकरोत्

अपृच्छ च किमर्थमिह भार्य्याहीनः स्थित इति १६५

सुग्रीव उवाच-

मम भ्राता वाली महाबलो मम भार्य्यारज्यं चापहत्य किष्किन्धायामास्ते युद्धेन चा
हं पराजितः

तद्वधाय सर्वथामम चिन्ता यथासौ त्वयानिहन्यते तथाहमपि सागरं बद्ध्वा परतीरे
लंकायां स्थि-

तांसीतां रावणेनापहतां तव समर्पयामीत्याभाष्य शपथं कृत्वा सुग्रीवो वालिनाति
बलिना-

युद्धायाहूतेन युयुधे १६६

रामोऽप्यनन्तरमनिश्चयाद्वालिनां नाहनत् १६७

अथ सुग्रीवः पलायितो राममिदमभाषत १६८

तव चित्तमविज्ञाय प्रवृत्तोऽहमरणाय १६९

रामोऽपि युवयोर्विशेषाज्ञानान्मया तूष्णींभूतं चिह्नितं त्वानिरीक्ष्य तंहन्मि १७०

अथ सुग्रीवश्चिह्नं कृत्वा वालिनं युद्धायाहूय समतिष्ठत १७१

ताराबभाषे वालिनम् १७२

सहायवानि वलक्ष्य ते सुग्रीवो नो चेदेवं नाह्वयति ज्ञातं मयारामलक्ष्मणौ दशरथत-
नयौ नारायणं-शौभूभारावतरणाय समागतौ तावस्य सहायभूतौ १७३

वाल्मुवाच-

नीतिमान्नाम इति मया श्रुतः

न हि बलवंतं विहाय दुर्बलं भजते तादृशः समायातु वारामः प्रतिपन्नमधिकं कृत्वा बि-
भेति वीरो-

यदि रामः स्वयं युद्धाय यातस्तदा युद्धं कर्तव्यमित्याभाष्य तारां संभाव्य सुग्रीव युद्धा
यनिर्य्यातः १७४

अथ मुष्टियुद्धमन्योन्यमभूत् १७५

रामोऽपि वालिनं जघान १७६

पपात च वाल्याहचाशस्त्रयुद्धे वाबाणघातोऽथ शोणितसर्वाङ्गो बभूव १७७

अथ ताराचाङ्गदश्च समागत्य व्यथितौ बभूवतुः १७८

अथराघवंवानराःसमायातावाल्युपांतेनिपेतूरुरुदुश्च १७६
 अथतारारामंबभाषेशास्त्रकुशलाःशूराधार्मिकाराघवाःपुराचापिरामकथंपापम
 कार्षीः १८०
 नक्षत्रधर्मजानीषेराजगणसेवितम् १८१
 अन्योन्यंयुद्धयोर्युद्धेजयोवामरणंभवेत्
 अन्योयदितयोर्हन्याद्ब्रह्महासनिगद्यते १८२
 किंवैरेणवालिनामाहनः किंवानरमांसाशया १८३
 अभोज्यंवानरमांसंयद्यात्मनोऽप्रियात्सुखाभावादपरेषामपितथाभावंमन्यसेअहो
 विमोहाद्यदिमामादातुमिदंकृतमेकपत्नीव्रतंतव १८४
 यदिरावणहृतांसीतामानेतुंसुग्रीवसहायायकृतमेवमेवहामहदंतरंबलवृद्धेनमह
 बलेन-
 वालिनासद्भावेनदिनकरावर्तितांतरेसीतामानेतुंसमर्थेनस्मरणागतरावणदानस
 मर्थेनवानर-
 राजेनपंचाशत्पराद्धवानरभल्लूकसेनावताआत्मकार्येणसिद्धयतइतिकिंसुग्री
 वेणाल्पवी-र्येणसप्तपराद्धसेनापतिनाकपिनाकिंसिद्धयतिकार्यवचनवतः
 १८५
 अहोज्ञातंसर्वदेवभद्रंयदुक्तोसि १८६
 वक्तिचरामःपृथिवीपतिनामयादुष्टनिग्रहणंकार्यंशिष्टपरिपालनंचवालिनासुग्री
 वमहिषीरुमापहताराज्यंच अतश्चनतादृग्वधेदोषः १८७
 तारोवाच-
 सुग्रीवोऽपितर्हिबध्योदुंभुभिनायुद्ध्यतावालिनाबिलेप्रविष्टेनवत्सरंतत्रोषितंत
 दंतरेचमामप-हृत्यराज्यंचकृतंसुग्रीवेणतंपूर्वमपिपश्चात्तंहंतु १८८
 रामउवाच-
 कियत्कालात्पूर्वमिदंचवद १८९
 तारोवाच-
 षष्टिवर्षसहस्रादर्वाक्अशीतितमेवर्षेक्षोयुद्धेसुग्रीवेणराज्यमपहतम् १९०
 पुनश्चवर्षांतरेप्राप्तेनवालिनासुग्रीवःपलायितः १९१
 अपहृतातस्यभार्याराज्यंचापहतम् १९२
 तस्मिन्नेवदिनेभवतःपितुर्दशरथस्याभिषेकः १९३
 राघवउवाच-

मयापितुरनुशासनाद्राज्यगतदुष्टनिग्रहणंकृतम्
गुरुवचनस्यानुल्लङ्घनीयत्वात्तदपहरणवेलायां योराजासनाचरत् १९४
अथवास्वतंत्रौमृगौमृगयोर्हतश्चवालीमृगाणामन्योन्यंदारणाद्यजगुप्साच १९५
यतोमममृगयावदाथवामृगाणाम्
चलितस्थितबद्धानांचलद्भ्रान्तपलायिनाम्
अथावसृजतासंगमुज्झितामृगयातथा १९६
मृगयाशास्त्रविधितोमृगयेयंमयाकृता
दर्शनादर्शनाभ्यांचधावताधावतातथा १९७
अवरोहात्परंस्थानंसात्विकानांप्रभिद्यते
राज्ञश्चमृगयाधर्मोविनाआमिषभोजनम् १९८
अथरामवचनमाकर्ण्यसर्वएवप्राकंपयज्छिरांसि १९९
वालीबभाषेराममंजलिमस्तकेनिधायनमस्तेरामशृणुवचनंमम २००
शंखचक्रगदापाणिःपीतवासाजगद्गुरुः
नारायणःस्वयंसाक्षाद्भवानितिमयाश्रुतम् २०१
त्वांयोगिनश्चितयंतित्वांयजंतिचयज्विनः
हव्यकव्यभुगेकस्त्वंपितृदेवस्वरूपधृक् २०२
मरणेचिंतयानस्यत्वांविमुक्तिरदूरतः
सत्त्वंमेदर्शनंप्राप्तोराममेपापसंक्षयः २०३
गृहाणबाणंकाकुत्स्थव्यथितोभृशमस्म्यहम् २०४
अथरामस्तथेतिबाणमादायवालिनमुवाचकिमिष्टंदीयतांवद २०५
कपिरुवाच-
यदिप्रसन्नोभगवान्ममसद्गतिंदेहि २०६
अयंसुग्रीवस्तथारक्षणीयोऽगदोऽथताराचमयापापिनापराधःकृतस्तत्फलमनुभू-
तम् २०७
अथरामंपश्यन्नेववालीममारस्वर्गंचगतः २०८
अथसुग्रीवराज्येऽभिषिच्यस्वयंवनंविवेश २०९
अथतेनसहायेनजलधिसमीपंगत्वाक्वलंकाक्वसीताक्वचारातिरितिसुग्रीवमा-
हरामः २१०
अथहनुमानाहप्रविश्यलंकांविचित्यसीतांसर्वतत्त्वमवगत्ययुद्धंसंधिर्वाकर्तव्य-
ः तदुदधिलंघनायकिंचित्समादिशतुभगवान् २११

अथसुग्रीवमाहरामः

कथमेतद्घटतइति २१२

कपिरुवाच-

ममवानराभल्लूप्रमुखाःकोटिशःसन्ति २१३

एकंनियुज्यसर्वमाकलय्ययथायुक्तं तथाकरणीयम् २१४

अथजांबवानाह

हनूमानेकोगच्छतुबुध्यतुलंकाम् २१५

अथहनूमानगमल्लंकापुरंविचित्यसीतामशोकवनिकायामासीनांतथाचसंभाष

यविश्वासंकृत्वावनंबभंजवनरक्षकांश्च २१६

बद्धोरक्षसालंकांदग्ध्वाउत्तरकूलंगत्वारामंदृष्ट्वावृत्तांतंकथयित्वातूष्णीमतिष्ठत्

२१७

अथरामःसर्वैर्विचारयामासजांबवानुवाचरामेणलंकाकपिभिर्विनश्यतीतिनार

देनममोक्तम् २१८

अथसागरोत्तरणेयत्नतयास्थेयम् २१९

अथरामःशंकरमाराध्यसर्वंनिवेदयित्वात्वदुक्तंकरोमीतिवचनमुक्त्वाशिवमभ्य

यर्च्यप्रणतोभू-त्वाव्यजिज्ञपत् २२०

हेमहादेवमहाभूतग्रासमहाप्रलयकारणमहाहिभूषणमहारुद्रशंकरपरमेश्वर

विरूपाक्षनागयज्ञोपवीतकरिकृत्तिवसनब्रह्मशिरःकपालमालाभरभूषण -

नरकास्थिभूषणभसितपरनारायणप्रियशुभचरितपंचब्रह्मादिदेवपंचाननचतुर्वद

नवेदवेद्यभक्तसुलभाभक्तदुर्लभपरमानंदविज्ञानपरपूषदंतपातनदक्षशिरश्छेदन

ब्रह्मपंचमशिरोहरणपार्वतीवल्लभ नारदोपगीयमानशुभचरितशर्वत्रिनेत्र

त्रिशूलधरपिनाकपाणोकपर्दिन्ननेकरूपधरवृषभवाहनशुद्धस्फटिकसंकाशचतु

र्भुजनानायु-

धदक्षिणामूर्तेईश्वरदेवपतेगंगाधरत्रिपुरहरश्रीशैलनिवासकाशीनाथकेदारेश्वरभू

षणसिद्धेश्व-

रगोकर्णेश्वरकनखलेश्वरपर्वतेश्वरचक्रप्रदबाणचिंतापादकमुरहरपूजितचरणकम

लसोमसोमभूषणसर्व-

ज्ञज्योतिर्मयजगन्मयनमस्तेनमस्ते २२१

एवंस्तुवतोरामस्यपुरतोलिगमध्यकोपेतस्तेजोमयमूर्तिराविर्बभूव २२२

अभयवानथपुनःपद्मासनासीनमुमाधिष्ठितांकमीशमामुक्तसर्वाभरणंसुकांतिकि

रीटिनहैमवतीकटिस्पर्शकरद्वयेनाभयवरप्रदंतरंगितानेकदिशाभिः
 पूर्णतेजस्विनंहासमुखंप्रसन्नवदनंददर्शरामः २२३
 परमेशितारंननामबद्धांजलिपुनश्चदंडवत्पपात २२४
 अथरामंपरमेश्वरोऽपिवरंवृणुत्वंवरोऽहमित्युक्तवान् २२५
 रामउवाच-
 लंकांगमिष्यामिसमुद्रतरणेउपायमेकंममदेहिशंभो २२६
 शंभुरुवाच-
 ममाजगवंधनुरस्तितत्कालरूपमविकल्पंवाभवति
 तदारुह्यसमुद्रंतीर्त्वालंकामाप्नुहि २२७
 रामस्तथेतिनिश्चित्यसस्माराजगवम् २२८
 आगतंधनुस्ततश्चरामोऽपूजयत् २२९
 अथहरोधनुरादायरामायदत्तवान् २३०
 रामोऽपिजलधावपातयत् २३१
 आरुरुहुःसर्वेवानरारामलक्ष्मणौचषष्टिपराद्धृतेषामसंख्येषुवानरेषुधनुरारूढेषु
 नकामंययौ २३२
 धनुस्तटंवानराश्चतस्ततोगत्वानिरीक्षयामासुः २३३
 अथातिकायोनामरक्षःकपिबलमालोक्यरावणायोक्तवान् २३४
 रावणोऽपिकिंकपिभिःशाखामृगैःकिंवामानुषाभ्यांरामलक्ष्मणाभ्यांकिमायातं
 -दैवागतमसकंभोजनमित्युवाच २३५
 अथसुग्रीवःपश्चिमावलंबिनिभास्वतिहनूमज्जांबवदादिमहाबलैश्चातिकायैरसं
 ख्यातैर्लंका-पार्श्वगत्वाउपवनंप्रवश्यनानाफलानिखादित्वा
 पयःपीत्वोपवनरक्षिराक्षसान्विद्राव्य
 सर्वविपिनमेकैकशोगृहीत्वाप्राद्रवन्लंकांगोपुरंचगत्वासमारुह्यप्रासादंचविश
 ीर्यैकैकशःकेचित्स्तंभमादायरक्षोभिर्युयुधुः २३६
 एकेचशालांबभंजुर्गृहाणिचूर्णयामासुर्बालवृद्धस्त्रीजनादिकंसर्वमेवनिजघ्नुः
 २३७
 अथैकंप्राकारंनिर्जितमाज्ञायरावण इंद्रजितंसंदिदेश २३८
 इंद्रजिताचयुद्धंवानराःकृत्वाभीताःपलायिताश्च २३९
 अथहनूमानखिलंनिर्गतमाज्ञायरावणंज्ञात्वावानरानाहूयनिर्भर्त्स्यसेनांमहतींका
 रयित्वा-

दशमुखंकल्पयित्वामोदयामास २४०
 अथखस्थएवेन्द्रजिद्युधेनचवानरास्तंदृष्टवन्तः २४१
 अथहनूमज्जांबवंतौखमुत्पत्यपर्वतशिखराभ्यामिन्द्रजितंनिजघ्नतुः २४२
 अथभुविपपाततलक्ष्मणश्चयमलोकगामिनंचकार २४३
 अथातिकायमहाकायौवानरसैन्यंबहुशोहत्वालक्ष्मणंपीडयित्वारामेणसंयुध्य
 सुग्रीवंकृत्वाहनूमज्जांबवद्भ्यांयुधुधातेपराजितौगृहीत्वातौचयोद्धारावादायराम
 समीपंगत्वारामायन्यवे-दयताम् २४४
 अतिकायमभाषतरामः २४५
 रावणस्यममयुद्धंब्रूहिसचिवानामन्येषांमहाभयानांच २४६
 अतिकायउवाच-
 निश्चितमिदंपुरास्माभिःकार्यंसेनांविभागशःकृत्वा
 विद्युन्मालीनामराक्षसोमहाबलोविचित्रयोधीदर्शनादर्शनयोधीवानरैःसर्वैरेक
 एवयुध्यते २४७
 अपरेचबलिनोमहांतःशिक्षितास्त्राश्चागताआवांचयुवाभ्यांयुध्यावोरावणःपुष्प
 कमारुह्याप-रभागेनत्वामेवनिहनिष्यति २४८
 अन्येचराक्षसाःकुंभकर्णमुखाश्चात्मरूपंकृत्वात्वांपरिवार्यगृहीत्वासीतायैदर्शयि
 यत्वातत्सं-निधावेवहनिष्यति २४९
 रामःप्राहअहोबलवतांकिमसाध्यमेवंभवतिदैवगतिःकुटिलासुग्रीवोऽतिकोपन
 :
 सक्रोधंदृष्ट्वा राममुवाच २५०
 वध्यावेतौनमोचनीयौ २५१
 रामःप्राहावध्यौमोचनीयावेतौवसनानिभूषणान्यानयेत्युक्तमात्रेहनूमतातान्यानी
 तानिराम-स्ताभ्यांदत्तवान् २५२
 नत्वायदेतल्लंकाद्वारेदृश्यतेदारुपंचवक्त्रंशुक्रेणोक्तमेतेनच्छिन्नेनरावणोहन्यते
 २५३
 अथचदारुच्छेदनसमनंतरंपातालंगंतव्यमितिभार्गवभाषितंशासनंलिखितम्
 २५४
 तस्मात्त्वमिदंदार्वेकप्रयत्नैकबाणनिपातेनपंचधाच्छिंधिततस्तवशक्तिंज्ञात्वायुद्ध
 मतिदृढंकुर्वीमहि २५५
 अथभार्गववचोविज्ञायरामःपूर्वकोट्यांस्पर्शमात्रेणसज्यंकृत्वाधनुषिबाणंसंयो

ज्यरक्षोभ्यांहनूमताश्रावयन्नेवबाणंमुमोच २५६
बाणंधनुषश्चलितंतौराक्षसौबाणमार्गंनिरीक्षमाणौदारुबाणेनपंचधाच्छिन्नंनिरीक्ष
यरामंव्यज्ञाप-यतामावयोःशिशवोरक्षणीयास्त्वयेतितथेत्याहरामः
राक्षसौलंकांप्रविष्टौ २५७
अथप्राकारयुद्धंकर्तुवानरागत्वासर्वतोवरणमात्रंहिपार्ष्णिभिःपादैर्जानुभिःकरैःपृ
ष्ठैश्चतलसमंकृत्वाद्वितीयप्राकारंगतास्तदाचरावणःसमागत्यसर्वनिवेषुभिर्द्रावा
यत्वातदनुगच्छन्नाम-मगात् २५८
अथराममपिपंचभिर्बाणैर्विव्याध २५९
अथरामोदशभिर्बाणैरावणंसव्रणंचकार २६०
अनयोरतिदारुणमन्योन्यं युद्धं बभूव २६१
रावणोदशभिर्बाणैर्विव्याध २६२
अथ रामबाणैश्च क्षतशरीरो राक्षसःपलायनपरोऽभवत् २६३
वानरा लक्ष्मणश्च कोटिकोटिराक्षसानघ्नन् २६४
अथ परस्मिन्नहनि विभीषणो रावणं विचार्येदमुवाच २६५
तृतीयोपायकालोऽयं चतुर्थं न विचारय
चतुर्थो विपरीतो न शस्तःशस्तार्थकारिणः २६६
परस्य चाऽत्मनः शक्तिं विदित्वा चाऽत्मनोऽधिकाम्
तदा युद्धं प्रशस्तं स्याद्विपरीतं विनाशकम् २६७
रामेण बलिनानैव युद्धं ते दुर्बलस्य च
एकेषुवालिहन्ताऽसौ वालिर्ज्ञातस्त्वया पुरा २६८
मारीचमेकबाणेन भवानपि पलायितः
निहता राक्षसाः शूरा इन्द्रजिच्च सुतो हतः २६९
वरेण्यत्रितयं भग्नं तेन युद्धं च नैव ते
दासभावमथो वाऽपि दत्त्वा सीतामथाऽप्नुहि २७०
गोपुरस्थं तथा दारु पञ्चवक्त्रमथेषुणा
चिच्छेद पञ्चधा तेन रामस्त्वां मारयिष्यति २७१
त्वदर्थं बहवो नष्टा नाशमेष्यन्ति चापरे
एको न्यायः सुखार्थाय न च मौढ्यं सहोदर २७२
मानुषीं मृत्युसंयुक्तामनिच्छन्तीं पतिव्रताम्
पत्नीं बलवतश्चापि पूजयित्वा विसर्जय २७३

अनिच्छन्त्याः समायोगे भवेद्दुःखपरंपरा
 दुर्गन्धमलसंयुक्तो नारीसङ्गो जुगुप्सितः २७४
 विरक्तिरथ चेज्जाता दुःखायाकार्यवर्तनम्
 अनुरागोयदि भवेन्मरणं नरकं ततः २७५
 आत्मनो मरणं व्यर्थं तस्याश्चाद्य समागमे
 त्यागो वा मरणं तात धर्मपत्न्यास्तथा भवेत् २७६
 एवमादि तथाऽन्यच्च कश्मलं संभविष्यति
 अन्यदाख्यामि ते वाक्यं सर्वेषां च प्रियं हितम् २७७
 गत्वा रामान्तिकं नत्वा स्तुत्वा विज्ञाप्य राघवम्
 क्षम राम महावीर शरणागतवत्सल २७८
 तामसा राक्षसाः सर्वे वयमेते सुपापिनः
 सीतापहारजं दोषं त्यक्त्वा पुत्रानवेहि नः २७९
 त्वदधीना वयं राम रक्ष वा मारयेच्छया
 इत्युदीर्य पुरस्तस्य राघवस्य स्थिता वयम् २८०
 स्थिरायुषो भविष्यामः स्थिरराज्या दशानन
 अथाऽह रावणो वाक्यमहो नो राक्षसो भवान् २८१
 न शूरो राजधर्मं च न च जानासि शाश्वतम्
 परनारीपरद्रव्यपरराज्यनिषेवया २८२
 शूराणामुत्तमो धर्मो न षण्ढानां भवादृशाम्
 शत्रुपक्षं समालिङ्ग्य निर्गच्छेच्छा हि चेन्नृप २८३
 अथ विभीषणो मन्दिरं गत्वा रामान्तिकं गत्वा तं शरणमभजत् २८४
 अथ रावणः पुरान्निर्गत्य रामेण लक्ष्मणवानरै राक्षसा अपि युयुधिरे २८५
 अथ रावणं महाबलं हन्तुमशक्तोरामो विभीषणमुखमवलोक्य तदुक्तचिह्नपदं
 बाणेन निर्भिद्यामारयत् २८६
 अथ कुम्भकर्णो महागदामादाय सर्वं निष्पाद्य वानराननेकशो भक्षयित्वा
 रामोत्तमाङ्गं गदयाऽहन् २८७
 अथ रामो निशितबाणशतेन तमहन्ममार कुम्भकर्णः २८८
 अथ विभीषणेन रावणादेः श्राद्धादिकं कारयित्वा शिवालयं तन्नाम्ना
 कारयित्वा तमेव लङ्काराज्ये विभीषणमभिषिच्य
 सीतामग्निप्रवेशशुद्धामुमामहेश्वराभ्यां नमयित्वा पुरहरेण

दत्ताखिलामृतबलायुष्यः सुपुष्पकमारुह्य जलधिमुत्तर्यी पारावारतटे सेनां
समवस्थाप्य शिवप्रतिष्ठां तत्र कृत्वा मुनिभिर्देवैरभ्यर्चितोऽयोध्यामगमत्
२८६

अथ भरतादिसमुपेतो नागरैर्वसिष्ठेन मुनिभिश्चाभ्यर्चितः स्वगृहमगमत् २८७
आत्मनाऽगतानिन्द्रादिदेवानासनादिनाऽभ्यर्च्य
वानरान्संपूज्यमुक्तजटोऽभिषिक्तो राज्ये रावणवधहर्षिता देवा राममूचुः २८८
त्वयाऽत्मराज्ये स्थापिता वयं नः सर्वदा परिपालय त्वमादिनारायणो
देवो निखिलदुष्टनिग्रहार्थमवतीर्णो रावणं सबान्धवं हत्वा
लोकत्रयरक्षकोऽसि श्रिया सह सुखी भवेत्युदीर्य स्वर्गं गताः २८९
अथायोध्यावासिनो रामं प्रहर्षिता ऊचुः २९०
हत्वा शत्रून्समायातो दृष्ट्वा प्राप्तोऽसि वै शिवम्
दिष्ट्या त्वं राजसे राम दिष्ट्या पालयसे प्रजाः २९१
त्वयायज्ञाः करिष्यन्ते त्वया धर्मो विवर्धते
इति पौरवचः श्रुत्वारामो राजीवलोचनः २९२
वस्त्रादिभिरथोसर्वाङ्गागरान्समपूजयत्
मुनीनुवाच धर्मात्मा पूजयित्वा खिलैर्जनैः २९३
कच्चित्तपः समृद्धं वः कच्चिद्यज्ञः स्वनुष्ठितः
कच्चित्स्वदारनिरताः कच्चिदीशोऽभिपूज्यते २९४
कच्चित्सुप्रजसो भार्याः कच्चित्सर्वसुखोत्तरम् २९५
मुनय ऊचुः -

त्वयिराजनिकाकुत्स्थ सर्वस्वस्थं तपस्विनाम्
गच्छामहे पदमितः किंवा त्वं मन्यसे नृप २९६
राम उवाच -

यस्य विप्राः प्रसीदन्ति तस्य शंभुः प्रसीदति
यस्य प्रसीदती शानस्तस्य भद्रं भविष्यति ३००
तत्कृत्वा भोजनमिह गंतुमर्हन्तरम्
अथेत्युक्त्वा मुनिगणाः कृत्वा भोजनमुत्तमम् ३०१
अभिवर्ध्यत माशीर्भिर्हृष्टाः स्वस्वंपदं ययुः
रामोऽपि परमप्रीतः सभार्यश्च सहानुजः ३०२
अकंटकं सकृत्तवान् राज्यं सर्वजनप्रियः

शृणोत्येतदुपाख्यानंयःकश्चिदपिपातकी ३०३

सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंब्रह्माधिगच्छति

नदुर्गतिर्भवेत्तस्ययश्चेदंस्मरतेनरः ३०४

यश्चापिकीर्तयेत्तस्यएवमेतदुदीरितम् ३०५

इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेपुराकल्पीयरामायण-

कथनं नाम षोडशोत्तरशततमोऽध्यायः ११६

सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः

सूतउवाच-

भारद्वाजगृहेभुक्त्वारामचंद्रःप्रसन्नधीः

मुनींद्रविष्णुसहितोवानरर्क्षसमन्वितः १

मेघच्छन्नेतथाकाशेमंदंचरतिमारुते

तद्वनाभ्यंतरेक्वापिसुदेवगृहमुत्तमम् २

अष्टापदस्तंभयुतंहेमपट्टिककल्पितम्

मणिमौक्तिकसंयुक्तराजतैःकलशैर्युतम् ३

पाटीरचंद्रकस्तूरीकुंकुमैःसुरभीकृतम्

कर्दमैर्जालकयुतंशकलोपरिसंवृति ४

चंद्रजोत्स्नागमंसूर्यानिरीक्ष्यमध्यभित्तिकम्

गृहांतर्भूतलंकृत्स्नंचंद्रपुष्परसोद्भितम् ५

दिगुदीचीतथाकृत्स्नाभित्तिकल्पनवर्जिता

स्तंभेस्तंभेचित्रकारीस्वपादीपरिकल्पितम् ६

शतहस्तांगणंतस्यस्फटिकोपरिकल्पितम्

गृहांगणाधिकच्छायःपारिजातमहीरुहः ७

कृत्स्नप्रावृत्तिकंतत्रनिबिडंकदलीवनम्

कदलीवनसंयुक्तंकेतकीवनसंवृतम् ८

मयूरनादबहुलंमंजुकूजन्मधुव्रतम्

पारावतगणध्वानंनानोपवनशोभितम् ९

प्रासादशतसंबाधंमत्तकोकिलनादितम्

शाखालंबिमहारत्नशोभितानेकपादपम् १०

किन्नरीवनितागीतनादपूरितदिङ्मुखम्

अनेकारामसुभगंगौतमीतटमुत्तमम् ११
 भारद्वाजगृहंपुरायमनंतगुणसेवितम्
 रतिकंदर्पसंकाशदासीदासशतान्वितम् १२
 नानोपकरणोपेतंभारद्वाजगृहंशुभम्
 तस्यचांतर्गतःसौधस्तत्रांतर्गृहवाटिकाः १३
 अष्टौतन्मध्यतोह्येकंगृहंपरमशोभनम्
 चतुर्दिक्षुमहादेवगृहप्रासादशोभितम् १४
 प्रतिदेवगृहंश्यामातौर्य्यत्रिकसुशोभितम्
 स्वर्गस्थितवरस्त्रीणांविश्रामायैवकल्पितम् १५
 भारद्वाजगृहाद्रामोनिर्गत्याशेषसंयुतः
 तस्यैवचमहागेहंवनमध्यगतंत्वगात् १६
 तदंतराच्छादितकंबलंतदापृथक्स्थवस्त्रासनसंयुतंच
 सिंहासनमध्यगतंतथैकमुन्यासनानेकगतंविवेश १७
 पौराणिकस्यानुपमासनांतरंभूपालहर्षक्षवरासनंच
 पौराणिकंपूर्वमथोपवेश्यततोवसिष्ठमुनिपुंगवांश्च १८
 नारायणंभूमिपतीन्कपींश्चनीचासनंचस्वयमाससाद
 मेघावृतंव्योमदिशःप्रसन्नाःसुपुष्पमुर्वीतलमुप्तबीजम् १९
 तदंगणंनोष्णमहोनशीतलंसंतानपुष्पंदमपुष्पगंधि
 शंभुंवलोक्याथवचोबभाषेरामःकथांकीर्तयशंकरस्य २०
 तृप्तिर्नजातामुनिवर्य्यशृण्वतोमाहेशमाख्यानमघौघनाशनम्
 चकारकिंवाननुगौतमाश्रमेमहेश्वरोदेवगणाधिसंवृतः २१
 शिवउवाच-
 महाविपंचीमवलंब्यनिष्ठितःसवायुसूनुःशिवमन्वपृच्छत्
 न्यायार्जितैरेवहिपूजनेविभोःकीदृग्भवेच्चानयजैःफलंवद २२
 चौर्य्यैरथोकिंफलमर्पितार्पणेउपाहतद्रव्यसमर्पणेषु
 एकैकशोमेभगवन्वदेशप्रश्नोत्तरंकिंकथयाशुशंभो २३
 अथेश्वरोवानरमाबभाषेवदामिसर्वतवध्यानतःशृणु
 न्यायार्जितैःपूज्यसदाशिवंत्वजंसंप्रापचैश्वर्यमिदंहिगौतमः २४
 पुराद्विजोमंकणसूनुराकथःसुशोभनामापसतींद्विजन्मा
 द्ररिद्रएकःकरुणासमन्वितःषष्ठाहभोजीपितृवर्जितश्च २५

उपोष्यपंचाहमथापिभोक्तुं प्रवृत्त एवाथ समापतद्यतिः
 यतिर्बभाषेम धुरंतदा कथं मासोपवासीतवभोक्तुमागतः २६
 तिष्ठामिभुंजेयदिचास्ति ते मुने न मे बुभुक्षान्यगृहाद्विभोक्तुम्
 आकथ उवाच-
 न मे भुजिः पंचदिनं द्विजेन्द्रषष्ठे दिने मे भुजिरागतश्च २७
 तदामयाकार्यमचिंतनीयं प्रक्षालयाम्येहितवाद्यपादौ
 ओमित्यथ क्षालितपादयुग्मः सभोजनं कर्तुमियेष योगी २८
 रंभादलांसे बुभुजेतदन्नं विपाच्य संपादितमाज्ययुक्तम्
 वन्यैः सुसंयुक्तमथादरेण न किंचिदुच्छेषितमन्नमस्य २९
 अथाकथो वीक्ष्य मुनिं सुतुष्टुं तोषभार्य्या सहितस्तपस्वी
 गतोऽथ भुक्त्वापियतिः सचाकथः संतुष्टचित्तोऽथ जपंचकार ३०
 कपोतवृत्तिं सचकार पत्न्या तपो वितानाय ससज्जनो मुनिः
 पीठेऽथ कृत्वा तमुमापतिं शिवं लिगे समाराध्य समन्वितंगणैः ३१
 लिगं निधाय तनिरीक्षमाणो ददर्श चाज्ञातकृशाकृतिं द्विजम्
 दिगंबरपादविहीनमेतं काणं कुण्ठिं कर्णविहीनकंप्रभुम् ३२
 सामोद्गिरंतं बहुशास्त्रपारंगं गृहं समायांतमथोददर्श ३३
 अथाकथो भार्या सुशोभना मिदमुवाच ३४
 अयं हि विकृतवेषो ब्राह्मणः समायाति ३५
 अर्द्धदेयमेतस्मै भोजनं रक्षार्द्धमन्नं चास्मिन्नपि दिने गतेषु हि भोजनाभावात्तव जीर्णं
 वतनं तिष्ठतीति मम प्रतीयते किंतु त्वं मन्यसे वद ३६
 सा शोभनोवाच-
 आयुर्ललाटेलिखितं नांतरानश्यति ३७
 आकथ आह
 यथा बद्धायुषोऽपि यज्ञस्य वीरभद्रेण च्छिन्नं शिराजस्रात्मनः
 किमु तनुयाणां पापात्मना मितितदेनं परिहृत्य त्वया भुज्यते
 यदित्वे तस्मै मयान्नं दीयते
 तवेच्छानुसारतो मम कर्तव्यम् ३८
 भार्य्या प्राह कथमहं भोक्ष्ये त्वय्यभुक्ते मया किं पूर्वभुक्तमिदमपरं शृणु ३९
 अन्नं हि प्राणिनां प्राणाः प्रत्यक्षं सर्वदेहिनाम्
 तस्मादन्नप्रदो यस्तु प्राणदः स निगद्यते ४०

अन्नाद्भूतानिजायंतेवर्द्धतेतानिवैयतः
 तस्मादन्नाधिकंकिञ्चिन्नास्यदानंमहाफलम् ४१
 अश्वत्थचलपत्राग्रलीनतोयद्रवास्तिके
 जीवितेनहियोदद्यात्तस्यजन्मनिरर्थकम् ४२
 परलोकसहायोहिधर्मोभार्यानबांधवाः
 भार्यावापितरौपुत्रायावदायुर्नबांधवाः ४३
 संपद्वयःसुहृदिहइहामुत्रहितंस्थितम्
 धर्मधर्मभृतांश्रेष्ठंभुङ्क्तेचान्येकिमावयोः ४४
 इतिभार्यावचःश्रुत्वाआकथःकरुणानिधिः
 अविशंकितमेवास्मैदत्तवानन्नमूर्जितम्
 अयंसशंकरोदेवोनानाकरणमागतः ४५
 इतिनिश्चित्यमनसातस्यांगंपापनाशनम् ४६
 आजानुपादंप्रक्षाल्यपराजंघमतःपरम्
 गुल्फंचतदधस्तस्यप्रक्षाल्याचामयद्विजम् ४७
 अथाकथोऽपिपत्संधिगृहांगणमुपानयत्
 उन्मुच्यपादसंधिंसनिषसादार्पितासने ४८
 समभ्यर्च्यकथःसम्यग्भोजयामासतंमुनिम्
 एतस्मिन्नंतरेकश्चिदुन्मत्तो गृहमागतः ४९
 पादसंधिमथादायगृहबाह्यमुपानयत्
 अथादहच्चतद्देहंदंपतीचाप्यताडयत् ५०
 आकथस्ताडितोविप्रोदह्यमानंगृहंतदा
 विवेशदेवमीशानमादातुंतूर्णमेववा ५१
 अथादायमहेशानंदग्धपूजं द्विजोत्तमः
 निर्गत्यचततोदृष्ट्वामुखसंतापमेवच ५२
 दग्धपूजांतिरस्कृत्यवीक्ष्यदग्धांगमप्युत
 भार्यामुवाचधर्मात्मायथापूजामहेशितुः ५३
 तथाममसमस्तांगंकर्तव्यमविशंकितम्
 व्यंगउवाच-
 पश्चादपिकृतापूजासफलातेभविष्यति ५४
 यथान्यद्रव्यदहनेतादृशंदीयतेजनैः

पूजायादहनेतद्वत्पूजास्यक्रियतामिति ५५

आकथउवाच-

चौर्येणाप्यर्जितैर्द्रव्यैः पूजयानहितं भवेत्
न चान्यायाज्जितैर्विप्रशंभोः पूजा शुभप्रदा ५६
इत्युक्त्वा चाकथस्तूर्णस्वांगदग्धुमुपाक्रमत्
दग्धं लिङ्गं तदोन्मत्तो गृहीत्वा तर्दधेक्षणात् ५७
अथ व्यङ्गो हरो भूत्वा वारयामास चाकथम्
किमर्थं खिद्यते विप्रवरदोऽहवरं वृणु ५८
आकथोऽपि विभोः पादे भक्तिं वब्रु सुनिश्चलाम्
सूत उवाच-

एतां श्रुत्वा कथारामः प्रहृष्टो मुनिभिर्वृतः ५९
भारद्वाजं नमस्कृत्य प्रयाणाज्ञामयाचत ६०
अथोभरद्वाजमुनिः प्रसन्नः शंभुं वसिष्ठं मुनिपुङ्गवं च
नारायणं चर्षिगणांश्च नत्वा व्यसर्जयत्तेऽपि ययुः प्रणम्य ६१
नैमिषीया ऊचुः -

गत्वा यो ध्यामहातेजाः समस्तमुनि संयुतः
किञ्चकार ततो रामः स च शंभुर्महायशाः ६२
सूत उवाच-

कौसल्यामासिकश्राद्धमपरेऽहनि राघवः
चिकीर्षुर्द्विजप्रवरानृषिकल्पान्यमंत्रयत् ६३
शंभुं समस्तत्त्वज्ञं नारदं रोमशं भृगुम्
विश्वामित्रमथोराम एकभक्तव्रतीततः ६४
भूमौ सुखास्तृतायां च सुष्वापा व्याकुलेंद्रियः
परेद्युरथ संप्राप्ते प्रातः स्नात्वा विधानवित् ६५
अन्नं शाकादिकं शुद्धं जनैरेवान्वकारयत्
नानान्नानि विचित्राणि चोष्याद्यानितथैव च ६६
वटकादींस्तथा भक्ष्या नष्टत्रिंशदकल्पयत्
पायसं षड्विधं चैव पक्वशाकशतद्वयम् ६७
अपक्वमिश्रकाणां च शतत्रयमकल्पयत्
कालशाकादिकं शाकं फलानि विविधानि च ६८

मूलानिचैककंदानिवल्कलानिचराघवः
कारयित्वानदीं गत्वासहभ्रातृपुरोहितः ६६
सरयूसलिलेस्नात्वाहुत्वाग्निं स्वागतान्द्विजान्
उक्त्वा तु स्वागतं तांस्तुकृतदेवार्चनो नृपः ७०
प्राणानायम्यसंकल्प्य क्षणं चैव प्रदत्तवान्
रोमशं नारदं रामो वैश्वदेवेन्यमंत्रयत् ७१
शंभुं भृगुं कौशिकं च मातृस्थानेन्यमंत्रयत्
गोमयेन ततः कृत्वा मंडलं पूज्य चार्हतः ७२
पादप्रक्षालनं च क्रेसीतादत्तोदकेन च
आचामयित्वा तान् विप्रान् गृहं गंतुमथोद्यतः ७३
अभ्यागतः समायातः स्थविरो विकृताकृतिः
कृशः संप्रचलद्वात्रो वेपितांघ्रिशिरास्तथा ७४
लंबमानत्वगुत्कर्षच्छ्वासकासादिपीडितः
दूषिकाक्लिन्नगंडश्चलालासंपृक्तकूर्चकः ७५
उवाच रामं राजानमहमेको द्विजः स्थितः
ममापि भोजनं देयं स्थविरस्य कृशस्य च ७६
रामोऽपि तद्वचः श्रुत्वा लक्ष्मणं वाक्यमब्रवीत्
पादौ प्रक्षालयास्य त्वमहमभ्यर्चयेद्विजम् ७७
अभ्यागतोऽपि वचनमाहराममथाकुलम्
त्वया प्रक्षालिते पादे मम भोजनमिष्यते ७८
मत्तोऽधिका द्विजाः किं ते येन मामवमन्यसे
श्राद्धधर्मनजानीषेम हर्षिगणसेवितम् ७९
ममावमानतः सर्वविप्राणामवमाननम्
श्राद्धं विहन्यते चापि न रकं च गमिष्यसि ८०
अथ रामः स्वयं विप्रपादौ प्राक्षालयत्तदा
आचामयित्वा तं विप्रं गृहं प्रावेशयत्ततः ८१
आचान्तश्च स्वयं रामो विष्टरं दत्तवानथ
आसीनेषु च विप्रेषु प्राणवायुं निरुध्य च ८२
स्वकर्मकरणानुज्ञां लब्ध्वाऽथ सतिलंजलम्
अपहतेति मन्त्रेण द्वारदेशे विचिक्षिपेत् ८३

उदीरतामितितथापितृपात्रस्थलेक्षिपेत्
 गायत्र्याचाक्षतजलंदेवपात्रस्थलेक्षिपेत्
 पाकजातंतथाऽभ्युक्ष्यमन्त्रमेतदुदीरयेत् ८४
 श्राद्धभूमिं गयां ध्यात्वा ध्यात्वा देवं जनार्दनम्
 वस्वादींश्च पितृन् ध्यात्वा ततः श्राद्धं प्रवर्तयेत् ८५
 विश्वे देवा र्चनं कुर्याद्यैर्वा तण्डुलैरथ
 मूलाग्रयोजितौ दभौ गृहीत्वा साक्षतावथ ८६
 भूस्पृष्टदक्षजानुस्तु द्विजहस्ते जलार्पणम्
 पुरुरवार्द्रवाणां वै देवानामिदमासनम् ८७
 इति दत्त्वाऽसनं तेषां श्राद्धदः प्रार्थयेत्क्षणम् ८८
 अर्घकृत्वा ततः पश्चादुत्तराग्रकुशेष्वथ
 न्युब्जपात्रं ततः कृत्वा कुशग्रन्थिमथोपरि ८९
 उत्तानंतु ततः कृत्वा जलैरभ्युक्ष्य रौक्मकैः
 पवित्रान्तर्हिते पात्रे शनो देव्या जलं क्षिपेत् ९०
 वैश्वदेव्याऽखिलं कर्म यावत्तद्विधिचोदितम्
 यवोऽसिधान्यराजोवा इति पात्रे क्षिपेद्यवान् ९१
 मधुमिश्रांस्तु करकान्गन्धपुष्पैस्ततो ददेत्
 द्विजतेऽस्त्वर्घ इत्युक्त्वा त्वस्त्वर्घोत्तरतस्ततः ९२
 आवाहयिष्ये तान् देवानिति पृष्ठातदुत्तरम्
 विश्वे देवा स इत्युक्त्वा विप्रमूर्ध्नि कुशान् क्षिपेत् ९३
 विश्वे देवाः शृणुते ममागच्छन्त्वितिसंजपेत्
 समागतो निषण्णोऽथ सदर्भपात्रमाहरेत् ९४
 दक्षिणे चरणे क्षिप्त्वा मुख्यपात्रोदकं ततः
 विप्रस्य दक्षिणे हस्ते प्रागग्रेऽथ पवित्रके ९५
 यादि व्या इति मंत्रेण निक्षिपेत् पात्रवारितम्
 इदं भो अर्घमित्युक्त्वा ह्यस्त्वर्घोत्तरतस्ततः ९६
 पात्रे धृत्वाऽघतो यंच तत्पात्रं स्थापयेत्क्वचित्
 अथ दत्त्वा करेतो यंच वैरेतान् थार्चयेत् ९७
 अर्चत प्रार्चत इति पृष्ठाचोत्तरतस्ततः
 पादादिमूर्धपर्यन्तमभ्यर्च्य जलदस्ततः ९८

गन्धद्वारेतिमन्त्रेणतथेत्युक्त्वोत्तरस्ततः
 पितृणामर्चनंकुर्यादेवमेवापसव्यकम् ६६
 उपवीतंद्विजंकृत्वाकुशान्भग्रांस्तिलान्वितान्
 वामजानुंभूमिगतंकृत्वादद्यात्तदासनम् १००
 दक्षिणाभिमुखोभूत्वाक्षणाप्रश्नमथोवदेत्
 दक्षिणाग्रेषुदर्भेषुन्युब्जंपात्रत्रयंन्यसेत् १०१
 त्रिकुशग्रन्थिसंयुक्तमुत्तानमथकल्पयेत्
 ततःसंप्रोक्ष्यपात्रेषुसपवित्रतिलेषुच १०२
 शंनोदेव्याजलंक्षिप्त्वातिलोऽसीतितिलान्क्षिपेत्
 गन्धपुष्पमथोदत्त्वास्वधार्घइतिपृच्छति १०३
 दत्तोत्तरोऽस्त्वर्घइतिपितृनावाहयेत्ततः
 तिलपुष्पकुशैस्तिष्ठन्कल्पितार्घकरेदधत् १०४
 उशन्तस्त्वेतिमन्त्रेणत्रिर्घोदकमर्पयेत्
 अर्चनंतुतदातेषामपसव्यंतुपूर्ववत् १०५
 प्रक्षाल्यभाजनंस्वर्णदेवानांपरिकल्पयेत्
 पितृणाराजतंकुर्याद्यथासंभवमेववा १०६
 तदभावेतुकांस्यंस्यादनन्याशितमुत्तमम्
 पात्राणितदभावेस्युःपालाशानिनमध्यमम् १०७
 रम्भाणिचूतपत्राणिजम्बूपुंनागकानिच
 पराकान्यथचाम्पानिमधूककुटजान्यपि १०८
 मातुलुङ्गस्यपत्राणिश्राद्धेदेयानिवैनृभिः
 दर्व्यामन्नमथाऽदायकराभ्यामाज्यमेवच १०९
 प्रवेषणंततःपृच्छेत्प्राचीनावीतवान्द्विजम्
 करिष्येऽग्नौकरणमितिकुरुष्वेतितदुत्तरम् ११०
 परिविष्योपवीतीस्यादभिघार्यसमाहरेत्
 हुनेत्सोमायपितृमतेस्वधानमइतीरयन् १११
 यमायाङ्गिरसेपितृमतेस्वधानमइति
 द्वितीयामाहुतिंहुत्वाचाभिघार्याक्षतंततः ११२
 अग्नयेकव्यवाहनायस्वधानमस्ततःपरम्
 हुत्वाऽपसव्यंकृत्वातुपरिविष्यद्विजान्व्रजेत् ११३

मेक्षणेनततोऽभीक्ष्णं पातयेत्पितृपात्रके
 पिण्डपात्रमतः शेषं दर्वीप्रक्षालनंततः ११४
 मेक्षणास्याग्निनिक्षेपंततः पात्रायुपस्तरेत्
 पात्रदक्षिणभागे तु दद्यादन्नमनन्तरम् ११५
 भक्ष्याणि भोज्यशाकानि सर्वाण्येव सदत्तवान्
 अथातिथिर्महावृद्धो वीक्षमाणस्ततस्ततः ११६
 उवाच राघवं शान्तं शीघ्रमेव नमस्कुरु
 बुभुक्षावर्ततेऽस्माकं भोक्ष्येऽहवातवाऽज्ञया ११७
 रामो बभाषे वचनं विलम्बय क्षणमुने
 देवताः पितरो मङ्क्षुनमस्यन्तेऽधुना मया ११८
 इत्युक्त्वा राघवः प्रादादन्नं पात्रगतं तदा
 प्राक्सौम्याग्रान्कुशान्दैवे प्रतीचीदक्षिणाग्रकान् ११९
 पित्र्येपवित्रेयेदर्भायवानथ तिलानपि
 अन्नप्रदानं कुर्वन्ति पृथिवी इति मन्त्रतः १२०
 इदं विष्णुरिति स्पृष्टमङ्गुष्ठेन द्विजस्य तु
 देवेभ्यः प्रथमं दद्याद्ये देवा इति वै पठन् १२१
 पितृणां च ततो दद्याद् दद्यादतिथयेततः
 देवताभ्य इति मुखानुच्चार्याऽपोशनं ददेत् १२२
 त्रिर्जपित्वा तु गायत्रीमुपवीती पुरो मुखः
 प्राचीना वीतवान् ब्रूयान्मधुत्रयमतः परम् १२३
 भुञ्जध्वमिति तानुक्त्वा भुञ्जानेषु द्विजातिषु
 रक्षोघ्नमन्त्रपठनं भक्ष्यभोज्यादिदापयन् १२४
 एतस्मिन्नन्तरे विप्रो योऽतिथिस्तदिदं तथा
 कृतवान्महदाश्चर्यं तद्वदामि समासतः १२५
 पात्रस्थितमशेषं च ग्रासेनैकेन चाग्रसत्
 प्राणाहुतीनां पर्याप्तं दीयतामिति चाब्रवीत् १२६
 एतावदातुमशक्तः कथं श्राद्धक्रियोद्यतः
 ममैकस्य प्रदाने त्वमशक्तो राम किंवृथा १२७
 बहूनां भोजनं दातुमुद्युक्तो राम किंवृथा
 सहसा कृतकर्माग्निन समाप्तिं प्रयान्ति च १२८

त्वयाकृतमशेषाणां नालं प्राणाहुतिर्मम
 कथं मे दीयते भुक्तिः कथं मे षांतथावद १२९
 रामस्तमब्रवीद्वीरो भुंक्ष्व त्वंहियथा सुखम्
 इत्युदीर्य निरीक्ष्यास्य कर्म तत्परमाद्भुतम् १३०
 अथ शंभुं समाहूय प्राह त्वं परिवेषय
 त्वं पिता पार्वती माता शिवा देवीति मे मतिः १३१
 अन्नपूर्णेश्वरी देवी भवान्येवेति मे मतिः
 सा शांभवी वचः प्राह तत्पर्याप्तं ददाम्यहम् १३२
 अथो माकां स्यमादाय भिस्सा पूर्णमलंकृतम्
 स्वर्णदर्व्या समादाय पायसं गन्धकान्तिमत् १३३
 अस्याक्षयमिदं भूयादिति प्रादात्तु पायसम्
 द्विजस्य दक्षिणे हस्ते साऽददात्सत्कृतं मुदा १३४
 सशिरः कम्पमानस्तु ऊर्ध्वदृष्टिरथा भवत्
 प्रसारितकरश्चाऽसीद्गृहीत्वा पायसं करे १३५
 दीयतां पायसं स्वादु सुष्ठु पक्वमिदं तु किम्
 शंभुपत्नी बभाषे तं करे भुंक्ष्व ततो ददे १३६
 अभक्षयत्ततो विप्रः पुनः करतले स्थितम्
 तदक्षयमथ ज्ञात्वा प्रासारयदथेतरम् १३७
 तस्मिन् करतले देवी पायसं दत्तवत्युत
 अन्येषामपि विप्राणां पक्वाक्षय्यमदात्सती १३८
 अथ पाणिद्वयगतं विज्ञायाक्षय्यपायसम्
 दृष्ट्वा करान्तरमथो प्रासारयत् स द्विजः १३९
 उवाचान्नं प्रदातव्यं ससूपघृतमुत्तमम्
 शिवा देवी तथा प्रादादक्षय्यं शंभुवल्लभा १४०
 यद्यत्प्रादात्तदा साध्वी सर्वमेव तदक्षयम्
 करान्तरमथो सृष्टं परिपूर्णं पुनः पुनः १४१
 एवं करसहस्रं तु कृत्वा सविररामह
 उवाच वचनं विप्रो देहि गण्डूषवारिमे
 तर्पितोऽस्मि त्वया भद्रे न रामेण न सीतया १४२
 शंभुरुवाच-

रामेणसीतयादत्तंमयादत्तंहियत्रच
 इतःपरंहिकिंदेयंपूर्णवात्वंवदस्वमे १४३
 द्विजउवाच-
 तृप्तोऽस्मिनचमेदेयमधिकंचकरस्थितम्
 विद्वन्नतःकरगतंनपपातकथंचन १४४
 निषण्णोहिचिरंदध्यौकथंमेकेवलःकरः
 भुक्त्यैकृतमिदंसर्वनान्यस्मैकर्मणेमम १४५
 तस्मादन्यकृतेरेतत्सर्वरिक्तंभविष्यति
 इतिनिश्चित्यमनसालिप्ताङ्गोऽतिथिराभवत् १४६
 पश्यत्सुसर्वदेवेषुतदद्भुतमिवाभवत्
 तृप्तानथद्विजाञ्ज्ञात्वाराघवःपरमार्थवित् १४७
 दर्वीकरोऽथतृप्ताःस्थइतिपृष्ठायथाविधि
 तृप्ताःस्मइतिविप्रेन्द्राविकीर्यान्नंसमन्त्रकम् १४८
 पात्रस्ययाम्याभिमुखःसंनिधौपिण्डमर्पयेत्
 गरडूषमपिविप्राणांतत्रैवपरिकल्पयेत् १४९
 उच्छिष्टपर्णपात्रेषुतेगरडूषमकुर्वत
 गृहान्तरेचतेविप्राविविशुस्त्वतिथिंविना १५०
 आहातिथिर्बहिःकार्यमयाऽचमनंविट्पते
 उत्थातुंनैवशक्नोमिकरंमेदेहिराघव १५१
 अथरामःकरंप्रादान्नोत्थितस्तुद्विजोत्तमः
 हनूमानथचाप्यस्यदत्तवान्बलवत्करम् १५२
 इतरेणगृहीत्वातुकरेणद्विजपुंगवम्
 आचकर्षकपीन्द्रस्तुद्विजःसाक्रोशमुक्तवान् १५३
 द्विजउवाच-
 छिद्यतेमेकरोव्यक्तमुत्थापयततोऽन्यतः
 लांगूलेनसपीठंतमावृत्याऽमस्तकंबलात् १५४
 अथाधावत्ततःपृथ्वद्यंद्विजस्तुनचचालह
 अथवानरवीरस्तुपद्भ्यांचकृन्ततांमहीम् १५५
 पादौविन्यस्यसुदृढौद्विजमूर्धानमाक्षिपत्
 विशीर्णमभवद्वेश्मद्विजाःसर्वेबहिस्तथा १५६

सहवृद्धद्विजः सोऽथ हनूमान्बहिरभ्यगात्
 पीठे च स्थापयामास ब्राह्मणं स्थविरं कृशम् १५७
 द्विजाय जलमादाय जाम्बवान्मृगमये घटे
 आह स्वच्छं जलं विप्र त्वयाऽदेयं सभाजनम् १५८
 सीता प्रक्षालयेदङ्गलक्ष्मणो जलदो भवेत्
 जाम्बवानाहतं रामं ब्राह्मणोक्तमशेषतः १५९
 द्विजप्रक्षालने रामो व्यादिदेशानुजं प्रियाम्
 सौमित्रिर्जलमादाय द्विजाङ्गक्षालने तथा १६०
 प्राक्षालयदशेषाङ्गं प्रतिमामिव भूभुजः
 अथ रामो पदेशेन चक्रतुस्तौ तथैव च १६१
 अथातिथिः स्वगणदूषंसीतावक्त्रे व्यमुञ्चत
 सालंकाराऽम्बुभिर्व्याप्ता प्राक्षालयदथोसती १६२
 श्लेष्मलालासुप्रचुरं मुखं विप्रस्यसासती
 प्रममार्जपुनः क्षालय नासाश्लेष्माणमत्यजत् १६३
 आचामयित्वा सौमित्रिरुत्तिष्ठेत्यब्रवीद्द्विजम्
 द्विजो न शक्यमित्याह हनूमानप्यथाऽगतः १६४
 अतिथिः प्राहतं विप्रः पीडितोऽह हनूमता
 गृहीत्वोद्धरता पूर्वपातितो वानरेण च १६५
 जांबवानथ तं प्राह लोमांगममवैमृदु
 मया थद्वियसे विप्र न च पीडा भविष्यति १६६
 इत्युक्त्वा जांबवान् विप्रं दोर्भ्यामालम्ब्य चोद्धरत्
 द्विजप्रांतमथादाय स्थापयामास तं मुनिम् १६७
 अथ रामो द्विजेंद्राणां प्रदक्षिणमवर्तत
 दत्ताशीरपि विपैर्द्रैर्दत्वा तां बूलमग्रतः १६८
 पादावलम्बकृद्रामो भ्रातृभिः सह चाब्रवीत्
 अयि सीतेऽतिथेरस्य त्वयानक्षालितं वपुः १६९
 जंघायुगेऽतिथेरस्य मलं चास्यं मलान्वितम्
 सम्यक् प्रक्षालय मुखं द्विजो न सहते मलम् १७०
 सीतोवाच-
 अथ प्रक्षालितं सम्यगिदानीं निर्गतं पुनः

रामउवाच-

पुनःप्रक्षालयमलंदोषःस्यादन्यथामम १७१
अथसीतातथाकृत्वातूष्णीमेवबभूवह
आहरामंचसीतांचद्विजःपरमकोपवान् १७२
पादौयौममराजेंद्रतौसीतालंबयेदिति
भवान्करोचभरतोममवीजंप्रयच्छतु १७३
लक्ष्मणःकेशनिचयप्रसाधनकरोभवेत्
शत्रुघ्नःश्लेष्मनिर्मुक्तिंस्ववस्त्रेणकरोतुमे १७४

सूतउवाच-

अथतेचक्रुरतिथेरशेषमुदितंतथा
तथापुर्विस्मयंविप्रानरवानरराक्षसाः १७५
शिवादेवीचशंभुश्चसभ्रभंगमुदैक्षताम्
मनसाचाप्यभाषेतामतिथिःशंभुरेवच १७६
अतिथिश्चप्रसन्नोऽभूच्छंखचक्रगदाधरः
पीतांबरःसमस्तांगभूषितोऽतीवदीप्तिमान् १७७
यःपुराराधितःशंभुःप्रसन्नोऽभूत्त्रिलोचनः
शुद्धस्फटिकसंकाशःसर्वाभरणभूषितः १७८
कोटिसूर्यप्रतीकाशःकिरीटीकरुणानिधिः
आलंब्यचक्रिणःपाणिमातिष्ठतसदाशिवः १७९
रामःपरमधर्मात्मापुलकांचितविग्रहः
दंडवन्निपपातोर्व्यामानंदप्लावितेक्ष्णः १८०
अनमन्भ्रातरस्तस्यदंडवद्भूतलेस्थिताः
शिवउत्थाप्यकाकुत्स्थमालिग्याघ्रायमस्तकम् १८१
उवाचमधुरंवाक्यंरामंराजीवलोचनम्

शिवउवाच-

वरंवृणुप्रसन्नोऽस्मिब्रह्मादेरपिदुर्लभम् १८२
तवादेयंनमेकिंचिद्वृणुत्वंनचिरायवै

श्रीरामउवाच-

नयाच्यंमेजगन्नाथभूराज्यंममसांप्रतम् १८३
स्वर्गश्चकर्मभिःप्राप्तोभक्तिस्त्वत्पाददर्शनात्

आरोग्यं पश्य भुंजेऽहसा सीता योषितां वरा १८४
 वशीकृताः सर्व नृपाः प्रजाधर्मसमन्विताः
 हर्ष एव ममापन्नस्त्वदागमनतोऽच्युत १८५
 तथापि वरये किञ्चिद्भक्तिरस्तु स्थिरा त्वयि
 तथाममगृहे देवत्रिवर्षं तिष्ठ हे प्रभो १८६
 ब्रुवन्समस्तधर्माश्च रूपेणानेन शंकर
 शिव उवाच-
 एवमस्तु तथाराम सर्वतैसंभविष्यति १८७
 अथाहचक्री राजानं रामं राजीवलोचनम्
 वरं वृणु महाभाग प्रसन्नोऽहयमिच्छसि १८८
 श्रीराम आह वचनं मम प्रार्थ्य न चास्ति हि
 यत्प्राप्यंशं भुतः प्राप्तमन्यत्सर्वमुदीरितम् १८९
 किञ्चैकं वरये विष्णो प्रसन्नः सर्वदा भव
 अथ सीतां हरिः प्राह प्रसन्नोऽहतवाधुना १९०
 वरं वृणु प्रयच्छामि ततः सीता ब्रवीदिदम्
 वरो वृतः पुरा भर्त्रा न चान्यो मे वरो वरः १९१
 यदिकामं प्रयच्छेथामनश्च परपूरुषात्
 संनिवृत्तं च भवतान्नमस्तेऽस्तु द्विजप्रभो १९२
 अथ ते मुनयः सर्वे प्रणे मुर्देव तोत्तमौ
 अथासौ राघवं प्राह भुञ्ज्वत्त्वं बंधुभिः सह १९३
 एकांतमंदिरे रम्ये देव्या सह वसामिते
 विष्णुः समस्त करणः समुद्रतनयान्वितः १९४
 एकस्मिन्मंदिरे राम तिष्ठतां लोलुपो हिसः
 अथ शुद्धमहागारे पीठाढये बहुभाजने १९५
 अग्रे वसिष्ठो भगवानुपविष्टस्तयोर्मुनिः
 अपरे ऋषयः सर्वे यथावृद्धं नृपास्तथा १९६
 तेषामभिमुखो रामो भ्रातृभिः सहितो नृपः
 तरुणे समभागे च आसने तानवेशयत् १९७
 हनूमत्प्रमुखान्भृत्यानां हरामोऽनुसांत्वयन्
 भवंतः परितिष्ठन्तु पश्चाद्भुंजेन चान्यथा १९८

ततस्तेप्रददुःसर्वेपादार्घाननुपूर्वशः
 बुभुजुश्चापितेसर्वेयेरामस्योपसेविनः १६६
 तेषांदत्वाथतांबूलंकर्पीन्द्रादीनभोजयत्
 भुक्तवत्सुसमस्तेषुरामोराजीवलोचनः २००
 दीनांधकृपणादीनांपशुपक्षिमृगस्यच
 दत्वाहिभोजनंसंध्यावंदितुंहिसमारभत् २०१
 संध्याजपादिकंकृत्वानत्वातेषांनृपस्ततः
 सिंहासनगतोरामःपौरजानपदादिभिः २०२
 सेव्यमानःसभास्थानगतोरेजेसराधवः
 सर्वदेवपरीवारोयथादेवःशचीपतिः २०३
 राजकार्यमशेषंचकृतवान्भ्रातृभिःसह
 नाम्नाचैकैकशःसर्वान्विससर्जसराधवः २०४
 भ्रातृन्विसर्जयामासवानरादींस्तथापरान्
 अथरामंमहातेजावसिष्ठोवाक्यमुक्तवान् २०५
 तवप्रातर्हियत्कार्यंनचविस्मरराधव
 आस्तेशंभुर्जगन्नाथोभगवानंबिकापतिः २०६
 स्मर्तव्योवन्दनीयश्चभगवानथयत्नतः
 तथेत्युक्त्वागुरुंराजानत्वातंचव्यसर्जयत् २०७
 स्वयंचभार्यामभजद्देवदेवंविचिंतयन्

ऋषय ऊचुः -

प्रातःसमुत्थायगुरोरामोमतिमतांवरः
 किंचकारतदाख्याहिश्चोतुंकौतूहलंहिनः २०८

सूत उवाच-

शंभुं विलोक्याथततोबभाषेरामःकथांकीर्तयशंकरस्य
 तृप्तिर्नजातामुनिवर्यशृण्वतोमहेशमाहात्म्यमघौघनाशनम् २०९

शंभुरुवाच-

अथप्रश्नशेषस्योत्तरमीशभाषितंतेकीर्तयिष्यामि
 अन्यायोपार्जितद्रव्यैरीश्वरंयउपासतेतेव्यंगाजायंते २१०
 तद्यथाकश्चिद्रूपकोनामराक्षसोऽन्यायार्जितेनद्रव्येणशंकरमाराध्यतेनैवद्रव्येणघं
 टामीश्वरप्रीत-येकृतवान् २११

तस्यपुत्रःसंपातिरितिख्यातः
 चौय्यार्जितैःशंकरंपूजयामास २१२
 तावुभावेकस्मिन्दिवसेमम्रतुःगतौशिवलोकंवीरभद्रेणभाषितौच २१३
 भोरूपकअन्यायार्जितेनद्रव्येणभवतापूजाकृताघंटादिकंचतेनभावेनव्यंगोभूत्वा
 चौरगणोभ-विष्यसि २१४
 शिवपदवचनाद्व्यक्तंनामाश्रवणात्
 श्रोत्रंतस्यस्वनेनध्वस्तंभवतिनोदर्शनमेतावतादेवत्वयेश्वरपूजासम्यक्कृता
 २१५
 अतोभक्तिश्चभविष्यतिवीरभद्रस्त्वनशनंनामगणंक्वचिद्विचरंतमित्यादिदेश
 २१६
 तौचतथाभूतौशिवलोकेऽतिष्ठताम् २१७
 शंभुरुवाच-
 अथोपहतद्रव्यपूजाकथांहनूमतेमहेशभाषितांकथयिष्यामि २१८
 शृणुराघवप्रमथानांचरित्रमेकैकस्यकर्मविपाकंकथयिष्यामि २१९
 उपहतांगगणव्याख्याक्रियतामितिहनूमत्पृष्टः शिवउवाच २२०
 तदुपहतद्रव्यंज्ञानतोयईश्वरेऽपयिष्यतिएतदुक्तंज्ञानिनोऽतशृणुः २२१
 एषसर्वांगस्वेदिलःसर्वकालंसर्वांगस्वेदिलःस्वेदार्द्रवसनःस्वेदसंपादिताल्पप्र
 वाहशरीरोनासाग्रनिपतितस्वेदबिंदुःस्पर्शायोग्योदृश्यते २२२
 सपुरास्वेदकरणेश्वरार्चनंकृतवान्
 अत्रेतिहासंकीर्तयिष्यामि २२३
 चेकितानिरितिख्यातोब्राह्मणःकर्षकोभवत्
 सनित्यंकृषिमुत्पाद्यप्रातःस्नात्वाचनित्यशः २२४
 मध्याह्नकालेसंप्राप्तेसंजपन्ब्राह्मणस्त्वसौ
 अन्नमानयमेक्षिप्रमितिभार्यामभाषत २२५
 तयानीतेनचान्नेनवेगेनशिवपूजनम्
 कृतवानर्कसंतप्तःस्वेदिलःसर्वदैवतु २२६
 गंधपुष्पाक्षताद्यैश्चस्वेदबिंदुसमन्वितैः
 अथसायंदिनेप्राप्तेक्षालितांगःसुशोभनः २२७
 पूजयामासदेवेशंकालसंभवसाधनैः
 ममाराथमहाबुद्धिःशिवलोकंगतश्चसः २२८

वीरभद्रेणचाप्युक्तोभवत्त्वंस्वेदिलोगणः

स्वेदस्पृष्टपदार्थैश्चपुराशंभुःप्रपूजितः २२६

नित्यंस्वेदसमायुक्तस्तेनस्वेदगणोभव

शंभुरुवाच-

वीरेणाथसमादिष्टःप्राप्तोरामगणस्त्वयम् २३०

अमुंघंटामुखंपश्यायंपुरावैश्योविभावसोनामधार्मिकोमहादानकर्त्तानित्यंब्राह्म

णभोजनंकारयित्वाकृतानुष्ठानः प्रातःकालेशिवंनमस्कृत्यकुसुमैःसंपूज्य

किंचित्प्रदेशंगोमयेनोपलिप्यपद्मादिकमर्जयित्वादेवायसमर्प्यउपहतघंटानादं

कृतवान् २३१

रामउवाच-

कथमुपहतघंटा २३२

शंभुरुवाच-

आसीत्पुराबलःकश्चित्सोमइत्यभिविश्रुतः

तस्यपुत्रश्चमंदारव्योदशवर्षवयाअभूत् २३३

सचाग्निपक्वकुल्माषान्घंटायांप्राक्षिपन्नृप

तानभक्षयदप्येषतेनचोपहताभवत् २३४

गृहीतुमथतंवैश्यंयतमानोऽब्रवीदिदम्

अथवैश्यःस्वयंतत्रनिश्चित्यद्रव्यशोधनम् २३५

लौकिकेकृतवाँल्लोकेव्यवहारपदश्चताम्

एतेनपापयोगेनगणोघंटामुखोऽभवत् २३६

रामउवाच-

द्रव्यशुद्धेर्विशुद्धासाकथंपापस्यकारणम्

सम्यगुक्तंद्रव्यशुद्ध्यैकथंनद्रव्यशोधिनी २३७

शंभुरुवाच-

नलौकिकव्यवहतौतवाभक्तोभविष्यति

सयातिचशिवस्थानंवक्ताचापितथाभवेत् २३८

सूतउवाच-

यश्चवक्तिकथामेतांसतेनसदृशोभुवि

गुह्याद्गुह्यतमंविप्राःशिवज्ञानप्रदंभवेत् २३९

एतद्वःकथितंविप्राःपुण्यायुष्यतममहत्

यइदंशृणुयाद्भक्त्याशिवलोकेमहीयते २४०
पुराणवक्त्रेदातव्यं वस्त्रं गोहेमभूषणम्
भूमिः सस्यफलोपेतादेयाशक्त्यनुसारतः २४१
शिवराघवसंवादं सर्वाघौघनिकृंतनम्
यः पठेच्छृणुयाद्वापि स याति परमं पदम् २४२

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शिवराघवसंवादे उपरिभागे राममोक्षो-
नाम सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ११७
समाप्तं पञ्चमं पातालखण्डम् ५
इति श्रीपद्मपुराणे पञ्चमं पातालखण्डं समाप्तम्

श्रीपद्म पुराणम्

उत्तरखण्डं

प्रथमोऽध्यायः

ॐ श्रीविष्णवे नमः

ॐ श्रीवेदव्यासाय नमः

ॐ नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम्
देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् १
अज्ञानतिमिरांधस्य ज्ञानांजनशलाकया
चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः २
ऋषय ऊचुः -

श्रुतं पातालखण्डं च त्वया ख्यातं विदां वर
नानाख्यानसमायुक्तं परमानन्द दायकम् ३
अधुना श्रोतुमिच्छामो भगवद्भक्तिवर्द्धनम्
पाद्मे यच्छेषमस्तीह तद्ब्रूहि कृपया गुरो ४
सूत उवाच -

शृणु ध्वं मुनयः सर्वे यदुक्तं शंकरेण हि
पृच्छते नारदायैव विज्ञानं पापनाशनम् ५
एकादानारदोलोकान्पर्यटन् भगवत्प्रियः
गतोऽद्रिमंदरं शंभुं प्रष्टुं किञ्चिन्मनोगतम् ६
तत्रासीनमुमानाथं प्रणिपत्य शिवाज्ञया
उपविष्टः समादिष्ट आसनेऽभिमुखो विभोः ७
नारद उवाच

पप्रच्छ इदमेवेशं यन्मां पृच्छथ सत्तमाः
भगवन् देवदेवेश पार्वतीश जगद्गुरो ८
भगवत्तत्त्वविज्ञानं येन स्यात्तन्ममादिश
शिव उवाच

शृणु नारद वक्ष्यामि पुराणं वेदसंमितम् ९
यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः
प्रथमोत्तरकीर्तिः स्यात्पर्वताख्यानमेव च १०

जालंधरं तथा ख्यानं श्रीशैलाख्यं ततः परम्
 हरिद्वारस्य व्याख्यानं विष्णुपादोद्भवां तथा ११
 प्रयागतीर्थं तैव दक्षे दशाश्वमेधिकं च तत्
 तुलसीमहिमा चैव शंखचक्रगदादिकम् १२
 द्वारकायास्तथा ख्यानं महोत्सव विधिस्ततः
 तडाकजं तथा पुण्यं वापीकूपप्रपादिकम् १३
 गाणपत्यं ततो वक्ष्ये वैष्णवागममेव च
 जीर्णोद्धारस्य माहात्म्यं मंदाकिनीसमागमम् १४
 साभ्रमत्यास्तु माहात्म्यं माहात्म्यं तीरजं तथा
 स्त्रीशूद्राणां तथा धर्मं तथा त्याज्यैश्च धारणम् १५
 उमामहेशसंवादे प्रोक्तं नाम सहस्रकम्
 कैलासात् तत्समानीतं नारदेनाग्रजन्मना १६
 लोकानां ब्राह्मणानां च क्षत्रियाणां विशेषतः
 स्त्रीशूद्राणां विशेषेण पठितव्यं समाहितैः १७
 इदं पवित्रं परमं पुण्यं मायुष्यवर्धनम्
 पठितव्यं विशेषेण विष्णोः सायुज्यमाप्नुयात् १८
 विष्णोर्नाम सहस्रं तत्पावनं भुवि विश्रुतम्
 चतुर्विंशतिमूर्तीनां स्थानकानीह संवदेत् १९
 तेषां च मातापितरावंतरं ब्रवीम्यहम्
 गोत्रं वेदांश्च तेषां वै कर्माणीहतथैव च २०
 स्त्रियस्तेषां प्रवक्ष्यामि यथा विज्ञानदर्शनात्
 चतुर्विंशत्येकादशीनां द्वादशीनां प्रभावताम् २१
 गोदावर्याश्च माहात्म्यं शंखचक्रादिधारणम्
 ब्राह्मणानां विशेषेण धारणं विधिपूर्वकम् २२
 यमुनायाश्च माहात्म्यं गंडिकायास्तथामुने
 वेत्रवत्यास्तु माहात्म्यं वक्ष्ये हं तेन संशयः २३
 गिल्लितीर्थोद्भवं पुण्यं शिलाक्षेत्रं महद्वयत्
 तत्सर्वं संप्रवक्ष्यामि खंडे उत्तरसंज्ञके २४
 अर्बुदेश्वरमाहात्म्यं तत्र तीर्थादिकं च यत्
 सरस्वत्याश्च माहात्म्यं सिद्धक्षेत्रादिकं च यत् २५

पद्मनाभसमुत्पत्तितुलस्याश्चैवधारणम्
 गोपीचंदनमाहात्म्यंपट्टपूजांतथैवच २६
 निरंजनस्यमाहात्म्यंतथाविज्ञानदर्शनम्
 तत्रदीपप्रदानंचधूपदानंविशेषतः २७
 कार्तिकस्याथमाहात्म्यंमाहात्म्यंमाघजंतथा
 सर्वेषांचव्रतानांचमाहात्म्यंविधिपूर्वकम् २८
 शृणुनारदवक्ष्यामिजगन्नाथारूयमुत्तमम्
 यदृष्ट्वामुच्यतेलोकोब्रह्महत्यादिपातकात् २९
 यत्रसिद्धंतथाभुक्तंपारलौकिकदायकम्
 ब्राह्मणायत्र भुंजन्ति वेदशास्त्र विशारदः ३०
 अन्येषांचैवलोकानांकाकथाचैवसुव्रत
 पंचविंशत्यत्रनागानर्तक्योविविधास्तथा ३१
 ब्रह्महत्याबालहत्यागवांहत्यातथैवच
 ताः सर्वाविलयंयांतिजगन्नाथस्यदर्शनात् ३२
 जगन्नाथेत्युच्चरञ्जतुर्महापापैः प्रमुच्यते
 विष्णोःपूजनकंपुष्पैस्तन्माहात्म्यमपिब्रुवे ३३
 पर्वतानांवर्णनंचदेशानांवर्णनंतथा
 गोपूजनादिमाहात्म्यं सिद्धानांचैवपूजनम् ३४
 सिक्थेदत्तेतुयत्पुण्यंतत्सर्वंप्रवदाम्यहम्
 कदलीगर्भदानंचवृक्षदानंततः परम् ३५
 अश्वदानंहस्तिदानंजपमाहात्म्य मुत्तमम्
 मंत्रदीक्षागमंचैवगुरोर्लक्षणमेवच ३६
 शिष्यस्यलक्षणंप्रोक्तंयथापौराणिकाविदुः
 चरणोदकमाहात्म्यंपितृश्राद्धादिकंचयत् ३७
 पितृक्षयाहदानंचनीलोत्सर्गविधिस्ततः
 ग्रहणंचंद्रसूर्यस्यतत्रदानंचयद्भवेत् ३८
 शालग्रामस्यदानस्यमाहात्म्यंमाल्यगंधयोः
 दशम्यैकादशीवेधंद्वादशीहरिवासरम् ३९
 तेषांचैवतुमाहात्म्यंरुद्रनामादिकंचयत्
 मथुरायाश्चमाहात्म्यंकुरुक्षेत्रादिकंतथा ४०

सेतुबंधस्यचाख्यानंश्रीरामेश्वरजंतथा
 त्र्यंबकस्यचमाहात्म्यंपंचवट्याश्चयत्फलम् ४१
 दंडकारण्यमाहात्म्यंशृणुवाडवसत्तम
 दंडकारण्यमाहात्म्यंनृसिंहोत्पत्तिकारणम् ४२
 गीतायाश्चैवमाहात्म्यंतथाभागवतस्यच
 कालिद्याश्चैवमाहात्म्यमिन्द्रप्रस्थस्यवर्णनम् ४३
 रुक्मांगदचरित्रंतुमहिमावैष्णवस्यच
 वैष्णवेह्येकभुक्तेतुशृणुवाडवसत्तम ४४
 ससागरांचपृथिवींदत्त्वाचैवतुयत्फलम्
 तत्फलंसमवाप्नोतिभुक्तेह्येकेतुवैष्णवे ४५
 सात्विकाः सत्त्वसंपन्नाराजसाः कामुकाः स्मृताः
 तामसाअधमाः प्रोक्तावैष्णवानांतुलक्षणम् ४६
 ब्राह्मणावैष्णवायेतुवेदधर्मपरायणाः
 तेषांमाहात्म्यंवक्ष्यामियथोक्तंचैवनारद ४७
 विष्णुनिंदारतायेवैद्रव्यलोभेनसत्तम
 तेषांपापंतुवक्ष्यामिसंप्रतंत्रृषिसत्तम ४८
 ज्वालामुख्यास्तथाख्यानंहिमशैलेक्षणंतथा
 ब्रह्मोत्पत्तिस्तुवैयत्रतंप्रदेशंवदाम्यहम् ४९
 कायस्थानांसमुत्पतिर्गयाव्याख्यानमेवच
 गदाधरस्वरूपंचफल्गुवर्णनमेवच ५०
 एतेषांचैवमाहात्म्यंपाद्मेदृष्टंतथाश्रुतम्
 महाबोधस्वरूपंचसकल्केर्यशएवच ५१
 रामगयायामाहात्म्यंतथाप्रेतशिलाभवम्
 ब्रह्मणश्चतथाख्यानंशिलारख्यानंवदाम्यहम् ५२
 ब्रह्मयोनेस्तथाख्यानमक्षयाख्यवटस्यच
 श्राद्धेतत्रमहत्पुण्यंयत्तत्सर्वंवदाम्यहम् ५३
 महेश्वरकृतांभक्तिंविष्णुनाचमहात्मना
 अद्यापिकाश्यांजपतिमहारुद्रोह्यनामयम् ५४
 माहात्म्यंचततोवक्ष्येसागरस्यहिनारद
 तिलतर्पणजंपुण्यंयवजंपुण्यमेवच ५५

तुलसीदलसंयुक्ततर्पणंदेवजंतथा
 तन्माहात्म्यंप्रवक्ष्यामियथोक्तंब्रह्मणामम ५६
 शंखनादस्यमाहात्म्यंपुण्यंचासंख्यसंज्ञकम् ५७
 रवेर्वारस्यमाहात्म्यंयोगस्यविष्णुसंज्ञिनः
 वैधृतस्यचमाहात्म्यंव्यतीपातस्यवैतथा ५८
 एतत्सर्वंप्रवक्ष्यामियथोक्तंचैवनारद
 अन्नदानं वस्त्रदानंभूमिदानंतथैवच ५९
 शय्यादानंचगोदानंतथावृषभमेवच
 जन्माष्टम्याश्चमाहात्म्यंमत्स्यमाहात्म्यमेवच ६०
 कूर्ममाहात्म्यंतत्प्रोक्तंवाराहस्यतथैवच
 माहात्म्यंचगवादीनांदानांनांप्रवदाम्यहम् ६१
 प्रह्लादमुखभक्तायेयेकेचिद्भुविश्रुताः
 तन्माहात्म्यंततोवक्ष्येशृणुदेवर्षिसत्तम ६२
 जागरेमहिमाचैवदीपदानेकृतेचयत्
 प्रहरेषुपृथक्पूजाफलंदेवर्षिसत्तम ६३
 पर्शुरामस्यचारुख्यानं रेणुकायावधस्तथा
 ब्राह्मणानांभूमिदानंरामेणैवचयत्कृतम् ६४
 रामस्याश्रमजंपुण्यंवदाम्यहमशेषतः
 नर्मदायास्तथाख्यानंपुण्यपूजनयोस्तथा ६५
 दानंवेदपुराणानामाश्रमाणांनिरूपणम्
 हिरण्यदानपुण्यंचब्रह्मांडदानमेवच ६६
 पद्मपुराणदानंचखंडानांव्यक्तयस्तथा
 प्रथमंसृष्टिखंडंचद्वितीयंभूमिखंडकम् ६७
 स्वर्गखंडंतृतीयंचतुर्यपातालसंज्ञकम्
 उत्तरपंचमंप्रोक्तंखंडान्यनुक्रमेणैव ६८
 एतत्पद्मपुराणंतुव्यासेनतुमहात्मना
 कृतंलोकहितार्थायब्राह्मणश्रेयसेतथा ६९
 शूद्राणांपुण्यजननंतीव्रदारिद्र्यनाशनम्
 मोक्षदंसुखदंचाशुकल्याणप्रदमव्ययम्
 श्रुत्वादानंतथाकुर्याद्विधिनातत्रनारद ७०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहिता
यामुत्तरखंडेमहेशनारदसंवादेबीजसमुच्चयो नामप्रथमोऽध्यायः १

द्वितीयोऽध्यायः

महेशउवाच-

एकलक्षपंचविंशत्सहस्रा पर्वतास्तथा
तेषांमध्येमहत्पुण्यंबद्रिकाश्रममुत्तमम् १
नरनारायणोदेवोयत्रतिष्ठतिनारद
तस्यस्वरूपंतेजश्चवक्ष्यामीहचस्त्रापतम् २
हिमपर्वतशृंगेचकृष्णाकारतयाद्विज
द्वौपुरुषौतत्रवर्तेतेनरनारायणावुभौ ३
श्वेतएकस्तुपुरुषः कृष्णोह्येकतमःपुनः
तेनमार्गेण्येयांतिहिमाचलकृतोद्यमाः ४
पिंगलश्वेतवर्णश्चजटाधारीमहाप्रभुः
कृष्णोनारायणोह्येषजगदादिर्महाप्रभुः ५
चतुर्बाहुर्महान्श्रीमान्व्यक्तोऽव्यक्तःसनातनः
उत्तरायणेमहापूजाजायतेतत्रसुव्रत ६
षण्मासादिकपर्यंतंपूजानैवचजायते
हिमव्याप्तंतदाजातंयावद्वैदक्षिणंभवेत् ७
अतएतादृशोदेवोनभूतो न भविष्यति
तत्रदेवावसंतीहऋषीणां चाश्रमास्तथा ८
अग्निहोत्राणिवेदाश्चध्वनिःप्रश्रूयतेसदा
तस्यवैदर्शनंकार्यंकोटिहत्याविनाशनम् ९
अलकनंदायत्रगंगातत्रस्नानंसमाचरेत्
कृत्वास्नानंतुवैतत्रमहापापात्प्रमुच्यते १०
यत्रविश्वेश्वरोदेवस्तिष्ठत्येव न संशयः
एकस्मिन्नवसरेब्रह्मन्सुतपस्तप्तवानहम् ११
तदानारायणोदेवोभक्तानांहिकृपाकरः
अव्ययःपुरुषःसाक्षादीश्वरोगरुडध्वजः
सुप्रसन्नोऽब्रवीन्मांवैवरंवरयसुव्रत १२

श्रीनारायणउवाच-

यद्यदीप्ससिदेवत्वंतंतंकामंददाम्यहम्
त्वंकैलासविभुःसाक्षाद्द्रोवैविश्वपालकः १३

रुद्रउवाच-

अलंगृह्णामिभोदेवसुप्रसन्नोजनार्दन
द्वौवरौममदीयेतांयदिदातुंत्वमिच्छसि १४
तवभक्तिःसदैवास्तुभक्तराजोभवाम्यहम्
सर्वेलोकाब्रुवंत्वेवमयंभक्तःसदैवहि १५
तवप्रसादाद्देवेशमुक्तिदाताभवाम्यहम्
येलोकामांभजिष्यंतितेषांदातानसंशयः १६
विष्णुभक्तइतिख्यातोलोकेचैवभवाम्यहम्
यस्याहंवरदातातुतस्यमुक्तिर्भवेत्प्रभो १७
जटिलोभस्मलिप्तांगोह्यहंवैतवसंनिधौ
तवचरणप्रसादेनलोकेख्यातोभवाम्यहम् १८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांनारदोमापतिसंवा-
देबदरीनारायणमाहात्म्येरुद्रप्रसादोनामद्वितीयोऽध्यायः २

तृतीयोऽध्यायः

सूतउवाच-

एकदानारदोद्रष्टुंपांडवान्दुःखकर्षितान्
ययौकाम्यवनंविप्रःसत्कृतस्तैर्यथाविधि १
अथनत्वामुनिश्रेष्ठंयुधिष्ठिरउवाचह
भगवन्कर्मणाकेनदुःखाब्धौपतितावयम् २
तमुवाचऋषिर्दुःखंत्यजत्वंपांडुनंदन
सुखदुःखसमाहारेसंसारेकःसुखीनरः ३
ईश्वरोपिहिनस्थायीपीडयतेदेहसंचयैः
नदुःखरहितःकश्चिद्देहीदुःखसहोयतः ४
शरीरंसवितुर्यस्माद्राहुस्तद्ग्रसतेबली
राहोरपिशिरश्छिन्नंशौरिणामृतभोजने ५
सोऽपिशार्ङ्गधरोदेवःक्षिप्तःसागरगह्वरे

जालंधरेणवीरेणनिहतःसोऽपिशंभुना ६
 युधिष्ठिरउवाच-
 कोऽसौजालंधरोवीरःकस्यपुत्रःकुतोबली
 कथंजालंधरंसंख्येहतवान्वृषभध्वजः ७
 एतत्सर्वसमाचक्ष्वविस्तरेणतपोधन
 राज्ञासएवमुक्तस्तुकथयामासनारदः ८
 नारदउवाच-
 शृणुभूपकथांदिव्यामशेषाघौघनाशिनीम्
 ईशानसिंधुसून्वोश्चसंग्रामंपरमाद्भुतम् ९
 एकदागिरिशंस्तोतुंप्रययौपाकशासनः
 अप्सरोगणसंकीर्णोदेवैर्बहुभिरावृतः १०
 गंधर्वैरावृतोदेवस्तंत्रीशिञ्जालसुकोविदैः
 रंभातिलोत्तमारामाकर्पूराकदलीतथा ११
 मदनाभारतीकामासर्वाभरणभूषिताः
 नर्तक्यश्चतथाचान्याःसमाजग्मुःसुरांतिकम् १२
 गंधर्वयक्षसिद्धास्तुनारदस्तुंबुरुस्तथा
 किन्नरामुहुराजग्मुस्तथाकिन्नरयोषितः १३
 वायुश्चवरुणश्चैवकुबेरोधनदस्तथा
 यमश्चाग्निर्निर्ऋतिश्चयेचान्येदेवतागणाः १४
 विमानसंस्थोमघवाविमानस्थाःसुरांगनाः
 स्ववाहनगतादेवाःकैलासंप्रययुर्जवात् १५
 ददृशुस्तेततोदेवाःकैलासंपर्वतोत्तमम्
 महीधराणांसर्वेषांपृथिव्याइवमंडनम् १६
 सर्वतःसुखदंशुद्धंसिद्धिराशिमिवस्थितम्
 यत्रवृक्षाःकल्पवृक्षाःपाषाणाश्चितितप्रदाः १७
 पुन्नागैर्नागचपैश्चतिलकैर्देवदारुभिः
 अशोकैःपाटलैश्चूतैर्मदारैःशोभितोगिरिः १८
 पर्यंतकवनामोदवाहकायत्रवायवः
 पंगुत्वंबहुचारेणयांतितेमलयानिलाः १९
 वाप्यःस्फटिकसोपानाह्यगाधविमलोदकाः

वैडूर्यनालसंसक्तसौवर्णनिभपंकजाः २०
 कुमुदानां द्युतिर्यत्र राजते सर्वतो दिशम्
 कह्लारैः शौभितावाप्यः पिनद्धाः पद्मरागवत् २१
 हरिन्मणिनिबद्धाश्च गोमेदैः सर्वतो वृताः
 पद्मरागशिलाबद्धानानाधातुविचित्रिताः २२
 ददृशुः सुन्दरतरं नाकाधिकविनिर्मितम्
 कैलासं पर्वतश्रेष्ठं दृष्ट्वा ते विस्मयंगताः २३
 विमानादवतीर्णाश्च मघवा देवताश्च ताः
 द्वारपालमथागम्य नंदिनं वाक्यमब्रुवन् २४
 भो भोगणवरश्रेष्ठ शृणु मे वाक्यमुत्तमम्
 समाज्ञापय शीघ्रं त्वं नृत्यार्थमिह मागतम् २५
 ईश्वरं प्रति देवेशं सर्वदेवैः समावृतम्
 इन्द्रस्य वचनं श्रुत्वा गिरिशं नन्दिरब्रवीत् २६
 प्रभोऽयमागतः सर्वैर्देवराजः पुरंदरः
 नृत्यार्थमथ तं प्राहानय शीघ्रं शचीपतिम् २७
 प्रवेशयामास तदानंदीतैः सह वासवम्
 सदृष्ट्वा गिरिशं देवं तुष्टाव वृषभध्वजम् २८
 रंभाद्यास्तास्तदा सर्वानर्त्तक्यो हरसन्निधौ
 मृदंगवीणावादित्रैः मुदानाट्यं प्रचक्रिरे २९
 कांस्यवाद्यान् प्रगृह्यान् यावन् शतालान्सकाहलान्
 चक्रुस्तानृत्यसंरंभं स्वयं देवः पुरंदरः ३०
 अतीव नर्तनं चक्रे सुन्दरं देवदुर्लभम्
 ईश्वरस्तोषमापन्नो वासवं वाक्यमब्रवीत् ३१
 प्रसन्नोऽहसुरश्रेष्ठ जातस्ते व्रियतां वरः
 इत्युक्तवति देवेशे स्वबाहुबलगर्वितः ३२
 प्रत्युवाच हरं वाक्यं संग्रामः सवृतो मया
 यत्र त्वत्सदृशो योद्धा तद्युद्धं देहि मे प्रभो ३३
 इत्युक्त्वा निर्गतो जिष्णुर्लब्ध्वा शंभोर्वरं प्रभोः
 तस्मिन् गते तदा शक्रे गिरिशो वाक्यमब्रवीत् ३४
 गणामेश्रूयतां वाक्यं देवराजोऽतिगर्वितः

इत्युक्त्वाक्रोधसंयुक्तो बभूव च ततो हरः ३५
 आविरासीत्ततः क्रोधो मूर्तिमान्पुरतः स्थितः
 घनान्धकारसदृशो मृडं क्रोधस्ततोऽब्रवीत् ३६
 देहिमेत्वं हि सन्देशं किं करोमि तव प्रभो
 उमापतिस्तदोवाच गच्छ त्वं वासवं जय ३७
 स्वर्गसिंधुं समासाद्य सागरस्य च वीर्यवान्
 इत्युक्तो तर्दधे क्रोधो गणास्ते विस्मयं ययुः ३८
 ईशानकल्पे जाते तु कामेनार्णवसंगमे
 नाकसिंधुस्तदामत्ता स्वयौवनभरोष्मणा ३९
 तां दृष्ट्वा सिंधुराजश्च जलकल्लोलवानभूत्
 तदा बभूव राजेन्द्र गंगासागरसंगमः ४०
 महानदी तदा प्राप्य रेमे चात्मबलेन च
 अत्रांतरे समुद्रस्य बभूव सुभटस्ततः ४१
 सूनुस्तस्यां महानद्यां समुद्रादभवद्बली
 महार्णवतनूजेन जातमात्रेण पार्थिव ४२
 रुदतोत्कंपिता पृथ्वी त्रिलोकीनादिता भवत्
 समाधिबद्धमुद्रां च संतत्याज चतुर्मुखः ४३
 अत्रांतरे परित्रस्तांतां संवीक्ष्य जगत्त्रयीम्
 धातासुरेन्द्रवाक्येन प्रजगाम महार्णवम् ४४
 आश्चर्यमिति संचिंत्य हं सारूढो जवाद्ययौ
 ब्रह्माणमागतं वीक्ष्य स पर्याविदधेऽणवः
 तमुवाच ततो ब्रह्मा किं गर्जसि वृथां बुधे ४५
 समुद्र उवाच-
 नाहं गर्जामि देवेश मत्सुतो बलवान्प्रभो
 शिशोर्वै कुरुरक्षां च दुर्लभं तव दर्शनम् ४६
 सदृश्यतां च तनयो भार्या प्राहाति शोभनाम्
 ययौ सा भर्तुरादेशात्स पुत्रा ब्रह्मणोतिके ४७
 उत्संगदेशे च तुराननस्य विधाय पुत्रं चरणौ ननाम्
 तदा समुद्रात्मजमद्भुतं तं दृष्ट्वा विधातुः किल विस्मयोऽभूत् ४८
 गृहीतकूर्चस्य शिशोः करं च यदा विरिंचिर्नशशाकमोचितुम्

तदासमुद्रःप्रहसन्प्रयातः कूर्चप्रगृह्यार्भकरंविमोचयन् ४९
तादृशंतस्यबालस्यदृष्ट्वाविक्रममात्मभूः
प्रीत्याजालंधरेत्याहनाम्नाजालंधरोऽभवत् ५०
वरंददावथोतस्यप्रणयेनप्रजापतिः
अयंजालंधरोदेवैरजेयश्चभविष्यति ५१
पातालसहितंनोकंमत्प्रसादेनभोक्षयति
इत्युक्त्वांतर्दधेब्रह्माहंसमारुह्यसत्वरः ५२
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांयुधिष्ठिरनारदसंवादेउत्तर
खण्डेजालंधरोत्पत्तिब्रह्मागमोनामतृतीयोऽध्यायः ३

चतुर्थोऽध्यायः

नारदउवाच-

क्रमेणवर्द्धमानोऽसौबाल्यभावेसबालकः
निपत्यमारुतोत्संगेसागरंप्रतिधावति १
आनीयचक्रेसचपंजरस्थान्क्रीडापरःकेसरिणांकिशोरान्
सिंहादिनेभादिनियुद्धमेवंयुधोपयोगीवतदीयवीर्यम् २
तस्मादाकाशमुत्पत्यखेचरान्पातयेद्भुवि
गर्जितैर्भीषयामासस्वर्गंहिसहसागरम् ३
समुद्रांतर्गतंसर्वसत्त्वजातंतुपार्थिव
ग्रस्तंसिंधुसुतेनेतितद्भयाच्छन्नतांगतम् ४
दृष्ट्वानिःसत्त्वकंतोयंतद्भयाद्वडवानलः
निजदेशंपरित्यज्यप्रविवेशहिमालयम् ५
सबालत्वंपरित्यज्यक्रमेणार्णवनंदनः
ततो नवंवयःप्राप्यविक्रमेणाक्रमद्विवम् ६
एकदापितरंप्राहसमुद्रंसिंधुनंदनः
मन्निवासोचितंस्थानंदेहितातातिविस्तृतम् ७
संबुद्ध्यवचनंसूनोःसजगादमहार्णवः
पुत्रदास्याम्यहंराज्यंतववाभुविदुर्लभम् ८
अनंतरंदैत्यगुरुःसमुद्रंभार्गवोगतः
तमागतंविलोक्याब्धिर्विधिनासमपूजयत् ९

अथनदिपतिदत्तेप्राप्तसौंदर्यनिर्यन्मणिमहसिसतस्मिन्नासनेसन्निविष्टः
 रुचिररुचिसुमेरोः सुंदरेशृंगभागेकमलजइवकांतिंकिंचिदुच्चैर्जहार १०
 कृतांजलिपुटोभूत्वाव्याजहारार्णवः कविम्
 दिष्ट्यातवात्रागमनंवदकिंकरवाण्यहम् ११
 तदादैत्यकुलाचार्यः प्राहतंसागरंकविः
 किंतेनजातुजातेनमातुर्यौवनहारिणा १२
 प्ररोहतिनयः स्वस्यवंशस्याग्रेध्वजोयथा
 तवात्मजोविक्रमेणत्रैलोक्यंभोक्ष्यतिध्रुवम् १३
 जंबूद्वीपेमहापीठंयोगिनीगणसेवितम्
 आप्लावितंत्वयेदानींमुंचजालंधरालयम् १४
 तत्रराज्यंप्रयच्छास्मैतनयायमहारण्व
 अजयश्चाप्यवध्यश्चतत्रस्थोऽयमविष्यति १५
 एवमुक्तोऽणवः प्रीत्याभार्गवेणाथलीलया
 अपासर्पत्सुतप्रीत्यै जलेस्थलमदर्शयत् १६
 शतयोजनविस्तीर्णमायतंचशतत्रयम्
 देशंजालंधरंपुण्यंतस्यनाम्नैवविश्रुतम् १७
 दैत्यवर्यसमाहूयमयंप्रोवाचसागरः
 पुरंजालंधरेपीठेकुरुजालंधरायवै १८
 अंभोधि नैवमुक्तस्तुचक्रेरत्नमयंपुरम्
 प्राकारगोपुरद्वारंसोपानगृहभूमिकम् १९
 यत्रेंद्रनीलसंबद्धप्रासादतलसंस्थिताः
 मेनिरेजलदोद्योगंतांडवस्थाः शिखंडिनः २०
 यत्रप्रवालमाणिक्यभवनोत्थामरीचयः
 सेव्यंतेशकुनैश्चूतरुचिरांकुरशंकया २१
 यत्रकांचनहर्म्येषुत्विषोवह्निषुकातराः
 विलोक्यप्रपलायंतंतेदावशंकाः शिखंडिनः २२
 यत्रस्फटिकशालोत्थप्रभासंमिश्रितादिशः
 विभांतिमंदरोद्भ्रांताः सफेनार्णवसंनिभाः २३
 यत्रमोहंस्वहर्म्येषुविभातालोकसंस्थिताः
 चक्रिरेललनाः पूर्णसांध्यचंद्रोपमाननाः २४

यत्रेन्द्रनीपकादंबपवनोद्यानमोदिताः
 चित्तंविशंत्योनारीणांचक्रिरेमोहनज्वरम् २५
 यत्रलेख्यगतंनृणांविलोक्यसुरतंजनः
 संयातिद्विगुणंनूनंनिजकांतारतोद्यमः २६
 यत्रवातायनोद्धूतधूपधूमस्यलेखयः
 नभोबभूवतद्गंगाकालिदीसंगमोपमम् २७
 यत्रानेकगृहोद्धूतप्रभयासकलंनभः
 विभातींद्रायुधाकीर्णशरन्मेघइवोन्नतः २८
 यत्रानिशंभ्रमभ्रांताःसूर्यवाहाः प्रपीडिताः
 विश्रामंयांतिमध्याह्नेप्रासादशिरसिस्थिताः २९
 यत्रकुत्रचहर्म्येषुबिभ्रत्योमालतीस्रजः
 रात्रौसंभूतनक्षत्रावरेजुर्वरांगनाः ३०
 यत्रहाटकहिंदोलशृंखलाघर्षणोद्भवः
 चकारसुंदरींशब्दःस्फुटंमेरुभुवोभुवम् ३१
 साकंसरिद्धिः पुत्रस्योशनसासहसागरः
 तत्राभिषेकमकरोद्वादित्रैर्निजगर्जितैः ३२
 याः स्कंदस्यजगादतारकजयेदेवः स्वयंभूः स्वयंस्वः
 साम्राज्यमहोत्सवेऽपिचशचीकांतस्यवाचस्पतिः
 ताभिश्चित्रविंरिचिवक्त्रसरसीहंसीभिराशास्महेवाणीभिर्वसुधा
 विवाहसमयेमंत्रोत्सवैर्मंगलम् ३३
 महापद्मसहस्रंतुसैन्यमात्मोदरोद्भवम्
 जालंधरायपुत्रायददौभीमंमहोदधिः ३४
 जालंधरायशुक्रोऽपिप्रीत्याविद्यानिजांददौ
 मृतसंजीवनींनाम्नामायारुद्रविमोहिनीम् ३५
 शस्त्रास्त्रविद्याअन्याश्चविधिनाअब्धिसूनवे
 यदन्यत्सकलंतस्मैव्याख्यातंकविनातदा ३६
 ततोजालंधरंपुत्रमभिषिच्यार्णवोययौ
 स्वस्थानंदिव्यदेहेननदीभिःपरिवारितः ३७
 दृष्ट्वाजालंधरोदिव्यपुरंगोपुरमंडितम्
 व्यचरत्सहशुक्रेणद्विजसंघैःसुपूजितः ३८

एतस्मिन्नंतरेदैत्याः पातालस्थामहाबलाः
 प्राप्ताजालंधरंसर्वेकालनेमिपुरोगमाः ३६
 ततोमहाबलावीराबलंक्षीरोदसंनिभम्
 तस्यशुंभासुरंदैत्यंसेनापतिमकल्पयन् ४०
 बलंस्ववशगंकृत्वाकृत्वाभुविस्थिरंजलम्
 जालंधरस्तदाराज्यंपितृदत्तंचकारसः ४१
 अत्रांतरेऽप्सराः काचित्स्वर्णेत्यासीत्पुरादिवि
 तस्याः क्रौंचप्रसादेन वृंदानामसुताभवत् ४२
 धात्राविभवसंयुक्तंसौंदर्ययत्कृतं पृथक्
 तत्तदेकगतं द्रष्टुं वृंदागात्रं विनिर्मितम् ४३
 तां वृंदामतिचार्वर्गीं प्रमदां जनमोहिनीम्
 स्वर्णाजालंधरस्यार्थे ददौ शुक्राय याचते ४४
 शुक्र उवाच-

कंदर्पस्य जगन्नेत्रशस्त्रेणाश्चर्यकारिणा
 रूपेणानेन रंभोरुदीर्घायुः सुखिनीभव ४५
 निर्मायस्वयमेव विस्मितमनाः सौंदर्यसारेण यं
 स्वव्यापारपरिश्रमस्य कलशं वेधाः समारोपयत्
 कंदर्पपुरुषं स्त्रियो विदधते यस्मिन्नदृष्टे सति द्रष्टव्यावधि
 रूपमाप्नुहि पतितं दीर्घनेत्रं भटम् ४६
 उपयेमे विवाहेन गांधर्वेणार्णवात्मजः
 वृंदांतौ दंपती जातौ जनानंदकरौ नृप ४७
 चंचलत्वं परित्यक्तं तया जालंधरोऽपि हि
 वृत्तेन वृद्धकार्येण च कमेन परस्त्रियम् ४८
 कदाचित्ससभासीनो दृष्ट्वा राहुं शिरोहतम्
 कस्मात्कायाद्धशेषोऽय इति प्रच्छ भार्गवम् ४९
 स तस्य कथयामास पूर्ववृत्तां तमादितः
 यथानिर्मथितो देवैः क्षीरोदोऽमृतकारणात् ५०
 तच्छ्रुत्वा विस्मितो वाक्यं प्राह जालंधरोऽसुरः
 प्रसादसुमुखो राहुं कामरूपो भवाधुना ५१
 इति शुक्रस्य मंत्रेण सिंधुसूनुः प्रतापवान्

पितृव्यंसंस्मरन्वीरविग्रहं त्वकरोत्सुरैः ५२

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डे नारद
युधिष्ठिरसंवादे जालंधरोपाख्याने वृंदाविवाहो जालंधराभिषेको नाम
चतुर्थोऽध्यायः ४

पञ्चमोऽध्यायः

युधिष्ठिर उवाच-

कः पितृव्यः सिंधुसूनोः किंवृत्तं तस्य विग्रहे
युयुधेस कथं दैत्यस्तन्मे कथय नारद १
नारद उवाच-

शृणु त्वं नृप शार्दूल पितृव्यः क्षीरसागरः
जालंधरस्य तं देवैः प्रमथ्य धनमाहतम् २
श्रीचंद्रामृतनागाश्च पूर्वतस्य सुरासुरैः
तच्छ्रुत्वा विग्रहं च क्रेदे वै जालंधरोऽसुरः ३
कदाचित्प्रेषयामास दूतं दुर्वारिणं बली
शिञ्जयित्वा तु वक्तव्यं देवेन्द्र भवनं प्रति ४
अथ स्यंदनमारुह्य ययौ दुर्वारिणो दिवि
प्रवेष्टुं कामो भवनं द्वारस्थैर्द्वारिनिवारितः ५
दूत उवाच-

जालंधरस्य दूतोऽहं आगतः शक्रसंनिधौ
गत्वा तत्र भवं तोमां विज्ञापयितुमर्हथ ६
इति तस्य वचः श्रुत्वा तदैव तु शचीपतिम्
गत्वा च प्रणिपत्या ह दूतो देवागतो भुवः ७
दौवारिको महेन्द्रेण प्रत्युक्तो दूतमानय
हस्ते गृहीत्वा तं दूतं वासवांतिकमानयत् ८
दुर्वारिणो देवसभां प्रविष्टः प्रव्यलोकयत्
हरिं देवैस्तु यस्त्रिंशत्कोटिभिः परिवेष्टितम् ९
स्वर्णसिंहासनं दिव्यं चामरानिलसेवितम्
शचीप्रेमरसोत्फुल्लनयनाब्जसहस्रकम् १०
दुर्वारिणोऽथ देवेशं विलोक्य गुरुणा सह

प्रणनामात्मगर्वेणप्रहसन्नयनश्रियम् ११
 निर्दिष्टमासनंभेजेदूतोजालंधरस्यसः
 कस्यत्वंकेनकार्येणप्राप्तःप्राहेतितंहरिः १२
 दूतोजालंधरस्याहंसजगादपुरंदरम्
 सराजासर्वलोकानांतस्याज्ञांशृणुमन्मुखात् १३
 पितृव्योममदुग्धाब्धिस्त्वयाकस्माद्विलोडितः
 मंदराद्रिविधानेनहतंकोशंमहाधनम् १४
 श्रीचंद्रामृतनागाश्वंतन्मणिंविद्रुमादिकम्
 देहिसर्वतथास्वर्गशीघ्रंत्यजपुरंदर १५
 सत्वंमद्वचनात्तूर्णकुरुसर्वयथोचितम्
 तंक्षमापयभूपालयदिजीवितुमिच्छसि १६
 अथप्रहस्यमघवाप्राहदुर्वारणंप्रति
 शृणुदूतसमासेनसिंधोर्मथनकारणम् १७
 पुराहिमवतः सूनुमैनाकोनाममेरिपुः
 सकुक्षौविधृतस्तेनसागरेणजडेनच १८
 दग्धंचराचरंयेनवह्निनाहयरूपिणा
 सचापिविधृतस्तेनसागरेणदुरात्मना १९
 धर्मद्विषांदानवानामसौवैआश्रयः प्रभुः
 नित्यंदधिधृतंक्षीरंदानवेभ्यः प्रयच्छति २०
 अतएवायमस्माभिःदुर्वारणविलोडितः
 दंडितश्चगतश्रीकोदेवैरथपुरातनैः २१
 शृणुदूतसंबंधेनममविप्रेणशोषितः
 कुंभोद्भवेन किंचैषदुःसंगेनैवबाध्यते २२
 सोऽपियुद्धार्थमस्माभिः सर्वसैन्येनसंवृतः
 आगमिष्यतिवैनाशंगमिष्यतितदैवहि २३
 इतीरयित्वाविररामवृत्रहासरित्पतेरात्मजदूतमुच्चकैः
 शशंसचागत्यसमुद्रसूनोर्देवेश्वरेणोक्तमशेषमादितः २४
 नारदउवाच-
 महेंद्रवचनं श्रुत्वानिजदूतमुखेनच
 समुद्रसूनुःसंकुद्धःसर्वसैन्यंसमाह्वयत् २५

रसातलस्थितादैत्याः येचभूतलवासिनः
 आययुःसबलास्तत्रजालंधरमथाज्ञया २६
 प्रयाणप्रक्रमेसिंधुसूनोःसैन्यस्यगर्जितैः
 स्फुटंतिनभसोराजन्पातालमखिलादिशः २७
 हयनागोष्ट्रवदनाबिडालमुखभीषणाः
 व्याघ्रसिंहाखुवदनाविद्युत्सदृशलोचनाः २८
 सर्पकेशामहादेहाः केचित्खड्गतनूरुहाः
 अन्येचपरिधावंतिगर्जतिजलदस्वनैः २९
 रथगजहयपत्तिसंकुलंसमरविनोदकदंबभासुरम्
 अब्जशतसहस्रकोटिनायकंबलमखिलंचतदारराजराजन् ३०
 शतयोजनविस्तीर्णविमानंहंसकोटिभिः
 युक्तंभूतिसहस्रौघंसर्ववस्तुप्रपूरितम् ३१
 तद्विमानंसमारुह्यसद्योजालंधरोययौ
 मध्याह्नेमंदरंप्राप्तःप्रथमेऽह्निबलैःसह ३२
 खंडितंशिबिकावाहैर्दलितंभूरिकुंजरैः
 द्वितीयेदिवसेमेरुसंप्राप्तोबलसंयुतः ३३
 इलावृत्तेतुशिखरेतस्थौतत्कटकंमहत्
 अथदैत्याधिपैर्भग्नखांडवंनंदनंवनम् ३४
 शिखराणिविशीर्णानिमेरोर्दानवपुंगवैः
 संतानकेषुवृक्षेषुबद्धाहिंदोलमंचकान् ३५
 सिद्धांगनाभिः सहितारेमिरेदैत्यपुंगवाः
 कुचकुंकुमतांबूलचंदनागरुभूषणैः ३६
 केशपाशच्युतैः पुष्पैः मेरोः संपूरितानदी
 सुमेरोःपूर्वदिग्भागोगजैस्तस्यविघट्टितः ३७
 दक्षिणंचरथैश्चेरुरुत्तरंपश्चिमंभटैः
 अथप्रस्थापयामासदैत्याञ्जालधरोऽसुरः ३८
 महेंद्रशिखरंचान्येययुर्दुर्दुभिनिःस्वनैः
 राजराजपुरींभक्त्वायमस्यवरुणस्यच ३९
 अन्येषांलोकपालानामाययुस्तेऽमरावतीम्
 अथोत्पाताभवन्नाकेदिव्यभौमांतरिक्षगाः ४०

रजः पपातबहुलंतमस्तोमोविजृम्भते
 तदापपातकुलिशंकरादिंद्रस्यनिष्प्रभम् ४१
 दृष्ट्वानिमित्तानिभयावहानिनाकेमहेन्द्रोगुरुमित्युवाच
 किंकुर्महेकंशरणंचयामस्तंपश्ययुद्धंसमुपस्थितंच ४२
 ततोवाचस्पतिर्वाक्यमुवाचत्रिदशाधिपम्
 चरणौपाहिशरणंविष्णोर्वैकुण्ठवासिनः ४३
 इत्युक्तोगुरुणादेवैः साकंवैकुण्ठमंदिरम्
 जगामाखंडलः शीघ्रंशरणंकैटभद्विषः ४४
 शशंसवासुदेवायविजयोद्वारपालकः
 जालंधरभयत्रस्ताः सर्वेदेवाः समागताः ४५
 श्रीरुवाच-
 नवध्योऽसौममभ्रातादेवार्थेयुध्यतात्वया
 शापितोदेवमत्प्रीत्या वधार्हो न भविष्यति ४६
 इति श्रीवचनं श्रुत्वा विष्णुस्त्रैलोक्यपालकः
 अथारुरोहगरुडं पक्षक्षेपावृतांबरम् ४७
 वैकुण्ठभवनात्तूर्णनिर्गतस्त्रिदशान्हरिः
 जालंधरभयत्रस्तान्गतकांतीनथैक्षत ४८
 ददृशुस्तेसुराः सर्वेहरिंसांद्रघनोपमम्
 शार्ङ्गशंखगदापद्मविभूषितचतुर्भुजम् ४९
 स्तोत्रं पठित्वा पुरतः प्राहेन्द्रः सरितांपतेः
 जालंधरेणात्मजेन भग्नदेवत्रिविष्टपम् ५०
 तदिंद्रवचनं श्रुत्वाऽभयंदत्वा दिवौकसाम्
 विजेतुमसुरंदेवैः सहरेजेसुरांतकृत् ५१
 अथानीतमातलिनारथमारुह्यवासवः
 वासुदेवस्य पुरतः प्रययौ विधृताशनिः ५२
 वामतस्त्रिदशाः सर्वे सव्यतश्च समाययौ
 स्वाहाप्रियोदक्षिणतः सचमेषं समास्थितः ५३
 आरुह्यैरावतं नागं जयंतः शक्रनंदनः
 उच्चैः श्रवसमिंद्रश्च उभौ भगवतः पुरः ५४
 धातार्यमाचमित्रश्च वरुणो शोभगस्तथा

इंद्रोविवस्वान्पूषाचपर्जन्योदशमःस्मृतः ५५
 ततस्त्वष्टाततोविष्णूरेजेधन्योजघन्यजः
 इत्येते द्वादशादित्याइंद्रस्यपुरतःस्थिताः ५६
 वीरभद्रश्चशंभुश्चगिरिशश्चमहायशाः
 अजैकपादहिर्बुध्न्यःपिनाकीचापराजितः ५७
 भुवनाधीश्वरश्चैवकपालीचविशांपते
 स्थाणुर्भगश्चभगवानुद्राएकादशस्मृताः ५८
 श्वसनःस्पर्शनोवायुरनिलोमारुतस्तथा
 प्राणापानौसजीवौचमरुतोऽष्टौतदग्रतः ५९
 विवस्वानपितन्मध्येययौद्वादशमूर्तिभिः
 धनदःशिबिकारूढःकिंनरेशोययौतदा ६०
 रुद्राश्चवृषभारूढामारुतोमृगवाहनः
 ययुःसैन्यस्यपुरतःत्रिशूलपरिधायुधाः ६१
 गंधर्वाश्चारणायक्षाः पिशाचोरगगुह्यकाः
 सर्वसैन्यस्यपुरतःसर्वशस्त्रभृतोययुः ६२
 पूर्वापरौतोयराशीसमाक्रांतौचसैनिकैः
 तस्मिन्ससारभूमिराट्पराहवपुषाहरिः ६३
 स्वर्गादागत्यवेगेनदैत्यसैन्यजिघांसया
 सुमेरोरुत्तरोभागःसुरसैन्येनसंवृतः ६४
 सेनाभारोद्धतकरस्तस्थौजालंधरस्यच
 आश्रित्यदक्षिणंभागंतूर्णकनकशृंगतः ६५
 अहोरात्रेणविहितावर्षेतस्मिन्निलावृते
 मेरुमंदरयोर्मध्येयुद्धभूमिःप्रतिष्ठिता ६६
 तत्रात्मजयदांभूमिकविप्रोक्तामुदायुताः
 जग्मुस्तेदानवास्तूर्णगुरुप्रोक्तांययुःसुराः ६७
 रथप्रवीरैःपरितश्चसंप्लवैर्गजैर्घनाकारमदप्रवाहिभिः
 अश्वैरनैर्तैर्गुडाग्रगामिभिःपदातिभिःसारणभूर्भृताबभौ ६८
 ततोवादित्रनिर्घोषःसेनयोरुभयोरभूत्
 कोलाहलश्चवीराणामन्योन्यमभिगर्जताम् ६९
 अथदानवदेवानांसंग्रामोऽभूद्भयावहः

सर्वसैन्यस्यसंमर्दोयथात्रिभुवनक्षयः ७०
 भयक्रांतामहाश्रांताश्रुतिर्विलपतीमुहुः
 स्वरथाकाररहितंशरैःसंपूरितंतदा ७१
 रोमांचिताबभौद्यौश्चरजोवस्त्रंविधुन्वती
 रौद्रैर्विहंगमारावैस्त्रासादाक्रंदतीवहि ७२
 देवेन्द्रेणतदाज्ञप्तामेघाःसंवर्तकादयः
 गजानुच्चैःसमारुह्यतेऽसुरान्युयुधुर्मृधे ७३
 देवानामश्वारोहाश्चजातागंधर्वकिन्नराः
 रथिनःसाध्यसिद्धाश्चगजिनोयक्षचारणाः ७४
 पदातिनःकिंपुरुषाःपन्नगाःपवनाशनाः
 रोगाणामधिपोराजन्यक्षमाचयमनायकः ७५
 तत्रदानवरोगाणांसंग्रामोऽभूत्सुदारुणः
 पतितालुलुठुर्भूमौदैत्याःशूलज्वरामयैः ७६
 दानवैर्निहतारोगाःपेतुःसमरमूर्ध्वनि
 पलायांचक्रिरेकेचित् व्याधयोभूधरान्प्रति ७७
 औषध्यस्तत्रसहजावैशल्यकरणीमुखाः
 ताभिर्विशल्याःसैन्येषुयुधुर्यमकिंकराः ७८
 दानवैर्निहताः सर्वेशरमुद्गरपट्टिशैः
 पदातयःपत्तिगणैःखड्गैस्तीक्ष्णैः परश्वधैः ७९
 कोटिशोजघ्नुरन्योन्यंरुधिरारुणविग्रहाः
 अश्वचाराहयैस्तूणैश्चिह्निपुर्गगने तदा ८०
 संश्लिष्यजघ्नुरन्योन्यंरुधिरारुणविग्रहाः
 समूहोरथिनांभीमोरथौघैश्छाद्यमेदिनीम् ८१
 विव्यधुर्निशितैर्बाणैर्धनुर्मुक्तैर्महारथान्
 मदक्षीणकपोलांगाःकरैर्बद्धाकरान्दृढम् ८२
 गजान्प्रतिगजाःक्रुद्धाःपातयन्तिमहीतले
 कोपिदैत्योरथंदोभ्यामुत्क्षिप्योत्थायखंययौ ८३
 अश्वचारान्हयान्नागान्पातयामासभूतले
 स्कंधेगृहीत्वातरसाययौजालंधरंप्रति ८४
 कक्षयोर्वैगजौगृह्यतृतीयंजठरोपरि

चतुर्थमस्तकेगृह्यरणेधावतिकश्चन ८५
 उत्पाट्यकोशतःखड्गंविधूयविमलांबरम्
 ययौसहस्रशोदेवान्पातयित्वारणेऽसुरः ८६
 काचित्पीनस्तनीतन्वीखेचरीरतिलंपटा
 आगत्यगगनात्तूर्णानिन्येदैत्यंरणांगणात् ८७
 चुचुंबसातद्वदनंतीक्ष्णनाराचकीलितम्
 देवसैन्यंततोबद्धवाकालनेमिनर्तह ८८
 ततोजनार्दनःक्रुद्धोनिर्ययौकालनेमिनम्
 यमोदुर्वारणंवीरंस्वर्भानुश्चंद्रभास्करो ८९
 केतुंवैश्वानरोदेवोययौशुक्रंबृहस्पतिः
 आश्विनौसंयतौतत्रदैत्यमंगारपर्णकम् ९०
 संह्रादंशक्रपुत्रश्चनिर्हादंधनदोययौ
 निशुंभश्चावृत्तोरुद्रैःशुंभोवसुभिराहवे ९१
 मेघाकारंस्थितंजंभंविश्वेदेवाःसमाययौ
 वायवोवज्जरोमाणमथमृत्युर्मयंययौ ९२
 नमुचिंवासवोव्यग्रंशक्तिहस्तोऽभ्यधावत
 अन्यैरपिसुरैर्दैत्याःस्वस्ववीर्यसमैर्वृताः ९३
 इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडे
 युधिष्ठिरनारदसंवादेदेवदानवयुद्धंनामपंचमोऽध्यायः ५

षष्ठोऽध्यायः

नारदउवाच-
 एवंद्वंद्वेषुयुद्धेषुसंप्रवृत्तेष्वनेकशः
 जघानाथहरिःक्रुद्धोगदयाकालनेमिनम् १
 विहायमूर्च्छासंचित्यविष्णुंबाणैर्जघानसः
 ततःक्रुद्धेनहरिणासक्षितौपातितोव्यसुः २
 राजन्जघानसंचित्यराहुंखड्गेनचंद्रमाः
 राहुस्तुतंपरित्यज्यतदासूर्यमधावत ३
 सहस्राशुरंशो जित्वाराहुश्चंद्रमधावत
 जघानतंचखड्गेनसमरेरजनीपतिः ४

सैहिकेयांगकाठिन्यात्वङ्गचूर्णमभूत्तदा
 जघानमुष्टिनागाढंकठिनेनविधुंतुदः ५
 चंद्रमुत्थाप्यतंकंठेधृत्वावेगान्महामृधे
 गिलित्वाराहुणाचंद्रोप्युद्गीर्णश्चततःपुनः ६
 मृगंस्वचिह्नमुरसिनिधायविससर्जह
 सउच्चैःश्रवसंगृह्यहयरत्नंविधुंतुदः ७
 जालंधरांतिकनीत्वाभक्त्यातस्मैन्यवेदयत्
 दुर्वारणोरणेक्रुद्धस्तंयमंगदयाहनत् ८
 निशितैर्मार्गणैर्भिन्नःशक्रपुत्रेणचाहवे
 धृत्वाजयंतंसंहादःपरिघाघातमूर्च्छितम् ९
 एरावतंसमारुह्यययौजालंधरंप्रति
 हतवांश्चैवगदयानिहादंधनदोरणे १०
 रुद्रास्त्रिशूलनिघातैर्निशुभंजघ्नुरोजसा
 निशुभोबाणजालैश्चपीडयामासतानति ११
 शुभासुरोदेवगणान्पूरयामासमार्गणैः
 मृत्युमायामयमयोबद्धवापाशैर्निनायतम् १२
 ददौजालंधरायासौपौलोम्नेसोऽपिसिंधवे
 अब्धिनाचमुखेक्षिप्तोलोकोजीवतुनिर्भयः १३
 बद्धवाचनमुचिंपाशैर्वासवोऽपिरसातलम्
 निन्येविश्वस्यहंतारंअथजालंधरोययौ १४
 अथेंद्रबलयोर्युद्धमभूद्राजन्सुदारुणम्
 बलांगरोचिषोभांतिदिशोदशरवेरिव १५
 सर्वाण्यस्त्राणिशक्रस्यशीर्णान्यंगेबलस्यच
 बलीयसाबलेनेंद्रोमुद्गरेणहतोहृदि १६
 ननादेन्द्रस्ततोभीमंतच्छ्रुत्वासबलोहसत्
 हसतस्तस्यनिश्चेरुर्मुखतोमौक्तिकानिच १७
 तस्यांगस्याभिलाषेणनयुद्धमकरोत्तदा
 तुष्टाववासवोऽत्यर्थतंबलंबलसागरम् १८
 वरंवृणुसुरश्रेष्ठेत्युक्तःप्राहबलंप्रति
 यदितुष्टोऽसिदैत्येशस्वंवपुर्दातुमर्हसि १९

तदिन्द्रवचनंश्रुत्वाभित्त्वाशस्त्रैर्गृहाणमाम्
 इत्युवाचबलंसोऽपिकिमदेयं महात्मनाम् २०
 गीरिवश्रोत्रहीनस्यलोलाक्षीवविचक्षुषः
 परेषुपुष्पमालेवश्रीःकदर्यस्यनिष्फला १
 महात्मानोनगृह्णन्तिहिंसमानान्रिपूनपि
 सपत्नीःप्रापयन्त्यब्धिंसिंधवोनगनिम्नगाः २
 सुजनोनयातिविकृतिंपरहितनिरतोविनाशकालेऽपि
 छिन्नोऽपिचंदनतरुःसुरभयतिमुखंकुठारस्य ३
 देवंपरंविनश्यतितनुरपिनश्रीर्निवेदितासत्सु
 अवशिष्यतेहिमांशोः सैवकलाशिरसियाशंभोः ४
 तेसाधवोभुवनमंडलमौलिभूतायेसाधुतामनुपकारिषु दर्शयन्ति
 आत्मप्रयोजनवशात्कृतछिन्नदेहाःपूर्वापकारिषुखलोपिहितानुरक्तः ५
 तथेत्युक्त्वासहस्राक्षोमुद्गरेणाहनद्वलम्
 नबिभेदतदादेहःशक्रश्चिन्तामवापह २०
 सस्मारितोमातलिनावज्रेणांगंजघानतत्
 तेनवज्रप्रहारेणबलांगंतद्व्यशीर्यत २१
 बलांगस्यैकभागस्तुपपातकनकाचले
 तुहिनाद्रौद्वितीयस्तुतृतीयोगोनगेऽपतत् २२
 चतुर्थोदेवनद्यांचपंचमोमंदरेतथा
 वज्राकरेपपातांशःषष्ठश्चविजयांगजः २३
 तस्यजातिविशुद्धस्यपरिशुद्धेन कर्मणा
 कायस्यावयवाः सर्वैरत्नबीजत्वमागताः २४
 वज्रादस्थिकणाःकीर्णाःषट्कोणामणयोऽभवन्
 अक्षिभ्यामिन्द्रनीलावैमाणिक्यंश्रुतिसंभवम् २५
 क्षतजात्पद्मरागाःस्युःमेदसोमरकतास्तथा
 प्रवालानिचजिह्वातोदंतामुक्तास्तथाभवन् २६
 मज्जोद्भवंमरकतंगारुत्मतमभून्नसा
 कांस्यंपुरीषंरजतंवीर्यं ताम्रंचमूत्रजम् २७
 अंगस्योद्धर्तनाज्जातंपित्तलंब्रह्मवीतिकाः
 नादाद्वैदूर्यमुत्पन्नंरत्नंचारुतरंतथा २८

नखेभ्यः कनकोत्पत्तीरुधिराच्चरसोद्भवः
 मेदसः स्फटिकंजातंप्रवालंमांससंभवम् २९
 बलदेहोद्भवान्यासनूरत्नानिपृथिवीतले
 पुण्योपचयसंपत्त्याभोक्ष्यंतेविमलैर्जनैः ३०
 अत्रांतरेहतंश्रुत्वाबलंमघवतामृधे
 प्रभावतीनामराज्ञीययौतच्चरणांतिकम् ३१
 विललापपतिंदृष्ट्वाविकीर्णावयवरणे
 प्रभावत्यश्रुपूर्णाक्षीमुक्तकेशीघनस्तनी ३२
 हानाथबलविक्रांतकांतदेहजगत्प्रिय
 मांत्वंविहायकिंचात्रकैवल्यंगतवानसि ३३
 जराकुष्ठादिभिर्यत्प्रबुद्धवादेहंत्यजंतिन
 देहिनोऽन्येपरंकांतंत्वयादेहोवृथोज्झितः ३४
 तवदेहेनदिव्येनहारकंभूष्यतेप्रिय
 रणोत्सुकेनभवतायावेणीग्रथितामम ३५
 तामुद्ग्रथयवैधव्यदुःखार्तायाःस्वयंप्रिय
 एवंविलपतींवीक्ष्यबलराज्ञींसमुद्रजः
 दुःखितःशुक्रमित्याहबलंजीवयभार्गव ३६
 शुक्रउवाच-
 इच्छयामरणंप्राप्तंतंकथंजीवयाम्यहम्
 तथापिमंत्रसामर्थ्याद्वाचमुच्चारयिष्यति ३७
 जालंधरउवाच-
 बलस्यरूपवचनंश्रोतुमिच्छामिभार्गव
 जालंधरेणैवमुक्तःक्षणंध्यानपरोऽभवत् ३८
 अथोदतिष्ठद्वदनात्स्वनःश्रोत्रमनोरमः
 प्रभावतींप्रतिव्यक्तंवाद्यभांडादिवोत्थितः ३९
 प्रभावतिस्वदेहंत्वंममांगेषुलयनय
 इतितस्यवचः श्रुत्वानदीजाताप्रभावती ४०
 बलाङ्गेष्वेवलीनासासुमेरोःपूर्ववाहिनी
 यस्यास्तोयेनसंजातारत्नानांकांतिरुत्तमा ४१
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहिता

यामुत्तरखण्डेजालंधरोपाख्यानेबलदैत्यस्वर्गारोहणं नाम षष्ठोऽध्यायः ६
सप्तमोऽध्यायः

नारदउवाच-

ततो जालधरः क्रुद्धः प्राहतं दैत्यसूदनम्
कपटेन बलं हत्वा क्वयास्यसि बलाधम १
इत्युक्त्वा तं शतमखं सिंधुसूनुः प्रतापवान्
ससूताश्च ध्वजरथं छादयामास मार्गणैः २
पपात मूर्च्छितः शक्रो रथोपरिशरैः क्षतः
दृष्ट्वा तं पतितं शक्रं जगर्ज्ज्जनं नन्दनः ३
मूर्च्छां त्यक्त्वा मुमोचेन्द्रो वज्रजालंधरं प्रति
तदाद्रिदलनं हस्ते गृहीत्वा सिंधुसंभवः ४
वज्रं कक्षापुटे धृत्वा रथादुत्तीर्य सत्वरम्
अभ्यधावत दैत्येन्द्रो देवेन्द्रं धर्तुमाहवे ५
ततो दुद्राव मघवारथं त्यक्त्वा हरिं स्मरन्
रथमिन्द्रस्य मदवानारुह्यार्णवं नन्दनः ६
यन्तारं मातलिकृत्वा ययौ प्राप्तमनोरथः
रथमिन्द्रस्य तरसा यत्र यत्र ययौ बले ७
जालंधरो महाबाहुः स्वयं चांबुधरो यथा
ततः सकोपात् पुरुषोत्तमः स्वयं खड्गं समुद्यम्य च नन्दकरणे ८
संप्रेरयित्वा गरुडं मनोजवं जघान कोपेन च दैत्यवाहिनीम्
रथान् हयान् कुंजरपत्तिसंघान् सपातयामास बलात्सहस्रशः ९
जनार्दनः कश्यपसूनुः संवृतश्चकार संख्ये चरितं भयावहम्
केशास्थिमञ्जारुधिरौघवाहिनीं पिशाचवेतालविहंगसेविताम् १०
करोरुजं घायुधशस्त्रपूरितां सुदुस्तरां व्याघ्रगजेन्द्रसेविताम्
रक्तांत्रहारांगदभूषितां तां विघूर्णन्नित्रोत्सवकांतिवाससम् ११
विष्णुनानिहतं सैन्यं दृष्ट्वा दानवपुंगवाः
जालंधराज्ञया सर्वेरुधुः परितो हरिम् १२
दैत्यास्ते तत्र बाणौघान् वर्षमाणा यथा बुदाः
यथा द्विरेफाः कमलं पर्वतं जलदा इव १३
चूतं यथा पक्षिगणा गगनं धूपसंचयः

नदृश्योऽभूत्तदाविष्णुर्नताद्वर्योरणसंकटे १४
 सर्वेतेरथमारूढासर्वशस्त्रैर्महासुराः
 वैकुंठाधिपतिंजघ्नुर्गर्जतोभीमनिस्वनैः १५
 तान्सर्वान्भीमरूपेणदैत्यारिःकुपितस्तदा
 रणेनिपातयामासवायुःपर्णचयंयथा १६
 शैलरोमाततोविष्णुदैत्यःकोपादधावत
 हरेरपिशरास्तस्यशरीरेशीर्णतांगताः १७
 शैलरोमाचदैत्यारिशरीरंचाहनच्छरैः
 हरिःखड्गंविनिर्धूयशिरस्तस्यजहारह १८
 छिन्नेशिरसिदैत्यस्यकबंधोविक्रमन्रणे
 शैलरोमाभुजाभ्यांचताद्वर्यजग्राहपक्षयोः १९
 शिरश्चोत्पत्यतरसाविलग्नंस्कंधयोर्दृढम्
 ततस्तत्रास्ययुद्धेनहृषीकेशोऽपिविस्मितः २०
 शिरःसंलग्नमालोक्यगरुडोन्यपतद्भुवि
 पुनश्चोत्पत्यवेगेनशिरःस्थानंसमाश्रयत् २१
 शैलरोमाततोविष्णुंजहारगरुडाद्वली
 हरिर्जघ्नेतलेनाशुगतायुश्चापतद्भुवि २२
 ततोजालंधरःसूतंखड्गरोमाणमब्रवीत्
 संप्रेषयथंतत्रयत्रदेवोजनार्दनः २३
 जालंधरस्यवचनात्खड्गरोमानयद्रथम्
 दृष्ट्वातंपुरतोविष्णुमुवाचार्षवनंदनः २४
 निःशंकंजहिमांविष्णोनाहंत्वाहन्मिमाधव
 तस्यतद्वचनंश्रुत्वाक्रोधसंरक्तलोचनः २५
 नारायणःप्राणहरैःशरैरेनमपूरयत्
 विष्णुनाचविभिन्नांगोऽणवसूनुःप्रतापवान् २६
 हरिसंपूरयामासमार्गणौघैर्निरंतरम्
 नारायणःप्राणहरैःशरैरेनमपूरयत् २७
 गरुडंपतितंदृष्ट्वासिंधुसूनोःशरैर्भुवि
 रथंसंस्मारयामासवैकुंठस्थंजनार्दनः २८
 सरथस्तस्यसंप्राप्तःसूतहीनोहयैर्वृतः

अश्वैर्युतंरथं दृष्ट्वा विस्मितो भगवान्नरणे २९
 संबोधयित्वा गरुडं सारथ्ये समयोजयत्
 सधृत्वा मुकुटं मूर्ध्नि कौस्तुभं हृदये मणिम् ३०
 पुरुषार्थान् हयान् कृत्वा ययौ जालंधरं हरिः
 मेदिनीं रथचक्रेण दारयंश्च सुरैः सह ३१
 जघान तरसा बाणैर्दानवानां च वाहिनीम्
 देवराजेन संदिष्टो वीतिहोत्रोरणांगणे ३२
 ददाह दानवानीकं समीरणं समन्वितम्
 तदाहतं भगवता दैत्यसैन्यं सुरैः सह ३३
 जालंधरः स्वल्पशेषं दध्यौ दृष्ट्वा बलं स्वकम्
 अथाह भार्गवं राजामत्सैन्यं निहतं सुरैः ३४
 त्वयि तिष्ठति मंत्रज्ञे विख्यातो विद्यया भवान्
 किं तथा विद्यया ब्रह्मन् क्षत्रेणाथ बलेन च ३५
 यानरक्षति रोगार्तान् यद्वलं शरणागतान्
 जालंधरवचः श्रुत्वा भार्गवस्तमभाषत ३६
 पश्य राजन् मम बलं ब्राह्मणस्य रणांगणे
 इत्युक्त्वा वारिणा स्पृष्टा हुंकारेण प्रबोधिताः ३७
 उत्थापितास्ते कविना शरैर्घैः प्राणहारकैः
 देवाहतारणेपेतुः समंतात् सिंधुसूनुना ३८
 बाणैर्जर्जरदेहास्ते धृतप्राणानराधिप
 नमृतास्त्वमरत्वाच्च बाणैर्भिन्नाश्च सत्तम ३९
 ततो नारायणो देवो बृहस्पतिमभाषत
 धिग्बलं दैवतगुरो यो न जीवयसे सुरान् ४०
 धिषणस्तु जगन्नाथमुवाच त्वरितं तदा
 ओषधीभिरहं स्वामिन् जीवयिष्यामि निर्जरान् ४१
 इत्युक्त्वा धिषणः सोऽपिययौ क्षीरार्णवस्थितम्
 द्रोणमद्रितदागत्वा सुखं गृह्यौषधीः स्वयम् ४२
 गुरुस्तासां च योगेन जीवयामास निर्जरान्
 उत्थितास्ते ततो देवा जघ्नुर्दानववाहिनीम् ४३
 देवान्समुत्थितान् दृष्ट्वा बभाषे सिंधुजः कविम्

विनात्वद्विद्ययाकाव्यकथमेतेसमुत्थिताः ४४
 इतिदैत्योक्तमाकर्ण्यशुक्रःप्राहार्णवात्मजम्
 क्षीरसागरमध्यस्थोद्रोणोनाममहागिरिः ४५
 औषध्यस्तत्रतिष्ठन्तिजीवयन्तिचयामृतान्
 तत्रगत्वासुराचार्योगृहीत्वोषधिसंचयम् ४६
 रणेविनिहतान्देवानुत्थापयतिमन्त्रतः
 भार्गवोक्तमथाकर्ण्यसैन्यभारंमहाबलः ४७
 शुभेनिक्षिप्यतरसाययौजालंधरोऽणवम्
 अथप्रविष्टःक्षीराब्धौवेश्मदिव्यंमहाप्रभम् ४८
 प्रविश्यतत्रक्षीराब्धेःक्रीडास्थानंददर्शसः
 नोष्णोनशीतलोवायुर्नतमोयत्रदृश्यते ४९
 यत्रगायन्तिनृत्यन्तिक्रीडन्तिचवरस्त्रियः
 सुपीनस्तनभाराढ्याःकृशोदर्यःसुदंतिकाः ५०
 नेत्रविभ्रमविक्षेपैर्नितंबपरिवर्त्तनैः
 अंगैःसंमोहनैरम्यैर्बाहुवल्लीविचालनैः ५१
 पादविन्यासरणितैर्मधुरैर्वचनस्तवैः
 सौगंध्यसौख्यदैर्वासैर्नेत्रभ्रमरहंकृतैः ५२
 चामरांदोललीलाभिःस्रग्भिःस्मितविलोकितैः
 सेवांचक्रुर्विलासिन्यस्तत्रगत्वोदधेःसुतः ५३
 क्रीडन्तत्रदुग्धाब्धिसंवीक्ष्यसमरोत्सुकः
 अथाहप्रणिपत्यासौक्षीराब्धितातहंसिमाम्
 द्रोणाचलौषधीर्व्याजादंबुभिःप्लावयस्वतः ५४
 क्षीरसागरउवाच-
 तंप्राप्तंशरणंपुत्रप्लावयाम्यूर्मिभिःकथम्
 मुनींद्रास्तंनशंसंतियस्त्यजेच्छरणागतम् ५५
 पितृव्यवचनंश्रुत्वासंक्रोधात्संततंगिरिम्
 तलप्रहरणेनैवताडयामासदैत्यराट् ५६
 ततोद्रोणगिरीराजन्भीतोजालंधराद्भृशम्
 अथाजगामरूपेणप्राहजालंधरंप्रति ५७
 तवाहमभवंदासोरक्षमांशरणागतम्

रसातलं महाबाहो यास्यामितवशासनात् ५८
 यावत्त्वं कुरुषे राज्यं तावत्स्थास्याम्यहं प्रभो
 ओषधीनां विरावेण सिद्धानां रोदनेन च ५९
 रसातलं जगामाद्रिः सिंधुसूनोः प्रपश्यतः
 ततो जालंधरो वीर आजगाम महारणम् ६०
 पूर्वकल्पितमारुह्य रथस्थं केशवं ययौ
 रथस्थं माधवं दृष्ट्वा जहा सोऽर्च्यैर्नदीसुतः ६१
 तावत्त्वं तिष्ठ शकटे यावद्धन्यामरी नहम्
 एवमुक्त्वा जघाना शुशरैस्तां देववाहिनीम् ६२
 बाणैर्विदारिता देवास्त्राहीत्युर्बृहस्पतिम्
 ततो बृहस्पतिः शीघ्रमगमत्क्षीरसागरम् ६३
 अदृष्ट्वा तंतो द्रोणमभूच्चिन्तापरो नृप
 अथागत्य रणं तूर्णममरान्प्राह गीष्पतिः ६४
 पलायध्वंसुराः सर्वे द्रोणाद्रिः क्षयमागतः
 एवमुक्तवतस्तस्य गुरोश्चिच्छेदसिंधुजः ६५
 यज्ञोपवीतं केशांश्च बाणैस्तीक्ष्णैर्हसन्सुरान्
 ततो दुद्राव वेगेन गुरुः प्राणभयार्दितः ६६
 देवाः सर्वे रणं हित्वा पलायां च क्रिरे नृप
 एवं विद्राव्य देवान् वै जनार्दनमधावत ६७
 हृषीकेशोऽपि दैत्येशमन्वधावद्रणोत्सुकः
 ततो युद्धमभूद्धोरं विष्णोर्जालंधरस्य च ६८
 दुर्द्धर्षो बाणजालैः प्लावयामास केशवम्
 तान् बाणान्खंडशः कृत्वा पूरयित्वा शरैर्महान् ६९
 वासुदेवो सुरं बाणैर्जालंधरमपीडयत्
 जालंधरो रथं त्यक्त्वा शरपीडितविग्रहः ७०
 विष्णुं विजेतुं दुद्राव संयतिस्थमथ द्रुतम्
 तमायां तं रणे दृष्ट्वा हरिर्विव्याध सायकैः ७१
 बाणानंगे सह द्विष्णोः प्राप्तोऽसौरथसंनिधौ
 हस्तेनैकेन गरुडं द्वितीयेन रथं हरेः ७२
 भ्रामयित्वांबरेशश्च तत्क्ष्वेतद्वीपे न्यपातयत्

जालंधरकरक्षिप्तोगरुडोऽपिपपातह ७३
 क्रौंचद्वीपेसतत्रैवविश्राममकरोच्चिरम्
 अच्युतः प्रच्युतस्तस्माद्भ्रमतोरथमंडलात् ७४
 रणमागत्यदैत्येशंतिष्ठतिष्ठेत्यभाषत
 दृष्ट्वातमागतंभूयःकेशवंसमरप्रियः ७५
 पूरयन्मार्गणैर्भूमिंजगर्जार्णवनंदनः ७६
 विव्याधदैत्यंहरिराशुशक्त्याहदिस्फुरंत्यासततः पपात
 सूतोनयत्तंसमरान्निवासंतंप्राहरेकेनकृतोस्म्यलज्जः ७७
 दैत्यारिजालंधरयोर्महत्तदाबभूवयुद्धं धरणीतलस्थयोः
 प्रेम्णाश्रियस्तंनजघानदानवंस्वयंहरिस्तस्यशरैःपपात ७८
 ततोनिरीक्ष्यगोविंदंपतितंधरणीतले
 प्रगृह्यार्णवजोदैत्यआरुरोहनिजंरथम्
 ततस्तमिंदिराप्राप्तारुदंतीविष्णुवल्लभा ७९
 संस्थिताकमलातत्रपतिकमललोचनम्
 पतितंतुपतिंवीक्ष्यलक्ष्मीःप्राहार्णवात्मजम् ८०
 शृणुष्ववचनंभ्रातर्जितोविष्णुर्धृतस्त्वया
 भगिन्यानचवैधव्यंदातुंयुक्तंमहाबल ८१
 श्रुत्वातुवचनंतस्यामुमोचजगतःपतिम्
 जालंधरोमहाबाहुःस्वस्त्रेभक्त्याननामच ८२
 ववंदेचरणौविष्णोःस्वसुःस्त्रेहात्तदांजसा
 विष्णुर्जालंधरंप्राहतुष्टोऽस्मितवकर्मणा
 वरंवरयदैत्येशकिंप्रयच्छामितेवरम् ८३
 जालंधरउवाच-
 यदित्वंममतुष्टोऽसिशौर्येणानेनकेशव
 स्थातव्यंमत्पितुःस्थानेत्वयाकमलयासह ८४
 तथेत्युक्त्वाचसंस्मृत्यगरुडंधरणीधरः
 आरुह्यचजगन्नाथःक्षीराब्धिंप्रिययासह ८५
 तदाप्रभृतिवृष्णस्यवासःश्वशुरमंदिरे
 अब्धौवसतिदेवेशोलक्ष्म्याःप्रियचिकीर्षया ८६
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहिता-

यामुत्तरखण्डेयुधिष्ठिरनारदसंवादेसप्तमोऽध्यायः ७

अष्टमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

देवान्विक्लाव्यसमरेविष्णुंस्थाप्यात्ममंदिरे
जालंधरेणाब्धिजेनयत्कृतंब्रूहिनारद १

नारदउवाच-

शुभादीनांतुवीराणांदत्त्वादानंप्रसादजम्
जालंधरोजगामाथस्वर्गप्राप्यावलोकयत् २
हिरण्यवर्षेणजनान्भूषयंतंदिनेदिने
फलंतितरवोऽजस्रंवाजिमेधक्रतोःफलम् ३
गजवस्त्रसुवर्णानिधेनुकन्यातिलानिच
पुष्पकर्पूरतांबूलकस्तूरीकुंकुमानिच ४
येयच्छंतिमहात्मानस्तेपश्यंत्यमरावतीम्
वर्षासुगृहदानेनशिशिरेऽग्निप्रदानतः ५
वादित्राणिचसर्वाणिवादयंतिशिवालये
प्रपांकुर्वंतियेचैत्रेदध्योदनसमन्विताम् ६
यत्रहिंदोलपर्यंकंस्वयमांदोलयंतिच
सारिकाशुकहंसाश्चभ्रमद्भ्रमरकोकिलाः ७
कुर्वंतोदूतकार्याण्यच्छंतेप्रियसंगमम्
रंभायत्रपुरेराममेनकाचतिलोत्तमा ८
सुषमासुंदरीयत्रघृताचीपुंजिकस्थली
सुकेशीसुमुखीरामामंजुघोषाचमालिनी ९
मृगोद्भवाचसुखदाधनदंष्ट्रातिलप्रभा
वाजिमेधफलग्राहाराजसूयफलंतियाः १०
कोटिशोयत्रनिःष्पापाःक्रीडंत्यप्सरसोनृप
एवंभूरिसुखेस्वर्गेस्थापयामाससिंधुजः ११
शुभंप्राण समदैत्यंनिशुभंयुवराजके
स्वयंजालंधरेपीठेस्वर्गादागत्यसिंधुराट्
वर्षाबुद्धयंराज्यंचकारात्मबलेनच १२
युधिष्ठिरउवाच-

युयुधेऽसुरसंग्रामेससुरैरपराजितः १३
ततःकिमकरोद्राजासिंधुसूनुःप्रतापवान्
तन्ममाचक्ष्वदेवर्षेश्रोतुकामस्यविस्तरात् १४
नारदउवाच-

शृणुराजन्यथातथ्यंकृतसागरसूनुना
सदेवान्समरेजित्वाराज्यंचक्रेह्यकंटकम् १५
गंधर्वाश्चित्रसेनाद्याःसेवंतेचासुरेश्वरम्
यज्ञभागांश्चयोभुंक्तेसर्वेषामसुरेश्वरः १६
क्षीरसागरतोदेवैर्हतंरत्नादिकंचयत्
तत्सर्वंचतथान्यच्चनिर्जित्यहतवान्बली १७
समुद्रतनये राज्यंभुवोराजन्प्रशासति
नकश्चिन्म्रियतेमर्त्योन्नरकंकोऽपिनव्रजेत् १८
नकलिप्रणयादन्योनभोगादपरःक्षयः
नवंध्यादुर्भगानारीनालंकारैर्विवर्जिता १९
कुरूपादुर्गतादुष्टाऽयशस्यानचदृश्यते
नतत्रविधवानारीनकश्चिन्निर्द्धनोजनः २०
दातारःसंतिसर्वत्रनप्रतिग्राहिणःक्वचित्
पुण्याजनाःप्रयच्छंतिद्विजेभ्योह्यात्मनोधनम् २१
रूपयौवनशालिन्यःसीमंतिन्योगृहेगृहे
गोक्षीरंदधिसर्पिश्चयत्रनिर्जरसोजनाः २२
मंगलंतत्रसर्वेषांनक्वचिद्वधबंधनम्
शरेणनचहिंसास्तिनकश्चित्केनबाध्यते २३
ऋणंनदृश्यतेराजन्धनिनःसंतिसर्वतः
संतुष्टाःसर्वसस्याढ्याःप्रजाःसर्वत्रपार्थिव २४
केलीक्षुदंडप्रभवश्चदुग्धरसोऽतिसुस्वादुतरोगृहेनृणाम्
शुश्रावनारीनरयोर्हितंचोनचापहर्ताध्वनिगच्छतांसदा २५
पतंत्यखंडानभसोयतस्ततोधाराश्चकर्मारविमिश्रसर्पिषः
संमिश्रिताःशर्करयापरिश्रुताःसमुद्रसूनोःस्मरणान्मुखेनृणाम् २६

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेउत्तरखंडेपंचपंचाशत्सहस्र-

संहितायांयुधिष्ठिरनारदसम्वादेजालंधरसौराज्यवर्णनंनामाष्टमोऽध्यायः ८

नवमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

इंद्रादिभिस्तदादेवैः किंकृतं द्विजसत्तम
जालंधरेण विजितैः स्वर्गराज्ये हते सति १

नारदउवाच-

अथ त्यक्त्वा दिवं देवाः प्रापुस्ते दुर्दशांचिरम्
न पीयूषं नैव यज्ञाः ययुः स्थानं स्वयं भुवः २
ददृशुर्ब्राह्मभुवने ब्रह्माणं परमेष्ठिनम्
प्राणायामेन युंजानं मनः स्वंपरमात्मनि ३
ते तुष्टुवुः सुराः सर्वे वाग्भिस्तथ्याभिरादृताः
ततः प्रसन्नो भगवान् किंकरोमीति चाब्रवीत् ४
ततो निवेदयांचक्रुः ब्रह्मणे विबुधाः पुनः
जालंधरस्य सकलं तथानिजपराभवम् ५
क्षणं ध्यात्वा ययौ ब्रह्मा कैलासं त्रिदशैः सह
तस्य शैलस्य पार्श्वे ते वै चित्र्येण समाकुलाः
स्थिताः संतुष्टुवुर्देवा ब्रह्मशक्रपुरोगमाः ६
नमो भवाय शर्वाय नीलग्रीवाय ते नमः
नमः स्थूलाय सूक्ष्माय बहुरूपाय ते नमः ७
इति सर्वमुखो भूत्वा वाणीमाकर्ण्य शंकरः
प्रोवाच नंदिनं देवानां नयस्वेति सत्वरम् ८
श्रुत्वा शंभोर्वचो देवा आहूतानं दिनाद्भुतम्
प्रविश्यांतः पुरे देवाददृशुर्विस्मिते क्षणाः ९
तत्रासने समासीनं शंकरं लोकशंकरम्
गणैः कोटि सहस्रैस्तु सेवितं भक्तिशालिभिः १०
नग्नैर्विरूपैः कुटिलैर्जटिलैर्धूलिधूसरैः
प्रणिपत्याग्रतः प्राह सहदेवैः पितामहः ११
सुखरोगो यथा स्यासीच्छक्रः सोऽयं वृथागतः
कृपांकुरु महादेव शरणागतवत्सल १२
तत उच्चैर्विभोर्हास्यं श्रुत्वा ब्रह्मापि नाकिनः
उवाच देवदेवेशं पश्यावस्थां दिवौ कसाम् १३

ततः सर्वेश्वरो ज्ञात्वा ब्रह्मणो मनसेऽप्सितम्
 शक्रस्य मानभङ्गं च देवार्थे परमेश्वरः १४
 प्रेम्णा भवान्याविज्ञप्नो नृप प्राह वचो हरः
 विष्णुनानहतो योऽरि सकथं हन्यते मया १५
 पूर्वसृष्टान्यायुधानिवज्जादीनि पितामह
 तैः शस्त्रैर्नैव वध्योऽसौ बलीजालंधरोऽसुरः १६
 हेतिभिः पूर्वसंसृष्टैः समयापि न हन्यते
 देवाः कुर्वन्तु शस्त्रं हि मम प्राणसहं दृढम् १७
 शंभोरित्युत्तरं श्रुत्वा ब्रह्मो वाचाथ शंकरम्
 स्वयं कुरु महाशस्त्रं त्वं वेत्थ स्वात्मनो बलम् १८
 इति तस्य वचः श्रुत्वा प्रत्युवाच महेश्वरः
 ब्रह्मन् विमुञ्चते जस्त्वं क्रोधयुक्तं सुरैः सह १९
 ततस्तेजो मुमोचाथ ब्रह्मा ब्रह्मास्त्रसूचकः
 रुद्रस्त्रिनेत्रजं तेजस्ततो निर्मुक्तवान् स्वयम् २०
 देवाश्च मुमुचुः सर्वे सक्रोधं तेजसां च यम्
 अत्रांतरे स्मृतः प्राप्तो हरेण मधुसूदनः २१
 किं करोमीति तेनोक्तः शिवः प्राह जनार्दनम्
 विष्णो जालंधरः कस्मान्नहतः संगरे त्वया २२
 कथं सुरान्परित्यज्य क्षीराब्धिं शयितुं गतः २३
 श्रीविष्णुरुवाच-
 यदि तं हन्मि देवेश श्रीः कथं मम वल्लभा
 तस्मात्त्वं पार्वतीकांतजहि जालंधरं रणे २४
 तेजस्त्वं क्रोधजं मुञ्चेत्युक्तः शर्वेण केशवः
 मुमोच वैष्णवं तेजः तत्सर्वं समवर्द्धत
 तेजः प्रवृद्धं तदृष्ट्वा व्यापकं प्राह केशवम् २५
 शंकर उवाच-
 एतेन तेजसा शीघ्रं ममास्त्रं कर्तुं मर्हथ
 विश्वकर्मादयस्तच्च श्रुत्वा शंकरभाषितम् २६
 निरीक्ष्य च तदाऽन्योऽन्यं किं कुर्म इति शङ्किताः
 दृष्ट्वा तूष्णीं स्थितां स्तांश्च ज्ञात्वा तन्मनसि स्थितम् २७

तदाहभगवान्ब्रह्माअनालोक्यंहिदैवतैः
 सोढुंनशक्तास्तेतेजोधर्तुकेनचशक्यते २८
 ततःप्रहस्यभगवानुत्पत्योपरितेजसः
 वामांघ्रिपाष्णिनाशंभुर्ननर्तभ्रमरीचयम् २९
 ततोदेवामहेन्द्राद्यास्तेजसोपरिशंकरम्
 नृत्यमानंतदादृष्ट्वामुदावाद्यान्यवादयन् ३०
 तदाप्रभृतिनृत्येषुभ्राम्यतेभ्रमरीचयम्
 अथचक्रंसमुत्पन्नशंभोर्नर्तनमर्दनात् ३१
 आरलक्षत्रयोपेतंअस्थिकोटिसमाकुलम्
 शर्वाङ्घ्रिकषणात्तस्यतेजसोनिःसृताःकणाः ३२
 विश्वकर्माचतेनास्त्रंविमानानिचनिर्ममे
 ततस्तेनिर्जराभीत्यादृष्ट्वाचक्रंसुदर्शनम् ३३
 त्राहित्राहीतिदेवेशंप्रत्यूचुस्तेसुरानृप
 पृथ्वीकाठिन्यमादायलोहानामपितेजसाम् ३४
 यद्विश्वकर्मणाकोशंकृतंभस्मीकृतंचतत्
 सृष्टेनतेनचक्रेणदग्धःकालोऽपतत्क्षितौ ३५
 ततस्तद्ब्रह्मणोहस्तेददौचक्रंसधूर्जटिः
 चक्रार्चिर्निचयैःकूर्चदृष्ट्वादग्धमुमापतिः ३६
 हसित्वाब्रह्मणोहस्ताद्गृहीत्वासत्वरंशिवः
 दधौकक्षापुटेचक्रंनिधानंनिर्धनोयथा ३७
 ततो न दृश्यतेचक्रंशिवकक्षापुटेस्थितम्
 महामूर्खस्य यद्वत्तदानंतस्यफलंयथा ३८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेउत्तरखण्डेपंचपंचाशत्सहस्र
 संहितायांयुधिष्ठिरनारदसंवादेजालंधरोपाख्यानेसर्व
 देवतेजोमयचक्रोत्पत्तिर्नामनवमोऽध्यायः ९

दशमोऽध्यायः

नारदउवाच-

अत्रोत्तरेमयागत्वाकथितंसिंधुसूनवे
 त्वांहंतुसर्ववीरेशप्रतिज्ञाशंभुनाकृता

श्रुत्वेत्थंमद्वचोराजंस्ततःपप्रच्छसोऽसुरः १
 जालंधरउवाच-
 किमस्तिशूलिनोगेहेरत्नजातंमहामुने
 तन्ममाचक्ष्वसकलंनास्तियुद्धंनिरामिषम् २
 नारदउवाच-
 भूतिगत्रिवृषोजीर्णःफणिनोऽगेगलेविषम्
 भिक्षापात्रंकरेपुत्रौगजाननषडाननौ ३
 इत्यादिविभवस्तस्ययदन्यत्तन्निबोधमे
 तनयागिरिराजस्यविशालाह्युन्नतस्तनी ४
 दग्धस्मरोऽपिभगवान्यस्यारूपेणमोहितः
 महेशोयद्विनोदायकुरुतेनित्यकौतुकम् ५
 नृत्यान्गायंश्चताञ्छंभुःस्वयंभवतिहासकः
 सापार्वतीतिविख्यातासौंदर्यावधिदैवतम् ६
 वृंदावरांगनाराजन्निमाश्चाप्सरसःशुभाः
 नचाप्नुवंतिपार्वत्याःषोडशीमपितांकलाम् ७
 इत्युक्त्वाहंमहीपालजालंधरममर्षणम्
 पश्यतांसर्वदैत्यानामंतर्धानंगतःक्षणात् ८
 अथसप्रेषयद्दूतंसिंधुजःसिंहिकासुतम्
 क्षणेनासाद्यकैलासंदेवावासमपश्यत ९
 अत्रांतरेहरिर्भीममापृच्छ्यतुतदाहरम्
 जगामालक्षितस्तूर्णक्षीराब्धिंभेदशंकया १०
 ददर्शराहुर्भवनंशंकरस्यातिदीप्तिमत्
 आत्मानमात्मनावीक्ष्यकिमित्याहासुविस्मितः ११
 प्रवेष्टुकामोबलिभिर्द्वारिद्वास्थैर्निरोधितः
 यत्नवान्सनिषिद्धोऽपितदातेप्रोद्यतायुधाः १२
 तान्निवार्यगणान्नदीव्याजहारविधुंतुदम्
 कस्त्वंकस्मादिहायातःकिंकार्यतवबर्बर
 ब्रूहिकार्यगणायवत्त्वांनहन्युर्भयावहाः १३
 राहुरुवाच-
 दूतोजालंधरस्याहंत्वंमांशर्वीतिकेनय

नवाच्यमंतरेद्वास्थमहाराजप्रयोजनम् १४
 नंदीदूतोक्तमाकर्णनीललोहितमाययौ
 दंडवत्प्रणिपत्याग्रेस्थित्वाशंकरमब्रवीत् १५
 सैंहिकेयोमहाराजद्वारेतिष्ठतिकार्यतः
 सप्रयात्वथवायातुभवानाज्ञमुमर्हति १६
 नंदिनोक्तमथाकर्ण्यत्वरन्निवमहेश्वरः
 सुप्तामंतःपुराद्देवीं प्रस्थाप्य च सखीवृताम् १७
 पश्चाद्वास्थं जगादाथ नंदिन्दूतं प्रवेशय
 ततो हस्ते प्रगृह्यामुदूतं नंदीमहाबलः १८
 आनयामास देवानां मध्ये शंभुमदर्शयत्
 तं ददर्श तदाराहुर्जटिलं नीलमात्मनि १९
 पंचवक्त्रं दशभुजं नागयज्ञोपवीतिनम्
 देवीविरहितं मूर्ध्नि चंद्रलेखाविभूषितम् २०
 उच्छ्वासोच्छ्वासनिर्मुचत् पृदाकुगणसेवितम्
 सर्वदेवगणोपेतं सेवितं गणकोटिभिः २१
 प्राप्तं ज्ञात्वा ततो दूतं शंभुरालोक्य चाग्रतः
 प्राह ब्रूहि तदाराहुर्वक्तुं समुपचक्रमे २२
 राहुरुवाच-
 देवजालंधरेणाहंप्रेषितस्तव सन्निधौ
 तस्य शिववचः श्रुत्वामन्मुखेन द्रुतं कुरु २३
 गिरिशत्वं तपोनिष्ठो निर्गुणो धर्मवर्जितः
 तव नास्ति पिता माता वसुगोत्रादिवर्जितः २४
 जालंधरो महाबाहुर्भुक्तेऽसौ भुवनत्रयम्
 तस्यैव वश्यस्त्वमपि तत्तत्तत्तं समाचर २५
 पुराणपुरुषः कामी वृषारूढः कथं भवान्
 एवं वदति संप्राप्तौ सुतौ स्कंदविनायकौ २६
 तस्मिन्काले देवदेवो यतवांगमर्दनम्
 चकार चकरैर्व्यस्तैर्वासुकिर्भूतलेऽपतत् २७
 हेरंबवाहनस्याखोः पुच्छं ग्रस्तमथाहिना
 स्वपत्रं ग्रस्तमालोक्य मुंचमुंचेत्युवाच ह २८

अत्रांतरेस्कंदवाहंक्षुब्धंवीक्ष्यमहास्वरम्
 तद्भयाद्वासुकिर्ग्रस्तमाखुपुच्छमथोद्गिरत् २९
 अथारुह्यहरस्यांगंगलमावेष्टयसंस्थितः
 तस्यनिश्वासपवनैरथजातोहुताशनः ३०
 तस्योष्मणाचंद्रलेखाजटाजूटाटवीस्थिता
 सार्द्रतांतुतदासायात्प्लावितंतद्वपुर्यथा ३१
 तस्याह्यमृतधाराभिर्ब्रह्ममस्तकमालिका
 हरमौलिकपालानामभूत्संजीवितातदा ३२
 पपाठपूर्वमभ्यस्तंसर्वयोगश्रुतिक्रमम्
 श्रुत्वापरस्पराधीतंविवदंतिशिरांस्यथ ३३
 अहमादिरहंपूर्वमहमेवपरात्परः
 अहंस्त्रष्टाअहंपातेत्युत्सुकानिपरस्परम् ३४
 शोचंत्येतानिनोदत्तंनोभुक्तंनहुतंमया
 लोभग्रस्तेनमनसानोवित्तंब्रह्मणेऽपितम् ३५
 अथेश्वरजटाजूटादाविरासीद्गणोमहान्
 त्र्याननस्त्रिचरणस्त्रिपुच्छःसप्तहस्तवान् ३६
 सचकीर्तिमुखोनामपिंगलोजटिलोमहान्
 तंदृष्ट्वासाकपालालीभयात्तस्थौमृतेवसा ३७
 पुरतःप्राहसगणस्ततःकीर्तिमुखःप्रभुम्
 प्रणिपत्यशिवंदेवमत्यर्थंक्षुधितःप्रभो ३८
 तदोक्तःशंकरेणाहोभक्षयत्वरणेहतान्
 क्षणंविचार्यसगणःक्वाप्यदृष्ट्वारणंतदा ३९
 ब्रह्माणंभक्षितुंप्राप्तःशंकरेणनिवारितः
 ततःकीर्तिमुखेनाथस्वांगंसर्वचभक्षितम् ४०
 बुभुक्षितेन चात्यंतंनिषिद्धेनचसर्वतः
 तत्साहसंतदादृष्ट्वाभक्तिकीर्तिमुखस्यच ४१
 तमुवाचेश्वरःप्रीतप्रासादेतिष्ठमेसदा
 त्वच्चित्तरहितोयश्चभविष्यतिममालये ४२
 सपतिष्यतिशीघ्रंहीत्युक्तःसोऽतर्हितोऽभवत्
 शंभोर्मूर्ध्नितदादेवाववृषुःपुष्पवृष्टिभिः ४३

एवमत्यद्भुतं दृष्ट्वा सभायां तु त्रिशूलिनः
 स्वर्भानुरपि देवेशं पुनः प्रोवाच विस्मितः ४४
 स्पृशंति त्वां कथं भावं स्वाधीनं योगिनं बलात्
 इंद्रियैः पूज्यसे त्वं हि प्राप्योऽयं विषयैः कथम् ४५
 ब्राह्मादि लोकपालानां पूजां गृह्णासि सर्वतः
 न त्वं पश्यसि कं देवं त्वं पूजयसि कंचन ४६
 ईश्वरोऽसि कथं लोके भिक्षाभोजी प्रतिष्ठितः
 संगोपयसि योगीन्द्रगौरीरम्यां प्रयच्छमे ४७
 स्कंदं लंबोदराभ्यां त्वं पुत्राभ्यां सहितोऽधुना
 भिक्षापात्रं गृहीत्वा तु भ्रमनित्यं गृहे गृहे ४८
 एवं बहुविधं तत्र राहुराहेश्वरं प्रति
 भगवानपि तच्छ्रुत्वा नोत्तरं किंचिदब्रवीत् ४९
 अथेशं मौनिनं त्यक्त्वा राहुर्न दिनमब्रवीत्
 त्वमं त्रीह्यसि सेनानीर्विकटाननबिंबधृक् ५०
 एवमाचरितं भ्रष्टं त्वं शिक्षयितुमर्हसि
 नो चेद्रोषेणेंद्र इव पतिष्यति रणे हतः ५१
 इत्याकर्ण्य वचस्तस्य नंदी विज्ञाप्य चेश्वरम्
 भूसंज्ञयैव स तदामतमाज्ञाय शूलिनः ५२
 संपूज्य प्रेषयामास राहुं नंदीगणाग्रणीः
 अथ जालंधरं गत्वा कथयामास विस्तरात्
 स्वर्भानुस्तस्य वृत्तांतं गौरीरूपं मनोहरम् ५३
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डे युधिष्ठिरनारद-
 सम्वादे जालंधरोपाख्याने कैलासाद्राहुप्रत्यागमनं नाम दशमोऽध्यायः १०

एकादशोऽध्यायः

नारद उवाच-
 अथ जालंधरो दूतवचः श्रुत्वा प्रतापवान्
 सर्वसैन्यं समाहूय प्रयाणमकरोत्तदा
 ततस्ततः समेतानां सैन्यानां श्रूयते ध्वनिः १
 सस्त्रीन्मन्दरकंदरेषु शयितानुत्थाय पन्किन्नरान्

मेरोर्मंदरकंदरेप्रतिरवानुत्थापयन्वारणान्
 सिहानांचततीर्व्यमुंचतपुरःपंथानमेवंविधस्त्रै
 लोक्यंबधिरीचकारमहतःसैन्यस्यकोलाहलः २
 ततोदुंदुभिनादोऽभूत्पीठेजालंधरनृप
 तन्निनादेनशूराणांप्रियेणमहतातदा ३
 कंपंतिगिरयस्तुंगांप्रासादाविचलंतिच
 सप्तसागरगर्भेभ्योनिःसृतादैत्यदानवाः ४
 सन्नद्धाश्चातिगर्जतिनानावाहनसंयुताः
 हेषाययौमहानादावाजिनांबाह्यतःपुरः ५
 रथांगेनाथसंहृष्टाधरांसंचलतेऽथवा
 चालितैर्गजयूथैश्चपृथ्वीरुद्धासकानना ६
 जालंधरेरितैर्भीमैरयुतैःस्यंदनस्थितैः
 अश्वार्बुदसहस्रेद्वेअर्बुदंदंतिनामपि ७
 रराज सैन्यलक्षैकंरथिनांसपताकिनाम्
 परार्द्धनवतिःकोट्यःदृश्यंतेमुख्यनायकाः
 निर्जगाममहासैन्यंछत्रैःसंछाद्यभास्करम् ८
 आसीत्पिंजरपांडुपंकजवनंश्चेतातपत्रैःक्वचित्
 मायूरातपवारणैःक्वचिदभूतदुन्नीलनीलोत्पलम्
 उन्मेधंक्वचिदूर्ध्वधूलिपटलैर्यस्यप्रयाणेऽभवत्
 सद्बीचिक्वचिदंबरंसरइवोत्सर्पत्पताकापटैः ९
 गजवाजीमयीभूमिर्ध्वजच्छत्रमयंनभः
 दिक्चक्रंचामरमयंदैत्यसैन्येप्रसर्पति १०
 ततोजालंधरोदैत्यःप्रयाणायसमुत्सुकः
 स्कंधेचारोपयन्शक्तिंनानारत्नविभूषिताम् ११
 आजगाममहाविष्णुप्रष्टुंसागरवासिनम्
 अभिवाद्यजगादाथहरिंजालंधरस्त्वदम् १२
 भोगार्थाकिंप्रयच्छामितुभ्यंभावुककथ्यताम्
 श्रुत्वानारायणोवाक्यमद्विधजस्यमुदान्वितः १३
 उवाचकिंकरोमीतिप्रियंसिंधुसुतेप्सितम्
 इत्युक्तःसप्रहृष्टोऽथहरिंप्रोवाचसत्वरः १४

यामियोद्धुरणेऽहत्वंसुखीतिष्ठेहसागरे
 लक्ष्म्यादत्ताक्षतस्तत्रकेशवेनाथपूजितः १५
 सनिर्गत्यहरेःस्थानात्समुद्रं प्रष्टुमागतः
 सोऽण्वं प्रणिपत्याहतातयास्यामिदूरतः १६
 नीलकण्ठरणेजेतुमनुज्ञांदातुमर्हसि
 पुत्रस्यवचनं श्रुत्वायियासोः शंकरं प्रति १७
 सिंधुराजेन सोऽप्युक्तः पुत्रतंतापसंत्यज
 भुङ्क्वराज्यं मया दत्तं तापसंत्यजदूरतः १८
 अत्यद्भुतः प्रतापस्ते त्वत्तुल्यो नास्ति भूमिपः
 स्वर्गादाधिक्यतां नीतं त्वया वत्स धरातलम् १९
 तव राज्येव सुमतीवैकुण्ठ इव राजते
 यो देवो दुर्जयो दैत्यैरानीतः सहस्रश्रिया २०
 ममांतिकं वत्सवस शंकरं भिक्षुकं त्यज
 एवमुक्तो ह्यर्णवेन गिरिजां प्रति रागवान् २१
 पितृवाक्यमविज्ञाय आगत्य स्वभटान् स्वकान्
 सज्जीभूतं तु युद्धाय वृंदाजालंधरं जगौ २२
 वृंदोवाच
 नाथ युद्धं न कर्तव्यं राजेन्द्र कुत्सयोगिना
 मनोनिवर्त्य तां पश्य प्रवृत्तं पार्वतीं प्रति २३
 गौरी त्वं वांछसि कस्मात् पार्वती किं ममाधिका
 तपस्विनी निरालंबा संसक्ता स्थाणवे सदा २४
 सुतानुरागिणी वंध्याततः कृत्रिमपुत्रिका
 वृथास्तुतानारदेन तां त्यज स्वभज स्वमाम् २५
 इति वृंदावचः श्रुत्वा प्रत्युवाचार्षात्मजः
 अदृष्ट्वा पार्वतीरूपं मच्चेतो न निवर्तते २६
 वृंदे त्वया जनपदो राजधानी प्रपाल्यताम्
 स्मर्तव्योऽहं सदा चंडियदिमां हंति शंकरः २७
 इति भर्तृवचः श्रुत्वा वृंदाहाससमन्विता
 जगाम शिबिकारूढा पीठं जालंधरं तदा २८
 नारद उवाच-

अथप्रतस्थेकैलासंसिंधुसूनुर्महाबलः
 महापद्मसहस्राणांषष्ट्यासैन्येनसंवृतः २९
 अत्रांतरेपरित्यज्यकैलासंशंकरोगतः
 गणपुत्रप्रियायुक्तःकैलासमानसोत्तरम् ३०
 जालंधरस्ततःप्राप्तःकैलासंप्रथमेऽहनि
 सेनाःसंस्थाप्यकैलासआलोकनकुतूहली ३१
 दिव्यकेसरमंदाररजःपुंजपरिश्रिताः
 शीतांबुशीकरासारैःप्रभुग्रावांतिवायवः ३२
 यत्रसिद्धांगनापीनस्तनोत्तुंगतरंगिणः
 मंदारमकरंदाढ्याःसुंदरावांतिवायवः ३३
 यत्राशोकरुचिस्निग्धपादन्यासंचयोषिताम्
 विलोक्यदानवेन्द्रोभून्मनोरथसमाकुलः ३४
 प्राप्नुवंतिसुराःप्रीतिंस्वबिंबालोकहर्षिताः
 यत्रकिन्नरकांतानांसुरतव्यंजितप्रभाः ३५
 विभांतिसर्वतस्तत्रमंदाराःशीर्णपल्लवाः
 यत्रशंभुगणाक्रांतानानावेलाकुलद्रुमाः ३६
 भांतिमन्मथभूपालयशसासुधृताइव
 यत्रचंदनकस्तूरीगंधोन्मत्तालिसंचयाः
 विभांतिदग्धकंदर्पनिर्वाणांगारसन्निभाः ३७
 यत्रांगनानांसकलंविलोक्यसौरभ्यमत्युत्तमकांतिमित्रम्
 मन्येपरिष्वक्तमनोविनोदाकस्तूरिकागाहतिकालिमानम् ३८
 क्वचित्प्रवरगैरिकासमसमुल्लसत्
 पंकजलवंगदलसन्निभासनचलच्चकोरंक्वचित्
 क्वचिद्गिरिसरित्तटीतरणिवत्स्फुरत्कुंडलंचलन्निचुलमंजरीविनयनम्रभृगंक्वा
 चत् ३९
 क्वचिद्दलितकोकिलाकुलितनूतचूतांकुरंकुरंगकुलसेवितंप्रबलशालिमूलंक्वा
 चत्
 क्वचित्प्रवरसुंदरैःसुरवधूपदैःपावनंवनंनयतिविक्रियामिहमनोमुनीनामपि ४०
 एवंगुणसमायुक्तंविलोक्यहरमंदिरम्
 विचित्रंचापिकैलासंसर्वरत्नसमाश्रयम् ४१

अत्यंतविस्मितोदैत्यः प्रोवाच भृगुनन्दनम्
कस्मात्तन्तापसन्तातप्रवदन्ति भवादृशाः ४२
तादृशीयस्य साभार्यागृहमीदृङ्मनोहरम्
तत्रादृष्ट्वावदच्छंभुं हरः कुत्र गतः कवे ४३
कथं मम भयाच्चेति पृष्ठः प्रोवाच भार्गवः
देवशंभुर्महाशैलमगम्यमानसोत्तरम् ४४
ययौ तत्र महादेवो गंतुं चान्यैर्न शक्यते
इति काव्यवचः श्रुत्वा प्राह दैत्यो महाबलः ४५
जालंधर उवाच-

अहं यास्यामि देवेशं त्वं पुरा गच्छ भार्गव
इत्युक्त्वा प्रययौ तत्र यत्रास्ते शंकरः स्वयम् ४६
अपश्यत्तंगिरिवरं सिंधुजोमानसोत्तरम्
तस्य षष्टि सहस्राणि योजनानां समुच्छ्रयः ४७
स शैलो मानसो राजन् दैत्यसैन्यैः समावृतः
बहवो दैत्यराजानः शैलमारुरुर्दुर्दुतम् ४८
छत्रांधकारं पर्यासीत् वाद्यनादेन वेपथुः
सैन्यकोलाहलस्तेषां पूरयामास रोदसी ४९
नारद उवाच-

अथैवमागतं दृष्ट्वा दैत्यसैन्यं महत्तदा
अत्युच्चैः सगिरेः शृङ्गे स्थाप्य गौरीं सखीवृताम् ५०
भगवांश्च गणैः सर्वैः सन्नद्धैर्युद्धदुर्मदैः
त्रिंशन्महाब्जसाहस्रैः प्रमथानां वृतः शिवः ५१
उवाच नन्दिनं शंभुर्गणानामधिपं त्वया
प्रहर्तव्यो महादैत्यो वीरो जालंधरो रणे ५२
महाकालादिभिः शूरैर्याहित्वं परिवारितः
तावदाजौ त्वया तस्माद्योद्धव्यमतिपौरुषात् ५३
यावद्युद्धे नारिजयो मम वीरभविष्यति
इति शंभोर्वचः श्रुत्वा स च सारथि मब्रवीत् ५४
काकतुंडरथं मेऽद्य समानय मम हामते
नन्दिनो वचनं श्रुत्वा सोऽपि स्यन्दनमाहरत् ५५

द्वात्रिंशदश्वसंयुक्तचक्रषोडशसंयुतम्
 षष्टिध्वजसमोपेतंद्वात्रिंशद्योजनायुतम् ५६
 सर्वशस्त्रैश्चसंपूर्णप्राप्तसांग्रामिकंरथम्
 नंदिनश्चक्ररक्षार्थपुत्रौस्कंदविनायकौ ५७
 समादिष्टौशंकरेणसन्नद्धौतौस्ववाहनौ
 गणैःपरिवृतोनंदीवाग्भिःसंपूज्यं चेश्वरम् ५८
 नंदीरथंसमारुह्यनिर्ययौदानवान्प्रति
 विराजतेतस्यमूर्ध्निछत्रंद्वादशयोजनम् ५९
 यावत्सन्निर्ययौनंदीतावत्तेदानवाःपुरः
 शैलोपरिसमारूढादानवाघोरदर्शनाः ६०
 गणानामायुधैस्तीक्ष्णैःनिहताःपतिताभुवि
 हन्यमानागणैर्दैत्यास्तत्यजुर्दूरतोगिरिम् ६१
 ततोधूमसमंतस्मादवरुह्यशिलोच्चयात्
 जघ्नुर्दैत्यान्शितैःशस्त्रैर्गणाराजन्महाबलान् ६२
 अमरैराचितंदृष्ट्वारुरुधुर्दैत्यसैनिकाः
 ततःसमभवद्युद्धंगणानांदानवैःसह ६३
 शरवर्षमथात्युग्रंदानवानांदिवौकसाम्
 ततःसमस्तान्मातंगाञ्जघ्नुःशिखिमुखारणे ६४
 रथान्हयान्पदातींश्चकाकतुंडामहाबलाः
 हतानादैत्यसंघानांसंगरेभृशमायिनाम् ६५
 शिरोभिर्गगनंव्याप्तप्रहसद्भिर्भयावहैः
 मुक्तकेशारुणमुखैर्भीमदंष्ट्राविलोचनैः ६६
 सिंहैःकबंधजंघोरुकटिपृष्ठनिकृंतनैः
 चितासर्वत्रवसुधाकबंधैरुधिरारुणैः ६७
 ततोविरावःसुमहान्बभूवदैत्येश्वराणांध्वजिनीषुधावताम्
 शंभोर्गणैःपातितसैनिकानांयथार्णवानानंदतांयुगक्षये ६८
 इतिश्रीपाद्मेहापुराणेपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेनारदयुधिष्ठिर-
 संवादेजालंधरोपाख्यानेदैत्यसैन्यपराजयोनामएकादशोऽध्यायः ११

द्वादशोऽध्यायः

नारदउवाच-

दैत्यसैन्यंहतंदृष्ट्वागणैर्नदिपुरोगमैः
क्रुद्धाःशुभादयोदैत्याःसमाजग्मुर्गणान्प्रति १
ततःशुभोमहादैत्योनंदिनंप्रत्ययुध्यत
महाकालंनिशुभोऽथकालोलोकेश्वरंरणे २
पुष्पदंतंशैलरोमामाल्यवंतंमहाबलः
कोलाहलोरणेरान्प्राप्तोमायाबलेनच ३
चंडंभयानकोनामराहुःस्कंदमधावत
कूष्माण्डंसर्परोमाचघर्घरोमदनंतथा ४
शुभंकेतुमुखोहंतुंययौजंभोविनायकम्
हासंपातालकेतुश्चभृंगीशंरोमकंटकः ५
युयुधुःकोटिशोरुद्रगणदैत्याःपरस्परम्
पश्यतोरुभयोस्तत्रस्वामिनोरितितेयुधि ६
दृढप्रहारिणोजघ्नुर्गणदैत्याःशरैरथ
नंदीमुमोचतान्बाणान्महासारोयथानगे ७
ततःसंपूरयामासमुखंशुभस्यपत्रिभिः
यथापर्णचयैर्वातोमंदरस्येवकंदरम् ८
शुभोऽथकार्मुकंत्यक्त्वारथात्तंप्रत्यधावत
उत्पाट्यचगिरितेनजघानहृदिनंदिनः ९
नंदिनोहृदयंभित्त्वाचूर्णयित्त्वारथंरणे
पपातभूमौसगिरिर्वज्रंप्राप्यगिरियथा १०
मूर्च्छांप्राप्यक्षणात्संज्ञांवेगवान्सपलायितः
महाकालोनिशुभेनमुद्ग्रेणहतोहृदि ११
आगत्यदैत्यंगदयाजघानमुकुटोपरि
तत्प्रहारमचिंत्याथनिशुभोऽपिमहाबलः १२
तंगृहीत्वाचरणयोर्महाकालंमहाबलः
भ्रामयित्वाकरतलाच्चिक्षेपचननादच १३
सतद्वक्त्रानिलंपीत्वाननादरुधिरारुणः
पुष्पदंतःशैलरोम्णाचाहतोमुष्टिनामुखे १४

गदयाशैलरोमाणंहत्वाभूमौन्यपातयत्
 तंदृष्ट्वापतितंभूमौगिरिकेतुर्महाबलः १५
 पुष्पदंतंमहाभीममुद्वरेणव्यपोथयत्
 पुष्पदंतोऽथखड्गेनगिरिकेतोःशिरोऽछिनत् १६
 गृहीत्वाचर्मखड्गंचगिरिकेतोरधावत
 शिरस्तंप्राहकिंयासिमांत्यक्त्वासमरार्थिनम् १७
 शिरोहीनेचकायेऽस्मिन्किंतुधावन्नलज्जसे
 इत्युक्तेशिरसातेनकबंधेनतुपादयोः १८
 विधृतःपुष्पदंतश्चकुक्षौतीक्ष्णासिनाच्छित्
 निश्चक्रामासुरःकुक्षेःशतशीर्षोमहाबलः १९
 द्विशताक्षिसमायुक्तःशतद्वयभुजाकुलः
 भ्रमत्तस्यशिरोराजन्कबंधोपांतमागमत् २०
 तच्छिरःप्राप्तमालोक्यपुष्पदंतोऽसिनाच्छिनत्
 ततोभूकंपनोनामज्वरोदैत्योभयावहः २१
 पुष्पदंतस्तदातत्रद्वाभ्यांराजन्विमर्दितः
 ज्वरेणतेनचक्लिष्टोदुःसहेनातिवेगिना २२
 त्यक्त्वाशिवगणःसंख्यंकंपमानोगिरिंययौ
 कोलाहलोमहाधन्वीमाल्यवंतंशरैस्त्रिभिः २३
 विव्याधस्कंधयोर्भालेमाल्यवांश्चततोऽसुरम्
 बाणाहतोमाल्यवताशस्त्रैर्नानाविधैःशितैः २४
 कोलाहलःप्रहतवान्दर्शयन्नात्मलाघवम्
 सोऽपिहेतिव्यथांत्यक्त्वामाल्यवांश्चगणाग्रणीः २५
 गिरिं गृहीत्वातेनाजौकोलाहलमथाहनत्
 निश्चक्रामज्वरस्तस्माज्ज्वलनोनामभीषणः २६
 त्रिशीर्षो नवहस्तश्चनवपादोऽतिपिंगलः
 सज्वरोमोहयामासमाल्यवंतंस्वतेजसा २७
 माल्यवान्समरंत्यक्त्वापराक्रांतोगिरिंययौ
 चंडिर्भयानकेनाजौपाशेनहृदयेहतः २८
 हयोविनिर्गतस्तस्मात्क्षिप्तःसोऽपिचसागरे
 कार्तिकेयोरणेराहुंशितैर्बाणैःसमाहनत् २९

आच्छाद्यशरजालैश्चशीघ्रंशक्तिमुमोचह
 आपतन्तीमहाशक्तिंज्वलन्तीमिवतेजसा ३०
 दृष्ट्वाराहुःखमुत्पत्यकराभ्यांजगृहेद्रुतम्
 सतांशक्तिंगृहीत्वातुविनद्योच्चैः पुनः पुनः ३१
 स्वर्भानुःशिरसोनोपितस्यशक्त्याजघानतम्
 वक्षस्यभिहतेशक्त्यातदेहान्निर्गतासरित् ३२
 तयासंप्लावितःपुत्रोमहादेवस्यसंयुगे
 कथंचित्सानदीरुद्धासमंपूरोगिरिययौ ३३
 श्रुत्वार्णवजोज्वरतःकटककदंबस्यकर्कशंविरुतम्
 सुस्वरवचनविदग्धन्तमपिचकोकिलापतिंसस्मार ३४
 शरैःकिरन्तंदहनमसिनाबर्बरोऽवधीत्
 कूष्माण्डोनिहतोमूर्ध्निसर्परोम्णाथमुष्टिना ३५
 पातालकेतुनाहासोमुद्गरेणसमाहतः
 तस्यदेहाद्विनिष्क्रम्यहस्तीमुद्गरमाभुनक् ३६
 शृङ्गायामुष्टिघातेनहतःपातालकेतुना
 आयुधैर्जर्जरंचक्रेभृङ्गीशरोमकंटकः ३७
 भृङ्गीशोऽपिरणाद्भीतस्त्वरन्नेवगिरिययौ
 सहसाधूम्रवर्णश्चशुभ्रःकेतुमुखेऽपतत् ३८
 गणंगिलितवान्दैत्योमहाकायोमहाननः
 हाहाकारोमहानासीद्गिलितेकेतुनारणे ३९
 जृम्भस्यनिशितैर्वाणैश्छिन्नाङ्गोऽथविनायकः
 शृङ्गाददंभपरशुनातस्यचिच्छेददन्तिनः ४०
 जृम्भासुरोजघानाथशक्त्यालंबोदरोदरम्
 मूषकोऽपिशरैर्भिन्नःप्रविवेशगुहामुखम् ४१
 विनायकःप्रहारार्त्तोविललापाकुलोरणे
 हामातस्तातहाभ्रातर्हामूषकममप्रिय ४२
 गणेशक्रन्दितांश्रुत्वाभगवत्यातयातदा
 समेत्यकूटादन्यस्मात्पार्वत्योक्तःशिवस्तदा ४३
 हेरंबोवध्यतेदैत्यैःस्कन्दोऽपिविनिपातितः
 शिवकिंक्रीडसेशैलेरक्षपुत्रौगणानपि ४४

सदाशूलादिशस्त्राणांधृतानामद्यवैक्षणः
 अथगौर्यावचःश्रुत्वावीरभद्रंशिवोऽब्रवीत् ४५
 वृषःसज्जीयतांशीघ्रमित्युक्तेसतदाकरोत्
 बबन्धमुकुटंतस्यशृंगयोर्भास्करप्रभम् ४६
 कंठेघंटाशतंबद्धवाकर्णयोर्दर्पणौधृतौ
 स्कंधेचकिंकिणीजालंचरणेनूपुरमहत् ४७
 पुच्छेचामरसाहस्रंतस्यपाशाष्टकंमुखे
 कल्याणीचतदादेवीशर्वपार्श्वेव्यस्थिता ४८
 पाशाष्टकेनसंयुक्तातत्रखड्गधरांबिका
 न्यस्तानिसर्वशस्त्राणिसवृषःसज्जितोबभौ ४९
 पार्वत्याभूषितःसोऽथनिजयाघंटमालया
 कृतंचतिलकंदेव्याप्रोक्तःसत्कृतिपूर्वकम् ५०
 हरस्त्वयानमोक्तव्योवृषेन्द्ररणसंकटे
 आगंतव्यमरीन्जित्वाशंभुनासहसंगरे ५१
 इतिश्रुत्वावचोदेव्याहरोवृषमथारुहत्
 धृत्वायुधसहस्रंतुनिजालंकारभूषितः
 रणंगच्छामितांप्राहपार्वतींप्रतिसादरम् ५२
 ईश्वरउवाच-
 त्वंतिष्ठसिस्वरूपाणिएकाकिन्यपिसस्पृहा
 भामिनीदुरभिप्रायादानवाहिसमागताः ५३
 तस्मात्त्वयात्मनैवात्मारक्षणीयोवरानने
 इत्युक्त्वावृषभारूढोययौरुद्रोरणांगणम् ५४
 त्रिंशन्महाब्जसाहस्रैःप्रमथानांवृतःशिवः
 वीरभद्रोरथेनाशुसिंहयुक्तेनसत्वरः ५५
 वामपार्श्वमहेशस्यशूरोरक्षतिपार्थिव
 मणिभद्रोऽश्वयुक्तेनरथेनपरवीरहा ५६
 दक्षिणंधूर्जटेःपार्श्वसंरक्षतिधनुर्द्धरः
 तुंगादुत्तीर्यशैलेन्द्राद्रणंप्राप्तोगणैःसह ५७
 दृष्ट्वाजगर्जुस्तेदैत्यामहेशानंवृषस्थितम्
 ततोमहान्निनादोऽभूदैत्यप्रमथसेनयोः ५८

तयोरभून्मिथोराजन्संप्रमर्दोऽथदारुणः
ततो नंदी महाकालः कालस्कंदौ महाबलः ५९
माल्यवान्पुष्पदंतश्च वृषलीस्वर्णदंतिकः
चंडीशोमदनश्चंडः कूष्माण्डो गुप्तलोमकः ६०
ये ये पूर्वरेणुभग्नः प्राप्तास्तेरणसंकटम्
शिवस्य पुरतो दैत्या युयुधुस्ते महाबलाः ६१
गणदानवयो धानां संग्रामोऽभूद्भयावहः
ततो गणानां विद्राव्य सैन्यं ते च महाबलाः ६२
रणे संवेष्टयामासुः शरौघैः सर्वतः शिवम्
शूलैः कुतैर्गदाभिश्च मुद्गरैः परिघैरपि ६३
इंद्रियाण्यथात्मानं विषयैः पंचपंचभिः
जघानाथरणे दैत्याञ्छुभुर्बाणैः सुदारुणैः
यथाशुमाघः पापानि हन्ति स्त्रानेन तत्क्षणात् ६४
इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचात्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डे नारदयुधिष्ठिर-
सम्वादे जालंधरोपाख्याने श्रीमहादेवरणमागमनं नाम द्वादशोऽध्यायः १२

त्रयोदशोऽध्यायः

नारद उवाच-
ततो जालंधरः श्रुत्वा दैत्यकोलाहलं रणे
आजगाम रथारूढो यत्र देवः सदाशिवः १
सारथिं खड्गरोमाणं कोपात्सत्वरमब्रवीत्
संप्रेषय रथं शीघ्रं सहस्रहययोजितम् २
हन्मि तं तापसं शौर्याज्जटाभस्मास्थिभूषितम्
वृषारूढस्य काशक्तिः पंगोर्युद्धे मया सह ३
नारद उवाच-
इत्युक्त्वा खड्गरोमाणमाभाष्य च तथोद्धतः
गृहीत्वा कार्मुकं घोरं रथेनाधावतद्रुतम् ४
तं रुरोध तदा यातं वीरभद्रः शितैः शरैः
निरुच्छ्वासी कृतेनापि सकायेन शरैर्वृतः ५
देवैर्यद्यपि तुल्योऽभूद्भूतेशस्य परिग्रहः

तथापिकिंकपालानितुलांयांतिकलानिधेः ६
 विव्याधमणिभद्रोऽपिशरैः सागरनंदनम्
 पाशेनमणिभद्रंतुहत्वोवाचे श्वरंवचः ७
 एहियोद्धुमहादेव शस्त्राभ्यासोऽस्ति ते यदि
 त्वं मां प्रहरनत्वा हमादौ हन्मि जटाधरम् ८
 इति ब्रुवंतं तं गवां द्वीरभद्रोऽथ सायकैः
 पूरयामास संक्रुद्धो यथा पद्मं रविः करैः ९
 मणिभद्रोऽथ गदया सैन्यं तस्य समाहनत्
 रथोपरि रथं वीरतुरगं तुरगोपरि १०
 गजोपरि गजं हत्वा पातयामास भूतले
 रक्तपंकारुणाभूमिः संजाता दुर्गमा क्षणात् ११
 शैलाच्च गणमुख्याश्च दानवाञ्जघ्नु राहवे
 पतंति दानवाः शूरा गतप्राणामहीतले १२
 रुंडदोर्दंडमुंडैश्च करिपृष्ठकरोरुभिः
 पतंति दानवाः शूरा पूरिता वसुधानृप १३
 नारद उवाच—
 एवं विधं रणे दृष्ट्वा हरमत्यंतदुर्जयम्
 भुवने च तथान्यानि दृष्ट्वा लल्लक्षणा निसः १४
 तेजोऽन्यदेवनक्षत्रशशांकसकलादिषु
 उद्धाटितजगत्कोशमन्यदेवरवेर्महः १५
 भग्नः पुनश्चितितवांस्ततो जालंधरो नृप
 न दृष्ट्वा सामयागौरीयां मामाहाति नारदः १६
 सांप्रतं शाश्वते स्थाने कथं द्रक्ष्याम्युमां स्थिताम्
 तां हि द्रष्टुं ब्रजाम्यादौ पश्चाद्योत्स्यामि शंभुना १७
 चिंतयित्वेति मनसा दैत्यं प्राहार्णवात्मजः
 शुभं चंडजये वीरमम तुल्यपराक्रम १८
 धृत्वामत्सदृशं रूपं संग्रामं कर्तुमर्हसि
 तव युद्धस्य भारोऽयं शिबिरस्य बलस्य च १९
 अहं यास्यामि तां द्रष्टुं गौरीं मच्चित्तहारिणीम्
 इत्युक्त्वा थददौ तस्मै स्वांगादुत्तार्य मंडनम् २०

वर्मशस्त्रादिकंदत्वारथंसारथिसंयुतम्
 दुर्वारणेनसहितःसैन्यमुक्त्वोदधेःसुतः २१
 अलक्षितस्ततोगत्वागुहांगुप्तांतुपार्थिव
 मानसोत्तरशैलस्यहररूपंदधारसः २२
 धृत्वादुर्वारणेरूपंनंदिनःसदृशंतथा
 अथारुरुहतुःशैलंछद्मशंकरनंदिनौ २३
 यत्रास्तिशिखरेगौरीसखिभिःसहितानृप
 तमायांतंशरैर्भिन्नस्कंधमालम्ब्यनंदिनः २४
 रक्ताक्तमंबरंदृष्ट्वाभवानीविस्मिताभवत्
 सख्यस्तस्याजयाद्यास्ताःजग्मुस्तंसंभ्रमान्विताः २५
 शंकरस्यांतिकंगत्वापप्रच्छुस्तंसुदुःखिताः
 किंजातंतवदेवेशकेनत्वंसंगरेजितः २६
 सशल्यस्त्वंकथंनाथसंसारीवप्ररोदिषि
 इत्युक्तःप्रददौताभ्योभूषणानिपृथक्पृथक् २७
 उत्तार्यशनकैरंगात् वासुकिप्रभृतीनिच
 गणेशस्कंदशिरसीच्छिन्नेकुक्षौविलोक्यच २८
 हास्कंदहागणेशेतिहारुद्रेत्यंबिकारुदत्
 तस्याःसख्यस्ततःसर्वारुरुदुःशोककर्षिताः २९
 अत्राब्रवीज्जयानंदीत्वमेनंपरिपालय
 मणिभद्रोवीरभद्रःपुष्पदंतश्चवीर्यवान् ३०
 दंभनोधूमतिमिरः कूष्माण्डाद्यारणेहताः
 चंडीभृंगीकिरीटिश्चमहाकालश्चशृंगवली ३१
 चंडीशोगुप्तेनेत्रश्चकालाद्याश्चहतारणे
 विनायकस्यस्कंदस्यशिरसीभ्रमतामया ३२
 दृष्टेमहारणेदेविइत्युक्त्वाथपुरोक्षिपत्
 तच्छ्रुत्वानंदिनोवाक्यंशिरसीगृह्यपुत्रयोः ३३
 पार्वतीविललापोच्चैःपुत्रपुत्रेतिजल्पती
 तारकारेकथंयुद्धेहतस्त्वंसिंधुसूनुना ३४
 त्वंहि त्रिवासरोदेवैःसेनापत्योऽभिषेचितः
 तदात्वयाकथंवीरतारकाख्योनिपातितः ३५

नीलकंठेन किं त्यक्तो यतस्त्वं पतितो भुवि
 स्नुषामुखं न दृष्टं च मया पुत्रावभाग्यया ३६
 न भोगावत्स ते भुक्ता संसारस्यापिये भवन्
 तात हेरंबविघ्ने शलंबोदरगजानन ३७
 रणांगणे केन पुत्रसिद्धैः पूज्यो निपातितः
 वाहनोऽसौ कुतो वत्स मूषकः केन हिंसितः ३८
 एवं विलपती गौरी शिवं प्राह सुदुःखितम्
 साक्षाद्भुङ्क्षोऽसि देवेश हरस्त्वं माभयंकुरु ३९
 वृषभः क्व गतो देव हतो जालंधरेण वै
 शरजर्जरदेहस्य किं करोमि प्रियंतव ४०
 ततः श्रुत्वा वचो देव्यानि श्वस्यो वाच शंकरः
 दीर्घं विनिहतौ पुत्रौ वृथा शोचसि किं प्रिये ४१
 अधुना ते गसंगेन देवि मां त्रातुमर्हसि
 शंकरस्य वचः श्रुत्वाऽसमयोचितमातुरम्
 प्रत्युवाचां बिका देवं बभाषे नोचितं वचः ४२
 महाविषादे पतिते भये च कृते समाधौ वमने महाज्वरे
 श्राद्धे प्रयागे गुरुवृद्धसन्निधौ रतिं बुधाः शंकरवर्जयन्ति ४३
 कथं मांदुःखदुःखार्ता पुत्रशोकेन पीडिताम्
 म्लानां बाष्पपरि म्लानां संप्रार्थयसि चातुराम् ४४
 भवान्या इति वाक्यानि श्रुत्वा मायामहेश्वरः
 उवाच स्वार्थमुद्दिश्य गौर्यारूपेण मोहितः ४५
 पुरुषस्यार्तियुक्तस्य नयच्छंतिरतिं स्त्रियः
 तथैव रौरवे घोरे पतिष्यति न संशयः ४६
 गणशून्यः पुत्रशून्यो धीशून्योऽह वरानने
 सांप्रतं गृह्यशून्योऽह सर्वशून्योऽस्मि भामिनि ४७
 सुजीवितं विहीनोऽह त्वां पृष्टुमिह चागतः
 स्वं गृहंतु प्रविश्याशु त्यजामि प्रकृतिं स्वकाम् ४८
 उत्तिष्ठ नंदिन संयावस्तीर्थे भवपुरःसरः
 त्वं याहि स्वेच्छया कांते प्रकृतिं स्वां परित्यज ४९
 इति मायामहेशस्य वचः श्रुत्वां बिका ततः

दीर्घदध्योमहाश्वासंशोकेनचजडीकृता ५०

तस्यैवंपरमेक्षोभेकिंचिन्नोवाचसाक्षणम्

ययासंमोहितं सर्वजगत्स्थावरजंगमम्

सैवसंमोहितातेननजानेदुःखमात्मनः ५१

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशतसहस्रसंहितायांउत्तरखण्डेयुधिष्ठिरनारद-

सम्वादेजालंधरमायामहेशागमनंनामत्रयोदशोऽध्यायः १३

चतुर्दशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

इतिमायामहेशेनमोहितागिरिजायदा

अतः किंसमभूद्ब्रह्मन्तन्ममाख्यातुमर्हसि १

नारदउवाच-

क्षीराब्धौतुशयानस्यचुक्षोभहृदयंहरेः

अकस्मादेवराजेंद्रनयनेऽश्रुपरिप्लुते २

दृष्ट्वातन्महदुत्पातलक्षणंभगवांस्ततः

उत्थायशेषपर्यंकान्मांचवायुं विलोक्यच ३

किंकार्यमितिगोविंदस्तन्नागारिमथास्मरत्

सचाग्रेस्मृतिमात्रेणतस्थौबद्धांजलिप्रभोः ४

विनतानंदनंददृष्ट्वापुरतःप्राहकेशवः

सुपर्णतत्रगच्छत्वयत्रयुद्धंप्रवर्तते ५

हतोजालंधरोवीरोहरोवातेनमोहितः

दृष्ट्वातंशीघ्रमागत्यकथयस्वममाखिलम् ६

जालंधरेशयोर्युद्धंद्रष्टुंशक्तस्त्वमेवहि

कोऽन्योमहाहवेतस्मिन्ज्जात्वायातिशरीरवान् ७

कदाचिद्गुर्मंतत्रयुद्धंशस्त्रास्त्रवृष्टिभिः

अथत्वंबाणसंचारंगत्वापिहितविग्रहः ८

संदृष्ट्वापार्वतीवृत्तिंशीघ्रमायातुमर्हसि

दैत्यमायानिरासार्थंविचिंत्यभगवांस्त्वरन् ९

गुटिकांसर्वसिद्धांचगरुडायददौहरिः

अनयानभ्रमोवीरतथेत्युक्त्वामुखेक्षिपत् १०

एवं संप्रेरितः पत्नीहरिं कृत्वा प्रदक्षिणम्
 निश्चक्राम खमाविश्य जगामाद्भुतवेगवान् ११
 तत्र गत्वारणं घोरं दैत्यसंघैः सदुःसहम्
 दृष्टवानखिलेनासौ न किञ्चिज्ज्ञातवान् किल १२
 तस्मादुत्पत्य वेगेन गतोऽसौ मानसोत्तरम्
 शैलं तु गतरं दुर्गमगम्यं मरुतामपि १३
 विलोकयन्न ददृशे गौरीस्थानं पतंगराट्
 तत्रागत्य भुजंगारिध्वनिं संश्रुतवान् किल १४
 गत्वा समीपे ददृशे मायापशुपतिं ततः
 गरुडो गुटिकां क्षिप्य मुखेन भ्रममापसः १५
 ज्ञात्वा बुद्ध्वाथ दैत्योऽयमिति नायं वृषध्वजः
 हाकष्टमिति चोक्त्वा चरुदन्नागत्य चार्णवम् १६
 कथयामास वृत्तांतं पुरतः कैटभद्विषः
 देवजालंधरेणायं हरो देवो विडम्बितः १७
 उमाप्रतारिता तेन पापेन छद्मरूपिणा
 सुरस्त्वं यदि गोविंदसमरं प्रतियाह्वयतः १८
 मायायुद्धं तु देवेश कुरु जालंधरं प्रति
 तस्य राज्ञीमया दृष्टा पीठे जालंधरे शुभे १९
 प्रासादभूम्यां क्रीडन्ती वाद्यगीतादिवर्त्तनैः
 सा सुंदरतरा गौर्यारिर्भोर्वश्योः शतादपि २०
 नेदानीं मानुषलोकेन पातालेषु तत्समा
 भार्यति न समावेश्या नारीणां का कथा हरे २१
 यस्तां स्पृशति देहेन सकृत्तार्थः पुमान् भवेत्
 तव श्यालकपत्नी च हरत्वंतारमप्रियाम्
 शंकरस्योपकारं च कुरु चैवात्मनः सुखम् २२
 नारद उवाच—
 श्रुत्वा तादर्यस्य वचनं तं निर्भर्त्स्य रमाप्रियः
 सम्यग्व्यवस्य चोपायं विससर्ज द्रुतं द्विजम् २३
 श्रियं पतार्य्य संछाद्य मंचके पीतवाससा
 निर्गतोऽन्येन रूपेण योगिमायाबलेन च २४

वृन्दारिकानुरागेणमोहितोमधुसूदनः
 दृष्ट्वाहरितुगच्छंतंप्रतिछन्नंयुधिष्ठिर २५
 शेषोप्यन्यतमेनासौरूपेणागत्यकेशवम्
 जगादभक्त्यात्वंतिष्ठममानुज्ञातुमर्हसि २६
 किंकरोमिक्वगच्छामिब्रूहिकार्यजनार्दन
 सदातवमुखंदृष्ट्वाभोक्ष्यामीतिभवेत्सुखम् २७
 श्रीभगवानुवाच-
 जालंधरस्त्रियंरम्यांहरिष्येहरकारणात्
 पार्वत्याश्चोपकारायसंछाद्यस्वात्मनस्तनुम् २८
 एहियामोवयंबंधोकांतारंदुरतिक्रमम्
 वृन्दाकर्षणसिद्ध्यर्थमित्युक्त्वातौवनंगतौ २९
 ततोविष्णुश्चशेषश्चजटावल्कलधारिणौ
 आश्रमंचक्रतुःपुण्यंसर्वकामफलप्रदम् ३०
 तयोःशिष्याःप्रशिष्याश्चबभूवुःकामरूपिणः
 सिंहव्याघ्रवराहाश्चऋक्षवानरमर्कटाः ३१
 अथतस्मिन्वनेवृन्दांमंत्रेणाकर्षयद्धरिः
 तस्याहृदयसंतापंचकारमधुसूदनः ३२
 एतस्मिन्नंतरेराज्ञीतापमुग्रमुपागता
 चामरांश्चालयामासदिव्यस्त्रीकरचालितान् ३३
 प्रियस्यागमनंतन्वींचितयंतीमुहुर्मुहुः
 चंदनागुरुलिप्तांगीमूर्च्छायातिहिसत्त्वरम् ३४
 तुर्ययामेविभावयार्थाश्चतुर्दश्यांनृपांगना
 स्वप्रददर्शभयदंवैधव्यभयसूचकम् ३५
 जालंधरशिरःशुष्कंमर्दितंपांडुभस्मना
 गृध्रेणकृष्टनयनंछिन्नकर्णाग्रनासिकम् ३६
 मुक्तकेशीकरालास्याकृष्णवर्णारुणांबरा
 चखादकालीरक्तास्याहस्तेविधृतखर्परा ३७
 ईदृशंददृशेस्वप्रंतथात्मानंविडंबितम्
 दैत्यक्षयगुणोपेतंसाददर्शनृपांगना ३८
 ततःप्रबुद्धाऽसुरराजपत्नीगीतेनवाद्येनचमागधानाम्

गेयप्रबंधैःस्तवनैर्वचोभिर्विशस्तवैः किंपुरुषप्रपाठितैः ३६
 ततस्तान्सकलान्श्रान्तान्धनं दत्वाप्रसादजम्
 निवार्यविप्रानाहूयस्वप्रंदृष्टंन्यवेदयत्
 तंस्वप्रब्राह्मणाःश्रुत्वातामूचुःशास्त्रपारगाः ४०
 द्विजाऊचुः -
 देविदुःस्वप्नमत्युग्रमचिंत्यंभयदायकम्
 देहिदानंद्विजातिभ्योह्यचिंत्यभयनाशकम् ४१
 धेनुर्वासांसिरत्नानिगजांश्चाभरणानिच
 ब्राह्मणाःपरिसंतुष्टाःसिषिचुस्तांनृपस्त्रियम् ४२
 अभिषिक्तापिसावृंदाज्वरेणपरितप्यते
 विसृज्यविप्रप्रवरान्प्रासादमगमत्तदा ४३
 तत्रस्थितापिस्वपुरंददृशेदीप्तमंगला
 ततःस्वकर्मणाराजन्नाकृष्टाहरिणातुसा ४४
 नशशाकगृहेस्थातुंततोराज्ञीवनंययौ
 रथमश्चतरीयुक्तंस्मरदूतीसखीवहम् ४५
 समारुह्यक्षणात्तन्वीप्राप्तासौभाग्यकाननम्
 नानावृक्षसमायुक्तंनानापक्षिगणान्वितम् ४६
 पुष्पप्रस्त्रवणोपेतंस्वर्गनारीविभूषितम्
 मंदानिलप्रवेशोऽस्तियत्रनान्यस्यकस्यचित् ४७
 वनंवृंदारिकादृष्ट्वासस्मारपतिमात्मनः
 कथंजालंधरंवीरंद्रक्षयामिप्राप्तमग्रतः ४८
 सातत्रनसुखंलेभेविवेशान्यतमंवनम्
 सखीरथसमायुक्ताविष्णुमायाविमोहिता ४९
 ततोविलोकयामासविपिनंतरुसंकुलम्
 उरुपाषाणसरुद्धंकुरंगाक्षीभयावहम् ५०
 सिंहव्याघ्रभयाकीर्णशृगालव्यालसेवितम्
 द्रुमैःस्पृशच्छिखाकाशैर्गुहासुध्वांतपूरितम् ५१
 वनंविलोक्यसाभीमंचकिताचपलेक्षणा
 स्मरदूतींसंखींवृंदाजगादरथवाहिनीम्
 रथंप्रेषयमेशीघ्रंस्मरदूतिगृहंप्रति ५२

स्मरदूतिरुवाच-

नाहंजानामिदिग्भागंनयामिक्वरथंसखि
श्रान्ताअश्व्यःप्रवर्ततेमार्गश्चात्रनविद्यते ५३
प्रेरितोदैवकेनापिस्यंदनोयातुयत्रच
अत्रकोपिचमांसादोभक्षयिष्यतिनान्यथा ५४
इत्युक्तासाद्भुततरारथंशीघ्रमवाहयत्
सरथोवेगतःप्राप्तोयत्रसिद्धामुदान्विताः ५५
तत्रसिद्धाश्चदृश्यंतेकाननंचभयावहम्
नयत्रप्रबलोवायुर्नशब्दःपक्षिणामपि ५६
नचतेजःप्रकाशोऽस्तिनजलंप्रदिशोदिशः
तत्रप्राप्तरथस्यापिलक्षणेऽभूद्विपर्ययः ५७
अश्वतर्योनहेषंतेनचशब्दश्चनेमिजः
नचलंतिपताकास्ताघंटिकानक्वणंतिच ५८
नस्वनंतिमहाघंटाध्वजस्तंभेनिवेशिताः
विलोक्यैवंविधंप्राहतत्रवृंदासखींप्रति ५९
स्मरदूतिक्वयास्यामोव्याघ्रसिंहभयंवनम्
नगृहेनसुखंराज्येममजातंवनेसखि ६०
स्मरदूतिरुवाच-

शृणुष्वदेविपश्यत्वंपुरःशैलोऽतिदारुणः
दृष्ट्वाग्रतो न गच्छंति तुरंग्योभयविह्वलाः ६१
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा सं त्रस्ता सानृपांगना
दृष्ट्वाहारंस्वकंठस्थं स्यंदनाच्छीघ्रमुत्थिता ६२
एतस्मिन्नंतरेप्राप्तोराक्षसोभीषणाकृतिः
त्रिपादःपंचहस्तश्चसप्तनेत्रोऽतिदारुणः ६३
पिंगलोव्याघ्रकर्णश्चसिंहस्कंधस्तथाननः
विहंगेशसमाःकेशालंबंतेरुधिरारुणाः ६४
तंदृष्ट्वापद्मकोशांगीसहसासभयाभवत्
नेत्रेकराभ्यामाच्छाद्यचकंपेकदलीवसा ६५
प्रतिहारीप्रतोदंतुत्यक्त्वाराज्ञीमभाषत
भीतांमांत्राहिदेवित्वमयंधावतिभक्षितुम् ६६

एतस्मिन्नंतरेप्राप्नोराक्षसोरथसंनिधौ
 रथमुत्क्षिप्यहस्तेनभ्रामयंश्चाश्विनीयुतम् ६७
 साराज्ञीपतिताभूमौमृगीव्याघ्रभयादिव
 स्मरदूतीतरोर्मूलेछिन्नाशोकलतायथा ६८
 ततस्ताश्चाश्विनीःसर्वाःभक्षयामासराक्षसः
 तेनराज्ञीधृताहस्तेसिंहेनैणवधूरिव ६९
 तामुवाचततोरक्षःप्राणैस्तेकारणंयदि
 तवभर्ताहतःसंख्येहरेणेतिश्रुतंमया ७०
 मामासाद्याद्यभर्तारंचिरंजीवाकुतोभया
 पिबाथवारुणींस्वाद्धीमहामांससमन्विताम्
 शृण्वंतीतिवचोराज्ञीगतसत्वाइवाभवत् ७१

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तर
 खंडेजालंधरोपाख्यानेश्रीमन्माधवमायाकथनंनामचतुर्दशोऽध्यायः १४

पञ्चदशोऽध्यायः

नारदउवाच-

नारायणस्तदादेवोजटावल्कलधार्यथ
 द्वितीयोऽनुचरस्तस्यह्याययौफलहस्तवान् १
 तौदृष्ट्वास्मरदूतीसाविललापमृगेक्षणा
 तच्छ्रुत्वावचनंतस्याःप्रोचतुस्तांचतावुभौ २
 भयंमागच्छकल्याणित्वामावांत्रातुमागतौ
 वनेघोरेप्रविष्टासिकथंदुष्टनिषेविते ३
 एवमाश्वास्यतांतन्वीराक्षसंप्राहमाधवः
 मुंचेमामधमाचारमृद्वंगींचारुहासिनीम् ४
 रेरेमूर्खदुराचारकिंकर्तुत्वंव्यवस्थितः
 सर्वस्वलोकनेत्राणामाहारंकर्तुमुद्यतः ५
 भवपुण्यप्रभावेयंहंस्येतामंडनंभुवः
 अद्यलोकंनिरालोकंकंदर्पदर्पवर्जितम् ६
 करिष्यस्यधुनात्वंचहत्वावृंदारिकांवने
 तस्मादिमांविमुंचाशुसुखप्रासाददेवताम् ७

इतिश्रुत्वाहरेर्वाक्यंराक्षसःकुपितोऽब्रवीत्
 समर्थस्त्वंयदितदामोचयाद्यैवमत्करात् ८
 इत्युक्तमात्रेवचनेमाधवेनक्रुधेक्षितः
 पपातभस्मसाद्भूतस्त्यक्त्वावृंदांसुदूरतः ९
 अथोवाचप्रमुग्धासामाययाजगदीशितुः
 कस्त्वंकारुण्यजलधिर्येनाहमिहरक्षिता १०
 शारीरंमानसंदुःखंसतापंतपसानिधे
 त्वयामधुरयावाचाहतंराक्षसनाशनात् ११
 तवाश्रमेतपःसौम्यकरिष्यामितपोधन १२
 तापस उवाच-
 भरद्वाजात्मजश्चाहंदैवशर्मैतिविश्रुतः
 विहायभोगानखिलान्वनंधोरमुपागतः १३
 अनेनबटुनासार्धममशिष्येणकामगाः
 बहुशःसंतिचान्येऽपिमच्छिष्याःकामरूपिणः १४
 त्वंचेन्ममाश्रमेस्थित्वाचिकीर्षसितपःशुभे
 एहिराज्यपरंयामोवनंदूरस्थितंयतः १५
 इत्युक्त्वा राजपत्नीतांययौप्राचींदिशंहरिः
 वनंप्रेतपिशाचाढ्यमंदगत्यानराधिप १६
 वृंदारिकाश्रुपूर्णाक्षीतस्यपृष्ठानुगाययौ
 स्मरदूतीचतत्पृष्ठेमांप्रतीक्षेतिवादिनी १७
 अत्रांतरेदुराचारःकोपिपापाकृतिर्वने
 जालंप्रसारयामासतद्यदाजीवपूरितम् १८
 ततःसंकोचयामासतज्जालंपापनायकः
 जालस्थांस्तुतदाजीवानुपाहत्यमुमोचह १९
 सचव्याधःस्त्रियौदृष्ट्वास्मरदूतीजगादताम्
 देविमामत्तुमायातिकरेगृह्णातुमांसखी २०
 वृंदातयोक्तंश्रुत्वैनंविहृतास्यंव्यलोकयत्
 वीक्ष्यतंभयवातेननिर्धूतासिंधुजप्रिया २१
 दुद्रावविकलंशुभ्रंस्मरदूत्यासमंवने
 विद्रवंतीसमंसख्यातापसाश्रममागता २२

सातापसवनेतस्मिन्ददर्शात्यंतमद्भुतम्
 पक्षिणःकांचनीयांगान्नानाशब्दसमाकुलान् २३
 सापश्यद्धेमपद्माढ्यावापींतुस्वर्णभूमिकाम्
 क्षीरंवहंतिसरितःस्रवंतिमधुभूरुहः २४
 शर्कराराशयस्तत्रमोदकानांचसंचयाः
 भक्ष्याणिस्वादुसर्वाणिबहून्याभरणानिच २५
 बहुशस्त्राणिदिव्यानिनभसःसंपतंतिच
 क्रीडंतिहरयस्तृप्ताउत्पतंतिपतंतिच २६
 मठेतिसुंदरंवृंदातंददर्शतपस्विनम्
 व्याघ्रचर्मासनगतंभासयंतंजगत्त्रयम् २७
 तमुवाचविभोपाहिपाहिपापद्धिकादथ
 तपसाकिंचधर्मेणमौनेनचजपेनच २८
 भीतत्राणात्परंनान्यत्पुण्यमस्तितपोधन
 एवमुक्तवतीभीतासालसांगीतपस्विनम् २९
 तावत्प्राप्तःसदुष्टात्मासर्वजीवप्रबंधकः
 वृंदादेवीभयत्रस्ताहरिकंठेसमाश्लिषत् ३०
 सुखस्पर्शभुजाभ्यांसाशोकवल्लीवलिगिता
 तवालिगनभावेनपुनरेवभविष्यति ३१
 शिरःसर्वांगसंपन्नंत्वद्भर्तुरधिकंगुणैः
 अथत्वंप्रमदेगच्छपत्यर्थेचित्रशालिकाम् ३२
 साचित्रशालामित्युक्ताविवेशमुनिनातदा
 दिव्यपर्यंकमारूढागृह्यकांतस्यतच्छिरः ३३
 चकाराधरपानंसामीलिताक्षयतिलोलुपा
 यावत्तावदभूद्राजनरूपंजालंधराकृति ३४
 तत्कांतसदृशाकारस्तद्वत्तद्वदुन्नतिः
 तद्वाक्यस्तन्मनोभावस्तदासीजगदीश्वरः ३५
 अथसंपूर्णकायंतंप्रियंवीक्ष्यजगादसा
 तवकुर्वेप्रियंस्वामिन्ब्रूहित्वंस्वरणंचमे ३६
 वृंदावचनमाकर्ण्यप्राहमायासमुद्रजः
 शृणुदेवियथायुद्धंवृत्तंशंभोर्मयासह ३७

प्रियेरुद्रेणरौद्रेणछिन्नचक्रेणमेशिरः
 तावत्वत्सिद्धियोगाच्चत्वद्भूतेनममात्मना ३८
 छिन्नतदत्रचानीतंजीवितंतेंगसंगतः
 प्रियेत्वंमद्वियोगेनबालेजातासिदुःखिता ३९
 क्षंतव्यंविप्रियंमह्यंयत्त्वांत्यक्त्वारणंगतः
 इत्यादिवचनैस्तेनवृन्दासंस्मारितातदा ४०
 तांबूलैश्चविनोदैश्चवस्त्रालंकरणैःशुभैः
 अथवृन्दारिकादेवीसर्वभोगसमन्विता ४१
 प्रियंगाढंसमालिङ्ग्यचुचुंबरतिलोलुपा
 मोक्षादप्यधिकंसौख्यंवृन्दामोहनसंभवम् ४२
 मेनेनारायणोदेवोलक्ष्मीप्रेमरसाधिकम्
 वृन्दांवियोगजन्दुःखंविनोदयतिमाधवे ४३
 तत्क्रीडाचारुविलसद्वापिकाराजहंसके
 तद्रूपभावात्कृष्णोऽसौपद्मायांविगतस्पृहः ४४
 अभूद्वृन्दावनेतस्मिंस्तुलसीरूपधारिणी
 वृन्दांगस्वेदतोभूम्यांप्रादुर्भूतातिपावनी ४५
 वृन्दांगसंगजंचेदमनुभूयसुखहरिः
 दिनानिकतिचिन्मेनेशिवकार्यजगत्पतिः ४६
 एकदासुरतस्यांतेसास्वकंठेतपस्विनम्
 वृन्दाददर्शसंलग्नंद्विभुजंपुरुषोत्तमम् ४७
 तदृष्ट्वाप्राहसाकंठाद्विमुच्यभुजबंधनम्
 कथंतापसरूपेणत्वंमांमोहितुमागतः ४८
 निशम्यवचनंतस्याःसांत्वयन्प्राहतांहरिः
 शृणुवृन्दारिकेत्वंमांविद्धिलक्ष्मीमनोहरम् ४९
 तवभर्ताहरंजेतुंगौरीमानयितुंगतः
 अहंशिवःशिवश्चाहंपृथक्त्वेनव्यवस्थितौ ५०
 जालंधरोहतःसंख्येभजमामधुनानघे
 नारदउवाच-
 इतिविष्णोर्वचःश्रुत्वाविषण्णवदनाभवत्
 ततोवृन्दारिकारजन्कुपिताप्रत्युवाचह ५१

रणेबद्धोऽसियेनत्वंजीवन्मुक्तःपितुर्गिरा
 विविधैःसत्कृतोरत्नैर्युक्तंतस्यहतावधूः ५२
 पतिर्धर्मस्ययोनित्यंपरदाररतःकथम्
 ईश्वरोऽपिकृतंभुक्तेकर्मेत्याहुर्मनीषिणः ५३
 अहंमोहंयथानीतात्वयामायातपस्विना
 तथातववधूंमायातपस्वीकोऽपिनेष्यति ५४
 इतिशप्तस्तथाविष्णुर्जगामादृश्यतांक्षणात्
 साचित्रशालापर्यंकःसचतेऽथप्लवंगमाः ५५
 नष्टंसर्वहरौयातेवनंशून्यंविलोक्यसा
 वृन्दाप्राहसखींप्राप्यजिह्वंतद्विष्णुनाकृतम् ५६
 त्यक्तंपुरंगंतराज्यंकांतःसंदेहतांगतः
 अहंवनेविदित्वैतत्क्वयामिविधिनिर्मिता ५७
 मनोरथानांविषयमभून्मेप्रियदर्शनम्
 प्राहनिःश्वस्यचैवोष्णंराज्ञीवृन्दातिदुःखिता ५८
 ममप्राप्तंहिमरणंत्वयाहिस्मरदूतिके
 इत्युक्तासातयाप्राहममत्वंप्राणरूपिणी ५९
 तस्यास्तथोक्तमाकर्ण्यइतिकर्तव्यतांततः
 वनेनिश्चित्यसावृन्दागत्वातत्रमहत्सरः ६०
 विहायदुःखमकरोद्गात्रक्षालनमंबुना
 तीरेपद्मासनंबद्धवाकृत्वानिर्विषयंमनः ६१
 शोषयामासदेहंस्वंविष्णुसंगेनदूषितम्
 तपश्चचारसात्युग्रंनिराहारासखीसमम् ६२
 गंधर्वलोकतोवृन्दामथागत्याप्सरोगणः
 प्राहयाहीतिकल्याणिस्वर्गमात्यजविग्रहम् ६३
 गांधर्वंशस्त्रमेतत्त्रिभुवनविजयंश्रीपतिस्तोषमग्र्यं
 नीतोयेनेहवृन्देत्यजसिकथमिदंतद्वपुःप्राप्तकामम्
 कांतंतैविद्धिशूलिप्रवरशरहतंपुण्यलाभस्यभूषास्वर्गस्यत्वं
 भवाद्यद्रुतममरवनंचंडिभद्रेभजत्वम् ६४
 श्रुत्वाशास्त्रंवधूनांजलधिजदयितावाक्यमाहप्रहस्य
 स्वर्गादाहत्यमुक्तात्रिदशपतिवधूश्चातिवीरेणपत्या

आदौपात्रंसुखानामहममरजिताप्रेयसातद्वियुक्तानिर्दुष्टातद्य
 तिष्येप्रियममृतगतंप्राप्नुयांयेनचैव ६५
 इत्युक्त्वाससखीवृन्दाविससर्जाप्सरोगणान्
 तत्प्रीतिपाशबद्धास्तानित्यमायांतियांतित्च ६६
 योगाभ्यासेनवृन्दाथदग्ध्वाज्ञानाग्निनागुणान्
 विषयेभ्यःसमाहृत्यमनःप्रापततःपरम् ६७
 दृष्ट्वावृन्दारिकांतत्रमहांतश्चाप्सरोगणाः
 तुष्टुवुर्नभसस्तुष्टाबवृषुःपुष्पवृष्टिभिः ६८
 शुष्ककाष्ठचयंकृत्वातत्रवृन्दाकलेवरम्
 निधायाग्निंचप्रज्वाल्यस्मरदूतीविवेशतम् ६९
 दग्धंवृन्दांगरजसांबिंबंतद्गोलकात्मकम्
 कृत्वातद्भस्मनःशेषमंदाकिन्यांविचिक्षिपुः ७०
 यत्रवृन्दापरित्यज्यदेहंब्रह्मपथंगता
 आसीद्वृन्दावनंतत्रगोवर्द्धनसमीपतः ७१
 देव्योऽथस्वर्गमेत्यत्रिदशपतिवधूसत्त्वसंपत्तिमा
 हुर्देवीभ्यस्तन्निशम्यप्रमुदितमनसोनिर्जराद्याश्चसर्वे
 शत्रोर्देत्यस्यहित्वाप्रबलतरभयंभीमभेर्योनिजघ्नुःश्रुत्वातत्रासनस्थः
 परिजननिवहोवापशोभांशुभस्य ७२
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेउत्तरखण्डेपंचपंचाशतसहस्रसंहितायांजालंधरोपाख्याने
 वृन्दायाब्रह्मपदप्राप्तिर्नामपंचदशोऽध्यायः १५

षोडशोऽध्यायः

युधिष्ठिर उवाच
 कथंजालंधरोगौरींहररूपधरोमुने
 दृष्ट्वाचकारकिंतत्रतन्मेकथयविस्तरात् १
 नारदउवाच-
 यदामायाशिवस्तत्रप्रार्थयद्विरिजांप्रति
 ततःसाचुक्षुभेराजन्किंचिन्नोवाचतंप्रति २
 अनातुरस्यदेवस्यप्राप्तस्यतपसामया
 नयुक्तमितिनिश्चित्यपार्वतीनाहतंनृप ३

सानतत्रप्रतीकारंदृष्ट्वातस्यचपश्यतः
 निर्गताततउत्थायददर्शाकाशवाहिनीम् ४
 गंगांवासोचितांमत्वाभवानीतपसेययौ
 पुरापितपसालब्धोमयेशःसांप्रतंतथा ५
 इत्यब्रजच्चिंतयतीसखीभिःसहिताततः
 पुरःक्षीरनिभाराजन्पार्वतीगगनात्परम् ६
 मंदाकिनींददर्शाथपतंतींमानसोत्तरे
 हारमालामिवायांतींविविक्तांगगनस्रजः ७
 मंदाकिन्याःपयःपूरोह्याकृष्टःस्वर्गतोयथा
 श्रुतीनांपूरधारेवब्रह्मणोवदनच्युता ८
 दृष्ट्वामुमोदतांगंगांस्नात्वाचालिसमन्विता
 संपूज्यस्वतनुंपश्चान्निविष्टास्वर्णदीतटे ९
 परस्परमथालोक्यगौरीप्राहसखींजयाम्
 त्वंगच्छमद्वपुःकृत्वातत्समीपंसखीत्वरा १०
 जानीहितत्वंकिंशंभुर्यदिवान्योभविष्यति
 यद्यसौत्वांसमालिग्यकुरुतेचुंबनादिकम् ११
 तदामायांसमास्थायजानीह्यसुरमागतम्
 यदिचेत्त्वांप्रतिब्रूयान्मन्निमित्तंशुभाशुभम् १२
 असंशयंपिनाकीस्यादत्रागत्यब्रवीहिमाम्
 इत्यादिष्टाजयादेव्यागतांगंगाधरांतिकम् १३
 तामायांतींसदृष्ट्वाचभृशंमन्मथपीडितः
 चकारालिगनंतस्यागौरीरूपेणभावयन् १४
 ततोजालंधरःसद्योवीर्यस्वंप्रमुमोचह
 अल्पेन्द्रियश्चसंजातोवेगतःकुरुनंदन १५
 तयासप्रोदितोदैत्यनत्वंरुद्रोभविष्यसि
 अल्पवीर्योऽधमाचारोनाहंगौरीहितत्सखी १६
 इत्युक्त्वानिजमास्थायरूपंसाप्राहतंपुनः
 अनेनबतपापेनहतस्त्वंहिपिनाकिना १७
 इतिज्ञात्वाचसाप्राप्तातत्रगत्वाब्रवीदुमाम्
 देविजालंधरोह्येषनशंभुस्तववल्लभः १८

ततोभयार्ताहरवल्लभाभूद्द्रुतंविवेशाथसरोजमध्ये
 सख्योभ्रमर्यः कमलेषुजाताभयेनजालंधरजेनराजन् १९
 अत्रांतरेवनगतामदृष्ट्वातानृपांगनाम्
 भीतास्तुरक्षकास्तस्याः सत्वरंरणमाययुः २०
 ततः शुंभेनतेपृष्टास्तंनत्वोचुः ससाध्वसाः
 आत्मनः परिहारार्थोविष्णुमित्यसुरेश्वरम् २१
 श्रुत्वावृंदां हतांत्रस्तोरुद्रात्यक्त्वाथसंगरम्
 शुंभेनप्रेषितौचंडमुंडौजालंधरंप्रति २२
 मानसोत्तरमागत्यदानवौवेगवत्तरौ
 हररूपधरंदैत्यंऊचतुर्विटपान्तरे २३
 किंतयानृपशार्दूलविदेशगतयाश्रिया
 अरयोयानपश्यंतिबंधुभिर्यानभुज्यते २४
 जितः शुंभोहतंसैन्यंदेवरुद्रेणतेरणे
 एह्येहिकुरुसंग्रामंनत्वंप्राप्नोषिपार्वतीम् २५
 पंचाननस्यमहिषींकथंप्राप्नोतिजंबुकः
 अंधकारः कथंराजन्प्राप्नोतिसवितुः प्रभाम् २६
 तवजालंधरात्पीठाद्धृताराज्ञीमुरारिणा
 इतिसंश्रूयतेवार्तातस्मात्त्वंकुरुसंगरम् २७
 रणेशर्वविजित्याशुभवसर्वेश्वरेश्वरः
 अथवाशिवनाराचैः खंडितोयासितत्पदम् २८
 इतिजालंधरः श्रुत्वाभाषितंचंडमुंडयोः
 निःससारगिरेस्तस्मात्सक्रोधंरक्तलोचनः २९
 चंडमुंडौसमाश्वास्यत्यक्त्वारूपंहरस्यच
 गच्छजालंधरोमार्गेदुर्वारणमुवाचह ३०
 पश्यदुर्वारणेदानींतत्रयद्विष्णुनाकृतम्
 मायामाश्रित्यसाराज्ञीवृंदानीतात्मनः पदम् ३१
 गृहेस्थितस्यजामातुर्विश्वसेनैवबुद्धिमान्
 नूनंतस्मैप्रदत्वाचकन्यकांविसृजेद्बुधः ३२
 जामातरंगृहेनैवस्थापयेत्सर्वथानरः
 धनदारादिकंसर्वसगृह्णातिशनैःशनैः ३३

दुर्वारिणउवाच-

राजन्यत्क्रियतेकर्मतत्तथैवतुभुज्यते
त्वंहर्तुमागतोगौरींहरिणातेहतावधूः
तस्यस्पष्टंवचःश्रुत्वाक्षणमौनीव्यचिंतयत् ३४

जालंधरउवाच-

किंप्रयामिहरंजेतुमथवाहरिमुल्बणम्
कार्यद्वयेसमुत्पन्नेयत्परंतत्प्रकथ्यताम् ३५

दुर्वारिणउवाच-

यदियासिहरिंजेतुंहरःपृष्ठेहनिष्यति
हनिष्यंतिरणेशूरायातुंरुद्रोनदास्यति ३६
तस्मात्पशुपतिंजित्वाकृत्वात्वंवश्यमात्मनः
पश्चात्प्रयाहिगोविंदंयदिजानासितत्पदम् ३७
अधुनासत्वरंवीरयाहिदैत्यान्महाबलान्
रणंकुरुमहाघोरंयथास्वर्गेषुपच्यते ३८
देशकालोचितंश्रुत्वादुर्वारिणवचस्तदा
ययौजालंधरोयोद्धुंसहरुद्रेणयोगिना ३९

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेउत्तरखंडेपंचपंचाशत्सहस्रसंहिता

यांजालंधरोपाख्यानेजालंधरस्यमायारूपपरित्यागोनामषोडशोऽध्यायः १६

सप्तदशोऽध्यायः

नारदउवाच-

अथजालंधरोऽपश्यत्कबंधचयभीषणम्
रणंरुधिरमांसौघमज्जामेदोऽस्थिदुर्गमम् १
तत्रजालंधरोदैत्यःप्रियाहरणदुखितः
रणेविलोकयामासवृषस्थंपार्वतीपतिम् २
घोराहिभोगेनविभूषितांगंजटाकलापेशशिभूषणांकितम्
नेत्राग्निकीलोपरिशोभितांगंविनारणंसंप्रददर्शसिंधुजः ३
शीघ्रंस्वरथमारुह्यसमुद्रतनयस्तदा
संरुष्टःप्राहतंशुभंतापसोनहतस्त्वया ४
प्राहजालंधरंशुभस्तपस्तेनमहत्कृतम्

हंतुंनशक्यतेऽस्माभिर्हरः संग्रामदुर्जयः ५
 इतिशुंभोक्तमाकर्ण्यसिंधुजः क्रोधमूर्च्छितः
 हरंपद्मसहस्रेणदैत्यसैन्येनसंवृतम् ६
 गृहीत्वाकालकेदारंधनुर्जालंधरोययौ
 बाणांस्तीक्ष्णानतिस्थूलान्लोहस्तंभान्तथाबहून् ७
 मुमोचयुधिदुर्धर्षोवर्षन्मेघइवागमे
 आयातंरुरुधुः सिंधुसूनुंशंभुगणायुधि ८
 ततोरुद्रेणरौद्रैश्चशरौघैस्ताडितोरुषा
 रुद्रबाणैस्तदातस्यकवचंभुविपातितम् ९
 विवर्मापिबभौसोऽथमेघमुक्तोयथाचलः
 पुनर्जालंधरस्यांगंशंभुनाकीलितंशरैः १०
 रुधिरंबहुसुस्त्रावजालंधरशरीरतः
 तेनाशुरुधिरौघेणप्लावितासकलामही ११
 ततोदेवाभयंजग्मुर्दानवाश्चचक्रंपिरे
 त्यक्त्वातेप्रमथावीरारणभूमिंप्रदुद्रुवुः १२
 नद्याइवपरामूर्तिः प्रसृतासर्वतोऽपिच
 अथाहार्णवजोरुद्रंधनुर्धरवरोह्यसि १३
 इदानींतत्करिष्यामियेनगच्छसिसंक्षयम्
 इत्युक्त्वाकालकेदारंसशरंप्रतिगृह्यतत् १४
 शीघ्रंसंपूरयामासशरैर्नानाविधैः शिवम्
 शिवः सहस्रकोटीभिः पूरितांगोरणेबभौ १५
 विहंगमैर्यथाकाशंवृक्षैरिवमहागिरिः
 दैत्यमुक्तैस्तुतैर्बाणैर्दृष्ट्वाव्याप्तमहेश्वरम् १६
 वीरभद्रस्तथाकोपाज्जालंधरमधावत
 अपीडयदमेयात्मासमुद्रतनयंबली १७
 जालंधरोऽथसंकुद्धोविध्यन्बाणैः सहस्रशः
 धनुः शरान् रथंछत्रंसारथिंतिलशः शरैः १८
 चकारवीरभद्रस्यसिंधुसूनुः प्रतापवान्
 वीरभद्रोऽथविरथोहतवान्गदयाब्धिजम् १९
 तथैवगदयासोऽपितंहत्वापातयद्भुवि

गदाप्रहारपतितमालोक्यातिविमूर्च्छितम् २०
 मणिभद्रोऽथसमरेजालंधरमधावत
 अतिक्रुद्धंतमायांतंदृष्ट्वादित्योमहारणे २१
 शरैर्व्यस्तोपकरणंसचकारनदीसुतः
 अथमूर्च्छापरित्यज्यउत्तस्थौसिंहवन्नदन् २२
 वीरभद्रस्ततःकोपान्मणिभद्रःप्रतापवान्
 जघ्नतुःपर्वताभ्यांतौव्योमस्थंतटिनीसुतम् २३
 तदंगेपतितौदृष्ट्वापर्वतौविनिनद्यच
 जघानमुष्टिपातेनवीरभद्रोनदीसुतम् २४
 मणिभद्रश्चरणयोर्धृत्वासागरनंदनम्
 स्यंदनाद्भ्रामयामासतदद्भुतमिवाभवत् २५
 मणिभद्रगृहीतोऽपिदैत्यराट्समहाबलः
 हत्वाचरणघातेनमणिभद्रमपातयत् २६
 जालंधरोमहाबाहुर्वीरभद्रंचमुष्टिना
 अथागतःपरव्तोगणैर्वैनंदिकेश्वरः २७
 शुंभस्तमागतंदृष्ट्वारुरोधसहसैनिकैः
 द्वंद्वयुद्धैरथाजग्मुर्गणादैत्यैःपरस्परम् २८
 शुंभःशिलादजंराहुर्महाकालंरणेययौ
 कोलाहलंनिशुंभोऽथकेतुःकालमधावत २९
 शैलोदरोगुहंजंभोमाल्यवंतंमहाबलः
 महापार्श्वोययौचंडचंडीशोरोमकंटकम् ३०
 विकटास्योऽथवैभृंगिमुखनेत्रोविनायकम्
 एवदैत्येश्वरैःसार्द्धगणानामधिपाययुः ३१
 अथशुंभायुधैर्बाणैःप्रहतश्चशिलादजः
 चूर्णीचकाराद्रिशृंगैःकपितुंडोमहत्तरैः ३२
 शुंभस्तेनार्दितःशक्त्याशिलादंचजघानतम्
 महाकालोजघानाथतंराहुंरणमूर्द्धनि ३३
 शक्त्याथतस्यहतवान्स्यंदनंसमहाद्रिणा
 कोलाहलोहतःशक्त्यानिशुंभेनप्रतापवान् ३४
 शक्तिंगृहीत्वाह्यहनद्रथंसारथिनासह

विरथेनाथदैत्येनभृशंकुद्धेनसंयुगे ३५
 कोलाहलोसुरेन्द्रेणसहस्रफणिनाहतः
 तंहत्वाचातिवेगेनरथंचान्यमुपागतः ३६
 फणिचक्रहतःसंख्येक्षणान्मूर्च्छाविहायच
 स्वरथात्शीघ्रमुत्तीर्यगृहीत्वाखड्गचर्मणी ३७
 सर्वचक्रेनिशुभस्यसरथाद्यसिनापृथक्
 पुनःस्वरथमारुह्यदैत्यंबाणैरताडयत् ३८
 निशुभोऽप्यतिरोषाच्चतत्पराक्रमविस्मितः
 शक्त्यामहाबलस्तस्यरथंसाश्वन्यषूदयत् ३९
 कोलाहलोरणेधावन्निशुभंविरथोबली
 गतःससरथंचक्रेविरथंभुजबंधनात् ४०
 केतुपुच्छंगृहीत्वाचभ्रामयामासचांबरे
 कालश्चिक्षेपसोऽप्यद्रिंसचिच्छेदगिरिंजवात् ४१
 तंनगंचूर्णितंदृष्ट्वाताडयामासमुष्टिना
 कालश्चूर्णितसर्वाङ्गःकेतुनाप्राद्रवद्भयात् ४२
 शैलोदरस्तथास्कंदंजघानगदयोरसि
 षडाननोऽपितंशक्त्याहत्वाभूमावपातयत् ४३
 शक्तिप्रहारेणमृतंदानवंवीक्ष्यषण्मुखः
 जगर्जतत्रवैचित्र्यंयथाक्रौंचेविदारिते ४४
 माल्यवानथबाणौघैर्जभमभ्यर्दयद्रणे
 जंभोऽपिसायकैस्तीक्ष्णैर्भित्वातंमूर्च्छितंजहौ ४५
 महापार्श्वोरथंधृत्वाबाणौघैर्वाजिवर्जितम्
 लीलयैवचखेनीत्वाव्यश्वंचंडमपातयत् ४६
 व्यश्वरथंविलोक्याथततश्चंडोऽग्रहीद्गजम्
 आपतंतंमहापार्श्वचंडस्तंगदयाहनत् ४७
 अचिंत्यैवगदापातंसोऽसुरोभृशदारुणः
 प्रहत्यमुष्टिनाचंडंपातयामासभूतले ४८
 चंडीशशस्त्राभिहतोरोमकंठोमहासुरः
 चंडीशंपादयोर्धृत्वारथमूर्ध्न्यपातयत् ४९
 पपातसहसाभूमौययौतंभीषणेक्षणः

उरुनेत्रेणसमरेहतोलंबोदरःशरैः ५०
 दंतेनोरसितंहत्वापातयामासभूतले
 ऊरुनेत्रःक्षणाच्छांतिमागत्याशुरथंक्षणात् ५१
 जघानमुद्गरेणासौमूर्ध्निसिंदूरमंडिते
 गणेश्वरःपट्टिशेनजघानोरसिदानवम् ५२
 तन्मुखादथनिष्क्रांतोनवशीर्षोऽसुरोमहान्
 अष्टादशभुजोराजन्सोऽप्यधावतशांकरिम् ५३
 नवशीर्षोरुनेत्राभ्यांरणेरुद्धोविनायकः
 जर्जरीकृतदेहोऽपिजग्राहपरशुरुषा ५४
 तेनचिच्छेदशस्त्राणितयोराजौगणेश्वरः
 रुद्धंगणेश्वरंदृष्ट्वाताभ्यांसंख्येऽथषण्मुखः ५५
 शीघ्रमागत्यसेनानीर्जघाननवशीर्षकम्
 नवशीर्षरणेहत्वाउरुनेत्रमधावत ५६
 स्कंदःस्वशक्तिघातेनपातयामासतंनृप
 पश्यञ्जालंधरःस्कंदंययोसैन्येनसंवृतः ५७
 पुत्रप्रीत्यासुरान्हंतुंसगणःशंकरोऽपिच
 ततोघोरतरंयुद्धमभूदद्भुतसैन्ययोः ५८
 हरसिंधुजयोर्युद्धेगतप्राणेवरोदसी
 अथजालंधरःक्रुद्धोबाणंसंधायदारुणम् ५९
 सहस्रशतसंख्याकैःपत्रैःसर्वत्रभूषितम्
 दैत्येन्द्रस्तेनबाणेनललाटेताडयच्छिवम् ६०
 ममज्जापुंखमर्यादंललाटेशंकरस्यच
 भालेशशांकवच्छंभोःसरराजमहाप्रभः ६१
 यथादित्योहिघर्मातिसंध्याकालेंबुदागमे
 अथरुद्रोमहाबाणंजग्राहज्वलनोपमम् ६२
 यस्यवेगेतुपवनःफलेयस्याग्निभास्करो
 कालोग्रंथिषुसर्वेषुशरेदेवीधरास्थिता ६३
 हरस्तेनशरेणाशुविव्याधहृदिसिंधुजम्
 तेनबाणप्रहारेणरुधिरौघपरिप्लुतः ६४
 पपातशरभिन्नांगोवज्राहतइवाचलः

तदादैत्याःसमाक्रंदन्जगर्जुःप्रमथास्तथा ६५
 सिंधुजंमूर्छितंदृष्ट्वारुरुधुर्दानवाःशिवम्
 रक्षार्थमुद्यताःकेचित्केचित्तंपरितःस्थिताः ६६
 यावज्जालंधरोमूर्छांप्राप्तोवारिधिनंदनः
 तावद्दुद्रेणनाराचैर्हताजालंधरीचमूः ६७
 चिराज्जालंधरस्त्यक्त्वामूर्छांसैन्यंहतंनृप
 दृष्ट्वाभयान्वितःसेनांविकीर्णांचितथारणे ६८
 ततःकाव्यंससस्मारमनसापरमंगुरुम्
 स्मृतस्तेनत्वरन्प्राप्तःकविर्जालंधरंप्रति ६९
 स्वस्तिकृत्वाजगादाथभार्गवःसिंधुनंदनम्
 किंकरोमिमहाराजतवकार्यमहाबल ७०
 नारदउवाच-
 इतिकाव्यवचःश्रुत्वाभार्गवंबहुमानयन्
 नत्वागुरुमुवाचाथराजाजालंधरस्तथा ७१
 राजोवाच-
 जीवयैतान्मृताञ्छक्रदैत्यान्सर्वान्समंततः
 इत्युक्तःसिंधुजेनाजौसैन्यंतत्रव्यलोकयत् ७२
 पंचविंशत्सहस्राणियोजनानांप्रमाणतः
 दैत्यांगरथसंकीर्णमुपर्युपरिपार्थिव ७३
 उच्छ्रयेपंचनवतियोजनानांमहींचिताम्
 योधवाहनदेहाद्यैरिवपूर्णधरांततः ७४
 मंत्रोदकेनचाभ्युक्ष्यदैत्यानुत्थापयत्कविः
 यावद्बुद्रोजटाजूटंबबंधभुजगैर्दृढम् ७५
 तावत्काव्येनतत्सैन्यमंत्रेणोत्थापितंनृप
 व्याघ्रान्यथाकेसरिणोगजेंद्राःशूकरान्यथा ७६
 आगतान्दानवान्दृष्ट्वाचिंतयामासशंकरः
 किमेतदिहसंजातंमृतान्सृजतिकुत्रचित् ७७
 ददर्शचिंतयन्काव्यइतितस्मिन्नरणेभवः
 जीवयंतरणेदैत्यान्धावंतंवेगवत्तरम् ७८
 ततःक्रुद्धोमहादेवःशुक्रंहंतुमनोदधे

त्रिशूलिनमनुज्ञायरहश्चोवाचतंकविः ७६
 ब्राह्मणोऽहकथंहंसिसर्वविद्याविशारदम्
 ब्रह्महत्यामयिहतेतवरुद्रभविष्यति ८०
 इतिश्रुत्वाकवेर्वाक्यंशूलंतत्याजशंकरः
 स्मृत्वातत्पूर्ववृत्तांतंयल्लग्नं ब्रह्मणःशिरः ८१
 ब्राह्मणोनहिहंतव्योहरन्प्राणानपिप्रियान्
 अयंतुजीवयन्दैत्यान्निग्राह्यःसर्वथामया ८२
 तस्मादेनंक्षिपाम्याशुस्त्रीयोनौदैत्यजीवनम्
 एवमुक्तवतःशंभोस्तृतीयनयनाद्द्रुतम् ८३
 कृत्याविवासाचात्युग्रामुक्तकेशीमहोदरा
 स्थूललंबस्तनीयोनीदंष्ट्रालोचनभीषणा ८४
 आज्ञापयेतिसतयाप्रोक्तस्तामब्रवीच्छिवः
 कृत्येत्वंदानवाचार्यस्वयोनौक्षिपदुर्मतिम् ८५
 यावज्जालंधरंहन्मितावदेनंभगेवह
 हतेजालंधरेदैत्येपश्चान्निस्तीर्यमोचय ८६
 हरेणोक्तेतिसाकृत्याभार्गवंसमधावत
 पपातभूमौतांदृष्ट्वाकविर्दैत्याःप्रदुद्रुवुः ८७
 केशेष्वाकृष्यधुन्वानानग्नमालिग्यभार्गवम्
 योनौदधारसाकृत्याहसंतीजयनंदन ८८
 भगेक्षिप्तंगुरुंदृष्ट्वायावज्जालंधरोऽसुरः
 संदधेमार्गणांस्तावत्साकृत्यादृश्यतांगता ८९

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशतसहस्रसंहितायांयुधिष्ठिरनारद
 सम्वादे जालंधरोपाख्याने शुक्रयोनिप्रवेशोनामसप्तदशोऽध्यायः १७

अष्टादशोऽध्यायः

श्रीनारदउवाच-

अथजालंधरःप्राहरक्षात्मानमितःशिवम्
 शिवाद्यत्वांक्षिपाम्याशुयत्रास्तेमधुसूदनः १
 पश्चाद्ब्रह्माणमाकृष्यपातयिष्यामिसागरे
 धृतेषुयुष्मासुयदातदासर्वेश्वरोह्यहम् २

इत्युक्त्वा सैन्यसंभारं न्यस्य शंभासुरादिषु
 भटैर्गुप्तं निशुंभाद्यैश्चतुरंगमनंतकम् ३
 शुंभो निशुंभः फेङ्कारो फेरुंडो धूम्रलोचनः
 केतुर्बिडालजंघश्चराहुर्दुर्वारणो यमः ४
 कालासुरोऽथ लवणो भूमिरेतौ धकासुरः
 रक्तवीर्यादयश्चंडीचामुंडी दैत्यपुंगवाः ५
 सर्वानिवोद्यतान् दृष्ट्वा संख्येदानवपुंगवान्
 रुरुधुः समरे राजन् वीरभद्रादयोगणाः ६
 ततो युद्धमभूद्धोरंतुमुलं लोमहर्षणम्
 पतंति प्रथमायत्र दैत्याश्चापि क्षता तुराः ७
 अथ शंभादिभिर्दैत्यैः सर्वशस्त्रैर्महामृधे
 हताः पेतुर्गणाश्चान्ये पलायां चक्रिरे नृप ८
 गणान्विजित्य समरे रुरुधुर्दानवाः शिवम्
 वर्षतः शरधाराभिर्घनामेरुगिरिं यथा ९
 ततः पिनाकमाकृष्य वृषभोपरि भैरवः
 जघान बाणनिवहैर्दानवान्समरांगणे
 तीक्ष्णाग्रैस्तुक्षुरप्रौघैर्दानवानहनद्वली १०
 केचिन्नंदिप्रहारेण पेतुः संग्राममूर्धनि
 बाणैश्च जर्जरान्कृत्वा शंभादीन् वृषभध्वजः ११
 शेषं सैन्यं जघाना शुशस्त्रास्त्रैः समरांगणे
 गजैर्नरैर्हयैर्व्याघ्रैः पतितैः समरांगणम् १२
 बभूव वज्रनिभिन्नैः पर्वतैरिव भूतलम्
 अथ मायामयीं गौरीं विदधे सिंधुनंदनः १३
 सौंदर्यगुणसंपन्नां सर्वालंकारभूषिताम्
 जयां मायामयीं कृत्वा समुवाचाब्धिनंदनः १४
 गच्छत्वं पुरतोरुद्रं विमोहयरणे द्रुतम्
 इत्युक्त्वा दैत्यपतिनाययौ मायामयीजया १५
 रणे गत्वा शिवस्याग्रे मुक्तकेशीरुरोदह
 पृष्ठाहरेण साप्राह मानसोत्तरपर्वतात् १६
 हतातव प्रिया देवपार्वती सिंधुसूनुना

श्रुत्वेतिवचनंतस्यास्तामुवाचवृषध्वजः १७
 जयेत्वमेहिवृषभंत्वांहरिष्यंतिदानवाः
 ततोवृषभमारुह्यजयाचालिग्यशंकरम् १८
 प्राहप्रयामिपार्वत्यानजीवामिविनाहर
 चंद्रंशंभुजटाविष्टंगृहीत्वावृषभाद्द्रुतम् १९
 अवारोहतसामायामायाष्वक्तोरण्ययौ
 ततोगौरींहतांश्रुत्वाचिंतयामासशंकरः २०
 दैत्यमायापरिष्वक्तोनात्मानंबुबुधेनृप
 एतस्मिन्नंतरेप्राप्तःसैन्येनमहतावृतः २१
 मायामृडानींस्वरथेनिधायार्णवजःशिवम्
 जालंधरजयेतद्वदासीद्वादित्रनिस्वनः २२
 चचालवसुधायेनप्रतिनेदुर्महीधराः
 हरस्यदर्शयामासपार्वतींसिंधुनंदनः २३
 रुद्रोऽप्यरिरथस्थांतांददर्शनिजवल्लभाम्
 वियोगविधुरांदीनांतन्वीमातुरलोचनाम् २४
 हानाथप्रियरुद्रेतिप्रजल्पंतीपुनःपुनः
 प्रौढवैरिरथेदृष्ट्वापाखंडिस्थायथाश्रुतिम् २५
 गौरींदध्यौतथास्थाणुःकथंप्राप्याप्रियामया
 विललापततःशंभुर्दैत्यमायाविमोहितः २६
 मोहोमेदानवैःकांतेहतासित्वांकथंप्रिये
 शोकमोहप्लुतंदृष्ट्वाशंकरंसागरात्मजः २७
 जगादप्रहसन्वाक्यंकश्चित्कारुण्यवान्यथा
 सर्वप्रमाणशून्योऽसिस्मरशृंगारवर्जितः २८
 ईश्वरोऽपिवराकस्त्वंसंजातोंबिकयाविना
 मारोदीर्हिविरूपाक्षददामितववल्लभाम् २९
 रक्षितोऽसिमयारुद्रगृहीत्वापार्वतींरणात्
 इत्युक्त्वागिरिशंतूर्णमुत्तार्यस्वरथादुमाम् ३०
 सैन्यंसंप्रेषयामासशंकराभिमुखंकिल
 हरोऽपिवृषभेणाशुतत्सैन्यंसमधावत ३१
 गृहीतुंपार्वतींपाहित्राहित्राहीतिजल्पतीम्

यावद्ब्रह्मातितांगौरींकरेणवृषभध्वजः ३२
तावच्छुंभासुरःशीघ्रंगृहीत्वाचांबरेस्थितः
शूलंमुमोचबलवान्हंतुंशुंभासुरंहरः ३३
शुंभेनसापरित्यक्ताशूलोपरिपपातह
रुदंतीचारुसर्वांगीत्यक्ताशूलेनसंयुता ३४
पतिताशंकरस्याग्रेतथेत्युक्त्वाममारच
मायागौरींमृतांदृष्ट्वाशोकमोहपरिप्लुतः ३५
हाप्रियेतिरुदनरुद्रःपपातभुविमूर्च्छितः
क्षणं संज्ञामवाप्याथरणभूमावुमापतिः
शशापशुंभप्रमुखान्गौरीयुष्मान्हनिष्यति ३६
नारदउवाच-

अथशुंभादयोदैत्यारणेदेव्यानिपातिताः
महेश्वरस्यशापेनगतेमंन्वतरेनृप ३७
शपित्वातान्रुरोदाथजल्पन्निर्गत्यशंकरः
क्वगतासिप्रियेत्युक्त्वादुःखितंमांरणांगणे ३८
रतित्यक्त्वावियोगार्तःश्रीकंठोऽहत्वयाकृतः
वासुदेवोऽपिमांत्यक्तंनजानातित्वयाप्रिये ३९
यज्ञेदक्षस्याग्निकुंडेशिरोदेविहुतंत्वया
भूयोहिभवतीलब्धाकथंत्यजसिमांपुनः ४०
उतिष्ठोतिष्ठचार्वंगिगिरिजेमांप्रबोधय
अत्रांतरेशिवंज्ञात्वादैत्यमायाविमोहितम् ४१
देवतागणमध्यस्थोह्यंतरिक्षादुपागमत्
विलपंतमुवाचेदमदृश्यःकमलासनः ४२
ब्रह्मोवाच-

त्वंशोकमोहपितृमातृविवर्जितोऽसिदुःखंसुखंसुतकलत्ररिपुर्नचास्ति
जातोऽसिनैवजनकेनजनिष्यमाणस्त्वंमन्यसेऋषिगणैश्चकुतोविमोहः ४३
एकोऽसिनाथबहुधाकृतविग्रहोऽसिसूर्योयथाजलधिवीचिषुदृश्यमानः
ध्यानेनयांतियमिनस्तवपादमूलंरूपंपरंदुरवबोधमवाच्यमेव ४४
नैषाप्रियातवसमानतयाविपन्नाजालंधरेणरचितांजहिदेवमायाम्
सापार्वतीकमलकोशगताहिशंभोयुद्धस्ववैरिनिवहंजहिपाहिचास्मान् ४५

श्रुत्वेतिब्रह्मणोवाक्यमवबुद्धोमहेश्वरः
 ज्ञात्वातांदानवीमायांमुमोचमहतीशिलाम् ४६
 तयाजघानसमरेदैत्यकोटिशतत्रयम्
 ततोवृषभमारुह्यक्रोधेनमहतानृप ४७
 धनुःपिनाकंयुद्धायधूर्जटिर्जगृहेशरान्
 अथमायापरित्यक्तंशर्वमालोक्यसिंधुजः ४८
 सुरेशमोहनंमायाजालमत्यद्भुतंनृप
 अन्यदाविश्वकाराशुभृशंमायामहाबलम् ४९
 जालंधरःकोटिभुजोबभूववृक्षास्त्रशस्त्रैर्युधेवृषांकम्
 अथांतरालेपृथिवींचकारसमुद्रसूनुर्गिरिधातुमंडिताम् ५०
 देवतायतनैरम्यैर्नानापुष्पसमाकुलैः
 मंडितानृपभूमिंचकारोदधिनंदनः
 नृत्यंतियत्राप्सरसोमेनकायामनोहरा ५१
 विस्मृत्यशंभुस्तदपास्यकार्मुकंसद्यःप्रतस्थेवृषभोपरिस्थितः
 वादित्रगीतैर्भुविमोहितोभृशदैत्येन्द्रमायामयतांडवेनसः ५२
 विमोहितंवीक्ष्यवृषस्थितंहरंनित्यंसमुद्रःसहतांडवेन
 गीतेनवाद्येनचनृत्यलीलयाननादरूपीतरसाविमोहितुम् ५३
 जंतून्क्षिप्वोदधौतांश्चसहस्रंसततोत्सवः
 क्वचतादेवताःसर्वाःक्वनंदिप्रमुखागणाः ५४
 अपित्वंमाननीयोऽसिमोहितोदैत्यमायया
 किमद्यशंभोभगवन्नुपेक्ष्यतेउदीर्यचक्रंजठरस्थितंच ५५
 वधायचास्यैवकृतंमहेशजालंधरंसंहरतेनचाजौ
 इतिकृष्णस्यवचनात्तस्मृत्वात्मानमीश्वरम् ५६
 आरुह्यवृषभंशीघ्रमाजगाममहारणम्
 तमागतंशिवंदृष्ट्वासर्वसैन्यसमावृतः ५७
 रुरोधसमरेराजन्क्रुद्धोजालंधरोऽसुरः
 हरस्यकुपितस्यासीत्सृष्टिसंहारकारकम् ५८
 रूपंतृतीयनेत्राग्नौदानवाःशलभायथा
 रुपंदृष्ट्वाभगवतोरौद्रज्वालामयंनृप ५९
 शुंभादयस्तदादैत्याराहुप्रभृतयश्चये

रुद्रं निरीक्ष्य सं त्रस्ताः पातालं विविशुर्भयात् ६०
 सेनाभटाननेकांश्च हतान् दृष्ट्वा महामृधे
 शुभादीन् हतशेषांस्तान् दृष्ट्वात्मानं पलायितान् ६१
 तदा जालंधरः संख्येणैको गिरिरिव स्थितः
 परमार्थं रुद्ररूपं हृष्टः साक्षाद्विलोकयन् ६२
 ततो जालंधरः प्राह महादेव प्रहस्य च
 रूपं संहरयेन त्वं दहसे सचराचरम् ६३
 शस्त्रेण कुरु संग्रामं त्यक्त्वा योगबलं निजम्
 इति जालंधरवचः श्रुत्वा च ततः शिवः ६४
 वरं वरय दैत्ये शप्रीतोऽस्मितवकर्मणा
 ईदृक्षमपि मद्रूपं दृष्ट्वा यन्निर्भयोऽधुना ६५
 अपि ब्रह्मांडमखिलं मद्रूपस्यास्य दानव
 तेजसो वीक्षणेनालं तत्र त्वमसि निर्भयः ६६
 नारद उवाच-
 इति शंभोः प्रसादं च मत्वा संसारनिस्पृहः
 जालंधरो हराद्वे मुक्तिं सायुज्यतां पराम् ६७
 श्रीमहादेव उवाच-
 दिव्यं देहमिदं दैत्यभोगसिद्धियुतं तव
 वृंदामनोहरं रम्यमिह स्थं कालमश्नुते ६८
 मुहूर्तं परमात्मानं तमेकाकिनमव्ययम्
 अबुद्ध्वा त्यजसे मूर्ख कथं त्वं मुक्तिमिच्छसि ६९
 वृंदातव प्रियाराज्ञीह तासां योगमायया
 ब्रह्मस्वरूपं विज्ञाय प्राप्ता तत्परमं पदम् ७०
 इदानीं दुर्लभा सा च तत्पदं चैव दुर्लभम्
 स्वर्गापवर्गयोर्मध्ये संसारे वरमाप्नुहि ७१
 जालंधर उवाच-
 देवमुक्तपदं लभ्यं कृतकृत्येन केनचित्
 इदानीं कृतकृत्योऽस्मि यत्त्वां पश्येत् त्वया हतः ७२
 शिव उवाच-
 मत्स्थानं परमं क्षेत्रं यदि त्वंगंतुमुत्सुकः

तर्हिमांकोपयस्वाशुदैत्यंहत्वादृढैः शरैः ७३
 ततोऽहत्वांहनिष्यामिमत्स्थानंयास्यसेऽनघ
 महेश्वरवचःश्रुत्वाप्राहजालंधरःशिवम् ७४
 त्वयिसर्वजगत्पूज्येपूर्वनप्रहराम्यहम् ७५
 नारदउवाच-

एवमुक्तोजघानाशुसिंधुजंविशिखैःशिवः
 तेशराःसिंधुपुत्रस्यदेहलग्नाविभांतिच ७६
 यथालोहगिरिप्रांतेवेणवोवह्निदीपिताः
 जालंधरोहरस्यांगंपूरयामासमार्गणैः ७७
 तैः शरैः शुशुभेरुद्रोयथाखंखेचराकुलम्
 जालंधरेशयोर्युद्धंतथाद्वंद्वमभून्नृप ७८
 हरादन्येनहंतास्तिनसोढान्योऽणवात्मजात्
 गिरिकोटिसहस्रैस्तुतदापृथ्वीपुटोद्धृतैः ७९
 पूरयामाससमरेसिंधुजःपार्वतीपतिम्
 ततःशूलेननिहतोरुद्रेणोरसिदानवः ८०
 निःससारमुखात्तस्यज्वरोजंभोभयंकरः
 सचवीरज्वरोनामसिंहवक्त्रोनराकृतिः ८१
 दैत्यदेहाद्विनिष्क्रांतं दृष्ट्वासिंहमुखंज्वरम्
 हुंकारमकरोद्घोरंशरभस्तत्रनिर्ययौ ८२
 शिवस्यनिःसृतेनासौशरभेणनिपातितः
 अजेयंशंकरं दृष्ट्वा वृषभेद्रेण संयुतम् ८३
 आययौ वृषभाभ्यां शेतरे सा सागरात्मजः
 वृषं पुच्छे गृहीत्वा च भ्रामयामास चांबरे ८४
 जालंधरो महाबाहुश्चिक्षेप हिमवद्गिरौ
 ततस्त्रिशूलमत्युग्रं मुमोच गिरिजापतिः ८५
 तद्धस्तेन गृहीत्वा च दैत्येशः शिवसन्निधौ
 रथारूढो धनुर्गृह्य कालकेदारमब्धिजः ८६
 पूरयामास विशिखैः शिवमुर्वीतले स्थितम्
 उग्रः शस्त्राञ्छरान्छित्वा बाणैरथमचूर्णयत् ८७
 दशयोजनविस्तीर्णसारथ्यश्च समन्वितम्

जालंरोऽपिविरथोअभ्यधावन्मृधेशिवम् ८८
 तयोर्युद्धमभूद्घोरमद्भुतंलोमहर्षणम्
 तदृष्ट्वाऽकाडकल्पांतशंकयातत्रसुःसुराः ८९
 सवास्त्रैस्तावदन्योन्यंजघ्नतुर्भीमविक्रमौ
 पद्भिःपृथ्वद्यंचालयंतौकंपयंतौनभःस्वनैः ९०
 अथोत्कटंबलंदृष्ट्वादानवेन्द्रस्यशंकरः
 शस्त्रजालंजहाराशुयोगमायाबलेनसः ९१
 ततःकोटिभुजोदैत्योदंष्ट्राभीषणलोचनः
 शस्त्रहीनोऽपितरसाधावमानोहरंययौ ९२
 विशालकरबंधेनबबंधसमरेशिवम्
 ततस्तस्यकृपाणेनचिच्छेदकरकाननम् ९३
 सिंधुजेनभुजाक्रांतोरुद्रोभून्नीललोहितः
 लीलयायोधयामासरणेऽसौसिंधुनंदनः ९४
 छिन्नहस्तोऽपियुयुधेस्वर्भानुःशिरसायथा
 नियुद्धेननदीसूनुस्तोषयामासशंकरम् ९५
 परितुष्टोऽब्रवीच्छंभुर्वरंवरयदुर्लभम्
 जालंधरेणसोऽप्युक्तस्त्वंमेदेह्यात्मनःपदम् ९६
 ममदोःशस्त्रहीनस्यनावज्ञांकर्तुमर्हसि
 शीघ्रंप्रयच्छमेसिद्धिंनोचेत्त्वांसंहराम्यहम् ९७
 इत्युक्त्वासभुजोभूत्वाजघ्नेतंमुष्टिनोरसि
 ततःसुदर्शनंचक्रंपुरायन्निर्मितंस्वयम् ९८
 मुखादुद्गीर्यतद्धस्तेगृहीत्वातोलयद्रुषा
 सूर्यकोटिसहस्राभंग्रसंतंसचराचरम् ९९
 तेनचक्रेणचिच्छेदशिरोजालंधरस्यच
 ततस्तच्छीर्षमुत्प्लुत्यगगनेशतयोजनम् १००
 दंष्ट्राशतकरालास्यंस्वर्भूमिनयनंचयत्
 व्याघ्रगत्याततोयातंसदनंब्रह्मणोनृप १०१
 भूयःस्वर्गेततोदृष्ट्वामृडःशीर्षमधावत
 स्रवत्तद्रुधिरंभूरिप्रकुर्वद्भैरवस्वनम् १०२
 ततोदिशःप्रणष्टास्तागगनंविलयंगतम्

नतेजसांप्रकाशोऽस्तिचचालवसुधाभयात् १०३
 आपतंतंजघानाशुरुद्रश्चक्रेणतच्छिरः
 द्विधाभूत्वाथराजेंद्रपपातहिमवद्गिरौ १०४
 ततोजालंधरस्याशुशिरसःशकलेकिल
 विशतःसर्वभूतानांपश्यतांस्मवृषाकपौ १०५
 तस्यकंठात्समुद्भूतादैत्याःशतसहस्रशः
 तेहतास्तेनचक्रेणकपर्दिकरशालिना १०६
 जालंधरकबंधंतन्ननर्तरुधिरारुणम्
 पुनःपुन समुद्भूतास्तस्यकंठात्तुदानवाः १०७
 पुनः पुनर्बलवताछिन्नाश्चक्रेणशंभुना
 मेदसासिंधुपुत्रस्युपूरितासकलामही १०८
 मेदिनीमेदसैवैषाख्यातिंप्राप्तातुपार्थिव
 यत्रदैत्यवरस्यास्यशोणितंशैलतांगतम् १०९
 कैलासस्योत्तरेभागेतत्राभूच्छोणितंपुरम्
 अथमांसचयान्दृष्ट्वासर्वतोव्याप्यतिष्ठतः ११०
 तदासस्मारदेवेशश्चतुःषष्टिगणरंणे
 विज्ञानस्मरणाद्देव्यःसंप्राप्ताःशंकरांतिकम् १११
 कृतांजलिपुटाःप्रोचुःशिवकिंकरवामहे ११२
 महादेवउवाच-
 यएतेदैत्यमांसस्यराशयोगिरिसन्निभाः
 भक्षयध्वंयुताःशीघ्रंदत्तानुज्ञामयातुवः ११३
 ब्राह्मीमाहेश्वरीचैवकौमारीवैष्णवीतथा
 वाराहीचैवमाहेंद्रीसर्वाःस्वगणशोभिताः ११४
 एवंशंकरनिर्दिष्टादेव्यस्तामांससंचयान्
 क्रूरेणचक्षुषालोक्यनिन्युश्चादर्शनंक्षणात् ११५
 अथजालंधरवपुःक्षीणंक्रांतंतुशक्तिभिः
 ताभिर्ग्रस्तेशरीरेतुतस्यदेहाद्विनिःसृता ११६
 प्रभासाशंकरंप्राप्ताजगामादर्शनंक्षणात्
 तत्तेजःसूर्यसंकाशलंयंप्राप्तमहेश्वरे ११७
 एवंसविलयंप्राप्तःत्रिदिशारिस्त्रिलोचनात्

वृणुध्वंचवरं सर्वाः प्रीतः प्राह महेश्वरः ११८
 तदा ताः सर्वयोगिन्यः पप्रच्छुर्जगदीश्वरम्
 मर्त्यलोकेषु ये लोकाभोगमोक्षवरेप्सवः ११९
 पूजयिष्यन्ति ते नित्यं स्वगृहे योगिनीगणम्
 तत्तेषां वाञ्छितं सर्वं सिध्यतां त्वत्प्रसादतः १२०
 महादेव उवाच—
 यः कश्चित् पूजयेन्नित्यं भक्तिभावसमन्वितः
 युष्मद्गणंच तस्याहं वरदोऽस्मि धरातले १२१
 मद्भक्तः केशवस्यापि द्वेष्टियो योगिनीगणम्
 भैरवोऽहं तदा तस्य हरिष्ये सुकृतं कृतम् १२२
 इति दत्तवराहं यो योगिन्यो विभुना मृधे
 अत्रांतरे भवानीं तां स स्मारवृषभं हरः १२३
 स्मृतमात्रा पार्वती सा वृषभश्चागमत्क्षणात्
 सखीगणसमायुक्ता संप्राप्ता हरवल्लभा १२४
 संत्यक्त्वा भ्रामरीं मूर्तिं हरस्यार्द्धसमारुहत्
 गिरिजा सहितो राजन् महेशो मुमुदे ततः १२५
 योगिनीं प्रत्युवाचे दंपि बध्वं रुधिरं नृप
 जालंधर कबंधस्थं ताः श्रुत्वा जहृर्भृशम् १२६
 मांसमेदो ह्यसृक् पीत्वा योगिन्यो न नृतुर्मुदा
 ततो हरः प्रसन्नोऽभूत्तासां क्रीडनवीक्षणम् १२७
 स्वयंच भैरवं रूपं कृत्वा तन्मध्यगः पपौ
 तीक्ष्णदंष्ट्रामहाकायास्तदा स न्योगिनीगणाः १२८
 ग्रसन्तोऽद्यापि मांसानि काले चापि पिबन्त्यसृक्
 तेन जालंधरो दैत्यो नोत्तिष्ठति रणे हतः १२९
 ततस्तत्र समाजग्मुर्ब्रह्माद्या देवतागणाः
 ऋषयो मरुतो देवास्तु वंति स्म महेश्वरम् १३०
 दिशः प्रसेदुः सुरभिर्वौ मरुद्दिवः प्रपेतुर्भुवि पुष्पवृष्टयः
 कृताभिषेकस्य च तस्य निःस्वनान्संनदिता दुंदुभयोऽपि चक्रिरे १३१
 उपरिपरिमलांधैः सुस्वरं संपतद्भिर्मधुकरनिकुरंबैरुह्यमाणा भरेण
 अविरलमधुधारासारसं सितभूमिः सदसि सुरविमुक्ता प्रापतत्पुष्पवृष्टिः १३२

हतेतदासिंधुसुतेहरेणनाराचघातैस्त्रिजगत्तदाबभौ
 प्रसूनवृष्टिर्ननृतुस्तदांगनाजगुश्चयक्षाः सुरकिन्नराद्याः १३३
 शंभुर्वैरिजयोत्थितेनयशसास्फारांगकीर्तिर्गिरिं
 स्वभेजेसुरसिद्धचारणगणैः संस्तूयमानः सदा
 गौरीचापिजगामचाशुगिरितः श्वेतः
 सखीसंवृतासंचक्रुस्त्वभिसेवनं सुमनसांवर्षेण देवांगना १३४
 देवोऽसौ करुणामयः सुरगणान्स्वेस्वेपदे स्थापयन्
 प्रादादन्यदपि स्वकं वसुततो ज्ञात्वा पतिं शंकरः
 किं वक्तव्यमतः परं यदि भवेदीशानुकंपापरा
 कोऽयवात्रिदिवोधरातलमिदं स्यादात्मसात्सर्वतः १३५
 देवाः स्वराज्यमासाद्य यथा पूर्वचकाशिरे
 बुभुजुर्यज्ञभागांस्ते लोकपालत्वमाश्रिताः १३६
 नारद उवाच-
 इति जालंधरस्योक्तं यथा वदनु पूर्वशः
 चरितं लोकवीरस्य राजन्नत्यद्भुतं तव १३७
 विष्णुस्त्यजतिनाद्यापि क्षीराब्धिं यद्वशो नृप
 सर्वोऽपि भुंक्ते स्वं कर्म कर्मतद्विद्ध्यसंशयम् १३८
 तुभ्यंदुःखनिरासाय प्रोक्तमाख्यानमुत्तमम्
 यावद्देहोस्तिकर्माणि सुखदुःखानि कर्मतः १३९
 देहीभुंक्ते वशो राजन् त्राणं न ज्ञानतः परम्
 कृष्णादीनां देहबंधे सुखदुःखादिवर्तते १४०
 तत्रेतेरेषां किं वाच्यं ये वैराग्यपराङ्मुखाः
 ज्ञात्वेदृशीं कर्मगतिं सर्वेभ्यो बलवत्तमाम् १४१
 धीरो भवप्रतीक्षस्व शुभकर्मागमं पुनः
 शत्रून् जित्वा तु समये स्वं राज्यं पुनराप्स्यसि १४२
 इति हासमिमं श्रुत्वा न दुःखैः परिभूयते
 धर्मार्थकाममोक्षाश्च यथा वच्चात्र कीर्तिताः १४३
 स्वर्ग्यपापहरं पुण्यं शोकमोहविनाशनम्
 ब्राह्मणो ज्ञानमाप्नोति राज्यं प्राप्नोति क्षत्रियः १४४
 वैश्यश्च बर्ही संपत्तिं श्रुत्वा शूद्रः सुखं लभेत्

योराजाभ्रष्टराज्योऽपिरतःसन्नेवसत्पथि १४५
 सराज्यं पुनराप्नोतिश्रवणान्नित्यमस्यतु
 आकरयैतत्सतांराजन्श्राव्यमन्यन्नरोचते १४६
 कलंचकोकिलालापंरूक्षंध्वाक्षरुतंयथा
 आख्यानमेतदनघंश्रुत्वासज्जनहत्प्रियः १४७
 हिरण्यतिलवस्त्राद्यैर्धेनुभूमिप्रदानतः
 संतोषयेद्वाचकंतुतस्मिंस्तुष्टेफलंलभेत् १४८
 देवताश्चप्रसीदेयुरर्चितेवाचकेगुरौ
 अन्नदानानिदद्याच्चब्राह्मणेभ्यःप्रपूजयेत् १४९
 जायतेविजयीनित्यंपुत्रपौत्रसमृद्धिमान्
 जायतेविष्णुलोकेयःशृणोत्याख्यानमुत्तमम् १५०
 इतिव्याजेनभोभूपतुलस्युत्पत्तिकारणम्
 येशृण्वंतिनरश्रेष्ठानतेषांपातकंक्वचित् १५१
 तुलसीमाहात्म्यमिदंपवित्रंपापनाशनम्
 श्रुत्वातुलभतेमोक्षमुक्त्वाचैवनसंशयः १५२
 स्वगृहेरोपिताचैवतुलसीपापनाशिनी
 दर्शनाद्ब्रह्महत्यापिनश्यतेनात्रसंशयः १५३
 कार्तिकेचैवमाघेतुलस्यापूजयेद्धरिम्
 वैशाखेतुविशेषेणपूजनंचहरेःस्मृतम् १५४
 एकेनैवप्रदक्षिणेनसकलंपापंगतंवैसदायेशूद्रा
 भुविसंतिदाननिरताःकालेनशुद्धिगताः
 तेपिस्युःसुरपूजनार्हतनवःपापाच्चदूरंगताःयेवै
 विष्णुजनाश्चदुर्लभतराह्यस्मिन्कलौसांप्रतम् १५५
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशतसहस्रसंहितायांउत्तरखण्डेजालंधरोपाख्याने
 श्रीजालंधरवधमहोत्सवोनामाष्टादशोऽध्यायः १८

एकोनविंशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

श्रीशैलःपर्वतोरम्यःकुत्रतिष्ठतिनारद
 किंतव्रवर्त्ततेतीर्थकस्यदेवस्यपूजनम्

कस्यांदिशिसमाख्यातोलोकेषुचवदाधुना १
 नारदउवाच-
 शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिश्रीशैलंपर्वतोत्तमम्
 यंश्रुत्वामुच्यतेलोकोबालहत्यादिपातकात् २
 तत्पर्वतवनंरम्यंमुनिभिश्चोपसेवितम्
 नानाद्रुमलताकीर्णनानापुष्पोपशोभितम् ३
 हंसकोकिलनादैश्चमयूरध्वनिनादितम्
 श्रीवृक्षैश्चकपित्थैश्चशिरीषैराजवृक्षकैः ४
 पारिजातकपुष्पैश्चकदंबोदुंबरैस्तथा
 नानापुष्पैःसुगंधाढ्यैर्वासितंतद्वनंगिरौ ५
 सर्वाभिर्ऋषिपत्नीभिःसशिष्याभिःसुसेवितम्
 केचिदभ्यासयुक्ताश्चकेचिद्व्याख्यानतत्पराः ६
 केचिदूर्ध्वभुजास्तत्रअंगुष्ठाग्रैःस्थिताःपरे
 शिवध्यानरताःकेचित्केचिद्विष्णुपरायणाः ७
 निराहाराश्चकेप्यत्रकेचित्पर्णाशनेरताः
 कंदमूलफलाहाराःकेचिन्मौनव्रताःस्थिताः ८
 एकपादाःस्थिताःकेचित्केचित्पद्मासनेस्थिताः
 केचिच्चैवनिराहारास्तपस्तेपुःसुदुष्करम् ९
 आश्रमाणिचपुण्यानिनद्यश्चविविधाःशुभाः
 देवखातान्यनेकानितडागानिबहूनिच १०
 पर्वतोऽयमहाराजदृश्यतेकिलसर्वतः
 मल्लिकार्जुनकोराजन्यत्रतिष्ठतिनित्यशः ११
 तच्चैवशिखरंरम्यंपर्वतोपरिसेवितम्
 शृंगदर्शनमात्रेणमुक्तिरेवनसंशयः १२
 दक्षिणांदिशमाश्रित्यवर्त्ततेपर्वतोत्तमः
 अत्रगंगामहद्रम्यापातालेतिसमाश्रिता १३
 तत्रचस्नानमात्रेणमहापापैःप्रमुच्यते
 श्रीशैलशिखरंदृष्ट्वावाराणस्यामृतौध्रुवम् १४
 केदारेह्युदकंपीत्वापुनर्जन्मनविद्यते
 तापसानांमहत्स्थानंयोगिनांचतथैवच १५

तस्मात्सर्वप्रयत्नेनदर्शनंतस्यकारयेत्
अयंविज्ञानदेवोऽसौमहापातकनाशनः १६
सिद्धपुरंचनगरंरम्यंस्वर्गसुखावहम्
नित्यमप्सरसोयत्रगायंतिचरमंतिच १७
अतःपर्वताराजोऽयदर्शनेसौख्यकारकः
तस्यतैर्दर्शनंकार्यमुक्तिमिच्छंति येनराः १८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशतसहस्रसंहितायांउत्तरखण्डे
श्रीशैलोपाख्यानेएकोनविंशोऽध्यायः१९

विंशोऽध्यायः

श्रीमहादेवउवाच-
हरिद्वारंमहापुण्यंशृणुदेवर्षिसत्तम
यत्रगंगावहत्येवतत्रोक्तंतीर्थमुत्तमम् १
यत्रदेवावसंतीहऋषयोमनवस्तथा
यत्रदेवःस्वयंसाक्षात्केशवोनित्यमाश्रितः २
पुरापूर्वतुभोवत्सतीर्थंजातंमहत्तदा
यस्यदर्शनमात्रेणदूरतोयातिपातकम् ३
यत्रगंगामहारम्याजातापुण्यविशेषतः
विष्णुपादोदकीजातातच्चरणस्पर्शनात्ततः ४
भगीरथेनभोविद्वन्नानीतातत्रमार्गतः
उद्धारःपूर्वजानांतुकृतस्तेनमहात्मना ५
नारदउवाच-
कोऽयदेवसमाख्यातोभगीरथमहातपाः
येनतीर्थसमानीतंलोकानांहितकारणात् ६
गंगातीर्थमहत्पुण्यंसर्वपापप्रणाशनम्
लोकाःसर्वेवदंत्येवमेतत्तीर्थोत्तमोत्तमम् ७
गंगागंगेतियोब्रूयाद्योजनानांशतैरपि
मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ८
कथंतेनसमानीताकिंकार्यंवदसुव्रत
महादेवउवाच-

येनगंगायथानीतागंगाद्वारेऽतिशोभने ६
 तत्सर्वसंप्रवक्ष्यामिक्रमानुक्रमयोगतः
 पूर्वमासीद्धरिश्चंद्रस्त्रैलोक्येसत्यपालकः १०
 रोहितस्तस्यपुत्रोऽभूदेकोविष्णुपरायणः
 तस्यापिचवृकःपुत्रोधर्मिष्ठःसत्पथिस्थितः ११
 तस्यपुत्रःसुबाहुश्चजातोस्मिन्वैकुलेतदा
 तस्यपुत्रोगरोनामनात्यंतंधार्मिकोऽभवत् १२
 कदाचित्कालयोगेनदुःखीजातोऽत्रकारणात्
 राजातुतत्रदेशेनतर्जितोधर्मकारणात् १३
 स्वकुटुंबंगृहीत्वातुगतोऽसौभार्गवाश्रमे
 रक्षितोभार्गवेणाथकृपयातत्रवैतदा १४
 तत्रपुत्रोह्यभूतस्यसगरोनामवैद्विज
 ववृधेचाश्रमेपुण्येभार्गवेणाभिरक्षितः १५
 उपवीतादिकंसर्वक्षत्रियस्यतदाकृतम्
 शस्त्राणांचतथाभ्यासोवेदानांतुतथैवच १६
 आग्नेयास्त्रंततोलब्ध्वाभार्गवात्सगरोनृपः
 जघानपृथिवींगत्वातालजंधान्सहैहयान् १७
 सशकान् पारदांश्चैवजघानसमहातपाः
 नारदउवाच-
 माहात्म्यंसगरस्याथवदशंकरविस्तरात् १८
 महादेवउवाच-
 सूर्यवंशीमहाराजोविख्यातःसमहाबली
 गरस्यव्यसनेतातहतंराज्यमभूत्किल १९
 हैहयैस्तालजंधाद्यैःशकैःसार्द्धंचनारद
 यवनाः पारदाश्चैवकांबोजाः पल्लवास्तथा २०
 एतेपंचगणाब्रह्मन्हैहयार्थेपराक्रमान्
 हतराज्यस्ततोराजासगरोऽथवनंययौ २१
 पत्न्याचानुगतोदुःखीसवैप्राणानवासृजत्
 तस्यपत्नीतुकल्याणीसगर्भाचब्रतान्विता २२
 सपत्न्याभार्गवस्तस्यवृतःपूर्वसुतेप्सया

सातुभर्तृचितांकृत्वावनेतंप्ररुदह २३
 और्वस्तांवारयित्वाचगरपत्नीतुनारद
 न्यवेदयततत्पुत्रंधर्मिष्ठंसात्त्विकंप्रियम् २४
 निवेदितेततोबालेमरणात्सान्यवर्त्तत
 ततोमासद्वयेजातेववर्द्धीर्वस्यचाश्रमे २५
 जातकर्मादियोगश्चऔर्वेणचतथाकृतः
 उपवीतादिकंसर्वजातंतत्रमहामुनेः २६
 तत्रवेदादिकंसर्वपठितंचौर्वयोगतः
 अध्याप्यवेदशास्त्राणिततोऽस्त्रप्रत्यपादयत् २७
 आग्नेयंतमहाभागअमरैरपिदुःसहम्
 सतेनासुबलेनाजौबलेनचसमन्वितः २८
 हैहयान्वैजघानाशुसंकुद्धःस्वबलेनच
 आजहारचलोकेषुसचकीर्तिमवापसः २९
 ततःशकाःसयवनाःकांबोजाःपल्लवास्तथा
 हन्यमानास्तदातेतुवसिष्ठंशरणंययुः ३०
 वसिष्ठोऽपिचतान्कृत्वासमयेनमहाद्युतिः
 सगरंवारयामासतेषांदत्त्वाऽभयंनृपः ३१
 सगरःस्वांप्रतिज्ञांतुगुरोर्वाक्यंनिशम्यच
 धर्मैर्जघानतांश्वेषांविकृतत्वंचकारह ३२
 अर्द्धशकनांशिरसोमुंडंकृत्वाविसर्जयत्
 यवनानांशिरःसर्वकांबोजानांतथैवच ३३
 पारदामुंडकेशाश्चपल्लवाःश्मश्रुरक्षकाः
 एवंविजित्यसर्वान्वैकृतवान्धर्मसंग्रहम् ३४
 सर्वधर्मजयीराजाविजित्येमांवसुंधराम्
 आशुसंस्कारयामासवाजिमेधायपार्थिवः ३५
 तस्यचारयतःसोऽश्वसमुद्रेपूर्वदक्षिणे
 वेलासमीपेऽपहतोभूमिंचैवप्रवेशितः ३६
 सतंदेशंतदापुत्रैःखानयामाससर्वतः
 नाश्वंप्रापुस्तदातेवैखन्यमानेमहार्णवे ३७
 तत्रैकमादिपुरुषंददृशुस्तेत्वरान्विताः

तमादिपुरुषंदेवंकपिलंजगतांप्रभुम् ३८
 तस्यचक्षुःसमुत्पन्नवह्निनाप्रतिबुध्यतः
 दग्धाःषष्टिसहस्राणिचत्वारस्तेऽवशेषिताः ३९
 हृषीकेतुःसुकेतुश्चतथाधर्मरथोपरः
 शूरःपंचजनश्चैवतस्यवंशकराद्विज ४०
 प्रादाच्चतस्मैभगवान्हरिःपंचवरान्स्वयम्
 वंशमोक्षंसुकीर्तिञ्चसमुद्रंतनयंविभुः ४१
 सागरत्वंचलेभेथकर्मणातेनतस्यवै
 तमाश्वमेधिकंसोऽश्वसमुद्रादुपलब्धवान्
 आजहाराश्वमेधानांशतंसचमहायशाः ४२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशतसहस्रसंहितायां
 उत्तरखण्डेविंशोऽध्यायः २०

एकविंशोऽध्याय

नारदउवाच-

सगरस्यात्मजावीराःकथंजातामहाबलाः
 विक्रांताःषष्टिसहस्राविज्ञानेश्वरतद्वद १
 श्रीपार्वतीपतिरुवाच-
 द्वेपत्न्यौसगरस्यास्तांतपसादग्धकिल्बिषे
 और्वस्ताभ्यांवरंप्रादात्तोषितोमुनिसत्तमः २
 षष्टिपुत्रसहस्राणिएकावब्रेतरस्विनाम्
 एकावंशधरंत्वेकंयथेष्टंवरशालिनी ३
 तत्रैकासुषुवेतुंब्यांपुत्रान्शूरान्बहूनथ
 तेतुसर्वेऽपिधात्रीभिर्वर्द्धितास्तुयथाक्रमम् ४
 घृतपूर्णेषुकुंभेषुकुमाराःप्रीतिवर्द्धनाः
 कपिलानांतुदुग्धानांतेषां तत्रमहात्मनाम् ५
 तेनैवदुग्धयोगेनववृधुस्तेमहात्मनः
 एकःपंचजनोनामपुत्रोराजाबभूवह ६
 ततःपंचजनस्यासीदंशुमान्नामवीर्यवान्
 दिलीपस्तनयस्तस्यपुत्रोयस्यभगीरथः ७

यस्तुगंगासरिच्छ्रेष्ठामानयामाससुव्रतः
 समुद्रमानयित्वैनांदुहितृत्वमकल्पयत् ८
 नारदउवाच-
 कथंगंगासमानीताकितपस्तेनवैकृतम्
 तत्सर्वमेसमाचक्ष्वसुव्रतोऽसिदयानिधे ९
 महादेवउवाच-
 पूर्वजानांहितार्थायगतोऽसौहैमकेगिरौ
 तत्रगत्वातपस्तप्तवर्षाणामयुतंतदा १०
 आदिदेवःप्रसन्नोऽभूद्योऽसौदेवोनिरंजनः
 तेनदत्ताइयंगंगाआकाशात्समुपस्थिता ११
 तत्रविश्वेश्वरोदेवोयत्रतिष्ठतिनित्यशः
 गंगादृष्ट्वाऽगतांतेनगृहीताजाह्नवीतदा १२
 जटाजूटेचसंधार्यवर्षाणामयुतंस्थितम्
 ननिःसृतातदागंगाईशस्यैवप्रभावतः १३
 विचारितंतदातेनक्वगतामममातृका
 सध्यानेनविचार्यैवगृहीताचेश्वरेणतु १४
 ततःकैलासमगमत्सतुभगीरथोनृपः
 तत्रगत्वामुनिश्रेष्ठह्यकरोदुल्बणंतपः १५
 आराधितस्तदातेनदत्तवानहमापगाम्
 एकंकेशंपरित्यज्यदत्तात्रिपथगातदा १६
 सगृहीत्वागतोगंगांपातालेयत्रपूर्वजाः
 अलकनंदातदानामगंगायाःप्रथमंस्मृतम् १७
 हरिद्वारेयदायाताविष्णुपादोदकीतदा
 तदेवतीर्थप्रवरंदेवानामपिदुर्लभम् १८
 तत्तीर्थेचनरःस्नात्वाहरिंदृष्ट्वाविशेषतः
 प्रदक्षिणंयेकुर्वन्तिनचैतेदुःखभागिनः १९
 ब्रह्महत्यादिपापानांराशयःसंत्यनेकशः
 विलयंयांतितेसर्वेहरेर्दर्शनतःसदा २०
 एकदाकेशवस्थानेहरिद्वारेह्यहंगतः
 तस्मात्तीर्थप्रभावाच्चजातोऽहविष्णुरूपवान् २१

येगच्छन्तिनरश्रेष्ठास्तेवैयांतिह्यनामयम्
 चतुर्भुजास्तुतेलोकाःनरानार्यश्चसर्वशः २२
 वैकुण्ठंयांतितेसर्वेहरेर्दर्शनमात्रतः
 ममाप्यधिकतीर्थतुहरिद्वारंसुशोभनम् २३
 तीर्थानांप्रवरंतीर्थचतुर्वर्गप्रदायकम्
 कलौधर्मकरंपुंसांमोक्षदंचार्थदंतथा २४
 यत्रगंगामहारम्यानित्यंवहतिनिर्मला
 एतत्कथानकंपुण्यंहरिद्वाराख्यमुत्तमम् २५
 उक्तंचशृण्वतांपुंसांफलंभवतिशाश्वतम्
 अश्वमेधेकृतेयागेगोसहस्रेतथैवच २६
 तत्पुण्यंलभतेविद्वान्हरेर्दर्शनमात्रतः
 गोहंताब्रह्महाचैवयेचान्येपितृघातकाः २७
 एवंविधानिपापानिबहून्यपिचवैद्विज
 विलयंयांतिसर्वाणिहरेर्दर्शनमात्रतः २८
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशतसहस्रसंहितायांउत्तरखण्डेउमापतिनारद
 संवादेहरिद्वारमाहात्म्येगंगोत्पत्तिपूर्वकंहरिद्वारमाहात्म्यंनाम
 एकविंशोऽध्यायः २९

द्वाविंशोऽध्यायः

महादेवउवाच-
 गांगंवक्ष्यामिमाहात्म्यंयथोक्तंमुनिसत्तम
 यस्यश्रवणमात्रेणअघ्नंशयतितत्क्षणात् १
 गंगागंगेतियोब्रूयाद्योजनानांशतैरपि
 मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति २
 चरणाब्जसमुद्भूतागंगानामेतिविश्रुता
 पापानांस्थूलराशीनांनाशिनीचेतिनारद ३
 नर्मदासरयूश्चैवतथावेत्रवतीनदी
 तापीपयोष्णीचंद्राचविपाशाकर्मनाशिनीम् ४
 पुष्यापूर्णातथादीपाविदीपासूर्यतेजसा
 सहस्रवृषदानात्तुयत्फलंलभतेध्रुवम् ५

तत्फलंसमवाप्रोतिगंगादर्शनतः क्षणात्
 इयंगंगामहापुरयाब्रह्मघ्नानांविशेषतः ६
 तेषांनिरययुक्तानांगंगापापप्रहारिणी
 चंद्रसूर्योपरागेचयत्फलंविद्यतेऽनघ ७
 तत्फलंसमवाप्रोतिगंगादर्शनमात्रतः
 यथासूर्योदयेताततमोगच्छतिदूरतः ८
 तथागंगाप्रभावेनविलयंयातिपातकम्
 मान्येयंसर्वदालोकेपवित्रापापनाशिनी ९
 कल्याणरूपासततंविष्णुनानिर्मितापुरा
 दिव्यरूपातुजननीदीनानांपावनीस्मृता १०
 देवानांचयथाविष्णुस्तथागंगोत्तमानदी
 येकुर्वन्तिनराःस्नानंमाघमासेनिरंतरम् ११
 नतेषांविद्यतेदुःखंकल्पानांचशतत्रयम्
 यत्रगंगाचयमुनायत्रचैवसरस्वती
 तत्रस्नात्वाचपीत्वाचमुक्तिभागीनसंशयः १२
 महादेवउवाच-
 त्वद्वार्ताप्रियतोब्रवीमियदहंसास्तुस्तुतिस्तेप्रभोयद्भुजेतवतन्निवेदनमथोयद्यामि
 साप्रेष्यता
 यच्छांतःस्वपिमित्वदंघ्रियुगलेदंडप्रणामोऽस्तुनः
 स्वामिन्यच्चकरोमितेनसभवान्विश्वेश्वरःप्रीयताम् १३
 दृष्टेनवंदितेनापिस्पृष्टेनचधृतेनके
 नरायेनविमुच्यंतेतदेतद्यामुनंजलम् १४
 तावद्भ्रमंतिभुवनेमनुजाभवोत्थदारिद्र्यरोगमरणव्यसनाभिभूताः
 यावज्जलंतवमहानदिनीलनीलंपश्यंतिनोदधतिमूर्धसुसूर्यपुत्रि १५
 यत्संस्मृतिःसपदिकृततिदुष्कृतौघंपापावलद्यंजयतियोजनलक्षतोऽपि
 यन्नामनामजगदुच्चरितंपुनातिदिष्ट्याहिसापथिदृशोभविताद्यगंगा १६
 आलोकोत्कंठितेनप्रमुदितमनसावर्त्मयस्याःप्रयातंसद्यस्मिन्कृत्यमेतामथप्रथ
 मकृतीज
 शिवान्स्वर्गसिंधुम्
 स्नानंसंध्यानिवापःसुरयजनमपिश्राद्धविप्राशनाद्यंसर्वसंपूर्णमेतत्भवतिभगवत

:प्रीतिदंनान्तिचित्रम् १७

देवीभूतपरंब्रह्मपरमानंददायिनी

अर्घंगृहाणमेगंगेपापंहरनमोस्तुते १८

साक्षाद्धर्मद्रवौघंमुररिपुचरणांभोजपीयूषसारं

दुःखस्याब्धेस्तरित्रंसुरमनुजनुतंस्वर्गसोपानमार्गम्

सर्वाहोहारिवारिप्रवरगुणगणंभासियासंवहंतीतस्यै

भागीरथिश्रीमतिमुदितमनादेविकुर्वेनमस्ते १९

स्वःसिंधोदुरिताब्धिमग्नजनतासंतारणिप्रोल्लसत्कल्लोला

मलकांतिनाशिततमस्तोमेजगत्पावनि

गंगेदेविपुनीहिदुष्कृतभयक्रांतंकृपाभाजनंमातर्माशरणा

गतंशरणदेरक्षाथभोभीषितम् २०

हंहोमानसकंपसेकिमुसखेत्रस्तोभयान्नारकात्किंते

भीतिरितिश्रुतिर्दुरितकृत्संजायतेनारकी

माभैषीःशृणुमेगतिंयदिमयापापाचल

स्पृद्धिनीप्राप्तातेनिरयंकथःकिमपरंकिंमेनधर्मधनम् २१

सर्वेशादिप्रशंसामुदमनुभवनंमज्जनंयत्रचोक्तंस्वर्नार्योवीक्ष्यहृष्टा

विबुधसुरपतिःप्राप्तिसंभावेन

नीरेश्रीजह्नुकन्येयमनियमरताःस्नांतियेतावकीने

देवत्वंतेलभंतेस्फुटमशुभकृतोप्यत्रवेदाःप्रमाणम् २२

बुद्धेसद्बुद्धिरेवंभवतुतवसखेमानसस्वस्तितेऽस्तु

आस्तांपादौपदस्थौसततमिहयुवांसाधुदृष्टीचदृष्टी

वाणिप्राणप्रियेधिप्रकटगुणवपुःप्राप्नुहिप्राणिपुष्टियस्मात्सर्वैर्भवद्भिः

सुखमतुलमहंप्राप्नुवंतीर्थपुण्यम् २३

श्रीजाह्नवीरविसुतापरमेष्ठिपुत्रीसिंधुत्रयाभरणतीर्थवरप्रयाग

सर्वेशमामनुगृहाणनयस्वचोर्ध्वमंतस्तमोदशविधंदलयस्वधाम्ना २४

वागीशविष्णवीशपुरंदराद्याःपापप्रणाशायविदांविदोऽपि

भजंतियत्तीरमनीलनीलंसतीर्थराजोजयतिप्रयागः २५

कलिदजासंगमवाप्ययत्रप्रत्यग्गतास्वर्गधुनीधुनोति

अध्यात्मतापत्रितयंजनस्यसतीर्थराजोजयतिप्रयागः २६

श्यामोवटःश्यामगुणोवृणोतिस्वच्छाययाश्यामलयाजनानाम्

श्यामश्रमंकृतं त्रितयत्रदृष्टः सतीर्थराजोजयति प्रयागः २७
 ब्रह्मादयोऽप्यात्मकृतिं विहाय भजन्ति पुण्यात्मकभागधेयम्
 यत्रोज्जितादंडधरः स्वदंडं सतीर्थराजोजयति प्रयागः २८
 यत्सेवया देवनृदेवतादिदेवर्षयः प्रत्यहमामनन्ति
 स्वर्गं च सर्वोत्तमभूमिराज्यं सतीर्थराजोजयति प्रयागः २९
 एनां सिंहंतीति प्रसिद्धवार्तानामप्रतापेन दृशो भवन्ति
 यस्य त्रिलोकीं प्रततापगोभिः सतीर्थराजोजयति प्रयागः ३०
 धत्तेऽभितश्चामरचारुकांतिं सितसितेयत्रसरिद्वरेण्ये
 आद्यो वटश्छत्रमिवातिभाति सतीर्थराजोजयति प्रयागः ३१
 ब्राह्मीनपुत्रीत्रिपथास्त्रिवेणी समागमे साक्षतयागमात्रात्
 यत्राप्नुतान् ब्रह्मपदं नयन्ति सतीर्थराजोजयति प्रयागः ३२
 केषां चिज्जन्मकोटिर्ब्रजति सुवचसां यामियामीति यस्मिन् केषां
 चित्प्रेप्सतां यं नियतमति यते द्वर्षवृन्दं वरिष्ठम्
 यत्प्राप्तं भाग्यलक्षैर्भवति भवति नो वा स वाचामवाच्यो
 दिष्ट्या वेणी विशिष्टो भवति दृगतिथिः कं प्रयागप्रयागः ३३
 लोकानामक्षमाणां मखकृतिषु कलौ स्वर्गकामैर्जयस्तुत्यादिस्तोत्रैर्वचोभिः
 कथममरपदप्राप्तिचिन्ता तुराणाम्
 अग्निष्टोमाश्वमेधप्रमुखमखफलं सम्यगालोच्य सांगं
 ब्रह्माद्यैस्तीर्थराजोऽभिमतदउपदिष्टोऽयमेव प्रयागः ३४
 मया प्रमादादुरतादिदोषतः संध्याविधिर्नोऽसमुपासितोऽभूत्
 चेदत्र संध्यां चरते प्रसादतः संध्यास्तु पूर्णा खिलजन्मनोऽपि मे ३५
 अन्यत्रापि प्रगर्जन्महिमनितपसि प्रेमभिर्विप्रकृष्टैर्ध्यातः
 संकीर्तितो योऽभिमतपदविधातानि शंनिर्व्यपेक्षं
 श्रीमत्पांशुं त्रिवेणीपरिवृढमतुलं तीर्थराजं प्रयागंगो
 लंकारप्रकाशं स्वयममरवरं चेतनं तं नमामि ३६
 अस्माभिः सुतपोन्वतप्तकिमहोऽज्यंत किं वा ध्वराः
 पात्रेदानमदाय किं बहुविधं किं वा सुराश्चार्चिताः
 किं सतीर्थमसेव किं द्विजकुलं पूजादिभिः सत्कृतं येन प्रापि सदा
 शिवस्य शिवदासाराजधानी स्वयम् ३७
 भाग्यैर्मेऽधिगता ह्यनेकजनुषां सर्वा धविध्वंसिनी

सर्वाश्चर्यमयीशिवपुरीसंसारसिंधोस्तरी
 लब्धंसञ्जनुषःफलंकुलमलंचक्रेपवित्रीकृतः
 स्वात्माचाप्यखिलंकृतंकिमपरंसर्वोपरिष्ठात्स्थितम् ३८
 जीवन्नरःपश्यतिभद्रलक्षमेवंवदंतीतिमृषानयस्मात्
 तस्मान्मयावैवपुषेदृशेनप्राप्तापिकाशीक्षणाभंगुरेण ३९
 काश्यांविधातुममरैरपिदिव्यभूमौसत्तीर्थलिगगणनार्चनतानशक्या
 यानीहगुप्तविवृतानिपुरातनानिसिद्धानियोजितकरःप्रणमामितेभ्यः ४०
 किंभीत्यादुरितव्रजात्किमुमुदापुण्यैरगरयैःकृतैः
 किंविद्याभ्यसनान्मदेनजडतादोषाद्विषादेनकिम्
 किंगर्वेणधनोदयादधनतातापेनकिंभोजनाः
 स्नात्वाश्रीमणिकर्णिकापयसिचेद्विश्वेश्वरोदृश्यते ४१
 अल्पस्फीतिनिरामयापितनुताप्रव्यक्तशक्यात्मताप्रोत्साहाढ्यबलेनकेव
 लमनोरागद्वितीयेनयत्
 अप्राप्यापिमनोरथैरविषयास्वप्नप्रवृत्तेरपिप्राप्तासा
 पिगदाधरस्यनगरीसद्योपवर्गप्रदा ४२
 मन्येनात्मकृतिर्नपूर्वपुरुषप्राप्तेर्बलंचात्रयन्नापीदंस्वजन
 प्रमाणमचलंकिंस्वापतापादिकम्
 यादुष्प्रापगयाप्रयागयमुनाकाशीसुपर्वागमात्प्राप्तिस्तत्र
 महाफलोविजयतेश्रीशारदानुग्रहः ४३
 यःश्राद्धसमयेदूरात्स्मृतोऽपिपितृमुक्तिदः
 तंगयायांस्थितंसाक्षान्नमामिश्रीगदाधरम् ४४
 पंथानंसमतीत्यदुस्तरमिमंदूरादवीयस्तरंक्षुद्रव्याघ्रतरक्षुकंटकफणिप्रत्यार्थिभिः
 संकुलम्
 आगत्यप्रथमव्ययंकृपणवाग्याचेज्जनः
 कर्परीश्रीमद्वारिगदाधरप्रतिदिनंत्वांद्रष्टुमुत्कंठते ४५
 सर्वात्मन्निजदर्शनेनचगयाश्राद्धेनवैदेवताः
 प्रीणन्विश्वमनीहवत्कथमिहौदासीन्यमालंबसे
 किंतेसर्वदनिर्दयत्वमधुनाकिंवाप्रभुत्वंकलेःकिंवासत्त्व
 निरीक्षणंनृषुचिरंकिंवास्यसेवारुचिः ४६
 गदाधरमयाश्राद्धसंचीर्णत्वत्प्रसादतः

अनुजानीहिमांदेवगमनायगृहंप्रति ४७
चतुर्णां देवतानां च स्तोत्रं स्वर्गार्थदायकम्
श्राद्धकाले पठेन्नित्यं स्नानकाले तु यः पठेत् ४८
सर्वतीर्थसमं स्नानं श्रवणात्पठनाज्जपात्
प्रयागस्य च गंगायाय मुनायाः स्तुतेर्द्विज
श्रवणेन विनश्यन्ति दोषाश्चैव तु कर्मजाः ४९

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशतसहस्रसंहितायां उत्तरखण्डे
उमापतिनारदसंवादे गंगाप्रयागयमुनास्तुतिर्नाम द्वाविंशोऽध्यायः २२

त्रयोविंशोऽध्यायः

महादेव उवाच—
शृणु नारद वक्ष्यामि माहात्म्यं तुलसीभवम्
यच्छ्रुत्वा मुच्यते पापादाजन्ममरणांतिकात् १
पत्रं पुष्पं फलं मूलं शाखा त्वक्स्कंधं संज्ञितम्
तुलसीसंभवं सर्वपावनं मृत्तिकादिकम् २
शरीरं दह्यते येषां तुलसीकाष्ठवह्निना
दत्त्वा च तुलसीकाष्ठं सर्वाङ्गेषु मृतस्य वै ३
पश्चाद्यः कुरुते दाहं सोऽपि पापात्प्रमुच्यते
मरणेयस्य संप्राप्तं कीर्तनं स्मरणं हरेः ४
तुलसीदारुणादाहो न तस्य पुनरावृत्तिः
यद्येकं तुलसीकाष्ठं मध्ये काष्ठशतस्य हि ५
दाहकाले भवेन्मुक्तिः कोटिपापायुतस्य च
गंगां भसाभिषेकेण यांति पुण्यानि पुण्यताम् ६
तुलसीकाष्ठमिश्राणि यांति दारूणि पुण्यताम्
तुलसीकाष्ठसंमिश्रायावत्प्रज्वलते चिता ७
दह्यन्ति तस्य पापानि कल्पकोटिकृतानि वै
दह्यमानं न रं दृष्ट्वा तुलसीकाष्ठवह्निना ८
नयन्ति तं विष्णुदूतान च वै यमकिंकराः
जन्मकोटि सहस्रैस्तु मुक्तो याति जनार्दनम् ९
दह्यन्ते ये न रालोके तुलसीकाष्ठवह्निना

तान्विमानस्थितान्देवाः क्षिपंतिकुसुमांजलिम् १०
 नृत्यंत्यप्सरसः सर्वागीतंगायांतिगायकाः
 जायंतेवीक्ष्यतंविष्णुः संतुष्टः शंभुनासह ११
 गृहीत्वातंकरेशौरिर्गृहं नीत्वास्यचांगतः
 मार्जयेत्सर्वपापानिपश्यतां त्रिदिवौकसाम् १२
 महोत्सवंकारयित्वाजयशब्दपुरःसरम्
 ज्वलतेयत्रचाज्येनतुलसीकाष्ठपावकः १३
 अग्न्यगारेश्मशानेवादह्यतेपातकंनृणाम्
 होमंकुर्वति येविप्रास्तुलसीकाष्ठवह्निना
 सिक्तेसिक्तेतिलेवापिअग्निष्टोमफलंलभेत् १४
 योददातिहरेर्धूपंतुलसीकाष्ठसंभवम्
 शतक्रतुसमंपुण्यंलभतेगोशतंफलम् १५
 नैवेद्यंपच्यतेयस्तुतुलसीकाष्ठवह्निना
 मेरुतुल्यंभवेद्दत्तंतदन्नकेशवस्यहि १६
 तुलसीपावकेनाथयोदीपंकुरुतेहरेः
 दीपलक्षसहस्राणांपुण्यंसलभतेफलम् १७
 नतेनसदृशोलोकेवैष्णवोभुविदृश्यते
 यः प्रयच्छतिकृष्णस्यतुलसीकाष्ठचंदनम् १८
 सजायतेकृपापात्रंविष्णोर्वाडवसत्तम १९
 तुलसीदारुजातेनचंदनेनकलौहरिम्
 विलिप्यभक्तितोनित्यंरमतेहरिसन्निधौ २०
 तुलसीपंकलिप्रांगः कुरुतेविष्णुपूजनम्
 पूजाशतदिनैकाह्वालभ्यतेगोशतंफलम् २१
 विलेपार्थेतुकृष्णस्यतुलसीकाष्ठचंदनम्
 मंदिरेतिष्ठतेयावत्तावत्पुण्यफलंशृणु २२
 तिलप्रस्थाष्टकंदत्वायत्पुण्यंप्राप्नुयान्नरः
 तत्फलंजायतेपुंसांप्रसादाच्चक्रपाणिनः २३
 योददातिपितृणांतुपिंडेतुलसिसंभवम्
 दलंसंजायतेतृप्तिः पत्रेपत्रेशताब्दिका २४
 तुलसीमूलमृत्स्नैवस्नानंकुर्याद्विशेषतः

तेनतीर्थेकृतंस्नानंयावच्चान्गेचमृत्तिका २५
 तदीययातुमंजर्यापूजनंचकरोतियः
 नानापुष्पैःकृतापूजायावच्चन्द्रदिवाकरौ २६
 यस्मिन्गृहेऽवतिष्ठेततुलसीवृक्षवाटिका
 दर्शनात्स्पर्शनाच्चैवब्रह्महत्यादिपातकम्
 तत्सर्वविलयंयातिदर्शनेनैवनारद २७
 महादेवउवाच-
 अथान्यत्तेप्रवक्ष्यामिशृणुष्वैकाग्रमानसः
 नकस्यापिचकथितंशृणुदेवर्षिसत्तम २८
 यत्रयत्रगृहेग्रामेवनेवातुलसीभवेत्
 तत्रतत्रजगत्स्वामीप्रीतात्माचवसेद्धरिः २९
 गृहेतस्मिन्नदारिद्र्यंनयायोगोबंधुसंभवः
 नदुःखंनभयंरोगस्तुलसीयत्रतिष्ठति ३०
 सर्वत्रतुलसीपुण्यापुण्यक्षेत्रेष्विशेषतः
 संनिधौतस्यदेवस्यरोपणात्पृथिवीतले ३१
 तेषांविष्णुपदंनित्यंतुलस्यारोपणेकृते
 उत्पादान्दारुणान्रोगान्दुर्निमित्तान्यनेकशः
 तुलस्याभ्यर्चितेभक्त्याहंतशांतिकरोहरिः ३२
 तुलसीगंधमाघ्राययत्रगच्छतिमारुतः
 दिशोदशचताःपूताभूतग्रामश्चतुर्विधः ३३
 यस्मिन्गृहेमुनिश्रेष्ठतुलसीमूलमृत्तिका
 सर्वदातत्रतिष्ठंतिदेवताश्चशिवोहरिः ३४
 तुलसीवनजाछायायत्रयत्रभवेद्दिवज
 तर्पणंकुरुतेतत्रपितृणांदत्तमक्षयम् ३५
 तस्यमूलेस्थितोब्रह्मामध्येदेवोजनार्दनः
 मंजर्यावसतेरुद्रःतुलसीतेनपावनी ३६
 विनायस्तुलसींकुर्यात्संध्याकालेतुमार्जनम्
 तत्सर्वराक्षसहंतंनरकंचप्रयच्छति ३७
 तुलसीपत्रगलितंतोयंयःशिरसावहेत्
 गंगाफलमवाप्नोतिशतधेनुफलंलभेत् ३८

शिवालयेविशेषेणरोपयेत्तुलसीयदि
 बीजसंख्यावसेत्स्वर्गेप्रत्येकंयुगसंख्यया ३६
 उमयातुपुरादेविशंकरार्थं हिमालये
 रोपिताः शतवृक्षास्तुतुलस्याः प्रणतोऽस्म्यहम् ४०
 पर्वण्यवसरेयस्तुश्रावणेचाथरोपयेत्
 संक्रांतिदिवसेचैवतुलसीचातिपुण्यदा ४१
 तुलसीपूजयेन्नित्यंदरिद्रईश्वरोभवेत्
 सर्वसिद्धिकरामूर्तिः कृष्णः कीर्तिददातिच ४२
 शालग्रामशिलायत्रतत्रसंनिहितोहरिः
 तत्रस्नानंचदानंचवाराणस्यांशताधिकम् ४३
 कुरुक्षेत्रंप्रयागंचनैमिषारण्यमेवच
 तस्यकोटिगुणंपुण्यंशालग्रामशिलार्चनात् ४४
 शालग्राममयीमुद्रासंस्थितायत्रहिक्वचित्
 वाराणस्यांचयत्पुण्यंसर्वतत्रैवतद्भवेत् ४५
 ब्रह्महत्यादिकंपापंयत्किंचित्कुरुतेनरः
 तत्सर्वनाशयेदाशुशालग्रामशिलार्चनात् ४६

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशतसहस्रसंहितायांउत्तरखण्डे
 उमापतिनारदसंवादेतुलसीशालग्राममाहात्म्यं नामत्रयोविंशोऽध्यायः २३

चतुर्विंशोऽध्यायः

महादेवउवाच-
 प्रयागतीर्थमाहात्म्यंप्रवक्ष्यामियथाश्रुतम्
 महादानपराः पुण्यकर्माणोयत्रसंतिहि १
 यत्रगंगाचयमुनायत्रचैवसरस्वती
 तंदेवतीर्थप्रवरंदेवानामपिदुर्लभम् २
 ईदृशं त्रिषुलोकेषुभूतंनचभविष्यति
 ग्रहाणांचयथासूर्योनक्षत्राणायथाशशी ३
 तीर्थानामुत्तमंतीर्थंप्रयागाख्यमनुत्तमम्
 प्रातःकालेतुभोविद्वन्प्रयागेस्नानमाचरेत् ४
 महापापाद्विनिर्मुक्तः सयातिपरमंपदम्

देयं किंचिद्यथाशक्तिदारिद्र्याभावमिच्छता ५
 योनरस्तत्र गत्वा वै प्रयागे स्नानमाचरेत्
 धनिको दीर्घजीवी च जायते नात्र संशयः ६
 यत्र वटस्याक्षयस्य दर्शनं कुरुते नरः
 तेन दर्शनमात्रेण ब्रह्महत्या विनश्यति ७
 स चाक्षयवटः ख्यातः कल्पांतेऽपि च दृश्यते
 शेते विष्णुर्यस्य पत्रे अतो यमव्ययः स्मृतः ८
 तत्र पूजां प्रकुर्वन्ति मानवा विष्णुवल्लभाः
 सूत्रेणाच्छादितं कृत्वा पूजां चैव तु कारयेत् ९
 माधवाख्यस्तत्र देवः सुखं तिष्ठति नित्यशः
 तस्य वै दर्शनं कार्यं महापापैः प्रमुच्यते १०
 यत्र देवाश्च ऋषयो मनुष्याश्चापि सर्वशः
 स्वस्वस्थानं समाश्रित्य तत्र तिष्ठन्ति नित्यशः ११
 गोघ्नो वापि च चांडालो दुष्टो वा दुष्टचेतनः
 बालघाती तथाऽविद्वान्प्रियते तत्र वै तदा १२
 स वै चतुर्भुजो भूत्वा वै कुण्डे वसते चिरम्
 प्रयागे तु नरो यस्तु माघस्नानं करोति च १३
 न तस्य फलसंख्यास्ति शृणु देवर्षि सत्तम
 आपो नारा इति प्रोक्ता सर्वलोकेषु शुश्रुम १४
 तेन नारायणः प्रोक्तः स्नातानां भुक्तिमुक्तिदः
 ग्रहाणां च यथा सूर्यो नक्षत्राणां यथा शशी १५
 मासानां हितथा माघः श्रेष्ठः सर्वेषु कर्मसु
 मकरस्थे रवौ माघे प्रातः काले तथा मले १६
 गोः पदेऽपि जले स्नानं स्वर्गदं पापिनामपि
 योगोऽयं दुर्लभो विद्वन्त्रैर्लोक्ये स चराचरे १७
 अस्मिन् यो यत्नमापन्नः स्नायादपि दिनत्रयम्
 पंचवासपत्राप्यत्र स्नानं कुर्वन् प्रयागजम् १८
 चंद्रवद्वद्धते सोऽपि कुले वाडवसत्तम
 चराचराश्च ये जीवास्तथैव मनुजादयः १९
 प्रयागं तीर्थमाश्रित्य वै कुण्डं यांति तेऽचिरात्

येवसिष्ठादयस्तत्रऋषयःसनकादयः २०

तेऽपिप्रयागजंतीर्थसेवंतेचपुनःपुनः

यत्रविष्णुश्चरुद्रश्चयत्रैन्द्रश्चतथापुनः २१

तेऽपिसर्वेवसंतीहप्रयागेतीर्थसत्तमे

दानंतत्रप्रशंसंतिनियमांश्चतथैवच २२

तत्रस्नात्वाचपीत्वाचपुनर्जन्मनविद्यते २३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांउत्तरखण्डे

उमापतिनारदसंवादेप्रयागमाहात्म्येचतुर्विंशोऽध्यायः २४

पञ्चविंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

एवंतुलस्यामाहात्म्यंत्वत्प्रसादाच्छ्रुतंमया

सांप्रतंतुसमाचक्ष्वत्रिरात्रंतुलसीव्रतम् १

सदाशिवउवाच-

शृणुविप्रमहाबुद्धेव्रतमेतत्पुरातनम्

यच्छ्रुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः २

पुरारैभ्यंतरेकल्पेराजाह्यासीत्प्रजापतिः

तस्यभार्याचविख्याताचंद्ररूपामहासती ३

सावैव्रतमिदंचक्रेसर्वकामफलप्रदम्

त्रिरात्रंतुव्रतंतस्याधर्मकामार्थमोक्षदम् ४

सफलंजीवितंतेषांयैःश्रुतंतुलसीव्रतम्

कार्तिकेशुक्लपक्षेतुनवम्यांचैवनारद ५

नियमस्थोव्रतीतिष्ठेद्भूमिशायीजितेंद्रियः

व्रतंत्रिरात्रमुद्दिश्यशुचिःसंयतमानसः ६

स्वपेन्नियमपूर्वंतुलसीवनसंनिधौ

ततोमध्याह्नसमयेनद्यादौविमलेजले ७

स्नानंकृत्वापितृन्देवांस्तर्पयेद्विधिपूर्वकम्

सुवर्णकारयेद्देवंलक्ष्म्यासहजनार्दनम् ८

वित्तशाठ्यंनकर्तव्यमात्मनःश्रेयमिच्छता

वस्त्रयुग्मंततःकार्यपीतेशुक्लेऽपिवाससी

नवग्रहाणामारंभंशांतिकंविधिपूर्वकम् ९
 श्रपयित्वाचरुंतत्रवैष्णवंहोममाचरेत्
 द्वादश्यांदेवदेवेशंपूजयित्वाप्रयत्नतः १०
 अत्रणंशुद्धकलशंस्थापयेद्विधिपूर्वकम्
 पंचरत्नसमोपेतंपल्लवैश्चोषधीयुतम् ११
 तस्योपरिन्यसेत्पात्रेलक्ष्म्यासहजनार्दनम्
 स्थापयेत्तुलसीमूलेमंत्रैर्वेदपुराणकैः १२
 पयसाकेवलेनैवसिंचयेत्तुलसीवनम्
 पंचामृतेनसंस्त्राप्यदेवदेवंजगद्गुरुम् १३
 योऽनतरूपोऽखिलविश्वरूपोगर्भोदकेलोकविधिंविभर्ति
 प्रसीदतामेषसदेवदेवोयोमाययाविश्वकृदेषदेवी १४
 प्रार्थनामंत्रः आगच्छाच्युतदेवेशतेजोराशेजगत्पते
 सदैवतिमिरध्वंसीपाहिमांभवसागरात् १५
 आवाहनमंत्रः पंचामृतेनसुस्नानंतथागंधोदकेनच
 गंगादीनांचतोयेनस्नातोऽनतःप्रसीदतु १६
 स्नानमंत्रः श्रीखंडागुरुकूर्पूरंकुंकुमादिविलेपनम्
 भक्त्यादत्तंमयादेवलक्ष्म्यासहगृहाणवै १७
 विलेपनमंत्रः
 नारायणनमस्तेऽस्तुनरकार्णवतारण
 त्रैलोक्याधिपतेतुभ्यंददामिवसनेशुभे १८
 वस्त्रमंत्रः
 दामोदरनमस्तेस्तुत्राहिमांभवसागरात्
 ब्रह्मसूत्रंमयादत्तंगृहाणपुरुषोत्तम १९
 उपवीतमंत्रः
 पुष्पाणिचसुगंधीनिमालत्यादीनिवैप्रभो
 मयादत्तानिदेवेशप्रीतितःप्रतिगृह्यताम् २०
 पुष्पमंत्रः
 नैवेद्यंगृह्यतांनाथभक्ष्यभोज्यैःसमन्वितम्
 सर्वैरसैःसुसंपन्नंगृहाणपरमेश्वर २१
 नैवेद्यमंत्रः

पूगानिनागपत्राणिकर्पूरसहितानिच
 मयादत्तानिदेवेशतांबूलंप्रतिगृह्यताम् २२
 तांबूलमंत्रः
 धूपंदत्वागुरुंभक्त्यागुग्गुलंघृतमिश्रितम्
 एवंपूजाप्रकर्तव्याघृतेनदीपमाचरेत् २३
 विविधंमुनिशार्दूलदीपंकृत्वासमाहितः
 लक्ष्मीनारायणस्याग्रेतुलसीवनसन्निधौ २४
 अर्घतत्रप्रदातव्यंदेवदेवायचक्रिणे
 नवम्यांनालिकेरेणपुत्रार्थमर्घमुत्तमम् २५
 दशम्यांबीजपूरंतुधर्मकामार्थसिद्धये
 एकादश्यांदाडिमेनदारिद्र्यंनाशयेत्सदा २६
 सप्तधान्येनसंयुक्तंवंशपात्रेणनारद
 फलसप्तकसंयुक्तंपत्रंपूगसमन्वितम् २७
 वस्त्रेणाच्छादितंकृत्वादेवस्याग्रेनिवेदयेत्
 मंत्रेणानेनविपेंद्रशृणुष्वैकाग्रमानसः २८
 तुलसीसहितोदेवसदाशंखेनसंयुतम्
 गृहाणार्घमहायादत्तंदेवदेवनमोस्तुते २९
 अर्घमंत्रः -
 एवंसंपूज्यदेवेशंलक्ष्म्यासहजनार्दनम्
 प्रार्थयेद्देवदेवेशंव्रतसंपूर्तिसिद्धये ३०
 उपोषितोऽहदेवेशकामक्रोधविवर्जितः
 व्रतेनानेनदेवेशत्वमेवशरणंमम ३१
 गृहीतेऽस्मिन्व्रतेदेवयदपूर्णकृतंमया
 सर्वतदस्तुसंपूर्णत्वत्प्रसादाञ्जनार्दन ३२
 नमःकमलपत्राक्षनमस्तेजलशायिने
 इदंव्रतंमयाचीर्णंप्रसादात्तवकेशव ३३
 अज्ञानतिमिरध्वंसिन्व्रतेनानेनकेशव
 प्रसादसुमुखोभूत्वाज्ञानदृष्टिप्रदोभव ३४
 ततोजागरणंरात्रौगीतपुस्तकवाचनम्
 नादनृत्यकलाभिज्ञैःपुण्याख्यानैःसुभोभनैः ३५

विभातायांतुशर्वर्यामुदितेविमलेरवौ
निमंत्र्यब्राह्मणान्भक्त्याश्राद्धंकुर्याच्चवैष्णवम् ३६
भोजयित्वायथाकामंपायसेनघृतेनच
तांबूलपुष्पगंधादिदक्षिणाभिःसमन्वितम् ३७
उपवीतानिवासांसिदत्वामालांचचंदनम्
दांपत्यत्रितयंभोज्यंवस्त्रभूषणकुंकुमैः ३८
वंशपात्राणिशक्त्याचविरूढैःपरिपूरयेत्
नालिकेरैश्चपक्वान्नैर्वस्त्रैश्चविविधैःफलैः ३९
सपत्नीकंगुरुंतत्रवस्त्राणिपरिधापयेत्
विभूषणानिदिव्यानिगंधमाल्यैःप्रपूजयेत् ४०
सर्वोपस्करसंयुक्तांगांदद्याच्चपयस्विनीम्
सदक्षिणांसवस्त्रांचतन्मेनिगदतःशृणु ४१
सर्वतीर्थेषुयत्पुण्यंस्नातानांजायतेनृणाम्
तत्फलंसलभेत्सर्वदेवदेवप्रसादतः ४२
भुक्त्वाचविपुलान्भोगान्सर्वकामान्मनोरमान्
वैष्णवंपदमाप्नोतिअन्तेविष्णोःप्रसादतः ४३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचशत्सहस्रसंहितायांउत्तरखण्डे
उमापतिनारदसंवादेतुलसीत्रिरात्रव्रतवर्णनं नामपंचविंशोऽध्यायः २५

षड्विंशोऽध्यायः

नारदउवाच-
गुणाधिकेभ्योविप्रेम्योदातुकामोऽपिमानवः
कानिकानिचलोकेऽस्मिन्दद्यात्सर्वतथावद १
महादेवउवाच-
लोकेतत्त्वंहिसंज्ञायशृणुदेवर्षिसत्तम
अन्नमेवंप्रशंसंतिसर्वमन्नेप्रतिष्ठितम् २
तस्मादन्नंविशेषेणदातुमिच्छंतिमानवाः
अन्नेनसदृशंदानंनभूतंनभविष्यति ३
अन्नेनधार्यतेविश्वंजगत्स्थावरजंगमम्
अन्नमूर्जस्करंलोकेप्राणाह्यन्नेप्रतिष्ठिताः ४

दातव्यं भक्ष्यमेवान्नं ब्राह्मणाय महात्मने
 कुटुंबं पीडयित्वा पित्रात्मनो भूतिमिच्छता ५
 नारदासौ विदां श्रेष्ठो यो दद्यादन्नमर्थिने
 ब्राह्मणायार्तरूपाय पारलौकिकमात्मनः ६
 आत्मीयभूतिमन्विच्छेत्काले द्विजमुपस्थितम्
 श्रांतमध्वनिवर्त्ततंगृहस्थंगृहमागतम् ७
 अन्नदः प्राप्नुते विद्वान्सुशीलो वीतमत्सरः
 क्रोधमुत्पतितंहित्वादिविचेहचयत्सुखम् ८
 नाभिनिन्देच्च अतिथिं न द्रुह्याच्च कथंचन
 ब्रह्मविदेऽप्येदन्नंतच्च दानं विशिष्यते ९
 श्रांताया दृष्टपूर्वाय अन्नमध्वनिवर्तिने
 यो दद्याच्च परिक्लिष्टं सर्वधर्ममवाप्नुयात् १०
 पितृदेवांस्तथा विप्रतिथींश्च महामुने
 यो नरः प्रीणयेतान्नैस्तस्य पुण्यमनंतकम् ११
 कृत्वा पिसुमहत्पापं यो दद्यादन्नमर्थिने
 ब्राह्मणाय विशेषेण स तु पापैः प्रमुच्यते १२
 ब्राह्मणेष्वक्षयं दानमन्नं शूद्रे महत्फलम्
 अन्नदानं च शूद्रे च ब्राह्मणे चावशिष्यते १३
 न पृच्छेद्भोत्रचरणं न च स्वाध्यायमेव च
 भिक्षुको ब्राह्मणो ह्यत्र दद्यादन्नं प्रयाति च १४
 अन्नदस्य शुभावृक्षाः सर्वकामफलान्विताः
 संभवन्ती ह लोके च हर्षयुक्तास्त्रिविष्टपे १५
 अन्नदानेन ये लोकास्तान् शृणुष्व महामुने
 विमानानि प्रकाशं ते दिवितेषां महात्मनाम् १६
 नानासंस्थानरूपाणि नानाकामान्वितानि च
 सर्वकामफलाश्चापि वृक्षा भुवनसंस्थिताः १७
 हेमवाप्यः शुभाः सर्वा दीर्घिकाश्चैव सर्वशः
 घोषवन्ति च यानानि मुक्तान्यथ सहस्रशः १८
 भक्ष्यभोज्यमयाः शैलावासां स्याभरणानि च
 क्षीरं स्रवंत्यः सरितस्तथैवाज्यस्य पर्वताः १९

प्रासादाः शुभ्रवर्णाभाः शय्याश्चकनकोज्ज्वलाः

तदन्नं दातुमिच्छंतितस्मादन्नप्रदो भवेत् २०

एते लोकाः पुण्यकृतामन्नदानं महत्फलम्

तस्मादन्नं विशेषेण दातव्यं मानवैर्भुवि २१

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायां उत्तरखण्डे

उमापतिनारदसंवादे अन्नदानप्रशं

सानाम षड्विंशोऽध्यायः २६

सप्तविंशोऽध्यायः

महादेव उवाच-

पानीयदानं परमं दानानामुत्तमं सदा

तस्माद्वापीश्च कूपांश्च तडागानि च कारयेत् १

अर्द्धपापं संहरंति पुरुषस्य विकर्मणः

कूपाः प्रवृत्तपानीयाः सुप्रवृत्तस्य नित्यशः २

स च तारयते वंशं यस्य खातजलाशये

गावः पिबंति विप्राश्च साधवश्च नराः सदा ३

निदाघकाले पानीयं यस्य तिष्ठति नारद

दुर्गे विषमकृच्छ्रे च न कदाचिदवाप्यते ४

तडागानां च वक्ष्यामि कृतानां ये गुणाः स्मृताः

त्रिषु लोकेषु सर्वत्र पूजितो यस्तडागवान् ५

अथ वामित्रसदनं मित्रमैत्रीविवर्द्धनम्

कीर्तिसंजननं श्रेष्ठं तडागस्योपलक्षयेत् ६

धर्म्यस्यार्थस्य कामस्य फलमाहुर्मनीषिणः

तडागं सुकृतं देशे क्षेत्रमध्ये महाश्रयम् ७

चतुर्विधानां भूतानां तडागस्योपलक्षयेत्

तडागानि च सर्वाणि दिशंति श्रेयमुत्तमम् ८

देवामनुष्यागंधर्वाः पितरो नागराक्षसाः

स्थावराणि च भूतानि संश्रयंति जलाशयम् ९

वर्षा ऋतौ तडागे तु सलिलं यत्र तिष्ठति

अग्निहोत्रफलं तस्य जायते नात्र संशयः १०

हेमं तेशिशिरेचैव सलिलं यस्य तिष्ठति
 गोसहस्रफलं तस्य लभते नात्र संशयः ११
 वसंतेऽपि तथा ग्रीष्मे सलिलं तिष्ठते यदि
 अतिरात्राश्वमेधाभ्यां फलमाहुर्मनीषिणः १२
 अथैतेषां तु वृक्षाणां रोपणे च गुणाञ्छृणु
 अतीतानागतौ चोभौ पितृवंशौ महाश्रुषे १३
 तारयेद्वृक्षरोपी च तस्माद्वृक्षांस्तुरोपयेत्
 पुत्रपौत्राभवंत्येते पादपानात्र संशयः १४
 परलोकं गतः सोऽपि लोकानां प्रोतिचाक्षयान्
 पुष्पैः सुरगणान्सर्वान् पत्रैश्चापि तथा पितृन् १५
 छायायाचातिथीन् सर्वान् पूजयन्ति महीरुहाः
 किन्नरो रगरक्षांसि देवगन्धर्वमानवाः १६
 तथा ऋषिगणाश्चैव संश्रयन्ति महीरुहान्
 पुष्पिताः फलवंतश्च तर्पयन्तीह मानवान् १७
 इह लोके परे चैव पुत्रास्ते धर्मतः स्मृताः
 तडागवृक्षरोपाश्च इष्टयज्ञाश्च ये द्विजाः १८
 एते स्वर्गान्नहीयन्ते ये चान्ये सत्यवादिनः
 सत्यमेव परं ब्रह्म सत्यमेव परं तपः १९
 सत्यमेव परो यज्ञः सत्यमेव परं श्रुतम्
 सत्यं देवेषु जागर्तिसत्यं च परमं पदम् २०
 तपो यज्ञाश्च पुण्यं च तथा देवर्षिपूजनम्
 आद्यो विधिश्च विद्या च सर्वसत्ये प्रतिष्ठितम् २१
 सत्यं यज्ञस्तथा दानं मन्त्रा देवी सरस्वती
 व्रतचर्या तथा सत्यमोङ्कारः सत्यमेव च २२
 सत्येन वायुरभ्येति सत्येन तपते रविः
 सत्येन चाग्निर्दहति स्वर्गः सत्येन तिष्ठति २३
 पूजनं सर्वदेवानां सर्वतीर्थावगाहनम्
 सत्यं च वदते लोके सर्वमाप्नोत्यसंशयः २४
 अश्वमेधसहस्रं च सत्यं च तुलया धृतम्
 सर्वेषां सर्वयज्ञानां सत्यमेव विशिष्यते २५

सत्येनदेवाः प्रीयन्ते पितरोऽमृषयस्तथा
 सत्यमाहुः परंधर्मसत्यमाहुः परंपदम् २६
 सत्यमाहुः परंब्रह्मतस्मात्सत्यंवदामिते
 मुनयः सत्यनिरताः तपस्तप्त्वासुदुष्करम् २७
 सत्यधर्मरताः सिद्धास्ततः स्वर्गमितोगताः
 अप्सरोगणसंघुष्टैर्विमानैः परितोवृताः २८
 वक्तव्यंच सदा सत्यं न सत्याद्विद्यते परम्
 अगाधे विपुले सिद्धे सत्तीर्थे च शुचौ हृदि २९
 स्नातव्यं मनसा युक्तैः स्नानं तत्परमं स्मृतम्
 आत्मार्ये वा परार्थे वा पुत्रार्थे वा पिमानवाः
 अनृतं येन भाषन्ते ते नराः स्वर्गगामिनः ३०
 वेदाय ज्ञास्तथामन्त्राः संति विप्रेषु नित्यशः
 न भान्त्युज्झितसत्येषु तस्मात्सत्यं समाचरेत् ३१
 नारद उवाच-

तपसां मे फलं ब्रूहि पुनरेव विशेषतः
 सर्वेषां चैव वर्णानां ब्राह्मणानां तपो बलम् ३२
 प्रवक्ष्यामि तपो ध्यानं सर्वकामार्थसाधकम्
 सुदुश्चरं द्विजातीनां तन्मे निगदतः शृणु ३३
 तपो हि परमं प्रोक्तं तपसा विंदते फलम्
 तपो रतो ह्योनित्यं मोदते सह दैवतैः ३४
 तपसा प्राप्यते स्वर्गस्तपसा प्राप्यते यशः
 तपसामोक्षमाप्नोति तपसा विंदते महत् ३५
 ज्ञानविज्ञानसंपत्तिः सौभाग्यं रूपमेव च
 तपसालभते सर्वमनसा यद्यदिच्छति ३६
 नातप्ततपसो यांति ब्रह्मलोकं कदाचन
 यत्कार्यं किंचिदास्थाय पुरुषस्तप्यते तपः ३७
 तत्सर्वं समवाप्नोति परत्रेह च मानवः
 सुरापः परदारी च ब्रह्महा गुरुतल्पगः
 तपसा तरते सर्वं सर्वतश्च विमुच्यते ३८
 अपि सर्वेश्वरः स्थाणुर्विष्णुश्चैव सनातनः

ब्रह्माहुताशनःशक्रोयेचान्येतपसान्विताः ३६
 षडशीतिसहस्राणिमुनीनामूद्ध्वरेतसाम्
 तपसादिविमोदंतेसमेतादैवतैःसह ४०
 तपसाप्राप्यतेराज्यंशक्रःसर्वेपुरासुराः
 तपसापालयन्सर्वानहन्यहनिवृत्तिदाः ४१
 सूर्याचंद्रमसौदेवौसर्वलोकहितेरतौ
 तपसैवप्रकाशंतेनक्षत्राणिग्रहास्तथा ४२
 सर्वचतपसाभ्येतिसर्वचसुखमश्नुते
 तपस्तपतियोऽरण्येवनमूलफलाशनः ४३
 योऽधीतेश्रुतिमेवादौसमंस्यात्तपसामुने
 श्रुतेरध्यापनात्पुण्यंयदाप्नोतिद्विजोत्तमः ४४
 तदध्यायस्यजप्याच्चद्विगुणंफलमश्नुते
 जगद्यथानिरालोकंजायतेशशिभास्करो ४५
 विनातथापुराणंहिध्येयमस्मान्महामुने
 तप्यमानस्तपोज्ञानंयोधारयतिशास्त्रतः ४६
 संबोधयतिलोकंचतस्मात्पूज्यतमोगुरुः
 सर्वेषांचैवपात्राणांश्रेष्ठपात्रंपुराणवित् ४७
 पतनात्त्रायतेयस्मात्तस्मात्पात्रमुदाहृतम्
 धनंधान्यंहिरण्यंवावासांसिविविधानिच ४८
 येयच्छंतिसुपात्रायतेयांतिचपरांगतिम्
 गाश्चैवमहिषीर्वापिगजानश्वांश्चशोभनान् ४९
 यःप्रयच्छतिमुख्यायतत्पुण्यस्यफलंशृणु
 अक्षयंसर्वलोकानांसोऽश्वमेधफलंलभेत् ५०
 महींददातियस्तस्मैकृष्ठांफलवतींशुभाम्
 सतारयतिवैवंशान्दशपूर्वान्दशापरान् ५१
 विमानेनचदिव्येनविष्णुलोकंसगच्छति
 नयज्ञैस्तुष्टिमायांतिदेवाःप्रोक्षणकैरपि ५२
 बलिभिःपुष्पपूजाभिर्यथापुस्तकवाचनैः
 विष्णोरायतनेयस्तुकारयेद्धर्मपुस्तकम् ५३
 देव्याःशंभोर्गणेशस्यअर्कस्यचतथापुनः

राजसूयाश्वमेधाभ्यांफलंप्राप्नोतिमानवः ५४
इतिहासपुराणाभ्यांपुण्यंपुस्तकवाचनम्
सर्वान्कामानवाप्नोतिसूर्यलोकंभिनत्तिसः ५५
सूर्यलोकंचभित्त्वासौब्रह्मलोकंसगच्छति
स्थित्वाकल्पशतान्यत्रराजाभवतिभूतले ५६
अश्वमेधसहस्रस्ययत्फलंसमुदाहृतम्
तत्फलंसमवाप्नोतिदेवाग्रेयोजयंपठेत् ५७
तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकार्यंपुस्तकवाचनम्
इतिहासपुराणाभ्यांविष्णोरायतनेशुभम्
नान्यत्प्रीतिकरंविष्णोस्तथान्येषांदिवौकसाम् ५८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांउत्तरखण्डे
उमापतिनारदसंवादेवृक्षप्रपासरोवरतपोऽध्ययन
धर्मव्याख्यानमाहात्म्यंनामसप्तविंशोऽध्यायः २७

अष्टाविंशोऽध्यायः

महादेवउवाच-
अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम्
पुराणंपरमंपुण्यंसर्वपापहरंशुभम् १
कुमारेणचलोकानांनमस्कृत्यपितामहम्
प्रोक्तंचेदंममाख्यानंदेवर्षेब्रह्मसूनुना २
सनत्कुमारउवाच-
गतोऽहधर्मराजानंद्रष्टुंसंपूजितोमुदा
श्रुतिभिःपरयाभक्त्यातेनोक्तोऽस्मिसुखासने ३
मयातत्रोपविष्टेनदृष्टंकिंचिन्महाद्भुतम्
कांचनेनविमानेनवैडूर्यकृतवेदिना ४
मणिमुक्तविचित्रेणकिंकिणीजालशोभिना
आगतंपुरुषंतत्रआसनाद्देवसत्तम ५
ससंभ्रमंसमुत्थायदृष्ट्वाधर्मःस्वयंविभुः
गृहीत्वादक्षिणेपाणौपूजितोऽघेणवैततः ६
शिरस्याघ्रायदेवेशःपुरःस्थाप्यततःपरम्

पूजयित्वा तु तं धर्मं इदं वाक्यमुवाच ह ७
 सुस्वागतं धर्मदर्शिन्प्रीतोऽस्मि दर्शनात्तव
 समीपे मम तिष्ठस्व किञ्चिज्ज्ञानं वदस्व मे ८
 पुनर्यास्यसितत्स्थानं यत्र ब्रह्मा व्यवस्थितः
 इत्युक्ते च ततश्चान्यो विमानवरमास्थितः ९
 आगतः पुरुषो देवो यत्र तिष्ठति धर्मराट्
 स पूजितो विमानस्थः प्रश्रया वनतेन च १०
 सामपूर्वतथोक्त्वा तु यथा पूर्व नरः स्वयम्
 किमनेन कृतं कर्म यस्य तुष्टो भवान्भृशम् ११
 अत्र मे कौतुकं जातं कृता हि स्वयमेव तु
 यदस्य भवता पूजा स विस्मयमनन्तरम् १२
 तथैवास्य कृता पूजा द्वितीयस्य नरस्य तु
 मेनेऽहं शुभकर्माणौ विमानं वरसत्तमौ १३
 यस्त्वमाभ्यां स्वयं पूजां कुरुषे धर्मकारणात्
 ब्रह्मा विष्णुशिवाद्यैस्तु पूज्यसे त्वं सदानिशम् १४
 यस्येदृक् परमं पुण्यं किमेतौ कर्मचक्रतुः
 कथ्यतां मम सर्वज्ञफलं दिव्यमवापतुः १५
 तच्छ्रुत्वा स तु मां प्राह शृणु कर्मानयोः कृतम्
 यत्कृत्वा ह मिहायातौ तच्छृणुष्व महामते १६
 धर्म उवाच-

वैदिशं नाम नगरं पृथिव्या मस्ति विश्रुतम्
 तत्राभूत् पृथिवीपालो धरापाल इति श्रुतः १७
 कस्मिन्काले पुरा देवी शशापस्व गणं क्रुधा
 मदृतेन परानारी भर्तुर्यन्मे निवेशिता १८
 तस्माद्द्वादशवर्षाणि जंबुकस्त्वं भविष्यसि
 इत्युक्तः स च बभ्राम जंबुको मेदिनीतलम् १९
 वेतसीवेत्रवत्योस्तु संगमेलोकविश्रुते
 शापांतो भविता पुत्र इत्युक्तं गिरिकन्यया २०
 तत्र चानशनं कृत्वा क्षेत्रे प्राणांस्ततोऽत्यजत्
 दिव्यरूपवपुर्भूत्वा जगाम विष्णुसन्निधौ २१

तत्राश्चर्यमहद्दृष्ट्वाधरापालोमहीपतिः
 विष्णोरायतनं कृत्वा क्षेत्रे प्राणंस्ततोऽत्यजत् २२
 दिव्यरूपवपुर्भूत्वा स्थापयामास तं प्रभुम्
 तस्मिन्पुरे नान्सर्वासन्नियोज्यास्य वीक्षणैः २३
 शुभमायतनं विष्णोस्तस्मिन् ग्रामे सदाजनैः
 पूर्णतु ब्राह्मणादीनां पूजयित्वा कदंबकम् २४
 इति हासपुराणं वाचकं तु विशेषतः
 पूजयित्वा द्विजश्रेष्ठं विद्याश्रेष्ठं महामतिः २५
 पुस्तकं चापि संपूज्य गंधपुष्पादिभिः क्रमात्
 ततस्तमाहराजासौ वाचकं विनयान्वितः २६
 एतदायतनं विष्णोः कारितं च तवाग्रतः
 चातुर्वर्ण्यमिदं चापिश्रोतुकामं कदंबकम् २७
 तिष्ठतीह द्विजश्रेष्ठ कुरुपुस्तकवाचनम्
 यावत्संवत्सरं विप्रगृह्य वृत्तित्वनुत्तमाम् २८
 स्वर्णनिष्कशतं चात्र ततो दास्ये तथा परम्
 पूर्णवर्षे द्विजश्रेष्ठ श्रेयोऽथ महमात्मनः २९
 एवं प्रवर्तितं तत्र पुण्यं पुस्तकवाचनम्
 वर्षसंगतमात्रे तु तथा च मुनिसत्तम ३०
 अथायुषः क्षयाच्चायं कालधर्ममुपेयिवान्
 मया चास्य विमानं हिविष्णुना प्रेरितं दिवः ३१
 इत्येषा कर्मणां व्युष्टिः पुण्यमाख्यानसंज्ञकम्
 श्रुतं पाद्यं महत्पुण्यं पवित्रं पापनाशनम् ३२
 गंधपुष्पोपहारैस्तु न तुष्टिर्जायते तथा
 देवानामिह सर्वेषां पुराणश्रवणाद्यथा ३३
 स्वर्णरत्नादिवस्तूनां वस्त्राणां चापि कृत्स्नशः
 ग्रामाणां नगराणां च दानात्तुष्टिर्भवेन्न हि ३४
 यथा स्याद्धर्मश्रवणात् प्रीतिः सर्वदिवौकसाम्
 इति हासपुराणानां श्रवणे मुनिसत्तम ३५
 तथा स्यान्मे महाप्रीतिः साध्ये सर्वार्थकामिके
 कन्यादाने महाप्रीतिर्मम स्यान्मुनिसत्तम ३६

नतथारोचतेसाचयथापुस्तकवाचनात्
 अथकिंबहुनोक्तेननान्यत्प्रीतिकरंमम ३७
 पुण्याख्यानमृतेविप्रगुह्यमेतत्प्रकीर्तितम्
 यश्चायमपरोविप्रइहायातोनरोत्तमः ३८
 संगत्यानुगतश्चायंधर्मश्रवणमुत्तमम्
 श्रुत्वाभक्तिरभूदस्यश्रद्धयापरमात्मनः ३९
 कृत्वाप्रदक्षिणंतस्यवाचकस्यमहात्मनः
 एषविप्रोमुनिश्रेष्ठददौस्वर्णस्यमाषकम् ४०
 नान्यद्दानंकदाचक्रेलोभाविष्टेनचेतसा
 पात्रदानात्फलप्राप्तिस्त्वस्यजातानसंशयः ४१
 इत्येतत्कथितंकर्मआभ्यांचैवमहामुने ४२
 महादेवउवाच-

एतत्पुण्यस्यमाहात्म्यंयेशृण्वन्तिमनीषिणः
 नतेषांदुर्गतिःकच्चिज्जन्मजन्मनिजायते ४३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांउत्तरखण्डे
 उमापतिनारदसंवादेशास्त्रव्याख्यामहिमानामा
 ष्टाविंशोऽध्यायः २८

एकोनत्रिंशोऽध्यायः

महादेवउवाच-

अथान्यत्संप्रवक्ष्यामिशृणुदेवर्षिसत्तम
 गोपीचंदनमाहात्म्यंयथादृष्टंश्रुतंमया १
 ब्राह्मणोवाथवैश्योवाशूद्रोवाप्यथवाद्विजः
 गोपीचंदनलिप्तांगोमुच्यतेब्रह्महत्यया २
 तिलकंकुरुतेयस्तुगोपीचंदनसंभवम्
 मद्यपानादिदोषैस्तुमुच्यतेनात्रसंशयः ३
 गोपीचंदनलिप्तांगोवैष्णवोविष्णुतत्परः
 सर्वदोषैःप्रमुच्येतयथागंगांभसापुनः ४
 ब्रह्महामद्यपानीचस्वर्णस्तेयीतथैवच
 गुरुतल्पगमोवाथशूद्रोवाप्यथवैद्विजः ५

ससद्योमुच्यतेपापादाजन्मशतकारणात्
 द्वादशतिलकंप्रोक्तंसर्वेषांवैविशेषतः ६
 वैष्णवानांब्राह्मणानांकर्तव्यभूतिमिच्छताम्
 दंडाकारंललाटेस्यात्पद्माकारंतुवक्षसि ७
 वेणुपत्रनिभंबाहुमूलेऽन्यद्दीपकाकृति
 उच्चैश्चक्राणिचत्वारिबाहुमूलेतुदक्षिणे ८
 नाममुद्राद्वयंनीचैःशंखमेकंतयोरपि
 मध्येततःपार्श्वयोस्तुद्वेद्वेपद्मेचधारयेत् ९
 वामऽपिचतुरःशंखान्नाममुद्रेचपूर्ववत्
 चक्रमेकंगदेद्वेद्वेतयोरितिविभेदतः १०
 ललाटेचगदामेकांनाममुद्रांतथाहृदि
 त्रीणित्रीणिविचित्राणिमध्येशाखावुभावुभौ ११
 हृदिपार्श्वेस्तनादूर्ध्वगदापद्मानिबाहुवत्
 त्रीणिचत्वारिचक्राणिकर्णमूलेद्वयोरधः १२
 एकमेकंतदन्येषुतिलकेषुचधारयेत्
 संप्रदायजमुद्रांतुधार्याशिष्टानुसारतः १३
 यथारुच्यथवाधार्यानतत्रनियमायतः
 आचांडालाद्विशुद्ध्यंतितिलकस्यैवधारणात् १४
 चांडालादधिकंमन्येवैष्णवानांहिनिंदकम्
 सचविष्णुसमोज्ञेयोनात्रकार्याविचारणा १५
 वैष्णवोब्राह्मणोयस्तुविष्णुध्यानेषुतत्परः
 नांतरस्तस्यवैज्ञेयःसवैविष्णुर्भवेदिह १६
 शंखचक्रधरोविप्रोवेदाध्ययनतत्परः
 सवैनारायणइतिवेदेचैवतुपठ्यते १७
 तप्तचक्रधरोविप्रःपंक्तिपावनपावनः
 तस्यभक्तियुतोब्रह्मन्महापापैःप्रमुच्यते १८
 तुलसीपत्रमालांवातुलसीकाष्ठसंभवाम्
 धृत्वावैब्राह्मणोभूयान्मुक्तिभागीनसंशयः १९
 विष्णुरूपोयतोविप्रोवैष्णवःसइहस्मृतः
 पंचत्वेयस्यतिलकंगोपीचंदनसंभवम् २०

विमानंससमारुह्ययातिविष्णोः परंपदम्
 कलौ नारदवक्ष्यामि तिलकंगोपिचंदनम् २१
 ये कुर्वन्ति नरश्रेष्ठान् तेषां दुर्गतिः क्वचित्
 शंखं चैव तथा चक्रं दक्षिणे चापि सव्यके २२
 हस्ते धृत्वा विशेषेण महापापैः प्रमुच्यते
 मद्यपानरता ये च ये च स्त्रीबालघातकाः २३
 अगम्यागमका ये वै दृश्यन्ते भुवि वा डव
 भक्तानां दर्शनादेव मुक्तिस्तेषां न संशयः २४
 संसारे तु च्छसारे स्मिन्कुतो वै वैष्णवाजनाः
 अहं हि वैष्णवो जातो विष्णोर्भक्तिप्रसादतः २५
 काश्यानि वसतां ह्यत्र रामरामेति संजपन्
 तेन पुण्यादियोगेन शिवो वै नात्र संशयः २६

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायां उत्तरखण्डे

उमापतिनारदसंवादे गोपीचंदनमाहात्म्यं

नामैकोनत्रिंशोऽध्यायः २६

त्रिंशोऽध्यायः

नारद उवाच -

ब्रह्मसंवत्सराख्यस्य दीपस्य विधिमुत्तमम्
 सर्वव्रतप्रधानस्य माहात्म्यं प्रवदस्व मे १
 येन व्रतानि सर्वाणि कृतान्येव न संशयः
 सर्वकामसमृद्धिश्च सर्वपापक्षयो भवेत् २
 महादेव उवाच -
 वदामि तव देवर्षे रहस्यं पापनाशनम्
 यच्छ्रुत्वा ब्रह्महा गोघ्नो मित्रघ्नो गुरुतल्पगः ३
 विश्वासघाती क्रूरात्मा मुक्तिमाप्नोति शाश्वतीम्
 शतकुलानामुद्धृत्य विष्णोर्लोकं स गच्छति ४
 तदहं कथयिष्यामि दीपव्रतमनुत्तमम्
 संवत्सरप्रमाणस्य विधिं माहात्म्यमेव च ५
 हेमन्ते प्रथमे मासि प्राप्य ह्येकादशीं शुभाम्

ब्राह्मेमुहूर्त्तेचोत्थायकामक्रोधविवर्जितः ६
नदीसंगमतीर्थेषुतडागेषुसरित्सुच
स्नानंसमाचरेत्तत्रगृहेवानियतात्मवान् ७
स्नातोऽहसर्वतीर्थेतत्स्नानंदेहिमेसदा ८
स्नानमंत्रः

देवान्पितॄंश्चसंतर्प्यकृतजप्योजितेंद्रियः
ततःसंपूजयेद्देवलक्ष्मीनारायणंप्रभुम्
पंचामृतेनसंस्नाप्यततोऽगंधोदकेनच ९
स्नातोऽसिलक्ष्म्यासहितोदेवदेवजगत्पते
मांसमुद्धरदेवेशघोरात्संसारबंधनात् १०
ततःसंपूजयेद्देवलक्ष्म्यासहजनार्दनम्
मंत्रैस्तुवैदिकैर्भक्त्यातथापौराणिकैरपि ११
अतोदेवेतिगंधादिपौरुषेणापिवापुनः
नमोमत्स्यायदेवायकूर्मदेवायवैनमः १२
नमोवाराहदेवायनरसिंहायवैनमः
नमोऽस्तुबुद्धदेवायकल्किनेचनमोनमः १३
नमोऽस्तुरामदेवायविष्णुदेवायतेनमः
नमःसर्वात्मनेतुभ्यंशिरइत्यभिपूजयेत्
केशवादीनिनामानितैर्वासंपूजयेद्धरिम् १४
वनस्पतिरसोदिव्यःसुरभिर्गंधवाञ्छुचिः
धूपोऽयदेवदेवेशनमस्तेप्रतिगृह्यताम् १५
धूपमंत्रः -

दीपस्तमोनाशयतिदीपःकांतिंप्रयच्छति
तस्माद्दीपप्रदानेनप्रीयतांमेजनार्दनः १६
दीपमंत्रः -

नैवेद्यमिदमन्नाद्यंदेवदेवजगत्पते
लक्ष्म्यासहगृहाणत्वंपरमामृतमुत्तमम् १७
नैवेद्यमंत्रः -

अर्घ्यं दद्यात्ततोभक्त्याएवंध्यात्वाजनार्दनम्
फलेनचैवहस्तेनशंखेनादायचोदकम् १८

जन्मांतरसहस्रेण्यन्मयापातकंकृतम्
तत्सर्वनाशमायातुप्रसादात्तवकेशव १९
इतिअर्घमंत्रः -
ततःकुंभंनवंशुभ्रंघृतपूर्णसमानयेत्
लक्ष्मीनारायणस्याग्रेतैलपूर्णमथापिवा २०
तस्योपरिन्यसेत्पात्रंताम्रमृन्मयमेवच
नवतंतुसमांवर्तितस्मिन्यात्रेतुनिर्वपेत् २१
ततः प्रबोधयेद्दीपंस्थाप्यकुंभंसुनिश्चलम्
पुष्पगंधादिभिः पूज्यततः संकल्पयेच्छुचिः २२
मंत्रेणानेन देवर्षेः समीरेषु धामसु
कामोभूतस्य भव्यस्य सम्राडे को विराजते २३
दीपः संवत्सरं यावत् मया यं परिकल्पितः
अग्निहोत्रमविच्छिन्नं प्रीयतां मम केशव २४
ततो जितेंद्रियो भूत्वा श्रुतिज्ञानपरायणः
नालपेत्पतितान्पापांस्तथा पाखण्डिनो नरान् २५
रात्रौ जागरणं गीतं नृत्यवाद्यादिकैस्तथा
पुण्यपाठैश्च विविधैर्धर्माख्यानैरुपोषणैः २६
ततः प्रभातसमये कृतपूर्वाह्निकक्रियः
ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्या यथा शक्त्या प्रपूजयेत् २७
स्वयंच पारणं कृत्वा प्रणिपत्य विसर्जयेत्
एवं संवत्सरं यावत् अहोरात्रं दृढव्रतः २८
दीपं पलसुवर्णेन तदर्द्धार्द्धेन वा पुनः
वर्तिस्तुराजती प्रोक्ता द्विपलार्द्धार्द्धिकापिवा २९
घृतपूर्णं तथा कुंभं ताम्रपात्रसमन्वितम्
लक्ष्मीनारायणो देवो यथा शक्त्या हिरण्यमयः ३०
कार्यो भक्तिमता पुंसामुक्तिद्वारमभीप्सता
ततो निमंत्रयेद्विद्वान्ब्रह्मणान्साधुसत्तमान् ३१
द्वादशोत्तमपक्षे तु विप्रान्धर्ममध्यमे तथा
अन्यथा कारयेत्त्रीन्वा एकं कर्म करं द्विजम् ३२
सपत्नीकं द्विजं शांतं क्रियावंतं विशेषतः

इतिहासपुराणजं धर्मज्ञं मृदुमेव च ३३
 पितृभक्तं गुरुपरं देवब्राह्मणपूजकम्
 पादार्घदानविधिनावस्त्रालंकारभूषणैः ३४
 संपूज्य पत्न्या सहितमेकं भक्त्या च पूर्ववत्
 लक्ष्मीनारायणं देवं दीपवर्तियुतं तथा ३५
 ताम्रपात्रोपरि स्थाप्य घृतकुंभेन संयुतम्
 ब्राह्मणाय ततो दद्याद् ध्यात्वा नारायणं परम्
 मंत्रेणानेन देवर्षेण तमहं कथयामि ते ३६
 अविद्यातमसा व्याप्ते संसारे पापनाशनः
 ज्ञानप्रदो मोक्षदश्च तस्माद्भक्तो मयानघ ३७
 इति दीपमंत्रः -
 दक्षिणां च यथा शक्त्या दत्त्वा विप्राय भक्तिः
 भोजयेद् ब्राह्मणान् पश्चाद् घृतपायसमोदकैः ३८
 वस्त्रैराच्छादयेत् पश्चात् सपत्नीकं तथा द्विजम्
 शय्यां सोपस्करां दद्याद्धेनुं चैव सवत्सकाम् ३९
 तेभ्यस्तु दक्षिणां दद्याद्यथा वित्तानुसारतः
 सुहृत्स्वजनबन्धूश्च भोजयेत् पूजयेत् तथा ४०
 एवं महोत्सवं कुर्याद् दीपव्रतसमापने
 ततो विसर्जयेत् पश्चात् प्रणिपत्य क्षमापयेत् ४१
 एवं कृते तु यत्पुण्यं तथा सांक्रांतिकैश्च यत्
 संवत्सराख्यदीपस्य तत्फलं प्राप्य तेनैः ४२
 मासव्रतैश्च यत्पुण्यं तत्पुण्यं प्राप्य तेनैः
 संवत्सरस्य दीपस्य व्रतेन चरितेन च ४३
 दानव्रतैर्यथा संख्यैर्यश्च योगव्रतैस्तथा
 तत्फलं समवाप्नोति दीपे सांवत्सरे कृते ४४
 गोभूहिरण्यदानानि गृहादीनां विशेषतः
 यत्फलं लभते विद्वान् तत्फलं दीपदो भवेत् ४५
 दीपदः कांतिमाप्नोति दीपदो धनमक्षयम्
 दीपदो ज्ञानमाप्नोति दीपदः परमं सुखम् ४६
 दीपदानाच्च सौभाग्यं विद्यामत्यंतं निर्मलाम्

आरोग्यं परमामृद्धिलभते नात्र संशयः ४७
 दीपदः सुभगां भार्यां सर्वलक्षणसंयुताम्
 पुत्रान् पौत्रान् प्रपौत्रांश्च संततिं चाक्षया लभेत् ४८
 ब्राह्मणः परमं ज्ञानं क्षत्रियो राज्यमुत्तमम्
 वैश्यो धनपशून् सर्वाञ्छूद्रः सुखमवाप्नुयात् ४९
 कुमारीचापि भर्तारं सर्वलक्षणसंयुतम्
 प्राप्नोति परमायुश्च पुत्रान् पौत्रांश्च पुष्कलान् ५०
 वैधव्यं नैव युवती कदाचिदपि पश्यति
 न वियोगमवाप्नोति दीपदानप्रभावतः ५१
 नाधयो व्याधयश्चैव जायंते दीपदानतः
 भयात् प्रमुच्यते भीतो बद्धो मुच्येत बन्धनात् ५२
 ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्दीपव्रतपरायणः
 मुच्यते नात्र संदेहो ब्रह्मणो वचनं यथा ५४
 चांद्रायणानि कृच्छ्राणि च रितानि न संशयः
 येन सांवत्सरो दीपो बोधितः शाश्वतो हरेः ५५
 ते धन्यास्ते महात्मानस्तैः प्राप्तं जन्म नः फलम्
 यैः संपूज्य हरिं भक्त्या दीपः सांवत्सरः कृतः ५६
 येऽपि संवर्त्तयंती ह दीपवर्ति विलोकनाः
 ते यांति परमं स्थानं यत्सुरैरपि दुर्लभम् ५७
 येन तैलं च वर्ति च यथा शक्त्या प्रदीपके
 प्रक्षेपयंति स तं ते यांति परमांगतिम् ५८
 गच्छंती दीपकं शांतिं न शक्नोति प्रबोधितुम्
 कथयत्यन्यलोकानां तेऽपि तत्फलभागिनः ५९
 स्तोकं स्तोकं च भिक्षित्वा तैलं दीपार्थमेव च
 करोति दीपकं विष्णोः पुण्यं तेनापि लभ्यते ६०
 दीपं प्रज्वाल्यमानं तु यः पश्यत्यधमो नरः
 कृतांजलिपुटो विष्णोर्विष्णुलोकमवाप्नुयात् ६१
 दीपप्रज्वालने बुद्धिं यो दद्यात् कुरुते स्वयम्
 सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकमवाप्नुयात् ६२
 अत्राप्युदाहरंती ममिति हासं पुरातनम्

यस्यश्रवणमात्रेणमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः ६३
 सरस्वत्यास्तटेरम्येसिद्धाश्रमइतिश्रुतः
 तत्रोवासद्विजःपूर्वकपिलोनामवेदवित् ६४
 ब्रतोपवासनिरतोदरिद्रःश्रोत्रियस्तथा
 भिक्षावृत्याचकुरुतेकुटुंबपरिपालनम् ६५
 ब्रतोपवासनियमैर्विष्णुमाराधयत्यसौ
 विष्णुसंपूज्यविधिवद्दीपंबोधयतेसदा ६६
 समादायचततैलंस्वगृहेपूज्यकेशवम्
 दीपंभक्त्याचपरयाबोधयेद्धरितुष्टये ६७
 एवंप्रवर्तमानस्यकपिलस्यमहात्मनः
 मार्जारस्तीक्ष्णदंष्ट्रस्तुमूषकान्भक्षयेत्सदा ६८
 तत्रागच्छतिभक्ष्यार्थमूषकानामहर्निशम्
 कृत्वाध्यानंसभक्ष्यार्थंनित्यंनारायणाग्रतः ६९
 भक्षिताबहवस्तेनमूषकाद्विजवेश्मनि
 येयेतैलार्थमायांतिवर्त्यपाहरणायच ७०
 तांस्तांस्तुभक्षयत्येवमूषकान्ध्यानतत्परः
 एवंप्रवर्तमानस्यकदाचित्कालपर्ययात् ७१
 एकादश्यांसकपिलोब्राह्मणःस्वगृहेशुचिः
 सोपवासःसपत्नीकःपूजयामासचाच्युतम् ७२
 ततोजागरणंचक्रेस्तुतिनृत्यपरायणः
 अर्द्धरात्रेतुसंप्राप्तेनिद्रयामोहितोद्विजः ७३
 मार्जारश्चागतस्तत्रतीक्ष्णदंष्ट्रोलघुक्रमः
 लक्षयामासनैवेद्यंगृहकोणेस्थितःसदा ७४
 अद्राक्षीन्मूषिकांक्षुद्रांतैलपानार्थमागताम्
 मंदतेजसिदीपेतुवर्त्यपाहरणोचिताम् ७५
 समुत्पत्यपदाक्रम्यतदासाबिलमाविशत्
 तस्याःपादेनवैवर्त्यादीपःसंबोधितोभृशम् ७६
 तैलपात्रंचनमितंसुप्रकाशोऽभवत्तदा
 ब्राह्मणोऽपिजजागारत्यक्त्वानिद्रांविमोहिनीम् ७७
 मार्जारोऽपिचतांरात्रीमजाग्रच्चखुभक्षकः

ततःप्रभातेविमलेकृत्वानित्यक्रियांद्विजः ७८
 ततश्चपारणंचक्रेविप्रोबंधुजनैःसह
 एवंप्रवर्त्तमानस्यकपिलस्यमहात्मनः ७९
 बभूवुःपुत्रपौत्राश्चधनधान्यमनुत्तमम्
 आरोग्यंपरमामृद्धिमवापमहतींश्रियम् ८०
 दीपव्रतप्रभावेनकपिलोमोक्षमागतः
 संभेद्यमंडलंपुण्यंसवितुःशशिनस्तथा ८१
 दीपज्योतिःस्वरूपेणपरमात्मानियुक्तवान्
 मूषिकापिचकालेनममारबिलमध्यतः ८२
 विमानवरमासाद्यविष्णुलोकंजगामसा
 मार्जारोऽपिचकालांतेमृतःस्वर्गजगामसः ८२
 विमानवरमारुह्यदेवगंधर्वसेवितम्
 अप्सरोभिःपरिवृतोविद्याधरगणैर्युतः ८३
 स्तूयमानोमहातेजाजयशब्दादिमंगलैः
 स्तूयमानःसवैनागैर्विष्णुलोकंजगामसः ८४
 कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच
 भुक्त्वाचविपुलान्भोगान्ततोराजाभवद्भुवि ८५
 सुधर्मानामधर्मात्मादेवब्राह्मणपूजकः
 रूपवान्सुभगश्चैवमहाबलपराक्रमः ८६
 तस्यप्रियतमाभार्यासर्वलक्षणसंयुता
 भर्तृभक्तातथाशीलानाम्नासारूपसुंदरी ८७
 सर्वासांचैवनारीणांमध्येसासुभगाभवत्
 पुत्राश्चबहवोजातास्तथादुहितरोधनाः ८८
 एवंविहरतोस्तद्वहंपत्योःप्रीतिपूर्वकम्
 आगतःकार्तिकोमासोहरिनेत्रावबोधकृत् ८९
 तस्मिन्दीपाःप्रबोध्यन्तेनारायणपरायणैः
 कृच्छ्रचांद्रायणादीनिव्रतानिनियमास्तथा ९०
 क्रियन्तेविष्णुभक्तैश्चसंसारभयभीरुभिः
 अथप्रबोधिनींप्राप्यराजाराज्ञीमथाब्रवीत् ९१
 भद्रेप्रबोधिनीपुण्याविष्णोर्नाभिसरोरुहे

करिष्याम्यद्यपूजांचसोपवासोजितेंद्रियः ६२
 स्नात्वाचपुष्करेतीर्थेपुंडरीकाक्षमच्युतम्
 पूजयिष्यामिदेवेशंलक्ष्म्यासहजनार्दनम् ६३
 इतिसावांछितंश्रुत्वाभर्तुःप्रियहितेरता
 उवाचवचनंगुह्यंभर्तारंचारुहासिनी ६४
 रूपसुंदर्युवाच-
 ममापिहृदयेकामःसमुत्पन्नोनराधिप
 रूपसौंदर्यवांछाचहृदयेममवर्त्तते ६५
 पुष्करंप्रथमंतीर्थंगंतुमिच्छेत्वयासह
 ततोराजातयासार्द्धमागतःपुष्करंतदा ६६
 हस्त्यश्वरथवृदैश्चसमागत्यपुरोहितैः
 ततःस्नात्वातथाध्यायन्तर्पयन्पितृदेवताः ६७
 पूजयामासदेवेशंपुंडरीकाक्षमच्युतम्
 दीपमालाकुलेतत्रसर्वतःसुमनोहरे ६८
 ददर्शल्लिखितंतत्रमार्जारंदेवतालये
 तंदृष्ट्वाप्राकृतंकर्मजन्मस्मृत्वानृपस्तदा ६९
 मुखपंकजमालोक्यप्रियायाःप्रजहासच
 रूपसुंदर्युवाच-
 ममसन्मुखमालोक्यभर्तःकिंस्मितकारणम् १००
 कथयामासहृष्टात्माप्राक्तनंकर्मणःफलम्
 राजोवाच-
 अहमासंपुरादेविमार्जारोब्राह्मणालये १०१
 भक्षितामूषकास्तत्रमयाशतसहस्रशः
 ततोनारायणस्याग्रेदीपःसंरक्षितोयतः १०२
 व्याजेनापिमयादेविप्राप्तंतत्कर्मणःफलम्
 विष्णुलोकमनुप्राप्यराज्यंप्राप्तंमयाधुना १०३
 रूपसुंदर्युवाच-
 ममापिस्मरणंजातंप्राकृतस्यचजन्मनः
 मूषिकाचाहमप्यासंच्छुद्राब्राह्मणवेशमनि १०४
 कार्तिकेचप्रबोधिण्यामंदीभूतेचदीपके

वर्त्यग्राहरणार्थायनिर्गताहंतदाबिलात् १०५
 दृष्ट्वानारायणं देवं पूजितं कुसुमैस्तथा
 निद्राभिभूतं विप्रं च वर्त्तिः कृष्टामया तदा १०६
 उत्थितस्त्वं यदा तत्र मांगृहीतुं कृतक्षणः
 दृष्ट्वा त्वंच प्रणष्टाहं प्रविष्टा बिलमध्यतः १०७
 विशंत्याममपादेन दीपवर्त्तिर्विजृम्भिता
 तैलपात्रं च नमितं तेनाहं सुखभागिनी १०८
 तन्मयाराजराजेंद्रदीपंचैव प्रकाशितम्
 इदानीं च मया प्राप्तं रूपलावण्यमुत्तमम् १०९
 त्वंच भर्ता तथाराज्यं पुत्राश्चैवं विधं सुखम्
 दीपप्रबोधनाज्जातं ज्ञानमत्यंतदुर्लभम् ११०
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन दीपव्रतमनुत्तमम्
 आवां हि परयाभक्त्या कुर्वश्चैव विशेषतः १११
 तदेतत्कर्मणः प्राप्तं फलं राज्यादिसंपदः
 पूर्वजन्मस्मृतं चापि सर्वपापक्षयस्तथा ११२
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन विधिमंत्रादिपूर्वकम्
 दीपव्रतं कृतं पुंभिः पुण्यं चंद्रार्कतारकम् ११३
 इति श्रुत्वा वचो राजा चक्रे दीपव्रतं तदा
 प्रियाया सह देवर्षे सम्यक् श्रद्धा समन्वितः ११४
 तस्मिंस्तु पुष्करे तीर्थे कृत्वा दीपव्रतं तु तौ
 अवापतुः परां मुक्तिं देवदानवदुर्लभाम् ११५
 एतद्दीपस्य माहात्म्यं ये शृण्वन्ति नराभुवि
 सर्वपापविनिर्मुक्ताः प्रयांति हरि मंदिरम् ११६
 ये च कुर्वन्ति पुरुषाः स्त्रियो वा भक्तितत्पराः
 ते सर्वे पापनिर्मुक्ता यांति ब्रह्मसनातनम् ११७
 दीपव्रतमिदं विद्वन्कथितं ते विमुक्तिदम्
 सर्वसौख्यप्रदं धन्यं महाव्रतमिदं तव ११८
 नेत्ररोगा विनश्यन्ति यथा पापप्रभावजाः
 आधयो व्याधयः सर्वे नश्यन्ते हि कृते क्षणात् ११९
 नदारिद्र्यं न शोकं च न मोहो न च विभ्रमः

गृहेलक्ष्मीःसमायातिजन्मजन्मनिवाडव ११६

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांउत्तरखण्डे

उमापतिनारदसंवादेदीपव्रतमाहात्म्यं

नामत्रिंशोऽध्यायः ३०

एकत्रिंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

देवदेवजगन्नाथभक्तानामभयप्रद

व्रतंब्रूहिमहादेवकृपांकृत्वाममोपरि १

श्रीमहादेवउवाच-

सार्वभौमःपुराह्यासीद्धरिश्चंद्रोमहीपतिः

तस्यतुष्टोऽददद्ब्रह्मापुरीकामदुघांशुभाम् २

सर्वरत्नमयींदिव्यांबालार्कसदृशप्रभाम्

तत्रस्थितोमहीपालोसप्तद्वीपांवसुंधराम् ३

पालयामासधर्मेणपितापुत्रमिवौरसम्

प्रभूतधनधान्यस्तुपुत्रदौहित्रवानृपः ४

सपालयन्शुभंराज्यंपरंविस्मयमागतः

नतादृशमभूत्पूर्वराज्यंकस्यहिकर्हिचित् ५

नचेदृशंनरैरन्यैर्विमानमधिरोहितम्

कस्येहकर्मणोव्यष्टिर्येनाहंसुरराडिव ६

इतिचिंतापरोभूत्वाविमानवरमास्थितः

ददर्शपार्थिववरोमेरुंशिखरिणांवरम् ७

तत्रास्तेचमाहात्मासौद्वितीयइवभास्करः

आसीनंपर्वतवरेशैलपट्टेहिरण्यमये ८

सनत्कुमारंब्रह्मर्षिज्ञानयोगपरायणम्

दृष्ट्वाह्यवातरद्राजाप्रष्टुकामोऽथविस्मयम् ९

ववंदेचरणौहृष्टस्तेनापिसचनंदितः

सुखोपविष्टस्तुनृपःपप्रच्छमुनिपुंगवम् १०

भगवन्दुर्लभालोकेसंपन्नेयंयथामम

कर्मणाकेनलभ्येतकश्चाहंपूर्वजन्मनि ११

तत्त्वं कथय मे सर्वमनुग्राह्योऽस्मि ते यदि
 सनत्कुमार उवाच-
 शृणुराज न्प्रवक्ष्यामि पूर्ववृत्तस्य कारणम् १२
 येन कृत्वा विशेषेण तव चानुग्रहोऽभवत्
 त्वमासीः पूर्वजनुषिसुवैश्यः सत्यवाक् शुचिः १३
 स्वं कर्म ते परित्यक्तं ततस्त्यक्तस्तु बांधवैः
 सत्त्वं वृत्तिपरिक्षीणो भार्ययानुगतस्तथा १४
 निर्गतः स्वजनास्त्यक्त्वा परप्रेषणलिप्सया
 न च प्रेषणदोह्यासीत् काले दुर्भिक्षपीडितः १५
 ततः कदाचिद्गहने सरश्चोत्फुल्लपंकजम्
 दृष्ट्वा तत्र कृतो भावो गृहीवः पंकजानिवै १६
 एतावदुक्त्वा पुष्पाणि तान्यादाय पदे पदे
 आस्थितौ न गरीं पुण्यानां म्ना वाराणसीं शुभाम् १७
 ततो विक्रयतः कश्चि नैव गृह्णाति पंकजम्
 तन्मठान्निर्गतः कश्चित्तत्रैव प्रांगणे स्थितः १८
 तत्र स्थाने प्रविशतां श्रुतो वादित्रनिस्वनः
 कस्मिंश्च श्रूयते ह्येष वादित्रस्य च निस्वनः १९
 इति पृष्ठे तदा तूर्ये तेनोक्ते प्रस्थितोऽंतरम्
 काशिराजस्तु विख्यातं द्रुमस्तु पार्थिवः २०
 तस्यास्ति दुहिता ख्यातानाम्ना च द्रावती सती
 उपोषिता महाभागा जयंती मष्टमीं शुभाम् २१
 तत्रागतोऽसौ वैश्यस्तु यत्र तिष्ठति सा शुभा
 संतुष्टचित्तः स तदा हर्षस्तत्रागतो महान् २२
 तत्र स्थाने त्वया दृष्टो देववैतानिको विधिः
 आदित्यसहितो यत्र पूज्यते भगवान्हरिः २३
 तद्भक्त्या च त्वया पत्न्या सह पुष्पार्चनं कृतम्
 शेषैस्तु प्रकरस्तत्र कृतः पुष्पमयस्तथा २४
 तं दृष्ट्वा विस्मिता सा ह केनेहाभ्यर्चनं कृतम्
 ज्ञात्वा तत्कर्म तत्सर्वं कृतं संरक्षणं तथा २५
 ततस्तुष्टा तु सा तुभ्यं ददौ वित्तं बहुस्वयम्

त्वयावित्तनो गृहीतं भोजनायानुमंत्रितः २६
 न गृहीतं भोजनं च न च वित्तं त्वया तदा
 आदित्यो विष्णुसंयुक्तः पूजितोऽसौ यथाविधि २७
 ततः प्रभातसमये रक्षमाणस्तया सदा
 विश्रंभयित्वा तान्सर्वान्निर्गतोऽसि यथेच्छया २८
 तदेतदन्यजनुषिसुकृतं चार्जितं त्वया
 पंचत्वं च त्वया प्राप्तं स्वीयकर्मानुयोगतः २९
 तेन पुण्येन महता विमानमागमत्तदा
 तत्फलं भुज्यते भूपूर्वजन्मकृतं च यत् ३०
 हरिश्चंद्र उवाच-
 केनैव च विधानेन कस्मिन्मासे च सातिथिः
 कर्तव्या तन्मा च द्वानुग्राह्योऽस्मि ते यदि ३१
 सनत्कुमार उवाच-
 शृणुष्वा वहितो राजन्कथ्यमानं मया तव
 श्रावणस्य तु मासस्य कृष्णाष्टम्यां नराधिप ३२
 रोहिणीयदिलभ्येत जयंती नाम सातिथिः
 भूयो भूयो महाराज भवेज्जन्मनिकारणम् ३३
 विधानमस्यावक्ष्यामि यथोक्तं ब्रह्मणामम
 यत्कृत्वा मुक्तपापस्तु विष्णुलोकं प्रगच्छति ३४
 उपोषितस्ततः कृत्वा स्नानं कृष्णतिलैः सह
 स्थापयेदव्रणं कुंभं पंचरत्नसमन्वितम् ३५
 वज्रमौक्तिकवैडूर्यपुष्परागेंद्रनीलकम्
 पंचरत्नप्रशस्तं तु इति कात्यायनोऽब्रवीत् ३६
 तस्योपरिन्यसेत्पात्रं सौवर्णं लक्ष्म्यान्वितम्
 सौवर्णं विन्यसेत्तत्र यशोदां नंदगेहिनीम् ३७
 ददमानां तु पुत्रस्य स्तनं वै विस्मिताननाम्
 पिबमानं स्तनं मातुरपरंपाणिना स्पृशत् ३८
 आलोक्य मातरं प्रेम्णा सुखयंतं मुहुर्मुहुः
 सौवर्णकारयेद्देवं यावच्छक्तिश्च विद्यते ३९
 द्विनिष्कमात्रं कर्तव्यं यदि शक्तिश्च विद्यते

त्रिलोहेनैवकर्तव्यंसौवर्णेनाथवापुनः ४०
 तद्वच्चरोहिणींकुर्यात्सौवर्णीराजतःशशी
 अंगुष्ठमात्रस्तुशशीरोहिणीचतुरंगुला ४१
 कर्णयोःकुंडलेदद्यात्कंठाभरणकंगले
 एवंकृत्वातुगोविंदमात्रासार्द्धजगत्पतिम् ४२
 क्षीरादिस्नपनंकृत्वाचंदनेनानुलेपयेत्
 श्वेतवस्त्रयुगच्छत्रंपुष्पमालोपशोभितम् ४३
 नैवेद्यैर्विविधैर्भक्षैःफलैर्नानाविधैरपि
 दीपंचकारयेत्तत्रपुष्पमंडपशोभितम् ४४
 गीतंनृत्यंचवाद्यंचकारयेद्भक्तिमान्बुधैः
 एवंकृत्वाविधानंतुयथाविभवसारतः
 गुरुं संपूजयेत् पश्चात्पूजांतत्रसमापयेत् ४५
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपचाशत्सहस्रसंहितायांउत्तरखण्डेउमापति-
 नारदसंवादेजन्माष्टमीव्रतंनामएकत्रिंशोऽध्यायः ३१

द्वात्रिंशोऽध्यायः

महादेवउवाच-
 दृष्ट्वाशतक्रतुंसिद्धंसमाप्तवरदक्षिणम्
 मधवाजातसंकल्पःपर्यपृच्छद्वृहस्पतिम् १
 भगवन्केनदानेनसर्वतःसुखमेधते
 यदक्षयंमहार्घचतन्मेब्रूहिमहातपः २
 एवमिंद्रेणचोक्तोऽसौदेवदेवःपुरोहितः
 प्रहस्यतंमहाप्राज्ञोबृहस्पतिरुवाचह ३
 हिरण्यदानंगोदानंभूमिदानंचवासव
 एतत्प्रयच्छमानस्तुसर्वपापैःप्रमुच्यते ४
 सुवर्णरजतंवस्त्रंमणिरत्नंचवासव
 सर्वमेवभवेद्दत्तंवसुधांयःप्रयच्छति ५
 फालकृष्णमहींदत्वासबीजांसस्यमालिनीम्
 यावत्सूर्यकृतालोकस्तावत्स्वर्गेमहीयते ६
 यत्किंचित्कुरुतेपापंपुरुषोवृत्तिकर्षितः

अपिगोचर्ममात्रेणभूमिदानेनशुध्यति ७
 दशहस्तेनदंडोऽत्रत्रिंशद्वानिवर्तनम्
 दशतान्येवगोचर्मब्रह्मगोचर्मलक्षणम् ८
 सवृषंगोसहस्रंतुयत्रतिष्ठत्ययंत्रितम्
 बालवत्सप्रसूतानांतद्गोचर्मइतिस्मृतम् ९
 विप्रायदद्याच्चगुणान्वितायतपोयुतायप्रजितेंद्रियाय
 यावन्महीतिष्ठतिसागरांतातावत्फलंतस्यभवेदनंतम् १०
 यथाप्सुपतितःशक्रतैलबिंदुःप्रसर्पति
 एवंभूमिकृतंदानंसस्येसस्येप्रसर्पति ११
 यथाबीजानिरोहंतिप्रचीर्णानिमहीतले
 एवंकामान्प्ररोहंतिभूमिदानसमन्विताः १२
 अन्नदाःसुखिनो नित्यं वस्त्रदोरूपवान्भवेत्
 सनरःसर्वदोभूयोयोददातिवसुंधराम् १३
 यथागौर्भरतेवत्संक्षीरमुत्सृज्यक्षीरिणी
 एवंदत्तासहस्राक्षभूमिर्भरतिभूमिदम् १४
 शंखोभद्रासनंछत्रं वराश्ववरवारणाः
 भूमिदानस्यपुण्यस्यफलंस्वर्गःपुरंदर १५
 आदित्योवरुणोवह्निर्ब्रह्मासोमोहुताशनः
 शूलपाणिश्चभगवानभिनंदंतिभूमिदम् १६
 आस्फोटयंतिपितरोवर्णयंतिपितामहाः
 भूमिदाताकुलेजातःसनस्त्राताभविष्यति १७
 त्रीण्याहुरतिदानानिगावःपृथ्वीसरस्वती
 नरकादुद्धरंत्येतेजपवापनदोहनात् १८
 दुर्गतिंतारयंत्येतेविद्वद्भिर्विप्रधारणैः
 प्रावृतावस्त्रदायांतिनग्नायान्तिवस्त्रदाः १९
 तृप्तायांत्यन्नदातारःक्षुधितायांत्यन्नदाः
 कांक्षंतिपितरःसर्वेनरकाद्भयभीरवः २०
 गयांयास्यतियःपुत्रःसनस्त्राताभविष्यति
 एष्टव्याबहवःपुत्रायद्येकोऽपिगयांव्रजेत् २१
 यजेतवाश्वमेधेननीलंवावृषमुत्सृजेत्

लोहितोयस्तुवर्णेनपुच्छाग्रेयस्तुपांडुरः २२
श्वेतःखुरविषाणाभ्यांसनीलोवृषउच्यते
नीलःपांडुरलांगूलस्तोयमुद्धरतेतुयः २३
षष्टिवर्षसहस्राणिपितरस्तेनतर्पिताः
यच्चशृंगगतंपंकंकुलंतिष्ठतिचोद्धृतम् २४
पितरस्तस्यचाशंतिस्सोमलोकंमहाद्युतिम्
आसीद्राज्ञोदिलीपस्यनृगस्यनहुषस्यच २५
अन्येषांतुनरेंद्राणांपुनरन्योनगच्छति
बहुभिर्वसुधादत्ताराजभिःसगरादिभिः २६
यस्ययस्ययदाभूमिस्तस्यतस्यतदाफलम्
ब्रह्मघ्नोवाथस्त्रीहंताबालघ्नःपतितोऽथवा २७
गवांशतसहस्राणिहंतातत्तस्यदुःष्कृतम्
स्वदत्तांपरदत्तांवायोहरेत्तुवसुंधराम् २८
सचविष्ठाकृमिर्भूत्वापितृभिःसहपच्यते
षष्टिवर्षसहस्राणिस्वर्गेतिष्ठतिभूमिदः २९
प्रहर्ताचानुमंता च तावद्वैनरकंब्रजेत्
भूमिदाद्भूमिहर्तुश्चनापरःपुण्यपापवान् ३०
उद्धर्वाधस्तौचतिष्ठेतेयावदाभूतसंप्लवम् ३१
अग्रेरपत्यंप्रथमंसुवर्णभूर्वैष्णवीसूर्यसुतास्तुगावः
तेषांमनंतंफलमश्नुवीतयःकांचनंगांचमहींचदद्यात् ३२
भूमिंयःप्रतिगृह्णातियश्चभूमिंप्रयच्छति
उभौतौपुण्यकर्माणौनियतौस्वर्गगामिनौ ३३
अन्यायेनहताभूमिर्यैर्नरैरपहारिता
हरंतोहारयंतश्चहन्युस्तेसप्तमंकुलम् ३४
हरेद्धारयतेयस्तुमंदबुद्धिस्तमोवृतः
सबद्धोवारुणैःपाशैस्तिर्यग्योनिषुजायते ३५
अश्रुभिःपतितैस्तेषांदानानामवकीर्तनम्
ब्राह्मणस्य हते क्षेत्रे हतंत्रिपुरुषं कुलम् ३६
वापीकूपसहस्रेणअश्वमेधशतेनच
गवांकोटिप्रदानेनभूमिहर्तानशुद्ध्यति ३७

कृतंदत्तंतपोऽधीतंयत्किंचिद्धर्मसंस्थितम्
 अर्द्धांगुलस्यसीमायाहरणेनप्रणश्यति ३८
 गोतीर्थग्रामरथ्यांचशमशानग्राममेवच
 संपीडयनरकंयातियावदाभूतसंप्लवम् ३९
 पंचकन्यानृतेहंतिदशहंतिगवानृते
 शतमश्वानृतेहंतिसहस्रंपुरुषानृते ४०
 हंतिजातानजातांश्चहिरण्यार्थेऽनृतंवदन्
 सर्वभूम्यनृतेहंतिमास्मभूम्यनृतंवद ४१
 ब्रह्मस्वेनोरतिकुर्यात्प्राणैःकंठगतैरपि
 अग्निदग्धाःप्ररोहंतिब्रह्मदग्धोनरोहति ४२
 अग्निदग्धाःप्ररोहंतिसूर्यदग्धास्तथैवच
 राजदंडहताश्चैवब्रह्मशापहताहताः ४३
 ब्रह्मस्वेनचपुष्टानिअंगानिचमुहुर्महुः
 कार्यकालेविशीर्यंतैसिकताभितपोयथा ४४
 ब्रह्मस्वहरणंकुर्वन्नरोयातीहरौरवम्
 नविषंविषमित्याहुर्ब्रह्मस्वंविषमुच्यते ४५
 विषमेकाकिनंहंतिब्रह्मस्वंपुत्रपौत्रिकम्
 लोहचूर्णंचाशमचूर्णंविषंसंजरयेन्नरः ४६
 ब्रह्मस्वंत्रिषुलोकेषुकःपुमान्जरयिष्यति
 ब्रह्मस्वेनतुयत्सौख्यंदेवस्वेनतुयारतिः ४७
 तद्धनंकुलनाशायभवत्यात्मविनाशनम्
 ब्रह्मस्वंब्रह्महत्याचदरिद्रस्यतुयद्धनम् ४८
 गुरुमित्रहिरण्यंचस्वर्गस्थमपिपीडयेत्
 श्रोत्रियायकुलीनायदरिद्रायचवासव ४९
 संतुष्टायविनीतायसर्वस्वसहितायच
 वेदाभ्यासतपोज्ञानेन्द्रियसंयमशालिने ५०
 ईदृशायसुरश्रेष्ठयद्धत्तंहितदक्षयम्
 आमपात्रेयथान्यस्तंक्षीरंदधिघृतंमधु ५१
 भिनत्तिपात्रंदौर्बल्यान्नचपात्रंविनश्यति
 एवंगांचहिरण्यंचवस्त्रमन्नंमहीतिलान् ५२

अविद्वान्प्रतिगृह्णातिभस्मीभवतिकाष्ठवत्
 यस्तडागंनवंकुर्यात्पुराणंवापिखानयेत् ५३
 सर्वकुलंसमुद्धृत्यस्वर्गलोकेमहीयते
 वापीकूपतडागानिउद्यानप्रभवानिच ५४
 पुनर्नीतानिसंस्कारंददतेमौक्तिकंफलम्
 निदाघकालेपानीययस्यतिष्ठतिवासव ५५
 सदुर्गविषमंकृच्छ्रंनकदाचिदवाप्नुयात्
 एकाहंतुस्थितंतोयंपृथिव्यांदेवसत्तम ५६
 कुलानितारयेत्तस्यसप्तसप्तपरानपि
 दीपालोकप्रदानेनवपुष्मान्सभवेन्नरः ५७
 दक्षिणायाःप्रदानेनस्मृतिंमेधांचविंदति
 कृत्वापिपातकंकर्मयोदद्यादनुसंधिने ५८
 ब्राह्मणायविशेषेणनसपापैर्हिलिप्यते
 भूमेर्गावस्तथादासःप्रसह्यप्रहतायदा ५९
 ननिवेदयतेयस्तुतमाहुर्ब्रह्मघातकम्
 उपस्थितेविवाहेचयज्ञेदानेचवासव ६०
 मोहाच्चरतिविघ्नंयःसमृतोजायतेकृमिः
 धनंफलतिदानेनजीवितंजीवरक्षणात् ६१
 रूपमैस्वर्यमारोग्यमहिंसाफलमश्नुते
 फलमूलाशनात्पूजांस्वर्गःसत्येनलभ्यते ६२
 प्रायोपवेशनाद्राज्यंसर्वत्रसुखमश्नुते
 सुखाटयःशक्रदीक्षायांसुगामीचतृणाशनः ६३
 रूपीत्रिषवणस्त्रायीवायुंपीत्वाक्रतुंलभेत्
 नित्यस्त्रायीभवेद्दक्षःसंध्यावेदजपान्वितः ६४
 अहिंस्त्रोयातिवैराज्यंनाकपृष्ठमनाशकम्
 अग्निप्रवेशीनियतंब्रह्मलोकेमहीयते ६५
 रसानांप्रतिसंहारेपशून्पुत्रांश्चविंदति
 नाकेचिरंसवसतिउपवासीचयोभवेत् ६६
 सततंभूमिशायीयःसलभेदीप्सितांगतिम्
 वीरासनंवीरशयंवीरस्थानमुपासतः ६७

अक्षयास्तस्यलोकाःस्युःसर्वकामगमास्तथा
उपवासंचदीक्षांचअभिषेकंचवासव ६८
कृत्वाद्वादशवर्षाणिवीरस्थानाद्विशिष्यते
पावनंचरतेधर्मस्वर्गलोकेमहीयते ६९
बृहस्पतिमतंपुण्यंयेपठंतिद्विजोत्तमाः
तेषांचत्वारिवर्द्धंतेआयुर्विधायशोबलम् ७०
नारदउवाच-

इतींद्रायबृहस्पतिप्रणीतंधर्मशास्त्रकम्
मह्यंभक्तायसंप्रोक्तंमहेशेनाखिलंनृप ७१

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांउत्तरखण्डे

उमापतिनारदसंवादेधर्मकथनेद्वात्रिंशोऽध्यायः

३२

त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

शनिपीडाकथंयातितन्मेवदसुरोत्तम
त्वन्मुखाच्छ्रूयतेयद्वैतेनजंतुःप्रमुच्यते १
महादेवउवाच-

देवर्षेशृणुवृत्तांतंतेनमुच्येतबंधनात्
ग्रहाणांग्रहराजोऽयसौरिःसर्वमहेश्वरः २
अयंतुदेवोविख्यातःकालरूपीमहाग्रहः
जटिलोवज्रोमाचदानवानांभयंकरः ३
तस्याख्यानंचलोकेऽस्मिन्प्रथितंनास्तिवैप्रभो
मयागुप्तंविशेषेणनोक्तंहिकस्यचित्कदा ४
रघुवंशेऽतिविख्यातोराजादशरथःपुरा
चक्रवर्तीमहावीरःसप्तद्वीपाधिपोऽभवत् ५
कृत्तिकांतेशनिंज्ञात्वाद्वैवज्ञैर्ज्ञापितोहिसः
रोहिणींभेदयित्वाचशनिर्यास्यतिसांप्रतम् ६
शाकटंभेदमत्युग्रंसुरासुरभयंकरम्
द्वादशाब्दंतुदुर्भिक्षंभविष्यतिसुदारुणम् ७

एतच्छ्रुत्वा ततो वाक्यं मन्त्रिभिः सह पार्थिवः
 मंत्रयामास किमिदं भयंकरमुपस्थितम् ८
 आकुलं च जगद्दृष्ट्वा पौरजानपदादिकम्
 ब्रुवन्ति सर्वतो लोकाः क्षय एष समागतः ९
 देशाः स नगराग्रामाभयभीताः समन्ततः
 पप्रच्छ प्रयतो राजा वसिष्ठप्रमुखान् द्विजान् १०
 संविधानं किमत्रास्ति ब्रूत मां हि द्विजोत्तमाः ११
 वसिष्ठ उवाच -

प्राजापत्यमृक्षमिदं तस्मिन्भिन्ने कुतः प्रजाः
 अयं योगो ह्यसाध्यस्तु ब्रह्मशक्रादिभिस्तथा १२
 इति संचिंत्य मनसा साहसं परमं महत्
 समादाय धनुर्दिव्यं दिव्यायुधसमन्वितम् १३
 रथमारुह्य वेगेन गतो नक्षत्रमण्डलम्
 स पादं योजनं लक्षं सूर्यस्योपरि संस्थितम् १४
 रोहिणीपृष्ठमास्थाय राजा दशरथः पुरा
 रथेतुकां च नेदिव्ये मणिरत्नविभूषिते १५
 हंसवर्णहयैर्युक्ते महाकेतुसमुच्छ्रये
 दीप्यमानो महारत्नैः किरीटमुकुटोज्ज्वलः १६
 बभ्राज स तदा काशे द्वितीय इव भास्करः
 आकर्ण्य पूर्णाचापे तु संहारास्त्रं न्ययोजयत् १७
 संहारास्त्रं शनिर्दृष्ट्वा सुरासुरभयंकरम्
 हसित्वा तद्भयात् सौरिरिदं वचनमब्रवीत् १८
 शनिरुवाच -

पौरुषं तव राजेंद्र परं रिपुभयंकरम्
 देवासुरमनुष्याश्च सिद्धिविद्याधरो रगाः १९
 मया विलोकिताराजन् भस्मसाच्च भवंति ते
 तुष्टोऽहं तव राजेंद्र तपसा पौरुषेण च
 वरं ब्रूहि प्रदास्यामि मनसा यत्किमिच्छसि २०
 दशरथ उवाच -

रोहिणीं भेदयित्वा तु नगं तव्यंकदाचन

सरितःसागरायावत्यावच्चंद्रार्कमेदिनी २१
याचितंतुमयासौरेनान्यमिच्छामितेवरम्
एवमस्तुशनिःप्राहवरंदत्त्वातुशाश्वतम् २२
पुनरेवाब्रवीत्तुष्टोवरंवरयसुव्रत
प्रार्थयामासहृष्टात्मावरमन्यंशनेस्तदा २३
नभेत्तव्यंहिशकटंत्वयाभास्करनंदन

द्वादशाब्दंतुदुर्भिक्षंनकर्तव्यंकदाचन २४
शनिरुवाच-
द्वादशाब्दंतुदुर्भिक्षंनकदाचिद्भविष्यति
कीर्तिरेषात्वदीयाचत्रैलोक्येविचरिष्यति २५
वरद्वयंतुसंप्राप्यहृष्टरोमाचपार्थिवः
रथोपरिधनुर्मुक्त्वाभूत्वाचैवकृताञ्जलि २६
ध्यात्वासरस्वतींदेवींगणनाथंविनायकम्
राजादशरथःस्तोत्रंसौरेरिदमथाब्रवीत् २७
दशरथउवाच-

नमःकृष्णायनीलायशितिकंठनिभायच
नमःकालाग्निरूपायकृतांतायचवैनमः २८
नमोनिर्मासदेहायदीर्घश्मश्रुजटायच
नमोविशालनेत्रायशुष्कोदरभयाकृते २९
नमःपुष्कलगात्रायस्थूलरोम्णेऽथवैनमः
नमोदीर्घायशुष्कायकालदंष्ट्रनमोस्तुते ३०
नमस्तेकोटराक्षायदुर्निरीक्ष्यायवैनमः
नमोघोरायरौद्रायभीषणायकपालिने ३१
नमस्तेसर्वभक्षायवलीमुखनमोस्तुते
सूर्यपुत्रनमस्तेस्तुभास्करेभयदायच ३२
अधोदृष्टेनमस्तेस्तुसंवर्तकनमोस्तुते
नमोमंदगतेतुभ्यंनिस्त्रिंशायनमोस्तुते ३३
तपसादग्धदेहायनित्यंयोगरतायच
नमो नित्यंक्षुधार्तायअतृप्तायचवैनमः ३४

ज्ञानचक्षुर्नमस्तेस्तुकश्यपात्मजसूनवे
 तुष्टोददासिवैराज्यंरुष्टोहरसितत्क्षणात् ३५
 देवासुरमनुष्याश्चसिद्धविद्याधरोरगाः
 त्वयाविलोकिताःसर्वेनाशंयांतिसमूलतः ३६
 प्रसादंकुरुमेदेववरार्होऽहमुपागतः
 एवंस्तुतस्तदासौरिर्ग्रहराजोमहाबलः ३७
 अब्रवीच्चपुनर्वाक्यंहृष्टरोमातुभास्करिः
 तुष्टोऽहतवराजेंद्रस्तवेनानेनसुव्रत
 वरंब्रूहिप्रदास्यामिस्वेच्छयारघुनंदन ३८
 दशरथउवाच-
 अद्यप्रभृतितेसौरेपीडाकार्यानकस्यचित्
 देवासुरमनुष्याणांपशुपक्षिसरीसृपाम् ३९
 शनिरुवाच-
 गृह्णंतीतिग्रहाःसर्वेग्रहाःपीडाकराःस्मृताः
 अदेयंयाचितंराजन्किंचिद्युक्तंवदाम्यहम् ४०
 त्वयाप्रोक्तमिदंस्तोत्रंयःपठिष्यतिमानवः
 एककालंद्विकालंवापीडामुक्तोभवेत्क्षणात् ४१
 देवासुरमनुष्याणांसिद्धविद्याधरक्षसाम्
 मृत्युंमृत्युगतोदद्याजन्मन्यंतेचतुर्थके ४२
 यःपुनःश्रद्धयायुक्तःशुचिर्भूत्वासमाहितः
 शमीपत्रैःसमभ्यर्च्यप्रतिमांलोहजांमम ४३
 माषौदनतिलैर्मिश्रंदद्याल्लोहंचदक्षिणाम्
 कृष्णांगांवृषभंवापियोवैदद्याद्विवजातये ४४
 मद्दिनेतुविशेषेणस्तोत्रेणानेनपूजयेत्
 पूजयित्वाजपेत्स्तोत्रंभूत्वाचैवकृतांजलि ४५
 तस्यपीडानचैवाहंकरिष्यामिकदाचन
 गोचरेजन्मलग्नेवादशास्वंतर्दशासुच ४६
 रक्षामिसततंतस्यपीडांचापिग्रहस्यच
 अनेनैवविधानेनपीडामुक्तंजगद्भवेत् ४७
 एवंयुक्त्यामयादत्तोवरस्तेरघुनंदन

वरत्रयंतुसंप्राप्यराजादशरथस्तदा ४८
मेनेकृतार्थमात्मानंनमस्कृत्यशनैश्चरम्
शनिनाचाभ्यनुज्ञातोरथमारुह्यवेगवान् ४९
स्वस्थानंगतवान् राजाप्राप्तःश्रेयोऽभवत्तदा
यइदंप्रातरुत्थायशनिवारेस्तवंपठेत् ५०
पठ्यमानमिदंस्तोत्रंश्रद्धयायःशृणोतिच
नरःसमुच्यतेपापात्स्वर्गलोकेमहीयते ५१

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांउत्तरखण्डे-
उमापतिनारदसंवादेदशरथकृतशनिस्तोत्रंनाम
त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ३३

चतुस्त्रिंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

त्रिस्पृशाख्यं व्रतं ब्रूहि सर्वेश्वर विशेषतः
यच्छ्रुत्वा मुच्यते लोकः कर्मबन्धनतः क्षणात् १
महादेव उवाच-

सर्वपापौघशमनं महादुःखविनाशनम्
शृणुकृष्णावतारं त्वं त्रिस्पृशाख्यं महाव्रतम् २
कामदं सस्पृहाणां तु निस्पृहाणां तु मोक्षदम्
त्रिस्पृशाख्यं व्रतं विप्रशृणुष्व गदतो मम ३
प्रत्यक्षमर्चितस्तेन कलिकाले च केशवः
त्रिस्पृशाकीर्तनं नित्यं यः करोति महामुने ४
न पुरश्चरणे चीर्णे सर्वपापक्षयो भवेत्
त्रिस्पृशानाममात्रेण क्षीयते नात्र संशयः ५
नागमैर्न पुराणाद्यैर्न मखैस्तीर्थकोटिभिः
बहुभिर्व्रतसंघैश्च पूजितैस्त्रिदशैरपि ६
मोक्षो भवति विप्रेन्द्र त्रिस्पृशानकृता यदि
मोक्षार्थं देवदेवेन दृष्टा वै वैष्णवीतिथिः ७
द्विजानां दुर्विदंसां ख्यं कलिकाले विशेषतः
अनिग्रहश्चेन्द्रियाणां स्थिरत्वं मनसो न हि ८

विषयैर्विप्रयुक्तानां ध्यानधारणवर्जिनाम्
 कामभोगप्रसक्तानां त्रिस्पृशामोक्षदायिनी ९
 मह्यंचैव पुरा प्रोक्ता चतुर्वक्त्रस्य सागरे
 क्षीरोदे प्रणतानां तु मत्स्यरूपेण च क्रिणा १०
 त्रिस्पृशां ये करिष्यन्ति विषयैरपि संयुताः
 तेषामपि मया दत्तो मोक्षः सांख्यविवर्जिनाम् ११
 कामभोगप्रसक्तानां त्रिस्पृशामोक्षदायिनी
 बहुभिर्मुनिसंघैश्च कृतेयंच महामुने १२
 कार्तिकेशुक्लपक्षे तु त्रिस्पृशा जायते यदि
 सोमेन सोमजेनापि पापकोटिविनाशिनी १३
 यस्याऽऽपोषणकृतो हत्या युक्तमहेशितुः
 हस्ताद्ब्रह्मकपालं तु तत्क्षणात्पतितं भुवि १४
 कलिकल्मषकोटयौघैर्मुक्ता देवी त्रिमार्गगा
 उपदेशान्माधवस्य त्रिस्पृशा समुपोषणात् १५
 हत्याष्टौ बाहुवीर्यस्य पूर्वजाता महामुने
 गता भृगूपदेशेन त्रिस्पृशा समुपोषणात् १६
 शतायुधेन विप्रेन्द्रनिहतो ब्राह्मणो वने
 ब्रह्महत्याविनिर्मुक्तः त्रिस्पृशा समुपोषणात् १७
 जीवोपदेशाच्छक्रस्य हत्या न मुचिसंभवा
 विनष्टामुनिमुख्येन्द्र त्रिस्पृशा समुपोषणात् १८
 ब्रह्महत्यादिपापानि त्रिस्पृशा समुपोषणात्
 विलयं याति विप्रेन्द्रपापेष्वन्येषु का कथा १९
 न प्रयागेन काश्यां तु गोमत्यां कृष्णसन्निधौ
 मोक्षो भवति विप्रेन्द्र त्रिस्पृशायदि नो कृता २०
 मरणाच्च प्रयागे तु गोमत्यां कृष्णसन्निधौ
 स्नानमात्रेण गोमत्यां मुक्तिर्भवति शाश्वती २१
 गृहेऽपि जायते मुक्तिस्त्रिस्पृशा समुपोषणात्
 विषये वर्तमानस्य कामभोगान्वितस्य च २२
 निवृत्तविषयस्यापि मुक्तिः सांख्येन दुर्लभा
 तस्मात्कुरुष्व विप्रेन्द्र त्रिस्पृशां मोक्षदायिनीम् २३

नारदउवाच-

कीदृशंतत्सुरश्रेष्ठत्रिस्पृशाख्यमहाव्रतम्
मुक्तिदंयद्विवजातीनांत्वयाप्रोक्तंममाधुना २४

महादेवउवाच-

जाह्नव्यैसापुराविप्रत्रिस्पृशामाधवेनतु
प्राचीसरस्वतीतीरेकथितात्वनुकंपया २५

जाह्नव्युवाच-

कलिकल्मषकोटयौघैर्ब्रह्महत्यादिकैर्युताः
कलिकालेहृषीकेशस्नानंकुर्वन्तिमज्जले २६
तेषांपापशतैर्दोषैर्देहोमेकलुषीकृतः

कथंयास्यतिमेदेवपातकंगरुडध्वज २७

प्राचीमाधवउवाच-

कथयामिनसंदेहोमापुत्रिरोदनंकुरु
श्यामोवटस्तुमेस्थानंप्राचीदेवीममाग्रतः २८
वहतेब्रह्मतनयादृष्ट्वाग्रेचसुरेश्वरीम्
स्नानंकुरुष्वनित्यंत्वंत्वत्रपूताभविष्यसि २९
यत्रब्रह्मसुताप्राचीतत्राहंनान्नसंशयः
तीर्थकोटिशतैर्युक्तःसुरैःसहवसाम्यहम् ३०
पवित्रंमत्प्रियंस्थानंहत्याकोटिविनाशनम्
संतुष्टेनमयादत्तंयस्मात्प्राणाधिकासिमे ३१
तीर्थकोटिसहस्राणिनित्यंतिष्ठंतिजाह्नवि
प्राचीसरस्वतीतोयेसर्वदैवममाज्ञया ३२
ब्रह्मवधात्सुरापानात्गोधवादृषलीवधात्
ब्रह्मस्वहरणादेवमातापित्रोस्त्वपूजनात् ३३
चक्रियानाद्गुरुद्रोहादभक्ष्यस्यचभक्षणात्
सर्वपापस्यकरणात्प्राचीब्रह्मसुतासुते ३४
व्यपोहयतिपापानिसकृत्स्नानेनमेऽग्रतः
कुरुस्नानंसरिच्छ्रेष्ठेविपापात्वंभविष्यसि ३५

जाह्नव्युवाच-

नाहंशक्नोमिदेवेशआगंतुंनित्यमेवहि

कथंनश्यंतिपापानिकथयस्वेहमाधव ३६
 प्राचीमाधवउवाच-
 नशक्नोषियदागंतुंनित्यमेवहिजाह्मवि
 तदान्यत्संप्रवक्ष्यामियस्मान्मत्पादसंभवा ३७
 सरस्वत्यधिकायाचतीर्थकोटिशताधिका
 मखकोट्यधिकावापित्रतदानाधिकाचया ३८
 जपहोमाधिकायाचचतुर्वर्गफलप्रदा
 सांख्ययोगाधिकायाचत्रिस्पृशाक्रियतांशुभा ३९
 यस्मिन्मासेसमायातिसिताचयदिवासिता
 कर्तव्यासासरिच्छ्रेष्ठेकृतेपापात्प्रमुच्यते ४०
 जाह्नव्युवाच-
 कीदृशीत्रिस्पृशादेवममाख्याहिसुमाधव
 ईदृशोमहिमायस्यास्त्वयाप्रोक्तोममाधुना ४१
 दशम्येकादशीभद्रादिनैकस्मिन्यदाभवेत्
 त्रिस्पृशासाभवेद्देववान्यथावदमेप्रभो ४२
 कृष्णउवाच-
 आसुरीत्रिस्पृशादेवीयात्वयापरिकीर्तिता
 वर्जनीयाप्रयत्नेनवृत्तिहीनोयथापतिः ४३
 असुराणांतुसाप्रोक्ताआयुर्बलविनाशिनी
 वर्जनीयाप्रयत्नेनयथानारीरजस्वला ४४
 स्वजातिंचपरित्यज्ययागताधमजातिषु
 सैवत्याज्यंविशेषेणदशमीयुक्तंहिमद्दिनम् ४५
 यथारजस्वलासंगाद्दूष्यंतेज्ञानवर्जिताः
 तथैवदशमीयुक्तंमद्दिनंदूषितंनृणाम् ४६
 हत्यायुतशतंहंतित्रिस्पृशासमुपोषिता
 एकादशीद्वादशीचरात्रिशेषेत्रयोदशी ४७
 त्रिस्पृशासातुविज्ञेयादशमीसहितानहि
 कृत्वापराधंमुच्येतप्रायश्चित्तेकृतेनरः ४८
 दशमीवेधजंदोषंनक्षमामिसुरापगे
 भुक्तंहालाहलंतेनविषस्यभक्षणांकृतम् ४९

दशमीमिश्रितं येन कृतमेकादशीव्रतम्
 इति मत्त्वानकर्तव्यं मद्दिनं दशमीयुतम् ५०
 जन्मकोटिकृतं पुण्यं संतानं याति संक्षयम्
 पातयेत्स्वकुलं स्वर्गान्नयते रौरवादिकम् ५१
 स्वदेहं शोधयित्वा तु कर्तव्यो मम वासरः
 वृद्धौ त्याज्या विनावेधाच्छ्रवणादिषु संयुता ५२
 जन्मपुण्यं क्षयं याति एकादश्युपवासिनाम्
 संवृद्धौ तु विशेषेण संदेहे समुपस्थिते ५३
 ममाज्ञया च कर्तव्या द्वादशीवल्लभामम ५४
 जाह्नव्युवाच-
 करिष्यऽहे जगन्नाथ त्रिस्पृशां वचनात्तव
 सर्वपापविनिर्मुक्ता भविष्यामि तवाज्ञया ५५
 श्रीकृष्ण उवाच-
 स्वस्थानं गच्छ भद्रं ते न भीः कार्या कदाचन
 तव देविसरिच्छ्रेष्ठे न पापं संक्रमिष्यति ५६
 स्नात्वा सरस्वतीतोये येऽचयित्वा च माधवम्
 प्रणमंति जगन्नाथं ते यांति परमांगतिम् ५७
 जाह्नव्युवाच-
 विधानं ब्रूहि मे ब्रह्मन् सर्वस्वेन करोम्यहम्
 प्रसादयामि देवेशं दामोदरमनामयम् ५८
 प्राचीमाधव उवाच-
 शृणु देवि प्रवक्ष्यामि त्रिस्पृशाया विधानकम्
 यं श्रुत्वापि सरिच्छ्रेष्ठे मुच्यते पातकैर्नरः ५९
 पलेन च पलार्धेन तदर्द्धेनापि वापगे
 प्रतिमाममसौवर्णाकार्या विभवसारतः ६०
 पात्रं ताम्रमयं कार्यं तिलैस्तु परिपूरितम्
 सजलं तु घटं शुभ्रं पंचरत्नसमन्वितम् ६१
 वेष्टितं पुष्पमालाभिः कर्पूरागुरुवासितम्
 न्यसेद्दामोदरं पश्चात् स्नापयित्वा विलिप्य च ६२
 परिधानं ततः कार्यं वस्त्रयुग्मेन चान्वितम्

मंत्रैस्तुपूजनंकार्यपुराणैःसमुदीरितैः
 पुष्पैःकालोद्भवैःशुभ्रैस्तुलसीपत्रैश्चकोमलैः ६३
 छत्रंतुविष्णवेदद्यात्पादुकाभ्यांसुसंयुतम्
 निवेद्यानिमनोज्ञानिफलानिसुबहून्यपि ६४
 उपवीतंतुदातव्यंसोत्तरीयंनवंदृढम्
 वैणवंदापयेद्दंडंसुरूपोसोन्नतंदृढम् ६५
 दामोदरायवैपादौजानुनीमाधवायच
 गुह्यंकामप्रदायेतिकटिंवामनमूर्तये ६६
 पद्मनाभायनाभितुजठरंविश्वयोनये
 हृदयंज्ञानगम्यायकंठंवैकुण्ठगामिने ६७
 सहस्रबाहवेबाहूचक्षुषीयोगरूपिणे
 संपूज्यविधिवद्भक्त्यादद्यादर्घ्यविधानतः ६८
 शुभ्रेणनालिकेरेणशंखोपरिस्थितेनहि
 सूत्रैरावेष्टितेनैवहस्तयोरुभयोरपि ६९
 स्मृतोहरसिपापानियदिनित्यंजनार्दन
 दुःस्वप्नंदुर्निमित्तानिमनसादुर्विचिन्विता ७०
 नारकंतुभयंदैवभयदुर्गतिसंभवम्
 यन्ममस्यान्महादेवएहिकंपारलौकिकम् ७१
 तेनदेवेशमार्क्षगृहाणार्घनमोस्तुते
 कृपादृष्टिःसदैवास्तुदामोदरममोपरि ७२
 धूपंदीपंचनैवेद्यंकुर्यान्नीराजनंततः
 शीर्षोपरिसरिच्छ्रेष्ठेभ्रामयेद्वारिजंहरेः ७३
 कृत्वाविधानमेतद्धिपूजयेत्स्वगुरुंततः
 दद्यात्सुवर्णवस्त्राणिसोष्णीषंचैवकंचुकम् ७४
 उपानहोऽपिछत्रंचमुद्रिकांचकमंडलुम्
 भोजनंचैवतांबूलंसप्तधान्यंचदक्षिणाम् ७५
 गुरुंसंपूज्यदेवेशंकुर्याज्जागरणंहरेः
 गीतनृत्यसमायुक्तंतथाशास्त्रसमन्वितम् ७६
 निशांतेचैवदेवायदत्वाचार्घ्यविधानतः
 स्नानादिकांक्रियांकृत्वाभुंजीयाद्वाडवैःसह ७७

शिवउवाच-

द्विजैतत्त्रिस्पृशाख्यानमद्भुतंरोमहर्षणम्
श्रुत्वातुलभतेपुण्यंगंगांस्नानसमुद्भवम् ७८
अश्वमेधसहस्राणिवाजपेयशतानिच
तत्फलंसमवाप्नोतित्रिस्पृशासमुपोषणात् ७९
पितृपक्षोमातृपक्षस्तथाचैवात्मपक्षकः
तैःसर्वैःसहसंमुक्तोविष्णुलोकेमहीयते ८०
तीर्थकोटिषुयत्पुण्यंक्षेत्रकोटिषुयत्फलम्
तत्फलंसमवाप्नोतित्रिस्पृशासमुपोषणात् ८१
ब्राह्मणायेऽपिकुर्वन्तिक्षत्रियाःकृष्णमानसाः
वैश्यावाशूद्रजन्मानोयेतथाचान्यजातयः ८२
तेसर्वेमुक्तिमायांतिभुवंत्यक्त्वाद्विजोत्तम
मंत्राणामंत्रराजोऽथयथास्याद्वादशाक्षरः ८३
व्रतानांचयथाचैषायेनवैत्रिस्पृशाकृता
ब्रह्मणाचकृतापूर्वपश्चाद्राजर्षिभिःकृता ८४
अन्येषांकाकथावत्सत्रिस्पृशामुक्तिदायिनी
अनेनविधिनाब्रह्मंस्त्रिस्पृशासंभवंव्रतम् ८५
यःकरोतिनरोभक्त्याशृणुवक्ष्यामितत्फलम्
गंगावगाहनेब्रह्मन्वाराणस्यांतुयत्फलम् ८६
मन्वंतरसहस्रैस्तुत्रिस्पृशाकारकोहितत्
प्राचीचयमुनास्नानेवर्षैर्यत्कोटिभिःफलम् ८७
तत्फलंसमवाप्नोतित्रिस्पृशाव्रतकृन्नरः
तत्फलंतुकुरुक्षेत्रेसूर्यग्रहणकोटिभिः ८८
हेमभारशतैर्दानैस्त्रिस्पृशाकरणेनतत्
पापकोटिसहस्राणिहत्याकोटिशतानिच ८९
एकेनैवोपवासेनक्रियतेभस्मसाद्द्रुतम्
त्रिस्पृशायाव्रतंयत्तुअगतीनांगतिप्रदम् ९०
गतिमिच्छंतिविप्रर्षेमहत्पापशतानिच
स्वयंकृष्णेनकथितंपाराशर्यस्यचाग्रतः ९१
प्रकाशयतियश्चेदंलिखित्वावैष्णवंद्विजे

पापोघैर्ग्रथितस्यापितस्यमुक्तिर्भविष्यति ६२

पुरयैरवाप्यतेविद्वन्मन्वन्तरशतैरपि

त्रिस्पृशादुर्लभालोकेप्राप्यतेनैवमानवैः ६३

कलौयेत्रिस्पृशालब्ध्वानकुर्वन्तिनराधमाः

तेषांजन्मफलंचैवजीवितंविफलंभवेत् ६४

प्रेतत्वंतैःसमुत्तीर्णंविनाश्राद्धैर्विनासुतैः

कृतायैस्त्रिस्पृशाविद्वन्सकृतत्प्राप्यकलौयुगे ६५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांउत्तरखण्डे-

उमापतिनारदसंवादेत्रिस्पृशाख्यानंनामचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ३४

पञ्चत्रिंशोऽध्यायः

महादेवउवाच-

अतस्त्वांसंप्रवक्ष्यामिउन्मीलनीमनुत्तमाम्

यस्याःश्रवणमात्रेणजन्मसंसारबंधनात् १

पापात्सामुच्यतेपापैःस्वर्गलोकेमहीयते

देवताःपितरश्चैवतस्यागतिमवाप्नुयुः २

विद्यार्थीलभतेविद्यांसर्वकामानवाप्नुयात्

तस्याब्रतान्नसंदेहःस्वर्गलोकेमहीयते ३

स्वस्थानंतत्रवैप्राप्तःशिवलोकेमहीयते

अतस्त्वंकुरुषेराजन्वैष्णवानांतुपूजनम् ४

वैष्णवानांतुयेराजन्सेवाकुर्वन्तिनित्यशः

तेषांदंडचकुरुषेनोवातेषांनराधिपः ५

भोजनानंतरंतेषांभोजनंकुरुतेनृप

तैरेवपूजितोविष्णुर्यैर्भक्त्यातुप्रपूजितः ६

शालग्रामशिलाभूतांदत्त्वामूर्द्धनिप्रत्यहम्

त्वंधारयसिभूपालकंठेनित्यंसुभक्तितः ७

धूपशेषंतुवैविष्णोर्भक्त्याभजसिभूपते

आरातिकंसदाकृत्वाभक्तानांवेदयेन्नृप ८

शंखोदकंहरेर्मूर्ध्निभ्रामयित्वातुभक्तितः

नित्यंविभर्षिशिरसिशेषंयच्छसिवैष्णवान् ९

नैवेद्यं प्रत्यहं कृत्वा सर्वोपस्करसंयुतम्
 विष्वक्सेनाय दत्त्वा वै स्वयं भुनक्ति वा डव १०
 विष्णोर्निवेदितं चान्नं वैष्णवैः सह भुज्यते
 नित्यं नाम सहस्रेण भक्त्यास्तौ षिजनार्दनम् ११
 दीपार्घदानं वै विष्णोः कुरुषे गीतनर्तनम्
 श्यामांकुरैः पूजयसे पूज्यं ते नृपसत्तम १२
 श्यामांकुरैः सदा वत्स पूजनं चातिदुर्लभम्
 पृथ्वीदानसमं पुण्यं दूर्वया पूजने कृते १३
 अतो वै नास्ति लोकेऽस्मिन्दूर्वायाः सदृशं भुवि
 तथा वै पूजनं कार्यं विष्णुसायुज्यमिच्छता १४
 अतस्त्वं कुरुषे नित्यं पूजनं दूर्वया सह
 यवाक्षतैर्विशेषेण पूजनं कुरुषे नवा १५
 पक्षे पक्षे नृपश्रेष्ठ विधिवद्द्वादशीव्रतम्
 यत्कृतं तु महाराज महापापप्रणाशनम् १६
 मोक्षदं सुखदं चैव तथा युष्यप्रदं सदा
 एतद्विष्णुव्रतं प्रोक्तं वैष्णवानां तु मोक्षदम् १७
 गृहस्थानां तु सुखदं यतीनां मुक्तिदायकम्
 सर्वरोगादिशमनं पवित्रं कायशोधनम् १८
 व्रतमेतच्च कुरुषे नो वाचैव नराधिप
 दशमीवेधरहितं कुरुषे जागरान्वितम् १९
 तुलसीपत्रनिकरैर्नित्यं पूजयसे हरिम्
 गोपीचंदनजंपत्रं भालेवानृपसत्तम २०
 धारितं सर्वलोकानां पवित्रीकरणं नृप
 अतस्त्वं च धारयसे गोपीचंदनसंभवम् २१
 ब्रह्महाहेमहारी च मद्यपानी तथैव च
 अगम्य गोमहापापी तथा ह्यनृतभाषितः २२
 ते सर्वे मुक्तिमायां तितिलकंधारणादृताः
 बिभर्षि कंठे नित्यं त्वंधात्रीफलसमुद्भवाम् २३
 मालां मुख्यायुतसमां तुलसीपत्रसंभवाम्
 शालग्रामशिलायुक्तां द्वारकायां समुद्भवाम् २४

नित्यं पूजयसे भूपभुक्तिमुक्तिफलप्रदाम्
 पद्मसंज्ञं पुराणं वै पठसे पुरतो हरेः २५
 चरितं दैत्यराज्यस्य प्रह्लादस्य च भूपते
 वासरं वासुदेवस्य सवेधं कुर्वतो नरान् २६
 निवारयसि भूपालशास्त्रं दृष्ट्वा प्रयत्नतः
 सवेधं वासरं विष्णोर्यस्मिन् राष्ट्रे प्रवर्तते २७
 लिप्यते तेन पापेन राजा भवति नारकी
 वेधं चतुर्विधं त्यक्त्वा समुपोष्य हरेर्दिनम्
 कुलकोटिं समुद्धृत्य विष्णुलोके महीयते २८
 गौतम उवाच-

शृणु भूपाल वक्ष्यामि वैष्णवाख्यं महाव्रतम्
 यं श्रुत्वा पापिनः सर्वे मुक्तिमायां तितिक्षणात् २९
 द्वादशीसंभवं पुण्यं मयाख्यातं न कस्यचित् ३०
 वैष्णवोऽसि महाराज भक्तो भागवते नृणाम्
 वैष्णवं तु महागुह्यं तद्ब्रतं त्वं निशामय ३१
 उन्मीलनीनाम पुरा भक्त्या मे माधवेन तु
 कथिता सुप्रसन्नेन तांते भूपवदाम्यहम् ३२
 एकादशी अहोरात्रं प्रभाते घटिका भवेत्
 उन्मीलनी तु सा ज्ञेया विशेषेण हरिप्रिया ३३
 त्रैलोक्येयानि तीर्थानि पुण्यान्यायतनानि च
 कोट्यंशे नैव तुल्यानि मखावेदास्तपांसि च ३४
 उन्मीलनी समं किञ्चित् न भूतं न भविष्यति
 प्रयागो न कुरुक्षेत्रं न काशी न च पुष्करः ३५
 शैलो हिमाचलो नैव न मेरुर्गन्धमादनः
 शैलो न नीलनिषधो न विन्ध्यो नैव नैमिषम् ३६
 गोदावरी न कावेरी चन्द्रभागानवेदिका
 न तापी न पयोष्णी च नक्षिप्रानैव चन्दना ३७
 चर्मण्वती च सरयूश्चन्द्रभागानगण्डिका
 गोमती च विपाशा च शोणाख्यश्च महानदः ३८
 किमत्र बहुनोक्तेन भूयो भूयो नराधिप

उन्मीलनीसमंकिंचिन्नदेवःकेशवात्परः ३९
 उन्मीलनीमनुप्राप्ययैःकृतंकेशवार्चनम्
 पापचक्रसमूहस्यराशयःपतिताःक्षणात् ४०
 यस्मिन्मासेमहीपालतिथिरुन्मीलनीभवेत्
 तन्मासनाम्नागोविन्दःपूजनीयःप्रयत्नतः ४१
 जातरूपमयःकार्यमासनाम्नातुमाधवः
 स्वशक्त्याविश्वरूपस्तुश्रद्धाभक्तिसमन्वितः ४२
 पवित्रोदकसंयुक्तंपंचरत्नसमन्वितम्
 गंधपुष्पाक्षतैर्युक्तंकुंभंस्त्रगदामभूषितम् ४३
 पात्रंचसोदकंकार्यगोधूमैश्चापिपूरितम्
 नानारत्नैश्चसंयुक्तंनानागंधैःप्रपूजितम् ४४
 मल्लिकामोदसंयुक्तंजातीपुष्पैःप्रपूजितम्
 श्वेताख्यैस्तंदुलैश्चैवपूरणीयःप्रयत्नतः ४५
 प्रदद्याद्वस्त्रयुग्मंतुउपवीतंतुसोत्तरम्
 उपानहौतुराजर्षेःप्रातःपत्रंशिरोपरि ४६
 भोजनंजलपात्रंचसप्तधान्यंतिलैःसह
 रूप्यंचैवतुकार्पासंपायसंमुद्रिकाहरेः ४७
 धेनुर्वात्रतुदातव्यावत्सालंकारसंयुता
 सुवर्णशृंगीरौप्यखुरीताम्रपृष्ठीतथैवच ४८
 कांस्यदोहीरत्नपुच्छींदद्याद्वैगुरवेतदा
 शय्यांसोपस्करांदद्यात्साधवेभक्तिपूर्वकम् ४९
 धूपंदीपंतुनैवेद्यंफलपत्रंनिवेदयेत्
 पूजनीयोमहाभक्तैर्मन्त्रैरेभिस्तुकेशवः ५०
 तुलसीपत्रसंयुक्तैःपुष्पैःकालोद्भवैस्तथा
 मासनाम्नैवचरणौजानुनीविष्णुरूपिणे ५१
 गुह्येतुगुह्यपतयेकटेवैपीतवाससे
 ब्रह्ममूर्तिभूतेनाभावुदरेविश्वयोनये ५२
 हृदयेज्ञानगम्यायकंठेवैकुण्ठमूर्तये
 ऊर्ध्वगायललाटेतुबाहौदक्षान्तकारिणे ५३
 उत्तमांगेसुरेशायसर्वांगेसर्वमूर्तये

स्वनाम्नाचायुधादीनिपूजनीयानिभक्तिः ५४
 अर्घदानंप्रकर्तव्यं नालिकेरादिभिः समम्
 शंखोपरिजलेकृत्वा गंधपुष्पाक्षतान्वितम् ५५
 सूत्रेणावेष्टितं कृत्वा दद्यादर्घ्यविधानतः
 देवदेवमहादेवश्रीकेशवजनार्दन ५६
 सुब्रह्मण्यनमस्तेऽस्तु पुण्यराशिविवर्धन
 शोकमोहमहापापान्मामुद्धर भवार्णवात् ५७
 सुकृतं न कृतं किञ्चिज्जन्मकोटिशतैरपि
 तथापि मां महास्वामिन्मामुद्धर भवार्णवात् ५८
 ब्रतेनानेन देवेश ये चान्ये मम पूर्वजाः
 वियोनिं च गताश्चान्ये पापमृत्युवशंगताः ५९
 ये भविष्यंतियेऽतीताः प्रेतलोकान्समुद्धर
 श्रान्तोऽस्म्यहमधीनस्य भक्तिरव्यभिचारिणी ६०
 दत्तमर्घमया तुभ्यं भक्त्या गृह्ण गदाधर
 दत्तार्घ्यं धूपदीपाद्यैर्नैवेद्यैर्विष्णुसंभवैः ६१
 स्तोत्रैर्नाराजनैर्गीतैर्भृत्यैः संतोषयेद्धरिम्
 वस्त्रैर्दानैश्च गोदानैर्भोजनैस्तोषयेद्गुरुम् ६२
 तथा तथा विधातव्यं गुरुर्वै प्रीतिमाप्नुयात्
 लोकानां तारणार्थाय धात्रा सृष्टो गुरुर्यतः ६३
 अतो वै गुरुपूजा च कर्तव्या वै प्रयत्नतः
 अहितं यो नाशयति स्वहितं दर्शयेत्सदा ६४
 स गुरुः स च विज्ञेयः सर्वधर्मार्थकोविदः
 अकुर्वन्वित्तशाठ्यं तु गुरवे तं निवेदयेत् ६५
 गुरोर्निवेदिते भूपपरिपूर्णभवेद्ब्रतम्
 कृत्वा दिवा तनं कर्म भोजनं ब्राह्मणैः सह ६६
 कर्तव्यं नृपशार्दूलदिनं नेयं कथानकैः
 अनेन विधिना यस्तु कुर्यादुन्मीलनीव्रतम् ६७
 कल्पकोटि सहस्राणिवसते विष्णुसन्निधौ ६८

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे-

उमापतिनारदसंवादे उन्मीलनीव्रतं नाम पंचत्रिंशोऽध्यायः ३५

षट्त्रिंशोऽध्यायः

नारदउवाच-

कीदृशीस्यान्महादेवपक्षवर्द्धनिसंज्ञका
ययावैकृतयाजंतुर्महपापात्प्रमुच्यते १

श्रीमहादेवउवाच-

अमावायदिवापूर्णासंपूर्णाजायतेतदा
भूत्वावैनाडिकाषष्टिर्जायतेप्रतिपद्दिने
अश्वमेधायुतैस्तुल्यासाभवेत्पक्षवर्द्धिनी २

नारदउवाच-

पूजाविधितुपृच्छामिसांप्रतंदेवसत्तम
यत्कृतेतुमहादेवमहाफलमवाप्नुयात् ३

महादेवउवाच-

पूजाविधिंप्रवक्ष्यामिसांप्रतंद्विजनंदन
पूजितेचारचितेविष्णौफलंप्राप्नोत्यसंशयः ४

येनपूजाविधानेनतुष्टिंप्राप्नोतिमाधवः

अब्रह्मंजलपूर्णचकुंभंचंदनचर्चितम् ५

पंचरत्नसमायुक्तं पुष्पमालाभिवेष्टितम्

स्थाप्यंताम्रमयंपात्रंसगोधूमंघटोपरि ६

सौवर्णकारयेद्देवमाससंज्ञाभिनामकम्

पंचामृतेनविधिनास्नपनंसुमनोरमम् ७

कारयेद्देवदेवेशंजगन्नाथंजगत्पतिम्

विलेपनंतुकर्तव्यंकुंकुमागरुचंदनैः ८

वस्त्रयुग्मंचदातव्यंछत्रोपानहसंयुतम्

पूजयेद्देवताधीशंकुंभपात्रोपरिस्थितम् ९

पद्मनाभायवैपादौजानुनीविश्वमूर्तये

ऊरूवैज्ञानगम्यायकटीदानप्रदायच १०

उदरंविश्वनाथायहृदयंश्रीधरायच

कंठंकौस्तुभकंठायबाहूक्षत्रांतकारिणे ११

ललाटंव्योममूर्ध्नेतुशिरोवैसर्वरूपिणे

स्वनाम्नाचैवकमलांसर्वाङ्गीदिव्यरूपिणीम् १२

एवंविधिवत्संपूज्यततोऽघदापयेत्सुधीः
 नालिकेरेणशुभ्रेणदेवदेवस्यचक्रिणः १३
 अनेनैवार्घदानेनसंपूर्णजायतेव्रतम्
 संसारार्णवमग्रमांसमुद्धरजगत्पते १४
 त्वमीशःसर्वलोकानांत्वंसाक्षाच्चजगत्पतिः
 गृहाणार्घमयादत्तंपद्मनाभनमोस्तुते १५
 नैवेद्यानिसुहृद्यानिषड्रसानिविशेषतः
 देयानितुविशेषेणकेशवायसुभक्तितः १६
 नागपत्रंसकर्पूरंदद्याद्देवस्यभक्तितः
 घृतेनदीपकंकुर्यात्तिलतैलेनवापुनः १७
 कृत्वासम्यग्विधानेनगुरोःपूजांप्रकारयेत्
 वस्त्राणिचैवचोष्णीषकंचुकंचप्रदापयेत् १८
 दक्षिणांचयथाशक्त्यागुरुवेसंप्रदापयेत्
 भोजनंचैवतांबूलंदत्त्वाचार्घप्रदापयेत् १९
 स्ववित्तस्यानुमानेनयथाशक्त्यातुनिर्द्धनैः
 कार्यासम्यक्प्रयत्नेनद्वादशीपक्षवर्द्धिनी २०
 ततोजागरणंकुर्याद्भीतनृत्यसमन्वितम्
 पुराणपाठसहितंहास्याह्लादसमन्वितम् २१
 स्तुवंतिचप्रशंसंतिजागरंचक्रपाणिनः
 नित्योत्सवोभवेत्तेषांगृहेवैदशजन्मसु २२
 अतोऽधन्यतमाचेयंकर्तव्यापक्षवर्द्धनी
 कृत्वातुसकलंपुण्यफलंप्राप्नोत्यसंशयम् २३
 पक्षवर्द्धनीमाहात्म्यंयेशृण्वंतिमनीषिणः
 तैःकृतंसत्कृतंसर्वयावदाभूतसंप्लवम् २४
 पंचाग्निसाधनेपुण्यंयच्चस्यात्तीर्थसाधने
 तत्पुण्यंसमवाप्नोतिविष्णोर्जागरकारणात् २५
 पक्षवर्द्धनिकापुण्यापवित्रापापनाशिनी
 उपवासकृताविप्रहत्याकोटिविनाशिनी २६
 वसिष्ठेनकृतापूर्वभारद्वाजेनवैमुने
 ध्रुवेणचांबरीषेणकृतेयंविष्णुवल्लभा २७

इयंकाशीसमापुण्याइयंवैद्वारकासमा
उपोषिताचभक्तेनवांछितंचददात्यसौ २८
इयंधन्याधन्यतमाहत्यायुतविनाशिनी
कर्तव्यातुविशेषेणवैष्णवैर्ज्ञानतत्परैः २९
अहोसर्वेश्वरोदेवःसंसेव्योव्रततत्परैः
किमन्यद्बहुनोक्तेनकर्तव्यंव्रतमुत्तमम् ३०
यथाचवर्द्धतेचंद्रःसितेपक्षेविशेषतः
तथावैवर्द्धतेभक्तकारणात्पक्षवर्द्धिनी ३१
सूर्योदयेयथाध्वांतंनश्यतेतत्क्षणादपि
तथाघंनाशमाप्नोतिकरणात्पक्षवर्द्धिनी ३२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डे-
उमापतिनारदसंवादेपक्षवर्द्धिनीएकादशीमाहात्म्यं नाम

षट्त्रिंशोऽध्यायः ३६

सप्तत्रिंशोऽध्यायः

महादेवउवाच-

शृणुनारदवक्ष्यामिमाहात्म्यंजागरस्यच
यच्छ्रुत्वामुक्तिमाप्नोतिमहापापीनसंशयः १
नारदउवाच-

अहोविश्वेश्वरोविष्णुःपवित्रीकरणःसदा
तस्योपवासमाहात्म्यंश्रुतंहित्वन्मुखाच्छिव २
तथापिश्रोतुमिच्छामिमाहात्म्यंजागरस्यतु
कीदृक्जागरमाहात्म्यंरात्रोभक्तिस्तुकीदृशी ३
प्रहरेषुचयापूजावदविश्वेश्वरप्रभो
त्वंलोकेषुसदापूज्यस्त्वंहिदेवोजनार्दनः
त्वंहिविश्वेश्वरोदेवोयतोभक्तिर्जनार्दने ४
सर्वेषांचैवभक्तानांत्वंचश्रेष्ठउमापतिः
लोकेस्मिन्सर्वदाभक्त्यातवाख्यावर्त्ततेसदा ५
अतोयेनप्रकारेणलोकानांमुक्तिरेवच
विश्वेश्वरवदत्वंतुमाहात्म्यंजागरस्यतु ६

महादेवउवाच-

एकादश्यांजनोविष्णुरात्रौसंपूज्यभक्तिः
 कुर्याज्जागरणंविष्णोःपुरतोवैष्णवैःसह ७
 गीतंवाद्यंतथानृत्यंपुराणपठनंतथा
 धूपंदीपंचनैवेद्यंपुष्पंगंधानुलेपनम् ८
 फलमर्घतथाश्रद्धादानमिंद्रियसंयमम्
 सत्यान्वितंचविप्रेन्द्रवचोयुक्तंक्रियान्वितम् ९
 विनिद्रंचमुदायुक्तोयःकरोतिनरःसदा
 सर्वपापविनिर्मुक्तोजायतेविष्णुवल्लभः १०
 रात्रौजागरणेप्राप्तेनिद्रांकुर्वतिवैष्णवाः
 हारितंचोपवासंतैर्व्रतंवैविष्णुसंज्ञकम् ११
 येकुर्वतिनराःप्राज्ञजागरेविष्णुसंज्ञके
 जागरंकृष्णभावेननस्वपंतिकदाचन १२
 कृष्णस्यनाममनसावदंतचपुनःपुनः
 तेतुधन्यतमाज्ञेयाअस्यांरात्रौविशेषतः १३
 क्षणेक्षणेतुगोदानंधट्यांचैवचतुर्गुणम्
 प्रहरेकोटिगुणितंचतुर्यामेष्वसंख्यकम् १४
 जागरेनिमिषार्द्धेतुकेशवाग्रेविशेषतः
 तत्फलंकोटिगुणितंतस्यसंख्यानविद्यते १५
 नर्त्तनंकुरुतेयस्तुकेशवाग्रेनरोत्तमः
 नफलंहीयतेतस्यआजन्ममरणांतिकम् १६
 साश्चर्यंचैवसोत्साहंपापालापादिवर्जितम्
 प्रदक्षिणसमायुक्तंनमस्कारपुरःसरम् १७
 नीराजनसमायुक्तमनिर्विण्णेनचेतसा
 यामेयामेमहाभागकुर्यादार्तार्तिकंहरेः १८
 षड्विंशगुणसंयुक्तमेकादश्यांचजागरम्
 यःकरोतिनरोभक्त्यानपुनर्जायतेभुवि १९
 यएवंकुरुतेभक्त्यावित्तशाठ्यविवर्जितः
 जागरंवासरेविष्णोर्लीयतेपरमात्मनि २०
 धनवान्वित्तशाठ्येनयःकरोतिप्रजागरम्

तेनात्माहारितोनूनंकितवेनदुरात्मना २१
 विष्णुजागरणेप्राप्तेउपहासंकरोतियः
 षष्टिवर्षसहस्राणिविष्टायांजायतेकृमिः २२
 वेदविद्ब्राह्मणोयस्तुनर्त्तनेनविशेषतः
 उपहासपरःप्राप्तःसवैचांडालउच्यते २३
 निमिषंनिमिषार्द्धवायःकरोतिप्रजागरम्
 धर्मार्थकाममोक्षाणांप्राप्नोतिपदमव्ययम् २४
 वेदशास्त्ररतोनित्यंनित्यंवैयज्ञयाजकः
 रात्रौजागरणेप्राप्तेनिंदांकुर्वन्ब्रजत्यधः २५
 ममपूजांप्रकुर्वाणोविष्णुनिंदासुतत्परः
 एकविंशत्कुलेनैव नरकं प्रतिपद्यते २६
 विष्णुःशिवःशिवोविष्णुरेकमूर्तिर्द्विधास्थिताः
 तस्मात्सर्वप्रकारेणैवनिंदांप्रकारयेत्
 दष्टाःकलिभुजंगेनस्वपंतिमधुहाहनि २७
 कुर्वतिजागरंनैवमाययातेचमोहिताः
 प्राप्ताएकादशीयेषांकलौजागरणंविना २८
 तेविनष्टानसंदेहोयस्माज्जीवितमध्रुवम्
 उद्धृतंनेत्रयुग्मंतुदत्त्वावैवैष्णवंपदम् २९
 कृतंयेनैवपश्यंतिपापिनोहरिजागरम्
 अभावेवाचकस्याथगीतंनृत्यंतुकारयेत् ३०
 वाचकेसतिदेवर्षेपुराणंप्रथमंपठेत्
 अश्वमेधसहस्रस्यवाजपेयायुतस्यच ३१
 पुण्यंकोटिगुणंवत्सविष्णोर्जागरणेकृते
 पितृपक्षेमातृपक्षेभार्यापक्षेतुवाडव ३२
 कुलानुद्धरतेचैतान्कृत्वाजागरणंहरेः
 उपोषणदिनेविद्धेजागरंपूजनंहरेः ३३
 वृथादानादिकंसर्वकृतघ्नेषुकृतंयथा
 उपोषणदिनेविद्धेप्रारब्धेजागरेस्थितिम् ३४
 विहायस्थानंतद्विष्णुःशापंदत्वाप्रगच्छति
 अविद्धेवासरेविष्णोर्येकुर्वतिप्रजागरम् ३५

तेषांमध्येतुष्टुष्टःसन्नृत्यंतुकुरुतेहरिः
 यावद्दिनानिकुरुतेजागरंकेशवाग्रतः ३६
 युगानितानितावंतिविष्णुलोकेमहीयते
 यावद्दिनानिवसतेविनाजागरणंहरेः ३७
 तावद्वर्षसहस्राणिशिरैरवान्ननिवर्तते
 एकदश्यांशयानस्तुविनाजागरणंहरेः ३८
 मूकवत्तिष्ठतेयोवैगानंपाठंनवाचरेत्
 सप्तजन्मानिमूकत्वंजायतेऽजागरेहरेः ३९
 योननृत्यतिमूढात्मापुरतोजागरेहरेः
 पंगुत्वंतस्यजानीयात्सप्तजन्मानिवाडव ४०
 यःपुनःकुरुतेगीतंनृत्यंजागरणंहरेः
 ब्राह्मंपदमदीयंचसत्यंवैतस्यवैष्णवम् ४१
 यःप्रबोधयतेलोकान्विष्णोर्जागरणेरतः
 वसेच्चिरंतुवैकुण्ठेपितृभिःसहवैष्णवः ४२
 मतिंप्रयच्छतेयस्तुहरेर्जागरणंप्रति
 षष्टिवर्षसहस्राणिश्वेतद्वीपेवसेन्नरः ४३
 यत्किंचित्क्रियतेपापंकोटिजन्मनिमानवैः
 श्रीकृष्णजागरेसर्वरात्रौनश्यतिवाडव ४४
 शालग्रामशिलाग्रेयेकुर्वतिप्रतिजागरम्
 यामेयामेफलंप्रोक्तंकोट्यैदवसमुद्भवम् ४५
 संप्राप्तेवासरेविष्णोर्येनकुर्वतिजागरम्
 वृथास्यात्तत्कृतंतेषांवैष्णवानांचनिंदया ४६
 कामार्थोसंपदःपुत्राःकीर्तिलोकाश्चशाश्वताः
 यज्ञायुतैर्नलभ्यंतेद्वादशीजागरंविना ४७
 मतिर्नजायतेयस्यद्वादश्यांजागरंप्रति
 नहितस्याधिकारोऽस्तिपूजनेकेशवस्यहि ४८
 यावत्पदानिचलतिकेशवायतनंप्रति
 अश्वमेधसमानिस्युःजागरार्थंप्रगच्छतः ४९
 पादयोःपतितंयावद्धरण्यांपांशुगच्छताम्
 तावद्वर्षसहस्राणिजागरोवसतेदिवि ५०

तस्माद्ब्रूहात्प्रगंतव्यंजागरेकेशवालये
 कलौमलविनाशायद्वादशीद्वादशीषुच ५१
 परापवादसंयुक्तमनःप्रासादवर्जितम्
 शास्त्रहीनमगांधर्वतथादीपविवर्जितम् ५२
 शक्त्योपचाररहितमुदासीनंसनिंदनम्
 कलियुक्तंविशेषेणजागरंनवधामतम् ५३
 सशास्त्रंजागरंयच्चनृत्यगांधर्वसंयुतम्
 सवाद्यंतालासंयुक्तंसदीपमधुभिर्युतम् ५४
 उच्चरैस्तुसमायुक्तंयथोक्तैर्भक्तिभावितैः
 प्रसन्नंतुष्टिजननंसमूढंलोकंरंजनम् ५५
 गुणैर्द्वादशभिर्युक्तंजागरंमाधवप्रियम्
 कर्तव्यंतत्प्रयत्नेनपक्षयोःशुक्लकृष्णयोः ५६
 किंव्रतैर्बहुभिश्चरीर्णैस्तीर्थवासेनतस्यकिम्
 द्वादशीवासरेप्राप्तेनकुर्याज्जागरंहरेः ५७
 प्रवासेनत्यजेद्यस्तुपथिस्विन्नोऽपिवाडव
 जागरंवासुदेवस्यद्वादश्यांतुसमेप्रियः ५८
 मद्भक्तोनहरेःकुर्याज्जागरंपापमोहितः
 व्यर्थमत्पूजनंतस्यमत्पूज्यंयोनपूजयेत् ५९
 नशैवोनचसौरोऽसौनशाक्तोगणसेवकः
 योभुंक्तेवासरेविष्णोर्ज्ञेयःपश्चधिकोहिसः ६०
 विप्रियंचकृतंतेनदुष्टेनैवचपापिना
 मद्भक्तिबलमाश्रित्ययोभुंक्तेवैहरेर्दिने ६१
 सबाह्याभ्यंतरंदेहंवेष्टितंपापकोटिभिः
 मुच्यंतेवासरेविष्णोर्येकुर्वन्तिप्रजागरम् ६२
 कूर्परंयमदूतानांदत्तंतेनयमस्यच
 कृत्वाजागरणंविष्णोरविद्धंद्वादशीव्रतम् ६३
 स्वर्गपिज्ञामुनिश्रेष्ठमुक्तातेनैवसंशयः
 वांछितंनारकंसौख्यंविद्धंकृत्वाहरेर्दिनम् ६४
 निहताःपितरस्तेनदेवानांवैवधःकृतः
 दत्तराज्यंतुदैत्यानांकृत्वाविद्धंहरेर्दिनम् ६५

योनृत्यतिप्रहृष्टात्माकृत्वावैकरताडनम्
 गीतंकुर्वन्मुखेनापिदर्शयन्कौतुकान्बहून् ६६
 पुरतोवासुदेवस्यरात्रौजागरणेस्थितः
 पठन्कृष्णचरित्राणिरंजयन्वैष्णवान्गणान् ६७
 मुखेनकुरुतेवाद्यंसंप्रहृष्टतनूरुहः
 दर्शयन्विधान्भृत्यान्स्वेच्छालापान्प्रकारयन् ६८
 भावैरेतैर्नरोयस्तुकुरुतेजागरेहरेः
 निमिषेनिमिषेपुण्यंतीर्थकोटिफलंस्मृतम् ६९
 अनुद्विग्नमनायस्तुधूपनीराजनंहरेः
 कुरुतेजागरेरात्रौसप्तद्वीपाधिपोभवेत् ७०
 यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यासमानिच
 कृष्णाहजागरात्तानिविलयंयांतिखंडशः ७१
 एकतःक्रतवःसर्वेसमाप्तवरदक्षिणाः
 एकतोदेवदेवस्यजागरःकृष्णवल्लभः ७२
 तत्रकाशीपुष्करंचप्रयागंनैमिषंगया
 शालग्राममहाक्षेत्रमर्बुदारण्यमेवच ७३
 पौष्करंमथुरातत्रसर्वतीर्थानिचैवहि
 यज्ञावेदाश्चचत्वारोब्रजंतिहरिजागरम् ७४
 गंगासरस्वतीतापीयमुनाचशतद्रुका
 चंद्रभागावितस्ताचनद्यःसर्वास्तुतत्रवै ७५
 सरांसिचहदाःसर्वेसमुद्राःसर्वएवहि
 एकादश्यांद्विजश्रेष्ठगच्छंतिकृष्णजागरम् ७६
 स्पृहणीयाहिदेवानांयेनराःकृष्णजागरे
 नृत्यंतिगीतंकुर्वंतिवीणावाद्यप्रहर्षिताः ७७
 एवंजागरणंकृत्वासंपूज्यचमहाहरिम्
 द्वादश्यांपारणंकृत्वास्वशक्त्यावैष्णवैःसह ७८
 महादेवउवाच-
 शृणुब्रह्मन्प्रवक्ष्यामिद्वादशीमाहात्म्यमुत्तमम्
 द्वादशीतुसदाज्ञेयापुत्रदामोक्षदायिनी ७९
 प्रातःस्नात्वाहरिंपूज्यउपवासंसमर्पयेत्

अज्ञानतिमिरांधस्यव्रतेनानेनकेशव ८०
 प्रसीदसुमुखोभूत्वाज्ञानदृष्टिप्रदोभव
 पारणंचततःकुर्याद्यथासंभवमग्रतः ८१
 अतऊर्ध्वयथेष्टंतुकारयेच्चयथाविधि
 यदातुद्वादशीस्वल्पापारणेनभवेद्विवज ८२
 तदारात्रौतुकर्त्तव्यंपारणमुक्तिमिच्छता
 तदानरात्रिदोषःस्यान्निषिद्धंनभवेत्क्वचित् ८३
 यदुक्तंनिशिनस्त्रायान्महानिशिनभोजयेत्
 तत्पूर्वपरयामाभ्यांदिनवत्कर्मकारयेत् ८४
 यदाभवतिस्वल्पातुद्वादशीपारणेदिने
 उषःकालेद्वयंकुर्यात्प्रातर्मध्याह्निकंतथा ८५
 द्वादशीसाधितायेननरेणभुविसर्वदा
 तस्यपुण्यमहंवक्तुंनसमर्थोविशेषतः ८६
 साधयित्वाखिलान्कामान्प्राप्नुयुश्चमहाजनाः
 अंबरीषादयःसर्वेयेभक्ताभुविविश्रुताः ८७
 द्वादशींसाधयित्वातुतेगताविष्णुसद्गनि
 सत्यंसत्यंपुनःसत्यंयदुक्तंतुमयातव ८८
 नास्तिविष्णुसमोदेवोनतिथिर्द्वादशीसमा
 अत्रदत्तंचभुक्तंचतथापूजादिकंचयत् ८९
 तत्सर्वपूर्णतांयातिपूजितेमाधवेसति
 किंपुनर्बहुनोक्तेनभक्तानांवल्लभोहरिः ९०
 प्रददात्यखिलान्कामान्यावदाभूतसंप्लवम्
 द्वादश्यांचैवयद्दत्तंतत्सर्वंसफलंभवेत् ९१
 कुरुक्षेत्रेषुयद्दत्तंनिष्फलंनैवजायते
 तद्वच्चद्वादशीदत्तंभवेद्देवर्षिसत्तम ९२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डे-
 उमापतिनारदसंवादेद्वादशीएकादशीजागरणमहिमानाम
 सप्तत्रिंशोऽध्यायः ३७

अष्टत्रिंशोऽध्यायः

महादेवउवाच-

एकस्मिन्समयेपुत्रगतोऽहविष्णुसन्निधौ
तत्रपृष्ठंमयापूर्वमाहात्म्यंद्वादशीभवम् १

नारदउवाच

कीदृशीस्यान्महादेवमहाद्वादशिकापरा
तस्याव्रतेफलंकीदृग्वदसर्वेश्वरप्रभो २

शिवउवाच-

इयमेकादशीब्रह्मन्महापुण्यफलप्रदा
ऋक्षयोगैश्चसंयुक्ताकर्तव्यामुनिसत्तमैः ३
जयाचविजयाचैवजयंतीपापनाशिनी
सर्वपापहराश्चैताःकर्तव्याःफलकाङ्क्षिभिः ४
एकादश्यांयदाऋक्षंशुक्लपक्षेपुनर्वसुः
नाम्नासाचजयाख्यातातिथीनामुत्तमातिथिः ५
तामुपोष्यनरःपापान्मुच्यतेनात्रसंशयः
यदाचशुक्लद्वादश्यांनक्षत्रंश्रवणंभवेत् ६
विजयासासमाख्यातातिथीनामुत्तमातिथिः
सहस्रगुणितंदानंयस्यांवैविप्रभोजनम् ७
होमस्तथोपवासश्चसहस्राधिफलप्रदः
यदाचशुक्लद्वादश्यांप्राजापत्यंहिजायते ८
जयंतीनामसाप्रोक्तासर्वपापहरातिथिः
सप्तजन्मकृतंपापंस्वल्पंवायदिवाबहु ९
प्रक्षालयतिगोविंदस्तस्यामभ्यर्चितोध्रुवम्
यदावैशुक्लद्वादश्यांपुष्यंभवतिकर्हिचित् १०
तदातुसामहापुण्याभवितापापनाशिनी
योददातितिलप्रस्थंनित्यंसंवत्सरंप्रति ११
उपवासंचयस्तस्यांकरोत्येतत्समंस्मृतम्
तस्यांजगत्पतिर्देवस्तुष्टःसर्वेश्वरोहरिः १२
प्रत्यक्षतांप्रयात्येवतत्रानंतफलंस्मृतम्
सगरेणककुत्स्थेननहुषेणचसाधितः १३

तस्यामाराधितः कृष्णोदत्तवानखिलं भुवि
 वाचिकान्मानसाद्वापिकायजाञ्च विशेषतः १४
 सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः
 तामेकां समुपोष्याथ पुण्यं नक्षत्रसंयुताम् १५
 एकादशीसहस्रस्य फलं प्राप्नोति मानवः
 स्नानं दानं जपो होमः स्वाध्यायो देवतार्चनम् १६
 यत्तस्यां क्रियते किञ्चित्तदक्षयफलं स्मृतम्
 तस्मादेषा प्रकर्तव्या यत्नेन फलकाङ्क्षिभिः १७
 पञ्चमेनाश्वमेधेन यदि स्नातो युधिष्ठिरः
 पर्यपृच्छत धर्मात्मा कृष्णं यदु कुलोद्बहम् १८
 युधिष्ठिर उवाच-
 उपवासस्य नक्तस्य त्वेकभुक्तस्य मे प्रभो
 किं पुण्यं किं फलं तस्य ब्रूहि सर्वजनार्दन १९
 श्रीभगवानुवाच-
 हेमन्ते चैव संप्राप्ते मासे मार्गे च शोभने
 कृष्णपक्षे च यापार्थद्वादशीतामुपोषयेत्
 दशम्यां चैकभक्तश्च शुद्धचित्तो दृढव्रतः २०
 नक्तं चैव तथा ज्ञात्वा दशम्यां नियतः सदा
 दिवसस्याष्टमे भागे मन्दी भूते दिवाकरे २१
 नक्तं च तद्विजानीयान्न नक्तं निशि भोजनम्
 नक्षत्रदर्शनान्नक्तं गृहस्थस्य विधीयते २२
 यतेर्दिनाष्टमे भागे रात्रौ तस्य निषेधनम्
 ततः प्रभातसमये कृत्वा च नियमं व्रती २३
 मध्याह्ने च तथा पार्थ स्नानं शुचिः समाचरेत्
 अधमं कूपके स्नानं वाप्यां स्नानं च मध्यमम् २४
 तडागे चोत्तमं स्नानं नद्यां स्नानं ततः परम्
 पीडयन्ते जन्तवो यत्र जलमध्ये व्यवस्थिते २५
 तत्र स्नाने कृते पार्थ पापं पुण्यं समं भवेत्
 गृहे चैवोत्तमं स्नानं जलं चैव विशोधयेत् २६
 तस्मात्तु पाण्डव श्रेष्ठ गृहे स्नानं समाचरेत्

अश्वक्रांतेरथक्रांतेविष्णुक्रांतेवसुंधरे २७
 मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयापूर्वसंचितम्
 क्रोधलोभौपरित्यज्यचैकचित्तोदृढव्रतः २८
 नालापेतांत्यजंचैवतथापाखंडिनोरान्
 मिथ्यावादरतांश्चैवतथाब्राह्मणनिंदकान् २९
 अन्यांश्चैवदुराचारानगम्यागमनेरतान्
 परद्रव्यापहारांश्चपरदाराभिगामिनः ३०
 केशवंपूजयित्वातुनैवेद्यंतत्रकारयेत्
 दीपंदद्याद्गृहेतत्रभक्तियुक्तेनचेतसा ३१
 तद्दिनेवर्जयेत्पार्थनिद्रांचैवतुमैथुनम्
 धर्मशास्त्रविनोदेनदिनंसर्वनिवारयेत् ३२
 रात्रौजागरणंकृत्वाभक्तियुक्तो नृपोत्तम
 विप्रेभ्योदक्षिणांदद्यात्प्रणिपत्यक्षमापयेत् ३३
 यथाकृष्णातथाशुक्लाविधिनैवंप्रकारयेत्
 एकादशीं द्विजः पार्थविभेदनैवकारयेत् ३४
 एवंहिकुरुते यस्तुशृणुतस्यहियत्फलम्
 शंखोद्धारेनरः स्नात्वा दृष्ट्वा देवंगदाधरम् ३५
 एकादश्युपवासस्य कलां नार्हति षोडशीम्
 संक्रांतिषु चतुर्लक्षं यो ददाति नृपोत्तम ३६
 एकादश्युपवासस्य कलां नार्हति षोडशीम्
 प्रभासक्षेत्रे यत्पुण्यं ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः ३७
 तत्फलं जायते नूनमेकादश्युपवासिनः
 केदारे चोदकं पीत्वा पुनर्जन्म न विद्यते ३८
 तथा चैकादशी पार्थ गर्भवासक्षयंकरी
 अश्वमेधस्य यज्ञस्य पृथिव्यां यत्फलं लभेत् ३९
 तस्माच्छतगुणं पुण्यमेकादश्युपवासिनः
 तपस्विनो गृहे यस्य भुंजते च द्विजोत्तमाः ४०
 तत्फलं जायते नूनमेकादश्युपवासिनः
 गोसहस्रेण यत्पुण्यं दत्त्वा वेदांतपारगे ४१
 तस्माच्छतगुणं पुण्यमेकादश्युपवासिनः

येषां देहे त्रयो देवा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ४२
 वसन्ति तेषां तुल्या एकादशयुपवासिनः
 तेनराः पुण्यकर्माणो ये भक्ता हरिपूजकाः ४३
 एकादशीव्रतस्यापि पुण्यसंख्यानविद्यते
 एतत्पुण्यं भवेत्तस्य यत्सुरैरपि दुर्लभम् ४४
 एतस्मादूर्ध्वपुण्यं तु प्राप्य तेन क्तभोजनात्
 नक्तस्याूर्ध्वभवेत्पुण्यमेकभक्तेन देहिनाम् ४५
 तावद्गर्जति तीर्थानि दानानि नियमानि च
 यावन्नोपोषयेज्जंतुर्वासरं विष्णुवल्लभम् ४६
 तस्मात्त्वं पांडव श्रेष्ठ व्रतमेतत्समाचर
 पुण्यसंख्यानं जानामि यत्त्वं पृच्छसि पांडव ४७
 एतद्धि कथितं पार्थ यद्गोप्यं व्रतमुत्तमम्
 एकादशीसमं नास्तिकृत्वा यज्ञसहस्रकम् ४८
 युधिष्ठिर उवाच -
 उत्पन्ना सा कथं देव पुण्या चैकादशी तिथिः
 कथं पवित्रा विश्वेऽस्मिन् कथं वै देवता प्रिया ४९
 श्रीभगवानुवाच -
 पुरा कृतयुगे पार्थ मुरनामेति दानवः
 अत्यद्भुतो महारौद्रः सर्वदेवभयंकरः ५०
 इंद्रोऽपि निर्जितस्तेन सर्वदेवास्तथानृप
 महासुरेण तेनैव मृत्युना च दुरात्मना ५१
 स्वर्गान् निराकृतास्तेन विचरन्ति महीतले
 सशंकाभयभीताश्च सर्वे गत्वामहेश्वरम् ५२
 इंद्रेण कथितं सर्वमीश्वरस्यापि चाग्रतः
 स्वर्गलोकपरिभ्रष्टा विचरन्ति महीतले ५३
 मर्त्येषु संस्थिता देवान् शोभन्ते महेश्वर
 उपायं ब्रूहि मे देव ह्यमरायां तिकांगतिम् ५४
 महादेव उवाच -
 देवराज सुरश्रेष्ठ यत्रास्ते गरुडध्वजः
 शरण्यश्च जगन्नाथः परित्राता परायणः ५५

तत्रगच्छसुरश्रेष्ठसवोरक्षांविधास्यति
 ईश्वरस्यवचःश्रुत्वादेवराजोमहामतिः ५६
 त्रिदशैःसहितोयत्रगतस्तत्रयुधिष्ठिर
 जलमध्येप्रसुप्तंतदृष्ट्वादेवंगदाधरम् ५७
 कृतांजलिपुटोभूत्वाइंद्रःस्तोत्रमुदीरयत् ५८
 इंद्रउवाच-

ॐ नमोदेवदेवेशदेवदानववंदित
 दैत्यारेपुंडरीकाक्षत्राहिनोमधुसूदन ५९
 सुराःसर्वेसमायाताभयभीताश्चदानवात्
 शरणंत्वांजगन्नाथत्राहिमांभक्तवत्सल ६०
 त्राहिनोदेवदेवेशत्राहित्राहिजनार्दन
 त्राहिवैपुंडरीकाक्षदानवानांविनाशक ६१
 त्वत्समीपंगताःसर्वेत्वमेवशरणंप्रभो
 शरणागतानांदेवानांसहायंकुरुवैप्रभो ६२
 त्वंपतिस्त्वंमतिर्देवत्वंकर्तात्वंचकारणम्
 त्वंमातासर्वलोकानांत्वमेवजगतःपिता ६३
 भगवन्देवदेवेशशरणागतवत्सल
 शरणंतवचायाताभयभीताश्चदेवताः ६४
 देवतानिर्जिताःसर्वाःस्वर्गभ्रष्टाःकृताःप्रभो
 अत्युग्रेणहिदैत्येनमुरनाम्नामहौजसा
 इंद्रस्यवचनंश्रुत्वाविष्णुर्वचनमब्रवीत् ६५
 श्रीभगवानुवाच-

कीदृशोदानवःशक्रकिंरूपंकीदृशंबलम्
 क्वस्थानंतस्यदुष्टस्यकिंवीर्यकःपराक्रमः
 किंवरंतस्यदुष्टस्यममाख्याहिमहामते ६६
 इंद्रउवाच-

पूर्वबभूवदेवेशब्रह्मवंशसमुद्भवः
 तालजंघस्तुनाम्नाचअत्युग्रोऽपिमहासुरः ६७
 तस्यपुत्रोहिविख्यातोमुरनामेतिदानवः
 अत्युत्कटोमहावीर्योदेवतानांभयंकरः ६८

पुरीचंद्रावतीनाम्नातत्रस्थानेवसत्यसौ
 निर्जितादेवताःसर्वास्वर्गात्तेनविवासिताः ६६
 इंद्रोऽन्योरोपितस्तेनवातश्चैवहुताशनः
 चंद्रसूर्योऽकृतौचान्यौवायुर्वरुणएवच ७०
 सर्वमात्मकृतंतेनसत्यंसत्यंजनार्दन
 देवलोकःकृतस्तेनसर्वस्थानविवर्जितः ७१
 तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकोपमानोजनार्दनः
 हनिष्येदानवंदुष्टदेवतानांभयंकरम् ७२
 त्रिदशैःसहितोदेवोगतश्चंद्रावतींपुरीम्
 दृष्टोदेवैस्तुदैत्येन्द्रोगर्जमानःपुनःपुनः ७३
 तेनसर्वेजितादेवगताश्चैवदिशोदश
 हरिंनिरीक्ष्यप्रोवाचतिष्ठतिष्ठेतिदानवः ७४
 भगवानब्रवीत्तंचक्रोधसंरक्तलोचनः
 श्रीभगवानुवाच-
 रेदानवदुराचारममबाहुंनिरीक्ष्य ७५
 ततस्तेसम्मुखाःसर्वेविष्णुनादुष्टदानवाः
 हताबारैःपुनर्दिव्यैर्जाताश्चभयविह्वलाः ७६
 चक्रंमुक्तंचकृष्णेनदैत्यसैन्येषुपांडव
 तेनच्छिन्नास्तुशतशोबहवोनिधनंगताः ७७
 एकोपिदानवस्तत्रयुध्यमानोमुहुर्मुहुः
 नष्टाःसर्वेसुरास्तेननिर्जितोमधुसूदनः ७८
 निर्जितंतेनदैत्येनबाहुयुद्धमजायत
 बाहुयुद्धंकृतंतेनदिव्यंवर्षसहस्रकम् ७९
 विष्णुश्चिंतांप्रपन्नश्चनष्टाःसर्वाश्चदेवताः
 विष्णुश्चनिर्जितस्तेनगतोबदरिकाश्रमम् ८०
 गुहासिंहावतीनामतत्रसुप्तोजनार्दनः
 योजनद्वादशवतीएकद्वाराचपांडव ८१
 तस्यांविष्टःप्रसुप्तश्चदानवोहंतुमुद्यतः
 महायुद्धेनतेनैवश्रांतोऽसौयोगमायया ८२
 दानवःपृष्ठतोलग्नोप्रविष्टःसतदागुहाम्

प्रसुप्तं तत्र मां दृष्ट्वा दानवो हर्षमागतः ८३
 इत्थं मां निर्जितं मत्वा प्रविष्टं शंकया हरिम्
 निःसंदेहं हनिष्यामि दानवानां भयंकरम् ८४
 निर्गता कन्यका तत्र विष्णुदेहाद्युधिष्ठिर
 रूपवती सुसौभाग्यादिव्यप्रहरणायुधा ८५
 तस्य तेजोऽशसंभूता महाबलपराक्रमा
 दृष्टा सा दानवे द्रेण मुरनाम्ना धनंजय ८६
 युद्धं समाहितं तेन स्त्रिया चैव प्रयाचितम्
 कन्यका युध्यते तत्र सर्वयुद्धविशारदा ८७
 हुंकारैर्भस्मसाज्जातो मुरनामामहासुरः
 निहते दानवे तस्मिंस्तत्र देवस्त्वबुध्यत ८८
 पतितं दानवं दृष्ट्वा ततो विस्मयमागतः
 केनायं चहतो रौद्रो ह्यत्युग्रो मम शात्रवः ८९
 अत्युग्रं च कृतं कर्म मम कारुण्यतः कृतम्
 कन्योवाच-

तेन देवाश्च गंधर्वांस्यक्षोरगराक्षसाः ९०
 इंद्राद्याः सकला जित्वा स्वर्गाच्चैव निराकृताः
 हरिः सुप्तो मया दृष्टो मुरः पृष्ठे समागतः ९१
 संहरिष्यति त्रैलोक्यं सुप्ते चैव जनार्दने
 तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा विष्णुर्वचनमब्रवीत् ९२
 अहं च निर्जितो येन कथं सोऽपित्वयाजितः
 एकादश्युवाच-

त्वत्प्रसादाच्च भो स्वामिन् महादैत्यो मया हतः ९३
 श्रीभगवानुवाच-

आनंदं त्रिषु लोकेषु मुनयो देवतागताः
 ब्रूहि त्वं च मया भद्रे यत्ते मनसि रोचते
 ददामि च न संदेहो यत्सुरैरपि दुर्लभम् ९४
 एकादश्युवाच-

यदि तुष्टोऽसि मे देव सत्यमुक्तं जनार्दन
 वरमेकं तु वांछामि हृदये च जगत्पते ९५

प्रार्थयामिचदेवेशईप्सितंचमयाप्रभो
 यदिसत्यंजगन्नाथतिस्रोवाचोददासिमे ६६
 श्रीभगवानुवाच-
 सत्यंसत्यंमयाप्रोक्तंअवश्यंतवसुव्रते
 तिस्रोवाचोमयादत्तानचावाक्यंभवेदिह ६७
 एकादश्युवाच-
 त्रिभुवनेषुचदेवेशचतुर्युगेषुसांप्रतम्
 त्रिषुलोकेषुसर्वत्रतादृशंकुरुमेप्रभो ६८
 सर्वतीर्थप्रधानंहिसर्वविघ्नविनाशिनी
 सर्वसिद्धिकरीदेवीत्वत्प्रसादाद्भवाम्यहम् ६९
 मामुपोष्यंतियेभक्त्यातवभक्त्याजनार्दन
 सर्वसिद्धिर्भवेत्तेषांयदितुष्टोऽसिमेप्रभो १००
 उपवासंचनक्तंचएकभक्तंकरोतिच
 तस्यवित्तंचधर्मचमोक्षंवैदेहिमाधव १०१
 विष्णुरुवाच-
 यत्त्वंवदसिकल्याणितत्सर्वंचभविष्यति
 सर्वान्मनोरथान्भद्रेदास्यसित्वंचनान्यथा १०२
 ममभक्ताश्चयेलोकेयेचभक्तास्तुकार्तिके
 चतुर्युगेषुविख्यातास्त्रिषुलोकेषुवैप्रभो १०३
 त्वांचशक्तिमहंमन्येएकादशीव्रतस्थिताः
 ममपूजांकरिष्यंतिमोक्षगास्तेनसंशयः १०४
 तृतीयाचाष्टमीचैवनवमीचचतुर्दशी
 एकादशीविशेषेणतिथिरेषाहरिप्रिया
 सर्वतीर्थाधिकंपुण्यंसत्यंसत्यंनसंशयः १०५
 इदंदत्त्वावरंतस्यैतिस्रोवाचोनसंशयः
 हृष्टापुष्टाचसंजाताएकादशीमहाव्रता १०६
 शत्रुंहंसिपरांतस्यददासिपरमांगतिम्
 त्वंहंसिसर्वविघ्नानिसर्वसिद्धिवरप्रदा १०७
 उभयोःपक्षयोःपार्थतुल्याएकादशीशुभा
 नशुक्लानैवकृष्णाचविभेदनैवकारयेत् १०८

विभेदोनैवकर्तव्यः समस्तव्रतकारिभिः
 दिवावायदिवारात्रौशृणोतिभक्तितत्परः १०९
 तिथिरेकाभवेत्सर्वापक्षयोरुभयोरपि
 उभयैकादशीस्वल्पाह्यंतेचैवत्रयोदशी ११०
 मध्येतुद्वादशीपूर्णात्रिस्पृशासाहरिप्रिया
 एकामुपोषयेत्तावैसहस्रैकादशीफलम् १११
 सहस्रगुणितं ह्येवंद्वादश्यांपारणैकृते
 अष्टम्येकादशीषष्ठीतृतीयाचचतुर्दशी ११२
 पूर्वविद्धानकर्तव्यापरविद्धामुपोषयेत्
 एकादशीह्यहोरात्रंप्रभातेघटिकाभवेत् ११३
 सातिथिः परिहर्तव्याउपोष्याद्वादशीयुता
 एवंविधामयाप्रोक्तापक्षयोरुभयोरपि ११४
 एकादश्यांप्रकुर्वीतह्युपवासंनसंशयः
 तेयांतिवैष्णवंस्थानंयत्रास्तेगरुडध्वजः ११५
 धन्यास्तेमानवालोकेविष्णुभक्तिपरायणाः
 एकादश्याश्चमाहात्म्यंसर्वकालेषुयःपठेत् ११६
 गोसहस्रफलंसोऽपिपुण्यंप्राप्नोतिमानवः
 दिवावायदिवारात्रौयेवैशृणवंतिभक्तितः ११७
 ब्रह्महत्यादिपापेभ्योमुच्यंतेनात्रसंशयः
 विष्णुधर्मसमंनस्तिगीतार्थचनृपोत्तम
 एकादशीसमंनस्तिव्रतंपापप्रणाशनम् ११८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे-
 उमामहेश्वरसंवादेएकादश्युत्पत्तिमुरवधोनामाष्टत्रिंशोऽध्यायः ३८

एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-
 वंदेविष्णुंविभुंसाक्षाल्लोकत्रयसुखावहम्
 विश्वेशंविश्वकर्तारंपुराणंपुरुषोत्तमम् १
 पृच्छामिदेवदेवेशसंशयोऽस्तिमहान्मम
 लोकानांचहितार्थायपापानांक्षयहेतवे २

मार्गशीर्षेसितेपक्षेभवेदेकादशीतुया
किंनामकोविधिस्तस्याःकोदेवस्तत्रपूज्यते
एतदाचक्ष्वमेस्वामिन्विस्तरेणयथातथम् ३
श्रीकृष्णउवाच-
साधुपृष्टंत्वयाराजन्साधुतेविमलंयशः
कथयिष्यामिराजेंद्रहरिवासरमुत्तमम् ४
उत्पन्नाचासितेपक्षेद्वादशीममवल्लभा
मार्गशीर्षोत्पत्तिरितिममदेहसमुद्भवा ५
सुरासुरवधार्थायह्युत्पन्नाभरतर्षभ
कथिताचमयासावैतवाग्रेराजसत्तम ६
पूर्वाचैकादशीराजंस्त्रैलोक्येसचराचरे
मार्गशीर्षेसितेपक्षेउत्पत्तिरितिनामतः ७
अतःपरंप्रवक्ष्यामिमार्गशीर्षेसितातुया
यस्याःश्रवणमात्रेणवाजपेयफलंलभेत् ८
मोक्षानामेतिसाप्रोक्तासर्वपापहरापरा
देवंदामोदरंराजनूपूजयेच्चप्रयत्नतः ९
तुलस्यामंजरीभिश्चधूपैर्दीपैःप्रयत्नतः
पूर्वेणविधिनाचैवदशम्येकादशीतथा १०
मोक्षाचैकादशीनाम्नामहापातकनाशिनी
रात्रौजागरणंकार्यंनृत्यगीतस्तवैर्मम ११
शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिदिव्यांपौराणिकीकथाम्
यस्याःश्रवणमात्रेणसर्वपापक्षयोभवेत् १२
अधोयोनिगतश्चैवपितरोयस्यपापतः
अस्याश्चपुण्यदानेनमोक्षंयांतिनसंशयः १३
चंपकेनगरेरम्येवैष्णवैश्चविभूषिते
वैखानसोनामनृपःपुत्रवत्पालयेत्प्रजाः १४
वसंतिबहवोविप्रावेदवेदांगपारगाः
ऋद्धिमत्यःप्रजास्तस्यराज्ञोवैखानसस्यहि १५
एवंराज्यंप्रकुर्वाणोरात्रौस्वप्नस्यमध्यतः
स्वकीयपितरोदृष्ट्वाअधोयोनिगतानृप १६

एवंदृष्ट्वाचतान्सर्वान्विस्मयाविष्टमानसः
कथयामासवृत्तांतंस्वप्नजातंद्विजान्प्रति १७
राजोवाच-

मयास्वपितरोदृष्ट्वानरकोपगताद्विजाः
तारयेतितनूजत्वमस्मान्निरयसागरात् १८
एवंब्रुवाणास्तेनूनरोदमानामुहुर्मुहुः

मयादृष्टाद्विजश्रेष्ठाएतस्माच्चनमेसुखम् १९
एतद्राज्यंमममहत्सुखदायिनविद्यते
अश्वागजास्तथासर्वेरोचंतेमेनभोद्विजाः २०
नदारानसुतामह्यंरोचंतेद्विजसत्तमाः
किंकरोमिक्वगच्छामिहृदयंमेऽवरुध्यते २१
तद्ब्रतंतंतपोयोगंयेनैवममपूर्वजाः
मोक्षंप्रयांतिसद्योवैकथ्यतांचद्विजोत्तमाः २२
पुत्रेतुजीवितप्रायेबलीयसिमहात्मनि
पितास्तिनरकेघोरेतस्यपुत्रस्यकिंफलम् २३
ब्राह्मणाऊचुः -

पर्वतस्यमुनेराजन्निकटेचाश्रमोमहान्
गम्यतांराजशार्दूलभूतंभव्यंविजानतः २४
तेषांश्रुत्वाततोवाक्यंराजावैखानसोमहान्
जगामचाशुतत्रैवचाश्रमंपर्वतस्यच २५
ब्राह्मणैर्वेष्टितोराजाराजभिश्चसमन्वितः
आश्रमंविपुलंतस्यसंप्राप्तोराजसत्तमः २६
तत्रगर्वेदयजुर्वेदसामाध्ययनकोविदैः
वेष्टितंमुनिभिश्चैवद्वितीयंब्रह्मणोयथा २७
दृष्ट्वातंमुनिशार्दूलंराजावैखानसस्तथा
दंडवत्प्रणतिंकृत्वापस्पर्शचरणौमुनेः २८
पप्रच्छकुशलंतस्यसप्तस्वंगेष्वसौमुनिः
राज्येनिष्कंटकत्वंचराज्ञःसौख्यसमन्वितम् २९
राजोवाच -

तवप्रसादाद्भोस्वामिन्कुशलंमेऽङ्गसप्तसु
 भक्तायेविष्णुविप्रेषुकथंतेषांचविघ्नता ३०
 मयास्वपितरोदृष्टाःस्वप्नेचनरकेस्थिताः
 कस्यपुण्यस्यसामर्थ्यान्मोक्षंयांतिद्विजोत्तम ३१
 अयंमेसंशयःस्वामिन्प्रष्टुंतत्त्वामुपागतः
 उपायःकश्चिदेवात्रकर्तव्योमुनिसत्तम ३२
 एतद्वाक्यंततःश्रुत्वापर्वतोसुनिसत्तमः
 ध्यानस्तिमितनेत्रोऽभूत्तपस्वीब्रह्मसंनिभः ३३
 मुहूर्तमेकंध्यानस्थोभूपतिंप्रत्युवाचह
 ज्ञातंहितवराजेंद्रपितृणांपूर्वचेष्टितम् ३४
 पूर्वजन्मनितातस्तेक्षत्रियोराज्यगर्वितः
 सपत्न्याऋतुकालेतुराजधर्मप्रवर्तितः ३५
 गतोग्रामेतुतांत्यक्त्वाकार्यार्थीनिजयोषितम्
 तवपित्रातुतस्याश्चनदत्तमृतुदानकम् ३६
 तेनपापप्रभावेननरकेपितृभिःसह
 पतितोराजशार्दूलतवतातःसुदारुणे ३७
 ततःपुनरुवाचेदंराजावैखानसोमुनिम्
 केनव्रतप्रभावेनमोक्षस्तेषांभवेन्मुने ३८
 मुनिरुवाच-
 मार्गशीर्षेसितेपक्षेमोक्षानामेतिनामतः
 सर्वैश्चेतद्ब्रतंकार्यपित्रेपुण्यंप्रदीयताम् ३९
 तेनपुण्यप्रभावेनमोक्षस्तेषांभविष्यति
 सत्यमेतन्महाभागब्रह्मणोवचनंयथा ४०
 मुनेर्वाक्यंततःश्रुत्वास्वगृहंपुनरागतः
 मार्गशीर्षस्तथामासःप्राप्तःकष्टेनतेनवै ४१
 मुनेर्वाक्येनतत्कृत्वाव्रतंवैखानसोनृपः
 अददत्पुण्यमखिलैःसार्द्धंपित्रेसभूमिपः ४२
 दत्तेपुण्यक्षणेनैवपुष्पवृष्टिरभूद्विवि
 वैखानसस्यतातोवैपितृभिर्मोक्षमाविशत् ४३
 राजानंचांतरिक्षेसगिरंपुण्यामुवाचह

स्वस्तिस्वस्तीतितेपुत्रप्रोच्यचैवंदिवंगतः ४४
 एवंयःकुरुतेराजन्मोक्षामेकादशींशुभाम्
 तस्यपापानिनश्यन्तिमृतोमोक्षमवाप्नुयात् ४५
 नातःपरतराकाचित्मोक्षदैकादशीभवेत्
 पुण्यसंख्यांनजानामिराजन्मेप्रियकृद्ब्रतम् ४६
 चिंतामणिसमाह्येषानृणांमोक्षप्रदायिनी
 पठनाच्छ्रवणादस्यावाजपेयफलंलभेत् ४७

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडे-
 उमापतिनारदसंवादेमार्गशीर्षशुक्लमोक्षदा
 एकादशीनामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ३६

चत्वारिंशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-
 पौषस्यकृष्णपक्षेतुकिंनामैकादशीभवेत्
 किंनामकोविधिस्तस्याएतद्विस्तरतोवद
 एतदारख्याहिभोस्वामिन्कोदेवस्तत्रपूज्यते १
 श्रीकृष्णउवाच-
 कथयिष्यामिराजेंद्रभवतःस्नेहबंधनात्
 तुष्टिर्मेनतथाराजन्यज्ञैर्बहुलदक्षिणैः २
 यथामेतुष्टिरायातिह्येकादशीव्रतेनवै
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकर्तव्योहरिवासरः ३
 सत्यमेतन्नवैमिथ्याधर्मिष्ठानांविशारद
 पौषस्यकृष्णपक्षेयासफलानामनामतः ४
 तस्यांनारायणंदेवंपूजयेच्चयथाविधि
 पूर्वैरैवविधानेनकर्तव्यैकादशीशुभा ५
 नागानांचयथाशेषोपक्षिणांपन्नगाशनः
 देवानांचयथाविष्णुर्द्विपदानांयथाद्विजः ६
 व्रतानांचयथाराजन्श्रेष्ठाचैकादशीतिथिः
 तेजनाश्चैवभोराजन्पूज्यावैसर्वदामम ७
 हरिवासरसंलीनाःकुर्वत्येकादशीव्रतम्

इहैवधनसंयुक्तामृतामोक्षंलभंतिते ८
 सफलायांफलैराजन्पूजयेन्नामतोहरिम्
 नारिकेलफलैश्चैवक्रमुकैर्बीजपूरकैः ९
 जंबीरैर्दाडिमैश्चैवतथाधात्रीफलैःशुभैः
 लवंगैर्बदरीभिश्चतथामैश्चविशेषतः १०
 पूजयेद्देवदेवेशंधूपदीपैस्तथैवच
 सफलायांविशेषेणदीपदानंतुकारयेत् ११
 रात्रौजागरणंचैवकर्तव्यंसहवैष्णवैः
 यावन्निमेषोनेत्रस्यतावज्जागर्तियोनिशि १२
 एकाग्रमनसोराजन्तस्यपुण्यंशृणुष्वहि
 तत्समोनास्ति यज्ञोवैतीर्थंवातत्समंनहि १३
 सर्वव्रतानिराजेंद्रकलांनार्हतिषोडशीम्
 एवंवर्षसहस्राणितपसानैवयत्फलम् १४
 तत्फलंसमवाप्नोति यःकरोतिहिजागरम्
 श्रूयतांराजशार्दूलसफलायाःकथाशुभा १५
 चंपावतीतिविख्यातापुरीमाहिष्मतस्यच
 बभूवुस्तस्यराजर्षेःपुत्राःपंचकुमारकाः १६
 तेषांमध्येतुज्येष्ठोवैमहापापरतःसदा
 परदाराभिचारीचवेश्यासक्तश्चमद्यपः १७
 पितुर्द्रव्यंतुतेनैवगमितंपापकर्मणा
 असद्वृत्तिरतोनित्यंभूसुराणांतुनिंदकः १८
 वैष्णवानांचदेवानांनित्यंनिंदांकरोतिसः
 ईदृशंतुततोदृष्ट्वापुत्रंमाहिष्मतोनृपः १९
 नाम्नातुलुंपकइतिराजपुत्रेषुचापठत्
 राज्यान्निष्कासितस्तेनपित्राचैवतुबंधुभिः २०
 सचैवंपरिवारैस्तुत्यक्तश्चपरिपंथिवत्
 लुंपकोऽपितथात्यक्तश्चित्तयामासवैतदा २१
 त्यक्तोऽहबांधवैःपित्राराज्यान्निष्कासितःकिल
 इतिसंचिंत्यमानोऽसौमतिंपापेतदाकरोत् २२
 मयागंतव्यमेवास्तुदारुणोगहनेवने

तस्माच्चैवपुरंसर्वलुंपयिष्यामिवैपितुः २३
 इत्येवंसमतिकृत्वालुंपकोदैवयोगतः
 निर्जगामपुरात्तस्माद्गतोऽसौगहनेवने २४
 जीवघातरतो नित्यं स्तेयद्यूतकलानिधिः
 सर्वचनगरं तेन मुषितं पापकर्मणा २५
 स्तेयाभिगामीनगरे गृहीतः सनिशाचरैः
 उवाच तान्सुतोऽहवैराज्ञो माहिष्मतस्य च २६
 स तैर्मुक्तः पापकर्माचागतो विपिनं पुनः
 आमिषाभिरतो नित्यं तरोर्वै फलभक्षणे २७
 आश्रमस्तस्य दुष्टस्य वासुदेवस्य संनिधौ
 अश्वत्थो वर्तते तत्र जीर्णश्च बहुवार्षिकः २८
 देवत्वं तस्य वृक्षस्य विपिने वर्तते महत्
 तत्रैव निवसंश्चैवलुंपकः पापबुद्धिमान् २९
 गते बहुतिथे काले कस्यचित्पुण्यसंचयात्
 पौषस्य कृष्णपक्षे तु दशम्यां दिवसे तथा ३०
 फलानि भुक्त्वा वृक्षाणां रात्रौ शीतेन पीडितः
 लुंपको नाम पापिष्ठो वस्त्रहीनो गते क्षणः ३१
 पीडयमानोऽतिशीतेन हरिवृक्षसमीपतः
 न निद्रानसुखं तस्य गतप्राण इवाभवत् ३२
 आछाद्य दशनैरास्यमेवं नीतानि शाखिला
 भानूदयेऽपि पापिष्ठो न लेभे चेतनां तदा ३३
 लुंपको गतसंज्ञस्तु सफलायादिने तथा
 रवौ मध्यं गते चैव संज्ञालेभे स लुंपकः ३४
 इतस्ततो विलोक्याथ व्यथितश्च तदा सनात्
 स्वलत्पद्भ्यां प्रचलितः खंजनिवमुहुर्मुहुः ३५
 वनमध्ये गतस्तत्र क्षुत्क्षामः पीडितोऽभवत्
 न शक्तिर्जीवघाते तु लुंपकस्य दुरात्मनः ३६
 फलानि च तदाराजन्नाजहार स लुंपकः
 यावत्समागतस्तत्र तावदस्तंगतोरविः ३७
 किं भविष्यति तातेति स विलापंचकारह

फलानितत्रभूरीणिवृक्षमूलेन्यवेशयत् ३८
 इत्युवाचफलैरेभिःश्रीपतिस्तुष्यतांहरिः
 इत्युक्तालुंपकश्चैवनिद्रांलेभेनवैनिशि ३९
 रात्रौजागरणंमेनेविष्णुस्तस्यदुरात्मनः
 फलैस्तुपूजनंमेनेसफलायास्तथानघ ४०
 अकस्माद्ब्रतमेवैतत्कृतवान्वैसलुंपकः
 तेनपुण्यप्रभावेनप्राप्तंराज्यमकंटकम् ४१
 सूर्यस्योदयनंयावत्तावद्विष्णुर्जगामह
 दिवितत्कालमुत्पन्नावागुवाचाशरीरिणी ४२
 राज्यंप्राप्स्यसिपुत्रत्वंसफलायाःप्रसादतः
 तथेत्युक्तेतुवचसिदिव्यरूपधरोऽभवत् ४३
 मतिरासीत्ततस्तस्यपरमावैष्णवीनृप
 दिव्याभरणशोभाढ्योलेभेराज्यमकंटकम् ४४
 कृतराज्यंतुतेनैवंवर्षाणिदशपंचच
 मनोदास्तस्यपुत्रास्तुदाराःकृष्णप्रसादतः ४५
 आशुराज्यंपरित्यज्यपुत्रेचैवसमर्प्यच
 गतःकृष्णस्यसांनिध्यंयत्रगत्वानशोचति ४६
 एवंयःकुरुतेराजन्सफलाव्रतमुत्तमम्
 इहलोकेसुखंप्राप्यमृतोमोक्षमवाप्नुयात् ४७
 धन्यास्तेमानवालोकेसफलायांचयेरताः
 तेषांचसफलंजन्मनात्रकार्याविचारणा ४८
 पठनाच्छ्रवणाच्चैवकरणाच्चविशांपते
 राजसूयस्ययज्ञस्यफलमाप्नोतिमानवः ४९

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायां-
 मुत्तरखंडेउमापतिनारदसंवादेपौषकृष्णासफलैकादशीनाम
 चत्वारिंशोऽध्यायः ४०

एकचत्वारिंशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-
 कथितावैत्वयाकृष्णसफलैकादशीशुभा

कथयस्वप्रसादेनशुक्लपद्मस्ययाभवेत् १
 किन्नामकोविधिस्तस्याःकोदेवस्तत्रपूज्यते
 कस्मैतुष्टोहृषीकेशस्त्वमेवपुरुषोत्तमः २
 श्रीकृष्णउवाच-
 शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिशुक्लापौषस्ययाभवेत्
 कथयामिमहाराजलोकानांहितकाम्यया ३
 पूर्वेणविधिनाराजन्कर्तव्यैषाप्रयत्नतः
 पुत्रदानामनाम्नासासर्वपापहरापरा ४
 नारायणोऽधिदेवोऽस्याकामदःसिद्धिदायकः
 नातःपरतराकाचित्तैलोक्येसचराचरे ५
 विद्यावंतंयशस्वंतंकरोतिचनरंहरिः
 शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिकथांपापहरांपराम् ६
 भद्रावत्यांपुराह्यासीत्पुर्यारजासुकेतुमान्
 तस्यराज्ञस्तथाराज्ञीचंपकानामवर्त्तते ७
 पुत्रहीनेनराज्ञाचकालेनीतोमनोरथैः
 नैवात्मजंनृपोलेभेवंशकर्तारमेवच ८
 तेनैवराज्ञाधर्मेणचिंतितंबहुकालतः
 किंकरोमिक्वगच्छामिसुतप्राप्तिःकथंभवेत् ९
 नराष्ट्रेनपुरेसौख्यंलेभेराजासुकेतुमान्
 साध्यस्वकांतयासार्द्धप्रत्यहंदुःखितोऽभवत् १०
 तावुभौदंपतीनित्यंचिंताशोकपरायणौ
 पितरोऽस्यजलंदत्तंकवोष्णमुपभुंजते ११
 राज्ञःपश्चान्नपश्यामोयोऽस्मान्संतर्पयिष्यति
 इत्येवंसंस्मरंतोऽस्यदुःखिताःपितरोऽभवन् १२
 नबांधवानमित्राणिनामात्याःसुहृदस्तथा
 रोचयंत्यस्यभूपस्यनगजाश्वाःपदातयः १३
 नैराश्यंभूपतेस्तस्यनित्यंमनसिवर्त्तते
 नरस्यपुत्रहीनस्यनास्तिवैजन्मनःफलम् १४
 अपुत्रस्यगृहंशून्यंहृदयंदुःखितंसदा
 पितृदेवमनुष्याणांनानृणत्वंसुतंविना १५

तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसुतमुत्पादयेन्नरः
 इहलोकेयशस्तेषांपरलोकेशुभागतिः १६
 येषांतुपुण्यकर्तृणांपुत्रजन्मगृहेभवेत्
 आयुरारोग्यसंपत्तिस्तेषांगेहेप्रवर्तते १७
 पुत्रजन्मगृहेयेषांलोकानांपुण्यकारिणाम्
 पुण्यंविनानचप्राप्तिर्विष्णुभक्तिंविनानृप १८
 पुत्राश्चसंपदोवापिनिश्चयादितिमेमतिः
 एवंविचिंत्यमानोऽसौनशर्मलभतेनृपः १९
 प्रत्यूषेचिंतयद्राजानिशीथेचिंतयत्ततः
 स्वयमात्मविनाशंचिंतयामासकेतुमान् २०
 आत्मघातेदुर्गतिंचिंतयित्वातदानृपः
 दृष्ट्वात्मदेहंपतितमपुत्रत्वंतथैवच २१
 पुनर्विचार्यात्मबुद्ध्याआत्मनोहितकारणम्
 अश्वारूढस्ततोराजाजगामगहनंवनम् २२
 पुरोहितादयःसर्वेनजानंतिगतंनृपम्
 गंभीरेविपिनेराजामृगपक्षिनिषेविते २३
 विचचारतदाराजावनवृक्षान्विलोकयन्
 वटानश्चत्थबिल्वांश्चखर्जूरान्पनसांस्तथा २४
 बकुलान्सप्तपर्णाश्चित्तुकांस्तिलकानपि
 शालांस्तालांस्तमालांश्चददर्शसरलानृपः २५
 इंगुदीककुभांश्चैवश्लेष्मातकनगांस्तथा
 शल्लकान्करमर्दाश्चपाटलान्बदरानपि २६
 अशोकांश्चपलाशांश्चशृगालाञ्जशकानपि
 वनमार्जारमहिषान्शल्लकांश्चमरानपि २७
 ददर्शभुजगान्नाजावल्मीकादर्द्धनिःसृतान्
 तथा वनगजान् मत्तान् कलभैःसहसंगतान् २८
 यूथपांश्चचतुर्दंतान्करिणीयूथमध्यगान्
 तान्दृष्ट्वाचिंतयामासआत्मनःसगजानृपः २९
 तेषांसविचरन्मध्येराजाशोभामवापह
 महदाश्चर्यसंयुक्तंदृशेविपिनंनृपः ३०

मार्गेशिवारुतान्शृण्वन्नलूकविरुतंतथा
 तांस्तानृक्षमृगान्पश्यन्बभ्रामवनमध्यतः ३१
 एवंददर्शगहनंनृपोमध्यगतेरवौ
 क्षुत्तृड्भ्यांपीडितोराजाइतश्चेतश्चधावति ३२
 नृपतिश्चिंतयामाससंशुष्कगलकंधरः
 मयातुकिंकृतंकर्मप्राप्तंदुःखंयदीदृशम् ३३
 मयावैतोषितादेवायज्ञैः पूजाभिरेवच
 तथैवब्राह्मणादानैस्तोषितामिष्टभोजनैः ३४
 प्रजाश्चैवसदाकालंपुत्रवत्पालिताभृशम्
 कस्मादुःखंमयाप्राप्तमीदृशंदारुणंमहत् ३५
 इतिचिंतापरोराजाजगामैवाग्रतोवनम्
 सुकृतस्यप्रभावेनसरोदृष्टमनुत्तमम् ३६
 मीनसंस्पर्शमानंचपद्मैश्चापरशोभितम्
 कारंडैश्चक्रवाकैश्चराजहंसैश्चशोभितम् ३७
 मकरैर्बहुभिर्मत्स्यैरन्यैर्जलचरैर्युतम्
 समीपेसरसस्तस्यमुनीनामाश्रमान्बहून् ३८
 ददर्शराजालक्ष्मीवान्शकुनैःशुभशंसिभिः
 दक्षिणंप्रास्फुरन्नेत्रमथसव्येतरःकरः ३९
 प्रास्फुरन्नृपतेस्तस्यकथयञ्शोभनंफलम्
 तस्यतीरेमुनीन्दृष्ट्वाकुर्वाणन्नैगमंजपम् ४०
 हर्षेणमहताविष्टोबभूवनृपनंदनः
 अवतीर्यहयात्तस्मान्मुनीनामग्रतःस्थितः ४१
 पृथक्पृथग्ववंदेऽसौमुनींस्तान्शंसितव्रतान्
 कृतांजलिपुटोभूत्वादंडवच्चपुनःपुनः ४२
 प्रत्यूचुस्तेऽपिमुनयःप्रसन्नानृपतेवयम्
 राजोवाच-
 केभवंतोऽत्रकथ्यंतांकाचारूयाभवतामपि
 किमर्थसंगतायूयंसत्यंवदतमेऽग्रतः ४३
 मुनय ऊचुः-
 विश्वेदेवावयंराजन्स्नानार्थमिहचागताः

माघोनिकटमायातएतस्मात्पंचमेऽहनि ४४
अद्यचैकादशीराजन्पुत्रदानामनामतः
पुत्रंददात्यसौविष्णुःपुत्रदाकारिणानृणाम् ४५
राजोवाच-
एषवैसंशयोमह्यंपुत्रस्योत्पादनेमहान्
यदितुष्टाभवंतोवैपुत्रंमेदीयतांतदा ४६
मुनिरुवाच-
अद्यैवदिवसेराजन्पुत्रदानामवर्तते
एकादशीतिविख्यातंक्रियतांव्रतमुत्तमम् ४७
अभिषेकात्ततोऽस्माकंकेशवस्यप्रसादतः
अवश्यंतवराजेंद्रपुत्रप्राप्तिर्भविष्यति ४८
इत्येवंवचनात्तेषांकृतंराज्ञाव्रतोत्तमम्
मुनीनामुपदेशेनपुत्रदायाविधानतः ४९
द्वादश्यांपारणंकृत्वामुनीन्नत्वापुनःपुनः
आजगामगृहंराजाराज्ञीगर्भमथादधौ ५०
पुत्रोजातःसूतिकालेतेजस्वीपुण्यकर्मणा
पितरंतोषयामासप्रजापालोबभूवसः ५१
तस्माद्राजन्प्रकर्तव्यंपुत्रदाव्रतमुत्तमम्
लोकानांतुहितार्थायतवाग्रेकथितंमया ५२
एकचित्तास्तुयेमर्त्याःकुर्वतिपुत्रदाव्रतम्
पुत्रान्प्राप्येहलोकेतुमृतास्तेस्वर्गगामिनः
पठनाच्छ्रवणाद्राजन्नग्निष्टोमफलंलभेत् ५३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डे-

उमापतिनारदसंवादेपौषशुक्लपुत्रदैकादशीनाम

एकचत्वारिंशोऽध्यायः ४१

द्विचत्वारिंशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

साधुकृष्णजगन्नाथआदिदेवजगत्पते
कथयस्वप्रसादेनकृपांकुरुममोपरि १

माघस्यकृष्णपक्षेतुकावाचैकादशीभवेत्
किंनामकोविधिस्तस्याएतद्विस्तरतोवद २
श्रीभगवानुवाच-

शृणुत्वंनृपशार्दूलकृष्णमाघस्ययाभवेत्
षट्तिलानामविख्यातासर्वपापप्रणाशिनी १
षट्तिलायाःशृणुष्वत्वंकथांपापहरांशुभाम्
यांपुलस्त्योमुनिश्रेष्ठोदालभ्यंप्रतिचोक्तवान् २
दालभ्यउवाच-

मर्त्यलोकमनुप्राप्ताःपापंकुर्वन्तिजंतवः
ब्रह्महत्यादिपापैश्चयुक्तायेविविधादिभिः ३
परद्रव्यापहाराश्चपरव्यसनमोहिताः
कथंनयांतिनरकंब्रह्मंस्तद्ब्रूहितत्त्वतः ४
अनायासेनभगवन्दानेनाल्पेनकेनचित्
पापंप्रशमनंयातिएतन्मेवक्तुमर्हसि ५
पुलस्त्यउवाच-

साधुसाधुमहाभागगुह्यमेतत्सुदुर्लभम्
यन्नकस्यचिदाख्यातंविष्णुब्रह्मैन्द्रदैवतैः ६
तदहंकथयिकष्यामित्वयापृष्टोद्विजोत्तम
माघमासेतुसंप्राप्तेशुचिस्नातोजितेंद्रियः ७
कामक्रोधाभिमानेर्ष्यालोभपैशुन्यवर्जितः
देवदेवंचसंस्मृत्यपादौप्रक्षाल्यवारिभिः ८
भूमावपतितंगृह्यगोमयंतत्रमानवः
तिलान्प्रक्षिप्यकार्पासंपिंडिकाश्चैवकारयेत् ९
अष्टोत्तरशतंचैवनात्रकार्याविचारणा
ततोमाघेचसंप्राप्तेह्याषाढर्क्षभवेद्यदि १०
मूलंवाकृष्णपक्षस्यैकादशीनियमांस्ततः
गृह्णीयात्पुण्यकालेचविधानंतत्रमेशृणु ११
देवदेवंसमभ्यर्च्यसुस्नातःप्रयतःशुचिः
कृष्णनामानिसंकीर्त्यपुनःप्रस्खलितादिषु १२
रात्रौजागरणंकुर्यादादौहोमंचकारयेत्

अर्चयेद्देवदेवेशं द्वितीयेऽहिपुनर्हरिम् १३
 चंदनागुरुकपूरैर्नैवेद्यंकृसरंतथा
 संस्मृत्यनाम्ना च ततः कृष्णारुयेन पुनः पुनः १४
 कूष्माण्डैर्नारिकैश्च ह्यथवा बीजपूरकैः
 सर्वाभावेऽपि विप्रेन्द्रशस्तपूगफलैर्वृतम्
 अर्घदद्याद्विधानेन पूजयित्वा जनार्दनम् १५
 कृष्णकृष्णकृपालुस्त्वमगतीनां गतिर्भव
 संसारार्णवमग्रानां प्रसीद पुरुषोत्तम १६
 नमस्ते पुंडरीकाक्ष नमस्ते विश्वभावन
 सुब्रह्मण्य नमस्तेऽस्तु महापुरुषपूर्वज
 गृहाणार्घ्यं मया दत्तं लक्ष्म्या सह जगत्पते १७
 इत्यर्घमंत्रः
 ततस्तु पूजयेद्विप्रमुदकुंभं प्रदापयेत्
 छत्रोपानहवस्त्रैश्च कृष्णो मे प्रीयतामिति १८
 कृष्णाधेनुः प्रदातव्या यथा शक्तिद्विजोत्तमे
 तिलपात्रं द्विजश्रेष्ठ दद्यात्पात्रविचक्षणः १९
 स्नाने प्राशनकेशस्तास्तथा कृष्णतिलामुने
 तान्प्रदद्यात्प्रयत्नेन यथा शक्तिद्विजोत्तमे
 तिलप्ररोहजाः क्षत्रेयावत्संख्यास्तिलाद्विज २०
 तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते
 तिलस्नायी तिलोद्वर्ती तिलहोमी तिलोदकी २१
 तिलदाता च भोक्ता च षट् तिलाः पापनाशनाः
 नारद उवाच-
 कृष्णकृष्णमहाबाहो नमस्ते विश्वभावन २२
 षट् तिलैकादशीभूतं कीदृशं फलमस्ति वै
 सोपाख्यानं मम ब्रूहि यदि तुष्टोऽसि यादव
 श्रीकृष्ण उवाच
 शृणु राजन्यथा वृत्तं दृष्टं तत्कथयामिते
 मर्त्यलोके पुरा ह्यासीद्ब्राह्मण्येकाच नारद
 व्रतचर्यारतानित्यं देवपूजारता सदा २३

मासोपवासनिरताममभक्ताचसर्वदा
 कृष्णोपवाससंयुक्ताममपूजापरायणा २४
 शरीरंकलेशितंचैवउपवासैर्द्विजोत्तम
 देवानांब्राह्मणानांचकुमारीणांचभक्तितः २५
 गृहादिकंप्रयच्छंतीसर्वकालंमहासती
 अतिकृच्छ्रतासातुसर्वकालंतुवैद्विज २६
 नदत्ताभिर्क्षुकेभिर्क्षुब्राह्मणानचतर्पिताः २७
 ततःकालेनमहतामयावैचिंतितंद्विज
 शुद्धमस्याःशरीरंहिब्रतैःकृच्छ्रैर्नसंशयः २८
 अर्चितोवैष्णवोलोकःकायक्लेशेनवैतया
 नदत्तमन्नदानंहियेनतृप्तिःपराभवेत् २९
 एवंज्ञात्वाअहंब्रह्मन्मर्त्यलोकमुपागतः
 कापालंरूपमास्थायभिक्षापात्रेचयाचिता ३०
 कस्मात्त्वमागतोब्रह्मन्क्वयासिवदमेऽग्रतः
 पुनरेवमयाप्रोक्तंदेहिभिक्षांचसुंदरि ३१
 तयाकोपेनमहतामृत्पिंडस्ताम्रभाजने
 क्षिप्तोयावदहंब्रह्मन्पुनःस्वर्गगतोद्विज ३२
 ततःकालेनमहतातापसीसुमहाव्रता
 सदेहास्वर्गमायाताव्रतचर्याप्रभावतः ३३
 मृत्पिंडिकाप्रदानेनगृहंप्राप्तमनोरमम्
 संजातंचैवविप्रर्षेधान्यराशिविवर्जितम् ३४
 गृहंयावन्निरीक्षेतनकिंचित्तत्रपश्यति
 तावद्गृहाद्विनिष्क्रांताममांतेचागताद्विज ३५
 क्रोधेनमहताविष्टमिदंवचनमब्रवीत्
 मयाव्रतैश्चकृच्छ्रैश्चउपवासैरनेकशः ३६
 पूजयाराधितोदेवःसर्वलोकस्यपालकः
 नतत्रदृश्यतेकिंचिद्गृहेममजनार्दन ३७
 ततश्चोक्तंमयातस्यैगृहंगच्छमहाव्रते
 आगमिष्यंतिसुतरांकौतूहलसमन्विताः ३८
 देवपत्न्योहिद्रष्टुंत्वांविस्मयाभिसमन्विताः

द्वारंनोद्घाटयविनाषट्तितापुण्यवाचनात् ३६

एवमुक्तामयासातुगतावैमानुषीतदा

अत्रांतरेसमायातादेवपत्न्यश्चवाडव ४०

ताभिश्चकथितंतत्रत्वांद्रष्टुंहिसमागताः

द्वारमुद्घाटयस्वाद्यत्वांप्रपश्यामशोभने ४१

मानुष्युवाच-

यदिमद्दर्शनंकार्यसत्यंवाच्यंविशेषतः

षट्तितायाव्रतंपुण्यंद्वारोद्घाटनकारणात् ४२

श्रीकृष्णउवाच-

एकापिनावदत्तत्रषट्तितालैकादशीव्रतम्

अन्ययाकथितंतत्रद्रष्टव्यामानुषीमया ४३

ततोद्वारंसमुद्घाटयदृष्टाताभिश्चमानुषी

नदेवीनचगंधर्वीनासुरीनचपन्नगी ४४

दृष्टापूर्वतथानारीयादृशीयंद्विजर्षभ

देवीनामुपदेशेनषट्तितायाव्रतंकृतम् ४५

मानुष्यासत्यव्रतयाभुक्तिमुक्तिफलप्रदम्

रूपकांतिसमायुक्ताक्षणेनसमवापसा ४६

धनंधान्यंचवस्त्रादिसुवर्णरौप्यमेवच

भवनंसर्वसंपन्नंषट्तितायाःप्रभावतः ४७

रूपकांतिसमायुक्ताक्षणेनसमपद्यत ४८

अतितृष्णानकर्तव्यावित्तशाठ्यंविवर्जयेत्

आत्मवित्तानुसारेणतिलान्वस्त्राणिदापयेत् ४९

लभतेचैवमारोग्यंनरोजन्मनिजन्मनि

नदारिद्र्यंनकष्टत्वंनचदौर्भाग्यमेवच ५०

संभवेद्वैद्विजश्रेष्ठषट्तितासमुपोषणात्

अनेनविधिनाभूपतिलदातानसंशयः ५१

मुच्यतेपातकैःसर्वैरनायासेनमानवः

दानंचविधिवत्पात्रेसर्वपातकनाशनम्

नानर्थःकश्चिन्नायासःशरीरेनृपसत्तम ५२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमा

पतिनारदसंवादेमाघकृष्णाषट्तिलैकादशीनामद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ४२

त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

साधुकृष्णत्वयाप्रोक्तमादिदेवोभवान्प्रभो
स्वेदजाम्रंडजाश्चैवउद्भिजाश्चजरायुजाः १
तेषांकर्त्ताविकर्त्तात्वंपालकःक्षयकारकः
माघस्यकृष्णपक्षेतुषट्तिलाकथितात्वया २
शुक्लेचकाभवेद्देवकथयस्वप्रसादतः
किंनामकोविधिस्तस्याःकोदेवस्तत्रपूज्यते ३

श्रीकृष्णउवाच-

कथयिष्यामिराजेंद्रशुक्लेमाघस्ययाभवेत्
जयानामेतिविख्यातासर्वपापहरापरा ४
पवित्रापापहंत्रीचकामदामोक्षदानृणाम्
ब्रह्महत्यापहंत्रीचपिशाचत्वविनाशिनी ५
नैवतस्याव्रतेचीर्णेप्रेतत्वंजायतेनृणाम्
नातःपरतराकाचित्पापघ्नीमोक्षदायिनी ६
एतस्मात्कारणाद्राजन्कर्त्तव्यासाप्रयत्नतः
श्रूयतांराजशार्दूलकथापौराणिकीशुभा ७
पंकजेचपुराणेऽस्यामहिमाकथितोमया
एकदानाकलोकेवैइंद्रोराज्यंचकारह ८
देवास्तत्रसुखेनैवनिवसन्तिमनोरमे
पीयूषपाननिरताअप्सरोगणसेविताः ९
नंदनंतुवनंतत्रपारिजातोपसेवितम्
रमयन्तिरमन्तेऽत्रअप्सरोभिर्दिवौकसः १०
एकदारममाणोऽसौदेवेंद्रःस्वेच्छयानृप
नर्त्तयामासवैहर्षात्पंचाशत्कोटिनायकः ११
गंधर्वास्तत्रगायन्तिगंधर्वःपुष्पदंतकः
चित्रसेनस्तुतत्रैवचित्रसेनसुतातथा १२
मालिनीतिचनान्नातुचित्रसेनस्ययोषिता

मालिन्यास्तुसमुत्पन्नापुष्पदंतीचनामतः १३
 पुष्पदंतस्यपुत्रोऽसौमाल्यवान्नामनामतः
 पुष्पदंत्याश्चरूपेणमाल्यवानतिमोहितः १४
 तयाह्येवंकटाक्षैश्चमाल्यवांश्चवशीकृतः
 लावण्यंरूपसंपन्नंतस्यारूपंनिशामय १५
 बाहूतस्याश्चकामेनकंठपाशौकृताविव
 कर्णायतेतुनयनेरक्तांतेघूर्णितेतथा १६
 कर्णौतुशोभनौतस्याःकुण्डलाभ्यांनृपोत्तम
 कंबुग्रीवायुतासैवदिव्याभरणभूषिता १७
 पीनोन्नतौकुचौतस्यास्तौहेमकलशाविव
 मध्यंक्षामंचचार्वंग्यामुष्टिग्राह्यमनुत्तमम् १८
 नितंबौविस्तृतौचास्याविस्तीर्णाजघनस्थली
 चरणौशोभमानौचरक्तोत्पलसमद्युती १९
 ईदृश्यापुष्पवत्यासमाल्यवानतिमोहितः
 शक्रस्यपरितोषायनृत्यार्थंतौसमागतौ २०
 गायमानौतुतौतत्रअप्सरोगणसेवितौ
 मदनाभिपरीतांगौपुष्पदंतीचमाल्यवान् २१
 परस्परानुरागेणव्यामोहवशमागतौ
 नशुद्धगानंगायेतांचित्तभ्रमसमन्वितौ २२
 बद्धदृष्टीतथान्योन्यंकामबाणवशंगतौ
 ज्ञात्वालेखर्षभस्तत्रसंगतंमानसंतयोः २३
 तालक्रियामानलोपात्तथागीतविसर्जनात्
 चिंतयित्वातुमघवाह्यवमानंतथात्मनः २४
 कुपितश्चतयोरर्थेशापंदास्यन्निदंजगौ
 धिग्धिग्वांपतितौमूढावाज्ञाभंगकृतौमम २५
 युवांपिशाचौभवतांदंपतीभावधारिणौ
 मर्त्यलोकमनुप्राप्तौभुंजानौकर्मणःफलम् २६
 एवंमघवताशप्तावुभौदुःखितमानसौ
 हिमवंतंगिरिंप्राप्ताविंद्रशापाद्विमोहितौ २७
 उभौपिशाचतांप्राप्तौदारुणंदुःखमेवच

संतप्तमानसौतत्रहिमकृच्छ्रगतावुभौ २८
 गंधर्वत्वमप्सरस्त्वंनजानीतोविमौहितौ
 पीडयमानौनिदाधेनदेहपातकजेनच २९
 ननिशायांसुखंशांतिलभेतेकर्मपीडितौ
 परस्परंवादमानौचेरतुर्गिरिगह्वरे ३०
 पीडयमानौतुशीतेनतुषारप्रभवेनतौ
 दंतघर्षप्रकुर्वाणौरोमांचितवपुर्द्धरौ ३१
 ऊचेपिशाचःसतदातांपत्नींस्वांपिशाचिकाम्
 किमनल्पकृतंपापंदारुणंरोमहर्षणम् ३२
 येनप्राप्तंपिशाचत्वंस्वेनदुष्कृतकर्मणा
 नरकंदारुणंमत्वापिशाचत्वंचदुःखदम् ३३
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपातकंनसमाचरेत्
 इतिचिंतापरौतत्रतावास्तांदुःखकर्षितौ ३४
 दैवयोगात्तयोःप्राप्तामाघस्यैकादशीतिथिः
 जयानामेतिविख्यातातिथीनामुत्तमातिथिः ३५
 तस्मिन्दिनेतुसंप्राप्तेतावाहारविवर्जितौ
 आसातेतत्रनृपतेजलपानविवर्जितौ ३६
 नकृतोजीवघातश्चनपत्रफलभक्षणम्
 अश्वत्थस्यसमीपेतौसर्वदादुःखसंयुतौ ३७
 रविरस्तंगतोराजंस्तथैवस्थितयोस्तयोः
 प्राप्ताचैवनिशाघोरादारुणाप्राणहारिणी ३८
 वेपमानौततस्तौतुततःसुषुपतःक्षितौ
 परस्परेणसंलग्नौगात्रयोर्भुजयोरपि ३९
 ननिद्रानरतंतत्रनतौसौख्यमविंदताम्
 एवंतौराजशार्दूलशापेनेंद्रस्यपीडितौ ४०
 इत्थंतयोर्दुःखितयोर्निर्जगामनिशीथिनी
 मार्तंडउदयंप्राप्तोद्वादशीदिवसागमे ४१
 मयातुराजशार्दूलतयोर्मुक्तिर्धृताहृदि
 जयायाःसुव्रतंचीर्णरात्रौजागरणंकृतम् ४२
 तस्माद्ब्रतप्रभावाच्चयथाजातंतथाशृणु

द्वादशीदिवसेप्राप्तेतथाचीर्णेजयाव्रते ४३
विष्णोःप्रभावान्नृपतेपिशाचत्वंतयोर्गतम्
पुष्पदंतीमाल्यवतौपूर्वरूपौबभूवतुः ४४
पुरातनस्नेहयुतौपूर्वालंकारधारिणौ
विमानमधिरूढौतौगतौनाकेमनोरमे ४५
देवेन्द्रस्याग्रतोगत्वाप्रणामंचक्रतुर्मुदा
तथाविधौतुतौदृष्ट्वामघवाविस्मितोऽब्रवीत् ४६
इंद्रउवाच-

वदतंकेनपुण्येनपिशाचत्वंहिवांगतौ
ममशापंचसंप्राप्तौकेनदेवेनमोचितौ ४७
माल्यवानुवाच-
वासुदेवप्रसादेनजयायास्तुव्रतेनच
पिशाचत्वंगतंस्वामिंस्तवभक्तिप्रभावतः ४८
इतिश्रुत्वातुमघवाप्रत्युवाचपुनस्तथा
पवित्रौपावनौजातौवन्दनीयौममापिच ४९
हरिवासरकर्तारौविष्णुभक्तिपरायणौ
हरिवासरसंल्लीनायेचकृष्णपरायणाः ५०
अस्माकमपिमर्त्यास्तेपूज्याश्चैवनसंशयः
विहरस्वयथासौख्यंपुष्पदंत्यासुरालये ५१
कृष्णउवाच-

एतस्मात्कारणाद्राजन्कर्तव्योहरिवासरः
जयातुराजशार्दूलब्रह्महत्यापहारिणी ५२
सर्वदानानितेनैवसर्वयज्ञाश्रयः
दत्तानिकारिताश्चैवजयायास्तुव्रतंकृतम् ५३
कल्पकोटिर्भवेत्तावद्वैकुण्ठेमोदतेध्रुवम्
पठनाच्छ्रवणाद्राजन्नग्निष्टोमफलंलभेत् ५४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
उमापतिनारदसंवादेमाघशुक्लजयैकादशीमाहात्म्यं नाम-
त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ४३

चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

फाल्गुनस्यासितेपक्षेकिंनमैकादशीभवेत्
कथयस्वप्रसादेनवासुदेवममाग्रतः १

श्रीकृष्णउवाच-

नारदःपरिपप्रच्छब्रह्माणं कमलासनम्
फाल्गुनस्यासितेपक्षेविजयानामनामतः
तस्याःपुण्यंद्विजश्रेष्ठकथयस्वप्रसादतः २
ब्रह्मोवाच-

शृणुनारदवक्ष्यामिकथांपापहराम्पराम्
यन्नकस्यचिदाख्यातंमयैतद्विजयाव्रतम् ३
पुरातनं व्रतं ह्येतत्पवित्रं पापनाशनम्
जयंददातिविजयानृपाणांवैनसंशयः ४
पुरारामोवनंयातोवर्षायेवचतुर्दश
न्यवसत्पंचवट्यांतुसहसीतःसलक्ष्मणः ५
तत्रैववसतस्तस्यरामस्यविजयात्मनः
रावणेनहतालौल्याद्भार्यासीतायशस्विनी ६
तेनदुःखेनरामोऽपिमोहमभ्यागतस्तदा
भ्रमन्जटायुषमथोददर्शविगतायुषम् ७
कबंधोनिहतःपश्चाद्भ्रमतारण्यमध्यतः
सुग्रीवेणसमंतस्यसखित्वंसमपद्यत ८
वानराणामनीकानिरामार्थसंगतानिच
ततोहनुमतादृष्टालंकोद्यानेतुजानकी ९
रामसंज्ञापनंतस्यैदत्तंकर्ममहत्कृतम्
पुनःसमेत्यरामेणसर्वतत्रनिवेदितम् १०
अथश्रुत्वारामचंद्रोवाक्यंचैवहनूमतः
सुग्रीवानुमतेनैवप्रस्थानंसमरोचयत् ११
सौमित्रेकेनपुण्येनतीर्यतेवरुणालयः
अगाधो नितरामेषयादोभिश्चसमाकुलः
उपायंनैवपश्यामियेनासौसुतरोभवेत् १२

लक्ष्मणउवाच-

आदिदेवस्त्वमेवासिपुराणपुरुषोत्तमः
बकदाल्भ्योमुनिश्चात्रवर्ततेद्वीपमध्यतः १३
अस्मात्स्थानाद्योजनार्द्धमाश्रमस्तस्यराघव
अन्येचब्राह्मणास्तत्रबहवोरघुनन्दन १४
तंपृच्छगत्वाराजेंद्रपुराणमृषिपुंगवम्
इतिवाक्यंततःश्रुत्वालक्ष्मणस्यातिशोभनम् १५
जगामराघवोद्रष्टुंबकदाल्भ्यमहामुनिम्
प्रणनाममुनिंमूर्ध्नारामोविष्णुमिवामरः १६
ज्ञात्वामुनिस्ततो रामंपुराणं पुरुषोत्तमम्
केनापिकारणेनैवप्रविष्टोमानुषीतनुम् १७
उवाचसंभृषिस्तुष्टःकुतोरामतवागमः १८
रामउवाच-

त्वत्प्रसादादहंविप्रतीरंनन्दनदीपतेः
आगतोऽस्मि ससैन्योऽत्रलंकांजेतुंसराक्षसाम् १९
भवतश्चानुकूलत्वात्तीर्यतेऽब्धिर्यथामया
तमुपायंवदमुनेप्रसादंकुरुसांप्रतम् २०
एतस्मात्कारणादेवद्रष्टुंत्वाहमिहागतः
रामस्यवचनंश्रुत्वाबकदाल्भ्योमहामुनिः २१
उवाचसुप्रसन्नात्मारामंराजीवलोचनम्
कर्तव्यमद्यतेरामव्रतानां व्रतमुत्तमम् २२
कृतेनयेनसहसाविजयस्तेभविष्यति
लंकांजित्वाराक्षसांश्चस्वच्छांकीर्तिमवाप्स्यसि २३
एकाग्रमानसोभूत्वाव्रतमेतत्समाचर
फाल्गुनस्यासितेपक्षेविजयैकादशीभवेत् २४
तस्याव्रतेनहेरामविजयस्तेभविष्यति
निःसंशयंसमुद्रंत्वंतरिष्यसिसवानरः २५
विधिस्तुश्रूयतांराजन्व्रतस्यास्यफलप्रदः
दशम्यांदिवसेप्राप्तेकुंभमेकंतुकारयेत् २६
हैमंवाराजतंवापिताम्रंवाप्यथमृन्मयम्

स्थापयेच्छोभितंचैवजलपूर्णसपल्लवम् २७
 सप्तधान्यान्यधस्तस्ययवानुपरिविन्यसेत्
 तस्योपरिन्यसेद्देवंहैमंनारायणंप्रभुम् २८
 एकादशीदिनेप्राप्तेप्रातःस्नानंसमाचरेत्
 निश्चलंस्थापयेत्कुंभंकंठमाल्यानुलेपनैः २९
 पूगीफलैर्नालिकेरैःपूजयेच्चविशेषतः
 गंधैर्धूपैश्चदीपैश्चनैवेद्यैर्विविधैरपि ३०
 कुंभाग्रेतद्दिनंरामनीयतेसत्कथादिभिः
 रात्रौजागरणंचैवतस्याग्रेकारयेद्बुधः ३१
 प्रकाशयेद्घृतदीपमखंडव्रतहेतवे
 द्वादशीदिवसेप्राप्तेमार्तंडस्योदयेसति ३२
 नीत्वाकुंभंजलोद्देशेनद्याःप्रस्त्रवणे तथा
 तडागेस्थापयित्वातंपूजयित्वायथाविधि ३३
 दद्यात्सदेवंतंकुंभंब्राह्मणेवेदपारगे
 कुंभेनसहराजेंद्रमहादानानिदापयेत् ३४
 अनेनविधिनारामयूथपैःसहसंगतः
 कुरुव्रतंप्रयत्नेनविजयस्तेभविष्यति ३५
 इतिश्रुत्वाततोरामोयथोक्तमकरोत्तदा
 कृतेव्रतेसविजयीबभूवरघुनंदनः ३६
 प्राप्तासीताजितालंकापौलस्त्योनिहतोरणे
 अनेनविधिनापुत्रयेकुर्वीतिनराव्रतम् ३७
 इहलोकजयप्राप्तिःपरलोकस्तथाक्षयः
 एतस्मात्कारणात्पुत्रकर्तव्यंविजयाव्रतम् ३८
 विजयायाश्चमाहात्म्यंसर्वकिल्बिषनाशनम्
 पठनाच्छ्रवणाच्चैववाजपेयफलंलभेत् ३९
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेफाल्गुनकृष्णार्णि
 वजयामाहात्म्यं नामचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ४४

पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः

श्रीकृष्णउवाच-

माहात्म्यंविजयायाश्चश्रुतंकृष्णमहत्फलम्
फाल्गुनस्यार्जुनेपक्षेयन्नाम्रीतांवदाधुना १
श्रीकृष्णउवाच-

धर्मपुत्रमहाभागशृणुवक्ष्यामि तेऽधुना
योक्तापृष्टेनमांधात्रावसिष्टेनमहात्मना २
फाल्गुनस्यविशेषेणविशेषःकथितोनृप
आमलकीव्रतंपुण्यंविष्णुलोकफलप्रदम् ३
आमलक्यास्तलेगत्वाजागरंतत्रकारयेत्
कृत्वाजागरणंरात्रौगोसहस्रफलंलभेत् ४
मांधातोवाच -

आमलकीकदाह्येषाउत्पन्नाद्विजसत्तम
एतत्सर्वममाचक्ष्वपरंकौतूहलंहिमे ५
कस्मादियंपवित्राचकस्मात्पापप्रणाशिनी
कस्माज्जागरणंकृत्वागोसहस्रफलंलभेत् ६
वसिष्ठउवाच-

कथयामिमहाभागयथेयमभवत्क्षितौ
आमलकीमहावृक्षःसर्वपापप्रणाशनः ७
एकार्णवेपुराजातेनष्टेस्थावरजंगमे
नष्टेदेवासुरगणेप्रणष्टोरगराक्षसे ८
तत्रदेवादिदेवेशःपरमात्मासनातनः
जगामब्रह्मपरममात्मनःपदमव्ययम् ९
ततोऽस्यजाग्रतोब्रह्ममुखाच्छशिसमप्रभः
ष्ठीवनाद्विंदुरुत्पन्नःसभूमौनिपपातह १०
तस्माद्विंदोःसमुत्पन्नःस्वयंधात्रीनगोमहान्
शाखाप्रशाखाबहुलःफलभारेणनामितः ११
सर्वेषांचैववृक्षाणामादिरोहःप्रकीर्तितः
ब्रह्मणाथततःपश्चात्संसृष्टाश्चइमाःप्रजाः १२
देवदानवगंधर्वयक्षराक्षसपन्नगान्
असृजद्भगवान्देवोमहर्षीश्चतथामलान् १३
आजग्मुस्तत्रदेवास्तेयत्रधात्रीहरिप्रया

तांदृष्ट्वातेमहाभागपरंविस्मयमागताः १४
 नजानीमइमंवृक्षंचिंतयंतोऽभिसंस्थिताः
 एवंचिंतयतांतेषांवागुवाचाशरीरिणी १५
 आमलकीनगोह्येषप्रवरोवैष्णवोमतः
 अस्यसंस्मरणादेवलभेदोदानजंफलम् १६
 स्पर्शनाद्द्विगुणंपुण्यंत्रिगुणंधारणात्तथा
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसेव्याआमलकीसदा १७
 सर्वपापहराप्रोक्तावैष्णवीपापनाशिनी
 तस्यामूलेस्थितोविष्णुस्तदूर्ध्वेचपितामहः १८
 स्कंदेचभगवानुद्रःसंस्थितःपरमेश्वरः
 शाखासुमुनयःसर्वेप्रशाखासुचदेवताः १९
 पर्णेषुचासतेदेवाःपुष्पेषुमरुतस्तथा
 प्रजानांपतयःसर्वेफलेष्वेवव्यवस्थिताः २०
 सर्वदेवमयीह्येषाधात्रीचकथितामया
 तस्मात्पूज्यतमाह्येषाविष्णुभक्तिपरायणैः २१
 ऋषय ऊचुः -
 कोभवान्नहिजानीमःकस्मात्कारणतांगतः
 देवोवायदिवाचान्यःकथयस्वयथातथम् २२
 वागुवाच -
 यःकर्तासर्वभूतानांभुवनानांचसर्वशः
 विस्मितान्विदुषःप्रेक्ष्यसोऽहविष्णुःसनातनः २३
 तच्छ्रुत्वादेवदेवस्यभाषितंब्रह्मणःसुताः
 अनादिनिधनंदैवंस्तोतुंतत्रप्रचक्रमुः २४
 नमोभूतात्मभूतायआत्मनेपरमात्मने
 अच्युतायनमोनित्यमनंतायनमोनमः २५
 दामोदरायकवयेयज्ञेशायनमोनमः
 एवंस्तुतस्तुऋषिभिस्तुतोषभगवान्हरिः २६
 प्रत्युवाचमहर्षीस्तानभीष्टंकिंददामिवः
 ऋषय ऊचुः
 यदितुष्टोऽसिभगवन्नस्माकंहितकाम्यया २७

व्रतं किंचित्समाख्याहिस्वर्गमोक्षफलप्रदम्
 धनधान्यप्रदं पुण्यमात्मनस्तुष्टिकारकम् २८
 अल्पायासं बहुफलं व्रतानामुत्तमं व्रतम्
 कृतेन येन देवेश विष्णुलोके महीयते २९
 विष्णुरुवाच-
 फाल्गुने शुक्लपक्षे तु पुष्येण द्वादशी यदि
 भवेत्सा च महापुण्या महापातकनाशिनी ३०
 विशेषस्तत्र कर्तव्यः शृणु ध्वं द्विजसत्तमाः
 आमलकीं च संप्राप्य जागरंतत्र कारयेत् ३१
 सर्वपापविनिर्मुक्तो गोसहस्रफलं लभेत्
 एतद्द्वः कथितं विप्रव्रतानां व्रतमुत्तमम्
 अर्चयित्वा च्युतं तस्यां विष्णुलोकान्मुच्यते ३२
 ऋषय ऊचुः -
 व्रतस्यास्य विधिं ब्रूहि परिपूर्णं कथं भवेत्
 केमंत्राः केन मस्काराः देवताकाप्रकीर्तिता ३३
 कथं दानं कथं स्नानं कथं पूजाविधिः स्मृतः
 अर्घार्चनस्य मंत्रं तु कथय स्वयथा तथम् ३४
 विष्णुरुवाच-
 श्रूयतां यो विधिः सम्यग्व्रतस्यास्य द्विजर्षभाः
 एकादश्यां निराहारः स्थित्वा चैव परेऽहनि ३५
 भोक्ष्येऽहं पुंडरीकाक्षशरणं मे भवाच्युत
 इति कृत्वा तु नियमदंतधावनपूर्वकम् ३६
 नालपेत्पतितांश्चौरांस्तथा पाषंडिनोरान्
 दुर्वृत्तान् भिन्नमर्यादान् गुरुदारप्रधर्षकान् ३७
 अपराह्णे ततः स्नानं विधिना कारयेद्बुधः
 नद्यांतडागे कूपे वा गृहे वा नियतात्मवान् ३८
 मृत्तिकालंभनं पूर्वततः स्नानं च कारयेत्
 अश्वक्रांते रथक्रांते विष्णुक्रांते वसुंधरे ३९
 मृत्तिके हरमेपापं यन्मया दुष्कृतं कृतम् ४०
 इति मृत्तिकामंत्रः -

त्वमंबुसर्वभूतानांजीवनंतनुरक्षकम्
 स्वेदजोद्भिज्जजातीनारसानांपतयेनमः ४१
 स्नातोऽहसर्वतीर्थेषुहृदप्रस्त्रवणेषुच
 नदीषुदेवखातेषुइदंस्नानंतुमेभवेत् ४२
 इतिस्नानमंत्रः
 जामदग्न्यंमुनिंचैवकारयित्वाहिरण्यमयम्
 माषकस्यसुवर्णस्यतदद्धार्द्धेनवापुनः ४३
 गृहमागत्यपूजायाःपूजाहोमंतुकारयेत्
 ततश्चामलकींगच्छेत्सर्वोपस्करसंयुतः ४४
 आमलकींततोगत्वापरिशोध्यसमंततः
 स्थापयेत्सततंकुंभमव्रणंमंत्रपूर्वकम् ४५
 पंचरत्नसमोपेतंदिव्यगंधाधिवासितम्
 छत्रोपानद्युगोपेतंसितचंदनचर्चितम् ४६
 स्रग्दामलंबितग्रीवंसर्वधूपविधूपितम्
 दीपमालाकुलंकुर्यात्सर्वतःसुमनोहरम् ४७
 तस्योपरिन्यसेत्पात्रंदिव्यलाजैःप्रपूरितम्
 पात्रोपरिन्यसेद्देवंजामदग्न्यंमहाप्रभम् ४८
 विशोकायनमःपादौजानुनीविश्वरूपिणे
 उग्रायचततोऽप्यूरुकटीदामोदरायच ४९
 उदरंपद्मनाभायउरःश्रीवत्सधारिणे
 चक्रिणेश्वामबाहुंचदक्षिणंगदिनेनमः ५०
 वैकुण्ठायनमःकंठमास्यंयज्ञमुखायवै
 नासांविशोकनिधयेवासुदेवायचाक्षिणी ५१
 ललाटंवामनायेतिरामायेतिभ्रुवौनमः
 सर्वात्मनेतुतच्छीर्षनमइत्यभिपूजयेत् ५२
 इतिपूजामंत्रः
 ततोदेवाधिदेवायअर्घ्यंचैवप्रदापयेत्
 फलेनचैवशुभ्रेणभक्तियुक्तेनचेतसा ५३
 ततोजागरणंकुर्याद्भक्तियुक्तेनचेतसा
 नृत्यैर्गीतैश्चवादित्रैर्द्धर्माख्यानैःस्तवैरपि ५४

वैष्णवैश्चतथाख्यानैःक्षपयेत्सर्वशर्वरीम्
 प्रदक्षिणांततःकुर्याद्धात्र्यावैविष्णुनामभिः ५५
 अष्टाधिकंशतंचैवअष्टाविंशतिरेववा
 ततःप्रभातेसमयेकृत्वानीराजनंहरेः ५६
 ब्राह्मणंपूजयित्वातुसर्वतस्मैनिवेदयेत्
 जामदग्न्यघटेतत्रवस्त्रयुग्ममुपानहौ ५७
 जामदग्न्यस्वरूपेणप्रीयतांममकेशवः
 ततश्चामलकींस्पृष्ट्वाकृत्वाचैवप्रदक्षिणाम् ५८
 स्नानंकृत्वाविधानेनब्राह्मणान्भोजयेत्ततः
 ततश्चस्वयमशनीयात्कुटुंबेनसमावृतः ५९
 एवंकृतेनयत्पुण्यंतत्सर्वंकथयामिते
 सर्वतीर्थेषुयत्पुण्यंसर्वदानेषुयत्फलम् ६०
 सर्वयज्ञाधिकंचैवलभतेनात्रसंशयः
 एतद्वःसर्वमाख्यातंव्रतानामुत्तमंव्रतम् ६१
 एतावदुक्त्वादेवेशस्तत्रैवांतरधीयत
 तेचापिऋषयःसर्वेचक्रुःसर्वमशेषतः ६२
 तथात्वमपिराजेन्द्रकर्तुमर्हसिसत्तम
 व्रतमेतदुराधर्षसर्वपापप्रमोचनम् ६३
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमा
 पतिनारदसंवादेफाल्गुनशुक्लामलक्येकादशीनामपंचचत्वारिंशोऽध्यायः४५

षट्चत्वारिंशोऽध्यायः-

युधिष्ठिरउवाच-
 फाल्गुनस्यसितेपक्षेश्रुताचामलकीतथा
 चैत्रस्यकृष्णपक्षेतुकिंनामैकादशीभवेत् १
 श्रीकृष्णउवाच-
 शृणुराजेन्द्रवक्ष्यामिआख्यानंपापनाशनम्
 यल्लोमशोऽब्रवीत्पृष्टोमांधात्राचक्रवर्तिना २
 मांधातोवाच -
 भगवन्श्रोतुमिच्छामिलोकानांहितकाम्यया

चैत्रस्यप्रथमेपक्षेकानामैकादशीभवेत्
 कोविधिःकिंफलंतस्याःकथयस्वप्रसादतः ३
 लोमशउवाच-
 चैत्रमास्यसितेपक्षेनाम्नावैपापमोचनी
 एकादशीसमाख्यातापिशाचत्वविनाशिनी ४
 शृणुतस्याःप्रवक्ष्यामिकामदांसिद्धिदानृप
 कथांविचित्रांशुभदांपापघ्नींधर्मदायिनीम् ५
 पुराचैत्ररथोद्देशेअप्सरोगणसेविते
 वसंतसमयेप्राप्तेषट्पदाकुलितेवने ६
 गंधर्वकन्यावादित्रैरमंतिसहकिंनरैः
 पाकशासनमुख्याश्चक्रीडांतेत्रिदिवौकसः ७
 नापरंसुखदंकिंचिद्विनाचैत्ररथाद्वनम्
 तस्मिन्वनेतुमुनयस्तपंतिबहुलंतपः ८
 मेधाविनामानमृषिंतत्रस्थंब्रह्मचारिणम्
 अप्सरास्तंमुनिवरंमोहनायोपचक्रमे ९
 मंजुघोषेतिविख्याताभावंतस्यवितन्वती
 क्रोशमात्रंस्थितातस्यभयादाश्रमसन्निधौ १०
 गायंतीमधुरंसाधुपीडयंतीविपंचिकाम्
 गायंतीतामथालोक्यपुष्पचंदनसेविताम् ११
 कामोऽपिविजयाकांक्षीशिवभक्तान्मुनीश्वरान्
 तस्याःशरीरेसंवासमकरोन्मनसःसुतः १२
 कृत्वाभ्रुवौधनुष्कोटिगुणंकृत्वाकटाक्षकम्
 मार्गणौनयनेकृत्वापद्मयुक्तेयथाक्रमम् १३
 कुचौकृत्वापटकुटींविजयायोपचक्रमे
 मंजुघोषाभवत्तस्यकामस्यैववरूथिनी १४
 मेधाविनंमुनिदृष्ट्वासापिकामेनपीडिता
 यौवनोद्भिन्नदेहोऽसौमेधाव्यपिविराजते १५
 सितोपवीतसहितोदृष्टःस्मरइवापरः
 मेधावीवसतेचासौच्यवनस्याश्रमेशुभे १६
 मंजुघोषास्थितंतत्रदृष्ट्वासामुनिपुंगवम्

मदनस्यवशंप्राप्तमंदमंदमगायत १७
 रणद्वलयसंयुक्तांशिंजनूपुरमेखलाम्
 गायंतींतांतथाभूतांविलोक्यमुनिपुंगवः १८
 मदनेनससैन्येननीतोमोहवशंबलात्
 मंजुघोषासमागम्यमुनिदृष्ट्वातथाविधम् १९
 हावभावकटाक्षैस्तमोहयामासचांगना
 अधःसंस्थाप्यवीणांसासस्वजेतमुनीश्वरम् २०
 वलितेवलतावृक्षंवातवेगेनकंपितम्
 सोऽपिरेमेतयासार्द्धमेधावीमुनिपुंगवः २१
 तस्मिन्नेवततोदृष्ट्वातस्यास्तंदेहमुत्तमम्
 शिवतत्त्वंगतंतस्यकामतत्त्ववशंगतः २२
 ननिशानदिनंसोऽपिरमन्जानातिकामुकः
 बहुवर्षगतःकालोमुनेराचारलोपतः २३
 मंजुघोषादेवलोकगमनायोपचक्रमे
 गच्छंतीतंप्रत्युवाचरमतंमुनिसत्तमम्
 आदेशोदीयतांब्रह्मन्स्वदेशगमनायमे २४
 मेधाव्युवाच-
 अद्यैवत्वंसमायाताप्रदोषादौवरानने
 यावत्प्रभातसंध्यास्यात्तावत्तिष्ठममांतिके
 इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंभयभीताबभूवसा २५
 पुनर्वैरमयामासतमृषिंनृपसत्तम
 मुनेःशापभयाद्धीताबहुलान्परिवत्सरान् २६
 वर्षाणांपंचपंचाशन्नवमासदिनत्रयम्
 सारेमेमुनिनातस्यनिशार्द्धमिवचाभवत् २७
 सातंपुनरुवाचाथतस्मिन्कालेगतेमुनिम्
 आदेशोदीयतांब्रह्मन्गंतव्यंस्वगृहेमया २८
 मेधाव्युवाच-
 प्रभातमधुनाचास्तेश्रूयतांवचनंमम
 संध्यायावच्चकुर्वेऽहतावत्त्वंवैस्थिराभव २९
 इतिवाक्यंमुनेःश्रुत्वाजातानंदसमाकुला

स्मितंकृत्वातुसाकिंचित्प्रत्युवाचशुचिस्मिता ३०
अप्सराउवाच-

कियत्प्रमाणाविप्रेन्द्रतवसंध्यागतानघ
मयिप्रसादंकृत्वातुगतकालोविचार्यताम् ३१
इतितस्यावचःश्रुत्वाविस्मयोत्फुल्ललोचनः
गतकालस्यविप्रेन्द्रःप्रमाणमकरोत्तदा ३२
समाश्चसप्तपंचाशद्गतास्तस्यतयासह
चुक्रोधसततस्तस्यैज्वालामालीबभूवह ३३
नेत्राभ्यांविस्फुलिगान्समुंचमानोऽतिकोपनः
कालरूपांतुतांदृष्ट्वातपसःक्षयकारिणीम् ३४
दुःखार्जितंक्षयंतीतंतपोदृष्ट्वातयासह
सकंपोष्ठोमुनिस्तत्रप्रत्युवाचाकुलेंद्रियः ३५
तांशशापाथमेधावीत्वंपिशाचीभवेतिच
धिक्त्वांपापेदुराचारेकुलटेपातकप्रिये ३६
तस्यशापेनसादग्धाविनयावनतास्थिता
उवाचवचनंसुभूःप्रसादंवांछतीमुनिम्
प्रसादंकुरुविप्रेन्द्रशापस्यानुग्रहंकुरु ३७
सतांसंगोहिभवतिवचोभिःसप्तभिःपदैः
त्वयासहममब्रह्मन्नीतावैबहुवत्सराः
एतस्मात्कारणात्स्वामिन्प्रसादंकुरुसुव्रत ३८
मुनिरुवाच-

शृणुमेवचनंभद्रेशापानुग्रहकारकम्
किंकरोमित्वयापापेक्षयंतीतंमहत्तपः ३९
चैत्रस्यकृष्णपक्षेतुभवेदेकादशीशुभा
पापमोचनिकानामसर्वपापक्षयंकरी ४०
तस्याव्रतेकृतेशुभ्रेपिशाचत्वंप्रयास्यति
इत्युक्त्वासोऽपिमेधावीजगामपितुराश्रमम् ४१
तमागतंसमालोक्यच्यवनःप्रत्युवाचतम्
किमेतद्विहितंपुत्रत्वयापुण्यंक्षयंकृतम् ४२
मेधाव्युवाच-

पातकंवैकृतंतातरमिताचाप्सरामया
प्रायश्चित्तंब्रूहितातयेनपापक्षयोभवेत् ४३

च्यवनउवाच-

चैत्रस्यचासितेपक्षेनाम्नावैपापमोचनी
अस्याव्रतेकृतेपुत्रपापराशिः क्षयंव्रजेत् ४४
इतिश्रुत्वापितुर्वाक्यंकृतंतेनव्रतोत्तमम्
गतंपापंक्षयंतस्यतपोयुक्तोबभूवसः ४५
साप्येवंमंजुघोषाचकृत्वैतद्ब्रतमुत्तमम्
पिशाचत्वाद्विनिर्मुक्तापापमोचनिकाव्रतात्
दिव्यरूपधरासावैगतानाकेवराप्सराः ४६
लोमशउवाच-

पापमोचनिकांराजन्येकुर्वन्तिनरोत्तमाः
तेषांपापंचयत्किंचित्तत्सर्वंचक्षयंव्रजेत् ४७
पठनाच्छ्रवणाद्राजन्गोसहस्रफलंलभेत्
ब्रह्महाहेमहारीचसुरापोगुरुतल्पगः ४८
व्रतस्यचास्यकरणात्पापमुक्ताभवंतिते
बहुपुण्यप्रदं ह्येतत्करणाद्ब्रतमुत्तमम् ४९
इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारदसं
वादेचैत्रकृष्णैकादशीपापमोचनीनामषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ४६

सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

वासुदेवनमस्तुभ्यंकथयस्वममाग्रतः
चैत्रस्यशुक्लपक्षेतुकिंनामैकादशीभवेत् १

श्रीकृष्णउवाच-

शृणुष्वैकमनाराजन्कथांपुण्यांपुरातनीम्
वसिष्ठोयामकथयत्प्राग्दिलीपायपृच्छते २
दिलीपउवाच-

भगवञ्छ्रोतुमिच्छामिकथयस्वप्रसादतः
चैत्रमासिसितेपक्षेकिंनामैकादशीभवेत् ३

वसिष्ठउवाच-

साधुपृष्टं त्वयाराजन्कथयामितवाग्रतः
 चैत्रस्य शुक्लपक्षे तु कामदानामनामतः ४
 एकादशीपुण्यतमा पापैर्धनदवानलः
 शृणुराजन्कथामेतां पापघ्नीं पुण्यदायिनीम् ५
 पुराणागपुरे रम्ये हेमरत्नविभूषिते
 पुंडरीकमुखानागानि वसन्ति महोत्कटाः ६
 तस्मिन्पुरे पुंडरीको राजा राज्यं चकार सः
 गन्धर्वैः किन्नरैश्चैव अप्सरोभिश्च सेव्यते ७
 वराप्सरास्तु ललिता गन्धर्वोललितस्तथा
 उभौरागेण संरक्तौ दंपती कामपीडितौ ८
 रेमा ते स्वगृहे रम्ये धनधान्ययुते तदा
 ललितायाश्च हृदये पतिर्वसति सर्वदा ९
 हृदये तस्य ललितानित्यं वसति भामिनी
 एकदा पुंडरीकोऽथ क्रीडते सदसि स्थितः १०
 गीतंगानं प्रकुरुते ललितो दयितां विना
 पदबंधस्वलज्जिह्वो बभूव ललितां स्मरन् ११
 मनोभावं विदित्वा स्य कर्कटो नागसत्तमः
 पदबंधं च्युतिं तस्य पुंडरीके न्यवेदयत् १२
 श्रुत्वा कर्कोटकवचः पुंडरीको भुजंगराट्
 क्रोधसंरक्तनयनो बभूव अतिभयंकरः १३
 शशापललितं तत्र गायन्तं मदनानुरम्
 राक्षसो भवदुर्बुद्धे क्रव्यादः पुरुषादकः १४
 यतः पत्नी वशोपेतो गायमानो ममाग्रतः
 वचनात्तस्य राजेंद्र रक्षोरूपो बभूव सः १५
 रौद्राननो विरूपाक्षो दृष्टमात्रो भयंकरः
 बाहू योजनविस्तीर्णौ मुखं कंदरसन्निभम् १६
 चंद्रसूर्यनिभे नेत्रे ग्रीवा पर्वतसंनिभा
 नासारं धेतुं विवरे अधरौ योजनायतौ १७
 शरीरं तस्य राजेंद्र उत्थितं योजनाष्टकम्

ईदृशोराक्षसोभूत्वाभुञ्जानःकर्मणःफलम् १८
 ललितातुतथालोक्यस्वपतिंविभृताकृतिम्
 चिंतयामासमनसादुःखेनमहतार्दिता १९
 किंकरोमिक्वगच्छामिपतिःशापेनपीडितः
 इतिसंस्मृत्यसंस्मृत्यमनसाशर्मनालभत् २०
 चचारपतिनासार्द्धललितागहनेवने
 बभ्रामविपिनेदुर्गेकामरूपीसराक्षसः २१
 निर्धृणःपापनिरतोविरूपःपुरुषादकः
 नसुखंलभतेरात्रौनदिवापापपीडितः २२
 ललितादुःखितातीवपतिंदृष्ट्वातथाविधम्
 बभ्रामतेनसार्द्धसारुदतीगहनेवने २३
 दृष्ट्वाश्रमपदंरम्यंमुनिसंशांतविग्रहम्
 शीघ्रंजगामललितानमस्कृत्याग्रतःस्थिता २४
 तांदृष्ट्वासमुनिःप्राहदुःखितांहिदयापरः
 कात्वंकस्मादिहायातासत्यंवदममाग्रतः २५
 ललितोवाच-
 वीरधन्वेतिगंधर्वःसुतातस्यमहात्मनः
 ललितांनाममांविद्धिपत्यर्थमिहचागताम् २६
 भर्तामिपापदोषेणराक्षसोऽभून्महामुने
 रौद्ररूपोदुराचारस्तंदृष्ट्वानास्तिमेसुखम् २७
 सांप्रतंशाधिमांब्रह्मन्यत्कृत्यंतद्वदप्रभो
 कुरुष्वतद्ब्रतंभद्रेविधिपूर्वमयोदितम् २८
 ऋषिरुवाच-
 चैत्रमासस्यरंभोरुशुक्लपक्षोऽस्तिसांप्रतम्
 कामदैकादशीनामपापघ्नीललितेपरा २९
 कुरुष्वतद्ब्रतंभद्रेविधिपूर्वमयोदितम्
 अस्यव्रतस्ययत्पुण्यंतत्स्वभर्त्रेप्रदीयताम् ३०
 दत्तेपुण्येक्षणात्तस्यशापदोषःप्रयास्यति
 इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंललिताहर्षिताभवत् ३१
 उपोष्यैकादशींराजन्द्वादशीदिवसेतथा

विप्रस्यैवसमीपेतद्वासुदेवस्यचाग्रतः ३२
 वाक्यमुवाचललितास्वपत्युस्तारणायवै
 मयातुतद्ब्रतंचीर्णकामदायाउपोषणम् ३३
 तस्यपुण्यप्रभावेनगच्छत्वस्यपिशाचता
 ललितावचनादेववर्त्तमानोऽपितत्क्षणे ३४
 गतपापःसललितोदिव्यदेहोबभूवह
 राक्षसत्वंगतंतस्यप्राप्तागंधर्वतापुनः ३५
 हेमरत्नसमाकीर्णोरिमेललितयासह
 विमानवरमारूढौपूर्वरूपाधिकौचतौ ३६
 दंपतीअत्यशोभेतांकामदायाःप्रभावतः
 इतिज्ञात्वानृपश्रेष्ठकर्तव्यैषाप्रयत्नतः ३७
 लोकानांतुहितार्थायतवाग्रेकथितामया
 ब्रह्महत्यादिपापघ्नीपिशाचत्वविनाशनी ३८
 नातःपरतराकाचित्त्रैलोक्येसचराचरे
 पठनाच्छ्रवणाद्राजन्वाजपेयफलंलभेत् ३९

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापति
 नारदसंवादेचैत्रशुक्लाकामदानामसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ४७

अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

वैशाखस्यासितेपक्षेकिंनमैकादशीभवेत्
 महिमानंकथयमेवासुदेवनमोऽस्तुते १

श्रीकृष्णउवाच-

सौभाग्यदायिनीराजन्निहलोकेपरत्रच
 वैशाखकृष्णपक्षेतुनाम्नाचैववरूथिनी २
 वरूथिन्याव्रतेनैवसौख्यंभवतिसर्वदा
 पापहानिश्चभवतिसौभाग्यप्राप्तिरेवच ३
 दुर्भगायाकरोत्येनांसास्त्रीसौभाग्यमाप्नुयात्
 लोकानांचैवसर्वेषांभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ४
 सर्वपापहरानृणांगर्भवासनिकृंतनी

वरूथिन्याव्रतेनैवमांधातास्वर्गतिंगतः ५
 धुंधुमारादयश्चान्येराजानोबहवस्तथा
 ब्रह्मकपालनिर्मुक्तोबभूवभगवान्भवः ६
 दशवर्षसहस्राणितपस्तप्यतियोनरः
 कुरुक्षेत्रेविग्रहेस्वर्णभारंददातियः
 तत्तुल्यंफलमाप्नोतिवरूथिन्याव्रतंचरन् ७
 श्रद्धावान्यस्तुकुरुतेवरूथिन्याव्रतंनरः
 वांछितंलभतेसोऽपिइहलोकेपरत्रच ८
 पवित्रापावनीह्येषामहापातकनाशिनी
 भुक्तिमुक्तिप्रदाचैवकर्तृणांनृपसत्तम ९
 अश्वदानान्नृपश्रेष्ठगजदानंविशिष्यते
 गजदानाद्भूमिदानंतिलदानंततोऽधिकम् १०
 तस्माच्चस्वर्णदानंवैअन्नदानंततोऽधिकम्
 अन्नदानात्परंदानंनभूतंनभविष्यति ११
 पितृदेवमनुष्याणांतृप्तिरन्नेनजायते
 तत्समंकविभिःप्रोक्तंकन्यादानंनृपोत्तम १२
 धेनुदानंचतत्तुल्यमित्याहभगवान्स्वयम्
 प्रोक्तेभ्यःसर्वदानेभ्योविद्यादानंविशिष्यते १३
 तत्फलंसमवाप्नोतिनरःकृत्वावरूथिनीम्
 कन्यावित्तेनजीवंतियेनराःपापमोहिताः १४
 पुण्यक्षयंतैगच्छंतिनिरयंयातनामयम्
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेननग्राह्यंकन्यकाधनम् १५
 यश्चगृह्णातिलोभेनकन्यांक्रीत्वाचतद्धनम्
 सोऽन्यजन्मनिराजेंद्रओतुर्भवतिनिश्चितम् १६
 कन्यांपुण्येनयोदद्याद्यथाशक्तिस्वलंकृताम्
 तत्पुण्यसंख्यांनृपतेचित्रगुप्तो न शक्नुयात् १७
 तत्तुल्यंफलमाप्नोतिनरःकृत्वावरूथिनीम्
 कांस्यंमांसंमसूरांश्चचणकान्कोद्रवांस्तथा १८
 शाकंमधुपरान्नंचपुनर्भोजनमैथुने
 वैष्णवोव्रतकर्ताचदशम्यांदशवर्जयेत् १९

द्यूतं क्रीडां च निद्रां च तांबूलं दंतधावनम्
 परापवादं पैशुन्यं स्तेयं हिंसां तथारतिम् २०
 क्रोधं चैवानृतं वाक्यमेकादश्यां विवर्जयेत्
 कांस्यं मांसं सुरां क्षौद्रं तैलं पतितभाषणम् २१
 व्यायामं च प्रवासं च पुनर्भोजनमैथुनम्
 वृषपृष्ठं मसूरान्नं द्वादश्यां परिवर्जयेत् २२
 अनेन विधिनाराजन् विहितायैर्वरूथिनी
 सर्वपापक्षयं कृत्वा दद्यात्प्रांतेऽक्षयां गतिम्
 रात्रौ जागरणं कृत्वा पूजितो मधुसूदनः २३
 सर्वपापविनिर्मुक्तास्ते यांति परमां गतिम्
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कर्तव्या पापभीरुभिः २४
 क्षपारितनयाद्भीतो नरः कुर्याद्वरूथिनीम्
 पठनाच्छ्रवणाद्राजन् गोसहस्रफलं लभेत्
 सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोके महीयते २५
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुमापतिनारदसंवादे वैशा
 खकृष्णवरूथिनीएकादशीनाम अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ४८

एकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

युधिष्ठिर उवाच-
 वैशाखशुक्लपक्षे तु किन्नामैकादशी भवेत्
 किं फलं कोविधिस्तत्र कथयस्व जनार्दन १
 श्रीकृष्ण उवाच-
 इदमेव पुरापृष्ठं रामचन्द्रेण धीमता
 वसिष्ठं प्रति राजेन्द्रयत्त्वं मामनुपृच्छसि २
 राम उवाच-
 भगवञ्छ्रोतुमिच्छामि व्रतानामुत्तमं व्रतम्
 सर्वपापक्षयकरं सर्वदुःखनिवृत्तनम् ३
 मया दुःखानि भुक्तानि सीताविरहजानितु
 ततोऽहं भयभीतोऽस्मि पृच्छामि त्वां महामुने ४
 वसिष्ठ उवाच-

साधुपृष्टं त्वयारामतवैषानैष्ठिकीमतिः
 त्वन्नामग्रहणेनैव पूतो भवति मानवः ५
 तथापि कथयिष्यामि लोकानां हितकाम्यया
 पवित्रं पावनानां च ब्रतानामुत्तमं ब्रतम् ६
 वैशाखस्य सिते पक्षे रामचैकादशी भवेत्
 मोहिनीनाम सा प्रोक्ता सर्वपापहरा पराः ७
 मोहजालात् प्रमुच्यन्ते पातकानां समूहतः
 अस्या ब्रतप्रभावेन सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ८
 अतः कारणतो रामकर्तव्यैषा भवादृशैः
 पातकानां क्षयकरी महादुःखविनाशिनी ९
 शृणुष्वैकमनारामकथां पापहरां पराम्
 यस्याः श्रवणमात्रेण महापापं प्रणश्यति १०
 सरस्वत्यास्तटे रम्ये पुरी भद्रावती शुभा
 द्युतिमान्नाम नृपतिस्तत्र राज्यं करोति वै ११
 चंद्रवंशोद्भवो नाम धृतिमान्सत्यसंगरः
 तत्र वैश्यो निवसति धनधान्यसमृद्धिमान् १२
 धनपाल इति ख्यातः पुण्यकर्मप्रवर्त्तकः
 प्रपाकूपमठारामतडागगृहकारकः १३
 विष्णुभक्तिरतः शांतस्तस्या सन्पंचपुत्रकाः
 सुमना द्युतिमांश्चैव मेधावी सुकृतस्तथा १४
 पंचमो धृष्टबुद्धिश्च महापापरतः सदा
 परस्त्रीसंगनिरतो विटगोष्ठीविशारदः १५
 द्यूतादिव्यसनासक्तः परस्त्रीरतिलालसः
 न च देवार्चने बुद्धिर्न पितृन्न द्विजान् प्रति १६
 अन्यायवर्ती दुष्टात्मा पितुर्द्रव्यक्षयंकरः
 अभक्ष्यभक्षकः पापी सुरापानेरतः सदा १७
 वेश्याकंठे क्षिप्तबाहुर्भ्रमन् दुष्टश्चतुष्पथे
 पित्रानिष्कासितो गेहात्परित्यक्तश्च बांधवैः १८
 स्वदेहभूषणान्येव क्षयं नीतानि तेन वै
 गणिकाभिः परित्यक्तो निन्दितश्च धनक्षयात् १९

ततश्चिंतापरोजातोवस्त्रहीनःक्षुधादितः
 किंकरोमिक्वगच्छामिकेनोपायेनजीव्यते २०
 तस्करत्वंसमारब्धंतत्रैवनगरेपितुः
 गृहीतोराजपुरुषैर्मुक्तश्चपितृगौरवात् २१
 पुनर्बद्धःपुनस्त्यक्तःपुनर्बद्धःससंभ्रमैः
 धृष्टबुद्धिर्दुराचारोनिबध्यनिगडैर्दृढैः २२
 कशाघातैस्ताडितश्चपीडितश्चपुनःपुनः
 नस्थातव्यंहिमंदात्मंस्त्वयामदेशगोचरे २३
 एवमुक्त्वाततोराज्ञामोचितोदृढबंधनात्
 निर्जगामभयात्तस्यगतोऽसौगहनंवनम् २४
 क्षुत्तृषापीडितश्चायमितश्चेतश्चधावति
 सिंहवन्निजघानासौमृगशूकरचित्रलान् २५
 आमिषाहारनिरतोवनेतिष्ठतिसर्वदा
 करेशरासनंकृत्वानिषंगंपृष्ठसंगतम् २६
 अरण्यचारिणोहंतिपक्षिणश्चपदाचरन्
 चकोरांश्चमयूरांश्चकंकतित्तिरमूषिकान् २७
 एतानन्यान्हिनस्त्यंधोधृष्टबुद्धिस्तुनिर्घृणः
 पूर्वजन्मकृतैःपापैर्निमग्नःपापकर्दमे २८
 दुःखशोकसमाविष्टःपीडयमानोदिवानिशम्
 कौडिन्यस्याश्रमपदंप्राप्तःपुण्यागमात्क्वचित् २९
 माधवेमासिजाह्वयाःकृतस्नानंतपोधनम्
 आससादधृष्टबुद्धिःशोकभारेणपीडितः ३०
 तद्वस्त्रविंदुस्पर्शेनगतपापोहताशुभः
 कौडिन्यस्याग्रतःस्थित्वाप्रत्युवाचकृतांजलि ३१
 धृष्टबुद्धिरुवाच-
 भोभोब्रह्मन्द्विजश्रेष्ठदयांकृत्वाममोपरि
 येनपुण्यप्रभावेनमुक्तिर्भवतितद्वद ३२
 कौडिन्यउवाच-
 शृणुष्वैकमनाभूत्वायेनपापक्षयस्तव
 वैशाखस्यसितेपक्षेमोहिनीनामविश्रुता ३३

एकादशीव्रतंतस्याःकुरुमद्वाक्यनोदितः
मेरुतुल्यानिपापानि क्षयंगच्छंति देहिनाम् ३४
बहुजन्मार्जितान्येषामोहिनीसमुपोषिता
इतिवाक्यंमुनेःश्रुत्वाधृष्टबुद्धिःप्रसन्नधीः ३५
व्रतंचकारविधिवत्कौण्डिन्यस्योपदेशतः
कृतेव्रतेनृपश्रेष्ठगतपापोबभूवसः ३६
दिव्यदेहस्ततोभूत्वागरुडोपरिसंस्थितः
जगामवैष्णवंलोकंसर्वोपद्रववर्जितम् ३७
इतीदृशंरामचंद्रउत्तमंमोहिनीव्रतम्
नातःपरतरंकिंचित्त्रैलोक्येसचराचरे ३८
यज्ञादितीर्थदानानिकलांनार्हतिषोडशीम्
पठनाच्छृणाद्राजन्गोसहस्रफलंलभेत् ३९
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसहितायामुत्तरखण्डेउमापति
नारदसंवादेवैशाखशुक्लेमोहन्येकादशीनामएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ४९

पञ्चाशत्तमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-
ज्येष्ठस्यकृष्णपक्षेतुकिंनामैकादशीभवेत्
श्रोतुमिच्छामिमाहात्म्यंतद्वदस्वजनार्दन १
श्रीकृष्णउवाच-
साधुपृष्टंत्वयाराजन्लोकानांहितकाम्यया
बहुपुण्यप्रदाह्येषामहापातकनाशिनी २
अपरानामराजेंद्रअपरापुत्रदायिनी
लोकेप्रसिद्धितांयातिअपरांयस्तुसेवते ३
ब्रह्महत्याभिभूतोऽपिगोत्रहाभ्रूणहातथा
परापवादवादीचपरस्त्रीरसिकोऽपिच ४
अपरासेवनाद्राजन्विपाप्माभवतिध्रुवम्
कूटसाक्ष्यंकूटमानंतुलाकूटंकरोतियः ५
कूटवेदंपठेद्यस्तुकूटशास्त्रंतथैवच
ज्योतिषीगणकःकूटःकूटायुर्वेदिकोभिषक् ६

कूटसाक्ष्यसमायुक्तोविज्ञेयानरकौकसः
 अपरासेवनाद्राजन्पापैर्मुक्ताभवंतिते ७
 क्षत्रियः क्षात्रधर्मयस्त्यक्त्वायुद्धात्पलायते
 सयातिनरकंघोरंस्वीयधर्मबहिष्कृतः ८
 अपरासेवनात्सोऽपिपापं त्यक्त्वादिवं व्रजेत्
 विद्यावान्यः स्वयंशिष्योगुरुनिंदां करोति च ९
 समहापातकैर्युक्तो निरयं याति दारुणम्
 अपरासेवनात्सोऽपि सद्गतिं प्राप्नुयान्नरः १०
 महिमानमपरायाः शृणुराजन्वदाम्यहम्
 मकरस्थेरवौमाघे प्रयागे यत्फलं नृणाम् ११
 काश्यां यत्प्राप्यते पुण्यमुपरागे निमज्जनात्
 गयायां पिंडदानेन पितृणां तृप्तिदोयथा १२
 सिंहस्थिते देवगुरौ गौतम्यां स्नातको नरः
 कन्यागते गुरौ राजन्कृष्णवेणी निमज्जनात् १३
 यत्फलं समवाप्नोति कुंभकेदारदर्शनात्
 बदर्याश्रमयात्रायां तत्तीर्थसेवनादपि १४
 यत्फलं समवाप्नोति कुरुक्षेत्रे रविग्रहे
 गजाश्वहेमदानेन यज्ञं कृत्वा सदक्षिणम् १५
 तादृशं फलमाप्नोति अपराव्रतसेवनात्
 अर्धप्रसूतां गां दत्वा सुवर्णवसुधां तथा १६
 नरो यत्फलमाप्नोति अपरायाव्रतेन तत्
 पापद्रुमकुठारीयं पापे धनदवानलः १७
 पापांधकारतरणिः पापसारंगकेसरी
 बुद्बुदा इव तोयेषु पुत्तिका इव जंतुषु १८
 जायंते मरणाद्यैव एकादश्याव्रतं विना
 अपरांसमुपोष्यैव पूजयित्वा त्रिविक्रमम् १९
 सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोके महीयते
 लोकानां चाहितार्थाय तवाग्रे कथितं मया
 पठनाच्छ्रवणाद्राजन्गोसहस्रफलं लभेत् २०

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे उमापति

नारदसंवादे ज्येष्ठकृष्णपरेकादशीनामपंचाशत्तमोऽध्यायः ५०

एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

अपरायाश्चमाहात्म्यं श्रुतं सर्वजनार्दन
ज्येष्ठस्य शुक्लपक्षे तु स्याद्यातां वदमानद १
श्रीकृष्णउवाच-

एनां वक्ष्यति धर्मात्मा व्यासः सत्यवतीसुतः
सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञो वेदवेदांगपारगः २

युधिष्ठिरउवाच-

श्रुतामे मानवाधर्मा वासिष्ठाश्च श्रुता मया
द्वैपायनयथावत्त्वं वैष्णवान्वक्तुमर्हसि ३
श्रीवेदव्यासउवाच -

श्रुतास्तु मानवाधर्मा वैदिकाश्च श्रुतास्त्वया
कलौ युगेन शक्यं ते ते वै कर्तुं नराधिप ४
सुखोपायमल्पधनमल्पक्लेशं महाफलम्
पुराणानां च सर्वेषां सारभूतं महामते ५
एकादश्यां न भुंजीत पक्षयोरुभयोरपि
द्वादश्यां तु शुचिर्भूत्वा पुष्पैः संपूज्य केशवम् ६
अन्नं भुंजीत सत्कृत्य पश्चाद्विप्रपुरःसरम्
सूतकेऽपि न भोक्तव्यं नाशौचे च जनाधिप ७
यावज्जीवं व्रतमिदं कर्त्तव्यं पुरुषर्षभ
स्वर्गतिं प्राप्नुमिच्छद्भिरत्र नैवास्ति संशयः ८
आपपापादुराचाराः पापिष्ठा धर्मवर्जिताः
एकादश्यां न भुंजानान् ते यांति यमांतिकम् ९
इति तद्वचनं श्रुत्वा कं पितोऽश्वत्थपत्रवत्
भीमसेनो महाबाहुर्नत्वोवाच गुरुं प्रति १०
भीमसेनउवाच-

पितामह महाबुद्धेशृणु मे परमं वचः
युधिष्ठिरश्च कुंती च तथा द्रुपदनंदिनी ११

अर्जुनोनकुलश्चैवसहदेवस्तथैवच
 एकादश्यांनभुञ्जंतिकदाचिदपिसुब्रताः १२
 तेमांब्रुवंतिवैनित्यंमाभुञ्ज्वत्वंवृकोदर
 अहंतानब्रुवंतातबुभुक्षादुःसहामम १३
 दानंदास्यामिविधिवत्पूजयिष्यामिकेशवम्
 भीमसेनवचःश्रुत्वाव्यासोवचनमब्रवीत् १४
 व्यासउवाच-

यदिस्वर्गमभीष्टंतेनरकंदुष्टमेवच
 एकादश्यांनभोक्तव्यंपक्षयोरुभयोरपि १५
 भीमसेनउवाच-

पितामहमहाबुद्धेकथयामितवाग्रतः
 एकभक्तेनशक्नोमिउपवासेकुतःप्रभो १६
 वृकोऽपिनामयोवह्निःससदाजठरेमम
 अतिवेलंयदाशनामितदासमुपशाम्यति १७
 नैकंशक्नोम्यहंकर्तुमुपवासंमहामुने
 येनैवप्राप्यतेस्वर्गस्तत्कर्त्तास्मियथातथम्
 तदेकंवदनिश्चित्ययेनश्रेयोऽहमाप्नुयाम् १८
 व्यासउवाच-

वृषस्थेमिथुनस्थेवायदाचैकादशीभवेत्
 ज्येष्ठमासेप्रयत्नेनसोपोष्योदकवर्जिता १९
 गंडूषाचमनंवारिवर्जयित्वोदकंबुधः
 उपभुञ्जीतनैवेहव्रतभंगोऽन्यथाभवेत् २०
 उदयादुदयंयावद्वर्जयित्वोदकंनरः
 श्रूयतांसमवाप्नोतिद्वादशद्वादशीफलम् २१
 ततःप्रभातेविमलेद्वादश्यांस्नानमाचरेत्
 जलंसुवर्णदत्त्वाचद्विजातिभ्योयथाविधि २२
 भुञ्जीतकृतकृत्यस्तुब्राह्मणैःसहितोवशी
 एवंकृतेचयत्पुण्यंभीमसेनशृणुष्वतत् २३
 संवत्सरेतुयाश्चैवएकादश्योभवंतिहि
 तासांफलमवाप्नोतिह्यत्रमेनास्तिसंशयः २४

इतिमांकेशवःप्राहशंखचक्रगदाधरः
 सर्वान्परित्यज्यपुमान्मामेकंशरणंब्रजेत् २५
 एकादश्यांनिराहारस्ततःपापात्प्रमुच्यते
 द्रव्यशुद्धिःकलौनास्तिसंस्कारःस्मार्त्तएवच २६
 वैदिकस्तुकुतश्चापिप्राप्तेदुष्टेकलौयुगे
 किंनुतेबहुनोक्तेनवायुपुत्रपुनःपुनः २७
 एकादश्यांनभुंजीतपक्षयोरुभयोरपि
 एकादश्यांसितेपक्षेज्येष्ठेमास्युदकंविना २८
 पुण्यंफलमवाप्नोतिचक्षुष्ववृकोदर
 संवत्सरेतुयाप्रोक्ताःशुक्लःकृष्णावृकोदर २९
 उपोषिताहिसर्वाःस्युरेकादश्योंनसंशयः
 धनधान्यप्रदापुण्यापुत्रारोग्यशुभप्रदा ३०
 उपोषितानरव्याघ्रइतिसत्यंब्रवीमि
 यमदूतामहाकायाःकरालाःकृष्णरूपिणः ३१
 दंडपाशधराशैलानोपसर्पितितनरम्
 पीतांबरधरासौम्याश्चक्रहस्तामनोजवाः ३२
 अंतकालेनयंत्येतेवैष्णवान्वैष्णवीपुरीम्
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनउपोष्योदकवर्जिता ३३
 जलधेनुंतदादत्त्वासर्वपापैःप्रमुच्यते
 ततस्त्वमस्यांकौंतेयसोपवासोऽचनंहरेः ३४
 कुरुसर्वप्रयत्नेनसर्वपापप्रशांतये
 स्वप्नेनमेऽपराधोस्तिदंतरागतयापिवा ३५
 भोक्ष्येपरेऽह्निदेवेशह्यशनंवासराद्धरेः
 इत्युच्चार्यततोमंत्रउपवासपरोभवेत् ३६
 सर्वपापविनाशायश्रद्धादमसमन्वितः
 मेरुमंदरमात्राघंस्त्रियापुंसाचयत्कृतम् ३७
 सर्वतद्भस्मतांयातिएकादश्याःप्रभावतः
 नशक्नुवंतियेदातुंजलधेनुंनराधिप ३८
 सकांचनःप्रदातव्योघटकोवस्त्रसंयुतः
 तोयस्यनियमंयोऽस्याकुरुतेवैसपुण्यभाक् ३९

फलंकोटिसुवर्णस्ययामेयामेश्रुतंफलम्
 स्नानंदानंजपंहोमंयदस्यांकुरुतेनरः ४०
 तत्सर्वं चाक्षयंप्राप्तमेतत्कृष्णप्रभाषितम्
 किंवापरेणधर्मेणनिर्जलैकादशींविना ४१
 उपोष्यसम्यक्विधिवद्वैष्णवंपदमाप्नुयात्
 सुवर्णमन्नंवासोवायदस्यांसंप्रदीयते ४२
 तदस्यकुरुशार्दूलसर्वंचाप्यक्षयंभवेत्
 एकादश्यांदिनेयोऽन्नभुंक्तेपापंभुनक्तिसः ४३
 इहलोकेसचांडालोमृतःप्राप्नोतिदुर्गतिम्
 येचदास्यंतिदानानिद्वादश्यांसमुपोषिताः ४४
 ज्येष्ठमासेसितेपक्षेप्राप्स्यंतिपरमंपदम्
 ब्रह्महामघपःस्तेनोगुरुद्वेषीसदानृती ४५
 मुच्यंतेपातकैःसर्वैर्निर्जलायैरुपोषिता
 विशेषंशृणुकौंतेयनिर्जलैकादशीदिने ४६
 यत्कर्त्तव्यंनरैःस्त्रीभिर्दानंश्रद्धासमन्वितैः
 जलशायीचसंपूज्योदेयाधेनुस्तथाम्मयी ४७
 प्रत्यक्षावानृपश्चेष्टघृतधेनुरथापिवा
 दक्षिणाभिःसुपुष्टाभिर्मिष्टान्नैश्चपृथग्विधैः ४८
 तोषणीयाःप्रयत्नेनद्विजाधर्मभृतांवर
 तुष्टाभवंतिवैविप्रास्तैस्तुष्टैर्मोक्षदोहरिः ४९
 आत्मद्रोहःकृतस्तैर्हि यैरेषानह्युपोषिता
 पापात्मानोदुराचारामुष्टास्तेनात्रसंशयः ५०
 कुलानांशतमागामिअतीतानांतथाशतम्
 आत्मनासहतैर्नीतंवासुदेवस्यमंदिरम् ५१
 शतैर्दातैर्दानपैरर्चयद्भिस्तथाहरिम्
 कुर्वद्भिर्जागरंरात्रौयैरेषासमुपोषिता ५२
 अन्नं वस्त्रं तथा गावोजलं शय्यासनं शुभम्
 कमंडलुं तथा छत्रं दातव्यं निर्जलादिने ५३
 उपानहौ यो ददाति पात्रभूते द्विजोत्तमे
 स सौवर्णेन यानेन स्वर्गलोके महीयते ५४

यश्चेमांशृणुयाद्भक्त्यायश्चापिपरिकीर्तयेत्
 उभौतौस्वर्गमाप्नोतिनात्रकार्याविचारणा ५५
 यत्फलं संहित्यायां राहुग्रस्तेदिवाकरे
 कृत्वाश्राद्धं लभेन्मर्त्यस्तदस्याः श्रवणादपि ५६
 नियमं च प्रकर्तव्यं दंतधावनपूर्वकम्
 एकादश्यां निराहारो वर्जयिष्यामि वैजलम् ५७
 केशवप्रीणनार्थाय अन्यदा च मनादृते
 द्वादश्यां देवदेवेशः पूजनीयस्त्रिविक्रमः ५८
 गंधैर्धूपैस्तथा पुष्पैर्वासोभिः प्रियदर्शनैः
 पूजयित्वा विधानेन मंत्रमेतमुदीरयेत् ५९
 देवदेवहृषीकेशसंसारार्णवतारक
 उदकुंभप्रदानेन नयमां परमां गतिम् ६०
 ज्येष्ठे मासितु वै भीमया शुक्लैकादशी शुभा
 निर्जला समुपोष्यात्र जलकुंभान्सशर्करान् ६१
 प्रदाय विप्रमुख्येभ्यो मोदते विष्णुसन्निधौ
 ततः कुंभाः प्रदातव्या ब्राह्मणानां च भक्तिः ६२
 भोजयित्वा ततो बिप्रान् स्वयं भुंजीत तत्परः
 एवं यः कुरुते पूर्णाद्द्वादशीं पापनाशिनीम् ६३
 सर्वपापविनिर्मुक्तो पदं गच्छत्यनामयम्
 ततः प्रभृतिभीमेन कृताह्येकादशी शुभा
 पांडवद्द्वादशी नाम्ना लोके ख्याता बभूव ह ६४
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितयामुत्तरखण्डे उमापतिनारदसं
 वादे ज्येष्ठशुक्लानिर्जलैकादशीनामैकपंचाशत्तमोऽध्यायः ५१

द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

युधिष्ठिर उवाच-
 आषाढकृष्णपक्षे तु किं वै एकादशी भवेत्
 कथयस्व प्रसादेन वासुदेव ममाग्रतः १
 श्रीकृष्ण उवाच-
 व्रतानामुत्तमं राजन् कथयामि तवाग्रतः

सर्वपापक्षयकरं सर्वमुक्तिप्रदायकम् २
 आषाढस्यासितेपक्षे योगिनीनामनामतः
 एकादशीनृपश्रेष्ठमहापातकनाशिनी ३
 संसारार्णवमग्नानां पोतभूतासनातनी
 जगत्रयेसारभूतायोगिनीव्रतकारिणाम् ४
 कथयामितवाग्रेऽहकथां पौराणिकीं शुभाम्
 अलकायां राजराजः शिवभक्तिपरायणः ५
 तस्यासीत्पुष्पबटुको हेममालीतिनामतः
 तस्य पत्नी सुरूपा च विशालाक्षीतिनामतः ६
 स तस्यां चासक्तमना कामपाशवशंगतः
 मानसात्पुष्पनिचयमानीयस्वगृहे स्थितः ७
 पत्नीप्रेमरसासक्तो न कुबेरालयंगतः
 कुबेरो देवसदने करोति शिवपूजनम् ८
 मध्याह्नसमये राजन् पुष्पागमसमीक्षकः
 हेममालीस्वभवे रमते कांतया सह ९
 यक्षराट्प्रत्युवाचाथ कालातिक्रमकोपितः
 कस्मान्नायातिभो यक्षा हेममालीदुरात्मवान्
 निश्चयः क्रियतामस्य इत्युवाच पुनः पुनः १०
 यक्षा ऊचुः -
 वनिता कामुको गेहे रमते स्वेच्छयानृप
 तेषां वाक्यं समाकर्ण्य कुबेरः कोपपूरितः ११
 आह्वयामास तं तूर्णं बटुकं हेममालिनम्
 ज्ञात्वा कालात्ययं सोऽपि भयव्याकुललोचनः १२
 अस्नात एव आगत्य कुबेरस्याग्रतः स्थितः
 तं दृष्ट्वा धनदः क्रुद्धः क्रोधसंरक्तलोचनः १३
 प्रत्युवाच रुषाविष्टः कोपप्रस्फुरिताधरः
 धनद उवाच -
 आः पापदुष्टदुर्वृत्तकृतवान् देवहेलनम् १४
 अष्टादशकुष्ठवृत्तो वियुक्तः कांतया तया
 अस्मात्स्थानादपध्वस्तो गच्छस्व प्रमथाधम १५

इत्युक्तेवचनेतस्यतस्मात्स्थानात्पपातसः
महादुःखाभिभूतश्चकुष्ठैःपीडितविग्रहः १६
नसुखंदिवसेतस्यननिद्रांलभतेनिशि
छायायांपीडिततनुर्निदाघेऽत्यतपीडितः १७
शिवपूजाप्रभावेनस्मृतिस्तस्यनलुप्यते
पातकेनाभिभूतोऽपिपूर्वकर्मस्मरत्यसौ १८
भ्रममाणस्तोगच्छन्हिमाद्रिंपर्वतोत्तमम्
तत्रापश्यन्मुनिवरंमार्कण्डेयंतपोनिधिम् १९
यस्यायुर्विद्यतेराजन्ब्रह्मणोवयसासमम्
ववंदेचरणौतस्यदूरतःपापकर्मकृत् २०
मार्कण्डेयोमुनिवरोदृष्ट्वातंकंपितंतथा
परोपकरणार्थायसमाहूयेदमब्रवीत् २१
कस्मात्कुष्ठाभिभूतस्त्वंकुतोनिंद्यतरोह्यसि
इत्युक्तःसप्रत्युवाचमार्कण्डेयंमहामुनिम् २२
हेममाल्युवाच-
राजराजस्यानुचरोहेममालीतिनामतः
मानसात्पद्मनिचयमानीयप्रत्यहंमुने २३
शिवपूजनवेलायांकुबेरायसमर्पये
एकस्मिन्दिवसेचैवकालश्चाविदितोमया २४
पत्नीसौख्यप्रसक्तेनशोकव्याकुलचेतसा
ततःक्रुद्धेनशप्तोऽस्मिराजराजेनवैमुने २५
कुष्ठाभिभूतःसंजातोवियुक्तःकांतयातया
अधुनातवसान्निध्यंप्राप्तोऽस्मि शुभकर्मणा २६
सतांस्वभावतश्चित्तंपरोपकरणेक्षमम्
इतिज्ञात्वामुनिश्रेष्ठमांप्रशाधिकृतागसम् २७
मार्कण्डेयउवाच-
त्वयासत्यमिहप्रोक्तंनासत्यंभाषितंयतः
अतोब्रतोपदेशंतेकथयामिशुभप्रदम् २८
आषाढेकृष्णपक्षेतुयोगिनीव्रतमाचर
अस्यव्रतस्यपुण्येनकुष्ठंयास्यतिवैध्रुवम् २९

इतिवाक्यमृषेःश्रुत्वादंडवत्पतितोभुवि
 उत्थापितःसमुनिनाबभूवातीवहर्षितः ३०
 मार्कण्डेयोपदेशेनव्रतंतेनकृतंयथा
 अष्टादशेवकुष्ठानिगतानितस्यसर्वशः ३१
 मुनेर्वाचाततःसम्यग्व्रतेचीर्णेऽभवत्सुखी
 ईदृग्विधंनृपश्रेष्ठकथितंयोगिनीव्रतम् ३२
 अष्टाशीतिसहस्राणिद्विजान्भोजयतेतुयः
 तत्समंफलमाप्नोतियोगिनीव्रतकृन्नरः ३३
 महापापप्रशमनंमहापुण्यफलप्रदम्
 पठनाच्छ्रवणान्मर्त्यःसर्वपापैःप्रमुच्यते ३४

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापति
 नारदसंवादेआषाढकृष्णयोगिन्येकादशीमाहात्म्यंनाम-
 द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ५२

त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-
 आषाढस्यसितेपक्षेकाचएकादशीभवेत्
 किंनामकोविधिस्तस्याएतद्विस्तरतोवद १
 श्रीकृष्णउवाच-
 कथयामिमहापुण्यांस्वर्गमोक्षप्रदायिनीम्
 शयनींनामनामेतिसर्वपापहरांपराम् २
 यस्याःश्रवणमात्रेणवाजपेयफलंलभेत्
 सत्यंसत्यंमयाप्रोक्तंनातःपरतरंनृणाम् ३
 पापिनांपापनाशायसृष्टाधात्रामहोत्तमा
 अतःपरानराजेंद्रवर्त्ततेमोक्षदायिनी ४
 एतस्मात्कारणाद्राजन्श्रूयतांगतिरुत्तमा
 भवेन्नराणांश्रोतृणांकथायाःश्रवणादपि ५
 तेसदावैष्णवाराजन्ममभक्तिपरायणाः
 आषाढेवामनश्चैवपूज्यतेपरमेश्वरः ६
 वामनःपूजितोयेनकमलैःकमलेक्षणः

आषाढस्यसितेपक्षेकामिकायादिनेतथा ७
 तेनार्चितंजगत्सर्वत्रयोदेवाःसनातनाः
 कृताचैकादशीयेनहरिवासरमुत्तमम् ८
 युधिष्ठिरउवाच-
 संशयोऽस्तिमहान्मेऽत्रश्रूयतांपुरुषोत्तम
 कथंसुप्तोऽसिदेवेशकथंचबलिमाश्रितः ९
 कथंचभूमौसंवेशःकिंकुर्वीतिजनाःपरे
 एतद्वदमहाप्राज्ञसंशयोऽस्तिमहान्मम १०
 श्रीकृष्णउवाच -
 श्रूयतांराजशार्दूलकथांपापहरांपराम्
 यस्याःश्रवणमात्रेणसर्वपापक्षयोभवेत् ११
 बलिनामापूर्वमासीद्वैत्यस्त्रेतायुगेनृप
 पूजयंश्चैवमानित्यंमद्भक्तोमत्परायणः १२
 यज्ञैस्तुविधिवद्वैत्योयजतेमांसनातनम्
 भक्त्याचपरयाराजन्यज्ञकृद्ब्रतकृत्तथा १३
 परंविचार्यबहुधामघोनाचैवसूक्तिभिः
 गुरुणादैवतैःसार्द्धंबहुधापूजितोऽप्यहम् १४
 ततोवामनरूपेणअवतारेचपंचमे
 अत्युग्ररूपेणतदासर्वब्रह्मांडरूपिणा १५
 वाक्छलेनजितादैत्याःसत्यमाश्रित्यसंस्थितः
 शुक्रस्तंवारयामासयन्नारायणइत्ययम् १६
 याचितावसुधाराजन्सार्द्धत्रयपदीमया
 संकल्पोदकमात्रेतुकरेतेनैवचार्षिते १७
 रूपमीदृग्विधंराजंस्तदाशृणुमयाकृतम्
 भूर्लोकेचरणौन्यस्यभुवर्लोकेतुजानुनी १८
 स्वर्लोकेचकटिन्यस्यमहर्लोकेतथोदरम्
 जनलोकेचहृदयंतपोलोकेतुकंठकम् १९
 सत्यलोकेमुखंस्थाप्यमस्तकंचतदूर्ध्ववक्त्रम्
 चंद्रसूर्यग्रहाश्चैवनक्षत्राणितथैवच २०
 देवाःसेन्द्राश्चनागाश्चयक्षगंधर्वकिन्नराः

स्तुवंतोवेदसंभूतैःसूक्तैश्चविविधैस्तथा २१
 करेगृहीत्वाचबलित्रिपदैःपूरितामही
 अर्द्धचतस्यपृष्ठेचपदंन्यस्तंमयातदा २२
 गतोरसातलंराजन्दानवोममपूजकः
 क्षिप्तोऽधोदानवश्चैवकिमकुर्वततःपरम् २३
 विनयेनानतोसौवैसुप्रसन्नोजनार्दनः
 आषाढशुक्लपक्षेतुकामिकाहरिवासरः २४
 तस्यामेकाचमूर्तिर्मेबलिमाश्रित्यतिष्ठति
 द्वितीयाशेषपृष्ठेवैक्षीरसागरमध्यतः २५
 स्वपित्येवमहाराजयावदागामिकार्तिकी
 तावद्भवेत्सुधर्मात्मासर्वधर्मोत्तमोत्तमः २६
 व्रतंचकुरुतेमर्त्यःसयातिपरमांगतिम्
 एतस्मात्कारणाद्राजन्कर्तव्याचप्रयत्नतः २७
 नातःपरतराकाचित्पवित्रापापनाशिनी
 यस्यांस्वपितिदेवेशःशंखचक्रगदाधरः २८
 तस्यांचपूजयेद्देवंशंखचक्रगदाधरम्
 रात्रौजागरणंकृत्वाभक्त्याचैवविशेषतः २९
 नास्याःपुण्यस्यसंख्यानंकर्तुंशक्तश्चतुर्मुखः
 एवंयःकुरुतेराजन्नेकादश्याव्रतोत्तमम् ३०
 सर्वपापहरंचैवभुक्तिमुक्तिप्रदायकम्
 सचलोकेममसदाश्वपचोऽपिप्रियंकरः ३१
 दीपदानेनपालाशपत्रेभुक्ताव्रतेनच
 चातुर्मास्यंनयंतीहतेनराममवल्लभाः ३२
 चातुर्मास्येहरौसुप्तेभूमिशायीभवेन्नरः
 श्रावणेवर्जयेच्छाकंदधिभाद्रपदेतथा ३३
 दुग्धमाश्वयुजित्याज्यंकार्तिकेद्विदलंत्यजेत्
 अथवाब्रह्मचर्यस्थःसयातिपरमांगतिम् ३४
 एकादश्याव्रतेनैवपुमान्पापैर्विमुच्यते
 कर्तव्यासर्वदाराजन्विस्मर्तव्यानकर्हिचित् ३५
 शयनीबोधिनीमध्येयाकृष्णैकादशीभवेत्

सैवोपोष्यागृहस्थस्यनान्याकृष्णाकदाचन ३६
शृणुयाच्चैवयोराजन्कथांपापहरांपराम्
अश्वमेधस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ३७
इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेउमामहेश्वरसंवा
देदेवशयन्येकादशीनामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ५३

चतुष्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

श्रावणस्यसितेपक्षेकिंनामैकादशीभवेत्
तन्नःकथयगोविंदवासुदेवनमोऽस्तुते १

श्रीकृष्णउवाच-

शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिआख्यानंपापनाशनम्
यत्प्रोक्तंब्रह्मणापूर्वंपृच्छतेनारदायवै २

नारदउवाच-

भगवन्श्रोतुमिच्छामित्वत्तोऽहकमलासन
श्रावणस्यासितेपक्षेकिंनामैकादशीभेत् ३
कोदेवःकोविधिस्तस्याःकिंपुण्यंकथयप्रभो
इतितस्यवचःश्रुत्वाब्रह्मावचनमब्रवीत् ४

ब्रह्मोवाच-

शृणुनारदतेवच्चिलोकानांहितकाम्यया
श्रावणैकादशीकृष्णाकामिकानामनामतः ५
अस्याःश्रवणमात्रेणवाजपेयफलंलभेत्
अस्यांयजतिदेवेशंशंखचक्रगदाधरम् ६
श्रीधराख्यंहरिंविष्णुंमाधवंमधुसूदनम्
पूजयेद्ध्यायतेयोवैतस्यपुण्यंफलंशृणु ७
नगंगायांनकाश्यांचनैमिषेनचपुष्करे
तत्फलंसमवाप्नोतियत्फलंकृष्णपूजनात् ८
गोदावर्यांगुरौसिंहेव्यतीपातेचदंडके
यत्फलंसमवाप्नोतितत्फलंकृष्णपूजनात् ९
ससागरवनोपेतांयोददातिवसुंधराम्

कामिकाव्रतकारीचह्युभौसमफलौस्मृतौ १०
 प्रसूयमानांयोधेनुंदद्यात्सोपस्करांनरः
 तत्फलंसमवाप्नोतिकामिकाव्रतकारकः ११
 श्रावणेश्रीधरंदेवंपूजयेद्योनरोत्तमः
 तेनैवपूजितादेवागंधर्वोरगपन्नगाः १२
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकामिकादिवसेहरिः
 पूजनीयोयथाशक्तिमानुषैःपापभीरुभिः १३
 येसंसाराणवेमग्नाःपापपंकसमाकुले
 तेषामुद्धरणार्थायकामिकाव्रतमुत्तमम् १४
 नातःपरतराकाचित्पवित्रापापहारिणी
 एवंनारदजानीहिस्वयमाहपरोहरिः १५
 अध्यात्मविद्यानिरतैर्यत्फलंप्राप्यतेनरैः
 ततोबहुतरंविद्धिकामिकाव्रतसेविनाम् १६
 रात्रौजागरणंकृत्वाकामिकाव्रतकृन्नरः
 नपश्यतियमंरौद्रंनैवगच्छतिदुर्गतिम् १७
 नपश्यतिकुयोनिंचकामिकाव्रतसेवनात्
 कामिकायाव्रतेचीर्णैकैवल्यंयोगिनोगताः १८
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकर्तव्यानियतात्मभिः
 तुलसीप्रभवैःपत्रैःयोनरःपूजयेद्धरिम् १९
 नलिप्यतेसपापेनपद्मपत्रमिवांभसा
 सुवर्णभारमेकंतुरजतंचचतुर्गुणम् २०
 तत्फलंसमवाप्नोतितुलसीदलपूजनात्
 रत्नमौक्तिकवैडूर्यप्रवालादिभिरर्चितः २१
 नतुष्यतितथाविष्णुस्तुलसीदलतोयथा
 तुलसीमंजरीभिश्चपूजितोयेनकेशवः २२
 यादृष्टानिखिलाघसंघशमनीस्पृष्टावपुःपावनी
 रोगाणामभिवंदितानिरसिनीसिक्तांतकत्रासिनी
 प्रत्यासत्तिविधायिनीभगवतःकृष्णस्यसंरोपिता
 न्यस्तातच्चरणेविमुक्तिफलदातस्यैतुलस्यैनमः २३
 दीपंददातियोमर्त्योदिवारात्रंहरेर्दिने

तस्यपुण्यस्यसंख्यातुंचित्रगुप्तेनवेत्यलम् २४
 कृष्णाग्रेदीपकोयस्यज्वलत्येकादशीदिने
 पितरस्तस्यतृप्यंतिअमृतेनदिविस्थिताः २५
 घृतेनदीपंप्रज्वाल्यतिलतैलेनवापुनः
 प्रयातिसूर्यलोकंचदीपकोटिशतार्चितः २६
 अयंतवाग्रेकथितःकामिकामहिमामया
 अतोनरैःप्रकर्तव्यासर्वपातकहारिणी २७
 ब्रह्महत्यापहरणीभूणहत्याविनाशिनी
 वैष्णवस्थानदात्रीचमहापुण्यफलप्रदा २८
 श्रुत्वामाहात्म्यमेतस्यानरःश्रद्धासमन्वितः
 विष्णुलोकमवाप्नोतिसर्वपापैःप्रमुच्यते २९

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
 उमामहेश्वरसंवादेश्रावणकृष्णैकादशीनामचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः ५४

पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच
 श्रावणस्यसितेपक्षेकिंनमैकादशीभवेत्
 कथयस्वप्रसादेनममाग्रेमधुसूदन १
 श्रीकृष्णउवाच-
 शृणुष्ववहितोराजन्कथांपापहरांपराम्
 यस्याःश्रावणमात्रेणवाजपेयफलंभवेत् २
 द्वापरस्ययुगस्यादौपुरामाहिष्मतीपुरे
 राजामहीजिदाख्यातोराज्यंपालयतिस्वकम् ३
 पुत्रहीनस्यतस्यैवनतद्राज्यंसुखप्रदम्
 अपुत्रस्यसुखंनस्तिइहलोकेपरत्रच ४
 चिंतयास्यसुतस्यैवंकालोबहुतरोगतः
 नप्राप्तश्चसुतोराज्ञासर्वसौख्यप्रदोनृणाम् ५
 दृष्ट्वात्मानंप्रवयसंराजाचिंतापरोऽभवत्
 तदागतःप्रजामध्येइदंवचनमब्रवीत् ६
 इहजन्मनिभोलोकानमयापातकंकृतम्

अन्यायोपार्जितं वित्तं क्षिप्तं कोशे मयानहि ७
 ब्रह्मस्वदेवद्रविणं न गृहीतं मया क्वचित्
 न्यासापहारो न कृतः परस्य बहुपापदः
 पुत्रवत्पालितो लोको धर्मेण विजितामही ८
 दुष्टेषु पातितो दंडो बंधुपुत्रोपमेष्वापि
 शिष्टास्तु पूजितानित्यं न द्वेष्याश्च मया जनाः ९
 इत्येवं ब्रुवतो मार्गधर्मयुक्तं द्विजोत्तमाः
 कस्मान्मम गृहे पुत्रो न जातस्तद्विमृश्यताम् १०
 इति वाक्यं द्विजाः श्रुत्वा सप्रजाः सपुरोहिताः
 मंत्रयित्वा नृपहितं जग्मुस्ते गहनं वनम् ११
 इतस्ततश्च पश्यन्त आश्रमानृषिसेवितान्
 नृपतेर्हितमिच्छन्तो ददृशुर्मुनिसत्तमम् १२
 तप्यमानं तपोघोरं निरालंबं निरामयम्
 निराहारं जितात्मानं जितक्रोधं सनातनम् १३
 लोमशं धर्मतत्त्वज्ञं सर्वशास्त्रविशारदम्
 दीर्घायुषं महात्मानं स केशं ब्रह्मसंमितम् १४
 कल्पे कल्पे गते तस्य एकं लोम विशीर्यते
 अतो लोमशनामायं त्रिकालज्ञो महामुनिः १५
 तं दृष्ट्वा हर्षिताः सर्वे आजग्मुस्तस्य सन्निधिम्
 यथान्यायं यथार्हं तेन मश्च कुर्यथोदितम् १६
 विनयावनताः सर्वे ऊचुस्ते च परस्परम्
 अस्मद्भाग्यवशादेव प्राप्तोऽयमुनिसत्तमः
 तास्तथा सप्रजा वीक्ष्य उवाच ऋषिसत्तमः १७
 लोमश उवाच -
 किमर्थमिह संप्राप्तः कथय ध्वंसकारणम्
 दर्शनाद्धृष्टमनसः स्तुवंतश्चैव मां किमु १८
 असंशयं करिष्यामि भवतां यद्वितं भवेत्
 परोपकृतये जन्ममादृशानां न संशयः १९
 जना ऊचुः -
 श्रूयतामभिधास्यामो वयं स्वागमकारणम्

संशयच्छेदनार्थायतवसान्निध्यमागताः २०
 पद्मयोनेः परतरस्त्वत्तः श्रेष्ठो न विद्यते
 अतः कार्यवशात्प्राप्ताः समीपं भवतो वयम् २१
 महीजिन्नामराजासौ पुत्रहीनोऽस्ति सांप्रतम्
 वयंतस्य प्रजाब्रह्मन् पुत्रवत्तेन पालिताः २२
 तं पुत्ररहितं दृष्ट्वा तस्य दुःखेन दुःखिताः
 तपः कर्तुमिहायातामतिं कृत्वा तु नैष्ठिकीम् २३
 तस्य भाग्येन दृष्टोऽसि ह्यस्माभिस्त्वं द्विजोत्तम
 महतां दर्शने नैव कार्यसिद्धिर्भवेन्नृणाम् २४
 उपदेशं वद मुने राज्ञः पुत्रो यथा भवेत्
 इति तेषां वचः श्रुत्वा मुहूर्तं ध्यानमास्थितः
 प्रत्युवाच मुनिर्ज्ञात्वा तस्य जन्मपुरातनम् २५
 लोमश उवाच -
 पुरा जन्मनि वैश्योऽयं धनहीनो नृशंसकृत्
 वाणिज्यकर्मनिरतो ग्रामाद् ग्रामांतरं भ्रमन् २६
 ज्येष्ठे मासि सिते पक्षे दशमी दिवसे तथा
 मध्यगेद्युमणौ प्राप्ते ग्रामसीमिजलाशयम् २७
 कूपिकांसजलां दृष्ट्वा जलपाने मनोदधे
 सद्यस्ततः सवत्सा च धेनुस्तत्र समागता २८
 तृष्णातुरा निदाघार्ता तस्यामंबुपपौ तु सा
 पिबंतीं वारयित्वा तामसौ तोयं पपौ स्वयम् २९
 कर्मणा तेन पापेन पुत्रहीनो नृपो भवेत्
 कस्यापि जन्मनः पुण्यात्प्राप्तं राज्यमकंटकम् ३०
 लोका ऊचुः -
 पुण्यात्पापं क्षयं याति पुराणे श्रूयते मुने
 पुण्योपदेशं कथययेन पापक्षयो भवेत्
 यथा भवत्प्रसादेन पुत्रो भवति भूपतेः ३१
 लोमश उवाच -
 श्रावणेशुक्लपक्षे तु पुत्रदानामविश्रुता
 एकादशी वांछितदा कुरुध्वं तद्ब्रतं जनाः ३२

इति श्रुत्वानमस्कृत्य मुनिमेत्यपुनर्व्रतम्
 यथाविधियथान्यायंकृतं तैर्जागरान्वितम् ३३
 तस्य पुण्यं सुविमलं दत्तं नृपतये जनैः
 दत्ते पुण्येऽथ साराज्ञी गर्भमाधत्त शोभनम् ३४
 प्राप्तो प्रसवकाले सा सुषुवे पुत्रमूर्जितम्
 श्रावणस्य सिते पक्षे कर्कटस्थे दिवाकरे ३५
 द्वादश्यां वासुदेवाय पवित्रारोपणं स्मृतम्
 हेमरौप्यताम्रक्षौमैः सूत्रैः कौशेयपद्मजैः ३६
 कुशैः काशैश्च कार्पासैर्ब्राह्मण्याकर्तितैः शुभैः
 स्नात्वा त्रिगुणितं सूत्रं त्रिगुणीकृत्य शोधयेत् ३७
 गोदोहांतरिते काले पूर्वेद्युरधिवासनम्
 ब्राह्मणेभ्यो नमस्कृत्य गुरुपादौ प्रणम्य च ३८
 गीतमंगलनिर्घोषः कुर्याज्जागरणं ततः
 ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याभिल्लाः शूद्रास्तथैव च ३९
 स्वधर्मावस्थिताः सर्वे भक्त्या कुर्युः पवित्रकम्
 ततः पवित्रं गुरवे दद्याद्वैविधिपूर्वकम् ४०
 ब्राह्मणान् वैष्णवान् चैव गंधपुष्पादिनार्चयेत्
 अतो देवेति मंत्रेण द्विजो विष्णौ निवेदयेत् ४१
 शूद्रस्तु मूलमंत्रेण यथाविष्णौ तथा शिवे
 वर्षे वर्षे प्रकर्तव्यं पवित्रारोपणं नरैः ४२
 भुक्तिं मुक्तिं च इच्छद्भिः संसारे शोकसागरे
 न करोति विधानेन पवित्रारोपणं तु यः ४३
 तस्य सांवत्सरी पूजानिष्फला वैष्णवस्य तु
 श्रुत्वामाहात्म्यमेतस्यानरः पापात् प्रमुच्यते
 इह पुत्रसुखं प्राप्य परत्र स्वर्गं तिभवेत् ४४

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहिता
 यामुत्तरखंडे उमापतिनारदसंवादेश्रावणशुक्लापवित्रारोपणी पुत्रदैकादशी
 नाम पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ५५

षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

भाद्रस्यकृष्णपक्षेतुकिंनमैकादशीभवेत्
एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंकथयस्वजनार्दन १

श्रीकृष्णउवाच-

शृणुष्वैकमनाराजन्कथयिष्यामिविस्तरात्
अजेतिनामतःप्रोक्तासर्वपापप्रणाशिनी २
पूजयित्वाहृषीकेशं व्रतमस्यांकरोति यः
पापानितस्य नश्यंति व्रतस्य श्रवणादपि ३
नातः परतराराजन्लोकद्वयहिताय वै
सत्यमुक्तं मया ह्येतन्नासत्यं मम भाषितम् ४
हरिश्चन्द्र इति ख्यातो बभूव नृपतिः पुरा
चक्रवर्ती सत्यसंधः समस्ताया भुवः पतिः ५
कस्यापि कर्मणः प्राप्तौ राज्यभ्रष्टो बभूव सः
विक्रीतौ वनिता पुत्रौ स च कारात्मविक्रयम् ६
पुल्कसस्य च दासत्वं गतो राजा स पुण्यकृत्
सत्यमालंब्य राजेन्द्रमृतचैलापहारकः ७
सोऽभवन्नृपतिश्चेष्टो न सत्याच्चलितस्तथा
एवं च तस्य नृपतेर्बहवो वत्सरागताः ८
ततश्चिंतापरो राजा स बभूवातिदुःखितः
किं करोमि क्व गच्छामि निष्कृतिर्मे कथं भवेत् ९
इति चिंतयतस्तस्य मग्नस्य वृजिनार्णवे
आजगाम मुनिः कश्चिज्ज्ञात्वा राजानमातुरम् १०
परोपकारणार्थाय निर्मिता ब्रह्मणा द्विजाः
सतंदृष्ट्वा द्विजवरं न नाम नृपसत्तमः ११
कृतांजलिपुटो भूत्वा गौतमस्याग्रतः स्थितः
कथयामास वृत्तांतमात्मनो दुःखसंयुतम् १२
श्रुत्वानृपतिवाक्यानि गौतमो विस्मयान्वितः
उपदेशं नृपतये व्रतस्यास्य ददौ मुनिः १३
मासि भाद्रपदे राजन्कृष्णपक्षेति शोभना

एकादशीसमायाताञ्जानामेतिपुण्यदा १४
 अस्याःकुरुव्रतराजन्पापस्यांतोभविष्यति
 तवभाग्यवशादेषासप्तमेऽहिसमागता १५
 उपवासपरोभूत्वारात्रौजागरणंकुरु
 एवमस्याव्रतेचीर्णेतवपापक्षयोध्रुवम् १६
 तवपुण्यप्रभावेणचागतोऽहनृपोत्तम
 इत्येवंकथयित्वाचमुनिरंतरधीयत १७
 मुनिवाक्यंनृपःश्रुत्वाचकारव्रतमुत्तमम्
 कृतेतस्मिन्व्रतेराज्ञःपापस्यांतोऽभवत्क्षणात् १८
 श्रूयतांराजशार्दूलप्रभावोऽस्यव्रतस्यच
 यद्दुःखंबहुभिर्वर्षैर्भोक्तव्यंतत्क्षयोभवेत् १९
 निस्तीर्णदुःखोराजासीद्ब्रतस्यास्यप्रभावतः
 पत्न्यासहसमायोगंपुत्रजीवनमापसः २०
 दिविदुंदुभयोनेदुःपुष्पवर्षमभूद्विवः
 एकादश्याःप्रभावेनप्राप्यराज्यमकंटकम् २१
 स्वर्गलेभेहरिश्चंद्रःसपुरःसपरिच्छदः
 ईदृग्विधंव्रतराजन्येकुर्वन्तिचमानवाः २२
 सर्वपापविनिर्मुक्तास्त्रिदिव्यांतितेनृप
 पठनाच्छ्रवणाद्वापिअश्वमेधफलंलभेत् २३
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापति-
 नारदसंवादेभाद्रपदकृष्णाजैकादशीनामषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः५६

सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच -
 नभस्यस्यसितेपक्षेकिंनमैकादशीभवेत्
 कोदेवःकोविधिस्तस्यएतदाख्याहिकेशव १
 श्रीकृष्णउवाच-
 कथयामिमहीपालकथामाश्चर्यकारिणीम्
 कथयामासयांब्रह्मानारदायमहात्मने २
 नारदउवाच-

कथयस्वप्रसादेनचतुर्मुखनमोऽस्तुते
 नभस्यशुक्लपक्षेतुकिंनमैकादशीभवेत्
 एतदिच्छाम्यहंश्रोतुंविष्णोराराधनायवै ३
 ब्रह्मोवाच-
 वैष्णवोऽसिमुनिश्रेष्ठसाधुपृष्टंकिलत्वया
 नातःपरतरालोकेपवित्राहरिवासरात् ४
 पद्मानामेतिविख्यातानभस्यैकादशीसिता
 हृषीकेशःपूज्यतेऽस्याकर्तव्यंव्रतमुत्तमम् ५
 कथयामितवाग्रेऽहकथांपौराणिकींशुभाम्
 यस्याःश्रवणमात्रेणमहापापंप्रणश्यति ६
 मांधातानामराजर्षिर्विवस्वद्वंशसंभवः
 बभूवचक्रवर्तिससत्यसंधःप्रतापवान् ७
 धर्मतःपालयामासप्रजाःपुत्रानिवौरसान्
 नतस्यराज्येदुर्भिक्षनाधयोव्याधयस्तथा ८
 निरातंकाःप्रजास्तस्यधनधान्यसमेधिताः
 न्यायेनोपार्जितंवित्तंतस्यकोशेमहीपते ९
 स्वस्वधर्मेप्रवर्ततेसर्वेवर्णाश्रमास्तथा
 कामधेनुसमाभूमिस्तस्यराज्येमहीपतेः १०
 तस्यैवंकुर्वतोराज्यंबहुवर्षगणागताः
 अथैकस्मिंश्चसंप्राप्तेविपाकःकर्मणःखलु ११
 वर्षत्रयंतद्विषयेनववर्षबलाहकः
 तेनभग्नाःप्रजास्तस्यबभूवुःक्षुधयार्दिताः १२
 स्वाहास्वधावषट्कारवेदाध्ययनवर्जिताः
 बभूवविषयस्तस्याभाग्येनदैवपीडितः
 अथप्रजाःसमागम्यराजानमिदमब्रुवन् १३
 प्रजाऊचुः -
 श्रोतव्यंनृपशार्दूलप्रजानांवचनंत्वया
 आपोनाराइतिप्रोक्ताःपुराणेषुमनीषिभिः १४
 अयनंभगवतस्तस्मान्नारायणइतिस्मृतः
 पर्जन्यरूपोभगवान्विष्णुःसर्वगतःस्थितः १५

सएवंकुरुतेवृष्टिंवृष्टेरन्नंततःप्रजाः
 तदभावेनृपश्रेष्ठक्षयंगच्छंतिवैप्रजाः
 तथाकुरुनृपश्रेष्ठयोगःक्षेमोयथाभवेत् १६
 राजोवाच-
 सत्यमुक्तंभवद्भिश्चनमिथ्याभिहितंक्वचित्
 अन्नंब्रह्मयतःप्रोक्तमन्नेसर्वप्रतिष्ठितम् १७
 अन्नाद्भवंतिभूतानिजगदन्नेनवर्तते
 इत्येवंश्रूयतेलोकेपुराणेबहुविस्तरे १८
 नृपाणामपचारेणप्रजानांपीडनंभवेत्
 नाहंपश्याम्यात्मकृतमेवंबुद्ध्याविचारयन् १९
 तथापिप्रयतिष्यामिप्रजानांहितकाम्यया
 इतिकृत्वामतिराजापरिमेयपरिच्छदः २०
 नमस्कृत्यविधातारंजगामगहनंवनम्
 चचारमुनिमुख्यांश्चआश्रमान्तापसैःश्रितान् २१
 ददर्शाथब्रह्मसुतमृषिमांगिरसंनृपः
 तेजसाद्योतितदिशंद्वितीयमिवपद्मजम् २२
 तंदृष्ट्वाहर्षितोराजाअवतीर्यस्ववाहनात्
 नमश्चक्रेऽस्यचरणौकृतांजलिपुटोवशी २३
 मुनिस्तमभिनंद्याथस्वस्तिवाचनपूर्वकम्
 पप्रच्छकुशलंराज्येसप्तस्वंगेषुभूपतेः २४
 निवेदयित्वाकुशलं पप्रच्छानामयंनृपः
 दत्तासनोगृहीतार्घ्यउपविष्टोऽस्यसंनिधौ २५
 प्रत्युवाचमुनिंराजापृष्टोह्यागमकारणम् २६
 राजोवाच-
 भगवन्धर्मविधिनाममपालयतोमहीम्
 अनावृष्टिश्चसंवृत्तानाहंवेद्म्यत्रकारणम् २७
 संशयच्छेदनायात्रआगतोऽहतवांतिके
 योगक्षेमविधानेनप्रजानांकुरुनिर्वृतिम् २८
 ऋषिरुवाच-
 एतत्कृतयुगंराजन्युगानामुत्तमंममत्

अत्रब्रह्मपरलोकाधर्मश्चात्रचतुष्पदः २९
 अस्मिन्युगेतपोयुक्ताब्राह्मणानेतराजनाः
 विषयेतवराजेंद्रवृषलोऽयतपस्यति ३०
 एतस्मात्कारणाच्चैवनवर्षतिबलाहकः
 कुरुतस्यवधेयत्वेनदोषःप्रशाम्यति ३१
 राजोवाच-
 नाहमेनंवधिष्यामितपस्यंतमनागसम्
 धर्मोपदेशंकथयउपसर्गविनाशनम् ३२
 ऋषिरुवाच-
 यद्येवंतर्हि नृपतेकुरुष्वैकादशीव्रतम्
 नभस्यस्यसितेपक्षेपघ्नानामेतिविश्रुता ३३
 तस्याव्रतप्रभावेनसुवृष्टिर्भविताध्रुवम्
 सर्वसिद्धिप्रदाह्येषासर्वोपद्रवनाशिनी ३४
 अस्याव्रतंकुरुनृपसप्रजःसपरिच्छदः
 इतिवाक्यमृषेःश्रुत्वाराराजास्वगृहमागतः ३५
 भाद्रमासेसितेपक्षेपघ्नाव्रतमथाकरोत्
 प्रजाभिःसहसर्वाभिश्चातुर्वर्ण्यसमन्वितः ३६
 एवंव्रतेकृतेराजन्प्रववर्षबलाहकः
 जलेनप्लाविताभूमिरभवत्सस्यशालिनी ३७
 ऋषीश्वरप्रभावेनलोकाःसौख्यंप्रपेदिरे
 एतस्मात्कारणादेवंकर्तव्यंव्रतमुत्तमम् ३८
 दध्योदनयुतंतस्यांजलपूर्णघटंद्विजे
 वस्त्रसंवेष्टितंदत्त्वाछत्रोपानहमेवच ३९
 नमोनमस्तेगोविंदबुधश्रवणसंज्ञक
 अघौघसंक्षयंकृत्वासर्वसौख्यप्रदोभव ४०
 भुक्तिमुक्तिप्रदश्चैवलोकानांसुखदायकः
 पठनाच्छ्रवणाद्राजन्सर्वपापैःप्रमुच्यते ४१

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे

उमापतिनारदसंवादेभाद्रपदशुक्लापद्यैकादशीनाम-

सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः५७

अष्ट पञ्चाशत्तमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

कथयस्वप्रसादेनममाग्रेमधुसूदन
इषस्यकृष्णपक्षेतुकिं नामैकादशीभवेत् १

श्रीकृष्णउवाच-

आश्विनेकृष्णपक्षेतुइंदिरानामनामतः
तस्याव्रतप्रभावेनमहापापंप्रणश्यति २
अधोयोनिगतानांचपितृणांगतिदायिनी
शृणुष्वावहितोराजन्कथांपापहरांपराम् ३
यस्याःश्रवणमात्रेणवाजपेयफलंलभेत्
पुराकृतयुगेराजन्बभूवन्पुनंदनः ४
इंद्रसेनइतिख्यातःपुरामाहिष्मतीपतिः
सराजापालयामासधर्मेणयशसान्वितः ५
पुत्रपौत्रसमायुक्तोधनधान्यसमन्वितः
माहिष्मत्यधिपोराजाविष्णुभक्तिपरायणः ६
जपन्गोविंदनामानिमुक्तिदानिनराधिपः
कालंनयतिविधिवदध्यात्मध्यानचिंतकः ७
एकस्मिन्दिवसेराज्ञिसुखासीनेसदोगते
अवतीर्यागमत्तत्रह्यंबरान्नारदोमुनिः ८
तमागतमभिप्रेक्ष्यप्रत्युत्थायकृतांजलि
पूजयित्वाथविधिनाचासनेसंन्यवेशयत् ९
सुखोपविष्टंसमुनिंप्रत्युवाचनृपोत्तमः
राजोवाच-

त्वत्प्रसादान्मुनिश्रेष्ठसर्वचकुशलंमम १०
अद्यक्रतुक्रियाःसर्वाःसफलास्तवदर्शनात्
प्रसादंकुरुदेवर्षेब्रूह्यागमनकारणम् ११
नारदउवाच-

श्रूयतांनृपशार्दूलमद्वचोविस्मयप्रदम्
ब्रह्मलोकादहंप्राप्तोयमलोकंनृपोत्तम १२
शमनेनार्चितोभक्त्याउपविष्टोवरासने

धर्मशीलः सत्यवांस्तुभास्करिंसमुपासते १३
 बहुपुण्यप्रकर्त्ताचव्रतवैकल्यदोषतः
 सभायांश्राद्धदेवस्यमयादृष्टः पितातव १४
 कथितस्तेनसंदेशस्तन्निबोधजनेश्वर
 इंद्रसेनइतिख्यातोराजामाहिष्मतीपतिः १५
 तस्याग्रेकथयब्रह्मन्स्थितं मांयमसंनिधौ
 केनापिचांतरायेणपूर्वजन्मोद्भवेनच १६
 स्वर्गप्रेषयमांपुत्रइंदिरापुण्यदानतः
 इत्युक्तोऽहसमायातः समीपंतवपार्थिव १७
 पितुः स्वर्गकृतेराजन्निंदिराव्रतमाचर
 तेनव्रतप्रभावेनस्वर्गयास्यतितेपिता १८
 राजोवाच-
 कथयस्वप्रसादेनभगवन्निंदिराव्रतम्
 विधिनाकेनकर्त्तव्यंकस्मिन्पक्षेतिथौतथा १९
 नारदउवाच-
 शृणुराजेन्द्रतेवच्चिव्रतस्यास्यविधिंशुभम्
 आश्विनस्यासितेपक्षेदशमीदिवसेशुभे २०
 प्रातःस्नानंप्रकुर्वीतश्रद्धायुक्तेनचेतसा
 ततोमध्याह्नसमयेस्नानंकृत्वासमाहितः २१
 पितृणांप्रीतयेश्राद्धंकुर्याच्छ्रद्धासमन्वितः
 एकभक्तंततःकृत्वारात्रौभूमौशयीतच
 प्रभातेविमलेजातेप्राप्तेचैकादशीदिने २२
 मुखप्रक्षालनंकुर्यादंतधावनवर्जितम्
 उपवासस्यनियमंगृहीयाद्भक्तिभावतः २३
 अद्यस्थित्वानिराहारः सर्वभोगविवर्जितः
 श्वोभोक्ष्येपुंडरीकाक्षशरणंमेभवाच्युत २४
 इत्येवंनियमंकृत्वामध्याह्नसमयेतथा
 शालग्रामशिलाग्रेतुस्नानंकुर्याद्यथाविधि २५
 पूजयित्वाहृषीकेशंधूपगंधादिभिस्तथा
 रात्रौजागरणंकुर्यात्केशवस्यसमीपतः २६

ततःप्रभातसमयेप्राप्तेवैद्वादशीदिने
 अर्चयित्वाहरिभक्त्याश्राद्धंकुर्याद्यथाविधि २७
 पितृणांप्रीतयेश्राद्धंकुर्याच्छ्रद्धासमन्वितः
 गोधूमचूर्णैर्यद्वाद्धंकृतमेध्यकृतंभवेत् २८
 यवैर्व्रीहितिलैर्माषैर्गोधूमैश्चणकैस्तथा
 ब्राह्मणान्भोजयेद्राजन्दक्षिणाभिःप्रपूजितान् २९
 बंधुदौहित्रपुत्राद्यैःस्वयंभुंजीतवाग्यतः
 अनेनविधिनाराजन्कुरुव्रतमतंद्रितः ३०
 विष्णुलोकंप्रयास्यंतिपितरस्तवभूपते
 इत्युक्त्वानृपतिंराजन्मुनिरंतरधीयत ३१
 यथोक्तविधिनाराजाचकारव्रतमुत्तमम्
 अंतःपुरेणसहितःपुत्रभृत्यसमन्वितः ३२
 कृतेव्रतेतुकोतैयपुष्पवृष्टिरभूद्विवः
 तत्पितागरुडारूढोजगामहरिमंदिरम् ३३
 इंद्रसेनोऽपिराजर्षिःकृत्वाराज्यमकंटकम्
 राज्येनिवेश्यतनयंजगामत्रिदिवंस्वयम् ३४
 इंदिराव्रतमाहात्म्यंतवाग्रेकथितंमया
 पठनाच्छ्रवणाद्राजन्सर्वपापैःप्रमुच्यते ३५
 भुक्त्वेहनिखिलान्भोगान्विष्णुलोकेवसेच्चिरम् ३६
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
 उमापतिनारदसंवादेआश्विनकृष्णैर्दिरैकादशीनामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ५८

एकोनिषष्टितमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-
 कथयस्वप्रसादेनममाग्रेमधुसूदन
 इषस्यशुक्लपक्षेतुकिंनामैकादशीभवेत् १
 श्रीकृष्णउवाच-
 शृणुराजेन्द्रवक्ष्यामिमाहात्म्यंपापनाशनम्
 शुक्लपक्षेचाश्विनस्यभवेदेकादशीतुया २
 पापांकुशेतिविख्यातासर्वपापहरापरा

पद्मनाभाभिधानंमांपूजयेत्तत्रमानवः ३
 सर्वाभीष्टफलंप्राप्तौस्वर्गमोक्षप्रदंनृणाम्
 तपस्तप्त्वापुनस्तीव्रंचिरंसुनियतेन्द्रियः ४
 यत्फलंसमवाप्नोतितन्नत्वागरुडध्वजम्
 कृत्वापिबहुशःपापंनरोमोहसमन्वितः ५
 नयातिनरकंनत्वासर्वपापहरंहरिम्
 पृथिव्यांयानितीर्थानिपुण्यान्यायतनानिच ६
 तानिसर्वाण्यवाप्नोतिविष्णोर्नामानुकीर्तनात्
 देवंशार्ङ्गधरंविष्णुंयेप्रपन्नाजनार्दनम् ७
 नतेषांयमलोकस्ययातनाजायतेक्वचित्
 उपोष्यैकादशीमेकांप्रसंगेनापिमानवः
 नयातियातनांयामींपापंकृत्वापिदारुणम् ८
 वैष्णवःपुरुषोभूत्वाशिवनिंदांकरोति यः
 नविंदेद्वैष्णवंलोकंसयातिनरकंध्रुवम् ९
 शैवःपाशुपतोभूत्वाविष्णुनिंदांकरोतिचेत्
 रौरवेपच्यतेघोरेयावदिन्द्राश्चतुर्दश १०
 नेदृशंपावनंकिंचित्रिषुलोकेषुविद्यते
 यादृशंपद्मनाभस्यव्रतंपातकनाशनम् ११
 तावत्पापानिदेहेऽस्मिन्तिष्ठंतिमनुजाधिपम्
 यावन्नोपवसेजंतुःपद्मनाभदिनंशुभम् १२
 अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच
 एकादश्युपवासस्यकलांनार्हतिषोडशीम् १३
 एकादशीसमंकिंचिद्ब्रतंलोकेनविद्यते
 व्याजेनापिकृतायैश्चनतेयांतिहिभास्करिम् १४
 स्वर्गमोक्षप्रदाह्येषाशरीरारोग्यदायिनी
 कलत्रसुतदाह्येषाधनमित्रप्रदायिनी १५
 नगंगानगयाराजन्नचकाशीचपुष्करम्
 नचापिकौरवंक्षेत्रंपुण्यंभूपहरेर्दिनात् १६
 रात्रौजागरणंकृत्वासमुपोष्यहरेर्दिनम्
 अनायासेनभूपालप्राप्यतेवैष्णवंपदम् १७

दशैवमातृकेपक्षेराजेंद्रदशपैतृके
 प्रियायादशपक्षेतुपुरुषानुद्धरेन्नरः १८
 चतुर्भुजादिव्यरूपानागारिकृतकेतनाः
 स्रग्विणः पीतवस्त्राश्च प्रयांति हरि मंदिरम् १९
 बालत्वे यौवनत्वे च वृद्धत्वे च नृपोत्तम
 उपोष्यैकादशीं नूनं नैव प्राप्नोति दुर्गतिम् २०
 पापांकुशामुपोष्यैव आश्विनस्य सितेनरः
 सर्वपापबिनिर्मुक्तो हरिलोकं स गच्छति २१
 दत्त्वा हेमतिलाभूमिं गामन्नमुदकं तथा
 उपानच्छत्रवस्त्रादीन्नपश्यति यमं नरः २२
 यस्य पुण्यविहीनानि दिनान्यायांति यांति च
 सलोहकारभस्त्रेव श्वसन्नपि न जीवति २३
 अवंध्यं दिवसं कुर्याद् हरिद्रोऽपि नृपोत्तम
 सदा चरन् यथा क्तिस्नानदानादिकाः क्रियाः २४
 होमस्नानजपध्यानसत्रादिपुण्यकर्मणाम्
 कर्तारो नैव पश्यंति घोरां तां यमयातनाम् २५
 दीर्घायुषो धनाढ्याश्च कुलीनारोगवर्जिताः
 दृश्यंते मानवालोके पुण्यकर्तार ईदृशाः २६
 किमत्र बहून्नेनयां त्यधर्मेण दुर्गतिम्
 आरोहंति दिवं धर्मैर्नात्र कार्या विचारणा २७
 इति ते कथितं राजन्यत्पृष्टोऽह त्वयानघ
 पापांकुशायामाहात्म्यं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि २८

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे उमापति
 नारदसंवादे आश्विनशुक्लपापांकुशैकादशीमाहात्म्यनामैकोनषष्टितमोऽध्यायः

५६

षष्टितमोऽध्यायः

युधिष्ठिर उवाच-
 कथयस्व प्रसादेन मयि स्नेहाज्जनार्दन
 कार्तिकस्यासिते पक्षे किं नामैकादशी भवेत् १

श्रीकृष्णउवाच-

श्रूयतांराजशार्दूलकथयामितवाग्रतः
कार्तिकेकृष्णपक्षेत्तुरमानामसुशोभना २
एकादशीसमाख्यातामहापापहरापरा
अस्याःप्रसंगतोराजन्माहात्म्यंप्रवदामिते ३
मुचुकुन्दइतिख्यातोबभूवनृपतिःपुरा
देवेन्द्रेणसमंतस्यमित्रत्वमभवन्नृप ४
यमेनवरुणेनैवकुबेरेणापिसर्वथा
बिभीषणेनयस्यैवसखित्वमभवन्नृप ५
विष्णुभक्तःसत्यसंधोबभूवनृपतिःपरः
तस्यैवंशासतोराजन्राज्यंनिहतकंटकम् ६
बभूवदुहितागेहेचंद्रभागासरिद्वरा
शोभनायचसादत्ताचंद्रसेनसुतायवै ७
सकदाचित्समायातःश्वशुरस्यगृहेनृप
एकादशीव्रतदिनंसमायातंसुपुण्यदम् ८
समागतेव्रतदिनेचंद्रभागात्वचिंतयत्
किंभविष्यतिदेवेशममभर्त्तातिदुर्बलः ९
क्षुधानक्षमतेसोढुंपिताचैवोग्रशासनः
पटहस्ताडयतेयस्यसंप्राप्तेदशमीदिने १०
नभोक्तव्यंनभोक्तव्यंनभोक्तव्यंहरेर्दिने
श्रुत्वापटहनिर्घोषंसोभनस्त्वब्रवीत्प्रियाम् ११
किंकर्त्तव्यंमयाकांतेदेहिशिक्षांवरानने
चंद्रभागोवाच -
मत्पितुर्वैश्वमनिप्रभोभोक्तव्यंनद्यकेनचित् १२
गजैरश्वैश्चकलभैरन्यैःपशुभिरेव च
तृणमन्नंतथावारिनभोक्तव्यंहरेर्दिने १३
मानवैश्चकुतःकांतभुज्यतेहरिवासरे
यदित्वंभोक्ष्यसेकांतततोर्गर्हाप्रयास्यसि १४
एवंविचार्यमनसासुदृढमानसंकुरु
शोभनउवाच-

सत्यमेतत्प्रियेवाक्यंकरिष्येऽहमुपोषणम् १५
 दैवेनविहितंयद्धितत्तथैवभविष्यति
 इतिदृढांमतिकृत्वाचकारनियमंव्रते १६
 क्षुधयापीडिततनुःसबभूवातिदुःखितः
 इतिचिंतयतस्तस्यआदित्योऽस्तमगाद्विरिम् १७
 वैष्णवानांनराणांसानिशाहर्षविवर्द्धनी
 हरिपूजारतानांचजागरासक्तचेतसाम् १८
 बभूवनृपशार्दूलशोभनस्यातिदुःखदा
 रवेरुदयवेलायांशोभनःपंचतांगतः १९
 दाहयामासराजातंराजयोग्यैश्चदारुभिः
 चंद्रभागानात्मदेहंददाहपतिनासह २०
 कृत्वौद्धवदैहिकंतस्यतस्थौजनकवेश्मनि
 शोभनश्चनृपश्रेष्ठरमाव्रतप्रभावतः २१
 प्राप्तोदेवपुरंरम्यमंदराचलसानुनि
 अनुत्तममनाधृष्यमसंख्येयगुणान्वितम् २२
 हेमस्तंभमयैसौधैरत्नवैडूर्यमंडितैः
 स्फाटिकैर्विविधाकारैर्विचित्रैरुपशोभितैः २३
 सिंहासनसमारूढःसुश्वेतच्छत्रचामरः
 किरीटकुंडलयुतोहारकेयूरभूषितः
 स्तूयमानश्चगंधर्वैरप्सरोगणसेवितः २४
 शोभनःशोभतेयत्रराजराजोपरोयथा
 सोमशर्मेतिविख्यातोमुचुकुंदपुरेऽभवत् २५
 तीर्थयात्राप्रसंगेनभ्रमन्विप्रोददर्शितम्
 नृपजामातरंज्ञात्वातत्समीपंजगामसः २६
 शोभनोऽपितदाज्ञात्वासोमशर्माणमागतम्
 आसनादुत्थितःशीघ्रंनमश्चक्रेद्विजोत्तमम् २७
 चकारकुशलप्रश्नंश्चशुरस्यनृपस्यच
 कांतायाश्चंद्रभागायास्तथैवनगरस्यच २८
 सोमशर्मोवाच-
 कुशलंवर्त्ततेराजन्श्चशुरस्यगृहेतव

चंद्रभागाकुशलिलीसर्वतःकुशलंपुरे २६
स्ववृत्तंकथ्यतांराजन्नाश्चर्यंविद्यतेऽद्भुतम्
पुरंविचित्रंरुचिरंनदृष्टंकेनचित्क्वचित् ३०
एतदाचक्ष्वनृपतेकुतःप्राप्तमिदंत्वया
शोभनउवाच-

कार्तिकस्यासितेपक्षेयानामैकादशीरमा ३१
तामुपोष्यमयाप्राप्तंद्विजेंद्रपुरमध्रुवम्
ध्रुवंभवतियेनैवतत्कुरुष्वद्विजोत्तमः ३२
द्विजउवाच-

कथमध्रुवमेतद्धिकथंहिभवतिध्रुवम्
तत्त्वंकथयराजेंद्रतत्करिष्यामिनान्यथा ३३
शोभनउवाच-

मयैतद्विहितंविप्रश्नद्धाहीनं ब्रतोत्तमम्
तेनाहमध्रुवंमन्येध्रुवंभवतितच्छृणु ३४
मुचुकुंदस्यदुहिताचंद्रभागासुशोभना
तस्यैकथयवृत्तांतंध्रुवमेतद्भविष्यति ३५
कृष्णउवाच-

सश्रुत्वावचनंतस्यमुचुकुंदपुरंगतः
उवाचसर्ववृत्तांतंचंद्रभागाग्रतोद्विजः ३६
सोमशर्मोवाच -

प्रत्यक्षंदयितःकांतस्तवदृष्टोमयाशुभे
इंद्रतुल्यमनाधृष्यंदृष्टंतस्यपुरंमया
अध्रुवंतेनतत्प्रोक्तंध्रुवंभवतितत्कुरु ३७
चंद्रभागोवाच-

तत्रमांनयविप्रर्षेपतिदर्शनलालसाम्
आत्मनोब्रतपुण्येनकरिष्यामिपुरंध्रुवम् ३८
आवयोर्द्विजसंयोगोयथाभवतितत्कुरु
प्राप्यतेहिमहत्पुण्यंकृत्वायोगंवियुक्तयोः ३९
इतिश्रुत्वासहतयासोमशर्माजगामह
आश्रमंवामदेवस्यमंदराचलसंनिधौ ४०

वामदेवोऽशृणोत्सर्ववृत्तांतंकथितंतयोः
 अभ्यषिञ्चच्चन्द्रभागांवेदमंत्रैरथोज्ज्वलाम् ४१
 ऋषिमंत्रप्रभावेनविष्णुवासरसेवनात्
 दिव्यदेहाबभूवासौदिव्यांगतिमवापह ४२
 पत्युःसमीपमगमत्प्रहर्षोत्फुल्ललोचना
 जहर्षशोभनोऽतीवदृष्ट्वाकांतांसमागताम् ४३
 समाहूयस्वकेवामेपार्श्वेतांसंन्यवेशयत्
 अथोवाचप्रियंहर्षाच्चन्द्रभागाप्रियंवचः ४४
 शृणुकांतहितंवाक्यंयत्पुण्यंविद्यतेमयि
 अष्टवर्षाधिकाजातायदाहंपितृवेशमनि ४५
 ततःप्रभृतियच्चीर्णमयाचैकादशीव्रतम्
 यथोक्तविधिसंयुक्तंश्रद्धायुक्तेनचेतसा
 तेनपुण्यप्रभावेनभविष्यतिपुरंध्रुवम् ४६
 सर्वकामसमृद्धंचयावदाभूतसंप्लवम्
 एवंसानृपशार्दूलरमतेपतिनासह ४७
 दिव्यभोगादिव्यरूपादिव्याभरणभूषिता
 शोभनोऽपितयासार्द्धरमतेदिव्यविग्रहः ४८
 रमाव्रतप्रभावेनमंदराचलसानुनि
 चिंतामणिसमाह्येषाकामधेनुसमाथवा ४९
 रमाभिधानानृपतेतवाग्रेकथितामया
 तस्यामाहात्म्यमनघश्रुतंसर्वत्वयानृप ५०
 मयातवाग्रेकथितंमाहात्म्यंपापनाशनम्
 एकादशीव्रतानांचपक्षयोरुभयोरपि ५१
 यथाकृष्णातथाशुक्लाविभेदनैवकारयेत्
 सेवितैकादशीनृणांभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ५२
 धेनुःश्वेतायथाकृष्णाउभयोःसदृशंपयः
 तथैवतुल्यफलदंस्मृतमेकादशीद्वयम् ५३
 एकादशीव्रतानांयोमाहात्म्यंशृणुतेनरः
 सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकेमहीयते ५४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापति-

नारदसंवादेकार्तिककृष्णारमैकादशीनामषष्टितमोऽध्यायः ६०

एकषष्टितमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

श्रुतरमायामाहात्म्यं त्वत्तः कृष्णयथातथम्
कार्तिकेशुक्लपक्षेयातामेकथयमानद १

श्रीकृष्णउवाच-

शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिशुक्लेचोर्जदलेतुया
सायथानारदेप्रोक्ताब्रह्मणालोककारिणा २

नारदउवाच -

प्रबोधिन्याश्चमाहात्म्यं वदविस्तरतो मम
यस्यां जागर्ति गोविन्दो धर्मकर्मप्रवर्तकः ३

ब्रह्मोवाच-

प्रबोधिन्याश्चमाहात्म्यं पापघ्नं पुण्यवर्द्धनम्
मुक्तिप्रदं सुबुद्धीनां शृणुष्व मुनिसत्तम ४
तावद्गर्जति तीर्थानि आसमुद्रसरांसि च
यावत्प्रबोधिनी विष्णोस्तिथिर्नायाति कार्तिके ५

तावद्गर्जति विप्रेन्द्रगंगाभागीरथीक्षितौ
यावन्नायाति पापघ्नी कार्तिके हरिबोधिनी ६

अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानि च
एकेनैवोपवासेन प्रबोधिन्या लभेन्नरः ७

यद्बुद्धिर्भयदप्राप्य त्रैलोक्यस्य न गोचरम्
तदप्यप्रार्थितं पुत्रं ददाति हरिबोधिनी ८

एश्वर्यसंपदं प्रज्ञां राज्यं च सुखसंपदः

ददात्युपोषिताभक्त्या जनेभ्यो हरिबोधिनी ९

मेरुमन्दर मात्राणि वपापान्युक्तानि यानि च
एकेनैवोपवासेन दहते पापनाशिनी १०

पूर्वजन्मसहस्रेषु यत्पापं समुपार्जितम्
निशि जागरणं चास्या दहते तूलराशिवत् ११

उपवासं प्रबोधिनीं यः करोति स्वभावतः

विधिवन्मुनिशार्दूलयथोक्तंलभतेफलम् १२
 यथोक्तंकुरुतेयस्तुविधिवत्सुकृतंनरः
 स्वल्पंमुनिवरश्रेष्ठमेरुतुल्यंभवेत्फलम् १३
 विधिहीनंतुयःकुर्यात्सुकृतंमेरुमात्रकम्
 अणुमात्रंतदाप्रोतिफलंधर्मस्यनारद १४
 येध्यायंतिमनोवृत्त्यायेकरिष्यंतिबोधिनीम्
 वसंतिपितरोहृष्टाविष्णुलोकेचतस्यवै १५
 विमुक्तानारकैर्दुःखैर्यातिविष्णोःपरंपदम्
 कृत्वातुपातकंधोरं ब्रह्महत्यादिकंनरः १६
 कृत्वातुजागरंविष्णोर्द्धौतपापोभवेन्नरः
 दुष्प्राप्यंयत्फलंविप्रश्चमेधादिकैर्मखैः १७
 प्राप्यतेतत्सुखेनैवप्रबोधिण्यास्तुजागरे
 आप्लुत्यसर्वतीर्थेषुप्रदत्त्वाकांचनंमहीम् १८
 तत्फलंसमवाप्रोतियत्कृत्वाजागरंहरेः
 जातःसएवसुकृतीकुलंतेनैवपावितम् १९
 कार्तिकेमुनिशार्दूलकृतायेनप्रबोधिनी
 यथाध्रुवंनृणांमृत्युर्धनंगात्रंतथाध्रुवम् २०
 इतिज्ञात्वामुनिश्रेष्ठकर्तव्यंवैष्णवंदिनम्
 यानिकानिचतीर्थानित्रैलोक्येसंभवंतिच २१
 तानितस्यगृहेसम्यग्यःकरोतिप्रबोधिनीम्
 किंतस्यबहुभिःपुण्यैःकृतायेनप्रबोधिनी २२
 पुत्रपौत्रप्रदाह्येषाकार्तिकेहरिबोधिनी
 सज्ञानीचसयोगीचसतपस्वीजितेंद्रियः २३
 भोगोमोक्षश्चतस्यास्तिउपास्तेहरिबोधिनीम्
 विष्णोःप्रियतराह्येषाधर्मसारसहायिनी २४
 यःकरोतिनरोभक्त्याभुक्तिभाक्सभवेन्नरः
 प्रबोधिनीमुपोषित्वागर्भेनविशतेनरः २५
 सर्वधर्मान्परित्यज्यतस्मात्कुर्वीतनारद
 कर्मणामनसावाचापापंयत्समुपार्जितम् २६
 तत्क्षालयतिगोविंदःप्रबोधिण्यांतुजागरे

स्नानंदानंजपः पूजांसमुद्दिश्य जनार्दनम् २७
 नरो यत्कुरुते वत्सप्रबोधि न्यातदक्षयम्
 ये च यंति नरास्तस्यां भक्त्या देवं च माधवम् २८
 समुपोष्य प्रमुच्यंते पापैस्तैः शतजन्मजैः
 महाव्रतमिदं पुत्रमहापापौघनाशनम् २९
 प्रबोधवासरं विष्णोर्विधिवत्समुपोषयेत्
 व्रतेनानेन देवेशं परितोष्य जनार्दनम् ३०
 विराजयन् दिशः सर्वाः प्रयाति हरि मंदिरम्
 कर्तव्यैषा प्रयत्नेन नरैः कांतिधनार्थिभिः ३१
 बाल्ये यत्संचितं पापं यौवने वाद्धके तथा
 शतजन्मकृतं पापं स्वल्पं वा यदि वा बहु ३२
 तत्क्षालयति गोविंदश्चास्यामभ्यर्चितो नृणाम्
 धनधान्यवहापुण्या सर्वपापहरा परा ३३
 तामुपोष्य हरेर्भक्त्या दुर्लभं न भवेत् क्वचित्
 चंद्रसूर्योपरागे च यत्फलं परिकीर्तितम् ३४
 तत्सहस्रगुणं प्रोक्तं प्रबोधि न्यां प्रजागरे
 स्नानंदानंजपो होमः स्वाध्यायोऽभ्यर्चनं हरेः ३५
 तत्सर्वं कोटिगुणितं प्रबोधि न्यां कृतं तु यत्
 जन्मप्रभृतियत्पुण्यं नरेणोपार्जितं भवेत् ३६
 वृथा भवति तत्सर्वमकृत्वा कार्तिके व्रतम्
 अकृत्वा नियमं विष्णोः कार्तिकं यः क्षिपेन्नरः ३७
 न जन्मार्जितपुण्यस्य फलं प्राप्नोति नारद
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन देवदेवं जनार्दनम् ३८
 उपसेवेत विप्रेन्द्र सर्वकामफलप्रदम्
 परान्नं वर्जयेद्यस्तु कार्तिके विष्णुतत्परः ३९
 परान्नं वर्जनाद्वत्सचांद्रायणफलं लभेत्
 नित्यं शास्त्रविनोदेन कार्तिके मधुसूदनः ४०
 सदहेत्सर्वपापानि यज्ञायुतफलं लभेत्
 न तथा तुष्यते यज्ञैर्न दानैर्वाजपादिभिः ४१
 यथाशास्त्रकथालापैः कार्तिके मधुसूदनः

येकुर्वंतिकथांविष्णोर्येशृण्वन्तिशुभान्विताः ४२
 श्लोकार्द्धश्लोकपादंवाकार्तिकेगोशतंफलम्
 सर्वधर्मान्परित्यज्यकार्तिकेकेशवाग्रतः ४३
 शास्त्रावधारणंकार्यश्रोतव्यंचमहामुने
 श्रेयसालोभबुद्ध्याचयःकरोतिहरेःकथाम् ४४
 कार्तिकेमुनिशार्दूलकुलानांतारयेच्छतम्
 नियमेननरोयस्तुशृणुतेवैष्णवीकथाम् ४५
 कार्तिकेतुविशेषेणगोसहस्रफलंलभेत्
 प्रबोधवासरेविष्णोःशृणुतेयोहरेःकथाम् ४६
 सप्तद्वीपवतीदानेतत्फलंलभतेमुने
 श्रुत्वाविष्णुकथांदिव्यांयेऽचयंतिकथाविदम् ४७
 स्वशक्त्यामुनिशार्दूलतेषांलोकोऽक्षयःस्मृतः
 गीतशास्त्रविनोदेनकार्तिकंयोनयेन्नरः ४८
 नतस्यपुनरावृत्तिर्मयादृष्टाकलिप्रिय
 गीतंनृत्यंचवाद्यंचभव्यांविष्णुकथांमुने ४९
 यःकरोतिसपुण्यात्मात्रैलोक्योपरिसंस्थितः
 बहुपुष्पैर्बहुफलैःकर्पूरागुरुकुंकुमैः ५०
 हरेःपूजाविधातव्याकार्तिकेबोधवासरे
 यस्मात्पुण्यमसंख्यातंप्राप्यतेमुनिसत्तम ५१
 फलैर्नानाविधैर्द्रव्यैःप्रबोधिन्त्यांतुजागरे
 शंखेतोयंसमादायअर्घोदेयोजनार्दने ५२
 यत्फलंसर्वतीर्थेषुसर्वदानेषुयत्फलम्
 तत्फलंकोटिगुणितंदत्त्वार्घबोधवासरे ५३
 गुरुपूजाततःकार्याभोजनाच्छादनादिभिः
 दक्षिणाभिश्चदेवर्षेतुष्ट्यर्थंचक्रपाणिनः ५४
 भागवतंशृणुतेयस्तुपुराणंचपठेन्नरः
 प्रत्यक्षरंभवेत्तस्यकपिलादानजंफलम् ५५
 कार्तिकेमुनिशार्दूलस्वशक्त्यावैष्णवंव्रतम्
 यःकरोतियथोक्तंतुमुक्तिस्तस्यसुनिश्चला ५६
 केतक्याएकपत्रेणपूजितोगरुडध्वजः

समाःसहस्रंसुप्रीतोभवतिमधुसूदनः ५७
 अगस्तिकुसुमैर्देवंपूजयेद्योजनार्दनम्
 दर्शनात्तस्यदेवर्षेनरकाग्निःप्रणश्यति ५८
 मुनिपुष्पार्चितोविष्णुःकार्तिकेपुरुषोत्तमः
 ददात्यभिमतान्कामान्शशिसूर्यग्रहेयथा ५९
 विहायसर्वपुष्पाणिमुनिपुष्पेणकेशवम्
 कार्तिकेयोऽचयेद्भक्त्यावाजिमेधफलंलभेत् ६०
 तुलसीदलानिपुष्पाणियेयच्छंतिजनार्दने
 कार्तिकेसकलंवत्सपापंजन्मायुतंदहेत् ६१
 दृष्टास्पृष्टाथवाध्याताकीर्तितानामतस्तुता
 रोपितासिंचितानित्यंपूजितातुलसीशुभा ६२
 नवधातुलसीभक्तियेकुर्वतिदिनेदिने
 युगकोटिसहस्राणितन्वंतिसुकृतंमुने ६३
 यावच्छाखाप्रशाखाभिर्बीजपुष्पदलैर्मुने
 रोपितातुलसीपुंभिर्वर्द्धतेवसुधातले ६४
 तेषांवंशेतुयेजातायेभविष्यंतियेगताः
 आकल्पवर्षसाहस्रंतेषांवासोहरेर्गृहे ६५
 यत्फलंसर्वपुष्पेषुसर्वपत्रेषुनारद
 तुलसीदलेनचैकेनकार्तिकेप्राप्यतेतुतत् ६६
 संप्राप्तंकार्तिकंदृष्ट्वानियमेनजनार्दनः
 पूजनीयोमहाविष्णुःकोमलैस्तुलसीदलैः ६७
 इष्ट्वाक्रतुशतैर्देवान्दत्त्वादानान्यनेकशः
 तुलसीदलैस्तुतत्पुण्यंकार्तिकेकेशवार्चने ६८
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापति
 नारदसंवादेकार्तिकेशुक्लैकादशीमाहात्म्यंनानैकषष्टितमोऽध्यायः ६९

द्विषष्टितमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच -

भगवञ्छ्रोतुमिच्छामिब्रतानामुत्तमंब्रतम्
 सर्वपापहरंविष्णोःफलदंब्रतिनांचयत् १

पुरुषोत्तममासस्य कथां ब्रूहि जनार्दन
 कोविधिः किं फलं तस्य को देवस्तत्र पूज्यते २
 अधिमासे च संप्राप्ते ब्रूहि जनार्दन
 कस्य दानस्य किं पुण्यं किं कर्तव्यं नृभिः प्रभो ३
 कथं स्नानं च किं जाप्यं कथं पूजाविधिः स्मृतः
 किं भोज्यमुत्तमं चान्नमासेऽस्मिन् पुरुषोत्तमे ४
 श्रीकृष्ण उवाच-

कथयिष्यामिराजेंद्र भवतः स्नेहकारणात्
 पुरुषोत्तममासस्य माहात्म्यं पापनाशनम् ५
 अधिमासे तु संप्राप्ते भवेदेकादशी तु या
 कमलानामसानाम् प्रातिथिनामुत्तमातिथिः ६
 तस्या ब्रतप्रभावेन कमलाभिमुखी भवेत्
 ब्राह्मे मुहूर्त्ते चोत्थाय संस्मृत्य पुरुषोत्तमम् ७
 स्नात्वा चैव विधानेन नियमं कारयेद्ब्रती
 गृहे त्वेकगुणं जाप्यं नद्यां तु द्विगुणं स्मृतम् ८
 गवांगोष्ठे सहस्रोर्ध्वमग्न्यागारे शतान्वितम्
 शिवक्षेत्रेषु तीर्थेषु देवतानां च सन्निधौ ९
 लक्षं तु लस्याः सांनिध्ये ह्यनंतं विष्णुसन्निधौ
 अवंत्यामभवत्कश्चिच्छिवशर्मा द्विजोत्तमः १०
 तस्यात्मजास्तु पंचासन्कनिष्ठो दोषवानभूत्
 तदापित्रा परित्यक्तस्त्यक्तः स्वजनबांधवैः ११
 कुकर्मणः प्रभावेन गतो दूरतरं वनम्
 एकदा दैवयोगेन तीर्थराजं समागतः १२
 क्षुत्क्षामो दीनवदनस्त्रिवेण्यां स्नानमाचरत्
 मुनीनामाश्रमांस्तत्र विचिन्वन् दुधयार्दितः १३
 हरि मित्रमुनेस्तत्र ददर्शाश्रममुत्तमम्
 पुरुषोत्तममासे वै जनानां च समागमे १४
 तत्राश्रमे कथयतां कथां कल्मषनाशिनीम्
 ब्राह्मणानां मुखात्तेन श्रद्धया कमलाश्रुता १५
 एकादशी पुण्यतमा भुक्तिमुक्तिप्रदायिनी

जयशर्माविधानेनश्रुत्वेमांकमलातिथिम् १६
एकादशीपुण्यतमाभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी
व्रतंकृतंचतैः सार्द्धंस्थित्वाशून्यालयेतदा १७
निशीथेसमनुप्राप्तेलक्ष्मीस्तत्रसमागता
वरंददामिभोविप्रकमलायाःप्रभावतः १८
जयशर्मोवाच -
कात्वंकस्यासिरंभोरुप्रसन्नाचकथंमम
इंद्राणीसुरनाथस्यभवानीशंकरस्यवा १९
गंधर्वीकिन्नरीवाथवधूर्वाचंद्रसूर्ययोः
त्वत्सदृक्षानदृष्टाचनश्रुताचशुभानने २०
लक्ष्मीरुवाच-
प्रसन्नासांप्रतंजातावैकुण्ठादहमागता
प्रेरितादेवदेवेनकमलायाःप्रभावतः २१
पुरुषोत्तममासस्ययापक्षेप्रथमेभवेत्
तस्याव्रतंत्वयाचीर्णंप्रयागेमुनिसंनिधौ २२
व्रतस्यास्यप्रभावेनवशगाहनसंशयः
तववंशेभविष्यंतिमानवाद्विजसत्तम २३
मत्प्रसादादवाप्स्यंतिसत्यंतेव्याहृतंमया
ब्राह्मणउवाच-
प्रसन्नायदिमेपक्षेव्रतंविस्तरतोवद २४
यत्कथासुप्रवर्ततेसाधवोयेजनाद्विजाः
लक्ष्मीरुवाच-
श्रोतृणांपरमंश्राव्यंपवित्राणामनुत्तमम् २५
दुःस्वप्ननाशनंपुण्यंश्रोतव्यंयत्नतस्ततः
उत्तमःश्रद्धयायुक्तःश्लोकंश्लोकार्द्धमेववा २६
पठित्वामुच्यतेसद्योमहापातककोटिभिः
मासानांपरमोमासःपक्षिणांगरुडोयथा २७
नदीनांचयथागंगातिथिनांद्वादशीतिथिः
अद्यापिनिर्जराःसर्वेभारतेजन्मलिप्सवः २८
तमर्चयंतिविविधानारायणमनामयम्

येयजंतिसदाभक्त्यादेवंनारायणंप्रभुम् २९
 तानर्चयंतिसततंब्रह्माद्यादेवतागणाः
 येऽपिनामपरायेचहरिकीर्तनतत्पराः ३०
 हरिपूजापरायेचतेकृतार्थाःकलौयुगेः
 शुक्लेवायदिवाकृष्णेभवेदेकादशीद्वयम् ३१
 गृहस्थानांभवेत्पूर्वायतीनामुत्तरास्मृता
 एकादशीद्वादशीचरात्रिशेषेत्रयोदशी
 तत्रक्रतुशतंपुण्यत्रयोदश्यांतुपारणे ३२
 एकादश्यांनिराहारःस्थित्वाहमपरेऽहनि
 भोक्ष्यामिपुंडरीकाक्षशरणंमेभवाच्युत ३३
 अमुंमंत्रंसमुच्चार्यदेवदेवस्यचक्रिणः
 भक्तिभावेनतुष्टात्माउपवासंसमाचरेत् ३४
 कुर्याद्देवस्यपुरतोजागरंनियतोव्रती
 गीतैर्वाद्यैश्चनृत्यैश्चपुराणपठनादिभिः ३५
 ततःप्रातःसमुत्थायद्वादशीदिवसेव्रती
 स्नात्वाविष्णुंसमभ्यर्च्यविधिवत्प्रयतेंद्रियः ३६
 पंचामृतेनसंस्नाप्यएकादश्यांजनार्दनः
 द्वादश्यांचपयःस्नानाद्धरेःसारूप्यमश्नुते ३७
 अज्ञानतिमिरांधस्यव्रतेनानेनकेशव
 प्रसीदसन्मुखोभूत्वाज्ञानदृष्टिप्रदोभव ३८
 एवंविज्ञाप्यदेवेशंदेवदेवंगदाधरम्
 ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यातेभ्योदद्याच्चदक्षिणाम् ३९
 ततःस्वबंधुभिःसार्द्धंनारायणपरायणः
 कृत्वापंचमहायज्ञान्स्वयंभुंजीतवाग्यतः ४०
 एवंयःप्रयतःकुर्यात्पुण्यमेकादशीव्रतम्
 सयातिविष्णुभवनंपुनरावृत्तिदुर्लभम् ४१
 इत्युक्त्वाकमलातस्मैवरंदत्त्वातिरोदधे
 सोऽपिविप्रोधनीभूत्वापितुर्गेहंसमागतः ४२
 श्रीकृष्णउवाच-
 एवंयःकुरुतेराजन्कमलाव्रतमुत्तमम्

शृणुयाद्वासरेविष्णोःसर्वपापैःप्रमुच्यते ४३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेउमापति-
नारदसंवादेपुरुषोत्तममासस्यकृष्णाकमलानामैकादशीनाम-

द्विषष्टिमोऽध्यायः ६२

त्रिषष्टितमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच -

श्रुतानिबहुधर्माणिब्रतानिचजगत्प्रभो
एकादशीसमंकिञ्चिच्छ्रुतंनैवजनार्दन १
पुनस्त्वेकादशींब्रूहिपापघ्नीपुण्यदायिनीम्
यांकृत्वामनुजोलोकेप्राप्नुयात्परमंपदम् २
श्रीकृष्णउवाच-

शुक्लेवायदिवाकृष्णेयदाचैकादशीभवेत्
नत्याज्याजगतीपालमोक्षसौख्यविवर्द्धनी ३
एकादशीकलौराजन्भवबंधविमोचनी
कामदासर्वकामानांपापानांपापहाभुवि ४
रविवारेऽथमांगल्येसंक्रमेवानृपोत्तम
एकादशीसदोपोष्यापुत्रपौत्रविवर्द्धनी ५
एकादशीव्रतंक्वापिनत्याज्यंविष्णुवल्लभैः
आयुःकीर्तिप्रदंनित्यंसंतानारोग्यवित्तदम् ६
मोक्षदंरूपदंराज्यंनित्यमेकादशीव्रतम्
येकुर्वन्तिमहीपालश्रद्धयापरयायुताः ७
यथोक्तविधिनालोकेतेनराविष्णुरूपिणः
जीवन्मुक्तास्तुभूपालदृश्यन्तेनात्रसंशयः ८
युधिष्ठिरउवाच-

जीवन्मुक्ताःकथंकृष्णविष्णुरूपाःकथंपुनः
पापरूपाश्चदृश्यन्तेपरंकौतूहलंहिमे ९
श्रीकृष्णउवाच-

येचराजन्कलौभक्त्यानिर्जलंव्रतमुत्तमम्
एकादश्याःप्रकुर्वन्तिविधिदृष्टेनकर्मणा १०

नकथंविष्णुरूपास्तेजीवन्मुक्ताःकथंनहि
 सर्वपापहरंपुण्यं व्रतमेकादशीसमम् ११
 नकिंचिद्विद्यतेराजन्सर्वकामप्रदंनृणाम्
 एकाशनंदशम्यांचनंदायांनिर्जलंव्रतम् १२
 पारणं चैवभद्रायांकृत्वाविष्णुसमानराः
 श्रद्धावान्यस्तुकुरुतेकामदायाव्रतंशुभम् १३
 वांछितंलभतेसोऽपिहलोकेपरत्रच
 पवित्रापावनीह्येषामहापातकनाशिनी १४
 भुक्तिमुक्तिप्रदाचैवकर्तृणांनृपसत्तम
 कामदायांविधानेनपूजयेत्पुरुषोत्तमम् १५
 पुष्पधूपादिभिश्चैव नैवेद्यैर्विविधैस्तथा
 कांस्यमांसमसूरांश्चचणकान्कोद्रवांस्तथा १६
 शाकंमधुपरान्नंचपुनर्भोजनमैथुनम्
 वैष्णवोव्रतकर्त्ताचदशम्यांदशवर्जयेत् १७
 द्यूतंक्रीडांतथानिद्रांतंबूलंदंतधावनम्
 परापवादंपैशून्यंस्तेयंहिंसांतथारतिम् १८
 क्रोधंचवितथंवाक्यमेकादश्यांविवर्जयेत्
 कांस्यंमांसमसूरांश्चतैलंवितथभाषणम् १९
 व्यायामंचप्रवासंचपुनर्भोजनमैथुनम्
 वृषपृष्ठंपरान्नंचशाकंचद्वादशीदिने २०
 अनेनविधिनाराजन्विहितायैश्चकामदा
 रात्रौजागरणंकृत्वापूजितःपुरुषोत्तमः २१
 सर्वपापविनिर्मुक्तास्तेयांतिपरमांगतिम्
 पठनाच्छ्रवणाद्राजन्गोसहस्रफलंलभेत् २२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डे
 उमापतिनारदसंवादेपुरुषोत्तममासस्यशुक्लाकामदानामैकादशीनाम-
 त्रिषष्टितमोऽध्यायः ६३

चतुःषष्टितमोऽध्यायः

नारदउवाच-

चातुर्मास्यांतुनियमायेकेचिद्भुविविश्रुताः
तानहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वमहेश्वर १
चातुर्मास्येहरौसुप्तेकर्त्तव्यंकिंजनार्दने
षड्रसानांपरित्यागेनखकेशविधारणे
अन्यैश्चनियमैःस्वामिन्त्यत्फलंतद्ब्रवीहिमे २
सूतउवाच-

एतच्छ्रुत्वात्वसौदेवःप्रहस्योत्फुल्ललोचनः
प्रोवाचतंद्विजवरंनारदंतपसान्निधिम् ३
महादेवउवाच-

शृणुत्वमिहदेवर्षेकथयामिसविस्तरम्
आषाढस्यसितेपक्षेएकादश्यामुपोषितः ४
चातुर्मास्यव्रतानीहगृह्णीयाद्भक्तिपूर्वकम्
भूमिशय्यासमारूढोयोगनिद्रांगतेहरौ ५
नयेतचतुरोमासान्यावद्भवतिकार्तिकी
प्रतिष्ठानप्रवर्त्तितथायज्ञादिकाःक्रियाः ६
विवाहव्रतसंबंधअन्यन्माङ्गल्यकर्मच
भूपयानंतथायात्राअन्याश्चविविधाःक्रियाः ७
प्रसुप्तेचजगन्नाथेअच्युतेगरुडध्वजे
व्रतक्रियांचरेद्यस्तुतस्यव्रतफलंशृणु ८
अश्वमेधसहस्रैस्तुयत्फलंप्राप्नुयान्नरः
चातुर्मास्यव्रतैश्चरीर्णैस्तत्फलंसमवाप्नुयात् ९
मिथुनस्थेसहस्रांशौस्वापयेन्मधुसूदनम्
तुलाराशौगतेसूर्येपुनरुत्थापयेद्धरिम् १०
अधिमासेतुपतितेतदाचैषविधिक्रमः
स्थापयेत्प्रतिमांविष्णोःशंखचक्रगदाधरीम् ११
पीतांबरधरांसौम्यांपर्यंकेस्थापयेत्शुचौ
श्वेतवस्त्रसमाच्छन्नेसोपधानेतुनारद १२
इतिहासपुराणज्ञोविष्णुभक्तोऽथवापुनः
स्नापयित्वादधिक्षीरमधुलाजघृतस्तथा १३
समालभ्यशुभैर्गर्धैर्धूपैःपुष्पैर्मनोरमैः

पूजितांकुसुमैः शुभ्रैर्मन्त्रिणानेनवाडव १४
 सुप्तेत्वयिजगन्नाथेजगत्सुप्तंभवेदिदम्
 विबुद्धेत्वयिबुध्येतजगत्सर्वचराचरम् १५
 एवतांप्रतिमांविष्णोःस्थापयित्वातुनारद
 तस्यैवाग्रेस्वयंवाचागृहीयान्नियमंततः १६
 स्त्रीवानरोवातद्भक्तोधर्माधर्मविभागतः
 चतुरोवार्षिकान्मासान्देवस्योत्थापनावधि १७
 गृहीयान्नियमानेतान्दंतधावनपूर्वकम्
 उपवासंततःकृत्वाप्रभातेविमलेसति १८
 नित्यंकर्मचरित्वातुविष्णोरग्रेजितात्मवान्
 तेषांफलानिवक्ष्यामितत्कतृणांपृथक्पृथक् १९
 मधुरत्वंलभेद्विद्वान्पुरुषोगुडवर्जनात्
 तथैवसंततिंदीर्घतैलस्यवर्जनाद्यतः २०
 घृतस्यवर्जनाद्विप्रसुंदरांगःप्रजायते
 कटुतैलपरित्यागीशत्रुनाशमवाप्नुयात् २१
 सुगंधतैलत्यागेनसौभाग्यमतुलंलभेत्
 पुष्पभोगपरित्यागीस्वर्गेविद्याधरोभवेत् २२
 योगाभ्यासीनरोयस्तुसब्रह्मपदमाप्नुयात्
 कट्वम्लमधुरक्षारतीक्ष्णकाषायषड्रसान् २३
 वर्जयेद्यस्तुवैरूप्यंदौर्गन्ध्यनाप्नुयान्नरः
 तांबूलवर्जनाद्भोगीरक्तकंठस्तुजायते २४
 घृतत्यागाच्चलावण्यंसदास्निग्धतनुर्भवेत्
 फलत्यागाच्चविपेंद्रबहुपुत्रश्चजायते २५
 पलाशपत्राशनकृद्रूपवान्भोगवान्भवेत्
 दीप्तिमान्दीप्तिकरणःसाक्षाद्द्रव्यपतिर्भवेत् २६
 दधिदुग्धपरित्यागीगोलोकंलभतेनरः
 मौनव्रतीभवेद्यस्तुतस्याज्ञाऽस्खलिताभवेत् २७
 इंद्रासनमवाप्नोतिस्थालीपाकस्यवर्जनात्
 एवमादिपरित्यागाद्धर्मस्थोधर्मनंदनः २८
 नमोनारायणायेतिजप्त्वाशतगुणंफलम्

एकएवसवैस्वर्गेविद्याधरपतिर्भवेत् २९
 पुष्करस्नानमात्रेणगंगायाःस्नानजंफलम् ३०
 भूमौभुंक्तेसदायस्तुसपृथिव्यधिपोभवेत्
 विष्णोश्चैवगृहेकुर्यादुपलेपनमार्जनम् ३१
 कल्पस्थायीभवेद्विद्वन्वैकुण्ठेनात्रसंशयः
 प्रदक्षिणंचयःकुर्याच्छतमष्टोत्तरंनरः ३२
 हंसयुक्तविमानेनदिव्येनसहगच्छति
 गीतवाद्यकरोविष्णोर्गांधर्वलोकमाप्नुयात् ३३
 पंचगव्याशनोविद्वन्चांद्रायणफलंलभेत्
 नित्यंशास्त्रविनोदेनलोकान्यस्तुप्रबोधयेत् ३४
 सव्यासरूपीविष्णवग्रेततोविष्णुपदंलभेत्
 तुलसीदलपूजांतुकृत्वाविष्णुपुरंब्रजेत् ३५
 कृत्वाप्रोक्षणकंदिव्यंस्थानमप्सरसांलभेत्
 शीतांबुनागृहेस्नानात्निर्मलंदेहमाप्नुयात् ३६
 उष्णोदकंपरित्यज्यस्नानंवैपौष्करंलभेत्
 पत्रेषुयोनरोभुंक्तेकुरुक्षेत्रफलंलभेत् ३७
 भुंक्तेशिलायांयोनित्यंतस्यपुण्यंप्रयागजम्
 धर्मोदयजलत्यागीनरोगैःपरिभूयते ३८
 ताम्रपात्रेषुभुंजानोनैमिषंफलमाप्नुयात्
 कांस्यपात्रंपरित्यज्यशेषपात्रमुपाचरेत् ३९
 अलाभेसर्वपात्राणामृन्मयंपात्रमुत्तमम्
 स्वगृहीतैःकृतैर्वापिपात्रैःपालाशसंभवैः ४०
 यस्तुसंवत्सरंपूर्णअग्निहोत्रमुपासते
 पात्रैर्वाभोजनंविद्वान्सेवतेतत्समंस्मृतम् ४१
 चांद्रायणसमंप्रोक्तंब्रह्मपात्रेषुभोजने
 एकैकंभोजनंविद्वन्ब्रह्मपात्रेषुभुंजतः ४२
 त्रिरात्रेणसमंप्रोक्तंमहापातकनाशनम्
 एकादश्युपवासेनयत्पुण्यंपरिकीर्तितम् ४३
 सर्वदानफलंचैवसर्वतीर्थफलंलभेत्
 नचापिनरकंपश्येत्पद्मपत्रेषुभोजनात् ४४

ब्राह्मणोयातिवैकुण्ठेऽन्योजनःस्वर्गमाप्नुयात्
 एषब्रह्ममहावृक्षःपापहासर्वकामदः ४५
 मध्यमंवर्जितंपत्रंशूद्रजातेनृपोत्तम
 भुञ्जन्नरकमाप्नोतियावदिन्द्राश्चतुर्दश ४६
 वर्जयेन्मध्यमंपत्रंशेषपत्रेषुभोजनम्
 मध्यपत्रेचयःशूद्रोभोजनंकुरुतेद्विज ४७
 कपिलांब्रह्मणेदत्त्वाशुद्धिर्भवतिनान्यथा
 कपिलांदोहयेद्यस्तुशूद्रोभुङ्क्तेनिजेगृहे ४८
 दशवर्षसहस्राणिविष्टायांजायतेकृमिः
 कृमियोनिविनिर्मुक्तःपशुयोनिमवाप्नुयात् ४९
 कपिलंयोह्यनङ्वाहंशूद्रोभूत्वात्रवाहयेत्
 यावंतितस्यरोमाणितावद्वर्षाणिनारद ५०
 कुंभीपाकेषुपच्येतसनरोनात्रसंशयः
 अजाचैवगृहेतस्यशूद्रस्यचविशेषतः ५१
 तस्यावैदुग्धपानेनशूद्रोयातीहरौरवम्
 ब्राह्मणैःसहव्यापारोयस्यशूद्रस्यदृश्यते ५२
 सविप्रोवेदबाह्यःस्याच्छूद्रःकौलिकउच्यते
 व्यापारेप्रेरितोविप्रःशूद्राज्ञांचकरोतियः ५३
 यावत्पदानिचलतेतावद्भवतिनारकी
 उदकार्थंतुयोविप्रःशूद्रेणप्रेषितोगृहे ५४
 तदुदकंमद्यतुल्यंपीत्वावैनरकंव्रजेत्
 शूद्रेणसर्वदानित्यंदानंदेयंद्विजन्मने ५५
 तेषांचैवतुवैभक्तिःकर्तव्याचविशेषतः
 इहलोकेसुखंभुक्त्वापरलोकंचगच्छति ५६
 पांचभौतिकमेतद्धिअनर्थकमुदाहृतम्
 अतोदेयंहिगुरवेयतोऽनतफलंलभेत् ५७
 अस्मिन्कलियुगेघोरेपापाचारेदुरात्मनः
 निंदांकुर्वतिविप्रेन्द्रजनानांपुण्यकर्मणाम् ५८
 निंदयालभतेदुःखंयावदाभूतसंप्लवम्
 नानाधर्माःप्रवर्त्ततेकलौचैवमहामते ५९

धर्मोऽयदुर्लभलोके धर्मकामार्थमोक्षदः
 भूमिशायी भवेद्यस्तु नरः कोऽपि महीतले ६०
 दशवर्षसहस्राणि नरोगैः परिपीडयते
 बहुपुत्रो धनैर्युक्तो ह्यकुष्ठी जायते नरः ६१
 नक्तभोजी नरो यस्तु तीर्थयात्राफलं लभेत्
 अयाचितेन चाप्रोतिवापी कूपक्रियाफलम् ६२
 वर्जयेद्यस्तु वै द्रोहं प्राणहिंसापराङ्मुखः
 अहिंसापरमो धर्म इति वेदेषु गीयते ६३
 दानं दयादम इति सर्वत्र हि श्रुतं मया
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कार्यं वै महतामपि ६४
 गुरवे ये प्रयच्छन्ति शरीरं पुत्रपौत्रकम्
 तत्र दानप्रभावेन विष्णोर्वल्लभतामियात् ६५
 शूद्रेण दीक्षितो यस्तु शूद्रः शूद्रेण दीक्षितः
 उभौ तौ पापिनौ प्रोक्तौ यावदाभूतसंप्लवम् ६६
 हिंसा मतिं यदा दत्ते शूद्रो वै पापसत्तमः
 एकविंशतिकुलं तेन नरकं प्रतिपात्यते ६७
 कलौ पाखंडिनः शूद्रादृश्यं ते बहवो भुवि
 तेषां संभाषणा देव नरको भवति द्विज ६८
 ब्रह्मज्ञानरता ये च गायत्रीजापिनो द्विज
 तेषां दर्शनमात्रेण ब्रह्महत्यादिने दिने ६९
 शंखचक्रधरा विप्रा विष्णुधर्मेषु संमताः
 वेदधर्मरतानि त्यपंक्तिपावनपावनाः ७०
 चातुर्मास्यमिदं कर्म कर्त्तव्यं तैः सदानरैः
 किमन्यद्बहुनोक्तेन भूयो भूयश्च वाडव ७१
 ते धन्याः पृथिवीमध्ये नरा ये वैष्णवा भुवि
 तेषां कुलं धन्यतमं जातिर्धन्यतमा स्मृता ७२
 मधुभक्षयते यस्तु सुप्ते देवे जनार्दने
 महत्पापं भवेत्तस्य वर्जने यच्छृणुष्व तत् ७३
 सर्वयज्ञैश्च विविधैर्यत्फलं तदवाप्नुयात्
 दाडिमं मातुलिगं च नालिकेरं च वर्जयेत् ७४

देवोवैमानिकोभूत्वाह्यंतेविष्णुपदं व्रजेत्
 वित्तवान्सुभगश्चैवकुलेश्रीमतिजायते ७५
 यःक्षिपेदेकभक्तेननरोमासचतुष्टयम्
 यावंतिचमुहूर्तानिउदितोदितभास्करे ७६
 ताद्वर्षसहस्राणिविष्णुलोकेमहीयते
 ब्रीहिंश्चयवगोधूमान्वर्जयेद्यस्तुमानवः ७७
 अश्वमेधादिकेकृतेविधिवद्वैसदक्षिणे
 यत्फलंमुनिभिःप्रोक्तंतत्फलंलभतेनरः ७८
 धनधान्यसमायुक्तोबहुपुत्रश्चजायते
 तुलसीतिलदर्भैश्चयेकुर्वतिचतर्पणम् ७९
 तत्फलंकोटिगुणितंचातुर्मास्येविशेषतः
 यदासुप्तेहृषीकेशेकुर्याच्चैतत्त्रयान्वितम् ८०
 तेऽपियुगसहस्राणिमोदंतेविष्णुसंनिधौ
 पदंवापदमर्द्धवाक्त्रुचांचार्द्धत्रुचांतथा ८१
 विष्णवग्रेयेप्रगायंतिमुक्तास्तेवैनसंशयः
 मैथुनंवर्जयेद्यस्तुसुप्तेदेवेजनार्दने ८२
 एकमन्वंतरंसोऽपिविष्णुलोकेमहीयते
 दधिदुग्धंतथातक्रंगुडंशाकंतथैवच ८३
 वर्जनादेवभोविप्रमुक्तिभागीनसंशयः
 स्नानमामलकेनैवयेकुर्वतिचमानवाः ८४
 दिनेदिनेमहत्पुण्यंप्राप्नुवंतिचतेमुने
 धात्रीफलंपापहरंप्रवदंतिमनीषिणः ८५
 त्रैलोक्यतारणार्थायनिर्मिताब्राह्मणापुरा
 संध्यामौनंचरेद्यस्तुभुंक्तेमासचतुष्टयम् ८६
 मन्वंतराणिचत्वारिवैकुण्ठेमोदतेपुनः
 स्वयंपाकीनरोयस्तुभुंक्तेमासचतुष्टयम् ८७
 दशवर्षसहस्राणिइंद्रलोकेमहीयते
 चतुरोवार्षिकान्मासान्मौनंचैवसमाचरेत् ८८
 सचविष्णुपुरंगच्छेद्ब्रह्मंचतदनंतरम्
 मौनभोजीनरोयस्तुकदाचिन्नावसीदति ८९

मौनेनभुंजमानास्तुराक्षसास्त्रिदिवंगताः
कृमिकीटसमायुक्तंपक्वान्नमशुचीभवेत् ६०
गवांमांससमंज्ञेयमन्नंचापिद्विजोत्तम
तदन्नमशुचिज्ञेयंग्रसतेमानुषोयदि ६१
एतद्वैभोजनंप्रोक्तंराक्षसानांप्रियंसदा
तोषितोहिपुराब्रह्मातेनदत्तंमहात्मना ६२
मौनेनभोजयित्वातुस्वर्गप्राप्तानसंशयः
संजल्पन्भुंजतेयस्तुतेनान्नमशुचीभवेत् ६३
पापंसकेवलंभुंक्तेतस्मान्मौनंसमाचरेत्
उपवाससमंभोज्यंज्ञेयंमौनेननारद ६४
पंचप्राणाहुतीर्यस्तुमौनभोजीनरोत्तमः
पंचवैपातकान्यस्यनश्यंतिनात्रसंशयः ६५
नकुर्यात्संधितंवस्त्रंपितृकर्मणिवाडव
अशुच्यंगेस्थितंचैववस्त्रंतदशुचीभवेत् ६६
कटिपृष्ठस्थितेवस्त्रेपुरीषंकुरुतेतुयः
मूत्रंवाभैथुनंवापितद्वस्त्रंपरिवर्जयेत् ६७
पितृकर्मविशेषेणवर्जनीयंचवाडव
सर्वदाचमुनेप्राज्ञैर्देवार्चाचक्रपाणिनः ६८
कर्तव्याचविशेषेणशुचिभिर्विजितेंद्रियैः
संप्रसुप्तेहृषीकेशतृणशाककुसुंभिकाः ६९
संधितानिचवस्त्राणिवर्जितानिप्रयत्नतः
चातुर्मास्येहरौसुप्तेयस्तुएतानिवर्जयेत् १००
नरकंनतुसंगच्छेत्यावदाभूतसंप्लवम्
मद्यंमांसंनभक्षेतशाशकंसौकरंतथा १०१
चातुर्मास्येविशेषेणसुप्तेदेवेजनार्दने
सोऽपिदेवत्वमाप्नोतिअहिंसानिरतो नरः १०२
मिथ्याक्रोधंतथारौक्ष्यंतथापर्वसुभैथुनम्
वर्जितंयेनविप्रेन्द्रसोऽश्वमेधफलंलभेत् १०३
ब्रह्मचर्येप्रजावृद्धिरायुर्वृद्धिस्तथैवच
पुष्पंपत्रंफलंशय्याअभ्यंगंचविलेपनम् १०४

वृथादुग्धानिमांसंचमद्यंचपरिवर्जयेत्
 चातुर्मास्येहरौसुप्तेनियतंयद्विवर्जितम् १०५
 प्रथमतस्तुदातव्यंब्राह्मणायनसंशयः
 तद्धनंचाक्षयंविद्वन्प्रदत्तंयद्विवजातये १०६
 कोटिकोटिगुणंविप्रलभतेनात्रसंशयः
 येनकेनापिविप्रेन्द्रनियमेनार्चितोहरिः १०७
 ददातिविष्णुभवनंनात्रकार्याविचारणा
 चातुर्मास्येहरौसुप्तेनियमंयोनकारयेत् १०८
 सोऽपिनरकमाप्नोतितस्यजन्मवृथागतम्
 यत्पुमान्कारयेन्नित्यंद्विजोक्तंविधिमुत्तमम् १०९
 तथोक्तान्नियमांश्चैवसयातिपरमंपदम्
 त्रिवर्गरहितंदानंदत्तंभवतिनिष्फलम् ११०
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनदेवदेवंजनार्दनम्
 तोषयेन्नियमैर्दानैर्यथाशक्त्यानरोत्तमः १११
 अकृतस्नानदानंचब्राह्मणानांचपूजनम्
 वृथागतंतुतत्सर्वयावदिंद्राश्चतुर्दश ११२
 नारदउवाच-
 कीदृशंब्रह्मचर्यंचवदविश्वेश्वरप्रभो
 येनचीर्णेनगोविंदःपरितुष्टोभवेन्नृणाम् ११३
 महादेवउवाच-
 स्वदारनिरतश्चैवब्रह्मचारीस्मृतोबुधैः
 चांडालादधिकोविद्वन्यःस्वभार्यापरित्यजेत् ११४
 ऋतावभिगमंकृत्वाब्रह्मचर्यंविधीयते
 परित्यजतियोभार्याभक्तांदोषविवर्जिताम् ११५
 पापकर्मानरोलोकेभूणहत्यामवाप्नुयात्
 अश्वमेधसहस्राणिवाजपेयशतानिच ११६
 एकादश्युपवासस्यकलांनार्हतिषोडशीम्
 स्नानंदानंजपोहोमःस्वाध्यायंदेवतार्चनम् ११७
 चातुर्मास्यकृतंयच्चसर्वंहिचाक्षयंभवेत्
 एककालंद्विकालंवापुराणंशृणुतेतुयः ११८

सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकंसगच्छति
हरौसुप्तेविशेषेणहरेर्नामपठन्जपन् ११६
तत्फलंकोटिगुणितंलभतेद्विजसत्तम
वैष्णवोब्राह्मणोयस्तुपूजनंयःकरोतिहि १२०
सएवसर्वधर्मात्मापूज्यएवसंशयः
चातुर्मास्यमिदंपुण्यंपवित्रंपापनाशनम्
श्रुत्वातुलभतेपुण्यंगंगास्नानफलंलभेत् १२१

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्र्यांसंहितायामुमापतिनारद-
संवादेउत्तरखंडेचातुर्मास्यमहिमानामचतुःषष्टितमोऽध्यायः ६४

पञ्चषष्टितमोऽध्यायः

नारदउवाच-

चातुर्मास्यव्रतानांचप्रब्रूह्यद्यापनंविभो
उद्यापनेकृतेसर्वसंपूर्णभवतिध्रुवम् १
महादेवउवाच-

व्रतंकृत्वामहाभागयदिनोद्यापनंचरेत्
यस्तुकर्त्ताकर्मणांसनसम्यक्फलभाक्भवेत् २
व्रतवैकल्यमासाद्यकुष्ठीचांधःप्रजायते
एतस्मात्कारणाच्चैवकुर्यादुद्यापनंद्विज ३
गृहीत्वानियमानेतान्पालयित्वायथाविधि
सुप्तोत्थितेजगन्नाथेगत्वाब्राह्मणसंनिधौ ४
क्षमापयेद्देवदेवंयथाविधिचविस्तरात्
तैलत्यागेघृतंदद्याद्घृतत्यागेपयःस्मृतम् ५
मौनेपिंडास्तिलादेयाःसहिरण्याद्विजातये
भोजनेभोजनंदद्यात्तदध्योदनसमन्वितम् ६
अन्नंदद्याद्विशेषेणहिरण्येनसमन्वितम्
अन्नदानान्मुनिश्रेष्ठविष्णुलोकेमहीयते ७
पालाशपात्रेयोभुंक्तेनरोमासचतुष्टयम्
भाजनंघृतपूर्णंतुदद्यादुद्यापनेद्विज ८
षड्संभोजनंदद्याद्ब्राह्मणेनक्तभोजने

अयाचितेह्यनङ्वाहंसहिरण्यंप्रदापयेत् ९
 माषंत्यजन्मुनिश्रेष्ठगांचदद्यात्सवत्सकाम्
 धात्रीस्नानेनरोदद्यात्स्वर्णमाषिकमेवच १०
 फलानानियमेचैवफलानिचप्रदापयेत्
 धान्यानानियमेधान्यमथवाशालयःस्मृताः ११
 तद्वद्भूशयनेशय्यांसतूलांगेंदुकान्विताम्
 ब्रह्मचर्यकृतंयेनचातुर्मास्येद्विजोत्तम १२
 दंपत्योर्भोजनंदेयमुभयोर्भक्तिपूर्वकम्
 सभोगंदक्षिणोपेतंसशाकंलवणंतथा १३
 नित्यस्नानेनरोदद्यान्निस्त्रेहेसर्पिःसक्तवः
 नखकेशव्रतेचैवप्रादेशंपरिकल्पयेत् १४
 उपानहौप्रदातव्यौउपानहविवर्जनात्
 आमिषस्यपरित्यागात्सवत्साकपिलास्मृता १५
 नित्यंदीपप्रदोयस्तुसौवर्णदीपमावहेत्
 तंदीपंघृतसंयुक्तंदद्याच्चैवद्विजन्मने १६
 विष्णुभक्तायविप्रायपरिपूर्णव्रतेप्सया
 शाकस्यनियमेशाकंमाषेसौवर्णमाषकम् १७
 मैथुनानांतुनियमेरौष्यंदद्याद्विजातये
 नागवल्ल्यास्तुनियमेकर्पूरंसहरिण्यकम् १८
 कालेकालेद्विजश्रेष्ठयत्कृतंनियमेनतु
 तत्तद्देयंविशेषेणपरलोकगतीप्सया १९
 आदौस्नानादिकंकृत्वाविष्णोरग्रेप्रकाशयेत्
 अनादिनिधनोदेवःशंखचक्रगदाधरः
 तस्याग्रेकेनकुर्वंतियतोविष्णुस्तुपापहा २०
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारद
 संवादेचातुर्मास्योद्यापनं नाम पंचषष्ठितमोऽध्यायः ६५

षट्षष्ठितमोऽध्यायः

नारदउवाच-

यमस्याराधनंब्रूहिमद्धितार्थसुरोत्तम

कथंनगम्यतेदेवनरेणनरकांतरे १
 श्रूयतेयमलोकेतुसदावैतरणीनदी
 अनाधृष्यात्वपाराचदुस्तराबहुशोणिता २
 दुस्तरासर्वभूतानांसाकथंसुतराभवेत्
 भयमेतन्महादेवयमलोकंप्रतिप्रभो ३
 तस्यनिर्मोचनार्थायब्रूहिकृत्यमशेषतः
 भगवन्देवदेवेशकृपांकृत्वाममोपरि ४
 महादेवउवाच-
 द्वारवत्यांपुराविप्रस्नातोऽहलवणांभसि
 ददृशेमुनिमायांतमुद्गलंनामवाडव ५
 ज्वलंतमिवचादित्यंतपसाद्योततांगकम्
 मांप्रणम्यमुनिःप्राहमुद्गलोविस्मयान्वितः ६
 मुद्गलउवाच-
 अकस्मान्मूर्च्छितोदेवपतितोऽस्मिधरातले
 प्रज्वलंतिममांगानिगृहीतोयमकिंकरैः ७
 बलादाकृष्यमाणोऽहपुरुषोगुष्ठमात्रकः
 बद्धोयमभटैर्गाढंनीतोऽस्मि शमनांतिकम् ८
 क्षणात्सभायांपश्यामियमंपिंगललोचनम्
 कृष्णमुखंमहारौद्रंमृत्युव्याधिशतान्वितम् ९
 वातपित्तश्लेष्मदोषैर्मूर्तिमद्भिस्तुसेवितम्
 कायशोषज्वरातंकस्फोटिकालूतकादिभिः १०
 ज्वालांगमर्दशीर्षार्तिभगंदरबलक्षयैः
 कंठमालाक्षिरोगैश्चमूत्रकृच्छ्रज्वरव्रणैः ११
 विमूर्च्छिकागलग्राहहृद्रोगैर्भूततत्स्करैः
 इत्थंबहुविधैरौद्रेर्नानारूपैर्भयंकरैः १२
 कपालशिरोहस्तैश्चसंग्रामेनरकेतथा
 राक्षसैर्दानवैर्घोरैरुपविष्टैःपुरःस्थितैः १३
 धर्माधिकारिभिश्चात्रचित्रगुप्तादिलेखकैः
 व्याघ्रसिंहवराहैश्चशिखासर्पैःसुदुद्धरैः १४
 वृश्चिकैर्दंष्ट्रिभिर्भूतैःकीटकैर्मत्कुणादिभिः

वृकचित्रादिशुनकैःकंकैर्गृध्रैश्चजंबुकैः १५
 तस्करैर्भूतदारिद्रैर्मरिभिर्डाकिनीग्रहैः
 मुक्तकेशैःश्वासकासैर्भुक्कुटीकुटिलाननैः १६
 बृहत्प्रतापैर्नोभीतैःशासकैःपापकर्मणाम्
 यमःसभायांशुशुभेसेव्यमानःपरिग्रहैः १७
 भीमाटविकजीवैश्चयथाव्यालांजनोगिरिः
 ततोविश्वेश्वरःप्राहसमयःकिंकरान्प्रति १८
 नामभ्रातैर्भवद्भिश्चसमानीतःकथंमुनिः
 भीमकस्यात्मजोग्रामेकौडिन्येमुद्गलाभिधः १९
 क्षीणायुःक्षत्रियःसोऽस्तिअनेयोमुच्यतामसौ
 श्रुत्वैतत्तेगतास्तस्मादायाताःपुनरेवते २०
 धर्मराजंपुनःप्राहुःसर्वेतेयमकिंकराः
 तत्रास्माभिर्गतैर्देहीक्षीणायुर्नोपलक्षितः २१
 यमउवाच-

किंकारणमदृश्यास्तेप्रायेणभवतांनराः
 सुकृताद्वादशीयैस्तुरव्यातावैतरणीनदी २२
 उज्जयिन्यांप्रयागेवायमुनायांचयेमृताः
 तिलहस्तिहिरण्यादिदत्तंयैस्तुगवाहिकम् २३
 दूताऊचुः -

तद्ब्रतंकीदृशंब्रह्मन्ब्रूहिसर्वमशेषतः
 किंतत्रदेवकर्तव्यंपुरुषैस्तवतोषदम् २४
 येनकृतानरश्रेष्ठद्वादशीकृष्णपक्षजा
 उपवासेचतेनैवकथंपापात्प्रमुच्यते २५
 तद्ब्रतंकेनविधिनाकर्तव्यंचयथावद
 सुप्रसन्नेनवक्तव्यंदयांकृत्वादयानिधे २६
 श्रीमुद्गलउवाच-

दूतानांवचनंश्रुत्वाउवाचमधुरंतदा
 सर्ववदामिभोदूतायथादृष्टंयथाश्रुतम् २७
 यमउवाच-

मार्गशीर्षादिमासेतुयाइमाःकृष्णपक्षजाः

तासुपूर्वासुविधिवद्भूतावैतरणीव्रतम् २८
 प्रतिमासंचकर्तव्यंयावद्वर्षभवेद्ध्रुवम्
 यांतुकृत्वातुभोदूतामुच्यतेनात्रसंशयः २९
 उपवासस्यनियमःकर्तव्योविष्णुतुष्टिदः
 अद्यमेदेवदेवेशउपवासोभविष्यति ३०
 द्वादश्यांपूज्यगोविंदंभक्तिभावसमन्वितम्
 स्वप्नेन्द्रियस्यवैकल्याद्भोजनंयच्चमैथुनम् ३१
 तत्सर्वंक्षममेदेवकृपांकृत्वाममोपरि
 एवंवैनियमंकृत्वामध्याहेतीर्थमाव्रजेत् ३२
 मृद्भोमयतिलान्नीत्वागंतव्यंविधिपूर्वकम्
 स्नानंतत्रप्रकर्तव्यंव्रतसंपूर्णहेतवे ३३
 अश्वक्रांतेतिमंत्रेणस्नानंकुर्याद्विशेषतः
 अश्वक्रांतेरथक्रांतेविष्णुक्रांतेवसुंधरे ३४
 मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयापूर्वसंचितम्
 तयाहतेनपापेनसर्वपापैःप्रमुच्यते ३५
 काश्यांचैवतुसंभूतास्तिलावैविष्णुरूपिणः
 तिलस्नानेनगोविंदःसर्वपापंव्यपोहति ३६
 विष्णुदेहोद्भवादेविमहापापापहारिणी
 सर्वपापंहरत्वंवैसर्वेषांहिनमोऽस्तुते ३७
 तुलसीपत्रकंधृत्वानामोच्चारणपूर्वकम्
 स्नानंसुकृतिभिःप्रोक्तंकर्तव्यंविधिपूर्वकम् ३८
 एवंस्नात्वासमुत्तीर्यपरिधायसुवाससी
 तर्पयित्वापितृन्देवांस्ततोविष्णोस्तुपूजनम् ३९
 संस्थाप्यचाव्रणंकुंभंपंचपल्लवसंयुतम्
 पंचरत्नसमोपेतंदिव्यस्त्रगंधवासितम् ४०
 जलपूर्णंसद्रव्यंचताम्रपात्रसमन्वितम्
 तत्रस्थंश्रीधरंदेवंदेवदेवंतपोनिधिम् ४१
 पूर्णेनविधिनाराजन्कुर्यात्पूजांगरीयसीम्
 मृद्भोमयादिरचितंमंडलंकारयेच्छुभम् ४२
 तंडुलैःशुक्लधौतैश्चअश्मपिष्टैश्चकारयेत्

धर्मराजःप्रकर्त्तव्योहस्ताद्यवयवान्वितः ४३
 नदींवैतरणींताम्रांस्थापयित्वातदग्रतः
 पूजयेच्चपृथक्सम्यक्समावाहनपूर्वकम् ४४
 आवाहयामिदेवेशंयमंवैविश्वरूपिणम्
 इहाभ्येहिमहाभागसान्निध्यंकुरुकेशव ४५
 इदंपाद्यंश्रियःकांतसोपविष्टंहरेप्रभो
 विश्वोद्यानरतो नित्यंकृपांकुरुममोपरि ४६
 भूतिदायनमःपादावशोकायचजानुनी
 उरूनमःशिवायेतिविश्वमूर्तेनमःकटिम् ४७
 कंदर्पायनमोमेढ्रमादित्यायफलंतथा
 दामोदरायजठरंवासुदेवायवैस्तनौ ४८
 श्रीधरायमुखंकेशान्केशवायेतिवैनमः
 पृष्ठंशार्ङ्गधरायेतिचरणौवरदायच ४९
 स्वनाम्नाशंखचक्रासिगदापरशुपाणये
 सर्वात्मनेनमस्तुभ्यंशिरइत्यभिधीयते ५०
 मत्स्यंकूर्मचवाराहंनारसिंहंचवामनम्
 रामंरामंचकृष्णंचबुधंकल्किंनमोऽस्तुते ५१
 सर्वपापौघनाशार्थंपूजयामिनमोनमः
 एभिश्चसर्वशोमंत्रैर्विष्णुंध्यात्वाप्रपूजयेत् ५२
 धर्मराजनमस्तेऽस्तुधर्मराजनमोऽस्तुते
 दक्षिणाशापतेतुभ्यंनमोमहिषवाहन ५३
 चित्रगुप्तनमस्तुभ्यंविचित्रायनमोनमः
 नरकार्तिप्रशांत्यर्थंकामान्यच्छममेप्सितान् ५४
 यमायधर्मराजायमृत्यवेचांतकायच
 वैवस्वतायकालायसर्वभूतक्षयायच ५५
 वृकोदरायचित्रायचित्रगुप्तायवैनमः
 नीलायचैवदध्नायनित्यंकुर्यान्नमोनमः ५६
 एवंद्वादशभिःपूज्योनामभिर्धर्मराट्प्रभुः
 वैतरणीसुदुःपारेपापघ्निसर्वकामदे ५७
 इहाभ्येहिमहाभागेगृहाणार्घमयाकृतम्

यमद्वारपथेघोरेख्यातावैतरणीनदी ५८
 तस्यामुद्धरणार्थायजन्ममृत्युजरातिगा
 यादुस्तरादुष्कृतिभिःसर्वप्राणिभयापहा ५९
 यस्यांभयात्प्रमज्जंतिप्राणिनोयातनापराः
 तर्तुकामस्तुतांघोरंजयादेविनमोनमः ६०
 तस्यांदेवाधितिष्ठंतियासावैतरणीनदी
 साचापिपूजिताभक्त्याप्रीत्यर्थंकेशवस्यच ६१
 यस्यास्तटेप्रविशंतिऋषयःपितरस्तथा
 साचापिसिंधुरूपेणपूजितापापहारिका ६२
 तरीतुतांप्रदास्यामिसर्वपापविमुक्तये
 पुण्यार्थंसंप्रवक्ष्यामितुभ्यंवैतरणीनदीम् ६३
 मयासिपूजिताभक्त्याप्रीत्यर्थंकेशवस्यच
 कृष्णकृष्णजगन्नाथसंसारादुद्धरस्वमाम् ६४
 नामग्रहणमात्रेणसर्वपापंहरस्वमे
 यज्ञोपवीतंपरमंकारितंनवतंतुभिः ६५
 प्रतिगृहीष्वदेवेशप्रीतोयच्छममेप्सितम्
 इदंतवचतांबूलंयथाशक्त्यासुशोभनम् ६६
 प्रतिगृहीष्वदेवेशमामुद्धरभवार्षवात्
 पंचवर्तीप्रदीपोऽयदेवेशारार्तिकंतव ६७
 मोहांधकारद्युमणेभक्तियुक्तोभवार्तिहत्
 परमान्नसुपक्वान्नंसमस्तरससंयुतम् ६८
 निवेदितंमयाभक्त्याभगवन्प्रतिगृह्यताम्
 द्वादशाक्षरमंत्रेणयथासंख्यजपेनच ६९
 प्रीयतांमेश्रियःकांतःप्रीतोयच्छतुवांछितम्
 पंचगावःसमुत्पन्नामथ्यमानेमहोदधौ ७०
 तासांमध्येतुयानंदातस्यैधेन्वैनमोनमः
 गांसंपूज्यविधानेनअर्घ्यंदद्यात्समाहितः ७१
 सर्वकामदुघेदेविसर्वातकनिवारिणी
 आरोग्यंसंततिंदीर्घां देहिनंदिनिमेसदा ७२
 पूजिताचवसिष्ठेनविश्वामित्रेणधीमता

कपिलेहरमेपापंयन्मयापूर्वसंचितम् ७३
 गावोममाग्रतःसंतुगावोमेसंतुपृष्ठतः
 नाकेमामुपतिष्ठंतुहेमशृंगीपयोमुचः ७४
 सुरभ्यःसौरभेयाश्चसरितःसागरायथा
 सर्वदेवमयेदेविसुभद्रेभक्तवत्सले ७५
 एवंसंपूज्यविधिवद्द्याद्गोषुगवाह्निकम्
 सौरभेयःसर्वहिताःपवित्राःपापनाशनाः ७६
 प्रतिगृह्णंतुमेग्रासंगावस्त्रैलोक्यमातरः
 गंगदायैनमोभूत्यैसर्वपापप्रहाणये ७७
 अनेनैवतुमंत्रेणगदांवैधारयेद्बुधः
 पंनमःपद्मनाभायपद्मंवैधारयेत्सुधीः ७८
 चंचक्ररूपिणेविष्णोधारणंचक्रजंस्मृतम्
 शंशंखरूपिणेतुभ्यंनमोऽस्तुसुखकारिणे ७९
 मंत्रेणानेनवैदूताधारणंशंखजंस्मृतम्
 चतुर्णामायुधानांतुधारणंमुनिभिःस्मृतम् ८०
 अग्निहोत्रंयथानित्यंवेदस्याध्ययनंतथा
 ब्राह्मणस्यतथैवेदंतप्तमुद्रादिधारणम् ८१
 चंदनेनसुगंधेनगोपिकाचंदनेनतु
 धारणंचविशेषेणब्राह्मणैर्वेदपारगैः ८२
 चांडालोऽपिभवेच्छुद्धोधारणाच्चनसंशयः
 ऊर्ध्वपुंड्रमृजुंसौम्यंसचिह्नंधारयेद्यदि ८३
 सचांडालोऽपिशुद्धात्मापूज्यएवसदाद्विजैः
 चांडालानांगृहेदूतास्तुलसीयत्रदृश्यते ८४
 तत्रत्यातुलसीग्राह्याभक्तिभावेनचेतसा ८५
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेउत्तरखंडेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुमापतिनारद
 संवादेयमाराधनंनामषट्षष्टितमोऽध्यायः ६६

सप्तषष्टितमोऽध्यायः

महेश्वरउवाच-

इतिश्रुतंधर्ममुखान्मुद्गलोद्विजसत्तमः

कथयित्वाममाग्रेवैगतोयादृच्छिकोमुने १
 गोपिकाचंदनंयत्रतिष्ठतेवैद्विजोत्तम
 तद्गृहंतीर्थरूपंचविष्णुनाभाषितंकिल २
 शोकमोहौनतत्रास्तांभवत्यशुभंक्वचित्
 गोपिकाचंदनंयस्यतिष्ठतिद्विजसद्यनि ३
 सुखिनःपूर्वजास्तेषांसंततिर्वर्द्धतेसदा
 गोपिकाचंदनंयस्यवर्त्ततेऽहर्निशंगृहे ४
 गोपीपुष्करजामृत्स्नापवित्राकायशोधिनी
 उद्धर्तनाद्विनश्यंतिव्याधयोह्याधयश्चये ५
 अतोदेहेधृतंपुंभिर्मुक्तिदंसर्वकामिकम्
 तावद्गर्जतितीर्थानितावत्क्षेत्राणिसर्वदा ६
 गोपिकाचंदनंयावन्नदृष्टंनश्रुतंद्विज
 इदंध्येयमिदंपूज्यंमलदोषविनाशनम् ७
 यस्यसंस्पर्शनादेवपूतोभवतिमानवः
 अंतकालेतुमर्त्यानांमुक्तिदंपावनंपरम् ८
 किंवदामिद्विजश्रेष्ठमुक्तिदंगोपिचंदनम्
 विष्णोस्तुतुलसीकाष्ठंतथावैमूलमृत्तिका ९
 गोपिकाचंदनंचैवतथावैहरिचंदनम्
 चत्वारिह्येतानिसंमील्यअंगमुद्धर्तयेत्सुधीः १०
 तेनतीर्थकृतंसर्वजंबूद्वीपेषुसर्वदा
 तिलकंकुरुतेयस्तुगोपिकाचंदनद्रवैः ११
 सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिविष्णोःपरंपदम्
 पितुःश्राद्धादिकंतेनगयांगत्वातुवैकृतम् १२
 येनवापुरुषेणापिविधृतंगोपिचंदनम्
 मद्यपोब्रह्महाचैवगोघ्नोवाबालहातथा
 मुच्यतेतत्क्षणादेवगोपीचंदनधारणात् १३
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुमापतिनारदसंवादे-
 गोपीचंदनमाहात्म्येसप्तषष्ठितमोऽध्यायः ६७

अष्टषष्टितमोऽध्यायः

महेश्वरउवाच-

शृणुनारदवक्ष्यामिवैष्णवानांचलक्षणम् १
 यच्छ्रुत्वामुच्यतेलोकोब्रह्मत्यादिपातकात्
 तेषांवैलक्षणंयादृक्स्वरूपंयादृशंभवेत् २
 तादृशंमुनिशार्दूलशृणुतुत्वंवच्मिसांप्रतम्
 विष्णोरयंतोह्यासीत्तस्माद्वैष्णवउच्यते ३
 सर्वेषांचैववर्णानांवैष्णवःश्रेष्ठउच्यते
 येषांपुण्यतमाहारस्तेषांवंशेतुवैष्णवः ४
 क्षमादयातपःसत्यंयेषांवैतिष्ठतिद्विज
 तेषांदर्शनमात्रेणपापंनश्यतितूलवत् ५
 हिंसाधर्माद्विनिर्मुक्तयस्यविष्णौस्थितामतिः
 शंखचक्रगदापद्मंनित्यंवैधारयेत्तुयः ६
 तुलसीकाष्ठजांमालांकंठेवैधारयेद्यतः
 तिलकानिद्वादशधानित्यंवैधारयेद्बुधः ७
 धर्माधर्मतुजानातियःसवैष्णवउच्यते
 वेदशास्त्ररतोनित्यंनित्यंवैयज्ञयाजकः ८
 उत्सवांश्चचतुर्विंशत्कुर्वतिचपुनःपुनः
 तेषांकुलंधन्यतमंतेषांवैयशउच्यते ९
 तेवैलोकेधन्यतमाजाताभागवतानराः
 एकएवकुलेयस्यजातोभागवतोनरः १०
 तत्कुलंतारितंतेनभूयोभूयश्चवाडव
 अंडजाउद्भिजाश्चैवयेजरायुजयोनयः ११
 तेतुसर्वेऽपिविज्ञेयाःशंखचक्रगदाधराः
 येषांदर्शनमात्रेणब्रह्महाशुद्ध्यतेसदा १२
 किंतुवक्ष्यामिदेवर्षेतेभ्योधन्यतमाभुवि
 वैष्णवायेतुदृश्यंतेभुवनेऽस्मिन्महामुने १३
 तेवैविष्णुसमाश्चैवज्ञातव्यास्तत्त्वकोविदैः
 कलौधन्यतमालोकेश्रुतामेनात्रसंशयः १४
 विष्णोःपूजाकृतातेनसर्वेषांपूजनंकृतम्

महादानं कृतं तेन पूजिता येन वैष्णवाः १५
 फलं पत्रं तथा शाकमन्नं वा वस्त्रमेव च
 वैष्णवेभ्यः प्रयच्छंति ते धन्या भुवि सर्वदा १६
 अर्चितो वैष्णवो यैस्तु सर्वेषां चैव पूजनम्
 कृतं यैरर्चितो विष्णुस्ते वै धन्यतमामताः १७
 तेषां दर्शनमात्रेण शुद्ध्यते पातकान्नरः
 किमन्यद्बहुनोक्तेन भूयो भूयश्च वाडव १८
 अतो वै दर्शनं तेषां स्पर्शने सुखदायकम्
 यथा विष्णुस्तथा चायं नान्तरं वर्तते क्वचित् १९
 इति ज्ञात्वा तु भोवत्स सर्वदा पूजयेद्बुधः
 एक एव तु यैर्विप्रो वैष्णवो भुवि भोज्यते
 सहस्रं भोजितं तेन द्विजानां नात्र संशयः २०
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखण्डे उमापतिनारद
 संवादे वैष्णवमाहात्म्यं नाम अष्टषष्टितमोऽध्यायः ६८

एकोनसप्ततितमोऽध्यायः

नारद उवाच—
 उपवासासमर्थानां सदैवामरसत्तम
 एकाया द्वादशीपुण्यातां वदस्व ममानघ १
 शिव उवाच—
 मासि भाद्रपदे शुक्ले द्वादशी श्रवणान्विता
 सा वै सर्वप्रदा पुण्या ह्युपवासे महाफला २
 संगमे सरितः स्नात्वा द्वादशीं तामुपोषितः
 अयत्नात्समवाप्नोति द्वादशद्वादशीफलम् ३
 बुधश्रवणसंयुक्ताया च वै द्वादशी भवेत्
 अतीव महती तस्यां कृतं सर्वमथाक्षयम् ४
 द्वादशी श्रवणोपेता यदा भवति नारद
 संगमे सरितां स्नात्वा लभेद्भोदानजं फलम् ५
 जलपूर्णं तदा कुंभं स्थापयित्वा विचक्षणः
 तस्योपरि न्यसेत्पात्रं स्थापयित्वा जनार्दनम् ६

ततस्तस्याग्रतोदेयनैवेद्यंघृतपाचितम्
 सोदकांश्चनवान्कुंभान्दद्याच्छक्त्याविचक्षणः ७
 एवंसंपूज्यगोविंदंजागरंतत्रकारयेत्
 प्रभातेविमलेस्नात्वासंपूज्यगरुडध्वजम् ८
 पुष्पधूपादिनैवेद्यैःफलैर्वस्त्रैःसुशोभनैः
 पुष्पांजलिततोदद्यान्मंत्रमेनमुदीरयेत् ९
 नमोनमस्तेगोविंदबुधश्रवणसंयुत
 अघौघसंक्षयंकृत्वासर्वसौख्यप्रदोभव १०
 अन्नंतुब्राह्मणेपूतंवेदवेदांगपारगे
 पुराणज्ञेविशेषेणविधिवत्संप्रदापयेत् ११
 अनेनविधिनाचैवनद्यास्तीरेनरोत्तमः
 सर्वनिर्वर्तयेत्सम्यगेकचित्तरतोऽपिसन् १२
 अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम्
 महत्परणयेयद्वृतंभूमिदेवशृणुष्वतत् १३
 यंश्रुत्वामानवोलोकेमहादुःखात्प्रमुच्यते
 देशोदासरकोनामतस्यभागेचपश्चिमे १४
 तत्रविद्वन्मरुदेशःसर्वसत्वभयंकरः
 सुतप्तसिकताभूमिर्यत्रदुष्टामहोरगाः १५
 अल्पच्छायाद्रुमाकीर्णामृतप्राणिसमाकुला
 शमीखदिरपालाशकरीरैःपीलुभिःसह १६
 तत्रभीमाद्रुमगणाःकंटकैरचितादृढैः
 जग्धप्राणजनाकीर्णयत्रभूर्दृश्यतेक्वचित् १७
 तथापिजीवाजीवंतिसर्वेकर्मनिबंधनात्
 नोदकंनोदकाधाराविद्वंस्तत्रबलाहकाः १८
 पक्षांतरगतैःकैश्चिच्छिशुभिस्तृषितैःसमम्
 उत्क्रांतजीविनोविप्रदृश्यंतेनुखगोत्तमाः १९
 तस्मिंस्तथाविधेदेशेकश्चिद्दैववशाद्वणिक्
 निजसार्थपरिभ्रष्टःप्रविष्टोमरुजांगले २०
 बभ्रामोद्भ्रांतहृदयःक्षुत्तृट्भ्यांश्रमपीडितः
 क्वग्रामःक्वजलंक्वाहंयास्यामिनबुबोधह २१

अथप्रेतान्ददर्शासौक्ष्ण्यव्याकुलेंद्रियान्
 उत्कटान्खलिनोभीमान्निर्मासान्नौद्रदर्शनान् २२
 प्रेतस्कंधसमारूढमेकं विकृतदर्शनम्
 ददर्शबहुभिः प्रेतैः समन्तात्परिवारितम् २३
 अगच्छमानमत्युग्रं प्रेतशब्दपुरःसरम्
 प्रेतोऽपि दृष्ट्वा तां घोरामटवीमागतं नरम् २४
 प्रेतस्कंधान्महीं गत्वा तस्यांतिकमुपागमत्
 प्रणिपत्य वणिक् श्रेष्ठमिदं वचनमब्रवीत् २५
 अस्मिन् घोरतरे देशे प्रवेशो भवतः कथम्
 तमुवाच वणिक् धीमान्सार्थभ्रष्टस्य मेवने २६
 प्रवेशो दैवयोगेन पूर्वकर्मकृतेन च
 तृषामेबाधतेऽत्यर्थं क्षुधा चैव भृशं तथा २७
 प्राणांतिकमनुप्राप्तं वचनं भ्रमतीव मे
 अत्रोपायं न पश्यामि जीवेयं येन केनचित् २८
 इत्येवमुक्ते प्रेतस्तं वणिजं वाक्यमब्रवीत्
 फुल्लांशमीं समाश्रित्य प्रतीक्ष त्वं मुहूर्तकम् २९
 कृतातिथ्यो मया पश्चाद्गमिष्यसि यथा सुखम्
 एवमुक्तस्तथा चक्रे स वणिक् तृष्णयार्दितः ३०
 मध्याह्नसमये प्राप्ते प्रेतस्तं देशमागतः
 फुल्लांसवृक्षांशीतोदांवारिधानीं मनोरमाम् ३१
 दध्योदनसमायुक्तां वर्द्धमानेन संयुताम्
 अवतीर्य ततः स्वन्नं प्रादादतिथयेतदा ३२
 स तत्राशनमात्रेण परंतृप्तिं त्वमागतः
 वितृष्णो विज्वरश्चैव क्षणेन समपद्यत ३३
 ततश्च प्रेताः संप्राप्ताः सोऽस्माद्भागं क्रमाद्ददौ
 दध्योदनात्सपानीयात्प्रेतास्तृप्तिं परांगताः ३४
 अतिथिं तर्पयित्वा तु प्रेतलोकं च सर्वतः
 ततः स्वयंसंबुभुजे भुक्तशेषं यथा सुखम् ३५
 तस्य भुक्तवतः स्वन्नं पानीयं च क्षयं ययौ
 प्रेताधिपंतस्तं वै वणिग्वचनमब्रवीत् ३६

आश्चर्यमेतत्परमं वनेऽस्मिन्प्रतिभाति मे
 अन्नं पानं च परमं संप्राप्तं च कुतस्तव ३७
 स्वल्पेनैव तथान्नेन त्वमेतांस्तु बहू नपि
 अतर्पयः कथं त्वेते निर्मासाभिन्नकुक्षयः ३८
 कथमस्यां सुघोरायामटव्यां च कृता लयाः
 तदेतत्संशयं छिंधि परं कौतूहलं मम ३९
 एवमुक्तः स वणिजाप्रेतो वचनमब्रवीत्
 वाणिज्यसक्तस्य पुराजन्मातीते ममानघ ४०
 सकलेन गरेनास्ति ममान्यो हि दुरात्मकः
 धनलो भान्नकस्यापि दत्ताभिन्ना मया तदा ४१
 सखा चैव ततश्चासीद्ब्राह्मणो गुणवान्मम
 श्रावणद्वादशीयोगे मासि भाद्रपदे ततः ४२
 सकदा चिन्मया सार्द्धं तार्पीनाम नदीं ययौ
 तस्याश्च संगमः पुण्यो यत्रासीच्चंद्रभागया ४३
 चंद्रभागा चंद्रसुता तापी चैवार्कनंदिनी
 तयोः शीतोष्णसलिले प्रविवेश सह द्विजः ४४
 श्रावणद्वादशीयोगे नराश्च समुपोषिताः
 चंद्रभागा सुतोयेन वारिधानीं ददुर्द्विजे ४५
 दध्योदनयुतां सार्द्धं संपूर्णैर्वर्द्धमानकैः
 छत्रोपानद्युगं वस्त्रं प्रतिमां च तथा हरेः ४६
 प्रददौ विप्रमुख्येभ्यो हरस्याग्रे महामते
 वित्तसंरक्षणार्थाय तस्यास्तीरे ब्रूते मया ४७
 सोपवासेन दत्तैकावारिधानी मनोरमा
 तत्कृत्वा हंगृहं प्राप्तः ततः कालेन केनचित् ४८
 पंचत्वं महमासाद्य नास्तिक्यात्प्रेततांगतः
 अस्यामटव्यां घोरायां यथा ह्यहिकुलं तथा ४९
 श्रावणद्वादशीयोगे वारिधान्यर्पिता मया
 सेयं मध्याह्नसमये लभ्यते च दिने दिने ५०
 ब्रह्मस्वरूपिणः सर्वे पापाः प्रेतत्वमागताः
 परदारगताः केचित् स्वामिद्रोहरताश्च ये ५१

भूतप्रेतजरूपेणतेजाताह्यत्रमानवाः
 देशेमरुस्थलेत्वस्मिन्ममैतेमित्रतांगताः ५२
 अक्षयोभगवान्विष्णुःपरमात्मासनातनः
 दीयतेयत्समुद्दिश्यह्यक्षयंतत्प्रकीर्तनम् ५३
 अक्षयेनापिचान्नेनतृप्ताएतेपुनःपुनः
 प्रेतत्वभावंदौर्बल्यंनविमुंचतिकर्हिचित् ५४
 पूजयित्वाहमन्नैस्त्वामतिथिंसमुपस्थितम्
 प्रेतभावाद्विनिर्मुक्तोयास्यामिपरमांगतिम् ५५
 मयाविहीनाःकिंत्वेतेवनेऽस्मिन्भृशदारुणे
 पीडामनुभविष्यंतिदारुणांकर्मयोनिजाम् ५६
 एतेषांतुमहाभागममानुग्रहकाम्यया
 प्रत्येकंनामगोत्राणिगृहीष्वलिखितानिच ५७
 अस्तिकक्षागताचैवतवसंपुटिकाशुभा
 हिमवंतमथासाद्यतत्रत्वंलप्स्यसेनिधिम् ५८
 गयाशीर्षततोगत्वाश्राद्धंकुरुमहामते
 इत्याज्ञाप्यसवैप्रेतोवणिजंचयथासुखम् ५९
 विसर्जयामासतदासवैप्रायात्समुत्सुकः
 समासाद्यगृहंतत्रपश्चात्प्रायाद्धिमालयम् ६०
 ततोदृष्टंनिधितत्रगृहीत्वाससमागतः
 षष्ठांशंप्रतिगृह्याथगयाशीर्षततोऽभ्यगात् ६१
 तत्रगत्वागयायांसश्राद्धंकृत्वामहामतिः
 प्रेतानांतुयथोद्दिष्टंश्राद्धंसम्यग्विधानतः ६२
 प्रत्येकंनामगोत्राणिगृहीत्वापिंडमुत्सृजत्
 यस्ययस्यभवेच्छ्राद्धंसकरोतिदिनेवणिक् ६३
 ससतस्यतदास्वप्नेदर्शयत्यात्मनस्तनुम्
 ब्रवीतिचमहाभागप्रसादाद्भवतोऽनघ ६४
 प्रेतभावंमयात्यक्तंप्राप्तोऽस्मिपरमांगतिम्
 एवंकृत्वाविधानेनगयाशीर्षमहामनाः ६५
 पश्चाज्जगामस्वगृहंविष्णुंध्यायन्पुनःपुनः
 मासिभाद्रपदेप्राप्तेशुक्लपक्षेतथासुधीः ६६

श्रवणद्वादशीयोगेसंगमेसरितांपुनः
 जगामसमहाबुद्धिःसर्वोपस्करसंयुतः ६७
 संगमेसरितांस्नात्वाद्वादशींतामुपोषितः
 तत्रस्नात्वापिदत्त्वातुपूजयित्वाजनार्दनम् ६८
 अनंतरंब्राह्मणस्यह्युपहारांस्तदाददौ
 शास्त्रोक्तेनापिविधिनाह्येकचित्तरतोऽपिसः ६९
 निवर्त्तयामासतदावणिजोबुद्धिमान्सवै
 वर्षेवर्षेतुसंप्राप्तेमासिभाद्रपदेतथा ७०
 श्रवणद्वादशीयोगेसंगमेसरितांपुनः
 एवंवैकृतवान्सर्वविष्णुमुद्दिश्यसत्वरम् ७१
 कालेनचातिमहतापंचत्वंसमुपागतः
 अवापपरमंस्थानंदुर्लभंसर्वमानवैः ७२
 क्रीडतेऽद्यापिवैकुण्ठेविष्णुदूतैःससेवितः
 एवंकुरुत्वंभोब्रह्मन्श्रवणद्वादशीव्रतम् ७३
 सर्वसौभाग्यदंचैवइहलोकेपरत्रच
 सुबुद्धिजननंचैवसर्वपापहरंपरम् ७४
 श्रवणद्वादशीयोगेयःकुर्याद्ब्रतमीदृशम्
 व्रतस्यास्यप्रभावेनविष्णुलोकंचगच्छति ७५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमा
 पतिनारदसंवादेश्रवणद्वादशीव्रतनामैकोनसप्ततितमोऽध्यायः ६६

सप्ततितमोऽध्यायः

नारदउवाच-

देवदेवजगन्नाथभुक्तिमुक्तिप्रदायक
 कथयस्वसुरश्रेष्ठयेनदुःखंनपश्यति १

महेशउवाच-

शृणुवाडववक्ष्यामित्रिरात्रंसरितःशुभम्
 येनचीर्णेननरकोमानवानानंजायते २
 आयुरारोग्यमतुलंसौभाग्यंसुखसंपदम्
 संतानंचाक्षयंप्राप्यस्वर्गलोकेमहीयते ३

आषाढमासिसंप्राप्तेनदीपूरेणसंयुता
 सततंतोयसंस्थानेपुराणेसाचविश्रुता ४
 वर्षर्तौघनसंपूर्णेकर्तव्यासाव्रतेनवा
 तोयोधैःपरिपूर्णासासकलैःस्यान्नदीयदा ५
 व्रतंत्रिरात्रमुद्दिश्यतदाकार्यप्रयत्नतः
 कृतंप्रतिपदाछंदःदर्शनंतुदिनत्रयम् ६
 यथाप्राप्तंनदीपूरंस्त्रीभिस्तीरजलस्यतु
 अथवातज्जलंकुंभेकृष्णेकृत्वागृहंनयेत् ७
 प्रातःस्नायीतथानद्यांगत्वाअभ्यर्चयेत्सुधीः
 त्रिरात्रस्योपवासस्ययथाशक्तोभवेद्दिवज ८
 अशक्तश्चैकभक्तेनकुर्याच्चैवाप्युपोषणम्
 दीपंदद्यादविच्छिन्नंप्रातःसायंचपूजनम् ९
 महानदींसमुच्चार्यनाम्नाचवरुणंतथा
 जलमूलेतुसंस्थाप्यकेशवंजलशायिनम् १०
 नमोदेव्यैचगंगेतिगौतमीतिनदीतिच
 सिंधोचैवचकावेरिसरस्वतिनमोऽस्तुते ११
 तापीपयोष्णीपूर्णेतिमहेंद्रसुखदेतिच
 काश्यपीगंडकीचैवसिंधुनद्यैनमोनमः १२
 वरुणायनमस्तेऽस्तुजलवासहरिप्रिय
 यादोनाथरसेशानकल्याणंदेहिमेसदा १३
 गृहाणार्घमयादत्तंदेहिमेवांछितंफलम्
 कूष्माण्डैर्नालिकेरैश्चफलैःकालोद्भवैःशुभैः १४
 नैवेद्यंघृतपक्वंतुसरितःसंप्रकल्पयेत्
 नमस्तेकेशवानंतजलशायिन्नमोऽस्तुते १५
 परिपालयमामीशगोविंदवरदोभव
 एवंपूजाप्रकर्तव्यायथाकालंक्रमेणतु १६
 प्रार्थनाचोपचारैस्तुत्रिरात्रनियमःशुचिः
 पारणेनतुसंपूज्यजलपात्रंसमाचरेत् १७
 फलपुष्पैस्तथाविद्वन्स्त्रीभिर्बालैर्नरैरपि
 गीतवादित्रसहितैर्नदीकुंभपरिप्लुतैः १८

जलेजलेसमास्थाप्यफलपुष्पैः प्रपूजयेत्
धान्यैर्नानाविधैश्चैव जलप्रक्षेपणैरपि १९
हास्यैर्गीतैश्च नृत्यैश्च गृहमागत्य यत्नतः
सप्तधान्यैः पूरितानि वंशपात्राणि पूजयेत् २०
सप्तवापंचवात्रीण्यथाशक्त्या प्रपूरयेत्
त्रिरात्रं च नदीतोयं नपि बेद्धितमुल्लसन् २१
पारणेतु हविष्यान्नं हतं वा ह्यन्यथा भवेत्
कृते स्नानार्चने चैव नोपयोज्यं नदीजलम् २२
शुच्यन्नानि च भोज्यानि दापयत् त्रितयं तथा
सप्तैव वंशपात्राणि सप्त वै मणिकास्तथा २३
हविष्यान्नं च भुञ्जीत कट्वम्लमधुवर्जितम्
माषान्नं च शिलापिष्टं यत्नेन परिवर्जयेत् २४
एवं वर्षत्रयं कुर्याद् ब्रतमेतद्विवर्जितम्
वर्षत्रये समाप्यैवं तस्योद्यापनमाचरेत् २५
कृष्णांगां कृष्णवस्त्रां च तिलान्दद्याच्च नारद
दंपतीपरिदाप्यैवं सुवर्णं चापि शक्तितः २६
हैमं च वरुणं कुर्यान् नदीरूपेण नारद
मंडलं वारुणं चैव सर्वतो भद्रमेव च २७
कुंभं तत्र प्रतिष्ठाप्य सोपहारं प्रतिष्ठितम्
संपूज्य विधिवद्भक्त्या ततो विप्राय दापयेत् २८
ब्राह्मणान् भोजयेच्छक्त्या यथावित्तानुसारतः
गुरवेर्चितशीलाय सर्वशास्त्ररताय च २९
एवं कृते तदा विद्वन्परिपूर्णं ब्रतं भवेत्
सौभाग्यसुखसंपत्तिः संततिश्चाक्षया भवेत् ३०
नदुर्गतिमवाप्नोति चिरं स्वर्गं महीयते
देवपत्नीभिराचीर्णमृषिपत्नीभिरेव च ३१
नागसिद्धांगनाभिश्च ब्रतमेतत्पुराकृतम्
नदीत्रिरात्रमनुलं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि
सौभाग्यं संततिं चैव निश्चयं प्राप्नुते सदा ३२
इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे उमापतिनारद

संवादेनदीत्रिरात्रव्रतं नाम सप्ततितमोऽध्यायः ७०

एकसप्ततितमोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः -

सूतजीवचिरंसाधोत्वयातिकरुणात्मना
संवादो ह्यद्भुतः प्रोक्तो यश्चासीन्नारदेशयोः १
भगवन्नाममहिमानारदेन महात्मना
कीदृक्श्रुतः समाख्याहि श्रद्धया शृण्वतां गुरो २
सूत उवाच -

शृणु ध्वं मुनयः सर्वे पुरावृत्तं वदाम्यहम्
यस्मिञ्छ्रुते द्विजश्रेष्ठाः कृष्णे भक्तिर्विवर्द्धते ३
एकदानारदो द्रष्टुं पितरं सुसमाहितः
जगाम मे रुशिखरं सिद्धचारणसेवितम् ४
तत्र देवं समासीनं ब्रह्माणं जगतां पतिम्
नमस्कृत्याब्रवीद्विप्रानारदो मुनिसत्तमः ५
नारद उवाच -

नाम्नोऽस्य यावती शक्तिर्वद विश्वेश्वरप्रभो
कीदृक् तु नाममहिमा अव्ययस्य महात्मनः ६
योऽयं विश्वेश्वरः साक्षादयं नारायणो हरिः
परमात्मा हृषीकेशः सर्वजीवेषु संगतः ७
मायाविमोहिताः सर्वे भगवंतमधोक्षजम्
नैव जानन्त्यसारेऽस्मिन्नरामूढाः कलौ युगे ८
ब्रह्मोवाच -

अस्मिन्कलौ विशेषेण नामोच्चारणपूर्वकम्
भक्तिः कार्या यथावत्स तथा त्वं श्रोतुमर्हसि ९
दृष्टं परेषां पापानामनुक्तानां विशोधनम्
विष्णोर्जिष्णोः प्रयत्नेन स्मरणं पापनाशनम् १०
मिथ्याज्ञात्वा ततः सर्वहरेर्नामपठन् जपन्
सर्वपापविनिर्मुक्तो याति विष्णोः परंपदम् ११
ये वदन्ति नरानित्यं हरिरित्यक्षरद्वयम्

तस्योच्चारणमात्रेणविमुक्तास्तेनसंशयः १२
 प्रायश्चित्तानिसर्वाणिकृष्णानुस्मरणंपरम्
 प्रातर्निशितथासायंमध्याह्नादिषुसंस्मरन् १३
 नारायणमवाप्नोतिसद्यःपापक्षयंनरः
 विष्णुसंस्मरतादेवसमस्तक्लेशसंक्षये १४
 मुक्तिंप्रयातिस्वर्गाप्तिस्तस्यविष्णोस्तुकीर्तनात्
 वासुदेवेमनोयस्यजपहोमार्चनादिषु १५
 तदक्षयंविजानीयाद्यावदिंद्राश्चतुर्दश
 क्वनाकपृष्ठगमनंपुनरावृत्तिलक्षणम् १६
 क्वजपोवासुदेवस्यमुक्तिबीजमनुत्तमम्
 तन्मुखंपरमंतीर्थयत्रावर्त्तवितन्वती १७
 नमोनारायणायेतिभातिप्राचीसरस्वती
 तस्मादहर्निशंविष्णुस्मरणात्पुरुषोत्तमः १८
 नयातिनरकंपुत्रसंक्षीणकलिकल्मषः
 सत्यंसत्यंपुनःसत्यंभाषितंममसुव्रत १९
 नामोच्चारणमात्रेणमहापापात्प्रमुच्यते
 रामरामेतिरामेतिरामेतिचपुनर्जपन् २०
 सचांडालोऽपिपूतात्माजायतेनात्रसंशयः
 कुरुक्षेत्रंतथाकाशीगयावैद्वारिकातथा २१
 सर्वतीर्थकृतंतेननामोच्चारणमात्रतः
 कृष्णकृष्णेतिकृष्णेतिइतिवायोजपन्पठन् २२
 इहलोकंपरित्यज्यमोदतेविष्णुसंनिधौ
 नृसिंहेतिमुदाविप्रसततंप्रजपन्पठन् २३
 महापापात्प्रमुच्येतकलौभागवतो नरः
 ध्यायन्कृतेयजन्यज्ञैस्त्रेतायांद्वापरेऽचयन् २४
 यदाप्नोतितदाप्नोतिकलौसंकीर्त्यकेशवम्
 एतज्ज्ञात्वानिमग्नाश्चजगदात्मनिकेशवे २५
 सर्वपापपरिक्षीणायांतिविष्णोःपरंपदम्
 मत्स्यःकूर्मोवराहश्चनृसिंहोवामनस्तथा २६
 रामोरामश्चकृष्णश्चबुद्धःकल्कीततःस्मृतः

एतेदशावताराश्चपृथिव्यांपरिकीर्तिताः २७
 एतेषांनाममात्रेणब्रह्महाशुध्यतेसदा
 प्रातःपठन्जपन्ध्यायन्विष्णोर्नामयथातथा २८
 मुच्यतेनात्रसंदेहःसवैनारायणोभवेत्
 सूतउवाच-
 श्रुत्वावैनारदोह्येतद्विस्मयंपरमंगतः २९
 उवाचपितरंतत्रकिमुक्तंदेवसत्तम
 देवाःसहस्रशःसंतिरुद्राःसंतिसहस्रशः ३०
 पितरःसंतिशतशःयक्षाश्चकिन्नरास्तथा
 भूताःप्रेताःपिशाचाश्चयेकेचिद्देवयोनयः ३१
 तेषांनाम्नाचमाहात्म्यंश्रुतंदृष्टंतथानच
 श्रीविष्णोर्नाममाहात्म्यंयादृशंचश्रुतंमया ३२
 यस्यवैनाममात्रेणमुच्यतेनात्रसंशयः
 किंवैतीर्थकृतेदेवपृथिव्यामटनेकृते ३३
 यस्यवैनाममहिमाश्रुत्वामोक्षमवाप्नुयात्
 तन्मुखंतुमहत्तीर्थंतन्मुखंदेत्रमेवच ३४
 यन्मुखेरामरामेति तन्मुखंसर्वकामिकम्
 कानिवैतस्यनामानिकतिवीर्याणिसुव्रत ३५
 तत्सर्वंचविशेषेणममब्रूहिपितामह
 ब्रह्मोवाच-
 व्यापकोऽयसदाविष्णुःपरमात्मासनातनः ३६
 अनादिनिधनःश्रीमान्भूतात्माभूतभावनः
 यस्मादहंहिसंजातोसोऽयविष्णुःसदावतु ३७
 सोऽयकालस्यकालोवैसोऽयममतुपूर्वजः
 अक्षयःपुंडरीकाक्षोमतिमानव्ययःपुमान् ३८
 शेषशायीसदाविष्णुःसहस्रशीर्षामहत्प्रभुः
 सर्वभूतमयःसाक्षाद्विश्वरूपोजनार्दनः ३९
 कैटभारिरयंविष्णुर्धातादेवोजगत्पतिः
 तस्याहंनामगोत्रंचनवेद्भिपुरुषर्षभ ४०
 वेदवाद्यप्यहंतातनाहंज्ञाताकदाचन

अतस्त्वंगच्छदेवर्षेयत्रास्तिकिलविश्वराट् ४१
 सचतत्त्वंमुनिश्रेष्ठसर्वतैकथयिष्यति
 सएवपुरुषःश्रीमान्कैलासाधिपतिःसदा ४२
 सर्वेषांविष्णुभक्तानामयंश्रेष्ठःपरात्परः
 पंचवक्त्रोह्युमाकांतःसर्वदुःखनिबर्हणः ४३
 विश्वेश्वरोविश्वनाथःसर्वदाभक्तवत्सलः
 तत्रगच्छसुरश्रेष्ठतत्सर्वकथयिष्यति ४४
 पितुर्वचनमाकर्ण्यतत्रगंतुंप्रचक्रमे
 विज्ञातुंनाममाहात्म्यंकैलासभवनंप्रति ४५
 यत्रविश्वेश्वरोदेवोनित्यंतिष्ठतिभूतिदः
 ददर्शनारदस्तत्रदेवंतंसुरपूजितम् ४६
 कैलासशिखरासीनंदेवदेवंजगद्गुरुम्
 पंचवक्त्रंदशभुजंत्रिनेत्रंशूलपाणिनम् ४७
 कपालिनंसखट्वांगंतीक्ष्णंशूलासिधारिणम्
 पिनाकधारिणंभीमंवरदंवृषवाहनम् ४८
 भस्मांगंव्यालशोभाढ्यंशशांककृतशेखरम्
 नीलजीमूतसंकाशंसूर्यकोटिसमप्रभम् ४९
 क्रीडंतंतत्रदेवेशंसाष्टांगंदंडवत्पुनः
 तंदृष्ट्वातुमहादेवोविस्मयोत्फुल्ललोचनः ५०
 वैष्णवानांपरःश्रेष्ठःप्राहवाडवसत्तमम्
 कस्मादिहसमायातोवददेवर्षिसत्तम ५१
 नारदउवाच-
 एकस्मिन्नेवकालेतुगतोऽहंब्रह्मणोतिकम्
 श्रुतंतत्रमयादेवविष्णोर्माहात्म्यमुत्तमम् ५२
 ब्रह्मणाकथितंतत्रममाग्रेदेवसत्तम
 नाम्नोऽस्ययावतीशक्तिःसाश्रुताब्रह्मणोमुखात् ५३
 तत्रपृष्ठंमयापूर्वंविष्णोर्नामसहस्रकम्
 तदाहंब्रह्मणाचोक्तंनाहंजानामिनारद ५४
 जानात्ययंमहारुद्रस्तत्सर्वकथयिष्यति
 महाश्चर्यतुसंप्राप्यह्यागतस्तवसन्निधौ ५५

अस्मिन्कलियुगेघोरेऽल्पायुषश्चैवमानवाः
 विधर्मेषुरतानित्यं नामनिष्ठानवैपुनः ५६
 पाखंडिनस्तथाविप्राधर्मेषुविरताः सदा
 संध्याहीनव्रतभ्रष्टादुष्टामलिनरूपिणः ५७
 यथाविप्रास्तथाक्षत्रावैश्याश्चैवपुनः पुनः
 एवंशूद्रास्तथान्येचनवैभागवतानराः ५८
 शूद्राद्विजातिबाह्याश्चकलौविश्वेश्वरप्रभो
 धर्माधर्मौनजानंतिहितंवाऽहितमेववा ५९
 एवंज्ञात्वाह्यहंस्वामिन्नागतः संनिधौतव
 पुनश्चनाममाहात्म्यंश्रुतं वैब्रह्मणोमुखात् ६०
 त्वंदेवः सर्वदेवानां त्वं नाथो मम सर्वदा
 त्रिपुरारिश्च विश्वात्मा धाता त्वंच पुनः पुनः ६१
 कथयस्व प्रसादेन विष्णोर्नामसहस्रकम्
 सौभाग्यजननं पुंसां परं भक्तिकरं सदा ६२
 ब्राह्मणानां ब्रह्मदं च क्षत्रियाणां जयप्रदम्
 वैश्यानां धनदं नित्यं शूद्राणां सुखदायकम् ६३
 तदहं श्रोतुमिच्छामि त्वत्सकाशान्महेश्वर
 त्वंसमर्थोऽसि भक्तानां सर्वदा केशवं प्रति ६४
 कथयस्व प्रसादेन यदि गोप्यं न सुव्रत
 इदं पवित्रं परमं सर्वतीर्थमयं सदा ६५
 अतो वै श्रोतुमिच्छामि वद विश्वेश्वरप्रभो
 श्रुत्वानारदवाक्यानि विस्मयोत्फुल्ललोचनः ६६
 रोमांचितस्ततो जातो विष्णोर्नामानि संस्मरन्
 ईश्वर उवाच -
 एतद्गोप्यं परं ब्रह्मन् विष्णोर्नामसहस्रकम् ६७
 एतच्छ्रुत्वानरो वत्सनलभे दुर्गतिं क्वचित्
 कदाचिच्च गते काले पार्वती मामुवाच ह ६८
 पार्वत्युवाच -
 कैलासाधिपते मह्यं कथयस्व यथा तथम्
 त्वं किं जपसि देवेश परैश्वर्यसमाहितः ६९

सदात्वंभस्मलिप्तांगःकृत्तिवासाःसदाकथम्
जटाधरःकथंजातोवदविश्वेश्वरप्रभो ७०
त्वंदेवःसर्वदेवानांत्वंगुरुःसर्वकर्मणाम्
त्वंपतिर्ममविश्वेशविश्वनाथजगत्प्रभो ७१
महादेवउवाच-

इतिपृष्ठंममब्रह्मन्पार्वत्याचपुनःपुनः
तदासर्वमयाख्यातंतस्याश्चाग्रेविशेषतः ७२
शृणुनारदवक्ष्यामियदुक्तंपार्वतींप्रति
येनप्रसन्नोभगवान्मुक्तिदातानसंशयः ७३
ममायंतुपितासाक्षाद्बन्धुश्चैवतुसर्वदा
तस्याहंसर्वदाभक्तोह्ययंममपतिःसदा ७४
तदहंसंप्रवक्ष्यामिशृणुष्वगदतोमम
सूतउवाच-

एवमुक्त्वानारदायकथयामासवैद्विजाः ७५
उमायैयत्पुराप्रोक्तंविष्णोर्नामसहस्रकम्
महेशाच्चैवतत्प्राप्तंकैलासेनारदेनवै ७६
कदाचिद्दैवयोगेनकैलासात्ससमागतः
नैमिषारण्यसंज्ञंतुतीर्थवैपरमाद्भुतम् ७७
तत्रस्थात्तृषयःसर्वेदृष्ट्वातंत्तृषिसत्तमम्
पूजांचक्रुर्विशेषेणनारदायमहात्मने ७८
आगतंनारदंज्ञात्वाविस्मयोत्फुल्ललोचनाः
पुष्पवृष्टिंप्रचक्रुस्तेवैष्णवाद्विजसत्तमाः ७९
पाद्यमर्घ्यततःकृत्वाकृत्वाचारार्तिकंततः
निवेद्यफलमूलानिदंडवत्पतिताभुवि ८०
ऊचुश्चकृतकृत्याःस्मदेशेह्यस्मिन्महामुने
भवतोदर्शनंजातंपवित्रंपापनाशनम् ८१
त्वत्प्रसादाच्चदेवेशपुराणानिश्रुतानिच
ब्रह्मन्केनप्रकारेणसर्वपापक्षयोभवेत् ८२
विनादानेनतपसाविनातीर्थतपोमखैः
विनादानैर्विनाध्यानैर्विनाचेंद्रियनिग्रहैः

विनाशास्त्रसमूहैश्चकथंमुक्तिरवाप्यते ८३

नारदउवाच-

कैलासशिखरासीनंदेवदेवंजगद्गुरुम्
प्रणिपत्यमहादेवंपर्यपृच्छदुमाप्रियम् ८४

पार्वत्युवाच-

भगवंस्त्वंपरोदेवःसर्वज्ञःसर्वपूजितः
सत्त्वमत्यर्च्यतेदेवैरिन्द्रसूर्यादिकैरपि ८५
लभंतेऽभिमतांसिद्धिसर्वेऽभ्यर्च्यवरप्रदम्
त्वंजन्ममृत्युरहितःस्वयंभूःसर्वशक्तिमान् ८६
सदाध्यायसिक्किंस्वामिन्दिग्वासामदनांतकः
तपश्चरसिकस्मात्त्वंजटिलोभस्मधूसरः ८७
किंवाजपसिदेवेशपरंकौतूहलंहिमे
अनुग्राह्यायदातेऽस्मितत्वंकथयसुव्रतम् ८८
महादेवउवाच-

नेदंकस्यापिकथितंगोपनीयमिदंमम
किंतुवक्ष्यामितेभद्रेत्वंभक्तासिप्रियासिमे ८९
पुरासत्ययुगेदेविविशुद्धमतयोऽखिलाः
यजंतिविष्णुमेवैकंज्ञात्वासर्वेश्वरेश्वरम् ९०
प्रयांतिपरमामृद्धिमैहिकामुष्मिकींप्रिये
यांनप्राप्ताःसुराःसर्वेऽमृषयःक्लेशसंयुताः ९१
तेतांगतिंप्रपद्यंतेयेनामकृतनिश्चयाः
मन्मुखादपिसंश्रुत्यदेवाविष्णुबहिर्मुखाः ९२
वेदैःपुराणैःसिद्धातैर्भिन्नैर्विभ्रांतचेतसः
निश्चयंनाधिगच्छंतिकिंतत्त्वंकिंपरंपदम् ९३
तुलापुरुषदानाद्यैरश्वमेधादिभिर्मखैः
वाराणसीप्रयागादितीर्थस्नानादिभिःप्रिये ९४
गयाश्राद्धादिभिःपित्र्यैर्वेदपाठादिभिर्जपैः
तपोभिरुग्रैर्नियमैर्यमैर्भूतदयादिभिः ९५
गुरुशुश्रूषणैःसेव्यैर्धर्मैर्वर्णाश्रमान्वितैः
ज्ञानध्यानादिभिःसम्यक्चरितैर्जन्मकोटिभिः ९६

नयांतितत्परंश्रेयोविष्णुंसर्वेश्वरेश्वरम्
 सर्वभावैःसमाश्रित्यपुराणपुरुषोत्तमम् ६७
 अनन्यगतयोमर्त्याभोगिनोऽपिपरंतपे
 ज्ञानवैराग्यरहिताब्रह्मचर्यादिवर्जिताः ६८
 सर्वधर्मोज्झिताविष्णोर्नाममात्रैकजल्पिनः
 सुखेनयांगतिंयांतिनतांसर्वेऽपिधार्मिकाः ६९
 स्मर्त्तव्यःसततंविष्णुर्विस्मर्त्तव्योनजातुचित्
 सर्वेविधिनिषेधाःस्युरेतस्यैवविधिंकराः १००
 किंतुब्रह्मादयोदेवाऋषयश्चनिरंहसः
 निर्भयंविष्णुनामैवयथेष्टंपदमागताः १०१
 अलब्ध्वाचात्मनःपूजांसम्यगाराधितोहरिः
 मयास्मादपिचश्रेष्ठंवाञ्छताहंकृतात्मना १०२
 ततःसाक्षाज्जगन्नाथप्रसन्नोभक्तवत्सलः
 अंशांशेनात्मनैवैतान्पूजयामासकेशवः १०३
 देवान्पितृन्द्विजान्हव्यकव्याद्यैःकरुणामयः
 ततःप्रभृतिपूज्यंतेत्रैलोक्येसचराचरे १०४
 ब्रह्मादयःसुराःसर्वेप्रसादाच्छार्ङ्गधन्वनः
 मांचोवाचयथामत्तःपूज्यःश्रेष्ठोभविष्यसि १०५
 त्वामाराध्यतथाशंभोगृहीष्यामिवरंसदा
 द्वापरादौयुगेभूत्वाकलयामानुषादिषु १०६
 स्वागमैःकल्पितैस्त्वंचजनान्मद्विमुखान्कुरु
 मांचगोपययेनस्यात्सृष्टिरेषोत्तरोत्तरा १०७
 एषमोहंसृजाम्याशुयोजनान्मोहयिष्यति
 त्वंचरुद्रमहाबाहोमोहशास्त्राणिकारय १०८
 अतथ्यानिवितथ्यानिदर्शयस्वमहाभुज
 प्रकाशंकुरुचात्मानमप्रकाशंचमांकुरु १०९
 ततस्तंप्रणिपत्याहमवोचंपरमेश्वरम्
 ब्रह्महत्यासहस्रस्यपापंशाम्येत्कथंचन ११०
 नपुनस्त्वदविज्ञानंकल्पकोटिशतैरपि
 तस्मान्मयाकृतास्पृष्टाःपवित्राःस्यांकथंहरे १११

तन्मेकथयगोविंदपायश्चित्तंयदिच्छसि
 ततःप्रसन्नोभगवानवोचत्तत्त्वमात्मनः ११२
 येनाहमधिकस्तस्मादभवंनगनंदिनि
 तमेवतपसानित्यंभजामिस्तौमिचित्तये ११३
 परमोविष्णुरेवैकस्तज्ज्ञानंमुक्तिसाधनम्
 शास्त्राणांनिर्णयस्त्वेषस्तदन्यन्मोहनायच ११४
 दानंविनाचयामुक्तिःसाम्यंचममविष्णुना
 तीर्थादिमात्रतोज्ञानंममाधिक्यंचविष्णुतः ११५
 अभेदश्चास्मदादीनांमुक्तानांहरिणातथा
 इत्यादिसर्वमोहायकथ्यतेसतिनान्यथा
 तेनाद्वितीयमहिमोजगत्पूज्योऽस्मिपार्वति ११६
 पार्वत्युवाच -
 तन्मेकथयदेवेशयथाहमपिशंकर
 सर्वेश्वरीनिरुपमातवस्यांसदृशीप्रभो ११७
 महादेवउवाच-
 साधुसाधुत्वयापृष्टंविष्णोर्भगवतःप्रिये
 नाम्नांसहस्रंवक्ष्यामिमुख्यैत्रैलोक्यमुक्तिदम् ११८
 अस्यश्रीविष्णोर्नामसहस्रस्तोत्रस्यश्रीमहादेवऋषिरनुष्टुपच्छंदः
 ह्रींबीजंश्रींशक्तिःक्लींकीलकंचतुर्वर्गधर्मकामार्थमोक्षार्थेजपेविनियोगः
 ॐवासुदेवायविद्महेमहाहंसायधीमहि
 तन्नोविष्णुःप्रचोदयात् अंगन्यासकरन्यासौविधिपूर्वयदापठेत्
 तत्फलंकोटिगुणितंभवत्येवनसंशयः ११९
 श्रीवासुदेवःपरंब्रह्मइतिहृदये
 मूलप्रकृतिरितिशिरः
 महावराहइतिशिखा
 सूर्यवंशध्वजइतिकवचम्
 ब्रह्मादिकाम्यललितजगदाश्चर्यशैशवइतिनेत्रम्
 यथार्थखंडिताशेषइत्यस्त्रम्
 नमोनारायणायेतिन्यासंसर्वत्रकारयेत्
 ओंनमोनारायणायपुरुषायमहात्मने

विशुद्धसत्वधिष्ण्यायमहाहंसायधीमहि
 ॐ हां हीं हूं हैं हौं हः
 क्लींकृष्णायविष्णवेहींरामायधीमहितन्नोदेवः प्रचोदयात्
 कर्णौनृसिंहायविद्यहे श्रीं श्रीकंठायधीमहितन्नोविष्णुः प्रचोदयात्
 ओं वासुदेवायविद्यहे देवकीसुतायधीमहितन्नः कृष्णः प्रचोदयात्
 ॐ हां हीं हूं हैं हौं हः
 क्लींकृष्णायगोविंदायगोपीजनवल्लभायस्वाहा
 इतिमंत्रम् समुच्चार्यजपेद्वाविष्णुमव्ययम्
 श्रीनिवासंजगन्नाथंतस्यस्तोत्रंपठेत्सुधीः १२०
 ॐ वासुदेवः परंब्रह्मपरमात्मापरात्परः
 परंधामपरंज्योतिः परंतत्त्वं परंपदम् १२१
 परः शिवः परोध्येयः परंज्ञानंपरागतिः
 परमार्थः परंश्रेयः परानंदः परोदयः १२२
 परोव्यक्तात्परंव्योमपरमर्द्धिः परेश्वरः
 निरामयोनिर्विकारोनिर्विकल्पोनिराश्रयः १२३
 निरंजनोनिरातंकोनिर्लेपोनिरबग्रहः
 निर्गुणोनिष्कलोऽनतोऽभयोऽचित्योऽबलोचितः १२४
 अतीन्द्रियोमितोपारोऽनीशोऽनीहोऽव्ययोऽक्षयः
 सर्वज्ञः सर्वगः सर्वः सर्वदः सर्वभावनः १२५
 सर्वशास्तासर्वसाक्षीपूज्यः सर्वस्यसर्वशृक्
 सर्वशक्तिः सर्वसारः सर्वात्मासर्वतोमुखः १२६
 सर्वावासः सर्वरूपः सर्वादिः सर्वदुःखहा
 सर्वार्थः सर्वतोभद्रः सर्वकारणकारणम् १२७
 सर्वातिशयितः सर्वाध्यक्षः सर्वसुरेश्वरः
 षड्विंशकोमहाविष्णुर्महागुह्योमहाविभुः १२८
 नित्योदितोनित्ययुक्तोनित्यानंदः सनातनः
 मायापतिर्योगपतिः कैवल्यपतिरात्मभूः १२९
 जन्ममृत्युजरातीतः कालातीतोभवातिगः
 पूर्णः सत्यः शुद्धबुद्धस्वरूपोनित्यचिन्मयः १३०
 योगप्रियोयोगगम्योभवबंधैकमोचकः

पुराणपुरुषःप्रत्यक्चैतन्यःपुरुषोत्तमः १३१
 वेदांतवेद्योदुर्ज्ञेयस्तपत्रयविवर्जितः
 ब्रह्मविद्याश्रयोनाद्यःस्वप्रकाशःस्वयंप्रभुः १३२
 सर्वोपेयउदासीनःप्रणवःसर्वतःसमः
 सर्वानवद्योदुष्प्राप्यस्तुरीयस्तमसःपरः १३३
 कूटस्थःसर्वसंश्लिष्टोवाङ्मनोगोचरातिगः
 संकर्षणःसर्वहरःकालःसर्वभयंकरः १३४
 अनुल्लङ्घ्यश्चित्रगतिर्महारुद्रोदुरासदः
 मूलप्रकृतिरानंदःप्रद्युम्नोविश्वमोहनः १३५
 महामायोविश्वबीजंपरशक्तिःसुखैकभूः
 सर्वकाम्योऽनतलीलःसर्वभूतवशंकरः १३६
 अनिरुद्धःसर्वजीवोहृषीकेशोमनःपतिः
 निरुपाधिप्रियोहंसोक्षरःसर्वनियोजकः १३७
 ब्रह्मप्राणेश्वरःसर्वभूतभृद्देहनायकः
 क्षेत्रज्ञःप्रकृतिःस्वामीपुरुषोविश्वसूत्रधृक् १३८
 अंतर्यामीत्रिधामांतःसाक्षीत्रिगुणईश्वरः
 योगिगम्यःपद्मनाभःशेषशायीश्रियःपतिः १३९
 श्रीसदोपास्यपादाब्जो नित्यश्रीःश्रीनिकेतनः
 नित्यं वक्षःस्थलस्थश्रीःश्रीनिधिःश्रीधरोहरिः १४०
 वश्यश्रीर्निश्चलःश्रीदोविष्णुःक्षीराब्धिमंदिरः
 कौस्तुभोद्भासितोरस्कोमाधवोजगदार्तिहा १४१
 श्रीवत्सवक्षानिःसीमकल्याणगुणभाजनः
 पीतांबरोजगन्नाथोजगत्राताजगत्पिता १४२
 जगद्वंधुर्जगत्स्त्रिगुणजगद्धाताजगन्निधिः
 जगदेकस्फुरद्वीर्योऽनहंवादीजगन्मयः १४३
 सर्वाश्चर्यमयःसर्वसिद्धार्थःसर्वरंजितः
 सर्वामोघोद्यमोब्रह्मरुद्राद्युत्कृष्टचेतनाः १४४
 शंभोःपितामहोब्रह्मपिताशक्राद्यधीश्वरः
 सर्वदेवप्रियःसर्वदेवमूर्तिरनुत्तमः १४५
 सर्वदेवैकशरणंसर्वदेवैकदैवतम्

यज्ञभुग्यज्ञफलदोयज्ञेशोयज्ञभावनः १४६
 यज्ञत्रातायज्ञपुमान्वनमालीद्विजप्रियः
 द्विजैकमानदोविप्रकुलदेवोसुरांतकः १४७
 सर्वदुष्टांतकृत्सर्वसज्जनानन्यपालकः
 सप्तलोकैकजठरःसप्तलोकैकमंडनः १४८
 सृष्टिस्थित्यंतकृच्चक्रीशार्ङ्गधन्वागदाधरः
 शंखभृन्नंदकीपद्मपाणिर्गरुडवाहनः १४९
 अनिर्देश्यवपुःसर्वपूज्यस्त्रैलोक्यपावनः
 अनंतकीर्तिर्निःसीमपौरुषःसर्वमंगलः १५०
 सूर्यकोटिप्रतीकाशोयमकोटिदुरासदः
 मयकोटिजगत्स्त्रष्टावायुकोटिमहाबलः १५१
 कोटींदुजगदानंदीशंभुकोटिमहेश्वरः
 कंदर्पकोटिलावणयोदुर्गकोटचरिमर्दनः १५२
 समुद्रकोटिगंभीरस्तीर्थकोटिसमाह्वयः
 कुबेरकोटिलक्ष्मीवाञ्छक्रकोटिविलासवान् १५३
 हिमवत्कोटिनिष्कंपःकोटिब्रह्मांडविग्रहः
 कोटचक्षुमेधपापघ्नोयज्ञकोटिसमार्चनः १५४
 सुधाकोटिस्वास्थ्यहेतुःकामधुक्कोटिकामदः
 ब्रह्मविद्याकोटिरूपःशिपिविष्टःशुचिश्रवाः १५५
 विश्वंभरस्तीर्थपादःपुण्यश्रवणकीर्तनः
 आदिदेवोजगजैत्रोमुकुंदःकालनेमिहा १५६
 वैकुण्ठोऽनंतमाहात्म्योमहायोगेश्वरोत्सवः
 नित्यतृप्तोलसद्भावोनिःशंकोनरकांतकः १५७
 दीनानाथैकशरणंविश्वैकव्यसनापहः
 जगत्कृपाक्षमोनित्यंकृपालुःसज्जनाश्रयः १५८
 योगेश्वरःसदोदीर्णोवृद्धिक्षयविवर्जितः
 अधोक्षजोविश्वरेताःप्रजापतिशताधिपः १५९
 शक्रब्रह्मार्चितपदःशंभुब्रह्मोर्ध्वधामगः
 सूर्यसोमेक्ष्णोविश्वभोक्तासर्वस्यपारगः १६०
 जगत्सेतुर्धर्मसेतुधरोविश्वधुरंधरः

निर्ममोऽखिललोकेशोनिःसंगोऽद्भुतभोगवान् १६१
 वश्यमायोवश्यविश्वोविष्वक्सेनःसुरोत्तमः
 सर्वश्रेयःपतिर्दिव्यानर्घ्यभूषणभूषितः १६२
 सर्वलक्षणलक्षणयःसर्वदैत्येन्द्रदर्पहा
 समस्तदेवसर्वस्वं सर्व दैवत नायकः १६३
 समस्तदेवकवचंसर्वदेवशिरोमणिः
 समस्तदेवतादुर्गःप्रपन्नाशनिपंजरः १६४
 समस्तभयहन्नामाभगवान्विष्टरश्रवाः
 विभुःसर्वहितोदकोहतारिःस्वर्गतिप्रदः १६५
 सर्वदैवतजीवेशोब्राह्मणादिनियोजकः
 ब्रह्मशंभुःपरार्थायुर्ब्रह्मज्येष्ठःशिशुःस्वराट् १६६
 विराड्भक्तपराधीनःस्तुत्यःस्तोत्रार्थसाधकः
 परार्थकर्ताकृत्यज्ञःस्वार्थकृत्यसदोज्झितः १६७
 सदानन्दःसदाभद्रःसदाशांतःसदाशिवः
 सदाप्रियःसदातुष्टःसदापुष्टसदार्चितः १६८
 सदापूतोपावनाग्रयोवेदगुह्योवृषाकपिः
 सहस्रनामात्रियुगश्चतुर्भुजः १६९
 भूतभव्यभवन्नाथोमहापुरुषपूर्वजः
 नारायणोमुंजकेशःसर्वयोगविनिःसृतः १७०
 वेदसारोयज्ञसारःसामसारस्तपोनिधिः
 साध्यःश्रेष्ठःपुराणर्षिःनिष्ठाशांतिःपरायणः १७१
 शिवत्रिशूलविध्वंसीश्रीकण्ठैकवरप्रदः
 नरःकृष्णोहरिर्धर्मनन्दनोधर्मजीवनः १७२
 आदिकर्तासर्वसत्यःसर्वस्त्रीरत्नदर्पहा
 त्रिकालजितकन्दर्पउर्वशीसृङ्मुनीश्वरः १७३
 आद्यःकविर्हयग्रीवःसर्ववागीश्वरेश्वरः
 सर्वदेवमयोब्रह्मागुरुर्वागीश्वरीपतिः १७४
 अनन्तविद्याप्रभवोमूलाविद्याविनाशकः
 सर्वज्ञदोजगज्जाड्यनाशकोमधुसूदनः १७५
 अनेकमन्त्रकोटीशःशब्दब्रह्मैकपारगः

आदिविद्वान्वेदकर्त्तावेदात्माश्रुतिसागरः १७६
 ब्रह्मार्थवेदहरणः सर्वविज्ञानजन्मभूः
 विद्याराजो ज्ञानमूर्तिर्ज्ञानसिंधुरखंडधीः १७७
 मत्स्यदेवो महाशृंगोजगद्बीजबहिर्दृक्
 लीलाव्याप्ताखिलांभोधिश्चतुर्वेदप्रवर्त्तकः १७८
 आदिकूर्मोऽखिलाधारस्तृणीकृतजगद्भरः
 अमरीकृतदेवौघः पीयूषोत्पत्तिकारणम् १७९
 आत्माधारो धराधारो यज्ञांगो धरणीधरः
 हिरण्याक्षहरः पृथ्वीपतिः श्राद्धादिकल्पकः १८०
 समस्तपितृभीतिघ्नः समस्तपितृजीवनम्
 हव्यकव्यैकभुक् हव्यकव्यैकफलदायकः १८१
 रोमांतर्लीनजलधिः क्षोभिताशेषसागरः
 महावराहो यज्ञघ्नध्वंसको यज्ञिकाश्रयः १८२
 श्रीनृसिंहो दिव्यसिंहः सर्वानिष्टार्थदुःखहा
 एकवीरोऽद्भुतबलो यंत्रमंत्रैकभंजनः १८३
 ब्रह्मादिदुःसहज्योतिर्युगांताग्रचतिभीषणः
 कोटिवज्राधिकनखोजगदुष्प्रेक्ष्यमूर्तिधृक् १८४
 मातृचक्रप्रमथनो महामातृगणेश्वरः
 अचिंत्यामोघवीर्याढ्यः समस्तासुरघस्मरः १८५
 हिरण्यकशिपुष्ठेदीकालः संकर्षणीपतिः
 कृतांतवाहनासह्यः समस्तभयनाशनः १८६
 सर्वविघ्नांतकः सर्वसिद्धिदः सर्वपूरकः
 समस्तपातकध्वंसी सिद्धमंत्राधिकाह्वयः १८७
 भैरवेशो हरार्तिघ्नः कालकोटिदुरासदः
 दैत्यगर्भश्राविनामा स्फुटद्रुह्याङ्गगर्जितः १८८
 स्मृतमात्राखिलत्राताऽद्भुतरूपो महाहरिः
 ब्रह्मचर्यशिरःपिंडीदिक्पालोऽद्वागभूषणः १८९
 द्वादशार्कशिरोदामारुद्रशीर्षैकनूपुरः
 योगिनीग्रस्तगिरजात्राता भैरवतर्जकः १९०
 वीरचक्रेश्वरोऽत्युग्रोऽपमारिः कालशंबरः

क्रोधेश्वरोरुद्रचंडीपरिवारादिदुष्टभुक् १६१
 सर्वाक्षोभ्योमृत्युमृत्युःकालमृत्युनिवर्तकः
 असाध्यसर्वरोगघ्नःसर्वदुर्ग्रहसौम्यकृत् १६२
 गणेशकोटिदर्पघ्नोदुःसहाशेषगोत्रहा
 देवदानवदुर्दर्शोजगद्भयदभीषणः १६३
 समस्तदुर्गतित्राताजगद्भक्षकभक्षकः
 उग्रशौबरमार्जारःकालमूषकभक्षकः
 अनन्तायुधदोर्दंडीनृसिंहोवीरभद्रजित् १६४
 योगिनीचक्रगुह्येशःशक्रारिपशुमांसभुक्
 रुद्रोनारायणोमेषरूपशंकरवाहनः १६५
 मेषरूपशिवत्रातादुष्टशक्तिसहस्रभुक्
 तुलसीवल्लभोवीरोवामाचारोऽखिलेष्टदः १६६
 महाशिवःशिवारूढोभैरवैककपालधृक्
 किल्लीचक्रेश्वरःशक्रादिव्यमोहनरूपदः १६७
 गौरीसौभाग्यदोमायानिधीर्मायाभयापहः
 ब्रह्मतेजोमयोब्रह्मश्रीमयश्चत्रयीमयः १६८
 सुब्रह्मण्योबलिध्वंसीवामनोऽदितिदुःखहा
 उपेंद्रोनृपतिर्विष्णुःकश्यपान्वयमंडनः १६९
 बलिस्वराज्यदःसर्वदेवविप्रान्नदोऽच्युतः
 उरुक्रमस्तीर्थपादस्त्रिपदस्थस्त्रिविक्रमः २००
 व्योमपादःस्वपादांभःपवित्रितजगत्त्रयः
 ब्रह्मेशाद्यभिवंद्यांघ्रिर्द्रुतधर्मांघ्रिधावनः २०१
 अचिंत्याद्भुतविस्तारोविश्ववृक्षोमहाबलः
 राहुमूर्धापरांगच्छिद्भृगुपत्नीशिरोहरः २०२
 पापत्रस्तःसदापुण्योदैत्याशानित्यखंडनः
 पूरिताखिलदेवाशोविश्वार्थैकावतारकृत् २०३
 स्वमायानित्यगुप्तात्माभक्तचिन्तामणिःसदा
 वरदःकार्तवीर्यादिराजराज्यप्रदोऽनघः २०४
 विश्वश्लाघ्यामिताचारोदत्तात्रेयोमुनीश्वरः
 पराशक्तिसदाश्लिष्टोयोगानंदःसदोन्मदः २०५

समस्तेन्द्रारितेजोहृत्परमामृतपद्मपः
 अनुसूयागर्भरत्नभोगमोक्षसुखप्रदः २०६
 जमदग्निकुलादित्योरेणुकाद्भुतशक्तिकृत्
 मातृहत्यादिनिर्लेपःस्कन्दजिद्विप्रराज्यदः २०७
 सर्वक्षत्रांतकृद्वीरदर्पहाकार्तवीर्यजित्
 सप्तद्वीपावतीदाताशिवार्चकयशप्रदः २०८
 भीमःपरशुरामश्चशिवाचार्यैकविश्वभुक्
 शिवाखिलज्ञानकोशोभीष्माचार्योऽग्निदैवतः २०९
 द्रोणाचार्यगुरुर्विश्वजैत्रधन्वाकृतांतजित्
 अद्वितीयतपोमूर्तिर्ब्रह्मचर्यैकदक्षिणः २१०
 मनुःश्रेष्ठःसतांसर्त्महीयान्वृषभोविराट्
 आदिराजःक्षितिपितासर्वरत्नैकदोहकृत् २११
 पृथुर्जन्माद्येकदक्षोगीःश्रीःकीर्तिःस्वयंवृतः
 जगद्धृत्तिप्रदश्चक्रवर्त्तिश्रेष्ठोद्वयास्त्रधृक् २१२
 सनकादिमुनिप्राप्यभगवद्भक्तिवर्द्धनः
 वर्णाश्रमादिधर्माणांकर्त्तावक्ताप्रवर्त्तकः २१३
 सूर्यवंशध्वजोराजोराघवःसद्गुणार्णवः
 काकुत्स्थोवीरराड्राजाराजधर्मधुरंधरः २१४
 नित्यस्वस्थाश्रयःसर्वभद्रग्राहीशुभैकदृक्
 नररत्नरत्नगर्भोर्धर्माध्यक्षोमहानिधिः
 सर्वश्रेष्ठाश्रयःसर्वशास्त्रार्थग्रामवीर्यवान् २१५
 जगद्विशोदाशरथिःसर्वरत्नाश्रयोनृपः
 समस्तधर्मसूःसर्वधर्मद्रष्टाऽखिलाघहा २१६
 अतीन्द्रोज्ञानविज्ञानपारदश्चक्षमांबुधिः
 सर्वप्रकृष्टशिष्टेष्टोहर्षशोकाद्यनाकुलः
 पित्राज्ञात्यक्तसाम्राज्यःसपन्नोदयनिर्भयः २१७
 गुहदेशार्पितैश्वर्यःशिवस्पृद्धाजटाधरः
 चित्रकूटाप्तरत्नाद्रिर्जगदीशोवनेचरः २१८
 यथेष्टामोघसर्वास्त्रोदेवेन्द्रतनयाक्षिहा
 ब्रह्मेन्द्रदिनतैषीकोमारीचघ्नोविराधहा २१९

ब्रह्मशापहताशेषदंडकारण्यपावनः
 चतुर्दशसहस्रोग्रक्षोघ्नैकशरैकधृक् २२०
 खरारिस्त्रिशिरोहंतादूषणघ्नोजनार्दनः
 जटायुषोऽग्निगतिदोऽगस्त्यसर्वस्व मंत्रराट् २२१
 लीलाधनुःकोट्यपास्तदुंदुभ्यस्थिमहाचयः
 सप्ततालव्यधाकृष्टध्वस्तपातालदानवः २२२
 सुग्रीवराज्यदोहीनमनसैवाभयप्रदः
 हनुमद्भुद्रमुख्येशसमस्तकपिदेहभृत् २२३
 सनागदैत्यबाणैकव्याकुलीकृतसागरः
 सन्लेच्छकोटिबाणैकशुष्कनिर्दग्धसागरः २२४
 समुद्राद्भुतपूर्वैकबंधसेतुर्यशोनिधिः
 असाध्यसाधकोलंकासमूलोत्कर्षदक्षिणः २२५
 वरदृप्तजगच्छल्यपौलस्त्यकुलकृतनः
 रावणिघ्नःप्रहस्तच्छित्कुंभकर्णभिदुग्रहा २२६
 रावणैकशिरश्छेत्तानिःशंकेंद्रैकराज्यदः
 स्वर्गास्वर्गत्वविच्छेदीदेवेन्द्रानिद्रताहरः २२७
 रक्षोदेवत्वहृद्धर्माधर्मत्वघ्नःपुरुष्टुतः
 नतिमात्रदशास्यारिर्दत्तराज्यविभीषणः २२८
 सुधावृष्टिमृताशेषस्वसैन्योज्जीवनैककृत्
 देवब्राह्मणनामैकधातासर्वामरार्चितः २२९
 ब्रह्मसूर्येन्द्ररुद्रादिवृन्दार्पितसतीप्रियः
 अयोध्याखिलराजन्यःसर्वभूतमनोहरः २३०
 स्वामितुल्यकृपादंडोहीनोत्कृष्टैकसत्प्रियः
 स्वपक्षादिन्यायदर्शीहीनार्थाधिकसाधकः २३१
 व्याधव्याजानुचितकृत्तारकोखिलतुल्यकृत्
 पार्वत्याधिक्यमुक्तात्माप्रियात्यक्तःस्मरारिजित् २३२
 साक्षात्कुशलवच्छेन्द्रादितातोऽपराजितः
 कोशलेंद्रोवीरबाहुःसत्यार्थत्यक्तसोदरः २३३
 शरसंधाननिर्धूतधरणीमंडलोदयः
 ब्रह्मादिकाम्यसांनिध्यसनाथीकृतदैवतः २३४

ब्रह्मलोकाप्तचांडालाद्यशेषप्राणिसार्थकः
 स्वनीतगर्दभाश्वादिश्चिरायोध्यावनैककृत् २३५
 रामद्वितीयःसौमित्रिर्लक्ष्मणःप्रहर्तेन्द्रजित्
 विष्णुभक्ताप्तरामांघ्रिपादुकाराज्यनिर्वृतः २३६
 भरतोऽसह्यगंधर्वकोटिघ्नोलवणांतकः
 शत्रुघ्नोवैद्यराजायुर्वेदगर्भौषधीपतिः २३७
 नित्यामृतकरोधन्वंतरिर्यज्ञोजगद्धरः
 सूर्यारिघ्नःसुराजीवोदक्षिणेशोद्विजप्रियः २३८
 छिन्नमूर्धायदेशार्कःशेषांगस्थापितामरः
 विश्वार्थाशेषकद्रास्त्रशिरच्छेदाक्षताकृतिः २३९
 वाजपेयादिनामाग्निर्वेदधर्मपरायणः
 श्वेतद्वीपपतिःसांख्यप्रणेतासर्वसिद्धिराट् २४०
 विश्वप्रकाशितज्ञानयोगमोहतमिस्रहा
 देवहूत्यात्मजःसिद्धःकपिलःकर्दमात्मजः २४१
 योगस्वामीध्यानभंगसगरात्मजभस्मकृत्
 धर्मोवृषेन्द्रःसुरभीपतिःशुद्धात्मभावितः २४२
 शंभुस्त्रिपुरदाहैकस्थैर्यविश्वरथोद्वहः
 भक्तशंभुजितोदैत्यामृतवापीसमस्तपः २४३
 महाप्रलयविश्वैकद्वितीयाखिलनागराट्
 शेषदेवःसहस्राक्षःसहस्रास्यशिरोभुजः २४४
 फणामणिकणाकारयोजिताब्ध्यंबुदक्षितिः
 कालाग्निरुद्रजनकोमुशलास्त्रोहलायुधः २४५
 नीलांबरोवारुणीशोमनोवाक्कायदोषहा
 असंतोषोदृष्टिमात्रपातितैकदशाननः २४६
 बलिसंयमनोघोरोरौहिणेयःप्रलंबहा
 मुष्टिकघ्नोद्विविदहाकालिदीकर्षणोबलः २४७
 रेवतीरमणःपूर्वभक्तिखेदाच्युताग्रजः
 देवकीवसुदेवाह्वकश्यपादितिनंदनः २४८
 वार्ष्णेयःसात्वतांश्रेष्ठःशौरिर्यदुकुलोद्वहः
 नराकृतिःपरंब्रह्मसव्यसाचीवरप्रदः २४९

ब्रह्मादिकाम्यलालित्यजगदाश्चर्यशैशवः
 पूतनाघ्नः शकटभिद्यमलार्जुनभञ्जनः २५०
 वातासुरारिः केशिघ्नो धेनुकारिर्गवीश्वरः
 दामोदरोगोपदेवो यशोदानन्ददायकः २५१
 कालीयमर्दनः सर्वगोपगोपीजनप्रियः
 लीलागोवर्द्धनधरोगोविन्दोगोकुलोत्सवः २५२
 अरिष्टमथनः कामोन्मत्तगोपीविमुक्तिदः
 सद्यः कुवल्यापीडघातीचाणूरमर्दनः २५३
 कंसारिरुग्रसेनादिराज्यव्यापारितापरः
 सुधर्मांकितभूर्लोकोजरासंधबलांतकः २५४
 त्यक्तभग्नजरासंधोभीमसेनयशःप्रदः
 सांदीपनमृतापत्यदाताकालांतकादिजित् २५५
 समस्तनारकित्रातासर्वभूपतिकोटिजित्
 रुक्मिणीरमणोरुक्मिशासनोनरकांतकः २५६
 समस्तसुंदरीकांतो मुरारिर्गरुडध्वजः
 एकाकीजितरुद्रार्कमरुदाद्यखिलेश्वरः २५७
 देवेन्द्रदर्पहाकल्पद्रुमालंकृतभूतलः
 बाणबाहुसहच्छिन्ननद्यादिगणकोटिजित् २५८
 लीलाजितमहादेवो महादेवैकपूजितः
 इंद्रार्थार्जुननिर्भगजयदः पांडवैकधृक् २५९
 काशिराजशिरश्छेत्तारुद्रशक्त्यैकमर्दनः
 विश्वेश्वरप्रसादाक्षः काशीराजसुतार्दनः २६०
 शंभुप्रतिज्ञाविध्वंसीकाशीनिर्दग्धनायकः
 काशीशगतकोटिघ्नोलोकशिक्षाद्विजार्चकः २६१
 युवतीव्रतयोवश्यः पुराशिववरप्रदः
 शंकरैकप्रतिष्ठाधृक्स्वांशशंकरपूजकः २६२
 शिवकन्याव्रतपतिः कृष्णरूपशिवारिहा
 महालक्ष्मीवपुर्गौरीत्रातावैदलवृत्रहा २६३
 स्वधाममुचुकुंदैकनिष्कालयवनेष्टकृत्
 यमुनापतिरानीतपरिलीनद्विजात्मजः २६४

श्रीदामरंकभक्तार्थभूम्यानीतेन्द्रवैभवः
 दुर्वृत्तशिशुपालैकमुक्तिदोद्वारकेश्वरः २६५
 आचांडालदिकप्राप्यद्वारकानिधिकोटिकृत्
 अक्रूरोद्धवमुख्यैकभक्तस्वच्छंदमुक्तिदः २६६
 सबालस्त्रीजलक्रीडामृतवापीकृतार्णवः
 ब्रह्मास्त्रदग्धगर्भस्थपरीक्षिजीवनैककृत् २६७
 परिलीनद्विजसुतानेताऽजुनमदापहः
 गूढमुद्राकृतिग्रस्तभीष्माद्यखिलकौरवः २६८
 यथार्थखंडिताशेषदिव्यास्त्रपार्थमोहहृत्
 गर्भशापछलध्वस्तयादेवोर्वीभयापहः २६९
 जराव्याधारिगतिदः स्मृतिमात्राखिलेष्टदः
 कामदेवोरतिपतिर्मन्मथः शंबरान्तकः २७०
 अनंगोजितगौरीशोरतिकांतः सदेप्सितः
 पुष्पेषुर्विश्वविजयिस्मरः कामेश्वरीप्रियः २७१
 उषापतिर्विश्वकेतुर्विश्वदृष्टोऽधिपूरुषः
 चतुरात्माचतुर्व्यूहश्चतुर्युगविधायकः २७२
 चतुर्वेदैकविश्वात्मासर्वोत्कृष्टांशकोटिशः
 आश्रमात्मापुराणर्षिव्यासः शाखासहस्रकृत् २७३
 महाभारतनिर्माताकवीन्द्रोबादरायणः
 कृष्णद्वैपायनः सर्वपुरुषार्थैकबोधकः २७४
 वेदांतकर्ताब्रह्मैकव्यंजकः पुरुवंशकृत्
 बुद्धोऽध्यानजिताशेषदेवदेवोजगत्प्रियः २७५
 निरायुधोजगजैत्रः श्रीधरोदुष्टमोहनः
 दैत्यवेदबहिःकर्त्तावेदार्थश्रुतिगोपकः २७६
 शौद्धोदनिर्दष्टदृष्टिः सुखदः सदसस्पतिः
 यथायोग्याखिलकृपः सर्वशून्योऽखिलेष्टदः २७७
 चतुष्कोटिपृथक्त्वंप्रज्ञापारमितेश्वरः
 पाखंडवेदमार्गेशः पाखंडश्रुतिगोपकः २७८
 कल्कीविष्णुयशःपुत्रः कलिकालविलोपकः
 समस्तम्लेच्छदुष्टघ्नः सर्वशिष्टद्विजातिकृत् २७९

सत्यप्रवर्तकोदेवद्विजदीर्घक्षुधापहः
 अश्ववारादिरेवंतःपृथ्वीदुर्गतिनाशनः २८०
 सद्यःक्षमाऽनतलक्ष्मीकृन्नष्टनिःशेषधर्मवित्
 अनंतस्वर्णयोगैकहेमपूर्णाखिलद्विजः २८१
 असाध्यैकजगच्छास्ताविश्ववंद्योजयध्वजः
 आत्मतत्त्वाधिपःकर्तृश्रेष्ठोविधिरुमापतिः २८२
 भर्तृश्रेष्ठःप्रजेशाग्रचोमरीचिर्जनकाग्रणीः
 कश्यपोदेवराजेंद्रःप्रह्लादोदैत्यराट्शशी २८३
 नक्षत्रेशोरविस्तेजःश्रेष्ठःशुक्रःकवीश्वरः
 महर्षिराट्भृगुर्विष्णुरादित्येशोबलिस्वराट् २८४
 वायुर्वह्निःशुचिःश्रेष्ठःशंकरोरुद्रराट्गुरुः
 विद्वत्तमश्चित्ररथोगंधर्वाग्रचोक्षरोत्तमः २८५
 वर्णादिरग्रचस्त्रीगौरीशक्त्याग्रचाशीश्चनारदः
 देवर्षिराट्पांडवाग्रचोऽजुनोवादःप्रवादराट् २८६
 पवनःपवनेशानोवरुणोयादसांपतिः
 गंगातीर्थोत्तमोद्यूतंछलकाग्रचंवरोषधम् २८७
 अन्नंसुदर्शनोऽस्त्राग्रचंवज्रप्रहरणोत्तमम्
 उच्चैःश्रवावाजिराजएरावतइभेश्वरः २८८
 अरुंधत्येकपत्नीशोह्यश्वत्थोऽशेषवृक्षराट्
 अध्यात्मविद्याविद्याग्रचःप्रणवच्छंदसांवरः २८९
 मेरुर्गिरिपतिर्मार्गोमासाग्रचःकालसत्तमः
 दिनाद्यात्मापूर्वसिद्धःकपिलःसामवेदराट् २९०
 तार्क्ष्यःखगेंद्रःमृत्वग्रचोवसंतःकल्पपादपः
 दातृश्रेष्ठःकामधेनुरार्तिघ्नाग्रचसुहृत्तमः २९१
 चिंतामणिर्गुरुश्रेष्ठोमाताहिततमःपिता
 सिंहोमृगेंद्रोनागेंद्रोवासुकिर्नृवरोनृप २९२
 वर्णेशोब्राह्मणश्चेतःकरुणाग्रचंनमोनमः
 इत्येतद्वासुदेवस्यविष्णोर्नामसहस्रकम् २९३
 सर्वापराधशमनंपरंभक्तिविवर्द्धनम्
 अक्षयंब्रह्मलोकादिसर्वस्वगैकसाधनम् २९४

विष्णुलोकैकसोपानंसर्वदुःखविनाशनम्
 समस्तसुखदंसद्यःपरंनिर्वाणदायकम् २६५
 कामक्रोधादिनिःशेषमनोमलविशोधनम्
 शांतिदंपावननृणांमहापातकिनामपि २६६
 सर्वेषांप्राणिनामाशुसर्वाभीष्टफलप्रदम्
 समस्तविघ्नशमनंसर्वारिष्टविनाशनम् २६७
 घोरदुःखप्रशमनंतीवदारिद्र्यनाशनम्
 ऋणत्रयापहंगुह्यंधनधान्ययशस्करम् २६८
 सर्वैश्वर्यप्रदंसर्वसिद्धिदंसर्वधर्मदम्
 तीर्थयज्ञतपोदानव्रतकोटिफलप्रदम् २६९
 जगज्जाड्यप्रशमनंसर्वविद्यापवर्त्तकम्
 राज्यदंभ्रष्टराज्यानांरोगिणांसर्वरोगहृत् ३००
 वंध्यानांसुतदंचायुःक्षीणानांजीवितप्रदम्
 भूतग्रहविषध्वंसिग्रहपीडाविनाशनम् ३०१
 मांगल्यंपुण्यमायुष्यंश्रवणात्पठनाज्जपात्
 सकृदस्याखिलावेदाःसांगामंत्राश्चकोटिशः ३०२
 पुराणशास्त्रस्मृतयःश्रुतास्युःपठितास्तथा
 जप्त्वाचैकाक्षरंश्लोकंपादंवापठतिप्रिये ३०३
 नित्यंसिध्यतिसर्वेष्टमचिरात्किमुताखिलम्
 नानेनसदृशंसद्यःप्रत्ययंसर्वकर्मसु ३०४
 इदंभद्रेत्वयागोप्यंपाठयंस्वार्थैकसिद्धये
 नावैष्णवायदातव्यंविकल्पोपहतात्मने ३०५
 भक्तिश्रद्धाविहीनायविष्णुसामान्यदर्शिने
 देयंपुत्रायशिष्यायसुहृदेहितकाम्यया ३०६
 मत्प्रसादादृतेनेदंग्रहीष्यंत्यल्पमेधसः
 कलौसद्यःफलंकल्पग्रामंनेष्यतिनारदः ३०७
 लोकानांभाग्यहीनानांयेनदुःखंविनश्यति
 द्वित्रेषुवैष्णवेष्वेतदार्यावर्तेभविष्यति ३०८
 नास्तिविष्णोःपरंधामनास्तिविष्णोःपरंतपः
 नास्तिविष्णोःपरोधर्मोनास्तिमंत्रोह्यवैष्णवः ३०९

नास्तिविष्णोः परं सत्यं नास्तिविष्णोः परोमखः
 नास्तिविष्णोः परं ध्यानं नास्तिविष्णोः परागतिः ३१०
 किंतस्य बहुभिर्मत्रैः शास्त्रैर्वा बहुविस्तरैः
 वाजपेयसहस्रैर्वा भक्तिर्यस्य जनार्दने ३११
 सर्वतीर्थमयो विष्णुः सर्वशास्त्रमयः प्रभुः
 सर्वक्रतुमयो विष्णुः सत्यं सत्यं वदाम्यहम्
 आब्रह्मसारसर्वस्वं सर्वमेतन्मयोदितम् ३१२
 पार्वत्युवाच-
 धन्यास्म्यनुगृहीतास्मि कृतार्थास्मि गत्पते
 यन्मयेदं श्रुतं स्तोत्रं त्वद्रहस्यं सुदुर्लभम् ३१३
 अहो बत महत्कष्टं समस्तदुःखहेहरौ
 विद्यमानेऽपि देवेशे मूढाः क्लिश्यंति संसृतौ ३१४
 यमुद्दिश्य सदानाथं महेशोऽपि दिगंबरः
 जटिलो भस्मलिप्तांगो तपस्वी वीक्ष्य तेजनैः ३१५
 ततोऽधिकोऽस्ति देवः कोलक्ष्मीकां तान्मधुद्विषः
 यत्तत्त्वं चिंत्य ते नित्यं त्वया योगेश्वरेण हि ३१६
 ततः परं किमधिकं पदं श्रीपुरुषोत्तमात्
 तमविज्ञाय कं मूढाः यजंते ज्ञानमानिनः ३१७
 मुषितास्मि त्वयानाथ चिरं यदयमीश्वरः
 प्रकाशितो न मे यस्मात् त्वदाद्यादिव्यशक्तयः ३१८
 अहो सर्वेश्वरो विष्णुः सर्वदेवोत्तमोत्तमः
 भवदादिगुरुर्मूढैः सामान्य इव वीक्ष्यते ३१९
 महीयसां हि माहात्म्यं भजमाना भजंतिते
 द्विषतोऽपि वृथा पापानुपेक्ष्यंते क्षमान्विताः ३२०
 मया पिबाल्ये स्वपितुः प्रजादृष्टा बुभुक्षिताः
 दुःखादशक्त्या पोष्टुं श्रियमाराध्य वैभृताः ३२१
 तया संनिहिताभ्यश्च प्रजाभ्यो भवदादयः
 विलसंति सशक्राद्याः ससुहृन्मित्रबांधवाः ३२२
 तया विना क्व देवत्वं क्वैश्वर्यं क्व परिग्रहः
 सर्वे भवंति जीवंतो यातनास्वेव संस्थिताः ३२३

तामृतेनैवधर्मोऽथकामोमोक्षोऽपिदूरतः
 क्षुधितानांदुर्गतानांकुतोयोगसमाधयः ३२४
 सचसंसारसारैकःसर्वलोकैकनायकः
 वशगाकमलायस्यत्यक्त्वातामपिशंकरः ३२५
 अनौद्धत्येनशौचेनरूपेणार्जवसंपदा
 सर्वातिशयवीर्येणसंपूर्णस्यमहात्मनः ३२६
 कस्तेनतुल्यतामेतिदेवदेवेनविष्णुना
 यस्यांशांशावतारेणविनासर्वविलीयते ३२७
 जगदेतत्तथाप्याहुर्दोषायैतद्विमोहिताः
 नास्यजन्मनवामृत्युर्नाप्राप्यंस्वार्थमेवच ३२८
 कामाद्यासक्तचित्तत्वात्किंतुसर्वेश्वरप्रभो
 त्वन्मयत्वात्प्रमादाद्वाशक्नोमिपठितुंनचेत् ३२९
 विष्णोःसहस्रनामैतत्प्रत्यहंवृषभध्वज
 नाम्नैकेनतुयेनस्यात्तत्फलंब्रूहिमेप्रभो ३३०
 महादेवउवाच-
 रामरामेतिरामेतिरमेरामेमनोरमे
 सहस्रनामतत्तुल्यंरामनामवरानने ३३१
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापतिनारद
 संवादेविष्णोर्नामसहस्रंसंपूर्णनामैकसप्ततितमोऽध्यायः ७१

द्विसप्ततितमोऽध्यायः

श्रीमहादेवउवाच-
 ब्राह्मणावाक्षत्रियावावैश्यावागिरिकन्यके
 शूद्रावाथविशेषेणपठंत्यनुदिनंयदि १
 धनधान्यसमायुक्तायांतिविष्णोःपरंपदम्
 श्लोकंवाश्लोकमर्द्धंवापादंपादार्द्धमेववा २
 पठनान्मोक्षमाप्नोति यावदाभूतसंप्लवम्
 विन्यासेनयुतंदेविविष्णोर्नामसहस्रकम् ३
 येपठंतिनरश्रेष्ठास्तेयांतिपदमव्ययम्
 एककालंद्विकालंवात्रिकालंवाथयःपठेत् ४

धनायुर्वर्धतेतस्ययावदिन्द्राश्चतुर्दश
 पुत्रान्पौत्रांस्तथालक्ष्मीसंपदंविपुलांलभेत् ५
 किमन्यद्बहुनोक्तेनभूयोभूयोवरानने
 विष्णोर्नामसहस्रंतुपरंनिर्वाणदायकम् ६
 पूजनंप्रथमतस्त्यकृतंयेननरेणतु
 संपूर्णपूजितेविष्णौतस्यपूजाचवार्षिकी ७
 व्यग्रत्वंचनकर्त्तव्यंपठनेतुविशेषतः
 यदिचेत्क्रियतेपाठेह्यायुर्वित्तंचनश्यति ८
 यावंतिभुवितीर्थानिजंबुद्विपेषुसर्वदा
 तानितीर्थानितत्रैवविष्णोर्नामसहस्रकम् ९
 तत्रैवगंगायमुनाचवेणीगोदावरीतत्रसरस्वतीच
 सर्वाणितीर्थानिवसंतितत्रयत्रस्थितंनामसहस्रकंतत् १०
 इदंपवित्रंपरमंभक्तानांवल्लभंसदा
 ध्येयंहिदासभावेनभक्तिभावेनचेतसा ११
 परंसहस्रनामारुख्ययेपठंतिमनीषिणः
 सर्वपापविनिर्मुक्तास्तेयांतिहरिसंनिधौ १२
 अरुणोदयकालेतुयेपठंतिजपंतित्च
 आयुर्बलंचतेषांश्रीर्वर्द्धतेचदिनेदिने १३
 रात्रौजागरणेप्राप्तेकलौभागवतोनरः
 पठनान्मुक्तिमाप्नोतियावदिन्द्राश्चतुर्दश १४
 एकैकेनतुनाम्नावैहरौतुलसिकारणात्
 पूजासाचैवविज्ञेयाकोटियज्ञफलाधिका १५
 मार्गेचगच्छमानास्तुयेपठंतिद्विजातयः
 नदोषामार्गजास्तेषांभवंतिकिलपार्वति १६
 शृणुदेविप्रवक्ष्यामिमाहात्म्यंकेशवस्यतु
 येशृण्वंतिनरश्रेष्ठास्तेपुण्याःपुण्यरूपिणः १७

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेउमापति
 नारदसंवादेसहस्रनाममहिमानामद्विसप्ततितमोऽध्यायः ७२

त्रिसप्ततितमोऽध्यायः

महादेवउवाच-

ॐरामरक्षास्तोत्रस्यश्रीमहर्षिर्विश्वामित्रऋषिः

श्रीरामोदेवता

अनुष्टुप्छंदः

विष्णुप्रीत्यर्थेजपेविनियोगः १

अतसीपुष्पसंकाशंपीतवाससमच्युतम्

ध्यात्वावैपुंडरीकाक्षंश्रीरामंविष्णुमव्ययम् २

पातुवोहृदयंरामःश्रीकंठःकंठमेवच

नाभिंपातुमखत्राताकटिंमेविश्वरक्षकः ३

करौपातुदाशरथिःपादौमेविश्वरूपधृक्

चक्षुषीपातुवैदेवसीतापतिरनुत्तमः ४

शिखांमेपातुविश्वात्माकर्णौमेपातुकामदः

पार्श्वयोस्तुसुरत्राताकालकोटिदुरासदः ५

अनंतःसर्वदापातुशरीरंविश्वनायकः

जिह्वांमेपातुपापघ्नोलोकशिखाप्रवर्तकः ६

राघवःपातुमेदंतान्केशान्क्षतुकेशवः

सक्थिनीपातुमेदत्तविजयोनामविश्वसृक् ७

एतारामबलोपेतारक्षायावैपुमान्पठेत्

सचिरायुःसुखीविद्वान्लभतेदिव्यसंपदम् ८

रक्षांकरोतिभूतेभ्यःसदारक्षातुवैष्णवी

रामेतिरामभद्रेतिरामचंद्रेतियःस्मरेत् ९

विमुक्तःसनरःपापान्मुक्तिंप्राप्नोतिशाश्वतीम्

वसिष्ठेनइदंप्रोक्तंगुरवेविष्णुरूपिणे १०

ततोमेब्रह्मणःप्राप्तमयोक्तंनारदंप्रति

नारदेनतुभूर्लोकेप्रापितंसुजनेष्विह ११

सुप्त्वावाथर्हवापिमार्गेगच्छंतएववा

येपठन्तिनरश्रेष्ठास्तेनराःपुण्यभागिनः १२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमा

पतिनारदसंवादेरामक्षास्तोत्रंनामत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ७३

चतुःसप्ततितमोऽध्यायः

महादेवउवाच-

शृणुदेविप्रवक्ष्यामिधर्ममाहात्म्यमुत्तमम्
यच्छ्रुत्वानपुनर्जन्मजायतेभुविकर्हिचित् १
धर्मादर्थचकामंचमोक्षंचैतत्त्रयंलभेत्
तस्माद्धर्मसमीहेतविद्वान्यःसबुधःस्मृतः २
तपसाचैवदानेनव्रतेननियमेनच
तपसाप्राप्यतेस्वर्गःसात्विकेनतथैवच ३
इहायातोलभेद्राज्यंक्रोधलोभविवर्जितः
जन्मांतरेणमुक्तिःस्यात्पदंविंदतिवैष्णवम् ४
तपसाराजसेनेहराजसश्चैवजायते
तप्त्वातामसभावेनक्रूरकर्माहिनिष्ठुरः ५
तपस्तद्रक्षसांचोक्तंभुक्तिदंतामसात्मनाम्
यत्तप्तंसात्विकंचैवतत्तपोभवतिध्रुवम् ६
रजस्तमोभ्यांनियतंतपस्यांवेनेसतांवायुभुजांसुनिर्जने
तपस्विनांचैवधनादिवांच्छतांवेनेऽपिदोषाःप्रभवंतिरागिणाम् ७
गृहेऽपिपंचेंद्रियनिग्रहस्तपस्त्वकुत्सितेकर्मणियःप्रवर्तते
निवृत्तरागस्यतपोवनंगृहंगृहाश्रमोऽतोगदितःस्वधर्मः ८
सुदुस्तरःसत्त्वजितेंद्रियाणांसंहन्यतेश्रेष्ठतमःशुभाश्रमः
गृहस्तुधर्मःप्रवरोमनीषिणांब्रह्मादिभिश्चाभिहितोनगात्मजे ९
तप्त्वातपस्वीविपिनेक्षुधार्तोगृहंसमायातिसदान्नदातुः
भक्त्यासचान्नंप्रददातितस्मैतपोविभागंभजतेहितस्य १०
गृहाश्रमंज्येष्ठमिहाश्रमाणांसम्यक्चयःपालयतेमनुष्यः
इहैवभुंजन्समनुष्यभोगान्स्वर्गं प्रयातीतिनसंशयोऽत्र
गृहंसदापालयतांनराणांपापंसमायातिकथंहिदेवि ११
गृहाश्रमःपुण्यतमःसर्वदातीर्थवद्गृहम्
अस्मिन्गृहाश्रमेपुण्येदानंदेयंविशेषतः १२
देवानांपूजनंयत्रअतिथीनांचभोजनम्
पथिकानांचशरणंअतोधन्यतमोमतः १३
तद्गृहंतुसमाश्रित्ययेऽचयंतिद्विजान्नराः

आयुर्लक्ष्मीस्तथापुत्रानहीयंतेकदाचन १४
 शृणुसुंदरिवक्ष्यामिमहापापविशोधनम्
 सर्वसंपत्करंदानंइहामुत्रफलप्रदम् १५
 शुभेकालेसमायातेसमभ्यर्च्यस्वदैवतम्
 नित्यंनैमित्तिकंकृत्वादद्यादानंस्वशक्तितः १६
 गृहीत्वापरद्रव्यंचद्विजदेवेभ्यएवहि
 दद्यात्सनिरयंदृष्ट्वापश्चाद्यातिपरांगतिम् १७
 शतानीकोयथादानात्सपुत्रश्चैवतारितः
 दत्त्वान्येचद्विजेभ्यश्चसगंताधर्मतोदिवम् १८
 धर्मस्थानेषुयैर्दत्तंतेषांधर्ममुदाहृतम्
 शृणुदेविप्रवक्ष्यामिवित्तदानंसमासतः १९
 देहशुद्धिकरंदानंनभूतंनभविष्यति
 पापहीनोयेनपुमान्जायतेनात्रसंशयः २०
 भोगान्भुक्त्वाततश्चायंयातिविष्णुंसनातनम्
 पुरावैब्रह्मणाप्रोक्तंभार्गवायमहात्मने २१
 पापयुक्तायरामायतुलावृषभमेवच
 पापकर्मरतश्चैवभवबंधक्रियोनृपः २२
 अभक्षभक्ष्णरताभूणहागुरुतल्पगः
 एतेप्यनृतवादीचप्रसूयंतेवियोनिषु २३
 अयाज्ययाजनंकृत्वायाचयित्वातुनिंदितान्
 सदाकोपसमायुक्ताःसाधूनांपीडनेरताः २४
 विश्वासोपहताश्चैषामसुभिर्धर्मनिंदकाः
 पापैरेभिःसमायुक्ताज्ञात्वात्मानंगतायुषम् २५
 इतिज्ञात्वातुतैर्देविदानंदेयंविशेषतः
 बहवोधर्मकर्तारिवैष्णवाभुविविश्रुताः २६

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापति-
 नारदसंवादेदानधर्मोनामचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ७४

पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः-

महादेवउवाच-

गंडिकायास्तुमाहात्म्यं वक्ष्ये देवि विधानतः
 यथा गंगा तथा सा च कथितानगनंदिनि १
 शालग्रामशिलायत्रजायते बहुधा तथा
 माहात्म्यं चैव तस्याश्च कथितं मुनिसत्तमैः २
 अंडजा उद्भिजा यत्र स्वेदजाश्च जरायुजाः
 यस्यादर्शनमात्रेण पुण्यरूपास्तु पार्वति ३
 उत्तरे सा तु संभूता गंडिका तु महानदी
 संस्मृता संस्मृतानूनं पापं हंत्यगनंदिनि ४
 यत्र नारायणो देवो नित्यं तिष्ठति भूतिदः
 शंखचक्रधरास्तस्य समीपे निवसंतिये ५
 ते मृत्युं समनुप्राप्य दिव्यरूपाश्चतुर्भुजाः
 ऋषयस्तत्र तिष्ठन्ति देवाश्चैवं विशेषतः ६
 रुद्रानागास्तथा यक्षानात्रकार्या विचारणा
 तस्याः समीपे ह्येकोऽयस्थलो वै विष्णुरूपधृक् ७
 स्थलेऽस्मिन् वर्तते मूर्तिर्बहुरूपातिमुक्तिदा
 चतुर्विंशतिभूतानां जातयः संतितत्र वै ८
 एका वै मत्स्यरूपा च कृष्णरूपातिमुक्तिदा
 अन्या च या बुधैः प्रोक्ता स्थले वै विष्णुसंज्ञके ९
 कल्किना मीतथा पुण्या कपिलायामयोदिता
 अन्यास्तु विविधा कारादृश्यंते बहुधा अपि १०
 तिष्ठन्ति मूर्त्तयः सर्वानाना रूपा ह्यनेकशः
 सा गंगामहती पुण्या धर्मकामार्थमुक्तिदा ११
 यस्यां भूमौ हृषीकेशो नियमेन समन्वितः
 वर्त्ततेऽद्यापि तत्रैव मया सह न संशयः १२
 भ्रूणहत्या बालहत्या गोहत्या च विशेषतः
 यस्याः स्पर्शनमात्रेण मुच्यते सर्वकिल्बिषात् १३
 ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चैवान्यजातयः
 सर्वे ते वै विमुच्यन्ते दर्शनाद्गंडिकां बुनः १४
 इयं वेशी समा पुण्या पापिनां तु विशेषतः
 मुच्यते ब्रह्महायत्र इतरेषां तु का कथा १५

सर्वदासर्वकालेतुअहंगच्छामिपार्वति
 तीर्थानांतीर्थराजोऽयब्रह्मणाभाषितःकिल १६
 तत्रस्नानंचदानंचमुनिभिःपरिकल्पितम्
 आषाढेपुण्यकालेतुतत्रगच्छामिसुंदरि १७
 मासैकविधिनाचैवस्नानंतत्रकरोम्यहम्
 तारकंतत्रविशदंजपामितुनिरंतरम् १८
 अतोऽहवैष्णवोजातोविष्णुक्षेत्रेयतोगतः
 विष्णुनानिर्मितंपूर्वक्षेत्रंतुमहत्तरम् १९
 वैष्णवानांचगतिदंपावनंपरमंस्मृतम्
 भवेऽस्मिन्मानुषेजन्मदुर्लभंदेविसर्वदा २०
 दुर्लभंगण्डिकातीर्थंविष्णुक्षेत्रंतुदुर्लभम्
 अतोह्याषाढमासेतुगंतव्यंद्विजसत्तमैः २१
 तत्रगत्वाविशेषेणशंखचक्रादिधारणम्
 कर्तव्यंतुद्विजश्रेष्ठैःपवित्रंपरमंस्मृतम् २२
 शंखतीर्थंतुवामेवैदक्षिणेचक्रचिह्नितम्
 द्विजानांमुक्तिदंप्रोक्तंधारितव्यंप्रयत्नतः २३
 ब्राह्मणैश्चविशेषेणशंखचक्रादिधारणं
 धृतेसतिमहादेविवैष्णवास्तेहिमानवाः २४
 नगण्डिकासमंतीर्थंनव्रतंद्वादशीसमम्
 नदेवःकेशवादन्योभूयोभूयोवरानने २५
 गंडिकायास्तुमाहात्म्यंयेशृण्वंतिनरोत्तमाः
 इहलोकेसुखंभुक्त्वाविष्णुलोकेहियांतिते २६
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमापति
 नारदसंवादेगंडिकातीर्थमाहात्म्यंनामपंचसप्ततितमोऽध्यायः ७५

षट्सप्ततितमोऽध्यायः

महादेवउवाच-

शृणुसुंदरिवक्ष्यामिस्तोत्रंचाभ्युदयंततः
 यच्छ्रुत्वामुच्यतेपापीब्रह्महानात्रसंशयः १
 धातावैनारदंप्राहृतदहंतुब्रवीमिते

तमुवाचततोदेवःस्वयंभूरमितद्युतिः २
 प्रगृह्यरुचिरंबाहुंस्मारयेच्चौर्ध्वदेहिकम्
 भगवान्नारायणःश्रीमान्देवश्चक्रायुधोहरिः ३
 शार्ङ्गधारीहृषीकेशःपुराणपुरुषोत्तमः
 अजितःखड्गभृज्जिष्णुःकृष्णश्चैवसनातनः ४
 एकशृंगोवराहस्त्वंभूतभव्यभवात्मकः
 अक्षरंब्रह्मसत्यंतुआदौचांतेचराघवः ५
 लोकानांतुपरोधर्मोविष्वक्सेनश्चतुर्भुजः
 सेनानीरक्षणस्त्वंचवैकुण्ठस्त्वंजगत्प्रभुः ६
 प्रभवश्चाव्ययस्त्वंचउपेंद्रोमधुसूदनः
 पृश्निगर्भोर्धृतार्चिस्त्वंपद्मनाभोरणांतकृत् ७
 शरण्यंशरणंचत्वामाहुःसेन्द्रामहर्षयः
 ऋक्सामश्रेष्ठोवेदात्माशतजिह्वोमहर्षयः ८
 त्वंयज्ञस्त्वंवषट्कारस्त्वमोँकारःपरंतपः
 शतधन्वावसुःपूर्ववसूनांत्वंप्रजापतिः ९
 त्रयाणामपिलोकानांआदिकर्तास्वयंप्रभुः
 रुद्राणामष्टमोरुद्रःसाध्यानामपिपंचमः १०
 आश्विनौचापिकर्णौतेसूर्यचंद्रौचचक्षुषी
 अंतेचादौचमध्येचदृश्यसेत्वंपरंतपः ११
 प्रभवोनिधनंचास्यनविदुःकोभवानिति
 दृश्यसेसर्वलोकेषुगोषुचब्रह्मणेषुच १२
 दिक्षुसर्वासुगगनेपर्वतेषुगुहासुच
 सहस्रनयनःश्रीमाञ्छतशीर्षःसहस्रपात् १३
 त्वंधारयसिभूतानिवसुधांचसपर्वताम्
 अंतःपृथिव्यांसलिलेसर्वसत्वमहोरगः १४
 त्रींल्लोकान्धारयन्नास्तेदेवगंधर्वदानवान्
 अहंतैहदयंरामजिह्वादेवीसरस्वती १५
 देवारोमाणिगात्रेषुनिर्मितास्तेस्वमायया
 निमिषस्तेस्मृतारात्रिरुन्मेषोदिवसस्तथा १६
 संस्कारस्तेभवेद्देहोनतदस्तिविनात्वया

जगत्सर्वशरीरेतत्स्थैर्यचवसुधातलम् १७
अग्निःकोपःप्रसादस्तेषोःश्रीमांश्चलद्धमणः
त्वयालोकास्त्रयःक्रांताःपुराणैर्विक्रमैस्त्रिभिः १८
त्वयेन्द्रश्चकृतो राजा बलिर्बद्धो महासुरः
लोकान्संहृत्य कालस्त्वं निवेश्यात्मनिकेवलम् १९
करोष्ये कार्णवं घोरं दृश्यादृश्ये च नान्यथा
त्वया सिंहवपुः कृत्वा परमं दिव्यमुत्तमम् २०
भयदः सर्वभूतानां हिरण्यकशिपुर्हतः
त्वमश्वदनुभूत्वा पातालतलमाश्रितः २१
संहतं परमं हव्यं रहस्यं वै पुनः पुनः
यत्परं श्रूयते ज्योतिर्यत्परं श्रूयते परः २२
यत्परं परतश्चैव परमात्मेति कथ्यते
परोमंत्रः परं तेजस्तमेव हि निगद्यसे २३
हव्यं कव्यं पवित्रं च प्राप्तिः स्वर्गापवर्गयोः
स्थित्युत्पत्तिविनाशांस्ते त्वामाहुः प्रकृतेः परम् २४
यज्ञश्च यजमानश्च होता चाध्वर्युरेव च
भोक्ता यज्ञफलानां च त्वं वै वेदैश्च गीयसे २५
सीतालक्ष्मीर्भवान्विष्णुर्देवः कृष्णः प्रजापतिः
वधार्थं रावणस्य त्वं प्रविष्टो मानुषीतनुम् २६
तदिदं च त्वया कार्यं कृतं धर्मभृतां वर
निहतो रावणो रामप्रहृष्टा देवताः कृताः २७
अमोघं देववीर्यं तेन ते मोघः पराक्रमः
अमोघदर्शनं रामनचमोघस्तवस्तवः २८
अमोघास्ते भविष्यन्ति भक्तिमंतो नरा भुवि
ये च त्वां देवसंभक्ताः पुराणं पुरुषोत्तमम् २९
इममार्षस्तवं पुण्यमिति हासं पुरातनम्
ये नराः कीर्तयिष्यन्ति नास्तितेषां पराभवः ३०
कथमिह हि पराभवं व्रजेयुः पुरुषवराः पुरुषोत्तमे हि भक्ताः
न हि जगति चतुर्भुजप्रियाणां त्रिदशैहास्ति वरप्रदो विशिष्टः ३१
स्तोत्राणां प्रवरं स्तोत्रं राघवस्य महात्मनः

त्रिकालेयः पठेन्नित्यं महापातकवानपि ३२
 संध्याकाले द्विजश्रेष्ठैः श्राद्धकाले विशेषतः
 पठनीयं प्रयत्नेन भक्तिभावेन चेतसा ३३
 इदं गोप्यं हि परमं नारव्येयं कर्हिचित्क्वचित्
 पठनान्मुक्तिमाप्नोतिसात्त्वतः स भवेद्ध्रुवम् ३४
 प्रथमं पिंडपूजां ते ब्राह्मणैर्द्विजसत्तमैः
 पठितव्यमिदं स्तोत्रं श्राद्धमक्षयमाप्नुयात् ३५
 इदं पवित्रं परमं जनानां मुक्तिदायकम्
 लिखित्वा वै गृहे यस्तु धारयेत्सु समाधिना ३६
 आयुः श्रीश्च बलं तस्य वृद्धिं याति दिने दिने
 लिखित्वा ब्राह्मणे दद्याद्भीमान्यो वै कदाचन ३७
 विमुक्ताः पूर्वजास्तस्य यांति विष्णोः परंपदम्
 चतुर्णां चैव वेदानां पाठे चैव तु यत्फलम् ३८
 समवाप्नोति जापेन नरः स्तोत्रं पठन् जपन्
 धृत्वा वै शंखचक्रादि ब्राह्मणैर्वेदतत्परैः ३९
 श्राद्धकाले महादेवि अक्षयं तद्भवेद्ध्रुवम्
 कंठे पद्माक्षमालां च शंखचक्रादिधारणम् ४०
 ततः श्राद्धं प्रकुर्वीत इदं स्तोत्रं पठन् जपन्
 विधिना भक्तिभावेन पूर्णं भवति नान्यथा ४१
 अतो भक्तिमता पुंसां पठनीयं प्रयत्नतः
 पठनात् सर्वमाप्नोति स नरः सुखमेधते ४२
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखण्डे उमामहेश्वर-
 संवादे आभ्युदयिकमूर्ध्वदैहिकस्तोत्रं नाम षट्सप्ततितमोऽध्यायः ७६

सप्तसप्ततितमोऽध्यायः

महादेव उवाच-
 पप्रच्छाहं जगन्नाथं व्रतानामुत्तमं व्रतम्
 पुत्रपौत्रविवृद्ध्यर्थं सुखसौभाग्यदायकम् १
 तवाग्रे संप्रवक्ष्यामि शृणु सुंदरि सांप्रतम्
 इदं कथानकं दिव्यमृषीणां व्रतमुत्तमम् २

रजस्वलातुयानारीसहसापापरूपिणी
 कृतेनचव्रतेनैवमहापापैः प्रमुच्यते
 पितृणामक्षयं देयं धर्मकामार्थसाधनम् ३
 श्रीविष्णुरुवाच-
 पूर्वमासीन्महाबाहुर्ब्राह्मणो वेदपारगः
 सदाध्ययनशीलस्तु देवशर्मा इति द्विजः ४
 अग्निहोत्रक्रियायुक्तः षट्कर्मनिरतः सदा
 सर्ववर्णेषु संपूज्यः सपुत्रपशुबांधवः ५
 तस्य ब्राह्मणमुख्यस्य भग्नगृहवाहिनी
 प्राप्ते भाद्रपदे मासे शुक्लपक्षे तु पंचमी ६
 पितुः क्षयाहं कुरुते यतात्मा च जितेन्द्रियः
 रात्रौ निमंत्रयेद्विप्रान्सुखसौभाग्यदायकान् ७
 प्रभाते विमले प्राप्ते भांडान्यन्यानि कारयेत्
 पाकं सर्वेषु पात्रेषु सकारयति जायया ८
 अष्टादशरसोपेतं पितृणां प्रीतिदायकम्
 आकारणं ततो दत्त्वा विप्राणां च पृथक् पृथक् ९
 सर्वे विप्रास्तु संप्राप्तमध्याह्ने वेदपाठकाः
 अर्घपाद्यादिविधिवत्कृतवान् द्विजसत्तमः १०
 रजसादूषितः श्राद्धे प्रक्षाल्य विधिवत्तदा
 गृहमध्ये गताः सर्वे आसने ते निरूपिताः ११
 प्रदत्तं भोजनं तेन मिष्टान्नेन विशेषतः
 विधिना च कृतं श्राद्धं पिंडदानप्रपूर्वकम् १२
 तांबूलंदक्षिणां चैव वस्त्राणिविविधानि च
 सर्वददौ द्विजेभ्यो वै पितृध्यानपरायणः १३
 विप्राविसर्जिताः सर्वे आशीर्वादपरायणाः
 गोत्रिणां बांधवानां च अन्येषां च बुभुक्षताम् १४
 दत्तमन्नं तदा तेन भोजने विधिपूर्वकम्
 निशायांतु कुटीद्वारे उपविष्टो यदा तदा १५
 ब्राह्मण्यावारिसंगृह्य पादप्रक्षालनं कृतम्
 तदा शुनीबलीवदौ परस्परमभाषताम् १६

शृणुकांतवचोमह्यंयादृक्कृतवतीवधूः
 तादृशंसंप्रवक्ष्यामिनान्यथाप्रब्रवीम्यहम् १७
 कदाचिद्वैवयोगेनगताहंपुत्रसद्यनि
 तत्रस्थितंपयःपातुंवध्वादृष्टंनतत्पुनः १८
 पीतंपयस्तुसर्पेणतदृष्टंतुमयापुनः
 पश्चात्पीतंमयासम्यक्दृष्टंवध्वातदापुनः १९
 तेनसंपर्कदोषेणकटिर्भग्राचमेसदा
 तेनदुःखेनभोस्वामिन्जाताहंदुःखभागिनी
 भग्राकटिश्चसंजाताह्याहारोनैवरोचते २०
 बलीवर्द्धउवाच-
 शृणुत्वंशुनिवक्ष्यामिममदुःखस्यकारणम्
 अस्मिन्वैदिवसेप्राप्तेब्राह्मणानांतुभोजनम् २१
 कारितंममपुत्रेणममचिंतातुनोकृता
 नोदकंनतृणंचैवनदत्तंकेनचित्क्वचित् २२
 अनाहारोह्यहंपापीबद्धोऽस्मिन्यापभावितः
 पूर्वपापविशेषेणजातंशुनिनसंशयः २३
 तद्वाक्यंतुतदादेविश्रुतंपुत्रेणधीमता
 ममायंतुपितासाक्षाज्जातोममगृहेपशुः २४
 इयंतुजननीसाक्षान्ममचैवनसंशयः
 दैवयोगाच्छुनीजाताकिंकरोमिसुनिश्चयम् २५
 एवंविचार्यासौविप्रोनैवनिद्रामवापसः
 रात्रौचिंतापरोभूत्वास्मरन्विश्वेश्वरंपरम् २६
 नानाधर्मपरोऽहचममैवंचकथंशुभम्
 विचारयित्वाचततोरत्रौसुप्तस्तदापुनः २७
 प्रभातेविमलेप्राप्तेऋषीणांपुरतोगतः
 तेषांमध्येवसिष्ठेनतस्यसुस्वागतंकृतम् २८
 ब्रूहित्वंब्राह्मणश्रेष्ठतवागमनकारणम्
 इतिपृष्टस्तदाविप्रःप्रणाममकरोत्तदा २९
 अद्यमेसफलंजन्मअद्यमेसफलाक्रिया
 अद्यमेपितरस्तृप्तादुर्लभात्तवदर्शनात् ३०

यथोक्तंचकृतंश्राद्धंद्विजाश्चैवसुभोजिताः
 कुटुंबिनांतुसर्वेषांभोजनंकारितंतथा ३१
 भोजनानंतरंप्राप्ताशुनीतत्रउवाचह
 अस्माकंतुगृहेह्येकोबलीवर्दस्तुवर्त्तते ३२
 तंपतिंप्रतिवाक्यंयद्विवजमत्तःशृणुष्वतत्
 गृहेस्थितंदुग्धभांडमहिनादूषितंमया ३३
 दृष्टंमेमहतीचिंतातदाजातानसंशयः
 अनेनपयसाचैवपक्वमन्नंयदाभवेत् ३४
 तदात्रसर्वेविप्राश्चम्रियंतेभोजनात्ततः
 एवंविचार्यतत्स्वामिन्दुग्धंपीतंतदामया ३५
 तदादृष्टंतुवध्वावैतयामेताडनंकृतम्
 चरामितेनसंभग्राकिंकरोमिसुदुःखिता ३६
 तस्यादुःखंतुसंस्मृत्यवृषःप्राहशुनींप्रति
 शृणुशुनिप्रवक्ष्यामिममदुःखस्यकारणम् ३७
 अस्याहंतुपितासाक्षात्पूर्वजन्मनिवैशुनि
 अद्यवैभोजिताविप्रादत्तमन्नंतुभूरिशः ३८
 नतृणंनोदकंचैवममाग्रेसंनिवेदितम्
 तेनदुःखेनमेदुःखंजातंबहुतरंतदा ३९
 एतत्कथानकंश्रुत्वारात्रौनिद्रामवापन
 ममचिंतातुतत्रैवजातावैऋषिसत्तम ४०
 वेदाध्ययनशीलोऽहकुशलोवेदकर्मणि
 अनयोश्चमहदुःखंकिंकरोमीतिचिंतयन्
 आगतस्त्वत्समीपेतुममकष्टंनिवारय ४१
 ऋषिरुवाच-
 उग्रजन्मन्शृणुष्वत्वंपूर्वजन्मनियत्कृतम्
 अयंवैतुद्विजश्रेष्ठोकुंडनेनगरेशुभे ४२
 मासेभाद्रपदेचैवपंचमीयासमागता
 तद्ब्रतंतेननाज्ञातंपितुःश्राद्धादिकारणात् ४३
 स्त्रीधर्मेणतुसंप्राप्ताक्षयहेतुतदानघ
 तयाचैवकृतंसर्वब्राह्मणानांचभोजनम् ४४

नज्ञातंचकृतंतेनपापिष्ठेनदुरात्मना
 प्रथमेऽहनिचांडालीद्वितीयेब्रह्मघातिनी ४५
 तृतीयेरजकीप्रोक्ताचतुर्थेऽहनिशुध्यति
 तेनपापेनसाजाताशुनीस्वगृहचारिणी
 बलीवर्दस्त्वयंजातःकर्मणानेनसुव्रत ४६
 उग्रजन्मोवाच-
 व्रतंदानंतथायज्ञंतीर्थवाममसुव्रत
 ब्रूहियेनविशेषेणमुक्तिःपित्रोर्भवेन्मम ४७
 ऋषिरुवाच-
 मासेभाद्रपदेशुक्लेजायतेऋषिपंचमी
 रजसाविकृतंपापंनश्यतेकरणाद्यतः ४८
 पुत्रपौत्रप्रदात्रीचपितृणांमुक्तिदायिनी
 नद्याकूपेतडागेवाब्राह्मणस्यगृहेतथा ४९
 गोमयमंडलंकुर्यात्कुंभंतत्रैवविन्यसेत्
 तस्योपरिन्यसेत्पात्रमृषिधान्येनपूरितम् ५०
 यज्ञोपवीतसूत्रंचसहिरण्यंफलंतथा
 स्थाप्याश्चऋषयःसप्तसुखसौभाग्यदायकाः ५१
 आवाहयित्वातेसर्वेपूजनीयाव्रतस्थितैः
 नैवेद्यमृषिधान्यंचऋषिधान्यंतुभोजनम् ५२
 एकभक्तेनकर्तव्यमृषीणामर्चनंतदा
 पूजयेत्परयाभक्त्यामंत्रेणविधिपूर्वकम् ५३
 निर्वापंसघृतंदेयंदक्षिणासंयुतंतदा
 देयंविप्रायविधिवदृषीणांप्रीयतांप्रति ५४
 कथांश्रुत्वाविधानेनकृत्वाचैवप्रदक्षिणाम्
 धूपंदीपंचनैवेद्यमर्घ्यंदद्यात्पृथक्पृथक् ५५
 ऋषयःसंतुमेनित्यंव्रतसंपूर्णकारिणः
 पूजांगृहंतुमदत्तांऋषिभ्योऽस्तुनमोनमः ५६
 पुलस्त्यःपुलहश्चैवक्रतुःप्राचेतसस्तथा
 वसिष्ठमरिचात्रेयाअर्घंगृहंतुवोनमः ५७
 एवंपूजाप्रकर्तव्याधूपैर्दपिर्मनोरमैः

पितृणां जायते मुक्तिः कृतस्यास्य प्रभावतः ५८
 पूर्वकर्मविपाकेन रजसादोषभावतः
 कृतं ह्येवं तु भोवत्समुक्तिस्तस्य न संशयः ५९
 तद्ब्रतं च कृतं तेन मुक्त्यर्थं पितृहेतवे
 ते गता मुक्तिमार्गेण आशीर्वादपरायणाः ६०
 ऋषिपञ्चमीव तं पुण्यं विप्राय परिकीर्तितम्
 ये कुर्वन्ति नरश्रेष्ठास्ते ज्ञेयाः पुण्यभागिनः ६१
 ये कुर्वन्ति नरश्रेष्ठ ऋषिब्रतमनुत्तमम्
 भुक्त्वा त्रभोगान् विपुलान्यान्ति विष्णोः पदं तु ते ६२
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पञ्चपञ्चाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखण्डे उमापतिनारद
 संवादे ऋषिपञ्चमीव्रतं नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ७७

अष्टसप्ततितमोऽध्यायः -

महादेव उवाच -
 अथातः संप्रवक्ष्यामि अपामार्जनमुत्तमम्
 पुलस्त्येन यथोक्तं तु दालभ्याय महात्मने १
 सर्वेषां रोगदोषाणां नाशनं मङ्गलप्रदम्
 तत्तेऽहं तु प्रवक्ष्यामि शृणु त्वं न गनंदिनि २
 श्रीदालभ्य उवाच -
 भगवन्प्राणिनः सर्वे विषरोगाद्युपद्रवैः
 कुष्ठग्रहाभिभूताश्च सर्वकाले ह्युपद्रुताः ३
 आभिचारिककृत्याद्या बहुरोगाश्च दारुणाः
 न भवंति मुनिश्रेष्ठ तन्मे त्वं वक्तुमर्हसि ४
 पुलस्त्य उवाच -
 ब्रतोपवासनियमैर्विष्णुर्वै तोषितस्तु यैः
 ते न रानैव रोगार्ता जायन्ते मुनि सत्तम ५
 यैर्न कृतं ब्रतं पुण्यं न दानं न तपस्तदा
 न तीर्थदेवपूजाचनान्नदत्तं तु भूरिशः ६
 ते वै लोकास्तदा ज्ञेयारोगदोषैः प्रपीडिताः
 आरोग्यं परमामृद्धिं मनसा यद्यदिच्छति ७

तत्तदाप्रोत्यसंदिग्धंविष्णोःसेवीविशेषतः
 नाधिंप्राप्रोतिनव्याधिंनविषग्रहबंधनम् ८
 कृत्यास्पर्शभयंनापितोषितेमधुसूदने
 समस्तदोषनाशश्चसर्वदाचशुभाग्रहाः ९
 देवानामप्यधृष्योऽसौतोषितेचजनार्दने
 यःसर्वेषुचभूतेषुयथात्मनितथापरे १०
 उपवासादिनातेनतोषितोमधुसूदनः
 तोषितेतत्रजायंतेनराःपूर्णमनोरथाः ११
 अरोगाःसुखिनोभोगभोक्तारोमुनिसत्तम
 तेषांचशत्रवोनैवनचरोगाभिचारिकम् १२
 ग्रहरोगादिकंचैवपापकार्यंनजायते
 अव्याहतानिकृष्णस्यचक्रादीन्यायुधानिवै
 रक्षंतिसकलापद्भ्योयेनविष्णुरुपासितः १३
 श्रीदालभ्यउवाच-
 अनाराधितगोविंदायेनरादुःखभागिनः
 तेषांदुःखाभिभूतानांयत्कर्तव्यंदयालुभिः १४
 पश्यद्भिःसर्वभूतस्थंवासुदेवंसनातनम्
 समदृष्टिभिरप्यत्रतन्मेब्रूहिविशेषतः १५
 श्रीपुलस्त्यउवाच-
 तद्वक्ष्यामिमुनिश्रेष्ठसमाहितमनाःशृणु
 रोगदोषाशुभहरंविज्वरादिविनाशनम् १६
 शिखायांश्रीधरंन्यस्यशिखाधःश्रीकरंतथा
 हृषीकेशंतुकेशेषुमूर्ध्नानारायणंपरम् १७
 ऊर्ध्वश्रोत्रेन्यसेद्विष्णुंललाटेजलशायिनम्
 विभुंवैभूयुगेन्यस्यभ्रूमध्येहरिमेवच १८
 नरसिंहनासिकाग्रेकर्णयोरर्णवेशयम्
 चक्षुषोःपुंडरीकाक्षंतदधोभूधरंन्यसेत् १९
 कपोलयोःकल्किनाथंवामनंकर्णमूलयोः
 शंखिनंशंखयोन्यस्यगोविंदंवदनेतथा २०
 मुकुंददंतपंक्तौतुजिह्वायांवाक्पतितथा

रामंहनौतुविन्यस्यकंठेवैकुंठमेवच २१
 बलघ्नं बाहुमूलाधश्चांसयोः कंसघातिनम्
 अजं भुजद्वयेन्यस्य शार्ङ्गपाणिं करद्वये २२
 संकर्षणं करांगुष्ठे गोपमंगुलिपंक्तिषु
 वक्षस्य धोक्षजं न्यस्य श्रीवत्संतस्य मध्यतः २३
 स्तनयोस्त्वनिरुद्धं च दामोदरमथोदरे
 पद्मनाभं तथा नाभौ नाभ्यधश्चापिकेशवम् २४
 मेढ्रे धराधरं देवंगुदे चैव गदाग्रजम्
 पीतांबरधरं कट्यामूरुयुग्मे मधोर्द्विषम् २५
 मुरद्विषं पिंडकयोर्यानुयुग्मे जनार्दनम्
 फणीशं गुल्फयोर्यस्य क्रमयोश्च त्रिविक्रमम् २६
 पादांगुष्ठे श्रीपतिं च पादाधो धरणीधरम्
 रोमकूपेषु सर्वेषु विष्वक्सेनं न्यसेद्बुधः २७
 मत्स्यं मांसे तु विन्यस्य कूर्ममेदसि विन्यसेत्
 वाराहं तु वसामध्ये सर्वास्थिषु तथा च्युतम् २८
 द्विजप्रियं तु मज्जायां शुक्रेश्वेतपतिं तथा
 सर्वांगे यज्ञपुरुषं परमात्मानमात्मनि २९
 एवं न्यासविधिं कृत्वा साक्षान्नारायणो भवेत्
 यावन्न व्याहरेत्किंचित्तावद्विष्णुमयः स्थितः ३०
 गृहीत्वा तु समूलाग्रान् कुशान् शुद्धान् समाहितः
 मार्जयेत्सर्वगात्राणि कुशाग्रैरिह शांतिकृत् ३१
 विष्णुभक्तो विशेषेण रोगग्रहविषादिते
 विषात्तानां रोगिणां च कुर्याच्छान्तिमिमांशुभाम् ३२
 जायते तेन भो विप्र सर्वरोगप्रणाशनम्
 ॐ नमः श्रीपरमार्थाय पुरुषाय महात्मने ३३
 अरूपबहुरूपाय व्यापिने परमात्मने
 वाराहं नारसिंहं च वामनं च सुखप्रदम् ३४
 ध्यात्वा कृत्वानमो विष्णोर्नामान्यंगेषु विन्यसेत्
 निष्कल्मषाय शुद्धाय व्याधिपापहराय वै ३५
 गोविंदपद्मनाभाय वासुदेवाय भूभृते

नमस्कृत्वाप्रवक्ष्यामियत्तत्सिध्यतुमेवचः ३६
 त्रिविक्रमायरामायवैकुण्ठायनरायच
 श्रीवाराहनृसिंहायवामनायमहात्मने ३७
 हयग्रीवायशुभ्रायहृषीकेशहराशुभम्
 परोपतापमहितंप्रमुक्तंचाभिचारिकम् ३८
 गरस्पर्शमहारोगप्रयोगंजरयाजर
 नमोऽस्तुवासुदेवायनमःकृष्णायखड्गिने ३९
 नमःपुष्करनेत्रायकेशवायादिचक्रिणे
 नमःकिंजल्कवर्णाग्रचपीतनिर्मलवाससे ४०
 महादेववपुष्कंधधृतचक्रायचक्रिणे
 दंष्ट्रोद्धृतक्षितितलत्रिमूर्तिपतयेनमः ४१
 महायज्ञवराहायश्रीवल्लभनमोस्तुते
 तप्तहाटककेशांतज्वलत्पावकलोचनः ४२
 वज्राधिकनखस्पर्शदिव्यसिंहनमोऽस्तुते
 कश्यपायातिह्रस्वायऋग्यजुःसामलक्षण ४३
 तुभ्यंवामनरूपायक्रमतेगांनमोनमः
 वाराहाशेषदुःखानिसर्वपापफलानिच ४४
 मर्दमर्दमहादंष्ट्रमर्दमर्दचतत्फलम्
 नृसिंहकुलिशस्पर्शदंतप्रांतनखोज्ज्वल ४५
 भंजभंजनिनादेनदुःखान्यस्यार्त्तिनाशन
 ऋग्यजुःसामभिर्वाग्भिःकामरूपधरादिधृक् ४६
 प्रशमंसर्वदुःखानिनयत्वस्यजनार्दनः
 एकाहिकंद्व्याहिकंचतथात्रिदिवसज्वरम् ४७
 चातुर्थिकंतथात्युग्रंतथावैसततज्वरम्
 दोषोत्थंसन्निपातोत्थंतथैवागंतुकज्वरम् ४८
 शमनयतुगोविंदोभित्वाछित्वास्यवेदनाम्
 नेत्रदुःखंशिरोदुःखंदुःखंतूदरसंभवम् ४९
 अनुच्छ्वासंमहाश्वासंपरितापंसवेपथुम्
 गुदघ्राणांधिरोगांश्चकुष्ठरोगंतथाक्षयम् ५०
 कामलादींस्तथारोगान्प्रमेहादींश्चदारुणान्

येवातप्रभवारोगालूताविस्फोटकादयः ५१
 तेसर्वेविलयंयांतुवासुदेवापमार्जिताः
 विलयंयांतितेसर्वेविष्णोरुच्चारणेनवा ५२
 क्षयंगच्छंतुचाशेषास्तेचक्राभिहताहरेः
 अच्युतानंतगोविंदनामोच्चारणभेषजात् ५३
 नश्यंतिसकलारोगाःसत्यंसत्यंवदाम्यहम्
 स्थावरंजंगमंयच्चकृत्रिमंचापियद्विषम् ५४
 दंतोद्धवंनखोद्धूतमाकाशप्रभवंचयत्
 भूतादिप्रभवंयच्चविषमत्यंतदुःसहम् ५५
 शमंनयतुतत्सर्वकीर्तितोऽस्यजनार्दनः
 ग्रहान्प्रेतग्रहांश्चैवतथान्याज्छाकिनीग्रहान् ५६
 मुखमंडलिकान्क्रूरान्रेवतींवृद्धिरेवतीम्
 वृद्धिकाख्यानग्रहांश्चोग्रांस्तथामातृग्रहानपि ५७
 बालस्यविष्णोश्चरितंहंतुबालग्रहानपि
 वृद्धानांयेग्रहाःकेचिद्बालानांचापियेग्रहाः ५८
 नृसिंहदर्शनादेवनश्यंतेतत्क्षणादपि
 दंष्ट्राकरालवदनोनृसिंहोदैत्यभीषणः ५९
 तंदृष्ट्वातेग्रहाःसर्वेदूरंयांतिविशेषतः
 श्रीनृसिंहमहासिंहज्वालामालोज्ज्वलानन ६०
 ग्रहानशेषान्सर्वेशनुदस्वास्यविलोचन
 येरोगायेमहोत्पातायेद्विषोयेमहाग्रहाः ६१
 यानिचक्रूरभूतानिग्रहपीडाश्चदारुणाः
 शस्त्रक्षतेषुयेरोगाज्वालगर्दभिकादयः ६२
 विस्फोटकादयोयेचग्रहागात्रेषुसंस्थिताः
 त्रैलोक्यरक्षाकर्तस्त्वंदुष्टदानववारण ६३
 सुदर्शनमहातेजश्छिंधिछिंधिमहाज्वरम्
 छिंधिवातंचलूतांचछिंधिघोरंमहाविषम् ६४
 उदंडामरशूलंचविषज्वालासगर्दभम्
 ॐहांहांहूंहूंप्रधारेणकुठारेणहनद्विषः ६५
 ॐनमोभगवतेसुदर्शनायदुःखदारणविग्रह

यानिचान्यानिदुष्टानिप्राणिपीडाकराणिवै ६६
 तानिसर्वाणिसर्वात्मापरमात्माजनार्दनः
 किञ्चिद्रूपंसमास्थायवासुदेवनमोस्तुते ६७
 क्षिप्त्वासुदर्शनंचक्रंज्वालमालाविभीषणम्
 सर्वदुष्टोपशमनंकुरुदेववराच्युत ६८
 सुदर्शनमहाचक्रगोविंदस्यवरायुध
 तीक्ष्णधारमहावेगसूर्यकोटिसमद्युते ६९
 सुदर्शनमहाज्वालछिंधिछिंधिमहारव
 सर्वदुःखानिरक्षांसिपापानिचविभीषण ७०
 दुरितंहनचारोग्यंकुरुत्वंभोसुदर्शन
 प्राच्यांचैवप्रतीच्यांचदक्षिणोत्तरतस्तथा ७१
 रक्षांकरोतुविश्वात्मानरसिंहःस्वगर्जितैः
 भूम्यांतरिक्षेचतथापृष्ठतःपार्श्वतोऽग्रतः
 रक्षांकरोतुभगवान्बहुरूपीजनार्दनः ७२
 यथाविष्णुमयंसर्वसदेवासुरमानुषम्
 तेनसत्येनसकलंदुःखमस्यप्रणश्यतु ७३
 यथायोगेश्वरोविष्णुःसर्वदेवेषुगीयते
 तेनसत्येनसकलंदुःखमस्यप्रणश्यतु ७४
 परमात्मायथाविष्णुर्वेदांगेषुचगीयते
 तेनसत्येनविश्वात्मासुखदोऽस्त्वस्यकेशवः ७५
 शांतिरस्तुशिवंचास्तुप्रणाशंयातुचासुखम्
 वासुदेवशरीरोत्थैःकुशैःसंमार्जितमया ७६
 अपामार्जितगोविंदनमोनारायणस्तथा
 तथापिसर्वदुःखानांप्रशमोवचनाद्धरेः ७७
 शांताःसमस्तदोषास्तेग्रहाःसर्वेविषाणिच
 भूतानिचप्रशाम्यंतिसंस्मृतेमधुसूदने ७८
 एतेकुशाविष्णुशरीरसंभवाजनार्दनोऽहस्वयमेवचाग्रतः
 हतंमयादुःखमशेषमस्यवैस्वस्थोभवत्वेषवचोयथाहरेः ७९
 शांतिरस्तुशिवंचास्तुप्रणश्यतुसुखंचयत्
 यदस्यदुरितंकिञ्चित्क्षिप्तंतल्लवणांभसि ८०

स्वास्थ्यमस्यसदैवास्तुहृषीकेशस्यकीर्तनात्
 यद्यतोऽत्रागतं पापं तत्तु तत्र प्रगच्छतु ८१
 एतद्रोगेषु पीडासु जंतूनां हितमिच्छुभिः
 विष्णुभक्तैश्च कर्तव्यमपामार्जनकंपरम् ८२
 अनेन सर्वदुःखानि विलयं यांत्यशेषतः
 सर्वपापविशुद्ध्यर्थं विष्णोश्चैवापमार्जनम् ८३
 आर्द्रशुष्कं लघुस्थूलं ब्रह्महत्यादिकं तु यत्
 तत्सर्वं नश्यते तूर्णतमो वद्रविदर्शनात् ८४
 नश्यंति रोगादोषाश्च सिंहात्क्षुद्रमृगा यथा
 ग्रहभूतपिशाचादिश्च वणादेव नश्यतु ८५
 द्रव्यार्थलोभपरमैर्न कर्तव्यं कदाचन
 कृतेपामार्जने किञ्चिन्नग्राह्यं हितकाम्यया ८६
 निरपेक्षैः प्रकर्तव्यमादिमध्यांतबोधकैः
 विष्णुभक्तैः सदाशातैरन्यथासिद्धिदं भवेत् ८७
 अतुलेयं नृणां सिद्धिरियं रक्षापरानृणाम्
 भेषजं परमं ह्येतद्विष्णोर्यदपमार्जनम् ८८
 उक्तं हि ब्रह्मणा पूर्वं पुलस्त्याय सुताय वै
 एतत्पुलस्त्यमुनिदालभ्या योतंस्वयम् ८९
 सर्वभूतहितार्थाय दालभ्येन प्रकाशितम्
 त्रैलोक्ये तदिदं विष्णोः समाप्तं चापमार्जनम् ९०
 तवाग्रे कथितं देवियतो भक्तासि मे सदा
 श्रुत्वा तु सर्वभक्त्या च रोगान्दोषान् व्यपोहति ९१
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे उमापतिनारद
 संवादे अपामार्जनस्तोत्रं नाम अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ७८

एकोनाशीतितमोऽध्यायः -

महादेव उवाच -

अपामार्जनकं दिव्यं परमाद्भुतमेव च
 पठितव्यं विशेषेण पुत्रकामार्थसिद्धये १
 एतत्स्तोत्रं पठेत्प्राज्ञः सर्वकामार्थसिद्धये

एककालंद्विकालंवायेपठंतिद्विजातयः २
 आयुश्चश्रीर्बलंतस्यवर्द्धयंतिदिनेदिने
 ब्राह्मणोलभतेविद्यांक्षत्रियोराज्यमेववा ३
 वैश्यो धनसमृद्धिंचशूद्रोभक्तिंचविंदति
 अन्यैश्चलभतेभक्तिंपठनाच्छ्रवणाज्जपात् ४
 सामवेदफलंतस्यजायतेनगनन्दिनि
 अखिलंपापसंघातंतत्क्षणादेवनश्यति ५
 इतिज्ञात्वातुभोदेविपठितव्यंसमाहितैः
 पुत्राश्चैवतथालक्ष्मीःसंपूर्णाभवतिध्रुवम् ६
 लिखित्वाभूर्जपत्रेतुयोधारयतिवैष्णवः
 इहलोकेसुखंभुक्त्वायातिविष्णोःपरंपदम् ७
 पठित्वाश्लोकमेकंतुतुलसीयःसमर्पयेत्
 सर्वतीर्थकृतंतेनतुलस्याःपूजनेकृते ८
 एतत्स्तोत्रंतुपरमंवैष्णवंमुक्तिदायकम्
 पृथ्वीदानसमंपाठाद्विष्णुलोकंतुगच्छति ९
 जपेत्स्तोत्रंविशेषेणविष्णुलोकस्यवांछया
 बालानांजीवनार्थायपठितव्यंसमाहितैः १०
 रोगग्रहाभिभूतानांबालानांशांतिकारकम्
 भूतग्रहविषंचैवपठनादेवनश्यति ११
 कंठेतुलसिजांमालांधृत्वाविप्रोहियःपठेत्
 सचवैवैष्णवोज्ञेयोविष्णुलोकंसगच्छति १२
 कंठेमालाधृतायेनशंखचक्रादिचिह्नितः
 वैष्णवःप्रोच्यतेविप्रःस्तोत्रंचैतत्पठन्सदा १३
 इहलोकंपरित्यज्यविष्णुलोकंसगच्छति
 मोहमायापरित्यक्तोदंभतृष्णाविवर्जितः १४
 एतत्स्तोत्रंपठेद्विव्यंपरंनिर्वाणमाप्नुयात्
 तेधन्याःसंतिभूर्लोकेयेविप्रावैष्णवाःस्मृताः १५
 स्वात्मावैतारितस्तैस्तुसकुलंनात्रसंशयः
 तेवैधन्यतमालोकेनारायणपरायणाः
 तैर्भक्तिश्चसदाकार्यतिवैभागवतानराः १६

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुमापतिनारद
संवादेअपामार्जनमहिमानामैकोनाशीतितमोऽध्यायः ७६

अशीतितमोऽध्यायः

श्रीपार्वत्युवाच-
अहोविष्णोश्चमाहात्म्यंवदविश्वेश्वरप्रभोः
यन्माहात्म्यंपुनःश्रुत्वानभवेजायतेक्वचित् १
महादेवउवाच-
शृणुसुन्दरिवक्ष्यामिविष्णोर्माहात्म्यमुत्तमम्
श्रुत्वातुलभतेपुण्यं ह्यंतेमोक्षमवाप्नुयात् २
देवव्रतंमहाप्राज्ञंध्यानयोगपरायणम्
आश्रयंसर्वशास्त्राण्यतेंद्रियमकल्मषम् ३
अप्रधृष्यंमहाभागंदेवैरपिसवासवैः
सत्यसंधंजितक्रोधंसमत्वेपरिनिष्ठितम् ४
नारायणेजगन्नाथेशरण्येभक्तवत्सले
परांनिष्ठामनुप्राप्तंवाङ्मनःकायकर्मभिः ५
गुणनामाश्रयंशांतंभीष्मंकुरुपितामहम्
प्रणम्यशिरसाभूमौपप्रच्छेदंयुधिष्ठिरः ६
युधिष्ठिरउवाच-
केचिदाहुःपरंधर्मकेचिदाहुःपरंधनम्
केचिद्दानंप्रशंसंतिसमुदायंतथापरे ७
सांख्यंकेचित्प्रशंसंतियोगमन्येतथापरम्
केचिज्ज्ञानंप्रशंसंतिकेचिदाहुःपरंश्रुतम्
सम्यक्ध्यानंपरंकेचित्केचिद्वैराग्यमुत्तमम् ८
अग्निष्टोमादिकंकर्मतथाकेचित्परंविदुः
आत्मज्ञानंपरंकेचित्समलोष्टाश्मकांचनाः ९
यमांश्चनियमांश्चैवकेचिद्वैराग्यमुत्तमम्
कारुण्यंचपरेकेचिदहिंसांचतपस्विनः १०
शौचंकेचित्परंपाहुःकेचिद्देवार्चनंनराः
व्यामोहंचात्रगच्छंतिव्यामुग्धाःपापकर्मभिः ११

यदेतेषु परं कृत्यमनुष्ठेयं महात्मभिः
 वक्तुमर्हसि धर्मज्ञसर्वशास्त्रभृतां वर १२
 महादेव उवाच-
 भूर्लोकैयाकथाजाता भैष्मी यौधिष्ठिरी सति
 तामहं संप्रवक्ष्यामि लोकानां च हिताय वै
 एतान् प्रश्नांस्तदा श्रुत्वा प्राह भीष्मो युधिष्ठिरम् १३
 भीष्म उवाच-
 श्रूयतामिदमत्यन्तं गूढं संसारमोचनम्
 श्रोतव्यं यत्त्वया सम्यग्ज्वातव्यं धर्मनन्दन १४
 अत्रैवोदाहरंतीमं पुण्यं चैव पुरातनम्
 पुंडरीकस्य संवादं महर्षे नारदस्य च १५
 ब्राह्मणः श्रुतिसंपन्नः पुंडरीको महामतिः
 आश्रमे प्रथमेतिष्ठन् गुरुणां वशगः सदा १६
 जितेन्द्रियोजितक्रोधः संध्योपासनतत्परः
 वेदवेदांगनिपुणः शास्त्रेषु च विचक्षणः १७
 समिद्धिः साधुहव्येन सायं प्रातर्हुतानलः
 ध्यात्वा जगत्पतिं विष्णुं सम्यगाराधयद्विभुम् १८
 तपः स्वाध्यायनिरतः साक्षाद्ब्रह्मसुतो यथा
 उदके धनपुष्पाद्यैरसकृत् पूजयन् गुरुम् १९
 मातापित्रोश्च शुश्रूषुर्भिक्षाहारी विमत्सरः
 ब्रह्मविद्यामधीयानः प्राणायामपरायणः २०
 तस्य सर्वात्मभूतस्य संसारे निस्पृहस्य च
 महात्मनो बुद्धिरासीत् संसारार्णवतारिणी २१
 मातरं पितरं चैव भातृनथ सुहृज्जनान्
 मित्राणि मातुलांश्चैव सखीन् संबंधिबांधवान् २२
 धनधान्यसमृद्धं च ग्रहं वा शक्रसंनिभम्
 क्षेत्राणि सुमहार्हाणि सर्वसस्योद्भवानि च २३
 परित्यज्य महासत्त्वस्तृणानीव महासुखी
 विचचार महींरम्यां शाकमूलफलाशनः २४
 गंगां च यमुनां चैव गोमतीमथ गंडिकाम्

शतद्रुचपयोष्णींचसरयूंचसरस्वतीम् २५
 प्रयागंनर्मदांचैवशोणंचैवमहानदम्
 प्रभासंविंध्यतीर्थानिहिमवत्प्रभवानिच २६
 आश्रमेषुचयानिस्युनैमिषेषुष्करादिषु
 कुरुक्षेत्रेचयानिस्युस्तथागोवर्द्धनादिषु २७
 अन्यानिसुमहातेजास्तीर्थानिसुसमाहितः
 विचचारमहायोगीयथाकालेयथाविधि २८
 कदाचिदात्मवान्धीरःशालग्रामंतपोधनः
 पुंडरीकोमहाभागःपूर्वकर्मवशानुगः २९
 संसेव्यमानंमुनिभिस्तत्त्वविद्भिस्तपोधनैः
 मुनीनामास्पदंरम्यंपुराणेष्वपिविश्रुतम् ३०
 भूषितंचैवचक्राद्यैश्चक्रांकितशिलातलम्
 रम्यंविविक्तविस्तीर्णंसदाविष्णुप्रसादकम् ३१
 किंचचक्रांकितास्तत्रप्राणिनःपुण्यदर्शनाः
 विचिरंतियथाकामंपूजय तीर्थप्रदर्शिनः ३२
 तस्मिन्क्षेत्रेमहापुण्येशालिग्रामेमहामतिः
 स्नात्वादेवहृदेतीर्थेसरस्वत्यांचसुव्रतः ३३
 जातिस्मर्यांचक्रकुंडेचक्रनद्याश्रितेषु च
 तथान्यान्यपितीर्थानितस्मिन्नेवचचारसः ३४
 ततःक्षेत्रप्रभावेनतीर्थानांचैवतेजसा
 मनःप्रसादमभजत्तस्मिन्नेवमहामनाः ३५
 सोऽपितीर्थविशुद्धात्मापुंडरीकस्तपोधनः
 तत्रैववसतिंचक्रेध्यानयोगपरायणः ३६
 तत्रैवसिद्धिमाकांक्षन्नाराध्यगरुडध्वजम्
 शास्त्रोक्तेनविधानेनभक्त्यापरमयापुनः ३७
 उवासचिरमेकाकीनिर्द्वंद्वःसजितेंद्रियः
 शाकमूलफलाहारःसंतुष्टःसमदर्शनः ३८
 यमैश्चनियमैश्चैवतथैवासनबंधनैः
 प्राणायामैश्चतीर्थैश्चप्रत्याहारैश्चसंततैः ३९
 धारणाभिस्तथाध्यानैःसमाधिभिरतंद्रितः

योगाभ्यासंसदासम्यक्चक्रेविगतकिल्बिषः ४०
 वैदिकैश्चांगिकैश्चैव तथा पौराणिकैरपि
 आराधयति सर्वेशं ततः शुद्धिमवापसः ४१
 रागद्वेषविनिर्मुक्तः स्वधर्मैव रूपवान्
 आराधयामास देवं तद्गतेनांतरात्मना ४२
 तु तोष भगवान् विष्णुः पुंडरीकायतेक्षणः
 भगवान्नारदमिति प्रसन्नोऽस्म्यस्य धीमतः ४३
 ततः कदाचित्तं देशं नारदः परमार्थवित्
 जगाम सुमहातेजाः साक्षादादित्यसन्निभः ४४
 तं द्रष्टुकामो भगवान् पुंडरीकं तपोनिधिम्
 विष्णुभक्तिपरीतात्मा वैष्णवानां हितेरतः ४५
 सदृष्ट्वानारदं प्राप्तं तेजोमंडलमंडितम्
 महामतिर्महोदारः सर्ववेदैकभाजनम् ४६
 प्रांजलिप्रणतो भूत्वा प्रहृष्टेनांतरात्मना
 अर्घदत्त्वा विधानेन प्रणाममकरोत्पुनः ४७
 कोऽयमत्यद्भुताकारस्तेजस्वी हृद्यवेषधृक्
 आतोद्यहस्तः सुमुखोजयमंडलमंडितः ४८
 विवस्वानथवा वहिरिंद्रो वरुण एव वा
 इति संचिंतयन् स्थित्वा जगाद परमद्युतिम् ४९
 पुंडरीक उवाच-
 को भवानिह संप्राप्तः कुतो वा परमद्युतिः
 त्वद्दर्शनं हि भगवन्प्रायेण भुवि दुर्लभम् ५०
 नैव दृष्टः पुमान्वापि मया तव समः प्रभो
 वक्तुमर्हस्य शेषेण यत्प्रदिष्टं मया नघ ५१
 नारद उवाच-
 नारदोऽहमनुप्राप्तस्त्वद्दर्शनकुतूहलात्
 प्रभावं भगवद्भक्तं त्वादृशं सततं द्विज ५२
 स्मृतः संतोषितो वापि पूजितो वा द्विजोत्तमः
 पुनाति भगवद्भक्तश्चांडालोऽपि यदृच्छया ५३
 दासोऽह वासुदेवस्य देवदेवस्य शार्ङ्गिणः

शंखचक्रगदापाणेस्त्रैलोक्यस्यैकचक्षुषः ५४
 इत्युक्तो नारदेनासौ भक्तिपर्याकुलात्मना
 प्रोवाच मधुरं विप्रं तद्दर्शनसुविस्मितः ५५
 पुंडरीक उवाच-
 धन्योऽहं देहिनां मध्ये सुपूज्योऽहं सुरैरपि
 कृतार्थाः पितरो मेऽद्य संप्राप्तं जन्मनः फलम् ५६
 अनुगृहीष्व देवर्षे त्वद्भक्तस्य विशेषतः
 तं करिष्याम्यहं विद्वन्भ्राम्यमाणः स्वकर्मभिः ५७
 कर्तव्यं परमं गुह्यं उपदेष्टुं त्वमर्हसि
 त्वंगतिः सर्वभूतानां वैष्णवानां विशेषतः ५८
 नारद उवाच-
 अनेकानीह शास्त्राणि कर्माणि च तथा द्विज
 धर्मवर्गबहुविधं तथैव भुवि मानसम् ५९
 वैलक्षण्यं च जगत्स्तस्माद्देवद्विजोत्तम
 अन्यथा सर्वसत्त्वानां सुखं वा दुःखमेव च ६०
 विज्ञानमात्रं क्षणिकं निरात्मकमिदं जगत्
 इति कैश्चित्परिज्ञातं बाह्यार्थनिरपेक्षकम् ६१
 अव्यक्ताज्जायते नित्यं नित्यान्नित्यमिदं जगत्
 इत्येवं प्राहुरपरे तत्रैव लयमेति च ६२
 आत्मनो बहवः प्रोक्तानित्याः सर्वगतास्तथा
 अन्ये मतिमतां श्रेष्ठास्तत्त्वालोकनतत्पराः ६३
 यावच्छरीरमात्मानं प्रतिपन्नास्तथापरे
 हस्ति कीटादिदेहेऽपि महांतमंडमेव च ६४
 यथाऽद्य जगतो वृत्तिस्तथा कालांतरेष्वपि
 प्रवाहो नित्यमेवैष कर्त्तैति च केचन ६५
 यद्यत्प्रत्यक्षविषयं तत्तदत्र न विद्यते
 कुतः स्वर्गादयः संतीत्यन्ये विजितमानसाः ६६
 निरीश्वरमिदं प्राहुः सेश्वरं च तथापरे
 अत्यंतभिन्नमतयः परमार्थपराङ्मुखाः ६७
 एवमन्येऽपि कुहकायथामतियथाश्रुतम्

वदन्तिविविधैर्भेदैःस्वयुक्तिस्थितिकारकाः ६८
 तर्केष्ववहितोभूत्वाकथयामितपोधन
 परमार्थमिमंपुण्यंघोरंसंसारनाशनम् ६९
 तन्मूलमनुजानंतिततोदेवादयोनराः
 प्रमाणेनोपलभ्यंतेनप्रमाणंविमोहितैः ७०
 अनागतमतीतंचविप्रकृष्टमतीवयत्
 नगृहीतंयथाशक्त्यावर्तमानार्थनिष्ठितम् ७१
 आगमोमुनिभिःप्रोक्तोपूर्वरूपक्रमागतः
 प्रमाणंसतुविज्ञेयःपरमार्थप्रसाधकः ७२
 यदभ्यासबलाज्ज्ञानंरागद्वेषमलापहम्
 उत्पद्यतेद्विजश्रेष्ठसोऽयमागमसंज्ञकः ७३
 फलंकर्मचयत्तत्त्वंविज्ञानंदर्शनंविभुम्
 जात्यादिकल्पनाहीनंद्वितीयागमलक्षणम् ७४
 आत्मसंवेदनंनित्यंसनातनमतीन्द्रियम्
 चिन्मात्रममृतंज्ञेयमनंतमजमव्ययम् ७५
 व्यक्ताव्यक्तस्वरूपेणव्यक्तस्थितमनंजनम्
 व्याप्ताविष्णुरितिरव्यातंरव्यातभिन्नमवस्थितम् ७६
 योगिध्येयमविज्ञेयंपरमार्थपराङ्मुखैः
 लक्ष्यतेबुद्धिभिर्भिन्नमभिभिन्नंचात्मनि ७७
 शृणुष्ववहितस्तातकथयामितवानघ
 यत्प्रोक्तंब्रह्मणापूर्वंपृच्छतोममसुव्रत ७८
 कदाचिद्ब्रह्मलोकस्थंब्रह्माणंचपितामहम्
 प्रणिपत्ययथान्यायमपृच्छमजमव्ययम् ७९
 किमुज्ञानंपरंप्रोक्तंकश्चयोगःपरोमतः
 एतन्मेतत्त्वतोब्रह्मन्समाचक्ष्वपितामह ८०
 ब्रह्मोवाच-
 शृणुष्ववहितस्तातज्ञानयोगमनुत्तमम्
 अल्पग्रंथंप्रभूतार्थमदुःखोपासनक्रियम् ८१
 यःपरंपरयाप्रोक्तःपुरुषःपंचविंशकः
 सएवसर्वभूतात्मातेनइत्यभिधीयते ८२

नारायणोजगद्धामपरमात्मासनातनः
 जगतःसृष्टिसंहारपरिपालनतत्परः ८३
 त्रयाणामात्मनांचैकोदेवदेवःसनातनः
 आराध्यःसर्वदाब्रह्मन्तेपश्यंतिजगत्पतिम् ८४
 यथाजगदवस्थानंयथाकालांतरेपुनः
 भूतंभव्यंभविष्यंचविप्रकृष्टंतथैवच ८५
 स्थूलंसूक्ष्मंतथाचान्यत्पश्यंतिज्ञानचक्षुषा
 तच्चित्तास्तद्गतप्राणानारायणपरायणाः ८६
 अन्यथामंदबुद्धीनांप्रतिभातिदुरात्मनाम्
 कुतर्कज्ञानदुष्टानांविभक्तेन्द्रियवादिनाम् ८७
 नारदउवाच-

श्रूयतामन्यदपिवैकथ्यमानंमयानघ
 ब्रह्मणैवपुराप्रोक्तंजगतःकारणात्मना ८८
 देवानामिंद्रमुख्यानामृषीणांचैवसुव्रत
 हितानिकथयामासपृच्छतांकमलासनः ८९
 ब्रह्मोवाच-

नारायणपरोधर्मस्तथालोकाश्चशाश्वताः
 नारायणपरायज्ञाःशास्त्राणिविविधानिच ९०
 वेदाःसांगास्तथाचान्येविष्णुर्विश्वेश्वरोहरिः
 पृथिव्यादीनिविबुधाःपंचभूतानिसोऽव्ययः ९१
 सर्वविष्णुमयंज्ञेयंविबुधैःसकलंजगत्
 तथापिमानुषाःपापनजानंतिविमोहिताः ९२
 तस्यैवमाययाव्याप्तंचराचरमिदंजगत्
 तन्मनास्तद्गतप्राणोजानातिपरमार्थवित् ९३
 ईश्वरःसर्वभूतानांविष्णुस्त्रैलोक्यपालकः
 तस्मिन्नेतज्जगत्सर्वतिष्ठतिप्रभवत्यपि ९४
 जगत्संहरतेरुद्रःपालनेविष्णुरुच्यते
 उत्पत्तौचाहमेवात्रतथान्येलोकपालकाः ९५
 सर्वाधारोनिराधारःसकलोनिष्कलस्तथा
 अणुर्महांस्तथाप्यन्यत्तस्माच्चपरतःपरः ९६

तमेव शरणं यात सर्वसंहारकर्मगम्
 सपिताजनितास्माकं कीर्तितो मधुसूदनः ६७
 एवमुक्ताः सुराः सर्वे ब्रह्मणा पद्मयोनिना
 प्रणेमुः सर्वलोके शं देवं विष्णुं जनार्दनम् ६८
 तस्मात्त्वमपि विप्रर्षे नारायणपरो भव
 तदन्यः कोमहोदारः प्रार्थितं दातुर्महति ६९
 पितरं मातरं चैव तमेव पुरुषोत्तमम्
 परिगृहीष्व लोकेशं देवदेवं जगत्पतिम् १००
 अग्निकार्येण वै तेन तपसा ध्येनेन वै
 तोषयेद्देवदेवेशं गुरुं नित्यमतन्द्रितः १०१
 स्वर्गे क्षयं तथा भोगमनुष्ठेयं तथैव च
 परिगृहीष्व विप्रर्षे तमेव पुरुषोत्तमम् १०२
 किं तेन मन्त्रैर्बहुभिः किं तेन बहुभिर्व्रतैः
 ॐ नमो नारायणायेति मन्त्रः सर्वार्थसाधकः १०३
 चीरवासाजटीविप्रदं डीमुंडित एव वा
 विभूषितो वा विप्रेन्द्र नलिगंधर्मकारणम् १०४
 येनृशंसादुरात्मानः पापाचारपराः सदा
 तेऽपियांति परं स्थानं नारायणपरायणाः १०५
 लिप्यंते न च पापौघैर्वैष्णवं वीतकिल्बिषाः १०६
 पुनंति सकलं लोकं अहिंसाजितमानसाः १०७
 क्षत्रबंधुरिति ख्यातो राजा प्राणिविहिंसकः
 प्राप्तवान् परमं धाम वैष्णवं केशवा लयात् १०८
 अंबरीषो महासत्त्वो राजा परमतत्त्ववित्
 हृषीकेशं समाराध्य वैष्णवं पदमाप्तवान् १०९
 अन्ये ब्रह्मर्षयः शांता बहवः संशितव्रताः
 ध्यात्वा च परमात्मानं संसिद्धिं परमांगताः ११०
 प्रह्लादः परमाह्लादः पुरा नारायणं हरिम्
 सेवितोऽभ्यर्चितो ध्यातस्तेनैव परिरक्षितः १११
 भरतो नाम तेजस्वी राजा परमधार्मिकः
 उपास्यैनं चिरं कालं परां मुक्तिमवाप्तवान् ११२

ब्रह्मचारीगृहस्थोवावानप्रस्थोऽथभिक्षुकः
 केशवाराधनंहित्वानैवयांतिपरांगतिम् ११३
 जन्मांतरसहस्रेषुयस्यस्यान्मतिरीदृशी
 दासोऽहविष्णुभक्तानामितिसर्वार्थसाधकः ११४
 सयातिविष्णुसालोक्यंपुरुषोनात्रसंशयः
 किंपुनस्तद्गतप्राणाःपुरुषाःसंशितव्रताः ११५
 अनन्यमानसैर्नित्यंध्यातव्यस्तत्त्वचिंतकैः
 नारायणोजगद्व्यापीपरमात्मासनातनः ११६
 भीष्मउवाच-
 इत्येवमुक्तादेवर्षिस्तत्रैवांतरधीयत
 परोपकारनिरतो नारदःपरमार्थवित् ११७
 पुंडरीकोऽपिधर्मात्मानारायणपरायणः
 ॐ नमोनारायणायेतिमंत्रमष्टाक्षरंजपन् ११८
 प्रसीदममविश्वात्मन्नितिवाचंवदन्सदा
 हत्पुंडरीकेगोविंदंप्रतिष्ठाप्यामृतात्मकम् ११९
 तपस्वीविमलेसौम्येशालग्रामेतपोधनः
 उवासचिरमेकाकीनिर्द्वन्द्वोनिष्परिग्रहः १२०
 स्वप्नेऽपिकेशवान्नान्यत्पश्यतीतिमहामतिः
 निद्रापिनैवतस्यासीत्पुरुषार्थविरोधिनी १२१
 तपसाब्रह्मचर्येणशौचेनचविशेषतः
 जन्मजन्मांतरारूढेसंस्कारेचयथातथा १२२
 प्रसादाद्देवदेवस्यसर्वलोकस्यसाक्षिणः
 अवापपरमांसिद्धिंवैष्णवींवीतकिल्बिषः १२३
 शंखचक्रगदापाणिंपीतवाससमच्युतम्
 श्यामलंपुंडरीकाक्षंसददर्शसदाकृतिम् १२४
 सिंहाव्याघ्रास्तथाचान्येमृगाःप्राणिविहिंसकाः
 विरोधंसहजंहित्वासमेतास्तस्यसंनिधौ १२५
 विचरंतियथाकामंप्रसन्नैर्द्रियवृत्तयः
 परस्परहितंरम्यंसंप्राप्तंपांडुनंदन १२६
 तथाप्रसन्नंसलिलंसरसांसरितामपि

ऋतवःसुप्रन्नाश्चविमलेंद्रियसंयुताः १२७
 मारुताश्चसुखस्पर्शवृक्षाःपुष्पफलान्विताः
 आनुकूल्यंययुःसर्वेपदार्थास्तस्यधीमतः १२८
 प्रसन्नमभवत्तस्मैप्रसन्नंसचराचरम्
 प्रसन्नेदेवदेवेशेगोविंदेभक्तवत्सले १२९
 ततःकदाचिद्भगवान्पुंडरीकस्यधीमतः
 आविरासीजगन्नाथःपुंडरीकायतेक्षणः १३०
 शंखचक्रगदापाणिःपीतवासाःसमुज्ज्वलः
 पुंडरीकविशालाक्षश्चंद्रबिंबनिभाननः १३१
 किंकिणीकुंडलीहारीकेयूरीकटिसूत्रवान्
 श्रीवत्सांकःपीतवासाःकौस्तुभेनविभूषितः १३२
 वनमालापरीतांगःस्फुरन्मुकुटकुंडलः
 स्फुरताब्रह्मसूत्रेणमुक्तादामविलंबिना १३३
 विराजमानोदेवेशश्चामरव्यजनादिभिः
 देवैःसिद्धैःसदेवैर्द्रैर्गन्धर्वैर्मुनिभिवरैः १३४
 यक्षैर्नागवरैश्चैवसेव्यमानोऽप्सरोगणैः
 तंदृष्ट्वादेवदेवेशंपुंडरीकोऽनघःस्वयम् १३५
 ततोबुद्ध्यामहात्मानंतुष्टावचजनार्दनम्
 प्रांजलिप्रणतोभूत्वाप्रहृष्टेनांतरात्मना १३६
 पुंडरीकउवाच-
 नमोऽस्तुविष्णवेतुभ्यंसर्वलोकैकचक्षुषे
 निरंजनायनित्यायनिर्गुणायमहात्मने १३७
 त्वमीशःसर्वभूतानांतथैवचनिरीश्वरः
 तथाभयार्तिनाशायगोविंदोगरुडध्वजः १३८
 अनुग्रहेणभूतानांअनेकाकारधारिणे
 त्वयिसर्वमिदंप्राहुस्त्वन्मयंचैवकेवलम् १३९
 त्वमस्माज्जगतोभिन्नोनिर्मितंचजगत्त्वया
 नमोस्तुनाभिप्रसवनलिनायनमोनमः १४०
 नमःसमस्तवेदांतविश्रुतात्मविभूतये
 त्वमेवसर्वदेवेशकारणंकैटभार्दन १४१

प्रसीदहृदयावासशंखचक्रगदाधर
 नमःसमस्तभूतानामादिभूतायभूभृते १४२
 अनेकरूपरूपायविष्णवेप्रभविष्णवे
 यस्यब्रह्मादयोदेवानविदंतिसुरेश्वराः १४३
 महिमानंतपोमेयंतस्मैतुभ्यंनमाम्यहम्
 वाचामगोचरोयस्यमहिमातवनाप्यते १४४
 जात्यादिभिरसंस्पृष्टःसदाध्येयोऽसितत्त्वतः
 तथाविभेदरूपेणभक्तानामनुकंपया १४५
 मत्स्यकूर्मादिरूपेणदृश्यसेपुरुषोत्तम
 भीष्मउवाच-
 पुंडरीकोजगन्नाथंसंस्तुवन्पुरुषोत्तमम् १४६
 तमेवा लोकयद्वीरचिरप्रार्थितदर्शनम्
 तमाहभगवान्विष्णुःपद्मनाभस्त्रिविक्रमः १४७
 पुंडरीकंमहाभागंतथागंभीरयागिरा १४८
 श्रीभगवानुवाच-
 प्रीतोऽस्मि वत्सभद्रंतेपुंडरीकमहामते
 वरंवृष्णीष्वदास्यामियत्तेमनसि वर्त्तते १४९
 एतच्छ्रुत्वातुवचनंदेवदेवस्यभाषितम्
 एवंविज्ञापयामासपुंडरीकोमहामतिः १५०
 पुंडरीकउवाच-
 क्वाहमत्यंतदुर्बुद्धिःक्वभवंतोहितैषिणः
 यद्धितंममदेवेशतदाज्ञापयमाधव १५१
 एवमुक्तःसभगवान्सुप्रीतश्चततोऽब्रवीत्
 पुंडरीकंमहाभागंकृतांजलिमुपस्थितम् १५२
 आगच्छकुशलंतेऽस्तुमयैवसहसुव्रत
 उपकारीचनित्यात्मा मयात्वंसर्वदासह १५३
 भीष्मउवाच-
 एवमुक्तवतिप्रीत्याश्रीधरेभक्तवत्सले
 दिविदुंदुभयोनेदुःपुष्पवर्षपपातह १५४
 ब्रह्मादयस्तथादेवाःसाधुसाध्वितिचाब्रुवन्

जगुःसिद्धाश्चगंधर्वाःकिन्नराश्चविशेषतः १५५
तत्रैवतमुपादायदेवदेवोजगत्पतिः
जगामगरुडारूढःसर्वलोकनमस्कृतः १५६
तस्मात्त्वमपिराजेंद्रविष्णुभक्तिसमन्वितः
तच्चित्तस्तद्गतप्राणस्तद्भक्तानांहितेरतः १५७
अर्चयित्वायथायोग्यंभजस्वपुरुषोत्तमम्
शृणुष्वतत्कथांपुण्यांसर्वपापप्रणाशिनीम् १५८
येनोपायेनराजेंद्रविष्णुभक्तिसमन्वितः
प्रीतोभवतिविश्वात्मातत्कुरुष्वसुविस्तरम् १५९
अश्वमेधशतैरिष्ट्वावाजपेयशतैरपि
प्राप्नुवंतिनरानैवनारायणपराङ्मुखाः १६०
सकृदुच्चरितंयेनहरिरित्यक्षरद्वयम्
बद्धःपरिकरस्तेनमोक्षायगमनंप्रति १६१
लाभस्तेषांजयस्तेषांकुतस्तेषांपराजयः
येषामिंदीवरश्यामोहदयस्थोजनार्दनः १६२
यइदंशृणुयान्नित्यंपठेद्वापिसमाहितः
सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकंसगच्छति १६३
ईश्वरउवाच-
एतद्वैनाममाहात्म्यंश्रुत्वावैनगनंदिनि
धर्मार्थकाममोक्षास्तुभवंतिचनसंशयः १६४
शुक्लेकुलेऽवतीर्णोयोब्राह्मणोवेदतत्परः
वैष्णवोविष्णुरूपोऽसौनान्योविप्रस्तुकर्हिचित् १६५
मुखेनामोच्चरन्विष्णोर्हृदयेध्यानतत्परः
शंखचक्रधरोविद्वन्मालांतुलसिजांदधत् १६६
जीवन्मुक्तःसविज्ञेयोभुक्त्वाभोगांस्त्वनेकशः
एकविंशतिकुलैःसार्द्धंविष्णुलोकेसमोदते १६७
पुंडरीकोयथाशक्त्यामुक्तोह्यत्रनसंशयः
भक्तिभावेनगोविंदस्तुष्टिंप्राप्नोतिशाश्वतीम् १६८
कलौवैहरिगीतंतुस्वगृहेवाविशेषतः
सामगानसमंप्रोक्तंदेवार्चनसमाधिषु १६९

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहियांउत्तरखंडे
उमामहेश्वरसंवादेविष्णुमहिमानामाशीतितमोऽध्यायः ८०

एकाशीतितमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-

गंगायाश्चैवमाहात्म्यंपुनर्वदमहामते
यच्छ्रुत्वामुनयःसर्वेवीतरागाःपुनः पुनः १
माहात्म्यंकीदृशंचैवतस्याःसर्वेश्वरप्रभो
उत्पत्तिश्चश्रुतापूर्वमहिमानश्रुतोमया
त्वमाद्यःसर्वभूतानांत्वंदेवश्चसनातनः २
महादेवउवाच-

बृहस्पतिसमंबुद्ध्याशक्रतुल्यपराक्रमम्
शरतल्पगतंभीष्मंऋषयोद्रष्टुमाययुः ३
अत्रिर्वसिष्ठश्चभृगुःपुलस्त्यःपुलहाक्रतुः
अंगिरागौतमोऽगस्त्यःसुमतिस्त्वापुरात्मवान् ४
विश्वामित्रःस्थूलशिराःसर्वज्ञःप्रमथाधिपः
रैभ्योबृहस्पतिर्व्यासःपावनःकश्यपोध्रुवः ५
दुर्वासाजमदग्निश्चमार्कण्डेयोऽथगालवः
उशनाथभरद्वाजःक्रतुरास्तीकएवच ६
स्थूलाक्षःसर्वलोकाक्षःकण्वोमेधातिथिःकुशः
नारदःपर्वतश्चैवसुधन्वाच्यवनोद्विजः ७
मतिभूर्भुवनोधौम्यःशतानंदोकृतव्रणः
जामदग्न्योऽथरामश्चऋचीकश्चैवमादयः ८
तान्प्रणम्ययथान्यायंधर्मपुत्रःसहानुजः
पूजयामासविधिवज्रगत्पूज्यांस्तुतेजसः ९
तेपूजितामहात्मानःसुखासीनास्तपोधनाः
भीष्माश्रिताःकथाश्चक्रुर्दिव्यधर्माश्रितास्तथा १०
कथांतेतुततस्तेषांऋषीणांभावितात्मनाम्
प्रणम्यशिरसाभीष्मंप्रच्छेदंयुधिष्ठिरः ११
युधिष्ठिरउवाच-

केदेशास्तुमहापुण्याःकेशैलाःकेऽपिचाश्रमाः
सेव्याधर्मार्थिभिर्नित्यंतन्मेब्रूहिपितामह १२
भीष्मउवाच-

अत्रैवोदाहरंतीममितिहासनरोत्तम
शिलोच्छ्रवृत्तेःसंवादंसिद्धस्यचयुधिष्ठिर १३
कश्चित्सिद्धःपरिक्रम्यसमस्तांपृथिवीमिमाम्
उच्छ्रवृत्तेःशिबेराजन्गृहंप्राप्तोमहात्मनः १४
आत्मविद्यासुतत्वज्ञःसर्वदासजितेंद्रियः
रागद्वेषपरित्यक्तःकुशलीज्ञानकर्मसु १५
वैष्णवेषुसदाश्रेष्ठोविष्णुधर्मपरायणः
अनिन्दकोवैष्णवानांसदाधर्मपरायणः १६
योगाभ्यासरतो नित्यंशंखचक्रविधारकः
त्रिकालपूजातत्वज्ञःश्रीकण्ठेऽनुरतःसदा १७
वेदविद्यासुविदुषोधर्माधर्मविचारकः
वेदपाठव्रतोनित्यंनित्यंचातिथिपूजकः १८
सतीर्थमतियुक्तस्तुशिलोच्छेषुस्थितःसदा
चतुर्वेदेषुयद्ध्यानंगीतंयद्यत्स्वयंभुवा १९
तत्सर्वसचजानातिद्विजोविष्णुस्वरूपधृक्
नानाधर्मार्थविशदोह्यव्ययेष्टमतिःसदा २०
एकस्मिन्नेवकालेतुगतोऽसौवैशिबेर्गृहम्
तंदृष्ट्वाविधिवच्चैवकृत्वातिथ्यंमहामनाः २१
शिबिःसंपृच्छयामासदेशानांहितकारणम् २२
उच्छ्रवृत्तिरुवाच-

केदेशाःकेजनपदाःकेशैलाःकेऽपिचाश्रमाः
पुण्याद्विजवरप्रीत्यामह्यंनिर्देष्टुमर्हसि २३
सिद्धउवाच-
तेदेशास्तेजनपदास्तेशैलास्तेऽपिचाश्रमाः
पुण्यास्त्रिपथगायेषांमध्येनित्यंसरिद्वरा २४
तपसाब्रह्मचर्येणयज्ञैस्त्यागेनवापुनः
गतिंतांनलभेज्जंतुर्गंगांसंसेव्ययांलभेत् २५

स्नातानांतत्रपयसिगांगेयेनियतात्मनाम्
 तुष्टिर्भवतियापुंसांनसाक्रतुशतैरपि २६
 अपहत्यतमस्तीव्रंयथाभात्युदयेरविः
 तथापहत्यपाप्मानंभातिगंगाजलाप्लुतः २७
 अग्निंप्राप्ययथाविप्रतूलराशिर्विनश्यति
 तथागंगावगाहश्चसर्वपापंव्यपोहति २८
 यस्तुसूर्याशुसंतप्तंगांगेयंसलिलंपिबेत्
 सगोनीहारनिर्मुक्तःपावकाद्धिविशिष्यते २९
 चांद्रायणसहस्रंतुपादेनैकेनयःपुमान्
 संप्लुतश्चापिगंगायांयोनरःसविशिष्यते ३०
 लंबेदधःशिरायस्तुवर्षाणामयुतंनरः
 मासमेकंतुगंगांभःसेवतेयोनरोत्तमः ३१
 ब्रह्महत्याविनिर्मुक्तोयातिविष्णोरनामयम्
 इयंवेणीसमापुण्यापवित्रापापनाशिनी ३२
 यस्याःस्मरणमात्रेणबालहामुच्यतेक्षणात्
 सप्रयागस्तीर्थराजोवैष्णवानांहिदुर्लभः ३३
 स्नात्वायत्रनरश्रेष्ठवैकुण्ठेसत्वरं व्रजेत्
 प्रियाप्रियेनजानातिधर्माधर्मौनविंदति ३४
 स्नात्वाचैवतुगंगायांमहापापात्प्रमुच्यते ३५
 गंगागंगेतियोब्रूयाद्योजनानांशतैरपि
 मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ३६
 ब्रह्महाचैवगोघ्नोवासुरापीबालघातकः
 मुच्यतेसर्वपापेभ्योदिवंयातिचसत्वरम् ३७
 दर्शनंमाधवस्याथवरस्यदर्शनंतथा
 वेण्यांस्नानंप्रकुर्वाणोवैकुण्ठंप्रतिगच्छति ३८
 उदितेचयथासूर्येविलयंयातिवैतमः
 तथैवतस्यांपापानिनश्यंतिस्नानमात्रतः ३९
 गंगाद्वारेकुशावर्तेगल्लिकेनीलपर्वते
 स्नात्वाकनखलेतीर्थेपुनर्जन्मनविद्यते ४०
 एवंज्ञात्वानरश्रेष्ठोगंगास्नायीपुनःपुनः

स्नानमात्रेणभोराजन्मुच्यतेकिल्बिषादतः ४१

देवानांप्रवरोविष्णुर्यज्ञानांचाश्वमेधकः

अश्वत्थःसर्ववृक्षाणांनदीभागीरथीसदा ४२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे

उमापतिनारदसंवादेगंगामाहात्म्यंनामैकाशीतितमोऽध्यायः ८१

द्व्यशीतितमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-

वैष्णवानांलक्षणंचकीदृशंप्रतिपादितम्

महिमाकीदृशश्चैववदविश्वेश्वरप्रभो १

महादेवउवाच -

विष्णोरयंयतःप्रोक्तोह्यतोवैवैष्णवोमतः

सर्वस्यादिस्तुविज्ञेयोब्रह्मारूपधरस्ततः २

यतःसकाशात्संजाताब्राह्मणावेदपारगाः

तेवैष्णवास्तुविज्ञेयानैवान्येतुकदाचन ३

शौचसत्यक्षांतियुक्तोरागद्वेषविवर्जितः

वेदविद्याविचारज्ञोयःसवैष्णवउच्यते ४

अग्निहोत्ररतोनित्यंनित्यंचातिथिपूजकः

पितृभक्तोमातृभक्तःसवैवैष्णवउच्यते ५

दयाधर्मेणसंयुक्तस्तथापापपराङ्मुखः

शंखचक्रांकितोयोवैसवैवैष्णवउच्यते ६

कंठेमालाधरोयस्तुमुखेरामंसदोच्चरेत्

गानंकुर्यात्सदाभक्त्यासनरोवैष्णवःस्मृतः ७

पुराणेषुरतानित्यंयज्ञेषुचरताःसदा

तेनरावैष्णवाज्ञेयाःसर्वधर्मेषुसंमताः ८

तेषांनिंदांप्रकुर्वंतियेनराःपापकारिणः

तेमृतास्तुकुयोनिंवैगच्छंतियेनराः ९

गोपालनाम्नीमूर्तिचयेऽचयंतिद्विजाःसदा

धातुमात्रमयींकृत्वाचतुर्हस्तांसुशोभिताम् १०

पूजांकुर्वंतियेविप्रास्तेज्ञेयाःपुण्यभाजिनः

कृत्वापाषाणजामूर्तिकृष्णारव्यांरूपसुन्दरीम् ११
 पूजांकुर्वतियेविप्रास्तेज्ञेयाःपुण्यमूर्त्तयः
 शालग्रामशिलायत्रयत्रद्वारवतीशिला १२
 उभयोःसंगमोयत्रमुक्तिस्तत्रनसंशयः
 मूर्तिमंत्रेणसंस्थाप्यपूजनंक्रियतेयदि १३
 तदर्चनंकोटिगुणंधर्मकामार्थमोक्षदम्
 नवधातत्रवैभक्तिःकर्तव्याचजनार्दने
 अतःपाषाणजामूर्तिस्तथाधातुमयीत्वया १४
 तस्यांभक्तैःप्रकर्तव्यंध्यानंपूजनमेवच
 राजोपचारकींपूजामूर्तौतत्रप्रकल्पयेत् १५
 सर्वात्मानंस्मरेन्नित्यंभगवंतमधोक्षजम्
 दीनानाथैकशरणंलोकानांवृत्तिकारणम् १६
 मूर्तौतत्रस्मरेन्नित्यंमहापातकनाशनम्
 गोपालोऽयतथाकृष्णोरामोऽयमितिचब्रुवन् १७
 पूजांकरोतियःसम्यक्सवैभागवतो नरः
 गोकुलेतुयथारूपंधृतंवैकेशवेनतु १८
 तादृग्रूपंप्रकर्तव्यंवैष्णवैर्नरसत्तमैः
 आत्मसंतोषणार्थायस्वरूपंकारयेद्बुधः १९
 यतोभक्तिस्तुबहुलाजायतेनात्रसंशयः
 शंखचक्रगदादीनिविष्णोश्चैवायुधानिच २०
 तस्यांमूर्तौविशेषेणकर्तव्यानिप्रमाणतः
 चतुर्भुजांद्विनेत्रांचशंखचक्रगदाधराम् २१
 पीतवासःपरीधानांशोभमानांगरीयसीम्
 वनमालांदधानांतालसद्वैडूर्यकुंडलाम् २२
 मुकुटेमणिसंयुक्तांकौस्तुभोद्भासितांसदा
 सौवर्णांचाथरौप्यांवाताम्रजांचाथपैत्तलीम् २३
 कारयेत्परयाभक्त्यावैष्णवैर्द्विजसत्तमैः
 आगमोक्तैर्वेदमंत्रैःप्रतिष्ठाप्यविशेषतः २४
 पश्चाद्वैअर्चनंकार्ययथाशास्त्रानुसारतः
 षोडशोपचारैर्मंत्रैःपूजनंविधिपूर्वकम् २५

पूजितेतुजगन्नाथेसर्वेदेवाश्चपूजिताः
 अतोयेनप्रकारेणपूजनीयोमहाप्रभुः २६
 अनादिनिधनोदेवःशंखचक्रगदाधरः
 सर्वददातिसर्वेशोवैष्णवान्पुण्यरूपिणः २७
 यथाविष्णुस्तथाशर्वोनांतरंवर्त्ततेक्वचित्
 एवंज्ञात्वातुभोदेविह्युभयोर्मूर्तिकल्पनम् २८
 शिवपूजांप्रकुर्वाणोविष्णुनिंदासुतत्परः
 रौरवेषुनरकेषुवसतेनात्रसंशयः २९
 अहंविष्णुरहंरुद्रोह्यहंब्रह्मापितामहः
 सर्वभूतेषुसततंसंवसामिपुनःपुनः ३०
 पार्वत्युवाच-
 केदासावैष्णवाःकेतुकेभक्ताभुविकीर्तिताः
 तेषांवैलक्षणंब्रूहियथार्थवैमहेश्वर ३१
 महादेवउवाच-
 शूद्राभवंतिवैदासावैष्णवानारदादयः
 प्रह्लादश्चांबरीषाद्याभक्तास्तेनगनंदिनि ३२
 ब्रह्मक्रियारतोनित्यंवेदवेदांगपाठकः
 शंखचक्रांकितोयस्तुसवैवैष्णवउच्यते ३३
 द्विजसेवारतोनित्यंनित्यंविष्णुप्रपूजकः
 शृणोतिबहुधाचैवपुराणंवेदसंमितम् ३४
 सशूद्रोहरिदासस्तुइत्युक्तोनगनंदिनि
 पंचवर्षत्वमाश्रित्यकृताभक्तिरनेकधा ३५
 सवैभक्तइतिप्रोक्तःसर्वसाधुषुसंमतः
 ध्रुवादयस्तेविज्ञेयाअंबरीषादयश्चये ३६
 भक्ताश्चमुनिभिःप्रोक्ताःसर्वकालेषुभामिनि
 कलौधन्यतमाःशूद्राविष्णुध्यानपरायणाः ३७
 इहलोकेसुखंभुक्त्वायांतिविष्णोःसनातनम्
 शंखचक्रांकितोयस्तुविष्णुभक्तिप्रकारकः ३८
 चतुर्विधमहोत्साहकर्त्ताचैवविशेषतः
 सशूद्रोविष्णुदासस्तुयथादृष्टंयथाश्रुतम् ३९

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमा
महेश्वरसंवादेदासवैष्णवानांमहिमानामद्वयशीतितमोऽध्यायः ८२

त्रयशीतितमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-

सर्वेषांचैवमासानांविधिंब्रूहिमहेश्वर
महोत्सवःप्रकर्तव्यःकोविधिस्तत्रसंमतः १
कोदेवःपूजनंकस्यमहिमाकीदृशोभवेत्
कस्यांतिथौप्रकर्तव्यंतन्मेवदसुरेश्वर २
मासंप्रतिकिमुक्तंचवैष्णवान्पुण्यकर्मणः
धन्याहंकृतकृत्याहंसुभगाहंधरातले
विष्णोःकथांशृणोमीतिदर्शनात्स्पर्शनात्तव ३

शिवउवाच-

उत्सवानांविधिंब्रूमोमासंप्रतितवानघे
यानाकर्ण्यपुनर्देविगीतवादित्रहर्षिता ४
तत्रादौचसितेपक्षेचैत्रमासेसुशोभने
एकादश्यांविशेषेणदोलारूढंप्रपूजयेत् ५
कुर्याद्भक्त्यासदादेविउत्सवंविधिपूर्वकम्
दोलारूढंप्रपश्यंतिकृष्णंकलिमलापहम् ६
अपराधसहस्रैस्तुमुक्तास्तेनगनंदिनि
तावत्तिष्ठंतिपापानिकोटिजन्मकृतान्यपि ७
यावन्नांदोलयेद्देवंविश्वेशंविश्वनायकम्
कलौवैयेप्रपश्यंतिदोलारूढंजनार्दनम् ८
गोघ्नादिकाःप्रमुच्यंतेकाकथाइतरेष्वपि
दोलोत्सवेप्रहृष्टास्तुरुद्रेणसहिताःसुराः ९
कुर्वंतिप्रांगणेनृत्यंगीतवाद्यंचहर्षिताः
ऋषयोगणगंधर्वारंभाद्यप्सरसांगणाः १०
वासुकिप्रमुखानागास्तथादेवाःसुरेश्वराः
दोलायांचसमायांतिविष्णुदर्शनलालसाः ११
दोलायात्रानिमित्तंतुदोलाह्वेमधुमाधवे

भूतानिसन्तिभूपृष्ठेयेकेचिद्देवयोनयः १२
 समायांतिमहादेविकृष्णोदोलास्थितेध्रुवम्
 विष्णुंदोलास्थितंदृष्ट्वात्रैलोक्यस्योत्सवोभवेत् १३
 तस्मात्कार्यशतंत्यक्तवादोलाह्वेउत्सवंकुरु
 प्रह्लादस्तुसमायातिविष्णुर्दोलाधिरोहणम् १४
 कुरुतेचमहादेविवरदंतमनुस्मरन्
 दोलास्थितस्यकृष्णस्ययेकुर्वन्तिप्रजागरम् १५
 सर्वपुण्यफलप्राप्तिर्निमेषैकेनजायते
 दोलायांसंस्थितंविष्णुंपश्यन्तिमधुमाधवे १६
 क्रीडन्तिविष्णुनासार्द्धदेवदेवेनवंदिताः
 दक्षिणाभिमुखंदेवंदोलारूढंसुरेश्वरि १७
 सकृद्दृष्ट्वातुगोविंदमुच्यतेब्रह्महृत्यया
 ॐदोलारूढायविद्महेमाधवायचधीमहि
 तन्नोदेवःप्रचोदयात् १८
 इदंगायत्र्यापूजनम्
 माधवायगोविंदायश्रीकंठायनमोनमः
 पूजनंमंत्रपूर्वचकर्तव्यंविधिपूर्वकम् १९
 गुरवेदक्षिणांदद्याद्यथाशक्त्यासमाहितः
 गायन्विष्णोःसदाभक्त्यापरिपूर्णततोभवेत् २०
 किमन्यद्बहुनोक्तेनभूयोभूयोवरानने
 दोलायांसंस्थितोविष्णुःसर्वपापापहारकः २१
 पूजितोयैर्नरैःसम्यक्सदासर्वददातिच
 यत्रदेवाःसगंधर्वाःकिन्नराऋषयस्तथा २२
 आयांतिबहुधातत्रदोलारूढेनसंशयः २३
 ॐनमोभगवतेवासुदेवायेतिमंत्रेणपूजनंतत्रकारयेत्
 षोडशोपचारैःपूजाचकर्तव्याविधिपूर्वकम्
 धर्मार्थमुख्यायेकामास्तेसर्वेप्राप्नुयुर्ध्रुवम् २४
 अंगन्यासंकरन्यासंन्यासंशारीरकंचयत्
 तत्सर्वंतुप्रकर्तव्यंमंत्रेणानेनसुव्रत २५
 आगमोक्तेनमंत्रेणकर्तव्योहिमहोत्सवः

श्रीलक्ष्म्यासहितंदेवंदोलायांचप्रकल्पयेत् २६
 देवाग्रेवैष्णवाःस्थाप्यानारदाद्याःसुरर्षयः
 विष्वक्सेनादिकाभक्तास्थाप्यास्तेह्यग्रतःसदा २७
 पंचवादित्रनिर्घोषैःकुर्यादारार्तिकंबुधः
 यामेयामेतथादेविपूजनीयःप्रयत्नतः २८
 नालिकेरैस्तथाशुभ्रैःकदलैर्वातथापुनः
 अर्घदद्यात्ततोदेविपूजनीयःप्रयत्नतः २९
 देवदेवजगन्नाथशंखचक्रगदाधर
 अर्घगृहाणमेदेवकृपांकुरुममोपरि ३०
 तच्छेषवैष्णवानांतुदद्यात्प्राच्छादिकंपुनः
 वादनंनर्तनंतत्रकर्तव्यंवैष्णवैर्नरैः ३१
 आंदोलनंततःसर्वैःकर्तव्यंचविशेषतः
 पृथिव्यांयानितीर्थानिक्षेत्राणिचसुरेश्वरि ३२
 सर्वान्येतानिवैतत्रद्रष्टुमायांतितद्दिने
 एवंज्ञात्वासदादेविकर्तव्यःसोत्सवोमहान् ३३
 ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्रायाश्चान्यजातयः
 शंखचक्रगदाधाराज्ञातव्यानगनंदिनि ३४
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वर-
 संवादे दोलामहोत्सवोनामत्र्यशीतितमोऽध्यायः ८३

चतुरशीतितमोऽध्यायः-

महादेवउवाच-
 अस्मिन्वैचैत्रमासेतुकार्योदमनकोत्सवः
 द्वादश्यांतुतथासम्यग्विधिःकार्योविशेषतः १
 वैष्णवैःश्रद्धयापुण्योजनतानंदवर्द्धनः
 देवानंदसमुद्भूतादिव्यादमनमंजरी २
 निवेद्यावैष्णवैर्भक्तैःसर्वपूजाफलेप्सुभिः
 चैत्रेतुशुक्लपक्षेतुद्वादश्यांनगनंदिनि ३
 कारयेत्परयाभक्त्यामहोत्सवमनास्तथा
 तत्रादौचस्वयंगत्वाआरामंप्रतिचानघे ४

गुर्वाज्ञयाप्रकर्त्तव्यंपूजनंरतिनासह
 कामदेवनमस्तेऽस्तुविश्वमोहनकारक ५
 विष्णोरर्थेविचेष्यामिकृपांकुरुममोपरि
 गीतवादित्रनिर्घोषैरानेतव्योगृहंप्रति ६
 एकादश्यांसुरश्रेष्ठिह्यधिवासनपूर्वकम्
 कर्त्तव्यंपूजनंतत्ररात्रौभक्त्यातुवैष्णवैः ७
 कर्त्तव्यमग्रतस्तस्यसर्वतोभद्रमंडलम्
 स्थापयित्वातुदेवेशंरतिनासहतत्रवै ८
 आच्छाद्यश्वेतवस्त्रेणदमनंस्थापयेद्बुधः
 तत्रवैपूजनंकार्यंवैष्णवैर्द्विजसत्तमैः ९
 क्लींकामदेवायनमोर्हीरत्यैचतथानमः
 एंद्यादिदिशिसंस्थाप्यकंदर्पंपूजयेद्बुधः १०
 गंधंपुष्पंतथाधूपंदीपमारार्तिकंतथा
 रात्रौभक्त्याप्रकर्त्तव्यंविधिनात्रसुरेश्वरि ११
 मदनायनमइतिप्राच्याम्
 मन्मथायनमइतिआग्न्येय्याम्
 कंदर्पायनमइतियाम्ये
 अनंगायनमइतिरक्षोदिशि
 भस्मशरीरायनमःइतिवारुण्याम्
 स्मरायनमइतिवायव्याम्
 ईश्वरायनमःइतिकौबेर्याम्
 पुष्पबाणायनमः
 इतिईशान्याम्
 चतुर्दिक्षुचसर्वासुपूजनंतत्रकारयेत्
 पूजितेकेशवेचात्रसर्वेदेवाःसुपूजिताः १२
 अक्षतगंधधूपदीपैर्नैवेद्यैस्तांबूलैश्चदमनकंपूजयित्वातु
 तत्पुरुषायविद्महेकामदेवायधीमहि
 तन्नोऽनगःप्रचोदयात्
 इतिवैकामगायत्र्याअष्टोत्तरशतवारंतंदमनकंअभिमंत्रयनमस्कुर्यात्
 नमोस्तुपुष्पबाणायजगदाह्लादकारिणे

मन्मथायजगन्नेत्रेरतिप्रीतिकरायच १३
 देवदेवनमस्तेऽस्तुश्रीविश्वेशनमोस्तुते
 रतिपतेनमस्तेस्तुनमस्तेविश्वमंडन १४
 नमस्तेस्तुजगन्नाथसर्वबीजनमोस्तुते
 एतैर्नानाविधैर्मन्त्रैरागमोक्तैर्विशेषतः १५
 पूजनीयःप्रयत्नेनलक्ष्म्यासहजनार्दनः
 ततोनिवेद्यतत्कर्मजागरंकारयेद्बुधः १६
 देवदेवजगन्नाथवाञ्छितार्थप्रदायक
 हृत्स्थान्पूरयमेविष्णोकामान्कामेश्वरीप्रिय १७
 इत्येतैर्बहुभिर्मन्त्रैःपूजनीयःप्रयत्नतः
 श्रीनिवासोजगन्नाथोभक्तानांशमभीप्सकः १८
 ततोदमनकमुष्टिगृहीत्वातत्रमूलमंत्रेण
 श्रीश्रीविष्णवादिदेवेभ्योदमनकंनिवेदयेत्
 ततोगंधादिभिर्महतीपूजागीतवाद्यनृत्यैश्चमहोत्सवःकार्यः
 देवाग्रेस्थापितःकलशोदकंदेवस्यपादयोर्निक्षिप्यजलक्रीडातस्मिन्दिनेकर्त्तव्य

†

ततःस्वगुरुं वस्त्रालंकारद्रविणैःश्रद्धयाप्रपूजयेत्
 ततःस्वयंवैष्णवैर्बुधभिःसहअशनीयात् १९
 महादेवउवाच-
 ततोदमनकमंजर्यायोवैविष्णुं प्रपूजयेत्
 पूजितेवैजगन्नाथेह्यहंवैपूजितःसदा २०
 ब्रह्महाहेमहारीचमद्यपोमांसभक्षकः
 मुच्यतेपातकाद्देविदृष्ट्वादमनकोत्सवम् २१
 एवंदमनकोदेविपूजितोयैःसुवैष्णवैः
 सर्वतीर्थकृतं तैस्तुमंजर्यापूजनंकृतम् २२
 वेदाध्ययनंकृतंतेनशास्त्राध्ययनमेवच
 अग्निहोत्रंकृतंतेनमंजर्यापूजितोहरिः २३
 तत्कुलंतुमहज्ज्ञेयंब्राह्मंवाचाथक्षात्रियम्
 शौद्रं वैश्यंचयच्चान्यद्धन्यंधन्यतरंस्मृतम् २४
 यस्मिन्कुलेऽवतीर्याथोत्सवोदमनकःकृतः

सचधन्यस्तुधन्योवैयेनविष्णुःप्रपूजितः २५
 दमनकेनतुतथासंप्राप्तेमधुमाधवे
 संपूज्यगोसहस्रस्यदेविसंलभतेफलम् २६
 मल्लिकाकुसुमैर्देवंसंतेगरुडध्वजम्
 योऽचयेत्परयाभक्त्यामुक्तिभागीभवेत्तुसः २७
 मरुकोदमनकश्चैवसद्यस्तुष्टिकरोहरेः
 अतःपूजाप्रकर्तव्यावैष्णवैर्नरसत्तमैः २८
 गोसहस्रंकृतंतेनकन्यादानंतथैवच
 पृथ्वीदानंकृतंतेनविष्णोर्वैपूजनेकृते २९
 एकामेकांगृहीत्वातुमंजरींदमनस्यतु
 यःपूजयतिदेवेशंसंप्राप्तेमधुमाधवे ३०
 पुण्यसंख्यांनजानेवैतस्याहंनगनंदिनि
 सवैचतुर्भुजोभूत्वाइहलोकेपरत्रच
 धर्मानर्थाश्चकामांश्चप्रभुंतेवैष्णवंपदम् ३१
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
 दमनकमहोत्सवोनामचतुरशीतितमोऽध्यायः ८४

पञ्चाशीतितमोऽध्यायः

महादेवउवाच-
 वैशाख्यांपूर्णमास्यांवैजलस्थंजगदीश्वरम्
 पूजयेद्वैष्णवोभक्त्याकृतोत्साहोमुदान्वितः १
 गीतंवाद्यंतथानृत्यंकृत्वापुण्यंमहोत्सवम्
 एकादश्यांसुरश्रेष्ठंपश्येद्वाथप्रहर्षितः २
 गीतंगायन्हरेर्भक्त्याकर्तव्यःसोत्सवःशुभः
 शयनंकुरुदेवेशजलेऽस्मिन्वैसुरेश्वर ३
 त्वयिसुप्तेजगत्सुप्तंभवत्येवनसंशयः
 घनागमेप्रकुर्वीतजलस्थवैजनार्दनम् ४
 येनरास्तुसुरश्रेष्ठेनदाहोनरकेभवेत्
 स्वर्णपात्रेतथारौप्येताम्रेवाचसुरेश्वरि ५
 मृन्मयेवाथकर्तव्यंशयनंविष्णुसंज्ञकम्

तत्रतोयंचसंस्थाप्यशीतलंगंधवासितम् ६
 तस्मिंस्तोयेततोविष्णोःस्थापनंकारयेद्बुधः
 गोपालनाम्नीमूर्तिश्चरामनाम्नीतथापिवा ७
 शालग्रामशिलावापिस्थापनीयाविशेषतः
 प्रतिमांवामहाभागतस्यपुण्यमनंतकम् ८
 यावद्धराधरालोकायावच्चंद्रदिवाकरौ
 तावत्तस्यकुलेकश्चिन्नभवेद्देविनारकी ९
 तस्माज्ज्येष्ठेमहादेवितोयस्थंपूजयेद्धरिम्
 वीततापोनरस्तिष्ठेद्यावदाभूतसंप्लवम् १०
 सुशीतलेतथातोयेतुलसीदलवासितम्
 शुचिशुक्रगतेकालेपूजयेद्धरणीधरम् ११
 शुचिशुक्रगतेकालेयेऽचयिष्यंतिकेशवम्
 जलस्थंविधिःपुष्पैर्मुच्यंतेयमपीडनात् १२
 जलप्रेष्ठोयतोविष्णुर्जलशायीजलप्रियः
 तस्माद्ग्रीष्मेविशेषेणजलस्थंपूजयेद्धरिम् १३
 नीरमध्येस्थितंकृत्वाशालग्रामसमुद्भवम्
 येनार्चितोमहाभक्त्यासभवेत्कुलपावनः १४
 कर्कराशिगतेसूर्येमिथुनस्थेविशेषतः
 येनार्चितोहरिर्भक्त्याजलमध्येतुसुंदरि १५
 द्वादश्यांतुविशेषेणजलस्थजलशायिनः
 येनार्चनंकृतंतेनकोटियज्ञशतंकृतम् १६
 निक्षिप्यजलपात्रेतुमासेमाधवसंज्ञके
 माधवंयेऽचयिष्यंतिदेवास्तेतुनराभुवि १७
 पात्रेगंधोदकंकृत्वायःक्षिपेद्गरुडध्वजम्
 द्वादश्यांपूजयेद्रात्रौमुक्तिभागीभवेत्तुसः १८
 अश्रद्धधानःपापात्मानास्तिकोऽच्छिन्नसंशयः
 हेतुनिष्ठश्चपंचैतेनपूजाफलभागिनः १९
 तथामहादेविप्रभुंजलस्थंजगदीश्वरम्
 पूजयेद्योनरोनित्यंमहापापैःप्रमुच्यते २०
 ॐहीहीरामायनमः

इतिमंत्रेणदेवेशिपूजनंतत्रवैस्मृतम्
 ॐक्लींकृष्णायगोविंदायगोपीजनवल्लभायनमः
 इतिमंत्रेणगिरिजेउदकंचाभिमंत्रयेत्
 देवदेवमहाभागश्रीवत्सकृतलांछन २१
 महादेवनमस्तेऽस्तुनमस्तेविश्वभावन
 अर्घगृहाणभोदेवमुक्तिमेदेहिसर्वदा २२
 नानाविधैःसुपुष्पैश्चपूजयेद्गुरुडासनम्
 सर्वबाधाविनिर्मुक्तोविष्णोःसायुज्यतामियात् २३
 रात्रौजागरणंतत्रद्वादश्यांसुसमाहितः
 भक्तिपूर्वभजेद्देवंविष्णुमव्ययमक्षयम् २४
 एवंवैशाखसंबंधीभक्तिभावेनतत्परैः
 उत्सवोविष्णुसंज्ञस्तुकर्तव्योभक्तिमिच्छुभिः २५
 आगमोक्तेनमंत्रेणविधितत्रप्रकारयेत्
 कृतेसतिमहादेविकोटियज्ञसमंफलम् २६
 रागद्वेषविनिर्मुक्तोमहामोहनिवर्तकः
 इहलोकेसुखंभुक्त्वायातिविष्णोःसनातनम् २७
 ब्राह्मणोभक्तिभावेनयःकरोत्युत्सवंभुवि
 सर्वपापविनिर्मुक्तोवैकुण्ठगच्छतेध्रुवम् २८
 वेदाध्ययनहीनोऽपिशास्त्राध्ययनवर्जितः
 हरिभक्तितुसंप्राप्यलभतेवैष्णवंपदम् २९
 आत्मारामःसदामुक्तोविजितात्माभवेत्तुसः
 सवैविष्णुपदंयातियावच्चंद्रदिवाकरौ ३०
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेउमामहेश्वर
 संवादेशयनमहोत्सवोनामपञ्चाशीतितमोऽध्यायः ८५

षडशीतितमोऽध्यायः-

महादेवउवाच-
 श्रावणेमासिसंप्राप्तेपवित्रारोपणोविधिः
 यस्मिन्कृतेतुदेवेशिदिव्यभक्तिःप्रजायते १
 पवित्रारोपणंविष्णोःकर्तव्यंश्रद्धयाबुधैः

संपूर्णाजायतेतस्यपूजापार्वतिवार्षिकी २
 पवित्रारोपणेविष्णोर्जायतेसुखमात्मनः
 संपूजितेसदाविष्णौनानासुखमवाप्नुयात् ३
 सूत्रंवाससमानीयब्राह्मण्याकर्तितंतथा
 स्वेनैवकर्तितंसूत्रंतेनैवचप्रकारयेत् ४
 सच्छूद्रयाकर्तितंसूत्रंतद्ग्राह्यंवातथैवच
 अन्यथाविक्रयेणापिग्राह्यंचापियथातथम् ५
 क्षौमेनैवप्रकर्तव्यःपवित्रारोपणेविधिः
 रूप्येणवातथाकार्यंपवित्रंविष्णुदैवतम् ६
 सौवर्णेनापिदेवेशिकर्तव्यंविधिपूर्वकम्
 अभावेसर्वधातूनांग्राह्यंसूत्रंतथाबुधैः ७
 कृत्वातुत्रिवृतंसूत्रंप्रक्षाल्यमुदकेनतु
 लिगेलिंगप्रमाणंचप्रतिमायांतथाविधिः ८
 पादौवैजानुपर्यंतंतथानाभिसमंस्मृतम्
 ज्येष्ठमध्यंकनिष्ठंचपवित्रंकारयेद्बुधः ९
 संवत्सरदिनैस्तद्वत्तदद्धर्द्धिनसंख्यया
 सूत्रेणैवप्रकर्तव्यंग्रंथिनाष्टोत्तरंशतम् १०
 तदद्धसंख्यकेनापियुक्तंवातत्रपार्वति
 लिगेवैलिंगसंशंतुगंगानागैश्चसंयुतम् ११
 प्रतिमायांतथादेविपवित्रंवनमालकम्
 यथाशोभातथाकार्ययेनविष्णुःप्रसीदति १२
 एकंवैसुपवित्रंतुगंधारख्यंकारयेत्सदा
 तंतुनायच्चसंयुक्तंकर्तव्यंवैष्णवैर्नरैः १३
 देवानांचतथाप्रोक्तंपवित्रंविष्णुदैवतम्
 अंबरीषाद्याभक्ताश्चअन्येऽपिचध्रुवादयः १४
 पवित्राणिततःपश्चाद्वातव्यानीहपार्वति
 प्रतिपद्धनदस्योक्तापवित्रारोपणेतिथिः १५
 लक्ष्म्यादेव्याद्वितीयातुतिथीनामुत्तमातिथिः
 तृतीयातुतवप्रोक्ताचतुर्थीगणपस्यच १६
 पंचमीचंद्रमसश्चैवषष्ठीवैकार्तिकस्यच

सप्तमीचरवेः प्रोक्तादुर्गायाश्चाष्टमीस्मृता १७
 नवमीचैवमातृणांयमस्यदशमीतथा
 एकादशीतुसर्वेषांद्वादशीमाधवस्यच १८
 त्रयोदशीतुकामस्यशर्वस्योक्ताचतुर्दशी
 तद्वत्पंचदशीख्याताधातुर्वैह्यर्चनेपुनः १९
 एतावैतिथयः प्रोक्ताः पवित्रारोपणोचिताः
 कनिष्ठेद्वादशप्रोक्तामध्यमेद्विगुणास्मृताः २०
 त्रिगुणाश्चोत्तमेचैवग्रंथयश्चपवित्रके
 कर्पूरकेसराभ्यांवाचंदनेनहरिद्रया २१
 रंजयित्वातुतत्सर्वस्थाप्यनवकरंडके
 देवस्ययजनंयत्रस्थाप्यानिदेववत्तदा २२
 आदौदेवार्चनंकृत्वावासनंसपवित्रकम्
 अधिवासितेपवित्रेतुततोवैपूजनंस्मृतम् २३
 पवित्रेषुचयद्देवास्तेषांनिकटमाचरेत्
 ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रस्त्रयोवैसूत्रदेवताः २४
 क्रियाचपौरुषीवीराचतुर्थीचापराजिता
 जयाचविजयाचैवमुक्तिदाचसदाशिवा २५
 मनोन्मनीतुनवमीदशमीसर्वतोमुखी
 ग्रंथीनांदेवताश्चैवसूत्रेषुविनिवेशयेत् २६
 आवाहनमुद्रयावैशास्त्रोक्तविधिनाततः
 आवाह्यतत्रताःसम्यक्संनिधीकरणंस्मृतम् २७
 संनिधीकरणमुद्रयासंनिधीकरणम्
 रक्ष्यामुद्रयासंरक्ष्यधेनुमुद्रयाअमृतीकृत्य
 आनीयदेवस्याग्रेकलशोदकंगृहीत्वा
 आगमोक्तेनमंत्रेणप्रोक्षणंविधायक्लींकृष्णायइतिमंत्रेणप्रोक्षणंगंधधूपदीप
 नैवेद्यादिकंदत्त्वातांबूलादिकंदत्त्वाषोडशोपचारादिनापवित्रदेवता
 अभ्यर्च्यगंधपवित्रंधूपितंकृत्वादेवाभिमुखः सन्
 नमस्कारमुद्रयादेवंअभिमंत्रयीत
 आमंत्रितोमहादेवसार्द्धं देव्यागणादिभिः
 मंत्रैर्वा लोकपालैश्च सहितः परिवारकैः २८

आगच्छभगवन्विष्णोविधिसंपूर्णहेतवे
 प्रातस्त्वत्पूजनंकुर्मःसान्निध्यंनियतंकुरु २९
 तद्गंधंचपवित्रंचदेवस्यराघवस्यच
 श्रीविष्णोश्चरणेतत्निक्षिप्यप्रातः
 स्वक्रियांविधायपुण्याहस्वस्तिवाचनजयजयशब्दैर्घटादिवादित्र
 निर्घोषतूर्यादिशब्दैःपवित्रैःपूजांकुर्यात्
 ततःप्रथमंज्येष्ठंततोमध्यमंकनिष्ठंच
 एभिःसर्वैर्यथाक्रमेणपूजांकुर्यात्
 ॐवासुदेवायविद्महेविष्णुदेवाधीयमहि
 तन्नोदेवःप्रचोदयात्
 इतिपवित्रदानंअथवास्वमंत्रैः
 ततोवैमहतींपूजांविष्णोःकुर्यात्प्रसादिनीम्
 ययावैकृतयादेविविष्णुरात्माप्रसीदति ३०
 समंताद्दीपमालाचक्रव्याचविधानतः
 चतुर्विधंतथाचान्नं नैवेद्यंकारयेद्बुधः ३१
 पवित्राणिततोदद्यात्पूजितानितुशोभने
 भक्त्याचैवविशेषेणश्रीगुरुंपूजयेत्ततः ३२
 वस्त्रालंकारविधिनापूजनीयोगुरुर्महान्
 पूजयित्वागुरुंतत्रपवित्रंधारयेत्ततः ३३
 अथयेवैष्णवाःसंतितेभ्यस्तांबूलादिकंदत्त्वापूर्णाहुतिमग्नयेदत्त्वाश्रीनिवासायश्र
 ीकृष्णा
 यकर्मनिवेदयेत्
 मंत्रहीनंक्रियाहीनंभक्तिहीनंतुकेशव
 यत्पूजितोमयासम्यक्संपूर्णयातुमेधुवम् ३४
 ततउद्वास्यइष्टबंधुभिस्तथावैष्णवैर्विप्रैर्वासहितःसन्मृष्टमन्नंस्वयंभुंजीत
 एतत्पूजनकंदिव्ययेश्वरवंतिद्विजोत्तमाः
 सर्वपापविनिर्मुक्तायांतिविष्णोःपरंपदम् ३५
 यावत्तपतिवैचंद्रोयावत्तपतिवैरविः
 पवित्रारोपकस्तद्वत्तप्यतेनात्रसंशयः ३६
 पृथिव्यांयानिदानानिनियमाश्चतथापुनः

सर्वेवैपूर्णतांयांतिपवित्रारोपणेकृते ३७
 उत्सवानांचराजायंपवित्रारोपणोविधिः
 ब्रह्महाशुध्यतेतत्रनात्रकार्याविचारणा ३८
 सत्यंसत्यंपुनःसत्यंयदुक्तंनगनंदिनि
 पवित्रारोपणपुण्यंदर्शनेतुतथास्मृतम् ३९
 शूद्रैर्वाथमहाभागेपवित्रारोपणोविधिः
 कृतोयैर्भक्तिभावेनतेवैधन्यतमाःस्मृताः ४०
 धन्योऽहकृतकृत्योऽहसौभाग्योऽधरणीतले
 मयातुयाकृताभक्तिर्वैष्णवीमुक्तिदायिनी ४१
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेउमामहेश्वर
 संवादेपवित्रारोपणंनामषडशीतितमोऽध्यायः ८६

सप्ताशीतितमोऽध्यायः-

महेश्वरउवाच-
 चैत्रेतुचंपकेनैवजातीपुष्पेणवापुनः
 पूजनीयःप्रयत्नेनकेशवःक्लेशनाशनः १
 दमनकैर्मरुकैश्चैवबिल्वपुष्पैरथापिवा
 पूजयेज्जगतामीशंविष्णुंसर्वेश्वरेश्वरम् २
 शतपत्रैस्तथादिव्यैरक्तैर्वासुसमाहितः
 पूजयंतिनराविष्णुंचैत्रमासेसुरेश्वरि ३
 वैशाखेतुसदादेविह्यर्चनीयोमहत्प्रभुः
 केतकीपत्रमादायवृषस्थेचदिवाकरे ४
 येनार्चितोहरिर्भक्त्याप्रीतोमन्वंतरंशतम्
 ज्येष्ठेमासेतुसंप्राप्तेनानापुष्पैःप्रपूजयेत् ५
 पूजितेदेवदेवेशेसर्वेदेवाःसुपूजिताः
 कृत्वापापसहस्राणिमहापापशतानिच ६
 तेपियास्यंतिभोदेवियत्रविष्णुःश्रियासह
 आषाढेमासिसंप्राप्तेपूजांकुर्याद्विशेषतः ७
 करवीरैरक्तपुष्पैस्तथाब्जैर्वासदानराः
 पूजांकुर्वंतियेविष्णोस्तेज्ञेयाःपुण्यभागिनः ८

जातरूपनिभैर्विष्णुकदंबकुसुमैस्तथा
 येऽचयिष्यन्तिगोविंदनतेषांसौरिजंभयम् ६
 घनागमेघनश्यामःकदंबकुसुमार्चितः
 ददातिवांछितान्कामान्यावदिंद्राश्चतुर्दश १०
 यथापद्मालयांप्राप्यप्रीतोभवतिमाधवः
 कदंबकुसुमंलब्ध्वाप्रीतोभवतिलोककृत् ११
 तुलसीकृष्णतुलसीवज्रुलैर्वासुरेश्वरि
 सर्वदापूजितोविष्णुःकष्टंहरतिनित्यशः १२
 श्रावणेमासिसंप्राप्तेयेऽचयन्तिजनार्दनम्
 अतसीपुष्पमादायतथादूर्वादलेनतु १३
 नानापुष्पैर्विशेषेणपूजनीयःप्रयत्नतः
 ददातिविपुलान्कामान्यावदाभूतसंप्लवम् १४
 भाद्रमासेतुसंप्राप्तेशृणुत्वंनगनंदिनि
 चंपकैर्वाश्वेतपुष्पैरक्तसिंदूरकैस्तथा १५
 कह्लारैर्वामहादेविसर्वकामफलंलभेत्
 आश्विनेवैशुभेमासेकर्तव्यंविष्णुपूजनम् १६
 यूथिकानवजातीभिस्तथानानाविधैःशुभैः
 पूजनीयःप्रयत्नेनभक्तिपूर्वसदाजनैः १७
 पद्मान्येवसमानीययेऽचयन्तिजनार्दनम्
 धर्मार्थकाममोक्षांस्तेलभन्तेमानवाभुवि १८
 कार्तिकेमासिसंप्राप्तेपूजनीयोमहेश्वरः
 यावन्तिऋतुपुष्पाणिदेयानिमाधवस्यच १९
 तिलानितिलपुष्पाणितैर्वाह्यर्चनकंचरेत्
 पूजितेसतिदेवेशिअनंतफलमश्नुते २०
 बकुलपुष्पैःपुन्नागैश्चंपकैर्वाजनार्दनम्
 कार्तिकेपूजयिष्यन्तितेदेवानहिमानवाः २१
 मार्गशीर्षेप्रयत्नेनपूजनीयःसदाप्रभुः
 नानापुष्पैःसनैवेद्यैर्धूपैर्निराजनैस्तथा २२
 मार्गशीर्षेविशेषेणदिव्यैःपुष्पैःप्रपूजयेत्
 पौषमासेमहादेविस्वर्चनंशुभदंस्मृतम् २३

नानातुलसिपत्रैश्चमृगनाभिजलैस्तथा
माघमासेतुसंप्राप्तेनानापुष्पैःप्रपूजयेत् २४
पूजितेदेवदेवेशेवांछितंलभतेध्रुवम्
कर्पूरजातथापूजानानानैवेद्यमोदकैः २५
फाल्गुनेचैवसंप्राप्तेह्यर्चनंमाधवस्यच
कृत्वावासंतिकींपूजांपुष्पाण्यादायसर्वशः २६
नवीनैर्वाथदेवेशिसर्वैर्वापूजयेत्ततः
पूजितेतुजगन्नाथेवैकुण्ठपदमव्ययम्
प्राप्नोतिपुरुषो नित्यंश्रीविष्णोश्चप्रसादतः २७

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डेउमा
महेश्वरसंवादेमासिकपुष्पोनामसप्ताशीतितमोऽध्यायः ८७

अष्टाशीतितमोऽध्यायः-

सूतउवाच-

अतःपरंकार्तिकमाहात्म्यंप्रस्तूयते

सूत उवाच-

एकदाद्वारकामागादृषिःकृष्णदिदृक्षया
पुष्पाण्यादायदिव्यानिकल्पवृक्षोत्थितानिच १
नारदंस्वागतेनासौकृष्णःसत्कारमाचरत्
इदमर्घ्यमिदंपाद्यमित्युवाचासनंददत् २
नारदस्तानिपुष्पाणिकृष्णायोपाजहारच
कृष्णःषोडशसाहस्रस्त्रीभ्यस्तानिव्यभज्यत ३
विस्मृत्यसत्यभामांतुसर्वाभ्यस्तान्यदात्प्रभुः
सत्यभामाततःक्रुद्धाक्रोधागारंसमाविशत् ४
समाज्ञायततःकृष्णस्तत्रगत्वासमाहितः
सत्यभामांमानयित्वागरुडंमनसास्मरन् ५
स्मृतमात्रस्तुगरुडस्तदागत्याग्रतःस्थितः
आरुह्यवेगात्पत्रंतमित्युवाचप्रियांप्रभुः ६
सत्येत्वंमाकृथाःक्रोधंत्वत्कृतेदेवतैःसह
विरुध्यदेवराजानंरोपयिष्येतवांगणे ७

कल्पद्रुममहाभागेऽपराधमेक्षमांकुरु
 इतिकृत्वाप्रतिज्ञांतुकृष्णः ससत्यभामया ८
 देवलोकमगात्तूर्णयत्रदेवः सवृत्रहा
 याचितः कल्पवृक्षार्थमुत्तरंदत्तवान्प्रभुम् ९
 नायंदेवद्रुमोभूम्यांप्राप्तुंयोग्यस्त्वयाप्रभो
 तदाक्रुद्धोमहाबाहुर्वृक्षमुत्पाटयमूलतः १०
 वाहमारोपयामासवेगेनबलवत्तरः
 तदावज्रधरोवेगाद्वज्रमुद्यम्यवीर्यवान् ११
 गरुडंताडयामासकल्पवृक्षंत्यजेरिति
 तदापत्ररथः पत्रंकुलिशस्यापिगौरवात् १२
 एकं विसर्जयामासत्वरयाप्रजगामच
 तेनवज्रप्रहारेणत्रयोभूवपतत्रिणः १३
 मयूरोनकुलश्चाषः कृष्णोद्वारावतीमगात्
 आगत्यसत्यभामायागृहेचैनमरोपयत्
 तदैवनारदोऽभ्यागात्सत्ययामानितोबहु १४
 सत्यभामोवाच-

ईदृशः कल्पवृक्षोऽयपतिरेतादृशः प्रभुः
 भवेभवेकथंप्राप्यस्तदाख्यातुभवान्मम १५
 इतिपृष्टस्तदाप्राहनारदोमुनिसत्तमः
 प्राप्यतेसत्यभामेऽयतुलापुरुषदानतः १६
 सत्यभामातदाकृष्णंकल्पवृक्षसमन्वितम्
 नारदायैवसाप्रादात्तोलयित्वाविधानतः
 सर्वोपस्करमाकृष्यनारदस्त्रिदिवंययौ १७
 सूतउवाच-

श्रियः पतिमथामंत्र्यगतेदेवर्षिसत्तमे
 हर्षोत्फुल्लाननासत्यावासुदेवमथाब्रवीत् १८
 सत्यभामोवाच-

धन्यास्मि कृतकृत्यास्मि सफलं जीवितं च मे
 मज्जन्मनिनिदाने च धन्यौ तौ पितरौ मम १९
 यौ मां त्रैलोक्यसुभगां जनयामासतुर्ध्रुवम्

षोडशस्त्रीसहस्राणांवल्लभाहंयतस्तव २०
 यस्मान्मयादिपुरुषःकल्पवृक्षसमन्वितः
 यथोक्तविधिनासम्यङ्नारदायसमर्पितः २१
 यद्वातार्तामपिजानंतिभूमिसंस्थानजंतवः
 सोऽयकल्पद्रुमोगेहेममतिष्ठतिसांप्रतम् २२
 त्रैलोक्याधिपतेश्चाहंश्रीपतेरतिवल्लभा
 अतोऽहप्रष्टुमिच्छामिकिंचित्त्वांमधुसूदन २३
 यदि त्वंमत्प्रियकरःकथयस्वात्रविस्तरात्
 श्रुत्वातच्चपुनश्चाहंकरोमिहितमात्मनः २४
 यथाकल्पंत्वयादेववियुक्तास्यानकर्हिचित्
 सूतउवाच-
 इतिप्रियावचःश्रुत्वास्मेरास्योऽयगदाग्रजः २५
 सत्याकरेकरंकृत्वागमत्कल्पतरोस्तलम्
 निषिद्ध्यानुचरंलोकंसविलासंप्रियान्वितः २६
 प्रहस्यसत्यामामंत्र्यप्रोवाचजगतांपतिः
 तत्प्रीतिपरितोषार्थंलसत्पुलकितांगजः २७
 कृष्णउवाच-
 नमेत्वत्तःप्रियतमाकाचिदन्यानितंबिनी
 षोडशस्त्रीसहस्राणांप्रियेप्राणसमाह्वसि २८
 त्वदर्थंदेवराजेनविरोधोदैवतैःसह
 त्वयायत्प्रार्थितंकांतेशृणुयच्चमहद्भवेत् २९
 अदेयमथवाकार्यमकथ्यमपियत्पुनः
 त्वत्कृतंतुकथंप्रश्नंकथयामिनतुप्रिये
 पृच्छस्वसर्वंकथयेयत्तेमनसिवर्तते ३०
 सत्योवाच-
 दानं ब्रतंतपोवापिकितुपूर्वमयाकृतम्
 येनाहंमर्त्यजामर्त्येभवानीवाऽभवंकिल ३१
 तवांगाद्धहरानित्यंगरुडोपरिगामिनी
 इंद्रादिदेवतावासमगमंचत्वयासह ३२
 अतस्त्वांप्रष्टुमिच्छामिकिंकृतंतुमयाशुभम्

जन्मांतरेचकिंशीलाकाचाहंकस्यकन्यका ३३

श्रीकृष्णउवाच-

शृणुष्वैकमनाःकांतेयत्वंवैपूर्वजन्मनि

पुण्यं व्रतं कृतवती तत्सर्वं कथयामि ते ३४

आसीत्कृतयुगस्यांतेमायापुर्याद्विजोत्तमः

आत्रेयो देवशर्मेति वेदवेदांगपारगः ३५

आतिथेयोऽग्निशुश्रूषुः सौरव्रतपरायणः

सूर्यमाराधयन्नित्यंसाक्षात्सूर्य्यइवापरः ३६

तस्यातिवयसश्चासीन्नाम्नागुणवतीसुता

अपुत्रः सस्वशिष्यायचंद्रनाम्नेददौसुताम् ३७

तमेवपुत्रवन्मेनेसचतंपितृवद्वशी

तौकदाचिद्वनंयातौकुशेध्वहरणार्थिनौ ३८

हिमाद्रिपादजवनेचेरतुस्तौयतस्ततः

तौततोराक्षसंघोरमायांतंसमपश्यताम् ३९

भयविह्वलसर्वांगावसमर्थौपलायितुम्

निहतौरक्षसातेनकृतांतसमरूपिणा ४०

तौतुक्षेत्रप्रभावेणधर्मशीलतयापुनः

वैकुण्ठभवनं नीतौमद्गणैर्मत्समीपगैः ४१

यावज्जीवंतुयत्ताभ्यांसूर्यपूजादिकंकृतम्

तेनवैकर्मणाताभ्यांसुप्रीतोऽहकिलाभवम् ४२

शैवाः सौराश्चगाणेशावैष्णवाः शक्तिपूजकाः

मामेवप्राप्नुवंतीहवर्षाभिः सागरंयथा ४३

एकोऽहपंचधाजातः क्रीडयन्नामभिः किल

देवदत्तोयथाकश्चित्पुत्राद्याह्वाननामभिः ४४

ततश्चतौमद्भवनाधिवासिनौविमानयानौरविवर्चसावुभौ

मत्तुल्यरूपौममसन्निधानगौदिव्यांगनाचंदनभोगभोगिनौ ४५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायां
श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेअष्टाशीतितमोऽध्यायः ८८

एकोनवतितमोऽध्यायः

श्रीकृष्णउवाच-

ततो गुणवती श्रुत्वारक्षसानिहता बुधौ
पितृभर्तजदुःखार्ता करुणं पर्यदेव यत् १

गुणवत्युवाच-

हानाथ हापितस्त्यक्त्वा गच्छतं क्व मया विना
बालाहं किं करोम्यद्यह्यनाथा भवता विना २
कोनुमामास्थितांगे हे भोजनाच्छादनादिभिः
अकिञ्चित्कुशलांस्नेहात्पालयिष्यति दुःखिताम् ३
हतभाग्यागतसुखा हतेशा हतजीविता
शरणं कं व्रजाम्यद्यत्वननाथा बत बालिशा ४

श्रीकृष्णउवाच-

एवं बहु विलप्याथ कुररीव भृशतुरा
पपात भूमौ विकलारंभावात् हता यथा ५
चिरादाश्वस्यसा भूमौ विलप्य करुणं बहु
निमग्रादुःखजलधौ शोकार्ता समवर्त्तत ६
साग्रहोपस्करान्सर्वान् विक्रीय शुभकर्मकृत्
तयोश्चक्रे यथा शक्तिपारलौकिकसत्क्रियाम् ७
तस्मिन्नेव पुरे वासं चक्रे प्रभृतिजीवितम्
विष्णुभक्तिपराशांता सत्यशौचाजितेन्द्रिया ८
व्रतद्वयं तथा सम्यगाजन्ममरणात्कृतम्
एकादशीव्रतं सम्यक्सेवनं कार्तिकस्य च ९
एतद् व्रतद्वयं कांते ममातीव प्रियं करम्
भुक्तिमुक्तिकरं सम्यक्पुत्रसंपत्तिकारकम् १०
कार्तिके मासिये नित्यं तुलासंस्थे दिवाकरे
प्रातः स्नास्यंति ते मुक्ता महापातकिनोऽपि च ११
संमार्जनं गृहे विष्णोः स्वस्तिकादिनिवेदनम्
विष्णुपूजां प्रकुर्वति जीवन्मुक्ताश्च तेनराः १२
स्नानं जागरणं दीपं तुलसीवनसेवनम्
कार्तिकेये प्रकुर्वति तेनरा विष्णुमूर्तयः १३

इत्थंदिनत्रयमपिकार्तिकेयेप्रकुर्वते
 देवानामपितेवंध्याःकिंयैराजन्मतःकृतम् १४
 इत्थंगुणवतीसम्यक्प्रत्यब्दंप्रतिनीयते
 नित्यंविष्णोःपरिकरेभक्तातत्परमानसा १५
 कदाचिज्जरसासाथकृशांगीज्वरपीडिता
 स्नातुंगंगांगताकांतेकथंचिच्छनकैस्तथा १६
 यावज्जलांतरगताकंपिताशीतपीडिता
 तावत्साविह्वलापश्यद्विमानंप्राप्तमंबरात् १७
 शंखचक्रगदापद्महस्तैरासन्नमंबरात्
 विष्णुरूपधरैःसम्यग्वैनतेयध्वजांकितैः १८
 आरोहयन्विमानंतमप्सरोगणसेवितम्
 चामरैर्वीज्यमानांतांवैकुण्ठमनयन्गणाः १९
 अथसातद्विमानस्थाज्वलदग्निशिखोपमा
 कार्तिकव्रतपुण्येनमत्सान्निध्यगताभवत् २०
 अथब्रह्मादिदेवानांयथाप्रार्थनयाभुवम्
 आगच्छतागणाःसर्वेयातास्तेऽपिमयासह २१
 एतेपियादवाःसर्वेमद्गणाएवभामिनि
 पितातेदेवशर्माभूत्सत्राजिदधिपोह्ययम् २२
 यश्चंद्रशर्मासोऽक्रूरस्त्वंसागुणवतीशुभे
 कार्तिकव्रतपुण्येनबहुमत्प्रीतिवर्द्धनी २३
 ममद्वारेत्वयापूर्वतुलसीवाटिकाकृता
 तस्मादयंकल्पवृक्षस्तवांगणतःशुभे २४
 कार्तिकेदीपमानंचयत्त्वयातुकृतंपुरा
 त्वद्देहगेहसंस्थेयंतस्माल्लक्ष्मीस्थिराभवत् २५
 यच्चव्रतादिकंसर्वविष्णवेभर्तृरूपिणे
 निवेदितवतीतस्मान्ममभार्यात्वमागता २६
 आजन्ममरणात्पूर्वकार्तिकेयद्ब्रतंकृतम्
 कदाचिदपितेनैवमद्वियोगंनपश्यसि २७
 एवंयेकार्तिकेमासिनराव्रतपरायणाः
 मत्सान्निध्यंगतास्तेऽपिप्रीतिदात्वंयथामम २८

यज्ञदानव्रततपःकारिणोमानवाःखलु
कार्तिकव्रतपुण्यस्यनाप्नुवंतिकलामपि २९
इत्थंनिशम्यभुवनाधिपतेस्तदानींप्राक्पुण्यजन्मभववैभवजातहर्षा
विश्वेश्वरंत्रिभुवनैकनिदानभूतंकृष्णंप्रणम्यवचनंनिजगादसत्या ३०
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्ण
सत्यभामासंवादेसत्यापूर्वजन्मवर्णनंनामैकोननवतितमोऽध्यायः ८९

नवतितमोऽध्यायः

सत्योवाच-

सर्वेऽपिकालावयवास्तवकालस्वरूपिणः
समानास्तुकथंनार्थमासानांकार्तिकोवरः १
एकादशीतिथीनांचमासानांकार्तिकःप्रियः
कथंतेदेवदेवेशकारणंकिंचकथ्यताम् २

श्रीकृष्णउवाच-

साधुपृष्टंत्वयासत्येशृणुष्वैकाग्रमानसा
पृथोर्वैन्यस्यसंवादंदेवर्षेनारदस्यच ३
एवमेवपुरापृष्टोनारदःपृथुनाप्रिये
उवाचकार्तिकाधिक्येकारणंसर्वविन्मुनिः ४

नारदउवाच-

शंखनामाभवत्पूर्वमसुरःसागरात्मजः
त्रिलोकीमथनेशक्तोमहाबलपराक्रमः ५
जित्वादेवान्निराकृत्यस्वर्गलोकान्महासुरः
इंद्रादिलोकपालानामधिकारांस्तथाहरत् ६
तद्भयादथतेदेवाःसुवर्णाद्रिगुहांगताः
न्यवसन्बहुवर्षाणि सावरोधाःसवासवाः ७
सुवर्णाद्रिगुहादुर्गसंस्थितास्त्रिदशायदा
तद्वश्यानबभूवुस्तेतदादैत्योव्यचारयत् ८
हताधिकारास्त्रिदशामयायद्यपिनिर्जिताः
भवन्तिबलयुक्तास्तेकरणीयंममात्रकिम् ९
अद्यज्ञातंमयादेवावेदमंत्रबलान्विताः

तान्हरिष्येततःसर्वेबलहीनाभवंतिहि १०
 इतिमत्वाततोदैत्योविष्णुमालक्ष्यनिद्रितम्
 सत्यलोकाञ्जहाराशुवेदानांचगणंप्रभुः ११
 नीतास्तुतेनतेवेदास्तद्भयात्तेनिराक्रमन्
 तोयेनिविविशुस्तेऽत्रयज्ञमंत्रसमन्विताः १२
 तान्मार्गमाणःशंखोऽपिसमुद्रांतर्गतोभ्रमन्
 नददर्शततोदैत्यःक्वचिदेकत्रसंस्थितान् १३
 अथब्रह्मासुरैःसार्द्धंविष्णुंशरणमन्वयात्
 पूजोपकरणंगृह्यवैकुण्ठभवनंगतः १४
 तत्रतस्यप्रबोधायगीतवाद्यादिकाःक्रियाः
 चक्रुर्देवागंधपुष्पधूपदीपान्मुहुर्मुहुः १५
 अथप्रबुद्धोभगवांस्तद्भक्तिपरितोषितः
 ददृशेतैःसुरैस्तत्रसहस्रार्कसमद्युतिः १६
 उपचारैःषोडशभिःसंपूज्यत्रिदशास्तदा
 दंडवत्पतिताभूमौतानुवाचाथकेशवः १७
 विष्णुरुवाच-
 वरदोऽहसुरगणागीतवाद्यादिमंगलैः
 मनोऽभिलषितान्कामान्सर्वानिवददामिवः १८
 इषस्यशुक्लैकादश्यायावदुद्धोधिनीभवेत्
 निशातुर्याशशेषेणगीतवाद्यादिमंगलैः १९
 कुर्वन्तिमनुजानित्यंभवद्भिर्यद्यथाकृतम्
 तेमत्प्रियकरानित्यंमत्सांनिध्यंव्रजंतिहि २०
 पाद्यार्घाचमनीयाद्यैर्भवद्भिर्यद्यथाकृतम्
 तदद्भुतगुणंयस्माज्जातंवःसुखकारणम् २१
 वेदाःशंखहताःसर्वेतिष्ठंत्युदकसंस्थिताः
 तानानयाम्यहंदेवाहत्वासागरनंदनम् २२
 अद्यप्रभृतिवेदास्तुमंत्रबीजमखान्विताः
 प्रत्यब्दंकार्तिकेमासिविश्रमंत्वप्सुसर्वदा २३
 अद्यप्रभृत्यहमपिभवामिजलमध्यगः
 भवंतोऽपिमयासार्द्धमायांतुसमुनीश्वराः २४

कालेऽस्मिन्नेवकुर्वतिप्रातःस्नानंद्विजोत्तमाः
 तेसर्वयज्ञावभृथैः सुस्नाताःस्युर्नसंशयः २५
 येकार्तिकेव्रतंसम्यङ् नित्यंकुर्वतिमानवाः
 तेदेहांतेत्वयाशक्रप्राप्यामद्भवनंसदा २६
 विघ्नेभ्योरक्षणंतेषांययाकार्यममाज्ञया
 देयात्वयाचवरुणपुत्रपौत्रादिसंततिः २७
 धनवृद्धिर्धनाध्यक्षत्वयाकार्याममाज्ञया
 ममरूपधराःसाक्षाज्जीवन्मुक्ताश्चतेनराः २८
 आजन्ममरणाद्यैश्चकृतमेतद्ब्रतोत्तमम्
 यथोक्तविधिनासम्यक्तेमान्याभवतामपि २९
 एकादश्यांयतश्चाहंभवद्भिःप्रतिबोधितः
 अतश्चैषातिथिर्मान्यासदैवप्रीतिदामम ३०
 व्रतद्वयंसम्यगिदंनरैःकृतंकृष्णस्यसान्निध्यदमस्तिनान्यत्
 दानानितीर्थानितपांसियज्ञाःस्वर्लोकदानेनसदासुरोत्तमाः ३१
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांकार्तिकमाहात्म्ये
 श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेशंखासुरवधउद्यमोनामनवतितमोऽध्यायः ६०

एकनवतितमोऽध्यायः

नारदउवाच-
 इत्युक्त्वाभगवान्विष्णुःशफरीतुल्यरूपधृक्
 सपपातांजलौविंध्येनिवासेकश्यपस्यच १
 सतंकमंडलौक्षिप्रंकृपयाक्षिप्तवान्मुनिः
 तावत्सनममौतत्रततःकूपेन्यवेशयत् २
 तत्रापिनममौतावत्कासारेप्राक्षिपत्सताम्
 एवंससागरेक्षिप्तस्तत्रसोऽप्यन्ववर्द्धत ३
 ततोऽवधीत्सतंशंखंविष्णुर्वैमत्स्यरूपधृक्
 अथतंस्वकरेधृत्वाबदरीवनमागतः ४
 तत्राहूयऋषीन्सर्वानिदमाज्ञापयद्विभुः
 श्रीकृष्णउवाच-
 जलांतरेविशीर्णास्तुयूयंवेदान्प्रमार्जथ ५

आनयध्वंचत्वरिताःसरहस्यंजलांतरात्
तावत्प्रयागेतिष्ठामिदेवतागणसंयुतः ६
नारदउवाच-

ततस्तैःसर्वमुनिभिस्तपोबलसमन्वितैः
उद्धारिताःषडंगास्तेवेदायज्ञसमन्विताः ७
तेषुयावन्मितंयेनलब्धंतावन्मितस्यहि
ससएवऋषिर्जातस्तदाप्रभृतिपार्थिव ८
अथसर्वेऽपिसंगम्यप्रयागंमुनयोययुः
विष्णवेसविधात्रेतेलब्धान्वेदान्यवेदयन् ९
लब्ध्वावेदान्सयज्ञांस्तुब्रह्माहर्षसमन्वितः
अयजच्चाश्वमेधेनदेवर्षिगणसंवृतः १०
यज्ञातेदेवदेवेशसिद्धपन्नगगुह्यकाः
निपत्यदंडवद्भूमौविज्ञप्तिं तत्रचक्रिरे ११
देवाऊचुः

देवदेवजगन्नाथविज्ञप्तिंशृणुनःप्रभो
हर्षकालोऽयमस्माकंतस्मात्त्वंवरदोभव १२
स्थानेऽस्मिन्नृषयोवेदान्नष्टान्प्रापुःपुनःस्वयम्
यज्ञभागान्वयंप्राप्तास्त्वत्प्रसादाद्रमापते १३
स्थानमेतदपिश्रेष्ठं पृथिव्यांपुण्यवर्द्धनम्
भुक्तिमुक्तिप्रदंचास्तुप्रसादाद्भवतःसदा १४
कालोऽप्ययंमहापुण्योब्रह्मघ्नादिविशुद्धिकृत्
दत्ताक्षयकरश्चास्तुबरमेतद्वदस्वनः १५
श्रीविष्णुरुवाच

ममाप्येतन्मतंदेवायद्भवद्भिरुदाहतम्
तत्तथास्तुलभत्वेतद्ब्रह्मक्षेत्रमितिप्रथाम् १६
सूर्यवंशोद्भवोराजागंगामत्रानयिष्यति
सासूर्यकन्ययाचात्रकालिद्यासंगमिष्यति १७
यूयंचसर्वेब्रह्माद्यानिवसध्वंमयासह
तीर्थराजेऽतिविख्यातंतीर्थमेतद्भविष्यति १८
दानंतपोव्रतंहोमोजपपूजादिकाःक्रियाः

अनंतफलदाः संतुमत्सांनिध्यप्रदाः सदा १६
 ब्रह्महत्यादिपापानि बहुजन्मकृतान्यपि
 दर्शनादस्य तीर्थस्य विनाशं यांतु तत्क्षणात् २०
 देहत्यागं तथा धीराः कुर्वन्ति मम सन्निधौ
 मत्तनुं प्रविशंत्येव पुनर्जन्मनि नो नराः २१
 पितृन्निर्दिश्ये श्राद्धं कुर्वन्त्यत्र समागताः
 तेषां पितृगणाः सर्वे यांतु ते मत्सलोकताम् २२
 कालोऽप्येष महापुण्यफलदोऽस्तु सदानृणाम्
 सूर्य्ये मकरगे प्रातः स्नायिनां पापनाशनम् २३
 मकरस्थरवौ माघे प्रातः स्नानं प्रकुर्वताम्
 दर्शनादेव पापानि यांति सूर्याद्यथा तमः २४
 सलोकत्वं सरूपत्वं समीपत्वं त्रयं क्रमात्
 नृणां ददाम्यहं स्नानान्माघे मकरगे रवौ २५
 यूयं मुनीश्वराः सर्वे शृणुध्वं वरदोऽस्मि वः
 बदरीवनमध्येऽहं सदा तिष्ठामि सर्वगः २६
 अन्यत्र दशभिर्वर्षैस्तपसा वाप्यते फलम्
 तदत्र दिवसैकेन भवद्भिः प्राप्यते सदा २७
 स्थानस्य दर्शनं तस्य ये कुर्वन्ति नरोत्तमाः
 जीवन्मुक्तास्तदा तेषु पापं नैवावतिष्ठते २८

सूत उवाच-

एवं देवान् देवदेवस्तदुक्त्वा तत्रैवांतर्द्धान्मागात्सवेधाः
 देवाः सर्वेऽप्यशकैस्तत्र तस्थुश्चांतर्द्धानं प्रापुरिन्द्रादयस्ते २९
 इमां च गाथां शृणुयान्नरोत्तमो यः श्रावयेद्वापि विशुद्धचित्तः
 स तीर्थराजं बदरीवनं यत्कृत्वा फलं मांसमवाप्नुयाच्च ३०

इति श्रीपाद्मे महापुराणे उत्तरखण्डे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायां कार्तिकमाहात्म्ये
 श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेशं खासुरवधोवेदागमे प्रयागमाहात्म्यं नामैकनवति-
 तमोऽध्यायः ६१

द्विनवतितमोऽध्यायः

पृथुरुवाच-

महाफलं त्वया प्रोक्तं मुने कार्तिकमाघयोः
 तयोः स्नानविधिं सम्यङ् नियमानपिनारद
 उद्यापनविधिं चैवं यथावद्वक्तुमर्हसि १
 नारद उवाच-
 त्वं विष्णो रंशं संजातो नाज्ञातं विद्यते तव
 तथापि वदतः सम्यङ् माहात्म्यं शृणु वेनज २
 आश्विनस्य तु मासस्य या शुक्लैकादशी भवेत्
 कार्तिकव्रतनियमं तस्यां कुर्यादतं द्रितः ३
 रात्र्यां तुर्यां शेषायां मुदो तिष्ठत्सदा व्रती
 नैर्ऋत्यां संब्रजे द्वासाद्बहिः सोदकभाजनः ४
 दिवासं ध्यासु कर्णस्थं ब्रह्मसूत्र उदङ्मुखः
 अंतर्धाय तृणं भूमौ शिरः प्रावृत्य वाससा ५
 वक्त्रं नियम्य यत्नेन ष्ठीवनश्चासवर्जितः
 कुर्यान्मूत्रपुरीषे च रात्रौ चेद्दक्षिणामुखः ६
 गृहीतशिशनश्चोत्थाय गृहीत्वा शुचि मृत्तिकां
 गंधलेपक्षयकरं शौचं कुर्यादतं द्रितः ७
 एकालिगे गुदे पंच तथा वामकरे दश
 उभयोः सप्तदातव्यास्तथा तिस्रस्तु पादयोः ८
 एतद्वि वत्रिगुणं प्रोक्तं ब्रह्मचारिवनस्थयोः
 यतश्चतुर्गुणं रात्रौ तदर्द्धं शौचमाचरेत् ९
 तदर्द्धमपि मार्गस्थः स्त्रीशूद्राणां तदर्द्धकम्
 शौचकर्मविहीनस्य सकलानिष्फलाः क्रियाः १०
 मुखशुद्धिविहीनस्य नो मंत्राः फलदाः स्मृताः
 दंतजिह्वाविशुद्धिं च ततः कुर्यात्प्रयत्नतः ११
 आयुर्बलं यशो वर्चः प्रजाः पशुवसूनि च
 ब्रह्मप्रज्ञां च मेधां च त्वन्नो देहि वनस्पते १२
 इति मंत्रं समुच्चार्य द्वादशांगुलकं सदा
 समिधा क्षीरवृक्षास्य क्षयाहोपोषणं विना १३
 प्रतिपद्दर्शनवमीषष्ठीश्चार्कदिनं विना
 चंद्रसूर्योपरागे च न कुर्यादंतधावनम् १४

कंटकीवृक्षकार्पासनिर्गुडीब्रह्मवृक्षजम्
 बिल्वैरंडविगंधाढ्यं वर्जयेदंतधावनम् १५
 ततोविष्णोः शिवस्यापि गृहं गच्छेत्प्रसन्नधीः
 गंधपुष्पसुतांबूलान् गृहीत्वा भक्तितत्परः १६
 तत्र देवस्य पादार्घ्याद्युपचारान्मृथक्पृथक्
 कृत्वा स्तुत्वा पुनर्नत्वा कुर्याद्गीतादिमंगलम् १७
 तालवेणुमृदंगादिध्वनियुक्तान्सनृत्तकान्
 पुष्पैर्गन्धैः सतांबूलैर्गायनानपि चार्चयेत् १८
 देवालये गानपरायतस्ते विष्णुमूर्तयः
 तपांसि यज्ञदानानि कृतानि च जगद्गुरोः १९
 तुष्टिदानिकलौ नित्यं भक्त्या देवस्य सत्पतेः
 क्वत्वं वससि देवेश मया पृष्टस्तु पार्थिव २०
 विष्णुरेवं तदा प्राह मद्भक्तिपरितोषितः
 नाहं वसामि वैकुण्ठे योगिनां हृदये न च २१
 मद्भक्त्या यत्र गायंति तत्र तिष्ठामि नारद
 सत्पुराणकथां श्रुत्वामद्भक्तानां च गायनम् २२
 नेच्छंति येन रामूढामद्द्वेष्यास्ते भवंति हि
 तेषां पूजादिकं गंधपुष्पादिक्रयतेनैः २३
 तेन प्रीतिं तथा यामिन तथा मत्प्रपूजनात्
 शिरीषोन्मत्तगिरिजामल्लिकाशाल्मलीभवैः २४
 अर्कजैः कर्णिकारैश्च विष्णुर्नार्च्यस्तथाक्षतैः
 जपाकुंदशिरीषैश्च यूथिकामालतीभवैः २५
 केतकीभवपुष्पैश्च नैवार्च्यः शंकरस्तथा
 गणेशंतुलसीपत्रैर्दुर्गानैव च दूर्वया २६
 मुनिपुष्पैस्तथा सूर्यलक्ष्मीकामो न चार्चयेत्
 सुगंधीनिप्रशस्तानि पूजायां सर्वदैवतु २७
 एवं पूजाविधिं कृत्वा देवदेवं क्षमापयेत्
 मंत्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं सुरेश्वर २८
 यत्पूजितं मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे
 ततः प्रदक्षिणं कृत्वा दंडवत्प्रणिपत्य च २९

पुनःक्षमापयेद्देवंगायनाद्यंक्षमापयेत्
 विष्णोःशिवस्यापिचपूजनादिकंकुर्वीतिसम्यङ्निशिकार्तिकेये
 निर्धूतपापाःसहपूर्वजैस्तेप्रयांतिविष्णोर्भवनंमनुष्याः ३०
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्ये
 श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेनियमवर्णनंनामद्विनवतितमोऽध्यायः ६२

त्रिनवतितमोऽध्यायः

नारदउवाच-

नाडीद्वयावशिष्टायांरात्रौगच्छेज्जलाशयम्
 तिलगंधाक्षतैःपुष्पैर्दीपाद्यैःसहितःशुचिः १
 मानुषेदेवखातेचनद्यांनद्योश्चसंगमे
 क्रमाद्दशगुणंस्नानंतीर्थेऽनतफलंस्मृतम् २
 विष्णुंस्मृत्वाततःकुर्यात्संकल्पंसवनस्यतु
 तीर्थादिदेवतादिभ्यःक्रमादर्घ्यादिदापयेत् ३
 ॐनमःकमलनाभायनमस्तेजलशायिने
 नमस्तेऽस्तुहृषीकेशगृहाणार्घ्यंनमोऽस्तुते ४
 वैकुण्ठेचप्रयागेचतथाबदरिकाश्रमे
 यतोविष्णुर्विचक्रमेत्रेधासनिदधेपदम् ५
 अतोदेवामामवंतुयतोविष्णुर्विचक्रमे
 तैरेवसहितैःसर्वैर्मुनिदेवसमन्वितैः ६
 कार्तिकेऽहकरिष्यामिप्रातःस्नानंसुरोत्तम
 प्रीत्यर्थंदेवदेवेशदामोदरमयासह ७
 ध्यात्वाहंत्वांचदेवेशजलेऽस्मिन्स्नातुमुद्यतः
 तवप्रसादात्पापंमेदामोदरविनश्यतु ८
 नित्यनैमित्तिकेकृष्णेकार्तिकेपापनाशने
 गृहाणार्घ्यंमयादत्तराधयासहितोहरे ९
 व्रतिनाकार्तिकेमासिस्नातस्यविधिवन्मम
 गृहाणार्घ्यंमयादत्तराधयासहितोहरे १०
 स्मृत्वाभागीरथींविष्णुंशिवंसूर्यजलेविशेत्
 नाभिमात्रेजलेतिष्ठन्व्रतीस्नायाद्यथाविधि ११

तिलामलकचूर्णेनगृहीस्नानंसमाचरेत्
 वनस्थानांयतीनांचतुलसीमूलमृत्तिका १२
 सप्तमीदर्शनवमीद्वितीयादशमीषुच
 त्रयोदश्यांचनस्नायाद्धात्रीफलतिलैःसह १३
 आदौकुर्यान्मलस्नानंमंत्रस्नानंततःपरम्
 स्त्रीशूद्राणांवेदोक्तैर्मंत्रैस्तेषांपुराणजैः १४
 स्नानमन्त्राः
 त्रिधाभूद्देवकार्याययःपुराभक्तिभावतः
 सविष्णुःसर्वपापघ्नःपुनातुकृपयात्रमाम् १५
 विष्णोराज्ञामनुप्राप्यकार्तिकव्रतकारणात्
 रक्षंतुदेवास्तेसर्वेमांपुनंतुसदैवते १६
 वेदमंत्राःसबीजास्तुसरहस्याःसवीर्यकाः
 कश्यपाद्याश्चमुनयोमांपुनंतुसदैवते १७
 गंगाद्याःसरितःसर्वास्तीर्थानिजलदानदाः
 सप्तसागराःसर्वेमांपुनंतुजलाशयाः १८
 पतिव्रतास्त्वदित्याद्यायक्षाःसिद्धाःसपन्नगाः
 ओषध्यःपर्वताश्चाशुमांपुनंतुत्रिलोकजाः १९
 एभिःस्नात्वाव्रतीमंत्रैर्हस्तन्यस्तपवित्रकः
 देवर्षीन्मानवपितृस्तर्पयेच्चयथाविधि २०
 यावंतःकार्तिकेमासिवर्ततेपितृतर्पणे
 तिलास्तत्संख्यकाब्दानिपितरःस्वर्गवासिनः २१
 ततो जलाद्विनिष्क्रम्यशुचिवस्त्रावृतोव्रती
 प्रातःकालोदितंकर्मसमाप्यार्चैर्द्धरिंपुनः २२
 तीर्थादिदेवान्संस्मृत्यपुनरर्चाप्रदापयेत्
 गंधपुष्पफलैर्युक्तोभक्तितत्परमानसः २३
 अर्घमंत्रः
 व्रतिनःकार्तिकेमासिस्नातस्यविधिवन्मम
 गृहाणार्घ्यमयादत्तंदनुजेंद्रनिषूदन २४
 ततश्चब्राह्मणान्भक्त्याभोजयेद्वेदपारगान्
 गंधपुष्पैःसतांबूलैःप्रणमेच्चपुनःपुनः २५

तीर्थानिदक्षिणेपादेवेदाश्चमुखमाश्रिताः
 सर्वाङ्गेसंस्थितादेवाः पूजिताः स्युर्द्विजार्चनात् २६
 अव्यक्तरूपिणो विष्णोः स्वरूपं ब्राह्मणाभुवि
 नावमान्या नो विरोध्याः कदाचिच्छुभमिच्छता २७
 तां वै हरिप्रियां देवितुलसीमर्चयेद्ब्रती
 प्रदक्षिणमस्कारान्कुर्यादेकाग्रमानसः २८
 देवैस्त्वं निर्मिता पूर्वमर्चिता सिमुनीश्वरैः
 नमोनमस्ते तुलसिपापं हरिप्रिये २९
 ततो विष्णुकथां श्रुत्वा पौराणीं स्निग्धमानसः
 तं ब्राह्मणं मुनिं विप्रं पूजयेद्भक्तिमान्ब्रती ३०
 एवं पूर्णविधिं सम्यक्पूर्वोक्तं भक्तिमान्नरः
 करोति यः स लभते नारायणसलोकताम् ३१
 रोगापहं पापविनाशकृत्परं सद्बुद्धिदं पुत्रधनादिसाधनम्
 मुक्तेर्निदानं न हि कार्तिकव्रताद्विष्णुप्रियादन्यतमं हि भूतले ३२
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डे कार्तिकमाहात्म्ये
 श्रीकृष्णसत्यभामासंवादे स्नानविधिवर्णनो नाम त्रिनवतितमोऽध्यायः ६३

चतुर्नवतितमोऽध्यायः

नारद उवाच-

कार्तिकव्रतिनां पुंसां नियमाये प्रकीर्तिताः
 ताञ्छृणुष्व मया राजन्कथ्यमानान्समंततः १
 सर्वा मिषाणि मांसानि क्षौद्रं सौवीरकं तथा
 राजमाषादिकं चापि नैवाद्यात् कार्तिकव्रती २
 द्विदलं तिलतैलं च तथा न्नमश्रुदूषितम्
 भावदुष्टं शब्ददुष्टं वर्जयेत् कार्तिकव्रती ३
 परान्नं च परद्रोहं परदारागमं तथा
 तीर्थे प्रतिगृहं नापि गृहीयात् कार्तिकव्रती ४
 देवदेवद्विजानां च गुरोश्च व्रतिनस्तथा
 स्त्रीराजमहतां निदां वर्जयेत् कार्तिके व्रती ५
 प्राणयंगमामिषं चूर्णं फलेजं बीरमामिषम्

धान्येमसूरिकाप्रोक्ताचान्नंपर्युषितंतथा ६
 अजागोमहिषीक्षीरादन्यदुग्धादिचामिषम्
 द्विजक्रीतारसाःसर्वेलवणंभूमिजंतथा ७
 ताम्रपात्रस्थितंगव्यंजलंपल्वलसंस्थितम्
 आत्मार्थपाचितंचान्नमामिषंतस्मृतंबुधैः ८
 ब्रह्मचर्यमधःसुप्तिःपत्रावल्यांचभोजनम्
 चतुर्थकालेभुंजीतकुर्यादेवंसदाव्रती ९
 नरकस्यचतुर्दश्यां तैलाभ्यंगंचकारयेत्
 अन्यत्रकार्तिकस्त्रायितैलाभ्यंगंनकारयेत् १०
 पलांडुलशुनंशिगुछत्राकंगृजनंतथा
 नालिकांमूलकंहिंगुवर्जयेत्कार्तिकव्रती ११
 अलाबुंचापिवृताकंकूष्मांडंबृहतीफलम्
 श्लेष्मातकंकपित्थंचवर्जयेद्वैष्णवव्रती १२
 रजस्वलांत्यजम्लेच्छपतितव्रात्यकैःसह
 द्विजातिवेदबाह्यैश्चनवदेत्कार्तिकव्रती १३
 श्वभिर्दृष्टंचकाकैश्चसूतकान्नंचवर्जयेत्
 द्विःपाचितंचदग्धान्नंचवर्जयेत्कार्तिकव्रती १४
 तैलाभ्यंगंतथाशय्यांपरान्नकांस्यभोजनम्
 कार्तिकेवर्जयेद्यस्तुपरिपूर्णव्रतीभवेत् ि
 एतानिवर्जयेन्नित्यंव्रतीसर्वव्रतेष्वपि
 कृच्छ्राद्यंचापिकुर्वीतस्वशक्त्याविष्णुतुष्टये १५
 क्रमात्कूष्मांडंवृताकंबृहतीमूलकंतथा
 श्रीफलंचकलिगंचफलंधात्रीभवंतथा १६
 नारिकेरंमहालाबुंपटोलंबदरीफलम्
 चर्मवैकतकंचापिबिसंवैकटफलंतथा १७
 शाकान्येतानिवर्ज्यानि क्रमात्प्रतिपदादिषु
 धात्रीफलंरवौतद्वर्जयेत्सर्वदागृही १८
 एभ्योऽपिवर्जयेत्किंचिद्यद्विष्णुप्रीतयेनरः
 तत्पुनर्ब्राह्मणेदत्त्वाभक्षयेत्सर्वदैवहि १९
 एवमेवहिमाघेऽपिकुर्याद्वैनियमान्व्रती

हरिजागरणंतत्रविधिप्रोक्तंचकारयेत् २०
 यथोक्तकारिणंदृष्ट्वाकार्तिकव्रतिनंनरम्
 यमदूताःपलायंतेगजाःसिंहार्दितायथा २१
 वरंविष्णुव्रतंह्येतदथयज्ञशताधिकम्
 यज्ञकृत्प्राप्नुयात्स्वर्गंवैकुण्ठंकार्तिकव्रती २२
 भुक्तिमुक्तिप्रदानीहयानिक्षेत्राणिभूतले
 वसंतितानितद्देहेकार्तिकव्रतकारिणः २३
 दुःस्वप्नंदुष्कृतंकिंचिन्मनोवाक्कायकर्मजम्
 कार्तिकव्रतिनंदृष्ट्वाविलयंयांतितत्क्षणात् २४
 कार्तिकव्रतिनःपुंसोविष्णुवाक्यप्रणोदिताः
 रक्षांकुर्वंतिशक्राद्याराज्ञोवैकिंकरायथा २५
 विष्णुव्रतकरानित्यंयत्रतिष्ठंतिपूजिताः
 ग्रहभूतपिशाचाद्यानैवतिष्ठंतितत्रवै २६
 कार्तिकव्रतिनःपुण्यंयथोक्तव्रतकारिणः
 नसमर्थोभवेद्वक्तुंब्रह्मापीहचतुर्मुखः २७
 विष्णुप्रियंसकलकल्मषनाशनंचसर्वत्रपुत्रधनधान्यसमृद्धिकारि
 ऊर्जेव्रतंसनियमंकुरुतेमनुष्यःकिंतस्यतीर्थपरिशीलनसेवयाच २८
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्ये
 श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेनियमवर्णनोनामचतुर्नवतितमोऽध्यायः ६४

पञ्चनवतितमोऽध्यायः

नारदउवाच
 अथोर्जव्रतिनःसम्यगुद्यापनविधिनृप
 तच्छृणुष्वमयाख्यातंकिंविधानंसमासतः १
 ऊर्जशुक्लचतुर्दश्यांकुर्यादुद्यापनंव्रती
 व्रतसंपूर्णतार्थायविष्णुप्रीत्यर्थमेवच २
 तुलस्याउपरिष्ठात्तुकुर्यान्मंडपिकांशुभाम्
 सुतोरणांचतुर्द्वारांपुष्पचामरशोभिताम् ३
 द्वारेषुद्वारपालांश्चपूजयेन्मृन्मयान्पृथक्
 पुण्यशीलंसुशीलंचजयंविजयमेवच ४

तुलसीमूलदेशेचसर्वतोभद्रमालिखेत्
 चतुर्भिर्वर्णकैःसम्यक्शोभाढ्यंसमलंकृतम् ५
 तस्योपरिष्ठात्सपिधानंपंचरत्नसमन्वितम्
 महाफलेनसंयुक्तंकुंभंतत्रनिधायच ६
 पूजयेत्तत्रदेवेशंशंखचक्रगदाधरम्
 कौशेयपीतवसनंयुक्तंजलधिकन्यया ७
 इंद्रादिलोकपालांश्चपूजयेन्मंडलेव्रती
 द्वादश्यांप्रतिबुद्धःसत्रयोदश्यांयतःसुरैः ८
 दृष्टोऽचितश्चतुर्दश्यांतस्मात्पूज्यस्तथाधिकम्
 तस्यामुपवसेद्भक्त्याशांतःप्रयतमानसः ९
 पूजयेद्देवदेवेशंसौवर्णं गुर्वनुज्ञया
 उपचारैःषोडशभिर्नानाभक्ष्यसमन्वितैः १०
 रात्रौजागरणंकुर्याद्गीतवाद्यादिमंगलैः
 गीतंकुर्वितियेद्भक्त्याजागरेचक्रपाणिनः ११
 जन्मांतरशतोद्भूतैस्तेमुक्ताःपापसंचयैः
 जागरेवासरेविष्णोर्गीतंनृत्यंचकुर्वताम् १२
 गोसहस्रंचददतांतत्फलंसमुदाहृतम्
 गीतनृत्यादिकंकुर्वन्दर्शयेत्कौतुकानिच १३
 पुरतोवासुदेवस्यरात्रौयोहरिजागरे
 पठन्विष्णुचरित्राण्योरंजयतिवैष्णवान् १४
 मुखेनकुरुतेवाद्यंस्वेच्छालापांश्चदर्शयन्
 भावैरेतैर्नरोयस्तुकुरुतेहरिजागरम् १५
 दिनेदिनेतस्यपुण्यंतीर्थकोटिसमंस्मृतम्
 ततस्तुपौर्णिमास्यांवैसपत्नीकान्द्विजोत्तमान् १६
 त्रिंशन्मिताननेकान्वास्वशक्त्यावानिमंत्रयेत्
 वरान्दत्त्वायतोविष्णुर्मत्स्यरूपीअभूत्तदा १७
 तस्यांदत्तंहृतंजप्तंतदक्षयफलंस्मृतम्
 अतस्तान्भोजयेद्विप्रान्पायसान्नादिनाव्रती १८
 अतोदेवाइतिद्वाभ्यांजुहुयात्तिलपायसम्
 प्रीत्यर्थंदेवदेवस्यदेवानांचपृथक्पृथक् १९

दक्षिणांचयथाशक्तिप्रदद्यात्प्रणमेच्चतान्
 पुनर्देवंसमभ्यर्च्यदेवांश्चतुलसींतथा २०
 ततोगांकपिलांतत्रपूजयेद्विधिवद्ब्रती
 गुरुंब्रतोपदेष्टारंवस्त्रालंकरणादिभिः २१
 सपत्नीकंसमभ्यर्च्यगांचतस्मैप्रदापयेत्
 युष्मत्प्रसादाद्देवेशःप्रसन्नोमेभवेत्तदा २२
 व्रतादस्माच्चयत्पापंसप्तजन्मकृतंमया
 तत्सर्वनाशमायातुस्थिरामेचास्तुसंततिः २३
 मनोरथाश्चसफलाःसंतुनित्यंममार्चनात्
 देहांतेवैष्णवंस्थानंप्राप्नुयामतिदुर्लभम् २४
 इतिक्षमाप्यतान्विप्रान्प्रसाद्यचविसर्जयेत्
 तामर्चांगुरवेदद्याद्रत्नयुक्तांतदाब्रती २५
 तदासुहृदुरुयुतःस्वयंभुंजतिभक्तिमान्
 कार्तिकेवाथतपसिविधिरेवंविधःस्मृतः २६
 एवंयःकुरुतेसम्यक्कार्तिकस्यव्रतंनरः
 विपाप्मासविनिर्मुक्तोविष्णुसान्निध्यगोभवेत् २७
 सर्वव्रतैःसर्वतीर्थैःसर्वदानैश्चयत्फलम्
 तत्कोटिगुणितंज्ञेयंसम्यगस्यविधानतः २८
 तेधन्यास्तेमहापुण्यास्तेषांसर्वफलोदयः
 विष्णुभक्तिरतायेस्युःकार्तिकेव्रतकारिणः २९
 देहस्थितानिपापानिवितर्क्यांतितद्भयात्
 क्वयास्यामोवदंत्येवंयद्ययंव्रतकृन्नरः ३०
 इत्यूर्जव्रतनियमान्शृणोतिभक्तायेचैतत्कथयंतिचैववैष्णवाग्रे
 तेसम्यग्व्रतकरणात्फलंलभेरन्तत्सर्वकलुषविनाशनंलभंते ३१
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्ये
 श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेउद्यापनवर्णनोनामपंचनवतितमोऽध्यायः ६५

षण्णवतितमोऽध्यायः

पृथुरुवाच-

यत्त्वयाकथितंब्रह्मन्व्रतमूर्जस्यविस्तरात्

तत्रयातुलसीमूलेविष्णोःपूजात्वयोदिता १
तेनाहंप्रष्टुमिच्छामिमाहात्म्यंतुलसीभवम्
कथंसातिप्रियाविष्णोर्देवदेवस्यशार्ङ्गिणः २
कथमेषासमुत्पन्नाकस्मिंस्थानेचनारद
एतद्ब्रूहिसमासेनसर्वज्ञोऽसिमतोहिमे ३
नारदउवाच-

पुरारुद्रेणदैत्येन्द्रेसिंधुसूनौनिपातिते
प्रणम्यशिरसारुद्रंदेवाब्रह्मादयोऽब्रुवन्
शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिमाहात्म्यंतुलसीभवम् ४
सेतिहासंपुरावृत्तंतत्सर्वकथयामिते
पुराशक्रःशिवंद्रष्टुमगात्कैलासपर्वतम्
सर्वदेवैःपरिवृतस्त्वप्सरोगणसेवितः ५
यावद्गतःशिवगृहंतावत्तत्राशुदृष्टवान्
पुरुषंभीमकर्माणंदंष्ट्रानयनभीषणम् ६
सपृष्टस्तेनकस्त्वंभोक्वगतोजगदीश्वरः
एवंपुनःपुनःपृष्टःसयदानोचिवानृप ७
ततःक्रुद्धोवज्रपाणिस्तन्निर्भर्त्स्यवचोऽब्रवीत्
रेमयापृच्छमानोऽपिनोत्तरंदत्तवानसि ८
अतस्त्वांहन्मिवज्रेणकस्तेत्रातास्तिदुर्मते
इत्युदीर्यततोवज्रीवज्रेणचाहनददृढम् ९
तेनास्यकंठेनीलत्वमगाद्वज्रंचभस्मतां
ततोरुद्रप्रजज्वालतेजसाप्रदहन्निव १०
दृष्ट्वाबृहस्पतिस्तूर्णकृतांजलिपुटोऽभवत्
इंद्रश्चदंडवद्भूमौकृत्वास्तोतुंप्रचक्रमे ११
बृहस्पतिरुवाच-

नमोदेवाधिदेवायत्र्यंबकायकपर्दिने
त्रिपुरघ्नायशर्वायनमोंधकनिषूदिने १२
विरूपायातिरूपायबहुरूपायशंभवे
यज्ञविध्वंसकर्त्रेचयज्ञानांफलदायिने १३
कालांतकायकालायकालभोगधरायच

नमोब्रह्मशिरोहंत्रेब्राह्मणायनमोनमः १४

नारदउवाच-

एवंस्तुतस्तदाशंभुःद्विजर्षभंजगादह
संहरन्नयनज्वालंत्रिलोकीदहनक्षमाम् १५
वरंवरयभोब्रह्मन्प्रीतःस्तुत्यानयातव
इंद्रस्यजीवदानेनजीवतित्वंप्रथांब्रज १६
बृहस्पतिरुवाच-

यदितुष्टोऽसिदेवत्वंयाहींद्रंशरणागतम्
अग्निरेषशमंयातुभालनेत्रसमुद्भवः १७
ईश्वरउवाच-

पुनःप्रवेशमायातिभालनेत्रेकथंत्वयम्
एनंत्यक्ष्याम्यहंदूरेयथेंद्रं नैवपीडयेत् १८
नारदउवाच-

इत्युक्त्वातंकरेधृत्वाप्राक्षिपल्लवणांभसि
सोऽपतत्सिंधुगंगायाःसागरस्यचसंगमे १९
तदासबालरूपत्वमगात्तत्ररुरोदच
रुदतस्तस्यशब्देनप्राकंपद्धरणीमुहुः २०
स्वर्गश्चसत्यलोकश्चतत्स्वनाद्धिरीकृतौ
श्रुत्वाब्रह्माययौतत्रकिमेतदिति विस्मितः २१
तावत्समुद्रस्योत्संगेतंबालंसददर्शह
दृष्ट्वाब्राह्मणमायांतंसमुद्रोऽपिकृतांजलि २२
प्रणम्यशिरसाबालंतस्योत्संगेन्यवेशयेत्
ततोब्रह्माब्रवीद्वाक्यंकस्यायंशिशुरद्भुतः २३
निशम्येतिवचोधातुर्वाक्यंतुसागरोऽब्रवीत्
ब्रह्माउवाच-

सरित्पतेकुतोलब्धोबालोह्येषमहाबलः २४
यस्यनादेनसंत्रस्तादेवासुरमहोरगाः
समुद्रउवाच-

भोब्रह्मन्सिंधुगंगायांजातोऽयममपुत्रकः २५
जातकर्मादिसंस्कारान्कुरुष्वस्यजगद्गुरो

नारदउवाच-

इत्थंवदतिपाथोधौसबालःसागरात्मजः २६
ब्रह्माणमग्रहीत्कूर्चैर्विधुन्वंतंमुहुर्मुहुः
धुन्वतस्तस्यकूर्चंतुनेत्राभ्यामागमज्जलम्
कथंचिन्मुक्तकूर्चोऽथब्रह्माप्रोवाचसागरम् २७
ब्रह्मोवाच-

नेत्राभ्यांविधृतंयस्मादनेनैतज्जलंमम
तस्माज्जलंधरइतिख्यातोनाम्नाभवत्यसौ २८
अधुनैवैषतरुणःसर्वशस्त्रास्त्रपारगः
अवध्यःसर्वभूतानांविनारुद्रंभविष्यति २९
यातियत्रसमुद्भूतस्तत्रेदानींगमिष्यति ३०
नारदउवाच-

इत्युक्त्वाशुक्रमाहूयराज्येतंचाभ्यषेचयत्
आमंत्र्यसरितांनाथंब्रह्मांतर्द्धानमन्वगात् ३१
अथतद्दर्शनोत्फुल्लनयनः सागरस्तदा
कालनेमिसुतांवृंदांतद्भार्यार्थमयाचत ३२
तेकालनेमिप्रमुखास्ततोऽसुरास्तस्मैसुतांतांप्रददुःप्रहर्षिताः
सचापितान्प्राप्यसुहृद्वरान्वशीशशासगांशुक्रसहायवान्बली ३३
इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्ये
श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेजालंधरोत्पत्तिवर्णनंनामषण्णवतितमोऽध्यायः ६६

सप्तनवतितमोऽध्यायः

नारदउवाच-

येदेवैर्निर्जिताःपूर्वदैत्याःपातालसंस्थिताः १
तेहिभूमंडलंजातानिर्भयास्तमुपासितुम्
कदाचिच्छिन्नशिरसंराहुंदृष्ट्वासदैत्यराट्
पप्रच्छभार्गवंविप्रंकेनेदंविहितंप्रभो २
भार्गवस्तस्यशिरसश्छेदंराहोःशशंसह
अमृतार्थंसमुद्रस्यमथनंदेवकारितम् ३
रत्नापहरणंचैवदैत्यानांचपराभवम्

तच्छ्रुत्वाक्रोधरक्ताक्षःस्वपितुर्मथनंतदा ४

सदूतंप्रेषयामासघस्मरंशक्रसंनिधौ

दूतस्त्रिविष्टपंगत्वासुधर्माप्राप्यसत्वरम् ५

गर्वादखर्वमौलिस्तुदेवेन्द्रंवाक्यमब्रवीत्

दूतउवाच-

जलंधरोऽब्धितनयःसर्वदैत्यजनेश्वरः ६

दूतोऽहप्रेषितस्तेनसयदाहशृणुष्वतत्

कस्मात्त्वयाममपितामथितःसागरोऽद्रिणा ७

नीतानिसर्वरत्नानितानिशीघ्रंप्रयच्छमे

इतिदूतवचःश्रुत्वाविस्मितस्त्रिदशाधिपः

उवाचघस्मरंघोरंभयरोषसमन्वितः ८

ईश्वरउवाच-

शृणुदूतमयापूर्वमथितःसागरोयथा

अद्रयोमद्भयाद्भीताःस्वकुक्षिस्थास्तथाकृताः ९

अन्येऽपिमद्विवषस्तेनरक्षितादितिजास्तथा

तस्मात्तद्रत्नजातंतुमयाप्यपहतंकिल १०

शंखोऽप्येवंपुरादेवानद्विषत्सागरात्मजः

ममानुजेननिहतःप्रविष्टःसागरोदरम् ११

तद्गच्छकथयस्वास्यसर्वमथनकारणम् १२

नारदउवाच-

इत्थंविसर्जितोदूतस्तदेन्द्रेणागमद्गृहम्

तदिन्द्रवचनं दैत्यराजायाकथयत्तदा १३

तन्निशम्यतदादैत्योरोषात्प्रस्फुरिताधरः

उद्योगमकरोत्तूर्णसर्वदेवजिगीषया १४

तदोद्योगेसुरेन्द्रस्यदिग्भ्यःपातालतस्तथा

दितिजाःप्रत्यपद्यंतशतशःकोटिशस्तथा १५

अथशुंभनिशुंभाद्यैर्बलाधिपतिकोटिभिः

गत्वात्रिविष्टपं दैत्योयुद्धायाधिष्ठितोऽभवत् १६

निर्ययुस्त्वमरावत्यादेवायुद्धायदंशिताः

पुरमावृत्यतिष्ठन्तिदृष्ट्वादैत्यबलमहत् १७

ततःसमभवद्युद्धंदेवदानवसेनयोः
 मुशलैःपरिघैर्बाणैर्गदापरशुशक्तिभिः १८
 तेऽन्योन्यंसमधावेतांजघ्नतुश्चपरस्परम्
 क्षणेनाभवतांसेनेरुधिरौघपरिप्लुते १९
 पतितैःपात्यमानैश्चगजाश्चरथपत्तिभिः
 व्यराजतरणेभूमिःसंध्याभ्रपटलैरिव २०
 तत्रयुद्धेहतान्दैत्यान्भार्गवस्तूदतिष्ठयत्
 विद्ययाऽमृतजीविन्यामंत्रितैस्तोयबिंदुभिः २१
 देवास्तत्रतथायुद्धेजीवयेदंगिरस्सुतः
 दिव्यौषधीःसमानीयद्रोणदेश्याःपुनःपुनः २२
 दृष्ट्वादेवांस्तथायुद्धेपुनरेवसमुत्थितान्
 जलंधरःक्रोधवशोभार्गवंवाक्यमब्रवीत् २३
 जलंधरउवाच-
 मयादेवाहतायुद्धेउत्तिष्ठंतिकथंपुनः
 तवसंजीवनीविद्यानैवान्यत्रेतिविश्रुतम् २४
 भृगुरुवाच-
 दिव्यौषधीःसमानीयद्रोणाद्रैरंगिराःसुरान्
 जीवयत्येषवैशीघ्रंद्रोणाद्रिसमपाहर २५
 नारदउवाच-
 इत्युक्तःसतुदैत्येद्रोनीत्वाद्रोणाचलंतदा
 प्राक्षिपत्सागरेतूर्णंपुनरागान्महाहवम् २६
 अथदेवान्हतान्दृष्ट्वाद्रोणाद्रिमगमदुरुः
 तावत्तत्रगिरींद्रंतनददर्शसुरार्चितः २७
 ज्ञात्वादैत्यहतंद्रोणंविषरणोभयविह्वलः
 आगत्यदूराद्व्याजहेश्चासाकुलितविग्रहः २८
 पलायध्वंपलायध्वंनायंजेतुंहिशक्यते
 रुद्रांशसंभवोह्येषस्मरध्वंशक्रचेष्टितम् २९
 श्रुत्वातद्वचनंदेवाभयविह्वलितास्तदा
 दैत्यैस्तैर्वध्यमानास्तेपलायंतदिशोदश ३०
 देवान्विदारितान्दृष्ट्वादैत्यःसागरनंदनः

शंखभेरीजयरवैःप्रविवेशामरावतीम् ३१
 प्रविष्टेनगरंदैत्येदेवाःशक्रपुरोगमाः
 सुवर्णाद्रिगुहांप्राप्यन्यवसन्दैत्यतापिताः ३२
 ततश्चसर्वेष्वसुराधिकारेष्विन्द्रादिकानांविनिवेशयत्तदा
 शुंभादिकान्दैत्यवरान्पृथक्पृथक्स्वयंसुवर्णाद्रिगुहामगात्पुनः ३३
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडे
 कार्तिकमाहात्म्येअमरावतीविजयोनामसप्तनवतितमोऽध्यायः ६७

अष्टनवतितमोऽध्यायः

नारदउवाच-

पुनर्दैत्यंसमायांतदृष्ट्वादेवाःसवासवाः
 भयप्रकंपिताःसर्वेविष्णुंस्तोतुंप्रचक्रमुः १
 देवाऊचुः
 नमोमत्स्यकूर्मादिनानास्वरूपैःसदाभक्तकार्योद्यतायार्तिहंत्रे
 विधात्रादिसर्गस्थितिध्वंसकर्त्रेगदाशंखपद्धारिहस्तायतेऽस्तु २
 रमावल्लभायासुराणांनिहंत्रेभुजंगादिनाथायपीतांबराय
 मखादिक्रियापाककर्त्रेविकर्त्रेशरण्यायतस्मैनताःस्मोनताःस्मः ३
 नमोदैत्यसंतापितामर्त्यदुःखाचलध्वंसदंभोलयेविष्णवेते
 भुजंगेशतल्पेशयायार्कचंद्रद्विनेत्रायतस्मैनतास्मोनताःस्मः ४

नारदउवाच-

संकष्टनाशनंस्तोत्रंनित्यंस्तुपठेन्नरः
 सकदाचिन्नसंकष्टैपीडयतेकृपयाहरेः ५
 इतिदेवाःस्तुतियावत्कुर्वन्तिदनुजद्विषः
 तावत्सुराणामापत्तिर्विज्ञाताविष्णुनातदा ६
 सहसोत्थायदैत्यारिःकृपयाखिन्नमानसः
 आरुह्यगरुडंवेगाल्लक्ष्मींवचनमब्रवीत् ७

विष्णुरुवाच-

जलंधरेणतेभ्रात्रादेवानांकदनंकृतम्
 तैराहूतोगमिष्यामियुद्धायाद्यत्वरान्वितः ८

लक्ष्मीरुवाच-

अहंतेवल्लभानाथभक्ताचयदिसर्वदा
तत्कथंतेममभ्रातायुद्धेवध्यःकृपानिधे ६
श्रीभगवानुवाच-

रुद्रांशसंभवत्वाच्चब्रह्मणोवचनादपि
प्रीत्याचतवनैवायंममवध्योजलंधरः १०
नारदउवाच-

इत्युक्तवागरुडारूढःशंखचक्रगदासिभृत्
विष्णुर्वेगाद्ययौयोद्धुंयत्रदेवाःस्तुवंतिते ११
अथारुणानुजात्युग्रपक्षवातप्रपीडिताः
वात्याविवर्तितादैत्याबभ्रमुःखेयथाघनाः १२
ततोजलंधरोदृष्ट्वादित्यान्वात्याप्रपीडितान्
नोवाचवचनंक्रोधात्ततोविष्णुंसमभ्ययात् १३
ततःसमभवद्युद्धंविष्णुदैत्येन्द्रयोर्महत्
आकाशंकुर्वतोर्बाणैरंतेनिरवकाशवत् १४
विष्णुर्दैत्यस्यबाणौघैर्ध्वजंच्छत्रंधनुर्हयान्
चिच्छेदतंचहृदयेबाणेनैकेनताडयन् १५
ततोदैत्यंसमुत्पत्यगदापाणिस्त्वरान्वितः
आगत्यगरुडंमूर्ध्निपातयामासभूतले १६
विष्णुर्गदांचखड्गेनचिच्छेदप्रहसन्निव
तावत्ससुहृदेविष्णुंजघानदृढमुष्टिना १७
ततस्तौबाहुयुद्धेनयुयुधातेमहाबलौ
बाहुभिर्मुष्टिभिश्चैवजानुभिर्नादयन्महीम् १८
एवंसुरुचिरंयुद्धं कृत्वाविष्णुःप्रतापवान्
उवाचदैत्यराजानंमेघगंभीरयागिरा १९
विष्णुरुवाच-

वरंवरयदैत्येन्द्रप्रीतोऽस्मितवविक्रमात्
अदेयमपितेददिमयत्तेमनसिवर्तते २०
जलंधरउवाच-

यदिभावुकतुष्टोऽसिवरमेतंददस्वमे
मद्भगिन्यासहतयामद्गृहेसगणोवस २१

नारदउवाच-

तथेत्युक्तवासभगवान्सर्वदेवगणैः सह
जलंधरं नामपुरमगमद्रमया सह २२
जलंधरश्च देवानामधिकारेषु दानवान्
स्थापयित्वासहर्षः सन्पुनरागान्महीतले २३
देवगंधर्वसिद्धेषु यत्किंचिद्रत्नसंज्ञितम्
तदात्मवशगंकृत्वा तिष्ठत्सागरनंदनः २४
पातालभवने दैत्यं निशुभंच महाबलम्
स्थापयित्वासशेषादीननयद्भूतलंबली २५
देवगंधर्वसिद्धौघान्यक्षरासमानुषान्
स्वपुरे नागरान्कृत्वा शशासभुवनत्रयम् २६
एवं जलंधरः कृत्वा देवांश्च वशवर्त्तिनः
धर्मेण पालयामास प्रजाः पुत्रानिवौरसान् २७
न कश्चित् व्याधितो नैव दुःखितो न कृशस्तथा
नदीनो दृश्यते तस्मिन् धर्माद्राज्यं प्रशासति २८
एवं महीं शासति दानवैर्धर्मेण सम्यक् च यदृच्छया हम्
कदाचिदागामथ तस्य लक्ष्मीं विलोकितुं श्रीरमणं च सेवितुम् २९
इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडे कार्तिकमाहात्म्ये
श्रीकृष्णसत्यभामासंवादे जलंधरप्रवेशो नाम अष्टनवतितमोऽध्यायः ६८

नवनवतितमोऽध्यायः

नारदउवाच-

समांसंपूज्यविधिवद्दानवैर्द्रोऽतिभक्तितः
संप्रहस्य तदा वाक्यं जगाद नृपसत्तम १

जलंधरउवाच-

कुतस्त्वागम्यते ब्रह्मन् किंच दृष्टं त्वया क्वचित्
यदर्थमिह चायातस्तदा ज्ञापय मामुने २

नारदउवाच-

गतः कैलासशिखरं दैत्येन्द्राहं यदृच्छया
तत्रो मया सहासीनं दृष्टवानस्मि शंकरम् ३

योजनायुतविस्तीर्णेकल्पद्रुममहावने
 कामधेनुशताकीर्णेचिंतामणिसुदीपिते ४
 तंदृष्ट्वामहदाश्चर्यवितर्कोमेऽभवत्तदा
 क्वापीदृशीभवेदृद्धिस्त्रिलोक्यावानवेति च ५
 तावत्तवापिदैत्येन्द्रसमृद्धिःसम्भृतामया
 तद्विलोकनकामोऽहत्वत्सान्निध्यमिहागतः ६
 त्वत्समृद्धिमिमांषश्यन्स्त्रीरत्नरहितांध्रुवम्
 तर्कयामिशिवादन्त्यत्रिलोक्यान्समृद्धिमान् ७
 अप्सरोनागकन्याश्चयद्यपित्वद्वशेस्थिताः
 तथापितानपार्वत्यारूपेणसदृशाध्रुवम् ८
 यस्यालावण्यजलधौनिमग्नश्चतुराननः
 स्वधैर्यममुचत्पूर्वतयाकान्योपमीयते ९
 वीतरागोऽपिहियथामदनारिःस्वलीलया
 विश्वतंत्रोऽपितपसासचात्मवशगःकृतः १०
 सौंदर्यगहनेभ्रामन्शबरीरूपयापुरा
 यस्याःपुनःपुनःपश्यन्रूपंधाताविसर्जने ११
 ससर्जाप्सरसस्तास्तास्तत्समैकापिनाभवत्
 अतःस्त्रीरत्नसंभोक्तुःसमृद्धिस्तस्यसावरा १२
 तथानतवदैत्येन्द्रसर्वरत्नाधिपस्यच
 एवमुक्त्वातमामंत्र्यगतेमयिसदैत्यराट् १३
 तद्रूपश्रवणादासीदनंगज्वरपीडितः
 अथसंप्रेषयामासदूतंचसिंहिकासुतम् १४
 त्र्यंबकायतदाकिंचिद्विष्णुमायाविमोहितः
 कैलासमगमद्राहुःसर्वशुक्लेन्दुवर्चसम् १५
 कात्स्न्येनकृष्णपक्षेन्दुवर्चसंस्वांगजेनतु
 निवेदितस्तदादेशान्नदिनाचप्रवेशितः
 त्र्यंबकाभूलतासंज्ञाप्रेरितोवाक्यमब्रवीत् १६
 राहुरुवाच-
 देवपन्नगसेव्यस्यत्रैलोक्याधिपतेःप्रभोः
 सर्वरत्नेश्वरस्यत्वमाज्ञांशृणुवृषध्वज १७

श्मशानवासिनोनित्यमुंडमालाधरस्यच
दिगंबरस्यतेभार्याकथं हैमवतीशुभा १८
अहंरत्नाधिनाथोऽस्मि साचस्त्रीरत्नसंज्ञका
तस्मान्ममैवसायोग्यानैवभिक्षाशिनस्तव १९
नारदउवाच-

वदत्येवंतदाराहौभूमध्याच्छूलपाणिनः
अभवत्पुरुषोरौद्रस्तीव्राशनिसमस्वनः २०
सिंहास्यःप्रचलजिह्वःसज्वलन्नयनोमहान्
ऊर्ध्वकेशःशुष्कतनुर्नृसिंहइवचापरः २१
सतंखादितुमारेभेदृष्ट्वाराहुर्भयातुरः
अधावदतिवेगेनबहिःसचदधारतम् २२
सचराहुर्महाबाहुर्मैघगंभीरयागिरा
उवाचदेवदेवेशंपाहिमांशरणागतम् २३
ब्राह्मणंमांमहादेवखादितुंसमुपागतः
एतस्माद्रक्षदेवेशशरणागतवत्सल २४
महादेवोवचःश्रुत्वाब्राह्मणस्यतदाब्रवीत्
नैवासौवध्यतामेतिदूतोऽयपरवान्यतः २५
मुंचेतिपुरुषःश्रुत्वा राहुंतत्याजसोबरे
राहुंत्यक्त्वासपुरुषोमहादेवंव्यजिज्ञपत् २६
पुरुषउवाच-

क्षुधामांबाधतेस्वामिन्क्षुत्क्षामश्चास्मि सर्वथा
किंभक्ष्यंममदेवेशतदाज्ञापयमांप्रभो २७
ईश्वरउवाच-

संभक्ष्यात्मनःशीघ्रंमांसंत्वंहस्तपादयोः २८
नारदउवाच-

सशिवेनैवमाज्ञप्तश्चखादपुरुषःस्वयम्
हस्तपादोद्भवंमांसंशिरःशेषोयदाभवत् २९
दृष्ट्वाशिरोऽवशेषंतुसुप्रसन्नःसदाशिवः
पुरुषंभीमकर्माणंतमुवाचसविस्मयः ३०
ईश्वरउवाच-

त्वंकीर्तिमुखसंज्ञोहिभवमद्वारगःसदा
त्वदर्चा नैवकुर्वतिनैवतेमत्प्रियंकराः ३१
नारदउवाच-
तदाप्रभृतिदेवस्यद्वारेकीर्तिमुखःस्थितः
नार्चयंतीहयेपूर्वतेषामर्चावृथाभवेत् ३२
राहुर्विमुक्तोयस्तेनसोऽपतद्वर्बरस्थले
अतःसबर्बरोद्धूतइतिभूमौपृथांगतः ३३
ततश्चराहुःपुनरेवजातमात्मानमस्मिन्नितिमन्यमानः
समेत्यसर्वकथयांबभूवजलंधरायेशविचेष्टितंतत् ३४
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डेकार्तिकामाहात्म्ये
श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेदूतसंवादोजालंधरोपाख्यानं नाम नवनवतितमो-
ऽध्यायः ६६

शततमोऽध्यायः

नारदउवाच-
जालंधरस्तुतच्छ्रुत्वाकोपाकुलितविग्रहः
निर्जगामाशुदैत्यानांकोटिभिःपरिवारितः १
गतस्तस्याग्रतःशुक्रोराहुर्दृष्टिस्थितोऽभवत्
मुकुटश्चापतद्भूमौवेगात्प्रस्वलितस्तदा २
दैत्यसैन्यवृतैस्तत्रविमानानांशतैस्तदा
व्यराजतनभःपूर्णप्रावृषीवबलाहकैः ३
तस्योद्योगंतदादृष्ट्वादेवाःशक्रपुरोगमाः
अलक्षितत्वरजग्मुःशूलिनंतेव्यजिज्ञपन् ४
देवाऊचुः
नजानासिकथंस्वामिन्देवाविज्ञापयंतिभो
तदस्मद्रक्षणार्थायजहिसागरनंदनम् ५
नारदउवाच-
इतिदेववचःश्रुत्वाप्रहस्यवृषभध्वजः
महाविष्णुंसमाहूयवचनंचेदमब्रवीत् ६
ईश्वरउवाच-

जालंधरः कथं विष्णोर्नहतः संगरे त्वया
तद्भयाच्चापयातोऽसित्यक्त्वा वैकुण्ठमात्मनः ७

भगवानुवाच-

तवांशसंभवत्वाच्च भ्रातृत्वाच्च तथा श्रियः
नमयानिहतः संख्ये त्वमेनं जहि दानवम् ८
ईश्वर उवाच-

नायमेभिर्महातेजाः शस्त्रास्त्रैर्वध्यते मया
देवैः सर्वैः स्वतेजोऽंशः शस्त्रार्थे दीयतां मम ९
नारद उवाच-

अथ विष्णुमुखा देवाः स्वतेजांसि ददुस्तदा
तान्येकत्वं गतानी शोदृष्ट्वा तेजो महांस्तदा १०
तेनाकरोन्महादेवः सहसा शस्त्रमुत्तमम्
चक्रं सुदर्शनं नाम ज्वालामालातिभीषणम् ११
तेजः शेषेण च तदा वज्रं चकृतवान्हरः
तावज्जलंधरोदृष्टः कैलासतलभूमिषु १२
हस्त्यश्वरथपत्तीनां कोटीभिः परिवारितः
तंदृष्ट्वा हर्षिताः सर्वे देवा जग्मुर्यथागतम् १३
गणाश्च समनह्यंत युद्धायाति त्वरान्विताः
नंदीभवक्त्रसेनानीमुखाः सर्वे शिवाज्ञया १४
अवतेरुर्गणाः सर्वे कैलासाद्युद्धदुर्मदाः
ततः समभवद्युद्धं कैलासोपत्यकाभुवि १५
प्रमथाधिपदैत्यानां घोरं शस्त्रास्त्रसंकुलम्
भेरीमृदंगशंखौघनिस्वनैर्वीरहर्षणैः १६
गजाश्चरथशब्दैश्च नादिताभूर्व्यकंपत
शक्तितोमरबाणौघैर्मुशलप्रासपट्टिशैः १७
व्यराजत नभः पूर्णमुल्काभिरिव संवृतम्
निहतैरथ नागाश्चैः सर्वाभूमिर्व्यराजत १८
वज्राहताश्च लशिरः शकलैरिव संवृता
प्रमथाहतदैत्यौघैर्देव्याहतगणैस्तथा १९
वसासृङ्मांसपंकाद्यैर्भूरगम्याभवत्तदा

प्रमथाहतदैत्यौघान्भार्गवःसमजीवयत् २०
 युद्धेपुनःपुनश्चैवमृतसंजीवनीबलात्
 तंदृष्ट्वाव्याकुलीभूत्वागणाःसर्वेभयार्दिताः २१
 शशंसुर्देवदेवेशंतत्सर्वशुक्रचेष्टितम्
 अथरुद्रमुखात्कृत्याबभूवातीवभीषणा २२
 तालजंघोदरीवक्रास्तनापीडितभूरुहा
 सायुद्धभूमिमासाद्यभक्षयंतीमहासुरान् २३
 भार्गवंस्वकरेधृत्वाजगामांतर्हिताभवत्
 विधृतंभार्गवंदृष्ट्वादैत्यसैन्यगणास्तदा २४
 प्रम्लानवदनादर्पान्निजघ्नुर्युद्धदुर्मदाः
 अथाभज्यतदैत्यानांसेनागणभयार्दिता २५
 वायुवेगहतायद्वत्प्रकीर्णतृणसंहतिः
 भग्नांगतभयात्सेनांदृष्ट्वाहर्षगणाययुः २६
 निशुंभशुंभसेनान्यौकालनेमिश्चवीर्यवान्
 त्रयस्तेवारयामासुर्गणसेनांमहाबलाः २७
 मुंचतःशरवर्षाणिप्रावृषीवबलाहकाः
 ततोदैत्यशरौघास्तेशलभानामिवव्रजाः २८
 रुरुधुःखंदिशःसर्वागणसेनामकंपयन्
 गणाःशरशतैर्भिन्नारुधिरासारवर्षिणः २९
 वसंतेकिंशुकाभासानप्राज्ञायतकिंचन
 पतिताःपात्यमानाश्चछिन्नाभिन्नास्तदागणाः ३०
 त्यक्त्वासंग्रामभूमिंतेसर्वेऽपिविमुखाभवन् ३१
 ततःप्रभग्नंस्वबलंविलोक्यगजास्यनंदीश्वरकार्तिकेयाः
 चिरान्वितादैत्यवरान्प्रसह्यनिवारयामासुरमर्षणास्ते ३२
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्ये
 श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेदैत्यसेनावधोनामशततमोऽध्यायः १००

एकाधिकशततमोऽध्यायः

नारदउवाच-

तेगणाधिपतीन्दृष्ट्वा नंदीभमुखषण्मुखान्

अमर्षादभ्यधावतद्वद्वयुद्धायदानवाः १
 नंदिनंकालनेमिश्चशुंभोलंबोदरंतथा
 निशुंभःषण्मुखंवेगादभ्यधावतदंशितः २
 निशुंभःकार्तिकेयस्यमयूरपंचभिःशरैः
 हृदिविव्याधवेगेनमूर्छितःसपपातच ३
 ततःशक्तिधरःशक्तियावज्जग्राहरोषितः
 तावन्निशुंभवेगेनस्वशक्त्यातमपातयत् ४
 ततो नंदीश्वरोबाणैःकालनेमिमविध्यत
 सप्तभिश्चहयान्केतून्स्त्रिभिःसारथिमच्छिनत् ५
 कालनेमिस्तुसंकुद्धोऽधनुश्चिच्छेदनंदिनः
 तदपास्यसशूलेनतंवक्षस्यहनदृढम् ६
 सशूलभिन्नहृदयोहताश्वोहतसारथिः
 अद्रेःशिखरमामुच्यशैलाद्रिंसोऽप्यपातयत् ७
 अथशुंभोगणेशश्चरथमूषकवाहनौ
 युध्यमानौशरव्रातैःपरस्परमविध्यताम् ८
 अथशुंभंगणाध्यक्षोहृदिविव्याधपत्रिणा
 सारथिपंचभिर्बाणैःपातयामासभूतले ९
 ततःशुंभोऽतिकुद्धोऽपिबाणषष्ठ्यागणाधिपम्
 मूषकंचत्रिभिर्विद्ध्वाननादजलदस्वनः १०
 मूषकःशरभिन्नांगश्चचालकृतवेदनः
 लंबोदरःसमुत्तीर्यपदातिरभवन्नृप ११
 ततोलंबोदरःशुंभंहत्वापरशुनाहृदि
 अपातयत्तदाभूमौमूषकंचारुहत्पुनः १२
 कालनेमिर्निशुंभश्चउभौलंबोदरंशरैः
 युगपजघ्नतुःकोपात्तोत्रेणैवमहाद्विपम् १३
 तंपीडयमानमालोक्यवीरभद्रोमहाबलः
 अभ्यधावतवेगेनभूतकोटियुतस्तदा १४
 कूष्माण्डाभैरवाश्चापिवेतालायोगिनीगणाः
 पिशाचायोगिनीसंघागणाश्चापितमन्वयुः १५
 ततःकिलकिलाशब्दैःसिंहनादैःसघुर्घुरैः

विनादिताडमरुकैः पृथिवीसमकंपत १६
 ततोभूतानिधावंतिभक्षयंतिस्मदानवान्
 उत्पतंतिपतंतिस्मननृतुश्चरणांगणे १७
 नंदीचकार्तिकेयश्चसमायातौत्वरान्वितौ
 निजघ्नतूरणेदैत्यान्निरंतरशरव्रजैः १८
 छिन्नभिन्नाहतैर्दैत्यैः पातितैर्भत्सितैस्तथा
 व्याकुलासाभवत्सेनाविषणवदनातदा १९
 प्रविध्वस्तांततः सेनांदृष्ट्वासागरनंदनः
 रथेनातिपताकेनगणानभिययौबली २०
 हस्त्यश्वरथसंहादः शंखभेरीरवस्तदा
 अभवत्सिंहनादश्चसेनयोरुभयोस्तदा २१
 जालंधरशरव्रातैर्नीहारपटलैरिव
 द्यावापृथिव्योराच्छन्नमंतरंसमपद्यत २२
 गणेशंपंचभिर्विध्वाशैलाद्रिमपिपंचभिः
 वीरभद्रंचविंशत्याननादजलदस्वनः २३
 कार्तिकेयस्ततोदैत्यंशक्त्याविव्याधसत्वरः
 व्याघूर्णः शक्तिनिर्भिन्नः किंचिद्व्याकुलमानसः २४
 ततः क्रोधपरीताक्षः कार्तिकेयंजलंधरः
 गदयाताडयामाससचभूमितलेऽपतत् २५
 तथैवनंदिनंवेगादपातयतभूतले
 ततोगणेश्वरः क्रुद्धोगदांपरशुनाच्छिनत् २६
 वीरभद्रस्त्रिभिर्बाणैर्हृदिविव्याधदानवम्
 सप्तभिश्चहयान्केतून्धनुश्छन्नंचचिच्छिदे २७
 ततोऽतिक्रुद्धोदैत्येन्द्रः शक्तिमुद्यम्यदारुणाम्
 गणेशंपातयामासरथमन्यंसमारुहत् २८
 अभ्ययादथवेगेनवीरभद्रंरुषान्वितः
 ततस्तौसूर्यसंकाशौयुधुधातेपरस्परम् २९
 वीरभद्रस्तस्यहयांस्तथाबाणैरपातयत्
 धनुश्चिच्छेददैत्येन्द्रोयुधुधेपरिघायुधः ३०
 सवीरभद्रंत्वरयाभिगम्यजघानदैत्यः परिधेनमूर्ध्नि

सचापिदैत्यःप्रविभिन्नमूर्द्धापपातभूमौरुधिरंसमुद्गिरन् ३१

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्ये
श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेदैत्यसेनापराभवोनामएकाधिकशततमोऽध्यायः १०१

द्व्यधिक शततमोऽध्यायः

नारदउवाच-

पतितंवीरभद्रंतुदृष्ट्वारुद्रगणाभयात्
आगतास्तेरणंहित्वाक्रोशमानामहेश्वरम् १
अथकोलाहलंश्रुत्वागणानांचंद्रशेखरः २
अभ्ययादृषमारूढःसंग्रामंप्रहसन्निव
रुद्रमायांतमालोक्यसिंहनादैर्गणाःपुनः ३
निवृत्ताःसंगरेदेत्यान्निजघ्नुःशरवृष्टिभिः
दैत्याश्चभीषणंरुद्रंदृष्ट्वासर्वेविदुद्रुवुः ४
कार्तिकव्रतिनंदृष्ट्वापातकानीवतद्भयात्
अथजालंधरोदैत्यान्विद्रुतान्प्रेक्ष्यसंगरे ५
रोषादधावच्चंडीशंमुंचन्बाणान्सहस्रशः
शुभोनिशुभोऽश्वमुखःकालनेमिर्बलाहकः ६
खड्गरोमाप्रचंडश्चघस्मरश्चशिवंययुः
बाणांधकारसंच्छन्नंदृष्ट्वागणबलंशिवः ७
तद्बाणजालंविच्छिद्यस्वबाणैरावृणोन्नभः
दैत्यांश्चबाणवात्याभिःपीडितानकरोत्तदा ८
प्रचंडजालबाणौघैरपातयतभूतले
खड्गरोम्णःशिरःकोपात्तथापरशुनाच्छिनत् ९
बलाहकस्यचशिरःखट्वागेनाकरोद्विवधा
बद्धवाचघस्मरं दैत्यंपाशेनाभ्यहनाद्भुवि १०
वृषभेणहताःकेचित्केचिद्बाणैर्निराकृताः
नशेकुरसुराःस्थातुंगजाःसिंहार्दितायथा ११
ततःकोपपरीतात्मावेगाद्गुद्रंजलंधरः
आह्वयामाससमरेतीव्राशनिसमस्वनः १२
जलंधरउवाच-

युध्यस्वाद्यमयासार्द्धकिमेभिर्निहितैस्तव
 यच्चकिंचिद्वलन्तेऽस्तितद्दर्शयजटाधर १३
 नारदउवाच
 इत्युक्तवाबाणसप्तत्याजघानवृषभध्वजम्
 तानप्राप्तान्शितैर्बाणैश्चिच्छेदप्रहसन्निव १४
 ततोहयान्ध्वजंछत्रंधनुश्चिच्छेदसप्तभिः
 सच्छिन्नधन्वाविरथोगदामादायवीर्यवान् १५
 अभ्यधावच्छिवस्तावद्गदाबाणैर्द्विधाकरोत्
 तथापिमुष्टिमुद्यम्यययौरुद्रजिघांसया १६
 तावच्छिवेनबाणौघैःक्रोशमात्रमपाकृतः
 ततोजालंधरोदैत्योमत्वारुद्रंबलाधिकम् १७
 ससर्जमायांगांधर्वीमद्भुतारुद्रमोहिनीम्
 ततो जगुश्चननृतुर्गंधर्वाप्सरसारंगणाः १८
 तालवेणुमृदंगांश्चवादयन्तःपरस्परम्
 तंदृष्ट्वामहदाश्चर्यरुद्रोनादविमोहितः १९
 पतितान्यपिशस्त्राणिकरेभ्योनविवेदसः
 एकाग्रभूतमालोक्यरुद्रं दैत्योजलंधरः २०
 कामार्तःसञ्जगामाशुयत्रगौरीस्थिताभवत्
 युद्धेशुंभनिशुंभारुयौस्थापयित्वामहाबलौ २१
 दशदोर्दंडपंचास्यस्त्रिनेत्रश्चजटाधरः
 महावृषभमारूढःसबभूवजलंधरः २२
 अथरुद्रंसमायांतमालोक्यभववल्लभा
 अभ्याययौसखीमध्यात्तद्दर्शनपथेऽभवत् २३
 यावद्दर्शचार्वगींपार्वतींदनुजेश्वरः
 तावत्सवीर्यमुमुचेजडांगश्चाभवत्तदा २४
 अथज्ञात्वातदागौरीदानवंभयविह्वला
 जगामांतर्हितातावत्सातदोत्तरमानसम् २५
 तामदृष्ट्वातदादैत्यःक्षणाद्विद्युल्लतामिव
 जवेनायात्पुनर्युद्धंयत्रदेवोवृषध्वजः २६
 पार्वत्यपिमहाविष्णुंसस्मारमनसातदा

तावद्दर्शितं देवीसोपविष्टं समीपगम् २७

पार्वत्युवाच

विष्णोर्जलंधरो दैत्यः कृतवान्परमाद्भुतम्
तत्किं न विदितं तेऽस्ति चेष्टितं तस्य दुर्मतेः २८

श्रीभगवानुवाच-

तेनैव दर्शितः पंथावयमप्यन्वयामहे
नान्यथा स भवेद्बध्यः पातिव्रत्यात्सुरक्षितः २९

नारद उवाच-

जगाम विष्णुरित्युक्त्वा पुनर्जालंधरं पुरम्
अथ रुद्रश्च गंधर्वानुगतः संगरे स्थितः ३०
अंतर्द्धानगतां मायां दृष्ट्वा तु बुबुधे तदा
ततः शिवो विस्मितमानसः पुनर्जगाम युद्धाय जलंधरं रूपा ३१
स चापि दैत्यः पुनरागतं शिवं दृष्ट्वा शरौघैः समवाकिरद्रणे ३२

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडे कार्तिकमाहात्म्ये
श्रीकृष्णसत्यभामासंवादे दैत्यकपटवर्णनो नाम द्व्यधिकशततमोऽध्यायः १०२

त्र्यधिकशततमोऽध्यायः-

नारद उवाच-

विष्णुर्जालंधरं गत्वा तद्दैत्यपुटभेदनम्
पातिव्रत्यस्य भंगाय वृंदायाश्चाकरोन्मतिम् १
अथ वृंदारका देवीस्वप्नमध्ये ददर्श ह
भर्तारं महिषारूढं तैलाभ्यक्तं दिगंबरम् २
कृष्णप्रसूनभूषाढ्यं क्रव्यादगणसेवितम्
दक्षिणाशांगतं मुंडंतमसाव्यावृतं तदा ३
स्वपुरं सागरे मग्नं सहसैवात्मना सह
ततः प्रबुद्धा सा बालास्वस्वप्नं प्रविचिन्वती ४
ददर्शोदितमादित्यं सच्छिद्रं निश्चलं मुहुः
तदनिष्टमिति ज्ञात्वा रुदती भयविह्वला ५
कुत्रचिन्नालभच्छर्मगोपुराट्टालभूमिषु
ततः सखीद्वययुतानगरोद्यानमागमत् ६

तत्रापिसागताबालानालभत्कुत्रचित्सुखम्
 वनाद्वनांतरंयातानैववेदात्मनस्तदा ७
 ततोभ्रमंतेसाबालाददर्शातिविभीषणौ
 राक्षसौसिंहवदनौदंष्ट्रानयनभीषणौ ८
 तौदृष्ट्वाविह्वलातीवपलायनपरातदा
 ददर्शतापसंशांतंसशिष्यंमौनमास्थितम् ९
 ततस्तत्कंठआसज्यनिजांबाहुलतांभयात्
 मुनेमांरक्षशरणमागतामित्यभाषत १०
 मुनिस्तांविह्वलांदृष्ट्वा राक्षसानुगतांतदा
 हुंकारेणैवतौघोरौचकारविमुखौरुषा ११
 यद्धुंकारभयत्रस्तौदृष्ट्वातौगगनंगतौ
 प्रणम्यदंडवद्भूमौवृंदावचनमब्रवीत् १२
 वृंदोवाच
 रक्षिताहंत्वयाघोराद्भयात्तस्मात्कृपानिधे
 किंचिद्विज्ञप्तुमिच्छामिकृपयातन्निशामय १३
 जलंधरोहिमेभर्तारुद्रंयोद्धुंगतःप्रभो
 सतत्रास्तिकथंयुद्धेतन्मेकथयसुव्रत १४
 नारदउवाच-
 मुनिस्तद्वाक्यमाकर्ण्यकृपयोर्ध्वमवैक्षत
 तावत्कपीशावायातौतंप्रणम्याग्रतःस्थितौ १५
 ततस्तद्भूलतासंज्ञानियुक्तौगगनंगतौ
 गत्वाक्षणाद्धादागत्यवानरावग्रतःस्थितौ १६
 शिरःकबंधहस्तौतौदृष्ट्वाब्धितनयस्यसा
 पपातमूर्छिताभूमौभर्तृव्यसनदुःखिता १७
 कमंडलुजलैःसिक्तामुनिनाश्वासितातदा
 स्वभर्तृभालेसाभालंकृत्वाखिन्नारुरोदह १८
 वृंदोवाच-
 यःपुरासुखसंवादैर्विनोदयसिमांविभो
 सकथंनवदस्यद्यवल्लभांमामनागसम् १९
 येनदेवाःसगंधर्वानिर्जिताहरिणासह

सकथंतापसेनत्वं त्रैलोक्यविजयीहतः २०

नारदउवाच-

रुदित्वेतितदावृंदातंमुनिंवाक्यमब्रवीत्

वृंदोवाच

कृपानिधेमुनिश्रेष्ठजीवनंमेऽस्यसुप्रियम् २१

त्वमेवास्यपुनःशक्तोजीवनायमतोमम

अथतद्वाक्यमाकर्ण्यप्रहस्यमुनिरब्रवीत् २२

मुनिरुवाच

नायंजीवयितुंशक्योरुद्रेणनिहतोयुधि

तथापित्वत्कृपाविष्टएवंसंजीवयाम्यहम् २३

नारदउवाच

इत्युक्त्वांतर्दधेयावत्तावत्सागरनंदनः

वृंदामालिङ्ग्यतद्वक्त्रंचुचुंभेप्रीतमानसः २४

अथवृंदापिभर्तारंदृष्ट्वाहर्षितमानसा

रेमेतद्वनमध्यस्थातद्युक्ताबहुवासरम् २५

कदाचित्सुरतस्यांतेदृष्ट्वाविष्णुंतमेवहि

निर्भर्त्स्यक्रोधसंयुक्तावृंदावचनमब्रवीत् २६

वृंदोवाच

धित्तवेदंहरेशीलंपरदाराभिगामिनः

ज्ञातोऽसित्वंमयासम्यङ्मायाप्रत्यक्षतापसः २७

यौत्वयामाययाद्वास्थौस्वकीयौदर्शितौमम

तावेवराक्षसौभूत्वाभार्यातवहरिष्यथ २८

त्वंचापिभार्यादुःखार्तोवनेकपिसहायवान्

भ्रमसर्वेश्वरेणायंयस्तेशिष्यत्वमागतः २९

इत्युक्त्वासातदावृंदाप्राविशद्धव्यवाहनम्

विष्णुनावार्यमाणापितस्मिन्नासक्तमानसा ३०

ततोहरिस्तामनुसंस्मरन्मुहुर्वृंदाचिताभस्मरजोवगुंठितः

तत्रैवतस्थौमुनिसिद्धसंघैः प्रबोध्यमानोपिययौनशांतिम् ३१

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्ये

श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेवृंदाचिताग्निप्रवेशोनामत्र्यधिकशततमोऽध्यायः

१०३

चतुरधिकशततमोऽध्यायः-

नारदउवाच-

ततो जलंधरो दृष्ट्वा रुद्रमद्भुतविक्रमम्
चकार मायया गौरीं त्र्यंबकं मोहयंस्तदा १
रथोपरि गतां दृष्ट्वा रुदंतीं च तदा शिवः
शुंभनिशुंभद्वैतैश्च वध्यमानां ददर्श सः २
गौरीं तथा विधां दृष्ट्वा शिवोऽप्युद्विग्नमानसः
अवाङ्मुखः स्थितस्तूष्णीं विस्मृत्य स्वपराक्रमम् ३
ततो जलंधरो वेगात् त्रिभिर्विव्याध सायकैः
आपुंखमग्नैस्तं रुद्रं शिरस्युरसि चोदरे ४
ततो जज्ञे सतां मायां विष्णुना संप्रबोधितः
रौद्ररूपधरो जातो ज्वालामालातिभीषणः ५
तस्यातीव महारौद्ररूपं दृष्ट्वा महासुराः
न शेकुः प्रमुखे स्थातुं भेजिरे च दिशो दश ६
ततः शापं ददौ देवस्तयोः शुंभनिशुंभयोः
मम युद्धादपक्रांतौ गौर्यावध्यौ भविष्यथः ७
पुनर्जलंधरो वेगाद् द्ववर्षं निशितैः शरैः
बाणां धकारसंच्छन्नं यथा भूमि तलं महत् ८
यावद् रुद्रः प्रचिच्छेद तस्य बाणां स्त्वरान्वितः
तावत्स परिधेना शुजघान वृषभं बली ९
वृषस्तेन प्रहारेण परावृत्तो रणांगणात्
रुद्रेणा कृष्यमाणोऽपि न तस्थौ रणभूमिषु १०
ततः परमसंकुद्धो रुद्रो रौद्रवपुर्द्धरः
चक्रं सुदर्शनं वेगाच्चिक्षेपादित्यवर्चसम् ११
प्रदहद्रोदसी वेगात् तदा साद्य जलंधरम्
जहार तच्छिरः कायान्महदाय तलोचनम् १२
रथात्कायः पपातो व्यर्नादयन् वसुधा तलम्
तेजश्च निर्गतं देहात् तद्गुद्रे लयमागमत् १३

दृष्ट्वादेहोद्भवं तेजस्तद्वौरीशेलयंगतम्
अथ चेंद्रादयो देवाहर्षादुत्फुल्ललोचनाः १४

प्रणम्य शिरसारुद्रं शशं सुर्विष्णुचेष्टितम्
देवा ऊचुः

महादेव त्वया देवारक्षिताः शत्रुजाद्भयात् १५
किञ्चिदन्यत्समुद्भूतं तत्र किं करवामहे
वृन्दा लावण्यसंभ्रान्तो विष्णुस्तिष्ठति मोहितः १६
ईश्वर उवाच

गच्छ ध्वं शरणं देवा विष्णोर्मोहापनुत्तये
शरण्यां मोहिनीं मायां सावः कार्यं करिष्यति १७

नारद उवाच

इत्युक्त्वा तर्दधे देवः सहभूतगणैस्तथा
देवाश्चतुष्टुवर्मूलप्रकृतिं भक्तवत्सलाम् १८
देवा ऊचुः

यदुद्भवाः सत्वरजस्तमोगुणाः सर्गस्थितिध्वंसनिदानकारणम्
यदिच्छया विश्वमिदं भवाभवौ तनोति शुद्धां प्रकृतिं नताः स्मताम् १९
ये हि त्रयोविंशतिभेदिसंज्ञिता जगत्पशेषे समधिष्ठिता पुरा
यद्रूपकर्माणि जडास्त्रयोऽपि ते देवा विदुर्न प्रकृतिं नताः स्मताम् २०
यद्भक्तियुक्ताः पुरुषास्तु नित्यं दारिद्र्यव्यामोहपराभवादिकम्
न प्राप्नुवंत्येव हि भक्तवत्सलां सदैव विष्णोः प्रकृतिं नताः स्मताम् २१
नारद उवाच

स्तोत्रमेतत्त्रिसंध्यं यः पठेदेकाग्रमानसः
दारिद्र्यमोहदुःखानि न कदाचित्स्पृशंति तम् २२
इति स्तुवंतस्ते देवास्तेजोमंडलमास्थिताम्
ददृशुर्गगने तत्र ज्वाला व्याप्तदिगंतराम् २३
तन्मध्याद्भारतीं सर्वे ददृशुर्व्योमचारिणीम्
अहमेव त्रिधाभिन्ना तिष्ठामि त्रिविधैर्गुणैः २४
गौरी लक्ष्मी स्वराचेति रजः सत्त्व तमोगुणैः
तत्र गच्छतं कार्यं विधास्यंति च वः सुराः २५
नारद उवाच-

शृण्वतामिति देवानामंतर्द्धानमगान्महः
 देवानां विस्मयोत्फुल्लनेत्राणां तत्तदानृप २६
 ततः सर्वेऽपिते देवा गत्वा तद्वाक्यं नोदिताः
 गौरीं लक्ष्मीं स्वरांचैव प्रणेमुर्भक्तितत्पराः २७
 ततस्तास्तान्सुरान्दृष्ट्वा प्रणतान्भक्तवत्सलाः
 बीजानि प्रददुस्तेभ्यो वाक्यान्यूचुश्च भूमिप २८
 देव्य ऊचुः
 इमानि क्षेत्रबीजानि विष्णुर्यत्रावतिष्ठति
 निर्वपध्वंततः कार्यं भवतां सिद्धिमेष्यति २९
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डे कार्तिकमाहात्म्ये
 श्रीकृष्णसत्यभामासंवादे जालंधरवधो नाम चतुरधिकशततमोऽध्यायः १०४

पञ्चाधिशततमोऽध्यायः

नारद उवाच
 क्षिप्तेभ्यस्तत्र बीजेभ्यो वनस्पत्यस्त्रयो भवन्
 धात्री च मालती चैव तुलसी च नृपोत्तम १
 धात्र्युद्धवा स्मृता धात्री माभवामालती स्मृता
 गौरी भवा च तुलसी तमः सत्त्वरजोगुणाः २
 स्त्रीरूपिण्यौ वनस्पत्यौ दृष्ट्वा विष्णुस्तदानृप
 उत्तस्थौ संध्रमाद्वंदारूपातिशयमोहितः ३
 ददर्श तास्तदामोहात्कामासक्तेन चेतसा
 तंचापि तुलसी धात्र्यौ रागेणैवावलोकताम् ४
 यच्च लक्ष्म्या पुरा बीजं मायैव समर्पितम्
 तस्मात्तदुद्धवानारी तस्मिन्नीर्ष्यायुता भवत् ५
 अतः सा बर्बरीत्या ख्यामा धवस्यातिगर्हिता
 धात्री तुलस्यै तद्रागात्तस्य प्रीतिप्रदे सदा ६
 ततो विस्मृतदुःखोऽसौ विष्णुस्ताभ्यां सहैव तु
 वैकुण्ठमगमद्दृष्टः सर्वदेवनमस्कृतः ७
 कार्तिकोद्यापने विष्णोस्तस्मात्पूजाविधीयते
 तुलसीमूलदेशे तु प्रीतिदासाय तः स्मृता ८

तुलसीकाननंराजन्गृहेयस्यावतिष्ठते
 तद्गृहंतीर्थरूपंतुनायांतियमकिंकराः ६
 सर्वपापहरंपुण्यंकामदंतुलसीवनम्
 रोपयंतिनरश्रेष्ठानतेपश्यंतिभास्करिम् १०
 दर्शनंनर्मदायास्तुगंगास्नानंतथैवच
 तुलसीवनसंसर्गःसममेतत्त्रयंस्मृतम् ११
 रोपणात्पालनात्सेकाद्दर्शनात्स्पर्शान्नृणाम्
 तुलसीदहतेपापंवाङ्मनःकायसंचितम् १२
 तुलसीमंजरीभिर्यःकुर्याद्धरिहरार्चनम्
 नसगर्भगृहंयातिमुक्तिभागीनसंशयः १३
 पुष्करादीनितीर्थानिगंगाद्याःसरितस्तथा
 वासुदेवादयोदेवास्तिष्ठंतितुलसीदले १४
 तुलसीमंजरीयुक्तोयदिप्राणान्विमुंचति
 विष्णोःसायुज्यमाप्नोतिसत्यंसत्यंनृपोत्तम १५
 तुलसीमृत्तिकालिप्तोयस्तुप्राणान्विमुंचति
 यमोऽपिनेक्षितुंशक्तोयुक्तंपापशतैरपि १६
 तुलसीकाष्ठजंयस्तुचंदनंधारयेन्नरः
 तद्देहंनस्पृशेत्पापंक्रियमाणमपीहयत् १७
 तुलसीविपिनच्छायायत्रयत्रभवेन्नृप
 तत्रश्राद्धंप्रकर्तव्यंपितृणांदत्तमक्षयम् १८
 धात्रीछायासुयःकुर्यात्पिंडदानंनृपोत्तम
 तृप्तिं चयांतिपितरस्तस्ययेनरकेस्थिताः १९
 मूर्ध्निपाणौमुखेचैवदेहेचनृपसत्तम
 धत्तेधात्रीफलंयस्तुसविज्ञेयोहरिःस्वयम् २०
 धात्रीफलंचतुलसीमृत्तिकाद्वारकोद्भवा
 यस्यदेहेस्थितानित्यंसजीवन्मुक्तउच्यते २१
 धात्रीफलविमिश्रैस्तुतुलसीदलमिश्रितैः
 जलैःस्नातिनरस्तस्यगंगास्नानफलंस्मृतम् २२
 देवार्चनंनरःकुर्याद्धात्रीपत्रैःफलैरपि
 सुवर्णपुष्पैर्विविधैरर्चनस्याप्नुयात्फलम् २३

तीर्थानिमुनयोदेवायज्ञाःसर्वेऽपिकार्तिके
 नित्यंधात्रींसमाश्रित्यतिष्ठन्त्यर्केतुलाश्रिते २४
 द्वादश्यांतुलसीपत्रंधात्रीपत्रंतुकार्तिके
 लुनातिसनरोगच्छेन्निरयानतिगर्हितान् २५
 धात्रीछायांसमाश्रित्यकार्तिकेऽन्नभुनक्तियः
 अन्नसंसर्गजंपापमावर्षतस्यनश्यति २६
 धात्रीमूलेतुयोविष्णुंकार्तिकेऽचयतेनरः
 विष्णुक्षेत्रेषुसर्वेषुपूजितस्तेनसर्वदा २७
 धात्रीतुलस्योर्माहात्म्यमपिदेवश्चतुर्मुखः
 नसमर्थोभवेद्वक्तुंयथादेवस्यशार्ङ्गिणः २८
 धात्रीतुलस्युद्भवकारणंचशृणोतियःश्रावयतेचभक्त्या
 विधूतपाप्मासहपूर्वजैश्चस्वर्गव्रजत्यग्रचविमानसंस्थः २९
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डेकार्तिकमाहात्म्येश्री
 कृष्णसत्यभामासंवादेधात्रीतुलस्योर्माहात्म्यंनामपंचाधिकशततमोऽध्यायः१०

५

षडधिकशततमोऽध्यायः

पृथरुवाच
 सेतिहासमिमंब्रह्मन्माहात्म्यंकथितंत्वया
 अत्याश्चर्यकरंसम्यक्तुलस्यास्तुश्रुतंमहत् १
 यदूर्जव्रतिनःपुंसःफलंमहदुदाहृतम्
 तत्पुनर्ब्रूहिमाहात्म्यंकेनचीर्णमिदंकथम् २
 नारदउवाच
 आसीत्सह्याद्रिविषयेकरवीरपुरेपुरा
 ब्राह्मणोधर्मवित्कश्चिद्धर्मदत्तोऽतिविश्रुतः ३
 विष्णुव्रतकरःशश्वद्विष्णुपूजारतःसदा
 द्वादशाक्षरविद्यायांजपनिष्ठोऽतिथिप्रियः ४
 कदाचित्कार्तिकेमासिहरिजागरणायसः
 रात्र्यातुर्याशशेषायांजगामहरिमंदिरम् ५
 हरिपूजोपकरणान्प्रगृह्यव्रजतातदा

तेनदृष्टासमायाताराक्षसीभीमनिःस्वना ६
 वक्रदंष्ट्राननाजिह्वानिमग्नारक्तलोचना
 दिगंबराशुष्कमांसांलंबोष्ठीघर्घरस्वना ७
 तांदृष्ट्वाभयवित्रस्तःकंपितावयवस्तदा
 पूजोपकरणैर्वेगात्पयोभिश्चाहनद्भयात् ८
 संस्मृत्यचहरेर्नामतुलसीयुतवारिणा
 साहतापातकंतस्मात्तस्याःसर्वमगात्क्षयम् ९
 अथसंस्मृत्यसापूर्वजन्मकर्मविपाकजम्
 स्वांदशामब्रवीत्सर्वादंडवत्तंप्रणम्यसा १०
 कलहोवाच
 पूर्वकर्मविपाकेनदशामेतांगताह्यहम्
 तत्कथंतुपुनर्विप्रयाम्युत्तमगतिंशुभाम् ११
 नारदउवाच
 तांदृष्ट्वाप्रणतामग्रेवदमानांस्वकर्मतत्
 अतीवविस्मितोविप्रस्तदावचनमब्रवीत् १२
 धर्मदत्तउवाच
 केनकर्मविपाकेनत्वंदशामीदृशींगता
 कुतस्त्वंकाचकिंशीलातत्सर्वकथयस्वमे १३
 कलहोवाच
 सौराष्ट्रनगरेब्रह्मन्भिक्षुनामाभवद्विवजः
 तस्याऽहगृहिणीपूर्वकलहाख्यातिनिष्ठुरा १४
 नकदाचिन्मयाभर्तुर्वचसापिशुभंकृतम्
 नार्पितंतस्यमिष्टान्नंभर्तुर्वचनभंगया १५
 कलहप्रिययानित्यंभयोद्विग्नस्तदाद्विजः
 परिणेतुंतदाऽन्यासमतिंचक्रेपतिर्मम १६
 ततोगरंसमादायप्राणास्त्यक्तामयाद्विज
 अथबध्वाबध्यमानांमांविनिन्युर्यमानुगाः १७
 यमश्चमांतदादृष्ट्वाचित्रगुप्तमपृच्छत
 यमउवाच
 अनयाकिंकृतंकर्मचित्रगुप्तविलोकय १८

प्राप्नोत्वेषाकर्मफलं शुभं वा शुभमेव च
 चित्रगुप्तस्ततो वाक्यं भर्त्सयन्समुवाच ह १९
 चित्रगुप्त उवाच
 अनया तु शुभं कर्म कृतं किञ्चिन्न विद्यते
 मिष्टान्नं भुक्तमनयान भर्तरितदर्पितम् २०
 अतश्च वल्गुलीयो न्यांस्वविष्ठादावतिष्ठतु
 भर्तुर्द्वेषकरी त्वेषानित्यं कलहकारिणी २१
 विष्ठादा शूकरी योन्यां ततस्तिष्ठत्वियं हरे
 पाकभाण्डे सदा भुक्तं नित्यं चैवानयायतः २२
 तस्माद्दोषाद्विडालीतुस्वजातापत्यभक्षिणी
 भर्तारमनयोद्दिश्य ह्यात्मघातः कृतो यतः २३
 तस्मात्प्रेतपिशाचेषु तिष्ठत्वेषातिनिदिता
 ततश्चैव मरुदेशं प्रापितव्या भटैः सह २४
 तत्र प्रेतशरीराख्याचिरं तिष्ठत्वियं ततः
 इत्थं योनित्रयं त्वेषाभुनक्त्वा शुभकारिणी २५
 कलहोवाच-
 साहं पञ्चशताब्दानि प्रेतदेहे स्थिता किल
 क्षुतृङ्भ्यां पीडितानित्यं दुःखितास्वेन कर्मणा २६
 ततः क्षुत्पीडितानित्यं शरीरं वणिजस्त्वहम्
 आयाता दक्षिणं देशं कृष्णावेण्यास्तु संगमे २७
 तत्तीरं संश्रितायावत्तावत्तस्य शरीरतः
 शिवविष्णुगणैर्दूरमपाकृष्टाबलादहम् २८
 ततः क्षुत्क्षामयादृष्टो भ्रमं त्यात्वं मया द्विज
 प्रक्षिप्ततुलसीवारिसंसर्गगतपापया २९
 तत्कृपां कुरु विप्रेन्द्र कथं मुक्तिमियाम्यहम्
 योनित्रयादतिभयादस्माच्च प्रेतदेहतः ३०
 इत्थं निशम्य कलहावचनं द्विजश्च तत्कर्मपाकभवविस्मयदुःखयुक्तः
 तद्ग्लानिदर्शनकृपाचलचित्तवृत्तिर्ध्यात्वा चिरं सवचनं निजगाददुःखात् ३१
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पञ्चपञ्चाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डे कार्तिक
 माहात्म्ये कलहोपाख्यानं नाम षडधिकशततमोऽध्यायः १०६

सप्ताधिकशततमोऽध्यायः

धर्मदत्तउवाच

विलयंयांतिपापानितीर्थदानव्रतादिभिः
 प्रेतदेहस्थितायास्तेतेषुनैवाधिकारिता १
 त्वद्ग्लानिदर्शनादस्मात्स्विन्नंचमममानसम्
 नैवनिर्वृतिमायातित्वामनुद्धृत्यदुःखिताम् २
 पातकंचतवात्युग्रंयोनित्रयविपाकदम्
 नैवान्यैः क्षीयतेपुण्यैः प्रेतत्वंचातिगर्हितम् ३
 तस्मादाजन्मजनितंयन्मयाकार्तिकव्रतम्
 तत्पुण्यस्यार्द्धभागेनसद्गतिंत्वमवाप्नुहि ४
 कार्तिकव्रतपुण्येननसाम्यंयांतिसर्वथा
 यज्ञदानानितीर्थानिव्रतान्यपियतोध्रुवम् ५

नारदउवाच

इत्युक्त्वाधर्मदत्तोऽसौयावत्तामभ्यषेचयत्
 तुलसीमिश्रतोयेनश्रावयन्द्वादशाक्षरम् ६
 तावत्प्रेतत्वनिर्मुक्ताज्वलदग्निशिखोपमा
 दिव्यवपुर्धराजातालावश्याद्भासितादिशः ७
 ततःसादंडवद्भूमौप्रणनामाथतंद्विजम्
 उवाचचतदावाक्यंहर्षगद्गदभाषिणी ८

कलहोवाच

त्वत्प्रसादाद्विवजश्रेष्ठविमुक्तानिरयादहम्
 पापाब्धौमञ्जमानायास्त्वंनोभूतोऽसिमेध्रुवम् ९
 नारदउवाच

इत्थंसावदतीविप्रंददर्शयातमंबरात्
 विमानंभास्वरंयुक्तंविष्णुरूपधरैर्गणैः १०
 अथसातद्विमानाग्रचद्वास्थाभ्यामधिरोहिता
 पुण्यशीलसुशीलाभ्यामप्सरोगणसेवितम् ११
 तद्विमानंतदापश्यद्धर्मदत्तःसविस्मयः
 पपातदंडवद्भूमौदृष्ट्वातौपुण्यरूपिणौ १२
 पुण्यशीलसुशीलौतमुत्थाप्यप्रणतंद्विजम्

अभ्यनन्दयतांवाक्यमूचतुर्द्धर्मशालिनौ १३
गणाऊचतुः
साधुसाधुद्विजश्रेष्ठयस्त्वंविष्णुरतःसदा
दीनानुकंपीधर्मज्ञोविष्णुव्रतपरायणः १४
आजन्मसच्छुभंहेतद्यत्त्वयाकार्तिकव्रतम्
कृतंतस्यार्द्धदानेनयदस्याःपूर्वसंचितम् १५
जन्मांतरशतोद्धूतंपापंतद्विलयंगतम्
हरिजागरणाद्यैश्चविमानमिदमागमत् १६
वैकुण्ठभवनंविष्णोःसान्निध्यंचस्वरूपता
तेधन्याःकृतकृत्यास्तेतेषांचसफलोभवः १७
यैर्भक्त्याराधितोविष्णुर्धर्मदत्तत्वयायथा
सम्यगाराधितोविष्णुःकिंनयच्छतिदेहिनाम् १८
औत्तानचरणिर्येनध्रुवत्वेस्थापितःपुरा
यन्नामस्मरणादेवदेहिनोयांतिसद्गतिम् १९
ग्राहगृहीतोनागेंद्रोयन्नामस्मरणात्पुरा
विमुक्तःसन्निधिंप्राप्तोजातोयोजयसंज्ञकः २०
अतस्त्वयार्चितोविष्णुःस्वसान्निध्यंप्रदास्यति
बहून्यब्दसहस्राणिभार्याद्वययुतस्यते २१
ततःपुण्यक्षयेजातेयदायास्यसिभूतले
सूर्यवंशोद्भवोराजाविख्यातस्त्वंभविष्यसि २२
नाम्नादशरथस्तत्रभार्याद्वययुतःपुनः
तृतीयंयानयाचापियातेपुण्यार्द्धभागिनी २३
तत्रापितवसान्निध्यंविष्णुर्यास्यतिभूतले
आत्मानंतवपुत्रत्वेप्रकल्प्यामरकार्यकृत् २४
तवाजन्मव्रतादस्माद्विष्णुसंतुष्टिकारकात्
नयज्ञानचदानानिनतीर्थान्यधिकानिते २५
धन्योऽसि विप्रप्रयतस्त्वयैतद्ब्रतंकृतंतुष्टिकरंजगद्गुरोः
यदर्धभागाच्चफलान्मुरारेःप्रणीयतेस्माभिरियंसलोकताम् २६

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
कार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेकलहोपाख्यानोनाम

सप्ताधिकशततमोऽध्यायः १०७

अष्टाधिकशततमोऽध्यायः

नारदउवाच

इत्थंतद्वचनंश्रुत्वाधर्मदत्तःसविस्मयः

प्रणम्यदंडवद्भूमौवाक्यमेतदुवाचह १

धर्मदत्तउवाच

आराधयंतिसर्वेऽपिविष्णुंभक्तार्त्तिनाशिनम्

यज्ञैर्दानैर्व्रतैस्तीर्थैस्तपोभिश्चयथाविधि २

विष्णुप्रीतिकरंतेषांविष्णुसान्निध्यकारकम्

यत्कृत्वातानिचीर्णानिसर्वाण्यपिभवंतिहि ३

गणावूचतुः

साधुपृष्टंत्वयाविप्रशृणुष्वैकाग्रमानसः

सेतिहासांकथांविप्रकथ्यमानांपुराभवाम् ४

कांतिपुर्यांपुराचोलचक्रवर्त्तीनृपोऽभवत्

यस्यनाम्नाचतेदेशाश्चोलारख्याअभवन्किल ५

यस्मिन्शासतिभूचक्रंदरिद्रोनैवदुःखितः

पापबुद्धिःसरुग्वापिनैवकश्चिदभून्नरः ६

यस्याप्यत्यंतयज्ञस्यताम्रपर्णीतटावुभौ

सुवर्णयूपैःशोभाढ्यावास्तांचैत्ररथोपमौ ७

सकदाचिदगाद्राजाह्वनंतशयनंद्विज

यत्रासौजगतांनाथोयोगनिद्रामुपासते ८

तत्रश्रीरमणंदेवंसंपूज्यविधिवन्नृपः

मणिमुक्ताफलैर्दिव्यैःस्वर्णपुष्पैश्चशोभनैः ९

प्रणम्यदंडवद्वावदुपविष्टःसतत्रवै

तावद्ब्राह्मणमायांतमपश्यद्देवसन्निधौ १०

देवार्चनार्थमायांतंतुलस्युदकपाणिनम्

स्वपुरीवासिनंतत्रविष्णुदासावयंद्विजम् ११

तत्राभ्येत्यसविप्रर्षिर्देवदेवमपूजयत्

विष्णुसूक्तेनसंस्त्राप्यतुलसीमंजरीदलैः १२

तुलसीपूजयातस्यरत्नपूजां तथाकृताम्
 आच्छादितांसमालोक्यराजाक्रुद्धोऽब्रवीद्वचः १३
 राजोवाच
 माणिक्यस्वर्णपूजात्रशोभाढ्यायामयाकृता
 ऋविष्णुदासकथंसेयमाच्छन्नातुलसीदलैः १४
 विष्णुभक्तिंनजानासिवराकोऽसिमतोमम
 यस्त्विमामतिशोभाढ्यांपूजामाच्छादयस्यहो १५
 इतितद्वचनंश्रुत्वासक्रोधःसद्विजोत्तमः
 राज्ञोगौरवमुल्लंघ्यजगादवचनंतदा १६
 विष्णुदासउवाच
 राजन्मुक्तिंनजानासिगर्वितोऽसिनृपश्रिया
 किंस्विद्विष्णुव्रतंपूर्वत्वयाचीर्णवदस्वतत् १७
 गणावूचतुः
 तद्ब्राह्मणवचःश्रुत्वाप्रहस्यसनृपोत्तमः
 विष्णुदासंतदागर्वादुवाचवचनंद्विज १८
 इत्थंचेत्यस्यसेविप्रविष्णुभक्त्यातिगर्वितः
 भक्तिस्तेकियतीविष्णोर्दरिद्रस्याधनस्यच १९
 यज्ञदानादिकंचैवविष्णुतुष्टिकरंकृतम्
 नापिदेवालयंपूर्वत्वयाविप्रक्वचित्कृतम् २०
 ईदृशस्यापितेगर्वएषतिष्ठतिभक्तितः
 तच्छृण्वंतुवचोमेऽद्यसर्वेप्येतेद्विजोत्तमाः २१
 साक्षात्कारमहंविष्णोरेषवादोगमिष्यति
 यथातुसर्वेऽपिततोभक्तिंज्ञास्यथचावयोः २२
 गणावूचतुः
 इत्युक्त्वासनृपोगच्छन्निजंराजगृहंद्विजः
 आरेभेवैष्णवंसत्रंकृत्वाचार्यंतुमुद्गलम् २३
 ऋषिसंघसमाजुष्टंबभूवबहुदक्षिणम्
 यद्वद्ब्रह्मकृतंपूर्वगयाक्षेत्रेसमृद्धिमत् २४
 विष्णुदासोऽपितत्रैवतस्थौदेवालयेव्रती
 पंचैतान्नियमान्कृत्वाविष्णुतुष्टिकरान्सदा २५

माघोर्जयोर्व्रतंसम्यक्तुलसीवनपालनम्
 एकादशीव्रतंजाप्यंद्वादशाक्षरविद्यया २६
 उपचारैःषोडशभिर्गीतनृत्यादिमंगलैः
 नित्यंविष्णोस्तथापूजांव्रतान्येतानिसोऽकरोत् २७
 नित्यंसंस्मरणंविष्णोर्गच्छन्भुञ्जन्स्वपन्नपि
 सर्वभूतस्थितंविष्णुमपश्यत्समदर्शनः २८
 माघकार्तिकयोर्नित्यंविशेषनियमानपि
 अकरोद्विष्णुतुष्ट्यर्थसोद्यापनविधितथा २९
 एवंसमाराधयतोःश्रियःपतितयोस्तुचोलेश्वरविष्णुदासयोः
 अगादनेहाबहुतद्ब्रतस्थयोस्तन्निष्ठकर्मेन्द्रियकर्मणोस्तयोः ३०
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
 कार्तिकमाहात्म्ये श्रीकृष्णसत्यभामासंवादे कलहोपाख्याने
 अष्टाधिकशततमोऽध्यायः १०८

नवाधिकशततमोऽध्यायः

गणावूचतुः
 कदाचिद्विष्णुदासोऽथकृत्वानित्यविधिंद्विजः
 पाककर्माकरोद्यावदहरत्कोप्यलक्षितः १
 तमदृष्ट्वाप्यसौपाकंपुनर्नैवाकरोत्तदा
 सायंकालार्चनस्यासौव्रतभंगभयाद्विजः २
 द्वितीयेऽहिततःपाकंकृत्वायावत्सविष्णवे
 उपहारार्पणंकर्तुंतावत्कोप्यहरत्पुनः ३
 एवंसप्तदिनंतस्यपाकंकोप्यहरद्विज
 जातःसविस्मयःसोऽथमनस्येवव्यचारयत् ४
 अहोनित्यंसमभ्येत्यकःपाकंहरतेमम
 क्षेत्रसंन्यासिनांस्थानमत्याज्यंसर्वथामया ५
 पुनःपाकंविधायात्रभुज्यतेयदिचेन्मया
 सायंकालार्चनंचैतत्परित्याज्यंकथंमया ६
 किंचित्पाकंविधायैतद्भोक्तव्यंतुमयानहि
 अनिर्वेद्यहरौसर्ववैष्णवैर्नैवभुज्यते ७

उपोषितोऽहचकथंतिष्ठाम्यत्रव्रतस्थितः
 अद्यसंरक्षणं सम्यक्पाकस्यात्रकरोम्यहम् ८
 इतिपाकंविधायासौतत्रैवालक्षितःस्थितः
 तावद्दर्शचांडालंपाकान्नहरणेस्थितम् ९
 क्षुत्क्षामंदीनवदनमस्थिचर्मावशेषितम्
 तमालोक्यद्विजाग्रयोभूत्कृपयापन्नमानसः १०
 विलोक्यान्नहरंविप्रस्तिष्ठतिष्ठेत्यभाषत
 कथमत्तिभवानूक्षंघृतमेतद्दूहाणभोः ११
 इत्थंब्रुवंतंविप्राग्र्यंआयांतंचविलोक्यसः
 वेगादधावत्तद्धीत्यामूर्च्छितश्चपपातह १२
 भीतंतंमूर्च्छितंदृष्ट्वाचांडालंसद्विजोत्तमः
 वेगादभ्येत्यकृपयास्ववस्त्रां तैरवीजयत् १३
 अथोत्थितंतमेवासौविष्णुदासोव्यलोकयत्
 साक्षान्नारायणंदेवंशंखचक्रगदाधरम् १४
 पीतांबरंचतुर्बाहुंश्रीवत्सांकंकिरीटिनम्
 अतसीपुष्पसंकाशंकौस्तुभोरःस्थलंविभुम् १५
 तंदृष्ट्वासात्विकैर्भावैरावृतोद्विजसत्तमः
 स्तोतुंचापिनमस्कर्तुंतदानालंबभूवसः १६
 अथशक्रादयोदेवास्तत्रैवाभ्याययुस्तदा
 गंधर्वाप्सरसश्चापिजगुश्चननृतुर्मुदा १७
 विमानशतसंकीर्णंदेवर्षिगणसंकुलम्
 गीतवादित्रनिर्घोषंस्थानंतदभवत्तदा १८
 ततोविष्णुःसमालिङ्ग्य स्वभक्तं सात्त्विकं तथा
 सायुज्यमात्मनोदत्त्वानयद्वैकुण्ठमंदिरम् १९
 विमानवरसंस्थानमास्थितंविष्णुसन्निधौ
 दीक्षितश्चोलनृपतिर्विष्णुदासंददर्शह २०
 वैकुण्ठभवनंयांतंविष्णुदासंविलोक्यसः
 स्वगुरुमुद्गलंवेगादाह्वयेत्थंवचोऽब्रवीत् २१
 चोलउवाच
 यत्स्पर्धयामयाचैतद्यज्ञदानादिकंकृतम्

सविष्णुरूपधृग्विप्रोयातिवैकुण्ठमंदिरम् २२
 दीक्षितेनमयासम्यक्सत्रेऽस्मिन्विष्णवेत्वया
 हुतमग्नौकृताविप्रादानाद्यैःपूर्णमानसाः २३
 नैवाद्यापिसमेदेवःप्रसन्नोजायतेध्रुवम्
 भक्त्यैवतस्यविप्रस्यसाक्षात्कारंददौहरिः २४
 तस्माद्दानैश्चयज्ञैश्चनैवविष्णुःप्रसीदति
 भक्तिरेवपरंतस्यनिदानंदर्शनेविभोः २५

गणावूचतुः

इत्युक्त्वाभागिनेयंस्वमभिषिच्यनृपासने
 आबाल्यादीक्षितोयज्ञेसापुत्रत्वमगाद्यतः २६
 तस्मादद्यापितद्देशेसदाराज्यांशभागिनः
 स्वस्त्रेयाएवजायंतेतत्कृताचारवर्तिनः २७
 यज्ञवाटंततोऽभ्येत्यवह्निकुंडाग्रतःस्थितः
 त्रिरुच्चैर्व्याजहाराशुविष्णुंसंबोधयंस्तदा २८
 विष्णोभक्तिंस्थिरांदेहिमनोवाक्कायकर्मभिः
 इत्युक्त्वासोऽपतद्ब्रह्मैसर्वेषामेवपश्यताम् २९
 मुद्गलस्तुतदाक्रोधाच्छिखामुत्पाटयत्स्वकाम्
 ततस्त्वद्यापितद्गोत्रेमुद्गलाविशिखाभवन् ३०
 तावदाविरभूद्विष्णुःकुंडाग्नौभक्तवत्सलः
 तमालिग्यविमानाग्रचंसमारोहयदच्युतः ३१
 तमालिग्यात्मसारूप्यंदत्त्वावैकुण्ठमंदिरम्
 तेनैवसहदेवेशोजगामत्रिदशैर्वृतः ३२

नारदउवाच

योविष्णुदासःसतुपुण्यशीलोयश्चोलभूपःससुशीलनामा
 एतावुभौतत्समरूपभाजौद्वाःस्थौकृतौतेनरमाप्रियेण ३३

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांकार्तिकमाहात्म्ये
 श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेकलहोपाख्यानं नामनवाधिकशततमोऽध्यायः १०६

दशाधिकशततमोऽध्यायः

धर्मदत्तउवाच

जयश्चविजयश्चैवविष्णोर्द्वास्थौमयाश्रुतौ
किंतुताभ्यांपुराचीर्णयस्मात्तद्रूपधारिणौ १
गणावूचतुः
तृणबिंदोस्तुकन्यायांदेवहूत्यांपुराद्विज
कर्मस्यतुदृष्ट्यैवपुत्रौद्वौसंबभूवतुः २
ज्येष्ठोजयःकनिष्ठोऽभूद्विजयश्चेतिनामतः
अन्यस्यामभवत्पश्चात्कपिलोयोगधर्मवित् ३
जयश्चविजयश्चैवविष्णुभक्तिरतौसदा
संनियम्येन्द्रियग्रामंधर्मशीलौबभूवतुः ४
नित्यमष्टाक्षरीजाप्यौविष्णुव्रतकरावुभौ
साक्षात्कारंददौविष्णुस्तयोर्नित्यार्चनेसदा ५
मरुत्तेनकदाचित्तावाहूतौयज्ञकर्मणि
जग्मतुर्यज्ञकुशलौदेवर्षिगणसेवितौ ६
जयस्तत्राभवद्ब्रह्मायाजकोविजयोऽभवत्
ततोयज्ञविधिकृत्स्नंपरिपूर्णचक्रतुः ७
मरुतोऽवभृथस्नातस्ताभ्यांवित्तंददौबहु
तत्समादायतौवित्तंजग्मतुःस्वाश्रमंप्रति ८
यजनायतदाविष्णोस्तुष्ट्यर्थतौतदामुने
तद्धनंविभजंतोवैपस्पृद्धतिपरस्परम् ९
जयोऽब्रवीत्समोभागःक्रियतामितितत्रसः
विजयश्चाब्रवीत्तत्रयल्लब्धयेनतस्यतत् १०
ततोजयोऽशपत्क्रोधाद्विजयंक्षुब्धमानसः
गृहीत्वानददास्येतत्तस्माद्ग्राहोभवेतितम् ११
विजयस्तस्यतंशापंश्रुत्वासोऽप्यशपच्चतम्
मदभ्रांतोशपद्यस्मात्तस्मान्मातंगतांब्रज १२
तौतथाचख्यतुर्विष्णुंदृष्ट्वानित्यार्चनेविभुम्
शापयोस्तुनिवृत्तिंतौययाचातेरमापतिम् १३
भक्तावावांकथंदेवग्राहमांतगयोनिगौ
भविष्यावःकृपासिंधोतच्छापोविनिवर्त्यताम् १४
श्रीभगवानुवाच

मद्भक्तयोर्वचोऽसत्यं न कदाचिद्भविष्यति
 मयापि नान्यथा कर्तुं शक्यते तत्कदाचन १५
 प्रह्लादवचनात्स्तंभोऽप्याविर्भूतो ह्यहं पुरा
 तथांबरीषवाक्येन जातो मार्गस्वयंकिल १६
 तस्माद्ध्रुवमिमौ शापावनुभूय स्वयंकृतौ
 लभेतां मत्पदं नित्यमित्युक्त्वा तर्दधे हरिः १७
 गणावूचतुः
 ततस्तौ ग्राहमातंगा बभूतां गंडकी तटे
 जातिस्मरौ च तद्योन्यामपि विष्णुव्रते स्थितौ १८
 कदाचित्सगजः स्नातुं कार्तिके गंडकीं गतः
 तावज्जग्राह च ग्राहः संस्मरञ्छापकारणम् १९
 ग्राहगृहीतोऽसौ नागः संस्मारश्रीपतिं तदा
 तावदाविरभूद्विष्णुः शंखचक्रगदाधरः २०
 ततस्तौ ग्राहमातंगौ चक्रं क्षिप्त्वासमुद्धृतौ
 दत्त्वा च निजसारूप्यं वैकुण्ठमनयद्विभुः २१
 तदा प्रभृतितत्स्थानं हरिश्चेत्रमिति श्रुतम्
 चक्रसंघर्षणाद्यस्मिन्पाषाणोऽपि हिलांछितः २२
 ताविमौ विश्रुतौ लोके जयश्च विजयश्च ह
 नित्यं विष्णुप्रियौ द्वाः स्थौ पृष्टौ यौ हित्व याद्विज २३
 अतस्त्वमपि धर्मज्ञ नित्यं विष्णुव्रते स्थितः
 त्यक्तमात्सर्यदंभो हि भवस्व समदर्शनः २४
 तुलामकरमेषेषु प्रातः स्नायी सदा भव
 एकादशीव्रते तिष्ठ तुलसीवनपालकः २५
 ब्राह्मणानपि गाश्चापि वैष्णवांश्च सदा भज
 मसूराश्चारनालाश्च वृंताकानपि खादमा २६
 एवं त्वमपि देहांते तद्विष्णोः परमं पदम्
 प्राप्नोषि धर्मदत्तत्वं तद्भक्त्यैव यथावयम् २७
 तवाजन्मव्रतात्तस्माद्विष्णुसंतुष्टिकारकात्
 नयज्ञानचदानानि न तीर्थान्यधिकानि वै २८
 धन्योऽसि विप्राग्रचयतस्त्वयैतद्ब्रतं कृतं तुष्टिकरं जगद्गुरोः

यत्पुण्यभागाप्तफलंमुरारेःप्रणीयतेस्माभिरियंसलोकताम् २९

नारदउवाच

इत्थंतौधर्मदत्तंतमुपदिश्यविमानगौ

तयाकलहयासार्द्धवैकुण्ठभवनंगतौ ३०

धर्मदत्तोप्यसौजातप्रत्ययस्तद्व्रतेस्थितः

देहांतेतद्विभोःस्थानंभार्याभ्यामन्वितोऽभ्यगात् ३१

इतिहासमिमंपुराभवंशृणुतेयश्चपुमान्यथाविधि

हरिसंनिधिकारिणींमतिंलभतेऽसौकृपयाजगद्गुरोः ३२

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तर

खण्डेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेकलहो

पाख्यानेगणपूर्वपुण्यवर्णनोनामदशाधिशततमोऽध्यायः११०

एकादशाधिकशततमोऽध्यायः

पृथुरुवाच

कृष्णवेण्यातटाद्यस्मात्शिवविष्णुगणैःपुरा

वणिकशरीरात्कलहानिर्मिताकथितात्वया १

प्रभावोऽयतयोर्नद्योःकिंवाक्षेत्रस्यतस्यवा

तन्मेकथयधर्मज्ञविस्मयोऽत्रमहान्मम २

नारदउवाच

कृष्णाकृष्णतनुःसाक्षाद्वेण्यादेवोमहेश्वरः

तत्संगमप्रभावंतुनालंवक्तुंचतुर्मुखः ३

तथापितत्समुत्पत्तिकीर्तयिष्यामितच्छृणु

चाक्षुषस्यांतरेपूर्वमनोर्देवःपितामहः ४

सह्याद्रिशिखरेरम्येयजनायोद्यतोऽभवत्

सकृत्वायज्ञसंभारान्सर्वदेवगणैर्वृतः ५

युक्तोहरिहराभ्यांचतद्गिरेःशिखरंययौ

भृगवादयोमुनिगणामुहूर्तेब्रह्मदैवते ६

तस्यदीक्षाविधानायसमाजंतत्रचक्रिरे

अथज्येष्ठांस्वरांपत्नींविष्णुराहयतद्विजैः ७

साशनैराययौतावद्भृगुर्विष्णुमुवाचह

भृगुरुवाच

विष्णोस्वरात्वयाहूताआयातिनहिसत्त्वरा ८

मुहूर्तातिक्रमश्चायंकार्योदीक्षाविधिःकथम्

विष्णुरुवाच

नायातिचेत्स्वराशीघ्रंगायत्र्यत्रविधीयताम् ९

एषापिनभवत्यस्यभार्याकिंपुण्यकर्मणि

नारदउवाच

एवमेवहिरुद्रोऽपिविष्णोर्वाक्यममोदत १०

तच्छ्रुत्वासभृगुर्वाक्यंगायत्रीं ब्रह्मणस्तदा

निवेश्यदक्षिणेभागेदीक्षाविधिमथाकरोत् ११

यावद्दीक्षाविधितस्यविधेश्चक्रुर्विधानतः

तावदभ्याययौतत्रस्वरायज्ञस्थलेनृप १२

ततस्तांदीक्षितांदृष्ट्वागायत्रीं ब्रह्मणासह

सपत्नीर्षापराक्रोधात्स्वरावचनमब्रवीत् १३

स्वरोवाच

अपूज्यायत्रपूज्यन्तेपूज्यानांचव्यतिक्रमः

त्रीणितत्रभविष्यन्तिदुर्भिक्षंमरणंभयम् १४

ममासनेकनिष्ठेयंभवद्भिःसन्निवेशिता

तस्मात्सर्वेजडीभूतानानारूपाभविष्यथ १५

इदंचदक्षिणेभागेह्युपविष्टामदासने

तस्माल्लोकैःसदाऽदृश्यातनुर्वहतुनिम्नगा १६

नारदउवाच

ततस्तच्छापमाकर्ण्यगायत्रीकंपितातदा

समुत्थायाशपद्देवैर्वार्यमाणापितांस्वराम् १७

तवभर्तायथाब्रह्माममाप्येषतथाखलु

वृथाशपस्त्वंयस्मान्मांभवत्वमपिनिम्नगा १८

नारदउवाच

ततोहाहाकृताःसर्वेशिवविष्णुमुखाःसुराः

तदालोकत्रयंह्येतद्विनाशंयास्यतिध्रुवम् १९

देवाऊचुः

देविसर्वेवयंशप्ताब्रह्माद्यायत्त्वयाधुना
 यदिसर्वेजडीभूताभविष्यामोऽत्रनिम्नगाः २०
 तदालोकत्रयं ह्येतद्विनाशं यास्यति ध्रुवम्
 अविवेकः कृतस्तस्माच्छापोऽयविनिवर्त्यताम् २१
 स्वरोवाच
 नार्चितो हि गणाध्यक्षो यज्ञादौ यत्सुरोत्तमाः
 तस्माद्विघ्नं समुत्पन्नं मत्क्रोधजमिदं खलु २२
 नापि मद्भचनं ह्येतदसत्यं जायते खलु
 तस्मात्स्वांशैर्जडीभूता यूयं भवत निम्नगाः २३
 आवामपि सपत्न्यौ च स्वांशाभ्यामपि निम्नगे
 भविष्यावोऽत्र वै देवाः पश्चिमाभिमुखावहे २४
 नारद उवाच
 इति तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः
 जडीभूता भवन्नद्यः स्वांशैरेव तदानृप २५
 तत्र विष्णुरभूत्कृष्णवेश्या देवो महेश्वरः
 ब्रह्मा ककुद्घिनी गंगा पृथगेवाभवत्तदा २६
 देवास्वानपितानं शान्जडीकृत्वा विर्यक्षणाः
 सह्याद्रिशिखरेभ्यस्ताः पृथगा सन्सुनिम्नगाः २७
 देवांशैः पूर्ववाहिन्यो बभूवुः सरितां वराः
 गायत्री च स्वराचैव पश्चिमाभिमुखे तदा २८
 योगेनाभवतां नद्यौ सावित्रीति प्रथांगते
 ब्रह्मणा स्थापितौ तत्र यज्ञे हरिहरावुभौ २९
 महाबलातिबलिनौ नाम्ना देवौ बभूवतुः
 तयोर्नद्योस्तु माहात्म्यं नाहं वक्तुं क्षमो नृप
 ययुर्ब्रह्मादयो देवाः स्वांशैस्तिष्ठंति चापगाः ३०
 कृष्णोद्भवं पापहरं परं यः शृणोति यः श्रावयते च भक्त्या
 स्यात्तस्य पुण्या सकला क्रियापितद्दर्शनस्नानसमुद्भवं फलम् ३१
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डे कार्तिकमाहात्म्ये
 सत्य भामासंवादे कृष्णवेश्यामाहात्म्यवर्णनो नाम
 एकादशाधिकशततमोऽध्यायः १११

द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः

श्रीकृष्णउवाच

इतितद्वचनं श्रुत्वा पृथुर्विस्मितमानसः
 संपूज्य नारदं भक्त्या विससर्ज तदा प्रिये १
 तस्माद्ब्रतत्रयं ह्येतन्ममातीव प्रियं करम्
 माघकार्तिकयोस्तद्वत्तथैवैकादशीव्रतम् २
 वनस्पतीनां तुलसीमासानां कार्तिकः प्रियः
 एकादशीतिथीनां च क्षेत्राणां द्वारकामम ३
 एतेषां सेवनं यस्तु करोति च जितेन्द्रियः
 समेवल्लभतां याति न तथा यजनादिभिः ४
 पापेभ्यो न भयं तेन कर्तव्यं नियमादपि
 एतेषां सेवनं कान्ते कुर्वतामत्प्रसादतः ५
 सत्यभामोवाच

विस्मापनीयं तन्नाथ यत्त्वया कथितं मम
 परदत्तेन पुण्येन कलहामुक्तिमागता ६
 इत्थं प्रभावो मासोऽयं कार्तिकस्ते प्रियंकरः
 स्वामिद्रोहादिपापानि स्नानदानैर्गतानियत् ७
 दत्तं चलभते पुण्यं यत्परेण कृतं विभो
 अदत्तं केन मार्गेण लभते चापि मानवः ८
 श्रीकृष्णउवाच

अदत्तान्यपि पुण्यानि पापानि च यथानरैः
 प्राप्यन्ते कर्मणा येन तद्यथा वन्निशामय ९
 देशग्रामकुलानि स्युर्भागभाजिकृतादिषु
 कलौ तु केवलं कर्त्ता फलभुक् पुण्यपापयोः १०
 अकृतेऽपि हि संसर्गे व्यवस्थेयमुदाहृता
 संसर्गात् पुण्यपापानि यथा यांति निबोधतत् ११
 एकत्र मैथुनाद्यानादेकपात्रस्थभोजनात्
 फलार्द्धं प्राप्नुयान्मर्त्यो यथावत् पुण्यपापयोः १२
 अध्यापनाद्याजनाद्वाप्येकपक्त्यशनादपि
 तुर्यांशं पुण्यपापानां नित्यं प्राप्नोति मानवः १३

एकासनादेकयानान्निःश्वासस्यांगसंगतः
 षडंशफलभागीस्यान्नयतंपुण्यपापयोः १४
 स्पर्शनाद्भाषणाद्वापिपरस्यस्तवनादपि
 दशांशंपुण्यपापानानित्यंप्राप्नोतिमानवः १५
 दर्शनश्रवणाभ्यांचमनोध्यानात्तथैवच
 परस्यपुण्यपापानांशतांशंप्राप्नुयान्नरः १६
 परस्यनिंदां पैशुन्यंधिक्कारंचकरोतियः
 तत्कृतंपातकंप्राप्यस्वपुण्यंप्रददातिसः १७
 कुर्वतःपुण्यकर्माणिसेवांयःकुरुतेनरः
 पत्नीभृतकशिष्येभ्योयदन्यःकोऽपिमानवः १८
 तस्यसेवानुरूपेणद्रव्यंकिंचिन्नदीयते
 सोऽपिसेवानुरूपेणतत्पुण्यफलभाग्भवेत्
 एकपंक्यश्नतांयस्तुलंघयेत्परिवेषणम् १९
 तस्यपापषडंशंतुलभेद्वैपरिवेषकः
 स्नानसंध्यादिकंकुर्वन्त्यःस्पृशेद्वाप्रभाषते २०
 सपुण्यकर्मषष्ठांशंदद्यात्तस्मैसुनिश्चितम्
 धर्मोद्देशेनयोद्रव्यमपरंयाचतेनरः २१
 तत्पुण्यकर्मजंतस्यधनदस्त्वाप्नुयात्फलम्
 अपहृत्यपरद्रव्यंपुण्यकर्मकरोतियः २२
 कर्मकृत्पापभाक्तत्रधनिनस्तद्भवंफलम्
 नापनुद्यन्नृणंयस्तुपरस्यम्रियतेनरः २३
 धनीतत्पुण्यमाधत्तेस्वधनस्यानुरूपतः
 बुद्धिदस्त्वनुमंताचयश्चोपकरणप्रदः २४
 बलकृच्चापिषष्ठांशंप्राप्नुयात्पुण्यपापयोः
 प्रजाभ्यःपुण्यपापानांराजाषष्ठांशमुद्धरेत् २५
 शिष्याद्गुरुःस्त्रियोभर्तापितापुत्रात्तथैवच
 स्वपतेरपिपुण्यस्ययोषिदर्द्धमवाप्नुयात् २६
 चित्तस्यानुव्रताशश्चद्वर्ततेतुष्टिकारिणी
 परहस्तेनदानादिकुर्वतःपुण्यकर्मणि २७
 विनाभृतकपुत्राभ्यांकर्त्ताषष्ठांशमुद्धरेत्

वृत्तिदोवृत्तिसंभोक्तुःपुण्यमष्टांशमुद्धरेत् २८

आत्मनोवापरस्यापियदिसेवांनकारयेत् २९

श्रीकृष्णउवाच

इत्थं ह्यदत्तान्यपिपुण्यपापान्यायांतिनित्यं परसंचितानि

शृणुष्वचेमं इतिहासमग्र्यंपुराभवंपुण्यमतिप्रदं च ३०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे

कार्तिकमाहात्म्ये श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेपुण्यपापांशकथनं नाम

द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ११२

त्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः

श्रीकृष्णउवाच

पुरावंतीपुरेवासीविप्रआसीद्धनेश्वरः

ब्रह्मकर्मपरिभ्रष्टःपापनिष्ठःसुदुर्मतिः १

रसकंबलचर्मादिविक्रयानृतवर्त्तनः

स्तेयवेश्यासुरापानद्यूतसंसक्तमानसः २

देशादेशांतरंगच्छन्क्रयविक्रयकारणात्

माहिष्मतींपुरीयातःकदाचित्सधनेश्वरः ३

महिषेणकृतापूर्वतस्मान्माहिष्मतीभवत्

यस्यांवप्रतटाभातिनर्मदापापनाशिनी ४

कार्तिकव्रतिनस्तत्रनानाग्रामागतान्नरान्

सदृष्ट्वाविक्रयंकुर्वन्मासमेकमुवासह ५

सनित्यंनर्मदातीरेभ्रमन्विक्रयकारणात्

ददर्शब्राह्मणान्स्नातान्जपदेवार्चनेरतान् ६

कांश्चित्पुराणंपठतःकांश्चित्तच्छ्रवणेरतान्

नृत्यगायनवादित्रविष्णुस्तवनतत्परान् ७

विष्णुमुद्रांकितान्कांश्चिन्मालातुलसिधारिणः

ददर्शकौतुकाविष्टस्तत्रतत्रधनेश्वरः ८

नित्यंपरिभ्रमंस्तत्रदर्शनस्पर्शभाषणात्

वैष्णवानांतथाविष्णोर्नामश्रावादिसोऽलभत् ९

एवंमासंस्थितःसोऽथकार्तिकोद्यापनेविधौ

क्रियमाणेददर्शासौभक्तैर्जागरणंहरेः १०
 पौर्णमास्यांततोऽपश्यद्विविधंपूजनादिकम्
 दक्षिणाभोजनाद्यंचदीपदानंव्रतस्थितैः ११
 ततोऽकास्तमयेचैवंदीपोत्सवविधितदा
 क्रियमाणंददर्शासौप्रीत्यर्थं त्रिपुरद्विषः १२
 त्रिपुराणांकृतोदाहोयतस्तस्यांशिवेनतु
 अतस्तुक्रियतेतस्यांतिथौभक्तैर्महोत्सवः
 ममरुद्रस्ययःकश्चिदंतरंपरिकल्पयेत् १३
 तस्यपुण्यक्रियाःसर्वानिष्फलाःस्युर्नसंशयः
 तत्रनृत्यादिकंपश्यन्बभ्रामसधनेश्वरः
 तावत्कृष्णाहिनादष्टोविकलःसपपातह
 जनास्तंपतितंवीक्ष्यपरिवब्रुःकृपान्विताः १४
 तुलसीमिश्रितैस्तोयैस्तन्मुखंसिषिचुस्तदा
 अथदेहेपरित्यक्तेतंबद्धवायमकिंकराः १५
 बाध्यमानंकशाघातैर्निन्युःसंयमिनींरुषा
 चित्रगुप्तस्तुतंदृष्ट्वानिर्भर्त्स्यावेदयत्तदा १६
 यमायतेनबाल्यात्तुकर्मयद्दुष्कृतंकृतम्
 चित्रगुप्तउवाच
 नैवास्यदृश्यतेकिंचिदाबाल्यात्सुकृतंवचिन् १७
 दुष्कृतंशक्यतेवक्तुंशतवर्षैर्नभास्करे
 पापमूर्तिरयंदुष्टःकेवलंदृश्यतेविभो १८
 तस्मादाकल्पमर्यादंनिरयेपरिपाच्यताम्
 श्रीकृष्णउवाच
 निशम्येत्यंवचःक्रोधाद्यमःप्राहस्वकिंकरान् १९
 दर्शयन्नात्मनोरूपंकालाग्निसदृशप्रभम्
 यमउवाच
 भोप्रेतापनयस्वैनंबध्यमानंस्वमुद्गरैः २०
 कुंभीपाकेक्षिपस्वाशुतैलक्वथनशब्दिते
 यावत्क्षिप्तस्तुतत्रासौतावच्छीतलतांययौ २१
 कुंभीपाकोयथावह्निःप्रह्लादक्षेपणात्पुरा

तदृष्ट्वामहदादश्चर्यं प्रेतपोविस्मयान्वितः २२

वेगादागत्यतत्सर्वयमायाकथयत्तदा

यमस्तुकौतुकं श्रुत्वा प्रेतपेन निवेदितम् २३

आः किमेतदिति प्रोच्य सम्यगेतद्विचारयत्

तावदभ्यागतस्तत्र नारदः प्रहसंस्त्वरन् २४

यमेन पूजितः सम्यक्तं दृष्ट्वा वाक्यमब्रवीत्

नारद उवाच

नैवायं निरयान्भोक्तुं क्षमः सवितृनन्दन २५

यस्मादेतस्य संजातं कर्म यन्निरयापहम्

यः पुण्यकर्मणां कुर्याद्दर्शनस्पर्शभाषणम् २६

तत्षडंशमवाप्नोति पुण्यस्य नियतं नरः

असंख्यातैस्तु संसर्गैः कृतवानेष यद्धरेः २७

कार्तिकव्रतिभिर्मासं तस्मात्पुण्यांशभागयम्

परिचर्याकरस्तेषां संपूर्णव्रतपुण्यभाक् २८

अतोऽस्योर्जव्रतोद्भूतपुण्यसंख्या न विद्यते

कार्तिकव्रतिनां पुंसां पातकानि महान्त्यपि २९

नाशयत्येव सर्वाणि विष्णुः सद्भक्तवत्सलः

अंते तन्नामभिस्तोयैस्तुलसीमिश्रितैस्त्वयम् ३०

वैष्णवानुग्रहीयस्मान्नरके नैव पच्यते

तस्मान्निहतपापोऽयसद्भूतिं यातुमर्हति ३१

आर्द्रैः शुष्कैर्यथा पापैर्निरये भोगसंनिधिः

प्राप्य ते सुकृतैस्तद्वत्स्वर्गभोगस्य संनिधिः ३२

तस्मादकामपुण्यो हियक्षयो निस्थितस्त्वसौ

विलोक्य नरकान्सर्वान् पापभोगमवाप्नुयात् ३३

श्रीकृष्ण उवाच

इत्युक्त्वा गतवति नारदेऽथ सौरिस्तद्वाक्यश्रवणविबुद्धतत्सुकर्मा

विप्रं तं पुनरनयत्स्व किं करेण तान्सर्वान्निरयगणान्प्रदर्शयिष्यन् ३४

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्रसंहितायामुत्तरखंडे कार्तिकमाहात्म्ये

श्रीकृष्णसत्यभामासंवादे धनेश्वरोपाख्याने त्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ११३

चतुर्दशाधिक शततमोऽध्यायः

श्रीकृष्णवाच

ततो धनेश्वरं नीत्वानिरयान्प्रेतपोऽब्रवीत्
प्रदर्शयिष्यंस्तान्सर्वान्यमस्यानुचरस्तदा १

प्रेतपउवाच

पश्येमान्निरयान्घोरान्धनेश्वरमहाभयान्
येषु पापकरानित्यं पच्यंते यमकिंकरैः २
तप्तवालुकनामायं निरयो घोरदर्शनः
यस्मिन्नेते दग्धदेहाः क्रंदंते पापकारिणः ३
अतिथीन्वैश्वदेवान्तेक्षुत्क्षामानागतान्गृहे
येनार्चंति नरास्ते हि पच्यंते स्वेन कर्मणा ४
गुर्वग्निब्राह्मणान्देवान्स्तथामूर्द्धाभिषिक्तकान्
ताडयंति पदायेवैते निर्दग्धांघ्रयस्त्वमे ५
षड्भेदस्त्वेष निरयोनानापापैः प्रपद्यते
तथैव चांधतामिस्रो द्वितीयो निरयो महान् ६
पश्य सूचीमुखैर्देहोभिद्यते पापकर्मणा
क्रिमिभिर्घोरवक्त्रैश्च तत्संपर्कागमैर्द्विज ७
असावपि स्थितः षोढाश्वकाकमृगपक्षिभिः
परमर्मभिर्दोमर्त्याः पच्यंते तेषु पापिनः ८
तृतीयः क्रकचो ह्येष निरयो घोरदर्शनः
यत्रेमे क्रकचैर्मर्त्याः पाटयंते पापकारिणः ९
असिपत्रवनाद्यैस्तुषट्प्रकारो व्यवस्थितः
पत्नीपुत्रादिभिर्येवैवियोगं कारयंति हि १०
इष्टैरन्यैरपि परान् पच्यंते त इमे नराः
असिपत्रैश्छिद्यमाना छेदभीत्यापलायिताः ११
पच्यंते पापिनः पश्य क्रंदमाना इतस्ततः
अर्गलाख्यो महाघोरश्चतुर्थो निरयो ह्ययम् १२
पश्य नानाविधैः पाशैराबध्य यमकिंकरैः
मुद्गराद्यैर्वध्यमानाः क्रंदंते ते च पापिनः १३
सज्जनान्ब्राह्मणाद्यांश्च विरुंधंती ह ये नराः

कंठग्रहाद्यैस्तेपापाःपच्यंतेयमकिंकरैः १४
 असावपिहिषड्भेदोवधभेदादिभिःस्थितः
 कूटशाल्मलिनामानंनिरयंपश्यपंचमम् १५
 यत्रांगारनिभाएतेशाल्मल्याद्याःस्थिताद्विज
 यत्रषोढाविपच्यंतेयातनाभिरिमेनराः १६
 परदारापरद्रव्यपरद्रोहरताःसदा
 रक्तपूयमिमंपश्यषष्ठंनिरयमद्भुतम् १७
 अधोमुखाविपच्यंतेयत्रपापकृतोनराः
 अभक्ष्यभक्षकानिंदापैशुन्यादिरताइमे १८
 भज्यमानावध्यमानाःक्रंदंतेभैरवान्स्वरान्
 षट्प्रकारैर्विगंधाढ्यैरसावपिचसंस्थितः १९
 कुंभीपाकःसप्तमोऽयनिरयोघोरदर्शनः
 षोढास्तैलादिभिर्द्रव्येर्धनेश्वरविलोकय २०
 महापातकिनोयत्रक्वथ्यंतेयमकिंकरैः
 बहून्यब्दसहस्राणिसोन्मज्जननिमज्जनैः २१
 चत्वारिंशन्मितानेतान्द्व्यधिकान्पश्यरौरवान्
 अकामात्पातकंशुष्कंकामादार्द्रमुदाहतम् २२
 आर्द्रशुष्कादिभिःपापैर्द्विप्रकारानवस्थितान्
 चतुरशीतिसंख्याकैःपृथग्भेदैरवस्थितान् २३
 यत्प्रकीर्णमपांक्तेयमलिनीकरणंतथा
 ज्ञातिभ्रंशकरंतद्दुपपातकसंज्ञकम् २४
 अतिपापमहापापंसप्तधापातकंस्मृतम्
 एभिःसप्तसुपच्यंतेनिरयेषुयथाक्रमम् २५
 कार्तिकव्रतिभिर्यस्मात्संसर्गोह्यभवत्तव
 तत्पुण्योपचयादेतेनिर्हतानिरयाःखलु २६
 श्रीकृष्णउवाच
 दर्शयित्वेतिनिरयान्प्रेतपस्तमथाहरत्
 धनेश्वरंयक्षलोकंपश्चादासीत्सतत्रहि २७
 धनदस्यानुगःसोऽयधनयक्षेतिसस्मृतः
 यदाख्यायाकरोत्तीर्थमयोध्यायांतुगाधिजः २८

एवंप्रभावःखलुकार्तिकोऽयमुक्तिप्रदोमुक्तिकरश्चयस्मात्
प्रयात्यनेकार्जितपातकोऽपिब्रतस्थसंदर्शनतोऽपिमुक्तिम् २६

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डेकार्तिक
माहात्म्येधनेश्वरोपाख्यानेचतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ११४

पञ्चदशाधिकशततमोऽध्यायः

सूतउवाच

इत्युक्त्वावासुदेवोऽसौसत्यभामामतिप्रियाम्

सायंसंध्यादिकंकर्तुंजगामजननीगृहम् १

एवंप्रभावःप्रोक्तोयंकार्तिकःपापनाशनः

विष्णुप्रियकरोनित्यंभुक्तिमुक्तिप्रदःसदा २

हरिजागरणंप्रातःस्नानंतुलसिसेवनम्

उद्यापनंदीपदानंब्रतान्येतानिकार्तिके ३

पंचकैर्ब्रतकैरेभिःसंपूर्णकार्तिकव्रतम्

फलंप्राप्नोतितत्प्रोक्तंभुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ४

ऋषयऊचुः

विष्णोःप्रियोऽतिफलदःप्रोक्तोऽयरोमहर्षणे

कार्तिकस्यविधिःसम्यक्पावनःपापनाशनः ५

अवश्यमेवकर्तव्यःप्राप्यदुःखनिवारणः

मोक्षार्थिभिर्नरःसम्यग्भोगकामैरथापिवा ६

एवंस्थितेयथाकश्चिद्ब्रतस्थःसंकटेस्थितः

दुर्गारण्यस्थितोवापिव्याधिभिःपरिपीडितः

कथंतेनप्रकर्तव्यंकार्तिकव्रतकंशुभम् ७

सूतउवाच

यस्मादत्यंतफलदंकर्तव्यंतुयथानरैः

तत्सर्वकथयिष्येऽहशृणुध्वंमुनिपुंगवाः ८

विष्णोःशिवस्यवाकुर्यादालयेहरिजागरम्

शिवविष्णुग्रहाभावेसर्वदेवालयेष्वपि ९

दुर्गारण्यस्थितोयश्चयदिवायद्गतोभवेत्

कुर्यात्तदाश्वत्थमूलेतुलसीनांवनेष्वपि १०

विष्णुनामप्रधानानां गायनाद्विष्णुसन्निधौ
 गोसहस्रप्रदानस्य फलं प्राप्नोति मानवः ११
 वाद्यकृत्पुरुषश्चापि वाजपेयफलं लभेत्
 सर्वतीर्थावगाहोत्थं नर्तकः फलमाप्नुयात् १२
 सर्वमेतल्लभेत्पुण्यं तेषां तु द्रव्यदः पुमान्
 प्रशंसादर्शनाभ्यां हितत्षडंशमवाप्नुयात् १३
 आपद्गतो यदाप्यंभोनलभेत्स्त्रपनायसः
 व्याधितो वा पुनः कुर्याद्विष्णोर्नामापमार्जनम् १४
 उद्यापनविधिं कर्तुं न शक्तो यो ब्रूते स्थितः
 ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्या ब्रूत संपूर्णहेतवे १५
 यस्मादत्यंतफलदो न त्याज्यः सर्वदानरैः
 अव्यक्तरूपिणो विष्णोः स्वरूपं ब्राह्मणाभुवि १६
 तत्संतुष्ट्या सुसंतुष्टः सर्वदा स्यान्संशयः
 अशक्तो दीपदाने तु परदीपं प्रबोधयेत् १७
 तेषां वारक्ष्णं कुर्याद्वा तादिभ्यः प्रयत्नतः
 अभावे तु लसीनां तु पूजयेद्वैष्णवं द्विजम् १८
 यस्मात्संनिहीतो विष्णुः स्वभक्तेष्वेव सर्वदा
 सर्वाभावे ब्रूती कुर्याद्ब्राह्मणानां गवामपि १९
 सेवां वा श्वत्थवटयोर्व्रतसंपूर्णहेतवे २०
 ऋषय ऊचुः
 कथं त्वया श्वत्थवटौ गोब्राह्मणसमौ कृतौ
 सर्वेभ्योऽपि तरुभ्यस्तौ कस्मात्पूज्यतरौ कृतौ २१
 सूत उवाच
 अश्वत्थरूपी भगवान् विष्णुरेव न संशयः
 रुद्ररूपी वटस्तद्वत्पालाशो ब्रह्मरूपधृक् २२
 दर्शनं पूजनं सेवां तेषां पापहरा स्मृता
 दुःखापघ्वाधिदुष्टानां विनाशकरणी ध्रुवम् २३
 ऋषय ऊचुः
 कथं वृक्षत्वमापन्ना ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः
 एतत्कथय सर्वज्ञ संशयोऽत्र महान्हिनः २४

सूतउवाच

पार्वतीशिवयोर्देवैः सुरतं कुर्वतोः किल
अग्निर्ब्राह्मणरूपेण प्रेषितो विघ्नकृत्पुनः २५
ततः सा पार्वती क्रुद्धा शशाप त्रिदिवौ कसः
रतोत्सवसुखभ्रंशात्कंपमानारुषातदा २६

पार्वत्युवाच

कृमिकीटादयोऽप्येते जानंति सुरतं सुखम्
तद्विघ्नकरणाद्देवाह्युद्भिज्जत्वमवाप्स्यथ २७

सूतउवाच

एवं सा पार्वती देवानशपत् क्रुद्धमानसा
तस्माद्बृहत्तत्त्वमापन्नाः सर्वे देवगणाः किल २८
तस्मादिमौ विष्णुमहेश्वराबुभौ बभूवतुर्बोधिवटौ मुनीश्वराः
बोधिस्त्वगादार्किदिने स्पृशत्वमस्पृश्यतामर्कजविष्टियोगात् २९
इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डे कार्तिक
माहात्म्ये अश्वत्थवटप्रशंसनं नाम पंचदशाधिकशततमोऽध्यायः ११५

षोडशाधिकशततमोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः

अस्पृश्यत्वे कथं जातः सूतबोधितरुस्त्वयम्
स्पृश्यत्वं च कथं प्राप्तस्तथा च शनिवासरे
एतद्विस्तरतः सर्वं वक्तुमर्हति नो भवान् १

सूतउवाच

समुद्रमथ नाद्या निरत्नान्यापुः सुरेश्वराः
श्रियं च कौस्तुभं तेषां विष्णवे प्रददुः सुराः २
यावदंगीचकारासौ लक्ष्मीं भार्यार्थमात्मनः
तावद्विज्ञापयामास लक्ष्मीस्तं च क्रपाणिनम् ३
लक्ष्मीरुवाच

असंस्कृत्य कथं ज्येष्ठां त्वं कनिष्ठां प्रणीयसे
तस्मान्ममाग्रजामेतामलक्ष्मीं मधुसूदन ४
विवाह्य नय मां पश्चादेषधर्मः सनातनः ५

सूतउवाच

इति तद्वचनं श्रुत्वा सविष्णुर्लोकभावनः
उद्दालकाय मुनये सुदीर्घतपसे तदा ६
आत्मवाक्यानुरोधेन तामलक्ष्मीं ददौ किल
स्थूलास्यां शुभ्रदशनां राजतीं बिभ्रतीं तनुम् ७
विततारं क्तनयनारूक्षपिंगशिरोरुहाम्
समुनिर्विष्णुवाक्यात्तामंगीकृत्य स्वमाश्रमम् ८
वेदध्वनिसमायुक्तमानयामास धर्मवित्
होमधूमसुगंधाढ्यं विद्याघोषविनादितम् ९
आश्रमं तं समालोक्य व्यथिता सा ब्रवीदिदम्
ज्येष्ठोवाच

न हि वा सोऽनुरूपोऽयं वेदध्वनियुतो मम
नात्रागमिष्ये भो ब्रह्मन्त्रयस्वान्यत्रमाचिरम् १०

उद्दालक उवाच

कथं नायासिकिंवा त्रवर्त्तते संमतं तव
तव योग्या च वसतिः का भवेच्च वदस्व तत् ११
ज्येष्ठोवाच

वेदध्वनिर्भवेद्यस्मिन्नतिथीनां च पूजनम्
यज्ञदानादिकं वापि नैव तत्र वसाम्यहम् १२
परस्परानुरागेण दांपत्यं त्रवर्त्तते
पितृदेवार्चनं यत्र नैव तत्र वसाम्यहम् १३
दुरोदर रताय त्रपरद्रव्यापहारिणः
परदार रताश्चापि तत्र स्थाने रतिर्मम १४
गोवधो मद्यपानं च यत्र संजायते निशम्
ब्रह्महत्यादिपापानि तस्मिन् स्थाने रतिर्मम
वृद्धसज्जनविप्राणां यत्र स्यादपमाननम्
निष्ठुरं भाषणं यत्र तत्र नित्यं वसाम्यहम् १५

सूत उवाच

इति तद्वचनं श्रुत्वा विषण्णवदनोऽभवत्
उद्दालकमुनिर्विष्णोर्वाक्यं स्मृत्वा न चोचिवान् १६

सोऽगच्छद्यत्रतत्रास्यपूजामालोक्यसाब्रवीत्
 नायामीतिततःसोऽपिभ्रमादत्यातुरोऽभवत्
 उद्दालकस्ततोवाक्यंतामलक्ष्मीमुवाचह १७
 उद्दालकउवाच
 अश्वत्थवृक्षमूलेऽस्मिन्नलक्ष्मिस्थीयतांक्षणम्
 आवासस्थानमालोक्ययावदायाम्यहंपुनः १८
 सूतउवाच
 इतितत्रससंस्थाप्यजगामोद्दालकस्तदा
 प्रतीक्षंतीचिरंतत्रयदातन्नदर्शसा १९
 तदारुरोदकरुणंभर्तृत्यागेनदुःखिता
 तत्रस्थारुदतीलक्ष्मीर्वैकुण्ठभुवनेऽशृणोत् २०
 तदाविज्ञापयामासविष्णुमुद्विग्नमानसा २१
 लक्ष्मीरुवाच
 स्वामिन्मद्भगिनीज्येष्ठाभर्तृत्यागेनदुःखिता
 तामाश्वासयितुंयाहिकृपालोयद्यहंप्रिया २२
 सूतउवाच
 लक्ष्म्यासहततोविष्णुस्तत्रागच्छत्कृपान्वितः
 आश्वासयदलक्ष्मींतामिदंवचनमब्रवीत् २३
 श्रीविष्णुरुवाच
 अश्वत्थवृक्षमासाद्यसदाऽलक्ष्मिस्थिराभव
 ममांशसंभवोह्येषआवासस्तेमयाकृतः २४
 प्रत्यहंयेऽचयिष्यंतित्वांज्येष्ठांगृहधर्मिणः
 तेष्वियंश्रीःकनिष्ठातेभगिनीनिश्चलास्तुवै २५
 सूतउवाच
 इत्यूर्जस्यचमाहात्म्यंयेऽशृण्वन्तिपठन्तिच
 तेषांविष्णुपुरेवासोभवेदाभूतसंप्लवम् २६
 रोगापहंपातकनाशकृत्परंसुबुद्धिदंपुत्रधनादिसाधनम्
 मुक्तेर्निदानंनहिकार्तिकाद्वैविष्णुप्रियादन्यदिहास्तिभूतले २७
 विष्णुप्रियंसकलकल्मषनाशनंचसत्पुत्रपौत्रधनधान्यसमृद्धिकारि
 ऊर्जव्रतंसनियमंकुरुतेमनुष्यःकिंतस्यतीर्थपरिशीलनसेवयाच २८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्ये
श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेअलक्ष्म्युपाख्यानं नाम षोडशाधिकशततमोऽध्यायः १

१६

सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः

सूतउवाच

इतिसर्वसमाकर्ण्यसत्राजितसुतातदा
हरेर्वाक्यं महाभागासत्यावचनमब्रवीत् १

सत्योवाच

कार्तिकस्यचमाहात्म्यंनश्रुतंविस्तरात्प्रभो
सर्वेषामेवमासानांकार्तिकःप्रवरःकथम् २

श्रीकृष्णउवाच

साधुपृष्टंत्वयासत्येकार्तिकव्रतमादरात्
शौनकायपुराप्रोक्तंसूतेनसुमहात्मना ३

सूतउवाच

श्रूयतांतत्प्रवक्ष्यामि एतत्प्रश्नोत्तरं शुभम्
ईश्वरेणपुराप्रोक्तंपृच्छतेषण्मुखायवै ४

कार्तिकेयउवाच

बहूनिपद्मनाभस्यरहस्यानिश्रुतानिच
यथाहिप्रोच्यमानानिवैष्णवेनत्वयाप्रभो ५
संसारसागरेप्राप्तादुःखोरुलहरीवृते
तेषामुत्तारणार्थायकथयस्वप्रयत्नतः ६
कार्तिकस्यविधिश्चैवस्नानस्यवदतांवर
येनदुःखांबुधिंतातसंतरिष्यंतिमानवाः ७
फलंवैष्णवधर्मस्यकथयस्वसुविस्तरम्
येनधर्मप्रभावेनपदंगच्छतिवैष्णवम् ८
दीपदानस्यमाहात्म्यंमुनिपुष्पस्यसुव्रत
गोपीचंदनमाहात्म्यंतुलस्यास्तुतथाविभो ९
मालतीपुष्पमाहात्म्यंवारिजानांतथावद
धात्रीफलानांमाहात्म्यंतथादमनकस्यच १०

केतकीपुष्पमाहात्म्यं नैवेद्यस्यपरंतप
तीर्थोदकस्यमाहात्म्यंमाघस्नानफलंविभो ११
फलंब्रह्मसुरश्रेष्ठब्रह्मपत्रेषुभोजनात्
नीराजनफलंस्थाणोपरदीपप्रवेधनात् १२
पुष्करक्षेत्रमाहात्म्यंशूकरस्यतथाविभो
शालग्रामस्यमाहात्म्यंस्वस्तिकस्यविधानकम् १३
दानानांचफलंब्रह्मपरात्रस्यचवर्जनात्
मासोपवासस्यफलंखट्वायामोक्षणाद्विभो १४
दीपावल्याश्चमाहात्म्यंप्रबोधिण्याश्चसुव्रत
पंचभीष्मस्यमाहात्म्यंकथयस्वसुविस्तरात् १५
ईश्वरउवाच

साधुपृष्टंत्वयावत्सलोकोद्धरणहेतवे
कथयामिनसंदेहस्त्वत्समोनास्तिवैष्णवः १६
सत्पुत्रेणत्वयावत्सतारितोऽहनसंशयः
निश्चलाकेशवेभक्तिस्त्वयितिष्ठतिसर्वदा १७
नरेभ्योवैष्णवंधर्मयोददातिद्विजोत्तमः
ससागरमहीदानेतत्पुण्यंलभतेहिसः १८
कार्तिकस्यचमासस्यकोट्यंशेनापिनार्हति
एकतःसर्वतीर्थानिसर्वदानानिचैकतः १९
एकतोगोप्रदानानिसर्वेयज्ञाःसदक्षिणाः
एकतःपुष्करेवासंकुरुक्षेत्रेहिमालये २०
एकतोमथुरातीर्थेवाराणस्यांचशूकरे
एकतःकार्तिकोवत्ससर्वदाकेशवप्रियः २१
सूतउवाच

इत्युक्त्वामुनिशार्दूलपुनर्वाक्यंजगौहरः
कार्तिकस्नानमाहात्म्यंकथयिष्येसुविस्तरात् २२
ईश्वरउवाच

ब्राह्मंकृतयुगंप्रोक्तंत्रेतातुक्षत्रियंस्वयम्
द्वापरंवैश्यमित्याहुःशूद्रंकलियुगंस्मृतम् २३
कलौवत्समनुष्याणांशैथिल्यंस्नानकर्मणि

तथापिकथयिष्यामिस्नानंकार्तिकमाघयोः २४
 यस्यहस्तौचपादौनवाङ्मनश्चसुसंयतम्
 विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलभाङ्नरः २५
 अश्रद्धानःपापात्मानास्तिकश्छिन्नमानसः
 हेतुवादीचपंचैतेनतीर्थफलभागिनः २६
 प्रातरुत्थाययोविप्रस्तीर्थस्नायीसदाभवेत्
 सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंब्रह्माधिगच्छति २७
 स्नानंचतुर्विधंप्रोक्तंस्नानविद्भिःषडानन
 वायव्यंवारुणंदिव्यंब्राह्मंचेतितथास्मृतम् २८
 वायव्यंगोरजःस्नानंवारुणंसागरादिषु
 ब्राह्म्यब्राह्मणमंत्रोक्तंदिव्यंमेघांबुभास्करम् २९
 स्नानानांचैवसर्वेषांविशिष्टं तत्रवारुणम्
 ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्योमंत्रवत्स्नानमाचरेत् ३०
 तूष्णीमेवहिशूद्रस्यस्त्रीणांचैवषडानन
 बालाचतरुणीवृद्धानरनारीनपुंसकाः ३१
 पापैःसर्वैःप्रमुच्यन्तेस्नानात्कार्तिकमाघयोः
 स्नातावैकार्तिकेलोकाःप्राप्नुवंतीप्सितंफलम् ३२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिक
 माहात्म्येश्रीशिवषडाननसंवादेसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ११७

अष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः

सूतउवाच
 पुनःप्रोवाचभगवान्महादेवोवृषध्वजः
 श्रोतारमुपसंगम्यभक्तियुक्तंषडाननम् १
 ईश्वरउवाच
 कार्तिकोवैष्णवोमासःसर्वमासेषुचोत्तमः
 अस्मिन्मासेत्रयस्त्रिंशद्देवाःसंनिहिताःकलौ २
 ऊर्जेमासिमहाभागौभोजनानिद्विजातये
 तिलधेनुंहिरण्यंचरजतंभूमिवाससी ३
 गोप्रदानानिदास्यंतिसर्वभावेनसुव्रत

सर्वेषामेवदानानांकन्यादानंविशिष्यते ४
 ब्राह्मणायात्रयेकन्यांदास्यंतिविधिवन्नराः
 वैकुण्ठेवसतिस्तेषांयावदिन्द्राश्चतुर्दश ५
 रोमकालेतुसंप्राप्तेसोमोभुङ्क्तेतुकन्यकाम्
 ऋतुकालेतुगंधर्वावह्निस्तुकुचदर्शने ६
 तावद्विवाहयेत्कन्यांयावन्नर्तुमतीभवेत्
 विवाहस्त्वष्टवर्षायाःकन्यायाःशस्यतेबुधैः ७
 दातव्याश्रोत्रियायैवब्राह्मणायतपस्विने
 साक्षादधीतवेदायविधिनाब्रह्मचारिणे ८
 कन्यावरप्रमाणायाएषएवविधिःस्मृतः
 यावंतिचैवरोमाणिकन्यायाश्चतनौसुत ९
 तावद्वर्षसहस्राणिरुद्रलोकेमहीयते
 सहस्रमेवधेनूनांशतंचानुडुहांसमम् १०
 दशानुडुत्समंयानंदशयानसमोहयः
 हयदानसहस्रेभ्योगजदानंविशिष्यते ११
 गजदानसहस्राणांस्वर्णदानंचतत्समम्
 स्वर्णभारसहस्राणांविद्यादानंचतत्समम् १२
 विद्यादानात्कोटिगुणंभूमिदानंविशिष्यते
 भूमिदानसहस्रेभ्योगोप्रदानंविशिष्यते १३
 गोप्रदानसहस्रेभ्योह्यन्नदानंविशिष्यते
 अन्नाधारमिदंसर्वजगत्स्थावरजंगमम् १४
 तस्माद्देयंप्रयत्नेनकार्तिकेशिखिवाहन
 त्रीणितुल्यप्रदानानित्रीणितुल्यफलानिच १५
 कार्तिकेयउवाच
 अन्यानपिमहादेवधर्मान्मेवक्तुमर्हसि
 यान्कृत्वासर्वपापानिप्रक्षाल्यत्रिदशोभवेत् १६
 सूतउवाच
 इतिपृष्टस्तदाशंभुःपुनर्वक्तुंप्रचक्रमे
 यावत्किंबहुधास्तुत्वात्तच्छृणुध्वंतपोधनाः १७
 ईश्वरउवाच

परान्नवर्जयेद्यस्तुकार्तिकेनियमेकृते
 परान्नवर्जनादेवलभेच्चांद्रायणफलम् १८
 तंप्राप्तंकार्तिकं दृष्ट्वा परान्नं यस्तुवर्जयेत्
 दिनेदिनेतुकृच्छ्रस्यफलंप्राप्नोतिमानवः १९
 कार्तिकेवर्जयेत्तैलंकार्तिकेवर्जयेन्मधु
 कार्तिकेवर्जयेत्कांस्यंसंघान्नंचविशेषतः २०
 राक्षसीं योनिमाप्नोतिसकृन्मांसस्य भक्षणात्
 षष्टिवर्षसहस्राणिविष्टायां परिपच्यते २१
 तन्मुक्तोजायतेपापोविष्टाशीग्रामसूकरः
 प्रवृत्तानांतुभक्षणांकार्तिकेनियमेकृते २२
 अवश्यंविष्णुरूपत्वं प्राप्यतेमोक्षदंपदम्
 नकार्तिकसमोमासोनदैवंकेशवात्परम् २३
 नवेदसदृशंशास्त्रंनतीर्थंगंगयासमम्
 नसत्यंनसमंवृत्तंनकृतेनसमंयुगम् २४
 नतृप्तीरसनातुल्यानदानसदृशंसुखम्
 नधर्मसदृशंमित्रंनज्योतिश्चक्षुषासमम् २५
 अव्रतेनक्षिपेद्यस्तुमासंदामोदरप्रियम्
 कर्मभ्रष्टःसविज्ञेयोहीनयोनिषुजायते २६
 कार्तिकःप्रवरोमासोवैष्णवानांसदाप्रियः
 समुद्रगानदीपुण्यादुर्लभास्नानशालिनाम् २७
 कुलशीलवतीकन्यादुर्लभादंपतीनृणाम्
 दुर्लभाजननीलोकेपिताचैवविशेषतः २८
 दुर्लभंसाधुसन्मानंदुर्लभोधार्मिकःसुतः
 दुर्लभोद्वारिकावासोदुर्लभंकृष्णदर्शनम् २९
 दुर्लभंगोमतीस्नानंदुर्लभंकार्तिकव्रतम्
 ब्राह्मणेभ्योमहींदत्त्वाग्रहणेचंद्रसूर्ययोः ३०
 यत्फलंलभतेवत्सतत्फलंभूमिशायिनः
 भोजनंद्विजदंपत्योःपूजयेच्चविलेपनैः ३१
 कंबलानिचरत्नानिवासांसिविविधानिच
 तूलिकाश्चप्रदातव्याःप्रच्छादनपटैःसह ३२

उपानहावातपत्रंकार्तिकेदेहिपावके
 यःकरोतिनरोनित्यंकार्तिकेपत्रभोजनम् ३३
 नदुर्गतिमवाप्नोति यावदिन्द्राश्चतुर्दश
 सर्वकामफलंतस्यसर्वतीर्थफलंलभेत् ३४
 नचापिनरकंपश्येद्ब्रह्मपत्रेषुभोजनात्
 ब्रह्माण्डस्मृतःसाक्षात्पालाशःसर्वकामदः ३५
 मध्यमंवर्जयेत्पत्रंकार्तिकेशिखिवाहन
 ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चत्रयोदेवास्त्रिपत्रके ३६
 एश्वरंवर्जयेत्पत्रब्रह्माविष्णुरनुत्तमः
 सर्वपुण्यमवाप्नोतिशेषपत्रेषुभोजनात् ३७
 भोजनान्मध्यपत्रेतुकपिलापयसस्तथा
 प्राशनान्मुनिशार्दूलनरोनरकमाप्नुयात् ३८
 अज्ञानाद्भुजतेयस्तुशूद्रोवाकपिलापयः
 कपिलांब्राह्मणेदत्त्वाशुद्धोभवतिकार्तिके ३९
 तिलदानंनदीस्नानंसर्वदासाधुदर्शनम्
 भोजनंब्रह्मपत्रेषुकार्तिकेमुक्तिदायकम् ४०
 मौनीपालाशभोजीचजलस्त्रायीसदाक्षमी
 कार्तिकेक्षितिशायीचहन्यात्पापंयुगार्जितम् ४१
 जागरंकार्तिकेमासियःकरोत्यरुणोदये
 दामोदराग्रेसेनानीर्गोसहस्रफलंलभेत् ४२
 पितृपक्षेऽन्नदानेनज्येष्ठाषाढेचवारिणा
 कार्तिकेतत्फलंपुंसांपरदीपप्रबोधनात् ४३
 बोधनात्परदीपस्यवैष्णवानांचसेवनात्
 कार्तिकेफलमाप्नोतिराजसूयाश्वमेधयोः ४४
 नदीस्नानंकथाविष्णोर्वैष्णवानांचदर्शनम्
 नभवेत्कार्तिकेयस्यहरेत्पुण्यंदशाब्दिकम् ४५
 पुष्करंयःस्मरेत्प्राज्ञःकर्मणामनसागिरा
 कार्तिकेमुनिशार्दूललक्षकोटिगुणंभवेत् ४६
 प्रयागोमाघमासेतुपुष्करंकार्तिकेतथा
 अवंतीमाघवेमासिहन्यात्पापंयुगार्जितम् ४७

धन्यास्तेमानवालोकेकलिकालेविशेषतः
 कुर्वन्तिस्कन्दनित्यंयेसर्वथाहरिसेवनम् ४८
 किंदत्तैर्बहुभिःपिंडैर्गयाश्राद्धादिभिर्मुने
 तारितास्तेनपितरोनरकाञ्चनसंशयः ४९
 क्षीरादिस्त्रपनंविष्णोःक्रियतेपितृकारणात्
 कल्पकोटिंदिवंप्राप्यवसन्तित्रिदशैःसह ५०
 कार्तिकेनार्चितोयैस्तुकृष्णस्तुकमलेक्षणाः
 जन्मकोटिषुविप्रेन्द्रनतेषांकमलागृहे ५१
 दष्टामुष्टाविनष्टास्तेपतिताःकलिकंदरे
 यैर्नार्चितोहरिर्भक्त्याकमलैरसितैःसितैः ५२
 पद्मेनैकेनदेवेशंयोऽचयेत्कमलापतिम्
 वर्षायुतसहस्रस्यपापस्यकुरुतेक्षयम् ५३
 अपराधसहस्राणितथासप्तशतानिच
 पद्मेनैकेनदेवेशःक्षमेतप्रणतोऽचितः ५४
 तुलसीपत्रलक्षेणकार्तिकेयोऽचयेद्धरिम्
 पत्रेपत्रेमुनिश्रेष्ठमौक्तिकंलभतेफलम् ५५
 तुलसीगंधमिश्रंतुयत्किंचित्क्रियतेसुत
 कल्पकोटिसहस्राणिप्रीतोभवतिकेशवः ५६
 मुखेशिरसिदेहेतुकृष्णोत्तीर्णांतुयोबहेत्
 तुलसीषण्मुखप्रीत्यानतस्यस्पृशतेकलि ५७
 कृष्णोत्तीर्णैस्तुनिर्माल्यैर्योगात्रंपरिमार्जयेत्
 सर्वरोगैस्तथापापैर्मुक्तोभवतिपण्मुख ५८
 विष्णोरंगारशेषेण्यस्यांगंस्पृशतेसुत
 दुरितानिविनश्यन्तिव्याधयोयांतिसंक्षयम् ५९
 शंखोदकंहरेर्भक्तिर्निर्माल्यंपादयोर्जलम्
 चंदनंधूपशेषंतुब्रह्महत्यापहारकम् ६०

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्ये
 श्रीशिवकार्तिकेयसंवादेप्रश्नोत्तरोनामअष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ११८

एकोनविंशत्यधिक शततमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच

माघस्नानस्यमाहात्म्यंशृणुभागवतोत्तम
त्वत्समोनास्तिलोकेऽस्मिन्विष्णुभक्तोमहामते १
चक्रतीर्थेहरिंदृष्ट्वामथुरायांचकेशवम्
यत्फलंलभतेमर्त्योमाघस्नानेनतत्फलम् २
जितेंद्रियःशांतमनाःसदाचारेणसंयुतः
स्नानंकरोतियोमाघेसंसारीनभवेत्पुनः ३

श्रीकृष्णउवाच

शूकरस्यचमाहात्म्यंकथयिष्येतवाग्रतः
यस्यविज्ञानमात्रेणसान्निध्यंममसर्वदा ४
सूतउवाच

इत्युक्त्वाभगवान्कृष्णःसत्यायैबहुधाजगौ
तदहंसंप्रवक्ष्यामितच्छृणुध्वंतपोधनाः ५

श्रीकृष्णउवाच

पंचयोजनविस्तीर्णेशूकरेहरिमंदिरे
यस्मिन्वसतियोजीवोगर्दभोऽपिचतुर्भुजः ६
त्रीणिहस्तसहस्राणित्रीणिहस्तशतानिच
त्रयोहस्ताशूकरस्यपरिमाणंविधीयते ७
षष्टिवर्षसहस्राणियोऽन्यत्रकुरुतेतपः
तत्फलंलभतेदेविप्रहरार्द्धेनशूकरे ८
सन्निहत्यांकुरुक्षेत्रेराहुग्रस्तेदिवाकरे
तुलापुरुषदानेनतत्फलंपरिकीर्तितम् ९
काश्यांदशगुणंप्रोक्तंवेण्यांशतगुणंभवेत्
सहस्रगुणितंप्रोक्तंगंगासागरसंगमे १०
अनंतंचैवविज्ञेयंशूकरेहरिमंदिरे
अन्यत्रददतेलक्षंसंविधानेनकार्तिक ११
इहैवैकेनदत्तेनशूकरेतत्समंभवेत्
शूकरेचतथावेण्यांगंगासागरसंगमे १२
सकृदेवनरःस्नात्वाब्रह्महत्यांव्यपोहति

अलर्केणपुराप्राप्तासप्तद्वीपावसुंधरा
 शूकरक्षेत्रमाहात्म्यंश्रुत्वाचैवषडानन १३
 मिर्गशीर्षस्यद्वादश्यांशुक्लायांब्रजपुत्रक
 कार्तिकेयउवाच
 भगवन्श्रोतुमिच्छामिब्रतानामुत्तमंब्रतम्
 विधिमासोपवासस्यफलंचास्ययथोचितम् १४
 यथाविधिनरैःकार्याब्रतचर्यायथाभवेत्
 आरभ्यतेयथापूर्वसमाप्यंहियथाविधि १५
 यावत्संख्यंतुकर्तव्यंतत्प्रब्रूहिमहेश्वर
 ब्रतमेतत्सुखश्रीदंविस्तरेणममानघ १६
 श्रीरुद्रउवाच
 पावकेसाधुसर्वं तेयत्पृष्टंप्रब्रुवेऽनघ
 भक्त्यामतिमतांश्रेष्ठशृणुष्वगदतोमम १७
 सुराणांचयथाविष्णुस्तपतांचयथारविः
 मेरुःशिखरिणांयद्वद्वैनतेयश्चपक्षिणाम् १८
 तीर्थानांतुयथागंगाप्रजानांतुयथावणिक
 श्रेष्ठंसर्वब्रतानांतुतद्वन्मासोपवासनम् १९
 सर्वब्रतेषुयत्पुण्यंसर्वतीर्थेषुचैवहि
 सर्वदानोद्भवंचैवलभेन्मासोपवासकृत् २०
 अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैर्विविधैर्भूरिदक्षिणैः
 नतत्पुण्यमवाप्नोति यन्मासपरिलंघनात् २१
 तेनजप्तंहुतंदत्तंपस्तप्तंकृतंस्वधा
 यःकरोतिविधानेननरोमासमुपोषणम् २२
 उद्दिश्यवैष्णवंयज्ञमामभ्यर्च्यजनार्दनम्
 गुरोराज्ञांततोलब्ध्वाकुर्यान्मासोपवासनम् २३
 वैष्णवानियथोक्तानिकृत्वासर्वब्रतानितु
 द्वादश्यादीनिपुण्यानिततोमासमुपावसेत् २४
 अतिकृच्छ्रंचपाराकंकृत्वाचांद्रायणंततः
 मासोपवासंकुर्वीतगुरोर्विप्राज्ञयाततः २५
 आश्विनस्यामलेपक्षेएकादश्यामुपोषितः

व्रतमेनंतुगृहीयाद्यावत्रिंशद्दिनानितु २६
 वासुदेवंसमभ्यर्च्यकार्तिकंसकलंनरः
 मासंचोपवसेद्यस्तुसमुक्तिफलभागभवेत् २७
 अच्युतस्यालयेभक्त्यात्रिकालंकुमुदैःशुभैः
 मालतींदीवरैर्बुधैःकमलैश्चसुगंधिभिः २८
 कुसुमोशीरकर्पूरैर्विलिप्यवरचंदनैः
 नैवेद्यापूपदीपाद्यैरर्चयेच्चजनार्दनम् २९
 मनसाकर्मणावाचापूजयेद्गरुडध्वजम्
 कुर्वन्नरःस्त्रीविधवाबृहद्भक्तिर्जितेंद्रियः ३०
 नाम्नामेवतथालापविष्णोःकुर्यादहर्निशम्
 भक्त्याविष्णोःस्तुतिर्वाच्यामिथ्यालापविवर्जिता ३१
 सर्वसत्त्वदयायुक्तःशांतवृत्तिरहिंसकः
 सुप्तोबाह्यासनस्थोवावासुदेवंप्रकीर्तयेत् ३२
 स्मृत्यालोकनगंधादिस्वादनंपरिकीर्तनम्
 अन्नस्यवर्जयेद्वासंग्रासानांसंप्रमोक्षणम् ३३
 गात्राभ्यंगंशिरोभ्यंगंतांबूलंसविलेपनम्
 व्रतस्थोवर्जयेत्सर्वयच्चान्यच्चनिराकृतम् ३४
 नव्रतस्थःस्पृशेत्किंचिद्विकर्मस्थंनचालयेत्
 देवतायतनेतिष्ठन्नगृहस्थश्चरेत्ध्रुवम् ३५
 कृत्वामासोपवासंतुयथोक्तविधिनानरः
 नारीवाविधवासाध्वीवासुदेवंसमर्चयेत् ३६
 अन्यूनाधिकमेवंतुव्रतंत्रिंशद्दिनैरिदम्
 कृत्वामासोपवासंतुसंयतात्माजितेंद्रियः ३७
 ततोऽचयेदेवपुण्यंद्वादश्यांगरुडध्वजम्
 पूजयेत्पुष्पमालाभिर्गंधधूपविलेपनैः ३८
 वस्त्रालंकारवाद्यैश्चतोषयेदच्युतंनरः
 संस्त्रापयेद्धरिभक्त्यातीर्थचंदनवारिभिः ३९
 चंदनेनानुलिप्तांगंधूपपुष्पैरलंकृतम्
 वस्त्रदानादिभिश्चैवभोजयित्वाद्विजोत्तमान् ४०
 दद्याच्चदक्षिणांतेभ्यःप्रणिपत्यक्षमापयेत्

एवंमासोपवासाद्धिकृत्वाभ्यर्च्यजनार्दनम् ४१
 भोजयित्वाद्विजांश्चैवविष्णुलोकेमहीयते
 एवंमासोपवासातिकृत्वाविप्रान्त्रयोदश ४२
 निर्यापयेत्ततस्तान्वैविधिनायेनतच्छृणु
 कारयेद्वैष्णवंयज्ञमेकादश्यामुपोषितः ४३
 पूजयित्वातुदेवेशमाचार्यानुज्ञयाहरिम्
 अर्चयित्वायथाशक्त्याह्यभिवाद्यगुरुंतथा ४४
 ततोनुभोजयेद्विप्रान्नमस्कारपुरःसरम्
 विशुद्धकुलचारित्रविष्णुपूजनतत्परान् ४५
 पूजयित्वातथासर्वान्भोजयित्वात्रयोदश
 तांबूलवस्त्रयुग्मानिभोजनाच्छादनानिच ४६
 योगपट्टानिसूत्राणिब्रह्मसूत्राणिचैवहि
 दद्याच्चैवद्विजाग्रयेभ्यःपूजयित्वाप्रणम्यच ४७
 ततोनुपूजयेच्छक्त्याशय्यांस्तरणसंस्कृताम्
 साच्छादनांशुभांश्चेष्टांसोपसोपधानामलंकृताम् ४८
 कारयित्वात्मनोमूर्तिकांचनींतुस्वशक्तितः
 न्यसेत्तस्यांतुशय्यायामर्चयित्वास्त्रगादिभिः ४९
 आसनंपादुकांछत्रंवस्त्रयुग्ममुपानहौ
 पवित्राणिचपुष्पाणिशयायामुपकल्पयेत् ५०
 एवंशय्यांतुसंकल्पप्रणिपत्यचतान्द्विजान्
 प्रार्थयेच्चानुमोदार्थंविष्णुलोकंब्रजाम्यहम् ५१
 ततोब्रजेन्नरश्रेष्ठोविष्णोःस्थानमनामयम्
 मंडपस्थांस्तुतान्विप्रानितिवाच्यंमुहुर्मुहुः ५२
 मंत्रहीनंक्रियाहीनंसर्वहीनंद्विजोत्तमाः
 सर्वसंपूर्णतांयातुभवद्वाक्यप्रसादतः
 विधिर्मासोपवासस्ययथावत्परिकीर्तितः ५३

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहिताया
 मुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्येश्रीकृष्णसत्यभामासंवादेमासो
 पवासकथनंनानैकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः११६

विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

सूतउवाच

इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुनःपप्रच्छपावकिः

शालग्रामार्चनंभूयस्तच्छृणुध्वंतपोधनाः १

कार्तिकेयउवाच

भगवन्योगिनांश्रेष्ठसर्वेधर्माःश्रुतामया

शालग्रामार्चनंब्रूहिविस्तरेणममप्रभो २

ईश्वरउवाच

साधुसाधुमहाप्राज्ञयन्मांहिपरिपृच्छसि

तदहंसंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांममवत्सल ३

शालग्रामशिलायांतुत्रैलोक्यंसचराचरम्

महाशयमहासेननित्यंतिष्ठतिसंहितम् ४

दृष्टंप्रणमितयेनस्त्रापितंपूजितंतथा

यज्ञकोटिगुणंपुण्यंगवांकोटिफलंलभेत् ५

छिन्नस्तेनतथावत्सगर्भवासःसुदारुणः

पीतयेनसदाविष्णोःशालग्रामशिलाजलम् ६

कामासक्तोऽपियोनित्यंभक्तिभावविवर्जितः

शालग्रामशिलापुत्रपूजयित्वाच्युतोभवेत् ७

शालग्रामशिलाबिंबंहत्वाकोटिविनाशनम्

स्मृतंसंकीर्तितंध्यातंपूजितंचनमस्कृतम् ८

शालग्रामशिलांदृष्ट्वायांतिपापान्यनेकशः

सिंहंदृष्ट्वायथायांतिवनेमृगगणाभयात् ९

नमस्कारंतुमनुजःशालग्रामशिलार्चने

भक्त्यावायदिवाऽभक्त्याकृत्वामुक्तिमवाप्नुयात् १०

वैवस्वतभयंनास्तितथामरणजन्मनोः

यःकरोतिनरोनित्यंशालग्रामशिलार्चनम् ११

गंधपाद्याघनैवेद्यैर्दीपैर्धूपैर्विलेपनैः

गीतैर्वाद्यैस्तथास्तोत्रैःशालग्रामशिलार्चनम् १२

कुरुतेमानवोयस्तुकलौभक्तिपरायणः

कल्पकोटिसहस्राणिरमतेविष्णुसद्गनि १३

शालग्रामनमस्कारोभावेनापिनरैः कृतः
 मानुषत्वं कथं तेषां मद्भक्तायेन राभुवि १४
 मद्भक्तास्तीव्रपापिष्ठामत्प्रभुं न न मंतिये
 वासुदेवं न ते ज्ञेयामद्भक्ताः पापमोहिताः १५
 मद्भक्तोऽपि च यो भूत्वा भुंक्ते त्वेकादशी दिने
 स याति ह्यंधतामिस्त्रे निरयं मम घातकः १६
 मल्लिंगस्पर्शनं कार्यं नान्या शुद्धिर्विधीयते
 याति थिर्दयिता विष्णोः साति थिर्ममवल्लभा १७
 यस्तां नोपवसेन्मर्त्यः स पापी श्वपचाधिकः
 शालग्रामशिलायां तु सदा पुत्रवसाम्यहम् १८
 दंतदेवेन तुष्टेन स्वस्थानं मम भक्तितः
 पद्मकोटि सहस्रैस्तु पूजिते मयि यत्फलम् १९
 तत्फलं कोटिगुणितं शालग्रामशिलार्चनात्
 पूजितोऽहनतैर्मर्त्यैर्नमितोऽहनतैर्नरैः २०
 न कृतं मर्त्यलोके यैः शालग्रामशिलार्चनम्
 शालग्रामशिलाग्रे तु यः करोति ममार्चनम् २१
 तेनार्चितोऽहं सेनानीर्युगानामेकविंशतिम्
 किमर्चि तैर्लिंगशतैर्विष्णुभक्तिविवर्जितैः २२
 शालग्रामशिलाबिंबनार्चितं यदि पुत्रक
 अनर्हं मम नैवेद्यं पत्रं पुष्पं फलं जलम् २३
 शालग्रामशिलाग्रे तु सर्वयातिपवित्रताम्
 भुक्त्वान्यदेव नैवेद्यं द्विजश्चांद्रायणं चरेत् २४
 भुक्त्वा केशव नैवेद्यं यज्ञकोटिफलं लभेत्
 पादोदकेन देवस्य हत्याकोटिसमन्विताः २५
 शुद्ध्यंति नात्र संदेहस्तथा शंखोदकेन हि
 यो हि माहेश्वरो भूत्वा वैष्णवं च न पूजयेत् २६
 द्वेष्टा च याति नरकं यावदिंद्राश्चतुर्दश
 ज्येष्ठाश्रमी गृहे यस्य मुहूर्तमपि विश्रमेत् २७
 पितामहायुगान्यष्टौ भवत्यमृतभोजिनः
 संसारे दुःखकांतारे निमज्ज्यंते न राधमाः २८

वर्षकोटिसहस्राणिकृष्णाराधनवर्जिताः
 स्नेहादभ्यर्चि तैर्लिङ्गैः शालग्रामसमुद्भवैः २९
 मुक्तिं प्रयांति मनुजा योगसांख्येन वर्जिताः
 मल्लिङ्गकोटिभिर्दृष्टैर्यत्फलं पूजितैः स्तुतैः ३०
 शालग्रामशिलायां तु एकस्यामिहतद्भवेत्
 द्वादशैव शिलायो वै शालग्रामसमुद्भवाः ३१
 अर्चयेद्वैष्णवो नित्यं तस्य पुण्यं न बोधमे
 कोटिलिङ्गसहस्रैस्तु पूजितैर्जाह्नवीतटे ३२
 काशीवासे युगान्यष्टौ दिने नैकेन तद्भवेत्
 किंपुनर्बहुना यस्तु पूजयेद्वैष्णवो नरः ३३
 नाहं ब्रह्मादयो देवाः संख्यां कर्तुं समीहते
 तस्माद्भक्त्या च मद्भक्तैः प्रीत्यर्थं मम पुत्रक ३४
 कर्तव्यं मम तद्भक्त्या शालग्रामशिलार्चनम्
 शालग्रामशिलारूपीयत्र तिष्ठति केशवः ३५
 तत्र देवा सुरा यक्षा भुवनानि चतुर्दश ३६
 सुराणां कीर्तनैः सर्वैः कोटिभिश्च फलं लभेत्
 तत्फलं कीर्तनादेव केशवे सुकृतं कलौ ३७
 शालग्रामशिलाग्रे तु सकृत्पिण्डेन तर्पिताः
 वसन्ति पितरस्तस्य न संख्यातत्र विद्यते ३८
 येऽपि वंति नरा भक्त्या शालग्रामशिलाजलम्
 पंचगव्यसहस्रैस्तु प्राशितैः किंप्रयोजनम् ३९
 प्रायश्चित्ते समुत्पन्ने किंदानैः किमु पोषणैः
 चांद्रायणैः सुचीर्णैश्च पीत्वा पादोदकं हरेः ४०
 यः करोति तडागे तु प्रतिमां जलशायिनीम्
 कोटिभिश्चापि किं कार्यमन्यदेवैश्च पूजितैः ४१
 विष्णुमुख्यास्तु वै देवास्तत्र जल्पन्ति वै सह
 प्रमाणमस्ति सर्वस्य सुकृतस्य हि पुत्रक ४२
 फलप्रमाणं नैवास्ति शालग्रामशिलार्चन
 यो ददाति शिलां विष्णोः शालग्रामसमुद्भवाम् ४३
 विप्राय विष्णुभक्ताय तेनेष्टं क्रतुभिः शतैः

गृहेऽपिवसतस्तस्यगंगास्नानंदिनेदिने ४४
 सस्त्रातःसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः
 शालग्रामशिलातोयैरभिषेकंसमाचरेत् ४५
 स्वर्गेमर्त्येचपातालेपाषाणाःसन्तिवैगुह
 शालग्रामशिलाग्राव्णानास्तिनास्तिसमापुनः ४६
 मानुषेदुर्लभेलोकेसफलंतस्यजीवितम्
 तिलप्रस्थशतंभक्त्यायोददातिदिनेदिने ४७
 तत्फलंसमवाप्नोतिशालग्रामशिलार्चनात्
 पत्रंपुष्पंफलंतोयंमूलंदूर्वादलंतथा ४८
 जायतेमेरुणातुल्यंशालग्रामेसमर्पितम्
 विधिहीनोऽपियःकश्चित्क्रियामंत्रविवर्जितः ४९
 चक्रांकभुजआप्नोतिसम्यक्शास्त्रोदितंफलम्
 यत्तुपूर्वमयादृष्टंकेशवेक्लेशनाशनम् ५०
 तत्सर्वकथयिष्यामितवस्त्रेहेनपुत्रक
 क्वत्वंवससिहेविष्णोकिमाधारःकिमाश्रयः ५१
 कथंवाप्रीयसेदेवतत्सर्वकथयस्वमे
 श्रीकृष्णउवाच
 निवसामिसदाशंभोशालग्रामोद्भवेऽश्मनि ५२
 तत्रैवरथचक्रांकेयानिनामानिमेश्वरा
 द्वारदेशेसमेचक्रेदृश्येतेनांतरंयदि
 वासुदेवःसविज्ञेयःशुक्लश्चैवातिशोभनः ५३
 प्रद्युम्नःसूर्यवक्त्रस्तुनीलदीप्तिस्तथैवच
 सुषिरंच्छिद्रबहुलंदीर्घाकारंतुतद्भवेत् ५४
 अनिरुद्धस्तुपीताभोवर्तुलश्चातिशोभनः
 रेखात्रयांकितोद्वारिदृष्टपद्मेनचिह्नवत् ५५
 श्यामोनारायणोदेवोनाभिचक्रेतथोन्नते
 दीर्घं रेषासमोपेतोदक्षिणेषुषिरान्वितः ५६
 ऊर्ध्वमुखंचजानीयात्सुंदरंहरिरूपिणम्
 कामदंमोक्षदंचैवअर्थदंचविशेषतः ५७
 परमेष्ठीचशुक्लाभःपद्मचक्रसमन्वितः

बिंबाकृतिस्तथापृष्ठेसुषिरंचातिपुष्कलम् ५८
 कृष्णवर्णस्तथाविष्णुर्मूलेचक्रेसुशोभने
 द्वारोपरितथारेखालक्ष्यतेमध्यदेशतः ५९
 कपिलोनरसिंहश्चपृथुचक्रःसुशोभितः
 ब्रह्मचर्येणपूज्योसावन्यथाविघ्नदोभवेत् ६०
 वाराहःशक्तिलिगस्तुचक्रेचविषमेस्मृते
 इंद्रनीलनिभःस्थूलस्त्रिरेखोनाभितःशुभः ६१
 दीर्घाकांचनवर्णयाबिंदुत्रयविभूषिता
 मत्स्याख्यासाशिलाज्ञेयाभुक्तिमुक्तिफलप्रदा ६२
 कूर्मस्तथोन्नतःपृष्ठेवर्तुलश्चक्रपूरितः
 हरितंवर्णमाधत्तेकौस्तुभेनतुचिह्नितः ६३
 हयग्रीवोहयाकारोरेखापंचकभूषितः
 बहुबिंदुसमाकीर्णःपृष्ठेनीलंचरूपकम् ६४
 वैकुण्ठमविभिन्नांगंचक्रमेकं तथाध्वजम्
 द्वारोपरितथारेखागुंजाकारासुशोभना ६५
 श्रीधरस्तुतथादेवश्चिह्नितोवनमालया
 कदंबकुसुमाकारोरेखापंचकभूषितः ६६
 वर्तुलश्चापिह्रस्वश्चवामनःपरिकीर्तितः
 अतसीकुसुमप्रख्योबिंदुनापरिशोभितः ६७
 सुदर्शनस्ततोदेवःश्यामवर्णोमहाद्युतिः
 वामपार्श्वेगदाचक्रेरेखाचैवतुदक्षिणे ६८
 दामोदरस्तथास्थूलोमध्येचक्रं प्रतिष्ठितम्
 दूर्वाभंद्वारसंकीर्णपीतरेखंतथैवच ६९
 नानावर्णोह्यनंतस्तुनानाभोगेनचिह्नितः
 अनेकमूर्तिकोभिन्नःसर्वकामफलप्रदः ७०
 विदिक्षुदिक्षुसर्वासुयस्योर्ध्वं दृश्यतेमुखम्
 पुरुषोत्तमःसविज्ञेयोभुक्तिमुक्तिफलप्रदः ७१
 दृश्यतेशिखरेलिगंशालग्रामशिलोद्भवम्
 यस्ययोगेश्वरोदेवोब्रह्महत्यांव्यपोहति ७२
 आरक्तःपद्मनाभस्तुपंकजं वक्त्रसंयुतम्

तस्याभ्यर्चनतो नित्यं द्रविद्रस्त्वीश्वरो भवेत् ७३
 चक्रांकितं हिरण्यांगं रश्मिजालं विनिर्दिशेत्
 सुवर्णरेखा बहुलं स्फाटिकद्युतिशोभितम् ७४
 अतिस्निग्धा सिद्धिकरी कृष्णा कीर्तिददाति च
 पांडुरापापदहनी पिता पुत्रफलप्रदा ७५
 नीलाप्रयच्छती लक्ष्मीरक्तारोगप्रदायिनी
 रूक्षा उद्वेगजननी वक्रादारिद्र्यभागिनी ७६
 एकं सुदर्शनं ज्ञेयं लक्ष्मीनारायणं द्वयम्
 तृतीयं चाच्युतं विद्याच्चतुर्थं तु जनार्दनम् ७७
 पंचमं वासुदेवं च षष्ठं प्रद्युम्नमेव च
 संकर्षणं सप्तमं च अष्टमं पुरुषोत्तमम् ७८
 नवमं च नवव्यूहं दशमं तु तदात्मकम्
 एकादशं चानिरुद्धं द्वादशं द्वादशात्मकम् ७९
 अत ऊर्ध्वं तु चक्राणि दृश्यन्ते ऽनतसंज्ञके
 खंडिते त्रुटिते भग्ने सालग्रामे न दोषभाक् ८०
 इष्टाचयस्य यामूर्तिः स तां यत्नेन पूजयेत्
 स्कंधे कृत्वा तु यो ऽध्वानं वहते शैलनायकम् ८१
 तस्य वश्यं भवेत् सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम्
 शालग्रामशिला यत्र तत्र संनिहितो हरिः ८२
 तत्र दानं जपः स्नानं वाराणस्याः शताधिकम्
 कुरुक्षेत्रे प्रयागे च नैमिषे पुष्करे तथा ८३
 तत्र कोटिगुणं पुण्यं वाराणस्यां महाफलम्
 ब्रह्महत्यादिकं पापं यत्किंचित् कुरुते नरः ८४
 तत्सर्वं निर्दहत्या शुशालग्रामशिलार्चनम्
 शालग्रामोद्भवो देवो यत्र द्वारावतीभवः ८५
 उभयोः संगमो यत्र मुक्तिस्तत्र न संशयः
 ब्रह्मचारिगृहस्थैश्च वानप्रस्थैश्च भिक्षुभिः ८६
 भोक्तव्यं विष्णुनैवेद्यं नात्र कार्या विचारणा
 तत्पूजनेन मंत्राश्च न जपो न च भावना ८७
 नस्तुतिर्नापि चाचारः शालग्रामशिलार्चने

शालग्रामशिलाग्रेतुकृत्वास्वस्तिकमादरात् ८८

कार्तिकेतुविशेषेणपुनात्यासप्तमंकुलम्

अणुमात्रंतुयःकुर्यान्मंडलंकेशवाग्रतः ८९

मृदाधातुविकारैश्चकल्पकोटिंदिवंवसेत्

यस्तुसंवत्सरंपूर्णमग्निहोत्रमुपासते ९०

कार्तिकेस्वस्तिकंकृत्वासममेतन्नसंशयः

अगम्यागमनेचैवह्यभक्षस्यतुभक्षणे ९१

तत्पापंनाशमायातिमंडयित्वाहरेर्गृहम्

मंडलंकुरुतेनित्यंयानारीकेशवाग्रतः

सप्तजन्मानिवैधव्यंनप्राप्नोतिकदाचन ९२

इति श्रीपाद्मेहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डेकार्तिकमाहात्म्ये

श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेशालिग्राममाहात्म्यंनाम

विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२०

एकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच

धात्रीच्छायांसमाश्रित्यकुर्यात्पिंडंतुयोगुह

मुक्तिंप्रयांतिपितरःप्रसादान्माधवस्यतु १

मूर्ध्निपाणौमुखेचैवदेहेचैवतुयोनरः

धत्तेधात्रीफलंवत्सधात्रीफलविभूषितः २

धात्रीफलकृताहारोनरोनारायणोभवेत्

यःकश्चिद्वैष्णवोलोकेधत्तेधात्रीफलंगुह ३

प्रियोभवतिदेवानांमनुष्याणंचकाकथा

नजह्यात्तुलसीमालांधात्रीमालांविशेषतः ४

यावत्तिष्ठतिकंठस्थाधात्रीमालानरस्यहि

तावत्तस्यशरीरेतुप्रतिष्ठतिचकेशवः ५

धात्रीफलंतुतुलसीमृत्तिकाद्वारकोद्भवा

सफलंजीवितंतस्यत्रितयंस्यवेश्मनि ६

यावद्दिनानिवहतेधात्रीमालांकलौनरः

तावद्युगसहस्राणिवैकुण्ठेवसतिर्भवेत् ७

मालायुग्मंवहेद्यस्तुधात्रीतुलसिसंभवम्
 वहतेकंठदेशेतुकल्पकोटिंदिवंवसेत् ८
 संनियम्येंद्रियग्रामंशालग्रामशिलार्चनम्
 यःकुर्यान्मानवोभक्त्यापुष्पेपुष्पेऽश्वमेधजम् ९
 सुराणांचयथाविष्णुःपुष्पाणांतुलसीतथा
 तुलस्यानुदिनंदेवयोऽचयेद्गरुडध्वजम् १०
 जन्मदुःखजरारोगैर्मुक्तोऽसौमुक्तिमाप्नुयात्
 तुलसीमालयाविष्णुःपूजितोयेनकार्तिके ११
 यमाक्षरकृतांमालांस्फुटंशौरिःप्रमार्जति
 श्रीचंदनंसकर्पूरमगुरुंचसकुंकुमम् १२
 केतकीदीपदानंचसर्वदाकेशवप्रियम्
 कार्तिकेकेतकीपुष्पंदत्तयेनकलौयुगे १३
 दीपदानंमहासेनकुलानांतारयेच्छतम्
 सरोरुहाणितुलसीकेतकीमुनिपुष्पकम् १४
 कार्तिकेचदिनान्येवदीपदानंतुपंचमम्
 केतकीमालयायेनकार्तिकेपुष्पमंडपम् १५
 केशवस्यकृतंवत्सवसतिर्दिवितस्यच
 केतकीपुष्पकेनैवपूजितोगरुडध्वजः १६
 समाःसहस्रंसुप्रीतोजायतेमधुसूदनः
 अर्चयित्वाहृषीकेशंकुसुमैःकेतकीभवैः १७
 पुण्यंतद्भवनंयातिकेशवस्यशिवंगुह
 दमनकेनापिदेवेशंसंप्राप्तेमधुमाधवे १८
 समभ्यर्च्यमुनिश्रेष्ठअर्चनाल्लभतेफलम्
 अगस्तिकुसुमैर्देवयोऽचयेतजनार्दनम् १९
 दर्शनात्तस्यभोविप्रनरकाग्निःप्रणश्यति
 नतत्करोतिविप्रर्षेतपसातोषितोहरिः २०
 यत्करोतिमहासेनमुनिपुष्पैरलंकृतः
 विहायसर्वपुष्पाणिमुनिपुष्पेणकेशवम् २१
 कार्तिकेयोऽचयेद्भक्त्यावाजिमेधफलंलभेत्
 मुनिपुष्पकृतांमालांयोददातिजनार्दने २२

देवेन्द्रोऽपिमुनिश्रेष्ठकुरुतेतस्यसत्कथाम्
 गवामयुतदानेनयत्फलंप्राप्यतेगुह २३
 मुनिपुष्पेणचैकेनकार्तिकेलभतेफलम्
 कौस्तुभेनयथाप्रीतोयथाचवनमालया २४
 तुलसीदलेनसंप्रीतःकार्तिकेचतथाहरिः
 सितउवाचि
 प्रश्रयावनतंदृष्ट्वाकुमारंभक्तितत्परम् २५
 पुनःप्रोवाचभगवान्महादेवोवृषध्वजः
 ईश्वरउवाचि
 शृणुदीपस्यमाहात्म्यंकार्तिकेशिखिवाहन २६
 पितरश्चैववाञ्छंतिसदापितृगणैर्वृताः
 भविष्यतिकुलेऽस्माकंपितृभक्तःसुपुत्रकः २७
 कार्तिकेदीपदानेनयस्तोषयतिकेशवम्
 घृतेनदीपकोयस्यतिलतैलेनवापुनः २८
 ज्वलतेयस्यसेनानीरश्वमेधेनतस्यकिम्
 तेनेष्टंक्रतुभिःसर्वैःकृतंतीर्थावगाहनम् २९
 दीपदानंकृतंयेनकार्तिकेकेशवाग्रतः
 कृष्णपक्षेविशेषेणपुत्रपंचदिनानिच ३०
 पुण्यानितेषुयोदत्तेदीपंसोऽक्षयमाप्नुयात्
 एकादश्यांपरैर्दत्तंदीपंप्रज्वाल्यमूषिका ३१
 मानुष्यंदुर्लभंप्राप्यपरांगतिमवापसा
 लुब्धकोऽपिचतुर्दश्यांपूजयित्वामहेश्वरम् ३२
 निर्भक्षःपरमंप्राप्यविष्णुलोकंजगामसः
 श्वपाकस्याश्रयाद्वैश्यादीपंकृत्वापरैःकृतम् ३३
 शुद्धालीलावतीभूत्वाजगामस्वर्गमक्षयम्
 गोपःकश्चिदमावस्यांपूजांदृष्ट्वातुशार्ङ्गिणः ३४
 मुहुर्मुहुर्जयेत्युक्त्वा राजराजेश्वरोऽभवत्
 तस्माद्दीपाःप्रदातव्यारात्रावस्तमतेरवौ ३५
 गृहेषुसर्वगोष्ठेषुसर्वेष्वायतनेषुच
 देवालयेषुदेवानांश्मशानेषुसरस्सुच ३६

घृतादिनाशुभार्थाययावत्पंचदिनानिच
पापिनःपितरोयेचलुप्तपिंडोदकक्रियाः
तेपियांतिपरांमुक्तिं दीपदानस्यपुण्यतः ३७
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्ये
दीपगंधधात्रीमाहात्म्यवर्णनोनामएकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२१

द्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

कार्तिकेयउवाच
दीपावलिफलं नाथविशेषाद्ब्रूहि सांप्रतम्
किमर्थं क्रियते सा तु तस्याः का देवता भवेत् १
किंच तत्र भवेद्देयं किं न देयं वद प्रभो
प्रहर्षः कोऽत्र निर्दिष्टः क्रीडाकात्रप्रकीर्तिता २
सूतउवाच
इति स्कंदवचः श्रुत्वा भगवान् कामशोषणः
सा धूत्वा कार्तिकं विप्राः प्रहसन्निदमब्रवीत् ३
श्रीशिवउवाच
कार्तिकस्यासिते पक्षेत्रयोदश्यां तु पावके
यमदीपं बहिर्दद्यादपमृत्युर्विनश्यति ४
मृत्युना पाशहस्तेन कालेन भार्यया सह
त्रयोदशी दीपदानात्सूर्यजः प्रीयतामिति ५
कार्तिके कृष्णपक्षे च चतुर्दश्यां विधूदये
अवश्यमेव कर्तव्यं स्नानं च पापभीरुभिः ६
पूर्वविद्धा चतुर्दश्या कार्तिकस्य सिते तरे
पक्षे प्रत्यूषसमये स्नानं कुर्यादतंद्रितः ७
तैले लक्ष्मीर्जले गंगादीपावल्यां चतुर्दशीम्
प्राप्तः स्नानं हियः कुर्याद्यमलोकं न पश्यति ८
अपामार्गस्तथा तुं बीप्रपुन्नाटं च वाहलम्
भ्रामयेत्स्नानमध्ये तु नरकस्य क्षयाय वै ९
सीतालोष्टसमायुक्तसकंटकदलान्वित
हरपापमपामार्गभ्राम्यमाणः पुनः पुनः १०

अपामार्गप्रपुन्नाटंभ्रामयेच्छिरसोपरि
 ततश्चतर्पणंकार्ययमराजस्यनामभिः ११
 यमायधर्मराजायमृत्यवेचांतकायच
 वैवस्तायकालायसर्वभूतक्षयायच १२
 औदुंबरायदध्रायनीलायपरमेष्ठिने
 वृकोदरायचित्रायचित्रगुप्तायवैनमः १३
 नरकायप्रदातव्योदीपःसंपूज्यदेवताः
 ततःप्रदोषसमयेदीपान्दद्यान्मनोहरान् १४
 ब्रह्मविष्णुशिवादीनांभवनेषुविशेषतः
 कूटागारेषुचैत्येषुसभासुचनदीषुच १५
 प्राकारोद्यानवापीषुप्रतोलीनिष्कुटेषुच
 मंदुरासुविविक्तासुहस्तिशालासुचैवहि १६
 एवंप्रभातसमयेह्यमावास्यांतुपावकं
 स्नात्वादेवान्पितृन्भक्त्यासंपूज्याथप्रणम्यच १७
 कृत्वातुपार्वणंश्राद्धंदधिक्षीरघृतादिभिः
 भोज्यैर्नानाविधैर्विप्रान्भोजयित्वाक्षमापयेत् १८
 ततोपराह्णसमयेपोषयेन्नागरान्प्रिय
 तेषांगोष्ठींचमानंचकृत्वासंभाषणंनृपः १९
 वक्तृणांवत्सरंयावत्प्रीतिरुत्पद्यतेगुह
 अप्रबुद्धेहरौपूर्वस्त्रीभिर्लक्ष्मीःप्रबोधयेत् २०
 प्रबोधसमयेलक्ष्मींबोधयित्वातुसुस्त्रिया
 पुमान्वैवत्सरंयावल्लक्ष्मीस्तं नैवमुंचति २१
 अभयंप्राप्यविप्रेभ्योविष्णुभीतासुरद्विषः
 सुप्तंक्षीरोदधौज्ञात्वालक्ष्मींपद्माश्रितांतथा २२
 त्वंज्योतिःश्रीरविश्चंद्रोविद्युत्सौवर्णतारकः
 सर्वेषांज्योतिषांज्योतिर्दीपज्योतिःस्थितातुया २३
 यालक्ष्मीर्दिवसेपुण्येदीपावल्यांचभूतले
 गवांगोष्ठेतुकार्तिव्यांसालक्ष्मीर्वरदामम २४
 शंकरश्चभवानीचक्रीडयाद्यूतमास्थितौ
 भवान्याभ्यर्चितालक्ष्मीर्धेनुरूपेणसंस्थिता २५

गौर्याजित्वापुराशंभुर्नग्नोद्यूतेविसर्जितः
 अतोऽयशंकरोदुःखीगौरीनित्यंसुखेस्थिता २६
 प्रथमंविजयोयस्यतस्यसंवत्सरंसुखम्
 एवंगतेनिशीथेतुजनेनिद्रार्धलोचने २७
 तावन्नगरनारीभिस्तूर्यडिंडिमवादनैः
 निष्कास्यतेप्रहृष्टाभिरलक्ष्मीश्चगृहांगणात् २८
 पराजयेविरुद्धंस्यात्प्रतिपद्युदितेरवौ
 प्रातर्गोवर्द्धनःपूज्योद्यूतरात्रौसमाचरेत् २९
 भूषणीयास्तथागावोवर्ज्यावहनदोहनात्
 गोवर्द्धनधराधारगोकुलत्राणकारक ३०
 विष्णुबाहुकृतोच्छ्रायगवांकोटिप्रदोभव
 यालक्ष्मीर्लोकपालानांधेनुरूपेणसंस्थिता ३१
 घृतंवहतियज्ञार्थेममपापंव्यपोहतु
 अग्रतःसंतुमेगावोगावोमेसंतुपृष्ठतः
 गावोमेहृदयेसंतुगवांमध्येवसाम्यहम् ३२
 इतिगोवर्द्धनपूजा
 सद्भावेनैवसंतोष्यदेवान्सत्पुरुषान्नरान्
 इतरेषामन्नपानैर्वाक्यदानेनपंडितान् ३३
 वस्त्रैस्तांबूलदीपैश्चपुष्पकर्पूरकुंकुमैः
 भक्ष्यैरुच्चावचैर्भोज्यैरंतःपुरनिवासिनः ३४
 ग्रामर्षभंचदानैश्चसामंतान्नृपतिर्धनैः
 पदातिजनसंघांश्चग्रैवेयैःकटकैःशुभैः ३५
 स्वानमात्यांश्चतान् राजातोषयेत्स्वजनान्पृथक्
 यथार्थतोषयित्वातुततोमल्लान्नटांस्तथा ३६
 वृषभांश्चमहोक्षांश्चयुद्ध्यमानान्परैःसह
 राजान्यांश्चापियोधांश्चपदातीन्ससमलंकृतान् ३७
 मंचारूढःस्वयंपश्येन्नटनर्तकचारणान्
 योधयेद्वासयेच्चैवगोमहिष्यादिकंचयत् ३८
 वत्सानाकर्षयेद्गोभिरुक्तिप्रत्युक्तिवादनात्
 ततोपराह्णसमयेपूर्वस्यांदिशिपावके ३९

मार्गपालद्यंप्रबध्नीयादुर्गस्तंभेऽथपादपे
 कुशकाशमयींदिव्यालंबकैर्बहुभिर्गुह ४०
 वीक्षयित्वागजानश्चान्मार्गपाल्यास्तलेनयेत्
 गावैर्वृषांश्चमहिषान्महिषीर्घटिकोत्कटाः ४१
 कृतहोमैर्द्विजैर्द्रैस्तुबध्नीयान्मार्गपालिकाम्
 नमस्कारंततःकुर्यान्मंत्रेणानेनसुव्रतः ४२
 मार्गपालिनमस्तुभ्यंसर्वलोकसुखप्रदे
 मार्गपालीतलेस्कंदयांतिगावोमहावृषाः ४३
 राजानोराजपुत्राश्चब्राह्मणाश्चविशेषतः
 मार्गपालद्यंसमुल्लंघ्यनिरुजःसुखिनोहिते ४४
 कृत्वैतत्सर्वमेवेहरात्रौदैत्यपतेर्बलेः
 पूजांकुर्यात्ततःसाक्षाद्भूमौमंडलकेकृते ४५
 बलिमालिख्यदैत्येन्द्रंवर्णकैःपंचरंगकैः
 सर्वाभरणसंपूर्णविंध्यावलिसमन्वितम् ४६
 कूष्माण्डमयजंभोरुमधुदानवसंवृतम्
 संपूर्णहृष्टवदनंकिरीटोत्कटकुंडलम् ४७
 द्विभुजदैत्यराजानंकारयित्वास्वकेपुनः
 गृहस्यमध्येशालायांविशालायांततोऽचयेत् ४८
 मातृभ्रातृजनैःसार्द्धसंतुष्टोबंधुभिःसह
 कमलैःकुमुदैःपुष्पैःकल्हारैरक्तकोत्पलैः ४९
 गंधपुष्पान्नैवेद्यैःसक्षीरैर्गुडपायसैः
 मद्यमांससुरालेह्यचोष्यभक्ष्योपहारकैः ५०
 मंत्रेणानेनराजेंद्रःसमंन्त्रीसपुरोहितः
 पूजांकरिष्यतेयोवैसौख्यंस्यात्तस्यवत्सरम् ५१
 बलिराजनमस्तुभ्यंविरोचनसुतप्रभो
 भविष्येन्द्रसुरारातेपूजेयंप्रतिगृह्यताम् ५२
 एबंपूजाविधिकृत्वारात्रौजागरणंततः
 कारयेद्वैक्षणरात्रौनटनर्तकगायकैः ५३
 लोकैश्चापिगृहस्यांतेसपर्याशुक्लतंडुलैः
 संस्थाप्यबलिराजानंफलैःपुष्पैश्चपूजयेत् ५४

बलिमुद्दिश्यवैतत्रकार्यसर्वचपावके
 यानियान्यक्षयान्याहुः ऋषयस्तत्त्वदर्शिनः ५५
 यदत्रदीयतेदानंस्वलपंवायदिवाबहु
 तदक्षयंभवेत्सर्वविष्णोःप्रीतिकरंशुभम् ५६
 रात्रौयेनकरिष्यंतितवपूजांबलेर्नराः
 तेषामश्रोत्रियंधर्मसर्वत्वामुपतिष्ठतु ५७
 विष्णुनाचस्वयंवत्सतुष्टेनबलयेपुनः
 उपकारकरंदत्तमसुराणांमहोत्सवम् ५८
 तदाप्रभृतिसेनानेप्रवृत्ताकौमुदीसदा
 सर्वोपद्रवविद्रावासर्वविघ्नविनाशिनी ५९
 लोकशोकहराकाम्याधनपुष्टिसुखावहा
 कुशब्देनमहीज्ञेयामुदहर्षेततोद्वयम् ६०
 धातुत्वेनिगमैश्चैवतेनैषाकौमुदीस्मृता
 कौमोदंतेजनायस्मान्नानाभावैःपरस्परम् ६१
 हृष्टतुष्टाःसुखापन्नास्तेनैषाकौमुदीस्मृता
 कुमुदानिबलेर्यस्यांदीयंतेतेनषण्मुख ६२
 अघार्थपार्थिवैःपुत्रतेनैषाकौमुदीस्मृता
 एकमेवमहोरात्रंवर्षेवर्षेचकार्तिके ६३
 दत्तंदानवराजस्यआदर्शमिवभूतल
 यःकरोतिनृपोराज्येतस्यव्याधिभयंकुतः ६४
 सुभिक्षंक्षेममारोग्यंतस्यसंपदनुत्तमा
 नीरुजश्चजनाःसर्वेसर्वोपद्रववर्जिताः ६५
 कौमुदीक्रियतेतस्माद्भावंकर्तुमहीतले
 योयादृशेनभावेनतिष्ठत्यस्यांचषण्मुख ६६
 हर्षदुःखादिभावेनतस्यवर्षप्रयातिहि
 रुदितेरोदतेवर्षहृष्टेवर्षप्रहर्षितम् ६७
 भुक्तेभोक्ताभवेद्वर्षस्वस्थेस्वस्थंभविष्यति
 तस्मात्प्रहृष्टैःकर्तव्याकौमुदीचशुभैर्नरैः ६८
 वैष्णवीदानवीचेयंतिथिःप्रोक्ताचकार्तिके ६९
 दीपोत्सवंजनितसर्वजनप्रसादंकुर्वतियेशुभतयाबलिराजपूजाम्

दानोपभोगसुखबुद्धिमतांकुलानांहर्षप्रयातिसकलंप्रभुदंचवर्षम् ७०
 स्कंदैतास्तिथयोनूनंद्वितीयाद्याश्चविश्रुताः
 मासैश्चतुर्भिश्चततःप्रावृट्कालेशुभावहाः ७१
 प्रथमाश्रावणेमासितथाभाद्रपदेपरा
 तृतीयाश्वयुजेमासिचतुर्थीकार्तिकेभवेत् ७२
 कलुषाश्रावणेमासितथाभाद्रोपदेमला
 आश्विनेप्रेतसंचाराकार्तिकेयाम्यकामता ७३
 गुहउवाच
 कस्मात्साकलुषाप्रोक्ताकस्मात्सानिर्मलामता
 कस्मात्साप्रेतसंचाराकस्माद्याम्याप्रकीर्तिता ७४
 सूतउवाच
 इतिस्कंदवचःश्रुत्वाभगवान्भूतभावनः
 उवाचवचनंशलक्ष्णंप्रहसन्वृषभध्वजः ७५
 महेशउवाच
 पुरावृत्रवधेवृत्तेप्राप्तेराज्येपुरंदरे
 ब्रह्महत्यापनोदार्थमश्वमेधःप्रवर्तितः ७६
 क्रोधादिंद्रेणवज्रेणब्रह्महत्यानिषूदिता
 षड्विधासाक्षितौक्षिप्तावृक्षतोयमहीतले ७७
 नार्याभ्रूणहणिवह्नौसंविभज्ययथाक्रमम्
 तत्पापश्रवणात्पूर्वद्वितीयायादिनेनच ७८
 नारीवृक्षनदीभूमिवह्निभ्रूणहनस्तथा
 कलुषीभवनंजातोह्यतोर्थकलुषास्मृता ७९
 मधुकैटभयोरक्तेपुरामग्रानुमेदिनी
 अष्टांगुलापवित्रासानारीणांतुरजोमलम् ८०
 नद्यःप्रावृण्मलासर्वावह्निरूर्ध्वमषीमलः
 निर्यासमलिनावृक्षाःसंगाद्भ्रूणहनोमलाः ८१
 कलुषानिचरंत्यस्यांतेनैषाकलुषामता
 देवर्षिपितृधर्माणांनिंदकानास्तिकाःशठाः ८२
 तेषांसावाङ्मलात्पूताद्वितीयातेननिर्मला
 अनध्यायेषुशास्त्राणिपाठयंतिपठंतिच ८३

सांख्यकास्तार्किकाःश्रौतास्तेषांशब्दापशब्दजात्
 मलात्पूताद्वितीयायांतोर्थेनिर्मलाचसा ८४
 कृष्णस्यजन्मनावत्सत्रैलोक्यंपावितंभवेत्
 नभस्येतेविनिर्दिष्टानिर्मलासातिथिर्बुधैः ८५
 अग्निष्वात्ताबर्हिषदआज्यपाःसोमपास्तथा
 पितृन्पितामहान्प्रेतसंचारात्प्रेतसंचरा ८६
 प्रेतास्तुपितरःप्रोक्तास्तेषांतस्यांतुसंचरः
 पुत्रपौत्रेस्तुदौहित्रैःस्वधामं त्रैस्तुपूजिताः ८७
 श्राद्धदानमखैस्तृप्तायांत्यतःप्रेतसंचरा
 महालयेतुप्रेतानांसंचारोभुविदृश्यते ८८
 तेनैषाप्रेतसंचाराकीर्तिताशिखिवाहन
 यमस्यक्रियतेपूजायतोऽस्यापावकेनरैः ८९
 तेनैषायाम्यकाप्रोक्तासत्यंसत्यंमयोदितम्
 एतत्कार्तिकमाहात्म्यंयेश्वरवंतिनरोत्तमाः ९०
 कार्तिकस्नानजंपुण्यंतेषांभवतिनिश्चितम् ९१
 कार्तिकेचद्वितीयायांपूर्वाह्णिकममर्चयेत्
 भानुजायांनरःस्नात्वायमलोकंनपश्यति ९२
 कार्तिकेशुक्लपक्षेतुद्वितीयायांतुशौनक
 यमोयमुनयापूर्वभोजितःस्वगृहेऽचितः ९३
 द्वितीयायांमहोत्सर्गोनारकीयाश्चतर्पिताः
 पापेभ्योविप्रयुक्तास्तेमुक्ताःसर्वनिबंधनात् ९४
 आशंसिताश्चसंतुष्टाःस्थिताःसर्वेयदृच्छया
 तेषांमहोत्सवोवृत्तोयमराष्ट्रसुखावहः ९५
 अतोयमद्वितीयेयंत्रिषुलोकेषुविश्रुता
 तस्मान्निजगृहेविप्रनभोक्तव्यंततोबुधैः ९६
 स्नेहेनभगिनीहस्ताद्भोक्तव्यंपुष्टिवर्द्धनं
 दानानिचप्रदेयानिभगिनीभ्योविधानतः ९७
 स्वर्णालंकारवस्त्राणिपूजासत्कारसंयुतम्
 भोक्तव्यंसहजायाश्चभगिन्याहस्ततःपरम् ९८
 सर्वासुभगिनीहस्ताद्भोक्तव्यंबलवर्द्धनम्

ऊर्जेशुक्लद्वितीयायांपूजितस्तर्पितोयमः ६६
महिषासनमारूढोदंडमुद्गरभृत्प्रभुः
वेष्टितःकिंकरैहृष्टैस्तस्मैयाम्यात्मनेनमः १००
यैर्भगिन्यःसुवासिन्योवस्त्रदानादितोषिताः
नतेषांवत्सरंयावत्कलहोनरिपोर्भयम् १०१
धन्यंयशस्यमायुष्यंधर्मकामार्थसाधनम्
व्याख्यातंसकलंपुत्रसरहस्यंमयानघ १०२
यस्यांतिथौयमुनयायमराजदेवःसंभोजितःप्रतितिथौस्वसृसौहृदेन
तस्मात्स्वसुःकरतलादिहयोभुनक्तिप्राप्नोतिवित्तशुभसंपदमुत्तमांसः १०३
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डेकार्तिकमाहात्म्ये
द्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२२

त्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

कार्तिकेयउवाच
भगवञ्छ्रोतुमिच्छामिब्रतानामुत्तमंब्रतम्
विधिमासोपवासस्यफलंचास्ययथोदितम् १
यथाविधिनरैःकार्याब्रतचर्यायथाभवेत्
आरभ्यतेयथापूर्वसमाप्यंहियथाविधि २
यावत्संख्यंतुकर्तव्यंतत्प्रब्रूहिमहेश्वर
ब्रतमेतत्सुरश्रेष्ठविस्तरेणममानघ ३
श्रीरुद्रउवाच
साधुपावकिसर्वं तेयत्पृष्टंप्रब्रुवेऽनघ
भक्त्यामतिमतांश्रेष्ठशृणुष्वगदतोमम ४
सुराणांचयथाविष्णुस्तपतांचयथारविः
मेरुःशिखरिणांयद्वद्वैनतेयश्चपक्षिणाम् ५
तीर्थानांतुयथागंगाप्रजानांतुयथावणिक
श्रेष्ठंसर्वब्रतानांतुतद्वन्मासोपवासनम् ६
सर्वब्रतेषुयत्पुण्यंसर्वतीर्थेषुचैवहि
सर्वदानोद्भवंचैवलभेन्मासोपवासकृत् ७
अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैर्विविधैर्भूरिदक्षिणैः

नतत्पुण्यमवाप्नोति यन्मासपरिलंघनात् ८
 तेन जप्तं हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतास्वधा
 यः करोति विधानेन नरो मासमुपोषणम् ९
 उद्दिश्य वैष्णवं यज्ञं समभ्यर्च्य जनार्दनम्
 गुरोराज्ञां ततो लब्ध्वा कुर्यान्मासोपवासनम् १०
 वैष्णवानि यथोक्तानि कृत्वा सर्वव्रतानि तु
 द्वादश्यादीनि पुण्यानि ततो मासमुपावसेत् ११
 अतिकृच्छ्रं च पाराकं कृत्वा चांद्रायणं ततः
 मासोपवासं कुर्वीत ज्ञात्वा देहबलाबलम् १२
 वानप्रस्थो यतिर्वापिनारीवाविधवामुने
 मासोपवासं कुर्वीत गुरोर्विप्राज्ञया ततः १३
 आश्विनस्यामले पक्षे एकादश्यामुपोषितः
 व्रतमेतत्तु गृह्णीयाद्वाव त्रिंशद्दिनानि तु १४
 वासुदेवं समभ्यर्च्य कार्तिकं सकलं नरः
 मासं चोपवसेद्यस्तु समुक्तिफलभागभवेत् १५
 अच्युतस्यालये भक्त्या त्रिकालं कुमुदैः शुभैः
 मालतीं दीवरैः पद्मैः कमलैस्तु सुगंधिभिः १६
 कुंकुमोशीरकपूरैर्विलिप्य वरचंदनैः
 नैवेद्यधूपदीपाद्यैरर्चयेच्च जनार्दनम् १७
 मनसा कर्मणा वाचा पूजयेद्गुरुडध्वजम्
 कुर्वन्नरस्त्रीविधवा बृहद्भक्तिर्जितेन्द्रियः १८
 नाम्नामेव तथा लापं विष्णोः कुर्यादहर्निशम्
 भक्त्या विष्णोस्तुतिर्वाच्या मिथ्या लापविवर्जिता १९
 सर्वसत्त्वदया युक्तः शांतवृत्तिरहिंसकः
 सुप्तो बाह्यासनस्थो वा वासुदेवं प्रकीर्तयेत् २०
 स्मृत्वा लोकनगंधादिस्वादितं परिकीर्तितम्
 अन्नस्य वर्जयेद्द्रुगासं ग्रासानां सम्प्रमोक्षणम् २१
 गात्राभ्यंगं शिरोभ्यंगं तांबूलं सविलेपनम्
 व्रतस्थो वर्जयेत्सर्वं यच्चान्यच्च निराकृतम् २२
 न व्रतस्थः स्पृशेत्किंचिद्विकर्मस्थं न चालयेत्

देवतायतनेतिष्ठन्गृहस्थश्चाचरेद्रव्रतम् २३
 कृत्वामासोपवासंतुयथोक्तविधिनानरः
 नारीवाविधवासाध्वीवासुदेवंसमर्चयेत् २४
 अन्यूनाधिकमेवंतुव्रतंत्रिंशद्दिनैरिति
 कृत्वामासोपवासंतुसंयतात्माजितेंद्रियः २५
 ततोऽचयेदेवपुण्यंद्वादश्यांगरुडध्वजम्
 पूजयेत्पुष्पमालाभिर्गन्धधूपविलेपनैः २६
 वस्त्रालंकारवाद्यैश्चतोषयेदच्युतनरः
 संस्त्रापयेद्धरिभक्त्यातीर्थचंदनवारिभिः २७
 चंदनेनानुलिप्तांगंधूपपुष्पैरलंकृतम्
 वस्त्रदानादिभिश्चैवभोजयित्वाद्विजोत्तमान् २८
 दद्याच्चदक्षिणांतेभ्यःप्रणिपत्यक्षमापयेत्
 विप्रान्क्षमापयित्वातुविसृज्याभ्यर्च्यपूज्यच २९
 एवंवित्तानुसारेणभक्तियुक्तेनशक्तितः
 एवंमासोपवासान्हिकृत्वाभ्यर्चजनार्दनम् ३०
 भोजयित्वाद्विजांश्चैवविष्णुलोकेमहीयते
 एवंमासोपवासांतैवृत्वाविप्रांस्त्रयोदश ३१
 निर्यापयेत्ततस्तान्वैविधिनायेनतच्छृणु
 कारयेद्वैष्णवंयज्ञमेकादश्यामुपोषितः ३२
 पूजयित्वातुदेवेशमाचार्यानुज्ञयाहरिम्
 अर्चयित्वायथाशक्त्याह्यभिवाद्यगुरुंतथा ३३
 ततोनुभोजयेद्विप्रान्नमस्कारपुरःसरम्
 विशुद्धकुलचारित्रान्विष्णुपूजनतत्परान् ३४
 पूजयित्वातथासर्वान्भोजयित्वात्रयोदश
 तांबूलवस्त्रयुग्मानिभोजनाच्छादनानिच ३५
 योगपट्टानिसूत्राणिब्रह्मसूत्राणिचैवहि
 दत्त्वाचैवद्विजाग्रयेभ्यःपूजयित्वाप्रणम्यच ३६
 ततोनुपूजयेद्भक्त्याशय्यास्तरणसंस्कृताम्
 साच्छादनांशुभांश्चेष्टांसोपधानामलंकृताम् ३७
 कारयित्वात्मनोमूर्तिकांचनींतुस्वशक्तितः

न्यसेत्तस्यांतुशय्यायामर्चयित्वास्त्रगादिभिः ३८
 आसनं पादुकाच्छत्रं वस्त्रयुग्ममुपानहौ
 पवित्राणि च पुष्पाणि शय्यायामुपकल्पयेत् ३९
 एवं शय्यांतुसंकल्प्य प्रणिपत्य च तान् द्विजान्
 प्रार्थयेच्चानुमोदार्थं विष्णुलोकं ब्रजाम्यहम् ४०
 ततो ब्रजेन्नरः प्रेष्ठं विष्णोः स्थानमनामयम्
 मंडपस्थांस्तु तान् विप्रानिति वाच्यं मुहुर्मुहुः ४१
 मंत्रहीनं भक्तिहीनं क्रियाहीनं द्विजोत्तमाः
 सर्वसंपूर्णतां यातुं भवद्वाक्यप्रसादतः
 विधिर्मासोपवासस्य यथावत्परिकीर्तितः ४२
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडे श्रीकृष्णसत्यभामा
 संवादे मासोपवासकथनं नाम त्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२३

चतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

ईश्वर उवाच

प्रबोधि न्याश्च माहात्म्यं पापघ्नं पुण्यवर्द्धनम्
 मुक्तिदं तत्त्वबुद्धीनां शृणुष्व सुरसत्तम १
 तावद्गर्जति सेनानि गंगाभागीरथीक्षितौ
 यावन्नायाति पापघ्नी कार्तिके हरिबोधिनी २
 तावद्गच्छंति तीर्थानि आसमुद्रसरांसि च
 यावत्प्रबोधिनी विष्णोस्तिथिर्नायाति कार्तिके ३
 अश्वमेधसहस्राणि राजसूयशतानि च
 एकेनैवोपवासेन प्रबोधि न्यां यथाऽभवत् ४
 दुर्लभं चैव दुष्प्राप्यं त्रैलोक्ये सचराचरे
 तदपि प्रार्थितं विप्रददाति प्रतिबोधिनी ५
 ऐश्वर्यसंसृतिं ज्ञानं राज्यं च सुखसंपदम्
 ददात्युपोषिता विप्रहेलया हरिबोधिनी ६
 मेरुमंदरतुल्यानि पापान्युपार्जितानि च
 एकेनैवोपवासेन दहते हरिबोधिनी ७
 उपवासं प्रबोधि न्यां यः करोति स्वभावतः

विधिनानरशार्दूलयथोक्तंलभतेफलम् ८
 पूर्वजन्मसहस्रेषुपापंयत्समुपार्जितम्
 जागरेणप्रबोधिन्त्यांदह्यतेतूलराशिवत् ९
 शृणुषणमुखवक्ष्यामिजागरस्यचलक्षणम्
 यस्यविज्ञानमात्रेणदुर्लभोनजनार्दनः १०
 गीतंवाद्यंचनृत्यंचपुराणपठनंतथा
 धूपंदीपंचनैवेद्यंपुष्पंगंधानुलेपनम् ११
 फलमर्घ्यंचश्रद्धाचदानमिंद्रियसंयमम्
 सत्यान्वितंविनिद्रंचमुदायुक्तंक्रियान्वितम् १२
 साश्चर्चंचैवसोत्साहमालस्यादिविवर्जितम्
 प्रदक्षिणादिसंयुक्तंनमस्कारपुरःसरम् १३
 नीराजनसमायुक्तमनिर्विण्णेनचेतसा
 यामेयामेमहाभागकुर्वन्नीराजनंहरेः १४
 एतैर्गुणैःसमायुक्तंकुर्याज्जागरणंविभोः
 एकाग्रमानसोयस्तुनपुनर्जायतेभुवि १५
 यएवंकुरुतेभक्त्यावित्तशाठ्यविवर्जितैः
 जागरंवासरेविष्णोर्नीयतेपरमांगतिम् १६
 पुरुषसूक्तेनयोनित्यंकार्तिकेअर्चयेद्धरिम्
 वर्षकोटिसहस्राणिपूजितस्तेनकेशवः १७
 यथोक्तेनविधानेनपंचरात्रोदितेनवै
 कार्तिकेत्वर्चयेन्नित्यंमुक्तिभागीभवेन्नरः १८
 नमोनारायणायेतिकार्तिकेयोऽचयेद्धरिम्
 समुक्तोनारकैर्दुःखैःपदंगच्छत्यनामयम् १९
 हरेर्नामसहस्रंचगजराजस्यमोक्षणम्
 कार्तिकेपठतेयस्तुपुनर्जन्मनविंदति २०
 युगकोटिसहस्राणिमन्वंतरशतानिच
 द्वादश्यांकार्तिकेमासिजागरीवसतेदिवि २१
 कुलेतस्यचसंजाताःशतशोऽथसहस्रशः
 प्राप्नुवंतिपदंविष्णोस्तस्मात्कुर्वीतजागरम् २२
 कार्तिकेपश्चिमेयामेस्तवंगानंकरोतियः

श्वेतद्वीपेतुवसतेपितृभिःसहभामिनि २३
 नैवेद्यदानंहरयेकार्तिकेदिनसंक्षये
 युगानिवसतेस्वर्गेतावन्तिमुनिसत्तमाः २४
 अक्षयंमुनिशार्दूलमालतीकमलार्चनम्
 अर्चयेद्देवदेवेशं सयातिपरमंपदम् २५
 कार्तिकेशुक्लपक्षेतुकृत्वाह्येकादशीनरः
 प्रातर्दत्त्वाशुभान्कुंभान्सयातिमममंदिरम् २६
 कार्तिकेयउवाच
 भगवन्नुच्यतांपुण्यं व्रतानांपरमं व्रतम्
 कर्तव्यं कार्तिकेमासिभवताभीष्मपंचकम् २७
 विधानंतस्यचफलंतथैवसुरसत्तम
 कथयस्वप्रसादान्मेमुनीनांचपितामह २८
 ईश्वरउवाच
 प्रवक्ष्यामिमहापुण्यं व्रतं विधिमतांवरः
 भीष्मेणैतद्यतः प्राप्तं व्रतं पंचदिनात्मकम् २९
 सकाशाद्वासुदेवस्य तेनोक्तं भीष्मपंचकम्
 व्रतस्यास्यगुणान्वक्तुंकः शक्तः केशवादृते ३०
 कार्तिकेशुक्लपक्षेतुशृणुधर्मपुरातनम्
 वसिष्ठभृगुगर्गाद्यैश्चीर्णकृतयुगादिषु ३१
 अंबरीषेणभोगाद्यैश्चीर्ण त्रेतायुगादिषु
 ब्राह्मणैर्ब्रह्मचर्येणजपहोमक्रियादिभिः ३२
 क्षत्रियैश्चतथावैश्यैः सत्यशौचपरायणैः
 दुष्करंसत्यहीनानामशक्यंबालचेतसाम् ३३
 दुष्करंभीष्ममित्याहुर्नशक्यंप्राकृतैर्नरैः
 यस्तत्करोतिविप्रेन्द्रतेनसर्वकृतंभवेत् ३४
 व्रतंचैतन्महापुण्यंमहापातकनाशनम्
 अतो नरैः प्रयत्नेनकर्तव्यंभीष्मपंचकम् ३५
 कार्तिकस्यामलेपक्षेस्नात्वासम्यग्विधानतः
 एकादश्यांतुगृहीयाद् व्रतं पंचदिनात्मकम् ३६
 प्रातःस्नात्वाविशेषेणमध्याह्नेचतथाव्रती

नद्यानिर्भरगर्तेवासमालभ्यचगोमयम् ३७
 यवव्रीहितिलैःसम्यक्पितृन्संतर्पयेत्क्रमात्
 स्नात्वाभौतवासादृढव्रतः ३८
 भीष्मायोदकदानंचअर्घ्यंचैवप्रयत्नतः
 पूजाभीष्मस्यकर्तव्यादानंदद्यात्प्रयत्नतः ३९
 पंचरत्नविशेषेणदत्त्वाविप्राययत्नतः
 वासुदेवोऽपिसंपूज्योलक्ष्मीयुक्तःसदाप्रभुः ४०
 पंचकेपूजयित्वातुकोटिकल्पानितुष्यति
 यत्किंचित्क्रियतेसर्वपंचधातुप्रकल्पयेत् ४१
 संवत्सरव्रतानांचलभतेसकलफलम्
 कृत्वातूदकदानंतुतथार्घ्यस्यचदापनम् ४२
 मंत्रेणानेनयःकुर्यान्मुक्तिभागीभवेन्नरः ४३
 वैयाघ्रपादगोत्रायसांकृतेप्रवरायच
 अपुत्रायददाम्येतदुदकंभीष्मवर्मणे ४४
 वसूनामवतारायशंतनोरात्मजायच
 अर्घ्यंददामिभीष्मायआजन्मब्रह्मचारिणे ४५
 इतिअर्घ्यमंत्रः
 अनेनविधिनायस्तुपंचकंतुसमापयेत्
 अश्वमेधसमंपुण्यंप्राप्नोत्यत्रनसंशयः ४६
 पंचाहमपिकर्तव्यंनियमंचप्रयत्नतः
 नियमेनविनापुत्रनभाव्यंव्रतकर्मणा ४७
 उत्तरायणहीनायभीष्मायप्रददौहरिः
 उत्तरायणहीनोऽपिशुद्धिलग्नविनाशुभाः ४८
 ततःसंपूजयेद्देवंसर्वपापहरंहरिम्
 अनंतरंप्रयत्नेनकर्तव्यंभीष्मपंचकम् ४९
 स्नापयेतजलैर्भक्त्यामधुक्षीरघृतेनच
 तथैवपंचगव्येनगंधचंदनवारिणा ५०
 चंदनेनसुगंधेनकुंकुमेनाथकेशवम्
 कर्पूरोशीरमिश्रेणलेपयेद्गरुडध्वजम् ५१
 अर्चयेद्गुचिरैःपुष्पैर्गन्धधूपसमन्वितैः

गुग्गुलुंघृतंसंयुक्तंदहेत्कृष्णायभक्तिमान् ५२
 दीपकंतुदिवारात्रौदद्यात्पंचदिनादिषु
 नैवेद्यदेवदेवस्यपरमान्ननिवेदयेत् ५३
 एवमभ्यर्चयेद्देवंसंस्मृत्यचप्रणम्यच
 ॐ नमोवासुदेवायजपेदष्टोत्तरंशतम् ५४
 जुहुयाच्चघृताभ्यक्तैस्तिलव्रीहियवादिभिः
 षडक्षरेणमंत्रेणस्वाहाकारान्वितेनच ५५
 उपास्यपश्चिमांसंध्याप्रणम्यगरुडध्वजम्
 जपित्वापूर्ववन्मंत्रक्षितिशायीभवेद्ब्रती ५६
 सर्वमेतद्विधानंतुकार्यपंचदिनानितु
 विशेषोऽत्रव्रतेह्यस्मिन्यदन्यूनंशृणुष्वतत् ५७
 प्रथमेऽह्निहरेःपादौपूजयेत्कमलैर्व्रती
 द्वितीयेबिल्वपत्रेणजानुदेशंसमर्चयेत् ५८
 ततोनुपूजयेच्छीर्षमालत्याचक्रपाणिनः
 कार्तिक्यादेवदेवस्यभक्त्यातद्गतमानसः ५९
 अर्चित्वातंहृषीकेशमेकादश्यांसमासतः
 निष्प्राश्यगोमयंसम्यगेकादश्यामुपावसेत् ६०
 गोमूत्रमंत्रवद्भूमौद्वादश्यांप्राशयेद्ब्रती
 क्षीरंचैवत्रयोदश्यांचतुर्दश्यांतथादधि ६१
 संप्राश्यकायशुद्ध्यर्थंलंघयित्वाचतुर्दिनम्
 पंचमेदिवसेस्नात्वाविधिवत्पूज्यकेशवम् ६२
 भोजयेद्ब्राह्मणान्भक्त्यातेभ्योदद्याच्चदक्षिणाम्
 पापबुद्धिंपरित्यज्यब्रह्मचर्येणधीमता ६३
 मद्यमांसंपरित्यज्यमैथुनंपापकारिणम्
 शाकाहारेणमुन्यन्नैःकृष्णार्चनपरोनरः ६४
 ततो नक्तंसमाशनीयात्पंचगव्यपुरःसरम्
 एवंसम्यक्समाप्तस्ययथोक्तंफलमाप्नुयात् ६५
 मद्यपोयत्पिबेन्मद्यंजन्मनोमरणांतिकम्
 एतद्ब्रीह्मव्रतंकृत्वाप्राप्नोतिपरमंपदम् ६६
 स्त्रीभिर्ब्राह्मणवाक्येनकर्तव्यंधर्मवर्द्धनम्

विधवाभिश्चकर्तव्यंमोक्षसौख्याभिवृद्धये ६७
 सर्वकामसमृद्ध्यर्थं पुण्यार्थमपि पावके
 नित्यस्नाने तथा दाने ये कार्तिकमुपासते ६८
 वैश्वदेवश्चकर्तव्यो विष्णुध्यानपरायणैः
 आरोग्यपुत्रदो वत्समहापातकनाशनः ६९
 तीर्थेषु कार्तिकं कुर्यात्सर्वयत्नेन षण्मुख
 संवत्सरव्रतानां तु समाप्तिः कार्तिके मता ७०
 पापस्य प्रतिमाकार्यारौद्रवस्त्रातिभीषणा
 खड्गहस्ता विनिष्क्रान्ता लोहदंष्ट्रा करालिनी ७१
 तिलप्रस्थोपरिस्थाप्या कृष्णवस्त्राभिवेष्टिता
 रक्तपुष्पकृता पीडा ज्वलत्कांचनकुंडला ७२
 संपूज्य परयाभक्त्या धर्मराजस्य नामभिः
 इममुच्चारयेन्मंत्रं गृहीतकुसुमांजलि ७३
 यदन्यजन्मनिकृतमिह जन्मनि वा पुनः
 पापं प्रशममायातु तव पादप्रसादतः ७४
 एवं संपूज्य विधिवत् प्रतिमां तां च कांचनीम्
 कृत्वा पूजां यथाशक्त्या विप्राणां वेदवादिनाम् ७५
 प्रीतये देवदेवस्य कृष्णस्याक्लिष्टकर्मणः
 ब्राह्मणाय प्रदातव्यं धर्मो मे प्रीयतामिति ७६
 वाचकाय प्रदातव्या यथाशक्त्या च दक्षिणा
 दद्याद्धिरण्यं गाश्चैव कृष्णो मे प्रीयतामिति ७७
 कृतकृत्यस्थितो भूत्वा विरक्तः संयतो भवेत्
 अन्येषामपि दातव्यं स्वशक्त्या दानमुत्तमम् ७८
 शांतचित्तो निरपराधः परंपदमवाप्नुयात्
 नीलोत्पलदलश्यामश्चतुर्दंष्ट्रश्चतुर्भुजः ७९
 अष्टपादैकनयनः शंकुकर्णः खरस्वनः
 जडीद्विजिह्वस्ताम्राक्षो मृगराजतनुच्छदः ८०
 चिंतनीयो महादेवो यस्य रूपं न विद्यते
 इंदभीष्मेषु कथितं शरतल्पगतेन मे ८१
 तदेतत्ते मया ख्यातं दुष्करं भीष्मपंचकं

धन्यं पुण्यं पापहरं युधिष्ठिरमहाव्रतम्
 यत्कृत्वा ब्रह्महागोघ्नः सर्वपापैः प्रमुच्यते ८२
 यद्भ्रीष्मपञ्चकमिति प्रथितं पृथिव्या मेकादशी प्रभृतिपञ्चदशी निरुद्धम्
 उक्तं न भोजनपरस्य तदानिषेधस्तस्मिन्व्रतेशु भफलं प्रददाति विष्णुः ८३
 सूत उवाच
 एतत्सर्वाधिकं पुण्यं दुर्लभं भुवने कृतम्
 इदं गुह्यं मया ख्यातं शास्त्रसारसमुच्चयम् ८४
 सुराणां गोपितं सर्वमतिगुह्यं च मोक्षदम्
 श्रुत्वा चैकपदे देवि अगम्या गमने रताः ८५
 कन्या विक्रीस्वसा विक्रीह्युभयं तु विमोचयेत्
 मोक्षदं च इदं शास्त्रं प्रकाशं नेतरे जने ८६
 श्रुत्वा चैकपदे यस्तु मोक्षं गच्छति मानवः
 गोपनीयं प्रयत्नेन ये चापित्यागिनो नराः ८७
 न तेषां कथ्यते पुण्यं सत्यं सत्यं च षण्मुख
 इत्येतत्सर्वमाख्यातं कार्तिकस्य तु यत्फलम् ८८
 श्रीविष्णुरुवाच
 कथितं देवदेवेन पुत्राय हितकाम्यया
 पितुस्तद्वाक्यमाकर्ण्य षण्मुखो हर्षनिर्भरः ८९
 ऊचुः प्राञ्जलयः सर्वे तं देवं जगदायुषम्
 कृतकृत्या वयं जाताः श्रुत्वा कार्तिकजं फलम् ९०
 अपरं नास्ति श्रोतव्यं प्राप्तं मे जन्मनः फलम्
 माहात्म्यमेतदाकर्ण्य पूजयेद्यस्तु पाठकम् ९१
 गोभूहिरण्यवस्त्रैश्च विष्णुतुल्यो यतो हि सः
 वाचके पूजिते यस्माद्विष्णुर्भवति पूजितः ९२
 तथा तं पूजयेन्नित्यं यदीच्छेत्स फलं शुभम्
 धर्मशास्त्रं पुराणं च वेदविद्यादिकं च यत् ९३
 पुस्तकं वाचकायैव दातव्यं धर्ममिच्छता
 पुराणविद्यादातारो ह्यनंतफलभोजिनः ९४
 यः पठेत्तदं भक्त्या श्रुत्वा चैवावधारयेत्
 मुच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति ९५

धनंधान्यंयशःपुत्रानायुरारोग्यमेवच

माहात्म्यश्रवणादेवलभ्यतेचनसंशयः ६६

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेकार्तिकमाहात्म्ये

श्रीकृष्णसत्यभामासंवादेचतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२४

पञ्चविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः

सूतसूतमहाभागत्वयालोकहितैषिणा

कथितंकार्तिकारूपायानंभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् १

अधुनामाघमाहात्म्यंवदनोलोमहर्षणे

श्रुतेनयेनलोकानांसंशयःक्षीयतेमहान् २

पुराकेनमहाभागलोकेऽस्मिन्संप्रकाशितम्

माघस्नानस्यमाहात्म्यंसेतिहासंतदादिश ३

सूतउवाच

साधुसाधुमुनिश्रेष्ठायूयंकृष्णपरायणः

यत्पृच्छथमुदायुक्ताभक्त्याकृष्णकथामुहुः ४

कथयिष्यामिमाघस्यमाहात्म्यंपुण्यवर्धनम्

पापघ्नंशृण्वतांपुंसांस्नातानांचारुणोदये ५

एकदापार्वतीविप्राःशंकरंलोकशंकरम्

पप्रच्छविनयोपेतास्पृष्ट्वातच्चरणांबुजम् ६

पार्वत्युवाच

देवदेवमहादेवभक्तानामभयप्रद

प्रसीदनाथविश्वेशयत्पृच्छेतद्वदाधुना ७

श्रुतानानाविधाधर्मास्त्वत्तःपूर्वमयाविभो

अधुनाश्रोतुमिच्छामिमाहात्म्यंमाघजंवद ८

तत्तुकेनपुराचीर्णकोविधिःकाचदेवता

तत्सर्वंविस्तराद्ब्रूहियतस्त्वंभक्तवत्सलः ९

महेशउवाच

अध्वराऽवभृथस्नातऋषिभिःकृतमंगलः

पूजितोनागरैःसर्वैःस्वपुरान्निर्गतोबहिः १०

दिलीपोभूभृतांश्रेष्ठोमृगयारसिकोनृपः
 कौतूहलसमाविष्टआखेटव्यूहसंवृतः ११
 उपानद्रूढपादस्तुनीलोष्णीषउरच्छदी
 बद्धगोधांगुलित्राणोधनुष्पाणिःसरीसृपः १२
 बद्धक्षुद्रासिधानुष्कैस्तथाभूतैश्चपत्तिभिः
 गांधारेषुसुरम्येषुवनेषुविपुलेषुच १३
 उल्लंघितमहास्रोतायुवापंचास्यविक्रमः
 मुदाक्रीडतितैःसार्द्धकुंजेषुमृगयन्मृगान् १४
 हन्यतांहन्यतामेषमृगोवैषपलायते
 इतिजल्पन्स्वभृत्येषुस्वयमुत्पत्त्यहंतिच १५
 इतस्ततःपुनर्यातिक्वचित्पश्यन्वनस्थलीम्
 विटपोड्डीनसंत्रस्तलीनकेकिकुलाकुलाम् १६
 हरिणीगणवित्रस्तांधावच्छावकदिङ्मुखाम्
 क्वचित्फेरवफेत्कारतारारावविभीषणाम् १७
 खड्गयूथैःक्वचिल्लक्ष्मींदधानामिवदंतिनाम्
 क्वचित्कोटरसंदष्टोलूकनादविनादिनीम् १८
 मृगारिपदमुद्राभिर्मुद्रितांचक्वचित्क्वचित्
 शार्दूलनखनिर्भिन्नरोहिद्रक्तारुणांक्वचित् १९
 पीवरस्तनभारार्तसुस्त्रिगधमहिषीगणैः
 अवरोधाजिरक्षोणींसूचयंतीमनःक्वचित् २०
 क्वचिद्वृक्षघनच्छन्नावन्यपुष्पसुगंधिनीम्
 क्वचिल्लतागृहद्वाराभृंगशब्दसुशोभनाम् २१
 अर्धनिःसृतनिर्मोकनागभीमबृहद्विलाम्
 बिलेषुलीनाजगरैर्भीमांनिर्मोकसर्पिणीम् २२
 क्वचिद्वावानलज्वालांशिलाज्योतिःसुशोभनाम्
 फूत्कारशब्दसंपूर्णमृगव्याघ्रसमाकुलाम् २३
 प्रविमुंचञ्चुनांयूथंशशकेषुक्वचित्क्वचित्
 पल्वलेषुचविश्रम्यपुनर्यातिवनान्तरम् २४
 एवंव्रजतिराजेन्द्रेव्याधवर्गेचवल्गति
 कुर्वन्कोलाहलंतत्रसारंगोनिर्गतोवनात् २५

स्फालवेगक्रमाक्रांतदुर्गमार्गमहीतलः
 कदाचिद्गनारूढः कदाचिद्भूमिगोचरः २६
 वक्रस्रोतोऽतिगंभीरंकण्टकद्रुमसंकुलम्
 प्रविष्टोविषमारण्यं राजाऽसौ तत्पदानुगः २७
 दूराद्दूरतरंगत्वादेशाद्देशंचनिर्जनम्
 मृगादर्शनसंरम्भसंशुष्कगलकन्धरः २८
 ताम्रतालुमुखः स्विन्नः श्रान्तपत्तिः स्वलद्धवनिः
 अतीत्यदीर्घमार्गान्सतृषार्तो मध्यगेरवौ २९
 ददर्शाग्रेतुकासारं स्पर्धयन्तमपांपतिम्
 घनपादपतीरस्थंसुतीर्थं विमलं शुभम् ३०
 विशालं विकचांभोजं मधुमत्तमधुव्रतम्
 पद्मिनीपत्रपालाशच्छन्नं मरकतैरिव ३१
 स्वच्छंदमुच्छलन्मत्स्यं स्वच्छं साधुमनोयथा
 चलज्जलचरैर्मिश्रं वीचिराजिविराजितम् ३२
 अंतर्ग्राहगणक्रूरं खलानामिव मानसम्
 क्वचिच्छैवालदुर्गम्यं कृपणस्यैव मंदिरम्
 नानाविहङ्गसर्वार्तिशमयन्तं दिवानिशम् ३३
 दातारमिव सर्वस्वैरापन्नार्तिप्रणाशनम्
 तर्पयन्तं निजांभोभिः श्वापदान् स्वपितृनिव ३४
 हरन्तं सर्वसन्तापं हि मांशुरिव चाह्निकम्
 तंदृष्ट्वा भूद्रुतग्लानिश्चातको जलदं यथा ३५
 तत्र पीतजलो राजा कृतमाध्याह्निकक्रियः
 भुक्त्वा खेटकमांसानि सहायैः सहितो नृपः ३६
 उवाससरसस्तीरे सुरम्यां कथयन्कथाम्
 ततः शरासने बाणं कृत्वा रात्रौ स्थितस्तरो ३७
 व्याधाः संधानमास्थाय रुरुधुः ककुभां पथः
 एवं स्थितेषु वीरेषु वने विस्तार्य वागुराम् ३८
 निशार्धे निर्गतं यूथं सूकराणां तटे तटे
 चरित्वा सरसीकंदान् पपात व्याधसंकुले ३९
 राज्ञा विद्धाश्च ते क्रोडा व्याधैश्च बहवो हताः

क्षणेनैव वराहास्ते विद्धाः पेतुर्महीतले ४०
 तान्दृष्ट्वा तु मुलं नादं व्याधाश्चक्रुः सुदर्पिताः
 धावंतः प्रमुदायुक्ता मिलिता यत्र भूपतिः ४१
 तानादाय भटैर्भूयोनिः सृतः सरसीतटात्
 स्वपुरंगंतु कामोऽसौ दृष्ट्वान्पथितापसम् ४२
 ब्राह्मणं वृद्धहारीतं शंखचक्रसुशोभितम्
 नियमैर्दुष्करैरुग्रैः परिक्षीणकलेवरम् ४३
 अस्थिशेषं महद्वातं विस्फुरत्कर्कशत्वचम्
 दधानं हारिणं चर्मवसानं मृदुवल्कलम् ४४
 कुर्वाणं नैगमं जाप्यं नखलोमजटाधरम्
 तं वनाश्रमिणं दृष्ट्वा मार्गदत्त्वाससंभ्रमः ४५
 प्रणम्य शिरसाराजाकृतपद्मांजलिस्थितः
 अथ चैनमलंकारैर्द्विजोनिश्चित्य भूमिपम् ४६
 उवाच श्रेयसे हेतोः परोपकृतिवाञ्छया
 किमर्थं गम्यते राजन् काले पुण्यतमेशुभे ४७
 माघमासे विहायैव प्रातः स्नानं सरोवरे
 प्रत्युवाच ततो राजानाहं जाने द्विजोत्तम ४८
 माघस्नानफलं कीदृक्तन्मे कथय विस्तरात्
 इति भूपवचः श्रुत्वा प्राह वै खानसो मुनिः ४९
 भगवान्द्युमणिः शीघ्रमभ्युदेति तमोपहा
 स्नानकालोऽयमस्माकं न कथाऽवसरो नृप ५०
 स्नात्वा गच्छ वसिष्ठं तं पृच्छ स्वस्वकुलप्रभुम्
 इत्युक्त्वा तापसो मौनी प्रातः स्नानाय निर्गतः ५१
 प्रत्यावृत्य दिलीपोऽपि तत्र स्नात्वा यथाविधि
 पुनः स्वनगरीं वीरोगतोऽसौ हर्षपूरितः ५२
 अन्तःपुरे निवेद्याथ वानप्रस्थकथां पुनः
 श्वेताश्वरथमारुह्य सुश्वेतच्छत्रचामरः ५३
 सालंकारः सुवासाश्च संवृत्तो मंत्रिभिः सह
 जयशब्दान् पुनः शृण्वन्स्तुतो मागधबन्दिभिः ५४
 वसिष्ठस्याश्रमं यात ऋषिवाक्यमनुस्मरन्

तत्रैवनत्वाब्रह्मर्षिर्विनयाचारपूर्वकम् ५५
 दत्तासनोगृहीतार्घ्यआशीर्भिः समलंकृतः
 सानंदमुनिनापृष्टः कुशलंभूपतिर्यदा ५६
 तदाब्रवीद्वचोराजाहर्षयन्मुनिमानसम्
 सोऽपिवैखानसेनोक्तंप्रच्छमधुराकृतिः ५७
 दिलीपउवाच
 भगवंस्त्वत्प्रसादेनश्रुताविस्तरतोमया
 आचारोदंडनीतिश्चराजधर्माश्चयेपरे ५८
 चतुर्णामपिवर्णानामाश्रमाणांचयाः क्रियाः
 दानानितद्विधानानियज्ञाश्चविधयस्तथा ५९
 व्रतानितत्प्रदिष्टानिविष्णोराराधनंतथा
 अधुनाश्रोतुमिच्छामिमाघस्नानेचयत्फलम्
 विधेयंयद्विधानेनतन्मेब्रह्मन्मुनेवद ६०
 वसिष्ठउवाच
 सम्यगुक्तंपरंश्रेयो लोकत्रयहितावहम्
 निर्मलीकरणंतेनमुनिनावनवासिना ६१
 कटाक्षैः कामिनीनांतेप्रत्यासन्नमखंडिताः
 कामयंतेमृगार्केतेस्त्रोतसिस्नातुमेवच ६२
 विनावह्निंविनायज्ञमिष्टापूर्तंविनाप्रिये
 वांच्छंतिसद्गतिंस्नातुंप्रातर्माघेबहिर्जले ६३
 गोभूहिरण्यमाणिक्यस्वर्णधेन्वादिकानिये
 अदत्त्वेच्छंतिचैकार्णेमाघंस्नातानराधिप ६४
 त्रिःसप्ताहव्रतैः कृच्छ्रैः पराकैश्चनिजांतनुम्
 अशोष्येच्छंतियेस्वर्गतपसिस्नांतुतेसदा ६५
 हरेः पूजाचवैशाखेतपः पूजाचकार्तिके
 तपोहोमस्तथादानंत्रयंमाघेविशिष्यते ६६
 सानुबंधोऽतिपर्यासोधराधीशोभवेद्ध्रुवम्
 कैवल्योत्पादकाबुद्धिययावानभवेत्पुनः ६७
 पदध्यावरिवस्यासाविहितादिव्यलोचनैः
 तदनन्तपोदानंमाघेमासिनृपोत्तम ६८

सकामोवाप्रजायेवाहरयेतद्विनापिवा
 कायशुद्धिब्रतीभूत्वाचतुर्द्धास्नानजंफलम् ६६
 निरन्नाश्रदितिःसस्त्रौमाघेद्वादशवत्सरे
 पुत्रांश्चद्वादशादित्यान्लभेत्त्रैलोक्यदीपकान् ७०
 सुभगारोहिणीमाघादानशीलात्वरुंधती
 शचीचरूपसंपन्नाप्रासादेसप्तभूमिके ७१
 विमलीकृतशोभाढ्योनर्तकीललिताजिरे
 द्वीपवर्णसमुच्छिन्नेरूपवत्स्त्रीजनाकुले ७२
 गीतवादित्रनिर्घोषेमंगलाचारशोभिते
 वेदध्वनिपवित्रेचविद्वद्विप्रैरलंकृते ७३
 सुरार्चनरतेरम्येसदातिथिनिषेविते
 मुदितांस्तेवसंतीहयैःस्नानंमकरेरवौ ७४
 यैर्दत्तंबहुमाघेचमुरारिश्चार्चितःस्तुतः
 इष्टवस्तुपरित्यागान्नियमस्यतुपालनात् ७५
 धर्मसूतिःसदामाघःपापमूलंनिकृंतति
 काममूलःफलद्वारानिष्कामोज्ञानदःसदा ७६
 येलोकाज्ञानशीलानांयेलोकाविपिनौकसाम्
 येलोकाविष्णुभक्तानांतेमाघस्त्रायिनांसदा ७७
 देवलोकान्निवर्ततेपुण्यैरन्यैःपरंतप
 कदाचिन्ननिवर्ततेमाघस्नानरतानराः ७८
 माघेस्नात्वातुयोधेनुंदद्यान्मर्त्यःपयस्विनीम्
 तस्यायावंतिरोमाणिसर्वांगेचनृपोत्तम ७९
 तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते
 माघस्नानंप्रकुर्वाणोदद्यात्सगुडांस्तिलान् ८०
 पातकंतस्यप्रक्षाल्यनिर्मलोभातिवैनरः
 सर्वेषांधान्यराशीनांतिलाःपापप्रणाशनाः ८१
 तस्मान्माघेप्रयत्नेनतिलादेयानृपोत्तम
 माघस्नानंप्रकुर्वाणोदद्याद्ब्राह्मणभोजनम् ८२
 पितृन्संतर्प्यशुद्धात्मायातिविष्णोःपरंपदम्
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमाघोदानेननीयते ८३

अदानंनक्षिपेन्माघंसर्वदानृपसत्तम
 वित्तानुसारंज्ञात्वावैमाघेदानंसदाददेत् ८४
 माघस्नानंतुयःकुर्यादुपानहकमंडलून्
 ददातिब्राह्मणेभ्यश्चसस्वर्गेतिष्ठतिध्रुवम् ८५
 माघस्नानमयंराजन्कुर्वाणस्तपउत्तमम्
 दानंविनाक्षिपेन्नैवदानात्स्वर्गमवाप्यते ८६
 दानेनप्राप्यतेस्वर्गोदानेनप्राप्यतेसुखम्
 दानेनहीयतेपापंमहापातकजंनृप ८७
 अदानंनतपोभातिह्यसूर्यगगनंयथा
 असंततिकुलंयद्वादाचारेणविनागृहम् ८८
 नातःपरतरंकिंचित्पवित्रंपापनाशनम्
 विद्याधरायसंगीतंभृगुणामणिपर्वते ८९
 राजोवाच
 ब्रह्मन्कदाभृगुर्विप्रोनिजगादमहीधरे
 तस्मैधर्मोपदेशंचकथ्यतांमेकुतूहलात् ९०
 वसिष्ठउवाच
 द्वादशाब्दंपुराराजन्नववर्षबलाहकः
 तेनोद्विग्नाःप्रजाःक्षीणागताःसर्वादिशोदश ९१
 खिलीभूतेतदामध्येहिमवद्विंध्ययोर्नृप
 स्वाहास्वधावषट्कारवेदाध्ययनवर्जिते ९२
 सोपप्लवेतदालोकेलुप्तधर्मेचनिष्प्रभे
 फलमूलान्नपानीयशून्येवैभूमिमंडले ९३
 विंध्यपादतरुच्छन्नरम्यरेवातटाश्रमात्
 सहशिष्यैश्चनिर्गम्यहिमाद्रिंसगतोभृगुः ९४
 तत्रतिष्ठतिकैलासगिरेःपश्चिमतोगिरिः
 मणिकूटइतिख्यातोहेमरत्नशिलोच्चयः ९५
 अधोऽधस्फटिकश्चेतोमध्येनीलशिलोगिरिः
 भूतिभिःसर्वतःशुक्लोनीलकंठइवाबभौ ९६
 सर्वत्रासौनीलशिलोहेमरेखांतरांतरः
 स्फुरद्विद्युल्लतःकृष्णोजीमूतइवराजते ९७

मूर्ध्निनीलशिलःशैलअधःकांचनमेखलः
 नारायणइवाभातिपरिवीतइवांबरः ६८
 अमेखलासुनीलाभोमध्येमध्येसितोपलः
 सतारकमिवव्योमशुशुभेसमहीधरः ६९
 लब्ध्वात्मनस्तनुंशुभ्रांदीप्तदिव्यौषधीधरः
 बहुद्योतकरोभातिद्वितीयइवचंद्रमाः १००
 अधित्यकासुसंगीतैःकिन्नरीणांसकीचकैः
 रंभापत्रपताकाभिःशोभतेससदाऽचलः १०१
 हरितोपलवैदूर्यपद्मरागशिताश्मनाम्
 रुग्रश्ममंडलैःसोऽगइंद्रचापैरिवावृतः १०२
 सर्वधातुमयैर्हेमैर्नानारत्नैःप्रशोभितः
 सोऽग्निज्वालैरिवात्युच्चैःशृंगैःसर्वत्रवेष्टितः १०३
 तस्यागत्यनितंबेषुसतृणासुशिलासुच
 विद्याधर्यःप्रदेवंतेस्वपतीन्कामविक्लवाः १०४
 निरुद्धांतर्मरुन्मार्गाजितक्लेशाविरागिणः
 ध्यायंत्यहर्निशंब्रह्मरम्यसानुगुहासुच १०५
 साक्षसूत्रकराःसिद्धाअर्धोन्मीलितलोचनाः
 आराधयंतिभूतेशंसुंदरीषुदरीषुच १०६
 मंदारकुसुमामोदसुरभीकृतदिङ्मुखः
 एषनिर्भरिणीवारिभंकारमुखरःसदा १०७
 उपत्यकासुखेलद्धिर्वनस्थैःकलभैर्गजैः
 कस्तूरीमृगयूथैश्चचारुचित्रमृगैस्तथा १०८
 विलसच्चामरीवृंदैर्विचित्रैःश्वापदैस्तथा
 नदत्पारावतैश्चैवचकोरैश्चापिकोकिलैः १०९
 राजहंसमयूरैश्चसदारम्यःसपर्वतः
 सेव्यमानःसदादेवैर्गुह्यकैरप्सरोगणैः ११०
 राजोवाच-
 वह्नाश्चर्यमयःशैलःसर्वसिद्धिसमाश्रयः
 भगवन्कियदुच्छ्रायःकियदायामविस्तरः १११
 ऋषिरुवाच

षट्त्रिंशद्योजनोच्छ्रायोमस्तकेदशयोजनः
 आयामविस्तराभ्यांसमूलेषोडशयोजनः ११२
 हरिचंदनमंदारचूतराजिविराजितः
 देवदारुद्रुमाकीर्णःसरलार्जुनशोभितः ११३
 कालागरुलवंगैश्चनिकुंजैश्चलतागृहैः
 विराजतेगिरिश्रेष्ठःसदापुष्पफलप्रदः ११४
 तंदृष्ट्वापर्वतरम्यंतदादुर्भिक्षपीडितः
 भृगुश्चकारतत्रैववसतिहृष्टमानसः ११५
 तिस्मिन्मनोहरेशैलेकंदरेषुवनेषुर्चा
 चिरकालंतपस्तेपेतपःसुनिरतोभृगुः
 एवंप्रतिष्ठतिराजेंद्रद्विजेस्वाश्रमवासिनि ११६
 अवतीर्यागतौशैलाद्द्वौविद्याधरदंपती
 समागम्यमुनिंनत्वास्थितौतावतिदुःखितौ ११७
 तथाविधौचतौदृष्ट्वांजुवाक्यंद्विजोऽब्रवीत्
 वदविद्याधरप्रीत्यायुवांकिमतिदुःखितौ ११८
 श्रुत्वातस्यमुनेर्वाक्यंप्राहविद्याधरोद्विजम्
 श्रूयतांतापसश्रेष्ठममदुःखस्यकारणम् ११९
 सुकृतस्यफलंप्राप्यप्राप्तोऽस्मिन्निदशालयम्
 लब्ध्वाऽपिदेवतादेहंमुखंव्याघ्रस्यमेऽभवत् १२०
 नजानेकर्मणःकस्यविपाकोऽयमुपस्थितः
 इतिसंस्मृत्यसंस्मृत्यनलेभेशर्ममेमनः १२१
 अन्यच्चश्रूयतांविप्रयेनमेह्याकुलंमनः
 जायेयंममकल्याणीमधुवाणीसुरूपिणी १२२
 नृत्यगीतकलाभिज्ञासर्वसद्गुणशालिनी
 यस्मिन्कालेकुमारीयंतदाचाऽमलयानया १२३
 विपंचींपरिवादिन्यातंत्रीभिःसप्तभिर्भृशम्
 वीणावादरसाभिज्ञस्तोषितनारदोमुनिः १२४
 मुग्धभावेपिगायंत्यात्वनयारक्तकंठया
 विचित्रस्वरनादज्ञोदेवराजोऽपितोषितः १२५
 अस्याःकौतुकभिन्नांग्यावादयंत्याविपंचिकाम्

नानावक्रगतिस्त्रिगन्धंश्रुत्वातंपंचमध्वनिम् १२६
 तुतोषोद्भिन्नरोमांचोधुन्वन्मौलिमहेश्वरः
 शीलौदार्यगुणग्रामरूपयौवनसंपदा १२७
 नानयासदृशीनाकेकाचिदस्तिनितंविनी
 क्वेयंदेवमुखीरामाक्वाहंव्याघ्रमुखःपुमान् १२८
 इतिब्रह्मन्सदाचिंत्यदह्यामिहृदिसर्वदा
 इतिविद्याधरप्रोक्तंश्रुत्वाचेद्वाकुनंदनः १२९
 त्रिकालज्ञोभृगुःप्राहप्रहसन्दिव्यलोचनः
 शृणुविद्याधरश्रेष्ठविचित्रंकर्मणांफलम् १३०
 प्राप्यप्राज्ञानमुह्यंतिमुह्यंतिज्ञानचेतसः
 मक्षिकापदमात्रंतुयथाहिविषमंविषम् १३१
 क्रियात्वविहिताल्पापिविपाकेदारुणातथा
 उपोष्यैकादशीमाघेतैलाभ्यंगःकृतस्त्वया १३२
 द्वादश्यांप्राग्भवेदेहेतेनव्याघ्रमुखोभवान्
 उपोष्यैकादशींपुण्यांद्वादश्यां तैलसेवनात् १३३
 कुरूपंप्राप्तवान्देहंपुराह्येवंपुरुरवाः
 दृष्ट्वात्मनःकुकायंसतेनदुःखेनदुःखितः १३४
 गिरिराजंसमागम्यदेवतासरसस्तटे
 स्थित्वाचपरमप्रीत्याशुचिःस्नातःकुशासने १३५
 नवनीलघनश्यामंनलिनायतलोचनम्
 शंखचक्रगदापद्मधरंपीतांवरावृतम् १३६
 कौस्तुभेनविराजंतंवनमालाधरंहरिम्
 चिंतयन्हृदयेराजानिग्रहीताखिलेंद्रियः १३७
 मासत्रयंनिराहारस्तपस्तेपेसुदारुणम्
 अल्पेनतपसातुष्टःसप्तजन्मकृतार्चनः १३८
 संस्मरंस्तस्यभूपस्यतदाप्रादुरभूत्स्वयम्
 माघस्यशुक्लपक्षेतुद्वादश्यामकरेरवौ १३९
 शंखाद्भिरभिषिच्याशुमुदातंचक्रवर्तिनम्
 वासुदेवोददौतस्मैस्मारयंस्तैलचेष्टितम् १४०
 अतीवसुंदरंरूपंकमनीयंमनोहरम्

येनतंचकमेदेवीउर्वशीदेवनायिका १४१
 इत्थंलब्धवरोराजाकृतकृत्यःपुरंगतः
 इतिकर्मगतिंज्ञात्वाकिंविद्याधरखिद्यते १४२
 भवान्परिजिहीर्षुश्चेद्दानवस्यविरूपताम्
 शीघ्रंमद्वचनादेवप्राचीनाघविनाशनम् १४३
 माघमासेकुरुस्नानंमणिकूटनदीजले
 मुनिसिद्धसुरैर्जुष्टेकथयिष्यामितद्विधिम् १४४
 तवभाग्यवशान्माघोनिकटःपंचमेऽहनि
 पौषस्यैकादशींशुक्लामारभ्यस्थंडिलेशयः १४५
 मासमेकंनिराहारस्त्रिकालंस्नानमाचर
 त्रिकालमर्चयन्विष्णुंत्यक्तभोगोजितेंद्रियः १४६
 माघस्यैकादशीशुक्लायावद्विद्याधरोत्तम
 ततोनिर्दग्धपापंत्वांद्वादश्यांपुण्यवासरे १४७
 अभिषिच्यशिवैस्तोयैर्मंत्रपूतैरहंसुर
 कामवक्त्रोपमंवक्त्रंकरिष्यामितवानघ १४८
 देवतावदनोभूत्वात्वंविद्याधरसत्तम
 अनयावरवर्णिन्यासार्द्धक्रीडयथासुखम् १४९
 ज्ञातमाघप्रभावस्त्वंमाघस्नानंसदाकुरु
 यथामनोरथावाप्तिर्जायतेतवसर्वदा १५०
 इत्युक्तंभृगुणातस्मैसर्वज्ञेनमहात्मना
 विद्याधरायराजेंद्रपुनर्गाथाउदाहता १५१
 माघस्नानैर्विपन्नाशमाघस्नानैरघक्षयः
 सर्वयज्ञाधिकोमाघःसर्वदानफलप्रदः १५२
 माघोगर्जतियज्ञेभ्योमाघोयोगाच्चगर्जति
 तीव्राच्चतपसोमाघोभोविद्याधरगर्जति १५३
 पुष्करेचकुरुक्षेत्रेब्रह्मावर्तेपृथूदके
 अविमुक्तेप्रयागेचगंगासागरसंगमे १५४
 यत्फलंदशभिर्वर्षैःप्राप्यतेनियमैर्नरैः
 तत्फलंप्राप्यतेमाघेऽयहस्नानान्नसंशयः १५५
 स्वर्गलोकेचिरंरागोयेषांमनसिवर्तते

यत्रक्वापिजलेतैस्तुस्नातव्यंमकरेरवौ १५६
 आयुरारोग्यसंपत्तिरूपसौभाग्यतागुणाः
 येषांमनोरथस्तैस्तुनत्याज्यंमाघमज्जनम् १५७
 येचबिभ्यन्तिनरकाद्येदरिद्राञ्चसंचितात्
 सर्वथातैःप्रयत्नेनमाघेकार्यनिमज्जनम् १५८
 दारिद्र्यपापदौर्भाग्यपंकप्रक्षालनायच
 माघस्नानान्नचान्योऽस्तिउपायोराजसत्तम १५९
 श्रद्धाहीनानिकर्माणितथात्यल्पफलानिवै
 फलंददातिसंपूर्णमाघस्नानंयथातथा १६०
 अकामोवासकामोवायत्रक्वापिबहिर्जले
 इहामुत्रचदुःखानिमाघस्नायीनविंदति १६१
 पक्षद्वयेयथाचंद्रोवर्द्धतेक्षीयतेतथा
 पातकंक्षीयतेमाघेपुण्यराशिश्चवर्धते १६२
 यथाचखन्याजायन्तेरत्नानिविविधानिच
 स्नानात्पुण्यानिजायन्तेनराणांमाघतस्तथा १६३
 कामधेनुर्यथाकामंचिंतामणिस्तुचिंतितम्
 माघस्नानंददातीहतद्वत्सर्वान्मनोरथान् १६४
 कृतेतपःपरंज्ञानत्रेतायांयजनंतथा
 द्वापरेतुकलौज्ञानंमाघःसर्वयुगेषुच १६५
 सर्वेषामेववर्णानामाश्रमाणांचभूपते
 माघस्नानंतुधर्मस्यधाराभिरभिवर्षति १६६
 वसिष्ठउवाच
 इतिवाक्यंभृगोःश्रुत्वातस्मिन्नेवाश्रमेसुरः
 सहैवभृगुणामाघेगिरौनिर्भरिणीतटे १६७
 यथोक्तविधिनास्नानमकरोद्भार्ययासह
 भृगोरनुग्रहात्सोऽथसंप्राप्यमनसेप्सितम् १६८
 देवतावदनोभूत्वामुमुदेमणिपर्वते
 आजगामभृगुर्विध्यंतमनुग्राह्यहर्षितः १६९
 मणिमयगिरिराजेस्नानमात्रेणमाघेमदनवदनरूपस्तत्रविद्याधरोऽभूत्
 क्षपितनियमदेहोविध्यपादावतीर्णोभृगुरपिसहशिष्यैराजगामाथरेवाम् १७०

अखिलभुवनसारंमाघमाहात्म्यमेतद्विवजवरभृगुणोक्तंभूपविद्याधराय
विविधफलविचित्रंयःशृणोतीहनित्यंरुचिरसकलकामान्देववत्प्राप्नुयात्सः

१७१

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेमाघमाहात्म्ये
वसिष्ठदिलीपसंवादेपंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२५

षड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

वसिष्ठउवाच

अधुनामाघमाहात्म्यंप्रवक्ष्यामि नृपोत्तम
पृच्छतेकार्तवीर्यायदत्तात्रेयेणभाषितम् १

दत्तात्रेयंहरिसाक्षाद्वसंतंसह्यपर्वते
पप्रच्छतंद्विजंगत्वाराजामाहिष्मतीपतिः २

सहस्रार्जुनउवाच

भगवन्योगिनांश्रेष्ठसर्वेधर्माःश्रुतामया
माघस्नानफलंब्रूहिकृपयाममसुव्रत ३

दत्तात्रेयउवाच

श्रूयतांनृपशार्दूलएतत्प्रश्नोत्तरंशुभम्
ब्रह्मणोक्तंपुराह्येतन्नारदायमहात्मने ४

तत्सर्वंकथयिष्यामिमाघस्नानफलंमहत्
यथादेशंयथातीर्थंयथाविधियथाक्रियम् ५

अस्मिन्वैभारतेवर्षेकर्मभूमौविशेषतः

अमाघस्नायिनानृणांनिष्फलंजन्मकीर्तितम् ६

असूर्यगगनंयद्वदचन्द्रमुडुमंडलम्

तद्वन्नाभातिसत्कर्ममाघस्नानंविनानृप ७

व्रतैर्दानैस्तपोभिश्चनतथाप्रीयतेहरिः

माघमज्जनमात्रेणयथाप्रीणातिकेशवः ८

नसमंविद्यतेकिंचित्तेजःसौरेणतेजसा

तद्वत्स्नानेनमाघस्यनसमाःक्रतुजाःक्रियाः ९

प्रीतयेवासुदेवस्यसर्वपापापनुत्तये

माघस्नानंप्रकुर्वीतस्वर्गलाभायमानवः १०

किंरक्षितेनदेहेनसुपुष्टेनबलीयसा
 अध्रुवेणाप्यशुचिनामाघस्नानंविनाभवेत् ११
 अस्थिस्तंभंस्नायुबद्धंमांसक्षतजलेपनम्
 चर्मावनद्धंदुर्गंधपात्रंमूत्रपुरीषयोः १२
 जराशोकविपद्वाप्यंरोगमंदिरमातुरम्
 रजस्वलमनित्यंचसर्वदोषसमाश्रयम् १३
 परोपतापितापार्तपरद्रोहिपरंविषम्
 लोलुपंपिशुनंक्रूरंकृतघ्नंक्षणिकंतथा १४
 दुष्पूरंदुर्धरंदुष्टंदोषत्रयसमन्वितम्
 अशुचिस्राविसच्छिद्रंतापत्रयविमोहितम् १५
 निसर्गतोऽधर्मरतंतृष्णाशतसमाकुलम्
 कामक्रोधमहालोभनरकद्वारसंस्थितम् १६
 क्रिमिविड्भस्मभवतिपरिणामेशुनांहविः
 ईदृक्शरीरंव्यर्थं हिमाघस्नानविवर्जितम् १७
 बुद्धुदाइवतोयेषुपूतिकाइवजंतुषु
 जायंतेमरणायैवमाघस्नानविवर्जिताः १८
 अवैष्णवोहतोविप्रोहतंश्राद्धमयोगिच
 अब्रह्मण्यंहतंक्षेत्रमनाचारंहतंकुलम् १९
 सदंभश्चहतोधर्मःक्रोधेनैवहतंतपः
 अदृढंचहतंज्ञानंप्रमादेनहतंश्रुतम् २०
 गुर्वभक्ताहतानारीब्रह्मचारीतयाहतः
 अदीप्तेऽग्नौहतोहोमोहताभुंक्तिरसाक्षिका २१
 उपजीव्याहताकन्यास्वार्थेपाकक्रियाहता
 शूद्रभिक्षोहतोयागःकृपणस्यहतंधनम् २२
 अनभ्यासाहताविद्याहतोराजाविरोधकृत्
 जीवनार्थंहतंतीर्थजीवनार्थंहतंव्रतम् २३
 असत्याचहतावाणीतथापैशुन्यवादिनी
 संदिग्धश्चहतोमंत्रोव्यग्रचित्तोहतोजपः २४
 हतमश्रोत्रियेदानंहतोलोकश्चनास्तिकः
 अश्रद्धयाहतंसर्वकृतंयत्पारलौकिकम् २५

इहलोकोहतोनृणांदरिद्राणांयथानृप
 मनुष्याणांतथाजन्ममाघस्नानंविनाहतम् २६
 मकरस्थेरवौयोहिनस्नात्यनुदितेरवौ
 कथंपापैःप्रमुच्येतकथंसत्रिदिवंब्रजेत् २७
 ब्रह्महाहेमहारीचसुरापोगुरुतल्पगः
 माघस्नायीविपापःस्यात्तत्संसर्गीचपंचमः २८
 माघमासेरटंत्यापःकिंचिदभ्युदितेरवौ
 ब्रह्मघ्नवासुरापंवाकंपतंतंपुनीमहे २९
 उपपापानिसर्वाणिपातकानिमहांत्यपि
 भस्मीभवंतिसर्वाणिमाघस्नानोद्यतंनरम् ३०
 कंपंतिसर्वपापानिमाघस्नानसमागमे
 नाशकालोऽयमस्माकंयदिस्नास्यतिवारिणि ३१
 एवंक्रोशंतिपापानिदृष्ट्वास्नानोद्यतंनरम्
 पावकाइवदीप्यंतेमाघस्नानैर्नरोत्तमाः ३२
 विमुक्ताःसर्वपापेभ्योमेघेभ्यइवचंद्रमाः
 आर्द्रशुष्कलघुस्थूलंवाङ्मनःकर्मभिःकृतम् ३३
 माघस्नानंदहेत्पापंपावकःसमिधोयथा
 प्रामादिकंचयत्पापंज्ञानाज्ञानकृतंचयत् ३४
 स्नानमात्रेणतन्नश्येन्मकरस्थेदिवाकरे
 निष्पापास्त्रिदिवंयांतिपापिष्ठायांतिशुद्धताम् ३५
 संदेहोनात्रकर्तव्योमाघस्नानेनराधिप
 सर्वेऽधिकारिणोमाघेविष्णुभक्तौयथानृप ३६
 सर्वेषांस्वर्गदोमाघःसर्वेषांपापनाशनः
 एषएवपरोमंत्रोह्येतदेवपरंतपः ३७
 प्रायश्चित्तंपरंचैतन्माघस्नानमनुत्तमम्
 नृणांजन्मांतराभ्यासान्माघस्नानेमतिर्भवेत् ३८
 अध्यात्मज्ञानकौशल्यंजन्माभ्यासाद्यथानृप
 संसारकर्दमालेपप्रक्षालनविशारदम् ३९
 पावनंपावनानांचमाघस्नानपरंनृप
 स्नांतिमाघेनयेराजन्सर्वकामफलप्रदे ४०

कथंतेभुंजतेभोगांश्चंद्रसूर्यग्रहोपमान्
 शृणुराजन्महाश्चर्यमाघस्नानप्रभावजम् ४१
 कुब्जिकानामकल्याणीब्राह्मणीभृगुवंशजा
 बालवैधव्यदुःखार्तातपस्तेपेसुदुस्तरम् ४२
 विंध्यपादेमहाक्षेत्रेरेवाकपिलसंगमे
 तत्रसाव्रतिनीभूत्वानारायणपरायणा ४३
 सदाचारवतीनित्यंनित्यंसंगविवर्जिता
 जितेंद्रियाजितक्रोधासत्यवागल्पभाषिणी ४४
 सुशीलादानशीलाचदेहशोषणशालिनी
 पितृदेवद्विजेभ्यश्चदत्वाहुत्वातथानले ४५
 षष्ठेकालेचसाभुङ्क्तेह्युच्छवृत्तिःसदानृप
 कृच्छ्रातिकृच्छ्रपाराकतप्तकृच्छ्रादिभिर्व्रतैः ४६
 पुण्यान्नयतिसामासान्नर्मदायाश्चरोधसि
 एवंतयातपस्विन्यावल्कलिन्यासुशीलया ४७
 सुमहासत्त्वशालिन्याधृतिसंतोषयुक्तया
 षष्टिर्माघास्तयास्नातारेवाकपिलसंगमे ४८
 ततःसातपसाक्षीणातस्मिंस्तीर्थेमृतानृप
 माघस्नानजपुण्येनतेनसावैष्णवेपुरे ४९
 उवासप्रमुदायुक्ताचतुर्युगसहस्रकम्
 सुंदोपसुंदनाशायपश्चात्पद्मभवात्पुनः ५०
 तिलोत्तमेतिनाम्नासाब्रह्मलोकेऽवतारिता
 तेनपुण्यस्यशेषेणरूपस्यैकायनंययौ ५१
 अयोनिजाबलारत्नंदेवानामपिमोहिनी
 लावण्यहृदनीतन्वीसाभूदप्सरसांवरा ५२
 निपुणस्यविधेःस्रष्टुर्नूनाश्चर्यकारिणी
 तामुत्पाद्यविधातावैतुष्टोऽनुज्ञांतदादौ ५३
 एणशावाक्षिगच्छत्वंदैत्यनाशायसत्वरम्
 ततःसाब्रह्मणोलोकाद्वीणामादायभामिनी ५४
 गतापुष्करमार्गेणयत्रतौदेववैरिणौ
 तत्रस्नात्वातुरेवायाःपवित्रेनिर्मलेजले ५५

परिधायांबरंरक्तबंधूककुसुमप्रभम्
 रणद्वलयिनीचारुसिंजन्मेखलनूपुरा ५६
 लोलमुक्तावलीकंठीचलत्कुंडलशोभना
 माधवीकुसुमापीडाकंकेलीविटपेस्थिता ५७
 गायंतीसुस्वरंसापिपीडयंतीतुवल्लकीम्
 मूर्च्छयंतीस्वरषट्कंसुस्निग्धंकोमलंकलम् ५८
 ऋद्धिं तिलोत्तमाबालातिष्ठंत्यशोककानने
 दृष्ट्वादित्यभटैरिंदोःकलेवसुखदाहृदि ५९
 तांदृष्ट्वाविस्मितैराजन्सानंदैःसैनिकैर्भृशम्
 त्वरमाणैरदृष्ट्वैवगत्वासुंदोपसुंदयोः ६०
 कथितासंभ्रमेणैव वर्णयित्वापुनःपुनः
 हेदैत्यौनविजानीमोदेवीवादानवीनुकिम् ६१
 नागांगनाथवायक्षीस्त्रीरत्नं सर्वथातुसा
 युवारत्नभुजौलोकेरत्नभूताहिसाबला ६२
 वर्ततेनातिदूरेडग्रेअशोकेशोकहारिणी
 गत्वातांपश्यतंशीघ्रमन्मथस्यापिमोहिनीम् ६३
 इतिसेनापतीनांतौश्रुत्वावाचंमनोहराम्
 चषकंसीधुनस्त्यक्त्वाविहायजलसेचनम् ६४
 उत्तमस्त्रीसहस्राणित्यक्त्वातस्माञ्जलाशयात्
 शतभारायसींकूरांकालदंडोपमांगदाम् ६५
 भिन्नाभिन्नांगृहीत्वातुजवेनाभिप्लुतंगतौ
 यत्रशृंगारसञ्जासाहतुंचंडीवसंस्थिता ६६
 राजन्संधुक्षयंतीवदैत्ययोर्मन्मथानलम्
 स्थित्वातस्याःपुरोजाल्मौतद्रूपेणविमोहितौ ६७
 विशेषान्मधुनामत्तावूचतुस्तौपरस्परम्
 भ्रातर्विरमभार्येयंममास्तुवरवर्णिनी ६८
 त्वमेवार्यत्यजैतांमेभार्यातुमदिरेक्षणाम्
 इत्याग्रहेणसंरब्धौमातंगाविवसोन्मदौ ६९
 अन्योन्यंकालनिर्दिष्टौगदयाजघ्नतुस्तदा
 परस्परप्रहारेणगतासूपतितौभुवि ७०

तौमृतौसैनिकैर्दृष्ट्वाकृतःकोलाहलोमहान्
 कालरात्रिसमाकेयंहाकिमेतदुपस्थितम् ७१
 एवंवदत्सुसैन्येषुदैत्यौसुंदोपसुंदकौ
 पातयित्वागिरेःशृंगेहादिनीवत्तिलोत्तमा ७२
 प्रस्थितागगनंशीघ्रंद्योतयंतीदिशोदश
 देवकार्यततःकृत्वाआगताब्रह्मणःपुरः ७३
 ततस्तुष्टेनदेवेनविधिनासानुमोदिता
 स्थानंसूर्यरथेदत्तंतवचंद्राननेमया ७४
 भुङ्क्त्वभोगाननेकांस्त्वंयावत्सूर्योबरेस्थितः
 इत्थंसाब्राह्मणीराजन्भूत्वाचाप्सरसांवरा ७५
 भुङ्क्तेद्यापिरवेलोकेमाघस्नानफलंमहत्
 तस्मात्प्रयत्नतोराजन्श्रद्धधानैःसदानरैः ७६
 स्नातव्यंमकरादित्येवांच्छद्भिःपरमांगतिम्
 नानवाप्तोऽत्रतस्यास्तिपुरुषार्थोहिकश्चन ७७
 नाक्षीणंपातकंकंचिन्माघेमज्जतियोनरः
 तुलयंतिनतेनात्रयज्ञाःसर्वेसदक्षिणाः ७८
 माघस्नानेनराजेंद्रतीर्थेचैवविशेषतः
 नचान्यत्स्वर्गदंकर्मनचान्यत्पापनाशनम् ७९
 नचान्यन्मोक्षदंयस्मान्माघस्नानसमंभुवि ८०

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडे
 माघमाहात्म्येवसिष्ठदिलीपसंवादेमाघस्नानप्रशंसायांसुंदोपसुंददैत्यवधोनाम
 षड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२६

सप्तविंशत्यधिक शततमोऽध्यायः

कार्तवीर्यउवाच
 हेतुनाकेनविप्रर्षेमाघस्नानेमहाद्भुतः
 प्रभावोवर्ण्यतेनूनंतन्मेकथयसुव्रत १
 गतपापोयदेकेनद्वितीयेनदिवंगतः
 वैश्योऽसौमाघपुण्येनब्रूहिमेतत्कुतूहलम् २
 दत्तात्रेयउवाच

निसर्गात्सलिलंमेध्यंनिर्मलंशुचिपांडुरम्
मलहंपुरुषव्याघ्रद्रावकंदाहनाशनम्
तारकंसर्वभूतानांपोषणंजीवनंचयत् ३
आपोनारायणोदेवःसर्ववेदेषुपठ्यते
ग्रहाणांचयथासूर्योनक्षत्राणायथाशशी
मासानांचतथामाघःश्रेष्ठःसर्वेषुकर्मसु ४
मकरस्थेरवौमाघेप्रातःकालेतथाऽमले
गोष्पदेऽपिजलेस्नानंस्वर्गदंपापिनामपि ५
योगोऽयदुर्लभोराजंस्त्रैलोक्येसचराचरे
अस्मिन्योगेत्वशक्तोऽपिस्रायाद्यदिदिनत्रयम् ६
दद्यात्किंचिदशक्तोऽपिदरिद्राभाववांच्छया
त्रिस्नानेनापिमाघस्यधनिनोदीर्घजीविनः ७
पंचवासप्तवाहानिचंद्रवद्धर्तेफलम्
संप्राप्तेमकरादित्येपुण्येपुण्यप्रदेनृणाम् ८
सत्कार्यास्तिथयःसर्वास्नानदानादिकर्मसु
कर्तारंदापयंतीहह्यक्षयंशाश्वतंपदम् ९
तस्मान्माघेबहिःस्रायादात्मनोहितकाम्यया
अथातःसंप्रवक्ष्यामिमाघस्नानविधिंपरम् १०
कर्तव्योनियमःकश्चिद्ब्रतरूपीनरोत्तमैः
फलातिशयहेतोर्वैकिंचिद्भोज्यंत्यजेद्बुधः ११
भूमौशयीतहोतव्यमाज्यंतिलविमिश्रितम्
त्रिकालंचार्चयेद्विष्णुंवासुदेवंसनातनम् १२
दातव्योदीपकोऽखडोदेवमुद्दिश्यमाधवम्
इंधनंकंबलंवस्त्रमुपानत्कुंकुमंघृतम् १३
तैलंकार्पासकोष्ठंचतूलघृतूलवटींपटीम्
अन्नंचैवयथाशक्तिदेयंमाघेनराधिप १४
सुवर्णरत्तिकामात्रंदद्याद्वेदविदेतथा
तद्दानमक्षयंराजन्समुद्रइवसर्वदा १५
परस्याग्निंसेवेतत्यजेच्चैवप्रतिग्रहम्
माघांतेभोजयेद्विप्रान्यथाशक्तिनराधिप १६

देयाचदक्षिणातेभ्यश्चात्मनःश्रेयइच्छता
 एकादशीविधानेनमाघस्योद्यापनंतथा १७
 कर्तव्यंश्रद्धधानेनह्यक्षय्यस्वर्गवांछया
 अनंतपुण्यावाप्त्यर्थंविष्णुसंप्रीतिहेतवे १८
 मकरस्थेरवौमाघेगोविंदाच्युतमाधव
 स्नानेनानेनभोदेवयथोक्तफलदोभव १९
 इतिमंत्रंसमुच्चार्यस्नायान्मौनीसमाहितः
 वासुदेवंहरिकृष्णंमाधवंचस्मरेत्पुनः २०
 गृहेऽपिसजलंकुंभंवायुनानिशिपीडितम्
 तत्स्नानंतीर्थसदृशंसर्वकामफलप्रदम् २१
 तत्रव्रतेनदातव्यंसान्नंचोपस्कुरान्वितम्
 तत्स्नानस्यप्रभावेणनरोननिरयंव्रजेत् २२
 तप्तेनवारिणास्नानंयद्वहेक्रियतेनरैः
 षडब्दफलदंतद्धिमकरस्थेदिवाकरे २३
 बहिःस्नानंतुवाप्यादौद्वादशाब्दफलंस्मृतम्
 तडागेद्विगुणंराजन्नद्यांचैवचतुर्गुणम् २४
 शतधादेवखातेषुशतधातुमहानदे
 शतंचतुर्गुणंराजन्महानद्याश्चसंगमे २५
 सहस्रगुणितंसर्वतत्फलंमकरेरवौ
 गंगायांस्नानमात्रेणलभतेमानवोनृप २६
 गंगायांयेऽवगाहंतिमाघमासेनृपोत्तम
 चतुर्युगसहस्रंतुनपतंतिसुरालयात् २७
 दिनेदिनेसहस्रंतुसुवर्णानांविशांपते
 तेनदत्तंतुगंगायांयोमाघेस्नातिमानवः २८
 शतेनगुणितंमाघेसहस्रंराजसत्तम
 निर्दिष्टमृषिभिःस्नानंगंगायामुनसंगमे २९
 पापौघभूरिभारस्यदाहार्थंचप्रजापतिः
 प्रयागंविदधेभूपप्रजानांचहितेस्थितः ३०
 शृणुस्थानमिदंसम्यक्सितासितजलंकिल
 पापरूपपशूनांचब्रह्मणाविहितंपुरा ३१

सितासितजलेमज्जेदपिपापशतान्वितः
 मकरस्थेरवौमाघेनैवगर्भेषुमज्जति ३२
 सूनारतोऽपियोमर्त्यः प्रयागेस्नानमाचरेत्
 माघेमासिनरव्याघ्रसयातिपरमंपदम् ३३
 सितासितातुयाधारासरस्वत्याविगर्भिता
 तन्मार्गविष्णुलोकस्यसृष्टिकर्ताससर्जवै ३४
 दुस्तरावैष्णवीमायादेवैरपिसुदुर्जया
 प्रयागेदह्यतेसातुमाघेमासिनराधिप ३५
 तेजोमयेषुलोकेषुभुक्त्वाभोगाननेकशः
 पश्चाच्चक्रिणिलीयंतेप्रयागेमाघमज्जनात् ३६
 उपस्पृशतियोमाघेमकरार्केसितासिते
 नतत्पुण्यंचसंख्यातुंचित्रगुप्तोऽपिवेत्यलम् ३७
 सन्निमज्जतियोमाघेमकरस्थसितासिते
 तस्यपुण्यस्यमाहात्म्यंवक्तुंब्रह्मापिनक्षमः ३८
 संवत्सरशतंसाग्रंनिराहारस्ययत्फलम्
 प्रयागेमाघमासेतुत्र्यहस्नानस्यतत्फलम् ३९
 स्वर्णभारसहस्रेणकुरुक्षेत्ररविग्रहे
 यत्फलंलभतेमाघेवेण्याःस्नानाद्दिनेदिने ४०
 राजसूयसहस्रस्यराजन्नविकलंफलम्
 सितासितेतुमाघेचस्नानानांभवतिध्रुवम् ४१
 पृथिव्यांयानितीर्थानिपुर्यःसप्तचयाःपुनः
 वेण्यांस्नातुंसमायांतिमाघेमासिनृपोत्तम ४२
 सर्वतीर्थानिकृष्णानिपापिनांसंगदोषतः
 भवंतिशुक्लवर्णानिप्रयागेमाघमज्जनात् ४३
 आकल्पसंचितंपापंजन्मभिर्यन्नैर्नृप
 तद्भवेद्भस्मसान्माघेस्नातानांचसितासिते ४४
 वाङ्मनःकायजंपापंनरस्यविलयंव्रजेत्
 प्रयागेमाघमासेतुत्र्यहस्नातस्यनिश्चितम् ४५
 प्रयागेमाघमासेयस्यहंस्नातिचमानवः
 पापंत्यक्त्वादिवंयातिजीर्णांत्वचमिवोरगः ४६

कुरुक्षेत्रसमागंगायत्रकुत्रावगाहिता
 तस्माद्दशगुणापुण्यायत्रविंध्येनसंगता ४७
 तस्माच्छतगुणागंगाकाश्यामुत्तरवाहिनी
 काश्याः शतगुणाः प्रोक्तागंगायामुनसंगमे ४८
 सासहस्रगुणातासांभवेत्पश्चिमवाहिनी
 याराजन्दर्शनादेवब्रह्महत्यापहारिणी ४९
 यापश्चाद्वाहिनीगंगाकालिद्यासहसंगता
 हंतिकोटिकृतं पापं सामाघेनृपदुर्लभा ५०
 यत्कथ्यतेऽमृतं राजन्सावेणीभुविकीर्तिता
 तस्यां माघे मुहूर्तं तु देवानामपि दुर्लभम् ५१
 ब्रह्माविष्णुर्महादेवोरुद्रादित्यमरुद्गणाः
 गंधर्वा लोकपालाश्च यक्षकिन्नरपन्नगाः ५२
 अग्निमादिगुणैः सिद्धाये चान्ये तत्त्ववादिनः
 ब्रह्माणी पार्वती लक्ष्मीः शची मेनादितिर्दितिः ५३
 सर्वास्ता देवपत्न्यश्च तथानागांगानानृप
 घृताची मेनकारंभा उर्वशी च तिलोत्तमा ५४
 गणाह्यप्सरसां सर्वे पितृणां च गणास्तथा
 स्नातुमायां तिते सर्वे माघे वेण्यां नराधिप ५५
 कृते युगे स्वरूपेण कलौ प्रच्छन्नरूपिणः
 प्रयागे माघमासे तु त्र्यहस्नानस्य यत्फलम् ५६
 नाश्वमेधसहस्रेण तत्फलं लभते भुवि
 त्र्यहस्नानफलं माघे पुराकांचनमालिनी ५७
 राक्षसाय ददौ भूपतेन मुक्तः स पापकृत्
 कार्तवीर्य उवाच
 भगवन् राक्षसः कोऽसौ साकाकांचनमालिनी ५८
 कथं दत्तवती धर्मकथं वा तस्य सद्गतिः
 एतत्कथय योगीन्द्र अत्रिसंतानभास्कर
 यदित्वं मन्यसे श्राव्यं परं कौतूहलं हि मे ५९
 दत्तात्रेय उवाच
 शृणु राजन् विचित्रं त्वमिति हासं पुरातनम्

यस्यस्मरणमात्रेणवाजपेयफलंलभेत् ६०
 अप्सरारूपसंपन्नानाम्राकांचनमालिनी
 प्रयागेमाघमासेसास्नात्वायातिहरालयम् ६१
 निकुंजगिरिराजस्यतिष्ठतागिरिरूपिणा
 दृष्टागगनमारूढातेनवृद्धेनरक्षसा ६२
 तेजस्विनीसुहेमाभासुश्रोणीदीर्घलोचना
 चंद्राननासुकेशीचपीनोन्नतपयोधरा ६३
 तांदृष्ट्वारूपसंपन्नामुवाचराक्षसस्तदा
 कात्वंकमलपत्राक्षिकुतआगम्यतेत्वया ६४
 आर्द्रचवसनंकस्मात्साद्रतिकबरीकुतः
 कुत्रआगम्यतेभीरुकुतस्तेखेचरीगतिः ६५
 केनपुण्येनवाभद्रेतवतेजोमयंवपुः
 अतीवरूपसंपन्नंसंभूतंचमनोहरम् ६६
 त्वद्वस्त्रबिंदुपातेनमममूर्धिसुलोचने
 क्षणेनह्यगमच्छांतिंकूरंमेमानसंसदा ६७
 नीरस्यमहिमाकोऽयमेतद्व्याख्यातुमर्हसि
 त्वंमेशीलवतीभासिनाकृतिर्निर्गुणाभवेत् ६८
 अप्सरा उवाच

श्रूयतामप्सराश्चाहंभोरक्षःकामरूपिणी
 प्रयागतश्चागताऽहनाम्राकांचनमालिनी ६९
 आर्द्रःपरिकरोमेऽतसुस्नाताऽहसितासिते
 गंतव्यंतुमयारक्षःकैलासेतुनगोत्तमे ७०
 तत्रास्तेपार्वतीनाथःसुरासुरसुपूजितः
 वेशीवारिप्रभावेणरक्षस्तेक्रूरतागता ७१
 जाताहंयेनपुण्येनगंधर्वस्यसुमेधसः
 कन्यकादिव्यरूपातुतत्सर्वकथयामिते ७२
 कलिगाधिपतेराज्ञस्त्वहमासीच्चवेश्यका
 रूपलावण्यसंपन्नासौभाग्यमदगर्विता ७३
 अन्यासांयुवतीनांचतत्पुरेऽहशिरोमणिः
 तज्जन्मनिमयारक्षोभुक्त्वाभोगान्यथेच्छया ७४

मोहितं तत्पूरं सर्वमया यौवनसंपदा
 रत्नानि च विचित्राणि भूषणानि धनानि च ७५
 वासांसि चित्ररूपाणि कर्पूरा गुरुचंदनम्
 एतच्चोपार्जितं सर्वमयामोहनरूपया ७६
 नाहं जानामि हेम्रोतं स्वनिवासे निशाचर
 संसेवंते युवानो मे चरणौ कामपीडिताः ७७
 मया ते वंचिताः सर्वे सर्वस्वेन तु मायया
 अन्योन्यस्पर्धाभावेन मृताः केचित्तु कामिनः ७८
 इत्थं तन्नगरे रम्ये सकले मे गतिस्तदा
 प्राप्ते तु वाङ्मके कालेषु शोचहृदयं मम
 नदत्तं न हुतं जप्तं न ब्रतं चरितं मया ७९
 नाराधितो मया देवश्चतुर्वर्गफलप्रदः
 नमया पूजिता देवी दुर्गा दुर्गतिनाशिनी
 सर्वपापहरो विष्णुर्न स्मृतो भोगलुब्धया ८०
 न च संतर्पिता विप्रान् कृतं प्राणिनां हितम्
 अणुमात्रमिदं पुण्यं न कृतं च प्रमादतः ८१
 पातकं तु कृतं भद्रतेन मे दह्यते मनः
 बहुधैवं विलप्याहं ब्राह्मणं शरणंगता ८२
 ब्रह्मण्यं वेदविद्वांसं तस्य राज्ञः पुरोहितम्
 सहिपृष्टो मयारक्षः कथं मे निष्कृतिर्भवेत् ८३
 पापस्यास्य द्विजश्रेष्ठ कथं यास्यामि सद्गतिम्
 स्वेनैव कर्मणा तप्तां वराकीं दीनमानसाम् ८४
 पापपंकनिमग्नां त्वं मामुद्धर कचग्रहैः
 मयिकारुण्यं जंवारि वर्षहर्षदृशा द्विज ८५
 सज्जने साधवः सर्वे साधुः साधुरसज्जने
 इत्यसौ मद्ब्रूचः श्रुत्वा च कारानुग्रहं मयि ८६
 द्विज उवाच
 निषिद्धाचरणं जाने सर्वं तेऽहं वरानने
 कुरु मे सत्त्वं वाक्यं याहि क्षेत्रं प्रजापते ८७
 तत्र गत्वा कुरु स्नानं तेन पापक्षयस्तव

सर्वमनोगतंभद्रेत्वदीयंशोचितंमया ८८
 नाहमन्यत्प्रपश्यामियत्तेपापप्रणाशनम्
 प्रायश्चित्तं परंतीर्थेस्नानं च ऋषिभिः स्मृतम् ८९
 किंतु तीर्थेत्यजेद्भीरुमनसाप्यशुभंकृतम्
 प्रयागस्नानशुद्धात्वंस्वर्गयास्यसिनिश्चितम् ९०
 प्रयागस्नानमात्रेण नृणांस्वर्गो न संशयः
 अन्यदेशकृतं पापं तत्क्षणादेव भामिनि ९१
 प्रयागे विलयं याति पापं तीर्थकृतं विना
 शृणु भीरुपुराशक्रोगौ तमस्य मुनेर्वधूम् ९२
 दृष्ट्वा कामवशं प्राप्तस्तांगतो गुप्तकामुकः
 उग्रेण तेन पापेन तदैव जनितं फलम् ९३
 ऋषिस्त्रीगंतुरिंद्रस्य तस्याश्च पुरतस्तदा
 कुत्सितं गर्हितं जातमिति लज्जाकरं वपुः ९४
 तद्भर्तुः शापमाहात्म्यात्सहस्रभगचिह्नितम्
 अधोमुखस्ततो भूत्वा देवराजो विनिर्गतः ९५
 निनिंदस्वकृतं कर्म सोऽभिभूतः सलज्जितः
 मेरोः शिरसितो यादृशे शतयोजनविस्तृते ९६
 तत्र गत्वा प्रविष्टुहेमांभोरुहकोरके
 तत्र स्थो गर्हयन्नित्यमात्मानं मन्मथं तथा ९७
 धिक्तां कामात्मतां लोके सद्यः पातकदायिनीम्
 यया हिनरकं याति सर्वलोकविगर्हितः ९८
 आयुः कीर्तिर्यशोधर्मधैर्यध्वंसकरी तथा
 धिङ्मन्मथं दुराचारमापदां नियतं पदम् ९९
 देहस्थं दुर्दमं शत्रुसंतुष्टं सदा वशम्
 इत्थं वादिनि प्रच्छन्नेवास वेपद्य सद्यनि १००
 आखंडलं विना भीरुदेवलोको न शोभते
 ततो देवाः सगंधर्वा लोकपालाः सकिन्नराः १०१
 शच्या सहसमागम्य पप्रच्छुस्ते बृहस्पतिम्
 भगवन्बलभिदेवं नैव जानीमहे वयम् १०२
 क्व तिष्ठति गतः कुत्र कुत्र वामृगयामहे

ननाकःशोभतेतेनविनादेवगणैःसह १०३
 सुपुत्रेणविनायद्वत्कुलंश्रीमगदुणान्वितम्
 उपायश्चिंत्यतांसद्यःस्वर्लोकेयेनशोभते १०४
 सनाथःसुश्रियायुक्तोनविलंबोऽत्रयुज्यते
 इतितेषांवचःश्रुत्वागुरुर्वचनमब्रवीत् १०५
 जानेऽहस्वापराधेनलज्जयायत्रतिष्ठति
 रभसालब्धकार्यस्यभुंक्तेसमघवाफलम् १०६
 नृणांनीतिपरित्यागाद्विपाकाःस्युर्भयंकराः
 अहोराज्यमदैर्मत्तःकृत्याकृत्यमचिंतयन् १०७
 कृतवान्निन्दमानंहिदृष्टादृष्टक्षयंकरम्
 कुर्वतिबालिशायत्रदैवोपहतबुद्धयः १०८
 अपराधाद्यथाजन्मस्यादिहामुत्रनिष्फलम्
 अधुनातत्रगच्छामोयत्रशक्रःसतिष्ठति १०९
 इत्युक्त्वानिर्गताःसर्वेबृहस्पतिपुरोगमाः
 दृष्ट्वासरसिविस्तीर्णेस्वर्णपंकजकाननम् ११०
 तुष्टुवुर्देवराजानंप्रबोधोयेनजायते
 ततोगुरोःप्रबोधेननिर्गतःपद्मकुङ्मलात् १११
 दीनाननोविरूपस्तुव्रीडाकुंचितलोचनः
 जग्राहचरणाविंद्रोगुरोस्तस्याग्रजन्मनः ११२
 त्राहिमांनिष्कृतिंब्रूहिपापस्यास्यबृहस्पते
 देवराजवचःश्रुत्वाजगौविप्रोबृहस्पतिः ११३
 शृणुदेवेन्द्रवक्ष्येऽहमुपायंपापनाशनम्
 प्रयागस्नानमात्रेणतत्क्षणादेवपातकात् ११४
 मुच्यसेदेवराजत्वंतत्रयामःसहैवते
 अथपुरोधसासार्धमागत्यबलमर्दनः ११५
 सस्त्रौसितासितेतीर्थेसद्योमुक्तोह्यघैस्ततः
 अथदेवगुरुस्तस्मैप्रसन्नस्तुवरंददौ ११६
 प्रयागस्नानमात्रेणक्षीणंपापंत्वयानघ
 क्षीणपापस्यतेशक्रमत्प्रसादेनसत्वरम् ११७
 सहस्रमेतद्योनीनांसहस्रंस्यादृशांतव

तदैवद्विजवाक्येनशुशुभेचशचीपतिः ११८
 लोचनानांसहस्रेणपंकजैरिवमानसम्
 अथवृन्दारकैःसर्वैर्ऋषिभिश्चाभिपूजितः ११९
 गंधर्वैःस्तूयमानस्तुगतःशक्रोऽमरावतीम्
 इत्थंसद्योविपापोऽभूत्प्रयागेपाकशासनः १२०
 याहित्वमपिकल्याणिप्रयागंदेवसेवितम्
 सद्यःपापविनाशायतथास्वर्गतयेदृढम् १२१
 इतितस्यवचःश्रुत्वासेतिहासंसमंगलम्
 तदैवसंभ्रमापन्नानत्वापादौद्विजस्यतु १२२
 त्यक्त्वाबन्धुजनंसर्वदासदासीगृहंतथा
 सकलान्विषयान्रक्षोविषग्रासानिवस्फुटम् १२३
 वपुश्चक्ष्णविध्वंसिपश्यंतीनिर्गताह्यहम्
 नरकार्णवसंपातदारुणांतरवह्निना १२४
 हृदयेकुण्ठपव्याघ्रतदातत्तप्यमानया
 मयागत्वाकृतंस्नानंमाघेमासिसितासिते १२५
 तस्यस्नानस्यमाहात्म्यंशृणुवृद्धनिशाचर
 त्र्यहात्पापक्षयोजातःसप्तविंशतिभिर्दिनैः १२६
 शेषैर्मैयदभूत्पुण्यंतेनदेवत्वमागता
 रममाणानुकैलासेगिरिजायाःप्रियासखी १२७
 जातिस्मरातथाजाताप्रयागस्यप्रभावतः
 स्मृत्वाप्रयागमाहात्म्यंमाघेमाघेव्रजाम्यहम् १२८
 इतिराक्षसयत्पृष्टंत्वयाविस्मितचेतसा
 तन्मयाकथितंसर्वचरितंप्रीतयेतव १२९
 मत्प्रीतयेचरित्रंस्वंत्वंब्रूहिममराक्षस
 कर्मणाकेनजातोऽसिविरूपोऽतिभयंकरः १३०
 श्मश्रुलोदीर्घदंष्ट्रंश्चक्रव्यादोगिरिगह्वरे
 राक्षसउवाच
 इष्टं ददाति गृह्णाति गुह्यं वदति पृच्छति १३१
 प्रीत्या हि स ज्ञानो भद्रे तच्च सर्वं त्वयि स्थितम्
 त्वया संभावितो नूनं मन्येऽहं वामलोचने १३२

भाविनीनिष्कृतिःसद्यस्त्वयास्यक्रूरकर्मणः
 अतोवक्ष्यामितेभद्रेदुष्कृतंयत्स्वयंकृतम् १३३
 निवेद्यसज्जनेदुःखंततःसर्वसुखीभवेत्
 शृणुसुश्रोणयहंकाश्यांबहवृचोवेदपारगः १३४
 जातःपुराद्विजःश्रेष्ठःकुलेमहतिनिर्मले
 राज्ञांदुष्कृतिनांभीरुशूद्राणांचतथाविशाम् १३५
 वाराणस्यांकृतोघोरोमयादुष्टप्रतिग्रहः
 बहुधाबहुधावारंनिषिद्धःकुत्सितोबहु १३६
 चांडालस्यापिनत्यक्तोमयादुष्टप्रतिग्रहः
 अन्यच्चपातकंतत्रममाभून्मूढचेतसः
 तन्नास्तिदुष्कृतंकर्ममयायत्रनयत्कृतम् १३७
 अन्यच्चश्रूयतांदोषःक्षेत्रस्यवरवर्णिनि
 अविमुक्तेऽणुमात्रंयत्तदधमैरुतांब्रजेत्
 नधर्मस्तुमयाकश्चित्संचितस्तत्रजन्मनि १३८
 ततोबहुतिथेकालेमृतस्तत्रैवशोभने
 अविमुक्तप्रभावेणनचाहंनरकंगतः १३९
 अविमुक्तेमृतःकश्चिन्नरकंनेतिकिल्बिषी
 अविमुक्तेकृतंकिंचित्पापंवज्रीभवेदृढम् १४०
 वज्रलेपेनपापेनतेनमेजन्मराक्षसम्
 रौद्रंक्रूरतरंपापंसंभूतंहिमपर्वते १४१
 द्विर्जातो गृध्रयो नौ प्राक्त्रिव्याघ्रो द्विःसरीसृपः
 एकवारमुलूकस्तुविड्वराहस्ततःपरम् १४२
 इदंतुदशमंजन्मराक्षसंममभामिनी
 अतीतानिसहस्राणिवर्षाणिममजन्मनः १४३
 नास्तिमेनिष्कृतिर्भद्रेऽतस्माद्दुःखसागरात्
 अत्रत्रियोजनंसुभूर्निर्जतुहिमयाकृतम् १४४
 अनागसांचभूतानांबहूनांचकृतःक्षयः
 कर्मणातेनमेसुभूर्दह्यतेसततंमनः १४५
 त्वद्दर्शनसुधासिक्तंगतंशैत्यंमनोमम
 तीर्थफलतिकालेनसद्यःसाधुसमागमः १४६

अतःसत्संगतिसुभ्रूःप्रशंसंतिमनीषिणः
 एतत्तेकथितंसर्वस्वदुःखंहृद्गतमया १४७
 विरलःसज्जनःसुभ्रूःस्वात्मायस्यनखिद्यते
 जानास्यत्रोचितंत्वंहि किंचिन्नोवच्यतःपरम् १४८
 अस्यदुःखोदधेःपारंकथंयामीतिचिंतयन्
 सज्जनानांसमाभूतिःसर्वेषामुपजीवनम् १४९
 क्षीरार्णवःपयोदत्तेहंसायनबकायकिम्
 दत्तात्रेयउवाच
 इतितस्यवचःश्रुत्वादयार्द्राकृतमानसा १५०
 धर्मदानेमतिकृताजगौकांचनमालिनी
 करिष्येनिष्कृतिंरक्षदानींखलुमाशुचः १५१
 प्रतिज्ञांतुदृढांकृत्वायतिष्येतवमुक्तये
 बहवोहिकृतामाघावर्षेवर्षेयथाविधि १५२
 श्रद्धापूर्वमयाभद्रब्रह्मक्षेत्रेसितासिते
 तांवदामितुसंख्यातितस्यधर्मस्यराक्षस १५३
 गूढोधर्मोहिकर्तव्यइत्युचुर्विबुधाजनाः
 आर्तेदानंप्रशंसंतिमुनयोवेदवादिनः १५४
 सागरेवर्षतोभद्रकिंमेघस्यफलंभवेत्
 अनुभूतंमयारक्षःस्वयंतत्पुण्यजंफलम् १५५
 तत्तुदास्यामितेमित्रसद्यःपापविनाशनम्
 निष्पीडयाथततोवस्त्रंजलंकृत्वाकरांबुजे १५६
 ददौसामाघजंपुण्यंतस्मैवृद्धायरक्षसे
 शृणुराजन्विचित्रंहिप्रभावंमाघधर्मजम् १५७
 तदैवंप्राप्यतत्पुण्यंविमुक्ताराक्षसीतनुः
 संभूतोदेवताकारस्तेजोभास्करविग्रहः १५८
 देवयानंसमारूढःसहर्षोत्फुल्ललोचनः
 द्योतमानस्तदाव्योम्निभासयन्प्रभयादिशः १५९
 दिव्यरूपधरोरेजेद्वितीयइवभास्करः
 ततोऽभिनंदयामाससतांकांचनमालिनीम् १६०
 भद्रेवेत्तीश्वरोदेवःकर्मणांयःफलप्रदः

तत्त्वयोपकृतंसर्वयत्रमेनास्तिनिष्कृतिः १६१
 इदानीमपिकारुण्यात्प्रसीदानुग्रहंकुरु
 शिद्धान्विधेहिमेदेविसर्वनीतिमयीं शुभाम् १६२
 सर्वधर्मकरीं नूनं न कुर्वे पातकं यथा
 तां श्रुत्वा त्वदनुज्ञातः पश्चाद्दामिसुरालयम् १६३
 दत्तात्रेय उवाच
 एतन्निशम्य तेनोक्तं प्रियं धर्ममयं वचः
 अतिप्रीत्या ब्रवीद्धर्मराजन्कांचनमालिनी १६४
 धर्मभजस्व सततं त्यज भूतहिंसां सेवस्व साधुपुरुषान् जहिकामशत्रुम्
 अन्यस्य दोषगुणकीर्तनमाशु हित्वासत्यं वदार्चय हरिं ब्रजदेव लोकम् १६५
 देहेऽस्थिमांसरुधिरेस्वमतिं त्यज त्वं जायासुतादिषु स दाममतां विमुंच
 पश्यानि शंजगदिदं क्षणभंगुरं हि वैराग्यभावरसिको भव योगनिष्ठः १६६
 प्रीत्या मयानि गदितं तव धर्ममार्गं चित्तो निधेहि सकलं भव शील युक्तः
 संत्यज्य राक्षसतनुं धृतदेवदेहो ज्योतिर्मयो ब्रजयथा सुखमाशुनाकम् १६७
 श्रुत्वा धर्मं ततो हृष्टः संतुष्टो राक्षसोऽब्रवीत्
 भव प्रमुदितानि त्यं सर्वदा शिवमस्तु ते १६८
 आचन्द्रार्कं रमस्व त्वं कैलासे शिवसन्निधौ
 उमयाऽखडितं प्रेम तवास्तु वरवर्णिनि १६९
 धर्मनिष्ठा तपोनिष्ठामातस्त्वं भव सर्वदा
 मास्तु लोभः शरीरे ते आपन्नार्ति सदा हर १७०
 इत्युक्त्वा तु प्रणम्याथ स तां कांचनमालिनीम्
 जगाम राक्षसः स्वर्गगंधर्वैर्बहुभिः स्तुतः १७१
 देवकन्यास्तदागत्य ववर्षुः पुष्पवृष्टिभिः
 तस्याः कांचनमालिन्यामूर्ध्नि हर्षसमाकुलाः १७२
 तामालिग्य ततः प्रोचुः कन्यकास्तु प्रियं वचः
 कृतं भद्रे त्वया चित्रं राक्षसस्य विमोक्षणम् १७३
 दुष्टस्यास्य भयात्कश्चिद्विशत्यस्मिन्नकानने
 अधुना निर्भया ह्यत्र विचरामो यथा सुखम् १७४
 श्रुत्वा तद्वचनं राजंस्तासां कांचनमालिनी
 हृष्टा तेनैव दानेन कृतकृत्या तदा सती १७५

तंराक्षसंकांचनमालिनीवरागन्धर्वकन्यापरिमोच्यसत्वरम्
क्रीडंत्यमूभिः प्रययौ हरालयं प्रीत्या स पूर्णा च परोपकारया १७६
संवादमेनं वरकन्यकेरितं भक्त्या परं यः शृणुयाच्च मानवः
न बाध्यते जातु सदा स राक्षसैर्धर्मे मतिस्तस्य भृशं हि जायते १७७
इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहिताया
मुत्तरखण्डे माघमासमाहात्म्ये दिलीपवसिष्ठसंवादे राक्षसमोक्षो नाम
सप्तविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२७

अष्टाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

वसिष्ठ उवाच

कथितं माघमाहात्म्यं दत्तात्रेयेण भाषितम्
अधुनाऽहं प्रवक्ष्यामि माघस्नानस्य यत्फलम् १
सर्वक्रतुवरिष्ठं तु सर्वदानफलप्रदम्
सर्वव्रततपस्तुल्यं माघस्नानं परंतप २
स्नानेन माघस्य विशुद्धमानसा पितृन् दिवि स्थाप्य कुलद्वयस्य वै
स्वर्गं प्रयांति स्वयमुज्ज्वलाननावरैर्विमानैरुचिरैश्च कामगैः ३
ये मानवाः पापकृतोऽपि सर्वदा सदा दुराचाररता विमार्गगाः
स्नात्वा हि माघे हरि मर्चयंतिये मुंचंतिते पीह माघसंचयम् ४
सत्येन हीनाः पितृमातृदुःखदा ह्यनाश्रमस्थाः कुलधर्मवर्जिताः
ये दांभिकास्तेऽपि नराः सतांगतिं स्नानैः प्रयांत्यत्र हि माघसंभवैः ५
पुण्येषु तीर्थेषु च माघमासे स्नानं नराणामतिदुर्लभं भुवि
तस्माद्यतो ब्रह्मविदां पदं नरैः संप्राप्य तेनात्र विचारणामम ६
माघे तपोदानजपप्रसेवनं स्थानं हरेः पूजनमक्षयं नृप
तस्माद्यथाशक्ति नरैः प्रयत्नतः स्नात्वा प्रदेयं वसना न्नकांचनम् ७
माघेऽन्नदाताऽमृतपः सुरालये हेमश्च दाता बलभित्समीपगः
दीपाग्निवासांसि ददन्नरः सदा सूर्यस्य लोके वसति प्रभामयः ८
यज्ञैः सुदानैः सुतपोभिरुज्ज्वलैः सुब्रह्मचर्यार्चनयोगसेवया
शुद्धाभवंती हतथानपापिनः स्नानैर्यथा पुण्यभवैस्तु माघजैः ९
दुःखौघसंतप्तिमसह्ययातनां याम्यां न ते यांत्यपि पापकारिणः
ये माघमासे वरतीर्थं मज्जनं कुर्वन्ति चार्धोदितसूर्यमंडले १०

स्नात्वाचमाघेहरिमर्चयंतियेस्वर्गच्युताभूपतयोभवन्ति
 भव्याःसुरूपाःसुभगाःप्रियंवदाधर्मान्विताभूरिधनाःशतायुषः ११
 दीप्तानलेकाष्ठचयोयथाहुतोभस्मावशेषोभवतीहतत्क्षणात्
 स्नानेनमाघस्यतथाविलीयतेक्षुद्रोऽपिपापौघमहाघसंचयः १२
 कायेनवाचामनसापिपातकंज्ञातंयदज्ञातमलंकृतंनरैः
 स्नानंचमाघेवरतीर्थसंभवंसर्वदहद्वृष्णुरिवाशु हृद्गतः १३
 संभुज्यमानाघफलंहिपार्थिवप्रमादतोपीहनृणांकदाचन
 स्नानंहिमाघस्ययतःप्रसज्यतेतदैवतत्संक्षयमेतिनिश्चितम् १४
 गंधर्वकन्याःपृथिवीशशापजंसंभुज्यमानाघफलंदुरत्ययम्
 स्नानाद्विमुक्ताःखलुमाघमासजाद्वाक्यात्पुरालोमशजातमद्भुतम् १५
 सूतउवाच
 श्रुत्वैतत्पार्थिवः प्रीत्यानत्वातत्पादपंकजम्
 श्रद्धयापरयानम्रस्तंप्रच्छपुरोधसम् १६
 भगवन्ब्रूहिकन्याभिःशापोह्यभिगतःकुतः
 कस्यापत्यानितास्तासांनामकिंकीदृशंवयः १७
 कथंलोमशवाक्येनविपाकाच्छापसंभवात्
 विमुक्ताःकुत्रताः सस्त्रुर्मासंताः कतिसंख्यया १८
 वसिष्ठउवाच
 श्रूयतांराजशार्दूलधर्मगर्भांकथांपराम्
 यथाऽरणिर्वह्निगर्भाधर्मसूर्वहिसूरिव १९
 गंधर्वःसुखसंगीतिस्तस्यकन्याप्रमोदिनी
 सुशीलस्यसुशीलाचसुस्वरास्वरवेदिनः २०
 सुताराचंद्रकांतस्यचंद्रिकासुप्रभस्यच
 इमानिवरनामानि तासामप्सरसानृप २१
 कुमार्यः पंचसर्वास्तावयसासुसमाःपुनः
 चंद्रादिवविनिष्क्रांताश्चंद्रिकेवसमुज्ज्वलाः २२
 चंद्राननाः सुकेशिन्यश्चंद्रामृतरसाधराः
 नेत्रेष्वानंदकारिण्यः कौमुदीकुमुदेष्विव २३
 लावण्यपिंडसंभूताश्चारुरूपामनोहराः
 उदिभन्नकुचकुंभिन्यःपद्मिन्येवमाधवे २४

उन्मील्ययौवनंकांतंवल्लीवनवपल्लवैः
 हेमगौराश्चहेमाभाहेमालंकारभूषिताः २५
 हेमचंपकमालिन्योहेमच्छविसुवाससः
 स्वरग्रामावलीहासुविविधामूर्च्छनासुच २६
 तालदानविनोदेषुवेणुवीणाप्रवादने
 मृदंगनादसंभिन्नंलास्यमार्गलवेषुच २७
 चित्रादिषुविनोदेषुकलासुचविशारदाः
 एवंभूतास्तुताःकन्यामुमुहुःक्रीडनेवने २८
 पितृभिलालिताःसत्यश्चेरुश्चधनदालये
 कौतुकादेकदापंचमिलित्वामासिमाधवे
 कन्यामंदारपुष्पाणिविचिन्वंत्योवनाद्वनम् २९
 गौरींसमाराधयितुंवरांगनाःकदाचिदच्छोदसरोवरंययुः
 हेमांबुजानिप्रवराणिताःपुनस्तस्मादुपादायवरोत्पलैःसह ३०
 वैडूर्यशुद्धस्फटिकाच्छविद्रुमेस्नात्वातडागेपरिधायचांबरम्
 मौनेनचस्थंडिलपिंडिकामयीस्वर्णस्यसिक्ताभिरुमांविनिर्ममुः ३१
 समर्चितांचंदनचंद्रकुंकुमैरभ्यर्च्यगौरींवरपंकजादिभिः
 नानोपचारैश्चसुभक्तिभावितास्तालप्रयोगैर्नृतुःकुमारिकाः ३२
 गांधारमाश्रित्यवरंस्वरंततो गेयंसुतारध्वनिभिःसुमूर्च्छितम्
 एणीदृशस्ताःप्रजगुःकलाक्षरंचारुप्रबंधंगतिभिस्तुसुस्वरम् ३३
 तस्मिन्सुनादेरसवर्षहर्षदेकन्यास्वलंनिर्भरनृत्यवृत्तिषु
 अच्छोदतीर्थप्रवरेतदागतःस्नातुंमुनेर्वेदनिधेःसुताग्निपः ३४
 रूपेणनिःसीमतरोवराननःसरोजपत्रायतलोचनोयुवा
 विशालवक्षाःसुभुजोऽतिसुंदरःश्यामच्छविःकामइवापरोहिसः ३५
 सब्रह्मचारीसशिखोविराजतेदंडेनयुक्तोधनुषैवमन्मथः
 एणाजिनप्रावरणःसुसूत्रधृग्हेमाभमौजीकटिसूत्रमेखलः ३६
 तंदृष्ट्वाब्राह्मणंबालास्तास्तत्रसरसस्तटे
 जहर्षुःकौतुकाविष्टाःकोऽयनोनयनातिथिः ३७
 संत्यक्तनृत्यगीतास्तास्तस्यालोकनतत्पराः
 हरिण्योलुब्धकेनेवविद्धाःकामेनसायकैः ३८
 पश्यपश्येतिजल्पंत्योमुग्धाःपंचसुसंभ्रमम्

तस्मिन्विप्रवरेयूनिकामदेवभ्रमंययुः ३९
 पुनःपुनस्तमभ्यर्च्यनयनैःपंकजैरिव
 पश्चाद्विचारमायासुस्ताश्चकन्याःपरस्परम् ४०
 यद्ययंकामदेवोहिरतिहीनःकथं व्रजेत्
 अथायमश्विनौदेवौतौनूनंयुग्मचारिणौ ४१
 गंधर्वःकिन्नरोवाथसिद्धोवाकामरूपधृक्
 ऋषिपुत्रोथवाकश्चित्कश्चिद्वामानुषोत्तमः ४२
 अस्तुवाकश्चिदेवायंधात्रासृष्टोहिनःकृते
 यथाभाग्यवतामर्थेनिधानंपूर्वकर्मभिः ४३
 तथास्माकंकुमारीणांगौर्यानीतोवरोत्तमः
 करुणाजलकल्लोलप्लवार्दीकृतचित्तया ४४
 मयावृतस्त्वयाचायंत्वयावृतस्तथामया
 एवंपंचसुकन्यासुवदंतीषुनृपोत्तम ४५
 श्रुत्वातद्वचनंतत्रकृत्वामाध्याह्निकीःक्रियाः
 आलोच्यहृदयेसोऽपिविघ्नमेतदुपस्थितम् ४६
 ब्रह्मविष्णुगिरिशदयःसुरायेचसिद्धमुनयःपुरातनाः
 तेऽपियोगबलिनोविमोहितालीलयातदबलाभिरद्भुतम् ४७
 योषितांनयनतीक्ष्णसायकैर्भ्रूलतासुदृढचापनिर्गतैः
 धन्विनामकरकेतुनाहतःकस्यनोपततिहामनोमृगः ४८
 तावदेवनयधीर्विराजतेतावदेवजनताभयंभजेत्
 तावदेवदृढचित्तताभृशंतावदेवगणनाकुलस्यच ४९
 तावदेववतपसःप्रगल्भतातावदेवयमधारणंनृणाम्
 यावदेववनितेक्षणबाणैर्मोहयंत्युरुमदैर्नमानुषाः ५०
 मोहयंतुमदयंतुरागिणांयोषितःसुललितैर्मनोहरैः
 मोहयंतिमदयंतिमामिमंधर्मरक्षणपरंहिकैर्गुणैः ५१
 मांसशुक्रमलमूत्रनिर्मितेयोषितांवपुषिनिर्घृणेऽशुचौ
 कामिनश्चपरिकल्प्यचारुतांमारमंतुसुविमूढचेतसः ५२
 दारुणोहिपरिकीर्तितोंगनासन्निधिर्विमलबुद्धिभिर्बुधैः
 यावदत्रनसमीपगाइमास्तावदेवहिगृहं व्रजाम्यहम् ५३
 समीपंतस्ययावद्धिनागच्छंतिवरांगनाः

वैष्णवेनप्रभावेणतावदंतर्दधेद्विजः ५४
 तस्ययोगबलाद्भूपगतस्यादर्शनंतदा
 दृष्ट्वातदद्भुतंकर्मऋषिपुत्रस्यधीमतः ५५
 वित्रस्तनयनाबालाःकुरंग्यइवकातराः
 संभ्रांतनयनाःशून्याददृशुस्तादिशोदश ५६
 इंद्रजालंस्फुटंवेत्तिमायांजानातिवापुनः
 दृष्टोऽप्यदृष्टरूपोऽभूदित्यूचुश्चपरस्परम् ५७
 व्याप्तंतुहदयंतासांसदैवविरहाग्निना
 ज्वलद्वावानलेनेवसुस्निग्धंसांद्रकाननम् ५८
 त्यक्तवैंद्रजालिकींविद्यांकांतदर्शयसत्वरम्
 स्वात्मानंनोमनोयुक्तंप्राग्ग्रासेमक्षिकोपमम् ५९
 हाकष्टंदर्शितःकस्माद्धात्रात्वंघटितःपुनः
 ज्ञातंमहानुसंतापहेतोर्नस्त्वंविनिर्मितः ६०
 कच्चित्तेनिर्दयंचेतःकच्चिदस्मासुनोमनः
 कच्चिद्धूर्तोऽसि हेकांत कच्चिन्मुष्णासि नोमनः ६१
 कच्चिन्नप्रत्ययोस्मासुकच्चिदऽस्मान्परीक्षसे
 कच्चिन्नर्मकलाशीलःकच्चिन्मायाविशारदः ६२
 कच्चिच्चित्तेप्रवेष्टुंचवेत्सिविज्ञानलाघवम्
 कच्चिन्निष्क्रमणोपायंनजानासिकुतःपुनः ६३
 कच्चिद्विनापराधंतुत्वमस्मासुप्रकुप्यसे
 कच्चिद्दुःखंविजानासिपरेषांविप्रलंभजम् ६४
 त्वद्दर्शनंविनानूनंहृदयेश्वरसांप्रतम्
 नजीवामोऽथजीवामःपुनस्त्वद्दर्शनाशया ६५
 अस्मांश्चनीयतांतत्रयत्रशीघ्रंगतोभवान्
 त्वद्दर्शनहरोधाताव्यदधादंकुरच्छिदम् ६६
 सर्वथादर्शनंदेहिकारुण्यंभजसर्वथा
 पर्यंतंनप्रपश्यंतिसर्वथासज्जनाजनाः ६७
 इत्थंविलप्यताःकन्याःप्रतीक्ष्यचबहुक्षणम्
 पितृर्भियागृहंगंतुंशीघ्रमारेभिरेगतिम् ६८
 तत्प्रेमनिगडैर्बद्धाभृशंविरहविक्लवाः

कथंचिद्धैर्यमालंब्यताःस्वंस्वंगृहमागताः ६६
 आगत्यपतिताःसर्वाजलयंत्रसमीपतः
 किमेतन्मातृभिःपृष्टाःकुतःकालात्ययोऽभवत् ७०
 कन्याऊचुः
 क्रीडंत्यःकिन्नरीभिस्तुसार्धसंगीतकमुदा
 संस्थितास्तेननज्ञातंदिवसादिसरोवरे ७१
 पथिश्रांतावयंमातःसंतापस्तेननस्तनौ
 मोहेनमहतावक्तुंनकेनाप्युत्सहामहे ७२
 इत्युक्त्वालुलुठुस्तत्रमणिभूमौकुमारिकाः
 आकारंगोपयंत्यस्तामुग्धाजल्पंतिमातृभिः ७३
 काचिन्नर्तयतिक्रीडामयूरंनमुदातदा
 नपाठयतितंकीरंपंजरेऽन्याकुतूहलात् ७४
 लालयेन्नकुलंनान्यानोल्लासयतिसारिकाम्
 अपरातीवसंमुग्धानैवक्रीडतिसारसैः ७५
 भेजिरेनविनोदांस्तारेमिरैनैवमंदिरे
 ऊचिरेबांधवैर्नालंवीणावाद्यंनचक्रिरे ७६
 कल्पद्रुमप्रसूनंयद्रसवत्तुसुधोपमम्
 मंदारकुसुमामोदिनपपुर्मधुरंमधु ७७
 योगिन्यइवताःकन्यानासाग्रन्यस्तलोचनाः
 अलक्ष्यध्यानसंतानाःपुरुषोत्तममानसाः ७८
 चंद्रकांतमणिच्छन्नेस्त्रवद्वारिकणद्रवे
 क्षणंवातायनेस्थित्वाजलयंत्रेक्षणंक्षणात् ७९
 रचयंतिक्षणंशय्यांदीर्घिकांभोजिनीदलैः
 वीज्यमानासखीभिस्ताःशीतलैःकदलीदलैः ८०
 इत्थंयुगसमांरात्रिमन्वानास्तावरस्त्रियः
 कथंचिद्धीरतांकृत्वाविह्वलाःसज्वराइव ८१
 प्रातर्व्योममणिंदृष्ट्वामन्यमानाःस्वजीवितम्
 विज्ञाप्यमातरंस्वांस्वांगौरींपूजयितुंगताः ८२
 स्नात्वातेनविधानेनपुष्पैर्धूपैर्यथातथा
 विधायपूजनंदेव्यागायंत्यस्तत्रताःस्थिताः ८३

एतस्मिन्नंतरेविप्रः स्नातुंसोऽपिसमागतः
 पित्राश्रमपदात्तस्मादच्छोदेचसरोवरे ८४
 मित्रंदृष्ट्वैवरात्र्यंतेनलिन्यइवकन्यकाः
 उत्फुल्लनयनाजातास्तंदृष्ट्वाब्रह्मचारिणम् ८५
 गत्वातदैवताःकन्याःसमीपंब्रह्मचारिणः
 सव्यापसव्यबंधेनभुजपाशंचचक्रिरे ८६
 गतोऽसिधूर्तपूर्वेद्युर्गतुमद्यनशक्यसे
 वृतस्त्वनूनमस्माभिर्नात्रतेऽस्तुविचारणा ८७
 इत्युक्तोब्राह्मणःप्राहप्रसन्बाहुपाशगः
 युष्माभिरुच्यतेभद्रमनुकूलंप्रियंवचः ८८
 प्रथमाश्रमनिष्ठस्यकिंतुनाद्यापिमेव्रतम्
 वेदाभ्यसनशीलस्यपारंयातिगुरोःकुले ८९
 आश्रमेयत्रयोधर्मोरक्षणीयःसपंडितैः
 विवाहोऽयमतोमन्येनधर्मइतिकन्यकाः ९०
 आकरयंतस्यवाक्यानितमूचुस्तावचस्ततः
 सकलध्वनिसोत्कंठाःकोकिलाइवमाधवे ९१
 धर्मादर्थोर्थतःकामःकामाद्धर्मफलोदयः
 इत्येवनिश्चितंशास्त्रंवर्णयंतिविपश्चितः ९२
 सकामोधर्मवाहुल्यात्पुरस्तेसमुपागतः
 सेव्यतांविविधैर्भोगैःस्वर्गभूमिरियंततः ९३
 श्रुत्वातद्वचनंतासांप्राहगंभीरयागिरा
 तथ्यंवोवचनंकिंतुसमाप्येहस्वकंव्रतम् ९४
 प्राप्यनुज्ञांगुरोःसर्ववैवाहंकर्मनान्यथा
 इत्युक्त्वापुनरूचुस्ताःस्फुटंमूढोऽसिसुन्दरः ९५
 दिव्यौषधंब्रह्मरसायनंचसिद्धिर्निधेःसाधुकलावरांगनाः
 मंत्रस्तथासिद्धिरसश्चधर्मतोनेमानिषेध्याःसुधियासमागताः ९६
 कार्यंहिदैवाद्यदिसिद्धमागतंतस्मिन्नुपेक्षानचयातिनीतिगः
 यस्मादुपेक्षानपुनःफलप्रदातस्मान्नदीर्घीकरणंप्रशस्यते ९७
 सांद्रानुरागाःकुलजन्मनिर्मलाःस्नेहार्द्रचित्ताःसुगिरःस्वयंवराः
 कन्याःसुरूपाःखलुचारुयौवनाधन्यालभंतेऽन्ननरास्तुनेतरे ९८

क्ववयंवरसुन्दर्यःक्वचाऽयतापसोबटुः
 दुर्घटस्यविधानेहिमन्येधातातिपंडितः ६६
 तस्मादस्मानिदानींतुस्वीकुर्यान्मंगलंभवान्
 गांधर्वेणविवाहेनह्यन्यथानोनजीवितम् १००
 श्रुतवाक्यस्ततःप्राहब्राह्मणोधर्मवित्तमः
 भोमृगादयःकथंत्याज्योधर्मोधर्मधनैरैः १०१
 धर्मश्चार्यश्चकामश्चमोक्षश्चैतच्चतुष्टयम्
 यथोक्तंसफलंज्ञेयंविपरीतंतुनिष्फलम् १०२
 नाकालेऽहव्रतीकुर्यामतोदारपरिग्रहम्
 नक्रियाफलमाप्नोतिक्रियाकालंनवेत्तियः १०३
 यतोधर्मविचारेऽस्मिन्प्रसक्तंमममानसम्
 तस्माच्छृणुतहेकन्यानसमीहेस्वयंवरम् १०४
 एवंज्ञात्वाशयंतस्यसमीक्ष्यैताःपरस्परम्
 करात्करंविमुच्याथजग्राहंघ्रीप्रमोदिनी १०५
 भुजौजग्रहतुस्तस्यसुशीलासस्वरातथा
 आलिलिगसुताराचचुचुंबेचंद्रिकामुखम् १०६
 तथापिनिर्विकारोऽसौप्रलयानलसन्निभः
 शशापब्रह्मचारीताःक्रोधेनात्यंतमूर्च्छितः १०७
 पिशाच्यइवमांलग्नास्तत्पिशाच्योभविष्यथ
 एवन्तेनाशुशप्तास्तास्तंसंत्यज्यपुरास्थिताः १०८
 किमेतच्चेष्टितंपापह्यनागसिजनेत्वया
 प्रियेकृत्येऽप्रियंकृत्वाधित्ताधर्मज्ञतांतव १०९
 अनुरक्तेषुभक्तेषुमित्रेषुद्रोहकारिणः
 पुंसोलोकद्वयेसौख्यंनशंयातीतिनःश्रुतम् ११०
 तस्मात्त्वमपिनःशापात्पिशाचोभवसत्वरम्
 इत्युक्त्वोपरताबालानिःश्वसंत्यःक्षुधाकुलाः १११
 तदाचान्योन्यसंरंभात्तस्मिन्सरसिपार्थिव
 ताःकन्याब्रह्मचारीसःसर्वेपैशाचमागताः ११२
 पिशाच्याःसपिशाचश्चक्रंदमानाःसुदारुणम्
 क्षपयंतिविपाकंतंपूर्वोपात्तस्यकर्मणः ११३

स्वकालेतुफलत्येवपूर्वोपात्तंशुभाशुभम्
 स्वच्छायाइवदुर्वारंदेवानामपिपार्थिव ११४
 क्रंदंतिपितरस्तासांमातरस्तत्रतस्यच
 अप्रमादश्चबालानां दैवंहिदुरतिक्रमम् ११५
 ततऊर्ध्वपिशाचास्तेआहारार्थेसुदुःखिताः
 इतस्ततश्चधावंतोवसंतिसरसस्तटे ११६
 एवंबहुतिथेकालेलोमशोमुनिसत्तमः
 पौषेमासिचतुर्दश्यामच्छोदेस्नातुमागतः ११७
 दृष्ट्वातंब्राह्मणंसर्वेपिशाचाःक्षुत्समाकुलाः
 धावंतोहतुकामास्तेमिलित्वायूथवर्तिनः ११८
 दह्यमानासुतीव्रेणतेजसालोमशस्यच
 असमर्थाःपुरःस्थातुंसर्वेतेदूरतःस्थिताः ११९
 तत्रवेदनिधिर्विप्रस्तदैवहिसमागतः
 समीक्ष्यलोमशंराजन्साष्टांगंप्रणिपत्यसः १२०
 उवाचसूनृतांवाचंबद्ध्वाशिरसिचांजलिम्
 महाभाग्योदयेविप्रसाधूनांसंगतिर्भवेत् १२१
 गंगादिसर्वतीर्थेषुयोनरःस्नातिसर्वदा
 यःकरोतिसतांसंगंतयोःसत्संगतिर्वरा १२२
 गुरुणांसंगमोविप्रदृष्टादृष्टफलोभुवि
 स्वर्गदोरोगहारीचकिंतुसोपद्रवोमतः १२३
 इत्युक्त्वाकथयामासपूर्ववृत्तांतमद्भुतम्
 इमागंधर्वकन्यास्ताबटुःसोऽयममात्मजः १२४
 सर्वेपिशाचरूपेणमिथःशापविमोहिताः
 दीनाननास्तुतिष्ठंतितवाग्रेमुनिसत्तम १२५
 त्वद्दर्शनेनबालानांनिस्तारोऽद्यभविष्यति
 सूर्योदयेतमःस्तोमःकिंनलीयेतगह्वरे १२६
 श्रुत्वातल्लोमशोराजन्कृपार्द्रीकृतमानसः
 प्रत्युवाचमहातेजास्तंमुनिंपुत्रदुःखितम् १२७
 मत्प्रसादाच्चबालानांस्मृतिःसपदिजायताम्
 धर्मचवच्चितंयेनमिथःशापोलयंब्रजेत् १२८

वेदनिधिरुवाच

महर्षेकथ्यतांधर्मोमुच्यंतेयेनबालकाः

नायंकालोविलंबस्यशापाग्निर्दारुणोयतः १२९

लोमशउवाच

मयासार्धप्रकुर्वतुमाघस्नानंविधानतः

शापान्मुच्यंतिमाघांतेनान्यथानिष्कृतिर्भवेत् १३०

शापःपापफलंविप्रपापनाशोभवेन्नृणाम्

माघस्नानेनतीर्थेचइतिमेनिश्चितामतिः १३१

सप्तजन्मकृतंपापंवर्तमानंचपातकम्

माघस्नानंदहेत्सर्वपुण्यतीर्थेविशेषतः १३२

प्रायश्चित्तंनपश्यंतियस्मिन्पापेमुनीश्वराः

पातकंपुण्यतीर्थेषुनश्येत्तदपिमाघतः १३३

ज्ञानकृन्मानसेमाघस्तस्मान्मोक्षफलप्रदः

हिमवत्पृष्ठतीर्थेषुसर्वपापप्रणाशनः १३४

इंद्रलोकप्रदोच्छोदेनिर्दिष्टोवेदवादिभिः

सर्वपापहरोमाघोमोक्षदोबदरीवने १३५

पापहादुःखहारीचसर्वकामफलप्रदः

रुद्रलोकप्रदोमाघोनार्मदेपापनाशनः १३६

यामुनःसूर्यलोकायभवेत्कल्मषनाशनः

सारस्वतोऽघविध्वंसीब्रह्मलोकफलप्रदः १३७

विशालफलदोमाघोविशालायांद्विजोत्तम

पातकंधनदावाग्निर्गर्भहेतुक्रियापहः १३८

विष्णुलोकायमोक्षायजाह्नवःपरिकीर्तितः

शरयूगंडकीसिंधुश्चंद्रभागाचकौशिकी १३९

तापीगोदावरीभीमापयोष्णीकृष्णवेशिका

कावेरीतुंगभद्राचअन्यायाश्चसमुद्रगाः १४०

आशुमाघीनरोयातिस्वर्गलोकंविकल्मषः

नैमिषेविष्णुसायुज्यंपुष्करेब्रह्मणोंतिकम् १४१

आखंडलस्यलोकोहिकुरुक्षेत्रेतुमाघतः

माघोदेवहदेविप्रयोगसिद्धिफलप्रदः १४२

प्रभासेमकरादित्येस्नानाद्द्रुगणोभवेत्
 देवक्यादेवतादेहोनरोभवतिमाघतः १४३
 माघस्नानेनभोविप्रगोमत्यांनपुनर्भवः
 हेमकूटेमहाकालेओंकारेअमरेश्वरे १४४
 नीलकंठेर्बुदेमाघाद्द्रुलोकेमहीयते
 सर्वासांसरितांविप्रसंगमेमकरेरवौ १४५
 स्नानेनसर्वकामानामवाप्तिर्जायतेनृणाम्
 माघस्तुप्राप्यतेधन्यैःप्रयागेद्विजसत्तम
 अपुनर्भवदंतत्रसितासितजलयतः १४६
 गायंतिदेवाःसततंदिविस्थामाघःप्रयागेकिलनोभविष्यति
 स्नानान्नरायत्रनगर्भवेदनांपश्यंतितिष्ठंतचविष्णुसन्निधौ १४७
 मज्जंतियेऽपित्र्यहमत्रमानवास्तीर्थेप्रयागेबहुपापकंचुकाः
 व्रजंतितेनोनिरयेषुधर्मिणःस्वर्गेशुभेचारुचरंतिदेववत् १४८
 तीर्थैर्व्रतैर्दानतपोभिरध्वरैःसार्धंविधात्रातुलयाधृतंपुरः
 माघेप्रयागस्यतयोर्द्वयोरभून्माघोगरीयानतएवसोऽधिकः १४९
 वातांबुपर्णाशनदेहशोषणैस्तपोभिरुग्रैश्चिरकालसंचितैः
 योगैश्चसंयांतिनरानतांगतिंस्नानेनमाघस्यहियांतियांगतिम् १५०
 स्नाताश्चयेमकरभास्करोदयेतीर्थेप्रयागेसुरसिंधुसंगमे
 तेषांगृहद्वारमलंकरोतिकिंभृंगावलिकुंजरकर्णताडिता १५१
 योराजसूयाद्धयमेधयज्ञतःस्नानात्फलंसंप्रददातिचाधिकम्
 पापानिसर्वाणिविलोप्यलीलयानूनंप्रयागःसकथंनसेव्यते १५२
 अवंतिविषयेराजावीरसेनोऽभवत्पुरा
 नर्मदातीरमागत्यराजसूयंचकारसः १५३
 षोडशैरश्वमेधैश्चस्वर्णवाटविराजितैः
 स्वर्णभूषणयूपाढ्यैरीजेसोऽपियथाविधि १५४
 प्रददौधान्यराशींश्चद्विजेभ्यःपर्वतोपमान्
 वदान्योदेवताभक्तोगोप्रदःससुवर्णदः १५५
 ब्राह्मणोभद्रकोनाममूर्खोहीनकुलस्तथा
 कृषीवलोदुराचारःसर्वधर्मबहिष्कृतः १५६
 कृषिकर्मसमुद्विग्नोबंधुभिश्चाप्यसंस्कृतः

इतस्ततःपरिभ्रम्यनिर्गतःक्षुत्प्रपीडितः १५७
 दैवतःसार्थमाविश्यप्रयागंससमागतः
 महामार्गीपुरस्कृत्यसस्त्रौतत्रदिनत्रयम् १५८
 अनघःस्नानमात्रेणभूत्वेहसद्विजोत्तमः
 प्रयागाच्चलितस्तत्रपुनर्यस्मात्समागतः १५९
 सराजासोऽपिविप्रश्चविपन्नावेकदातदा
 तयोर्गतिःसमादृष्टामयाशक्रस्यसन्निधौ १६०
 तेजोरूपंबलंस्त्रैणंदेवयानंविभूषणम्
 पारिजातमयीमालानृत्यंगीतंतयोःसमम् १६१
 इतिदृष्टंहिमाहात्म्यंक्षेत्रस्यकथमुच्यते
 माघःसितासितेविप्रराजसूयैःसमोमतः १६२
 धनुस्त्रिशतविस्तीर्णैःसितनीलांबुसंगमे
 अपुनरावृत्तिर्माघीराजसूयीपुनर्भवेत् १६३
 माघमासीयवातोऽपिसितासितजलंस्पृशेत्
 अधर्म्यनस्पृशेन्नूनंमहापातकहाहिसः १६४
 किमत्रबहुनोक्तेनश्रूयतांद्विजनिश्चितम्
 समुद्भूतफलंपापंतीर्थेमाघःप्रणाशयेत् १६५
 अत्रतेकथयिष्यामिसावधानमतिःशृणु
 पिपिशाचमोचनंनामइतिहासंपुरातनम्
 शृण्वंत्यप्सरसोबालाःशृणोतुत्वत्सुतस्तथा
 मत्प्रसादात्स्मृतिर्लब्ध्वापैशाच्यान्मुक्तिकामिनः १
 पुरादेवद्युतिर्विप्रोवैष्णवोवेदपारगः १६६
 पिशाचान्मोचयामासकरुणाप्लुतमानसः १६७
 दिलीपउवाच
 कुत्रस्थितःकस्यपुत्रोनियमःकोऽस्यवाजपः
 केनवावैष्णवोवृत्तःकेपिशाचाश्चमोचिताः १६८
 एतद्विस्तरतःसर्वंकीर्तयस्वमहामुने
 कौतूहलंमहापुण्यंशृणुमस्त्वत्प्रसादतः १६९
 वसिष्ठउवाच
 प्लक्षप्रस्रवणोपुण्येसरस्वत्यास्तटेशुभे

तत्राश्रमपदंतस्यशैलमाश्रित्यशोभनम् १७०
 शालैस्तालैस्तमालैश्चबिल्वैर्बकुलपाटलैः
 तित्तिडीचिरिबिल्वैश्चचूतचंपककांचनैः १७१
 करंजैःकोविदारैश्चकेसरैःकुंजराशनैः
 तिलकैःकर्णिकारैश्चकुंभैःखादिरतिंदुकैः १७२
 वानीरैःसाल्वजंबीरैःपीलूदुंबरवेतसैः
 शाकोटैरटरूषैश्चकरहाटैर्वटद्रुमैः १७३
 घोंटाकुटजपालाशैरशोकैःशोकहारिभिः
 जंबूनिंबकदंबैश्चक्षीरिकाकरमर्दकैः १७४
 बीजपूरैःसनारिगैरंभाराजिविराजितैः
 पनसैरसवद्विश्चनारिकेलैःसदाफलैः १७५
 सप्तच्छदैस्त्रिपत्रैश्चशिरीषामलकैःशुभैः
 कर्कधूलकुचैरक्षैःपारिभद्रैर्वचादिभिः १७६
 केतकैःसिंदुवारैश्चतगरैःकुन्दमल्लिकैः
 पद्मेन्दीवरकल्लारमालतीयूथिकादिभिः १७७
 मालतीमोगरैश्चैवजातीफलविराजितैः
 पुन्नागैःकिंशुकैश्चैवबर्वरीतुलसीद्रुमैः १७८
 आश्रमोरमणीयःसद्रुमैर्नानाविधैर्नृप
 वनमध्येनदीयातिपुण्यतोयासरस्वती १७९
 कूजंतिसारसास्तत्रमदस्निग्धकलंसदा
 नदंतिकोकिलाःशब्दगुंजंतिचमधुव्रताः १८०
 बहुकोलाहलंभूपतद्वनंशुकसारिभिः
 चरंतिश्वापदास्तत्रविविधाःकाननोत्तमे १८१
 सदाफलंसदापुष्पंपरागकणधूसरम्
 आच्छन्नंकाननंसर्वमधुवृक्षैःसमंततः १८२
 नवपल्लवसंजातमंजरीभरवल्लिभिः
 आश्लिष्टमभितोरम्यंप्रियाभिरिववल्लभः १८३
 तस्यशापभयात्त्रस्तोवातोवातिसमंततः
 नवर्षत्यश्मभिर्मेघानशोषयतिभास्करः १८४
 वननोपद्रवंतद्विसदासिद्धनिषेवितम्

आह्लादजनकं नित्यं वनं चैत्ररथं यथा १८५
 तस्मिन्वसति धर्मात्मा देवद्युतिर्द्विजोत्तमः
 पुत्रः सुमित्रो विप्रस्य लब्धो लक्ष्मीपतेर्वरात् १८६
 नियमः श्रूयतां तस्य सर्वदानियतात्मनः
 ग्रीष्मे पंचतपानित्यं सूर्यन्यस्तविलोचनः १८७
 वर्षत्कादं बिनीयावद्वर्षास्वभ्रावकाशगः
 वाते प्रवाते निष्कंपोदुः सहोहिमवानिव १८८
 वसत्यप्सु सहेमं ते हृदे सारस्वते द्विज
 उपस्पृशति काले स त्रिवारं वारि निर्मलम् १८९
 पितृन्देवानृषीन् नित्यं संतर्पयति श्रद्धया
 ब्रह्मयज्ञपरो नित्यं सत्यवादी जितेन्द्रियः १९०
 भूमौ विश्राम्य विश्रातः प्रदध्यौ प्रार्थयन् हरिम्
 वन्यैर्जुहोत्यग्निहोत्रं श्रद्धया तिथिपूजकः १९१
 चांद्रायणविधानेन कालं नयति सर्वदा
 स्वयं विगलितैः पत्रैः फलैर्वृत्तिं समीहते १९२
 अनुद्विग्नस्तपो निष्ठो वेदवेदांगपारगः
 धमनी विकरालो सावस्थिमात्रकलेवरः १९३
 इत्थं जगाम वर्षाणां सहस्रं तस्य कानने
 तदा जज्वाल शैलोऽसौ तपस्तस्य तेजसा १९४
 सोढुं न शक्यते भूतैस्तेजस्तस्य महात्मनः
 वैश्वानर इवाभाति प्रज्वलंस्तपसा द्विज १९५
 गतवैराणि भूतानि समजायंत तद्वने
 मृगव्याघ्राखुमार्जारमिथः क्रीडन्ति निर्भयाः १९६
 अन्योऽपि नियमस्तस्य श्रूयतामतिदुर्लभः
 नारायणं त्रिकालं संपूजयति नित्यशः १९७
 पुष्पाणां तु सहस्रेण विकचेन सुगंधिना
 वेदसूक्तविधानेन विष्णुध्यानपरायणः १९८
 विष्णोः संप्रीतये विप्रः कुरुते कर्मचारिविलम्
 दधीचेर्वरदानात्स संजातो वरवैष्णवः १९९
 एकदामासि वैशाखे एकादश्यां महामुनिः

पूजांकृत्वाहरेरम्यांविचित्रामकरोत्स्तुतिम् २००
 तदैवखगमारुह्यदेवोदेवोहरिःस्वयम्
 आजगामपुरस्तस्यतयास्तुत्यातिहर्षितः २०१
 तदृष्ट्वागरुडारूढंप्रत्यक्षंजलदच्छविम्
 चतुर्बाहुंविशालाक्षंसर्वालंकारभूषितम् २०२
 उद्धूतपुलकोविप्रःसानंदजललोचनः
 जगामशिरसाभूमौकृतकृत्यमनास्तदा २०३
 नममौतेनहर्षेणसब्रह्मांडोदरेऽपिहि
 नसस्मारनिजंदेहंब्रह्मभूतइवाभवत् २०४
 ततःसंभाषितःप्रीत्याहरिणावैष्णवोमुनिः
 देवद्युतेविजानामिमद्भक्तस्त्वंमदाश्रयः २०५
 संन्यस्ताखिलकर्मासिमद्भावोमन्मनाःसदा
 वरंब्रूहिप्रसन्नोऽस्मिस्तोत्रेणानेनचानघ २०६
 इतिश्रुत्वाहरेर्वाक्यंप्रत्युवाचसतापसः
 देवदेवारविंदाक्षस्वमायाधृतविग्रह २०७
 त्वद्दर्शनात्सदादेवदुर्लभोनापरोवरः
 ब्रह्मादयःसुराःसर्वेयोगिनःसनकादयः २०८
 त्वांसाक्षात्कर्तुमिच्छंतिसिद्धाश्चकपिलादयः
 अहंममेतिपाशायेमोहलोभाःशुभाशुभाः २०९
 सहेतुकाश्चदह्यंतेदृष्टेत्वयिपरावरे
 जन्मनःकर्मणोबुद्धेराविर्भूतंफलंमम २१०
 यदृष्टोऽसिजगन्नाथप्रार्थयेकिमतःपरम्
 नवरार्थंहिदेवेशत्वत्पादपंकजंहृदि २११
 चिंतयामिसदाभक्त्यात्वद्गतेनांतरात्मना
 इममेववरंयाचेत्वद्भक्तिरचलामम २१२
 अस्तुवैकमलानाथप्रार्थयेनापरंवरम्
 इतिश्रुत्वावचस्तस्यप्रसन्नवदनोहरिः २१३
 प्रत्युवाचप्रसन्नात्माएवमस्तुद्विजोत्तम
 अन्यस्तेतपसःकश्चित्प्रत्यूहो न भविष्यति २१४
 एतच्चत्वत्कृतंस्तोत्रंयेपठिष्यंतिमानवाः

तेषांमद्विषयाभक्तिर्निश्चलाचभविष्यति २१५
 धर्मकार्यचयत्किंचित्सांगंसर्वभविष्यति
 ज्ञानेचपरमानिष्ठातेषांस्थास्यतिनिश्चला २१६
 इत्युक्त्वांतर्हितस्तत्रदेवदेवोजनार्दनः
 देवद्युतिस्तदारभ्यनारायणपरोऽभवत् २१७
 दिलीपउवाच
 महर्षेऽनुगृहीतोऽस्मि कथयापावनीकृतः
 अनयाविष्णुसंगत्यागंगयेवाहमद्यवै २१८
 किंतस्तोत्रं समाख्याहि प्रसन्नो येन माधवः
 तस्यानघस्य विप्रस्य महत्कौतूहलं मम २१९
 त्वत्प्रसादादहं विप्रमन्ये प्राप्तं मनोरथम्
 महतां संगतिः कस्य महत्त्वाय न कल्पते २२०
 कथयस्व प्रसादेन विष्णोस्तोत्रमनुत्तमम्
 येन तुष्टः स भगवान् ददौ तस्य च दर्शनम् २२१
 वसिष्ठ उवाच
 कथयामि रहस्यं ते यज्जप्तं स्तोत्रमुत्तमम्
 प्राग्गृहीतं सुपर्णेन गरुडान्मयि चागतम् २२२
 अध्यात्मगर्भसारं तन्महोदय करं शुभम्
 सर्वपापहरं भूपस्वात्मज्ञानकरं परम् २२३
 ओं नमो वासुदेवाय नमो विश्वाय च क्रिणे
 भक्तप्रियाय कृष्णाय जगन्नाथाय शार्ङ्गिणे २२४
 स्तोतास्तुत्यः स्तुतिः सर्वजगद्विष्णुमयं यदा
 तदा संस्तूयते केन भक्तिर्मोदकरी नृणाम् २२५
 यस्य देवस्य निःश्वासो वेदाः सांगाः स सूत्रकाः
 कास्तुतिः प्रमुदेतस्य भक्त्याऽहमुखरोऽभवत् २२६
 चक्रवद्भ्रमते सर्वत्रैलोक्यं स चराचरम्
 अतस्त्वं गीयते देव चक्रपाणि वरायुध २२७
 वेदो न वक्तियंसा क्षान्न च वाग् वेत्ति नो मनः
 मद्विधस्तं कथं स्तौति भक्तिमान्वाक्यं भवेत् २२८
 ब्रह्मादिब्रह्मविष्णुस्त्वं त्वमेव सकलाश्रयः

स्रष्टाब्रह्मनिदानंचशुद्धं ब्रह्मत्वमेवच २२६
 किोऽयकायस्तवविभोभित्त्वास्पृशतिकायिनम्
 कायदोषैर्नचाघ्रातस्तस्मै नमोस्तुयोगिने १
 देवभावेनजागर्तिननिद्रातिनिजात्मनि
 सुखसंदोहबुद्धिर्यासात्वंविष्णो न संशयः २३०
 महदादयो महाभावास्तथावैकारिका गुणाः
 त्वमेवनाथ तत्सर्वं नानात्वं मूढकल्पना २३१
 केशकेशवरूपाभिः कल्पनातिसृभिस्तथा
 त्वमेव कल्पसे ब्रह्मपुमानिवसुतादिभिः २३२
 विदोषं विगुणं चैकं चिन्मूर्तिरखिलं जगत्
 कवीनां भातियत्तत्त्वं तं विष्णुं नौमि निर्मलम् २३३
 यस्य ज्ञानेन कुर्वति कर्मापिश्रुतिभाषितम्
 निरीषणा जगन्मित्राः शुद्धं ब्रह्म न मामितत् २३४
 ध्वस्तेतरच्च सन्मात्रं यत्प्रबोधादुपासते
 योगिनः सर्वभूतेषु सद्रूपं नौमितं हरिम् २३५
 ब्रह्माहमिति गायंति यं ज्ञात्वाैकं वराद्विजाः
 पश्यन्तो हित्व यातुल्यं देवतं नौमि माधवम् २३६
 माययामोहवैचित्र्यं तथाहं ममतां नृणाम्
 यो नाशयति पापौघान्नमस्तस्मै चिदात्मने २३७
 प्रयाणे वा प्रयाणे च यन्नामस्मरतां नृणाम्
 सद्यो नश्यंति पापौघान्नमस्तस्मै चिदात्मने २३८
 मोहानललसज्ज्वालाज्वलल्लोकेषु सर्वदा
 यत्पादांभोरुहच्छायां प्रविष्टश्च न दह्यते २३९
 यस्य स्मरणमात्रेण न मोहो नैव दुर्गतिः
 नरोगानैव दुःखानि तमनंतं न माम्यहम् २४०
 कामयन्ते प्रजानैव धिषणाभ्यः समुत्थिताः
 लोकमात्मैव पश्यन्ति यं बुद्धैकचराजनाः २४१
 शब्दार्थः संविदर्थश्च विष्णोर्नामपरो यदि
 सत्येन तेन संसारो मासं स्पृशतु माधव २४२
 नारायणो जगद्व्यापी यदि वेदादिसंमतः

सत्येनतेननिर्विघ्नाविष्णुभक्तिर्ममास्तुवै २४३
 योनबीजंविनाबीजंबीजेयोबीजभावितः
 सविष्णुर्भवबीजंमेसितविद्यासिनाद्यतु २४४
 त्रितनुर्नटवद्यस्तुसृष्टिस्थितिलयेषुच
 गुणैर्भवतिकार्येषुसप्रसीदतुमेहरिः २४५
 दशधेहाऽवतीर्णोयोधर्मत्राणायकेवलम्
 अभ्यर्थितःसुरैःसर्वैःसप्रसीदतुमेहरिः २४६
 ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतंप्राणिहन्मंदिरेऽमलः
 एकोवसतियोदेवःसप्रसीदतुमेहरिः २४७
 इच्छांचक्रेसदेवाग्रेएकश्चैवबहुस्तथा
 प्रविष्टोदेवताःस्रष्टासप्रसीदतुमेहरिः २४८
 हृत्खगःखसमःखादिःखातीतःखक्रियःखगः
 खंब्रह्माखादिभुक्चांतेखमूर्तिस्त्वंमखाशनः २४९
 यद्भासायन्मुदायस्यमाययासज्यतेजगत्
 जाड्यंदुःखमसत्यंचसभवानेवतन्मयः २५०
 त्वत्सृष्टमोदतेविश्वंत्वत्त्यक्तमशुचिर्भवेत्
 तत्संगतोऽप्यसंगस्त्वंविकारस्तेनतेनहि २५१
 भूतयोगजचैतन्यंचार्वाकायमुपासते
 सौगताब्रवतेतर्कैस्त्वांबुद्धिंक्षणभंगुराम् २५२
 शरीरपरिमाणंत्वांमन्यंतेजिनदेवताः
 ध्यायंतिपुरुषंसांख्यास्त्वामेवप्रकृतेःपरम् २५३
 जन्मादिरहितःपूर्वयःस्यादानंदलक्षणम्
 त्वामेवोपनिषद्ब्रह्मचिंतयंतिपरस्परम् २५४
 खादिभूतानिदेहश्चमनोबुद्धींद्रियाणिच
 विद्याविद्येत्वमेवात्रनान्यत्त्वतोऽस्तिकिंचन २५५
 त्वंधातासर्वभूतानांत्वमेवशरणंमम
 त्वमग्निस्त्वंहविःशक्रोहोतामंत्रःक्रियाफलम् २५६
 त्वमस्तिनास्तिवैकुण्ठत्वामहंशरणंगतः
 त्वंकर्मफलदाताचदीक्षितानांक्रियाफलम् २५७
 त्वंहेतुःसर्वभूतानांत्वमेवशरणंमम

युवतीनांयथायूनियूनांचयुवतौयथा २५८
 मनोऽभिरमतेतद्वत्प्रीतिर्मेरमतांत्वयि
 अपिपापंदुराचारंनरंत्वत्प्रणतंहरे २५९
 नेक्षंतेकिंकरायाम्याउलूकास्तपनंयथा
 तापत्रयमघौघश्चतावत्पीडयतेजनम् २६०
 यावत्स्मरतिनोनाथभक्त्यात्वत्पादपंकजम् २६१
 यंनस्पृशंतिगुणजातिशरीरधर्मायंनस्पृशंतिगतयस्त्वखिलेन्द्रियाणाम्
 यंचस्पृशंतिमुनयोगतसंगमोहास्तस्मैनमोभगवतेहरयेकरोमि २६२
 स्थूलंविलाप्यकरणेकरणंनिदानेतत्कारणंकरणकारणवर्जितेच
 इत्थंविलाप्यमुनयःप्रविशंतित्रतस्मैनमोस्तुहरयेमुनिसेविताय २६३
 यद्ध्यानसंवहनघूर्णवशीकृतांतामैश्वर्यचारुगुणिनीसुखमोक्षलक्ष्मीम्
 आलिङ्ग्यशेरतइहात्मसुखैकभाजस्तस्मैनमोऽस्तुहरयेमुनिसेविताय २६४
 जन्मादिभावविकृतेर्विरहस्वभावेयस्मिन्नयंपरिधुनोतिषडूर्मिवर्गः
 यंतापयंतिनसदामदनादिदोषास्तंवासुदेवममलंप्रणतोऽस्मिहार्दम् २६५
 यद्ध्यानसंगतमलंविजहात्यविद्यांयद्ध्यानवह्निपतितंजगदेतिनाशम्
 यज्ज्ञानमुल्लसदसिद्यतिसंशयारितंत्वांहरिंविंशदिबोधघनंनमामि २६६
 चराचराणिभूतानिसर्वाणिचहरेर्वशे
 यथात्रतेनसत्येनपुरस्तिष्ठतुमेहरिः २६७
 यथानारायणःसर्वजगत्स्थावरजंगमम्
 तेनसत्येनमेरूपंप्रदर्शयतुकेशवः २६८
 भक्तिर्यथाहरौमेऽस्तितद्वरिष्ठागुरौयदि
 ममास्तितेनसत्येनस्वंदर्शयतुकेशवः २६९
 तस्यैवंशपथैःसत्यैर्भक्तितस्यानुचिंतयन्
 दर्शयामासचात्मानंसप्रीतःपुरुषोत्तमः २७०
 ततोदत्त्वावरंतस्यपूरयित्वामनोरथम्
 जगामकमलाकांतःस्तुत्याविप्रेणतोषितः २७१
 कृतकृत्योद्विजःसोऽपिवासुदेवपरायणः
 शिष्यैःसार्धंजपन्स्तोत्रंतस्मिन्नास्तेतपोवने २७२
 कीर्तयेद्यदंस्तोत्रंशृणुयाद्योऽपिमानवः
 अश्वमेधस्ययज्ञस्यप्राप्नोतिविपुलंफलम् २७३

आत्मविद्याप्रबोधंचलभतेब्राह्मणःसदा
 नपापेजायतेबुद्धिर्नैवपश्यत्यमंगलम् २७४
 बुद्धिस्वास्थ्यंमनःस्वास्थ्यंस्वास्थ्यमैन्द्रियकंतथा
 नृणांभवतिसर्वेषामस्यस्तोत्रस्यकीर्तनात् २७५
 विचार्यार्थंजपेद्यस्तुश्रद्धयातत्परोनरः
 सविधूयेहपापानिलभतेवैष्णवंपदम् २७६
 लभतेवांछितान्कामान्पुत्रपौत्रान्पशून्तथा
 दीर्घमायुर्बलंवीर्यंलभतेससदापठन् २७७
 तिलपात्रसहस्रेणगोसहस्रेणयत्फलम्
 तत्फलंसमवाप्नोति यइमांकीर्तयेत्स्तुतिम् २७८
 धर्मार्थकाममोक्षाणांयंयंकामयतेसदा
 अचिरात्तमवाप्नोतिस्तोत्रेणानेनमानवः २७९
 आचारेविनयेधर्मेज्ञानेतपसिसन्नये
 नृणांभवतिनित्यंधीरिमांसंशृण्वतांस्तुतिम् २८०
 महापातकयुक्तोवायुक्तोवाह्युपपातकैः
 सद्योभवतिशुद्धात्मास्तोत्रस्यपठनात्सकृत् २८१
 प्रज्ञालक्ष्मीर्यशःकीर्तिज्ञानधर्मविवर्धनम्
 दुष्टग्रहोपशमनंसर्वाशुभविनाशनम् २८२
 सर्वव्याधिहरंपथ्यंसर्वारिष्टनिषूदनम्
 दुर्गतिस्तरणंस्तोत्रंपठितव्यंद्विजातिभिः २८३
 नक्षत्रग्रहापीडासुराजचोरभयेषुच
 अग्निचोरनिपातेषुसद्यःसंकीर्तयेदिदम् २८४
 सिंहव्याघ्रभयंनास्तिनाभिचारभयंतथा
 भूतप्रेतपिशाचेभ्योराक्षसेभ्यस्तथैवच २८५
 पूतनाजृम्भकेभ्यश्चविघ्नेभ्यश्चैवसर्वदा
 नृणांक्वचिद्भयंनास्तिस्तवेह्यस्मिन्प्रकीर्तिते २८६
 वासुदेवस्यपूजांयःकृत्वास्तोत्रमुदीरयेत्
 लिप्यतेपातकैर्नासौपद्मपत्रमिवांभसा २८७
 गंगादिपूजयतीर्थेषुयास्त्रानैर्नाप्यतेगतिः
 तांगतिसमवाप्नोतिपठन्पुण्यामिमांस्तुतिम् २८८

एककालंद्विकालंवात्रिकालंवापियःपठेत्
 सर्वदासर्वकालेषुसोऽक्षयंसुखमश्नुते २८६
 चतुर्णामपिवेदानांत्रिरावृत्याचयत्फलम्
 तत्फलंलभतेस्तोत्रमधीयानःसकृन्नरः २८७
 अक्षय्यंधनमाप्नोतिस्त्रीणांभवतिवल्लभः
 पूजांविंदतिलोकेऽस्मिच्छ्रद्धयासंस्मरन्हरीम् २८८
 सर्वदासंपदायुक्तोविपदं नैवगच्छति
 गोभिर्नहियतेस्तोत्रंनित्यंयःकीर्तयेद्धियत् २८९
 अलक्ष्मीकालकर्णीचदुःस्वप्नदुर्विचिंतितम्
 सद्योनश्यंतिभक्तानामेतंसंशृण्वतांस्तवम् २९०
 प्रातरुत्थाययोऽधीतेशुचिर्विष्णुपरायणः
 अक्षय्यंलभतेसौख्यमिहलोकेपरत्रच २९१
 देवद्युतिप्रणीतंवैविष्णुप्रीतिकरंशुभम्
 विष्णुप्रसादजननंविष्णुदर्शनकारकम् २९२
 योगसारमिदंनामस्तोत्रंपरमपावनम्
 यःपठेत्सततंभक्त्याविष्णुलोकंसगच्छति २९३
 इतितेकथितंस्तोत्रंगुह्यंपापप्रणाशनम्
 अतऊर्ध्वंप्रवक्ष्यामिपिशाचस्यविमोचनम् २९४
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहिता
 यामुत्तरखण्डेमाघमाहात्म्येवसिष्ठदिलीपसंवादे
 योगसारस्तोत्रकथनंनामअष्टाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १२८

एकोनत्रिंशाधिक शततमोऽध्यायः

वसिष्ठउवाच
 श्रूयतांयेपिशाचाश्चमोचितास्तेनतद्वने
 आसीद्राजाचित्रनामाद्राविडेविषयेपुरा १
 सोमान्वयेमहावीरःशूरःशस्त्रास्त्रपारगः
 गजवाजिरथौघैश्चसंपन्नोविक्रमीसदा २
 स्वर्णैर्नानाविधैरत्नैःपूर्णकोशोमहाधनः
 मध्येनारीसहस्रस्यसदाक्रीडतितत्परः ३

स्त्रैणः कामीसदालुब्धश्चंडकोपः सपार्थिवः
 नकरोतिवचोधर्म्यसचिवैः समुदीरितम् ४
 विष्णुनिंदतिसोऽत्यर्थवैष्णवान्द्वेष्टिसर्वदा
 कोऽसौ विष्णुः क्वदृष्टोऽसौ क्वचास्तेकेन कीर्त्यते ५
 इत्थं न सहते विष्णुं सराजा दैवमोहितः
 नारायणं भजंते ये तान् पीडयति कोऽपितः ६
 न ब्राह्मणान्न वेदांश्च वैदिकं कर्म न व्रतम्
 न दानं मन्यते दातुं पाखंडस्थिति संस्थितः ७
 अनीत्या चंडदंडैश्च प्रजापीडां करोति सः
 निष्ठुरो निर्दयः क्रूरः पुण्यकार्यपराङ्मुखः ८
 च्युताचारोऽच्युतद्वेष्टा च्युताग्निश्च च्युतक्रियः
 सोऽनुशास्ति जनं भूपः कालरूप इवापरः ९
 ततो बहुतिथे काले सराजा पंचतांगतः
 वैदिकेन विधानेन लेभे नैवोर्ध्वं दैहिकम् १०
 अथ किं करयूथेन पीडयमानो भृशं तदा
 अयः कीलमये मार्गे तप्तसिक्ता प्रपूरिते ११
 चंडार्करश्मि संतप्ते वृक्षच्छायाविवर्जिते
 तप्तांगारप्रकीर्णे च वह्निज्वाला समाकुले १२
 लोहतुंडैश्च काकोलैर्हन्यमानः सुदारुणैः
 वृकैर्दंष्ट्राकरालैश्च श्वभिर्घोरैश्च भक्षितः १३
 शृणु वन्क्रंदितमन्येषां नृणां किल्बिषकारिणाम्
 जगाम पार्थिवो लोकमंतकस्य भयावहम् १४
 शृणु भूपतिं तस्य तस्मिँल्लोके सुदुःसहाम्
 निरयान्निरयं यातः पर्यायेण स भूपतिः १५
 आदौ प्रयातस्तामिस्त्रेदारुणे भूरिदुःखदे
 पुनश्चैवांधतामिस्त्रेयत्रदुःखं निरंतरम् १६
 गतोऽनंतरमत्युग्रं महारौरवरौरवम्
 नरकं कालसूत्रं च महानरकमेव च १७
 पश्चान्मग्नः स भूपालो दुस्तरे दुःखमूर्छितः
 संजीवने महावीचौ तापने संप्रतापने १८

प्रतापनरकराजादुःखाग्निप्लुष्टमानसः
 संपातंचसकाकोलंकुडूमलंपूतिमृत्तिकम् १९
 लोहशंकुमृगीयंत्रपंथानंशाल्मलिनदीम्
 प्रविष्टोऽथमहाभीमंदुर्दर्शदुर्गमंपुनः २०
 असिपत्रवनंचैवलोहचारकमेवच
 एवमेतेषुसर्वेषुपतित्वापापकृन्नृपः २१
 अविंदन्नरकेघोरेसंतापंयातनामयम्
 विष्णुप्रद्वेषघोषेणयुगानामेकविंशतिः २२
 भुक्त्वाचयातनांयाम्यानिस्तीर्णनरकोनृपः
 समयाद्गिरिराजेतुपिशाचोऽभूत्तदामहान् २३
 सभ्राम्यतिदिशःसर्वावनेतस्मिन्बुभुक्षितः
 नपश्यत्यशनंतोयंमेरावपिसदागिरौ २४
 कदाचित्पर्यटन्सोऽथपिशाचःशोकपीडितः
 प्लक्षप्रस्त्रवणारण्यंप्रविष्टोभाविसत्फलम् २५
 बिभीतकतरुच्छायांसमाश्रित्यसुदुःखितः
 हाहतोऽस्मीतिचाक्रंदद्घोरमुच्चैःपुनःपुनः २६
 क्णुत्तृङ्भ्यामुह्यमानस्यसर्वभूतद्रुहोमम
 जन्मनोस्यदुरंतस्यकथमंतोभविष्यति २७
 आदौपापसमुद्रेऽस्मिन्दुःखकल्लोलमालिनी
 करावलंबनंकोद्यनिमग्नस्यप्रदास्यति २८
 इत्थंतस्यपिशाचस्यरोदनंदीनचेतसः
 देवद्युतिरधीयानःशुश्रावकरुणामयम् २९
 समागम्यततस्तत्रतंपिशाचंददर्शसः
 विकरालमुखंभीमंपिशंगनयनंकृशम् ३०
 ऊर्ध्वमूर्धजकृष्णांगंयमदूतमिवापरम्
 ललज्जिह्वंचलंबोष्ठदीर्घजंघंशिराकुलम् ३१
 दीर्घाङ्घ्रिशुष्कतुंडंचगर्ताक्षंशुष्कपंजरम्
 अथामुंकौतुकाविष्टःपप्रच्छमुनिपुंगवः ३२
 देवद्युतिवाच
 कोऽसित्वंभीषणाकारःकुतोरोदिषिदारुणम्

अवस्थेयंकुतोब्रूहिकिंचाहंकरवाणिते ३३
 ममाश्रमप्रविष्टाहिदुःखभाजोनजंतवः
 मोदंतेकेवलंसर्वेवैष्णवेभवनेयथा ३४
 वदत्वंसत्वरंभद्रदुःखस्यैतस्यकारणम्
 कालक्षेपंनकुर्वतिप्राप्तेऽथेहिमनीषिणः ३५
 वसिष्ठउवाच
 श्रुत्वैतद्वचनंप्रीतःपिशाचस्त्यक्तरोदनः
 उवाचदीनयावाचाप्रश्रयावनतस्तदा ३६
 पिशाचउवाच
 सर्वांगव्यापिसंतापंजहारत्वद्वचोमयि
 ग्रीष्मेदावानलोद्भूतंवर्षन्मेघइवाचले ३७
 यन्मेऽस्ति सुकृतं किंचित्तेन दृष्टोऽसि मे द्विज
 न ह्यसंचितपुण्यानां सद्भिरेकत्र संगमः ३८
 इत्युक्त्वा कथयामास पूर्ववृत्तांतमात्मनः
 विष्णुद्वेषप्रदोषेण दशमेतामहंगतः ३९
 यन्नाम प्राणान्मुक्तो हि स्मृत्वा विष्णुपदं ब्रजेत्
 पापिष्ठो हि हरौ तस्मिन्मम द्वेषोऽभवद्दिवज ४०
 यः पालयति भूतानि धर्मयाति जगत्त्रये
 योऽतरात्मा च भूतानां तस्मिन्द्वेषो ममाभवत् ४१
 कर्मणां फलदो योऽत्र सर्ववेदेषु गीयते
 तपोभिरिज्यते विप्रैः समद्वेषवशंगतः ४२
 त्यक्तक्रियैः प्रियारण्यैर्निःसंगैकचरैश्च यः
 वेदांतेयतिभिश्चित्यः समद्वेषी हरिर्द्विज ४३
 ब्रह्मादयः सुराः सर्वयोगिनः सनकादयः
 मुक्त्यर्थमर्चयंतीह स विष्णुर्द्वेषितो मया ४४
 आदौ मध्येऽवसाने यो विश्वधाता सनातनः
 यस्य नैवादि मध्यांताः समद्वेषपदं ययौ ४५
 यन्मया सुकृतं कर्म कृतं प्राक्तनजन्मनि
 विष्णुद्वेषाग्निना दग्धं तत्सर्वं भस्मसादभूत् ४६
 कथंचिदस्य पापस्य सीमां द्रक्ष्यामि चेदहम्

मुक्त्वानारायणं नान्यमर्चयिष्यामि देवताम् ४७
 विष्णुद्वेषाच्चिरं भुक्त्वामयानरकयातनाम्
 निरयान्निसृतः सोऽह पैशार्ची योनिमागतः ४८
 अधुना कर्ममत्रैः कैरथानीतस्त्वदाश्रमम्
 यत्र त्वद्दर्शनाकार्कान्मेनष्टुः खमयन्तमः ४९
 प्राप्य ते मरणं यत्र बन्धनं श्रीः सुखं वधूः
 स तत्र नीयते स्वेन कर्मणा गलहस्तिना ५०
 इदानीमुचितं कर्म ब्रूहि पैशाच्यनाशनम्
 परोपकारकार्ये हि न धन्यामन्दगामिनः ५१
 देवद्युतिरुवाच
 अहो मुष्णाति मायेयं देवासुरनृणां स्मृतिम्
 यया देवेष्वपि द्वेषो जायते धर्मनाशनः ५२
 स्रष्टापालयिता हन्ता जगतां यो महेश्वरः
 आत्मा च सर्वभूतानां तं मूढो द्वेष्टिकः कथम् ५३
 भवन्ति सर्वकर्माणि सफलानि यदर्पणात्
 तद्भक्तिविमुखो मर्त्यः को न याती ह दुर्गतिम् ५४
 श्रुतिस्मृतिसदाचारविहितं कर्म केवलम्
 सेवितव्यं चतुर्वर्णैर्भजन्नारायणं सदा ५५
 अन्यथानिरयं याति विना ह्यागमसेवनात्
 अतो वेदविरुद्धार्थं शास्त्रोक्तं कर्म संत्यजेत् ५६
 स्वबुद्धिरचितैः शास्त्रैः प्रतार्ये ह तु बालिशान्
 विघ्नंति श्रेयसो मार्गं लोकनाशाय केवलम् ५७
 विष्णुनिदंति वेदांश्च तपोनिदंति सद्दिवजान्
 तेन ते नरकं याति ह्यसच्छास्त्रनिषेवणात् ५८
 अयमेव यथाराजाद्रविडो निरयंगतः
 द्विषन्नारायणं देवं देवदेवं जगत्प्रभुम् ५९
 तस्माद्देवेषां हि देवेषु ब्राह्मणेषु विशेषतः
 संत्यजेत्पुण्यकामोऽत्र वेदबाह्यां क्रियात्यजेत् ६०
 इत्युक्त्वा कथयामास पिशाचाय हितं मुनिः
 प्रयागं गच्छ भो भद्रमाघमासं विचारय ६१

यत्र ते निश्चिता मुक्तिः पैशाच्यान्नात्र संशयः
 तत्राप्लुता दिवं यांति श्रुतिरेषा सनातनी ६२
 विजहाति नरस्तत्र प्राक्तनं कर्म दुष्कृतम्
 प्रयागस्नानतो नास्ति क्वाप्यन्यदधिकं परम् ६३
 प्रायश्चित्तं तपो रूपं दानरूपं क्रियात्मकम्
 यागयोगाधिकं विद्धि प्रयागं पापिनामपि ६४
 स्वर्गापवर्गयोर्द्वारं तत्पृथिव्या मपावृतम्
 सितासितोदवेणीयातां हित्वा भुवि नापरा ६५
 पापनैगडबद्धस्य छेद नैककुठारिका
 क्वविष्णुः सूर्यतेजोऽग्निर्गङ्गायामुनसंगमः ६६
 क्ववराकीर्णं तुच्छापापराशितृणां हतिः
 मलीमसघनध्वंसे यथा शरदि चंद्रमाः ६७
 भाति पापक्षया दूर्ध्वं नरो वेणीजलाप्लुतः
 सितासितस्य माहात्म्यमहं वक्तुं न ते क्षमः ६८
 यत्तु यकणसंस्पृष्टो मुक्तः केरलको द्विजः
 इति वाक्यमृषेः श्रुत्वा पिशाचस्तुष्टमानसः ६९
 मुक्तदुःख इव प्रीतः पप्रच्छ प्रणयान्मुनिम्
 कथं केरलदेशीयो द्विजो मुक्तो महामुने ७०
 एतं कथय वृत्तांतं संश्रित्य करुणां मयि ७१
 देवद्युतिरुवाच
 पिशाचशृणु पुण्यां मे कथां कथयतः शुभाम्
 केरले वसुनामात्रब्राह्मणो वेदपारगः ७२
 दायादैर्ह तवित्तस्तु निर्धनो बंधुवर्जितः
 जन्मभूमिं परित्यज्य महादुःखेन दुःखितः ७३
 देशादेशं परिभ्राम्य कालेन महता पुनः
 प्रविश्य समहारण्य मीषद्वयाधिप्रपीडितः ७४
 गच्छंस्तीर्थांतरं श्रांतः क्षुत्क्षामो विन्ध्यपर्वते
 दुर्भिक्षेणमृतिं लेभे न दाहं चौर्ध्वदेहिकम् ७५
 तेन कर्मविपाकेन तत्रैव गिरिगह्वरे
 प्रेतीभूतश्चिरं कालमुवास निर्जने वने ७६

शीतातपपरिक्लिष्टोनिराहारो निरूदकः
 दिगंबरो व्युपानत्को गिराहा हेतिनिःश्वसन् ७७
 इतस्ततः परिभ्राम्यवायुभूतः स केरलः
 द्विजो न शरणं लेभेन सुखं कुत्रचित्तदा ७८
 संशोचति स्म दुःखार्ते नैव पश्यति स द्रुतिम्
 सर्वदा दत्तदानं स भुङ्क्ते स्वकर्मणः फलम् ७९
 हविर्जुह्वति नाग्नौ ये गोविंदं नार्चयंतिये
 भजंते नात्मविद्यां ये सुतीर्थविमुखाश्च ये ८०
 सुवर्णवस्त्रतांबूलमणिमन्नफलं जलम्
 आर्तेभ्यो न प्रयच्छंतिसर्वे ते कृतहीनकाः ८१
 ब्रह्मस्वंच परस्वंच स्त्रीधनानि हरंतिये
 बलेन छद्मनावापि धूर्ताश्च परवंचकाः ८२
 दांभिकः कुहकाश्चौरा ये च पावकवृत्तयः
 बालवृद्धा तुरस्त्रीषु निर्दयाः सत्यवर्जिताः ८३
 अग्निदागरदा ये च ये चान्ये कूटसाक्षिणः
 अगम्या गामिनः सर्वे ये चान्ये ग्रामयाजिनः ८४
 पितृमातृसुषुषापत्यस्वदारत्यागिनश्च ये
 ये कदर्याश्च लुब्धाश्च नास्तिका धर्मदूषकाः ८५
 त्यजंति स्वामिनं युद्धे त्यजंति शरणागतम्
 गवांभूमेश्च हंतारो ये चान्ये रत्नदूषकाः ८६
 परापवादिनः पापादेवता गुरुनिंदकाः
 महाक्षेत्रेषु सर्वेषु प्रतिग्रहरताश्च ये ८७
 परद्रोहरता ये च यथाच प्राणिहिंसकाः
 कुप्रतिग्राहिणः सर्वे ते भवंति पुनः पुनः ८८
 प्रेतराक्षसपैशाचतिर्यग्वृक्षकुयोनिषु
 न तेषां सुखलेशोऽस्ति इह लोके परत्र च ८९
 तस्मात्त्यक्त्वानिषिद्धार्थं विहितं कर्म चाचरेत्
 यज्ञदानं तपस्तीर्थमंत्रं देवं गुरुं भजेत् ९०
 विपाकं कर्मणां दृष्ट्वा यो निकोटिषु दुस्तरम्
 चतुर्भिरपि वर्णैश्च सेव्यो धर्मो निरंतरम् ९१

इतिप्रेतगतिंदृष्ट्वापापबीजोत्थितांहिसः
 कृत्वाधर्मोपदेशंचपुनस्तस्मैद्विजोऽब्रवीत् ६२
 इत्थंसकेरलःप्रेतोवर्तमानोगिरौतदा
 अतिवाह्यचिरंकालमपश्यत्पथिकंपथि ६३
 वहंतंद्वौकरंडौचवेणीजलयुतौतथा
 गायंतंप्रमुखादेवंपुण्यश्लोकंजनार्दनम् ६४
 तंदृष्ट्वासहसाप्रेतोमार्गरोधंचकारसः
 दर्शयामासचात्मानंमाभैषीरित्युवाचसः ६५
 पानीयंपातुमिच्छामित्वत्तःकार्पाटिकोत्तम
 नपास्यसिजलंचेन्मांप्राणयास्यंतिमेदृढम् ६६
 इतिप्रेतवचःश्रुत्वापांथःप्रत्याहकौतुकात्
 कार्पटीकउवाच
 कस्त्वंदुःखाभिभूतस्तुकृशोम्लानोदिगंबरः ६७
 जीवशेषोमुमूर्षुश्चविकृतोभयवर्धनः
 नवधूममयाकारश्चंडश्चंचललोचनः ६८
 पद्भ्यामस्पृष्टभूमिस्त्वंनिर्मासोदरबाहुकः
 इतितद्वचनंश्रुत्वाप्रेतोवाक्यमथाब्रवीत् ६९
 प्रेतउवाच
 शृणुधर्मिष्ठतेवच्चिमेनाहमीदृशोऽभवम्
 ब्राह्मणोऽदत्तदानोऽहलोभीचमलिनक्रियः १००
 परान्नंचसदाभुक्तमेकाकीमिष्टभोजनः
 मयादत्तानभिक्षापिहंतकारोनपुष्कलः १०१
 नकृतोवैश्वदेवस्तुप्रक्षिप्तो न बहिर्बलि
 भूतानांतुतृषार्तानांनहतापयसाचतृट् १०२
 कदाचित्पितरोनैवतर्पिताअटतामहीम्
 नचश्चाद्धंकृतंक्वापिपूजितानैवदेवताः १०३
 वर्षातपपरित्राणंनदत्तंपादरक्षणम्
 जलपात्रंनदत्तंचतांबूलंनौषधंमया १०४
 नगृहेवसतिर्दत्तानातिथ्यंकस्यचित्कृतम्
 अंधवृद्धाधनानाथदीनाःपानान्नतोषिताः १०५

गवांग्रासोनदत्तोवैनरोगीपरिमोचितः
 नदत्तानहुताविप्रपवित्राश्चतिलामया १०६
 पृथिव्यांतिलदातारोनभवंतितुमद्विधाः
 व्यतीपातेनदत्तंहिकींचित्स्वर्णमहाफलम् १०७
 संक्रांतावुपरागेचनदत्तंसूर्यचन्द्रयोः
 पर्वाण्यन्यानि सर्वाणि जग्मुः शून्यानि मे द्विज १०८
 तिथयः कार्तिके मुख्या जाता वंध्याः स दामम
 पितृभ्यो नैव दत्तं वा अष्टकासु मघासु च १०९
 द्विजानां न कृता प्रीतिर्मन्वादिषु युगादिषु
 न दत्तं स्तिलतैलेन प्रदीपः कार्तिके मया ११०
 न स्नातो माघमासे ऽह रूपसौभाग्यकामदे
 द्विजाय वेदविदुषे गौतम्यां सिंहगे गुरौ १११
 मया संकल्पितं द्रव्यं न दत्तं पूर्वजन्मनि
 न स्नातो ऽह कृष्णवेण्यां तथा कन्यागते गुरौ ११२
 अग्निं प्रज्वाल्य काष्ठौघैः स्नातानां पौषमाघयोः
 शीतार्तानां च विप्राणां न कृतो जाड्यनिग्रहः ११३
 माघवादिषु मासेषु न दत्तं शीतलं जलम्
 मयानारोऽपितोऽश्वत्थो न्यग्रोधो नैव वर्धितः ११४
 बन्दी गृहान्मयामुक्तिर्न कृता प्राणिनां क्वचित्
 न प्राणिभयसं त्रस्तोरक्षितः शरणागतः ११५
 नोपोष्यात्र त्रिरात्राणि तोषितो मधुसूदनः
 कृच्छ्रातिकृच्छ्रपाराकं तथा चांद्रायणं द्विज ११६
 अथान्यत्तप्तकृच्छ्रं च तथा सांतपनानि च
 व्रतान्येतानि पुण्यानि जुष्टानीन्द्रादिभिः सुरैः ११७
 चरित्वानमया तानि देहः संशोषितः पुरा
 इत्थं पूर्वभवो वंध्यो मम जातो द्विजोत्तम ११८
 पश्य द्विज महाक्रूरामद्भुतामत्र जन्मनि
 गतिं दूरप्रबोधांतु मम पूर्वस्य कर्मणः ११९
 संति मां सानि मार्गेषु वृकव्याघ्रहतानि वै
 फलान्यन्यानि शैलेस्मिन् शुक्रैस्त्यक्तानि सर्वतः १२०

पुण्यानिचसुगंधीनिफलानिरसवंतिच
 मूलानितुसुभक्ष्याणिमृदूनिमधुराणिच १२१
 नानाविधानितिष्ठन्तिमधूनि सुबहून्यपि
 स्रोतसांनिर्भराणांचसन्तिवारीणि सर्वशः १२२
 सुलभेषुपदार्थेषुसर्वेष्वेतेषुपर्वते
 नेक्षेहमशनंक्वापिदैवेनापिहतंसदा १२३
 वाताहारेणजीवामियथाजीवंतिपन्नगाः
 पुनर्जीवामिभोविप्रदेवयोनिप्रभावतः १२४
 बलेनप्रज्ञयानित्यमंत्रपौरुषविक्रमैः
 सहायैश्चैवमित्रैश्चनालभ्यन्तभतेनरः १२५
 लाभालाभेसुखेदुःखेविवाहेमृत्युजीवने
 भोगेरोगेवियोगेचदैवमेवहिकारणम् १२६
 कुरूपाःकुकुलामूर्खाःकुत्सिताचारनिन्दिताः
 शौर्यविक्रमहीनाश्चदैवाद्राज्यानिभुञ्जते १२७
 काणाःखंजाअभव्याश्चनीतिहीनाश्चदुर्गुणाः
 नपुंसकाश्चदृश्यन्तेदैवाद्राज्येप्रतिष्ठिताः १२८
 यैर्दत्ताश्चतिलागावोहिरण्यवसनानिच
 गौरीकन्याचयैर्दत्तायैर्दत्ताचवसुंधरा १२९
 शय्यासनानितांबूलमंदिराणिधनानिच
 भक्ष्यभोज्यानिदत्तानिचंदनान्यगरूणिच १३०
 अटव्यांपर्वताग्रेचग्रामेवानगरेऽपिवा
 पुरःपुरःश्चतिष्ठन्तितेषांभोगाःप्रयत्नतः १३१
 संत्यत्रपर्वतेऽन्येऽपिराक्षसाबलवत्तराः
 राक्षसाश्चपिशाचाश्चपिशाच्यश्चातिदारुणाः १३२
 कदाचिच्चकथंचिच्चक्वापियत्रस्वकर्मणा
 लभन्तेचान्नपानानिपर्यटन्तोवनेवने १३३
 इतिश्रुत्वाऽत्रतेभ्यश्चमाभयंभवतांभवेत्
 शुचिङ्गोविन्दभक्तंत्वांनतेद्रष्टुमपिक्षमाः १३४
 विष्णुभक्तितनुत्राणंनारायणपरायणम्
 नस्पृशन्तिनपश्यन्तिराक्षसाःप्रेतपूतनाः १३५

भूतवेतालगंधर्वाः शाकिन्यश्चार्यकाग्रहाः
 रेवत्योवृद्धरेवत्योमुखमंडयस्तथाग्रहाः १३६
 यक्षाबालग्रहाः क्रूरादुष्टावृद्धग्रहाश्चये
 तथामातृग्रहाभीमाग्रहाश्चान्येविनायकाः १३७
 कृत्याः सर्पाश्चकूष्मांडायेचान्येदुष्टजंतवः
 नपश्यन्तिपरंविप्रवैष्णवंब्राह्मणंशुचिम् १३८
 शुचिरक्षन्तिभूतानिधर्मिष्ठपीडयन्तिन
 रक्षन्तिचशुचिर्नित्यंग्रहनक्षत्रदेवताः १३९
 गोविंदनामजिह्वाग्रेहृदिवेदस्तुसंस्थितः
 शुचिश्चदानशीलश्चत्वंसर्वत्राकुतोभयः १४०
 एवंब्राह्मणतिष्ठामिभुञ्जानःकर्मणःफलम्
 नशोचामीतिमत्वाऽहविमृश्यचपुनःपुनः १४१
 नदुनोमितथातावद्यावज्जंबालिनीतटे
 सारसोदीरितंवाक्येश्रुतंपर्यटतामया १४२
 ब्राह्मणउवाच
 सारसोदीरितंवाक्यंकीदृशंहिश्रुतंत्वया
 तदहंश्रोतुमिच्छामिब्रूहित्वंप्रेतसत्वरम् १४३
 प्रेतउवाच
 ब्रवीमिसारसंवाक्यंशृणुकार्पाटिकोत्तम
 धूसरानामकक्षेऽस्मिन्नदीगिरिसमुद्भवा १४४
 सदाजलशयोत्तालामत्तदंतिकुलाकुला
 महाककुभशोभाढ्यास्त्रिगन्धजंबूमनोहरा १४५
 तस्यास्तीरमहंप्राप्तोगाहमानोवनंघनम्
 मयितिष्ठतिवैतत्रफलभोजनकाम्यया १४६
 वनांतरात्समुड्डीयसारसोलक्ष्मणायुतः
 आगत्यपुलिननंद्याःसेवितुंबहुपक्षिभिः १४७
 पीत्वातत्रैवपानीयंरमित्वाभार्ययासह
 सुप्तःपक्षपुटेवामेप्रवेश्यचशिरोमुखम् १४८
 एतस्मिन्नंतरेदृष्टःपादपादवतीर्यच
 रक्ताननःसुरक्ताक्षोदंडीदृढनखावलि १४९

लोमशोदीर्घलांगूलश्चलचेष्टोहिवानरः
यत्रासौसारसःसुप्तस्तत्रवेगेनचागतः १५०
समागत्यचजग्राहसारसंचरणेदृढम्
कराभ्यांकूरयाबुद्ध्यापश्यतांबहुपक्षिणाम् १५१
उड्डीयोड्डीयतेसर्वेगताश्चान्यत्रखेचराः
सारसीभीतभीताचविरावान्कुर्वतीस्थिता १५२
सारसोभग्ननिद्रस्तुत्रासाञ्चलितलोचनः
अवलोकितवाञ्छीघ्नंतदोत्ताम्यशिरोधराम् १५३
विलोक्यवानरंदुष्टंहंतुकामंसुदारुणम्
तदासंभाषयामासगिरामधुरयाखगः १५४
अपराधंविनामांत्वंकिंशाखामृगबाधसे
सापराधाजनालोकेवध्यंतेभूमिपैरपि १५५
नपीडयितुमर्हंतित्वादृशाउत्तमाजनाः
अस्मानहिंसकान्साधून्परवृत्तिपराङ्मुखान् १५६
जलशैवालभक्षांश्चखेचरान्वनवासिनः
स्वदाररतिशीलांश्चपरदाराभिवर्जितान् १५७
नपीडयितुमर्हंतित्वद्विधावानरोत्तम
परापवादपैशुन्यान्द्विजान्परमसेवकान् १५८
शाखामृगविमुंचाशुसर्वथामामनागसम्
जानामितवजन्माहंनत्वंवेत्सितुमामकम् १५९
इत्याकर्ण्यवचस्तस्यमुमोचसारसंतदा
चपलोवानरःशीघ्रमाहदूरेव्यवस्थितः १६०
वानरउवाच
ब्रूहिरेत्वंकथंवेत्सिममजन्मपुरातनम्
त्वंपक्षीज्ञानहीनश्चतिर्यक्चाहंवनेचरः १६१
सारसउवाच
जानेऽहतावकंजन्मजातिस्मरमितिस्फुटम्
त्वंहि विंध्याधिपोराजाप्राग्भवेपर्वतेश्वरः १६२
अहंपूज्यतमोविप्रस्तववंशेपुरोहितः
तेनप्रत्यभिजानामित्वांसम्यग्वानरोत्तम १६३

इमांपालयताभूमिंप्रजाःसर्वाःप्रपीडिताः
 त्वयाविवेकहीनेनभृशंसंचयताधनम् १६४
 प्रजापीडानतापोत्थवह्निज्वालैस्तुवानर
 प्राक्त्वंदग्धःपुनःक्षिप्तःकुंभीपाकेऽतिदारुणे १६५
 पुनःपुनःश्चदग्धेनजातेनचपुनःपुनः
 नारकेणशरीरेणसमास्त्रिंशद्गतंत्वया १६६
 कुर्वतादारुणाञ्छब्दान् रुदताचपुनःपुनः
 कुंभीपाकानलेतीव्राह्मणुभूताश्चयातनाः १६७
 निस्तीर्णनरकोभूयःपापशेषेणसांप्रतम्
 प्राप्तोऽसिवानरंजन्मयेनमांहंतुमिच्छसि १६८
 विप्रस्योपवनात्पूर्वपक्वरंभाफलानिवै
 अननुज्ञाप्यभुक्तानित्वयापहत्यपौरुषात् १६९
 विपाकःकर्मणस्तस्यफलतेपश्यदारुणः
 वानरस्त्वंवनेवासोह्यधुनातेनवर्तसे १७०
 अशुभस्यशुभस्यापिपुराविहितकर्मणः
 भोगःक्रीडतिभूतेषुनोल्लंघ्यस्त्रिदशैरपि १७१
 इत्थंत्वज्जन्मजानामियथावत्तुसहेतुकम्
 प्राप्तःसारसदेहोऽपिज्ञानेनापरिमोहितः १७२
 प्रेतउवाच
 इतिश्रुत्वाकथांविप्रवानरोप्याहसारसम्
 सम्यग्वेत्तिभवान्नूनंकथंत्वंपक्षितांगतः १७३
 सारसउवाच
 कथयिष्यामितत्कर्मयेनाहंदुर्गतिंगतः
 पक्षियोनिंगतोयेनतत्सर्वश्रोतुमर्हसि १७४
 धान्यंखारिशतंसाग्रमुत्सृष्टंहित्वयापुरा
 बहुभ्योब्राह्मणेभ्यश्चचर्मदायांरविग्रहे १७५
 पौरोहित्यमदाल्लोभाद्वंचयित्वाद्विजांस्तथा
 किंचिद्वत्त्वातुतेभ्यश्चगृहीतमखिलंमया १७६
 विप्रसाधारणद्रव्यग्रहणोत्पन्नपातकात्
 पतितःकालसूत्रेऽहनरकेरक्तकर्दमे १७७

चलत्क्रिमिसुसंपूर्णेदुर्गधेपूयफेनिले
 आनाभेस्तत्रमग्नोस्मिलिहन्पूयमधोमुखः १७८
 तथोपरिमहागृध्रैर्भक्ष्यमाणस्तुवायसैः
 क्रिमिभिस्तुद्यमानस्तुममदेहोनिरंतरम् १७९
 तस्मिञ्छोणितपङ्केऽहनिरुच्छ्वासोऽभवंतदा
 मुहूर्तोऽपिमहाकल्पसमोजातोममात्रवै १८०
 यातनाश्चानुभूताश्चसमास्त्रिरयुतंमया
 वक्तुंचतन्नशक्नोमिदुःखंवानरनारकम् १८१
 पौरोहित्यंमहाघोरंपापदंचस्वभावतः
 देवोपजीवनंयत्रब्राह्मणस्योपजीवनम् १८२
 राज्ञःप्रतिग्रहोघोरस्तेनदग्धाद्विजातयः
 तेषामपिहरेद्द्रव्यंपुरोधास्तेननारकी १८३
 राजायत्कुरुतेपापंपुरादेहेनधीयते
 तस्यतेनपुरोधाश्चगीयतेतत्त्वदर्शिभिः १८४
 दैवात्कथमपिप्राप्तउत्तारोनरकांबुधेः
 मयादौदैवयोगेनशकुनित्वमुपस्थितम् १८५
 अपहत्यपुराकांस्यभाजनंभगिनीगृहात्
 आक्षिकायमयादत्तंतेनमेसारसीगतिः १८६
 इयंचब्राह्मणीपूर्वकांस्यचोरीसुदारुणा
 तेनेयंसारसीजाताममभार्यासधर्मिणी १८७
 इत्थंवानरतेसर्वकथितंकर्मणःफलम्
 वृत्तंचवर्तमानंचभविष्यंशृणुसांप्रतम् १८८
 अहंहंसोभविष्यामित्वंचहंसोभविष्यसि
 हंसीयमपिमद्भार्यासारसीचभविष्यति १८९
 देशेचकामरूपेवैस्थास्यामोवैयथासुखम्
 योगिनींभाविकल्याणीयास्यामस्तदनंतरम् १९०
 ततश्चमानुषंजन्मप्राप्यामोदुर्लभंपुनः
 श्रेयस्तद्विपरीतंचप्राणिभिर्यत्रसाध्यते १९१
 एवंसर्वाञ्छिवोजंतून्मोहयित्वास्वमायया
 सुखैर्भुनक्तिदुःखैश्चनास्मानेवतुकेवलम् १९२

अयंलोकेप्रवृत्तश्चमार्गोविविधनिर्मितः
 धर्माधर्ममयोऽत्यर्थेसुखदुःखफलात्मकः १६३
 सेवितःप्राणिभिःसर्वैःसर्वदावापुनःपुनः
 देवासुरनरव्याघ्रक्रिमिकीटजलेचरैः १६४
 नातिक्रान्तोहिकेनापिपंथाऽयदुःखकंटकः
 विरक्तान्योगिनोध्यायंविनावेदांतपारगान् १६५
 अणोर्वापिगुरोर्वापिपुण्यापुण्यस्यकर्मणः
 ददातीहफलंज्ञात्वादेशंकालंमहेश्वरः १६६
 इत्थंविधिविधानज्ञांमायांज्ञात्वेश्वरस्यच
 नशोचंतिनतप्यंतिनव्यथंतिमहाधियः १६७
 नान्यथाशक्यतेकर्तुंविपाकःपूर्वकर्मणाम्
 उपायैःप्रज्ञयावापिशाखामृगसुरैरपि १६८
 पुरात्वंभूपतिर्जातःपश्चाज्जातोऽसिनारकी
 अधुनावानरोभूयोजन्मप्राप्स्यसितादृशम् १६९
 इतिमत्वाविशोकस्त्वंशाखामृगयथासुखम्
 प्रतीक्षांकुरुकालस्यरममाणोऽत्रकानने २००
 अहमप्येवमीशानमायाबद्धोवनेवने
 क्षपयिष्यामिवैजन्मधैर्यमास्थायसारसम् २०१
 वानरउवाच
 मयात्वंपूजितःपूर्वनौमित्वामधुनाप्यहम्
 जातिस्मरोऽसिजानामिसर्वमत्पूर्वदैहिकम् २०२
 तिष्ठसारससारस्याशिवमस्तुसदातव
 त्वद्वाक्याद्गतमोहोऽहविचरिष्यामिसर्वदा २०३
 प्रेतउवाच
 इमंरम्यंविचित्रंचपावनंपरमंद्विज
 पक्षिवानरसंवादंश्रुतंयावन्नदीतटे २०४
 तावन्ममापिबोधोऽभूत्तेनशोकःक्षयंगतः
 इदानींजाह्नवीतोयमाहात्म्यंपरमाद्भुतम् २०५
 दृष्ट्वात्रब्राह्मणश्रेष्ठत्वांयाचेजाह्नवीजलम्
 प्रेतत्वात्तर्तुकामोऽहतीव्रातृष्णाप्रपीडितः २०६

अस्मिन्नेवाचलेदृष्टंमयाश्चर्यचवैद्विज
 गंगातोयस्यतावद्धिपातुमिच्छामितञ्जलम् २०७
 पारियात्रोद्भवःकोऽपिब्राह्मणोग्रामयाजकः
 अयाज्ययाजनाद्विंध्येसंभूतोब्रह्मराक्षसः २०८
 अस्मत्संगस्यलोभेनस्थितोऽसौहायनाष्टकम्
 तस्यास्थीनिसुपुत्रेणसंचितानिद्विजोत्तम २०९
 क्षिप्तान्यानीयगंगायांतीर्थेकनखलेऽमले
 तत्क्षणादेवमुक्तोऽसौराक्षसत्वात्सुदारुणात् २१०
 इतिगंगाजलस्नानमहिमामहदद्भुतम्
 साक्षादृष्टोमयातेनगांगेयंप्रार्थितंजलम् २११
 पुरस्ताद्यत्कृतस्तीर्थेमयाभूरिपरिग्रहः
 नकृतस्तुप्रतीकारस्तस्यजाप्यादिलक्षणः २१२
 तेनमेप्रेतरूपस्यदुर्लभोदकभोजनम्
 सहस्रंयत्रवर्षाणामतीतंविंध्यपर्वते २१३
 इतितेकथितंसर्वंहित्वालज्जांगरीयसीम्
 इदानींधार्मिकश्रेष्ठजलदानेनसत्वरम् २१४
 संतर्पयममप्राणान्कंठमात्रावलंबितान्
 दुर्लभंप्रेतभावेऽपिजीवितंप्राणिनामिह २१५
 शरीरंरक्षणीयंहिसर्वथासर्वदानैः
 नहीच्छंतितनुत्यागमपिकुष्ठादिरोगिणः २१६
 देवद्युतिरुवाच
 इतितद्वचनंश्रुत्वाविस्मयंपरमंगतः
 पथिकश्चिंतयामासकृपांप्रेतेसमुद्ब्रहन् २१७
 पापपुण्यफलंलोकेप्रत्यक्षंदृश्यतेखलु
 देवदानवमानुष्यंतिर्यक्त्वंक्रिमिकीटकम् २१८
 नानायोनिषुजन्मानिनानाव्याधिप्रपीडनम्
 मरणंबालवृद्धानामंधत्वंकुब्जतातथा २१९
 ऐश्वर्यचदरिद्रत्वंपांडित्यंमूर्खतातथा
 एताश्चरचनालोकेभवंतिकथमन्यथा २२०
 तेधन्याःकर्मभूमौयेन्यायमार्गार्जितंधनम्

सत्पात्रेभ्यःप्रयच्छंतिकुर्वन्तिचात्मनोहितम् २२१
 भूमिरत्नहिरण्यानिगावोधान्यंगृहंगजाः
 रथाश्ववसनग्रामाःसिद्धमन्नफलंजलम् २२२
 कन्यादिव्यौषधमन्नछत्रोपानद्वरासनम्
 शय्यातांबूलमाल्यानितालवृत्तं वरासनम् २२३
 सर्वमेतत्प्रदातव्यंलोकत्रयजिगीषुभिः
 दत्तं हि प्राप्यते स्वर्गे दत्तमेव हि भुज्यते २२४
 छत्रचामरयानानिवराश्ववरवारणाः
 हर्म्याणिवरशय्याश्च गोमहिष्योवरस्त्रियः २२५
 अन्नभूषणमुक्ताश्च पुत्रादास्यो महाकुलम्
 आयुरारोग्यमैश्वर्यं कलाविद्यासुकौशलम् २२६
 दानस्यैव फलं सर्वं प्राप्यते भुवि मानवैः
 तस्माद्देयं प्रयत्नेन नादत्तमुपतिष्ठति २२७
 धर्मिष्ठेन तु पांथेन गाथेयं समगायत
 इति श्रुत्वा पुनः प्रेतः प्रोवाच ह्यार्तमानसः २२८
 मन्ये धर्मज्ञकल्पोऽसि पांथ त्वं नात्र संशयः
 देहि मे जीवनं वारिचातकाय घनो यथा २२९
 एतस्मिन् प्राणदाने हि मा विलंबं कृथा बहु
 ततः प्रत्याह पांथस्तु वचनं न्यायगर्भितम् २३०
 भृगुक्षेत्रेशृणु प्रेतपितरौ मम तिष्ठतः
 तदर्थं तीर्थराजस्य मया वारिसमाहृतम् २३१
 तत्सितासितपानीयं मध्ये च प्रार्थितं त्वया
 नजाने धर्मसंदेहः किमत्र मम युज्यते २३२
 बलाबलं विचारार्थं करिष्ये प्रबलं विधिम्
 वेदेभ्यो धर्मशास्त्रेभ्यो नाहं मानेन केवलम् २३३
 हयमेधादियज्ञेभ्यः सर्वेभ्योऽप्यधिकं मतम्
 ऋषिभिर्देवताभिश्च प्राणिनां प्राणरक्षणम् २३४
 इति दत्त्वा वरं वारिकृत्वा प्रेतस्य रक्षणम्
 पित्रर्थं पुनरादाय जलं नेष्यामि पावनम् २३५
 एष मे प्रबलोभाति शुद्धधर्मप्रदो विधिः

परोपकरणादन्यत्सर्वमल्पंस्मृतं बुधैः २३६
 परोपकारिभिर्दत्ता अपि प्राणानृभिर्मुदा
 अद्भिः परोपकारः स्यात्किं न लब्धं मया पुनः २३७
 दधीचिनापुरागीतः श्लोकोऽयं श्रूयते भुवि
 सर्वधर्ममयः सारः सर्वधर्मज्ञसंमतः २३८
 परोपकारः कर्तव्यः प्राणैरपि धनैरपि
 परोपकारजं पुण्यं तुल्यं क्रतुशतैरपि २३९
 इत्युक्त्वा प्रददौ तोयं गंगायामुनसंभवम्
 प्रेताय प्राणरक्षार्थं सधर्मिष्ठो वरोद्विजः २४०
 प्रेतः प्रीतो जलं पीत्वा ह्यभिषिच्य शिरस्तथा
 प्रजहौ प्रेतदेहं तं दिव्यदेहोऽभवत्क्षणात् २४१
 तदाश्चर्यमहदृष्ट्वानिजगाद स केरलः
 अहो विमुक्तः प्रेतत्वाद्देही पानीऽब्दिदुभिः २४२
 ब्रह्मापि नैव शक्नोति मन्येवक्तुमपांगुणम्
 गङ्गातोयं महादेवो धत्ते के कथमन्यथा २४३
 अचिंत्यशक्तिगंगां भस्ति लमात्रं तु यः पिबेत्
 देवो भवेत्स सिद्धो वा गर्भे नैव च संविशेत् २४४
 न गंगा सदृशी सिद्धिर्न गंगा सदृशी मतिः
 न गंगा सदृशी मुक्तिर्न गंगा सर्वाधिकायतः २४५
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन महाभक्त्या च धार्मिक
 करस्थं तस्यैव ल्यं योगंगां सेवते सदा २४६
 आयुष्मान्भव पांथ त्वं माधर्मविरतो भव
 त्वयाऽहं तारितः सद्यो गंगां बुकण दानतः २४७
 इत्युक्त्वा प्रस्थितो नाकं पिशाचस्तु स केरलः
 आशीर्भिरभिनं द्याथ पांथं बंधुवरं नरम् २४८
 प्रेतं विमोक्ष्य पांथोऽपि पुनरादाय तज्जलम्
 गतस्तेनैव मार्गेण स्मरंस्तीर्थोदकौ तु कम् २४९
 वसिष्ठ उवाच
 इत्थं प्रयागमाहात्म्यं श्रुत्वा न त्वाचतं मुनिम्
 प्रयागं सहसामाघे पिशाचः सत्वरंगतः २५०

स्नात्वासितासितेसोऽपिमाघमासेद्विजोत्तम
 पिशाचः क्षीणपापस्तुपैशार्चीविजहौतनुम् २५१
 दिव्यदेहस्ततोभूत्वाद्राविडोभूपतिस्तदा
 स्तुवन्नारायणं देवं भक्त्या दोषविवर्जितः २५२
 गन्धर्वैः स्तूयमानस्तुनाकनारीसुपूजितः
 उत्तमेन विमानेन पुरंदरपुरं ययौ २५३
 इतिते कथितं विप्रपूर्ववृत्तं सकौतुकम्
 इतिहासं द्विजश्रेष्ठ सद्यः पातकनाशनम् २५४
 ज्ञानदं मोक्षदं विप्रश्रुतं दुर्गतिनाशनम्
 इतिते कथितं सर्वपुरावृत्तं सकौतुकम् २५५
 इतिहासं द्विजश्रेष्ठ श्रुतं दुर्गतिनाशनम्
 अधुना तु मया सार्धमिमाः कन्याः सुतश्च ते २५६
 त्वंचायातु प्रयागं वै सर्वे सद्गतिमीप्सवः
 माघस्नानं प्रकुर्मोऽत्र देवानामपि दुर्लभम् २५७
 तत्र मोक्षयन्ति पैशाच्यं सद्यः पापसमुद्भवम् २५८
 महेश उवाच
 एवं वसिष्ठ वक्राब्जकथामधुरसंमुदा
 पीत्वा प्रमुदिताः सर्वे निस्तीर्णानरकार्णवात् २५९
 प्रस्थितास्तेन सार्धं ते सत्वरं व्योम्नि हर्षिताः
 दिलीपशृणु तत्सर्वं तत्तीर्थं तु सितासितम् २६०
 सत्वरं व्योममार्गेण काममासाद्य दुःसहाः
 समागम्य तदा तत्र संहृष्ट हृदयाश्च ते २६१
 अथोचेलोमशस्तत्र सदयंगगनांगणे
 पश्यन्तु श्रद्धया सर्वे तीर्थराजमिमं भुवि २६२
 विना ज्ञानं प्रयागेऽस्मिन् मुच्यन्ते सर्वजंतवः
 इष्ट्वा त्रैवमहायज्ञं स्रष्टुकामः प्रजापतिः २६३
 अवाप सृष्टिं सामर्थ्यं ततः सृष्टिं चकार सः
 अन्ननारायणः स स्त्रीपत्नीकामः सितासिते २६४
 अतः स लब्धवान् लक्ष्मीं भार्याममृतमंथने
 उषित्वा चात्र षणमासं स्नात्वा वेण्यां यथेच्छया २६५

त्रिपुरंघातयामासत्रिबाणेनत्रिशूलभृत्
 इमानित्रीणिकुंडानिदीप्तान्यजस्रवह्निभिः २६६
 एषतृप्तिंगतोवह्निर्यःकेनापिचपुष्यति
 अत्रदेवास्त्रयस्त्रिंशत्तृप्तामुमुदिरेभृशम् २६७
 आविर्भूतोमहेशोऽत्रनीलकंठःकपालभृत्
 अनिशंससुरैःसेव्यआयातोजलयेबटुः २६८
 मृकंडसूनुनाकल्पेप्रविश्ययन्मुखेस्थितम्
 लोकेज्वालाकुलेसोऽययोगरूपीजनार्दनः २६९
 सेयंभागीरथीशंभोःसर्वदुःखापहारिणी
 सिद्ध्यर्थसेव्यतेसिद्धैर्भुक्तिमुक्तिफलप्रदा २७०
 अनिशंभूतिदायाचस्वर्गमार्गेह्यनुत्तमा
 स्वर्गहेतुश्चयादेवीसेयंभागीरथीनदी २७१
 यदंभःस्नानमात्रेणविकर्तनसलोकताम्
 लभंतेप्राणिनःसर्वेनदीसायमुनास्वयम् २७२
 अनयोःपुण्यनद्योश्चसंगमःसुखदोमुने
 अत्रस्नातानपच्यंतेनरकेज्ञानभाविताः २७३
 विनाज्ञानंप्रयागेऽस्मिन्मुच्यंतेसर्वजंतवः
 अन्यच्चश्रूयतांविप्रइतिहासंपुरातनम् २७४
 शृण्वतांसर्वपापघ्नंसर्वरोगविनाशनम्
 ऋचीकेनपुराशप्तोगंधर्वोवायसोऽभवत् २७५
 शापंमुमोचसोऽत्रैवस्नातःसद्यःसितासिते
 वासवस्यतुशापेनस्वर्गाद्भ्रष्टाप्सरोर्वशी २७६
 स्वर्गकामाचसासस्त्रौलेभेस्वर्गततोचिरात्
 पुत्रं चशंकरंलेभेययातिर्नाहुषोमुने २७७
 पुत्रकामःप्रयागेहिस्नात्वापुण्येसितासिते
 धनकामःपुराशक्रःसुस्नातोऽत्रद्विजोत्तम २७८
 धनदस्यनिधीन्सर्वाञ्जहारसचमायया
 कश्यपोऽत्रतपस्तेपेशिवाराधनतत्परः २७९
 अस्मिंस्तीर्थेभरद्वाजोयोगसिद्धिमवाप्तवान्
 अस्मिंस्तीर्थेपुराविप्रयोगेशाःशांतमानसाः २८०

योगस्यफलभूमिंतुलेभिरेसनकादयः
 अस्मिन्माघेतुयेस्नातागंगायामुनसंगमे २८१
 तारारूपाश्चतेसर्वे तैर्व्याप्तंसकलंजगत्
 विंदंतिकामिनःकामान्मुक्तियांतिमुमुक्षवः २८२
 विंदंतिसाधकाःसिद्धिंप्रयागेहिद्विजोत्तम
 सांप्रतंमुक्तिकामास्तुकन्याश्चापिसुतश्चते २८३
 मद्वाक्यादत्रमज्जंतुसर्वेत्वंचसितासिते
 प्राक्कालीनाघविध्वंसिवेणीजलबलेनतु २८४
 लभंतामखिलंलक्ष्मींप्राप्तशापमहाफलाम्
 एवमार्षवचःसत्यमतींद्रियमलंघनम् २८५
 श्रुत्वाचोत्कंठचित्तास्तेसर्वेस्नानायचोद्यताः
 प्रयागंप्राप्यदुष्प्राप्यं पैशाच्यंविजहुःक्षणात् २८६
 विमुक्ताःशापदुःखेनतनुंस्वांस्वांचलेभिरे
 दृष्ट्वावेदनिधिःपुत्रंताःकन्यादिव्यरूपिणीः २८७
 तुष्टावलोमशंप्रीत्याप्रसन्नेनांतरात्मना
 त्वदनुग्रहमात्रेणोत्तीर्णःपापमहार्णवः २८८
 इदानीमुचितंब्रूहिबालानामृषिसत्तम
 लोमशउवाच
 कुमारोधीतवेदोऽयसमाप्तनियमोयुवा २८९
 आसांतुसानुरागाणांगृह्णातुकरपंकजम्
 ततोलोमशवाक्येनस्वपितुर्वचनात्तदाः २९०
 विवाहविधिनाचाशुब्रह्मचारीसधार्मिकः
 शुभद्रव्यैश्चमन्त्रैश्चऋषिभिःकृतमंगलः २९१
 पंचानामपिकन्यानांपाणिंजग्राहधर्मतः
 आनंदिन्यस्तदासर्वाःकन्याःपूर्णमनोरथाः २९२
 बभूवःसकुमारश्चसंतुष्टश्चबभूवह
 दत्त्वानुज्ञांमुनिःसोऽथलोमशस्तैर्नमस्कृतः २९३
 जगामस्वाश्रमंमेरुपर्वतंसुरसेवितम्
 ततोवेदनिधीराजन्स्रुषाःपंचसुतंतथा
 पुरस्कृत्यमुदायुक्तो धनदस्यपुरंययौ २९४

इतिनृपवरमाघेस्नानसंजातपुण्यान्मुनिवरवचसाद्राक्तीर्थराजप्रयागे
 सकलकलुषमुक्ताः पंचगंधर्वकन्याअलमभिगतलाभात्प्राप्यतर्षचजग्मुः २६५
 परमिममितिहासंपावनंतीर्थभूतंवृजिनविलयहेतुंयः शृणोतीहनित्यम्
 सभवतिखलुपूर्णः सर्वकामैरभीष्टैर्व्रजतिचसुरलोकेदुर्लभो धर्मयुक्तः २६६
 इतिहासमिमंश्रुत्वापूजयेद्यस्तुपाठकम्
 गोभिर्हिरण्यवस्त्रैश्चब्रह्मतुल्योयतोहिसः २६७
 वाचकेपूजितेयस्माद्विष्णुर्भवतिपूजितः
 तस्मात्प्रपूजयेन्नित्यंयदीच्छेत्सफलंभवम् २६८

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडे माघमाहात्म्ये
 वसिष्ठदिलीपसंवादेगंधर्वकन्यापरिणयोनामैकोनत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः

१२६

त्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच
 श्रुतंकार्तिकमाहात्म्यंमाघस्यचमयाविभो
 अधुनाश्रोतुमिच्छामिमुक्तिदंकर्मचोत्तमम् १
 श्रेष्ठाभक्तिस्तुकाप्रोक्तावदविश्वेश्वरप्रभो
 येनविज्ञानमात्रेणनराःसुखमवाप्नुयुः २
 महादेवउवाच
 तल्लीनचित्तःसपुमान्साभक्तिःपरमामता
 दयाधर्मपरोनित्यंविष्णुधर्मेषुतत्परः ३
 फलमूलजलाहारीशंखचक्रप्रधारकः
 त्रिकालंपूजयेद्विष्णुंसाभक्तिःसात्विकीमता ४
 उत्तमासात्विकीप्रोक्ता राजसीचैवमध्यमा
 कनिष्ठातामसीचैवत्रिविधाभक्तिरुच्यते ५
 श्रीधरेतुप्रकर्तव्यामुक्तिकामफलेप्सुभिः
 अहंकारेणरूपेणदंभमात्सर्यमायया ६
 येकुर्वन्तिजनाभक्तिंतामसीसाउदाहता
 परस्योत्सादनार्थवादंभमुद्दिश्यवाऽथवा ७
 याभक्तिःक्रियतेदेवेतामसीसाप्रकीर्तिता

विषयान्प्रतिसंधाययशश्चर्यमेववा ८
 अर्चादावर्चयेद्योमांपृथग्भावःसराजसः
 कर्मक्षयार्थेकर्तव्याब्राह्मणैर्ज्ञानतत्परैः ९
 विष्णौह्यात्मार्षणींबुद्धिंसाभक्तिःसात्त्विकीमता
 अतोवैसर्वथादेविसंसेव्यःसर्वदाहरिः १०
 तामसेनतुभावेनतामसत्वंहिलभ्यते
 राजसोराजसेनैवसात्त्विकेनतुसात्त्विकः ११
 वेदाध्यायरतःश्रीमान्रागद्वेषविवर्जितः
 शंखचक्रधरोविप्रःसर्वदाशुचिरुच्यते १२
 कर्मकांडेप्रवृत्तोयःसर्वदाविष्णुनिंदकः
 निंदकस्तज्जनानांचमहाचंडालउच्यते १३
 वेदाध्यायरतानित्यंनित्यंवैयज्ञयाजकाः
 अग्निहोत्ररतानित्यंविष्णुधर्मपराङ्मुखाः
 निंदन्तिविष्णुधर्माश्चवेदबाह्याःसुरेश्वरि १४
 कुर्वन्तिशांतिंविबुधाःप्रहृष्टाःक्षेमंप्रकुर्वन्तिपितामहाद्याः
 स्वस्तिप्रयच्छन्तिमुनींद्रमुख्यागोविंदभक्तिंवहतांनराणाम् १५
 शुभाग्रहाभूतपिशाचयुक्ताब्रह्मादयोदेवगणाःप्रसन्नाः
 लक्ष्मीस्थिरातिष्ठतिमंदिरेचगोविंदभक्तिंवहतांनराणाम् १६
 गंगागयानैमिषपुष्कराणिकाशीप्रयागंकुरुजांगलानि
 तिष्ठन्तिदेहेकृतभक्तिपूर्वगोविंदभक्तिंवहतांनराणाम् १७
 एवमाराधयेद्विद्वान्भगवंतंश्रियासह
 कृतकृत्योभवेन्नित्यंसविप्रोनात्रसंशयः १८
 क्षत्रियोवाथवैश्योवाशूद्रोवासुरसत्तमे
 भक्तिंकुर्वन्विशेषेणमुक्तियातिसवैनरः १९

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डेविष्णु
 भक्तिमहिमावर्णनं नाम त्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः १३०

एकत्रिंशाधिक शतमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच

शालग्रामशिलाशुद्धामूर्त्यःसंतिभूतले

तासांचैवतुमूर्तीनांपूजनंकतिधास्मृतम् १
 ब्राह्मणैः कतिपूज्यास्ताः क्षत्रियैर्वासुरेश्वर
 वैश्यैर्वापिकथंशूद्रैः स्त्रीभिर्वापिसमादिश २
 महादेवउवाच
 शालग्रामशिलापुण्यापवित्राधर्मकारिणी
 यस्यादर्शनमात्रेणब्रह्महाशुध्यतेनरः ३
 तद्गृहंसर्वतीर्थानांप्रवरंश्रुतिनोदितम्
 यत्रेयंसर्वदामूर्तिः शालग्रामशिलाशुभा ४
 ब्राह्मणैः पंचपूज्यास्युश्चतस्रः क्षत्रियैस्तथा
 वैश्यैस्तिस्त्रस्तथापूज्याएकापूज्याप्रयत्नतः ५
 तस्यादर्शनमात्रेणशूद्रोमुक्तिमवाप्नुयात्
 अनेनविधिनादेवियेनराः पूजयंतिवै ६
 भोगान्सर्वास्तत्रभुक्त्वायांतिविष्णोः सनातनम्
 इयंसामहतीमूर्तिः सर्वदापापहारिणी ७
 कैलासाद्यंफलंदेविजायतेपूजनाद्यतः
 तत्रगंगाचयमुनागोदावरीसरस्वती ८
 तिष्ठतेचशिलायत्रसर्वतत्रनसंशयः
 किमत्रबहुनोक्तेनभूयोभूयोवरानने ९
 पूजनंमनुजैः सम्यक्कर्तव्यंमुक्तिमिच्छुभिः
 भक्तिभावेनदेवेशियेऽचयंतिजनार्दनम् १०
 तेषांदर्शनमात्रेणब्रह्महाशुध्यतेजनः
 दासभावेनयेशूद्राः स्वर्चनंकुर्वतेसदा ११
 तेषांपुण्यंनजानंतिब्रह्माद्याश्चसुरेश्वरि
 भक्तिभावेनयेविप्राहरिमभ्यर्चयंतिवै १२
 एकविंशतिकुलं तैस्तुतारितंतेषुजन्मसु
 शंखचक्रांकितोयस्तुविप्रः पूजनमाचरेत् १३
 पूजितंतुजगत्सर्वं तेनविष्णुप्रपूजनात्
 पितरः संवदंत्यस्मत्कुलेजाताश्चवैष्णवाः १४
 तत्कुलंतारितं तैस्तुयावदाभूतसंप्लवम्
 तेतुचास्मान्समुद्धृत्यनयंतेविष्णुमंदिरम् १५

सएवदिवसोधन्योधन्यामाताऽथबांधवाः
 पितातस्यचवैधन्योधन्यावैसुहृदस्तथा १६
 सर्वेधन्यतमाज्ञेयाविष्णुभक्तिपरायणाः
 तेषांदर्शनमात्रेणमहापापात्प्रमुच्यते १७
 उपपातकानिसर्वाणिमहांतिपातकानिच
 तानिसर्वाणिनश्यंतिवैष्णवानांचदर्शनात् १८
 पावकाइवदीप्यंतेयेनरावैष्णवाभुवि
 विमुक्ताःसर्वपापेभ्योमेघेभ्यइवचंद्रमाः १९
 आर्द्रशुष्कंलघुस्थूलंवाङ्मनःकर्मभिःकृतम्
 तत्सर्वनाशमायातिवैष्णवानांचदर्शनात् २०
 हिंसादिकंचयत्पापंज्ञानाज्ञानंकृतंचयत्
 तत्सर्वनाशमायातिदर्शनाद्वैष्णवस्यच २१
 निःपापास्त्रिदिवंयांतिपापिष्ठायांतिशुद्धिताम्
 दर्शनादेवसाधूनांसत्यंतुभ्यंमयोदितम् २२
 संसारकर्दमालेपप्रक्षालनविशारदः
 पावनःपावनानांचविष्णुभक्तोनसंशयः २३
 प्रत्यहंविष्णुभक्तायेस्मरंतिमधुसूदनम्
 तेतुविष्णुमयाज्ञेयाविष्णुस्तत्रनसंशयः २४
 नवनीलघनश्यामंनलिनायतलोचनम्
 शंखचक्रगदापद्मधरंपीतांबरवृतम् २५
 कौस्तुभेनविराजंतंवनमालाधरंहरिम्
 उल्लसत्कुंडलज्योतिःकपोलवदनश्रिया २६
 विराजितंकिरीटेनवलयांगदनूपुरैः
 प्रसन्नवदनांभोजंचतुर्बाहुंश्रियान्वितम् २७
 एवंध्यायंतियेविप्राविष्णुंचैवतुपार्वति
 तेविप्राविष्णुरूपाश्चवैष्णवास्तेनसंशयः २८
 तेषांदर्शनमात्रेणभक्त्यावाभोजनेनवा
 पूजनेनचदेवेशिवैकुण्ठंलभतेध्रुवम् २९

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेशाल
 ग्रामशिलापूजनमाहात्म्यंनमैकत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः १३१

द्वात्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः -

पार्वत्युवाच

अनंतवासुदेवस्यकीदृशंस्मरणंस्मृतम्
यच्छ्रुत्वानपुनर्मोहोमानुषाणांप्रजायते १
महादेवउवाच
दृष्टतत्वेनदेवेशिस्मरंतिविष्णुंनित्यशः
तृषातुरोयथावारितद्वद्विष्णुंस्मराम्यहम् २
हिमेनाकुलितंविश्वंस्मरत्यग्निंयथातथा
तद्वदेवतुवैविष्णुंस्मरंतिविबुधादयः ३
पतिव्रतायथानारीपतिंस्मरतिनित्यशः
तथास्मरंतिलोकेशंविष्णुंविश्वेश्वरेश्वरम् ४
भयार्तःशरणंयद्वदर्थलोभीयथाधनम्
पुत्रकामोयथापुत्रंतथाविष्णुंस्मराम्यहम् ५
दूरस्थोऽपियथागेहंचातकोमाधवंयथा
ब्रह्मविद्यांब्रह्मविदस्तथाविष्णुंस्मराम्यहम् ६
हंसामानसमिच्छंतिऋषयःस्मरणंहरेः
भक्ताश्चभक्तिमिच्छंतितथाविष्णुंस्मराम्यहम् ७
प्राणिनांवल्लभोदेहोयत्रआत्माऽवतिष्ठति
आयुर्वाच्छंतियेजीवास्तथाविष्णुंस्मराम्यहम् ८
भ्रमराश्चयथापुष्पंचक्रवाकादिवाकरम्
यथात्मवल्लभाभक्तिस्तथाविष्णुंस्मराम्यहम् ९
अंधेनाकुलितालोकादीपंवांच्छंतिवैयथा
तथावैपुरुषालोकेस्मरणंकेशवस्यच १०
यथाश्रमार्त्ताविश्रामंनिद्राव्यसनिनोयथा
गतालस्यायथाविद्यांतथाविष्णुंस्मराम्यहम् ११
मातंगाःपार्वतींभूमिंसिंहावनगजादिकम्
तथैवस्मरणंविष्णोःकर्तव्यंपापभीरुभिः १२
सूर्यकांतेरवेर्योगाद्वह्निस्तत्रप्रजायते
एवंवैसाधुसंयोगाद्धरौभक्तिःप्रजायते १३
शीतरश्मेर्यथाकांतश्चंद्रयोगादपःश्रयेत्

एवंवैष्णवसंयोगान्मुक्तिर्भवतिशाश्वती १४
 कुमुद्वतीयथासोमंदृष्ट्वापुष्पंविकासते
 तद्वदेवेकृताभक्तिर्मुक्तिदासर्वदानृणाम् १५
 यथानलायाःसंत्रस्ताभ्रमरीस्मरणंचरेत्
 तेनस्मरणयोगेननलासारूप्यतामियात् १६
 गोपीभिर्जारबुद्ध्याचविष्णोश्चस्मरणंकृतम्
 ताश्चसायुज्यतांनीतास्तथाविष्णुंस्मराम्यहम् १७
 केऽपिवैदुष्टभावेनच्छद्मभावेनकेचन
 केचापिलोभभावेनचिंतयंतिजनार्दनम् १८
 भक्त्यावास्नेहभावेनद्वेषभावेनवापुनः
 केऽपिस्वामित्वभावेनबुद्ध्यावाबुद्धिपूर्वकम् १९
 येनकेनापिभावेनचिंतयंतिजनार्दनम्
 इहलोकेसुखंभुक्त्वायांतिविष्णोःसनातनम् २०
 अहोविष्णोश्चमाहात्म्यमद्भुतंलोमहर्षणम्
 यदृच्छयापिस्मरणंत्रिधामुक्तिप्रदायकम् २१
 नधनेनसमृद्धेनविपुलाविद्ययातथा
 एकेनभक्तियोगेनसमीपेदृश्यतेक्षणात् २२
 सांनिध्येऽपिस्थितोदूरेनेत्रयोरंजनंयथा
 भक्तियोगेनदृश्येनभक्तैश्चैवसनातनः २३
 इदंतत्त्वमिदंतत्त्वमोहितोदेवमायया
 भक्तितत्त्वंयदाप्राप्तंतदाविष्णुमयंजगत् २४
 इंद्राद्यैरमृतंप्राप्तंसुखार्थेशृणुसुंदरि
 तथापिदुःखितास्तेवैभक्त्याविष्णोर्यथाविना २५
 भक्तिमेवामृतंप्राप्यपुनर्दुःखंनजायते
 वैकुण्ठाख्यंपदंप्राप्यमोदतेविष्णुसन्निधौ २६
 वारित्यक्त्वायथाहंसःपयःपिबतिनित्यशः
 एवंधर्मान्परित्यज्यविष्णोर्भक्तिसमाश्रयेत् २७
 अन्यभक्तिंपरित्यज्यविष्णुभक्तिसमाश्रयेत्
 तोयंबद्ध्वातुवस्त्रेणकृतंकार्यंकथंभवेत् २८
 प्राप्यदेहंविनाभक्तिंक्रियतेसर्वथाश्रमः

विष्णुभक्तिंविनाधर्मानुपदिशन्ति ये जनाः
 तेपतन्तिसदाघोरेनरकेनात्रसंशयः २९
 बाहुभ्यांसागरन्तर्तुयद्वन्मूर्खोऽभिवाञ्छति
 संसारसागरन्तर्द्वद्विष्णुभक्तिंविनानरः ३०
 विष्णुभक्तिंचरन्तत्कर्मणापात्यते यदि
 अकिञ्चनःस्पृहायुक्तोमेरौधत्तेयथास्पृहाम् ३१
 तवभक्तौतथादेवमयाहिक्रियतेस्पृहा
 जन्मान्तरेहिसाभक्तिर्मामकीयत्करोतिहि ३२
 वह्निर्यथेहस्वल्पोऽपिदहतेविविधंवनम्
 तद्वदेवतुसाभक्तिरणुमात्राकृतामया ३३
 शतैश्चश्रूयतेभक्तिःसहस्रैरपिबुध्यते
 तेषांमध्येतुदेवेशिभक्तोह्येकःप्रजायते ३४
 बुद्धिंपरेषांदास्यन्तिलोकेबहुविधाजनाः
 स्वयमाचरतेसोऽपिनरःकोटिषुदृश्यते ३५
 पूजयाहस्यतेभक्तिर्जयेनपरिहस्यते
 एवंभावोहिदेवेशेभक्तिस्तेनैवगृह्यते ३६
 सागरेचयथापातःकूपेत्राणोपवेशनम्
 यस्यभावोहितद्वच्चभक्तिःसातेनगृह्यते ३७
 मूलेसिक्तस्यवृक्षस्यपत्रंशाखासुदृश्यते
 भजनादेवभोदेविफलमग्रेप्रतिष्ठितम् ३८
 पानीयहारिणायद्वत्घटेचित्तंप्रधीयते
 तद्वद्देवेहरौचित्तंधृत्वामोक्षमवाप्नुयात् ३९
 शैशवेचयथामातागुडंस्तोकंददातिवै
 पुनर्याचतिवैबालोगुडंवैलोभकारणात् ४०
 नीरेनीरंयथाक्षिप्तंदुग्धेदुग्धेघृतेघृतम्
 तद्वद्भेदनं पश्यन्तिविष्णुभक्तिप्रसादतः ४१
 भानुःसर्वगतोयद्वद्ब्रह्मिःसर्वगतोयथा
 भक्तिःस्थितस्तथाभक्तःकर्मभिर्नैवबाध्यते ४२
 अजामिलःस्वधर्मंचत्यक्त्वापापंसमाचरन्
 पुत्रंनारायणंस्मृत्वामुक्तिंवैप्राप्तवान्ध्रुवम् ४३

दिवारात्रौचयेभक्तानाममात्रोपजीविनः
 वैकुण्ठवासिनस्तेवैतत्रवेदाहिसाक्षिणः ४४
 अश्वमेधादियज्ञानांफलंस्वर्गेऽपिदृश्यते
 तत्फलंतुसमग्रंवैभुक्त्वावैसंपतंतच ४५
 विष्णुभक्तिस्तथादेविभुक्त्वाभोगाननेकशः
 वैकुण्ठप्राप्यवातेषांपुनरागमनंकदा ४६
 विष्णुभक्तिःकृतायेनविष्णुलोकेवसत्यसौ
 दृष्टांतंपश्यदेवेशिविष्णुभक्तिप्रसादतः ४७
 ग्रावाणोजलमध्यस्थाःशतशस्तेनतारिताः
 विनाजलंसोमकांतोविष्णुभक्तस्यमानसम् ४८
 दर्दुरोवसतेनीरषट्पदोहिवनांतरे
 गंधंवेत्तिकुमुद्वत्याभक्तोभक्तौतथाहरेः ४९
 गंगातटेवसंत्येकेएकेवैशतयोजनम्
 कश्चिद्गंगाफलंवेत्तिविष्णुभक्तिंपरस्तथा ५०
 कर्पूरागुरुभारंहिउष्ट्रोवहतिनित्यशः
 मध्यगंधनजानातितथाविष्णुंबहिर्मुखाः ५१
 मृगाःशालंहिजिघ्रंतिकस्तूरीगंधमिच्छवः
 स्वनाभिस्थनजानंतितथाविष्णुंबहिर्मुखाः ५२
 उपदेशोहिमूर्खाणांवृथावैनगनंदिनि
 तथैवविष्णुभक्तेर्हिउपदेशोबहिर्मुखे ५३
 अहिनाचपयःपीतंतत्पयोहिविषायते
 तथावैचान्यभक्तानांविष्णुभक्तिर्विषायते ५४
 चक्षुर्विनायथादीपंदृष्ट्वादपणमेवच
 समीपस्थानपश्यंतितथाविष्णुंबहिर्मुखाः ५५
 पावकोहियथाधूमैरादर्शोपिमलेनच
 यथोल्बेनावृतोगर्भोदेहेकृष्णस्तथावृतः ५६
 दुग्धेसर्पिःस्थितंयद्वत्तिलेतैलंतुसर्वदा
 चराचरेतथाविष्णुर्दृश्यतेनगनंदिनि ५७
 एकसूत्रेमणिगणाधार्यतेबहवोयथा
 एवंब्रह्मादिभिर्विश्वसंप्रोतंब्रह्मचिन्मये ५८

यथाकाष्ठेस्थितोवह्निर्मथनादेवदृश्यते
 एवंसर्वगतोविष्णुर्ध्यानादेवप्रदृश्यते ५९
 आदिरेकोभवेद्दीपस्तस्माज्जाताःसहस्रशः
 एवमेकःस्थितोविष्णुःसर्वव्याप्यप्रतिष्ठति ६०
 यथासूर्योदयेज्योतिःपुष्करेतिष्ठतेसदा
 दृश्यतेबहुधानीरेलोकेविष्णुस्तथाहिसः ६१
 मारुतःप्रकृतिस्थोऽपिनानागंधवहःसदा
 ईश्वरःसर्वजीवस्थोभुंक्तेप्रकृतिजान्गुणान् ६२
 शर्कराविषसंयोगान्नीरंभवतियादृशम्
 संभूत्वातादृशोह्यात्माकर्मणःफलमश्नुते ६३
 उर्वीचनीरसंयोगान्नानावृक्षाप्रजायते
 प्रकृतेर्गुणसंयोगान्नानायोनिषुजायते ६४
 गजेवैमशकेचैवदेवेवामानुषेऽपिवा
 नाधिकोनचन्यूनोवैनिष्ठोदेहेसनिश्चलः ६५
 ब्रह्मादिस्तंबपर्यतायेचात्रभुविमानवाः
 देवायज्ञास्तथानागागंधर्वाःकिन्नरादयः ६६
 तेषुसर्वेषुदृश्यंतेजलेचंद्रमसोयथा
 ससच्चिदानंदशिवःसमहेशोहिदृश्यते ६७
 सवैविष्णुस्तथाप्रोक्ताःसोऽयसर्वगतोहरिः
 वेदांतवेद्यःसर्वेशःकालातीतोह्यनामयः ६८
 ऋएवंतंवेत्तियोदेविसभक्तोनात्रसंशयः
 एकोहिबहुधाज्ञेयोबहुधाप्येकएवसः ६९
 नामरूपविभेदेनजल्प्यतेबहुधाभुवि
 चक्षुषानरवेज्योतिर्भानुनाचक्षुरेधते ७०
 परमात्मातथाचात्माप्रतिदेहेतुसर्वदा
 घटेघटेयथाकाशस्तस्मिन्भग्नेयथास्थितः ७१
 रूपेरूपेतथात्वंहिभग्नेतस्मिन्सुनिश्चलः
 यथाकाष्ठमयरूपंपततेप्रभुणाविना ७२
 क्रिमिभेदमयोदेहोपततेचात्मनाविना
 हेम्नोभवंतिवर्णाश्चवह्निनायांतिपूर्ववत् ७३

तद्वज्रीवाःप्रपद्यंतेभक्तावैपूर्वरूपताम्
 स्वघनेनावृतंसूर्यमूढाःपश्यन्तिनिष्प्रभम् ७४
 तथाऽज्ञानधियोमूढानजानंतितमीश्वरम्
 निर्विकल्पंनिराकारंवेदां तैःपरिपाठयते ७५
 निराकाराच्चसाकारंस्वेच्छयाचप्रकाशते
 तस्मात्संजातमाकाशंनिःशब्दंगुणवर्जितम् ७६
 आकाशान्मारुतोजातःसशब्दंचतदाऽभवत्
 वातादजायतज्योतिर्ज्योतिषश्चाभवज्जलम् ७७
 तज्जलेरुक्मगर्भश्चविराड्वैविश्वरूपधृक्
 तस्यनाभिसरोजेचर्ब्रह्मांडानांचकोटयः ७८
 प्रकृतिःपुरुषस्तस्मान्निर्मितंतुत्रिधाजगत्
 तयोर्द्वयोश्चसंयोगात्तत्त्वयोगोऽभ्यजायत ७९
 सात्विकीविष्णुसंभूतिर्ब्रह्मावैराजसःस्मृतः
 शिवस्तुतामसःप्रोक्तएभिःसर्वप्रवर्तितम् ८०
 एकाब्राह्मीस्थितिर्लोकैकर्मबीजानुसारतः
 तयासंहरतेविष्णुःसर्वलोकानुशेषतः ८१
 तिष्ठत्यसौतदातत्रभगवान्विष्णुरव्ययः
 एवंसर्वगतोविष्णुरादिमध्यांतएवच ८२
 अविद्ययानजानंतिलोकावैकर्मनिश्चिताः
 वर्णोचितानिकर्माणियःकालेषुप्रकारयेत् ८३
 यत्कर्मविष्णुदैवत्यंनहिगर्भस्यकारणम्
 वेदांतशास्त्रेमुनिभिःसर्वदैवविचार्यते ८४
 ब्रह्मज्ञानमिदंदेहेतदहंपरिकीर्तये
 शुभाशुभस्यकार्यचकारणंमनएवहि ८५
 मनसाशुध्यतेसर्वतदाब्रह्मसनातनम्
 मनएवसदाबंधुर्मनएवसदारिपुः ८६
 मनसातारिताःकेचिन्मनसायातिताश्चके
 मध्येसर्वपरित्यागःबाह्येकर्मतथाचरन् ८७
 एवमेवकृतंकर्मकुर्वन्नपिनलिप्यते
 पद्मपत्रंयथानीरलेशैरपिनलिप्यते ८८

अग्निरग्नौ यथाक्षिप्तो भक्त्या च किंप्रयोजनम्
 यदा भक्तिरसो ज्ञातो न मुक्तीरोचते तदा ८६
 योगैरष्टविधैर्विष्णुर्न प्राप्यश्चेह जन्मनि
 भक्त्या वा प्राप्यते विष्णुः सर्वदा सुलभो भवेत् ८७
 वेदां तैः प्राप्यते ज्ञानं ज्ञानेन ज्ञेयमेव च
 तत्तु ज्ञेयं यदा प्राप्तं तदा शून्यमिदं जगत् ८८
 बलेन प्राप्यते विष्णुर्योगैरष्टविधैश्च किम्
 सर्वेषामेव भावानां भावशुद्धिः प्रशस्यते ८९
 आलिङ्ग्यते यथा कांता यथा भावस्तथा फलम्
 उपानद्युक्तपादो हि वेत्ति चर्ममयीं महीम् ९०
 बुद्धिर्यथा विधायस्य तद्वत्समन्यते जगत्
 दुग्धेन सितो निंबोऽपि कटुभावं न तु त्यजेत् ९१
 प्रकृतिं याति भूतानि उपदेशो निरर्थकः
 छित्वा वै सहकारं च फलं पत्रं कथं लभेत् ९२
 इंद्रियाणां सुखार्थे न वृथा जन्म कथं नयेत्
 स्थाल्यां वै डूर्यमय्यां हि पच्यते चौषधं यथा ९३
 दह्यते चागदस्तद्वद्ब्रूथा जन्म कथं भवेत्
 निधानं च गृहे क्षिप्त्वा शुभः सेवां कथं चरेत् ९४
 त्यक्त्वा वै कुंठनाथं तमन्यमार्गे कथं रमेत्
 भक्तिहीनैश्च तुर्वे दैः पठितैः किंप्रयोजनम् ९५
 श्वापचो भक्तियुक्तस्तु त्रिदशैरपि पूज्यते
 स्वकरेकं कणं बद्धादर्पणैः किंप्रयोजनम् ९६
 ब्रह्मरुद्रादिभिर्देवैर्दत्तैश्चर्याश्च सेवकाः
 अर्पितं नैव गृह्णन्ति प्रभोश्चैव तु किंचन १००
 अकिंचनाय भक्त्या यदा तुं नालं गतो वरम्
 निःशरीरस्य कृष्णस्य तत्र ध्यानं कथं भवेत् १०१
 साकारं बहवो दृष्ट्वा गता भक्त्या च तत्पदम्
 पूजाभक्तिः कथं शून्ये साकारे कथ्यते बुधैः १०२
 शून्यमार्गे कथं याति आधारेण विनानरः
 साकारो यः स्वयं स्वामी निराकारः स वै प्रभुः १०३

साकारोहिसुखेनैवनिराकारो न दृश्यते
 सेवारसश्च साकारेनिराकारेण वैरसः १०४
 साकारेण निराकारो ज्ञायते स्वयमेव हि
 हरिस्मृतिप्रसादेन रोमांचिततनुर्यदा १०५
 नयनानंदसलिलं मुक्तिर्दासी भवेत्तदा
 बाल्ये च यत्कृतं पापं तत्कथं न विनश्यति १०६
 पूजादानव्रतैस्तीर्थैर्जपहोमैस्त्वदर्पितैः
 निजधर्मपरित्यज्य तपोघोरं कथंचरेत् १०७
 स्वधर्मे निधनं श्रेयः परमधर्मो भयावहः
 विधिं संत्यज्य शास्त्रीयं तपोघोरं कथंचरेत् १०८
 आश्रमेण विना मूढो नैव सिद्धिं वाप्नुयात्
 ब्रह्मणानिर्मिता वर्णाः स्वेस्वे धर्मे नियोजिताः १०९
 स्वधर्मेणागतं द्रव्यं शुक्लद्रव्यं तदुच्यते
 शुक्लद्रव्येण यद्दानं दीयते श्रद्धयान्वितम् ११०
 स्वल्पेनापि महत्पुण्यं तस्य संख्या न विद्यते
 नीचसंगेन यद्द्रव्यमानीतं गृहकर्मसु १११
 तेन द्रव्येण यद्दानं कृतं वैमनुजादिभिः
 तत्फलं न भवेत्ते वै नैव तत्फलभागिनः ११२
 यादृशं कुरुते कर्म इंद्रियाणां सुखेच्छया
 तादृशीं यो निमाप्नोति मूढो हि ज्ञानदुर्बलः ११३
 इह यत्कुरुते कर्म तत्परत्रोपभुज्यते
 पुण्यमाचरतः पुंसो यदि दुःखं प्रजायते ११४
 तदा तापो न कर्तव्यस्तत्कर्म पूर्वदेहजम्
 पापमाचरतः पुंसो जायते दुःखमेव च ११५
 न कर्तव्यस्तदा हर्षः सुखे तत्र सुरेश्वरि
 रज्जुबद्धाश्च पशवः प्रभुणा स्वेच्छया यथा ११६
 नीयंते कर्मबंधेन मनुजा अपि भूतले
 शाखामृगो वनचरो नृत्यते च गृहे गृहे ११७
 एवं च कर्मणा जीवानीयंते सर्वयोनिषु
 क्रीडतां कंदुको यद्वत्प्रेर्यते प्रभुणेच्छया ११८

कर्मणावातथाजंतुर्नीयतेसुखदुःखयोः
 प्राणीस्वकर्मभिर्बद्धोनशक्तोबंधनिग्रहे ११९
 देवोवैकर्मभिर्बद्धाऋषयश्चतथापरे
 कैलासेरुद्रदेहस्थाभुजंगाविषभोजिनः १२०
 असमर्थाःसुधाभोक्तुंकर्मयोनिर्बलीयसी
 नीरोगदेहदातायोबुधैःसूर्योहिकथ्यते १२१
 तद्रथेसारथिःपंगुःकर्मयोनिर्बलीयसी
 इंद्रद्युम्नोहिराजर्षिगर्जत्वंकर्मणागतः १२२
 समर्थस्वामिनातस्मिन्कर्मयोनिर्वृथाकृता
 रुद्रब्रह्मादयोदेवामानवाश्चासुराश्चये १२३
 तेसर्वेकर्मबद्धाश्चविचरन्तिमहीतले
 कर्माधीनंजगत्सर्वंविष्णुनानिर्मितंपुरा १२४
 तत्कर्मकेशवाधीनंरामनाम्नाविनश्यति
 सर्वत्रापिस्थितंतोयंमुक्तिदंतुसितासिते १२५
 एवमाचरतांकर्ममुक्तिदंकेशवार्चनम्
 इंद्रियाणांसुखार्थाययःकर्ममनसाचरेत् १२६
 अहंकृतेनमन्येतकेवलंदेहमेवहि
 मनसासंस्मरन्जंतुःप्रायश्चित्तंसमाचरेत् १२७
 सपूर्वकर्मभोक्ताचअग्रेकर्मनवर्द्धते
 प्रशंसन्तिग्रहान्केचित्केचित्प्रेतपिशाचकान् १२८
 केचिद्देवान्प्रशंसन्तिह्योषधीःकेचिदूचिरे
 केचिन्मंत्रंचसिद्धिंचकेचिद्बुद्धिपराक्रमम् १२९
 उद्यमंसाहसंधैर्यकेचिन्नीतिंबलंतथा
 अहंकर्मप्रशंसाभिःसर्वेकामानुवर्तिनः १३०
 इतिमेनिश्चिताबुद्धिःकथ्यतेपूर्वसूरिभिः
 यदापुण्यमयोजंतुःपापंकिंचिन्नःविद्यते १३१
 ज्ञानंहिद्विविधंचैवतदापुण्यंसुभवेत्
 पापंपुण्यंसमंयस्यतदाकर्मसुविद्यते १३२
 समयोगंयदाद्वंद्वंतदानंदपदंव्रजेत्
 बाह्येसर्वपरित्यागीमनसासंस्पृहीभवेत् १३३

तद्वृथाचरितंतस्यतेनतत्पापभोगिनः
 बाह्येकरोतिकर्माणिमनसानिःस्पृहोभवेत् १३४
 त्यागोऽसौमध्यमोज्ञेयोनतुपूर्णफलंलभेत्
 बाह्यमध्येपरित्यज्यबुद्ध्याशून्यावलंबनम् १३५
 त्यागःसउत्तमोज्ञेयोयोगिनामपिदुर्लभः
 क्रोधात्सर्वत्यजंत्येकेकेचिद्वादप्रभावतः १३६
 कष्टात्सर्वत्यजंत्येकेत्यागाःसर्वेनुमध्यमाः
 सुबुद्ध्याश्रद्धयायुक्तोनक्रोधादिवशंगतः १३७
 कर्मणांह्यवलिप्तोऽपिसुगतिंयातिमानवः
 शुचीनांश्रीमतांगेहेधीमतांयोगिनामपि १३८
 योगाद्भ्रष्टस्तुजायेतकुलेवैद्विजपूर्वके
 स्वल्पेनैवतुकालेनपूर्णयोगंचविंदति १३९
 चिदानंदपदंगच्छेद्योगभक्तिप्रसादतः
 पंकेनैवयथापंकंरुधिरंरुधिरेणवै १४०
 हिंसयाकर्मणाकर्मकथंक्षालयितुंक्षमः
 हिंसाकर्ममयोयज्ञःकथंकर्मक्षयेक्षमः १४१
 स्वर्गकामकृतायज्ञास्वर्गेतेचाल्पसौख्यदाः
 अनित्यानितुसौख्यानिभवंतिचबहून्यपि १४२
 नित्यंसौख्यंनतेष्वस्तिविनाभक्त्याहरेःक्वचित्
 सार्वभौमसुखंराज्यंस्वर्गेचापितथासुखम् १४३
 अन्यत्किंचिन्नवांछामिगर्भवासाद्विभेम्यहम्
 ग्रावावैभिद्यतेलोहैर्माणिक्यं नैवभिद्यते १४४
 नानाकाममयीबुद्ध्याविष्णुभक्तिर्नभिद्यते
 बकोजलचरान्भुंक्तेमंडूकादींश्चवर्जयेत् १४५
 तथायमःसर्वहंतावर्जयेत्कृष्णसेवकान्
 योरक्षतिसहर्ताचसवैपालकउच्यते १४६
 अपराधशतैर्युक्तंस्वस्थानेयत्रवासिता
 यथाकृतापराधस्यकृष्णस्तस्यकृपाकरः १४७
 फलंचलभतेवाद्यरक्षकःकिंकरोतिचेत्
 एवमात्माचदेहेस्मिन्परवश्यकृपाकरः १४८

प्राप्तोनपारः शनकैर्मल्लैर्युक्तानवापिता
 व्याधस्यमुक्तिदाताचकुब्जकातारितास्वयम् १४६
 ब्रह्माद्यैर्दुर्लभः स्वप्नेसुलभोगोपमंदिरे
 गोपोच्छिष्टं यदाभुक्तं तदातेतारिताः स्वयम् १५०
 योगिभिर्गीयते नित्यं परमात्मा जनार्दनः
 अव्ययः पुरुषश्रीमान्दृष्ट्वा तैर्देविविस्मये १५१
 एतत्स्मरणं कदिव्यये पठंति दिने दिने
 सर्वपापविनिर्मुक्तायांति विष्णोः सनातनम् १५२
 अनया भावबुद्ध्या च पठनं विष्णुसन्निधौ
 इह लोके सुखं भुक्त्वा परंपदमवाप्नुयात् १५३
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखण्डे
 विष्णुस्मरणं नाम द्वात्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः १३२

त्रयस्त्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच
 द्वीपेऽस्मिन्यानि तीर्थानि तानि मे वद सुव्रत
 द्वीपानां द्वीपराजोऽयं सर्वदा भुवि निर्मितः
 संख्यया त्वं वद स्वामिन्कृपां कृत्वा ममोपरि १
 महादेव उवाच
 सर्वगः सर्वभूतेषु द्रष्टव्यः सर्वतो भुवि
 सप्तलोकेषु यत्किंचिद्दृश्यते स चराचरम् २
 तत्त्वं तेन विना देवि न दृष्टं श्रुतं मया
 अतो विष्णुर्महादेवः केशवः क्लेशनाशनः
 तीर्थरूपेण वर्तेत द्वीपे ह्यस्मिन्सुरेश्वरि ३
 तानि तीर्थानि वक्ष्यामि सांप्रतं नात्र संशयः
 प्रथमं पुष्करं क्षेत्रं तीर्थानां प्रवरं शुभम्
 वाराणसी द्वितीयं तु क्षेत्रं मुक्तिप्रदायकम् ४
 तृतीयं नैमिषं क्षेत्रं मृषीणां पावनं स्मृतम्
 प्रयागं वै चतुर्थं तु तीर्थानामुत्तमं स्मृतम् ५
 कार्मुकं पंचमं प्रोक्तं उत्पन्नगंधमादने

एकादशंकान्यकुब्जंयत्रतिष्ठतिवामनः ६
 सप्तमंविश्वकायंतुअवरेपर्वतेशुभे
 अष्टमंगौतमाख्यंचमंदरेनिर्मितंपुरा ७
 मदोत्कटंतुनवमंदशमंरथचैत्रकम्
 एकादशंकान्यकुब्जंयत्रतिष्ठतिवामनः ८
 द्वादशंमलयंचैवकुब्जाम्रकमतःपरम्
 विश्वेश्वरंगिरिकर्णकैदारंगतिदायकम् ९
 बाह्यंहिमवतःपृष्ठेगोकर्णेगोपकंतथा
 स्थानेश्वरंहिमाद्रौचबिल्वकेबिल्वपत्रिकम् १०
 श्रीशैलेमाधवंतीर्थभद्रंभद्रेश्वरेतथा
 वाराहेविजयंप्रोक्तंवैष्णवंवैष्णवेगिरौ ११
 रौद्रंतुरुद्रकोटेतुपैत्र्यंकालिजरेगिरौ
 कंपिलेकापिलंतीर्थमुकुटेकर्कोटकंतथा १२
 शालग्रामोद्भवंतीर्थगल्लिकायांसुरेश्वरि
 नर्मदायांशिवाख्यंतुमायायांविश्वरूपकम् १३
 उत्पलाक्षंसहस्राक्षंजातंवैरेवतेगिरौ
 गंगायांपितृतीर्थंचविष्णुपादोद्भवंतथा १४
 विपाशायांविपापाचपाटलेपुंड्रवर्द्धनम्
 नारायणंसुपार्श्वेतुत्रिकूटेविष्णुमंदिरम् १५
 विपुलेविपुलंनामकल्याणंमलयाचले
 कौरवंकोटितीर्थंचसुगंधंगंधमादने १६
 कुब्जाम्रकेत्रिसंध्यंतुगंगांद्वारेहरिप्रियम्
 शैलंविंध्यप्रदेशेतुबदर्यासारस्वतंस्मृतम् १७
 कालिद्यांकालरूपंचसह्येवैसायकंस्मृतम्
 चांद्रंचंद्रप्रदेशेतुरमणंतीर्थनायकम् १८
 यमुनायांमृगाख्यंतुकरवीरेकुरूद्धवम्
 विनायकेपर्वतेवैउमाख्यंतीर्थमेवच १९
 आरोग्यंभास्करेदेशेमहाकालेमहेश्वरम्
 तीर्थंअभयदंनामामृताख्यंविंध्यकंधरे २०
 मंडपेविश्वरूपंचस्वाहाख्यंईश्वरेपुरे

वैगलेयंप्रचंडायांचांडिकंमरकंटके २१
 सोमेश्वरंतथातीर्थेप्रभासेपुष्करंतथा
 देवमात्रंसरस्वत्यांपारावततटेस्थितम् २२
 महालयंमहापद्मेपयोष्ण्यांपिंगलेश्वरम्
 सिंहिकायांतथातीर्थसौरवेरविसंज्ञकम् २३
 कार्तिकंकृत्तिकाक्षेत्रेशांकरंशंकरेगिरौ
 उत्पलारुयंततोदिव्यंसुभद्रासिंधुसंगमे २४
 गाणपत्यंततश्चैवपर्वतोविष्णुसंज्ञके
 जालंधरेततःप्रोक्तंतीर्थंविष्णुमुखंचयत् २५
 तारेवैतारकंप्रोक्तंपर्वतेविष्णुसंज्ञके
 देवदारुवनेपौंड्रपौष्कंकाश्मीरमंडले २६
 भौमंहिमंहिमाद्रौचतुष्टिकंपौष्टिकंपुनः
 कपालमोचनंतीर्थजातंमायापुरेतथा २७
 शंखोद्धारंततश्चैवदेवंवैशंखधारकम्
 पिंडेवैपिंडनामानंसिद्धेवैखानसंभवेत् २८
 अच्छोदेविष्णुकामंतुधर्मकामार्थमोक्षदम्
 औषध्यंचोत्तरेकूलेकुशद्वीपेकुशोदकम् २९
 मन्मथंहेमकूटेतुकुमुदेसत्यवादनम्
 वदंत्यावाश्वकंतीर्थंविंध्येवैमातृकंस्मृतम् ३०
 चित्तेब्रह्ममयंतीर्थंतीर्थानांपावनंस्मृतम्
 एतेषांसर्वतीर्थानामुत्तमंशृणुसुंदरि ३१
 विष्णोर्नाममयंतीर्थंनभूतंनभविष्यति
 ब्रह्महाहेमहारीवाबालहागोघ्नएवच ३२
 मुच्यतेनाममात्रेणप्रसादात्केशवस्यतु
 कलौद्वारवतीरम्याधन्योदेवोजनार्दनः ३३
 येपश्यंतिनरादेवंमुक्तिस्तेषांसुनिश्चला
 एवंधन्यतमंदेवंविष्णुंसर्वेश्वरंप्रभुम् ३४
 चिंतयामिमहादेविविद्वत्संस्थोजनार्दनम्
 अष्टोत्तरंतुतीर्थानांशतमेतदुदाहृतम् ३५
 योजपेच्छृणुयाद्वापिसर्वपापैःप्रमुच्यते

एषुतीर्थेषुयःस्नात्वापश्येन्नारायणंहरिम् ३६
सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिविष्णोःसनातनम्
जगन्नाथंमहातीर्थलोकानांपावनंस्मृतम् ३७
येगच्छन्तिनरश्रेष्ठास्तेपियांतिपरांगतिम्
शताष्टकंमहापुण्यंश्रावयेत्पितृकर्मणि ३८
इहलोकेसुखंभुक्त्वायातिविष्णोःसनातनम्
गोदानेश्राद्धदानेवाअहन्यहनिवापुनः ३९
देवार्चनविधौविद्वान्परंब्रह्माधिगच्छति ४०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखण्डेजंबूद्वी
पतीर्थवर्णनंनामत्रयस्त्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः १३३

चतुस्त्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
वेत्रवत्यास्तुमाहात्म्यंवक्ष्यामिशृणुसुंदरि
यत्रस्नात्वाविमुच्यंतेयावदाभूतसंप्लवम् १
वृत्रेणचकृतःकूपोमहागंभीरसंज्ञकः
कूपात्सानिःसृतादेवीमहापापौघनाशिनी २
यथागंगातथेयंचसरिच्छ्रेष्ठासुरोत्तमे
अस्यादर्शनमात्रेणपापौघाःशमयन्तिच ३
शृणुदेविप्रवक्ष्यामिइतिहासंपुरातनम्
यच्छ्रुत्वापापिनोदोषैर्विमुक्ताःकर्मबंधनात् ४
चंपकेनगरेचैवराजाराज्यंकरोतिसः
सदादुष्टोदुष्टरूपोजनानांसप्रपीडकः ५
अधर्मोधर्मरूपश्चविष्णुनिंदापरायणः
देवद्विजनिहंताचआश्रमाणांविदूषकः ६
वेदनिंदापरःश्रीमान्मूर्खोवानिर्घृणःशठः
असच्छास्त्रेषुनिरतःपरदाराभिमर्शकः ७
विदारुणेतिनामाचसंजातोमूर्खएवच
कदाचिद्देवयोगेनआगतस्तांनदींप्रति ८
आखेटकसमायुक्तःस्वयंकुष्ठीसुरेश्वरि

महापापादयंजातोब्राह्मणानांचनिंदनात् ६
 वृथावादीदुरात्माचशठोवैनिर्घृणःपशुः
 वेदनिंदारतो नित्यंगोशास्त्राणांप्रदूषकः १०
 एवंविधोवनेभ्राम्यंस्तृषार्तःससुहृद्वृतः
 अश्वादुत्तीर्यराजाऽसौजलंपीत्वागृहंगतः ११
 तेनैवोदकपानेनगतंकुष्ठंनसंशयः
 बुद्धिस्तुनिर्मलाजातातस्यराज्ञोविशेषतः १२
 विष्णौभक्तिःसमुत्पन्नातदातस्यसुरेश्वरि
 ततःप्रभृतिकालेनस्नानंवैकृतवान्सदा १३
 निर्मलोबहुरूपाढ्योजातस्तत्रसुरेश्वरि
 इहलोकेसुखंभुक्त्वाकृत्वायज्ञाननेकशः १४
 विप्रेभ्योदक्षिणांदत्त्वासगतोवैष्णवंपदम्
 इतिज्ञात्वातुभोदेविवेत्रवत्यांविशेषतः १५
 स्नानंकुर्वंतियेविप्रास्तेमुक्तानगनंदिनि
 राजन्योवाथवैश्योवाशूद्रोवासुरसत्तमे १६
 यत्रस्नानंप्रकुर्वंतितेमुक्ताःपापबंधनात्
 कार्तिकेवाऽथमाघेवाबाह्योवावेदनिंदकः १७
 सरितांसंगमेस्नात्वामुच्यतेदेविकिल्बिषात्
 साभ्रमत्याःसमंयत्रतस्याःसंगःप्रदृश्यते १८
 तत्रस्नात्वाविशेषेणमुच्यतेब्रह्महासदा
 खेटकंनगरंदिव्यंस्वर्गरूपंतुवाऽनघे १९
 ब्रह्मणातत्रवैदेवियोगाश्चबहवःकृताः
 तत्रस्नात्वाचभुक्त्वाचपुनर्जन्मनविद्यते २०
 साद्वितीयास्मृतागंगाकलौदेविविशेषतः
 येनराःसुखमिच्छंतिधनमिच्छंतियेनराः २१
 स्वर्गमिच्छंतियेलोकास्तेवैस्नात्वापुनःपुनः
 इहलोकेसुखंभुक्त्वायांतिविष्णोःसनातनम् २२
 सूर्यवंशेचयेजाताःसोमवंशेतथैवच
 आगतावेत्रवत्यांतुस्नात्वानिर्वृतिमागताः २३
 दर्शनाद्धरतेदुःखंस्पर्शनान्मानसंह्यघम्

स्नात्वाभुक्त्वातथादेविमुक्तिभागीनसंशयः २४

स्नानाज्जपात्तथाहोमादनंतंफलमश्नुते

गत्वावाराणसीतीर्थभक्त्याचांद्रायणंचरेत् २५

तत्रगत्वामहत्पुण्यंतत्पुण्यंसुरसत्तमे

वेत्रवत्यांविशेषेणपंचत्वंयदिगच्छति २६

सवैचतुर्भुजोभूत्वायातिविष्णोःपरंपदम्

पृथिव्यांयानितीर्थानियेदेवाःपितरस्तथा २७

तेसर्वेचवसंतीहवेत्रवत्यांसुरेश्वरि

किमन्यद्बहुनोक्तेनभूयोभूयोवरानने २८

वेत्रवत्याःसमंतीर्थपृथिव्यांसनातनि

अहंविष्णुस्तथाब्रह्मादेवाश्चपरमर्षयः २९

तिष्ठंतिदेवताःसर्वेवेत्रवत्यांमहेश्वरि

एककालंद्विकालंवात्रिकालंचविशेषतः ३०

स्नानंकुर्वंतियेतत्रतेवैमुक्तानसंशयः ३१

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखण्डेवेत्रवती

माहात्म्येचतुस्त्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः १३४

पञ्चत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः

श्रीमहादेवउवाच

साभ्रमत्यास्तुमाहात्म्यंवक्ष्येदेवियथातथम्

कश्यपोवैमुनिश्रेष्ठस्तपोवैतप्तवान्महत् १

अनेकवर्षपर्यंतंतेनतप्तमहत्तपः

अर्बुदेपर्वतेरम्येनानाद्रुमसमाकुले २

तत्रगत्वातपस्तप्तंमृषिणाकश्यपेनवै

सरस्वतीयत्ररम्यापवित्रापापनाशिनी ३

एकस्मिन्दिवसेदेविगतोऽसौनैमिषंप्रति

तदातेमृषयःसर्वेकथांचक्रुरनेकशः ४

तदातैस्तुद्विजैःसम्यक्पृष्टोऽसौकश्यपोमुनिः

अहोकश्यपनःप्रीत्यैगंगेहानीयतांप्रभो ५

भवन्नाम्नातुसागंगाभविष्यतिसरिद्धरा

तेषांवाक्यमुपाकर्ण्यनमस्कृत्यद्विजांश्चतान् ६
 आगतोह्यर्बुदारण्येसरस्वतीतीरसंनिधौ
 तत्रतप्तं तदातेनतपः परमदुष्करम् ७
 आराधितोह्यहंतेनकश्यपेनद्विजेनवै
 प्रत्यक्षोऽहतदाजातस्तस्यद्विजवरस्यच ८
 वरंवरयभद्रंतेयत्तेमनसिवर्त्तते ९
 कश्यपउवाच
 वरंदातुंसमर्थोऽसिदेवदेवजगत्पते
 शिरःस्थितायागंगेयंपवित्रापापहारिणी १०
 ममदेयाविशेषेणमहादेवनमोस्तुते
 तदादेविमयोक्तंचगृहीष्वत्वंद्विजोत्तम ११
 जटामेकांपरित्यज्यदत्तागंगातदामया
 तांगृहीत्वाद्विजश्रेष्ठःस्वस्थानंहर्षतोययौ १२
 केशरन्ध्रंनामतीर्थवासोवैकश्यपस्यच
 गतस्तत्रतुदेवेशिमुनिभिःपरिवारितः १३
 कश्यपेनसमानीताकाश्यपीसासरिद्वरा
 यस्यादर्शनमात्रेणब्रह्महामुच्यतेकिल १४
 पार्वत्युवाच
 स्नानमात्रेणकिंपुण्यंतत्रतीर्थेवदस्वमे
 विश्वनाथकृपालुस्त्वंदयांकुरुममोपरि १५
 दर्शनेकिंभवेत्पुण्यंस्नानेकिंवददेवराट्
 महिमाकीदृशोब्रह्मन्सर्वत्वंवक्तुमर्हसि १६
 महादेवउवाच
 मयाश्रुतान्यनेकानितीर्थान्यायतनानिच
 श्रीविष्णोश्चप्रसादाच्चनद्यःसागरगाःप्रभोः १७
 गंगाचयमुनारेवातापीचैवमहानदी
 गोदावरीतुंगभद्राकौशिकीगल्लिकातथा १८
 कावेरीवेदिकाभद्रासरयूःपापहारिणी
 अन्याश्चविविधानद्यःसर्वपापहराभुवि १९
 प्रयागस्तीर्थराजश्चकाशीपुष्करएवच

नैमिषारण्यसंज्ञंतुतीर्थचामरकंटकम् २०
 उत्तमंद्वारकाक्षेत्रमर्बुदारण्यमुत्तमम्
 एवंविधानिदिव्यानिक्षेत्राणिविविधानिच २१
 श्रुतानितत्रदेवेशिमायाविष्णोःप्रसादतः
 पूर्वभगीरथेनैवयाचितोऽहतुपार्वति २२
 तदादत्ताइयंगंगाविष्णोर्लोकमभीप्सुना
 कश्यपायपुनर्दत्ताऋषीणांवचनान्मया २३
 इयंवैकाश्यपीगंगारोगदोषहरासदा
 इयंयाकथ्यतेलोकेयुगेवैनामपूर्वकम् २४
 तदहंकथयिष्यामिशृणुसुंदरितत्वतः
 कृतेकृतवतीनामत्रेतायांगिरिकर्णिका २५
 द्वापरेचंदनानामकलौसाभ्रमतीस्मृता
 दिनेदिनेविशेषेणस्नानार्थंतुनराश्वये २६
 सर्वपापविनिर्मुक्तायांतिविष्णोःसनातनम्
 प्लक्षावतरणेतीर्थेसरस्वत्यांतथेश्वरि २७
 केदारेचकुरुक्षेत्रेयत्फलंस्नानतोभवेत्
 तत्फलंतुनृणांनूनंसाभ्रमत्यादिनेदिने २८
 भवतीतिनसंदेहोव्यासस्यवचनंयथा
 नभस्येपरपक्षेतुप्रत्यहंवासुरेश्वरि २९
 अमावास्यादिनेसम्यक्श्राद्धदानेचयत्फलम्
 नरस्तत्फलमाप्नोतिसाभ्रमत्यावगाहनात् ३०
 कार्तिक्यांकृत्तिकायोगेश्रीस्थलेमाधवाग्रतः
 तत्फलंलभतेमर्त्योसाभ्रमत्यावगाहनात् ३१
 एषाश्रेष्ठतमादेविसर्वलोकेषुपावनी
 इयंधन्यतमादेविपवित्राह्यघनाशिनी ३२
 यस्यांवैसाभ्रमत्यांचएतेतिष्ठंतिनित्यशः
 पूर्वसंबन्धिनोयेचउत्तरेयेतथापुनः ३३
 पाश्चात्यादाक्षिणात्याश्चसर्वेयांतिचनित्यशः
 तीर्थयात्रामिषेणैवखेटकेब्रह्मसन्निधौ ३४
 आयांतिसर्वदादेविकार्तिक्यांचनसंशयः

तत्रश्राद्धंप्रकुर्वतितथावैविप्रभोजनम् ३५
 नानाधर्मान्प्रकुर्वतिनानायज्ञांश्चनित्यशः
 विविधानिचदानानिप्रकुर्वतिजनाःसदा ३६
 चतुर्युगेषुसर्वेषुनात्रकार्याविचारणा
 यवक्रीतोऽथरैभ्यश्चकाक्षीवानुशिजस्तथा ३७
 भृग्वंगिरास्तथाकण्वोमेधावीचपुनर्वसुः
 बन्दीचगुणसंपन्नःप्राच्यादिशिउपश्रिताः ३८
 उदीच्यांयेमहाभागामधुमत्प्रमुखास्तथा
 सुबन्धुश्चमहाभागोदत्तात्रेयश्चवीर्यवान् ३९
 शिखीदीर्घतमाश्चैवगौतमःकश्यपस्तथा
 श्वेतकेतुःकहोडश्चपुलहोदेवलस्तथा ४०
 विश्वामित्रभरद्वाजौजमदग्निश्चवीर्यवान्
 ऋचीकपुत्रोगर्गश्चऋषिरुद्दालकस्तथा ४१
 देवशर्माऽथधौम्यश्चास्तीकःकश्यपस्तथा
 लोमशोनाभिकेतुश्चलोमहर्षणएवच ४२
 ऋषिरुग्रश्रवाश्चैवभार्गवश्चयवनस्तथा
 वालखिल्यादयोयेचसर्वेगच्छंतितत्रवै ४३
 कृतस्नानानिराहाराःसदाविष्णुपरायणाः
 शंखचक्रगदाधरास्तटेतिष्ठंतिनित्यशः ४४
 पितृतीर्थगयानामसर्वतीर्थवरंशुभम्
 यत्रास्तेदेवदेवेशःस्वयमेवपितामहः ४५
 गीतायाःपितृभिर्गाथाश्राद्धभागमपीप्सुभिः
 एष्टव्याबहवःपुत्रायद्येकोऽपिगयांव्रजेत् ४६
 यजेतवाश्वमेधेननीलंवावृषमुत्सृजेत्
 तथावाराणसीपुण्यापितृणांवल्लभासदा ४७
 याचैवममसांनिध्याद्भुक्तिमुक्तिफलप्रदा
 ममाज्ञयातुदेवेशोबिंदुमाधवसंज्ञकः ४८
 नित्यंतिष्ठतिदेवेशिवाराणस्यांविशेषतः
 अतोऽधन्यतमाश्रेष्ठापुरीयंममसर्वदा ४९
 पितृणांवल्लभंतीर्थपुण्यंवैविमलेश्वरम्

पितृतीर्थप्रयागंचसर्वतीर्थसमन्वितम् ५०
 साभ्रमत्युदकेदेविआयांतिवचनान्मम
 वटेश्वरश्चभगवान्माधवेनसमन्वितः ५१
 दशाश्वमेधकंपुण्यंगंगाद्वारंतथैवच
 मन्त्रियोगाच्चदेवेशिसाभ्रमत्यांवसंतिहि ५२
 नदाथललितादेवीतीर्थयत्सप्तधारकम्
 तथामित्रपदंनामकेदारंशंकरालयम् ५३
 गंगासागरमित्याहुःसर्वतीर्थमयंशुभम्
 तीर्थब्रह्मसरस्तद्वच्छतद्रुसलिलेहदे ५४
 तीर्थतुनैमिषंनामआज्ञायाममसर्वदा
 साभ्रमत्युदकेदेविनिवसंतिनसंशयः ५५
 श्वेतावल्कलिनीपुण्याततःश्वेताहिरण्मयी
 हस्तिमत्यथवार्त्तघ्नीनदीसागरगामिनी ५६
 पितृणांवल्लभाह्येताःश्राद्धकोटिफलप्रदः
 तत्रश्राद्धानिदेयानिपुत्रैःपितृहितायवै ५७
 पाटलंवाडवाख्यंचनगरंतत्रसुंदरि
 साभ्रमत्यांसदाएताःप्राप्तानद्योविशेषतः ५८
 तत्रस्नानंचदानंचयेकुर्वन्तिनराभुवि
 इहलोकेसुखंभुक्त्वायांतिविष्णोःसनातनम् ५९
 जंबूद्वीपंमहापुण्यंयत्रपुण्यंविवर्द्धते
 तत्रार्याख्यंमहापुण्यंसर्वकामफलप्रदम् ६०
 नीलकंठमितिरुष्यातंतीर्थंनंदहृदस्तथा
 तथारुद्रहृदस्तीर्थपुण्यंरुद्रमहालयम् ६१
 मंदाकिनीमहापुण्यातथाच्छेदामहानदी
 साभ्रमत्यांवहंत्येतेस्वात्मनादर्शनीकृते ६२
 धूम्रामित्रपदंतद्वद्वैजनाथंदृषद्वरम्
 क्षिप्रानदीमहाकालंतथाकालिजरोगिरिः ६३
 गंगोद्भूतंहरोब्देदंनर्मदाकारमेवच
 गंगापिंडप्रदानेनसमान्याहुर्मनीषिणः ६४
 एतानिब्रह्मतीर्थानिसाभ्रमत्युत्तरेतटे

गुप्तीकृतानिदेवेशिदेवैर्ब्रह्मपुरोगमैः ६५
 स्मरणादपिलोकानां पापघ्नानिमहेश्वरि
 किंपुनः श्राद्धदातृणां मानवानां सुरेश्वरि ६६
 ॐ कारं पितृतीर्थं च कावेरीकपिलोदकम्
 संभेदश्चण्डवेगायास्तथैवामरकंटकम् ६७
 कुरुक्षेत्राच्छतगुणमस्मिन्स्नानादिकं भवेत्
 वार्तघ्नीसंगमे देविगणेश्वरपुरःसरम् ६८
 साभ्रमत्यां पुरानीतंगणैस्तीर्थकदंबम्
 एषतूद्देशतः प्रोक्तस्तीर्थानां संगमो मया ६९
 वागीशापिनश्क्नोति तीर्थानां तत्त्वविस्तरम्
 सत्यं तीर्थं दयातीर्थं तीर्थमिन्द्रियविग्रहः ७०
 तस्यास्तीर्थे प्रयत्नेन स्नानं कुर्यान्न संशयः
 प्रातः कालो मुहूर्तास्त्रीन्संगवस्तावदेव तु ७१
 तदा स्नानादिकं तीर्थे देवानां प्रीतिदायकम्
 मध्याह्ने स्त्रिमुहूर्तः स्यादपराह्णस्ततः परम् ७२
 पितृणां प्रीतिजननं स्नानपिंडादितर्पणम्
 सायाह्ने स्त्रिमुहूर्तः स्याच्छ्राद्धं तत्र न कारयेत् ७३
 राक्षसीनामसावेला गर्हिता सर्वकर्मसु
 अहो मुहूर्ता विख्याता दशपंचच सर्वदा ७४
 तत्राष्टमो मुहूर्तो यः सकालः कुतुपः स्मृतः
 मध्याह्ने सर्वदा यस्मान्मंदी भवति भास्करः ७५
 तस्मादनंतफलदः पितृणां पिंडदानतः
 मध्याह्नः खड्गपात्रं च तथानेपालकंबलः ७६
 रूप्यं दर्भास्तथा गावो दौहित्रं कुतपास्तिलाः
 पापंकुत्सितमित्याहुस्तस्य संतापकारकाः ७७
 अष्टावेते यतस्तस्मात्कुतपा इति विश्रुताः
 ऊर्ध्वं वमुहूर्तात् कुतुपात्यन्मुहूर्तचतुष्टयम् ७८
 महूर्तपंचकं चैतच्छ्राद्धकाले समिष्यते
 विष्णोर्देहात्समुद्भूताः कुशाः कृष्णतिलाः स्मृताः ७९
 श्राद्धस्य रक्षणा र्थाय एव माहुर्दिवौकसः

तिलोदकांजलिर्देयोजलस्थैस्तीर्थवासिभिः ८०
सदर्भहस्तैरेकेनश्राद्धमेवंनहिंस्यते
साभ्रमत्यांनामधेयैरितितीर्थप्रवेशनम् ८१
कारयित्वामयादेविदत्तावैकश्यपायच
ममभक्तःकश्यपोसौवल्लभोममसर्वदा ८२
दत्तातस्मादियंगंगापवित्रापापनाशिनी
साभ्रमत्यांमहाभागेतीर्थेवैब्रह्मचारिके ८३
आत्मानंचप्रतिष्ठाप्यतन्नाम्नाशंकरोह्यहम्
स्थितोलोकहितार्थायब्रह्मचारीशसंज्ञकः ८४
साभ्रमत्यामुपकंठेब्रह्मचारीशसंज्ञके
कलौभक्तोविशेषेणपूजनंकुरुतेयदा ८५
इहलोकेसुखंभुक्त्वायातिशैवंपदमहत्
महद्भिरव्याधिभिश्चैवपीडितोयदिगच्छति ८६
यस्याशुनश्यतिव्याधिर्दर्शनाच्चमहेश्वरि
गत्वावैतस्यसंस्थानेउपवासीजितेंद्रियः ८७
पूजनंकुरुतेभक्त्यारात्रौतिष्ठन्सुनिश्चलः
तदाहंयोगिरूपेणदर्शनंतस्ययामिहि ८८
ददामिवांछितान्कामान्सत्यंसत्यंवरानने
ममस्थानेविशेषेणसमायांतिचयेजनाः ८९
तेषांव्याधिप्रशमनंकरोमिसुचिरादहम्
चतुरशीतिसंज्ञेयोव्याधिःसंकथितोमया ९०
ससव्याधिर्विनश्येतदर्शनादेवसुंदरि
नलिगंवर्ततेतत्रमामकंनगनंदिनि ९१
स्नानमात्रंतुतत्रैवमामकंनात्रसंशयः
एकस्मिन्नेवकालेतुअस्यांभूमौमहातपाः ९२
राजावैसूर्यवंशीयोब्रह्मदत्तस्तुवीर्यवान्
तेनराज्ञातपस्तप्तंबहुकालंसुरेश्वरि ९३
पंचाग्निसाधनंतेनकृतंचबहुधाततः
मासोपवासकादीनितपस्तप्तान्यनेकशः ९४
एवंबहुतरंकालंराज्ञातप्तंतपोमहत्

प्रत्यक्षोऽहतदाजातोवरार्थवरवर्णिनि ६५
 ब्रह्मदत्तशृणुष्वत्वंमहद्वाक्यंनरेश्वर
 यंयंवांछयसेनित्यंतंतदधिनासंशयः ६६
 तेनोक्तंममदेवेशवांछितंयदिदीयते
 एकएववरोदेवदीयतांममसर्वदा ६७
 ममनाम्नाहिदेवेशईश्वरोभुविजायताम्
 तेनवाक्येनसंतुष्टोवरोदत्तोमयाऽनघे ६८
 तदाहंतेनवैसार्द्धनिवसामिसुरेश्वरि
 अत्रस्थित्वानिराहारोभक्तिकुर्यादशेषतः ६९
 ददामिवांछितान्कामान्यावदिंद्राश्चतुर्दश
 अत्रागत्यतुयेविप्रारुद्रजाप्यादिकंचयत् १००
 प्रकुर्वतिविशेषेणतेषांदधिशृणुष्वतत्
 स्त्रीसौख्यंपुत्रसौख्यंचलक्ष्मीवृद्धिकरंपुनः १०१
 यशश्चर्यमेवापितथारोगादिनाशनम्
 तत्सर्वंप्राप्यतेक्षिप्रंवांछितंवैकलौयुगे १०२
 अस्मिन्कलौयुगेघोरेमद्भक्ताभुविपार्वति
 अत्रागत्यप्रतिष्ठाप्यउषित्वादिनपंचकम् १०३
 ददामिवांछितानर्थान्सत्यंसत्यंसुरेश्वरि
 ब्रह्मदत्तंतुतन्नाम्नाद्वितीयंब्रह्मचारिणम् १०४
 गंगाधरंप्रतिष्ठाप्यउषित्वादिनपंचकम्
 सराजागतवांस्तत्रस्वकेराज्येततःपुनः १०५
 ब्रह्मदत्तस्तुविरख्यातोलोकेवैपरमोमहान्
 राज्यंचकारधर्मज्ञोह्ययुतंवर्षसंज्ञकम् १०६
 ततःकतिपयेकालेराज्यंभुक्त्वासवैनृपः
 गतवाञ्छिवलोकंतंब्रह्माख्यंपदमुत्तमम् १०७
 देवौद्वौतत्रवर्त्तेतेममनामाभिधायकौ
 एकोवैब्रह्मचारीशोअन्योगंगाधरःस्मृतः १०८
 ममस्थानेविशेषेणपूजांकुर्वतियेजनाः
 तेषांसर्वददामीहवांछितंनात्रसंशयः १०९
 स्थानमेवसदालिगंगंतव्यंचनृभिःसदा

तत्रपुष्पंचधूपंचनैवेद्यंविधत्तथा ११०
 यःकरोतिनरःप्राज्ञःससर्वलभतेध्रुवम्
 बिल्वपत्रैश्चपुष्पैश्चतथावाचंदनादिभिः १११
 पूजांकुर्वीतिमत्स्थानेतेषांसर्वददाम्यहम्
 यइदंशृणुयान्नित्यंब्रह्मचारिकथानकम् ११२
 इहलोकेसुखंप्राप्यव्रजतेशिवसंनिधौ
 यत्रगंगाधरोदेवोनित्यंतिष्ठतिभूतिदः ११३
 ब्रह्मचारीशसंज्ञस्तुद्वितीयोवर्त्ततेसदा
 ताभ्यांध्यानसमायोगाच्छिवत्वमश्नुतेध्रुवम् ११४
 दर्शनान्नश्यतेरोगःपूजनादायुरामुयात्
 स्नानात्तत्रतुदेवेशिमुक्तिभागीनसंशयः ११५
 शृणुसुंदरिवक्ष्यामितीर्थपरममद्भुतम्
 राजखड्गइतिख्यातंसाभ्रमत्यांविशेषतः ११६
 सूर्यवंशसमुत्पन्नोराजावैकर्त्तनस्तथा
 दुराचारीतुपापात्माब्राह्मणानांचनिंदकः ११७
 गुरुद्रोहीसदारुष्टोनिंदकःसर्वकर्मणाम्
 परदाररतोनित्यंनित्यंविष्णुप्रदूषकः ११८
 प्रजापीडनकंनित्यंकरोतिबहुधाततः
 एवंविधःसदुष्टात्मापृथिव्यांवर्त्ततेसदा ११९
 कियत्येवंगतेकालेशृणुसुंदरितत्त्वतः
 पापेनदैवयोगाच्चकुष्ठत्वंसमजायत १२०
 निरीक्ष्यस्वंशरीरंतुविचार्यचपुनःपुनः
 किंकर्त्तव्यमितिध्यायन्इतिचिंतापरोऽभवत् १२१
 कदाचिद्दैवयोगाच्चक्रीडार्थगतवान्वने
 तत्रसाभ्रमतीतीरंसमासाद्यसतिष्ठति १२२
 तत्रस्नानंकृतंतेनपीतंपानीयमुत्तमम्
 तत्रस्नानेनसपदिशरीरंदिव्यसंज्ञकम् १२३
 सुसौवर्णमयीमूर्तिर्दृश्यतेनगनंदिनि
 तत्तदैवतुसंजातःसराजानात्रसंशयः १२४
 दिव्यरूपमनुप्राप्यकियत्कालंततो नृपः

राज्यंभुक्त्वातुदेवेशिगतोवैपरमंपदम् १२५
 तदातीर्थमिदंजातराजखड्गेतिसंज्ञकम्
 अत्रस्नानंप्रकुर्वतिदानंयोवैददातिच १२६
 इहलोकेसुखंभुक्त्वायातिविष्णोःसनातनम्
 नरोगोवर्त्ततेतेषांनशोकश्चकदाचन १२७
 प्रत्यहंकुरुतेस्नानंखड्गेऽस्मिन्नाजसंज्ञके
 योनरःप्राप्नुयात्स्वर्गब्रह्माद्यैःसचपूज्यते १२८
 कृतेसत्येश्वरोनामत्रेतायांभुवनेश्वरः
 राजेश्वरसमाख्यातोद्वापरेनगनंदिनि १२९
 अस्मिन्कलियुगेघोरेगुप्तीभूतोऽथविश्वराट्
 अतोवैतीर्थसंभूतराजखड्गेतिसंज्ञकम् १३०
 पितृणांतर्पणंचात्रश्रद्धयायेप्रकुर्वते
 तेनराःपुण्यकर्माणःपृथिव्यांपरिकीर्तिताः १३१
 ब्रह्मघ्नाबालहंतारःस्नानंयेऽत्रप्रकुर्वते
 तैर्दोषैरहितास्तेचगच्छंतिशिवसन्निधौ १३२
 नीलोत्सर्गकरिष्यंतिसाभ्रमत्यांनराश्चये
 तेषांवैपितरस्तृप्तायावदाभूतसंप्लवम् १३३
 इदमाख्यानकंदिव्यंराजखड्गेतिसंज्ञकम्
 येशृण्वंतिनरादेविनतेषांविद्यितेभयम् १३४
 रोगादोषाविनश्यंतिश्रवणात्पठनात्ततः १३५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेउमामहेश्वर
 संवादेसाभ्रमतीमाहात्म्यंनामपंचत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः १३५

षट्त्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः-

पार्वत्युवाच
 साभ्रमत्यपियान्देशान्नंदिकुंडाद्विनिःसृता
 गच्छंतीपावयामासकान्कान्देशान्वदस्वमे
 चकारकानितीर्थानिविलंघ्यार्बुदपर्वतम् १
 सूतउवाच
 इतितत्रोदितेदेव्यामहादेवःसविश्वराट्

उवाचवचनंतांवैपार्वतींविश्वमोहिनीम् २
 महादेवउवाच
 नंदिकुंडात्प्रथमतःतीर्थात्परमपावनात्
 कपालमोचनंतीर्थमुनिभिःसंप्रकारितम् ३
 सर्वतेजोधिकंतीर्थपावनात्पावनंपरम्
 अत्रमयापरित्यक्तंकपालंब्रह्मसंज्ञकम् ४
 कपालमोचनंतीर्थमतोजातंहिपार्वति
 पावनंसर्वभूतानांप्रकटलोकविश्रुतम् ५
 कपालकुंडमाख्यातंतत्तीर्थतीर्थराजकम्
 यत्रदेवास्तथानागागंधर्वाःकिंनरादयः ६
 निवसन्तिमहात्मानस्तीर्थेवैनिर्मलेशुभे
 त्रैलोक्येविश्रुतंतीर्थदानदंमुक्तिदायकम् ७
 तत्रस्नात्वाशुचिर्भूत्वाकपालेशंप्रपूजयेत्
 उपोष्यरजनीमेकांकृत्वाब्राह्मणभोजनम् ८
 तत्रापिवस्त्रदानेनअग्निहोत्रफलंलभेत्
 तस्मिंस्तीर्थेतुयःकश्चिद्दर्शनव्रतमास्थितः ९
 संत्यज्यदेहमात्मानंशिवलोकंव्रजेद्ध्रुवम्
 अस्मिंस्तीर्थेपुरास्नानात्सौदासोब्रह्महृत्यया १०
 मोचितोविमलंज्ञानंप्राप्तवान्वैसुरेश्वरि
 भागीरथ्यान्वयेजातःसुदासाख्योमहाबली ११
 तस्यपुत्रोमित्रसहःसौदासेतिचविश्रुतः
 वसिष्ठशापतःप्राप्तःसौदासोराक्षसीतनुम् १२
 साभ्रमत्यांकृतस्नानोविमुक्तःशापजादघात्
 अत्रगंगाचयमुनागोदावरीसरस्वती १३
 नंदितीर्थेवसंत्येताःपवित्राःपुण्यदाःसदा
 गोदानंभूमिदानंचशय्यादानंतथैवच १४
 कन्यादानंविशेषेणकर्तव्यंज्ञानिभिनरैः
 एतद्दानसमंप्रोक्तंसाभ्रमत्यावगाहनम् १५
 यत्रवैसकलान्येवपतितानी भूतले
 वारिणास्पर्शमात्रेणशुद्धत्वंयांतितान्यपि १६

अत्रश्राद्धंप्रकुर्वाणो नरो वैभक्तितत्परः
 पितरस्तस्य संतुष्टा गच्छन्ति परमं पदम् १७
 एतदाख्यानकं दिव्यं येशृण्वन्ति नराः सदा
 सर्वपापविनिर्मुक्ता विष्णोः सायुज्यमाप्नुयुः १८
 कर्मणा मनसा वाचा येस्तु वन्ति महेश्वरम्
 न तेषां विद्यते दुःखं यावदाभूतसंप्लवम् १९
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पञ्चपञ्चाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखण्डे उमा
 महेश्वरसंवादे नन्दितीर्थमहिमानामषट्त्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः १३६

सप्तत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः

महादेव उवाच
 अथ नन्दिप्रदेशात्तु यथा सा भ्रमती नदी
 समायाता विकीर्णचवनं विप्रर्षिसेवितम् १
 बहुधा जलवेगेन पर्वतानां च रोधसः
 सप्तधा प्रविभक्ता च दक्षिणोदधिगामिनी २
 आद्या सा भ्रमती पुण्याद्वितीया सेटिका तथा
 तृतीया वल्किनी पुण्या चतुर्थी च हिरण्मयी ३
 सर्वपापहरा प्रोक्ता हस्तिमत्यथ पञ्चमी
 वेत्रवती सा च षष्ठी वृत्रेण निर्मिता पुरा ४
 इयं सा परमा देवी वृत्रकूपा द्विनिःसृता
 वेत्रवती ततो जाता महापापप्रणाशिनी ५
 भद्रामुखी शुभप्राया सप्तमी लोकपावनी
 एतैस्तु सप्तभिर्देवितांस्तान् जनपदांस्तथा ६
 पवित्रीकृत्य चैकेन सप्तस्रोता प्रतिष्ठिता
 विकीर्णतीर्थे यः श्राद्धं पितृनुद्दिश्य दास्यति ७
 गयापिण्डप्रदानस्य फलं यत्तद्भविष्यति
 अवकीर्णच्युता ये च लुप्तपिण्डोदकक्रियाः ८
 ते विकीर्णे प्रमुच्यन्ते दत्तपिण्डोदकक्रियाः
 तत्र श्राद्धंतु यः कुर्याद्भाग्यं भवेद्ध्रुवम् ९
 तस्मात्त्रयीविधानेन श्रद्धया श्राद्धमाचरेत्

अस्मिंस्तीर्थेष्वेकशेषेणसप्तनद्युदयेद्विजाः १०
 स्नानंकुरुतविप्रेन्द्राऋषिलोकमभीप्सवः
 इत्युक्तंकश्यपेनाथद्विजान्प्रतिविशेषतः ११
 यदिचेत्क्रियतेस्नानंसर्वदुःखापहंसदा
 तीर्थानांप्रवरंतीर्थक्षेत्राणामुत्तमोत्तमम् १२
 तीर्थमेतद्विकीर्णचशुभदंरोगदोषहृत्
 कुर्वत्यत्रविशेषेणयेस्नानंसर्वदाकलौ १३
 तेनराःपुण्यभाजोहिजायंतेनात्रसंशयः
 गयातीर्थसमंतीर्थविकीर्णपावनंपरम्
 पितृणांपुण्यदंनित्यंलोकानांदुःखनाशनम् १४
 इतिविकीर्णतीर्थम्
 तीर्थादस्मात्परंतीर्थंश्वेतोद्भवमनुत्तमम्
 यत्रश्वेतानदीजातामत्पृष्ठोदरभस्मना १५
 विश्रुतात्रिषुलोकेषुसर्वपापप्रणाशिनी
 हरांगभस्मसंयोगात्जातादेवैस्तुमानिता १६
 तस्यांस्नातःशुचिर्दातस्त्रिरात्रमुषितःपुमान्
 महाकालेश्वरंदृष्ट्वारुद्रलोकेमहीयते १७
 पिंडपितृभ्योयोदद्यात्तस्यास्तीरेकुशैस्तिलैः
 सुतृप्ताःपितरस्तस्यभवंतीतिनसंशयः १८
 श्वेतगंगामहापुण्यादुःखदारिद्र्यमोचनी
 यत्रस्नानेनभोदेविपरंसुखमवाप्यते १९
 तस्यावैसंगमेपुण्येनित्यंतिष्ठामिपार्वति
 येऽत्रदानंप्रकुर्वन्तिस्नानंचतत्रसुंदरि २०
 तदनंतफलंतस्यभवेद्वैनात्रसंशयः
 तत्रभूतेश्वरोदेवःसंगमेवसतेध्रुवम् २१
 तत्रधूपंचदीपंचपुष्पमारार्तिकंतथा
 येकुर्वन्तिनरश्रेष्ठास्तेनराःपुण्यरूपिणः २२
 बिल्वदलंसमादाययोददातिशिवोपरि
 वांछितंलभतेनित्यंश्वेतायांशिवसंनिधौ २३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचात्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डे

उमामहेश्वरसंवादेश्वेतातीर्थनामसप्तत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः १३७

अष्टत्रिंशाधिक शततमोऽध्यायः

महादेवउवाच

गणतीर्थततो गच्छेत्तीर्थयात्रापरायणः

त्रिविष्टपमिति प्रोक्तं गणैस्तु चंदनातटे १

त्रिविष्टपेनरः स्नात्वा पूर्णमास्यां समाहितः

संशयो नात्र कर्तव्यो मुच्यते ब्रह्महत्यया २

चतुरो वर्षिकान्मासान् स्थितिर्यस्य त्रिविष्टपे

सोऽपि पुण्यो महाभागे रुद्रलोके महीयते ३

गणतीर्थेनरः स्नात्वा कृष्णाष्टम्यामुपोषितः

बकुलासंगमे स्नात्वा स्वर्गं गच्छति मानवः ४

तस्मिंस्तीर्थेनरः स्नात्वा बकुलेशं विलोक्य च

गणेश्वरप्रसादेन गाणपत्यमवाप्नुयात् ५

इंदपवित्रं परमं पुण्यायुष्यविवर्द्धनम्

श्रुत्वा तु लभते पुण्यं गंगास्नानसमं नरः ६

अत्र स्थित्वानिराहारोजितेन्द्रियसमाहितः

जपत्येवं परं देवं गणेश्वरं मनोरमम् ७

संप्राप्नोत्यखिलान्भोगान्सत्यं सत्यं वरानने

अत्र राजा सोमवंशी विश्वदत्तः सवीर्यवान् ८

तेन तपो महत्तप्तं बहुकालं सुरेश्वरि

गाणपत्यं तदा प्राप्तं श्रीगणेशप्रसादतः ९

वसिष्ठो वामदेवश्च होडः कौशीतको मुनिः

भरद्वाजो गिराश्चैव विश्वामित्रोऽथ वामनः १०

एते वै मुनयः सर्वे पुण्यरूपामहेश्वरि

नित्यं सेवां प्रकुर्वन्ति श्रीगणेशप्रसादतः ११

अपुत्रो लभते पुत्रान्निर्द्धनो लभते धनम्

अविद्यो लभते विद्यां मोक्षार्थी मोक्षमाप्नुयात् १२

किमन्यद्बहुनोक्तेन भूयो भूयो वरानने

योऽत्र स्नानं प्रकुर्वीत पूजनं वा करोति च १३

सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिविष्णोःपरंपदम्
शिवायविष्णुरूपायविष्णवेशिवरूपिणे १४
नांतरंदेविपश्यामिश्रीविष्णोश्चप्रसादतः १५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचात्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेउमामहेश्वर
संवादेबकुलासंगमेगणतीर्थनामाष्टत्रिंशाधिकशततमोऽध्यायः १३८

एकोन चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
साभ्रमत्युत्तरेकूलेअग्नितीर्थमितिश्रुतम्
तस्याश्चोत्तरपूर्वेणनातिदूरेकृतास्पदम् १
तीर्थपालेश्वरंनामचंडीयत्रप्रतिष्ठिता
पीठंतद्योगमातृणांसर्वसिद्धिविधायकम् २
यत्रताःसर्वदेवानांकार्यार्थेमातरःस्थिताः
परमंयत्नमास्थायलोकानुग्रहकारणात् ३
त्रिरात्रमुषितोभूत्वातस्मिंस्तीर्थेदृढव्रतः
अभिगच्छेत्तमीशानंदेवेशंचंडिकेश्वरम् ४
साभ्रमत्यांकृतस्नानोमातृतीर्थस्यसंनिधौ
समाधिविधिनायुक्तोगच्छेद्वैमातृमंडलम् ५
गोसहस्रप्रदानस्यफलंप्राप्नोतिमानवः
अग्नितीर्थेनरःस्नात्वाचामुंडादर्शनेकृते ६
नभयंजायतेतस्यरक्षोभूतपिशाचजम्
गोखुराचनदीयत्रसाभ्रमत्यांतुसंगता ७
तत्रतीर्थसहस्राणितिष्ठंतीतिसुरेश्वरि
श्राद्धंतत्रप्रकर्तव्यंतिलचूर्णेनपार्वति ८
पिंडान्दत्त्वाद्विजान्भोज्यञ्चक्षयंपदमाप्नुयात्
यत्रकुक्कर्मोराजापापिष्ठोदुर्द्धरःखलः ९
मूढोऽहकारसंयुक्तोद्विजानांपरिनिंदकः
गोघ्नोऽपिबलहाचैवपापिष्ठोदुर्दमःसदा १०
राज्यंचकुर्वतस्तस्यपुरेपिंडारसंज्ञके
तदामृत्तिःसमापन्नाधर्मेयोगेसुरेश्वरि ११

मृतोऽसौ तत्र संजातः प्रेतरूपो महेश्वरि
 पीतास्यः शुष्कतुण्डश्च पीतरोमाऽथ कर्कशः १२
 उच्चस्तरो बहुरोमाक्षुत्पिपासाप्रपीडितः
 वायुभक्षप्रकुर्वाणः प्रगच्छति इतस्ततः १३
 बहुप्रेतैः समायुक्तो हाहेतिकरुणोरुदन्
 किं कर्तव्यमिति प्राहुः प्रेतास्ते वै समीपगाः १४
 तेऽपि तदारोदमानाः क्षुत्पिपासादिपीडिताः
 अन्ये प्रेतादुरात्मानो राज्ञः संगतिमाययुः १५
 राज्ञा सार्द्धं गच्छन्ति लोकान् विजनकान् बहून्
 नोदकमथ वाचा न्नमार्गे दृश्यते कदा १६
 ते प्रेतादुष्टरूपाश्च विचरन्ति महीतले
 भक्षन्ति शवमांसानि पिबन्ति रुधिरं सदा १७
 एवं कुकर्दमो राजा सदा तैः परिवारितः
 कदाचिद्दैवयोगेन गुरोराश्रममन्वगात् १८
 पूर्वजन्मकृतं पुण्यं तेन योगेन संगतः
 पार्वत्युवाच
 किं कृतं तेन वै पुण्यं वद विश्वेश्वरप्रभो १९
 अयं पापी दुरात्मा च ब्राह्मणानां च दुःखदः
 सत्संगतिः कथं जाता तन्मे दुस्तरतो वद २०
 महादेव उवाच
 एतेन नरदेवेन पूर्वजन्मनियत्कृतम्
 तत्सर्वं कथयिष्यामि शृणु त्वं नगनंदिनि २१
 पूर्वजन्मन्ययं देवि ब्राह्मणो वेदपाठकः
 संपूज्य च महादेवं कृत्वा चातिथिपूजनम् २२
 भोजनं कुरु ते नित्यमसौ वाडवसत्तमः
 तेन पुण्यप्रभावेन पुरोऽपि डारसंज्ञके २३
 राजा वै तत्र संजातः कुकर्दम इति श्रुतः
 कर्मणामनसा चैव न कृतं पुण्यमेव च २४
 तेन देवा भियोगेन मृतो वै प्रेतराडभूत्
 शुष्कास्यः शुष्करूपश्च पीतवर्णः करालकः २५

पूर्वजन्मकृतं पुण्यं न नश्यति सुरेश्वरि
 तेन पुण्याभियोगेन संगतो गुरुणाश्रमे २६
 कहोडो वर्तते तत्र तेन दृष्टोऽथ प्रेतराट्
 शुष्कास्यः शुष्करूपश्च पीतवर्णः करालकः २७
 गंभीराक्षो महापापी दुष्टैः प्रेतैश्च संयुतः
 ऊर्ध्वरो माजटायुक्तः कालरूपो भयंकरः २८
 एवं दृष्ट्वा तदा देवि विह्वलो वाडवोऽभवत्
 कहोड उवाच
 अस्मिन् मनोरमे चाहं स्थाने वै परमाद्भुते २९
 अग्निपालेश्वरे तीर्थे नित्यं तिष्ठामि भूमिप
 यजमानस्त्वमस्माकं कथं जातोऽसि प्रेतराट् ३०
 दुरात्मा दुष्टरूपश्च कालरूपो भयंकरः
 केन कर्मविपाकेन जातो वै भूतलेशुभे ३१
 प्रेत उवाच
 शृणु वाडव मे पापं पूर्वजन्मनियत्कृतम्
 अहं कुकर्दमो राजापुरे पिंडारसंज्ञके ३२
 तत्र स्थेन मया देवयत्कृतं तच्छृणुष्व हि
 ब्रह्मणां हिंसनं चैव पुराऽसत्यादिभाषणम् ३३
 प्रजानां पीडनं चैव जीवानां हिंसनं सदा
 गवां वैदुःखकर्ताऽहं ब्राह्मणव्रतलोपनः ३४
 अस्नातः सर्वदा विप्रसंजनानां विदूषकः
 विष्णुनिंदापरो नित्यं वैष्णवानां च निंदकः ३५
 दुराचारो दुरात्मा च वृषली संयुतः सदा
 तत्र तत्र भुञ्जानो नाऽहं शौचपरायणः ३६
 तेन कर्माभियोगेन मृतो वै द्विजराट् ततः
 पेतयोनिं प्रपन्नोऽस्मि दुःखी जातो ह्यनेकधा ३७
 यस्य मातापितानास्तियस्य स्वजनबांधवाः
 तस्य बंधुर्गुरुर्मातापितापि गुरुरेव च ३८
 इति ज्ञात्वा तु भो ब्रह्मन्मुक्तिं दातुं त्वमर्हसि ३९
 कहोड उवाच

शृणुत्वनृपतिश्रेष्ठकरिष्येवचनंतव
 मुक्तियास्यतिवैसद्योभवांस्त्वहनसंशयः ४०
 एकादशपुरोगाश्चप्रेतायेतवसंगताः
 तेचापिमुक्तिमायांतिसुतीर्थेऽस्मिन्विशेषतः ४१
 तदावैतेनविप्रेणतीर्थेगत्वासुरेश्वरि
 सर्वैश्चकारयामासतिलपिंडोदकक्रियाः ४२
 नमासोनतिथिर्देवीतीर्थेगत्वापुनःपुनः
 कर्तव्यंश्राद्धकर्मादिब्रह्मणोक्तंपुरामम ४३
 कृतेकर्मणिदेवेशिमुक्तास्तेतीर्थराजके
 विमानवरमारूढास्तेगतामामकींपुरीम् ४४
 संगतागोखुरायत्रसाभ्रमत्यासुरेश्वरि
 तत्रस्नानंचदानंचकोटियज्ञफलंलभेत् ४५
 यत्राग्नितीर्थंवर्तेतकपालेश्वरसंज्ञकम्
 तत्रमुक्तिस्तुसंप्रोक्तासत्यंसत्यंभवेद्ध्रुवम् ४६

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
 उमामहेश्वरसंवादेअग्निपालेश्वरमहिमानामैकोन
 चत्वारिंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १३६

चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः

श्रीमहादेवउवाच
 भोदेव्यन्यत्प्रवक्ष्यामिहिरण्यासंगमंमहत्
 यदासाभ्रमतीगंगासप्तस्रोतापुराभवत् १
 तदासाब्रह्मतनयासप्तस्रोतेतिविश्रुता
 सप्तमंतद्विरण्याख्यंस्रोतइत्यभिधीयते २
 तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वापापीगतिमवाप्नुयात्
 ऋक्षुमंजुमयोर्मध्येसत्यवान्नामपर्वतः ३
 तस्यप्राक्सुमहत्तीर्थंहिरण्यासंगमंशुभम्
 तत्रस्नात्वाचपीत्वाचशुभांगतिमवाप्नुयात् ४
 वनस्थल्यांततोगच्छेदृष्ट्वानारायणंहरिम्
 तीर्थमप्सरसांपुण्यंहिरण्यासंगमेश्वरम् ५

यत्रोर्वशीपुराजातासमस्ताप्सरसांशुभा
 नरनारायणौतत्रतपस्तेपतुरुत्तमम् ६
 हिरण्यासंगमेरम्येमहापापहरेशुभे
 यत्रवैऋषयःसर्वेमज्जंतिवीतकल्मषाः ७
 वसिष्ठाद्याश्चयेविप्रावालखिल्यादयश्चये
 यत्रमज्जंतिदेवेशिहिरण्यासहसंगमे ८
 यत्रहिरण्मयरूपंस्नानाद्वैभवतिध्रुवम्
 कपिलागोसहस्रस्यदानेनैवतुयत्फलम् ९
 तत्फलंसमवाप्नोतिहिरण्यासंगमेसदा
 दशाश्वमेधेयत्पुण्यंग्रहणेचंद्रसूर्ययोः १०
 तदनंतगुणंप्रोक्तंहिरण्यासंगमेपुनः
 तुलापुरुषदानेचयत्फलंसमवाप्नुयात् ११
 तत्फलंसमवाप्नोतिहिरण्यासंगमेसदा
 हिरण्याक्षोमहादैत्यस्तेनतप्तमहत्तपः १२
 हिरण्यसदृशंतत्रशरीरमभवत्पुरा
 जनमेजयेतथाराज्ञियत्रस्नानंप्रकुर्वति १३
 ब्रह्महत्यागतादेविहिरण्यासंगमेतदा
 विश्वामित्रोऽथराजर्षिःस्नानार्थंवैसमागतः १४
 स्नानंकृत्वाविशेषेणगतोऽसौमामकींपुरीम् १५
 ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चाथसुरेश्वरि
 स्नानंयेऽत्रप्रकुर्वन्तितेगच्छन्तिशिवालयम् १६

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेउमामहेश्वर
 संवादेहिरण्यासंगमंतीर्थनामचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः १४०

एकचत्वारिंशदधिक शततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
 ततोदेविप्रवक्ष्यामिहिरण्यासंगमादनु
 धर्मावतीनदीयत्रसंगतासहगंगया १
 तत्रस्नात्वानरोधन्यस्त्रिदिवंयात्यसंशयम्
 यत्रधर्मकृतंतीर्थयःपश्यतिसपुण्यभाक् २

श्राद्धंतत्रैवयेकुर्युर्मुच्यंतेपितृजादृणात्
 ततश्चमधुरातीर्थसर्वपापप्रणाशनम् ३
 स्नातव्यंमधुरातीर्थेद्रष्टव्योमधुहाहरिः
 यत्रविश्रांतवान्कृष्णोजरासंधभयाकुलः ४
 कंसासुरवधेवृत्तेगंतुकामःकुशस्थलीम्
 उषित्वासप्तरात्रंतुसदेवश्चंदनातटे ५
 भोजवृष्णयंधकवृतोवीर्यैर्यादवपुंगवैः
 मधुरातीर्थमासाद्यस्नानंकृत्वाविधानतः ६
 मधुरादित्यनामानंयत्रस्थापितवान्हरिः
 अष्टादशसहस्राणिविप्राणांयज्ञशालिनाम् ७
 स्थापयित्वाययौदत्वायानानिविविधानिच
 तत्रतीर्थसहस्राणितिष्ठंतिचसुरेश्वरि ८
 श्राद्धंतत्रप्रकर्तव्यंपितृणांहितकाम्यया
 नभेतव्यंजरासंधान्मत्तीर्थेवसतांसदा ९
 इत्युक्त्वातान्द्विजान्कृष्णःप्रययौद्वारकांप्रति
 तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वामधुरार्कंप्रपूजयेत् १०
 माघस्यशुक्लसप्तम्यांकपिलागोप्रदानतः
 चिरंसौख्यानिभुंक्त्वेहपदमादित्यमाव्रजेत् ११
 शृणुसुन्दरिवक्ष्यामिइतिहासंपुरातनम्
 यंश्रुत्वामुच्यतेलोकोब्रह्महत्यादिपातकात् १२
 एकस्मिन्समयेदेविमांडव्योऋषिसत्तमः
 गङ्गाद्वारेमहापुण्यंतप्तवांस्तुमहत्तपः १३
 पत्राशीचफलाशीचवायुभक्षकरःसदा
 अहोरात्रंसदादेविविष्णुध्यानपरायणः १४
 योगाभ्यासरतोनित्यंनित्यंधर्मपरायणः
 तस्मिन्देशेतुवैदेविराजावैविश्वमोहनः १५
 गजाश्वरथपत्तीनांसंपदोबहुलाभुवि
 सोमचंद्रेतिविख्यातःपुत्रस्तस्यसुलक्षणः १६
 एकदातुतदादेविगतोह्याखेटकेवने
 तत्रगत्वातदातेनकृत्वाह्याखेटकक्रियाः १७

स्वात्मानं रमयामास स्वलोकैः परिवारितः
 क्रीडारते तदाराज्ञिरात्रिर्जातासुरेश्वरि १८
 तस्यां रात्रौ तदाराजा उवासा खेटके वने
 तस्यां रात्र्यां व्यतीतायां मुहूर्ते ब्रह्मसंज्ञके १९
 हतोऽश्वोऽथ विशेषेण चौरैणात्र दुरात्मना
 तदा हाहेति शब्दोऽभूत्क्व गतः क्व गतो हरिः २०
 तदाराज्ञो भयात्सर्वे गंतुकामाः समुत्सुकाः
 चौरैणापहतश्चाश्व इत्येवं संवदंति हि २१
 निरीक्ष्यमाणास्ते सर्वे हरिद्वारं समागताः
 ऋषिस्तत्र तु मांडव्यस्तपस्तपति नित्यशः २२
 ध्यानेन च समायुक्तो दृष्टोऽसौ तैर्भटैस्तदा
 अयं चौरः सदा पापी ध्यानं कृत्वा प्रतिष्ठति २३
 बद्ध्वा श्वं तु समायातो ज्ञात्वा राजभटैस्तदा
 एवं विचार्य ते सर्वे गृहीत्वा तं महामुनिम् २४
 राज्ञे निवेदयामासुस्तं चौरं मुनिसत्तमम्
 अश्वापहारी ह्यानीतश्चौरोऽयं नृपसर्वदा २५
 आज्ञादत्ता तदा तेन शूलिकारो पण्डितः
 तदा तैस्तुभटैः सर्वैर्मिलित्वा बन्धनं कृतम् २६
 पश्चाद्वै शूलिकाप्रोतस्तत्क्षणात्तु कृतस्तदा
 न ज्ञातं तेन तत्कर्म शूलिकायाः प्रतोदनम् २७
 यतो योगसमारूढो विष्णुर्ध्यानपरायणः
 शूलिकाप्रोतं न ज्ञातं कतिचित्कालयोगतः २८
 मांडव्योऽहं मृषि श्रेष्ठः केन कर्म इदं कृतम्
 त्रिकालज्ञानी सर्वज्ञो भगवांस्तच्चिंतयत् २९
 धर्मस्य च इदं कर्म न चान्यस्य कदाचन
 योगारूढः स धर्मात्मा गतोऽसौ धर्मसंनिधौ ३०
 तत्र गत्वा उवाचे दंशृणु त्वं धर्मसांप्रतम्
 त्वं वै धर्म इति ख्यातो लोके वेदे च सर्वदा ३१
 शूलिकाप्रोतं न कर्म कथं चैव त्वया कृतम्
 तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामि त्वत्तो देवनसंशयः ३२

धर्मउवाच

शृणुष्वत्वंद्विजश्रेष्ठपूर्वजन्मनिपातकम्
तदहंकथयिष्यामिकृपांकुरुमोपरि ३३
बालत्वेतुइदंकर्मपूर्वजन्मजपातकम्
तच्छृणुष्वमहाप्राज्ञभवेऽस्मिन्पातनंकृतम् ३४
एकस्मिन्समयेविप्रत्वंगतोविजनेवने
तत्रगत्वात्वयाविप्रजीवःशलभसंज्ञकः ३५
आरोऽपितःसवैशूल्यांकर्मणातेनदुःखितः
राज्ञाशूलेऽपितस्त्वंवैकर्मणानेनसुव्रत ३६
सर्वथैवप्रभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभम्
अल्पमात्रमिदंकर्मत्वयाभुक्तंनसंशयः ३७
सुखीभवतुविप्रेन्द्रगच्छत्वंहियथेच्छया
एतद्वाक्यंततःश्रुत्वामांडव्योद्विजसत्तमः ३८
उवाचवचनंतत्रसकोपादारुणेक्षणः

मांडव्यउवाच

रेपापिष्ठदुराचारकिंकृतंबहुपातकम् ३९
येनकृत्वाइदंकर्मशूलिकायाःप्रतोदनम्
ममवाक्यप्रकोपेनशूद्रस्त्वंभवसर्वथा ४०
कियताकालयोगेनवंशेवैचंद्रसंज्ञके
जातोविदुरनामाख्योविष्णुभक्तिपरायणः ४१
तीर्थयात्रामिषेणैवगतःसाभ्रमतींनदीम्
यत्रधर्मावतीसंगोवर्त्ततेचससुरेश्वरि ४२
तत्रवैकृतवान्स्नानंविदुरोधर्मरूपवान्
त्यक्तंतत्रहिशूद्रत्वंधर्मावत्यांनसंशयः ४३
एतस्मात्कारणाद्देवियत्रस्नानंप्रकुर्वते
तेनराःपुण्यकर्माणोगच्छंतिपरमंपदम् ४४
अत्रश्राद्धंचदानंचयेकुर्वंतिनराभुवि
इहलोकेपरामृद्धिंप्राप्यतैर्दिविमुद्यते ४५

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे

उमामहेश्वरसंवादेसाभ्रमतीमाहात्म्येमधुरादित्यमाहात्म्यं

नामैकचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः १४१

द्विचत्वारिंशदधिक शततमोऽध्यायः

श्रीमहादेवउवाच

कंबुतीर्थेनरःस्नात्वाकृत्वावापितृतर्पणम्
अर्चयेद्देवदेवेशंनारायणमनामयम् १
दत्त्वादानानिविधिवद्ब्रह्मणेभ्योविधानतः
विष्णुलोकमवाप्नोतितीर्थस्यास्यप्रभावतः २
अत्रराजर्षिणापूर्वविश्वामित्रेणधीमता
तपस्तप्तंविशेषेणप्रजाकामेनसुंदरि ३
वायुभक्षोनिराहारोयत्रासीदनिलाशनः
विष्णुपूजापरोनित्यंविष्णुध्यानपरायणः ४
तपसानेनसंजातःप्रजाकाममवाप्तवान्
प्रजाकामोनरोयश्चकंबुतीर्थंहिगच्छति ५
सप्रजांलभतेनित्यंसत्यंसत्यंव्रतानने ६
इतिकंबुतीर्थमाहात्म्यम्
ततो गच्छेत्सुरश्रेष्ठेतीर्थनामकपीश्वरम्
संनिधौरक्तसिंहस्यमहापातकनाशनम् ७
बध्यमानेपुरासेतौरामरावणविग्रहे
गृहीत्वापर्वतश्रेष्ठंविशेषात्कपिभिःकृतम् ८
नाम्नाकपीश्वरादित्यंचक्रुस्तीर्थमनुत्तमम्
यत्रतीर्थेनरःस्नात्वाकृत्वावापितृतर्पणम् ९
दृष्ट्वाकपीश्वरादित्यमुच्यतेब्रह्महत्याया
तत्रस्नानंप्रकर्तव्यंचैत्राष्टम्यांविशेषतः १०
हनुमत्प्रमुखैस्तत्रस्नातंयत्रदिनत्रयम्
कपितीर्थप्रभावोऽयभवत्यैसमुदीरितः ११
अस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वापूजयित्वाकपीश्वरम्
रूपवान्बहुभोगश्चजायतेनात्रसंशयः १२
बलंवांछितियोलोकोधर्मवापुत्रमेवच
सर्वसतुलभेन्नित्यंकपितीर्थप्रभावतः १३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वर
संवादेकपितीर्थमाहात्म्यं नाम द्विचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः १४२

त्रिचत्वारिंशदधिक शततमोऽध्यायः

एकधारंततोगच्छेत्तीर्थपरमपावनम्
एकधारेनरःस्नात्वाएकरात्रमुपोषितः १
अर्चयन्स्वामिदेवेशंकुलानांतारयेच्छतम्
स्वामितीर्थसमंज्ञेयंयत्रतीर्थेऽवगाहनम् २
रुद्रलोकेनरोगच्छेत्तीर्थस्यास्यप्रभावतः
यत्रस्नात्वाचपीत्वाचब्रह्मलोकेचगच्छति ३
त्रैलोक्येपुण्यकर्माणस्तटेऽस्मिन्संवसंतिहि ४
नभयंविद्यतेतेषांखड्गधारादिकंचयत्
सत्सर्वमाशुनश्येततीर्थेह्येकप्रधारके ५
इति एकधारतीर्थवर्णनम्
सप्तधारंततोगच्छेत्तीर्थानांतीर्थमुत्तमम्
सप्तसारस्वतं नामयत्कृतेमुनिभिःकृतम् ६
त्रेतायुगेमंकितीर्थकृतंमंकिमहर्षिणा
द्वापरेपांडुपुत्रैस्तुसप्तधारंप्रवर्तितम् ७
सप्तधारकतांप्राप्तंतीर्थहरजटाच्युतम्
सप्तरूपाणिगंगायायामिलोकेषुसप्तसु ८
वहंतितानिपुण्यानितीर्थेऽस्मिन्सप्तधारके
सप्तधारेकृतंश्राद्धंपितृणांतृप्तिदायकम् ९
शृणुदेविप्रवक्ष्यामिइतिहासंपुरातनम्
यच्छ्रुत्वादेवदेवेशिब्रह्मलोकंब्रजेद्ध्रुवम् १०
कौषीतकस्यपुत्रोवैमंकिनामेतेविश्रुतः
विष्णुध्यानरतो नित्यंविष्णुलोकप्रपूजकः ११
वेदाध्ययनकर्ताचअग्निहोत्रपरायणः
सुरूपाविश्वरूपेतिस्त्रियौद्वेस्तस्तुतद्ब्रह्मे १२
ताभ्यांपुत्रविहीनाभ्यांदृष्ट्वादेविविशंकितः
किंकर्तव्यमितिध्यायन्नतिचिंतापरोऽभवत् १३

स्थिरोवंशस्तुपुत्रेणह्यन्यथानरकंव्रजेत्
 एवंचिंताप्रकुर्वाणो न सुखं लभते क्वचित् १४
 तदा स्वगृहमुत्सृज्यगतो वै गुरुसन्निधौ
 नमो वै गुरुवे तुभ्यं देवानामुपकारिणे १५
 त्वं नाथः सर्वलोकानां ब्राह्मणानां च रक्षकः
 यज्ञानां त्वं प्रकर्त्ता च द्विजराज नमोस्तुते १६
 अपुत्रोऽहं तु विप्रर्षे किं कर्त्तव्यमिति प्रभो
 वद त्वं तु यथा सर्वपुत्रो भवति निश्चितम् १७
 अपुत्रस्य गतिर्नास्ति स्वर्गे नैव च नैव च
 येन केनाप्युपायेन पुत्रस्य जननं चरेत् १८
 इति वाक्यं तु संस्मर्य ह्यागतस्तव सन्निधौ १९
 गुरु रुवाच
 गच्छ त्वं मुनि शार्दूलयत्र साभ्रमती नदी
 तत्र गत्वामुनि श्रेष्ठपुत्रान्वै प्राप्स्यसे ध्रुवम् २०
 तद्वाक्यं तु समाकर्ण्य नमस्कृत्वा तु दंडवत्
 सगतो विप्रराजस्तु नदीं साभ्रमतीं प्रति २१
 मंकिनामा तु विप्रर्षिस्तत्र गत्वा तपो महत्
 अतप्यत तदा देविया वद्वर्षचतुष्टयम् २२
 यत्र तीर्थं कृतं तेन मंकिना ब्रह्मवादिना
 त्रेतायुगे तदा देवितदा तीर्थं महाद्भुतम् २३
 जातं तत्र न संदेहः पुत्रदं सार्वकामिकम्
 अद्यापि मंकितीर्थाभं न भूतं न भविष्यति २४
 स वै द्विजवरो मंकिः पुत्रान् प्राप्य यथा सुखम्
 भोगान्ना विधान्भुक्त्वा सगतो मंदिरं मम २५
 एतदाख्यानं कंदिव्यं पवित्रं परमं महत्
 पुत्रसौख्यादिकं सर्वलभते श्रवणादतः २६
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचापंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखण्डे उमामहेश्वर
 संवादे सप्तधारतीर्थमहिमानामत्रिचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः १४३

चतुश्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच

ब्रह्मवल्लीमहतीर्थततो गच्छेत्सुरेश्वरि
 तस्यतीर्थस्यस्वरूपं साक्षाच्छृणुसुरोत्तम १
 यत्र साभ्रमतीतोयं ब्रह्मवल्ल्यं भसासह
 युज्यते ब्रह्मतीर्थतत्प्रयागेन समं स्मृतम् २
 तत्र पिंडप्रदानेन तृप्तिर्द्वादशवार्षिकी
 पितृणां जायते नूनं ब्रह्मणो वचनं यथा ३
 गयाश्राद्धसमं पुण्यं ब्रह्मवल्ल्यां विशेषतः
 यत्र ज्ञात्वा प्रकुर्वति पितरस्तृप्तिमाप्नुयुः ४
 गोदानं भूमिदानं च अन्नदानं तथैव च
 एतद्दानसमं पुण्यं ब्रह्मवल्ल्यां विशेषतः ५
 अत्रैव सनकाद्यास्तु स्नात्वा च विधिपूर्वकम्
 परं ब्रह्मपदध्यानाद्विष्णुलोकमवाप्नुयुः ६
 पुष्करे चैव गंगायां क्षेत्रे चामरकंटके
 तत्र गत्वा तु देवेशि यत्फलं लभते नरः ७
 तत्फलं समवाप्नोति ब्रह्मवल्ल्यां विशेषतः
 चंद्रसूर्योपरागे च दानं ये ददते नराः ८
 तत्फलं समवाप्नोति ब्रह्मवल्ल्यां सुरेश्वरि
 दिव्यरूपधरास्ते च शंखचक्रगदाधराः ९
 तेऽपि स्वर्गे हि गच्छन्ति स्नानं कृत्वा सुरेश्वरि
 धृत्वा तुलसिजां मालां नारायणमनुस्मरन्
 वैकुण्ठं दिव्यमानंदं याति वैपदमव्ययम् १०
 इति ब्रह्मवल्लीतीर्थमाहात्म्यम्
 वृषतीर्थततो गच्छेत्खंडतीर्थेऽतिविश्रुतम्
 तत्र स्नात्वा दिवं गावोलोकं च पुराश्रिताः ११
 खंडरूपेण धर्मेण यागावोलोकमातरः
 शापाद्भ्रष्टावितास्तेन खंडतीर्थमथोच्यते १२
 पार्वत्युवाच
 शापो हिलोकमातृणां गवांकस्य पुराऽभवत्

कथंलोकात्परिभ्रष्टाःकथंधर्मेणरक्षिताः १३
 महादेवउवाच
 पुरावृषेणगोलोकेक्रीडतासहमातृभिः
 मुक्तंतथाशकृन्मूत्रंपतितंहरमूर्द्धनि १४
 ततस्तासांददौशापतेनदोषेणवैहरः
 नष्टसंज्ञास्वल्लोकाच्चगावोयास्यथमेदिनीम् १५
 गावःशप्ताभगवतासंप्रसाद्यपुनर्हरम्
 प्राप्स्यामहेपुनर्लोकंइतिदेवंययाचिरे १६
 यदासाभ्रमतीतीर्थेब्रह्मवल्लीसमीपतः
 खंडसंज्ञहृदेस्नात्वास्वर्गवैप्राप्स्यथध्रुवम् १७
 ततस्तस्मिन्ह्रदेस्नात्वागावोगोपतिनासह
 स्वर्गगताशुद्धतमामहादेवसमीपतः १८
 गोहृदेतुनरःस्नात्वाकृत्वावैपितृतर्पणम्
 गवांलोकमवाप्नोतिदाहप्रलयवर्जितम् १९
 तत्रस्थित्वानिराहारोगोपिंडंचददातिवै
 सनरःसुखमेधेतयावदिंद्राश्चतुर्दश २०
 गवांकोटिप्रदानेनयत्फलंप्राप्यतेध्रुवम्
 तत्फलंसमवाप्नोतिखंडतीर्थेनसंशयः २१
 गृहीत्वावृषमूत्रंचतीर्थयःपिबतेनरः
 तत्क्षणादेवशुद्धिःस्यात्खंडतीर्थेनसंशयः २२
 खंडतीर्थात्परंतीर्थेनभूतंनभविष्यति
 येगच्छंतिसुरश्रेष्ठेतेनराःपुण्यभागिनः २३
 तत्रगत्वासुरश्रेष्ठेगवांपूजनमाचरेत्
 वृषभंचततःपूज्यस्नानंकृत्वासमाहितः २४
 पूजनाद्वैनसंदेहोगोलोकेतुवसेच्चिरम्
 तत्रगत्वाविशेषेणसौवर्णीगांददंतिये २५
 तेनराभुंजतेसौख्यंयावदिंद्राश्चतुर्दश
 दशधेनुंततःकृत्वायोददातिद्विजातये २६
 खंडतीर्थेसुरश्रेष्ठेतदनंतफलंस्मृतम्
 तत्रगत्वातुकर्तव्यंपिप्पलारोपणंबुधैः २७

तत्कृतेसतिदेवेशिपितृलोकंसगच्छति
 पंचवामलकीर्दिव्यायेकुर्वतिप्ररोपणम् २८
 इहलोकेसुखंभुक्त्वाहरिलोकंव्रजंतिते २९
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वर
 संवादेखंडतीर्थनामचतुश्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः १४४

पञ्चचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः

श्रीमहादेवउवाच
 ततोगच्छेःमहत्तीर्थेसंगमेश्वरमुत्तमम्
 यत्रहस्तिमतीपुरयासाभ्रमत्याहिसंगता १
 शापंकौडिन्यमुनितःप्राप्यशुष्काभवन्नदी
 बहिश्चर्येतिनाम्नावैलोकेख्यातिमुपागता २
 तत्तीर्थसंप्रवक्ष्यामिपुरयं त्रैलोक्यविश्रुतम्
 सर्वपापहरंपुरयं त्रैलोक्येचापिविश्रुतम् ३
 यत्रतीर्थेनरःस्नात्वादृष्ट्वादेवंमहेश्वरम्
 मुच्यतेसर्वपापेभ्योरुद्रलोकंप्रगच्छति ४
 शृणुदेविप्रवक्ष्यामि एतच्छापस्यकारणम्
 यथैहशुष्करूपाहिजाताशापस्यकारणात् ५
 यत्रसाभ्रमतीपुरयागंगानाममहानदी
 तत्रहस्तिमतीनामगंगयासहसंगता ६
 तत्रारब्धंचमुनिनातपोवैपरमंमहत्
 एवंबहुगतेकालेऋषिणापरमात्मना ७
 आराधितोहृषीकेशोनारायणनिरंजनः
 तस्यास्तटेतुदेवेशिवर्षाणिचबहून्यपि ८
 गतानिचविशेषेणमुनेस्तस्यतुपार्वति
 कदाचिदैवयोगाञ्चवर्षाकालःसमागतः ९
 नदीतत्रतुसंपूर्णकालयोगेनसुव्रते
 तत्कौडिन्येनऋषिणास्थानंत्यक्तंतदानि १०
 रात्रौदुःखंमहज्जातंहाहेतिकरुणोरुदन्
 किंकर्तव्यमितिध्यायन्नतिचिंतापरोऽभवत् ११

आश्रमोहिमहादिव्योऽष्टौषिणैवसमायुतः
 सगतोवारियोगेनहस्तिमत्यांसुरोत्तमे १२
 फलानिचैवमूलानिपुस्तकानिबहून्यपि
 तानितस्यांगतान्येववारियोगेनसुन्दरि १३
 सकौण्डिन्योऽष्टौषिश्रेष्ठःशशापतानदीकिल
 उदकेनविनात्वंचभविष्यसिकलौयुगे १४
 एवंसदत्त्वावैशापंहस्तिमत्यामहेश्वरि
 गतोऽसौविप्रप्रवरोविष्णुलोकंसनातनम् १५
 अद्यापिवर्ततेतीर्थसंगमेश्वरसंज्ञकम्
 यदृष्ट्वामुच्यतेपापीब्रह्महत्यादिपातकात् १६
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेउमामहेश्वर
 संवादेसोमेश्वरतीर्थमहिमानमपंचचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः १४५

षट्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
 ततो गच्छेत्तदेवेशितीर्थरुद्रमहालयम्
 केदारानुपमंसाक्षाद्गुह्येणपरिनिर्मितम् १
 श्राद्धं तत्रैवकर्तव्यंपितृणां तृप्तिकारणम्
 तत्रश्राद्धप्रदानेनपितरः सपितामहाः २
 तृप्ताःसमभिगच्छंतिरुद्रस्यपरमंपदम्
 वृषमुत्सृजतेयस्तुतत्ररुद्रमहालये ३
 कार्तिक्यामथवैशाख्यांरुद्रेणसहमोदते
 केदारेउदकंपीत्वापुनर्जन्मनविद्यते ४
 अत्रतुस्नानमात्रेणमुक्तिभागीनसंशयः
 एकस्मिन्समयेदेवित्यक्त्वाकैलासमागतः ५
 साभ्रमतींमहागंगांज्ञात्वालोकहितायवै
 तत्रस्नात्वाचपीत्वाचकृत्वातीर्थमनुत्तमम् ६
 ततोहंचस्वकंस्थानंकैलासंप्रतिभामिनि
 तदनंतरंमहापुण्यंतीर्थंजातंमहालयम् ७
 रुद्रमहालयमितल्केख्यातिंगमिष्यति

कार्तिक्यामथवैशाख्यांयेगच्छंतिसुरोत्तमे
नतेषांविद्यतेदुःखसर्वसंसारजंपुनः ८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वर
संवादेरुद्रमहालयतीर्थनामषट्चत्वारिंशाधिकशततमोऽध्यायः १४६

सप्तचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच

देविवैश्रूयतांतीर्थं देवानामपिदुर्लभम्
खड्गतीर्थमितिख्यातंसर्वपापप्रणाशनम् १
खड्गतीर्थेनरःस्नात्वादृष्ट्वाखड्गेश्वरंशिवम्
ननरोदुर्गतिंगच्छेत्स्वर्गलोकंप्रगच्छति २
खड्गधारेश्वरंदेवयःपश्यतिसुरोत्तमे
कार्तिक्यांतुविशेषेणपूजनंतत्रकारयेत् ३
अयंविश्वेश्वरोदेवःसर्वदाभुविवल्लभे
सर्वददातिसर्वेशोवांच्छितार्थप्रदायकः ४
वैशाखेराज्यकामार्थीयःपश्यतितमीश्वरम्
तमर्थंलभतेक्षिप्रंविश्वनाथप्रसादतः ५
पुष्पैर्धूपैश्चनैवेद्यैर्द्विर्वागनगनंदिनि
फलप्रदानैर्बिल्वैश्चविश्वेशंपूजयेत्ततः ६
धनधान्यप्रदंचाशुपुत्रपौत्रादिसंपदः
प्राप्यंतेनात्रसंदेहःश्रीविश्वेश्वरपूजनात् ७

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वर
संवादेखड्गतीर्थनामसप्तचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः १४७

अष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच

साभ्रमत्यास्तटेतीर्थं गयातीर्थमनुत्तमम्
चित्रांगवदनं नाममालार्काधिष्ठितं शुभम् १
कल्पपादपसंतानैर्मदारैश्चोपशोभितम्
चूतनिंबकदंबैश्चकाश्मर्यश्चत्थतिदुकैः २

तस्मादपहरेत्कुष्ठं योजनस्मृतिविभ्रमात्
यस्य संजायते कुष्ठं तस्य मालार्कको हरेत् ३
यातु वेदोक्तविधिनानारीतत्राभिषिंचति
मृतवत्साऽथ वा वंध्यापुत्रं प्राप्नोति साचिरात् ४
संध्यास्नानं जपो होमः स्वाध्यायो देवतार्चनम्
कृतं भास्करभक्तेन मालार्के ह्यक्षयं भवेत् ५
अत्र गत्वा तु देवेशि श्रीरवेर्व्रतमाचरेत्
इह लोके सुखं भुक्त्वा रवेर्लोकं हियाति वै ६
मृतवत्सो हिराजर्षिस्तत्र गत्वाऽकरोत्तपः
स राजा प्राप्तवान् पुत्रं श्रीमालार्कप्रसादतः ७
अत्र गत्वा विशेषण उपवासी जितेंद्रियः
मालार्कपूजयेद्यो वै मुक्तिभागी भवेद्ध्रुवम् ८
वसिष्ठप्रमुखा विप्रा देवा इंद्रादयः सदा
निवसन्ति सुरश्रेष्ठे मालार्के रविसन्निधौ ९
इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखण्डे उमामहेश्वर
संवादे मालार्कतीर्थनाम अष्टचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः १४८

एकोनपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः

महादेव उवाच
तीर्थादस्मात्परं तीर्थं मालार्कतिरतः स्थितम्
चंदनेश्वरमागच्छेदामोदस्थानमुत्तमम् १
दुःशासनस्य रुधिरं पीत्वा भीमो महाबलः
प्रतिज्ञां मात्मनः सर्वां पूरयित्वा सुदारुणाम् २
कराभ्यां रुधिराक्ताभ्यां द्रौपद्याः केशबंधनम्
कृत्वा दत्त्वा द्विजातिभ्यो तीर्थयात्रांततोऽगमत् ३
सा भ्रमत्यास्तटे रम्ये गतो वै भ्रातृभिः सह
आनीतः सा भ्रमत्यांयः स्वर्गाच्चंदनपादपः ४
स तु लिगतया जातः पुण्यतीर्थप्रभावतः
तत्र स्नात्वा च पीत्वा च कृत्वा वै पितृ तर्पणम् ५
न नरो निरयं गच्छेद्भुद्रलोकमवाप्नुयात्

चंदनेशंततोदृष्ट्वाविश्वेशंलोकशंकरम् ६
 पूजयेच्चयथाशक्त्यायत्रगत्वानशोचति
 यत्रकैवर्तकोराजापूजांकृत्वाह्यनेकशः ७
 सगतःशिवलोकंतयत्रगत्वानशोचति
 मज्जंतिऋषयोयत्रयत्रदेवःसनातनः ८
 साक्षाद्विष्णुःपरमात्मानित्यंतिष्ठतिभूतिदः
 इयंसाभ्रमतीधन्याधन्योविश्वेश्वरःप्रभुः ९
 यत्रतीर्थान्यनेकानिजातानिभुविपार्वति
 अत्रचामर्दकीपुण्यैःफलैर्नानाविधैःशुभैः १०
 कर्तव्यमर्घदानंचविधिनातत्रसुंदरि ११

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वर
 संवादेचंदनेश्वरमाहात्म्यं नामैकोनपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः १४६

पञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
 जंबूतीर्थततोगच्छेत्स्नानार्थपापनाशनम्
 कलिकालेचयत्पुंसांस्वर्गसोपानवत्स्थितम् १
 यत्रजांबवतापूर्वदशांगेपर्वतोत्तमे
 स्थापितंऋक्षराजेशंलिगंसुरगणार्चितम् २
 रामेणहियदापूर्वहतोवैरावणोऽसुरः
 तदाजांबवतादिक्षुभेरीघोषैःप्रघोषितम् ३
 जितंवैरामचंद्रेणरावणोनिहतोरणे
 लब्ध्वासीतेतिसंघुष्यस्नातंतीर्थवरेशुभे ४
 स्थापितंतत्रलिगंतुस्वनाम्नातुसुरेश्वरि
 तत्रस्नात्वानरःसद्यःस्मृत्वारामंसहानुजम् ५
 जाबवंतेश्वरंस्नात्वारुद्रलोकेमहीयते
 यत्रयत्रहिभोदेविश्रीरामस्मरणंकृतम्
 भवबंधविमोक्षोहिदृश्यतेसचराचरे ६
 अहंरामस्तुविज्ञेयोरामोवैरुद्रएवच
 एवंज्ञात्वातुतेदेविनभेदोवर्ततेक्वचित् ७

रामरामेतिरामेतिमनसायेजपंतित्तिच
 तेषांसर्वार्थसिद्धिश्चभविष्यतियुगेयुगे ८
 अहंहिसर्वदादेविश्रीरामस्मरणंचरे
 यंश्रुत्वातुपुनर्देविनभवोजायतेक्वचित् ९
 काश्यांहिनिवसन्नित्यंश्रीरामंकमलेक्षणम्
 स्मरामिसततंदेविभक्त्याचविधिपूर्वकम् १०
 जांबवतातदापूर्वस्मृत्यारामंसुशोभनम्
 जांबवंतमितिरख्यातंप्रस्थाप्यजगतांगुरुम् ११
 तत्रस्नात्वाचभुक्त्वाचकृत्वादेवस्यपूजनम्
 शिवलोकमवाप्नोतियावदिंद्राश्चतुर्दश १२
 अत्रहिस्नानमात्रेणयथाजांबवतोबलम्
 तथावैबलमाप्नोतिश्रीविश्वेशप्रसादतः १३
 अत्रगत्वातुभूदानंपुमान्यश्चकरोतिवै
 फलंसहस्रगुणितंजांबवंतेशदर्शनात् १४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेउ-
 मामहेश्वरसंवादेजांबवततीर्थमाहात्म्यंनामपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः १५०

एकपञ्चाशदधिक शततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
 अस्मात्तीर्थात्परंतीर्थंइंद्रग्राममितिस्मृतम्
 यत्रस्नात्वापुराशक्रोविमुक्तोघोरकिल्बिषात् १
 पार्वत्युवाच
 केनेहकर्मणाशक्रःप्राप्तवान्घोरकिल्बिषम्
 विपाप्माचकथंसोऽभूदिति विस्तरतोवद २
 महादेवउवाच
 इंद्रःसुरेश्वरःपूर्वनमुचिश्चासुरेश्वरः
 अशस्त्रवधमन्योऽन्यसमयंतौप्रचक्रतुः ३
 अथेंद्रस्तुनभोवाणीनिर्देशान्नमुचिंतदा
 जघानफेनमादायब्रह्महत्यातदाऽभवत् ४
 पप्रच्छचगुरुंशक्रःपापनिर्नाशकारणम्

बृहस्पतेरथादेशात्साभ्रामत्युत्तरेतटे ५
 अस्मिन्स्थानेसमागत्यस्थानंचक्रेसुरेश्वरः
 तस्येहस्नानमात्रेणगतपापस्यतत्क्षणात् ६
 पूर्णेदुधवलाकांतिःशरीरेसमजायत
 धवलेश्वरमीशानंस्थापयामासवृत्रहा ७
 इंद्रनाम्नाचतल्लिंगंविश्रुतंपृथिवीतले
 पूर्णिमास्यांतथादर्शसंक्रांतौग्रहणेतथा ८
 श्राद्धेकृतेपितृणांतुतृप्तिर्द्वादशवार्षिकी
 धवलेश्वरमासाद्ययःकुर्याद्विप्रभोजनम् ९
 एकस्मिन्भोजितेविप्रेसहस्रंभोजितंभवेत्
 हिरण्यभूमिवासांसिदातव्यानिस्वशक्तितः १०
 शुक्लागौब्राह्मणेदेयासवत्साचपयस्विनी
 अत्रागत्यतुयोविप्रोरुद्रजाप्यादिकंचरेत् ११
 तत्कृतंकोटिगुणितंश्रीमहेशप्रसादतः
 अत्रतीर्थेनरोयस्तुउपवासादिकंचरेत् १२
 सएवसर्वकामाढ्योभवत्येवनसंशयः
 बिल्वपत्रंसमानीययःपूजयतितंप्रभुम् १३
 धर्ममर्थंचकामंचलभतेमानवोभुवि
 सोमवारेविशेषेणयेगच्छंतिनरोत्तमाः १४
 तेषारोगंतथादोषंशमयेद्धवलेश्वरः
 रवौवाऽथविशेषेणअर्चनंकुरुतेयदा १५
 तेषांमहिमातुभोदेविनज्ञातःकर्हिचिन्मया
 दूर्वयाचारकपुष्पैर्वाकल्हारैःकमलैर्दलैः १६
 पूजनंकुर्वतेयेऽत्रतेनराः पुण्यभागिनः
 श्वेतार्कपुष्पमानीयधवलेशंप्रपूज्यतु १७
 वांच्छितंलभतेनित्यंधवलेशप्रसादतः
 कृतेवैनीलकंठस्तुसर्वेषांशंकरःसदा १८
 त्रेतायुगेसविख्यातोहरोवैभगवान्प्रभुः
 द्वापरेशर्वसंज्ञस्तुकलौवैधवलेश्वरः १९
 अत्रार्थेयत्पुरावृत्तंतच्छृणुष्वसुरेश्वरि

नन्दिर्नामपुरावैश्यइंद्रग्रामेसमावसत् २०
 शिवध्यानपरोभूत्वाशिवपूजांचकारसः
 नित्यंतपोवनस्थंहिलिगंधवलसंज्ञकम् २१
 उषस्युषसिचोत्थायप्रत्यहंशिववल्लभः
 नन्दीलिगार्चनरतोबभूवातिशयेनहि २२
 यथाशास्त्रेणविधिनापुष्पार्चनपरोऽभवत्
 एकदामृगयालुब्धःकिरातोभूतहिंसकः २३
 पापीपापसमाचारश्चरन्साभ्रमतीतटे
 अनेकश्चापदाकीर्णेहन्यमानोमृगान्शरैः २४
 एवंविचरमाणोऽसौकिरातोभूतहिंसकः
 यदृच्छयागतस्तत्रयत्रलिगंसुपूजितम् २५
 धवलेश्वरविख्यातंअनेकाश्चर्यमंडितम्
 दृष्टंसुपूजितंलिगंनानापुष्पैःफलैस्तथा २६
 एवंलिगंसमालिग्यगतःसाभ्रमतीतटे
 तत्रपीत्वापयःसोऽथमुखंगंडूषपूरितम् २७
 कृत्वाचैकेनहस्तेनमृगमांसंसमुद्धहन्
 करेणैकेनपूजार्थबिल्वपत्राणिवैदधत् २८
 शीघ्रमागत्यलिगांतेपदापूजांसमाहनत्
 पुष्पाणितानिसर्वाणिविधूतानिइतस्ततः २९
 स्नापनंतस्यलिगस्यकृतंगंडूषवारिणा
 करेणैकेनपूजार्थबिल्वपत्राणिसोऽपयत् ३०
 द्वितीयेनकरेणैवमृगमांसंसमर्पयत्
 दंडप्रणामसंयुक्तःसंकल्पंमनसाऽकरोत् ३१
 अद्यप्रभृतिपूजांवैकरिष्यामिप्रयत्नतः
 त्वंमेस्वामीचभक्तोऽहमद्यप्रभृतिशंकर ३२
 एवंनियमवान्भूत्वाकिरातोऽगृहमागमत्
 तथाप्रभातसमयेदेवायतनमागतः ३३
 नन्दीददर्शतंसर्वकिरातेनचयत्कृतम्
 अव्यवस्थंचतंदृष्ट्वाअमेध्यंशिवसन्निधौ ३४
 विधूतानिचसर्वाणिहिंसकेनदुरात्मना

चिंतायुक्तोभवन्नंदीजातंकिंचित्रमद्यमे ३५
 कथितानिचविघ्नानिशिवपूजारतस्यहि
 उपस्थितानितान्येवममभाग्यविपर्ययात् ३६
 एवंविमृश्यसुचिरंप्रक्षाल्यशिवमंदिरम्
 यथागतेनमार्गेणनंदीस्वगृहमागमत् ३७
 ततो नंदिनमालक्ष्यपुरोधागतमानसम्
 अब्रवीद्वचनंतंतुकस्मात्त्वंगतमानसः ३८
 पुरोहितंप्रतितदानंदीवचनमब्रवीत्
 अद्यदृष्टंमयाविप्रअमेध्यंशिवसन्निधौ ३९
 केनेदंकारितंतत्रनजानामीहकिंचन
 ततःपुरोधावचनंनंदिनंचाब्रवीत्तथा ४०
 येनविस्वलितंतत्रपुष्पादीनांप्रपूजनम्
 सोऽपिमूढोनसंदेहःकार्याकार्येषुमंदधीः ४१
 तस्माच्चिंतानकर्तव्यात्वयापुनरपिप्रभो
 प्रभातेचमयासार्द्धगम्यतांतच्छिवालयम् ४२
 निरीक्षणार्थदुष्टस्यतस्यदंडंकरोम्यहम्
 एतच्छ्रुत्वातुवचनंनंदीतस्यपुरोधसः ४३
 आस्थितःस्वगृहेनक्तंदूयमानेनचेतसा
 तस्यांरात्र्यांव्यतीतायांआहूयचपुरोधसम् ४४
 गतःशिवालयंनंदीसमंतेनमहात्मना
 प्रक्षाल्यपूजनंकृत्वानानारत्नपरिच्छदम् ४५
 पंचोपचारसंयुक्तंकृत्वावैब्राह्मणैःसह
 एवंयामद्वयंजातंस्तूयमानस्यनंदिनः ४६
 आयातोऽसौमहाकालस्तथारूपोमहाबलः
 कालरूपोमहारौद्रोधनुष्पाणिःप्रतापवान् ४७
 तंदृष्ट्वाभयसंत्रस्तोनंदीतत्रन्यलीयत
 पुरोधाश्चैवसहसाभयभीतस्तदाभवत् ४८
 किरातेनकृतंतत्रयथापूर्वमविस्वलन्
 तांपूजांसपदाहत्यबिल्वपत्रंसमर्पयत् ४९
 नैवेद्येनपलेनैवकिरातःशिवमार्चयत्

दंडवत्पतितोभूमौउत्थायस्वगृहंगतः ५०
 तंदृष्ट्वामहदाश्चर्यंचिंतयामासवैचिरम्
 पुरोधसातदानंदीसहव्याकुलचेतसा ५१
 तेनपृष्टास्तदाविप्राःकथ्यतांचयथातथम्
 संप्रधार्यततःसर्वेमिलित्वाधर्मशास्त्रतः ५२
 ऊचुःसर्वेतदाविप्रानंदिनंजातशंकितम्
 ईशविघ्नंसमुत्पन्नंदुर्निवार्यसुरैरपि ५३
 तस्मादानयलिगंत्वंस्वगृहेवैश्यसत्तम
 तथेतिमत्वाऽसौनंदीशिवस्योत्पाटनंमहत् ५४
 कृत्वास्वगृहमानीप्रतिष्ठाप्ययथाविधि
 सुवर्णपीठिकांकृत्वानवरंभासुशोभिताम् ५५
 उपाहारैरनेकैश्चपूजयामासवैतदा
 अथापरेद्युरायातःकिरातःशिवमंदिरम् ५६
 यावद्विलोकयामासलिगमैशनंदृष्टवान्
 मौनंविहायसहसासाक्रोशमिदमब्रवीत् ५७
 हेशंभोक्वगतोऽसित्वंदर्शयात्मानमद्यवै
 यदनोदर्शनंहेयंत्यक्षयाम्यद्यकलेवरम् ५८
 हेशंभोहेजगन्नाथत्रिपुरांतकशंकर
 हेरुद्रहेमहादेवदर्शयात्मानमात्मना ५९
 एवंसाक्षेपमधुरैर्वाक्यैःक्षिप्त्वासदाशिवम्
 किरातोऽसौक्षुरिकयाधीरोवैजठरंस्वकम् ६०
 बिभेद्याशुततोबाहुमासाद्योच्चैरुषाब्रवीत्
 हेशंभोदर्शयात्मानंकुतोमांत्यज्ययास्यसि ६१
 इतिक्षिप्त्वाततोत्राणिमांसमुद्धृत्यसर्वतः
 तस्मिन्गर्तेकरेणैवकिरातःसहसाक्षिपत् ६२
 स्वच्छंचहृदयंकृत्वासाभ्रमत्यांनिमज्जतु
 तथैवजलमानीयबिल्वपत्रंत्वरान्वितः ६३
 पूजयित्वायथान्यायंदंडवत्पतितोभुवि
 यदाध्यानस्थितस्तत्रकिरातःशिवसन्निधौ ६४
 प्रादुर्भूतस्तदारुद्रःप्रमथैःपरिवारितः

कर्पूरगौरोद्युतिमान्कपर्दीचंद्रशेखरः ६५
 तंगृहीत्वाकरेरुद्रउवाचपरिसांत्वयन्
 भोभोवीरमहाप्राज्ञमद्भक्तोऽसिमहामते ६६
 वरंवृणीष्वभोभक्तयत्तेमनसिवर्त्तते
 एवमुक्तःसरुद्रेणमहाकालोमुदान्वितः ६७
 पपातदंडवद्भूमौभक्त्यापरमयायुतः
 ततोरुद्रंबभाषेदंनवरंप्रार्थयाम्यहम् ६८
 अहंदासोऽस्मितेरुद्रत्वंमेस्वामीनसंशयः
 एतत्श्लाघ्यतमंलोकेदेहिजन्मनिजन्मनि ६९
 त्वंमाताचपितात्वंचत्वंबंधुश्चसखाचमे
 त्वंगुरुस्त्वंमहामंत्रोमत्रैर्वेद्योऽसिसर्वदा ७०
 निष्कामंवाक्यमाकर्ण्यकिरातस्यतदाभवः
 ददौपार्षदमुख्यत्वंद्वारपालत्वमेवच ७१
 तदाडमरुनादेननादितंभुवनत्रयम्
 भेरीभांकारशब्देनशंखानांनिनदेनच ७२
 तदादुंदुभयोनेदुःपटहाश्चसहस्रशः
 नंदीतंनादमाकर्ण्यविस्मयात्त्वरितोययौ ७३
 तपोवनंयत्रशिवःस्थितःप्रमथसंवृतः
 किरातोहितथादृष्टोनंदिनाचतदाभृशम् ७४
 उवाचप्रसृतोवाक्यंसनंदीविस्मयान्वितः
 किरातंस्तोतुकामोऽसौपरमेनसमाधिना ७५
 इहानीतस्त्वयाशंभुस्त्वंभक्तोऽसिपरंतपः
 त्वद्भक्तोऽहमिहप्राप्तोमांनिवेदयशंकरे ७६
 तच्छ्रुत्वावचनंतस्यकिरातस्त्वरयान्वितः
 नंदिनंचकरेगृह्यशंकरंसमुपागतः ७७
 प्रहस्यभगवानुद्रःकिरातंवाक्यमब्रवीत्
 ब्रूहिकोऽसौत्वयानीतोगणानामिहसन्निधौ ७८
 किरातउवाच
 त्वद्भक्तोऽसौतदादेवतवपूजारतोह्यसौ
 प्रत्यहंरत्नमाणिक्यपुष्पैश्चौच्चावचैरिह ७९

जीवितेन धनेनापि पूजितोऽसि न संशयः
 तस्माच्चानीहि भो स्वामिन्नं दिनं भक्तवत्सल ८०
 महादेव उवाच
 जानाम्यहं महाभाग नंदिनं वैश्यवर्त्तनम्
 त्वं मे भक्तः सखा चेति महाकालमहामते ८१
 उपाधिरहिताये च ये निष्कपटमानसाः
 ते प्रियास्ते च मे भक्तास्ते विशिष्टानरोत्तमाः
 तावुभौ स्वीकृतौ तेन पार्षदत्वेन शंभुना ८२
 ततो विमानानि बहुनि तत्र समागतान्येव महाप्रभाणि
 किरातवर्येण स वैश्यवर्य उद्धारितस्तेन महाप्रभेण ८३
 कैलासलोकमापन्नौ विमानैर्वेगवत्तरैः
 सारूप्यमेव संप्राप्तौ ईश्वरस्य महात्मनः ८४
 नीराजितौ गिरिजया पुत्रवत्तौ गणवुभौ ८५
 उवाचे दंततो देवी प्रहस्य गजगामिनी
 यथा त्वं हि महादेव तथा चेतौ न संशयः ८६
 सारूप्येण च गत्या च हास्यभावैः सुपूजितैः
 देव्यास्तद्वचनं श्रुत्वा किरातो वैश्य एव च ८७
 सद्यः पराङ्मुखौ भूत्वा शंकरस्य च पश्यतः
 ऊचतुस्त्वरया युक्तौ गणौ रुद्रस्य पश्यतः ८८
 उभावप्यनुकंप्यौ च भवता हि त्रिलोचन
 तव द्वारि स्थितौ नित्यं भवावस्तेन मोनमः ८९
 तयोर्भावं स भगवान् विदित्वा प्रहसन् भवः
 उवाच परया भक्त्या भवतोरस्तु वाञ्छितम् ९०
 ततः प्रभृतिद्वावेतौ द्वारपालौ बभूवतुः
 शिवद्वारि स्थितौ देवि मध्याह्ने शिवदर्शनौ ९१
 एको नंदी महाकालोद्वावेतौ शिववल्लभौ
 ये पापिनोऽप्यधर्मिष्ठा अंधामूकाश्च पंगवाः ९२
 कुलहीना दुरात्मानः श्वपचाद्या हि मानवाः
 यादृशास्तादृशाश्चान्येऽप्याराध्य धवलेश्वरम् ९३
 गतास्तेऽपि गमिष्यन्ति नात्र कार्या विचराणा

अत्रस्नानंचदानंचसांनिध्यंशंकरस्यच ६४
 साभ्रमत्यांकृतस्नानाधवलेश्वरपूजकाः
 तेरुद्रलोकंगच्छंतिनात्रकार्याविचारणा ६५
 अत्रस्नानंचदानंचयेकुर्वन्तिनरोत्तमाः
 धर्मार्थकामभोगाश्चभुक्त्वायांतिहरालयम् ६६
 चंद्रसूर्योपरागेचपितुःसांवत्सरेदिने
 यत्फलंलभतेमर्त्यस्तत्फलंप्राप्नुयाद्ध्रुवम् ६७
 स्वर्गात्कामदुघादेविनित्यमायातिसर्वथा
 आगत्यतंशिवंदेवंसमभ्यर्च्ययथातथा ६८
 सागच्छतिसुरश्रेष्ठेस्वर्गप्रतिनसंशयः
 तेनदुग्धाभियोगेनलिगंतद्धवलीकृतम् ६९
 धवलेश्वरंनामततःसंजातंभुविसर्वदा
 जंतवोऽत्रसदादेविम्रियंतेकालनोदिताः
 तेतेशिवपदंयांतियावच्चंद्रदिवाकरौ १००
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडेउमा
 महेश्वरसंवादेधवलेश्वरमाहात्म्यंनामैकपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः १५१

द्विपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
 तीर्थानांप्रवरंतीर्थसाभ्रमत्यास्तटेस्थितम्
 बालापइतिविख्यातंभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् १
 तपस्विधारितंतीर्थविबुधानांसमाश्रयम्
 तत्रकन्यातपस्तेपेपरमंसुदृढव्रता २
 कन्याकणवमुनेःसाध्वीरूपेणाप्रतिमाभुवि
 बालाबालावतीनामकुमारीब्रह्मचारिणी ३
 व्रतंचचारसावित्र्यानियमैर्बहुभिर्युता
 भर्तामिभास्करोभूयादितिनिश्चित्यभामिनि ४
 समास्तस्यसमाक्रांतादशसाभ्रमतीतटे
 चरंत्यानियमांस्तांस्तान्भक्त्यापरमदुश्चरान् ५
 तस्यास्तुतेनव्रतेनतपसाव्रतचर्यया

भक्त्याचभगवान्प्रीतः परयाभक्तिसंपदा ६
 आजगामाश्रमपदं देवदेवो दिवाकरः
 आस्थाय रूपं विप्रर्षेः प्रविष्टस्तु महामनाः ७
 सातदृष्ट्वोग्रतपसावरिष्ठं ब्रह्मवित्तमम्
 वानप्रस्थविधानेन पूजयामास तं द्विजम् ८
 उवाच रविभक्तासाकल्याणीतं तपोधनम्
 भगवन्मुनिशार्दूलकिमाज्ञापयसि प्रभो ९
 सर्वतुभ्यं यथाशक्ति दास्यामि स्वतनुं विना
 सूर्यभक्तास्मि ते पाणिं दास्यामि न कथंचन १०
 ब्रतैश्च नियमैश्चापितपोभिश्च तपोधन
 सूर्यस्तोषयितव्यो मे देवस्त्रिभुवनेश्वरः ११
 इत्युक्तवत्यां तस्यां तु स्मयन्निव निरीक्ष्यताम्
 उवाच नियमस्थां तां सांत्वयन्निव भास्करः १२
 उग्रं चरसि कल्याणितपः परमदुष्करम्
 यदर्थं च समारंभस्तव बालेतथैव तत् १३
 तपसालभ्यते सर्वं सर्वतपसि तिष्ठति
 देवत्वं प्राप्यते भद्रे तपसामोक्ष एव च १४
 इमानि पंच सुभगे बदराणि प्रतीच्छ मे
 दत्त्वा सबदराण्यस्यैपचेत्युक्त्वा रविर्ययौ १५
 अपृष्ट्वा तां तु कल्याणीं ब्रह्मरूपी विहायताम्
 स्थितोऽसौ नातिदूरेण इंद्रग्रामे महायशाः १६
 स्थित्वा जिज्ञासया भावं तस्याश्च ब्राह्मणो रविः
 बदराणामुपवनं कारयामास भास्करः १७
 ततः सा प्रयता बाला प्राञ्जलिर्विगतश्रमा
 पाकाय बदराणां सा पावकं समधिश्रयत् १८
 अपचत्परमा देवि बदराणि महाप्रभा
 तस्याः पचंत्याः सुमहान्कालोऽगाच्च सुरेश्वरि १९
 भस्मपुंजो महान् जातो दिनं च क्षयमन्वगात्
 हुताशनेन दग्धस्तु महान्वैकाष्टसंचयः २०
 पादौ प्रक्षाल्य सा पश्चात्पावके चारुदर्शने

ददाहबदरार्थचब्राह्मणप्रियकाम्यया २१
 दग्ध्वादग्ध्वापुनःपादौउपर्याधार्यतेऽनघे
 अथास्याःकर्मतदृष्ट्वाप्रीतोदेवोदिवाकरः २२
 ततःसंदर्शयामासकन्यायैरूपमात्मनः
 उवाचपरमप्रीतस्तांकन्यांसुदृढव्रताम् २३
 सूर्यउवाच
 प्रीतोऽस्मिबालेभक्त्यातेतपसाव्रतचर्यया
 यस्मादभिमतःकामोबालेसंपद्यतांतव २४
 अस्मिंस्तीर्थेतपोयुक्तामद्वहेत्वनिवत्स्यसि
 इदंचतीर्थप्रवरंतवनाम्नाचलक्षितम् २५
 बालापइतिविख्यातंसाभ्रमत्यास्तटेस्थितम्
 विख्यातंत्रिषुलोकेषुब्रह्मर्षिभिस्तुस्तुतंपुरा २६
 बालातीर्थेनरःस्नात्वात्रिरात्रमुषितःशुचिः
 रक्तादित्यमुखंदृष्ट्वासूर्यस्योदयनंप्रति २७
 सूर्यलोकमवाप्नोतिनात्रकार्याविचारणा
 सूर्यवारेऽथसंक्रांतौसप्तम्यांतुविशेषतः २८
 विषुवत्ययनेचापिचंद्रसूर्यग्रहेऽपिच
 स्नात्वासंतर्पयेद्देवान्पितृनथपितामहान् २९
 गुडधेनुंततोदद्याद्ब्राह्मणेभ्योगुडोदनम्
 करवीरैर्जपापुष्पैरक्तादित्यप्रपूजनम् ३०
 येकुर्वन्तिनरास्तेवैसूर्यलोकेवसन्तिवै
 रक्तांधेनुंनरोदद्यादेकंचैवधुरंधरम् ३१
 सयज्ञफलमाप्नोतिननरोनिरयंब्रजेत्
 व्याधितोमुच्यतेरोगात्बद्धोमुच्येतबंधनात्
 तीर्थेऽस्मिन्पिंडदानेनतृप्तिंयांतिपितामहाः ३२
 महादेवउवाच
 तथान्यदपिमाहात्म्यंतीर्थस्यास्यतपोधने
 श्रूयतांयत्पुरावृत्तंव्यासेनकथितंमहत् ३३
 पुरात्रमहिषोवृद्धोजरयाजर्जरीकृतः
 अशक्तोभारमुद्धोढुंसार्थवाहस्तमत्यजत् ३४

सनिदाधेजलंपातुंजगामचमहानदीम्
 दैवात्पंकेनिमग्नोऽसौततोमृत्युवशंगतः ३५
 प्लवितास्थिर्जलेपुण्येतीर्थस्यास्यप्रभावतः
 कान्यकुब्जेश्वरसुतोराजाजातिस्मरोऽभवत् ३६
 संस्मृत्यचस्ववृत्तांतंप्रभावंतीर्थजंमहत्
 आगत्यतज्जलेस्नात्वाददौदानान्यनेकशः ३७
 सतत्रस्थापयामासदेवदेवंमहेश्वरम्
 अत्रतीर्थेनरःस्नात्वासंपूज्यमहिषेश्वरम् ३८
 रक्तादित्यमुखंदृष्ट्वासर्वपापैःप्रमुच्यते
 साभ्रमत्युदकंयत्रपूर्वतःपश्चिमंव्रजे ३९
 प्रयागादपितत्पुण्यंसर्वकामप्रदंमहत्
 दत्तंद्विजेन्द्रेषुहुतंयदग्नौश्राद्धंकृतंजाप्यमिहाक्षयंस्यात् ४०
 गोभूतिलाःकांचनवस्त्रधान्यंशय्यासनंवाहनछत्रदानम्
 यंयंवांछयतेकामंतंतंप्राप्नोतिमानवः ४१
 श्रीमहेशप्रसादाच्चतीर्थस्यास्यप्रभावतः
 बालापेंद्रंइदंतीर्थंपुण्यपापहरंसदा ४२
 यंदृष्ट्वामुनयःसर्वेवीतरागाःसदैवतु
 यत्रमाहिषनामेतिश्वेताख्यंपुण्यदंमहत् ४३
 यत्रस्नात्वातुदेवेशिपुनर्जन्मनविद्यते
 गोदावर्याकृतेस्नानेयत्फलंलभतेनरः ४४
 तत्फलंलभतेदेविअत्रतीर्थेनसंशयः ४५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडे
 बालापेंद्रंतीर्थनामद्विपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः १५२

त्रिपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
 अन्यत्तीर्थंप्रवक्ष्यामिदुर्द्धर्षेश्वरमुत्तमम्
 यस्यस्मरणमात्रेणपापोऽपिपुण्यवान्भवेत् १
 वृत्तेदेवासुरेयुद्धेदैत्येचनिधनंगते
 दुर्धर्षचव्रतंकृत्वायत्रभार्गवनंदनः २

समाराध्यमहादेवंदुर्द्धर्षलोककारणम्
 मृतसंजीवनीमापयत्रविद्यांहित्र्यंबकात् ३
 दैत्यार्थमुशनस्तीर्थविख्यातंजगतीतले
 काव्यतीर्थेकृतस्नानःपूज्यदेवंमहेश्वरम् ४
 दुर्द्धर्षेश्वरसंज्ञं वै सर्वपापैः प्रमुच्यते
 अत्रवृत्तं तु श्रोतव्यं त्वया च न गनंदिनि ५
 पुरायदाभवद्युद्धं वृत्रवासवयोरिह
 तदासुरैर्जिता देवामघवान्वै सुरेश्वरः
 किं कर्तव्यमिति ध्यात्वागतोऽसौ तं गुरुं प्रति ६
 इंद्र उवाच
 अस्माकं त्वं गुरुः साक्षाद्देवानां पालकः सदा
 ऋषीणां त्वं वरः श्रीमान्कृपांकुरुदयानिधे ७
 वृत्रेण निर्जितोऽहं च क्व गच्छामि च सुव्रत ८
 बृहस्पतिरुवाच
 शृणु देवेन्द्र वक्ष्यामि येन त्वं हि सदा सुखी
 मम वाक्यं कुरुष्वैव यदीच्छेच्छुभमात्मनः ९
 सा भ्रमत्यांतदा गच्छ तत्र गत्वा सुखी भव
 दुर्द्धराख्यो यत्र देवो नित्यं तिष्ठति भूतिदः १०
 ददाति वांछितान् कामान्सत्यं सत्यं सुरेश्वर
 गुरोर्वचनमाकर्ण्य स गतस्तान् दीप्तिं ११
 तत्र स्नात्वा तु देवेशो महेशं तम पूजयत्
 स्नानाच्च पूजना देवसंतुष्टः श्रीमहेश्वरः १२
 महादेव उवाच
 यं यं प्रार्थयसे नित्यं तत्सर्वं हि ददाम्यहम्
 श्रुत्वा वाक्यं तु देवेशो ह्युवाच परमं वचः १३
 इंद्र उवाच
 त्वं नाथः सर्वलोकानां त्वमेव कारणं पदम्
 त्वं हि विश्वेश्वरो देवो सर्वदालक्ष्यसे मया १४
 यदि त्वं मे प्रसन्नोऽसि विश्वेश्वर सुरेश्वर
 वृत्रं हनन् महादेव एष कामो महान्मम १५

महादेवउवाच

तववाक्यात्तुदेवेशवृत्रोऽसौनिहतोमया
मयायद्दीयतेशस्त्रंतदृह्णीष्वसुरेश्वर १६
तेनैवचासुयोगेनहनिष्यसिनसंशयः १७

इंद्रउवाच

किमस्त्रंवदविश्वेशयेनवृत्रंहिहन्म्यहम्
वज्रादप्यधिकंकिंतन्निर्मितंतुत्वयाकदा १८

महादेवउवाच

इदंपाशुपतंह्यस्त्रंनिर्मितंतुमयापुरा
नदत्तंकस्यचिच्छक्रतवार्थैरक्षितंमया १९
अत्रस्नातंतुवयादेवपूजनंवैत्वयाकृतम्
अतस्त्वंगृह्णमेशस्त्रंयेनवृत्रंहनिष्यसि २०
श्रीमहेशप्रसादाच्चप्राप्तंमघवताततः
तेनपाशुपतास्त्रेणहतोवृत्रोमहाबलः २१
तत्सर्वमत्रसंजातंदुर्द्धर्षेशप्रसादतः
स्नानमात्रात्तुदेवेशिपूजनादेवसांप्रतम् २२
तीर्थप्रभावात्संप्राप्तंसत्यंसत्यंवरावने
एवंज्ञात्वातुदेवेशितत्रवैस्नानमाचरेत्
दर्शनंतुमहेशस्यसर्वपापप्रणाशनम् २३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तर
खण्डेदुर्द्धर्षेश्वरमाहात्म्यंनामत्रिपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः १५३

चतुष्पञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः

साभ्रमत्यास्तटेगुप्तंतीर्थपरमपावनम्
खड्गधारमितिख्यातंकलौगुप्तंभविष्यति १
यत्रप्रसंगतःस्नात्वापीत्वावापोयदृच्छया
सर्वपापविनिर्मुक्तोरुद्रलोकेमहीयते २
यत्रसाभ्रमतीपुण्याकश्यपानुगतासती
रुद्रेणहिजटाजूटेधृतापातालगामिनः ३
खड्गधारेतिवैनाम्नारुद्रस्तत्रैवसंस्थितः

यत्रस्नात्वा दिवं याताः पापिनोऽपि सुरेश्वरि ४
 अत्रैवोदाहरंती ममिति हासं पुरातनम्
 किरातेन कृतं यच्च व्रतं परमदुष्करम् ५
 पार्वत्युवाच
 किं नाम वै किरातोऽभूत्किं तेन व्रतमाहितम्
 तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामि यथा तथ्येन कथ्यताम् ६
 न ह्यन्यो विद्यते लोके त्वां विनाव दतां वरः
 तस्मात्कथय भो देव सर्वं शुश्रूषणे हितम् ७
 महादेव उवाच
 आसीत्पुरामहारौ द्रश्चंडो नाम दुरात्मवान्
 क्रूरः शठो नैष्कृतिको भूतानां च भयावहः ८
 जालेन मत्स्यान् दुष्टात्मा घातयत्यनिशंततः
 भल्लैर्मृगान्श्चापदांश्च कृष्णसारान्सल्लकान् ९
 खगान्नानाविधांश्चैव विध्वाकांश्चित्प्रपातयेत्
 पक्षिणो घातयन् क्रुद्धो बर्हिणश्च विशेषतः १०
 लुब्धको हि महापापो दुष्टो दुष्टजनप्रियः
 भार्या तथा विधातस्य पुंश्चली च महामया ११
 एवं विहरतस्तस्य बहु कालो व्यवर्तत
 एकदा निशि पापीयान् श्रीवृक्षोपरि संस्थितः १२
 कोलं हंतुं धनुः पाणिः शरं संयोज्य कार्मुके
 एवं निशागता तस्य जाग्रतो निमिषस्य हि
 माघमासे सितायां वै चतुर्दश्यां नगात्मजे १३
 श्रीवृक्षपत्राणि बहूनि तत्र संच्छेदयामास रुषान्वितोऽपि
 श्रीवृक्षमूले परिवर्तमानं लिङ्गं च तस्योपरि तानि पेतुः १४
 श्रीवृक्षपर्णानि च दैवयोगात् जातं च सर्वं शिवपूजनं तत् १५
 गंडूषकारिणा तेन स्त्रपनं च महत्कृतम्
 अज्ञानिना च तेनैव पुष्कसेन दुरात्मना १६
 माघमासे सिते पक्षे चतुर्दश्यां विधूदये
 पुष्कसो हि दुराचारो निष्पन्नो गतकल्मषः १७
 तस्य भार्या प्रचंडा च आगता तस्य सन्निधौ

निराशाचनिराहारायत्रासौपुष्कसःस्थितः १८
 नप्राप्तःशूकरस्तेनमृगोऽपिमहिषोऽपिवा
 अशनार्थंचतस्यैवअन्नमादायभामिनी १९
 तेनदृष्टाप्रचंडासाआयांतीक्रूरलोचना
 सातस्यभार्यानिद्यांवैजलमध्येपपातह २०
 तावत्तयोक्तश्चंडात्माएहिशीघ्रंचभक्षय
 समानीतंत्वदर्थंचमत्स्यमांसंमयाधुना २१
 कृतंकिंमूढपूर्वेद्युर्मांसंपार्श्वेनदृश्यते
 नाशितंचत्वयामूढकुटुंबंलंघतेतव २२
 एतच्छ्रुत्वातुवचनंचंडायाश्चंडरूपवान्
 शिवरात्र्युपवासेनरात्रौजागरणेनच २३
 शुद्धांतःकरणोजातःस्नातुंनद्यांशुचिव्रतः
 यावत्स्नातिसदुष्टात्मातावत्श्चातत्रचागतः २४
 शुनातदाभक्षितंचसर्वमांसंसुरेश्वरि
 चंडाप्रकुपितातंचश्चानंहंतुमुपस्थिता २५
 निवारिताहिचंडेनचंडाप्रकुपितातदा
 नहंतव्यस्त्वयाचैषकिमनेनाशुभंकृतम् २६
 तयोक्तंभक्षितंचान्नंअनेनैवदुरात्मना
 किंत्वंभक्षयितामूढभविताद्यबुभुक्षितः २७
 पुष्कसउवाच
 यच्छुनाभक्षितंचान्नंतेनाहंपरितोषितः
 किमनेनशरीरेणनश्वरेणगतायुषा २८
 येपुष्यंतिशरीरंवैसर्वभावेनभामिनि
 मूढास्तेपापिनोज्ञेयालोकद्वयबहिष्कृताः २९
 तस्मान्मानंपरित्यज्यकामंचापिदुरात्मताम्
 स्वस्थाभावविमर्शेनतत्त्वबुद्ध्यास्थिराभव ३०
 अहमेतच्छरीरंवैखङ्गधारव्रतेनच
 त्यक्त्याम्यद्यवरारोहेकिंचिरंजीवनेनमे ३१
 इत्युक्तवाखङ्गमाकृष्ययावद्भिनत्तिकंस्वकम्
 आगताश्चगणास्तावद्ब्रह्मवःशिवनोदिताः ३२

विमानानिबहून्यत्रआगतानितदंतिके
 दृष्ट्वासचैवतान्येवंविमानानिगणांस्तथा ३३
 उवाचपरयाभक्त्यापुष्कसोऽपिचतान्प्रति
 कस्मात्समागतायूयंसर्वेरुद्राक्षधारिणः ३४
 सर्वेस्फटिकसंकाशाःसर्वेचंद्रार्द्धशेखराः
 कपर्दिनश्चर्मपरीतवाससोभुजंगभोगैःकृतहारभूषणाः ३५
 श्रियान्वितारुद्रसमानवीर्यायथातथंभोवदतोचितंमम
 पुष्कसेनतदापृष्टाऊचुस्तेरुद्रपार्षदाः ३६
 गणाऊचुः
 प्रेषितास्मोवयंचंडशिवेनपरमेष्ठिना
 आगच्छत्वरितोभूत्वासस्त्रीकोयानमारुह ३७
 लिगार्चनंकृतंयच्चत्वयारात्रौशिवस्यच
 तेनकर्मविपाकेनप्राप्तोऽसिपरमांगतिम् ३८
 तथोक्तोवीरभद्रेणउवाचप्रहसन्निव
 किंमयासुकृतंचीर्णपापिनापुष्कसेनहि ३९
 मृगयारसिकेनैवमूढेनचदुरात्मना
 पापाचारोह्यहंनित्यंकथंस्वर्गेवसाम्यहम् ४०
 कथंलिगार्चनंचाद्याकृतमस्तितदुच्यताम्
 परंकौतुकमापन्नःपृच्छामिकृपयावद ४१
 वीरभद्रउवाच
 देवदेवोमहादेवोयोगंगाधरसंज्ञकः
 परितुष्टोऽद्यतेचंडसभार्यस्यउमापतिः ४२
 प्रासंगिकंत्वयाचाद्यकृतमर्चनमेवच
 कोलंनिरीक्षमाणेनविल्बपत्राणिचैवहि ४३
 छेदितानित्वयाचंडपतितानितदैवहि
 लिगस्यमस्तकेतानितेनत्वंसुकृतीप्रभो ४४
 तवैवंजागरोजातोमहावृक्षोपरिध्रुवम्
 तेनैवजागरेणैवतुतोषजगदीश्वरः ४५
 छलेनैवमहाभागकोलसंदर्शनेनहि
 शिवरात्रिदिनंव्याधप्रसंगेनाप्युपोषितम् ४६

तेनोपवासेनचजागरेणतुष्टोह्यसौदेववरोमहात्मा
 तवप्रसादायमहानुभावोददातिसर्वान्वरदोवरांश्च ४७
 एवमुक्तस्तदातेनवीरभद्रेणधीमता
 पुष्कसोऽपिविमानाग्रचमारुरोहचपश्यताम् ४८
 गणानांदेवतानांचसर्वेषांप्राणिनामपि
 तदादुंदुभयोनेदुर्भेरीतूर्याण्यनेकशः ४९
 वीणावेणुमृदंगानिलास्यनाटययुतानिच
 जगुर्गंधर्वपतयोननृतुश्चाप्सरोगणाः ५०
 चामरैर्विज्यमानोहिछत्रैश्चविविधैरपि
 महोत्सवेनमहताह्वानीतःशिवसन्निधौ ५१
 पुष्कसोऽपितदाप्राप्तस्तीर्थस्नानशिवार्चनात्
 किंपुनःश्रद्धयाभक्त्याशिवायपरमात्माने ५२
 पुष्पादिकंफलंगंधंतांबूलाक्षतमेवच
 येप्रयच्छंतिलोकेऽस्मिन्स्तेरुद्रानात्रसंशयः ५३
 महादेवउवाच
 तदाप्रभृतितत्तीर्थंखड्गधारेतिविश्रुतम्
 एतत्तीर्थंकलौगुप्तंभविष्यतिसुरेश्वरि ५४
 माघमासेऽथवैशाखेकार्तिक्यांचविशेषतः
 स्नानंयेनप्रकुर्वन्तिमुक्तास्तेनगनंदिनि ५५
 वसिष्ठोवामदेवश्चभरद्वाजोऽथगौतमः
 स्नानार्थेवैसमायांतिदेवंद्रष्टुं पिनाकिनम् ५६
 त्रियुगेवर्त्ततेलिङ्गंकलौनैवतुपार्वति
 विश्वामित्रेणऋषिणादत्तशापोह्यहंतदा ५७
 पार्वत्युवाच
 कथंशापस्तुऋषिणादत्तश्चैवसुरेश्वर
 तदहंश्रोतुमिच्छामित्वत्तोदेवनसंशयः ५८
 महादेवउवाच
 एकस्मिन्समयेदेविविश्वामित्रोमहातपाः
 आगतःखड्गधारेऽस्मिन्स्तीर्थेवैपरमाद्भुते ५९
 साभ्रमत्यांकृतस्नानोदर्शनंकृतवान्मम

तत्रतिष्ठतिनित्यं वै पूजां कुर्वन्ननेकधा ६०
 तत्रकोऽपि महादुष्टः कौलिकः पापरुपधृक्
 मांसदत्तं तदा तेन शिवस्योपरि भामिनि ६१
 दृष्ट्वा तदपि मांसं च विश्वामित्रोऽथ वै पुनः
 अब्रवीच्च तदा तत्र दुष्कृतं पापिनाकृतम् ६२
 न दत्तस्तस्य दंडो हि शर्वेण परमात्मना
 तस्मादहं हि निश्चित्य शापं दास्येन संशयः ६३
 विचार्यैवं तदा तेन शप्तोऽहं देवि वै तदा ६४
 अस्मिन्कलियुगे घोरे गुप्तस्त्वं भव सर्वथा
 इति दत्त्वा तथैव शापं गतवान्मुनिसत्तमः ६५
 तदा प्रभृतिभो देवि गुप्तोऽहं ऋषिशापतः
 मम स्थाने विशेषेण पूजनं कुरुते यदि ६६
 तेषां हि दुरितं यच्च नश्यते तत्क्षणादपि
 मृन्मयीं मामकीं मूर्तिकृत्वा ये पूजयन्ति वै ६७
 अत्र स्थाने विशेषेण मामके तु वसन्ति हि
 खड्गधारे श्वर इति नाम्ना ख्यातः कलौ युगे ६८
 कृते वै मंदिरं नाम त्रेतायां गौरवः स्मृतः
 द्वापरे विश्वविख्यातः कलौ खड्गेश्वरः स्मृतः ६९
 दक्षिणं भागमाश्रित्य मम स्थानं सुरेश्वरि
 इति ज्ञात्वा तु तत्रैव कृत्वा मूर्तिसदा बुधः ७०
 पूजनं कुरुते नित्यं वाञ्छितं फलमाप्नुयात्
 धर्मार्थकाममोक्षांश्च लभते मानवो भुवि ७१
 धूपं दीपं च नैवेद्यं तथा वै चंदनादिकम्
 येऽप्यन्ति हि देवेशि लोकनाथे महेश्वरि
 नदुःखं तु भवेत्तेषां सत्यं सत्यं वरानने ७२

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्रसहितायामुत्तर
 खंडे धारेश्वरमाहात्म्यं नाम चतुष्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः १५४

पञ्चपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः

महादेव उवाच

खड्गधारादक्षिणतस्तीर्थपरमपावनम्
 दुग्धेश्वरमितिप्रोक्तंसर्वपापप्रणाशनम् १
 यस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वादृष्ट्वादुग्धेश्वरंहरम्
 पुमान्सद्योविमुच्येतदुःखात्पापसमुद्भवात् २
 दधीचिनातपस्तप्तंसाभ्रमत्यास्तटेशुभे
 चन्द्रभागामहत्पुण्यंगंगायासंगतायतः ३
 तत्रस्नानंचदानंजपःपूजातपस्तथा
 सर्वमक्षयतांयातिदुग्धतीर्थप्रभावतः ४
 पार्वत्युवाच
 दुग्धेश्वरसमुत्पत्तिंश्रोतुमिच्छामिवैप्रभो
 महिमादुग्धतीर्थस्यकथ्यतांचसुरेश्वर ५
 महादेवउवाच
 पुरादेवासुरेयुद्धेदैत्यैर्देवाःपराजिताः
 पलायनपराभूत्वादधीचाश्रममागताः ६
 मुक्त्वातत्रायुधान्येवगतादेवादिशोदश
 पश्चात्कोलाहलंश्रुत्वादधीचोदैत्यसंभवम् ७
 पीतवांस्तानिशस्त्राणिजलेनाप्लाव्यभार्गवः
 कालेनतेसुराःसर्वेअस्त्राण्यादातुमुत्सुकाः ८
 गुरुणासहिताःसर्वेपरस्परमुदान्विताः
 नकुलैःसहसर्पाश्चक्रीडंतेतेपरस्परम् ९
 एवंविधान्यनेकानिसाश्चर्याणितदाश्रमे
 पश्यंतोविबुधाःसर्वेविस्मयंपरमंगताः १०
 ददृशुस्तेमुनिवरंआसनोपरिसंस्थितम्
 यत्रसाभ्रमतीपुण्यामिलिताचंद्रभागया ११
 वर्चसापरमेणैवभ्राजमानंयथारविम्
 विभावसुद्वितीयंचसुवर्चाभार्ययासह १२
 यथाब्रह्माहिसावित्र्यातथाऽसौमुनिसत्तमः
 दृष्टःसुरवरैःसर्वैःप्रणिपातपुरःसरम् १३
 ऊचिरेतंतदादेवाबृहस्पतिपुरोगमाः
 त्वंदातात्रिषुलोकेषुविदितःपूर्वमेवच १४

याच्ञार्थचवयंसर्वेत्वत्सकाशंसमागताः
 भयभीतावयंसर्वेऽस्त्राणिनोदातुमर्हसि १५
 इत्युक्तोमुनिवर्योऽसौदेवानाहमहामतिः
 पीतानितानिभोदेवाजलेनाप्लाव्यमंत्रतः १६
 ततोदेवाब्रुवन्विप्रं दैत्यानांनिधनायच
 देह्यस्थीनित्वराविप्रदत्तानीतिद्विजोऽवदत् १७
 इत्युक्त्वातान्स्वपत्नीसंप्रेषयामासचाश्रमम्
 तदोवाचद्विजोहृष्टोदेवान्स्मत्वामहामतिः १८
 पीतानितानिभोदेवागृहीध्वंचयथातथम्
 इत्युक्त्वाचद्विजोदेवियोगमास्थाययोगवित् १९
 ततोब्रुवन्सुराविप्रंस्मयंतंछलयागिरा
 त्वयिजीवतिभोब्रह्मन्कुतोस्थीनिलभामहे २०
 प्रहस्योवाचविप्रर्षिस्तिष्ठध्वंक्षणेमेकतः
 स्वयमेवचभोदेवास्त्यक्ष्याम्यद्यकलेवरम् २१
 इत्युक्त्वासद्विजोदेवियोगमास्थाययोगवित्
 ब्रह्मलोकंगतःसद्योयतोनावर्त्ततेपुनः २२
 ततःसर्वेसुरास्तत्रदृष्ट्वातं विलयंगतम्
 चिंतयंतःसुरगणाःकथंचविशसामहे २३
 सुरभिंचाह्वयामासतामुवाचशचीपतिः
 कलेवरंद्विजेन्द्रस्यलिहत्वंवचसामम २४
 तथेतिचवचोमत्वातत्क्षणादेवलिह्यतत्
 निर्मासंचकृतंसद्यस्तयाधेन्वाकलेवरम् २५
 जगृहुस्तानिचास्थीनिचक्रुःशस्त्राणिवैसुराः
 तस्यवंशोद्धवंत्वस्त्रमासीद्ब्रह्मशिरस्तथा २६
 शस्त्राण्यस्त्राणिकृत्वातेमहाबलपराक्रमाः
 ययुर्देवास्त्वरायुक्तावृत्रघातनतत्पराः २७
 ततःसुवर्चातुदधीचपत्नीसंप्रेषितायासुरकार्यसिद्धये
 विलोकयामाससमेत्यतत्रमृतंपतिंदेहमथोविशस्तम् २८
 ज्ञात्वातुतत्सर्वमथोसुराणांकृत्यंतदानींचचुकोपसाध्वी
 ददौतदाशापमतीवरुष्टातदासुवर्चाऋषिवर्यपत्नी २९

अहोसुरादुष्टतराश्चसर्वेह्यनेकशप्ताश्चतथैवलुब्धाः
 तस्मात्तुसर्वेह्यप्रजाभवन्तुसेन्द्रासुराद्यप्रभृतीत्युवाच ३०
 एवंशापंददौतेषांसुराणांसातपस्विनी
 उपविश्याश्चत्थमूलेसाभ्रमत्यास्तटेस्थिता ३१
 सगर्भासासतीसाध्वीस्वोदरंविददारह
 निर्गतोजठराद्गर्भोदधीचस्यमहात्मनः ३२
 साक्षाद्गुद्रावतारोऽसौपिप्पलादोमहाप्रभुः
 प्रहस्यजननीगर्भउवाचवचनंमहत् ३३
 सुवर्चातंपिप्पलादंचिरंतिष्ठास्यसन्निधौ
 अश्चत्थस्यमहाभागसर्वेषांशुभदोभव ३४
 तथैवभाषमाणासासुवर्चातनयंप्रति
 पतिंप्रत्यगमत्साध्वीपरमेनसमाधिना ३५
 एवंदधीचपत्नीसापतिनास्वर्गमास्थिता
 तेदेवाःकृतशस्त्रास्त्रदैत्यान्प्रतिसमुत्सुकाः ३६
 आजग्मुश्चेन्द्रमुख्याश्चमहाबलपराक्रमाः
 कामधेनुःप्रसुस्त्रावययौयत्रद्विजःक्षयम् ३७
 मुनेःप्रभावतोदुग्धंलिगरूपंव्यजायत
 दुग्धेश्वरमितिरुष्यातंदेविसाभ्रमतीतटे ३८
 तदाप्रभृतितीर्थंहितन्नाम्नाप्रथितंभुवि
 अतुलंयस्यमाहात्म्यंश्रवणात्पातकापहम् ३९
 येशृण्वन्तिनराभक्त्यादुग्धेश्वरसमुद्भवम्
 तेऽपिपापविनिर्मुक्तायांतिरुद्रपदंमहत् ४०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तर
 खंडेदुग्धेश्वरमाहात्म्यंनामपंचपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः १५५

षट्पञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
 दुग्धेश्वरस्यपूर्वेतुतीर्थपरमपावनम्
 चंद्रभागेतिवैनाम्नानदीयत्रतुसंगता १
 तत्रचंद्रेश्वरोदेवो नित्यंतिष्ठतिपुण्यदः

योहरः सर्वदा व्यापी लोकानां सुखदोमहान् २
 अत्र स्नानं प्रकुर्वति ध्यानं कुर्वति नित्यशः
 तत्फलं प्राप्नुयुस्ते वै सा भ्रमत्यां शिवार्चनात् ३
 सोमेनात्र तपस्तप्तं कालं बहुतरं किल
 तस्माच्चन्द्रेश्वरो नाम स्थापितो वै महेश्वरः ४
 शुक्रेणापितपस्तप्तं चन्द्रभागा समीपतः
 अतस्तीर्थाधिकं तीर्थपावनं सर्वदा भुवि ५
 कलौ गुप्तं तु ऋषिणा कारितं वै सुरेश्वरि
 यत्र हेममयं लिङ्गं दृश्यते नात्र संशयः ६
 अत्र स्नात्वा च पीत्वा च कृत्वा वै शिवपूजनम्
 येनराः संगमिष्यन्ति धर्मान् थाल्लभन्ति ते ७
 वृषोत्सर्गादिकं कर्म ये कुर्वन्ति विशेषतः
 भुक्त्वा स्वर्गपदं ते वै पश्चाद्द्यान्ति हरालयम् ८
 स्नानार्थं प्रत्यहं देवि चन्द्रभागा समीपतः
 आगमिष्यन्ति ये लोकास्ते ज्ञेयाः पुण्यभागिनः ९
 गत्वा परतटे ये वै ह्यर्चयन्ति च तं शिवम्
 चंद्रेश्वरेति नामानं श्रीहरं पापकृत्तनम् १०
 अत्र गत्वा विशेषेण रुद्रजाप्यादिकं तथा
 ये कुर्वन्ति नरश्रेष्ठास्ते ज्ञेयाः शिवरूपिणः ११
 सर्वदा तु सुरश्रेष्ठ यत्र स्नानं प्रकुर्वते
 तेनरा विष्णुरूपाणि विज्ञेयानात्र संशयः १२
 येऽत्र श्राद्धं प्रकुर्वन्ति तिलपिण्डेन वा पुनः
 तेऽपि विष्णुपदं याति पिण्डदानप्रभावतः १३
 अत्र दानं प्रकर्त्तव्यं स्नानं वै विधिपूर्वकम्
 यत्र स्नात्वा तु मुच्यन्ते ब्रह्महत्यादिकिल्बिषात् १४
 तटे स्मिन् ये विषेण वटं चारोपयन्ति ते
 मृताः शिवपदं याति यावच्चन्द्रदिवाकरौ १५

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायां उत्तर

खंडे उमा० चंद्रेश्वरचंद्रभागामहिमानामष्टपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः १५६

सप्तपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः-

महादेवउवाच

दुग्धेश्वरसमीपतेतुतीर्थचातीवपावनम्
रम्यंतत्पिप्पलादस्यनाम्नावैप्रथितंभुवि १
यत्रकृत्वातपःपूर्वमातुर्वचनतोमुनिः
उत्पादयामासकृत्यांवडवानलसम्मिताम् २
पितुरानृण्यमन्विच्छन्दधीचस्यमहात्मनः
तत्रस्नात्वाचपीत्वाचब्रह्महत्यांव्यपोहति ३
साभ्रमत्यास्तटेगुप्तंपिप्पलादंसुरेश्वरम्
तत्रस्नात्वातुभोदेविमुक्तिभागीभवेन्नरः ४
आरोपणंपिप्पलानांकर्तव्यंविधिपूर्वकम्
कृतेसतिमहादेविमुच्यतेकर्मबंधनात् ५
पार्वत्युवाच

किमर्थंसातुकृत्यावैउत्पन्नातांनिबोधय
तयावैकृत्ययापूर्वकिंकृतंवदमेप्रभो ६
येनपुत्रेणसानीतापितुरानृण्यकारणात् ७
महादेवउवाच
दाधीचोऽऋषिवर्योऽसौह्यागतस्तपकारणात्
अत्रतेनमहत्तप्तमृषिणापरमात्मना ८
तत्रकोलासुरोनामविघ्नार्थवैसमागतः
तेनविघ्नंबहुतरंकृतंवैनात्रसंशयः ९
तदृष्टंतुसुपुत्रेणकहोडेनचधीमता
कृत्याह्युत्पादितातत्रहननार्थंसुरेश्वरि १०
तयावैनिहतोदैत्यःकोलोनाममहासुरः
तस्मात्तीर्थमहज्जातंकलौगुप्तंतुपार्वति ११

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडे
उमामहेश्वरसंवादेपिप्पलादतीर्थनाम सप्तपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः१५७

अष्टपञ्चाशदधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच

पिप्पलादात्ततस्तीर्थेपिचुमंदार्कमुत्तमम्
 तीर्थसाभ्रमतीतीरेव्याधिदौर्गध्यनाशनम् १
 पुराकोलाहलेयुद्धेदानवैर्निर्जिताःसुराः
 वृक्षेषुविविशुस्तत्रसूक्ष्माःप्राणपरीप्सया २
 तत्रबिल्वेस्थितःशंभुरश्वत्थेहरिरव्ययः
 शिरीषेऽभूत्सहस्राक्षोनिंबेदेवःप्रभाकरः ३
 एवमादियथायोग्यंवृक्षेषुविबुधास्तथा
 यावत्कोलाहलोदैत्योविष्णुना प्रभविष्णुना ४
 हतोमहाहवेतावत्स्थितास्तेवृक्षमाश्रिताः
 येनयेनहियोवृक्षोविबुधेनसमाश्रितः ५
 सतुतन्मयतांयातस्तस्मात्तन्नविनाशयेत्
 इतिसूर्यस्यविश्रामात्पिचुमंदार्कमुत्तमम् ६
 तीर्थरोगहरंस्नानात्साभ्रमत्यास्तटेऽभवत्
 अत्रगत्वाविशेषेणतंरविंयदिपूजयेत् ७
 पूजयित्वासुरश्रेष्ठेलभतेवांछितंफलम्
 अत्रद्वादशनामानिगत्वायेवैपठंतिच ८
 तेनराःपुण्यकर्माणोयावज्जीवंनसंशयः
 आदित्यंभास्करंभानुरविंविश्वप्रकाशकम् ९
 तीक्ष्णंशुंचैवमार्तंडंसूर्यंचैवप्रभाकरम्
 विभावसुंसहस्राक्षंतथापूषणमेवच १०
 एवंद्वादशनामानियःपठेत्प्रयतःसुधीः
 धनंवैपुत्रपौत्रांश्चलभतेनगनंदिनि ११
 एकैकंनामआश्रित्ययोऽचयेतनरोभुवि
 सप्तजन्मभवेद्विप्रोधनाढ्योवेदपरागः १२
 क्षत्रियोलभतेराज्यंवैश्योऽधनमवाप्नुयात्
 शूद्रोऽवैलभतेभक्तिंतस्मात्सूक्तंपरंजपेत् १३
 निंबार्कतःपरंतीर्थंनभूतंनभविष्यति
 अत्रस्नात्वाचपीत्वाचमुक्तिभागीभवेद्ध्रुवम् १४
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तरखंडे उमामहेश्वर
 संवादेनिंबार्कदेवतीर्थनामाष्टपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः १५८

एकोनषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच

तस्माद्दूरतरेदेविसिद्धक्षेत्रमनुत्तमम्
अनिरुद्धोवृतःपूर्वउषार्थेचित्रलेखया १
नीतोबाणासुरपुरंतिष्ठतिस्मगृहेपुरा
पाशैर्बाणैश्चसंरुद्धःकोटराक्षीमथास्मरत् २
साक्षाद्यावैष्णवीशक्तिःसदारक्षणतत्परा
सेयंदेवीनदीतीरेकृष्णेनात्रप्रतिष्ठिता ३
जित्वाबाणासुरंसंख्येद्वारकांप्रतिगच्छता
अनिरुद्धस्यस्तोत्रेणसाक्षात्सांनिध्यमागता ४
तत्रतीर्थेनरःस्नात्वावर्षमेकंप्रयत्नतः
कोटराक्षीमुखंदृष्ट्वालक्ष्मीमाप्नोतिपुष्कलाम् ५
सिद्धतीर्थेनरःस्नात्वादृष्ट्वाकोटरवासिनीम्
सिंहयुक्तेनयानेनरुद्रलोकेमहीयते ६
यस्यांवैस्मरणादेवमुक्तःसोऽपवरानने
अतोयेऽत्रप्रगच्छंतितेनरामुक्तिभागिनः ७
तत्रगत्वाविशेषेणस्नानंकृत्वातुपार्वति
कोटराक्ष्यास्ततःस्तोत्रंपठेद्वैबुद्धिपूर्वकम् ८
कोटराक्षीविश्वरूपामहामायाबलाधिका
त्रिपुरात्रिपुरघ्नीचशिवावैशिवरूपिणी ९
कन्यासारस्वतीप्रोक्तादुर्गादुर्गतिहारिणी
भैरवीभैरवाक्षीचलक्ष्मीदेवीजनप्रिया १०
एतानिबहुधोक्तानिनामानिचसुरेश्वरि
येपठंतिनरश्रेष्ठास्तेयांतिशिवसन्निधौ ११
अनिरुद्धकृतंस्तोत्रंयेजपंतिमनीषिणः
मुच्यंतेकष्टबंधात्तेसत्यंसत्यंवरानने १२
तीर्थानांपरमंतीर्थंकोटरानिर्मितंभुवि
दर्शनादेवनश्यंतिपापानांराशयस्तथा १३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तर
खण्डेकोटरातीर्थनामैकोनषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः १५६

षष्ठ्यधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच

अस्मात्तीर्थात्परंतीर्थतीर्थराजेतिविश्रुतम्
 सप्तनद्योवहंत्यत्रचंदनोदकमिश्रितम् १
 अन्यतीर्थाच्छतगुणंस्नानंचात्रविशिष्यते
 देवानांप्रवरोदेवोयत्रास्तेवामनःस्वयम् २
 द्वादश्यामाघमासस्यदद्याद्यस्तिलधेनुकम्
 विमुक्तःसर्वपापेभ्यःकुलानांतारयेच्छतम् ३
 पानीयमप्यत्रतिलैर्विमिश्रंदद्यात्पितृभ्यःप्रयतोमनुष्यः
 श्राद्धंकृतंतेनसमाःसहस्रंरहस्यमेतत्पितरोवदन्ति ४
 तीर्थेऽस्मिन्भोजयेद्योवैब्राह्मणान्गुडपायसैः
 एकस्मिन्भोजितेविप्रेसहस्रंभोजितंभवेत् ५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तर
 खंडेवामनतीर्थनामषष्ठ्यधिकशततमोऽध्यायः १६०

एकषष्ठ्यधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच

सोमतीर्थततो गच्छेद्गुप्तंसाभ्रमतीतटे
 पातालात्तत्रनिर्गत्यकालाग्निरभवद्भवः १
 सोमतीर्थेनरःस्नात्वा दृष्ट्वासोमेश्वरंशिवम्
 सोमपानफलंसाक्षाद्भवतीतिनसंशयः २
 रूपवान्सुभगोभोगीसर्वशास्त्रविशारदः
 नरोभवतिलोकेऽस्मिन्परत्रचशिवं व्रजेत् ३
 अत्रेतिहासंवक्ष्यामिशृणुसुंदरितत्वतः
 यंश्रुत्वामुच्यतेचात्रब्रह्महत्यादिपातकात् ४
 कौषीतकेनऋषिणातपस्तप्तंविशेषतः
 निराहारीसवैजातःपर्णाशनरतःपरम् ५
 वायुभक्षस्ततःकुर्वन्नात्मध्यानपरायणः
 एवंबहुयुगंतत्रतप्तंतेनमहत्तपः ६
 कदाचिद्दैवयोगेनसुप्रसन्नोमहेश्वरः

यंयंप्रार्थयसेविप्रतत्सर्वप्रददाम्यहम् ७
 कौषीतकउवाच
 तवप्रसादाद्देवेशअत्रलिंगप्रजायताम्
 अत्रसोमेश्वरइतिख्यातोदेवोभवेद्धुरुवम् ८
 यत्रस्नात्वाचभुक्त्वाचवांछितंफलमाप्नुयात्
 अत्रस्थानेविशेषेणरुद्रजाप्यादिकंयदि ९
 कारयंतिनरश्रेष्ठाधर्मानर्थाल्लभंतिते
 अपुत्रोलभतेपुत्रनिर्धनोलभतेधनम् १०
 राज्यकामीतुतद्राज्यंलभतेनात्रसंशयः
 यदिचेत्त्वंप्रसन्नोऽसितत्सर्वं देहिमेप्रभो ११
 ईश्वरउवाच
 तदाचैवसुरेशेनसर्वदत्तंद्विजन्मने
 तदाप्रभृतितत्तीर्थसोमलिगेतिविश्रुतम् १२
 चंदनैर्वाबिल्वपत्रैरेऽचयंतिसदाशिवम्
 लभंतेमानुषेदेहेसौख्यंपुत्रादिसंभवम् १३
 सोमवारेतथाप्राप्तेयोगच्छतिहरालयम्
 वाछितंलभतेनित्यंसोमलिगप्रसादतः १४
 अत्रगत्वातुयोदेवियद्दातिफलादिकम्
 ययाकामनयाचैवतंतंप्राप्नोतिनिश्चितम् १५
 श्वेतैर्वाकरवीरैश्चपारिजातैस्तथापुनः
 येऽचयंतिचतंदेवंश्रीमहेशंपिनाकिनम् १६
 तेलभंतेसुरश्रेष्ठेशैवंपदमनुत्तमम् १७

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांउत्तर
 खण्डेसोमतीर्थवर्णनंनानैकषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः १६१

द्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
 ततो गच्छेत्तथादेवितीर्थकापोतिकंपुनः
 यत्रसाभ्रमतीतोयंप्राचीनंसंप्रवर्त्तते १
 पिंडं ददाति यस्तत्र पितृ तर्पणपूर्वकम्

वन्यैःफलैस्तथापुष्पैःसदापर्वणिपर्वणि २
 काकादिभ्यश्चश्वादिभ्योबलिसंददतेतुयः
 यमस्यपंथानंसोऽपिससुखंनिस्तरेन्नरः ३
 तत्रतीर्थेनरःस्नात्वावैशाख्यांगौरसर्षपैः
 पूजयेद्देवमीशानंप्राचीनेश्वरमुत्तमम् ४
 आत्मानंतारयेत्सोऽथपितृनथपितामहान्
 कपोतोयत्रचात्मानंदत्वाचातिथयेमुदा ५
 स्तुतोदेवगणैःसर्वैर्विमानेनदिवंगतैः
 तदाप्रभृतितत्तीर्थंकापोतमितिविश्रुतम् ६
 तत्रस्नात्वानरःपीत्वाब्रह्महत्यांव्यपोहति
 पार्वत्युवाच
 कपोतेनकथंदत्तंशरीरंचवदप्रभो
 निमित्तंकिंतथादेवनाहंवेदिसुरेश्वर ७
 महादेवउवाच
 अत्रतीर्थेतिदेवेशिवटोवैपरमोमहान्
 तस्यशाखाह्यनंताश्चदृश्यंतेविपुलाभुवि ८
 तत्रजीवावसंतीहपक्षिणोबहवस्तथा
 कपोतेनगृहंतत्रकारितंतुसुरेश्वरि ९
 तत्रतिष्ठतिपक्षीशोनित्यंविष्णुपरायणः
 कुटुंबेनसमायुक्तोशाखायांवसतिध्रुवम् १०
 एकस्मिन्वासरेदेविद्वादश्यांविष्णुवासरे
 श्येनस्तत्रसमायातोह्यतिथित्वेनभामिनि ११
 कपोतभोदेहिमांसंतवशारीरकंमम
 नोचेच्छापंप्रदास्यामिइत्युक्तंनगनंदिनि १२
 अद्यवैवासरेविष्णोःक्षुधार्तोऽहसमागतः
 तस्माद्देयंहिमांसंतत्क्षुधार्तायममप्रभो १३
 श्येनोक्तंतत्तुवैश्रुत्वाकपोतोवैष्णवोमहान्
 तेनदत्तंतदादेविशरीरंनात्रसंशयः १४
 तेनदानप्रभावेनतीर्थंजातंसुरोत्तमे
 कापोतकंमहत्तीर्थंपावनानांचपावनम् १५

अत्रतीर्थेनरःस्नात्वाकृत्वावैशिवपूजनम्
ददातिचातिथिभ्यश्चमिष्टमन्नंसुरोत्तमे १६
इहलोकेसुखंभुक्त्वायातिविष्णोःसनातनम्
दत्त्वावैस्वशरीरंतुकपोतोऽथमहात्मने १७
सगतोवैष्णवंतत्रयावच्चंद्रदिवाकरौ
अतोगत्वातुभोदेविअतिथिंपूजयेत्सदा
पूजितेचातिथौतत्रसर्वचलभतेध्रुवम् १८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तर
खंडेकपोततीर्थनामद्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः १६२

त्रिषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
तीर्थानांप्रवरंतीर्थमहापातकनाशनम्
गोतीर्थमिति विख्यातंकाश्यपहृदसमीपतः १
यानिकानिचपापानिब्रह्महत्यासमानिच
गोतीर्थेतुततःस्नात्वा नश्यंतेनात्रसंशयः २
गावःकृष्णांतनुंप्राप्यपूर्वपातकयोगतः
यत्रतीर्थेततःस्नात्वाशुक्लत्वंपुनरागताः ३
तत्रतीर्थेनरःस्नात्वादत्वागोभ्योगवाह्निकम्
गोमातृणांप्रसादेनमातृणामनृणीभवेत् ४
गोतीर्थेतुनरोगत्वास्नात्वागांतुपयस्विनीम्
ददातिविप्रमुख्येभ्यःसयातिब्रह्मणःपदम् ५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तर
खंडेसाभ्रमतीमाहात्म्येगोतीर्थनामत्रिषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः १६३

चतुःषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
अत्रतीर्थमहच्चान्यत्कश्यपाख्यंसुरेश्वरि
यत्रहृदोमहानासीन्नगदेवविनिर्मितः १
तत्रकुशेश्वरोनामदेवोयत्रविराजते

यत्रकुंडंतथारम्यंकश्यपेनविनिर्मितम् २
 तत्रस्नात्वातुभोदेविननरोनिरयंब्रजेत्
 अग्निहोत्रकराविप्रानित्यंवेदपरायणाः ३
 निवसंतिमहदेविकाश्यपायांबहुश्रुताः
 यथाकाशीतथाचेयंगरीऋषिनिर्मिता ४
 काश्यपेनयतश्चात्रतप्तंबहुतरंतपः
 गंगावैतपसायेनआनीतेशजटोद्भवा ५
 सागंगाकाश्यपीदेविमहापातकनाशिनी
 यस्यादर्शनमात्रेणमुच्यंतेदुष्टकिल्बिषात् ६
 गोदानंचप्रशंसंतिरथदानंतथैवच
 श्राद्धंकृत्वातुतत्रैवदानंदेयंप्रयत्नतः ७
 कलौयुगेतथाघोरेमहापातकनाशनम्
 कश्यपाख्यंसमंतीर्थनभूतंनभविष्यति ८
 यत्रवैदेवताःसर्वाऋषयोवीतकल्मषाः
 नित्यंतिष्ठंतिदेवेशीर्थराजप्रसादतः ९

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेसाभ्रमती
 माहात्म्येकश्यपहृदमाहात्म्यंनामचतुःषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः १६४

पंचषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
 भूतालयंततोगच्छेत्तीर्थपापहरंपदम्
 भूतालयोवटोयत्रयत्रप्राचीतुचंदना १
 भूतालयेनरःस्नात्वाकृष्णाष्टम्यामुपोषितः
 यस्तुकृष्णतिलान्दद्यान्नसप्रेतोऽभिजायते २
 पितृनुद्दिश्ययोदद्यादुदकुंभंतिलैःसह
 पूर्वजान्प्रेतभावात्समोचयेन्नात्रसंशयः ३
 यस्यनाम्नानरःस्नातिप्रेतत्वात्सविमुच्यते
 चतुर्दश्यामथाष्टम्यांप्रभातेविमलोदके ४
 तीर्थेभूतालयेस्नात्वादृष्ट्वाभूतालयंवटम्
 भूतेश्वरप्रसादेनभूतेभ्योनलभेद्भयम् ५

इति श्रीभूतेश्वरतीर्थम्
अतस्तीर्थात्परंतीर्थघटेश्वरमितिस्मृतम्
यत्रस्नात्वातुतंदृष्ट्वामुक्तिभागीभवेद्ध्रुवम् ६
यत्रसाभ्रमतीतीर्थघटोवैपरमोमहान्
दृष्ट्वाचैवमहादेवंमुच्यतेनात्रसंशयः ७
तत्रगत्वाविशेषेणप्लक्ष्मपूजांकरोतियः
मनसाभीप्सितान्कामान्लभतेमानवोभुवि ८
इतिघटेश्वरतीर्थम्
ततो गच्छेन्नरोभक्त्यावैद्यनाथेतिविश्रुतम्
तत्रस्नात्वानरस्तीर्थेशिवपूजनतत्परः ९
पितृन्संतर्प्यविधिनासर्वयज्ञफलंलभेत्
विजयोदेवसंभूतःसर्वपापक्षयंकरः
यंदृष्ट्वाविविधान्कामान्प्राप्नुयुस्तेनराःसदा १०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
विजयीतीर्थमाहात्म्यं नाम पंचषष्ठ्यधिकशततमोऽध्यायः १६५

षट्षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
वैद्यनाथात्परंतीर्थसर्वसिद्धिप्रदायकम्
तीर्थानामुत्तमंतीर्थंदेवतीर्थमनुश्रुतम् १
विभीषणाद्राक्षसेन्द्राद्वहीत्वाकरमोजसा
प्रारब्धो धर्मपुत्रेणराजसूयोमहाक्रतुः २
दिग्जयेदक्षिणेजातेनकुलेनहिपांडुना
साभ्रमत्यास्तटेदेविपांडुरार्येतिविश्रुता ३
स्थापितापरयाभक्त्याभुक्तिमुक्तिप्रदायिनी
स्नातःसाभ्रमतीतोयेपांडुरार्यानिमस्यच ४
अणिमाद्यासिद्धयोऽष्टौतथामेधांमहीयसीम्
नरःप्राप्नोतिवैनूनंनात्रकार्याविचारणा ५
पांडुरार्यानिमस्कृत्यशुद्धभावेनमानवः
संवत्सरकृतापूजादातव्यातत्त्वबुद्धिभिः ६

तत्रतीर्थेतनुत्यक्त्वापांडुरार्यासमीपतः
 कैलासशिखरंप्राप्यचंडेश्वरगणोभवेत् ७
 पुराहनूमतातत्रतपस्तप्तंसुदुष्करम्
 समुद्रप्लवनेशक्तिर्जातातीर्थप्रभावतः ८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहिता
 यामुत्तरखंडेपांडुरार्यातीर्थनामषट्षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः १६६

सप्तषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

अत्रतीर्थात्परंतीर्थचंडेशइतिविश्रुतम्
 यत्रचंडेश्वरोदेवोनित्यंतिष्ठतिभूतिदः १
 यंदृष्ट्वामुच्यतेपापादज्ञानादथवाकृतात्
 सर्वाभिर्देवताभिश्चमिलित्वानगरंकृतम्
 चंडेशइतिविख्यातंनाम्नाचैवमहेश्वरि २
 इति चंडेशतीर्थम्
 अत्रतीर्थात्परंतीर्थगणपत्यंततोभुवि
 साभ्रमत्यांसमीपेतुविख्यातंदेविनिर्मितम् ३
 तत्रस्नात्वानरोदेविमुच्यतेनात्रसंशयः
 मन्येसाभ्रमतीर्तीरेजनानांहितकाम्यया ४
 पृथिव्यांयानितीर्थानिसागरांतानियानिच
 तानिसर्वाणिसंत्यज्यतीर्थेवैपरमाद्भुते ५
 श्राद्धंकरोतियस्तत्ररुद्रभक्त्याजितेंद्रियः
 फलंप्राप्नोतिशुद्धात्मासर्वयज्ञसमुद्भवम् ६
 पितृनुदिश्ययत्किंचिद्गणतीर्थेप्रदीयते
 तत्सर्वजायतेक्षिप्रंगणनाथप्रसादतः ७
 तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वावृषंविप्रायदापयेत्
 सर्वलोकानतिक्रम्यसगच्छेत्परमांगतिम् ८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
 गणतीर्थनामसप्तषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः १६७

अष्ट षष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच

ततोगच्छेन्महादेवि वार्त्रघ्न्यागिरिकन्यया
शक्रश्चैव तया साध्व्यासंगमं यत्र लब्धवान् १
तत्र स्नानं प्रकुर्वीत न रानियतमानसाः
दशानामश्वमेधानां यत्फलं स्नानकृल्लभेत् २
तत्र यः कुरुते श्राद्धं पिडान् वै तिलचूर्णजान्
पुनाति पुरुषो वंशान् सप्त सप्त परावरान् ३
संपूज्य विधिवत्स्नात्वा संगमे गणनायकम्
न विघ्नैरभिभूयेत लक्ष्म्या नैव विहीयते ४

पार्वत्युवाच

कस्मिन् कार्यसमारंभे समायातः पुरंदरः
स्वर्गलोकादिमं लोकमेतदाख्यातुमर्हसि ५
वार्त्रघ्नीच नदीकेन निरुक्तेन निगद्यते
पुरंदर पुरंदेव ब्रह्मघोषनिनादितम्
संभावयतियोऽजस्रं मम तत्संगमं वद ६

महादेवउवाच

अस्मिंश्चैव तु भूलोके प्रश्नोऽयं समभूत्पुरा
युधिष्ठिरेति विख्यातो राजा वै धार्मिको महान् ७
पृष्टवान्स तु भीष्माय धर्मिणे ज्ञानरूपिणे
तेनोक्तं यत्तु तद्देवि प्रवक्ष्यामि तवाग्रतः ८
दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च
वृत्रवासवयोर्युद्धमभवत् लोमहर्षणम् ९
ततः पराजितः शक्रः कृत्वा वृत्रेण संविधम्
अद्रोहे सरणं त्यक्त्वा जगाम शरणं मम १०
वार्त्रघ्न्यासंगमे पुण्ये तोषयामास शंकरम्
अथांतरिक्षेऽहं देवि दर्शनं दत्तवांस्तदा ११
मम गात्रात्तु यद्भस्म पतितं काश्यपीतटे
भस्म गात्रेति तत्पुण्यं लिङ्गं देवि विनिर्मितम् १२
भूतेश्वरं भस्म गात्रं ब्रह्मणा संप्रतिष्ठितम्

तस्यवैदर्शनादेवब्रह्महत्यालयं व्रजेत् १३
 मुच्यते सर्वपापेभ्यः श्राद्धं कृत्वा युगादिषु
 तदहं सुप्रसन्नोऽभूदिन्द्राय सुमहात्मने १४
 यद्यत्त्वं वांछसे देव तत्सर्वं हि ददामिते
 अनेन वज्रयोगेन शीघ्रं वृत्रं हनिष्यसि १५
 शक्र उवाच
 भगवंस्त्वत्प्रसादेन दितिजं च दुरासदम्
 वज्रेण निहनिष्यामि पश्य तस्ते सुरोत्तम १६
 एवमुक्त्वा तदा इंद्रो गतवांश्चासुरं प्रति
 तदा दुन्दुभयो नेदुर्देव सैन्ये विशेषतः १७
 मृदंगडिंडिमाश्चैव भेरीतूर्याण्यनेकशः
 असुराणां च सर्वेषां वृत्तिलोभो महानभूत् १८
 बलवान्मघवाचैव क्षणेन समजायत्
 तमाविष्टं तो ज्ञात्वा ऋषयः पन्नगास्तथा १९
 स्तुवंति शक्रमीशानं स्तुत्याजयजयेति च
 गच्छतस्तस्य शक्रस्य युद्धकामस्य सन्निधौ
 ऋषिभिः स्तूयमानस्य रूपमासीत् सुदुर्भरम् २०
 महादेव उवाच
 वृत्रस्य सहसा देवितदा संग्राममूर्ध्नि
 अभवन् यानि लिगानि शरीरे तानि मे शृणु २१
 ज्वलतास्यो भवद्धोरो वैवर्ण्यमभवत्परम्
 गात्रकंपश्च सुमहान्श्वासः सोष्मा व्यजायत् २२
 रोमहर्षश्च तीव्रोऽभूच्छ्वासश्चैव महानभूत्
 निष्पपात महाघोरा उल्काः पार्श्वं प्रपेदिरे २३
 गृध्रावटाः श्येनकंकावचो मुंचन्सुदारुणाः
 वृत्रस्योपरिते सर्वे चक्रवत्परिबभ्रमुः २४
 ततः स गजमास्थाय इंद्रस्तत्र समागतः
 वज्रोद्यतकरस्तत्र शक्रस्तं दैत्यमासदत् २५
 अमानुषमथो नादं समुमोच सुरेश्वरः
 वृत्रासुरस्य यततः शक्रो वज्रमपातयत् २६

सवज्रःसुमहातेजाःकालाग्निसदृशोमहान्
 समुद्रस्यतटेवृत्रंशक्रोदैत्यमपातयत् २७
 ततोनादःसमभवत्पुनरेवसमततः
 वृत्रंविनिहतंदृष्ट्वासर्वदेवभयंकरम् २८
 पुष्पवृष्टिस्तुमहतीइंद्रमूर्ध्निपपातह
 वृत्रंहत्वासभगवान्दानवेशंभयंकरम् २९
 स्तूयमानोऽमरैःसार्द्धंदेवदानींतमाविशत्
 अथवृत्रशरीरात्तुनिर्गतंतेजउत्तमम् ३०
 ब्रह्महत्यामहाघोराऋद्रलोकभयंकरी
 करालवदनासाचविकृताकृष्णपिंगला ३१
 कपालमालिनीचैवसुकृशानगनंदिनि
 रुधिराक्ताचपापिष्ठामीनगंधातिभीषणा ३२
 सानिष्क्रम्यमहादेवितादृग्रूपाभयावहा
 इंद्रमन्वेषयामासतदावैसुरसत्तमे ३३
 निर्धावतीततःसातुदृष्ट्वाशक्रंमहौजसम्
 कंठेजग्राहदेवेन्द्रं सुलग्नासाभवत्तदा ३४
 सचतस्मिन्समुद्भ्रांतोब्रह्महत्याकृतेभये
 निलिल्यबिसमध्येऽसौस्थितोवर्षगणान्बहून् ३५
 तयागृहीतोभोदेविनिश्चेष्टःसमपद्यत
 तस्याव्यपोहनेशक्रःप्रयत्नंचचकारह ३६
 नशक्तोऽभून्महादेविब्रह्महत्यांव्यपोहितुम्
 तयागृहीतमात्रस्तुदेवेन्द्रोनिष्ठरूपधृक् ३७
 पितामहमुपागम्यशिरसाप्रत्यपूजयत्
 ज्ञात्वागृहीतंशक्रंतुद्विजप्रवरहत्यया ३८
 ब्रह्मासंचितयामासतदावैसुरसत्तमे
 साचिंत्यमानाब्रह्माणमुपगम्याब्रवीद्वचः ३९
 प्राप्तस्मिभगवन्देवत्वत्सकाशं हिमानद
 यत्कर्तव्यंमयादेवतद्भवान्वक्तुमर्हति ४०
 तामुवाचमहाभागेब्रह्महत्यांपितामहः
 स्वरेणमधुरेणाथसंक्षेपेणयथातथम् ४१

मुच्यतां देवराजोऽयमत्प्रियंकुरुभामिनि
ब्रूहि किं ते करोम्यद्यकामं त्वं किमिहेच्छसि ४२
हत्योवाच

शक्रादपगमिष्यामिव चनात्तेनरोत्तम
देवदेवनमस्तेस्तु निवासं च ददस्व मे ४३
महादेव उवाच

तथेति तां प्रतिज्ञाय हत्यां चापि पितामहः
उपायमथ शक्रस्य ब्रह्महत्यापनोदने ४४
ततो वह्निं समाहूय ब्रह्मावचनमब्रवीत्
शक्रहत्या चतुर्थांशं जातवेदो गृहाण भो ४५
अग्निरुवाच

मम मोक्षस्य को हेतुर्ब्रह्महत्याकृते प्रभो
एतदिच्छामि विज्ञातुं तत्त्वतो लोकपूजित ४६
ब्रह्मोवाच

यस्त्वांज्वलं तमासाद्य न होष्यति नरः क्वचित्
बीजौषधितिलानग्रेफलमूलसमित्कुशान् ४७
तदैवत्यक्षतित्वांच तत्रैव च निवत्स्यति
ब्रह्महत्याहव्यवाहव्येतुते मनसोज्वरः ४८

ततः सपरिजग्राहतद्वचो हव्यकव्यभुक्
पितामहश्च भगवान् तथा तदलभत्प्रियम् ४९
ततो वृक्षौषधितृणान्याहूय स पितामहः
इममर्थं महाभागे वक्तुं समुपचक्रमे ५०
ततो वृक्षौषधितृणैस्तथैवोक्तं यथा तथम्
व्यथितान्यग्निवद्देवि ब्रह्माणं वाक्यमब्रुवन् ५१

अस्माकं ब्रह्महत्यायाः कथयंतः पितामह
स्वभावा निहिता तस्मान्न पुनर्हंतुमर्हसि ५२
वयमग्निं तथा शीतं वर्षं च पवने रितम्
सहामः सततं देवतथा छेदनभेदनम् ५३
ब्रह्मोवाच

अकारणं न रोयस्तु युष्मच्छेदनभेदनम्

करिष्यतिमहामोहात्तमेषानुप्रयास्यति ५४
 महादेवउवाच
 ततोमहौषधितृणैरोमित्युक्तंमहात्मभिः
 ब्रह्माणमपिसंपूज्यजग्मुश्चाथयथागतम् ५५
 आहूयाप्सरसोदेवस्तोलोकपितामहः
 वाचामधुरयाप्राहसांत्वयन्निवसत्तमे ५६
 इयंवृत्रादनुप्राप्ताब्रह्महत्यावराङ्गनाः
 चतुर्थमस्याभागंचमयोक्तंसंप्रतीच्छथ ५७
 अप्सराऊचुः
 ग्रहणेकृतबुद्धीनांदेवेशतवसासनात्
 संमोक्षसमयोऽस्माकंचिंतनीयःपितामह ५८
 पितामहउवाच
 रजस्वलासुनारीषुयोवैमैथुनमाचरेत्
 तमेषायास्यतिक्षिप्रंव्येतुवोमनसोज्वरः ५९
 महादेवउवाच
 तथेतिहृष्टमनसःप्रत्युक्ताह्यप्सरोगणाः
 स्वानिस्थानानिसंप्राप्यरेमिरेशैलजेतदा ६०
 ततश्चलोककृद्देवःपुनरेवपितामहः
 आपःसंचिंतयामासततस्ताश्चसमागमन् ६१
 ताश्चसर्वाःसमागम्यब्रह्माणममितौजसम्
 इदमूचुर्वचोदेविप्रणिपत्यपितामहम् ६२
 इमाःस्मदेवसंप्राप्तास्त्वत्सकाशमरिंदम
 शासनात्तवदेवेशसमाज्ञापयतत्प्रभो ६३
 ब्रह्मोवाच
 इयंवृत्रादनुप्राप्तापुरुहूतंभयानका
 ब्रह्महत्याचतुर्थांशयूयमस्याःप्रतीच्छथ ६४
 आपऊचुः
 एवंभवतुलोकेशयत्त्वंवदसिनःप्रभोः
 मोक्षस्यसमयंनस्त्वंसंचिंतयितुमर्हसि ६५
 त्वंहिदेवेन्द्रसर्वस्यजगतःपरमागतिः

कोऽन्येभ्योहिप्रसादोऽपियःकृच्छ्रान्नःसमुद्धरेत् ६६
ब्रह्मोवाच

अल्पमेवमतिकृत्वायोनरोबुद्धिमोहितः ६७

श्लेष्ममूत्रपुरीषाणियुष्मासुप्रतिमोक्षति

तमेवयास्यतित्तिप्रतत्रैवचनिवत्स्यति

ततोवैभवितामोक्षइतिसत्यंब्रवीमिवः ६८

महादेवउवाच

ततोविमुच्यदेवेन्द्रं ब्रह्महत्यासुरेश्वरि

गतातिहृष्टोदेवेशोह्यभवद्देवशासनात् ६९

एवंशक्रेणसंप्राप्ताब्रह्महत्यापुरायुगे

अस्मिंस्तीर्थे तपस्तप्त्वा शुद्धात्मा त्रिदिवं ययौ ७०

अश्वमेधंततः कृत्वा विपाप्मा समपद्यत

इति साभ्रमतीतीर्थे वार्त्रघ्नीयं नगात्मजे ७१

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे

वार्त्रघ्नीमाहात्म्यं नामाष्टषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः १६८

एकोनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः

महेशउवाच

ततः परं देवनदी वार्त्रघ्नीसंगमात्किल

प्रविष्टा भद्रया सार्द्धं सागरं वरुणालयम् १

समुद्रोऽपितया तावदागम्य प्रियकाम्यया

साभ्रमत्यानुरागेण कृतवान्प्रियमेलनम् २

भद्रावापि सुभद्राया वयस्यासानदीपुरा

सहायमकरोन्मार्गे साक्षात् श्रीरूपधारिणी ३

तयोस्तु संगमः पुण्यः सागरस्योत्तरे तटे

तत्र तीर्थे नरः स्नात्वा मृष्टं वारिददाति यः ४

नमस्कृत्य वराहाय वारुणं स्थानमाप्नुयात्

प्रविश्य भगवान् विष्णुस्तेन मार्गेण सागरम् ५

जित्वा वैदानवान्सर्वान् देवानां परिपंथिनः

देवो यज्ञवराहश्च संक्षोभ्य मकरालयम्

क्रीडित्वासुचिरंकालंकर्दमालेननिर्ययौ ६
पार्वत्युवाच

देवयज्ञवराहस्यसाभ्रमत्यांप्रवेशनम्
निर्गमंकर्दमालेनब्रूहित्वंममविस्तरात् ७
महादेवउवाच

अंतर्भूक्रीडितमिदंवराहस्यहरेःपुरा
तत्सर्वंकथयिष्यामिशृणुत्वंनगनंदिनि ८
योऽयवैभगवान्साक्षाद्धृतवान्सूकरंवपुः
देवानांकार्यसिद्ध्यर्थरूपंधृत्वासुरेश्वरः ९
धृत्वावैपृथिवींदेवींनिर्गतःकर्दमालयम्
तत्रतीर्थमहज्जातंवराहाख्यंतुसुंदरि १०
तत्रस्नातिनरोयस्तुमुक्तिभाक्सनसंशयः
अत्रश्राद्धंप्रकुर्वीतपितृणांमुक्तिहेतवे
विमुक्तस्तैःसमंलोकंप्रयातिसुखदंमहत् ११

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तर
खण्डेवाराहतीर्थनामैकोनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः १६६

सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः-

महादेवउवाच
अत्रतीर्थात्परंतीर्थसङ्गमाख्यमितिश्रुतम्
अत्रसाभ्रमतीगंगामिलितासागरेणु १
तत्रस्नानंचदानंचकर्तव्यंविधिपूर्वकम्
यत्रस्नात्वातुमुच्यंतेमहापातकिनोऽपिये २
तत्रश्राद्धंप्रकर्तव्यंस्वानांचहितमिच्छता
यत्रवैतुकृतेश्राद्धेपितृलोकेवसेद्धरुवम् ३
यत्रवैसागरोदेवोनित्यंमिलतिगंगया
ब्रह्महातत्रमुच्येतकिमन्यैरितैरैरघैः ४
यत्रतीर्थंनजानंतिलोकावैमंदबुद्धयः
तदावैममनाम्नाचकर्तव्यंतीर्थमुत्तमम् ५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तर
खंडेसङ्गमतीर्थनामसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः १७०

एकसप्तत्यधिक शततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
संगमस्यसमीपेतुसत्तीर्थलोकविश्रुतम्
आदित्याख्यं परंतस्मान्नभूतं न भविष्यति १
यस्य वैदर्शनं कार्यस्नानं वैपुष्करेण तु
पूजनं चार्कपुष्पेण करवीरैस्तथा पुनः २
तत्र श्राद्धं च दानं च कुर्युर्वै मानवाः सदा
इदमादित्यकं तीर्थं पवित्रं पापनाशनम् ३
दर्शनात्पुण्यदतीर्थं महापातकिनामपि ४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तर
खंडेसत्तीर्थमाहात्म्यं नामैकसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः १७१

द्विसप्तत्यधिक शततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
तस्मात्तीर्थात्परं तीर्थं नीलकण्ठेति विश्रुतम्
तस्य वैदर्शनं कार्यमुक्तिं चैवेच्छता सदा १
बिल्वपत्रैस्तथा धूपैर्दीपैर्वाथ सुरेश्वरि
वाञ्छितं लभते मर्त्यो नीलकण्ठस्य दर्शनात् २
उपवासपरो देवि निर्जने सौस्थितः सदा
यद्यद्वाञ्छंति ये लोकास्तेषां तत्तद्ददाति च ३
कलौ सा तु महादेवि विख्याता काश्यपीति वै ४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तर
खंडे नीलकण्ठमाहात्म्यं नाम द्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः १७२

त्रिसप्तत्यधिक शततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
दुर्गया संगता यत्र देवि सा भ्रमती नदी

संगमः सागरेणाथस्नानंतत्रसमाचरेत् १
 वीतदोषाभविष्यंतिकलौवैनात्रसंशयः
 तत्रश्राद्धंप्रकर्तव्यंदुर्गयासंगमेतथा २
 तत्रगत्वाविशेषेणब्राह्मणानांचभोजनम्
 दानंगोमहिषीणांचकर्तव्यंविधिपूर्वकम् ३
 इयंधन्याधन्यतमापवित्रापापनाशिनी
 यांदृष्ट्वाचापिभोदेविमुच्यतेपातकैर्नरः ४
 यथागंगातथाचेयंज्ञेयासाभ्रमतीनदी
 कलौदेविविशेषेणबहुकालफलप्रदा ५
 यदिचेच्छतशोजिह्वामुखेवैमामकेसति
 तस्याअपिनशक्नोमिगुणान्वक्तुंकदाचन ६
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेउमामहेश्वर
 संवादेसाभ्रमतीमाहात्म्यंनामत्रिसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः १७३

चतुःसप्तत्यधिक शततमोऽध्यायः

महादेवउवाच
 शृणुदेविप्रवक्ष्यामिव्रतं त्रैलोक्यदुर्लभम्
 यंश्रुत्वामुच्यतेलोकोब्रह्महत्यादिपातकात् १
 उत्पतिःस्वप्रकाशस्यभक्तानांसुखहेतवे
 तिथिर्वापिसमासोवैसंजातःपुण्यकारकः २
 यस्यनामगृणन्देविमुक्तिलभतिशाश्वतीम्
 सएवपरमात्माचकारणानांचकारणम् ३
 विश्वात्माविश्वरूपीचसर्वेषांभगवान्प्रभुः
 द्वादशार्काधृतायेननृसिंहेनमहात्मना
 सएवप्रकटीजातोभक्तानांशमभीप्सया ४
 पार्वत्युवाच
 अवताराह्यसंख्याताःकथिताःसुरसत्तम
 नृसिंहाख्यंपरंधामवदविश्वेश्वरप्रभो
 येनविज्ञानमात्रेणसुखलोकमवाप्नुयात् ५
 महादेवउवाच

हिरण्यकशिपुं हत्वा देवदेवं जगद्गुरुम्
 सुखासीनं तदुत्संगे स्थितो वचनमब्रवीत् ६
 प्रह्लादो ज्ञानिनां श्रेष्ठः पितृहन्तारमुत्तमम् ७
 प्रह्लाद उवाच
 नमस्ते भगवन् विष्णो नृसिंहाद्भुतरूपिणे
 त्वद्भक्तो हं सुरश्रेष्ठत्वां पृच्छामि च तत्त्वतः ८
 स्वामिंस्त्वयि ममाभिन्ना भक्तिर्जाता ह्यनेकधा
 कथं तेऽहं प्रियोजातः कारणं वद मे प्रभो ९
 नृसिंह उवाच
 कथयामि महाप्राज्ञ शृणुष्वैकाग्रमानसः
 भक्तेर्यत्कारणं वत्स प्रियत्वस्य च यत्पुनः १०
 पुरा कस्य द्विजस्यापि जातस्त्वं नाप्यधीतवान्
 नाम्ना तु वसुदेवो हि वेश्यायामतिलं पटः ११
 तस्मिन् जन्मनि नैवं चकार सुकृतं कियत्
 भुक्त्वामधुघृतं चैव वेश्यासंगमलालसः १२
 मद्ब्रतस्य प्रभावेन भक्तिर्जाता तवानघ
 प्रह्लाद उवाच
 विस्तराद्ब्रूद देवेश कस्य पुत्रस्य किं व्रतम् १३
 वेश्यायां वर्तमानेन कथं चिद्धि कृतं मया
 ममोपरि कृपां कृत्वा सर्वकथय सांप्रतम् १४
 नृसिंह उवाच
 सृष्ट्यर्थं तु पुरा ब्रह्मा च क्रेह्येतदनुत्तमम्
 मद्ब्रतस्य प्रभावेन निर्मितं स चराचरम् १५
 ईश्वरेण व्रतं चीर्णं वधार्थं त्रिपुरस्य च
 व्रतस्यास्य प्रभावेन त्रिपुरस्तु निपातितः १६
 अन्यैश्च बहुभिर्देवैर्ऋषिभिश्च पुरातनैः
 राजभिश्च महाप्राज्ञैर्विहितं व्रतमुत्तमम् १७
 व्रतस्यास्य प्रभावेन सर्वे सिद्धिं मवाप्नुयुः
 मम ते वै प्रिया जाता दिवि भोगाननेकशः १८
 भुक्त्वामयि विलीनास्तु प्रह्लाद त्वं विशस्व माम्

कार्यार्थमवतारस्तेमच्छरीरतृथग्यतः १९
 नतेषांपुनरावृत्तिर्महाकल्पशतैरपि
 दरिद्रोलभते लक्ष्मीं धनदस्य च यादृशी २०
 ततः कामीलभेत् कामं राज्यार्थं राज्यमुत्तमम्
 आयुष्कामोलभेदायुर्यादृशं च शिवस्य हि २१
 अवैधव्यकरं स्त्रीणां पुत्रदं भाग्यदं तथा
 धनधान्यकरं चैव तथा शोकविनाशनम् २२
 स्त्रियोवापुरुषावापि कुर्वन्ति ब्रतमुत्तमम्
 तेभ्यो ददाम्यहं सौख्यं भुक्तिमुक्तिफलं तथा २३
 बहुनोक्तेन किं वत्स ब्रतस्यास्य फलस्य हि
 मद्ब्रतस्य फलं वक्तुं नाहं शक्नो न शंकरः २४
 प्रह्लाद उवाच
 भगवंस्त्वत्प्रसादेन श्रुतं ब्रतमुत्तमम्
 ब्रतस्यास्य फलं श्रोतुं त्वयि मे भक्तिकारणम् २५
 अधुना श्रोतुमिच्छामि ब्रतस्यास्य विधिं परम्
 कस्मिन्मासे भवेदेव कस्मिंश्चिद्वासरे प्रभो २६
 एतद्विस्तरतो देव वक्तुमर्हसि सांप्रतम्
 विधिनायेन वै स्वामिन्समग्रफलभाग्भवेत् २७
 नृसिंह उवाच
 प्रह्लादवत्स भद्रं ते शृणुष्वैकमना ब्रतम्
 वैशाखे सितपक्षे तु चतुर्दश्यां समाचरेत् २८
 ममाविर्भावसंयुक्तं मम संतुष्टिकारणम्
 शृणु पुत्रममोत्पत्तिं भक्तानां सुखहेतवे २९
 पश्चिमायां दिशायां च संजातं कारणांतरात्
 मौलिस्तानमिदं क्षेत्रं पवित्रं पापनाशनम् ३०
 तस्मिन् क्षेत्रे तु विख्यातो ब्राह्मणो वेदपारगः
 हारीत इति नाम्ना च ज्ञानध्यानपरायणः ३१
 तस्य स्त्री तु महापुण्या सती रूपा सदा प्रभो
 लीलावती तु नाम्ना च भर्तुर्वशपरासदा ३२
 ताभ्यां तपो महत्तप्तं कालं बहुतरं सुत

एकविंशयुगाश्चैवयातास्तत्रनसंशयः
 तस्मिन्देवेत्रेतुवैताभ्यांप्रत्यक्षोवाभवत्तदा ३३
 नृसिंहउवाच
 ययंवांछयसेब्रह्मंस्तददामिनसंशयः
 ताभ्यामुक्तंतदातस्मैदीयतेचेद्वरोमम ३४
 त्वादृशोममपुत्रस्तुह्यधुनैवभवत्विति
 मयोक्तंतुतदावत्सपुत्रोऽहतेनसंशयः ३५
 विश्वकर्माह्यहंसाक्षात्परमात्मापरात्परः
 उदरेऽहनवत्स्यामियतोऽहवैसनातनः ३६
 हारीतेनतदाचोक्तंभवत्वेवंनसंशयः
 तदाप्रभृतिवैक्षेत्रेस्थितोऽहभक्तकारणात् ३७
 अत्रागत्यप्रकुर्वीतदर्शनंभक्तसत्तमः
 तस्याहंसकलांबाधांनाशयामिनिरंतरम् ३८
 एतस्मात्कारणाच्चैवव्रतंवैविधिपूर्वकम्
 येकुर्वीतिनरश्रेष्ठानतेषांविद्यतेभयम् ३९
 बालरूपमयंध्यात्वाताभ्यांसहविशेषतः
 पूजनंकुरुतेरात्रौसवैनारायणोभवेत् ४०
 चतुर्भुजंमहादंष्ट्रंकालरूपंदुरासदम्
 सूर्यकोटिप्रतीकाशंयमकोटिदुरासदम्
 सिंहवच्चमुखंयस्यनरवच्चांगसंयुतम् ४१
 श्रीनृसिंहंदिव्यसिंहंकालरूपंभजेत्सदा
 एवंज्ञात्वाविशेषेणयःस्थानंमामकंव्रजेत् ४२
 व्रतंपवित्रंपरमंश्रीकदंबप्रदंमहत्
 अंतेमुक्तिप्रदंचैवभक्तानांचनसंशयः ४३
 येनवैक्रियमाणेनसहस्रद्वादशीफलम्
 स्वातीनक्षत्रसंयोगेशनिवारेतुमद्ब्रतम् ४४
 सिद्धियोगस्यसंयोगेवणिजेकरणेतथा
 योगैःसर्वैश्चसंयोगंहत्याकोटिविनाशनम् ४५
 एतदन्यतरैर्योगेमद्दिनंपापनाशनम्
 विज्ञायमद्दिनंयस्तुलंघयेत्सतुपापकृत् ४६

अकर्त्तानरकंयातियावच्चंद्रदिवाकरौ
 प्राप्तेममदिनेवत्सदंतधावनपूर्वकम् ४७
 ममाग्रेव्रतसंकल्पमद्भक्तोविजितेंद्रियः
 अद्याहंतेविधास्यामिव्रतंनिर्विघ्नतानय ४८
 व्रतस्थेननकर्त्तव्यंदुष्टसंभाषणादिकम्
 ततोमध्याह्नसमयेनद्यादौविमलेजले ४९
 गृहेवादेवखातेवातडागेवाथशोभने
 वैदिकेनतुमंत्रेणस्नानंकुर्याद्विचक्षणः ५०
 मृत्तिकागोमयेनैवतथाधात्रीफलेनच
 तिलैश्चविधिवत्स्नायात्सर्वपापौघशांतये ५१
 परिधायशुभेवस्त्रेनित्यकर्मसमारभेत्
 ततो गृहं विलिप्याथ कुर्यादष्टदलं शुभम् ५२
 कलशं तत्र संस्थाप्य ताम्रं त्रसमन्वितम्
 तस्योपरि न्यसेत्पात्रं तंडुलैः परिपूरितम् ५३
 हैमीं च तत्र मन्मूर्तिं स्थाप्य लक्ष्म्या समन्विताम्
 निर्माय शक्त्या स्वर्णेन स्नाप्य पंचामृतैस्ततः ५४
 ततो ब्राह्मणमाहूय आचार्यनातिलोलुपम्
 शास्त्रज्ञमग्रतः कृत्वा ततो देवं समर्चयेत् ५५
 मंडपं कारयेत्तत्र पुष्पस्तवकशोभितम्
 ऋतुकालोद्भवैः पुष्पैः पूज्योऽहचयथाविधि ५६
 उपचारैः षोडशभिर्म त्रैर्नियमैश्च यः
 ततः पौराणिकैर्मन्त्रैः पूजनीयो विशेषतः ५७
 चंदनं च सकर्पूरं घनकुंकुममिश्रितम्
 कालोद्भवानि पुष्पाणि तथा तुलसीदलानि च ५८
 श्रीनृसिंहाय यो दद्यात्समुक्तो नात्र संशयः
 कृष्णागुरुमयं धूपं सर्वदा हरिवल्लभम् ५९
 हरये गुरवे दद्यात्सर्वकामार्थसिद्धये
 महादीपः प्रकर्त्तव्यो ह्यज्ञानध्वांतनाशनः
 महानीराजनं कुर्याद्धटानादपुरःसरम् ६०
 नैवेद्यं शर्करां चापि भक्ष्य भौज्य समन्वितम्

ददामितेरमाकांतसर्वपापक्षयंकुरु ६१
 नैवेद्यमंत्र
 नृसिंहाच्युतदेवेशतवजन्मदिनेशुभे
 उपवासंकरिष्यामिसर्वभोगविवर्जितः ६२
 तेनप्रीतोभवस्वामिन्पापंजन्मनिराकुरु
 रात्रौजागरणंकार्यगीतवादित्रनिःस्वनैः ६३
 पुराणपठनंनित्यंश्रीनृसिंकथाश्रयम्
 ततःप्रभातसमयेस्नानंकृत्वाह्यनंतरम् ६४
 पूर्वोक्तेनविधानेनपूजयेन्मांप्रतर्पयन्
 वैष्णवंकारयेच्छ्राद्धंमदग्रेस्वस्थमानसः ६५
 ततोदानानिदेयानिवक्ष्यमाणानियान्युत
 पात्रेभ्यःसद्विजेभ्योहिलोकद्वयजिगीषया ६६
 सहस्वर्णमयोदेवोममसंतोषकारकः
 गोभूतिलहिरण्यादिप्रददातिद्विजातये ६७
 शय्यासतूलिकादेयासप्तधान्यसमन्विता
 अन्यानिचयथाशक्त्यादेयानिनिजशक्तितः ६८
 वित्तशाठ्यंनकुर्वीतयथोक्तफलकांक्षया
 ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चात्तेभ्योदद्यात्सुदक्षिणाम् ६९
 निर्धनैरपिकर्तव्यंदेयंशक्त्यनुसारतः
 सर्वेषामेववर्णानामधिकारोऽस्तिमद्ब्रूते
 मद्भक्तैस्तुविशेषेणकर्तव्यंमत्परायणैः ७०
 ततःप्रार्थनामंत्रः
 मद्भंशेयेनराजातायेभविष्याश्चमानवाः
 तानुद्धरस्वदेवेशदुःखदाद्भवसागरात् ७१
 पातकार्णवमग्नस्यव्याधिभिश्चांबुचारिभिः
 जीवैस्तुपरिभूतस्यमहादुःखगतस्यमे ७२
 करावलंबनंदेहिशेषशायीजगत्पते
 व्रतेनानेनदेवेशभुक्तिमुक्तिप्रदोभव ७३
 एवंप्रार्थ्यततोदेवंविसृज्यचयथाविधि
 उपहारादिकंसर्वेआचार्यायनिवेदयेत् ७४

दक्षिणाभिश्चसंतोष्याब्राह्मणांश्चविसर्जयेत्
 ममध्यानसमायुक्तोभुंजीतसहबन्धुभिः ७५
 अकिंचनोपिनियतमुपोष्यतिचतुर्दशीम्
 सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यतेनात्रसंशयः ७६
 यइदंशृणुयाद्भक्त्याव्रतंपापप्रणाशनम्
 तस्यश्रवणमात्रेणब्रह्महत्यांव्यपोहति ७७
 पवित्रंपरमंगुह्यंकीर्तयेद्यस्तुमानवः
 सर्वकामनवाप्नोतिव्रतस्यास्यफलंसदा ७८
 यइदंकुरुतेशक्त्याकालेमध्याह्नसंज्ञके
 लीलावत्यासहस्रमृषिंश्रीनृसिंहप्रसादतः ७९
 पूजयेत्परयाभक्त्यामुक्तिंप्राप्नोतिशाश्वतीम्
 तस्मिन्देवेत्रेतुयोगत्वाश्रीनृसिंहंप्रपूजयेत् ८०
 वाञ्छितलभतेनित्यश्रीनृसिंहप्रसादतः
 श्रीनृसिंहमहद्रूपकालकोटिदुरासद ८१
 भैरवशहरार्तिघ्नबालरूपनमोस्तुते
 श्रीनृसिंहायरूपायबालायबालरूपिणे ८२
 व्यापकायसुनंदायस्वात्मप्रकटरूपिणे
 सर्वजीवात्मकायैवविश्वेशायस्वरात्मने ८३
 मार्तण्डमण्डलस्थायदयासिंधोनमोस्तुते
 चतुर्विंशस्वरूपायकालरुद्राग्निरूपिणे ८४
 जगदेकस्वरूपायनृसिंहायनमोस्तुते
 भालेदधारयोदेवोनृसिंहोवीरभद्रजित् ८५
 द्वादशादित्यबिंबानिसुतप्तानिप्रमाणतः
 तत्रसिंधुमहापुण्यानदीरम्याविशेषतः ८६
 तस्याःसमीपेनगरंवर्त्ततेऽद्यापिसुंदरि
 मौलिस्तानेतिविख्यातंसर्वदादेवनिर्मितम् ८७
 वसतिर्वर्त्ततेतत्रहारीतस्यमहात्मनः
 लीलावतीतुतत्रैवतिष्ठतेनात्रसंशयः ८८
 प्रतिशब्दोभवेत्तत्रसिंधुनद्याःसमीपतः
 कलौयुगेतुसंप्राप्तेम्लेच्छावैपापचारिणः ८९

निवसंतितुतत्रैवबहवोनात्रसंशयः
 नृसिंहजन्मनियथाशब्दोऽभूदद्भुतःपरः ६०
 नृसिंहेतिनृसिंहेतियउच्चैर्नदतेनरः
 तादृशःप्रतिशब्दोवैजायतेनगनंदिनि ६१
 ब्रह्महाहेमहारीवासुरापोगुरुतल्पगः
 सिंधौगत्वाविशेषेणस्नानंकुर्वतियोजनाः ६२
 मुच्यतेनात्रसंदेहःश्रीनृसिंहप्रसादतः
 दशारात्रिप्रमाणेनमानवायेवसंतिहि ६३
 तेज्ञेयाःपुण्यकर्माणोनासत्यंमामकंवचः
 निवसंतिकलौतत्रवर्णयेद्विजपूर्वकाः ६४
 म्लेच्छवत्तेऽपिविज्ञेयावेदबाह्याःसुरोत्तमैः
 मांसंखादंतितेतत्रमद्यपानंपपुःसदा ६५
 अतोह्यधर्मरूपास्तेपापिष्ठानात्रसंशयः
 संध्याहीनायथाविप्रावेदबाह्यास्तथैवच ६६
 निवसंतिपुरेतस्मिन्पश्चिमायांसुरेश्वरि
 एकमेवपरंतीर्थंनृसिंहाख्यंसुविस्तरम्
 यंश्रुत्वामुच्यतेपापान्नरःसद्योनसंशयः ६७
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेनृसिंहोत्पत्ति
 नामचतुःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः १७४

पञ्चसप्तत्यधिक शततमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच
 भगवन्सर्वतत्त्वज्ञश्रीविष्णोस्त्वत्प्रसादतः
 श्रुतानानाविधाधर्मालोकनिस्तारहेतवः १
 अधुनाश्रोतुमिच्छामिगीतामाहात्म्यमप्यहम्
 श्रुतेनयेनदेवेशहरौभक्तिर्विवर्द्धते
 तद्वदस्वाधुनादेवयद्यहंतववल्लभा २
 ईश्वरउवाच
 अतसीपुष्पसंकाशंखगेंद्रासनमच्युतम्
 शयानंशेषशय्यायांमहाविष्णुमुपास्महे ३

कदाचिदासनेरम्येसुखासीनंमुरद्विषम्
 आनंदयित्रीलोकानांलक्ष्मीःपप्रच्छसादरात् ४
 श्रीरुवाच
 शयालुरसिदुग्धाब्धौभगवन्केनहेतुना
 उदासीनइवैश्वर्यजगंतिस्थापयन्निव ५
 ईश्वरउवाच
 इतिदेव्यावचःश्रुत्वामुरभिज्ञानगर्वितम्
 उवाचश्लक्ष्णयावाचाविस्मयस्मेरलोचनः ६
 श्रीभगवानुवाच
 नाहंसुमुखिनिद्रालुर्निजमाहेश्वरंवपुः
 दृशातत्वानुवर्त्तिन्यापश्याम्यंतर्निमग्नया ७
 कुशाग्रयाधियादेवियदंतयोर्योगिनोहृदि
 पश्यंतियच्चवेदानांसारंमीमांसतेभृशम् ८
 तदेवमक्षरंज्योतिरात्मरूपमनामयम्
 अखंडानंदसंदोहनिष्पादिद्वैतवर्जितम् ९
 यदाश्रयाजगद्वृत्तिर्यन्मयाचानुभूयते
 नयेनरहितंकिंचिज्जगत्तत्त्वंचराचरम् १०
 निर्मथ्यबहुधालोक्यवेदशास्त्रांबुधिसुधीः
 द्वैपायनोयदासाद्यगीताशास्त्रंनिसृष्टवान् ११
 यदास्थायमहानंदमानंदीकृतमानसः
 निद्रालुरिवदेवेशिदुग्धाब्धौप्रतिभामिवै १२
 इतितस्यमुरारातेर्मितमानंदवद्वचः
 साहर्षोत्फुल्ललोलाक्षीलक्ष्मीश्रुत्वाविसिस्मरे १३
 श्रीरुवाच
 भवानेवहृषीकेशध्येयोऽसियमिनांसदा
 तस्मात्त्वत्तःपरंयत्तच्छ्रोतुंकौतूहलंहिमे १४
 चराचराणांलोकानांकर्ताहर्तास्वयंप्रभुः
 यथास्थितस्ततोऽन्यत्वंयदिमांबोधयाच्युत १५
 श्रीभगवानुवाच
 मायामयमिदंदेविवपुर्मेनतुतात्विकम्

सृष्टिस्थित्योपसंहारक्रियाजालोपबृंहितम् १६
 अतोऽन्यदात्मनोरूपं द्वैताद्वैतविवर्जितम्
 भावाभावविनिर्मुक्तमाद्यंतरहितंप्रिये १७
 शुद्धसंवित्प्रभालाभंपरानंदैकसुंदरम्
 रूपमैश्वरमात्मैक्यगम्यंगीतासुकीर्तितम् १८
 इत्याकर्ण्यवचोदेविदेवस्यामिततेजसः
 शंकमानाहवाक्येषुपरस्परविरोधिषु १९
 स्वयंचेत्यपरमानंदमवाङ्मनसगोचरम्
 कथंगीताबोधयतिइतिमेच्छिंधिसंशयम् २०
 ईश्वरउवाच
 श्रियःश्रुत्वावचोयुक्तमितिहासपुरःसरम्
 आत्मानुगामिनीं दृष्टिं गीतां बोधितवान्प्रभुः २०
 अहमात्मापरेशानिपरापरविभेदतः
 द्विधा ततः परः साक्षी निर्गुणो निष्कलः शिवः २१
 अपरः पंचवक्त्रोऽहद्विधा तस्यापि संस्थितिः
 शब्दार्थभेदतो वाच्यो यथात्मा हं महेश्वरः २२
 गीतानां वाक्यरूपेण यन्निरुच्छिद्यते दृढः
 मदीयपाशबंधोऽयसंसारविषयात्मकः २३
 यदाभ्यासपराधीनौ पंचवक्त्रमहेश्वरौ
 इतितस्य वचः श्रुत्वा गीतासारमहोदधेः २४
 इदं परविभेदेन बुध्यते भवभीरुभिः
 तमपृच्छदिदं लक्ष्मीरंगप्रत्यंगसंस्थितम् २५
 माहात्म्यं सेतिहासं च सर्वतस्यैव वेदयत्
 श्रीभगवानुवाच
 शृणु सुश्रोणि वक्ष्यामि गीतासु स्थितिमात्मनः २६
 वक्त्राणि पंचजानीहि पंचाध्यायाननुक्रमात्
 दशाध्यायाभुजाश्चैकउदरं द्वौ पदांबुजे २७
 एवमष्टादशाध्यायावाङ्मयीमूर्तिरैश्वरी
 विज्ञेया ज्ञानमात्रेण महापातकनाशिनी २८
 अतोऽध्यायंतदर्धवाश्लोकमर्द्धतदर्धकम्

अभ्यस्यतिसुमेधायः सुशर्मैव समुच्यते २९
 श्रीरुवाच
 सुशर्मानामको देव किं जातीयः किमात्मकः
 कुतस्तस्य च वै मुक्तिः केना जायत हेतुना ३०
 श्रीभगवानुवाच
 सुशर्मानामदुर्मेधाः सीमापापात्मनामभूत्
 जातो नात्मविदां वंशे विप्राणां क्रूरकर्मणाम् ३१
 न ध्यानं न जपो होमो न चैवातिथिपूजनम्
 केवलं विषयेष्वेव बलाढ्येनाभिवर्तते ३२
 कृषिकर्मरतो नित्यं पर्णजीवी सुराप्रियः
 मांसोपहारी सुचिरं कालमेवं निनाय सः ३३
 आनेतु कामः पर्णानि पर्यटन् ऋषिवाटिकाम्
 ततः स तत्र दष्टोऽभूत् कालसर्पेण मूढधीः ३४
 कालधर्मसमासाद्य गत्वा च निरयान्बहून्
 पुनरागत्य मर्त्येषु बलीवर्दत्वमीयवान् ३५
 पंगुना केन विक्रीतः स स्वजीवनहेतवे
 नयन्पृष्ठेन शरदः सप्ताष्टौ कष्टतो नयत् ३६
 कदाचित्पंगुना सोऽपि चिरमावर्तितो जवात्
 पपात तरसा भूमौ मूर्च्छां च प्रतिपेदिवान् ३७
 विकलांगो विवृत्ताक्षः फेनसंततिमुद्गिरन्
 न जीवति न मृत्युं वा प्रतिपेदे स्वकर्मणा ३८
 कौतुकाकृष्टलोकेऽस्मिस्तस्मिन् जनसमागमे
 श्रेयसे तस्य सुकृती कश्चित्पुण्यं वितीर्णवान् ३९
 कर्माणि स्वान्यनुस्मृत्य ददुरन्ये च केचन
 गणिकाकापितत्र स्थालोकयात्रानुवर्तिनी ४०
 अज्ञातनिजपुण्यासा किञ्चिदुत्सृष्टवत्यभूत्
 परेतनगरीमादौ सनीतः कालकिंकरैः ४१
 गणिकादत्तपुण्येन पुण्यवानिति मोचितः
 पुनरागत्य भूर्लोकं कुलशीलवतां गृहे ४२
 द्विजन्मनामसौ जज्ञे जातिं स्वामनुसंस्मरन्

कालेमहतिजिज्ञासुःश्रेयःस्वाज्ञाननोदनम् ४३
 उपेत्यगणिकांदत्तंख्यापयित्वासपृष्टवान्
 आचष्टमांशुकोनित्यंपंजरस्थःपठत्यसौ ४४
 तेनपूतांतरात्माहंतत्पुण्यंपर्यकल्पयम्
 ताभ्यांशुकस्तुपृष्टोऽसौव्याख्यातुमुपचक्रमे ४५
 आख्यायिकांपुरावृत्तांस्मृत्वाजातिंनिजामपि
 शुकउवाच

पुराविद्वानहंभूत्वावैदुष्यस्मयमोहितः ४६
 रागद्वेषेणविद्वत्सुगुणवत्स्वपिमत्सरी
 कालेनाहंततःप्रेत्यप्राप्यलोकाञ्जुगुप्सितान् ४७
 सोऽहकीरकुलेऽभूवंसद्गुरावतिनिंदकः
 कालेधर्मणिदुष्कर्मापितृभ्यांचवियोजितः ४८
 निदाघेऽध्वनिसंतप्तेआनीतोऽमृषिपुंगवैः
 पातितःपंजरस्थोऽहमाश्रमेमहदाश्रये ४९
 आवर्तयद्भ्योगीतानामाद्यमध्यायमादरात्
 श्रुत्वाऋषिकुमारेभ्यःपाठंचाकरवंमुहुः ५०
 एतस्मिन्नंतरेकश्चिद्वागुरिश्चौरकर्मकृत्
 मामाहत्यतदाक्रीणादितिवृत्तमुदाहतम् ५१
 श्रीभगवानुवाच

अध्यायोऽयपुराम्नातोयेनपापमनोदयम्
 पूतांतरात्मायेनासौमोचितश्चद्विजोत्तमः ५२
 एवमन्योन्यमाभाष्यतन्माहात्म्यंप्रशस्यच
 तेजपंतोनिशंधीरामुक्तिंगेहेप्रपेदिरे ५३
 तस्मादध्यायमाद्यंयःपठतेशृणुतेस्मरेत्
 अभ्यसेत्तस्यनभवेद्भवांभोधिर्दुरुत्तरः ५४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेसतीश्वर
 संवादेगीतामाहात्म्येपंचसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः १७५

षट्सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच

आदिमस्यैवमाख्यानमुदीरितमनुत्तमम्
 शृणुमाहात्म्यमन्येषामध्यायानामपींदिरे १
 दक्षिणस्यांदिशि श्रीमानासीदाम्नायवादिनाम्
 पुरेपुरंदराह्वानेदेवशर्मेतिविश्रुतः २
 अर्चितातिथिराम्नातोवेदशास्त्रविशारदः
 आहर्ताक्रतुसंघानांतापसानांप्रियःसदा ३
 देवान्संतर्पयामासहव्यैर्हुतवहंचिरम्
 नचोपलेभेधर्मात्माशांतिमेकांतिकींततः ४
 निःश्रेयसंसजिज्ञासुस्तापसाननुवासरम्
 सिषेवेसत्यसंकल्पाननल्पैरेवकल्पकैः ५
 एवमाचरतस्तस्यकालेमहतिगच्छति
 मुक्तकर्माततःकश्चित्प्रादुरासीत्पुराभुवि ६
 अनुभूतनिराकांक्षीनासाग्रन्यस्तलोचनः
 शांतचेताःपरंब्रह्मध्यायन्नानंदनिर्भरः ७
 पादौतस्योपसंगृह्यप्रणतेनांतरात्मना
 चकारविधिवत्तस्मैविद्वानतिथिसत्क्रियाम् ८
 तंचशुद्धेनभावेनपरितुष्टंतपस्विनम्
 प्रणतःपरिपप्रच्छनिर्वाणस्थितिमात्मनः ९
 सतस्मैकथयामासपुरेऽसौपुरनामनि
 मित्रवंतमजापालमुपदेष्टारमात्मवित् १०
 सचाभिवंद्यतत्पादावेत्यसौपुरमूर्जितम्
 तस्योत्तरदिशोभागेददर्शविपुलंवनम् ११
 मारुतांदोलितानेककुसुमामोदसुंदरम्
 उन्मत्तभ्रमरोद्गीतनादापूरितदिङ्मुखम् १२
 तस्मिन्वनेसरितीरेनिषीदंतंशिलातले
 मित्रवंतंददर्शार्थसानंदस्तिमितेक्षणम् १३
 अपिस्वाभाविकंवैरंहित्वान्योन्यंविरोधिभिः
 सत्वैरावृतमुद्यानेमंदस्यंदनभास्वति १४
 शांतेषुमृगयूथेषुदशानंदमनोज्ञया
 कृपानुविद्धयाभूमिनिषिंचंतमिवामृतम् १५

उपेत्यविनयेनामुमुन्मनाःप्रीतमानसः
 किञ्चिदानम्रशिरसातेनापिसतुसत्कृतः १६
 उपतस्थेततोविद्वान्मित्रवंतमनन्यधीः
 समाप्तध्यानकालंसपर्यपृच्छत्समाहितः १७
 देवशर्मोवाच
 आत्मानंवेत्तुमिच्छामितदमुष्मिन्मनोरथे
 लब्धसिद्धिमुपायंमामुपदेष्टुंत्वमर्हसि १८
 श्रीभगवानुवाच
 परामृश्यक्षणं सोऽपिमित्रवानिदमब्रवीत्
 मित्रवानुवाच
 विद्वन्विद्विपुरावृत्तमुच्यमानमिदंमया १९
 अस्तिगोदावरीतीरेप्रतिष्ठानाभिधंपुरम्
 तत्रदुर्दमनामासीदन्वयेचमनीषिणाम् २०
 तत्रास्तिविक्रमोनामसेव्यमानोमहीपतिः
 दानानिप्रत्यहंगृह्णन्वर्त्ततेउदरंभरः २१
 कालेनकालपाशेनबद्धानीतोयमालयम्
 निरयेषुसमग्रेषुयातनाअनुभूयच २२
 कस्मिंश्चित्सकुलेजातोदुर्वृत्तानांद्विजन्मनाम्
 भवांतरानुवर्तिन्याविद्ययासपुरस्कृतः २३
 उपयेमेदुराधर्षाकिन्यकामधमेकुले
 कालेनसावयोहित्वाशैशवंयौवनंययौ २४
 पीनस्तनीचसुश्रोणीमदविह्वललोचना
 पतिंनसेहेदुर्वृत्तंचकमेस्वपतीन्परान् २५
 वृत्तिमाहर्तुकामस्मिन्निर्गतासापुराद्वहिः
 संगताकामुकेनासौचिरंचांडालजन्मना २६
 दधेगर्भमसौतस्मात्साचकन्योपपद्यते
 सैवभार्यापितस्यासीत्पूर्वपापप्रसंगतः २७
 सैववृद्धाततःकालेडाकिनीसमजायत
 कुसंगात्कुमतिर्जातादुष्टनारीप्रसंगतः २८
 चखादव्याधितंव्याधमसृगास्वादलालसा

भ्रमंतीविपिनेघोरेजनैर्दृष्ट्वाबहिष्कृता २९
 परेतलोकमासाद्यव्याधौव्याघ्रोऽभ्यवर्त्तत
 नरकान्दारुणान्भुक्त्वाजीवहिंसाप्रभावतः ३०
 सापिकालेनदुष्टात्मा मृत्युवेगमुपागता
 निरयानेत्यदुर्द्धर्षनजाजायतमद्वहे ३१
 तामन्याअप्यहंविद्वन्पालयन्काननांतरे
 अपश्यन्द्वीपिनघोरंजिघांसंतमिवाखिलम् ३२
 समालोक्यतमायांतभयेनप्रपलायितम्
 अजायूथंपरित्यज्यमयामरणभीरुणा ३३
 उपदुद्रावसद्वीपीपूर्ववैरमनुस्मरन्
 अजातुतत्समीपेऽगात्सत्वरंसरिदंतिके ३४
 तत्रसाभयमुत्सृज्यहित्वावैरमनर्गला
 अवतस्थेसचद्वीपीतूष्णीमासीदमत्सरः ३५
 तंतथाविधमालोक्यसावक्तुमुपचक्रमे
 द्वीपिन्नभीप्सितंभुङ्क्वमांसमुद्धृत्यसादरः ३६
 नेयंभवतितेबुद्धिःकथंवैरमतिंत्यजः
 इत्याकर्ष्यतदावाक्यंप्राहद्वीपीविमत्सरः ३७
 स्थानेऽस्मिन्मेगतोद्वेषःक्षुत्पिपासाचनिर्ययौ
 नप्रार्थयामितेनत्वांसमीपेसमुपस्थिताम् ३८
 सैवमुक्तापुनःप्राहजाताहंनिर्भयाकथम्
 किमत्रकारणंवेत्सियदिमेवक्तुमर्हसि ३९
 एवमुक्तःपुनर्द्वीपीतामाहाजानवेद्म्यहम्
 पुरोगतमिमंप्रष्टुमहांतमितिनिर्गतौ ४०
 ताभ्यामुभाभ्यामागत्यपृष्टोऽहबहुविस्मयः
 अहंचसहितस्ताभ्यामपृच्छंवानरेश्वरम् ४१
 मयापृष्टःसविप्रेदमब्रवीत्सादरंकपिः
 शृणुवक्ष्याम्यजापालवृत्तमत्रपुरातनम् ४२
 इदमायतनंपश्यपुरोवनगतंमहत्
 अत्रत्र्यंबकलिगंहिद्रुहिणेनप्रतिष्ठितम् ४३
 सुकर्मानाममेधावीपर्युपास्तेतपश्चरन्

वनपुष्पाण्यपाहृत्यसुरपूज्यंपुरोभवम् ४४
 संस्त्राप्यसरिदंभोभिःकेवलंकर्मणावसन्
 कालेमहतितस्यागादतिथिःकश्चिदंतिकम् ४५
 उपाहृत्यफलाहारंसतस्मैपर्यकल्पयत्
 तेनातिथ्येनसंप्रीतःसुकर्माणमभाषत ४६
 किमिदंकर्मणोमूलंफलंभुक्त्वातुतिष्ठसि
 गतानुगतयावृत्त्याकिंवाकेवलमीहसे ४७
 सएवमुक्तःप्रायेणप्रीतेनात्मविदातदा
 प्रत्युवाचवचःस्पष्टमात्मनोहितमुत्तमम् ४८
 विद्वन्नवेद्यितत्वेनफलमेतस्यकर्मणः
 बुभुत्सयापरःशंभुःसेव्यतेकेवलंयया ४९
 फलमेतस्यसेवायाःपरिपाकंकपर्दिनः
 यन्मांसमनुगृह्णासिसंस्पृश्यात्ममनोरथम् ५०
 तस्यैवंसूनृतंवाक्यंश्रुत्वाप्रीतस्तपोधनः
 द्वितीयमालिलेखाऽसौगीताध्यायंशिलातले ५१
 आदिदेशाशुतंविप्रंपठनाभ्यसनायच
 फलिष्यत्यात्मनःस्वैरंपरितस्तेमनोरथः ५२
 इत्युक्त्वांतर्दधेधीमान्पुरतस्तस्यपश्यतः
 विस्मितस्तस्यचादेशात्सोऽन्वतिष्ठदनारतम् ५३
 ततःकालेनमहताभावितात्माप्रसन्नधीः
 यत्रयत्रचचारासौशांतंतत्तत्तपोवनम् ५४
 नद्वंद्वबाधानैवक्षुत्पिपासानचवाभयम्
 तपसातस्यजानीहिद्वितीयाध्यायजापिनः ५५
 मित्रवानुवाच
 एवमुक्तश्चतेनाऽहख्यापयित्वापरांकथाम्
 अनुज्ञातप्रसंनेनच्छागीव्याघ्रयुतोगमम् ५६
 गत्वाशिलातलेपश्यमध्यायंलिखितंपठेत्
 तस्यैवावर्तनादाप्तंतपसःपारमुत्तमम् ५७
 तेनत्वमपिकल्याणनित्यमाहर्तुमर्हसि
 अध्यायंतेनतेमुक्तिरदूरस्थाभविष्यति ५८

देवशर्मासमादिष्टस्तेनमित्रवतास्वयम्
अभ्यर्च्यप्रणतोभूत्वापुरंदरपुरंययौ ५६
तत्रात्मविदमासाद्यदेवतायतनेक्वचित्
वृत्तमेतन्निवेद्यादावध्यायमपठत्ततः ६०
शिक्षितस्तेनपूतात्मापठन्नध्यायमादरात्
द्वितीयमाससादोच्चैर्निरवद्यंपरंपदम् ६१
द्वितीयस्येदमाख्यानंकथितंशृणुसांप्रतम्
तृतीयस्याथवक्ष्यामिमाहात्म्यमपिचेंदिरे ६२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेगीता
माहात्म्येसतीश्वरसंवादेष्टसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः १७६

सप्त सप्तत्यधिक शततमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच
जनस्थानेजडोनामद्विजन्माकौशिकान्वयी
हित्वाजात्युचितंधर्मवणिग्वृत्त्यांमनोदधे १
व्यसनीपरदारेषुदीव्यन्नक्षैःपिबन्मधु
मृगयानिरतो नित्यंकालमेवंनिनायसः २
क्षीणेवित्तेततोरात्रौचौर्यामारब्धवांस्ततः
प्रतिपेदेधनंतेनयज्वनांयष्टमर्थिनाम् ३
सदूरमगमत्तेनवाणिज्यायौत्तरांदिशम्
कस्तूरिमगुरुंकृष्णंचामरांश्चंद्रिकोज्ज्वलान् ४
गृहीत्वावृत्यचानिन्येपंचषादध्वयोजनात्
अथापरस्मिन्नहनिप्रियादर्शनदोहनि ५
दूरमध्वानमुल्लंघ्यरवावस्तमितेसति
ध्वांतेप्रसर्पतिस्वैरंदिशोदशतरोस्तले ६
गतोवशंसदस्यूनांनिजघ्नेतैश्चसत्वरम्
धर्मलोपादसौजज्ञेघोरश्चोग्रतरोग्रहः ७
पिपासितोबुभुक्षार्तोलेलिहानश्चसृक्किणी
उर्ध्वकेशोऽतिजंघालुःपृष्ठलग्नोदरोमहत् ८
अस्थिमात्रशरीरोऽभूद्वृत्तनयनोभृशम्

अत्रांतरे सुतस्तस्य धर्मात्मा वेदकोविदः ९
 पर्यपालय दत्तार्थं दिदृक्षुस्तदा गमत्
 नित्यमन्वेषयन् वार्त्तापांथेभ्यो नोपलब्धवान् १०
 ततः कदाचिदायाते सहायिनि च मानवे
 तस्माद्विदितवृत्तांतः शुशोच पितरंबहु ११
 ततो विमृश्य मेधावी चिकीर्षुः पारलौकिकम्
 वाराणसीं स संभारः स गंतुमुपचक्रमे १२
 मार्गे निवासान्सप्ताष्टौ नीत्वा तस्य तरोस्तले
 संध्यां प्रचक्रमे कर्तुं यत्रास्य निहतः पिता १३
 तत्राध्यायं स गीतानां तृतीयं संजजाप ह
 ततो घोरस्वरस्तत्र व्योममध्ये परामृशत् १४
 ददर्श घोरमाकाशात्पतंतं पितरंततः
 विस्मयेन भयेनापि विकलीकृतचेतनः १५
 तेजसाभूयसा व्याप्तमालुलोके पुरोऽम्बरे
 किंकिणीकोटिं संकीर्णं तेजसा व्याप्तदिङ्मुखम् १६
 विमानमग्रतोऽपश्यद्विव्यमध्यग्रचेतनः
 तत्रापश्यत् समारूढं दिव्याभिः स्त्रीभिरावृतम् १७
 संस्तूयमानं मुनिभिः पितरं पीतवाससम्
 प्रणतस्तं समालोक्य युयुजे तेन शाशिषा १८
 ततोऽपृच्छदिदं वृत्तं स च तस्मै न्यवेदयत्
 दुस्त्यजात्कर्मणो वत्सवपुषो पुण्यकारणात् १९
 मोचितोऽस्मि त्वया दैवादध्यायं जपतांतिके
 तन्निवर्त्तस्व जपतः सांप्रतं त्वामुपस्थितम् २०
 वाराणसीं यदर्थं यत्तदनुष्ठितमात्मनः
 श्रीभगवानुवाच
 एवमुक्तः स च प्राह पितरं दीप्ततेजसम् २१
 सुत उवाच
 हितं ममानुशाधित्वं कार्यमन्यन्मयानुकिम्
 श्रीभगवानुवाच
 ततः प्राह पिता पुत्रं कार्यमेतत्त्वयानघ २२

यन्मयाचरितं कर्म भ्रात्राममतुतकृतम्
 सयातो नरकं घोरं तं मोचयितुमर्हसि २३
 अन्येमदन्वये ये वै निरयं प्रतिपेदिरे
 ते च मोचयितव्यास्ते इति मेऽस्ति मनोरथः २४
 इत्येवमुक्तः पुत्रस्तं पुनः प्राह कृतांजलि
 कर्मणा केन तान्सर्वान् मोचयामि तदादिश २५
 एवं निवेदितो वाक्यं पिता सुतमुवाच ह
 पितो वाच
 येनाहं मोचितो वत्स तदनुष्ठातुमर्हसि २६
 अनुष्ठाय तदुत्पन्नं तेभ्यः पुण्यं समुत्सृज
 ततोऽहमिव ते सर्वे पूर्वे संत्यज्य यातनाम् २७
 गमिष्यन्त्यचिरेणैव तद्विष्णोः परमं पदम्
 ससंदिष्टो वदत्पुत्रो यद्येवं तात नारकान् २८
 सर्वानपि विमोक्षयामि यदि ते रोचते वचः
 एवमस्तु शिवं भूयादुपपन्नं महत्प्रियम् २९
 इत्यादिश्य पिता पुत्रं ययौ विष्णोः परं पदम्
 सोऽपि तस्मात्परावृत्य जनस्थानं प्रपद्य च ३०
 सुन्दरस्य पुरः शौरेश्चालये कालमभ्यगात्
 सकुर्वाणोः समादीनि पित्राच यदुदीरितम् ३१
 उत्ससर्ज कृतं पुण्यं मोचयिष्यन् स नारकान्
 अत्रांतरेपदे विष्णोर्यातनापदमीयुषः ३२
 नारकान् मोचयिष्यंतः किं करायममभ्ययुः
 तेन ते पूजिताः सर्वे सत्क्रियाभिरनेकधा ३३
 कुशलं परिपृष्टास्ते सर्वतः सुखमूचिरे
 एमं सत्कृत्य मेधावी पितृलोकमहेश्वरः ३४
 हेतुमागमने पृच्छते च तस्मै न्यवेदयन्
 विद्धि कीनाशनाथत्वं शेषपर्यंकशायिना ३५
 शौरिणा प्रहितानस्मान्समादेष्टुं त्वदंतिके
 अस्मन्मुखेन देवस्त्वां कुशलं परिपृच्छति ३६
 नारकान् प्राणिनः सर्वान् विमोक्तुं च नियच्छति

इत्याकर्ण्यसमादिष्टं विष्णोरमिततेजसः ३७
 न तेन मूर्ध्ना संभाव्य दध्यौ किञ्चन चेतसा
 विमुक्तान्निरयात्सर्वास्तान्विलोक्य मदोत्कटान् ३८
 स तैरनुगतः सर्वैर्विष्णोरायतनततः
 ययौ स वरयानेन यत्रास्ते दुग्धवारिधिः ३९
 तदन्त उदितानेकसूर्यकोटिसमप्रभम्
 इंदीवरदलश्याममालुलोकजगद्गुरुम् ४०
 शय्याफणिफणारत्नमरीच्यामिश्रतेजसम्
 विलोक्य मानमानंदनिर्भरं प्रीतमानसम् ४१
 भावानुगैर्दृगालीकैः श्रियाप्रेम्णेक्षितं मुहुः
 योगिभिः परितो जुष्टं ध्याननिष्पंदतारकैः ४२
 स्तूयमानं महेंद्रेण पराजेतुं विरोधिनः
 आम्रायवचसामंते ब्रह्मणो निःसृतैर्मुखात् ४३
 मूर्तिमद्भिर्वचोभिश्च गीयमानं गुणोत्करम्
 संप्रीतं चाप्युदासीनमपि सर्वासु योनिषु ४४
 योगसंचितपुण्यानां यौगपद्येन जंतुषु
 विलोकमानमात्मानमखिलं सचराचरम् ४५
 आमोद्यन्नमालोकैरात्मानं दीप्तिपूरितैः
 आबिभ्राणं वपुर्व्यापि द्योतितं भोगिनस्विषा ४६
 इंदीवरदलश्यामं ज्योत्स्नये वनभस्तलम्
 विलोक्य तं स तुष्टावधिया बहुलयानतः ४७
 यम उवाच
 नमः समस्तनिर्माणनिर्मलीभूतचेतसे
 वदनोद्गीर्णवेदाय विश्वरूपाय वेधसे ४८
 बलवेगसुदुर्द्धर्षदानवेन्द्रमदद्गुहे
 नमः स्थितौ च सत्त्वाय विश्वाधाराय विष्णवे ४९
 नमः पातकसंघातजिष्णवेऽखिलदेहिनाम्
 ईषदुन्मीलल्लालाटनेत्राग्निप्रभवार्चिषे ५०
 त्वंहि सर्वस्य लोकस्य गुरुरात्मा महेश्वरः
 विसृज्य वैष्णवान्सर्वान् तस्त्वमनुकंपसे ५१

व्यापयन्नखिलंलोकंमाययापरिबृंहितम्
 नतयापरिभूतोऽसिनचतत्प्रभवैर्गुणैः ५२
 अंतरावर्तमानोऽपिनताभ्यामभिभूयसे
 दृशाविषयवर्तिन्यानिग्रहीतमनाअपि ५३
 तयाफलाभिगामिन्याआत्मन्येवाभिलीयसे
 नतवास्तिमहिम्नोतोयथानिरवधिःस्वयम् ५४
 मौनमेवात्रयुक्तंमेविषयोऽसिकथंगिराम्
 इतिस्तुत्वाततोवाक्यमिदमाहकृतांजलि ५५
 विनियोगादमीयुक्तादेहिनोनिर्गुणामया
 समादिशयदन्यन्मेकार्यमस्तिजगद्गुरो ५६
 इतिविज्ञापितस्तेनतमाहमधुसूदनः
 मेघगंभीरयावाचासिंचन्निवसुधारसैः ५७
 पापादुद्धार्यतेलोकोमयासमयवर्तिना
 त्वयिविन्यस्तभारोऽहनानुशोचामिदेहिनः ५८
 तदाचरनिजंकर्मप्रयाहिस्वंनिकेतनम्
 श्रीभगवानुवाच
 इत्युक्त्वांतर्दधेदेवःसोऽपिस्वपुरमाययौ ५९
 सोऽपिस्वजातिजान्सर्वान्निरयस्थाननेकशः
 उद्धृत्यवरयानेनविष्णुलोकंययौस्वयम् ६०
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेगीता
 माहात्म्येसप्तसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः १७७

अष्टसप्तत्यधिक शततमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच
 चतुर्थस्यापिमाहात्म्यमाख्यास्याम्यधुनाशृणु
 बदरीत्वंसमुत्सृज्ययेनकन्येदिवंगते १
 श्रीरुवाच
 कथंकन्येदिवंगतेबदरीत्वंविसृज्यवै
 तेकचास्तांपुरादेवकथंप्राप्तेतुमुख्यताम् २
 एतद्वेदितुमिच्छामिनाथवक्तुंत्वमर्हसि

नतुतृप्यामिशृण्वंतीपरमांचकथामिमाम् ३
 श्रीभगवानुवाच
 अस्तिभागीरथीतीरेनाम्नावाराणसीपुरी
 भरतोनामयुक्तात्मातत्रविश्वेश्वरालये ४
 नित्यमात्मरतस्तुर्यजपत्यध्यायमादरात्
 तदभ्यासाददुष्टात्मानद्वंद्वैरभिभूयते ५
 कालेकदाचनक्रीडन्ययौसनगराद्वहिः
 उपांत्यवर्तिनोदेवान्दिदृक्षुःसतपोधनः ६
 विशश्रामतयोर्मूलेबदर्योन्यपतत्फले
 उपधायतयोरेकामन्यामालंब्यचांग्रिणा ७
 तपस्विनिततोयातेबदर्योश्चतथाद्वयम्
 शुष्कंनिष्पत्रशाखंचदिवसैःपंचषैरभूत् ८
 गृहेक्वचनविप्राणांजज्ञातेकन्यकेततः
 वर्द्धमानंतयोर्युग्मंसप्तभिःपरिवत्सरैः ९
 विहत्यदूरदेशेभ्योयतिमायांतमैक्ष्यत
 गृहीत्वाचरणौतस्यवचःसूनृतमब्रवीत् १०
 त्वत्प्रसादादेवमुनेमोचितंद्वंद्वमावयोः
 उत्सृज्यबदरीभावंमानुष्यंप्रतिपद्यते ११
 एवमुक्तोमुनिस्ताभ्यांविस्मृतःप्रत्युवाचसः
 कदावत्सेयुवांकेनहेतुनामोचितेमया १२
 युवयोर्बदरीत्वेचहेतुंब्रूतांनवेद्म्यहम्
 ऊचतुःकन्यकेतस्मैबादर्येहेतुमात्मनः १३
 आदौविमोचनेतस्माद्दुस्त्यजादपिकारणम्
 अस्तिगोदावरीतीरेतीर्थपुण्यप्रदंनृणाम् १४
 छिन्नपापमितिख्यातंपरांकोटिमवापयत्
 तत्रसत्यतपानामतपस्तेपेसुदारुणम् १५
 ग्रीष्मेमहतिदीप्तानांमध्यगोजातवेदसाम्
 वर्षासुजलधाराभिर्नित्यमासिक्तमूर्द्धजः १६
 शिशिरेचवसन्नप्सुबिभ्रत्कंटकितांतनुम्
 विशुद्धःसततंकालेतपस्तप्त्वाससंयमी १७

आत्मन्येवमतिचक्रेपरांप्राप्यसुनिर्वृतिम्
 सदाफलानिबिभ्रत्सुसांद्रच्छायेषुशाखिषु १८
 निर्मत्सरेषुसत्त्वेषुबध्वाप्रीतिपरामपि
 तपःफलानुसंधानेवैदुष्येनोपपादितम् १९
 ब्रह्माप्येनंस्वयंपृच्छन्नुपतस्थेतमन्वहम्
 तेनसंकोचहीनत्वाद्ब्रह्मण्यनुगतेन्वहम् २०
 तद्ध्यानानुगतव्यक्तिववृधेतस्यतत्तपः
 विमुक्तकल्पमन्वानःसमृद्धादात्मनःपदात् २१
 अंतरायशतंचक्रेततोभीतःपुरंदरः
 आहूयाप्सरसांमध्यादावांतुल्यंसमादिशत् २२
 कुरुतंतत्तपोविघ्नमनेनाचरितंयुवाम्
 योमांपदादवष्टभ्यस्वराज्यंभोक्तुमिच्छति २३
 इतिसंदेशमापन्नेपुरस्ताच्चबिडौजसः
 गोदावरीमगच्छावःसमुनिर्यत्रवर्तते २४
 मृदंगैर्मदगंभीरैर्वेणुभिःकलवादिभिः
 कलंगीतंसमारब्धंतन्वंगीभिःसमन्वितम् २५
 उद्वहंत्यौपृथुश्रोणींघनपीनपयोधरे
 स्मयस्मेरमुखांभोजेकिंचिदाकुंचितालके २६
 मणिकुंडलदृष्टांसेपुंडरीकोज्ज्वलेक्षणे
 तनुमध्येसुवृत्तोरुवहंत्यौचसमेपदे २७
 आनर्तायोवनस्यार्थेस्वरताललयानुगाम्
 दर्शयंत्यौस्वतःकृत्स्नांगतिंभावानुगामिनीम् २८
 मृदूपक्रममुत्पन्नमंदमंदंविवर्द्धनम्
 गर्जयामासदिक्चक्रंतत्तयोर्नृत्यमानयोः २९
 ततोंगहारवेगेनवायुर्वासःसुशीतलः
 ईषदुच्छसितेचैलेदर्शयंत्यौपयोधरौ ३०
 उद्वर्धयंतीकंदर्पमुल्बणागतिरावयोः
 कोपमुत्पादयामासुमुनेरविकृतात्मनः ३१
 ततःशापंददौकोपाञ्जलमुत्सृज्यपाणिना
 बदरीत्वंप्रपद्येथांजाह्ववीरोधसीतिनौ ३२

आवाभ्यांपारतंत्र्येणयदुश्चरितमास्थितम्
 तत्क्षमस्वविनम्राभ्यामुनिःपश्चात्प्रसादितः ३३
 ततःशापविमोक्षंनौकल्पयामासपुण्यधीः
 भरतागमनांतोयमितिसत्यतयामुनिः ३४
 मर्त्येषुजन्मलाभश्चस्मृतिश्चातीतजन्मनाम्
 आवयोरंतिकंगत्वाबदरीभूतयोस्ततः ३५
 स्मरतातुर्यमध्यायंभवतानिष्कृतिःकृता
 तत्तावत्प्रणमावस्त्वांशापादेवनकेवलात ३६
 घोरादेवतुसंसारात्त्वयैतेनविमोचिते
 श्रीभगवानुवाच
 एवमुक्तोमुनिस्ताभ्यामतिप्रीतमनास्ततः ३७
 पूजितस्तेसमामंत्रययथागतमसौययौ
 कन्येचतुर्थमध्यायंजपेतांनित्यमादरात् ३८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेगीता
 माहात्म्येअष्टसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः १७८

एकोनाशीत्यधिक शततमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच
 पंचमस्याधुनादेविमहात्म्यंलोकपूजितम्
 कथयामिसमासेनसावधानाशृणुप्रिये १
 पिंगलोनामभद्रेषुपुरुकुत्सपुरेद्विजः
 अवदातेकुलेजातोविश्रुतेवेदवादिनाम् २
 कुलोचितानिशास्त्राणितथावेदान्विसृज्यसः
 तौर्यत्रिकेमतिंचक्रेवादयन्मुरजादिकम् ३
 कृतश्रमस्ततस्तत्रगीतेनृत्येचवादने
 परांप्रसिद्धिमासाद्यनृपसद्यविवेशसः ४
 समातस्थेसतेनासौपुराभूमिभुजासह
 परदारानुपाहत्यबुभुजेताअनन्यधीः ५
 ततउत्सिक्तगर्वोऽयसूचमानोनिरंकुशः
 परच्छिद्राणिचामुष्मैविविक्तेसनिरंतरम् ६

तस्यासीदरुणानामभार्याहीनकुलोद्भवा ७
 भ्रमत्यन्वेषयंतीसाकामुकेनविहारिणी
 तमंतरायंमन्वानानिशीथिन्यांनिजालये ८
 निजघानशिरश्छित्त्वानिचखानमहीतले
 वियोजितस्तःप्राणैरुपेत्ययमसादनम् ९
 दुर्जयान्नरकान्भुक्त्वागृध्रोऽभूद्विजनेवने
 भगंदरेणरोगेणसापिहित्वावरांतनुम् १०
 उपेत्यनरकान्घोरान्जज्ञेतत्रवनेशुकी
 कणानादातुकामांतांसंचरंतीमितस्ततः ११
 विददारनखैस्तीक्ष्णैर्गृध्रोवैरमनुस्मरन्
 नृकपालेपयःपूर्णेनिपतंतीततःशुकीम् १२
 अभिदुद्रावगृध्रोऽपिनिजघ्नेसचजालिकैः
 पत्नीवियोजिताप्राणैर्नृकपालजलेततः १३
 तत्रैवनिममज्जासावेत्यक्रूरतरःखगः
 पितृलोकंप्रपेदातेनीतौतौयमकिंकरैः
 प्राकृतंदुष्कृतंकर्मस्मरंतौभयभागिनौ १४
 ततोयमःसमालोक्यतयोःकर्मजुगुप्सितम्
 अकस्मादेवतत्स्नानान्मरणेसुकृतंमहत् १५
 अनुजज्ञेततोलोकमीप्सितंगंतुमेतयोः
 महापातकसंघातैरपिदुर्द्धर्षमानसौ १६
 ततोविस्मयमापन्नौस्मृत्वातौदुष्कृतंनिजम्
 उपेत्यप्रणतौभूत्वावैवस्वतमपृच्छताम् १७
 संचितंदुष्कृतंपूर्वमावाभ्यामपिगर्हितम्
 लोकानामीप्सितानांतुकोहेतुस्तद्वदस्वनौ १८
 एवमुक्तस्ततस्ताभ्यामाहवैवस्वतोवचः
 आसीद्गंगातटेनाम्नाबुद्ध्वाब्रह्मसनातनम् १९
 एकाकीनिर्ममःशांतोवीतरागोविमत्सरः
 गीतानांपंचमाध्यायमावर्त्तयतिसर्वदा २०
 तेनपुण्येनपूतात्माबुद्ध्वाब्रह्मसनातनम्
 पापीयानपियंश्रुत्वातनुमुत्सृष्टवानसौ २१

निर्मलीकृतदेहस्यगीताभिर्भावितात्मनः
 तत्कपालजलंप्राप्ययुवांयातौपवित्रताम् २२
 तद्गच्छंतयुवांलोकान्मनोरथपथिस्थितान्
 गीतानांपंचमाध्यायमाहात्म्येनपवित्रितौ २३
 एवंतौबोधितौतेनमुदितौसमवर्तिना
 व्योमयानंसमारुह्यजग्मतुर्वैष्णवंपदम् २४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेगीता
 माहात्म्येएकोनाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः १७६

अशीत्यधिकशततमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच
 षष्ठाध्यायस्यमाहात्म्यंप्रवक्ष्यामिवरानने
 यदाकर्णयतांनृणांमुक्तिःकरतलेस्थिता १
 अस्तिगोदावरीतीरेप्रतिष्ठानंपुरंमहत्
 पिप्पलेशाभिधानोऽहयत्रास्मिस्मेरलोचने २
 यत्रगोदावरीतीरशीकरैरवशीतलैः
 हंसाःपक्षपुटैःकीर्णैर्हरंतियमिनांश्रमम् ३
 स्फुरत्पद्मावलीकोशपरागसुरभीकृतम्
 श्लाघ्यंगोदावरीतोयंयेनतेनिर्जरानराः ४
 धिक्सुधामौषधीशस्यविकृत्क्षयविधायिनीम्
 महाराष्ट्रवधूकानांमज्जंतीनामुनीश्वराः ५
 स्पृशंतियत्रवक्त्राणिफुल्लपंकजशंकया
 यत्रखेलन्महाराष्ट्रक्वणत्कंकणसुंदराः ६
 हरंतिध्वनयोलीनांमनांस्यपितपस्विनाम्
 अत्युच्चसौधशिखरविहारिवनितामुखम् ७
 पश्यन्ननुदिनंयत्रक्षीयतेमृगलाञ्छनः
 अंत्युच्चसौधवलभीमहामणिमरीचिभिः ८
 चुंब्यंतेमुनिगंधर्वैर्दूर्वाचंदनचंचलैः
 यस्मिन्नाधूयमानानापताकानांसमीरणैः ९
 गतश्रमारवेयानिभवंतिरथवाजिनः

राशीकृतैर्मलयजैरसंख्यातैर्वणिग्गणैः १०
 यस्मिन्नुपलशेषोऽसौलक्ष्यतेमलयाचलः
 पुंजीकृतानिदृश्यंतेयत्रमुक्ताफलान्यपि ११
 नगरीदेवताहास्यस्तबकाइवसर्वतः
 तत्रज्ञानश्रुतिर्नाम्नामेदिनीवल्लभोऽभवत् १२
 यस्मिन्नुद्धरतिक्षोणींशेषोऽयमणिसंनिभां
 अपिप्रतापमार्तंडमंडलीतीव्रतेजसि १३
 नित्यमध्वरधूमेनश्यामलाःकल्पशाखिनः
 असाधारणदातृत्वंपश्यंतइवलज्जया १४
 यदध्वरपुरोडाशचर्वणास्वादलंपटाः
 नतत्यजुःसुपर्वाणिःप्रतिष्ठानपुरंमनाक् १५
 यस्यदानांबुधाराभिःप्रतापज्योत्स्नयानिशम्
 मखधूमैश्चसंपुष्टाववृषुःसमयेघनाः १६
 स्वल्पमात्रमपिक्वापिनपदंप्रापुरीतयः
 नीतयःप्रसरंतिस्मयस्मिन्शासतिमेदिनीम् १७
 वापिकूपतडागानांच्छघनायोऽनुवासरम्
 हृदयस्थानिमेदिन्यानिधानानिव्यलोकयत् १८
 पांडुराभिःपताकाभिःप्रासादोयस्यराजते
 वियद्गंगातरंगोघैर्हिमाद्रिरिवसानुमान् १९
 दानैस्तपोभिर्यज्ञैश्चप्रजानांपालनेनच
 तुष्टाःस्वर्गौकसस्तस्मैवरंदातुंसमागमन् २०
 ततोतरिक्षमार्गेणधुन्वानाःपक्षसंहतीः
 मृणालधवलादेवीदेवहंसाविनिर्गताः २१
 त्वरयागच्छतांतेषामन्योन्यंतत्रभाषिणाम्
 भद्राश्चप्रमुखाद्वित्राःपुरस्तान्निर्ययुर्जवात् २२
 सर्वैर्मिलद्भिरूचुस्तेपुरस्तद्गच्छतोजवात्
 कथंवेगेननिर्याताभवंतःपुरतःस्थिताः २३
 सर्वैर्मिलित्वागंतव्यमस्मिन्नध्वनिदुर्गमे
 प्रकाशमानंपुरतस्तेजःपुंजनपश्यथ २४
 ज्ञानश्रुतेर्महीभर्तुःपुण्यमूर्तेरतिस्फुटम्

निशम्येतिवचःसम्यक्पाश्चात्यानापुरःस्थिताः २५
 हंसाहसित्वासावज्ञमूचुर्वचनमुच्चकैः
 रैक्याभिधस्यदुर्द्धर्षतेजसोब्रह्मवादिनः २६
 किंनुज्ञानश्रुतेरस्यराज्ञस्तीव्रतरंमहः
 इतिशुश्रावहंसानांगिरोज्ञानश्रुतिर्नृपः २७
 अत्युच्चसौधभवनमारुह्यचसुखंस्थितः
 ततःसारथिमाहूयभूपालोविस्मयान्वितः २८
 संदिदेशमहात्माऽसौ रैक्यआनीयतामिति
 ततोऽवधार्यभूपालवचःपीयूषगर्भितम् २९
 निर्जगाममहोनाम्नासारथिःप्रथयन्मुदम्
 यत्रवाराणसीनामनगरीमुक्तिदायिनी ३०
 यत्रविश्वेश्वरोनामह्युपदेष्टाजगत्पतिः
 ततोगयाभिधेक्षेत्रेयत्रदेवोगदाधरः ३१
 उद्धर्तुमखिलान्लोकान्वसत्युत्फुल्ललोचनः
 ततोगौरीगुरोःपार्श्वेसर्वैस्तीर्थैरनेकधा ३२
 पर्यटन्गतवान्यत्रकेदारःपापदारणः
 यमालोक्यसकृन्मर्त्यामुक्ताःस्युर्नात्रसंशयः ३३
 महापापविर्निमुक्ताभुक्त्वाभोगान्यथेप्सितान्
 ततोगौडेषुनिर्यातोयत्रास्तेपुरुषोत्तमः ३४
 यस्यावलोकनादेवनराःस्वर्लोकगामनिः
 ततोद्वारावतींप्रागान्नगरींमुक्तिदायिनीम् ३५
 यत्रास्तेगोमतीतीरेरुक्मिणीवल्लभोहरिः
 स्नात्वाचगोमतीतीर्थेपंचकृष्णान्विलोक्यच ३६
 मर्त्योमुक्तिमवाप्नोतिभुक्त्वाभोगान्यथेप्सितान्
 ततःसमुद्रमासाद्यसोमनाथंवलोक्यच ३७
 भुक्तिमुक्तिप्रदंदेवंततोनिरगमन्सुधीः
 अवंतिकांपुरींप्राप्नोतिभुक्तिमुक्तिप्रदायिनीम् ३८
 यत्रोमयासुखंक्रीडन्महाकालोस्तिशंकरः
 अथोकारंसमासाद्यशर्मदंनर्मदातटे
 भुक्तिमुक्तिप्रदातारंत्वरयानिर्गतस्ततः ३९

अश्वमेधकरं नाम्नानगरं पर्यटंस्ततः
 यत्र शार्ङ्गधरः साक्षादास्ते लक्ष्मीपतिः स्वयम् ४०
 ततो विष्णुगयां प्राप्तः कुरुडं लोणारसंज्ञितम्
 यत्र स्नात्वा च पीत्वा च मुच्यते बन्धनान्नरः ४१
 ततः कोल्हापुरं नाम गतोरुद्रगयां प्रति
 आस्ते भगवती यत्र लक्ष्मीर्भक्तिप्रदायिनी ४२
 पञ्चनद्यां नरः स्नात्वा महालक्ष्मीं विलोक्य च
 भुक्त्वा भोगान्यथा कामं भक्तिं च प्रतिपद्यते ४३
 ततोऽमलगिरिं नाम नगरीं प्रतिपद्य च
 नन्दिकेश्वरमारुह्य सोमनाथोऽस्ति यत्र तु ४४
 दृष्ट्वा चतुर्भुजं देवं वरदानोद्यतं शिवम्
 सोमनाथं नृणां मुक्तिर्भवत्येव न संशयः ४५
 तुङ्गभद्रानदीतीरे दृष्ट्वा हरिहरं ततः
 युगे युगे भुजायस्य पतन्त्यवनिमण्डले ४६
 यद्विलोक्य नराः सर्वे रम्यं हरिहरं वपुः
 भुक्त्वा भोगान्यथा कामं मुच्यन्ते बन्धनान्नराः ४७
 स्वर्गे कल्पशतं स्थित्वा मुक्तसंसारबन्धनाः
 ततः स्वामिनमालोक्य लोकानां स्वामिनं विभुम् ४८
 यमालोक्य न पश्यन्ति निरयं जातु चिन्नराः
 स्वर्गे कल्पशतं स्थित्वा मुक्तसंसारवासनाः ४९
 मुक्तिं च प्रतिदद्यन्ते नात्र कार्या विचारणा
 ततः श्रीशैलमासाद्य सिद्धगन्धर्वसेवितम् ५०
 गिरिजावल्लभो यत्र मल्लिनाथोऽभिधानतः
 उद्धर्तुं मखिलाँल्लोकान्संसाराम्भोधिमध्यतः ५१
 स्वर्गे कल्पशतं स्थित्वा मुक्तसंसारबन्धनाः
 मुक्तिं च प्रतिपद्यन्ते नात्र कार्या विचारणा ५२
 ततः श्रीशैलमासाद्य सिद्धगन्धर्वसेवितम्
 गिरिजावल्लभो यत्र मल्लिनाथोऽभिधानतः ५३
 उद्धर्तुं मखिलाँल्लोकान्संसारं बुधिमध्यतः
 काले काले परं ज्योतिर्यः संदर्शयते स्वयम् ५४

अवलोकयतां नृणां यमनुस्मरतामपि
 दूरे तिष्ठन्ति सं त्रस्ता दूरं निरययातनाः ५५
 स्वर्गे लोके सुखं भुक्त्वा मुक्तं संसारबन्धनाः
 मुक्तिं च प्रतिपद्यन्ते मानवानात्र संशयः ५६
 रामोऽस्ति सानुजः सार्द्धं जानक्या पित्तो गतः
 तत्र स्नात्वा च पीत्वा च मुच्यते नरकाद्ध्रुवम् ५७
 कल्पकोटिशतं भुक्त्वा स्वर्गलोकसुखं नराः
 मुक्तं संसारवर्त्मानो मुक्तियांति न संशयः ५८
 ततो निवृत्य आयातः पश्यन्भीमरथी तटे
 द्विभुजं विठ्ठलं देवं भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ५९
 यत्र गोदावरी जन्मस्थानं ब्रह्मगिरिर्महान्
 गौतमालयमासाद्य यत्रास्तेऽयं बकोहरः ६०
 अरुणावरुणयोर्मध्ये यत्र गोदावरी नदी
 तत्र स्नात्वा च पीत्वा च ब्रह्महत्याविलीयते ६१
 असंख्यतीर्थं संपन्नं दृष्ट्वा ब्रह्मगिरिं नराः
 मुक्तिमेव प्रपद्यन्ते मुक्ताः संसारदुःखतः ६२
 गौतम्युभयतीरस्थतीर्थान्वेषणकौतुकी
 ततो जगाम सूतस्तु मथुरां पापनाशिनीम् ६३
 यत्र स्वायंभुवं देवं भजन्ति सुरमानवाः
 आद्यं भगवतः स्थानं महन्मुक्तिप्रदायकम् ६४
 त्रैलोक्येशजनिस्थानं विख्यातं वेदशास्त्रयोः
 नानादेवगणैर्जुष्टं द्विजर्षिगणसेवितम् ६५
 कालिदीकूलसंशोभिह्यर्द्धचंद्रप्रभाकृति
 सर्वतीर्थनिवासैकपूर्णमानंदसुंदरम् ६६
 गोवर्द्धनगिरिप्रख्यं पुण्यद्रुमलतावृतम्
 द्विषड्वनं महापुण्यं विश्रांतिश्रुतिसारभृत् ६७
 ततः काश्मीरनगरमपश्यत्प्रत्यगुत्तरम्
 दृष्ट्वा धर्मधुरं क्षेत्रं कुरुक्षेत्रं समंततः ६८
 यत्राभ्रं लिहगेहानां पंक्तयः शंखपाण्डुराः
 ताजाताधूर्जटेः स्पष्टाः सहासदशा इव ६९

भक्तिप्रसादमालानांसुवर्णकलशैर्वृतम्
 स्वःसिंधोःपतितानीवहेमपद्मानिमारुतैः ७०
 यत्रप्रासादशिखरेनीलपट्टपताकिकाः
 शैवालवलयभांतिस्वःसिंधोर्लतिकाइव ७१
 यत्रकाश्मीरमाश्रित्यनित्यंवसतिभारती
 नौचेद्युगपदेवेदंकथंलिखतिवाङ्मयम् ७२
 विश्रामंत्याःसरस्वत्याश्चिरंयत्रमदालसाः
 मृणालचंचवोहंसावाहनानिचरंत्यमी ७३
 कलाविशेषंप्रहितायत्रबोद्धुं विरंचिना
 ताराइवविराजंतेहंसायाताःसमंततः ७४
 स्थलपद्मानिदृश्यंतेकरस्पर्शसुखानिच
 शयनायनितं बिन्यायस्मिन्दानववैरिणा ७५
 उपन्यासैर्द्विजातीनांयत्रनश्रूयतेस्फुटम्
 मूकोऽपिनिर्जरोवाचापदकल्लोलडंबरः ७६
 यस्मिन्नध्वरधूमेनव्याप्तंगगनमंडलम्
 अपिचक्षालितंमेघैःकालिमानंनमुंचति ७७
 गलितायाःसुधायास्तुयत्राध्वरमहार्चिषा
 लांछितंछद्मनास्थानंदृश्यतेतुहिनत्विषि ७८
 जन्माभ्यासवशादेवपठंतिबटवःस्वयम्
 यत्रोपाध्यासान्निध्यमाश्रित्यसकलाःकलाः ७९
 यत्रब्राह्मणपत्नीनांकंकणध्वनिहंकृतिः
 लुंपत्यनुदिनंभ्राम्यद्भ्रमराणांचगर्जितम् ८०
 यत्रब्राह्मणपत्नीनांकपोलफलकंमुहुः
 स्पृशन्समीरणोमंदंवातिशापभयादिव ८१
 माणिक्येश्वरनामासौयत्रशीतांशुशेखरः
 वसत्यनुदिनंदेवोवरदानायदेहिनाम् ८२
 अर्चितोभूपतीन्जित्वामणिकेशेनचादृतः
 माणिक्येश्वरइत्याख्यांतदाप्रभृतियोदधौ ८३
 राज्ञाकाश्मीरदेवेशदिग्जयोत्सवकारिणा
 असौसुपूजितोयस्मान्माणिक्यैर्भूरिभूतिभिः ८४

संसेवमानंतद्वारिछायांशकटिकोपरि
 कंडूयमानमंगानियंतरैक्यमपश्यत ८५
 राज्ञापिकथितैस्तैस्तैश्चिह्नैः परिचितंजवात्
 प्रणतः सारथी रैक्यंप्रणम्यतमभाषत ८६
 सारथिरुवाच
 कस्मिन्ब्रह्मन्किन्नमामासिस्वच्छंदोऽसिनिरंतरम्
 किमर्थमत्रविश्रांतः किंचकर्तुंचिकीर्षसि ८७
 इत्याकर्ण्यचतद्वाक्यंपरमानंदनिर्भरः
 स्मृत्वासारथिमित्यूचेवयंपूर्णमनोरथाः ८८
 परंकेनापिबहुनापरिचर्याविधायिना
 भवितव्यमनोवृत्तिंजानतास्माकमेवहि ८९
 हृदयस्थितमादायरैक्याभिप्रायमादरात्
 शनैर्निरगमद्यंतायत्रास्तेवसुधाधिपः ९०
 ततः प्रणम्यभूपालंयथावृत्तंन्यवेदयत्
 बद्धांजलिपुटोहृष्टः सारथिः स्वामिदर्शनात् ९१
 ततोनिशम्यतद्वाक्यंविस्मयस्मेरलोचनः
 श्रद्धालुरभवद्भूपो रैक्यसंभावनाविधौ ९२
 आदायाश्चतरीयुग्मयुक्तांशकटिकामगात्
 मुक्ताहारदुकूलानिसहस्रंचगवानृपः ९३
 गतोऽसौतत्रयत्रास्तेयोगीकाश्मीरमंडले
 तन्निवेद्यपुरोराजादंडवत्पतितोभुवि ९४
 आनम्यपरयाभक्त्यारैक्योराज्ञेचुकोपह
 रेशूद्रमामकंवृत्तंनजानासिदुरीश्वर ९५
 गृहाणशकटीमेतामुत्थाप्याश्चतरीयुताम्
 वस्त्राणिमुक्ताहारांश्चगाश्चदोग्धरीरपिस्वयम् ९६
 इत्थमाज्ञतवान्भूपोरैक्यस्यभयमादधे
 ततः शापभयाद्राजातत्पदांभोरुहद्वयम् ९७
 गृह्णन्भक्त्याप्रसीदेतिब्रह्मन्नित्यूचिवान्स्वयम् ९८
 राजोवाच
 भगवंस्तवमाहात्म्यमेतदत्युद्धतंकुतः

प्रसन्नीभूयभगवन्नाख्याहिममतत्त्वतः ६६

रैक्यउवाच

गीतानांषष्ठमध्यायंजपामिप्रत्यहंनृप

तेनैवतेजोराशिर्मेसुराणामपिदुःसहः १००

गीतानांषष्ठमध्यायरैक्यादभ्यस्ययत्नतः

ज्ञानश्रुतिर्महीपालोमुक्तिमापततःसुधीः १०१

रैक्योऽपिसुखमालेभेमाणिक्येश्वरसन्निधौ

गीतानांषष्ठमध्यायंजपन्मोक्षप्रदायकम् १०२

मरालवेषमास्थायवरदानार्थमागताः

दिवौकसोऽपिनिर्जग्मुःस्वैरंविस्मयकारिताः १०३

इममध्यायमप्येकंयोजयेत्सततंनरः

सोऽपितत्पदवीमेतिविष्णोरेवनसंशयः १०४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेगीता

माहात्म्येअशीत्यधिकशततमोऽध्यायः १८०

एकाशीत्यधिक शततमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच

अथतेवर्णयिष्यामिसप्तमाध्यायगौरवम्

यदाकर्ण्यसुधापूरपूर्तिर्भवतिकर्णयोः १

अस्तिपाटलिपुत्राख्यंदुर्गमुत्तुङ्गगोपुरम्

तत्राभूद्ब्राह्मणोनामशंकुकर्णोदयार्णवः २

वैश्यवृत्तिसमासाद्यधनमर्जितवान्बहु

पितृन्नतर्पयामासपूजयामासनोसुरान् ३

पार्थिवान्भोजयांश्चक्रेधनार्जनपरायणः

तुरीयपाणिग्रहणंमंगलार्थंगृहांतरे ४

तनुजैर्बधुभिःसार्धसंप्रतस्थेकदाचन

रजन्यांधर्मकल्पायांनिद्रालोस्तस्यदोस्तले ५

दशतिस्मसमागत्यदंदशूकःकुतश्चन

सदष्टमात्रोऽसाध्यात्मा मणिमंत्रौषधादिभिः ६

क्षणैःकतिपयैरेवगतासुरभवत्ततः

पिचुमंददलैर्नालैरवगुंठितविग्रहम् ७
 तमारोप्यतरुस्कंधेसूनवोगृहमाययुः
 ततःकालेनबहुनाततोजातःसरीसृपः ८
 तद्वासनानिबद्धात्माजन्मपूर्वमनुस्मरन्
 वंचयित्वासुतानेतान्पूरयामिगृहाद्वहिः ९
 आत्मनःकोटिसंख्याकंयत्रास्तेस्थापितंवसु
 ततोनारायणबलिश्रद्धयापरयान्विताः १०
 कृतवंतःपरेतस्यसूनवोहिद्विजन्मनः
 एकदास्वप्नमागत्यपीडितःसर्पजन्मना ११
 अभाषयन्मनोवृत्तंपुत्राणामग्रतःपिता
 ततस्तेप्रातरुत्थायपरंविस्मयमोहिताः १२
 इतरेतरमाख्यायपर्यंतस्तेनिरंकुशाः
 एकस्तत्रपितृस्नेहादुद्धर्तुमपिवांछति १३
 अन्योद्रविणलोभेननिहतुंसर्पमीहते
 इतरस्तुपितृस्नेहरसमोहितमानसः १४
 किंवाअहिमयोनस्याच्छोचन्नोदितिकेवलम्
 मध्यमस्तुततःपुत्रोवंचयित्वासहोदरौ १५
 केनापिछद्मनोत्थायजगामनिजमालयम्
 ततःशनैःसमाहूयगृहिणींगुणशालिनीम् १६
 कुद्दालहस्तोनिरगाद्यत्रास्तेपन्नगःपिता
 तेनाविदितवित्तेनचिह्नैर्निश्चित्यतत्त्वतः १७
 स्थानमागत्यतंहंतुंवल्मीकंलोभबुद्धितः
 भार्ययोत्सार्यतेमृत्स्नास्वयंतेनचखन्यते १८
 निखन्यमानादत्युग्रोवल्मीकादहिरुत्थितः
 ततोगरलगंडूषैर्निर्गतैरतिदुःसहैः १९
 गिरःसकथयांचक्रेफणीफूत्कारमारुतैः २०
 अहिरुवाच
 कस्त्वंकिमर्थमायातःकथंवाखन्यतेबिलम्
 केनवाप्रहितोमूढतदाख्याहिममाग्रतः २१
 पुत्रउवाच

पुत्रस्तेऽहशिवोनामहेमग्रहणकौतुकी
आगतोरात्रलब्धस्यस्वप्नस्यतुसुविस्मितः २२
शिवउवाच
इत्थमाकर्ण्यपुत्रस्यगिरंलोकविगर्हिताम्
वक्तुमारभतस्पष्टंहसन्नुच्चैःफणीतदा २३
सर्पउवाच
यदिपुत्रोऽसिमेतूर्णमामुन्मोचयबंधनात्
निक्षेपार्थायसंजातंपन्नगंपूर्वजन्मनः २४
पुत्रउवाच
पितःकथंतेमुक्तिःस्यादित्याचक्ष्वममाग्रतः
परित्यक्त्वाखिलंलोकमागतोस्मियथानिशि २५
पितोवाच
नतीर्थानिनदानानिनतपांसिनचाध्वराः
मामुन्मोचयितुंपुत्रप्रभवंतिचसर्वथा २६
गीतानांसप्तमाध्यायमंतरेणसुधामयम्
जंतोर्जरामृत्युदुःखनिराकरणकारणम् २७
सप्तमाध्यायिनंविप्रमदीयेश्राद्धवासरे
भोजयश्रद्धयापुत्रतेनमुक्तिर्नसंशयः २८
अन्यानपिद्विजान्वत्सवेदविद्याविशारदान्
संभोजययथाशक्तिपरमश्रद्धयान्वितः २९
इत्याकर्ण्यपितुर्वाक्यमुरगत्वमुपेयुषः
तेसर्वेसूनवोऽकुर्वन्त्यथादिष्टंततोऽधिकम् ३०
शंकुकर्णस्ततःश्रीमानुत्सृज्यतनुमौरगीम्
कृत्वाविभागंपुत्राणांदिव्यंदेहमुपाददे ३१
विभज्यदत्तंपित्रायद्द्रव्यंतत्कोटिसंख्यया
तेनतेसूनवःसर्वेमुमुदुःसाधुवृतयः ३२
वापीकूपसरोयज्ञदेवप्रासादहेतवे
अन्नशालांततःकुर्वन्पुत्रास्तेधर्मबुद्धयः ३३
सप्तमाध्यायजपतोमुक्तिभाजोभवंस्ततः
षष्ठमिष्टमंज्ञात्वानिर्वार्षार्पितदृष्टयः ३४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेगीता
माहात्म्येएकाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः १८१

द्वयसशीत्यधिक शततमोऽध्यायः

शिवउवाच

अष्टमाध्यायमाहात्म्यंशृणुवक्ष्यामिपार्वति
यस्यश्रवणमात्रेणपरांमुदमवाप्स्यसि १
आमर्दकंपुरंनान्नाविश्रुतंदक्षिणापथि
द्विजन्माभावशर्मेतितत्रासीद्गणिकापतिः २
खादन्मांसंपिबन्मद्यंचोरयन्साधुसंपदः
रममाणःपरस्त्रीभिराखेटककुतूहली ३
अत्यवाहयदत्युगोगरीयांसंमनोरथम्
सुहृदांविटगोष्ठ्यांचतालीफलसुधारसम् ४
निपीयकंठपर्यंतमजीर्णेनातिपीडितः
मृतःकालेनपापात्माजातस्तालीतरुर्महान् ५
तस्यच्छायामुपाश्रित्यनिबिडामतिशीतलाम्
अभूतादंपतीकौचिद्ब्रह्मराक्षसतांगतौ ६
देव्युवाच

किंजातीयौकिमात्मानौकिंवृत्तावित्युदीरय
कर्मणाकेनवादेवब्रह्मराक्षसतातयोः ७

शिवउवाच

वेदवेदांगतत्वज्ञःसर्वशास्त्रार्थकोविदः
सदाचारोऽभवत्कश्चिद्विवजोनामकुशीवलः ८
जायाचतस्यकुमतिनामधेयादुराशया
ससभार्योमहादानान्याददानोऽतिलोभवान् ९
महिषींकालपुरुषंहयादीननुवासरम्
अप्रयच्छन्द्विजातिभ्योदानलब्धांवरारिकाम् १०
कालेनदंपतीप्रेतौब्रह्मराक्षसरूपिणौ
पर्यटंतौमहीमेतांचुत्तृषाकुलविग्रहौ ११
विशश्रमतुरागत्यमूलंतालीतरोस्ततः

कथमेतन्महादुःखमावयोरपगच्छति १२
 कथंवाजायतेमुक्तिर्ब्रह्मराक्षसयोनितः
 इतिपृष्ठोगृहियाऽसौब्राह्मणःसमभाषत १३
 ब्रह्मविद्योपदेशेनविनाध्यात्मविचारणात्
 विनाकर्मविधिज्ञानात्कथंमुच्येतसंकटात् १४
 भार्योवाच
 किंतद्रूढब्रह्मकिमध्यात्मंकिंकर्मपुरुषोत्तम
 एतावदुक्तेतत्पत्न्यायदाश्चर्यमभूच्छृणु १५
 अष्टमाध्यायश्लोकार्द्धश्रवणात्सतरुस्तदा
 विहायतालीरूपंतद्वभूवद्विजसत्तमः १६
 सद्योज्ञानविधूतात्माविमुक्तःपापकंचुकात्
 तन्माहात्म्याद्विनिर्मुक्तौदंपतीतौबभूवतुः १७
 एतावदेवमुक्तंचदैवान्निर्गत्यतन्मुखतात्
 ततोंतरिक्षादायांतक्वणत्किंकिणिकंशुभम् १८
 दिविदिव्यांगनावक्त्रचंद्रमंडलमंडितम्
 अप्सरोवदनांभोजभ्राम्यद्रुभ्रमरसंकुलम् १९
 निर्मथ्यमानदुग्धाब्धिवेलाडिंडिरपांडुरैः
 गंगातरंगसुभगैश्चामरैरुपशोभितम् २०
 गायद्रुधर्वसुभगंनृत्यत्सुरवधूशतम्
 दिव्यंविमानमारूढौदंपतीजग्मतुर्दिवम् २१
 अत्रत्यंवृत्तमखिलमेतद्विस्मयकारकम्
 ततोलिलेखमेधावीश्लोकार्द्धमिदमादरात् २२
 ययौवाराणसीनामनगरीमुक्तिदायिनीम्
 आराधयितुमन्विच्छन्देवदेवंजनार्दनम् २३
 सतत्रकर्तुमारेभेतपःपरमुदारधीः
 अत्रांतरेजगन्नाथोदेवदेवोजनार्दनः २४
 पृष्ठोदुग्धाब्धिसुतयासंयोज्यकरसंपुटम्
 निद्रापथंविहायैवस्थीयतेकथ्यतामिति २५
 श्रीभगवानुवाच
 काश्यांभागीरथीतीरेतपस्यतितरांद्विजः

भावशर्मातिमेधावीमद्भक्तिरसपूरितः २६
 जपन्गीताष्टमाध्यायश्लोकार्द्धनियतेंद्रियः
 संतुष्टवानहंदेवितदीयतपसाभृशम् २७
 चिरंविचारयन्नेवतत्तपःसदृशंफलम्
 दातुमुत्कंठितमनावर्तेयंसांप्रतंप्रिये २८
 पार्वत्युवाच
 हरिःप्रसन्नभूतोऽपिचिंतांप्रापयदिप्रभो
 भावशर्माहरेर्भक्तःप्राप्तःकिंतत्फलंपुनः २९
 श्रीमहादेवउवाच
 ततःप्रसादमासाद्यप्रसन्नस्यमुरद्विषः
 सुखमात्यंतिकंप्रापभावशर्माद्विजोत्तमः
 लेभिरेपदवींसर्वेतदीयाअपिवंशजाः ३०
 तत्कर्मवशतोयेवैसंप्राप्तायातनांपुरा
 एतदेवाष्टमाध्यायमाहात्म्यंकिंचिदेवते ३१
 कथितंमृगशावाक्षिद्रष्टव्यंतुसदैवच ३२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सा०उत्तरखंडेगीता
 माहात्म्येद्व्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः १८२

त्र्यशीत्यधिकशततमोऽध्यायः

श्रीमहादेवउवाच
 अतःपरंप्रवक्ष्यामिनवमाध्यायमादरात्
 संश्रृणुष्वस्थिरीभूयतुहिनाचलकन्यके १
 अस्तिमाहिष्मतीनामनगरीनर्मदातटे
 तत्रासीन्माधवोनामद्विजन्मासशिवोद्विजः २
 वेदवेदांगतत्वज्ञःकालेकालेऽतिथिप्रियः
 अर्जयित्वाबहुधनंविद्ययैवविशुद्धधीः ३
 महांतमध्वरंकर्तुंसमारेभेकदाचन
 आलंभनार्थमानीतश्छागःपूजितविग्रहः ४
 वाचमूचेहसन्नुच्चैर्जगद्विस्मयकारकः
 किमेतैर्बहुभिर्यागैर्विधिवद्विहितैरपि ५

विनश्चरफलैर्जन्मजरामरणहेतुभिः
 एतावत्यपिमेविप्रदशेयंदृश्यतामिति ६
 छागस्यैवंवचोतीवकुतूहलपरंजनाः
 निशम्यविस्मयंयाताःकृतमंडपवासिनः ७
 ततोबद्धांजलिपुटोद्विजातिस्तिमितेक्षणः
 प्रणम्यश्रद्धाधानस्तमपृच्छच्छागमादरात् ८
 द्विजउवाच
 किंजातीयःकिमात्मात्वंकिंवृत्तमितिमेवद
 केनवाकर्मणावासीच्छागत्वमितिकारणम् ९
 छागउवाच
 आसंपुराद्विजातीनामन्वयेचातिनिर्मले
 आहर्ताक्रतुसंधानांवेदविद्याविशारदः १०
 एकदाममगेहिन्यापुत्ररोगप्रशांतये
 छागःप्रयाचितोमत्तःचंडिकाभक्तिनम्रया ११
 ततोनिहन्यमानस्यचंडिकामंडपस्थले
 छागस्यजननीमांतुशशापब्रह्मवादिनी १२
 अशास्त्रीयाध्वनापापमत्सुतंयज्जिघांससि
 द्विजात्यधमतेनत्वमजायोनिमवाप्स्यसि १३
 ततोऽहप्रेत्यकालेनछागोऽभूवंद्विजोत्तम
 निस्तीर्यचानेकविधायोनिसंतापयातनाः १४
 विप्रउवाच
 जातिस्मरत्वमप्यस्तिपशुयोनिमुपेयुषः
 त्वदीयजन्मशुश्रूषाकुतूहलरसोन्मुखम् १५
 छागउवाच
 मनःसर्वान्द्विजानेतानपितत्कथयाखिलम्
 कदाचिन्मर्कटोभूवमाहितुंडिकशिक्षया १६
 क्रीडद्भिर्वीक्षितोडिंभैर्नृत्यन्प्रतिगृहांगणे
 उदारानात्मनोदारान्विलोक्यतनयानपि १७
 क्रियापराङ्मुखोजातस्त्यक्तनर्तनसंभ्रमः
 ततोवर्तुलदंडैश्चदुःसहैराहितुंडिकः १८

मामुच्चैस्ताडयांचक्रेरुषालोहितलोचनः
 ततोऽहमूर्च्छितोऽभूवंचरत्क्षतजसंततिः १९
 आजिघ्नन्नमुदकमगमंकालधर्मताम्
 ततोऽहमासीच्छुनकःपरिभ्राम्यन्गृहेगृहे २०
 कुक्षिंभरिरहंमार्गेत्यक्तोच्छिष्टान्नभक्षकः
 कदाचिदाविशंस्वांतरात्मवेश्ममहानसम् २१
 बुभुक्षितोभक्षयितुंस्थालीस्थापितमोदनम्
 जिघ्रन्भूमितलंपश्यन्दिशोदशशनैर्भयात् २२
 शंकमानोजनरवात्पार्श्वेचविलिहन्निव
 ततःकदाचिदागत्यवीक्षितस्तनुजैर्निजैः २३
 जाययाचजरत्याहंताडितोलकुटादिभिः
 ततोभग्नकटिर्यातोबहुशोणितमुद्वहन् २४
 निर्जगामबहिर्गेहात्कथंचिन्मूर्च्छयाकुलः
 अंगेषुपूतिगंधेषुक्रिमिगर्भेषुकालतः २५
 ततःकदश्चतांप्राप्तःशौण्डिकस्यचवेश्मनि
 अश्वोभवमहंविद्वन्मृतःकालक्रमादिह २६
 कदाचिच्चत्वरेतेनसमानीतोजनाकुले
 विक्रयायजरालीढपतयालुरदावलि २७
 जाययाद्वारकायात्रांकर्तुमुद्यतयासकृत्
 मौल्येनाल्पीयसाक्रेतुंतुरंगंचेष्टमानया २८
 जगृहेहंतयादाम्नाअल्पेनवसुनाजरन्
 गंतुंचारभतद्वित्रैःपुत्रैरारुह्यमांसमम् २९
 शनैःशनैसरस्तीरेमग्नोऽहगाढकर्दमे
 तत्राहंकुटिलग्रीवश्चापतन्कर्दमान्तरे ३०
 ताडयमानोमुहुःपुत्रैःलकुटोपलपाणिभिः
 उत्थाप्यमानोबहुधाप्राणान्मोचितवानहम् ३१
 ततोनिश्चित्यमांतत्रमृतंभग्नोद्यमाःसुताः
 आक्रुश्यमातरंदीनांप्रावृत्यनिर्ययुर्गृहम् ३२
 ततःसंप्रेत्यबहुनाकालेनछागतांगतः
 निस्तीर्णनिकहीनोच्चयोनिसंतापयातनः ३३

द्विजउवाच

किमनेनमहाछागदुःखजातेननित्यशः
यथावदंजसामह्यंसुखमात्यंतिकंभवेत् ३४

छागउवाच

आश्चर्यं कथयिष्यामि पुनरन्यदपि द्विज
स्वस्थमापृच्छमानस्य तवास्त्यदि कौतुकम् ३५
अस्ति नाम्ना कुरुक्षेत्रं नगरं मोक्षदायकम्
सूर्यवंशोऽभवत्तत्र चंद्रशर्मा महीपतिः ३६
सूर्योपरागसमये श्रद्धया परयानिवतः
दानं सकालपुरुषं दातुं समुपचक्रमे ३७
समाहूय द्विजन्मानं वेदवेदांगपारगम्
स्नातुं पुण्योदकैः पुण्यैर्ययौ सार्द्धं पुरोधसा ३८
अथोच्चैः कालपुरुषो वाचमूचे ह सन्निव
अन्ये नैव प्रगृह्णन्ति क्षेत्रे चारवपि किंचन ३९
सूर्योपरागसमये कुरुक्षेत्राभिधेस्थले
दानं च कालपुरुषं जिघृक्षसि कथं द्विज ४०
ज्ञात्वापि निश्चितं सर्वमेतत्पातककारकम्
प्रवर्तसे कथं कर्तुं धनलोभान्धयाधिया ४१
इत्थमाकर्ण्य तद्वाक्यं जगद्विस्मयकारकम्
किमनेन महादानभयेनेत्यवदद्विवजः ४२
एवंविधमहादानपातकागाधवारिधिम्
जानामितरितुं सम्यगुपायमहमेव हि ४३
ततः स्नात्वा महीपालः परिधाय च वाससी
शुचिः प्रसन्नहृदयः सितमाल्यानुलेपनः ४४
अवलंब्य करां भोजं पार्श्ववर्तिपुरोधसः
समाययौ सेव्यमानः स तत्कालोचितैर्जनैः ४५
समागत्य च भूपालः संप्रादात्कालपुरुषम्
यथोचितेन विधिना तस्मै भक्त्या द्विजन्मने ४६
निर्भिद्य कालपुरुषहृदयं निर्दयोदयः
पापात्मानिर्ययौ कश्चिच्चांडालो रक्तलोचनः ४७

किंचप्रापितकालस्यपरनिंदारसोत्सवे
 निंदाचांडालिकादेहपार्श्वमागादिवजन्मनः ४८
 एतच्चांडालयुगलंनिर्गत्यारुणलोचनम्
 ततःसंचरितंचक्रेप्रसह्यांगेद्विजन्मनः ४९
 गीतानानवमाध्यायंजपन्नेवहृदिस्थितः
 कंपमानंद्विजंकिंचित्तूष्णींपश्यतिभूपतौ ५०
 अंतर्निद्राणगोविंदंकंपमानमिवांबुधिम्
 मरुदांदोलनैर्विद्वान्द्विजन्मापापसंश्रयम् ५१
 ततोगीताक्षरोद्भूतैर्वैष्णवैःपरिपीडितम्
 पलायमानंचांडालयुगलंनिष्फलोद्यमम् ५२
 तन्निश्चक्रामवेगेनद्विजातेःपार्श्ववर्तियत्
 शरीरेवर्तमानंचपरनिंदारसोत्सवे ५३
 इत्थंकलितवृत्तांतःप्रत्यक्षंचितिवल्लभः
 पर्यपृच्छद्भूजन्मानंविस्मयस्मेरलोचनः ५४
 कथमापदियंघोरानिस्तीर्णामहतीत्वया
 कंमंत्रंजपताविप्रकंवासंस्मरतासुरम् ५५
 कःपुमान्काचसायोषित्कथमेतावुपस्थितौ
 कथंचशांतिमापन्नावित्युदीरयमेद्विज ५६
 द्विजउवाच
 चांडालमूर्तिमासाद्यमूर्तिकिल्बिषमुल्बणम्
 योषिन्मूर्तिमयींनिंदाद्वयमेतदवैम्यहम् ५७
 गीतायानवमाध्यायमंत्रमालामयास्मृता
 तन्माहात्म्यमिदंसर्वत्वमवेहिमहीपते ५८
 गीतायानवमाध्यायंजपामिप्रत्यहनृप
 निस्तीर्णाश्चापदस्तेनकुप्रतिग्रहसंभवाः ५९
 अभ्यस्यनवामाध्यायंराजातस्मादिवजन्मनः
 तावुभावपिलेभातेपरांनिर्वृतिमुत्तमाम् ६०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीता
 माहात्म्येऽथशीत्यधिकशततमोऽध्यायः १८३

चतुरशीत्यधिकशततमोऽध्यायः

देव्युवाच

सर्वज्ञसर्वचैतन्यसर्वेश्वरगिरांगुरो
धन्यास्मि शिवमान्येन दृश्यमानेन यत्त्वया १
निरूपितमिदं पुण्यं नवमाध्यायवैभवम्
अनेकविस्मयस्वादुकथानकमयं मधु २
शृण्वं त्याममदेवेशनतृप्तिर्जातु जायते
अकुंठाश्रवणोत्कंठावर्द्धते वृषभध्वज ३
आसीन्ममहिमांभोधेगीतानां श्रुतिजीवितम्
तत्रापि दशमाध्यायं प्रधानं मुनयोजगुः ४
तमुद्दिश्य महाध्यायमभिधेहिकथानकम्
शिव उवाच

शृणु सुश्रोणि निश्रेणीं स्वर्गदुर्गस्य दुर्लभाम् ५
सीमामिव प्रभावानां पावनीं परमांकथाम्
आसीत्काशीपुरे विप्रः पुण्यकीर्तिपरायणः ६
प्रशांतचेतानिर्मुक्तहिंसाकार्कश्यसाहसः
निवृत्तिनिरतो नित्यं जितेन्द्रियतया तथा ७
धीरधीरिति विख्यातो नंदीवमयि भक्तिमान्
निस्तीर्णनिगमांभोधिः सर्वशास्त्रार्थकोविदः ८
तस्य ध्यानपराधीनचेतसः प्रतिगच्छतः
अंतरात्मनि निर्मग्नमनसस्तत्त्वचक्षुषः ९
करावलंबनंतस्य धावन् प्रीत्या ददाम्यहम्
कदाचन च मत्कारकारकं विमनामुनिः १०
आचांतः किंच नासाग्रपरमानंदमेदुराम्
दृशमासाद्य निद्राण्ण करणो यमिवास्थितः ११
उपाधास्य विशालाक्षि विशालां द्वारदेहलीम्
अशेतनिशिनिः शंकंतावल्लंबेक्षणः क्षणम् १२
मामपृच्छद्भृंगिरिटिः प्रणम्य पादपंकजम्
अनेन विधिना केन विहितं तव दर्शनम् १३
तपस्तप्तं हुतं जप्तं किमनेन महात्मना

दत्तेप्रतिपदंदेवोयस्यहस्तावलंबनम् १४
 अयंनलभतेगंतुकस्मादस्मात्पुराद्बहिः
 यदृच्छयायदाकाशीसीमामुल्लंघ्यगच्छति १५
 नपश्यतितदासर्वान्पार्श्वस्थानपिदेहिनः
 अत्रहेतुमहंज्ञातुमिच्छामिस्वामिभाषिताम् १६
 अनुग्राह्योस्मिचेद्वक्तुंयुक्तंचेतदुदीरय
 भृंगिरितेरिमंप्रश्नंसमाकर्ण्यहमूचिवान् १७
 कदाचिदासंकैलासंपार्श्वेपुन्नागकानने
 रणत्वेचरसुश्रोणिपूर्णस्तबककानने १८
 कलकंठकुलालापकल्लोलितदिगंतरे
 गरुत्मदादिदात्यूहसमूहस्वरसंकुले १९
 भ्रमद्गुरुघटीयंत्रप्रोल्लसद्विंदुदंतुरे
 प्रबुद्धसारणिप्रांतकदलीकंदलालसे २०
 कस्तूरीहरिणोपेतेकिंनरस्वरमोहिते
 रोमंथमंथरापांगैर्मृगैःक्वापिनिषेविते २१
 हंसैःकीरेषुपांडित्यंकुर्वाणैःसंकुलेशुकैः
 निर्हृदिक्वणिनीरंध्रसमीरणविलोडिते २२
 माधवीपुष्पनिर्यासशीधुक्षीबमधुव्रते
 उन्मीलित्त्रिवलीपुष्पगुच्छसौरभनिर्भरे २३
 प्रोत्फुल्लबकुलामोदमदमंथरषट्पदे
 सोमादुद्धूतपीयूषक्षालितक्षितिमंडले २४
 अध्यास्यवेदिकामेकामहंक्षणमवस्थितः
 उदंडशाखिसंघट्टस्फुटन्मंथामुखोत्करैः २५
 प्रकंपिताचलच्छायोववौचंडसमीरणः
 पश्चादभून्महाघोषोनिर्घोषितदरीतटः २६
 अवातरत्ततःकश्चित्पक्षीगगनगह्वरात्
 शारदानरिदच्छायःकज्जलानामिवोच्चयः २७
 तमसामिवसंघातःपक्षच्छेदीवपर्वतः
 अवष्टभ्यक्षितिंपद्मांपक्षीमांप्रणनामसः २८
 आनीयपद्ममल्लानमसौमत्पादयोर्व्यधात्

अथासौस्पष्टयावाचापक्षीस्तोत्रमुदीरयत् २६
 जयदेवचिदानंदसुधासिंधोजगत्पते
 सदासद्भावनासंगकल्लोलानंतविग्रह ३०
 अद्वैतवासनामत्यामलत्रयविवर्जित
 जितेंद्रियपराधीनसमाधिप्राप्यविग्रह ३१
 निरुपाधिविनिर्मुक्तनिराकारनिरामय
 निःसीमनिरहंकारनिरावरणनिर्गुण ३२
 शरणागतसंत्राणप्रवीणचरणांबुज
 भीममालमहाव्यालज्वालादग्धमनोभव ३३
 कुठारभिन्नदैत्येंद्रगंडूषितमहाविभो
 त्रिपुरप्रमदाभालसिंदूरोद्धूलिमार्जन ३४
 कात्यायनीकुचांभोजवरकुंकुमचर्चित
 नमःप्रमाणदूरायनमःप्रमतिरूपिणे ३५
 नमश्चैतन्यनाथायनमस्त्रैलोक्यरूपिणे
 वंदेतवपदांभोजंयोगिप्रवरचुंबितम् ३६
 अपारभवपाथोऽधिपारावतरणाद्भुतम्
 वाचस्पतिरपिस्तोत्रेभवतो न प्रगल्भते ३७
 सहस्रवदनस्यापिफणींद्रस्यनचातुरी
 त्वद्वर्णनेमहादेवकोऽहमल्पमतिःखगः ३८
 स्तोत्रमेतत्समाकर्ण्यकृतंतेनपतत्रिणा
 तमवोचमहंकोऽसिकुतस्त्योसिविहंगम ३९
 हंसेनसदृशःकायोवर्णःकाकेनसंनिभः
 प्रयोजनंकमुद्दिश्यप्राप्तोसीहतदुच्यताम् ४०
 इतिपक्षीमयापृष्टःप्रश्रयानतकंधरः
 जगादश्लक्ष्णयावाचापक्षीवाक्यविदांवरः ४१
 देवेशधूर्जटेविद्धिमांमरालंस्वयंभुवः
 कर्मणायेनमेकाक्षर्यजातमाधुनिकंविभो ४२
 तदाकर्ण्यसर्वज्ञपृष्ठंयदितदुच्यते
 मानसात्सरसःपृथ्वद्यंयातःप्राप्तोस्मिसंकटम् ४३
 सौराष्ट्रनगरादारात्सरसिस्फुटदंबुजे

बालेंदुखंडधवलान्मृणालकवलानहम् ४४
 आदायबलमाश्रित्यनिरगांगगनंद्रुतम्
 विहायसस्ततस्तस्मादकस्मादपतंभुवि ४५
 अथमोहपरीतात्मासर्वथाविकलेंद्रियः
 वेपमानवपुर्मोहात्स्पृष्टःशीतैःसमीरणैः ४६
 प्रबुद्धःपतनेहेतुमपश्यन्नात्मनस्तदा
 अहोकिमेतदापन्नमद्यपातःकथंमम ४७
 कालिमायेनकायेस्मिन्पक्वकपूरपांडुरे
 इत्यहंविस्मयाविष्टोयावत्कुर्वेविचारणम् ४८
 तावदंबुरुहाद्वाणीमश्रौषमहमीदृशीम्
 उत्तिष्ठहंसवक्ष्यामिकारणंपातकाष्ण्ययोः ४९
 अथोत्थायसमागत्यमयामध्येसरोवरे
 दृष्टराजीविनीरम्याराजीवैःपंचभिर्युता ५०
 कारणंप्रष्टुमारेभेकाष्ण्यस्यपतनस्यच
 अथतत्रघनश्यामान्स्वर्णवर्णांबरावृतान् ५१
 चतुर्भुजान्गदाशंखचक्रपंकेरुहायुधान्
 किरीटहारकेयूरकुंडलद्युतिचित्रितान् ५२
 अद्राक्षमंतरिक्षस्थान्पुरुषानयुतानिषट्
 नत्वाप्रदक्षिणीकृत्यपंचपद्मांसरोजिनीम् ५३
 आत्मीयंपातमारभ्यपृष्टंतदखिलंमया
 पद्मिन्युवाच
 कलहंसगतोऽसित्वंमांविलंध्यविहायसा ५४
 तेनपातकयोगेनपतितोऽसिमहीतले
 तेनैवकालिमाकायेपक्षिसत्तमलक्ष्यते ५५
 भवंतंपतितंवीक्ष्यकृपापूर्णैर्नचेतसा
 मध्यमेनामुनाब्जेनवदताजातसौरभम् ५६
 आघ्रायषट्पदाःषष्टिसहस्राणिदिवंययुः
 एतेयेभवतांदृष्टाःनीलोत्पलसमत्विषः ५७
 सर्वेतेसप्तमेऽतीतेजन्मन्यासन्मुनेःसुताः
 अस्यैवसरसस्तीरेतेपुस्तेपरमंतपः ५८

कदाचित्कामिनीकाचिच्चंपकस्तबकस्तनी
 चलापांगकालाकांततरंगितरसालिनी ५९
 नासामुक्ताफलज्योत्स्नाचुंबितस्मितदीधितिः
 वीणांविन्यस्यकुचयोर्वनेऽस्मिन्मधुरंजगौ ६०
 गायंत्यास्वरमाकर्ण्यब्राह्मणाहरिणाइव
 तांसमागत्यतेसर्वेसममेवव्यलोकयन् ६१
 मयादृष्टाममैवेयमित्यूचुस्तेपरस्परम्
 मुष्टामुष्टिततस्तेषांभ्रातृणामभवद्रणः ६२
 अन्योन्यमुष्टिनिष्पिष्टवक्षसस्त्यक्तजीविताः
 तेभुक्त्वानिरयान्घोरान्बभूवुःसारसाभुवि ६३
 तदातेश्चापदान्जघ्नुर्दग्धावन्येनवह्निना
 ततोमातंगतामेत्यपथिपांथानघातयन् ६४
 वनेविषोदकंपीत्वातेययुर्यममंदिरम्
 खरोष्ट्रकपिमार्जारजन्मान्यासाद्यचक्रमात् ६५
 ततोमधुव्रताजातावर्ततेऽत्रसरोवरे
 अद्यमेगंधमाघ्रायप्रापुस्तेवैष्णवंपदम् ६६
 शृणुपक्षींद्रवक्ष्यामियेनमय्यस्तिवैभवम्
 एतस्माज्जन्मनःपूर्वेतृतीयेजन्मनिक्षितौ ६७
 सरोजवदनानामद्विजातेःकन्यकाऽभवम्
 पातिव्रत्यैकनिरतागुरुशुश्रूषणेरता ६८
 कदाचित्सारिकामेकांपाठयंत्याविलंबितम्
 सारिकाभवपापेत्वंपत्याशप्तास्मिकुप्यता ६९
 प्रेत्यसारित्वमासाद्यपातिव्रत्यप्रसादतः
 मुनीनामेवसदनेकन्याकाचित्पुपोषमाम् ७०
 गीतानांदशमाध्यायंविभूतिरिति विश्रुतम्
 प्रातःपठतिविप्रोसावश्रौषंतमघापहम् ७१
 कालेनसारिकादेहमहंहित्वाविहंगम
 दशमाध्यायमाहात्म्यादप्सराश्चाभवंदिवि ७२
 पद्मावतीतिविख्यातापद्मायादयितासुखी
 कदाचनमयायांत्याविमानेनविहायसा ७३

एतत्सरोवरं रम्यं विलोक्य विमलांबुजम्
 अवतीर्य जलक्रीडायावदारभ्यते मया ७४
 दुर्वासास्तावदायातो विवस्त्रातेन वीक्षिता
 तद्भयात्पद्मिनीरूपं धृतमेतन्मया स्वयम् ७५
 पद्मां पद्मद्वयं चैव द्वयं हस्तद्वयेन च
 मुखेन पंचमांभोजमिति पंचांबुजास्म्यहम् ७६
 दृष्टातेन मुनींद्रेण कोपज्वलितचक्षुषा
 अनेनैव स्वरूपेण तिष्ठ पापेशतंसमाः ७७
 इति शापं समुत्सृज्य स चैवांतर्दधे क्षणात्
 विभूत्यध्यायमाहात्म्याद्वाणीमेन विलीयते ७८
 मद्द्विलंघनमात्रेण पतितो सिमहीतले
 अद्य शापनिवृत्तिर्मेतिष्ठ तस्ते खगोत्तम ७९
 निशामय मया गीयमानमध्यायमुत्तमम्
 यस्याकर्णनमात्रेण त्वमद्यैव विमोक्ष्यसे ८०
 इत्यसौ दशमाध्यायं पपाठ श्लक्ष्णया गिरा
 तमाकर्ण्य तया दत्तमादाय च सरोरुहम् ८१
 मया समर्पितं तु भ्यं पद्मिन्या पद्ममुत्तमम्
 इत्युक्त्वा स जहौ देहं तदद्भुतमिवाभवत् ८२
 भृंगिरिति रुवाच
 पुरातने भवे कोऽयं ब्रह्महंसोऽभवत्कथं
 तवाग्रतः कुतो हेतोरुत्ससर्ज कलेवरम् ८३
 इति भृंगिरिति वाक्यमाकर्ण्य हंतदाब्रुवम्
 द्विजवेश्मनि पूर्वस्मिन् जन्मन्ययमजायत ८४
 सुतपा इति विख्यातो ब्रह्मचारी जितेंद्रियः
 वसन् गुरुकुले कुर्वन् वेदाध्ययनमन्वहम् ८५
 गुरुशुश्रूषणं सम्यग्विदधाति च भक्तितः
 शयानस्य गुरोः शय्यानिद्रितः स पदास्पृशत् ८६
 तेन पापेन तिर्यक्त्वमयं स्वर्गेऽपिलब्धवान्
 पद्मयोनिमरालानां मध्ये जातस्ततो द्विजः ८७
 अस्मिञ्जन्मन्यमुष्येह पुरास्मल्लोकनावधि

गीतानांदशमाध्यायंनलिन्याकथितंततः ८८
 आकर्यविहगोलेभेब्रह्मज्ञानमनुत्तमम्
 सोऽयविप्रकुलेजातोदशमाध्यायवैभवात् ८९
 जन्माभ्यासवशादस्यशिशोरपिमुखांबुजात्
 गीतानांदशमाध्यायःसमुल्लसतिसर्वदा ९०
 तदर्थपरिणामेनसर्वभूतेष्ववस्थितम्
 शंखचक्रधरंदैवमयंपश्यतिसर्वदा ९१
 यस्मिन्यस्मिन्यदैवास्यदृष्टिःस्निग्धाशरीरिणः
 ससमुक्तोभवेत्सर्वःसुरापोब्रह्महाऽपिवा ९२
 तद्विज्ञायमयाविप्रःपरमात्मस्वरूपिणा
 इदंनगरमानीतोमुक्तिक्षेत्रंस्वभावतः ९३
 अत्रत्यानांमनुष्याणांमुक्तिःकरतलेस्थिता
 तेनास्यदृष्टिपातेनविशेषोऽन्योनजायते ९४
 नददामिबहिर्गतुमहमस्यपुराकृतम्
 दशमाध्यायमहात्म्यात्तत्त्वज्ञानंसुदुर्लभम् ९५
 लब्धमेतेनमुनिनाजीवन्मुक्तिरियंतथा
 तेनास्यचलतोहस्तंददामिपथिगच्छतः ९६
 दशमाध्यायमहिमाभृंगिरिटेमहानयम्
 इतिभृंगिरिटेरग्रेकथितंयत्कथानकम् ९७
 तवेदमत्रकथितंसर्वपापप्रणाशनम्
 नरोवाप्यथवानारीयापिकोऽपिचवापुनः ९८
 अस्यश्रवणमात्रेणसर्वाश्रमफलंलभेत् ९९
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
 गीतामहात्म्येचतुरशीत्यधिकशततमोऽध्यायः १८४

पञ्चाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः

देव्युवाच
 इतिहासोऽयमीशानश्रेयसांसाधनंपरम्
 आकर्यकरुणापूर्णममकांक्षाप्रवर्त्तते १
 एकादशस्यमहात्म्यमध्यायस्यकथाश्रयम्

व्यावर्ण्यविरूपाक्षवक्तृणांप्रथमप्रभो २
 ईश्वरउवाच-
 आकर्ण्यकथांकांतेगीतावर्णनसंश्रयाम्
 विश्वरूपाभिधानस्यमाहात्म्यमपिपावनम् ३
 अध्यायस्यविशालाक्षिवक्तुंतावन्नशक्यते
 सहस्राणिकथाः संतितत्रैकाकथ्यतेमया ४
 प्रणीतायास्तटेनद्यामेघंकरमितिश्रुतम्
 नगरंगरिमाधारतुंगप्राकारगोपुरम् ५
 विशालाश्रमशालासुस्वर्णस्तंभविभूषितम्
 श्रीमद्भिःसुखिभिः शांतैःसदाचारैर्जितेन्द्रियैः ६
 अधिष्ठितंजवैश्चारुशृंगाटकमनोहरम्
 मणिस्तंभस्फुरत्स्वर्णापणचत्वरशोभितम् ७
 पताकाकिंकिणीक्वाणकदंबककलस्वरम्
 वेदाध्ययननिर्घोषवाचालितदिगंतरम् ८
 तूर्यसंघोषणाकीर्णविशालव्योममंडलम्
 पताकापल्लोद्भूतवातनिर्जितविग्रहम् ९
 राजामार्गवरद्वारनारीमंजीरसिंजितैः
 वल्लकीवेषुकैर्गीतिर्भातिवार्जिद्रहेषितैः १०
 प्रेक्षमाणमिवाभीक्ष्णंदिक्पालानांपुरैःसमम्
 आस्तेजगत्पतिर्यत्रशार्ङ्गपाणिर्विराजितः ११
 मूर्तिमत्परमंब्रह्मजगल्लोचनजीवितम्
 लक्ष्मीनयनराजीवपूजिताकारगौरवः १२
 त्रिविक्रमवपुर्मेघश्यामलः कोमलद्युति
 श्रीवत्सवक्षाराजीव वनमालाविभूषितः १३
 अनेकभूषणोपेतः सरत्नइववारिधिः
 चलत्सौदामिनीदामसांद्रमेघसमद्युतिः १४
 तस्यास्तेमुकुटेसाक्षात्शार्ङ्गपाणिःपरःपुमान्
 तंदृष्ट्वामुच्यतेजंतुर्जन्मसंसारबंधनात् १५
 यस्मिन्पुरेमहातीर्थंविद्यतेमेखलाभिधम्
 यत्रस्नात्वानरैर्नित्यंप्राप्यतेवैष्णवं पदम् १६

तत्रवीक्ष्यजगन्नाथंनरसिंहं कृपार्णवम्
 सप्तजन्मार्जिताद्धोराण्मुच्यतेदुष्कृतान्नरः १७
 मेखलायांगणाधीशंविलोकयतियोनरः
 सनिस्तरतिविघ्नानिदुस्तरायपिसर्वदा
 ब्रह्मचर्यपरोदांतोनिर्ममोनिरहंकृतिः १८
 तस्मिन्मेघंकरेकश्चिदभूद्बाह्यणसत्तमः
 सुनंदइतिविख्यातोवेदशास्त्रविशारदः १९
 वशीकृतेन्द्रियग्रामोवासुदेवपरायणः
 देवस्यशार्ङ्गिणःपार्श्वेगीताध्यायमिमंप्रिये २०
 एकादशंपठत्येषविश्वरूपप्रदर्शनम्
 अध्यायस्यप्रभावेनब्रह्मज्ञानमवापसः २१
 परमानंदसंदोहश्लाघ्यसंवित्समाधिना
 प्रत्यङ्मुखेन्द्रियतयानिश्चलांस्थितिमीयुषा २२
 सततंस्थीयतेतेनजीवन्मुक्तेनयोगिना
 एएकदासमहायोगीसिंहराशिस्थितेगुरौ २३
 गोदावरीतीर्थयात्रांविधातुमुपचक्रमे
 प्रथमेऽह्निसमागत्यविरजं तीर्थमुत्तमम् २४
 नाभिमारभ्यतीर्थेषुससमभ्यर्च्यदेवताम्
 मर्जन्मज्जन्गङ्गात्रींकमलांसव्यलोकयत् २५
 तांसंपूज्यमहामायांसर्वकामफल प्रदाम्
 तारातीर्थेततःस्नात्वाकपिलासंगमेततः २६
 अष्टतीर्थमसौचक्रेविधायपितृतर्पणम्
 कुमारीशंशिवंनत्वाकपिलाद्वारमाययौ २७
 तत्रनिर्मज्ज्यनिर्धुतप्राग्जन्मांतरदुष्कृतः
 संपूज्यनत्वाश्रुत्वाचदेवंवैमधुसूदनम् २८
 उषित्वातत्रतांरात्रिंप्रागात्प्रातःसहद्विजैः
 नरसिंहवनेतत्रतीर्थे रामस्यदीर्घिका
 प्रह्लादपूजितः साक्षादास्तेयत्रनृकेसरी २९
 तंदृष्ट्वादेवदेवेशंपूजयित्वातुभक्तितः
 तत्रतंदिवसंनीत्वासययावंबिकापुरम् ३०

अनुग्रहेणभक्तानामंविकातत्रतिष्ठति
 पूरयन्तिमनुष्याणांवाञ्छितान्यखिलान्यपि ३१
 पूजयित्वांबिकांभक्त्या पुष्पगंधानुलेपनैः
 उपहारैश्चविविधैःस्तौत्रैःप्रणमनैरपि ३२
 विप्रस्तस्मात्पुराप्राप्तःकंठस्थानाभिधंपुरम्
 यत्रास्तेपरमाशक्तिर्महालक्ष्मीर्महाद्युतिः ३३
 तामवेक्ष्यसुधाभानुभास्करद्युतिमंडलाम्
 संसारतापविच्छेदपद्मपीयूषवाहिनीम् ३४
 योगिराजहृदंभोजराजहंसनिषेविताम्
 अनाहतमहानादमयीमद्वयरूपिणीम् ३५
 महालक्ष्मींभगवतींवाञ्छितार्थप्रदायिनीम्
 आराध्यभक्तिभावेनचेतसासमुनीश्वरः ३६
 विवाहमंडपंप्रापपुरंविप्रैःसमन्वितः
 पुरेतत्रप्रतिगृहंवासस्थानमयाचत ३७
 नलेभेवसतिंस्थातुंगेहेकस्मिन्नपिद्विजः
 दर्शितंग्रामपालेनविशालंवासमंदिरम् ३८
 प्रविश्यवशतिंचक्रेब्राह्मणः संगिभिःसह
 ततः प्रभातेविमलेसुनंदोऽसौद्विजोत्तमः ३९
 बहिरालोकयांचक्रेवासगेहान्निजंवपुः
 अध्वन्यानखिलान्यत्रजातान्क्वापियदृच्छया ४०
 गम्यमानः समायातंग्रामपालोददर्शसः
 तंवभाषेग्रामपालआयुष्मानसिसर्वशः ४१
 भागधेयवतांपुंसांपुण्यः पुण्यवतामसि
 प्रभावोविद्यतेवत्सकोपिलोकोत्तरस्त्वयि ४२
 क्वप्रयाताः सहायास्तेकथंतत्सदनाद्वहिः
 तत्पश्यमुनिशार्दूलकथयामितवाग्रतः ४३
 किंतुनान्यंत्वयातुल्यंपश्यामीहतपस्विनम्
 किंजानासिमहामंत्रकांविद्यामवलंबसे ४४
 कस्यदेवस्यकारुण्याच्छक्तिर्लोकोत्तरात्वयि
 तत्कारुण्यवशात्तिष्ठग्रामेऽस्मिन्ब्राह्मणोत्तम ४५

शुश्रूषामखिलामेवभगवंस्तेकरोम्यहम्
 इतिसंवासयामासतस्मिन्ग्रामेमुनीश्वरम् ४६
 परिचर्याचतस्यासौभक्त्याचक्रेदिवानिशम्
 दिवसेषुप्रयातेषुसप्ताष्टसुसमेयिवान् ४७
 प्रातरागत्यतस्याग्रे रुरोदभृशदुःखितः
 अद्यमेभाग्यहीनस्यगुणवान्भक्तिमान्सुतः ४८
 जाज्वल्यमानदंष्ट्रेणभक्षितोनिशिक्षसा
 इत्येवंरक्षकेणोक्तंतंप्रच्छससंयमी ४९
 क्वास्तेसराक्षसःपुत्रोभक्षितस्तेकथंवद
 ग्रामपालउवाच-
 वर्ततेनगरेघोरः पुरुषादोनिशाचरः ५०
 सखादतिनरानेत्यनित्यं नगरगोचरान्
 ससर्वैर्नागरेरत्रप्रार्थितः पुरुषैःपुरा ५१
 रक्षराक्षसनःसर्वान्ग्रासंतैकल्पयामहे
 पथिकानिशिनिद्रंतियेचतान्भुङ्क्वराक्षस ५२
 एतस्मिन्सदनेपांथान्ग्रामपालप्रवेशितान्
 आहारंकल्पयांचक्रुरात्मीयप्राणगुप्तये ५३
 भवान्सुप्तो गृहेऽमुष्मिन्नधन्यैः संयुतः परैः
 तेग्रस्ताःकिलचानेननत्वंमुक्तोसिद्विजोत्तम ५४
 प्रभावंभवतोवेत्तिभवानेवद्विजोत्तम
 मदीयतनयस्याद्यमित्रमेकमुपागतम् ५५
 अजानतामयासोऽपितनयस्यप्रियः सखा
 अन्यैः पांथजनैः सार्द्धतस्मिन्गृहेप्रवेशितः ५६
 श्रुत्वातत्रप्रविष्टंतंनिशीथेतनयोमम
 तमानेतुंगतः सोऽपिभक्षितस्तेनरक्षसा ५७
 दुःखितेनमयाप्रोक्तः प्रातः सपिशिताशनः
 ममापिपुत्रोदुष्टात्मन्भवतानिशिभक्षितः ५८
 भवज्जठरनिर्मग्नः सुतोऽसौयेनजीवति
 अस्तिचैवमुपायस्तेब्रूहिमेत्वं निशाचर ५९
 राक्षसउवाच-

अंतःप्रविष्टात्वत्पुत्रमज्ञात्वाहमभक्षयम्
 अजानन्भक्षितः पांथैः सहितोऽसौसुतस्तव ६०
 यथाजीवतिमे कुक्षौयथाभवतिरक्षितः
 तथाविहितमप्यस्तिदैवेनपरमेष्ठिना ६१
 गीतैकादशमध्यायंयः पठत्यनिशंद्विजः
 तत्प्रभावेनमेमुक्तिर्मृतानांपुनरुद्भवः ६२
 ग्रामपालउवाच-

कथमेकादशाध्यायसामर्थ्यमिदमद्भुतम् ६३
 इतिपृष्ठोमयाविप्रसबभाषेनिशाचरः ६४
 पुरागृध्रेणकेनापिनभोमार्गेणगच्छता
 अस्थिखंडंस्वतुंडाग्रात्पातितंक्वापिवारिणि ६५
 तंजलाशयमागत्यकोऽपिज्ञानीश्वरस्तदा
 महातीर्थमितिज्ञात्वाविदधेपितृतर्पणम् ६६
 तमूचिरे जनाः सर्वेतीर्थमेतत्कथंवद
 जपत्येकादशाध्यायंत्रिसन्ध्यंनियतेंद्रियः ६७
 कृतमौनस्तुविप्रोऽसौचौरैर्व्यापादितः पथि
 तस्यास्थिशकलंगृध्रवदनात्पतितंजले ६८
 तेनतीर्थमिदंदिव्यंजातंपातकनाशनम्
 ततस्तेमानवाः सर्वेसस्त्रुस्तत्रलाशये ६९
 निष्कल्मषतयाचैवंप्रापुस्तेपरमंपदम्
 एकादशस्यसामर्थ्यादध्यायस्यभविष्यति ७०
 ममापिमुक्तिः पांथानांपुनरुत्थानमेवच
 योमयाकश्चिदुद्गीर्णोब्राह्मणोऽत्रैवतिष्ठति ७१
 सच एकादशाध्यायंजपतिस्मनिरंतरम्
 सतेनाध्यायमंत्रेणसप्तवाराभिमंत्रितम् ७२
 विधायवारिविप्रेन्द्रःक्षिपेद्यदिममोपरि
 ततोमेशापनिर्मुक्तिर्भविष्यतिनसंशयः
 इतितेनास्मिसंदिष्टः समायातस्त्वदंतिकम् ७३
 विप्रउवाच-

राक्षसः केनपापेनजातोसौवदरक्षक

यत्क्षपायां गृहेतस्मिन्नरान्खादतिनिद्रितान् ७४
 ग्रामपालउवाच
 अस्मिन्ग्रामेपुराकश्चिदासीद्विप्रःकृषीवलः
 एकदाशालिकेदाररक्षणेव्याकुलोद्विजः ७५
 नातिदूरेमहागृध्रःपांथमेकमभक्षयत्
 तंविमोचयितुंदूरादयांचक्रेऽपितापसः ७६
 भुक्त्वापांथंखगस्तावन्निरगादंबराध्वना
 ततः स तापसः कोपात्तंबभाषेकृषीवलम् ७७
 धिक्त्वांहालिकदुर्बुद्धेकठोरमतिनिर्घृण
 कुक्षिभरंपरत्राणविमुखंहतजीवितम् ७८
 चौरैश्चदंष्ट्रिभिःसर्पैररिवहिविषांबुभिः
 गृध्राक्षसभुतैश्चवेतालादिभिराहतान् ७९
 जनानुपेक्षतेशक्तःसतद्वधफलंलभेत्
 नमोचयतियोविप्रंप्रभुश्चोरादिभिर्धृतम् ८०
 सयातिनरकंधोरंसपुनर्जायतेवृकः
 निहन्यमानंविपिनेगृध्रव्याघ्रेणपीडितम् ८१
 मुंचमुचेतियोवक्तिसयातिपरमांगतिम्
 गवा मर्थेहताव्याघ्रैर्न्याधैर्दुष्टैश्चराजभिः ८२
 तेपियांतिपदंविष्णोर्दुष्प्राप्यंयोगिनामपि
 अश्वमेधसहस्राणि वाजपेयशतानिच ८३
 शरणागतसं त्राणकलांनार्हतिषोडशीम्
 दीनस्योपेक्षणंकृत्वाभीतस्यचशरीरिणः ८४
 पुण्यवानपिकालेनकुंभीपाकेसपच्यते
 पश्यन्नपिभवान् पांथंदुष्टगृध्रेणभक्षितम् ८५
 निवारणसमर्थोपिनचक्रेयन्निवारणम्
 निष्कृपोसियतस्तस्माद्भविष्यसिनिशाचरः ८६
 इमांशापमुने श्रुत्वाकंपमानकलेवरः
 प्रणम्यहालिकोविप्रंबभाषेकरुणंवचः ८७
 अत्राहंक्षेत्ररक्षायांचिरंक्षिप्तेनचक्षुषा
 नवेद्घिनिकटंगृध्रहन्यमानमिमंनरम् ८८

तेनमेऽनुग्रहं कर्तुं कृपणस्य त्वमर्हसि
 विप्र उवाच
 यो वेत्त्येकादशाध्यायं जपत्यनुदिनं च यः ८६
 तेनाभिमन्त्रितं वारियदाशिरसितावके
 पतिष्यति तदाशापात्तवमुक्तिर्भविष्यति ९०
 इत्युक्त्वा तापसो यातो हालिको राक्षसोऽभवत्
 तदा गच्छ द्विजश्रेष्ठ तेनाध्यायेन मन्त्रय
 तीर्थोदकं स्वहस्तेन तस्य मूर्द्धनि निक्षिप ९१
 महादेव उवाच
 इति तत्प्रार्थितं तस्य श्रुत्वा च करुणाप्लुतः
 तथेति सहपालेन मुनीरक्षोत्तिकं ययौ ९२
 एकादशेन तेनांबुविश्वरूपेण मन्त्रितम्
 निक्षिपंतस्य शिसितेन विप्रेण योगिना ९३
 गीताध्यायप्रभावेण शापमोक्षमवाप सः
 विहाय राक्षसं देहं चतुर्वाहुस्ततोऽभवत् ९४
 निगीर्णयेजनास्तेन पांथा आसन्सहस्रशः
 चतुर्भुजा बभूवुस्तेशंखचक्रगदाधराः ९५
 ते विमानान्यारुरुहुस्तावदूचे सराक्षसम्
 मदीयस्तनयः कस्तं दर्शयस्व निशाचर ९६
 इत्युक्ते ग्रामपालेन दिव्यधीराहराक्षसः
 एवं चतुर्भुजं विद्धितमालश्यामलद्युतिम् ९७
 माणिक्यमुकुटं दिव्यमणिकुण्डलमंडितम्
 हारहारिमहास्कंधं स्वर्णकेयूरभूषितम् ९८
 राजीवलोचनं स्निग्धं हस्ते कृतसरोरुहम्
 दिव्यं विमानमारूढं देवत्वं प्राप्तमात्मजम् ९९
 इति तस्य वचः श्रुत्वा सुतं दृष्ट्वा च तादृशम्
 स्वगेहं नेतुमारेभेज हाससुतस्ततः १००
 कति वाराणि जातोऽसित्वं पुत्रो मम रक्षक
 पूर्वपुत्रस्त्वदीयोऽस्मि अधुनाविबुधोऽस्म्यहम् १०१
 यास्यामि वैष्णवं धाम ब्राह्मणस्य प्रसादतः

निशाचरोऽपिप्राप्तोऽयपश्यदेहंचतुर्भजम् १०२
 एकादशस्यमाहात्म्याद्यातिस्वर्गसमंजनैः
 विप्रादस्मात्तमध्यायमधीष्वत्वंजपानिशम् १०३
 भविस्यतिनसंदेहस्तवापिगतिरीदृशी
 ताततस्मात्सतांसंगंदुर्लभंसर्वथाजनैः १०४
 सोप्यद्यतेसमुत्पन्नोह्यात्मनः साधयेप्सितम्
 किंधनैर्भोगदानैर्वाकिंयज्ञैस्तपसानुकिम् १०५
 किंपूर्तैर्वापरंश्रेयोविश्वरूपस्यपाठतः
 तद्विष्णोःपरमंरूपमध्यायस्यश्रुतेनच १०६
 यत्पूर्णानंदसंदोहकृष्णब्रह्मास्यनिर्गतम्
 कुरुक्षेत्रेऽजुनेमित्रेतत्कैवल्यरसायनम् १०७
 नृणांचभवभीतानामाधिव्याधिभयापहम्
 अनेकजन्मदुःखघ्नंनान्यत्पश्यामितस्मर
 शिव उवाच
 इत्युक्त्वा सहतैः सर्वैर्ययौविष्णोःपरंपदम् १०८
 तमध्यायंततोविप्राद्ग्रामपालः पपाठसः
 तावुभौतस्यमाहास्याज्जग्मतुर्वैष्णवंपदम् १०९
 इत्येकादशमाहात्म्यकथातुभ्यंनिरूपिता
 यस्याः श्रवणमात्रेणमहापातकसंक्षयः ११०
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डेगीता-
 माहात्म्येसतीश्वरसंवादेपंचाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः १८५

षडशीत्यधिकशततमोऽध्यायः

महादेवउवाच-
 अस्तिकोल्हापुरंनामनगरंदक्षिणापथे
 सुखानांसदनंसाध्विसाधूनां सिद्धिसंभवम् १
 परशक्तेः परंपीठंसर्वदेवनिषेवितम्
 पुराणेषुप्रसिद्धंयद्भक्तिमुक्तिफलप्रदम् २
 कोटिशस्तत्रतीर्थानिशिवलिगानिकोटिशः
 आस्तेरुद्रगयायत्रविशालंलोकविश्रुतम् ३

तुंगाचलमहावप्रगोपुरोल्लासितोरणम्
 प्रासादशिखरेयत्रतुंगचकनकध्वजम् ४
 सोमकांतिमहासौधवलभीपंक्तिशोभितम्
 जालरंध्रोद्गिरद्धूपधूमाऽमोदितदिक्तटम् ५
 चलत्पताकविस्तीर्णच्छायंदेवालयान्वितम्
 चतुरैः सुंदरैः स्निग्धैः श्रीमिद्भिः शुचि मानसैः ६
 अधिष्ठितंसदाचारैः पुरुषेर्भूरिभूषणैः
 कुरंगनयनाश्चंद्रवदनाः कुटिलालकाः ७
 उत्फुल्लचंपकच्छायाः पीनतुंगपयोधराः
 कृशमध्या निम्ननाभिवलित्रयविराजिताः ८
 विशालजघनाश्चारुजंघायुग्मावरांघ्रयः
 वाचालमेखलादामनिक्वणन्मणिनूपुराः ९
 रणत्कंकणहस्ताब्जस्फुरत्करजरश्मयः
 वसंतिप्रमदायत्रमादयंत्योमुनीनपि १०
 समस्तवस्तुसंयुक्तंसर्वभोगसमन्वितम्
 मंगलैः सकलैर्युक्तं महालक्ष्मीसमन्वितम् ११
 तत्रागच्छत्पुमान्कश्चिद्युवागौरंसुलोचनः
 कंबुकंठः पृथुस्कंधो महावक्षामहाभुजः १२
 समस्तलक्ष्णोपेतोगोचरासक्तमानसः
 प्रविश्यनगरं पश्यन् शोभांसौधेषु सर्वतः १३
 उत्कंठितमना द्रष्टुं महालक्ष्मीं सुरेश्वरीम्
 मणिकुण्डे कृतः स्नानः संपन्नपितृतर्पणः १४
 महालक्ष्मीं महामायां नत्वा तुष्टावभक्तिः
 जयत्यपारकरुणाशरण्याजगदंबिका १५
 कुर्वाणा जगतोजन्मपालनं क्षपणं दृशा
 यया शक्त्या कृतादिष्टः परमेष्ठी सृजत्यसौ १६
 अवष्टभ्य च तां शक्तिं पालयत्यच्युतो जगत्
 यया शक्त्या कृतावेशः संहरत्यखिलं हरः १७
 तां भजे परमां शक्तिं सर्गस्थितिलयोजिताम्
 योगिध्येयां घ्निकमलेकमलेकमलालये १८

स्वभावानखिलान्नस्त्वंगृह्णासीन्द्रियगोचरान्
 त्वमेवकल्पनाजालंतत्कल्पंकुरुषेमनः १९
 इच्छाज्ञानक्रियारूपापरसंवित्स्वरूपिणी
 निष्फलानिर्मलानित्यानिराकारानिरंजना २०
 निरंतरानिरातंकानिरालंवानिरामया
 तवैवंमहिमानंहिकोवर्णयितुमीशते २१
 वंदेनिर्भिन्नषट्चक्रद्वादशांतर्विहारिणीम्
 अनाहतध्वनिमयींबिंदुनादकलात्मिकाम् २२
 मातस्त्वंपूर्णशीतांशुगलत्पीयूषवाहिनी
 पुष्पासिवत्सलेवालान्सनकादीन्दिगंबरान् २३
 अनुस्यूताशिवसंविज्जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु
 तुरीयायांवर्तमानांदयासूनृतसंधिषु २४
 ददासि प्राणिनासर्वाः सततंब्रह्मसंपदः
 संहृत्यतत्त्वसंघातंतुरीयातीतयात्वया २५
 योगिनांबिंवतादत्म्यंदीयतेनिर्विकल्पया
 परानमामिपश्यंतीमध्यमांवैखरीमपि २६
 रूपाणिदेविगृह्णासिजगत्संत्राणहेतवे
 त्वंब्राह्मीवैष्णवीचत्वंमाहेशीचत्वमंबिके २७
 वाराहित्वंमहालक्ष्मीनारसिंहीत्वमैन्द्रिका
 त्वंकौमारीचंडिकात्वंलक्ष्मीस्त्वंविश्वपावनी २८
 सावित्रीत्वंजगन्माताशशिनीत्वंचरोहिणी
 त्वंस्वाहात्वंस्वधात्वंहित्वं सुधापरमेश्वरी २९
 चंडमुंडभुजादंडखंडदोर्दंडमंडिते
 रक्तवीजगलद्रक्तपानघूर्णितलोचने ३०
 उन्मत्तमहिषग्रीवोन्मूलनप्रौढदोर्युगे
 शुभासुरमहादैत्यदारणायातविक्रमे ३१
 अनंतचरितेतुभ्यंनमस्त्रैलोक्यमातृके
 भक्तकल्पलतेमह्यंप्रसीदपरमेश्वरि ३२
 इतितेनस्तुतादेवीमहालक्ष्मीस्ततः स्वयम्
 निजरूपंसमास्थायपुरुषंप्रत्युवाचतम् ३३

श्रीलक्ष्मीरुवाच-

राजपुत्रप्रसन्नाऽहवृणीष्ववरमुत्तमम्

राजपुत्रउवाच

पितामेधरणीपालोवाजिमेधंमहाक्रतुम् ३४

कुर्वाणोदैवयोगेनरोगाक्रांतोदिवंययौ

तद्वपुस्तप्ततैलेनशोषयित्वामयाततः ३५

स्थापितस्तत्रयागोऽसौयथापूर्वमवर्तत

अथक्रांतमहीचक्रोयूपेयागतुरंगमः ३६

निशीथेबंधनंहित्वानीतः केनापिकुत्रचित्

अदृष्ट्वातद्गतंक्वापिनिवृत्तेषुजनेष्वहम् ३७

आमंत्र्यऋत्विजः सर्वाञ्छरणंत्वामुपागतः

प्रसन्नायदिदेवित्वंतन्मेयागतुरंगमः ३८

दृष्टोभवतुयागोऽसौसंपूर्णोजायतेयथा

आनृण्यंममतातस्य तेनराज्ञोभविष्यति ३९

तथाकुरुजगद्धात्रिशरणागतवत्सले

देव्युवाच

ममद्वारंद्विजः सिद्धसमाधिरिति विश्रुतः ४०

ममाज्ञयासतेसर्वकार्यनिष्पादयिष्यति

इत्युक्तः श्रीमहालक्ष्म्याततोराजकुमारकः ४१

आजगाममुनिःसिद्धसमाधिर्यत्रतिष्ठति

प्रणम्यतस्यपादाब्जंकृतांजलिरवस्थितः ४२

तमुवाचततोविप्रःप्रहितोऽसित्वमंबया

त्वदीप्सितमिदंसर्वसाधयामिविलोकय ४३

इत्युक्त्वात्रिदशान्सर्वानाचकर्षसमांत्रिकः

एक्षतक्षितिपालस्यतनयोऽसौतदासुरान् ४४

कृतांजलिपुटान्देवान्वेपमानकलेवरान्

अथतानमरान्सर्वान्संवभाषेद्विजोत्तमः ४५

अमुष्यराजपुत्रस्यवाजीयज्ञायकल्पितः

नीतोस्तिदेवराजेनक्षपायामपहत्यसः ४६

गीर्वाणाश्वमेवास्यसमानयतमाचिरम्

अथतस्यमुनेर्वाक्याद्देवैर्यज्ञतुरंगमः ४७
 समर्पितस्ततस्तेनतेऽनुज्ञात्वादिबौकसः अं
 आकृष्टानमरान्दृष्ट्वागतंलब्ध्वातुरंगमम् ४८
 महीपतिसुतो नत्वा तं मुनिं वाक्यमब्रवीत्
 आश्चर्यमिदमेतत्तेसामर्थ्यमृषिसत्तम ४९
 कृतं त्वया चित्रमिदं त्रिदशाकर्षणं क्षणात्
 हस्तादाकृष्य दत्तो मे यज्ञीयोऽयतुरंगमः ५०
 न किञ्चिदपरं यावद्दुष्करं यत्सुरैरपि
 प्रभविष्यति तत्कर्तुं भवानेव न चापरः ५१
 शृणु विप्रमहीपालपितासीन्मे बृहद्रथः
 प्रारब्धहयमेधोऽसौ दैवेन निधनंगतः ५२
 अद्यापि तस्य देहोऽस्ति तप्ततैलेन शोषितः
 तस्य संजीवनं भूयः कर्तुमर्हसि सत्तम ५३
 इत्याकर्ण्य स्मितं कृत्वा स जगाद महामुनिः
 यामस्तत्र पिता यत्र तावको यागमंडपः ५४
 अथागत्य समतेन तत्र सिद्धः समाधिना
 पयोऽभिमन्त्र्य विदधे तस्य प्रेतस्य मूर्धनि ५५
 ततः प्राप नृपः संज्ञामुत्तस्थे वै ददर्श च
 स तं पप्रच्छ विप्रं द्रं कोऽसि धर्मेति भूपतिः ५६
 ततो राजसुतः सर्वभूपालाय न्यवेदयत्
 स नत्वा ब्राह्मणं राजा तं पुनर्दत्तजीवितम् ५७
 बभूव पेकेन पुण्येन त्वयि शक्तिरलौकिकी
 यया षे जीवितं दत्तमाकृष्टाश्च दिवौकसः ५८
 यागश्चोद्धरितो विप्रयेन मे तन्निरूपय
 इत्युक्तस्तेन विप्रोऽसौ जगाद श्लक्ष्णया गिरा ५९
 गीतानां द्वादशाध्यायं जपाम्यहम तं द्रितः
 तेन शक्तिरियं राजन्यया प्राप्तोऽस्य जीवितम् ६०
 एतदाकर्ण्य राजाऽसौ द्वादशाध्यायमुत्तमम्
 पपाठ तस्माद्विप्रर्षेः सकाशात् ब्राह्मणान्वितम् ६१
 तस्याध्यायस्य माहत्म्यात्ते सर्वे सद्गतिं ययुः

अन्येपठित्वाजीवाश्चमुक्तिमापुरहोपराम् ६२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीता-

माहात्म्येषडशीत्यधिकशततमोऽध्यायः १८६

सप्ताशीत्यधिकशततमोऽध्यायः

देव्युवाच

द्वादशाध्यायमाहात्म्यंभवताकथितंमम

ब्रूहित्रयोदशाध्यायमाहात्म्यमतिसुंदरम् १

ईश्वरउवाच-

शृणुत्रयोदशाध्यायमहिमांभोनिधिंशिवे

यदाकर्णनमात्रेण परामुद मवाप्स्यसि २

अस्तिदक्षिणदिङ्गार्गेतुंगभद्रामहानदी

तत्तटेनगरंरम्यंनाम्नाहरिहरंपुरम् ३

यत्राऽस्तेभगवान्देविदेवोहरिहरःस्वयम्

यस्यदर्शनमात्रेणपरंकल्याणमाप्यते ४

तस्मिन्पुरेद्विजन्मासीद्धरिदीक्षितसंज्ञिकः

तपः स्वाध्यायनिरतोश्रोत्रियोवेदपारगः ५

दुराचारेतितस्यासीद्भार्यानाम्नाचकर्मणा

नसुष्वापसमंपत्यादुरालापाकदाचन ६

क्षणमप्यात्मसदनेनचास्तेस्वैरचारिणी

कंठदघ्नंद्विजद्वारेधयंतीवारुणीरसम् ७

पतिसंबधिनः सर्वान्तर्जयंतीपुनःपुनः

विटैःसहसदोन्मत्तारममाणानिरंतरम् ८

कदचिद्व्याकुलंदृष्ट्वापुरंपौरैरितस्ततः

संकेतगेहमकरोत्कांतारेनिर्जनेस्वयम् ९

अथतत्रैवसाधूर्तारममाणाविटैःसह

निनायसाबहून्कालान्निजयौवनगर्विता १०

अथतस्मिन्पुरेरम्येनिवसंत्यानिरंकुशम्

वसंतकालं समभूत्परंचित्तेभुवःसखा ११

आमूलपल्लवाकीर्णं सहकारविकारिणा

पिकानांपंचमालापैः पुनः सजीवितः स्मरः १२
 स्फुरच्चंपकसौरभ्यहारकैर्मलयानिलैः
 मंदमंदंप्रसर्पद्भिरांदोलितवनद्रुमः १३
 उत्फुल्लमल्लिकामोदमदिरापारणावताम्
 अलीनांकलटंकारैः समंताद्रावशोभितः १४
 प्रसन्नचारुभिः स्मेरः सरोवरसुगंधिभिः
 मीलन्मरालनिवहैः सरोभिः प्रकटीकृतः १५
 घनच्छायासुखासीनहरिणार्भकधारिभिः
 नीरंध्रपल्लवैर्नानाशाखिभिः शोभितावनिः १६
 तस्मिन्वसंतसमयेमुदितासाभिसारिका
 अपश्यज्जगदानंददायिनींचंद्रिकांनिशि १७
 चंचच्चकोरचंच्वग्रगलत्पीयूषासीकराम्
 द्रवदिंदुशिलानिर्यत्सुधानिर्भरनिर्भराम् १८
 विकाशिकुसुमक्रोडसांद्रीभूतकरोत्कराम्
 उल्लासितपयोराशिकल्लोलालिगितांबराम् १९
 मनोभवमहासिंहकुलटाकंठकर्तरीम्
 घनांधकारसंदोहविदारणपटीयसीम् २०
 श्वेतीकृतसतीकारपरार्थहिमगर्भिणीम्
 म्लानपंकजसंकोचाद्यूनामानंददायिनीम् २१
 चक्रवाकवधूवक्त्रकरुणाक्रोशसाक्षिणीम्
 मुक्ताश्रेणीविशुद्धांशुप्रभासितदिगंतराम् २२
 अथतस्यांप्रभूतायांपूरयंत्यादिशोदश
 कामांधाकामिनीजातापथिसौधविहारिणी २३
 अपश्यंतीविटान्रात्रौनिर्भिद्यभवनार्गलम्
 ययौसंकेतभवनंनिर्गत्यनगराद्वहिः २४
 तत्रप्रियतमंकंचित्काममोहितमानसा
 अन्वेषयंतीनाद्राक्षीत्कुंजेकुंजेतरौतरौ २५
 आकर्णयंतीकांतस्यमंदालापान्पदेपदे
 अभियातिततः क्रीडन्यत्रसंहारिनिस्वनः २६
 चक्रवाकरवान्श्रुत्वाकांतालापभ्रमादसौ

सरोवराणिसर्वाणिपर्यटंतीमुहुर्मुहुः २७
 कांतभ्रांत्यातरुतलेप्रसुप्तान्हरिणोत्करान्
 प्रबोधयंतीसोच्छ्वासमागतास्मीतिभाषिणी २८
 आलिगंतीवनस्थाणुंजीवनेश्वरशंकया
 तदाननभ्रमाद्भूयंचुवंतीविकचांबुजम् २९
 तत्रतत्रकृतव्यर्थश्रमादृष्टप्रियास्वयम्
 विललापवनेतस्मिन्मूर्च्छतीविविधोक्तिभिः
 हाकांतहागुणाक्रांतमच्चैतन्यस्यनायक ३०
 हेमनोहरसौभाग्यभाग्यलावण्यशेवधे
 हापूर्णचंद्रवदनहासरोजायतेक्षण ३१
 हाकांततत्त्वसौहित्यविश्रमायसुरद्रुम
 यदिकोपेनकुत्रापिगुह्यवेषोऽत्रतिष्ठसि ३२
 प्रसादयामित्वांकांतदत्त्वाप्राणान्प्रियानपि
 इत्युच्चैः सर्वतोदिक्षुविलपंत्यावियोगतः ३३
 तस्याः श्रुत्वावचः कोऽपिसुप्तोव्याघ्रः प्रबुद्धवान्
 कुर्वन्धुरधुरध्वानंपश्यन्प्रतिदिशं रुषा ३४
 आस्फालयन्नखैर्भूमिगर्जन्नाकाशगह्वरम्
 पृष्ठनिर्भग्नलांगूलदुतमुत्थायवेगवान् ३५
 गतोव्याघ्रः समुत्पत्ययत्रास्तेसाभिसारिका
 अथ सापितमायांतमालोक्यपतिशंकया ३६
 निर्जगामपुरः स्थातुंप्रेममनिर्भरमानसा
 ततस्तस्यनखक्रीडाक्रूरतांधीकृतासती ३७
 जहौप्रियवपुःशंकांश्रुत्वागर्जितमूर्जितम्
 तथाविधापिसानारीभ्रांतिमुत्सृज्यसत्वरम् ३८
 व्याघ्रत्वंतुकुतोहेतोर्मानिहंतुमिहागतः
 इदंसर्वसमाख्याहियतस्त्वंहंतुमिच्छसि ३९
 इतितस्यावचः श्रुत्वाशार्दूलश्चंडविक्रमः
 क्षणंविहायतद्ग्रासमुवाचप्रहसन्निव ४०
 मलापहानदीनाम्नादेशेतिष्ठतिदक्षिणे
 नगरीमुनिपर्णेतितस्यारोधसिवर्तते ४१

तत्रास्तेभगवान्साक्षात्पंचलिगोमहेश्वरः
 तस्यांपुर्यामहंविप्रपुत्रोभूत्वास्थितस्ततः ४२
 अयाज्यान्याजयन्नश्नन्नेकोद्दिष्टेनदीतटे
 वेदपाठफलंशश्वद्विक्रीणन्धनकांक्षया ४३
 भिक्षुकानपरान्लोभात्तिरस्कुर्वन्दुरुक्तिभिः
 अदेयद्रविणंगृह्णन्नदत्तमनिशंदिनम् ४४
 छलयन्सकलंल्लोकान्क्षणाग्रहणकौतुकात्
 ततः कतिपयेकालेजरठत्वमुपागतः ४५
 वलीपलितवानंधः प्रपतन्प्रस्वलद्गतिः
 पतद्दंतोभवंभूयः प्रतिग्रहपरायणः ४६
 हस्तेगृहीतदर्भोऽहमगमंतीर्थसन्निधिम्
 धनग्रहणलोभेनभ्रमन्पर्वसुपर्वसु ४७
 ततोऽहशिथिलांगः सन्कंचिद्भूनिर्जरालयम्
 गतवान्याचितंभोक्तुंदष्टोमध्येपदेशुना ४८
 अपतंमूर्छितोभूत्वाततः क्षितितलेक्षणात्
 ततोऽहगलितप्राणोव्याघ्रयोनिमुपागतः ४९
 अत्रतिष्ठामिकांतारेपूर्वपापमनुस्मरन्
 नभक्षयामिधर्मिष्ठान्मुनीन्साधुजनान्सतीः ५०
 किंतुपापान्दुराचारनसतीर्भक्षयाम्यहम्
 अतोऽसतित्वंतत्त्वेनममैवकवलायसे ५१
 इत्युक्त्वास्वैर्नखैःकूरैस्तांविभज्यांगखंडशः
 अथतांभक्षितांतेनपापदेहमुपाश्रिताम् ५२
 यमस्यकिंकरानिन्युःसद्यः संयमनींपुरीम्
 यमादेशेनतत्रापिपातयामासुराशुताम् ५३
 विण्मूत्ररक्तपूर्णेषुघोरकुंडेष्वनेकथा
 कल्पकोटिषुपीतासुतस्मादानीयतांमुहुः ५४
 रौरवेस्थापयामासुर्मन्वंतरशतावधि
 ततोप्याकृष्यतांदीनारुदतींसर्वतोमुखीम् ५५
 मुक्तकेशांभग्नगात्रांचिक्षिपुर्दहनानने
 एवं पापपरांघोरां भुक्त्वानरकयातनाम् ५६

इहजातामहापापात्पुनः श्वपचयोनिषु
 ततः श्वपचगेहेऽपिवर्द्धमानादिनेदिने ५७
 पूर्वजन्मवशेनैवतथैवासीद्यथापुरा
 ततः कतिपयेकालेपुनःस्वम्भवनंययौ ५८
 यत्रास्तेजृम्भकादेवीशिवस्यातः पुरेश्वरी
 तत्रापश्यद्विवजन्मानंवासुदेवाभिधंशुचिम् ५९
 गीतात्रयोदशाध्यायमुद्गिरंतमनारतम्
 ततस्तच्छ्रवणादेवमुक्ताश्वपचविग्रहात् ६०
 दिव्यंदेहंसमासाद्यजगामत्रिदशालयम् ६१

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीता-
 माहात्म्येसप्ताशीत्यधिकशततमोऽध्य १८७

अष्टाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच-

अतः परंप्रवक्ष्यामिभवानिभवमुक्तये
 गीताचतुर्दशाध्यायमवधारयसुस्मिते १
 मेदिन्यांयत्किलस्थूलमस्तिकाश्मीरमंडलम्
 राजधानीसरस्वत्याआस्तेचैवमनोहरा २
 यामधिष्ठायवाग्देवीब्रह्मलोकंप्रयच्छति
 हंसमारुह्यमानापिसावित्रीप्रहतैरपि ३
 सरस्वतीपदांभोजसेवामाश्रित्यकुंकुमैः
 यत्रगौरवयंत्याशाहंसपक्षपुटोद्भवैः ४
 निरंतरंतयाचैवनृणांसंस्कृतभाषिणाम्
 सुपर्वाणामयीभाषानिषेणोपलभ्यते ५
 प्रातर्गृहांगणोद्भूतैर्यत्रकुंकुमपांसुलैः
 सर्वतोरुणितच्छायशशांकरविमंडलम् ६
 तत्रासीत्तेजसांराशिः शौर्यवर्मानरेश्वरः
 उद्यदुज्ज्वलवाणौघखंडितारातिमंडलः ७
 अभूच्चसिंहलद्वीपेराजासिंहपराक्रमः
 नाम्नाविक्रमवेतालः कलानामपिशेवधिः ८

उभौपरस्परंमैत्रीवर्द्धयांचक्रतुः क्रमात्
 तत्तद्देशसमुत्पन्नैरपूर्वैः प्रचुरोत्करैः ६
 एकदाप्रहितंप्रेम्णाप्रभूतंशौर्यवर्मणा
 राजाविक्रमवेतालोविलोक्यशुनकीद्वयम् १०
 मत्तमातंगतुरगमणिभूषणचामरम्
 प्रेषयामासमित्रायप्रभूतं शौर्यवर्मणे ११
 एकदाशिबिकारूढश्चारुचामरवीजितः
 सुवर्णशृङ्खलारूढंवाद्यडिंडिमंडबरम् १२
 शुनीयुगलमादायमृगयाकौतुकोत्सुकः
 राजाजगामबाह्यालद्यंसमंराजकुमारकैः १३
 पणबंधविधानेनसमुपेतंशशामिषम्
 तत्रराजकुमारणांमहान्कोलाहलोऽभवत् १४
 ततः समानवयसाकेनचिद्राजसूनुना
 बहुमूल्यंपणंकृत्वाराजाचिक्रीडकौतुकी १५
 ततोवतार्यदोलायाविरुदावलिगर्विताम्
 धावतः शशकस्योच्चैःपृष्ठेमुंचन्नृपंशुनीम् १६
 मुमोचराजपुत्रोऽपिप्रेमपात्रंमहाभुजः
 विररामशुनीमुच्चैःसंकीर्त्यविरुदावलीम् १७
 अलक्ष्यमाणवेगेऽस्मिन्शुनीयुगलकेभृशम्
 धावत्युत्थितमेवासीत्पश्यतांसर्वभूभृताम् १८
 पपातगर्तेमहतिशशकोऽतिश्रमादसौ
 पतितोऽपिशुनीवश्योनाभवच्छशशावकः १९
 ततः शनैः समुत्थायधावन्नाक्रम्यरोषतः
 जगृहेराजशुन्याऽसौशशकः फेनमुद्धमन् २०
 ततः कथंचिदुप्लुत्यगच्छन्विस्वलयञ्छशः
 राजपुत्रशुनक्यासौगृहीतः कंधरातटे २१
 जितमस्माभिरत्यर्थमितिसंजल्पतानृणाम्
 कोलाहलेशंकितायाशुन्यानिर्गतवान्मुखात् २२
 ततोदंष्ट्राव्रणश्रेणीक्षरद्बुधिरधारकः
 क्वापिर्ममरभूभागेनिलीयस्थितवाञ्छशः २३

जिघ्रंत्याराजशून्याऽसौभूभागंधनरोषया
 दृष्टमात्रः परित्रस्तोहस्तमात्रंततोऽगमत् २४
 यत्रकपूरकदलीक्रोडव्याघ्रदरीतलः
 चोलीकपोलफलकान्चुबन्वातिसमीरणः २५
 उद्भिन्नकेतकीकोशरजोमुकुलितेक्षणः
 विस्रब्धाहरणायत्रच्छायांतांपरितन्वतः २६
 नारिकेलफलैर्यत्रस्वयंनिपतितैरधः
 अपिचूतफलैस्तृप्ताःपक्वैः शाखामृगाअपि २७
 अपिकेसरिणोयत्रखेलंतिकलभैःसमम्
 फणिनः केकिबर्हेषुनिर्विशंकंविशंतिच २८
 यत्राश्रमांतरेविप्रोवत्सनामाजितेंद्रियः
 शांतश्चतुर्दशाध्यायंजपन्नास्तेनिरंतरम् २९
 तत्रतच्छिष्यपादाब्जप्रक्षालनजलैःकृते
 कर्दमेन्यपतद्गत्वाजीवशेषोमुहुःश्वसन् ३०
 ततः कर्दमसंस्पर्शमात्रनिस्तीर्णसंसृतिः
 दिव्यंविमानमारुह्यनिर्ययौशशकोदिवम् ३१
 ततःशून्यपिलिप्तांगीस्तोकैःकर्दमबिंदुभिः
 क्षुत्पिपासार्तिरहिताशुनीरूपंविहायसा ३२
 ततोदिव्यांगनारम्यं गंधर्वैरुपशोभितम्
 दिव्यंविमानमारुह्यशून्यपित्रिदिवंययौ ३३
 ततो जहासमेधावीशिष्योनाम्नास्वकंधरः
 विचार्यविस्मितः पूर्वजन्मवैरस्यकारणम् ३४
 राजापिपर्यपृच्छत्तंविस्मयस्मेरलोचनः
 प्रणम्यपरयाभक्त्याविनयैकपयोनिधिः ३५
 कथांकथयमेविप्रहीनयोनिनिषेवितौ
 अज्ञौयौजग्मतुःस्वर्गेशुनीशशकशावकौ ३६
 शिष्यउवाच-
 वत्सनामाद्विजन्मास्तेवनेऽमुष्मिन्जितेंद्रियः
 चतुर्दशंतुह्यध्यायंगीतानांसर्वदाजपन् ३७
 शिष्योऽहं तस्यभूपालब्रह्मबिद्याविशारदः

चतुर्दशतुअध्यायंजपामिप्रत्यहंनृप ३८
मदीयचरणांभोजप्रक्षालनजलेलुठन्
शशस्त्रिदिवमापन्नः शुनक्यासह भूपते ३९
राजोवाच
हेतुनाकेनकथयहसितंचद्विजोत्तम
अतः किमपिसाकूतंमन्यमानेनसादरम् ४०
शिष्यउवाच
महाराष्ट्रेतिनगरंनाम्नाप्रत्युदकंमहत्
तत्रासीद्ब्राह्मणोनाम्नाकेशवः कितवाग्रणीः ४१
विलोभनाभवत्तस्यजायास्वैरविहारिणी
तेनसाहन्यतेक्रोधाद्वैरसंचित्यजन्मनः ४२
ततः स्त्रीवधपापेनशशकोजायतेद्विजः
किल्बिषाच्छुनकीसापिजातावंचनजन्मनः ४३
पूर्वेणजन्मनाभ्यस्तंवैरंविस्मरतो नहि
आसेदिवद्भ्यांबहुधायोन्यंतरमपिक्वचित् ४४
इत्याकलय्यसकलंभूपालः श्रद्धयान्वितः
गीतामभ्यस्यसकलामवापपरमांगतिम् ४५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डेगीता-
माहात्म्येअष्टाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः १८८

एकोनवत्यधिक शततमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच
प्रवक्ष्यामिविशालाक्षितुहिनाचलकन्यके
गीतापंचदशाध्यायमाहात्म्यमवधारय १
कृपालुर्नरसिंहोऽभून्नाम्नागौडेभूपतिः
यस्यासिधारयासंख्येदेवासंघावधीकृताः २
यदीयमत्तमातंगदानधाराजलैरिला
निदाघेपिचसेहेतारविसंतापवेदनाम् ३
संक्रंदनपरित्रस्तायदीयशरणंगताः
रेजिरेकरिणोमत्ताश्चलंतः पर्वताइव ४

मत्तमातंगचीत्कारप्रतिस्वनमिवादरात्
 यस्यगोपायतः शैलाव्याहरंतिकृपावतः ५
 यदीयधावत्तुरगक्षुरसंघातजर्जरम्
 नाभूच्चित्रंकथंकारंगतरखंडंधरातलम् ६
 यस्मिन्वृत्रहणोमित्रेसमुद्धरतिमेदिनीम्
 पुनरुज्ज्वलयांचक्रेमहाभाष्यंफणीश्वरः ७
 तस्यासीत्स्निकोधीमाञ्छस्त्रशास्त्रकलानिधिः
 नाम्नासरभभेरुंडःप्रचंडभुजमंडलः ८
 भांडारेणतुरंगैश्चभटैर्वीररसोद्भवैः
 समानएवभूपालदुर्गैरत्यंतदुर्गमैः ९
 सकदाचित्स्वयंराज्यंकर्तुंपापोदधेमनः
 निहत्यवसुधापालंबलात्साकंकुमारकै १०
 कर्तुंव्यवस्यदिवसैः स्वल्पैरित्थंचिकीर्षया
 विषूचिकामयादाशुपरासुः समजायत ११
 कालेनाल्पीयसाप्रेत्यपापात्मातेनकर्मणा
 तेजस्वीतुरगोजातः सिंधुदेशेकृशोदरिः १२
 मूलेनबहुनाक्रीत्वाहयतत्वविदाततः
 बहुयत्नवतानीतः केनचिद्वैश्यसूनुना १३
 राजापिपौत्रनप्त्वाद्यैस्तस्यैवमरणात्परम्
 कालेनबृद्धतांप्राप्तः स्वराज्यंचापिपालयन् १४
 सवैश्यसूनुस्तंचाश्वराज्ञे दातुं समागतः
 राज्ञोद्वारिस्थतस्तत्रप्रतीक्षंस्तत्समागमम् १५
 ज्ञातपूर्वोऽपिवैश्योऽसौ प्रतीहारेणदर्शितः
 किमर्थंब्रूहिराज्ञेति पृष्टःस्पष्टमभाषत १६
 देवत्रिजगतीरत्नमितिमत्वातुरंगमः
 मयानियुतमूल्येनबहुनासाधुलक्षणः १७
 ततोऽवलोक्यवक्त्राणिभूपालः पार्श्ववर्तिनाम्
 समादिदेशवणिजमश्वोऽत्रनीयतामिति १८
 शिरांसिधूनयन्नृणामश्वलक्षणवेदिनाम्
 शूराणामपिचेतांसिमुहुरुत्साहयन्महान् १९

अखण्डमेदिनीवेगबहुसंक्रमणार्जितम्
 लालाफेनछलेनासौवमन्शुभ्रतरंयशः २०
 उचैःश्रवस्तुलांभेजेगुणसाम्येनतत्त्वतः
 विवृणवन्नतितेजस्वीहयेवनतकंधरः २१
 चामरैरिंदुधवलैर्वीज्यमानोनिरंतरम्
 दुग्धांभोनिधिलोलैस्तैः श्वासैरुच्चैःश्रवाइव २२
 नीलातपत्रयुगलंघनच्छायतुलश्रिया
 बिभ्राणोवारिदालीढहिमाद्रिशिखरश्रियम् २३
 मेदिनीमंडलस्पर्शसंक्रांतमिवपावकम्
 मुहुरुद्धरयन्धुन्वन्बधुरंकंधरातटम् २४
 दारयन्वैरिणः सर्वान्व्याहरंश्चजयश्रियम्
 हेषारवेणगुरुणादिक्षुप्रख्यापयन्यशः २५
 सत्त्वस्यराशिरत्युच्चैर्गतीनामिवशेवधिः
 रूपस्यनिलयंसाक्षाल्लक्षणानांपयोनिधिः २६
 आनीतोवणिजावाजीराज्ञाचसमदृश्यत
 बहुधावर्णितोऽमात्यैरश्वलक्षणवेदिभिः २७
 यथेच्छं वणिजोदीर्णस्वर्णदत्त्वामहीपतिः
 जग्राहतुरगंवेगादसीमानंदनिर्भरः २८
 ततोऽश्वपालमाहूययत्नतस्तंनिरूप्यच
 विसर्जितसभालोकोगृहांतरमगानृपः २९
 अनेकधासमापृष्टोमहीपालरंणांगणे
 शस्त्रव्रणकिणश्रेणीभूषणंसत्त्वसन्निभम् ३०
 एकदामृगयांखेलन्कुतूहलरसात्मना
 तमारुह्यमहीपालोवनंप्रतिविवेशह ३१
 विसृज्यसैनिकान्पृष्टेधावतः परितोऽखिलान्
 आकृष्यमाणोहरिणैःपिपासाकुलितोऽभवत् ३२
 ततउत्तीर्यतुरगाञ्जलमन्वेषयन् नृपः
 बध्वाश्वंतरुशाखायामारुरोहशिलानृपः ३३
 गीतापंचदशाध्यायश्लोकार्द्धलिखितंततः
 पातितंमरुतातत्र्यन्नखण्डेविलोकयत् ३४

पत्रंवाचयतोराज्ञः श्रुत्वागीताक्षरावलीम्
 ततोमुक्तिपदंलेभेतुरगस्त्वरयाऽपतत् ३५
 ततोग्रंथिंसमाच्छिद्यपल्याणवतार्यच
 उत्थापमानस्तुरगोराज्ञानोत्थितवान्मृतः ३६
 ततं सरभभेरुंडोनृपमाभाष्यसुस्वरम्
 दिव्यंविमानमारुह्यजगामत्रिदशालयम् ३७
 ततोगिरिंसमारुह्यददर्शाश्रममुत्तमम्
 पुन्नागकदलीचूतनारिकेलसमन्वितम् ३८
 द्राक्षेक्षुवाटिकापूगनागकेसरचंपकम्
 खेलत्करभसारंगंनृत्यत्केकिकुलंनृपः ३९
 प्रणिपत्यद्विजन्मानमुटजाभ्यंतरस्थितम्
 पप्रच्छपरयाभक्त्यामुक्तसंसारवासनात् ४०
 तुरगोनिरगात्स्वर्गहेतुनाकेनमेवद
 इत्याकर्ण्यवचोराज्ञोद्विजन्मावाचमूचिवान् ४१
 कालेनबहुनाप्रेत्यतत्पापात्तुरगोऽभवत्
 अथपंचदशाध्यायश्लोकार्द्धलिखितंक्वचित् ४२
 ततोवाचयतः श्रुत्वानिरगात्तुरगोदिवम्
 ततः समागतैस्तत्रपरिवारजनैर्वृतः ४३
 प्रणिपत्यद्विजन्मानंहृष्टरोमाविनिर्गतः
 पत्रंतदेवलिखितंगीतापंचदशाक्षरम् ४४
 वाचयन्समहीपालोहर्षसंफुल्ललोचनः
 अभिषिच्यनिजंपुत्रमंत्रविन्मंत्रिभिः समम् ४५
 सिंहासनेसिंहबलंमुक्तिमापविशुद्धधीः ४६

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीता-

माहात्म्येएकोननवत्यधिकशततमोऽध्यायः १८६

नवत्यधिकशततमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच-

अतः परंप्रवक्ष्यामिषोडशाध्यायगौरवम्
 आकर्ण्यकुरंगाक्षिहर्षोत्कंठप्रविर्षिणि १

अस्तिसौराष्ट्रिकं नाम्नापुरं गुर्जरमंडले
 तत्रासीत् खड्गबाहुश्च राजा चंद्रइवापरः २
 यदीयकुसुमामोदमालासुरभितोदरे
 वारांनिधौ हरिः स्वास्थ्यादशेतसहपद्मया ३
 यदीयकीर्तिकर्पूरकणाभांतिनभोगणे
 कीर्णवैरि कृतश्वासमारुतैस्तारकाछलात् ४
 यस्यासिधारातीर्थेषु स्नाता वैरिपुभूभुजः
 व्यावर्त्तते दिवोऽद्यापि स्वर्गस्त्रीवाग्विमोहिताः ५
 तस्या रिमर्दनो नाम मदहस्ती मदोद्धुरः
 मदांबुधारासलिले गुंजदभ्रमरमंडलः ६
 कपोलफलकोत्तीर्णमदधाराजलाविलः
 बभौ यो निर्भरोद्गौरैरंजनाद्रिरिवाच्चकैः ७
 यस्यांगेषु व्यराजंत चामराश्चंद्रिकोज्ज्वलाः
 किरणा इव शीतांशोः पतिताः काननोदरे ८
 सिंदूरपांसुपटलीराजत्कुंभस्थलो बभौ
 यः संध्यावारिदव्याप्तं वियत्खंडमिव स्थितम् ९
 सकदाचिन्मोचयित्वा शृंखलान्निगडानपि
 भंक्त्वा लौहदृढस्तंभं प्रसह्य निशि निर्गतः १०
 आधोरणगणान्सर्वान् पार्ष्णि विस्फूर्जदं कुशान्
 क्रोधादवगणय्यैव निजशालां बभंज सः ११
 तीक्ष्णांकुशमुखैर्विष्वक्हन्यमानोऽपि वैरवैः
 दंडैस्तु त्रासयामासुः सादिनो नमना गपि १२
 ततो राजा समागत्य निशम्येदं कुतूहलम्
 तत्र हस्तिकलाभिज्ञैः समं राजकुमारकैः १३
 अदृश्यत समागत्य राजा दंतावलो बली
 मोहयन्नुद्धटाटोपोहताट्टालिकमालिकः १४
 ददृशुस्तं महाभीमं पौरादूरतरं स्थिताः
 गोपायंतः शिशून् भीत्या निबृत्तान्यकुतूहलाः १५
 रुद्धेषु तत्र मार्गेषु पलायनपरैर्जनैः
 वासितेषु तदीयो ग्रदानधारांबुसीकरैः १६

स्नात्वातेनाध्वनायातः सरसः कश्चनद्विजः
 गीतानां षोडशाध्यायश्लोकान्कतिपयाञ्जपन् १७
 निषिद्ध्यमानो बहुधा पौरैराधोरणैरपि १८
 अमन्यमानः करिणो भीतान् चलितवांस्ततः
 फूत्कारेण स आवृण्वञ्जनान् विपरिमर्दयन् १९
 स्पृशन्दानां बुजंतस्य स्वस्तिमान्निर्गतो द्विजः
 ततो महानभूत्तत्र विस्मयो वागगोचरः २०
 मानसे भूमिपालस्य पौराणामपि पश्यताम्
 समाहूय ततो राजा फल्लराजीवलोचनः २१
 तमापृच्छ द्विजं वाहादवतीर्य प्रणम्य च २२
 राजोवाच-
 अलौकिकमिदं विप्रत्वया द्याचरितं महत्
 कृतांत कल्पादे तस्मात्कथं निर्यातवान् गजात् २३
 कमर्चयसि गीर्वाणं कंमंत्रं जपसि प्रभो
 काचशिद्धिस्तवास्तीति द्विजन्मन्समुदीरय २४
 द्विज उवाच
 गीतायाः षोडशाध्यायः श्लोकान्कतिपयानहम्
 जपामि प्रत्यहं भूपते नैताः सर्वसिद्धयः २५
 ततो विहाय द्विरदं कौतूहलरसं नृपः
 आजगाम द्विजन्मानमादाय निजमंदिरम् २६
 शुभं मुहूर्तमन्वीक्ष्य तोषयित्वा द्विजोत्तमम् २७
 सुवर्णैर्लक्ष्य संख्याकैर्गीतामंत्रमुपाददे
 गीतायाः षोडशाध्यायश्लोकान्कतिपयानपि २८
 समभ्यस्य ततो राजा सत्कारेण सकौतुकः
 अथैकदा विनिर्गत्य बाह्यालद्यं सहसैनिकैः २९
 तमेवामोच यद्राजामत्तमाधोरणाद्गजम्
 विस्पष्टमिति वाक्या निराज्यसौख्यममानयन् ३०
 तृणवज्जीवितं राजा गजस्याग्रे विशत्ततः
 आदाय गंडफलकं मदपंक्तिनिरंकुशम् ३१
 आययौ मंत्रिविश्वासानृपः साहसिकाग्रणीः

राहोरिवमुखादिंदुःकालास्यादिवधार्मिकः ३२

साधुः खलस्यवदनान्नृयोनिरगमद्गजात्

आगत्यनगरं राजा त्वभिषिच्य कुमारकम् ३३

गीतायाः षोडशाध्यायादवापपरमांगतिम् ३४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखण्डे गीता-
माहात्म्येनवत्यधिकशततमोऽध्यायः १६०

एकनवत्यधिकशततमोऽध्यायः

ईश्वर उवाच-

षोडशाध्यायसामर्थ्यकथितं शणुसांप्रतम्

स्पष्टं सप्तदशाध्यायमहिमांभोनिधिं शिवे १

खड्गबाहोः सुतस्यैव भृत्यो दुःशासनोऽभवत्

तंगजं धर्तुमागत्य गजात्प्राप्तो यमक्षयम् २

तद्वासनानिबद्धात्मा गजयोनिमवाप्य च

गीतासप्तदशाध्यायं श्रुत्वा प्राप्तः परंपदम् ३

देव्युवाच

दुःशासनो गजत्वं च प्राप्य मुक्त इति श्रुतम्

तदेव वद कल्याणविस्तरेण मम प्रभो ४

ईश्वर उवाच-

स्थितः कश्चन दुर्मेधामंडलीककुमारकैः

बहुमूल्यं पणं कृत्वा गजमारूढवांस्ततः ५

गत्वा कतिपयान्येव पदानि जनवारितः

नाम्ना दुःशासनो मूढः प्रौढवाक्यमुदीरयन् ६

ततो निशम्य तद्वाक्यं क्रोधांधः सिंधुरोऽभवत्

न्यपतच्च स्वलत्पादः कंपमानकुमारकैः ७

ततो निपतितं किंचिदुच्छ्वसंतं गजोरुषा

ऊर्ध्वमुन्मूलयांचक्रे कृतांतकनिरंकुशः ८

गतासोरपि रोषेण तस्यास्थन्यांच गणंगजः

विकीर्णवान् पृथक् कृत्वा मत्तोदंतावलस्ततः ९

ततः कालेन संप्रेत्य गजयोनिमवाप सः

महांतंकालमनयत्सिंहलद्वीपभूपतेः १०
 मैत्रीगरीयसीसार्द्धखङ्गबाहुमहीभुजा
 ततोऽयजलोमार्गेणप्रापितोवारुणोमतः ११
 जयदेवेनखङ्गबाहोः प्रीत्यानीतोमहीभुजा
 जातिंस्मरन्स्वकीयांसपश्यन्बधून्सहोदरान् १२
 दुःखेनमहतास्तोकान्दिवसानत्यवाहयत्
 उवासखङ्गबाहोश्चगृहेतूष्णीमनिर्दिशन् १३
 सकदाचित्तुसंतुष्टः समस्याश्लोकपूरणे
 कस्मैचित्कवयेप्रादात्तमुपायनहस्तिनम् १४
 शतेनतेनकविनारोगोपद्रवभीरुणा
 मालवक्षोणिपालस्यविक्रीतश्चैत्यकुंजरः १५
 कियत्यपिगतेकालेपाल्यमानोऽपियत्नतः
 मुमूर्षुरभवत्तत्रकुंजरोदुर्जरज्वरः १६
 नजिघ्रतिपयः शीतंनादत्तेकवलंगजः
 स्वपित्यपिनसौख्येनमुंचत्यश्रूणिकेवलम्
 ततोहस्तिपकाख्यातंबृत्तांतमवनीपतिः १७
 आकरय ससमायातोयत्रास्तेज्वरितोगजः
 सचावलोक्यभूपालंजगद्विस्मयकारिणीम् १८
 वाचमूचेगजःसम्यग्विसृष्टज्वरवेदनः
 राजन्नशेषशास्त्रज्ञराजनीतिपयोनिधे १९
 निर्जितारातिसंघातमुरारिचरणप्रिय
 किमौषधैरलंबैद्यैःकिंधानैःकिंनुजापकैः २०
 गीतासप्तदशाध्यायजापकंद्विजमानय
 तेनायंमामकोरोगः शाम्यत्यत्रनसंशयः २१
 यथादिष्टंगजेनासौतथाचक्रेनराधिपः
 ततोगजत्वमुत्सृज्यमुक्तोदुःशासनोऽभवत् २२
 तेनविप्रेणाभिमंत्र्यजलेक्षितेतदुत्तमे
 अथदिव्यंसमारूढंविमानमवनीपतिः २३
 तंदुःशासनमद्राक्षीत्पाकशासनतेजसम् २४
 राजोवाच

किंजातीयः किमात्मात्वंकिंवृत्तइतिमेवद
केनवाकर्मणाजातोगजः कथमिहागतः २५
पृष्ठोराज्ञाविमुक्तोऽसौविमानस्थः स्थिराक्षरम्
वृत्तंयथायदाचख्यौनिजंदुःशासनः क्रमात् २६
गीतासप्तदशाध्यायंजपन्मालवभूपतिः
नरवर्माभवन्मुक्तः कालेनाल्पीयसाततः २७

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेगीता-
माहात्म्येएकनवत्यधिकशततमोऽध्यायः १६१

द्विनवत्यधिकशततमोऽध्यायः

पावर्त्युवाच-

उक्तंसप्तदशाध्यायगौरवंभवताशिव
सत्त्वमष्टादशाध्यायमहिमानमुदीरय १
ईश्वरउवाच-
आकर्ण्यचिदानंदनिष्पादिनिगमोत्तरम्
पुण्यमष्टादशाध्यायमाहात्म्यंगिरिनंदिनि २
समस्तशास्त्रसर्वस्वंश्रोत्रप्राप्तंरसायनम्
संसारयातनाजालविदारणपरायणम् ३
परंरहस्यंसिद्धानामविद्योन्मूलनक्षमम्
चैतन्यंकैटभारातेरग्रगण्यंपरंपदम् ४
विवेकवल्लरीमूलंकामक्रोधर्मलापहम्
पुरंदरादिगीर्वाणचित्तविश्रामकारकम् ५
सनकादिमहायोगिमनोरंजनकारणम्
पाठमात्रपराभूतकालकिंकरगर्जितम् ६
अष्टोत्तरशतव्याधिमूलोन्मूलनकारकम्
नातःपरतरंकिंचिद्रहस्यंहंसगामिनि ७
उपतापत्रयहरंमहापातकनाशनम्
यथाकालेष्वहंनित्योयथापशुषुकामधुक् ८
यथाव्यासोमुनींद्रेषु व्यासेषुब्रह्मवित्तमः
यथादिवौकसांशक्रोगुरुःशक्राद्यथावरः ९

यथारसानांपीयूषमुत्तमंविश्वविश्रुतम्
 तथागिरीणांकैलासोयथाचंद्रोदिवौकसाम् १०
 तीर्थानांपुष्करंतीर्थंयथापुष्पेषुपंकजम्
 पतिव्रतासुनारीषुयथालोकेष्वरुंधती ११
 यथामखेष्वश्वमेधोयथोद्यानेषुनंदनम्
 यथारुद्रेषुसर्वेषुवीरभद्रोममानुगः १२
 यथादानेषुभूदानंयथासिंधुषुगौतमी
 यथालोकेहरिद्वेत्रप्रशस्तंधर्मकर्मसु १३
 तथैवाष्टादशाध्यायमाहात्म्यंभुवनोत्तरम्
 तत्राख्यानमिदंपुण्यंभक्त्याकर्णयपार्वति १४
 यथाकर्णनमात्रेण जंतुः पापैः प्रमुच्यते
 अस्तिमेरुगिरेःशृंगेपुरीरम्यामरावती १५
 पुराममविनोदायनिर्मिताविश्वकर्मणा
 निरंतरंगुणयुताकोटिगीर्वाणसेविता १६
 तेजः पुंजवतीसाक्षाद्ब्रह्मविद्येवविश्रुता
 चिंतामणिशिलावद्धाःप्रासादायत्रकामदाः १७
 जयंतिमेरुशिखरेचतुर्मुखपुरावधि
 यत्रकल्पद्रुमच्छायासुखासीनापुलोमजा १८
 शृणोतिश्यामलागीर्भिर्गीतंगंधर्वयोषिताम्
 यत्रास्तेसबलारातिर्देवैश्चदलितायुषाम् १९
 दैत्यानारक्तकल्लोलैःस्वर्धुनीशोणतांगता
 पुरातनसुधास्वादुस्मारंस्मारंदिवौकसः २०
 धयंतियत्रक्षुत्क्षामाकलांप्रत्यहमैदवीम्
 तस्यांकैवल्यकल्पायामासीत्पूर्वशतक्रतुः २१
 शचीसमन्वितः श्रीमान्सर्वगीर्वाणसेवितः
 सकदाचित्सुखासीनोविष्णुदूतैरधिश्रितम् २२
 सहस्रनेत्रमायांतमपश्यत्पुरुषंपरम्
 ततस्तदीयतेजोभिरभिभूतः पुरंदरः २३
 मणिसिंहासनात्तूर्णपतितःस्थानमंडपे
 सिंहासनात्प्रयातस्यततस्तस्यहरेर्भटाः २४

गीर्वाणगणसाम्राज्यपट्टबंधवितेनिरे
 अथतस्याभिषिक्तस्यमहेन्द्रस्यपुलोमजा २५
 वामांकमारुरोहाशुदिव्यदुंदुभिनिःस्वनैः
 अथत्रिदिवसंगीतगीर्वाणाः प्रमदान्विताः २६
 सुरानीराजयामासुर्दिव्यरत्नैः सुरस्त्रियः
 ततोवैऋषयोवेदैराशीर्वादास्तदाददुः २७
 रंभाद्याननृतुस्तस्यपुरस्तादप्सरोगणाः
 गंधर्वाललितालापाञ्जगुर्मंगलकौतुकम् २८
 एवंनूतनमिंद्रंतुजुष्टं बहुभिरुत्सवैः
 विनाशतक्रतुं दृष्ट्वा शक्रो विस्मयमाययौ २९
 नमयाविहितामार्गे तडागानविनिर्मिताः
 नरोपितामहावृक्षाः पांथविश्रांतिकारकः ३०
 नकदाचिदहोदृष्टो देवस्त्रिपुरभैरवः
 निधिवासे स्थिता देवी पूजितानमदालसा ३१
 मेघंकरस्थितः शार्ङ्गधरो नैव निरीक्षितः
 न कृतं विरजे स्नानं नैवं काशीं पुरीं गतः ३२
 न देववाटिकावासी दृष्टो नरहरिः स्वयम्
 एरंडविष्णुर्हेरं बो न जातु परिशीलितः ३३
 रेणुकानेक्षिता जातु माता पुरनिवासिनी
 न भक्त्या पूजिता देवी दाना पुरनिवासिनी ३४
 न भक्त्या त्रिपुरे दृष्टस्त्रिगस्य बकः स्वयम्
 न शार्दूलतडागस्थो वीक्षितः सोमनाथकः ३५
 रेवापुरस्थितो देवो घुसृणेशो न वीक्षितः
 नागदंतपुरे ख्यातो नागनाथो न वेक्षितः ३६
 पर्णग्रामस्थितो दृष्टो न महानमृतेश्वरः
 न तुंगभद्रातीरस्थो दृष्टो हरिहरः स्वयम् ३७
 न वेंकटाद्रि निलयः श्रीनिवासः सुलक्षितः
 कावेरीकर्णिकातीरे श्रीरंगो नैव वीक्षितः ३८
 दीनास्त्वनाथाः क्रोशन्तः कारागारान्नमोचिताः
 अन्नदानेन दौर्भिक्षे प्राणिनो नैव पूजिताः ३९

रात्रौरात्रौकृताक्वापिनिर्जले नोदकप्रभा ४०
 नगौतम्यांकृतंस्नानंनदृष्टोहरिणेश्वरः
 कृष्णवेश्यांचनकृतंस्नानंकन्यागतेगुरौ ४१
 दत्तनोभूखंडमपिकवयोनैवपूजिताः
 नतीर्थेषुकृतंसत्रंनग्रामेषुकृतामखाः ४२
 पुष्करिण्योनविहितामध्येमार्गबहूदकाः
 नप्रासादाः कृताः क्वापिब्रह्मविष्णुपिनाकिनाम् ४३
 नजातुचिद्भयाक्रांतारक्षिताःशरणागताः
 कथमेकेनपुण्येनदेवदत्तमिहार्जितम् ४४
 इतिचिंताकुलोभूत्वाहरिंप्रष्टुपुरंदरः
 ययौसरभसंखिन्नःक्षीरकूपारगह्वरम् ४५
 तत्रप्रविश्यगोविंदंकृतनिद्रंनवैस्तवैः
 अकस्मान्निजसाम्राज्यभ्रंशदुःखमुवाचह ४६
 इंद्रउवाच-
 रमाकांतभवत्प्रीत्यैकृतंक्रतुशतंपुरा
 तेनपुण्येनसंप्राप्तंमयापौरंदरंपदम् ४७
 इदानींनूतनः कोऽपिजातोदिविपुरंदरः
 नतेनधर्मोविहितोनतेनक्रतवः कृताः ४८
 ममसिंहासनंदिव्यंकथमाक्रांतमच्युत ४९
 महादेवउवाच-
 इत्येवंवदतस्तस्य श्रुत्वावाचंरमापतिः
 उन्मीलितस्मिताक्षोसावुवाचमधुरंवचः ५०
 श्रीभगवानुवाच-
 किंदानैरल्पफलदैःकिंतपोभिःकिमध्वरैः
 वर्त्तमानः क्षितितलेसत्त्वंप्रीणितवान्पुरा ५१
 इन्द्रउवाच-
 भगवन्कर्मणाकेनसत्त्वांप्रीणितवान्द्विजः
 यत्प्रीत्याभगवान्प्रादात्तस्मैपौरंदरंपदम् ५२
 श्री भगवानुवाच
 जपत्यष्टादशाध्यायेगीतानां श्लोकपंचकम्

यत्पुण्येनचसंप्राप्तंवसाम्राज्यमुत्तमम् ५३
 सर्वपुण्यशिरोरत्नभूतेनत्वंस्थिरोभव
 इतिविष्णोर्वचः श्रुत्वाज्ञातोपायंपुरंदरः ५४
 विप्रवेषधरोभूत्वागतोगोदावरीतटम्
 तत्रापश्यत्पुरंपुण्यंकालिकाग्राममुत्तमम् ५५
 यत्रकालेश्वरोदेवोवर्त्ततेकालमर्दनः
 तत्रगोदावरीतीरेस्थितंपरमधार्मिकम् ५६
 अपश्यत्करुणावंतंब्राह्मणंवेदपारगम्
 नित्यमष्टादशाध्यायं जपंतंदांतचेतसम् ५७
 ततस्तच्चरणद्वंद्वेलुठित्वापरयामुदा
 सत्वमष्टादशाध्यायमपठत्तेनशिक्षितम् ५८
 अथपुण्येनतेनाऽसौविष्णोःसायुज्यमाययौ
 हित्वापुरंदरादीनांदैवानांपदमल्पकम् ५९
 ज्ञात्वातीव मुदायुक्तोवैकुण्ठमगमत्पुरम्
 अतएवपरंतत्वंमुनीनामिदमुत्तमम् ६०
 दिव्यमष्टादशाध्यायमाहात्म्यंकथितंमया
 यस्यश्रवणमात्रेणसर्वपापैःप्रमुच्यते ६१
 इत्येवंगीतामाहात्म्यंकथितंपापनाशनम्
 पुण्यंपवित्रमायुष्यंस्वर्ग्यंस्वस्त्ययनंमहत् ६२
 यःशृणोतिमहाभागेश्रद्धयासंयुतः पुमान्
 सर्वयज्ञफलंप्राप्यविष्णोःसायुज्यमाप्नुयात् ६३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांमुत्तरखण्डेसतीश्वरसंवादे
 गीतामाहात्म्येद्विनवत्यधिकशततमोऽध्यायः १६२

त्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-
 देवदेवमहादेवसर्वज्ञसकलार्थद
 कृपांमयिपरांकृत्वायत्पृच्छेतद्वदस्वमे १
 श्रुतंचगीतामाहात्म्यंबह्वर्थाश्चर्यकथायुतम्
 तेनमेभक्तिरुत्पन्नाश्रोतुंकृष्णकथांपराम् २

पुराणेषु तु सर्वेषु श्रीमद्भागवतं परम्
 यत्र प्रतिपदं कृष्णो गीयते बहुधर्षिभिः
 तन्माहात्म्यं यथा तत्त्वं सेति हासं वदाधुना ३
 ईश्वर उवाच-
 नैमिषे सूतमासीनमभिवाद्य महामतिम्
 कथामृतरसास्वादकुशलः शौनकोऽब्रवीत् ४
 शौनक उवाच
 अज्ञानध्वांतविध्वंसिकोटिजन्माघनाशनम् ५
 श्रीमद्भागवतारव्यानं सूतारव्याहिरसायनम्
 भक्तिज्ञानविरागाढचोविवेको वर्द्धते कथम् ६
 माहामोहनिरासश्च वैष्णवैः क्रियते कथम्
 इह घोरे कलौ प्रायोजीवश्चासुरतांगतः ७
 क्लेशाक्रांतस्य तस्याथ शोधने किं सायनम्
 श्रेयसायं बद्धवेच्छेयः पावनानां च पावनम् ८
 कृष्णप्रीतिकरं यच्च साधनं तद्वदाधुना
 चिंतामणिं लोकसुखं सुरेन्द्रास्पदसंपदम् ९
 प्रयच्छति गुरुः प्रीतो वै कुण्ठां चातिदुर्लभम् १०
 सूत उवाच-
 प्रीतोऽहं ते द्विजश्रेष्ठाः कथयिष्ये यथा श्रुतम्
 सारात्सारतरं यच्च संसारभयनाशनम् ११
 भक्तिप्रवर्द्धकं यच्च कृष्णसंतुष्टिहेतुकम्
 तन्मे कथयतः साधो सावधानतया शृणु १२
 कालव्यालमुखालीढजगत्त्राणविधायकम्
 श्रीमद्भागवतं शास्त्रं कलौ कृष्णेन भाषितम् १३
 एतस्मादपरं किंचिन्मनः शुद्धिकरं न हि
 जन्मांतरकृतैः पुण्यैर्लभ्यते साधुभिस्तु तत् १४
 राज्ञः परीक्षितो मोक्षं ज्ञात्वा कमलसंभवः
 तोलयामासा शास्त्राणि पुराणानि महान्ति च १५
 श्रीमद्भागवतं तत्र गरीयो भुवि संगतम्
 श्रीमद्भागवतीवार्तासुराणामपि दुर्लभा १६

इतिसंचित्यबहुशोमुनयः साधवोऽमलाः
मेनिरेभगवद्रूपंश्रीमद्भागवतंक्षितौ १७
पठनाच्छ्रवणाद्यस्यनरोयातिहरेः पदम्
वर्षेणश्रवणंतस्यबहुसौख्यप्रदायकम् १८
मासेनभक्तिराभास्यंलभतेद्विजसत्तम
सप्ताहेनश्रुतंचैतत्सर्वथामुक्तिदायकम् १९
किंबहूक्तेनवैसाधोश्रीमद्भागवताऽमृतम्
नित्यंसद्भिःप्रपातव्यंकृष्णलीलाप्रकाशकम् २०
सनकाद्यैः पुराप्रोक्तंनारदायदयापरैः
ब्रह्मणःश्रुतपूर्वायसप्ताहश्रवणेविधिः २१
शौनकउवाच-
पितुर्लब्ध्वावरंज्ञानं श्रीमद्भागवताभिधम्
नारदोलोकतत्त्वज्ञः सर्वदाह्यटतेमहीम् २२
कुत्रतैः संगमोजातो नारदस्यमहात्मभिः
श्रुतोदेवर्षिणायत्रसप्ताहश्रवणेविधिः २३
सूतउवाच-
अत्रतेवर्णयिष्यामिभक्तियुक्तंकथानकम्
यत्पुराब्रह्मरातेनमह्यंप्रोक्तंदयालुना २४
एकदातुविशालायामुपविष्टमधोमुखम्
नारदंसनकाद्यास्तेददृशुर्दीनमानसम् २५
तंदृष्ट्वाचिंतयानंतुदेवर्षिभ्रातरं स्वकम्
पप्रच्छुर्विस्मयाविष्टामुनयस्तत्त्वचिंतकाः २६
कुमाराऊचुः-
किंत्वंचिंतयसेब्रह्मन्नतिदीनइवातुरः
तवेत्थंमुक्तिसंगस्यनोचितं वदकारणम् २७
नारदउवाच-
अहंपृथ्व्यां समायातोज्ञात्वासर्वोत्तमोत्तमाम्
तीर्थैर्नानाविधैर्युक्तांपुण्यदैः पुण्यरूपिणीम् २८
पुष्करेच प्रयागेचकाश्यांगोदावरीतटे
हरिद्वेत्रेकुरुद्वेत्रेश्रीरंगेसेतुबंधने २९

एतेष्वन्येषुतीर्थेषुभ्रममाणइतस्ततः
 नापश्यंकुत्रचिच्छर्मनः संतोषकारकम् ३०
 कलिनाधर्ममित्रेण धरेयंबाधिताऽधुना
 सत्यंशौचंदयादानंनस्तिकुत्रापिभूतले ३१
 उदरंभरिणोलोकावराकाःकूटसाक्षिणः
 मंदाःसुमंदमतयोमहापाखंडसंश्रयाः ३२
 स्त्रीप्रधानगृहस्थाश्चवर्णिनोव्रतवर्जिताः
 वानप्रस्थाःपुरावासान्यासिनोभोगतत्परा ३३
 कन्याविक्रयिणोलोभात्कृषिकर्मपरायणाः
 भ्रष्टाचारादंभिनश्चस्वेच्छाचारनिदर्शिनः ३४
 आश्रमायवनैरुद्धास्तीर्थानिसरितोहदाः
 देवतायतनान्यत्रदुष्टैरुच्छेदितानि च ३५
 योगीसिद्धोऽथवाज्ञानीसत्क्रियोऽत्रनदृश्यते
 कलिदावानलेनाद्यसाधनंभस्मतांगतम् ३६
 अट्टशूलाजनपदाः शिवशूलाद्विजातयः
 कामिन्यःकेशशूलिन्योदृश्यंतेभुविसर्वतः ३७
 एकदाहमनुप्राप्तोयमुनायास्तटंशुभम्
 दृष्ट्वंदानंतत्रयत्रलीलाहरेरभूत् ३८
 तत्रयच्चाद्भुतंदृष्टंश्रूयतांतन्मुनीश्वराः
 एकातुतरुणीतत्रनिषण्णाखिन्नमानसा ३९
 द्वौवृद्धौपतितौपार्श्वेनिःश्वसंतावचेतनौ
 शुश्रूषंतीप्रबोधंतीरुदतीचतयोः पुरः ४०
 दृष्टादिशोनिरीक्षंतीरक्षितारमिवात्मनः
 वीज्यमानाबहुस्त्रीभिर्बोध्यमानामुहुर्महुः ४१
 दृष्ट्वादूराद्गतश्चाऽहकौतुकेनतदंतिकम्
 मांदृष्ट्वोत्थायसाबालावचनं चेदमब्रवीत् ४२
 बालोवाच-
 भोसाधोऽत्रक्षणंतिष्ठमम चिंतामपाकरु
 पुंसांचदर्शनंभद्रसर्वाघौघनिवारणम्
 पुण्येनप्राक्तनेनैवदर्शनंतवाजायते ४३

अतोमेमानसंदुःखंछेत्तुमहंसिमानद

नारदउ०

एवमुक्तस्तयाचाहंकृपयास्निग्धमानसः

अपृच्छंतांवरारोहांकौतुकेनसमाकुलः ४४

कात्वमेतौचकौभद्रेकाश्चेमाः पद्मलोचनाः

आख्याहिमत्पुरः सर्वतवदुःखस्यकारणम् ४५

इति पृष्ठामयासातुबालादुःखितमानसा

प्रोवाचनिखिलंदुःखमात्मनोदुःखकारणम् ४६

बालोवाच-

अहंभक्तिरितिख्याताएतौ मेतनयौवरौ

ज्ञानवैराग्यनामानौकालयोगेनजर्जरौ ४७

गंगाद्याः सरितश्चेमाममसेवार्थमागताः

एताभिः सेवितानित्यंसत्कारेणापिनारद ४८

नचश्रेयो लभे किंचित्क्षीणाऽहसर्वतोमुने

ममपूर्वतुवृत्तातंशृणुब्राह्मणसत्तम ४९

येनाऽहदुःखिताजातानलभेशर्मकुत्रचित्

उत्पन्नाद्रविडेचाहंकर्णाटेवृद्धिमागता ५०

स्थिताकिंचिन्महाराष्ट्रेगुर्जरजीर्णतांगता

तत्रघोरकलेर्योगात्पाखंडैः खंडितांगका ५१

दुर्बलाहंचिरं जातापुत्राभ्यांसहमंदताम् ५२

वृंदावनमिदंप्राप्तादैवयोगेननारद

जाताहंतुपुनर्बालानवीनेवसुरूपिणी ५३

इमौतुशयितावत्रसुतौमेक्लिष्टमानसौ

अतिवृद्धौपरित्यज्यगंतुंनाहंक्षमाधुना ५४

अहंबालाकथं जातासुतौमेजरठौकुतः

त्रयाणामेकभावानांवैपरीत्यंकुतोऽभवत् ५५

घटतेजरठामाताबालकौतनयाविति

अतः शोचामिचात्मानंविस्मयाविष्टमानसा ५६

यदित्वंवेत्सिधर्मज्ञकृपालोदीनपालक

वदसर्वयथातत्त्वंकारणंचात्रयद्भवेत् ५७

एवं पृष्टस्तयाचाहंक्षणंचैवविमृश्यतु
 अवोचंभक्तिमाभाष्यक्लिष्टांकालेनभूयसा ५८
 ज्ञानेनाहंप्रपश्यामि वृत्तंसर्वतवानधे
 माविषादंकुरुप्राज्ञेहरिःशंतेकरिष्यति ५९
 सर्वसत्त्वहरोबालेयुगोऽयदारुणः कलि
 लुप्तोऽनेनसदाऽचारोयोगमार्गस्तपांसिच ६०
 जनाश्चाघा द्यामि सुरायंतेशाठ्यदुष्कृतकारिणः
 संतोह्यस्मिन्सुदुःखार्ताअसंतोहृष्टमानसाः ६१
 दृश्यतेधीरचित्तस्तुपंडितोऽपिनकोऽपिच
 अस्पृश्य नवलोक्येयंदुष्टभाराकुलाधरा ६२
 अन्वब्दंक्रमतोजातोमंगलंहीयतेऽन्वहम्
 नत्वांतवसुतौचेमौकोऽपिपश्यति भामिनि ६३
 यूयंतुरागबहुलैस्त्यक्ताजर्जरतांगताः
 वृंदावनस्यसंयोगाद्वालात्वमभवः पुनः ६४
 धन्यंवृंदावनंचेदंभक्तिर्यत्राभवन्नवा
 अत्रेमौग्राहकाभावान्नवीनत्वंनचागतौ ६५
 किंचिदात्मसुखेनेहप्रसुप्तावितिलक्ष्यते
 भक्तिरुवाच-

कथंपरिक्षिताराज्ञास्थापितोद्यशुचिःकलि
 दयापरेणहरिणाह्यधर्मः किमुपेक्षितः ६६
 एनंमेसंशयंछिधित्वद्वाचासुखितास्म्यहम्
 तस्यावचः समाकर्ण्यभूयोऽहमवदंद्भिजाः ६७
 यदिपृष्टस्त्वयावालेप्रेमतः श्रवणंकुरु
 यदामुकुंदोभगवान्क्षमांत्यक्त्वास्वपदंगतः ६८
 कलिस्तद्दिनमारभ्यप्रवृत्तः सत्यबाधकः
 दृष्टोदिग्विजयेराज्ञादीनवच्छरणंगतः ६९
 नहतोऽस्यगुणद्रष्टासर्वसाधारणंत्विदम्
 यत्फलंतपसानैतिनयोगेनसमाधिना ७०
 तत्फलंलभतेधीमान्कलौकेशवकीर्तनात्
 एतादृशंकलिदृष्ट्वासारात्सारफलप्रदम् ७१

विष्णुरातःस्थापितवान्कलिजानांहितायच
 कुकर्माचरणात्सारःसर्वतोनिर्गतोऽधुना ७२
 पदार्थाःसंस्थिताभूमौबीजहीनास्तुषायथा
 विप्रैर्भागवतीवार्त्तागेहेगेहेजनेजने ७३
 कारिताधनलोभेनकथासारस्ततोगतः
 अत्युग्रभूरिकर्माणोनास्तिकादांभिकाजनाः ७४
 तिष्ठंतिसर्वतीर्थेषुतीर्थसारस्ततोगतः
 कामक्रोधमहालोभतृष्णाव्याकुलचेतसः ७५
 समारंभंतेकर्माणिकर्मसारस्ततोगतः
 मनसश्चाजयाल्लोभाद्भंभात्पाखंडसंश्रयात् ७६
 शास्त्रानभ्यसनाच्चैवध्यानयोगफलंगतम्
 पंडितास्तेकलत्रेषुरमंतेमहिषाइव ७७
 पुत्रोत्पादनदक्षाश्चनदक्षामुक्तिसाधने
 नहिवैष्णवताकुत्रसंप्रदायपुरःसराः ७८
 देवनिंदापराः सर्वेसाधुनिंदापरायणाः
 अयंतुयुगधर्मोऽस्तिदीयतेकस्यदूषणम् ७९
 अतस्त्वंपुंडरीकाक्षंस्मृत्वासौख्यमवाप्स्यसि ८०
 एवंमयोक्तंवचनंश्रुत्वासाविस्मयंगता
 उवाचवचनंभूयोमांप्रशस्यद्विजोत्तमाः ८१
 भक्तिरुवाच-
 देवर्षेत्वंतुधन्योऽसिमद्भाग्येनसमागतः
 साधूनांदर्शनंलोकेसर्वसिद्धिप्रदायकम् ८२
 सुखोपायोयथामेस्यात्तथादिशमुनेऽधुना
 सर्वज्ञस्यतवब्रह्मन्नसाध्यंकिमपीहवै ८३
 अजयदजितमायांयस्यकायाधवस्तेवचनरचनमेकंकेवलंचाकलय्य
 ध्रुवपदमुपयातोयत्कृपातोध्रुवोवैतमहमरणभूतंब्रह्मपुत्रंनतास्मि ८४
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेभागवतमा-
 हात्म्येत्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः १६३

चतुर्नवत्यधिकशततमोऽध्यायः

सूतउवाच-

एवंसंप्रार्थितोविप्रास्तयाभक्त्यातिदीनया
यतश्चाकथयंतद्वैतच्छृणुध्वंदयालवः १

नारदउवाच-

माखिदस्त्वंवृथाबालेसमाधायमनोहृदि
श्रीकृष्णचरणांभोजंस्मरसौख्यंलभिष्यसि २
द्रौपदीचपरित्रातायेनकौरवकश्मलात्
पालितागोपसुंदर्यः सकृष्णः क्वापिनोगतः ३
त्वंतुभक्तिः प्रियातस्यसततंप्राणतोऽधिका
त्वयाहूतस्तुभगवान्यातिनीचगृहेष्वपि ४
सत्यादित्रियुगेबोधोविरागोमुक्तिसाधकौ
कलौतुकेवलाभक्तिर्ब्रह्मसायुज्यकारिणी ५
इतिनिश्चित्यविद्रूपीस्वकांगात्त्वांससर्जह
परमानंदचिन्मूर्तिःस्वप्रियांप्रीतमानसः ६
बध्वांजलित्वयापृष्टःकिंकरोमीतिवै हरिः
त्वांतदाज्ञापयत्कृष्णोमद्भक्तान्पोषयेतिच ७
अंगीकृतंत्वयातद्वृत्तसन्नोऽभूद्धरिस्तदा
मुक्तिदासींददौतुभ्यंज्ञानवैराग्यआत्मजौ ८
भक्तानांपोषणंनित्यंवैकुण्ठस्थाकरोषिच
भूमौचभक्तपोषायछायारूपंसमाश्रिता ९
विमुक्तिज्ञानवैराग्यैःसहचैवागतात्रहि
कृतादिद्वापरांतैहिकालेमुक्तिमुदास्थिता १०
कलौतुसंक्षयंप्राप्तापाषंडामयपीडिता
त्वदाज्ञयागताशीघ्रंवैकुण्ठेपुनरेवसा
स्मृतमात्रात्वयाद्यापिमुक्तिरायातिसत्वरम् ११
पुत्रीकृत्यत्वयैमौचस्वपार्श्वेपरिरक्षितौ
उपेक्षातः कलौमंदौवृद्धौजातौसुतौतव १२
तथापिचिंतामुंचत्वमुपायंचिंतयाम्यहम्
कलिनासदृशःकोऽपियुगोनास्तिवरानने १३

तस्मिंस्त्वांख्यापयिष्यामिगेहेगेहेजनेजने
 अन्यधर्मास्तिरस्कृत्यपुरस्कृत्यमहोत्सवान् १४
 यदिप्रवर्तयेनत्वांतदादासोहरेर्नहि
 त्वदन्विताश्चयेजीवाभविष्यंतिकलाविह १५
 पापिनोऽपिगमिष्यंतिनिर्भयाहरिमंदिरम्
 येषांचित्तेभवेद्भक्तिः सर्वदाप्रेमरूपिणी १६
 नतेपश्यंतिकीनाशंस्वप्नेऽप्यमलमूर्त्तयः
 नप्रेतो नपिशाचो वाराक्षसो वासुरोपि च १७
 भक्तियुक्तमनस्कानां स्पर्शनेदर्शने प्रभुः
 नतपोभिर्न वेदैश्च न ज्ञानेनापि कर्मणा १८
 हरिर्हिसाध्यते भक्त्या प्रमाणं तत्र गोपिकाः
 नृणां जन्म सहस्रेण भक्तिः सुकृतिनां भवेत् १९
 कलौ भक्तिः कलौ भक्तिर्भक्त्या कृष्णः पुरःस्थितः
 भक्तिद्रोहकरा ये च ते सीदंति जगत्त्रये २०
 दुर्वासा दुःखमापन्नः पुरा भक्तिविनिन्दकः
 अलं वृत्तैरलं तीर्थैरलं योगैरलं मखैः २१
 अलं ज्ञानकथालापैर्भक्तिरेकैव मुक्तिदा
 एव मुक्तं मया सातु स्वमाहात्म्यं निशम्य वै २२
 सर्वाङ्गहर्षसंयुक्ता मां पुनर्वाक्यमब्रवीत्
 अहो नारद धन्योऽसि प्रीतिस्ते मयि निश्चला २३
 न कदाचिन्विमुंचामि चित्तं ते मयि संगतम्
 कृपालुना त्वया साधो मद्वाधाध्वंसति ताक्षणात् २४
 पुत्रयोश्चेत नानास्ति ममेमौ प्रतिबोधय
 तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा कारुण्येनान्वितो ह्यहम् २५
 तयोः प्रबोधनं कर्तुं प्रवृत्तः पाणिना स्पृशन्
 मुखं संसृज्य कर्णं ति शब्दमुच्चैः समुच्चरन् २६
 ज्ञानप्रबुद्ध्यतां शीघ्रं वैराग्यप्रतिबुध्यताम्
 वेदवेदांतघोषैश्च गीता पाठैर्मुहुर्मुहुः २७
 बोध्यमानौ तदा तेन कथंचिद्बोधमागतौ
 नेत्रैरनवलोकंतौ जृम्भंतौ सालसावुभौ २८

बकवत्पलितौप्रायः शुष्ककाष्ठसमांगकौ
 क्षुत्क्षामौतौनिरीक्ष्यैवपुनः स्वापमुपागतौ २६
 तदाचिन्तापरोऽभूवंकिंविधेयंमयेतिच
 अहोनिद्राकथंयातिवृद्धत्वंचानयोः परम् ३०
 चिन्तयन्नितगोविंदंस्मरन्नासंद्विजोत्तमाः
 व्योमवाणीतदैवाभून्मातृषेखिद्यतामिति ३१
 उद्यमस्सफलस्तेतुभविष्यतिनसंशयः
 एतदर्थंतुसत्कर्मसुरर्षेत्वंसमाचर ३२
 तत्कर्मतेऽभिधास्यंतिसाधवः साधुभूषणाः
 सत्कर्मणि कृतेतस्मिन्स्वपनंबृद्धतानयोः ३३
 गमिष्यतिक्षणाद्भक्तिः सर्वतःप्रसरिष्यति
 इत्याकाशवचः स्पष्टंनिशम्यापिमयाद्विजाः ३४
 नज्ञातंयन्नभोवाण्यागोप्यत्वेननिरूपितं
 किंतत्कर्मचयेनैतौभवतोज्ञानसंयुतौ ३५
 क्वभविष्यंतिते संतः कथंवक्ष्यंतिकर्मसत्
 मयात्रकिंप्रकर्तव्यंयदुक्तंव्योमभाषया ३६
 अथतौतत्रसंस्थाप्यनिर्गतोऽहबहिर्द्विजाः
 वृंदारण्यादपृच्छंचयत्रतत्रद्विजोत्तमान् ३७
 वृत्तांतंसर्वएवाथ श्रुत्वाविस्मितमानसाः
 नैवोत्तरंप्रयच्छंतिह्यनभिज्ञानभोगिरः ३८
 असाध्यंकेचनप्रोचुराविज्ञेयमथापरे
 मूकीबभूवुरन्येतुचिन्तयानाः पुनः पुनः ३९
 वेदवेदांतघोषैश्चगीतापाठैर्मुहुर्मुहुः
 बोध्यमानंत्रिकंतत्तुनोदतिष्ठदहोविधिः ४०
 योगिनानारदेनापिस्वयंनज्ञायतेतुयत्
 तत्कथंशक्यते कर्तुमितरैरिहमानुषैः
 ततश्चिन्तातुरश्चाहंबदरीवनमागतः ४१
 तपश्चरामिचात्रैवतदर्थंकृतनिश्चयः
 तावद्दर्शपुरतः सनकाद्यान्मुनीश्वरान्
 कोटिसूर्यसमाभासानुवाचमुनिसत्तमान् ४२

इदानींभूरिभागेनभवतांदर्शनं ह्यभूत्
 तदुपायंमहाभागावदंतुप्रीतमानसाः ४३
 भवंतोयोगिनांश्रेष्ठाबुद्धिमंतोबहुश्रुताः
 कुमाराएवपंचाब्दाः पूर्वेषामपिपूर्वजाः ४४
 सदावैकुण्ठनिलयाहरिकीर्तनतत्पराः
 लीलामृतकथोन्मत्ताहरिस्मरणतत्पराः ४५
 अतोहिकालदुहितायुष्मानैवप्रबाधते
 येषांभ्रूभंगमात्रेणद्वारपालौहरेः पुरा ४६
 दैत्यौभुत्वात्रिजन्मानिपुनस्तत्स्थानमास्थितौ
 अशरीरगिरोक्तंयत्किंतत्साधनमुच्यताम् ४७
 अनुष्ठेयंयथायत्रप्रब्रुवंतुकृपालवः
 भक्तिज्ञानविरागाणांसुखमुत्पद्यतेयथा
 ख्यातिर्वःसर्बलोकेषुतथासाधूच्यतांबुधाः ४८
 कुमाराऊचुः-
 माचिंतांकुरुदेवर्षेस्वचित्तेहर्षमावह
 उपायः सुखासाध्योऽत्रविद्यतेविश्वसौख्यदः ४९
 अहोनारदधन्योऽसिविरक्तानांशिरोमणिः
 श्रीकृष्णप्रेमपात्राणामग्रणीर्वदतांबरः ५०
 त्वयिचित्रंनदेवर्षेभक्तिसाधनतत्परे
 उचितंकृष्णदासानांभक्तेः संचारणंभुवि ५१
 ऋषिभिर्बहुधालोकेउपायाःसिद्धयेकृताः
 श्रमसाध्याश्चतेसर्वेप्रायःस्वर्गफलप्रदाः ५२
 वैकुण्ठसाधकः पंथागुप्तोलोकेषुवर्त्तते
 तस्योपदेशकः साधुःप्रायोभाग्येनलभ्यते ५३
 यत्तेसत्कर्मनिर्दिष्टंव्योमवाचामुनीश्वर
 तज्ज्ञेयमिहसर्वज्ञैर्ज्ञानयज्ञःपुरातनैः ५४
 श्रीमद्भागवतालापोज्ञानयज्ञःशुकोदितः
 भक्तिज्ञानविरागाणांसुखदः प्रतिभातिनः ५५
 कलिदोषाऽमेसर्वेश्रीमद्भागवतध्वनेः
 प्रभीताःप्रलयायंतेसंहशब्दाद्वृकाइव ५६

ज्ञानवैराग्यसंयुक्ताभक्तिः प्रेमरसावहा
प्रतिगेहं प्रतिजनं सुखक्रीडां करिष्यति ५७

सूत उवाच-

कुमारोक्तं समाकर्ण्य नारदः प्रीतमानसः
पुनः प्रोवाच भगवांस्तदुत्कर्षं विभावयन् ५८
नारद उवाच-

वेदवेदांतघोषैश्च गीतापाठैः प्रबोधितम्
नोदतिष्ठत्त्रिकंतत्तुकलिदोषतिरस्कृतम् ५९
कथं भागवतालापात्तद्विबोधमिहैष्यति
छिंदंतु संशयं ह्येनं भवंतोऽमोघदर्शनाः ६०
विलंबो नात्र कर्तव्यः शरणागतवत्सलाः
ततस्ते सनकाद्यास्तु विरक्तहृद्भवेतसः ६१
सिद्धाः सनातना विप्रानारदं प्रोचुरादरात् ६२

कुमारा ऊचुः

वेदोपनिषदां साराज्जाता भागवती कथा
अत्युत्तमा ततो भाति पृथग्भूता फलोन्नतिः ६३
आमूलाग्रं रसोऽस्त्येव रसालस्य यथा फले
पृथग्भूतं तु पानेन यथा विश्वमनोहरः ६४
यथा दुग्धे स्थितं सर्पिर्न च स्वादूपकल्प्यते
पृथग्भूतं तु तद्विव्यं देवानां प्रीतिबद्धनम् ६५
इक्षुष्विवादिमध्यांतं शर्करा व्याप्यतिष्ठति
पृथग्भूता तु सामिष्टा तथा भागवती कथा ६६
श्रीमद्भागवतं नाम पुराणं रसमेव हि
भक्तिज्ञानविरागाणां सौख्याय प्रकाशितम् ६७
कृष्णेन ब्रह्मणेनाभिकंजस्थाय ह वैव हि
तच्चतुःश्लोकमखिलं ब्रह्मैव प्रतिभासते ६८
तुभ्यं च ब्रह्मणा प्रोक्तं तच्च रित्रनिदर्शनम्
त्वयापि व्यासदेवाय प्रोक्तं तत्तापहानये ६९
यदीयस्मरणात्सद्यो निर्विशणो बादरायणः
चकार महदाख्यातुमात्माराममनोहरम् ७०

अत्र ते विस्मयः केन येन पृच्छेः पुनः पुनः

श्रीमद्भागवतं शास्त्रं क्षमं कृष्णानुकर्षणे ७१

सूत उवाच-

एतन्निशम्य वचनं समुदाहृतं तु योगीश्वरैः सनकमुख्यतमैरभीष्टम्

भक्त्या विधृत्य चरणं च प्रणम्य मूर्ध्ना हृष्टो जगाद जगदाधिनिवर्त्तकांस्तान् ७२

नारद उवाच-

संदर्शनं च भवतां विनिहंत्य घौघं श्रेयस्तनोति भवदुःखदवार्दितानाम्

निःशेषशेषमुखगीतकथैकपानात्प्रेमप्रकाशनकृते शरणंगतो वः ७३

पुण्योदयेन बहुजन्मसमर्जितेन सत्संगमो यदि भवेत्कृतिनो जनस्य

अज्ञानहेतुकृतमोहमहान्धकारो नश्येत्तदा ह्युदयमेति महान्विवेकः ७४

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्रयां संहितायामुत्तरखण्डे

श्रीभागवतमाहात्म्ये चतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः १६४

पञ्चनवत्यधिकशततमोऽध्यायः

सूत उवाच-

अथ देव ऋषिस्तत्र कुमाराननुमान्य च

उवाच प्रणतो वाक्यं ज्ञानयज्ञकृतादरः १

नारद उवाच-

ज्ञानयज्ञं करिष्यामि शुकशास्त्रकथोज्ज्वलम्

भक्तिज्ञानविरागाणां स्थापनार्थं प्रयत्नतः २

यत्र कार्यो मया यज्ञः स्थानं तत्कथ्यतां द्विजाः

चत्वारो यज्ञवाहाश्च यूयमेव वृतामया ३

कियद्भिर्दिवसैः श्राव्या श्रीमद्भागवती कथा

कोविधिस्तत्र कर्तव्यो ज्ञानयज्ञविशारदाः ४

कुमारा ऊचुः

शृणु नारद वक्ष्यामस्तु भ्यं यत्र कथानृणाम्

शृण्वतां पापराशिघ्नो भवेत्पुण्यविबर्द्धिनी ५

गंगाद्वारसमीपे तु कामदारुणं पुरं महत् ६

स्वर्णद्याश्चोत्तरे पुण्ये तटमानंदनामकम्

नाना ऋषिगणैर्जुष्टं देवसिद्धनिषेवितम् ७

नानातरुलताकीर्णस्वच्छकोमलवालुकम्
 रम्यमेकांतदेशस्थंस्वर्णपंकजशोभितम् ८
 यत्समीपस्थजीवानांक्षेत्रस्यैवप्रभावतः
 मिथःसंस्निग्धचित्तानां वैरंचेतसिनस्थितम् ९
 ज्ञानयज्ञस्त्वयातत्रकर्तव्योहिप्रयत्नतः
 अपूर्वरसदात्रीचकथातत्रभविष्यति १०
 वृंदावनप्रतोलिस्थंजराजीर्णकलेवरम्
 सुतद्वयंपुरस्कृत्यभक्तिस्तत्रागमिष्यति ११
 यत्रभागवती वार्ताभक्तिस्तत्रसहात्मजा
 कृष्णकीर्तिसुधांपीत्वातरुणीवाभविष्यति १२
 सूत उवाच-
 एवमुक्त्वाकुमारास्तेनारदेनसमंततः
 गंगाद्वारेसमाजग्मुर्ज्ञानयज्ञायसत्त्वराः १३
 यदाप्राप्तास्तटंतेतुगंगायाभार्गवर्षभ
 तदाकोलाहलश्चासीद्भूर्लोकादिकसप्तसु १४
 श्रीमद्भागवतास्वादलंपटासाप्तलौकिकाः
 धावंधावंसमाजग्मुःप्राचीनावैष्णवाश्चये १५
 भृगुर्वसिष्ठश्च्यवनश्चगौतमोमेधातिथिर्देवलदेवरातौ
 रामस्तथागाधिजशाकलौचमृकंडपुत्रात्रिजपिप्पलादाः १६
 योगेश्वरौव्यासपराशरौचशुकादयोभागवतप्रधानाः
 शिष्यैरुपेताबहुशास्त्रविज्ञाःकृष्णामृतास्वाद कृतौप्रधानाः १७
 वेदांतानिचवेदाश्चमंत्रास्तंत्राणिसंहिताः
 दशसप्तपुराणानिषट्शास्त्राणितथाययुः १८
 गंगाद्याःसरितस्तत्रपुष्करादिसरांसिच
 क्षेत्राणिचदिशःसर्वादंडकादिवनानिच १९
 हिमादयोनगास्तत्रदेवगंधर्वकिन्नराः
 द्वीपाःसमुद्रादिक्पालाः पातालस्थास्तथाययुः २०
 दीक्षायांनारदेनाथदत्तमासनमुत्तमम्
 कुमारवंदितासर्वेनिषेदुः कृष्णतत्पराः २१
 वैष्णवाः सुविरक्ताश्चन्यासिनोब्रह्मचारिणः

मुख्याह्यग्रेस्थिता स्तेषांपुरतो नारदः स्थितः २२
 वामभागे मुनिगणादक्षिणे च दिवौकसः
 वेदोपनिषदोऽन्यत्र तीर्थानि च भृगूद्वह २३
 जयशब्दो नमः शब्दः शंखशब्दस्तथैव च
 बभूवाकाशसंस्पर्शी घोषयन् विदिशोदश २४
 विमानानि समारुह्य प्रहृष्टानाकवासिनः
 कल्पवृक्षप्रसूनैश्च तां सभां समवाकिरन् २५
 सूत उवाच-
 एवं तेषु निविष्टेषु भृगवादिषु यथार्हतः
 श्रीभागवतमाहात्म्यमूचिरे नारदाय ते २६
 कुमार ऊचुः
 शृणु नारद वक्ष्यामो महिमानं महाद्भुतम्
 श्रीमद्भागवतारण्यस्य शास्त्रस्य विधिपूर्वकम् २७
 सदानरैः सुकृतिभिः सेव्या भागवती कथा
 यस्याः श्रवणमात्रेण कृतार्थत्वं प्रयांति ते २८
 ग्रंथोऽष्टादशसाहस्रोद्वादशस्कंधसंयुतः
 परीक्षिच्छुकसंवादः श्रीमद्भागवताभिधः २९
 तावत्संसारचक्रे स्मिन् भ्रमत्यज्ञानमोहितः
 यावत्कर्णगतं नो स्याच्छुकशास्त्रं जनस्य च ३०
 किं श्रुतैर्बहुभिः शास्त्रैः पुराणैः संहितागमैः
 यदि भागवतं पुंभिर्न श्रुतं भक्तिभावनैः ३१
 कथा भागवतस्यापि नित्यं भवति यद्ब्रूहे
 तद्ब्रूहं तीर्थरूपं हि नृणां पापविनाशनम् ३२
 अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानि च
 भागवत्याः कथायाश्च कलां नार्हति षोडशीम् ३३
 तावत्पापानि तिष्ठन्ति देहेऽस्मिन् मुनिपुंगव
 यावन्न श्रूयते सम्यक् श्रीमद्भागवतं नरैः ३४
 न गंगानगयाकाशीप्रतिष्ठानं न पुष्करः
 कथाया भागवत्याश्च समापुण्यफलेन च ३५
 श्लोकार्द्धश्लोकपादं वा नित्यं भागवतोद्भवम्

पठस्वस्वमुखेनापियदीच्छसिभवक्षयम् ३६
 वेदादिर्वेदमाताचपौरुषंसूक्तमेवच
 त्रयीभागवतंचैवद्वादशाष्टाक्षरौमनू ३७
 द्वादशात्माप्रयागश्चकालः संवत्सरात्मकः
 ब्राह्मणश्चाग्निहोत्रंचसुरभिर्द्वादशीतिथिः ३८
 तुलसीचवसंतर्तुः पुरुषोत्तमएवच
 एतेषांवस्तुतोनास्तिपृथग्भावोमुनीश्वर ३९
 यश्चभागवतंशास्त्रंव्याकुर्यादन्वहंद्विज
 जन्मकोटिकृतंपापंतस्यनश्यतिनारद ४०
 श्रुतंचपठितंध्यातं श्रीमद्भागवतंनृभिः
 ददातिमुक्तिंभक्तिंवातुलस्यग्न्योश्चसेवनम् ४१
 अंतकालेतुसंप्राप्तेभयंत्यक्त्वासुदूरतः
 श्रीमद्भागवतंभक्त्याशृणुयाद्यःसमुक्तिभाक् ४२
 प्रौष्ठपद्यांचराकायांहेमसिंहसमन्वितम्
 अलंकृत्यद्विजाग्रचायश्रीमद्भागवतंददेत् ४३
 भक्तियुक्तोविमानश्चमिताशीचजितेंद्रियः
 श्रुत्वादितःसकृष्णस्यसायुज्यंलोकमाप्नुयात् ४४
 आजन्ममात्रमपियेनशठेनचित्तंसम्यङ्निनयम्यभुविकृष्णकथानपीता
 चांडालवच्चपशुवद्वततेननीतंमिथ्यास्वजन्मजननीभृशमर्दिताच ४५
 यैर्नश्रुतंभागवतंपुराणमाराधितोनोपुरुषः पुराणः
 मुखेहुतंनैवधरामराणांतेषांवृथाजन्मगतंनराणाम् ४६
 चित्तंनयस्यतुनरस्यहरेःकथायांसंप्रीयतेदुरितदुष्टमसत्प्रसंगात्
 धित्तंनरंपशुसमंभुविभारभूतमेवंवदंतिमुनयःकिलपूर्वसिद्धाः ४७
 दुर्लभैवकथालोकेश्रीमद्भागवतोद्भवा
 कोटिजन्मसमुत्थेनपुण्येनैवतुल्यते ४८
 तेनयोगनिधेसाधोश्रोतव्यासात्वतीकथा
 प्रत्यहंनियमोनास्तिदिनानांवस्तुतोद्विज ४९
 सत्येनब्रह्मचर्येणयतोऽस्यश्रवणंमतम्
 ततः कलौविशेषोहिविधिःसप्तदिनात्मकः ५०
 मनसश्चाजयाद्रोगात्पुंसांचैवायुषःक्षयात्

कलेर्दोषबहुत्वाच्चसप्ताहश्रवणंमतम् ५१
मनसोनिग्रहश्चैवनियमाचरणंतथा
कर्तुंसप्तदिनंशक्यंततो नियमकल्पना ५२
श्रद्धयाश्रवणेनित्यमाद्यंतावधियत्फलम्
तत्फलंशुकदेवेनसप्ताहश्रवणेकृतम् ५३
यत्फलंनास्ति तपसानयोगेनसमाधिना
अनायासेनतत्सर्वसप्ताहश्रवणाल्लभेत् ५४
यज्ञाद्ब्रताच्चतपसोऽध्यानाज्ज्ञानाच्चतीर्थतः
श्रीभागवतसप्ताहनियमोह्युत्तमोमतः ५५
यदाकृष्णोभुवंत्यक्त्वास्वपदंगंतुमुद्यतः
तदाज्ञायोद्धवोधीमान्गोविंदंवाक्यमब्रवीत् ५६
उद्धवउवाच-

भगवन्भवतासर्वदेवकार्यप्रसाधितम्
अधुनागंतुमिच्छुस्त्वंस्वंपदंतमसः परम् ५७
अतश्चिंता ममोत्पन्नात्वद्वियोगभियाबिभो
तामपाकुरुदेवेशत्वामहंशरणंगतः ५८
आगतोऽयकलिर्घोरोऽत्रसर्वेऽपिजनाःखलाः
भविष्यंतिततोनाथकिंविधेयंतदादिश ५९
इयंभारवतीभूमिःशरणंकिंप्रयास्यति
त्वदन्योदृश्यतेनात्रत्रातास्यायदुनंदन ६०
अतोऽस्मासुदयांकृत्वातिष्ठात्रैवदयानिधे
साधूनांरक्षणायैवत्वमाविरभवः प्रभो ६१
निर्गुणोऽपिनिराकारः सच्चिदानंदविग्रहः
त्वद्वियोगेनतेभक्ताः कथंस्थास्यंतिभूतले ६२
निर्गुणोपासनेकष्टमतोऽस्मद्वितमाचर
सूतउवाच-

इत्युद्धववचःश्रुत्वाचिंतयित्वाक्षरंहरिः ६३
ददौभागवतंतस्मैकृपयापरयायुतः
निजंतेजः समाधायश्रीमद्भागवतेद्विज ६४
दत्वोद्धवायभगवान्स्वकीयंपदमाविशत्

तेनेयंवाङ्महीमूर्तिर्वर्ततेश्रीहरेरिह ६५
 सेवनात्सततंचास्याः पापंनश्येन्नृणांक्षणात्
 सप्ताहश्रवणंतेनकथितंसर्वतोऽधिकम् ६६
 श्रोतावक्तापृच्छकश्चयांतितन्मयतांद्विज
 दुःखदारिद्र्यदौर्भाग्यपापप्रक्षालनायच ६७
 कामक्रोधजयार्थचकलौभागवतंक्षमम्
 अन्यथावैष्णवीमायादेवानामपिदुर्जया
 कथंनिवर्ततेपुंसांश्रीमद्भागवतंविना ६८
 सूतउवाच-

इत्येवमुक्त्वामाहात्म्यंश्रीमद्भागवतस्यते
 कथांभागवतींदिव्यांप्रवक्तुमुपचक्रमुः ६९
 वेदोपनिषदांसारेश्रीमद्भागवतेद्विजैः
 आरभ्यमाणेतत्रैव भक्तिराविरभूत्क्षणात् ७०
 प्रेमान्विताचारुतनुर्मुदान्वितौसुतौगृहीत्वातरुणौस्वदोर्भ्याम्
 श्रीकृष्णगोविंदहरेमुरारेनाथेतिनामानिमुहुर्वदंती ७१
 तामागतांभागवतार्थभूषांसुचारुवेषांददृशुःसदयाः
 व्यतर्कयंश्चापिकथंकुतासौकास्तीतिसर्वेऽपिसुविस्मिताक्षाः ७२
 ततः कुमारजगदुःकृतार्थाकथार्थतोनिष्पतिताधुनेयम्
 एवंगिरः साससुतानिशम्यजगादनम्राब्जभुवः कुमारत् ७३
 भक्तिरुवाच-

भवद्भिरद्यैवकृतास्मिपुष्टाकलौप्रणष्टापिकथारसेन
 तिष्ठामिकुत्राहमभीष्टमाभ्यांसहास्पदंमह्यमुपादशध्वम् ७४
 सूतउवाच-

तद्वाक्यमाकर्ण्यविधेःकुमाराविचार्यसम्यक्प्रणिधायचित्ते
 उचुश्चभक्तिंभवरोगहर्त्रीं प्रेमैकदात्रींहरिभक्तिभाजाम् ७५
 कुमाराऊचुः
 भक्तेषुगोविंदपरायणेषुसाधुष्वथोदीनदयापरेषु
 मनोनियम्योत्पथसंप्रवृत्तंकृत्वैकतानंहरिपादपद्मे ७६
 ततोहिदोषाः कलिजाइमेत्वांद्रष्टुंनशक्ताः प्रभवोपिलोके
 कलौत्वमेकैवजगद्धितायभविष्यसेनारदसंप्रणीता ७७

सकलभुवनमध्येनिर्धनाश्चातिधन्यानिवसतिहृदियेषां श्रीहरिर्भक्तिरेका
हरिरपिनिजलोकंसत्वरंसंविहायप्रविशतिहृदियेषांप्रेमसूत्रापिनद्धः ७८
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
श्रीभागवतमाहात्म्येपंचनवत्यधिकशततमोऽध्यायः १६५

षण्णवत्यधिकशततमोऽध्यायः

सूतउवाच-

अथवैष्णवचित्तेषुदृष्ट्वाभक्तिमलौकिकीम्
निजलोकंपरित्यज्यभुवमभ्यगमद्धरिः १
वनमालीघनश्यामःपीतवासाः किरीटधृक्
कांचीकलापपर्यस्तोलसन्मकरकुंडलः २
त्रिभंगललितश्चारुकौस्तुभेनविराजितः
कोटिमन्मथलावण्योहरिचंदनचर्चितः ३
परमानंदचिन्मूर्तिर्मधुरोमुरलीधरः
आविवेशस्वभक्तानांहृदयान्यमलानिच ४
वैकुण्ठवासिनोयेचवैष्णवाः शांतमानसाः
गूढरूपाःसमायाताः श्रवणायहरेः कथाः ५
तदाजयजयेत्युच्चैःशब्दोऽभूत्कंबुशब्दयुक्
येनामंगलमत्युग्रंकलिजंप्रलयंगतम् ६
तत्रस्थानांजनानांचदृष्ट्वागेहात्मविस्मृतिम्
नारदोऽध्यात्मतत्त्वज्ञः कुमारान्प्रत्युवाचह ७

नारदउवाच-

अलौकिकोऽयमहिमामुनीश्वराः सप्ताहजन्योद्यविलोकितोमया ८
मूढाःशठायेषशुपक्षिणोऽपितेपिप्रयांत्येवगतिंपराख्यात्
अतोनृलोकेनतुशास्त्रमन्यच्चित्तस्यशुद्ध्यैबिहितंपवित्रम् ९
अघौघविध्वंसिकृतार्थतावहंकलौयुगेदोषनिधौकुमाराः केकेनशुद्ध्यंतिवदं-
तुमह्यंसप्ताहजज्ञेनकथामयेन १०
कृपालुभिलोकेहितोभवद्भिः प्रकाशितं कोऽपिनवीनमार्गः
कुमाराऊचुः
येमानवाःपापकृतः सुदुष्टाःसदादुराचाररताःसमत्सराः ११

क्रोधाग्निदग्धाःकुटिलाश्चकामिनःसप्ताहयज्ञेनहरिर्व्रजंतिते १२
 सत्येनहीनाः पितृमातृदूषकास्तृष्णाकुलाश्चाश्रमवर्णबाह्याः
 येदांभिकाजीवविहिंसकाश्चसप्ताहयज्ञेनहरिर्व्रजंतिते १३
 पंचोग्रपापाश्छलकारिणश्चक्रूराः पिशाचाइवनिर्दयाश्च
 ब्रह्मस्वपुष्टाव्यभिचारिणश्चसप्ताहयज्ञेनहरिर्व्रजंतिते १४
 कायेनवाचामनसापिपातकंनित्यंप्रकुर्वतिशठाहठेनये
 नीचाःकृतघ्नमलिनादुराशयाः सप्ताहयज्ञेनहरिर्व्रजंतिते १५
 सूतउवाच-

अथैवंतुष्टचित्तेऽथनारदेदेवपूजिते
 प्रसन्नास्तेकुमाराश्चपुनरूचुश्चनारदम् १६
 कुमाराऊचुः
 अत्रतेकीर्तयिष्यामइतिहासंपुरातनम्
 यस्यश्रवणमात्रेणपापहानिःप्रजायते १७
 तुंगभद्रातटेपूर्वपत्तनेकोहलाभिधे
 वर्णाश्रमाचारयुतेधनधान्यसमाकुले १८
 आत्मदेवइतिख्यातस्तत्रासीद्विवजसत्तमः
 वेदविद्याविधिप्राज्ञोनित्यकर्मपरायणः १९
 तत्प्रियाधुंधुलीनामनित्यंस्वीयहितेरता
 स्ववाक्यस्थापनाचापिसुंदरीसुकुलोद्भवा २०
 पूर्वकर्मविपाकेनप्रायशोबहुजल्पिनी
 शूराचगृहकृत्येषुकूराचकलहप्रिया २१
 एवंनिवसतोस्तत्रदंपत्योर्निरपत्ययोः
 व्यतिक्रांतंवयश्चापिपंचाशद्वर्षसंमितम् २२
 अथतौदुःखितौजातौनिरपत्यौगृहेस्थितौ
 संतानोत्पत्तयेताभ्यांदत्तंचापिधनादिकम् २३
 गोभूहिरण्यवासांसिदत्तान्यपि बहूनिच
 नपुत्रोनापिदुहिताजायतेपूर्वकर्मणा २४
 सचैकदातुनिर्विण्णआत्मदेवोद्विजोत्तमः
 गृहंत्यक्त्वागतोऽरण्यमानपत्येनदुःखितः २५
 यत्रतत्रभ्रमन्भ्रांतोदुःखाकुलितमानसः

क्षुत्क्षामस्तृट्परीतश्चदैवात्प्राप्तोजलाशयम् २६
 जलंपीत्वाततस्तस्मिंस्तडागेसद्विजोत्तमः
 वृक्षच्छायांसमाश्रित्यनिषण्णस्तत्रनारद २७
 अथतत्रतदैवागात्कश्चित्सिद्धोभ्रमन्महीम्
 जलंपीत्वातडागेतुसोऽपितत्रैवचागतः २८
 तंदृष्ट्वान्यासिनंशांतमात्मदेवउदारधीः
 सत्कृत्योत्थायतत्पादौजग्राहस्वगुरोरिव २९
 उपविष्टौततस्तौद्वौकृतप्रश्नौपरस्परम्
 सुस्निग्धमानसौभूत्वागुरुशिष्याविवाश्रमे ३०
 अथतंसयतिर्दृष्ट्वाश्वसंतंदुःखितांतरम्
 पप्रच्छकरुणासिंधुरात्मदेवंपुरः स्थितम् ३१
 सिद्धउवाच-
 कातेचिंताद्विजश्रेष्ठदुःखायहृदि वर्तते
 तांसमाचक्ष्वधर्मज्ञपरितापप्रदायिनीम् ३२
 तच्छ्रुत्वावचनंतस्यसिद्धस्यसुमहात्मनः
 आत्मदेवउवाचाथस्वस्यदुःखस्यकारणम् ३३
 आत्मदेवउवाच-
 किंब्रवीमिमुनेदुःखंसंचितंपूर्वकर्मणा
 मदीयाः पूर्वजास्तोयंकवोष्णमुपभुंजते ३४
 मदत्तनैवगृह्णन्तिपितरोदेवताबलिम्
 तेनदुःखेननिर्विण्णःप्राणांस्त्यक्तुमिहागतः ३५
 धिग्जीवितंप्रजाहीनंगृहंचैवधनंकुलम्
 पाल्यतेयामयाधेनुःसाऽपिवंध्यात्वमेतिह ३६
 योमयारोपितोवृक्षःसोपिवंध्यत्वमागतः
 निर्भाग्यस्यानपत्यस्यकिमतोजीवितेनमे ३७
 कुमारऊचुः
 इत्युक्त्वासरुरोदोच्चैस्तत्पुरोदुःखपीडितः
 यदातदायतेश्चित्तेकरुणाभूद्गरीयसी ३८
 ललाटाक्षरमालांचदृष्ट्वाज्ञात्वासयोगवान्
 आत्मदेवंद्विजंप्राज्ञः पुनरूचेसविस्तरम् ३९

सिद्धउवाच

शृणुविप्रमयातेऽद्यप्रारब्धमवलोकितम्

सप्तजन्मावधिप्राप्तिः पुत्रस्य न च दृश्यते ४०

मुंचाग्रहं प्रजाहेतोर्बलिष्ठाकर्मणोगतिः

विवेकं तु समासाद्य सुखी भवमहामते ४१

एवमुक्तं समाकर्ण्य सिद्धस्य द्विजसत्तमः

प्रजाशाबद्धचित्तस्तु सिद्धं प्राहाति दुःखितः ४२

विप्रउवाच-

विवेकेन भवेत्किं मे पुत्रं देहि वलादपि

नोचेत्यजाम्यहं प्राणांस्त्वदग्रे शोकमूर्च्छितः ४३

इति विप्राग्रहं दृष्ट्वा प्राब्रवीत्सतपोधनः

संततेः सगरो दुःखमवापांगः प्रजापतिः ४४

चित्रकेतुर्गतः कष्टं विधिलेखविमार्जनात्

अतस्त्वमपि धर्मज्ञ यदि पुत्रं लभेरपि ४५

सुतेन न सुखी भूयाः दैवं हि बलवत्तरम्

इत्युक्त्वा द्विजवर्याय स सिद्धः साधुसंमतः ४६

ददावेकं फलं तस्मै प्राग्रहेण सुतार्थिने

इदं फलं मया तुभ्यं दत्तं पुत्राप्तये द्विज ४७

भार्यायै देहि पुत्रस्ते भविष्यति न संशयः

सत्यं शौचं दयादानमेकभक्तं तु भोजनम् ४८

वर्षावधिस्त्रियाकार्यं तेन शुद्धो भवेत्सुतः

एवमुक्त्वा ययौ योगी विप्रः स्वगृहमागतः ४९

दत्त्वा पत्यै फलं तत्तु सिद्धोक्तमवदच्च ह

अथ साधुं धुलीकूरास्ववाक्यस्थापनोत्सुका ५०

स्वसख्यै प्राह तत्सर्वं पत्योक्तं सिद्धभाषितम्

यद्यहं भक्षये चेदं फलं सिद्धेन चार्पितम् ५१

गर्भो मम भवेत्तर्हिकथंचाहं सहाम्यहम्

स्वल्पं भक्ष्यमशक्तिश्च गमने गृहकर्मणि ५२

तिर्यक्वेदागतो गर्भो तदामे मरणं भवेत्

प्रसूतौ दारुणं दुःखं सुकुमारीकथं सहे

मंदयांमयिसर्वस्वननांदासंहरेत्सदा ५३
चिंतामेसमनुप्राप्ताकिंकरोमिशुचिस्मिते
सातद्वचनमाकर्ण्यस्नेहभंगभयाद्विवज ५४
एवमेवेतितांप्राहप्रीत्याप्रहसितानना
एवंकुतर्कयोगेनतत्फलंनैवभक्षितम् ५५
पत्यापृष्टेफलंभुक्तंभुक्तंचेतितयेरितम्
एकदाभगिनीतस्याः स्वेच्छयातद्गृहंगता ५६
तदग्रे कथितंसर्वचिंतेयंमहतीहिमे
किंकरोमिसगर्भोऽहत्वंप्रब्रूहियथातथम् ५७
साब्रवीन्ममगर्भोस्तितुभ्यंदास्येप्रसूतितः
तावत्कालंसगर्भेवगुप्तातिष्ठगृहेसुखम् ५८
तंबालंपोषयिष्यामित्वद्गृहेचैवनित्यदा
फलंधेनोःप्रयच्छाद्यपरीक्षार्थंशुभानने ५९
इत्युक्त्वासाययौगेहमात्मनोहृष्टमानसा
धुंधुल्यापियथोद्दिष्टंतद्भगिन्यातथाकृतम् ६०
अथप्रसूयसाबालंधुंधुल्यैचार्ययद्द्रुतम्
तयाचकथितंभर्त्रेप्रसूतःसुखमर्भकः६१
लोकस्यसुखमुत्पन्नमात्मदेवप्रजोदयात्
दत्त्वादानंद्विजाग्रेभ्योजातकर्मचकारच ६२
गीतवादित्रनिर्घोषोगृहेतस्यातिमङ्गलम्
बभूवहर्षमापन्नआत्मदेवोमहामतिः ६३
अथसाप्राहभर्तारंदुग्धंमेस्तनयोर्नहि
पालयिष्येकथंबालंसद्यःसूतंप्रभोऽधुना ६४
मत्स्वसुश्चप्रसूतायामृतोबालःपुराभवत्
तामानीयगृहेरक्षसार्भकंपोषयिष्यति ६५
इतिश्रुत्वावचस्तस्याधुंधुल्याद्विजसत्तमः
तथैवकृतवान्भ्रांतरात्मदेवोमुदान्वितः ६६
धुंधुकारीतिनामास्यकृतमात्रायथार्थतः
स्तन्येनपोषमाप्नोतिनित्यंमातृष्वसुःसुतः ६७
त्रिमासेनिर्गतेचाथसाधेनुःसुषुवेऽभकम्

सर्वाङ्गसुन्दरं दिव्यं निर्मलं कनकप्रभम् ६८
 दृष्ट्वा प्रसन्नस्तं बिप्रः संस्कारान् स्वयमादधे
 तं दिदृक्ष्व आयाता जनाः सर्वेऽतिविस्मिताः ६९
 आत्मदेवस्य विप्रस्य महाभाग्योदयेन च
 धेन्वाबालः प्रसूतश्च देवरूपोऽतिकौतुकम् ७०
 न ज्ञातं तद्रहस्यं तु केनापि विधियोगतः
 गोकर्णः तं सुतं दृष्ट्वा गोकर्णेत्येव चाभ्यधात् ७१
 कियत्कालेन संप्राप्तौ तारुण्यं ताबुभावपि
 गोगकर्णं पंडितो ज्ञानी धुंधुकारी महाखलः ७२
 स्नानशौचक्रियाहीनो भक्ष्याभक्षी क्रुधाप्लुतः
 चौरः सर्वजनद्वेषी दुष्टचांडालसंगतः ७३
 क्रीडतो ह्यर्भकान् धृत्वा बलात्कूपे निपातयेत्
 एवं वेश्याप्रसंगेनानयद्द्रव्यं क्षयं पितुः ७४
 पिता कृपणवत्तस्य शुचानिः स्वोरुरोदह
 अनपत्यः सुखी नित्यं कुपुत्रो दुःखदायकः ७५
 सिद्धेनोक्तं वचः सत्यमनुभूतं मया धुना
 क्व गच्छामि क्व तिष्ठामि कोमेदुःखं निवारयेत् ७६
 प्राणांस्त्यज्ये जले वह्नौ भृगोर्वापि पतेह्यहम्
 इत्येवं चिंतयानं तमधोमुखमुपागतः ७७
 गोकर्णो जनकं ज्ञानी बोधयामास तत्त्वतः
 गोकर्ण उवाच-
 असारस्तात संसारदुःखमोहप्रदो नृणाम् ७८
 कः सुत किं धनं कस्य काजायाकः पतिः पितः
 मोहेन बद्धो दीनात्मा लोकः क्लिश्यति नान्यथा ७९
 न चेंद्रस्य सुखं किंचिन्न सुखं चक्रवर्तिनः
 विरक्तस्य सुखं तात मुनेरेकांतशीलिनः ८०
 मुंचा ज्ञानं प्रजारूपं मोहं नरककारणम्
 निर्द्वन्द्वो निरभीमानो ब्रजत्यक्त्वा खिलं वनम् ८१
 ततस्तद्वाक्यमाकर्ण्य गोकर्णसद्विजोऽब्रवीत्
 द्विज उवाच-

यत्कर्त्तव्यं वनेसाधो तन्ममाचक्ष्व विस्तरात् ८२

मोहपाशनिबद्धं हि शठं कृपणमानसम्

संसारगते पतितं मामुद्धर दयानिधे ८३

पितुरित्थं वचः श्रुत्वा गोकर्णो ज्ञानपण्डितः

उवाच दीनं निर्विण्णं पितरं हृष्टमानसः ८४

गोकर्ण उवाच-

मां सांस्थिरक्तनिकरेस्व शरीरकेऽस्मिन्स्वत्वं त्यजा शुभमतां वनितासुतादौ

पश्यानि शंजगदिदं क्षणभंगनिष्ठं ज्ञानी विरागरसिको भव भक्तिनिष्ठः ८५

धर्मभजस्व सततं त्यज लोकधर्मान् संसेव्य साधुपुरुषान् जहिकामतृष्णाम्

अन्यस्य दोषगुणचिन्तनमाशुमुक्त्वा विष्णोः कथारसमथो नितरां पिब त्वम् ८६

कुमारा उचुः-

एवं सुतोक्तविदितानुभवो निरीहस्त्यक्त्वा गृहं स्थिरमतिर्गतषष्टिवर्षः

नित्यं हरिप्रियजनानुगतो महात्मा दुष्प्रापमाप च पदं स हरेर्वनस्थः ८७

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखण्डे श्रीभागवत

माहात्म्ये षण्णवत्यधिकशततमोऽध्यायः १६६

सप्तनवत्यधिकशततमोऽध्यायः

कुमारा उचुः

पितर्येवं वनं प्राप्ते पश्चादागत्य नारद

जननीं तर्जयामास धुंधुकारी महाखलः १

क्वचित्तं तिष्ठति ब्रूहि मातरं प्रति नारद

सर्वथा त्वां हनिष्यामि न चेद्ब्रूयानिधानकम् २

सा तस्य वचनात्प्रस्तारात्रौ दुःखितमानसा

निपत्य कूपे तु मृता लोकैर्ज्ञात्वा बहिः कृता ३

गोकर्णस्तां तु निर्हत्य द्विजैस्तज्ज्ञातिबांधवैः

तीर्थयात्राय यौ प्राज्ञः समदुःखसुखो मुने ४

धुंधुकारी गृहे तिष्ठन् स्वके पश्य वधूवृतः

अत्युग्रकर्माचारेण तत्पोषणविमूढधीः ५

भूषणान्यभिलिप्स्यन्त्यस्तमूचुर्वारयोषितः

भोभो प्रियवयं सर्वास्त्वयानाथेन संगताः ६

स्थितानैवात्रकोप्यन्योधनदोभ्येतिमानद
 तस्यात्सूक्ष्माणिवस्त्राणिभूषणानिद्युमंतिच ७
 देहिनोचेद्ब्रजिष्यामस्त्वत्सकाशान्नरांतरम्
 इति श्रुत्वावचस्तासांचिंतयित्वाक्षणंसच ८
 निर्गतः स्वगृहाद्रात्रौकामांधोमृत्युमस्मरन्
 मुषित्वाकस्यचिद्देहाद्वस्त्राण्याभरणानिच ९
 ददौताभ्योमुदायुक्तःप्रीत्यैतासांसनारद
 तानिदृष्ट्वाह्यमूल्यानिवस्त्राण्याभरणानिच १०
 ताःस्त्रियश्चिंतयामासुश्चौर्यैतानिचामुना
 आहतानीतिनिश्चित्यपरस्परममंत्रयन् ११
 चौर्यकरोत्यसौनित्यमेनंराजागृहीष्यति
 वित्तंहत्वापुनश्चैवमारयिष्यतिनिश्चितम् १२
 अतोरहसिचास्माभिर्हत्वामुंचौर्यकारिणम्
 वित्तंचबहुसंगृह्यकिमन्यत्रनगम्यते १३
 इतिताःक्रूरहृदयांसुप्तंकंठग्रहंतदा
 पाशैःसुतीक्ष्णैर्बद्ध्वाचव्यापादयितुमुद्यताः १४
 यदाचनमृतश्चासौभृशंकंठग्रहेणवै
 तदांगाराणिबहुशोमुखेचास्यविचिक्षिपुः १५
 अग्निज्वालातिदुःखेनव्याकुलोनिधनंगतः
 तद्देहंचिक्षिपुर्गतिप्रायःसाहसिकाः स्त्रियः १६
 नज्ञातंतच्चरित्रं तुकेनापिमुनिसत्तम
 लोकैःपृष्ठावदंतिस्मदूरेयातः पतिर्हिनः १७
 आगमिष्यतिदीर्घेणकालेनधनकर्षितः
 अतःस्त्रीणांनविश्वासः कर्तव्योविदुषां वरैः १८
 विश्वस्तंसर्वथाघ्नंतिप्रार्थयंत्योनवंनवम्
 सुधामयंचोयासांकामिनांसवर्द्धनम् १९
 हृदयंचरुधाराभंप्रियःकोनामयोषिताम्
 अथताबहुलंवित्तंगृहीत्वावारयोषितः २०
 ग्रामांतरंययुःशीघ्रंभयाद्राज्ञोऽतिविह्वलाः
 धुंधुकारीबभूवाथमहाप्रेतः कुकर्मकृत् २१

वात्यारूपधरोनित्यंधावन्दुर्मृत्युतोदिशः
 शीतातपपरिक्लिष्टोनिराहारः पिपासितः २२
 नचलेभेसुखंक्वापिहाहेतिप्रबदन्मुहुः
 कियत्कालान्तरेत्वेनमृतंचैवावबुध्यच २३
 गोकर्णस्तीर्थयात्रायांगयाश्राद्धमथाकरोत्
 समाप्यतीर्थयात्रांतुस्वंपुरंसमुपेयिवान् २४
 सभाजितः सपौरैस्तुप्रीत्यास्वजनबांधवैः
 उवासस्वगृहेचैवदिनानिकतिचिद्विवजः २५
 रात्रौप्रसुप्तंगोकर्णज्ञात्वावेशमांगणेसु
 धुंधुकारीमहादुष्टोरौद्ररूपंव्यदर्शयत् २६
 क्षणं नागः क्षणंचोष्ट्रः क्षणंसमहिषोऽभवत्
 क्षणमग्निः क्षणंसर्पः क्षणेनपुरुषोऽभवत् २७
 वैपरीत्यमिदंदृष्ट्वागोकर्णो धैर्यसंयुतः
 चिंतयामासमेधावीकिमेतदितिविस्मितः २८
 अयंदुर्गतिमापन्नः कोप्यस्तिपुरुषाधमः
 इतिनिश्चित्यमनसातमुवाचदयान्वितः २९
 गोकर्णउवाच-
 कस्त्वमुग्रतरोरात्रौभीषयन्मामुपागतः
 प्रेतोचाथपिशाचोवाकुतःप्राप्तोदशामिमाम् ३०
 तद्ब्रूहित्वंमहाभागकिंकार्यं तेमयाधुना
 घोररूपोयतोरात्रौमत्समीपमुपागतः ३१
 इति श्रुत्वावचोभ्रातुर्धुंधुकारीमहाखलः
 प्रेतभावमनुप्राप्तोरुरोदभृशमातुरः ३२
 वक्तुंनैवक्षमोवाचाप्रेतत्वेन विमोहितः
 संज्ञयानिर्दिदेशाथजलंपातुंपिपासितः ३३
 अथासौसुमहाभागोगोकर्णः साधुसंमतः
 स्वकांजलौजलंकृत्वाप्राक्षिपत्तमुदीरयन् ३४
 तत्क्षिप्तंजलंभ्रात्रागोकर्णेनमहात्मना
 उपस्थितंचतृप्त्यर्थं प्रेतस्यधुंधुकारिणः ३५
 अथोवाचागतज्ञानः प्रदत्तेनांबुनामुना

पुण्यात्मनात्मनो भ्रात्रागोकर्णेनचनारद ३६
प्रेतउवाच-

अहंभ्रातात्वदीयोऽस्मिधुंधुकारीतिनामतः
आत्मनः कर्मदोषेणप्रेतत्वंसमुपागतः ३७
मममातामृतादुःखाद्बहुशस्तर्जितामया
द्रव्यहेतोस्ततः पश्चाद्भारस्त्रीपोषणोत्सुकः ३८
निषिद्धं कृतवान्कर्मचौर्यादिधनलोभतः
एकदाप्रार्थितस्ताभिर्भूषणान्यंबराण्यहम् ३९
धनिकस्यगृहाद्रातौमुषित्वातान्युपानयम्
ततस्ताधनलोभेनपाशैर्बद्धवागलेबलात् ४०
मांतुव्यापादयामासुर्वह्निक्षेपेणमानद
गृहीत्वामद्धनं भूरिताः सर्वाभूपतेर्भयात् ४१
पलायिताःपुरादस्मात्स्वार्थोन्मूलितसौहृदाः
अतः प्रेतत्वमापन्नोभ्रातरद्यत्वांबुना ४२
सिक्तः संज्ञामहंप्राप्तः पुण्येनातिकृपालुना
वाताहारेणजीवामिदैवादिष्टफलोदयः ४३
अपश्यंत्वामहंसुप्तंभ्रातरंस्वगृहांगणे
ततस्त्वामनभिज्ञंमांधर्षणायकृतोद्यमः ४४
अभवंसहसासाधोज्ञातश्चाहंत्वयाधुना
दीनबंधोदयासिंधोभ्रातर्मांमाशुमोचय ४५
प्रेतभावादमुष्मात्त्वंकृतार्थोऽसिनसंशयः
इति श्रुत्वावचोभ्रातुर्गोकर्णोज्ञानवान्सुधीः ४६
भ्रातरंप्राहखिन्नात्मादुःखितंधुंधुकारिणम्
गोकर्णउवाच-

तुभ्यंदत्तोमयापिंडोगयायांत्वामहंभृतम् ४७
श्रुत्वालोकमुखाद्भ्रातस्त्वंकथंप्रेततांगतः
गयापिंडप्रदानेनदुर्गतोऽपिशुभांगतिम् ४८
प्राप्नोतिनात्रसंदेहस्त्वंकथंनदिवंगतः
भ्रातुरित्थंवचः श्रुत्वागोकर्णस्यमहात्मनः ४९
धुंधुकारीदुःखितात्माप्रोवाचपुरतःस्थितः

गयाश्राद्धशतेनापिनमेमुक्तिर्भविष्यति ५०
 उपायोऽन्यश्चितनीयोममोद्धारायवैत्वया
 इतितद्वाक्यमाकर्ण्यगोकर्णोविस्मयंगतः ५१
 प्राहश्राद्धैर्नमुक्तिश्चेत्तर्ह्यसाध्यागतिस्तव
 इदानीं त्वं निजस्थानमातिष्ठप्रेतनिर्भयः ५२
 विचार्याहं करिष्यामिमुक्त्युपायं परंतव
 इतिवाक्यं समाकर्ण्य धुंधुकारीततोगतः ५३
 निजंस्थानं शमशानस्थं कलिद्रुममतः परम्
 शेषां रात्रिं स गोकर्णश्चितयन्नेवन्नारद ५४
 तस्यमुक्तिं स्थितस्तत्र तदुपायं न चाध्यगात्
 प्रातस्ततः स गोकर्णः स्वज्ञाति कुलबांधवान् ५५
 धर्मशास्त्रविदो विप्रान् रात्रिवृत्तं न्यवेदयत्
 ते विचार्य च तद्वृत्तं शास्त्रेषु बहुशो द्विजाः ५६
 यदानज्ञातवन्तस्तद्वृत्तं सूर्यतदास्तुवन्
 द्विजा ऊचुः -
 नमस्ते भास्करादित्यतमो हंतर्गभस्तिमन् ५७
 लोकसाक्षिन् जगद्धामसुरासुरनमस्कृत
 द्वादशात्मन् हरिहयभास्वन् लोकप्रबोधक ५८
 त्वंगतिः सर्वलोकानां स ततं धर्मशीलिनाम्
 त्वं ब्रह्मा त्वं हरिः शूली सृष्टिस्थिति विनाशकृत् ५९
 त्वामृतेनास्तिलोके स्मिञ्छरणं प्राणिनां विभो
 शर्वस्त्वं क्षितिरूपोऽसि भवोऽसि जलरूपधृक् ६०
 त्वमग्निरूपो रूद्रोऽसि वायुरस्युग्ररूपधृक्
 भीमोऽस्याकाशदेहस्त्वं यज्वापशुपतिः स्वयम् ६१
 महादेवः सोममूर्तिरीशानः सूर्य एव हि
 तवाष्टौ मूर्तयो दिव्या इज्यन्ते वेदवादिभिः ६२
 सर्वकामसमृद्ध्यर्थं व्याप्तलोकत्रयस्य च
 मत्स्यस्त्वं वेदधृक् चासि कूर्मश्चाद्रिधरो वरः ६३
 धराधरो वराहोऽसि लोकधृक् त्वं त्रिविक्रमः
 ब्रह्मध्वन्घो भार्गवस्त्वं लोकधृक् नघोऽसि राघवः ६४

भूभारहंताकृष्णोसिबुद्धोस्यसुरमोहकृत्
 कल्क्यसिम्लेच्छहंतात्वंधर्मग्लानौयुगेयुगे ६५
 देवासुरमनुष्याणांपशुपक्ष्यंबुचारिणाम्
 नानाविधानं जीवानांत्वंस्रष्टाब्रह्मरूपधृक् ६६
 इंद्रोसिधर्मराजोसिवरुणस्त्वंधनेश्वरः
 लोकपालस्वरूपेणवर्त्तसेगोगणेश्वर ६७
 त्रयीमूर्त्तिस्त्रिकालेज्यस्त्रिधामात्रिगुणात्मकः
 त्वमेवपूज्यसेलोकैस्त्रिधाभिन्नोदिवाकरः ६८
 पद्मप्रबोधनकरस्त्वमेवासिजगत्पते
 इत्युदीर्यद्विजश्रेष्ठायवत्तस्थुर्मुनीश्वर ६९
 तावदाकाशगः प्राहस्फुटंतेषांतुशृण्वताम्
 श्रीसूर्यउवाच-
 श्रूयतांभोद्विजश्रेष्ठायवत्तस्थुर्मुनीश्वर ६९
 तावदाकाशगः प्राहस्फुटंतेषांतुशृण्वताम्
 श्रीसूर्यउवाच-
 श्रूयतांभोद्विजश्रेष्ठायदर्थवर्णितोस्म्यहम् ७०
 भवद्भिर्धुलीसूनोर्महापातकशांतये
 आत्मदेवस्यपुण्येनगोकर्णोरौहिणोह्ययम् ७१
 श्रीभागवतसप्ताहस्तस्योद्धर्ताभविष्यति
 यद्भवद्भिः कृतंस्तोत्रंममवैभववर्णनम् ७२
 तेनस्तुत्वा नरोविप्रादेवयानंलभिष्यति
 पुत्रार्थीचधनार्थीचधर्मार्थीमोक्षकामुकः ७३
 वांछाचिंतामणिस्तोत्रंपठित्वात्यंतमाप्नुयात्
 इत्युक्त्वाभास्करोदेवोविररामदिविस्थितः ७४
 तेद्विजाः साध्वितिप्रोचुर्गोकर्णहृष्टमानसाः
 ततः समाजेविप्राणांतुंगभद्रातटेशुभे ७५
 कौतुकंसुमहद्द्रष्टुं तत्रागान्नागरीप्रजा
 गोकर्णोज्ञाततत्त्वार्थोवक्ताध्यासनमास्थितः ७६
 नारायणादिकान्नत्वासप्ताहंसमवर्त्तयन्
 श्रीहरेस्तुवचः शास्त्रंतीर्थपादाब्जसंभवम् ७७

यदिसत्यं तदाप्रोतुधुंधुलीतनयोगतिम्
 इतिसंकल्प्यमनसाश्रीमद्भागवताभिधम् ७८
 जन्माद्यस्ययतश्चेतिधीमह्यंतमुपावदत्
 तत्रप्रेतं समागत्यस्थानं पश्यन्नितस्ततः ७९
 सप्तग्रंथियुतं वंशं प्रविष्टो वातरूपधृक्
 शृण्वत्सुवैष्णवाग्रचेषु ब्राह्मणेष्वथ नारद ८०
 शुश्रावधुंधुलीपुत्रो ग्रंथिच्छिद्रस्थितोऽन्वहम्
 यदा कथाविरामोऽभूत्प्रथमेऽहनि नारद ८१
 तदैकाकीचकग्रंथिः पुष्फोटत्यद्भुतं ह्यभूत्
 द्वितीयादिष्वहः स्वेवमेकैकग्रंथिभेदनम् ८२
 बभूव सप्तमेभिन्ने ससद्यः प्रेततांजहौ
 दिव्यरूपधरो भूत्वा तुलसीदाममंडितः ८३
 पीतवासा घनश्यामः प्रबभौ भूषणान्वितः
 गोकर्णभ्रातरं त्वाप्रोवाचा खिलतत्त्वदृक् ८४
 त्वयाऽहमोचितो बंधोकृपया प्रेतकश्मलात्
 धन्या भागवती वातप्रितत्वोन्मूलिनी श्रुता ८५
 सप्ताहोपितथा धन्यो विष्णुलोकगतिप्रदः
 यत्प्रभावाद्भिमुक्तोऽहं प्रेतभावाद्भृशातुरः ८६
 आर्द्रशुष्कं लघुस्थूलं वाङ्मनः कर्मभिः कृतम्
 पातकं भस्मसात्कुर्यात्सप्ताहोऽग्निरिवेधनम् ८७
 अस्मिन्वै भारते वर्षे देवानामप्यभीप्सिते
 शृण्वतां भगवच्छास्त्रंगतिरत्युत्तमा भवेत् ८८
 स्नाय्वस्थिमज्जामांसासृक्संघातं देहमुच्यते
 शुचिभागवतास्वादादशुचित्वन्यथामतम् ८९
 कर्मकश्मलसंदुष्टो देहो नरकभाजनम्
 अतो दोषनिवृत्यर्थमेतदेव हि साधनम् ९०
 बुद्धुदा इव तोयेषु मशका इव जंतुषु
 जायंते मरणा यैव भगवच्छास्त्रवर्जिताः ९१
 भिद्यते हृदयग्रंथिश्छिद्यंते सर्वसंशयाः
 क्षीयंते चास्य कर्माणि श्रुते भागवते द्विजाः ९२

एवंब्रुवतिवैतस्मिन्विमानवरमागतम्
 वैकुण्ठात्तदधिष्ठायगतोऽसौविष्णुमन्दिरम् ६३
 विष्णुलोकंगतेतस्मिन्सर्वेविस्मितमानसाः
 बभूवुश्चापिप्रच्छुर्गोकर्णं तेद्विजोत्तमाः ६४
 द्विजाऊचुः
 श्रुतंभागवतंसर्वैरस्माभिरिहसंगतैः
 किंकारणमहाभागत्वद्भ्रातैकोगतोहरिम् ६५
 गोकर्णउवाच-
 श्रूयतामभिधास्यामिकारणंभातृसद्गतौ
 यच्छ्रुत्वायूयमेवापिगोलोकंचगमिष्यथ ६६
 सप्ताहश्रवणंकार्यमुपवासपरायणैः
 कृष्णैकतानमतिभिर्गोलोकगतिदायकम् ६७
 पुनः शुणुध्वंसप्ताहंश्रीमद्भागवतंद्विजाः
 एकाग्रचित्ताः सततंकृष्णप्रेमामृतप्रदम् ६८
 इति श्रुत्वावचस्तस्यगोकर्णस्य द्विजोत्तमाः
 पुनः श्रोतुंभागवतंसप्ताहंसमुपावसन् ६९
 कृष्णैकतानमतयोनियमेनचनारद
 पुनस्तेशुश्रुवुंसर्वेश्रीमद्भागवतंद्विजाः १००
 कथावसानेभगवान्कृष्णः कमललोचनः
 आविरासीन्मुनिश्रेष्ठंशखचक्रगदाब्जधृक् १०१
 किरीटकुण्डलधरोवनमालीविभूषितः
 पीतवासाघनश्यामःकटकांगदभूषितः १०२
 तंदृष्ट्वातेद्विजाःसर्वेविष्वक्सेनादिभिर्युतम्
 पार्षदप्रवरैर्हृष्टाःप्रणेमुर्भुविसंगताः १०३
 जयशब्दोनमः शब्दस्तदासीत्सर्वतोमुने
 अथशंखध्वनिंचक्रेहरिःसंहर्षयन्द्विजान् १०४
 तदानेकेविमानास्तुवैकुण्ठात्समुपागताः
 द्विजानांपश्यतांतत्रपार्षदप्रवरैर्युताः १०५
 गोकर्णतुसमालिङ्ग्यददौसारूप्यमात्मनः
 श्रोतृनन्यान्घनश्यामान्पीतकौशेयवाससः १०६

किरीटिनः कुंडलिनोहारिणोवनमालिनः
चकारतत्क्षणात्तत्रमहदाश्चर्यमप्यभूत् १०७
तस्मिन्ग्रामेस्थितायेतुआचांडालजनामुने
समारुह्यविमानांस्तान्ययुःकृष्णाज्ञयादिवम् १०८
गोकर्णसहितः कृष्णोगोपगोपीजनप्रियः
गोलोकंसमनुप्राप्तःसर्वलोकोपरिस्थितम्
यत्रवृंदावनंरम्यंशतशृंगसमावृतम् १०९
तद्ब्राह्मेपरितोवृतंविजययाह्यत्यद्भुतराजतेऽरण्यंयत्रुतमंडपानिसुबहून्यच्छोद
वाप्योहदाः
गावः कामदुघाः सुरद्रुमततिच्छायाश्रितागोपकैः क्रीडातत्परमानसैः
परिवृतो नंदात्मजःक्रीडति ११०
मध्येत्वस्यसुकाननस्यरचितोवृंदावनेशेच्छयारम्यंरत्नसमूहभर्मखचितं
प्राकारमुद्भासयन्
न्यग्रोधःसुमहांस्ततः
प्रतिदिशंगोपीजनाध्यासितंवत्सालंकृतमद्भुताकृतिमहच्छ्री
गोकुलंराजते १११
तन्मध्येभवनंहरेरधिकृतंप्रोद्भासतेभास्वरंयस्मिन्नंदगृहेश्वरीसमुदितास्ते
राधयाराधिताः
यद्भाग्यमहदप्युमापतिमुखैश्चित्यंसदाभ्यंतरेस्तत्सूनोर्मधुराकृतेरधिचकास्त्यंडौ
घभास्यांशु
भिः ११२
वातांबुपर्णाशनदेहशोषणैस्तपोभिरुग्रैर्जपयज्ञकर्मभिः
असाध्यमप्यायसधेनुसंभवोलोकंनगाहारुयमखप्रवर्त्तनात् ११३
इतिहासमिमंपुण्यंयःपठेच्छृणुयादपि
सोऽपिगोलोकमध्येतिकिंश्रीभागवतंपुनः ११४
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
भागवतमाहात्म्येसप्तनवत्यधिकशततमोऽध्यायः१६७

अष्टनवत्यधिकशततमोऽध्यायः

कुमाराऊचुः-

अथ ते संप्रवक्ष्यामः सप्ताहश्रवणे विधिम्
 येन भागवतं सिद्धं पुंसां कृष्णार्पितात्मनाम् १
 दैवज्ञं शास्त्रकुशलं समाहूय धनांशुकैः
 समभ्यर्च्य मुहूर्तं तु प्राक् पृच्छेद्भक्तिमान्नरः २
 सवदेद्यं मुहूर्तं तु तत्रारंभः प्रशस्यते
 नभोनभस्येषोर्जाश्च सहः शुचि समन्विताः ३
 मासाः श्रेष्ठाः कथारंभे पूर्णा चापितिथिः शुभा
 भौमार्कवर्जिता वाराभानि ध्रुवमृदूनि च ४
 शुभयोगे शुभेलग्न्ये प्रारंभः शस्यते सदा
 नित्यायां च कथायां तु पुराणानां मुनीश्वर ५
 द्वादशीं वर्जयेत् प्राज्ञः सूतसूतकसंभवात्
 श्रीमद्भागवतस्यापि सप्ताहे नैव केऽपि च ६
 न निषेधोऽस्ति देवर्षे प्राहुरेवं पुराविदः
 श्रीभागवतसप्ताहो महायज्ञः स्मृतो बुधैः ७
 अतो निमंत्रणं कार्यं वैष्णवानां समंततः
 सतां समाजो भविता सप्ताहं वेष्णवोत्तमाः ८
 आगतं व्यमतश्चात्र वैष्णवैः श्रवणार्थिभिः
 समागतानां तेषां तु निवासं परिकल्पयेत् ९
 तीर्थे वापि वने वापि ग्रामे वापि प्रयत्नतः
 संशोदितायां भूम्यां तु मंडपं परिकल्पयेत् १०
 कदलीस्तंभसंयुक्तं चतुर्दिक्षु ध्वजान्वितम्
 उच्चमासनमप्युक्तं वक्तुस्तस्याग्रतो मुने ११
 आपार्श्वं द्वयमुक्तानि श्रोतृणामासनानि च
 उदङ्मुखो भवेद्भक्ता समाजेऽस्मिन् विदांवरः १२
 वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञो वैष्णवो ब्राह्मणोत्तमः
 दृष्टान्तकुशलो धीरो वक्ता कार्योऽतिनिस्पृहः १३
 सर्वसंदेहहर्तापि कार्यो वक्तानचैव हि
 वक्तुः पार्श्वे सहायार्थं स्थाप्योऽन्य पंडितः सुधीः १४
 श्रोतृणां संशयच्छेत्ता ज्ञानां बोधविधायकः
 कथाविघ्नविघातार्थं गणेशं प्राक् प्रपूजयेत् १५

ततोदुर्गाहरंविष्णुं ब्रह्माणं भास्करं द्विजान्
 संपूज्य विधिवद्भक्त्या तर्पयेद्देवताः पितॄन् १६
 मुख्यः श्रोता ततः पश्चात्पूजयेत्पुस्तके हरिम्
 ततः प्रदक्षिणीकृत्य द्रव्यवस्त्रफलानि च १७
 धृत्वा जलौ पुस्तकस्थं हरिं संप्रार्थयेन्मुने
 त्वं भागवतलोकेस्मिन्स्वयंकृष्णो व्यवस्थितः १८
 समाश्रितो मयानाथ मुक्तयर्थं भवसागरे
 मनोरथो मदीयोऽयसर्वथा सफलस्त्वया १९
 निर्विघ्नेन प्रकर्तव्यो दासोऽहं तव केशव
 इत्युच्चार्य मुने द्रव्यं पुस्तकाग्रे समर्प्य तु २०
 वक्तारं प्रार्थयेच्च अपि नमस्कुर्वन्कृतांजलि
 शुक रूपद्विजश्रेष्ठ सर्वशास्त्रविशारद २१
 श्रीभागवतव्याख्यानादज्ञानं मे विनाशय
 इति संप्रार्थ्य वक्तारं वरयेत्पंचवाडवान् २२
 द्वादशाक्षरमंत्रस्य जपार्थं मुनि सत्तम
 गीतवाद्यविधिज्ञांश्च संपूज्यार्थांशुकादिभिः २३
 स्थापयेत्कीर्तनार्थं तु कथां ते विधिवन्मुने
 यस्तु जायाधनागारपुत्रचिंतां व्युदस्य च २४
 शृणुयादेकचित्तस्तु स समग्रं फलं लभेत्
 सूर्योदयं समारभ्य सार्द्धं त्रिप्रहरांतकम् २५
 पठित्वार्थः प्रकर्तव्यो वाक्यमध्यायमेव वा
 मध्याह्ने षटिकायुग्मं विरमेदपि नारद २६
 कथाऽवसाने कर्तव्यं कीर्तनं केशवस्य च
 उपवासः प्रकर्तव्यः श्रोतृभिस्तत्फलेप्सुभिः २७
 तदशक्तो ह विष्यान्नं सकृत्स्वल्पं समाहरेत्
 जलेनापि फलेनापि दुग्धेन च घृतेन वा २८
 केवलेनैव कर्तव्यं निर्विघ्नं धारणं तनोः
 सप्ताहव्रतिनां पुंसानियमान् शृणु नारद २९
 विष्णुदीक्षाविहीनानां नाधिकारोऽत्र कीर्तितः
 ब्रह्मचर्यमधः सुप्तिः पत्रावल्यांच भोजनम् ३०

समाचरेन्नित्यमेव सप्ताहे मुनिसत्तम
 द्विदलं मधुतैलं च परान्नं चेक्षुजं रसम् ३१
 भावदुष्टं क्रियादुष्टं जह्यात्पर्युषितं व्रती
 पलांडुलशुनं हिं गुं मूलकं गृजनं तथा ३२
 नालिकां चैव कूष्माण्डं नरो नाद्यात्कथाव्रती
 कामं क्रोधं मदं लोभं दंभं मात्सर्यमेव च ३३
 मोहं द्वेषं तथा हिंसां नैव कुर्यात्कथाव्रती ३४
 वेदवैष्णवविप्राणां गुरुगोव्रतिनां तथा
 स्त्रीराजमहतां चापि निंदां जह्यात्कथाव्रती ३५
 सत्यं शौचं दयामौनमार्जवं विनयं तथा
 मनः प्रसन्नतां चापि बुधः कुर्यात्कथाव्रती ३६
 श्रीकामस्तनयार्थी च जयकामश्च मोक्षधीः
 शृणुयाद्वै भागवतं निष्कामः श्रीहरिं लभेत् ३७
 सप्तमे दिवसे कुर्यात्संघनं तत्समाप्तिके
 वक्तुश्च पूजाकर्तव्या गोभूस्वर्गवरादिभिः ३८
 प्रसादतुलसीमालां श्रोतृभ्यः प्रतिपदापयेत्
 उत्सवश्च तथा कार्यो गीतवाद्यविशारदैः ३९
 गीतार्थं शृणुयाच्चापि परेऽहनि विचक्षणः
 प्रतिश्लोकं च जुहुयाद्वायव्यावायथाविधि ४०
 पायसं मधुसर्पिश्च तिलांस्तंडुलकान्यवान्
 शर्करां च प्रियालं च द्राक्षां वातामखर्जुरौ ४१
 अंभोजानि च कर्पूरं च दनागुरुणीपुरम्
 लवंगं बिल्वपत्राणि सहस्रं च पृथक् पृथक् ४२
 विघ्नस्य च विघातार्थं न्यूनाधिक्यनिवृत्तये
 आत्मनः पूततार्थं च पठेन्नामसहस्रकम् ४३
 द्वादशाष्टादशाथापि श्रद्धया ह्यधिकांस्तथा
 पायसेना शयेद्विप्रांस्वर्णधेनुश्च दक्षिणा ४४
 व्रतसिद्ध्यर्थं मप्यत्र प्रौष्ठपद्यामथापि वा
 स्वर्णसिंहविनिर्माय तस्य पृष्ठे निधाय च ४५
 श्रीमद्भागवतं वक्त्रे लेखयित्वा समर्पयेत्

एवंकृतेविधानेतुसर्वपापनिवारणम् ४६
भवेच्छ्रोतुःसुफलदंश्रीमद्भागवतंश्रुतम्
धर्मकामार्थमोक्षाणांसाधनंभक्तिदायकम् ४७
नकार्यविद्यतेलोकेयदनेननसिध्यति
ततोभागवतंलोकेपुराणेभ्योऽधिकंमतम् ४८
दोषाष्टादशनिर्मुक्तोवाचकः परिकीर्तितः
द्वात्रिंशदपराधैर्हिमुक्तोश्रोतामतोबुधैः ४९
श्रीमद्भागवतंनामपुराणंकामदंनृणाम्
तथापिश्रवणंचास्यनिष्कामस्यैवभक्तिदम् ५०
श्रीमद्भागवताभिधःसुरतरुस्तारांकुरःसज्जनिःस्कंधैर्द्वादशभिस्ततःप्रविलसद्भक्त
न्या

लवालोदयः

द्वात्रिंशत्त्रिंशतंचयस्यविलसच्छाखाः
सहस्राण्यलंपर्णान्यष्टदशेष्टदोतिसुलभोवर्वर्तिसर्वोपरि ५१
इतितेकथितंसर्वकृतंचापितवेप्सितम्
ज्ञानवैराग्यभक्तीनांतारुण्यंलोकमोक्षदम् ५२

सूतउवाच-

इत्युक्तातेकुमारास्तुकृष्णांघ्रिसुधयाप्लुताः
विरेमुर्भगवद्भक्तादीनोद्धरणतत्पराः ५३
तद्वाक्यंतुसमाकर्ण्यनारदोभगवत्प्रियः
प्रेमगद्गदयावाचातानुवाचकृतांजलि ५४

नारदउवाच-

धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मिभवद्भिःकरुणापरैः
यद्भागवतसप्ताहान्निकटेदर्शितोहरिः ५५
एवंब्रुवतिवैतस्मिन्नारदेवैष्णवोत्तमे
पर्यटंस्तंसमायातस्तत्रयोगेश्वरःशुकः ५६
द्विरष्टवर्षाकृतिरंबुजाक्षोव्यासात्मजोज्ञानपयोधिचंद्रः
कथावसाने निजलाभतुष्टोहृदानिशंभागवतंपठंश्च ५७
दृष्ट्वासदस्यास्तमथोरुतेजसंसद्यःसमुत्थायवरासनंददुः
सचोपविष्टः सुखमासनेयदातदाविरासीद्धरिरब्जलोचनः ५८

भवोभवान्याकमलासनः सुतैस्तत्रागतः कीर्तनदर्शनाय च
 सुरेशमुख्यास्त्रिदशाविमानकैः समागतास्तैरभवद्वृतं नभः ५६
 प्रह्लादस्तालधारीतरलगतितयाह्युद्धवः
 कांस्यधारीवीणाधारीसुरर्षिः स्वरकुशलतयारागकर्ताऽजुनोऽभूत्
 इंद्रोमार्दङ्गिकोऽभूजयजयसुवचः प्रावदंस्तेकुमाराः सद्भावस्यप्रवक्तानिरतिशय
 गुणोव्या

सपुत्रो बभूव ६०

ननर्त्तमध्येत्रिकमेवतत्रज्ञानादिकानानवरूपयुक्तम्
 अलौकिकंकीर्तनकंसमीक्ष्यप्रसन्नचेताहरिरित्युवाच ६१
 मत्तोवरं भागवता वृणीध्वं प्रीतात्कथाकीर्तनतोभृशंवः
 श्रुत्वाथतद्वाक्यमतिप्रसन्ना प्रेमार्द्रचित्ताहरिमूचिरेते ६२
 कुमार ऊचुः-

सप्ताहयज्ञेनवितायतेनसद्यः प्रसन्नो भवितामुरारे
 कलौयुगेघोरतरेनराणांस्वल्पायुषांविघ्नशताकुलानाम् ६३
 एवंवरंविश्वविधानपालनप्रणाशहेतोर्भवतोखिलात्मनः
 वृणीमहेऽन्योनमनोरथोविभोभवत्पदांभोजनिषेविणां हिनः ६४
 एवमस्त्वितिचैवोक्त्वातत्रैवातर्दधेहरिः
 नारदः सुप्रसन्नात्माकुमारानभ्यवादयत् ६५
 ततस्तेसनकाद्याश्चभृगवाद्याश्चशुकादयः
 प्रययुः स्वाश्रमान्हृष्टाः पीत्वातच्चकथामृतम् ६६
 भक्तिः सुताभ्यांसहितानारदेनप्रवर्तिता
 भूमंडलेसमस्तेऽस्मिस्तदाप्रभृतिशौनक ६७
 शिव उवाच-

आख्यानंमहदाकर्ण्यप्रीतात्माशौनकः प्रिये
 पर्यपृच्छत्पुनः सूतंसर्वसंदेहभंजनम् ६८
 शौनक उवाच-

शुकेनोक्तंकदाराज्ञेगोकर्णेनकदापुनः
 सुरर्षयेकदाब्राह्मैरेतदाख्याहिमानद ६९
 सूत उवाच-

श्रीकृष्णनिर्गमात्त्रिंशद्वर्षावधिगतेकलौ

भाद्रशुक्लनवम्यांवैकथारंभंशुकोऽकरोत् ७०
परीक्षिच्छ्रवणांतेतुगतेवर्षशतद्वये
शुचिशुक्लनवम्यांतुगोकर्णोकथयत्कथाम् ७१
कलौसहस्रमब्दानामधुनाप्रगतंद्विज
परीक्षितोजन्मकालात्समाप्तिनीयतांमखः ७२
ईश्वरउवाच-

इति श्रुत्वावचस्तस्यशौनकोमुनिसत्तमः
पूर्णचकारतंयज्ञंसहस्रपरिवत्सरम् ७३
ब्राह्मपाद्वैष्णवंचकौर्म्यमात्स्यं चवामनम्
वाराहंब्रह्मवैवर्त्तनारदीयंभविष्यकम् ७४
आग्नेयमर्द्धवैसूताच्छुश्रुवुर्लोमहर्षणात्
एतानितुपुराणानिद्वापरांते श्रुतानिहि ७५
शौनकाद्यैर्मुनिवरैर्यज्ञारंभात्पुरैवहि
यदातुतीर्थयात्रायांवलदेवः समागतः ७६
नैमिषंमिश्रिकंनामसमाहूतोमुनीश्वरैः
तत्रसूतंसमासीनंदृष्ट्वात्वध्यासनोपरि ७७
चुक्षुभेभगवान् रामः पर्वणीवमहोदधिः
आषाढशुक्लद्वादश्यांपारणाहनिपार्वति ७८
पूर्वार्द्धयामवेलायांभावित्वात्कृष्णमायया
मुग्धोदर्भकरोरामःप्राहरल्लोमहर्षणम् ७९
ततोमुनिगणाःसर्वेहाकारपरायणाः
बभूवुर्नगजेत्यर्थशोकदुःखाकुलांतराः ८०
ऊचुश्चरामंलोकेशंविनयेनक्षमापराः
ऋषयऊचुः-

रामराममहाबाहोभवतालोककारिणा ८१
अजानतेवाचरिताहिंसाब्रह्मवधाधिका
व्यासशिष्योह्ययंसाक्षात्पुराणर्षिर्महातपाः ८२
अस्मैह्यध्यासनंदत्तमस्माभिर्यज्ञकर्मणि
अष्टादशपुराणानांवाचकायकृतक्षणैः ८३
कथायांजगदीशस्यदीर्घमायुश्चमानद

तद्भवांल्लोकरक्षार्थधर्मसेतुप्रवर्तकः ८४
 आविर्भूतोजगन्नाथोनिग्रहानुग्रहक्षमः
 इत्युक्त्वामुनयस्तेतुबलदेवाग्रतः प्रिये ८५
 तूष्णीं बभूवुः सहसास्मरंतोनियतेर्बलम्
 ततः प्रोवाच भगवान् रामः शत्रुनिषूदनः ८६
 विप्रान्संप्रीणयंस्तास्तुलोकवेदपथानुगः
 श्रीराम उवाच-

विप्राः शृणुत भद्रं वः कोपं त्यक्त्वा सुदूरतः ८७
 यदहं वेद्मि भवतामभीष्टं कार्यसिद्धिदम्
 अस्य पुत्रो महाज्ञानी भविष्यति वरान्मम ८८
 भवतामीप्सितं सर्वं शास्त्रं वै कथयिष्यति
 यदर्थमहमाहूतस्तच्च कार्यं समुच्यताम् ८९
 ईश्वर उवाच-

इति श्रुत्वा वचस्तेतुरामस्य सुमहात्मनः
 बल्वलस्य वधार्थाय प्रेरयामासुरीश्वरम् ९०
 ततः सबल्वलं हत्वा प्रसाद्य मुनिपुंगवान्
 प्रणिपत्याभ्यनुज्ञातस्तीर्थयात्रामुपागमत् ९१
 तीर्थयात्रांगते रामे शौनकाद्यामुनीश्वराः
 लौमहर्षिणि माहूय सत्कृत्य नगनंदिनि ९२
 तत्पदे स्थापयामासुः शेषं संकीर्तनाय वै
 आग्नेयोत्तरमाहात्म्यं श्रीमद्भागवतांतकम् ९३
 पुराणसप्तकं सार्द्धं शुश्रुवुर्हृष्टमानसाः
 दशसप्तपुराणानि कृत्वा सत्यवतीसुतः ९४
 नाप्तवान् मनसस्तोषं भारतेनापि भामिनि
 ज्ञात्वा स्य हृदयं खिन्नं नारदो देवदर्शनः ९५
 समाजगाम भगवान् व्यासस्याश्रममुत्तमम्
 तं दृष्ट्वा वासवीसूनुः सत्कृत्यासनपूर्वकम् ९६
 नारदं पूजयामास विधिदृष्टेन कर्मणा
 अथ तं नारदः प्राह किं भवान् क्लिष्टमानसः ९७
 ध्यायते तत्समाचक्ष्व सर्वसंदेहकारणम्

इति पृष्टःसमुनिनापराशर सुतोऽब्रवीत् ६८
ब्रह्मन्किंकारणंचेतोमोहेजानेनतत्त्वहम्
भवान्विज्ञानकुशलोज्ञात्वातत्प्रब्रवीतुमे ६९
एवंविज्ञापितस्तेननारदोऽध्यात्मकोविदः
उवाचपरमंतत्वंयदुक्तंविधिनात्मने १००
नारदउवाच-

शृणुपाराशरेमत्तः कारणंयेनवैतव
असंपन्नमनोभातिशास्त्रयोनेरपिप्रभोः १०१
त्वयावतीर्यलोकेस्मिन्वेदाव्यस्ताविभागशः
कृतानिचपुराणानिसेतिहासानिचानघ १०२
यत्रसर्वस्त्रयीधर्मोवर्णाश्रमनिवासिनाम्
निर्दिष्टोवीक्ष्यकालेननृणामल्पायुषांकलौ १०३
यत्राधिकारःसर्वेषांदृश्यतेश्रवणादिषु
स्त्रीशूद्रद्विजबंधूनांसाधूनांसाधूसंगमः १०४
धर्मादयोयथाशश्वद्वर्णितास्तेषुवैत्वया
प्राधान्येनतथानैववर्णितोमहिमाहरेः
सर्वधर्मक्रियाशून्येकलौदोषनिधौमुने १०५
नगतिःपापकर्तृणांविनाकृष्णकथाऽमृतम्
एषएवगुणोह्यस्मिन्धोरेकलियुगेनराः १०६
यत्कृष्णकीर्तनेनैवमुच्यंतेकर्मबंधनात्
यज्ञोदानंतपःकर्मज्ञानंध्यानंकृतादिषु १०७
सिद्धिदंचतथाब्रह्मन्नामकीर्तनकंकलौ
अतोवैकलिजातानामुद्धारार्थंनृणांभवान् १०८
श्रीमद्भागवतंनामपुराणंवर्णयत्वलम्
येनप्रवर्तितेनांगभवतोमानसंध्रुवम् १०९
तोषमेष्यतिलोकाश्चप्राप्स्यंतिकृतकृत्यताम् ११०
ईश्वरउवाच-

एवमादिश्यसमुनिर्व्यासायामिततेजसे
ययौयादृच्छिकःशश्वद्वायन्हरिगुणान्प्रिये १११
नारदेतुगतेपश्चाद्वासः सर्वार्थदर्शनः

चकारसंहितामेतांश्रीमद्भावतीपराम् ११२
 पैलादींश्चतुरोवेदानध्याप्यविधिपूर्वकम्
 पुराणसंहिताः सर्वाः सूतायप्रत्यपादयत् ११३
 श्रीमद्भागवतं नामपुराणं ब्रह्मसंमितम्
 शुक्रमध्यापयामासविरतं लोकवेदतः ११४
 सासंहिताभागवतीलोमहर्षणसूनुना
 श्रुताकथयतोरज्ञेऽत्रौत्तरेयायवैशुकात् ११५
 शौनकादिऋषिभ्यस्तुतेन प्रोक्तायथार्थतः
 वरीवर्त्तिपुराणानामुपरीयं नगात्मने ११६
 अस्यांसंलग्नचित्तानां नृणामन्यत्रनोरतिः
 जायतेमानसेकृष्णेनंदसूनुश्चकास्तिच ११७
 यत्तुपृष्टं त्वया भद्रे लोकनिस्तारहेतवे
 श्रीभागवतमाहात्म्यं मह्यं संकीर्त्तयेतिह ११८
 तत्सर्वं च मया तुभ्यं निर्दिष्टं गणपांबिके
 नानेतिहाससहितं भक्तिमुक्तिप्रदायकम् ११९
 यः शृणोति नरो भक्त्या माहात्म्यं पठतेऽपि च
 अनुमोदनेन वा सोऽपि लभते परमां गतिम् १२०
 द्विजोऽधीत्याप्नुयाद्देवान् क्षत्रियस्तुलभेज्जयम्
 धनं वैश्यस्तथा शूद्रः श्रुत्वैव लभते गतिम् १२१
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे उमामहे
 श्वरसंवादेश्रीमद्भागवतमाहात्म्ये अष्टनवत्यधिकशततमोऽध्यायः १६८

एकोनद्विशततमोऽध्यायः

ऋषय ऊचुः-

कालिद्याश्चैव माहात्म्यं वदसूतसविस्तरम्
 यस्मै प्रकाशितं येन तदाख्यानसमन्वितम् १
 सूत उवाच-

एकदा पाण्डुतनयः शुश्रूषुः सौभरेः शुभम्
 ज्ञानं तत्स्थानमभ्येत्य नत्वा तमिति पृष्टवान् २
 युधिष्ठिर उवाच-

ब्रह्मन्मार्तडतनयातीरतीर्थेषुयच्छुभम्
तीर्थतद्वदवैकुण्ठजन्मभूमिपरात्परम् ३
सौभरिरुवाच-

एकदातुमुनिश्रेष्ठौदिविनारदपर्वतौ
गच्छंतौखाण्डवंपश्यन्पश्यतःसुमनोहरम् ४
तत्रावतीर्णो नभस उपविष्टौतटेशुभे
कालिद्याःक्षणविश्रांतौस्नातुंविशतुर्जले ५
शिबिरौशीनरोराजामृगयांतौचरन्वने
दृष्ट्वातान्निर्गमापेक्षीनिषसादसरित्तटे ६
तौमुनीविधिवत्स्नात्वापरिधायांबराणिच
वंदितौशिरसाराज्ञातेनोपाविशतांतटे ७
तत्रालोक्यसुवर्णस्यशिबिर्यूपान्सहस्रशः
नारदंगर्वरहितः पर्वतंचजगादसः ८
शिबिरुवाच-

कथ्यतांमुनिशार्दूलौकस्येमायागयष्टयः
केनात्रविहितोयज्ञः सुरेणाथनरेणवा ९
मुक्त्वाकाश्यादितीर्थानियज्ञैरीज्येऽत्रकःपुमान्
कोविशेषोऽत्रतीर्थेभ्यस्तेभ्योविज्ञानसन्निधिः १०
नारदउवाच-

पुराहिरण्यकशिपुर्जित्वाशक्रादिदेवताः
त्रैलोक्यराज्यमासाद्यसोखर्वगर्वमाददे ११
प्रह्लादस्तस्यतनयो नारायणपरायणः
तस्मैसोद्बुध्यताभीक्ष्णंपापात्मानष्टमंगलः १२
तद्रोहाद्विष्णुनासद्योनृसिंहतनुधारिणा
हत्वादित्यपतिंस्वर्गराज्यंस्वः पतयेऽपितम् १३
स्वपदंप्राप्यदेवेशोबृहस्पतिमथावदत्
मूर्ध्नाभिवंद्यतत्पादौनारायणगुणान्स्मरन् १४
इंद्रउवाच-

गुरोनृसिंहरूपेणहरिणालोकधारिणा
दत्तमेदेवताराज्यंयष्टुमिच्छामितंमखैः १५

स्थानं पवित्रं कथय ब्राह्मणांश्चैव मे गुरो
 न विधेयो विलंबोऽत्र त्वयानो हितकारिणा १६
 बृहस्पतिरुवाच-
 अस्ति ते खांडववनं रम्यं परमपावनम्
 केतक्यशोकबकुलमधुमत्तमधुव्रतम् १७
 तत्रास्ति यमुनापुण्या धन्या त्रैलोक्यपावनी
 ददाति स्मरणे स्वर्गं मरणे ब्रह्मणः पदम् १८
 तत्तीरे यजदेवेश केशवं बहुभिर्मखैः
 यदीच्छसि स्वकीयानां कल्याणं त्वं निरंतरम् १९
 नारद उवाच-

गुरोर्वचनमाकर्ण्य तूर्णमारुह्य वाहनम्
 शिवप्रदमिमं शक्रः स्वकीयवनमागमत् २०
 गुरुणा सह देवैश्च यज्ञोपकरणैस्तथा
 अत्रागत्य विलोक्यैतद्वनं लेभे मुदं पराम् २१
 गुरुणानोदितः शक्रो सप्तर्षीन् ब्रह्मणः सुतान्
 वसिष्ठादीन् द्विजान् वृत्वा यजति स्म जगत्पतिम् २२
 तस्य प्रसन्नो भगवान् ब्रह्मेशाभ्यां सहागतः
 क्रतौ शतक्रतोर्यत्र महान् भवदुत्सवः २३
 देवत्रयीं सतां वीक्ष्य शक्रो वक्रमतिस्तदा
 उत्थायासनतस्तूर्णं वंदे मुनिभिः सह २४
 वाहनेभ्योऽवरुह्या शुतदंतेषूपविश्यते
 आसनेषु सुहृदेषु बभुर्वेदीष्विवाग्रयः २५
 सितरक्तांगयोः शंभुब्रह्मणो हरिराबभौ
 नीलच्छविः पीतवासास्तडित्वानिवशृंगयोः २६
 शक्रः प्रक्षाल्य तत्पादान् मूर्ध्ना तज्जलमादधे
 अब्रवीच्च मुदा युक्तो वचनं मधुराक्षरम् २७
 इंद्र उवाच-

विहितोऽयमया देवयज्ञोऽद्य सफलोऽभवत् २८
 यद्ययं दर्शनं प्राप्ता दुर्लभ्या अपियोगिभिः
 एकेनैव त्वया विष्णो कृता मूर्तिस्त्रयीमयी २९

गुणैस्तथापिनानात्वंस्फटिकस्येवतेमृषा
यथादारुषुगूढोऽग्निर्घर्षणेनविनाविभो ३०
नाविर्भवतिभूतानांहत्सुभक्त्यातथाभवान्
एकस्यत्वयिभक्तिःस्यात्सर्वभूतोपकारिणी ३१
बभूवुःसुखिनोदेवाःप्रह्लादकृतयातया
वयंविषयिणोदेवत्वन्मायावृतचेतसः ३२
नजानीमःस्वरूपंतेयथावत्पादसेवकाः
भोब्रह्मन्भोमहादेवयुवामपिजगद्गुरु ३३
एतस्यैवगुरुत्वेनयतोनातः पृथक्युवाम्
यत्किंचिदुच्यतेवाचामनसाचविचिंत्यते
अस्यैवमायातत्सर्वेगद्वयदूरवर्त्तिनः ३४
प्रपंचजातंयदिदंवलोक्यतेनसत्यमित्येवविचिंतयेन्नसः
भजंतिविष्णोश्चरणंतरंतितेयदंबुमूर्ध्नाहरधार्यतेत्वया ३५
विधेस्यभूयादनुजन्मपादयोरतिर्मदीयाकमलाभयोर्भृशम्
यदीक्षणक्षोभितयातयाजगत्समस्तमेतन्महदादिजायते ३६
भवादृशोनास्तिकृपापरोपरोविपक्षपक्षेवितनोषियत्सुखम्
स्वलोकशोकापनयेकृपालुतायदुच्यतेतेनृहरेतदज्ञता ३७
नारदउवाच-

इत्यभिष्टूयदेवेशंकेशवंप्रणतोऽग्रतः
तस्थौतद्वाक्यशुश्रूषादत्तचित्तोमहीयते ३८
एवमाकर्ण्यमुनयस्तुतिंतस्यरमापतेः
कृतामिंद्रेणसदसिसाधुसाध्वितिचाब्रुवन् ३९
शतमन्योवर्षशतंयेकुर्वन्तिमहत्तपः
नतेषामीदृशीभक्तिर्यादृशीतवमाधवे ४०
नयोगःसुलभोष्टांगःख्यातिर्येनाधिगम्यते
समत्वेनचतत्यागस्तद्भक्तिःशरणंनृणाम् ४१
स्वधर्मार्जितवित्तैर्यद्यथा विधिविधीयते
कर्मतस्यार्पणंविष्णौभक्तिरेषाशिवप्रदाः ४२
ननिंदेदेवतामन्यांविष्णुबुद्ध्यांचयोनमेत्
नत्यजेद्वेदवाक्यानिभक्तोऽस्य हरेःप्रियः ४३

येशृण्वन्तिहरेर्गुणानहरहःकुर्वन्तियेकीर्तनयेचास्यस्मरण्यदोश्चभजनयेऽमुजयन्तेत
था ४४

येदास्येननमन्तिचैनममुनाकुर्वन्तियेमित्रतायेचस्वंचनिवेदयन्तिनहितेवांच्छन्तिमु
क्त्यादिकम् ४५

इंद्रभक्त्यात्वमप्येनमाराधयजगद्गुरुम्
नकामयेकिमप्यास्मत्कृतकृत्योभविष्यति ४६

नारदउवाच-

मुनिभिरितिशिक्षितेसमस्तसेव्यांत्रिभुवनपारपदप्रदानिशम्य
हरिरनिशगुरुःकृतांस्वभक्तिमधुरमुवाचवचोहरिंसमाजे ४७

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
कालिदीमाहात्म्येइंद्रयागविधिनोनामएकोनद्विशततमोऽध्यायः१६६

द्विशततमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच-

नैतच्चित्रंसुराधीशमुनयोज्ञानवत्तराः
मदीयांपदवींभक्तिंगुर्वीकुर्बतिसत्कृताम् १
एतेज्ञानोपदेष्टारस्त्रिलोकतलवासिनाम्
प्रवर्तयन्त्यमीनष्टंवेदमार्गयतःसदा २
भक्त्याभवानपिस्वर्गभोगासक्तोऽपिमांयतः
प्रपन्नोऽसिकिमाश्चर्ययतस्तवगुरुर्गुरुः ३
यजस्वसुरशार्दूलमखैर्माबहुदक्षिणैः
निष्क्रामस्त्वंसमीपस्थंतूर्णंप्राप्स्यसिमत्पदम् ४
प्रतियागंप्रयच्छत्वंरत्नप्रस्थान्यनेकशः
आख्ययास्थानमेतत्तेइंद्रप्रस्थंभविष्यति ५
विधेत्वमत्ररचयप्रयागंतीर्थपुंगवम्
सरस्वतींसमानीयगंगांचजनपाविनीम् ६
काशींचशिवकांचींचत्वमत्रस्थापयेश्वर
गोकर्णंचसमंगौर्यानिवासंकुरुसर्वदा ७
भोभोब्रह्मसुतायूयंज्ञानविज्ञानकोविदाः
निजयोगबलेनात्रकुरुध्वंतीर्थसप्तकम् ८

निगमोद्वोधकंतीर्थत्वंगुरोप्रतिपादय
 विनाध्ययनमप्यत्रस्नानाद्वोधोस्तुछंदसाम् ६
 स्मृतिश्चजायतांपूर्वजन्मनस्तुपरात्मनोः
 अहमारोपयाम्यत्रद्वारकांसुमनोहराम् १०
 समुद्रेणसमंयत्रगोमत्यासंगमोऽभवत्
 कोशलांचकरोम्यत्रमध्वरगयंचवासव ११
 ययोरवतरिष्यामिवपुर्भ्यारामकृष्णयोः
 बदर्याश्रममप्यत्रनरनारायणास्पदम् १२
 विदधामिसदायत्रवसामिसुरनायक
 हरिद्वारंपुष्करंच तीर्थद्वयमनुत्तमम् १३
 तदपिस्थापयाम्यत्रतवैवहितकाम्यया
 नैमिषेयानितीर्थानियानिकालंजरेगिरौ १४
 सरस्वतीतटेयानिस्थापयाम्यहमत्रवै
 नारदउवाच-
 शिवेशिवतरंवाक्यंहरेः श्रुत्वाकृतंचतत् १५
 दृष्ट्वातदुक्तमपितेचक्रुर्ब्रह्मशिवादयः
 सर्वतीर्थमयेऽमुष्मिन्स्थानेसत्रिदशाधिपः १६
 स्वर्णयूपैर्बहुमखैरीजेभूयोरमापतिम्
 रत्नप्रस्थानिविप्रेभ्यःकृष्णस्यपुरतोददौ १७
 नारायणःसमस्तात्मा ममायमितितुष्यतु
 इंद्रप्रस्थमिदंतीर्थततःप्रभृतिकथ्यते १८
 सर्वतीर्थमयेयत्रमृतोभूयोनजायते
 इंद्रदत्तानितेलब्ध्वारत्नप्रस्थानिभूसुराः १९
 तस्मैददुरवितथामाशिषंतत्रसंसदि
 इंद्रायतवगोविंदोदानेनानेनतुष्यतु २०
 तावकीभक्तिरप्यस्मिन्भूयादव्यभिचारिणी
 कर्मभूमाविहविभोपुरायज्ञशतंकृतम् २१
 तेनपुण्येनलब्धंतेसकामेनसुरास्पदम्
 अधुनापूजितोविष्णुर्निःकामेनत्वयामखैः २२
 स्वपदाद्विच्युतोभूमौभविष्यतिद्विजाग्रणीः

तत्रापिनिजधर्मेणविष्णुमाराधयन्भवान् २३
 स्मरिष्यतिनिजकर्मकृतमत्रमखादिकम्
 तत्स्मृतेगृहमुत्सृज्यभवान्तीर्थानिपर्यटन् २४
 जनकेनसमंशक्रतीर्थेऽस्मिन्संप्रपत्स्यते
 चतुर्थाश्रममादायत्यक्षत्यत्रकलेवरम् २५
 ततोविमानमारुह्यगणानीतरविप्रभम्
 भवान्दिव्यांगवान्भूत्वाप्राप्स्यति श्रीहरेः पदम् २६
 नारदउवाच-

एवमाकर्ण्यविप्राणामाशिषंत्रिदशाधिपः
 भविष्यपिशुनांचोक्तिंशिवेमुदमगात्तराम् २७
 समाप्यविधिवद्यज्ञान्नात्रसौवर्ण्यष्टिकान्
 माधवप्रमुखान्देवान्पूजितान्सव्यसर्जयत् २८
 ऋत्विजोब्रह्मणः पुत्रानभ्यर्च्यचधनादिभिः
 बृहस्पतिंपुरस्कृत्यययौशक्रस्त्रिविष्टपम् २९
 तत्रराज्यंविधायेंद्रोहरिभक्तियुतःशिवे
 अवातरद्भविक्षीणपुण्येहास्तिनपत्तने ३०
 शिवशर्माद्विजःकश्चिद्वेदवेदांगपारगः
 तस्यभार्यागुणवतीनाम्नान्वर्थवतीभृशम् ३१
 तस्यांजातःसुवेलायामिन्द्रःश्रीपतिसेवकः
 ज्योतिर्विदःसमाहूतालग्रदृष्ट्वाबभाषिरे ३२
 ज्योतिर्विदऊचुः-

शिवशर्मन्नयंबालः तवभावीहरिप्रियः
 उद्धरिष्यतितेवंशंब्रूमः सत्यंनवैमृषा ३३
 त्रयोदशाब्ददेहोयः सांगंवेदचतुष्टयम्
 अधीतज्ञानसंपन्नोविवाहंतुकरिष्यति ३४
 पुनरुत्पाद्यसत्पुत्रंवानप्रस्थोभविष्यति
 तीर्थेषुपर्यटन्धीरः संन्यासंधारयिष्यति ३५
 इंद्रस्यखांडववनेयमुनास्तिसरिद्वरा
 तत्तीरेस्तिहरिप्रस्थंमरणंतत्रयास्यति ३६
 नारदउवाच-

गणकोदितमाकर्ण्यशिवशर्माशिवंवचः
 चकारविष्णुशर्माणं नामानि जसुतंतदा ३७
 तान्विसृज्य च वित्तेन चिंतयामास बुद्धिमान्
 धन्योऽहयस्य मे पुत्रो विष्णुभक्तो भविष्यति ३८
 साधयिष्यति पुत्रोऽयमाश्रमांश्चतुरो मम
 मरिष्यति च सत्तीर्थे मदन्यः कोऽस्ति भाग्यवान् ३९
 एवं विचिंत्य मनसा जातकर्माद्यकारयत्
 शिशोर्द्विजातिप्रवरैः शिवशर्माशुभेऽहनि ४०
 अथ सप्तस्वतीतेषु वर्षेषु द्विजसत्तमः
 सुतोपनयनं च क्रेचैत्रमास्यष्टमेऽब्देके ४१
 आद्वादशाब्दादध्याप्य वेदानन्वगतः सुतम्
 शिवशर्माशिवे राजन्युयोज सहभार्यया ४२
 विष्णुशर्मास्वभार्यायां पुत्रमुत्पाद्य बुद्धिमान्
 चकार तीर्थयात्रायां मनोनिर्विषयं स्वकम् ४३
 अभ्येत्यपि तरं प्राहनत्वा तच्चरणद्वयम्
 विष्णुशर्मा महाप्राज्ञो मुनिवाक्यमनुस्मरन् ४४
 विष्णुशर्मो वाच -
 अनुजानीहि मां तात विष्णुमाराधयाम्यम्
 तृतीयाश्रममासाद्य सत्संगतिविधायकम् ४५
 दारागारधनापत्यसुहृदः क्षणभंगुराः
 बुद्धुदा इव तोयेषु सुधीस्तेषु न सज्जते ४६
 स्वाध्यायेन च संतत्यामयातीर्णमृणद्वयम्
 तीर्थेषु कामरहितो यष्टुमिच्छामि केशवम् ४७
 सन्यस्तगुणरागोऽहं पश्चात्तीर्थोत्तमे क्वचित्
 स्थातुमिच्छाम्यहं तावद्वावत्प्रारब्धमस्ति मे ४८
 इत्युक्तस्तेन पुत्रेण सपिता बुद्धिमत्तरः
 स्मृत्वा ज्योतिर्विदां वाक्यमाह संसारनिस्पृहः ४९
 शिवशर्मो वाच -
 चतुर्थाश्रमकालोऽयमपि निरहंकृतेः
 विषयान् विषवत्त्यक्त्वा सेविष्ये केशवामृतम् ५०

गृहेमममनः पुत्ररमतेनाद्यवार्द्धके
 आनीतस्यवनाद्बद्धवागजस्येवनृपालये ५१
 तवानुजंसुशर्मायंकुटुंबंधारयिष्यति
 आवाभ्यामुज्झितंविद्याश्रीकुलाभ्यांयथानरम् ५२
 प्रव्रजंतंतुमामेवतवमातापतिव्रता
 अनुयास्यतिमार्तंडंयथाकांतिर्दिनात्यये ५३
 तस्मादावामविज्ञातोतयाताततवांबया
 गच्छावश्चितयंतौश्रीहरेःपादसरोरुहम् ५४
 नारदउवाच-

इत्यालोच्यमुमुक्षूतौनिशीथेतमसावृते
 सुप्तंकुटुंबमुत्सृज्यगृहान्निर्याय जग्मतुः ५५
 सहैवपर्यटंतौतौसुतीर्थेनिरहंकृती
 शिवेऽत्रशिवदेतीर्थेशक्रप्रस्थेसमीयतुः ५६
 अत्रागतःस्वविहितान्पूर्वजन्मनियूपकान्
 विष्णुशर्माशमालोक्यसस्मारहरिसंगमम् ५७
 ऊचेचपितरंधीमान्शक्रआसमहंपुरा
 मयात्रविहितायज्ञामाधवप्रीणनेच्छया ५८
 अत्रैवमेप्रसन्नोऽभूत्केशवोभक्तवत्सलः
 संतोषितामणिप्रस्थैःद्विजाःसप्तर्षयश्चमे ५९
 तैरेववैष्णवीभक्तिर्दत्तामोक्षोभवेऽत्रच
 विष्णवादिभिःसमस्तैस्तुतीर्थान्यत्रकृतानिवै ६०
 सर्वतीर्थमयंतीर्थमिन्द्रप्रस्थमिदंकृतम्
 अत्रैवमेमृतिश्चोक्तातैरेवमुनिपुंगवैः ६१
 ततोहरिपदप्राप्तिरेतत्सर्वस्मराम्यहम्
 इमेगंगासरस्वत्यौनिजलोकाद्विरिंचिना ६२
 समानीतेययोर्योगेप्रयागोऽयनिगद्यते
 एषाकाशीशिवपुरीप्रयागात्पूर्वदेशके ६३
 द्विपंचाशद्धनुमत्रिमृतोयस्यांनजायते
 काश्याःपश्चिमकेभागेधनुषामेकविंशतिः ६४
 शिवकांचीशिवेनैषास्थापितामृतमुक्तिदा

गोकर्णव्यमिदं क्षेत्रं शंभोः परमवल्लभम् ६५
 धनुर्द्वयप्रमाणेतुभूमिभागे व्यवस्थितम्
 इयं द्वारवती पुराया तीर्थराजस्य पश्चिमे ६६
 धनुषांसप्ततिर्यत्र मृतो भावी चतुर्भुजः
 अतोऽसौ पूर्वदिग्भागे कोशला जनवत्सला ६७
 अष्टादशधनुमत्रिदृश्यते पुराय दर्शना
 एतन्मधुवनं तात स्थापितं विष्णुना स्वयम् ६८
 कोशला पश्चिमे भागे दशचापप्रमाणतः
 अत उत्तरतस्तात नरनारायणास्पदम् ६९
 एतदेकादशधनुर्भूमिदेशे च तिष्ठति
 एतत्तीर्थं हरिद्वारमतो दक्षिणतः स्थितम् ७०
 त्रिंशद्धनुर्महीदेशे दृश्यते देवदुर्लभम्
 एतत्तु पुष्करं नाम तीर्थं तीर्थशिरोमणिम् ७१
 द्वादशेष्वसमात्रे भूभागे भोता त तिष्ठति
 प्रयागादिकगव्यूतिः सप्तर्षीणां महात्मनाम् ७२
 पूर्वस्यां दिशि तीर्थानि सप्ततत्तीर्थसप्तकम्
 तीर्थसप्तककाशोस्तु संति तीर्थान्यनेकशः ७३
 पदे पदे येषु मृतो जायते स चतुर्भुजः
 प्रयागादेकगव्यूतिमात्रे पश्चिमभूतले ७४
 निगमोद्धो धकं नाम तीर्थं गुरुकृतं पुरा
 तीर्थसप्तकनिगमोद्धो धयोरंतरं महत् ७५
 इंद्रप्रस्थमिदं क्षेत्रं स्थापितं दैवतैः पुरा
 पूर्वपश्चिमयोस्तात एकयोजनविस्तृतम् ७६
 कालिद्यादक्षिणे यावद्योजनानां चतुष्टयम्
 इंद्रप्रस्थस्य मर्यादा कथितैषामहर्षिभिः ७७
 देवत्रय्यां च यो ह्यत्र त्यजत्यंगं भवत्यजः
 नारद उवाच-
 पुत्रस्यैतद्वचः श्रुत्वा शिवश्च शिवे द्विजः ७८
 प्रत्याह संदिहानस्तं स्वपुत्रं सत्यवादिनम्
 शिवश्चर्मोवाच-

कथमेतद्विजानीयांत्वंपुरासीःसुरेश्वरः ७६
 त्वमत्रकृतवान्यज्ञान्मणिभिस्तोषिताद्विजाः
 त्वदुक्तज्ञानवान्पुत्रयथाऽहस्यांतथाकुरु ८०
 इंद्रप्रस्थस्यमर्यादाकुतएषात्वयाश्रुता
 यतः प्रभृतितेजातामतिस्त्वंनात्यजोगृहम् ८१
 मत्तएवत्वयाधीतंसांगंवेदचतुष्टयम्
 पूर्वजन्मकृतेकृत्येज्ञानमासीत्कुतस्तव ८२
 विष्णुशर्मोवाच -
 ऋषिभिर्मेवरोदत्तःपूर्वजन्मस्मृतिप्रदः
 तेभ्यएवास्यतीर्थस्यश्रुताह्येषास्मृतिर्मया ८३
 निगमोद्वोधकेतीर्थेस्नानमत्रपितः कुरु
 दुर्लभंप्राप्स्यसेज्ञानंपूर्वजन्मस्मृतिप्रदम् ८४
 ममापिपूर्वजनुषः प्रवृत्तित्वंस्मरिष्यसि
 एतत्तीर्थजलस्पर्शात्तातसत्यंवदामिते ८५
 नारदउवाच-
 शिवशर्मणिविप्रेंद्रेश्रुत्वैतत्स्नातुमुद्यते
 निगमोद्वोधकेतीर्थेस्मृतयेपूर्वजन्मनः ८६
 सिंहेनानुगतः कश्चिद्भिल्लोधावन्समागतः
 अतित्रासपरीतांगोनिःश्वसन्श्रमविह्वलः ८७
 हिंसात्मकोवर्त्मघातीवणिजांलुंठकःसदा
 कृष्णांगःपिंगकेशश्चखर्वोमार्जारलोचनः ८८
 कुंतहस्तोभीममूर्तिदेहीपाप्मेवभूयते
 सतःपश्चात्कियदूरेसिंहमालोक्यतावुभौ ८९
 पितृपुत्रौसमीपस्थेद्रुममारुह्यतस्थतुः
 वदंतावितिहाकृष्णमोचयातोऽपमृत्युतः ९०
 सकिरातस्तुराजेंद्रगृहीतुंवेगवत्तरम्
 वीक्ष्यसिंहद्रुमंभीतःसमारोढुंप्रचक्रमे ९१
 आरोहणंप्रकुर्वंतंसिंहोजग्राहवेगवान्
 पादयोरथभूपृष्ठेपातयित्वारुरोहतम् ९२
 अधःस्थितोकिरातोऽपिकुंतेनोदरमस्यवै

ददारुधिरौघाक्तनिसृतांत्रकदंबकम् ६३
 जातव्यथोविधायाथनादंपरमदारुणम्
 सिंहःपिपेषभिल्लस्यशिरःसद्योममारच ६४
 तयोःपंचत्वमापन्नेभूतसंघेऽत्रभूपते
 विमानद्वयमुत्तीर्णगणाभ्यांसहसत्पदात् ६५
 नवीनघनवर्णाभ्यांस्फटिकोपलनिर्मितम्
 चारुकुंडलकर्णाभ्यांमणिप्रकरमंडितम् ६६
 शंखचक्रगदापद्महस्ताभ्यांचारुचित्रभृत्
 दधद्भ्यांपीतवस्त्राणिहेममिद्विभूषितम् ६७
 प्रफुल्लांबुजनेत्राभ्यांपद्मरागगवाक्षभृत्
 धीरनिहदमंजीरपद्भ्यांरणितकिंकिणी ६८
 प्रकोष्ठेवलयश्रेणींबिभ्रद्भ्यांचारुवेदिकम्
 मुक्ताहारैर्मनोहारिवक्षोभ्यांसवितानवत् ६९
 कुटिलालकवक्त्राभ्यामुन्नतध्वजिराजितम्
 भ्रूयुगाक्षिप्तपंचेषुधनुर्भ्यामुच्चतोरणम् १००
 नासालज्जितकीराभ्यांनिर्व्यूहशतशोभितम्
 नवविद्रुमसच्छायतलाभ्यांदर्पणामलम् १०१
 दिव्यांगौभिल्लपंचास्यौत्यक्त्वांगंप्राकृतंस्थितौ
 पुरैवप्राणनिर्याणेतीर्थस्यास्यप्रभावतः १०२
 तयोःसमीपमानीयविमानौतौहरेर्गणौ
 ऊचतुस्तावथारूपवेषाकृतिधरौततः १०३
 भोकिरातनरश्रेष्ठभोपंचास्यमृगाधिप
 आवांजानीतमायातौवैकुण्ठात् श्रीहरेर्गणौ १०४
 नेष्यामस्तत्पदंसत्यंयुवांतत्रनचोर्मयः
 स्वंस्वंविमानमारुह्यगम्यतामाशुमाचिरम् १०५
 स्वंस्वंविमानमारूढौतौकिरातमृगाधिपौ
 ऊचतुर्विस्मयाविष्टौलक्ष्मीपतिगणौप्रति १०६
 भोभोत्रिदशशार्दूलौश्रूयतांवाक्यमावयोः
 युवयोर्दर्शनाज्जातंज्ञानंतौपारमार्थिकम् १०७
 अत्रजन्मनिनावाभ्यांकृतंसुकृतमल्पकम्

स्मृतिर्नो जायते पूर्वकर्मणां वांप्रसादतः १०८
 मांसाहारौ प्राणिहिंसारतौ क्रूरांतरेन्द्रियौ
 पापाचारकुले जातौ दर्शनेन भयप्रदौ १०९
 आवामेतादृशेलोके ह्यभूतामिति पापिनौ
 केन पुण्येन युवयोरजातं दर्शनमावयोः ११०
 सारूप्यंच कुतः पुण्याद्यायावः श्रीहरेः पदम्
 गणावूचतुः
 तीर्थे त्रमरणान्नूनं सुराचार्यकृते पुरा १११
 युवयोर्दर्शनं जातं नौ च सारूप्यमद्भुतम्
 लक्ष्मीपतिपदपाप्तिर्भविष्यति च वांचिरम् ११२
 तावत्पापानि गर्जति ब्रह्महत्यादिकानि वै
 जातं न दर्शनं यावत्तीर्थस्यास्य बृहस्पतेः ११३
 यथा तमांसि नश्यंति भास्करस्योदयादिह
 तथा पापानि निगमोद्बोधकस्या विलोकनात् ११४
 इंद्रप्रस्थाख्यमेतद्वै क्षेत्रमिंद्रस्य पावनम्
 तेनात्र पूजितो विष्णुः क्रतुभिर्बहुदक्षिणैः ११५
 तुष्टेन विष्णुना तस्मै वरोदत्तो निशम्यताम्
 भो शक्रतावके क्षेत्रे सर्वतीर्थमये जनाः ११६
 तनुं त्यक्षंति ये ते वै मत्तुल्या हिंसाका अपि ११७
 नारद उवाच-

इत्युक्त्वा तौ गणः श्रेष्ठौ नीत्वा तौ जग्मतुः पदम्
 हरेर्यत्र गतो भूयो विश्वाब्धौ न निमज्जति ११८

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे कालिदी
 माहात्म्ये भिल्लसिंहवैकुण्ठारोहणं नाम द्विशततमोऽध्यायः २००

एकाधिकद्विशततमोऽध्यायः

नारद उवाच-

अथावरुह्य तौ वृक्षात्पितृपुत्रौ सुविस्मितौ
 दृष्ट्वा हरिपदप्राप्तिमभूतां पापिनोरपि १
 शिवशर्मार्थविप्रेन्द्रः श्रुत्वा तीर्थस्तुतिं तदा

गणोक्तांविष्णुशर्माणमुवाचसुतमात्मनः २

शिवशर्मोवाच-

यत्पदंनसुलभंद्विजन्मनांसाधितेनतपसापिलीलया
प्रापतुःशबरदंष्ट्रिणौचतत्तीर्थराजमहिमाविलोक्यताम् ३
जन्मनःप्रभृतितावदामृतेः पापिनावपिचयत्प्रभावतः
जग्मतुःसुतहरेः सरूपतामस्यतीर्थवृषभस्यकास्तुतिः ४
शुद्धसत्वमपिरूपमैश्वरंक्वाम्बुजन्मजनिदेवदुर्लभम्
तामसौक्वमृगनाथभिल्लकौकिंतुतीर्थमिदमद्भुतक्रियम् ५
तातभोपततिवेधसःपदात्जंतुरंतमधिगम्यकर्मणाम्
अत्रदेवगुरुनिर्मितेमृतिंप्राप्यमाधवपदान्नविच्युतिः ६
नारदउवाच-

एवंप्रत्यक्षमालोक्यमाहात्म्यंसद्विजोत्तमः
तीर्थस्यास्यगुरोराजन्स्नातुंतत्रप्रचक्रमे ७
मुखदंतपदानांसः कृत्वाशुद्धिंचचेतसः
पंचकच्छःशिखाबंधोपग्रहीमाधवंस्मरन् ८
अश्वक्रांतेतिश्लोकेनपाठेनतटमृत्तिकाम्
स्पृशंस्तयैवविदधत्तिलकंजलमाविशत् ९
तत्रप्रवाहाभिमुखोनिमज्जन्युनरुत्थितः
पुनर्मग्नोहरिंस्मृत्वागंगांचजनपावनीम् १०
अयोध्याद्यापुरीः सप्तपुनरुत्थायसंस्मरन्
पुनर्ममज्जसलिलेगोविंदार्पितमानसः ११
कृत्वायथाविधिस्नानंधौतवस्त्रेचपर्यधात्
बहिरागत्यतिलकंचक्रेचद्विजसत्तमः १२
करपादशिखासूत्रैर्दर्भाश्चविदधद्वशी
संध्यांचकारविधिवत्तर्पणंत्रिविधंतथा १३
सूर्यायकुसुमैर्दत्त्वासजलैरर्घमादृतः
शिरोबद्धांजलिपुटोनमश्चक्रेद्विजोत्तमः १४
आवाहनादिनैवेद्यपर्यंतमथविप्रराट्
जगत्पूज्यपदाब्जस्यविष्णोःपूजामचीकरत् १५
कृतक्रियःसूपविष्टःतादृशंसुतमात्मनः

जगादसंस्मरन्पूर्वजन्मकर्मणि कृत्स्नशः १६
शिवशर्मोवाच-
विष्णुशर्मन्नतेमिथ्यावाक्यं तात यतः स्मृतिः
अत्र स्नानेन मे जाता पूर्वेषां जन्मकर्मणाम् १७
आकर्ण्य माहाभाग कथयामि तवाग्रतः
पुराहमन्वये जातो विशांधनिकधर्मिणाम् १८
पितामेशरभो नाम्नाकान्यकुब्जे पुरेऽवसन्
वाणिज्येनार्जयन् वित्तं भूरि धर्मधनाश्रितः १९
व्यतीतस्तु महान्कालस्तस्य नाभवदात्मजः
जरागृहीतदेहस्य तच्चिन्तातुरचेतसः २०
अचिन्तयदहो रात्रमिति वैश्यवरस्तदा
विनासुतेन मे व्यर्थं धनं भूर्यपि संचितम् २१
ऋते सुतमृणी लोके पितृणां धनवानपि
सजलोऽपि विनावर्षं चातकानां यथा घनः २२
पुमान् जयति संतत्या विश्वं धर्मधुरीणया
शक्त्या त्रिविधया राजा विपक्षमिव दुर्जयम् २३
प्रीणाति संततिः शुद्धासुमनः पितृमानवान्
मित्रप्रत्यर्थ्युदयासीनान्सूनृतावाग्यथेरिता २४
उदयस्थेन पुत्रेण वर्द्धते स्वयशः पितुः
निर्मलं द्विजराजेन नीरंतीरनिधेरिव २५
तस्माद्यते सुतोत्पत्यै शरीरेण धनेन वा
तमृते हि द्वयं व्यर्थं जनानां तडिदायुषाम् २६
एवं चिन्तयतस्तस्य गृहे मुनिवरस्तदा
देवलोऽतीन्द्रियज्ञानो वरं दातुं समाययौ २७
आगतं तं समालोक्य प्रत्युत्थायासनात्पिता
दत्त्वार्धमथ पादौ च वन्दे शिरसामुनिम् २८
उपवेश्यासने दत्ते स्वहस्तेन पितामहम्
पप्रच्छ च मुनिश्रेष्ठं देवलं देवदर्शनम् २९
स्वागतं तु मुनिश्रेष्ठं शमस्ति भवतां कुले
तपः स्वाध्यायनियमानिष्प्रत्यूहा भवन्ति च ३०

कालेचातिथयःकच्चिदायांतिभवदाश्रमे
कच्चिदाश्रमवृक्षावःफलंतिमनसेप्सितम् ३१
व्याघ्रादयोनकुर्वंतिकच्चिद्वैरमृगादिभिः
त्वदीयाश्रममभ्येत्यभ्रातरोभ्रातृभिर्यथा ३२
तवाटनंभुविमुदेगृहिणामन्यथाकथम्
तेषांगृहाधिमग्नानांदर्शनंक्वभवादृशः ३३
हरिपादरजोबुद्धेः कामंकामोनकुत्रचित्
मुनेतवतथाप्याशुहेतुमागमनेवद ३४
शिवशर्मोवाच-

इत्युक्तस्तेनसमुनिर्देवलोदेवपूजितः
अब्रवीत्तन्मनोभावंज्ञातुकामोविशांपतिम् ३५
देवलउवाच-

वैश्यवर्यत्वयाभूरिधनंधर्मेणसंचितम्
करोषियेनधर्मज्ञनित्यनैमित्तिकीक्रियाः ३६
आदरंराजसदसिधनेन लभतेनरः
सुभटःशत्रुसंग्रामेविक्रमेणयथाजयम् ३७
गृहस्थस्तुधनंप्राप्यपरांपुष्टिंव्रजत्यलम्
शरत्परिणतंसस्यमनड्वानिवविशपते ३८
धनिनानविमुंचंतिबंधवोऽन्येचयेजनाः
मधुमत्सुमनोयुक्तं पादपमधुपा इव ३९
धनाभावेनगृहिणांकृशत्वमुपजायते
सर्वतोग्रीष्मसमयेनभसांसरसामिव ४०
तद्धनंवर्त्ततेभूरिगृहेतवविशांपते
कुतः कृशत्वमंगानांगोप्यंचेन्नवदाद्यमे ४१
वैश्यउवाच-

हितोपदेशविरताभवंतः पितरोयथा
गोपनीयंभवद्भ्यःकिंमादृशैःपुत्रतांगतैः ४२
त्वत्प्रसादान्मुनिश्रेष्ठसर्वतोऽस्तिशिवंमम
वार्द्धकेपिसुताभावोदुःखमेकमिदंमम ४३
तस्मात्कृशत्वमंगानांविद्धिमेमुनिपुंगव

बिभेम्यहंपितृऋणाद्यतोऽध पतनं नृणाम् ४४

तमुपायंकुरुमुनेयेनस्यांसुतवानहम्

किंचित्कर्तुमशक्यं न भूतलेऽत्र भवादृशैः ४५

शिवशर्मोवाच-

इत्याकर्ण्य वचस्तस्य वैश्यवर्यस्य देवलः

मनःक्षणं स्थिरं कृत्वा दध्यौ मीलितलोचनः ४६

संततेर्मत्पितुर्दृष्ट्वा प्रतिबंधस्य कारणम्

देवलोतीं द्रियज्ञानी वभाषे कारयन् स्मृतिम् ४७

देवल उवाच-

एकदा तु पुरा वैश्यतवेयं धर्मचारिणी

यंचकार स्वचित्ते तं कथयामि मनोरथम् ४८

गुर्विणी यद्यहं गौरि भवेऽहं शंभुवल्लभे

तदा त्वां तोषयिष्यामि षड्रसान्वितभोजनैः ४९

धूपदीपकमालाभिस्तांबूलैर्नृत्यबाधकैः

तंत्रीमुखोद्गतैर्गीतैर्नानाविधविलेपनैः ५०

एवं प्रतिश्रुत्य पुरः सखीनां दयिता तव

प्रतीक्षमाणा तं कालं तस्थौ तद्भक्तिसंयुता ५१

तस्मिन्नेवाभवद् गर्भो मासेऽस्या योषितस्तव

ऊचुरेनांततः सख्यः सर्वाः सस्त्रेह चेत्तसः ५२

यस्त्वया वांछितो गर्भो गौर्यासं प्रतिपादितः

अतः प्रतिश्रुतं देव्याः पूजनं सुभगे कुरु ५३

नो चेद्विकाराद्भवति विघ्नं तु तदनुष्ठितात्

तोषितारोषिताश्चात्र देव्यो हिवरशापदाः ५४

सखीभिरितितेभार्या कथितेयं मुदान्विता

त्वामुवाच महाभागा विनयेन पतिव्रता ५५

नाथ पूजयितुं गौरीं वांछाम्यखिलकामदाम् अं

यत्प्रसादादहं याता वांछितार्थवती प्रभो ५६

वैश्यवर्यत्वमेवैतच्छ्रुत्वा स्यावचनं शुभम्

अमन्यत गर्भवती मेनां निजगृहेश्वरीम् ५७

परमोत्सवयामोदमानः सद्यो भवानपि

भृत्यानाज्ञापयामास पूजावस्तूपपादने ५८
 तैरानाय्यसमस्तानिवस्तूनि भवताततः
 अस्यैदत्तानि मध्वन्नद्राक्षागंधादिकान्यपि ५९
 ततो निजसखीः सर्वा आहूयेदमिदं जगौ
 सख्यः समस्ताः सामग्रीसमानीतां बिकार्चने ६०
 नीत्वा पूजोपकरणं यूयं यातां बिकालयम्
 संतोषय ततां देवीं पूजया विधिदृष्टया ६१
 गुर्विणीति कुलेऽस्माकं न निर्याति गृहाद्बहिः
 अतोऽहनागमिष्यामि यूयं यात तदर्चने ६२
 इत्याज्ञप्तास्तुताः सख्यो नीत्वोपकरणं ययुः
 अंबिकालयमुन्मत्तभ्रमद्भ्रमरकेतनम् ६३
 कोकिलाकुलसंकेलिसहकारकुलाकुलम्
 हंससारसचक्राह्वमंडितं स्वच्छसारसम् ६४
 महादेवगुणालापिशुकसारिसमावृतम्
 हारपूरालतासेकेतत्परोमासखीधरम् ६५
 उमापतेरुमापादन्यासपूतमहीतलम्
 स्फटिकोपलसंबद्धजलाधारसुरद्रुमम् ६६
 पार्वतीपतिसंनटयगायद्वंधर्वनादितम्
 मन्दानिलमनाग्धूतचूतचंपककोरकम् ६७
 नृत्यन्मयूरनिर्हार्दप्रतिनादिलतागृहम्
 तल्लीलाचलविद्योतमानं रत्नलसत्प्रभम् ६८
 तत्र गत्वा गिरिसुतां प्रणेमुस्ताः सभर्तृकाः
 प्रदक्षिणीकृत्य ततो भक्त्या तां च बभाषिरे ६९
 जगदंबेन मतुभ्यं शन्नो देहि शिवप्रिये
 त्वत्पूजार्थं समानीतो बलिरेष प्रगृह्यताम् ७०
 वैश्यस्तु शरभो नाम्ना तस्यास्तिललितांगना
 तयाभिलषितो गर्भस्तत्प्राप्तौ तव पूजनम् ७१
 त्वत्प्रसादाद्भूतस्याः स गर्भः शंभुवल्लभे
 त्वत्पूजनाय प्रहितो बलिरस्माभिरेषकः ७२
 तस्याः कुले गर्भवती न निरेति बहिर्गृहात्

अतःसानागतादेविप्रसीदेनगृहाणवै ७३
 इत्युक्त्वातांतदावैश्यत्वत्स्त्रीसख्यस्तुतंबलिम्
 समर्पयित्वाविधिवदानर्चुश्चंदनादिभिः ७४
 प्रतिवाक्यमलब्ध्वातागौर्याप्रत्याययुर्गृहम्
 निजसख्यैसमाचख्युर्विषण्णांतांशिवप्रियाम् ७५
 तासामाकर्ण्यवचनमितिवैश्यतवाबला
 उन्मनाश्चितयामासकुतोगौरीनपिप्रिये ७६
 साजानातियथाभक्तिस्तत्पूजायाकृतामया
 तादृशीनांकिमज्ञातंबाह्यंचाभ्यंतरंनृणाम् ७७
 नगताहंयतस्तत्रतज्जानात्यपिकारणम्
 मयादत्तेनबलिनाकुतःसानतुतोषवै ७८
 नाहमन्यत्प्रजानामितदतोषेहिकारणम्
 ऋतेमदगतेस्तत्रनूनंरम्येतदालये ७९
 यदतीतंनतच्छक्यमन्यथाकर्तुमद्यवै
 गर्भान्मुक्तागमिष्यामितत्पूजायैतदालये ८०
 नमस्तस्यैमहादेवभार्यायैसाकरोतुशम्
 इत्युक्त्वादधतीगर्भतस्थौवैश्यतवांगना ८१
 शिवशर्मोवाच-
 विष्णुशर्मन्निदंपूर्ववृत्तमाज्ञायमत्पिता
 पप्रच्छमुनिशार्दूलंदेवलंज्ञानवत्तरम् ८२
 वैश्यउवाच-
 मुनेयथाप्रतिश्रुतापूजातेस्नुषयातया
 तथैवाकारिपार्वत्याविषादेकारणंवद ८३
 यतोऽसौनगतातत्रतज्जानातिशिवास्वतः
 सखीभ्यश्चोक्तमस्यास्तद्विषण्णासाकुतोभवत् ८४
 देवलउवाच-
 वैश्यवर्यशृणुष्वेदंकारणंकथयामिते
 यतस्तस्याविषादोऽभूत्पार्वत्यागर्भनाशकः ८५
 निवृत्तासुसखीष्वस्याःसंपूज्यस्कंदमातरम्
 विजयापार्वतींप्राहकौतूहलसमन्विता ८६

विजयोवाच-

गिरिजेश्रद्धयातुभ्यंदत्तोमूभिरयंबलि
मानुषीभिः कुतः प्रीतानाभवस्त्वंवरानने ८७
धूपदीपकनैवेद्यैः पूजितातोषहेतवे
प्रत्युताकारणंदेवित्वंविषादंकुतोगता ८८

देवलउवाच-

इत्याकर्ण्यवचः सख्यादेवीदेववरार्चिता
अब्रवीद्विजयांवैश्यविषादेकारणंसखीम् ८९
पार्वत्युवाच-

विजयेसखिजानामिवैश्यभार्यागृहाद्बहिः
निर्गतुमक्षमांगर्भधारणास्वविवेकतः ९०
समागतास्तुतत्सख्योमत्पूजायैतदीरिताः
मादृशोनचगृह्णन्तिपरहस्तकृतंबलिम् ९१
तत्पतिश्चेत्समायास्यदभविष्यत्तदाशिवम्
तस्यास्तुमदवज्ञातोगर्भपातोभविष्यति ९२
यद्ब्रतंपूजनंयच्चकर्तुंनक्षमतेंगना
तत्कारयतिनाथेननभंगःस्यात्तयोःसखि ९३
अथवाविप्रमुख्येनपृष्ठापतिमनन्यधीः
यतःस्वयमनागत्यतत्कृतंमेतयार्चनम् ९४
नकारितंचभर्त्रातोभवितादोहदोऽफलः
यद्युभौतौसमागत्यदंपतीश्रद्धयापुनः ९५
मांपूजयिष्यतः पुत्रोभविष्यतितदातयोः
देवलउवाच-

सशापोनत्वयावैश्यनचैवतवभार्यया ९६
श्रुतःसखीभिरस्यानोप्रसादश्चतयार्पितः
तयोरज्ञानतोवैश्ययुवयोर्नाभवत्सुतः ९७
अज्ञानतोप्रतिविधिंपरत्रात्रसुखप्रदम्
एतत्तेकथितंवैश्यसंतानाभावकारणम् ९८
वसिष्ठेनयथापूर्वदिलीपस्यमहीपतेः
तच्छ्रुत्वासयथाराजानंदिनींसमतोषयत् ९९

सस्त्रीकस्त्वं तथा वैश्यगौरितोषयकामदाम्
सायथाराधिताराज्ञेदिलीपायददौसुतम् १००
आराधय तथागौरीं त्वं सा तुभ्यं च दास्यति
वैश्य उवाच-

दिलीप इति भूपः कः काचसानंदिनीमुने १०१
यामाराध्य सुतं लेभे स भूयो भूपसत्तमः
महेशादि सुरान्मुक्त्वा त्रिवर्णफलदायिनः १०२
आराधिताकुतः सैव सुतार्थं तेन भूभुजा
एतत्सर्वं समाख्याहि मुने यत्पृष्टवानहम्
श्रुत्वा ततो गिरि सुतांसे विष्ये सह भार्यया १०३
शिवशर्मो उवाच-

गदितमिति निशम्य विष्णुशर्मन् विनययुतेन विशामदीयपित्रा
मुनिरिति गदितुं दिलीपवृत्तं जगति पवित्रतरं विचक्रमेसः १०४
इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे कालिदी
माहात्म्ये एकाधिकद्विशततमोऽध्यायः २०१

द्वयधिकद्विशततमोऽध्यायः

देवल उवाच-
शृणुष्व भो महाप्राज्ञ दिलीपस्य महीपतेः
कथां दिव्यां विचित्रां च शृणुतां पापनाशिनीम् १
वैवस्वतमनोर्वशे दिलीपो भूभुजांवरः
आसीत् प्राचीनबर्हिस्तु स्वायं भुवमनोरिव २
स तु धर्मभृतां श्रेष्ठो धर्मेण प्रतिपालयन्
महीं महीपतिर्लोकान् गुणैराद्धैरंजयत् ३
मगधाधिपतेः पुत्री महिषी तस्य भूपतेः
सुदक्षणा ख्याता शची वासी द्विवस्पतेः ४
गते महतिकाले तु महिष्यानां भवत्सुतः
दध्याविति निजस्वांते स सम्राट् कोशलाधिपः ५
रत्नाकरसुमेर्बादिनगरं तैर्विराजितम्
धृतं भूवलयं दोषो भूषायै नाप्रजस्य मे ६

वर्गत्रयीयथाकालंसेवितानविरोधिता
 तथापिमेऽनपत्यस्यनसौख्यंविद्यतेहृदि ७
 यज्ञैराराधितोविष्णुरिन्द्राद्याश्चसुरोत्तमाः
 दीर्घिकारामकूपाश्चकारिताःसर्वतोभुवि ८
 गोभूहिरण्यवासोभिःषड्रसान्वितभोजनैः
 विप्राअतिथयश्चैवभक्त्यासंतोषितामया ९
 बृत्यर्थपृथिवीपालानुद्धृत्ययुधिधर्मतः
 धनेनमहताकोशोमयाहिबहुलीकृतः १०
 उन्मार्गगामिनोमत्तानिजधर्मविलंघिनः
 विमुखःपितृदेवेभ्योदंड्यास्तेदंडितामया ११
 पंचपर्वसुवैष्णव्यांरवौपित्र्येचकर्मणि
 दशम्यैकादशीतिथ्योर्नस्त्रीसेवाकृतामया १२
 ऋतुकालावधौस्नातांस्वस्त्रियंनाहमत्यजम्
 अनृतावपितद्योग्येकालेचेत्प्रार्थितस्तया १३
 तदातस्यांसकामिन्यांसकामंरमितंमया
 एवंधर्मार्थकामामेयथाकालंनिषेविताः १४
 महिष्यांकेनदोषेणजायतेमेनसंततिः
 अतीतानागतज्ञानोवसिष्ठोगुरुरेवनः १५
 कथयिष्यतितंदोषंयन्मेपुत्रो न जायते
 देवलउवाच-
 इत्यालोच्यसभूपालोगमिष्यन्नाश्रमंगुरोः
 मंत्रिष्वारोपयामासकोशलामृद्धिकोशलाम् १६
 अथप्रजासृजंदेवंपूजयित्वाश्रमंगुरोः
 प्रतस्थातेपुत्रकामौदंपतीतौशुभेऽहनि १७
 कतिचिद्वासरैर्मार्गमुल्लंघ्यैकरथेस्थितौ
 तौदंपतीगुरोःसायमाश्रमंप्रापतुःशुभम् १८
 वैश्वदेवांतसंप्राप्तातिथिसत्कारकृन्मुनिम्
 हुताशनहुतद्रव्यप्रसरद्धूममालया १९
 पवित्रयंतमात्मस्थान्मुनीनागंतुकानपि
 मृगैर्दूर्वाप्रतानौघप्रपूर्णोदरमंथरम् २०

अभ्यागच्छद्भिरभितोमंडपंसमृगीगणैः
 वासवृक्षमिलत्पक्षिकुलकोलाहलाकुलम् २१
 परस्परविनिर्मुक्तवैरव्याघ्रमृगादिकम्
 जपध्यानपरर्षीणां क्षणश्रांतश्रुतिध्वनिम् २२
 अनध्ययनकालोत्थक्रीडारक्तकुमारकम्
 तस्मिन्वसिष्ठमद्राष्टादंपतीतौकृतक्रियम् २३
 बृस्यानिषण्णमव्यग्रमरुंधत्योपसेवितम्
 सववंदेगुरोः पादौमहिषीसाचतत्स्त्रियः २४
 आशिषागुरुरप्येनंयुयोजारुंधतीचताम्
 अतिथितमथाभ्यर्च्यमधुपर्कादिभिर्गुरुः २५
 अर्हणैरर्हतां श्रेष्ठोवसिष्ठइतिपृष्ठवान्
 वसिष्ठउवाच-

भोभोभूमिभृतांश्रेष्ठराज्येकुशलमस्ति २६
 कुलेचकच्चिल्लोकेचनिजधर्मानुवर्तिनि
 धर्मेणपालिताकच्चित्त्वयावीरवसुंधरा २७
 संवर्द्धयतितेकोशंर्मधीरिवसात्विकी
 तवजानपदाराजन्पौराश्चस्थितिमात्मनः २८
 सारवंतोविमुंचंतिकच्चिन्नांबुधयोयथा
 स्नेहेनसाहचर्येणसहवासतयाप्रभो २९
 लक्ष्मीनारायणायेतेकच्चित्तेपुरदंपती
 काम्यव्रतानिराजेंद्रप्रजानांनगरेतव
 फलंतिवांछितंकच्चिद्धरिचंदनवद्वि ३०
 देवलउवाच-

पृष्ठैवंसमुनिश्रेष्ठोवसिष्ठोमुनिपुंगवः
 योगप्रभावोपनतैर्नृपंभोज्यैरभोजयत् ३१
 अरुंधतीचतारार्जीबह्वादरसमन्विता
 नानाव्यंजनपक्वान्नैरभोजयदुदारधीः ३२
 कृतभोजनमासीनंस्वस्थः स्वस्थंमुनिर्नृपम्
 पुनःपप्रच्छसंगृह्यपाणिनायाणिमानतम् ३३
 वसिष्ठउवाच-

सप्तांगसंयुतराज्यं निजधर्मरतप्रजम्
प्रीतबंधुजनामात्यं शस्त्रास्त्रविधिवद्भटम् ३४
वश्यमित्रंहतामित्रंकृष्णार्चापरमानसम्
यस्यास्ति नृपतेराज्यं स्वर्गराज्येन तस्य किम् ३५
इक्ष्वाकुवंशराजानः पुत्रानुत्पाद्य धार्मिकाः
राज्यं च तेषु विन्यस्य प्रपन्नास्तपसि प्रभो ३६
त्वं युवा दृष्टुं पुत्रास्यो नाधिकारी तपोविधौ
किमर्थमागतो ह्यत्र राज्यं त्यक्त्वा तथा विधम् ३७
राजोवाच-

ब्रह्मन्नाहंतपः कर्तुमागतस्तावकाश्रमे
स्वर्गकामनया त्यक्त्वा राज्यमत्र तथा विधम् ३८
ब्रह्मन्सत्यमिदं चोक्तं भवता यत्तपोवनम्
राज्यमारोप्य पुत्रेषु प्राप्ता इक्ष्वाकुवंशजाः ३९
न तैस्त्यक्तं महीराज्यमिदं स्वर्गगतैरपि
तन्मूर्तिरस्यां विमनास्तिष्ठति ह्येव संततिः ४०
यथा बाल्यं गतं तात यौवनं च समागतम्
यास्यत्यदोपि च तथा जराप्येष्यति निश्चितम् ४१
जरसोऽनतरं मृत्युः पुरुषस्य न संशयः
मृत्युं गते मयि ब्रह्मन् विना तनयसंभवम् ४२
कस्येदं जगतीराज्यं भविष्यति गुरो वद
तस्मादपत्यहीनस्य राज्येऽपि मम तिष्ठतः ४३
मम त्वं विद्यते नात्र पुरस्तात्तदभावतः
वर्गत्रयस्य वै सम्यक् संवेत्ता त्वं गुरो मम ४४
केन दोषेण मे पुत्रो जायते न तपोनिधे
ध्यानेन दोषमालोक्य तं गुरो कथया शुमे ४५
तस्य प्रतिक्रियां कुर्यां श्रुत्वा संतानलब्धये
देव उवाच-

इत्याकर्ण्य वसिष्ठस्तु वचस्तस्य महीपतेः ४६
उवाच संततिस्तं भहेतुं वीक्ष्य समाधिना
वसिष्ठ उवाच-

त्वंपुराराजशार्दूलसंसेव्यसुरनायकम् ४७
 स्नातामिमां वधूंस्मृत्वा चलितो निजमंदिरम्
 गच्छ तस्त्वरया तात संतानोत्कंठितस्यते ४८
 आसीत्सुरतरोर्मूले कामेधनुः स्थितापथि
 उत्पादिता त्वया तस्याः पूज्यांघ्रिरजसोऽतिरुद् ४९
 प्रदक्षिणमस्कारसदाचारमकुर्वता
 साऽशपत्त्वामतिक्रोधात्पुत्रो नोत्पत्स्यते तव ५०
 मम संतानशुश्रूषां यावत्त्वं न करिष्यसि
 गच्छंस्त्वमृतुदानाय त्वरया सुतकामुकः ५१
 तन्मनानाश्रुणोः शापं नयंता क्षनिनादतः
 तस्याः सुता सुतां धेनुं नंदिनीं स सुतां मम ५२
 आराधयानया वध्वा सार्द्धं सा दास्यते सुतम्
 देवल उवाच-

इत्युक्तवति तत्र षोडशसिष्ठे सा तु नंदिनी ५३
 तपो वनात्समायाता वत्सस्नेहस्रुतस्तनी
 तां दृष्ट्वा हृष्टहृदयो वसिष्ठो मुनिपुंगवः
 उवाच भूपतिं भूयो दर्शयित्वा च नंदिनीम् ५४
 वसिष्ठ उवाच-

राजन्समागता ह्येषा स्मृतमात्रशुभाह्वया
 अतो विद्धि समीपस्थां कार्यसिद्धि मिहात्मनः ५५
 आराधितानुगत्येयं त्वयारण्ये तथा श्रमे
 वध्वा प्रसादात्ते पुत्रं दास्यते नात्र संशयः ५६
 यथानाभिभवे देनां जंतुः कश्चिद्वनोद्भवः
 तथाचारय राजेन्द्र वने हिंस्त्रो धनुर्द्धर ५७
 देवल उवाच-

तथेति लघुवादिने नृपतये स्नुषायै च सक्षपाशयनहेतवै स दुट्ठजंददौ तापसः
 स तत्र सहभार्यया समधिशय्यदर्भास्तृतां महीमगमय त्रिशां नियतमानसो
 विशपतिः ५८

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडे कालिदी
 माहात्म्ये द्यूवधिकद्विशततमोऽध्यायः २०२

त्र्यधिकद्विशततमोऽध्यायः

देवलउवाच

अथोषसिनराधीशः पूजितांकुसुमादिभिः
महिष्यानंदिनींधेनुं नीत्वारण्यं जगाम सः १
गच्छंतीमनुतां देवीं छाये वनृपतिर्ययौ
खादंतीमनुशष्पादिसोऽपि मूलाद्यभक्षयत् २
तरुच्छायामुपासीनामनुसोऽप्युपविष्टवान्
पिबंतीमनुपानीयं राजापिसलिलं पपौ ३
सचराजामृदुग्रासैर्दंशापनयनेन च
कंडूयनैः कामधेनुं गुरोरेवमसेवत ४
अथ प्रत्याश्रमं सायं न्यवर्त्तत महीपतेः
अंगं पवित्रयंती सा खुरोद्धूतैरजःकणैः ५
अधोभारेण गुरुणा गच्छंतीमंथरंबभौ
महीपालमहत्कार्यभाराक्रांते वनंदिनी ६
तां मुनेराश्रमाभ्याशेराज्ञी प्रत्युज्जगाम ह
चंदनाक्षतनैवेद्यधूपादीनुपनीय च ७
तां पूजयित्वा विधिवत् प्रणम्य च पुनः पुनः
कृत्वा प्रदक्षिणं राज्ञी तस्थौ प्रांजलिरग्रतः ८
सा गृहीत्वा च तां पूजां विहितां श्रद्धया तथा
राज्ञानिश्चलमास्थाय ययौ ताभ्यां सहाश्रमम् ९
आराधयति तामेवं दिलीपे तु दृढवते
एकाधिकाव्यतीयाय दिनानां वेश्य विंशतिः १०
अथ भूमिपतेस्तस्य भावजिज्ञासया तु सा
विवेश निर्भयस्वांता स शष्पां हिमवद्बुहाम् ११
पश्यता हिमवत्सानुशोभामथ महीभृता
अलक्षितागमः सिंहो बलाज्जग्राहनंदिनीम् १२
सा च क्रंदभृशं धेनुर्दुःखिते वदयास्वना
चित्ते धनुर्भृतस्तस्य जनयंती दयो दयम् १३
तदा क्रंदितमाकर्ण्य तस्याः स जगती पतिः
हिमवत्सानुसंलग्नां निजदृष्टिं न्यवर्त्तयत् १४

उपर्युपरितांधनुंस्त्रवदश्रुमुखीनृपः
 तीक्ष्णदंष्ट्रनखंसिंहदंष्ट्रासव्यथितोऽभवत् १५
 गृहीतांतेनसिंहेनतामालक्ष्यधनुर्द्धरः
 निषंगाद्वाणमुद्धर्तुं प्राहिणोदक्षिणंभुजम् १६
 बाणमुद्धृत्यतूणीरान्निहतुंतंमृगाधिपम्
 गुणेनापूर्णमायोज्यचकर्षवसुधाधिपः १७
 जडीभूतः समस्तांगस्तत्सिंहालोकनेनसः
 नाशकद्वाणमुत्सृष्टुराजासीद्विस्मितस्ततः १८
 तादृशंनृपमालक्ष्यजगादसमृगाधिपः
 नरवाचाभृशंभुयोविस्मयंप्रापयन्निदम् १९
 सिंहउवाच-
 दिलीपंत्वामहंराजन्जानामिरविवंशजम्
 त्वंचजानीहिमांशंभोर्गणंकुंभोदराभिधम् २०
 देवदारुरयंयस्तेवर्त्ततेदृष्टगोचरे
 पार्वत्यापुत्रवद्वीरपालितः स्निग्धचित्तया २१
 एकदामुष्यवन्येनगजेनाघर्षताकटम्
 उदपाटिमहाराजवल्कलंमृदुलंभृशम् २२
 एनंतादृशमालक्ष्यमृडानीकरुणान्विता
 मामत्रस्थापयामाससिंहंकृत्वास्यरक्षणे २३
 ममाहचेतिसादेवीकुंभोदरनिशम्यताम्
 योऽत्रजंतुःसमागच्छेत्तंखादेस्त्वंवसन्निह २४
 ततः प्रभृतिराजेंद्रतदाज्ञांपालयन्नहम्
 पालितांत्रिदशैःसर्वैःकंदरेऽत्रवसाम्यहम् २५
 जडीभावेस्वदेहस्यत्वयाकार्योनविस्मयः
 महतीशांभवीमायावर्त्ततेऽत्रहिमाचले २६
 अन्यस्मिन्निवसिंहेत्वंप्रहर्तुंनमयिन्नमः
 यतोमत्पृष्ठमारुह्यवृषमारोहतिप्रभुः २७
 निवर्त्तस्वनिजंदेहंरक्षसर्वार्थसाधनम्
 दैवेनासादितावीरगौरियंभक्षणायमे २८
 देवलउवाच-

इत्याकर्ण्यवचस्तस्यवीरसंबोधनान्वितम्
 प्रत्युवाचदिलीपस्तंसजडीभूतविग्रहः २९
 राजोवाच-
 सर्गस्थितिविसर्गाणांकारणंजगतः शिवम्
 अंबिकांजगदंबांचनमामिमृगराजतौ ३०
 त्वंचतत्सेवकत्वेनमान्योमममृगाधिप
 ब्रवीमियदहंवाक्यंश्रुत्वाशाधिकरोमिकिम् ३१
 वसिष्ठोब्रह्मणःपुत्रोगुरुर्नोविदितस्तव
 तस्येयंनंदिनीनामधेनुःसर्वार्थसाधिका ३२
 संतानोत्पत्तयेतेनदत्ताराधयितुंमम
 येयमाराधितासम्यक्दिनानिकतिचिन्मया ३३
 लघुतर्णक मातेयंधृतातेगिरिकंदरे
 शुंभुभृत्याद्वलात्त्वत्तोशक्तामोचयितुंमया ३४
 अहंतस्यमुनेरग्रेगच्छाम्येनामृतेकथम्
 कामधेनोस्तुदौहित्रीजगत्सेव्यायशस्विनी ३५
 अनयासदृशीनान्यागौर्ययातोषयामितम्
 तस्माद्विमुच्यगामेनामग्र्यांकुरुनिजाशनम् ३६
 ददामिदेहमात्मीयमपकीर्तिमलीमसम्
 एवंनधर्महानिः स्यादृषेस्तवतुभोजनम्
 गवार्थेत्यजतः प्राणान्ममापिगतिरुत्तमा ३७
 देवलउवाच-
 एवमाकर्ण्यसिंहेनकृतेमौनेविशांपते
 तदग्रेऽवाङ्मुखोराजान्यपतद्धर्मकोविदः ३८
 तस्यप्रतीक्षमाणस्यसिंहपातंसुदुःसहम्
 पपातोपरिपुष्पाणांवृष्टिर्मुक्तासुरेश्वरैः ३९
 पुत्रोत्तिष्ठेतिवचनंश्रुत्वाराराजासउत्थितः
 जननीमिवतांधेनुंददर्शनमृगाधिपम् ४०
 तंविस्मितमुवाचेदंनंदिनीनृपसत्तमम्
 नंदिन्युवाच-
 माययासिंहरूपिण्यात्वंमयासिपरीक्षितः ४१

मुनिप्रभावान्मांराजन्गृहीतुंनक्षमोऽतकः
 मनसापिकुतोऽन्येषां यद्ग्रहेशक्तिरंगिनाम् ४२
 स्वशरीरस्यदानेनत्वंमांरक्षितुमुद्यतः
 अतस्तेऽहप्रसन्नास्मिवृणीष्ववरमीप्सितम् ४३
 राजोवाच-
 नगुप्तंदेहिनामंतर्वर्तिवृत्तं भवादृशम्
 अतोजननिजानासिवांच्छितंममदेहितम् ४४
 मगधेशसुतायामेवंशकर्तारमात्मजम्
 प्रयच्छकिंचित्स्वच्छानांसाध्यंहिभवादृशाम् ४५
 इत्युक्त्वांजलिमाधायतत्पुरस्तस्थिवानृपः
 तूष्णींतदुत्तरापेक्षीतत्पुरोबद्धलोचनः ४६
 देवलउवाच-
 निशम्येतिवचस्तस्यभूपतेरिदमब्रवीत्
 नंदिनीपितृदेवर्षिनरभूतार्थसाधिका ४७
 नन्दिन्युवाच-
 पुत्रपत्रपुटेदुग्ध्वापयोममपिबेप्सितम्
 आश्रमेगुरुणाज्ञप्तःपुनःपास्यसिशेषितम् ४८
 भवितावंशकर्तृसुतःशस्त्रास्त्रतत्त्ववित्
 देवलउवाच-
 इत्युक्तःसौरभेय्यातामुवाचविनयेनसः ४९
 दिलीपउवाच-
 मातस्तवैवपास्यामिशेषंसर्वक्रियाविधेः
 तृप्तोऽहमातरासाद्यमिष्टंतेवचनामृतम् ५०
 नान्यदिच्छामिसारंगःकादंबिन्यायथाजलम्
 तवशुश्रूषणान्मातरभवंसकलोद्भवः ५१
 समस्तजनपूज्यायाविद्यायाइवमूढधीः
 तवमातामहीदत्तः शापोऽप्यासीद्वरोमम ५२
 तमृते पुत्रलाभोमेकुतस्तवचदर्शनम्
 वरायैवतथाप्यंबसमाराध्याभवादृशः
 नहिकश्चिद्विषाकांक्षीमहादेवात्त्रिवर्गदात् ५३

देवलउवाच-

श्रुत्वेतितद्वचः सागौः प्रसन्नासाधुसाध्विति
आभाष्यहिमहादर्पाययौतेनसहाश्रमम् ५४
पूर्वेद्युरिवतत्रापिपूजिताराजभार्यया
प्रसन्नासावभौधेनुः कार्यसिद्धिरिवांगभाक् ५५
मुखंप्रसन्नमालक्ष्यमृगाक्षीसाक्षितीशितुः
अज्ञासीत्तंनिजंकार्यंसिद्धंयत्तस्तुयत्कृते ५६
अथतौदंपतीधेन्वाविधिवद्विहितार्चया
तयासहगुरोरेकृतकृत्यस्यजग्मतुः ५७
निरीक्ष्यतौमुनिवरः प्रसन्नमुखपंकजौ
अतीन्द्रियज्ञाननिधिः प्रोवाचेदंप्रहर्षयन् ५८
वसिष्ठउवाच-

राजञ्जानामिगौरेषाप्रसन्नावामभूत्किल
अपूर्वायुवयोरद्यमुखकांतिर्हिलक्ष्यते ५९
सुरभिः सुरशाखीचविश्रुतौकामपूरिणौ
तदपत्यंसमाराध्यसिद्धोऽथ स्यात्किमद्भुतम् ६०
योददातिनिखिलंमनोरथंकीर्तितेयमनधापिदूरतः
श्रद्धयानिकटएवसेविताकिंपुनः सुरतरंगिणीवसा ६१
ज्ञानतोविदितमद्भुतंमयात्वत्कृतंयदनयापरीक्षणम्
भूपतेत्वमपिधर्ममात्मनोरक्षसिस्मचयथाचतत् ६२
त्वय्यसौमममनोऽनुकूलतांभावमात्मनिबुध्यतेतथा
तुष्यति स्मकमलायथाहरेः पार्वतीवगिरिशस्यसज्जते ६३
रात्रिरत्रसहाभार्ययानयाधेनुपूजनपरेणनीयताम्
भूपभव्यभवतागमिष्यतेश्वः समाप्तविधिनानिजांपुरीम् ६४

देवलउवाच-

वैश्यैवंधेनुमाराध्यसभार्यः प्राप्तवांछितः
प्रातर्युक्तरथः प्राप्यगुरोराज्ञामगाद्बृहम् ६५
कतिचिद्वासरैस्तस्य दिलीपस्याभवद्रघुः
यस्यनाम्नारघोर्वंशः पृथिव्यांविश्रुतोऽभवत् ६६
यः पठिष्यतिभूपस्यदिलीपस्यकथामिमाम्

धनंधान्यंसुतंवैश्यलप्स्यतेसपुमानिह ६७
 शरभवरसुताप्तयेस्वबुद्ध्यासममनयापरितोषयाशुगौरीम्
 त्वमपिकुलधुरंगुणान्वितंसासुतमनघंखलुदास्यतेचतुभ्यम् ६८
 शिवशर्मोवाच-
 मुनिरितिचरितंदिलीपराज्ञोललिततरंशरभायपुण्यमुक्त्वा
 अभिमतगतमात्मनः प्रपेदेविधिमुपदिश्यचपूजजनेंबिकायाः ६९
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिदी
 माहात्म्येऽथधिकद्विशततमोऽध्यायः २०३

चतुरधिकद्विशततमोऽध्यायः

शिवशर्मोवाच-
 विष्णुशर्मस्ततोवैश्यःशरभःसहभार्यया
 नीत्वापूजोपकरणंययौश्रीचंडिकालयम् १
 तत्रतौविधिवत्स्नात्वासुमनोधूपदीपकैः
 आनर्चतुर्भक्तियुक्तौचंडिकांपुत्रकाम्यया २
 श्रद्धयापूजिताताभ्यांदिनैःसप्तभिरंबिका
 उवाचवाचाप्रत्यक्षंभूत्वाविशदमानसा ३
 पार्वत्युवाच-
 भोभोवैश्यप्रसन्नास्मिभक्त्यासुदृढयातव
 ददामिपुत्रंतेसाधोयदर्थेयत्नवानसि ४
 गच्छत्वंमाविलंबस्ववनमैद्रं चखांडवम्
 तत्रतीर्थमहापुण्यमिंद्रप्रस्थाख्यमुत्तमम् ५
 निगमोद्वोधकंतत्रतीर्थंनिखिलकामदम्
 बृहस्पतिकृतंतत्रस्नाहित्वंसुतवांछया ६
 भविष्यतिसुतस्तातवस्नानेनतत्रहि
 तत्रस्नात्वामयाप्यंगलब्धः स्कंदःसुरारिहा ७
 शिवशर्मोवाच-
 इत्याकर्ण्यवचोदेव्याः पिताममसहस्त्रिया
 अत्राजगामसतीर्थेसस्त्रौचसुतवांछया ८
 उंपस्करवतीर्धेनूर्द्विजेभ्यः प्रददौशतम्

देवान्पितृंश्चसंतर्प्ययथाविध्यत्रबुद्धिमान् ९
 सप्तरात्रमुषित्वातुदंपतीयतमानसौ
 जग्मतुःस्वगृहानिष्टलाभोत्फुल्लमुखांबुजौ १०
 तस्मिन्नेवाभवद्गर्भोमासिमातुर्ममान्वहम्
 व्यतीतेनवमेमासिजातोऽहदशमेशुभे ११
 विष्णुशर्मन्यदुक्तंतेपुरावृत्तमिदंमया
 दशाब्दद्वयमेवैतच्छ्रुतंसर्वंपितुर्मुखात् १२
 एकदाक्षममालोक्यगृहकर्मणिमांपिता
 गृहंमामर्पयामास विश्वाद्वैराग्यमाप्नुवन् १३
 मांचोवाचसधर्मात्मागोविंदासक्तमानसः
 विनिन्दन्विषयासक्तिंविष्णुभक्तिंस्तुवन्मुहुः १४
 पितोवाच-
 सुमतेवार्द्धकंप्राप्तंपलिताश्चिकुरामम
 गोविंदचरणांभोजंसेविष्येसाधुसेवितम् १५
 तत्सैवयाभवेत्स्वच्छंमनोयस्यचसुस्थिरम्
 सपुमानात्मसंतुष्टोनकिंचिदभिबांछति १६
 निष्कामः सुखदुःखाभ्यांभुंजन्सुकृतदुष्कृते
 प्राकृतेतत्समाप्तौचत्यजन्देहंभवत्यजः १७
 तांवद्द्रव्यंगुणसुखंयावत्प्राप्तंनचित्सुखम्
 तत्प्राप्तौतद्भवेत्तुच्छंसुधायाइवतक्रकम् १८
 हरेर्मायाबलवतीयंमोहयतिदेहिनम्
 हितानितंनजानातिसयथामदिरामदः १९
 प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचविद्ययाविद्ययाचसः
 करोतिस्वेच्छयाकालेबाललीलोहिसप्रभुः २०
 वेदोदितंयदाकर्मक्रियतेफलमिच्छता
 प्रवृत्तिंसापराताततेषामर्पणमीश्वरे २१
 यथानिर्दग्धाबीजानिनप्ररोहंतियत्नतः
 यथाकर्माणिविश्वेशेनिःकामेनार्पितानितु २२
 कार्मणांचलयोमोक्षः सुखदुःखप्रदायिनाम्
 तदुत्पत्तिस्तुबंधःस्यादित्यसौशास्त्रनिर्णयः २३

अतोऽहकर्मवेदोक्तंकुर्वन्नाभिवषन्फलम्
 पर्यटिष्यामितीर्थेषुहृदिभक्तिदधद्धरेः २४
 एवंप्रारब्धकर्माणिभुञ्जन्नान्यान्यतर्जयन्
 हनिष्यामिजगद्रोगंपीत्वासत्संगमौषधम् २५
 शिवशर्मोवाच-
 एवमाकर्ण्यवचनंतस्याहंपितुरात्मनः
 अवदंविष्णुशर्मस्त्वंतन्निशामयतत्वतः २६
 वैश्यपुत्रउवाच-
 अयंजनोदुराराध्यःकथयिष्यतिनोयशः
 दुष्टकुटुंबादुद्विज्यनिःसृत्यगतइत्ययम् २७
 इयंविष्णुपदीतातभुवनत्रयपावनी
 स्मृताहरत्यघंदूरात्कस्मादेनांविमुंचसि २८
 पापकारीजनस्तातम्रियते मगधेतुयः
 सोप्यस्तपापोगंगायांस्वर्यातित्यजमाशुभम् २९
 पुत्राःषष्टिसहस्राणिसगरस्यमहात्मनः
 कपिलक्रोधनिर्दग्धागतायत्स्पर्शनाद्विवम् ३०
 तामिमांस्त्रिदिवश्रेणीमुक्तेरपिविधायिनीम्
 मुमुक्षुसेवितांतातमुक्त्वामान्यत्रगम्यताम् ३१
 मावजानीहिसामीप्येगंगात्रिदशमानिताम्
 यदिच्छसिमहाभागसेवितैषाप्रदास्यति ३२
 तिर्यचोऽपिविनाज्ञानाज्जलेचेत्स्युर्गतासवः
 भवेयुस्तर्हितेब्रह्मसाकथंत्यज्यतेत्वया ३३
 शिवशर्मोवाच-
 निशम्यैतद्वचस्तातस्ततोममऋतप्रियः
 उवाससदनेसर्वविषयेभ्यःपराङ्मुखः ३४
 त्रिषुकालेषुंगगायांप्रत्यहंस्नानमाचरन्
 पुराणंस्याद्गृहेयत्रतत्रयातिसनित्यशः ३५
 एकदाकर्णयन्धीरोयमुनातीर्थगौरवम्
 तत्रशुश्रावमाहात्म्यमस्यतीर्थस्यपुत्रसः ३६
 अविमुक्तहरिद्वारप्रयागेभ्यश्चपुष्करात्

अयोध्याद्वारिकाकांचीमथुराभ्यस्तथान्यतः ३७
 सर्वतीर्थमयस्यास्यपुण्यंशतगुणाधिकम्
 कथितंतेनविदुषासुतेनाकर्ण्यमत्पिता ३८
 त्यक्त्वागृहमगादत्रतीर्थेसर्वैरलक्षितः
 आवामिवमहाभागोगोविन्दपदसेवकः ३९
 अत्रागत्यमहाभागोमत्पितामोक्षवाञ्छया
 निगमोद्धोधकेतीर्थेत्रिकालंस्नानमाचरन् ४०
 उवासकतिचिन्मासानत्रतीर्थोत्तमेहिसः ४१
 कुर्वन्निजक्रियांधीमान्निस्पृहोप्यजवेश्मनि
 एकदासहसातस्यज्वरोऽभूदतिदारुणः ४२
 महत्यापीडयातस्यमुमोहगतचेतनः
 मुहूर्तसपितामुह्यंतदवस्थोव्यतिष्ठित ४३
 पश्चात्समागतप्राणोविचिंत्ययदिदंतदा
 अहोमेकष्टमापन्नंदूरेपुत्रःसधार्मिकः ४४
 योमाञ्जरवितप्तांगमाश्वासयतिबुद्धिमान्
 अगम्यागमनंपापंकृतंयन्मेसुदारुणम् ४५
 प्रायश्चित्तंनतस्यापिकृतंकामेगतिर्भवेत्
 आगमिष्यतिपुत्रोमेतस्मैदास्यामिवस्विति ४६
 यन्मयागोपितंगेहेनदृष्टंचतदप्यहम्
 शिवशर्मोवाच-
 इतिचिंतयतस्तस्यपान्थोवर्षेणपीडितः ४७
 शीतार्तःकंपितवपुरुटजंप्राविशत्तदा
 सतंसंविष्टमालोक्यभूयोगत्वातदंतिके ४८
 मुनिरेषइतिज्ञात्वाववंदेशिरसाध्वगः
 ऊचेचकस्मात्सुप्तोसिमुनेसंध्यासमागता ४९
 रविरस्तंप्रयात्येषनसुप्तेःकालएषते
 इत्युक्तमात्रेवचसिपथिकेनपितामम ५०
 शरभोज्वरतप्तांगस्तमाहकथमप्यहो
 शरभउवाच-
 श्रूयतांवचनंपांथयद्वदामिपुरस्तव ५१

श्रुत्वामद्भाग्ययातेनत्वयासाधोविधीयताम्
 वैश्योऽहशरभोनाम्नाकान्यकुब्जेगृहंमम ५२
 अत्रागतोनिषिद्धोपिजायामित्रसुतैरहम्
 अस्यतीर्थस्यमाहात्म्यंश्रुत्वासूनुमुखेरितम् ५३
 मासास्तुकतिचित्साधोव्यतीतामयिचागते
 दिनत्रयमतिक्रांतंज्वरितस्यममाधुना ५४
 प्राणामेविगताआसन्नद्यभूयःसमागताः
 कियानप्यायुषः शेषः साधोमेखलुतिष्ठति ५५
 शमनस्यगृहं दृष्ट्वायदहंपुनरागतः
 भाग्योदयेनकेनापिममात्रत्वंसमागतः ५६
 नयमांमद्वहंमित्रद्रव्यंबहुददामिते
 दास्याम्यपिगृहंगत्वाकृपांकुरुकृपानिधे ५७
 इहभूभागउत्वायगृह्यतांमामकंधनम्
 शिवशर्मोवाच-
 इत्याकर्ण्यसदुर्बुद्धिर्ग्राम्योविषयलंपटः ५८
 उवाचधनलुब्धस्तंत्वदुक्तंसाधयाम्यहम्
 इत्युक्त्वाधनमुत्वायतस्माद्भूभागतस्तदा ५९
 अग्रतः स्थापयामासशरभस्याहचाध्वगः
 अध्वगउवाच-
 धनमेतद्विशांनाथतवभूभागतोमया ६०
 निष्कासितंप्रयच्छाशुशिबिकानयनायमे
 यामारोप्यज्वरार्तत्वांनयामितवकेतनम् ६१
 शिवशर्मोवाच-
 इत्युक्तस्तेनसतदादौस्वर्णपलत्रयम्
 सोपिनीत्वापितुर्द्रव्यंययौलवणपत्तनम् ६२
 उषित्वारात्रिमेकांतुशिबिकांसपरिच्छदाम्
 सवाहामानयत्पुत्रदत्त्वास्वर्णपलद्वयम् ६३
 पलंद्वयंगृहीतंतत्तेनैवाधर्मबुद्धिना
 आरोप्यशिबिकांतंतुशरभंवैश्यसत्तमम् ६४
 पांथःसचलितोवाहांस्त्वरयन्कान्यकुब्जकम्

अस्यतीर्थवरस्याथकमंडलुजलंधृतम् ६५
 पाययन्नल्पमल्पंतंतृषार्तसोर्ध्वगोययौ
 अथतेसरसस्तीरेउत्तीर्णाभोक्तुमध्वनि ६६
 स्नात्वाभुक्त्वापुनस्तस्मात्स्थानाञ्चेलुस्त्वरान्विताः
 कियंतिभूमिमुल्लंघ्यतृषार्तस्तेकमंडलोः ६७
 जलंपीत्वातृषार्तंतंशरभंचाप्यपाययत्
 अथकश्चिन्महाभीमोविकटोनामराक्षसः ६८
 विचरन्निर्जनेऽरण्येगच्छतस्तानवैक्षत
 तान्दृष्ट्वासक्षुधाक्रांतोवेगवान्निवृताननः ६९
 अभिदुद्रावचरणाघातेनाकंपयन्महीम्
 आगत्यतरसापार्श्वेतान्वाहान्पथिकंचतम् ७०
 सकोशेषुसमादायभ्रामयामासखेचरः
 गतासून्भ्रामणेनैवभूतलेतानपोथयत् ७१
 चखादपिशितंतेषांपपौकोशाच्चशोणितम्
 कुत्रयास्यतिरोगार्तोऽनरोऽयपुरतोमम ७२
 एनंतुभक्षयिष्यामिपश्चादंबुपिबाम्यहम्
 इति कृत्वामतिर्वारितीर्थस्यास्यकमंडलोः ७३
 मुखेचिक्षेपसतदारजनीचरपुंगवः
 क्षिप्तमात्रेजलेतस्यपूर्वजन्मभवास्मृतिः ७४
 जातासतुवधात्तस्यशरभस्यन्यवर्तत
 पूर्वजन्मकृतंपापंतदपिस्मृतिमागमत् ७५
 येनराक्षसभावस्तुभूतोविप्रोद्भवादपि
 स्मृत्वापापमुपेत्याशुसमीपेशरभस्यतु
 उवाचज्ञानमापन्नोराक्षसःपितरंमम ७६
 राक्षसउवाच-
 भोभोमनुष्यशार्दूलकस्त्वंकेचजनाग्रमी
 भक्षितायेमयाघोररूपेणाधमरक्षसा ७७
 कस्यतीर्थवरस्येदंजलयस्यप्रभावतः
 पापिनोऽपिस्मृतिर्जातापूर्वजन्मभवामम ७८
 वैश्यउवाच-

वैश्योऽहराक्षसश्रेष्ठकान्यकुब्जेगृहंमम
 तीर्थानिपर्यटन्निद्रप्रस्थेऽहसमुपागतः ७६
 तत्राहमभवंदुःखीज्वरेणविधियोगतः
 ततोमेबुद्धिरुत्पन्नागंतुंगृहमसत्पथ
 तत्रकश्चित्समायातःपांथोवर्षेणपीडितः ८०
 प्रार्थितःसमयानीयशिबिकांमांगृहं नय
 सचायंशिबिकांपांथःसमुपानीयसत्वरः ८१
 मामारोप्यचतांधीरश्चलितोमदूहंप्रति
 सपांथस्तेचशिबिकावाहाः संप्रतिभक्षिताः ८२
 त्वयाजलमिदंयस्यतीर्थस्यापिचतच्छृणु
 इंद्रस्यखांडववनेयमुनास्तिसरिद्वरा ८३
 तत्तीरेऽस्तिहरिप्रस्थंतीर्थंतीर्थोत्तमोत्तमम्
 सुराचार्यस्यतत्रास्तितीर्थंसर्वार्थसाधकम् ८४
 निगमोद्वोधकंजातास्मृतिस्तेयज्जलाशनात्
 एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्पृष्टोऽहमिहत्वया ८५
 पृच्छामित्वामहंकिंचित्तद्वदाशुनिशाचर
 पूर्वजन्मकृतंकर्मस्मरसित्वमिहाधुना
 वदकिंतंकृतंपापंयेनजातोऽसिराक्षसः ८६
 राक्षसउवाच-
 पुराहमभवंविप्रःपुण्येवेदविदांकुले
 दुराचारोह्यधर्मात्माशृणुसर्वंवदामिते ८७
 क्रीडताहिमयानित्यंहूतेनसहतद्विदैः
 हारितंद्रविशंभूरिस्वकीयंपितुरेव च ८८
 पित्रानिवेद्यभूपायमामकंकर्मतज्जनैः
 पुरान्निःसारितोनिःस्वोगतोऽहग्राममंतिके ८९
 तत्रासीन्मेसखानामदेवकोब्राह्मणोत्तमः
 तेनाऽहरक्षितोगेहेकुर्वताचिरमादरम् ९०
 वस्तुंतत्रसुखेनाहंतद्भार्यारूपशालिनीम्
 कामातुरोऽहमभजंबलान्मित्रेगतेक्वचित् ९१
 सामृतातत्क्षणात्साध्वीभक्षयित्वामहाविषम्

तांदृष्टातमसायुक्तेनिशीथेऽहपलायितः ६२
 पलायमानस्तरसाधृतोऽहराजकिंकरैः
 चौरोऽयमित्तिखड्गेनचिच्छिदुस्तेशिरोमम ६३
 मृतमांयातनादेहमावेश्ययमकिंकराः
 रौरवेनिरयघोरेचिच्छिपुयमशासनात् ६४
 षष्टिवर्षसहस्राणितत्राऽहतीव्रयातनाम्
 भुक्त्वातेनैवपापेनराक्षसत्वमुपागतः ६५
 शतवर्षाण्यतीतानिराक्षसत्वेविशांपते
 वदामितमुपायंमेयेनास्मान्मुक्तिमाप्नुयाम् ६६
 पुण्यंतदपितेसाधोवदामि शृणुसादरम्
 येनतीर्थवरस्येदंजलंमममुखेगतम् ६७
 तत्रैवजन्मनिमयाकृत्वाहरिदिनेव्रतम्
 संसर्गान्निच्छयावैश्यरात्रौजागरणं कृतम् ६८
 द्वादश्यामथसंस्नात्वाभोक्तुंमपिसमुद्यते
 मद्बृहेकश्चिदायातोवैष्णवोविष्णुरूपधृक् ६९
 कुपितोऽहतमालोक्यदुर्वचोवदमग्रतः
 क्वगच्छसिदुराचारदांभिकस्त्रीजनांतरे १००
 इत्युक्तंसमयाधीरस्तुल्योमानापमानयोः
 तूष्णीमेवनिकेतान्मेनिर्गत्यचलितोयदा १०१
 तदाभिमुखमायांतीपत्नीममपतिव्रता
 पतित्वापादयोस्तस्यतंसाधुंगृहमानयत् १०२
 मयापमानितस्यापिनक्रोधोऽभून्महात्मनः
 तयादृतस्याप्यानंदोयतः सोरिसुहृत्समः १०३
 तमर्चयित्वाविधिवद्विष्टरेचोपवेश्यसा
 भोज्यंभोजयजीवेशजयताब्दुवनत्रयम् १०४
 इत्युक्तोऽहतयासाध्व्यान्यगदंतंमहाशयम्
 म्लानवक्त्रःप्रसन्नास्यमुत्तिष्ठशमयक्षुधाम् १०५
 इत्युक्त्वातस्यचरणौनोदितस्तनुमध्यमा
 प्राक्षालयंपुनस्तंतुनिवेश्यासनमुत्तमम् १०६
 अददांपात्रमन्नेनपूर्णतस्मैविवेकिने

जलंचतत्करेसाध्व्याप्रेरितोऽहतयामुहुः १०७
 उपभुज्यस धर्मात्मास्वैरंविगतविक्रियः
 हरेरामहरेकृष्णजपन्नितिजगामह १०८
 कृतंपुण्यमिदंबैश्यनोदितेनमयास्त्रिया
 पूर्वजन्मनियेनेदंप्रापितंतीर्थवारिमे १०९
 शिवशर्मोवाच-
 विष्णुशर्मन्निदंवाक्यमुक्त्वातिष्ठतिराक्षसे
 पथिकःसचतेवाहाःप्राहुःखेदिव्यदेहिनः ११०
 पथिकवाहाऊचुः
 भोभोविशांपतेसाधोप्राप्ताअप्यपमृत्युताम्
 त्वत्प्रसादादिदंवारिपीत्वादेवत्वमागताः १११
 त्वत्संगेधनलोभेनविट्पतेचलितायतः
 विगतानधनाकांक्षामरणावसरेष्यतः ११२
 तीर्थराजजलस्यास्यतिष्ठतोजठरेहिनः
 मरणेह्यनुभावात्तुमैत्रीप्राप्ताधनेशितुः ११३
 नमामस्त्वांवयंयामोधनेशनगरींप्रभो
 विमानैस्तद्गुणानीतैर्नानामणिविभूषितैः ११४
 प्रयाहिमाविलंबस्वतीर्थेनिगमबोधके
 त्वमनेनसमंसाधोतारयैनमपिद्रुतम् ११५
 शिवशर्मोवाच-
 इत्युक्त्वातेगतास्तातदिश्युदीच्यांसमंततः
 विमानकिंकिणीनादैर्नादयंतोऽथरोदसी ११६
 अथवैश्योममपितातमाहरजनीचरम्
 शरभउवाच-
 उत्तिष्ठनयमामाशुतीर्थेनिगमबोधके ११७
 ज्वरार्त्तेनमयापद्भ्यांतत्रगंतुंनशक्यते
 योमांनयतितत्तीर्थत्वदन्योनास्तिकश्चन ११८
 शिवशर्मोवाच-
 तथेतितमथाश्वास्यवैश्यंसरजनीचरः
 स्कंधमारोप्यवेगेनतत्तीर्थपावनंययौ ११९

ऊषतुस्ताबुभौतत्रविशपतिःसचराक्षसः
 कुर्वतौस्नानमात्रंतुसर्वतीर्थोत्तमोत्तमे १२०
 अथाऽहपितुराकर्ण्यमहतीं गुरुवेदनाम्
 तंप्रतिप्रेरितोमात्राचलितोनिजसद्यतः १२१
 अत्रागत्यमयादृष्टःसमहाज्वरपीडितः
 मूर्ध्नाचवंदितस्तेनदत्ताशीर्मेऽभ्यभाषिच १२२
 शरभउवाच-
 किमर्थमिहभोतातदूरमार्गेसमागतः
 दिनानिकतिचित्तिष्ठन्कुर्वन्नत्रनिजक्रियाम् १२३
 विकटोनाममेमित्रःराक्षसःसमुपैतिवै
 उत्तिष्ठवपुषामुष्यदंडवत्पतपादयोः १२४
 नभेतव्यंत्वयामुष्मात्यक्तहिंसादिकर्मणः
 अधुनातीर्थमासाद्यसन्निधौममतिष्ठति १२५
 शिवशर्मोवाच-
 इत्युक्तोऽहतदापित्राशरभेणमहात्मना
 उत्थायपतितस्तस्य पादयोर्दंडवद्भुवि १२६
 दोर्भ्यामुत्थाप्यमांसोऽथगाढमालिग्यराक्षसः
 स्वागतंमित्रपुत्रेतिजगादाशिषमीरयन् १२७
 राक्षसउवाच-
 भाग्यवानसिभोतातयत्त्वमत्रसमागतः
 पितुर्धर्मात्मनः श्रुत्वाज्वरपीडांसुदारुणाम् १२८
 पितुराण्यमाप्रोषितीर्थेकृत्वातिलोदकम्
 स्नात्वाकुरुक्रियां स्वीयाः पूर्वजन्मस्मरिष्यसि १२९
 शिवशर्मोवाच-
 एवमुक्तस्तदातेनस्नातुंतीर्थेवरांभसि
 प्रविष्टोऽहस्मरंस्तातपूर्वजन्मशुभाशुभम् १३०
 स्नात्वाविधिवदत्रैवपितुरंतिकमागतः
 अपृच्छंरक्षसोवृत्तंकुतोऽयधर्मधीरिति १३१
 पित्रोक्तंरक्षसोवृत्तंवाहानांपथिकस्यच
 श्रुत्वाऽहतीर्थराजस्यस्तुतिमस्यचकारवै १३२

पितामेरोगनिर्मुक्तोभविष्यतियदातदा
 यास्यामिगृहमित्यत्रदशोषितमहानिमे १३३
 दशाहाभ्यन्तरेताततातस्यमरणंमम
 अभूदर्धजलेह्यस्यतीर्थराजस्यपश्यतः १३४
 अथोगरुडमारुह्यवक्षसोधायन्श्रियम्
 आजगामस्वयंविष्णुर्नवीनघनविग्रहः १३५
 पीतवासाचतुर्बाहुःपंकजारुणलोचनः
 ब्रह्मेन्द्रादिभिरादिव्यैःसनाथैरंधकारिणा १३६
 सेव्यमानोगुणग्रामान्गायद्भिःकिन्नरैःसह
 हाहाहूहूप्रभृतिभिःस्तूयमानश्चसर्वतः १३७
 दत्त्वास्वकीयसारूप्यमारोप्यगरुडंतदा
 पितरंममब्रह्माद्यैर्वृतोवैकुण्ठमारुहत् १३८
 पितुःसारूप्यमालोक्यविष्णोरहमचिंतयम्
 इतिचित्तेतदालोक्यजाततत्त्वोदयेतदा १३९
 नहिवर्णयितुंशक्योह्यस्यतीर्थशिरोमणेः
 महिमायज्जलाद्धैस्यान्मृतोजंतुश्चतुर्भुजः १४०
 नमयासर्वथात्याज्यंतीर्थराजमिदंननु
 अंजसादृढमाहात्म्यंधनरोगादितृष्णया १४१
 पितुरत्रोटजेतावत्स्थातव्यंहिमयामम
 या वत्तुकर्मणांभुक्तः प्रारब्धानांमहीतले १४२
 एवंविचिंतयित्वाचपितुःकृत्वातुसत्क्रियाम्
 रक्षसातेनसहितः स्थितोऽहमोक्षवांछया १४३
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसहितायामुत्तरखंडेकालि
 दीमाहात्म्येचतुरधिकद्विशततमोऽध्यायः २०४

पंचाधिकद्विशततमोऽध्यायः

शिवशर्मोवाच-

एकदाऽत्रमहातीर्थेपंकेमग्रांपयस्विनीम्
 दृष्ट्वासराक्षसश्रेष्ठस्तामुद्धर्तुंविवेशह १
 गोरक्षणेमहान्धर्मोरक्षतुःस्वर्गतिर्भवेत्

चिंतयन्निति मध्येतुसगृहीतौ बुहस्तिना २
 नीतस्तुवारिणोऽधस्ताज्जलपूर्णोदरस्तदा
 तत्याजजीवितं सद्यस्तेन पीडितविग्रहः ३
 दिव्यरूपं समास्थाय विमानमपि ढौकितम्
 गणेन प्रहितेनाथदैवैरिन्द्रपुरोगमैः ४
 गच्छन्निति मया पृष्टः सनिशाचरपुंगवः
 मुक्तिदेऽत्र महातीर्थे मृत्युं प्राप्य सदुर्लभे ५
 कथं देवपदप्राप्तिर्जाता तव महामते
 इत्युक्तो मामुवाचे दंवांछासीदत्र मेऽनघ ६
 तस्मिन्नाते पुण्यजने स्वर्गपुण्यवतां पदम्
 एकाकिनामया विष्णुः सद्गतिः प्रापितस्तदा ७
 गच्छंस्तिष्ठन्स्वपन् जाग्रत्स्नानं कुर्वन् नित्यशः
 तमेव पुंडरीकाक्षमहं दध्यावनन्यधीः ८
 हरेतव पदांभोजमहं शरणमागतः
 ब्रह्मत्वे च महेशत्वेनेन्द्रत्वे मम मानसम् ९
 प्रार्थयन्नित्यहं तात तमेव पुरुषोत्तमम्
 उषितोऽत्र महातीर्थे कृत्वानिर्विषयं मनः १०
 विष्णुश्मोवाच-
 वसतोऽत्र महातीर्थे मरणं चेत्तवा भवत्
 कथं जन्म पुनः प्राप्तं त्वयेति मम संशयः ११
 मर्यादां यस्य तीर्थस्य त्यक्त्वा पि धनलोभतः
 राक्षसान् मरणं प्राप्ताः पथिकस्ते च वाहकाः १२
 यस्य तीर्थं वरस्यास्य जलपानाद्विवंगताः
 तथैव राक्षसोऽप्यस्मिन्नपमृत्युमवाप्यसः १३
 न क्रतुः स्वेच्छया स्वर्गजगाम तव पश्यतः
 न नूनं तत्र मरणं जातं यज्जन्म दृश्यते १४
 नारद उवाच-
 शिवे निशम्य पुत्रस्य शिवश्मोवाच शुभं वचः
 उवाच पूर्ववृत्तांतं कारणं निजजन्मनः १५
 शिवश्मोवाच-

विष्णुशर्मन्शृणुष्वेदंकारणंममजन्मनः
 कथयामितवाग्रेऽहश्चुत्वानिःसंशयोभव १६
 एकदाविष्णुपूजायांमयिध्यानंसमास्थिते
 दुर्वासाःप्रकृतिक्रोधीममाश्रममुपागतः १७
 तमागतमविज्ञायविष्णुध्यानपरायणः
 तस्थिवांस्तदवस्थोऽहचिरंतंनामसंस्मरन् १८
 समुहूर्तमुनिःस्थित्वाममाग्रेक्रोधमूर्छितः
 आत्मनात्मानमाहेदमुच्चैरारक्तलोचनः १९
 दुर्वासाउवाच-
 अहोअत्रेहंपुत्रोऽनसूयागर्भसंभवः
 शिवांशोमानुषेणालमवज्ञातोऽमुनाभवम् २०
 त्रिलोकीराज्यतः शक्रोमयायेनप्रपातितः
 तंमामपिमनुष्योऽयमवजानातिदुर्मतिः २१
 योबिभेतिनकःसोसिमत्तःकालानलादिव
 मुक्त्वादेवत्रयींलोकयतः सार्हत्तमामम २२
 यामसौध्यायतेमूढोदेवतांध्यानमास्थितः
 नकथंबोधयत्येनंसेतिमूर्तिस्थितोयमः २३
 नूनंनारायणंदेवंध्यायत्येषजगद्गुरुम्
 यद्ध्यानामृततृप्तोहिनबाह्यज्ञानवानयम् २४
 हरिंवाब्रह्मवाशंभुमन्यंवाध्यायतामहम्
 मयायंसर्वथादंड्योमदवज्ञाकरोह्ययम् २५
 शिवशर्मोवाच-
 एवंविचिंतयित्वाससुमतिंमाम बोधयत्
 शशापचबिबुद्धंमामितिक्रोधारुणेक्ष्णः २६
 मामवज्ञाययश्चित्तेध्यानकालेमनोरथः
 कुतस्तेनभवेह्यस्मिन्भविष्यतिहिसर्वथा २७
 इत्युक्त्वासयदातातचलितोमुनिरत्रिजः
 तदामयाचरणयोगृहीतोभयभीरुणा २८
 इत्युक्तश्चमुनिश्रेष्ठक्षम्यतांरुडिबमुच्यताम्
 मादृशान विजानंतिसम्यक्कर्मभवादृशाम् २९

शापं त्वंदत्तवान्घोरं सांप्रतं मे निरेनसः
 प्रसीदममनमस्य शापांते कुर्वनुग्रहम् ३०
 इत्युक्तः कोपमुत्सृज्य दुर्वासा शीतलो भवत्
 किमेतन्नोचितं तात सयतश्चंद्रशेखरः ३१
 उवाचे तिसमांधीमांस्तंभूत्वा ब्राह्मणोत्तमः
 अत्रैव मरणं प्राप्य न भूयोजन्मलप्स्यसे ३२
 इति मामनुगृह्याथ सजगाम दिगंबरः
 उषित्वा तद्दिनं तात मया सत्कारपूजितः ३३
 नमुनेर्भाषितं मिथ्या चिंतयित्वा हमित्यपि ३४
 जगाम स्वगृहं चित्ते पश्चात्तापं वहन्निति
 अहो मे ध्यायतो नित्यं सतीर्थाश्रमिणस्तथा ३५
 दर्शनं दुर्लभं जातं श्रीपतेरिह जन्मनि
 चातकस्येव मेघस्य शुचौ सन्तापकारिणि ३६
 कुतोऽयमागतो मह्यं वै कुंठगतिरोधकः
 जनस्य प्रस्थितस्येव जलदो कालवारिमुक् ३७
 न दोषोऽस्ति मुने नूनं तस्यैवेच्छाहरेः खलु
 सुदर्शनं हि दत्त्वापि मम जन्मांतरं कृतम् ३८
 मया संसारभीतेन ग्राह्यं पादांबुजं हरेः
 निदाघातपतप्तेन पथिकेनेव पादपः ३९
 किं धनापत्ययोषिद्धिरनित्यैश्चान्यबंधुभिः
 गोविंदपरमानंदरामेति मम जल्पतः ४०
 उदासीनवदासीनः कुंटुबेषु हरिं भजन्
 प्रारब्धमेव भोक्ष्यामि कर्माण्यन्यान्यतर्जयन् ४१
 चिंतयन्नित्यहं तात कियद्भिर्वासिरैरहम्
 प्राप्तवान् स्वगृहं स्नात्वा हरिपादोदकांतरे ४२
 पितुर्मरणमाख्यातं मात्रे बंधुभ्य एव च
 श्रुत्वा तेऽपि शुचंचक्रुर्नाविंदन्निममस्थिरम् ४३
 सत्यलोकादिलोकेषु निस्पृहोऽहं गृहे वसन्
 मरणं प्राप्तवान् कूले गंगायामुनिसेविते ४४
 मुनेर्दुर्वाससः शापाज्जातोऽहं वैष्णवे कुले

मरणंचात्रसत्तीर्थैलब्ध्वाप्राप्स्येहरेःपदम् ४५

नारद उवाच-

एवंसुराचार्यविनिर्मितेतदातीर्थमहाभागपुराकृतानितौ
द्विजोत्तमौप्रोच्यमिथः सुतस्थतुर्विचिंतयंतौहरिपादपल्लवम् ४६
विचिंतयंतौहरिमब्जलोचनंचतुर्भुजनीरदनीलविग्रहम्
निजायुधालंकरणावभासितंस्मृत्वात्रसारूप्यमवापतुहरेः ४७
यस्यक्षेत्रमिमंपुण्यमिंद्रप्रस्थाख्यमुत्तमम्
तस्योपाख्यानामाख्यातंफलमस्यशिवेश्वर ४८
गंगास्नानेनयत्पुण्यंकन्यादानोद्भवंचयत्
श्रवणादस्यतत्पुण्यंश्रद्धयालभतेनरः ४९
पुत्रे जातेतुगोदानात्सिंहगेचबृहस्पतौ
गोदावरीजलेस्नानाद्यत्फलंभुविजायते ५०
तत्फलंश्रवणादस्यजायतेनात्रसंशयः
अतस्तीर्थोत्तमादन्यत्तीर्थनास्त्यखिलार्थदम्
यस्मिन्मरणतो नूनंतिर्यचोऽपिचतुर्भुजाः ५१

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिदी
माहात्म्येनिगमबोधोपाख्यानां नामपंचाधिकद्विशततमोऽध्यायः २०५

षडधिकद्विशततमोऽध्यायः

सौभरिरुवाच-

धर्मराजशिबिः श्रीमानाकर्ण्यतद्वचोमुनेः

नारदस्याब्रवीत्प्रीतमनाइतितमुत्तमम् १

शिबिरुवाच-

मुनेतीर्थवरस्यास्यनिगमोद्धोधकस्यते

माहात्म्यंवर्णितंसम्यक्श्रुतंपापहरंमया २

इंद्रप्रस्थेत्रशतशः संतितीर्थानिवैमुने

अन्यस्यापिसमाचक्ष्वमाहात्म्यंयदिविद्यते ३

नारदउवाच-

इंद्रप्रस्थांतरावर्तिन्येषायाद्वारकानृप

अस्यांपुराहियद्बृहत्तंतत्तेवच्चिमृगुष्वमे ४

काम्पिल्येऽथद्विजः कश्चितपुष्पेषु मूर्तिमानिव
 सर्वासां योषितां चित्तहारी स्यादग्रविभ्रमैः ५
 संगीतविद्याकुशलः कोकिलामधुरध्वनिः
 एकदा सकरेवीणां धारयन्वादयन्मुहुः ६
 कंठेन कोकिलालापमधुरेण नराधिप
 गायन् बभ्राम नगरे प्रतिरथ्यं महामतिः ७
 तस्य गीतिध्वनिं श्रुत्वामूर्च्छनातानसंयुतम्
 त्वक्त्वास्वगृहकार्याणि तमीयुः पौरयोषितः ८
 मोहितास्तस्य रूपेण कामवेगं न सेहिरे
 जातास्वलितवीर्यास्ता गीतं श्रुत्वा समक्षतः ९
 ब्रह्मणो मानसं येन लोभितं भारतीं प्रति
 शिवस्यार्द्धशरीरं च पार्वत्यै येन दापितम् १०
 ताभ्यामन्योजनो लोके वशीवाज्ञानवानपि
 यः स्मरन्तं क्षमोजेतुं स्त्रियः प्रकृतिचंचलाः ११
 ताः स्मरावेशमासोढुं न साध्योपि विषेहिरे
 वक्तव्यमिति किं राजन् लोके कामोहिदुर्जयः १२
 अथ तास्तत्र त्रेयुर्यत्र यत्र ब्रजत्यसौ
 प्रगायन् कंठवीणाभ्यां प्रगायन् स्वरमोहितः १३
 तासां पतिसुतभ्रातृपितरोऽथ नराधिप
 आगत्य भर्त्सयित्वा तानि न्युः स्वान् स्वान् गृहान् प्रति १४
 तमन्विष्य पुनस्तास्तु जग्मुः सर्वास्तदंतिके
 यदा तदा पौरजनावृत्तं तत्प्राहुरीश्वरे १५
 राजापितं समाहूय प्रच्छरहसि द्विजम्
 केन मंत्रेण भो विप्रमोहितास्ताः पुरस्त्रियः १६
 तन्ममाचक्ष्व विप्रेंद्रदास्यामि बहुते धनम्
 नो चेन्निष्कासयामित्वा निजराज्यान्नसंशयः १७
 नारद उवाच-
 श्रुत्वेति नृपतेर्वाक्यं नृपतिं स द्विजोत्तमः
 उवाच सत्यं तस्याग्रे वचोरूपगुणार्णवः १८
 द्विज उवाच-

नमंत्रनौषधं राजन् विद्यते मयि भिक्षुके
 किंतु तेन गरे सर्वा योषितो ह्यजितेन्द्रियाः १९
 रूपं मम समालोक्य श्रुत्वा गीतध्वनिं तथा
 स्मरवेगं सहंते न राजस्तव पुरे स्त्रियः २०
 किं करोमि महाराज कोऽपराधोऽस्ति मे विभो
 पुराकृतमिवोल्लङ्घ्यं शासनं नमहीपते २१
 नारद उवाच-

उशीनरशीबेराजन्नेवं कथयति द्विजे
 सर्वे पौराः समेत्याथ प्रावदन्निति भूपतिम् २२
 पौरा ऊचुः -
 राजन्नेन विप्रेण मोहिताः पौरयोषितः
 गृहेषु न हतिष्ठन्ति ह्यस्माभिरनिवारिताः २३
 यद्ययं मोहनः स्त्रीणां न गरे वत्स्यति प्रभो
 तदा देशांतरा गये वयास्यामो वयमद्यै
 गतोऽस्माकं वृषो देवो हव्यकव्यक्रियात्मकः २४
 तमनुप्रस्थिता त्वेत्त्रादौ रियं पापिनामिव
 विनातं शरणं यातं त्यक्तश्रीभिर्नरैश्चर २५
 अथैनमनुयास्यन्ति वासिताभिर्वृषं यथा
 शून्यालये कथं लक्ष्मीर्यत्नतोऽप्यवतिष्ठति २६
 धर्मोऽथ श्वगृहं चैतत् त्रयं स्त्रीवशगंतः
 कांता धर्मधनाधीना तयोर्नाशेन तिष्ठति २७
 नारद उवाच-

एवं वदत्सु पौरैः पुत्रियस्तेषां समागताः
 राजांतिक उपाविष्टा इत्युचुस्ताः परस्परम् २८
 पौरस्त्रिय ऊचुः
 कामं वामाकृतिं विप्रमेनं प्राप्य मनांसिनः
 उल्लसन्ति दिवा धीशंकमलानीव वारिणि २९
 संकुचन्ति विना तेन कुमुदानियथेन्दुना
 आगच्छन्तमिलित्वैनं धारयामो नृपाग्रतः ३०
 अवध्योऽयवयं चास्य किं करिष्यति भूपतिः

नारद उवाच-

इत्युक्त्वा तास्त्वेव त्वयोजगृहस्तद्विजोत्तमम् ३१
पश्यतां निजभर्तृणां राज्ञश्चैव पुरस्तदा
ऊचुश्चैनं मनोनाथगृहानागच्छहृच्छयम् ३२
शमया शुविनाद्यत्वां स्थातुं नैव च शक्नुमः
इत्याकर्ण्य वचस्तासां सविप्रः प्रत्युवाच ह ३३
विप्र उवाच-

भवती नाम हंपुत्रो भवत्यो मातरो मम
गृहान् किमर्थमुत्सृज्य भवत्यः पर्यटंति हि ३४
आराधयत नाथान् स्वान्यतो लोकद्वयंध्रुवम्
आराधितेषु पतिषु विष्णुः सर्वसुरेश्वरः ३५
प्रसन्नो भवति त्वत्र प्रसन्ने किमु दुर्लभम्
यास्त्री स्वपतिमुत्सृज्य सेवतेऽन्यसु खेच्छया ३६
सापवादमवाप्नोति याति घोरां च दुर्गतिम्
उषित्वा तत्र कल्पांते यावत्सापतिवंचना ३७
पुनस्तस्माद्विनिर्गत्य स्थावरत्वं प्रपद्यते
तस्मादपि पशुत्वं सालभते बहुजन्मसु ३८
ततो मुक्तामनुष्यत्वे व्यंगा भवति तत्र सा
एव पापगतिं ज्ञात्वा निवर्तध्वमतोजनात् ३९
नोवायास्यथ देहांते नरकं भृशदारुणम्
यदिच्छंति भवं त्योमे सुखं तन्नेह लप्स्यथ
पापमेव हि युष्माकं यतो धः पतनं नृणाम् ४०

नारद उवाच-

श्रुत्वैवं वचनं तस्य दृष्ट्वा भर्तृसु खानि च
लज्जयानम्रमुख्यस्तालतावातहता इव ४१
तासां तु पुरनारीणां स्मराग्निर्भृशदारुणः
शशाम तस्य शीतेन बटोर्वचनवारिणा ४२
उत्थाय चेलुः सर्वास्ता विनिंदंत्य इति स्मरम्
ब्रह्मशक्रादिदेवानामपि मोहकरं नृप ४३
स्त्रिय ऊचुः

धिगिमंपापकर्माणंशीलदारुकुठारकम्
 कामवामदृशांप्रीत्यैधन्योयेनहतःस्मरः ४४
 किंवदेमजगत्पूज्यारुक्मिणींजठरेयया
 धृतःप्रद्युम्ननाम्नाऽसौराहुःस्त्रीशीलचंद्रभुक् ४५
 सदेवाधमआयातियदिनोदृष्टगोचरम्
 भुयोध्यानकृतेशानदृगग्नौतंक्षिपामहे ४६
 येनायंजनितःपापोह्यात्मारामेणविष्णुना
 कृतःषोडशसाहस्रस्त्रीप्रियः काहिनः कथा ४७
 एवंविनिंद्यतंकामंतुष्टुवुस्तंद्विजोत्तमम्
 शीलंस्वस्यचतासांचरक्षितंयेनभूपते ४८
 धन्यासामुष्यजननीययायंब्राह्मणोत्तमः
 स्मरजिन्निर्मितोलोकेपरधर्मस्यरक्षकः ४९
 धिगस्तुनोराजलोकैर्हसिताःस्मरनिर्जिताः
 याभिर्वाक्यमनोभ्यांचजनितंपापमुल्वणम् ५०
 नारदउवाच-

एवंविचिंतयंत्यस्ताएक्यमत्ययुताः स्त्रियः
 जग्मुःस्वंस्वंगृहंसर्वाद्विजवाक्येनवोदिताः ५१
 अथराजापिकांपिल्यस्तंद्विजंवस्त्रभूषणैः
 संपूज्यप्रेषयामाससद्ब्रूहेसंयतेंद्रियम् ५२
 अथागच्छतिकालेतुकारूषाधिपतिर्बली
 कापिल्याधिपतिंसैन्येर्नगरंरुधेतदा ५३
 तयोर्युद्धमभूद्धोरंतेनयुद्धेसघातितः
 नगरंलुठितंसर्वहताः शूराश्चसर्वशः ५४
 तास्त्रियःकालकूटंतुखादित्वामरणंगताः
 प्रायश्चित्तंतुनकृतंताभिः पापस्यतस्यतु ५५
 येनपापेनताः सर्वाभीषणारव्यस्यरक्षसः
 राक्षस्योनगरेजातामहाकायाभयानकाः ५६
 तत्रतानिहिताः सर्वाःपुरनार्योहनूमता
 यज्ञांश्चरसतोजिष्णोस्तिष्ठतांरथकेतने ५७
 पुनस्ताएवराक्षस्योबभूवुर्मरवेध्वनि

क्षुधार्ताश्चतृषार्ताश्चदर्शनेनभयप्रदाः ५८
 एएवंतेनतुपापेनवाङ्मनोविहितेनतु
 ताभिर्जन्मद्वयंप्राप्तंराक्षसीयोनिमिश्रितम् ५९
 पापेननाशितंतासांसनृपंनगरद्वयम्
 अतएवनकर्त्तव्यंपरकांतनिषेवणम् ६०
 नारीभिःपापभीताभिर्वाङ्मनोभ्यामपिप्रभो
 रोगीजडोदरिद्रोवानेत्राभ्यांवर्जितोऽपिवा
 नत्याज्यःस्वपतिः स्त्रीभिःइच्छंतीभिस्तुसद्गतिम् ६१
 कथितमिदंमयामनोवचोभ्यांजनितमघंचयदन्यकांतभक्त्या
 फलमपिचयदेव लब्धमाभिस्तदपिशिबेबहुविस्तरेणतुभ्यम् ६२
 इंद्रप्रस्थगतानयेममनघायाद्वारकादृश्यतेतास्तस्याजलबिंदुदेहपतनात्पौरस्त्रियो
 रेभिरे
 स्वर्गंचित्तवचोऽन्यकांतभजनाज्जातंविमुच्चोल्बणंक्रव्यादत्वमवाप्यदेववनिता
 भावंसुराह्लाददम् ६३
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
 कालिदीमाहात्म्येद्वारकावर्णनंनाम षष्ठाधिकद्विशततमोऽध्यायः २०६

सप्ताधिकद्विशततमोऽध्यायः

सौभरिरुवाच-
 धर्मात्मजनिशम्यैतद्वचस्तस्यमहात्मनः
 नारदस्यशिबीराजाप्रोवाचेदंविनीतवत् १
 शिबिरुवाच-
 तिष्ठंत्योमरुमार्गेताराक्षस्योमुनिपुंगव
 एतस्याद्वारिकायास्तुलेभिरेसलिलं कुतः २
 नारदउवाच-
 शृणुराजन्कथांदिव्यांपूतांपापप्रणाशिनीम्
 विमलारुख्यस्यविप्रस्यहिमवद्द्रोणिवासिनः ३
 एकस्तुहिमवद्द्रोण्यांविमलोनामभूसुरः
 देवर्षिपितृवह्नीनांपूजकोऽतिथिपूजकः ४
 हरिपादार्चनरतोवेदवेदांगधर्मवित्

वासुदेवगुणग्रामपुराणश्रुतिमानसः ५
 वार्द्धकेतस्यपुत्रोऽभूत्प्रसादाच्चक्रपाणिनः
 चकारहरिदत्तेतिनाम्नातंजनकस्तदा ६
 विधिवद्विदधेचास्यक्षौरकर्मादिकंचतत्
 गुरोः सकाशाज्जग्राह्यंदांसिहरिदत्तकः ७
 अधीत्यविधिवद्वेदान्दत्त्वाचगुरुदक्षिणाम्
 प्रवव्राजविरक्तः सन्समूलंचाश्रमद्वयम् ८
 ज्ञात्वातत्कर्मतन्माताव्यलपत्पुत्रवत्सला
 स्नापयंतीकुचद्वंद्वंपुत्रविश्लेषजाश्रुभिः ९
 मातोवाच-
 मामनाथांपरित्यज्यतातयातोऽसिकुत्रवै
 पितरंचजराग्रस्तंषट्पदोबल्वजाविव १०
 वार्द्धकेत्वंमयाप्राप्तः श्रीपतेःपादसेवया
 मांविहायाभजस्त्वंवैचरणंतस्यमुक्तये ११
 अंहमूढाध्रुवंतातध्रुवमाराध्ययद्धरिम्
 अध्रुवंवांछितवतीभवन्तंतुसुखलब्धये १२
 त्वंसुधीर्वत्ससर्वार्थयद्विष्णुंभजसेस्वयम्
 अध्रुवंजगदेतद्वैमत्वासीस्त्वमपिध्रुवम् १३
 किंकरोमिक्वगच्छामिमायाज्ञानंछिनत्तिमे
 सुफलोत्पादकंशास्त्रीरंभामूलमिवोल्बणा १४
 धन्योदशरथोराजायोमृतोरामशोकतः
 धिङ्मांपुत्रस्यविश्लेषाद्धारयंतीस्वजीवितम् १५
 आगच्छदर्शनदेहितातमांपरितारय
 वदवेदमयींवाणींपितुरग्रेगुणार्णव १६
 नारदउवाच-
 एवंविलप्यतन्माताराजन्सापतिताभुवि
 दलनाद्राहुदत्तानांलेखाचांद्रमसीयथा १७
 अथाजगामविप्रर्षिर्विमलोनृपसत्तमः
 दृष्ट्वातांपतितांभूमौकिंकिमित्यभ्यभाषत १८
 कस्मादियंकीर्णकेशव्यस्तवस्त्रविभूषणा

पतिताभुविकल्याणंहरिदत्तस्यविद्यते १६
तस्यावयस्यास्ताःसर्वाःप्रोचुस्तंविमलंनृप
वयस्याऊचुः -

अधीत्यवेदांस्तेपुत्रोदत्त्वाचगुरुदक्षिणाम् २०
नारायणपरोभूत्वाप्राव्रजद्धरिदत्तकः
तस्यविश्लेषशोकेनपतितेयंधरातले २१
नारदउवाच-

इत्याकर्ण्यवचस्तासांविमलोबुद्धिमत्तरः
प्राबोधयन्निजांभार्यामितिवागमृतेनसः २२
विमलउवाच-

उत्तिष्ठजायेशृणुवाक्यमीरितंमयाकिमर्थंपतिताविषीदसि
धन्यःसुतस्तेयइमंविनश्वरंविज्ञायभेजेहरिपादपल्लवम् २३
धन्यात्वमप्यस्यजनिप्रदायिनीयस्याःसुतस्तेहरिपादभागभूत्
संतारयिष्यत्यपिमामसंशयंकुलंकुलोत्थानपिपूरुषान्शुभे २४
क्वविश्वमेकतच्चपतच्चलंवक्वसेवनंशाश्वतलोकदंहरेः
मत्वेतिभेजुर्भरतादयोनृपायथाहरिंसाध्वितथैवतेसुतः २५
दाराधनागारशरीरबांधवाएतेभवन्तिप्रतिजन्मदुःखदाः
तावन्नयावद्धरिपादपल्लवंभजेतधीरोऽखिलकामवर्जितः २६
नारदउवाच-

एवंप्रबोधितातेनधीरेणधरणीतलात्
उत्थायनिजभर्तारमब्रवीद्दीनयागिरा २७
भार्योवाच

सर्वजानाम्यहंकांतयत्त्वयासाधुभाषितम्
कुलधुर्यनपश्यामियतस्तप्यामिवैभृशम् २८
पुत्रेसतिमहत्तीर्थेकिंवाकेशवसेवया
गृहएवावयोर्मृत्युश्चेत्स्याल्लोकद्वयंतदा २९
सत्पुत्रोत्पादनेयत्नः कर्तव्यःखलुमानवैः
तारयन्तिपितृन्पुत्रायतः संसारवारिधैः ३०
स्त्रष्टारंसर्वजंतूनांधातारंपुत्रकाम्यया
भजवांछसिचेत्पुत्रंकुलधुर्यमहामते ३१

नारदउवाच-

इत्याकर्ण्यवचस्तस्याः प्रत्याहविमलोद्विजः
ब्रह्मक्षेत्रप्रयागंहियाम्यहंपुत्रकाम्यया ३२
इत्युक्त्वाचलितः सोऽथहरिद्वारमगाद्विजः
स्नात्वातत्रापिविधिवदिंद्रप्रस्थमथागमत् ३३
कतिभिर्वासरैर्वीरसायंकालेऽखिलार्थिदम्
स्नात्वाभुक्त्वानिशायांससुष्वापयमुनातटे ३४
निशीथेस्वपतस्तस्य विमलस्यांतिकेविधिः
हंसमारुह्यदेवेशस्तीर्थैःसर्वैरनुद्रुतः ३५
आगत्योत्थापयामासविमलंपुत्रवाञ्छकम्
उवाचचसुरश्रेष्ठोवचनंमधुराक्षरम् ३६
ब्रह्मोवाच-

जानेसमीतिंचित्तंत्वदीयेमनसिस्थितम्
नतत्पूरयितुंकल्पोयतस्तत्कारणंशृणु ३७
एकदामेरुशिखरेमिलिताः सर्वदेवताः
तुष्टुवुर्मद्भवमुखामाधवंकार्यसिद्धये ३८
स्तुतोस्मदादिविबुधैः कृपयाभगवान्हरिः
प्रन्नोभूतदाविष्णुर्वृणुध्वमितिचाब्रवीत् ३९
इत्युक्तास्तेनतेदेवायथाभिलषितंवरम्
श्रीपतेःप्राप्यतेजग्मुःसर्वेस्वंस्वंनिकेतनम् ४०
मयोक्तमितिदेवेशदेहिमेवरमुत्तमम्
प्रयागंनाममेक्षेत्रंभवत्वखिलकामदम् ४१
ततःसतगुणंभूयाद्वितीयंक्षेत्रकंमम
इंद्रप्रस्थगतंसम्यग्वृत्तंत्वत्तोमयानघ ४२
इत्याकर्ण्यवचोमह्यंभगवानाहमांतदा
तथास्त्वितिपुनर्वाचमुवाचश्रूयतांवचः ४३
श्रीभगवानुवाच
इंद्रस्यखांडवारणयेइंद्रप्रस्थाभिधंशुभम्
क्षेत्रंकलिदजातीरेमत्तुल्यास्तत्रयेमृताः ४४
विरिंचेरचितातत्रस्वकीयाद्वारकापुरी

मयाशतगुणांभोधीतीरस्थायाः पुरागुणैः ४५
तामुल्लंघ्यनरोयस्तुतीर्थमन्यन्निषेव्यते
नतीर्थफलमाप्नोतिसपुमान्नमृषोदितम् ४६
सर्वतीर्थोदितंपुण्यंशक्रतीर्थेलभेन्नरः
द्वारकाचपुरीमायातीर्थमन्यच्चरक्षति ४७
योनिमज्ज्यान्यतीर्थेषुकृत्वाचविविधांक्रियाम्
अत्रैष्यतिफलंतेभ्यःफलंप्राप्स्यतिसध्रुवम् ४८
इत्युक्त्वातर्द्धधेविष्णुरहमप्यगमंस्वकम्
लोकंद्विजेन्द्रवैकुण्ठादधोभागेव्यवस्थितम् ४९
प्रयागान्मामकात्क्षेत्रात्काशीशतगुणास्मृता
काश्याःशतगुणंतीर्थनिगमोद्वोधकंतथा ५०
तीर्थसप्तकमेतत्तुत्रयंतुल्यफलंस्मृतम्
एतत्त्रयमनुल्लंघ्ययोगच्छतिसितासितम् ५१
तस्याहंवांछितंविप्रददामिखलुनान्यथा
केचिदाहुःसप्तपुरीसमपुण्यामहर्षयः ५२
अयोध्याद्याः शतंताभ्यइंद्रप्रस्थंप्रचक्षते
त्वमत्रागत्यविप्रेन्द्रसर्वकामफलप्रदे ५३
तीर्थेश्रीद्वारकारुयेहिकुरुस्नानंसुतेच्छया
यावंतिसर्वतीर्थानिब्रह्मांडकलशोदरे ५४
तेभ्योपरिमितंपुण्यंशतनामनिकीर्तिते
सुतंतेकुलधौरैयंतीर्थमेतत्प्रदास्यति ५५
स्नानाच्चतवगोविंदःप्रसन्नात्माभविष्यति
नारदउवाच-
इत्युक्त्वादेवदेवेशोब्रह्मातत्रतिरोधते ५६
विमलोऽपितदा स्नात्वादेवादीनप्यतर्पयत्
इत्युवाचसधर्मात्माद्वारकेकृष्णवल्लभे ५७
सुतंवंशकरंदेहिमह्यंभक्तायतेनमः
इत्युक्तेतेनविप्रेणदेववागभवत्तदा ५८
देववागुवाच-
पुत्रस्तेधर्म्मतत्त्वज्ञोवंशकर्त्ताभविष्यति

प्रसादादस्यतीर्थस्यसर्वतीर्थशिरोमणेः ५९

याहिगेहंविलंबमासुकृतं तेनमञ्जनम्

नारदउवाच-

इत्याकर्ण्यसतांवाणींविश्वस्तःपुत्रजन्मनि ६०

चचालजलमादायद्वारकायाः कमंडलौ

मार्गैतस्यसखाविप्रोमलयाचलकेतनः ६१

मीलितश्चलितोगेहंकृत्वातीर्थानिसर्वतः

तस्मैस्ववृत्तमाख्यातंब्रह्मसंवादकात्मकम् ६२

यद्भूतंद्वारकातीर्थेश्रुत्वासोऽपिविसिस्मये

उवाचसचधर्मात्मासखेममवचः शृणु ६३

यावन्तिभारतेक्षेत्रेतीर्थानिविहितानिमे

तावन्तिकर्तुमिच्छामित्वदुक्तंतीर्थमुत्तमम् ६४

नीत्वामांदर्शयसखेततीर्थंसर्वकामदम्

सखायस्तेवराभूमावुपकुर्वतियेसखीन् ६५

नतैर्ननुसमोलोकेपितामाताऽथवासुतः

निर्द्धनंपुरुषंलोकेसर्वमुंचन्तिबांधवाः ६६

नमुंचन्तिसखायस्तुतस्यदुःखेनदुःखिताः

संसारार्णवनिर्मग्नान्सखीनुद्धरतेसखा ६७

उपदिश्यहरेर्भक्तिमार्गजन्मेधनानलम्

अतस्त्वंमेसखाश्रेष्ठउपकारविधेहिमे ६८

दर्शयैतद्वरश्रेष्ठंतीर्थाख्यंद्वारकांद्विज ६९

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिदी

माहात्म्येसप्ताधिकद्विशततमोऽध्यायः २०७

अष्टोत्तरद्विशततमोऽध्यायः

नारदउवाच-

विमलस्तंद्विजंनीत्वाद्वारकायामिहागतः

पुनस्तौसस्त्रतुंधीरौश्रीपतेर्भक्तिकाम्यया

भूयःखेमेघगंभीरावागासीदितिभूपते १

आकाशवागुवाच-

शृणुतं द्विजशार्दूलौहरेस्तीर्थमिदं शुभम्
एतत्तीर्थं प्रसादाद्वाविष्णुभक्तिर्भविष्यति
ययाजहातिलोकोऽयमवविद्यामोहमुल्बणम् २
नारद उवाच-

निशम्येति द्विजश्रेष्ठौतांवाचमशरीरिणीम्
प्रसादोऽयहरेरासीदित्यूचाते परस्परराम् ३
स्नात्वा तौ विधिवत्तत्र लब्ध्वा भक्तिं हरेः पराम्
चेलतुः प्रणिपत्येदं भाषमाणौ मिथस्तदा ४
द्विजावूचतुः

यथावयोर्हिसंयोगः पथिजातो विचारतः
यथा गृहकलत्रादिसंयोगो भुवि जायते
सांप्रतं विरहो भावी यथानौ मार्गवर्तिनौ ५
तथा दारसुतादीनां कालव्यास्यवर्तिनाम्
धन्यः स पुरुषो लोके यो दारसुतसंगमम् ६
विज्ञाय क्षणिकं नित्यं संश्रयेत् श्रीपतिं भजेत्
नारद उवाच-

स्मरणं करणीयं मे दासोऽहं त्वत्पदाश्रयः ७
संदेशः प्रेषणीयो मामित्युक्त्वा स्वगृहं गतौ
शृणुराजन्यथा तेन मित्रेण विमलस्य तु ८
मोक्षं राक्षसीनां तु विहितं पथि गच्छया
व्रजन्स ब्राह्मणः प्राप्तस्तं देशं जलवर्जितम् ९
यत्र ताः पापविप्लुष्टा राक्षस्यः क्षुत्तृषाकुलाः
अथ ताः पथि गच्छन्तं दूरादृष्ट्वा द्विजोत्तमम् १०
सजलामत्र हस्तं तं मिथस्त्विति बभाषिरे
राक्षस्य ऊचुः -

आयाति पथिकः कश्चिज्जलपात्रं करे दधत् ११
अस्माकं क्षुत्तृषोः शांतिर्मना गपि भविष्यति
एनं संभक्षयिष्यामः पास्यामोऽस्य करे स्थितम् १२
पात्रं जलं वयं तृष्णाक्षुधार्ताः शतवर्षतः
नारद उवाच-

काचिदाहेत्यहंपूर्वमस्योष्णंकालखंडकम् १३
 भक्षयित्वाततोरक्तं पीत्वायास्यामिजीवितम्
 अन्याप्राहकियद्द्रव्यं विद्यतेऽस्य गजानने १४
 मम व्याघ्राननायास्तु पानायापि न दृश्यते
 अन्यावैरथ चक्राख्याश्रूयतां वचनं मम १५
 करिष्ये कुंडलमहं केनां त्रैरस्य मेखलाम्
 अन्यावददहं तैरेकतः श्यामलीकृतैः १६
 रमेषोऽशभिर्घृतशालायांतद्विशारदः
 इत्युक्त्वा ताः मिथः सर्वास्तं द्विजं प्रतिदुद्रुवुः १७
 विवृतास्याललज्जिह्वाः प्रद्योतैकमहाभुजाः
 आयांतीस्ताः समालोक्य ब्राह्मणो भयविह्वलः १८
 आत्मानमभितश्चक्रे रक्षां वेदोदितानृप
 ता आगत्य स्थिता दूरं राक्षस्यो भीमविक्रमाः १९
 तेजसा तस्य मंत्रैश्च प्रत्यादिष्टानराधिपः
 ऊचुश्च को भवानत्र कुतः प्राप्तोऽसि तद्वद २०
 त्वद्दर्शनान् मनोऽस्माकं प्रसादमधिगच्छति
 त्वत्पादस्पर्शनात् किं नो न विप्रभविताफलम्
 अतो मूर्धसु नो देहि स्वकीयं पादपंकजम् २१
 नारद उवाच-
 इत्याकर्ण्य वचस्तासां जगाद हरिदत्तजः
 द्विज उवाच-
 कृत्वा पवित्रतीर्थानि ब्राह्मणोऽहं समागतः २२
 सांप्रतं पुष्करं यामि भवतीभिः किमिच्छते
 यतस्तत्प्राथ्व्यतां दातुं शक्तो दास्यामि चेत्तदा २३
 राक्षस्य ऊचुः
 येषु तीर्थेषु विप्रेन्द्र त्वया स्नातं वदस्वनः
 तानि सर्वाणि पुण्यानि मोचयातः कुजन्मनः
 अस्मान् तितरां तृष्णाक्षुद्भ्यां दारुणदुःखदात् २४
 ब्राह्मण उवाच-
 अवंती माश्रमात् पूर्वमहं हरिपुरीमितः

गतोऽहद्वारकांतस्मात्स्रात्वासोमोद्भवाजले २५
 ततःप्राप्तःप्रभासाख्यंतीर्थनीरधितीरगम्
 तस्मात्सेतुनिबंधेऽहस्नातः परमपावने २६
 तस्मादहंमहापुण्यांकिष्किंधांसमुपागतः
 हतोयत्रतुरामेणवालीकपिगणेश्वरः २७
 तस्मान्मठंसरस्वत्यानर्मदातीरसंस्थितम्
 समागतोऽहयत्रास्तिभारतीसर्वसेविता २८
 ततोऽहमावेशंवेणींतांनत्वादक्षिणापथे
 शिवकांचीविष्णुकांच्यौदृष्टेतत्रमयापुरौ २९
 ययोर्मरणतोजंतुःशिवोविष्णुश्चजायते
 ततोऽहमुत्कलंप्राप्तोयत्रास्तिहरिरीश्वरः ३०
 चतुर्वर्गप्रदःसाक्षाद्भक्तानामपिकांच्छितम्
 तमर्चयित्वाविधिवद्भक्तयित्वानिवेदितम् ३१
 प्रसादभूतंतस्यैवगंगासागरसंगमम्
 तत्रदेवानृषीन्पितृस्तर्पयित्वायथाविधि ३२
 यत्रगंगाशतमुखीजातातत्राहमागमम्
 ततोगयामुपागत्यपिंडान्दत्त्वायथाविधि ३३
 पितृभ्यस्तुलसीपुष्पचंदनोदकपूजितान्
 कोशलांशरयूंवारिकर्णधारनभस्वता ३४
 पवित्रिताखिलजनांस्पर्शनेनाहमागमम्
 तत्रास्तिगोप्रताराख्यंतीर्थंत्रिदशदुर्लभम् ३५
 तत्रस्नानादिकंकर्मनिशाचर्यःकृतंमया
 ततः काशीमहंप्राप्तोराजधानीमुमापतेः ३६
 नत्वाविश्वेश्वरंदेवंबिंदुमाधवमेवच
 स्नातंमणिकर्णिकायांज्ञानवाप्यांचभक्तितः ३७
 त्रिरात्रिमुषितस्तत्रप्रयागंपुनरागमम्
 पौषशुक्लचतुर्दश्यांसाक्षाद्यत्रप्रजापतिः ३८
 एकस्मिन्माघमासेतुस्नानंकृत्वाऽरुणोदये
 पुनस्तस्मात्समायातो नैमिषंगोमतीतटे ३९
 यत्रतीर्थानिसर्वाणिवसंतिचस्वमायया

ततोऽहमथुरांप्राप्तोयत्रविश्रांतिसंज्ञकम् ४०
 तीर्थतत्सन्निधौपुण्यमसिकुंडारुण्यमुत्तमम्
 कृष्णगंगाध्रुवाक्रूरकेशिकालीयतीर्थभृत् ४१
 यमुनास्तिमहापुण्यायत्रसर्वार्थदायिनी
 उभयोःकूलयोस्तस्यावनानिद्वादशश्रिया ४२
 राजमानानिखेचर्यःसमस्तार्थकराणिच
 संतितेषुनरःस्नात्वापीत्वाभूयोनजायते ४३
 ततोहमागमंपुण्यंहस्तिनापुरमुत्तमम्
 यत्रश्रीपतिपादाब्जजातागंगासरिद्वरा ४४
 ततोनारायणस्थानंहिमवद्भूमिसंस्थितम्
 आगत्यमाधवं दृष्ट्वाकेदारमहमागमम् ४५
 तत्रसंपूज्यविश्वेशंपीत्वाहंसोदकंपुनः
 हरिद्वारंमहापुण्यमागमंजाह्नवीतटे ४६
 तत्रस्नात्वापितृन्देवानृषीन्संतर्प्यचाप्यहम्
 समागतः कुरुक्षेत्रयत्रप्राचीसरस्वती ४७
 तत्राप्यहंक्रियाःसर्वाःकृतवान्नियतेन्द्रियः
 अर्चयित्वाचपादाब्जं श्रीपतेः पुष्करंप्रति ४८
 चलितोमार्गमध्येतुविमलोनाममेसखा
 मिलितोमां ब्रजन्गेहमिन्द्रप्रस्थात्तुतीर्थतः ४९
 नीतोऽहतेनराक्षस्यः पुनस्तत्रद्विजन्मना
 तीर्थेतिमेपरावृत्यशक्रप्रस्थेऽखिलार्थदे ५०
 तत्रास्तिद्वारकापुण्यानिर्मिताविष्णुनास्वयम्
 तत्रावलोकितः साक्षाद्विष्णुर्वाक्यान्नरूपतः ५१
 तत्राहंसचसंस्नातौविष्णुभक्तिप्रलब्धये
 दत्तासाविष्णुनामह्यंतस्मैचकृष्णमूर्तिना ५२
 श्रुत्वातत्रहरेर्वाणीनरूपंवैविलोकितम्
 भक्तिर्लब्धाततः स्थानाद्यमहंपुष्करंप्रति ५३
 तस्यतीर्थाधिपस्येदंद्वारकारुण्यस्यवैजलम्
 कमंडलुगतंपुण्यंनिशाचर्योवदाम्यहम् ५४
 भवतीभिरहंपृष्टोयत्तदारुण्यातमेवमे

दृष्ट्वावोदुर्दशामेतांकृपामेजायतेहृदि ५५
उच्यतांकिंकरोम्यद्यभवतीनांवशोह्यहम्
ज्ञानंभवतुयुष्माकमितिताः सिषिचैभसा ५६
तास्तज्जलाभिमर्शान्तुसर्वेषांजन्मकर्मणां
संस्मृत्यतत्यजुश्चैवराक्षसंदेहमुल्बणम् ५७
आसाद्यदेवतादेहंविमानंसप्तमागतम्
आरुह्याप्सरसोभुत्वाताः प्रणेमुर्द्विजन्मने ५८
ऊचुश्चभोद्विजश्रेष्ठद्वारकाजलसंगमात्
राक्षसत्वाद्वयमुक्तागच्छामस्त्रिदशालयम् ५९
इंद्रप्रस्थांतरावर्तिन्येषायाद्वारकाद्विज
नातःपरतरंलोकेऽन्यत्तीर्थमखिलार्थदम् ६०
नारदउवाच-

इत्युक्त्वाताःसमारूढाविमानेषुमहीपते
जग्मुःप्रार्चींदिशंतेनदत्ताज्ञावैद्विजन्मना ६१
यमुनातीरवर्तिन्याद्वारकायामहीपते
शृण्वन्माहात्म्यमेतस्यानरः पापैःप्रमुच्यते ६२
वेदज्ञानांब्राह्मणानांशतस्येच्छासु भोजनात्
यत्फलंश्रवणादस्मान्महिम्नस्तत्प्रजायते ६३
गोविंदाराधनेसम्यग्यथावैसौख्यमिन्द्रियम्
माहात्म्यश्रवणादस्याद्वारकायास्तथानृप ६४
सूर्येदुग्रहणेदानात्सुवर्णपलविंशतेः
यत्फलंशृण्वतैतस्यामाहात्म्यंतदवाप्यते ६५
विमलस्यसुतप्राप्तिंश्रुत्वासुतइहाप्यते
तत्सख्युर्भक्तिलाभंचलभ्यतेभक्तिरुत्तमा ६६
राक्षसीनांविमोक्षयः शृणोतिश्रद्धयान्वितः
सयातिताइवश्रेष्ठंविमानेनसुरालयम् ६७
नृपवरमहिमातेवर्णितोद्वारकायास्त्रिभुवनजनसेव्याशक्रतीर्थस्थितायाः
किमपरमतिपुण्यंवर्णयामित्वदग्रेकथयनहिविधेयः श्रेयसिस्वेविलंबः ६८
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेकालिन्दी
माहात्म्येद्वारकायाख्यानंनामअष्टाधिकद्विशततमोऽध्यायः २०८

नवधिकद्विशततमोऽध्यायः

युधिष्ठिरउवाच-

सौभरेकस्यतीर्थस्यमाहात्म्यंनारदोमुनिः

वर्णयामासशिवयेशक्रतीर्थगतस्यच १

अतस्तुममशुश्रूषाजायतेमुनिपुगवः

शिविनारदसंवादब्रूहिपुण्यंनतायमे २

सौभरिरुवाच-

धर्मराजशिवीराजाश्रुत्वानारदवर्णितम्

द्वारकायास्तुमाहात्म्यंतमेवापृच्छदादरात् ३

शिविरुवाच-

ब्रह्मांगजसुरश्रेष्ठश्रुतंमाहात्म्यमुत्तमम्

इंद्रप्रस्थतटस्थायाद्वारकायामयाद्भुतम् ४

अयोध्यायांयदिमुनेकिंचिदस्तिपवित्रकम्

चरितंममतद्ब्रूहिपिपासोस्त्वद्वचोऽमृतम् ५

नारदउवाच-

अस्त्यत्रचरितंपुण्यंमहापातकनाशनम्

नापितस्याद्ययुक्तस्यमुकुंदस्यद्विजस्यच ६

ब्रह्महानापितोराजन्नपमृत्युंगतोद्विजः

प्रसादात्कोशलायास्तुद्वावपिस्वर्गतिंगतौ ७

चंद्रभागानदीतीरेपुरीसाचनिवेशिता

तत्रास्तिनापितः पापश्चंडकोनामगर्हितः ८

चौर्येणपरवित्तानामपहर्तासपापकृत्

घातकःशस्त्रपाशाद्यैः पांथानामवलुंठकः ९

द्यूतमद्यरतो नित्यं परस्त्रीलंपटेंद्रियः

भित्वादेवालयंभित्तिमिष्टिकाग्रावविक्रयी १०

सतस्योद्वसिताभ्यासेब्राह्मणोवसतिश्रिया

संयुक्तोब्रह्मकर्मज्ञोमुकुंदोनामतोनृप ११

सएकदासमालिग्यतरुणीमात्मयोषितम्

सुष्वापसुरतायासश्लथांगोनिशिनिर्भयम् १२

सचंडकोनिशीथेऽथप्रविवेशतदालयम्

मुकुन्दस्यसमाहर्तुहर्म्येभूषादिवस्तुयत् १३
 उपकार्याबहिस्थंयत्तद्गृहीत्वोऽगमद्गृहम्
 स्वकीयंचपुनस्तस्यब्राह्मणस्याविशद्गृहम् १४
 कपाटोत्पाटनार्थीतुयत्नेनमहताऽभवत्
 लोहयंत्रावरुद्धश्चसनोद्धाटयितुंक्षमः १५
 आरुरोहतदातस्यब्राह्मणस्याविशद्गृहम्
 प्रविश्यतद्गृहंक्रूरःकृपणंपाणिनादधत् १६
 अट्टालिकांसपापिष्ठोनापितस्तस्करक्रियः
 तत्रापश्यत्प्रसुप्तौतौदंपतीरतिविह्वलौ १७
 जगामचतयोःपार्श्वेहेमभूषाजिघृक्षया
 शय्यायाएकदेशस्थंगृहीत्वाभूषणंबहु १८
 हर्तुतदंगतोहस्तंप्रससारस नापितः
 तस्करस्पर्शतोविप्रोजजागारभयातुरः १९
 नकिंचिदूचेसंमील्यनेत्रे तत्रैवसंस्थितः
 यदासतस्करःपापोगृहीत्वादेहभूषणम् २०
 चलितः सतदातेनदोभ्यामात्तोद्विजेनहि
 पश्चादागत्यवित्तस्यासहमानेनसंक्षयम् २१
 तेनापिनृपचौरैणकृपाणेनहतोद्विजः
 विदीर्णोदरमध्यस्तुतातमातरितीरयन् २२
 वदंतःकिंकिमेत्येतत्पार्श्वतस्याययुर्जनाः
 ददृशुस्तंनिः सृतांत्ररुधिरालिप्तविग्रहम् २३
 पप्रच्छुश्चमुकुन्देदंकर्मकेनेदृशंकृतम्
 सोऽपिकृच्छ्रेणमहताप्रोवाचेदंस्वबांधवान् २४
 मुकुन्दउवाच-
 ममैवपरिपाकोऽयपूर्वोपार्जितकर्मणाम्
 नकश्चित्सुखदुःखस्यदाताकस्यापिदेहिनः २५
 धर्मोऽधर्मश्चतावेवतेषांमूलंपुराकृतौ
 नारदउवाच-
 इत्युक्त्वासतुभूयस्यापीडयागाढपीडितः २६
 तत्याजभूपतेप्राणान्पश्यतांसुहृदांतदा

विललापतदातस्यमाताद्विजसतीनृप २७
 निधायतच्छिरःस्वांकेकुंडलाभ्यामलंकृतम्
 मातोवाच-
 हाहतास्मित्वयावत्सदशामंत्यांचगच्छता २८
 दिंनश्रीरिवसूर्येणपश्चिमाचललंबिना
 यदंगंचंदनालेपयोग्यंतवमहामते २९
 मांमञ्जयार्तिशोकाब्धौतदिदंधुलिधूसरम् ३०
 तांबूलचर्वणेभ्यासोयस्त्वयाविहितस्त्वसौ
 सएवरुधिरोद्गारमिश्रेणक्रियतेध्रुवम्
 तवयेलोचनेपूर्वजिग्यतुः कमलश्रियम् ३१
 तएवसांप्रतंजातेतिमिरौघावृतेइव
 उत्तिष्ठोत्तिष्ठवत्सत्वंशिष्यानध्यापयात्मनः ३२
 यथावद्वैश्वदेवांतेपूजयातिथिमागतम्
 द्वारिस्थितावयस्यास्तेत्वाह्वयंतिप्रयाहितान् ३३
 दातव्यंयद्ददस्वैभ्योगृहीतव्यंगृहाणतत्
 हाहादेहिप्रतिवचः पतामितवपादयोः ३४
 नोचेदहंविमोक्षयामिप्राणांस्तवसमीपतः
 नारद उवाच-
 इत्युक्त्वामूर्छितातस्यमुकुंदस्यप्रसूस्तदा ३५
 भार्यातस्यशिरःस्वांकेविधायव्यलपद्मसा
 भार्योवाच-
 नाममार्गेण पाथोधेमदीयंवचनंशृणु ३६
 रुष्टोऽसिचेत्समंमात्राकुतोवदममाग्रतः
 नकदाचित्त्वयासाधोमौनमीदृक्कृतंपुरा
 केनापिलघुनाभ्रात्राह्यपमानः कृतस्तव ३७
 शुकोऽयपंजरस्थस्तेनान्नमत्तित्वया विना
 भोजयैनंसुसिद्धान्नंकलवाचंचसारिकाम् ३८
 रामरामहरेकृष्णविष्णोनामावलीमिति
 पाठयोत्तिष्ठनिपुणौद्वावेतौसारिकाशुकौ ३९
 अपराद्धंमयाकिंतेयत्वंमांनाभिभाषसे

यत्त्वयामेधनंदत्तन्मयासाधुरक्षिणम् ४०

अर्पितंयत्त्वयानाथनिजतेजोममोदरे

सूतिकालमहंतस्य नोपेक्षेत्वामनुव्रजे ४१

नारदउवाच-

एवंविलप्यसातस्यमुकुंदस्यप्रियातदा

नरुरोदस्वभर्तारमनुगंतुमनासती ४२

अथतस्यमुकुंदस्यगुरुर्वेदायनाभिधः

संन्यासीपर्यटनृथ्वद्यंतस्यवेश्मययौनृप ४३

मुकुंदःक्वगतोमाताभार्यातस्यचधीमतः

नदृश्यतेतदातेनपृष्टेत्याचष्टचेटिका ४४

चेटिकोवाच

स्वामिन्केनापिचौरेणममस्वामीहतोनिशि

स्रुषायाभूषणंनीतंदुकूलानिचसर्वशः ४५

समृतः पतितोभूमौहर्म्यस्योपरितिष्ठति

तस्यमातावधूश्चैवभ्रातरश्चतदंतिके ४६

विलपंतिमहाशोकसागरेपतितागुरो

नारदउवाच-

इत्याकर्ण्यपरिव्राट्सवचनंचेटिकोदितम् ४७

आरुह्यहर्म्यमद्राक्षीदात्मांतेवासिनंमृतम्

तदंतिकेसमालोक्यबंधूनांक्रंदतोभृशम् ४८

उद्धरिष्यन्निदंधीरः शोकाब्धेस्तानुवाचह

वेदायनउवाच-

देहमुद्दिश्यवात्मानंशोकोऽयक्रियतेत्वया ४९

मातःकथयसत्यंमेनोभयोर्युज्यतेहिसः

देहोऽयभूतसंघातः प्रारब्धेःसमुपार्जितः ५०

तेषुक्षीणेषुभूतानांपृथक्त्वमुपजायते

यदेकीभवनंतेषांकर्मभिर्जन्मतनृणाम् ५१

तन्नाशेतत्पृथक्त्वंचतदेवमरणंस्मृतम्

एक्यंपृथक्त्वंभूतानांकर्माधोनेयतोबुधैः ५२

अतोदेहेनकर्तव्यः शोकः परवशेजडे

अनाद्यविद्ययाजीवेदृष्टेमरणजन्मनी ५३
 देहस्यात्मन्यहंबुद्ध्यामन्यतेनहितत्रते
 तन्निवृत्तौसतद्ब्रह्मयच्छुद्धंरूपवर्जितम् ५४
 स्वप्रकाशंजगद्धेतुहेत्वतीतंगुणोर्जितम्
 नित्यंविज्ञानमानंदस्वभासाभासयज्जगत् ५५
 नजिह्वालेढितच्चक्षुर्नपश्यति शृणोतिन
 श्रुतिर्जिघ्रतिनघ्राणंनत्वक्स्पृशतिकर्हिचित् ५६
 अतीतमिन्द्रियेभ्यस्तत्स्वप्रकाशकमात्मदृक्
 अविषयंमनोदूरंबुद्धेरपिनगोचरम् ५७
 तस्यावताररूपाणिशुद्धसत्त्वानिदेवताः
 सेवंतेतन्नजानंतिरूपंयत्सदसत्परम् ५८
 एवंस्वरूपमात्मायस्तंसमुद्दिश्यकःकुधीः
 क्रोधंकुर्याद्यतस्तस्यनोत्पत्तिर्नैवसंक्षयः ५९
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिदीमाहात्-
 येनवाधिकद्विशततमोऽध्यायः २०६

दशाधिकद्विशततमोऽध्यायः

नारदउवाच-

एएवंप्रबोध्यतान्सर्वान्वचोभिः पारमार्थिकैः
 सहंसः कारयामासक्रियास्तस्यात्मसंभवाः १
 अंतर्वत्नीमुकुंदस्यनिर्बधंकुर्वतीवधूः
 अनुगंतुंस्वभर्तारंविदुषातेनवारिता २
 तस्यास्थीनिसमादायतेनसन्यासिनासमम्
 तद्भ्राताप्रययौगंगाजलेपातयितुंनृप ३
 विप्रसन्यासिनौतौहिकतिभिर्वासैरनृप
 सार्थलोकवशात्प्राप्तौइंद्रप्रस्थेऽत्रसत्पदे ४
 इंद्रप्रस्थांतरावर्तिन्येषायाकोशलानृप
 अत्रसुप्तौनिशायांतौयमुनातीरभूतले ५
 आत्मनोरुभयोर्मध्येन्यस्यास्थिपटसंपुटम्
 मार्गखेदपरिक्रांतौदशांसौषुप्तिकींगतौ ६

निशीथेऽथप्रसुप्तेषुसार्थलोकेषुकश्चन
 एकःश्वातत्रसंप्राप्तः पक्वान्नादिजिहीर्षया ७
 बभ्रामसर्वशिविरेजिघ्रन्पाकस्थलद्यंमुहुः
 भाजनानिलिहन्मूर्ध्निक्वचदंडाहतिंसहन् ८
 केनचित्ताडितोमूर्ध्निनिशब्दंविद्रुतस्ततः
 प्रतिचक्रुमशक्तस्तुस्त्रीजितः स्वस्त्रियायथा ९
 यत्रावकंडितः सश्वादंडग्रावेष्टकादिभिः
 पुनर्विवेशतत्रैवसान्नपात्रलिलिप्सया १०
 भोगेच्छयायथावेश्यास्नेहवान्निर्द्धनोजनः
 भ्रमन्नेवंसचात्रापियत्रसुप्तौहिताबुभौ ११
 सारमेयस्तयोर्मध्याञ्जहेसपटसंपुटम्
 नीत्वासकियतींभूमिंदतैस्तत्पटसंपुटम् १२
 विदार्यास्थीनितत्स्थानिनिर्मासान्यवलोक्यसः
 एतस्याः कोशलायास्तुजलमध्येसमाक्षिपत् १३
 क्षिप्तमात्रेषुतेनास्थिष्वेतदंबुनिभूपते
 दिव्यंविमानमास्थाय मुकुंदोऽत्रसमागतः १४
 दृष्ट्वागुर्वनुजौसुप्तौशनैः प्राबोधयत्तदा
 उवाचचनमस्कृत्यगुरुंदिव्याकृतिर्नृप १५
 मुकुंदउवाच
 वेदायनगुरोतुभ्यंनमआशीस्तवानुज
 प्रासादाद्द्वाममास्थीनितीर्थेऽत्रपतितानिवै १६
 अयंमृत्युमहंगत्वानिरयंप्राप्यतत्फलम्
 एतत्तीर्थप्रसादेनदैवीलब्धामयागतिः १७
 त्वांगुरुंतीर्थभूतंतुनमस्कर्तुमिहागतः
 अहंगच्छन्विमानेनदिव्येनत्रिदशालयम् १८
 नमस्कृतोभवानेतत्तीर्थचायंसहो दरः
 दृष्टोमामनुजानीहियामिस्वर्गसुखोदयम् १९
 नारदउवाच-
 श्रुत्वैवंवचनंतस्यमुकुंदस्यगुरुस्तदा
 वेदायनोविमानस्थंतमूचे गतविस्मयः २०

देवायनउवाच-

मुकुन्दारुयाहिमेसत्यंलब्ध्वायन्मरणंभवान्
कस्मिंल्लोकेगतस्तातयात्याधुनादिवम् २१
किंवृत्तंतत्रतेतातस्यलोकस्यकोऽधिपः
कीदृशीचप्रजाकीदृक्धर्मस्तत्राखिलंवद २२

मुकुन्दउवाच-

कथयामिगुरोतुभ्यंयद्बृत्तंमरणादनु
तीर्थस्यास्यप्रसादेनस्मृतिर्मेजायतेऽधुना २३
यदाहंतेननिहतश्चंडकेनदुरात्मना
नापितेनतदाजग्मुर्यमभृत्याः सुदारुणाः २४
पिंगाक्षारक्तकेशाश्चश्यामदेहनखाधराः
वामनादीर्घचरणाहस्वनासाश्चदंतुराः २५
नीयतांनीयतामेषधर्मराजस्यशासनात्
पुरींसंयमनीमेवमूचिरेतेपरस्परम् २६
इत्युक्त्वायातनादेहेमांनिवेश्यमहारुषा
निबध्यदारुणैःपाशैर्जघ्नुर्लोहस्यमुद्गरैः २७
तैरहंनीयमानस्तुमार्गेह्युत्तप्तवालुके
अरुदंभृशदुःखार्तस्ताडितोऽहपुनश्चतैः २८
प्रोचुश्चतेध्रुवंकृत्वानिर्भत्स्येतिचमांबहु
यमदूताऊचुः
त्वयालुप्तोगुरुर्यस्माद्वदताब्रह्मनिश्चलम् २९
किंकरोषियमस्याग्रेद्रष्टव्यंदारुणंमुखम्
तस्यपापस्यभोक्तव्यंदारुणस्यफलंत्वया ३०
तेनैवपाप्मनापापिन्नपमृत्युंगतोभवान्
इत्युक्त्वामांमुहूर्तेनबहुयोजनसंस्थिताम् ३१
पुरींसंयमनींनिन्युर्यत्रराजास्वयंयमः
प्रणम्यधर्मराजानंस्थापयित्वातुमांपुरः ३२
आनीतोऽयद्विजःपापइतिमांतेन्यवेदयन्
दृष्ट्वामांधर्मराजोऽथप्रोवाचस्वसभासदः ३३
यमउवाच-

भोसभ्यामामकींवाचंशृण्वंतुसुसमाहिताः
यदाहंब्रह्मणाह्यस्मिन्नधिकारेनिवेशितः ३४
तदामामित्युवाचासौब्रह्मालोकपितामहः
ब्रह्मोवाच-

अधर्मिणांनराणांत्वंशास्तासंयमनीपतिः ३५
यथापराधमाधत्स्वदंडंचंडकरात्मज
पित्रोरपोषकोयस्तुसमर्थोगुरुधुक्तुयः
एतौमहापातकिनौनिपात्यौनिरयेषुते ३६
सर्वेषुयावद्वर्षाणांप्रत्येकमयुतंभवेत्
एतयोर्नत्वयाकार्यादयाजातुककुप्पते ३७
यमउवाच-

इत्यहंब्रह्मणोवाक्यात्स्वगुरुद्रुहिमानवे
नकरोमिक्रियांसभ्यास्तथापित्रोरपोषके ३८
ब्राह्मणोऽयगुरुद्रोहीतद्रोहादपमृत्युताम्
प्राप्तोमच्छासनाद्भृत्यैरानीतोदर्शनाक्षमः ३९
भोभृत्याः प्रथमंघोरेरौरवेवत्सरायुते
पात्यतांचपुनस्तस्मान्निःसार्यान्त्रपात्यताम् ४०
तावंतमेवकालंवैपापोऽयगुरुलोपकः
नरकेष्वितिसर्वेषुयथाकालंस्थितंद्रुतम् ४१
मुकुंदउवाच-

वेदायनगुरोस्वामिभृत्यास्तेयमशासनात्
नीत्वामांरौरवेघोरेपाशैर्बध्वान्यपातयन् ४२
तत्राहंतांव्यथांगुर्वीलब्धवानतिदारुणाम्
यथाकोऽपिक्षणस्तातनीतोमेयुगवत्तदा ४३
त्रिंशद्दिनानितन्नीतंदुःखंमेतत्रतिष्ठता
एकत्रिंशतमेह्यस्मिन्दिनेऽहनिर्गतस्तदा ४४
पतितेष्वस्थिखंडेषुतीर्थेऽस्मिन्नुतमोत्तमे
गुरुलोपोद्भवंपापंसद्योनष्टंममाभवत् ४५
तीर्थस्यास्यप्रसादेनलब्धाचस्वर्गतिर्मया
सुखंस्वर्गेनिवत्स्यामियावदिंद्राश्चतुर्दश ४६

यमस्यनगरेतस्मिन्याःप्रजानिवसन्तिवै
 पापिनांभयदायिन्योधर्मिणांतामनोहराः ४७
 सिंहास्यागजकोलास्यामहादंष्ट्रोन्नतोदरीः
 बिडालास्याः पिंगकेश्योभामिन्योदीर्घपत्कराः ४८
 तीर्थस्यास्यप्रसादेननिःपापोहंयदाभवम्
 तदामयाप्रजादृष्टादिव्यरूपायमालये ४९
 सर्वास्ताः सत्यवादिन्योविनयाचारसंचिताः
 दिव्याभरणधारिण्योदिव्यांबरविभूषिताः ५०
 इत्येतत्कथितंतातयत्पृष्ठोऽहत्वयानघ
 अनुजानीहिमांगंतुममरेशपुरींप्रति ५१
 नारदउवाच-
 इत्याकर्ण्यससन्यासीस्वशिष्योक्तंवचस्तदा
 भूयःपप्रच्छधर्मात्मा मुकुंदंतं द्विजं नृप ५२
 वेदायनउवाच-
 बाल्यावधिगुरुस्त्रेहंमत्तोऽधीतंत्वयाखिलम्
 शब्दशास्त्रसमेतश्चवेदस्तुसपदक्रमः ५३
 विहिताममशुश्रूषाभावेनभवतोत्तमा
 त्वयिसंतिसतांसाधोगुणाःशमदमादयः ५४
 गुरुलोपकृतंपापंकथंतेसमजायत
 एतदारुव्याहिमेतातयथाजानामितत्त्वतः ५५
 मुकुंदउवाच-
 जन्मोपवीतकन्यानांधातारोनिगमस्यच
 यज्ञोपवीतदातुश्चनाज्ञाभंगःकृतोमया ५६
 श्वश्रुश्चशुरयोःसेवाभृत्येनेवकृतामया
 तवापिशस्त्रदातुश्चनाज्ञाभंगःकृतोमया ५७
 पुरोधायःकुलाचार्योवेदवेदांतपारगः
 तस्यापराद्धंकेचिन्मेतत्रत्वंश्रोतुमर्हसि ५८
 यद्यस्माकंकुलेपुत्रोजायतेधर्मकोविद
 तदापुरोधसेधेनुमेकांवातस्यदक्षिणाम् ५९
 दत्त्वासंच्छिद्यतेनालमितिवंशस्यनः स्थितिः

पुराममैवपुत्रेतुजातमात्रेशुभेऽहनि ६०
कुलक्रियामयातातनकृतामूढबुद्धिना
तस्याश्चाकरणेनैवगुरुलोपकरोऽभवम् ६१
निवेदितमिदंसर्वगुरुलोपाद्यथामम
पापमासीदनुज्ञामेदेहियामि सुरालयम् ६२
वेदायनउवाच-

इंद्रप्रस्थांतरावर्तिन्येषांयाकोशलाशुभा
स्मृतिरस्याःप्रसादेनदृश्यतेपूर्वजन्मनः ६३
केनपुण्येनतीर्थेऽस्मिन्नस्थीनिपतितानिते
मुकुंदारख्याहिचैतस्यस्मृतिरस्तितवानघ ६४
मुकुंदउवाच-

एकस्तुब्राह्मणःकश्चित्सायंमदूहमागतः
तस्मैस्थानंमयादत्तंभोजनंचयथाविधि ६५
सोऽपिभुक्त्वायथाकामंसुष्वापशयनेशुभे
निशीथेतस्यसर्वांगेज्वरोऽभूदतिदारुणः ६६
तेनपीडितसर्वांगोनिद्रालेभेनसद्विजः
प्रभातएवतत्याजप्राणान्मृत्यावुपस्थिते ६७
तस्यदाहादिकर्माणिविहितानिमयागुरो
तदस्थीनिचगंगायांपातितानिविधानतः ६८
तेनपुण्येनमेस्थीनिपतितानिशिवप्रदे
तीर्थेऽस्मिन्कोशलेनाग्निब्रह्मदेवविनिर्मिते ६९
नारदउवाच-

स्वचरितमितिराजन्सद्विजः प्रोच्यसद्यःसुरसुभगशरीरोद्यांययौयानगत्या
इदमकथितमयातंतस्करात्प्राप्यमृत्युंव्यलभतदिवमेतत्तीर्थराजप्रसादात् ७०
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिदी
माहात्म्येमुकुंदोपाख्यानेदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः २१०

एकादशधिकद्विशततमोऽध्यायः

नारदउवाच-
शिवेतवपुरःसर्वमुकुंदारख्यानमुत्तमम्

कथितंचंडकस्यापिनापितस्य शृणुष्वमे १
 यस्मिन्दिनेमुकुंदस्तुब्राह्मणस्तेनघातितः
 चंडकेनतदाराजंस्तद्वृत्तं नागरैः श्रुतम् २
 श्रुत्वातैस्तनृपस्याग्रेनिवेदितमितिस्फुटम्
 नागराऊचुः
 चंडकेनहतो राजन्मुकुंदोब्राह्मणोत्तमः ३
 नीतंचतद्धनंभूरियद्युक्तंतद्विधीयताम्
 त्वमस्माकंप्रजानांहिरक्षकःशासकोऽसताम् ४
 नारदउवाच-

इत्याकर्ण्यसभूपालोमंत्रिणंपार्श्ववर्तिनम्
 उवाचकोपरक्ताक्षःकिमेभिःकथ्यतेशृणु ५
 शीघ्रमानयतंपापंनोचेत्त्वांघातयाम्यहम्
 उत्तिष्ठोत्तिष्ठपापिष्ठसाधूनांशंबिधीयताम् ६
 पीडयंतंविषयेयस्यप्रजादस्युभिरुल्बणैः
 सनृपोनरकंयातितेभ्यस्ताश्चेन्नरक्षति ७
 नारदउवाच-

निशम्येतिवचोराज्ञःसचिवःसशिवेनृपः
 वेगेनहयमारुह्यपदातिशतसंयुतः ८
 ययौगृहेमुकुंदस्यतस्यबंधूनपृच्छत
 मुकुंदःकेननिहतःसत्यंब्रूतममाग्रतः ९
 तंपापंनिहनिष्यामिशासनाद्भूपतेरहम्
 नारदउवाच-

श्रुत्वेतिमंत्रिणोवाक्यंप्रत्यूचुर्विप्रबांधवाः १०
 विप्रबांधवाऊचुः -
 चंडकेनहतोमंत्रिन्मुकुंदोनापितेनहि
 इदंपलायमानस्यतस्योष्णीषंपपातवै ११
 दृष्टःस्वचक्षुषावध्वामुकुंदस्यैव सोधकृत्
 किंकुर्मस्तेनापापेनमज्जिताःशोकसागरे १२
 नारदउवाच -

इत्याकर्ण्यवचस्तेषांबंधूनांब्राह्मणस्यहि

समन्त्रीतस्यपापस्यनापितस्यगृह्ययौ १३
 अश्वादुत्तीर्यतरसातद्वहंस्वयमाविशत्
 कतिभिःपत्तिभिः सार्द्धशयानचददर्शह १४
 पत्तयस्तुतदाज्ञप्ताः केशेष्वकृष्यतत्क्षणात्
 तल्पादुत्थापयामासुस्तंपापंनपिताधमम् १५
 किंकिमित्येवसंजल्पन्नेत्रेउन्मीलयत्यसौ
 यावत्सनापितः पापस्तावत्तददृशे पुरः १६
 संस्मरन्तंनिजंकर्मरात्रौयत्कृतवानघम्
 अधोमुखःक्षणंतस्थौपश्यन्मूर्ध्निस्थितंयमम् १७
 ग्राहयित्वाचसचिवस्तंपापंचस्वपत्तिभिः
 निनायनृपतेःपार्श्वमितिचोवाचभूपतिम् १८
 आनीतोब्रह्महारजन्नयंचंडकनापितः
 यदाज्ञापयसिस्वामिंस्तरसातत्करोम्यहम् १९
 राजोवाच-
 धर्मज्ञसचिवश्रेष्ठशृणुत्वंवचनंमम
 इयंसरिद्वरायुष्मंश्चंद्रभागात्रनिर्मलाः २०
 त्यजंतियेऽत्रवैप्राणाल्लभंतेतेसुरास्पदम्
 अतएषनहंतव्यः पापात्माह्यत्रनापितः २१
 पंचकोशांतरेह्यस्यामर्यादायाबहिर्यदि
 नरकान्दारुणान्ह्येषब्रह्महायातुमाचिरम् २२
 नारदवाच-
 इत्युक्तस्तेनवैराज्ञासराजन्मंत्रिसत्तमः
 श्वपचान्प्रेरयामासहंतुंतंभूपशासनात् २३
 श्वपचास्तेतमुन्नीयचंद्रभागापरेतटे
 योजनद्वयभूभागंचिच्छिदुस्तस्यमस्तकम् २४
 सपापोमारवेदेशेसर्पोऽभूत्कालविग्रहः
 धवकोटरमध्यस्थोविषज्वालाकराननः २५
 सशुष्कोधववृक्षस्तुतस्यफूत्कारवह्निना
 तथातपनतापेनसरसोऽपियथाहृदः २६
 गमनात्तस्यपापस्यसर्वतोवृक्षमूषरम्

उच्छिद्यतृणजातादिजातंपश्वहितं तदा २७
 तत्रजातुसमायातः सार्थोदक्षिणदेशतः
 नारायणाश्रमंगच्छन्बदर्याख्यंसिवेनृप २८
 तत्रैकोब्राह्मणः कश्चित्सार्थेसंमीलितः पथि
 निश्छिद्रांकाष्ठमंजूषांपितृमात्रस्थिसंयुताम् २९
 स्कंधेनधारयन्यातितानिपातयितुंनृप
 गंगांभसिमहाभागपापिनामपिकामदे ३०
 सोऽप्यागतस्तत्रवनेयत्रास्तिसभुजंगमः
 विविक्तेक्षिप्यमंजूषांशलाकालोहनिर्मिताम् ३१
 अथागत्यभुजंगोऽसौशलाकांफण्याघटत्
 किंचिदुद्धाटितायांसमंजूषायांसमाविशत् ३२
 पुनःशलाकास्वस्थानमागताथसकुंडली
 तत्रैवतस्थौनिश्चेष्टोमंजूषायांविषोल्बणः ३३
 अथप्रभातेसर्वेतेचेलुः स्थानात्ततो नृप
 ब्राह्मणः सोऽपिमंजूषांकंबलेनसमावृताम् ३४
 कृत्वाशिरसिराजेंद्रचचालप्रतिजाह्वीम्
 कतिभिर्वासरैः सार्थःसंप्राप्तस्तीर्थगामिनाम् ३५
 इहैवकोशलायांवैपुनीतायांमहीपते
 अथशीतातुरोविप्रःकंबलंचोदघाटयत् ३६
 मंजूषावरणंराजन्तत्रायोध्यातटेशुभे
 सोऽपिसर्पोनिराहारोलब्ध्वामारुतभोजनम् ३७
 निश्चक्रामबहिस्तस्मादुत्क्षेप्यसुशलाकिकाम्
 तंनिःसृतंसमालोक्यसर्पसर्पइतिक्रुधा ३८
 व्याहरंतोजनाःसर्वेलोष्टहस्ताःसमभ्ययुः
 यावत्पलायतेसर्पस्तावदेकेनघातितः ३९
 तत्याजसतदाप्राणान्पश्यतांतीर्थगामिनाम्
 त्यक्त्वाभुजंगदेहंसदेवत्वंप्रापदुर्लभम् ४०
 दिव्यंविमानमारुह्यप्रोवाचेदंजनानिह
 सर्पउवाच-
 भोदाक्षिणात्याःशृणुतब्राह्मणावचनंमम ४१

पुराचंडकनमाहंनपितोब्रह्महाधमः
ब्रह्महत्याप्रदोषेणसर्पआसंमरुस्थले ४२
भुक्त्वानरकदुःखानिवर्षाणांलक्षपंचकम्
अतीतंसर्पयोनौमेवर्षाणामयुतद्वयम् ४३
तीर्थस्यास्यप्रसादेनप्राप्तंदेवत्वमुत्तमम्
तस्मादिदंनवैत्याज्यंतीर्थवैकोशलाभिधम्
सर्वार्थदंतोनाकःप्राप्तःपापीयसामया ४४
नारदउवाच-

एवंसनापितः पापोयोनिंप्राप्यविनिंदिताम्
जगामद्यांविमानस्थस्तीर्थस्यास्यप्रसादतः ४५
तेदाक्षिणात्यायतयोभुत्वातत्रैवतीर्थके
ऊषुर्गोविंदपादाब्जमानसादृष्टवैभवे ४६
माहात्म्यमस्यतीर्थस्यदृष्ट्वासब्राह्मणोत्तमः
तीर्थेऽत्रजातविश्रद्धः पित्रोरस्थीनिसोऽक्षिपत् ४७
पतितेष्वस्थिखंडेषुपितरौतस्यतत्क्षणात्
विमानवरमारूढौदिव्यौतत्रसमागतौ ४८
ऊचतुश्चस्वतनयंशृणवानेषुजनेषुवै
वत्सजीवचिरंलोकेधनधान्यसुखीभव ४९
आवयोर्मुक्तिदानाच्चमुक्तियास्यसिनोमृषा
गंगायांपिंडदानेनयत्फलंस्यात्सुतस्यवै
पितृणांयागतिश्चात्रद्वयंस्यादस्थिपाततः ५०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
कालिदीमाहात्म्येमुकुंदोपाख्यानंनानैकादशाधिकद्विशतमोऽध्यायः २११

द्वादशाधिकद्विशततमोऽध्यायः

नारदउवाच-
इत्युक्त्वातस्यविप्रस्यपितरौदिव्यरूपिणौ
विमानवरमारुह्यगतौहरिपुरप्रति १
तयोः पुत्रस्तुतत्रैवकोशलायांदिनत्रयम्
उषित्वास्वगृहंप्रायात्चितयंस्तीर्थवैभवम् २

इयमेवतुकथ्यन्ते विबुधैः कोशलानृप
 कथयिष्यामितत्तेऽहश्रवणोत्सुकचेतसे ३
 तेदाक्षिणात्याबटवस्तस्यामूषुमुमूर्षवः
 समर्थार्थप्रदायिन्यांकोशलायांविपद्यताम् ४
 कश्चिदेकस्तदातेषुतामनादृत्यकोशलाम्
 गच्छन्नारायणस्थानंविष्णुनावारितःपथि ५
 बृद्धब्राह्मणरूपेणप्रोक्तंचेतिद्विजंप्रति
 बृद्धब्राह्मणउवाच-
 क्वयासिब्राह्मणश्रेष्ठत्यक्त्वेमांकोशलांशुभाम् ६
 इंद्रप्रस्थमिदंतीर्थंसर्वतीर्थोत्तमंद्विज
 कोशलाह्यत्रपुत्रेयंमुक्तिदाविष्णुवल्लभा ७
 यत्रयासिविहायैनानिष्कामपददायिनीम्
 नसिद्धिर्भवितातत्रविष्णुस्तेचपराङ्मुखः ८
 मुक्तिंचेदिच्छसेविप्रतीर्थेन्यासंप्रगृह्यच
 यस्ययस्येच्छयास्त्रासितंतवर्गप्रदास्यति ९
 तवदृष्टिपथेविप्रसर्पोऽपिसुरतामियात्
 अस्याःप्रसादतोमुक्तौस्वर्गस्थौविप्रदंपती १०
 संजातप्रत्ययोऽपित्वमेतन्माहात्म्यदर्शनात्
 लब्ध्वाभाग्योदये नापिकथमेनांविमुंचसि ११
 यथाकश्चित्तृषार्तोऽपिलब्ध्वाप्यमृतवारिधिम्
 तंत्यक्त्वायातिपंकांभस्तद्वत्त्वमूढदृश्यसे १२
 यथाचिंतामणिंकश्चित्कूपेक्षिपतिमोहितः
 हस्तस्थंयागतिस्तस्यदृश्यतेसागतिस्तव १३
 आराध्यविष्णुंविश्वेशंयथाकश्चित्पुमान्कुधीः
 सुखमैन्द्रियकंतुच्छंयाचतेसागतिस्तव १४
 नयातिकोशलामेनांत्यक्त्वासर्वार्थदायिनीम्
 स्नातस्यात्रदिवप्राप्तिर्मृतस्यामृतसंस्थितिः १५
 नारदउवाच-
 राजन्नाकर्ण्यविप्रोऽसौद्विजश्रेयभृतोहरेः
 वाक्यंप्रोवाचविप्रायश्रेष्ठंबदरिकाश्रमम् १६

विप्रउवाच-

भोभोविप्रवरश्रद्धातववाक्येनजायते
ममश्रुतवतः पूर्वमल्पग्रामस्यवैभवम् १७
इंद्रप्रस्थमिदंतीर्थनकदाचिन्मयाश्रुतम्
कुतस्तुकोशलाबृद्धएतदंतरवर्तिनी १८
यत्रनारायणः साक्षान्मुक्तायत्रचयोगिनः
मुक्त्वातमाश्रमंपुण्यंतिष्ठाम्यत्रकथंद्विज १९
यथागत्यस्वयंविष्णुरित्युक्त्वामां निवारयेत्
बदर्याश्चाधिकंक्षेत्रमिंद्रप्रस्थमिदंद्विज २०
तदाहंनप्रतिष्ठामिचालितोऽपितमाश्रमम्
मुक्तिकामःस्वसदनान्नान्यथास्थितिरत्रमे २१
नारदउवाच-

इत्युक्तेनविप्रेणप्रादुरासीच्चतुर्भुजः
विहायप्राकृतंरूपंदिव्यरूपधरोहरिः २२
उवाचचमहाभागंतंद्विजंमोक्षकामुकम्
विष्णुवाच-

इंद्रप्रस्थमिदंविप्रसर्वतीर्थोत्तमोत्तमम्
ब्रह्मज्ञेष्विवसर्वेषुशंभुर्गानदीष्विव २३
हिमवानिवशैलेषुपक्षिराडिवपक्षिषु
त्रिदशेषुयथाशक्रोवैष्णवेष्विवनारदः २४
तेजस्विषुयथासूर्यःक्षीराब्धिरिवचाब्धिषु
यथावर्णेषुभूदेवः सृष्टिष्विवपितामहः २५
विष्णोर्यथावतारेषुकौशल्याजनितोवरः
तथासमस्ततीर्थेषुशक्रप्रस्थमिदंवरम् २६
निष्कामोवासकामोवायातितीर्थेक्वचिन्नरः
तत्रतत्रसमस्तात्माफलदाताहमेववै २७
इंद्रप्रस्थांतरगतांत्यक्त्वायोयातिकोशलाम्
सनोफलमवाप्नोतिभक्तोवरदवृंदपात् २८
नारदउवाच-

एवंनिशम्यतद्वाक्यंदृष्ट्वातद्रूपमुत्तमम्

प्रणिपत्यरमाकांतं तस्यामेवागमद्विवजः २६
 भगवानपि विश्वात्मा सपद्यंतर्दधे विभुः
 तत्त्वमुद्दिश्य तं विप्रं तेन भावेन पूजितः ३०
 तत्रागत्य सविप्रोऽसौ कोशलायां नराधिप
 कथयामास तद्वृत्तं सर्वं सर्वान्स्वं संगिनः ३१
 ते पिश्रुत्वा महाभागा दाक्षिणात्या द्विजातयः
 तस्यामनशनं कृत्वा तत्पुत्रं प्राकृतं वपुः ३२
 तदेव गरुडारूढः श्रीविष्णुं समुपागतः
 विमानैः स्वगणैः सार्द्धं तावद्भिर्दीप्तिभास्वरैः ३३
 ते तदृष्ट्वा समायातं विमानं गणसंयुतम्
 वपुषा दिव्यरूपेण दंडवत्पतिताभुवि ३४
 तुष्टवुश्च द्विजाः सर्वे दिव्यज्ञानवपुर्द्धराः
 तं दिव्यरूपिणं देवदेवं द्यपदां बुजम् ३५
 ब्राह्मणा ऊचुः -
 नमस्तेऽतसीपुष्पसंकाशभासंतनुं बिभ्रते पीतवासो वृताय
 लसत्कुण्डलप्रोतनानोपलायश्रुतौ चंचला व्यापिनी लांबुदाय ३६
 भक्तिस्त्वदीया किल कल्पवल्ली समाश्रिता यच्छति चित्तवाञ्छितम्
 यथा तथैपातवकोशला विभोजनैरुभेते कृपया तवाप्यते ३७
 वंदामहे ते चरणारविंदं वृदारकैर्वृदितमीश्वराद्यैः
 विचिंत्यमानं हृदियोगिवृंदैः कंदंपरानंदभुवो विमुक्तेः ३८
 प्राप्ताः कामं श्रीपते त्वत्स्वरूपं श्रीवत्साद्यैर्लक्षितं चारुचिह्नैः
 वाञ्छामस्ते दासभावं तथापि प्राप्तं सर्वैरादृतं नारदाद्यैः ३९
 यत्सौख्यं ते दासभावं गतानां तन्नोलक्ष्म्या वक्षसो तर्वसंत्याः
 तज्ज्ञानातिश्रीपते श्रीमहेशो नान्यो लोके येन तच्चानुभूतम् ४०
 मध्येऽस्माकं श्रीपते सेवकानां नीरागाणामप्यसौ माननीयः
 अस्मात्तं ते नारदाद्यामुनी शास्त्वद्भक्ताः सैर्लोकनाथं भजन्ते ४१
 कामं ब्रह्मानंदमासोतरात्मा त्वद्दास्येनोत्पत्तिमायातिशंभुः
 वारं वारं त्वद्गुणानां ग्रहीतुं नृत्यत्युच्चैस्त्वत्परोभावयुक्तः ४२
 हे तोरस्माद्देहिनः स्वस्य दास्यं यत्प्राप्तानां नोर्मयः संभवन्ति
 त्वच्चिह्नांगौ द्वारपालौ तदीयौ मोहाद्धामप्राप्य तौ तत्स्वकीयम् ४३

लोकादस्मादंतरेणत्वदिच्छात्वल्लोकानानोद्यतेचाशुपातः
कोजानीयात्तावकीमत्रमायांदुविज्ञेयांब्रह्मशर्वाददेवैः ४४
नारदउवाच-

एवं तैः स्तूयमानः सप्रभुर्निजपदोन्मुखः
उवाचतान्दाक्षिणात्यान्मेघगंभीरयागिरा ४५
श्रीभगवानुवाच-
भोभोद्विजाभवंतोऽस्याकोशलायाःप्रसादतः
सारूप्यमपिमेप्राप्तादासभावंचयास्यथ ४६
अद्यप्रभृतिमेविप्रास्तीर्थमेतदनुत्तमम्
दक्षिणकोशलेत्युच्चैर्नाम्नाख्यातंभविष्यति ४७
यत्रदाशरथीभूत्वानिहनिष्यद्दशाननम्
साकथ्यतेमुनिवरैः सर्वैरुत्तरकोशला ४८
विपन्नोज्ञानवान्यस्यावैकुण्ठमधिरोहति
विनापितद्वसेद्योऽस्यासोऽपिस्वर्गचगच्छति ४९
इमांततोदशगुणामाहुर्दक्षिणकोशलाम्
एकादशगुणामेकेसम्यगाहुर्मुनीश्वराः ५०
इयानेवविशेषोऽस्तितस्याअस्यामतिर्मम
तस्यामृतंनयंत्येतेवैकुण्ठमामकागणाः ५१
अस्यामृतंस्वयमहमनन्यवदमानसम्
आरोप्यगरुडंदत्त्वासारूप्यंप्रापयामितत् ५२
नारदउवाच-

इत्युक्त्वातान्द्विजान्विष्णुर्नीत्वावैकुण्ठमभ्यगात्
महिमानंस्तुवन्नस्यस्वयंतीर्थस्यभूपते ५३
एतत्तेसर्वमाख्यातंकारणंजगतीपते
येनेयंकथ्यते विज्ज्रिहदक्षिणकोशला ५४
कलिमलकुलहंताशृण्वतांमानवानांकमलनयनपादप्राप्तयेवांछितश्च
नृपवरमहिमातेवर्णितः कोशलयाधुवनभववृत्तंशृण्वतस्तेवदामि ५५
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिदी
माहात्म्येकोशलामहिमावर्णनं नामद्वादशाधिकद्विशततमोऽध्यायः २१२

त्रयोदाशाधिकद्विशततमोऽध्यायः

नारदउवाच-

एतन्मधुवनं तात शिवे परमपावनम्
 देवराजाय तुष्टेन स्थापिता विष्णुनापुरी १
 अत्र विश्रांतिनामेदं तीर्थं त्रिभुवनोत्तमम्
 विविदां मुक्तिदं पुंसां पवनं साधुसेवितम् २
 नित्यं वसति विश्वात्मा विष्णुः श्रीकोलरूपधृक्
 अत्र तीर्थोत्तमे पुण्ये नृप विश्रांतिसंज्ञके ३
 बहुभिर्जन्मभिर्येन विष्णुराराधितः सदा
 मरणं तस्य तीर्थेऽस्मिन् जायते किल भूपते ४
 कालिद्याएव कूले तु द्वितीयं हरिणा कृतम्
 तीर्थे विश्रांतिसंज्ञं तु यत्र कंसो निपातितः ५
 एतद्भुवनं समं राजन् गुणैर्वैकुण्ठदातृभिः
 भाग्योदयेन केनापि लभ्यते सकलार्थदम् ६
 अथ तीर्थस्य माहात्म्यं कथयामि तवाग्रतः
 यच्छ्रुत्वा सर्व तीर्थेषु मज्जनाल्लप्स्यसे फलम् ७
 हिमाचलोपत्यकायां किरातनगरे शुभे
 ब्राह्मणो नाम कुशलो राजन्नासीद्दरिद्रतः ८
 तस्य पत्नी दुराचारादुराचारनरे रता
 कर्मणामोहयामास पतिं सा बन्धकीवरा ९
 पतिस्तयामोहितस्तु न निवारयितुं क्षमः
 तदा ज्ञातत्परोदीनः क्रयक्रीत इवाभवत् १०
 लोका उपहरन्ति स्म तं द्विजं कुलटापतिम्
 उपहासभयात् सोऽपि निर्ययौ न गृहात् कुधीः ११
 महार्हाणि दुकूलानि भूषणानि च सा दधौ
 जारैर्दत्तानि दुष्टात्मा हसितापि न लज्जते १२
 वस्त्रं पुरा तनंदा स्यादुत्तीर्णं यच्छरीरतः
 अवज्ञापूर्वकं दुष्टास्वभर्त्रे संप्रयच्छति १३
 एवन्तया कुलटया सोऽवज्ञातं स्वकः पतिः
 नितांतं दुःखमापन्नो विषमत्त्वामृतो निशि १४

साभीताराजतः पापाह्यनयात्स्वैरिणीतदा
 अनुयास्यामिभर्तारमित्युवाचमृषावचः १५
 तथैवंशिक्षितासख्यः स्वकीयस्तांसमीपगाः
 निवारयामासुरितिकथयित्वामहीपतेः १६
 सख्यऊचुः -
 भोमृगाक्षिकिमर्थैकक्रियतेऽनर्थैर्दृश
 यत्सुवर्णनिभंकायं त्वं नाशयितुमुद्यता १७
 भवत्याकिंसुखं दृष्टं ममुष्याव्यवसायिनः
 दरिद्रस्यासमर्थस्य सखि स्वोदरपूरिणः १८
 पालयैनं सुतं बालं त्वदृतेकोऽस्य पालकः
 मरिष्यामो वयं सर्वामृतायां त्वयि सुन्दरि १९
 गृहमेतद्वेक्षस्व समुत्तिष्ठ वरानने
 जीयादयंतव सुतोयस्त्री भावि सुखप्रदः २०
 वांछंति बांधवाः सर्वे त्वदीयास्तव जीवितम्
 उत्तिष्ठ निजबन्धुनां कुरु चित्तं समीहितम् २१
 रुदंति तव रागेण वयस्याः सकलाः सति
 निजवाक्यप्रदानेन वारयैताः सुदुःखिताः २२
 नारद उवाच -
 इत्याकर्ण्य वचस्तासां दुष्टासाधर्मविश्रुतम्
 उन्नमय्य मुखं प्राह श्रावयंती स्वबांधवान् २३
 सख्युवाच -
 युष्माभिर्यद्वचो धर्मप्रोक्तं जाने ऋतं ननु
 तथापि स्वपतिः स्त्रीभिर्मान्यो लोकद्वयप्रदः २४
 यदुच्यते मया वाक्यं धर्मशास्त्रसमन्वितम्
 तद्वचः श्रूयतां सख्यो युक्तं चेदनुमोदत २५
 यास्त्रीनिधनमापन्नं पतिमन्वेतितत्परा
 पापापि सहेते नैव स्वर्गे वसतिसाचिरम् २६
 स्त्रीभिः पतिर्न हातव्यो निर्धनारोगवानपि
 जीवन्मृतोऽनुगंतव्यः श्रुतिरेषा सनातनी २७
 विचिंत्येति स्वमनसि सख्योन्वेमि स्वकंपतिम्

वर्तिष्यतेस्वभाग्येनकरिष्येऽहकिमस्यवै २८
नारदउवाच-

इत्युक्तास्तास्तयासख्योदुष्टादुष्टमतिप्रदाः
ऊचुस्तांधर्मवाक्येनसमस्त जनमोहिनीम् २९
सख्यऊचुः -

जहिपूर्वहिनः सुभ्रुपश्चादन्वेहिवल्लभे
समस्तास्त्वद्वियोगंनवयंसोढुंक्षमामहे ३०
अस्मांस्तवविनिघ्नंत्याअनुयांत्याःस्वकंपतिम्
धर्मोऽल्पपापबाहुल्यंस्वर्गप्राप्तिस्तुकीदृशी ३१
जीवन्नयंपतिःस्वीयः साध्वयंप्रतिपालितः
यदुक्तंपतिपत्नीभ्यांतत्त्वयाविहितंसखी ३२
यावत्स्वजीवनोपायंविधातुमयमक्षमः
तावत्त्वदीयभाग्येनजीविष्यतिसुतस्तव ३३
नारदउवाच-

इत्युक्तासानिववृतेस्वभर्तुरनुयानतः
सुतेनकारयामासतदातद्विरतिक्रियाम् ३४
अथकालेनकियतासुतोपनयनेमतिम्
कारयामाससाविप्रैर्दत्त्वाजारार्पितंधनम् ३५
कृतोपनयनःकुंडःसतत्त्वज्ञानवान्शिशुः
गृहान्निर्गम्यसपदिनारायणपरोऽभवत् ३६
सतांसंगतिमासाद्यत्यक्त्वास्वंप्राकृतंवपुः
आरुरोहनिजंलोकमप्राप्यंयोगिभिश्चतत् ३७
अथसानिर्गतेपुत्रेमनोदुःखंचकारवै
तस्मिन्नेवदिनेराजन्भूयोजारैः सहारमत् ३८
इतितैरममाणायांतस्यांजारैःसमंनृप
समागताजराकालेलावण्यमदनाशिनी ३९
त्यक्तोपपतिभिर्दृष्टासाजराग्रस्तविग्रहा
बभूवदूतिकान्यासंकुलशीलविनाशिनी ४०
तदाह्येकस्यविप्रस्यसवत्सांगामपाहरत्
विक्रीताकियताराजन्द्रव्येणननुसातया ४१

तयेतिगमितः कालोदूतित्वेनकियानृप
 पश्चाच्छुष्करशरीरोऽस्याविगुणःसमजायत ४२
 तस्याःकुष्ठेसमुत्पन्नेगलितंह्यंगपंचकम्
 हस्तौपादौचनृपतेपंचमानासिकतदा ४३
 एवंभूतायदाहारंनलभेतकुतश्चन
 तदातुतत्रोदितयादास्यासानीयतापणम् ४४
 तत्रसापतितापापालोकान्संप्रार्थ्यदीनया
 गिराधिगितिकुर्वाणाचक्रेस्वोदरपूरणम् ४५
 तदिहाभ्यासवत्तर्क्येकोद्विजः सर्वागमार्थवित्
 तांवलोक्यमहावाग्मीप्रोवाचेदंवचोनृप ४६
 जनानांदुःखदंपापमिहलोकेपरत्रच
 तस्मात्पापंनकर्त्तव्यंमानवैर्दुःखभीरुभिः ४७
 पापंकृत्वाजनोयस्तुप्रायश्चित्तंकरोतिवै
 नतदाचरितेभूयोनतत्फलमवाप्नुयात् ४८
 यः कृत्वामुहुरेनांसिप्रायश्चित्तंकरोतिन
 तस्यास्याइवपापायागतिरत्रपरत्रच ४९
 अनयापापसंघातोलोकेऽत्रसमुपार्जितः
 इहैवतत्फलंभुंक्तेभोक्ष्यतेनरकेऽप्यसौ ५०
 सर्वशास्त्रेषुदृष्टंवैसर्वेषांपापकर्मणाम्
 प्रायश्चित्तंनचस्त्रीणांविन्मुखानांतुकर्मणः ५१
 नारदउवाच-
 इत्युक्त्वासद्विजश्रेष्ठोनमस्कृत्यरविंययौ
 विष्णुंसंस्मृत्यसंस्मृत्यभीतस्तदवलोकनात् ५२
 एवंसादुःखमापन्नाभुंजानाकर्मणः फलम्
 अर्जितस्यस्वयंराजन्मृताकतिपयैर्दिनैः ५३
 नतस्याअग्निसंस्कारः संजातः पापकर्मणः
 आकृष्यकेशेसानीताश्वपचैर्नगराद्वहिः ५४
 मरणावसरेतस्यायमभृत्याः समागताः
 प्राप्ययातनादेहंतांनिन्युर्भास्करेःपुरीम् ५५
 सौम्यःसधर्मिणांदेवःसाक्षाद्बुद्धस्तुपापिनाम्

तस्याविलोकनाद्भूयः सोप्यभुद्वैपराङ्मुखः ५६
 भृत्यानाज्ञापयामासयमएवपराङ्मुखः
 रौरवेनरकेघोरेपात्यतांसामयेरिता ५७
 इत्युक्तास्तेतदाभृत्यानीत्वातांघोररौरवे
 न्यपातयन्नधोवक्त्रांस्मरंतीं कर्मयत्कृतम् ५८
 एकमन्वन्तरंयावत्सास्थित्वातत्ररौरवे
 पश्चाद्गोधासमुत्पन्नाश्मशानेमृतमांसभुक् ५९
 तत्रापिसावर्षशतंलेभेदुःखंस्वकर्मणः
 फलंमृतकमांसेकुर्वत्याहारमुत्कटम् ६०
 एकदासमुनेःपुत्रोयोऽस्याकुक्षौव्यजायत
 विप्रयो नौसमायातः श्मशानेतत्रपर्यटन् ६१
 मुनिपुत्रस्तुतांवीक्ष्यमृतानांक्रव्यमश्नतीम्
 ध्यात्वाक्ष्णंस्वमनसिबुबुधेतांस्वमातरम् ६२
 सउवाचात्मनात्मानं बुद्धातांनिजमातरम्
 मुनिपुत्रउवाच-
 एतांतुतारयाम्यद्यदुस्तराहुःखवारिधेः ६३
 अहोनमुच्यतेजंतुर्जातपापेनकर्मणा
 आत्मनोपार्जितेनैवभोगकालावधिंविना ६४
 अस्याःकालोव्यतीयायनिरयेमानवाभिधः
 सांप्रतंचजनैस्त्वत्रवत्सराणांशतंगतम् ६५
 कियदग्रेचभोक्तव्यमेतयापापमुल्बणम्
 नारदउवाच
 इत्यालोच्यपुनर्दध्यौज्ञानेनामील्यचक्षुषी ६६
 दृष्ट्वातस्यागतिंघोरांपापायादिव्यचक्षुषा
 पुनरात्मानमादेहंसद्विजप्रवरोनृप ६७
 मुनिपुत्रउवाच-
 अहोकल्पशतेनापिनिस्तारोऽस्यानदृश्यते
 विनासत्तीर्थमरणंशरणंवारमापतेः ६८
 अथवापिंडदानेनगयायां मत्कृतेनच
 विनास्याः सद्गतिंनैवकल्पकोटिशतैरपि ६९

नघटेतद्वयंचास्याअस्यांयोनौकदाचन
तत्तीर्थविषयेमृत्युःसेवायां श्रीपतेरतिः ७०
अस्याउद्धारहेतुर्वैमग्नायाः पापसागरे
भवितामत्कृतंश्राद्धंगयायांचहित्रकम् ७१
नारदउवाच-

इत्यालोच्यसधर्मात्माययौस्वपितुराश्रमम्
आचख्यौपितरंसर्वस्वमातुर्दुःखकारणम् ७२
निशम्यपुत्रवचनंमातृदुःखनिवेदकम्
उवाचसमुनिश्रेष्ठःपुत्रंप्रणतकंधरम् ७३
मुनिरुवाच-

हेतातमातरंस्वीयांशीघ्रमुद्धरदुर्गतिः
नयविद्भूपतिःशत्रोर्जयलक्ष्मीमिवाहवे ७४
नतारयतियःपुत्रोमातरंपितरंस्वकम्
दुःखात्सयातिनरकंयदितारयितुंक्षमः ७५
स्वपुत्रात्प्राप्यपानीयंपिंडाश्चवरतीर्थके
पितरोनरकात्स्वर्गस्वर्गाद्यांतिहरेः पदम् ७६
तस्मादाशुसमुत्तिष्ठगच्छखांडवकानने
तत्रास्तियमुनापुण्यामुनिवर्यनिषेविता ७७
तत्तीरेऽस्तिहरिप्रस्थंसर्वतीर्थमयंततः
पुण्यंमधुवनंतत्रविष्णुनास्थापितंस्वयम् ७८
तत्रस्नात्वातुविधिवत्कृत्वानित्यक्रियांनिजाम्
तामुद्दिश्यकुरुश्राद्धंस्वप्रसूचकुरुक्रियाम् ७९
त्वयातत्रकृते श्राद्धेतस्याः सद्गतिमिच्छता
साप्राप्स्यतिहरेर्लोकंहित्वागोधांगमुल्बणम् ८०
गयायांपिंडदानेनयत्फलंतातजायते
ततःशतगुणंपुण्यंसद्भिर्मधुवनेस्मृतम् ८१
इदानींवर्ततेतातकन्याराशिगतोरविः
पुत्रगत्वाकुरुश्राद्धंपूर्वानुद्दिश्यबांधवान् ८२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिदी

माहात्म्येत्रयोदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः २१३

चतुर्दशाधिकद्विशततमोऽध्यायः

नारदउवाच-

इत्याकर्ष्यपितुर्वाक्यंसजगामत्वरान्वितः
 पुण्यमधुवनंराजन्गयाशतगुणाधिकम् १
 तत्तीर्थवासिनोविप्रान्सायमामंत्र्यमंत्रवित्
 कालेपुनःसमाहूयबभाषेस्वागतंवचः २
 ततः प्रक्षाल्यतत्पादौगंधाद्यैरभिपूज्यच
 पादार्घ्यमददात्प्रीत्यासमेनस्वयमाचमत् ३
 ततस्तान्ब्राह्मणान्नीत्वाश्राद्धदेशेन्यवेशयत्
 कुशांबुतुलसीपुष्पगंधाक्षततिलैःसह ४
 पूरयित्वाकर्मपात्रंपुंडरीकाक्षमस्मरत्
 देवताभ्यश्चित्श्लोकंत्रिःकृत्वासोऽपठद्विवजः ५
 सतिलंशोधितकुशैर्विदधेबंधनंततः
 अग्निष्वात्तेतिमंत्रेणपूर्वादीनांदिशांक्रमात् ६
 रक्षोभूतेतिमंत्रेणनीवीबंधंव्यधाच्चसः
 ततः प्रतिज्ञामाधायददौद्विजकुशासनम् ७
 पितृन्समाह्वयामाससतदाब्राह्मणोत्तमः
 दत्त्वाततस्तुहस्तार्घ्यपात्रंन्युब्जीचकारवै ८
 कृत्वागंधादिदानंचपुनःसव्येनचाचमत्
 सव्यापसव्येनतदादत्त्वापात्राणिसद्विजः ९
 तैर्ब्राह्मणैरनुज्ञातश्चकेऽग्नौकरणंततः
 आज्यादिहविषाराजं स्तान्यमत्राण्यपूरयत् १०
 अनुत्तानोत्तानपाणिः कुर्वन्पात्रावलंबनम्
 पपाठपाठितोविप्रैः पृथ्वीत्वेतिद्विजन्मनाम् ११
 असंस्कृतप्रणीतानामितिमंत्रेणसद्विजः
 दर्भेषुदक्षिणाग्रेषुददौचविकिरासनम् १२
 अग्निदग्धेतिमंत्रेणघृतमिश्रान्नमक्षिपत्
 जलेनसहराजेंद्रविष्टरेकुशकल्पिते १३
 सव्येनपुनराचम्यददौचुलकजीवनम्
 तृप्ताःस्थेतिचसंपृच्छ्यातृप्तास्मप्रतिभाषिताः १४

शेषान्नभोजनेतेषांजग्राहाज्ञांद्विजन्मनाम्
 पिंडार्थवेदिकांकृत्वावितस्तिप्रमितांद्विजः १५
 रेखांचकारदर्भेणदक्षिणाभिमुखीनृप
 येरूपाणीतिमंत्रेणदधेऽग्निदिशिचोल्मुकम् १६
 पूर्वजन्मनियामातापितायश्चमहीपते
 तयोश्चपितरौयौहियौचराजन् पितामहौ १७
 यःप्रमातामहश्चापिपितरौराजसत्तम
 पित्रादीन्षट्सपत्नीकांस्तानुद्दिश्ययथाविधि १८
 कुशासनानिदत्त्वावैददौपिंडान्षडैवहि
 गंधादिभिश्चसंपूज्यमध्यपिंडविसर्जनम् १९
 कृत्वाघ्रायचवामांसेपिंडपात्रंन्यवेशयेत्
 जलपात्रंतदादायवाजेवाजेपठन्निति २०
 पाद्यार्घ्यंचपुनर्दत्त्वादक्षिणाद्यैरतूषत्
 आद्वारंताननुव्रज्यतेभ्योलब्ध्वानुशासनम् २१
 बुभुजेचस्वयंराजन्बांधवैः सहसद्विजः
 एवंसमाप्यराजेन्द्रश्राद्धंसद्विजसत्तमः २२
 पूर्वसंबंधिनांतत्रतीर्थेमधुवनेशुभे
 यदाचचालशांतात्मापितुराश्रमकंप्रति २३
 तदासंमिलितामार्गेसर्वेतेश्राद्धभोजिनः
 विमानषट्कमारूढादिव्याभरणभूषिताः
 दिव्यांबरधराराजन्नित्यूचुस्तंद्विजोत्तमम् २४
 पितरऊचुः -
 भोवत्सविप्रशार्दूलवृणीष्ववरमुत्तमम्
 तीर्थेऽत्रकुर्वताश्राद्धंभवतातारितावयम् २५
 वयंगणत्वमापन्नाःश्रीपतेस्त्वत्प्रसादतः
 प्रार्थयस्वमहाबुद्धेयदिष्टंतवचेतसि २६
 मुनिपुत्रउवाच-
 केयूयंकुतआयातागणत्वंहिकुतोगताः
 उपकारंविनाकस्माद्वरंयन्मेप्रयच्छत २७
 नारदउवाच-

इत्याकर्ण्यवचस्तस्यपूर्वजन्मसुतस्यवै
पिताप्रोवाचयोदुःखाद्भक्षयित्वाविषंमृतः २८
पितोवाच -

अहंतवपिताविप्रपूर्वजन्मनिभूसुरः
भार्ययाव्यभिचारिण्यामात्रातेपीडिताभृशम् २९
अतीवदुःखमापन्नोभक्षयित्वाविषंनिशि
अपमृत्युंगतस्तस्मादभवरंजनीचरः ३०
एवंमन्वतरंतात शतंपंचदशाधिकम्
वर्षाणांचव्यतीतंतद्राक्षसत्वंगतेमयि ३१
इदानींषोडशाब्देतुत्वयाश्राद्धेकृतेऽत्रवै
पुण्येमधुवनेतीर्थेदेवत्वंप्राप्तवानहम् ३२
एतद्विमानमायांतंस्वर्गादिद्रप्रणोदितम्
सगणंसाप्सरोवृंदंममारोहणहेतवे ३३
अत्रतुभ्यंवरंदातुंसगणः साप्सरोगणः
विमानवरमारुह्यगच्छन्स्वर्गेऽहमागमम् ३४
वरंवरयभद्रंतेनविलंबसहावयम्
एरावतगजारूढःसुरेशोमामवेक्षते ३५
नारदउवाच

इत्युक्त्वानिजवृत्तांतंदत्त्वाचनिजसूनवे
तत्प्रार्थितांहरेर्भक्तिंजगामसदिवंनृप ३६
अथप्रोवाचतन्मातापूर्वजन्मसुतंचतम्
मातोवाच-

त्वत्प्रसादादहंजातादेवीमुक्ताचपापतः ३७
प्राप्तंशच्याःसखीत्वंमेपापयापिद्विजोत्तम
त्वयात्रविहितेश्राद्धेतीर्थेविश्रांतिसंज्ञके ३८
प्रार्थयस्वमहाभागनिजचित्तसमीहितम्
ददामितेयतोऽस्माकंदेवीनांनवचोमृषा ३९
येनपापेनजाताहंगोधाचपितृकानने
नरकेचिरमास्थायतत्त्वंवेत्सिद्विजोत्तम ४०
अनुजानीहिमांपुत्रपुलोमतनयादिवि

मामपेक्षितमाकाशेवृतादेवांगनागणैः ४१

नारदउवाच-

इत्युक्त्वासापितन्मातानिष्कामायस्वसूनवे

ययौत्रिविष्टपंराजन्शिरसातेनवंदिता ४२

ततः पितामहस्तस्यस्वपौत्रंतद्विजोत्तमम्

उवाचवचनंभूयःहरेर्बिभ्रत्स्वरूपताम् ४३

पितामहउवाच-

वत्सवत्सचिरंजीवलभस्वनिजवांच्छितम्

त्वत्प्रसादाद्वयंतीर्णादुस्तराद्भवसागरात् ४४

पितामहोऽहतेवत्सतवेयंचपितामही

मृतमानुगतासाध्वीसालोक्यमचिरंगता ४५

अद्यत्वयात्रविश्रांतौविहितेश्राद्धकर्मणि

आवयोस्तुहरेर्लोकैलब्धातस्यस्वरूपता ४६

नारदउवाच-

एवमुक्त्वातयासार्द्धस्वस्त्रियाभूपसत्तम

ब्रह्मलोकमतिक्रम्यवैकुण्ठसययौद्विजः ४७

अथप्रोवाचराजेंद्रवचस्तत्प्रपितामहः

यत्तेतत्कथयाम्यद्यशृणुष्वैकमनाद्विज ४८

प्रपितामहउवाच-

भोभोवत्समहाभागतवाहंप्रपितामहः

भ्रूणहत्याफलेनाहंशौकरींयोनिमाप्तवान् ४९

ततोविनिर्गतस्तातश्चाभवंपापपीडितः

ततःस्थावरतांप्राप्तोविंध्येपर्वतसत्तमे ५०

तत्रापिचिरकालेनस्थितं स्थावरतांदधत्

हस्तिनाकेनचित्तातमूलादुत्पाटितोबलात् ५१

तस्मिन्नेवततः कालेत्वयाश्राद्धमकारिवै

अस्मिंस्तीर्थोत्तमेतातमुक्तोऽहस्थावरात्ततः ५२

प्राप्तोऽययक्षराजस्यनगर्य्यावासउत्तमः

देह्यनुज्ञांद्विजश्रेष्ठयामितांत्वत्प्रसादतः ५३

त्वादिदृक्षुरिहायातोदृष्टस्त्वंपुण्यदर्शनः

तीर्थचसर्वतीर्थेषुश्रेष्ठमधुवनंमया ५४

नारदउवाच-

इत्युक्तस्तेनराजेंद्रमुनिपुत्रःसधर्मवित्

पप्रच्छशिरसानम्यतंनिजंप्रपितामहम् ५५

ऋषिरुवाच-

ब्राह्मणानांकुलेतातजातोऽसित्वंगरीयसि

कथंविहितवान्पापंभूणहत्याभिधंगुरो ५६

येननिंघांसमापन्नोभवान्योनिपरंपराम्

समाचक्ष्वमहाभागयदितस्मृतिरस्तिते ५७

प्रपितामहउवाच-

पुराहंद्विजशार्दूलब्राह्मणस्येवजन्मनि

मंत्रयंत्रविधानेनकृतवान्वृत्तिमात्मनः ५८

धनलोभेननारीणांगर्भार्थमहमौषधम्

दत्तवांश्चैवनाशायदैवोपहतचेतनः ५९

लोभोहिधनहीनानांजनानांज्ञानमाहरेत्

शुचिकालेदिनाधीशःकुल्यानामिवजीवनम् ६०

ज्ञानेनष्टेजनस्तातपापमाचरतेध्रुवम्

पापान्नरकमाप्नोतिततोयातिकुयोनिताम् ६१

काचिदेकातदानारीगुर्विणीमामपृच्छत

किंजनिष्याम्यहंविप्रपुत्रंवेत्यथवास्त्रियम् ६२

तदाहमुक्तवांस्तांवैतवकन्याभविष्यति

पुत्रोत्पत्तिकृतेतुभ्यंप्रदास्यामिमहौषधम् ६३

इत्युक्ताचमयानारीदुर्बुद्धिस्त्रीसिरोमणिः

जग्राहममपादौतुदत्तंहेमपलंचमे ६४

इत्युवाचचसामह्यंषट्कन्याजनितामया

सप्तमीयंत्वयाचोक्ताजीविष्येस्यानजन्मनि ६५

तथाकुरुमहाबुद्धेयथाहंवैनकन्यकाम्

जनयिष्यामिविप्रान्यानिजप्राणविनाशिनीम् ६६

इत्याकर्यवचस्तस्यास्तामहंपुनरुक्तवान्

प्रसूतिकालेदास्यामिपुत्रोत्पाद्यहमौषधम् ६७

तथेति सावचोमह्यं प्रतिश्रुत्य गता गृहम्
 अपेक्षमाणा तं कालं तस्थौ वाक्यप्रतीतिकृत् ६८
 तस्यांगतायां भोता तच्चिंतया भवमातुरः
 इत्यहं द्विजशार्दूलतच्छृणुष्व वदामिते ६९
 पुत्रोत्पत्तिप्रतीतेयं मह्यं दत्तवती पलम्
 सुवर्णस्य न जानामि किमस्याः संभविष्यति ७०
 किमत्र करणीयं मे कथमेतत्सुवर्णकम्
 पलप्रमाणं तिष्ठेद्वैदरिद्रस्य गृहे मम ७१
 एवं विमृश्य तद्दास्यास्तस्यैह स्तेनदापितम्
 गर्भपातकरं तातमया दारुणमौषधम् ७२
 तेनौषधेन तस्यास्तु गर्भस्त्रावेऽभवत्तदा
 मासे तृतीयेन ज्ञातं चिह्नं पुरुषकन्ययोः ७३
 तदा सामद्वहं प्राप्ता विषण्णा गर्भस्त्रावतः
 अथार्थयत्सुवर्णं तन्निराशा पुत्रजन्मनि ७४
 तदा ह मिष्टकाचूर्णं भस्मना च समन्वितम्
 हरिद्राचूर्णसंयुक्तं सांबुतस्यैव दर्शयम् ७५
 एतच्चूर्णकृतं मातस्त्वत्पुत्रोत्पत्तये मया
 त्वद्दानाद्विवगुणं द्रव्यं लग्नमेतस्य साधने ७६
 इत्युक्त्वा सामयाता तत्पुत्रोत्पत्तये यौ
 मामुक्त्वेति गृहीष्यामि काले त्वत्तो द्विजोत्तम ७७
 एवं मया कृता तात भ्रूणहत्यातिदारुणा
 ययातिकुत्सिते योनित्रितये भ्रमितं मया ७८
 त्वत्प्रसादादहं मुक्तः सांप्रतं स्थावरत्वतः
 देह्यनुज्ञां मुनिश्रेष्ठ याम्यहं ह्यलकां शुभाम् ७९
 नारद उवाच-

एवमुक्त्वा तु राजेंद्र तस्य तु प्रपितामहः
 तेनाभिवंदितो मूर्ध्ना प्रययौ दिशमुत्तराम् ८०
 विमानेन विचित्रेण किंकिणीजालमालिना
 नृत्यद्गंधर्वजुष्टेन मणिप्राकारशोभिना ८१
 अथ तस्य महाराज विप्रस्य प्रपितामही

उवाचस्वप्रपौत्रंतंविमानवरमास्थिता ८२
 प्रपितामह्युवाच
 नान्यत्रकुत्रगंतासिपुण्येनानेनसुब्रत
 विनापद्मापतेःपादपद्मचिह्नितमंदिरम् ८३
 अयंममपतिःपापोमुनेत्वत्प्रपितामहः
 वारितोऽपिमयापापमाचचारसुदुष्टधीः ८४
 सोऽपित्वयातिपापात्मातारितोदुःखसागरात्
 शक्यतेकेनवैकर्तुतावकंगुणवर्णनम् ८५
 नारदउवाच-
 इत्युक्त्वा सापिराजेंद्रपतिलोकंजगामह
 अलकायांचिरंपत्यातेनैवमुमुदेसह ८६
 अथतेमुनिपुत्रस्यसर्वेमातामहादयः
 सपत्नीकाः समारुह्यविमानेषुययुर्दिवम् ८७
 सोऽपिद्विजवरस्तस्मात्तीर्थात्स्वपितुराश्रमम्
 गत्वातंसर्ववृत्तांतंस्वपित्रेसमवर्णयत् ८८
 सोऽपितत्रगतः सार्द्धंकुटुंबेनवनेमधोः
 चकारपर्णशालांबैविश्रांतेस्तुसमीपतः ८९
 तत्रविश्रांततीर्थतुत्रिकालंस्नानमाचरन्
 नाकरोद्विष्णुलोकेऽपिस्पृहांसमुनिसत्तमः ९०
 एकदाजलमध्येसस्नानंकुर्वन्मुनिर्नृप
 आचकांक्षेचभवताकदामेहरिदर्शनम् ९१
 एवंकामयमानस्यमुनिवर्यस्यभूपते
 आजगामत्वरायुक्तोपक्षिराजासनोहरिः ९२
 लक्ष्म्यावक्षःस्थयासार्द्धंचतुर्बाहुधरोहरिः
 नवीनघनवर्णांगोविद्युद्वर्णांबरावृतः ९३
 कौस्तुभोद्भासिसद्वक्षाः शंखचक्रगदाब्जभृत्
 वनमालालसत्कंठोमकराकृतिकुंडलः ९४
 फुल्लांबुजपलाशाक्षःस्वलकालंकृताननः
 विद्रुमाकारकरजोरुणहस्तांग्रिसत्तलः ९५
 उवाचतंद्विजश्रेष्ठंदंतभासाविभासयन्

शरन्निशापतिस्तोमतिरस्कारकृतादिशः ६६

श्रीभगवानुवाच-

भोभोद्विजवरैतन्मेतीर्थमधुवनं शुभम्
विश्रांतसंज्ञकं स्नानात्सर्वकामोपपादकम् ६७

अत्रत्वया स्नानकाले वांछितं मम दर्शनम्

तुभ्यं हितं मया दत्तं ब्रह्मादिसुरदुर्लभम् ६८

त्यज देहमिमं विप्रमानुषं दिव्यमाप्नुहि

आयाहि मद्गृहं सार्द्धं मयारुह्य खगेश्वरम् ६९

नारद उवाच-

इत्याकर्ण्य वचस्तस्य श्रीपतेः समुनीश्वरः

तुष्टावप्रणतो भूत्वा जल एव विशांपते १००

मुनिरुवाच-

श्रीपते श्रीमदंभोजसंमर्दितपदांबुजम्

भवतो भवता पद्मं वंदे त्रिदशवंदितम् १०१

त्वदीयमाय्यानाथमोहितायेऽत्र जंतवः

तेषां कदाचिन्निस्तारो न कृपामंतरेण ते १०२

सत्तीर्थसेवनादीशतथासज्जनसंगमात्

पुसां भक्तिस्तु येषां वै जायते कृपया तव १०३

साधुभिर्बहुभिरीरितं हरे यो निशम्य गुणकीर्तनं तव

कीर्तयत्यखिलपापनाशनं गातृगर्भकुहरे स नोपतेत् १०४

श्रीपते तव जनस्य मानसं दैवतस्तु पतितं महारणे

गुंठितं चरजसाजहाति नो निर्मलत्वमिव रत्नमुत्तमम् १०५

यः पुमान् पतिते पदांबुजे दंडवत्पुलकमंगके दधत्

सो न्वयं नयति तावकं पदं स्वं च वांछितमशेषयोगिभिः १०६

जीव एव तव मायया विभो मोहितो भ्रमति विश्ववर्त्मसु

त्वत्कृपाललितलोचनां चलैस्तत्क्षणंतरति विश्ववारिधिम् १०७

नारद उवाच-

इति संस्तुत्य गोविंदं दंडवत्तस्य पादयोः

पपात समुनिश्रेष्ठो जयेति मुहुरीरयन् १०८

श्रीपतिस्तं मुनिश्रेष्ठं दंडवत्पतितं भुवि

उत्थाप्यबाहुभिस्तूर्णसुपर्णे समरोपयत् १०९

तत्कुटुंबं च विश्वात्मा वैकुण्ठं च जगाम ह

इत्येतत्कथितं राजन् शिवे मधुवनस्य वै ११०

महात्म्यं सर्वपापघ्नं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि

यद्वदं शृणुयान्मर्त्यः सर्वपापैः प्रमुच्यते १११

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखण्डे कालिदी

माहात्म्ये मधुवनमाहात्म्यं नाम चतुर्दशाधिकद्विशततमोऽध्यायः २१४

पञ्चदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः

सौभरिरुवाच-

युधिष्ठिरेदमाकर्ण्य नारदस्य वचः शुभम्

शिबिरौशीनरो राजा विनीतस्तमुवाच ह १

शिबिरुवाच-

मुने मया तु माहात्म्यं श्रुतं मधुवनस्य वै

त्वन्मुखात् किं तु संदेहो ह्येकोऽस्ति मम मानसे २

येन धर्मात्मना सर्वे तारितानि जबांधवाः

जन्मद्वयकृता ह्यासीत् सकथं स्वैरिणी सुतः ३

एतदाचक्ष्व भगवन् सर्वस्वं वेत्सि तत्त्वतः

अतीतं वर्तमानं च भविष्यमपि नारद ४

नारद उवाच-

एकदा मुनयः सर्वे हरिद्वारे समागताः

दशम्यां ज्येष्ठशुक्लस्य युक्तायां सर्वपर्वभिः ५

तत्र ते विधिवत्स्नात्वा कृत्वा च स्वक्रियां शुभाम्

हिमाचलस्य पृष्ठे तु स्वस्थचित्ता उपाविशन् ६

तारात्मजो बुधस्तत्र मुनिसंगे समागतः

सौंदर्यभरसंयुक्तः स्मरोमूर्त्तं इवापरः ७

तं समागतमालोक्य समुत्तस्थुर्मुनीश्वराः

तेनाभिवंदिता मूर्ध्ना पुनस्ते समुपाविशन् ८

बुधस्यादरमालोक्य विहितं मुनिपुंगवैः

मुनिपुत्रः सपप्रच्छ पितरं स्वमिति प्रभो ९

मुनिपुत्रउवाच-

कोऽयतातसमायातः सौंदर्येणापरःस्मरः
व्यासादिभिर्मुनिवरैर्भृशंतस्यादरःकृतः १०

नारदउवाच-

इत्याकर्ण्यसधर्मात्मास्वस्यपुत्रस्य भाषितम्
बभाषेमुनिशार्दूलःपुत्रनिर्बधसंयुतम् ११

पितोवाच-

बृहस्पतेःसुरगुरोःसुतस्तारोदरोदोद्भवः
बुद्धिमान्बुधनामायंशशिवंशकरः परः १२

पुत्रउवाच-

किंत्वयाकथितंनात निः संबंधपरंवचः
बृहस्पतेः सुतोयस्तुसकथंशशिवंशकृत् १३
जज्ञेनसूययातातविधुरत्रेर्मुनीश्वरात्
तस्यवंशस्यकर्त्तायंकथंसुरगुरोः सुतः १४
एषमेमानसेतातसंशयोवर्ततेमहान्
तमपाकुरुविप्रेन्द्रसंदिहानस्यमेशिशोः १५

पितोवाच-

पुराबृहस्पतेर्भार्यातारानामयशस्विनी
चंद्रेणापहतातातबलाद्वलवतातदा १६
अपहत्यतदानीतास्वगृहंविधिनागुरोः
भार्यासातुतयासार्द्धरमितंतेनवैचिरम् १७
तस्मागर्भोऽभवत्तातकालेनकियतातदा
ततोबृहस्पतिर्भार्यानिजांतांसमयाचत १८
चंद्रमापिमदाविष्टोनददौ बलदर्पितः
ततोबृहस्पतिस्तातदेवैःशक्रादिभिःसह १९
सन्नद्धोयोद्धुमारेभेसमंबलवदिंदुना
सहायार्थंविधोःशुक्रःसमंदितिजदानवैः २०
समागतस्तदाताततस्मिन्रणसमुद्यमे
ततस्तारानिमित्तंवैयुद्धंप्रावर्त्ततोल्बणम् २१
करिष्यतेसर्वजनैः प्रधानंतारकामयम्

तस्मिन् युद्धे महाभीमेहतादेवाश्च दानवाः २२
 न कस्यचिज्जयस्तात बभूवन पराजयः
 ततः समागतो ब्रह्मा संनिवार्यो ल्बणं रणम् २३
 ददौ बृहस्पतेस्तारां बोधयित्वा निशापतिम्
 बृहस्पतिस्तुतां वीक्ष्य तारां गर्भवतीं तदा
 क्रुद्धो विरिंचेः प्रत्यक्षं समाजे देवदैत्ययोः २४
 बृहस्पतिरुवाच-
 शृणुष्व मामकं वाक्यं तारेतरललोचने
 कस्यायं ध्रियते गर्भो भवते दोर्ममाथवा २५
 पितोवाच-
 एवं मुहुर्मुहुः पृष्टा सा चलज्जावती शुभा
 यदानकथयामास किंचित्ताततदग्रतः २६
 तदायं पश्यतां तेषां देवानां च सुरद्विषाम्
 उत्पन्नस्तामुवाचे दंजननी च रुषान्वितः २७
 बुध उवाच-
 कस्मान्न कथ्यते दुष्टे मदीयोजन कस्त्वया
 लज्जां विहाय संपश्य शापस्य मम वैभवम् २८
 पितोवाच-
 इत्युक्त्वा जलमादाय यदा शप्तुं समुद्यतः
 तदा सामंदमाहेदं पिता तव सुधाकरः २९
 इत्युक्ते च तया सा ध्व्या चंद्रः स्वतनयं बुधम्
 अमुं गृहीत्वा सानंदं जगाम निजमंदिरम् ३०
 बृहस्पतिस्तुतां तारां गृहीत्वा स्वगृहं ययौ
 ब्रह्मा देवाश्च दैत्याश्च ते पिस्वंस्वं गृहं ययुः ३१
 एतत्ते सर्वमाख्यातं यस्त्वं मां परिपृष्टवान्
 बृहस्पतिस्त्रियां जातो यथायं चंद्रवंशकृत् ३२
 नारद उवाच-
 इत्याकर्ण्य पितुर्वाक्यं जहासोच्चैर्मुनेः सुतः
 उवाच च स्वपितरं कुंडोऽयस्वैरिणी सुतः ३३
 उवाच च पिता पुत्रं हापुत्रे दंनभयताम्

सर्वसत्वांतरज्ञोऽयशप्स्यतेत्वांत्वदुक्तवित् ३४

नारदउवाच-

इत्युक्तेनमुनिनाचांद्रिज्ञात्वातदीरितम्
सर्वेषांशृणवतांप्राहमुनीनामितिभूपते ३५

बुधउवाच-

शृणवंतुमुनिशार्दूलाभवंतोममभाषितम्
यदिसाध्वथवासाधुविचारयतमाचिरम् ३६
भवतांतत्वबुद्धीनांदर्शनार्थमिहागतः
कृतवान्कस्यचिन्नाहमपराधंमनागपि ३७
असूययाकिमर्थमामवजानंतिदुर्मदाः
स्वजन्मसफलत्वायभवद्दर्शनलालसः ३८
स्वभावएवदुष्टानांसाधूनपिनिरेनसः
उद्वेजयंतियत्क्वापिमिष्टवाचः पिकाइव ३९
दुःस्वभावंनमुंचंतिदुष्टाःसत्संगमादपि
गंगाबुसंगमेनापिद्वारतामिवनीरधिः ४०
अहोव्याधस्यदुष्टत्वंमुनिवृत्तीन्यतोमृगान्
वनेमृगचरान्हंतिनिजगानविदोऽपिसः ४१
मत्स्यैः किमपराद्धंहिधीवराणांदुरात्मनाम्
यज्जलेचरतस्तीर्थेघ्नंतितत्प्रकृतिर्हिसा ४२
साधवोऽपिनमुंचंतिस्वभावंदुष्टसंगताः
वृताविषाग्नियुक्सर्पैः श्रीखंडाइवशीतताम् ४३
परोदयेपिनृत्यंतिकिंस्वपक्षस्यसाधवः
यथोन्मनामुनिवरावारिवाहस्यबर्हिणः ४४
धारयंतिपरार्थेहिनिजांगमपिसाधवः
पितृदेवमनुष्याणामर्थेमत्पितृवत्कलाः ४५
निजोदयस्तुसाधूनांस्वच्छस्यानंदहेतवः
यथा कुमुदपुष्पाणामत्पितुःशीतलत्विवः ४६
नारदउवाच-

इत्युदीर्यवचः क्रोधाद्बुधस्तंमुनिबालकम्
शशापेतित्वमप्याशुकुंडोभवमहीतले ४७

एवमाकर्ण्यतंशापंपिताबुधविसर्जितम्
 स्वपुत्रं पातयामास तदंघ्रयोः क्षम्यतामिति ४८
 उवाच च न जानाति बालोऽयं तव वैभवम्
 नोचितं क्रोधकरणमस्मिन् बाले भवादृशैः ४९
 कुतश्चित्कारणात्साधोः क्रुद्धस्य प्रकृतिक्षमा
 हुताशनप्रतप्तस्य शीतत्वमिव चांबुनः ५०
 अतः क्षमां विधायाशुविधेह्यस्मिन्ननुग्रहम्
 बाले विवेकरहिते क्षमासाराहिसाधवः ५१
 नारद उवाच-

इत्युक्तस्तेन मुनिना शीतांशुतनयस्तदा
 क्रोधं तत्याज शांतात्मा चक्रे तस्मिन्ननुग्रहम् ५२
 बुध उवाच-

अयं तव मुने बालः कुण्डत्वं प्राप्य भूतले
 दत्तयज्ञोपवीतः सल्लोप्स्यसे हि निजास्पदम् ५३
 एवं समुनिपुत्रो वै बुधशापान्नृपोत्तम
 कुण्डत्वं प्राप्तवान् भूमौ पितरो ये न तारिताः ५४
 इदं पवित्रं माहात्म्यं श्रुत्वामधुवनस्य वै
 समस्तमश्वमेधस्य फलं प्राप्नोति मानवः ५५
 येन राधारयं त्यस्य माहात्म्यस्यार्थमुत्तमम्
 हृदये यत्र तत्तेषां विषयैर्नाभिभूयते ५६
 ये पठिष्यन्ति माहात्म्यं श्रोष्यन्ति च महाधियः
 देहांते विष्णुसालोक्यं गमिष्यन्ति न संशयः ५७
 इदमनिश पवित्रं तुभ्यमावर्णितं मे मधुवनसुचरित्रं श्रीपतेः प्रीतिकारि
 कलिकलुषकलापच्छेदने दक्षमक्षोत्पथगमननिरासे कारणं पुण्यमूर्तौ ५८
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे कालिदी
 माहात्म्ये मधुवनवर्णनो नाम पंचदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः २१५

षोडशाधिकद्विशततमोऽध्यायः

नारद उवाच-

अतो मधुवनाद्राजन्नयं बदरिकाश्रमः

एकादशधनुर्मा त्रेभूभागेव्यवतिष्ठति १
 अस्यतीर्थवरस्याहंमहिमानंमहद्भूतम्
 वर्णयामिपुरस्तात्तेयं श्रुत्वामुच्यते भयात् २
 एकस्तुमगधेराजन्देवदासोहिनामतः
 ब्राह्मणःसत्यवान्दांतः साक्षाद्धर्मइवापरः ३
 निष्णातःसर्वविद्यासुबृहस्पतिरिवापरः
 हरिसंतोषकोभक्त्याप्रह्लादइवदैत्यराट् ४
 सस्त्रीकोऽपिस्मरंजेतापार्वत्याइववल्लभः
 सदाचारपरोनित्यंविश्वामित्रोमुनिर्यथा ५
 मगधेशगृहेमान्योद्रोणतत्कुरुवेश्मनि
 दानशीलःसुपात्रेषुबलिदैत्याधिपोयथा ६
 तस्यभार्योत्तमानामलक्ष्मीरिवगुणोत्तमा
 पतिशुश्रूषणपरायजथानकनंदिनी ७
 तस्यैकश्चसुतोराजन्नंगदो नामबुद्धिमान्
 एकापुत्रीतुवलया नामसल्लक्ष्मणान्विता ८
 तयोज्यायान्सुतः कन्यातस्माद्भूपकनीयसी
 तयोर्यथाक्रमंचक्रेविवाहंसद्विजोत्तमः ९
 विवाहितातुसाकन्याययौश्चशुरवेश्मनि
 शुभलक्षणसंपन्नाकालेनकियतानृप १०
 अंगदस्तुमहाबुद्धिर्गृहभारंबभारह
 पितृवत्सर्वशास्त्रज्ञोयौवनश्रीविभूषितः ११
 एकदासतुविप्रेन्द्रः पुत्रंतंगृहकर्मणि
 क्षमंविज्ञायराजेंद्रनिजभार्यामुवाचह १२
 देवदासउवाच
 समाकर्णयमेसाध्विकालेऽस्मिन्नुचितंवचः
 ततोयदुचितंभद्रेतदह्नायबिधीयताम् १३
 एषाजरासमायाताशरीरंपातयिष्यति
 अंगान्याकंपयंतीववात्यापक्वफलंयथा १४
 अक्ष्णामपिद्युतिमंदांनूनमेषाकरिष्यति
 नक्षत्राणांसचंद्राणांप्रातर्वेलेवसुव्रते १५

स्खलितोपादयोर्मदांगतिंप्रतिपदक्रमम्
 करिष्यति जराह्येषायथानिगडशृङ्खला १६
 तस्मादेषाजरायावन्नपौढाजायतेशुभे
 आत्मनस्तावदावाभ्यांकरणीयंहि तद्भुतम् १७
 गृहपुत्रसुहृद्भ्रातृपितरोहिविनश्वराः
 द्रव्यादिकंचसुभगेतेषुसञ्जेतनोबुधः १८
 अतोऽहसर्वतीर्थेषुपयर्थटन्विजितेन्द्रियः
 वानप्रस्थेनविधिनावीक्षिष्येहरिमीश्वरम् १९
 ततः संन्यासमादायक्वचित्तिथोत्तमेशुभे
 प्रारब्धकर्मणामंतेत्यक्ष्यामिस्वंकलेवरम् २०
 एवंचेत्प्राणमुक्तःस्यान्मुक्तिः स्यान्नात्रसंशयः
 ममश्रीपतिपादाब्जसम्यक्स्थापितचेतसः २१
 उत्तमोवाच-

पुमान्वास्त्रीजनोवापिकोरमेतविनश्वरे
 संसारेमाधवंमुक्त्वानित्याश्रममचेतनः २२
 तस्मान्मामपिजीवेशत्वत्पादांबुजसेविनीम्
 नीत्वास्वसंगमेतावद्विश्वाब्धेराशुतारय २३
 पुत्रोऽयमंगदः श्रीमान्गृहभारस्यधारणे
 समर्थोऽभूत्स्रुषाचेयंकल्याणीतत्सहायिनी २४
 पुत्रेसमर्थेयोमूढःपुरुषःस्त्रीजनोऽथवा
 नविरज्येतयोर्मूढोवंचितः श्रेयसाहिसः २५
 नारदउवाच-

एवमन्योन्यमामंत्र्यदंपतीतौरहस्तदा
 पुत्रमाहूयकथयांचक्रतुस्त्वदमंगदम् २६
 दंपत्यूचतुः-

जरागमश्लथद्वात्रावावांविद्धित्वमंगद
 स्वश्रेयसेयतिष्यावः कुत्रचित्पुण्यभूतले २७
 हरेराराधनंभक्त्याश्रेयः परममुच्यते
 तदर्थमेवनिष्कामायतंतेसाधवोभुवि २८
 विषयेषुनसंसक्तिः समत्वंसर्वजंतुषु

येषांहर्षविवादौचनजातुसुखदुःखयो २९
 तएवसाधवोलोकेगोविंदपदसेविनः
 तेषांदर्शनमात्रेणकृतार्थोजायतेनरः ३०
 तीर्थानिपर्यटन्धीरस्तद्दर्शनसमुत्सुकः
 भाग्योदयेनकेनापितद्दर्शनमवाप्नुयात् ३१
 तस्माद्भारंकुटुंबस्यभुजयोर्युगदीर्घयोः
 आरोप्यनौविसर्जस्वतीर्थयात्रार्थमंगद ३२
 तीर्थयात्राप्रसंगेनकदाचित्साधुदर्शनम्
 भवेद्यदितदापुत्रद्वयोर्नौस्यात्कृतार्थता ३३
 नारदउवाच-
 इत्युक्तः पितृभ्यांपुत्रःसाधुवादमवादयत्
 नारदउवाच-
 समस्तकुलनिस्तारोभवद्भ्यामयमीरितः ३४
 आशुमामवजानीतंकिंकरोमिभवद्धितम्
 अहमाज्ञाकरोनित्यंयुवयोः पूज्यपादयोः ३५
 पुण्यतीर्थेषुदानार्थगृहीतंधनमुत्तमम्
 नयतंमामपिप्रेष्यंसेवायैनिजसंगमम् ३६
 नारदउवाच-
 इत्युक्त्वाधनमादायगत्वाक्रोशद्वयंतयोः
 संगेगृहमगात्ताभ्यांकथंचित्संनिवर्तितः ३७
 तौगृहीत्वाधनंकिचिद्विष्णुर्नौसंयतामिति
 कंदमूलफलाहारौतत्रोषित्वादिनत्रयम् ३८
 यदातस्मात्प्रचलितौदंपतीजगतीपते
 तदामार्गेमहान्कश्चित्सिद्धः संमीलितस्तयोः ३९
 ताभ्यामुभाभ्यांशिरसावंदितः सउपाविशत्
 उपविष्टस्तदाताभ्यामितिपृष्ठः ससिद्धराट् ४०
 कोभवान्कुतआयातोकिंचिकीर्षितितद्वद
 सिद्धउवाच-
 सिद्धोऽहतापसश्रेष्ठकल्पग्रामेगृहंमम ४१
 इंद्रप्रस्थात्समायातोदृष्टंतत्रमहाद्भुतम्

तत्रास्तिकपिलः सिद्धोनारायणसमोगुणैः ४२

तस्मादहंपठन्सांख्यंनिवसामितदाश्रमे

एकदामद्गुरुःश्रीमान्स्वाश्रमात्कपिलोययौ ४३

बदर्याख्यंमहापुण्यंस्नातुंसयमुनाजले

तत्रैकोरयमहिषस्तृषार्तोयमुनाजले ४४

प्रविष्टोजलमापीयपूर्वजन्मस्वमस्मरत्

स्मृत्वासपूर्वकर्मणिमहिषोऽरण्यसंभवः ४५

जलान्निसृत्यतरसाववंदेकपिलंगुरुम्

उवाचनरवाचाचमयिशृण्वतितापसः

यतत्तेकथयाम्यद्यशृणुत्वंपरमाद्भुतम् ४६

महिषउवाच-

भोभोविष्णुकलाभूत सिद्धानांकपिलेश्वर

किंनामेदंमहातीर्थंनतायकथयस्वमे ४७

अस्यतीर्थवरस्यांबुस्पर्शाद्वैपूर्वजन्मनि

जातामममहाभागपापस्यापिचकर्मणः ४८

सिद्धउवाच-

एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंमहिषस्यमहामुनिः

जानन्नपिचतद्वृत्तंविहस्येदमुवाचह ४९

कपिलउवाच-

भवान्महिषशार्दूलकआसीत्पूर्वजन्मनि

तत्रकिंकृतवान्कर्मयोनिंयेनापमाहिषीम् ५०

महिषउवाच-

शृणुष्वमुनिशार्दूलवृत्तंवैपूर्वजन्मनः

अहमासंपुराराजाकलिगाधिपतिर्बली ५१

स्वांपरां नैवजानामियोषितंकाममोहितः

वणिजांसाधुवृत्तीनांधनहर्तानिरेनसाम् ५२

निशीथेनगरेराजन् गतभीः पर्यटाम्यहम्

सुंदरीभिः परस्त्रीभिः क्रीडितुरतिलीलया ५३

यद्दृहेसुंदरीनारींपश्यामिस्मरमोहितः

वसामिनिशितत्राहंक्षेत्रेमध्येगजोयथा ५४

क्रीडित्वातत्रनिःशंकंधनंहत्वाचतद्गृहात्
 स्वगृहंपुनरायामिकियद्भिर्वासरैरहम् ५५
 उपविष्टःसभामध्येदिवाद्वौपुरवालकौ
 अनार्यबाहुयुद्धेनयोधयामिनिजाग्रतः ५६
 नियोधयतियोबालस्तंमत्वाधनिनंबलात्
 गृह्णामितत्पितुर्वित्तंस्वल्पंवाभूरिवामुने ५७
 यः पराजयतेतत्रकातरत्वान्महामुने
 नायमर्हःपुरेस्थातुंममेतिविनिहन्मितम् ५८
 एवमप्यद्यमारेभेवर्त्तमानेमहीपतौ
 पौरानगरमुत्सृज्यप्रययुर्विषयांतरम् ५९
 एकदामुनिशार्दूलोदुर्वासापर्यटन्महीम्
 पुरेममसमायातोदुर्वासारुद्रसंभवः ६०
 मिलित्वानागराःसर्वेतदाजग्मुस्तदंतिके
 प्रणिपत्येदमाहुस्तंस्वदुःखज्ञापकंवचः ६१
 पौराऊचुः
 आत्रेयमुनिशार्दूलकृपांकुरुकृपानिधे
 अधर्मनिरतंभूपमेनंधर्मेणयोजय ६२
 भाग्योदये नकेनापिभवानस्माकमागतः
 उद्वेलाद्भूपदुःखाब्धेरस्मांस्तारयपोतवत् ६३
 धनंलोभयतातेनहतंनोमुनिपुंगव
 दूषिताश्चस्त्रियःसाध्यःसकामेननिरेनसा ६४
 दशवत्सरदेशीयाबहवः शिशवोहताः
 अगणयवैगुण्यनिधिरेषभूपोमहामुने ६५
 महिषउवाच-
 एवमाकर्ण्यपौराणांवचःसमुनिरत्रिजः
 दंड्योयमितिसंचित्यसभास्थंमामथाययौ ६६
 दृष्ट्वाहितंसमायांतडवधूतंदिगंबरम्
 आवारयमहंभृत्यैर्नेत्ययंदर्शनोचितः ६७
 रेणुनासर्वलिप्तांगोमहिषाकृतिरेववै
 वार्यतामितिपार्श्वस्थान्बहुशोऽहसमादिशम् ६८

ततस्तेतरसाभृत्यास्तंवारयितुमभ्यगुः
 हुंकारेणैवतान्सर्वान्सचक्रेभस्मसान्मुनिः ६६
 यज्ञाश्वरक्षतः स्वस्यपितुस्त्वमिवसागरात्
 सर्वशस्तानहंभृत्यान्भस्मीभूतांस्तुतेजसा ७०
 आलक्ष्यसहसोत्थायगृहमावेष्टमुद्यतः
 रेरेपापेति संबोध्यततोमांमुनिसत्तमः ७१
 शशापेतिमहारण्येमहिषोभवसांप्रतम्
 तेनाहमिति शप्तोवैमुक्त्वाराजतनुंतदा ७२
 मरुदेशेमहारण्येजातोऽहमहिषोमुने
 चिरकालमहंतन्न्यवसंमुनिपुंगवः ७३
 अत्रागतस्तुकेनाहंपुण्येनतदपिशृणु
 वापीकूपसरस्यस्तुबहवः कारितामया ७४
 सहकारादिबृक्षाणामारोपोबिहितः पथि
 पुण्येनानेनमेदेवपातो ननरकेऽभवत् ७५
 तीर्थस्यचमयाप्राप्तोह्यमुष्यजलसंगमः
 एतत्तेकथितंसर्वपूर्वजन्मशुभाशुभम् ७६
 येनतीर्थमयाप्राप्तमेतद्योनिश्चमाहिषी
 अस्यतीर्थवरस्यांबुस्पर्शाज्जातिस्मरोभवम्
 कथमस्याअसद्योनेर्मुक्तिः स्यात्तन्मुनेवद ७७
 कपिलउवाच-
 एतत्तीर्थमहापुण्यंबदर्याख्यंरमापतेः
 अत्रस्नाहिद्रुतंकामंस्वचित्तस्थंहिलप्स्यसे ७८
 सिद्धउवाच-
 एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यमहिषस्यमहामुने
 तत्रतीर्थेवरेस्नातुंप्राविशत्स्वर्गवांछया ७९
 स्नात्वास्वर्गेच्छयातस्मिन्जलात्तटमुपागते
 तत्क्षणांगजमारूढ्यशक्रः स्वर्गात्समाययौ ८०
 इंद्रउवाच-
 हेकलिगपतेनैजंदेहंजहिहिमाहिषम्
 प्रतिलभ्यवपुर्दिव्यंसममायाहिमेदिवम्

त्वयास्वर्गेच्छयास्नातंप्राप्तंतत्तेसुरास्पदम् ८१
सिद्धउवाच-

इत्युक्तः सतदातेनत्यक्त्वादेहंतुमाहिषम्
दिव्यंवपुः समासाद्यगजराजंसमारुहत् ८२
गजराजंसमारुह्यस्थित्वाचगगनेक्षणम्
प्रणम्यशिरसादेवंतुष्टावकपिलंमुनिम् ८३
कलिङ्गउवाच

नमस्तेपरमेशानकेवलज्ञानहेतवे
सेतवेवेदविद्यानारिपवेतद्विरोधिनाम् ८४
त्वत्तः प्रवृत्तिः सांख्यस्यजातातत्त्वावबोधिनी
देहिनांमाययाग्रस्तचेतसामपितेविभो ८५
येवेदविहितंत्यक्त्वावर्ततेस्वेच्छयामुने
तान्दंडयसिदंड्यांस्त्वंमज्जयंस्तिर्यगादिषु ८६
इंद्रादयोलोकपालाः सर्वेत्वदधिकारिणः
त्वदिच्छामनुवर्ततेभीतादंडकृतोहिते ८७
त्रयीधर्मविरोद्धारः पूर्वदेवायुगेयुगे
अवतीर्यविनाशायकृतासर्वात्मनात्वया ८८
येयेत्वयाहतानाथचक्रिणात्रिदशारयः
तेतेतमोमयींहित्वातनुंवैकुण्ठमभ्यगुः ८९
आज्ञापयजगन्नाथगंतुमांत्रिदशालयम्
अनुगृहीष्वशक्रंचनमंतंवीक्षणामृतैः ९०
प्रसादात्तवदेवेश बदर्याख्यस्यचप्रभो
तीर्थस्यस्वतनुंहित्वातामसींसात्त्विकींगतः ९१
इंद्रेणसहनागेंद्रमारुह्यत्रिदशालयम्
गच्छामिस्वेच्छयानाथकृपातस्तेकृपानिधेः ९२
सिद्धउवाच-

इत्यभिष्टूयदेवेशंकपिलंसकलिगपः
नमस्कृत्यचतत्पादौजगामत्रिदशालयम् ९३
एतन्मयाद्भुतंविप्रदृष्टंबदरिकामश्रमे
गुरुंशुश्रूषमाणेनपापस्यापिविमोक्षणम् ९४

नातः परं त्रिलोक्यां तु तीर्थसर्वार्थदायकम्
 याहितत्रैवसस्त्रीकः परं श्रेयो यदीच्छसि ६५
 अहं यामि समाने तु बंदर्याख्यं गृहान् द्विज
 वृद्धं स्वकीयपितरं निस्पृहं मोक्षकामुकम् ६६
 नारद उवाच-

इति तीर्थवरस्यास्य बंदर्याख्यस्य भूपते
 महिमानं समुत्कीर्त्य स सिद्धः स्वगृहं ययौ ६७
 अथ कालेन कियता स द्विजः सह भार्यया
 तीर्थान् पर्यटन् धीरः इंद्रप्रस्थे भ्यगादहम् ६८
 तेनैव वपुषा राजन्नीतवांस्तौ निजालयम्
 स सिद्धोऽपि स्वपितरं गृहादानीय स त्वरः ६९
 तत्रैव स्नापयामास तत्तीर्थे मोक्षकामुकम्
 सोऽपि श्रीवासुदेवेन बृद्धः सिद्धपिता तदा १००
 ततो नीतो निजगृहं वृंदारकविबंदितः
 इंद्रप्रस्थांतरगतमिदं स द्वंदर्याख्यमीशः
 स्नानाद् दद्यादखिलजनितामानसेष्टं पदार्थम्
 माहात्म्यं ते नृप नतिमते वर्णितं तस्य पूतं यच्छ्रुत्वा वै पतति न जनो मातृगर्भे कदाचित्
 १०१

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे कालिदी
 माहात्म्ये बंदरिकाश्रमवर्णननाम षोडशाधिकद्विशततमोऽध्यायः २१६

सप्तदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः

राजोवाच-
 वर्णितं मे त्वया साधो माहात्म्यं वदरीभवम्
 यं निशम्य मनोयाति मम निर्मलतां मुने १
 एतद्ब्रुत माहात्म्यं शक्रप्रस्थाख्यमुत्तमम्
 सकलं मुनिशार्दूलचतुर्वर्गप्रदायकम् २
 भुवि नातः परं तीर्थं तिरश्चातमपि मुक्तिदम्
 श्रेष्ठं सकलपापघ्नं दर्शनादेव नारद ३
 एतदंतर्गतस्यास्य हरिद्वारस्य नारद

माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामित्वत्तः संतोषकारकात् ४
 मामुद्धरमुनेदीनमविद्याकामकर्म्मभिः
 वर्णनेनास्यतीर्थस्य शक्रप्रस्थगतस्य वै ५
 नारद उवाच—
 आकर्ण्य महाभाग वर्णयामितवाग्रतः
 हरिद्वारस्य माहात्म्यमश्वमेधफलप्रदम् ६
 अत्रैकः श्वपचः पापः यथा स्वर्गतिमाप्तवान्
 तत्तेऽहं कथयाम्यद्यशृणुष्वैकमनाः प्रभो ७
 धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे कालिग इति विश्रुतः
 श्वपचः पापकर्म्मवैवसतिस्मपुराद्वहिः ८
 पंचषड्वर्षदेशीयान् वालाङ्गणवासिनाम्
 प्रसह्य वंचयित्वा च वने नीत्वा जघान सः ९
 तेषामलंकारमयं रजतं हेमवन्नृपः
 रत्नादिकंचकायस्थं हत्वा तान् जगृहेऽधमः १०
 विवेश साधुनिलये रात्रौ धनजिहीर्षया
 पथिकान् धनमालक्ष्य स जघ्रे निर्जनं वने ११
 कुरुक्षेत्रे समायाता एकदारविपर्वणि
 नानादिग्भ्यो जनाराजन्नानादानजिहीर्षया १२
 तस्मिन् यथाविधिस्त्रात्वारविपर्वणि भूपते
 दानंदत्वा यथावच्च लोकाः स्वान् स्वान् गृहान्ययुः १३
 एकः कश्चिद्विशांश्रेष्ठो धनेन महता यतः
 पश्चात्सर्वजनेभ्यस्तु च चालस्वगृहं प्रति १४
 अश्ववारः पदातीनां विंशतिं पुरतो दधत्
 कालिगः समहापापस्तमनुप्रस्थितः श्रियै १५
 कतिचिद्वसतीर्गत्वा सहतेन विशाधमः
 सोऽत्यजस्तद्धनं हर्तुं न लेभे समयं नृप १६
 बलेनापि गृहीतुं न क्षमोऽभूत्तस्य सश्रियम्
 वैश्यस्तु जनविंशत्यासंयुक्तस्तु स एकलः १७
 अत्रागतः स पापात्मा वैश्यस्यार्थेन पार्थिव
 निशीथे शिबिरं तस्य धनं हर्तुं समाविशत् १८

एकेनतस्यवैश्यस्यजनेनसतुलक्षितः
 प्रविशन्नेवपापात्माददताप्रहरंस्वकम् १९
 तमालक्ष्यसमीपस्थंसजनः प्रहरप्रदः
 उभयोःपादयोराजन्स्वपन्नेवगृहीतवान् २०
 तौगृहीत्वाजनानन्यान्बोधयन्प्रहरप्रदः
 हस्तेनैवतुपापेनचौरेणाघातितोहिसः २१
 श्रुत्वापलायमानस्तुगृहीतोऽन्यैर्जनैस्तदा
 गृहीतारंपुनर्हत्वासहसासपलायितः २२
 एकेनकेनचिद्राजन्सेवकेनधनुर्भृता
 दूरादेवशरेणाशुधावन्सनिहतोऽधमः २३
 हतमात्रःशरेणाशुतत्याजसचजीवितम्
 चौरेणनिहतौराजन्वैश्यस्यानुचरावुभौ २४
 तेत्रयोवरयानानिगणानीतानिभूपते
 समारुह्यदिविस्थित्वावैश्यमेतद्वभाषिरे २५
 कालिगवैश्यानुचराऊचुः
 भोभोवैश्यपते साधोतीर्थमेतदनुत्तमम्
 इंद्रप्रस्थेहरिद्वारंशिवकृत्पापिनामपि २६
 वयंत्रयःसुतीर्थेऽस्मिन्नपमृत्युगताअपि
 गच्छामस्त्रिदिवंवैश्यसांप्रतंशिवमस्तुते २७
 श्रीनारद उवाच-
 इत्युक्त्वातेययुः स्वर्गंशिवेशिवकृतांपदम्
 यत्रेच्छयाहिलभ्यंतेभोग्यवस्तून्यनेकशः २८
 अथरात्रौव्यतीतायांप्रातरत्रविशांवरः
 स्वभृत्यदेहयोः कृत्वादाहमस्थीन्यपातयत् २९
 तीर्थेऽत्रपात्यमानेषुभृत्यौतावस्थिषुप्रभो
 स्वर्गात्पुनरिहायातौतंवैश्यमिदमूचतुः ३०
 भृत्याऊचतुः
 भोभोवैश्यपतेसाधोतीर्थेऽत्रमरणाद्भुवि
 पापानामपिजंतूनांस्वर्गप्राप्तिर्नसंशयः ३१
 स्थलेमृतस्यजंतोश्चेत्पतंत्यस्थीनिवारिणि

तीर्थस्यास्यतदावैश्यसत्यलोकेस्थितिर्भवेत् ३२
स्थलेमृताभ्यामावाभ्यामस्थिपातेनवारिणि
संप्राप्ताब्रह्मणोलोकेस्थितिराब्रह्मसंस्थिते ३३
स्थलेमृतस्यचौरस्यापेतुरस्थीनिनांबुनि
यतोऽत सविशांनाथतस्थौवृंदारकालये ३४
तस्यापिदेहमन्विष्यतीर्थेस्मिन्नाशुपातय
यथासोऽपिसुरश्रेष्ठप्राप्नुयान्नौगतिंपराम् ३५
उपकारः सदाकार्यः परेषामपिसाधुभिः
अपकारो नमंतव्यः कृतोभृशमसज्जनैः ३६
नारदउवाच-

इत्युक्त्वातौमहाभागौगतौहरिपुरंप्रति
हरिद्वारस्यतीर्थस्यसलिलेनास्थिपातनात् ३७
सवैश्यस्तुमहाभागस्तस्यचौरस्यविग्रहम्
दग्धुमन्वेषयामासनलब्धंतत्तुभूपते ३८
पुनराबृत्यतत्रैवसर्वतीर्थशिरोमणौ
हरिद्वारेमहाराजससस्त्रावितिवांच्छया ३९
अहमुत्पाद्यसत्पुत्रान्धर्मार्जितधनेनच
संतोष्यविप्रान्बंधूंश्चविष्णुमाराध्यसेवया ४०
त्वय्येवमरणंप्राप्यगच्छामिहरिमंदिरम्
तीर्थराजनमस्तुभ्यमेतत्कर्तव्यमस्तिते ४१
इतिकामनयाराजन्सवैश्यस्तत्रकामदे
तीर्थेस्नात्वागतः सर्वैर्भृत्स्वंसमगाद्बृहम् ४२
तत्रगत्वासपत्न्यांतुपुत्रानुत्पाद्यबुद्धिमान्
धर्मोपार्जितवित्तेनतोषयामासबांधवान् ४३
भक्त्यापरमयाराजन्नाराध्यकमलापतिम्
तीर्थेऽस्मिन्मरणंप्राप्तोयतोवैकुण्ठमाप्नुयात् ४४
इतिवैवर्णितोराजंस्तीर्थस्यमहिमातव
हरिद्वारस्यपुण्यस्यश्रवणेऽस्यफलंशृणु ४५
तिलद्रोणस्यदानेनमाघेयत्फलमाप्नुयात्
जनस्तत्फलमाप्नोति शृण्वन्माहात्म्यमस्यतु ४६

गोपीचंदनदानेनब्रह्मपत्रेषुभोजनात्
 यत्फलंतन्महिम्नोऽस्यश्रवणादेवकार्तिके ४७
 जागरेचप्रबोधिन्यांप्रहरेपश्चिमेनृप
 यत्फलंतन्महिम्नोऽस्यतीर्थस्याकर्णनाद्भवेत् ४८
 हरिद्वारस्यसदृशंशक्रप्रस्थगतस्यवै
 नतीर्थपृथिवीलोकेचतुर्वर्गफलप्रदम् ४९

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेइंद्रप्रस्थ
 माहामृत्येहरिद्वारवर्णनं नाम सप्तधिकद्विशततमोऽध्यायः २१७

अष्टादशाधिकद्विशततमोऽध्यायः

नारदउवाच-

भूयःशृणुमहाभागमाहात्म्यंपरमाद्भुतम्
 अत्रस्थितस्यतीर्थस्यपुष्करस्यशिवप्रदम् १
 प्रसादात्तस्यतीर्थस्यविष्णुःसर्वसुरेश्वरः
 प्रसन्नंपुंडरीकस्यमासमेकंगृहेवसेत्
 अत्रमुक्तिंतदनुजोलेभेपापरतोऽपिहि २
 शिबिरुवाच-

कःपुंडरीकोधर्मात्माकृतंतेनचकर्म्मकिम्
 येनप्रसन्नोभगवांस्तद्गृहेमासमावसत् ३
 कथंतदनुजःप्रापपापात्माश्रीहरेःपदम्
 तीर्थस्यास्यप्रसादेनसर्वमाख्याहिमेमुने ४
 शृणुवतोऽस्यनसंतोषोमाहात्म्यंममजायते ५
 नारदउवाच-

विदर्भनगरेराजन्मालवाख्येमहायशाः
 ब्राह्मणोब्रह्मविच्छांतोविद्वान्विष्णुपरायणः ६
 देवर्षिपितृभूतानांमानुषाणांचपोषकः
 विषयेषुनसंसक्तोलोभमोहादिवर्जितः ७
 सएकदामहाभागसिंहंप्राप्तेबृहस्पतौ
 गोदावरींमहापुण्यांस्नातुंप्रतिजगामह ८
 दातुंतत्रसुवर्णस्यगृहान्नित्येपलायुतम्

गच्छन्पथिसधर्मात्मा मनसैतदचिंतयत् ९
मालव उवाच-
गृहादानार्थमानीतं मया हेमपलायुतम्
यस्मै कस्मै न दातव्यं दातव्यं पूज्यसाधवे १०
निष्किंचनाय विप्राय पात्रायानुपकारिणे
पूज्याय देशे काले च दत्तमक्षयतां व्रजेत् ११
उञ्छवृत्त्या समानीतं दत्त्वा दुर्वाससे मुनिः
शिलोच्छवृत्तिर्धर्मात्मा स्वन्त्यक्त्वा गात्परंपदम् १२
दानवेन्द्रो बलीराजा पात्रं विज्ञाय वामनम्
विपक्षायाप्यदातस्मै त्रिलोकीं स्वभुजार्जिताम् १३
तस्मात्पात्राय दातव्यं धनं धर्माजितं मया
गोविंदतुष्टये सम्यक्वाञ्छनीयं न तत्फलम् १४
पुंडरीकस्तु धर्मात्मा भागिने योगजा ह्वयात्
आयास्यति मया हूतः सर्वपात्रशिरोमणिः १५
आनीतस्य धनस्यार्द्धं तस्मै पात्राय सूनवे
स्वसुर्दास्यामि शेषं तु श्रोत्रियेभ्यो यथाविधि १६
नारद उवाच-

एवं विचिंत्य धर्मात्मा मालवं सद्विजोत्तमः
कतिचिद्वासरैः प्राप्तः पुण्यांगो गदावरीं नृप १७
मिलितस्तस्य धर्मात्मा पुंडरीकः स्वसुः सुतः
तस्य वै पूर्वमायातो मालवस्य महीपते १८
स तत्र विधिना स्नात्वा सिंहसंक्रमवासरे
पुंडरीकाय वित्तार्द्धं ददौ मे प्रीयतां हरिः १९
पुंडरीकोऽपि धर्मात्मा स्नात्वा गोदावरीजले
स्ववित्तस्य चतुर्थांशं श्रोत्रियेभ्यो ददौ मुदा २०
स तत्र विधिवत् स्नात्वा दत्त्वा दानं च शक्तितः
गच्छंतं स्वगृहान्न राजन्नित्युवाच स्वसुः सुतम् २१
मालव उवाच-

गुरुन्प्रति नमस्कारो वाच्यो आशीर्लघून् प्रति
यथावयोर्हिसंयोगः क्षणिकोऽयं बभूव ह २२

एवंहिसर्वजंतूनांपुत्रदारादिभिः सह
 तस्मात्क्षणिकसंयोगात्संसाराद्यः सुधीर्नरः २३
 विरज्येतकृपापात्रंसहरेस्याद्विनिश्चितम्
 कृपातः श्रीहिरेः प्राणीसत्संगमरतोभवेत् २४
 तस्तस्यहरेर्लीलाश्रवणेच्छाहिजायते
 श्रुत्वाचकीर्तितासद्भिर्हरिलीलाअपिस्वयम् २५
 सुस्पृहंकीर्त्तयत्येवततः स्मरतिकेवलम्
 ततस्तस्यभवेत्प्रेमगोविंदपद सेवने २६
 नरस्ततस्तरत्याशुपोतेनेवमहार्णवम्
 एतदर्थंहिसाधूनांज्ञानिनांकर्मणांतथा
 यन्नोभवतिधर्मात्मन्नपित्वंयन्नवान्भव २७
 नारदउवाच-

एवमुक्त्वासवैदर्भःसुतंकथमपिस्वसुः
 विसृज्याश्रुमुखोवाष्पपर्याकुलदृशंययौ २८
 पुंडरीकोऽपिधर्मात्माचचालस्वगृहं प्रति
 कतिभिर्वासरैराजन्नागतोऽत्रशुभास्पदे २९
 भरताख्यंकनीयांसंभ्रातरंपतितंभुवि
 श्वसंतंक्षतनिर्गच्छद्रुधिराक्तमवैक्षत ३०
 पप्रच्छय रुदन्नुच्छ्वातः केनेदृशींदशाम्
 गमितोसिकिमर्थंवागृहादिहसमागतः ३१
 इतिपृच्छतिराजेंद्रपुंडरीकेसपीडया
 महत्याभरतःसद्यःपीडितोसूनमुंचत ३२
 अवातरत्तदायानमैकंसगणमद्भुतम्
 आकाशात्पश्यतांभूपजनानांतदुरोरपि ३३
 तदारुह्यसदिव्यांगोभरतः पापकार्यपि
 उवाचवचनं ज्येष्ठभ्रातरंविनमन्निदम् ३४
 भरतोवाच-

पुंडरीकमहाबुद्धेतीर्थस्यास्यप्रसादतः
 पुष्करस्यमयाप्राप्तापापिनापिदिविस्थितिः ३५
 मदीयंदारुणंकर्मभ्रातर्जानासियद्यपि

तथापिकथयाम्यद्यकिंचिदज्ञातमस्तिते ३६
 यथामयाप्रभावत्यावेश्यारमितंसह
 तद्गृहं व्ययितं भूरिधनं च मदिराकृते ३७
 द्यूतेन हारितं यच्च चौरकर्म समार्जितम्
 शिवरात्र्यां मया शंभुनिर्माल्यं यच्च भक्षितम् ३८
 यत्कृते भवता विप्रोजेबुको नाम दूषितः
 एतन्मया कृतं कर्म विदितं पुंडरीकते ३९
 गोदावरीं गते भ्रातस्त्वयि यत्कृतवानहं
 न तत्ते विदितं कर्म कथयामि तदप्यहो ४०
 चलिते त्वय्यतिक्रान्तो यदा पक्षस्तदा ह्यहम्
 श्रुतवानिति लोकेभ्यो वचनं हरिदुःसहम् ४१
 पुंडरीको धनं दातुमाहूतो मातुलेन हि
 निजसोदरमाहत्य पुंडरीकं तदाहतम् ४२
 गृहीष्यामि धनं भूरिमालवेन समर्पितम्
 महता वसुना तेन तोषयामि प्रभावतीम् ४३
 दुरोदरेण क्रीडामि स्वेच्छया तद्विदैः सह
 इत्यालोच्य त्वदध्वानं निरुध्याहमि हस्थितः ४४
 हत्वा त्वांच धनं भूरिगृहीतुं च महामते
 अतिक्रान्ते धने भ्रातः कुतश्चित्सार्थमागतः ४५
 वणिजामत्र सुप्तोऽहरात्रौ तत्र महामते
 अथ कश्चिन्निशीथे तु तस्करो वणिजां धनम् ४६
 हर्तुं तत्र समाविष्टः सार्थे जनसमाकुले
 नीत्वा यदा धनं किंचित्सचौरस्तु पलायितः
 तमन्वधा वन्सहसा क्रोशंत इव सेवकाः ४७
 सेवका ऊचुः
 गृह्यतां गृह्यतामेष चौरोऽययातिसत्वरम्
 मध्याद्गृह्णामस्माकमपहत्य धनं बहु ४८
 भरत उवाच—
 इत्याकर्ण्य वचस्तेषां पुरतस्तु तमन्वहम्
 अधावं सहसा भ्रातस्तद्गृहीतुं जिहीर्षया ४९

ततस्तेवणिजांभृत्याज्ञात्वामांतस्यरक्षकम्
 प्रजहुस्तरसासर्वेसखङ्गंखङ्गपाणयः ५०
 तेषुकश्चिद्विवजश्रेष्ठोब्राह्मणोऽहमितिब्रुवन्
 खङ्गेनशितधारेणमया पापीयसाहतः ५१
 वणिजांसेवकैस्तैस्तुखङ्गधारैरहंहतः
 गतास्तेवणिजः प्रातर्निजगंतव्यनीवृतम् ५२
 ततोभवानिहप्राप्तः श्वसंतंमांददर्शह
 चलद्बुधिरलिप्तांगपीडामोहविचेतनम् ५३
 इत्येतत्कथितंभ्रातर्यदर्थमहमागतः
 अपमृत्युंयथाप्राप्तस्तच्चापिकथितंमया ५४
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडे
 कालिदीमाहात्म्येऽष्टादशाधिकद्विशततमोऽध्यायः २१८

एकोनविंशाधिकद्विशततमोऽध्यायः

नारदउवाच-
 इत्याकर्ण्यवचस्तस्यपुंडरीकोमहामनाः
 उवाचनिजबंधुंतंशृण्वतांनिजसंगिनाम् १
 पुंडरीकउवाच-
 केनपुण्येनतीर्थेऽस्मिन्मृत्युर्भरततेऽभवत्
 यदिजानासितद्ब्रूहिपापंविख्यातमेवते २
 भरतउवाच-
 पुंडरीकशृणुष्वेदंकथयामितवाग्रतः
 एतत्तीर्थप्रदंपुण्यंकृतंयदिहजन्मनि ३
 एकदातुधनंजित्वासमागच्छन्निजंगृहम्
 अपश्यंमृतकंबालंमृतस्यानाथमापणे ४
 निधायतमहंमूर्ध्निनीत्वागंगातटेशुभे
 वस्त्रादिभिरलंकृत्यचक्रे दाहादिसत्क्रियाम् ५
 द्यूतेनोपार्जितंद्रव्यंतत्सर्वव्ययितंमया
 तेनपुण्येनप्राप्तंमेतीर्थमेतच्छुभावहम् ६
 कुरुत्वंममदेहस्यसंस्कारंदाहपूर्वकम् ७

श्रीनारदउवाच-

संस्कारेविहिते राजन्भरतः पापवानपि
तीर्थस्यास्यप्रसादेनपुष्करस्यगतोदिवि
मासमेकंयथाविष्णुःपुंडरीकगृहेहरिः ८
उवासास्यप्रसादेनतीर्थस्य शृणुसांप्रतम्
अत्रतीर्थेसधर्मात्माभरतस्यापिसद्गतिम्
दृष्ट्वेतिहृदयेमेनेतीर्थमेतत्तुकामदम् ९
अत्रेतिवाञ्छयासस्त्रौपुंडरीकः सपंडितः
माघमासंस्वरूपेणहरिर्वसतुमेगृहे १०
एवंस्नात्वासकामेनययौनिजगृहंप्रति
तीर्थेऽत्रनृपतिश्रेष्ठपुंडरीकोऽखिलार्थदे ११
बंधुभ्योमरणंभ्रातुर्भरतस्यजगादह
तेपिश्रुत्वाशुचंचक्रुर्माययावृतबुद्धयः १२
पुंडरीकस्तदाकुर्वन्गृहेस्वस्मिन्निजक्रियाः
उवासेतिमहानंदस्तपस्यायास्यतेहरिः १३
पूर्णिमायामथोपौष्यांचक्रेसपरमोत्सवम्
मत्वेतिश्वोगृहेमह्यंहरिरायास्यतिध्रुवम् १४
श्रीखंडजलसेकेनगोमयालेपनेनच
मुक्ताचूर्णचतुष्केनसमस्कुरुतकेतनम् १५
शतद्वयंब्राह्मणानानानाभोज्यैरभोजयत्
वह्नीभिर्दक्षिणाभिश्चतानेवसमतोषयत् १६
नानावादित्रकुशलैःकलकंठैश्चगायनैः
रजन्यांस्वजनैर्गायंश्चक्रेजागरणंतथा १७
अथप्रभातेतान्सर्वान्गायनादीन्विसृज्यसः
गोविंदागमनाकांक्षीगृहमध्येउपाविशत् १८
अथ तस्यगृहाभ्यासेनिवर्त्यनिजवाहनम्
प्राविशद्गृहमध्येतुकर्तुंस्वजनवाञ्छितम् १९
सपुंडरीकस्तंदृष्ट्वामाधवंसमुपागतम्
उत्थायासनतस्तूर्णववंदेशिरसानृप २०
उवाचचसधर्मात्मागोविंदालोकनिर्वृतः

संपूज्यार्धादिदानेनविष्टरेतंनिवेशितम् २१
 पुंडरीकउवाच-
 भवताभवतापद्मंसुस्पष्टंतदनुष्ठितम्
 तावदत्रत्वयाविष्णोस्थ्यतांस्थितिकारिणा २२
 यावदस्यपुनीतस्यसमाप्तिस्तपसोभवेत्
 यत्रत्वंसेवकास्तेचवसंतिपरिचर्यया २३
 तत्रैवखलुवैकुण्ठं सर्वदोषविवर्जितः
 यद्गृहेतवकर्माणिवर्यं तेसाधुभिर्विभो २४
 हरिर्निवसतेतत्रसन्मुखादितिनः श्रुतम्
 येषांवचसितेनामहदिरूपंचसुंदरम् २५
 कर्णयोश्चगुणारोपस्तएवखलुसाधवः
 भवतोभवतेस्वांतंयेषांशुश्रूषणेविभो २६
 उत्तमांगेचनिर्माल्यंत एवखलुसाधवः
 येषांतुबुद्धिःशत्रौचमित्रेचकमलापते २७
 चयापचययोश्चैवतएव खलुसाधवः
 येषांविकुरुतेचेतोनविकारस्यकारणे २८
 संतिलक्ष्मीपतेनूनंतएवखलुसाधवः
 यत्रत्वंसाधवस्तत्रसंतोयत्रततो भवान्
 भवान्अतोविज्ञायतांसाधुंमाघेममगृहेवस २९
 नारदउवाच-
 इत्याकर्ण्यवचस्तस्यपुंडरीकस्यमाधवः
 उवाचवचनं भासादंतानांभासयन्दिशः ३०
 श्रीभगवानुवाच-
 साधूनामुत्तमःसाधुस्त्वंपृथिव्यामहामते
 यत्त्वयापुण्यतीर्थेतुस्नातंमत्संगवांछया ३१
 उत्तिष्ठजाह्नवीतोयमाघेस्नानंकुरुद्विज
 माघांतेस्नापयामित्वांपूर्णिमायांतुपुष्करे ३२
 प्रयागेमाघमासे तुपूर्णयत्स्नानजंफलम्
 तत्सर्वपुष्करेतीर्थेदिनैकस्नानतोभवेत् ३३
 नारदउवाच-

एवमुक्तः सविप्रेन्द्रः पुंडरीको मुरारिणा
 किञ्चिदभ्युदिते सूर्ये स्नानं गंगाजलेऽकरोत् ३४
 प्रत्यक्षपुंडरीकाक्षपुंडरीकः समर्चयत्
 तुलसीविकसत्पुष्पयवकुंकुमचंदनैः ३५
 धूपैरगरुजैरंगवासितांगरमापतिम्
 नीराजयतिकर्पूरदीपकैः पञ्चभिः स्मसः ३६
 चतुर्विधमयैर्भोज्यैर्भोजयित्वा जगद्गुरुम्
 सुप्तं समणिपर्यङ्कैश्चामरैस्तमवीजयत् ३७
 पादसंवाहनं जातुचक्रे तस्य रमापतेः
 जातकर्पूरसंयुक्तंदौतांबूलवीटकम् ३८
 उष्णीषं बध्नतस्तस्य श्रीपतेः पुरतस्तदा
 तस्थौ जातु सविप्रेन्द्रः करेणानीयदर्पणम् ३९
 एवं निजगृहे तस्य वसतः स भवच्छिदः
 सपर्याविदधद्विप्रो माघं निन्ये समस्तकम् ४०
 अथ माघावसाने तु पूर्णिमायां रमापतेः
 स्मृतिमात्रागतं तद्विर्यमपश्यत् पुरतः स्थितम् ४१
 तदृष्ट्वा पुंडरीकाक्षः पुंडरीकमुवाच ह
 श्रीभगवानुवाच—
 श्रूयतां भो द्विज श्रेष्ठ यद्वचोऽहं वदामि ते ४२
 इंद्रप्रस्थगते तीर्थे पुष्करे ते यदृच्छया
 स्नानाय ते मया दत्तं यन्मासमुषितं मया ४३
 अद्य पक्षीन्द्रमारुह्य मया सह महामते
 व्रजतीर्थं शिरोरत्नं तदेव प्रतिपुष्करे ४४
 चतुर्वर्गप्रदेतस्मिन् स्नानं कुर्वन् यदीच्छसि
 तदहं ते प्रदास्यामि यदहं तद्वशे द्विज ४५
 पापोऽपि भरतस्ते वै भ्राता यत्र मृतो गतः
 स्वर्गं स्वर्गसुखाकांक्षी किमन्यत्तस्य वार्यते ४६
 नारद उवाच—
 एवमुक्त्वा स देवेन्द्रो ब्राह्मणं द्रं नरेन्द्रतम्
 पतंगेन्द्रं समारोप्य सर्वतीर्थे द्रमागमत् ४७

पुंडरीकस्यदेहात्तुतेनतत्प्राणवायुना
 समंज्योतिः सनिर्गत्यगोविंदपदमाविशत् ४८
 एवंपुष्करतीर्थेऽस्मिन्निद्रप्रस्थगतेनृप
 स्नानेनपुंडरीकस्तुलेभेसायुज्यमीश्वरे ४९
 एवंप्रतीर्थानुरोधेनगोविंदोऽपिचतद्वहे
 मासमेकंसुखंराजन्नुवासनिजबन्धुवत् ५०
 केनवर्णयितुंशक्योमहिमापुष्करस्यवै
 शक्रप्रस्थगतस्यास्यकोट्यंशोवर्णितोमया ५१
 माहात्म्यश्रवणादस्यश्रद्धयालभतेनरः
 अश्वमेधक्रतुफलंपठनादपिभूपते ५२
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिदी
 माहात्म्येपुष्करमहिमावर्णनोनामैकोनविंशाधिकद्विशततमोऽध्यायः २१६

विंशाधिकद्विशततमोऽध्यायः

नारदउवाच-
 शिवस्यतीर्थराजस्यप्रयागस्यतवाग्रतः
 महिमानंमहापुण्यंश्रद्धयावर्णयामिते १
 विश्वावसुर्मही पालगंधर्वोलोकविश्रुतः
 एकदासगतोगातुंसुमेरौब्रह्मणः सभाम् २
 तत्रसर्वैः सुरश्रेष्ठमुपविष्टंसुविष्टरे
 जुष्टंसुरगणैर्भूपविश्वावसुरवैक्षत ३
 ब्रह्मासनसमीपेतुवरासनगतंनृप
 द्वितीयमिवलोकेशमिन्द्रप्रस्थंसएक्षत ४
 सुरराजतीर्थेराजौब्रह्मेन्द्रप्रस्थयोर्नृप
 चामरोद्धूननं मूर्ध्नि कुर्वतौ सददर्शह ५
 अन्यानिदेवतीर्थानितयोदूरेमहीपते
 स्थितानितेनदृष्टानिबद्धांजलिपुटानितु ६
 तयोरग्रेजगौराजन्गांधर्वरागमुत्तमम्
 तीर्थैःसममगात्सत्यलोकंदेवान्विसृज्यहि ७
 अथविश्वावसुर्द्धिमान्दृष्ट्वातीर्थस्यवैभवम्

इंद्रप्रस्थस्यराजेंद्रहाहामेतदुवाचह ८
 विश्वावसुरुवाच-
 भोभोगंधर्वशार्दूलतीर्थमेतन्महाद्भुतम्
 इंद्रप्रस्थाख्यमेतस्मिन्संसारेतीर्थराशिषु ९
 चराचरगुरुर्ब्रह्मासुरवंद्यपदांबुजः
 तस्यासनसमीपस्थंयदतिष्ठसमासनम् १०
 तीर्थराजोऽपिपृष्ठस्थश्चामरंयस्यमस्तके
 अधुनाभृत्यवज्रातस्तीर्थेष्वन्येषुकाकथा ११
 पृथिव्यांयानितीर्थानिनिर्वर्गफलदानितु
 इंद्रप्रस्थमिदंतीर्थचतुर्वर्गफलप्रदम् १२
 अत्रस्थितानितीर्थानितादृशानिगुणैर्ध्रुवः
 शेषेनापिनशक्यंतेस्तोतुंतेषांमहागुणाः १३
 नारदउवाच-
 एवंविश्वावसुर्धर्मान्दृष्ट्वेन्द्रप्रस्थवैभवम्
 गत्वातस्यगृहंराजन्पावनंसर्वकामदम् १४
 यथादेवेषुसर्वेषुशक्रः श्रेष्ठःशचीपतिः
 तस्माद्ब्रह्माचतीर्थेषुप्रयागोऽयतथावरः १५
 तस्मादपिमहाराशक्रप्रस्थमिदंवरम्
 अस्यांतरगतोयोऽयप्रयागोनृपदृश्यते १६
 कथयाम्यत्रयद्वृत्तंमोहिन्याःपण्ययोषितः
 नर्मदासरितस्तीरेपुरीमाहिष्मतीनृप १७
 मोहिनीनामतत्रासीद्वेश्याबहुधनान्विता
 रूपयौवनसंपन्नानिष्णातानृत्यगीतयोः १८
 तयाबहूनिपापानिकृतानिधनलुब्धया
 ब्रह्महत्याःकृताःसप्तदास्यश्चबहवोहताः १९
 तासांचपातितागर्भाःबहुशःपापयातया
 एवंतयासुतारुण्यंगमितंपापकर्मभिः २०
 ततोजराकियत्कालेतद्देहेसमपद्यत
 जराग्रस्तशरीरासानिवृत्तविषयस्पृहा २१
 नचक्रेमानसंयूनांतेचतांपतिभूपते

पापार्जितंधनंस्वीयंनविश्वसितिकस्यचित् २२
 नदत्तेनस्वयंभुंक्तेननिक्षिपतिवैक्वचित्
 एकदासानिशीथेतुविबुध्येतिविचिंतयत् २३
 मृतायांमयिकस्येदंधनंपापैरुपार्जितम्
 तंनयिष्यतिमांघोरंनरकंभृशदारुणम् २४
 दास्यस्तासांचभर्तारस्तद्भोक्ष्यंतिधनंमम
 मयैवसद्गतिस्तस्यकथंनक्रियतेऽधुना २५
 एवंविचिंत्यसाधर्मेविधायमति मुत्तमाम्
 चकारारामसरसिवापीकूपसुरालयान् २६
 अभितःपुरमाधत्तेप्रपाःपथिकहेतवे
 निदाघेचमहाराजतेभ्योऽन्नप्रददौचसा २७
 धर्मशालांगृहाभ्याशेनिवासायविदेशिनाम्
 विदधेसापुनस्तेभ्योददावाहारमुत्तमम् २८
 एवंप्रवर्त्तमानाहिधर्मेसाभूपमोहिनी
 ज्वरातुराभवत्काले क्वचिच्चेतिविचिंतयत् २९
 धर्मार्थेहिमयावित्तंव्ययितंभूरियद्यपि
 तथापिस्वर्णरूप्यादिप्रचुरंवर्त्ततेपरम् ३०
 श्रोत्रियेभ्योददाम्येतज्ज्ञानेनेतिव्यचिंतयत्
 विचिंत्येतिसमाहूतामोहिन्यानगरद्विजाः ३१
 नागतास्तेमहीपालज्ञात्वाघोरंप्रतिग्रहम्
 यदातदाद्विभागंचचक्रेतत्तुधनं स्वकम् ३२
 एकोभागस्तुदासीनांदत्तोन्यश्चविदेशिनाम्
 स्वयंतुनिर्द्धनाराजन्नभवत्सातुमोहिनी ३३
 तथासमागतंमृत्युंविज्ञायांतिकमंतिके
 मुक्त्वादास्योधनंनीत्वायथेष्टगतयोऽभवत् ३४
 इतिमत्वायदाह्येषाज्वरमुक्ताभविष्यति
 तदानींयद्धनंदत्तंनूनमादास्यतेहितत् ३५
 अथसालंधनान्यष्टादशकृत्वामहीपते
 निजायुषस्तुशेषेणज्वरमुक्तातदाभवत् ३६
 एकाजरद्रवानामसखीतस्यामहीपते

सातामुपचचाराशुपथ्यादिभिरतंद्रिता ३७
 कियद्भिर्वासरैः सातुपूर्णाहाराव्यजायत
 तस्याजरद्रवायास्तुगृहेभुक्तंस्मलज्जया ३८
 मयास्थितंसुखेनात्रदुःखमद्यसमागतम्
 दारिद्र्यान्नमयास्थेयंसचिंत्येतिगतान्यतः ३९
 गच्छतीसावनेराजन्मोहिनीपुरतस्कैरैः
 इति मत्वाविनिहतागृहीत्वायात्यसौधनम् ४०
 धनमप्राप्यत्स्तस्याः सकाशात्पुरतस्कैरैः
 श्वसतीसापरित्यक्तातस्मिन्नेववनेनृप ४१
 अथवैखानसः कश्चित्प्रयागस्यास्यवैजलम्
 बिभ्रत्कमंडलौराजन्नत्रारण्येसमाययौ ४२
 अथतांपतितांवीक्ष्यशस्त्रविक्षतविग्रहाम्
 याचमानामिदंराजन् जीवनंहस्तसंज्ञया ४३
 वैखानसउवाच-
 कात्वंकेनशितैः शस्त्रैःसक्षतीकृतविग्रहा
 एकाकिनीकिमर्थवानिर्जनारण्यमागता ४४
 इंद्रप्रस्थगतस्येदंप्रयागस्यजलेशुभे
 भाग्योदयेनकेनापिप्रापितंप्रियकाम्यया ४५
 इत्युक्तातेनसावक्तुमक्षमाव्याददेमुखम्
 पातुंतद्वारिमहिषीभवेयमितिवांछया ४६
 अथैतस्यप्रयागस्यपातितेबुनितन्मुखे
 तत्याजजीवितंसातुमोहिनीगणिकानृप ४७
 प्राणप्रयाणकालेतुमहिषीत्वंचवांछयत्
 अतःसामहिषीजाताद्राविडेवीरवर्मणः ४८
 संभूयकेरलाधीशगृहेतीर्थाबुपानतः
 कुलशीलधनैश्वर्यसंयुक्तस्यमहीपते ४९
 हेमगौरंततः सांगंबभारकमलेक्षणा
 अतस्तस्यपितानामहेमांगीतिचकारह ५०
 एकदासातुहेमांगीहेमाभरणभूषिता
 कलायाःस्ववयस्यायामंत्रिपुत्र्यागृहंययौ ५१

तत्रयावकतैलेन स्नापिताभोजिताचसा
विविधान्नैस्तदाराजन्निविष्टावरविष्टरे ५२
पुष्पोद्ग्रथितधमिल्लाक्षामक्षौमविभूषिता
कलांप्रोवाचदधतीमुखेतांबूलवीटिकाम् ५३
हेमांग्युवाच -

कलेकलयमेवाक्यंकोकिलाकलभाषिणि
गृहेयदद्भुतं वस्तुतवमामभिदर्शय ५४

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सास्त्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिदी
माहात्म्येइंद्रप्रस्थवर्णनोनामविंशाधिकद्विशततमोऽध्यायः २२०

एकविंशाधिकद्विशततमोऽध्यायः

नारदउवाच-

इत्युक्तासाकलाराजंस्तयानृपतिभार्यया
स्वकोशात्स्वर्णमंजूषामानाय्यविदधेपुरः १
उवाचचमहाराजभार्येऽस्यामहदद्भुतम्
पुस्तकंवर्ततेदेवितत्रचित्राणिसंतिवै २
उद्धाटयदृश्यतांकिंचित्किंचिमस्त्यत्रपुस्तके
रंस्यतेतेमनोनूनंतत्रस्थालेख्यदर्शने ३
इत्युक्त्वाभूपपत्नीसादास्यातामुदघाटयत्
मंजूषांतत्रसंस्थंचपुस्तकंपाणिनाऽग्रहीत् ४
तत्रावलोकयामाससावतारान्समासतः
पूर्वततस्तुभूगोलंपंचाशत्कोटियोजनम् ५
तत्रांधकारसंयुक्तारसंयुक्ताभूमिर्दृष्टाथकांचनी
एतयोरंतरेराजल्लोकालोकश्चपर्वतः ६
सप्तद्वीपास्ततोदृष्ट्वासमुद्रैःसप्तभिर्वृताः
एतेषुनद्यःशैलाश्चखंडानितुमहामते ७
एतद्भारतखंडंसापश्यंतीभूपतिप्रिया
यमुनाजाह्नवीमुख्यासरितः समवैक्षत ८
यमुनातीरगंगराजन्निद्रप्रस्थमिदंशुभम्
ददर्शसामहाभागातीर्थव्रजयुतंनृप ९

अत्रतीर्थमिदं दृष्ट्वा प्रयागं ब्रह्मनिर्मितम्
 पूर्वजन्मकृतं कर्म सा सस्मार मनस्विनी १०
 ततस्तूष्णीं समुत्थाय तूर्णं सा स्वगृहं ययौ
 निश्चित्येति न भोक्ष्यामि ततः प्रस्थाय तीर्थकम् ११
 तदैव सा तु हेमांगी सह गंतुमसुप्रियम्
 वीरवर्माणमाहेदं तीर्थराजं प्रियासती १२
 हेमांग्युवाच-
 भो भो प्राणपते वाक्यं मदीयं शृणु धर्मदम्
 विधेहि च महाभाग तूर्णं पूर्णं भविष्यति १३
 पुरा हं मोहिनीनाम वेश्या च बहुपापकृत्
 यौवने वार्द्धके किंचिद्धर्मे जातामतिर्मम १४
 पापेनोपार्जितां वित्तं धर्मेण व्ययितं मया
 निर्द्धना हं यदाराजन्निर्गतानि जपत्तनात् १५
 तदामां निर्जनेऽरेण येयांती जघ्नुस्तु तस्कराः
 बृथादारिद्र्यसंतप्ता पापाधनजिघृक्षया १६
 शितशस्त्रक्षतां गीमांश्च संतीगतचेतनाम्
 विसृज्य तस्करास्तत्र गताहतमनोरथाः १७
 ततो वै खानसो ह्येकः प्रयागस्य जलं वहन्
 इंद्रप्रस्थगतस्यैव वने तत्र समागतः १८
 तत्र मां पतितां दृष्ट्वा तदवस्थां स तापसः
 कात्वं कुतः किमर्थं वाहता केनेति पृष्ठवान् १९
 तदा किमपि नोक्तं मे प्रार्थितं पुण्यमंबुतत्
 तेन तन्मे मुखे क्षिप्तं ततोऽहं देहमत्यजम् २०
 प्राणप्रयाणकाले तु वारितत्सर्वकामदम्
 श्रुत्वेति वांछितवतीमहिषी स्यामिति प्रभो २१
 तस्य तीर्थाभिसोराजन् प्रसादात्ते गृहेश्वरी
 जाता हं सत्कुलाचाराशीलया परयोनिधेः २२
 सांप्रतं द्रष्टुमिच्छामि शक्रप्रस्थगतं नृप
 प्रयागं तीर्थराजं तं भवता सह कामदम् २३
 प्रस्थास्येहं यदाराजन् तीर्थराजं प्रति प्रभो

तदाहमन्नंभोक्ष्यामिमयेतिविहितःपणः २४

राजोवाच-

कथमेतद्विजानीयांत्वदुक्तंचललोचने
प्रतीतंकुरुमेभद्रेत्वदुक्तंकरवाण्यहम् २५

नारदउवाच-

इत्युक्तेनभूपेनखेवागित्यभवत्तदा

आकाशवागुवाच-

सत्यमुक्तंवचोराजन्ननयातवभार्यया २६

इंद्रप्रस्थेगतेपुरायेप्रयागेतीर्थपुंगवे

तत्रगत्वाकुरुस्नानंलप्स्यसेयद्यदिच्छसि २७

नारदउवाच-

निशम्येतिततोवाणींनृपोगगनसंभवाम्

दंडवत्पतितोभूमौतद्वक्तारंनमाम्यहम् २८

अथमंत्रिणमाहूयराज्यमारोप्यतत्रवै

तयासहसमारुह्यरथंतीर्थवरंययौ २९

कतिभिर्वासरैरत्रहेमांग्यासहआययौ

उपजहतीर्थराजेक्षीरंभार्यायुतोनृपः ३०

सस्नतुस्तौशिवेतीर्थेदंपतीतत्रकामदे

प्रयागेतेनवपुषावैकुण्ठप्राप्तिरस्तुमे ३१

प्रतीच्छयास्नानमात्रेमिथुनेतत्रभूपते

आगतौसुरशार्दूलौहंसपक्षींद्रवाहनौ ३२

आगतौतौसमालोक्यवीरवर्मासभूपतिः

प्रणम्यशिरसादेवौतुष्टावैकाग्रमानसः ३३

राजोवाच-

नमोवांसुरशार्दूलौबिभ्रद्भ्यामसितारुणे

वपुषीक्षौमवासांसिहेमसिंदूरभानिच ३४

वंदेयुवांसत्वरजः प्रधानौचराचरस्यस्थितिसर्गहितू

वैकुण्ठसत्याद्भुतलोकनाथौचतुर्द्विबाहूखगराजवाहौ ३५

वैराग्यसंरागवतांजनानांसन्मुक्तिभुक्तिप्रतिपादिकौच

वृंदारकेवंदितपादपद्मौसद्भावनम्रेणनमामिमूर्ध्ना ३६

गोविंदवृंदारकवंद्यपादनकोऽपिजानातितवस्वरूपम्
यतः परस्त्वंप्रकृतेश्चपुंसोमनोवचोभ्यामपिदूरवर्ती ३७
धन्यःसलोकेपुरुषःपरात्मन्योविश्वमेतत्क्षणिकंविचिंत्य
अनन्यचेताभजतित्वदीयपादारविंदमुनिवृंदवंद्यम् ३८
त्वत्पादसेवनंनामतीर्थमेतच्चदुर्लभम्
जनानांभजमानानांवांछितार्थफलप्रदम् ३९
तथाप्येतद्द्वयंसेव्यमुक्तयेनान्यलब्धये
अन्यकामनयायस्तुसेवतेसतुवंचितः ४०
संतोभवंतमासेव्यतीर्थमेतच्चमुक्तिदम्
नान्यमिच्छंत्यतिक्रम्यसर्वलोकान्जिजीषवः ४१

नारदउवाच-

इत्यभिष्टूयदेवेशंलोकेशंसचभूपतिः
तस्थौयदातदाराजन्हेमांगीसाजगादह ४२
पद्मापतेपद्मपलाशलोचनब्रह्मन्करालासनभारतीगुरो
नमोयुवाभ्यांयदिदीनचेतसेप्रसीदतांतारयतांभवाब्धेः ४३
तीर्थस्यास्यप्रसादेनजाताहंमहिषीप्रभो
युवयोर्दर्शनंजातंदेवानामपिदुर्लभम् ४४
युवामखिलचित्तज्ञौदत्तंनौमानसेप्सितम्
स्नानकालेयदावाभ्यांविहितंपारमार्थिकम् ४५
एवंताभ्यामुभाभ्यांतौसंस्तुतौदेवपुंगवौ
प्रसन्नवदनौभूत्वाप्रोचतुर्दपतीप्रति ४६
हरिब्रह्मणावूचतुः

धन्यात्वमसिहेमांगियतोऽयतारितः पतिः
त्वयाराज्यसुखासक्तचित्तोप्येतत्समागमात् ४७
राज्ञांविषयसक्तानांदुर्लभामुक्तिरीदृशी
त्वद्भर्तुर्यादृशीजातातीर्थस्यास्यप्रसादतः ४८

नारदउवाच-

इत्युक्त्वातौसमालोक्यगरुडंपक्षिपुंगवम्
जगमतुस्तौसुरश्रेष्ठौसत्यलोकंनरेश्वर ४९
तत्रतेब्रह्मणासर्वेपूजिताविधिवन्नृप

तस्यचित्तानुरोधेनतस्थुरेकमुहूर्तकम् ५०

अथताभ्यामुभाभ्यांसदंपतीभ्यांसमंहरिः

आरुह्यगरुडंश्रीमद्वैकुण्ठमगमनृप ५१

इत्येतत्कथितंतुभ्यंतीर्थराजस्यवैभवम्

पुण्यंसमस्तपापघ्नंयशस्यंसुतदंनृप ५२

यएतच्छृणुयान्नित्यंपठेदपिच मानवः

सगच्छेद्वांछितंस्थानंसत्यमेतन्मयोदितम् ५३

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेइंद्रप्रस्थ

माहात्म्येप्रयागवर्णनंनामैकविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः २२१

द्विविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः

नारदउवाच-

आकर्णयशिबेराजन्वर्णयामितवाग्रतः

पुण्यंयशस्यमायुष्यंकाश्यामाहात्म्यमुत्तमम् १

इंद्रप्रस्थतटस्थायांकाश्यामेकस्तुपादपः

शिंशपाख्योभवेद्राजन् पुरापुण्ययुगेकृते २

तत्रैकोवायसोह्यासीत्कृतनीडोवनस्पतौ

तस्याधस्तान्महासर्पं कोटरेवसतिस्मह ३

एकदातस्यकाकस्यभार्याडद्वयमालये

प्रतिमुच्यगताक्वापिननीडेस्वेसमागता ४

स्वयमेवसकाकस्तुपालयन्नंडकद्वयम्

तामेवशिंशपामुच्चैरध्यतिष्ठन्महीपते ५

अथैकदानिशीधेतुमहावात्यासमागता

अभनक्शिंशपांराजन्मूलादपिदृढादपि ६

वात्ययापात्यमानायाशिंशपायास्तदातले

चूर्णितौकाकसर्पौतौगतप्राणौबभूवतुः ७

दिव्यांगास्तेत्रयोभूत्वाशिंशपावायसादयः

विमानत्रयमारूढाजग्मुःश्रीपतिकेतनम् ८

शिबिरुवाच-

देवर्षेकेनपुण्येनप्राप्तातैर्मुक्तिदापुरी

आसंस्तेकेत्रयःपूर्वसर्वकथयनारद ९
 नारदउवाच-
 कुरुजांगलदेशीयोब्राह्मणः श्रवणाभिधः
 तस्यभार्याकुडानामभ्राताभूच्चकुरंटकः १०
 अस्नातभोक्तानित्यंसकवलोमिष्टभुग्रहः
 श्रवणस्तेनदोषेणबभूवग्रामवायसः ११
 कुरंटकस्तुतद्भ्रातानास्तिकोऽभवदुल्बणः
 श्रुतिस्मृतिपथोच्छेत्तादेवतानांचनिंदकः १२
 तेनदोषेणसमृतोह्यभवत्कालकुंडली
 साकुंडाश्रवणस्यस्त्रीवभूवोभयदोषभाक् १३
 अतःसास्थावरत्वंहिलब्ध्वासीदुभयाश्रया
 एतत्तेकथितं भूपतद्वृत्तंपूर्वजन्मनि १४
 अतः परंप्रवक्ष्यामितेषांपुण्यंयतस्त्रयः
 प्रापुस्तेनपुरीरम्यांकाशींवैश्वेश्वरींनृप १५
 ग्रामांतरादेकादातौप्रत्यायातौनिजालयम्
 कस्यचित्पथिकस्याथकूपमग्रांपयस्विनीम् १६
 अवलोक्यतदुद्धारंचक्रतुस्तेननोदितौ
 ताभ्यांगदितमाकर्ण्यकुंडासाध्वित्यभाषत १७
 तेत्रयस्तेनपुण्येनमरणंप्राप्यदुर्लभम्
 इंद्रप्रस्थतटस्थायांकाश्यांवैकुण्ठमारुहन् १८
 इयंकाशीमहेशस्यपुरीयद्यपिभूपते
 तथाप्यस्यामृतंजंतुर्वैकुण्ठेस्यात्सुखीहरेः १९
 एतत्तेकथितंराजन्काश्यामाहात्म्यमुत्तमम्
 किमन्यच्छ्रोतुमिच्छातेविद्यतेतद्वदस्वमे २०
 शिबिरुवाच-
 मुनेत्वयामहेशस्यक्षेत्रत्रयमुदीरितम्
 काशीचशिवकांची चगोकर्णंचतथापरम् २१
 एकस्यमहिमाप्रोक्तोत्वयाकाश्यामहामुने
 गो कर्णशिवकांच्योश्चकथ्यतांयदिविद्यते २२
 नारदउवाच-

गोगकर्णकेवलंशैवंक्षेत्रंपरमपावनम्
 तस्मिन्मृतोनरोराजन्शिवः स्यान्नात्रसंशयः २३
 स्थलेजलेतरिक्षेचजंतुस्तत्रमृयेतचेत्
 तदाकैलासशिखरोशिवः संभूयदीव्यति २४
 अत्रगोकर्णतीर्थेस्यान्मृतस्यनपुनर्भवः
 शिवेनससमंराजन्मुक्तियास्यतिकर्हिचित् २५
 अस्यापितवमाहात्म्यंगोकर्णस्यमहामते
 वर्णयामियदाकर्णमयाब्रह्ममुखात्प्रभो २६
 प्रयागादेकगव्यूतौगुरुतीर्थसमीपगः
 मर्यादापर्वतोयोऽयदृश्यते पुण्यदर्शनः २७
 तत्रैकः कर्कटोनामभिल्लआसीत्सुदारुणः
 तस्यभार्याजरानामसाजघ्नेपतिपंचकम् २८
 साजराविषसंयुक्तंषष्ठंकर्कटकंतदा
 अकरोन्मोदकंहंतुंतदातेनस्वसुः श्रुतम् २९
 निजायामुखतोरारजम्भिल्लेनचमहात्मना
 बालांतांहंतुमारेभेकर्कटोभृशदारुणः ३०
 खड्गपाणिर्यदायातितद्वधायसभिल्लपः
 यावत्तावत्तुसायायाज्ज्ञात्वानिजवधोद्यमम् ३१
 वनमभ्यद्रवद्भीतानिजप्राणपरीप्सया
 तामनुद्रवतातेनर्ककटेनमहीपते ३२
 अत्रगोकर्णतीर्थेतुगृहीताखड्गपाणिना
 शिरश्छित्त्वातुखड्गेनपातयित्वाजलेवपुः ३३
 तस्यगोकर्णतीर्थस्यनिजस्थानमगाच्चसः
 साजरातत्रगोकर्णेपापापिनिधनंगता ३४
 कैलासशिखरेराजन्पार्वत्याअभवत्सखी
 अहंकथितवानेतत्तवगोकर्णवैभवम् ३५
 शिवकांच्याश्चमाहात्म्यंपवित्रंवर्णयामिते
 इंद्रप्रस्थतटस्थायांशिवकांच्यामपिप्रभो ३६
 गतिः सा परमापुंसांगोकर्णायामयोदिता
 अत्रश्रीमन्महादेवोविष्णुंसर्वसुरेश्वरम् ३७

आराध्यभक्तराजत्वंलेभेज्ञानंचतात्त्विकम्
 अतःसर्वेवयंपुत्राब्रह्मणस्तंमहेश्वरम् ३८
 आराधयामः सततंसद्भक्तिज्ञानलिप्सया
 अत्रबाणासुरोराजन्नारराधमहेश्वरम् ३९
 निराहारोवर्षशतंतद्गुणत्वबुभूषया
 तस्मैप्रसन्नोभगवान्गणत्वंदत्तवान्निजम् ४०
 स्वयंचसर्वदातस्यपुरपालोबभूवह
 इयंपुरीपुराराजन्नासीद्विष्णोर्महात्मनः ४१
 दत्ताशिवायतुष्टेनतपसातस्यविष्णुना
 अस्यामेकंपुरावृत्तंमहदाश्चर्यकारकम् ४२
 विप्रस्यशिवभक्तस्यवैकुण्ठाप्तिर्यथाभवत्
 एकस्तुब्राह्मणोराजन् हेरंबोनामधार्मिकः ४३
 कायेनमनसावाचाशिवपूजारतः सदा
 एकदासमहाभागःशिवतीर्थानिपर्यटन् ४४
 शिवभक्तः शिवेराजन्शिवकांच्यामिहागतः
 एनांमनोहरांचैवनतत्याजसबुद्धिमान् ४५
 पश्चात्तत्रैवतत्याजप्राणानस्याजलांतरे
 तत्रैवश्रीमहादेवगणास्तंब्राह्मणोत्तमम् ४६
 नीत्वाकैलासमचलंचेलुस्तदनुशासनात्
 अथमध्येसमायातागणवैकुण्ठतोहरेः ४७
 तेभ्योबलात्समादातुंतद्विजश्रेष्ठमुद्यताः
 आसीत्तेषांमहयुद्धंगणानांहरि शर्वयोः ४८
 तत्रयुद्धेनवैकेषांविजयोनपराजयः
 तत्रवैकुण्ठतोविष्णुरागतोगरुडासनः ४९
 कैलासाद्वृषभारूढोमहेशश्चत्रिलोकधृक्
 तावन्योन्यंमुखंदृष्ट्वाविहस्यजगदीश्वरौ ५०
 पश्यतस्ममहद्युद्धंनभस्येवगणैः कृतम्
 अथस्वीयान्गणान्विष्णुःशैवांश्चदिवियुद्धतः ५१
 निवार्यतंद्विजंतादर्यमारोप्यागाच्छिवालयम्
 शिवेनतद्गणैश्चापिस्वकीयैरपिमाधवः ५२

वृतोगच्छन्पथिश्रीमान्स्तुतस्त्रिदशवंदितः
 गत्वाविवेशतंचागंमहादेवपुरःसरः ५३
 तस्मैद्विजायवैतस्यदर्शयन्नमणीयताम्
 अथतस्मात्तुकैलासान्महादेवेनवंदितः ५४
 माधवःपरयाभक्त्यावैकुण्ठमगमत्तदा
 द्विजःसोऽपिमहाभागस्तीर्थस्यास्यप्रसादतः ५५
 गोविंददर्शनंप्राप्यमुमुदेहरसन्निधौ
 एतत्तेकथितंराजन्शिवकांच्यास्तुवैभवम् ५६
 तीर्थसप्तकनाम्नस्तुशृणुष्वसुसमाहितः
 तीर्थमेतन्महाराजचतुर्वर्गफलप्रदम् ५७
 दर्शनात्स्पददर्शनाद्ध्यानात्स्मरणादपिभूपते
 वसिष्ठादिभिरेतस्मिन्महर्षिभिरनुष्ठितम् ५८
 महत्तपस्तुसृष्ट्यर्थं तत्रासंस्तुक्षमानृप
 मरीचिरपिधर्मात्मापुत्रार्थस्नानमाचरन् ५९
 अत्रलेभेमहाभागः कश्यपंसुतमुत्तमम्
 अत्रिरत्रापितपसातोषयद्देवपुंगवान् ६०
 सोमंदुर्वाससंदत्तंतेभ्योलेभेसुतत्रयम्
 अंगिराअपिधर्मात्मातीर्थस्यास्यप्रसादतः ६१
 लेभेसुतांस्तुतद्वंश्याजाताआंगिरसाद्विजाः
 पुलहोऽपिसुतंलेभेदंभोलिगुणवत्तरम् ६२
 योऽगस्त्योभूत्पुराराजंस्तीर्थेऽत्रैवनिमज्जनात्
 पुलस्त्यस्यात्रतीर्थेवैपुत्रोलब्धोतपस्यतः ६३
 कुबेरोभून्महाभागोयः सखासीदुमापतेः
 क्रतोरपिसुताजातावालखिल्याः सहस्रशः ६४
 तीर्थस्यास्यप्रसादेनतेसर्वेह्युर्ध्वं रेतसः
 रजआदीन्सुतल्लेभेवसिष्ठोऽपिमहातपाः ६५
 सप्तैवराजशार्दूलमहिमातस्यवर्णितः
 अन्यान्यपिचतीर्थानिसंत्यनेकानिभूपते ६६
 कपिलाश्रमकेदारप्रभासादीनिवैप्रभौ
 नियुतैरपिवर्षाणांतेषांचमहिमानृप

अनंतेनापिनोवक्तुंशक्यतेकिमुमादृशैः ६७

सौभरिरुवाच-

एवमुक्त्वामुनि श्रेष्ठोनारदोमुनिपुंगवः

शिवंजगामनभसोनारायणगुणान्गृणन् ६८

शिविरौशीनरोराजाशक्रप्रस्थस्यवैभवम्

श्रुत्वामुनिमुखाद्राजन्कृतार्थस्वममन्यत ६९

तत्रस्नात्वाहिविधिवदिन्द्रप्रस्थेसभूपतिः

विधायसत्क्रियाःसर्वाजगामनिजपत्तनम् ७०

इन्द्रप्रस्थस्यमाहात्म्यमेतत्तवमयाविभो

यमुनातीरतीर्थस्यवर्णितंजनपावनम् ७१

नास्यादरंकरिष्यंतिकलौश्रद्धाविवर्जिताः

इन्द्रप्रस्थस्यराजेंद्रसर्वतीर्थशिरोमणेः ७२

अष्टादशपुराणानां श्रवणाद्भारतस्यच

यत्फलंतन्महिम्नस्यशक्रप्रस्थस्यजायते ७३

अरुणोदयवेलायांमाघलक्ष्मणमञ्जनात्

यत्फलंतन्महिम्नोस्यश्रवणाच्छ्रद्धयाभवेत् ७४

श्रद्धयास्यतुमाहात्म्यंयः शृणोतिमहीपते

तर्पितास्तेनपितरोदेवाश्चमुनयस्तथा ७५

कृच्छ्रातिकृच्छ्रपाराकचांद्रायणव्रतादिभिः

यत्फलंतन्महिम्नोऽस्यश्रद्धयाश्रवणाद्भवेत् ७६

अश्वमेधादियज्ञानांसमस्तानांमहीपते

यत्फलंतन्महिम्नोऽस्यश्रद्धयाश्रवणाद्भवेत् ७७

सूतउवाच-

एवंयुधिष्ठिरोराजाश्रुत्वाशौनकसौभरेः

इन्द्रप्रस्थस्यमाहात्म्यंसययौहस्तिनंपुरम् ७८

ततोविनीयसद्भ्रातृन्दुर्योधनपुरः सरान्

इन्द्रप्रस्थमगात्पुण्यंराजसूयचिकीर्षया ७९

द्वारकायाः समागम्यगोविंदंकुलदैवतम्

राजसूयेनयज्ञेनसइयाजमहीपतिः ८०

मुक्तिदंतीर्थमेतत्तुशपतोस्याप्यजायत

इतिमत्वाहरिस्तत्रशिशुपालंजघानह ८१
 शिशुपालोऽपितस्यैवतीर्थस्यमरणाद्भुवि
 सायुज्यमगमत्कृष्णेनिखिलार्थप्रदायके ८२
 शिशुपालोहतोयत्रविहितोयत्रचक्रतुः
 गदयातत्रभीमेनकृतंकुंडंसुविस्तरम् ८३
 भीमकुंडंतुविज्ञातंजातंतद्भुविपावनम्
 कालिद्यादक्षिणेभागेगव्यूत्यर्धमहीतले ८४
 इंद्रप्रस्थगतायायत्कालिद्याः स्नानतः फलम्
 तत्फलंतत्रकुंडेतुजायतेनात्रसंशयः ८५
 सूतउवाच-
 यस्मिन्देवेत्रेस्थितोजंतुस्तंदेवेत्रमनुवत्सरम्
 प्रदक्षिणादिभिर्धर्मैः स्वापराधान्क्षमापयतेत् ८६
 प्रतिसंवत्सरंचैवपरिक्रामतियोनरः
 क्षेत्रापराधदोषैश्चनसलिप्येतुपातकैः ८७
 प्रदक्षिणमकुर्वाणः क्षेत्रसिद्धिनविंदति
 तस्मात्प्रदक्षिणातीर्थेदातव्याचफलार्थिभिः ८८
 हरेर्नामनिसंजल्पन्प्रकरोतिप्रदक्षिणाम्
 पदेपदेसलभतेकपिलादानजंफलम् ८९
 चैत्रकृष्णचतुर्दश्यांशक्रप्रस्थप्रदक्षिणाम्
 यः करोतिनरोधन्यः सर्वपापैः प्रमुच्यते ९०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेकालिदी
 माहात्म्येइंद्रप्रस्थगतकाशीगोकर्णशिवकांचीतीर्थसप्तकभीमकुंडवर्णनोनामद्वा
 विंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः २२२

त्रयोविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः

शौनकउवाच-

सूतसूतमहाभागधन्योसित्वंभवांबुधौ
 यन्नोऽत्यर्थंनिमग्नानांपाययस्वमृतोत्करम् १
 साधोऽत्रभवनिस्तारवांछतांनःसमादिश
 मंत्ररत्नंभावशुद्धंयन्मयंसचराचरम् २

सूतउवाच-

शृणुशौनकवक्ष्यामिमंत्ररत्नमहाद्भुतम्
यद्विलीपायगदितं वसिष्ठेनमहात्मना ३
एकदातुदिलीपेनपृष्टमेतद्गुरुंप्रति
वसिष्ठं द्विजशार्दूलंप्रणिपत्ययथात्वया ४
दिलीपउवाच-

भगवन्भवताप्रोक्तास्सर्वधर्माविशेषतः
वर्णाश्रमयुताधर्मानित्यनैमित्तिकाः क्रियाः ५
राजधर्माश्चयज्ञाश्चतीर्थदानव्रतादिकम्
श्रुतामयामुनिःश्रेष्ठश्चक्षय्यस्वर्गभोगदाः ६
अधुनाश्रोतुमिच्छामिमोक्षमार्गसनातनम्
दिष्ट्याहंयेनगच्छामितद्ब्रह्मन्वक्तुमर्हसि ७
कोमंत्रंसर्वमंत्राणांभवरोगैकभेषजम्
सर्वेषामेवदेहीनांकोहिमोक्षप्रदःपरः ८
तत्समाख्याहितत्वेनमयिवात्सल्यगौरवात् ९
वसिष्ठउवाच-

साधुपृष्टंत्वया राजन्सर्वलोकहितैषिणा
वक्ष्यामिपरमंगुह्यमेकंसंसारतारकम् १०
पुरामहर्षयः सर्वेयज्ञदानपराःशुभाः
पप्रच्छुर्ब्रह्मणः पुत्रंनारदंमुनिसत्तमम् ११
महर्षयऊचुः -

भगवन्केनमंत्रेणगच्छामः परमंपदम्
तन्नोब्रूहिमहाभागप्रसादंकर्तुमर्हसि १२
नारदउवाच-

पितामहंपुरासर्वयोगिनः सनकादयः
पप्रच्छुरेकमेकांतेमोक्षमार्गसुदुर्लभम् १३
ब्रह्मोवाच-

शृणुध्वंयोगिनःसर्वैरहस्यमिदमद्भुतम् १४
न जानंतिसुराःसर्वेऋषयश्चतपोधनाः
सर्गादौप्रोक्तवान्देवोमह्यंनारायणोऽव्ययः १५

ईश्वर्यासहदेव्याचसम्यक्संपूजितोमया
 ततः प्रसन्नोभगवान्ममनारायणोऽव्ययः १६
 प्राजापत्यंददौमह्यंश्रुतिजंसर्ववाङ्मयम्
 प्रकाशकानिमंत्राणिव्यापकाव्यापकानिच १७
 ततस्तमब्रुवेदेवंपुराणपुरुषोत्तमम्
 भगवन्केनमंत्रेणसंसारोत्तारणंनृणाम् १८
 तन्ममाचक्ष्वतत्त्वेनसर्वलोकहितायवै
 कोमन्त्रःसर्वमन्त्राणांपुरश्चरणवर्जितः १९
 सकृदुच्चारणानृणांददातिपरमंपदम्
 श्रीभगवानुवाच-
 साधुपृष्टंमहाभागसर्वलोकहितैषिणा २०
 तस्माद्वक्ष्यामि ते गुह्यं येन मामाप्नुयुर्नराः २१
 सर्वेषामेवमन्त्राणांमंत्ररत्नंशुभावहम्
 सकृत्स्मरणमात्रेणददातिपरमंपदम् २२
 मंत्ररत्नद्वयंन्यासंप्रयतिःशरणागतिः
 लक्ष्मीनारायणमितिमन्त्रःसर्वफलप्रदः २३
 नामानिमंत्ररत्नस्यपर्यायेणनिबोधतः
 तस्योच्चारणमात्रेणपरितुष्टोस्मिनित्यशः २४
 कुलजोवातपस्वीवावेदवेदांगपारगः
 यज्ञदानपरोवापिसर्वतीर्थोपसेवकः २५
 व्रतीवासत्यवादीवायतिर्वाज्ञानवानपि
 मन्त्राधिकारीनभवेत्तंप्रयत्नेनवर्जयेत् २६
 ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्यास्त्रियः शूद्रास्तथेतराः
 तस्याधिकारिणः सर्वेममभक्तास्तुते यदि २७
 अनन्यशरणानांचतथैवानन्यसेविनाम्
 अनन्यसाधकानांचवक्तव्योमन्त्रउत्तमः २८
 आर्तानामाशुफलदस्सकृदेवकृतोह्यसौ
 दृप्तानामपिजन्तूनांदेहान्तरनिवारणः २९
 आर्त्तो जिज्ञासुर्थार्थीज्ञानीवापिप्रजापतिः
 सकृन्मांशरणंयातिततःकामानवाप्नुयात् ३०

नादीक्षितायवक्तव्यं नाभक्ताय च मानिने
 नास्तिकाय न लुब्धाय न श्रद्धाविमुखाय च ३१
 न चाशुश्रूषवे वाच्यं नासंवत्सरवासिने
 कामक्रोधविमुक्तस्तु दंभलो भवि वर्जितः ३२
 मां च यो व्यंभिचारेण भक्तियोगेन सेवते
 वक्तव्यतस्य विधिवन्मंत्ररत्नमनुत्तमम् ३३
 देशकालादिनियमानरिमित्रादिशोधनम्
 न्यासमुद्रादिकंतस्य पुरश्चरणसंयुतम् ३४
 मच्चक्रांकितदेहत्वं मदीयाराधनं तथा
 मयि सन्यस्तकर्मत्वं मदनन्यशरण्यतता ३५
 मयि सर्वफलन्यासो महाविश्वासपूर्वकम्
 अनन्यसाधनो यत्नस्त्वकिंचन त्वमात्मनः ३६
 अवैष्णवानां संभाषावंदनादिविवर्जनम्
 अनन्यदेवतानां च वन्दनं पूजनं तथा ३७
 एवमाद्यादिनियमां प्रपन्नस्य प्रकीर्तिताः
 इत्यादिगुणयुक्तस्य वक्तव्यं मंत्रमुत्तमम् ३८
 तस्य नारायणश्चाहमृषिर्विष्णुः सनातनः
 देवता च श्रिया सार्द्धं महां वात्सल्यसागरः ३९
 सर्वलोकेश्वरः श्रीमान्सुशीलः सुभगस्तथा
 सर्वज्ञः सर्वशक्तिश्च सदा पूर्णमनोरथः ४०
 सर्वगः सर्वबधुश्च कृपापीयूषसागरः
 श्रीमन्नारायणश्चाहं देवतासमुदाहृतः ४१
 छंदस्तु देवी गायत्री पंचविंशान्तरात्मिका
 द्विस्सप्तषट्त्रिपंचद्विषडंगानि नियोजयेत् ४२
 लक्ष्म्या मदनपायिन्या मां ध्यायेद्विश्वरूपिणम्
 चक्रशंखगदापद्मपाणिनं दिव्यरूपिणम् ४३
 वामांकस्थश्रिया सार्द्धं पूजयेत्प्रयतं शुचिः
 अनेन मंत्ररत्नेन गंधपुष्पनिवेदनैः
 सकृत्संपूज्यमानोऽपि संतुष्टोऽस्मि प्रजापते ४४
 ब्रह्मोवाच-

सम्यगुक्तं त्वयानाथरहस्यमिदमुत्तमम्
 मंत्ररत्नप्रभावश्च सर्वसिद्धिप्रदो नृणाम् ४५
 पिता त्वं सर्वलोकानां माता त्वं गुरुरेव च
 त्वंच स्वामी सखा भ्राता गतिस्त्वं शरणं सुहृत् ४६
 अहंतु तव देवेश दासश्शिष्यस्तथा सुहृत्
 तस्मान्मम दयासिंधो प्रोक्तवानिदमुत्तमम् ४७
 अधुना मंत्ररत्नस्य दीक्षां सम्यग्विधानतः
 ब्रूहि सर्वत्र तत्त्वेन लोकानां हितकाम्यया ४८
 श्रीभगवानुवाच -
 शणु वत्स प्रवक्ष्यामि मंत्रदीक्षाविधिं परम्
 आचार्यसंश्रयेत्पूर्वमदाश्रयणसिद्धये ४९
 आचार्यो वेदसंपन्नो विष्णुभक्तो विमत्सरः
 मंत्रज्ञो मन्त्रभक्तश्च स दामंत्राश्रयः शुचिः ५०
 सत्संप्रदायसंयुक्तो ब्रह्मविद्याविशारदः
 अनन्यसाधनश्चैव तथानन्यप्रयोजनः ५१
 ब्राह्मणो वीतरागश्चक्रोधलोभविवर्जितः
 सद्धृतौ शासिता चैव मुमुक्षुः परमात्मवित् ५२
 एवमादिगुणेपेत आचार्यः समुदासुहृत्
 आचाराञ्चासयेद्यस्तु स आचार्य इतीरितः ५३
 यस्त्वाचार्यपराधीनस्सद्धृतौ शास्यते यदि
 शासने स्थिरवृत्तश्च शिष्यः सद्भिरुदाहृतः ५४
 एवं लक्षणसंयुक्तं शिष्यं सर्वगुणान्वितम्
 अध्यापयेद्विधानेन मन्त्ररत्नमुत्तमम् ५५
 द्वादश्यां श्रवणे वापि कर्हिचिद्वैष्णवे दिने
 सदाचार्योपसंप्रीतौ तत्र दीक्षां समाचेत् ५६
 सुदर्शनपांचजन्यं सुवर्णेन प्रकारयेत्
 रौप्येण वा पिताम्रेण कांस्येनापि प्रकारयेत् ५७
 स्नाप्यपंचामृतैः शुद्धैरर्चयेत्पुरतो मम
 अर्चयेद्गन्धपुष्पाद्यैस्तन्मंत्रेण विधानतः ५८
 तत्र संस्थापयेदग्निस्वगृह्योक्तविधानतः

आचार्योजुहुयादाज्यमंत्रेणाथद्विजोत्तमः ५९
 अष्टोत्तरसहस्रंवाशतमष्टोत्तरंतुवा
 जुहुयान्मंत्ररत्नेनतथान्यैर्वैष्णवैः शुभैः ६०
 मंत्रैःपुरुषसूक्ताद्यैर्जुहुयाधृतपायसम्
 तस्मिन्नग्नौक्षिपेच्चक्रंशंखंचेद्विजत्तमः ६१
 षडक्षरेणजुहुयादाज्यं विंशतिसंख्यया
 प्रतप्तंचक्रमादायमं त्रैणैवतथागुरुः ६२
 शंखेनैवांकनंकुर्याद्वाहोर्दक्षिणसव्ययोः
 होमशेषंसमाप्याथपुनः पूजांसमाचरेत् ६३
 ततः कलशमादायपवित्रोदकपूरितम्
 मंत्रेणैवाभिमंत्र्याथतस्यमूर्ध्न्यभिषेचयेत् ६४
 सितवस्त्रधरंसम्यगाचांतंविनयान्वितम्
 ऊर्ध्वपुण्ड्रधरंशिष्यमंत्रमध्यापयेद्गुरुः ६५
 मंत्रार्थश्चप्रवक्तव्योवृत्तिश्चैवविशेषतः
 लब्धमंत्रस्तदाचार्यपूजयेद्भूषणादिभिः ६६
 अनेनविधिनामंत्रयोऽधीतेवैष्णवाद्गुरोः
 ततः सवैष्णवंयातिनान्यथासुरसत्तम ६७
 नारद उवाच-

एवमुक्त्वाविधातारंदेवदेवोहरिः पिता
 स्वचक्रेणांकयित्वातुतस्मैमंत्रंददौस्वयम् ६८
 सर्वलोकेश्वरोदेवोब्रह्माममपिताप्रभुः
 ममापिविधिवन्मंत्रंसददौमुनिसत्तमाः ६९
 तस्माद्वयंमुनिश्रेष्ठाधारयित्वासुदर्शनम्
 नारायणपदंद्वंद्वंगच्छध्वंशरणंद्विजाः ७०
 वसिष्ठउवाच-

इत्युक्त्वामुनयः सर्वेनारदेनसुरर्षिणा
 द्वयाधिकारिणः सर्वेयाताविष्णोः परंपदम् ७१
 तस्मात्त्वमपिराजर्षेविष्णुसायुज्यमिच्छसि
 दीक्षामार्गविधानेनधारयित्वासुदर्शनम् ७२
 नारायणपदद्वंद्वंतदेकंशरणंब्रज

सर्वलोकेश्वरः साक्षाद्ब्रह्मात्रिभुवनेश्वरः ७३
 ममापिनारदस्यापिप्रोक्तवान्मंत्रमुत्तमम्
 शौनकादिमहर्षीणानैमिषारण्यवासिनाम् ७४
 नारदः प्रददौ मंत्रंप्रपत्तिंशरणागतिम्
 एतद्बुद्धतमंराजन्नजानंतिमहर्षयः ७५
 देवाताश्चनजानंतिसिद्धासाध्याश्चदानवाः
 मयापिप्रापितोमंत्रंशक्तिपुत्रः पराशरः ७६
 इहंरहस्यंपरमंलक्ष्मीनारायणंद्वयम्
 राजंस्तवापिवक्ष्यामिप्रपत्तिंशरणागतिम् ७७
 द्वायात्परतरंमन्त्रंनास्तिसत्यंब्रवीमिते
 अस्मात्परतरंधर्म्मास्तिलोकेषुकिंचन ७८
 सत्यंसत्यंपुनःसत्यंब्रह्मणाकथितंपुरा
 नारायणात्परोदेवोनास्तिमुक्तिप्रदोनृणाम् ७९
 तत्सेवैवभवेन्मोक्षःसर्वकर्म निकृंतनः ८०
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेवसिष्ठदिलीप
 संवादेविद्योपदेशोनामत्रयोविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः २२३

चतुर्विंशत्यधिक द्विशततमोऽध्यायः

दिलीपउवाच-

भगवन्सर्वमाचक्ष्वहरिभक्तिसुधामयम्
 शृण्वतो नैवतृप्तिर्मेविष्णुभक्तिसुखावहाम् १
 तापत्रयमहाज्वालावह्निभिःसततंनृणाम्
 संतप्तानांमुनिश्रेष्ठविष्णुभक्तिसुधारणवम् २
 विनाकिमन्यच्छरणंभवारण्येभयानके
 आचक्ष्वविस्तरेणाथभक्तिभेदान्महामुने
 उपास्यमानान्सततंमुनिभिः परमात्मनः ३
 वसिष्ठउवाच-

साधुपृच्छसिराजेंद्रसंसारोत्तारणंनृणां
 वैकुण्ठस्यपरेशस्यभक्तिंनित्यसुखावहाम् ४
 इममेवंमहाप्रश्नंकैलासशिखरेपुरा

पप्रच्छगिरिजादेवीशंकरंलोकपूजितम् ५
 पार्वत्युवाच-
 देवदेवमहादेवत्रिपुरघ्नसुरेश्वर
 विष्णुभक्तिंममाचक्ष्वमुक्तिदांसर्वदेहिनाम् ६
 उपास्यभेदान्मंत्रांश्चतस्यपूजाविधींस्तथा
 तस्यविष्णोःस्वरूपंचतद्विभूतिर्गुणादिकम् ७
 तस्यलोकस्वरूपंचयंप्राप्यननिवर्तते
 सर्गस्थितिलयंयेनकरोति भगवान्हरिः ८
 यद्भूत्वाननिवर्तं तेतद्धामपरमंहरेः
 येनकेनचकृत्येनसाधनेनपरंपदम् ९
 प्राप्नुवंतिनराःपापाविषयासक्तचेतसः
 विस्तरेणमयिप्रीत्याब्रूहिसर्वमशेषतः १०
 वसिष्ठउवाच-
 इतिपृष्ठोमहादेव्याहरस्त्रिपुरहातदा
 उवाचपरमप्रीत्यानमस्कृत्यजनार्दनम् ११
 रुद्रउवाच-
 साधुसाधुमहादेविसर्वलोकहितैषिणि
 साधुपृच्छसिमांदेविश्रीशमाहात्म्यमुत्तमम् १२
 धन्यासिकृतपुण्यासि विष्णुभक्तासिपार्वति
 परितुष्टोऽस्मितेभद्रेशीलरूपगुर् सदा १३
 अथवक्ष्यामिगिरिजेभगवद्भक्तिमुत्तमाम्
 तन्मंत्राणांविधानंचस्वरूपंतस्यशार्ङ्गिणः १४
 तत्त्वंनारायणोविष्णुर्वासुदेवस्सनातनः
 परमात्मापरंब्रह्मपरंज्योतिः परात्परः १५
 अच्युतः पुरुषःकृष्णः शाश्वतः शिवईश्वरः
 नित्यः सर्वगतः स्थाणूरुद्रस्साक्षीप्रजापतिः १६
 यज्ञोयज्ञपतिः साक्षाद्ब्रह्मणः पतिरेवच
 हिरण्यगर्भसवितालोककृल्लोकभृद्विभुः १७
 अकारवाच्योभगवान् श्रीभूनीलापतिः प्रभुः
 उतामृतत्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति १८

सहस्रमूर्द्धाविश्वात्मासहस्राक्षः सहस्रपात्
 सभूमिसर्वतः स्पृत्वाह्यत्यतिष्ठद्दशांगुलम् १९
 अनंतः श्रीपतीरामोगुणभृन्निर्गुणोमहान्
 सर्वलोकेश्वरः श्रीमान्सर्वज्ञः सर्वतोमुखः २०
 तस्यलोकप्रधानस्यजगन्नाथस्यपार्वति
 माहात्म्यंवासुदेवस्ययच्छक्यंतद्रब्रवीमि ते २१
 अशक्यंतन्मयावक्तुं ब्रह्मणा सहदैवतैः
 सर्वोपनिषदामर्थवेदांतेपरिनिश्चितम् २२
 तस्योपासनभेदांश्चशृणुवच्मिपुनः पृथक्
 आद्यंतुवैष्णवंप्रोक्तंशंखचक्रांकनंहरेः २३
 धारणं चोर्ध्वपुंड्राणांतन्मंत्राणांपरिग्रहः
 अर्चनंचजपोध्यानंतन्नामस्मरणंतथा २४
 कीर्तनंश्रवणंचैववन्दनंपादसेवनम्
 तत्पादोदकसेवाचतन्निवेदितभोजनम् २५
 तदीयानांचसेवाञ्चद्वादशीव्रतनिष्ठितम्
 तुलसीरोपणंविष्णोर्देवदेवस्यशार्ङ्गिणः २६
 भक्तिः षोडशधाप्रोक्ताभवबंधविमुक्तये
 सर्वेषामेवदेवानांममापिपुरुषोत्तमः २७
 पूजनीयोहरिर्नित्यंब्राह्मणानांविशेषतः
 तस्मात्तुब्राह्मणो नित्यंविधिवत्पूजयेद्धरिम् २८
 तच्चिह्नैरंकितः श्रीशपदंप्राप्तोत्यसंशयम्
 शंखचक्रांकनंकुर्याद्ब्राह्मणोबाहुमूलयोः २९
 हुताग्निनैवसंतप्यसर्वपापापनुत्तये
 चक्रंवाशंखचक्रेवातथापंचायुधानिवा ३०
 धारयित्वैवविधिवद्ब्रह्मकर्मसमारभेत्
 अग्नितप्तंपवित्रंचधृत्वावैभुजमूलयोः ३१
 त्यक्त्वायमपुण्ड्रंघोरंयातिविष्णोःपरंपदम्
 चक्रचिह्नविहीनस्तुयः पूजयतिकेशवम् ३२
 तत्सर्वंविफलंयातिपूजामंत्रजपादिकम्
 अग्नितप्तेनचक्रेणब्राह्मणोबाहुमूलयोः ३३

अंकयित्वाजपन्मंत्रंसंसारान्मोक्षमाप्नुयात्
 सुदर्शनंधारयित्वावहितमंद्विजोत्तमः ३४
 उपनीयविधानेनपश्चात्कर्मसुयोजयेत्
 विष्णुचक्रविहीनंतुयश्चाद्धेभोजयिष्यति ३५
 व्यर्थंभवतितत्सर्वंनिराशाःपितरोगताः
 विष्णुचक्रांकितंविप्रंपूजयेच्छ्राद्धकर्मणि ३६
 विष्णुचक्रविहीनंतुप्रयत्नेनविवर्जयेत्
 दद्याद्भूहिरण्यादिचक्रांकितभुजायवै ३७
 यद्दत्तंचक्रहीनायतत्सर्वमसुरायवै
 अग्नितप्तेनचक्रेणबाहुमूलेतुलांछिताः ३८
 सर्वपापविनिर्मुक्तायांतिविष्णोः परंपदम्
 हुताग्नितप्तचक्रेणशरीरंयस्यचिह्नितम् ३९
 तस्यतीर्थानियज्ञाश्चसंप्राप्तानात्रसंशयः
 अधृत्वाविधिनाचक्रंब्राह्मणः प्राकृतोभवेत् ४०
 नतस्यकिंचिदशनीयादपिक्रतुसहस्त्रिणः
 अधृत्वाविधिना चक्रंब्राह्मणोज्ञानदुर्लभः ४१
 गर्हितस्सर्वलोकेषुब्राह्मण्यात्प्रच्युतोभवेत्
 शङ्खचक्रधरोदेवोहरिःपूज्योयथात्मभिः ४२
 तथैवसर्वैस्संपूज्योवि प्रश्नक्रादिचिह्नितः
 सर्ववेदविदोवापिसर्वशास्त्रविशारदः ४३
 अधृत्वाविधिनाचक्रंब्राह्मणःपतितोभवेत्
 ऊर्ध्वपुंड्रविहीनस्तु शंख चक्रविवर्जितः ४४
 तंगर्दभेसमारोप्यबहिःकुर्यात्स्वपत्तनात्
 प्रकृतिस्पर्शरहितोवासुदेवोजनार्दनः ४५
 तथैवब्राह्मणोदेविविष्णुचक्रेणचिह्नितः
 तस्मात्प्रकृतिसंसर्गपापौघदहनंहरेः ४६
 प्रतप्तंविभृयाच्चक्रंशंखंचभुजमूलयोः
 स्त्रीशूद्राणांसदाधार्येचंदनेनसुगंधिना ४७
 बाहुमूलेलिखेच्चक्रंतप्तंतुब्राह्मणस्यवै
 तप्तेनैवांकनंकुर्याद्ब्राह्मणस्यविधानतः ४८

श्रौतस्मार्त्तादिसिद्ध्यर्थमंत्रसिद्धयैतथैवच
 हरेः पूजाधिकारार्थचक्रंधार्याविधानतः ४९
 वैष्णवत्वस्यसिद्ध्यर्थज्ञानसिद्ध्यर्थमेवच
 प्रतपेच्चक्रशङ्खाभ्यां हुत्वा होमं विधानतः ५०
 अन्यैर्न दाहयेद्गात्रं ब्राह्मणो हरिलांछनात्
 शंखचक्रगदा खड्गशार्ङ्गादन्यैर्हरेरपि ५१
 लक्षणेन दहेद्देहं नान्यदग्धोऽहति क्रियाम्
 अचक्रधारिणं विप्रंदूरतः परिवर्जयेत् ५२
 श्वपाकमिव नेक्षेत् लोके विप्रम वैष्णवम्
 वैष्णवो वर्णबाह्योऽपि पुनाति भुवनत्रयम् ५३
 तस्मात्तु विधिना चक्रंधार्यं विप्रैः शुभानने
 ब्राह्मणमंत्रसिद्ध्यै च ज्ञानसिद्ध्यै च मुक्तये ५४
 अप्राकृता महात्मानो विष्णुचक्रेण लांछिताः
 विष्णुचक्रविहीनास्तु ब्राह्मणाः प्राकृताः स्मृताः ५५
 सर्वाश्रमेषु वसतां ब्राह्मणानां विशेषतः
 विधिनावैष्णवं चक्रंधार्यं हि श्रुतिनोदनात् ५६
 दक्षिणेतु भुजो विप्रो बिभृयाद्वै सुदर्शनम्
 वामेतु शंखं बिभृयादिति ब्रह्मविदो विदुः ५७
 एवममहोपनिषदि प्रोक्तं चक्रादिधारणम्
 तथैव साम्प्रियजुषि ऋचि प्रोक्तं शुभानने ५८
 प्रते विष्णो अञ्जचक्रे पवित्रे जन्माभोधितर्तवे चर्षणीन्द्राः
 मूले बाह्वोर्दधतेऽन्ये पुराणालिङ्गान्येन्ये तावकान्यर्पयन्ति ५९
 चरणं पवित्रं विततं पुराणं वाङ्मयं शुभम्
 तेन चक्रेण सन्तप्तास्तरेयुः पातकाम्बुधिम् ६०
 पवित्रं ब्राह्मणस्पत्यं जगद्व्याप्तं हरेस्सदा
 ते नातप्ततनूर्येषां न ते यान्ति परंपदम् ६१
 तेन तप्ता तनूर्येषां ते प्रयांति परंपदम्
 पवित्रचरणेनेमि हरेश्चक्रं सुदर्शनम् ६२
 सहस्रारं प्राकृतघ्नं लोकद्वारं महौजसम्
 नामानि विष्णुचक्रस्य पर्यायेण निबोधमे ६३

शुद्धेनवद्वितप्तेनब्रह्मत्वेन पुनीहिनः
 यत्तेपवित्रमचिवदग्नेतेनपुनीहिनः ६४
 येनदेवाः पवित्रेणआत्मानंपुनतेसदा
 तेनसहस्रधारेणपावमान्यः पुनंतुमाम् ६५
 प्रजापत्यंपवित्रंतुशतोद्यामंहिरण्यमयम्
 वयंब्रह्मविदस्तेनपूतंब्रह्मपुनीमहे ६६
 सनेमिचक्रमजरंचक्षुरस्यमहात्मनः
 अस्मिन्हिविधृतेदेवामहोन्नतपदययौ ६७
 तस्माद्वैविधिवद्धार्याः शंखचक्रादिहेतयः
 ब्राह्मणानांविशेषेणवैष्णवानांविशेषतः ६८
 धृतोद्ध्वपुंड्रःकृतचक्रधारीविष्णोः पदंध्यायतियोमहात्मा
 स्वरेणमं त्रैणसदाहृदिस्थंपरात्परंयातिविशुद्धचेताः ६९
 येकंठलग्नतुलसीनलिनाक्षमालायेबाहुमूलपरिचिह्नितशंखचक्राः
 येवाललाटफलकेलसदूर्ध्वपुंड्रास्तेवैष्णवाभुवनमाशुपवित्रयंति ७०
 दिवस्पतेः सुविततंपवित्रंयेतुरक्षिणः
 नवहंतिभुजेसम्यक्नहिशोचंतिजन्तवः ७१
 येवहंतिभुजेचक्रंसस्थिरंविधिनाद्रुतम्
 परंव्योम्नितुते स्थानमधितिष्ठन्तितेजसा ७२
 होमाग्निसंतप्तपवित्रलांछितामूलेतुबाह्वोः परमात्मनोहरेः
 संतारयित्वा भवसागरंमहच्छुद्धंपरंयातिपरेशलोकम् ७३
 अङ्गयेत्तप्तचक्राद्यैरात्मनोबाहुमूलयोः
 कलत्रापत्यभृत्येषुपश्चादिषुचअङ्गयेत् ७४
 इत्येवंश्रुतयस्सर्वाःकथयंतिवरानने
 तथैवसेतिहासेषुपुराणेष्वपिकथ्यते ७५
 द्विविधंवैष्णवंप्रौक्तंबाह्यमाभ्यंतरंतथा
 शंखचक्रादिभिर्बाह्यमांतरंवीतरागता ७६
 बाह्याभ्यंतरसाम्यंयत्तद्वैष्णवमुदाहृतम्
 तस्माच्चक्रादिचिह्नंतुप्रथमंवैष्णवंस्मृतम् ७७
 आंतरंस्मरदोषादिविमुक्तंस्वात्मदर्शनम्
 सर्वभूतदयाशांतिरिन्द्रियार्थेष्वलोलता ७८

पुत्रदाराद्यसंगत्वंयोगाभ्यासरतिस्तथा
 अनन्यभक्तियोगेनपरेशस्याभिषेवणम् ७६
 तस्माच्चक्रादिहेतीनामंकनंवैष्णवंस्मृतम्
 चक्रादिचिह्नहीनत्वाद्वैष्णवत्वंनलभ्यते ८०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वर
 संवादेसुदर्शनादिमाहात्म्यंनामचतुर्विंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः २२४

पञ्चविंशत्यधिक द्विशततमोऽध्यायः

शंकरउवाच-

ऊर्ध्वपुंड्रस्यमाहात्म्यंवक्ष्यामिशुभदर्शने
 धारणादेवमुच्येतभवबंधाद्विजोत्तमः १
 ऊर्ध्वपुंड्रस्यमध्येतुविशालेसुमनोहरे
 लक्ष्म्यासार्द्धसमासीनोदेवदेवोजनार्दनः २
 तस्माद्यस्यशरीरेतुऊर्ध्वपुंड्रधृतोभवेत्
 तस्येदेहंभगवतोविमलमंदिरंशुभम् ३
 सस्नातः सर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः
 धारयेद्दूर्ध्वपुंड्रंयोमृदाशुभ्रेणवैष्णवः ४
 ऊर्ध्वपुंड्रधरोविप्रःसर्वलोकेषुपूजितः
 विमानवरमारुह्ययातिविष्णोःपरंपदम् ५
 धारयेद्दूर्ध्वपुंड्रंतुत्रिसंध्यंतुद्विजोत्तमः
 सर्वपापविशुद्ध्यर्थमिष्टापूर्तफलाप्तये ६
 ऊर्ध्वपुंड्रधरंदृष्ट्वासर्वपापैःप्रमुच्यते
 नमस्कृत्वाथवाभक्त्यासर्वदानफलंलभेत् ७
 ऊर्ध्वपुंड्रधरंविप्रंयः श्राद्धेभोजयिष्यति
 आकल्पकोटिपितरस्तस्यतृप्तानसंशयः ८
 ऊर्ध्वपुंड्रधरोयस्तुकुर्याद्धांशुशुभानने
 कल्पकोटिसहस्राणिगयाश्राद्धफलंलभेत् ९
 यज्ञदानतपश्चर्याजपहोमादिकंचयत्
 ऊर्ध्वपुंड्रधरः कुर्यात्तस्यपुण्यमनंतकम् १०
 ऊर्ध्वपुंड्रविहीनस्तुकिंचित्कर्मकरोति यः

इष्टापूर्तादिकंसर्वनिष्फलंस्यान्नसंशयः ११
 यच्छरीरंमनुष्याणामूर्द्धपुंड्रंविवर्जितम्
 द्रष्टव्यं नैवतत्किंचित्श्मशानसदृशंभवेत् १२
 ऊर्द्धवपुंड्रंविहीनस्तुसन्ध्याकर्मादिकंचरेत्
 तत्सर्वराक्षसैर्नीतंनरकंचावगच्छति १३
 ऊर्द्धवपुद्रधरोद्विप्रोमृदाशुभ्रेणवैदिकः
 नतिर्यग्धारयेद्विद्वानापद्यपिकदाचन १४
 विप्राणामूर्द्धवपुंड्रंस्यात्तिलकंतुमहीभृतः
 पट्टाकारंतुवैश्यानांशूद्राणांवैत्रिपुंड्रकम् १५
 ऊर्द्धवपुंड्रंमृदाकार्यकस्तूर्यास्तिलकंतथा
 पट्टाकारंतुगंधेनभस्मनैवत्रिपुंड्रकम् १६
 ऊर्द्धवपुंड्रंतुसर्वेषांननिषिद्धंकदाचन
 धारेयेत्क्षत्रियाद्योऽपिविष्णुभक्तोभवेद्यदि १७
 विप्राणां नैवकार्यस्यात्तिर्यक्पट्टादिधारणम्
 नारायणात्परेशानादन्येषामर्चनंनतु १८
 ब्राह्मणःकुलजोविद्वान्भस्मधारीभवेद्यदि
 वर्जयेत्तादृशंदेविमद्योच्छिष्टंघटंयथा १९
 त्रिपुंड्रंशूद्रकल्पानांशूद्राणांचविधिस्तथा
 त्रिपुंड्रधारणाद्विप्रःपतितः स्यान्नसंशयः २०
 एकांतिनोमहाभागाः सर्वभूतहितेःरताः
 सांतरालंप्रकुर्वीरन्पुंड्रंहरिपदाकृतिम् २१
 हरेःपादाकृतिकुर्यादूर्द्धवपुंड्रंविधानतः
 मध्यछिद्रेणसंयुक्तंतद्विवैमंदिरंहरेः २२
 ऊर्द्धवपुद्रमृजुंसौम्यंसुपार्श्वसुमनोहरम्
 दंडाकारंसुशोभाढ्यंमध्येछिद्रंप्रकल्पयेत् २३
 तस्माच्छिद्रान्वितंपुंड्रंदण्डाकारंसुशोभनम्
 विप्राणांसततंकार्यंस्त्रीणांचशुभदर्शने २४
 ऊर्ध्वपुण्ड्रस्यमध्येतुविशालेसुमनोहरे
 सान्तरालेसमासीनोहरिरस्तिश्रियासह २५
 निरन्तरालंयः कुर्यादूर्द्धवपुंड्रंद्विजाधमः

सहितत्रस्थितंविष्णुंश्रियंचैवव्यपोहति २६
 अच्छिद्रमूर्द्ध्वपुंड्रंतुयेकुर्वतिद्विजाधमाः
 तेषांललाटेसततंशुनः पादोनसंशयः २७
 तस्माच्छिद्रान्वितंपुंड्रंसहरिद्रंशुभान्वितम्
 धारयेद्ब्राह्मणो नित्यंहरिसालोक्यसिद्धये २८
 आदायपरयाभक्त्यावेङ्कटाद्रौहृदेमृदम्
 धारयेद्दूर्ध्वपुण्ड्राणिहरिसायुज्यसिद्धये २९
 श्रीकृष्णतुलसीमूलेमृदमादायभक्तिमान्
 धारयेद्दूर्ध्वपुण्ड्राणिहरिस्तत्रप्रसीदति ३०
 द्वारवत्यांशुभेरम्येवासुदेवहृदेतथा
 तत्रोद्भवांमृदंरम्यामादायद्विजसत्तमः ३१
 धारयेद्दूर्ध्वपुण्ड्राणिसर्वकामफलाप्तये
 आदायपरयाभक्त्यागंगातीरोद्भवांमृदम् ३२
 तथाधृतोर्ध्वपुण्ड्राणिसर्वयज्ञफलोत्तमम्
 चंदनंचहरिद्राचतथाभस्माग्निहोत्रजम् ३३
 सर्ववश्यकरंप्रोक्तमूर्ध्वपुण्ड्रस्यधारणात्
 यत्रपुण्यंहरिस्त्रेतात्रैवमृदमाहरेत् ३४
 पर्वताग्रेनदीतीरेबिल्वमूलेजलाशये
 सिंधुतीरेचवल्मीकेहरिस्त्रेविशेषतः ३५
 विष्णोःस्नानोदकंयत्रप्रवाहयतिनित्यशः
 पुण्ड्राणांधारणार्थायगृहीयात्तत्रमृत्तिकाम् ३६
 श्रीरङ्गेवेङ्कटाद्रौचश्रीकूर्मेद्वारकेशुभे
 प्रयागेनारसिंहाद्रौवाराहेतुलसीवने ३७
 गृहीत्वामृत्तिकांभक्त्याविष्णुपादजलैःसह
 धृत्वापुण्ड्राणिचांगेषुविष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ३८
 यस्मिन्कस्मिन्महाभागावैष्णवाधारयन्तिवै
 तस्मिन्वैमृत्तिकाग्राह्याऊर्ध्वपुण्ड्रस्यधारणे ३९
 श्यामंशांतिकरंप्रोक्तंरक्तंवश्यकरंतथा
 श्रीकरंपीतमित्याहुःश्वेतंमोक्षकरंशुभम् ४०
 वर्तुलंतिर्यगच्छिद्रंह्रस्वंदीर्घतंतनुम्

वक्रं विरूपं बद्धाग्रं छिन्नमूलं पदच्युतम् ४१
 अशुभं रूक्षमासक्तं तथानंगुलिकल्पितम्
 विगंधमवसह्यं च पुंड्रमाहुरनर्थकम् ४२
 आरभ्य नासिकामूलं ललाटं तं लिखेन्मृदा
 समारभ्य भ्रुवोर्मध्यमंतरालं प्रकल्पयेत् ४३
 अंतरालं द्वयंगुलं स्यात्पार्श्ववंगुलिमात्रकौ
 मृदाशुभ्रेण विलिखेत् पुण्ड्रं ऋजुतरं शुभम् ४४
 ललाटे केशवं ध्यायेन्नारायणमथोदरे
 वक्षस्थले माधवं च गोविंदं कंठकूबरे ४५
 विष्णुं च दक्षिणे कुक्षौ बाहौ च मधुसूदनम्
 त्रिविक्रमं कंधरे तु वामनं वामपार्श्वके ४६
 श्रीधरं बाहुके वामे हृषीकेशं तु कंधरे
 पृष्ठे वै पद्मनाभं तु त्रिकेदामोदरं न्यसेत् ४७
 तत्प्रक्षालनतोयेन वा सुदेवं तु मूर्द्धनि
 ललाटे भुजयुग्मे तु पृष्ठयोः कंठकूबरे ४८
 धारयेद् ऊर्ध्वं पुण्ड्रं तु चतुरंगुलमात्रतः
 कुक्षौ तत्पार्श्वयोः प्रोक्तमायतं तु दशांगुलम् ४९
 बाह्वोर्वक्षस्थले पुण्ड्रं मष्टांगुलमुदाहृतम्
 एवं द्वादशांगुलाणि ब्राह्मणः सततं धरेत् ५०
 तत्तत्पुण्ड्राणितन्मूर्तीर्ध्यात्वा मंत्रेण धारयेत्
 अंतरालेषु सर्वेषु हरिद्रां धारयेच्छ्रियाम् ५१
 चत्वारिभूभृता माहुः पुण्ड्राणि द्वे विशां स्मृते
 एकपुण्ड्रं तु नारीणां शूद्राणां च विधीयते ५२
 ललाटे हृदि बाह्वोश्च चतुः पुण्ड्राणि धारयेत्
 ललाटे हृदये द्वे तु फाले त्वेकं विधीयते ५३
 ऊर्ध्वं पुण्ड्रं ललाटे तु सर्वेषां प्रथमं स्मृतम्
 ललाटादिक्रमेणैव धारणं तु विधीयते ५४
 मूर्तीस्तु वा सुदेवाद्याश्चतुः पुण्ड्रेषु धारयेत्
 द्वयोर्गोविंदकृष्णौ तु एकं नारायणं धरेत् ५५
 एवं पुण्ड्रविधिः प्रोक्तः सर्वेषां शिरिजे मया

अश्वत्थपत्रसंकाशोवेणुपत्राकृतिस्तथा ५६
 पद्मकुङ्कुमलसंकाशोमोहनत्रितयंस्मृतम्
 महाभागवतः शुद्धः पुङ्ग्वह्रिपदाकृतिम् ५७
 दंडाकारंतुवादेविधारयेदूर्ध्वपुङ्ग्वकम्
 सुदर्शनेनांकितबाहुमूलास्तथोर्ध्वपुङ्गांकितसर्वगात्राः ५८
 मालारविंदाक्षधराविशुद्धारक्षंतिलोकान्दुरितौघसंगात् ५९
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे उमामहेश्वर
 संवादे ऊर्ध्वपुङ्ग्वमाहात्म्यं नाम पंचविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः २२५

षड्विंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः

शंकर उवाच -

न्यासेवाप्यर्चनेवापि मंत्रमेकांतिनः श्रयेत्
 अवैष्णवोपदिष्टेन मंत्रेण न परागतिः १
 अवैष्णवोपदिष्टं चेत्पूर्वमंत्रवरं द्वयम्
 पुनश्च विधिना सम्यक् वैष्णवाद्ब्राह्मणेदुरोः २
 सहस्रशाखाध्यायी वा सर्वयज्ञेषु दीक्षितः
 कुले महति जातोऽपि न गुरुः स्यादवैष्णवः ३
 यस्तु मंत्रद्वयं सम्यगध्यापयति वैष्णवः
 स आचार्यस्तु विज्ञेयो भवबंधविदारकः ४
 आचार्यसंश्रयित्वाथ वत्सरं सेवयेद्दिवजः
 तस्य वृत्तिपरिज्ञात्वा मंत्रमध्यापयेद्गुरुः ५
 कृत्वा तापादिसंस्कारान् पश्चान्मंत्रमुदीरयेत्
 तापं पुङ्ग्वं तथानाम कृत्वा वै विधिना गुरुः ६
 पश्चादध्यापयेन्मंत्रं शिष्यं निर्मलचेतसम्
 चक्रेण विधिना तप्तं ताप इत्यभिधीयते ७
 पुङ्ग्वमूर्ध्ववतः प्रोक्तं नाम वैष्णवमुच्यते
 ततो मंत्रं विधानेन शिष्यमध्यापयेद्गुरुः ८
 न्यासमष्टाक्षरं मंत्रमन्यं वा वैष्णवं मनुम्
 न्यासमेवात्र परमं वैष्णवानां शुभानने ९
 तस्मात्तु न्यासमेवैषामतिरिक्तमिहोच्यते

न्यासविद्यापरोयस्तुब्राह्मणः श्रेष्ठउच्यते १०
 न्यासात्परतरं नास्ति मन्त्रं सत्यं ब्रवीमि ते
 न्यासं द्वयं प्रपत्तिः स्यात्पर्यायेण निबोध मे ११
 द्वयोपदेशपूर्वतु सर्वकर्म समाचरेत्
 द्वयाधिकारी न भवेत्सर्वकर्म सुनार्हति १२
 तस्माद्वयमधीत्येव पश्चान्मन्त्रमनुत्तमम्
 श्रीमदष्टाक्षरं सम्यगभ्यसेद्दिवजसत्तमः १३
 मन्त्रमष्टाक्षरं प्रोक्तं प्रणवस्यैव संग्रहात्
 नैसर्गप्रणवाद्यन्तु मन्त्रे मित्युच्यते बुधैः १४
 नान्यत्र सर्वमन्त्रेषु प्रणवस्वस्वभावतः
 पूर्वतु सर्वमन्त्राणां योजयेत्प्रणवं शुभम् १५
 ॐकारः प्रणवं ब्रह्म सर्वमन्त्रेषु नायकः
 आदौ सर्वत्र युंजीत मन्त्राणां तु शुभानने १६
 स्वभावात्प्रणवन्तस्मिन्मूलमन्त्रे प्रतिष्ठितम्
 ओमित्येकाक्षरं पूर्वद्वयक्षरं न इत्यथ १७
 ततो नारायणायेति पञ्चार्या नियथाक्रमम्
 एवमष्टाक्षरो मन्त्रो ज्ञेयः सर्वार्थसाधकः १८
 सर्वदुःखहरः श्रीमान् सर्वमन्त्रात्मकः शुभः
 ऋषिर्नारायणस्तस्य देवता श्रीशैव च १९
 छंदस्तु देवी गायत्री प्रणवो वीजमुच्यते
 नित्यानपायिनी देवी शक्तिः श्रीरुच्यते मनोः २०
 प्रथमं पदमोङ्कारद्वितीयं नम उच्यते
 तृतीयं नारायणायेति पदत्रयमुदाहृतम् २१
 अकारश्चाप्युकारश्च मकारश्च ततः परम्
 वेदत्रयात्मकं प्रोक्तं प्रणवं ब्रह्मणः पदम् २२
 अकारेणोच्यते विष्णुः श्रीरुकारेण चोच्यते
 मकारस्त्वनयोर्दासः पञ्चविंशः प्रकीर्तितः २३
 वासुदेवस्वरूपं तदकारेणोच्यते बुधैः
 उकारेण श्रियो देव्यारूपं मुनिभिरुच्यते २४
 मकारेणोच्यते जीवः पञ्चविंशोदितः पुमान्

भूतानिचकवर्गेणचवर्गणेन्द्रियाणिच २५
 टवर्गेणतवर्गेणज्ञानंधादयस्तथा
 मनः पकारेणैवोक्तंफकारेणत्वहंकृतिः २६
 बकारेणभकारेणमहान्प्रकृतिरुच्यते
 आत्मातुसमकारः स्यात्पंचविंशःप्रकीर्तितः २७
 देहेन्द्रियमनः प्राणादिभ्योन्योऽनन्यसाधनः
 भगवच्छेषभूतोऽसौमकारारुख्यःसचेतनः २८
 अवधारणवाच्येवमुकारः कैश्चिदुच्यते
 श्रीतत्त्वमपितत्पक्षेवकारेणैवचोच्यते २९
 भास्करस्यप्रभायद्वत्तस्यनित्यानपायिनी
 आकारेणोच्यतेविष्णुः कल्याणगुणसागरः ३०
 श्रीशःसर्वात्मनांशेषोजगद्बीजंपरः पुमान्
 जगत्कर्त्ताजगद्भर्त्ताईश्वरोलोकबांधवः ३१
 जगतामीश्वरीनित्याविष्णोरनपगामिनी
 मातासर्वस्यजगतः पत्नीविष्णोर्मनोरमा ३२
 जगदाधारभूताश्रीरुकारेणात्रचोच्यते
 मकारेणतयोर्दासः क्षेत्रज्ञः प्रोच्यतेबुधैः ३३
 ज्ञानाश्रमोज्ञानगुणश्चेतनः प्रकृतेःपरः
 नजडोनिर्विकारश्चएकरूपस्वरूपभाक् ३४
 अणुर्नित्योव्याप्तिशीलश्चिदानंदात्मकस्तथा
 अहमर्थोऽव्ययः क्षेत्रीभिन्नरूपं सनातनः ३५
 अदाह्योच्छेद्योह्यक्लैद्यस्त्वशोष्योक्षरएवच
 एवमादिगुणोपेतश्शेषभूतः परस्यवै ३६
 मकारेणोच्यतेजीवः क्षेत्रज्ञः परवान्सदा
 दासभूतोहरेरेवनान्यस्यतुकदाचन ३७
 एवंदासत्वमेवास्यमध्यमेवावधार्यते
 इत्येवंप्रणवस्यार्थोज्ञातव्योक्तोमयानघे ३८
 विवृतिः प्रणवस्यार्थमन्त्रशेषेणवैशुभे
 परस्यदासभूतस्यस्वातन्त्र्यंनेहविद्यते ३९
 तस्मान्महदहंकारौमनसाविनिवर्त्तयेत्

स्वोपायबुद्ध्यायत्कृत्यंतदपिप्रतिषिध्यते ४०
 अहंकृतिर्मकारः स्यान्नकारस्तन्निषेधकः
 तस्मात्तुमनसैवास्यअहंकारविमोचनम् ४१
 मनसासर्वसिद्धिः स्यादन्यथानाशमाप्नुयात्
 नमसासहितंकिंचित्तदहंकारउच्यते ४२
 अहंकारेणयुक्तस्यसुखंकिंचिन्नविद्यते
 अहंकारविमूढात्माअंधेतमसिमज्जति ४३
 तस्मान्नमनसाचात्रस्वातंत्र्यंप्रतिषिध्यते
 भगवत्परतंत्रोऽसौतदायत्तश्चजीवति ४४
 तस्मात्साधनकर्तृत्वंचेतनस्यनविद्यते
 ईश्वरस्यैवसंकल्पाद्वर्ततेस्वचराचरम् ४५
 तस्मात्स्वसामर्थ्यविधित्यजेत्सर्वमशेषतः
 ईश्वरस्यतुसामर्थ्यान्नालभ्यंतस्यविद्यते ४६
 तस्मिन्यस्तभरः श्रीशेतत्कर्मैवसमाचरेत्
 परमात्माहरिस्स्वामीस्वमहंतस्यसर्वदा ४७
 इच्छायाविनियोक्तव्यस्तस्यैवात्मेश्वरस्यहि
 इत्येवंमनसात्यक्तमहंताममतोर्जितम् ४८
 देहेष्वहंमतिर्मूलंसंसृतौकर्मबंधने
 तस्मान्महदहंकारौमनसावर्जयेद्बुधः ४९
 अथनारायणपदंवक्ष्यामिगिरजेशुभे
 नाराइत्यात्मनांसंधास्तेषांगतिरसौपुमान् ५०
 तएवचायनंतस्यतस्मान्नारायणः स्मृतः
 सर्वंहिचिदचिद्वस्तुश्रूयतेदृश्यतेजगत् ५१
 योऽसौव्याप्यस्थितो नित्यंसवैनारायणः स्मृतः
 नाराश्चेतिसर्वपुंसांसमूहाः परिकीर्तिताः ५२
 गतिरालंबनं तेषांतस्मान्नारायणः स्मृतः
 नराज्जातानितत्वानिनाराणीतिविदुर्बुधाः ५३
 तान्येवचायनंतस्यतेननारायणस्स्मृतः
 कल्पांतेपिजगत्कृत्स्नंग्रसित्वायेनधार्यते ५४
 पुनः संसृज्यतेयेनसवैनारायणः स्मृतः

चराचरं जगत्कृत्स्नं नारइत्यभि धीयते ५५
 तस्य वासंगतिर्येन तेन नारायणः स्मृतः
 नारोनराणां संघातस्तस्यासावयनं गतिः ५६
 तेनासौ मुनिभिर्नित्यं नारायण इतीरितः
 प्रभवन्ति यतो लोकामहाब्धौ पृथुफेनवत् ५७
 पुनर्यस्मात्प्रलीयन्ते तस्मान्नारायणः स्मृतः
 यो वै नित्यपदे नित्यो नित्यमुक्तैकभोगवान् ५८
 ईशः सर्वस्य जगतः स वै नारायणः स्मृतः
 नारायणः परं ब्रह्मतत्त्वं नारायणः परम् ५९
 यच्च किञ्चिज्जगत्स्मिन्दृश्यते श्रूयतेऽपि वा
 अंतर्बहिश्च तत्सर्वं व्याप्य नारायणः स्थितः ६०
 अपहतपाप्मा पुरुषः सर्वभूतांतरस्थितः
 दिव्य एकस्स दानित्यो हरिर्नारायणोऽच्युतः ६१
 यस्तु द्रष्टा च द्रष्टव्यं श्रोता श्रोतव्यमेव च
 स्पृष्टा च स्पर्शितव्यश्च ध्याता ध्यातव्यमेव च ६२
 वक्ता च वाच्यं ज्ञाता च ज्ञातव्यं चिदचिज्जगत्
 तच्च सर्वं हरिः श्रीशो नारायण उदाहृतः ६३
 सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात्
 स लोकान् सर्वतो व्याप्य अत्यतिष्ठद्दशांगुलम् ६४
 यद्भूतं यच्च भव्यं तत्सर्वं नारायणो हरिः
 उता मृतत्वस्येशानो यदन्नेन विराट्पुमान् ६५
 स एव पुरुषो विष्णुर्वासुदेवोऽच्युतो हरिः
 हिरण्यमयोऽथ भगवान्सोऽमृतः शाश्वतः शिवः ६६
 पतिर्विश्वस्य जगतः सर्वलोकेश्वरं प्रभुः
 हिरण्यगर्भाः सविता अनंतोऽसौ महेश्वरः ६७
 भगवानिति शब्दोऽयं तथा पुरुष इत्यपि
 वर्त्तते निरुपाधिश्च वासुदेवोऽखिलात्मनि ६८
 ईश्वरो भगवान्विष्णुः परमात्मा जगत्सुहृत्
 शास्ता चराचरस्यैको यतीनां परमा गतिः ६९
 यो वेदादौ स्वरः प्रोक्तो वेदांते च प्रतिष्ठितः

तस्यप्रकृतिलीनस्ययः परः समहेश्वरः ७०
 योसावकारोवैविष्णुर्योऽसौनारायणोहरिः
 सएवपुरुषोनित्यःपरमात्माहेश्वरः ७१
 यस्मादुद्भूतमैश्वर्ययस्मिन्कस्मिंश्चवर्तते
 तस्मिन्नीश्वरशब्दोऽपिप्रोच्यते मुनिभिस्तथा
 निरुपाधीश्वरत्वंहिवासुंदेवेप्रतिष्ठितम् ७२
 आत्मेश्वरइति प्रोक्तोवेदवादैःसनातनैः
 तस्मान्महेश्वरत्वंतुवासुदेवेप्रतिष्ठितम् ७३
 असौत्रिपाद्विभूतेस्तुलीलयाअपिचेश्वरः
 विभूतिद्वयमैश्वर्यतस्यैवसकलात्मनः ७४
 श्रीभूनीलापतिर्योसावीश्वरस्सउदाहृतः
 तस्मात्सर्वेश्वरत्वंतुवासुदेवेप्रतिष्ठितम् ७५
 असौयज्ञेश्वरोयज्ञोयज्ञभुक् यज्ञकृद्विभुः
 यज्ञभुग्यज्ञपुरुषःसएवपरमेश्वरः ७६
 यज्ञेश्वरोहव्यसमस्तकव्यभोक्ताव्ययात्माहरिरीश्वरोऽत्र
 तत्संनिधानादपयांतिसद्योरक्षांस्यशेषाण्यसुराश्चसर्वे ७७
 योऽसौविराट्त्वमापन्नोहरिर्भूतोजनार्दनः
 संतर्पयतिलोकांस्त्रीन्सएवपरमेश्वरः ७८
 येनपूर्णेनहविषादेवायज्ञमतन्वत
 तस्माद्यज्ञात्समुत्पन्नायेकेचोभयादतः ७९
 तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतमृचः सामानिजज्ञिरे
 तस्मादश्वाअजायंतगावश्चपुरुषादयः ८०
 पुरुषस्यतनोरस्यसर्वयज्ञमयस्यवै
 हरेःसर्वसमुद्भूतंजगत्स्थावरजंगमम् ८१
 मुखबाहूरुपादाः स्युस्तस्यवर्णायथाक्रमम्
 पद्भ्यांतुपृथिवीतस्यशिरसाद्यौरजायत ८२
 मनसश्चंद्रमाजातश्चक्षुषश्चप्रभाकरः
 मुखादग्निः सहस्राक्षोवायुः प्राणात्सदागतिः ८३
 नाभेर्विचिर्चिर्गगनंजगत्सर्वचराचरम्
 यस्मात्सर्वसमुद्भूतंजगद्विष्णोः सनातनात् ८४

तस्मात्सर्वमयोविष्णुर्नारायणइतीरितः
 एवंसृष्ट्वाजगत्सर्वपुनः संग्रसतेहरिः ८५
 निजलीलासमुद्भूतंतान्तवंचोर्णनाभिवत्
 ब्रह्माणमिंद्रंरुद्रंचयमंवरुणमेवच ८६
 निगृह्यहरतेयस्मात्तस्माद्धरिरहोच्यते
 असावेकार्णवीभूतेमायावटतलेपुमान् ८७
 जगत्स्वजठरेकृत्वाशेतेतस्मिन्सनातनः
 आसीदेकोहिबैचात्रविष्णुर्नारायणोऽच्युतः ८८
 नब्रह्मानचरुद्रश्चनदेवानमहर्षयः
 नेमेद्यावापृथिव्यौचनसोमोनचभास्करः ८९
 ननक्षत्राणिलोकाश्चनचांडंमहदावृतम्
 यस्माज्जगद्धृतंतेनसकलंहरिणाशुभे ९०
 सृष्टंपुनस्तथासर्गेतस्मान्नारायणस्मृतः
 तस्यदास्यंचतुर्थ्यानुमंत्रेप्रोक्तंतुपार्वति ९१
 दासभूतमिदंतस्यब्रह्माद्यंसकलंजगत्
 एवमर्थंविदित्वावैपश्चान्मंत्रंप्रयोजयेत् ९२
 अविदित्वा तुमन्त्रार्थंसिद्धिनैवाधिगच्छति
 नतुभुक्तिंचभक्तिंचनचमुक्तिंव्रानने ९३
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वर
 संवादेमन्त्रार्थोपदेशोनामषड्विंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः २२६

सप्तविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-

विस्तरेणमयाचक्ष्वमन्त्रार्थपदगौरवम्
 ईश्वरस्यस्वरूपंचतद्विभूतिगुणांस्तथा १
 तद्विष्णोःपरमंधामव्यूहभेदांस्तथाहरेः
 सर्वमाख्याहितत्वेनममसर्वसुरेश्वर २
 ईश्वरउवाच-

शृणुदेविप्रवक्ष्यामिस्वरूपंपरमात्मनः
 विभूतिगुणसंघातंतदवस्थात्मकंहरेः ३

यः परः पुरुषो विष्णुर्नारायण उदाहृतः
 स ईश्वरश्च जगतां परमात्मा सनातनः ४
 विश्वतः पाणिपादश्च चक्षुष्मान् विश्वतः प्रभुः
 विश्वानि भुवनान्यस्मिन् धामानि परमाणि वै ५
 धारयन् सोऽप्यत्यतिष्ठेन्मनांसि च मनीषिणाम्
 एवं बहुस्वरूपः सञ्छरीपतिः पुरुषोत्तमः
 ईश्वर्य्या सहभोगार्थं दिव्यमंगलरूपवान् ६
 बृहच्छरीरोऽग्निसमानरूपो युवा कुमारत्वमुपेयिवान् हरिः
 रेमेश्रियासौ जगतां जनन्यास्वज्योत्स्नया चन्द्र इवामृतांशुः ७
 अयंच जगदीश्वर्य्या कुमारो नित्ययौवनः
 कंदर्पकोटिलावणयः सतस्थे परमेपदे ८
 भोगार्थं परमं व्योमलीलार्थं मखिलं जगत्
 भोगेन क्रीडया विष्णोर्विभूतिद्वयसंस्थितिः ९
 भोगेनित्यस्थितिस्तस्य लीलां सहरते कदा
 भोगोलीला उभौस्तस्य धार्य्यै तैश्च शक्तिमत्तया १०
 त्रिपाद्व्याप्तिः परे धाम्निपादोस्येहाभवत्पुनः
 त्रिपाद्विभूतिर्नित्या स्याद नित्यं पादमैश्वरम् ११
 नित्यंतद्रूपमीशस्य परे धाम्निस्थितं शुभम्
 अच्युतं शाश्वतं दिव्यं सदा यौवनमाश्रितम् १२
 नित्यं संभोगमीश्वर्य्या श्रिया भूम्या च संवृतम्
 नित्यैवेषा जगन्माता विष्णोः श्रीरनपायिनी १३
 यथा सर्वगतो विष्णुस्तथा लक्ष्मीश्शुभानने
 ईशाना सर्वगतो विष्णुपत्नी सदा शिवा १४
 सर्वतः पाणिपादांता सर्वतोऽक्षिशिरोमुखी
 नारायणी जगन्माता समस्तजगदाश्रया १५
 यदपाङ्गाश्रितं सर्वजगत्स्थावरजङ्गमम्
 जगत्स्थितिलयौ यस्या उन्मीलननिमीलनात् १६
 सर्वस्याद्यामहालक्ष्मीस्त्रिगुणा परमेश्वरी
 लक्ष्यालक्ष्यस्वरूपा सा व्याप्य कृत्स्नं व्यवस्थिता १७
 शून्यंतदखिलं विश्वं विलोक्य परमेश्वरी

शून्यंतदखिलंस्वेनपूरयामासतेजसा १८
 सालक्ष्मीर्धरणीचैवनीलादेवीतिविश्रुता
 आधारभूता जगतः पृथिवीरूपमाश्रिता १९
 तोयादिरसरूपेणसैवनीलावपुर्भवेत्
 लक्ष्मीरूपत्वमापन्नाधनवाग्रूपिणीहिसा २०
 एवंदेवीस्वरूपासाजगतः श्रीःश्रीताहरिम्
 समस्तविद्याभेदास्युर्लक्ष्मीरूपावरानने २१
 श्रीरूपमखिलंसर्वतस्याहिवपुरुच्यते
 सौंदर्यशीलवृत्तंचसौभाग्यंस्त्रीषुसंस्थितम्
 तस्यारूपंचगिरिजेसर्वासामूर्ध्नियोषिताम् २२
 यस्याःकटाक्षायतमोग्रदृष्ट्याब्रह्माशिवस्स्वर्गपतिर्महेंद्रः
 चंद्रश्चसूर्योधनदोपमोग्निः प्रभूतमैश्वर्यमवाप्नुवंति २३
 लक्ष्मीःश्रीःकमलाविद्यामाताविष्णुप्रियासती
 पद्मालयापद्महस्तापद्माक्षीलोकसुंदरी २४
 भुतानामीश्वरीनित्यासह्यासर्वगताशुभा
 विष्णुपत्नीमहादेवीक्षीरोदतनयारमा २५
 अनंतालोकमाताभूर्नीलासर्वसुखप्रदा
 रुक्मिणीचतथासीतासर्ववेदवतीशुभा २६
 सतीसरस्वतीगौरीशांतिः स्वाहास्वधारतिः
 नारायणीवरारोहाविष्णोर्नित्यानपायिनी २७
 एतानिपुण्यनामानिप्रातरुत्थाययः पठेत्
 समहाश्रियमाप्नोतिधनधान्यमकल्मषम् २८
 हिरण्यवर्णाहरिणींसुवर्णरजतः स्रजाम्
 चंद्रांहरणमयींलक्ष्मींविष्णोरनपगामिनीम् २९
 गन्धद्वारांदुराधर्षानित्यपुष्टांकरीषिणीम्
 ईश्वरींसर्वभूतानांतामिहोपह्वयेश्रियम् ३०
 एवंऋक्संहितायांतुस्तूयमानामहेश्वरी
 सर्वैश्वर्यसुखंप्रादाच्छिवादीनांदिवौकसाम् ३१
 अस्येशानाहिजगतोविष्णुपत्नीसनातनी
 यदपाङ्गाश्रितंसर्वजगत्स्थावरजंगमम् ३२

यस्यवक्षसिसादेवीप्रभाम्नाविवतिष्ठति
 सवैसर्वेश्वरः साक्षादक्षरः पुरुषोऽव्ययः ३३
 सवैनारायणः श्रीमान्वात्सल्यगुणसागरः
 स्वामीसुशीलःसुभगःसर्वज्ञः सर्वशक्तिमान् ३४
 नित्यंसंपूर्णकामश्चनैसर्गिकसुहृत्सखा
 कृपापीयूषजलधिःशरणंसर्वदेहिनाम् ३५
 स्वर्गापवर्गसुखदोभक्तानांकरुणाकरः
 श्रीमतेविष्णवेतस्मैदास्यंसर्वकरोम्यहम् ३६
 देशकालाद्यवस्थातुसर्वासुकमलापतेः
 इतिस्वरूपंसंसिद्धंसुखंदास्यमवाप्नुयात् ३७
 एवंविदित्वामंत्रार्थतद्भक्तिसम्यगाचरेत्
 दासभूतमिदंतस्यजगत्स्थावरजंगमम् ३८
 श्रीमन्नारायणःस्वामीजगतांप्रभुरीश्वरः
 मातापितासुतोबंधुर्निवासः शरणंगतिः ३९
 कल्याणगुणवान्श्रीशःसर्वकामफलप्रदः
 योऽसौनिर्गुणइत्युक्तःशास्त्रेषुजगदीश्वरः ४०
 प्राकृतैर्हेयसंयुक्तैर्गुणैर्हीनत्वमुच्यते
 यत्रमिथ्याप्रपञ्चत्वंवाक्यैर्वेदांतगोचरैः ४१
 दृश्यमानमिदंसर्वमनित्यमितिचोच्यते
 अत्रापिप्राकृतरूपमण्डस्यैवविनाशनम् ४२
 प्राकृतानांहिरूपाणामनित्यत्वंतथोच्यते
 इममर्थमहादेविप्रकृतेरुद्भवंहरेः ४३
 कीडार्थंदेवदेवस्यविष्णोर्लीलाधिकारिणः
 लोकैश्चतुर्भिर्दशभिः सागरैर्द्वीपसंयुतैः ४४
 भूतैश्चतुर्विधैश्चापिभूधरैश्चमहोच्छ्रयैः
 परिपूर्णमिदंरम्यमंडंप्रकृतिसंभवम् ४५
 दशोत्तरगुणोपेतंसप्तावरणसंवृतम्
 कलाकाष्ठादिरूपेणयः कालं परिवर्तते ४६
 कालेनैवजगत्सर्गस्थितिसंहरणंभवेत्
 चतुर्युगसहस्रंवैब्रह्मणोदिवसोभवेत् ४७

तावन्तिरात्रिवर्षाणिब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः
 क्षयेतुब्रह्मणःप्राप्तेसर्वसंहारकोभवेत् ४८
 अंडमंडगतालोकादह्यंतेकालवह्निना
 सर्वात्मानस्तथाविष्णोः प्रकृतौविनिवेशिताः ४९
 अंडावरणभूतानिप्रकृतौलयमाप्नुयुः
 सासर्वजगदाधाराप्रकृतिर्हरिसंश्रिता ५०
 तयाजगत्सर्गलयौकरोतिभगवान्सदा
 क्रीडार्थदैवदेवेनसृष्टामायाजगन्मयी ५१
 अविद्याप्रकृतिर्मायागुणत्रयमयीसदा
 सर्गस्थितिलयानांसाहेतुभूतासनातनी ५२
 योगनिद्रामहामायाप्रकृतिस्त्रिगुणान्विता
 अव्यक्ताचप्रधानंचविष्णोर्लीलाविकारिणः ५३
 जगत्सर्गलयौस्यातांप्रकृतेरेवसर्वदा
 असंख्यप्रकृतेःस्थानंनिबिडध्वान्तमव्ययम् ५४
 ऊर्ध्वंतुसीम्निविरजानिस्सीमाधस्सनातनी
 तयादृतंजगत्सर्वस्थूलसूक्ष्माद्यवस्थया ५५
 विकाससंकोचावस्थेतस्यांसर्गलयौस्मृतौ
 एवंसर्वाणिभूतानिप्रकृत्यंतर्गतानिवै ५६
 ततः शून्यमिदंसर्वप्रकृत्यंतर्गतमहत्
 एवंप्रकृतिरूपायाविभूतेरूपमुत्तमम् ५७
 त्रिपाद्विभूतिरूपंतुशृणुभूधरनंदिनि
 प्रधानपरमव्योम्नोरंतरेविरजानदी ५८
 वेदांगस्वेदजनिततोयैः प्रस्त्राविताशुभा
 तस्याः पारेपरेव्योम्नित्रिपाद्भूतिस्सनातनी ५९
 अमृतंशाश्वतंनित्यमनन्तंपरमंपदम्
 शुद्धंसत्वमयंदिव्यमक्षरंब्रह्मणः पदम् ६०
 अनेककोटिसूर्याग्नितुल्यवर्चसमव्ययम्
 सर्ववेदमयंशुद्धंसर्गप्रलयवर्जितम् ६१
 असंख्यमजरंनित्यंजाग्रत्स्वप्नादिवर्जितम्
 हिरण्यमयंमोक्षपदं ब्रह्मानंदसुखावहम् ६२

समानाधिक्यरहितमाद्यंतरहितं शुभम्
 तेजसात्यद्भुतरम्यं नित्यमानंदसागरम् ६३
 एवमादिगुणोपेतंतद्विष्णोः परमंपदम्
 नतद्भासयते सूर्यो न शशांको न पावकः ६४
 यद्गत्वा न निवर्तते तद्धाम परमं हरेः
 तद्विष्णोः परमंधाम शाश्वतं नित्यमच्युतम्
 न हि वर्णयितुं शक्यं कल्पकोटिशतैरपि ६५
 हरेः पदं वर्णयितुं शक्यं मया च धात्रा च मुनींद्रसङ्घैः
 यस्मिन् पदे ह्यच्युत ईश्वरो यः सोऽब्रह्म वेदय दिवानवेद ६६
 यदक्षरं वेदगुह्यं यस्मिन् देवा अधिविश्वे निषेदुः
 यस्तन्नो वेदकिमृचा करिष्यति ये तद्विदुस्तस्मै समासते ६७
 तद्विष्णोः परमंधाम सदा पश्यन्ति सूरयः
 अक्षरं शाश्वतं दिव्यं देवि चक्षुरिवा ततम् ६८
 तत्प्रवेष्टुमशक्यं च ब्रह्मरुद्रादिदैवतैः
 ज्ञानेन शास्त्रमार्गेण वीक्ष्यते योगिपुंगवैः ६९
 अहं ब्रह्मा च देवाश्च न जानन्ति महर्षयः
 सर्वोपनिषदामर्थं दृष्ट्वा वक्ष्यामि सुव्रते ७०
 विष्णोः पदे हि परमे पदे तत्स शुभाह्वयेः
 यत्र गावो भूरि शृगा आसते सुसुखाः प्रजाः ७१
 अत्राहतत्परंधाम गोपवेषस्य शार्ङ्गिणः
 तद्भाति परमंधाम गोभिर्गोपैस्सुखाह्वयैः ७२
 आदित्यवर्णं तमसः परस्ताज्ज्योतिरच्युतम्
 आधरो ब्रह्मणो लोकश्शुद्धसत्त्वस्सनातनः ७३
 सामान्या विभिते भूमिन्तेऽस्मिन् शाश्वते पदे
 तस्थतुर्जागरूके स्मिन् युवानौ श्रीसनातनौ ७४
 यतः स्वसारौ युवती भूनी ले विष्णुवल्लभे
 अत्र पूर्वये च साध्या विश्वे देवास्सनातनाः ७५
 तेह नाकं महिमानस्सचन्ते शुभदर्शनाः
 तत्र विज्ञानिनो विप्रा जागृवांसस्समिन्धते ७६
 तत्पदं ज्ञानिनो विप्रा यांति संवासमिच्छवः

तद्विष्णोः परमंधाममोक्षइत्यभिधीयते ७७
 तस्मिन्बन्धविनिर्मुक्ताः प्राप्नुवन्तिसुखंपदम्
 तत्प्राप्यननिवर्ततेतस्मान्मोक्षउदाहृतः ७८
 मोक्षंपरंपदंदिव्यममृतंविष्णुमंदिरम्
 अक्षरंपरमंधामवैकुण्ठंशाश्वतंपदम् ७९
 नित्यञ्चपरमंव्योमसर्वोत्कृष्टसनातनम्
 पर्यायवाचकान्यस्यपरधाम्नोच्युतस्यच
 तस्यत्रिपाद्विभूतेस्तुरूपंवक्ष्यामि विस्तरात् ८०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सास्त्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वर
 संवादेत्रिपाद्विभूतिकथनं नाम सप्तविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः २२७

अष्टाविंशत्यधिक द्विशततमोऽध्यायः

श्रीमहादेवउवाच-

त्रिपाद्विभूतेर्लोकास्तुअसंख्याताः प्रकीर्तिताः
 शुद्धसत्त्वमयाः सर्वेब्रह्मानंदसुखाह्वयाः १
 सर्वेनित्याननिर्विकाराहेयरागादिवर्जिताः
 सर्वेहिरण्यमयाशुद्धाः कोटिसूर्य्यसमप्रभाः २
 सर्वेवेदमयार्दिव्याः काम क्रोधविवर्जिताः
 नारायणपदांभोजभक्त्येकरससेविताः ३
 निरंतरंसामगानपरिपूर्णसुखंश्रिताः
 सर्वेपंचोपनिषद स्वरूपावेदवर्चसः ४
 सर्वेवेदमयैर्दिव्यैः पुरुषैः स्त्रीभिरावृताः
 वेदैकरसतोयाढ्यैस्सरोभिरुपशोभिताः ५
 श्रुतिस्मृतिपुराणादिरूपस्थावरसंयुताः
 सर्ववर्णयितुंशक्यंनमयालोकविस्तृतम् ६
 विरजापरमव्योम्नोरंतरंकेवलंस्मृतम्
 तत्स्थानमुपभोक्तव्यमव्यक्तब्रह्मसेविनाम् ७
 स्वात्मानुभवजानंदसुखदंकेवलंपदम्
 निःश्रेयसंचनिर्वाणंकैवल्यंमोक्षउच्यते ८
 श्रीशांघ्रिभक्तिसेवैकरसभोगविवर्धिताः तम्

तदिच्छन्त्यल्पमतयोमोक्षंसुखविवर्जितम्
महात्मानोमहाभागाभगवत्पादसेवकाः ९
तद्विष्णोः परमंधामयांतिब्रह्मसुखप्रदम्
नानाजनपदाकीर्णवैकुण्ठतद्धरेः पदम् १०
प्राकारैश्चविमानैश्चसौधैरत्नमयैर्वृतम्
तन्मध्येनगरीदिव्यासाऽयोध्येतिप्रकीर्तिता ११
मणिकांचनचित्राढ्यप्राकारैस्तोरणैर्वृता
चतुर्द्वारसमायुक्तारत्नगोपुरसंवृता १२
चंडादिद्वारपालैश्चकुमुदाद्यैश्चरक्षिता
चंडप्रचंडौप्राग्द्वारयाम्येभद्रसुभद्रकौ १३
वारुण्यांजयविजयौसौम्येधातृविधातरौ
कुमुदःकुमुदाक्षश्चपुंडरीकोऽथवामनः १४
शंकुकर्णःसर्वनेत्रः सुमुखः सुप्रतिष्ठितः
एतेदिक्पतयः प्रोक्ताःपुर्य्यामत्रशुभानने १५
कोटिवैश्वानरप्रख्यगृहपंक्तिभिरावृता
आरूढयौवनैर्नित्यैर्दिव्यनारीनैर्युता १६
अन्तःपुरंतुदेवस्यमध्येपुर्य्याम्मनोहरम्
मणिप्राकारसंयुक्तरत्नतोरणशोभितम् १७

विमानैर्गृहमुख्यैश्चप्रासादैर्बहुभिर्युतम्
दिव्याप्सरोगणैः स्त्रीभिस्सर्वतस्समलंकृतम् १८
मध्येतुमंडपंदिव्यंराजस्थानंमहोच्छ्रयम्
माणिक्यस्तंभसाहस्रजुष्टंरत्नमयंशुभम् १९
दिव्यैर्मुक्तैः समाकीर्णसामगानोपशोभितम्
मध्येसिंहासनंरम्यंसर्ववेदमयंशुभम् २०
धर्मादिदेवतैर्नित्यैर्वृतंवेदमयात्मकैः
धर्मज्ञानमहैश्वर्यवैराग्यैः पादविग्रहैः २१
ऋग्यजुःसामचाथर्वैरूपैर्नित्यंवृतंक्रमात्
शक्तिराधारशक्तिश्चिच्छक्तिश्चसदाशिवा २२
धर्मादिदेवतानांचशक्तयः परिकीर्तिताः

वसन्तिमध्यमेतत्रवह्निसूर्यसुधांशवः २३
 कूर्मश्चनागराजश्चवैनतेयस्त्रयीश्वरः
 छन्दासिसर्वमंत्राश्चपीठरूपत्वमास्थिताः २४
 सर्वाक्षरमयं दिव्ययोगपीठमिति स्मृतम्
 तन्मध्येऽष्टदलं पद्ममुदयार्कसमप्रभम् २५
 तन्मध्ये कर्णिकायां तु सावित्र्यां शुभदर्शने
 ईश्वर्या सह देवेशस्तत्रासीनः परः पुमान् २६
 इन्दीवरदलश्यामः कोटिसूर्यप्रकाशवान्
 युवाकुमारः स्निग्धश्च कोमलावयवैर्वृतः २७
 फुल्लरक्तांबुजनिभः कोमलांग्रिसरोजवान्
 प्रबुद्धः पुंडरीकाक्षः सुभ्रूलतायुगाङ्कितः २८
 सुनासस्सुकपोलाढ्यस्सुश्रोत्रमुखपंकजः
 मुक्ताफलाभदन्ताढ्यः सुस्मिताधरविद्रुमः २९
 परिपूर्णो दुसंकाशः सुस्मिताननपंकजः
 तरुणादित्यवर्णाभ्यां कुण्डलाभ्यां विराजितः ३०
 सस्निग्धनीलकुटिलकुन्तलैरुपशोभितः
 मन्दारपारिजाताढ्यकवरीकृतकेशवान् ३१
 प्रातरुद्यत्सहस्रांशुनिभकौस्तुभशोभितः
 हारस्वर्णस्त्रगासक्तकम्बुग्रीवो विराजितः ३२
 सिंहस्कंधनिभैः प्रोच्चैः पीनैरसैर्विराजितः
 पीनवृत्ताय तभुजैश्चतुर्भिरुपशोभितः ३३
 अङ्गुलीयैश्च कटकैः केयूरैः परिमण्डितः
 बालार्ककोटिसंकाशैः कौस्तुभाद्यैः सुभूषणैः ३४
 विराजितमहावक्षोवनमालाविभूषितः
 विधातृजननस्थाननाभिपङ्कजशोभितः ३५
 बालातपनिभश्चलक्षणपीतवस्त्रसमन्वितः
 नानारत्नविचित्राङ्घ्रिः कटकाभ्यां विराजितः ३६
 सज्योत्स्नचंद्रप्रतिमनखपङ्क्तिसमन्वितः
 कोटिकंदर्पलावण्यसौंदर्यनिधिरच्युतः ३७
 दिव्यचंदनलिप्ताङ्गो दिव्यमालाविभूषितः

गृहीतशंखचक्राभ्यामुद्राहुभ्यांविराजितः ३८
 वरदाभयहस्ताभ्यामितराभ्यांतथैवच
 वामाङ्केसंस्थितादेवीमहालक्ष्मीर्महेश्वरी ३९
 हिरण्यवर्णाहरिणीसुवर्णरजतस्रजा
 सर्वलक्षणसंपन्नायौवनारंभविग्रहा ४०
 रत्नकुंडलसंयुक्तानीलाकुंचितशीर्षजा
 दिव्यचंदनलिप्ताङ्गीदिव्यपुष्पोपशोभिता ४१
 मंदारकेतकीजातीपुष्पाञ्चितसुकुंतला
 सुभ्रूस्सुनासासुश्रोणीपीनोन्नतपयोधरा ४२
 परिपूर्येदुसंकाशासुस्मिताननपंकजा
 तरुणादित्यवर्णाभ्यांकुंडलाभ्यांविराजिता ४३
 तप्तकांचनवर्णाभातप्तकांचनभूषणा
 हस्तैश्चतुर्भिः संयुक्ताकनकांबुजभूषिता ४४
 नानाविचित्ररत्नाढ्याकनकांबुजमालया
 हारकेयूरकटकैरङ्गुलीयैश्चशोभिता ४५
 भुजद्वयघृतोदग्रपद्मयुग्मोपशोभिता
 गृहीतमातुलुङ्गारव्यजांबूनदकराञ्चिता ४६
 एएवंनित्यानपायिन्यामहालक्ष्म्यामहेश्वरः
 मोदतेपरमेव्योम्निशाश्वतेसर्वदाप्रभुः ४७
 पार्श्वयोर्धरणीनीलेसमासीनेशुभासने
 अष्टदिक्षुदलाग्रेषुविमलाद्याश्चशक्तयः ४८
 विमलोत्कर्षिणीज्ञानाक्रियायोगातथैवच
 प्रह्वीसत्यातथेशानाशक्तयःपरमात्मनः ४९
 गृहीत्वाचामरान्दिव्यान्सुधाकरसमप्रभान्
 सर्वलक्षणसंपन्नमोदतेपतिमच्युतम् ५०
 दिव्याप्सरोगणाः पञ्चशतसंख्याश्चयोषितः
 अंतःपुरनिवासिन्यः सर्वाभरणभूषिताः ५१
 पद्महस्ताश्चताः सर्वाः कोटिवैश्वानरप्रभाः
 सर्वलक्षणसंपन्नाः शीतांशुसदृशाननाः ५२
 ताभिःपरिवृतोराजाशुशुभेपरमः पुमान्

अनंतविहगाधीशसेनान्याद्यैस्सुरेश्वरे ५३
 अन्यैःपरिजनैर्नित्यैर्मुक्तैश्चपरिसंवृतः
 मोदतेरमयासार्द्धभोगैश्चर्यरतः पुमान् ५४
 एवंवैकुण्ठनाथोऽसौराजतेपरमेपदे
 तद्व्यूहभेदाँल्लोकांश्चवक्ष्यामिगिरिजेशुभे ५५
 प्राच्यांवैकुण्ठलोकस्यवासुदेवस्य मंदिरम्
 आग्नेय्याँलक्ष्म्यालोकस्तुयाम्यांसंकर्षणालयः ५६
 सारस्वतस्तुनैर्ऋत्याप्राद्युम्नः पश्चिमेतथा
 रतिलोकस्तुवायव्यामुदीच्यामनिरुद्धभूः ५७
 एशान्यांशांतिलोकःस्यात्प्रथमावरणंस्मृतम्
 केशवादिचतुर्विंशत्यमीलोकास्ततः क्रमात् ५८
 द्वितीयावरणंप्रोक्तंवैकुण्ठस्यशुभाह्वयम्
 मत्स्यकूर्मादिलोकास्तुतृतीयावरणंशुभम् ५९
 सत्याच्युतानंतदुर्गाविष्वक्सेनगजाननाः
 शंखपद्मनिधीलोकाश्चतुर्थावरणंशुभम् ६०
 ऋग्यजुःसामाथर्वाणोलोकादिक्षुमहत्सुच
 सावित्र्याविहगेशस्यधर्मस्यचमखस्यच ६१
 पंचमावरणंप्रोक्तमक्षयंसर्ववाङ्मयम्
 शंखचक्रगदापद्मखड्गशार्ङ्गहलंतथा ६२
 मौशलंचतथालोकाः सर्वशस्त्रास्त्रसंयुताः
 षष्ठमावरणंप्रोक्तमंत्रास्त्रमयमक्षरम् ६३
 एन्द्रपावकयाम्यानिनैर्ऋतंवारुणंतथा
 वायव्यंसौम्यमैशानंसप्तमंमुनिभिः स्मृतम् ६४
 साध्यामरुद्गणाश्चैवविश्वेदेवास्तथैवच
 नित्याःसर्वेपरेधाम्नियेचान्येचदिवौकसः ६५
 तेवैप्राकृतलोकेस्मिन्ननित्यास्त्रिदशेश्वराः
 तेहनाकंमहिमानः सचंतइतिवैश्रुतिः ६६
 एवंपरंपदंनित्यैर्मुक्तैर्भोगपरायणैः
 दिव्याभिर्महिषीभिश्चराजतेविभुरीश्वरः ६७
 नतद्भासयतेसूर्योनशंशांकोनपावकः

यद्गत्वाननिवर्त्ततेयोगिनः संशितव्रताः ६८
 द्वयैकमंत्रनिष्ठायेतेवैयांतितदव्ययम्
 नवेदयज्ञाध्ययनैर्नदानैर्नव्रतैः शुभैः ६९
 नतपोभिर्निराहारैर्नचसाधनकर्मभिः
 एकेनद्वयमंत्रेणतथाभक्त्यात्वनन्यथा ७०
 तद्गम्यंशाश्वतंस्थानंप्रपत्त्यावैसनातनम्
 पार्वत्युवाच-
 साधूक्तंपरमंस्वर्गस्वरूपंभवताप्रभो ७१
 परव्योम्निस्थितोनित्यंकथंप्रकृतिमण्डले
 स्थितवान्किंनिमित्तेनलीलयाकिंप्रयोजनम् ७२
 शुद्धसत्त्वमयेलोकेसंस्थितः परमेश्वरः
 कथंरजस्तमोमिश्रविभूत्यास्थिवान्प्रभुः ७३
 रुद्रउवाच-
 त्रिपाद्विभूतौभगवानीश्वर्य्यापरमेश्वरः
 नित्यमुक्त्यैकभोग्योऽसौमोदतेसततंविभुः ७४
 तमीश्वरंमहामायाप्रकृतिर्जगदाश्रया
 कृतांजलिपुटाभूत्वातुष्टावपरमेश्वरम् ७५
 महामायोवाच-
 नमस्तेत्रिजगद्धाम्नेनमस्तेविश्वरूपिणे
 पुराणायनमस्तुभ्यंजगदुत्पत्तिहेतवे ७६
 श्रीभूलीलाधिपतयेनमोनारायणायच
 नमोभगवतेतूभ्यंवासुदेवायशार्ङ्गिणे ७७
 सर्वदेवस्वरूपायविष्णवेजिष्णवेनमः
 सहस्रमूर्तयेतुभ्यमनंतायनमोस्तुते ७८
 अच्युतायविकारायशुद्धसत्त्वस्वरूपिणे
 अदिमध्यांतरहितस्वरूपायनमोनमः ७९
 नमोहिरण्यगर्भायज्ञानायपरमात्मने
 सर्वभूतात्मनेतुभ्यंसर्वभूताश्रयायच ८०
 ब्रह्मणेज्योतिषेतुभ्यंनमस्ते विश्वरूपिणे
 नमः शुचिषदेतुभ्यंहंसायपरमायच ८१

संकर्षणाय रुद्राय सर्वभूतधराय च
 हयग्रीवाय दीप्ताय कालाय हरये नमः
 नमस्ते यज्ञपुरुष हव्यकव्यस्वरूपिणे ८२
 नमः प्रजापतये तस्मै सूर्याय शुभवर्चसे
 अग्नये हव्यभोक्त्रे च तस्मै यज्ञात्मने नमः ८३
 नमस्ते प्रसवित्रे च सर्गस्थित्यन्तहेतवे
 नमो वेदांतवे द्याय च तुरात्मस्वरूपिणे ८४
 ब्रह्मणे विष्णवे तुभ्यं नमस्ते शंकाराय च
 त्रिगुणाय नमस्तुभ्यं सर्गस्थित्यन्तहेतवे ८५
 निर्गुणाय नमस्तुभ्यं सर्वात्मान्तरवर्तिने
 अव्यक्ताय नमस्तस्मै विष्णवे लोकसाक्षिणे ८६
 नारायणाय श्रीशाय पूर्णषाड्गुणय मूर्तये
 अनंतगुणपूर्णाय नमः सर्वार्थदायिने ८७
 नमस्ते वासुदेवाय पंचावस्थस्वरूपिणे
 नमः पंचनवव्यूहभेदरूपाय ते नमः ८८
 नमो यज्ञवराहाय गोविंदाय नमो नमः
 अविकाराय शुद्धाय हेयप्रतिभटाय च ८९
 नमो रामाय कृष्णाय नरसिंहाय ते नमः
 केशवाय नमस्तुभ्यं जगतां क्लेशहारिणे ९०
 त्वमेव सर्वलोकनामाश्रयः पुरुषोत्तमः
 प्रसीद देवदेवेश सर्वलोकहिताय वै ९१
 मत्संस्थाश्चेतनास्सर्वे निराधारानिराश्रयाः
 हीनदेहानिराकाराः सर्वेन्द्रियविवर्जिताः ९२
 सर्वानुष्ठानरहिताः सततंदुःखभोगिनः
 तेषां लोकांश्च देहांश्च दातुमर्हसि केशव ९३
 लीलाविभूतिं सर्वज्ञयथा पूर्वप्रकल्पय
 चेतना चेतनं कृत्स्नं जगत्स्थावरजंगमम् ९४
 मया संमोहितं पश्य लीलार्थं परमेश्वर
 प्राकृताण्डं मया सार्धं सृजस्व पुरुषोत्तम ९५
 धर्म्माधर्म्मौ सुखंदुःखं तस्मिन्निष्पद्य संसृतौ

मामधिष्ठायलीलांवैकर्तुमर्हसिमाचिरम् ६६
श्रीमहादेवउवाच-

एवमुक्तस्तयादेव्यामाययापरमेश्वरः
तस्यांनिवेश्यमायायां जगत्स्रष्टुप्रचक्रमे ६७
योऽसौप्रकृतिपुरुषः प्रोच्यतेसइहाच्युतः
सएवभगवान्विष्णुः प्रकृत्यांप्रविवेशह ६८
असृजत्प्रकृतौब्रह्मभूतादिमहदाश्रयम्
महतः पुरुषादस्मादहंकारोऽभ्यजायत ६९
अहंकारात्तुवैतस्माद्गुणत्रयमजायत
त्रिभ्योगुणेभ्यस्तन्मात्रामसृजद्विश्वभावनः १००
तन्मात्रेभ्योऽभ्यजायंतमहाभूतानितत्क्षणात्
ओंकारःप्रथमंजातोब्रह्मणस्त्रिगुणात्मनः १०१
आकाशादभवद्वायुर्वायोरग्निरजायत
अग्रेरापः समुद्भूताअद्भ्यश्चपृथिवीमता १०२
आकाशादीनिभूतानिसृष्टान्येकोत्तराणिवै
शब्दस्पर्शश्चरूपंचरसोगंधश्चतद्गुणाः १०३
एकोत्तरगुणान्सृष्ट्वातानादायमहाप्रभुः
तेषांविमिश्रणंकृत्वाजगदंडंमहत्तरम्
असृजत्तत्रलान्वैसंख्ययायेचतुर्दश १०४
ब्रह्मादित्रिदशांस्तस्मिन्नसृजत्पुरुषोत्तमः
दैवतिर्य्यक्तथामर्त्यस्थावरंचचतुर्विधम् १०५
तथासृष्टोमहासर्गन्तेनवैजलजेक्षणे
तत्रकर्मानुरूपेणत्रिदशादिषुयोनिषु १०६
संस्थिताः प्रकृतौपूर्वआत्मनः प्रभवन्तिहि १०७

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेपरमव्योमादि
वर्णनंनामअष्टाविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः २२८

एकोनत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-

विस्तरेणममाख्याहिदेवसर्गमनुत्तमम्

ब्रह्मादित्रिदिवश्रेष्ठाः कथंजाताः सनातनाः

ईश्वरस्यावतारांश्चविस्तरेणतदस्वमे १

रुद्रउवाच-

आकाशानिलतेजोबुभुवः सृष्टायथाक्रमम्

तासांमध्येऽसृजद्ब्रह्माअगाधजलमर्णवम् २

अस्मिन्नेकार्णवीभूतेजलमायावटच्छदे

आदायसर्वभूतानियोगनिद्रांययौहरिः ३

सजगत्स्रष्टुकामस्तुयोगनिद्रामुपेयिवान्

तयारेमेचिरंकालंमायया मधुसूदनः ४

तस्यांतुजनयामासकालात्मानमनुत्तमम्

कलाकाष्ठादिभूतायेपक्षमासादिरूपिणः ५

तस्मिन्कालेहरेर्नाभिपंकजंमुकुलाकृति

विकसत्सर्वजगतोबीजभूतंसुवर्चसम् ६

उदस्थादुदभूतत्रब्रह्माचसुमहामतिः

सजगत्स्रष्टुकामस्तुरजोगुणविचोदितः

तुष्टावयोगनिद्रायांशयानंपरमेश्वरम् ७

ब्रह्मोवाच-

नमोस्तुविष्णवेतुभ्यंसर्गस्थित्यंतहेतवे

जगद्भूषणभूषायश्रीमतेविश्वरूपिणे ८

नमोब्रह्मण्यदेवायगोब्राह्मणहितायच

जगद्धितायकृष्णायगोविंदायनमोनमः ९

प्रधानकालरूपायपुरुषायेश्वरायच

नमःप्रपंचरूपायनिष्प्रपंचस्वरूपिणे १०

नारायणायविश्वायविश्वेशायनमोनमः

श्रीभूलीलाधिपतयेब्रह्मणेपरमात्मने ११

नमोस्तुवासुदेवायविश्वरूपायशार्ङ्गिणे

त्रयीनाथायहरयेविश्वनाथस्वरूपिणे १२

अनंतकल्याणगुणपरिपूर्णयितेनमः

जगच्चसर्वस्वपितित्वयिसुप्तेजगन्मये १३

वृत्तंसर्वजगन्नाथप्रपंचेसचराचरम्

त्वमेवकारणंकर्ताकार्य्यचत्रिगुणोद्भवम् १४
 स्रष्टाध्याताविधाताचत्वमेवपरमेश्वरः
 जागर्षिशुद्धसत्त्वस्थस्तवनिद्राकुतःप्रभो
 देवत्वयि स्थितालोकाः समाधिष्ठाः सनातनाः १५
 शिवउवाच-
 एवमुक्तोहृषीकेशोब्रह्मणापरमेश्वरः
 उत्तस्थौशयनात्तस्माद्विमुक्तोयोगनिद्रया १६
 नियम्ययोगनिद्रांतांजगत्स्रष्टुं प्रचक्रमे
 अचिंत्यस्तत्क्षणादेवोजगतांप्रभुरच्युतः १७
 चिंतयित्वाजगत्सर्वमसृजत्सपुमांस्ततः
 लोकान्सर्वास्तदाह्यप्सुगतमंडंहिरण्यमयम् १८
 सप्तद्वीपान्समुद्रांतान्मेदिनीभूधरैर्युतान्
 सहैकाशङ्कटाहेननाभिपद्मेऽसृजत्प्रभुः १९
 तदण्डमध्येचास्थानमीश्वरः कृतवान्हरिः
 अथनारायणंकस्तुदध्यावध्यात्मचेतसा २०
 ध्यानांतितस्यभालात्तुस्वेदबिंदुरजायत
 सविंदुर्बुद्बुदाकारःपृथिव्यामपतत्क्षणात् २१
 तस्मात्तुबुद्बुदात्सोऽहमुत्पन्नोस्मिवरानने
 त्र्यक्षस्त्रिशूलहस्तोऽहजटामुकुटमंडितः २२
 किंकरोमीतिदेवेशमवोचंविनयान्वितः
 ततो नारायणो देवो मामित्याहमुदान्वितः २३
 कर्तासिजगतोरुद्रसंहारंभीमदर्शनम्
 साक्षात्संकर्षणांशेनसंहारार्थेवरानने २४
 तस्मान्नारायणाद्देविउत्पन्नोस्मिभयंकरः
 नियोज्यमांतुसंहारेपुनरेवजनार्दनः २५
 नेत्राभ्यामसृजच्चंद्रसूर्य्यौध्वांतापहारिणौ
 वायुंदिशश्चश्रोत्राभ्यामिंद्राग्नीमुखतोऽसृजत् २६
 नासाभ्यांवरुणंमित्रमसृजत्पंकजेक्षणः
 बाहुभ्यामखिलान्देवान्ससाध्यान्समरुद्राणान् २७
 समस्तरोमकूपेभ्योरत्नान्योषधयस्तथा

त्वचिशैलान्समुद्रांश्चगवाद्याः पशवस्तथा २८
 मुखतोब्राह्मणः सृष्टोबाहुभ्यांक्षत्रियस्तथा
 ऊर्वोर्वैश्यस्ततः पद्भ्यांशूद्रश्चैवमजायत २९
 एवंसृष्ट्वाजगत्सर्वमचेतनमवस्थितम्
 विश्वरूपेण देवेशोयस्यांतरमधिष्ठितः ३०
 शक्त्याविनाहरेस्तस्यनोन्मेषोविद्यतेयतः
 तस्मात्सर्वजगत्प्राणोविष्णुरेवसनातनः ३१
 स एवाव्यक्तरूपः सन्परमात्माव्यवस्थितः
 सर्गस्थितिलयंब्रह्मास्वयमेवप्रवर्तते ३२
 षाड्गुण्यपरिपूर्णोऽसौवासुदेवः सनातनः
 त्रिगुणादात्मनोरूपंचतुर्द्धाकुरुतेजगत् ३३
 प्रद्युम्नमूर्तिर्भगवान्सर्वैश्वर्य्यसमन्वितः
 विधेःप्रजापतीनांचकालस्य चजनस्यच ३४
 अंतर्य्यामित्वमापन्नोसर्गसम्यक्करोतिहि
 सेतिहासांस्ततोवेदान्ददौतस्मैमहात्मने ३५
 प्रद्युम्नस्यांशभागोऽसौब्रह्मालोकपितामहः
 जगत्सर्गस्थितिसर्वप्रकरोत्यंशसंभवः ३६
 अनिरुद्धश्चभगवाञ्छक्तितेजःसमन्वितः
 मनूनांपार्थिवानांचकालस्यचजनस्यच ३७
 स्थितिकरोतिभगवानंतर्य्यामित्वमास्थितः
 संकर्षणोमहाविष्णुर्विद्याबलसमन्वितः ३८
 कालस्यसर्वभूतानांरुद्रस्यचयमस्यच
 अंतर्य्यामित्वमास्थायजगत्संहरतेप्रभुः ३९
 इत्यंतर्य्याम्यवस्थायामंतर्य्यामित्वमात्मनः
 मत्स्यःकूर्मोवराहश्चनरसिंहोऽथवामनः ४०
 रामो रामश्चकृष्णश्चबुद्धःकल्कीचतेदश
 एतेतुविभवावस्थाब्रह्मणः परमात्मनः ४१
 नृसिंहारामकृष्णेषुषाड्गुण्यंपरिकीर्तितम्
 परावस्थातुदेवस्यदीपादुत्पन्नदीपवत् ४२
 साह्यवस्थाहरेरस्यशृणुष्वगिरिजेशुभे

वैकुण्ठं परमं लोकं विष्णुलोकमनुत्तमम् ४३
 श्वेतदीपं स्वरूपं तु क्षीरसागरमुत्तमम्
 एवं चतुर्द्वाव्यूहं तु सम्यगुक्तं महर्षिभिः ४४
 जलावरणमध्ये तु वैकुण्ठं कारणं शुभम्
 कोटि वैश्वानरप्रख्यं सर्वधर्मवदव्ययम् ४५
 आमोदमन्दारकरैर्बृक्षैर्वह्निभिरास्थितम्
 नानामणिमयं दिव्यं विमानकोटिभिर्युतम् ४६
 यदुक्तं परमं धाम तादृक्लक्षणं संस्थितम्
 तस्मिन् वैकुण्ठनगरे नानारत्नसमुज्ज्वले ४७
 मध्ये देवजयारामं पुरं रम्यमनुत्तमम्
 चतुर्द्वारसमायुक्तं हेमप्राकारतोरणम् ४८
 चण्डादिद्वारपालाद्यैः कुमुदाद्यैश्चरक्षितम्
 नानामणिमयैर्दिव्यैर्गृहैः पङ्क्तिभिरावृतम् ४९
 विततं पञ्चपद्माभिर्योजनैश्च समन्ततः
 सहस्रयोजनोत्तुंगैः प्रासादैः कोटिभिर्वृतम् ५०
 आरूढयौवनैर्दिव्यैः पुंभिस्त्रीभिश्च शोभितम्
 स्त्रियश्च पुरुषाश्चास्मिन्सर्वलक्षणशोभिताः ५१
 समरूपाश्च श्रीविष्णोः सर्वालङ्कारभूषिताः
 दिव्यस्त्रगवस्त्रसंछन्ना दिव्यचन्दनभूषिताः ५२
 मोदन्ते तत्र देवेश भक्त्या त्वात्ममनोरमे
 मन्त्राष्टाक्षरसंसिद्धा भक्त्या षोडशरूपया ५३
 वृतास्तत्पदमाविश्य मोदन्ते मनसीप्सितम्
 गत्वांस्मिन्ननिवर्तन्ते विष्णुना सह संस्थिताः ५४
 अविच्छिन्नात्मना ते वै विष्णुना संगताः शुभाः
 तत्समानसुखं नित्यं प्राप्नुवंति मनीषिणः ५५
 यत्र तत्र हरेर्लोकानां विश्वशुभचेतसः
 प्राप्नुवंति पुनः स्वर्गस्वर्गस्था इव जन्तवः ५६
 यथा सौमित्रिभरतौ यथा संकर्षणादयः
 तथा तेऽपि च जायन्ते सत्यलोके यथेच्छया ५७
 पुनस्ते नैव यास्यन्ति तत्पदं शाश्वतं परम्

नकर्मबंधनंजन्मवैष्णवानांचविद्यते ५८
 विष्णोरनुचरत्वंहिमोक्षयाहुर्मनीषिणः
 नदास्यममरेशस्यबंधनंपरिकीर्तितम् ५९
 सर्वबंधननिर्मुक्ताहरिदासानिरामयाः
 आब्रह्मभुवनाँलोकाःपुनरावृत्तिलक्षणाः ६०
 कर्मबंधमयादुःखमित्रासख्यभयप्रदाः
 बह्वायासफलादेविजनिनाशकहेतवः ६१
 सुखभोगस्तुयन्त्राणांविषमिश्राशनंयथा
 स्वर्गसंस्थान्नरान्दृष्ट्वाक्षीणेकर्मणिदेवताः ६२
 कुपिताः पातयन्त्येवसंसृतौकार्यबंधने
 तस्मात्स्वर्गसुखंदेविबहुधायाससाधनम् ६३
 अनित्यंकुटिलंदुःखमिश्रयोगीपरित्यजेत्
 सततंसंस्मरेद्विष्णुंसर्वदुःखौघनाशनम् ६४
 नामोच्चारणमात्रेणप्राप्नुवंतिपरंपदम्
 तस्मात्तुवैष्णवंलोकंगौरिसंप्रार्थयेत्सुधीः ६५
 भक्त्यात्वनन्ययादेवं भजेतकरुणांबुधिम्
 ससर्वज्ञानगुणवान्नक्षत्येवनसंशयः ६६
 तस्मादष्टाक्षरंमन्त्रंजप्त्वासुखतरंशुभम्
 संप्राप्नोतिपरंलोकंवैष्णवंसर्वकामदम् ६७
 तस्मिन्मणिमयेतल्पेसहस्रसूर्यरश्मिनि
 विमानेशुशुभेदिव्येसंस्थितोभगवान्हरिः ६८
 तत्रचाधारशक्त्यादिधृतेपीठेहिरण्यमये
 नानारत्नमयेदिव्ये नानावर्णसमन्विते ६९
 तस्मिन्नष्टदलेपद्मेमंत्राक्षरपदेशुभे
 कर्णिकायांसुरम्यायांलक्ष्मीबीजशुभाक्षरे ७०
 तस्मिन्वालार्कसाहस्रकोटितुल्य समप्रभे
 दिव्येनारायणः श्रीमानासीनः पंकजासने ७१
 तस्यदक्षिणकेपार्श्वेजगन्माताहिरण्यमयी
 गृहीत्वाचामरान्दिव्यान् दिव्यमाल्यविभूषणा ७२
 वसुपात्रमातुलुंगंस्वर्णपद्मंधृतंकरैः

वामतःपृथिवीदेवीनीलोत्पलदलद्युतिः ७३
 नानाभरणसंयुक्ताविचित्रांबरभूषिता
 साधृत्वाचोर्द्ध्वबाहुभ्यांरम्यंरक्तोत्पलद्वयम् ७४
 इतराभ्यांधृतं देव्याधान्यपात्रयुगंतथा
 गृहीत्वाचामरान्दिव्यान्शक्तयोविमलादिकाः ७५
 दलाग्रेषुसमासीनाः सर्वलक्षणशोभिताः
 तासांमध्येसमासीनोभगवानच्युतोहरिः ७६
 शंखचक्रगदापद्मपाणिभिर्दिव्यभूषणैः
 केयूरांगदहाराद्यैर्भूषणैरूपशोभितः ७७
 प्रातरुद्यत्सहस्रांशुकुण्डलाभ्यांविराजितः
 पूर्वोक्तैस्त्रिदशैर्न्नित्यैः सेवितः परमेश्वरः ७८
 आस्तेवैकुण्ठनगरेनित्येसत्येचभोगवान्
 श्रीमदष्टाक्षरंमंत्रंसिद्धानांवैमनीषिणाम् ७९
 गम्यंतद्वैष्णवंलोकंनेतरेषांकथंचन
 इत्येवंप्रथमंव्यूहंकथितंतेवरानने ८०
 द्वितीयंवैष्णवंलोकंशृणुवक्ष्यामिसुब्रते
 योऽयनित्यइतिख्यातोलोकाग्रयोवैष्णवः स्मृतः ८१
 तंलोकंविपुलंपुण्यंशुद्धंसत्त्वमयंशुभम्
 मध्याह्नसूर्यसाहस्रयुगपद्भासितंतदा ८२
 कल्पांतेऽपिनलीयेततत्त्वलोकंमहत्तरम्
 ममब्रह्मादिदेवानानंद्रष्टुमपिशक्यते ८३
 सर्वकल्पद्रुमवनैः परिपूर्णसमंततः
 सुधाम्बुपरिपूर्णाभिर्दिर्घिकाभिःसमन्वितम् ८४
 स्वर्णरत्नमयैर्दिव्यैःपंकजैरुपशोभितम्
 जलदग्निनिभैर्दिव्यैर्भूषणैः कोटिभिर्वृतम् ८५
 निरंतरंसामभिश्चकूजितैःकोकिलादिभिः
 ऊह्यमानैर्गन्धर्वृक्षैःपुष्पकैरपिशोभितम् ८६
 ऊनषोडशवर्षाब्दैर्दिव्यनारीनरैर्वृतम्
 सर्वलक्षणशोभाढ्यैर्दिव्यकल्पविभूषणैः ८७
 तत्रप्रदेशेरम्येषुदेशेषुकमलापतिम्

मुदितैःपतिभिःसार्द्धमर्चयन्तिस्मयोषितः ८८
 तत्प्रसादोपलभ्यं वै सुखमश्नन्ति सर्वदा
 गायन्ति परमानन्दं कृष्णस्य चरितं महत् ८९
 पद्मेक्षणाः पद्महस्ताः पद्मयासदृशः शुभाः
 दिव्यस्त्रग्वसनोपेताः क्रीडन्ति स्म सुयोषितः ९०
 शंखचक्रगदापद्मधराभूषणभूषिताः
 स्रग्विणः पीतवसनाः पुरुषास्तत्र संस्थिताः ९१
 अनन्यस्पर्शनात्तत्र स्त्रीपुंसोः क्रीडमानयोः
 भवत्यनुदिनं वृद्धं हरिभक्तिसुखं रसम् ९२
 तन्मध्येतः पुरं रम्यं वासुदेवस्य शोभितम्
 चंदनागुरुकर्पूरकुंकुमोदकसंयुतम् ९३
 नानापुष्पविमानाद्यैः सर्वतः समलंकृतम्
 तन्मध्ये कल्पवृक्षस्य छायायां कमलासने ९४
 विचित्रश्लक्ष्णपर्यंकेशुभास्तरणसंवृते
 दिव्यगंधसुशोभाढ्यैर्नानापुष्पपरिच्छदैः ९५
 तस्मिन् मनोरमे दिव्ये समासीनः श्रिया सह
 ईश्वर्या सह देवेशो वासुदेवः सनातनः ९६
 सुधांशुकोटिसंकाशो दिव्याभरणभूषितः
 सुवर्णशुभ्रयुगलश्लक्ष्णनासांचिताननः ९७
 स्निग्धायतसुलावण्यकपोलाभ्यां विराजितः
 नीलकुंचितकेशाढ्योरक्ताब्जदललोचनः ९८
 मंदारकेतकीजातीकैरवीकृतशेखरः
 स्निग्धबिम्बफलाभौष्ठः सुस्मिताननपंकजः ९९
 अनर्घ्यमौक्तिकाभासदंतावलिविराजितः
 हरिचंदनलिप्तांगः कस्तूरीतिलकांकितः १००
 उन्नतांसभुजैर्द्विर्धैश्चतुर्भिरुपशोभितः
 जपाकुसुमसंकाशकरपल्लवशोभितः १०१
 श्रीवत्सकौस्तुभाभ्यांच शोभितः पृथुवक्षसा १०२
 मुक्तामयैः सुशोभाढ्यैर्दिव्यस्त्रग्विभरलंकृतः
 बालार्कसदृशज्योत्स्नापीतवस्त्रेण वेष्टितः १०३

माणिक्ययनूपुरोपेतपद्मपत्रविराजितः
 अकलंकितचंद्राभनखपंक्तिविराजितः १०४
 रक्तोत्पलनिभश्लक्ष्णशुभांघ्रिकरपंकजः
 पांचजन्यरथांगाभ्यांबाहुयुग्मविराजितः १०५
 इतराभ्यांश्रियोगात्रमाश्लिष्यन्निजवक्षसि
 श्लिष्यद्विद्युल्लतोद्गीथशिताभ्रइवराजते १०६
 सप्तजांबूनदश्लक्ष्णशुभांघ्रियुगपंकजः
 अत्रक्रीडतिदेशोवासुदेवः सनातनः १०७
 तप्तकांचनसंकाशासर्वाभरणभूषिता
 सुस्निग्धनीलकुटिलचंद्राविविराजिता १०८
 मंदारपारिजातादिदिव्यपुष्पविराजिता
 कर्णावतंसशोभाढ्याचिकुरांतालिसन्निभा १०९
 पीनोन्नतस्तनाभ्यांचपीडंतिहरिवक्षसि
 केयूरांगदहाराद्यैर्भूषणैरुपशोभिता ११०
 आरूढयौवनानित्यंसर्वलोकेशसुंदरी
 तत्रक्रीडतिलोकेशपत्यासहनिरंतरम् १११
 सएववासुदेवोऽत्रसर्वभूतमनोहरः
 क्रीडतेसर्वलोकेस्मिन्सर्वकामप्रदोनृणाम् ११२
 अत्राष्टशक्त्योलक्ष्म्यास्तनवःपरितः स्थिताः
 रमाचरुक्मिणीसीतापद्मापद्मालयाशिवा ११३
 सुलक्षणासुशीलाचरतिकामप्रदाश्चताः
 शंखचक्रगदापद्मशार्ङ्गाद्यैर्हेतिभिस्तथा ११४
 परितः पुष्कराकारैस्तंलोकंपरिरक्षते
 एवंद्वितीयंरूपंचसम्यक्तेशुभदर्शने ११५
 संक्षेपतोमयाप्रोक्तंनशक्यंविस्तरेणहि
 द्वादशाक्षरमंत्रंवैयेजपंतिसुखाह्वयम् ११६
 तेप्राप्नुवंतिसततंशाश्वतंशुभमक्षयम्
 नवेदाध्ययनैर्यज्ञैर्नव्रतैर्नोपवासतः ११७
 नप्राप्यं वैष्णवंलोकंविनादास्येनकुत्रचित्
 तस्माद्दास्यंहरेर्भक्तंभजेतानन्यमानसः ११८

प्राप्नोतिपरमांसिद्धिकर्मबंधविमोचनीम्
 एवंसंप्रोच्यतेदेविद्वितीयंव्यूहमव्ययम् ११६
 तृतीयंतुपरंव्यूहंशृणुवक्ष्यामिपार्वति
 तोयाब्धेरुत्तरंकूलंश्वेतद्वीपेमहामते १२०
 संदर्शनाययोगानांसनकादिमहात्मनाम्
 सनकश्चसनंदश्चतृतीयश्चसनातनः १२१
 सनत्कुमारजाताश्चवोढुःपंचशिखस्तथा
 सप्तैतेब्रह्मणः पुत्रायोगिनः सुमहौजसः १२२
 विरक्ताः सर्वभोगेषुशुद्धाःसत्त्वगुणाःसदा
 भगवद्दर्शनोद्भूतसुखैकरससेविनः १२३
 नरनारायणाद्याश्चश्वेतद्वीपेवसंतिये
 तेषांसंदर्शनार्थायतत्रसंनिहितोहरिः १२४
 शुभ्रांशुकोटिसंकाशेनानारत्नमयोज्ज्वले
 श्वेतद्वीपेमहायोगिसेवितेभयवर्जिते १२५
 तत्रोद्यानानिरम्याणिपारिजातसमानिवै
 संतानकलताकीर्णचन्दनद्रुममंडितम् १२६
 फुल्लपद्मोत्पलोपेतंनानातोयालयैर्युतम्
 तन्मध्येनगरीरम्यानाम्राचैरावतीशुभा १२७
 नानारत्नमयैर्दिव्यैर्विमानैरुपशोभिता
 दिव्यस्त्रीपुंभिराक्रांताबहुप्रासादसंकुला १२८
 तन्मध्येऽन्तपुरंरम्यंरत्नद्रुमसमाकुलम्
 बालसूर्यनिभैस्तुंगैःप्रासादैर्बहुभिर्वृतम् १२९
 तन्मध्येमंडपंदिव्यंमणिकांचनशोभितम्
 चंदनागुरुकपूरकुंकुमामोदवाशितम् १३०
 नानाकुसुमशोभाढ्यैर्वितानैः समलंकृतम्
 दिव्याप्सरःसमाकीर्णसामगानोपशोभितम् १३१
 मध्येसिंहासनंतत्रसूर्यवैश्वानरप्रभम्
 तन्मध्येऽष्टदलंपद्मचंद्रबिंबमिवापरम् १३२
 तन्मध्येकर्णिकायांतुसमासीनोजनार्दनः
 शुद्धजांबूनदप्रख्योमुक्ताहारविभूषितः १३३

शंखचक्रगदापद्मशक्तिहस्तचतुष्टयः
 हारकेयूरकटकैरंगुलीयैश्चशोभितः १३४
 सुवर्णपंकजप्रख्यःपदयुग्मविराजितः
 संतानकनिभैःशुभ्रैर्नखपंक्तिविराजितः १३५
 षोडशाब्दवयोरूपयौवनेनविराजितः
 विशालभालदेशेतुकुंकुमेनसुगंधिना १३६
 रचितेनोर्ध्वपुंड्रेणसीमंतेनोपशोभितः
 मथितामृतफेनाभशुक्लवस्त्रसुवेष्टितः १३७
 मुक्तामयाभ्यांशुभ्राभ्यांकुंडलाभ्यांविराजितः
 पद्मासनसमासीनोजगन्मोहनविग्रहः १३८
 वामांकेसंस्थितादेवीतस्यदिव्यस्वरूपिणी
 तस्यैवसदृशीलक्ष्मीःशीलसुष्ठुगुणादिभिः १३९
 पद्मकिंजल्कसंकाशायौवनारंभशोभिता
 सर्वलक्षणसंपन्नातप्तकांचनभूषणा १४०
 दिव्यस्त्रग्वसनोपेतानीलकुंचितमूर्धजा
 चतुर्भुजैर्विराजंतीकेयूराङ्गदभूषिता १४१
 मुक्ताहर्विराजंतीमंदारांचितशीर्षजा
 श्लक्ष्णनासापुटयुतालसद्वंतिवराजिता १४२
 कस्तूरीतिलकोपेतानासाग्रांचित मौक्तिका
 स्वर्णकुंभसमप्रख्यपीनोन्नतपयोधरा १४३
 दिव्यकुंकुमलिप्रांगीपद्ममालोपशोभिता
 वस्त्रपात्रमातुलिङ्गदर्पणहेमपंकजम् १४४
 करपद्मधृतादेवीचेतसाभीष्टदायिनी
 तस्यैताः सदृशास्तत्रशक्तयः परितोहरेः १४५
 ईशावास्यामहादेवीजाह्नवीकमलालया
 सावित्रीसर्वगापद्माशक्तयः परिकीर्तिताः १४६
 श्रद्धामेधाधृतिःप्रज्ञाधारणाशांतिरेवच
 श्रुतिस्मृतिर्धृतिर्मेधावृद्धिर्बुद्धिर्मनीषिणी १४७
 दास्यस्तेताःश्रियःप्रोक्ताः सर्वकार्यस्यकारिकाः
 अनंतवैनतेयादिदेवतानित्यकिंकराः १४८

साध्यामरुद्रणाश्चैवसेवंतेनित्यदेवताः
 प्रासादेषुविमानेषुवनेषुनगरेषुच १४६
 तत्प्रसादोपलब्धेषुभोगेष्वत्रानुरंजिताः
 क्रीडन्तीसततंनित्याहेयनिष्फलवर्जिताः १५०
 येविष्णुमंत्रजप्तारःसततंश्रद्धयान्विताः
 येद्वादशीब्रतेयुक्तास्तत्पदंयांतितेऽव्ययम् १५१
 नवेदैर्नचदानैश्चनयज्ञैर्नव्रतैरपि
 प्राप्तुंशक्यंगिरिजेविष्णुलोकंसनातनम् १५२
 भक्त्याचानन्ययाप्राप्तुंशक्यंविष्णुपदनृणाम्
 तस्मात्संपूजयेन्नित्यंभक्त्यादेवंजनार्दनम् १५३
 कीर्तनंनाममात्रंचध्यायन्मंत्रंजपेत्सदा
 जुहुयात्तर्पयेद्भक्त्यासर्वगंसर्वकामदम् १५४
 एवमुक्तंतृतीयंतुव्यूहंतुपरमात्मनः
 स्वरूपंतवसुश्रोणियथाप्रोक्तंपुरातनैः १५५
 अतः परंप्रवक्ष्यामिचतुर्थंव्यूहमुत्तमम्
 दिवौकसारंक्षणार्थदुग्धाब्धौपरमेश्वरः १५६
 सुधांशुकोटिशंकाशः सहस्राक्षेणशोभिते
 पुरंदरसयूथैस्तुच्छादितेदुग्धवारिधौ १५७
 तस्मिन्नंतपर्यंकेशेतेऽसौविस्तृतेशुभे
 दिव्यासनसमासीनः पद्मनाभोऽच्युतोहरिः १५८
 नीलजीमूतसंकाशः पद्मपत्रायतेक्षणः
 विवस्वत्कोटिसंकाशकिरीटेनविराजितः १५९
 नानारत्नोज्ज्वलद्विव्यंकुंडलाभ्यांविराजितः
 बालार्कसदृशज्योत्स्नापीतवस्त्रेणवेष्टितः १६०
 स्फुरद्रक्तारविंदाभहस्तांघ्रितलशोभितः
 हारकेयूरकटकैरंगुलीयैर्विराजितः १६१
 शंखचक्रगदाशार्ङ्गखड्गहस्तैर्विभूषितः
 सुपुष्पफलशाखाढ्यकल्पवृक्षैर्विराजितः १६२
 विश्वस्यजन्ममरणनाभिपंकजशोभितः
 हरिचंदनलिप्तांगःसर्वाभरणभूषितः १६३

मंदारपारिजातादिदिव्यपुष्पैर्मनोरमैः
सुस्निग्धनीलकुटिलकवरीकृतकेशवान् १६४
श्लक्ष्णोन्नतसुनासांसजानुयुग्मविराजितः
मणिविद्रुमशाखाढ्यनूपुराङ्घ्रिविराजितः १६५
अकलंकितचंद्राभनखपंक्तिविराजितः
अशोकपुष्पसंकाशरक्तोष्ठमुखपंकजः १६६
अनर्घ्यमुक्तिकाभासदंतपंक्तिविराजितः
संपूर्णचंद्रप्रतिमस्मितवक्त्रसुशोभितः १६७
आरूढयौवनः श्रीमान्कोमलावयवोज्ज्वलः
शरण्यः सर्वलोकानांसर्वलोकफलप्रदः १६८
सदृशीतस्यदेवीतुरूपशीलगुणादिभिः
तप्तकांचनसंकाशातप्तकांचनभूषणा १६९
तरुणीरूपलावण्याकान्तिशीलगुणान्विता
दुग्धाब्धिफेनसंकाशशुभवस्त्रेणवेष्टिता १७०
मंदारकेतकीजातीपुष्पार्चितशिरोरुहा
कस्तूरीतिलकोपेतारत्नसीमंतशोभिता १७१
नानावर्णसुशोभाढ्याकर्णभूषणभूषिता
प्रवालसदृशज्योत्स्नारक्तधारसुविस्मिता १७२
मत्तभृङ्गोपमैः स्निग्धैरलकैः सुविराजिता
तनुमध्याविशालाक्षीपीनोन्नतपयोधरा १७३
चतुर्हस्तैर्विराजंतीसर्वाभरणभूषिता
उद्धाहुभ्यांधृतादेवीहेमपद्मयुगंशुभम् १७४
इतराभ्यांसमाश्लिष्यभर्तारंनिबिडंस्थिता
आलोकयंतीसततंत्रिदशांश्चकटाक्षकैः १७५
निरीक्षितास्तयादेव्याधन्यास्तेसततंशिवे
तत्रेदेवाविमानस्थाः सिद्धचारणकिन्नराः १७६
गायंतिसततंदेवीमानंदाश्रुपरिप्लुताः
दैतेयैर्बाधयमानैस्तुब्रह्मरुद्रादिभिः सुरैः १७७
संस्तूयमानस्तत्रेशोदेवानामभयंददौ
देवानामभयंदत्त्वासर्वदेवेश्वरोहरिः १७८

राक्षसान्हंतुमारेभेजगत्संरक्षणाय वै
 एवं चतुर्थव्यूहं तु हरेः प्रोक्तं तवानघे १७६
 किमन्यच्छ्रोतुकामासीत्तद्ब्रवीमिव रानने
 धन्यासि कृतकृत्यासि भक्तासि पुरुषोत्तमे १८०
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे विष्णुव्यूहभेद
 वर्णनं नाम एकोनत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २२६

त्रिंशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-
 भगवन् यत्र देवेशो राक्षसान्मधुसूदनः
 जघान केन रूपेण यथा वदस्व त्वमर्हसि १
 वैभवं च स्थवीयस्य मत्स्यकूर्म्मादिरूपकम्
 विस्तरेण समाख्याहि मम प्रीत्या महेश्वर २
 महादेव उवाच-
 शृणु देवि प्रवक्ष्यामि वैभवं स्वस्थमानसा
 मत्स्यकूर्म्मादियद्रूपमवतारात्मकं हरेः ३
 दीपादुत्पाद्यते दीपो यथा वत्तद्भविष्यति
 परावस्था परेशस्य सव्यूहा विभवादयः ४
 उक्ता देवावतारास्तु विविधा कारकाः शुभाः
 अर्च्चावतारा देवस्य वैभवाः परमात्मनः ५
 प्राजापत्येन वै ब्रह्मासम्राट् परमोत्सवः
 भृगुं मरीचिं मन्त्रिं च दक्षं कर्दममेव च ६
 पुलस्त्यं पुलहं चैव गिरिशं च तथा क्रतुम्
 नवप्रजानां पतय इमे प्रोक्ता यथाक्रमम् ७
 मरीचिर्भगवांस्तत्र जनयामास कश्यपम्
 कश्यपस्याभवज्जायाश्च चतस्रः शुभदर्शने ८
 अदितिश्च अदितिश्चैव कद्रुश्च विनता तथा
 अदितिर्जनयामास देवांस्तु शुभदर्शनान् ९
 दितिश्च राक्षसान् पुत्रांस्तामसान्सुमहासुरान्
 शंबूकस्तु हयग्रीवो हिरण्याक्षो महाबलः १०

हिरण्यकशिपुर्जभोमयाद्याः सुमहातपाः
 मकरस्तुमहावीर्योब्रह्मलोकमुपागतः ११
 ब्रह्माणंमोहयित्वाऽसौवेदाञ्जग्राहवीर्यवान्
 ग्रसित्वाचश्रुतिं सोऽथप्रविवेशमहार्णवम् १२
 ततः सर्वजगच्छून्यमभवद्धर्मसंकरः
 नाधीतंनवषट्कारंवर्णाश्रमविवर्जितम् १३
 ततः प्रजापतिर्देवः सर्वदेवगणैर्वृतः
 गत्वादुग्धांबुधिंदेवंतुष्टावशरणंगतः १४
 ब्रह्मोवाच-
 प्रसीददेवमेनाथनागपर्यंकसंस्थित
 सर्वेशसर्वदेवात्मन्सर्ववेदमयाच्युत १५
 आद्यंजगद्भुवोबीजंमध्येत्वंसर्वतोऽधिकः
 अंतैचपशुनाथस्त्वंस्वेच्छयातस्तमेवच १६
 त्वमेवधत्सेचिद्रूपंजगत्सर्वसनातनम्
 त्वमव्यक्तोहिभूतादिःप्रधानपुरुषोऽव्ययः १७
 त्वमादिमध्यांतवपुर्जगतः परमेश्वरः
 त्वमेवसर्वलोकानामाश्रयः पुरुषोत्तमः १८
 भूतादिस्त्वंमहद्भूतंभूतसंघस्यकारणम्
 त्वमेवकारणमाश्रित्यरमतेधामआत्मवान् १९
 त्वमादिभूतश्चांतस्त्वंत्वंवायुःसर्वगोमहान्
 त्वमादिस्त्वमनादिश्चत्वमग्निस्तेजसाः निधिः २०
 त्वमापःसर्वजगतांजीवनं परमेश्वरः
 त्वंभूमिर्जगदाधारोभूधरस्त्वंमहामते २१
 सरितं सागरस्त्वंवैसर्वस्यादिस्त्वमेवच
 देवर्षिःसर्वभूतानित्वमेवपुरुषोत्तम २२
 त्वयैवप्रेरितालोकाश्चेष्टंतेसाध्वसाधुषु
 दैत्येनोपद्रुतावेदाः प्रविष्टामहदर्णवम् २३
 वेदाधारमिदंसर्वजगत्स्थावरजंगमम्
 वेदाश्चैवहिसर्व्वेषांधर्माणांपरितः स्थितिः २४
 वेदेषुसर्वदेवानानित्यतृप्तिर्भविष्यति

तस्माद्वेदान्समानेतुंत्वमेवार्हसिकेशव २५

श्रीमहादेवउवाच-

एवमुक्तोहृषीकेशोब्रह्मणापरमेश्वरः

मत्स्यरूपंसमास्थायप्रविवेशमहोदधिम् २६

तं दैत्यंसुमहाघोरंमाकरंरूपमास्थितः

तुण्डाग्रेणविदार्याथजघानामरपूजितं २७

तंहत्वासर्ववेदांश्चसाङ्गोपाङ्गसमन्वितान्

गृहीत्वाप्रददौतस्मैब्रह्मणेसमहाद्युतिः २८

अन्योन्यमिश्रितावेदाग्रसितास्तेनरक्षसा

व्यक्ताभगवतातेनव्यासरूपेणधीमता २९

पृथग्भूतासमंवेदाव्यासेनैवमहात्मना

एवंमत्स्यावतारेणरक्षिताःसर्वदेवताः ३०

श्रुतिप्रदानेनजगत्त्रयंतदाकृत्वानिरातंकमहोरमाधवः

संस्तूयमानः सुरसिद्धसंघैरंतर्दधेयोगिभिरर्चितांग्निः

वासुदेवोहिभवगान्सर्वदेवमयोहरिः ३१

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वर

संवादेमत्स्यावतारवर्णनंनामत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २३०

एकत्रिंशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

श्रीरुद्रउवाच-

यत्कौर्म्यवैभवंविष्णोः सर्वलोकनमस्कृतम्

तद्वक्ष्यामिप्रियेसम्यक्शृणुष्वेकाग्रचेतसा १

अत्रिपुत्रोमहातेजादुर्वासाइतिविश्रुतः

प्रचण्डः सर्वलोकानांक्षोभकारीमहातपाः २

सययौहिमवत्पृष्ठंब्रह्मर्षिस्तपसोनिधिः

ममांशभूतोब्रह्मर्षिःसर्वेषांभयदस्सदा ३

उषितस्तत्रवर्षतुकिन्नरीभिः सपूजितः

महेंद्रंद्रष्टुकामोऽसौस्वर्लोकेप्रययौमुनिः ४

तस्मिन्कालेमहातेजागजारूढंमहेश्वरम्

ददर्शसर्वदेवैस्तंपूज्यमानंशचीपतिम् ५

तच्चदृष्ट्वासहष्टात्मादुर्वासासुमहातपाः
 पारिजातस्रजंतस्मैप्रददौविनयान्वितः ६
 आदायदेवताधीशस्तांस्रजंगजमूर्द्धनि
 विन्यस्यतत्रदेवेशःप्रययौनंदनंप्रति ७
 करेणादायतांमालांमदोद्रिक्तस्ततोगजः
 पीडयित्वाथचिक्षेपसंस्थितांधरणीतले ८
 ततः क्रुद्धोमहातेजादुर्वासारक्तलोचनः
 प्रशप्तवान्महेंद्रंतंसंतप्तक्रोधवह्निना ९
 दुर्वासाउवाच-
 त्रैलोक्यैकश्रियायुक्तोयस्मान्मामवमन्यते
 तस्मात्त्रैलोक्यश्रीर्नष्टाभवत्वेवनसंशयः १०
 रुद्रउवाच-
 इतिशप्तस्ततः शक्रोजगामस्वपुरंपुनः
 ततः श्रीर्जगतांधात्रीक्षणादंतर्दधेस्वयम् ११
 अंतर्द्धानंगतालक्ष्मीस्तदानष्टंजगत्त्रयम्
 यदपांगाश्रितंसर्वजगत्स्थावरजंगमम् १२
 तस्यामंतर्द्धानवत्यांसर्वनष्टतरंभवत्
 ब्रह्मादित्रिदशाः सर्वेगंधर्वायक्षकिन्नराः १३
 दैत्याश्चदानावानागामनुष्याराक्षसास्तथा
 पशवः पक्षिणः कीटाःसर्वेस्थावरजंगमाः १४
 तयालक्ष्म्याजगन्मात्रातेसर्वेनावलोकिताः
 दारिद्रेणैवविहितास्तेसर्वेदुःखभागिनः १५
 क्षुत्पिपासार्दितादेवाश्चक्रुर्गुर्गतचेतसः
 नववर्षजलधरः सर्वेशुष्काजलाशयाः १६
 सर्वेतेपादपाशुष्काःफलपुष्पविवर्जिताः
 तदादेवाः सगंधर्वा दैत्यदानवराक्षसाः १७
 क्षुत्पिपासार्दिताजग्मुः ब्रह्माणममितौजसम्
 ऊचुस्तंदेवदेवेशमब्जयोनिंपितामहम् १८
 देवाऊचुः -
 भगवन्क्षुत्पिपासाभ्यांपीडितंहिजगत्त्रयम्

नहुतंनवषट्कारः सर्वधर्मविवर्जितम् १६
 क्षुत्पिपासार्दिताः सर्वदेवदानवमानवाः
 त्रातारंसर्वलोकेशंभवंतंशरणंगताः २०
 त्रातुमर्हसिदेवेशक्षुत्पिपासार्दिताञ्जनान्
 रुद्रउवाच-
 इतितेषांवचः श्रुत्वासर्वलोकपितामहः २१
 उवाचपरमप्रीतस्तान्सर्वान्प्रतिमानदः
 ब्रह्मोवाच-
 शृणुध्वंदेवताःसर्वे दैत्यगंधर्वमानवाः २२
 महेंद्रस्यापचारेणसर्वमेतदुपस्थितम्
 समुद्भूतमिदंघोरंजगत्संवर्तकमहत् २३
 दुर्वासाः सुमहात्मातुयतः क्रोधमवाप्तवान्
 तस्मात्क्रोधेनतेनेदंनष्टंलोकत्रयंसुराः २४
 असौरोषपरीतात्माक्रोधेनकलुषीकृतः
 जगत्त्रयंचश्रीनष्टंभवत्वित्याहदुर्मतिः २५
 तच्छापाजगतांधात्रीलक्ष्मीर्नारायणप्रिया
 अंतर्द्धानंगतादेवीजगन्मातामहेश्वरी २६
 यदपाङ्गेक्षितालोकाभवंतिसुखितास्तथा
 नालोकिताजगन्मात्रादुःखभागिनएवहि २७
 तस्मात्सर्वेवयंगत्वादुग्धाब्धौस्थितमुत्तमम्
 तत्रनारायणंदेवमर्चयामः सनातनम् २८
 तस्मिन्प्रसन्नेदेवेशेशिवमेतद्भवेज्जगत्
 इति निश्चित्यमनसाब्रह्मादेवगणैर्युतः २९
 भृग्वादिमुनिभिः सार्द्धंप्रययौक्षीरसागरम्
 क्षीराब्धावुत्तरतटेब्रह्मरुद्रादिदेवताः ३०
 विष्णुंसमर्चयामासुः पौरुषेणविधानतः
 जपन्नष्टाक्षरंमंत्रंपौरुषंसूक्तमेवच ३१
 ध्यायंतोऽनन्यमनसोजुहुवुःपरमेश्वरम्
 तुष्टुवुःस्तवनैर्दिव्यैर्नमश्चक्रुर्विचित्रधा ३२
 ततःप्रसन्नोभगवान्सर्वेषांचदिवौकसाम्

तेषांसंदर्शनेतस्थौस्तूयमानोमहर्षिभिः ३३
 वैनतेयंसमारुह्यसर्वदेवमयंविभुम्
 तंदृष्ट्वाजगतामीशंशंखचक्रगदाधरम् ३४
 पीतवस्त्रंचतुर्बाहुंपुंडरीकनिभेक्षणम्
 श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कंवनमालाविभूषितम् ३५
 किरीटहारकेयूरनूपुरैरुपशोभितम्
 तुष्टुवुर्जयशब्देननमश्चकुर्निरंतरम् ३६
 ततः प्रोवाचभगवान्कृपयासर्वदेवताः
 वरदोस्मिवरंदेवावृणीध्वमितिचाब्रवीत् ३७
 इति श्रुत्वातदासर्वदेवाब्रह्मपुरोगमाः
 ऊचुःप्रांजलयोदेवमिदंवचमीश्वरम् ३८
 देवाऊचः
 भगवन्मुनिशापेनसंप्रतीदंजगत्त्रयम्
 क्षुत्पिपासार्दितंसर्वसदेवासुरमानुषम् ३९
 तस्माद्भवंतंशरणंयाताः स्मपुरुषोत्तम
 त्राहिसर्वमिमंलोकंनान्यः शक्तोभवेत्क्वचित् ४०
 रुद्रउवाच-
 इत्युक्तोदेवतैःसर्वैरच्युतः परमेश्वरः
 विचार्यैतदुवाचान्देवान्ब्रह्मपुरोगमान् ४१
 श्रीभगवानुवाच-
 अत्रिसूनोर्मुनेः शापादंतर्द्धानंगतारमा
 कटाक्षदर्शनात्तस्याजगदैश्वर्यसंयुतम् ४२
 तस्माद्वयंसुराः सर्वेशिवब्रह्मपुरोगमाः
 उत्पाटयमंदरंशैलंनिधायक्षीरसागरम् ४३
 मंदरंघर्घरंकृत्वासर्पराजेनवेष्टितम्
 कुरुध्वमथनंदेवादैत्यगंधर्वदानवैः ४४
 उत्पद्यते चसालक्ष्मीर्जगत्संरक्षणायवै
 तयाहृष्टामहाभागाभविष्यथनसंशयः ४५
 धारयाम्यहमेवाद्रिंकूर्मरूपेणसंवृतः
 ममशक्त्यासुरान्सर्वान्प्रविश्यचबलीयसः ४६

रुद्रउवाच-

इत्युक्तादेवताः सर्वाहरिणाकामलक्षणे
साधुसाध्वितिदेवेशमूचुर्ब्रह्मपुरोगमाः ४७
संस्तूयमानोभगवानच्युतः सुरसत्तमैः
अंतर्दधेततः श्रीमान्सर्वलोकनमस्कृतः
सर्वाधारः सर्वदेवः सर्वत्रसमदर्शनः ४८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे
उमामहेश्वरसंवादे दुर्वाससः शापकथनं नाम
एकत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २३१

द्वात्रिंशदधि द्विशततमोऽध्यायः

शंकरउवाच-

ततः सुरगणाः सर्वेदानवाद्यामहाबलाः
उत्पाट्यमंदरं शैलं चिच्छिपुः पयसांनिधौ १
ततो नारायणः श्रीमान्भगवान्भूतभावनः
कूर्मरूपेण तं शैलं दधामितविक्रमः २
अनादिमध्यांतवपुर्विश्वरूपः सनातनः
अधारयद्गिरिवरं संपूज्योजगदीश्वरः ३
तथैकेन भुजेनैव ईश्वरः सर्वगोऽव्ययः
ततो देवासुराः सर्वे ममंथुः क्षीरसागरम् ४
सर्पराजेन संवेष्ट्य घर्घरं मंदराचलम्
मथ्यमानेऽथ दुग्धाब्धौ दैवतैः सुमहाबलैः ५
उत्पादनार्थं लक्ष्म्याश्च सर्वे एव महर्षयः
उपोष्य नियमं कृत्वा जेपुः श्रीसूक्तमेव च ६
सहस्रनामपठनं च क्रुर्दिव्याद्विजोत्तमाः
एकादश्यां तु शुद्धायां मथ्यमाने महान्बुधौ ७
उपोष्य ऋषयः सर्वे जप्तं श्रीमंत्रमुत्तमम्
कांक्षमाणाश्च ये जप्तुं लक्ष्मीं नारायणं हरिम् ८
ध्यात्वा समर्चयामासुर्द्विजाग्र्यामुनिसत्तमाः
ततस्तस्मिन्मुहूर्ते तु मथ्यमाने महान्बुधौ ९

समभूतत्रप्रथमंकालकूटंमहाविषम्
 महापीडंमहाघोरंसंवर्ताग्निसमप्रभम् १०
 दृष्ट्वाप्रदुद्रुवुःसर्वेभयातदेवदानवाः
 ततस्तान्विद्रुतान्दृष्ट्वाभयार्त्तान्सुरसत्तमान् ११
 ततस्तानब्रुवंवाक्यमहं तत्रशुभेक्षणे
 भोभोदेवगणाःसर्वैर्नभेतव्यंविषंप्रति १२
 अहमाहारयिष्यामिकालकूटंमहाविषम्
 इत्युक्तास्तेमयासर्वेदेवाइंद्रपुरोगमाः १३
 साधुसाध्वितिवाक्यैर्मातुष्टुबुःप्रणताभृशम्
 तदृष्ट्वामेघसंकाशंप्रादुर्भूतंमहाविषम् १४
 ध्यात्वानारायणंदेवंहृदयेगरुडध्वजम्
 उदयादित्यसंकाशंशंखचक्रगदाधरम् १५
 श्रीभूमिसहितंदेवंतप्तकांचनकुण्डलम्
 एकाग्रमनसाध्यात्वासर्वदुःखहरंप्रभुम् १६
 नामरूपमहामंत्रंजप्त्वालक्ष्म्यासमन्वितम्
 तद्विषंतुमहाघोरमाद्यंसर्वभयंकरम् १७
 नामत्रयप्रभावाच्चविष्णोःसर्वगतस्यैवै
 विषंतदभवज्जीर्णलोकसंहारकारकम् १८
 अच्युतानंतगोविन्दइतिनामत्रयंहरेः
 योजपेत्प्रयतोभक्त्याप्रणवाद्यंनमोतकम् १९
 तस्यमृत्युभयंनास्तिविषरोगाग्निजंमहत्
 नामत्रयंमहामंत्रजपेद्यःप्रयतात्मवान् २०
 कालमृत्युभयंचापितस्यनास्तिकिमन्यतः
 इतिनामत्रयेणैवपीतंदेविमयाविषम् २१
 ततः प्रहृष्टास्त्रिदशास्तुष्टुवुर्मासुविस्मिताः
 मांप्रणम्यपुनर्देवाममंथुःक्षीरसागरम्
 तस्मिन्प्रमथ्यमानेतुमयादेवैश्चभामिनि २२
 ज्येष्ठादेवीसमुत्पन्नारत्नस्रग्वाससावृता
 उत्पन्नासाऽब्रवीद्देवान्किंकर्तव्यंमयेतिवै २३
 तामब्रुवंस्तुतेदेवींसर्वदेवगणाभृशम्

देवाऊचुः

येषांगृहांतरेरम्येकलहःसंप्रवर्त्तते २४
तत्तेस्थानंप्रयच्छामोवस तत्राशुभान्विता
परुषंभाषणन्नित्यंवदंत्यनृतवादिनः २५
संध्याकालेतुयेपापाःस्वपंतिमलचेतसः
तेषांवेश्मनिसंतिष्ठदुःखदारिद्र्यदायिनी २६
कपालकेशभस्मास्थितुषांगारानियत्रतु
तत्रतेसततंस्थानंभविष्यतिनसंशयः २७
यस्यवेश्मकपालास्थिभस्मकेशादिचिह्नितम्
तत्रवसाशुभेनित्यंकलिनासहनित्यशः २८
अकृत्वापादयोः शौचंयस्त्वाचामतिदुर्मतिः
तंभजस्वमहादेविकलुषेणभृशंवृतम् २९
तुषांगारक पालाशमवालुकावस्त्रचर्मभिः
दंतधावनकर्तारोभविष्यंतिनराधमाः ३०
रमस्वकलिनादेवितेषांवेश्मसुनित्यशः
तिलपिष्टंकलंजंचकलिगंशिग्रुगृंजनम् ३१
छत्राकंविड्वराहंचबिल्वंकोशातकीफलम्
अलाबुंचपलांडुंचयेखादंतिनराधमाः
तेषांगेहेह्यवस्थानंदेवीदारिद्र्यदेसदा ३२
रुद्रउवाच-

इत्यादिश्यसुराः सर्वेज्येष्ठांचकलिवल्लभाम्
पुनश्चमंथनंचक्रुःक्षीराब्धिंसुसमाहिताः ३३
ततश्चवारुणीदेवीसमुत्पन्नाशुभानने
अनंतोनागराजोऽथतां जग्राहसुलोचनाम् ३४
ततः सुरासमुत्पन्नासर्वाभरणभूषिता
वैनतेयस्यभार्याभूत्सर्वलक्षणशोभिता ३५
ततोऽप्सरोगणादिव्यागंधर्वाश्चमहौजसः
जज्ञिरेरूपसंपन्नामधुगायनतत्पराः ३६
एरावतस्ततोजज्ञेतथैवोच्चैःश्रवाहयः
धन्वंतरिःपारिजातं सुरभिःसर्वकामधुक् ३७

एतान्सर्वान्सहस्राक्षोजग्राहप्रीतमानसः
 ततः प्रभातसमयेद्वादश्यामुदितेरवौ ३८
 मथ्यमानेपुनस्तस्मिन्देवैरिद्रपुरोगमैः
 ततः प्रहृष्टवदनैस्तूयमानामहर्षिभिः ३९
 उत्पन्नाश्रीर्महालक्ष्मीसर्वलोकेश्वरीशुभा
 बालार्ककोटिसंकाशाकनकांगदभूषिता ४०
 हेमांबुजसमासीनासर्वलक्षणशोभिता
 पद्मपत्रविशालाक्षीनीलकुंचितमूर्द्धजा ४१
 दिव्यचंदनलिप्तांगीदित्यपुष्पैरलंकृता
 नानारत्नमयैर्दिव्यैः सर्वैराभरणैर्युता ४२
 तनुमध्याजगद्धात्रीपीनोन्नतपयोधरा
 चतुर्हस्ताविशालाक्षीपूर्णेन्दुसदृशानना ४३
 वसुपात्रंमातुलुंगंस्वर्णपद्मयुगंशुभम्
 विभ्राणाहस्तकमलैः सर्वाभरणभूषितैः ४४
 अम्लानपंकजांमालांधारयंतीह्युरः स्थले
 ददृशुस्तामहादेवींसर्वलोकहितैषिणीम् ४५
 ईश्वरींसर्वभूतानांमातरंपद्ममालिनीम्
 नारायणींजगद्धात्रींनारायणहृदालयाम् ४६
 तांवलोक्यमहालक्ष्मींप्रहृष्टाःसर्वदेवताः
 अवादयंतःपटहान् दिविदेवगणाभृशम् ४७
 ववर्षुःपुष्पवर्षाणिवनदेव्योनिरंतरम्
 जगुर्गंधर्वपतयोननृतुश्चाप्सरोगणाः ४८
 ववुःपुण्यास्तथावाताः सुप्रभोऽभूद्दिवाकरः
 जज्वलुश्चाग्रयः शांताःप्रसन्नाश्चदिशोदश ४९
 अनंतरंशीतरश्मिरुदभूत्क्षीरसागरे
 सुधामय्खवान्सोमोमातुर्भ्रातासुखावहः ५०
 नक्षत्राधिपतिश्चाभूच्चंद्रोवैलोकमातुलः
 ततोजायाहरेः पुण्यातुलसीलोकपावनी ५१
 समुत्पन्नाजगद्धात्रीपूजार्थंशार्ङ्गिणोहरेः
 ततः प्रहृष्टमनसः सर्वदेवादिबौकसः ५२

तंशैलंपूर्ववत्स्थाप्यपरिपूर्णमनोरथाः
समेत्यमातरंसर्वेशिवब्रह्मपुरोगमाः ५३
स्तुत्वानामसहस्रेणजेपुः श्रीसूक्तसंहिताः
ततःप्रसन्नासादेविसर्वान्देवानुवाचह ५४
श्रीरुवाच-

वरंवृणीध्वंभद्रंवोवरदाहंसुरोत्तमाः
रुद्रउवाच-
ऊचुःप्रांजलयोदेवाः श्रियंनम्रात्ममूर्तयः ५५
देवाऊचुः -

प्रसीदकमलेदेविसर्वलोकेश्वरप्रिये
विष्णोर्वक्षस्थलेदेविभवनित्यानपायिनी ५६
त्रैलोक्यंपालयादेवीनित्यात्वंपरमेश्वरी
यदपांगाश्रितंसर्वजगत्स्थावरजंगमम् ५७
त्वयाविलोकिताः सर्वेप्रभवन्तिदिवौकसः
मातारुद्रादिदेवानामैश्वर्यत्वत्कटाक्षतः ५८
एतदिच्छामहेदेविजगन्मातर्नमोस्तुते

रुद्रउवाच-
इत्युक्तादैवतैःसर्वैर्लोकमातामहेश्वरी ५९
एवमस्त्वितितान्देवान्प्राहनारायणप्रिया
ततो नारायणः श्रीशःशंखचक्रगदाधरः ६०
तथैवाविरभूद्ब्रह्मापूर्ववत्क्षीरसागरे
ततः प्रतुष्टुवुर्देवानमस्कृत्वाजनार्दनम् ६१
ऊचुः प्रांजलयः सर्वेप्रहृष्टवदनाः शुभाः
देवाऊचुः-

गृहाणदेवींसर्वेशमहिर्षीतववल्लभाम् ६२
जगत्संरक्षणार्थायलक्ष्मीमनपगामिनीम्
रुद्रउवाच-

इत्युक्त्वामुनिभिः सर्वेदेवाब्रह्मपुरोगमाः ६३
नानारत्नमयेदिव्येपीठेबालार्कसंनिभे
निवेश्यदेवीं देवं च आनंदाश्रुपरिप्लुताः ६४

दिव्याम्बरैर्दिव्यमाल्यैर्नानारत्नविभूषितैः
लक्ष्म्यासहसमासीनमर्चयामासुरच्युतम् ६५
गंधैर्धूपैश्चदीपैश्चनैवेद्यैश्चसुधामयैः
अप्राकृतैःफलैर्दिव्यैरर्चयामासुरीश्वरीम् ६६
अमृतादुत्थितादेवीतुलसीकोमलाशुभा
तयाश्रीपादयुगलमर्चयामासुरंजसा ६७
प्रदक्षिणत्रयंकृत्वानमस्कृत्वामुहुर्मुहुः
तष्टुवुस्तुतिभिर्देवाहर्षपूर्णाश्रुविकल्पाः ६८
ततःप्रसन्नोभगवान्सर्वदेवेश्वरोहरिः
अभीष्टान्प्रददौतेभ्योवरान्देव्यासहप्रभुः ६९
ततः सुहृष्टाःसुरमानुषाद्यालक्ष्मीकटाक्षार्पितदृष्टिपूताः
प्रभूतधान्यार्थयुतानिरंतरंसुखंपरंप्रापुरनामयाभृशम् ७०
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेउमा
महेश्वरसंवादे लक्ष्म्युत्पत्तिर्नामद्वात्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २३२

त्रयस्त्रिंशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

शंकरउवाच-
ततःप्रोवाचभगवान्सुरांश्चैवमहामुनीन्
देव्यासहप्रहृष्टात्मासर्वलोकहितायवै १
श्रीभगवानुवाच-
शृणुध्वंमुनयःसर्वेदेवताश्चमहावलाः
एकादशीमहापुण्यासर्वोपद्रवनाशिनी २
लक्ष्मीसंदर्शनार्थायभवद्भिःसमुपोषिता
तस्मात्तुसर्वदापुण्याद्वादशीममवल्लभा ३
अद्यप्रभृतियेलोकाउषिताःपूर्ववासरे
द्वादश्यामुदितेभानौश्रद्धयापरयायुताः ४
येपूजयन्तिमांभक्त्यातुलस्याचश्रियासह
सर्वेतेबन्धनिर्मुक्ताः प्राप्नुवंतिपदंमम ५
नार्चयन्तिचयेवैमांद्वादश्यांपुरुषोत्तमम्
तेनराःपापकर्माणोमममायाविमोहिताः ६

येनार्चयन्तिपापिष्ठानरानरकगामिनः
तान्पापान्विषयैर्वद्धान्ममपूजापराङ्मुखान् ७
क्षिपत्यजस्रंसंसारेमायाममदुरत्यया
रुद्रउवाच-

एवमुक्त्वातुभगवान्परमात्मासनातनः ८
संस्तूयमानोमुनिभिः प्रययौकमलालयम्
क्षीराब्धौशेषपर्यङ्केविमानेसूर्य्यसन्निभे ९
देव्यासहविशालाक्ष्यारमयापरमेश्वरः
दर्शनार्थसुराणांचतत्रसन्निहितोऽभवत् १०
ततःसुरगणाःसर्व्वेकूर्म्मरूपंसनातनम्
भक्त्यासंपूजयित्वाथतुष्टुवुर्हृष्टमानसाः ११
ततः प्रसन्नोभवगान्कूर्म्मरूपीजनार्दनः
भगवानुवाच-

वरंवृणीध्वंदेवेशायद्वोमनसिवर्त्तते
रुद्रउवाच-

ततोदेवगणाःसर्व्वेकूर्म्मरूपंजनार्दनम् १२
उचुःप्रांजलयः सर्व्वेहर्षनिर्भरमानसाः
देवाऊचुः-

शेषस्यदिग्गजानांचसहायार्थमहाबल १३
धर्तुमर्हसिदेवेशसप्तद्वीपवर्तीमहीम्
रुद्रउवाच-

एवमस्त्विहष्टात्माभगवाल्लोकभावनः १४
धारयामासधरणींसप्तद्वीपसमावृताम्
ततोदेवाःसगंधर्वादित्यदानवमानुषाः १५
महर्षिभिरनुज्ञाताःस्वर्लोकांन्प्रतिपेदिरे
तदाप्रभृतितेसर्व्वेदेवाब्रह्मपुरोगमाः १६
सिद्धायेमानुषाश्चैवयोगिनोमुनिसत्तमाः
विष्णोराज्ञांपुरस्कृत्यभक्त्यापरमया युताः १७
एकादश्यामुपोष्याथभक्त्याचैवजनार्दनम्
द्वादश्यामर्चनंचक्रुर्विधिनावरवर्णिनि १८

एतत्सर्वमाख्यातंदेव्याजन्मवरानने

कौर्म्यचवैभवंविष्णोः किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि १६

इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंड

उमामहेश्वरसंवादे एकादश्युपवासकथनं नाम

त्रयस्त्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २३३

चतुस्त्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-

भगवच्छ्रोतुमिच्छामिद्वादश्याश्चविधानकम्

विष्णोः पूजाविधानंचकर्तव्यंतत्रवैप्रभो १

एकादश्याः प्रभावंचसर्वपापहरंनृणाम्

आचक्ष्वविस्तरेणैवमयिप्रीत्यामहेश्वर २

महादेवउवाच-

शृणुदेविप्रवक्ष्यामिद्वादश्याश्चविधानकम्

तस्याः स्मरणमात्रेणसंतुष्टः स्याज्जनार्दनः ३

एकादश्यांतुप्राप्तायांसमुपोष्येहमानवः

सर्वपापविनिर्मुक्तायांतिविष्णोः परम्पदम् ४

सप्तजन्मार्जितंपापज्ञानतोऽज्ञानतः कृतम्

क्षणादेवलयातिद्वादश्यांहरिपूजनात् ५

अश्वमेधसहस्राणिवाजपेयशतानिच

एकादश्युपवासस्यकलांनार्हतिषोडशीम् ६

धर्मदाह्यर्थदाचैवकामदामोक्षदाकिल

सर्व्वकामदुघानृणांद्वादशीवरवर्णिनी ७

एकादशीसमंकिंचित्पापत्राणंनविद्यते

एकादशीसमंकिचिद्ब्रतंनस्तिशुभेक्षणे ८

एकादशींपरित्यज्ययोह्यन्यद्ब्रतमाचरेत्

सकरस्थंमहाराज्यंत्यक्त्वाभैक्ष्यंतुयाचते ९

एकादशेंद्रियैः पापंयत्कृतंभवतिप्रिये

एकादश्युपवासेनतत्सर्व्वविलयंब्रजेत् १०

रटंतीहपुराणानिभूयोभूयोवरानने

नभोक्तव्यं नभोक्तव्यं संप्राप्ते हरिवासरे ११
 अभक्ष्यं सर्वदा प्रोक्तं किंपुनः शुक्लकृष्णयोः
 वर्णानामाश्रमाणां च सर्वेषां वरवर्णिनी १२
 एकादश्युपवासस्तु कर्तव्यो नात्र संशयः
 एकादश्यां च प्राप्तायां मातापित्रोर्मृतेऽहनि १३
 द्वादश्यां तु प्रदातव्यं नोपवासदिने क्वचित्
 गर्हितान्नं वाशनंति पितरश्च दिवौ कसः १४
 एकादश्यां नभोक्तव्यं सुरां वानपि बेल्वचित्
 ब्राह्मणं नैव हन्यात्तु सममेतत्त्रयं मतम् १५
 तस्मादेकादशीं शुद्धामुपवासं समाचरेत्
 अवस्थात्रितयेयस्तु यत्नोवाक्कायकर्मभिः १६
 दशमीमिश्रितां तां तु प्रयत्नेन विवर्जयेत्
 अरुणोदयवेलायां दशमीमिश्रिता भवेत् १७
 तां त्यक्त्वा द्वादशीं शुद्धामुपोष्ये हाविचारयन्
 कलायां विद्यमानायां सूर्यस्योदयनं प्रति १८
 त्रयोदश्यां तथा देवि द्वादशीपरिविद्यते
 तथा च द्वादशीं शुद्धां ह्युपवासे विधीयते १९
 अरुणोदयवेलायां कृत्यं सर्वं समाचरेत्
 कलायामपि द्वादश्यां पारणं तत्र चोदितम् २०
 शुद्धामेकादशीं चापित्यजेदत्र न संशयः
 कलाप्येकादशीयत्र द्वादश्यामुदिते रवौ २१
 सर्वामेकादशीं त्यक्त्वा तत्रैवोपवासे द्विवजः
 एवं विधिं विनिश्चित्य समुपोष्यं हरेर्दिनम् २२
 सायमाद्यंतयोरहोः सायंप्रातस्तु मध्यमे
 तत्रोपवासं कुर्वीत त्यक्त्वा भुक्तिचतुष्टयम् २३
 दशम्यामेकभक्तस्तु नारीसंगमवर्जितः
 अवनीतल्पशायी च परेऽहनि वसेच्छुचिः २४
 धात्रीफलानुलिप्तांगः स्नानं संध्यां समाचरेत्
 उपवासपरो भूत्वा रात्रौ संपूजयेद्धरिम् २५
 पाखंडिनं विकर्मस्थं पतितं च पचंतथा

नावलोकेत्रसंभाषेन्नस्पृशेत्तत्रवैष्णवः २६
 अवैष्णवस्तुयोविप्रः सपाषण्डः प्रकीर्तितः
 शिखोपवीतत्यागीचविकर्मस्थइतीरितः २७
 महापापोपपापाभ्यांयुक्तः पतितउच्यते
 अंत्यजः श्वपचः प्रोक्तो वेदैस्तत्रसुनिर्णयः २८
 रात्रौ संपूज्य देवेशं जागरं च समाचरेत्
 गंधैः पुष्पैस्तथा दीपैर्वस्त्रैराभरणैः शुभैः २९
 जपैस्तोत्रैर्नमस्कारैः पूजयेन्निशि भक्तितः
 ततः प्रभातसमये तु लसीमिश्रितैर्जलैः ३०
 स्नात्वा सम्यग्विधानेन संतर्प्य पितृदेवताः
 पूजयेज्जगतामीशं लक्ष्म्या सह जनार्दनम् ३१
 कोमलैस्तुलसीपत्रैः पुष्पैश्चैव सुगंधिभिः
 दीपान्नीराजयेत्तत्र वारमष्टोत्तरं शतम् ३२
 शतपत्रकृतां मालां ताभ्यां सम्यङ्निवेदयेत्
 धूपं दीपं च नैवेद्यं तांबूलं च समर्पयेत् ३३
 शर्करासहितं दिव्यं पायसान्नं समर्पयेत्
 कपूरैश्च संयुक्तं तांबूलं च निवेदयेत् ३४
 प्रदक्षिणेन नमस्कारं कृत्वा भक्त्या समन्वितः
 आज्येन जुहुयाद्ब्रह्मैशतमष्टोत्तरं तथा ३५
 प्रत्यूचं पुरुषसूक्तेन लक्ष्मीसूक्तेन पायसम्
 ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्या स्वयं भुंजीत वाग्यतः ३६
 पुराणादिप्रपाठेन क्षपयेत्तद्दिनं महत् अं
 क्षितिशायी ब्रह्मचारी तस्यामेव निशि स्वपेत् ३७
 एवं संपूज्यमानं सद्वादश्यां कमलापतिः
 क्षणात्प्रसन्नो भगवान्सर्वाभीष्टप्रदो ध्रुवम् ३८
 इत्येतत्कथितं देवि द्वादशीव्रतमुत्तमम्
 किमन्यच्छ्रोतुकामासितद्वक्तव्यं ब्रवीम्यहम् ३९

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहयां संहितायामुत्तरखण्डे उमामहेश्वर
 संवादे द्वादशीमाहात्म्यं नाम चतुस्त्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २३४

पञ्चत्रिंशदधिकद्विशततमध्यायः

श्रीपार्वत्युवाच-

पाषंडानांचसंवादंवर्जयेदितियत्त्वया १
 उक्तंममेहभगवान्श्वपचादपिगर्हितम्
 तेयादृशाः समाख्याताःकैर्लिङ्गैश्चिहिताभुवि
 रुद्रउवाच-

येऽन्यदेवंपरत्वेनवदंत्यज्ञानमोहिताः २
 नारायणाञ्जगन्नाथात्तेवैपाषंडिनःस्मृताः
 कपालभस्मास्थिधरायेह्यवैदिकलिङ्गिनः ३
 ऋतेवनस्थाश्रमाच्चजटावल्कलधारिणः
 अवैदिकक्रियोपेतास्तैवैपाषंडिनस्तथा ४
 शंखचक्रोर्ध्वपुंड्रादिचिह्नैःप्रियतमैर्हरैः
 रहितायेद्विजादेवितेवैपाषंडिनः स्मृताः ५
 श्रुतिस्मृत्युदिताचारंयस्तुनाचरतिद्विजः
 सपाषंडीतिविज्ञेयः सर्वलोकेषुगर्हितः ६
 विनावैभगवत्प्रीत्याते वैपाषंडिनःस्मृताः
 समस्तयज्ञभोक्तारंविष्णुंवैब्रह्मदैवतम् ७
 उदिश्यदेवताएवजुहोतिचददातिच
 सपाषण्डीतिविज्ञेयः स्वतंत्रःसर्वकर्मसु ८
 स्वातंत्र्यात्कुरुतेयस्तुकर्मवेदोदितंमहत्
 यस्तुनारायणंदेवंब्रह्मरुद्रादिदैवतैः ९
 सममन्यैर्निरीक्षेतसपाषंडीभवेत्सदा
 अवस्थात्रितयेयस्तुमनोवाक्कायकर्मभिः १०
 वासुदेवंनजानातिसपाषंडीभवेद्दिवजः
 किमत्रबहुनोक्तेनब्राह्मणायेप्यवैष्णवाः ११
 नस्प्रष्टव्यानवक्तव्यानद्रष्टव्याःकदाचन
 पार्वत्युवाच-

भगवन्परमंगुह्यंपृच्छामिसुरसत्तम १२
 मयिप्रीत्यासमाचक्ष्वसंशयोवर्त्ततेभृशम्
 कपालभस्मचर्मास्थिधारणंश्रुतिगर्हितम् १३

तत्त्वयाधार्यतेदेवगर्हितंकेनहेतुना
 स्त्रीचापल्येनदेवेशपृच्छामित्वांमहामते १४
 महाप्रभावात्कथितंनकर्त्तव्यं क्वचिद्भवेत्
 त्वयेतिनपुराप्रोक्तंविस्तरेणमहाप्रभो १५
 अकर्त्तव्यमितिप्रश्नंक्षंतुमर्हसिमेप्रभो
 वसिष्ठउवाच-
 इतिदेव्याहरः पृष्टोरहस्ये जनवर्जिते १६
 उवाचपरमंगुह्यंयद्यदाचरितंस्वकम्
 शिवउवाच-
 शृणुदेविप्रवक्ष्यामियदुह्यंपरमाद्भुतम् १७
 नवक्तव्यंत्वयादेविजनेषुकथितंमया
 अपृथक्त्वाच्छरीरस्यवक्ष्यामितवसुव्रते १८
 नमुच्याद्यामहादैत्याः पुरास्वायंभुवेंतरे
 महाबलामहावीर्यामहावीरामहौजसः १९
 सर्वेविष्णुरताः शुद्धाः सर्वपापविवर्जिताः
 त्रयीधर्मवृताः सर्वेभग्नाइंद्रपुरोगमाः २०
 विष्णोः समीपमागम्यभयार्त्ता शरणंगताः
 देवाऊचुः
 अजेयान्सर्वदेवानांतपोनिर्द्धूतकल्मषान् २१
 त्वमेवैतान्महादैत्याञ्जेतुमर्हसिकेशव
 महादेवउवाच-
 इत्याकर्ण्यहरिर्वाक्यंदेवानांचभयानकम् २२
 तान्समाश्वास्यदिक्पालान्मामाहपुरुषोत्तमः
 श्रीभगवानुवाच-
 त्वंहिरुद्रमहाबाहोमोहनार्थेसुरद्विषाम् २३
 पाषंडाचरणंधर्मकुरुष्वसुरसत्तम
 तामसानिपुराणानिकथयस्वचतान्प्रति २४
 मोहनानिचशास्त्राणिकुरुष्वचमहामते
 मयिमुक्ताश्चविप्रश्चभविष्यंतिमहर्षयः २५
 मद्भक्त्यातान्समाविश्यकथयस्वचतामसान्

काणादंगौतमंशक्तिमुपमन्युंचजैमिनिम् २६
 कपिलंचैवदुर्वासंमृकंडुचबृहस्पतिम्
 भार्गवंजामदग्न्यंचदशैतांस्तामसानृषीन् २७
 भावशक्त्यासमाविश्यकुर्वताजगतोशिवम्
 त्वच्छक्त्याचनिविष्टास्तेतमसोद्रिक्त्याभृशम् २८
 तामसास्तेभविष्यंतिक्षणादेवनसंशयः
 कथयिष्यंतितेविप्रास्तामसानिजगत्त्रये २९
 पुराणानिचशास्त्राणित्वयासत्वेनबृंहिताः
 कपालचर्मभस्मास्थिचिह्नान्यमरसर्वशः ३०
 त्वमेवधृतवान्लोकान्मोहयस्वजगत्त्रये
 तथापाशुपतंशास्त्रंत्वमेवकुरुसत्कृतः ३१
 कंकालशैवपाषंडमहाशैवादिभेदतः
 अलक्ष्यंचमतंसम्यग्वेदबाह्यंनराधमाः ३२
 भस्मास्थिधारिणःसर्वेभविष्यंतिह्यचेतसः
 त्वांपरत्वेनवक्ष्यंतिसर्वशास्त्रेषुतामसाः ३३
 तेषांमतमधिष्ठायसर्वेदैत्याःसनातनाः
 भवेयुस्तेमद्विमुखाःक्षणादेवनसंशयः ३४
 अहमप्यवतारेषुत्वांचरुद्रमहाबल
 तामसानां मोहनार्थंपूजयामियुगेयुगे ३५
 मतमेतदवष्टभ्यपतंत्येवनसंशयः
 महादेवउवाच-
 तच्छ्रुत्वाहंयथोक्तंतुवासुदेवेनभामिनि ३६
 सुमहद्वदनोदीनोबभूवात्रवरानने
 नमस्कृत्वाथतंदेवमब्रुवंपरमेश्वरम् ३७
 त्वयोदितमिदंदेवकरोमियदिभूतले
 तस्मान्नाशायमेनाथभविष्यतिनसंशयः ३८
 तत्रशक्यंमयाकर्तुमेतत्कृत्यंहरेऽधुना
 त्वदाज्ञापिचनोल्लंघ्याएतद्दुःखतरंमहत् ३९
 एवमुक्तेततोदेविसमाश्वास्यचमांपुनः
 आत्मनाशायतेनात्रभवत्वित्याहमांहरिः ४०

देवतानांहितार्थायकुरुष्ववचनंमम
 तवापिजीवनोपायंकथयामिसुरोत्तम ४१
 दत्तवान्कृपयामह्यमात्मनामसहस्रकम्
 हृदयेमांसमाधायजपमंत्रममाव्ययम् ४२
 षडक्षरंमहामंत्रंतारकंब्रह्मउच्यते
 येजपंतिहिमांभक्त्यातेषांमुक्तिर्नसंशयः ४३
 इंदीवरदलश्यामंपद्मपत्रविलोचनम्
 शंखांगशार्ङ्गेषुधरंसर्वाभरणभूषितम् ४४
 पीतवस्त्रंचतुर्बाहुंजानकीप्रियवल्लभम्
 श्रीरामायनमइत्येवमुच्चार्य्यमन्त्रमुत्तमम् ४५
 सर्वदुःखहरंचैतत्पापिनामपिमुक्तिदम्
 इममंत्रंजपन्नित्यममलस्त्वंभविष्यसि ४६
 भस्मास्थिधारणाद्यत्तुसंभूतंकिल्बिषंत्वयि
 मंगलंतदभूत्सर्वमन्मंत्रोच्चारणाच्छुभात् ४७
 तर्पितोनाशयिष्यामिपापंसर्वंसुरोत्तम
 मदन्यदेवताभक्तिर्जायते नतुसुव्रत ४८
 मनसैवार्चयहृदिमांनार्थंपुरुषोत्तमम्
 मदाज्ञांकुरुमत्प्रीत्यासर्वमेतच्छुभंतव ४९
 इतिसंदिश्यमांदेविविससर्जमरुद्गणान्
 विसृष्टास्तेततोदेवानिवृत्ताः स्वाश्रमंययुः ५०
 ततोमांप्रार्थयामासुर्देवाइंद्रपुरोगमाः
 इन्द्रादय ऊचुः
 शीघ्रंकुरुहितंदेवयथोक्तंहरिणाधुना ५१
 महादेवउवाच-
 देवतानांहितार्थायवृत्तिंपाखंडिनांशुभे
 कपालचर्मभस्मास्थिधारणंतत्कृतंमया ५२
 तामसानिपुराणानियथोक्तंविष्णुनाशुभे
 पाषंडशैवशास्त्राणियथोक्तंकृतवानहम् ५३
 मच्छक्त्यापिसमाविश्यगौतमादिद्विजानपि
 वेदबाह्यानिशास्त्राणिसम्यगुक्तंमयानघे ५४

इमंमतमवष्टभ्यदुष्टाः सर्वेचराक्षसाः
 भगवद्विमुखाःसर्वेबभूवुस्तामसावृताः ५५
 भस्मादिधारणंकृत्वामहोग्रतपसावृताः
 मामेवपूजयांचक्रुर्मासासृक्चंदनादिभिः ५६
 मत्तोवरप्रदानानिलब्ध्वामदबलोद्धताः
 अत्यंतविषयासक्ताःकामक्रोधसमन्विताः ५७
 सत्वहीनास्तुनिर्वीर्याजितादेवगणैस्तदा
 सर्वधर्मपरिभ्रष्टाःकालेयांत्यधमांगतिम् ५८
 येमेमतमवष्टभ्यचरंतिपृथिवीतले
 सर्वधर्मैश्चरहिताः पश्यंतिनिरयंसदा ५९
 एवंदेवहितार्थायवृत्तिर्मेदेविगर्हिता
 विष्णोराज्ञांपुरस्कृत्यकृतं भस्मास्थिधारणम् ६०
 बाह्यचिह्नमिदंदेविमोहनार्थायविद्विषाम्
 अथांतर्हृदयेनित्यं ध्यात्वादेवंजनार्दनम् ६१
 जपन्नेवचतन्मंत्रंतारकंब्रह्मवाचकम्
 सहस्रनामसदृशंविष्णोर्नारायणस्यतु ६२
 षडक्षरंमहामंत्रंरघूणांकुलबद्धनम्
 जपन्वैसततंदेविसदानंदसुधाप्लुतम्
 सुखमात्यंतिकंब्रह्मह्यशनामसततंशुभे ६३
 एतत्तेसर्वमाख्यातंत्वयापृष्टंशुभानने
 किमन्यच्छ्रोतुकामासिप्रीत्यातत्परिपृच्छमाम् ६४
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
 पाषंडोत्पत्तिवर्णनं नाम पंचत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २३५

षट्त्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः

पार्वत्युवाच-
 तामसानिचशास्त्राणिसमाचक्ष्वममानघ
 संप्रोक्तानिचतैर्विप्रैर्भगवद्भक्तिवर्जितैः
 तेषांनामानिक्रमशः समाचक्ष्वसुरेश्वर १
 रुद्रउवाच-

शृणुदेविप्रवक्ष्यामितामसानियथाक्रमम् २
 तेषांस्मरणमात्रेणमोहःस्याज्ज्ञानिनामपि
 प्रथमं हिमयैवोक्तं शैवंपाशुपतादिकम् ३
 मच्छक्त्यावेशितैर्विप्रैः प्रोक्तानि च ततः शृणु
 कणादेन तु संप्रोक्तं शास्त्रं वैशेषिकं महत् ४
 गौतमेन तथान्यायं सांख्यं तु कपिलेन वै
 धिषणेन तथा प्रोक्तं चावर्कमतिगर्हितम् ५
 दैत्यानां नाशनार्थाय विष्णुना बुद्धरूपिणा
 बौद्धशास्त्रमसत्प्रोक्तं नग्ननीलपटादिकम् ६
 मायावादमसच्छास्त्रं प्रच्छन्नं बद्ध उच्यते
 मयैव कथितं देविकलौ ब्राह्मणरूपिणा ७
 अपार्थश्रुतिवाक्यानां दर्शयन् लोकगर्हितम्
 स्वकर्मरूपं त्याज्यत्वमत्रैव प्रतिपाद्यते ८
 सर्वकर्मपरिभ्रष्टैर्वैधर्म्यं तदुच्यते
 परेशजीवपारैक्यं मया तु प्रतिपाद्यते ९
 ब्रह्मणोऽस्य स्वयं रूपं निर्गुणं वक्ष्यते मया
 सर्वस्य जगतोऽप्यत्र मोहनार्थं कलौ युगे १०
 वेदार्थवन्महाशास्त्रं मायया यदवैदिकम्
 मयैव कल्पितं देवि जगतां नाशकारणात् ११
 मदाज्ञया जैमिनिना पूर्वं वेदमपार्थकम्
 निरीश्वरेण वादेन कृतं शास्त्रं महत्तरम् १२
 शास्त्राणि चैव गिरिजेतामसानि निबोध मे
 पुराणानि च वक्ष्यामितामसानियथाक्रमात् १३
 ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवं च शैवं भागवतं तथा
 तथैव नारदीयं तु मार्कण्डेयन्तु सप्तमम् १४
 आग्नेयमष्टमं प्रोक्तं भविष्यं नवमं तथा
 दशमं ब्रह्मवैवर्तं लिङ्गमेकादशं स्मृतम् १५
 द्वादशं च वराहं च वामनं च त्रयोदशम्
 कौर्म्यं चतुर्दशं प्रोक्तं मात्स्यं पंचदशं स्मृतम् १६
 षोडशं गारुडं प्रोक्तं स्कंदं सप्तदशं स्मृतम्

अष्टादशंतुब्रह्मांडपुराणानियथाक्रमम् १७
 मात्स्यंकौर्मतथालैङ्गशैवस्कादंतथैवच
 आग्नेयंचषडेतानितामसानिनिबोधमे १८
 वैष्णवंनारदीयंचतथाभागवतंशुभम्
 गारुडंचतथापाद्मंवाराहंशुभदर्शने १९
 सात्त्विकानिपुराणानिविज्ञेयानिशुभानिवै
 ब्रह्मांडब्रह्मवैवर्तमार्कण्डेयंतथैवच २०
 भविष्यं वामनं ब्राह्मं राजसानिनिबोधमे
 सात्त्विकामोक्षदाः प्रोक्ता राजसाः सर्वदाशुभाः २१
 तथैवतामसादेविनिरयप्राप्तिहेतवः
 तथैवस्मृतयः प्रोक्ता ऋषिभिस्त्रिगुणान्विताः २२
 सात्त्विकाराजसाश्चैवतामसा शुभदर्शने
 वासिष्ठंचैवहारीतंव्यासंपाराशरंतथा २३
 भारद्वाजंकाश्यपंचसात्त्विकामुक्तिदाः शुभाः
 याज्ञवल्क्यंतथात्रेयं तैत्तिरंदाक्षमे वच २४
 कात्यायनंवैष्णवंचराजसां स्वर्गदाः शुभाः
 गौतमंबार्हस्पत्यंचसांवर्तचयमंस्मृतम् २५
 साख्यंचौशनसंचेतितामसा निरयप्रदाः
 किमत्रबहुनोक्तेनपुराणेषुस्मृतिष्वपि २६
 तामसानरकायैववर्जयेत्तान्विचक्षणः
 एतत्तेसर्वमाख्यातंप्रसंगाच्छुभदर्शनम्
 शेषांचप्रभवावस्थां हरेर्वक्ष्यामितेशृणु २७
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेतामसशास्त्र
 कथनंनामषट्त्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २३६

सप्तत्रिंशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

श्रीरुद्रउवाच-

हिरण्यकहिरण्याक्षौकाश्यपेयौमहाबलौ
 दितिपुत्रौमहावीर्यौसर्वदैत्यपतीउभौ १
 नाम्नातौजयविजयौश्वेतद्वीपेहरिगतौ

तस्मिन्प्रविष्टयोगीन्द्रान्सनकादीन्महाबलौ २
 वारयामासतुर्देविहरिसंदर्शनोत्सुकान्
 तैःप्रशप्तौमहावीर्यौद्वारपालौसुरोत्तमौ ३
 सनकादय ऊचुः-
 उत्सृज्यतत्पृथिव्यांचयातौदेवस्यकिंकरो
 रुद्र उवाच-
 इति शापंतयोर्दत्त्वातत्रतस्थुर्मुनीश्वराः ४
 देवस्तमर्थंज्ञात्वाचतानाहूयचतावपि ५
 तौचोत्थायाब्रवीत्तत्रभगवान्भूतभावनः
 भगवानुवाच-
 कृतवंतौमहावीर्यावपराधंमहात्मनाम् ६
 नातिक्रमणीयमिदंभवद्भ्यांद्वारपालकौ
 दासत्वंसप्तजन्मानियुवांभक्तौममानघौ ७
 अमित्रतस्तथात्रीणिजन्मानिभजतोऽपिवा
 रुद्र उवाच-
 इत्युक्तौतौमहावीर्यावब्रूतांपरमेश्वरम् ८
 जयविजयावूचतुः
 चिरकालंमहींगंतुंनसमर्थौस्व मानद
 तस्माद्वैरायजन्मानिविद्धिवांचब्रजावहे ९
 देवत्वयैवनिहतोप्राप्स्यावोभवदंतिकम्
 रुद्र उवाच-
 इत्युक्त्वाद्वारपालौ तौपूर्वजातौमहाबलौ १०
 कश्यपस्यमहावीर्यौदितिगर्भेमहासुरौ
 हिरण्यकशिपुर्ज्येष्ठोहिरण्याक्षःकनिष्ठकः ११
 उभौतौलोकविख्यातौमहावीर्यवलोद्धतौ
 अप्रमाणशरीरःसहिरण्याक्षोमहोद्धतः १२
 उत्पाट्यबाहुसाहस्रैःपृथिवींसमहीधराम्
 ससागरांद्वीपयुतांसर्वप्राणिसमन्विताम् १३
 उत्पाट्यशिरसाकृत्वाप्रविवेशरसातलम्
 ततोदेवगणाःसर्वेचुक्रुशुर्भयपीडिताः १४

शरणंप्रययुर्देवं नारायणमनामयम्
 ततस्तदद्भुतं ज्ञात्वा शंखचक्रगदाधरः १५
 वाराहरूपमास्थाय विश्वरूपं जनार्दनः
 अनादिमध्यांतवपुः सर्वदेवमयो विभुः १६
 विश्वतः पाणिपद्मं हृदं हृदं हृदं हृदं हृदं
 दंष्ट्रैकया तु तं दैत्यं जघान परमेश्वरः १७
 संचूर्णितमहागात्रो ममारदिति जाधमः
 पतितांधरणीं दृष्ट्वा दंष्ट्रयोद्धृत्य पूर्ववत् १८
 संस्थाप्य धारयामास शेषे कूर्मवपुस्तदा
 तं दृष्ट्वा देवताः सर्वे क्रोडरूपं महाहरिम्
 तुष्टुवुर्मुनयश्चैव भक्तिनम्रात्ममूर्तयः १९
 देवा ऊचुः -

नमो यज्ञवराहाय नमस्ते शतबाहवे
 नमस्ते देवदेवाय नमस्ते विश्वरूपिणे २०
 नमः स्थितिस्वरूपाय सर्वयज्ञस्वरूपिणे
 कलाकाष्ठानि मेषाय नमस्ते कालरूपिणे २१
 भूतात्मने नमस्तुभ्यमृगवेदवपुषे तथा
 सुरात्मने नमस्तुभ्यं सामवेदाय ते नमः २२
 ॐ काराय नमस्तुभ्यं यजुर्वेदस्वरूपिणे
 ऋचः स्वरूपिणे चैव चतुर्वेदमयाय च २३
 नमस्ते वेदवेदाङ्गसांगोपांगाय ते नमः
 गोविंदाय नमस्तुभ्यमनादिनिधनाय च २४
 नमस्ते वेदविदुषे विशिष्टैकस्वरूपिणे
 श्रीभूलीलाधिपतये जगत्पित्रे नमो नमः २५
 रुद्र उवाच -

इत्यादिस्तुतिभिः स्तुत्वा देवं वाराहरूपिणम्
 अर्चयामासुरात्मे शंखपुष्पादिभिर्हरिम् २६
 समर्च्यमानस्तैर्देवैस्तेषामिष्टं वरं ददौ
 गंधर्वैरप्सरोभिश्च गायमानो मुदा हरिः २७
 महर्षिभिः स्तूयमानस्तत्रैवांतरधीयत

एभिःस्तुत्वानरोभक्त्याप्रातरुत्थायभक्तिमान् २८

ईप्सितालभते भूमिंचिरंसस्यफलान्विताम्

एतत्तेसर्वमाख्यातंवाराहवैभवंहरैः

नारसिंहं तथा वक्ष्ये शृणु देविवरानने २९

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखण्डे

वराहावतारकथनं नाम सप्तत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २३७

अष्टत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः

रुद्र उवाच-

भ्रातरं निहतं ज्ञात्वा हिरण्यकशिपुस्ततः

तपस्तेपे महादैत्यो मेरोः पार्श्वे च मां प्रति १

दिव्यवर्षसहस्राणि वायुभक्षो महाबलः

जपन् पंचाक्षरं मंत्रं पूजयामास मां शुभे २

ततः प्रहृष्टमनसा तमवोचं महासुरम्

वरं वृणीष्व दैतेय यत्ते मनसि वर्तते

ततः प्रोवाच दैतेयो मां प्रसन्नं शुभानने ३

हिरण्यकशिपु उवाच-

देवासुरमनुष्याणां गंधर्वो रगरक्षसाम्

पशुपक्षिमृगाणां च सिद्धानां वै महात्मनाम् ४

यक्षविद्याधराणां च किन्नराणां तथैव च

सर्वेषामेव रोगाणामायुधानां तथैव च

सर्वेषामृषिमुख्यानामवध्यत्वं प्रयच्छ मे ५

रुद्र उवाच-

एवमस्त्वितितद्रक्षस्त्वब्रुवं प्रियदर्शने

मत्तो महाद्वरं प्राप्य स दैतेयो महाबलः ६

जित्वा महेन्द्रं देवांश्च स त्रैलोक्येश्वरोऽभवत्

सर्वाश्च यज्ञभागांश्च स्वयमेवाग्रहीद्वलात् ७

त्रातारं नाधिगच्छंति देवतास्तेन निर्जिताः

तस्यैव किंकराः सर्वे गंधर्वादेव दानवाः ८

यक्षाश्च नागाः सिद्धाश्च साध्याश्च वशवर्तिनः

उत्तानपादस्यसुतांकल्याणीनामकन्यकाम् ६
 उपयेमेविधानेनदैत्यराजोमहाबलः
 तस्यांजातोमहातेजाः प्रह्लादोदैत्यराट्शुभे १०
 अनुरक्तोहृषीकेशेगर्भवासेऽपियोहरौ
 सर्वावस्थासुकृत्येषुमनोवाक्कायकर्मभिः ११
 नान्यंजानातिदेवेशात्प्रसन्नात्मासनातनात्
 सकालेऽपिविनीतः सन्गुरुगेहेवसत्सुधीः १२
 अधीत्यसर्ववेदांश्चशास्त्राणिविविधानिच
 कस्यचित्त्वथकालस्यगुरुणासहदैत्यजः १३
 पितुःसमीपमागत्यववंदेविनयान्वितः
 तंपरिष्वज्यबाहुभ्यांतनयंशुभलक्षणम्
 अंकेनिधायदैत्येन्द्रःप्रोवाचेदंसुविस्मितम् १४
 हिरण्यकशिपुरुवाच-
 प्रह्लादचिरकालंत्वंगुरुगेहेनिवेशितः
 यदुक्तागुरुणाविद्यातन्ममाचक्ष्वसुव्रत १५
 रुद्रउवाच-
 इति पृष्टःस्वपित्रावैप्रह्लादोजन्मवैष्णवः
 प्राहदैत्येश्वरंप्रीत्यावचनंकलुषापहम् १६
 प्रह्लादउवाच-
 योवैसर्वोपनिषदामर्थःपुरुषईश्वरः
 तंवैसर्वगतंविष्णुंनमस्कृत्वाब्रवीमि ते १७
 रुद्रउवाच-
 इति विष्णुस्तुतिंश्रुत्वादैत्यराडिवस्मयान्वितः
 उवाचतंगुरुरोषात्किंत्वयोक्तंममात्मजे १८
 ममात्मजस्यदुर्वुद्धेहरिसंस्तवमीदृशम्
 किमर्थमुक्तवान्जाड्यमकार्य्यब्राह्मणोचितम् १९
 अश्राव्यंमदमित्रस्यस्तवमेतंममाग्रतः
 बालेनापिकृतंत्वेतत्त्वत्प्रसादादिवजाधम २०
 इत्युक्त्वापरितोवीक्ष्यदैत्यराट्क्रोधमूर्च्छितः
 उवाचदैत्यमेकंतुबंधयैनंद्विजाधमम् २१

इतिराजवचः श्रुत्वासबबन्धभृगोःसुतम्
बध्यमानंगुरुंदृष्ट्वाप्रह्लादोब्राह्मणप्रियः
उवाचपितरंतातइदंमेनोक्तवान्गुरुः २२
कृपयादेवदेवस्यशिक्षितोस्मिहरेःप्रभो
नान्योगुरुर्मेभवतिसएवप्रेरकोहरिः २३
श्रोतामंतातथावक्ताद्रष्टासर्वगईश्वरः
हरिरेवाक्षयःकर्त्तानियंतासर्वदेहिनाम्
तस्मादनागसोविप्रोमोक्तव्योऽयगुरुःप्रभो २४
रुद्रउवाच-

इतिपुत्रवचः श्रुत्वाहिरण्यकशिपुस्ततः
तंब्राह्मणंमोचयित्वास्वसुतंप्राहविस्मयात् २५
किंवत्सत्वंभ्रमस्येवंमिथ्यावाक्यैर्द्विजन्मनः
कोविष्णुः किंतुतद्रूपंकुत्रासौसंस्थितोहरिः २६
अहमेवेश्वरोलोके त्रैलोक्याधिपतिर्यतः
मामेवार्च्चयगोविंदंत्यजशत्रुंदुरासदम् २७
अथवाशंकरंदेवंरुद्रंलोकगुरुंप्रभुम्
अर्च्चयस्वासुराध्यक्षंसर्वैश्वर्यप्रदंशिवम् २८
त्रिपुंड्रधारणंकृत्वाभस्मनादैत्यपूजितम्
पूजयित्वामहादेवंपाशुपत्योक्तमार्गतः २९
रुद्रउवाच-

इतिदैत्यपतेर्वाक्यंश्रुत्वादैत्यपुरोहिताः ३०
पुरोहिताऊचुः-
एवमेवमहाभागकुरुष्ववचनंपितुः
त्यजशत्रुकैटभारिंपूजयस्वत्रिलोचनम् ३१
रुद्रात्परतरोदेवोनास्तिसर्वप्रदोनृणाम्
पितातवापितस्यैवप्रसादादीश्वरोऽभवत् ३२
रुद्रउवाच-

इतितेषांवचःश्रुत्वाप्रह्लादोजन्मवैष्णवं ३३
प्रह्लादउवाच-
अहोभगवतः श्रेष्ठायन्मायामोहितंजगत्

अहोवेदांतविदुषःसर्वलोकेषुपूजिताः ३४
 ब्राह्मणाअपिचापल्याद्वदंत्येवंमदान्विताः
 नारायणःपरंब्रह्मतत्त्वनारायणःपरम् ३५
 नारायणः परोध्याताध्यानंनारायणःपरम्
 गतिर्विश्वस्यजगतः शाश्वतंशिवमच्युतः ३६
 धाताविधाताजगतोवासुदेवःसनातनः
 विश्वमेवेदंपुरुषस्तद्विश्वमुपजीवति ३७
 हिरण्यमयवपुर्नित्यःपुंडरीकनिभेक्षणः
 श्रीभूलीलापतिः सौम्योनिर्मलः शुभविग्रहः ३८
 तेनैवसृष्टौब्रह्मेशौसर्गेदेवोत्तमौविभू
 तस्यैवाज्ञांपुरस्कृत्यवर्त्तेतैब्रह्मशंकरौ ३९
 भीषास्माद्वातिपवनोभीषोदेतिदिवाकरः
 भीषास्मादग्निश्चंद्रोऽथमृत्युर्धावतिपंचमः ४०
 आसीदेकोहरिर्दिव्योदेवोनारायणःपरः
 ब्रह्मानेंद्रोनचेशानोनचचंद्रदिवाकरौ ४१
 नवाद्यावापृथिव्यौचनक्षत्राणिदिवौकसः
 तस्यविष्णोःपरंधामसदापश्यंतिसूरयः ४२
 एवंसर्वोपनिषदामर्थंहित्वाद्विजोत्तमाः
 रागाल्लोभाद्भयाद्वापिकिंब्रवीथममाग्रतः ४३
 तंसर्वरक्षकंदेवत्यक्त्वासर्वेश्वरंहरिम्
 कथंपाषंडमाश्रित्यपूजयामिचशंकरम् ४४
 लक्ष्मीपतिंदेवदेवमनंतंपुरुषोत्तमम्
 इंदीवरदलश्यामंपद्मपत्रायतेक्षणम् ४५
 श्रीवत्सलक्षितोरस्कंसर्वाभरणभूषितम्
 सदाकुमारंसर्वेशंनित्यानन्दसुखप्रदम् ४६
 कृष्णंदध्युर्महात्मानोयोगिनः सनकादयः
 यमर्चयंतिब्रह्मेशशक्राद्यादेवतागणाः ४७
 यस्यपत्न्याः कटाक्षार्द्धदृष्ट्यादृष्टादिवौकसः
 ब्रह्मैन्द्ररुद्रवरुणयमसोमधनाधिपाः ४८
 यन्नामस्मरणादेवपापिनामपिसत्त्वरम्

मुक्तिर्भवतिजंतूनांब्रह्मादीनांसुदुर्लभा ४६
 सएवंरक्षकःश्रीशोदेवानामपिसर्वदा
 तमेवपूजयिष्यामिलक्ष्म्यासंयुतमच्युतम् ५०
 प्राप्स्यामिसुसुखेनैवतद्विष्णोःपरमंपदम्
 रुद्रउवाच-
 इतितस्यवचः श्रुत्वाहिरण्यकशिपुस्ततः ५१
 क्रोधेनमहताविष्टोज्ज्वालाग्निरिवापरः
 परितोवीक्ष्यदैतेयानित्याहक्रोधमूर्छितः ५२
 हिरण्यकशिपुरुवाच -
 भीषणैः शस्त्रसंघातैःप्रह्लादंपापकारिणम्
 ममाज्ञयाघातयध्वंशत्रुपूजनतत्परम् ५३
 रक्षिताहरिरेवेतिरक्षतेतेनवात्सलात्
 अद्यैवसफलंतस्यपश्येयंहरिरक्षणम् ५४
 रुद्रउवाच-
 तदोद्यतास्त्रादैतेयाहंतुं दैत्येश्वरात्मजम्
 परिवार्यमहात्मानंतस्थुदैत्येश्वराज्ञया ५५
 प्रह्लादोऽपितथाविष्णुंध्यात्वाहृदयपंकजे
 जपन्नष्टाक्षरंमंत्रंतस्थौगिरिरिवापरः ५६
 तंजघ्नुःपरितोवीराःशूलतोमरशक्तिभिः
 प्रह्लादस्यवपुस्तत्रहरिसंस्मरणाच्छुभे ५७
 विष्णोःप्रभावाद्बुद्धर्षाद्वज्रभूतमभूद्भृशम्
 ततः संप्राप्यतद्गात्रंमहास्त्राणिसुरद्विषाम् ५८
 नीलोत्पलदलानीवपेतुश्चिच्छन्नाःक्षितौशुभे
 अल्पमप्यस्यतद्गात्रंभेतुं दैत्यानचक्षमाः ५९
 विस्मितावाङ्मुखास्तस्थुदैत्यराजांतिकेभटाः
 तादृग्विधंमहात्मानंदृष्ट्वापुत्रंमहाबलम् ६०
 विस्मयंपरमंगत्वादित्यराट्क्रोधमूर्छितः
 आदिदेशततःसर्वान्दंदशूकान्महाविषान् ६१
 वासुकिप्रभृतीन्भीमान्वादयध्वमितिक्रुधा
 आदिष्टास्तेनराज्ञाथतेनागाःसुमहाबलाः ६२

ज्वलितास्यामहाभीमास्तंचखादुर्महाबलम्
 गरुडध्वजभक्तंतंविदश्यगरलायुधाः ६३
 निर्विषाश्चिच्छन्नदशनाबभूबुरनिलाशनाः
 वैनतेयसहस्रेणछिन्नगात्राःसुविह्वलाः ६४
 प्रदुद्रुवुर्दिशःसर्वावमंतोरुधिरंभृशम्
 तादृग्विधान्महासर्पान्दृष्ट्वादैत्यपतिस्तदा ६५
 आदिदेशततः क्रुद्धोदिग्गजान्सुमदान्वितान्
 निर्दिष्टास्तेनराज्ञाथदिग्गजाश्चमदोद्धताः ६६
 परिवार्याथतंजघ्नुर्दतैः पृथुतरैर्भृशम्
 अथदिग्गजदंताश्चछिन्नमूलाःपतन्भुवि ६७
 दतैर्विनाकृतानागाभयार्तावैप्रदुद्रुवुः
 तान्दृष्ट्वाथमहानागान्दैत्येन्द्रःकुपितोबली ६८
 प्रज्वाल्यचमहावह्निंचिक्षेपसुतमात्मनः
 जलशायिप्रियंदृष्ट्वाप्रह्लादंहव्यवाहनः ६९
 नददाहचतंधीरंसुशीतः समभूच्छिखी
 अदह्यमानंतंबालंदृष्ट्वा राजासुविस्मितः ७०
 प्रादात्तस्मैविषंधोरंसर्वभूतहितंतदा
 तस्यविष्णोःप्रभावाच्चविषमस्यामृतंभवेत् ७१
 अर्पणात्तस्यदेवस्यविषंचामृतमश्नुते
 एवमाद्यैर्वधोपायैर्घोररूपैःसुदारुणैः ७२
 मोहयित्वात्मजंराजातस्यावध्यत्वमीक्ष्यच
 ततः साम्रासुतंप्राहदैत्यराड्विस्मयाकुलः ७३
 हिरण्यकशिपुरुवाच-
 त्वयाविष्णोःपरत्वंचसम्यगुक्तंममाग्रतः
 व्यापित्वात्सर्वभूतानांविष्णुरित्यभिधीयते ७४
 योऽसौसर्वगतोदेवःसएवपरमेश्वरः
 तस्यसर्वगतत्वंवैप्रत्यक्षंदर्शयस्वमे ७५
 ऐश्वर्यशक्तितेजांसिज्ञानवीर्यबलानिच
 परस्यतस्यपरमंरूपंगुणविभूतयः ७६
 सम्यग्दृष्ट्वाप्रयत्नेनविष्णुंमन्येदिवौकसाम्

ममप्रतिबलोलोकेनास्तिदेवेषुकश्चन ७७
ईशानवरदानेनसर्वभूतेष्वबध्यताम्
प्राप्तवान्सर्वभूतानांदुर्जयत्वंचमानद
ईश्वरत्वंलभेद्विष्णुर्माजित्वाबलवीर्यतः ७८
रुद्रउवाच-

इतितस्यवचः श्रुत्वाप्रह्लादःप्राहविस्मितः
हरेःप्रभावं दैन्यस्यकथयामाससुव्रतः ७९
प्रह्लादउवाच-

योऽसौनारायणः श्रीमान्परमात्मासनातनः
वसनात्सर्वभूतेषुवासुदेवःसउच्यते ८०
सर्वस्यापिजगद्धाताविष्णुरित्यभिधीयते
नकिंचिदस्मादन्यंतुजगत्स्थावर जंगमम् ८१
सर्वत्रचिदचिद्वस्तुरूपंतस्यैवनान्यथा
त्रिपाद्व्याप्तिः परंव्योम्निपादव्याप्तिकलाद्भुता ८२
योऽसौचक्रगदापाणिःपीतवासाजनार्दनः
योगिभिर्दृश्यतेभक्त्यानाभक्त्यादृश्यतेक्वचित् ८३
द्रष्टुंशक्योरोषाच्चमत्सराद्वाजनार्दनः
देवतिर्यङ्मनुष्येषुस्थावरेष्वपिजंतुषु
व्याप्यतिष्ठतिसर्वेषुक्षुद्रेष्वपिमहत्सुच ८४
रुद्रउवाच-

इतिप्रह्लादवचनंश्रुत्वादैत्यवरस्तदा
उवाचरोषताम्राक्षोभर्त्सयंश्चसुतंमुहुः ८५
हिरण्यकशिपुरुवाच-

असौसर्वगतोविष्णुरपिचेत्परमः पुमान्
प्रत्ययंदर्शयस्वाद्यबहुभिःकिंचलापितैः ८६
महादेवउवाच-

इत्युक्त्वासहसादैत्यःप्रासादस्तंभमात्मनः
ताडयामासहस्तेनप्रह्लादमिदमब्रवीत् ८७
हिरण्यकशिपुरुवाच-

अस्मिन्दर्शयतंविष्णुंयदिसर्वगतोभवेत्

अन्यथात्वांवधिष्यामिमिथ्यावाक्यप्रलापिनम् ८८

रुद्रउवाच-

इत्युक्त्वासहसाखङ्गमाकृष्यदितिजेश्वरः

प्रह्लादोरसिचिक्षेपहंतुंखड्गेनतरुषा ८९

तस्मिन्क्षणेमहाशब्दःस्तंभेसंश्रूयतेभृशम्

संवर्ताशनिसंरावैःखमिवस्फुटितांतरम् ९०

तेनशब्देनमहतादैत्यश्रोत्रविघातिना

सर्वेनिपातिताभूमौछिन्नमूलाइवद्रुमाः ९१

बिभ्यंतःसंप्लुतं दैत्यामेनिरेवैजगत्त्रयम्

ततः स्तंभेमहातेजानिष्क्रांतोवैमहाहरिः ९२

चकारसमहाघोरंजगत्क्षयनिभंस्वनम्

तेननादेनमहतातारकाः पतिताभुवि ९३

नृसिंहवपुरास्थायतत्रैवाविरभूद्धरिः

अनेककोटिसूर्याग्नितेजसाससमावृतः ९४

मुखेपंचाननप्रख्यः शरीरेमानुषाकृतिः

दंष्ट्राकरालवदनः स्फुरज्जिह्वाम्बरोद्धतः ९५

ज्वालावलितकेशांतस्तप्तालातेक्षणेविभुः

सहस्रबाहुभिर्दीर्घैःसर्वायुधसमन्वितैः ९६

वृतोमेरुरिवाभातिबहुशाखानगान्वितः

दिव्यमाल्यांवरधरोदिव्याभरणभूषितः ९७

तस्थौनृकेसरीरूपःसंहर्तुंसर्वदानवान्

तंदृष्ट्वाघोरसंकाशंनरसिंहंमहाबलम् ९८

दग्धाक्षिपक्ष्मोदैत्येन्द्रोविह्वलांगःपपातह

प्रह्लादोऽथतदादृष्ट्वानारसिंहोपमंहरिम् ९९

जयशब्देनदेवेशंनमश्चक्रेजनार्दनम्

ददर्शतस्यगात्रेषुनृसिंहस्यमहात्मनः १००

लोकान्समुद्रान्सद्वीपान्सुरगंधर्वमानुषान्

अजांडानांसहस्रंतुसटाग्रेतस्यदृश्यते १०१

दृश्यंते तस्यनेत्रेषुसोमसूर्यादयस्तथा

कर्णयोरश्विनौदेवौदिशश्चविदिशस्तथा १०२

ललाटेब्रह्मरुद्रौचनभोवायुश्चनासिके
इंद्राग्नीतस्यवक्त्रांतेजिह्वायांतुसरस्वती १०३
दंष्ट्रासुसिंहशार्दूलाः शरभाश्चमहोरगाः
कंठेचदृश्यतेमेरुःस्कंधेष्वपिमहाद्रयः १०४
देवतिर्य्यङ्मनुष्याश्चबाहुष्वपिमहात्मनः
नाभौचास्यांतरिक्षंचपादयोःपृथिवीतथा १०५
रोमस्वोषधयः सर्वाःपादपानखपंक्तिषु
निःश्वासेषुचवेदाश्चसाङ्गोपाङ्गसमन्विताः १०६
आदित्यावसवोरुद्राविश्वेदेवामरुद्गणाः
सर्वाङ्गेषुप्रदृश्यंततेगंधर्वाप्सरसश्चये १०७
इत्थंविभूतयस्तस्यदृश्यंतेपरमात्मनः
श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कंवनमालाविभूषितम् १०८
शंखचक्रगदाखङ्गशार्ङ्गाद्यैर्हेतिभिर्युतम्
सर्वोपनिषदामर्थदृष्ट्वादित्येश्वरात्मजः १०९
हर्षाश्रुजलसिक्तांगःप्रणनाममुहुर्मुहुः
दैत्येन्द्रस्तुहरिंदृष्ट्वाक्रोधान्मृत्युवशेस्थितः ११०
योद्धुंखङ्गंसमुद्यम्यनृसिंहंतमभिद्रवत्
अथदैत्यगणाःसर्व्वेलब्धसंज्ञामहाबलाः १११
स्वान्यायुधानिचादायहरिंजघ्नुस्त्वरान्विताः
पलालकाण्डानियथावन्हौक्षिप्तान्यनेकशः ११२
तथैवभस्मतांयांतिमहास्त्राणिहरेस्तनौ
तान्यनीकानिदैत्यानांदृष्ट्वानरहरिस्तदा ११३
सटैर्ददाहचज्वालामालाविरचित स्फुटैः
नृकेसरिसटोद्भूतवह्निनादानवा भृशम् ११४
निर्भस्मितागणाः सर्व्वेनिःशेषंतदभूद्वलम्
प्रह्लादंसानुगंहित्वाभस्मितेवीक्ष्यतद्वले ११५
क्रोधादैत्यपतिः खङ्गमाकृष्याभिप्रपद्यत
खङ्गहस्तंतुदैत्येन्द्रंजग्राहैकेनबाहुना ११६
पातयामासदेवेशोयथाशाखांमहानिलः
गृहीत्वापतितंभृमौमहाकायंनृकेसरी ११७

स्वोत्संगेस्थापयामासददर्शासौमुखंहरेः
 विष्णुनिंदाकृतं पापं तथा वैष्णवदोषजम् ११८
 नृसिंहस्पर्शनादेवनिर्भस्मितमभूत्तदा
 अथ दैत्येश्वरस्याथ महद्गात्रं नृकेसरी ११९
 नखेर्विदारयामास तीक्ष्णैर्वज्रनिर्भैर्घनैः
 सनिर्मलात्मा दैत्येन्द्रः पश्यन्साक्षान्मुखंहरेः १२०
 नखनिर्भिन्नहृदयः कृतार्थो विजहाव सूनू
 तद्गात्रं शतधा भित्त्वा नखैस्तीक्ष्णैर्महाहरिः १२१
 आकृष्यान् त्राणि दीर्घाणि कंठे संसक्तवान् प्रियान्
 अथ देवगणाः सर्वे मुनयश्च तपोधनाः १२२
 ब्रह्मरुद्रौ पुरस्कृत्य शनैः स्तोतुं समाययुः
 ते प्रसादयितुं भीता ज्वलन्तं विश्वतो मुखम् १२३
 मातरं जगतां धात्रीं चिन्तयामासुरीश्वरीम्
 हिरण्यवर्णा हरिणीं सर्वोपद्रवनाशिनीम् १२४
 विष्णोर्नित्यानवद्याङ्गीं ध्यात्वा नारायणीं शुभाम्
 देवीसूक्तजपैर्भक्त्यानमश्चक्रुः सनातनीम् १२५
 तैश्चित्यमाना सा देवी तत्रैवाविरभूत्तदा
 चतुर्भुजा विशालाक्षी सर्वाभरणभूषिता १२६
 दुकूलवस्त्रसहितां दिव्यमालानुलेपनाम्
 तां दृष्ट्वा देवदेवस्य प्रियां सर्वे दिवौकसः १२७
 ऊचुः प्राञ्जलयो देवीं प्रसन्नं कुरुते प्रियम्
 त्रैलोक्यस्याभयं स्वामीयथा दद्यात्तथा कुरु १२८
 रुद्र उवाच-
 इत्युक्त्वा सहसा देवी प्रियं प्राप्य जनार्दनम्
 प्रणिपत्य नमस्कृत्य प्रसीदेति उवाच तम् १२९
 तां दृष्ट्वा महिषीं स्वस्य प्रियां सर्वेश्वरो हरिः
 रक्षः शरीरजं क्रोधं तत्याज प्रीतवत्क्षणात् १३०
 अंकमादाय तां देवीं समाश्लिष्य दयानिधिः
 कृपासुधारद्रष्टृया वै निरैक्षत सुरान् हरिः १३१
 ततो जयजयेत्युच्चैः स्तुवतां नमतां तदा

तदद्यादृष्टिदृष्टानां सानन्दः संभ्रमोऽभवत् १३२
 ततो देवगणाः सर्वे हर्षनिर्भरमानसाः
 ऊचुः प्राञ्जलयो देवं नमस्कृत्य जगत्पतिम् १३३
 देवगणा ऊचुः -
 द्रष्टुमत्यद्भुतं तेजो न शक्तास्ते जगत्पते
 अत्यद्भुतमिदं रूपं बहुवाहुपदाङ्कितम् १३४
 जगत्त्रयसमाक्रांतं तेजस्तीक्ष्णतरंतव
 द्रष्टुं स्थातुं न शक्ताः स्मः सर्व्व एव दिवौकसः १३५
 महादेव उवाच -
 इत्यर्थितस्तु विबुधैस्तेजस्तदतिभीषणम्
 उपसंहृत्य देवेशो बभूव सुखदर्शनः १३६
 शरत्कोटीन्दुसंकाशः पुण्डरीकनिभेक्षणः
 सुधामयसटापुञ्जविद्युत्कोटिनिभः शुभः १३७
 नानारत्नमयैर्दिव्यैः केयूरैः कटकान्वितैः
 बाहुभिः कल्पवृक्षस्य शाखौघैरिव सत्फलैः १३८
 चतुर्भिः कोमलैर्दिव्यैरन्वितः परमेश्वरः
 जपाकुसुमसंकाशैः शोभितः करपङ्कजैः १३९
 शंखचक्रगृहीताभ्यामुद्वाहुभ्यां विराजितः
 वरदाभयहस्ताभ्यामितराभ्यां नृकेसरी १४०
 श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कोवनमालाविभूषितः
 उद्यद्दिनकाराभ्यां च कुण्डलाभ्यां विराजितः १४१
 हारकेयूरकटकैर्भूषणैः समलङ्कृतः
 सव्याङ्गस्थश्रिया युक्तो राजते नरकेसरी १४२
 लक्ष्मीनृसिंहं तं दृष्ट्वा देवताः समहर्षयः
 आनन्दाश्रुजलैः सिक्ता हर्षनिर्भरचेतसः १४३
 आनन्दसिन्धुमग्रास्तेन मन्त्रक्रुर्निरन्तरम्
 अर्चयामासुरात्मे शं दिव्यपुष्पसमर्पणैः १४४
 रत्नकुम्भैः सुधापूणैरभिषिच्य सनातनम्
 वस्त्रैराभरणैर्गन्धैः पुष्पैर्धूपैर्मनोरमैः १४५
 दिव्यैर्निवेदितैर्दीपैरर्चयित्वानृकेसरिम्

तुष्टुवुःस्तवनैर्दिव्यैर्नमश्चक्रुर्मुहुर्महः १४६
 ततः प्रसन्नोलक्ष्मीशस्तेषामिष्टान्वरान्ददौ
 ततोदेवगणैः सार्धसर्वेशोभक्तवत्सलः १४७
 प्रह्लादंसर्वदैत्यानांचक्रेराजानमव्ययम्
 आश्वास्यभक्तंप्रह्लादमभिषिच्यसुरोत्तमैः १४८
 ददौतस्मैवरानिष्टान्भक्तिंचाव्यभिचारिणीम्
 ततोदेवगणैः सर्वैः स्तूयमानो नृकेसरी १४९
 विकीर्णपुष्पवपुभिस्तत्रैवांतरधीयत
 ततः सुरगणाः सर्वेस्वस्वस्थानंप्रपेदिरे १५०
 पुनश्चयज्ञभागान्स्वान्बुभुजुःप्रीतमानसाः
 ततोदेवाः सगंधर्वानिरातंकाभवंस्तदा १५१
 तस्मिन्हतेमहादैत्येसर्वएवप्रहर्षिताः
 प्रह्लादस्तुतदाचक्रेराज्यंधर्मेणवैष्णवः १५२
 हरेः प्रसादाल्लब्धंतुराज्यंवैष्णवसत्तमः
 बहुभिर्यज्ञदानाद्यैरर्चयित्वानृकेसरिम् १५३
 कालेहरिपदंप्रापयोगिगम्यंसनातनम्
 एतत्प्रह्लादचरितं ये तु शृण्वन्ति नित्यशः १५४
 ते सर्वे पापनिर्मुक्तायास्यन्ति परमांगतिम्
 एतत्ते कथितं देवि नृसिंहं वैभवं हरेः
 शेषांच वैभवावस्थां शृणु देवियथाक्रमम् १५५
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे उमामहेश्वर
 संवादे नृसिंहप्रादुर्भावो नामाष्टत्रिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २३८

एकोन चत्वारिंशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

रुद्र उवाच-

प्रह्लादस्य सुतो जज्ञे विरोचन इतीरितः
 तस्य पुत्रो महाबार्हवलिर्वैश्वानरः प्रभुः १
 स तु धर्मविदां श्रेष्ठः सत्यसंधोजितेन्द्रियः
 हरेः प्रियतमो भक्तो नित्यंधर्मरतः शुचिः २
 स जित्वास कालान् देवान्सेन्द्रांश्च समरुद्गणान्

त्रील्लोकांस्ववशेस्थाप्यराज्यंचक्रेमहाबलः ३
 अकृष्टपच्यापृथिवीबहुसस्यफलप्रदा
 गावःपूर्णदुधाःसर्वाः पादपाः फलपुष्पिताः ४
 स्वधर्म्मनिरताः सर्वेनराः पापविवर्जिताः
 अर्चयन्ति हृषीकेशंसततंविगतज्वराः ५
 एवंचकारधर्मेणराज्यंदैत्यपतिर्बली
 इंद्रादित्रिदशास्तस्यकिंकराःसमुपस्थिताः ६
 ऐश्वर्यंत्रिषुलोकेषुबुभुजेबलदर्पहत्
 भ्रष्टराज्यंसुतंदृष्ट्वातस्यापिहितकाम्यया ७
 कश्यपोभार्ययासार्द्धतपस्तेपेहरिंप्रति
 अदित्यासहधर्मात्मापयोव्रतसमन्वितः ८
 अर्चयामासदेवेशंपद्मनाभंजनार्दनम्
 ततोवर्षसहस्राणितेनसंपूजितोहरिः ९
 तत्रैवाविरभूत्तस्यदेव्यासहसनातनः
 तंदृष्ट्वापुंडरीकाक्षंशंखचक्रगदाधरम् १०
 इंद्रनीलमणिश्यामंसर्वाभरणभूषितम्
 स्फुरत्किरीटकेयूरहारकुंडलशोभितम् ११
 कौस्तुभोद्भासितोरस्कंपीतवस्त्रेणवेष्टितम्
 श्रियासहसमासीनंमंडलेंद्रेमहात्मनि १२
 तंदृष्ट्वाजगतामीशंहर्षनिर्भरचेतसा
 पत्न्यासहनमस्कृत्वातुष्टावद्विजसत्तमः १३
 कश्यपउवाच-
 नमोनमस्तेलक्ष्मीशसर्वज्ञजगदीश्वर
 सर्वात्मन्सर्वदेवेशसृष्टिसंहारकारकः १४
 अनादिनिधनानंतवपुषेविश्वधारिणे
 नमस्तेवेदवेदांगवपुषेसर्वचक्षुषे १५
 सर्वात्मनेनमस्तुभ्यंनमः सूक्ष्मतरायच
 कल्याणगुणपूर्णाययोगिध्येयात्मनेनमः १६
 नमोयुवकुमारायश्रीभूलीलाधिपायच
 नित्यमुक्तैकभोगायपरधाम्निस्थितायच १७

चतुरात्मन्नमस्तुभ्यंचतुर्व्यूहनमोस्तुते
 पंचावस्थायतेतुभ्यंनमस्तेपंचमात्मकम् १८
 पंचमात्मकनिष्ठैस्तुयोगिभिः पूज्यसेसदा
 पंचार्थतत्त्वविदुषांपंचसंस्कारसंस्थितः १९
 पंचापरंस्वरूपंतेविज्ञेयंसततंहरे
 चतुर्धापरिपूर्णात्मन्नियतंकवयोविदुः २०
 त्वत्प्रसूतिंजगत्सर्वंपुनंतितबकिंकराः
 त्रयीमयाः कर्मनिष्ठायेद्विजाभक्तवत्सलाः २१
 तेषांदयेक्षणादेवभवबंधविमुक्तये
 नमोस्तुत्रिजगद्धात्रेस्वयंधात्रेऽखिलात्मने २२
 धात्रेविधात्रेविश्वायविश्वरूपायतेनमः
 नारायणायकृष्णायवासुदेवाय शार्ङ्गिणे
 विष्णवेजिष्णवेतुभ्यंशुद्धसत्त्वायतेनमः २३
 महादेवउवाच-
 इत्यादिस्तुतिभिः सम्यक्स्तूयमानोमहर्षिणा
 प्राहगंभीरयावाचापरितुष्टोजनार्दनः २४
 श्रीभगवानुवाच-
 संतुष्टोऽहद्विजश्रेष्ठत्वयाभक्त्यासमर्चितः
 वरंवृणीष्वभद्रंतेकरोमितववांछितम् २५
 महादेवउवाच-
 ततः प्राहहृषीकेशंभार्य्यासहकश्यपः २६
 कश्यपउवाच-
 पुत्रत्वंममदेवेशसंप्राप्यत्रिदशांहितम्
 कुरुष्वबलिनादेवत्रैलोक्यंनिर्जितंबलात् २७
 इंद्रस्यावरजोभूत्वाउपेंद्रइतिविश्रुतः
 येनकेनचमार्गेणबलिनिर्जित्यमायया
 त्रैलोक्यंममपुत्रायदहिशक्रायशाश्वतम् २८
 महादेवउवाच-
 इत्युक्तस्तेनविप्रेणतथेत्याहजनार्दनः
 संस्तूयमानस्त्रिदशैस्तत्रैवांतरधीयत २९

एतस्मिन्नेवकालेतुकश्यपस्यमहात्मनः
अदित्यागर्भमागच्छद्भगवान्भूतभावनः ३०
तस्मिन्कालेबलिर्यागंदीर्घसत्रंमहातपाः
अष्टमहर्षिभिं सार्द्धमारेभेतद्विधानतः ३१
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेउमामहेश्वर
संवादेवामनप्रादुर्भावोनामैकोनचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २३६

चत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः

श्रीमहादेवउवाच-
अथवर्षसहस्रांतेसर्वलोकमहेश्वरम्
अदितिर्जनयामासवामनं विष्णुमच्युतम् १
श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कंपूर्णेदुसदृशद्युतिम्
सुन्दरंपुंडरीकाक्षमतिखर्वतनुंहरिम् २
वटुवेषधरंदेवंसर्ववेदांगगोचरम्
मेखलाजिनदण्डादिचिह्नैरंकितमीश्वरम् ३
तदृष्ट्वादेवताःसर्वेशतक्रतुपुरोगमाः
स्तुत्वामहर्षिभिःसार्द्धनमश्चक्रुर्महौजसम् ४
ततः प्रसन्नोभगवान्प्रोवाचसुरसत्तमान्
वामनउवाच-
किंकर्तव्यंमयाचाद्यतद्ब्रवीथसुरोत्तमाः ५
श्रीशंकरउवाच-
ततःप्रहृष्टास्त्रिदशास्तमूचुः परमेश्वरम्
देवाऊचुः
अस्मिन्कालेबलेर्यज्ञोवर्त्ततेमधुसूदन ६
अप्रत्याख्यानकालोऽयतस्यदैत्यपतेःप्रभो
याचित्वात्रिदिवंलोकंतन्नस्त्वंदातुमर्हसि ७
शंकरउवाच-
इत्युक्तास्त्रिदशैस्सर्वैराजगामबलिहरिः
यागदेशेसमासीनमृषिभिस्सार्द्धमष्टभिः ८
अभ्यागतंतुतंदृष्ट्वासहसोत्थायदैत्यराट्

अभ्यागतः स्वयंविष्णुरितिहाससमन्वितः ६
पूजयामासविधिनानिवेश्यकुसुमासने
प्रणिपत्यनमस्कृत्यप्राहगद्गदयागिरा १०

बलिरुवाच-

धन्योऽस्मि कृतकृत्योस्मि सफलं मम जीवितम्
त्वामर्चयित्वा विप्रेन्द्र किं करोमि तव प्रियम् ११
आगतोऽसि यदर्थं त्वं मामुद्दिश्य द्विजोत्तमः
तत्प्रयच्छामि तेशीघ्रं ब्रूहि वेदविदां वर १२
शंकर उवाच-

ततः प्रहृष्टमनसा तमुवाच महीपतिम्

वामन उवाच-

शृणुराजेंद्र वक्ष्यामि ममागमनकारणम् १३
अग्निकुण्डस्य पृथिवीं देहि दैत्यपते मम
मम त्रिविक्रमपदानां न्यदिच्छामि मानद १४
सर्वेषामेव दानानां भूमिदानमनुत्तमम्
यो ददाति महीं राजा विप्राया किंच नाय वै १५
अंगुष्ठमात्रमपि वास भवेत्पृथिवीपतिः
न भूमिदानसदृशं पवित्रमिह विद्यते १६
भूमिं यः प्रतिगृह्णाति भूमिं यश्च प्रयच्छति
उभौ तौ पुण्यकर्माणौ निधने स्वर्गगामिनौ १७
तस्माद्भूमिं महाराज प्रयच्छ त्रिपदीं मम
एतदल्पां महीं दातुं मा विशंक महीपते
जगत्त्रयप्रदानं तन्नाम भूपभविष्यति १८
शंकर उवाच-

ततः प्रहृष्टवदनस्तथेत्याह महीपतिः

तस्मै महीप्रदानं तु कर्तुं मेने विधानतः १९

तदृष्ट्वा दैत्यराजानं तदा तस्य पुरोहितः

उशनाह्यब्रवीद्वाक्यं माराजन्दीयतां महीम् २०

शुक्र उवाच-

एष विष्णुः परेशोऽथ देवैः संप्रार्थितो नृप

वंचयित्वामहींसर्वात्त्वत्तःप्राप्तुमिहागतः २१
तस्मान्महीनदातव्यातस्मैराजन्महात्मने
अन्यमर्थप्रयच्छस्ववचनान्ममभूपते २२
श्रीशंकरउवाच-

ततः प्रहस्यराजासौतंगुरुंप्राहधैर्यतः
बलिरुवाच-

प्रीतयेवासुदेवस्यसर्वपुण्यंकृतंमया २३
अद्यधन्योस्म्यहंविष्णुःस्वयमेवागतोयदि
तस्यप्रदेयमेवाद्यजीवितंचमहत्सुखम् २४
तस्मादस्मैप्रयच्छामित्रिलोकीमपिमाचिरम्
श्रीशंकरउवाच-

इत्युक्त्वाभूपतिस्तस्यपादौप्रक्षाल्यभक्तितः २५
वाञ्छितांप्रददौभूमिवारि पूर्वविधानतः
परिणीयनमस्कृत्यदत्त्वावैदक्षिणांवसु २६
प्रोवाचतंपुनर्विप्रंप्रहृष्टेनांतरात्मना
बलिरुवाच-

धन्योस्मि कृत कृत्योस्मितवदत्वामहींद्विज २७
यथेष्टातवविप्रेन्द्रतद्गृहाणमहीमिमाम्
श्रीशंकरउवाच-

तमुवाचनृपंविष्णुराजंस्तवसमीपतः २८
मापयामिपदेनाद्यपृथिवीं तवपश्यतः
इत्युक्त्वाखर्वरूपंतद्विहायपरमेश्वरः २९
त्रिविक्रमवपुर्भूत्वाजग्राहपृथिवीमिमाम्
पंचाशत्कोटिविस्तीर्णससमुद्रमहीधराम् ३०
ससागरांचसद्वीपांसदेवासुरमानुषाम्
पादेनैकेनवपुषोव्यक्रांतमधुसूदनः ३१
उवाचदैत्यराजेंद्रकिंकरोमीतिशाश्वतः
तद्वैत्रिविक्रमंरूपमीश्वरस्यमहौजसम् ३२
हितार्थमपिदेवानामृषीणांचमहात्मनाम्
नदृष्टमपिशक्यंस्याद्ब्रह्मणःशंकरस्यच ३३

तत्पदं पृथिवीं सर्वा मा क्रम्य गिरिजेशुभे
 अतिरिक्तं समभवच्छतयोजनमायतम् ३४
 दिव्यचक्षुर्ददौ तस्मै दैत्यराज्ञे सनातनः
 तस्मै संदर्शयामास स्वकं रूपं जनार्दनम् ३५
 तद्विश्वरूपं देवस्य दृष्ट्वा दैत्येश्वरो बलि
 प्रहर्षमतुलं लेभे सानंदाश्रुपरिप्लुतः ३६
 दृष्ट्वा देवं नमस्कृत्य स्तुत्वा स्तुतिभिरेव च
 प्राह गद्गदया वाचा प्रहृष्टेनांतरात्मना ३७
 बलिरुवाच-

धन्योऽस्मि कृतकृत्योऽस्मि त्वां दृष्ट्वा परमेश्वरम्
 लोकत्रयं त्वमेवैतद्गृहाण परमेश्वर ३८
 श्रीशंकर उवाच-
 अथ सर्वेश्वरो विष्णुर्द्वितीयं पदमव्ययम्
 ऊर्ध्वं प्रसारयामास ब्रह्मलोकां तमच्युतः ३९
 स नक्षत्रग्रहोपेतं सर्वदेवसमावृतम्
 पदेन परिपूर्णोऽभूदच्युतस्य शुभानने ४०
 ततः पितामहो ब्रह्मचक्रपद्मादिचिह्नितम्
 पादं तद्देवदेस्य हर्षसंकुलचेतसा ४१
 धन्योऽस्मीति वदन् ब्रह्मा गृहीत्वा स्वकमंडलुम्
 भक्त्या प्रक्षालयामास तत्र संस्थितवारिणा ४२
 अक्षय्यमभवत्तोऽयतस्य विष्णोः प्रभावतः
 तत्तीर्थमेरुशिखरे पपात विमलं जलम् ४३
 जगतः पावनार्थं वै चतुर्दिक्षु प्रवाहितम्
 सिताचालकनन्दा च चक्षुर्भद्रायथाक्रमम् ४४
 ततश्चालकनन्दा च मेरोर्दक्षिणतः स्मृता
 त्रिधानाम्ना त्रिपथगा त्रिस्त्रोता लोकपावनी ४५
 स्वर्गं मंदाकिनी प्रोक्ता त्वधो भोगवती तथा
 मध्ये वेगवती गंगा पावनार्थं नृणां शिवा ४६
 तां दृष्ट्वा मेरुमध्ये तु प्रस्रवंतीं शुभानने
 आत्मनः पावनार्थाय शिरसाहमधारयम् ४७

दिव्यं वर्षसहस्रं तु धृत्वा गंगाजलं शुभम्
 शिवत्वमगमं देविसर्वलोकेषु पूजितः ४८
 यो वहेच्छिरसा गंगातोऽयं विष्णुपदोद्भवम्
 प्राशयेद्वा जगत्पूज्यो भविष्यति न संशयः ४९
 गंगा गंगेति यो ब्रूयाद्योजनानां शतैरपि
 मुच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति ५०
 ततो भगीरथो राजा गौतमश्च महातपाः
 तपसा पूजयित्वा मांगंगार्थं समयाचत ५१
 सर्वलोकहितार्थाय तां गंगां वैष्णवीं शिवाम्
 तयोरहंतामददां प्रीत्या देविसरिद्वराम् ५२
 गौतमेन समानीता गौतमी तेन कीर्तिता
 भागीरथीति विख्याता तेन राजा वृतायतः ५३
 प्रसंगात्ते समाख्यातां गंगाजन्मात्यनुत्तमम्
 ततो नारायणः श्रीमान्बलिं दैत्यपतिं प्रभुः ५४
 रसातलं शुभं लोकं प्रददौ भक्तवत्सलः
 सर्वेषां दानवानां तु नागानां यादसामपि ५५
 राजानं तु बलिचक्रे यावदाभूतसंप्लवम्
 प्रतिगृह्य बले लोकां बटुवेषेण दैत्यहा ५६
 महेंद्राय ददौ प्रीत्या काश्यपो विष्णुरव्ययः
 ततो देवाः स गंधर्वाः ऋषयश्च महौजसः ५७
 तुष्टुवुः स्तुतिभिर्दिव्यैः पूजयामासुरच्युतम्
 संचिप्य तन्महद्रूपं तेषां संदर्शनाय वै ५८
 संपूज्यमानास्त्रिदशैरतर्द्धानं ययौ हरिः
 इत्थं सुरक्षितः शक्रो विष्णुना प्रभविष्णुना ५९
 त्रैलोक्यं महदैश्वर्यमवाप त्रिदिवेश्वरः
 एतत्ते सर्वमाख्यातं वामनं वैभवं शुभम्
 शेषं यद्वै भवं देवितद्वक्ष्यामि यथा क्रमात् ६०

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखण्डे उमामहेश्वर
 संवादे वामनप्रादुर्भावो नाम चत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २४०

एकचत्वारिंशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

ईश्वरउवाच-

भृगुपुत्रोमहानासीज्जमदग्निर्द्विजोत्तमः
समस्तवेदवेदांगपारगश्चमहातपाः १
तपस्तेपेसुधर्मात्मा महेंद्रप्रतिभामिनि
सहस्रवर्षपर्य्यंतंगंगायाः पुलिनेशुभे २
ततः प्रसन्नः प्राहेद्रंभगवान्पाकशासनः

इंद्रउवाच-

वरंवृणीष्वविप्रेन्द्रयत्तेमनसिवर्त्तते ३

ईश्वरउवाच-

ततः प्रोवाचविप्रर्षिः परितुष्टंशतक्रतुम्
जमदग्निरुवाच-

सुरभिंदेहिमेदेवसर्वकामदुघांसदा ४

ईश्वरउवाच-

ततः प्रसन्नो देवेशस्तस्मै विप्राय गोत्रभित्
प्रददौ सुरभिंदेवीं सर्वकामदुघांसदा ५
सलब्ध्वासुरभींदेवीं जमदग्निर्महातपाः
उवासमहदैश्वर्यः शतक्रतुरिवापरः ६
रेणुकस्य सुतांरम्यां रेणुकां नामनामतः
उपयेमे विधानेन जमदग्निर्महातपाः ७
तया सह सधर्मात्मा रेमे वर्षाण्यनेकशः
पौलोम्या शुभया देव्या यथा संक्रन्दनो विभुः ८
ततः सपुत्रकामत्वादिष्टिंचक्रे सुधार्मिकः
इष्ट्या संतोषयामास पाकशासनमीश्वरम् ९
परितुष्टः शचीभर्ता तस्मै पुत्रं महाबलम्
महौजसं माह बाहुं सर्वशत्रुप्रतापनम् १०
अथ कालेन विप्रेन्द्रो रेणुकायां शुचिस्मिते
पुत्रमुत्पादयामास महावीर्य्यबलान्वितम् ११
विष्णोरंशांशभागेन सर्वलक्षणलक्ष्णम्
तस्मिन्सुते महावीर्य्ये भृगुस्तस्य पितामहः १२

नामचास्मैददौहर्षाद्विष्णोरंशोपलक्षितम्
 चक्रेऽथनामधेयंतुरामइत्यस्यशोभनम् १३
 जमदग्नेःसमुत्पन्नोजामदग्न्यइतीरितः
 तद्भार्गवान्वयःसोऽपिववृधेद्विजपुंगवः १४
 उपनीतंस्तुतोयेनसर्वविद्याविशारदः
 तपस्तप्तुंजगामाथशालग्रामाचलंप्रति १५
 ददर्शकश्यपंतत्रब्रह्मर्षिममितौजसम्
 हर्षेणपूरितस्तस्मिन्मरीचितनयोद्विजः १६
 विधिनाप्रददौतस्मैमंत्रंवैष्णवमव्ययम्
 लब्धमंत्रस्तदारामं कश्यपात्तुमहात्मनः १७
 पूजयामासविधिनासतदाकमलापतिम्
 षडक्षरंमहामंत्रंजपन्नेवदिवानिशम् १८
 ध्यायन्कमलपत्राक्षंविष्णुंसर्वगतंहरिम्
 तपस्तेपेसधर्मात्माबहुवर्षाणिभार्गवः १९
 जितेंद्रियस्तुयतवाक्तदातस्थौमहातपाः
 जमदग्निस्तुविप्रर्षिःस्थितोगंगातटेशुभे २०
 चकारविधिवद्धर्म्ययज्ञदानादिकंमहत्
 धेन्वाःप्रसादादिंद्रस्यसंपूर्णास्तस्यसम्पदः २१
 कस्यचित्त्वथकालस्यहैहयाधिपतिः प्रभुः
 विजित्वासर्वराष्ट्राणिसर्वसैन्यसमावृतः २२
 भार्गवस्याश्रमंप्राप्य जमदग्नेर्महीपतिः
 समीक्ष्यतंमहाभागं ववंदेमुनिसत्तमम् २३
 पृष्ठातुकुशलंतस्यमहर्षेर्भावितात्मनः
 प्रददौनृपतिस्तस्मैवस्त्राण्याभरणानिच २४
 सचसंपूजयामासराजानंगृहमागतम्
 मधुपर्केणविधिनापूजयित्वानृपोत्तमम् २५
 ससैन्यायनृपेंद्रायभोजनंप्रददौमुनिः
 प्रार्थितासुरभिस्तेनभार्गवेणसुधीमता २६
 संपूर्णमन्नपानादिससर्जशबलातदा
 अक्षय्यमन्नपानादितयासृष्टंमहातपाः २७

ससैन्यायनृपेन्द्रायप्रददौमुनिसत्तमः
 तांदृष्ट्वाशबलांराजाकुतूहलसमन्वितः २८
 स्पृहांचकारयामासतस्यांगविसुदुर्मतिः
 अयाचत्सुरभितत्रजमदग्निंनृपोत्तमः २९
 कार्तवीर्यउवाच-
 शबलांदेहिमे विप्रकपिलांसर्वकामदाम्
 अन्यधेनुसहस्राणिदास्यामितवसुव्रत ३०
 ईश्वरउवाच-
 इत्युक्तस्तेनराज्ञाथजमदग्निर्महातपाः
 जमदग्निरुवाच-
 नदेयाशबलाराजन्मयातवमहीपते ३१
 इयंचदेवदेवेनशक्रेणपरिपालिता
 देवतानांधनंराजन्दातव्यंस्यात्कथंमया ३२
 ईश्वरउवाच-
 इत्युक्तःसतदाराजाक्रोधेनकलुषीकृतः
 बलाज्जग्राहशबलांसर्वसैन्यसमावृतः ३३
 ततःक्रुद्धामहाभागाशबलावरवर्णिनि
 जघानतस्यसैन्यानिशृंगैःखुरतलैरपि ३४
 घातयित्वामुहूर्तेनतत्सैन्यंशबलाबलात्
 अंतर्द्धानंगतादेवीययौशक्रांतिकंक्षणात् ३५
 स्वसैन्यं निहतंदृष्ट्वासोऽजुनः क्रोधमूर्च्छितः
 मुष्टिनाताडयामासभार्गवंद्विजसत्तमम् ३६
 ताडितस्तेनबहुशोविकलांगःप्रकल्पितः
 पपातसहसाभूमौममारद्विजसत्तमः ३७
 हत्वामुनिवरंतत्रपापत्माहैहयाधिपः
 महासैन्यपरीवारोविवेशनगरंस्वकम् ३८
 रामस्तुदेवदेवेशंपूजयामासभार्गवः
 तेनसंपूजितोदेवः प्रसन्नः प्राहकेशवः ३९
 श्रीभगवानुवाच-
 प्रीतोस्मितपसावत्सभवतोनियतात्मनः

संप्रदास्यामितेविप्रमच्छक्तिंपरमांशुभाम् ४०
आवेशितोऽथमच्छक्त्याजहिदुष्टान्नृपोत्तमान्
भूभारकविनाशायदेवतानांहितायवै ४१
ईश्वरउवाच-

इत्युक्त्वाप्रददौदेवः परशुंशत्रुधर्षणम्
वैष्णवंचमहद्वापंदिव्याण्यस्त्राण्यनेकशः
दत्वाप्रोवाचभगवाञ्जामदग्निंजनार्दनः ४२
श्रीभगवानुवाच-

मदोत्कटान्नृपान्हत्वाबहुशः परवीरहा
गृहाणपृथिवींसर्वासागरान्तांद्विजोत्तम ४३
पालयस्वचधर्मेणवीर्येणमहतावृतः
कालेनमत्पदंचापिमत्प्रसादाद्गमिष्यसि ४४
ईश्वरउवाच-

इत्युक्त्वांतर्हितोदेवोवरंदत्वाद्विजन्मने
रामोऽपिचाथसहसाप्रययौपितुराश्रमम् ४५
पितरंनिहतंदृष्ट्वाभार्गवः क्रोधमूर्च्छितः
निष्पृष्टां कर्तुमन्विच्छन्महींनृपसमाकुलाम् ४६
जगामहैहयपतेर्नगरंनृपसंवृतम्
क्रोधावेशज्वलद्वात्रोद्धार्यतिष्ठदुदायुधः ४७
तंदृष्ट्वातत्पुरजनाजामदग्न्यंमहौजसम्
जाज्वल्यमानंवपुषाकालाग्निमिवमेनिरे ४८
भयार्ताविद्रुताः सर्वेराजानंहैहयाधिपम्
शशंसुस्तंमहासत्वंसर्वायुधसमन्वितम् ४९
श्रुत्वासराजातद्वाक्यंप्राहविस्मितचेतसा
हैहयाधिपउवाच-

कोऽसौममपुरद्वारिसायुधः संस्थितोबलात् ५०
महेंद्रोवायमोवापिरुद्रोवाधनदोऽपिवा
सायुधोमत्पुरद्वारिस्थातुंशक्तोनकर्हिचित् ५१
महादेवउवाच-

इत्युक्त्वापार्थिवेंद्रोऽसौकिंकरान्सुमहाबलान्

प्रेरयामासतंद्रष्टुं गृहीतेत्याहदुर्मतिः ५२
 तेगत्वाददृशुर्वीरं पुरद्वारिमहाबलम्
 ज्वलंतमिव कालाग्निं दुर्निरीक्ष्यं स्वतेजसा ५३
 तस्य संदर्शनेऽप्यत्र न शक्तास्ते महाबलाः
 ग्रहीतुकामस्तं वीरं समं तात्प्रययुर्भृशम् ५४
 तान् दृष्ट्वा सायुधान्सर्वान् पार्थिवेन्द्रस्य किंकरान्
 प्रहसन् प्राह विप्रेन्द्रो जामदग्निर्महाबलः ५५
 परशुराम उवाच-
 भार्गवस्य सुतोरामः संप्राप्तोऽहं नराधमाः
 स्वपितुर्निधनात् सर्वान् हनिष्यामि नृपोत्तमान् ५६
 कार्तवीर्यस्य रुधिरं मत्पित्रे तिलसंयुतम्
 दास्यामि पिण्डदानं च तच्छिरः कमलेन वै ५७
 महादेव उवाच-
 इत्युक्तास्ते महावीर्याः किंकरास्तस्य भूपतेः
 शरैः स्मताडयामासुः पलालैरिबपावकम् ५८
 ततः क्रुद्धो महावीर्यो रामस्सत्यपराक्रमः
 वैष्णवं चापमाकृष्य ज्यानिनादमथाकरोत् ५९
 तेन नादेन महता पूरितं भुवनत्रयम्
 देवानामपि संत्रासो बभूव महदद्भुतम् ६०
 ततः पावकसंकाशैराशुगैः सुमहाबलः
 ताडयामास तान् वीरान् किंकरान् वै महाबलान् ६१
 हत्वा तु किंकरास्तस्य पार्थिवस्य महात्मनः
 कालाग्निरिव संतस्थौ सर्वभूतभयंकरः ६२
 श्रुत्वा तु किंकरान् स्वस्य हतान् रामेण धीमता
 हैहयाधिपतिर्वीरः क्रोधसंरक्तलोचनः ६३
 निर्य्ययौ सह सैन्येन यत्रास्ते भागवोऽव्ययः
 तं दृष्ट्वा घोरसंकाशं ज्वलंतं स्वेन तेजसा ६४
 त्रस्ताः सर्वे जनास्तत्र शंकमाना जनक्षयम्
 ततो युद्धं महाघोरं रामस्य नृपतेस्तदा ६५
 शस्त्रास्त्रपातनैर्भीमैर्मैर्मेघयोरिव वर्षतोः

ततो रामो महातेजास्तत्सैन्यं नृपतेस्तदा ६६
 निर्ददाह क्षणात्सर्ववैष्णवास्त्रेण लीलया
 ततः परशुनारामस्तीक्ष्णेनामितविक्रमः ६७
 चिच्छेदवाहुसाहस्रं कार्तवीर्यस्य दुर्मतेः
 नशशाकमहावीर्यो योद्धुरामेण भूपतिः ६८
 नष्टवीर्यो बभूवा त्रपापेन स्वेन दुर्मतिः
 चिच्छेदतच्छिरः क्रुद्धो रेणुका तनयो बली ६९
 महाद्रिशृङ्गं वज्रेण यथा देवपतिर्बली
 हत्वासहस्रबाहुं तं जामदग्न्यः प्रतापवान् ७०
 जघान पार्थिवान्सर्वान् क्रुद्धः परशुना मृधे
 रामं दृष्ट्वा महारौद्रं पार्थिवाः पृथिवीतले ७१
 भयार्ता विद्रुताः सर्वे मातंगा इव केसरिम्
 विद्रुतानपि भूपालान्पितुर्निधनमन्युना ७२
 जघान भार्गवः क्रुद्धो नागानि वखगेश्वरः
 निःक्षत्रं कृतवान्सर्वजामदग्निः प्रतापवान् ७३
 ररक्ष भगवानेकमिदं वाकोः सुमहत्कुलम्
 मातामहस्यान्वयत्वा द्रेणुकावचनादथ ७४
 तान् श्रष्टराज्यान् कृत्वा वै मातामहकुलोद्भवान्
 नहत्वा मनुवंशांस्तान् रामो नृपकुलांतकः ७५
 सर्वतुभूभृतां वंशं नाशयामास वीर्यवान्
 कृत्वा चोवीतुनिः क्षत्रांजमदग्निसुतो बली ७६
 अश्वमेधं महायज्ञं चकार विधिवद्विवजः
 प्रददौ विप्रमुख्येभ्यः सप्तद्वीपवतीं महीम् ७७
 दत्वा महीं सविप्रेभ्योजामदग्न्यः प्रतापवान्
 तपस्तप्तुं ययौ सोऽथ नरनारायणाश्रमम् ७८
 एतत्ते कथितं देवि जामदग्नेर्महात्मनः
 शक्त्यावेशावतारस्य चरितं शार्ङ्गिणः प्रभोः ७९
 नोपास्यं हि भवेत्तस्य शक्त्यावेशान् महात्मनः
 उपास्यो भगवद्भक्तैर्विप्रमुख्यैर्महात्मभिः ८०
 रामकृष्णावतारौ तु परिपूर्णौ हि सद्गुणैः

उपास्यमानावृषिभिरपवर्गप्रदौनृणाम् ८१

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वर
संवादेपरशुरामचरितं नामैकचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २४१

द्विचत्वारिंशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

रुद्रउवाच-

स्वायम्भुवोमनुःपूर्वद्वाशार्णमहामनुम्
जजापगोमतीतीरेनैमिषेविमलेशुभे १
तेनवर्षसहस्रेणपूजितः कमलापतिः
मत्तोवरंवृणीष्वेतितंप्राहभगवान्हरिः २
ततः प्रोवाचहर्षेणमनुःस्वायम्भुवोहरिम्
मनुरुवाच-

पुत्रत्वंभजदेवेशत्रीणिजन्मानिचाच्युत ३
त्वांपुत्रलालसत्वेनभजामिपुरुषोत्तमम्
रुद्रउवाच-

इत्युक्तस्तेनलक्ष्मीशः प्रोवाचसुमहागिरा ४

विष्णुरुवाच-

भविष्यतिनृपश्रेष्ठयत्तेमनसिकांचितम्
ममैवचमहत्प्रीतिस्तव पुत्रत्वहेतवे ५
स्थितिप्रयोजनेकालेतत्रतत्रनृपोत्तम
त्वयिजातेत्वहमपिजातोस्मितवसुव्रत ६
परित्राणायसाधूनांविनाशायचदुष्कृतम्
धर्मसंस्थापनार्थायसंभवामितवानघ ७

रुद्रउवाच-

एवंदत्त्वावरंतस्मैतत्रैवांतर्दधेहरिः
अस्याभूत्प्रथमंजन्ममनोःस्वायंभुवस्य च ८
रघूणामन्वयेपूर्वराजादशरथोह्यभूत्
द्वितीयोवसुदेवोऽभूद्दृष्टीनामन्वयेविभुः ९
कलेर्दिव्यसहस्राब्दप्रमाणस्यांत्यपादयोः
शंभलग्रामकंप्राप्यब्राह्मणः संजनिष्यति १०

कौशल्यासमभूत्पत्नीराज्ञोदशरथस्यहि
 यदोर्वशस्यसेवार्थं देवकीनामविश्रुता ११
 हरिव्रतस्यविप्रस्य भाय्यादेवप्रभापुनः
 एवंमातृत्वमापन्नात्रीणिजन्मानिशार्ङ्गिणः १२
 पूर्वरामस्यचरितंवक्ष्यामितवसुव्रते
 यस्यस्मरणमात्रेणविमुक्तिः पापिनामपि १३
 हिरण्यकहिरण्याक्षौद्वितीयंजन्मसंश्रितौ
 कुंभकर्णदशग्रीवावजायेतांमहाबलौ १४
 पुलस्त्यस्यसुतोविप्रोविश्रवानामधार्मिकः
 तस्यपत्नीविशालाक्षीराक्षसेन्द्रसुताऽनघे १५
 सुकेशितनयासास्यात्सुमालीदानवस्यच
 केकसीनामकन्यासीत्तस्यभार्यादृढव्रता १६
 कामोद्रिक्तातुसादेवीसंध्याकालेमहामुनिम्
 रमयामासतन्वंगीयथेष्टंशुभदर्शना १७
 कामात्संध्याभवाद्यत्वात्तस्यांजातौमहाबलौ
 रावणःकुंभकर्णश्चराक्षसौलोकविश्रुतौ १८
 कन्याशूर्पणखानामजातातिविकृतानना
 कस्यचित्त्वथकालस्यतस्यांजातोविभीषणः १९
 सुशीलोभगवद्भक्तःसत्यवाग्धर्मवाञ्छुचिः
 रावणःकुंभकर्णश्चहिमवत्पर्वतोत्तमे २०
 महोग्रतपसामां वै पूजयामासतुर्भुशम्
 रावणस्त्वथदुष्टात्मास्वशिरः कमलैःशुभैः २१
 पूजयामासमां देविदारुणेनैवकर्मणा
 ततस्तमब्रुवंसुभ्रूःप्रहृष्टेनांतरात्मना २२
 वरंवृणीष्वमेवत्सयत्तेमनसिवर्त्तते
 ततः प्रोवाचदुष्टात्मादेवदानव रक्षसाम् २३
 अवध्यत्वंप्रदेहीतिसर्वलोकजिगीषया
 ततोऽहदत्तवांस्तस्मैराक्षसायदुरात्मने २४
 देवदानवयक्षाणामवध्यत्वंवरानने
 राक्षसोऽसौमहावीर्योवरदानात्तुगर्वितः २५

त्रील्लोकाँकान्पीडयामासदेवदानवमानुषान्
 तेनसंबाध्यमानाश्चदेवाब्रह्मपुरोगमाः २६
 भयार्ताः शरणंजग्मुरीश्वरंकमलापतिम्
 ज्ञात्वाथवेदनांतेषामभयायसनातनः २७
 उवाचत्रिदशान्सर्वान्ब्रह्मरुद्रपुरोगमान्
 श्रीभगवानुवाच-

राज्ञोदशरथस्याहमुत्पतस्यामिरघोःकुले २८
 वधिष्यामिदुरात्मानंरावणंसहबांधवम्
 मानुषंवपुरास्थायहन्मिद्वतकंटकम् २९
 नंदिशापाद्भवंतोऽपि वानरत्वमुपागताः
 कुरुध्वंममसाहाय्यंगंधर्वाप्सरसोत्तमाः ३०
 रुद्रउवाच-

इत्युक्तादेवतास्सर्वादिवदेवेनविष्णुना
 वानरत्वमुपागम्यजज्ञिरेपृथिवीतले ३१
 भार्गवेणप्रदत्तातुमहीसागरमेखला
 दत्तामहर्षिभिःपूर्वरघूणांसुमहात्मनाम् ३२
 वैवस्वतमनोःपुत्रोराज्ञां श्रेष्ठोमहाबलः
 इक्ष्वाकुरितिविख्यातस्सर्वधर्मविदांवरः ३३
 तदन्वयेमहातेजाराजादशरथोबली
 अजस्यनृपतेःपुत्रःसत्यवान्शीलवान्शुचिः ३४
 सराजापृथिवींसर्वापालयामासवीर्यतः
 राज्येषुस्थापयामाससर्वान्पार्थिवसत्तमान् ३५
 कोशलस्यनृपस्याथपुत्रीसर्वांगशोभना
 कौशल्यानामतांकन्यामुपयेमेसपार्थिवः ३६
 मागधस्यनृपस्याथतनयाचशुचिस्मिता
 सुमित्रानामनाम्नाचद्वितीयातस्यभामिनी ३७
 तृतीयाकेकयस्याथनृपतेर्दुहितातथा
 भार्याभूत्पद्मपत्राक्षीकेकयीनामनामतः ३८
 ताभिस्मराजाभार्याभिस्तिसृभिर्धर्मसंयुतः
 रमयामासकाकुत्स्थः पृथिवींचानुपालयन् ३९

अयोध्यानामनगरीसरयूतीरसंस्थिता
 सर्वरत्नसुसंपूर्णाधनधान्यसमाकुला ४०
 प्राकारगोपुरैर्जुष्टाहेमप्राकारसंकुला
 उत्तमैर्नागतुरगैर्महेंद्रस्ययथापुरी ४१
 तस्यांराजासधर्मात्माउवासमुनिसत्तमैः
 पुरोहितेनविप्रेणवसिष्ठेनमहात्मना ४२
 राज्यंचकारयामाससर्वनिहतकंटकम्
 यस्मादुत्पत्स्यतेतस्यांभगवान्पुरुषोत्तमः ४३
 तस्मात्तुनगरीपुण्यासाप्ययोध्येतिकीर्तिता
 नगरस्यपरंधाम्नोनामतस्याप्यभूच्छुभे ४४
 यत्रास्तेभगवान्विष्णुस्तदेवपरमंपदम्
 तत्रसद्योभवेन्मोक्षःसर्वकर्मनिर्कृतनः ४५
 जातेतत्रमहाविष्णौनराः सर्वेमुदययुः
 सराजापृथिवींसर्वापालयित्वाशुभानने ४६
 अयजद्वैष्णवेष्ट्याचपुत्रार्थीहरिमच्युतम्
 तेनसंपूजितः श्रीशोराजासर्वगतोहरिः ४७
 वैष्णवेनतुयज्ञेनवरदःप्राहकेशवः
 तस्मिन्नाविरभूदग्नौयज्ञरूपोहरिस्तदा ४८
 शुद्धजाम्बूनदप्रख्यःशंखचक्रगदाधरः
 शुक्लांबरधरः श्रीमान्सर्वभूषणभूषितः ४९
 श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कोवनमालाविभूषितः
 पद्मपत्रविशालाक्षश्चतुर्बाहुरुदाधीः ५०
 सव्यांकस्थश्रियासार्द्धमाविरासीद्रमेश्वरः
 वरदोस्मीतितंप्राहराजानंभक्तवत्सलः ५१
 तंदृष्ट्वासर्वलोकेशंराजाहर्षसमाकुलः
 ववंदेभार्ययासार्द्धप्रहृष्टेनांतरात्मना ५२
 प्रांजलिप्रणतोभूत्वाहर्षगद्गदया गिरा
 पुत्रत्वंमेभजेत्याहदेवदेवंजनार्दनम् ५३
 ततः प्रसन्नोभगवान्प्राहराजानमच्युतः
 विष्णुरुवाच-

उत्पत्स्येऽहनृपश्रेष्ठदेवलोकहितायवै ५४
 परित्राणायसाधूनांराक्षसानांवधायच
 मुक्तिंप्रदातुंलोकानांधर्मसंस्थापनायच ५५
 महादेवउवाच-
 इत्युक्त्वापायसंदिव्यंहेमपात्रस्थितंशृतम्
 लक्ष्म्याहस्तस्थितंशुभ्रंपार्थिवायददौहरिः ५६
 विष्णुरुवाच-
 इदंवैपायसंराजन्यत्नीभ्यस्तवसुब्रत
 देहितेतनयास्तासुउत्पत्स्यन्तेमदंगजाः ५७
 महादेवउवाच-
 इत्युक्त्वामुनिभिः सर्वैःस्तूयमानोजनार्दनः
 स्वात्मानंदर्शयित्वाथतथैवांतरधीयत ५८
 सराजातत्रदृष्ट्वाचपत्नीज्येष्ठांकनीयसीम्
 विभज्यपायसंदिव्यंप्रददौसुसमाहितः ५९
 एतस्मिन्नन्तरेपत्नीसुमित्रातस्यमध्यमा
 तत्समीपंप्रयातासापुत्रकामासुलोचना ६०
 तांदृष्ट्वातत्रकौशल्याकैकेयीचसुमध्यमा
 अर्द्धमर्द्धंप्रददतुस्तेतस्यैपायसंस्वकम् ६१
 तत्प्राश्यपायसंदिव्यंराजपत्न्यःसुमध्यमाः
 संपन्नगर्भाःसर्वास्ताविरेजुःशुभ्रवर्द्धसः ६२
 तासांस्वप्नेषुदेवेशः पीतवासाजनार्दनः
 शंखचक्रगदापाणिराविर्भूतस्तदाहरिः ६३
 अस्मिन्कालेमनोरम्येमधुमासिशुचिस्मिते
 शुक्लेनवम्यांविमलेनक्षत्रेऽदितिदैवते ६४
 मध्याह्नसमयेलग्नेसर्वग्रहशुभान्विते
 कौसल्याजनयामासपुत्रंलोकेश्वरंहरिम् ६५
 इंदीवरदलश्यामंकोटिकंदर्पसन्निभम्
 पद्मपत्रविशालाक्षंसर्वाभरणशोभितम् ६६
 श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कंसर्वाभरणभूषितम्
 उद्यद्दिनकरप्रख्यकुण्डलाभ्यांविराजितम् ६७

अनेकसूर्यसंकाशंतेजसामहतावृतम्
 परेशस्यतनोरम्यंदीपादुत्पन्नदीपवत् ६८
 ईशानंसर्वलोकानायोगिध्येयं सनातनम्
 सर्वोपनिषदामर्थमनंतं परमेश्वरम् ६९
 जगत्सर्गस्थितिलये हेतुभूतमनामयम्
 शरण्यं सर्वभूतानां सर्वभूतमयं विभुम् ७०
 समुत्पन्ने जगन्नाथे देवदुन्दुभयोदिवि
 विनेदुः पुष्पवर्षाणि ववर्षुः सुरसत्तमाः ७१
 प्रजापतिमुखा देवा विमानस्थानभस्तले
 तुष्टुवुर्मुनिभिः सार्द्धं हर्षपूर्णं गविह्वलाः ७२
 जगुर्गन्धर्वपतयोननृतुश्चाप्सरोगणाः
 वबुः पुण्यशिवावाताः सुप्रभोभूद्दिवाकरः ७३
 जज्वलुश्चाग्रयः शांता विमलाश्च दिशो दश
 ततस्स राजा हर्षेण पुत्रं दृष्ट्वा सनातनम् ७४
 पुरोधसा वसिष्ठेन जातकर्म तदा ऽकरोत्
 नामचास्मै ददौ रम्यं वसिष्ठो भगवांस्तदा ७५
 श्रियः कमलवासिन्यारमणोऽयमहान्प्रभुः
 तस्माच्छ्रीराम इत्यस्य नाम सिद्धं पुरातनम् ७६
 सहस्रनाम्नां श्रीशस्य तुल्यं मुक्तिप्रदं नृणाम्
 विष्णुना स समुत्पन्नो विष्णुरित्यभिधीयते ७७
 एवं नामास्य दत्त्वा त्रयवसिष्ठो भगवानृषिः
 परिणीय नमस्कृत्य स्तुत्वा स्तुतिभिरेव च ७८
 संकीर्त्य नाम साहस्रं मंगलार्थं महात्मनः
 विनिर्ययौ महातेजास्तस्मात्पुण्यतमाद्गृहात् ७९
 राजा त्रयविप्रमुख्येभ्यो ददौ बहुधनं मुदा
 गवामयुतदानं च कारयामास धर्मतः ८०
 ग्रामाणां शतसाहस्रं ददौ रघुकुलोत्तमः
 वस्त्रैराभरणैर्दिव्यैरसंख्येयैर्धनैरपि ८१
 विष्णोस्संस्तुष्टये तत्र तर्पयामास भूसुरान्
 कौसल्या च सुतं दृष्ट्वा रामं राजीवलोचनम् ८२

फुल्लहस्तारविंदाभंपद्महस्ताम्बुजान्वितम्
 तस्यश्रीपादकमलेपद्माब्जेचवरानने ८३
 शंखचक्रगदापद्मध्वजवस्त्रादिचिह्निते
 दृष्ट्वावक्षसि श्रीवत्संकौस्तुभंवनमालया ८४
 तस्यांगेसाजगत्सर्वसदेवासुरमानुषम्
 स्मितवक्त्रे विशालाक्षीभुवनानिचतुर्दश ८५
 निश्वासेतस्यवेदांश्चसेतिहासान्महात्मनः
 द्वीपानब्धीन्गिरींस्तस्यजघनेवरवर्णिनि ८६
 नाभ्यांब्रह्मशिवौ तस्यकर्णयोश्चदिशः शुभाः
 नेत्रयोर्वह्निसूर्यौ च घ्राणे वायुं महाजवम् ८७
 सर्वोपनिषदामर्थं दृष्ट्वा तस्य विभूतयः
 कृत्स्नाभीतावरारोहा प्रणम्य च पुनः पुनः
 हर्षाश्रुपूर्णनयना प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ८८
 कौशल्योवाच-
 धन्यास्मि देवदेवेश लब्ध्वा त्वां तनयं प्रभो
 प्रसीद मे जगन्नाथ पुत्रस्नेहं प्रदर्शय ८९
 ईश्वर उवाच-
 एवमुक्तो हृषीकेशो मात्रासर्वगतो हरिः
 मायामानुषतां प्राप्य शिशुभावाद्गुरोदसः ९०
 अथ प्रमुदिता देवी कौशल्या शुभलक्षणा
 पुत्रमालिङ्ग्य हर्षेण स्तन्यं प्रादात्सुमध्यमा ९१
 तस्याः स्तन्यं पपौ देवो बालभावात्सनातनः
 उवासमातुरुत्संगे जद्भर्ता महाविभुः ९२
 देशे तस्मिञ्छुशुभे रम्ये सर्वकामप्रदे नृणाम्
 उत्सवं च क्रिरे पौराहृष्टा जनपदानराः ९३
 कैकेय्यां भरतोजज्ञे पाञ्चजन्यांश्चोदितः
 सुमित्राजनयामास लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ९४
 शत्रुघ्नं च महाभागा देवशत्रुप्रतापनम्
 अनन्तांशेन संभूतो लक्ष्मणः परवीरहा ९५
 सुदर्शनांश्चाच्छत्रुघ्नः संजज्ञेऽमितविक्रमः

तेसर्वेववृधुस्तत्रवैवस्वतमनोःकुले ६६
 संस्कृतास्तेसुताः सम्यग्वसिष्ठेनमहौजसा
 अधीतवेदास्तेसर्वेश्रुतवंतस्तथानृपाः ६७
 सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञाधनुर्वेदेचनिष्ठिताः
 बभूवुःपरमोदारालोकानांहर्षवर्द्धनाः ६८
 युगम्बभूवतुस्तत्रराजानौरामलक्ष्मणौ
 तथाभरतशत्रुघ्नौतयोर्युगम्बभूवह ६९
 अथलोकेश्वरीलक्ष्मीर्जनकस्यनिवेशने
 शुभक्षेत्रेहलोद्धातेसुनासीरेशुभेक्षणे १००
 बालार्ककोटिसंकाशारक्तोत्पलकराम्बुजा
 सर्वलक्षणसंपन्नासर्वाभरणभूषिता १०१
 धृत्वावक्षसिचार्वङ्गीमालामल्लानपङ्कजाम्
 सीतामुखेसमुत्पन्नाबालभावेनसुंदरी १०२
 तांदृष्ट्वाजनकोराजाकन्यांवेदमयींशुभाम्
 उद्धृत्यापत्यभावेनपुपोषमिथिलापतिः १०३
 जनकस्यगृहेरम्येसर्वलोकेश्वरप्रिया
 ववृधेसर्वलोकस्यरक्षणार्थसुरेश्वरी १०४
 एतस्मिन्नंतरेदेविकौशिकोलोकविश्रुतः
 सिद्धाश्रमेमहापुण्येभागीरथ्यास्तटेशुभे १०५
 क्रतुप्रवरमारेभेयष्टुतत्रमहामुनिः
 वर्त्तमानस्यतस्यास्ययज्ञस्याथ द्विजन्मनः १०६
 क्रतुविध्वंसिनोऽभूवन्नावणस्यनिशाचराः
 कौशिकश्चित्तयित्वाथरघुवंशोद्धवंहरिम् १०७
 आनेतुमैच्छद्धर्मात्मा लोकानांहितकाम्यया
 सगत्वानगरींरम्यामयोध्यांरघुपालिताम् १०८
 नृपश्रेष्ठंदशरथंददर्शमुनिसत्तमः
 राजापिकौशिकंदृष्ट्वाप्रत्युत्थायकृतांजलि १०९
 पुत्रैःसहमहातेजाववंदेमुनिसत्तमम्
 धन्योऽहमस्मीतिवदन्हर्षेणरघुनंदनं ११०
 अर्चयामासविधिनानिवेश्यपरमासने

परिणीयनमस्कृत्यकिंकरोमीत्युवाचतम् १११

ततः प्रोवाचहृष्टात्माविश्वामित्रोमहातपाः

विश्वामित्रउवाच-

देहिमेराघवंराजन्नक्षणार्थक्रतोर्मम ११२

साफल्यमस्तुमेयज्ञेराघवस्यसमीपतः

तस्माद्रामंरक्षणार्थंदातुमर्हसिभूषते ११३

ईश्वरउवाच-

तच्छ्रुत्वामुनिवर्य्यस्यवाक्यंसर्वविदांवरः

प्रददौमुनिवर्य्यायराघवंसहलक्ष्मणम् ११४

आदायराघवंतत्रविश्वामित्रोमहातपाः

स्वमाश्रममभिप्रीतः प्रययौद्विजसत्तमः ११५

ततः प्रहृष्टास्त्रिदशाःप्रयातेरघुसत्तमे

ववृषुःपुष्पवर्षाणितुष्टुवृश्चमहौजसः ११६

अथाजगामहृष्टात्मावैनतेयोमहाबलः

अदृश्यभूतोभूतानांसंप्राप्यरघुसत्तमम् ११७

ताभ्यांदिव्येचधनुषीतूणौचाक्षयसायकौ

दिव्यान्यस्त्राणिशस्त्राणिदत्वाचप्रययौद्विजः ११८

तौरामलक्ष्मणौवीरौकौशिकेनमहात्मना

गच्छंतीज्ञापितारण्येराक्षसीघोरदर्शना ११९

नाम्नातुताडकादेविभार्यासुंदस्यरक्षसः

जघ्नतुस्तांमहावीरौबाणौर्दिव्यधनुश्च्युतैः १२०

निहताराघवेणाथराक्षसीघोरदर्शना

त्यक्त्वातनुंघोररूपांदिव्यरूपाबभूवसा १२१

जाज्वल्यमानावपुषासर्वाभरणविभूषिता अं

प्रययौवैष्णवंलोकंप्रणम्यचरधूतमौ १२२

तांहत्वाराघवः श्रीमान्कौशिकस्याश्रमंशुभम्

प्रविवेशमहातेजालक्ष्मणेनमहात्मना १२३

ततः प्रहृष्टामुनयः प्रत्युद्गम्यरघूत्तमम्

निवेश्यपूजयामासुरर्घाद्यैः परमात्मने १२४

कौशिकःकृतदीक्षस्तुयंष्टुयज्ञमनुत्तमम्

आरेभेमुनिभिः सार्द्धं विधिना मुनिसत्तमः १२५
 वर्तमाने महायज्ञे मारीचो नाम राक्षसः
 भ्रात्रा सुबाहुना तत्र विघ्नं कर्तुमवस्थितः १२६
 दृष्ट्वा तौ राक्षसौ घोरो राघवः परवीरहा
 जघानैकेन बाणेन सुबाहुं राक्षसेश्वरम् १२७
 पवनास्त्रेण महता मारीचं सनिशाचरम्
 सागरे पातयामास शुष्कपर्णमिवानिलः १२८
 सरामस्य महावीर्यं दृष्ट्वा राक्षससत्तमः
 न्यस्तशस्त्रस्तपस्तप्तुं प्रययौ महादाश्रमम् १२९
 विश्वामित्रो महातेजाः समाप्ते महति क्रतौ
 प्रहृष्टमनसा तत्र पूजयामास राघवम् १३०
 समाश्लिष्य महात्मानं काकपक्षधरं हरिम्
 नीलोत्पलदलश्यामं पद्मपत्रायतेक्षणम् १३१
 उपाध्याय तदामूर्ध्नि तुष्टाव मुनिसत्तमः
 एतस्मिन्नंतरे राजामिथिलाया अधीश्वरः १३२
 वाजपेयं क्रतुं यष्टुमा रेभे मुनिसत्तमैः
 तं द्रष्टुं प्रययुस्सर्वे विश्वामित्रपुरोगमाः १३३
 मुनयोरघुशार्दूलसहिताः पुण्यचेतसः
 गच्छतस्तस्य रामस्य पदाब्जेन महात्मनः १३४
 अभूत्सापावनीभूमिः समाक्रांता महाशिला
 सापिशप्तापुरा भर्त्रा गौतमेन द्विजन्मना १३५
 अहल्यारघुनाथस्य पादस्पर्शाच्छुभाऽभवत्
 अथ संप्राप्य नगरीं मिथिलां मुनिसत्तमाः १३६
 राघवाभ्यां तु सहिता बभूवुः प्रीतमानसाः
 समागतान् महाभागान् दृष्ट्वा राजामहाबलः १३७
 प्रत्युद्गम्य प्रणम्याथ पूजयामास मैथिलः
 रामं पद्मविशालाक्षमिंदीवरदलप्रभम् १३८
 पीताम्बरधरं श्लक्ष्णं कोमलावयवोज्ज्वलम्
 अवधीरितकंदर्पकोटिलावण्यमुत्तमम् १३९
 सर्वलक्षणसम्पन्नं सर्वाभरणभूषितम्

स्वस्यहृत्पद्ममध्येयः परेशस्यतनुर्हरिः १४०
 उत्पन्नोदीपवद्दीपात्सौशील्यादिगुणैः परैः
 तंद्वारघुनाथंसजनकोहृष्टमानसः १४१
 परेशमेवतमेनेरामंदशरथात्मजम्
 पूजयामासकाकुत्स्थंधन्योस्मीतिब्रुवन्नृपः १४२
 प्रसादंवासुदेवस्यविष्णोर्मेनेनरेश्वरः
 प्रदातुंदुहितांतस्मैमनसाचिंतयन्प्रभुः १४३
 आत्मजौरघुवंशस्यज्ञात्वातत्रनृपोत्तमः
 पूजयामासधर्मेणवस्त्रैराभरणैः शुभैः १४४
 ऋषीन्समर्चयामासमधुपर्कादिपूजनैः
 ततोऽवसानेयज्ञस्यरामोराजीवलोचनः १४५
 भंक्त्वाशैवंधनुर्दिव्यंजितवान्जनकात्मजाम्
 अथासौवीर्यशुल्केनमहतापरितोषितः १४६
 मुदाधरणिजांतस्मैप्रददौमिथिलाधिपः
 केशवायश्रियमिवयथापूर्वमहार्णवः १४७
 सदूतंप्रेषयामासराघवंमिथिलाधिपः
 पुत्राभ्यांसहधर्मात्मा मिथिलायां विवेशह १४८
 वसिष्ठवामदेवाद्यैः प्रीतैः सहमहीपतिः
 उवासनगरेरम्येजनकस्यरधूतमः १४९
 तस्मिन्नेवशुभेकालेरामस्यधरणीसुताम्
 विवाहमकरोद्राजामिथिलेनसमर्चितः १५०
 लक्ष्मणस्योर्मिलांनामकन्यांजनकसंभवाम्
 जनकस्यानुजस्यार्थतनयेशुभवर्चसी १५१
 मांडवीश्रुतकीर्तिश्चसर्वलक्षणलक्षिते
 भरतस्यचसौमित्रेर्विवाहमकरोन्नृपः १५२
 निर्वर्त्यौद्वाहिकंतत्रराजादशरथोबली
 अयोध्यांप्रस्थितः श्रीमान्पौरैर्जनपदैर्वृतः १५३
 पारिबर्हसमादायमैथिलेनचपूजितः
 ससुतःसस्रुषःसाश्वःसगजःसबलानुगः १५४
 तदध्वनिमहावीर्योजामदग्निःप्रतापवान्

गृहीत्वापरशुंचापंसंकुद्धइवकेसरी १५५
 अभ्यधावच्चकाकुत्स्थंयोद्धुकामोनृपांतकः
 संप्राप्यराघवंदृष्ट्वावचनंप्राहभार्गवः १५६
 परशुरामउवाच-
 रामराममहाबाहोशृणुष्ववचनंमम
 बहुशःपार्थिवान्हत्वासंयुगेभूरिविक्रमान् १५७
 ब्राह्मणेभ्योमहींदत्वातपस्तप्तुमहंगतः
 तववीर्यबलंश्रुत्वात्वयायोद्धुमिहागतः १५८
 इक्ष्वाकवोनवध्यामेमातामहकुलोद्भवाः
 वीर्य्यक्षत्रबलंश्रुत्वानशक्यंसहितुंमम १५९
 रौद्रंचापंदुराधर्षभज्यमानांत्वयानृप
 तस्माद्दान्ययुद्धंमेदीयतांरघुसत्तम १६०
 इदंतुवैष्णवंचापंतेनतुल्यमरिंदम
 आरोपयस्ववीर्येणनिर्जितोस्मित्वयैवहि १६१
 अथवा त्यजशस्त्राणिपुरस्ताद्वलिनोमम
 शरणंभजकाकुत्स्थकातरोस्यथचेतसी १६२
 ईश्वरउवाच-
 एवमुक्तस्तुकाकुत्स्थोभार्गवेणप्रतापवान्
 तच्चापंतस्यजग्राहतच्छक्तिंवैष्णवीमपि १६३
 शक्त्यावियुक्तस्सतदाजामदग्निःप्रतापवान्
 निर्वीर्योनष्टतेजाभूत्कर्महीनोयथाद्विजः १६४
 विनष्टतेजसंदृष्ट्वाभार्गवंनृपसत्तमाः
 साधुसध्वितिकाकुत्स्थंप्रशशंसुर्मुहुर्मुहुः १६५
 काकुत्स्थस्तन्महच्चापंगृहीत्वारोप्यलीलया
 संधायबाणंतच्चापेभार्गवंप्राहविस्मितम् १६६
 रामउवाच-
 अनेनशरमुख्येनकिंकर्तव्यंतवद्विज
 छेदिलोकमिमंचाधःस्वर्गवाहन्मितेतपः १६७
 ईश्वरउवाच-
 तन्दृष्ट्वाघोरसंकाशंबाणंरामस्यभार्गवः

ज्ञात्वातंपरमात्मानंप्रहृष्टोराममब्रवीत् १६८
 परशुरामउवाच-
 रामराममहाबाहोनवेदित्वांसनातनम्
 जानाम्यद्यैवकाकुत्स्थतववीर्य्यगुणादिभिः १६९
 त्वमादिपुरुषःसाक्षात्परब्रह्मपरोऽव्ययः
 त्वमनंतोमहाविष्णुर्वासुदेवःपरात्परः १७०
 नारायणस्त्वंश्रीशस्त्वमीश्वरस्त्वंत्रयीमयः
 त्वंकालस्त्वंजगत्सर्वमकाराख्यस्त्वमेवच १७१
 स्रष्टाधाताचसंहर्तात्वमेव परमेश्वरः
 त्वमचित्योमहद्भूतरूपस्त्वंतुमनुर्महान् १७२
 चतुःषट्पंचगुणवांस्त्वमेवपुरुषोत्तमः
 त्वंयज्ञस्त्वंवषट्कारस्त्वमोंकारस्त्रयीमयः १७३
 व्यक्ताव्यक्तस्वरूपस्त्वंगुणभृन्निर्गुणःपरः
 स्तोतुंत्वाहमशक्तश्चवेदानामप्यगोचरम् १७४
 यच्चापलत्वंकृतवांस्त्वांयुयुत्सुतयाप्रभो
 तत्क्षंतव्यंत्वयानाथकृपयाकेवलेनतु १७५
 तवशक्त्यानृपान्सर्वाञ्जित्वादत्वामहींद्विजान्
 त्वत्प्रसादवशादेवशांतिमाप्नोतिनैष्ठिकीम् १७६
 ईश्वरउवाच-
 एवमुक्त्वातुकाकुत्स्थंजामदग्निर्महातपाः
 परिणीयनमस्कृत्वाराधवंलोकरक्षकम् १७७
 शतक्रतुकृतंस्वर्गतदस्त्रायन्यवेदयत्
 राघवोऽथमहातेजाववंदेतंमहामुनिम् १७८
 विधिवत्पूजयामासपाद्यार्घाचमनादिभिः
 तेनसंपूजितस्तत्रजामदग्निर्महातपाः १७९
 तपस्तप्तुंययौरम्यंनरनारायणाश्रमम्
 राजादशरथःसोऽथपुत्रैर्दारिसमन्वितैः १८०
 स्वांपुरींसुमुहूर्तेनप्रविवेशमहाबलः
 राघवोलक्ष्मणश्चैवशत्रुघ्नोभरतस्तथा १८१
 स्वान्स्वान्दारानुपागम्यरेमिरेहृष्टमानसाः

तत्रद्वादशवर्षाणि सीतया सह राघवः १८२
 रमयामास धर्मात्माना रायण इव श्रिया
 तस्मिन्नेव तुराजाथ काले दशरथः सुतम् १८३
 ज्येष्ठं राज्येन संयोक्तुमैच्छत् प्रीत्या महीपतिः
 तस्य भार्याथ कैकेयी पुरादत्तवराप्रिया १८४
 अयाचत नृपश्रेष्ठं भरतस्याभिषेचनम्
 विवासनं च रामस्य वत्सराणि चतुर्दश १८५
 सराजासत्यवचनाद्रामं राज्यादथोः सुतम्
 विवासयामास तदा दुःखेन हतचेतनः १८६
 शक्तोऽपि राघवस्तस्मिन् राज्यं संत्यज्य धर्मतः
 दशग्रीववधार्थाय पितुर्वचनहेतुना १८७
 वनं जगाम काकुत्स्थो लक्ष्मणेन च सीतया
 राजापुत्रवियोगार्तः शोकेन च ममारसः १८८
 नियुज्यमानो भरतस्तस्मिन् राज्ये समन्त्रिभिः
 नैच्छद्राज्यं स धर्मात्मा सौभ्रात्रमनुदर्शयन् १८९
 वनमागम्य काकुत्स्थमयाचद्भ्रातरंततः
 रामस्तु पितुरादेशान्नैच्छद्राज्यमरिंदमः १९०
 स्वपादुके ददौ तस्मै भक्त्या सोऽप्यग्रहीत् तथा
 रामस्य पादुके राज्यमवाप्य भरतः शुभे १९१
 प्रत्यहं गंधपुष्पैश्च पूजयन् कैकेयीसुतः
 तपश्चरणयुक्तेन तस्मिन् स्थौनृपोत्तमः १९२
 यावदागमनंतस्य राघवस्य महात्मनः
 तावद्ब्रतपराः सर्वे बभूवुः पुरवासिनः १९३
 राघवश्चित्रकूटाद्रौ भरद्वाजाश्रमेशुभे
 रमयामास वैदेह्या मन्दाकिन्या जलेशुभे १९४
 कदाचिदंके वैदेह्याः शेतेरामो महामनाः
 एन्द्रिः काकस्स मागम्य तस्मिन्नेव चचार ह १९५
 सदृष्ट्वा जानकीं तत्र कंदर्पशरपीडितः
 विददार नखैस्तीक्ष्णैः पीनोन्नतपयोधरम् १९६
 तदृष्ट्वा वायसं रामः कुशं जग्राह पाणिना

ब्रह्मणास्त्रेणसंयोज्यचिक्षेपधरणीधरः १६७
 तंतृणंघोरसंकाशंज्वालारचितविग्रहम्
 दृष्ट्वाकाकःप्रदुद्रावविमुंचन्कातरंस्वरम् १६८
 तंकाकंप्रत्यनुययौरामस्यास्त्रंसुदारुणम्
 वायसस्त्रिषुलोकेषुबभ्रामभयपीडितः १६९
 यत्रयत्रययौकाकः शरणार्थीसवायसः
 तत्रतत्रतदस्त्रंतुप्रविवेशभया वहम् २००
 ब्रह्माणमिंद्रंरुद्रंचयमंवरुणमेवच
 शरणार्थीजगामाशुवायसः शस्त्रपीडितः २०१
 तंदृष्ट्वावायसंसर्वेरुद्राद्यादेवदानवाः
 नशक्ताःस्मवयंत्रातुमितिप्राहुर्मनीषिणः
 अथप्रोवाचभगवान्ब्रह्मात्रिभुवनेश्वरः २०२
 ब्रह्मोवाच-
 भोभोबलिभुजांश्रेष्ठतमेवशरणंब्रज
 सएवरक्षकः श्रीमान्सर्वेषांकरुणानिधिः २०३
 रक्षत्येवक्षमासारोवत्सलंशरणागतान्
 ईश्वरःसर्वभूतानांसौशील्यादिगुणान्वितः २०४
 रक्षिताजीवलोकस्यपितामातासखासुहृत्
 शरणंब्रजदेवेशंनान्यत्रशरणंद्विज २०५
 महादेवउवाच-
 इत्युक्तस्तेनबलिभुग्ब्रह्मणारघुनंदनम्
 उपेत्यसहसाभूमौनिपपातभयातुरः २०६
 प्राणसंशयमापन्नंदृष्ट्वासीताथवायसम्
 त्राहित्राहीतिभर्तारमुवाचविनयाद्विभुम् २०७
 पुरतःपतितंदेवीधरण्यांवायसंतदा
 तच्छिरःपादयोस्तस्ययोजयामासजानकी २०८
 समुत्थाप्यकरेणाथकृपापीयूषसागरः
 ररक्षरामोगुणवान् वायसंदययार्दितः २०९
 तमाहवायसंरामोमाभैरितिदयानिधिः
 अभयंतेप्रदास्यामिगच्छगच्छयथासुखम् २१०

प्रणम्यराघवायाथसीतायैचमुहुर्मुहुः
 स्वल्लोकंप्रययावाशुराघवेणचरक्षितः २११
 ततोरामस्तुवैदेह्यालक्ष्मणेनचधीमता
 उवासचित्रकूटाद्रौस्तूयमानोमहर्षिभिः २१२
 तस्मिन्संपूज्यमानस्तुभरद्वाजेनराघवः
 जगामात्रेस्सुविपुलमाश्रमंरघुसत्तमः २१३
 समागतंरघुवरंदृष्ट्वामुनिवरोत्तमः
 भार्ययासहधर्मात्माप्रत्युद्गम्यमुदायुतः २१४
 आसनेसुशुभेमुख्येनिवेश्यसहसीतया
 अर्घ्यपाद्याचमनीयंचवस्त्राणिविविधानिच २१५
 मधुपर्कन्ददौप्रीत्याभूषणंचानुलेपनम्
 तस्यपत्न्यनसूयातुदिव्यांबरमनुत्तमम् २१६
 सीतायैप्रददौप्रीत्याभूषणानिद्युमंतिच
 दिव्यान्नपानभक्षाद्यैर्भोजयामासराघवम् २१७
 तेनसंपूजितस्तत्रभक्त्यापरमयानृपः
 उवासदिवसंतत्रप्रीत्यारामस्सलक्ष्मणः २१८
 प्रभातेविमलेरामः समुत्थायमहामुनिम्
 परिणीयप्रणम्याथगमनायोपचक्रमे २१९
 अनुज्ञातस्ततस्तेनरामोराजीवलोचनः
 प्रययौदंडकारण्यंमहर्षिकुलसंकुलम् २२०
 तत्रातिभीषणंघोरंविराधंनामराक्षसम्
 हत्वाथशरभंगस्यप्रविवेशाश्रमंशुभम् २२१
 सतुदृष्ट्वाथकाकुत्स्थंसद्यःसंक्षीणकल्मषः
 प्रययौब्रह्मलोकंतुगंधर्वाप्सरसान्वितम् २२२
 सुतीक्ष्णस्याप्यगस्त्यस्यह्यगस्त्यभ्रातुरेवच
 क्रमेणप्रययौरामस्तैश्चसंपूजितस्तथा २२३
 पचंवट्यांततोरामोगोदावर्यास्तटेशुभे
 उवाचसुचिरंकालंसुखेनपरमेणच २२४
 तत्रगत्वामुनिश्रेष्ठास्तापसाधर्मचारिणः
 पूजयामासुरात्मेशंरामंराजीवलोचनम् २२५

भयंविज्ञापयामासुस्तंचरक्षोगणेरितम्
 तानाश्वास्यतुकाकुस्थोददौचाभयदक्षिणाम् २२६
 तेतुसंपूजितास्तेन स्वाश्रमान्संप्रपेदिरे
 तस्मिंस्त्रयोदशाब्दानिरामस्यपरिनिर्व्ययुः २२७
 गोदावर्य्यास्तटेरम्येपंचवट्यामनोरमे
 कस्यचित्त्वथकालस्यराक्षसीघोररूपिणी २२८
 रावणस्यस्वसातत्रप्रविवेशदुरासदा
 सातुदृष्ट्वाघुवरंकोटिकंदर्पसन्निभम् २२९
 इंदीवरदलश्यामंपद्मपत्रायतेक्षणम्
 प्रोन्नतांसंमहाबाहुंकम्बुग्रीवंमहाहनुम् २३०
 संपूर्णचंद्रसदृशंसस्मिताननपंकजम्
 भृंगावलिनिभैःस्निग्धैःकुटिलैःशीर्षजैर्वृतम् २३१
 रक्तारविंदसदृशंपद्महस्ततलांकितम्
 निष्कलंकेन्दुसदृशनखपंक्तिविराजितम् २३२
 स्निग्धकोमलदूर्वाभंसौकुमार्य्यनिधिंशुभम्
 पीतकौशेयवसनंसर्वाभरणभूषितम् २३३
 युवाकुमारवयसंजगन्मोहनविग्रहम्
 दृष्ट्वातंराक्षसीरामंकंदर्पशरपीडिता २३४
 अब्रवीत्समुपेत्याथरामंकमललोचनम्
 राक्षस्युवाच-
 कस्त्वंतापसवेषेणवर्त्तसेदंडकेवने २३५
 आगतोऽसिकिमर्थंचराक्षसानांदुरासदे
 शीघ्रमाचक्ष्वतत्त्वेननानृतंवक्तुमर्हसि २३६
 महेश्वरउवाच-
 इत्युक्तःसतदारामःसंप्रहस्याब्रवीद्वचः
 रामउवाच-
 राज्ञोदशरथस्याहंपुत्रोरामइतीरितः
 असौममानुजोधन्वीलक्ष्मणोनामचानघः २३७
 पत्नीचेयंचमेसीताजनकस्यात्मजाप्रिया
 पितुर्वचननिर्देशादहंवन्मिहागतः २३८

विचरामोमहारण्यमृषीणांहितकाम्यया
 आगतासिकिमर्थत्वमाश्रमंममसुन्दरि २३६
 कात्वंकस्यकुलेजातासर्वसत्यंवदस्वमे
 महेश्वरउवाच-
 इत्युक्तासातुरामेणप्राहवाक्यमशंकित २४०
 राक्षस्युवाच-
 अहंविश्रवसः पुत्रीरावणस्यस्वसानृप
 नाम्नाशुर्पणखानामत्रिषुलोकेषुविश्रुता २४१
 इदंचदंडकारण्यंभ्रात्रादत्तंममप्रभो
 भक्षयन्नृषिसंधान्वैविचरामिमहावने २४२
 त्वांतुदृष्ट्वामुनिवरंकंदर्पशर पीडिता
 रंतुकामात्वयासार्द्धमागतास्मिसुनिर्भया २४३
 ममत्वंनृपशार्दूलभर्ताभवितुमर्हसि
 इमांतवसतींसीतांग्रसितुंभूपकामये २४४
 वनेषुगिरिमुख्येषुरमयामित्वयासह
 महेश्वरउवाच-
 इत्युक्त्वाराक्षसीसीतांग्रसितुंवीक्ष्यचोद्यताम् २४५
 श्रीरामःखड्गमुद्यम्यनासाकर्णौप्रचिच्छिदे २४६
 रुदंतीसभयंशीघ्रंराक्षसीविकृतानना
 खरालयंप्रविश्याहतस्यरामस्यचेष्टितम् २४७
 सतुराक्षससाहस्रैर्दूषणत्रिशिरोवृतः
 आजगामभृशंयोद्धुंराघवंशत्रुसूदनः २४८
 तान्नामःकाननेघोरेबाणःकालांतकोपमैः
 निजघानमहाकायान्नाक्षसांस्तत्रलीलया २४९
 खरंत्रिशिरसंचैवदूषणंतुमहाबलम्
 रणेनिपातयामासबाणैराशीविषोपमैः २५०
 निहत्यराक्षसान्सर्वान्दंडकारण्यवासिनः
 पूजितःसुरसंघैश्चस्तूयमानोमहर्षिभिः २५१
 उवासदंडकारण्येसीतयालक्ष्मणेनच
 राक्षसानांवधंश्रुत्वारावणः क्रोधमूर्च्छितः २५२

आजगामजनस्थानंमारीचेनदुरात्मना
 संप्राप्यपंचवट्यांतुदशग्रीवः सराक्षसः २५३
 मायाविनामारीचेनमृगरूपेणरक्षसः
 अपहृत्याश्रमादूरेतौतुदशरथात्मजौ २५४
 जहारसीतांरामस्यभार्यास्ववधकांक्षया
 ह्रियमाणांतुतांदृष्ट्वाजटायुर्गृध्राड्बली २५५
 रामस्यसौहृदात्तत्रयुयुधेतेनरक्षसा
 तंहत्वाबाहुवीर्येणरावणंशत्रुवारणः २५६
 प्रविवेशपुरींलंकांरक्षसैर्बहुभिर्वृताम्
 अशोकवनिकामध्येनिःक्षिप्यजनकात्मजाम् २५७
 निधनंरामबाणेनकांक्षयन्स्वगृहंविशत्
 रामस्तुराक्षसंहत्वामारीचंमृगरूपिणम् २५८
 पुनराविश्यतत्राथभ्रात्रासौमित्रिणाततः
 राक्षसापहतांभार्याज्ञात्वादशरथात्मजः २५९
 प्रभूतशोकसंतप्तोबिललापमहामतिः
 मार्गमाणोवनेसीतांपथिगृध्रंमहाबलम् २६०
 विच्छिन्नपादपक्षंचपतितंधरणीतले
 रुधिरापूर्णसर्वांगंदृष्ट्वाविस्मयमागतः २६१
 पप्रच्छराघवं श्रीमान्केनकिंत्वंजिघांसितः
 गृध्रस्तुराघवंदृष्ट्वामंदमंदमुवाचह २६२
 गृध्रउवाच-
 रावणेनहतारामतवभार्याबलीयसा
 तेनराक्षसमुख्येनसंग्रामेनिहतोस्म्यहम् २६३
 महेश्वरउवाच-
 इत्युक्तवाराघवस्याग्रेसहसात्यक्तजीवितः
 संस्कारमकरोद्रामस्तस्यब्रह्मविधानतः २६४
 स्वपदंचद्दौतस्मैयोगिगम्यंसनातनम्
 राघवस्यप्रसादेनसगृध्रःपरमंपदम् २६५
 हरेः सामान्यरूपेणमुक्तिंप्रापखगोत्तमः
 माल्यवंतंतोगत्वामतंगस्याश्रमेशुभे २६६

अभिगम्यमहाभागांशबरींधर्मचारिणीम्
 सातुभागवतश्रेष्ठादृष्टातौरामलक्ष्मणौ २६७
 प्रत्युद्गम्यनमस्कृत्वानिवेश्यकुशविष्टरे
 पादप्रक्षालनंकृत्वावन्यैःपुष्पैःसुगंधिभिः २६८
 अर्चयामासभक्त्यावैहर्षनिर्भरमानसा
 फलानिचसुगंधीनिमूलानिमधुराणिच २६९
 निवेदयामासतदाराघवाभ्यांदृढव्रता
 फलान्यास्वाद्यकाकुत्स्थस्तस्यैमुक्तिंददौपराम् २७०
 ततः पंपासरोगत्वाराघवः शत्रुसूदनः
 जघानराक्षसंतत्रकबंधंधोररूपिणम् २७१
 तंनिहत्यमहावीर्योददाहस्वर्गतश्चसः
 ततोगोदावरींगत्वारामोराजीवलोचनः २७२
 पप्रच्छसीतांगंगेत्वंकिंतांजानासिमे प्रियाम्
 नशशंसतदातस्मैसांगंगातमसावृता २७३
 शशापराघवः क्रोधाद्रक्ततोयाभवेतिताम्
 ततोभयात्समुद्विग्नापुरस्कृत्यमहामुनीन् २७४
 कृतांजलिपुटादीनाराघवंशरणंगता
 ततोमहर्षयस्सर्वेरामंप्राहुस्सनातनम् २७५
 ऋषय ऊचुः-
 त्वत्पादकमलोद्भूतागंगात्रैलोक्यपावनी
 त्वमेवहिजगन्नाथतांशापान्मोक्तुमर्हसि २७६
 महेश्वर उवाच-
 ततः प्रोवाचधर्मात्मारामः शरणवत्सलः
 राम उवाच-
 शवर्याः स्नानमात्रेणसंगताशुभवारिणा
 मुक्ताभवतुमच्छापादंगेयंपापनाशिनी २७७
 एवमुक्त्वातुकाकुत्स्थः शबरीतीर्थमुत्तमम्
 गंगागयासमंचक्रेशार्ङ्गकोट्यामहाबलः २७८
 महाभागवतानांचतीर्थयस्योदकेऽभवत्
 तच्छरीरंजगद्वंद्वंभविष्यतिनसंशयः २७९

एवमुक्त्वातुकाकुत्स्थत्रृष्यमूकंगिरिययौ
 ततः पंपासरस्तीरेवानरेणहनूमता २८०
 संगतस्तस्यवचनात्सुग्रीवेणसमागतः
 सुग्रीववचनाद्धत्वावालिनंवानरेश्वरम् २८१
 सुग्रीवमेवतद्राज्येरामोसावभ्यषेचयत्
 सतुसंप्रेषयामासदिदृक्षुर्जनकात्मजाम् २८२
 हनुमत्प्रमुखान्वीरान्वानरान्वानराधिपः
 सलंघयित्वाजलधिंहनूमान्मारुतात्मजः २८३
 प्रविश्यनगरीलंकांदृष्ट्वासीतांदृढव्रताम्
 उपवासकृशांदीनांभृशंशोकपरायणाम् २८४
 मलपंकैनदिग्धांगीमलिनाम्बरधारिणीम्
 निवेदयित्वाऽभिज्ञानंप्रवृत्तिंचनिवेद्यताम् २८५
 सप्तमंत्रिसुतांस्तत्ररावणस्यसुतंतथा
 तोरणस्तंभमुत्पाटयनिजघानस्वयंकपिः २८६
 समाश्वास्यचवैदेहींबभञ्जोपबनंतदा
 वनपालान्किंकरांश्चपंचसेनाग्रनायकान् २८७
 रावणस्यसुतेनाथनिगृहीतोयदृच्छया
 दृष्ट्वाचराक्षसेंद्रंतुसंभाषित्वातथैवच २८८
 ददाहनगरीलंकांस्वलांगूलाग्निनाकपिः
 तथादत्तमभिज्ञानंगृहीत्वापुनरागमत् २८९
 सोऽभिगम्यमहातेजारामंकमललोचनम्
 न्यवेदयद्वानरेंद्रोदृष्ट्वासीतेतितत्वतः २९०
 सुग्रीवसहितोरामोवानरैर्बहुभिर्वृतः
 महोदधेस्तटंगत्वातत्रानीकंन्यवेशयत् २९१
 रावणस्यानुजोभ्राताविभीषणइतीरितः
 धर्मात्मासत्यसंधश्चमहाभागवतोत्तमः २९२
 ज्ञात्वासमागतंरामंपरित्यज्यस्वपूर्वजम्
 राज्यंसुतांश्चदारांश्चराघवंशरणंययौ २९३
 परिगृह्यचतंरामोमारुतेर्वचनात्प्रभुः
 तस्मैदत्त्वाऽभयंसौम्यंरक्षोराज्येऽभ्यषेचयत् २९४

ततस्समुद्रंकाकुत्स्थस्तर्तुकामः प्रपद्यवै
 सुप्रसन्नजलंतंतुदृष्ट्वारामोमहाबलः २६५
 शार्ङ्गमादायबाणौघैः शोषयामासवारिधिम्
 ततस्तुसरितामीशःकाकुत्स्थंकरुणानिधिम् २६६
 प्रपद्यशरणंदेवमर्चयामासवारिधिः
 पुनरापूर्यजलधिंवरुणास्त्रेणराघवः २६७
 उदधेर्वचनात्सेतुंसागरेमकरालये
 गिरिभिर्वानरानीतैर्नलःसेतुमकारयत् २६८
 ततो गत्वापुरीलंकांसन्निवेश्यमहाबलम्
 सम्यगायोधनंचक्रेवानराणांचरक्षसाम् २६९
 ततोदशास्यतनयःशक्रजिद्राक्षसोबली
 वबंधनागपाशैश्चतावुभौरामलक्ष्मणौ ३००
 वेनतेयःसमागत्यतान्यस्त्राणिप्रमोचयत्
 राक्षसानिहतास्सर्वेवानरैश्चमहाबलैः ३०१
 रावणस्यानुजंवीरंकुंभकर्णमहाबलम्
 निजघानरणेरामोबाणैरग्निशिखोपमैः ३०२
 ब्रह्मास्त्रेणेन्द्रजित्क्रुद्धःपातयामासवानरान्
 हनूमतासमानीतोमहौषधिमहीधरः ३०३
 तस्यानीतस्यचस्पर्शात्सर्वएवसमुत्थिताः
 ततोरामानुजोवीरःशक्रजेतारमाहवे ३०४
 निपातयामासशरैर्वृत्रं वज्रधरोयथा
 निर्ययावथपौलस्त्योयोद्धुरामेणसंयुगे ३०५
 चतुरंगबलैःसार्द्धमंत्रिभिश्चमहाबलः
 समंततोभवद्युद्धंवानराणांचरक्षसाम् ३०६
 रामरावणयोश्चैवतथासौमित्रिणासह
 शक्त्यानिपातयामासलक्ष्मणंराक्षसेश्वरः ३०७
 ततः क्रुद्धोमहातेजाराघवोराक्षसांतकः
 जघानराक्षसान्वीराञ्शरैःकालांतकोपमैः ३०८
 प्रदीप्तैर्बाणसाहस्रैःकालदंडोपमैर्भृशम्
 छादयामासकाकुत्स्थोदशग्रीवंचराक्षसम् ३०९

सतुनिर्भिन्नसर्वाङ्गोराघवास्त्रैर्निशाचरः
 भयात्प्रदुद्रावरणाल्लंकांप्रतिनिशाचरः ३१०
 जगद्राममयंपश्यन्निर्वेदाद्गृहमाविशत्
 ततोहनूमतानीतोमहौषधिमहागिरिः ३११
 तेनरामानुजस्तूर्णलब्धसंज्ञोऽभवत्तदा
 दशग्रीवस्ततोहोममारेभेजयकांक्षया ३१२
 ध्वंसितंवानरैर्द्रैस्तदभिचारात्मकरिपोः
 पुनर्युद्धायपौलस्त्योरामेणसह निर्ययौ ३१३
 दिव्यस्यन्दनमारुह्यराक्षसैर्बहुभिर्युतः
 ततः शतमखोदिव्यंरथंहर्यश्चसंयुतम् ३१४
 राघवायससूतंहिप्रेषयामासबुद्धिमान्
 रथंमातलिनानीतंसमारुह्यरघूत्तमः ३१५
 स्तूयमानं सुरगणैर्युधेतेनरक्षसा
 ततोयुद्धमभूद्धोरंरामरावणयोर्महत् ३१६
 सप्ताह्निकमहोरात्रंशस्त्रास्त्रैरतिभीषणम्
 विमानस्थाःसुरास्सर्वेददृशुस्तत्रसंयुगम् ३१७
 दशग्रीवस्यचिच्छेदशिरांसिरघुसत्तमः
 समुत्थितानिबहुशोवरदानात्कपर्दिनः ३१८
 ब्राह्ममस्त्रंमहारौद्रंवधायास्यदुरात्मनः
 ससर्जराघवस्तूर्णकालाग्निसदृशप्रभम् ३१९
 तदस्त्रंराघवोत्सृष्टंरावणस्यस्तनान्तरम्
 विदार्यधरणींभित्त्वारसातलतलेगतम् ३२०
 संपूज्यमानंभुजगैराघवस्यकरंययौ
 सगतासुर्महादैत्यःपपातचममारच ३२१
 ततो देवगणास्सर्वेहर्षनिर्भरमानसाः
 ववृषुःपुष्पवर्षाणिमहात्मनिजगद्गुरौ ३२२
 जगुर्गन्धर्वपतयोननृतुश्चाप्सरोगणाः
 ववुःपुण्यास्तथा वाताः सुप्रभोऽभूद्दिवाकरः ३२३
 तुष्टुवुर्मुनयःसिद्धादेवगन्धर्वकिन्नराः
 लंकायांराक्षसश्रेष्ठमभिषिच्यविभीषणम् ३२४

कृतकृत्यमिवात्मानं मेनेरघुकुलोत्तमः
 रामस्तत्राब्रवीद्वाक्यमभिषिच्यविभीषणम् ३२५
 रामउवाच-
 यावच्चन्द्रसूर्यश्चयावत्तिष्ठति मेदिनी
 यावन्ममकथालोकेतावद्राज्यं विभीषणे ३२६
 गत्वाममपदं दिव्यं योगिगम्यं सनातनम्
 सपुत्रपौत्रः सगणः संप्राप्नुहि महाबलः ३२७
 ईश्वरउवाच-
 एवं दत्त्वा वरं तस्मै राक्षसाय महाबलः
 संप्राप्य मैथिलं तत्र परुषं जनसंसदि ३२८
 उवाच राघवः सीतां गर्हितं वचनं बहु
 सा तेन गर्हिता सा ध्वीविवेश चानलं महत् ३२९
 ततो देवगणास्सर्वे शिवब्रह्मपुरोगमाः
 दृष्ट्वा तु मातरं वह्नौ प्रविशंतीं भयातुराः
 समागम्य रघुश्रेष्ठं सर्वे प्राञ्जलयोऽब्रुवन् ३३०
 देवा ऊचुः-
 रामराम महाबाहो शृणु त्वं चातिविक्रम
 सीतातिविमला सा ध्वीतवनीत्यानपायिनी ३३१
 अत्याज्या तु वृथा सा हि भास्करेण प्रभायथा
 सेयं लोकहितार्थाय समुत्पन्ना महीतले ३३२
 माता सर्वस्य जगतः समस्तजगदाश्रया
 रावणः कुंभकर्णश्च भृत्यौ पूर्वपरायणौ ३३३
 शापात्तौ सनकादीनां समुत्पन्नौ महीतले
 तयोर्विमुक्त्यै वै देही गृहीतादण्डकेवने ३३४
 तावुभौ वैवधं प्राप्तौ त्वयाराक्षसपुंगवौ
 तौ विमुक्तौ दिवं यातौ पुत्रपौत्रसहानुगौ ३३५
 त्वं विष्णुस्त्वं परं ब्रह्म योगिध्येयः सनातनः
 त्वमेव सर्वदेवानां मनादिनिधनोऽव्ययः ३३६
 त्वं हिनारायणः श्रीमान् सीतालक्ष्मीः सनातनी
 माता सा सर्वलोकानां पिता त्वं परमेश्वर ३३७

नित्यैवैषजगन्मातातवनित्यानपायिनी
 यथासर्वगतस्त्वंहितथा चेयंरघूत्तम ३३८
 तस्माच्छुद्धसमाचारांसीतांसाध्वींदृढव्रताम्
 गृहाणसौम्यकाकुत्स्थक्षीराब्धेरिवमाचिरम् ३३९
 ईश्वरउवाच-

एतस्मिन्नंतरेतत्रलोकसाक्षीसपावकः
 आदायसीतांरामायप्रददौसुरसन्निधौ
 अब्रवीत्तत्रकाकुत्स्थंवह्निःसर्वशरीरगः ३४०
 वह्निरुवाच-

इयंशुद्धसमाचारासीतानिष्कल्मषाविभो
 गृहाणमाचिरंरामसत्यंसत्यंतवाब्रुवन् ३४१
 ईश्वरउवाच-

ततोऽग्निवचनात्सीतांपरिगृह्यरघूद्वहः
 बभूवरामःसंहृष्टःपूज्यमानः सुरोत्तमैः ३४२
 राक्षसैर्निहतायेतुसंग्रामेवानरोत्तमाः
 पितामहवरात्तूर्णजीवमानाः समुत्थिताः ३४३
 ततस्तुपुष्पकंनामविमानंसूर्यसन्निभम्
 भ्रात्रागृहीतंसंग्रामेकौबेरंराक्षसेश्वरः ३४४
 तद्राघवायप्रददौवस्त्राण्याभरणानिच
 तेनसंपूजितः श्रीमान्रामचंद्रःप्रतापवान् ३४५
 आरुरोहविमानाग्रचंवैदेह्याभार्ययासह
 लक्ष्मणेनचशूरेणभ्रात्रादशरथात्मजः ३४६
 ऋक्षवानरसंघातैः सुग्रीवेण महात्मना
 विभीषणेनशूरेणराक्षसैश्चमहाबलैः ३४७
 यथाविमानेवैकुण्ठेनित्यमुत्तैर्महात्मभिः
 तथासर्वेसमारुह्यऋक्षवानरराक्षसाः ३४८
 अयोध्यांप्रस्थितोरामःस्तूयमानः सुरोत्तमैः
 भरद्वाजाश्रमंगत्वारामः सत्यपराक्रमः ३४९
 भरतस्यांतिकेतत्रहनूमंतंव्यसर्जयत्
 सनिषादालयं गत्वागुहंदृष्ट्वाऽथवैष्णवम् ३५०

राघवागमनंतस्मैप्राहवानरपुंगवः
 नंदिग्रामंतोगत्वादृष्ट्वांतराघवानुजम् ३५१
 न्यवेदयत्तथातस्मैरामस्यागमनोत्सवम्
 भरतश्चागतंश्रुत्वावानरेणरघूत्तमम् ३५२
 प्रहर्षमतुलंलेभेसानुजःससुहृन्ननः
 पुनरागत्यकाकुत्स्थंहनूमान्मारुतात्मजः ३५३
 सर्वशशंसरामायभरतस्यचवर्तितम्
 राघवस्तुविमानाग्रयादवरुह्यसहानुजः ३५४
 ववंदेभार्ययासार्द्धभारद्वाजंतपोनिधिम्
 सतुसंपूजयामासकाकुत्स्थंसानुजंमुनिः ३५५
 पक्वान्नैःफलमूलाद्यैर्वस्त्रैरामभरणैरपि
 तेनसंपूजितस्तत्रप्रणम्यमुनिसत्तमम् ३५६
 अनुज्ञातः समारुह्यपुष्पकंसानुगस्तदा
 नंदिग्रामंययौरामःपुष्पकेणसुहृद्वृतः ३५७
 मंत्रिभिःपौरमुख्यैश्चसानुजः केकयीसुतः
 प्रत्युद्ययौनृपवरैः सबलैःपूर्वजमुदा ३५८
 संप्राप्यरघुशार्दूलंववंदेसानुगैर्वृतः
 पुष्पकादवरुह्याथराघवःशत्रुतापनः ३५९
 भरतंचैवशत्रुघ्नमुपसंपरिष्वजे
 पुरोहितंवसिष्ठंचमातृबृद्धांश्चबांधवान् ३६०
 प्रणनाममहातेजाःसीतयालक्ष्मणेनच
 बिभीषणंचसुग्रीवंजाम्बवंतंतथांगदम् ३६१
 हनुमंतंसुषेणंचभरतः परिष्वजे
 भ्रातृभिःसानुगैस्तत्रमंगलस्नानपूर्वकम् ३६२
 दिव्यमाल्यांबरधरोदिव्यगंधानुलेपनः
 आरुरोहरथंदिव्यंसुमंत्राधिष्ठितंशुभम् ३६३
 संस्तूयमानस्त्रिदशैर्वैदेह्यालक्ष्मणेनच
 भरतश्चैवसुग्रीवः शत्रुघ्नश्चबिभीषणः ३६४
 अङ्गदश्चसुषेणश्चजाम्बवान्मारुतात्मजः
 नीलोनलश्चसुभगः शरभोगंधमादनः ३६५

अन्येचकपयःशूरानिषादाधिपतिर्गुहः
 राक्षसाश्चमहावीर्याःपार्थिवेंद्रामहाबलाः ३६६
 गजानश्वानथोसम्यगारुह्यबहुशःशुभान्
 नानामंगलवादित्रैःस्तुतिभिःपुष्कलैस्तथा ३६७
 ऋक्षवानररक्षोभिर्निषादवरसैनिकैः
 प्रविवेशमहातेजाःसाकेतंपुरमव्ययम् २६८
 आलोक्यराजनगरींपथिराजपुत्रोराजानमेवपितरंपरिचिंतयानः
 सुग्रीवमारुतिबिभीषणपुण्यपादसंचारपूतभवनंप्रविवेशरामः ३६९
 इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडेउमामहेश्वरसंवा
 देरामस्यायोध्याप्रवेशोनामद्विचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २४२

त्रिचत्वारिंशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

शंकरउवाच-

अथतस्मिन्दिनेपुण्येशुभलग्नेशुभान्विते
 मंगलस्याभिषेकार्यमंगलंचक्रिरेजनाः १
 वसिष्ठोवामदेवश्चजाबालिरथकश्यपः
 मार्कण्डेयश्चमौद्गल्यःपर्वतो नारदस्तथा २
 एतेमहर्षयस्तत्रजपहोमपुरस्सरम्
 अभिषेकंशुभंचक्रुर्मुनयोराजसत्तमम् ३
 नानारत्नमयेदिव्येहेमपीठेशुभान्विते
 निवेश्यसीतयासार्द्धश्रियाइवजनार्दनम् ४
 सौवर्णकलशैर्दिव्यैर्नानारत्नमयैःशुभैः
 सर्वतीर्थोदकैःपुण्यैर्माद्गल्यद्रव्यसंयुतैः ५
 दूर्वाग्रतुलसीपत्रपुष्पगंधसमन्वितैः
 मंत्रपूतजलैःशुद्धैर्मुनयःसंशितव्रताः ६
 अजपन्वैष्णवान्सूक्तान्चतुर्वेदमयान्शुभान्
 अभिषेकंशुभंचक्रुःकाकुत्स्थंजगतःपतिम् ७
 तस्मिन्शुभतमेलग्नेदेवदुंदुभयोदिवि
 विनेदुःपुष्पवर्षाणिववृषुश्चसमंततः ८
 दिव्यांबरैर्भूषणैश्चदिव्यगंधानुलेपनैः

पुष्पैर्नानाविधैर्दिव्यैर्देव्यासहरघूद्वहः ६
 अलंकृतश्चशुशुभेमुनिभिर्वेदपारगैः
 छत्रंचचामरंदिव्यंधृतवान्लक्ष्मणस्तदा १०
 पार्श्वेभरतशत्रुघ्नौतालवृतौविरेजतुः
 दर्पणंप्रददौश्रीमान्नाक्षसेंद्रोविभीषणः ११
 दधारपूर्णकलशंसुग्रीवोवानरेश्वरः
 जाम्बवांश्चमहातेजाःपुष्पमालांमनोहराम् १२
 वालिपुत्रस्तुतांबूलंसकर्पूरंददौहरेः
 हनुमान्दीपकांदिव्यांसुषेणश्चध्वजंशुभम् १३
 परिवार्यमहात्मानंमंत्रिणः समुपासिरे
 सृष्टिर्जयंतोविजयःसौराष्ट्रोराष्ट्रवर्द्धनः १४
 अकोपोधर्मपालश्चसुमंत्रोमंत्रिणः स्मृताः
 राजानश्चनरव्याघ्रानानाजनपदेश्वराः १५
 पौराश्चनैगमावृद्धाराजानंपर्युपासत
 ऋक्षैश्चवानरेद्रैश्चमंत्रिभिःपृथिवीश्वरैः १६
 राक्षसैर्द्विजमुख्यैश्चकिंकरैश्चसमावृतः
 परेव्योम्नियथालीनोदैवतैः कमलापतिः १७
 तथानृपवरःश्रीमान्साकेतेशुशुभेतदा
 इंदीवरदलश्यामंपद्मपत्रनिभेक्षणम् १८
 आजानुबाहुंकाकुत्स्थंपीतवस्त्रधरंहरिम्
 कंबुग्रीवंमहोरस्कंविचित्राभरणैर्युतम् १९
 देव्यासहसमासीनमभिषिक्तंरघूत्तमम्
 विमानस्थाःसुरगणाहर्षनिर्भरमानसाः २०
 तुष्टुवुर्जयशब्देनगंधर्वाप्सरसांगणाः
 अभिषिक्तस्ततोरामोवसिष्ठाद्यैर्महर्षिभिः २१
 शुशुभेसीतयादेव्यानारायणइवश्रिया
 अतिमर्त्यतयाभीतउपासितुंपदांबुजम् २२
 दृष्ट्वातुष्टावहृष्टात्माशंकरोहृष्टमागतः
 कृतांजलिपुटोभूत्वासानंदोगद्गदाकुलः
 हर्षयन्सकलान्देवान्मुनीनपिचवानरान् २३

महादेवउवाच-

नमोमूलप्रकृतयेनित्यायपरमात्मने
सच्चिदानंदरूपायविश्वरूपायवेधसे २४
नमोनिरंतरानंदकन्दमूलायविष्णवे
जगत्त्रयकृतानंदमूर्त्तयेदिव्यमूर्त्तये २५
नमो ब्रह्मेन्द्रपूज्यायशंकराभयदायच
नमोविष्णुस्वरूपायसर्वरूपनमोनमः २६
उत्पत्तिस्थितिसंहारकारिणेत्रिगुणात्मने
नमोस्तुनिर्गतोपाधिस्वरूपायमहात्मने २७
अनयाविद्ययादेव्यासीतयोपाधिकारिणे
नमःपुं प्रकृतिभ्यांचयुवाभ्यांजगतांकृते २८
जगन्मातापितृभ्यांचजनन्यैराघवायच
नमःप्रपंचरूपिण्यैनिष्प्रपंचस्वरूपिणे २९
नमोध्यानस्वरूपिण्यैयोगिध्येयात्ममूर्त्तये
परिणामापरीणामरिक्ताभ्यांचनमोनमः ३०
कूटस्थबीजरूपिण्यैसीतायैराघवायच
सीतालक्ष्मीर्भवान्विष्णुःसीतागौरीभवान्शिवः ३१
सीतास्वयंहिसावित्रिभवान्ब्रह्माचतुर्मुखः
सीताशचीभवान्शक्रःसीतास्वाहानलोभवान् ३२
सीतासंहारिणीदेवीयमरूपधरोभवान्
सीताहिसर्वसम्पत्तिःकुबेरस्त्वंरघूत्तम ३३
सीतादेवीचरुद्राणीभवान् रुद्रोमहाबलः
सीतातुरोहिणीदेवीचंद्रस्त्वंलोकसौख्यदः ३४
सीतासंज्ञाभवान्सूर्यःसीतारात्रिर्दिवाभवान्
सीतादेवीमहाकालीमहाकालोभवान्सदा ३५
स्त्रीलिङ्गेषुत्रिलोकेषुयत्तत्सर्वंहिजानकी
पुन्नामलांछितंयत्तुतत्सर्वंहिभवान्प्रभो ३६
सर्वत्रसर्वदेवेशसीतासर्वत्रधारिणी
तदात्वमपिचत्रातुंतच्छक्तिर्विश्वधारिणी ३७
तस्मात्कोटिगुणंपुण्यंयुवाभ्यांपरिचिह्नितम्

चिह्नितंशिवशक्तिभ्यांचरितं तवशांतिदम् ३८
आवांरामजगत्पूज्यौममपूज्यौसदायुवाम्
त्वन्नामजापिनीगौरीत्वन्मंत्रजपवानहम् ३९
मुमूर्षोर्मणिकर्यातुअर्द्धोदकनिवासिनः
अहंदिशामितेमंत्रतारकंब्रह्मदायकम् ४०
अतस्त्वंजानकीनाथपरब्रह्मासिनिश्चितम्
त्वन्मायामोहितास्सर्वेनत्वांजानंतितत्वतः ४१
ईश्वरउवाच-

इत्युक्तःशंभुनारामः प्रसादप्रवणोऽभवत्
दिव्यरूपधरः श्रीमानद्भुताद्भुतदर्शनः ४२
तथातरूपमालोक्यनरवानरदेवताः
नद्रष्टमपिशक्तास्तेतेजसंमहदद्भुतम् ४३
भयाद्वैत्रिदशश्रेष्ठाः प्रणेमुश्चातिभक्तितः
भीताविज्ञायरामोऽपिनरवानरदेवताः
मायामानुषतांप्राप्य सदेवानब्रवीत्पुनः ४४
रामचंद्रउवाच-

शृणुध्वंदेवतायोमांप्रत्यहंसंस्तुविष्यति
स्तवेनशंभुनोक्तेनदेवतुल्योभवेन्नरः ४५
विमुक्तःसर्वपापेभ्योमत्स्वरूपंसमश्नुते
रणेजयमवाप्नोतिनक्वचित्प्रतिहन्यते ४६
भूतवेतालकृत्याभिर्ग्रहैश्चापिनबाध्यते
अपुत्रोलभतेपुत्रंपतिं विंदतिकन्यका ४७
दरिद्रःश्रियमाप्नोतिसत्ववाञ्शीलवान्भवेत्
आत्मतुल्यबलः श्रीमाञ्जायतेनात्रसंशयः ४८
निर्विघ्नंसर्वकार्येषुसर्वारंभेषुवैनृणाम्
यंयंकामयतेमर्त्यःसुदुर्लभमनोरथम् ४९
षणमासात्सिद्धिमाप्नोतिस्तवस्यास्यप्रसादतः
यत्पुण्यंसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुयत्फलम्
तत्फलंकोटिगुणितंस्तवेनानेनलभ्यते ५०
ईश्वरउवाच-

इत्युक्त्वारामचंद्रोऽसौ विससर्जमहेश्वरम्
 ब्रह्मादित्रिदशान्सर्वान्विससर्जसमागतान् ५१
 अर्चितामानवाः सर्वे नरवानरदेवताः
 विसृष्टारामचंद्रेण प्रीत्या परमया युताः ५२
 इत्थं विसृष्टाः खलु ते च सर्वे सुखं तदा जग्मु रतीव हृष्टाः
 परंपठंतः स्तवमीश्वरोक्तं रामं स्मरंतो वरविश्वरूपम् ५३
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे उमामहेश्वर
 संवादे विश्वदर्शनं नाम त्रिचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २४३

चतुश्चत्वारिंशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

शंकर उवाच-

अथ रामस्तु वैदेह्या राज्ञ्यभोगान् मनोरमान्
 बुभुजे वर्षसाहस्रं पालयन् सर्वतो दिशः १
 अंतःपुरजनास्सर्वे राक्षसस्य गृहे स्थिताम्
 गर्हयन्ति स्म वैदेहीं तथा जानपदाजनाः २
 लोकापवादभीत्या च रामः शत्रुनिवारकः
 दर्शयन् मानुषं धर्ममंतर्वर्त्ती नृपात्मजाम् ३
 वाल्मीके राश्रमे पुण्ये गंगातीरे महावने
 विससर्ज महातेजा गर्भिणीं मुनिसंसदि ४
 सा भर्तुः परतंत्राहि उवास मुनिवेशमनि
 अर्चिता मुनिपत्नीभिर्वाल्मीकमुनिरक्षिता ५
 तत्रैवासूतयमलौनाम्ना कुशलवौ सुतौ
 तौ च तत्रैव मुनिना संस्कृतौ च ववर्धतुः ६
 रामोऽपि भ्रातृभिस्सार्द्धं पालयामास मेदिनीम्
 यमादिगुणसम्पन्नस्सर्वभोगविवर्जितः ७
 अर्चयन् सततं विष्णुमनादिनिधनं हरिम्
 ब्रह्मचर्यपरो नित्यं शशास पृथिवीं नृपः ८
 शत्रुघ्नो लवणं हत्वामथुरां देवनिर्मिताम्
 पालयामास धर्मात्मा पुत्राभ्यां सह राघवः ९
 गंधर्वाभ्यस्तो हत्वा सिंधोरुभयपार्श्वतः

स्वात्मजौस्थापयामासतस्मिन्देशेमहाबलौ १०
 पश्चिमेमद्रदेशेतुमद्रान्हत्वाचलक्ष्मणः
 स्वसुतौचमहावीर्यौअभिषिच्यमहाबलः ११
 गत्वापुनरयोध्यांतुरामपादावुपस्पृशत्
 ब्राह्मणस्यमृतंबालंकालधर्ममुपागतम् १२
 जीवयामासकाकुत्स्थः शूद्रंहत्वाचतापसम्
 ततस्तुगौतमीतीरेनैमिषेजनसंसदि १३
 इयाजवाजिमेधंचराघवः परवीरहा
 कांचनींजानकींकृत्वातयासार्द्धमहाबलः १४
 चकारयज्ञान्बहुशोराघवः परमार्थवित्
 अयुतान्यश्वमेधानिवाजपेयानिचप्रभुः १५
 अग्निष्टोमंविश्वजितंगोमेधंचशतक्रतुम्
 चकारविविधान्यज्ञान्परिपूर्णसदक्षिणान् १६
 एतस्मिन्नंतरेतत्रवाल्मीकिः सुमहातपाः
 सीतामानीयकाकुत्स्थमिदंवचनमब्रवीत् १७
 वाल्मीकिरुवाच-
 अपापांमथिलद्यंरामत्यक्तुंनार्हसिसुव्रत
 इयंतुविरजासाध्वीभास्करस्यप्रभायथा
 अनन्यातवकाकुत्स्थकस्मात्त्यक्तात्वयानघ १८
 रामउवाच-
 अपापांमैथिलद्यंब्रह्मन्जानामिवचनात्तव
 रावणेनहतासाध्वीदण्डकेविजनेपुरा १९
 तंहत्वासमरेसीतांशुद्धामग्निमुखागताम्
 पुनर्यातोस्म्ययोध्यायांसीतामादायधर्मतः २०
 लोकापवादः सुमहानभूत्पौरजनेषुच
 त्यक्तामयाशुभाचारातद्भयात्तवसन्निधौ २१
 तस्माल्लोकस्यसंतुष्ट्यैसीताममपरायणा
 पार्थिवानांमहर्षीणांप्रत्ययंकर्तुमर्हति २२
 महेश्वरउवाच-
 एवमुक्तातदासीतामुनिपार्थिवसंसदि

चकारप्रत्ययंदेवीलोकाश्चर्यकरंसती २३
दर्शयंस्तस्यलोकस्यरामस्यानन्यतांसती
अब्रवीत्प्रांजलिसीतासर्वेषांजनसंसदि २४
सीतोवाच-

यथाऽहराघवादन्यमनसापिनचिंतये
तथामेधरणीदेवीविवरन्दातुमर्हति २५
यथैवसत्यमुक्तंमेवेधिरामात्परंनच
तथास्वपुत्र्यांवैदेह्यांधरणीसहसाइयात् २६
महेश्वरउवाच-

ततोरत्नमयंपीठंपृष्ठेधृत्वाखगेश्वरः
रसातलात्तदावीरोविज्ञायजननींतदा २७
ततस्तुधरणीदेवीहस्ताभ्यांगृह्यमैथिलीम्
स्वागतेनाभिनंद्यैनामासनेसंन्यवेशयत् २८
सीतांसमागतांदृष्ट्वादिविवेकगणाभृशम्
पुष्पवृष्टिमविच्छिन्नादिव्यांसीतामवाकिरन् २९
सापिदिव्याप्सरोभिस्तुपूज्यमानासनातनी
वैनतेयंसमारुह्यतस्मान्मार्गाद्विवंययौ ३०
दासीगणैः पूर्वभागेसंवृताजगदीश्वरी
संप्राप्यपरमंधामयोगिगम्यंसनातनम् ३१
रसातलप्रविष्टांतुतांदृष्ट्वासर्वमानुषाः
साधुसाध्वितिसीतेयमुच्चैःसर्वेप्रचुक्रुशुः ३२
रामःशोकसमाविष्टःसंगृह्यतनयावुभौ
मुनिभिःपार्थिवैर्द्रैश्चसाकेतंप्रविवेशह ३३
अथकालेनमहतामातरः संशितव्रताः
कालधर्मसमापन्नाभर्तुःस्वर्गप्रपेदिरे ३४
दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच
चकारराज्यंधर्मेणराघवःसंशितव्रतः ३५
कस्यचित्त्वथकालस्यराघवस्यनिवेशनम्
कालस्तापसरूपेणसंप्राप्तोवाक्यमब्रवीत् ३६
कालउवाच-

रामराममहाबाहोधात्रासंप्रेषितोऽस्म्यहम्
यद्ब्रवीमिरघुश्रेष्ठतच्छृणुष्वमहामते ३७
द्वन्द्वमेवहिकार्यस्यादावयोः परिभाषितम्
तदंतरेप्रविष्टोयस्सवद्ध्योहिभविष्यति ३८
महेश्वरउवाच-

तथेतिचप्रतिश्रुत्यरामोराजीवलोचनः
द्वास्थंकृत्वातुसौमित्रिकालोवाक्यमभाषत
वैवस्वतोऽब्रवीद्वाक्यंरामंदशरथात्मजम् ३९
कालउवाच-

शृणुरामयथावृत्तंसमागमनकारणात्
दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच ४०
वसामिमानुषेलोकेहत्वाराक्षसपुंगवौ
एवमुक्तःसुरगणैरवतीर्णोसिभूतले ४१
तदयंसमयः प्राप्तःस्वर्लोकंगमितुंत्वया
सनाथाहिसुरास्सर्वेभवंत्वद्यत्वयानघ ४२
महेश्वरउवाच-

एवमस्त्वितिकाकुत्स्थोरामः प्राहमहामुनिम्
एतस्मिन्नंतरेतत्रदुर्वासास्तुमहातपाः ४३
राजद्वारमुपागम्यलक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत्
दुर्वासाउवाच-

मानिवेदयकाकुत्स्थंशीघ्रंगत्वानृपात्मज ४४
महेश्वरउवाच-

तमब्रवील्लक्ष्मणस्तुअसांनिध्यमितिद्विज
ततःक्रोधसमाविष्टःप्राहतंमुनिसत्तमः ४५
दुर्वासाउवाच-

शापंदास्यामिकाकुत्स्थंरामंनयदिदर्शये
महेश्वरउवाच-

तस्माच्छापभयाद्विप्रंराघवायन्यवेदयत्
तत्रैवांतर्दधेकालः सर्वभूतभयावहः ४६
पूजयामासतंप्राप्तमृषिंदुर्वाससंनृपः

अग्रजस्यप्रतिज्ञातंविज्ञायरघुसत्तमः ४७
 तत्याजमानुषंरूपंलक्ष्मणःसरयूजले
 विसृज्यमानुषंरूपंप्रविवेशस्वकांतनुम् ४८
 फणासहस्रसंयुक्तः कोटींदुसमवर्चसः
 दिव्यमाल्यांबरधरोदिव्यगंधानुलेपनः ४९
 नागकन्यासहस्रैस्तुसंवृतःसमलंकृतः
 विमानंदिव्यमारुह्यप्रययौवैष्णवंपदम् ५०
 लक्ष्मणस्यगतिंसर्वाविदित्वारघुसत्तमः
 स्वयमप्यथकाकुत्स्थःस्वर्गंगंतुमभीप्सितः ५१
 अभिषिच्याथकाकुत्स्थःस्वात्मजौचकुशीलवौ
 विभज्यरथनागाश्वंसधनंप्रददौतयोः ५२
 कुशवत्यांकुशंतंचशरवत्यांलवंतथा
 स्थापयामासधर्मेणराज्येस्वेरघुसत्तमः ५३
 अभिप्रायंतुविज्ञायरामस्यविदितात्मनः
 आजग्मुर्वानराः सर्वेराक्षसाः सुमहाबलाः ५४
 विभीषणोऽथसुग्रीवोजाम्बवान्मारुतात्मजः
 नीलोनलःसुषेणश्चनिषादाधिपतिर्गुहः ५५
 अभिषिच्यसुतौवीरौशत्रुघ्नश्चमहामनाः
 सर्वएतेसमाजग्मुर्योध्यांरामपालिताम् ५६
 तेप्रणम्यमहात्मानमूचुःप्रांजलयस्तथा
 वानरप्रभृतयऊचुः -
 स्वर्लोकांगंतुमुद्युक्तंज्ञात्वात्वारंघुसत्तम ५७
 आगताःस्मवयंसर्वेतवानुगमनंप्रति
 नशक्ताःस्मक्ष्णंरामजीवितुंत्वांविनाप्रभो
 तस्मात्त्वयाविशालाक्षगच्छामस्त्रिदशालयम् ५८
 महेश्वरउवाच-
 तैरेवमुक्तःकाकुत्स्थोबाढमित्यब्रवीत्ततः
 अथोवाचमहातेजाराक्षसेंद्रंविभीषणम् ५९
 रामउवाच-
 राज्यंप्रशासधर्मेणमाप्रतिज्ञांवृथाकृथाः

यावच्चंद्रश्चसूर्यश्चयावत्तिष्ठतिमेदिनी
तावद्रमस्वसुप्रीतोकालेममपदंब्रज ६०
महेश्वरउवाच-

इत्युक्त्वाथसकाकुत्स्थःस्वाङ्गंविष्णुंसनातनम्
श्रीरंगशायिनंसौम्यमिद्ववाकुकुलदैवतम् ६१
संप्रीत्याप्रददौतस्मैरामोराजीवलोचनः
हनुमंतमथोवाचराघवः शत्रुसूदनः ६२
रामउवाच-

मत्कथाःप्रचरिष्यंतियावल्लोकेहरीश्वर
तावत्त्वमासमेदिन्यांकालेमांब्रजसुव्रत ६३
महेश्वरउवाच-
तमेवमुक्त्वाकाकुत्स्थोजांबवंतमथाब्रवीत्
रामउवाच-

द्वापरेसमनुप्राप्तेयदूनामन्वयेपुनः ६४
भूभारस्यविनाशायसमुत्पत्स्याम्यहंभुवि
करिष्येतत्रसंग्रामंस्वयंभल्लूकसत्तम ६५
महेश्वरउवाच-

तमेवमुक्त्वाकाकुत्स्थःसर्वास्तानृक्षवानरान्
उवाचवाचागच्छध्वमितिरामोमहाबलः ६६
मंत्रिणोनैगमाश्चैवभरतः कैकयीसुतः
राघवस्यानुगमनेनिश्चितास्तेसमाययुः ६७
ततःशुक्लांबरधरोब्रह्मचारीययौपरम्
कुशान्गृहीत्वापाणिभ्यांसंसक्तः प्रययौपरम् ६८
रामस्यदक्षिणेपार्श्वेपद्महस्तारमागता
तथैवधरणीदेवीदक्षिणेतरगातथा ६९
वेदाःसांगाःपुराणानिसेतिहासानिसर्वतः
ॐकारोऽथवषट्कारःसावित्रीलोकपावनी ७०
अस्त्रशस्त्राणिचतदाधनुराद्यानिपार्वति
अनुजग्मुस्तथारामंसर्वेपुरुषविग्रहाः ७१
भरतश्चैवशत्रुघ्नःसर्वेपुरनिवासिनः

सपुत्रदाराः काकुत्स्थमनुजग्मुःसहानुगाः ७२
 मंत्रिणोभृत्यवर्गाश्चकिंकरानैगमास्तथा
 वानराश्चैवऋक्षाश्चसुग्रीवसहितास्तदा ७३
 सपुत्रदाराःकाकुत्स्थमन्वगच्छन्महामतिम्
 पशवःपक्षिणश्चैवसर्वेस्थावरजंगमाः ७४
 अनुजग्मुर्महात्मानंसमीपस्थानरोत्तमाः
 येचपश्यंतिकाकुत्स्थंस्वपथांतर्गतंप्रभुम् ७५
 तेतथानुगतारामंनिवर्त्ततेनकेचन
 अथत्रियोजनंगत्वानदीपश्चान्मुखींस्थिताम् ७६
 सरयूपुण्यसलिलांप्रविवेशसहानुगः
 ततःपितामहोब्रह्मासर्वदेवगणावृतः ७७
 तुष्टावरघुशार्दूलमृषिभिःसार्द्धमक्षरैः
 अब्रवीत्तत्रकाकुत्स्थंप्रविष्टंसरयूजले ७८
 ब्रह्मोवाच-

आगच्छविष्णोभद्रंतेदिष्ट्याप्राप्तोऽसिमानद
 भ्रातृभिस्सहदेवाभैःप्रविशस्वनिजांतनुम् ७९
 वैष्णवींतांमहातेजांदेवाकारांसनातनीम्
 त्वंहिलोकगतिर्देवनत्वांकेचित्तुजानते ८०
 त्वामचिंत्यंमहात्मानमक्षरंसर्वसंग्रहम्
 यमिच्छसिमहातेजस्तांतनुंप्रविशस्वभोः ८१
 महेश्वरउवाच-

तस्मिन्सूर्यकराकीर्णेषुष्पवृष्टिनिपातिते
 उत्सृज्यमानुषंरूपंस्वांतनुंप्रविवेशह ८२
 अंशाभ्यांशंखचक्राभ्यांशत्रुघ्नभरतावुभौ
 तदातेनमहात्मानौदिव्यतेजस्समन्वितौ ८३
 शंखचक्रगदाशार्ङ्गपद्महस्तश्चतुर्भुजः
 दिव्याभरणसम्पन्नोदिव्यगंधानुलेपनः ८४
 दिव्यपीतांबरधरःपद्मपत्रनिभेक्षणः
 युवाकुमारःसौम्यांगःकोमलावयवोज्ज्वलः ८५
 सुस्निग्धनीलकुटिलकुंतलःशुभलक्षणः

नवदूर्वाङ्कुरः श्यामःपूर्णचन्द्रनिभाननः ८६
 देवीभ्यांसहितःश्रीमान्विमानमधिरुह्यच
 तस्मिन्सिंहासनेदिव्यमूलेकल्पतरोःप्रभुः ८७
 निषसादमहातेजाः सर्वदेवैरभिष्टुतः
 राघवानुगतायेचमृक्षवानरमानुषाः ८८
 स्पृष्ट्वैवसरयूतोयंसुखेनत्यक्तजीविताः
 रामप्रसादात्तेसर्वेदिव्यरूपधराःशुभाः ८९
 दिव्यमाल्यांबरधरादिव्यमंगलवर्चसः
 आरुरोहविमानंतदसंख्यास्तत्रदेहिनः ९०
 सर्वैःपरिवृतः श्रीमान्रामोराजीवलोचनः
 पूजितःसुरसिद्धौघैर्मुनिभिस्तुमहात्मभिः ९१
 आययौशाश्वतंदिव्यमक्षरंस्वपदंविभुः
 यःपठेद्रामचरितंश्लोकंश्लोकार्धमेववा ९२
 शृणुयाद्वातथाभक्त्यास्मरेद्वाशुभदर्शने
 कोटिजन्मार्जितात्पापाज्ज्ञानतोऽज्ञानतःकृतात् ९३
 विमुक्तोवैष्णवलोकंपुत्रदारसबांधवैः
 समाप्नुयाद्योगगम्यमनायासेनवैनरः ९४
 एतत्तेकथितंदेविरामस्यचरितंमहत्
 धन्योऽस्म्यहंत्वयादेविरामचंद्रस्यकीर्तनात्
 किमन्यच्छ्रोतुकामासितद्ब्रवीमिवरानने ९५
 इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डेउमामहेश्वर
 संवादेश्रीरामचरितकथनंनामचतुश्चत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः२४४

पञ्चचत्वारिंशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

श्रीपार्वत्युवाच-
 रघुनाथस्यचरितंसाधूक्तंहित्वयाविभो
 श्रुत्वाधन्यास्मिदेवेशत्वत्प्रसादान्महेश्वर १
 वसुदेवसुतस्यास्यकृष्णस्यचरितंमहत्
 श्रोतुमिच्छामिदेवेशचरितंकल्मषापहम् २
 रुद्रउवाच-

शृणुदेविप्रवक्ष्यामिकृष्णस्यास्यमहात्मनः
 चरितंवासुदेवस्यसर्वेषांफलदंनृणाम् ३
 यदूनामन्वयेदेविवसुदेवइतीरितः
 देवमीढस्यपुत्रोऽभूत्सर्वधर्मविदांबरः ४
 देवकस्यैवदुहितादेवकीदेववर्णिनीम्
 उपयेमेविधानेनमथुरायांनृपात्मजः ५
 उग्रसेनस्यपुत्रोऽभूत्कंसःशूरोमहाबलः
 तयोरथवरंतत्रचोदयामाससारथिः ६
 समागतेषुतेष्वेवंपथिरम्येशुभावहे
 अंतरिक्षेऽशरीरावाक्प्राहगंभीरयागिरा ७
 आकाशवागुवाच-
 अस्यास्तवाष्टमोगर्भःकंसप्राणान्हरिष्यति ८
 रुद्रउवाच-
 तच्छ्रुत्वाहंतुमारेभेकंसोऽपिभगिनींतदा
 तमब्रवीत्सुसंरब्धंवसुदेवः स्वबुद्धिना ९
 वसुदेवउवाच-
 नहंतव्यामहाभागभगिनीधर्मतस्त्वया
 गभर्निवसमुत्पन्नाञ्जहिराजन्महाबल १०
 रुद्रउवाच-
 तथेत्याहतदाकंसोवसुदेवंचदेवकीम्
 निबध्यस्वगृहेरम्येसर्वभोगेन्यवेशयत् ११
 एतस्मिन्नंतरेदेविपापिभारप्रपीडिता
 जगामधरणीदेवीसहस्राब्रह्मणोंतिकम् १२
 समेत्यजगतामीशंब्रह्माणंपरमेष्ठिनम्
 प्राहगंभीरयावाचाधरणीलोकधारिणी १३
 धरण्युवाच-
 प्रजापतेनशक्तास्मिधर्तुलोकानिमान्प्रभो
 राक्षसाःपापकर्माणिःसंस्थितामयिसुव्रत १४
 जगतः सकलान्धर्मान्निध्वंशसंतोमहाबलाः
 अधर्मवर्चसःसर्वेनराःपापविमोहिताः १५

स्वल्पमल्पतरंधर्मलोकेऽस्मिन्नचदृश्यते
धर्मेणैवधृतादेवसत्यशौचदमेनच
तस्मादधर्मसंभूतंनलोकंधर्तुमुत्सहे १६
रुद्रउवाच-

इत्युक्त्वाधरणीदेवीतत्रैवांतरधीयत
ततःसुरगणाःसर्वेब्रह्मरुद्रपुरोगमाः १७
क्षीराब्धेरुत्तरंकूलमधिगम्यजगत्पतिम्
तुष्टुवुःस्तुतिभिर्दिव्यैर्मुनयश्चमहातपाः
ततः प्रसन्नःप्राहेशः सर्वास्तान्मुनिसत्तमान् १८
श्रीभगवानुवाच-

भोभोदेवगणास्सर्वेकिन्निमित्तमिहागताः
रुद्रउवाच-

ततःपितामहःप्राहदेवदेवंजनार्दनम् १९
ब्रह्मोवाच-
देवदेवजगन्नाथपृथिवीभारपीडिता
राक्षसाबहवोलोकेसमुत्पन्नादुरासदाः २०
जरासंधश्चकंसश्चप्रलम्बोधेनुकादयः
दुरात्मानः प्रबाधंतेसर्वलोकान्सनातनान् २१
भारावतरणं कर्तुंपृथिव्यास्त्वमिहार्हसि
रुद्रउवाच-

एवमुक्तोहृषीकेशोब्रह्मणापरमेष्ठिना
प्राहगंभीरयावाचाजगतीपतिरव्ययः २२
श्रीभगवानुवाच-
अवतीर्याथलोकेस्मिन्यदूनामन्वयेसुराः
अवनीभारमव्यग्रमपास्यामिमहाबलाः २३
रुद्रउवाच-

एवमुक्ताःसुरास्सर्वेनमस्कृत्वाजनार्दनम्
स्वान्स्वान्लोकान्समासाद्यपरेशंतेन्वचिंतयन्
ततोनारायणींमायांपरमेशःसमब्रवीत् २४
श्रीभगवानुवाच-

हिरण्याक्षस्यषट्पुत्रान्समानीयावनीतले
 वसुदेवस्यपत्न्यांतुदेवक्यांसन्निवेशय २५
 अनंतांशः सप्तमोऽत्रसंप्रविष्टस्तुमाचिरम्
 तस्याःसपत्न्यांरोहिण्यांददस्वशुभदर्शने २६
 ततोऽष्टमेममांशस्तुदेवक्यांसंभविष्यति
 नंदगोपस्यपत्न्यांतुयशोदायांसनातनी २७
 तवांशभूतामहानिद्राविंध्यंगत्वामहाचलम्
 तत्रसंपूज्यमानाहिदेवैरिंद्रपुरोगमैः
 हन्याद्वैत्यान्महावीर्याञ्शुभासुरपुरोगमान् २८
 रुद्रउवाच-

तथेत्युक्त्वामहामायाहिरण्याक्षसुतांस्तदा
 पर्यायेणचदेवक्यांषड्गर्भान्संन्यवेशयत् २९
 ताञ्जघानतदाकंसोजातमात्रान्महाबलः
 ततस्तुसप्तमोगर्भोह्यनंतांशेनचोदितः ३०
 वर्धमानंतुगर्भतरोहिण्यांसमुपानयत्
 गर्भसंकर्षणात्तस्यांजातः संकर्षणोऽव्ययः ३१
 कृष्णाष्टम्यांतुरोहिण्यांप्रौष्ठपद्मांशुभोदये
 रोहिणीजनयामासपुत्रंसंकर्षणंप्रभुम् ३२
 ततस्तुदेवकीगर्भमापेदेभगवान्हरिः
 आपन्नगर्भातांदृष्ट्वाकंसोभयनिपीडितः ३३
 ततः सुरगणाःसर्वेहर्षनिर्भरमानसाः
 तुष्टुवुर्देवकींतत्रविमानस्थानभस्तले ३४
 ततस्तुदशमेमासिकृष्णेनभसिपार्वति
 अष्टम्यामर्द्धरात्रेचतस्यांजातोजनार्दनः ३५
 इंदीवरदलश्यामः पद्मपत्रायतेक्षणः
 चतुर्भुजः सुंदरांगोदिव्याभरणभूषितः ३६
 श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कोवनमालाविभूषितः
 वसुदेवस्यजातोऽसौवासुदेवः सनातनः ३७
 तंदृष्ट्वाजगतांनार्थंकृष्णमानकदुंदुभिः
 उवाचप्रांजलिर्भुत्वानमस्कृत्यजगन्मयम् ३८

वसुदेवउवाच-

जातोऽसिमेजगन्नाथभक्त कल्पतरोप्रभो
त्वमेवसर्वदेवानामनादिः पुरुषोत्तमः ३६
त्वमचिन्त्यमहद्भूतोयोगिध्येयःसनातनः
ममपुत्रत्वमापन्नोधरण्यांधरणीधर ४०
दृष्ट्वैतदद्भुतरूपमैश्वरंपुरुषोत्तम
दानवाःपापकर्माणोनसहंतेमहौजसः ४१

रुद्रउवाच-

इत्यर्थितः स्तुतस्तेनपद्मनाभःसनातनः
उपसंहतवानुपंचतुर्भुजसमन्वितम् ४२
मानुषेणैवभावेनद्विभुजेनव्यरोचत
येचांगरक्षकाःसर्वेदानवास्तत्रसंस्थिताः ४३
तेचापिमाययातस्यामोहितास्तमसावृताः
एतस्मिन्नंतरेदेवमादायानकदुंदुभिः ४४
प्रययौनगरात्तूर्णसर्वदेवैरभिष्टुतः
पयोधरेवर्षमाणेनागराजोमहाबलः ४५
फणासहस्रेणाच्छाद्यभक्त्यादेवंसमन्वगात्
तौगोपुरकपाटौतुतत्पादस्पर्शनात्तदा ४६
भिद्यमानौसुविवृतौतत्रस्थाश्चविमोहिताः
स्रोतस्विनीसुपूर्णयायमुनापिमहात्मनः ४७
प्रवेशाज्जानुमात्रंतुजलंसाचाप्युपावहत्
उत्तीर्ययमुनांसोथाव्रजत्तत्तीरसंस्थितम् ४८
संस्तूयमानस्त्रिदशैःप्रविवेशयदूत्तमः
तत्रनंदस्यपत्नीसाप्रसूतागोव्रजेशुभे ४९
विमोहितामाययैवसुषुप्तातमसावृता
तस्यास्तुशयनेदेवंविनिक्षिप्यसयादवः ५०
तांकन्यांसमुपादायप्रययौमथुरांपुनः
पत्न्यैदत्वाऽथतांबालामुवाससुसमाहितः ५१
रुरोदबालभावात्सादेवकीशयनंगता
अथबालाध्वनिंश्रुत्वातद्गृहंसाङ्गरक्षकाः ५२

कंसायावेदयामासुर्देवकीप्रसवंशुभम्
 कंसस्तूर्णमुपेत्यैनांजग्राहबालिकांतदा ५३
 चिक्षेपचशिलापृष्ठेसापितूर्णवियत्स्थिता
 तस्योत्तमांगेस्वपदंदत्वापूर्णमुखास्थिता ५४
 उवाचाष्टभुजादेवीतदाराक्षसपुंगवम्
 देव्युवाच-
 किंमयाक्षिप्तयामंदजातोयस्त्वांवधिष्यति ५५
 सर्वस्यजगतः स्रष्टाधर्ताहर्ताचयः प्रभुः
 अस्मिन्लोकेसमुत्पन्नः सतेप्राणान्हरष्यति ५६
 रुद्रउवाच-
 इत्युक्तवातेजसादेवीसहसापूरयन्नभः
 जगामदेवगंधर्वैःस्तूयमानाहिमाचलम् ५७
 कंसस्तदोद्विग्नमनाःसमाहूयस्वदानवान्
 प्रलंवाचारुमुखानुवाचभयपीडितः ५८
 कंसउवाच-
 अस्माद्भयात्सुरगणाउपेत्यक्षीरसागरम्
 आचक्षुर्हरेः सर्वैरक्षोविध्वंसनंप्रति ५९
 तेषांतुवचनंश्रुत्वाधरण्यांधरणीधरः
 मानुषेणैवभावेनसमुत्पन्नोहिसोऽव्ययः ६०
 तदद्यसर्वेयूयंवैराक्षसाः कामरूपिणः
 समुद्रिक्तबलान्बालान्मारयध्वमशंकितः ६१
 रुद्रउवाच-
 इत्यादिश्यततःकंसोवसुदेवंचदेवकीम्
 आश्वास्यमोचयित्वाथस्ववेश्मांतर्विवेशह
 वसुदेवस्तोगत्वानंदव्रजमनुत्तमम् ६२
 तेनसंपूजितस्तत्रनिक्षिप्यतनयमुदा
 उवाचनंदपत्नीतांयशोदांयदुनंदनः ६३
 वसुदेवउवाच-
 सुभगेमत्सुतमिमंरोहिणीजठरोद्भवम्
 स्वपुत्रमिवरक्षस्वभियाकंसादिहागतम् ६४

रुद्रउवाच-

तथेत्याहतदातन्वीनंदपत्नीदृढव्रता
लब्ध्वैवयुगलंपुत्रमुत्पुपोषमुदान्विता ६५
निक्षिप्यतनयौगेहंनंदगोपस्ययादवः
विश्रब्धःप्रययौतूर्णमथुरांकंसपालिताम् ६६
ततोगर्गःशुभदिनेवसुदेवेननोदितः
नंदगोपव्रजंगत्वातत्रस्थैःपूजितोद्विजः ६७
विधिनाजातकंकर्मकृत्वादेवस्यगोकुले
नामचात्राकरोद्दिव्यंपुत्रयोर्वासुदेवयोः ६८
संकर्षणोरौहिणेयोबलभद्रोमहाबलः
रामइत्यादिनामानिपूर्वजस्याकरोद्दिवजः ६९
श्रीधरः श्रीकरः श्रीमान्कृष्णोऽनतोजगत्पतिः
वासुदेवोहृषीकेशइत्याद्यवरजस्यच ७०
रामकृष्णावितिरुष्यातिमस्मिँल्लोकेगमिष्यतः
एवमुक्त्वाद्विजश्रेष्ठःसंपूज्यपितृदेवताः ७१
संपूज्यमानोगोपालैराययौमथुरापुनः
कंसेनप्रेषितारात्रौपूतनाबालघातिनी ७२
विषलिप्तंस्तनंदत्वाकृष्णायामिततेजसे
कृष्णस्तुराक्षसींज्ञात्वापपौगाढंस्तनंभृशम् ७३
प्राणैःसहमहातेजाराक्षस्यायदुपुंगवः
साविह्वलांगीसहसाविच्छिन्नस्त्रायुबंधना ७४
पपातवेपमानासाममारचमहास्वना
तस्याःशब्देनमहतापूरितंचनभस्तलम् ७५
त्रस्ताःसर्वेततोगोपादृष्ट्वातांपतितांभुवि
कृष्णंचक्रीडमानंतंराक्षस्यामहतोरसि ७६
समुद्विग्नास्ततस्तूर्णमादायतनयंतदा
रक्षोभियातदातस्मिन्गोपुरीषेणमूर्द्धनि ७७
संमार्जयामासतदागोवालेनतदाननम्
नंदगोपःसमभ्येत्यसुतमादायभामिनि ७८
भगवन्नामभिस्तस्यसर्वाङ्गेषुप्रमार्जनम्

कृत्वातांतामसींभीमांबहिर्विन्यस्यगोव्रजात् ७६
 ददाहगोपवृंदैश्चत्रासितैस्तत्रगोव्रजे
 कदाच्छिकटस्याधःशयानोभगवान्हरिः ८०
 प्रसार्यचरणौतत्ररुदमधुसूदनः
 तस्यपादप्रहारेणशकटंपरिवर्तितम् ८१
 विध्वस्तकुंभभाडंतद्विपरीतंपपातवै
 ततोगोप्यश्चगोपाश्चदृष्ट्वातच्छकटमहत् ८२
 विस्मयंपरमंजग्मुः किमेतदितिशंकिताः
 यशोदाचतदातूर्णबालंजग्राहविस्मिता ८३
 अल्पेनैवहिकालेनबालकौतौयदूतमौ
 वर्द्धमानौयशोदायाःस्तनपानेनपोषितौ ८४
 जानुभ्यामथहस्ताभ्यांरिंगमाणौविरेजतुः
 मायावीराक्षसस्तत्रकृतश्चबटुवेषधृक् ८५
 कृष्णंहंतुंसमारब्धोविचचारमहीतले
 ज्ञात्वाकृष्णस्तुतंरक्षोनिजघानतलेनवै ८६
 राक्षसेनैवरूपेणनिपपातममारच
 विचचारततःसर्वगोव्रजंमधुसूदनः ८७
 नवनीतंजहाराशुगोपीनांचगृहेगृहे
 तदायशोदाकुपितादाम्नामध्येउलूखले ८८
 निबध्यकृष्णंप्रययौविक्रेतुंगोरसादिकम्
 कर्षमाणस्ततः कृष्णोदाम्नावद्धउलूखले ८९
 यमलार्जुनयोर्मध्येजगामधरणीधरः
 उलूखलेनगोविंदः पातयामासतौद्रुमौ ९०
 भग्नस्कंधौनिपतितौस्वरेणधरणीतले
 तेनशब्देनमहताजग्मुस्तत्रमहौजसः ९१
 गोपवृद्धास्ततोदृष्ट्वाविस्मयंपरमंगताः
 यशोदापिसमुद्विग्नाविमुच्यधरणीधरम् ९२
 तंविस्मितंसमादायस्तनंप्रादान्महात्मने
 यस्मिन्निबध्यमानस्तुदाम्नामात्राजगत्पतिः ९३
 तस्मिन्महर्षिभिःसर्वैर्दामोदरइतीरितः

तौतुकिंनरतांप्राप्तौविमुक्तौयमलार्जुनौ ६४
 गोपवृद्धास्ततःसर्वेनंदगोपपुरोगमाः
 महोत्पातमिमंज्ञात्वास्थानांतरमुपाययुः ६५
 वृंदावनेमनोरम्येयमुनायास्तटेशुभे
 निवासंचक्रिरेरम्यंगवांगोपीजनस्य च ६६
 तत्रतौरामकृष्णौतुवर्द्धमानौमहाबलौ
 वत्सपालयुतौवत्सान्पालयामासतुस्तदा ६७
 गोवत्समध्यगंकृष्णंबकोनाममहासुरः
 बकरूपेणतंहंतुमुद्युक्तोऽत्रयदूतमम् ६८
 तंदृष्ट्वावासुदेवोऽपिलोष्टमुद्यम्यलीलया
 ताडयामासपक्षातेपपातोर्व्यामहासुरः ६९
 ततः कतिपयाहस्तु गोवत्सान्पालयन्वने
 छायायांजंबुवृक्षस्यप्रसुप्तौपल्लवेमृदौ १००
 एतस्मिन्नंतरेदेवोब्रह्मादेवगणैर्वृतः
 द्रष्टुकृष्णंसमागम्यसुप्तौदृष्ट्वायदूतमौ १०१
 वत्सान्गोपशिशून्हत्वाजगामत्रिदिवंपुनः
 प्रबुद्धौतौसमालोक्यविनष्टाञ्जिशुवत्सकान् १०२
 गोवत्सागोपबालाश्चक्वगताइतिविस्मितौ
 ज्ञात्वाकृष्णस्तुतत्कर्मप्रजापतिकृतंतदा १०३
 तथैवससृजेबालान्गोवत्सांश्चसनातनः
 यथातूर्ण्यथारूपंतथैवमधुसूदनः १०४
 ससर्जवत्सान्गोपालानविताजगतांप्रभुः
 दृष्ट्वासायाहसमयेगावस्त्वेषांचमातरः १०५
 स्वान्स्वान्वत्सानुपागम्ययथापूर्वप्रवर्तिताः
 एवंसंवत्सरेकालेगतेतत्रमहात्मनः १०६
 प्रजापतिःपुनस्तस्मैददौवत्सान्सबालकान्
 कृतांजलिपुटोभूत्वापरिणीयप्रणम्यच
 भयादुवाचगोविंदंब्रह्मात्रिभुवनेश्वरः १०७
 ब्रह्मोवाच-
 नमोनमस्तेसर्वात्मंस्तत्त्वज्ञानस्वरूपिणे

नित्यानन्दस्वरूपायप्रियतात्मन्महात्मने १०८
 अणुर्बृहत्स्थूलतररूपःसर्वगतोऽव्ययः
 अनादिमध्यांतरूपस्वरूपात्मन्नमोस्तुते १०९
 नित्यज्ञानबलैश्वर्यवीर्यतेजोमयस्यच
 महाशक्तेनमस्तुभ्यं पूर्णषाड्गुणयमूर्तये ११०
 त्वंवेदपुरुषोब्रह्मन्महापुरुषएवच
 शरीरपुरुषत्वस्यछंदःपुरुषएवच १११
 चत्वारःपुरुषास्त्वंचपुराणः पुरुषोत्तम
 विभूतयस्तवब्रह्मन्पृथिव्यग्न्यनिलादयः ११२
 तववाचासमुद्भूतौद्मावह्नीजगदीश्वर
 अंतरिक्षंचवायुश्चसृष्टौप्राणेनतेविभो ११३
 चक्षुषातवसंसृष्टौद्यौश्चादित्यस्तथाव्यय
 दिशश्चचंद्रमाः सृष्टाः श्रोत्रेणतवचानघ ११४
 अपांस्त्रावश्चवरुणोमनसातेमहेश्वर
 उक्तेमहतिमीमांसे यत्तद्ब्रह्मप्रकाशते ११५
 तथैवचाध्वरेष्वेतदेतदेवमहाव्रते
 छंदोगेयेनभस्येतद्विव्येतद्वायुरेवतत् ११६
 आकशएतदेवेदमोषधीष्वेवमेवच
 नक्षत्रेषुचसर्वेषुग्रहेष्वेतद्विवाकरे ११७
 एवंभूतेष्वेवमेवब्रह्मेत्याचक्षतेश्रुतिः
 तदेवपरमंब्रह्मप्रज्ञातंपरितोमृतम् ११८
 हिरण्यमयोऽव्ययोयज्ञः शुचिः शुचिषदित्यपि
 वैदिकान्यभिधेयानितथैतान्यस्यनक्वचित् ११९
 चक्षुर्मयंश्रोत्रमयंछंदोमयमनोमयम्
 वाङ्मयंपरमात्मानंपरेशंशंसतिश्रुतिः १२०
 इतिसर्वोपनिषदामर्थस्त्वंकमलेक्षण
 स्तोतुंनशक्तोऽयत्वांतुसर्ववेदांतपारगम् १२१
 महापराधमेतत्तेवत्सापहरणंमया
 कृतंतत्क्षम्यतांनाथशरणागतवत्सल १२२
 महेश्वरउवाच-

एवंस्तुत्वाहरिवेधाः प्रणम्यचपुनः पुनः
 वत्सान्दत्वापुनस्तस्मैप्रययौस्वयमालयम् १२३
 हृदिकृत्वासदादेविबालरूपंहरिविधिः
 उवासत्रिदशैः सार्द्धं हृष्टपुष्टोमहातपाः १२४
 कृष्णेनसृष्टावत्सावैपूर्ववत्सास्तथार्भकाः
 अवापुर्देव्यतां तत्र पश्यतां त्रिदिवौकसाम् १२५
 कृष्णस्तुवत्सपालैर्वैप्रययौ नंदगोकुलम्
 ततः कतिपयाहस्सुगोपालैर्यदुपुंगवः १२६
 हृदंगत्वाऽथकालिद्यास्तत्रस्थं सुमहाविषम्
 सहस्रशीर्षबलिनंनागराजानमच्युतः १२७
 निष्पिष्यफलसाहस्रं पादेनैकेन लीलया
 प्राणसंशयमापन्नंचकारमधुसूदनः १२८
 सकालियोलब्धसंज्ञस्तमेव शरणं ययौ
 ररक्ष भगवान्कृष्णो नागं त्यक्तविषं तदा १२९
 वैनतेयभयाद्धीतं स्वपदेनांक्यमूर्द्धसु
 हृदाद्विवासयामासकालिद्यायदुपुंगवः १३०
 त्यक्त्वासतंहृदं तूर्णं पुत्रदारसमन्वितः
 नमस्कृत्वाथ गोविंदं प्रययौ कालियस्तदा १३१
 विषदग्धास्तु ये पूर्वतत्तीरस्थाश्च शाखिनः
 कृष्णेन वीक्षितास्तूर्णफलिनः पुष्पिणोऽभवन् १३२
 अथकालेन कौमारमवाप्यमधुसूदनः
 गोवृंदं पालयामास सर्वदेवमयः प्रभुः १३३
 स्वसमानवयोभिस्तु गोपालैस्तु यदूत्तमः
 वृंदावने मनोरम्ये सरामो विचचार ह १३४
 तत्र हत्वा महाघोरं सर्प रूपं महासुरम्
 अपहत्य महाकायं मेरुमंदारगौरवम् १३५
 धेनुकस्य वनं प्राप्य तालहिं तालगह्वरम्
 प्रविश्य तद्वनं रम्यं फलितं तालगह्वरम्
 धेनुकं पर्वताकारं खररूपधरं सदा १३६
 पादौ गृह्य समुत्क्षिप्य तालेन विजघान ह

तत्क्षणादेवतत्पालास्तदंतेरेमिरेतदा १३७
 निष्क्रम्यतद्वनात्तूर्णभांडीरंवटमागताः
 तत्रतेरामकृष्णाभ्यांचिक्रीडुर्बाललीलया १३८
 गोपवेषेणतत्रागात्प्रलंबोनामराक्षसः
 रामंस्वपृष्ठमारोप्यययौतूर्णनभस्तलम् १३९
 मत्वातंराक्षसंरामोमुष्टिनातस्यमूर्द्धनि
 ताडयामासरोषेणविह्वलांगस्ततोऽपतत् १४०
 राक्षसेनैवरूपेणविनदन्भैरवंस्वनम्
 भिन्नशीर्षतनुस्तत्रममारुधिरोक्षितः १४१
 ततः प्रदोषसमयेगोब्रजेनंदनंदनः
 उवासगोपकन्याभिःक्रीडन्कौमोदवर्चसे १४२
 अरिष्टनामादैत्येशोगत्वातत्रवृषाकृतिः
 कृष्णंहंतुंसमागत्यजगर्जचमहास्वनम् १४३
 तदृष्ट्वाविद्रुताःसर्वेगोपालाभयपीडिताः
 कृष्णोऽपिदृष्ट्वातंरौद्रमागतंदनुजाधिपम् १४४
 तालवृक्षंसमुत्पाट्यशृंगमध्येव्यपीडयत्
 सतुभग्नशिरः शृगोवमन्वैरुधिरंबहु १४५
 पपातभीमवेगेननिनदंस्त्यक्तजीवितः
 इत्थंहत्वामहाकायमरिष्टंदनुजाधिपम् १४६
 आहूयगोपबालांश्चतत्रैवोवासगोब्रजे
 ततः कतिपयाहस्सुकेशीनाममहासुरः १४७
 हयकायेनगोविंदंहंतुंव्रजमुपाययौ
 सगत्वागोव्रजरम्यमुच्चैर्हेषामथाकरोत् १४८
 तेनशब्देनमहतापूरितंभुवनत्रयम्
 भीताः सर्वेसुरगणाः शंकमानायुगक्षयम् १४९
 तत्रस्थामोहिताः सर्वेगोपागोप्यश्चविह्वलाः
 लब्धसंज्ञास्तुतेसर्वेविद्रुताश्चसमंततः १५०
 गोप्यस्तुशरणंजग्मुःकृष्णंत्राहीतिचाब्रुवन्
 नभेतव्यंनभेतव्यमित्याहभक्तवत्सलः १५१
 समाश्वास्यततस्तूर्णमुष्टिनावासवानुजः

ताडयामासशिरसितस्यदैत्यस्यलीलया १५२
 विभिन्नदंतनेत्रोऽसौविननादमहास्वनम्
 महाशिलांसमुत्क्षिप्यतस्यांगेवैन्यपातयत् १५३
 सतुचूर्णितसर्वांगोनिनदन्भैरवंस्वनम्
 पपातसहसाभूमौममारचमहासुरः १५४
 केशिनंनिहतंदृष्ट्वादिविदेवगणाभृशम्
 मुमुचुः पुष्पवर्षाणिसाधुसाध्वितिचाब्रुवन् १५५
 इत्थंशिशुत्वेवैदैत्यान्हरिर्हत्वाबलोत्कटान्
 समुमोदसुखेनैवबलरामसमन्वितः १५६
 इंदीवरदलश्यामःपद्मपत्रनिभेक्षणः
 पीतांबरधरःस्नग्वीवनमालाविभूषितः १५७
 कौस्तुभोद्भासितोरस्कश्चित्रमाल्यानुलेपनः
 विचित्राभरणैर्युक्तः कुंडलाभ्यांविराजितः १५८
 आमुक्ततुलसीमालः कस्तूरीतिलकांचितः
 सुस्निग्धनीलकुटिलकबरीकृतकेशवान् १५९
 बद्धैर्नानाविधैःपुष्पैर्बर्हिर्बर्हावतंसकः
 रक्तारविंदसदृशहस्तपादतलाधरः १६०
 पद्ममध्यगशीतांशुकलंकभूलताननः
 हारनूपुरकेयूरैः कटकाभ्यांविराजितः १६१
 वृंदावनेमहारम्येफलपुष्पविराजिते
 रम्यंनिनादयन्वेणुंतत्रास्तेयदुनंदनः १६२
 अवधीरित कंदर्पकोटिलावण्यमच्युतम्
 सर्वांगोपस्त्रियोदृष्ट्वामन्मथास्त्रेणपीडिताः १६३
 पुरामहर्षयः सर्वेदंडकारण्यवासिनः
 दृष्ट्वारामंहरितत्रभोक्तुमैच्छत्सुविग्रहम् १६४
 तेसर्वेस्त्रीत्वमापन्नाः समुद्धूतास्तुगोकुले
 हरिसंप्राप्यकामेनततोमुक्ताभवार्णवात् १६५
 क्रोधेनैवयथादैत्याःसमेत्यमधुसूदनम्
 निधनंप्राप्यसंग्रामेहतामुक्तिमवाप्नुयुः १६६
 कामक्रोधौनृणांलोकेनिरयस्यैवकारणम्

हरिसमेत्यभावेनमुक्तागोप्यः सुरद्विषः १६७
 कामाद्भयाद्वाद्द्वेषाद्वायेभजंतिजनार्दनम्
 ते प्राप्नुवंति वैकुण्ठं किंपुनर्भक्तियोगतः १६८
 तस्य वेणुध्वनिं श्रुत्वारजन्यां बल्लवांगनाः
 शयनादुत्थिताः सर्वा विकीर्णा बरमूर्द्धजाः १६९
 त्यक्त्वा पतीन् सुतान् बधूंस्त्यक्त्वा लज्जां कुलं स्वकम्
 जगत्पतिसमाजग्मुः कंदर्पशरपीडिताः १७०
 समेत्य गोप्यः सर्वास्तु भुजैरालिङ्ग्य केशवम्
 बुभुजुश्चाधरं देव्यः सुधामृतमिवामराः १७१
 ताभिः सर्वाभिरात्मेशः क्रीडयामास गोव्रजे
 तेनापिताः स्त्रियः सर्वा रेमिरे निर्भया व्रजे १७२
 इत्येवं रमयामासुरहन्यहनि केशवम्
 वृन्दावने मनोरम्ये कालिदीपुलिने तथा १७३
 पार्वत्युवाच-
 धर्मसंरक्षणार्थाय जगत्यामवतीर्य सः
 परदाराभिगमनं कथं कुर्याज्जनार्दनः १७४
 रुद्र उवाच-
 स्वशरीरे परेष्वङ्गभेदो नास्ति शुभानने
 सर्वजगच्च तस्याङ्गं पृथगत्र न विद्यते १७५
 स्त्रीपुंभेदो न वै तस्य पुरुषस्य महात्मनः
 नैसर्गिकस्य भर्तृत्वादात्मे शत्वाज्जगत्पतेः १७६
 तथा पहतपाप्मत्वसामर्थ्याद्भूयापिनः प्रभोः
 दोषोऽत्र नास्ति सुभगे देवस्य परमात्मनः १७७
 वसिष्ठ उवाच-
 एवमुक्त्वा तु गिरिजां रुद्रः श्रीत्रिपुरान्तकः
 कृष्णस्य शेषं चरितमाख्यातुं संप्रचक्रमे १७८
 रुद्र उवाच-
 शरत्काले तु संप्राप्ते नन्दगोपपुरोगमाः
 गोपामहोत्सवं कर्तुमारब्धास्त्रिदशां पतेः १७९
 तदुत्सवं तु गोविन्दो निवार्याथ शतक्रतोः

गोवर्द्धनाद्रिराजस्यकारयामासवीर्यवान् १८०
ततः क्रुद्धःसहस्राक्षो नंदगोपस्यगोव्रजे
ववर्षचमहावृष्टिं सप्तरात्रं निरंतरम् १८१
गोवर्द्धनं समुत्पाट्य महाशैलं जनार्दनः
गवांसं रक्षणाथार्थं धारयामास लीलया १८२
तस्य च्छायांगिरेः प्राप्य गोपागोप्यश्च सुव्रते
अवसंश्च सुखेनैव हर्म्यांतरगता इव १८३
ततः शक्रः सहस्राक्षो भीतः संभ्रांतचेतसा
वारयामास तद्वर्षयौ नंदस्य तद्ब्रजम् १८४
कृष्णोऽपि तं महाशैलं यथा पूर्वं निवेशयत्
गोपवृद्धाश्च ते सर्वे नंदगोपपुरोगमाः १८५
परिपूज्य च गोविंदं परं विस्मयमाययुः
ततः शतक्रतुर्देवः समेत्य मधुसूदनम्
तुष्टावप्रांजलिर्भूत्वा हर्षगद्गदया गिरा १८६
इन्द्र उवाच-

नमस्ते पुंडरीकाक्ष सर्वज्ञाति त्रिविक्रम
त्रिगुणातीत सर्वेश विश्वस्यात्मन्नमोस्तुते १८७
त्वं यज्ञस्त्वं वषट्कारस्त्वमोङ्कारः क्रतुर्हविः
त्वमेव सर्वदेवानां पिता माता च केशव १८८
अग्रे हिरण्यगर्भस्त्वं भूतस्य समवर्तत
त्वमेवैकः पतिरसि पुरुषस्त्वं हिरण्यमयः १८९
पृथिवीं द्यामिमां देवत्वमेव धृतवानसि
आत्मदः फलदोयश्च स्यादेवं जगदीश्वर १९०
अवाप्तं तच्च त्रिदशैः प्रकाशं जगतां पतेः
अमृतं चैव मृत्युश्च छाया तव सनातन १९१
तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम्
हेमवंत इमे यस्य समुद्भूता हिरण्यमयाः १९२
समुद्रारसनायस्य वाहस्तस्यैव केशव
इमादिशः प्रतिदिशो वायुर्यस्य तवाव्यय १९३
तस्मै देवाय भवते विधेम हविषा वयम्

येनत्वयासमारूढापृथिवीवर्द्धतापुनः १६४
 स्वर्लोकः स्तंभितोयेनत्वयाब्रह्मन्महेश्वर
 त्वमंतरिक्षेजसोवसानः सर्वगोव्ययः १६५
 तस्मैदेवायभवतेविधेमहविषावयम्
 यंक्रंदसिराजमानेतत्प्रभासेगुणान्विते १६६
 अभ्यैक्षेतांचमनसाअवश्यंश्रीश्चसर्वदा
 यत्रास्ति सूरउदितोविभातिपरमेपदे १६७
 तस्मैदेवायभवतेविधेमहविषावयम्
 यदापोबृहतीर्विश्वब्रह्ममायंजनार्दनाः १६८
 गर्भदधानाः सर्गेऽत्रजनयंतीरघौघकृत्
 समवर्ततदेवानामसुरेकोऽव्ययोविभुः १६९
 तस्मैदेवायभवतेविधेमहविषावयम्
 याआपोमहिनादक्षंपर्यपश्यत्प्रजापतिम् २००
 यज्ञंदधानास्तत्रादौजनयंतीर्हविः पुमान्
 योदेवेष्वेकएवासीदधिदेवः परात्परः २०१
 तस्मैदेवायभवतेविधेमहविषावयम्
 मानोहिंसीज्जनितायःपृथिव्याअव्ययः पुमान् २०२
 योवादिवंसत्यधर्माजजानाव्ययईश्वरः
 यश्चंद्रोबृहतीरपोजजानसकलंजगत् २०३
 तस्मैदेवायभवतेविधेमहविषावयम्
 एतानिविश्वजातानिबभूवपरिताप्रभो २०४
 त्वदुत्पन्नप्रजाध्यक्षभविष्यद्भूतमच्युतः
 यजामस्त्वांचयत्कामास्तन्नोअस्तुसमासतः २०५
 त्रयाणांपतयःस्यामतवकारुण्यवीक्षणात्
 हिरण्यमयाख्यःपुरुषोहिरण्यश्मश्रुकेशवान् २०६
 आप्रणखात्सर्वंहिरण्यंसवितातुहिरण्यभाक्
 असौसर्वगतोब्रह्मायस्त्वादित्येव्यवस्थितः २०७
 तद्वैदेवस्यसवितुर्वरेण्यंभर्गउत्तमम्
 सदाधीमहितेरूपंधियोयोनः प्रभातिहि २०८
 नमस्ते पुंडरीकाक्षश्रीशसर्वेशकेशव

वेदांतवेद्यज्ञेशयज्ञरूपनमोस्तुते २०६
 नमस्तेवासुदेवायगोपवेषायतेनमः
 तत्सर्वध्वंसनादेवअपराधंमयाकृतम् २१०
 तत्क्षम्यतांजगन्नाथघृणाब्धेपुरुषोत्तम
 अल्पेनैवहिकालेनजहिकंसंदुरासदम्
 देवानांहिहितंकृत्वासुखेवस्थायमेदिनीम् २११
 महादेवउवाच-
 इतिसंस्तुत्यगोविंदंसर्वदेवेश्वरोहरिः
 सुधामृतेनाभ्यषिंचद्विव्यांबरविभूषणैः २१२
 अर्चयित्वातुदेवेशंजगामत्रिदिवंपुनः
 गोपवृद्धाश्चगोप्यश्चदृष्ट्वातत्रशतक्रतुम् २१३
 तेनतेपूजिताश्चैवप्रहर्षमतुलंययुः
 रामकृष्णौमहावीर्यौदिव्याभरणभूषितौ २१४
 नंदस्य गोव्रजेरम्येसुसुखेनैवतस्थतुः
 एतस्मिन्नंतरेदेविनारदोमुनिसत्तमः २१५
 सहसामथुरांगत्वाकंसस्यांतिकमाविशत्
 राज्ञासंपूजितास्तत्रसमासीनःशुभासने २१६
 सर्वविज्ञापयामासचेष्टितंशार्ङ्गिणस्तदा
 देवतानांसमुद्योगंजन्मवैकेशवस्यच २१७
 तथाचवसुदेवेनपुत्रनिक्षेपणंव्रजे
 निधनंराक्षसानांचसर्पराजविवासनम् २१८
 धारणंगिरिवर्यस्यशतक्रतुसमागमम्
 निवेदयित्वाकंसस्यसर्वनिरवशेषतः २१९
 प्रययौब्रह्मभवनंपूजितस्तेनरक्षसा
 कंसः समुद्विग्नमनामंत्रिभिः परिवेष्टितः २२०
 मंत्रयामासतैः साकमात्मनोनिधनंप्रति
 तत्रबुद्धिमतांश्रेष्ठमक्रूरंधर्मवत्सलम्
 उवाचात्महितं कार्यदानवेद्रोमहाबलः २२१
 कंसउवाच-
 मद्भयात्त्रिदशाः सर्वेशतक्रतुपुरोगमाः

विष्णोःसमीपमागत्यभयार्ताः शरणंगताः २२२
 सतेषामभयंदत्वाभगवान्भूतभावनः
 उत्पन्नोदेवकीगर्भेमांहंतुमधुसूदनः २२३
 वसुदेवोऽपिदुष्टात्मावंचयित्वातुमांनिशि
 पुत्रंनिक्षिप्तवान्गोहेनंदस्यसुदुरात्मनः २२४
 बालेनैवदुराधर्षोविजघानमहासुरान्
 मांहंतुमपिसंनद्धोभवेदेवनसंशयः २२५
 सतुहंतुनवैशक्तः सेंद्रैरपिसुरासुरैः
 उपायेनैवहंतव्यः समानीयमयातदा २२६
 मदोत्कटैस्तुमातंगैर्मल्लैश्चवरवाजिभिः
 येनकेनाप्युपायेनहंतुंशक्यमिहैवतु २२७
 तस्मात्त्वंगोब्रजंगत्वाकृष्णंरामंचयादव
 सर्वान्गोपालवृद्धांश्चनंदगोपपुरोगमान्
 उपभोक्तुंधनुर्यागामिहानययदूत्तम २२८
 महादेवउवाच-
 तथेत्युक्त्वायदुश्रेष्ठोरथमारुह्यवीर्यवान्
 प्रययौगोकुलंरम्यंकृष्णंसंदर्शनोत्सुकः २२९
 महाभागवतश्रेष्ठोगवांमध्येव्यवस्थितम्
 ददर्शकृष्णमक्लिष्टमक्रूरोविनयान्वितः २३०
 नीलनीरदसंकाशंसर्वाभरणभूषितम्
 पद्मपत्रंविशालाक्षंदीर्घबाहुमनामयम् २३१
 पीतवस्त्रेणसंवीतंसर्वावयवसुंदरम्
 कौस्तुभोद्भासितोरस्कंरत्नकुंडलशोभितम् २३२
 तुलसीवनमालाढयंवन्यपुष्पावतंसकम्
 गोपकन्यापरिवृतंदृष्ट्वातत्रजनार्दनम् २३३
 पुलकांकितसर्वांगोहर्षाश्रुप्लुतलोचनः
 अवरुह्यरथात्तस्मात्प्रणनामयदूद्वहः २३४
 हर्षात्समेत्यगोपालंपरिणीयप्रणम्यच
 रक्तारविंदसदृशौवज्रचक्राङ्गचिह्नितौ २३५
 स्वमूर्ध्निधृत्वापादाब्जौप्रणनामपुनः पुनः

कैलासशिखराभासं नीलांबरधरं प्रभुम् २३६
 शरत्पूर्णे दुःसदृशं मुक्तादामविभूषितम्
 बलरामं ततो दृष्ट्वा प्रणनाम सयादवः २३७
 हर्षेणोत्थाप्य तौ वीरौ परिगृह्य दूतमौ
 गृहमाजग्मतुर्वीरौ तेनाक्रूरेण वृष्णिना २३८
 नंदगोपस्तु तं दृष्ट्वा यदुश्रेष्ठं समागतम्
 अभिगम्य महातेजानिवेश्य परमासने २३९
 अर्चयामास विधिवदर्घ्यपाद्यादिभिर्मुदा
 वस्त्रैः समर्हणैर्दिव्यैरर्चयामास भक्तितः २४०
 अक्रूरो रामकृष्णाभ्यां वस्त्राण्यभरणानि च
 प्रददौ नंदगोपाय यशोदायै च यादवः २४१
 पृष्ट्वा कुशलमव्यग्रमासीनस्तु कुशासने
 राजकार्याणि सर्वाणि संपृष्टो वाचबुद्धिमान् २४२
 अक्रूर उवाच-
 एष कृष्णो महातेजास्साक्षान्नारायणोऽव्ययः
 देवतानां हितार्थाय साधूनां रक्षणाय च २४३
 भूभारकविनाशाय धर्मसंस्थापनाय च
 कंसादीनां तु दैत्यानां सर्वेषां निधनाय च २४४
 संप्रार्थितः सुरगणैर्मुनिभिश्च महात्मभिः
 देवकीजठरे जातः प्रावृट्काले महानिशि २४५
 भयात्कंसस्य देवेशमानीयानकदुंदुभिः
 तव गेहे तदारात्रौ पुत्रं निक्षिप्तवान्ह रिम् २४६
 तस्मिन्नेव तु कालेऽपि यशोदा तु यशस्विनी
 कन्यां मायां शसंभूतां प्रसूता तु शुभाननाम् २४७
 तया संमोहितं सर्वमिदं ब्रजकुलं शुभम्
 मूर्च्छिताया यशोदायाः शयने यदुपुङ्गवम् २४८
 कृष्णं निक्षिप्य तां कन्यामादाय स्वगृहं ययौ
 तां तु निक्षिप्य देवक्याः शयने बहिरागमत् २४९
 सारुरोदततः क्षिप्रं देवकीशयने स्थिता
 तच्छ्रुत्वा सहसा कंसः कन्यामादाय सुव्रत २५०

भ्रामयित्वाशिलापृष्ठेचिक्षेपोत्पत्यवीर्यवान्
समुत्थायचसाकन्यासायुधाष्टभुजान्विता
गगनस्थारुषाकंसंप्राहगंभीरया गिरा २५१
कन्योवाच-

योऽनतःसर्वदेवानामीश्वरः पुरुषोत्तमः
यातस्तववधार्थायगोब्रजेदानवाधम २५२
अक्रूर उवाच-

इत्युक्त्वासामहामायाहिमवंतंसमाययौ
तदाप्रभृतिदुष्टात्माभयादुद्विग्नमानसः २५३
दानवान्प्रेषयामासनिधनायमहात्मनः
बालेनैवहताः सर्वेलीलयानेनधीमता २५४
अत्यद्भुतानिकर्माणिकृतवान्परमेश्वरः
गोवर्द्धनादिधरणंनगराजविवासनम् २५५
समागमंमहेंद्रस्यनिधनंसर्वरक्षसाम्
श्रुत्वादेवर्षिणारूयातमतीवभयपीडितः २५६
इतोनीत्वामहाबाहूरामकृष्णौदुरासदौ
मदोत्कटैर्महानागैर्मल्लैर्वाहंतुमुद्यतः २५७
कृष्णस्यानयनार्थायप्रेरयामासमामिह
वसुदेवस्यदुष्टात्मानिग्रहंकृतवानसौ २५८
एतत्सर्वसमारूयातंचेष्टितंसुदुरात्मनः
उपभोक्तुंधनुर्यागंयूयंसर्वेव्रजौकसः २५९
दध्याज्यादिगृहीत्वावैश्वोभूतेगंतुमर्हथ
सहितारामकृष्णाभ्यांगोपाःसर्वेतदंतिकम् २६०
कृष्णेननिहतः कंसोभविष्यतिनंसशयः
परित्यज्यभयंतस्माद्रमिष्यध्वंनृपाज्ञया २६१
ईश्वर उवाच-

इत्युक्त्वासतदाक्रूरस्तूष्णीमासीत्सुबुद्धिमान्
तस्यतद्वचनंश्रुत्वादारुणंरोमहर्षणम् २६२
नंदगोपमुखाः सर्वेगोपवृद्धाभयातुराः
अभाषिरेमहादुःखसागरेशोकमोहिताः २६३

तानाश्वास्यहरिस्तत्रदृष्ट्वाकमललोचनः
 नभीःकार्येति संप्राहराक्षसंप्रतिवीर्यवान् २६४
 विनाशायप्रयास्यामिकंसस्यास्यदुरात्मनः
 मथुरांसहरामेणभवद्भिःसहसंगतः २६५
 तत्रहत्वादुरात्मानंकंसदानवपुंगवम्
 सर्वाश्चराक्षसान्हत्वापालयिष्यामिमेदिनीम् २६६
 तस्माच्छोकंपरित्यज्यगच्छध्वंमथुरांपुरीम्
 एवमुक्तास्तुहरिणागोपानंदपुरोगमाः २६७
 मुहुर्मुहुःपरिष्वज्यमूर्द्धघ्राणंप्रचक्रिरे
 अप्रमेयानिकर्माणि विचार्यसुमहात्मनः २६८
 अक्रूरवचनाञ्चैवगोपाःसर्वेगतव्यथाः
 दुग्धदध्याज्ययुक्तानिशुचीनिविविधानिच २६९
 पक्वान्नानिसुहृद्धानिस्वादूनिमधुराणिच
 अक्रूरायददौसौम्यंयशोदाभोजनंबहु २७०
 सहितोरामकृष्णाभ्यांनंदाद्यैर्गोपसत्तमैः
 सुहृद्भिर्बालवृद्धैश्चभवनेसमलंकृते २७१
 दत्तंयशोदयासौम्यंभोजनंकलुषापहम्
 बुभुजेयादवश्रेष्ठोह्यन्नरोगापहंशुभम् २७२
 भोजयित्वायथान्यायंदत्त्वाचमनमंभसा
 सकर्पूरंसतांबूलंददौतस्मैदृढव्रता २७३
 अस्तंयातेदिनकरेसंध्यामन्वास्ययादवः
 सहितोरामकृष्णाभ्यांभुक्त्वाक्षीरान्नमुत्तमम् २७४
 ताभ्यामेवतदाक्रूरःशयनंसमुपाविशत्
 तस्मिंस्तुभवनेश्रेष्ठेरम्येदीपविराजिते २७५
 श्लक्ष्णेविचित्रपर्यकेनानापुष्पविराजिते
 तस्मिन्शेतेहरिःकृष्णः शेषेनारायणोयथा २७६
 तंदृष्ट्वासहसाऽक्रूरोहर्षाश्रुपुलकांकितः
 विहायतामसींनिद्रांसुश्रेयः समुदीक्ष्यवै २७७
 पादसंवाहनं विष्णोश्चक्रेभागवतोत्तमः
 एतावतामेसाफल्यंजीवितंचसुजीवितम् २७८

इदं त्रैलोक्यमैश्वर्यमिदं वै सुखमुत्तमम्
 इदं राज्यमिदं धर्म्यमिदं मोक्षसुखं परम् २७६
 न शक्यं मनसा स्मर्तुं शिवब्रह्मादिदैवतैः
 सनकाद्यैर्मुनीन्द्रैस्तु वसिष्ठाद्यैर्महर्षिभिः २८०
 तच्छ्रीशस्य पदद्वंद्वं शरदंबुरुहोज्ज्वलम्
 संस्पृष्टमिन्दिरालक्ष्म्याकराभ्यां सुसुखं परम् २८१
 दिष्ट्या लब्धं मया विष्णोः श्रीपादाब्जयुगं शुभम्
 व्यतीता साक्षणाद्रात्रिस्तब्रह्मानंदगौरवात् २८२
 ततः प्रभाते विमले दिवि देवगणोत्तमैः
 संस्तूयमानो बुबुधेतस्मात्तु शयनाद्धरिः २८३
 उपस्पृश्य यथान्यायं सहारामेण धीमता
 पपात पादयोर्मातुः प्रयाणं चाभ्यरोचयत् २८४
 समुत्थाप्य यशो दातु दुःखहर्षसमान्विता
 अश्रुपूर्णमुखी पुत्रौ प्रेम्णा संपरिषस्वजे २८५
 आशिषं प्रददौ देवी तनयाभ्यां दृढव्रता
 विससर्ज महावीरौ समालिङ्ग्य मुहुर्मुहुः २८६
 अक्रूरोऽपि यशोदायै प्रणम्य प्राह सांजलि २८७
 अक्रूर उवाच-
 प्रयास्यामि महाभागे प्रसादं कुरु मेऽनघे
 एष कृष्णो महाबाहुः कंसं हत्वामहाबलम् २८८
 सर्वस्य जगतो राजा भविष्यति न संशयः
 तस्माच्छोकं परित्यज्य सुखी भव वरानने २८९
 ईश्वर उवाच-
 इत्युक्त्वा तयाऽक्रूरो विसृष्टो यदुत्तमः
 सहितो रामकृष्णाभ्यामारुरोहरथोत्तमम् २९०
 प्रययौ मथुरां शीघ्रं स्तूयमानोऽप्सरोगणैः
 नंदगोपमुखाः सर्वे गोपवृद्धास्तमन्वयुः २९१
 पुनर्गृहीत्वा दध्याज्यं फलानि विविधानि च
 तं प्रयातं हरिं दृष्ट्वा गोकुलाद्गोपयोषितः २९२
 अनुजग्मुर्विनिष्क्रान्तरथस्थं मधुसूदनम्

निवर्त्तयामासहरिस्ताः सर्वागोपयोषितः २६३
 शोकसंतप्तहृदयाविलेपुःकमलेक्षणम्
 हाकृष्णकृष्णकृष्णेतिगोविन्देत्यरुदन्मुहुः २६४
 अश्रुपूर्णेक्षणादीनारुदन्त्यस्तत्रसंस्थिताः
 अथाक्रूरोरथंदिव्यंचोदयामासगोब्रजात् २६५
 सहितोरामकृष्णाभ्यामथुरांप्रतियादवः
 उत्तीर्ययमुनांशीघ्रंकूलेस्थाप्यरथोत्तमम् २६६
 अवरुह्यरथात्तस्मात्स्नातुंतत्रोपचक्रमे
 तथा चावश्यकंकर्तुनिमज्ज्याथजलेशुभे २६७
 तत्राघमर्षणंसम्यग्जपन्भागवतोत्तमः
 ददर्शतौजले तत्ररामकृष्णौशुभान्वितौ २६८
 शरत्कोटींदुसंकाशंनीलांबरधरंप्रभुम्
 दिव्यचंदनदिग्धांगंमौक्तिकाभरणच्छविम् २६९
 रक्तारविंदनयनंपुंडरीकावतंसकम्
 रामंददर्श कृष्णंचनीलनीरदसन्निभम् ३००
 दिव्यपीतांबरधरंपुंडरीकायतेक्षणम्
 हरिचंदनलिप्तांगंनानारत्नविभूषितम् ३०१
 दृष्ट्वातत्रयदुःश्रेष्ठोविस्मयं परमंगतः
 उत्थायस्यंदनेतत्रतौददर्शमहाबलौ ३०२
 पुनरप्यत्रनिर्मज्ज्यजपन्मंत्रद्वयंहरिम्
 सुधाब्धौशेषपर्यंकेरमयासहितंहरिम् ३०३
 सनकाद्यैस्तूयमानंसर्वैर्देवैरुपासितम्
 दृष्ट्वातस्मिन्जलेदेवंविस्मयंपरमंययौ
 तुष्टावाथयदुःश्रेष्ठोहरिसर्वगमीश्वरम् ३०४
 अक्रूरउवाच-
 कालात्मनेनमस्तुभ्यमनादिनिधनायच
 अव्यक्तायनमस्तुभ्यमविकारायतेनमः ३०५
 भूतभर्त्रेनमस्तुभ्यंभूतव्याघ्रनमोनमः
 नमस्तेसर्वभूतानांनियन्त्रेपरमात्मने ३०६
 विकारायाविकारायप्रत्यक्षपुरुषायच

गुणभर्त्रेनमस्तुभ्यंनियमायनमोनमः ३०७
 देशकालादिनिर्भेदरहिताय परात्मने
 अनंतायनमस्तुभ्यमच्युतायनमोनमः ३०८
 गोविंदायनमस्तुभ्यंत्रयीनाथायशार्ङ्गिणे
 नारायणायविश्वायवासुदेवायतेनमः ३०९
 विष्णवेपुरुरूपायशाश्वतायनमोनमः
 पद्मनेत्रायनित्यायशंखचक्रधरायच ३१०
 उद्यत्कोटिरविप्रख्यभूषणांचितवर्चसे
 हरयेसर्वलोकानामीश्वरायनमोनमः ३११
 सवित्रेसर्वजगतांबीजायपरमात्मने
 संकर्षणायकृष्णायप्रद्युम्नायनमोनमः ३१२
 अनिरुद्धायधात्रेचविधात्रेविश्वयोनये
 सहस्रमूर्तयेतुभ्यं बहुमूर्द्धाघ्निबाहवे ३१३
 सहस्रनाम्नेनित्याय पुरुषायनमोनमः
 नमस्तेनागपर्यंकशायिनेसौम्यरूपिणे ३१४
 केशवायनमस्तुभ्यं पीतवस्त्रधरायच
 लक्ष्मीधनकुचाश्लेषविमर्दोज्ज्वलवर्चसे
 श्रीधरायनमस्तुभ्यंश्रीशायानंतरूपिणे ३१५
 ईश्वरउवाच-

स्नानकाले पठेद्यस्तुदेवंध्यायन्सनातनम्
 इमंस्तवंनरोभक्त्यामहद्भिर्मुच्यतेह्यघैः ३१६
 सर्वतीर्थफलंप्राप्यविष्णुसायुज्यमाप्नुयात्
 एवमंतर्जलेदेवंस्तुत्वाभागवतोत्तमः ३१७
 अर्चयामाससजलैःकुसुमैश्चसुगंधिभिः
 कृतकृत्यस्तदाक्रूरोनिर्गत्ययमुनाजलात् ३१८
 समेत्यरामकृष्णौतुप्रणनामशुभान्वितः
 तंदृष्ट्वाप्राहगोविंदोविनीतंविस्मितंहरिः ३१९
 श्रीकृष्णउवाच-

किमाश्चर्यंजलेतस्मिन्दृष्टवानसियादव
 ईश्वरउवाच-

अक्रूरस्तुयदुश्रेष्ठंप्राहकृष्णंसुतेजसम् ३२०

अक्रूरउवाच-

तवसर्वगतस्येशमहिम्नोजगतः प्रभो

किमाश्चर्यहृषीकेशजगत्सर्वत्वमेवहि ३२१

त्वमापस्त्वंनभोवह्निस्त्वंभूमिरनिलस्तथा

चतुर्विधमिमंसर्वजगत्स्थावरजंगमम् ३२२

त्वत्तो नान्यद्वासुदेवजीमूतादमृतंयथा

त्वंयज्ञस्त्वंवषट्कारस्त्वमोंकारोहविस्तथा ३२३

त्वमेवसर्वदेवानामीश्वरः शाश्वतोऽव्ययः

नाकारणात्कारणाद्वाकरणाकारणात्परः ३२४

धर्मत्राणायदेवेशशरीरग्रहणंतव

मत्स्यकूर्मवराहादिवैभवत्वमुपागतः ३२५

पासिसर्वमिमंलोकंत्वमेवत्वन्मयंबिभो ३२६

ईश्वरउवाच-

इतिसंस्तुत्य गोविंदंप्रणम्यजगतांपतिम्

आरुरोहरथंदिव्यंताभ्यांसहयदूत्तमः ३२७

ततस्तूर्णसमासाद्यमथुरांदेवनिर्मिताम्

रामकृष्णौपुरद्वारिनिवेश्यांतःपुरंययौ ३२८

तयोरागमनंतस्यनिवेद्यनृपतेस्तदा

राज्ञासंपूजितस्तेनततःस्वगृहमाविशत् ३२९

अथसायाह्नसमये रामकृष्णौमहाबलौ

परस्परंकरौगृह्यमथुरायांसमागतौ ३३०

गच्छन्तौचमहावीर्यौराजमार्गेयदूत्तमौ

ददृशतुर्महात्मानौरजकंवस्त्ररंजकम् ३३१

दिव्यवस्त्रवृतराजगेहमायांतमच्युतः

ययाचेतानिवस्त्राणिसहरामेणवीर्यवान् ३३२

नदत्तवांस्तदातस्मैरुषावैवस्त्ररंजकः

बहूनिकटुवाक्यानिप्राहतत्राध्वनिस्थितः ३३३

ताडयामासतंकृष्णस्तलेनैवमहाबलः

तत्रैवनिहतोमार्गेवमन्वैरुधिरंबहु ३३४

तानिवस्त्राणिरम्याणिगोपालैःसहबांधवैः
 धारयामासतुर्वीरौयथाहंरामकेशवौ ३३५
 मालाकारगृहंप्राप्यतेनदृष्टौनमस्कृतौ
 सुगंधिभिर्दिव्यपुष्पैः पूज्यमानौमुदान्वितौ ३३६
 ददतुस्तौबरंतस्मैवांछितंयदुपुंगवौ
 समागतौपुनर्वीथ्यामायांतींचशुभाननाम् ३३७
 कुब्जांस्त्रियंमहाभागौधृतचंदनभाजनाम्
 वक्रांगपृष्ठांवनितांदृष्ट्वागंधमयाचतम् अ३३८
 प्रहसंतीतदाताभ्यांददौचंदनमुत्तमम्
 आदायचंदनंदिव्यमुपलिप्ययथेच्छया ३३९
 तस्यैकांततरंरूपंदत्त्वाऽध्वनिसमागतौ
 निरीक्ष्यमाणौयोषिद्भिःसुकुमारौशुभाननौ ३४०
 विवेशतुर्महात्मानौयज्ञशालांसहानुगैः
 दृष्ट्वासमर्चितंदिव्यंकार्मुकंतत्रकेशवः ३४१
 लीलयैवगृहीत्वाऽथबभञ्जमधुसूदनः
 बिभज्यमानंतच्चापंश्रुत्वाकंसःसुविह्वलः ३४२
 आहूयमल्लान्सूतांस्तुप्रमुखान्दैत्यपुंगवान्
 विमृश्यमंत्रिभिःप्राहचाणूरं दैत्यपुंगवः ३४३
 कंसउवाच-
 रामकृष्णौसमायातौसर्व दैत्यविनाशकौ
 प्रभातेमल्लयुद्धेनहन्यतामविशंकया ३४४
 येनकेनाप्युपायेनहंतव्यौबलदर्पितौ
 मदोत्कटैर्गजैर्वापिमल्लमुखैश्चयत्नतः ३४५
 ईश्वरउवाच-
 इत्यादिश्यततोराजासानुजःसचिवैःसह
 आरुरोहभयात्तूर्णंदिव्यप्रासादमूर्द्धनि ३४६
 द्वारेषुसर्वमार्गेषुगजान्मत्तानयोजयत्
 मल्लान्मदोत्कटान्नागान्स्थापयामाससर्वतः ३४७
 ज्ञात्वाकृष्णोऽपितत्सर्वसहरामेणधीमता
 उवासरजनींतत्रयज्ञगेहेसहानुगैः ३४८

ततोरजन्यांव्युष्टायांप्रभातेविमलेसति
 शयनादुत्थितौवीरौरामकृष्णौकृतोदकौ ३४६
 स्वलंकृतौचतौभुक्त्वासंग्रामाभिमुखोत्सुकौ
 विनिर्गतौगृहात्तस्मात्सिंहाविवमहागुहात् ३५०
 राजद्वारिस्थितं नागं हिमाद्रिशिखरोपमम्
 नाम्नाकुवल्यापीडकंसस्य जयवर्द्धनम् ३५१
 देवकुंजरदर्पघ्नमहाकायं मदोत्कटम्
 दृष्ट्वा तंच महानागं पंचास्य इव केशवः ३५२
 करेणैव करं गृह्य सम्यगुत्प्लुत्य लीलया
 भ्रामयित्वाथ चिक्षेप धरण्यां धरणीधरः ३५३
 स तु चूर्णित स त सर्वाङ्गो निनदन् भैरवं स्वनम्
 पपात सहसा भूमौ ममारच महागजः ३५४
 हत्वा दंतौ समुत्पाट्य गृहीत्वारामकेशवौ
 मल्लैरायोधनं कर्तुरङ्गं विविश तु तदा ३५५
 तत्र स्थादानवा दृष्ट्वा गोविंदस्य पराक्रमम्
 भीताः प्रविद्रुताः सर्वे राज्ञो तः पुरमाययुः ३५६
 कपाटौ सुदृढौ बध्वा तत्र तस्थुः सहस्रशः
 दृढबन्धकपाटांस्तु दृष्ट्वा कृष्णस्तु लीलया ३५७
 ताडयित्वा पदेनैव पातयामास वीर्यवान्
 तौ भग्नौ पातितौ तत्र सेनानी केव्यवस्थिते ३५८
 तत्र स्थानिहताः सर्वे चूर्णिताङ्गशिरोधराः
 ततः प्रविश्य भवनं कंसस्यास्य महाबलौ ३५९
 भ्रामयन्तौ महाभागशृङ्गौ पीनौ रणोत्सुकौ
 ददृशाते महात्मानौ मल्लौ चाणूरमुष्टिकौ ३६०
 कंसोऽपि दृष्ट्वा गोविंदं रामं च सुमहाबलम्
 भयमाविश्य चाणूरं प्राह मल्लवरं तदा ३६१
 कंस उवाच-
 अस्मिन्नवसरे मल्लजहि गोपाल बालकौ
 विभज्यतव राज्यार्द्धमहं दास्याम्य यत्नतः ३६२
 ईश्वर उवाच-

तस्मिन्नवसरेकृष्णोमल्लाभ्यांदृश्यतेमहान्
 मध्येवनेचसंग्रामेमहामेरुरिवापरः ३६३
 कंसस्यदृष्टिविषयेसंवर्त्ताग्निरिवाच्युतः
 स्त्रीणांचसाक्षान्मदनः पित्रोःशिशुरिवापरः ३६४
 त्रिदशानांहरिरिवगोपालानांसखायथा
 बहुरूपेणददृशुस्तत्रसर्वगतंहरिम् ३६५
 वसुदेवस्तथाऽक्रूरोनंदगोपोमहामतिः
 अन्यंप्रासादमारुह्यददृशुःकदनंमहत् ३६६
 स्त्रीभिरंतःपुरस्थाभिर्देवकीतत्रसंस्थिता
 मुखंपुत्रस्यददृशे साश्रुपूर्णेक्षणाशुभा ३६७
 ताभिराश्वासितादेवीभवनान्तरमाविशत्
 ततोदेवगणाः सर्वेविमानस्थानभस्तले ३६८
 तुष्टुवुर्जयशब्देनपुंडरीकाक्षमच्युतम्
 जहिकंसमितिप्राहुरुच्चैर्देवामरुद्गणाः ३६९
 एतस्मिन्नंतरेतत्रतूर्यघोषनिनादिते
 आसेदतुर्महामल्लौयदुसिंहौमहाबलौ ३७०
 चाणूरेण तुगोविंदोमुष्टिकेनहलायुधः
 युयुधातेमहात्मानौनीलश्वेताद्रिसन्निभौ ३७१
 मल्लयुद्धविधानेनमुष्टिभिःपादताडनैः
 बभूवकदनंघोरंदेवानांचभयावहम् ३७२
 चाणूरेणचिरंकालंक्रीडित्वाऽथजनार्दनः
 निष्पिष्यगांत्रंमल्लस्यपातयामासलीलया ३७३
 सपपातमहीपृष्ठेसंवमन्रुधिरंबहु
 ममारचमहामल्लोदेवदानवदुःखदः ३७४
 मुष्टिकेनतथारामश्चिरकालमयुध्यत
 मुष्टिभिस्ताडयामासतस्यवक्षसिवीर्यवान् ३७५
 भिन्नास्थिस्त्रायुबंधोऽसौपपातधरणीतले
 ततस्तुदुद्रुवुःसर्वेमल्लादृष्ट्वापराक्रमम् ३७६
 कंसोमहद्भयंतीव्रमाविशद्वेदनातुरः
 एतस्मिन्नंतरेवीरौरामकृष्णौदुरासदौ ३७७

आरोहतुर्महात्मानौचैत्यप्रासादमूर्जितम्
 ताडयित्वातलेनैवकंसमूर्ध्निजनार्दनः ३७८
 अपातयद्धरापृष्ठेप्रासादशिखराद्धरिः
 स तुनिर्भिन्नसर्वाङ्गोधरण्यात्यक्तजीवितः ३७९
 कृष्णेननिहतेकंसेरामोऽपिसुमहाबलः
 तस्यानुजंसुनामानंमुष्टिनैवजघानह ३८०
 धरण्यांपातयामासानुजंचधरणीधरः
 हत्वाकंसंदुरात्मानंसानुजंरामकेशवौ ३८१
 पित्रोःसमीपमागम्यभक्त्याचैवप्रणेमतुः
 देवकीवसुदेवश्चपरिष्वज्यमुहुर्मुहुः ३८२
 स्नेहेनमूर्ध्नुपाघ्राणंचक्रतुःपुत्रलालसौ
 तयोरुपरिदेवक्याः स्तनौक्षीरंववर्षतुः ३८३
 ततश्चाश्वास्यपितरौरामकृष्णौबहिर्गतौ
 एतस्मिन्नंतरेदेविदेवदुंदुभयोदिवि ३८४
 विनेदुःपुष्पवर्षाणिववृषुस्त्रिदशेश्वराः
 स्तुत्वामरुद्गणैर्दिव्यैर्नमस्कृत्यजनार्दनम् ३८५
 परंहर्षमनुप्राप्यलोकान्स्वान्स्वान् प्रपेदिरे
 नंदगोपंनमस्कृत्यगोपवृद्धांश्चकेशवः ३८६
 रामेणसहधर्मात्मा मुदासंपरिष्वजे
 बहुरत्नधनंतस्मैददौप्रीत्याजनार्दनः ३८७
 सर्वास्तान्गोपवृद्धांश्चवस्त्रैराभरणादिभिः
 बहुभिर्धनधान्यैश्चपूजयामासकेशवः ३८८
 विसृष्टास्तेनकृष्णेननंदगोपपुरोगमाः
 प्रययुर्गोव्रजंदिव्यंहर्षशोकसमन्विताः ३८९
 मातामहंसमासाद्यरामकृष्णौदुरासदौ
 बंधाद्विमोचयित्वाथसमाश्वास्यमुहुर्मुहुः ३९०
 चक्रेतस्याभिषेकंतुतद्राज्येमधुसूदनः
 अकारयद्विवजश्रेष्ठैः सकंसस्योर्ध्वदैहिकम् ३९१
 अक्रूरप्रमुखान्राज्येसंस्थाप्ययदुपुंगवान्
 राजानमुग्रसेनंतुकृत्वाधर्मेणमेदिनीम्

पालयामासधर्मात्मावसुदेवसुतोहरिः ३६२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे

उमामहेश्वरसंवादे श्रीकृष्णचरितेकंसवधोनाम

पंचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २४५

षट्चत्वारिंशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

श्रीमहेश्वरउवाच-

अथोपनयनं नाम चकारानकदुन्दुभिः

पुत्रयोर्वेदविधिना तस्मिन्वैरामकृष्णयोः १

आचार्येण हि गर्गेण संस्कृतौ रामकेशवौ

पंडितैर्वैष्णवैर्दिव्यैः स्नापनैर्विमलैः शुभैः २

कृतसंस्कारकर्माणौ रामकृष्णौ महाबलौ

सांदीपनेर्गृहं गत्वानमस्कृत्य महात्मनः ३

अधीत्य वेदशास्त्राणि तस्मात्तौ द्विजपुंगवात्

मृतपुत्रं समानीय ददतुस्तस्य दक्षिणाम् ४

आशिषो वचनं लब्ध्वा गुरोस्तस्मान्महात्मनः

तस्मै प्रणम्य मथुरां जग्मतुर्यदुपुंगवौ ५

अथ कृष्णेन निहतं श्रुत्वा कंसं दुरासदम्

श्वशुरस्तस्य नृपतेर्जरासंधो महाबलः ६

अक्षौहिणीसहस्रैस्तु सेनानी कैर्महाबलैः

कृष्णं हंतुं समागत्य रुरोध मथुरां पुरीम् ७

रामकृष्णौ महावीरौ विनिर्गत्य पुरोत्तमात्

गजवाजिसमाकीर्णतद्वलौघमपश्यताम् ८

सस्मारवासुदेवस्तु पूर्वरूपं सनातनम्

तस्य स्मरणमात्रेण दारुको विष्णुसारथिः ९

सुग्रीवपुष्पकं नाम समानीय महारथम्

वाजिभिर्दिव्यपुष्पाद्यैरुह्यमानं सनातनम् १०

दिव्यायुधैरुपेतं तं शंखचक्रगदादिभिः

वैनतेयपताकेन शोभितं देवदुर्जयम् ११

अवनीं प्राप्य गोविंदं प्रणम्य हरिसारथिः

प्रददौस्यंदनं शुभ्रं सायुधाश्च समन्वितम् १२
 दृष्ट्वा हर्षेण कृष्णोऽपि परिणीय महारथम्
 आरुरोहाग्रजेनैव स्तूयमानो मरुद्गणैः १३
 चतुर्भुजं वपुर्भूत्वा शंखचक्रगदासिभृत्
 किरीटीकुण्डलीस्त्रग्वीसंग्रामाभिमुखं ययौ १४
 बलदेवोऽपि मुशलं लांगलं गृह्यवीर्यवान्
 तत्सैन्यं हंतुं मारेभेमहेश्वर इवापरः १५
 दारुकश्चरथं शीघ्रं नोदयामास तद्रणे
 तृणगुल्मलताक्रांतैकाननेऽग्निमिवानिलः १६
 ततो गदाभिः परिघैः शक्तिभिर्मुद्गरैस्तथा
 तद्रथं छादयामासुर्जरासंधस्य सैनिकाः १७
 चक्रेणैव हरिस्तूर्णतानि चिच्छेदलीलया
 बहूनि तृणकाष्ठानि महावह्निरिवार्चिषा १८
 ततः शार्ङ्गसमादाय सायकैरक्षयैः शितैः
 चिच्छेदतानि सैन्यानि न प्राज्ञायत किंचन १९
 चक्रच्छिन्नास्य कमलाः केचित् तत्र महाबलाः
 गदया चूर्णिताः केचित् केचिदन्यैर्महारणे २०
 केचिच्चैवासिना छिन्नास्तथान्येशरताडिताः
 लांगलाग्रहतग्रीवामुशलाहतमस्तकाः २१
 क्षणेन तद्वलं सर्वं निहत्य मधुसूदनः
 शंखं दध्मौ यदुश्रेष्ठो लयाशनिनिभस्वनम् २२
 शंखरावविनिर्भिन्नहृदयास्ते महाबलाः
 योधाः साश्वाः सनागाश्च पतितास्त्यक्तजीविताः २३
 अक्षौहिणीसहस्रं तु साश्वंसरथकुंजरम्
 कृष्णेनैकेन निहतं निःशेषं तदभूद्वलम् २४
 निहतं वासुदेवेन प्रहराद्धेन शार्ङ्गिणा
 ततो देवगणाः सर्वे हर्षनिर्भरचेतसः २५
 ववृषुः पुष्पवर्षाणि साधुसाध्वितिचाब्रुवन्
 सर्वमप्यवनीभारं विमुच्य धरणीधरः २६
 संस्तूयमानस्त्रिदशैर्बभौ संग्राममूर्द्धनि

निहतंस्वबलंदृष्ट्वाजरासंधोऽतिवीर्यवान् २७
 योद्धुमभ्याययौतूर्णबलदेवेनदुर्मतिः
 तयोर्युद्धमभूद्धोरसंग्रामेष्वनिवर्तिनोः २८
 रामोलांगलमादायरथंतस्यससारथिम्
 विनिपात्यरणेशूरोगृहीत्वातंमहाबलम् २९
 उद्यम्यमुशलंतूर्णतंहंतुमुपचक्रमे
 प्राणसंशयमापन्नंजरासंधंनृपोत्तमम् ३०
 कृतरामेणबलिनासिंहेनेवमहागजम्
 दृष्ट्वाकृष्णोग्रजंप्राहनहंतव्यइतिप्रभुः ३१
 मोचयामासधर्मात्माजरासंधंमहामतिः
 विमुच्यकृष्णवाक्येनशत्रुसंकर्षणोऽव्ययः ३२
 सानुजोरथमारुह्यमथुरांप्रविवेशह
 सकालयवनंप्राप्यमहावीर्यबलान्वितम् ३३
 पुत्रयोर्वसुदेवस्यसमाचष्टपराक्रमम्
 दानवानांवधंचैवकंसस्यनिधनंतथा ३४
 अक्षौहिणीनांचवधंतथास्वस्यपराजयम्
 सर्वनिवेदयामासकृष्णस्यचरितंमहत् ३५
 तच्छ्रुत्वायवनः क्रुद्धोमहाबलपराक्रमैः
 म्लेच्छकोटिसहस्रैस्तुसंवृतोमदसंयुतैः ३६
 मगधाधिपतेस्तस्यसहायार्थमहाबलः
 तेनैवसहितस्तूर्णजगाममथुरांपुरीम् ३७
 बलैराच्छाद्यपृथिवींनानाजनपदान्विताम्
 संनिवेश्यमहासैन्यंरुधमथुरांपुरीम् ३८
 कृष्णोऽपिचिंतयित्वाऽथपौराणांकुशलंतदा
 ययाचेसागरंभूमिनिवासार्थजनस्यच ३९
 त्रिंशद्योजनविस्तीर्णाददौकृष्णस्यसागरः
 असृजत्पयसांमध्येतत्रद्वारवतींपुरीम् ४०
 बहुप्रासादसंयुक्तांहेमप्राकारतोरणाम्
 नानामणिमयैर्दिव्यैर्गृहपंक्तिभिरावृताम् ४१
 उद्यानैश्चतथारम्यैस्तडागैर्बहुभिर्युताम्

असृजत्पुंडरीकाक्षोयथेंद्रस्यामरावतीम् ४२
 सुषुप्तान्मथुरायांतुपौरांस्तत्रजनार्दनः
 उद्धृत्यसहसारात्रौद्वारावत्यांनिवेशयत् ४३
 प्रबुद्धास्तेजनाःसर्वेपुत्रदारसमन्विताः
 हेमहर्म्यतलेविष्टाविस्मयंपरमंययुः ४४
 बहुभिर्धनधान्यैश्चदिव्यवस्त्रविभूषणैः
 परिपूर्णैरिवाभोगैर्गृहमुख्यैःसमावृताः ४५
 तस्मिन्प्रहृष्टाःसंतस्थुर्दिविदेवगणाइव
 यवनेनतदायोद्धुरामकृष्णौमहाबलौ ४६
 विनिर्ययतुरात्मेशौमथुरायाबहिस्तदा
 रामोलांगलमादायमुशलंचमहारथः ४७
 जघानसमरेक्रुद्धोयवनानांमहद्वलम्
 कृष्णस्तुशार्ङ्गमासज्यवाणैरग्निशिखोपमैः ४८
 निर्ददाहबलंसर्वम्लेच्छानांदेवकीसुतः
 निहतंस्वबलंदृष्ट्वासकालयवनोबली ४९
 युयुधेवासुदेवेनगदयायवनेश्वरः
 कृष्णोऽपिकदनंतेनकृत्वाचिरमनामयः ५०
 विमुखःप्राद्रवत्तस्मात्संग्रामात्कमलेक्षणः
 सोनुयातोऽतिवेगेनतिष्ठतिष्ठेतिचाब्रुवन् ५१
 वेगात्कृष्णोगिरिगुहांप्रविवेशमहामतिः
 तत्रप्रसुप्तोराजाऽसौमुचुकुंदोमहामुनिः ५२
 अदृश्यस्तस्यनृपतेःसंस्थितोभगवान्हरिः
 यवनोऽपिमहावीरोगदामुद्यम्यपाणिना ५३
 कृष्णंहंतुसमारब्धोगुहांतांप्रविवेशह
 दृष्ट्वाशयानंराजानंमत्वाकृष्णंजनार्दनम् ५४
 पादेनताडयामासमुचुकुंदंमहामुनिम्
 ततःप्रबुद्धोभगवान्मुचुकुंदोमहामुनिः ५५
 क्रोधात्संरक्तनयनोहुंकारंकृतवानसौ
 तस्यहुंकारशब्देनतथाक्रोधनिरीक्षणात् ५६
 निर्दग्धोभस्मतांप्रापयवनस्त्यक्तजीवितः

ततस्तुकृष्णोददृशेराजर्षेःपुरतःप्रभुः ५७
 नीलोत्पलदलश्यामः पुंडरीकनिभेक्षणः
 शंखचक्रगदापाणिः पीतवासाजनार्दनः ५८
 दृष्ट्वातंसहसोत्थायराजर्षिरमितौजसम्
 अहोभाग्यमहोभाग्यमित्युवाचमहामुनिः ५९
 पुलकांकितसर्वाङ्गः सानन्दाश्रुजलाकुलः
 स्तुवन्वैजयशब्देनप्रणनाममुहुर्मुहुः ६०
 मुचुकुन्दउवाच-
 धन्योस्मि कृतकृत्योस्मि दर्शनात्परमेश्वर
 अद्यमेसफलं जन्मजीवितं सफलं मम ६१
 नमस्ते वासुदेवाय जगन्नाथाय शार्ङ्गिणे
 दामोदराय देवाय तेजसां निधये नमः ६२
 अधोक्षजाय हरये नृसिंहवपुषे नमः
 राघवाय नमस्तुभ्यं पुंडरीकेक्षणाय च ६३
 अच्युताया विकाराय तथानंताय ते नमः
 गोविंदाय नमस्तुभ्यं विष्णवे जिष्णवे नमः ६४
 नारायणाय श्रीशायकृष्णाय परमात्मने
 मुकुन्दाय नमस्तुभ्यं चतुर्व्यूहाय ते नमः ६५
 नमः परमकल्याणाय नमस्ते परमात्मने
 वासुदेवाय शांताय यदूनां पतये नमः ६६
 महेश्वर उवाच-
 एवंस्तु त्वा तु गोविन्द्रं प्रणनाम पुनः पुनः
 संतुष्टो भगवान्प्राह मुचुकुन्दं महामुनिम् ६७
 श्रीभगवानुवाच-
 वरं वृणीष्व राजर्षे यत्ते मनसि वर्त्तते
 महेश्वर उवाच-
 सोऽपि मुक्तिं ययाचाथ पुनरावृत्तिवर्जिताम् ६८
 तस्मै ददौ तदा कृष्णो दिव्यं लोकं सनातनम्
 राजा तु मानुषं रूपं विहायाथ महामतिः ६९
 समानं रूपमास्थाय देवस्य परमात्मनः

वैनतेयंसमारुह्यशाश्वतंपदमाविशत् ७०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डे

उमाहेश्वरसंवादे श्रीकृष्णचरितेमुचुकुंदमोक्षोनाम

षट्चत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २४६

सप्तचत्वारिंशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

रुद्रउवाच-

हत्वाथयवनंतत्रमुचुकुंदेनधीमता
दत्त्वातस्मैवरंमुक्तिंनिष्क्रांतोयदुनंदनः १
हतंचयवनंश्रुत्वाजरासंधःसुदुर्मतिः
ययुधेरामकृष्णाभ्यांस्वबलेनसमावृतः २
कृष्णेननिहतंसैन्यंसर्वतस्यदुरात्मनः
सपपातमहीपृष्ठेमूर्च्छितोमगधाधिपः ३
चिरेणलब्ध्वासंज्ञांतुविह्वलांगोभयातुरः
नशशाकरणेयोद्धुरामेणमगधेश्वरः ४
विमुखःप्राद्रवत्तूर्णहतशेषबलानुगः
अजेयावितितौमत्वारामकृष्णौमहाबलौ ५
तयोर्विरोधंत्यक्त्वाथनगरींस्वांविवेशह
अथतौवसुदेवस्यतनयौसहसेनया ६
मथुरांत्यज्यनगरींप्रविष्टौद्वारिकांपुरीम्
इंद्रेणप्रेषितोवायुःसभांतत्रदिवौकसाम् ७
कृष्णायप्रददौप्रीत्यानिर्मितां विश्वकर्मणा
वज्रवैडूर्यरचितांबह्वासनविचित्रिताम् ८
नानारत्नमयैर्दिव्यैः स्वर्णच्छत्रैर्विराजिताम्
तांप्राप्यरम्यांतुसभामुग्रसेनादयोनृपाः ९
मोदंतैनैगमैः सार्द्धंदिविदेवगणाइव
इक्ष्वाकुवंशसंभूतोरैवतोनामपार्थिवः १०
कन्यांदुहितरंस्वस्यसर्वलक्षणसंयुताम्
रामायप्रददौप्रीत्यारेवतीनामनामतः ११
उपयेमेविधानेनसरामस्तांचरेवतीम्

रमयामासचतयाशच्याइवसुरेश्वरः १२
 विदर्भराजोधर्मात्माभीष्मकोनामधार्मिकः
 वभूवुस्तस्यपुत्रास्तुरुक्मप्रभृतयः शुभाः १३
 तेषामवरजाकन्यारुक्मिणीवरवर्णिनी
 कमलांशेनसंभूतासर्वलक्षणसंयुता १४
 राघवत्वेभवत्सीतारुक्मिणीकृष्णजन्मनि
 अन्येष्वेवावतारेषुविष्णोरेषासहायिनी १५
 हिरण्यकहिरण्याक्षौसंभूतौद्वापरेपुनः
 शिशुपालोदंतवक्त्रइतिनामसमन्वितौ १६
 चैद्यान्वये समुद्भूतौ महाबलपराक्रमौ
 रुक्मिणीशिशुपालायदातुमैच्छत्तदात्मजः १७
 तंनेच्छतीपतिसातुशिशुपालंशुभानना
 बाल्यात्प्रभृतिवैविष्णुमनुरक्तादृढव्रता १८
 उद्दिश्यकृष्णंभर्तारंसुराणामर्चनंसदा
 चकाररुक्मिणीकन्यादानानिविविधानिच १९
 व्रतचर्यापराभूत्वाध्यायंतीपुरुषोत्तमम्
 आत्मेशंस्वस्यभर्तारमुवासपितृमंदिरे २०
 कर्तुंतांशिशुपालायविवाहंपार्थिवोत्तमः
 चकारयत्पुत्रेणरुक्मिणासविधीमता २१
 पुरोहितसुतंविप्रंप्रेषयामासरुक्मिणी
 उद्दिश्यकृष्णंभर्तारंसतूर्णद्वारकांययौ २२
 समेत्यकृष्णंरामंचताभ्यांविधिवदर्चितः
 एकांतेसर्वमाचष्टरुक्मिणीभाषितं तयोः २३
 तच्छ्रुत्वारामकृष्णौतुतेनविप्रेणधीमता
 सर्वशस्त्रास्त्रसंपूर्णरथमाकाशगंप्रभुः २४
 आरुह्यसूतमुख्येनदारुकेणमहात्मना
 विदर्भनगरींतूर्णजग्मतुः पुरुषोत्तमौ २५
 राजानः सर्वराष्ट्रेभ्योविवाहंद्रष्टुमागताः
 जरासंधमुखाः सर्वेशिशुपालस्यधीमतः २६
 तस्मिन्नुद्वाहसमयेरुक्मिणीरुक्मभूषणा

दुर्गानिःसृतार्चयितुंसखीभिर्नगराद्वहिः २७
 एतस्मिन्नेवकालेतुसंप्राप्तोदेवकीसुतः
 रथस्थांतांचजग्राहबलावान्मधुसूदनः २८
 सहसारथमारोप्यययौतूर्णस्वमालयम्
 ततः क्रोधसमाविष्टाजरासंधमुखानृपाः २९
 रुक्मिणाराजपुत्रेणयुद्धायसमुपस्थिताः
 अनुयाताहरिंकुद्धाश्चतुरंगबलान्विताः ३०
 बलभद्रोमहाबाहुरवरुह्यरथोत्तमात्
 लांगलंमुशलंगृह्यनिजघानक्षणादरीन् ३१
 रथानश्चान्महानागांस्तथापादचरानपि
 लांगलमुशलाम्यांवैनिजघानबलाद्रणे ३२
 तस्यलांगलपातेनचूर्णितारथपंक्तयः
 नागाश्चपतिताभुमौवज्रेणैवमहीधराः ३३
 निर्भिन्नमस्तकाः सर्वेवमंतोरुधिरंवहु
 क्षणेनैवहतंसैन्यंबलरामेणवैतदा ३४
 साश्वंसनागंसरथंसपदातिमहारणे
 समंतात्समरेतत्रसुस्रुवुः शोणितापगाः ३५
 प्रभग्नाः पार्थिवाःसर्वेदुद्रुवुर्भयपीडिताः
 कृष्णेनकदनंचक्रेरुक्मीक्रोधवशाद्वली ३६
 धनुरुद्यम्यबाणौघैस्ताडयामासाशार्ङ्गिणम्
 ततः प्रहस्यगोविंदः शार्ङ्गमादायलीलया ३७
 जघानैकेनबाणेनरथाश्चांस्तस्यसारथिम्
 रथंध्वजंपताकांचचिच्छेदधरणीधरः ३८
 विरथः खड्गमादायधरण्यांसउपस्थितः
 कृष्णस्तुखड्गंचिच्छेदबाणेनैकेनवीर्यवान् ३९
 ततः समुष्टिमुद्यम्यकृष्णंवक्षस्यताडयत्
 तंजग्राहरणेवीरंनिबध्यनिबिडंहरिः ४०
 तीक्ष्णंक्षुरप्रमादायप्रहसन्मधुसूदनः
 शिरसोमुंडनंकृत्वामुमोचचजनार्दनः ४१
 सतुशोकसमाविष्टोनिःश्वसन्नुरगोयथा

आविवेशपुरंस्वीयंसतुतत्रैवचावसत् ४२

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे

उमामहेश्वरसंवादे श्रीकृष्णचरितेविदर्भसेनाविध्वंसननाम

सप्तचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २४७

अष्टचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः

रुद्रउवाच-

अथकृष्णस्तुरामेणरुक्मिण्यादारुकेणच
दिव्यंस्यंदनमारुह्यययौतूर्णस्वमालयम् १
ततः प्रविश्यनगरींद्वारकांदेवकीसुतः
शुभेहिशुभलग्नेवैवेदोक्तविधिनाहरिः २
उपयेमेनृपसुतारुक्मिणीरुक्मभूषिताम्
तस्मिन्नुद्वाहसमयेदेवदुंदुभयोदिवि ३
विनेदुःपुष्पवर्षाणिववृषुः सुरसत्तमाः
वसुदेवोग्रसेनौचतथाक्रूरोयदूत्तमः ४
बलभद्रोमहातेजायेचान्येयदुपुंगवाः
चक्रुःकृष्णस्यरुक्मिण्याविवाहंसुसुखंयथा ५
नंदगोपोथगोपालैर्गोपवृंदैःसमागतः
स्वलंकृताभिर्योषाभिर्यशोदाचसमागता ६
वसुदेवस्त्रियःसर्वादिवकीप्रमुखास्तथा
रेवतीरोहिणीदेवीयाश्चान्याः पुरयोषितः ७
सर्वाण्युद्वाहकर्माणिचक्रुर्हर्षसमन्विताः
सुराणामर्चनंप्रीत्याकर्तव्यंतत्रदेवकी ८
वृद्धाभिर्नृपयोषिद्भिश्चकारविधिनातदा
सर्वमौद्वाहिकंकर्मउत्सवंहिद्विजोत्तमैः ९
ब्राह्मणान्भोजयामासवस्त्रैराभरणैःशुभैः
उग्रसेनादयस्तत्रराजानश्चसुपूजिताः १०
नंदगोपादयोगोपायशोदाद्याश्चयोषितः
बहुभिःस्वर्णरत्नाद्यैर्वासोभिः सविभूषणैः ११
पूजिताः संप्रहृष्टास्तेतद्विवाहमहोत्सवे

तौदंपतीसमाश्लिष्यप्रणतौजातवेदसम् १२
वेदविद्भिर्विप्रमुख्यैराशीर्भिरभिनंदितौ
तस्यांविवाहवेद्यांतुशुशुभाते वधूवरौ १३
ब्राह्मणेभ्योऽथवृद्धेभ्योराजन्यः सहभार्यया
ववंदेदेवकीपुत्रोज्येष्ठस्यभ्रातुरेवच १४
एवमौद्वाहिकंसर्वनिर्वर्त्यमधुसूदनः
व्यसर्जयन्नृपान्सर्वान्येचतत्रसमागताः १५
प्रस्थिताहरिणातत्रपूजितानृपपुंगवाः
ब्राह्मणाःसुमहात्मानोनिर्ययुः स्वकमालयम् १६
रुक्मिण्यासहधर्मात्मादेवकीनंदनोऽव्ययः
उवाससुसुखेनैवदिव्यहर्म्यतलेशुभे १७
तथावैरमयामासनारायणइवश्रिया
संस्तूयमानोमुनिभिर्दिविदेवगणैरपि १८
अहन्यहनिहृष्टात्मासुखेनैवजनार्दनः
अथोवाससुशोभायांद्वारवत्यांसनातनः १९

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
उमामहेश्वरसंवादे श्रीकृष्णचरितेरुक्मिणीविवाहकथनं नाम
अष्टाचत्वारिंशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २४८

एकोनपञ्चाशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

श्रीरुद्रउवाच-

सत्राजितस्यतनयानाम्नासत्यायशस्विनी
पृथिव्यंशेनसंभूताभार्याकृष्णस्यवापरा १
वैवस्वतीमहाभागाकालिदीनामनामतः
तृतीयातस्यभार्यासालीलांशासमुपस्थिता २
विंदानुविंदस्यसुतांमित्रविंदांशुचिस्मिताम्
स्वयंवरस्थितांकन्यामुपयेमेजनार्दनः ३
पाशेनैकेनबद्धातान्बृषभान्सप्तदुर्मदान्
तांवीर्यशुल्कांजग्राहपद्मपत्रायतेक्षणः ४
सत्राजितोमहारत्नस्यमंतारव्यंमहीपतिः

अनुजायददौसोऽयप्रसेनायमहात्मने ५
 ययाचेतंमणिवरंकदाचिन्मधुसूदनः
 उवाचवासुदेवंतंप्रसेनः प्रसभंतदा ६
 प्रसेनउवाच-
 भारानष्टसुवर्णानित्यंप्रसवतेमणिः
 तस्मात्कस्यनदातव्यंस्यमंतारव्यमिदंमया ७
 महादेवउवाच-
 कृष्णस्तुतदभिप्रायंज्ञात्वातूष्णीमुवासह
 कदाचिन्मृगयांकर्तुंकृष्णःसर्वैर्यदूतमैः ८
 प्रविवेशमहारण्यंप्रसेनाद्यैर्महाबलैः
 प्रत्येकंवैमृगान्हंतुमनुयाताः सहस्रशः ९
 एकएवमहारण्येप्रसेनोदूरमागतः
 तंसिंहोदृष्टमासाद्यहत्वारत्नंजहारसः १०
 तंसिंहंजांबवान्हत्वामणिंगृह्यमहाबलः
 प्रविवेशबिलंतूर्णदिव्यस्त्रीभिर्निषेवितम् ११
 तस्मिन्नस्तंगतेसूर्येवासुदेवं सहानुगः
 चतुर्थ्यामुदितंचंद्रदृष्ट्वास्वंपुरमाविशत् १२
 ततः सर्वेपुरजनाःकृष्णंप्रोचुःपरस्परम्
 हत्वाप्रसेनंगोविंदोमृगव्याजेनकानने १३
 स्यमंतकंमणिवरमग्रहीदविशंकया
 तदाकर्यहरिस्तस्मिन्द्वारकाजनभाषितम् १४
 अज्ञलोकभयात्सर्वैर्यदुभिर्गहनंययौ
 दर्शयामासतान्सर्वान्सिंहेननिहतंवने १५
 लब्धात्मशुद्धिस्तत्रैवसंस्थाप्यमहतींचमूम्
 एकःशार्ङ्गगदापाणिर्जगामगहनंवनम् १६
 दृष्ट्वामहाबिलंकृष्णःप्रविवेशविशंकितः
 तत्रनानामणिवरद्योतितेविमलेगृहे १७
 सुतंजांबवतोधात्रीदोलामारोप्यलीलया
 दोलामुखेमणिंधृत्वादोलयन्गायतीमुदा १८
 सिंहःप्रसेनमवधीत्सिंहोजांबवताहतः

सुकुमारकमारोदीस्तवह्येषस्यमंतकः १९
 तच्छ्रुत्वावासुदेवोऽथशंखंदध्मौप्रतापवान्
 तेननादेनमहतानिर्जगामात्रजांबवान् २०
 तयोर्युद्धमभूद्धोरंदशरात्रनिरंतरम्
 मुष्टिभिर्वज्रकल्पैश्चसर्वभूतभयावहम् २१
 कृष्णस्यबलवृद्धिंचतथात्मबलसंक्षयम्
 अवेक्ष्यपूर्ववचनंबुबुधेपरमात्मनः २२
 सोऽयरामोऽवतीर्णोऽत्रधर्मत्राणायवैपुनः
 सआगतोममस्वामीदातुंममनोरथम् २३
 एवंज्ञात्वाथऋक्षेशोनिर्बर्त्यरणकर्मतत्
 प्रांजलिप्राहगोविंदंकोभवानितिविस्मयात् २४
 निवर्त्यकदनंशौरिःप्रोचेगंभीरयागिरा
 श्रीकृष्णउवाच-
 पुत्रोऽहवसुदेवस्यवासुदेवइतीरितः २५
 ममरत्नस्यमंतारुख्यंहतवांस्त्वंसुनिर्भयः
 तद्दीयतांचशीघ्रमेअन्यथावधमेष्यसि २६
 महादेवउवाच-
 तच्छ्रुत्वाजांबवान्हृष्टः प्रणनामाथदंडवत्
 परिणीयनमस्कृत्यविनयात्प्राहकेशवम् २७
 जांबवानुवाच-
 धन्योस्मि कृतकृत्योस्मितवसंदर्शनात्प्रभो
 दासोऽह पूर्वभावेनतवदेवकिनंदन २८
 दत्तवानसिगोविंदकदनंपूर्वकांच्छितम्
 मयेदंकदनंमोहाद्यत्कृतंस्वामिनात्वया
 तत्क्षम्यतांजगन्नाथकरुणाकरशाश्वत २९
 महादेवउवाच-
 इत्युक्त्वाप्रणतोभूत्वानमस्कृत्यपुनः पुनः
 नानारत्नमयेपीठेनिवेश्यविनयात्प्रभुम् ३०
 शारदाब्जनिभौपादौप्रक्षाल्यशुभवारिणा
 मधुपर्कविधानेनपूजयित्वायदूढहम् ३१

वस्त्रैराभरणैर्दिव्यैः पूजयित्वा विधानतः
 पुत्रीं जांबवतीं नाम कन्यां लावण्यसंयुताम् ३२
 कन्यारत्नददौ तस्मै भार्यार्थममितौजसे
 अन्यैश्च मणिमुख्यैश्च स्यमन्तारव्यन्ददौ मणिम् ३३
 तत्रैवोद्वाह्यतां कन्यां प्रहृष्टपरवीरहा
 ददौ तस्मै परां मुक्तिं प्रीत्या जांबवते हरिः ३४
 गृहीत्वा तनयां तस्य कन्यां जांबवतीं मुदा
 विनिर्गत्य बिलात्तस्मात्प्रययौ द्वारकां पुरीम् ३५
 सत्राजिते ददौ रत्नं स्यमन्तारव्यन्ददूतम्
 दुहित्रे प्रददौ सोऽपि कन्यायै मणिमुत्तमम् ३६
 मासि भाद्रपदे शुक्ले चतुर्थ्या चंद्रदर्शनम्
 मिथ्याभिदूषणं प्राहुस्तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ३७
 प्राप्य ते दर्शनं तत्र चतुर्थ्यां शीतगोर्नरः
 स्यमन्तस्य कथां श्रुत्वामिथ्यावादात्प्रमुच्यते ३८
 सुलक्ष्मणां नाग्रजितीं सुशीलां च यशस्विनीम्
 मद्राजसुतां स्तिष्ठः कन्यकास्ताः शुभाननाः ३९
 स्वयं वरस्थास्ताः कृष्णं वरयामासुरुज्ज्वलाः
 एकस्मिन् दिवसे तास्तु उपयेमे यदूढहः ४०
 अष्टौ महिष्यस्ताः सर्वारुक्मिण्याद्यामहात्मनः
 रुक्मिणीसत्यभामा च कालिदी च शुचिस्मिता ४१
 मित्रविंदा जांबवती नाग्रजित्यः सुलक्ष्मणा
 सुशीलानामतन्वंगी महिषी चाष्टमी स्मृता ४२
 भूमिपुत्रो महावीर्यो नरको नाम राज्ञसः
 जित्वा देवपतिं शक्रं सर्वाश्चैव सुरान्नरे ४३
 अदित्यादेवमातुश्च कुण्डले च सुवर्चसी
 बलाज्जग्राह देवानां रत्नानि विविधानि च ४४
 एरावतं महेंद्रस्य तथैवोच्चैः श्रवं हयम्
 माणिक्यादिधने शस्यशंखपद्मनिधितथा ४५
 स्त्रियश्चाप्सरसश्चैव हतवान् क्षितिनन्दनः
 वज्रादिहेतीस्तेषां च बलाद्धृत्वा दिवौकसाम् ४६

तैरेवससुरान्हत्वासभांमयविनिर्मिताम्
 उवासव्योमगोदिव्योनगर्याविमलेंबरे ४७
 ततोदेवगणाःसर्वेपुरस्कृत्यशचीपतिम्
 भयार्ताःशरणंजग्मुः कृष्णमक्लिष्टकारिणम् ४८
 कृष्णोऽपितदुपश्रुत्यसर्वनरकचेष्टितम्
 देवानामभयंदत्वावैनतेयंव्यचिंतयत् ४९
 तस्मिन्क्षणेहरेस्तस्यवैनतेयोमहाबलः
 प्रांजलि पुरतस्तस्थौसर्वदेवनमस्कृतः ५०
 तमारुह्यद्विजश्रेष्ठंसत्ययासहकेशवः
 संस्तूयमानोमुनिभिः प्रययौराक्षसालयम् ५१
 प्रदीप्यमानमाकाशेयथासूर्यस्यमंडलम्
 राक्षसैर्बहुभिर्युक्तं दिव्यैराभरणैर्युतम् ५२
 ददर्शतत्पुरं कृष्णो दुर्भेद्यं त्रिदशैरपि
 तदावरणानि भगवान् वीक्ष्य चक्रेण वीर्यवान् ५३
 चिच्छेद तेजसा दीप्त्या तमांसि च दिवाकरः
 ततस्तेराक्षसाः सर्वे शतशोऽथ सहस्रशः ५४
 उद्यम्य शूलानि तदा युद्धायाभिमुखं ययुः
 ततस्तु तोमरैर्दिव्यैर्भिर्गण्डपालैः सुपट्टिशैः ५५
 केशवं ताडयामासुः पलालैरिव पावकम्
 ततस्तु शार्ङ्गमादाय भगवान्गरुडध्वजः ५६
 दिव्यशस्त्राणि चिच्छेद बाणैरग्निशिखोपमैः
 तेषां शिरो धरानागानश्चांश्चैव तरस्विनः ५७
 चक्रेणैव प्रचिच्छेद वीर्यवान् पुरुषोत्तमः
 केचिच्चक्रेण संछिन्नास्तथान्येशरताडिताः ५८
 गदयानिहताः केचिद्राक्षसास्तद्रणाजिरे
 एवं तेराक्षसाः सर्वे पातिता धरणीतले ५९
 शक्रोत्सृष्टेन वज्रेण निर्भिन्ना इव भूधराः
 निहत्य दानवान् सर्वान् पुण्डरीकायतेक्षणः ६०
 पाञ्चजन्यं महाशंखं प्रदध्मौ पुरुषोत्तमः
 ततः सनरकोदैत्यो धनुरादाय वीर्यवान् ६१

दिव्यंस्यंदनमारुह्यययौयुद्धायकेशवम्
 तयोर्युद्धमभूद्धोरंतुमुलंलोमहर्षणम् ६२
 बहुभिर्बाणसाहस्रैर्मैघयोरिववर्षतोः
 ततोऽद्धचंद्रवाणेनवासुदेवःसनातनः ६३
 तस्यराक्षसमुख्यस्यधनुश्चिच्छेदवीर्यवान्
 ससर्जास्त्रंमहादिव्यंनरकस्यमहोरसि ६४
 सतेनभिन्नहृदयःपपातोर्व्यामहासुरः
 शक्रवज्रेणनिर्भिन्नोमहाचलइवोन्नदन् ६५
 उपगम्यततः कृष्णःसमीपंतस्यरक्षसः
 भूम्यासंप्रार्थितः प्राहवरंवृणिवतिराक्षसम्
 सचाहराक्षसःकृष्णांगरुडोपरिसंस्थितम् ६६
 नमेकृत्यंवरेणास्तिनरकोऽहतथापिच
 अन्यलोकहितार्थायवृणेऽहवरमुत्तमम् ६७
 मृताहनिंतुमेकृष्णसर्वभूतेश्वरेश्वर
 येनरामंगलस्नानंकुर्वंतिमधुसूदन
 नतेषांनिरयप्राप्तिर्भवत्वेवंभयापह ६८
 महादेवउवाच-
 एवमस्त्विगोविंदोददौतस्मैवरंप्रभुः
 ततः पश्यन्हरेः साक्षाच्छरदंबुजसन्निभौ ६९
 चरणौवज्रवैडूर्यनूपुराभ्यांविराजितौ
 अर्चितौविधिरुद्राद्यैस्त्रिदशैर्मुनिभिस्तथा ७०
 त्यक्त्वाप्राणान्महीपुत्रःसारूप्यमगमद्धरेः
 ततोदेवगणाःसर्वेहर्षनिर्भरमानसाः ७१
 ववृषुःपुष्पवर्षाणितुष्टुवुश्चमहर्षयः
 प्रविश्यनगरंतस्यकृष्णःकमललोचनः ७२
 बलात्तेनगृहीतानिरत्नानित्रिदिवौकसाम्
 कुंडलेदेवमातुश्चतथैवोच्चैःश्रवोहयम् ७३
 एरावतंगजश्रेष्ठंप्रदीप्तमणिपर्वतम्
 सर्वमेतद्यदुश्रेष्ठोददौशक्रायवज्रिणे ७४
 पार्थिवान्सर्वराष्ट्रेभ्योजित्वाऽसौ नरकोवली

कन्याषोडशसाहस्रंहतवान्नरकस्तदा ७५
 सन्निरुद्धास्तुताः सर्वानरकांतः पुरेतदा
 दृष्ट्वा कृष्णं महावीर्यकंदर्पशतसंनिभम् ७६
 भर्तारं वव्रिरे सर्वा पतिं विश्वस्य सर्वगम्
 एतस्मिन्नेव काले तु गोविंदोऽनतरूपवान् ७७
 तासां करग्रहं च क्रेविधिना पुरुषोत्तमः
 नरकस्य सुताः सर्वे पुरस्कृत्य महीं तदा ७८
 गोविंदं शरणं जग्मुस्तानरक्षदघृणानिधिः
 तद्राज्ये स्थाप्य तान्सर्वान् पृथिव्या वाक्यगौरवात् ७९
 एद्रं विमानमारोप्य ताश्च सर्वावरस्त्रियः
 देवदूतैर्महाभागैर्द्वारिवत्यां न्यवेशयत् ८०
 वैनतेयं समारुह्य सत्ययासहकेशवः
 स्वर्लोकं प्रययौ तूर्णं द्रष्टुं तां देवमातरम् ८१
 प्रविश्य नगरीं तत्र देवराज्ञो जनार्दनः
 अवरुह्य द्विजश्रेष्ठात्पत्न्या सह महाबलः ८२
 ववंदे मातरं तत्र वंद्यां तां त्रिदिवौकसाम्
 संपरिष्वज्य बाहुभ्यामदितिः पुत्रवत्सला ८३
 निवेश्यासनमुख्ये तु पूजयामास भक्तितः
 आदित्यावसवोरुद्राः शतक्रतुपुरोगमाः ८४
 तत्र संपूजयामासुर्यथार्हं परमेश्वरम्
 शचीगृहं समागम्य सत्यभामाय शस्विनी ८५
 तया समर्चिता देव्या समासीना सुखासने
 तस्मिन्काले सुपुष्पाणि पारिजातस्य किंकराः ८६
 शच्यै देव्यै ददुःप्रीत्या सहस्राक्षेण चोदिताः
 प्रगृह्य तानि पुष्पाणि शचीदेवी सुमध्यमा ८७
 नीलनिर्मलकेशे च बंधस्वस्य मूर्धनि
 अवमान्य शची तत्र सत्यभामां यशस्विनीम् ८८
 अनर्हामानुषी चेयं देवार्हं कुसुमं शुभम्
 इति कृत्वा मतिं तस्यैनददौ कुसुमानि सा ८९
 विनिष्क्रम्य पुरा तस्मात्सत्याकोपसमन्विता

समेत्यकृष्णंभर्तारमुवाचकमलेक्षणा ६०

सत्योवाच-

एषाशचीयदुश्श्रेष्ठपारिजातेनगर्विता

अदत्त्वाममगोविंदबबंधस्वस्यमूर्द्धनि ६१

महादेवउवाच-

सत्ययाभाषितंश्रुत्वावासुदेवोमहाबलः

उत्पाट्यपारिजातंतुनिवेश्यगरुडोपरि ६२

आरुह्यसत्ययातूर्णवैनतेयंमहाबलम्

प्रययौद्वारकांरम्यांनगरींदेवकीसुतः ६३

ततःकोपसमाविष्टोदेवराजःशतक्रतुः

रुद्रैर्वसुभिरादित्यैःसाध्यैश्चमरुतांगणैः ६४

एरावतंसमारुह्यययौयुद्धायकेशवम्

ततोदेवगणाः सर्वेपरविर्यजनार्दनम् ६५

ववृषुःशस्त्रवर्षाणिमेघाइवमहाचलम्

कृष्णश्चिच्छेदचक्रेणतान्यस्त्राणिदिवौकसाम् ६६

वैनतयस्तुसंकुद्धःपक्षपातेनवीर्यवान्

पातयामासतान्देवान्यलालानीवमारुतः ६७

ततः क्रुद्धःसहस्राक्षोदेवानामीश्वरःप्रभुः

मुमोचसहसादीप्तंवज्रंकृष्णजिघांसया ६८

जग्राहकृष्णस्तंवज्रंहस्तेनैकेनलीलया

ततोभीतः सहस्राक्षोनागेंद्रादवरुह्यसः ६९

प्रांजलिपुरतः स्थित्वानमस्कृत्वाजनार्दनम्

प्राहगद्गदयावाचास्तुत्वास्तुतिभिरेवच १००

इंद्रउवाच-

देवयोग्यमिदंकृष्णपारिजातंत्वयापुरा

दत्तोममसुराणांचकथंस्थास्यतिमानुषे १०१

महादेवउवाच-

ततः प्रोवाचभगवान्सहस्राक्षमुपस्थितम्

शच्यावमानितासत्यातवगेहेसुरेश्वर १०२

अदत्त्वापारिजातानिसत्यायैसापुलोमजा

स्वयमेवस्वशिरसिधारयामासतेप्रिया १०३
अस्यानिमित्तं देवेन्द्रपारिजातो ह तोमया
अस्यै प्रतिश्रुतं दातुं मया सुरगणेश्वर १०४
तव गेहे पारिजातं स्थापयामीति वासव
तस्मादद्य न दातव्यः पारिजातः सुरेश्वर १०५
देवतानां हितार्थाय प्रापयिष्यामि भूतले
तावत्तिष्ठतु देवेन्द्रपारिजातो ममालये १०६
मयि स्वर्गगते शक्रगृहाण त्वं यथेच्छया
महादेव उवाच-

एवमुक्त्वा यदुश्रेष्ठस्तस्मै वज्रं ददौ स्वयम् १०७
एवमस्त्विति गोविंदं नमस्कृत्य स वज्रभृत्
प्रययौ स्वपुरं दिव्यं सह देवगणैर्वृतः १०८
कृष्णोऽपि सत्ययादेव्या गरुडोपरि संस्थितः
संस्तूयमानो मुनिभिर्द्वारवत्यां विवेश ह १०९
सत्ययानिकटे स्थाप्य पारिजातं सुरद्रुमम्
रमयामास भार्याभिः सर्वाभिः सर्वगोहरिः ११०
निशासुतासां सर्वासां गृहेषु मधुसूदनः
विश्वरूपधरः श्रीमानुवासससुखप्रदः १११

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे
उमामहेश्वरसंवादे श्रीकृष्णचरितेश्रीवासुदेवविवाहकथनं
नामैकोनपंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २४६

पञ्चाशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

श्रीरुद्र उवाच-

रुक्मिण्यां कृष्णस्य प्रद्युम्नो मदनं शनैर्जज्ञे १
असौ मदनं शंभूतो महाबलः शंबरं जघ्निवान् २
तस्य रुक्मिणः सुतायामनिरुद्धो जज्ञे ३
सोऽपि बाणपुत्रीमुषां नाम कन्यामुपयेमे ४
सा तु स्वप्ने नीलोत्पलदलश्यामपुंडरीकनिभेक्षणं
महाबाहुं विचित्राभरणोपेतं षोडशसमायथावदुपभुज्य प्रबुध्यतं पुरतो न दृष्ट्वा

मदनेनपीडिताभ्रांत

चित्तामांतुत्यक्त्वावयस्कंरक्तारविंदवक्त्रंक्वासिक्वयासीतिबहुधाविललाप ५

ततस्तस्याः सखीचित्रलेखेतिनाम कन्यातादृशीम

वस्थांगतांविलोक्यकिंनिमित्तविभ्रांतचित्तासीतिपप्रच्छ ६

सापिस्वप्नलब्धंपतियथावदाचष्ट ७

सापिसकलदेवमानुषादिश्रेष्ठान्पटेविलिख्यतस्यैदर्शयामास ८

यदुवंशसंभूतान्कृष्णसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धादीनपिसम्यङ्निवेदयामास ९

सातेषांकृष्णमनुमान्यप्रद्युम्नानंतरमनिरुद्धं दृष्ट्वासइत्येषइत्यालिलिग १०

अथचित्रलेखाबह्वीभिर्मायावतीभिर्दैत्यस्त्रीभिर्द्वारवतींगत्वारात्रावंतःपुरेसुप्तमि
नरुद्धं

दृष्ट्वागृहीत्वामोहयित्वामाहिष्मत्यांबाणस्यांतः

पुरेचैत्यप्रासादादियुक्तेतस्याबाणपुत्र्याः

शय्यायांचिक्षेप ११

सोऽपिप्रबुद्धोतिरम्येऽनगपावकेसंस्थितामुषांसर्वलक्षणलक्षितांविचित्राभरण

वसनगंध

माल्यालंकृतांकांचनवर्णासुकेशींसुजातस्तनींदृष्ट्वागाढमालिग्यकरिण्या

गंधहस्तीवतयातिप्रीतिसंयुक्तयायथासुखंरमयामास १२

एवंमासमात्रंनिरंतरतयानिरुद्धंरममाणंकदाचिदंतःपुरनिवासिन्योवृद्धादैत्यस्त्रि
योज्ञात्वारा

ज्ञेनिवेदयामासुः १३

सराजाक्रोधताम्राक्षः परंविस्मयंगत्वातमिहानयतेतिपुरः किंकरान्प्रेषयामास

१४

तेऽपितूर्णनृपप्रासादमारुह्यराजपुत्र्याः शयनेसंस्थितमनिरुद्धंग्रहीतुमाजग्मुः १५

सतान्समारब्धान्दृष्ट्वाप्रासादस्तंभमेकंहेलयोत्पाट्यनियुतसंख्याकान्

किंकरान्मु

हूर्तमात्रगैवस्तंभेनचूर्णितमात्रंचकार १६

अथदैत्यपतिर्निहतान्किंकरान्दृष्ट्वाकौतूहलंगत्वाअसौश्रीकृष्णपौत्रइतिदेवर्षिण
प्रोक्तो

धनुरादायस्वयमेवानिरुद्धंग्रहीतुंतत्समीपमाजगाम १७

अनिरुद्धोऽपियोद्धमायांतंसहस्रबाहुंराजानंदृष्ट्वातत्परिधं

भ्रामयित्वाबाणस्योपरिचिक्षेप १८
 स्वचापनिर्मुक्तेनबाणेनतंपरिघंचिच्छेद १९
 अनंतरमुरगास्त्रेणअनिरुद्धंनिबिडंबद्धवास्वांतःपुरेनिवेशयामास २०
 अथकृष्णोप्येवंविधमेवदेवर्षिणाज्ञात्वाबलदेवप्रद्युम्नसहितःस्वसेनयाविहंगमें
 द्रमारुह्यत
 स्यबाणस्यभुजवनंछेत्तुमाजगाम २१
 बलिपुत्रेणपुराशंकरोऽचितःप्रसन्नोवरंवृणीष्वेत्युवाच २२
 तमीश्वरंबाणोममपुरद्वारिरक्षार्थंसर्वदोषविशयसमागतंपरसैन्यंजहीत्येवंवरमया
 चत२३
 तंतथेत्युक्त्वाशंकरोऽपितस्यपुरद्वारिसायुधःसपुत्रः
 सगणःसमासीनस्तमिन्नेवकालेरुषा
 स्वसेनयासमागतंवासुदेवंदृष्ट्वावृषमारुह्यसर्वायुधोपेतः
 स्वपुत्रगणसंवृतोयोद्धुनिश्चक्राम २४
 कृष्णोऽपितंभूतपतिंगजचर्मकपालभस्मधरंज्वलितोरगाकल्पंपिंगलंत्रिलोच-
 नंत्रिशूलधरं
 सर्वभूतगणसंहतिकर्तारंसर्वभूतभयावहं
 संवर्त्ताग्निप्रभंपुत्रद्वयसमन्वितंसमस्तगणावृतं
 त्रिपुरांतकंदृष्ट्वासेनांसुदूरेपृष्ठतोनिवेश्यबलभद्रप्रद्युम्नसहितस्तेनरुद्रेणसहप्रहर्सा
 न्न
 वयोद्धुमारेभे २५
 प्रथमतदभूद्घोरं कृष्णशंकरयोस्तदा
 पिनाकशार्ङ्गनिर्मुक्तैर्बाणैःसंवर्त्तकोपमैः २६
 रामोऽपिचक्रेबाणेनप्रद्युम्नः षण्मुखेनच
 युयुधातेमहावीर्यौसिंहाविवबलोत्कटौ २७
 विनायकःस्वदंतेनजघानोरसियादवम्
 रामोमुशलमादायतस्यदंतमताडयत् २८
 निर्भिन्नदंतः सहसाप्रदुद्रावाखुवाहनः
 तदाप्रभृतिलोकेऽस्मिन्हतदंतोगणेश्वरः २९
 देवदानवगंधर्वै रेकदंतइतीरितः
 प्रद्युम्नेनसमंयुद्धंचकारशिखिवाहनः ३०

गणान्विद्रावया मासमुशलेनहलायुधः
 कृष्णेनसुचिरंकालंयुद्धासौनीललोहितः ३१
 तापज्वरंमहादीप्तमस्मिन्संयोज्यसायके
 कोपान्मुमोचतदसौभृशंसंरक्तलोचनः ३२
 तदस्त्रंवारयामासकृष्णः शीतज्वरेणतु
 ताभ्यांहरिहराभ्यांतुविसृष्टौताविमौज्वरौ ३३
 विशतुर्मानुषेलोकेतयोरेवाज्ञयाभृशम्
 हरिशंकरयोर्युद्धंयेतुशृण्वन्तिमानवाः ३४
 तेसर्वेज्वरनिर्मुक्ताः प्राप्नुवन्तिनिरामयम्
 ततः सतुहृषीकेशोमोहनास्त्रंदुरासदम् ३५
 नियुज्यबाणं भूतेशमुमोचमधुसूदनः
 मुहुर्मुहुर्व्यजृम्भद्वैतेनास्त्रेणविमोहितः ३६
 पपातमूर्च्छितोभूमौशंकरस्त्रिदशेश्वरः
 पितरंमोहितंदृष्ट्वाशक्तिमुद्यम्यवीर्यवान् ३७
 योद्धुमभ्याययौकृष्णंषण्मुखःशिखिवाहनः
 हुंकारेणैवतंकृष्णश्चकारात्रपराङ्मुखम् ३८
 एवंजित्वायदुश्रेष्ठः शूलपाणिंत्रिलोचनम्
 महास्वनंपांचजन्यंशंखंदध्मौप्रतापवान् ३९
 कृष्णेननिर्जितंश्रुत्वासात्मजंशंकरंतदा
 बाणः स्यंदनमास्थाययौयुद्धायकेशवम् ४०
 सदृष्ट्वासहसाकृष्णंगरुडोपरिसंस्थितम्
 छादयामासगोविंदंबहुशस्त्रास्त्रवृष्टिभिः ४१
 गदाभिः परिघैः शूलैः शक्तिभिस्तोमरैरपि
 भिंडिपालैश्चखड्गैश्चचक्रैर्बाणैर्निरंतरम् ४२
 तानिसर्वाणिचिच्छेदचक्रेणैवजनार्दनः
 ससर्जतस्यबाहूनांछेदनार्थंसुदर्शनम् ४३
 मुक्तंदनुजराजस्यसहस्रारंसुदर्शनम्
 तद्बाहुकाननंतूर्णछिन्नंचक्रेसहस्रधा ४४
 एतस्मिन्नंतरेदेविपार्वतीसंशितव्रता
 हरेःसमीपमागत्यकृतांजलिर्भाषत ४५

पार्वत्युवाच-

कृष्णकृष्णजगन्नाथनारायणदयानिधे
दास्यस्मितवदेवेशपूर्वभावेयदूत्तम ४६
त्वयादत्तंवरंमह्यंतदाकौशलपर्वते
सौभाग्यंशाश्वतंसौम्यप्रसन्नेनमहात्मना ४७
तवमुख्यंसहस्रस्यनाम्नामन्यतमंविभो
गौरीसौभाग्यदातेतिमुनिभिः परिकीर्तितम् ४८
तत्सत्यंकुरुगोविंदगरुडारूढशाश्वत
तस्मान्ममपतिंदेवत्वंजीवयितुमर्हसि ४९
रुद्रउवाच-

एवमुक्तस्ततोदेव्याकृष्णः कमललोचनः
अस्त्रंसंहारयामासयेनासौमोहितः पतिः ५०
कृष्णास्त्रेणविनिर्मुक्तः सर्वभूतपतिः शिवः
उत्थायप्रांजलिर्भूत्वातुष्टावजगतांपतिम् ५१
शंकरउवाच-

कृष्णकृष्णजगन्नाथभवगन्पुरुषोत्तम
पेशपरमेशानअनादिनिधनाव्यय ५२
तीव्रवीर्यमनुष्येषुशरीरग्रहणात्मिका
सर्वस्यतवचेष्टेयमानलक्षणमेवतत् ५३
प्रसीदमेनमस्तुभ्यंप्रसीदममशाश्वत
प्रसीदमेजगत्स्वामिन्प्रसीदाच्युतकेशव ५४
त्वमेवजगतांस्त्रिधाधाताहर्ताजगद्गुरुः
त्वमेवचिदचिद्वस्तुरूपंब्रह्मसुरेश्वर ५५
त्वमादिस्त्वमनादिस्त्वमीश्वरः शेषएवच
त्वंमहत्त्वंपरंब्रह्मप्रत्यगात्मात्वमेवहि ५६
समस्तामरवर्यस्त्वममर्त्यस्त्वंसुरेश्वर
त्वंमत्तैर्येशःसयोनिस्त्वंसौशील्येनतवप्रभो ५७
तव श्वाससमुत्पन्नौपरजीवौसनातनौ
ततश्चपाल्यतेचैवतववात्सल्यगौरवात् ५८
क्षराक्षरेपरेधाम्निरुचोनित्यंसुराश्रये

अधिविश्वेनिधेषित्वांदास्यकर्मणिनान्यथा ५९
 यस्त्वांनवेदलोकेऽस्मिन्समूहः सर्वभावनः
 परावरेश्वरंधामविदुर्दास्ये मनीषिणः ६०
 तेवैसमासतेयुक्तास्तत्पदं त्रिदशैः समम्
 सामान्योभजतेदूरेनंतुंनित्यंपदंतव ६१
 तस्यतुर्याचारुकेशीचावस्थाघटतेतव
 मिथुनानितवाध्यक्षब्रुवतेयदुशाश्वत ६२
 तवनामानिकर्माणिगुणानिशाश्वतानिच
 एश्वर्याणिगुणातीतब्रुवतेचोत्तमेऽमे ६३
 कर्मज्ञानमयेरूपेऽमे पुर्वोत्तरेश्रुते
 ससुतौयुवतीशस्यस्तोतारौतवकेशव ६४
 त्वंप्रज्ञानंपरंब्रह्मत्वयाप्राज्ञेनशाश्वत
 जीवयैतेनप्राज्ञेनपरेणैवात्मनात्वया ६५
 तस्माच्छरीरादुत्क्रम्यकृपयातवकेवलम्
 आमुष्मिकेपरेस्वर्गेत्वयादत्तात्मबोधवान् ६६
 प्रज्ञानंचैवविज्ञानंमेधांदृष्टिं तथा धृतिम्
 सर्वान्कामानवाप्नोति अमृतंसभवेत्तदा ६७
 एतत्संज्ञानमात्मानंयदेतद्धृदियन्मनः
 मनीषाच्चयुक्तिश्चस्मृतिः संकल्पएवच ६८
 तपश्चक्रतवःकामोदशइत्यादितेप्रभो
 भवंतिनामधेयानिप्रज्ञानस्यघृणानिधेः ६९
 एषत्वंपरमंब्रह्मएषत्वंवैप्रजापतिः
 एषत्वमिंद्रोरुद्रश्चएषत्वंसर्वदेवताः ७०
 एतानिसर्वभूतानित्वमेवपरमेश्वर
 सुतमित्राणिजीवायुस्तथान्यानिसनातन ७१
 जरायुजाण्डजातानिस्वेदजोद्भिद्यजानिच
 अश्वागावश्चपुरुषाहस्तिनश्चेतराणिच ७२
 यत्किंचित्प्राणिजातंचजंगमाश्चैवजंतवः
 स्थावरायेचवैनाथसर्वेत्वत्तोभवन्तिच ७३
 त्वांहिसवंगतंचेत्यं वदन्तिश्रुतयोहरिम्

त्वयैवप्रेरितालोकाश्चेष्टंतेसाध्वसाधुषु ७४
तस्मान्मयाकृतंयच्चअपराधमिदंप्रभो
क्षमस्वकरुणासिंधोगुणैः शुभतमैस्तव ७५
नमस्तेपुंडरीकाक्षगोविंदाच्युतमाधव
वासुदेवजगद्वंद्यनारायणनमोस्तुते ७६
नमस्यामिजगत्स्वामिन्नृसिंहकरुणाकर
श्रीशसर्वगतश्रीमन्परमात्मन्नमोस्तुते ७७
निजावसथवैकुण्ठनित्यमुक्ताचिंतप्रभो
त्रयीनाथनमस्तुभ्यंरामराजीवलोचन ७८
भूभारकविनाशायकृष्णानंदस्वरूपिणे
विष्णवेजिष्णवे तुभ्यंनमस्तेयदुनंदन ७९
एवंस्तुत्वाथगोविंदंप्रणिपत्यउमापतिः
प्रांजलि प्राहभूतेशोवाक्यंगंभीरयागिरा ८०
रुद्रउवाच-

मया दत्तवरोह्येषबाणोबलिसुतः प्रभो
अहंचदत्तवांस्तस्मैपुरानेनार्थितोवरम् ८१
अमरत्वंयदुश्रेष्ठसर्वकर्तुंत्वमर्हसि
तस्मादेनंबलिसुतंत्रातुमर्हसि मेप्रियम् ८२
तथेत्युक्त्वाचभगवान्बाणंबलिसुतंतदा
प्राणसंशयमापन्नंच्छिन्नबाहुमसृक्चितम् ८३
संहत्यचक्रंगोविंदोमुमोचकरुणानिधिः
मोचयित्वाबलिसुतंशंकरः संशितव्रतः ८४
वृषभेंद्रंसमारुह्यपार्वत्यासहितःप्रभुः
ययौचवसतिस्थानंकैलासंधरणीधरम् ८५
सतुबाणोनमस्कृत्यरामकृष्णौमहाबलौ
ताभ्यांवैनगरींगत्वामुमोचमदनात्मजम् ८६
वस्त्रैराभरणैर्दिव्यैः पूजयित्वायथार्हतः
उषांसंप्रददौतस्मै कृष्णपौत्रायशौरये ८७
उद्वाह्यरामकृष्णौतमनिरुद्धंयथाविधि
बाणेनपूजितौतत्रप्रद्युम्नसहितौतदा ८८

उषयासहितंतत्रानिरुद्धं वै जनार्दनः
 आरोप्यस्यंदने दिव्येययौ द्वारवतीं तदा ८६
 रामप्रद्युम्नसहितः सेनया सहितो हरिः
 प्रविवेश पुरीं रम्यां त्रिदशैर्मघवानिव ६०
 अनिरुद्धो बाणपुत्र्याना नारत्नमये गृहे
 अनिशं रमयामासनानाभोगैर्मुदान्वितः ६१

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे उमा
 महेश्वरसंवादे बाणासुरसंग्रामकथनं नाम पंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २५०

एकपंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः

श्रीरुद्र उवाच-
 अथ पौंड्रकवासुदेवः
 काशिराजो वाराणस्यां विवित्ते द्वादशवर्षं महेशमर्चयन्निराहारः
 पंचाक्षरं जजाप १
 पौरश्चरणकालेशंकरं स्वनेत्रकमलेन पूजयामास २
 ततः शूलपाणिरुमापतिः प्रसन्नो वरं वृणीष्वेति तमाह ३
 असौ पंचवक्त्रं सर्वभूतपतिं शिवं प्रसन्नं वरदममवासुदेवसमानरूपं प्रयच्छेत्युवाच
 ४
 शिवस्तस्मै शंखचक्रगदापद्मयुतचतुर्भुजं पुंडरीकदलनिभलोचनं वासुदे-
 वसंमानकिरीट
 ललितकुंतलं पीतवस्त्रकौस्तुभाभरणादिचिह्नान्यपि मह्यं देहीतियाचितः शिवः
 सर्व
 मपितस्मै प्रददौ ५
 स तु वासुदेवोऽहमिति सर्वलोकान् मोहयामास ६
 कदाचित् स्वर्गतः मदबलोत्कटं तं काशिपतिं नारदोऽभ्येत्य वासुदेवसुतमजित्वा व
 ासुदेवत्वं विद्यते इत्युवाच ७
 स तु तस्मिन्नेव क्षणे गरुडपताकायुतरूपं रथमारोप्य चतुरंगाक्षौहिणीबलेन द्वारका
 मवाप
 ८
 तत्र पुरद्वारिस्वर्णयाने संस्थितो वासुदेवोऽहयुद्धार्थं संप्राप्तोऽस्मि

मामजित्वातववासुदेवत्वंनास्तीतिदूतंप्रैषयामास ६
 विष्णुरपितच्छ्रुत्वावैनतेयमारुह्यपौण्ड्रकेणयोद्धुंपुरद्वारिविनिष्क्रम्याक्षौहिणीब
 लेनस्यंदनेस
 मासीनंशंखचक्रगदापद्महस्तंपौण्ड्रकंददर्श १०
 कृष्णोऽथशार्ङ्गमादायसंवर्ताग्निप्रभैर्बाणैस्तथाश्वगजपदातियुक्तंमहदक्षौहिणीब
 लंमुहूर्त
 मात्रेणनिःशेषंददाह ११
 शरेणैकेनतस्यहस्तावसक्तशंखचक्रगदादिहेतीरपिलीलयैवचिच्छेद १२
 पवित्रेणसुदर्शनेनकिरीटकुण्डलयुतंतस्यशिरःकमलंछित्त्वावाराणस्यामंतः
 पुरेनिपातयामास १३
 तद्दृष्ट्वासर्वेकाशीनिवासिनः किमेतदित्याशंक्यविस्मिताबभूवुः १४
 तस्यपौण्ड्रकस्यसुतोदंडपाणिरितिवासुदेवेनभगवतानिहतंस्वपितरं
 श्रुत्वामात्रामृत्युनास
 मादिष्टः स्वपुरोहितेनाभियुक्तोमाहेश्वरेणक्रतुनाशंकरमियाज १५
 सतुप्रसन्नः कृष्णजिघांसयासमर्थामाहेश्वरींकृत्यांतस्मैसंप्रीत्याचदत्तवान् १६
 सकाशिराजस्तामहेश्वरींज्वालाकुलोपचितविग्रहांसंदीप्तसटाकलापांपिंगलने
 त्रांज्वलत्क
 रालवदनांत्रिशूलहस्तांभस्मांगरागलिप्तानरमुंडमालाविभूषितांसर्वदेवभयंकरीं
 रुद्रदत्तांस
 मीक्ष्यसपुत्रदारबांधवसहितंकृष्णंजहीतिप्रेरयामास १७
 सातुसर्वलोकभयावहासर्वापृथ्वद्यंस्वतेजसानिर्दहंतीप्रलयाशनिनिर्भरस्वनं
 वदंतीद्वारका मवाप १८
 तत्रत्याः सर्वेजनास्तांदृष्ट्वामहाप्रलयमितिमत्वाहाहाकारंकुर्वतः
 कृष्णंनिवेदयामासुः
 १९
 कृष्णोऽपितान्सर्वान्नभेतव्यमित्युक्त्वाप्राकारतोरणेस्थितामहारौद्रांकृत्यांतथावि
 धांदृष्ट्वा
 सकलशस्त्रास्त्रानिवारणसमर्थसहस्रारंसुदर्शनंतस्याकृत्यायांसहसामुमोच
 २०
 सातुकल्पान्तार्ककोटिसमवर्चसाशतयोजनोद्भूतंसकलदीप्तास्त्रयुतंहिरण्यमयंप्रभ

।पूर्णस

कलजगत्प्रलयस्थितिसमर्थसहस्रारंसर्वदेवनमस्कृतंजगच्छरणभूतंमहासुदर्श
नंविभोक्त्य

विनष्टतेजाभयार्ताक्रोशंतीवाराणसींप्रतिदुद्राव २१

सुदर्शनमपितांकृत्यांभृशमन्वगात् २२

सापिभयार्ताक्रोशंतीकाशिपतेस्तस्यांतःपुरंप्रविवेश २३

सुदर्शनोऽपितांवाराणसींपुरींप्राप्यसभृत्यबलवाहनंपौंड्रकसुतंदंडपाणिंनामकारि
शराजंबहु

प्रासादहर्म्यमालिनींपुरींमाहेश्वरीमपिभस्मावशेषांकृत्वासकलदेवमहर्षिभिः

पूज्यमानः

पुनरेवद्वारवत्यांकृष्णहस्तंसुसौम्यंकल्पमिवआविवेश २४

अत्रचश्लोकागीयंते

शस्त्रास्त्रमोक्षमजरंदग्ध्वातद्वलमोजसा

कृत्यांभस्मावशेषतांततोवाराणसींपुरीम् २५

प्रभूतरथमातंगांसाश्चापुंस्त्रीसमन्विताम्

साशेषकोषकोष्ठांतांदुर्निरीक्ष्यांसुरैरपि २६

द्वारोपलक्षिताशेषगृहप्राकारचत्वराम्

प्रददाहहरेश्चक्रंसकलामेवतांपुरीम् २७

अक्षीणगतिसामर्थ्यमसाध्यकृतसाधनम्

तच्चक्रंप्रज्वलद्भासंविष्णोरभ्याययौकरम् २८

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे

उमामहेश्वरसंवादेश्रीकृष्णचरितेपौंड्रकपुत्रकृत्याविध्वंसनं

नामैकपंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २५१

द्विपञ्चाशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

श्रीरुद्रउवाच-

अथमगधाधिपः कंसवधानंतरंद्विषन्नेवयादवान्सदापीडयामासतेदुः खिताः

कृष्णमूचुः १

सचभीमार्जुनावाहूयसंमंत्रयामासकृष्णः

अनेनरुद्रः पूजितस्तत्प्रसादाच्छस्त्रैरवध्यः परंके

नापिप्रकारेणहंतव्यइति २

अथविचार्यभीममाहएनंप्रतिमल्लयुद्धं कुरुतत्तेनप्रतिज्ञातम् ३

अथसकलचराचरजगद्वंद्वोवासुदेवोभीमार्जुनसहितोजरासंधस्यपुरींगत्वाविप्र
वेषेण

तस्यांतःपुरमवाप ४

सोऽपिमहावीर्यान्क्षत्रियान्युद्धेनिर्जित्यबलाद्गृहीत्वास्ववेश्मनिनिरुध्यमार्
समासिकृ

ष्णचतुर्दश्यामेकैकंहत्वातद्रक्तेनैवबलिभैरवायाकरोत् ५

एवंविधंसकलजनपार्थिववधंकुर्वतोजरासंधस्यसमुद्यमानोभीमार्जुनसहितस्त
स्यगृहे

विप्रवेषेणैवप्रविवेश ६

सतुतान्दृष्ट्वादंडवत्प्रणतोभूत्वायथोचितासनेषुनिवेश्यमधुपर्कविधानेनसंपूज्य
धन्योस्मि

कृतकृत्योस्मि किमर्थंभवन्तोमेसमीपआगतास्तद्वक्तव्यमहंतत्सर्वंभवद्भ्योदास्या
मीत्युवाच

७

तेषांवासुदेवःप्रहसन्पार्थिवंतमुवाचकृष्णभीमार्जुनायुद्धार्थमागताःस्मअस्माक
मन्यतमं

द्वंद्वयुद्धार्थंवृणीष्वेत्यवदत् ८

सोऽपितथेत्यवदत्ततोद्वंद्वयुद्धार्थमारुतिंवरयामास ९

ततोभीमजरासंधयोरभितोभयंकरंमल्लयुद्धंनिरंतरंपंचविंशतिवासरमभूत् १०

ततः कृष्णेनैवसंचोदितोवायुपुत्रस्तस्यशरीरंद्विधाकृत्यभूमौनिपातयामास

एवं

जरासंधंपांडुपुत्रेणहत्वातान्जरासंधनिरोधितान्वासुदेवोऽपिपार्थिवान्मोचया
मास

११

निहत्यवायुपुत्रेणजरासंधंयदूद्वहः

तद्गृहेसन्निरुद्धांस्तुमोचयामासपार्थिवान् १२

तेचतत्रनमस्कृत्यस्तुत्वाचमधुसूदनम्

स्वान्स्वान्जनपदान्सर्वेजग्मुःकृष्णेनरक्षिताः १३

अथताभ्यामिन्द्रप्रस्थंगत्वावासुदेवस्तत्रमहाक्रतुराजसूयंयुधिष्ठिरंकारयामास
१४

तत्रसमाप्तेक्रतौअग्रपूजांभीष्मानुमतेनकृष्णायदत्तवान् १५

तत्रशिशुपालःकृष्णंबहून्याक्षेपवाक्यान्युक्तवान् १६

कृष्णोऽपिसुदर्शनेनतस्यशिरश्चिच्छेद १७

असौजन्मत्रयावसानेहरेःसारूप्यमगमत् १८

अथ शिशुपालंनिहतंश्रुत्वादंतवक्त्रःकृष्णेनयोद्धुमथुरामाजगाम १९

कृष्णस्तुतच्छ्रुत्वारथमारुह्यतेनयोद्धुमथुरामाययौ २०

दंतवक्त्रवासुदेवयोरहोरात्रंमथुरापुरद्वारियमुनातीरेसंग्रामःसमवर्त्ततकृष्णस्तुग
दयातंजघान

२१

सतुचूर्णितसर्वांगोवज्रनिर्भिन्नमहीधरइवगतासुरवनितलेपपात २२

सोऽपिहरेःसायुज्यंयोगिगम्यंनित्यानंदसुखंशाश्वतंपरमंपदमवाप २३

इत्थंजयविजयौसनकादिशापव्याजेनकेवलंभगवतोलीलार्थंसंसृताववतीर्यज
न्मत्रये

ऽपितेनैवनिहतौजन्मत्रयावसानेमुक्तिमवाप्तौ २४

कृष्णोऽपितंहत्वायमुनामुत्तीर्यनंदव्रजंगत्वा

प्राक्तनौपितरावभिवाद्यआश्वास्यताभ्यांसाश्रुकंठमालिगितः

सकलगोपवृद्धान्प्रणम्याश्वास्यरत्नाभरणादिभिस्तत्रस्थान्संतर्पयामास २५

कालिद्याःपुलिनेरम्येपुण्यवृक्षसमावृते

गोपनारीभिरनिशंक्रीडयामासकेशवः २६

रम्यकेलिसुखेनैवगोपवेषधरोहरिः

बद्धप्रेमरसेनात्रमासद्वयमुवासह २७

अथतत्रस्थानंदगोपादयः सर्वेजनाः पुत्रदारसहिताः

पशुपक्षिमृगादयश्चवासुदेवप्रसादे

नदिव्यरूपधराविमानमारूढाःपरमंवैकुण्ठलोकमवापुः २८

कृष्णस्तुनंदगोपव्रजौकसांसर्वेषांपरमंनिरामयंस्वपदंदत्वादिविदेवगणैः

संस्तूयमानोद्वा

रवतींश्रीमतींविवेश २९

तत्रवासुदेवोग्रसेनसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धाक्रूरादिभिःप्रत्यहंसंपूजितषोडशसहस्र

भार्याभिरष्टा

भिर्दिव्यमहिषीभिश्चविश्वरूपधरोदिव्यरत्नमयनानागृहांतरेषुसुतकुसुमांचितश्ल
क्षणतर

पर्यकैषुरमयामास ३०

अथरामकृष्णसतीर्थोविप्रोबालसखासदात्यंतदारिद्र्यपीडितोमुष्टिमात्रान्याच
नाप्तपृथु-

काञ्चीर्णवाससिनिबध्यवासुदेवंद्रष्टुंश्रीमतींद्वारकानगरीमाजगाम ३१

सतुरुक्मिरयंतःपुरद्वारिक्षणंतूष्णींतस्थौ ३२

कृष्णोऽपिसमागतंब्राह्मणंज्ञात्वाप्रद्युम्नेननमस्कृत्वावामकरंगृहीत्वागृहांतरेस्वा
सनेनिवेश्य

भयाद्वेपमानंतंरुक्मिणीहस्तगतसुवर्णकलशजलेनपादौप्रक्षाल्यमधुपर्केणपूजया
मास

३३

सुधामृतोपमैरन्नपानाद्यैस्तर्पयित्वातस्य

जीर्णवस्त्रांतरेयाचनाप्तपृथुकान्स्वयमेवहस्तेन

गृहीत्वाप्रहसनजग्रास ३४

कृष्णेनपृथुकेभक्षितेतस्मिन्नेवक्षणेतस्यबहुधनधान्यवस्त्राभरणसंभूतंमहदैश्वर्यम
भूत्

३५

सतुकृष्णेनविसृष्टोममकिंचिद्वस्त्रंवाधनंवाकृष्णेननदत्तमितिमन्यमानः

स्वपुरंविवेश

३६

अथबहुधनधान्ययुतंस्वगृहंदृष्ट्वातत्प्रसादादिदंलब्धमितिददन्प्रहृष्टेनांतरात्मना
दव्य

वस्त्राभरणादिनाभार्ययासहसर्वान्कामान्भुक्त्वाहरिसंतुष्ट्यैबहुयज्ञानिष्ठातत्प्रस
ादेनपरमं

नित्यंस्वर्गसुखमवाप ३७

अथधृतराष्ट्रतनयोदुर्योधनः-

पांडुतनयान्कपटद्यूतव्याजेनराज्यमपहत्यस्वराष्ट्राद्विवासयामास ३८

तेतुयुधिष्ठिरभीमार्जुननकुलसहदेवाःसुपत्न्याद्रौपद्यासहमहारण्यंगत्वातत्रद्वाद

शाब्दा

न्स्थित्वासंवत्सरपर्यंतमज्ञाताः सर्वे मत्स्यदेशाधिपतेर्विराटस्य निवेशने स्थित्वा
वासु

देवेन सहायेन धार्तराष्ट्रान्योद्धुमाजग्मुः ३६

तेषां धार्तराष्ट्रपांडुपुत्राणां नानादेशाधिपनृपैः कुरुक्षेत्रमहापुराणे देवानामपि भयं करो
महासं

ग्रामोऽभवत् ४०

अथ श्रीकृष्णोऽप्यर्जुनसारथ्यं कुर्वन्नर्जुने स्वशक्तिमावेश्य तेन दुर्योधनभीष्मद्रोणप्र
मुखान्सर्वा

न्यार्थिवानेकादशाक्षौहिणीबलसहितान् कुरुक्षेत्रे हत्वा पांडवान् राज्ञ्ये स्थापयित्वा
निःशेषेण

सर्वभूभारमपास्य स्वां पुरीं प्रविवेश ४१

कस्यचित्त्वथ कालस्य कतिपयाहनि वैदिको ब्राह्मणो मृतं पंचवार्षिकं बालमादाय
राजद्वारं

रिनिधाय बहुशो विलपन् बहून्याक्रोश वाक्यानि कृष्णं जगाद ४२

कृष्णस्तमाक्रोशं श्रुत्वा तुष्णीमुवास ४३

स तु मम पंचपुत्राः पूर्वहता अयं तु षष्ठः एनं कृष्णो न जीवयिष्यति तर्हि राजद्वारि मरिष्य
मीत्युवाच

४४

तस्मिन्काले अर्जुनः कृष्णं द्रष्टुमागतस्तथा विधत्तं पुत्रशोकेन विलपन्तं ददर्श ४५

अर्जुनोऽपि कालधर्ममुपागतं पंचवार्षिकं बालकं दृष्ट्वा कृपया विष्टस्तव पुत्रमहं जी
वयिष्या

मीति ब्राह्मणाया भयं दत्वा प्रतिश्रुतवान् ४६

ब्राह्मणस्तु तेनाश्वासितो हृष्टवान् ४७

अथैतं ब्राह्मणशिशुं बहुभिः

संजीविनास्त्रैरभिमन्त्र्य अलब्धजीवितं दृष्ट्वा वृथा प्रतिज्ञामवाप्य बहुशोकसमन्वि
तस्तेनैव प्रा

णां स्तंक्तुमैच्छत् ४८

कृष्णस्तु तत्सर्वज्ञात्वांतःपुराद्विनिष्क्रम्य तं वैदिकं प्राह तव पुत्रान्सर्वानहं दास्यामीत्
युक्त्वा

श्वास्यवैनतेयमारुह्यार्जुनसहितोवैष्णवंलोकमाजगाम ४९
 तत्रदिव्यमणिमंडपोद्देशेदेव्यासहसमासीनंनारायणंदृष्ट्वाकृष्णार्जुनौनमश्चक्रतुः
 ५०
 सतौबाहुभ्यांपरिष्वज्यकिमर्थमागतावित्युवाच ५१
 कृष्णश्चभगवन्वैदिकस्यतनयान्ममदेहीत्युवाच ५२
 सतुनारायणस्तादृग्वयसिसंस्थितान्ब्राह्मणपुत्रान्कृष्णायसंददौ ५३
 श्रीकृष्णोऽपितान्वैनतेयस्कंधेसमारोप्यहर्षसमन्वितोऽर्जुनसहितःस्वयमप्यारु
 ह्यदिविदेवग
 शैःसंस्तूयमानोद्वारवतीमाविवेश ५४
 तस्मैब्राह्मणायपंचवर्षवयःस्थान्ष्टुपुत्रान्ददौसोऽप्यत्यंतर्हषसमन्वितः
 कृष्णंवर्द्धयस्वेत्याशिषंप्रायच्छत् ५५
 अर्जुनस्तुसफलांप्रतिज्ञामवाप्यकृष्णान्मस्कृत्ययुधिष्ठिरपालितांस्वांपुरीमाजगा
 म ५६
 कृष्णस्यषोडशसहस्रभार्यास्वयुतसाहस्रपुत्राजज्ञिरे
 तेषांपुत्रपौत्रसंख्यांवक्तुंनशक्यते
 ५७
 अत्रापि श्लोकः
 अष्टौशतानिपुत्राणांसहस्राण्ययुतंतथा
 प्रद्युम्नःप्रथमस्तेषांसर्वेषांरुक्मिणीसुतः ५८
 असंख्यैस्तैर्यादवैरियंपृथिवीसंवृताऽभवत् ५९
 पुनरप्यवनीभारशंकयाकृष्णस्तुतानृषिशापव्याजेनसंहर्तुमैच्छत् ६०
 कदाचित्सर्वेकुमारानर्मदायांविहर्तुमाजग्मुः ६१
 तत्रतपंतंकणवंमहर्षिंदृष्ट्वाजांबवत्याः
 पुत्रयोषिद्वेषंकृत्वातस्योदरेकात्वायसंमुसलंबद्धवात्प्रृषेः
 समीपमागत्यसर्वेनमस्कृत्वापत्नीरूपंसांबकुमारंतस्यपुरतोनिधाय
 अस्यागर्भेस्त्रीवापुरुषोवाभविष्तीतिब्रूहीत्यूचुः ६२
 सतुमनसातद्विज्ञायतानमर्षमाणः
 सर्वाननेनमुसलेनयूयंसर्वेनिहताभवतेत्युवाच ६३
 सर्वेसमुद्विग्नमनसःकृष्णंसमेत्यमहर्षिणोक्तंतत्कर्मनिवेदयामासुः ६४
 कृष्णोऽपितदायसंमुसलंचूर्णीभूतंहदेनिपातयामास ६५

तदयश्चूर्णीभूतबीजसमुद्भूतावज्रसन्निभामहाकाशाः संबभूवुः ६६
तत्रतमुसलावशिष्टंकनिष्ठांगुलिमात्रंमत्स्योजग्रासतंमत्स्यंनिषादोगृहीत्वातदुद
रस्थंमुशल

खण्डमादायबाणाग्रेफलकमकरोत् ६७

कदाचित्सर्वेयादवारामकृष्णप्रद्युम्नादयोमघवताप्रेषितांवारुणीपीत्वामत्ताबभू
वुः ६८

परस्परंवीरणंनीत्वाबहून्याक्रोशवाक्यानिवदंतोयुद्धंचक्रुः क्षयंचगताः ६९
कृष्णस्तुयुद्धश्रांतःकल्पतरुच्छायायांशयनंचकारसनिषादोधनुर्बाणंगृहीत्वाखे
टकवृत्तिंज

गाम ७०

एवंनिःशेषंत्यक्तजीविताबभूवुस्तेसर्वेस्वान्स्वांस्त्रिदशान्प्रपेदिरे ७१
एवंमुशलेनसंहृत्यसर्वस्वयमेकोदेवोबहुगुल्मसमाकीर्णमहाद्रुमछायायांसुप्तश्च
तुर्विधव्यूह
गतंवासुदेवात्मकमात्मानंचिंतयञ्जानूपरिपदंनिधायान्मनोमानुषंवपुस्त्यक्तुमनु
नषसाद

७२

एतस्मिनन्तरेमृगयाजीविकोहरेः
सतदाकालप्रभावेनचक्रवज्रध्वजांकुशादिचिह्नितमतिरक्ततमंहरेःपादकम-
लंदृष्ट्वा

विव्याध ७३

तदनंतरंश्रीकृष्णंज्ञात्वा सुमहाभयार्तः प्रवेपमानः कृतांजलिपुटोमहदपराधः
सकलोपह्रियतामितितंप्रणनाम ७४

श्रीकृष्णस्तथाभूतंदृष्ट्वासुधामयकराभ्यांतमुत्थाप्यभ

वतानापराद्धंकृतमितिवदन्महाभयपीडितमाश्वासयन्नुवाच ७५

ततोयोगिगम्यमपुनरावृत्तिशाश्वतंसर्वोपनिषदमयंवैष्णवंलोकंप्रददौ ७६

असौतस्मिन्नेवमुहूर्तेमानुषंरूपंविहायपंचोपनिषन्मयंसकलपुत्रदारसहितोदीप्ति
मयंवैष्णवं

लोकंदिव्यंविमानमास्थायसहस्रार्कद्युतिसदृशंदिव्याप्सरोगणाकीर्णंहि

रमयंवासुदेवेत्येकंजगाम ७७

तस्मिन्कालेदारुकोरथमारुह्यविष्णोःसमीपंविवेश ७८

कृष्णोऽपिमत्स्वरूपमर्जुनं पूर्वमानयस्वेति प्रेषयामास ७६
 स तु मनोजवस्यन्दनमारुह्यार्जुनसमीपमाजगाम ८०
 एतस्मिन्नन्तरे देव्यर्जुनस्तदारुह्यपरिणीयनमस्कृत्वा किंकरोमीति पुटांजलिरुवाच
 ८१
 कृष्णस्तु तमाह पार्था हं स्वलोकं यास्यामि त्वं तु द्वारवतीं गत्वा तत्र स्था रुक्मिण्याद्य
 ष्ठभार्या
 आनीय मम शरीरे प्रेषय ८२
 सदारुकेण सहितो नगरीमाजगाम ८३
 एतस्मिन्नन्तरे देवा विमानस्थानभसि संस्थिताः स्वर्लोकं ययान्तं कृष्णं दृष्ट्वा ऋषिभिः
 : सार्द्धं तु
 त्वा पुष्पवर्षाणि ववृषुः ८४
 कृष्णोऽपि मानुषदेहं-
 संन्यस्य सकलजगत्स्थितिसंहारहेतुभूतं सकलक्षेत्रज्ञमन्तर्यामि योगिध्ये
 यमनामयं वासुदेवात्मकं देहं धृत्वा वै न ते यमारुह्य महर्षिभिस्तूयमानो जगाम ८५
 अर्जुनो वसुदेवो ग्रसेनाभ्यारुक्मिण्यादिमहिषीभ्यस्तत्सर्वं कथयामास ८६
 तच्छ्रुत्वा सर्वे पौरजनाः स्त्रियश्च द्वारवतीमुत्सृज्यान्तः पुरा द्वहिर्निष्क्रम्य सर्वास्ताः
 कृष्णवल्लभावसुदेवो ग्रसेन सहिताः शीघ्रमेव हरेः समीपं जग्मुः ८७
 ते सर्वे वसुदेवो ग्रसेनाक्रूराः
 सर्वे यदुवृद्धावपुस्त्यक्त्वा सनातनवासुदेवं समाजग्मुः ८८
 रेवती च बलभद्रशरीरं परिष्वज्याग्निं प्रविश्य तस्मिन् देहं प्राप्य दिव्यविमानारूढा भ
 र्तुः
 स्थानं संकर्षणलोकं दिव्यमवाप ८९
 तथैव प्रद्युम्नेन स हरुक्मपुत्री तथा निरुद्धे नोषापि सर्वाश्च यादवस्त्रियः स्वस्वभर्तुः
 शरीराणि संपूज्याग्निं प्रवेशं चक्रुः ९०
 तेषां सर्वेषामर्जुनश्रौद्धर्वादैहिकं कृतवान् ९१
 तस्मिन्काले दिव्यवाजिसमायुक्तं सुग्रीवाख्यकंसं सर्वरत्नोपेतं दिव्यं स्यन्दनमारुह्य द
 ारुकोप्या
 जगाम ९२
 पारिजाततरुर्देवसभासु धर्मात्रिदर्शेन्द्रलोकमयाताम् ९३
 तस्मिन्समये द्वारवतीपुरीमहोदधौ निमग्ना भूत् ९४

ततः सर्वाषोडशसहस्रभार्याअर्जुनेन सहेंद्रप्रस्थंगच्छंतीर्दस्यवोजगृहुः ६५
 पूर्वदेवगंधर्वयोषितो ह्यष्टावक्रं महामुनिं दृष्ट्वा जहसुस्ततस्तेन शप्तावेश्याभविष्य
 थततस्ता
 भिप्रसादितः पूजितश्च तत्प्रसादात्सर्वलोकैश्च नमस्कृतं वासुदेवं भर्तारमवाप्यापिते
 नैव दस्यु हस्तंगता अभवन् ६६
 अर्जुनोऽपि दस्युभिर्निर्जितः -
 शोकसमाविष्टो मम भुजबलं सवीर्यकृष्णे नैव सह सर्वमैश्वर्यं निर्यातमिति मत्वा
 द्यममभाग्य
 क्षयइति वदन्सायं संध्यां विरिवनिः शेषविनष्टतेजाः स्वां पुरीं समाजगाम ६७
 एवं हितार्थाय सर्वदेवानां समस्तभूभारविनाशाय यदुवंशेऽवतीर्य सकलराक्षसां
 वनाशं कृ
 त्वा महान्तमपि चोर्वीभारं नाशयित्वा नन्दव्रजद्वारकामथुरानिवासिनः
 सर्वान् स्थावर
 जंगमान् कालभवबन्धैर्मोचयित्वा परमैश्वर्यं शाश्वतं योगिगम्ये हिरण्मये रम्ये सात्वि
 के संस्था
 प्य नित्यं दिव्यमहिष्यादिसंसेव्यमानो वासुदेव उवास ६८
 अत्र श्लोकाः -
 अन्ये सर्वेऽवताराः स्युः कृष्णस्य चरितं महत्
 भूभारकविनाशाय प्रादुर्भूतो रमापतिः ६९
 एतत्कृष्णस्य चरितं दुष्टानां नाशहेतवे
 श्रीकृष्णः करुणासिन्धुर्वैकुण्ठे मोदते सदा १००
 अत्यद्भुतमिदं देविकृष्णस्य चरितं शुभम्
 संग्रहेण मयैवोक्तं तव सर्वफलप्रदम् १०१
 वासुदेवस्य चरितं यः पठेद्धरिसन्निधौ
 स्मरेद्वा शृणुयाद्भक्त्या स याति परमं पदम् १०२
 महापातकयुक्तो वा तथोपपातकसंयुतः
 बालकृष्णस्य चरितं श्रुत्वा पापैः प्रमुच्यते १०३
 द्वारवत्यां समासीनं रुक्मिणीसहितं हरिम्
 स्मरन् वै महदैश्वर्यमनेनाप्रोत्य संशयः १०४
 संग्रामे संकटे दुर्गेशत्रुभिः परिवेष्टिते

नेतारंसर्वदेवानांध्यात्वासुविजयीभवेत् १०५
 यःस्मरेद्गोपकन्याभिः क्रीडंतंगोव्रजेशुभे
 सर्वकामानवाप्नोतिसौभाग्यंचैवविंदति १०६
 महोपसर्गरोगाद्यैर्युक्तोयस्तुसनातनम्
 जेतारंचमहारौद्रींकृत्यांकाशीपुरेस्थिताम् १०७
 किमत्रबहुनोक्तेनसर्वकालेषुचाप्सुभे
 कृष्णायनमइत्येवंमंत्रमुच्चारयेद्बुधः १०८
 कृष्णायवासुदेवायहरयेपरमात्मने
 प्रणतः क्लेशनाशायगोविंदायनमोनमः १०९
 इमंमंत्रंजपन्देविभक्त्याप्रतिदिनंनरः
 सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकमवाप्नुयात् ११०
 सवेषामेवदेवानामीश्वरोऽसौजनार्दनः
 रक्षणायचलोकानामवस्थांतरमेतिवै १११
 त्रिपुरंहंतुकामेनमयासंपूजितोहरिः
 बुद्धरूपधरः श्रीमान्मोहयामासतद्रिपून् ११२
 मोहितास्तेनशास्त्रेणसर्वधर्मविवर्जिताः
 नारायणास्त्रेणमयानिहतादेवशत्रवः ११३
 अवतीर्यकलावंतेब्राह्मणस्यनिवेशने
 हनिष्यतितथारौद्रान्म्लेष्ठान्सर्वाञ्जनार्दनः ११४
 तैस्तैर्भावैर्मयावस्थाः सर्वाः प्रोक्ताजगत्पतेः
 किमन्यच्छ्रोतुकामासितद्ब्रवीमिशुभानने ११५

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखण्डे
 उमामहेश्वरसंवादे श्रीकृष्णचरितेश्रीकृष्णस्वधामगमननिरूपणं नाम
 द्विपंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २५२

त्रिपञ्चाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः

श्रीपार्वत्युवाच-
 भगवन्सर्वमारुह्यातंबैभवावस्थितंहरेः
 एतस्मिन्नामकृष्णाभ्यांचरित्रमतिविस्मितम् १
 अहोरामस्यचरितंकृष्णस्यचमहात्मनः

शृणुवत्याममदेवेशकल्पांतरशतैरपि २
 तृप्तिनैवेतिभूतेशचेतोहरिकथामृतम्
 अधुनाश्रोतुमिच्छामिविष्णोर्माहात्म्यमुत्तमम्
 तत्पूजनविधिंदेवश्रोतुमिच्छाम्यहंतथा ३
 श्रीरुद्रउवाच-
 शृणुदेविप्रवक्ष्यामिहरेश्चसुमहात्मनः
 स्थापनंचस्वयंव्यक्तंद्विविधंतत्प्रकीर्तितम् ४
 शिलामृदारुलोहाद्यैः कृत्वाप्रतिकृतिंहरेः
 श्रौतस्मार्तागमप्रोक्तक्रियासंस्थापनंहियत् ५
 तत्स्थापनमितिप्रोक्तंस्वयंव्यक्तंहिमेशृणु
 यस्मिन्संनिहितोविष्णुः स्वयमेवनृणांभुवि ६
 पाषाणदार्वोरात्मेशः स्वयंव्यक्तंहितत्स्मृतम्
 स्वयंव्यक्तंस्थापितंवापूजयेन्मधुसूदनम् ७
 देवतानांमर्हषीणामर्चनार्थेसनातनः
 स्वयमेवजगन्नाथःसान्निध्यंयातिकेशवः ८
 यस्ययद्विग्रहेभोग्यंतदेवाविरभूद्भुवि
 तदेवपूजयेन्नित्यंतस्मिन्नेवरमेत्सदा ९
 श्रीरङ्गशायीदेवेशोविधिनाचर्यः सुरोत्तमः
 सएवेक्ष्वाकुनाथानांतपसाविरभूद्भुवि १०
 ममापिकाश्यांसंपूज्योमाधवः कलुषापहः
 यत्रयत्रगृहेरम्येस्वयंव्यक्तः सनातनः ११
 तत्रतत्रसमागम्यरमेऽहसंव्यवस्थितः
 नाष्टांगयोगेयज्ञेशस्त्वर्चायांविंदतेनृणाम् १२
 चक्षुषोर्विषयंप्राप्यददातिवरमीप्सितम्
 सर्वावस्थासुसौलभ्यमर्चायांलभ्यतेजनैः १३
 अज्ञानामपिसान्निध्यंसर्वदापृथिवीतले
 जंबूद्वीपेमहापुराणयेवर्षेवैभारतेशुभे १४
 अर्चायांसंनिधौविष्णुर्नेतरेषुकदाचन
 तत्तस्माद्भारतेवर्षेमुनिभिस्त्रिदशैरपि १५
 सेवितः सततंदेवितपोयज्ञक्रियादिभिः

भारतेऽस्मिन्महावर्षेनित्यंसंनिहितोहरिः १६
 एन्द्रद्युम्नेतथाकौर्मेसिंहाद्रौकरवीरके
 काश्यांप्रयागेसौम्येचशालग्रामाचलेतथा १७
 द्वारवत्यानैमिषेचतथाबदरिकाश्रमे
 कृतशौचेहरेत्पापंपौंडरीकेचदंडके १८
 माथुरेवेङ्कटाद्रौचक्षेताद्रौगरुडाचले
 कांच्यामनंतशयनेश्रीरगेवासवाचले १९
 नारायणाचलेसौम्येवाराहेवामनाश्रमे
 एवमाद्याःस्वयं व्यक्ताः सर्वकामफलप्रदाः २०
 स्वयमेवहिसान्निध्यंयस्मिन्यातिजनार्दनः
 तस्मिन्नेवस्वयंव्यक्तंवदंतिमुनयःशुभाः २१
 महाभागवतश्रेष्ठोविधिनास्थाप्यकेशवम्
 मंत्रेणकुर्यात्सान्निध्यंस्थापनंतद्विशिष्यते २२
 तस्मिन्संपूजयेद्देवंग्रामेषुचगृहेषुच
 शालग्रामशिलायांतुगृहार्चासद्भिरिष्यते २३
 अर्चनंमंत्रपठनंयागयोगोमहात्मनः
 नामसंकीर्तनंसेवातच्चिह्नैरंकनंतथा २४
 तदीयाराधनंचस्यान्नवधाभिद्यतेशुभे
 तत्तत्कर्मविधानंचविप्रस्यसततंस्मृतम् २५
 महाभागवतः श्रेष्ठोब्राह्मणोवैगुरुर्नृणाम्
 सर्वेषामेवलोकानामसौपूज्योयथाहरिः २६
 तापादिपं चसंस्कारिनवेज्याकर्मकारकः
 अर्थपंचकविद्विप्रोमहाभागवतःस्मृतः २७
 तत्तत्कर्मविधानेज्याक्षत्रियस्यविधीयते
 तच्चिह्नैरंकनेसेवातदीयानांचपूजनम् २८
 मंत्रवर्णस्यजपनंनामसंकीर्तनंहरेः
 वंदनंचविशांप्रोक्तंषट्कर्मेज्याविधानतः २९
 नामसंकीर्तनंसेवापूजनंवंदनं तथा
 अर्चनंचतदीयानांपंचेज्याशूद्रजन्मनः ३०
 साधारणेनसर्वेषामानसेज्यानृणांप्रिये

स्वाधिकारानुरूपंचकार्याचेज्याजगत्पतेः ३१
 अनन्यदेवताभक्तैरनन्यफलसाधकैः
 वेदविद्ब्रह्मतत्त्वज्ञैर्वीतरागैर्मुमुक्षुभिः ३२
 गुरुभक्तिसमायुक्तैः सुप्रसन्नैः सुसाधुभिः
 ब्राह्मणैरितरैश्चापि पूजनीयो हरिः सदा ३३
 यथोचिताचवर्णस्य कार्या इज्याहरेर्नृणाम्
 वर्णाश्रमानुरूपंचकर्तव्यं वैष्णवैः शुभैः ३४
 श्रुतिस्मृत्युदितं संम्यङ् नित्यमत्र समाचरेत्
 श्रुतिस्मृत्युक्तकर्माणि नातिक्रामेत् बुद्धिमान् ३५
 श्रुतिस्मृत्युक्तमाचारं यो न सेवेत वैष्णवः
 स च पाखंडमापन्नो रौरवे न रके वसेत् ३६
 तस्माद्द्वर्णानुरूपां वैकुर्यादिज्यां जगत्पतेः
 तस्मात्स्मृत्युक्तमाचारं कुर्याद्वै मानवः सदा ३७
 साधारणा हि सर्वेषां मानसे ज्या शुभे नृणाम्
 स्वाधिकारं निरीक्ष्यैव कर्म कुर्यादतंद्रितः ३८
 शमोदमस्तपः शौचं सत्यमामिषवर्जनम्
 अस्तेयमेवाहिंसा च सर्वेषां धर्मसाधनम् ३९
 तस्माद्द्वर्णानुरूपेण पूजयेन्मधुसूदनम्
 रात्रावन्ते समुत्थाय उपस्पृश्य यथाविधि ४०
 नमस्कृत्य गुरुन्स्वस्य संस्मरेदच्युतं हृदि
 सहस्रनामभिर्भक्त्या कीर्तयेद्वाग्यतः शुचिः ४१
 बहिर्ग्रात्मात्समुसृज्य मूलमंत्रं यथाविधि
 शौचं कृत्वा यथान्यायमाचम्य प्रयतः शुचिः ४२
 दंतधावनपूर्वं तु स्नानं कुर्याद्यथाविधि
 आदाय तुलसीमूलमृदं तत्पत्रसंयुताम् ४३
 मूलमंत्रेणाभिमंत्र्य गायत्र्या च शुभानने
 मंत्रेणैवानुलिप्तांगः स्नायात्कृत्वा घमर्षणम् ४४
 हरिपादोद्भवांगंगां तत्रावाह्य सुनिर्मले
 निमज्ज्या शुजपेत्सूक्तमघमर्षणमुत्तमम् ४५
 आचम्य मार्जनं कुर्यात्पौरुषोक्तक्रमादथ

पश्चादाशुनिमज्ज्याथमूलमंत्रंजपेद्बुधः ४६
 अष्टाविंशतिवारंवाशतमष्टोत्तरंचवा
 प्रार्थयेदभिमंत्र्याथजलमंत्रेणवैष्णवः ४७
 आचम्यतर्पयेद्देवानृषींश्चैवपितृंस्तथा
 निपीड्य वस्त्रमाचम्यधौतवस्त्रेणवेष्टितः ४८
 विमलामृत्तिकांरम्यामादायद्विजसत्तमः
 मंत्रेणैवाभिमंत्र्याथललाटादिषुवैष्णवः ४९
 धारयेद्दूर्ध्वपुंड्रानियथासंख्यमतंद्रितः
 उपास्यविधिवत्संध्यांसावित्रींचजपेद्बुधः ५०
 संयतात्मागृहंगत्वापादौप्रक्षाल्यवाग्यतः
 आचम्यैकाग्रमनसापूजामंडपमाविशेत् ५१
 रम्येशुभ्रतरेपीठेषुषोपचयशोभिते
 तस्मिन्निवेश्यदेवंतंलक्ष्मीनारायणंप्रभुम् ५२
 पूजयेद्विधिनासम्यग्गंधपुष्पाक्षतादिभिः
 स्थापनेवास्वयंव्यक्तैर्गृहार्चायांबिधानतः ५३
 श्रौतस्मार्तागमोक्तानामर्चनंविधिनाद्विजः
 कुर्याद्भक्त्यायथार्हंच विष्णोःप्रयतमानसः ५४
 यथोपदिष्टंगुरुणातथाकुर्वीतवैष्णवः
 श्रौतंवैखानसंप्रोक्तंवासिष्ठंस्मार्तमुच्यते ५५
 पंचरात्रविधानंचदिव्यागममितीरितम्
 क्रियालोपनकर्तव्यंविष्णोराराधनंपरम् ५६
 आवाहनासनाध्याद्यैर्गंधपुष्पाक्षतादिभिः
 धूपैर्दीपैश्चनैवेद्यैस्तांबुलाद्यैर्मस्कृतैः ५७
 कुर्यादाराधनंविष्णोर्यथाशक्त्यामुदान्वितः
 प्रत्यृचंपुरुषसूक्तेनमूलमंत्रेणवैष्णवः ५८
 मंत्रद्वयेनकुर्वीतषोडशैरुपचारकैः
 भूयःप्रत्युपचारेषुदद्यात्पुष्पाञ्जलिततः ५९
 आवाहयेज्जगन्नाथंमुद्रयाचैववैष्णवः
 आसनंतुयथादद्यात्पुष्पकेणचमुद्रया ६०
 दीपाध्याचमनंस्नानंपात्रस्थैर्विमलैर्जलैः

मंगलद्रव्यसंयुक्तैस्तुलसीदलमिश्रितैः ६१
 दद्यात्प्रत्युपचारंतुमूलमंत्रद्वयेनच
 सुवासितेनतैलेनकुर्यादभ्यंजनंततः ६२
 कस्तूर्याचंदेनेनापिकुर्यादुद्धर्तनादिकम्
 सुगंधवासितैस्तोयैः स्नाप्यमंत्रयुतैः शुभैः ६३
 वस्त्रैराभरणैर्दिव्यैरलंकृत्ययथाविधि
 मधुपर्कततोदद्याद्गंधं दद्यात्सुवासितम् ६४
 सुरभीणिसुपुष्पाणिभक्त्यासम्यङ्निवेदयेत्
 धूपंदशांगमष्टांगंदीपंचसुमनोहरम् ६५
 नैवेद्यंविधं दद्यात्पायसापूपमिश्रितम्
 कर्पूरंतुसतांबूलंभक्त्याचैवनिवेदयेत् ६६
 दीपैर्नीराजनंकृत्वापुष्पमालांसमर्चयेत्
 परिणीयप्रणम्याथस्तुत्वास्तोत्रैरनुत्तमैः ६७
 गरुडाङ्केशाययित्वा मङ्गलार्घ्यंनिवेदयेत्
 संकीर्त्यनामभिः पुण्यैः पश्चाद्धोमंसमाचरेत् ६८
 हरेर्नैवेद्यशेषेणजहुयाद्ब्रह्ममंडले
 प्रत्यृचंपौरुषंसूक्तंश्रीसूक्तंमंगलाह्वयम् ६९
 होतव्यमाज्यसंमिश्रंहविषावैदिकानले
 प्रोक्तेनमंत्ररत्नेनजुहुयाद्भक्तिसंयुतम् ७०
 अष्टोत्तरशतवारमष्टाविंशतिमेव च
 यज्ञरूपंमहाविष्णुं ध्यायन्वैजुहुयाद्धविः ७१
 शुद्धजांबूनदनिभंशंखचक्रगदाधरम्
 समस्तवेदवेदांतसांगोपांगयुतंप्रभुम् ७२
 देव्याश्रियासमासीनं ध्यात्वाहोमंसमाचरेत्
 एकैकामाहुतिंपश्चान्नामभिर्जुहुयाद्धविः ७३
 नित्यान्भक्तान्समुदिदश्यमहाभागवतोत्तमः
 भूलीलाविमलाद्याश्चशक्तयः प्रथमंक्रमात् ७४
 अनंतंविहगेंद्रादिदेवतास्तदनंतरम्
 वासुदेवादयः पश्चात्तथाशक्त्यादिदेवताः ७५
 मूर्तयःकेशवाद्याश्चतथासंकर्षणादयः

मत्स्यकूर्मादयश्चैव तथा चक्रादिहेतयः ७६
 कुमुदादयश्च त्रिदशास्तथा चन्द्रादिदेवताः
 इंद्रादिलोकपालाश्च तथा धर्मादिदेवताः ७७
 होतव्याः क्रमशस्तस्मिन्संपूज्याश्च विशेषतः
 एतद्वैकुण्ठहोमंतु महाभागवतोत्तमः ७८
 नित्यार्चनविधौ नित्यं कुर्वीत सुसमाहितः
 गृहार्चने गृहद्वारिपंचयज्ञविधानतः ७९
 दत्त्वा बलिविधानेन पश्चादाचमनं चरेत्
 उपविश्या सने शुभ्रे कृष्णाजिनकुशोत्तरे ८०
 मंत्रयोगे प्रकुर्वीत भोगार्थं सुखमात्मनः
 सम्यक्पद्मासनासीनो भूतशुद्धिं समाचरेत् ८१
 प्राणायामत्रयं कुर्यान्मन्त्रेण विजितेंद्रियः
 उदङ्मुखं ततः कृत्वा हृत्पङ्कजमनुत्तमम् ८२
 विकासंतस्य कुर्वीत विज्ञानरविणा हृदि
 तत्कर्णिकायां वह्न्यर्कशशिबिंबान्यनुक्रमात् ८३
 त्रयं त्रयीमये तस्मिंश्चित्तये द्वैष्णवोत्तमः
 नानारत्नमयं पीठं तेषामुपरि चिंतयेत् ८४
 तस्मिन्हृत्पद्ममूलांते बालार्कसदृशद्युतिम्
 अष्टैश्वर्यदलं पद्ममंत्राक्षरमयं चरेत् ८५
 तस्मिन्देव्यासमासीनं कोटिश्रीतांशुसंनिभम्
 चतुर्भुजं सुंदरांगं शंखचक्रगदाधरम् ८६
 पद्मपत्रविशालाक्षं सर्वलक्षणलक्षितम्
 श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कं पीतवस्त्रधरं प्रभुम् ८७
 विचित्राभरणैर्युक्तं दिव्यमण्डनमण्डितम्
 दिव्यचंदनलिप्तांगं दिव्यपुष्पोपशोभितम् ८८
 तुलसीकोमलदलवनमालाविभूषितम्
 बालार्ककोटिसदृशं कांत्या देव्या श्रिया सह ८९
 सर्वलक्षणलक्षणया समाश्लिष्टतनुः शिवम्
 एवं ध्यात्वा जपेन्मंत्रं समाहितमनाः शुचिः ९०
 सहस्रं शतवारं वा यथा शक्त्याऽथवापि च

मनसैवार्चनंकृत्वाविरमेत्तत्रभक्तिः ६१
 तदीयानर्चयेद्भक्त्यातस्मिन्कालेसमागतान्
 तर्पयित्वान्नपानाद्यैरनुव्रज्यविसर्जयेत् ६२
 अर्चयित्वापितृन्देवांस्तर्पयेच्चविधानतः
 संपूज्यातिथिभृत्यांश्चभुंजीयातांचदम्पती ६३
 यक्षराक्षस भूतानामर्चनंवर्जयेत्सदा
 योमोहात्कुरुतेविप्रःसचांडालोभवेद्ध्रुवम् ६४
 यक्षाणांचपिशाचानांमद्यमांसभुजांतथा
 दिवौकसांतुभजनंसुरापानसमंस्मृतम् ६५
 ब्रह्मराक्षसवेतालयक्षभूतार्चनंनृणाम्
 कुंभीपाकमहाघोरनरकप्राप्तिसाधनम् ६६
 कोटिजन्मकृतंपुण्यंयज्ञदानक्रियादिकम्
 सद्यःसर्वलयंयातियक्षभूतादिपूजनात् ६७
 स्त्रियोवापुरुषोवापियक्षभूतादिकार्चनात्
 कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच ६८
 क्रिमिर्भूत्वाथविष्ठायांपितृभिः सहमज्जति
 यक्षाणांचपिशाचानांतामसानांदिवौकसाम् ६९
 निवेदितान्नंयोऽश्नातिपूयशोणितभुग्भवेत्
 यक्षान्भूतगणांश्चान्यान्कूरान्वैब्रह्मराक्षसान् १००
 उद्दिश्यभुङ्क्तेयोविप्रःसद्यश्चाण्डालएवसः
 यानारीपूजयेद्यक्षान्पिशाचोरगराक्षसान् १०१
 सायातिनरकंघोरंकालसूत्रमधोमुखी
 पितृभिःसहकल्पांतमुषित्वातत्रदारुणे १०२
 लिहन्मूत्रपुरीषंवैकृच्छ्रात्सूचिमुखैस्तथा
 कृमिभिर्भक्षमाणांगोयावदाभूतसंप्लवम् १०३
 पश्चाद्भूमौदशाहेषुजायतेशतसंख्यया
 तस्माद्यक्षादिकानांचदेवानामर्चनंत्यजेत् १०४
 स्वतंत्रपूजनं यत्रवैदिकानामपित्यजेत्
 अर्चयित्वाजगद्वंद्वंदेवनारायणंहरिम् १०५
 तदावरणसंस्थानंदेवस्यपरितोऽर्चयेत्

हरेर्भुक्तावशेषेणबलितेभ्योविनिःक्षिपेत् १०६
 होमंचैवप्रकुर्वीततच्छेषेणैववैष्णवः
 हरेर्निवेदितुंसम्यग्देवेभ्योजुहुयाद्धविः १०७
 पितृभ्यश्चापितद्दद्यात्सर्वमानंत्यमाप्नुयात्
 प्राणिनांपीडनंयत्तद्विदुषांनिरयायवै १०८
 अदत्तंचैवयत्किंचित्परस्वंगृह्यतेनरैः
 स्तेयंतद्विद्विगिरिजेनरकस्यैवकारणम् १०९
 लशुनमद्यपानादिमूलकंगृजनंतथा
 तिलपिष्टंशिग्रुबिल्वंतथाकोशातकींतथा ११०
 अलाबुंचैववार्ताकंबीजालद्यंकवचानिच
 एवमन्यान्यभक्ष्याणिशास्त्रदृष्टानिवैनरः १११
 खादन्नरकमाप्नोतिविचित्रमशिवंतथा
 अवैष्णवानांयद्धान्नंपतितानांतथैवच ११२
 अनर्पितंतथाविष्णोःश्वमांससदृशंभवेत्
 यक्षराक्षसभूतान्नंसुरामद्यंचगृञ्जनम् ११३
 योऽश्नातिनिरयंयातिपूयशोणितभोजनम्
 एतैः संस्थापनस्पर्शसहवासादिभिर्नरः ११४
 तेपियान्त्येवनिरयंविण्मूत्रकृमिभोजनम्
 पतितानांचसंसर्गात्पाखंडानांतथैवच ११५
 सर्वयज्ञस्यभोक्तारंपुराणंपुरुषोत्तमम्
 ज्ञात्वासर्वंप्रकुर्वीतनित्यनैमित्तिकाः क्रियाः ११६
 यक्षराक्षसभूताश्चकूष्माण्डगणभैरवाः
 नार्चनीयाःसदादेविस्वर्गलोकमभीप्सुभिः ११७
 यक्षराक्षसभूतानामर्चनंवर्जयेद्दिवजः
 पैशाचत्वमवाप्नोतिकल्पकोटिशतत्रयम् ११८
 तस्माद्राक्षसभूतानामर्चनंप्रतिषिध्यते
 कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच ११९
 रौरवंनरकंयातियक्षभूतगणार्चनात्
 शंखचक्रादिभिश्चिह्नैरन्यैः प्रियतमैर्हरैः १२०
 रहितःसर्वधर्मेभ्यः प्रच्युतो नरकंव्रजेत्

अगम्यागमनाद्धिसापरद्रव्यापहारणात् १२१
 अभक्ष्यभक्षणात्सद्योनरकंसमवाप्नुयात्
 यस्तुपाणिगृहीतांच हित्वाऽन्यायोस्त्रियंवजेत् १२२
 अगम्यागमनंतद्धिसद्योनरककारकम्
 पतितानांच संसर्गात्पाखंडानांतथैव च १२३
 विकर्मस्थानांच तथायात्येवनिरयं नरः
 संसर्गिणांच संसर्गतत्संसर्गमपित्यजेत् १२४
 वैष्णवः कुलमेकं तु वर्जयेत्पापसंयुतम्
 एकांती संत्यजेद् ग्रामं महापातकमिश्रितम् १२५
 तथैव परमेकान्ती तद्देशमपि वर्जयेत्
 स्वकर्मज्ञानभक्त्यादिसाधनं वैष्णवं स्मृतम् १२६
 हरेराज्ञानुरूपेण कर्मज्ञानादियश्चरेत्
 स एकांती भवेद्विप्रो वा सुदेव परायणः १२७
 अकृत्यं वैष्णवः पापबुद्ध्या सम्यक्परित्यजेत्
 एकांती संत्यजेच्छास्त्रदूषणान् मनसापि च १२८
 तथैव परमैकांती हेयबुद्ध्या परित्यजेत्
 नित्यं नैमित्तिकं काम्यं कृत्यं तु त्रिविधं स्मृतम् १२९
 ज्ञानंतथैव लोकेऽस्मिन्मुनिभिः संप्रकीर्तितम्
 कृत्याकृत्यविवेकं च परलोकस्य चिंतनम् १३०
 तत्प्राप्तिसाधनं विष्णोः स्वरूपज्ञानमेव च
 भक्तियुक्तो भवेद्भक्तो न वधासाप्रकीर्तिता १३१
 सुदर्शनोद्धर्वपुंड्रादितच्चिह्नैरंकनं शुभम्
 सद्गुरोमंत्रपठनमर्चनं विधिना हरेः १३२
 स्मरणं कीर्तनं विष्णोः सेवाच परमात्मनः
 प्रणामस्तस्य पुरतस्तदीयानांच पूजनम् १३३
 प्रसादतीर्थसेवाच भक्तिर्नवविधा स्मृता
 यस्मात्प्रपद्यते देवं शरणं वैष्णवो हरिम् १३४
 प्रपत्तिः सा तु विज्ञेया त्रिविधा संप्रकीर्तिता
 तामसीराजसी चैव सा त्विकी त्रिविधा स्मृता १३५
 सापि त्रिधा कृता सिद्धिः सामान्या सर्वदेहिनाम्

एतच्चतुष्टयंदेविहेयंसंत्यज्यवैष्णवः १३६
 उपायभूतंब्रह्मैवमवलंबेतवैष्णवम्
 उपायभावात्संत्यज्यकर्मज्ञानादिकंनरः १३७
 कुर्वीतभगवत्प्रीत्यैमहाभागवतोत्तमः
 त्रिकालमर्चयेद्विष्णुंभक्त्यावैपुरुषोत्तमम् १३८
 नैमित्तिकेविशेषेणपूजयेद्विधिनाशुभे
 प्रत्यहंकार्तिकेमासिजातीपुष्पैःसमर्चयेत् १३९
 दद्यादखंडंदीपंचनियतात्मादृढव्रतः
 ब्राह्मणान्भोजयित्वांतेहरिसायुज्यमाप्नुयात् १४०
 धनुष्युषसिदेवेशंमासमेकंनिरंतरम्
 अर्चयेदुत्पलैर्देविकरवीरैः सितासितैः १४१
 धूपदीपैश्चनैवेद्यैर्यथाशक्त्यानिवेदयेत्
 समाप्तौभोजयेद्विप्रान्महाभागवतोत्तमान् १४२
 अश्वमेधसहस्रस्यफलमाप्नोत्यसंशयम्
 तपोमास्युदितेभानौस्नात्वा नद्यांविशेषतः १४३
 अर्चयेन्माधवंपुष्पैरुत्पलैश्चशुभानने
 पायसंसघृतंदिव्यंभक्त्यातत्रनिवेदयेत् १४४
 स्नात्वा संपूजयेद्विष्णुंमासमेकंनिरंतरम्
 शर्करांबुयुतंनित्यमुद्यानंविनिवेदयेत् १४५
 वैष्णवान्पूजयेद्भक्त्यामासान्तेशुभदर्शने
 मधुमासितथानित्यंबकुलैश्चंपकैरपि १४६
 पूजयेज्जगतामीशंगुडान्नंचनिवेदयेत्
 मासांतेवैष्णवान्विप्रान्भोजयेत्सुसमाहितः १४७
 सहस्रवार्षिकींपूजांप्रतिनित्यमवाप्नुयात्
 माधवेपूजयेद्देवंशतपत्रैर्महोत्पलैः १४८
 पूजयित्वाविधानेनदध्यन्नंफलसंयुतम्
 गुडोदकंचभक्त्यावैतस्मिन्देविनिवेदयेत् १४९
 लक्ष्म्यायुक्तोजगन्नाथः प्रीतोभवतिपार्वति
 शुक्रेतुशुक्लकमलैःपाटलैःकुमुदोत्पलैः १५०
 अर्चयित्वाहृषीकेशमन्नंचूतफलैर्युतम्

निवेदयित्वाभक्त्यावैगवांकोटिप्रदोभवेत् १५१
 वैष्णवान्भोजयित्वाथसर्वमानंत्यमाप्नुयात्
 आषाढेदेवदेवेशंलक्ष्मीभर्तारमच्युतम् १५२
 श्रीपुष्पैरर्चयेन्नित्यंपायसान्नंनिवेदयेत्
 मासान्तेभोजयेद्विप्रान्महाभागवतोत्तमान् १५३
 षष्टिवर्षसहस्रस्यपूजांप्राप्नोत्यसंशयः
 नभोमास्यर्चयेद्विष्णुपुत्रागैःकेतकीदलैः १५४
 अर्चयित्वाच्युतंभक्त्यानभूयोजन्मभाग्भवेत्
 दद्यादूपान्भक्त्याथशर्कराघृतमिश्रितान् १५५
 ब्राह्मणान्भोजयेत्तद्वत्सर्वमानंत्यमाप्नुयात्
 नभस्येऽप्यर्चयेदीशंकुंदैःकुरबकैरपि १५६
 क्षीरान्नंगुडसंमिश्रंभक्त्यातत्रनिवेदयेत्
 गवांकोटिप्रदानस्यप्रत्यहंफलमाप्नुयात् १५७
 नीलोत्पलैरिषेमासिपूजयेन्मधुसूदनम्
 भक्त्यानिवेदयेत्तस्मिन्क्षीरमापूपमिश्रितम् १५८
 कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच
 वैष्णवंलोकमाप्नोतिमुदितः स्वजनैर्वृतः १५९
 ऊर्जेमासितथादेविकोमलैस्तुलसीदलैः
 पूजयित्वाच्युतंभक्त्यातत्सायुज्यमवाप्नुयात् १६०
 क्षीराज्यशर्करोपेतमन्नंवैपायसंतथा
 अपूपंचक्रमेणैवभक्त्यासम्यङ्निवेदयेत् १६१
 अमायांमंदवारेचवैष्णवर्क्षतथैवच
 रविसंक्रमेव्यतीपातेग्रहणंचंद्रसूर्ययोः १६२
 विशेषेणार्चयेद्विष्णुंयथाशक्त्यावरानने
 गुरोरुत्क्रांतदिवसेजन्मर्क्षेषुतथाहरेः १६३
 इष्टिंचवैष्णवींकुर्याच्छक्त्यावैद्विजसत्तमः
 दद्यात्पुष्पांजलितत्रप्रत्यर्चवेदसंमितम् १६४
 पारणंचापिकुर्वीतचरुणापायसेनवा
 वैष्णवान्भोजयेद्विप्राञ्छक्त्यादद्याच्चदक्षिणाम् १६५
 कुलकोटिसमुधृत्यवैष्णवंपदमाप्नुयात्

सर्ववेदैरशक्तश्चेद्यष्टुभागवतोत्तमम् १६६
 वैष्णवैरनुवाकैर्वासपरात्रंनिरंतरम्
 पुष्पांजलिसहस्रंतुहोमंचप्रत्यहंचरेत् १६७
 प्रीतयेवाभगवतः प्रतिश्लोकंयजेदबुधः
 अथवामंत्ररत्नंहिसपरात्रंनिरंतरम् १६८
 अष्टोत्तरसहस्रंतुजुहुयाद्धविषायजेत्
 विशेषेणार्चयेद्विद्वान्महाभागवतोत्तमान् १६९
 अंतेचावभृथंकुर्याद्यथाविभवसारतः
 वैष्णवैरनुवाकैश्चकुर्यादवभृथंद्विजः १७०
 अत्रस्नात्वाविधानेनयथाशक्त्याद्विजोत्तमः
 शुभेपात्रांतरेरम्येपादौप्रक्षाल्यभक्तितः १७१
 अर्चयेद्गंधपुष्पाद्यैर्वस्त्रैराभरणादिभिः
 तांबूलेनफलैर्वापियथाशक्त्यासमर्चयेत् १७२
 भोजयित्वान्नपानाद्यैःप्रणम्यचपुनःपुनः
 आसीमांतमनुब्रज्यनमस्कृत्यविसर्जितम् १७३
 पुनः प्रणम्यभक्त्याथशनैस्तत्रनिवर्तितः
 गृहंप्रविश्यदेवेशंपूजयेत्प्रयतात्मवान् १७४
 एवमभ्यर्चयेद्विष्णुंयावज्जीवमतंद्रितः
 तदीयांश्चविशेषेणपूजयेत्सर्वदाशुभे १७५
 आराधनानांसर्वेषांविष्णोराराधनंपरम्
 तस्मात्परतरंदेवितदीयानांसमर्चनम् १७६
 अर्चयित्वापिगोविंदंतदीयान्नार्चयेत्पुनः
 नसभागवतोज्ञेयःकेवलंदांभिकःस्मृतः १७७
 पुमांस्तस्मात्प्रयत्नेनवैष्णवान्पूजयेत्सदा
 सर्वतरतिदुःखौघंमहाभागवतार्चनात् १७८
 एवमुक्तंमयादेविविष्णोराराधनंपरम्
 नित्यनैमित्तिकंचैवतदीयानांचपूजनम् १७९
 पौरुषंतस्ययाथात्म्यंफलसाधनमेवच
 तस्यावसथदेहंचकर्माद्यपिचतुष्टयम्
 तवप्रोक्तंमयादेविकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि १८०

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायामुत्तरखंडे
उमामहेश्वरसंवादेविष्णुपूजाविधानवैष्णवाचारकथनं नाम
त्रिपंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २५३

चतुःपञ्चाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः

वसिष्ठउवाच-

एवमुक्तातुसादेविपतिनाशूलपाणिना
प्रणिपत्यमहात्मानमुवाचप्रांजलिस्तदा १

पार्वत्युवाच-

साधूक्तंहित्वयानाथवैष्णवंधर्ममुत्तमम्
गुह्याद्गुह्यतमंविष्णोःस्वरूपंपरमात्मनः २
धन्यास्मि कृतकृत्यास्मि सर्वदेवनमस्कृत
तवप्रसादाद्देवेशमर्चयामिसनातनम् ३

वसिष्ठउवाच-

ततस्तद्वचनं श्रुत्वासभवस्त्रिपुरांतकः
समाश्लिष्यावदद्देवींप्रहृष्टेनांतरात्मनाः ४

रुद्रउवाच-

साधुसाधुमहादेविसाधुसाधुवरानने
अर्चयस्वहृषीकेशंलक्ष्मीभर्तारिमच्युतम् ५
कृतकृत्योऽस्म्यहंभद्रेवैष्णव्याभार्ययात्वया
गुरुणातवचार्वंगिवामदेवेन धीमता ६
अनुज्ञातार्चयस्वेशंपुराणंपुरुषोत्तमम्
गुरूपदेशमार्गेणपूजयित्वैवकेशवम्
प्राप्नोतिवाछितंसर्वनान्यथाभूधरात्मजे ७

वसिष्ठउवाच-

एवमुक्तातदादेविवामदेवांतिकंनृप
जगामसहसाहृष्टाविष्णुपूजनलालसा ८
समेत्यतंगुरुंदेविपूजयित्वाप्रणम्यच
विनीताप्रांजलिर्भूत्वाउवाचमुनिसत्तमम् ९

पार्वत्युवाच-

भगवंस्त्वत्प्रसादेनसम्यगाराधनंहरेः
करिष्यामिद्विजश्रेष्ठत्वमनुज्ञातुमर्हसि १०
वसिष्ठउवाच-
इत्युक्तस्तुतयादेव्यावामदेवोमहामुनिः
तस्यैमंत्रवरंश्रेष्ठंददौसविधिनागुरुः ११
नाम्नांसहस्रंविष्णोश्चप्रोक्तवान्मुनिसत्तमः
निवेदयित्वापूजायाविधानमपिदेशिकः
उवाचपरमप्रीत्यापार्वतीसंशितव्रताम् १२
वामदेवउवाच-
अर्चयित्वाहृषीकेशंप्रातर्नित्यंवरानने
सहस्रनामपठनंकुरुष्वतदनंतरम् १३
वसिष्ठउवाच-
द्वत्युक्तातेनगुरुणाप्रहृष्टेनांतरात्मना
पूजयित्वानमस्कृत्यपुनरायात्स्वमालयम् १४
शिक्षितागुरुणातेनवामदेवेनपार्वती
ततः कतिपयाहस्तुद्वादश्यांवृषभध्वजः १५
कैलासशिखरेरम्येविष्णुमाराध्यशंकरः
उपविष्टस्ततोभोक्तुंपार्वतींशंकरोऽब्रवीत् १६
शंकरउवाच-
पार्वत्येहिमयासार्द्धभोक्तुंभुवनवंदिते
वसिष्ठउवाच-
तमाहपार्वतीदेवीजप्त्वानामसहस्रकम् १७
ततोभोक्ष्याम्यहंदेवभुज्यतांभवताप्रभो
ततस्तांपार्वतींप्राहप्रहसन्परमेश्वरः १८
शंकरउवाच-
धन्यासिकृतकृत्यासिविष्णुभक्तासिपार्वति
दुर्लभावैष्णवीभक्तिर्भागधेयंविनेश्वरि १९
रामरामेतिरामेतिरमेरामेमनोरमे
सहस्रनामतत्तुल्यंरामनामवरानने २०
रकारादीनिनामानिशृण्वतोममपार्वति

मनःप्रसन्नतांयातिरामनामाभिशंकया २१

रामेत्युक्त्वामहादेविभुंक्ष्वसार्धमयाधुना

वसिष्ठउवाच-

ततो रामेतिनामोक्त्वासहभुंक्त्वाऽथपार्वती २२

रामेत्युक्तामहादेवीशंभुनासहसंस्थिता

पप्रच्छशंकरंदेवंप्रीतिप्रणवमानसा २३

पार्वत्युवाच-

सहस्रनामभिस्तुल्यंरामनामत्वयोदितम्

तस्यापराणिनामानिसंतिचेद्रावणद्विषः

कथ्यतांममदेवेशतत्रमेभक्तिरुत्थिता २४

श्रीमहादेवउवाच-

शृणुनामानिवक्ष्यामिरामचंद्रस्यपार्वति

लौकिकावैदिकाः शब्दाःयेकेचित्संतिपार्वति २५

नामानिरामचंद्रस्यसहस्रंतेषुचाधिकम्

तेषुचात्यंतमुख्यंहिनाम्राष्टोत्तरंशतम् २६

विष्णोरेकैकनामैवसर्ववेदाधिकंमतम्

तादृङ्नामसहस्राणिरामनामसमानिच २७

यत्फलंसर्ववेदानांमंत्राणांजपतःप्रिये

तत्फलंकोटिगुणितंरामनामैवलभ्यते २८

नामानिशृणुरामस्यमुख्यानिशुभदर्शने

ऋषिभिःपरिगीतानितानिवक्ष्यामितेप्रिये २९

ॐश्रीरामोरामचंद्रश्चरामभद्रश्चशाश्वतः

राजीवलोचनः श्रीमान्नाजेंद्रोरघुपुंगवः ३०

जानकीवल्लभोजैत्रोजितामित्रोजनार्दनः

विश्वामित्रप्रियोदांतःशरण्यत्राणतत्परः ३१

वालिप्रमथनोवाग्मीसत्यवाक्सत्यविक्रमः

सत्यव्रतोव्रतफलःसदाहनुमदाश्रयः ३२

कौशलेयःखरध्वंसीविराधवधपंडितः

विभीषणपरित्रातादशग्रीवशिरोहरः ३३

सप्ततालप्रभेत्ताचहरकोदंडखंडनः

जामदग्निमहादर्पदलनस्ताडकांतकृत् ३४
वेदांतपारोवेदात्माभवबंधैकभेषजम्
दूषणत्रिशिरोरिश्चत्रिमूर्तिस्त्रिगुणस्त्रयी ३५
त्रिविक्रमस्त्रिलोकात्मापुण्यचारित्रकीर्तनः
त्रिलोकरक्षकोधन्वीदंडकारण्यवासकृत् ३६
अहल्यापावनश्चैवपितृभक्तोवरप्रदः
जितेंद्रियोजितक्रोधोजितलोभोजगद्गुरुः ३७
ऋक्षवानरसंघातीचित्रकूटसमाश्रयः
जयंतत्राणवरदःसुमित्रापुत्रसेवितः ३८
सर्वदेवाधिदेवश्चमृतवानरजीवनः
मायामारीचहंताचमहाभागोमहाभुजः ३९
सर्वदेवस्तुतः सौम्योब्रह्मण्योमुनिसत्तमः
महायोगीमहोदारः सुग्रीवस्थिरराज्यदः ४०
सर्वपुण्याधिकफलःस्मृतः सर्वाघनाशनः
आदिपुरुषोमहापुरुषःपरमः पुरुषस्तथा ४१
पुण्योदयोमहासारःपुराणपुरुषोत्तमः
स्मितवक्त्रोमितभाषीपूर्वभाषीचराघवः ४२
अनंतगुणगंभीरोधीरोदांतगुणोत्तरः
मायामानुषचारित्रोमहादेवाधिपूजितः ४३
सेतुकृजितवारीशःसर्वतीर्थमयोहरिः
श्यामांगःसुंदरःशूरःपीतवासाधनुर्द्धरः ४४
सर्वयज्ञाधिपोयज्ञोजरामरणवर्जितः
शिवलिङ्गप्रतिष्ठातासर्वाद्यगुणवर्जितः ४५
परमात्मापरब्रह्मसच्चिदानंदविग्रहः
परंज्योतिःपरंधामपराकाशःपरात्परः ४६
परेशःपारगःपारःसर्वभूतात्मकःशिवः
इति श्रीरामचन्द्रस्यनाम्नामष्टोत्तरंशतम् ४७
गुह्याद्गुह्यतरंदेवितवस्नेहात्प्रकीर्तितम्
यःपठेच्छृणुयाद्वापिभक्तियुक्तेनचेतसा ४८
सर्वैःप्रमुच्यतेपापैः कल्पकोटिशतोद्भवैः

जलानिस्थलतांयांतिशत्रवोयांतिमित्रताम् ४९
 राजानोदासतांयांतिवह्नयोयांसौम्यताम्
 आनुकूल्यंचभूतानिस्थैर्ययांतिचलाःश्रियः ५०
 अनुग्रहंग्रहायांतिशांतिमायांत्युपद्रवाः
 पठतोभक्तिभावेननरस्यगिरिसंभवे ५१
 पठेत्परमयाभक्त्यातस्यवश्यंजगत्त्रयम्
 ययंकामंप्रकुरुतेतंतमाप्नोतिकीर्तनात् ५२
 कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच
 वैकुण्ठेमोदतेनित्यंदशपूर्वैर्दशापरैः ५३
 रामंदूर्वादलश्यामंपद्माक्षंपीतवाससम्
 स्तुवंतिनामभिर्दिव्यैर्नतिसंसारिणोजनाः ५४
 रामायरामभद्रायरामचंद्रायवेधसे
 रघुनाथायनाथायसीतायाः पतयेनमः ५५
 इमंमंत्रमहादेवि जपन्नेवदिवानिशम्
 सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ५६
 इतितेरामचंद्रस्यमाहात्म्यंवेदसंमितम्
 कथितंवैमयासुभूस्तवप्रीत्याशुभाह्वयम् ५७
 वसिष्ठउवाच-
 तच्छ्रत्वाशंकरेणोक्तंमाहात्म्यंपरमात्मनः
 प्रहर्षमतुलंलेभेआनंदाश्रुजलाप्लुता ५८
 प्रणम्यप्राहदेवेशंभर्तारंवृषभध्वजम्
 पार्वत्युवाच-
 अहोमाहात्म्यमतुलंरामस्यपरमात्मनः
 श्रोत्रतृप्तिर्हिमेनस्यात्कल्पायुतशतैरपि ५९
 धन्याहंकृतकृत्यास्मि सर्वमुक्तंत्वयानघ
 त्वत्प्रसादाद्धरेर्भक्तिर्जन्मजन्मनिचास्तुमे ६०
 वसिष्ठउवाच-
 एवमुक्त्वास्वभर्तारंगौरीभागवतोत्तमा
 रामायरामभद्रायरामचंद्रायवेधसे
 रघुनाथायनाथायसीतायाः पतयेनमः ६१

इममेव जपन्मंत्रं सर्वावस्थासु पार्वती
 उवासचसुखेनैव कैलासे पतिना सह ६२
 एतत्ते सर्वमाख्यातं गुह्याद्गुह्यतमं नृप
 रुद्रप्रोक्तानि शास्त्राणि तामसान्येव पार्थिव ६३
 संमोहनार्थं लोकानां प्रोक्तवान्वृषभध्वजः
 रहसिप्रोक्तवान् देव्या इदमेकं हरः प्रभुः ६४
 यथार्थमर्थं गुह्यं च सारं मंत्रस्य भूपते
 देव्या प्रीत्यै महादेवः कथयामास तत्परः ६५
 उमामहेश्वरं राजन्संवादमिममद्भुतम्
 यः पठेच्छृणुयाद्वापि भक्तियुक्तेन चेतसा ६६
 स सर्ववन्द्यः सर्वज्ञो महाभागवतो भवेत्
 सर्वधर्मविनिर्मुक्तः प्राप्नोति परमं पदम् ६७
 धन्यः खलु भवान्लोके पार्थिवेंद्र महाबल
 त्वदन्वये हरिः श्रीमान्पुराणः पुरुषोत्तमः ६८
 उत्पत्स्यते दाशरथिः सर्वलोकहिताय वै
 तस्मादिदं वाक्यं पूज्याः सुराणामपि पार्थिव ६९
 येषां जातो हि भगवान्नामो राजीवलोचनः

इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपचाशत्साहस्र्यां संहितायामुत्तरखण्डे
 उमामहेश्वरसंवादे रामचंद्राष्टोत्तरशतनामकथनं नाम
 चतुःपंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २५४

पञ्चपञ्चाशदधिक द्विशततमोऽध्यायः

दिलीप उवाच-

कथितं भवता ब्रह्मन् सर्वधर्ममशेषतः
 सामान्यं च विशिष्टं च स्वरूपं परजीवयोः १
 स्वर्गापवर्गौ कथितौ साधनं च तयोरपि
 धन्योऽस्म्यहं द्विजश्रेष्ठ त्वत्प्रसादात्सदागुरो २
 एकमन्यं द्विजश्रेष्ठ पृच्छामित्वां कुतूहलात्
 कथयस्व यथा तथ्यमपि वात्सल्यगौरवात् ३
 महाभागवतश्रेष्ठो रुद्रस्त्रिपुरहंतकः

कस्माद्विगर्हितंरूपंप्राप्तवान्सहभार्यया ४
 योनिलिगस्वरूपंचकथंस्यात्सुमहात्मनः
 पंचवक्त्रश्चतुर्बाहुःशूलपाणिस्त्रिलोचनः ५
 कथंविगर्हितंरूपंप्राप्तवान्द्विजपुंगव
 एवंसर्वसमाचक्ष्वमित्रावरुणनंदन ६
 वसिष्ठउवाच-
 शृणुराजन्प्रवक्ष्यामियन्मांपृच्छसिगौरवात्
 विशुद्धहृदयेपुंसांबुद्धिः श्रेयसिजायते ७
 स्वायंभुवोमनुः पूर्वमंदरेपर्वतोत्तमे
 जगाममुनिभिःसार्द्धदीर्घसत्रमनुत्तमम् ८
 तस्मिन्समागताः सर्वेमुनयः शंसितव्रताः
 नानाशास्त्रविदः श्रेष्ठाबालसूर्यान्लप्रभाः ९
 सर्ववेदविदोविप्राः सर्वधर्मपरायणाः
 वर्तमानेमहासत्रेमुनयः क्षीणकल्मषाः १०
 अन्वेष्टुं देवतातत्त्वंमिथः प्रोचुस्तपोधनाः
 विप्राणांवेदविदुषांकः पूज्योदेवतावरः ११
 ब्रह्मविष्णुमहेशानांकःस्तुतोमुक्तिदोनृणाम्
 कस्यपादोदकंसेव्यंभुक्तोच्छिष्टंचपावनम् १२
 कोऽव्ययःपरमंधामपरमात्मासनातनः
 कस्यप्रसादंतीर्थंचपितृणांतृप्तिदंभवेत् १३
 तेषांसमुपविष्टानांइतिवादोमहानभूत्
 रुद्रमेकमितिप्रोचुःकेचिदत्रमहर्षयः १४
 ब्रह्मैवपूज्यइत्यन्येवदंतिमुनिसत्तमाः
 सूर्यएवात्मनांपूज्यइत्यन्येप्राहुरुत्तमाः १५
 योऽसोसर्वगतः श्रीमाञ्छरीपतिः पुरुषोत्तमः
 अव्ययःपुंडरीकाक्षोवासुदेवः परात्परः १६
 अनादिनिधनो विष्णुःसएवपरमेश्वरः
 संपूज्योदेवताश्रेष्ठइत्यन्येचोचिरेद्विजाः १७
 तेषांविदतांतत्रमनुःस्वायंभुवोऽब्रवीत्
 शुद्धसत्त्वमयोयोऽसौकल्याणगुणवान्प्रभुः १८

पुंडरीकेक्षणः श्रीमाञ्छरीपतिः पुरुषोत्तमः
 विप्राणां वेदविदुषां एकएवार्चितः प्रभुः १९
 विप्राणां नेतरे पूज्यारजस्तमविमिश्रिताः
 इतितस्य वचः श्रुत्वा सर्वे एव महर्षयः
 भृगुं तपोनिधिं विप्रं प्रोचुः प्रांजलयस्तथा २०
 ऋषय ऊचुः -
 अस्माकं संशयं छेतुं त्वं समर्थोऽसि सुव्रत
 ब्रह्मविष्णुमहेशानां मंतिकं ब्रजसुव्रत २१
 गत्वा तेषां समीपं तु तथा दृष्ट्वा तु विग्रहान्
 शुद्धसत्त्वगुणं तेषां यस्मिन् संविद्यते मुने २२
 स एव पूज्यो विप्राणां नेतरस्तु कदाचन
 शुद्धसत्त्वमयः साक्षाद्ब्रह्मण्यः स भविष्यति २३
 तीर्थप्रसादवाँल्लोके विप्राणां स भविष्यति
 देवतानां पितृणां च तस्योच्छिष्टं सुपावनम् २४
 तस्माद्वा हि मुनिश्रेष्ठ विबुधानां निवासनम्
 क्षिप्रं कुरु मुनिश्रेष्ठ सर्वलोकहितं प्रभो २५
 एवमुक्तस्ततस्तूर्णैकैलासं मुनिसत्तमः
 जगाम वामदेवेन यत्रास्ते वृषभध्वजः २६
 गृहद्वारमुपागम्य शंकरस्य महात्मनः
 शूलहस्तं महारौद्रं नदिं दृष्ट्वा ब्रवीद्विवजः २७
 संप्राप्तोऽहं भृगुर्विप्रो हरं द्रष्टुं सुरोत्तमम्
 निवेदयस्व मां शीघ्रं शंकराय महात्मने २८
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा नंदी सर्वगणेश्वरः
 उवाच परुषं वाक्यं महर्षि ममितौजसम् २९
 असां निध्यं प्रभोस्तस्य देव्या क्रीडति शंकरः
 निवर्त्तस्व मुनिश्रेष्ठ यदि जीवितुमिच्छसि ३०
 एवं निराकृतस्तेन तत्रातिष्ठन् महातपाः
 बहूनि दिवसान्यस्मिन् गृहद्वारि महेशितुः ३१
 नारीसंगममत्तोऽसौ यस्मान्मामवमन्यते
 यो निलिगस्वरूपं वै तस्मात्तस्य भविष्यति ३२

ब्राह्मणंमावजानातितमसासमुपागतः
 अब्रह्मण्यत्वमापन्नोह्यपूज्योऽसौद्विजन्मनाम् ३३
 तस्मादन्नंजलंपुष्पंतस्मैदत्तंहविस्तथा
 निर्माल्यमस्यतत्सर्वंभविष्यतिनसंशयः ३४
 एवंशप्त्वामहातेजाःशंकरंलोकपूजितम्
 उवाचगणमत्युग्रंनंदिंशूलधरंनृप ३५
 रुद्रभक्ताश्चये लोकेभस्मलिगास्थिधारिणः
 तेपाखंडत्वमापन्नावेदबाह्याभवंतुवै ३६
 एवंशप्त्वामुनिस्तत्ररुद्रंत्रिपुरहंतकम्
 जगामब्रह्मलोकंवैसर्वलोकनमस्कृतम् ३७
 तत्रदैवैःसहासीनंब्रह्माणंपरमेष्ठिनम्
 दृष्ट्वाप्रांजलिनादेवंप्रणनाममहामतिः ३८
 प्रणम्यपुरतस्तस्यतूष्णीमासमहातपाः
 तंदृष्ट्वामुनिशार्दूलंरजोगुणसमावृतः ३९
 नार्चयामासधाताऽसौमहर्षिसमुपागतम्
 प्रत्युत्थानंप्रियंवाक्यंनकृतंतस्यवेधसा ४०
 एश्वर्येणैवमहतातस्थौ तत्रांबुजासनः
 तंदृष्ट्वारजसोद्विक्तंमहर्षिः पंकजासनम् ४१
 व्याजहारमहातेजावाक्यंलोकपितामहः
 रजसामहतोद्विक्तोयस्मान्मामवमन्यसे ४२
 तस्मात्त्वंसर्वलोकानामपूज्यत्वंसमाप्नुहि
 एवंशप्त्वामहात्मानंब्रह्माणंलोकपूजितम् ४३
 जगामसहसाविप्रोभगवन्मंदिरंभृगुः
 प्रविश्यवैष्णवंलोकंक्षीराब्धेरुत्तरेतटे ४४
 तत्रस्थितैर्महाभागैः पूज्यमानोयथार्हतः
 तत्रानिवार्यमाणस्तुप्रविष्टोतःपुरंद्विजः ४५
 प्रविश्यतस्मिन्विमलेविमानेरविसन्निभे
 शयानंनागपर्यंकैददर्शकमलापतिम् ४६
 लक्ष्मीकरसरोजाभ्यामृज्यमानपदद्वयम्
 तंदृष्ट्वामुनिशार्दूलोभृगुःकोपसमन्वितः ४७

सव्यंपादंप्रचिक्षेपविष्णोर्वक्षसिशोभने
 तूर्णमुत्थायभगवान्धन्योस्मीतिवदन्मुदा ४८
 हस्ताभ्यांचरणंतस्यपीडयामासहर्षितः
 शनैर्मृदित्वातत्पादमधुरंवाक्यमब्रवीत् ४९
 धन्योस्म्यद्यैवविप्रर्षेकृतकृत्योस्मिसर्वदा
 त्वत्पादस्पर्शनाद्देहेमंगलंमेभविष्यति ५०
 समस्तसंपत्समवाप्तिहेतवः समुत्थितापत्कुलधूमकेतवः
 अपारसंसारसमुद्रसेतवः पुनंतुमांब्राह्मणपादपांसवः ५१
 विप्रपादरजोयस्यदेहेतिष्ठतिसर्वदा
 गंगादिसर्वतीर्थानितस्यतिष्ठंत्यसंशयम् ५२
 इत्युक्त्वासहसोत्थायदेव्यासार्द्धजनार्दनः
 भक्त्यासमर्चयामासदिव्यस्त्रक्चंदनादिभिः ५३
 तंदृष्ट्वामुनिशार्दूलोहर्षपूर्णोऽश्रुलोचनः
 उत्थायासनमुख्यात्तंप्रणनामदयानिधिम्
 कृतांजलिपुटोभूत्वाहर्षात्प्राहमहातपाः ५४
 श्रीभृगुरुवाच-
 अहोरूपमहोशांतिरहोज्ञानमहोदया
 अहोसुनिर्मलाक्षांतिरहोसत्वगुणंहरेः ५५
 नैसर्गिकंशुभंसत्वंतथैवगुणवारिधेः
 नान्येषांविद्यतेकिंचित्सर्वेषांत्रिदिवौकसाम् ५६
 ब्रह्मण्यश्चशरण्यश्चत्वमेवपुरुषोत्तमः
 ब्राह्मणानांत्वमेवेशोनान्यःपूज्यः सुरःक्वचित् ५७
 येऽचयंतिसुरानन्यांस्त्वांविनापुरुषोत्तम
 तेपाखंडत्वमापन्नाः सर्वलोकविगर्हिताः ५८
 विप्राणांवेदविदुषांत्वमेवेज्योजनार्दनः
 नान्यः कश्चित्सुराणांतुपूजनीयः कदाचन ५९
 अनर्च्याब्रह्मरुद्राद्यारजस्तमोविमिश्रिताः
 त्वंशुद्धसत्वगुणवान्पूजनीयोऽग्रजन्मनाम् ६०
 त्वत्पादसलिलंसेव्यंपितृणांचदिवौकसाम्
 सर्वेषांभूसुराणांचमुक्तिदंकल्मषापहम् ६१

त्वद्भुक्तोच्छिष्टशेषवैपितृणांचदिवौकसाम्
 भूसुराणांचसेव्यंस्यान्नान्येषांतुकदाचन ६२
 इतरेषांतुदेवानामन्नंपुष्पंजलंतथा
 अस्पृश्यंतुभवेत्सर्वनिर्माल्यंसुरयासमम् ६३
 तस्माद्वैब्राह्मणोनित्यंपूजयित्वासनातनम्
 त्वत्तीर्थभुक्तमन्नंचभजेतैवानिशंबुधः ६४
 नान्यदेवं तुवीक्षेतब्राह्मणोनचपूजयेत्
 नान्यप्रसादंभुंजीतनान्यदायतनंविशेत् ६५
 नददातीहयोविप्रः पितृणांश्राद्धकर्मणि
 त्वद्भुक्तमन्नंतीर्थंचतत्सर्वनिष्फलंभवेत् ६६
 कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच
 पतंतिपितरस्तस्यनरकेपूयशोणिते ६७
 निवेदितंतवविभोयोजुहोतिददातिवा
 देवतानांपितृणांचतृप्तिरानंत्यमश्नुते ६८
 तस्मात्त्वमेवविप्राणांपूज्योनान्योस्तिकश्चन
 मोहाद्यः पूजयेदन्यान्सपाखंडीभविष्यति ६९
 त्वंहिनारायणः श्रीमान्वासुदेवः सनातनः
 विष्णुःसर्वगतोनित्यः परमात्मा महेश्वरः ७०
 त्वमेवसेव्योविप्राणांब्रह्मण्यः शुद्धसत्त्ववान्
 पूज्यत्वाद्ब्राह्मणानांवैशुद्धसत्त्वगुणादपि ७१
 सर्वेषामेवदेवानांब्राह्मणत्वमवाप्नुहि
 त्वामेवहिसदाविप्राभजंतिपुरुषोत्तमम् ७२
 ब्राह्मणास्तेबभूवुस्तुनान्यास्तत्रनसंशयः
 ब्रह्मण्योदेवकीपुत्रोब्रह्मण्योमधुसूदनः ७३
 ब्रह्मण्यःपुंडरीकाक्षोब्रह्मण्योविष्णुरच्युतः
 ब्रह्मण्योभगवान्कृष्णोवासुदेवोऽच्युतोहरिः ७४
 ब्रह्मण्योनारसिंहः स्यात्तथा नारायणोऽव्ययः
 ब्रह्मण्यः श्रीधरः श्रीशोगोविंदोवामनस्तथा ७५
 ब्रह्मण्योयज्ञवाराहः केशवः पुरुषोत्तमः
 ब्रह्मण्योराघवः श्रीमान्नामोराजीवलोचनः ७६

ब्रह्मण्यः पद्मनाभः स्यात्तथादामोदरः प्रभुः
 ब्रह्मण्योमाधवोयज्ञस्तथात्रिविक्रमः प्रभुः ७७
 ब्रह्मण्यश्चहृषीकेशः पीतवासाजनार्दनः
 नमो ब्रह्मण्यदेवायवासुदेवायशार्ङ्गिणे ७८
 नारायणायश्रीशायपुंडरीकेक्षणायच
 नमो ब्रह्मण्यदेवायवासुदेवायविष्णवे ७९
 कल्याणगुणपूर्णायनमस्तेपरमात्मने
 नमो ब्रह्मण्यदेवायसर्वदेवस्वरूपिणे ८०
 वाराहवपुषे नित्यं त्रयीनाथाय ते नमः
 नमो ब्रह्मण्ये देवाय नागपर्य्यंकशायिने ८१
 राजीवदलनेत्राय राघवाय नमो नमः
 माययामोहिताः सर्वदेवाश्च ऋषयस्तव ८२
 न जानंति महात्मानं सर्वलोकेश्वरं प्रभो
 त्वानं जानंति भगवन्सर्ववेदविदोऽपि हि ८३
 नामरूपगुणैः श्रीशचारित्रैरपि दुष्कृतैः
 परत्वं सूचकं सत्त्वं तव वेदितुमीश्वरः ८४
 महर्षिभिः प्रेषितोऽहमागतोऽस्मितवांतिकम्
 तव शीलगुणाञ्ज्ञातुं चरणं मम केशव ८५
 दत्तं वक्षसि गोविंद तत्त्वं तव्यंकृपानिधे
 एवमुक्त्वा भृगुर्देवं प्रणम्य च मुहुर्मुहुः ८६
 दिव्यैर्महर्षिभिस्तत्र पूज्यमानो महात्मभिः
 पुनर्जगाम हृष्टात्मा यज्ञभूमिं शुभाह्वयाम् ८७
 समागतं महात्मानं तत्र दृष्ट्वा महर्षयः
 प्रत्युत्थाय नमस्कृत्वा पूजां चक्रुर्विधानतः ८८
 तेषां विज्ञापयामास तत्सर्वं मुनिपुंगवः
 रजस्तमगुणोद्रिक्तो विधीशानौ सुरोत्तमौ ८९
 शप्तौ मयान पूज्यौ तौ विप्राणामृषिसत्तमाः
 अब्रह्मण्यत्वं मापन्नो गर्हितं रूपमास्थितः ९०
 शप्तः कैलासशिखरेशंकरस्तमसावृतः
 शुद्धसत्त्वमयो विष्णुः कल्याणगुणसागरः ९१

नारायणः परंब्रह्मविप्राणांदैवतंहरिः
 ब्रह्मण्यः श्रीपतिर्विष्णुर्वासुदेवोजनार्दनः ६२
 ब्रह्मण्यः पुंडरीकाक्षोगोविंदो हरिरच्युतः
 स एव पूज्यो विप्राणां नेतरः पुरुषर्षभाः ६३
 मोहाद्यः पूजयेदन्यं स पाखंडी भविष्यति
 स्मरणादेव कृष्णस्य विमुक्तिः पापिनामपि ६४
 तस्य पादोदकं सेव्यं भुक्तोच्छिष्टं च पावनम्
 स्वर्गापवर्गदं नृणां ब्राह्मणानां विशेषतः ६५
 विष्णोर्निवेदितं नित्यं देवेभ्यो जुहुयाद्धविः
 पितृभ्यश्चैव तद्दद्यात्सर्वमानंत्यमश्नुते ६६
 योनदद्याद्धरेर्भुक्तं पितृणां श्राद्धकर्मणि
 अश्नंति पितरस्तस्य विरमूत्रं सततं द्विजाः ६७
 तस्माद्विष्णोः प्रसादो वै सेवितव्यो द्विजन्मनाम्
 इतरेषां तु देवानां निर्माल्यं गर्हितं भवेत् ६८
 सकृदेव हियो शनाति ब्राह्मणो ज्ञानदुर्बलः
 निर्माल्यं शंकरादीनां स चांडालो भवेद्द्रुधुवम् ६९
 कल्पकोटि सहस्राणि पच्यते नरकाग्निना
 निर्माल्यं भो द्विजश्रेष्ठारुद्रादीनां दिवौकसाम् १००
 रक्षो यक्षपिशाचान्नमद्यमांससमं स्मृतम्
 तद्ब्राह्मणैर्न भोक्तव्यं देवानां भुजितंहविः १०१
 तस्मादन्यं परित्यज्य विष्णुमेव सनातनम्
 पूजयध्वं द्विजश्रेष्ठाय अवजीवमतंद्रिताः १०२
 तद्विष्णोः परमं धाम मन्यंतो गतसंशयाः
 तापादिपंचसंस्कारैरन्विष्टाः शुभचेतसः १०३
 अप्राकृतं हरिं सम्यगर्चयध्वं द्विजर्षभाः
 चक्रांकितभुजाविप्राभवंत्यप्राकृताः शुभाः १०४
 चक्रलांछनहीनास्तु प्राकृतास्तामसा स्मृताः
 तस्मात्प्राकृतसंसर्गपापौघदहनं हरेः १०५
 प्रतप्तं बिभृयाच्चक्रं शंखं च भुजमूलयोः
 उद्धर्वपुंड्राणि चांगेषु धृत्वा शास्त्रोक्तमार्गतः १०६

अर्चयेन्मंत्ररत्नेनविधिनापुरुषोत्तमम्
 तस्यप्रसादसेवांचकुर्यान्नित्यमतंद्रितः १०७
 तस्यावरणपूजायां त्रिदशानर्चयेत्सदा
 तमेवसर्वयज्ञानांभोक्तारंपरमेश्वरम् १०८
 ज्ञात्वावैजुहुयाद्द्याजपेद्वैसततंद्रिजाः १०९
 वसिष्ठउवाच-
 एवमुक्तास्तुतेसर्वेऋषयः क्षीणकल्मषाः
 नमस्कृत्यभृगुंसम्यगूचुः प्रांजलयस्तदा ११०
 ऋषय ऊचुः
 भगवन्संशयछेत्तात्वमेवद्विजसत्तम
 त्वंवैलोकगतिर्ब्रह्मंस्त्वमेवपरमागतिः १११
 त्वमेवपरमोधर्मस्त्वमेवपरमंतपः
 त्वत्प्रसादाद्वयंविप्रभविष्यामोहिनान्यथा ११२
 वसिष्ठउवाच-
 एवंस्तुत्वाभृगुंविप्रंसर्वएवमहर्षयः
 तस्मात्संप्राप्तमंत्रावैपूजयामासुरच्युतम् ११३
 एतत्तेसर्वमाख्यातंप्रसंगात्पार्थिवोत्तम
 रामस्यहस्तकमलस्पर्शनाद्वैनृपोत्तम ११४
 भविष्यत्यमलंतच्चरूपंलोकविगर्हितम्
 राघवः सर्वदेवानांपावनः पुरुषोत्तमः ११५
 स्पृष्टादृष्टाश्चतेनैवविमलाः शंकरादयः
 सर्वेषामपिदेवानांपितामाताजनार्दनः ११६
 त्राताचसर्वलोकानांवात्सल्यगुणसागरः
 तमेवशरणंगच्छयदीच्छेत्परमंपदम् ११७
 एतत्तेसर्वमाख्यातंपुराणंवेदसंमितम्
 ब्रह्मणाकथितंराजन्मनुस्वायंभुवोतरे ११८
 विष्णुभक्तिविनीतस्यशुद्धसत्वस्यनान्यथा
 तस्यसंश्रावयेन्नित्यंविमुक्तासाहरेः कथा ११९
 शंखचक्रोद्धर्वपुंड्रादिविहितोवाचकः पुमान्
 तन्मुखाच्छ्रूयतांनित्यंपुत्रीभवसिनान्यथा १२०

यस्त्विदंश्रावयेन्नित्यं पठेद्वासुसमाहितः
 अनन्यभक्तिः श्रीशस्यजायते तस्य सर्वदा १२१
 विद्यार्थीलभते विद्यां धर्मार्थी धर्ममाप्नुयात्
 मोक्षार्थीलभते मोक्षं कामार्थीलभते सुखम् १२२
 द्वादश्यां श्रवणार्के च संक्रांतौ ग्रहणे तथा
 अमावस्यां पौर्णमास्यां पठेद्भक्तिसमन्वितः १२३
 श्लोकार्द्धं श्लोकपादं वा पठेद्यस्तु समाहितः
 अश्वमेधसहस्रस्य फलं प्राप्नोत्यसंशयः १२४
 इत्येतत्कथितं गुह्यं पुराणं संहितात्मकम्
 अर्चयस्व हृषीकेशं यदीच्छसि परमं पदम् १२५
 सूत उवाच-
 एवमुक्तो वसिष्ठेन गुरुणानृपसत्तमः
 प्रणम्य च गुरुराजा पूजयित्वा यथार्हतः १२६
 तस्मात्संप्राप्तमंत्रोऽसौ विधिना द्विजसत्तमात्
 अर्चयित्वा हृषीकेशं यावज्जीवमतंद्रितः
 काले हरिपदं प्राप योगिगम्यं सनातनम् १२७
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे पंचपंचाशत्साहस्र्यां संहतियां वैयासिक्यामुत्तरखण्डे
 भृगुपरीक्षाकथनं नाम पंचपंचाशदधिकद्विशततमोऽध्यायः २५५
 इति श्रीपाद्मे महापुराणे षष्ठमुत्तरखण्डं समाप्तम्

अथ श्रीपाद्मे महापुराणे सप्तमं क्रियाखंडं प्रारभ्यते

अथ प्रथमोऽध्यायः

श्रीगणेशाय नमः

अथ क्रियायोगसारखण्डमारभ्यते

लक्ष्मीनाथपदारविन्दयुगलंब्रह्मेश्वराद्यामरश्रेणीनम्रशिरोलिरोलिमात्रमलं
वंदामहेसंततम्

भक्त्यायोगिमनस्तडागसुषमासंदोहपुष्यत्तमंगङ्गाम्भोमकरंदविन्दुनिकरंसंसार
दुःखापहम् १

योमूर्तीर्बहुधाविधायभगवान्नक्षत्रशेषजगद्यत्पादार्चनतत्परानहिपुनर्मज्जतिविश्व
र्णवे

सर्वप्राणिहृदंबुजेषुवसतिर्यस्यप्रभोः

संततरम्यक्रोडवपुर्धरायहरयेदेवायतस्मै नमः २

वेदेभ्यउद्धृत्यसमस्तधर्मान्योऽयपुराणेषुजगाददेवः

व्यासस्वरूपेणजगद्धितायवंदेतमेतंकमलासमेतम् ३

एकदामुनयः सर्वेसर्वलोकहितैषिणः

सुरम्येनैमिषारण्येगोष्ठीचक्रुर्मनोरमाम् ४

तत्रांतरेमहातेजाव्यासशिष्योमहायशाः

सूतः शिष्यगणैर्युक्तःसमायातोहरिस्मरन् ५

तमायातंसमालोक्यसूतंशास्त्रार्थपारगम्

नेमुःसर्वेसमुत्थायशौनकाद्यास्तपोधनाः ६

सोऽपितान्सहसाभक्त्यामुनीन्परमवैष्णवान्

ननामदंडवद्भूमौसर्वधर्मविदांवरः ७

वरासनेमहाबुद्धिस्तैर्दत्तेमुनिसत्तमैः

उवासहमुनिर्मध्येसर्वैःशिष्यगणैर्वृतः ८

तत्रोपविष्टंतसूतंशौनकोमुनिसत्तमः

बद्धाञ्जलिरिमांवाचमुवाचविनयान्वितः ९

शौनकउवाच-

महर्षेसूतसर्वज्ञकलिकालेसमागते

केनोपायेनभगवन्भूरिभक्तिर्भवेन्नृणाम् १०

कलौसर्वेभविष्यन्तिपापकर्मरताजनाः
 वेदविद्याविहीनाश्चतेषांश्रेयःकथंभवेत् ११
 कलावन्नगताःप्राणालोकाः स्वल्पायुषस्तथा
 निर्धनाश्चभविष्यन्तिनानादुःखप्रपीडिताः १२
 प्रयाससाध्यंसुकृतंशास्त्रेषुक्रियतेद्विज
 तस्मात्केऽपिकरिष्यन्तिकलौनसुकृतंजनाः १३
 सुकृतेषुविनष्टेषुप्रवृत्तेपापकर्मणि
 सवंशाःप्रलयंसर्वेगमिष्यन्तिदुराशयाः १४
 स्वल्पश्रमैरल्पवित्तैरल्पकालैश्चसत्तम
 यथाभवेन्महापुण्यंतद्वैकथयसूतज १५
 यस्योपदेशतः पुण्यंपापंवाकुर्वतेजनाः
 सतद्भागीभवेन्मर्त्येतिशास्त्रेषुनिश्चितम् १६
 पुण्योपदेशःसदयः कैतवैश्चविवर्जितः
 पापमार्गविरोधीचचत्वारः केशवोपमाः १७
 ज्ञानंसंप्राप्यसंसारयः परेभ्योनयच्छति
 ज्ञानरूपीहरिस्तस्मैप्रसन्नइवनेक्षते १८
 ज्ञानरत्नैश्चरत्नैश्चपरसंतोषकृन्नरः
 सज्ञेयः सुमतिर्नूननररूपधरोहरिः १९
 त्वमेवमुनिशार्दूलवेदवेदाङ्गपारगः
 त्वदृतेनहिवक्ताऽन्योयतस्त्वंव्यासशासितः २०
 सूतउवाच-
 धन्योऽसित्वंमुनिश्रेष्ठत्वमेववैष्णवाग्रणीः
 यतःसमस्तलोकानांहितंवाञ्छसिसर्वदा २१
 शृणुशौनकवक्ष्यामियत्त्वयाश्रोतुमिच्छितम्
 सर्वलोकहितार्थायवैष्णवानांविशेषतः २२
 पृष्टोजैमिनिनासर्वयदुवाचशृणुष्वतत्
 महर्षिर्जैमिनिर्नामयोगाभ्यासरतःसदा २३
 प्रणम्यशिरसाव्यासंप्रच्छमुनिसत्तमः
 जैमिनिरुवाच-
 भगवन्सर्वधर्मज्ञव्याससत्यवतीसुत २४

कलौकस्माद्भवेन्मोक्षस्तन्ममाचक्ष्वमूलतः

सुतउवाच-

जैमिनेर्वचनं श्रुत्वा व्यासः संतुष्टमानसः २५

प्रारभे मुनिशार्दूलकथां मंगलसंयुताम्

व्यासउवाच-

जैमिने मुनिशार्दूलधन्योऽसित्वं महामते २६

नारायणकथां श्रोतुं यतो वांछसि सर्वदा

सत्कथाश्रवणे बुद्धिर्यस्य यस्य प्रवर्तते २७

तस्य तस्य भवेज्ज्ञानं ज्ञानं मोक्षप्रदं विदुः

न वैष्णवकथायस्मै रोचते पापिने भुवि २८

वृथैव सृष्ट्वा विधिना भूमिर्भारवती कृता

कथा यैजगती वक्तुं श्लाघ्यते वैष्णवैर्जनैः २९

तां मिथ्यामिव यो वक्तुं श्रेयः पापिनां वरः

यस्मिन्दिने मुनिश्रेष्ठ श्रूयते न हरेः कथा ३०

तद्दिनं दुर्दिनं मन्ये घनच्छन्नं दुर्दिनम्

यत्र यत्र महीभागे वैष्णवी वर्तते कथा ३१

सांनिध्यं तत्र भगवान्न जहाति कदाचन

यो वैष्णवकथारम्भे विघ्नकृन्मानवो भवेत् ३२

तमेव शप्त्वा भगवान्दैवतैः सह गच्छति

प्रभावं वा सुदेवस्य श्रुत्वा हृष्यंति ये जनाः ३३

ज्ञेयास्त एव देवांशाः पूज्या दृश्याश्च सत्तमाः

नारायणप्रभावं ये श्रुत्वा चोपहसन्ति वै ३४

ते विज्ञेयादानवांशानरानरकभागिनः

तत्र तीर्थानि सर्वाणि गङ्गादीनि द्विजोत्तम ३५

देवर्षयश्च देवाश्च मुनयश्च तपोधनाः

शृण्वतां लोकसंघानां पापव्याधिविनाशनी ३६

नारायणकथायत्र वर्तते प्रतिवासरम्

मुने क्रियायोगसारं बह्वर्थपापनाशनम् ३७

नारायणकथोपेतं सेतिहासं निशामय ३८

इति श्रीपाद्मे महापुराणे क्रियायोगसारे जैमिनिव्याससंवादे प्रथमोऽध्यायः १

द्वितीयोऽध्यायः

व्यासउवाच-

सृष्टेरादौ महाविष्णुः सिसृक्षुः सकलं जगत्
 स्रष्टा पाताचसंहर्ता त्रिमूर्तिरभवत्स्वयम् १
 सृष्ट्यर्थं मस्य जगतः ससर्ज ब्रह्मसंज्ञकम्
 दक्षिणां गत आत्मानमात्मना श्रेष्ठपुरुषः २
 ततस्तु पालनार्थाय जगतो जगतीपतिः
 विष्णुं ससर्ज वामांशान्निजांशं केशवं मुने ३
 अथ संहरणार्थाय जगत्तोरुद्रमव्ययम्
 मुने ससर्ज मध्यां गात्कृतपद्मालयः प्रभुः ४
 रजःसत्त्वं तमश्चेति पुरुषं त्रिगुणात्मकम्
 वदन्तिकेचिद्ब्रह्माणं विष्णुं केचिच्च शंकरम् ५
 एको विष्णुस्त्रिधा भूत्वा सृजत्यत्तिचपातिच
 तस्माद्भेदो न कर्तव्यस्त्रिषु लोकेषु सत्तमैः ६
 आद्या प्रकृतिरेतस्य महाविष्णोः परात्मनः
 निदानं भूतविश्वस्य विद्याविद्येति गीयते ७
 भावाभावस्वरूपा सा जगद्धेतुः सनातनी
 ब्राह्मी लक्ष्मी रम्बिकेति त्रिमूर्तिः सहसाऽभवत् ८
 सृष्टिस्थिति विनाशेषु यां नियोज्यत तो मुने
 आद्यां चैवाद्यपुरुषस्तत्रैवांतरधीयत ९
 यस्याज्ञया ततो ब्रह्मामहाभूतान्ससर्ज ह
 पृथिव्याकाशवाय्वंबुवह्नीन्पञ्चसमाधिना १०
 भूर्भुवः स्वस्तथा चैव महश्चैव जनस्तथा
 तपश्च सत्यमित्यादीन् सृष्टवान्कमलासनः ११
 अतलं सृष्टवान्ब्रह्मा ततोऽधो वितलं द्विज
 ततोऽधसु तलं चैव ततोऽधश्च तलातलम् १२
 महातलमधस्तस्मात्ततोऽधश्च रसातलम्
 तस्मादधश्च पातालं लोकानेवं यथाक्रमम् १३
 देवतानां निवासार्थं रत्नसानुं महागिरिम्
 सृष्टवान्पृथिवीमध्ये जाम्बूनदसमुज्ज्वलम् १४

मंदरंचरमंचैवत्रिकूटमुदयाचलम्
अन्यांश्चपर्वतांश्चैवसृष्टवान्विविधानपि १५
लोकालोकस्ततश्चैवतन्मध्येसप्तसागराः
सप्तद्वीपाश्चविप्रेन्द्रपरमेशस्वयंभुवा १६
जम्बुद्वीपोद्विजश्रेष्ठद्वीपश्चप्लक्षसंहितः
विज्ञेयोद्विगुणस्तस्माच्छाल्मलोद्विगुणस्ततः १७
तेचप्लक्षादयोद्वीपाःसर्वभागसमन्विताः
समस्तगुणसंयुक्तादेवदेवर्षिमूर्तयः १८
सप्तद्वीपाइमेविप्रसप्तसागरवेष्टिताः
तेषांनामानिवक्ष्यामिसागराणांनिशामय १९
लवणेक्षुसुरासर्पिर्दधिदुग्धजलांतकाः
एतेसमुद्रादेवर्षेपूर्वस्माच्चपरः पराः २०
विज्ञेयाद्विगुणाःसर्वआलोकालोकपर्वताः
द्वीपेद्वीपेततोब्रह्मावृक्षगुल्मलतादिकान् २१
तिर्यग्योनिगताञ्जतून्सृष्टवान्द्विजसत्तम
अथदेवान्मनुष्यांश्चनागान्विद्याधरांस्तथा २२
क्रमात्ससर्जपुत्रांश्चततोदक्षादिकान्मुनीन्
ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रानन्यांश्चैवांत्यजांस्तथा २३
तेषांचवर्तनादीनिसृष्टवान्सप्रजापतिः
हेमाद्रिदक्षिण्यद्वैविंध्याद्रेरुत्तरंतथा २४
आहुस्तद्भारतंवर्षंशुभाशुभफलप्रदम्
आसाद्यभारतेवर्षेयेजन्मनिनरोत्तमाः २५
धर्मकर्माणिकुर्वितेसर्वेकेशवोपमाः
कर्मभूमौकृतंकर्मशुभंवाशुभमेववा २६
तत्फलंभुंजतेलोकोभोगभूमिषुसत्तम
कर्मभूमिंसमागत्ययोधर्मकर्मसूद्यतः २७
नचतेनसमःकोऽपित्रिषुलोकेषुविद्यते
तस्यस्यात्सफलं जन्मजीवितंचसुजीवितम् २८
श्रीनारायणसेवायांमतिर्यस्यनविद्यते
जन्मकोट्यर्जितैःपुण्यैःसंसारैकाधिनायके २९

नारायणेदेवदेवेभक्तिः स्यात्सुदृढानृणाम्
 समस्तसुखदश्चापिसश्लाघ्योनिर्भयोऽपि च ३०
 त्याज्यः सदेशः सहसानातिष्ठेद्यत्र वैष्णवः
 जन्मांतरार्जितं पापं स्वल्पं वा यदि वा बहु ३१
 तत्क्षणात्क्षयमाप्नोति भगवद्भक्तदर्शनात्
 वैष्णवांघ्रिजलं यस्तु समस्तपातकापहम् ३२
 वहेत्स्वशिरसाभक्त्या गङ्गास्नानेन तस्य किम्
 मुहूर्तमपि यः कुर्यात्सङ्गं भागवतैः सह ३३
 समुच्यते सर्वपापैर्ब्रह्महत्यामुखैरपि
 धर्मकर्माणि विप्रेन्द्रक्रियन्ते यानि कानि च ३४
 भगवद्भक्तपुरतस्तानि स्युरक्षयाणि च
 मुहूर्तं वा मुहूर्तार्द्धं यत्र तिष्ठन्ति वैष्णवाः ३५
 सत्यं सत्यं पुनः सत्यं तत्तीर्थं तत्तपो वनम्
 अन्नं वा सलिलं वापि फलं वा वैष्णवाय च ३६
 यत्किञ्चिद्दीयते विप्रतद्दानमक्षयं भवेत्
 समस्तदेवतारूपो वैष्णवः परिकीर्तितः ३७
 स चेत्सन्तोषितो येन तोषिताः सर्वदेवताः
 संसारेऽस्मिन् महाघोरे नानादुःखसमन्विते ३८
 भगवद्भक्तपुरुषः कदाचिन्नावसीदति
 तस्मात्त्वमपि विप्रेन्द्रक्रियायोगेन केशवम् ३९
 समाराध्य सदा भक्त्या ब्रजविष्णोः पदं परम्
 सूत उवाच-
 तदेतद्वचनं श्रुत्वा कानीनस्य महात्मनः ४०
 शिरसांजलिमादाय जैमिनिः पर्यपृच्छ त
 जैमिनिरुवाच-
 भगवद्भक्तमाहात्म्यं त्वया प्रोक्तं पुनः पुनः ४१
 गुरोर्किं लक्षणं तेषां तत्सर्वं ब्रूहि सांप्रतम्
 कथं वा वैष्णवालोकाज्ञातव्या मुनिसत्तम ४२
 आदितो ब्रूहि तत्सर्वं यदि ते मय्यनुग्रहः
 व्यास उवाच-

मधुकैटभयोःपूर्वहतयोर्वेधसास्वयम् ४३
 पृष्ठोयदाहभगवांस्तन्निशामयवेद्यहम्
 कल्पांतरुद्ररूपेणसंहार्यसकलंजगत् ४४
 स्वयमेकश्चभगवान्सुष्वापयोगमायया
 सुप्तेतस्मिन्भगवतियोगनिद्राविमोहिते
 अभवत्पृथिवीसर्वासलिलौघपरिप्लुता ४५
 अतोब्रह्माजगत्स्त्रष्टातन्नाभिकमलोपरि
 तमादिपुरुषंध्यात्वातस्थौतद्गतमानसः ४६
 तस्मिन्कालेमहाघोरेविष्णोःकर्णमलादिवज
 जातौमहासुरौघोरौमधुकैटभसंज्ञितौ ४७
 अंतरिक्षेभ्रमतौतौदानवावतिदारुणौ
 श्रीविष्णोर्नाभिकमलेब्रह्माणंतावपश्यताम् ४८
 तंहंतुमथदैत्यौतौमहाबलपराक्रमौ
 उद्यमंचक्रतुर्विप्रक्रोधसंरक्तलोचनौ ४९
 ततोब्रह्माजगत्स्त्रष्टाविचिंत्यतद्वधंहदा
 योगनिद्रांभगवतींतुष्टावश्लक्ष्णयागिरा ५०
 तस्यस्तवंसमाकर्ण्यब्रह्मणः परमेष्ठिनः
 उवाचेतिवचःप्रीत्याकिंतेऽभिमतमुच्यताम् ५१
 ब्रह्मोवाच-
 अत्युग्रदानवावेतौहंतुमांकृतनिश्चयौ
 माययामोहयक्षिप्रंत्रातारमच्युतंत्यज ५२
 ततोभागवतीनिद्रामहाविष्णुंतमत्यजत्
 दानवाभ्यांततस्ताभ्यामंतरिक्षेकृपामयः ५३
 युयुधेबाहुयुद्धेनशरणागतवत्सलः
 पञ्चवर्षसहस्राणिकृत्वायुद्धंसुदारुणम् ५४
 विजयंनागमत्कोऽपिनचकोऽपिपराभवम्
 अथतौदानवौतत्रमहामायाविमोहितौ ५५
 वरंवृशिवतिचास्मत्तोऽगदतांकेशवंप्रति
 ततः प्रहस्यदेवेशउवाचेतिवचोद्विज ५६
 यदितुष्टौचवादैत्यौमद्वध्यौभवतंद्रुतौ

ततस्तौदानवौघोरौभगवंतंजनार्दनम् ५७

इत्यूचतुर्महामायौमहामायाविमोहितौ

अयमेववरोदत्तोभवतेनात्रसंशयः ५८

मारयावांविनावारिमहीयत्रजनार्दन

महासुरौततस्तौतुआनीयजघनंप्रति ५९

निहतौसहसाविप्रचित्रयाचक्रधारया

चक्रिणानिहतौदृष्ट्वादानवौमधुकैटभौ

तुष्टावदेवदेवेशंब्रह्माविगतसाध्वसः ६०

ब्रह्मोवाच-

नमोनमस्तेपरमेश्वरायप्रपन्नसर्वार्तिविनाशनाय

नमोनमस्तेत्रिगुणात्मकायनारायणायामितविक्रमाय ६१

त्वत्पादपाथोजयुगंप्रपन्नाजनाःक्वचिन्नोविपदमनुष्याः

एतन्मयाज्ञातमनंतकीर्तिसद्योहृतेयंमहतीममापत् ६२

योगेश्वरोऽसिसदयोऽसिजगत्त्रयेशत्वंदेवदेवशरणागतपालकेश

त्वंनिर्दयोऽरिनिकरस्यविनाशनेषुयद्रक्षितोऽहमसुरौनिहतौत्वयैतौ ६३

यद्यप्यत्यंतकठिनौमधुकैटभौतौमन्येतथापिस्वजनाविहचेतसाहम्

यस्मात्स्वजीवनविनाश वरप्रदानैः संतोषितोऽखिलशुभप्रदईश्वरस्त्वम् ६४

रम्यजगत्त्रयमिदंपुरुषस्यतस्यनश्यंतिसर्वरिपवः स्वकुलैःसमेताः

वृद्धिं व्रजंतिसुहृदोऽखिलबांधवाश्चयंपश्यसित्वममरेशदयाभिरत्र ६५

लक्ष्मीमुखांबुजमधुव्रतदेवदेवसंसारलोकभयशोकविनाशकारिन्

त्वच्चारुपादकमलद्वयमाश्रयंतंमांपाहिनाथकृपयासततंनमस्ते ६६

प्रसीदपुण्डरीकाक्षप्रसीदकमलेश्वर

प्रसीदसर्वभूतेशविश्वंभरनमोस्तुते ६७

नमस्तेभक्ततुष्टायनमस्तेभक्तिदायिने

नमस्तेज्ञानरूपायशरणंमेभवानघ ६८

नमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यंनमोनमः

परित्राहिपरित्राहिपरित्राहिजगन्मय ६९

व्यासउवाच-

एतैरन्यैरपिस्तोत्रैर्ब्रह्मणालोककारिणा

स्तुतः सदेवोभगवान्परमांप्रीतिमाययौ ७०

श्रीभगवानुवाच -

स्तोत्रेणानेनतेभक्त्यातुष्टोऽस्मिकमलासन
किमस्त्यभिमतंब्रूहितत्तेदास्याम्यहंभुवि ७१

ब्रह्मोवाच-

यदितुष्टोऽसिदेवेशकरुणाब्धे जगन्मय
नापदस्तवभक्तानांभवंत्विति वरोमम ७२

श्रीभगवानुवाच-

एवमस्तुसुरश्रेष्ठदत्तोऽयतेमयावरः
मद्भक्तस्यकदाप्यापन्नभवेत्क्षितिमण्डले ७३
वैष्णवानांशरीरेषुसततंनिवसाम्यहम्
लभंतेनापदस्तस्मात्कदाचिद्वैष्णवानराः ७४

ब्रह्मोवाच-

सर्वमेवजगन्नाथत्वयादत्तंनसंशयः
यद्येतौचमहादैत्यौसंग्रामेविनिपातितौ ७५
कियत्कालंसमासाद्यस्तोत्रेणानेनवैप्रभो
स्तौतित्वांपरयाभक्त्यातस्य त्राताभविष्यसि ७६
अहोध्यानैरपिध्यातुंदेवैस्त्वंनहिशक्यसे
सत्त्वंवैष्णवदेहेषुभ्रमसीत्यद्भुतंमहत् ७७
क्षणमात्रमपिस्वामिंस्त्वयितुष्टेनकिं भवेत्
सत्त्वंवैष्णवसंगेनभ्रमसीत्यद्भुतंमहत् ७८
कैवैष्णवाः कैटभारेकिंवातेषांचलक्षणम्
कथंज्ञेयास्तुतेसर्वेतन्मेकथयकेशव ७९

श्रीभगवानुवाच-

वैष्णवानांलक्षणानिकल्पकोटिशतैरपि
सम्यग्वक्तुंनशक्तोऽस्मिसंक्षेपाच्छृणुसत्तम ८०
संसारोवैष्णवाधीनोदेवा वैष्णवपालिताः
अहंचवैष्णवाधीनस्तस्माच्छ्रेष्ठाश्चवैष्णवाः ८१
क्षणमात्रमपिब्रह्मन्विहायवैष्णवंजनम्
तिष्ठामिनाहमन्यत्रवैष्णवाममबांधवाः ८२
कामक्रोधविहीनायेहिंसादंभविवर्जिताः

लोभमोहविहीनाश्चज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ८३
 अमत्सरादयायुक्ताःसर्वभूतहितैषिणः
 सत्योक्तिभाषिणश्चैवविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ८४
 धर्मोपदेशिनश्चैवधर्माचारधरास्तथा
 गुरुशुश्रूषिणश्चैवविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ८५
 समानयेचपश्यन्तित्वांचमांचमहेश्वरम्
 कुर्वन्तिपूजामतिथेर्ज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ८६
 वेदविद्यानिरुक्तायेविप्रभक्तिरताःसदा
 नपुंसकाः परस्त्रीषुज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ८७
 एकादशीव्रतयेचभक्तिभावेनकुर्वते
 गायन्तिममनामानिज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ८८
 देवायतनकर्तारस्तुलसीमाल्यधारकाः
 पद्माक्षधारिणोयेचज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ८९
 शङ्खचक्रगदापद्मैरङ्कितानिममायुधैः
 ब्रह्मन्येषांशरीराणिज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ९०
 धात्रीफलस्त्रजोयेषांगलेषुकमलासन
 मांपूजयन्ति तत्पत्रैर्ज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ९१
 तुलसीमूलमृद्धिश्चतिलकानिनयन्ति ये
 तुलसीकाष्ठपंकैश्चज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ९२
 गङ्गास्नानरतायेचगङ्गानामपरायणाः
 गङ्गामाहात्म्यवक्तारोज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ९३
 शालग्रामशिलायेषांगृहेवसतिसर्वदा
 शास्त्रभागवतंचैवज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ९४
 संमार्जयन्ति येनित्यंममस्थानानिसत्तम
 दीपंयच्छन्ति तत्रैवज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ९५
 शीर्णमन्मंदिरंयेचकुर्वन्तिनूतनंपुनः
 तत्रायतनशोभांचज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ९६
 अभयंयेचयच्छन्तिभीरुभ्यश्चतुरानन
 विद्यादानंचविप्रेभ्योज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ९७
 मत्पादसलिलैर्येषांसिक्तानिमस्तकानिच

ममनैवेद्यमश्नन्तिज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ६८
 क्षुत्तृप्प्रपीडितेभ्यश्चयेयच्छंत्यन्नमंबुच
 कुर्युर्येयोगशुश्रूषांज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः ६९
 आरामकारिणोयेचपिप्पलारोहिणोऽपिच
 गोसेवांयेचकुर्वन्तिज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः १००
 अत्यन्तभक्तायेब्रह्मन्पितृयज्ञंप्रकुर्वते
 कुर्वन्तिदीनशुश्रूषांज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः १०१
 तडागग्रामकर्तारः कन्यादानरताश्चये
 सेवन्तेश्चशुरौयेचज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः १०२
 सेवन्तेज्येष्ठभगिनींज्येष्ठभ्रातरमेवच
 परनिंदानकुर्वन्तिज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः १०३
 वैष्णवेषुगुणाः सर्वेदोषलेशोनविद्यते
 तस्माच्चतुर्मुखत्वंचवैष्णवोभवसांप्रतम् १०४
 समाराधयमानित्यंक्रियायोगैःप्रजापते
 सर्वमेवाशुभद्रंतेभविष्यतिनसंशयः १०५
 देवस्वंब्राह्मणद्रव्यंपरस्वंचचतुर्मुख
 पश्यन्तिविषवद्येचज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः १०६
 पाखंडभक्तिरहिताः शिवभक्तिपरायणाः
 चतुर्दशीव्रतरताज्ञेयास्तेवैष्णवाजनाः १०७
 बहुनात्रकिमुक्तेनभाषितेनपुनः पुनः
 ममार्चायेचकुर्वन्तिविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः १०८
 भूयः पूर्वस्थितमिवसृज्यतांसकलंजगत्
 इत्युक्त्वांतर्द्धेदेवस्तत्रैवपरमेश्वरः १०९
 ततस्तुपूर्ववद्ब्रह्मासृष्टवान्सकलंजगत्
 क्रियायोगैर्हरिचेष्टाजगामपरमंपदम् ११०
 येपठन्तीममध्यायं भक्त्यानारायणाग्रतः
 सर्वपापविनिर्मुक्ताअन्तेयान्तिहरेर्गृहम् १११

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेक्रियायोगसारेद्वितीयोऽध्यायः २

तृतीयोऽध्यायः

जैमिनिरुवाच-

क्रियायोगस्य तत्त्वं मे ब्रूहि व्यास महामते
क्रियायोगमहं ज्ञातुमिच्छामि भवदग्रतः १

व्यास उवाच-

शरीरं मानुषं विप्रदुर्लभं चात्र भूतले
धीरः शरीरमासाद्य मोक्षार्थयोगमभ्यसेत् २
क्रियायोगध्यानयोगावुभौ योगौ प्रकीर्तितौ
तयोराद्यः क्रियायोगः कुर्वतां सर्वकामदः ३
गङ्गाश्रीर्विष्णुपूजाचदानानि द्विजसत्तम
ब्राह्मणानां तथा भक्तिर्भक्तिरेकादशीव्रते ४
धात्रीतुलस्योर्भक्तिश्च तथा चातिथिपूजनम्
क्रियायोगाङ्गभूतानि प्रोक्तानीति समासतः ५
क्रियायोगादृते विप्रध्यानयोगेन सिद्ध्यति
क्रियायोगरतो याति तद्विष्णोः परमं पदम् ६

जैमिनिरुवाच-

क्रियायोगाङ्गभूतानि यानि प्रोक्तानि भोः प्रभो
तन्महात्म्यानि कथय यदि भो मय्यनुग्रहः ७
गङ्गायाः के गुणा ब्रह्मन् विष्णुपूजाफलं च किम्
श्रेष्ठानि कानि दानानि कानि वा भक्तिर्द्विजन्मनाम् ८
एकादश्याः फलं किं वा धात्रीभक्तिश्च कीदृशी
तुलस्याः कीदृशी भक्तिः किं वा चातिथिपूजनम् ९
एतत्सर्वमुने ब्रूहि श्रोतुमस्ति ममादरः
त्वत्तोऽन्यकथितुं कोऽपि न शक्नोति जगत्त्रये १०

व्यास उवाच-

साधुसाधु द्विजश्रेष्ठ मनस्ते विमलं ध्रुवम्
यतो गुह्यकथामेतां श्रोतुं श्रद्धाचकौतुकम् ११
भागीरथ्यागुणं सम्यक् कथितुं न हि शक्यते
तस्मात्समासतो वक्ष्ये श्रूयतामेकचेतसा १२
गङ्गेत्यक्षरयुग्मं च जपत्यत्यन्तकोमलम्

मन्येव्रजेत्तथाप्येनोमहाभूतरसायनम् १३
 सर्वत्रसुलभागङ्गात्रिषुस्थानेषुदुर्लभा
 गङ्गाद्वारे प्रयागेचगङ्गासागरसङ्गमे १४
 सवासवाःसुराः सर्वेगङ्गाद्वारंमनोरमम्
 समागत्यप्रकुर्वन्तिस्नानदानादिकमुने १५
 दैवयोगान्मुनेतत्रयेत्यजंतिकलेवरम्
 मनुष्यपशुकीटाद्यालभन्तेपरमंपदम् १६
 अत्रेतिहासंविप्रर्षेकथ्यमानंमयाशुणु
 सम्यक्ध्रुवणमात्रेणसर्वपापैः प्रमुच्यते १७
 मनोभद्रोनामराजासोमवंशसमुद्भवः
 पूर्वमासीज्जगत्यस्मिन्बलवान्सर्वधर्मवित् १८
 तस्यहेमप्रभानाममहिषीप्रियवादिनी
 पतिव्रतामहाभागासर्वलक्षणसंयुता १९
 सराजासमरेहत्वासकलानेवशात्रवान्
 शशासपृथिवींकृत्स्नांसाब्धिद्वीपांमहाबलः २०
 सएकदामहीपालः समाहूयस्वमंत्रिणः
 उवाचेदंवचः प्रीत्यासभामध्येमहायशाः २१
 मनोभद्रउवाच-
 अमात्याः पृथिवीसर्वामयेयंपरिपालिता
 निहतारिपवःसर्वेसपुत्रबलवाहनाः २२
 पालितानिस्वगोत्राणिदानैर्विप्राश्चतोषिताः
 शिष्टाश्चत्रिदशाः सर्वेसपुत्रबलवाहनाः २३
 पालितानिस्वगोत्राणियज्ञैःसर्वैःसदक्षिणैः
 एतद्धिजरयासर्वमहत्यामेबलंहतम् २४
 कर्माणिकानिचित्कर्तुंनहिशक्नोमिदुर्बलः
 सामर्थ्यहीनेपुरुषेराजश्रीर्नहिशोभते २५
 सर्वाभरणसंयुक्तावृद्धाङ्गाइवकामिनी
 तावद्विभ्यतिसर्वेऽपिशत्रवः पृथिवीतले २६
 यावद्धिगतसामर्थ्यंनेच्छन्तिचारुचक्षुषा
 समस्तगुणसम्पन्नामपितद्गतमानसम् २७

पृथ्वीत्यजेन्नृपंवृद्धंस्वैरिणीपालितायथा
भक्तिलभ्यागुणाःसर्वेगुणलभ्यमहद्यशः २८
निःश्रेयसंदानलभ्यंबललभ्यातुमेदिनी
सामर्थ्यहीनः कृपणोनिश्चितोरिपुशासने २९
मूर्खमात्रवचोग्राहीसनृपः शत्रुनंदनः
ततोऽहसकलंराज्यंविभज्यवरमंत्रिणः ३०
दातुमिच्छामिपुत्राभ्यांयुष्माभिर्यदिमन्यते
मन्त्रिणऊचुः -

यदेतद्वचनंप्रोक्तंत्वयानीतिविदानृप ३१
तदेवमतमस्माकंसदेहोनात्रविद्यते
अथायातौनृपादेशात्संसदंप्रतिसत्तमौ ३२
वीरभद्रयशोभद्रनामानौतनयाबुभौ
तौचसर्वगुणोपेतौकुमारौप्रियवादिनौ ३३
पितृभक्तौसदाशांतौबलिनौधर्मतत्परौ
ततः सभूपः सहसाराजनीतिविदांवरः ३४
विभज्यसकलंराज्यंददौताभ्यांकुतूहलात्
अत्रांतरेगृध्रएकःस्वकीयस्त्रीसमन्वितः ३५
आगत्यतत्सभामध्येउपविष्टोद्विजोत्तमाः
तावागतौसमालोक्यपक्षिणावतिहर्षितौ ३६
राजाहयुवयोः कस्माच्छुभागमनमुच्यताम्
गृध्रउवाच-

गृध्रोऽहपृथिवीपालममेयंस्त्रीपरंतपः ३७
आगतोऽस्मिमुदाद्रष्टुंसंपदंपुत्रयोस्तव
एतयोर्महतीदृष्टाविपत्तिः पूर्वजन्मनि ३८
इहजन्मनिसंपत्तिंद्रष्टुमावांसमागतौ
तस्यैतद्वचनंश्रुत्वागृध्रस्यपरमाद्भुतम्
राजोवाचपुनर्विप्रविस्मयाविष्टमानसः ३९
राजोवाच-

अत्यद्भुतंवचोगृध्रत्वत्तः श्रुतमिदंमया
एतयोःपूर्ववृत्तान्तोभवताज्ञायतेकथम् ४०

यदिजानासितत्वेनपूर्ववृत्तांतमेतयोः
 ब्रूहितर्हिखगश्रेष्ठसर्वमेतदशेषतः ४१
 गृध्रउवाच-
 नृपतेवृषलावेतौयुगेद्वापरसंज्ञके
 गरसंगरनामानौसत्यघोषसुतौस्थितौ ४२
 एककालेचभूपालमृतौनिजगृहांतरे
 ततोनेतुमिमौभूपदंष्ट्रिणोयमकिंकराः ४३
 पाशहस्ताःसमायाताः कोटिकोटिसहस्रशः
 बबंधुश्चर्मपाशेनद्वावेतौतौमदोद्धतौ ४४
 निन्युश्चनिलयंमृत्योरतिदुर्गमवर्त्मना
 इमौदृष्ट्वाधर्मराजश्चित्रगुप्तमुवाचह ४५
 एतयोः सकलंवृत्तंचित्रगुप्तविचार्यताम्
 तस्याज्ञयाचित्रगुप्तः सर्वकर्मशुभाशुभम् ४६
 मूलाद्विचारयामासततइत्याहचांतकम्
 चित्रगुप्तउवाच-
 सत्यमेतौमहाबाहोपुण्यव्रतमहाशयौ ४७
 अस्तिचेद्दुष्कृतंकिञ्चित्सर्वकर्मविलोकितम्
 स्वयंदानंसमुत्सृज्यनहिदत्तंद्विजातये ४८
 तेनैवकर्मणाराजन्निमौनरकगामिनौ
 दातादानंसमुत्सृज्ययोनदद्याद्विजातये ४९
 सयातिनरकंघोरंसर्वभूतभयावहम्
 दाताहिनस्मरेद्दानंप्रतिग्राहीनयाचते ५०
 उभयोर्नरकेवासोयावच्चन्द्रदिवाकरौ
 तस्मादिमौमहापापौब्रह्मस्वाहारिणौप्रभो ५१
 नयंतुकिंकराःशीघ्रंनरकंप्रतिदारुणम् ५२
 यमाज्ञयाततोदूताः संदष्टौष्ठपुटाःक्रुधा
 चिक्षिपुर्नरकेघोरेतावेतौपृथिवीपते ५३
 तस्मिन्नेवदिनेराजन्ननयाभार्ययासह
 यमदूतैः समागत्यनीतोऽहयममन्दिरम् ५४
 मयापितत्कृतंकर्मतदाकर्णयभूपते

मूलात्सर्वप्रवक्ष्यामिशृण्वतांविस्मयप्रदम् ५५
 पुरासीत्सर्वगोनामब्राह्मणोऽहमहाकुलः
 सौराष्ट्रदेशवासीचवेदवेदाङ्गपारगः ५६
 इयमंजूकषानामममपत्नीयशस्विनी
 पतिव्रतामहाभागापवित्रकुलसंभवा ५७
 प्रमत्तोऽहमहाभागविद्ययावयसाधनैः
 अवज्ञांमनसापित्रोश्चकाराहंयुवैकदा ५८
 अहंभूरिसभाश्लाघ्योवनस्थः सर्वकर्मकृत्
 धनवान्सुन्दरोज्ञानीज्ञातिपोषणतत्परः ५९
 ममैवपुंसःपितरौतौचपापपरायणौ
 मुखरौदययाहीनौपाखंडिसङ्गलोलुपौ ६०
 पौरुषंजीवनंचैवधनंचैवकुलंतथा
 विद्याकीर्तिश्चसर्वस्वंपितृभ्यांविफलीकृतम् ६१
 एतद्विचिन्त्यमनसामयानृपमुहुर्मुहुः
 अवज्ञयापरित्यक्तापित्रोःसेवाशुभप्रदा ६२
 अनेनकर्मणाराजन्सदारोऽहयमाज्ञया
 वित्तिप्तोनरकेदूतैर्यत्रतौपापिनांवरौ ६३
 एताभ्यांसहपापाभ्यां सदारेणमयानृप
 स्थितंचनरकेघोरेयावत्कालंशृणुष्वतत् ६४
 युगकोटिसहस्राणियुगकोटिशतानिच
 अनुभूतंमहादुःखंनरकस्यनृपोत्तम ६५
 नरकांतिततः सोऽहकांतयासहभूपते
 गृध्रपक्षकुलेजातौमृतमांसाशनौतथा ६६
 एतावपिचतौराजन्नरकांतगतैषिणौ
 जातौशलभयोर्वशेभोक्तुंफलंस्वकर्मणः ६७
 यदेताभ्यांकृतंकर्मराजञ्छलभजन्मनि
 तदाकर्णयवक्ष्यामिश्रोतृणांविस्मयप्रदम् ६८
 एकदासुमहान्वायुःसमायातोमहीपते
 उड्डीयपातितौतेनगङ्गागर्भेसुनिर्मले ६९
 निपत्यगङ्गासलिलेकोमलाङ्गाविमौतथा

जगमतुःपंचतांसद्यः समस्तकलुषापहम् ७०
ततोनेतुमिमौदूताआयाताश्चारुचक्षुषः
आयातानिविमानानिसर्वभोगान्वितानिच ७१
विमुक्तौसर्वपापेभ्यस्तुलसीमाल्यशोभितौ
दिव्यंविमानमारुह्यगतौविष्णुपुरंप्रति ७२
तावत्कालंस्थितौराजन्ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः
ब्रह्माज्ञयासमायातौततइन्द्रपुरंप्रति ७३
भुक्तवंतौसुखंतत्रदुर्लभंयत्सुरैरपि
तावत्कालंस्थितौराजन्भोक्तुंकृच्छ्रांवसुंधराम् ७४
पवित्रेभवतोवंशेजातावेतौमहायशौ
गङ्गायांत्यजतोदेहंभूयोजन्मनविद्यते ७५
तथापिवसुधांभोक्तुंजातौपुण्यतमाविमौ
चिरंभुक्त्वामहींकृत्स्नांपुत्रपौत्रसमन्वितौ ७६
गङ्गामरणमासाद्ययोगिनामपिदुर्लभम्
नारायणस्यसायुज्यमिमौभूपगमिष्यतः ७७
एतत्सर्वमयाप्रोक्तंपूर्ववृत्तांतमेतयोः
जातिस्मरप्रभावेननृपवर्गशिरोमणी ७८
गङ्गामरणमासाद्यगतावेतौदशामिमाम्
आवयोःकःपरित्राणंकरिष्यतिदुरात्मनोः ७९
मित्रावज्ञामनुष्याणांनरकक्लेशदायिनी
ममैवपृथिवीपालदृष्टाकेवलमेवतत् ८०
पित्रभक्तिर्द्विजश्रेष्ठइहामुत्रचदुःखदा
इहसंपद्भिनाशायपरत्रनरकायच ८१
वरंमन्येमहीपालब्रह्महत्यादिपातकम्
कदाचिन्निष्कृतिस्तस्मादियंभवतिशाश्वती ८२
दुःखार्जितंपुण्यवृत्तंसर्वक्लेशविनाशनम्
पित्रवज्ञाकुठारेणच्छिंदंतिभुविमानवाः ८३
यत्किञ्चिद्दीयतेराजन्पित्र्येवक्त्रेपरंतप
तदश्नातिस्वयंविष्णुः पितृरूपोहरिर्यतः ८४
प्रत्यक्षदेवौपितरौसेवंतेयेत्वहर्निशम्

सर्वसिद्धिर्भवेत्तेषांप्रसादाज्जगतीपतेः ८५
 पितृभक्तिविहीनायेदिनंतिष्ठंतिमानवाः
 तावत्कल्पसहस्रंतुतिष्ठंतिनरकेजनाः ८६
 तस्मादिदं महादुःखं बभूव मम सांप्रतम्
 मोक्षं कदा गमिष्यामि सदारोऽहनवेद्यित् ८७
 व्यास उवाच-

एतत्तस्य वचः श्रुत्वा प्रगृह्य द्विजसत्तम
 बभूव हर्षितो राजा विस्मितश्च पुनः पुनः ८८
 राजोवाच-

आंश्चर्यं हि वचो गृध्रश्रुतमेतन्मुखात्तव
 मम चैषां च हृदये प्रतीतिर्न हि जायते ८९
 अथांतरिक्षे वा गुह्यैरिति जातानृपोत्तम
 सत्यं सत्यं सत्यमिदं संदेहो नात्र विद्यते ९०
 ततः सपत्नी विप्रर्षे सह सा भार्यया सह
 गङ्गामाहात्म्यकथनात्पूर्वस्थित इवाभवत् ९१
 दिवि दुन्दुभयो ने दुर्जगुर्गन्धर्वसत्तमाः
 न नृतुश्चाप्सरो वर्गा ह्यपतत्पुष्पवर्षणम् ९२
 विमानमागतं दिव्यं सर्वभोगसमन्वितम्
 समायाता दूतगणाः प्रेषिताः कैटभद्विषा ९३
 अथासौ सर्वगोविप्रप्रियया सह भार्यया
 सद्यो विमानमारुह्य जगाम भवनं हरेः ९४
 एतच्छ्रुत्वाद्भुतं कर्मसराजा द्विजसत्तम
 सपुत्रदारः सेवायां गङ्गायास्तत्परोऽभवत् ९५
 भागीरथ्या समंतीर्थनास्ति वै भुवनत्रये
 यन्नामोच्चारणादेव सर्वगोमोक्षमाप्नुयात् ९६
 गङ्गाद्वारस्य माहात्म्यं कथितं ते द्विजोत्तम
 समस्तपापविध्वंसिकि मन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ९७
 अध्यायमेतत्परमादरेण पठंति ये देवगृहे मनुष्याः
 शृण्वंति ये च द्विजवर्गभक्तान् श्रयंति तेषां दुरितानि सद्यः ९८

इति श्रीपद्मपुराणे क्रियायोगसारे तृतीयोऽध्यायः ३

चतुर्थोऽध्यायः

जैमिनिरुचवाच-

गङ्गाद्वारस्यमाहात्म्यं त्वत्प्रसादाच्छृतं मया
प्रयागस्य च माहात्म्यमिदानीं श्रोतुमिष्यसे १
गङ्गाब्धिसङ्गमस्यापि माहात्म्यं कथ्यतां मुने
न सम्यक्कथितुं कोऽपि शक्नोति त्वदृतेक्षितौ २
व्यास उवाच-

प्रयागस्य फलं वत्स गङ्गाब्धिसङ्गमस्य च
सम्यग्वक्तुं न शक्नोमि संक्षेपाच्छ्रूयतां द्विज ३
कोटिब्रह्माण्डमध्येषु यानि तीर्थानि वै मुने
प्रयांति तानि सर्वाणि प्रयागप्रतिमांतु किम् ४
गङ्गायाय मुनायाश्च सरस्वत्याश्च सङ्गमे
प्रशंसन्ति सुराः सर्वे ब्रह्मविष्णुशिवादयः ५
मकरस्थेरवौ माघे स्नानं ये तत्र कुर्वते
तेषामागमनं नास्ति विष्णुलोकात् कदाचन ६
गवां कोटि सहस्राणि वाजिमेधमुखाध्वराः
मेरुतुल्यसुवर्णानि दानान्यन्यानि च द्विज ७
कुरुक्षेत्रे पुष्करे च प्रभासे च गयासु च
हुत्वा दत्त्वा च विप्रेभ्यो यत्फलं प्राप्यते बुधैः ८
माघे स्नात्वा प्रयागे तु तस्मात्कोटिगुणं भवेत्
तस्मात्समस्ततीर्थानां प्रयागः परमः स्मृतः ९
सिंहराशिस्थिते सूर्ये गोदावर्यां द्विजोत्तम
चिरमुग्रतपस्तप्त्वा स्नानदानव्रतादिभिः १०
वेदागमपुराणोक्तं यत्पुण्यं न त्रयं भवेत्
माघे स्नात्वा प्रयागे तु तत्पुण्यं नात्र संशयः ११
फाल्गुने कृष्णपक्षे तु चतुर्दश्यामुपोषितः
काश्यां यत्फलमाप्नोति तन्मे निगदतः शृणु १२
कोटिजन्मार्जितैः पापैर्विमुक्तैः सर्वरूपधृक्
उद्धृत्य कोटिपुरुषाञ्छिवेन सह मोदते १३
माघे मासे प्रयागे तु स्नात्वा सकृदपि द्विजः

कल्पकोटिशतंविष्णुसंपूज्यान्यत्रयत्फलम् १४
 एकाहमपिसंपूज्यमकरस्थेदिवाकरे
 सत्यंसत्यमहंवच्मिसर्वमेवाक्षयंभवेत् १५
 यावद्दिनंमाघमासेतत्रतिष्ठतिमानवः
 तावत्कल्पशतंविप्रमोदतेविष्णुनासह १६
 गङ्गायमुनयोस्तोयेस्नानंयेनकृतंसकृत्
 सद्यस्तद्दर्शनात्पापैर्मुच्यतेसर्वपातकैः १७
 तर्तुयदीच्छंतिजनाः संसाराब्धिंसुदुस्तरम्
 गङ्गायमुनयोःस्नात्वाभक्त्यापश्यंतुमाधवम् १८
 यजंतिमानवास्तत्रयद्यदिष्ट्वाकलेवरम्
 सद्योलभंतैविप्रर्षेतत्तदेवनसंशयः १९
 इतिहासमिहैवाहंकथयामिनिशामय
 यच्छ्रुत्वासर्वपापेभ्योमुक्तोभवतिमानवः २०
 प्रणिधिर्नामतत्रासीद्वैश्यएकोमहाधनी
 देवतातिथिपूजासुविप्रभक्त्येकतत्परः २१
 तस्यपद्मावतीनामधर्मपत्नीपतिव्रता
 चार्वाङ्गीशीलयुक्ताचकुलजाप्रियवादिनी २२
 स्त्रीणांयोग्यागुणायेयेसृष्टाःश्रीपरमेष्ठिना
 तच्छरीरेगुणास्तेतेनिवसंतिद्विजोत्तम २३
 अथासौप्रणिधिवैश्यःसमादायधनंबहु
 वाणिज्यार्थेगतोविप्रशुभेलग्रेशुभेतिथौ २४
 धनाद्धर्मःप्रभवतिधनाच्चविपुलंयशः
 धनात्कुलमवाप्नोतिभवेत्किंवाधनादृते २५
 धनहीनंजनंदृष्ट्वासखापिवापलायते
 मेघःशरद्यंबुहीनः खंडंखंडंनयेन्महत् २६
 खादितुंप्राप्यतेयावत्तावदेवहिबांधवाः
 धनंयस्यकुलंतस्यबुद्धिस्तस्यसंपंडितः २७
 अर्थैर्विहीनः पुरुषोजीवन्नपिमृतोपमः
 धर्मार्थविद्यार्जनतोमतिर्यस्यनिवर्तते २८
 ज्ञेयःसमूर्खःसुतरामधिकस्याधिकंफलम्

कर्तव्यः सततं धर्मश्चार्जितव्यंसदाधनम् २९
 शिक्षितव्यासदाविद्यापुंभिरेवविचक्षणैः
 दानाद्धनंचविद्याचवर्द्धतेप्रतिवासरम् ३०
 धर्मस्तुवर्द्धतेनैव रक्षतेनविनानृणाम्
 काष्ठंतृणंतुषंवापिसंप्राप्यनपरित्यजेत् ३१
 पुमान्संचयशीलोऽपिकदाचिन्नावसीदति
 ततोऽसौप्रणिधिवैश्योनियोज्यस्त्रियमालये ३२
 गृहव्यापारनिष्णातोवाणिज्येनजगामह
 अथैकदातस्यपत्नीगृहीत्वोद्वर्तनादिकम् ३३
 सखीभिः सहविप्रर्षेजगामस्नानहेतवे
 ततोधनुर्ध्वजोनामस्वयंचपातकाश्रयः ३४
 निजेच्छयाप्रकुर्वतींस्नानकर्मददर्शताम्
 विकसत्स्वर्णपुष्पाढ्यांप्रफुल्लकमलाननाम् ३५
 मृगशावदृशंचारुपीनोन्नतपयोधराम्
 तांवैश्यपत्नीमालोक्यश्वपचोऽसौस्मरातुरः ३६
 उवाचप्रहसन्वाणींनिजमूर्तिमचिंतयन्
 धनुर्ध्वजउवाच-
 कासिकल्याणिसुश्रोणिचारुहासिनिसुन्दरि ३७
 मनोहरसिमेकस्मात्सुयौवनरसैःप्रिये
 विशालजघनेतन्विमयागुणवतासह ३८
 गुणवत्यात्वयासर्वसुखमत्यनुभूयताम्
 धनुर्ध्वजवचः श्रुत्वातस्याःसख्यस्ततोद्विज ३९
 ऊचुर्वाक्यंतथाक्रुद्धाः संदष्टदशनच्छदाः
 सख्यऊचुः-
 अरेमूढदुराचारदुराचारकुलोद्भव ४०
 पादनिष्प्रेक्षणमपिनैतस्यास्तेप्रदीयते
 इयंपतिव्रतानारीधर्मकर्मपरायणा ४१
 आत्मानंसुखमिच्छद्भिःपापदृष्ट्यानदृश्यते
 परस्त्रीमुखसौंदर्यपरद्रव्यंचसर्वदा ४२
 दृष्ट्वाकामाग्निसंखिन्नादह्यंतेमूढमानसाः

याहिपापमतेदूरमावदोक्तिसुदुःसहाम् ४३
 वयमेवभवंतंनस्पृशामश्चरणैरपि
 धनुर्ध्वजउवाच-
 धिगस्त्वमुंजातिशब्दसंजानन्नखिलंगुणम् ४४
 संभावितोनयुष्माभिः श्वपचत्वेयतोऽधुना
 कनकमंदिरापूर्णकलशाभ्यंतरस्थितम् ४५
 संप्राप्यकोनगृह्णातितद्गुणग्रामवित्पुमान्
 अतोऽहयुवतीमेनांयथाप्राप्नोमिसांप्रतम् ४६
 तथाकुरुतहेसख्यः शरणंभोगतोस्मियत्
 इतिब्रुवंतंतंमूढंभूयोभूयोद्विजोत्तम ४७
 ऊचुर्वाक्यमिदंतास्तुजातात्यंतकुतूहलाः
 सख्यऊचुः-
 यद्येतांरमणींनूनमिच्छसित्वंसुदुर्मते ४८
 गङ्गायमुनयोःशीघ्रंशरीरसंगमे त्यज
 मिथःकृतमुखालोकाहसंत्यस्तास्ततोद्विज ४९
 तांसाधुपत्नीमादायययुर्निजगृहांतरम्
 ततोऽसौश्वपचोमोहाद्ब्रह्महत्यासहस्रकृत् ५०
 गंगायमुनयोस्तोयेतामिष्ट्वापंचतांगतः
 तत्स्वामिसदृशाकारः समस्तगुणवान्बली ५१
 सचएवश्वपाकोऽसौस्ववृत्तांतंस्मरन्नभूत्
 ततोऽसौप्रणिधिवैश्यस्तस्मिन्नेवदिनेशुभे ५२
 कृत्वावाणिज्यमायातःस्वकीयंनिलयंप्रति
 श्वपाकोऽपिततोविप्रस्तस्यावासंविवेशह ५३
 प्रणिधेःसदृशोरूपैर्वयोभिश्चगुणैरपि
 एकाकारौसमालोक्यपुरः स्थौतौगुणाकरौ ५४
 कस्याहंदयिताकोवाममभर्तेत्यचिंतयत्
 ततः साविस्मितासाध्वीविलोक्यतत्पतिद्वयम् ५५
 तुष्टावमाधवंदेवंवचनैः कोमलाक्षरैः ५६
 पद्मावत्युवाच-
 नमामिगोविन्दमनन्तमूर्तिशक्रादिदेवार्चितपादपद्मम्

योगेश्वरं योगविदां निरीहं योगप्रदं योगिभिरर्चनीयम् ५७
 नमोऽस्तु ते कैटभमर्दनाय नमो मधुध्वंसकराय तुभ्यम्
 नमोऽस्तु कंसासुरनाशनाय नमोऽस्तु चाणूरनिपातनाय ५८
 नमोऽस्तु वेदोद्धरणाग्रनित्यं नमोऽस्तु भूम्युद्धरणाय तुभ्यम्
 नमोऽस्तु पृथ्वीधरणक्षमाय नमोऽस्तु दैत्यांतकराय तुभ्यम् ५९
 गङ्गांबुधौ तांघ्रियुगाय तुभ्यं नमोऽस्तु राजन्यकुलांतकाय
 नमोऽस्तु ते रावणवंशहंत्रे अलंच दैत्यांतकराय तुभ्यम् ६०
 नमोऽस्तु ते चाध्वरनिंदकाय नमोऽस्तु ते म्लेच्छकुलांतकाय
 नमोऽस्तु ते हत्कमलासनाय नमोऽस्तु ते सर्वरिपुध्वजाय ६१
 प्रसीद गोपीजनवल्लभ प्रभोधृतैकहस्ताचलदेवदेव
 प्रसीद लक्ष्मीमुखपद्मभृंगप्रसीद विष्णोसततं नमस्ते ६२
 प्रसीद पद्मेक्षणचक्रपाणे कौमोदकीहस्तगदाधरत्वम्
 प्रसीद विष्णो धृतपांचजन्यं नमोऽस्तु ते पद्मधराय नित्यम् ६३
 संसारकौतुहलमंदिरे ते मोहांधकारे च विवेकदीपे
 संमोहिताकेशवमायया हित्व दीययानित्यमहं भ्रमामि ६४
 विरञ्चिसेन्द्रार्कमुखाः सुरेन्द्रामायां न जानन्ति तवासुरारे
 मानुष्यहं किंतव वेद्मि मायां पुरोभ्रमं मेहरसानुकंपम् ६५
 व्यास उवाच-

तस्याः स्तवं समाकर्ण्य भगवान्माधवः प्रभुः
 समालोक्य जगन्नाथश्चतुर्वर्गफलप्रदः ६६
 आविर्बभूव सहसा सूर्यकोटिसमप्रभः
 सामूर्ध्ना भूमिमालोक्य वंदे तत्पदद्वयम् ६७
 नमस्ते कमलाकान्तभुक्तिमुक्तिफलप्रद
 हरमे ज्ञानहीनायाः स्वकीयमतिविभ्रमम् ६८
 श्रीभगवानुवाच-

भ्रमं जहीहि चार्वंगि द्वावेतौ हि पतीतव
 एकभावेन सुश्रोणि कुरु सेवां तयोः सदा ६९
 यश्च ते प्रणिधिः स्वामी मद्भक्तस्तरुणः सुधीः
 भोक्तुं सुखफलं साध्वि सोऽभवद्विविधः स्वयम् ७०
 अनन्तरूपिणी लक्ष्मीर्यथा क्रीडे मया सह

तथात्वमपिसुश्रोणिभुङ्क्वताभ्यांसुखंसदा ७१
पद्मावत्युवाच-

एकस्याद्वौपतीदेवनप्रशंसन्तिमानवाः
मग्नान्ज्वाब्धिकल्लोलेमामुद्धरदयामय ७२
श्रीभगवानुवाच-

यदापकीर्तितः साध्विबिभेषित्वंध्रुवंभुवि
तदामत्पुरमागच्छताभ्यांसहवरानने ७३
विमानमागतंसद्यस्ततोभगवदाज्ञया
तौसमादायवैकुण्ठंसागंतुमुपचक्रमे ७४
अथसापथिगच्छन्तीभर्तृभ्यांसहजैमिने
ददर्शैकंमहात्मानंरथस्थंस्त्रीसमन्वितम् ७५
धृतंकमलपत्राक्षैरतसीकुसुमप्रभैः
चतुर्भुजैर्दूतगणैरासीनैर्गरुडोपरि ७६
विष्णुदूतांस्ततस्तांस्तुविष्णुरूपान्वरांगना
कोऽयरथस्थःपुरुषइतिपप्रच्छसासती ७७
केवायूयंमहात्मानःपुण्डरीकनिभेक्षणाः
सर्वेपिविष्णुसदृशाःशङ्खचक्रादिपाणयः ७८
ततस्तेभगवद्भूताविष्णुतुल्यपराक्रमाः
विहस्योचुर्मुहुःसर्वेपरमामोदसंयुताः ७९
विष्णुदूताऊचुः
विष्णुदूतावयंसाध्विपुण्यात्मानमिमंजनम्
समादायपदंयामउदारंलोकमुत्तमम् ८०

पद्मावत्युवाच-
केनपुण्यप्रभावेनगतोऽयमीदृशींगतिम्
विष्णुदूतामहात्मानः कथ्यतामित्यहोमम ८१
विष्णुदूताऊचुः -
अयंबृहद्धवजोनामराक्षसोलोकशोककृत्
अरण्यादिनिवासीचमहाबलपराक्रमः ८२
परदारपरद्रव्यहारकोरिपुकोद्यतः
गोमांसाशीनिष्ठुरोक्तिभाषीचदेवनिन्दकः ८३

यद्यत्पापरतंकर्मतदनेनकृतंसदा
 स्वप्नेऽपिनकृतंकर्मशुभंनचपतिव्रते ८४
 अयंरथंसमारुह्यसततंकामपीडितः
 परस्त्रीहरणार्थायसुश्रोणिभसिभ्रमन् ८५
 यांयांसुयौवनांनारींयत्रयत्रायमीक्षते
 बलाच्चालिङ्गितस्तांतुतत्रतत्रस्मरातुरः ८६
 अथैकदाभीमकेशनाम्नोनरपतेः प्रियाम्
 ददर्शक्रीडामध्यस्थांसुंदरींनवयौवनाम् ८७
 अथासौतांसमालोक्यसुवर्णकुसुमप्रभाम्
 इत्युवाचवचःप्रेम्णाकात्वमत्रकरोषिकिम् ८८
 सैवोवाचततः कांताभीमकेशस्यभूपतेः
 अहंसुरतशास्त्रज्ञाकेशिनीनामभूषिता ८९
 अयिसर्वगुणज्ञांमांप्रेमहृष्टांनभूपतिः
 स्ववंशजांदोषहीनांपश्यतिक्षणमप्यसौ ९०
 स्थीयतेनित्यमत्रैवभर्त्राखंडितचर्चया
 मयास्वकर्मशोचंत्याविरहानलतप्तया ९१
 कस्त्वंकथमिदंप्राप्तमुद्यानं प्रतिसत्तम
 समायातोऽसितत्सर्वप्रसन्नोवक्तुमर्हसि ९२
 अथायमित्याहवचः पूर्णचन्द्रनिभानने
 मायावीराक्षसोऽहत्वामालिङ्गितुमिहागतः ९३
 जहीहिरुष्टभर्तारंसर्वदादोषदर्शिनम्
 तन्विमांभजसर्वं तेदास्यामिसुखमुत्तमम् ९४
 ततोविहस्यसाध्वीयंराक्षसेन्द्रमिममुदा
 बबन्धबाहुलतयाविन्यस्यवदनेमुखम् ९५
 सतामालिग्ययुवतींविवेकोद्वेगविह्वलाम्
 अनयासहसुश्रोणिदिव्यमारूढवान्नथम् ९६
 दंपतीभावमाश्रित्यतौजातावतिकौतुकम्
 वायुवेगरथारूढौयातौगगनवर्त्मनि ९७
 अथैनामयमित्याहपश्यतन्विवरानने
 त्वद्भर्तृदेशादायातौगङ्गासागरसङ्गमे ९८

ततो रथस्थनारीयमधिगङ्गाब्धिसङ्गमम्
 जगाम पंचतांसद्यः संदृश्यात्यंतसाध्वसैः ६६
 विलप्य बहुधा साध्वीं तत्रायमपिराक्षसः
 गतप्राणां समालोक्य सद्यो मृत्युं जगाम ह १००
 व्रते यध्वजा देशादिमौगलितकल्मषौ
 नयामः पुण्यकर्माणौ वैकुण्ठं प्रति संप्रति १०१
 जले स्थले चांतरिक्षे गङ्गासागरसङ्गमे
 देहं संत्यज्य गच्छन्ति पापिनो हि परांगतिम् १०२
 त्रैलोक्यदुर्लभं तीर्थं गङ्गासागरसंगमे
 माघेतपसि शुक्लायामेकादश्यामुपोषितः १०३
 तत्र शुद्धिमवाप्नोति ब्रह्महापिनः संशयः
 गङ्गाब्धिसङ्गमे स्नात्वा हरिं दृष्ट्वा च माधवम् १०४
 कार्तिकेयमुखं दृष्ट्वा पुनर्जन्म न विद्यते
 कार्तिकेयो हरिः साक्षादित्यभेदः कृतः सदा १०५
 ये कार्तिकेयं पश्यन्ति ते सर्वे मोक्षगामिनः
 सर्वतीर्थाधिकं तीर्थं गङ्गाब्धिसङ्गमं शृणु १०६
 जले स्थले चांतरिक्षे मृतो मोक्षमवाप्नुयात्
 व्यास उवाच-
 इत्युक्त्वा विष्णुदूतास्ते तौ समादाय जैमिने १०७
 जग्मुर्विष्णुगृहं सर्वे सह साकाशवर्त्मनि
 याचपद्मावती साध्वी भर्तृद्वयसमन्विता १०८
 गता सारूप्यतां विष्णोश्चतुर्वर्गप्रदायिनः
 तत्र भुक्त्वा खिलान् भोगान् दुर्लभान् द्विजसत्तम १०९
 परमं ज्ञानमासाद्य ययुः सारूप्यतां हरेः
 सर्वतीर्थमयी गङ्गा सर्वतीर्थमयो हरिः ११०
 गङ्गायाश्च हरेश्चैव तस्माद्भक्तिर्विधीयते
 गङ्गाब्धिसंगमे पूर्वमाधवो नाम भूभुजः १११
 तप्त्वा तपश्चिरं तत्र सदारो मोक्षमाप्तवान् ११२
 जैमिनिरुवाच-
 त्वयोक्तो माधवः कोऽसौ किं कर्मसचकार ह

कथंतेपेतपस्तन्मेसर्वंकथयसत्तम ११३

व्यासउवाच-

चरितंतस्यविप्रर्षेमाधवस्यमहात्मनः

आकर्ण्यप्रवक्ष्यामिसमासेनमहामते ११४

इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेव्यासजैमिनिसंवादेप्रयागवर्णनं नाम

चतुर्थोऽध्यायः ४

पञ्चमोऽध्यायः

व्यासउवाच-

अस्तितालध्वजानामनगरीत्रिदशोपमा

सर्वलोकेषुविख्याताप्रकीर्णागुणिनांगणैः १

तत्रासीद्विक्रमोनामाराजाशुद्धकुलोद्भवः

धार्मिकःसत्यवादीचप्रजापालनतत्परः २

तस्यहारावतीनामवल्लभाभुविदुर्लभा

आसीत्स्वकीयवदनप्रभाजितशशिप्रभा ३

तस्यसैवप्रियाराज्ञः स्त्रीगणेऽपिचतिष्ठति

गङ्गेवसरितांभर्तुस्तिष्ठत्यपिसरिद्धणे ४

भूदेवदैवपरतः कालेनकियताद्विज

व्यजायतसुतस्तस्यांसर्वलक्षणसंयुतः ५

शास्त्रोक्तविधिनातस्यसराजासर्वशास्त्रवित्

माधवेतिततोनामचक्रवर्तीचकारह ६

ततोऽसौमाधवोविप्रःकालेनकियताबली

सर्वविद्यासरित्पारंगतः सद्गुणसंगतः ७

अथासौयौवराज्येनराज्येनरपतिःसुतम्

सिक्तवांस्तंमहीदेवसर्वदेवगणार्चकम् ८

एकस्मिन्दिवसेविप्रचतुरंगबलैर्वृतः

जगामकौतुकेनासौमृगयायैमहद्वनम् ९

तत्रहत्वाबहूञ्जतून्मध्याह्नेसमयेततः

कृतवान्नगरेगंतुमुद्यमंविपिनादसौ १०

नगरंस्वकमागच्छत्ससैन्योमाधवोमुदा

ददर्शयुवतीमेकां सरसि स्नानतत्पराम् ११
 स्नानार्हद्रव्यवसनैर्व्यक्तीकृतकलेवराम्
 स्वकीयमुखसौन्दर्यजितपूर्णनिशाकराम् १२
 सुवर्णकुरण्डलद्वन्द्वविभ्राजद्गण्डमण्डलाम्
 सुदीर्घकेशकैश्छन्ननितंबांचारुहासिनीम् १३
 सुवर्णपद्मकलिकांचारून्नातपयोधराम्
 मृगारिकृशमध्यांचवसंतैकोकिलस्वराम् १४
 यूनां मनोहराराज्येकन्दर्पेण महात्मना
 आरोपितापताकेव सुन्दरी सा व्यजायत १५
 तादृशीं तां समालोक्य प्रान्तरे सङ्गवर्जिते
 कः कामवशा गो न स्यात्क्षितौ प्राणान्वहन्पुमान् १६
 अथ विक्रमपुत्रोऽसौ तामालोक्य वराननाम्
 कंदर्पबाणवर्णितहृदयश्चेति चिंतयन् १७
 एतस्याः सदृशी कापि न दृष्टा क्षितिमण्डले
 एतामिह समालिङ्ग्य सफलं जन्म चेष्यते १८
 श्रेष्ठोऽस्मि सर्वलोकानां वयस्तेजो गुणैरहम्
 यद्यपीन्द्रांगनेयं स्यान्नेतव्याद्य तथापि च १९
 परस्त्रीहरणे यो वा दोषो भवति सांप्रतम्
 को वा शक्नोति तद्वक्तुं यतो राजापितामम २०
 इति संचिंत्य मनसा सुदृढं तेन कामिना
 दूरे संस्थाप्य सैन्या निययौ सा स्नातियत्र ह २१
 ऐश्वर्यचमदश्चैव कामश्चैव महीतले
 त्रय एते विवेकस्य तेजोघ्नं तिकिमद्भुतम् २२
 पितास्य दुरितध्वंसी धर्मरक्षाकरो नृणाम्
 धिक्स्वयं कामदेवोऽसौ मोहयत्यखिलं जगत् २३
 तमायातं समालोक्य वेगेन महता ततः
 एकाकिनी सारमते भृशं चिंताकुला भवत् २४
 एकाकिनीं समालोक्य कांतारस्थां सयौवनाम्
 अयंधावति वेगेन तन्मे मनसि वर्तते २५
 जल्पन्ति मुनयः सर्वे धर्मो रक्षति रक्षितः

नचज्ञातव्यमत्रैवकिमत्रचभविष्यति २६
 सहायहीनयत्स्थानंपुरोधावतिशत्रवः
 श्लाघ्यंपलायनंतत्रनिवासःप्राणनाशकः २७
 इत्यालोच्यवरारोहासव्यकच्छेघटंततः
 कृत्वापलायनेभीत्यामनश्चक्रेसरोवरात् २८
 ततः समाधवश्चापिजवेनमहताद्विज
 एवंतस्याःपुरोगत्वाप्रसारितकरःस्थितः २९
 श्रीमाधवउवाच-
 वराङ्गनेचारुदेहेसुयौवनबलान्मम
 पलायसेमनोहत्वाहतोस्म्यहमचेतनः ३०
 किंनामचंचलापांगिचार्वङ्गितवकःपतिः
 स्वर्गात्किंवागतासित्वंत्वत्तुल्यानास्तिभूतले ३१
 सुन्दरित्वमिहश्रेष्ठासर्वलक्षणसंयुता
 कथंवहसिपानीयंदासीवकमलानने ३२
 पयोधरौशातकुंभौसदावहसिवक्षसि
 कक्षेणजलकुम्भंचकोमलाङ्गीदमद्भुतम् ३३
 दिवाकरकरात्यंतसंतप्तेपथिलोहिताः
 पादांगुल्यंतराभांतिजपानांकलिकाइव ३४
 सुश्रोणिभजमांप्रीत्यात्यजकुंभंव्रानने
 तवदुःखावसानोऽभून्ममदर्शनमात्रतः ३५
 श्रीमद्विक्रमभूभर्तुःपुत्रोऽहमाधवाह्वयः
 सर्वभावैर्भविष्यामिवराङ्गस्तवसुन्दरि ३६
 ममस्त्रीगणमध्येषुसुभगात्वंभविष्यसि
 सुपुष्पवल्लीमध्येषुद्विरेफस्येवमालती ३७
 अथवाममवाक्यंत्वंगर्वाल्लंघितुमिच्छसि
 नत्यक्षामितथापित्वांयतोऽहनृपतेः सुतः ३८
 व्यासउवाच-
 तेनोक्तंवचनंश्रुत्वापंथानंप्रविहायसा
 तस्थावधोमुखीविप्रप्राहेतिचशनैःशनैः ३९
 कदापिचेत्परस्यापिनशृणोतिवचोमम

तथापिलज्जांसंत्यज्यवक्ष्याम्येवभवाग्रतः ४०
 तथाह्यहं महावीरसुबाहुक्षत्रियप्रिया
 नयामिदेवपूजार्थं जलचंद्रकलाह्यहम् ४१
 यद्वचोभवताप्रोक्तं न च तत्त्वत्कुलोचितम्
 त्वद्वंशप्रभवाः सर्वे परस्त्रीषु न पुंसकाः ४२
 अहमेकाकिनी नारी वीराणां प्रभवोभवान्
 बलादालिङ्गय मामत्रयशः किं ते भविष्यति ४३
 परस्त्रियं समालिङ्गय क्षणमात्रसुखं भवेत्
 इहापकीर्तिः शेषं च दुःखं कल्पशताधिकम् ४४
 कर्मभूमिरियं शूरपुण्यमत्र विधीयताम्
 परस्त्रीहरणे चित्तं कदाचिन्मां करिष्यसि ४५
 लोभात्प्रवर्तते कामः कामात्पापं प्रवर्तते
 पापान्मृत्युर्मृतेऽपि स्याद्दुस्तरे नरके स्थितिः ४६
 सर्वेऽपि त्वद्गुणाव्यर्थं त्वज्जन्मापि च निष्फलम्
 कामस्य वशतां गत्वारंतु मिच्छेः परस्त्रियम् ४७
 मांसमूत्रपूरीषास्थिनिर्मितं मे कलेवरम्
 एतदेव समालोक्य स्मरस्य वशतां गतः ४८
 भूपालवंशोत्पत्ति त्वात्पौरेभ्यो न बिभेषिकिम्
 मस्तकोपरि गर्जतं नेक्षसे समवर्त्तिनम् ४९
 ग्रसंति बडिशं मत्स्यास्ते सर्वे ज्ञानवर्जिताः
 ज्ञानी चेत्प्राप्य बडिशं भवान्कस्माद्ग्रसिष्यसि ५०
 विवेकस्त्रिषु लोकेषु संपदां परमं पदम्
 अविवेको हिलोकानामापदां परमं पदम् ५१
 तयोक्तं वचनं श्रुत्वामाधवः काममोहितः
 उवाच जैमिने वाचं विनयावनतः पुनः ५२
 तवोद्वीक्षणं नाराचधाराजर्जरमानसम्
 प्रिये मां त्राहि त्राहीति तवास्मि शरणं गतः ५३
 तावत्प्रियतमाना रीयावत्तिष्ठतियौवने
 मृणालकोषान् लिलीहे मभृङ्गो न गच्छति ५४
 प्रसीद हरिणीनेत्रे रक्ष मां सेवकं स्वकम्

त्वद्वाचं नीरसां श्रुत्वाभिनत्तिहृदयं मम ५५
 चन्द्रकलोवाच-
 त्यजदुःखं महावीरशृणुमद्वचनं शुभम्
 प्रवक्ष्यामि मनोदुःखं हंतुं यद्भवतः क्षमाम् ५६
 समुद्रपारे विख्याता पुरंदरपुरोपमा
 प्लक्षद्वीपेऽस्ति दीप्यंती विख्याता संज्ञया पुरी ५७
 गुणाकराह्वयस्तत्र राजा श्रेष्ठो महायशः
 आस्ते सर्वगणैर्युक्तः प्रतापेऽग्निसमो बली ५८
 सुशीलानामतद्भार्या सर्वलक्षणसयुता
 सेवावशीकृतस्वामिहृदया सदया जनैः ५९
 सुलोचनाख्यातत्कन्यावीरतत्कुक्षिसंभवा
 सदूहरूपैरजयत्सकलान्सुन्दरीगणान् ६०
 तस्यारूपं गुणौघं च वर्णितुं भुविकः क्षमः
 तद्रूपदर्शमालोक्या सृजदन्यां स्वयं विधिः ६१
 अहमासं महावीरतस्या दासीनृपात्मजः
 समागतास्मि दैवेन त्वद्देशं प्रति सुन्दरी ६२
 तत्समा सुन्दरी नास्ति त्वत्समो नास्ति सुन्दरः
 गृहाण तां विवाहेन स्वर्गभोगं यदीच्छसि ६३
 जंबुकीं बलवान्सिंहो विहायां कगतामपि
 हस्तिनीं नहि किं धत्ते यत्नतः प्रतिपत्तये ६४
 उद्योगी पुरुषो लोके लभते परमां श्रियम्
 उद्योगेन विना ब्रूहि किं कार्यं भुवि विद्यते ६५
 व्यास उवाच-
 तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वामाधवो माधवार्चकः
 दूरीकृत्य स्मरोद्भावं तामित्याह वराननाम् ६६
 माधव उवाच-
 केन चिह्नेन तां कन्यां ज्ञास्यामि कमलानने
 तन्मे कथय सुश्रोणि यदि ते मय्यनुग्रहः ६७
 सिंधुपारप्रतीपाज्ञः कथं यास्यामि मानुषः
 भविष्यति तया सार्द्धं कथं संदर्शनं मम ६८

चन्द्रकलोवाच-

तस्यास्तुवामजघनेतिलकंतिलसन्निभम्
अस्तितद्दर्शनेनैवज्ञास्यसित्वंसुलोचनाम् ६६
उच्चैःश्रवससंज्ञस्यतुरगस्यमहात्मनः
त्वन्मंदुरायांपुत्रोस्ति सर्वगामी हयोत्तमः ७०
तमश्च श्रेष्ठमारुह्य जवेन पवनोपमम्
गमिष्यसि समुद्रांतं सुखासाध्यामहीयतः ७१
ततो भूपालपुत्रोऽसौ ससैन्यो गृहमागतः
सापि चन्द्रकलासाध्वी सुप्रीता स्वगृहंगता ७२
विचिंत्य वचनं तस्यामाधवोऽति त्वरान्वितः
चिंताकुलितचित्तोऽसौ सहसामंदुरां ययौ ७३
तत्र बद्धाञ्जलिर्भूत्वा वैक्रमिर्विक्रमान्वितः
तुरंगमानिति प्राह गुणयुक्तान्महाबलान् ७४
माधव उवाच-

यूयंसर्वे महात्मानः सर्वलक्षणसंयुताः
समुद्रपारे मानेतुंकः शक्नोति तुरङ्गमः ७५
अथ ते तुरगाः सर्वे श्रुत्वा तद्वचनं भिया
परस्परं क्षितिमुखास्तस्थुर्नोनेतुमुद्यताः ७६
अथैकस्तुरगस्तत्र समस्तलक्षणैर्युतः
माधवस्य पुरोगत्वा वाचमेतामुवाच ह ७७
अहं भवंतं नेष्यामि सिंधुपारं न संशयः
किं त्वाकर्णय दुःखानि मदीयानि नृपात्मज ७८
अन्यभुक्ता वशिष्टं यत्तत्तृणं मम भक्षणम्
ग्रंथिकोटिप्रयुक्ता भीरज्जुभिर्मम बंधनम् ७९
स्वप्नेऽपि ब्रीहयो वीरनदृष्टा बलिना मया
अन्येषामपि भोगानां का कथा त्रनृपात्मज ८०
गौरवेण विना वीरनसतां विक्रमो भवेत्
जनिष्यति कथं वह्निर्विना काष्ठं घृतादिभिः ८१
अहमीदृगिमे सर्वे नानाभूषा समन्विताः
न तु सिंहसमाः श्वानः सर्वाभरणभूषिताः ८२

प्रदक्षिणाकारतयासशैलद्वीपसागराः
 क्षणमात्रेणपृथिवींशक्नोमिभूपतेप्रभो ८३
 माधवउवाच-
 क्षमस्वदोषंसकलंमत्पित्राविहितंहय
 अद्यप्रभृतिमुख्योऽसिमंदुराभ्यंतरेमम ८४
 परेणदत्तःसंतापःसदातिष्ठतिनोत्तमे
 सलिलंवहिसंतप्तंक्षणाच्छीतलतांव्रजेत् ८५
 स्वमाधुर्यैर्भवेदिक्षुःक्षणमपिहितृप्तये
 इत्युक्त्वातंनमस्कृत्यतुरंगंनृपनंदनः ८६
 ततःशुभेक्षणेतस्यपृष्ठमारुह्यवाजिनः
 प्रचेष्टारुणेनभृत्येनविलंध्यजलधिययौ ८७
 पुरींसर्वगुणैर्युक्तांपुरंदरपुरोपमाम्
 जगाममाधवोभ्राजन्सौधाबलिभिरुज्ज्वलाम् ८८
 तत्रोपस्थांचयुवतींगंधिनीमाधवोद्विजः
 दृष्ट्वास्मितमुखोवाक्यमुवाचेतिचकोमलम् ८९
 वृद्धेमातरहंपार्थोदिनमेकंतवालये
 स्थातुमिच्छामिकाऽज्ञातेधनवान्माधवाह्वयः ९०
 आतिथेयींगंधिनीसातमादायातिथिततः
 हर्षित्वास्वगृहंतत्रजगामात्यंतभक्तितः ९१
 यथोक्तविधिनाविप्रतयातस्यार्हणाकृता
 माधवस्तांनिशांनियेचिंताव्याकुलमानसः ९२
 अथप्रभातेविमलेगन्धिन्याः पुरतोद्विज
 माधवःसकलंकार्यंकथयामासभूसुरः ९३
 देवीसुलोचनायाश्चतस्मिन्नेवदिनेशुभे
 गन्धादिवासनंकर्मरचयामाससाचतत् ९४
 श्रुत्वाधिवासनंकर्मराजपुत्र्यास्ततोद्विज
 शोकसागरकल्लोलनिकरोमाधवोऽभवत् ९५
 यदर्थराज्यवसतिर्मयात्यक्तातदिच्छुना
 यदर्थबांधवास्त्यक्तालंगधितश्चमहोदधिः ९६
 अद्यैवतस्यादैवेनभविष्यत्यधिवासनम्

निष्फलाः सकला एव यावन्तो विहिताः श्रमाः ६७
 किन्तु लोकान जल्पन्ति माध्व्यामुग्धोगतोऽखिलम्
 कोऽपि भग्नोद्यमो न स्यात्प्रज्ञात्वा कार्यनिश्चयम् ६८
 एतद्विचिन्त्य मनसामाधवोऽसौ पुनः पुनः
 माला पुष्पादिके कार्यं लिलेख प्रेमवर्णितम् ६९
 कन्ये माधवनामा हंकुमारो धरणीपतेः
 तालध्वजाधिराजस्य विक्रमस्य महात्मनः १००
 त्वच्चेटी तत्र काप्यस्तिकन्ये चन्द्रकलाह्वया
 तया तव गुणग्रामः कथितो मे पुरा किल १०१
 त्वद्गुणग्रामसंलग्नचित्तोऽहनि म्रसागरम्
 विलङ्घ्य तुरगारूढः समायातः पुरीतव १०२
 अधुना मां वरत्वेन वृणुकन्ये सुलोचने
 यतः संसारमध्येऽस्मिन् तवास्मि शरणंगतः १०३
 यथा गुणवतीं त्वां हि नान्यो जानाति तत्पुमान् १०४
 सरोजिनीगुणं वेत्ति भृङ्ग एव न ददुरः
 शुभ्रस्य जलदस्यापि गगनैकस्य नोदयः १०५
 तथापि न भजेदन्यं विना चन्द्रं कुमुद्वती
 अथ तल्लिखनं वीरो मालाकारप्रियाकरे १०६
 स्वर्णांगुलीयसहितं ददौ सविनयोनृपः
 पुष्पमालांतरे कृत्वा तं लेखं सांगुलीयकम् १०७
 राजपुत्रीसमीपे सागंधिनीतरसाययौ
 पुष्पमालां बलितस्यैदत्वा सागंधिनी ततः १०८
 तस्थौ बद्धाञ्जलिर्भूत्वा दूरंगत्वाभियाकियत्
 ततः साराजतनया लिखितं सांगुलीयकम् १०९
 विलोक्य सकलं मूलात्पपाठात्यंतपण्डिता
 सापितत्पृष्ठपत्रे तु तद्योग्यमुत्तरं द्विज ११०
 अलिखद्विस्मिता कन्या यद्यच्च सर्वमुच्यते
 राजपुत्रमहाबाहो त्वद्वाक्यमखिलं श्रुतम् १११
 शृणु सत्तम वाक्यं मे यथोचितमिदं वचः
 अद्याधिवासनं कर्मश्चो विवाहो मम ध्रुवम् ११२

पितुर्यत्संमतंकार्यपृथिव्यांकोऽपिनत्यजेत्
 कार्येतुदुःखसाध्येतुकार्योनातिश्रमोजनैः ११३
 कार्येसिद्धेश्रमोनस्यादसिद्धेश्रमएवहि
 तथापिशृणुवक्ष्यामियेनप्राप्नोतिमांभवान् ११४
 यदर्थोभवताचैवसमुद्रोपिचलंघितः
 मयाप्रदक्षणीकार्योवरोविद्याधरोह्ययम् ११५
 तत्पुरोऽहगमिष्यामिनानाभरणभूषिता
 वामबाहूद्धर्वकृत्वाचवीरःस्यान्ममसंमुखः ११६
 येनमांशक्यतेनेतुंसमेभर्ताभविष्यति
 सत्यंसत्यमिदंसत्यंपत्रेऽस्मिल्लिखितंमया ११७
 अन्यथासुदृढंकार्यलंघितुंनहिशक्यते
 एतद्विलिख्यसाकन्यातस्याएवकरेददौ ११८
 सापितत्पत्रमादायगतामाधवसन्निधिम्
 तयायल्लिखितंपत्रेतत्पठित्वातुमाधवः ११९
 भूयोपिलिखितंविप्रलिलेखात्यंतकौतुकैः
 त्वयायदुक्तंहेकन्येधन्येधन्यकुलोद्भवे १२०
 तदेवमन्मतंसर्वकोऽपिनास्त्यत्रसंशयः
 ततस्तुगंधिनीभूयोगत्वातन्निकटेद्विज १२१
 ददौसुलोचनायैसालिखनंसुन्दराक्षरम्
 अथतल्लिखनंज्ञात्वाकुमारांगीकृतंद्विज १२२
 बभूवात्यन्तसंहृष्टाविस्मिताचपुनः पुनः
 तस्मिन्नसंशयंकार्ययदासौस्वीकृतंददौ १२३
 तदाकिंस्वयमिन्द्रोवायन्मायामाधवः पुमान्
 इहलोकेपरत्रास्तिस्नेहभूमिः पतिः सदा १२४
 विनासंदर्शनेनापिनवरत्वेदृतोमया
 इतिसंचिन्त्यसासाध्वीनिःश्वस्यचपुनः पुनः १२५
 स्नानव्याजाद्रतावासंगन्धिन्याश्चसहालिभिः
 हस्तेविधृत्यतांकन्यांगंधिनीसापुरंध्रिका १२६
 माधवंदर्शयामासशयानमंचकोपरि
 तंसमालोक्यसाकन्याकंदर्पसदृशंततः १२७

रोमांचितंसमस्ताङ्गमुदात्तं पश्यतिक्रमात्
 तन्नेत्रयुगलंतस्मिन्यत्रयत्रनिमज्जति १२८
 कष्टदृष्ट्याचनान्यत्रतस्मान्नमात्रगच्छति
 साक्षादयं वाकन्दर्पो देवकीनन्दनोऽपि वा १२९
 शर्वो वा विषयाधीशः साक्षाद्वापार्वतीपतिः
 रूपैरेतैर्जगन्मध्ये मानुषो न हि जायते १३०
 अनेन स्वामिना जन्मसफलं हरिणीदृशः
 मद्भक्तिवशगोभूत्वा विधाता त्वं तयन्नतः १३१
 यदाहं कन्यका जाता तदैनां किंससर्जह
 अद्य प्रभृतिनाथोऽयस्वयं नास्त्यत्र संशयः १३२
 इत्युक्त्वा सामतिं च क्रेगंतुं निजगृहं प्रति
 गन्धिन्युवाच-
 कन्येयुक्तिरियं भद्रे त्वयापि हृदि सेव्यताम् १३३
 यथा सुमूर्तिः पुरुषो न तथा भाति निन्दया
 उल्लासो गात्रभंगश्च मन्ददृष्टिश्च विस्मितम् १३४
 सर्वाणि विष्णुचिह्नानि निद्रायां मृगलोचने
 संदष्टौष्ठपुटाक्षेपात्प्रोक्तो नोत्तिष्ठति ध्रुवम् १३५
 शनैः शनैः करंतस्य स्वकराभ्यामदर्शयत्
 त्वां द्रष्टुं राजकन्यायाः संधृत्या गमनं शृणु १३६
 श्रुत्वैतत्सोपि चोत्तस्थौ संभ्रमाक्रान्तमानसः
 विनयावनतो वाक्यं माधवश्चेत्युवाचताम् १३७
 माधव उवाच-
 कन्ये मज्जन्मसफलं श्रमश्च सफलो मम
 त्वच्चारुवदनां भोजं साक्षादेव मयेक्षितम् १३८
 सकलैर्यौवनैः कन्ये त्वं वरत्वेन मां वृणु
 त्वद्योगोऽस्ति वरो नान्यो मां विना भुविसुन्दरि १३९
 सुलोचनो वाच-
 सुगते त्वं मम स्वामी भाग्येन महता भवेः
 मया यद्वचनं प्रोक्तं तदेव सुदृढं खलु १४०
 आज्ञां कुरु महाभाग गच्छामि निजमंदिरम्

माधवउवाच-

तिष्ठेति यदि वा वच्मि कन्ये गर्वस्तदा भवेत् १४१
गच्छेति वचनं वक्तुं नायाति वदनात्मम
स्वयं विचार्य चार्वंगियद्युक्तं तद्विधीयताम् १४२
सत्येह वचनं तस्मिन् भविष्यसि सुतत्परा
इत्युक्ता तेन सा कन्या हर्षिता स्वगृहंगता १४३
तत्रैव माधवस्तस्थौ वृतो बहुपरिच्छदैः
चारुविद्याधर एव स्थितो विद्याधरो वरः १४४
तत्र स्थाश्च जनाः सर्वे स्त्रक्चन्दनविभूषिताः
दिव्यां वरपरीधानारेजुर्देवगणा इव १४५
क्वचिद्गीतं क्वचिन्नृत्यं क्वचित्कोलाहलध्वनिः
क्वचित्केन प्रदीपालिस्तत्पुरे समवर्तत १४६
हेषितैः सप्तिवृन्दानां हस्तिनां चैव बृंहितैः
हर्षस्वनैश्च पत्रीणां पूरिताः ककुभोदश १४७
नानापताकानि वहैर्धवलैर्नृपसद्यभिः
समन्ताद्गगनं सर्वव्याप्तं हियत्र जैमिने १४८
केऽपि शङ्खान्समादध्मुर्दक्काडिं डिमर्भरान्
वादयां च क्रीरे केऽपि मधुकोहलकादिकम् १४९
ततो युवतयः सर्वाः सरोजकोरकस्तथा
ललितानि सुगीतानि जगुश्चन्द्रनिभाननाः १५०
परस्परं यौवनतो घर्षणच्युतमालया
प्रस्वेदाम्बुगलद्गंधैर्बभौ कन्येव तत्रभूः १५१
गंभारीकाष्ठरचितं पीठमारुह्य सुन्दरी
ज्ञातिभिर्वेष्टिता यातावरं स्थानं सुलोचना १५२
अत्रांतरे विक्रमपुत्रेण शय्योपरिष्ठात्किल लब्धनिद्रः
न वेद दैवेन विवाहकार्यं सुलोचनायाश्च सुलोचनायाः १५३
विधातृमायाशतमोहितानां कदापि न स्याद्भुवने सुखाय
ततः स्वसंकेतविधिं जनोऽयं विस्मृत्य निद्रामभजत्सुखेन १५४
वनं परित्यज्य कृशानुभीत्या जलं प्रविष्टानलिनीसुखार्थम्
संदह्यते तत्र हि मानलेन यद्यस्य कर्म न तदन्यथा स्यात् १५५

वेदादिशास्त्रमखिलंप्रपठंतुलोकाः कुर्वंतुनामक्षितिपालसेवाम्
 उग्रंतपः प्रतिदिवंप्रतिसाधयंतुनश्रीस्तथापिचभजत्यतिभाग्यहीनम् १५६
 मस्तकोपरितिष्ठंतिदुःखानिचसुखानिच
 अन्यकालेसमायान्तिहठादन्यानिसत्तम १५७
 निद्रावंतंसमालोक्यमाधवंदुःखभागिनम्
 प्रचेष्टश्चितयामासजानन्संकेतमेतयोः १५८
 धिगस्त्वमुंराजपुत्रंदैवमायाविमोहितः
 विस्मृत्यनिजसंकेतंनिद्रांसंप्राप्यसेवते १५९
 असौदुःखागताकन्यावरस्यनिकटेऽधुना
 किंभवेन्नयनेतादृक्संकेतंयातिनिष्फलम् १६०
 तिष्ठत्वंवैपापकर्मन्निद्रांसंसेव्यमस्तके
 मयाहयंसमारुह्यनेतव्यासावराङ्गना १६१
 कन्यारत्नंचरत्नंचमुदाप्राप्नोतिदुर्लभम्
 तदाकिंसेवयाकार्यमाधवस्यास्यदुर्मतेः १६२
 धनार्थंक्रियतेसेवासर्वभावेनभूभुजाम्
 तच्चेन्मुदास्वयंप्राप्तंसेवादुःखेनकिंतदा १६३
 प्रचेष्टइतिसंचिंत्यसमारुह्यतुरंगमम्
 साराजकन्यायत्रास्तेययौतत्रनभः पथा १६४
 वरंप्रदक्षिणीकृत्यस्मरंतीसमयंस्वकम्
 वामहस्तंसमुद्धृत्यतस्थौविद्याधराग्रतः १६५
 हस्तेविधृत्यतांकन्यांप्रचेष्टोऽतिजवेनसः
 पृष्ठेनिवेशयामाससप्तेस्तस्यमहाबलः १६६
 ताराजपुत्रीमादायपुरींकांचींसुशोभनाम्
 तामथासौसमालोक्यप्रचेष्टोऽतित्वरान्वितः १६७
 उवाचप्रवहन्पाणिंनष्टमानससाध्वसः
 प्रचेष्टउवाच-
 समुद्रांतरतीरस्थांकांचींनामपुरीमिमाम् १६८
 पश्यसर्वत्रविख्यातांजनसर्वसुखप्रदाम्
 अत्रमाधववीरस्यतस्यविद्याधरस्यवा १६९
 कस्यापिचभयंनास्तिपश्यचन्द्रनिभानने

मच्चित्तैधनसंलग्नांकामानलशिखावलिम् १७०
 कुचकुंभकरैः सिद्धनिर्वाणंदेहिसुंदरि
 त्वच्चारुमुखपद्मेऽस्मिन्मुखभ्रमरोऽधुना १७१
 इच्छेत्पातुंमधून्यत्रकाऽज्ञातेतिष्ठतिप्रिये
 त्वच्चारुगात्रसंस्पर्शाच्छरैस्तुदतिमांस्मरः १७२
 त्राहित्राहिप्रियेत्राहितवास्मिशरणंगतः
 इतिब्रुवंतंतमूढमभिवीक्ष्यवरांगना १७३
 शोकाग्निप्रसर्वाङ्गीचिंतयामासचेतसा
 अयंमूढोदुष्टचेष्टःप्रचेष्टोनामवेधसा १७४
 लिखितः किंललाटेमेयन्मया हाहतास्म्यहम्
 क्वमाताक्वचमेतातः क्वचविद्याधरोवरः १७५
 अनेनाहंसमानीताधिगस्तुघटनांविधेः
 अलंलोकाःप्रकुर्वन्तिगर्वजगतिसर्वदा १७६
 वेत्तिच्छेतुंगर्ववृक्षंविधाताघटनासिना
 तथापिविपदेधैर्यनिर्भयत्वंचतत्परम् १७७
 उपायाश्चेतिचत्वारःप्रशस्यादीर्घदर्शिभिः
 इत्यालोक्यहृदाकन्यावचोभिः कोमलाक्षरैः १७८
 प्रचेष्टंप्रत्युवाचासौसर्वकार्यविचक्षणा
 सुलोचनोवाच
 दृढंकुरुमनोवीरकन्याहमविवाहिता १७९
 मांसमालिङ्ग्यमोहमेकथं यास्यसि दुर्मते
 शास्त्रोक्तविधिनावीरविवाहेनगृहाणमाम् १८०
 तवसेवांकरिष्यामिदासीवत्कोऽत्रसंशयः
 त्वंमेप्राणाश्चमित्रश्चभूषणंबांधवस्तथा १८१
 अनन्यगतयोनार्योभवान्नीतिमवैतिकिम्
 विवाहयोग्यवस्तूनिविवाहार्थसमानय १८२
 मत्पाणिग्रहणंशीघ्रंकुरुजाड्यंगृहीतिच
 अंतर्दृढंबहिःश्लक्ष्णंवदरीफलवद्वचः १८३
 आकरयतस्यामूढोऽसौपरमांप्रीतिमाययौ
 तुरंगमंचतांकन्यांसंस्थाप्यैकत्रदुर्मतिः १८४

करकंकणमादायतस्यास्तत्पुरमाययौ
 ततः साचिंतयामासविधिं नूनं प्रशस्यतम् १८५
 यत आवांपरित्यज्यमूढोऽसौ हर्षितो ययौ
 किंकर्तव्यं क्व गंतव्यं क्व स्थातव्यं मया धुना १८६
 अतिसंकटकार्ये स्मिन्निस्तारो मे भवेत्कथम्
 यदाहमत्र तिष्ठमि किं वदिष्यंति ते तदा १८७
 पुण्यतीर्थं समासाद्य परत्र जन्म काम्यया
 पंचतां प्रतियास्यामि सापिश्रेयस्करीयतः १८८
 मद्वियोगादयं मूढो न विद्याधरमाधवौ
 जीविष्यंति त्रयोप्येते क्षणमात्रमपि स्मरन् १८९
 मयि स्थितायामेतेषां भवेज्जीवनरक्षणम्
 मृतायामपियास्यंति त्रयोऽप्येते तु पंचताम् १९०
 मामुद्दिश्य यदा प्राणाः यक्ष्यंते तेऽत्र मे जनाः
 भविष्यामि तदानूनमहंतं द्वधभागिनी १९१
 इदानीं पुण्यतीर्थेषु यष्टव्यो भगवान्हरिः
 तस्मिन्प्रसन्ने भद्रं मे सर्वमेव भविष्यति १९२
 प्राणेषु च विनष्टेषु सर्वमेव विनश्यति
 तेषु स्थितेषु सकलं स्तोकस्तोकेन सिध्यति १९३
 निशावशिष्टानलिनीहिमाकरेदूरीकृते चण्डकरेण भास्वता
 सुगन्धपुष्पप्रकरोऽति सुंदरीनामोति किं भृगवरस्य संगमम् १९४
 हृदा विचिंत्येति वरांगना सा सप्तिं समारुह्य महाजवंतम्
 तमुंतपः सागरविष्णुपत्न्योर्जगाम विज्ञोत्तमसंगमाय १९५
 तस्मिन्क्षेत्रवरे पुण्ये गङ्गासागरसंगमे
 वसेद्राजा सुषेणाख्यः सोमवंशसमुद्भवः १९६
 गंतुं तस्य सभाराज्ञश्चेतसा साव्यचिंतयत्
 मया युवत्या कर्तव्यं कथं भूपालदर्शनम् १९७
 अधिवासनसूत्राणि सूर्वाणि भुजे मम
 कन्याहंतुरगारूढायुवतीसंगवर्जिता १९८
 चारित्रं मामकं नूनं मनोविस्मयकारकम्
 आत्मानं गोपयित्वा हं यास्यामि नृपतेः सभाम् १९९

इन्द्रजालप्रभावेणसाभूत्वापुरुषाकृतिः
प्रविवेशसभाराज्ञःसुधर्माविवजैमिने २००
तंसपन्नमिवायातंशक्तिहस्तंहयासनम्
स्वयंप्रच्छभूपालः कस्त्वंकुतइहागतः २०१
तस्यैतद्वचनंश्रुत्वासाकन्यापुरुषाकृतिः
प्रणम्योवाचराजानंसुहृदंसज्जनाश्रयम् २०२
देववीरवरोनामपुत्रोऽहपृथिवीपतेः
वर्तनायसमायातस्त्वद्राज्यंप्रतिसंप्रति २०३
यद्यत्कार्यमसाध्यंस्यात्तदेवसाधयाम्यहम्
मयिस्थितेनमद्भर्तुःकुत्रापिस्यात्पराजयः २०४

इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेवीरवरप्रदर्शोनामपंचमोऽध्यायः ५

षष्ठोऽध्यायः

राजोवाच-

तिष्ठात्रैवमहाबाहोममराज्येसुशोभने
कर्तव्यातेमयावृत्तिःसंशयोनात्रविद्यते १
ततोवीरवरस्तस्यसन्निधौधरणीपतेः
उवाससततंविप्रतत्सेवागतमानसः २
अथैकदातस्यपुरेजैमिनेसकलाःप्रजाः
भीमनादोनामखड्गःक्षोभयामाससंततम् ३
तद्वधायततोराराजप्रेषयामासंतरुषा
ततोऽसौगंडकंहंतुययौवीरवरोजनैः ४
ददर्शपर्वताकारंसुप्तंतंधरणीतले
दंष्ट्राकरालवदनंखड्गिनंतंसशक्तिधृक् ५
नभसिभ्रामयन्सप्तिसचवीरवरोरुषा
खड्गिनंतमितिप्राहमेघगंभीरयागिरा ६
उपार्जितास्त्वयायेयेदुरात्मन्यापपादपाः
बभूवुःफलिनस्तेतेऽमृतुंप्राप्ययथाद्रुमाः ७
खादिताः प्राणिनोयेयेराज्येऽस्मिन्पापिनात्वया
यमालयेसमस्तैस्तैर्दर्शनंतेभविष्यति ८

मुंचनिद्रामरेदुष्टमांपश्यान्तकरंनिजम्
 अनयानिद्रयाकिन्तेमहानिद्रभविष्यति ६
 ततः सोऽपिसमुत्तस्थौक्रोधसंरक्तलोचनः
 धूलिधूसरसर्वाङ्गस्त्यक्तनिद्रोमहाबलः १०
 भीमनादउवाच-
 गर्वमाकुरुदुर्बुद्धेतवायुः शेषतांगतम्
 तत्संदर्शनमात्रेणप्राप्तः कोनुविमुच्यते ११
 ज्वलदग्निशिखाश्रेणींप्रविशेच्छलभोयथा
 मत्कोपानलराशौत्वंतथैवनिपतिष्यसि १२
 इतिब्रुवंतंतंद्रष्टुंशक्त्यानिशितयातया
 सज्ज्वालमहाकोपात्कृत्वाहुंकारनिःस्वनम् १३
 सपपातमहीपृष्ठेगतायुर्गंडकस्ततः
 चालयन्मृथिर्वीसर्वास्वनिताौघपरिप्लुतः १४
 खड्गिनंपतितंदृष्ट्वागङ्गाब्धिरोधसिद्विज
 समीपंतस्य भूपस्यसंगंतुमुपचक्रमे १५
 सगच्छन्पथिविप्रर्षेददर्शैकंमहाशयम्
 जाज्वल्यमानंतेजोभिर्द्वितीयमिवभास्करम् १६
 विष्णुदूतगणैर्युक्तंतुलसीमाल्यभूषितम्
 दिव्याम्बरधरंदिव्यंरथारूढंस्मिताननम् १७
 पप्रच्छेतिततोभक्त्यासचवीरवरश्चतम्
 कस्त्वंकुतइहायातः क्वगच्छसिवदस्वनः १८
 पुरुषउवाच-
 कन्येविधृतपुंवेशेमद्वृत्तांतंनिशामय
 कथयामिसमासेनश्रोतुमिच्छसिचेन्मुदा १९
 अहमासंपुराराजाचौरवंशवनानलः
 धर्मबुद्धिरितिख्यातः सर्वधर्मपरायणः २०
 मयायज्ञाःकृताः सर्वेदानानिसकलानिच
 चतुर्वर्षसहस्राणिपालिताचवसुन्धरा २१
 पाखण्डजनवाक्येनमया भूमिर्द्विजन्मनः
 लंघिताकोपमासाद्यदोषितानहिकुत्रचित् २२

मयातेनापराधेनस्वयमेवविधिस्ततः
जहारतत्क्षणादेवसर्वाराजश्रियंरुषा २३
अथाहंगतसंपत्तिः शोकाग्निदग्धमानसः
कियिद्धिर्दिवसैः साध्वियमराजवशंगतः २४
मांदृष्ट्वाचित्रगुप्तेनतत्कर्मप्रकटीकृतम्
उक्तश्चभास्करिर्देवश्चारुहासगतिः प्रभुः २५
धर्मबुद्धिरयंराजाकृतपुण्यक्रियः सदा
अस्त्यस्यदुरितंकिञ्चित्तन्निशामयवचम्यहम् २६
पाखण्डैर्बोधितोऽयतुजहारद्विजशासनम्
तेनैवकर्मणास्थानंनरकेचास्यदुत्तरे २७
वृत्तिच्छेदःसूर्यपुत्रयस्ययेनविधीयते
सतस्यवधमाप्नोतिशास्त्रेषुइतिनिश्चितम् २८
तस्मादयंपापकर्माब्रह्महापृथिवीपतिः
एतस्यनिरयेस्थानंकल्पकोटिशतावधि २९
आत्मदत्तांहरेद्यस्तुपरदत्तांच मेदिनीम्
सकोटिकुलसंयुक्तःप्रयातिनरकंविभो ३०
योहरेच्चमहीतावद्देवस्यब्राह्मणस्यच
नतस्यनिष्कृतिर्दृष्टाकल्पकोटिशतावधि ३१
परदत्तांचित्तियस्तुरक्षितुर्यस्तुरक्षति
सकोटिगुणमाप्नोतिपुण्यंदातृगुणादपि ३२
ततोऽहशमनादेशाद्भुक्त्वावैपूतिमृत्तिकाम्
कल्पयोनौप्राणिहिंसासर्व दैवमयाकृता ३३
गावश्चब्राह्मणाश्चैवतथैवान्येऽपिजीविनः
मयादुष्टेननिहताःकोटिकोटिसहस्रशः ३४
कालेनप्रेरितासाध्विमांसर्वक्षयिताश्रयम्
खड्गयोनिंसमुत्पन्नंभवतीप्रजघानह ३५
गङ्गाब्धिसङ्गमंतीर्थदुर्लभंदैवतैरपि
स्थलेऽपिमृत्युमासाद्ययत्रेयंममसद्गतिः ३६
गच्छसुश्रोणिभद्रंतेभविष्यतिनसंशयः
अचिरेणैवपतिनादर्शनंतेभविष्यति ३७

व्यासउवाच-

तस्यैतद्वचनं श्रुत्वा साकन्यापरमाद्भुतम्
 ववंदे चरणौ तस्य धर्मबुद्धिर्महीपतिः ३८
 ततो रथं समारुह्य सराजात्रिदिवं ययौ
 सोऽपि वीरवरो विप्रजगाम नृपतेः सभाम् ३९
 राजा च तं मृतं श्रुत्वा खड्गिनं भीमविक्रमम्
 तस्यैव ददौ विवाहेन जयंतीं निजकन्यकाम् ४०
 जयंतीं तां समादाय साकन्यापुरुषाकृतिः
 तपस्तप्तुं मनश्चक्रे गङ्गासागरसङ्गमे ४१
 गङ्गाब्धिसंगमे स्नात्वा प्रभाते द्विजसत्तम
 गीतैर्वाद्यैश्च नृत्यैश्च यजेन्नारायणं प्रभुम् ४२
 निरामिषं हविष्यं च फलाहारं द्विजोत्तम
 कदाचिदुपवासं साकुरुते च वराङ्गना ४३
 एकाकिनीं समालोक्य कोऽग्रहीदत्र भूतले
 मां नीचमिति मत्वा सौ समारुह्य च वाजिनम् ४४
 भूय एव निजं राज्यं सा जगाम वराङ्गना
 माधवस्य वियोगेन तस्य विद्याधरस्य वा ४५
 मृतासाराजतनया यतोऽन्य न भजत्यपि
 तस्यां मृतायां भृत्योऽसौ निर्जगाम यदृच्छया ४६
 विलप्य बहुधा तत्र प्रचेष्टोऽत्यतः शोकभाक्
 जगाम मरणार्थाय गङ्गासागरसङ्गमम् ४७
 गङ्गाब्धिसङ्गमे स्नात्वा तुलसीमृद्विभूषितः
 कृताञ्जलिरिति प्राह प्रचेष्टो भीष्ममातरम् ४८
 पवित्रे त्वञ्जले मातस्त्यजाम्यत्र कलेवरम्
 सुलोचना मे कांता स्याद्यथा तत्त्वं करिष्यसि ४९
 भूयो भूयो ब्रुवंतं तमिति तस्याश्च किंकराः
 बध्वापाशेन तं निन्युर्निरुक्तां तत्सभां प्रति ५०
 तप्ता वीरवरादेशात् किंकरास्ते सुदारुणाः
 कारायां स्थापयामासुः प्रचेष्टमनुविह्वलम् ५१
 एतस्मिन्नेव काले तु दृष्ट्वा तत्कार्यमद्भुतम्

हाहाकारोमहानासीत्तद्राज्येद्विजसत्तम ५२
 एतच्छ्रुत्वाद्भुतंकर्मसचराजागुणाकरः
 आयातोऽत्यतसंतप्तोवदतीतिद्विजोत्तम ५३
 निषंगिणश्चरथिनश्चर्मिणः खड्गिनस्तथा
 धानुष्काश्चकौतकाश्चकोटिकोटिसहस्रशः ५४
 स्थानेस्थानेपुरेतस्मिन्नाजावैशोकविह्वलः
 नियोजयामासतदारक्षायैद्विजसत्तम ५५
 तेनाज्ञप्तास्ततः सर्वेयोद्धारोऽमितविक्रमाः
 सत्वराः पतिरक्षासुतस्थुस्तस्मिन्पुरेषा ५६
 गीतानिगायकैः सर्वैर्नृत्यानिनर्तकैस्तथा
 वाद्यानिवादकैश्चैवतत्रत्यक्तानिसाध्वसैः ५७
 ततः सराजाविप्रर्षेसमाहूयस्वमंत्रिणः
 किमेतदितिपप्रच्छशोकोपहतमानसः ५८
 मंत्रिण ऊचुः -
 देवाद्भुतमिदंकर्मनदृष्टंनश्रुतंक्वचित् अं
 एतावतानृणांमध्येपश्यतांक्वजगामसा ५९
 कोऽपिजल्पतिसालक्ष्मीःशापेनागत्यभूतले
 त्वदीयंसौधमेतर्हिस्वयमंतरधीयत ६०
 मायामयीसारमणीमाययात्वद्गृहेस्थिता
 मायांस्वकीयांदर्शित्वागतेत्यन्येवदंतिवै ६१
 केचिद्वदंति रमणीसर्वलक्षणसंयुता
 आगमिष्यतिभूयोऽपिभगाङ्गोमघवायतः ६२
 तन्मुखंचन्द्रवन्मत्वाविचिंत्यात्मानमात्मना
 केचिद्वदंतिचन्द्रेणनीतासुप्रतिपत्तये ६३
 वदंतिकेऽपिसाकन्यासद्गुणादीर्घवासना
 भ्रान्त्याचन्द्रमसाग्रस्तापूर्णचंद्रनिभानना ६४
 दिग्गजैर्नलिनीभ्रान्त्याप्रफुल्लकमलानना
 विषदण्डप्रहस्ताचनीरजाकलिकाकुचा ६५
 केचिद्वदंतिसृष्ट्वासास्रष्टुमन्यांस्त्रियंनृपं
 तद्रूपादर्शनालोक्येनीतारूपगुणास्थिता ६६

केचिद्वदन्तिभूपालत्वयासर्वदिशोजिताः
 रूपैर्देवांगनाजेतुंगतासात्रिदिवंप्रति ६७
 अथतेमंत्रिणोऽन्योन्यमालोक्येतिमुखश्रियः
 स्तब्धाइवाभवन्सर्वेनिरुत्साहाः ससाध्वसाः ६८
 भूपःसुलोचनेपुत्रिक्वगतासिविहायमाम्
 इत्युक्त्वासमहीपालः पृथिव्यामूर्च्छितोऽपतत् ६९
 राजानंपतितं दृष्ट्वाशोकेनमहाताततः
 जज्ञेहाहारवस्तस्मिन्नगरेद्विजसत्तम ७०
 तत्क्रंदनध्वनिंविप्रप्रतिश्रुत्वाचजायते
 उत्प्रेक्षतेतत्रलोकेक्रंदंतिककुभो दश ७१
 धूलिधूसरतांगंतुनृपतिमुक्तकेशकम्
 बिधृत्यमंत्रिणः सर्वेतरसासौधमाययुः ७२
 अथविद्याधरस्तत्रश्रीविक्रमदेवजः
 तस्याः पीठंसमालिङ्ग्यरुरोदकरुणस्वनैः ७३
 हाप्रियेचंचलापाङ्गिसुवर्णकुसुमप्रभे
 शोकाब्धौपातयित्वामांक्वगतासिवरानने ७४
 ममकिंदूषणंदृष्टंत्वयानिर्दोषयाप्रिये
 नददासिकथंभद्रेदर्शनंकमलानने ७५
 नजीविष्याम्यंहंभद्रेक्षणमात्रंत्वयाविना
 अतोमेदर्शनंदत्वाक्रियतांप्राणरक्षणम् ७६
 किंधनैः किंजनैः किंमेमित्रैः किंवाधनैर्गृहैः
 नाप्रोमियदिभद्रेत्वांप्राणेभ्योऽपिगरीयसीम् ७७
 एतच्चान्यच्चविप्रर्षेस कृत्वाकरुणमहत्
 शोकान्मृत्युंविनिश्चित्यययौगङ्गाब्धिसङ्गमम् ७८
 तत्रगङ्गाभसिस्रात्वासमुद्रजलमिश्रिते
 निवेद्यभास्करायार्घगंगानत्वाह मातरम् ७९
 गङ्गेदेविजगन्मातस्त्वञ्जलेविमलेतनुम्
 त्यजामितांयथाभूयःप्राप्नोमितत्करिष्यसि ८०
 इतिब्रुवंतंतंविप्रतत्किंकरवरास्ततः
 विधिंविनिन्युःसदृशंकुद्धावीरवरस्यच ८१

ततोवीरवरः प्राहकस्त्वंभोःकुतआगतः
 कथमत्रतनुत्यागंकुरुषेतद्वदस्वमे ८२
 तद्वाक्यमेतदाकर्ण्यततोविद्याधरोऽखिलाम्
 तांकथांकथयामासशृण्वतांविस्मयप्रदाम् ८३
 अथत्वंमूर्खलोकानांप्रवरोसिनसंशयः
 गान्धर्वीराक्षसीवापिपन्नगीवापिकिन्नरी ८४
 शापागतेवसाकन्यातस्मादन्तर्हितास्वयम्
 सादेवरूपिणीकन्यादेवानांनिलयंगता ८५
 कथंतयासमंभूयोदर्शनंतेभविष्यति
 चकोरपेयंपीयूषंगगनेरोहिणीपतेः ८६
 किंशक्नुवंतितंपापावायसाबलिनोऽपिच
 यदप्राप्यंनतत्प्राप्यंप्राप्यंयत्तच्चलभ्यते ८७
 जानंतितज्जनंकश्चिन्मोहंप्रतिनगच्छति
 केनापिदीयतेकन्याकन्याकेनापिगृह्यते ८८
 पूर्वजन्मनियोकन्यातांकन्यालभतेपतिः
 पुत्रप्रयोजनाभार्यापुत्राःपिण्डप्रयोजनाः ८९
 कुर्वन्तिदारग्रहणमतएवमनीषिणः
 यथेहदीयतेनार्यातथानारीसमश्नुते ९०
 क्रंदन्नजन्यामप्येषभृङ्गःकुमुदिनींसहेत्
 सद्रूपोऽपिपतिःस्त्रीणांसंतोषायभवेन्नहि ९१
 रवौस्थितेऽपिपद्मिन्यामधूनिभ्रमरः पिबेत्
 नारीषुसततंचित्तंविष्णुभक्तिष्वनादरः ९२
 शोकैःकैश्चित्तनुत्यागस्तिस्त्रःपुंसांविडंबनाः
 दाराःपुत्रास्तथाभ्रातादेशाश्चबांधवास्तथा ९३
 पुनर्लभ्याइमेसर्वेपुनर्लभ्यानचासवः
 नमुक्तोविषयोधर्मोनचकर्मकृतंत्वया ९४
 वर्तमानेगतेमूढभविष्यंजन्मदुर्लभम्
 मममाताममपिताभार्याभ्राताधनंमम ९५
 निष्फलंयातिवैजन्मनृणांमतयातया
 एवंप्रबोधितः सम्यक्तेनधीरवरेणसः ९६

दौर्मनस्यंपरित्यज्यतस्थौतत्रैवजैमिने
 ततस्तुगन्धिनीप्रीत्याहसंतीस्वगृहंगता ६७
 गत्वाचमाधवंमंचेस्वपंतंसाददर्शह
 गन्धिन्युवाच-
 उत्तिष्ठोत्तिष्ठदुर्बुद्धेभ्रमस्तेविफलोऽभवत् ६८
 विवाहकालेसाकन्याबभूवांतर्हितास्वयम्
 एवंतस्यावचः श्रुत्वासमुत्तस्थौसमाधवः ६९
 विललापाकुलः शोकैर्महद्भिः क्षमातलेलुठन्
 कन्यायादूषणं नास्ति नास्ति विद्याधरस्य वा १००
 ममैव दूषणं सर्वयतो हीनस्य संगभाक्
 नीचसंगे कृते पुंसां सुखं यच्छति नो विधिः १०१
 एतदेव मया ज्ञातं यतो गतिरियं मम
 न प्राप्नोति सुखं किञ्चिन्नीचः सङ्गान्महानपि १०२
 प्रेतसंगान्महादेवो न ग्नो भग्नविभूषणः
 प्रविश्य नीलयं नीचं स्त्रीधनादिकमीक्षते १०३
 किञ्चित्प्रसङ्गमासाद्य षड्वक्त्रः स षडाननः
 स तां श्रुत्वा गुणं नीचः सद्य एव विषीदति १०४
 दोषं संश्रोतुमाप्नोति शतरूपो भवेत्तदा
 शुभमिच्छन्निजं प्राज्ञो नीचेभ्यो न हि निश्चयेत् १०५
 क्षणमेकमपि प्राज्ञो नीचेभ्यो न हि निश्चयेत्
 पादमेकमपि प्राज्ञो नीचैः सह न गच्छति १०६
 विश्वासवचनं नीचः सद्य एव विषीदति
 दोषं सांश्रोतुमाप्नोति श्रोतुमायाति यत्नतः १०७
 ततः समयमासाद्य प्रकाशयति चोद्धसन्
 मनस्येकं वचस्येकं कर्मण्येकं यतात्मनाम् १०८
 मनस्यन्यद्वचस्यन्यत्कर्मण्यन्यदुरात्मनाम्
 यदा करिष्यति कन्याविवाहं सानृपात्मजा १०९
 नाभविष्यत्तदा शोकः स्वल्पोऽपि हृदये मम
 स्वर्गंगता चेत् सा कन्या सर्वलक्षणसंयुता ११०
 नीतानीचेन शोकोऽयहृदये दुःसहोऽभवत्

लिखितामिवसर्वत्रतां पश्यामिवराननाम् १११
 विस्मर्तुं न हि शक्नोमि जीवतानेन चात्मना
 नीचक्रोडगतासाध्वी न जीविष्यति साक्षरम् ११२
 विद्याधरोऽपि तच्छोकैर्न जीविष्यति दारुणैः
 यथामातापितात्यक्तो देशस्तत्प्राप्तये मया ११३
 तथैव संप्रति प्राणास्त्यक्तव्यानात्र संशयः
 पुनस्तत्प्राप्तये प्राणान् गासागरसङ्गमे ११४
 त्यक्त्यामीति दृढं कृत्यसंगंतुमुपचक्रमे
 एतस्मिन्नेव काले तु नारदान् मुनिसत्तमात् ११५
 पादलेपं महाबुद्धिरभिगम्य समाधवः
 ययौ कियद्भिर्दिवसैर्गङ्गासागरसङ्गमम् ११६
 गङ्गाब्धितो ये स्नात्वा च पूजयामास चाच्युतम्
 तुलसीपत्रमालाभिर्भूषितो माधवस्तदा ११७
 बद्धाञ्जलिरिति प्राह जह्नु कन्यां सरिद्वराम्
 माधव उवाच-
 देवित्वत्सलिले देहं प्राप्तशोकस्त्यजाम्यहम् ११८
 भाविजन्मनितां कन्यां मह्यं दास्यसि शोभनाम्
 इत्युक्त्वा तां नमस्कृत्य गङ्गात्रैलोक्यमातरम् ११९
 ततस्तत्सलिलं निम्ने प्रवेष्टुमुपचक्रमे
 अथ वीरवरः पृष्ठे तं विधृत्य नृपात्मजम् १२०
 तत्सभां प्रति विप्रर्षेजवेनागत्य तज्जनैः
 ततः समालोक्य नृपात्मजं तं प्रीतिसमासाद्य अनिन्द्यशोभाम् १२१
 कस्त्वं त्यजस्यत्र कथं शरीरं ब्रूहीति तं वीरवरं जगाद
 माधव उवाच-
 अहं विक्रमराजस्य पुत्रो माधवसंज्ञकः १२२
 मृगयायै वनं घोरं ससैन्योऽगममेकदा
 अस्त्येकानगरोपांते सरसीपद्मशोभना १२३
 नारीमेकाकिनीं रम्यामपश्यं तत्र कामुकः
 सा च चन्द्रकलानामभामिनी मां स्मरातुरम् १२४
 सुलोचनायाः प्रस्तावं कथयामास भूतले

ततस्तुरगमारूढोविलङ्घ्यसरितांपतिम् १२५
 प्रचेष्टारुख्येनभृत्येनगतस्तस्याःपुरंप्रति
 तस्मिन्नेवदिनेतस्याअधिवासनमुत्तमम् १२६
 तथाकर्ण्यमयातत्रप्रेरितंसांगुलीयकम्
 ममपत्रंसमालोक्यसांगुलीयकमुत्तमम्
 सापितत्पृष्ठपत्रेषुयल्लिलेखतदुच्यते १२७
 श्रीत्रिविक्रमदेवस्यपुत्रोविद्याधराह्वयः
 पितातस्मैविवाहेनमांप्रदास्यतिसत्तम १२८
 अथाधिवासनंकर्मश्चोविवाहोममध्रुवम्
 तथाप्युपायंवक्ष्यामियेनप्राप्नोतिमांभवान् १२९
 वामबाहुंसमुद्धृत्यस्थिताहंवरसंमुखी
 येनमांशक्यतेनेतुंसमेभर्तानसंशयः १३०
 विलिख्यपत्रंसाकन्यागंधिन्यास्तत्करेददौ
 गंधिन्याचतयादत्तंतत्पत्रमह्यमुत्तमम् १३१
 तत्संकेतंप्रचेष्टेनसंश्रुत्यममसंमुखे
 हयमारुह्यसानीतातत्राहंनिद्रयाजितः १३२
 अनयाव्यथयातत्रपुनस्तत्प्राप्तिहेतवे
 तदाद्यजागरंभद्रशृणुष्वत्रविधानतः १३३
 इत्युक्तास्यरक्षायैनियुज्यपदगान्बहून्
 विहस्यांतःपुरंगत्वासाकन्यापुरुषाकृतिः १३४
 ततोविधृत्यस्त्रीवेषनानालंकारभूषिता
 स्वदासींप्रेषयामासतमानेतुंनृपात्मजम् १३५
 तदाज्ञयासमागत्यततो नृपतिनंदनः
 ईक्षांचक्रेचतांसाध्वींलक्ष्मींमूर्तिमतीमिव १३६
 साचकन्यासमुत्थायसुवर्णसनतोद्विज
 ववंदेचरणौतस्यपुलकांचितविग्रहा १३७
 ततोगान्धर्वविधिनासराजतनयःसुधीः
 चक्रेविवाहेतां कन्यांतत्रैवप्राप्तकौतुकः १३८
 तत्प्रेमवारिधाराभिःसंसिक्तो नृपनंदनः
 तत्रैवतांनिशांनित्येकुर्वन्केलितयासह १३९

अथप्रभातेविमले सामृगीलोचनासती
 आदितःसर्ववृत्तांतंकथयामासमाधवम् १४०
 ततःसुलोचनासाध्वीजयंतींतांनृपात्मजाम्
 माधवंचसमादायसुषेणस्यसभांययौ १४१
 तांकन्यासनृपः श्रुत्वाहर्षितोमाधवायवै
 सुलोचनांजयंतींचविवाहेनददौततः १४२
 तस्मैतुयौतुकत्वेनसराजाधर्मतत्परः
 सुप्रीतोनिजराज्यार्द्धददौस्वर्णशतानिच १४३
 ततोविचित्रमावासंनिर्मायसनृपात्मजः
 तस्मिन्पुण्यतमेतीर्थेचकारवसतिंद्विज १४४
 तत्रांतरे प्रचेष्टंतंकारागारनिवासिनम्
 सभांसमानीयततश्चित्तयामासमाधवः १४५
 अयंपापमतिःक्रूरःस्वामिविश्वासघातकः
 शत्रूणांप्रवरोमूढोरक्षणीयोमयानहि १४६
 पालितोऽपिमुहुर्नित्यंप्रसादधनभोजनैः
 शत्रुकर्मकरोत्येवसमयंप्राप्यनिर्दयः १४७
 विपत्यांयेनहस्तेननयेत्पादरजः खलु
 शिरःकृतंतितेनैवस्वामिनंप्राप्यसंपदम् १४८
 नूनमेवप्रभुंघ्रंतिवशगानृपराजयः
 तप्तमप्युदकंवह्निंसद्योनिर्वाणतांनयेत् १४९
 इतिसंचिंत्यमनसातेनक्षमापतिसूनुना
 प्रचेष्टोनष्टचेष्टोऽसौनिरस्तोद्विजसत्तम १५०
 ताभ्यांस्त्रीभ्यांतदाविप्रसुखेनसनृपात्मजः
 किञ्चित्कालंतत्रतस्थौ शोकव्याधिविवर्जितः १५१
 तस्यांसुलोचनायांतुमाधवस्यमहात्मनः
 शतंपुत्राजयंत्यांचद्वेशतेजज्ञिरेसुताः १५२
 माधवस्यसुतास्तेऽपिशस्त्रशास्त्रविदोत्तमाः
 बभूवुःसर्वलोकानांप्रीतयेधर्मतत्पराः १५३
 जन्मांतरोपार्जितयाविष्णुभक्त्याचसंगतः
 एकदाचिंतयामासमनसासचमाधवः १५४

कोऽहकस्मात्समायातः कस्यवाकेननिर्मितः
 भूयःक्वचगमिष्यामिकुत्रवास्थास्यतेमया १५५
 विषयंभुंजतोजन्मविनापुण्येनमेगतम्
 तस्माद्विघ्नाणवेमग्रंकोऽत्रमामुद्धरिष्यति १५६
 संसारेऽस्मिञ्जनंप्राप्ययेननाराधितोहरिः
 आत्मघातीसविज्ञेयः सर्वधर्मवहिष्कृतः १५७
 भूयोभूयोभवेज्जन्मभूयोभूयोऽपिपंचता
 संसारोऽयमतः सर्वःक्लेशदोभैरवोमहान् १५८
 विष्णुभक्तिंविनानस्याज्जन्ममृत्युनिवारणम्
 अतोऽद्यसकलंत्यक्त्वाकरिष्याम्यर्चनंहरेः १५९
 एतद्विचिन्त्यमनसाविश्वस्यचमुहुर्मुहुः
 विश्वकर्माणमाहूयसवाक्यमिदमब्रवीत् १६०
 माधवउवाच-
 विश्वकर्मन्महाबाहोमह्यंविष्णोः शिलामयीम्
 प्रतिमांदेहिनिर्मायसर्वकामफलप्रदाम् १६१
 तस्यादेशात्ततोविप्रशिल्पिनाविश्वकर्मणा
 प्रतिमारचितातेनमहाविष्णोःशिलामयी १६२
 नवीननीरदश्यामापुण्डरीकनिभेक्षणा
 शङ्खचक्रगदापद्मधारिणीच चतुर्भुजा १६३
 लक्ष्मीसरस्वतीयुक्तावनमालाविभूषिता
 समस्तलक्ष्णैर्युक्ताभूषितासर्वभूषणैः १६४
 विचित्रमण्डपेतांचसंस्थाप्यप्रतिमांहरेः
 सपूजांकर्तुमारेभेकामदांचक्रपाणिनीम् १६५
 तस्मिन्नेवालयेविप्रघृतदीपंद्विजोत्तम
 दीपंप्रतिदिनंयच्छेदविच्छिन्नशिखंसच १६६
 प्रातः स्नायीस्वयंभूत्वाकुर्यात्संमार्जनादिकम्
 मार्गशोभांचविप्रर्षेतत्रोपलेपनंपुनः १६७
 स्नात्वागङ्गाब्धिसलिलेकृत्वापंचमहाध्वरान्
 त्रिसंध्यंपूजयेद्विष्णुमुपहारैरनुत्तमैः १६८
 गंधैर्धूपैश्चनैवेद्येस्तांबूलैर्धूपदीपकैः

गीतवाद्यैः प्रबंधैश्चस्तवपाठैः सुशोभनैः १६६
 प्रदक्षिणैर्नमस्कारैरध्वरैश्चैवदक्षिणैः
 निरामिषैर्हविष्यैश्चफलाहारैश्चसत्तम १७०
 नमोनारायणायेतिजपेत्प्रणवपूर्वकम्
 अष्टाक्षरंमहामंत्रंसर्वकामफलप्रदम् १७१
 एवमब्दसहस्राणिमहाविष्णोःपरात्मनः
 चकारपरयाभक्त्यासपूजांसर्वकामदाम् १७२
 तस्याभक्त्याततस्तुष्टः सर्वदेवशिरोमणिः
 आविर्बभूवभगवांस्तुलसीकुसुमप्रभः १७३
 आविर्भूतंहरिंदृष्ट्वासदारोमाधवस्ततः
 शिरसाभूमिमालिङ्ग्यववंदेचरणौहरेः १७४
 माधवउवाच-
 नमस्तेदेवदेवायनमस्तेपरमात्मने
 परेशायसुरेशायनमस्तेज्ञानदायिने १७५
 नमस्तेपरमानन्दपुरुषोत्तमकेशव
 नमस्तेपद्मनेत्रायकमलापतये नमः १७६
 नमस्तेबहुरूपायनीरूपायनमोनमः
 विचिन्त्यायाविचिन्त्यायदृश्यादृश्यायवैनमः १७७
 नमस्त्रैलोक्यनाथायलोकपित्रेनमोनमः
 नमस्तेज्ञानगम्यायनमस्तेसर्वशाखिने १७८
 कंसारयेनमस्तुभ्यनमस्तेकैटभारये
 मधुहर्त्रेनमस्तुभ्यंविधात्रेचनमोनमः १७९
 येनत्वयोद्धृतावेदामीनरूपधरेणवै
 गंभीरांभोनिधेरम्भोऽभ्यतरात्तमहंभजे १८०
 येनत्वयोद्धृतापृथ्वीसशैलवनकानना
 कूर्मरूपधरेण्यंतस्मैतुभ्यंनमो नमः १८१
 वाराहमूर्तिनायेनधरणीधरणीपते
 उद्धृतानिजदंतेनतस्मैतुभ्यंनमोनमः १८२
 नृसिंहमूर्तिनायेनत्वयादैत्योविदारितः
 हिरण्यकशिपुःक्रुद्धस्तस्मैतुभ्यंनमोनमः १८३

बलियज्ञस्तथाध्वस्तोयेनवामनरूपिणा
 तस्मैतुभ्यंनमोदेवकश्यपादानकारिणे १८४
 पितरस्तर्पितायेनत्वयाक्षत्रियशोणितैः
 कार्तवीर्योहतोयेनतस्मैरामायतेनमः १८५
 रावणोनिहतोयेनकौशल्यासूनुनात्वया
 मारीचःकुंभकर्णश्चतस्मैरामायतेनमः १८६
 प्रलंबोनिहतोयेनरेवतीपतिनात्वया
 कालिन्दीभेदिनेतुभ्यंतस्मैरामायतेनमः १८७
 वेदाविनिदितायेनविलोक्यपशुहिंसनम्
 सकृपेनत्वयायेनतस्मैबुद्धायतेनमः १८८
 म्लेच्छाश्चविहितायेनयुगातेकल्किमूर्तिना
 सर्वलोकहितार्थायतस्मैतुभ्यंनमोनमः १८९
 हरे विष्णोदैत्यजिष्णोनारायणकृपामय
 संसारसागरेघोरेपतितंमांसमुद्धर १९०
 ततोहर्षान्माधवोऽसौप्रक्षाल्यचरणौहरेः
 भूमौनिपात्यसर्वाङ्गजगादमाधवोहरिम् १९१
 माधवउवाच-
 गोविन्दपरमानन्दमुकुन्दमधुसूदन
 त्राहिमांपापिनंकृष्णयतस्त्वंसर्वपापहा १९२
 इतिस्तोत्रंतस्यश्रुत्वाभगवान्भक्तवत्सलः
 परमांप्रीतिमासाद्यतमित्याहवचःस्वयम् १९३
 श्रीभगवानुवाच-
 वरंवरयभोवत्समाधवक्षत्रियर्षभ
 ब्रह्मत्वंवाशिवत्वंवाशक्रत्वंवाकिमिच्छसि १९४
 माधवउवाच-
 सर्वमेवमयाप्राप्तंजगदीशनसंशयः
 दैवतैरप्यदृश्यंत्वांपश्यामिवरदंप्रभुम् १९५
 भुक्तिंमुक्तिंधनैश्चर्यंदातुंसर्वभवान्क्षमः
 प्रभोनभक्तियोग्योऽस्मिभक्तिमेवप्रयच्छमे १९६
 श्रीभगवानुवाच-

तवशक्त्याऽनयावत्सप्रीतोऽहनात्रसंशयः
किमस्तिवस्तुयदत्वातवानृण्यंभजाम्यहम् १६७
सूतउवाच-

इत्युक्त्वापरमप्रीतः प्रसार्यचतुरोभुजान्
तमालिङ्गितवान्विष्णुःपितापुत्रमिवद्विज १६८
श्रीभगवानुवाच-

आलिङ्गनप्रभावेणतवानृण्यंगतोऽस्म्यहम्
सर्वमेवशुभंभद्रभविष्यतिनसंशयः १६९
कामिनाप्रतिमावत्सक्रियायोगेनसर्वदा
पूजिताममतेनत्वांनेष्याम्यहंतनुंप्रति २००
व्यासउवाच-

इतिदत्त्वावरंतस्मैचतुर्भिर्दीर्घबाहुभिः
भूयःप्राणैःसमालिङ्ग्यतत्रैवांतरधीयत २०१
ततस्तांप्रतिमांविष्णोःसदारोमाधवस्तदा
आराधयामासभक्त्याक्रियायोगैरनुत्तमैः २०२
सभुक्त्वासकलान्भोगान्पुत्रपौत्रसमन्वितः
गङ्गायामृत्युमासाद्यसदारोमोक्षमाप्तवान् २०३
पठतिहरिचरित्रैर्युक्तमध्यायमेतत्सकलदुरितराशिध्वंसिभिःसर्वभक्त्या
इहजगतिसभुक्त्वासर्वभोगांस्ततोऽतेव्रजति भगवतःश्रीवासुदेवस्यधाम २०४
इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेगंगासागरसंगममाहात्म्यवर्णनं नाम
षष्ठोऽध्यायः ६

सप्तमोऽध्यायः

श्रीव्यासउवाच-
भूयएवप्रवक्ष्यामिगङ्गामाहात्म्यमुत्तमम्
तच्छ्रुत्वामानवाः सर्वेसर्वान्कामानवाप्नुयुः १
येननाचरितंस्नानंगङ्गायांलोकमातरि
आलोक्यतन्मुखंसद्यः कर्तव्यंसूर्यदर्शनम् २
प्रभातेयः स्मरेद्भक्त्यागङ्गाइत्यक्षरद्वयम्
तस्यनश्यंतिपापानितमोवदरुणोदये ३

नदृष्टायेनसरितांप्रवराजहुकन्यका
 तस्याग्राह्याणिसर्वाणिअन्नादिसलिलानिच ४
 शरीराणिपरित्यज्यगङ्गास्नानंप्रकुर्वताम्
 गात्राण्यायान्ति पापानिगङ्गास्नानमकुर्वताम् ५
 अहोचित्रमहोचित्रमहोचित्रमिदंपुनः
 पतंतिनरकेमूढागङ्गानाम्निस्थितेसति ६
 शिरसायोवहेद्भक्त्यागङ्गाम्भःकणिकामपि
 समुच्यतेमहापापैर्ब्रह्महत्यादिभिर्द्विजः ७
 ललाटेदृश्यतेयस्यगङ्गासैकतमुत्तमम्
 सपुण्यात्माजगत्सर्वपुनातिनात्रसंशयः ८
 गङ्गातीरात्समायांतयः पश्येत्परमादरैः
 सोऽश्वमेधसहस्राणिफलंप्राप्नोतिमानवः ९
 गङ्गातीरमहंयामित्वमागच्छेतिवक्तियः
 तस्यविष्णुःप्रसन्नात्मासर्वान्कामान्प्रयच्छति १०
 गंगेतिनामसंस्मृत्ययस्तुकूपजलेऽपिच
 करोतिमानवः स्नानंगङ्गास्नानफलं लभेत् ११
 गङ्गाम्भःशीकरंयस्तुसंमितंसर्षपस्यच
 प्राप्नोतिमृत्युकालेषुसगच्छेत्परमंपदम् १२
 अत्रैवशृणुविप्रर्षेइतिहासंपुरातनम्
 यस्यश्रवणमात्रेणगङ्गादेवीप्रसीदति १३
 आसीत्त्रेतायुगेविप्रोधर्मस्वोनामधार्मिकः
 शांतोदांतोदयायुक्तोवेदवेदाङ्गपारगः १४
 सत्यवादीक्रोधहीनोहिंसाहीनोजितेन्द्रियः
 सर्वभूतहितैषीचयोगाभ्यसरतः सदा १५
 संसारसागरंतर्तुंसविप्रोवैष्णवोजनः
 पूजयामासदेवेशंक्रियायोगेनकेशवम् १६
 कदाचित्प्राप्यपुण्याहंसच विप्रर्षभोद्विज
 जगामजाह्नवीतीरमुमुक्षुःस्नानहेतवे १७
 तत्रगंगांभसिस्नात्वाकृत्वाचतर्पणादिकम्
 गृहंगंतुमनश्चक्रेगंगांभः कर्त्तरींवहन् १८

तस्मिन्कालेततोविप्रवैश्योरत्नकराह्वयः
 कृत्वावाणिज्यमायांतंसकलैः किंकरैर्वृतः १९
 तस्यैकः किंकरोविप्रः कालकल्पइतिस्मृतः
 दंडहस्तः समायातोविहिताखिलपातकः २०
 अथवर्त्मश्रमश्रांतस्तस्यरत्नकरस्यच
 सुष्वापैकोबलीवर्द्धः पथिब्राह्मणसत्तम २१
 पथिस्वपंतंतंदृष्ट्वाकालकल्पोवृषंततः
 दण्डेनताडयासबाहुधाऽत्यतनिर्दयः २२
 तद्दण्डघातजनितक्रोधेनवृषभेनसः
 विषाणाभ्यांसुतीक्ष्णाभ्यांसमुत्थायविदारितः २३
 तच्छृङ्गद्वयनिभिर्नवक्ष्त्राः सगतलोचनः
 तत्सन्निधिंदयायुक्तो धर्मस्तुत्वरितोययौ २४
 ततः कर्णात्समादायतुलसीपत्रमुत्तमम्
 गङ्गाभ्यः शीकरैर्दिव्यैः सिक्तोसौतेनधीमता २५
 गतप्राणंसमालोक्यसविप्रः परमार्थवित्
 विस्मितः स्वगृहंगंतुं मनश्चक्रे द्विजोत्तम २६
 अथगच्छन्पथिप्राज्ञोगङ्गानामानिकीर्तयन्
 यमदूतान्ददर्शाग्रेकोटिकोटिसहस्रशः २७
 छिन्नैकपादाः केचिच्चकेचिच्छिन्नैकपाणयः
 केऽपिकेऽपिच्छिन्नकर्णाः केऽप्येकनयनास्तथा २८
 केचिच्चच्छिन्ननासाश्चच्छिन्नजिह्वाश्चकेचन
 भग्नदंताः केऽपिकेऽपिकेऽपिदंतविवर्जिताः २९
 केऽपिशोणितधाराभिर्लिप्तसर्वकलेवराः
 विमुक्तकैशिकाः केऽपिकेऽपिक्वक्त्रविवर्जिताः ३०
 केऽपिकेऽपिपितथानग्राः केऽपिनिभिर्नवक्षसः
 केऽपिजर्जरितांगाश्चमहातीक्ष्णैः शिलीमुखैः ३१
 निषिद्धांगुलिहस्ताश्चदृढपाशैस्तथापरे
 क्रंदंतोव्यथयाकेऽपिपलायनपरायणाः ३२
 एवंभूतान्यमप्रेष्यान्सविलोक्यद्विजोत्तमः
 सकंपहृदयोभीत्याततः स्तब्धइवाभवत् ३३

अवलंब्यततो धैर्यं सविप्रो हरिभक्तिकृत्
इत्यपृच्छन्मधुरयाकिरातान्यमकिंकरान् ३४
धर्मउवाच-

केयूयं विकृताकाराः पाशमुद्गरपाणयः
दंष्ट्राकरालवदनाग्रंगारसदृशप्रभाः ३५
यूयं सर्वे महावीरज्वलत्पावकलोचनाः
कृता तथापि युष्माकमियं केनापि दुर्गतिः ३६
यमदूता ऊचुः -
यमदूता वयं सर्वे यमाज्ञाहारिणः सदा
सदंडोऽयद्विजास्माकं सुमहान्कदनोदयः ३७
धर्मस्वउवाच-

अकस्मादागता यूयं महाबलपराक्रमाः
एतावत इयं केन कथं वा दुर्गतिः कृता ३८
यमदूता ऊचुः -
भयं मुंचद्विजश्रेष्ठवृत्तांतं सकलं शृणु
यथास्माकमिदं दुःखं बभूवात्यंतदुःसहम् ३९
योऽसौ वृषेण शृङ्गाभ्यां कालकल्पो विदारितः
तं नेतुं धर्मराजेन प्रेरिताः किंकरावयम् ४०
तेनाज्ञप्ता वयं सर्वे समस्ता युधपाणयः
बद्ध्वा तं पापिना श्रेष्ठं नेतुमिह समागताः ४१
अथासौ प्राप्तकालश्च कालकल्पो दुराशयः
वृषेण हेतुभूतेन विषाणाभ्यां विदारितः ४२
सदयेन तथा तत्र गङ्गापानीयसीकरैः
सिक्तः पातकिनां श्रेष्ठो गङ्गानामानिजल्पता ४३
गङ्गाभः कणिकासेकैर्गतकल्मषमप्यमुम्
बद्ध्वा पाशैर्दृढं नेतुमुद्यमं प्रतिचक्रिरे ४४
नेतुं तमपि देवेशः शरणागतपालकः
स्वदूतान् प्रेषयामास महाबलपराक्रमान् ४५
केऽपि दूताः समागत्य ततो नारायणाज्ञया
सकोपाः प्राहुरित्यस्मान्पथि ब्राह्मणसत्तम ४६

विष्णुदूताऊचुः

केभवंतोमहात्मानः कथमेनंमहाशयम्
बद्धवानयथपाशेनयूयंवाकस्यकिंकराः ४७
विहायैनंमहात्मानंपलायध्वंयथासुखम्
नचेच्छिरांसियुष्माकंछेत्स्यामश्चक्रधारया ४८
तेषामेतानिवाक्यानिगर्वितानिद्विजोत्तम
संश्रुत्याच्युतदूतानांतेऽस्माभिरतिजल्पिताः ४९
दण्डपाणेर्वयंदूताः सर्वेप्राणाधिपस्यवै
नीत्वैनंपापिनांश्रेष्ठंप्रयामः शमनालयम् ५०
यूयंसर्वेमहात्मानस्तुलसीमाल्यभूषिताः
स्फुटपद्मपलाशाक्ष्णाबलिनोगरुडध्वजाः ५१
दिव्यांबरधरायूयंमयूरगलसुंदराः
शंखचक्रगदापद्मधारणाश्चतुर्भुजाः ५२
केयूयमीदृशाः सर्वेसर्वलक्षणसंयुताः
इमंपातकिनांश्रेष्ठंकथंवानेतुमिच्छथ ५३
विष्णुदूताऊचुः-
वयंसर्वेविष्णुदूताःपुण्यात्मानमिमंनरम्
नेतुमत्रसमायातावैकुण्ठंप्रतिसंप्रति ५४
इमंश्रीभगवद्भक्तंस्वजनंगतकल्मषम्
मुंचताशुयमप्रेष्यायदिजीवितुमिच्छथ ५५
भूयस्तेषामिदंवाक्यं श्रुत्वासर्वगतंद्विज
कोपाद्यदुक्तमस्माभिस्तदाकर्णयकथ्यते ५६
अयंपापीदुराचारोब्रह्महत्यासहस्रकृत्
कृतघ्नश्चैवगोघ्नश्चमित्रघ्नश्चदुराशयः ५७
मेरुप्रमाणहेमानिहतानिसुबहूनिच
परदाराहतानित्यमनेनातिदुरात्मना ५८
कोटिकोटिसहस्राणिजंतूनांविष्णुकिंकराः
कृताश्चबहुधाहत्याः स्त्रीहत्याचतथैवच ५९
अयंन्यासापहरणंस्वमातृगमनंतथा
गोमांसभक्षणंचैवचकारप्रतिवासरम् ६०

परहिंसाकृतानेनदाहश्चपरवेश्मनः
 सभायांपरनिंदाचविधवागर्भपातनम् ६१
 गृहमायांतमतिथिंधनलोभेनसत्तम
 अहनन्निशितैःखड्गैर्निशायांयवनोपमः ६२
 एतान्यन्यानिपापानिमहान्त्यगणितानिच
 चकारनीचोमूढोऽसौनाल्पमात्रंशुभावहम् ६३
 तस्मादयंमहापापीनीयतेयातनागृहम्
 ज्ञेयाहिपापिनोदंड्याधर्मराजस्यसत्तमाः ६४
 यूयंवैदेवदेवस्यदूताभगवतोयदि
 तदाकथमिमंनेतुंपापिनांश्रेष्ठमिच्छथ ६५
 विष्णुदूताऊचुः
 भविद्भ्यःसत्यमेवोक्तंकोऽपिनास्त्यत्रसंशयः
 दण्ड्याःपातकिनः सर्वेजीविताधिपतेः सदा ६६
 अयंपापविनिर्मुक्तोगङ्गाशीकरसेचनात्
 तस्मादेनंवयंसर्वेनेष्यामोहरिमंदिरम् ६७
 तावत्तिष्ठंतिदेहेषुपातकानिशरीरिणाम्
 गङ्गाश्वःशीकराया वन्नस्पृशंतिसुदुर्लभम् ६८
 चंद्रैककलयासर्वंतिमिरंहन्यतेयथा
 गङ्गाश्वःशीकरेणापिपातकंहन्यतेतथा ६९
 गंगानामानिसंस्मृत्यपापीमुच्येतपातकात्
 साक्षात्तत्सलिलंदृष्ट्वा मुच्यतेऽत्रकिमद्भुतम् ७०
 शीतमप्युदकंगङ्गं वह्निवत्पापकानने
 यथाग्निवत्पद्मवनेशीतंतोयंचदाहकृत् ७१
 तस्मादयंपुण्यकर्माद्वितीयइवकेशवः
 गच्छध्वंशमनप्रेष्यायदिकल्याणमिच्छत ७२
 तेषांकेशवदूतानांश्रुत्वास्माभिरिदंवचः
 भूयएवनिरुक्तंयद्विहस्योच्चैः शृणुष्वतत् ७३
 अहोचित्रमहोचित्रमयंकल्मषमंदिरः
 गङ्गाश्वःसेचनादेवविमुक्तः सर्वपातकैः ७४
 स्वहस्तोपार्जितंकर्मशुभंवायदिवाशुभम्

नाभुक्त्वामुच्यतेमर्त्यःकल्पकोटिशतैरपि ७५
 यमाज्ञयानेतुमिमं वयंसर्वे समागताः
 कस्यायं वचसास्माभिस्त्यज्यते पापिनां वरः ७६
 विष्णुदूता ऊचुः
 यूयं पापधियो नूनं विवेकपरिवर्जिताः
 युष्माभिर्जहु कन्यायानज्ञायंते यतो गुणाः ७७
 कार्यवेदे निषिद्धं यत्तत्पातकमिति स्मृतम्
 यद्वेदसंमतं कार्यं तदेव धर्म्यमुच्यते ७८
 देवो नारायणः साक्षात्स्वयं भूरिति शुश्रुम
 यथा विष्णुस्तथा गंगा गंगैव सर्वपापहा ७९
 अशुभं वा शुभं कर्म स्वहस्तरचितं हरिः
 हरौ प्रसन्ने पापानि कुत्र तिष्ठन्ति देहिनाम् ८०
 जन्मान्तरार्जितैः पापैर्गता यूयमिमां गतिम्
 अद्यापि पापकर्माणः किमर्थं पापमिच्छथ ८१
 गङ्गानिन्दाकरा यूयं विष्णुनिन्दाकरास्तथा
 अतो युष्मान्ह निष्यामः पापिनश्चक्रधारया ८२
 इत्युक्त्वा विष्णुदूतास्ते कोपादरुणलोचनाः
 चक्रिरे समरारंभमस्माभिः सहसत्तम ८३
 जीवेशदूताहन्यन्तामिति प्रोचुश्च ते रुषा
 भूयो भूयो वदन्तोऽस्मान्निजघ्नुश्चक्रधारया ८४
 इत्युक्त्वा विष्णुदूतास्ते संग्रामेत्यन्तदारुणाः
 सर्वेशं खान्समादध्मुः सहसा हृष्टमानसाः ८५
 ततोऽस्माकं सिंहनाद् पयोदस्तनितैरिव
 कोदंडानां च विस्तारैर्व्याप्तं विप्रजगत्त्रयम् ८६
 अथ वृक्षैः शिलाभिश्च तथा पर्वतवृष्टिभिः
 अस्माभिर्विष्णुदूतास्ते बाणैश्च विदलीकृताः ८७
 ऋष्टिभिर्भिदिपालैश्च बाणैश्च परिघैस्तथा
 कुठारैश्छुरिकाभिश्च दंडैश्च शंकुभिस्तथा ८८
 खड्गैश्च शक्तिभिश्चैव निशितैश्च शिलीमुखैः
 गदाभिश्च क्रधाराभिर्नाराचैश्च सुभीषणैः ८९

एतैरन्यैश्चविषमैरस्त्रैस्तेविष्णुकिंकराः
 निजघ्नुर्बहुधाकोपाद्वज्रकल्पैर्महार्णवे ६०
 तदास्त्रजर्जराः सर्वेवयंभीत्यापलायिताः
 निपेतुःकेऽपिसंग्रामेगतप्राणाः सहस्रशः ६१
 ततोऽस्मास्तेसमालोक्य पलायनपरायणान्
 मुदाकंबून्समादध्मुर्बलिनोविष्णुकिंकराः ६२
 अथच्छित्त्वाद्विजश्रेष्ठकालकल्पस्यबंधनम्
 विमानेतंसमारोप्यजग्मुर्भगवतः पुरम् ६३
 गङ्गाशीकरसेकस्यप्रभावेनैवसत्तम
 जगामहरिसालोक्यंकालकल्पोऽतिपातकी ६४
 स्थित्वाकल्पशतंतत्रभुक्त्वा भोगान्मनोहरान्
 ज्ञानमासाद्यतत्रैवपरमंमोक्षमाप्तवान् ६५
 गङ्गाप्रभावैरस्माकमेतद्दुःखंगतंप्रभो
 गच्छब्राह्मणभद्रंतेसुप्रीतोनिजमंदिरम् ६६
 इत्युक्त्वायमदूतास्तेययुर्यमपुरंद्विज
 भूयएवसधर्मस्वः प्रीतोगङ्गातटंययौ ६७
 गंगायांस्नानमाचर्यसर्वलोकस्यमातरि
 बद्धाञ्जलि सविप्रस्तांतुष्टावपरमेश्वरीम् ६८
 धर्मस्वउवाच-
 गंगेसमस्तजगदंबचलत्तरंगेऽनगादिचारुतरमस्तकपुष्पमाले
 कंसारिचारुचरणद्वयेणुहन्त्रिभक्त्यानमामिदुरितक्षयकारिणींत्वाम् ६९
 मातः समस्तसुखदेप्रवरेनदीनांव्यासादिविप्रचयगीतगणेशगुणाढ्ये
 संसारभैरवमहार्णवमध्यनौकेवंदेतवांघ्रियुगलंदुरितापहारि १००
 यस्यास्तवाबुकणिकामपिजह्नुकन्येसौदासनामनृपतिर्द्विजकोटिहत्याम्
 संप्राप्यमुक्तिमगमत्सुरैरलभ्यांतांत्वांनमामिशिरसावरदेप्रसीद १०१
 नारायणाच्युतजनार्दनकृष्णरामगङ्गादिनामगदतोममदेविमातः
 संसारपातकनिवारिणिदेहपातस्त्वद्वारिणीहभवतुत्वदनुग्रहेण २
 किंवातपोभिरखिलेश्वरकिंजपैर्वादानैश्चकिंतुरगमेद्युमखैश्चकिंवा
 त्वन्नीरशीकरमवाप्यसुरैरलभ्यामुक्तिंव्रजंतिमनुजाअतिपापिनोऽपि ३
 स्वाहात्वमेवपरमेश्वरियास्वधात्वंगीर्वाणवृंदपितृलोकसुतृप्तिहेतोः

सत्त्वरजस्तमइतित्रिगुणस्वरूपांसृष्टिस्थितिप्रलयकारिणिनौमितांत्वाम् ४
 धत्तेललाटफलकेतवसैकतयः पुण्ड्रं च देवितवतीरमृदासदैवम्
 त्वन्नामसर्वरसधामवदेच्चभक्त्यात्वत्पादरेणुरखिलोस्तुममैवमूर्ध्नि ५
 त्वद्रोधसित्रिपथगेवसतिंविधायपीत्वाचवारितवपातकनाशकारि
 स्मृत्वाचनामतववीचिरसंचदृष्ट्वासंसारबंधनहरेमम जातुजन्म ६
 नाकंशुभेसुमहदुल्लसितामनुष्याःकुर्वन्तिभीतिरतिदुर्गमवर्त्ममत्वा
 व्यर्थेवसाकिलयतोऽमृतदेत्वदीयंसोपानभूतमुदकंत्रिदिवप्रयाणे ७
 पापानिरोगनिकराश्चशरीरदेहेतिष्ठन्तितावदखिलेश्वरिभुक्तिदात्रि
 कुर्वन्तियावदमलेषुतवोदकेषुस्नानंनहित्रिपथगेसरितांप्रधाने ८
 यस्यास्तवाच्युतविरंचिशिवादयोऽपिशक्रादिदेवनिकराव्रजितुंमहिम्नाम्
 पारंपरेपरममोक्षपदप्रदात्रीतांत्वांवदन्तितटिनीमितिकेऽपिमोहात् ९
 गङ्गेसमस्तसुखदायिनिकिंचिदेवजानातितेपशुपतिर्भगवान्महत्त्वम्
 यस्मादसौसुमनसांप्रवरोऽतिभक्त्याधत्तेसदैवशिरसाजगदीश्वरींत्वाम् ११०
 गंगेदेविजगन्मातः प्रसीदपरमेश्वरि
 परिपाहिनमस्तुभ्यंरक्षमांसेवकंस्वकम् ११
 परब्रह्मस्वरूपांत्वांसर्वलोकैकमातरम्
 शक्नोमिकिमहंस्तोतुंभ्रांतचित्तोऽत्रमोक्षदे १२
 व्यासउवाच-

इतिस्तुताजगद्धात्रीतेनविप्रेणधीमता
 आविर्बभूवसहसागङ्गामूर्तिमतीद्विज १३
 ददर्शपुरतोगङ्गांद्विभुजांमकरासनाम्
 कुन्देन्दुशङ्खधवलांसर्वालङ्कारभूषिताम् १४
 तांदृष्ट्वापुरतोगङ्गांगङ्गागङ्गेतिकीर्तयन्
 ववंदेचरणौतस्याः शिरसालिङ्गयमेदिनीम् १५
 मोहयन्तीस्मितालोकैःसुप्रीतापरमेश्वरी
 तमुवाचततोविप्रवरंवृणिवतिजैमिने १६
 धर्मस्वउवाच-

मातस्त्वत्सलिलस्पर्शाद्ब्रह्महापिचमोक्षभाक्
 मयात्वंदृश्यतेसाक्षात्साध्यंकिमपरंमम ११७
 तथाप्येकंवरंयाचेत्वन्नीरेपरमेश्वरि

मृत्युर्भवतु मे देवित्वन्नामस्मरतो मम ११८
मया कृतेन स्तोत्रेण यस्त्वांस्तौ तिसदृशरि
सोऽपि भुक्त्वा खिलान्कामानंते यास्यति सद्गतिम् ११९
गङ्गोवाच-

अनया भवतो भक्त्या संतुष्टास्मि द्विजोत्तम
शीघ्रं ते कुशलं सर्वं भविष्यति न संशयः १२०
त्वया कृतमिदं स्तोत्रं त्रिसंध्यं यः पठेन्नरः
तस्याहमपि संतुष्टा दास्यामि मुक्तिमुत्तमाम् १२१
व्यास उवाच-

इति दत्त्वा वरं तस्मै सा देवी भक्तवत्सला
धर्मस्वनाम्ने विप्रेन्द्र तत्रैवांतरधीयत १२२
सच विप्रो वरं प्राप्य कृतकृत्य इवाभवत्
गङ्गारोधसितत्रैव तस्थौ विप्रमनोरमे १२३
ततः कालेन महता विमले जाह्नवीजले
सुखमृत्युं समासाद्य जगाम पदमुत्तमम् १२४
कालकल्पोऽपि पापात्मा सितो गङ्गाम्बुशीकरैः
प्राप्तवानुत्तमं मोक्षमन्येषां का कथा द्विज १२५
अनिच्छया पिगाङ्गे यं जलं स्पृष्ट्वा फलान्वितम्
स्मृशतां भक्तिभावेन किं भवेन्न हि वेद्यितम् १२६
गङ्गासमं नास्ति तीर्थं भूयो भूयो मयोच्यते
यदम्बुकणिकां स्पृष्ट्वा परमं धाम लभ्यते १२७
ये भक्तिभावेन सरिद्वरायाः स्पृशंति येऽभकणिकामपीह
ते यांति नूनं पदमच्युतस्य पापैर्विमुक्ताः सकलैर्महोग्रैः १२८
इति श्रीपद्मपुराणे क्रियायोगसारे गङ्गाशीकरमाहात्म्ये सप्तमोऽध्यायः ७

अष्टमोऽध्यायः

व्यास उवाच-
पुनर्वक्ष्यामि विप्रेन्द्र गङ्गामाहात्म्यमुत्तमम्
गङ्गाकथासुधापानं कुरु मुक्तिं यदीच्छसि १
दानं दत्तं तेन सर्वं तेन सर्वं मखाः कृताः

तेनप्रपूजितोविष्णुर्यद्भक्तिर्भीष्ममातरि २
 गङ्गायांधर्मकर्माणि क्रियंतेयानिकानिच
 अक्षयानिभवंत्यस्यतानिसर्वाणिजैमिने ३
 वहंतंजलमालोक्यगाङ्गेयानिजलानियः
 भक्त्यागच्छेत्समुत्थायसोऽश्वमेधसहस्रकृत् ४
 गङ्गाजलेष्वागतेषुयोनोतिष्ठतिभक्तितः
 पशुताशाश्वतीतस्यजन्मजन्मनिजैमिने ५
 गाङ्गेयंजलमासाद्ययोनगृह्णातिभक्तितः
 जन्मकोट्यर्जितंपुण्यंक्षणादेवतुनश्यति ६
 गङ्गातीरंजिगमिषुंयस्तुवारयतेद्विज
 सकोटिकुलसंयुक्तोरौरवंनरकंब्रजेत् ७
 मूत्रंवाथपुरीषंवागंगातीरेकरोतियः
 नदृष्टानिष्कृतिस्तस्यकल्पकोटिशतैरपि ८
 श्लेष्माणंवापिनिष्ठीवंदूषिकांवाश्रुवामलम्
 गंगातीरेत्यजेद्यस्तुसन्ननारकीभवेत् ९
 उच्छिष्टंकफकंचैवगङ्गागर्भेचयस्त्यजेत्
 सयातिनरकंधोरंब्रह्महत्यांचविंदति १०
 गङ्गारोधसियः पापंकुरुतेमूढधीर्नरः
 तदक्षयभवेन्नूननान्यतीर्थेषुशाम्यति ११
 अन्यतीर्थेकृतंपापंगङ्गायांचविनश्यति
 गङ्गायांयत्कृतंपापंतत्कुत्रापिनशाम्यते १२
 तस्मात्पापंनकर्तव्यंगङ्गायांशास्त्रकोविदैः
 कर्मणामनसावाचाकर्तव्योधर्मसंग्रहः १३
 नतेदेशानतेशैलानचतानिवनानिच
 पापविध्वंसिनीयत्रनतिष्ठेत्सुरनिम्नगा १४
 गङ्गातीरंपरित्यज्यमुहूर्तमपिजैमिने
 नचस्थातव्यमन्यत्रयदिकार्यशतान्यपि १५
 भिक्षान्नमपिभुक्त्वाचस्थातव्यंजाह्नवीतटे
 नचान्यत्रक्षणमपिप्राप्यभूपालतामपि १६
 संत्यज्यदेहंगङ्गायांब्रह्महापि विमुच्यते

अन्यत्रमुक्तयेनस्यादश्वमेधसहस्रकृत् १७
 गङ्गातीरेवसन्यस्तुहरिपूजापरोभवेत्
 जन्मजन्मांतरेयेनकदाचिन्नार्चितोहरिः १८
 भक्तिर्भवतिनैतस्यगङ्गायांलोकमातरि
 श्रूयतांमानवाः सर्वेभूयोभूयोब्रमीम्यहम् १९
 स्नानंविधायगङ्गायांगम्यतांपरमंपदम्
 मृत्युकालेभजेद्यस्तुगङ्गागङ्गेतिमानवः २०
 विमुक्तःपातकैः सर्वैर्दिविदेवयुगायुतम्
 यस्यगङ्गाकथारम्भोमृत्युकालेभवेद्विवज २१
 सगच्छेद्विष्णुभवनंगलिताखिलकल्मषः
 यस्तुस्मरतिवैप्राज्ञोमृत्युकालेद्विजोत्तम २२
 गङ्गेतिमुक्तिदं नामतस्यतुष्टोभवेद्धरिः
 मृत्युकालेभवेद्यस्तुगङ्गामृत्युण्डमुत्तमम् २३
 गङ्गास्त्रायिनमालोक्यत्यजेद्यस्तुकलेवरम्
 श्मशानेऽपिद्विजश्रेष्ठसगङ्गामरणंलभेत् २४
 तिष्ठत्यस्थीनिगङ्गायांयावत्कालंशरीरिणः
 तावत्कल्पसहस्राणिविष्णुलोकेमहीयते २५
 यस्यमज्जन्तिगङ्गायांभस्मास्थीनिनखानिच
 शिरोरुहाण्यपिप्राज्ञः सविष्णोर्भुवनंवसेत् २६
 स्थितेष्वस्थिषुगङ्गायांयत्कर्मलभतेनरः
 ब्रवीमितत्फलंसर्वशृणुनान्यमनाद्विज २७
 एकदाभगवाञ्छक्रोनानालंकारभूषितः
 क्रीडागृहंययौकामीयुवत्यापद्मगंधया २८
 पद्मगंधारसज्ञासासंप्राप्तनवयौवना
 नानारसप्रदानेनचकारसुरसंप्रति २९
 सपत्न्याःस्वर्णपर्यंकेतस्याः शिशुमृगीदृशः
 प्रीतःपादतले जिष्णुरुवासस्मरमोहितः ३०
 अथतस्यैस्वयंशक्रोनिर्मायस्वर्णवीटिकाम्
 ददातिपरमप्रीतस्तद्गुणाकृष्टमानसः ३१
 एतस्मिन्नेवकालेतुपौलोमीवरसुन्दरी

भूषणैर्भूषिता सर्वैः स्वयंतद्गृहमाययौ ३२
 दृष्ट्वा तथा विधंशक्रं सर्वदेवाधिपं प्रभुम्
 भृशंचुकोपपौलोमीप्राहेति च सुलक्षणा ३३
 शच्युवाच-
 देवकिंकुरुषेकांतत्वं समस्तसुराधिप
 ममदासीस्वरूपायै ददासि स्वर्णवीटिकाम् ३४
 स्पृशंति त्रिदशाः सर्वेशिरसाचरणौ तव
 त्वंकथं पद्मगन्धायादास्याः पादतले प्रभोः ३५
 याचितश्च सुगन्धित्वाद्भृंगः स्यान् चतद्वशः
 सुंदरीकोटिभर्ता त्वंसमस्तरसवित्प्रभो ३६
 कथमेवं विधं कर्म करोष्यत्यंतकुत्सितम्
 निर्गुणेष्वगन्धे हे दासि दूरं परिव्रज ३७
 त्वमीश्वरी च पर्यंकेशक्रः पादतले तव
 व्यास उवाच-
 तयानिर्भर्त्सिता सा ध्वीपौलोम्या बहुधा ततः ३८
 उवाच पद्मगन्धासा क्रोधादिति वरांगना
 पद्मगंधोवाच-
 गुणंचममदोषंच स्वयं स्वाम्येव वेत्ति वै ३९
 केनाधिकारेणागत्य त्वं मां निंदसि निर्गुणे
 अन्येनेत्रद्वयेनापि पश्यंति गुणदोषकौ ४०
 सहस्रनेत्रैरप्येष न पश्येत्किंदुराशये
 यथा दोषो हिलोकानां प्रचरेन्न गुणं तथा ४१
 आदौ कलंकश्चन्द्रस्य दृश्यते गुणवज्जनैः
 अनर्थभाषिणी क्रूरा कुमूर्तिर्गुणवर्जिता ४२
 यदाहं नास्मि गुणिनी भजतु त्वांतदापतिः
 व्यास उवाच-
 इत्युक्त्वा पद्मगन्धासा क्रोधात्कोकनदेक्षणा ४३
 उत्तस्थौ स्वर्णपर्यङ्कात् कुर्वती करुणं महत्
 इन्द्र उवाच-
 प्रिये प्राणेश्वरि श्रेष्ठे मां विहाय क्व गच्छसि ४४

मयाकिमपराद्धंतेममतद्वदसुंदरि
 कांतेदासोऽस्म्यहंनूनासकर्मकरोमिते ४५
 दासपत्नीभवेद्दासीवाक्यंत्वंनशृणोऽषिकम्
 समुत्थायततः शक्रस्तन्मोहाकुलमानसः ४६
 अंकेनिवेशयामासभूयस्तांवरसुंदरीम्
 शच्युवाच-
 क्रौंचित्वज्जीवनंधन्यंव्यर्थमज्जीवनंध्रुवम् ४७
 त्वंस्वामिसुभगानित्यंदुर्भगाहंबरांगना
 यावत्पुण्यक्षयंक्रौंचितत्पुण्यंयास्यतेक्षयम् ४८
 क्रौंचवंशसमुत्पन्नादुःखंभूयोऽपिभोक्ष्यसि
 देवेन्द्रेणसमंतावत्कुरुकेलियथासुखम् ४९
 कियद्भिर्दिवसैः क्रौंचिनभवेत्तवनिर्गुणे
 अत्यद्भुतंवचस्तस्याःपद्मगन्धानिशम्यसा ५०
 द्वन्द्वभावंपरित्यज्यप्रणम्योवाचतांसतीम्
 पद्मगंधोवाच-
 पुलोमजेवरारोहेचित्रमेतत्त्वयोदितम् ५१
 क्रौंचीकथमहंब्रूहिश्रोतुमिच्छामि यत्नतः
 काहंकुत्रस्थिताचापिकथमत्रागतासती ५२
 कालैःकियद्भिर्मत्पुण्यंक्षीणत्वंप्रतियास्यति
 शच्युवाच-
 पद्मगन्धेपुरात्वंहि क्रौंचीपक्षिसमुद्भवा ५३
 अमेध्यमामिषंकीटान्भक्षयंतीक्षितौस्थिता
 न्यग्रोधतरुरेकोऽस्तिगङ्गातीरेमनोरमे ५४
 तत्रनीडंविनिर्मायभवत्यावसतिः कृता
 एकदाकृष्णसर्पेणतस्मिन्यग्रोधपादपे ५५
 नीडंप्रविश्यदष्टात्वंसहसापंचतांगता
 क्रव्याणितवसर्वाणिससर्पोभक्षयत्क्रुधा ५६
 स्थितानितत्रैवास्थीनिनिर्मासानिवरानने
 कदाचित्पवनैर्भद्रेमहद्भिः सचपातितः ५७
 भग्नः पपातगङ्गायांसमूलोऽपिवरांगने

गङ्गायांपतितेतस्मिन्यग्रोधेधरणीरुहे ५८
 गङ्गाजलैःप्लावितानितान्यस्थीनितवोत्तमे
 यावदस्थीनिगङ्गायांतावत्तिष्ठंतितानिच ५९
 तावत्त्वंस्वामिसुभगाभविष्यसिसदैबहि
 इतितेकथितंसर्वपद्मगंधेमयाधुना ६०
 येनपुण्यप्रभावेणशक्रोऽपिवशगस्तव
 धन्यातुजाह्रवीदेवीक्रौंचीयस्याः प्रसादतः ६१
 त्वमस्पृश्यासिचाण्डालैरंस्वपिषिवज्जिणः
 तेनापमानितासाध्वीशक्रेणापिपुलोमजा ६२
 परिम्लानमुखांभोजासाजगामयथागता
 शक्रांकएवसातस्थौपद्मगन्धावरांगना ६३
 तद्वाक्यंहृदयेतस्याजागरूकमिवस्थितम्
 अथैकदासुराधीशः सुप्रीतस्तद्गुणैर्द्विज ६४
 वरंवरयसुश्रोणिस्वयंतामित्युवाचह
 पद्मगंधोवाच
 त्वंसर्वदेवताधीशोनारीकोटिपतिस्थता ६५
 तथाप्यसिममाधीनः स्वामिन्किमपरैर्वरैः
 तथापित्वंवरंदित्सुर्यदानूनंसुरोत्तम ६६
 कर्मणामनसावाचाप्रतिज्ञांकुरुमत्पुरः
 इंद्रउवाच-
 जीवितंचधनंचैवराज्यंचैवपरिच्छदम् ६७
 आज्ञापयकिमेतद्वैतुभ्यंदास्यामिसुंदरि
 सत्यंसत्यंपुनः सत्यंसंदेहोनात्रविद्यते ६८
 यदीच्छसिमृगीनेत्रेतत्तेदास्याम्यहंध्रुवम्
 पद्मगंधोवाच-
 नूनमेवप्रसन्नोऽसियदित्वंत्रिदशेश्वर ६९
 जन्ममेहस्तियोनौचभूयोदेहीतिमेवरम्
 इंद्रउवाच-
 कृतप्रतिज्ञःसुश्रोणिवरंतेऽहददामिवै ७०
 किंतुदुःखानियातानिबहूनिहृदयेमम

त्वामदृष्ट्वावरारोहेप्रीतिर्नप्राप्यतेक्षणम् ७१
 कथंतेचिरविच्छेदंसोढुंशक्नोमिदुःसहम्
 यदामय्यनुकंपास्तितवपीनपयोधरे ७२
 तदाकियद्दिनंतिष्ठमयासहवराङ्गने
 ततोदेवाधिराजस्यवदंतीबहुसंपदम् ७३
 वर्षाणामयुतंतस्थौसादेवनिलयेसती
 पद्मगन्धोवाच-

आज्ञां देहिसुराधीशसाधितुंसुमनोरथम् ७४
 ब्रजाम्यहंकर्मभूमिंवंदेपादद्वयंतव
 इन्द्र उवाच-

त्वत्प्रेमसिंधुमानेनमयाचन्द्रनिभानने ७५
 स्थित्वाकतिदिनंपश्चाद्गमिष्यसियथासुखम्
 ततस्तुकौतुकागारेतेनसार्द्धमहर्निशम् ७६
 क्रीडंतीपद्मगंधासातस्थौवर्षायुतत्रयम्
 सुराधीशंततःसेतितदाप्राहमुदान्विता ७७
 आदेशंकुरुगच्छामिपृथिवींप्रतिसंप्रति
 इन्द्र उवाच-

जाडयंजहीहिसुश्रोणितिष्ठात्रैवमयासह ७८
 त्वांत्यक्तुंनहिशक्नोमिप्राणैभ्योऽपिगरीयसीम्
 पद्मगन्धोवाच-

पुण्यक्षयेसुराधीशयदायास्याम्यहंभुवि ७९
 तदाचिरंतेविच्छेदोभविष्यतिमयासह
 यद्विच्छेदेमयानाथपुनर्गतुंभुवंप्रति ८०
 इच्छाम्यहंपुनर्द्यौश्चपुण्योपार्जनहेतवे
 कर्मभूमिमहंगत्वायेनोपायेनवासव ८१
 तत्करिष्यामिविच्छेदः कदाचित्स्यात्त्वयानमे
 इन्द्र उवाच-

भद्रेत्वयायदानूनंकर्मेदंकर्तुमिच्छितम् ८२
 तदागच्छपुनः शीघ्रमागमिष्यसिसुंदरि
 सहनेत्राद्धिविगलद्वाष्पसिक्ततनुस्ततः ८३

दोर्भ्यामालिङ्ग्यतांशक्रोगच्छेत्याहप्रियेवदन्
 तदादेशात्ततःसाध्वीकर्मभूमिंसमागता ८४
 जाताचहस्तिनीयोनौभूत्वाजातिस्मराद्विज
 स्मरंतीनिजवृत्तांतंसाकियद्भिर्दिनैस्ततः ८५
 जगामजाह्नवीतीरंहस्तिनिसुसंभवा
 गङ्गायांस्नानमासाद्यगङ्गाकर्दमभूषिता ८६
 गंगागंगेतिजल्पंतीहृदंनिम्रंविवेशसा
 तस्मिन्गंगाहृदेगत्वाहस्तिनीपर्वताकृतिः ८७
 निजांजातिंस्मरंतीसाजगामपंचतांपुनः
 तस्याःसाहसमालोक्यहस्तिनींसर्वदेवताः ८८
 ववर्षुःपारिजाताद्यैःकुसुमैरुत्तमैर्मुदा
 तामानेतुंततःशक्रःसर्वदेवगणैर्वृतः ८९
 वेगात्तच्चिरविच्छेदात्कृष्णांगींसुमनाययौ
 पुष्पकेतांसमालोक्यदिव्यदेहांसुराधिपः ९०
 कथयन्निजदुःखानिनिजावासंजगामह
 पुलोमजाचरंभाचप्रम्लोचाचोर्वशीतथा ९१
 सुंदर्योऽन्याश्चयुवतीस्तस्यास्त्यक्त्वामुदागताः
 शक्रस्यहृदयोत्साहंतन्वंतीसावरांगना ९२
 पुरंदरपुरेतस्थौसुभगाप्रीतिवल्लभा
 यस्यास्तिष्ठंतिगङ्गायांयावदस्थीनिजैमिने ९३
 कुलकोटिशतंतावत्तस्थावाससुरालये
 राजानोदिविराज्येषुयेयेभूतास्तपोबलात् ९४
 तेषांतेषांस्नेहभूमिर्भवत्यमरसुंदरी
 गंगास्थिमज्जनादेवजैमिनेफलमीदृशम् ९५
 गंगायांत्यजतोदेहंफलंवक्तुंनशक्यते
 मृतंशरीरंगंगायांयावदस्थीनिजैमिने ९६
 कल्पकोटिशतंतावत्तस्यावासःसुरालये
 मृतंशरीरंगंगायांस्त्रोतोभिश्चलितंद्विज ९७
 दृश्यतेदेहिनस्तस्यतत्फलंशृणुजैमिने
 स्वर्गेदेवांगनात्रस्तचारुचामरवायुभिः ९८

वीजितः स्वर्णपर्यंकेसुप्तस्तिष्ठतिकौतुकी
 जाह्नवीसैकतेयस्यशरीरंदृश्यतेमृतम् ६६
 दिवाकरर्क्स्तप्तंकुलंतस्यवदाम्यहम्
 सुगन्धैश्चंदनैर्दिव्यैर्लिप्तसर्वकलेवरः १००
 दिव्याङ्गनाभिः सहितोदिविक्रीडतिसर्वदा
 काकैर्गृध्रैश्चकंकैश्चशकुंतैर्भीष्ममातरि १०१
 वपुर्विदलितंयस्यदृश्यतेतत्फलंशृणु
 दिविदिव्यांगनापीनप्रोत्तुङ्गरुचिरस्तनैः १०२
 श्लिष्टवक्षाश्चपर्यंकेनिद्रातिनित्यमेवसः
 पिपीलिकाभिः कीटैश्चमक्षिकाभिश्चवेष्टितः १०३
 गंगायांयस्यदृश्यंतेअस्थीनिपतितानिच
 तस्याक्षयंफलंविप्रवदतोमेनिशामय १०४
 प्रणमत्त्रिदशव्यूहशिरोमुकुटभूषणैः
 हतपादरजाःस्वर्गसचशक्रायतेचिरम् १०५
 अनिच्छयापिगङ्गायांयद्देहपतनंभवेत्
 सविमुक्तोऽखिलैःपापैर्नरोनारायणोभवेत् १०६
 यस्यांगाराश्चदृश्यंतेगङ्गायांचलिताजलैः
 अङ्गारसङ्घयस्वर्गेतिष्ठेत्कल्पशताधिकम् १०७
 सर्वेषामेवपुण्यानांकदाचित्क्षयमीक्षते
 गङ्गायांपतितेदेहेभवेत्पुण्यक्षयोनहि १०८
 बहुनात्रकिमुक्तेननिश्चितंकथ्यतेऽधुना
 गङ्गायांत्यक्तदेहस्यमहिमाज्ञायतेनहि १०९
 विषमदुरितराशीनाशिगाङ्गनरोयः स्पृशतिभुविकदाचिद्भावुकोभक्तिभावैः
 जगदुदधिजलं विलंघ्यघोरं व्रजतिसपारमपारतुष्टिनावा ११०
 इति श्रीपद्मपुराणे क्रियायोगसारे गङ्गामाहात्म्येऽष्टमोऽध्यायः ८

नवमोऽध्यायः

जैमिनिरुवाच-

भूयएवगुरोर्ब्रूहिगङ्गामाहात्म्यमुत्तमम्
 गङ्गाकथामृतं पातुं माधुर्यात्पुनरिष्यते १

व्यासउवाच-

तदप्यहंब्रवीमित्वांगङ्गाभक्तोयतोभवान्
तौपादौसफलौनृणांजाह्वीतटगामिनौ २
गङ्गाकल्लोलनिनदश्राविणौश्रवणौचतौ
साजिह्वयाचजानातिस्वादुभेदंतदंभसः ३
तेनेत्रेजाह्वीचारुतरंगदर्शनेचते
तल्ललाटमितिप्रोक्तंगङ्गामृत्पुण्ड्रधारियत् ४
तौहस्तौजाह्वीतीरेहरिपूजापरायणौ
शरीरंसफलंतच्चविमलेजाह्वीजले ५
पतितंतद्विजश्रेष्ठचतुर्वर्गफलप्रदम्
स्वर्गस्थाःपितरःसर्वेगच्छंतोजाह्वीतटे ६
संदृश्यहृष्टाःशंसन्तिवदंतइतिजैमिने
तत्पुण्यंकृतमस्माभिः सद्गतिप्राप्तयेपुरा ७
भविष्यत्यक्षयंतच्चयतःपुत्रोऽयमीदृशः
अनेनगाङ्गैःसलिलैर्वयंसंप्रतितर्पिताः ८
यास्यामः परमंधामदुर्लभंयत्सुरैरपि
गङ्गायांयानिद्रव्याणिदास्यत्यस्माकमात्मजः ९
अस्मभ्यंतानिसर्वाणिभविष्यंत्यक्षयाणिवै
नरकस्थाश्चपितरःसर्वदुःखसमन्विताः १०
वदंतीतिसुतंदृष्ट्वागच्छंतंजाह्वीतटम्
कृतानियानिपापानिनरकक्लेशदानिवै ११
यास्यंतिसंक्षयंतानिपुत्रस्यापिप्रसादतः
विमुक्तानरकक्लेशैर्वयंसर्वेसुदुःसहैः १२
अथपुत्रप्रसादेनयास्यामः परमांगतिम्
यात्रांविधाययोमर्त्योगृहंमोहान्निवर्तते १३
निराशाः पितरस्तस्ययांतिसर्वेयथागताः
आमिषंमैथुनंचैवदोलामश्वंगजंतथा १४
उपानहंचाततपत्रंगंगायात्रासुवर्जयेत्
अध्वश्रमोद्भवंदुःखंदुष्करंनहिमन्यते १५
गृहेपद्मसुखंतत्रगङ्गास्नानेस्मरेन्नच

असत्यभाषणंचैवपाखंडसंगमेवच १६
 द्विर्भोजनंचकलहंगंगायात्रासुवर्जयेत्
 परनिंदांचलोभंचगर्वंचक्रोधमत्सरौ १७
 अत्यंतहास्यशोकंचगंगायात्रासुवर्जयेत्
 मंचसुप्तमिवात्मानं चिंतयेद्भूमिशायिनम् १८
 गंगानामसुनामानिवदेद्गच्छन्नःपथि
 माहात्म्यंजाह्नवीदेव्याःसर्वपापप्रणाशनम् १९
 सुखदंमोक्षदंचैवकथयन्पथिगच्छति
 गङ्गेदेविजगन्मातर्देहिसंदर्शनंमम २०
 वचोभिःकोमलैरेभिःकुर्याच्छ्रमनिवारणम्
 हाकथंसदनंत्यक्तमागतंवाकथंमया २१
 श्रमैरितिवदेद्यस्तुसंपूर्णतत्फलंनहि
 क्वपर्यङ्कःक्वमेपत्नीक्वचमेचसुहृद्गृहम् २२
 स्वपामिप्रांतरेभूमौकथंवाहंसमागतः
 धनधान्यादिवस्तूनांकागतिर्वागृहेमम २३
 कियद्भिर्दिवसैर्भूयोगमिष्याम्यहमालयम्
 इतिचिंताकुलायेचपथिगच्छंतिमानवाः २४
 गंगा स्नानफलंतेषांसंपूर्णंनभवेद्विज
 गङ्गेगंतुंप्रतीतीरेयात्रेयंविहितातव २५
 निर्विघ्नांसिद्धिमाप्नोमि त्वत्प्रसादात्सरिद्वरे
 इमंमंत्रंसमुच्चार्ययात्राकालेविशेषतः २६
 हर्षितोनिलयाद्गच्छेद्वैष्णवैःसहजैमिने
 नातिवेगेनगंतव्यंनतथाचशनैःशनैः २७
 गङ्गायात्रासुकर्तव्यंनान्यत्कर्मविचक्षणैः
 गंगातीरेप्रयागेतुवाणिज्यप्रमुखानिच २८
 कार्याणिकुरुतेयस्तुतत्पुण्यार्द्धंविनश्यति
 जन्मजन्मार्जितंपापंस्वल्पंवादिवाबहु २९
 गंगादेवीप्रसादेनसर्वमेयास्यतिक्षयम्
 इत्युक्त्वापरमप्रीतःप्राज्ञोगङ्गातटं व्रजेत् ३०
 दृष्ट्वाचमातरंगङ्गामिमंमंत्रमुदीरयेत्

अद्यमेसफलंजन्मजीवितंचसुजीवितम् ३१
 साक्षाद्ब्रह्मस्वरूपांत्वामपश्यमितिचक्षुषा
 देवित्वद्दर्शनादेवमहापातकिनोमम ३२
 विनष्टमभवत्पापंजन्मकोटिसमुद्भवम्
 इत्युक्त्वासकलंदेहंनिपात्यपृथिवीतले ३३
 प्रणमेज्जाह्नवींदेवींभक्तिभावसमन्वितः
 ततः स्रोतः समीपेचबद्धाञ्जलिरिमंपुनः ३४
 पठेन्मंत्रंभक्तिभावैः सुप्रीतोद्विजसत्तम
 गंगेदेविजगद्धात्रिपादाभ्यांसलिलंतव ३५
 स्पृशामीत्यपराधंमेप्रसन्नाक्षंतुमर्हसि
 स्वर्गारोहणसोपानंत्वदीयमुदकंशुभे ३६
 अतःस्पृशामिपादाभ्यांगंगेदेविनमोनमः
 ततस्तुमस्तकेधृत्वागांगेयंवारिभक्तितः ३७
 स्नानार्थंप्रविशेत्स्रोतः प्राज्ञोगंगेतिकीर्तयन्
 त्वत्कर्दमैरतिस्निग्धैःसर्वपापप्रणाशनैः ३८
 मयासंलिप्यतेगात्रंमातर्मेहरपातकम्
 गङ्गाकर्दमलिप्ताङ्गोगङ्गागङ्गेतिकीर्तयन् ३९
 सर्वकल्मषनाशिन्यांगङ्गायांस्नानमाचरेत्
 भूयःपूर्वोक्तमन्त्रेणगृहीत्वामृत्तिकांततः ४०
 वक्ष्यमाणेनमन्त्रेणगृहीत्वामृत्तिकांपुनः
 वक्ष्यमाणेनमन्त्रेणभक्तितःस्नानमाचरेत् ४१
 ब्रह्मस्वरूपेहेगङ्गेस्नानमाचर्यतेमया
 त्वदीयेनिर्मलेतोयेयथोक्तफलदाभव ४२
 ततोनिजेच्छयाविप्रगङ्गायांलोकमातरि
 स्नानंसमाचरेत्प्राज्ञोगङ्गानारायणंस्मरन् ४३
 एवंस्नात्वातुगङ्गायांगात्रंवस्त्रेणमार्जयेत्
 परिधेयांबरांबूनिगङ्गास्रोतसिनत्यजेत् ४४
 नदंतधावनंकुर्याद्गङ्गागर्भेविचक्षणः
 कुर्याच्चेन्मोहतः पुण्यंनगङ्गास्नानजंलभेत् ४५
 प्रभातेऽन्यत्रतांकृत्वादंतकाष्ठादिकक्रियाम्

रात्रिवासंपरित्यज्यगङ्गायांस्नानमाचरेत् ४६
 बाह्यभूमिमगत्वायोगङ्गायांस्नानमाचरेत्
 गङ्गास्नानफलंसोऽपिसंपूर्णचलभेन्नहि ४७
 स्नात्वाचगङ्गामृतपुण्ड्रस्थानेस्थानेनयेद्बुधः
 ततः स्थिरमनाःकुर्याद्विधिनातर्पणाधिकम् ४८
 गाङ्गेयैरुदकैर्यस्तुकुरुतेपितृतर्पणम्
 पितरस्तस्यतृप्यन्तिवर्षकोटिशतावधि ४९
 गङ्गायांकुरुतेयस्तुपितृश्राद्धंद्विजोत्तम
 पितरस्तस्यतिष्ठन्तिसंतुष्टास्त्रिदशालयम् ५०
 समाप्यस्नानकर्माणिगङ्गायांसमुपोषितः
 दानंदेवार्चनंचैवजयोऽन्याश्चक्रियास्तथा
 कृतास्तुयास्तुगङ्गायांक्षयस्तासांनविद्यते ५१
 समाप्यस्नानकर्माणिगङ्गायांसमुपोषितः
 कृतपंचमहायज्ञोगङ्गापूजांसमाचरेत् ५२
 गङ्गायाःप्रतिमांदेव्याः श्रीविष्णोःप्रतिमांतथा
 नालिकेरोदकैर्दिव्यैःस्नापयेद्भक्तितोबुधः ५३
 जाह्नवीप्रतिमाभावान्नालिकेरोदकानिवै
 निक्षिपेज्जाह्नवीतोयेजाह्नवींहृदिसंस्मरन् ५४
 दिव्यैर्गन्धैश्चदीपैश्चघृतपूर्णसमुज्ज्वलैः
 धूपैःसुवासितैश्चैवनानापुष्पमनोहरैः ५५
 नानाफलैःसुपक्वैश्चनैवेद्यैरुत्तमास्तथा
 पाद्यार्घ्याचमनीयैश्चतांबूलैः खदिरान्वितैः ५६
 अन्यैरप्युपहारैश्चविशिष्टैर्निजभक्तितः
 स्तवैर्नानाचनैवेद्यैर्गङ्गांविष्णुंचपूजयेत् ५७
 ततः संपूजितांदेवींविष्णुंचपरमेश्वरम्
 अंगप्रदक्षिणांकुर्याद्भक्त्यावारत्रयंबुधः ५८
 अथस्थित्वानिराहारोऽपरेहनिसरिद्वरे
 भोक्त्यामिजहुतनयेशरणंमेभवानघे ५९
 एवंसंकल्प्यमतिमान्कर्मणामनसागिरा
 रात्रौजागरणंकुर्याज्जितनिद्रोऽतिहर्षितः ६०

अशक्त्याचद्विजश्रेष्ठफलाहारोभवेदधः
 अन्नमात्रं भुञ्जीत न च कुर्याद्विभोजनम् ६१
 प्रातर्गङ्गां च विष्णुं च पुनरभ्यर्च्य जैमिने
 विप्राय दक्षिणां दद्याद्विभवस्यानुरूपतः ६२
 अर्चनं जागरं चैव यत्कृतं पुरतस्तव
 अच्छिद्रमस्तु तत्सर्वं त्वत्प्रसादात्सरिद्वरे ६३
 इत्युक्त्वा तां नमस्कृत्य कृतनित्यक्रियो द्विजः
 ततः सबंधुभिः सार्द्धं पारणं स्वयमाचरेत् ६४
 तीर्थोपवासमेवं यः कुरुते जाह्नवीतटे
 तस्य पुण्यफलं वत्सवदतो मे निशामय ६५
 जन्मांतरा जितैः पापैर्विमुक्तो विष्णुरूपधृक्
 विष्णोः पुरं समासाद्य विष्णुना सह मोदते ६६
 कल्पकोटि सहस्राणि कल्पकोटि शतानि च
 स्थित्वा विष्णुपुरं सर्वं सुखं भुङ्क्ते सुदुर्लभम् ६७
 ततो नारायणादेशाद्ब्रह्मलोकं स गच्छति
 ब्रह्मलोके सुखं भुङ्क्ते दुर्लभं यत्सुरैरपि ६८
 तावत्कालं ब्रह्मलोके स्थित्वा ब्रह्मक्षयात्ततः
 महादेवं ततो गच्छेद्रथ मारुह्य शोभनम् ६९
 सुखं नानाविधं तत्र भुङ्क्तेऽत्यन्त सुदुर्लभम्
 गाणपत्यमवाप्नोति किमन्यैर्बहुभाषितैः ७०
 तावत्कालं शिवपुरे स्थित्वा वै पुण्यवान्नरः
 इन्द्रलोकं ततो गच्छेद्दिवतीय इव वासवः ७१
 तेन पुण्यात्मना सार्द्धं वसेदेकासने ततः
 तत्र भुक्त्वा खिलान्कामान् कल्पकोटि शतावधि ७२
 सूर्यलोकं ततो गच्छेद्दिवतीय इव चन्द्रमाः
 तत्रामृतानि भुक्त्वा वै चिरं चन्द्रस्य सन्निधौ ७३
 पुनरागत्य पृथिवीं चक्रवर्ती नृपो भवेत्
 पालयित्वा चिरं पृथ्व्यं जित्वा वै सकलान्निपून् ७४
 आयुषोऽते च गङ्गायां सुखं मृत्युमवाप्नुयात्
 भूयः स एव मारुह्य विमानं सुमहायशाः ७५

पुरंभगवतोयातिदैवतैरपिदुर्लभम्
 तत्रभुक्त्वाखिलान्भोगान्मन्वंतरचतुष्टयम् ७६
 परमंज्ञानमासाद्यदुर्लभमोक्षमाप्नुयात्
 जाह्नवीतीरयात्रायादैवाद्यस्यभवेत्पथि ७७
 पंचतासोऽपिपरमंधामगच्छेन्नसंशयः
 सत्यधर्मोनामराजाधार्मिकश्चप्रियंवदः ७८
 त्रेताद्वापरसंधौचबभूवक्षितिमण्डले
 विजयानाममहिषीतस्यभूमिपतेरभूत् ७९
 सुंदरीशीलयुक्तासापतिसेवापरायणा
 सप्तवर्षसहस्राणिभुक्त्वावसुमतीमिमाम् ८०
 कादाचित्प्राप्तकालोऽसौसदारः पंचतांगतः
 ततोयमभटैर्बद्धौदंपतीतौभयंकरो ८१
 दुःखप्रदेनमार्गेणजग्मतुर्यममंदिरम्
 तौदृष्ट्वाधर्मराजोऽपिचित्रगुप्तमुवाचह ८२
 एतयोःसर्वकर्माणिचित्रगुप्तविचारय
 तेनाज्ञप्तश्चित्रगुप्तस्तयोःकर्माणिजैमिने ८३
 मूलाद्विचारयामासप्राहचेतिकृताञ्जलि
 चित्रगुप्तउवाच-
 एतयोःसकलंकर्मशृणुराजन्वदाम्यहम् ८४
 शुभंवाप्यशुभंकर्मयदेताभ्यां कृतंभुवि
 किंचिदस्यानयोपायंवदामितदहंशृणु ८५
 एकादात्रासितोव्याघ्रैः कश्चिदेकोमृगःप्रभो
 वनाज्जीवनरक्षार्थमागतोऽस्यसभांप्रति ८६
 तमायांतंसमालोक्यभूयोऽयप्राप्तकौतुकः
 जघनेस्वयमुत्थायखड्गेनतरसामृगम् ८७
 जघानहमृगंराजाशरणागतमप्यमुम्
 तस्मात्सदारोभूपोऽयदंडनीयस्त्वयाप्रभो ८८
 यावंतितस्यरोमाणिसंस्थितानिकलेवरे
 मन्वंतरसहस्राणिमन्वंतरशतानिच ८९
 कोटिकोटिकुलैर्युक्तानारकीस्यान्नसंशयः

शरणागतरक्षांयः प्राणैरपि धनैरपि ६०
 कुरुते यो नरो ज्ञानी तस्य पुण्यं निशामय
 सर्वपापैर्विनिर्मुक्तो ब्रह्महत्यामुखैरपि ६१
 आयुषोऽन्ते ब्रजेन्मोक्षं योगिनामपि दुर्लभम्
 यमाज्ञयाततो दूतैः सदारोऽसौ महीपतिः ६२
 असिपत्रवने घोरे स्थापितोऽत्यतदुःखदे
 असितुल्यानि पत्राण्यतस्तेषां च शाखिनाम् ६३
 असिपत्रवनं प्राहुरतस्तद्वैमनीषिणः
 स्थित्वासिपत्रविपिने युगकोटिशतानि च ६४
 सदारो नरकं भेजे व्याघ्रभक्ष्याह्वयंततः
 निरयंतं प्रविशति सर्वोपद्रवसंयुतम् ६५
 भवेच्च भक्ष्यो व्याघ्रेण व्याघ्रभक्ष्यस्ततः स्मृतः
 युगकोटि सहस्राणि स्थित्वा तत्र सभूपतिः ६६
 सदारोऽजनिपापांते भेकयोनिंगतः क्षितौ
 जातिस्मरौ ततस्तौ तु भेकी भेकौ सुदुःखितौ ६७
 तीरे तस्थतुरेकस्मिन्सततं कीटभोजिनौ
 अथैकदा तेन पथा पुण्याहं प्राप्य मानवाः ६८
 गच्छंति जाह्नवीतीरं तांस्तौ ददृशुर्द्विज
 भेक उवाच-
 वर्षाभ्वमोहाद्यत्सर्वपापं कर्मकृतं मया ६९
 अद्यापि कर्मणा तेन दुःखमावां न मुंचति
 त्यक्त्वा शरीरं गंगायां मुक्ताः स्युः पापिनोऽपि च १००
 तथाप्येवं विधं दुःखमनुभूयावहे कथम्
 गंगायां त्यक्तुमिच्छामि संप्रत्येतत्कलेवरम् १०१
 कायुक्तिर्ब्रूहि तां कांतेति तीर्षु दुःखसागरम्
 वर्षाभ्वी तद्वचः श्रुत्वा प्राहेति विनयान्विता १०२
 वर्षाभ्व उवाच-
 दुःखं न शक्यते सोढुं स्वामिन्ने तद्रुतं कुरु
 ततस्तौ दंपती विप्रस्मृत्वा गंगां शुभप्रदाम् १०३
 सहसा चक्रतुर्यात्रां मरणायोपहर्षितौ

अथैतौपथिगच्छंतौचिरकालंबुभुक्षितौ १०४
 अपश्यत्पापकृत्स्नवेडःकालसर्पोभयंकरः
 कालसर्प उवाच-
 दर्दुरौपापिनौयेथाः प्राप्तकालौयुवांततः १०५
 अथनूनंभक्षितव्यौक्षुधितेनमयायुवाम्
 ततस्तावतिसंत्रस्तौदंपतीदुःखभागिनौ १०६
 इत्यूचतुर्वचोभक्त्याकालसर्पपुरोगतम्
 नास्ति मृत्युभयंसर्पस्वल्पमप्यावयोर्हृदि १०७
 अहमासंपुराराजासत्यधर्माह्वयः क्षितौ
 इयंचविजयानाममहिषीसंस्थितामम १०८
 मयादुरात्मनामोहान्निद्रतःशरणंगतः
 तेनैवकर्मणाभुक्तंचिरंदुःखंयमालये १०९
 भोक्तुंस्वकर्मणःशेषंभेकयोनौस्त्रियासह
 सोऽहयातोऽस्मिपापेनकृतंकर्मनमुंचति ११०
 सत्यमावांजिगामिषूपरमंधामपन्नग
 ब्रजावोजाह्वीतीरंशरीरत्यागहेतवे १११
 त्यजाविवेकतांसर्पनरकक्लेशदायिनीम्
 आवांसंखाद्यभवतोभविष्यतिसुखंकियत् ११२
 आवयोर्हृदयेविष्णुस्तवापिहृदयेहरिः
 अतएवत्वयासार्द्धशत्रुताकाभुजंगम ११३
 प्राणिहिंसानकर्तव्याकदापिचविचक्षणैः
 क्रियतेऽपिचतद्धिंसांविदधातिस्वयंविधिः ११४
 आयुःपुत्राश्चदाराश्चसंपदश्चयशांसिच
 हिंसांदत्वामनुष्याणांहरेदुष्टोविधिःस्वयम् ११५
 किंजपैःकिंतपोभिर्वाकिंदानैः किमुचाध्वरैः
 हिंसेतिवर्णद्वितयंयस्यास्तिहृदयेसदा ११६
 यःप्राणिहिंसकोमर्त्यःसएवहरिहिंसकः
 सर्वप्राणिशरीरस्थोभगवान्कमलापतिः ११७
 आत्मानंबहुधासृष्ट्वाभगवान्भूतभावनः
 संसारकौतुकागारेक्रीडेच्छिशुरिवस्वयम् ११८

शरीरिणः शरीरंहिनिलयः परमात्मनः
 परमात्मास्वयं विष्णुरतो हिंसां विवर्जयेत् ११६
 परप्राणविनाशेन चात्मतुष्टिर्विधीयते १२०
 क्षणं स्यादात्मनस्तुष्टिरन्यस्यप्राणसंक्षयः
 चरित्रमेतल्लोकानामत्यद्भुतमिव क्षितौ १२१
 आत्मतृप्तिं प्रकुर्वति परं हत्वा तियत्नतः
 धीमान्नात्मपरिज्ञानं कदाचित्कुरुते न हि १२२
 अंहविष्णुरसौ विष्णुरिति चेत्तसि भावयेत्
 परदुःखेन यो दुःखी सुखी यश्च परश्रिया १२३
 संसारेऽस्मिन्सविज्ञेयः साक्षादेव हरिः स्वयम्
 धिगस्तु तत्सुखं नृणां मोहवंचितचेतसाम् १२४
 परहिंसाविधानेन सुखं यत्स्याद्भुजंगम
 सुखानिवापि दुःखानि दीयन्ते यानि जन्तवे १२५
 अचिरेणैव तानि स्मलभन्ते भुवि मानवाः
 तस्माद्धिंसां परित्यज्य भुजंगमसुखी भव १२६
 त्वयि प्रसन्ने गच्छावः पारंदुःखमहोदधेः
 सर्प उवाच-
 यदा स्यात्परहिंसायां नूनं मे नातिपातकम् १२७
 तदा कथमहो सृष्टैवेधसा भक्ष्यभक्षकौ
 परहिंसानकर्तव्या सत्यमेतत्त्वयोदितम् १२८
 किंतु सर्वेषु भक्ष्येषु हिंसा संभाव्यते न हि
 नारायणो विश्वरूपः सत्यमेतन्न संशयः १२९
 भक्ष्यभक्षकसंयुक्तं स्वयमेव ससर्जह
 सृजति स्वयमात्मानमात्मानं रक्षति स्वयम् १३०
 आत्मानं स्वयमेवात्ति सृष्टिरेवं विधाहरेः
 शक्तोऽहं किं युवां हंतुं कालरूपी स्वयं विधिः १३१
 संप्रति प्रेषयामास कार्ये स्मिन्मां स्वयं हरिः
 युवांससर्जयो देवो यश्च रक्षति वांसदा १३२
 कालरूपी स एवाद्यहं तिहेतुं विधाय माम्
 व्यास उवाच-

ततस्तेनभुजंगेनभक्षितौतौचदंपती १३३
 गङ्गागंगेतिजल्पंतौमहत्याक्षुधयापथि
 जाह्नवीतीरयात्रायांपादेपादेजनाविमौ १३४
 अश्वमेधारुययज्ञानांप्राप्तवंतौमहाफलम्
 तस्मादेनौमहात्मानौबह्वश्वमेधधारिणौ १३५
 एतयोःसदृशोनास्तिशतक्रतुरहंयतः
 निजाधिकारेणैवान्यमवलंब्यपुरंदरः १३६
 अर्घ्यहस्तः पादचारीवृतोदेवैः समाययौ
 अथरम्भोर्वशीचैवसुंदर्योऽन्याश्चहर्षिताः १३७
 अन्योन्यंकथयामासुर्निजयौवनगर्विताः
 अयंपुण्यात्मनांश्रेष्ठोरसज्ञोऽत्यतसुन्दरः १३८
 आयातोऽमुकरिष्यामिस्ववशंसेवितैःस्वकैः
 काचित्कांचिद्वदत्येतज्ज्ञानामिसकलांकलाम् १३९
 अतएवभविष्यामिकांताहमस्यभूपतेः
 काचित्कांचिदितिब्रूयात्तेशक्रोपिवशोमम १४०
 किमत्रचित्रंवशगोभूपालोऽयभविष्यति १४१
 भर्ताममायंचपतिर्ममायंस्वामीममायंममनाथएषः
 इतीवसर्वाःपरमप्रमोदैर्वदन्तिनार्योखिलसद्गुणज्ञाः १४२
 उच्चावचंविप्रनिशम्यतासांजगादकाचिद्गुणिनीरसज्ञा
 सौदास्यकांतांनृपतिःस्वयंयांभजत्ययंकिंकलहेननार्यः १४३
 सुन्दर्यस्तास्ततःसर्वाःसंत्यज्यकलहंद्विज
 आजग्मुर्हृदयोत्साहैःसर्वाभरणभूषिताः १४४
 अथतंनृपतिश्रेष्ठसदारंगतकल्मषम्
 पाद्याद्यैःपूजयामासुःप्राहेतिचपुरंदरः १४५
 रथेनिवेशयामासपुष्पकेस्त्रीसमन्वितम्
 भेरीमृदंगमधुरीडिंडिमानकनिःस्वनैः १४६
 करकंकणनादैश्चकरतालस्वनैस्तथा
 जयशब्दैश्चदेवानांनाकःशब्दमयोऽभवत् १४७
 देवाङ्गनाचारुहस्तश्चेतचामरमारुतैः
 वीजितःसरथारूढःसदारस्त्रिदिवंययौ १४८

ततःशक्रः स्वयंतस्मैसत्यधर्मायभूभुजे
 दत्तवान्निजासनाद्धंशुभोवैक्षयशंकया १४९
 शक्रेणसहभूपोऽसौवसन्नेकासनेसदा
 शक्रत्वमकरोत्स्वर्गेशवस्यानुकंपया १५०
 युगकोटिसहस्राणिदिविभुक्त्वाखिलंसुखम्
 रथमारुह्यवैकुण्ठंययौभगवदाज्ञया १५१
 तत्रमन्वंतरंभुक्त्वासर्वभोगमनोरमम्
 परमंज्ञानमासाद्यासदारोमोक्षमाप्तवान् १५२
 जाह्नवीतीरयात्रायांशरीरंत्यजतः पथि
 फलमेवंविधंविप्रमयासर्वप्रकीर्तितम् १५३
 जाह्नवीतीरगमनेमुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः
 नकालनियमःप्रोक्तोनारदाद्यैर्महर्षिभिः १५४
 यदायदाद्विजश्रेष्ठगङ्गायांस्नानमाचरेत्
 तदातदाऽक्षयंपुण्यंलभतेमानवोध्रुवम् १५५
 गंगासर्वाणिपापानिनाशयंतीतिनिश्चयः
 कुर्यात्पुनःपुनःपापंनचगंगापुनातितम् १५६
 पापबुद्धिंपरित्यज्यगंगायांलोकमातरि
 स्नानंकुरुतहेलोकायदिसद्गतिमिच्छथ १५७
 यत्पुण्यगंगास्नानात्तुमानवानांभवेद्विज
 तत्पुण्यंप्राप्यतेविप्रकर्मभिः कैःसुदुस्तरैः १५८
 आसाराणांभूमिरेणोःसंख्यांकर्तुंशक्यते
 भागीरथीगुणास्तेनशक्यावक्तुनचद्विज १५९
 विचार्यसर्वशास्त्राणित्वदीयानिमयोच्यते
 गंगाभसिसकृत्स्नात्वामोक्षमाप्नोतिमानवः १६०
 स्नानंकूपजलेऽपियस्तुकुरुतेगंगांविचिंत्यप्रभुंदेवानांसकलार्त्तशोकदुरितत्रासौ
 घ-
 विध्वंसिनीम्
 मुक्तःसोऽपिसमस्तपातकचयैर्गोविप्रहत्यादिभिर्गच्छेद्विष्णुपुरंसमस्तसुखदं-
 गंगाप्रसादाद्विज १६१

इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेगंगामाहात्म्येनवमोऽध्यायः ९

दशमोऽध्यायः

जैमिनिरुवाच-

माहात्म्यमेतद्वाङ्मायास्त्वत्प्रसादाच्छ्रुतं मया
इदानीं श्रोतुमिच्छामि विष्णुपूजाफलंगुरो १

व्यास उवाच-

शृणु लक्ष्मीपतेर्वत्स सपर्याफलमुत्तमम्
यच्छ्रुत्वामानवाः सर्वे लभन्ते ज्ञानमुत्तमम् २
विप्रद्वादशमासेषु माघादिषु सनातनः
पूजितव्यो विधानैर्यैः शृणु तानि वदाम्यहम् ३
माघे मासि समायाते सर्वमासोत्तमेषु भे
आमिषं मैथुनं चैव त्याजयेद्वैष्णवोत्तमः ४
प्रातः स्नायी भवेन्नित्यं तैलान्यपि च वर्जयेत्
द्विर्भोजनं परान्नं च माघे मासि परित्यजेत् ५
प्रातः शुक्लांबरधरः कृतपंचमहाध्वरः
सपर्यामारभेद्विष्णोः स्थिरचित्तो हि मानवः ६
ईषदुष्णजलैः शुद्धैः स्नापयेद्विष्णुमव्ययम्
अतिश्लथैश्चन्दनैश्च विष्णोरङ्गानि लेपयेत् ७
पूजयेज्जगदीशस्य देवदेवस्य चक्रिणः
प्रक्षालितानि पात्राणि जलहीनानि कारयेत् ८
स्नापयित्वा जगन्नाथमीषदुष्णेन वारिणा
प्रोक्षितव्यं तच्छरीरं दिव्यवस्त्रेण यत्नतः ९
सलिलैरीषदुष्णैश्च प्रस्नापयति केशवम्
माघे मासि द्विजश्रेष्ठफलं तस्य मयोच्यते १०
विमुक्तः पातकैः सर्वैर्जन्मजन्मांतरार्जितैः
इह भुङ्क्ते सुखं सर्वं शेषेयातिहरेर्गृहम् ११
यत्नात्प्रक्षाल्य पात्राणि कृत्वा शुद्धानि वारिभिः
यः पूजयेज्जगन्नाथं तस्य पुण्यं निशामय १२
इह भुक्त्वा खिलान्कामान्सर्वव्याधिविवर्जितः
अंत्युगसहस्राणि तिष्ठेत्केशवमंदिरम् १३
प्रभाते विश्वसंध्यायां पुरतश्चक्रपाणिनः

ज्वलंतंस्थापयेद्वह्निंनिर्द्धूमं वैष्णवोजनः १४
 शीतस्यवारणार्थायसायंप्रातश्चवैष्णवः
 माघेविष्णवग्रतोवह्निंज्वालयेत्तत्फलंशृणु १५
 इहभुक्त्वाखिलान्कामान्पुत्रपौत्रसमन्वितः
 अंतेविष्णुपुरंयातिदैवतैरपिदुर्लभम् १६
 यथैवात्मातथाविष्णुःसंदेहोनात्रविद्यते
 स्वपंतं देवदेवेशंपर्यकोपरिकेशवम् १७
 आत्मनःकुरुतेमर्त्योयथाशीतनिवारणम्
 क्षीरेणस्नापयेद्यस्तुमाघेमासिजनार्दनम्
 तस्मैदेवोत्तमोविष्णुःसंतुष्टो न ददाति किम् १८
 तथाशीतक्षयंकुर्याद्विव्यवस्त्रेणचक्रिणः १९
 यःपूजयेत्सकृन्माघेस्नापयित्वाचतुर्भुजम्
 नालिकेरोदकैर्दुग्धैःफलंतस्यवदाम्यहम् २०
 नरकाब्धौमज्जमानान्दुस्तरेस्वेनकर्मणा
 उद्धृत्यकोटिपुरुषान्सयातिचक्रिणः पदम् २१
 माघेमासेचशुक्लायांपंचम्यांद्विजसत्तम
 एकादश्यांचपंचम्यांहरिपूजाविशेषतः २२
 दातव्योदेवदेवायसपद्यायमुरारये
 पायसोधूपसहितोमाघेमासिदिनेदिने २३
 सधूपपायसंयस्तुमाघेयच्छतिचक्रिणे
 तस्यपुण्यफलंवच्मिशृणुवैष्णवजैमिने २४
 अंतेविष्णुपुरंगत्वामन्वंतरचतुष्टयम्
 भुंक्तेमनोरमान्भोगान्प्रसादाच्चक्रपाणिनः २५
 पुनरागत्यधरणींचक्रवर्तीनृपोभवेत्
 भुंक्तेचभोगंसुचिरंमृतोयातिहरेर्गृहम् २६
 पंचम्यांवापिसप्तम्यामेकादश्यांचजैमिने
 अशक्तोवैष्णवोदद्यात्परमान्नंमुरारये २७
 कृष्णपक्षाद्विवजश्रेष्ठशुक्लपक्षेविशेषतः
 शुक्लपक्षेतिथिष्वेष्टदद्यादन्नंमुरारये २८
 एकाहमपियोमाघेविष्णवेदैत्यजिष्णवे

सपूंपायसंदद्यान्नतस्यदुर्लभोहरिः २९
 यत्किञ्चिद्विवजतुष्ट्यर्थमाघेमासिप्रदीयते
 तदक्षयंभवेत्पुंसःकोऽपिनास्त्यत्रसंशयः ३०
 माघेमासिकृतंकर्मशुभंवाशुभमेववा
 तस्यनास्तिक्षयंविप्रमन्वन्तरशतैरपि ३१
 माघेचंपकपुष्पेणयोऽचयेत्कमलापतिम्
 सगच्छेत्परमंधामविमुक्तः सर्वपातकैः ३२
 यावंतिस्वर्णपुष्पाणिदीयन्तेचक्रपाणये
 तावद्युगसहस्राणिस्थीयतेविष्णुमंदिरम् ३३
 मेरुतुल्यसुवर्णानिदत्वाभवतियत्फलम्
 एकेनस्वर्णपुष्पेणहरिसंपूज्यतत्फलम् ३४
 सुवर्णपुष्पंविप्रेन्द्रसर्वदाकेशवप्रियम्
 माघेमासिविशेषेणपवित्रंकेशवप्रियम् ३५
 सुवर्णकुसुमैर्दिव्यैर्येननाराधितोहरिः
 रत्नैर्हीनःसुवर्णाद्यैः सभवेज्जन्मजन्मनि ३६
 फलंचंपकपुष्पस्यब्रवीम्यहंविशेषतः
 आकर्णयद्विजश्रेष्ठसेतिहासमनुत्तमम् ३७
 सुवर्णोनामभूपालोबलवान्सर्वशास्त्रवित्
 आर्यावर्तेषुसर्वेषुबभूवविप्रवर्चसा ३८
 राजश्रियाविद्ययाचवयसाचसभूपतिः
 अतिप्रमत्तोविप्रर्षेसदापापरतोऽभवत् ३९
 पाखंडमंत्रिणांवाक्यैर्विनादोषैरपिद्विज
 धनलोभात्तेनराज्ञादंडयन्तेसाधवो जनाः ४०
 अन्यायोपार्जितंवित्तंगीतवाद्यादिभिवृतः
 समस्तंनाशयामासयज्ञदानविवर्जितः ४१
 नज्ञातिपोषणंचक्रेनदेवद्विजभोजनम्
 नचयाचकसंतुष्टिसर्वदापापमोहितः ४२
 नचकारातिथेःपूजांसदापापपरायणः
 ययौचमंदिरान्नित्यंसभूपः पापमंदिरः ४३
 कृतानितेनपापानियान्यन्यान्यविवेकिनाम्

अपिवर्षशतैःशक्तःसंख्यातुंजनितानिकिम् ४४
 एकदासमहीपालः कामेनपरिमोहितः
 जगामवेश्यानिलयं निशीथेदुरिताशयः ४५
 तमायांतंततोदृष्ट्वाभूपालमुज्ज्वलाह्वया
 सहसोत्थायपर्यंकेचक्रेतत्पादवंदनम् ४६
 प्रक्षाल्यतत्पादयुगं भृंगारसलिलैश्चसा
 मंचेनिवेशयामासदोभ्यामालिङ्गयतंनृपम् ४७
 तत्प्रेमामृतधाराभिः सिक्तोऽसौपृथिवीपतिः
 तस्मिन्नुवासपर्यंकेतयासहकुतूहली ४८
 ततः सागणिकाप्रीत्याहसंतीनवयौवना
 ददौचंपकपुष्पाणांतस्मैभूमिभुजेस्वयम् ४९
 पुष्पमालापुष्पमेकंतस्माद्भूपतिहस्ततः
 पपातधरणीपृष्ठेगन्धव्याप्तदिगंतरम् ५०
 तच्च्युतंकुसुमंदृष्ट्वासराजाऽत्यतसंभ्रमात्
 नमोनारायणायेति जगादोङ्कारपूर्वकम् ५१
 नारायणायेतिवाक्यात्सर्वाणिपातकानिच
 स्वर्णपुष्पप्रदानेनतस्यनष्टानिभूभुजः ५२
 ग्रामीणाअथसर्वेऽपिसमागत्यातिदुर्जये
 तस्यामेवनिशायांतंजघ्रुर्वेश्यागृहेस्थितम् ५३
 नेतुंतमथभूपालंसर्वपातकिनांवरम्
 किंकरान्प्रेषयामासक्रुद्धोवैवस्वतोभृशम् ५४
 तेनाज्ञप्तास्ततोदूताः पाशमुद्गरपाणयः
 अतिवेगात्समायाताःक्रोधसंरक्तलोचनाः ५५
 उद्यमंचक्रिरेनेतुंयमदूताःस्वमालयम्
 ततोनारायणप्रेष्याःशङ्खचक्रगदाधराः ५६
 आयातागरुडारूढास्तंनेतुंपृथिवीपतिम्
 पाशेनियंत्रितंदृष्ट्वातंभूपंविष्णुकिंकराः ५७
 जघ्रुश्चक्रैर्गदाभिश्चयमदूतान्महाबलाः
 समारोप्यरथेदिव्येशंखान्धमुरनुत्तमान् ५८
 तथाराजारथारूढस्तुलसीमाल्यभूषितः

पीतकौशेयवासाश्चस्वर्णालंकारभूषितः ५९
 स्तूयमानोमुनिगणैर्वेदवेदाङ्गपारगैः
 विष्णुदूतैःपरिवृतोहरेः सालोक्यमाययौ ६०
 अथोत्थायस्वयंविष्णुश्चतुर्भिर्दीर्घबाहुभिः
 तमालिगितवान्भूपंप्रोक्तवांश्चद्विजोत्तम ६१
 श्रीभगवानुवाच-
 नृपतेकुशलंब्रूहिसर्वपुण्यात्मनांवर
 किमस्तिसाध्यंभवतस्तदाज्ञापयसंप्रति ६२
 नमोनारायणायेतिवारैकमपियोवदेत्
 नित्यंतस्यानुपाल्योऽहसमेभ्रातासमेपिता ६३
 नारायणेतिमन्नामकदाचिद्यःस्मेरन्नरः
 साधयाम्यखिलंतस्यपितुःपुत्रइवेप्सितम् ६४
 भक्तोऽसिनृपतिश्चेष्टतस्मान्निजमनोरथम्
 प्रकाशयाद्भुतंतातकिंतेदास्यामिचाधुना ६५
 राजोवाच-
 सर्वमेवदयासिन्धोत्वयादत्तंसंशयः
 पापिनापिमयाप्राप्तंतवस्थानंसुदुर्लभम् ६६
 तस्यानेनतुवाक्येनप्रसन्नःकमलापतिः
 स्नेहान्निवेशयामासभूपालंतन्निशामय ६७
 ततः सुवर्णालंकारैर्विश्वकर्मविनिर्मितैः
 चकारमण्डलंतस्यस्वयमेवदयामया ६८
 अथनानाविधैर्भक्ष्यैर्दिव्यैरपिसुदुर्लभैः
 तोषितःसमहीपालोविष्णुनातिसहिष्णुना ६९
 एवंप्रतिदिनंतस्थौसराजाविष्णुमंदिरम्
 मन्वन्तरसहस्राणिनववर्षशतानिच ७०
 प्रजानांपालनंचक्रेसराजाधर्मतत्परः
 पूजयामाससततंभक्त्यापरमयाहरिः ७१
 चारुचंपकपुष्पैश्चनैवेद्यैर्विविधैश्चसः
 आयुःशेषेसभूपालोमरणंजाह्नवीजले ७२
 समासाद्यययौमोक्षंप्रसादाच्चक्रपाणिनः

व्यासउवाच-

विप्रचंपकपुष्पस्यप्रभावोऽयप्रकीर्तितः ७३
चपंकैर्हरिमभ्यर्च्यमुक्ताःस्युःपापिनोजनाः
स्फुटचंपकपुष्पेणपूजितोभगवान्हरिः ७४
अचिरेणैवविप्रर्षेददातिपरमंपदम्
येयजंतिपरात्मानमिच्छयावाप्यनिच्छया ७५
तेऽपियांतिपरंधामविमुक्ताः सर्वपातकैः ७६
हरौप्रसन्नेदुरितीनकोऽपियतः सराजाकृतपातकोऽपि
जगाममोक्षंकृपयामुरारेर्विश्वार्णवंनिम्नमिमंवितीर्य ७७
दिव्यैः सुगन्धैः कनकप्रसूनैर्नारायणंपद्मदलायताक्षम्
भक्त्यायजेद्यःपरमादरेणमर्त्योव्रजेत्तत्तुविहायपापम् ७८
इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेचंपकपुष्पमहिमानामदशमोऽध्यायः १०

एकादशोऽध्यायः

व्यासउवाच-

जैमिनेविधिनायेनपूजितव्योहरिःसदा
तमहंवच्मिप्रर्षेशृणुवत्ससमाहितः १
कल्यउत्थायपर्यंकाद्गृहीत्वापात्रमंभसाम्
बहिर्देशंव्रजेत्प्राज्ञः शीर्षमाच्छाद्यवाससा २
तत्रोदीच्यांदिशिमौनीयज्ञसूत्राणिकर्णयोः
कृत्वोपविष्टःप्राज्ञस्तुमलमूत्रंविसर्जयेत् ३
देवतायतनेमार्गेगोष्ठेषुचत्वरेषुच
रथ्यायांकृष्टभूमौचदर्भमूलेतथांगणे ४
तटिनीपुलिनेचैत्यवृक्षमूलेतथावने
तडागवापीगर्भेषुमलमूत्रंचन त्यजेत् ५
रविचंद्रमसंचैवद्विजान्गाश्चदिशोदश
मलमूत्रंत्यजेद्यावत्तावत्प्राज्ञोनपश्यति ६
खनितांमूषिकाद्यैश्चबिलाभ्यंतरवर्तिनीम्
फालकृष्टांमृदंचैवनगृह्णीयाच्छौचहेतवे ७
जलाञ्जलंसमानीयशौचंकुर्याद्विचक्षणः

पादंजलेषुवैदत्वानशौचंकुरुतेबुधः ८
 दक्षिणाभिमुखोरात्रौकुर्यात्प्राज्ञोबहिःक्रियाम्
 शिरःप्रावृत्यवस्त्रेणततः शौचंसमाचरेत् ९
 मृत्तिकैकाप्रदातव्यालिगेतिस्रस्तुवैगुदे
 सप्तसव्येकरेप्राज्ञैर्हस्तयोरुभयोर्दश १०
 पादयोःषट्पदातव्यामृत्तिकाचविचक्षणैः
 कृतशौचक्रियःप्राज्ञः कुर्यादंतस्यधावनम् ११
 जिह्वपामार्जनंचैवदशनाच्छादनादिभिः
 दक्षिणाभिमुखोभूत्वापश्चिमाभिमुखस्तथा १२
 नदंतधावनंकुर्यात्कुर्याच्चेन्नारकीभवेत्
 मध्यमानामिकाभ्यांचवृद्धांगुष्ठेनचद्विज १३
 दंतस्यधावनंकुर्यान्नतर्जन्याकदाचन
 अश्वत्थवटवृक्षाणांधात्र्याकैथिकयाबुधः १४
 नदंतधावनंकुर्यात्तथेंद्रस्यसुरस्यच
 नित्यंक्रियाफलंतस्यसर्वमेवविनश्यति १५
 यःस्नानसमयेकुर्याज्जैमिनेदंतधावनम्
 निराशाःपितरोयांतितस्यदेवाःसुरर्षयः १६
 दंतस्यधावनंकुर्याद्योमध्याह्नापराह्णयोः
 तस्यपूजानंगृह्णतिदेवताः पितरोजलम् १७
 स्नानकालेपुष्करिण्यांयः कुर्यादंतधावनम्
 ततोज्ञेयःसचांडालोयावद्गंगानपश्यति १८
 भगवत्युदितेसूर्येयःकुर्यादंतधावनम्
 तदंतकाष्ठंपितरोभुक्त्वागच्छंतिदुःखिनः १९
 उपवासदिनेविप्रपितृश्राद्धदिनेतथा
 नतत्फलमवाप्नोतिदंतधावनकृन्नरः २०
 प्रभातेमार्जयेदंतान्वाससारसनांतथा
 कुर्याद्वादशविप्रेन्द्रकल्लोलानिजलैर्बुधः २१
 उपवासेपितृश्राद्धेविधिनाऽनेनजैमिने
 दंतधावनकृन्मर्त्यः संपूर्णलभतेफलम् २२
 अनेनविधिनाकृत्वादीर्घदर्शीबहिः क्रियाम्

ततोनिजगृहंगत्वारात्रिवस्त्रंपरित्यजेत् २३
 ततोदेवगृहद्वारेचोपविष्टोबुधःशुचिः
 स्मरेन्नारायणंदेवमनंतं परमेश्वरम् २४
 रामश्यामतनोविष्णो नारायणदयामय
 जनार्दनजगद्धामपापंमेहरकेशव २५
 पीतांबरधरानंतपद्मनाभजगन्मय
 वामनप्रणतस्येशविभोत्वंशरणंभव २६
 दामोदरयदुश्रेष्ठश्रीकृष्णकरुणार्णव
 कमलेक्षणदेवेंद्रवासुदेवकृपांकुरु २७
 गरुडध्वजगोविंदविश्वंभरगदाधर
 शंखपाणेचक्रपाणेपद्महस्तहरापदः २८
 लक्ष्मीविलासवैकुण्ठहृषीकेशसुरोत्तम
 पुरुषोत्तमकंसारेकैटभारेभयंहर २९
 श्रीपतेश्रीधरविभोश्रीदश्रीकरमाधव
 परंब्रह्मपरंधामशरणंमेभवाव्यय ३०
 इत्थंकृत्वा द्विजश्रेष्ठश्रीविष्णुस्मरणंबुधः
 वद्धांजलिरितिब्रूतेप्रविश्यनिलयंगतः ३१
 ईश्वरश्रीपतेकृष्णदेवकीनंदनप्रभो
 निद्रांमुंचजगन्नाथप्रभातसमयोऽभवत् ३२
 अथोस्थितमिवप्राज्ञःपर्यंकैदेवकीसुतम्
 निद्रांत्यक्त्वासलक्ष्मीकंचिंतयेन्नजचेतसा ३३
 ततःकृतच्छदं दिव्यंपात्रंचजलपूरितम्
 मुखप्रक्षालनार्थायदद्यात्कृष्णायवैष्णवः ३४
 ईश्वरंवर्तनार्थायसेवतेसेवकायथा
 तथैवमतिमंतोपिसेवतेपरमेश्वरम् ३५
 यस्तुसेवकरूपेणसेवतेजगदीश्वरम्
 अचिरेणैवविप्रर्षेतस्यसिध्यतिवांछितम् ३६
 यथेश्वरस्यसभयाःसेवांकुर्वतिचेटकाः
 प्राज्ञास्तथैवसेवतेसर्वदैवहरिंप्रभुम् ३७
 निजेच्छयानयाविष्णुंनिर्भयःपूजयेन्नरः

कुसेवकः स एवास्ति तदानहि भवेदिद्वज ३८
 अतएव द्विजश्रेष्ठ त्वरया कमलापतेः
 कर्तव्या सर्वदा सेवा पुंसा कैवल्यमिच्छुना ३९
 निर्माल्यं रात्रि वस्त्रं च गंधं पर्युषितं तथा
 हरेरुत्तारयेदं गात्रभाते वैष्णवोजनः ४०
 ततो देवा लयेतस्मिन् स्वयमेव हि मार्जयेत्
 कुर्याच्छनैः शनैः प्राज्ञः संमार्जन्या परिष्क्रियाम् ४१
 यावंतो निलयात्तस्माद्गच्छंति रेणवो बहिः
 तावन्मन्वंतरशतं तिष्ठेद्विष्णुगृहे नरः ४२
 यस्तु संमार्जनं कुर्याद्ब्रह्महापि हरेर्गृहे
 सोपियाति परं धाम किमन्यैर्बहुभाषितैः ४३
 तथोपलेपनं कुर्याद्दूर्णकैर्गोमयैर्द्विज
 तस्मिन् विष्णुगृहे प्राज्ञः स्मरेन्नारायणं प्रभुम् ४४
 यस्तूपलेपनं कुर्यात्केशवस्य च मंदिरे
 तस्य पुण्यमहं वच्मि संक्षेपाच्छृणु जैमिने ४५
 रजांसि तत्र यावंति विनश्यंति द्विजोत्तम
 तावत्कल्पसहस्राणि तिष्ठेद्विष्णुगृहे सुखी ४६
 संमार्जनं विष्णुगृहे जनः कृत्वोपलेपनम्
 लभते परमं धाम किं पूजाफलवित्प्रभोः ४७
 देवराजविरोधेन न शक्नोति यदा स्वयम्
 तदा विष्णुगृहे चापि धर्मपत्नीं नियोजयेत् ४८
 अथ वा तनयं भक्तं सुचरित्रं तथात्मनः
 भ्रातरं भगिनीं वापि देवागारे नियोजयेत् ४९
 हरेः सपर्यावस्तूनि सप्तधा शुद्धवारिभिः
 प्रक्षालयेत्त्रिधा वापि स्वयमेवाति यत्नतः ५०
 अम्लेन ताम्रपात्राणि कांस्यपात्राणि भस्मना
 वह्निना लोहपात्राणि शुद्ध्यंति नात्र संशयः ५१
 धनाढ्यो लोहपात्रस्थैर्यः स्नापयति वारिभिः
 नारायणं जगन्नाथं तस्य तुष्टो न केशवः ५२
 अज्ञानाद्वापि चेत्तर्हि गंगास्नानेन शुद्ध्यति

संपदिब्राह्मणश्रेष्ठकर्त्तव्योनियमः सदा ५३
 विपत्त्यांनियमोनास्तिशास्त्रेष्विति विनिश्चयः
 यत्नात्प्रक्षालितः शङ्खोयदाभूमिंस्पृशेत्पुनः ५४
 तदा सशङ्खोविप्रेन्द्रशतधौतेनशुध्यति
 इत्थंप्रक्षाल्ययत्नेनपूजाद्रव्याणिचक्रिणः ५५
 गृहीत्वा स्नानवस्तूनिस्नानार्थंसरसीं ब्रजेत्
 अकृत्वास्नानकर्माणिगृहमायातियः पुनः ५६
 तस्मिन्दिनेपितृगणस्तस्यनामोतितर्पणम्
 स्नानार्थंभोजनार्थंवागच्छतोविघ्नकृद्भवेत् ५७
 यस्तुमोहाद्भ्रष्टश्चैष्टसन्नूनंनारकीभवेत्
 स्नानार्थंसरसींगत्वामलमूत्रंकरोतियः ५८
 पितरस्तस्यविश्वमूत्रभोजिनः स्युर्नसंशयः
 ततः कृत्वाविधानेनस्नानंचतर्पणादिकम् ५९
 स्वकीयंगृहमागच्छेत्स्मरेन्नारायणंबुधः
 ततश्चप्रांगणेविप्रप्रक्षाल्यचरणद्वयम् ६०
 प्रविशेद्देवतागारंशुचिर्ब्राह्मणसत्तमः
 अप्रक्षालितपादोयः प्रविशेन्निलयंजनः ६१
 संवत्सरकृतंपुण्यंतस्यनश्यतितत्क्षणात्
 स्नानंकृत्वासमागत्यप्रांगणेषुविचक्षणः ६२
 तस्मात्प्रक्षाल्यचरणौप्रविशेद्देवतागृहम्
 उपविश्यपादयुग्मंबुधःसव्येनपाणिना ६३
 यत्नात्प्रक्षालयेद्विप्रतथापाणिद्वयं पुनः
 पादेनपादंविप्रेन्द्रतथादक्षिणपाणिना ६४
 यश्चप्रक्षालयेन्मूढस्तंलक्ष्मीस्त्यजतिध्रुवम्
 अथोपविष्टोमतिमान्केशवार्चनमारभेत् ६५
 अनन्यमानसोभूत्वासर्वकामफलप्रदम्
 मृगचर्मासनेशुद्धव्याघ्रचर्मासनेऽपिवा ६६
 वस्त्रासनेकेवलेचतथाकुशमयासने
 पुष्पासनेचोपविष्टः पूजयेत्कमलापतिम् ६७
 काष्ठासनेद्विजोविद्वान्कुर्व्याद्विष्णुपूजनम्

विष्णुनात्वंधृतापृथिवसर्वेलोकास्त्वयाधृताः ६८
 अतः सर्वसहेदेहिवस्तुमेस्थानमुत्तमम्
 इत्युक्त्वासनमास्तीर्यवसेन्नारायणार्चकः ६९
 दक्षिणाभिमुखोभूत्वानकुर्याद्विष्णुपूजनम्
 शङ्खेकृत्वातुपानीयमंत्रपूतंसुवासितम् ७०
 स्नापयेत्कमलाकांतंकमलासहितंप्रभुम्
 शङ्खेनस्नापयेद्यस्तुभगवंतंजनार्दनम् ७१
 तत्फलंतस्यवक्ष्यामिशृणुविप्रेन्द्रजैमिने
 विप्रगोस्त्रीभूणहत्यासुरापानादिपातकैः ७२
 विमुक्तोयातिवैकुण्ठंभुङ्क्तेहिसकलंसुखम्
 यदिदृष्ट्वाहृषीकेशंपूजयेन्मानवोद्विज ७३
 लभतेतत्तदेवाशुप्रसादात्कमलापतेः
 शंखाभावेतुविप्रेन्द्रसुगंधितोयकंबुधः ७४
 कृत्वाचतुलसीपात्रेस्नापयेत्केशवंबुधः
 ततोदेवंस्नापयित्वासंस्थाप्यचवरासने ७५
 सुगन्धैश्चंदनैस्तस्यकुर्यात्सर्वांगलेपनम्
 तुलसीकाष्ठपंकेचचक्रिणोदेहपालनम् ७६
 यः करोतिजनस्तस्यप्रसन्नः सततंहरिः
 तुलसीपत्रमालेयंनिजगन्धसुखप्रदा ७७
 दीयतेतेजगन्नाथसुप्रीतोभवसर्वदा
 मंत्रेणानेनविप्रेन्द्रतुलसीपत्रमालया ७८
 अलंकृतोमहाविष्णुः प्रसन्नो न ददाति किम्
 ततस्तुवैदिकैर्मन्त्रैः कर्तव्यं स्वस्तिवाचनम् ७९
 दिग्वन्धनंचकर्तव्यमन्त्रैः पौराणिकैर्बुधैः
 कृष्णोरक्षतुपूर्वस्यामाग्रेय्यां देवकीसुतः ८०
 याम्यां रक्षतु दैत्यारिर्नैर्ऋत्यां मधुसूदनः
 विदिक्षुरक्षतु श्रीमानूर्ध्वंच श्रीधरः प्रभुः ८१
 अधोरक्षतु विश्वात्मा कूर्ममूर्तिः कृपामयः
 ये विघ्नकारकाः सर्वे पूजाकाले भवंति ह ८२
 दूरंगच्छंतु ते सर्वे हरिनामास्त्रताडिताः

इत्थंदिग्बन्धनंकृत्वाततः प्रह्वःकृतांजलि ८३
 वक्ष्यमाणेनमंत्रेणसंकल्पंकुरुतेदृढम्
 मयारब्धमिमांपूजांदेवदेवजनार्दन ८४
 सिद्धिंप्रापयनिर्विघ्नांप्रसीदपरमेश्वर
 ततस्तुकृतसंकल्पोवैष्णवःसर्वतत्त्ववित् ८५
 अंगन्यासादिकंकृत्वाध्यायेन्नारयणंहृदा
 नवीनमेघसंकाशंपुंडरीकनिभेक्षणम् ८६
 पीतांबरधरंदेवंस्मितचारुतराननम्
 कदंबपुष्पमालाभिर्भूषितंसुमहाभुजम् ८७
 बर्हिर्बश्रेणिबद्धशिखंडधृतकुंडलम्
 वंशीमधुरनादेनमोहयंतंदिशोदश ८८
 आवृतंगोपनारीभिश्चारुवृन्दावनेस्थितम्
 एवंसंचिंत्यदेवेशंगोविंदंसर्वकामदम् ८९
 ततश्चावाहनंकुर्याद्भक्तिभावेनवैष्णवः
 आवाहितायकृष्णायचतुर्वर्गप्रदायिने ९०
 पाद्यार्घ्याचमनीयानितत्रदद्याद्विचक्षणः
 कोमलैस्तुलसीपत्रैर्मयैर्वाकुसुमैर्बुधः ९१
 पूजयेत्सर्वदेवेशंश्रीकृष्णंदेवकीसुतम्
 नमोमत्स्यायकूर्मायवराहायनमोनमः ९२
 नमोऽस्तुहरयेतुभ्यं वामनायनमोनमः
 नमोरामायरामायरामायबलिनेनमः ९३
 नमोबुद्धायशुद्धायसकृपायनमोनमः
 नमोस्तुकल्किनेतुभ्यंनमस्तेबहुमूर्त्तये ९४
 नारायणायकृष्णायगोविंदायचशार्ङ्गिणे
 दामोदरायदेवायदेवदेवायतेनमः ९५
 हृषीकेशायशांतायव्योमपादायवैनमः
 नमोस्तुपद्मापतयेनमस्तेपद्मचक्षुषे ९६
 अनंतायनमस्तुभ्यंगदाहस्तायवैनमः
 तार्क्ष्यध्वजायवैतुभ्यंनमस्तेचक्रपाणये ९७
 पद्महस्तायवैतुभ्यमच्युतायनमोनमः

नमोदैत्यारयेतुभ्यंसर्वकामप्रदायिने ६८
 माधवायसुरेशायविष्णवेपरमात्मने
 किरीटिनेकुण्डलिनेनमोऽस्तुहरयेसदा ६९
 नमोभगवतेतुभ्यंवाहनंगरुडाह्वयम्
 ॐ नमोगरुडायेतिमंत्रेणैवविचक्षणः १००
 नमःशंखायचक्रायगदायैचनमोनमः
 नमःपद्मायखड्गायनंदकायनमोनमः १०१
 इतिसंपूज्यदेवेशंसदारंचसवाहनम्
 सायुधंचततोमंत्रंजपेदष्टाक्षरंबुधः १०२
 निजभक्त्याततो जप्त्वामंत्रमष्टाक्षरंबुधः
 गोविंदायततो दद्यान्नानानैवेद्यमुत्तमम् १०३
 धूपंदीपंचतांबूलंदेवदेवायविष्णवे
 अन्यान्यप्युपहाराणिप्रदद्याद्वैष्णवो जनः १०४
 यस्तुधूपंद्विजश्रेष्ठचंदनागरुवासितम्
 दद्यान्मुरारयेतस्यद्रुतंसिध्यतिवांछितम् १०५
 धूपंयच्छतियोविप्रहरयेधृतवासितम्
 सगच्छेद्विष्णुभवनंविमुक्तः पापकोटिभिः १०६
 नारायणाययोधूपंदद्याद्गुग्गुलुवासितम्
 सयातिपरमंधामदुर्लभंयत्सुरैरपि १०७
 घृतेनदीपंयोदद्यात्तिलतैलेनवापुनः
 निमेषात्सकलंतस्यपापंहरतिकेशवः १०८
 कर्पूरवासितंयस्तुतांबूलंचक्रपाणये
 दद्यात्तस्यद्विजश्रेष्ठमुक्तिर्भवतिजैमिने १०९
 यस्तुयच्छतितांबूलंखदिरेणसमन्वितम्
 इहभुक्त्वाखिलान्भोगानंतेयातिहरेः पदम् ११०
 षष्ठीमधुरिकायुक्तंतथाजाति फलादिभिः
 तांबूलंहरयेदत्वास्वर्गमाप्नोतिमानवः १११
 शङ्खेकृत्वातुपानीयंकुर्याद्विष्णुप्रदक्षिणाम्
 वक्ष्यमाणेनमंत्रेणजैमिनेवैष्णवोजनः ११२
 जनार्दनजगद्वंधोशरणागतपालक

त्वद्दासदासदासत्वंदासस्यदेहिमेप्रभो ११३
 मंत्रेणानेनयः कुर्यान्नारायणप्रक्षिणाम्
 तस्यपुण्यफलं वच्मि संक्षेपाच्छृणु जैमिने ११४
 ब्रह्महत्यादिपापानियानियानिमहांति च
 तानितानिप्रणश्यंति प्रदक्षिण पदेपदे ११५
 यावत्पादं नरो भक्त्या गच्छेद्विष्णुप्रदक्षिणे
 तावत्कल्पसहस्राणि विष्णुना सह मोदते ११६
 हरिप्रदक्षिणे यावत्पदं गच्छेच्छनैः शनैः
 पदेपदेऽश्वमेधस्य फलं प्राप्नोति मानवः ११७
 प्रदक्षिणीकृत्य सर्वसंसारे यत्फलं भवेत्
 हरिप्रदक्षिणीकृत्य तस्मात्कोटिगुणं फलम् ११८
 अंगं प्रदक्षिणीकृत्य यस्तु नारायणाग्रतः
 सोऽपि तत्फलमाप्नोति किमन्यैर्बहुभाषितैः ११९
 नलंघयेत्सोमसूत्रं धीमाञ्शंभुप्रदक्षिणे
 लंघयित्वा यदा विप्रसापूजानिष्फला भवेत् १२०
 प्रदक्षिणाकारतया वारैकं यो हरिं व्रजेत्
 जन्मजन्मनि विप्रेन्द्रसार्वभौमो भवेद्ध्रुवम् १२१
 यस्तु वारद्वयं विप्रकुर्याद्विष्णुप्रदक्षिणाम्
 एदं पदमवाप्नोति त्रिदिनेनात्र संशयः १२२
 विष्णुप्रदक्षिणं यस्तु कुर्याद्द्वारद्वयं जनः
 विमुक्तः सकलैः पापैः प्रविशेन्माधवीं तनुम् १२३
 भ्रामयेत्सोदकं शङ्खं केशवोपरि जैमिने
 अंते देवालयं गत्वा स भवेत्सुरवंदितः १२४
 प्रणमेद्दंडवद्भूमौ सप्तधा यस्तु केशवम्
 पातकं तच्छरीरस्थं भस्मीभवति तत्क्षणात् १२५
 शिरस्यंजलिमाधाय प्रणमेद्योजनार्दनम्
 तस्मै लक्ष्मीपतिर्विष्णुर्ददाति परमं पदम् १२६
 भूमौ निपात्य सर्वाङ्गं हरिं प्रणमतां नृणाम्
 पुण्यप्रभावं विप्रर्षेव दतो मे निशामय १२७
 यावद्भूरेणुभिर्नृणां भूषितं स्यात्कलेवरम्

तावत्कल्पसहस्राणितिष्ठन्तिहरिसंनिधौ १२८
 ततःकेशवनिर्माल्यं वैष्णवेभ्यः प्रदीयते
 वैष्णवांस्तान्प्रवक्ष्यामिशृणुसत्तमजैमिने १२९
 शुकः सूतस्तथाव्यासो नारदः कपिलो मुनिः
 प्रह्लादश्चां वरीषश्च तथा क्रूरोद्धवावपि १३०
 बिभीषणो हनूमांश्च तथैवान्येऽपि वैष्णवाः
 निर्माल्यं वासुदेवस्य गृह्णन्तु सर्वकामदम् १३१
 इत्युक्त्वा विष्णुनिर्माल्यं निक्षिपेद्भुवि वैष्णवः
 ततस्तु हरिनिर्माल्यं स्वयं गृह्णाति भक्तितः १३२
 मस्तके दृश्यते यस्य हरिनिर्माल्यमुत्तमम्
 स विज्ञेयो द्विजश्रेष्ठ साक्षादेव हरिः स्वयम् १३३
 दुर्लभं विष्णुनैवेद्यं निर्माल्यं पापनाशनम्
 गृह्णन्ति त्रिदशाः सर्वे मनुष्याणां च काकथा १३४
 जैमिने तु लसीपत्रं यस्तु जिघ्रति वैष्णवः
 तस्य देहांतरस्थं हि सर्वपापं विनश्यति १३५
 तुलसीपत्रगन्धस्तु प्रविशेद्यस्य नासिकाम्
 आपदस्तच्छरीरस्थाः सद्योगच्छन्ति संक्षयम् १३६
 तुलसीछदनघ्राणमाघ्राय योऽभिनन्दति
 तस्या लये भवेन्नित्यमानन्दो द्विजसत्तम १३७
 स्तवैः स्तुत्वा जगन्नाथं कमलाप्रियमच्युतम्
 कृताञ्जलिस्ततः प्राज्ञ इमं मन्त्रमुदीरयेत् १३८
 नारायणजगद्रूपगच्छधाम जगत्पते
 गच्छ देवनिजस्थानं प्रसन्नो भव सर्वदा १३९
 येयं स्वशक्त्या देवेन्द्र तव पूजाकृता मया
 अच्छिद्रास्तु जगन्नाथ त्वत्प्रसादा जगन्मय १४०
 ततः पादोदकं प्राज्ञो महाविष्णोः परात्मनः
 समस्तपातकध्वंसि गृह्णीयाद्भक्तिभावतः १४१
 कणमात्रं वहेद्यस्तु विष्णोः पादोदकं शुभम्
 सस्नातः सर्वतीर्थेषु जैमिने सत्यमुच्यते १४२
 स्पृशेत्पादोदकं विष्णोर्गंगास्नानफलं भवेत्

गांगेयंसलिलंविप्रविष्णुपादोदकंयतः १४३
 अकालमरणंनास्तिनास्तिव्याधिभयंतथा
 यःस्पृशेत्पादसलिलंकेशवस्यमहात्मनः १४४
 पापव्याधिविनाशार्थंविष्णुपादोदकौषधम्
 पापिनोऽपिनरास्तेचपिबंतुप्रतिवासरम् १४५
 विष्णुपादोदकंविप्रयःपिबेद्वैष्णवोजनः
 पातकंतच्छरीरस्थं क्षणादेवतुनश्यति १४६
 यथौषधेनदेहस्थंहन्यतेदेहिनोभृशम्
 तथैवपातकंसर्वंविष्णुपादोदकेनच १४७
 विष्णुपादोदकंशुद्धंतुलसी पत्रसंयुतम्
 योवहेच्छिरसाविप्रतस्यपुण्यंवदाम्यहम् १४८
 ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्विमुक्तोविष्णुरूपधृक्
 अंतेविष्णुपुरंगत्वाविष्णुनासहमोदते १४९
 मेरुप्रमाणहेमानिदत्वाभवतियत्फलम्
 विष्णुपादोदकंस्पृष्ट्वातद्भवेदधिकंफलम् १५०
 अश्वकोटिप्रदानेनतत्फलं प्राप्यतेजनैः
 सप्तद्वीपांमहीदत्वाद्विजेभ्योयत्फलंलभेत् १५१
 तत्फलंलभतेमर्त्योविष्णुपादोदकंस्पृशन्
 अश्वमेधसहस्राणिकृत्वाभवतियत्फलम् १५२
 विष्णुपादोदकंस्पृष्ट्वातद्भवेदधिकंफलम्
 दीर्घिकाशतदानेनयत्पुण्यंपरिकीर्तितम् १५३
 तस्मादप्यधिकंपुण्यंलभेत्पादोदकंस्पृशन्
 बहुनात्रकिमुक्तेनसंक्षेपादुच्यतेमया १५४
 विष्णुपादोदकस्पर्शान्मुक्तोभवतिमानवः
 भूयोभूयोपिविप्रेन्द्रसुदृढंकथ्यतेमया १५५
 पुनर्नलभतेजन्मस्पृशन्पादोदकंहरेः
 विष्णुनैवेद्यशेषयः सर्वपापविनाशनम् १५६
 योऽश्नातिभक्तिभावेनसगच्छेत्परमंपदम्
 दुर्लभंविष्णुनैवेद्यभुंजतेद्विजसत्तम १५७
 देहंत्यजतिपापानिब्रह्महत्यामुखान्यपि

भुञ्जतोहरिनैवेद्यंदासीववशगाभवेत् १५८
 मुक्तिभूमिः सुरश्रेष्ठदैवतैरपि दुर्लभा
 संपूज्य कमलाकांतं किंचिन्नैवेद्यमत्यजन् १५९
 अचिरेणैव तं विष्णुर्नयति स्वातनुं प्रति
 नैवेद्यस्य महाविष्णोर्गुणं किंकथयाम्यहम् १६०
 यद्भुञ्जतः केशवोऽपि स्यादधीनो द्विजप्रभो
 अनेन विधिना विप्रप्रतिमासे जनार्दनम् १६१
 विधिहीनामपि श्रेष्ठां पूजां श्रीकमलापतेः
 यः कुर्याद्भक्तिभावेन सोऽपि स्यात्केशवप्रियः १६२
 विधिज्ञो विधिना विष्णुमभ्यर्च्य यत्फलं लभेत्
 यथोक्तविधिना विप्रनैवेद्यैर्बुभुभिः प्रभो १६३
 पूजितोऽपि न तुष्टः स्याद्यदि भक्तिर्न तिष्ठति
 यस्य वैयावती भक्तिर्देवदेवे जनार्दने १६४
 तावदेव फलावाप्तिस्तस्य नास्त्यत्र संशयः
 अभक्त्या याहरेः पूजाक्रियते भुवि मानवैः १६५
 सा पूजा ब्राह्मणश्रेष्ठपूजाकाले भवेत्किल
 ज्ञानमूलं हरेर्भक्तिर्भक्तिमूलं जगत्पतेः १६६
 पूजामोक्षद्रुमोत्पत्तौ मूलमाराधनं हरेः
 अल्पमात्रमपि प्राज्ञश्च दद्यात्कुरुते हियत् १६७
 तदक्षयं भवेत्सर्वश्रद्धायुक्ताखिलाक्रिया
 भक्त्या यः पूजयेद्विष्णुं वारिमात्रमपि द्विज १६८
 संस्थानं लभते विष्णोर्यतो भक्तवशो हरिः १६९
 असारमेतद्भुवनं समस्तं सारं हरेः पूजनमेव विप्र
 तस्मान्मनुष्यो निजमंगलैषी भक्त्या यजेत्कृष्णमनंतमूर्तिम् १७०
 इति श्रीपद्मपुराणे क्रियायोगसारे हरिपूजाविधिर्नाम एकादशोऽध्यायः ११

द्वादशोऽध्यायः

व्यास उवाच-

फाल्गुने ब्राह्मणश्रेष्ठश्रीकृष्णं सुरवंदितम्
 पूजयेद्भक्तिभावेन प्रत्यहं वैष्णवोजनः १

फाल्गुनेस्नापयेद्यस्तुसर्पिषादेवकीसुतम्
 फलंतस्यप्रवक्ष्यामियतः सम्यङ्निशामय २
 सर्वयज्ञफलंप्राप्यसर्वदानफलंतथा
 अंतेयातिहरेःस्थानंसर्वपापविवर्जितः ३
 युगकोटिसहस्राणिभुक्त्वाभोगंहरेर्गृहे
 तत्रैवमोक्षमाप्नोतिसंप्राप्यज्ञानमुत्तमम् ४
 यस्तुयच्छतिकृष्णायशिशिरेगोपमूर्तये
 तिलानांमोदकंदिव्यंसगच्छेद्धरिमंदिरम् ५
 योदुग्धलङ्डुकान्दद्यात्केशवायमहात्मने
 सपिबेदमृतंस्वर्गेमन्वंतरशतावधि ६
 हरयेललितंखंडंयस्तुयच्छतिजैमिने
 तस्यविष्णुःप्रसन्नात्माछिनत्तिभवबंधनम् ७
 विचित्रंफलितंदिव्यंदद्याद्भगवतेद्विज
 अंतेशक्रपुरंगत्वासभवेत्सुरवंदितः ८
 निर्मलांशर्करायच्छेद्यस्तुकृष्णायभक्तिमान्
 सकिंनलभतेविप्रवासुदेवप्रसादतः ९
 सुपक्वंफाल्गुनेमासिमधुरंबदरीफलम्
 यस्तुयच्छतिकृष्णायफलंतस्यनिशामय १०
 इहभुङ्क्तेसुखंसर्वपुत्रपौत्रसमन्वितः
 अंतैहरेर्गृहंयातिरथमारुह्यशोभनम् ११
 नदद्याद्गुडसंयुक्तंहरयेबदरीफलम्
 अज्ञानाद्ब्राह्मणश्रेष्ठदद्याच्चेन्नारकीभवेत् १२
 फाल्गुनेमासियोदद्याद्धरयेदाडिमीफलम्
 सुपक्वंतत्फलंविप्रवदतोमेनिशामय १३
 तत्रयावंतिबीजानितिष्ठंतिदाडिमीफले
 तावन्मन्वंतरंविष्णोर्गृहेतिष्ठतिभाग्यवान् १४
 फाल्गुनेमासियोदद्याद्धरयेगुडपिष्टकम्
 सविज्ञेयोद्विजश्रेष्ठवाजिमेधसहस्रकृत् १५
 चैत्रेमासिद्विजश्रेष्ठमधुनामधुसूदनम्
 स्नापयेल्लभतेमर्त्यस्तद्विष्णोःपरमंपदम् १६

मधुनास्नापयेद्यस्तुनारायणमनामयम्
 नचर्चाक्रियतेतस्यकदाचिद्रविसूनुना १७
 चैत्रेकिंशुकपुष्पेणयोऽचयेत्कमलापतिम्
 तन्नामचित्रगुप्तेनपंजिकायांनलिख्यते १८
 चैत्रकेजगतामीशंकृष्णंतिलकपुष्पकैः
 पूजतोनास्तिवैजन्मपुनरस्मिन्महीतले १९
 कृष्णवंजुलपुष्पेणसर्वदेवशिरोमणिम्
 पूजयन्मनुजोविप्रलभतेनापदंक्वचित् २०
 वासंतीभिः सुगंधीभिर्वसंतेयस्तुपूजयेत्
 भगवंतंप्रसन्नात्मासदेवैरपिपूज्यते २१
 तथाकिसलयैर्दिव्यैरखण्डैर्योऽचयेद्धरिम्
 तंवंदतेसमुत्थायस्वयंपीठासनोपिच २२
 धात्रीपत्रैर्नैर्वैर्यस्तुकोमलैर्हरिमर्चयेत्
 अचिरेणैवलभतेसकलंवांछितंजनः २३
 शांडिल्याखंडपत्रैश्चधत्तूरैश्चार्कपुष्पकैः
 योऽचयेद्विष्णुमीशंचसंसाराब्धिपारगः २४
 योदद्याद्विष्णवेविप्रकदलीफलमुत्तमम्
 शक्राद्यास्त्रिदशाः सर्वेवंदंतेतमहर्निशम् २५
 योदद्याच्चैत्रकेमासिभक्त्यागोपालरूपिणे
 गोधूमपिष्टकंविप्रसर्वपापैः प्रमुच्यते २६
 आयातेमाधवेमासिपवित्रेमाधव प्रिये
 आमिषंमैथुनंतैलंविष्णुभक्तः परित्यजेत् २७
 प्राप्तः समाचरेत्स्नानंमाधवेमासिवैष्णवः
 परित्यजेत्परान्नंचनकुर्याच्चद्विभोजनम् २८
 प्रभातेपूजयेद्विष्णुंपूर्वोक्तविधिनाद्विज
 वैशाखेस्नापयेद्विष्णुंपुष्पवासितवारिणा २९
 स्नापयेच्छीततोयेषुसंध्यापर्यंतमच्युतम्
 त्रिसंध्यंपूजयेद्भक्त्यानैवेद्यैर्विविधैःप्रभुम् ३०
 वैशाखेदमनस्रग्भिर्लक्ष्मीपतिरलंकृतः
 नकिंददातिविप्रर्षेप्रसन्नः परमेश्वरः ३१

वैशाखेमासियोदद्याद्यवान्नचक्रपाणये
 तस्यपुण्यानिसंख्यातुंकः समर्थोऽस्तिपंडितः ३२
 यत्किंचिन्माधवेमासिमाधवप्रीतिहेतवे
 दीयतेमाधवायैवतत्सर्वमक्षयंभवेत् ३३
 यदन्यत्सुकृतंकर्मक्रियतेमासिमाधवे
 माधवप्रीतयेविप्रक्षयस्तस्यनविद्यते ३४
 वैशाखेमासियः कुर्यात्प्रपांमाधवतुष्टये
 दिनेदिनेऽश्वमेधस्यफलमाप्नोतिमानवः ३५
 वैशाखोदुर्लभोमासः सर्वकर्मफलप्रदः
 पूजितव्योहरिस्तत्रहित्वाकर्मशतान्यपि ३६
 एकाहमपियः पूजांवैशाखेकुरुतेहरेः
 पड्वर्षहरिंपूजित्वायत्फलंलभतेसतत् ३७
 वैशाखेमासियोनित्यंविष्णुमश्वत्थरूपिणम्
 चतुर्वर्गफलप्राप्तिहेतवेवैष्णवोजनः ३८
 गरडूषमात्रतोयेनकुर्याद्योऽश्वत्थसेवनम्
 सोऽपियातिपरंस्थानंविमुक्तः कोटिपातकैः ३९
 अश्वत्थमूलंविप्रर्षेयोबध्नातिशिलादिभिः
 अश्वत्थरूपीभगवान्किंकितस्मैनयच्छति ४०
 अश्वत्थद्रुममालोक्यप्रणामंकुरुतेयदि
 सोऽपियातिपरंस्थानं मायुर्बृद्धिर्नसंशयः ४१
 यदश्वत्थतलेविप्रधर्मकर्मकरोतियः
 न्यूनातिरिक्ततानस्यात्तस्मिन्कर्मणिजैमिने ४२
 तत्रतीर्थानिसर्वाणित्रिस्त्रोतादीनिजैमिने
 यत्राश्वत्थतरुस्तिष्ठेदेकोपिशाखिनावरः ४३
 अश्वत्थंपूजयेद्यस्तुसएवविष्णुपूजकः
 अश्वत्थमूर्तिर्भगवान्स्वयमेवयतोद्विज ४४
 अवज्ञानादिवजश्रेष्ठयोऽश्वत्थंहंतिमूढधीः
 संसारेनास्तितत्कर्मयत्कृत्वासचशुद्ध्यति ४५
 अश्वत्थोवृक्षराजोऽयहरिमूर्तिः प्रकीर्तितः
 तस्मादश्वत्थहंतृणांत्राताकोऽपिनविद्यते ४६

अश्वत्थं पश्यतो विप्रस्पृशतः परतस्तथा
 देहस्थं पातकं सर्वहरेत्प्रणमतो हरिः ४७
 विलोक्याश्वत्थहन्तारयः शक्तो न निवारयेत्
 तन्नेत्रयुग्मं बडिशैर्यमेनोत्पाटयते स्वयम् ४८
 अश्वत्थच्छेदनं मूढो माकुर्वितिवदेन्नयः
 तस्य जिह्वां छुरिकया स्वयंकृतं तिप्रेतराट् ४९
 अश्वत्थशाखामेकां यः स्वल्पामपि निहन्ति वै
 सकोटिब्रह्महत्यानां फलमाप्नोति मानवः ५०
 यत्पापं ब्रह्महत्यायां गुरुस्त्रीगमनेन च
 सुरापाने तथा स्तेये न्यासापहरणेऽपि च ५१
 यत्पापं भ्रूणहत्यायां गोहत्यायां द्विजोत्तम
 स्त्रीहत्यायां च यत्पापं परस्त्रीगमने तथा ५२
 शरणागतहत्यायां हत्यायां सुहृदस्तथा
 विश्वासवाक्याकथने पतिहिंसाविधौ च यत् ५३
 यत्पापं परनिंदायां हरिवासरभोजने
 अश्वत्थच्छेदनाद्धोरंतत्पापं प्राप्य ते जनैः ५४
 विष्णुमूर्तेर्जनोमोहादश्वत्थस्य निहन्ति यः
 तत्तुल्यः पातकी कोऽपि न श्रुतः क्षितिमंडले ५५
 वदाम्यश्वत्थमाहात्म्यं सर्वपापविनाशनम्
 सेतिहासं द्विजश्रेष्ठशृणु वत्स समाहितः ५६
 पूर्वधनं जयो नाम ब्राह्मणो हरिभक्तिकृत्
 आसीत् त्रेतायुगे विप्रसर्वप्राणिहितेरतः ५७
 ज्ञातिपूजारतो नित्यं दीपदानेरतः सदा
 सत्यवादी जितक्रोधो हिंसादंभविवर्जितः ५८
 मुमुक्षुः स द्विजश्रेष्ठ सर्वदा परमेश्वरम्
 पूजयामास परया भक्त्या नारायणं प्रभुम् ५९
 तस्य भक्तिं ततो ज्ञात्वा महतीं सुदृढां प्रभुः
 जहार सकलं वित्तं हेतुमात्रेण केनचित् ६०
 तथापि स द्विजश्रेष्ठः केशवस्य महात्मनः
 पूजामनुदिने च क्रेभक्त्या परमया सुधीः ६१

दुःखेनोपार्जितं वित्तं विनष्टं सकलं द्विज
 दृष्ट्वा पितेन विप्रेण दुःखेनाचिंत्य चेतसा ६२
 भक्षणैर्वर्जनं च क्रेसविप्रः परमार्थवित्
 महाविष्णुसपर्यायां दृढं बद्धवामनो निजम् ६३
 भूयोऽपि तस्य विप्रस्य भक्तिं ज्ञात्वा जनार्दनः
 चकार बंधुविच्छेदं सुदृढः शमदस्ततः ६४
 बांधवास्तस्य विप्रस्य विष्णुमायाविमोहिताः
 हिंसामारेभिरेकर्तुं सर्वदैवद्विजोत्तम ६५
 ततो विप्रो हि निर्वृत्तो निर्बधैः पुरुषोत्तमम्
 पूजयामास स ततः प्रीतः प्रचुरभक्तितः ६६
 परिकल्प्य च भूदेवो धनं केशवपूजने
 माधवं च जगन्नाथं स बंधुशुचमत्यजत् ६७
 भूय एव महाविष्णुः कौतुकी तस्य जैमिने
 जहार सानुकंपोऽपि पुत्रानपि दिने दिने ६८
 तथापि स द्विजश्रेष्ठः केशवं क्लेशनाशनम्
 पूर्वद्विगुणया भक्त्या नित्यं विष्णुमपूजयत् ६९
 तस्य पत्नी ततो विप्रदुःखशोकातिदुःखिता
 पितृगेहं गता विष्णोर्मायया परिमोहिता ७०
 अथैकाकी स भूदेवो विष्णुभक्तिपरायणः
 विपदं चिंतयामास न कदापि सुचेतसा ७१
 एकदा स द्विजश्रेष्ठविष्णुभक्तिमतां वरः
 स्कंदे परशुमादाय काष्ठार्थं विपिनेययौ ७२
 वनात्काष्ठं समादाय नित्यमेव च स द्विजः
 हिमागमे वस्त्रहीनः कुरुतेशीतवारणम् ७३
 कदाचिद्विपिनं गंतुं नाशक्नोद्दिवजसत्तमः
 जघान प्रांगणस्थस्य शाखामश्वत्थशाखिनः ७४
 अत्रांतरे महाविष्णुस्तस्मादश्वत्थपादपात्
 निश्चक्राम सुरश्रेष्ठो व्यथाव्यथितमानसः ७५
 ददर्श विष्णुं पुरतः सविप्रश्चतुर्भुजं पद्मदलायताक्षम्
 पीतांबरंकुंडलिनं सुकेशं दधानमब्जादिनिजायुधानि ७६

परिस्रवद्विस्तररक्तधारासंध्यासुशोणीकृतनव्यमेघम्
विभावसुंचैवसुखंपरेशंसंदृश्यतेदेवगणैरदृश्यम्
हर्षाश्रुधारारुचिराक्षियुग्मस्तुष्टावविप्रोमृदुलैर्वचोभिः ७७

ब्राह्मणउवाच-

हरेमुरारेजगदेकनाथगोविंददामोदरमाधवेति
लक्ष्मीपतेकेशवकेशिशत्रोन्नारायणानंतविभोप्रसीद ७८
तवावतारंकिमहंब्रवीमित्वयाविनानास्तिभुवीहकोऽपि
किंवागुणव्याप्तसमस्तलोकंकिंवादयांमित्रपरैकतुल्याम् ७९
दत्त्वास्वीयांकस्यचिदीशविष्णोभक्तिंहरस्यच्युतदेहसंस्थाम्
श्रियंसमादायमुदंप्रदास्येभक्तिःप्रदत्तामहतःसुधन्या ८०
मन्येमहात्मानमनंतमूर्तेपापात्मनांश्रेष्ठमिवानिशंयत्
तदर्थमेवांघ्रियुगंत्वदीयंनपातकीपश्यतिदैवचिंत्यम् ८१
यद्यप्यहंदुःखवतांवरिष्ठोमन्येतथापीन्द्रमिवाद्यविष्णो
आत्मानमात्माजगतांभवंतंसाक्षात्समीक्षेयतईक्षणाभ्याम् ८२
पूजांतवाल्पामपिवेद्मिनाहंद्रव्यंकदापिनददामितुभ्यम्
तथापिचाग्रेमममूर्तिमांस्त्वंदृष्टोसिमेकेशवएकपूज्यः ८३
दत्तस्त्वयायंममभक्तिवृक्षोद्धमार्थकामत्रयएवसोऽयम्
त्वद्दर्शनांभोमयवृष्टिसिक्तःप्रभोऽद्यकैवल्यफलंदधार ८४
मूर्धामदीयोऽखिललोकमूर्ध्नाश्रेष्ठोभवेत्केशवविश्वमूर्तेः
त्वत्पादपाथोजयुगेमनोमेसंयातिवैसंप्रतिदेवदेव ८५
व्यासउवाच-

इत्थंस्तुत्वाजगन्नाथंनारायणमनामयम्
कृतांजलिपुनःप्राहभक्त्यातमितिसद्विजः ८६

ब्राह्मणउवाच-

देवदेवजगन्नाथलोकानुग्रहकारक
कशाप्रहरणैरेतद्गात्रंतरुधिरोक्षितम् ८७
सर्वेषामेवदैत्यानांयुधिवंशास्त्वयाहताः
त्वांहंतुंकःक्षमःपृथ्व्यांप्रभोऽद्भुतमिदंमहत् ८८

भगवानुवाच-

वत्ससत्यमिदंप्रोक्तंत्वयानास्त्यत्रसंशयः

दानवोराक्षसोवापिमांहंतुंकोऽपिनक्षमः ८९

अश्वत्थमूतिरेवाहंकुठारेणहतस्त्वया

अतोऽजनिशरीरेमेरक्तपातोऽधुनाद्विज ९०

व्यासउवाच-

तस्यवाक्यमिदंश्रुत्वासविप्रोभयविह्वलः

निनिंदस्वयमात्मानमात्मनाबहुधाद्विजः ९१

धिगस्तुतत्त्वतोभाग्यंसर्वपातकिनावरम्

त्रैलोक्याधिपतेर्दाताहृदयेमहतीव्यथाम् ९२

सर्वपापहरोविष्णुःसमयाव्याधितः कृतः

एतत्पापंमयापारंकर्तुं नैकेनशक्यते ९३

यस्मिंस्तुष्टेपापिनोऽपिभवंतिसुरवंदिताः

मदत्तयासव्यथयाव्यथितोहाहतोऽस्म्यहम् ९४

प्रसादयंतियंदेवाब्रह्माद्याअतिभक्तितः

अहोमयापापवतातस्यदत्ताहृदिव्यथा ९५

किंतपोभिर्जपैःकिंवाकिंगृहैर्जीवनैश्चमे

धर्मार्थकाममोक्षाणांदातैकोऽयव्यथातुरः ९६

इत्युक्त्वासद्विजश्रेष्ठतमेवपरशुनिजे

दातुंकंठेमनश्चक्रेविष्णुप्रीणनहेतवे ९७

तस्यभक्तिंदृढांज्ञात्वादयालुः कमलापतिः

तद्धस्तात्तत्परंनिन्येजवेनभक्तवत्सलः ९८

श्रीभगवानुवाच-

कथंत्वमेवकुरुषेवत्सकर्मातिदारुणम्

आत्महत्याकृतांपुंसांतुष्टोस्मिनकदाप्यहम् ९९

तवभक्त्यातितुष्टोऽस्मिभीतिमाकुरुसत्तम

वरंवरयविप्रेन्द्रयत्तेमनसिवर्तते १००

ब्राह्मणउवाच-

मयाव्यथाप्रदत्तेयंमहतीपरमेश्वर

मातिष्ठतुशरीरेतेयाचेवरमिमंप्रभो १०१

श्रीभगवानुवाच-

अज्ञानाद्भवतावत्सकर्मेदंविहितंद्विज

अतोऽपराधोनेतव्योमहानपिनतेयथा १०२
 नित्यंतवानुपाल्योऽस्मिभक्तश्रेष्ठोयतोभवान्
 भवदीयानहंमन्येदोषान्वत्सदिनेदिने १०३
 तथापिममभक्तिस्तेववृधेमहतीसदा
 तस्माद्वत्सतवानृण्यंगंतुमिच्छामिसंप्रति १०४
 विहायसकलांभीतिंवरं वृणुममाग्रतः

ब्राह्मणउवाच-

त्वयिसर्वसुरश्रेष्ठममजन्मनिजन्मनि १०५
 तिष्ठतांसुदृढाभक्तिर्हरेकिमपरैवरैः

व्यास उवाच-

श्रुत्वावाक्यमिदंतस्यकेशवप्रणयोदितम् १०६
 निजकण्ठस्थितांमालांप्रीतस्तस्मैददौततः
 समालिङ्ग्यततोविप्रंपितापुत्रमिवप्रभुः १०७
 चतुर्भिर्बाहुभिर्दीर्घैरुवाचमृदुलंवचः

श्रीभगवानुवाच-

मद्भक्तोऽसियदाविप्रतथातेमत्प्रसादतः १०८
 अचिरेणैवसकलंभद्रंविप्रभविष्यति
 अश्वत्थरूपंमांनित्यंक्रियायोगेनसत्तम १०९
 समाराधयसर्वंतेसाधयिष्यामिवांछितम्
 इत्युक्त्वातंद्विजश्रेष्ठंभूयोऽप्यालिङ्ग्यकेशवः ११०
 अभवत्सहसादृश्यस्तत्रैवकरुणालयः
 विष्णोःकंठस्रजंप्राप्यसविप्रोवैष्णवोत्तमः १११
 कृतकृत्यमिवात्मानंमत्वातस्थौनिजेगृहे
 ततःकुबेरोविप्रर्षेतस्यविप्रस्यसद्यनि ११२
 स्वयंववर्षवित्तानिबहूनि केशवाज्ञया
 प्रासादोरचितस्तस्यशिल्पिनाविश्वकर्मणा ११३
 नारायणाज्ञयातत्रवैजयंतइवोत्तमः
 दासदासीसमायुक्तोनानावस्तुविभूषितः ११४
 गजाश्वकोटिसंकीर्णविबभौतस्यमन्दिरम्
 बभुवुःसंगतास्तस्यनष्टाअपिचबांधवाः ११५

कृतावज्ञाचतत्पत्नीस्वयंतद्गृहमाययौ
मृतपुत्रापितत्पत्नीकेशवस्यानुकंपया ११६
स्थिरप्रजाभवद्विप्रस्वामिभक्तिपरायणा
चिरंभुक्त्वाखिलान्भोगान्पुत्रपौत्रसमन्वितः ११७
आयुषोऽतेययौमोक्षंसदारोविप्रसत्तमः
व्यासउवाच-

साक्षादेवस्वयंविष्णुरश्वत्थोवृक्षसत्तमः ११८
तद्भक्तिंकुर्वतां पुंसांविद्यतेनाशुभंक्वचित्
अश्वत्थंसेवतेयस्तुविष्णुंध्यात्वानरोत्तम ११९
तस्यप्रसन्नोभगवान्ददातिपरमंपदम् १२०

इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेअश्वत्थमाहात्म्येद्वादशोऽध्यायः १२

त्रयोदशोऽध्यायः

व्यास उवाच-

ज्येष्ठेमासिद्विजश्रेष्ठभगवंतंजनार्दनम्
पूजयेद्भक्तिभावेनजलैःसंस्नाप्यशीतलैः १
उद्धर्तनंचदातव्यंसुगन्ध्यामलकंतथा
तैलंसुगंधंहरयेग्रीष्मकालेदिनेदिने २
सुवासितेशीतलेचमन्दिरेऽतिमनोरमे
प्रत्यहंकमलाकांतस्थापयेज्जनमंडपे ३
नरौद्रदेशेविप्रेन्द्रसधूमेइंधनालये
नसूतिकागृहेचैवस्थापयेत्कमलापतिम् ४
चामरैर्वीजितःश्वेतैः सुदीर्घैः कमलापतिम्
ज्येष्ठेमासिद्विजश्रेष्ठसुप्रीतः किंनयच्छति ५
मयूरपुच्छव्यजनैर्निदार्घैर्वीजितोहरिः
ददात्यभिमतंसर्वमचिरेणैवसत्तम ६
तालवृंतकवातेनपवित्रांबरवायुना
यैग्रीष्मेवीज्यतेविष्णुस्तेसर्वेस्वर्गगामिनः ७
योगात्रलेपनंकुर्यात्सुगन्धीयैश्चकर्मैः
ग्रीष्मेहरिंचंदनैश्चसविशेन्माधवींतनुम् ८

उष्मागमेद्विजश्रेष्ठसमुक्तोनात्रसंशयः
 प्रफुल्लकुसुमोद्यानेतुलसीकाननेतथा ९
 संध्यायांस्थापयेद्विष्णुंदेशेधीरसमीरणे
 स्रग्भिःपाटलपुष्पाणांयेनविष्णुरलंकृतः १०
 ज्येष्ठेमासिसविज्ञेयोअश्वमेधसहस्रकृत्
 यस्तुमुक्तावलिदद्याद्ग्रीष्मेवैश्रीपतेर्जनः ११
 भूपालत्वंहरिस्तस्मैयच्छेज्जन्मनिजन्मनि
 यस्तुमण्डयतिग्रीष्मेश्रीकृष्णमणिमालया १२
 तस्यपुण्यफलंविप्रवदतोमेनिशामय
 यावद्ब्रह्मासृजत्येतज्जैमिनेसकलंजगत् १३
 तिष्ठेद्विष्णुपुरेतावन्मणिमालाविभूषितः
 सुवर्णाभरणैर्यस्तुरजताभरणैस्तथा १४
 कृष्णमण्डयतिग्रीष्मेसोऽपितत्फलमाप्नुयात्
 विचित्रंयस्तुपर्यंकंसगंडूकंप्रयच्छति १५
 हरयेदेवदेवायनसदुःखीकदाचन
 ग्रीष्मकालेनदेयानिगुरुणिवसनानिच १६
 हरयेब्राह्मणश्रेष्ठदेयंतन्वंशुंकंशुचि
 यस्त्वच्युतफलैर्दिव्यैःसुगंधैःपूजयेद्धरिम् १७
 अंतेशक्रपुरंगत्वासपिबेदमृतंमुदा
 प्रियालानांफलैर्दिव्यैर्योऽचयेत्कमलापतिम् १८
 सोऽपितत्फलमाप्नोतिकिमन्यैर्बहुभाषितैः
 निदाघेहरयेयस्तुयवागूमतिशीतलाम् १९
 नानाव्यंजनसंयुक्तांश्रद्धयावैष्णवो जनः
 आषाढेमासिविप्रेन्द्रदेवदेवंजगद्गुरुम् २०
 दधिभिःस्नापयित्वाचपूजयेद्भक्तितोबुधः अं
 मात्रुःपयोधरपयःपुनस्तेननपीयते २१
 घनागमेघनश्यामंकदंबकुसुमैर्हरिम्
 आराधयतिविप्रर्षेपराङ्गतिमवाप्नुयात् २२
 कदम्बपुष्पमालाभिर्मण्डपंज्वलनोपमम्
 यस्तस्यब्राह्मणश्रेष्ठवाजिमेधफलंभवेत् २३

सुगन्धैःकेतकीपुष्पैःपूजितः कमलापतिः
 सर्वदुःखंहरत्येवमानवानांद्विजोत्तम २४
 पनसानांफलैर्दिव्यैःसुपक्वैर्घृतमिश्रितैः
 पूजितोभगवान्विष्णुर्दद्यादैश्वर्यमुत्तमम् २५
 आषाढेमासिदध्यन्नंहरयेप्रतिवासरम्
 श्रद्धयावैष्णवोदद्यान्मुक्तिमिच्छन्द्विजोत्तम २६
 कृष्णायनवनीतंयोददातिवैष्णवोजनः
 विशुद्धःसकलैःपापैर्ब्रह्मलोकंसगच्छति २७
 शेफालिकाप्रसूनैश्चयूथिकाकुसुमैस्तथा
 योऽचयेत्परमात्मानंसगच्छेत्परमंपदम् २८
 प्रफुल्लमालतीपुष्पैःसुगन्धैर्योऽचयेद्धरिम्
 तत्पुण्येनास्यतत्पुण्यंयेननोभविताद्विज २९
 कंदपुष्पैश्चवकुलैर्जगद्धुंजनार्दनम्
 अर्चयन्सकलंकामंप्राप्नोतिभुविमानवः ३०
 महामहाप्रसूनैश्चतथाकुरुबकैर्हरिम्
 प्रफुल्लैःपूजयेद्यस्तुतस्यतुष्टःसदाहरिः ३१
 सैरीयकैश्चयोविष्णुंप्रसूपुष्पैश्चयोऽचयेत्
 करवीरप्रसूनैश्चसयातिहरिसन्निधिम् ३२
 श्रावणेचैवयोदद्याल्लज्जान्धृतसमन्वितान्
 हरयेतस्यविप्रर्षेगृहेश्रीःसर्वतोमुखी ३३
 भाद्रेमासिद्विजश्रेष्ठनारायणमनामयम्
 श्रद्धयापूजयेत्प्राज्ञश्चतुर्वर्गप्रदायकम् ३४
 निर्मितेनूतनागारेसर्वोपद्रववर्जिते
 स्थापयेत्पुण्डरीकाक्षंभगवंतंजनार्दनम् ३५
 दंशैश्चमशकैश्चापिप्रकीर्णैर्मक्षिकादिभिः
 हरिंपुरातनागारेस्थापयेन्नहिमानवः ३६
 सकर्दमेपतद्द्वारेगलद्भित्तौगृहेतथा
 हरिंस्थापयेत्प्राज्ञोवर्षासुपरमेश्वरम् ३७
 विष्णवात्येद्विजश्रेष्ठप्रकुर्याद्यस्तुऽमानवः
 चन्द्रातपंविचित्रंचचन्द्रलोकंसगच्छति ३८

रात्रौ नानाविधैर्धूपैर्मनिन्दरेजगतीपतेः
 दंशाश्चमशकाश्चैव पूजाकाले निवारयेत् ३९
 मंसारिकाभिः प्राबृत्य मंचशायिनमच्युतम्
 प्रावृषिस्थापयेद्विष्णुं निशायां दिव्यमंदिरे ४०
 कह्लारपत्रैर्देवेशं सुगंधैर्नूतनस्तथा
 मुमुक्षुः पूजयेन्मर्त्योभाद्रेमासि दिनेदिने ४१
 नभाद्रे केतकीपुष्पैः पूजितव्यो जनार्दनः
 यतो भाद्रपदे मासिकेतकी स्यात्सुरासमा ४२
 पक्वैस्तालफलैर्दिव्यैर्योऽचयेद्यदुनंदनम्
 गर्भवासमहादुःखं सभूयो लभते न च ४३
 संयुक्तं घृतदुग्धाभ्यां पक्वतालं मुरारये
 यो दद्याच्छ्रद्धयामर्त्यः स गच्छेन्मन्दिरं हरेः ४४
 भाद्रे मासि द्विजश्रेष्ठ हरये तालपिष्टकम्
 सघृतं वैष्णवो दद्यात्केवलप्राप्तिहेतवे ४५
 मासि भाद्रपदे विप्रन कुर्याच्छाकभक्षणम्
 नरात्रौ भोजनं कुर्यान्मुमुक्षुर्वैष्णवोजनः ४६
 आश्विने मासि विप्रेन्द्रकेशवं क्लेशनाशनम्
 यत्तोयं दीयते विप्रपूर्वाह्णे हरये जनैः ४७
 पीयूषमिव तत्तोयं गृह्णातिकमलापतिः
 मध्याह्णे दीयते यच्च तत्तोयं चक्रपाणये ४८
 तत्तोयमिव वेत्तव्यं तद्गृह्णाति द्विजोत्तम
 अपराह्णे च यत्तोयं गोविन्दाय प्रदीयते ४९
 तत्तोयं रक्ततुल्यं स्यान्न गृह्णाति ततो हरिः
 अतएव द्विजश्रेष्ठ पूर्वाह्णे हरिं मर्चयेत् ५०
 समस्तं लभते कामं केशवस्यानुकंपया
 एकवस्त्रेण विप्रेन्द्रन कुर्यात्पूजनं हरेः ५१
 कुर्याद्वापि तथा पूजां न गृह्णाति च केशवः
 अधौ तेन च वस्त्रेण यः पूजां कुरुते हरेः ५२
 विफला सा च पूजा स्यान्न च विष्णुः प्रसीदति
 यैस्त्वबद्धशिखैः पूजा क्रियते च क्रिणो जनैः ५३

पूजाफलं नाप्नुवंति बलिग्राह्या च सा भवेत्
 असंस्कृतगृहे पूजाक्रियते जगतीपतेः ५४
 सा पूजा ब्राह्मणश्रेष्ठबलिग्राह्या भवेत् खलु
 स्नानं देवार्चनं चैव दानं च पितृपूजनम् ५५
 तिलकेन विनाविप्रकुरुते न विचक्षणः
 तिलकान्यगृहीत्वा यत्पुण्यकर्म विधीयते ५६
 भस्मीभवति तत्सर्वकर्ता च नारकी भवेत्
 शङ्खचक्रगदापद्मैरङ्कितं यस्य दृश्यते ५७
 शरीरं ब्राह्मणश्रेष्ठविज्ञेयः सोऽच्युतः स्वयम्
 योलिखेद्दक्षिणे बाहौ शङ्खपद्मे च वैष्णवः ५८
 स व्येचक्रं गदां चैव स विष्णुर्नात्र संशयः
 पङ्कजं दक्षिणे बाहौ शङ्खस्योपरि योलिखेत् ५९
 पातकं सकलं तस्य क्षणादेव तु नश्यति
 चक्रोपरि गदां यस्तु लिखेत् स व्येभुजे द्विज ६०
 तं वंदते द्विजश्रेष्ठ शक्राद्या अपि निर्जराः
 मुरारिपादयुग्मं च स्वललाटे लिखेद्बुधः ६१
 पापात्मा पि च तं दृष्ट्वा मुक्तो भवति पातकात्
 अष्टाक्षरं महामंत्रं तस्य कूर्मचयो हृदि ६२
 लिखेत् स वैष्णवश्रेष्ठः पुनाति भुवनत्रयम्
 कृष्णायुधांकितं यस्य शरीरं स्याद्दिने दिने ६३
 तस्य कृष्णोजगन्नाथो ददाति परमं पदम्
 कृष्णायुधांकितं तनुर्यत्कर्म कुरुते नरः ६४
 शुभं वाप्यशुभं वा पितत्सर्वमक्षयं भवेत्
 दानवाराक्षसाश्चैव भूतवेतालकास्तथा ६५
 पिशाचाः पन्नगाश्चापि यक्षविद्याधरास्तथा
 किन्नरा गुह्यकाश्चैव ग्रहावालग्रहास्तथा ६६
 कूष्माण्डाश्चैव डाकिन्यस्तथान्ये विघ्नकारकाः
 सर्वे भीत्या पलायंते दृष्ट्वा कृष्णायुधाङ्कितम् ६७
 द्वीपाश्च द्वीपिनश्चैव तथान्ये वनवासिनः
 दृष्ट्वैव प्रपलायंते भयात् कृष्णायुधांकितम् ६८

कामलाद्यामहारोगादेहदेहावपातिनः
 कृष्णायुधांकिततनुंभक्त्यापश्यतियोजनः ६६
 कृष्णदर्शनतुल्यस्यफलंप्राप्नोतिमानवः
 त्रिपत्रीकृतदूर्वाभिरश्विनेयोऽचयेद्धरिम् ७०
 दूर्वावत्संततिस्तस्यअविच्छिन्नाप्रवर्तते
 आश्विनेमासियोदद्याद्धरये कर्कटीफलम् ७१
 शोकोनजायतेतस्यकदाचिद्धृदयेद्विज
 कार्तिकेचसमायातेसर्वमासोत्तमेशुभे ७२
 दामोदरंदेवदेवंभक्त्याप्राज्ञः प्रपूजयेत्
 कार्तिकेमासिविप्रेन्द्रविष्णुप्रीणनहेतवे ७३
 यथोक्तविधिनाप्राज्ञःप्रातःस्नानंसमाचरेत्
 आमिषंमैथुनंचैवकार्तिकेमासियस्त्यजेत् ७४
 जन्मान्तरार्जितैः पापैर्मुक्तोयातिपराङ्गतिम्
 तुलाराशिगतेसूर्येप्रातःस्नानंद्विजोत्तम ७५
 हविष्यंब्रह्मचर्यंचमहापातकनाशनम्
 आमिषंमैथुनंचैवकार्तिकेमासिसेवते ७६
 जन्मजन्मनिविप्रेन्द्रसभवेद्ग्रामशूकरः
 द्विभोजनंपरान्नंचतैलंचवैष्णवोजनः ७७
 आयातेकार्तिकेमासियत्नादपिपरित्यजेत्
 दामोदरायनभसिदीपंयस्तुप्रयच्छति ७८
 फलंतस्यप्रवक्ष्यामिसमासेनशृणुद्विज
 ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्विमुक्तःक्लेशदायकैः ७९
 दामोदरपुरंगत्वातिष्ठेत्कोटियुगावधि
 दीपंज्वलंतंनभसिदिशावासवादयः ८०
 विलोक्यहर्षिताः सर्वेवदंतीतिपरस्परम्
 असौपुण्यात्मनांश्रेष्ठःकेशवार्चनतत्परः ८१
 प्रदीपंकार्तिकेमासियतोयच्छतिचक्रिणे
 कार्तिकेमासिविप्रेन्द्रतस्यतुष्टःसदाहरिः ८२
 दद्यादक्षयदीपंयःकार्तिकेहरिमंदिरे
 दिनेदिनेऽश्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ८३

तुलसीदललक्षैर्यः कार्तिकेपूजयेद्धरिम्
 लक्षैकवाजिमेधस्यमानवोलभतेफलम् ८४
 बिल्वस्यदललक्षेण्योऽचयेद्विष्णुमव्ययम्
 परममोक्षमाप्नोतिप्रसादाज्जगतीपते ८५
 यत्किञ्चित्कार्तिकेमासिविष्णुमुद्दिश्यदीयते
 तदक्षयंभवेत्सर्वसत्यमेतन्मयोच्यते ८६
 घृताक्तंसुरपत्रयः कार्तिकेमासिवैष्णवे
 दद्याद्दिनेदिनेविप्रतस्यविष्णोःपुरेस्थितिः ८७
 प्रफुल्लपद्मपत्रेणसितेनाप्यसितेनवा
 योऽचयेत्कमलाकांतंतस्यकिंभुविदुर्लभम् ८८
 द्विजाग्रयःकार्तिकेमासिहरयेयेनपङ्कजम्
 नदत्तंतेनकिंविप्रविष्णवेदैत्यजिष्णवे ८९
 एकमेवांबुजंहत्वाददातिकैटभारये
 तस्मैकिंभगवान्विष्णुर्नददातिश्रियःपतिः ९०
 कमलैःकार्तिकेमासियेननाराधितोहरिः
 जन्मजन्मनितद्देहेकमलानहितिष्ठति ९१
 पद्मवीजानियोदद्यात्केशवायमहात्मने
 सजायतेविप्रकुलेशुद्धेचप्रतिजन्मनि ९२
 ब्राह्मणस्यकुलेजातश्चतुर्वेदसुहृद्भवेत्
 धनवान्बहुपुत्रश्चकुटुंबानांचपोषकः ९३
 नास्तिपद्मसमंपुष्पंजैमिनेसत्यमुच्यते
 येनसंपूज्यगोविन्दंपापात्मापिचमोक्षभाक् ९४
 पद्मपुष्पस्यमाहात्म्यंविशेषादुच्यतेमया
 सेतिहासंद्विजश्रेष्ठसावधानंनिशामय ९५
 आसीदेकःप्रजानामब्राह्मणःसर्वशास्त्रवित्
 हरिपादांबुजेयस्यमनोभृङ्गसदास्थितिः ९६
 देवानांब्राह्मणानांचगुरूणांचैवसर्वदा
 कृतापूजाद्विजश्रेष्ठकार्याकार्यशतान्यपि ९७
 परद्रव्यंविषंचैवपरस्त्रीषुस्वमातृवत्
 कृतंतेनैवयच्चैवंतथामित्रेचशात्रवे ९८

आयांतमतिथिंदृष्ट्वासविप्रः परमार्थवित्
 भृशं माननं चाप्रोतियाचकंचद्विजोत्तमम् ६६
 सर्वयज्ञाः कृतास्तेन व्रतानि सकलानि च
 संसारसागरं घोरमपारं च तृतीर्षुणा १००
 एकदा स द्विजश्रेष्ठो हरिभक्तिपरायणः
 स्वमृत्युं च निजां जातिं चिंतयामास चेतसा १०१
 अहं पूर्वं स्थितः को वा किं वा कर्मकृतं पुरा
 कथं वा जन्मसंप्राप्तं गमिष्यामि क्व वा पुनः १०२
 इति संचिंत्य विप्रोऽसौ निःश्वस्य च पुनः पुनः
 विज्ञातुं पूर्ववृत्तांतं शिवक्षेत्रं जगाम ह १०३
 तत्र वद्धाञ्जलिर्विप्रो भक्त्या परमया युतः
 तुष्टावशं करंदेवं वाचामधुरया शिवम् १०४
 ब्राह्मण उवाच-

नमस्तुभ्यं महादेव नमस्ते परमेश्वर
 नमस्ते शंकरेशान नमस्ते वरदप्रभो १०५
 नमस्ते ज्ञानरूपाय नमस्ते ज्ञानदायिने
 नमस्ते सर्वभूतानां हृदम्बुजनिवासिने १०६
 जगत्स्रष्ट्रे नमस्तुभ्यं जगत्पित्रे नमो नमः
 नमः संहराकर्त्रे च पशूनां पतये नमः १०७
 मनस्ते वह्निने त्राय नमस्ते वह्निचक्षुषे
 नमस्ते चन्द्रने त्राय सूर्यने त्राय वै नमः १०८
 नमस्ते भस्मभूषाय नमस्ते कृत्तिवाससे
 नमोऽस्थिमालिने तुभ्यं नीलकंठाय वै नमः १०९
 नमस्ते पंचक्राय नमस्ते शूलपाणिने
 कन्दर्पदर्पविध्वंसकारिणे भीममूर्तये ११०
 नमस्ते देवदेवाय नमस्ते त्रिपुरारये
 पार्वतीपतये तुभ्यं नमस्ते भीममूर्तये १११
 बाणभक्त्या तिसंतुष्टमानसाय नमोस्तुते
 बहुरूपाय वै तुभ्यं विश्वरूपाय वै नमः ११२
 गङ्गाधराय वै तुभ्यं दक्षयज्ञविनाशिने

प्रेतानांपतयेतुभ्यंनमस्तुभ्यंपिनाकिने ११३
 ईशानायनमस्तुभ्यंमनीषायनमोनमः
 तुभ्यंनमोऽस्तुदृश्यायअदृश्यायनमोनमः
 नमश्चिन्त्यायवैतुभ्यमचिन्त्यायनमोनमः ११४
 ब्रह्मात्वमेवत्रिदशैकनाथस्त्वमेवविष्णुस्तपनस्त्वमेव
 त्वमेवसोमः सकलार्तिहारीनमोनमस्तेपरमेश्वराय ११५
 तस्यस्तवंसमाकर्ण्यशंकरो लोकशंकरः
 आविर्बभूवसहसाप्रसन्नः परमेश्वरः ११६
 आविर्भूतंसमालोक्यसर्वदेवनमस्कृतम्
 ववंदेचरणौतस्यसविप्रोऽत्यतभक्तिमान् ११७
 भूयोऽपिसद्विजश्रेष्ठोहर्षनिर्भरमानसः
 कृताञ्जलिर्महादेवंतुष्टाववरदंप्रभुम् ११८
 ब्राह्मणउवाच-
 यंनपश्यंतिदेवेशंदेवाअपिसवासवाः
 पश्यामितमहंसाक्षान्महाभाग्यमिदंमम ११९
 ध्यानावस्थितचित्तेनयोऽदृश्यःपरमेश्वरः
 पश्यामितमहंसाक्षान् साध्यंकिमपरंमम १२०
 त्वन्नामस्मरणादेवमहापातकिनोऽपिच
 गच्छंतिपरमंस्थानंसमीक्षेतमहंप्रभुम् १२१
 कृतार्थोऽस्मि कृतार्थोऽस्मि कृतार्थोऽस्मि चभाग्यवान्
 नमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यंप्रसीदपरमेश्वर १२२
 महादेवउवाच-
 भवतोऽनेनवाक्येनतुष्टोऽस्मिद्विजसत्तम
 वरंवृणुमहाभागवरंदित्सुरहंखलु १२३
 ब्राह्मणउवाच-
 भवंतंपरमात्मानमदृश्यंदैवतैरपि
 साक्षात्पश्याम्यहंनाथकिंकार्यमपैरैवैः १२४
 तथापित्वंमहादेववरंदित्सुःकृपामयः
 पृच्छामियदहंकिंचित्तद्ब्रूहिपरमेश्वर १२५
 कोऽहतस्थौपुरादेवकिंवाकार्यकृतंपुरा

संसारसागरेनाथपतितोऽस्मिकथंप्रभो १२६
 कर्मणाप्राप्यतेदेहोदेहीपापेनलिप्यते
 पुनः पापप्रभावेणप्राप्यतेविषमागतिः १२७
 प्रभावैःकर्मणांकेषांजन्मप्राप्तमिदंमया
 नानादुःखप्रदंनाथप्रसन्नोब्रूहिशंकर १२८
 पापमूलमिदंजन्मजन्मदुःखस्यकारणम्
 ज्ञातुमिच्छाम्यहंतस्मात्पूर्ववृत्तांतमात्मनः १२९
 स्थितोऽहजननीकुक्षौजनठरानलतापितः
 मूत्रविष्ठाप्रकीर्णैश्चविपाकेनचकर्मणाम् १३०
 गर्भवाससमंदुःखंसंसारेनहिमन्यते
 कथंमयानुभूतंतत्प्रभोभक्तार्तिनाशन १३१
 संसारेऽस्मिन्महाधेनानादुःखसमन्विते
 असारेमाययाविष्णोर्मोहितेपातकाश्रये १३२
 दुस्तरेबंधुहीनेचकामक्रोधादिसंयुते
 शोकरोगप्रदेचैवजन्ममृत्युप्रदेतथा १३३
 अपारेजगतामीशपतितोऽस्मिकथंशिव
 एतत्सर्वंविभोब्रूहियदितेमय्यनुग्रहः १३४
 महादेवउवाच-
 यद्यप्येतद्विवजश्रेष्ठगुह्याद्गुह्यतरंमहत्
 अप्रकाश्यंतथापित्वांभक्तंप्रतिवदाम्यहम् १३५
 पुरात्वंब्राह्मणःश्रेष्ठशबरान्वयसंभव
 दण्डपाणिरितिख्यातः स्थितः सल्लोकदुःखदुः १३६
 परलोकभयंत्यक्त्वाविवेकैः परिवर्जितः
 दस्युवृत्तिंप्रपन्नार्तिपरमक्लेशदायिनीम् १३७
 दस्युवृत्तिगतंदृष्ट्वाभवंतमतिनिर्दयम्
 अपरेभ्रातरःसर्वेबभूवुस्तेचदस्यवः १३८
 तेषांनामानिविप्रेन्द्रभातृणांनिगदाम्यहम्
 यैःसार्द्धंभवतापूर्वभ्रातृभिर्दस्युताकृता १३९
 दंडीदंडायुधश्चैवदत्तवान्दत्तभूस्तथा
 सुंदडोदंडकेतुश्चभ्रातरः षट्प्रकीर्तिताः १४०

तैर्भ्रातृभिर्महाघोरैर्दयाभिः परिवर्जितः
 दंडेनभवतानित्यं सर्वेव्यग्रीकृताजनाः १४१
 धनलोभेनभवतादुष्टैस्तैर्भ्रातृभिः सह
 अरण्येप्रांतरोविप्रहताः शतसहस्रशः १४२
 हत्वाचसायकैस्तीक्ष्णैर्वनस्थेनत्वयासदा
 गवांक्रव्याणिभुक्त्वाचमदिराभिः सहद्विज १४३
 ततोयानविधिसर्वेवणिजस्त्वद्भयात्तथा
 तत्पुत्रोर्विपिनेतस्मिन्ननर्थःपतितः सदा १४४
 यस्यवित्तंनतद्वित्तंगृहंयस्यनतद्गृहम्
 यस्यभार्यानतद्भार्यात्वयिदस्युत्वमागते १४५
 एवंस्वभ्रातृभिस्तैस्तुतस्मिन्नेवमहावने
 गतोवर्त्मश्रमश्रांतः स्नानार्थसरसींप्रति १४६
 तत्रस्नानंसमाचर्यक्षुधितेनद्विजोत्तम
 भक्षितानिमृणालानिभ्रातृभिस्तैर्जलानिच १४७
 अथत्वयाद्विजश्रेष्ठकौतुकात्तत्रसत्तम
 भुक्तानिपद्मपुष्पाणिप्रफुल्लानिबहूनिच १४८
 तस्मिन्नेवततः कालेब्राह्मणोविपिनेचरः
 सर्ववेदाइतिख्यातस्तत्रस्नानार्थमागतः १४९
 तत्रस्नात्वासधर्मात्माभगवंतंजनार्दनम्
 यष्टुंत्वामकमंभोजंययाचेविनयान्वितः १५०
 अथत्वयाचविप्रेन्द्रपद्ममेकंसुनिर्मलम्
 दत्तंपरमयाभक्त्यापूजार्थंकमलापतेः १५१
 त्वयादत्तेनपद्मेनसचप्रीतोद्विजोत्तमः
 पूजयामासतत्रैवविष्णुंसकलकारकम् १५२
 विष्णुपूजापरंदृष्ट्वातंविप्रंसर्ववेदसम्
 त्वमपिप्रहसन्विष्णुंननन्थचसुकामदम् १५३
 अथाभ्यर्च्यपरात्मानंचतुर्वर्गफलप्रदम्
 यथोक्तविधिनाविप्रसजगामयथागतः १५४
 तेनाम्बुजप्रदानेनप्रणामेनचसत्तम
 विष्णुपूजादर्शनेननष्टंतेसर्वपातकम् १५५

ततः कियद्भिर्दिवसैस्तस्मिन्नेव महावने
 संप्राप्तकालः पंचत्वंगतोऽसित्वं द्विजोत्तम १५६
 तेनैव कर्मणा तुष्टो भगवान्करुणालयः
 ददौ तुभ्यं परं स्थानं देवैरपि सुदुर्लभम् १५७
 मन्वंतरसहस्राणि मन्वंतरशतानि च
 भुक्तं नाना सुखं तत्र कृपया कमलापतेः १५८
 ततः कर्मावसाने तु कर्मभूमि मिमां द्विज
 आगत्य तैः पुण्यफलैर्जातोऽसि द्विजसंततौ १५९
 ब्राह्मणस्य कुलेशुद्धे जन्म संप्राप्य सत्तम
 सर्वगुणाश्रया लब्धा हरिभक्तिरचंचला १६०
 आराधितो महाविष्णुः क्रियायोगैस्त्वया प्रभुः
 तुभ्यं दास्यति विज्ञानं ज्ञानान्मुक्तो भविष्यति १६१
 गच्छ ब्राह्मण भद्रं ते सुप्रीतो निजमंदिरम्
 मद्दर्शनं त्वया प्राप्तं मुक्तोऽसि भवबंधनात् १६२
 व्यास उवाच-

इत्युक्त्वा तं तर्द्धे विप्रतत्रैव जगदीश्वरः
 कृतार्थो ब्राह्मणः सोऽपि जगाम भवनं स्वकम् १६३
 अथ स त्रिदिनं विष्णुं पद्मपुष्पैर्मनोरमैः
 यत्नादाराधयामास स्तुत्यर्थं परमेश्वरम् १६४
 विष्णुं समाराध्य चिरं प्रसुप्तः पद्मप्रसूनैर्विचित्रैः सुपुष्पैः
 ज्ञानं समासाद्य जगाम मोक्षं प्रसादतः श्रीगरुडध्वजस्य १६५
 अनिच्छयापि कमलं यच्छतः फलमीदृशम्
 विष्णवे यच्छतो भक्त्या न जाने किं भवेदिति १६६
 सत्यं सत्यं पुनः सत्यं सत्यमेव मयोच्यते
 कमलैर्हरिभ्यर्च्य प्राप्य ते परमं पदम् १६७
 एकमेवारविंदयः प्रददाति मुरारये
 तस्य नास्ति पुनर्जन्म संसारेषु भयावहे १६८
 नारायणं ये च प्रफुल्लवारिजैर्दयामयं कामदमर्चयन्ति
 एकाहमप्युत्कटपापयुक्तास्ते यांति मुक्तिं प्रति पापिनोऽपि १६९

इति श्रीपद्मपुराणे क्रियायोगसारे त्रयोदशोऽध्यायः १३

चतुर्दशोऽध्यायः

व्यासउवाच-

मार्गशीर्षेद्विजश्रेष्ठमहालक्ष्म्यासमन्वितम्
पूजयेदव्ययंविष्णुंभक्तिभावेनवैष्णवः १
म्लेच्छदेशेचविप्रेन्द्रतथैवपतितालये
दुर्गधैश्चपरिव्याप्तेस्थानेविष्णुंनपूजयेत् २
पाखंडानांसमीपेचमहापातकिनांतथा
असत्यभाषिणांचैवनकुर्याद्विष्णुपूजनम् ३
क्रंदतांसन्निधौचापिकलहानपि कुर्वताम्
तथोपहसतांस्थानेनकुर्यात्पूजनंहरेः ४
प्रतिग्रहरतानांचस्थानेविष्णुंनपूजयेत्
कृपणानांगृहेचैवपरवित्ताभिलाषिणाम् ५
तथाकपटवृत्तीनांनकुर्याद्विष्णुपूजनम्
नारायणार्चनेविप्रपरंभक्तिपरायणः ६
अन्यचित्तंपरित्यज्यहरिध्यानपरोभवेत्
हाहाकारंचनिश्वासंविस्मयंसद्विजोत्तम ७
पाखंडजनसंभाषनकुर्याद्धरिपूजनम्
अनन्यमानसोभूत्वादेवदेवंजगद्गुरुम् ८
भस्मन्यपिचयत्पुष्पंदीयतेलभतेहरौ
चिंतागमशतश्रांतःशिलाचक्रेष्वपिद्विज ९
पुष्पंददातियन्मर्त्योऽनलभेदथतत्प्रभुः
अनन्यमानसोभूत्वाभक्त्याविष्णुंजयेद्बुधः १०
भ्रांतचित्तेनयत्कर्मक्रियतेतच्चनिष्फलम्
सर्वकर्ममनोधीनंमनोधीनंजगत्त्रयम् ११
तस्मान्मनोदृढीकृत्यपूजयेत्कमलापतिम्
पूजान्यत्रमनोऽन्यत्र भवेद्यस्यद्विजोत्तम १२
नचतस्यफलेत्कार्यकल्पकोटिशतैरपि
यत्नाद्विहितशौचोऽपिविष्णुपूजापरोऽपिच १३
मनःशुद्धिविहीनश्चेच्चांडालइवगम्यते
अभक्त्यायत्तपस्तप्तंसुचिरंविधिनाद्विज १४

भवेन्निरर्थकंसर्वकेवलंकायशोधनम्
 मेरुप्रमाणकंस्वर्णब्राह्मणायकुटुंबिने १५
 दत्तमभ्यर्थनाशायअभक्त्याश्रेयसेऽपिच
 तस्मादेकमनाभूत्वाभक्तिश्रद्धासमन्वितः १६
 सवास्तुकादिशाकंचदद्यात्सदसिवैष्णवे
 नारंगस्यफलंदिव्यंसुपक्वंयस्तुयच्छति १७
 केशवायद्विजश्रेष्ठसोऽस्माभिरभिपूज्यते
 यत्नेननूतनंवस्तुप्रियंभगवतोहरेः १८
 तदेवाग्रयणेमासिभक्त्यादद्यान्मुरारये
 पौषेमासिसमायातेश्रीकृष्णंवरदंप्रभुम् १९
 देवमिद्वरसैर्दिव्यैःस्नापयेद्वैष्णवोजनः
 यःस्नापयतिविप्रेन्द्रविष्णुमिद्वरसैःप्रभुम् २०
 इहभुंक्तेसुखंसर्वमृतोयातीक्षुसागरम्
 योदद्यादिक्षुनैवेद्यंदेवदेवायविष्णवे २१
 सोऽपितत्फलमाप्नोतिकिमन्यैर्बहुभाषितैः
 सुदुग्धपृथुकंपौषेदधिभिर्वासमन्वितम् २२
 दत्त्वामुरारयेमर्त्यः सर्वान्कामानवाप्नुयात्
 सर्वैःपुरातनंवस्त्रंदूरीकृत्यमुरारये २३
 शीतस्यवारणार्थायदद्याद्वस्त्रंचनूतनम्
 पौषसंक्रमणेविप्रसलक्ष्मीकायविष्णवे २४
 दद्यान्मुमुक्षुर्मनुजोदशवर्णंचपीठकम्
 यस्तुशङ्खध्वनिंकुर्यात्संपूज्यकमलापतिम् २५
 तस्यपुण्यफलंवच्मिशृणुवत्ससमाहितः
 अगम्यागमनाद्यैश्चविमुक्तःसर्वपातकैः २६
 अंतेविष्णुपुरंगत्वाविष्णुनासहमोदते
 न्तेयांकितांघण्टांयस्तुवादयतेहरेः २७
 पूजाकालेद्विजश्रेष्ठतस्यपुण्यंवदाम्यहम्
 अभक्ष्यभक्षणाद्यैश्चविमुक्तःसर्वपातकैः २८
 प्रयातिमंदिरंविष्णोरथमारुह्यशोभनम्
 तत्रभुक्त्वाखिलान्कामान्कल्पकोटिशतावधि २९

पुनरागत्यधरणींचतुर्वेदीद्विजोत्तमः
 तत्रभुक्त्वाखिलान्कामान्कल्पकोटिशतावधि ३०
 पुनर्विष्णुपुरंगत्वामोक्षप्राप्त्यनुत्तमम्
 वीणांवादयतेयस्तुपूजाकालेजगत्पतेः ३१
 पंडितानामग्रणीःस्यात्समर्त्यः प्रतिजन्मनि
 मृदंगवाद्यकृद्यस्तुपूजायांकैटभद्विषः ३२
 तस्यप्रसन्नोभगवान्ददात्यभिमतंफलम्
 डमरुंडिडिमंचैवभर्भरीमधुरीतथा ३३
 पटहंदुंदुभिंचैवकाहलंसिंधुवारकम्
 कांस्यंचकरतालंचवेणुंवादयतेतुयः ३४
 पूजाकालेमहाविष्णोस्तस्यपुण्यंनिशामय
 स्तेयार्थैःपातकैर्मुक्तोमंदिरंयातिचक्रिणः ३५
 परमंज्ञानमासाद्यतत्रैवपरिमुच्यते
 कलशब्दंचयः कुर्यात्पूजाकालेजगद्गुरोः ३६
 मुखवाद्यंचविप्रेन्द्रतस्यपुण्यंमयोच्यते
 कोटिकोटिकुलैर्युक्तः प्रयातिमन्दिरंहरेः ३७
 ज्ञानमासाद्यतत्रैवमोक्षमक्षय्यमाप्नुयात्
 विष्णोरायतनेयस्तुभक्तियुक्तः प्रनृत्यति ३८
 सयातिब्राह्मणश्रेष्ठतद्विष्णोःपरमंपदम्
 यस्तुगायतिगीतानि भक्त्यानारायणाग्रतः ३९
 सनृपत्वमवाप्नोतिगन्धर्वाणांपुरेषुच
 स्तौतिस्तोत्रैर्जगन्नाथं भक्त्याचवैष्णवोजनः ४०
 तस्यप्रसन्नोभगवान्सर्वान्कामान्प्रयच्छति
 मासेमासेहरियस्तुविधिनानेनपूजयेत् ४१
 अचिरेणैवविप्रर्षेप्रसादयतिसोऽच्युतः ४२
 जगदुदधिमिमंयेतर्तुमिच्छंतिमर्त्याः प्रचुरतरगभीरंसर्वदुःखप्रदंच
 परमपुरुषपादांभोजयुग्मंमनोज्ञंत्रिदशनिवहसेव्यंतेचसर्वेयजंतु ४३
 इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेभगवत्पूजामाहात्म्यं नामचतुर्दशोऽध्यायः १४

पंचदशोऽध्यायः

व्यास उवाच-

नारायणस्यमाहात्म्यंपुनर्वच्मिशृणुद्विज
 यच्छ्रुत्वासर्वपापेभ्योमुक्तोभवतिमानवः १
 विष्णवंशभूतंसकलंजगदेतद्विवजोत्तम
 तस्माद्विष्णुमयंधीराःपश्यन्तिपरमार्थिनः २
 ब्रह्मशंकररुद्राद्याविष्णवंशाःसकलाःसुराः
 तस्मात्समस्तदेवार्चाविष्णुमेकंप्रपद्यते ३
 स्मरतांविष्णुनामानिसर्वपापहराणिच
 येनकेनाप्युपायेनविद्यतेनाशुभंक्वचित् ४
 सर्वमेवद्विजश्रेष्ठकर्मणापापमुच्यते
 अनपायिइदंविष्णोःस्मरणंपापनाशनम् ५
 स्वपन्भुञ्जन्वदंस्तिष्ठन्नुत्तिष्ठंश्चव्रजंस्तथा
 स्मरेदविरतंविष्णुमुमुक्षुर्वैष्णवोजनः ६
 उत्तुंगैर्मुनिभिःसर्वैः स्मरणेकमलापतेः
 नकालनियमः प्रोक्तःसर्वदुःखविनाशनः ७
 नामप्रभावंविप्रर्षेकेशवस्यमहात्मनः
 ब्रवीम्यहंसमासेनसेतिहासंनिशामय ८
 आसीत्सपरशुर्नामपूर्वकृतयुगेशुचिः
 वैश्योवैश्यकुलश्रेष्ठःसमस्तगुणपारगः ९
 सवैश्योदैवयोगेनप्रथमेवयसिद्विज
 जगामवशतामृत्योःकासश्चासगदार्दितः १०
 जीवंतीनामतत्पत्नीसुमध्यानवयौवना
 मृतेभर्तरितातस्यजगामनिलयंयतः ११
 साजीवंतीद्विजश्रेष्ठनवयौवनगर्विता
 गतिंचकारजारेषुबाध्यमानापिबांधवैः १२
 व्रतस्यनियमंवापि गृहव्यापारमेवच
 जारानुरक्तचित्तासातत्याज्यनवयौवना १३
 अंधीकृतासाकामेनसुश्रोणीपीवरस्तनी
 धर्ममार्गद्विजश्रेष्ठनकदाचिद्दर्शह १४

दुःशीलांचैवतांदृष्ट्वातत्पिताधर्मतत्परः
 अपकीर्तिभयाद्भीरुरित्याहात्यंतकोपवान् १५
 दुष्टेपापिनिमद्वंशेसर्वदोषविवर्जिते
 आसाद्यजन्मकिमिति क्रियतेपातकंत्वया १६
 यदितेपातकेचित्तंह्यदितुंनैवएहि वै
 अभद्रेगच्छसदनाञ्जहीहिमममंदिरम् १७
 तातेनेतिनिरुक्तासाक्रोधारुणितलोचना
 पितुर्गेहंपरित्यज्यसाजगामयथासुखम् १८
 अथसास्वेच्छयानारीभ्रमंतीजारकांक्षया
 वेश्यावृत्तिसमाश्रित्यतस्थौलज्जाविवर्जिता १९
 पुलिदःशबरोवापिचाण्डालोवापितद्गृहम्
 आयातितस्यास्तेनापिमुदाक्रीडतिसाऽसती २०
 परलोकभयंविप्रकदाचिदपिचेतसा
 नचिंतयामासचसावारनारीयथाक्रमात् २१
 कदाचिद्ब्राह्मणश्रेष्ठकश्चिद्व्याधस्तदालये
 शुकशावंसमादायविक्रयार्थंसमाययौ २२
 सापिवाराङ्गनातंचशुकशावकमुत्तमम्
 जगृहेपरमप्रीत्याधनैः संपूज्यलुब्धकम् २३
 तद्योग्याहारदानेनवारस्त्रीनित्यमेवसा
 शुकस्यपोषणंचक्रेतस्य जातकुतूहला २४
 वारांगनानपत्यासातमेवशुकशावकम्
 मत्वापुत्रमिवात्मानंचक्रेतत्प्रतिपालनम् २५
 सोऽपिपत्नीद्विजश्रेष्ठनित्यमेवतदाज्ञया
 ज्ञातिवच्चित्तवात्सल्यव्यवहारंकरोतिच २६
 ततोऽसौलब्धभावश्चशुकोगणिकयातदा
 रामेतिसततंनामपाठयतेसुंदराक्षरम् २७
 रामनामपरंब्रह्मसर्वदेवाधिकंमहत्
 समस्तपातकध्वंसिसशुकस्तुसदापठन् २८
 रामोच्चारणमात्रेणतयोश्चशुकवेश्ययोः
 विनष्टमभवत्पापंसर्वमेवसुदारुणम् २९

कदाचिद्वारमुख्यासाशुकोऽपिचद्विजोत्तम
 उभावपिचपंचत्वमेककालेगतौततः ३०
 समानेतुंततस्तौतुविहिताखिलपातकौ
 किंकरान्प्रेषयामासचंडाद्यान्धर्मराट् ततः ३१
 ततस्तेकिंकराःसर्वेचंडाद्याःअतिवेगिनः
 यमाज्ञयासमायाताःपाशमुद्गरपाणयः ३२
 आनेतुंतौसमायाताः सर्वेविष्णुपराक्रमाः
 पाशबद्धौतुतौदृष्ट्वापतितौविष्णुकिंकराः ३३
 ऊचुर्वाक्यमिदंक्रुद्धायमदूतान्सुरासदान् ३४
 विष्णुदूताऊचुः -
 अहोचित्रमिदंवाक्यंयमदूतामुखाच्छ्रुतम् ३५
 भक्तावपिहरेरेतौदंडयौभास्करसूनुना
 अहोचरित्रंदुष्टानांकदाचिदपिनोत्तमम् ३६
 यत्नादपियतोहिंसांकुर्बतिसततंसताम्
 दुष्टानांकृतपापानांचरित्रमिदमद्भुतम् ३७
 निष्पापमपिपश्यन्तिपुण्यात्मानोऽखिलंजगत्
 पापिनस्तुनपश्यन्तिकृतपापमिवाखिलम् ३८
 श्रुत्वापुण्यात्मनांपुण्यमभितृप्यन्तिधर्मिणः
 तृप्यन्तिपातकंश्रुत्वापापिनांपापिनोजनाः ३९
 पापचर्चासमाकर्ण्ययथातृप्यन्तिपापिनः
 नतृप्यन्तियथा प्राप्यस्वर्णभारशतान्यपि ४०
 अहोबलवतीमायामहाविष्णोर्महात्मनः
 आत्मपीडाकरमपिपापंकुर्बतितेद्विज ४१
 व्यासउवाच-
 इत्युक्त्वाविष्णुदूतास्तेविष्णुभक्तिपरायणाः
 छिन्नवंतस्तयोर्विप्रबंधनंचक्रधारया ४२
 ततस्तुशमनप्रेष्याः क्रुद्धास्तेवह्निसंन्निभाः
 ववर्षुःसहसातत्रज्वलदंगारसंचयान् ४३
 दंडउवाच-
 विहितंचमयाप्येवंशुकंवेश्यांचपापिनीम्

नेतुंयूयंसमायाताइत्यद्भुतमिवाभवत् ४४
 नूनमेतौयदानेतुंयूयमिच्छतसत्तमाः
 तदाकुरुतसंग्राममस्माभिः सहसंप्रति ४५
 इत्युक्त्वारामदूतास्तेबलिनोविधृतायुधाः
 सिंहनादैर्दिशःसर्वेपूरयामासुरुद्धताः ४६
 विष्णुदूतामहात्मानःसुप्रतीकादयस्तथा
 शङ्खनादैःसुललितैश्चक्रुःशब्दमयंजगत् ४७
 याम्यैस्ततोमहादूतैर्धनुर्मुक्तैःशिलीमुखैः
 छादिताविष्णुदूतास्तेसंग्रामेऽत्यतदारुणे ४८
 शूलान्यध्यक्षिपुः केचिच्छक्तिकेचिन्महार्णवे
 केचिच्छरसहस्राणिकेचिच्चक्राणितेरुषा ४९
 तैर्मुक्तानिमहास्त्राणिविष्णुदूतामहामराः
 बाणान्विचूर्णयामासुर्गदाप्रहरणादिभिः ५०
 ततोभागवतैरेर्तर्याम्यानांचक्रधारया
 केषांचिच्चरणाश्छिन्नाःकेषांचिद्वाहवस्तथा ५१
 केचिद्विच्छिन्नशिरसः केचिन्निर्भिन्नवक्षसः
 अत्यद्भुतक्षताःकेचिद्व्यास्याः पेतुर्गतासवः ५२
 छिन्नैकचरणाःकेचित्केचिच्छिन्नैकपाणयः
 संत्यज्यसहसायाम्याः संग्रामाच्चप्रदुद्रुवुः ५३
 तानालोक्यततोदूतान्पलायनपरायणान्
 प्रविवेशरुषाचंडःसंग्रामंधृतमुद्गरः ५४
 यमदूतगणश्रेष्ठश्चंडोऽत्यतप्रतापवान्
 ताडयामासशतशोमुद्गरैर्विष्णुकिङ्करान् ५५
 अथभागवतादूतानिशितायुधवर्षणैः
 ववर्षुस्तरसाक्रुद्धास्तंचंडंचंडविक्रमम् ५६
 मुद्गरेणततश्चण्डोविष्णुदूतान्पृथक्पृथक्
 ताडयामासविगलद्रक्तसंसिक्तविग्रहः ५७
 चंडेनताडितास्तेनदूताभगवतोयुधि
 त्यक्तसत्त्वाः पृष्ठभागंसुप्रकाशस्यवैययुः ५८
 सुप्रकाशस्ततःक्रुद्धोजपापुष्पनिभेक्षणः

प्रविवेशरणे युद्धंगदापाणिर्महाबलः ५९
 ताडयामाससंकुद्धोविष्णुतुल्यपराक्रमः
 मुद्गराच्चंडहस्ताच्चप्रेक्ष्यजनभयप्रदात् ६०
 समुत्तस्थौमहाभीष्मःसधूमः पूतिगन्धवान्
 समुद्गरेणचंडेनताडितस्तस्यवेगिना ६१
 स्फुलिगावर्षणंसद्योमुमोचात्यंतभीतिदम्
 ततः क्रुद्धेनचंडोऽसौतेनैवमुद्गरेणच ६२
 ताडयामासविप्रर्षेसुप्रकाशंमहाबलम्
 सुप्रकाशस्ततोविप्रव्यथांविस्मृत्यकोपवान् ६३
 गदयाताडयामासचंडंशमनकिंकरम्
 तेनप्रताडितश्चंडस्तत्ररक्तः परिप्लुतः ६४
 पपातमूर्च्छितोभूमौबालार्कइवजैमिने
 याम्यदूतास्ततस्तेचचंडमादायमूर्च्छितम् ६५
 हाहाकारंप्रकुर्वतोयुद्धाब्दीताः प्रदुद्रुवुः
 विष्णुदूतास्ततोविप्रसर्वेचातिप्रहर्षिताः ६६
 अथशंखान्समादध्मुर्जैमिनेद्विजसत्तम
 यमदूतास्ततस्तेचशोणितौघपरिप्लुताः ६७
 यमस्यसन्निधिंजग्मुः क्रंदंतोभयविह्वलाः ६८
 यमदूताऊचुः-
 सूर्यपुत्रमहाबाहोतवाज्ञाकारिणोवयम्
 तथापिविष्णुदूतैर्नः कृतादुर्गतिरीदृशी ६९
 महापातकिनांश्रेष्ठौप्रभोयद्यपितौखलु
 रामनामप्रभावेणगतौनारायणालयम् ७०
 भवतादंडनीयायेदुरात्मानः कृतैनसः
 तेऽपिविष्णुपुरंयांतिप्रभुत्वंतवकिंतदा ७१
 नास्माकंविष्णुदूतस्तेः कृतः परिभवस्त्वयम्
 तवैवकेवलंनाथयतोवैकिंकरावयम् ७२
 यमउवाच-
 दूताः स्मरंतौतौरामरामनामाक्षरद्वयम्
 तदानमेदंडनीयौतयोर्नारायणः प्रभुः ७३

संसारेनास्तितत्पापंयद्रामस्मरणैरपि
नयातिसंक्षयंसद्योदृढंशृणुतकिंकराः ७४
येमानवाःप्रतिदिनंमधुसूदनस्यनामानिघोरदुरितौघविनाशनानि
भक्त्यास्मरन्तिविबुधप्रवरार्चितस्यतेपापिनोऽपिहिभटाममनैवदंड्याः ७५
गोविन्दकेशवहरेजगदीशविष्णोनारायणप्रणतवत्सलमाधवेति
भक्त्यावदन्तिपुरुषाः सततंक्षितौयेदंड्यानतेममभटाअतिपापिनोऽपि ७६
भक्तार्तिनाशनसुरेश्वरदीनबंधोलक्ष्मीपतेसकलपापविनाशकारिन्
एतद्वदांतसततंभुवियेमनुष्यास्तेपापिनोऽपिनभटाममदंडनीयाः ७७
दामोदरेश्वरमुखामरवृन्दसेव्य श्रीवासुदेवपुरुषोत्तममाधवेति
येषांवदन्तिवदनेषुसदैवशब्दा दूतानमाम्यहमपिप्रतिवासरंतान् ७८
नारायणस्यजगदेकपतेर्मुखेश्वरार्चासुचित्तमतिहार्दिनृणांचयेषाम्
तेषामहंचसततंसुभटाह्यधीनोयेतेप्रफुल्लकमलेक्षणरूपभाजः ७९
येविष्णुपूजनरताहरिभक्तभक्ताएकादशीव्रतरताः कपटैर्विहीनाः
येविष्णुपादसलिलंशिरसावहन्तितेपापिनोऽपिनभटाममदंडनीयाः ८०
येभुञ्जतेभगवतोमधुसूदनस्यनैवेद्यशेषमखिलौघविनाशकारि
येकर्णयोश्चशिरसिच्छदनंतुलस्यानित्यंबहन्तिचभटाःप्रणमाम्यहंतान् ८१
येकृष्णपादकमलार्चनतत्पराश्चयेब्राह्मणार्चनरतागुणसेविनश्च
येदीनलोकहृदयातिसुखप्रदाश्चतेषामहंसततमेवभटाअधीनः ८२
येसत्यवाक्यकथनेषुसदानुरक्तालोकप्रियाश्चशरणागतलोकपालाः
पश्यन्तिचेसततंविषवत्परस्वंतेमानवाममभटानहिदंडनीयाः ८३
येचान्नदाननिरताः सलिलप्रदाश्चभूमिप्रदानिखिललोकहितैषिणश्च
येवृत्तिहीनजनतृप्तिकराःप्रशांतादूतानतेखलुकदापिचदंडनीयाः ८४
येज्ञातिपोषणरताः प्रियवादिनश्चयेदम्भकोपमदमत्सरहीनचित्ताः
येपापदृष्टिरहिताविजितेंद्रियाश्चतेषामहंनविदधामिकदापिचर्चाम् ८५
व्यासउवाच-

एवं प्रबोधितास्तेनयमेनयमकिंकराः
ज्ञातवंतोजगद्भर्तुःप्रभावमतुलंहरेः ८६
विष्णोर्नामानिविप्रेन्द्रसर्वदेवाधिकानिवै
तेषांमध्येतुतत्त्वज्ञारामनामवरंस्मृतम् ८७
रामेत्यक्षरयुग्मंहिसर्वमंत्राधिकंद्विज

यदुच्चारणमात्रेणपापीयातिपराङ्गतिम् ८८
 रामनामप्रभावंहिसर्वदेवप्रपूजनम्
 महेशएवजानातिनान्योजानातिजैमिने ८९
 विष्णोर्नामसहस्राणांपठनाल्लभतेफलम्
 तत्फलंलभतेमर्त्योरामनामस्मरन्नपि ९०
 अहोचित्रंमनुष्याणांचरित्रमिदमुच्यते
 रामेतिमुक्तिदंनामनस्मरंतिदुराशयाः ९१
 वक्तुंश्रमोनचाल्पोऽपिश्रोतुमत्यंतसुन्दरम्
 तथापिरामरामेतिनवदंतिदुराशयाः ९२
 अत्यंतदुःखलभ्यापिमुक्तिर्जगतिमानवैः
 लभ्यतेरामनामैवकर्मास्तिकिमतः परम् ९३
 तावत्तिष्ठंतिपापानिदेहेषुदेहिनांवर
 रामरामेतियावद्वैनस्मरंतिसुखप्रदम् ९४
 श्राद्धेचतर्पणेचैवबलिदानेतथोत्सवे
 यज्ञेदानेव्रतेचैवदेवताराधनेऽपिच ९५
 अन्येष्वपिचकार्येषुवैदिकेषुविचक्षणः
 स्मरेद्यस्तत्फलप्रेप्सूरामरामेतिभक्तितः ९६
 नमोरामायेतिविप्रेन्द्रमन्त्रमोङ्कारपूर्वकम्
 षडक्षरंजपेद्यस्तुसायुज्यंप्राप्यते हरेः ९७
 षडक्षरेणमंत्रेणहरिपूजनकृन्नरः
 सर्वान्कामानवाप्नोतिप्रसादाच्चक्रपाणिनः ९८
 मृत्युकालेद्विजश्रेष्ठरामरामेतियःस्मरेत्
 सपापिष्ठोऽपिपरमंमोक्षमाप्नोतिमानवः ९९
 रामेतिनामयात्रायांयेस्मरंतिमनीषिणः
 सर्वसिद्धिर्भवेत्तेषांयात्रायांनात्रसंशयः १००
 अरण्येप्रांतरेवापिश्मशानेयोभयानके
 रामनामस्मरेत्तस्यविद्यंतेनापदोद्विज १०१
 राजद्वारेतथादुर्गेविदेशेदस्युसंमुखे
 दुःस्वप्नदर्शनेचैवग्रहपीडासुजैमिने १०२
 औत्पातिकेभयेचैववातरोगभयेतथा

रामनामस्मरन्मर्त्यो लभते नाशुभं क्वचित् १०३
 रामनामद्विजश्रेष्ठसर्वाशुभनिवारणम्
 कामदं मोक्षदं चैव स्मर्तव्यं सततं बुधैः १०४
 रामनामेति विप्रर्षेयस्मिन्नस्मर्यते क्षणे
 क्षणः स एव व्यर्थः स्यात्सत्यमेव मयोच्यते १०५
 स्मरन्तो हरिनामानि नावसीदन्ति मानवाः १०६
 जन्मकोटिदुरितक्षयमिच्छुः संपदं चलभते भुवि मर्त्यः
 विष्णुनामसततं भुवि भक्त्या मोक्षदाति मधुरं स्मरति स्म १०७
 इति श्रीपद्मपुराणे क्रियायोगसारे पंचदशोऽध्यायः १५

षोडशोऽध्यायः

व्यास उवाच-

भूय एव द्विजश्रेष्ठ महाविष्णोः परात्मनः
 ब्रवीमि शृणु माहात्म्यं सर्वदुःखविनाशनम् १
 ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चान्ये न्यजास्तथा
 हरिभक्तिं प्रपन्ना ये ते कृतार्थानसंशयः २
 हरेरभक्तो विप्रोऽपि विज्ञेयः श्वपचाधिकः
 हरिभक्तः श्वपाकोऽपि विज्ञेयो ब्राह्मणाधिकः ३
 सकथं ब्राह्मणो यस्तु हरिभक्तिविवर्जितः
 सकथं श्वपचो यस्तु भगवद्भक्तिमानसः ४
 अव्याजेन यदा विष्णुः श्वपाकेनापि पूज्यते
 तदा पश्येत्तमप्येवं चतुर्वेदद्विजाधिकम् ५
 पुरासीच्चक्रिको नाम शबरो लोककर्षकृत्
 सुजातिवृत्तिहीनश्च युगेद्वापरसंज्ञके ६
 विप्रवादी जितक्रोधः परहिंसाविवर्जितः
 दयालुर्दम्भहीनश्च पितृमातृपरायणः ७
 न कृतो वैष्णवो लापो मोक्षशास्त्रं न च श्रुतम्
 तथापि जाता तच्चित्ते हरिभक्तिरचञ्चला ८
 हरेकेशवगोविन्दवासुदेवजनार्दन
 इत्यादीनि स्मरन्नित्यं स च नामानि चक्रिणः ९

वन्यफलंचयत्किञ्चित्प्राप्नोतिद्विजसत्तम
 आदौददातितद्वक्त्रेनिजेशबरवंशजः १०
 तन्माधुर्यततोज्ञात्वावक्त्रान्निष्कास्यतत्पुनः
 ददातिहरयेभक्त्यासुप्रीतः प्रतिवासरम् ११
 उच्छिष्टंवा प्यनुच्छिष्टंद्वयमेवनवेत्तिसः
 निजजातिस्वभावोहिसततंमूर्ध्निवर्तते १२
 कदाचित्सद्विजश्रेष्ठकाननाभ्यंतरेभ्रमन्
 फलमेकंप्राप्यपक्वंप्रियालस्येतिशाखिनः १३
 अथासौहर्षितस्तस्यफलमप्राप्यचक्रिकः
 ससंरंभेणज्ञात्वावैनिजवक्त्रांतरेददौ १४
 सददौतत्फलंयावन्निजवक्त्रांतरेद्विज
 प्रविवेशगलंतावत्तत्फलंशृणुजैमिने १५
 तावत्सव्येनहस्तेनगलरन्ध्रंबंधसः
 यत्नाद्विधृत्यसव्येनपाणिनासकलंद्विज १६
 चक्रिकश्चिन्तयामासहरिभक्तिपरायणः
 फलमेतद्यदातस्मैनददामिमुरारये १७
 नजातः कोऽपिसंसारेतदाहमिवपातकी
 हरिसंचिंत्यबहुधासचकारमतिततः १८
 तथापितत्फलंतस्यननिष्क्रांतंगलाद्विज
 हरेरेकांतभक्तोऽसौछित्त्वापरशुनागलम् १९
 आनीयतत्फलंपक्वंददौदेवायविष्णवे
 तत्सन्निधिंसमायातस्तमेवहृदिचिंतयन् २०
 रुधिरोक्षितसर्वाङ्गःपतितः क्षितिमण्डले
 तंदृष्ट्वाभगवान्विष्णुर्गतासुंव्यथितोऽभवत् २१
 एतस्यसदृशोभक्तोममकोऽपिनविद्यते
 यतोनिजगलंछित्त्वाममसंतोषणंकृतम् २२
 यथाभक्तिमताऽनेनसात्त्विकंकर्मवैकृतम्
 यद्वत्त्वानृण्यमाप्नोतितथावस्तुकिमस्तिमे २३
 धन्योऽयमतिधन्योऽयधन्योऽयनात्रसंशयः
 प्राणानपिपरित्यज्यममसंतोषणंकृतम् २४

ब्रह्मत्वंवाशिवत्वंवाचक्रित्वंवापिदीयते
तदाप्यानृण्यमेतस्यभक्तस्यनहिगम्यते २५
इत्युक्त्वात्यंतसंतुष्टोभगवान्गरुडध्वजः
स्वहस्तकमलेनास्यततोमस्तकमस्पृशत् २६
तद्धस्तकमलस्पर्शाच्छबरोऽसौगतव्यथः
समुत्तस्थौमहासत्वोनारायणपरायणः २७
व्यास उवाच-

ततोऽस्यभक्तश्रेष्ठस्यनिजवस्त्रेणकेशवः
पुत्रस्येवपितागात्ररजःप्रोक्षितवान्द्विज २८
चक्रिकस्तंसमालोक्यमूर्तिमंतंजनार्दनम्
वाचामधुरयाऽस्तौषीत्प्रहमस्तः कृताञ्जलि २९
चक्रिकउवाच-

गोविन्दकेशवहरेजगदीशविष्णोजानामियद्यपिनतेस्तुतियोगवाक्यम्
स्तोतुंतथापिरसनाममवांछितित्वांस्वामिन्प्रसीदहरदोषमिमंप्रवृद्धम् ३०
त्यक्त्वाभवंतमखिलेश्वरचक्रपाणेअन्यंयजंतिमनुजाजगतीहयेवै
मूढास्तएवदुरितप्रकरैकधामसानुग्रहस्त्वमसिमय्यपि देवयस्मात् ३१
जानातिदेवभवतोभवनैकनाथभक्त्यैवयद्यपिनृणांभवबंधहर्त्रीम्
एकांतपापशबरान्वयलब्धजन्माविष्णोस्तथापिभगवान्मयिसुप्रसन्नः ३२
यस्यप्रभोतवमनोज्ञकरारविंदंस्पर्शचतुर्मुखमुखाअपिदेववृन्दाः
नप्राप्नुवंतिविदितस्यमयाद्यलब्धंत्वत्तो नकोऽपिसदयोनिजसेवकेषु ३३
येनत्वयाभगवतात्रिदशाद्यवैरीकंसासुरोनिमिसुतः कृतसर्वपापः
सेन्द्रामरप्रकरमर्त्यहितायपूर्वतस्मै नमः परममंगलदायतुभ्यम् ३४
येनत्वयातिबलिनायमलार्जुनौतोदेवोत्तमेननिहतौवसुदेवजेन
दुष्टश्चकालयवनोयुधिधेनुकश्चतस्मै नमोऽस्तुनवमेघनिभायतुभ्यम् ३५
श्रीकृष्णदामोदरभोह्यनंतयेनत्वयामरपतेरचलाविभूतिः
पूर्वकृताभगवतापरमेश्वरेणतस्मै नमोऽस्तुयदुवंशपरायतूभ्यम् ३६
पारिजातोहतोयेनविजितोऽखडलस्त्वया
लीलाजितमहेशायतस्मै तुभ्यं नमो नमः ३७
कृत्वावृकोदरंहेतुंजरासंधोनिपातितः
बाणासुरस्यनिहताबाहवोयेत्वयाहताः ३८

शिशुपालोहतोयेनतस्मैनित्यंनमोनमः

भूमेरपहतोभारस्त्वयायेनमहात्मना ३९

क्षत्रियान्माययाहत्वातस्मैनित्यंनमोनमः

व्यास उवाच-

इतितेनस्तुतोविष्णुश्चक्रिकेनमहात्मना ४०

उवाचपरमप्रीतोवरंवृणिवतिजैमिने

चक्रिकउवाच-

परंब्रह्मपरंधामपरमात्मन्कृपामय ४१

पश्यामित्वामहंसाक्षाद्वैःकिमपरैर्द्विज

नध्याताभवतोमूर्तिःपूजाचनकृतातव ४२

नैवेद्यैर्दिव्यपुष्पैश्चदिव्यधूपैःप्रदीपकैः

नतेस्मृतानिनामानिकदाचिद्भवतोमया ४३

त्वत्पादसलिलंस्वामिन्विधृतंनहिमूर्द्धनि

नभुक्तंतवनैवेद्यंत्वद्भृतंनमयाकृतम् ४४

तथाप्यहमपश्यंत्वांकिंकरोम्यपरैर्वै

शबरान्वयजन्मास्मिंसर्वधर्मबहिष्कृतः ४५

तथापिपादपद्मंतेदैवतैरपिदुर्लभम्

तदेवाद्यमयाप्राप्तंवैः किमपरैर्मम ४६

तथापिकमलाकांतवरदित्सुर्यदाभवान्

त्वयितिष्ठतुमेचित्तंनमज्जेत्त्वदनुग्रहात् ४७

श्रीभगवानुवाच-

वचनाऽमृतवर्षेणत्वदीयेनमहाशय

संप्राप्यमहतींतुष्टिमयासेवकपापिना ४८

यदिदंवत्समेदत्तंत्वयाकमलमुत्तमम्

अनेनात्यंततुष्टोऽस्मिभक्तिंगृह्णामिहर्षितः ४९

व्यास उवाच-

इत्युक्त्वाभगवान्विष्णुर्भक्तिग्राहीदयामयः

तमालिगितवान्भक्तंचतुर्भिर्दीर्घबाहुभिः ५०

श्रीभगवानुवाच-

तुष्टोऽस्मिभवतोभक्त्यावत्सचक्रिकसत्तम

यदिदंवत्समेदत्तंक्षिप्रंभवतिनिश्चितम् ५१
 भूयोऽपितंमहाभक्तमालिङ्गचपरमेश्वरः
 तत्रैवांतर्द्धेविप्रविश्वात्माविश्वपालकः ५२
 सचक्रिकोऽतिसंतुष्टोहरिभक्तिपरायणः
 पुत्रदारादिकंत्यक्त्वाजगामद्वारकांपुरीम् ५३
 तत्रचैवंसमासाद्यकृपयाकमलापतेः
 आयुषोऽन्तेययौमोक्षंदेवानामपिदुर्लभम् ५४
 तस्माद्भक्तवशोदेवोभक्तिमात्रेणतुष्यति
 नचस्तोत्रैर्नचितैश्चनतपोभिर्जपेनच ५५
 फलंयद्यपिचोच्छिष्टंदत्तंतेनद्विजोत्तम
 तथापितुष्टवान्विष्णुर्ज्ञात्वाभक्तिमचञ्चलाम् ५६
 तस्मान्नारायणोदेवः संसारेऽस्मिन्मुमुक्षुभिः ५७
 येयजंतिदृढयाकिलभक्त्यावासुदेवचरणांबुजयुग्मम्
 वासवादिविबुधप्रवरेज्यंतेव्रजन्तिमनुजाःकिलमोक्षम् ५८
 इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेषोडशोऽध्यायः १६

सप्तदशोऽध्यायः

जैमिनिरुवाच-
 पुनरेवगुरोर्ब्रूहिमाहात्म्यं कमलापतेः
 हरेःकथामृतंपीत्वातृप्तिर्वैकस्यजायते १
 श्रीव्यास उवाच-
 त्वत्तुल्यःकोऽपिसंसारेसुकृतीनहिविद्यते
 यतः केशवमाहात्म्यं श्रोतुमिच्छसिभक्तितः २
 नारायणकथारम्यापुनात्येवंजगत्त्रयम्
 श्रोतारंपृच्छकंचैववक्तारंचद्विजोत्तम ३
 शृणुलक्ष्मीपतेर्वत्समाहात्म्यंपापनाशनम्
 कथयामिसमासेनचतुर्वर्गफलप्रदम् ४
 भक्त्यापरमयाविष्णुमेकाहमपियोऽचयेत्
 जन्मकोटिकृतंपापंसद्यस्तस्यहरेर्द्धरिः ५
 पुण्यात्मासकथंमर्त्योयेननाराधितोहरिः

सकथं पातकीयस्य भक्तिर्नारायणे प्रभौ ६
 अस्ति सर्वपुरश्रेष्ठं पुरुषोत्तमसंज्ञकम्
 पुरं सर्वगुणैर्युक्तं सर्वदेव गणाश्रयम् ७
 सर्वेषामेव तीर्थानां वरिष्ठं तन्निगद्यते
 यतस्तस्मिन्पुरे रम्ये साक्षाद्सतिकेशवः ८
 तत्र भद्रतनुर्नाम पूर्वमेकोऽभवद्दिवजः
 सुन्दरः प्रियवादी च पवित्रकुलसंभवः ९
 संप्राप्तयौवनो विप्रः सुन्दरः काममोहितः
 परलोकभयं त्यक्त्वा वारस्त्रीनिरतोऽभवत् १०
 न वेदाध्ययनं च क्रेपुराणानि च सर्वशः
 तत्याजोत्तमसंज्ञां च पाखंडजनसङ्गमात् ११
 अयाज्यदानग्राही च परद्रव्यापहारकः
 अभवद्धर्मनिन्दी च सविप्रः पापतत्परः १२
 तत्याज ब्राह्मणाचारं तथैव सत्यभावनम्
 गुरुणामतिथीनां च पूजनं ब्राह्मणाधमः १३
 यद्यत्पापतरं कर्म तत्तदेव विधीयते
 न च पुण्यतमं कर्म कदाचित्तेन जैमिने १४
 एकदा कृतपापोऽसौ लोकलज्जाभयान्वितः
 श्राद्धं च कारविप्रो वै श्राद्धभक्तिविवर्जितः १५
 वारनारीमिति प्राह गतः स निशितद्गृहम्
 ब्राह्मण उवाच-
 एतद्विशालजघने पितृश्राद्धदिनं मम १६
 आयातस्त्वद्गुणैर्बद्धस्तथापि निलयंतव
 पश्य रात्रिमिमांकां ते सर्वलोकभयावहाम् १७
 स्रवदंबुदसंघातं परिव्याप्तं नभःस्थलात्
 नवांबुलुप्तमार्गायां त्वद्गुणाकृष्टमानसः १८
 अस्यामपि विभार्यातवाहं गृहमागतः
 मेघविद्युत्प्रतीपेन कामेनार्थोपदेशिना १९
 त्वद्गुणाध्यानविश्वासआगतोऽह निशि प्रिये
 त्वामदृष्ट्वा क्षणमपि प्रीतिर्मे न हि जायते २०

अपिदुःखेनहेतन्वित्वांद्रष्टुमहमागतः
तीर्थतोयाभिषेकेनकांतेकिंमेप्रयोजनम् २१
त्वत्प्रेमतीर्थतोयेनसिक्तःप्राप्तोऽस्म्यहंदिवि
परत्रसुखदांसेवामाराध्यममकिंफलम् २२
जीवतैवमयास्वर्गःप्राप्यतेत्वत्प्रसादतः
अपकीर्तिभयात्कांतिश्राद्धकर्मकृतंगृहे २३
अस्मिञ्छ्राद्धेममश्रद्धास्वल्पापिनहिगम्यते
त्वंमेजपस्तपस्त्वंमेत्वंमेनीतिश्चसुन्दरि २४
त्वामेकामेवसंसारेसर्वभावेनसुन्दरि
प्रपन्नोऽसिसदाऽहतेआज्ञापयकरोमिकिम् २५
सुमध्यमोवाच-

त्वयापुत्रेणतातस्तुपुत्रहीनइवाभवत्
पितृश्राद्धदिनेऽपित्वंमैथुनंकर्तुमिच्छसि २६
दुर्मतेमैथुनंयस्तुकुरुतेपितृवासरे
रेतोभोजिनएवस्युःपितरस्तस्यसोऽपिच २७
कुरुतेमैथुनंमूढोमोहात्पितृदिनेयदि
तच्छ्राद्धंराक्षसग्राह्यंभवेन्नास्त्यत्रसंशयः २८
मय्यद्धागदितंयत्तेयथास्नेहेनमानसम्
तथायदिभवेद्विष्णौतदाप्राप्नोतिकिंनहि २९
यमदंडांतरस्थायिजीवितंचशरीरिणाम्
तथापिपातकंमूढकुरुषेनिर्भयःसदा ३०
जलबुद्बुदवन्मूढःक्षणविध्वंसिजीवितम्
किमर्थंशाश्वतधियाकुरुषेच्छुरितंसदा ३१
ललाटेलिखितंयस्यमृत्युरित्यक्षरद्वयम्
सकथंकुरुतेपापंसमस्तक्लेशदायकम् ३२
अहोमायामहाविष्णोरेकाबलवतीक्षितौ
यतः पापंप्रकुर्वाणः सततंहर्षितोद्विज ३३
स्थानंपापायमेदेहिनिजदेहेदुराश्रये
दहत्याश्रममेधोहिवीतिहोत्रइवज्वलन् ३४
व्यासउवाच-

दैवप्रेरितपापाच्चतयेत्युक्तंसुवेश्यया
 मनसाचिंतयामासब्राह्मणः कृतपातकः ३५
 धिग्धिङ्मांचमहापापंमूढंपातकिनांवरम् अं
 वेश्यायाएवतज्ज्ञानंतन्मेनास्तिदुरात्मनः ३६
 ब्राह्मणस्यकुलेशुद्धेजन्मसंप्राप्यवैमया
 आत्मघातकरंपापंनित्यमेवकृतंमहत् ३७
 जातोयदाध्रुवोमृत्युर्मृतेस्वामीयदायमः
 अविवेकतयापापंकथंतर्हिकरोम्यहम् ३८
 जपस्तपस्तथाहोमोवेदाध्ययनमेवच
 विप्राचारोऽतिथेः पूजागुरुभक्तिर्द्विजार्चनम् ३९
 पितृयज्ञादिकंकर्मपूजाचकमलापतेः
 मयानचक्रेकस्माद्वैभविष्यत्युत्तमागतिः ४०
 मार्कण्डेयंमहात्मानंसर्वधर्मविदांवरम्
 तुष्टावसद्विजोवाचाप्रणम्यभुविदण्डवत् ४१
 ब्राह्मणउवाच-
 नमस्तुभ्यंद्विजश्रेष्ठदीर्घजीवनमोऽस्तुते
 नारायणस्वरूपायनमस्तुभ्यंमहात्मने ४२
 नमोमृकण्डपुत्रायसर्वलोकहितैषिणे
 ज्ञानार्णवायवैतुभ्यं निर्विकारायवैनमः ४३
 स्तुतस्तेनेतिविप्रेणमार्कण्डेयोमहातपाः
 उवाचपरमप्रीतः सर्वशास्त्रार्थपारगः ४४
 मार्कण्डेयउवाच-
 तवभक्त्याऽतितुष्टोऽस्मिमहाभागवरंवृणु
 तवाभिलषितंसद्यःसाधयिष्यामिनान्यथा ४५
 ब्राह्मणउवाच-
 अहंपापात्मनांश्रेष्ठोद्विजाचारविवर्जितः
 परहिंसान्वितोनित्यंपरस्त्रीनिरतः सदा ४६
 मयामूढेनविप्रेन्द्रसदापापंकृतंमहत्
 नामुत्रापिकृतंपुण्यंकदाचिदपिसादरम् ४७
 संसारसागरेघोरेदुःखदेऽत्यतभैरवे

कथंभवतिनिस्तारोमहापातकिनोमम ४८
 मार्कण्डेयउवाच-
 कृतपापोऽपिविप्रेन्द्रत्वंहिपुण्यात्मनांवरः
 यतोबुद्धिरियंजातात्वयिसंसारदुर्लभा ४९
 पुण्यात्मनांपुण्यदृष्टिर्वर्धतेप्रतिवासरम्
 पापात्मनांपापदृष्टिर्वर्द्धतेतुदिनेदिने ५०
 पापत्मनापिभवतापापदृष्टिर्निवार्यते
 अतस्तुभ्यंजगन्नाथः प्रसन्नइवलक्ष्यते ५१
 पापंकृत्वापियोमर्त्यःपापाद्भूयोनिवर्तते
 तमुत्तरंनरंप्राहुःपूर्वजन्मार्चिताच्युतम् ५२
 निजभक्तंमहाविष्णुर्दृष्ट्वापापरतंप्रभुः
 ददातिविपुलांबुद्धिंयथाभवतिसद्गतिः ५३
 अतस्त्वंब्राह्मणश्रेष्ठंप्रतिजन्माच्युतार्चकः
 अचिरेणैवभद्रंतेभविष्यतिनसंशयः ५४
 यद्यत्पृष्टंत्वयाविप्रमत्तः श्रोष्यसितंनहि
 यतो नित्यक्रियाकालोममसंप्रतिवर्तते ५५
 दांतोनामद्विजःकश्चिदस्तिसर्वार्थतत्त्ववित्
 कथयिष्यतितत्सर्वंसचतस्याश्रमंब्रज ५६
 तेनोपदिष्टोऽसौविप्रोमार्कण्डेयेनधीमता
 दांताश्रमंययौ क्षिप्रंपवित्रमतिसुन्दरम् ५७
 अश्वत्थैश्चंपकैश्चैवबकुलैः प्रियकैस्तथा
 अन्यैश्चपुष्पितैर्वृक्षैःशोभितंसुमनोहरम् ५८
 प्रफुल्लकुसुमामोदंपरिव्याप्तदिगंतरम्
 गुञ्जद्भ्रमरसंघातंफलशब्दातिशब्दितम् ५९
 मन्दंमन्दंवहद्वायुशीतलंचैववारिच
 शतश्चापदसंकीर्णशिष्योपशिष्यसंकुलम् ६०
 तस्याश्रमततोविप्रःप्रविश्यातिमनोहरम्
 ददर्शदांतं तत्त्वज्ञंसर्वशिष्यगणैर्वृतम् ६१
 स्तुत्वातंब्राह्मणश्रेष्ठदांतंनारायणात्मकम्
 ववंदेचरणौतस्यशिरसासद्विजोत्तमः ६२

दांतउवाच-

कस्त्वंभद्रसमायातः किमस्त्यत्रप्रयोजनम्
ब्रूहितत्त्वंतुमांस्तौषिहेतुनाकेनसांप्रतम् ६३

भद्रतनुरुवाच-

ब्राह्मणोऽहमहाभागब्राह्मणाचारवर्जितः
नाम्नाभद्रतनुःख्यातोविहिताखिलपातकः ६४
संसारपापविच्छेदःकथंमेपापिनोभवेत्
एतन्मेकथयब्रह्मन्यतस्त्वंसर्वतत्त्ववित् ६५

दांतउवाच-

शृणुविप्रपरंगुह्यंतवस्नेहान्मयोच्यते
येनसंसारपाशस्यविच्छेदोभवतेनृणाम् ६६
त्यजपाखंडसंसर्गसंगंभजसतांसदा
कामंक्रोधंचमोहंचलोभंचदर्पमत्सरौ ६७
असत्यंपरहिसांचत्यजयत्नादपिद्विज
स्मरन्नामानिसततंमहाविष्णोर्महात्मनः ६८
संमार्जनंद्विजश्रेष्ठतथोपलेपनंपुनः
मार्गशोभांचदीपंचकेशवायतनेकुरु ६९
कुरुब्राह्मणसेवांचज्ञातिसेवांचसर्वदा
कुर्वन्नतोयदानंचनित्यंपंचमहाध्वरान् ७०
कथांशृणुहरेर्मंत्रंजपत्वंद्वादशाक्षरम्
कर्माशयेतानिसवाणिकुर्वतस्तवसत्तम ७१
भविष्यत्युत्तमंज्ञानंज्ञानान्मोक्षमवाप्स्यसि ७२

ब्राह्मणउवाच-

यान्येतानित्वयाब्रह्मन्प्रोक्तानिशुभदानिवै
तेषांविवरणंब्रूहिकिमोहोदंभमत्सरौ ७३
किमसत्यंचकाहिंसादयाशांतिर्दमश्चकः
समदृष्टिश्चकाप्रोक्ताकापूजाकमलापतेः ७४
अहोरात्रश्चकःप्रोक्तः किंविष्णुस्मरणंतथा
केवापंचमहायज्ञाः कोमंत्रोद्वादशाक्षरः ७५
एषांविवरणंसर्वंब्रूहिब्राह्मणसत्तम

तथातवप्रसादेनप्राप्नोमिपरमंपदम् ७६
 दांतउवाच-
 येवेदसंमतंकार्यंत्यक्त्वान्यत्कर्मकुर्वते
 निजाचारविहीनायेपाखंडास्तेप्रकीर्तिताः ७७
 निजाचारग्राहिणोयेकुर्वते वेदसंमतम्
 पापाभिलाषरहिताः सज्जनास्तेप्रकीर्तिताः ७८
 योऽभिलाषः सदास्त्रीषुविभवोपार्जनादिषु
 वर्ततेब्राह्मणश्रेष्ठसकामइति कथ्यते ७९
 समाकर्ष्यात्मनोनिन्दांयस्तापोहृदिजायते
 सक्रोधइतिविज्ञेयः सर्वधर्मावघातकः ८०
 परवित्तादिकंदृष्ट्वानेतुंयोहृदिजायते
 अभिलाषोद्विजश्रेष्ठसलोभइतिकीर्तितः ८१
 मममाताममपिताममेयंगृहिणीगृहम्
 एतदन्यन्ममत्वंहिसमोहइतिकीर्तितः ८२
 अहंमहात्माधनवान्नतुल्यःकोऽपिभूतले
 इदंयज्जायतेचित्तेमदःप्रोक्तः सकोविदैः ८३
 निंदंतिमांसदालोकाधिगस्तुममजीवनम्
 इत्यात्मानंवदेद्यस्तुधिक्कारः सचमत्सरः ८४
 यथार्थकथनंयच्चसर्वलोकसुखप्रदम्
 तत्सत्यमिति विज्ञेयमसत्यंतद्विपर्ययम् ८५
 एश्वर्यंदारपुत्राद्यायान्त्यमुष्यकदाक्षयम्
 इतियाजायते चित्तेसाहिंसापरिकीर्तिता ८६
 यत्नादपिपरक्लेशंहर्तुंयद्धृदिजायते
 इच्छाभूमिर्द्विजश्रेष्ठसादयापरिकीर्तिता ८७
 यातुष्टिर्जायते चित्तेशान्तिःसागद्यतेबुधैः
 कुत्सितात्कर्मणोऽन्यत्रयच्चित्ताविनिवारणम् ८८
 संकीर्तितोदमःप्राज्ञैःसंमतस्तत्त्वदर्शिभिः
 दुःखेसुखेचविप्रेन्द्रयातुष्टिर्वर्तसेसदा ८९
 तथाशत्रौचमित्रेचसमदृष्टिर्हिसास्मृता
 नैवेद्यगंधपुष्पाद्यैः श्रद्धयापुरुषोहरेः ९०

योऽचनंकुरुतेविप्रसापूजापरिकीर्तिता
 मध्याह्नेचैवरात्रौचलंघनंयद्विधीयते ६१
 तद्विज्ञेयमहोरात्रंपूर्वापरदिनाशनम्
 आत्मनः केशवस्यापिद्वयोरपिचसत्तम ६२
 यदेकीकरणंतच्चविष्णुस्मरणमुच्यते
 ब्रह्मयज्ञोनृयज्ञश्चदेवयज्ञश्चसत्तम ६३
 पितृयज्ञोभूतयज्ञः पंचयज्ञाःप्रकीर्तिताः
 नमोभगवतेवासुदेवायोङ्कारपूर्वकम् ६४
 महामंत्रमिमंप्राहुस्तत्त्वज्ञाद्वादशाक्षरम्
 इतितेकथितंसर्वपृष्ठंब्राह्मणसत्तम ६५
 यज्ज्ञात्वामानवाःसर्वेलभंतेज्ञानमुत्तमम्
 ततः प्रतिदिनंविप्रनाम्नामष्टोत्तरंशतम् ६६
 पठित्वाकमलाभर्तुर्दुर्लभंमोक्षमाप्स्यसि
 भद्रतनुरुवाच-
 ब्रूहिलक्ष्मीपतेर्विष्णोर्नाम्नामष्टोत्तरंशतम् ६७
 दांतउवाच-
 शृणुविप्रप्रवक्ष्यामिनाम्नामष्टोत्तरंशतम्
 सहस्रनामचाकृष्यसारंविष्णोःपरात्मनः ६८
 अष्टोत्तरशतंनाम्नामहापातकनाशनम्
 पठितव्यंयथाध्यात्वा शृणुध्यानंमयोच्यते ६९
 अतसीकुसुमाकारंप्रफुल्लकमलेक्षणम्
 गवांचरणधूलीभिर्भूषिताखिलविग्रहम् १००
 गोपुच्छवालपाशेनमंडितोत्तममस्तकम्
 वंशीध्वनिपरिन्यस्तरुचिरौष्ठपुटंप्रभुम् १०१
 गोगोष्ठवासिभिःस्निग्धैःशिशुभिः परिवारितम्
 पीतांबरंस्मरमुखंध्यात्येकृष्णास्यमुत्तमम् १०२
 ॐ नमोऽस्यकृष्णाष्टोत्तरशतनाम्नांवेदव्यासऋषिरनुष्टुप्छंदः
 श्रीकृष्णोदेवताश्रीकृष्णप्रीत्यर्थेजपेविनियोगः १०३
 नमःकृष्णःकेशवश्चकेशिशत्रुःसनातनः
 कंसारिर्धेनुकारिश्चशिशुपालरिपुःप्रभुः १०४

देवकीनन्दनः शौरिःपुण्डरीकनिभेक्षणः
 दामोदरोजगन्नाथोजगत्कर्ताजगन्मयः १०५
 नारायणोबलिध्वंसीवामनोऽदितिनन्दनः
 विष्णुर्यदुकुलश्रेष्ठोवासुदेवोवसुप्रदः १०६
 अनंतः कैटभारिश्चमल्लजिन्नरकांतकः
 अच्युतःश्रीधरः श्रीमाञ्छरीपतिः पुरुषोत्तमः १०७
 गोविन्दोवनमालीचहृषीकेशोऽखिलार्तिहा
 नृसिंहोदैत्यशत्रुश्चमत्स्यदेवोजगन्मयः १०८
 भूमिधारीमहाकूर्मोवराहः पृथिवीपतिः
 वैकुण्ठःपीतवासाश्चचक्रपाणिर्गदाधरः १०९
 शंखभृत्पद्मपाणिश्चनन्दकीगरुडध्वजः
 चतुर्भुजोमहासत्वोमहाबुद्धिर्महाभुजः ११०
 महोत्सवोमहातेजामहाबाहुप्रियःप्रभुः
 विष्वक्सेनश्चशार्ङ्गीचपद्मनाभोजनार्दनः १११
 तुलसी वल्लभोऽपारः परेशः परमेश्वरः
 परमक्लेशहारीचपरत्रसुखदः परः ११२
 हृदयस्थोऽबरस्थोयोमोहदोमोहनाशनः
 समस्तपातकध्वंसीमहाबलबलांतकः ११३
 रुक्मिणीरमणोरुक्मिप्रतिज्ञाखण्डनोमहान्
 दामबद्धः क्लेशहारीगोवर्द्धनधरोहरिः ११४
 पूतनारिर्मुष्टिकारिर्यमलार्जुनभञ्जनः
 उपेन्द्रोविश्वमूर्तिश्चव्योमपादःसनातनः ११५
 परमात्मापरब्रह्मप्रणतार्तिविनाशनः
 त्रिविक्रमोमहामायोयोगविद्विष्टरश्रवाः ११६
 श्रीनिधिःश्रीनिवासश्चयज्ञभोक्तासुखप्रदः
 यज्ञेश्वरोरावणारिःप्रलंबघ्नोऽक्षयोऽव्ययः ११७
 सहस्रनाम्नांचैतत्तेनाम्नामष्टोत्तरंशतम्
 विष्णुप्रीतिकरंसर्वसर्वपापविनाशनम् ११८
 दुःस्वप्ननाशनंचैवग्रहपीडाविनाशनम्
 सर्वरोगक्षयकरंपरमैश्वर्यदंतथा ११९

सर्वोपद्रवविध्वंसिसर्वकर्मफलप्रदम्
 मयाप्रोक्तं द्विजश्रेष्ठवैष्णवप्रीतिहेतवे १२०
 त्रिसंध्यं पठेन्नित्यं भक्तितः पुरतोहरेः
 शतमष्टोत्तरशतं नाम्नां तुष्टः सदा हरिः १२१
 श्राद्धे च यः पठेदेतद्भक्तिमान्वैष्णवोजनः
 संतुष्टः पितरस्तस्य प्रयांति परमं पदम् १२२
 यज्ञकाले पठेद्यस्तु देवताराधने तथा
 दानकाले च यात्रायां स वै तत्फलमाप्नुयात् १२३
 अपुत्रो लभते पुत्रं धनार्थी लभते धनम्
 विद्यार्थी लभते विद्यां स्तवस्यास्य प्रकीर्तनात् १२४
 ये पठन्ति हरेर्भक्त्या नाम्नामष्टोत्तरं शतम्
 नाशुभं विद्यते तेषां कदाचिदपि भूतले १२५
 दांत उवाच-
 गच्छ ब्राह्मण भद्रं ते प्रोक्तेन विधिना मया
 समाराध्य हरिं भक्त्या परमं क्षेममाप्स्यसि १२६
 एवं प्रबोधितस्तेन दांतेन परमार्थिना
 तस्मिन् क्षेत्रवरे पुण्ये हरिपूजा परोऽभवत् १२७
 नित्यं तु भक्त्या विप्रोऽसौ पंचाहानि च जैमिने
 दांत प्रोक्तेन विधिना चकार हरिपूजनम् १२८
 ज्ञात्वा भक्तिं हरिस्तस्य सुदृढां करुणामयः
 आविर्बभूव सहसा कोटि सूर्य इवांशुमान् १२९
 तं दृष्ट्वा जगतामीशं कमलाप्रियमच्युतम्
 ववंदेशिरसा विप्रस्तत्पादकमलद्वये १३०
 अथासौ ब्राह्मणश्रेष्ठो हर्षनिर्भरमानसः
 कृताञ्जलिर्जगन्नाथमस्तौषीत् कमलापतिम् १३१
 दृष्टिं हरेदुरितगामपि मे कृपालां भक्तिं निजां प्रतिविभो शुभदामनैषीः
 तस्मादहं विहितविस्तरपातकोऽपि ग्राम्यस्त्वया कारिपुमानिवाद्य १३२
 रुष्टे त्वयि त्रिदशवंदितपादयुग्मे दृष्टिः प्रयाति दुरितं खलु मानवस्य
 तुष्टे च याति सुकृतं प्रति सैव दृष्टिर्जातं मयैव परमेश्वरकेवलं च १३३
 त्वां वच्मि नाथ भवतः स्मरणं प्रभावं यस्माद् ब्रजामिनि खिलार्जितपातकोऽपि

स्थानंजगामपरमंत्रिदशैकलभ्यमारुह्यशुद्धकनकच्छुरितंविमानम् १३४
 त्वत्पादपद्मसलिलस्यसदागुणाढ्योव्याधः सवेत्तिकनिकः कृतसर्वपापः
 त्वद्वेशममार्जनफलंजगदेकनाथयज्ञध्वजः क्षितिपतिः सुरवंदितश्च १३५
 वेश्मोपलेपनफलंभवतोमुरारेसृष्टिस्थितिप्रलयकारणैश्वरस्य
 जानातिपन्नगरिपुध्वजयज्ञमालीभ्राताचतस्यकृतपापभयःसुमाली ३१६
 हरिंप्रदक्षिणीकृत्यभवंतंयत्फलंभवेत्
 धर्मएवसजानातिनान्यःकश्चिज्जगत्त्रये १३७
 तवचित्तंदयांनाथगदितुंभुविकःक्षमः
 त्वांविद्ध्वापिशरैर्व्याधोजगामपरमंपदम् १३८
 निंदित्वापिजगन्नाथभवंतंत्रिदशेश्वरम्
 शिशुपालोययौमोक्षंतवभक्तस्यकाकथा १३९
 ब्रह्मरूपेणयेनासौत्वया सृष्टमिदंजगत्
 त्वयितस्मिन्महाविष्णोरमतांमममानसम् १४०
 सर्वोविष्णोत्वयानेनक्रियतेजगतःक्षयः
 रुद्ररूपेणसंसारेतस्मैतुभ्यंनमोऽस्तुमे १४१
 यस्मादल्पतमंनास्ति यस्मान्नास्ति महत्तमम्
 येनव्याप्तंजगत्सर्वंत्वयातस्मैनमोऽस्तुते १४२
 नेत्राभ्यांयस्यदेवस्यसूर्योऽजनिदिवाकरः
 मुखादग्निश्चजायेततवतस्मैनमोऽस्तुते १४३
 यस्यश्चोत्राद्वायवोऽपिजाताः प्राणाश्चकेशव
 तवतस्मैसुरश्रेष्ठनमोऽस्तुममसर्वदा १४४
 लक्ष्मीर्यस्यसदाक्रोडेश्यामाङ्गस्यसुनिर्वृता
 सौदामिनीवमेघस्यतवतस्मैनमोऽस्तुते १४५
 गंतुंमहिम्नांसीमानंब्रह्माद्याअपिनिर्जराः
 नशक्नुवन्तिवैयस्यतवतस्मैनमोऽस्तुते १४६
 धर्माणांस्थापनार्थायविनाशायचपापिनाम्
 युगेयुगेयःप्रभवेत्तस्मैतुभ्यंनमोऽस्तुमे १४७
 माययामोहितंयेनजगदेतन्महात्मना
 क्षिणोतिमाययाशंभुर्यस्तस्मैतेनमोऽस्तुमे १४८
 भक्तिमात्रेणयस्तुष्टोनधनैर्नस्तवैस्तथा

नदानैर्नतपोभिश्चतस्मैतुभ्यन्नमोऽस्तुमे १४६
 गवांचब्राह्मणानांचसाधूनांचहितंतथा
 कृपांचकुरुतेयस्तुतस्मैतुभ्यन्नमोऽस्तुमे १५०
 अनाथानांचबंधुनांयोगिनांदुःखिनांतथा
 दुःखंहरतियोदेवस्तस्मैतुभ्यन्नमोऽस्तुमे १५१
 मनुष्येषुचदेवेषुगजेषुसकलेषुच
 वर्ततेयःसमत्वेनतस्मैतुभ्यन्नमोऽस्तुमे १५२
 यस्मिंस्तुष्टेपर्वतोऽपिसद्यएवतृणायते
 शैलीयतेतृणंरुष्टेतस्मैतुभ्यन्नमोऽस्तुमे १५३
 पुण्यानांचयथापुण्येनिजेपुत्रेयथापितुः
 यथापत्यौसतीनांच तथात्वयिममास्तुवै १५४
 यूनांचित्तंयथास्त्रीषुलुब्धानांचयथाधने
 क्षुधितानांयथाचाग्नेतथात्वयिममास्तुवै १५५
 घर्मातानांयथाचन्द्रेशीतार्तानांरवाविति
 तृषार्तानांयथातोयेतथात्वयिममास्तुवै १५६
 यन्मयाबुद्धिहीनेनगुरुस्त्रीगमनंकृतम्
 तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम १५७
 अवध्यानांवधोयस्तुमायामोहवताकृतः
 तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम १५८
 अपेयपानंचमयाविहितंपरमेश्वर
 तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम १५९
 अप्सुयोनौतथातोयेयद्रेतः सेचनंकृतम्
 तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम १६०
 भ्रूणहत्याकृतायाचरेतसांसेचनंभुवि
 तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम १६१
 विश्वासघातकंयच्चअज्ञात्वामाययाकृतम्
 तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम १६२
 असत्यवचनंयच्चमयाप्रोक्तंक्षणेक्षणे
 तत्पातकंक्षयंयातुभवंतंपश्यतोमम १६३
 सतांनिंदाकृतायाचपरहिंसाचसर्वदा

तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १६४
 श्लेष्माचकफकंचैव यद्वक्त्रे च मया कृतम्
 तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १६५
 वनस्पतिगते सोमे यत्कृतं तरुघातनम्
 तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १६६
 पथि देवा लये गोष्ठे मूलमंत्रं च यत्कृतम्
 तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १६७
 अभक्तिर्वितता याचपितुर्मातुश्च केशव
 तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १६८
 स्नानार्थं भोजनार्थं च गच्छन् यस्तु निवारितः
 तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १६९
 एकादश्यां सुरश्रेष्ठ यन्मया भोजनं कृतम्
 तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १७०
 अतिथिर्गृहमागच्छन् पूजितो न मया प्रभो
 तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १७१
 द्वादश्यां च दशम्यां च कृतं यच्च द्विभोजनम्
 तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १७२
 निवारणं कृतं यच्च पानार्थं धावती गवाम्
 तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १७३
 असमाप्य परित्यक्तं व्रतमारभ्य यन्मया
 तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १७४
 कूटसाक्ष्यं निरुक्तं यन्मित्रवात्सल्यतो मया
 तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १७५
 ऋतुकालाभिगमनं निजपत्न्यां कृतं न यत्
 तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १७६
 असंस्कृते गृहे यच्च भोजनं विहितं मया
 तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १७७
 ग्रामयाचकवृत्तिश्च यामयानृहरे कृता
 तत्पातकं क्षयं यातु भवंतं पश्यतो मम १७८
 दण्डयमाने मया भूपे प्रभुत्वं यत्कृतं प्रभो

तत्पातकं क्षयं यातु भवं तं पश्य तोमम १७६
 पौराणिककथामध्ये यो विघ्नो विहितो म्या
 तत्पातकं क्षयं यातु भवं तं पश्य तोमम १८०
 आदरेण मया याच परपाककथा श्रुता
 तत्पातकं क्षयं यातु भवं तं पश्य तोमम १८१
 अश्वत्थच्छेदनं यच्च धात्र्याश्चच्छेदनं कृतम्
 तत्पातकं क्षयं यातु भवं तं पश्य तोमम १८२
 दधिदुग्धधृतानां च विक्रयो यः कृतो मया
 तत्पातकं क्षयं यातु भवं तं पश्य तोमम १८३
 आशां दत्वा परेभ्यश्च कृतासानिष्फलामया
 तत्पातकं क्षयं यातु भवं तं पश्य तोमम १८४
 द्विजाश्च याचकाश्चैव कोपदृष्ट्या मये क्षिताः
 तत्पातकं क्षयं यातु भवं तं पश्य तोमम १८५
 जीवनोपायदातारः कोपान्निर्भर्त्सिता मया
 तत्पातकं क्षयं यातु भवं तं पश्य तोमम १८६
 बहुनात्र किमुक्तेन बहुजन्मार्जितानि च
 क्षयंगतानि पापानि भवं तं पश्य तोमम १८७
 कृतार्थोऽस्मि कृतार्थोऽस्मि कृतार्थोऽस्मि न संशयः
 नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यं जगत्पते १८८
 इत्युक्त्वाऽसौ द्विजो भक्त्या पुलकांचितविग्रहः
 पपातजैमिने विष्णोश्चारुपादांबुजद्वये १८९
 श्रीभगवानुवाच—
 उत्तिष्ठोत्तिष्ठते विप्रतुष्टोऽस्मि तव भक्तिः
 किं तेऽभिलषितं ब्रूहि तत्ते दास्याम्यहं ध्रुवम् १९०
 भद्रतनुरुवाच—
 परमेश्वरगोविन्ददयालोपरमाच्युत
 यत्संप्रति मया प्राप्तं तत्केन भुविलभ्यते १९१
 तथाप्येकं वरं याचे मुरारे तव सन्निधौ
 जन्मजन्मनि मे भक्तिस्त्वय्यस्तु सुदृढा प्रभो १९२
 मया कृतमिदं स्तोत्रं यः पठेद्भक्तितो नरः

तस्याभिलषितंसर्वप्रसन्नस्त्वंप्रदास्यसि १६३
श्रीभगवानुवाच-

दत्तोऽयतेवरः कोऽपिविप्रनास्त्यत्रसंशयः
किंतुत्वयासहप्राज्ञसख्यंकर्तुमयेष्यते १६४
नमेसेवकयोग्यास्तेभवानहमिहद्विज
अतः सख्यंप्रविवृतंत्वयासहमयाधुना १६५
व्यास उवाच-

ततो नारायणो देवो दयालुर्भक्तवत्सलः
चकार जैमिने सख्यं तेन पुण्यात्मना सह १६६
निजकण्ठगतां मालां ददौ तस्मै मुदा हरिः
सोऽपिविप्रो ददौ भक्त्या हरेस्तुलसिकास्त्रजम् १६७
प्रसार्य चतुरो बाहूंस्तमालिगितवान् हरिः
स विप्रोऽपि मुदा विष्णुं तमालिगितवान् प्रभुः १६८
इत्थं कृत्वा हरिः सख्यं तेनाग्रजन्मना सह
भक्तिग्राही दयालुः स तत्रैवांतरधीयत १६९
ततः प्रतिदिनं तत्र क्षेत्रे च पुरुषोत्तमे
आरेभेकं दुःक्रीडां हरिस्तेनाग्रजन्मना २००
कदाचिद्दुर्बलं दृष्ट्वा तं विप्रं करुणामयः
उवाच वाचं विप्रर्षे मित्रवात्सल्यतो हरिः २०१
श्रीभगवानुवाच-

सखे कथं दुर्बलस्त्वं हतं केन धनं तव
हृदिका वाचते चिन्ता सखे तद्वक्तुमर्हसि २०२
भद्रतनुरुवाच-

त्वत्प्रीतये जगन्नाथ नित्यमेव मया तपः
क्रियते तेन मे गात्रं याति दुर्बलतां प्रभो २०३
श्रीभगवानुवाच-
यथा त्वयि प्रसन्नोऽस्मि कस्मिंश्चन तथा सखे
कायक्लेशं पुनः कस्मात्करोषि द्विजसत्तम २०४
दुर्बलं त्वांसमालोक्य हृदि मे जायते व्यथा
कायक्लेशमतः सर्वजहीहि द्विजसत्तम २०५

निजोत्तरीयैर्निजवस्त्रभूषणसुचारुचामीकरकुङ्मलाभ्याम्
 स्वहस्तराजद्वलयैश्चविप्रः स्वयंसुरेशेनचमण्डितोऽसौ २०६
 किरीटमानीयनिजाल्ललाटात्पादाच्चपादांगदयुग्ममीशः
 सुवर्णहारंनिजकण्ठदेशात्तस्मैददौविप्रवरायकृष्णः २०७
 तैर्भूषणैः श्रीहरिणाप्रदत्तैर्विभूषितोऽयसुकृतीद्विजन्मा
 क्रीडेत्सदाकंदुककेलिवेत्ताकृष्णेनकृष्णांबुजसुंदरेण २०८
 तमेकदाभूषणभूषिताङ्गंतांबूलरागारुचिरोष्ठयुग्मम्
 दिव्यांबरंचारुतरोत्तरीयंस्मेराननंतददर्शदांतः २०९
 दांतउवाच-

भद्रभद्रतनोऽद्यापिपापदृष्टिंनमुंचसि
 दृष्ट्वापिभवतः कार्यनिंदितंसकलैर्जनैः २१०
 शिष्यः कृतस्त्वंयस्मान्मेसर्वमेवहिभूषणम्
 अहंयुश्चापिदुःशीलोनिर्दयः पापतत्परः २११
 गुरुकीर्तिविनाशीचपंचैतेशिष्यपांसुलाः
 अभक्तोबहुभाषीचतथाचंचलमानसः २१२
 परोक्षगुरुनिंदाकृत्प्रोक्ताः शिष्याधमाइमे
 चरित्रमुत्तमंज्ञात्वाशिष्यःकार्योविचक्षणैः २१३
 यतोदुर्जनगाविद्यागुरूणांचापिदुःखदा
 कीर्तिदास्तैश्चयाविद्यानिरुक्तास्तत्त्वदर्शिभिः २१४
 तावैदुर्जनगाः सद्योगुरोर्घ्नतियशस्तरुम्
 पापेभ्यःपुण्यकर्माणिनरोचंतेकदापिच २१५
 नरोचतेमक्षिकाभ्यःसुगन्धिचंदनंयथा
 यथामिष्टान्नपानेननहितृप्यंतिगर्दभा २१६
 दुर्जनानहितृप्यंतियथाधर्मस्यचिंतया
 अपकीर्तिभयाल्लक्ष्मीर्धर्मश्चसर्वकामदः २१७
 कदाचिन्नभजेद्दुष्टंभजेद्वागच्छतिक्षयम्
 प्रतिजन्मनियाविद्याभाग्येनलभतेपरा २१८
 कदाचिल्लभतेवापितदात्वंतरतेविधिः २१९
 भद्रतनुरुवाच-

सत्यंब्रवीषिविप्रर्षेनास्मिशास्त्रविशारदः

मयाशिष्येणतेक्वापिनापकीर्तिर्भविष्यति २२०

त्वत्प्रसादादिवजश्रेष्ठसर्वाभिलषितंमम

सिद्धिंप्रतिगतंयस्मात्त्वमेकोभुविदुर्लभः २२१

दांतउवाच-

किंतेऽभिलषितंविप्रसिद्धिंप्रतिगतंवद

अचिरेणैवतपसांकथमुद्यापनंकृतम् २२२

भद्रतनुरुवाच-

स्वल्पश्रमैरपिप्राप्तंमयासंदर्शनंहरेः

यस्याज्ञयागुरोत्यक्तंमयानित्यक्रियादिकम् २२३

निजोत्तरीयंवस्त्रंचसुवर्णकलशद्वयम्

स्वहस्तवलयंचापिस्वललाटकिरीटकम् २२४

निजपादतुलाकोटिंनिजमुक्तावलद्यंदौ

तथामेभगवान्विष्णुःसुप्रीतोद्विजसत्तम २२५

मयासहसकृत्वास्तेसख्यंसेवकदुःखहा

करोमिकंदुकाक्रीडांगुरोतेनसहानिशम् २२६

एतन्मेवचनंश्रुत्वागच्छामिनहियद्यपि

प्रतीत्याचमयाप्रोक्तंतथापितवसन्निधौ २२७

दांतउवाच-

सप्तवर्षसहस्राणिभक्त्यापरमयामया

आराधितोऽपिमेविष्णुर्दर्शनंनददौविभुः २२८

अहोविष्णुंसमाराध्यपंचाहान्येवसत्तम

त्वयासंदर्शनंप्राप्तंदैवतैरपिदुर्लभम् २२९

धन्योऽसित्वंकृतार्थोऽसिसाक्षादेवस्त्वमुच्यते

यतस्त्वयासहस्वामीप्रेम्णासख्यंचकारह २३०

यदामायितवस्त्रेहोविद्यतेद्विजसत्तम

कथंकथयमेविप्रदुर्लभंविष्णुदर्शनम् २३१

व्यासउवाच-

इत्युक्तोगुरुणाविप्रोविपिनेनिजमाश्रमम्

जगामविस्मितोधीमान्विष्णुभक्तिपरायणः २३२

अथान्यस्मिन्दिनेगत्वाकंदुकक्रीडनंकृतम्

उवाचेतिजगन्नाथंदयालुंविनयान्वितः २३३

भद्रतनुरुवाच-

गुरुर्हिममदेवेंद्रतवदर्शनमिच्छति

काज्ञातेतिष्ठतोब्रूहिदयालोकमलापते २३४

एकांतभक्तोविप्रोऽसौतवपद्मनिभेक्षण

अतस्तस्मैसुरश्रेष्ठदर्शनं दातुमर्हसि २३५

श्रीभगवानुवाच-

अनेकजन्मविप्रेन्द्रभक्त्यापरमयात्वया

पूजितोऽहमतोदत्तंदर्शनंतेमयाऽधुना २३६

कतिचिद्दिवसांतेनमामभ्यर्च्यद्विजःसच

मांद्रष्टुमिच्छतिप्राज्ञस्त्वदृश्यंदैवतैरपि २३७

ममसोऽपिमहाभक्तोमत्सपर्यापरायणः

ममसंदर्शनंतस्मात्कदाचिद्दिवजलप्स्यति २३८

व्यासउवाच-

इतितस्यवचः श्रुत्वासविप्रःकमलापतिम्

इत्युवाचपुनर्भक्त्याकेशवंक्लेशनाशनम् २३९

भद्रतनुरुवाच-

अनुग्रहोस्तिदेवेशयदामयिजगत्पते

तदामेसंमुखेदेहिदर्शनंभक्तवत्सल २४०

अयाचतगुरुर्देवतवदर्शनदक्षिणाम्

अहोमेगुरवेदत्वाददर्शनंपाहिमांप्रभो २४१

श्रीभगवानुवाच-

यदानूनंत्वयोत्सृष्टामत्संदर्शनदक्षिणा

तदागुरुंसमानीयदर्शनंममकारय २४२

इत्याज्ञप्तस्ततस्तेनगुरोराश्रममुत्तमम्

ययौभद्रतनुःप्रीत्यापुनःस्वगुरुरागतः २४३

तस्मिन्विप्रेसमायातेदान्तेदातृवरेहरिः

आत्मानंदर्शयामाससर्वलक्षणसंयुतम् २४४

ततोहरिसमालोक्यसविप्रोहरिभक्तिकृत्

बद्धाञ्जलिस्तमस्तौषीद्धर्षबाष्पविलोचनः २४५

दांतउवाच-

दयालोकमलाकांतशरणागतपालक
नमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यंनमोनमः २४६
अद्यमेसफलंजन्मअद्यमेसफलंतपः
अद्यमेसफलंसर्वप्राप्तंत्वद्दर्शनंमया २४७
पूर्वमालोचितंयद्यद्वचनंश्रीपतेप्रभो
सिंधुकोटिगभीरस्यप्रसृतंपुरतस्तव २४८
स्तोत्रंतन्नास्ति संसारेवागीशस्यजगत्पतेः
येनस्तोत्रेणतेप्रीतिंजनयिष्यामिचेतसि २४९
रक्षरक्षप्रभोरक्षमांप्रसीदजगत्पते
त्वद्दासदासदासानांदासत्वेनापिमांवृणु

व्यासउवाच-

ततः प्रहस्यदेवेशोभक्तिग्राहीदयामयः
करारविंदंतन्मूर्ध्निदत्त्वाप्राहेतिजैमिने २५०
श्रीभगवानुवाच-

मद्भक्तोऽसिद्विजश्रेष्ठप्राप्तंमद्दर्शनंत्वया
मत्प्रसादेनभद्रंतेसर्वमेवभविष्यति २५१
व्यास उवाच-

तमालिङ्गयततोदांतंप्रेम्णाभद्रतनुंचतम्
तत्रैवांतर्दधेविप्रसहसापरमेश्वर २५२
तस्मिन्द्वेत्रवरेपुण्येदुर्लभेपुरुषोत्तमे
क्रियायोगैर्हरिन्दृष्ट्वादांतोधामपरंययौ २५३
सोऽपिभद्रतनुर्विप्रोहरिभक्तिपरायणः
आयुषोतेंययौमोक्षंदेवानामपिदुर्लभम् २५४
एकाहमपियोभक्त्यापूजयेत्परमेश्वरम्
बहुजन्मकृतंपापंप्रीतिःसंवर्द्धतेहरौ २५५
अद्यापित्रिदशाःसर्वेब्रह्माद्याअपिजैमिने
प्रभावंनहिजानंतिहरिभक्तस्यभूतले २५६
कर्मभूमिरियंविप्रस्वर्गादपिचदुर्लभा
यत्रविष्णुंसमभ्यर्च्यमर्त्याःस्युःसुरवंदिताः २५७

शक्राद्यास्त्रिदशाः सर्वे सुपुण्यक्षयभीरवः
 अन्योन्यमपि जल्पन्तोऽनिशंचद्विजसत्तम २५८
 भूय एव गमिष्यामः कर्मभूमिं कदा वयम्
 कदा तत्र करिष्यामः पूजां श्रीकमलापतेः २५९
 अति धन्या इमे लोका अस्मत्तोऽपि महत्तराः
 दुर्लभे भारते वर्षे पूजयन्ति हरिं प्रभुम् २६०
 अहो भारत वर्षस्य कः शक्तो गुणभाषणे
 यत्राराध्य हरिं पूर्ववयं देवत्वमागताः २६१
 इत्थं देवगणाः सर्वे वासवाद्याद्विजोत्तम
 नित्यं भारतभूभागं प्रशंसन्ति शुभप्रदम् २६२
 तत्र जन्म समासाद्य येन नाराधितो हरिः
 तत्तुल्यः कोऽपि संसारे कोऽपि दृष्टः श्रुतो न च २६३
 सत्यं सत्यं पुनरपि गच्छते सत्यमेव तत्
 विश्वात्मानं सकृदपि मानवायेऽचयन्ति च २६४
 अप्यश्रान्तं द्विजसुदृढया कर्मभूमौ च भक्त्या
 मुक्ताः पापैः सुकररचितैर्याति कैवल्यमाशु २६५
 इति श्रीपद्मपुराणे क्रियायोगसारे पुरुषोत्तमक्षेत्रे भद्रतनुवरप्रदानं
 नाम सप्तदशोऽध्यायः १७

अष्टादशोऽध्यायः

जैमिनिरुवाच-

तीर्थश्रेष्ठमिति प्रोक्तं यत्त्वया पुरुषोत्तमम्
 तन्माहात्म्यं गुरोर्ब्रूहि यदि ते मय्यनुग्रहः १

व्यास उवाच-

पुरुषोत्तमस्य माहात्म्यं समासेन शृणु द्विज
 सम्यग्वक्तुं जगत्यस्मिन्कः शक्तो विष्णुना विना २
 लवणांभोनिधेस्तीरं पुरुषोत्तमसंज्ञितम्
 पुरंतद्ब्राह्मणश्रेष्ठस्वर्गादपि च दुर्लभम् ३
 स्वयमस्ति पुरेतस्मिन्यतः श्रीपुरुषोत्तमः
 पुरुषोत्तममित्युक्तं तस्मात्तन्नामकोविदैः ४

क्षेत्रंतदुर्लभंविप्रसमंतादशयोजनम्
 तत्रस्थदेहिनोदेवैर्दृश्यंतेचचतुर्भुजाः ५
 प्रविशन्वैतुतत्क्षेत्रं सर्वेस्युर्विष्णुमूर्तयः
 तस्माद्विचारणातत्रनकर्तव्याविचक्षणैः ६
 चारुडालेनापिसंस्पृष्टं ग्राह्यं तत्रान्नमग्रजैः
 साक्षाद्विष्णुर्यतस्तत्रचारुडालोद्विजसत्तम ७
 तत्रान्नपाचिकालक्ष्मीः स्वयंभोक्ताजनार्दनः
 तस्मात्तत्रौदनंविप्रदैवतैरपिदुर्लभम् ८
 हरिभुक्तावशिष्टंयत्पवित्रंभुविदुर्लभम्
 अन्नंयेभुञ्जतेलोकास्तेषांमुक्तिर्नदुर्लभा ९
 ब्रह्माद्यास्त्रिदशाः सर्वेतदन्नमतिदुर्लभम्
 भुञ्जतेनित्यमागत्यमानुषाणांचकाकथा १०
 नयस्यरमतेचित्तंतस्मिन्नन्नेसुदुर्लभे
 तमेवविष्णुद्वेष्टारंप्राहुःसर्वमहर्षयः ११
 पवित्रंभुविसर्वत्रयथागङ्गाजलंद्विज
 तथापवित्रंसर्वत्रतदन्नंपापनाशनम् १२
 तदन्नंकोमलंदिव्यंयद्यपिद्विजसत्तम
 कृकचस्योदरप्रायंतथाप्यघविदारणे १३
 पूर्वार्जितानिपापानि क्षयंयास्यंतियस्यवै
 भक्तिःप्रवर्ततेयस्यतस्मिन्नन्नेसुदुर्लभे १४
 बहुजन्मार्जितंपुण्यंयस्ययास्यतिसंक्षयम्
 तस्मिन्नन्नेद्विजश्रेष्ठतस्यभक्तिर्नजायते १५
 इन्द्रद्युम्नस्यसरसिमार्कण्डेयहृदेतथा
 रोहिण्यांचसमुद्रेचक्ष्वेतगङ्गाजलेषुच १६
 स्नानंयेकुर्वतेमर्त्याभक्तिभावसमन्विताः
 तेषांनविद्यतेजन्मपुनरस्मिन्महीतले १७
 लवणांभोनिधेस्तोयैःपितरस्तर्पिताद्विज
 सर्वदुःखविनिर्मुक्ताव्रजंतिहरिमंदिरम् १८
 तीर्थराजःसमुद्रोऽसौकीर्तितस्तत्त्वदर्शिभिः
 तस्मात्तत्रकृतंकर्मसर्वमेवाक्षयंभवेत् १९

पित्रर्चनं तथादानं भगवच्चरणार्चनम्
 जपयज्ञं तथान्यच्च तस्मिन्क्षेत्रे मनोरमे २०
 यत्कर्म कुरुते मर्त्यो विष्णुप्रीणनहेतवे
 सर्वमेवाक्षयं तच्च भवेन्नास्त्यत्र संशयः २१
 बलभद्रं सुभद्रां च कृष्णं च कमलेक्षणम्
 ये मानवाः प्रपश्यन्ति तेषां किञ्चिन्न दुर्लभम् २२
 अट्टष्टाश्रीजगन्नाथं सुभद्रां च बलं तथा
 मोक्षं न लभते मर्त्यः कुर्वन्पुण्यशतान्यपि २३
 तत्र वेत्रप्रहारेण शरीरं यस्य लोहितम्
 तं वदन्ते द्विजश्रेष्ठ देवाः शक्रादयोऽखिलाः २४
 स्थित्वांतरिक्षे शक्राद्याः सर्वदेवगणा द्विज
 विमानचारिणोऽन्योन्यं प्रवदन्तीति हर्षिताः २५ अं
 कदामानुष्यमस्मभ्यं दास्यते कमलापतिः
 मनुष्य इव गच्छामस्तदा द्रष्टुं हरिं प्रभुम् २६
 कदा वेत्रप्रहारेण क्षेत्रे श्रीपुरुषोत्तमे
 भविष्यन्त्यस्मदीयानि लोहितानि वपूंषि च २७
 वासवाद्याः सुराः सर्वे तस्मिन्क्षेत्रे वरप्रदे
 सदा वेत्रप्रहारांश्च वाञ्छन्ति द्विजसत्तम २८
 तत्राक्षयवटं ये तु भक्त्या पश्यन्ति मानवाः
 कोटिजन्मार्जितैः पापैर्मुक्ता याति परांगतिम् २९
 सुभद्रां बलभद्रं च जगन्नाथमनामयम्
 श्वेतं माधवदेवेशं मार्कण्डेयहृदं तथा ३०
 ज्यामेश्वरं हनूमन्तं तत्राक्षय्यं वटं द्विज
 पश्यन्ति भक्त्या ये मर्त्यास्तेषां मुक्तिर्हि शाश्वती ३१
 दोलायमानं गोविन्दं फाल्गुने मासितत्रये
 पश्यन्ति मानवा भक्त्या तेषां पुण्यं निशामय ३२
 विमुक्ताः सकलैः पापैरन्ते याति हरेर्गृहम्
 ज्ञानं संप्राप्य तत्रैव मोक्षं याति सुदुर्लभम् ३३
 चेत्रके मासि वारुण्यां योजगन्नाथमीक्षते
 समृतः प्रविशेद्देहं जगन्नाथस्य जैमिने ३४

वैशाखेचैव शुक्लायामेकादश्यां जगत्पतिम्
 तृतीयायांचयः पश्येन्मुक्तएव समानवः ३५
 प्रविशेद्यस्तुमनुजो महास्नानं जगत्पतेः
 तस्य सिद्ध्यंति विप्रर्षेः सर्वे एव मनोरथाः ३६
 ब्रह्माद्यास्त्रिदशाः सर्वे स्थित्वा काशे जगत्पतेः
 महास्नानं प्रपश्यंति भक्तिभावसमन्विताः ३७
 महाज्येष्ठ्यांच विप्रर्षेः जगन्नाथमनामयम्
 आलोक्य लभते मर्त्यो विष्णोस्तत्परमं पदम् ३८
 गुंडिकामण्डपं यांत माषाढे कमलापतिम्
 बलभद्रं चयः पश्येत्समुक्तो नात्र संशयः ३९
 यः पश्यति जगन्नाथं रथस्थं कमलेक्षणम्
 तस्य नास्ति पुनर्जन्म संसारे सर्वदुःखदे ४०
 रथारूढां सुभद्रां च भक्त्या पश्यंति मानवाः
 छिनत्ति भगवांस्तस्य दुःखदं भवबंधनम् ४१
 अपुत्रा मृतपुत्रा च या सुभद्रां प्रपश्यति
 बह्वपत्या जीववत्सासानारी भवति द्विज ४२
 दुर्भगा काकवंध्या वा सुभद्रां या प्रपश्यति
 सा स्वामि सुभगानारी बह्वपत्या भवेत्खलु ४३
 गुंडिकामण्डपस्थं च कृष्णं पश्यति यः पुमान्
 बलभद्रं सुभद्रां च स याति परमं पदम् ४४
 रोगी दुःखी चयः पश्येद्गुण्डिकामण्डपे हरिम्
 रोगाच्छोकाच्च सहसा जैमिने स प्रमुच्यते ४५
 यस्त्वपुत्रो जगन्नाथं गुंडिकामण्डपे स्थितम्
 पश्येत्स च द्विजश्चेष्टपुत्रं प्राप्नोति वैष्णवम् ४६
 विद्यार्थी लभते विद्यां धनार्थी लभते धनम्
 दारार्थी लभते दारान् मोक्षार्थी मोक्षमाप्नुयात् ४७
 भ्रष्टराज्यो नृपो यस्तु हरिं पश्यति भक्तितः
 गुंडिकामण्डपे विप्रनिजराज्यं लभेत सः ४८
 शत्रुभिर्वर्जितो यस्तु गुंडिकामण्डपे हरिम्
 भक्त्या पश्यति विप्रर्षेः तस्य नश्यंति शत्रवः ४९

गुंडिकामंडपेपश्येद्योराजपीडितोभृशम्
 ससद्यएवराजानंस्वकीयंवशमानयेत् ५०
 सर्वासामेवयात्राणांगुंडिकाप्रवरामता
 तस्मात्समानवैः कार्यात्यक्त्वाकार्यशतान्यपि ५१
 शयनेचतथोत्थानेतस्मिन्देत्रेमनोरमे
 हरिंपश्यतियोमर्त्यः सदेर्पिपूज्यते ५२
 पुरुषोत्तममाहात्म्यवक्तुंशक्नोतिकःक्षितौ
 यस्यप्रवेशमात्रेणनरोनारायणोभवेत् ५३
 बहुनात्रकिमुक्तेनसंक्षेपादुच्यतेमया
 सर्वेषामेवतीर्थानांवरिष्ठंपुरुषोत्तमम् ५४
 संसारसिन्धुमतिनिम्नमिमंतितीर्थुः क्लेशप्रदंविषमपापगणाश्रयंयः
 क्षेत्रेसमस्तसुखदेपुरुषोत्तमाख्येपश्येदमुंसुरवरंपुरुषोत्तमंच ५५
 इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेपुरुषोत्तममाहत्म्यंनामअष्टादशोऽध्यायः १८

एकोनविंशोऽध्यायः

व्यासउवाच-

नारायणप्रपन्नायेनराभक्तिसमन्विताः
 कदाचिदशुभंतेषांविद्यतेनद्विजोत्तम १
 पुनरेवप्रवक्ष्यामिमाहात्म्यंकमलापतेः
 यच्छ्रुत्वामानवाः सर्वेलभंतेपरमंपदम् २
 वासुदेवस्यमाहात्म्यंश्रुत्वातृप्यंतिवैष्णवाः
 पाखण्डानहितृप्यंतिनरकेक्लेशभागिनः ३
 पाखण्डानांसमीपेतुविष्णुमाहात्म्यमुत्तमम्
 नवक्तव्यंद्विजश्रेष्ठवक्तव्यंवैष्णवाग्रतः ४
 पूर्वं त्रेतायुगेविप्रउर्वीशुर्नामजैमिने
 आसीत्पापरतो नित्यंधर्मनिंदापरायणः ५
 ब्रह्मस्वहारीविप्रेन्द्रपरस्त्रीगमनोद्यतः
 गोमांसाशीसुरापीचवेश्याविभ्रमलोलुपः ६
 शरणागतहंताचपरनिंदाकरःसदा
 विश्वासघातीमित्रघ्नोज्ञातिपीडाकरस्तथा ७

असत्यभाषीक्रूरश्चपाखंडजनसङ्गभाक्
 वृत्तिच्छेदीद्विजातीनान्यासापहारकस्तथा ८
 तादृशंतंसमालोक्यदुष्टं पापपरायणम्
 आजग्मुर्जातयः सर्वे क्रुद्धास्तस्य निजं गृहम् ९
 ज्ञातय ऊचुः -
 प्रतिष्ठोपार्जितापूर्वैरस्माकं विमलेकुले
 साप्रतिष्ठात्वयामूढविनाशं प्रतिनीयते १०
 धर्ममार्गपरित्यज्य कुरुषे पातकंसदा
 मद्वंशकीर्तिहननं जातोऽसि ज्ञातिदुःखदः ११
 अतिविस्मयदा सृष्टिर्विधातुर्मन्यते त्वयि
 यस्मिन्सिंधौ शशीजातस्तत्र द्रवोद्भवोऽपि च १२
 अहोशक्तिः कुपुत्राणां संख्यातुं न च शक्यते
 अनेकैः पुरुषैः कीर्तिसंचितां हंतितत्क्षणात् १३
 जाते पुत्रोत्तमेवंशः श्रेष्ठः स्यादधमोऽपि च
 पुत्रे धमेतु श्रेष्ठोऽपि वंशो गच्छति हीनताम् १४
 व्यास उवाच -
 इत्युक्त्वा ज्ञातयस्ते च तं सर्वे पापिनां वरम्
 अपकीर्तिभयात् क्रुद्धास्तस्य जुः सहसा द्विज १५
 ज्ञातिभिः सपरित्यक्तोजनैः सर्वैश्च धिक्कृतः
 प्रपेदे दस्युतांदुःखी विभ्रष्टाखिलवैभवः १६
 तंदस्युर्मकुर्वंत निर्दयं परहिंसकम्
 धृत्वा जनपदाः सर्वे भूपाला यन्यवेदयन् १७
 तेन भूमिभुजातस्य पितृस्नेहादिवजोत्तम
 नहतोऽसौ दुराचारो निजदेशाद्बहिष्कृतः १८
 ततोऽसौ वनमाश्रित्य दस्युभिः सह निर्दयः
 पांथस्वहरणार्थाय तस्थौ बहुभिरुद्धतैः १९
 कदाचित् तटिनीतीरं दस्युभिः सह जैमिने
 वनपर्यटने श्रान्तो जगाम स्नानहेतवे २०
 तस्यां तटिन्यां भगवत्परिचर्यापरायणान्
 असौ ददर्श दुष्टात्मा ब्राह्मणाकृतिनो बहून् २१

अथतेब्राह्मणाः सर्वे समाराध्यजनार्दनम्
 अन्योन्यंकथयामासुर्विहिताअतिकौतुकात् २२
 अद्यचंपकपुष्पाणि मया त्यक्तानि तानि वै
 कश्चिद्वदति तांबूलं मया दत्तं मुरारये २३
 न खादितव्यं तांबूलं कदाचिदपि जन्मनि
 मया ह्यहरये दत्तं कदलीफलमुत्तमम् २४
 जन्मजन्मानि च मया भक्ष्यं च कदलीफलम्
 कोऽपि वक्ति मया दत्तं हरये दाडिमीफलम् २५
 कोऽपि वक्ति मया दत्तं रसालफलमुत्तमम्
 अन्योऽन्यमेतद्वदतां तेषां श्रुत्वा वचांसि च २६
 उर्वीशुश्चिन्तयामास किं प्रदास्यामि विष्णवे
 संसारे यानि वस्तूनि भक्ष्याणि संति तान्यहम् २७
 न हि शक्नोमि संत्यक्तुं किं दास्यामि मुरारये
 नित्यं वनांतरस्थोऽहं चौराजभया कुलः २८
 शकटारोहणे नास्ति ह्यधिकारः कदापि मे
 व्यास उवाच-

इत्युक्तवा दस्युना तेन भूयो भूयो द्विजोत्तम २९
 शकटं हरये दत्तं चतुर्वर्गप्रदायिने
 अथतेब्राह्मणाः सर्वे जग्मुर्विप्रयथागताः ३०
 सोऽपि दस्युर्दस्युभिश्च जगाम निजमाश्रयम्
 एकदा गुडकंडोलं तेनैव खलु वर्त्मना ३१
 गृहीत्वा पथिकः कश्चित्काकीमंडलमागतः
 ततोऽसौ सहसा दस्युर्निर्भयः परहिंसकः ३२
 जहार गुडकंडोलमध्वनीनस्य तस्य च
 अथते दस्यवश्चक्रुर्गुडकंडोलभंजनम् ३३
 उर्वीशुश्चापतद्भागे शकटं गुडनिर्मितम्
 उर्वीशुः शकटं गौडं समासाद्य द्विजोत्तम ३४
 मनसा चिंतयामास वचः स्मरणपूर्वकम्
 अनो मया पुरा दत्तं स्वयमेव मुरारये ३५
 तस्मादनो न मे ग्राह्यं कदाचिदिह जन्मनि

विचिन्त्येतिहृदादातुंतदनोगुडनिर्मितम् ३६
दत्तंविप्रायकस्मैचिन्माधवप्रीतिहेतवे
तांभक्तिंतस्यविज्ञायमहापातकिनोद्विज ३७
जहारसकलंपापंसद्यःप्रीतोजनार्दनः
तस्मिन्नेवदिनेविप्रप्रविश्यचमहावनम् ३८
हतःपौरजनैःसर्वैरथक्रुद्धैःसउर्विशुः
भगवानथतंनेतुंविमानंस्वर्णनिर्मितम् ३९
दूतांश्चप्रेषयामासनानाभरण भूषितान्
अथतेभगवद्दूतास्तमुर्वीशुंगतैनसम् ४०
समारोप्यविमानेतंसद्योजग्मुःपुरंहरेः
ततौऽसौहरिसान्निध्यंप्राप्यपुण्यात्मनांवरः ४१
पुनर्मन्वन्तरशतंस्थित्वाकेशवसन्निधिम्
परमंज्ञानमासाद्यसविवेशतनुंहरेः ४२

व्यासउवाच-

येनकेनाप्युपायेनहरिभक्तिकरोनरः
संसारजलधेःपारंराजहंसइवब्रजन् ४३
क्षणमेवहरेर्भक्तिर्वर्ततेयस्यचेतसि
तत्पदंपरमंयातिसपापात्मापिगच्छति ४४
एकमप्युत्तमंवस्तुदत्त्वाऽसौतन्मुरारये
स्वयमेवहिभोक्तव्यंपश्चात्पापोपशांतये ४५
यद्वस्तुहरयेदत्तंतच्चदद्याद्विवजातये
किंचिच्छेषंनभोक्तव्यंतस्यावश्यंस्वयं बुधैः ४६
वस्तूनिब्राह्मणश्रेष्ठमिष्टानियानिकानिच
अदत्त्वाविष्णवेतानिनभोक्तव्यानिवैष्णवैः ४७
विष्णुनैवेद्यमाहात्म्यंसर्वपापप्रणाशनम्
सेतिहासंपुनर्वच्मिशृणुविप्रसमाहितः ४८
आसीत्सर्वजनिर्नामब्राह्मणःशुद्धवंशजः
शांतोदांतोदयायुक्तोगुरुब्राह्मणपूजकः ४९
हरेःपूजापरश्चैवहरिस्मरणतत्परः
प्रपन्नक्लेशविध्वंसीसत्यवादीजितेन्द्रियः ५०

प्रातःस्नायीनिजाचारग्राहीहिंसाविवर्जितः
 एकादशीव्रतरतोज्ञातिपूजापरायणः ५१
 कदाचित्सद्विजश्रेष्ठःस्वप्नेऽपश्यच्चकेशवम्
 श्यामं विरजपद्माक्षं स्मेरास्यं पीतवाससम् ५२
 स्वर्णकुण्डलमञ्जीरकिरीटोज्ज्वलविग्रहम्
 कौस्तुभोद्भासितोरस्कं वनमालाविभूषितम् ५३
 चतुर्बाहुं शङ्खचक्रगदापद्मधरं प्रभुम्
 समस्तैर्लक्ष्णैर्युक्तं स्वर्णयज्ञोपवीतिनम् ५४
 संप्राप्य दर्शनं स्वप्ने सविप्रो जगतीपतेः
 कृताञ्जलिस्तमस्तौषीद्रोमांचिततनुर्मुदा ५५
 तुभ्यं नमोऽस्तु जगतः सकलस्य भर्त्रे सल्लोकशोकभयरोगविनाशनाय
 नारायणाय कमलाह्वयप्रियाय धर्मार्थकामपरमामृतदाय तुभ्यम् ५६
 पापानि चैव सकलानि मया कृतानि मत्तेन मोहवशेन सदा मुरारे
 तस्माद्विभेमि जगदंबुनिधेर्गभीरान्मामुद्धरस्व निजभक्तितरीं प्रदाय ५७
 जानामि यद्यपि हरेदुरितं नुष्यो व्यामोहमाशुचलभेभुविकैटभारे
 पापं तथापि च मुदा स ततं करोमि तस्मान्न कोऽप्यहमिवास्ति जनो विमूढः ५८
 पुण्यद्रुमः सुखफलं सहसैव धत्ते किं वेद्मिनेति नृहरे कृतपातकोऽहम्
 पुष्पद्रुमार्पणविधौ नममास्ति वित्तं नाथ प्रसीद भगवन् किमहं करोमि ५९
 त्वत्पादपद्मयुगलं परमामृतस्य स्थानं विहाय मम चित्तमधुव्रतोऽयम्
 नारीमुखं व्रजति देवमृतिप्रदं यच्छ्लेष्मप्रकीर्णमनिशं कमलभ्रमेण ६०
 पाणिः प्रदानरहितोऽनृतभाषिवक्त्रं कर्णौ च पापश्रवणाय सदैव दक्षौ
 दोषानि मान्मम हरे हरसेवकस्य यस्मान्नुनाथशरणागतदोषहन्ता ६१
 संसारघोरजलधौ नृहरे कदाचित्त्वद्भक्तिनौरिहमया सुदृढा चलब्धा
 तत्रापि दैववशोऽहमहो दुरात्मा वर्तेत एव स ततं मम दुःखकालः ६२
 संसारपारगमनाय लसत्पथोऽस्ति किं सर्वदुःखरहितः सदयः प्रसन्नः
 अंधीकृतस्य मम मोहमहत्तमि स्त्रैर्दृष्टिस्त्वयीहन कदापि च याति विष्णो ६३
 पापात्मनोऽपि मम चित्तमिदं मुरारेन घृष्टं विनष्टं जनकं विनष्टं कारि
 यस्त्वांसमस्तसुरवंदितपादपद्मस्वप्नेऽपि केशिमथनाद्यविभोसमीक्षे ६४
 व्यास उवाच-
 इति तेनस्तुतो देवो भगवान्कमलापतिः

उवाचवाक्यंवाक्यज्ञः संसारार्णवतारकः ६५
श्रीभगवानुवाच-

भक्तिभिस्तवविप्रेन्द्रतुष्टोऽहनित्यमेव च
तस्मात्तवाचिरेणैवसर्वभद्रंभविष्यति ६६
पापिनोऽपितवोद्धारोमयापूर्वकृतोद्विज
अधुनाममभक्तोऽसिनविपत्तिर्भविष्यति ६७
ब्राह्मणउवाच

कोऽहतस्थौपुराविष्णोकिंवापापंमयाकृतम्
पापिनोऽपिममोद्धारः कथंपूर्वत्वयाकृतः ६८
संसारेऽस्मिन्कथंजातोजनितोऽहकथंत्वया
एतत्सर्वंविभोब्रूहियतस्त्वंसदयः सदा ६९
श्रीभगवानुवाच-

अप्रकाश्यमिदंगुह्यंयद्यपिद्विजसत्तम
तथापितववात्सल्यान्निगदामिनिशामय ७०
पुरात्वंब्राह्मणश्रेष्ठपक्षिवंशसमुद्भवः
भूतोऽसिभूमिभागेषुनिजकर्मविपाकतः ७१
क्षुधयातृषयावापिसततंव्याकुलोभवान्
बभ्रामभक्षयन्कीटान्निर्भरोष्णोदकंतथा ७२
नानादुःखंसदाभुंजन्यक्षियोनौसमुद्भवः
चतुर्वर्षसहस्राणिस्थितोऽसित्वंपुराक्षितौ ७३
एकदाकुलभद्रारव्योब्राह्मणःसर्वतत्त्ववित्
पूजयामासमांभक्त्यानैवेद्याद्यैर्नदीतटे ७४
समभ्यर्च्यसविप्रेन्द्रोममनैवेद्यतंदुलम्
ययौतत्रैवनिक्षिप्यभूयएवनिजंगृहम् ७५
ततोवृक्षात्समागत्यक्षुधिनापक्षिणात्वया
ममनैवेद्यसंबन्धिभक्षितंसर्वतंदुलम् ७६
भुक्तवैवसद्योमुक्तोऽसिपातकैरतिदारुणैः
कदाचित्प्राप्तकालस्त्वंकालधर्मगतोद्विज ७७
त्वामानेतुंमयादूताःप्रेषिताः सर्वथानिजाः
ततोरथेसमारोप्यभवंतंनष्टकल्मषम् ७८

सद्योदूतगणाः सर्वे समायाताः परंपदम्
 युगकोटिसहस्राणि स्थितोऽसिममसन्निधौ ७६
 भुञ्जन्सुखानि सर्वाणि दुर्लभानि सुरैरपि
 ततो यातोऽसि विप्रेन्द्र विशुद्धे ब्राह्मणान्वये ८०
 तत्रापि मयि भक्तिस्तेजाता तिसृदृढापुनः
 क्रियायोगेन मानित्यं समाराध्य द्विजोत्तम ८१ अं
 आयुषो ते मत्प्रसादान्मामकं पदमाप्स्यसि
 यदा तुष्टोऽस्म्यहं विप्रसपापात्मापि मुक्तिभाक् ८२
 कदाचिद्यस्य रुष्टोऽस्मि पुण्यात्मापि च पापभाक्
 तस्माद्ब्राह्मणभद्रं ते भक्तोऽसिममसुव्रत ८३
 दास्यामि ते परं स्थानं यदलभ्यं सुरैरपि
 ब्राह्मण उवाच-

त्वत्प्रसादाच्छ्रुतं नाथ पूर्ववृत्तांतमात्मनः ८४
 इदानीं श्रोतुमिच्छामि यत्किञ्चिद्ब्रूहितत्प्रभो
 कस्य तुष्टोऽसि देवेन्द्र कस्य रुष्टोऽसि वा प्रभो ८५
 महत्या कृपया सर्वमेतन्मे वक्तुमर्हसि
 श्रीभगवानुवाच-

कर्मणा येन विप्रेन्द्र तुष्टिर्मेहदि जायते ८६
 क्रोधश्च तत्समस्तं च कथयामि समासतः
 यो दयावान्द्विजश्रेष्ठ सर्वभूतेषु सर्वदा ८७
 अहंकारविहीनश्च तस्य तुष्टोऽस्म्यहं सदा
 कर्मकुर्यान्मदर्थं यो धर्मभक्तिसमन्वितः ८८
 ब्रूते मदर्थं यः शांतं तस्य तुष्टोऽस्म्यहं सदा
 मिष्टं वस्तु समासाद्य दत्वामेयश्च मानवः ८९
 मानापमाने सदृशस्तस्य तुष्टोऽस्म्यहं सदा
 सर्वभूतशरीरस्थं यो मां जानाति मानवः ९०
 परहिंसाविहीनो यस्तस्य तुष्टोऽस्म्यहं सदा
 कर्माणि कुरुते यस्तु सुविचार्य पुनः पुनः ९१
 गोब्राह्मणहितैषी यस्तस्य तुष्टोऽस्म्यहं सदा
 स्वयं निरुक्तं वचनं यत्राद्यः परिपालयेत् ९२

प्रपन्नयातियत्नाद्यस्तस्यतुष्टोऽस्म्यहंसदा
 ददात्यनुपकारिभ्योदानानिद्विजसत्तम ६३
 मयिचित्तंसदायस्यतस्यतुष्टोऽस्म्यहंसदा
 कर्मणायेनतुष्टोऽस्मिनिरुक्तंतत्समासतः ६४
 रुष्टोऽस्मि कर्मणायेनविप्रवच्मिशृणुष्वतम्
 परहिंसारतोयस्तुनिर्दयःसर्वजंतुषु ६५
 अहंयुःसर्वदाक्रुद्धःसमानयतिशत्रुताम्
 असत्यभाषीक्रूरश्चपरनिंदापरस्तुयः ६६
 कविवर्तनविध्वंसीसमानयतिशत्रुताम्
 अदृष्टदोषौपितरौस्त्रीभ्रातृभगिनीतथा ६७
 मोहात्त्यजतियोमूढःसमानयतिशत्रुताम्
 पितृभिर्भर्त्सनंयस्तुकुरुतेमूढधीर्नरः ६८
 गुर्ववज्ञाकरोविप्रसमानयतिशत्रुताम्
 आरामच्छेदिनोयेचजलाशयविलायिनः ६९
 ग्रामनाशकरायेचतेमानयंतिशत्रुताम्
 परस्त्रियंसमालोक्यविषादंयान्तियेजनाः १००
 शृण्वंतिपापचर्चाचतेषारुष्टोऽस्म्यहंसदा
 द्विषंतिनाथंयेमूढाअनाथस्वंहरंतिये १०१
 विश्वासघातिनोयेचतेषारुष्टोऽस्म्यहंसदा
 येचगोवीर्यहंतारोवृषलीपतयश्चये १०२
 अश्वत्थघातिनोयेचतेषारुष्टोऽस्म्यहंसदा
 ब्रह्मविष्णुमहेशानांमध्येयेभेदकारिणः १०३
 परदारातिरक्तायेतेषारुष्टोऽस्म्यहंसदा
 एकादश्यांभुंजतेयेलोभात्पापधियोनराः १०४
 वेदनिंदाकरायेचतेषारुष्टोऽस्म्यहंसदा
 पापबुद्धिरतायेचमित्रद्रोहरतास्तथा १०५
 धात्रीतरुंचयेघ्नंतितेषारुष्टोऽस्म्यहंसदा
 दिवसेमैथुनंयेचकुर्वतेकाममोहिताः १०६
 रजस्वलास्त्रियांचैवतेषारुष्टोऽस्म्यहंसदा
 येचादृष्टार्तवानारींमोहाद्गच्छंतिसत्तम १०७

व्रतस्थांचसदाजाल्मास्तेमानयंतिशत्रुताम्
 अमावास्यातिथौयेचकुर्वतेनिशिभोजनम् १०८
 भोजनद्वयमेवार्केतेषारुष्टोऽस्म्यहंसदा
 आमिषंमैथुनं तैलममावास्यादिनेद्विजाः १०९
 नयेत्यजंतिविप्रेन्द्रतेषारुष्टोऽस्म्यहंसदा
 बहुनात्रकिमुक्तेनसंक्षेपात्तेवदाम्यहम् ११०
 निंदंतिवैष्णवान्येचतेषारुष्टोऽस्म्यहंसदा
 व्यास उवाच-

इत्युक्त्वाभगवान्विष्णुरदृश्यः सहसाऽभवत् १११
 सचविप्रःसमुत्तस्थौत्यक्तनिद्रस्तुमंचतः
 केशवोक्तेनवाक्येनसविप्रोहरिभक्तिकृत् ११२
 संत्यज्यसकलंकार्यंक्रियायोगरतोऽभवत्
 नारायणस्यनैवेद्यंभुंजतोऽपिफलंत्विदम् ११३
 हरिपूजाकृतांपुंसांनजानेकिंभवेदिति
 समासेनब्रवीमित्वांश्रुणुसत्तमजैमिने ११४
 सकृत्कृत्वाहरेः पूजांप्राप्यतेपरमंपदम्
 मानुष्यंदुर्लभंलोकेपूजातत्रापिचक्रिणः ११५
 भक्तिस्तत्रापिविप्रेन्द्रदुर्लभापरिकीर्तिता ११६
 संसाराब्धिंसर्वदुःखप्रपूर्णंतुंवांछायस्यचित्तेस्तिपुंसः
 भक्त्यानित्यंवासुदेवस्यपूजांकुर्यादार्यःकर्मणांसोऽखिलानाम् ११७
 इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारे एकोनविंशतितमोऽध्यायः १६

विंशतितमोऽध्यायः

व्यास उवाच-

विष्णुपूजाफलंविप्रसंक्षेपात्कथितंमया
 इदानींवच्मिदानानिनिशामयसमाहितः १
 दानंतपोद्वयोर्मध्येदानमेकंपरंस्मृतम्
 तपसापापमित्युक्तंनपापोदानकर्मणि २
 तपःकृतयुगेश्रेष्ठत्रेतायांध्यानमेवच
 सपर्याद्वापरेश्रेष्ठादानंश्रेष्ठंकलौयुगे ३

तस्मात्कलियुगेदानं प्रीतयेकमलापतेः
 कर्तव्यं सततं प्राज्ञैरिच्छद्भिः परमं पदम् ४
 कलया कलया चन्द्रकलां संवर्द्धते तथा
 दानस्य सागतिः प्रोक्ता तपसश्च मनीषिभिः ५
 पलादपि द्विजश्रेष्ठ कर्तव्यो वित्तसंग्रहः
 संचितं तु धनं प्राज्ञो दानकर्मणि संचिपेत् ६
 धने स्थितोऽपि यो मर्त्यो नाशनातिनददाति यः
 दरिद्रः स च विज्ञेयो दानभोगविवर्जितः ७
 वित्तं केन सहायाति याति तेन तु को द्विज
 आयाति तत्पुरादत्तमिह पंचत्वमागते ८
 दत्त्वादत्त्वासदा दानं मानवाये दरिद्रति
 नते दरिद्रा विज्ञेयाः परलोके महेश्वराः ९
 धनं रक्षति कार्पण्याद्ये ते ज्ञेयाः सुदुःखिताः
 अन्ते त्यक्त्वा च तत्सर्वं निराशा याति जैमिने १०
 परलोके द्विजश्रेष्ठः साधुः स ह्यलवर्जितः
 निर्द्धने बन्धुहीने च नादत्तमुपतिष्ठते ११
 स्तोत्रं स्तोत्रं च विप्रेन्द्र भक्तिश्रद्धा समन्वितः
 नित्यं देयानि दानानि वैष्णवैर्निजभक्तितः १२
 सर्वेषामेव दानानां मन्त्रदानं द्विजोत्तम
 जलदानं च तत्त्वज्ञैरतिश्रेष्ठं प्रकीर्तितम् १३
 विना न्नैनं तिष्ठति प्राणा देहेषु देहिनाम्
 अन्नदः प्राणदो ज्ञेयः प्राणदः सकलप्रदः १४
 तस्मात्समस्तदानानां मन्त्रदोलभते फलम्
 अन्नदानं समं दानं जलदानं च जैमिने १५
 विना तोयेन नान्नं स्यादतस्तोयं प्रदीयते
 क्षुधा तृषापि विप्रेन्द्र द्वेतुल्ये तु प्रकीर्तिते १६
 तस्माद्दत्त्वा च तोयं च श्रेष्ठं प्रोक्तं मनीषिभिः
 जीवनं जीवनं नृणां जीवनं च जीवनम् १७
 अतो जीवनरक्षार्थं जीवनं प्राज्ञ उत्सृजेत्
 अन्नं तोयं च विप्रेन्द्र दत्तं येन महीतले १८

तेनसर्वाणिदानानिकृतानिनात्रसंशयः
 अन्नदानस्यमाहात्म्यंजलदानस्यवैशृणु १९
 बभूवहास्तिनपुरेकुबेरइववित्तवान्
 तस्मिन्नेवपुरेवेश्याबभूवसुरसुंदरी २०
 ख्यातारतिविदग्धेति सर्वलक्षणसंयुता
 तत्रक्षेमंकरीनामब्राह्मणीश्रेष्ठवंशजा २१
 समस्तगुणसम्पन्नाविधवासीद्विवजात्मजा
 साब्राह्मणीद्विजश्रेष्ठजारानुरक्तमानसा २२
 निषिद्धं कर्म कुर्वतीत्यक्त्वायात्यविवेकताम्
 तयासंनिहिताविप्रवेश्यापिब्राह्मणीचसा २३
 चकारसख्यंस्नेहेनवेश्यावृत्तिमुपेत्यसा
 सावेश्याब्राह्मणीचापिद्वेऽप्येकत्रदिनेदिने २४
 पापानिचक्रतुःप्रीत्याअसंख्यातानिजैमिने
 ततोरतिविदग्धासावृद्धभावमुपागता २५
 ब्राह्मणीचापिविप्रेन्द्रदुःशीलात्यंतपापिनी
 कदाचिद्वारमुख्यासाजरंतीतांनिजांसखीम् २६
 प्राहेतिविस्मिताविप्रवचनंविनयान्विता
 रतिविदग्धोवाच -
 सखित्वयासहानेकंदारुणं पातकं कृतम् २७
 अद्यापिपातकेदृष्टिर्महतीवर्ततेमम
 सौन्दर्यचबलंचैवसर्वमेजरयाहतम् २८
 इत्थमस्वास्थ्यकृन्नित्यमाशांत्यक्तुंनशक्यते
 स्थावरंसुमहत्प्राप्तंकृतपातकयामया २९
 समागतमिवैतर्हिसमीक्ष्यमरणंगतम्
 उपार्जितेनपापेनयानिवित्तानिवैमया ३०
 रक्षिष्यंत्यनपत्यायांमृतायांमयितानिके
 तस्मात्सर्वाणिवित्तानिअन्यायोपार्जितानिच ३१
 दातुमिच्छामिविप्रेभ्योयदित्वंमन्यसेसखि
 ब्राह्मणयुवाच-
 मयायावन्तिवित्तानिपश्येतिसंचितानिच ३२

असत्पात्रेषुदत्तानितानिसर्वाणिनित्यशः
 तस्मादहंधनैर्हीनाकिंदास्यामिद्विजातये ३३
 अस्तिचेद्यदिवित्तंतेदानमाशुतदाकुरु
 तस्याएवंवचः श्रुत्वासावेश्यात्यंतहर्षिता ३४
 वित्तेनसकलेनैवअन्नदानंचकारह
 हरिशर्माचविप्रेन्द्रोधनवानतिभक्तितः ३५
 पूजयामाससततंभगवंतंजनार्दनम्
 जितेन्द्रियोजितक्रोधोहिंसादम्भविवर्जितः ३६
 प्रीतयेकमलाभर्तुः सतेपेसुमहत्तपः
 गंधपुष्पैश्चबलिभिर्घृतधूपैःप्रदीपकैः ३७
 पूजयामासदेवेशंनित्यमेवजनार्दनम्
 धनवानपिविप्रोऽसौवित्तस्यक्षयशंकितः ३८
 पिपीलिकामूषिकाश्चतथान्येऽपिचजंतवः
 कृपणस्यद्विजश्रेष्ठगृहेनित्यंबुभुक्षिताः ३९
 उपार्जितंधनंसर्वस्वयमेवदिनेदिने
 बुभुजेब्राह्मणश्रेष्ठदानकर्मविवर्जितः ४०
 सुहृदांब्राह्मणानांचबांधवानांकदापिसः
 चकारनचसंभाषामर्थप्रार्थनशंकया ४१
 विगणय्यस्ववित्तानिसुबहूनिनिजालये
 मत्वाश्रेष्ठमिवात्मानंमोदतेऽसौद्विजोत्तम ४२
 कदाचित्प्राप्तकालोऽसौब्राह्मणोऽत्यतवित्तवान्
 गणिकाब्राह्मणीसाचएककालेमृताद्विज ४३
 अथदूताःसमायातास्तान्नेतुमतिभीषणाः
 धर्मराजस्यदेवस्यपाशमुद्गरपाणयः ४४
 तेचचण्डादयोदूतास्तान्समादायजैमिने
 ययुर्धर्मपुरंसद्योदुर्गमेनपथाततः ४५
 चण्डउवाच-
 आनीतोहरिशर्माचवेश्याचब्राह्मणीचसा
 तवाज्ञयाजीवितेशपश्यैतान्पुरतः स्थितान् ४६
 तान्समालोक्यजीवेशःप्रहस्यद्विजसत्तम

चित्रगुप्तमितिप्राहसर्वकार्यविचक्षणम् ४७

यमउवाच-

एतेषांसर्वकार्याणिशुभदान्यशुभानिच

मूलाद्विचारयप्राज्ञचित्रगुप्तमहामते ४८

यमादेशात्ततस्तेषांचित्रगुप्तोविचक्षणः

सर्वविचारयामासशुभकर्माशुभंतथा ४९

चित्रगुप्तउवाच-

देवाकर्णयवक्ष्यामिपुण्यंचपातकंतथा

इयंवेश्याब्राह्मणीचहरिशर्माचकारयत् ५०

एषारतिविदग्धारण्यागणिकातिदुराशया

चकारयानिपापानिवक्तुंतानिनशक्यते ५१

अन्यायोपार्जितैर्वित्तैरखिलैरेवसूर्यज

अन्नदानंचकारेयंगणिकागतयौवना ५२

अन्नदानप्रभावेण्यातनागृहवासदैः

त्यक्तेयंपातकैःसर्वैः कोटिजन्मार्जितैरपि ५३

अन्नदानंमहाराजयेकुर्वतिजनाःक्षितौ

तेपापिनोऽपिगच्छंतितद्विष्णोःपरमंपदम् ५४

यावन्त्यन्नानियच्छंतिमानवाः क्षितिमण्डले

तावंत्योब्रह्महत्याश्चतस्यनश्यंत्यसंशयः ५५

अन्नानियच्छतांत्यक्त्वाशरीराणिचपातकम्

गृह्णतामेवपात्राणिसहसायातिसूर्यज ५६

तस्मात्पापिनामन्नानिगृह्णंतिविचक्षणाः

मोहाद्गृह्णंतियेमूढास्तएवपापभागिनः ५७

शुभकर्माशुभंवापिवेश्यायाः कथितंप्रभो

ब्राह्मण्याःशृणुकर्माणिशुभानिचाशुभानिच ५८

इयंक्षेमंकरीनामब्राह्मणीशुद्धवंशजा

भद्रकीर्तिप्रियासर्वचकारदुरितंप्रभो ५९

त्यक्त्वानिजाश्रमाचारंनिजयौवनगर्विता अं

बभूवात्यंतपापिष्ठाजारसंगमलोलुपा ६०

कदाचिच्छैशवेराजन्खेलंतीशिशुभिःसह

रथ्यायांखननंचक्रेचतुष्कोणसमन्वितम् ६१
तस्मिन्नेवदिनेमेघउदकानिववर्षच
पूरितंतज्जलैःखातंतयाविनिर्मितंप्रभो ६२
ततोमध्याह्नसमयेगौरेकस्तृषितोनृप
अपिबत्तत्रपानीयंतापितस्तपनातपैः ६३
तेनैवसर्वपापानिविनष्टानिमहांतिवै
तस्याः सूर्यसुतप्राज्ञजलदानप्रभावतः ६४
विमुक्ताः सकलैःपापैर्ब्रजेन्नारायणालयम्
कृतपापाहिदेवेशब्राह्मणीयंदुराशया ६५
विमुक्तासकलैः पापैर्जलदानप्रभावतः
अयंविप्रोमहाभक्तोदेवदेवस्यचक्रिणः ६६
ततोऽस्योपरिजीवेशप्रभुरेकोऽच्युतः स्मृतः
व्यासउवाच-

चित्रगुप्तस्यतद्वाक्यंसमाकर्ण्यसदंडभृत् ६७
तांवेश्यांब्राह्मणींचापिववंदेब्राह्मणंचतम्
दिव्यैःसुवर्णालंकारैर्वस्त्रैर्नानाविधैस्तथा ६८
तेषांपूजांयमः श्रुत्वाकुटुंबिनांचजैमिने
उवाचप्रहसन्वाक्यंसुप्रीतोमृदुलाक्षरम् ६९
यमउवाच-

यूयंसर्वे महात्मानोविनष्टाखिलपातकाः
समस्तसुखदंस्थानंगच्छतश्रीपतेःप्रभोः ७०
तानारोप्यततोदिव्येयमः कांचननिर्मिते
राजहंसयुतेस्थानेप्रेषयामासचक्रिणः ७१
ततोदिव्यरथारूढाःसर्वाभरणभूषिताः
पुरंभगवतोजग्मुस्तेसर्वेगतपातकाः ७२
गणिकाब्राह्मणीसाचविनष्टाखिलकल्मषा
सान्निध्यंप्राप्यदेवस्यतस्थौविप्रचिरंसुखम् ७३
हरिशर्माणमालोक्यसमायांतंजनार्दनः
ददौवरासनंतस्मैस्नेहात्कनकनिर्मितम् ७४
पाद्यार्घ्याचमनीयैश्चतमभ्यर्चद्विजोत्तमम्

वरासनोपविष्टंचपप्रच्छेतिमुदाहरिः ७५

श्रीभगवानुवाच-

द्विजन्मकुशलंब्रूहिमद्भक्तप्रवरोऽसियत्

चिरंमेमंदिरंतिष्ठसर्वोपद्रववर्जिते ७६

ब्राह्मणउवाच-

त्वांस्मृत्वापीक्षितोदेवलभतेकुशलंप्रभो

त्वत्सान्निध्यंमया प्राप्तंकुशलंकिमतः परम् ७७

व्यासउवाच-

एतस्यवचनंश्रुत्वाभगवान्प्रणयोदितम्

दत्तवान्निजसारूप्यंप्रीतस्तस्मैद्विजन्मने ७८

ददौतस्मैसुखंसर्वदुर्लभंकमलापतिः

आहारमात्रंनददौतत्कार्पण्यंस्मरन्प्रभुः ७९

दिनद्वयांतरेविप्रोनिराहारः क्षुधाकुलः

प्रोवाचविष्णुंदेवेशंविनयावनतःस्थितः ८०

ब्राह्मणउवाच-

प्रभोप्राप्तंवस्थानमनेकतपसांफलैः

अत्रापिक्षुधयानित्यंविफलोऽस्मिकथंप्रभो ८१

देवकन्या गणैर्दिव्यैःसंप्राप्तनवयौवनैः

श्वेतचामरवातेनमंचेष्वपिनिवीजितः ८२

सुगंधानांप्रसूनानांमहास्रग्भिर्लंकृतः

चंदनैर्लिप्तसर्वांगोराजश्रेष्ठइवप्रभो ८३

चार्वङ्गीभिःकामिनीभिर्नित्यंमत्पुरतः प्रभो

गीतेननृत्यतेचापिनारायणतवाज्ञया ८४

वासवाद्याःसुराःसर्वैरजांसिममपादयोः

शिरःकिरीटशोभीनिनित्यमेववहंतिवै ८५

देवदेवर्षयश्चापिमुनयश्चजगत्पते

स्तुवंतिमांस्तवैर्नित्यंकिंकराइवसर्वदा ८६

चतुर्बाहुरहंश्यामः शङ्खचक्रगदाब्जभृत्

प्रफुल्लपुण्डरीकाक्षःपीतवासाःसुकुण्डलः ८७

स्वर्णयज्ञोपवीतीचकिरीटीकुण्डलीतथा

दृश्येत्वमिव देवाद्यैर्द्वितीयो गरुडध्वजः ८८
सुखान्येतानि दत्तानि दुर्लभानि त्वया प्रभो
ददासि कथमाहारं नमह्यं परमेश्वर ८९
क्षुधाग्निना च सुमहच्छरीरं मम दह्यते
यथैव ज्वलितो वृक्षः कोटरस्थेन वह्निना ९०
सुखमेतत्त्वया दत्तं हरे मह्यं नरोचते
प्रज्वलज्जठराग्नौ तु विह्वलाङ्गाय केशव ९१
कर्मणामनसा वाचा त्वां विना जगदीश्वरम्
न पूजितो मया कश्चिद्देवदेव गणार्चितः ९२
स्वप्नेनापि जगन्नाथ तस्य भक्तिः कृतानहि
आहारं केन दोषेण ददासि नहि मे प्रभो ९३
व्यास उवाच-

अथासौ भगवान्विष्णुः कौतुकी समुवाच तम्
गच्छ ब्राह्मण भद्रं ते ब्रह्माणं प्रतिसत्वरम् ९४
इति श्रुत्वा वचो विप्रः शीघ्रं ब्रह्माणमाययौ
ब्रह्मातं प्रति प्रोवाच कार्पण्यं तस्य दर्शयन् ९५
ब्रह्मोवाच-

दुःखादुपार्जितं कर्म दीयते यन्न भूसुरे
स्वयं न भुंजते तच्च नष्टमेव न संशयः ९६
कारणं तव दुःखस्य सर्वमेव मयोदितम्
गच्छ ब्राह्मण भद्रं ते निःसंदेहो यमागतः ९७
ब्राह्मण उवाच-

निजकर्मविपाकोऽयत्नत्प्रसादाच्छ्रुतोऽखिलः
इदानीं ब्रूहि दानानि कानि देयानि मानवैः ९८
ब्रह्मोवाच-

बहूनि संति दानानि तानि वक्तुं न शक्यते
संक्षेपात्कथ्यते विप्रनिशामय समाहितः ९९
भूमिदानं द्विजश्रेष्ठ सर्वदानोत्तमोत्तमम्
कृतं पुण्यात्मना येन संशेयः सर्वदानकृत् १००
गोचर्ममात्रं भूमिं यो ददाति द्विजसत्तम

सगच्छेत्परमंस्थानंविमुक्तःसर्वपातकैः १०१
 भूमिंसस्यसमेतांयोदरिद्रायद्विजातये
 ददातिब्राह्मणश्रेष्ठतस्यपुण्यंनिशामय १०२
 सर्वपापविनिर्मुक्तोनारायणपुरं व्रजेत्
 तत्रभुंक्तेसुखंसर्वयावदिन्द्राश्चतुर्दश १०३
 भूयोभूमिंसमासाद्यसार्वभौमोनृपोभवेत्
 चिरंभुक्त्वामहींकृत्स्नानरोनारायणोभवेत् १०४
 यस्माद्भूमिर्द्विजैर्ग्राह्यात्यक्त्वादानशतान्यपि
 भूमिदोभूमिनेताचद्वावपिस्वर्गगामिनौ १०५
 मंदबुद्धिर्द्विजोयस्तुभूमिदानंपरित्यजेत्
 प्रतिजन्मनिविप्रेन्द्रसभवेदतिदुःखितः १०६
 अन्येभ्योऽपिसमादायभूमिदानंयत्राचरेत्
 तस्यविष्णुरतिप्रीतोददातिपरमंपदम् १०७
 ग्रामंयच्छतियोविप्रदरिद्रायद्विजातये
 दापयत्यपिवातस्यपुण्यंवापिनिशामय १०८
 यावंतोरेणवोभूमौयावंतोवृष्टिर्बिंदवः
 मन्वंतराणितावंतिविष्णुलोकेवसेत्सुधीः १०९
 धेनुंपयस्विनींयस्तुसवत्सां यच्छतिद्विज
 तस्यब्रवीम्यहंपुण्यमाकर्णयमहात्मनः ११०
 सप्तद्वीपांमहींदत्वाससस्यांयत्फलंलभेत्
 तत्फलंलभतेमर्त्योर्धेनुंयच्छन्द्विजातये १११
 ददातिवृषभंयस्तुब्राह्मणायकुटुंबिने
 विमुक्तःपातकैरुद्रैरुद्रलोकंसगच्छति ११२
 तस्ययावंतिरोमाणिशरीरेवृषभस्यच
 तावत्कल्पसहस्राणिरुद्रेणसहमोदते ११३
 यस्तुवेदविदेधेनुंदद्यादुभयतोमुखीम्
 नतस्यपुनरावृत्तीरुद्रलोकात्कदाचन ११४
 वृषंतिलसमायुक्तं कृष्णंयस्तुप्रयच्छति
 सरुद्रभवनेतिष्ठेद्विजोन्द्रतिलसंख्यया ११५
 तिलप्रमाणमपिचस्वर्णदद्याद्विजातये

सयातिविष्णुभवनंकुलकोटिसमन्वितः ११६
 योभक्त्यारजतयच्छेदरिद्रायद्विजातये
 चंद्रलोकंसमासाद्यसुधापानंकरोतिसः ११७
 हीरकंमौक्तिकंचापिप्रवालंचमणिंतथा
 योददातिद्विजश्रेष्ठशक्रलोकंसगच्छति ११८
 अश्वदानंद्विजश्रेष्ठयः करोतिमहाशयः
 गन्धर्वराजराजत्वंसंप्राप्नोतिनसंशयः ११९
 ददातिवारण्यस्तुयुवानंदोषवर्जितम्
 देवराज्येविभागीसभवेदिन्द्रइवद्विज १२०
 नरदोलांचयोदद्याद्ब्राह्मणायसदक्षिणाम्
 सोऽपीन्द्रपदमासाद्यवसेत्कल्पचतुष्टयम् १२१
 शालिग्रामशिलादानंयोददातिद्विजातये
 तस्यपुण्यंप्रवक्ष्यामिसमासेनशृणुद्विज १२२
 सप्तद्वीपांमहीदत्वासशैलवनकाननाम्
 यत्फलंतच्चलभतेशालग्रामशिलाप्रदः १२३
 तुलापुरुषदानेनयत्फलंप्राप्यतेनरैः
 शालग्रामशिलांयच्छंस्तस्मात्कोटिगुणंलभेत् १२४
 शालग्रामशिलायेनप्रदत्ताद्विजसत्तम्
 नूनंतेनप्रदत्तानिभुवनानिचतुर्दश १२५
 तुलापुरुषदानंयःप्रकरोतिनरोत्तम
 दिविदिव्यांबरधरश्चिरंसचमहीपतिः १२६
 जननीजठरेभूयस्तस्यजन्मनविद्यते
 ददातियस्तुवैकन्यांसालंकारानरोत्तमः १२७
 सगच्छेद्विष्णुभवनंपुनरावृत्तिवर्जितः
 यःकन्याविक्रयंमूढोमोहात्प्रकुरुतेनरः १२८
 सगच्छेन्नरकंधोरंपुरीषहृदसंज्ञकम्
 विक्रीतायाश्चकन्यायायः पुत्रोजायते द्विज १२९
 सचांडालइवज्ञेयः सर्वधर्मबहिष्कृतः
 कन्याविक्रयिणः पुंसोमुखंपश्येन्नशास्त्रवित् १३०
 पश्येदज्ञानतोवापिकुर्याद्भास्करदर्शनम्

यत्किंचित्क्रियतेकर्मकन्याविक्रयिणः पुरः १३१
 शुभंतत्सकलंकर्मगच्छेद्विफलतां द्विज
 कन्याविक्रयिणो नास्ति नरकान्निष्कृतिः पुनः १३२
 कन्यादानकृतो नास्ति स्वर्गादागमनं पुनः
 बहुनात्र किमुक्तेन संक्षेपेण ब्रवीमि ते १३३
 हीरकक्षितिकन्यानां फलं स्याच्च शताधिकम्
 उपानहं चातपत्रं यस्तु यच्छति भूतले १३४
 शृणु तस्य तु वै पुरयं संक्षेपेण ब्रवीमि ते
 इह वर्षशतं जीवेत्सर्वसंपत्समन्वितः १३५
 मृतः शक्रपुरं प्राप्य शतकल्पचतुष्टयम्
 ददाति नूतनं वस्त्रं सयाति परमां गतिम् १३६
 वस्त्रं पुरातनं यच्छेद्धेनुं चरजतीं तथा
 कन्यां रजस्वलां यस्तु सदानरकं व्रजेत् १३७
 फलदो मानवो विप्रगच्छति त्रिदशालयम्
 भुंक्ते कल्पसहस्राणि फलं तत्रामृतोपमम् १३८
 शाकप्रदो याति विप्रशंभोर्भगवतः पदम्
 तत्र कल्पद्वयं भुंक्ते पायसं दुर्लभं सुरैः १३९
 दुग्धदो दधिदश्चैव घृतदस्तक्रदस्तथा
 प्राप्नोति वै सुधापानं पुरो भगवतो हरेः १४०
 पुष्पदो मनुजो विप्रगन्धदश्च सुरालयम्
 तिष्ठेद्युगसहस्राणि पुष्पगन्धविभूषितः १४१
 शय्यादानं द्विजश्रेष्ठयः करोति द्विजोत्तम
 सब्रह्मलोकमागत्य पर्यंकशयनश्चिरम् १४२
 दीपदः पीठदश्चैव सर्वपापविवर्जितः
 दिव्यसिंहासनस्थश्च जलदीपावलीवृतः १४३
 तांबूलदो नरो राजन् भुवि भुंक्तेऽखिलं शुभम्
 दिवि देवाङ्गनाक्रोडे सुप्तस्तांबूलमत्तिवै १४४
 विद्यादानं द्विजश्रेष्ठयः करोति नरोत्तम
 संप्राप्य संनिधिं विष्णोस्तिष्ठेद्युगशतद्वयम् १४५
 ततो ज्ञानं समासाद्य तत्रैव द्विजसत्तम

प्राप्नोतिदुर्लभंमोक्षंप्रसादात्कमलापतेः १४६
 अनाथंब्राह्मणंयस्तुपाठयत्यतिदुःखितम्
 सयातिविष्णुभवनंपुनरावृत्तिदुर्लभम् १४७
 कुलीनोऽपिद्विजश्रेष्ठोनभातिविद्ययाविना
 तस्माद्विवर्जंपाठयंतःप्रयांतिपरमंपदम् १४८
 भुविप्रत्यक्षदेवोऽपिब्राह्मणोदेवताश्रयः
 सर्ववर्णगुरुनैवविद्याहीनोविराजते १४९
 संसारेयानिदानानिसंतिहेमादिकानिच
 तानितेनप्रदत्तानिब्राह्मणोयेनपाठितः १५०
 कुर्यात्पुस्तकदानंयोनरोभक्तिसमन्वितः
 तस्यपुण्यंद्विजश्रेष्ठसंक्षेपात्तेवदाम्यहम् १५१
 तत्राक्षराणियावंतिपत्रेपत्रेचपुस्तके
 प्रत्यक्षरेलभेत्पुण्यंकपिलाकोटिदानजम् १५२
 यावद्दिनंपुस्तकंतत्प्रपठंतिद्विजातयः
 तावन्मन्वंतरंतिष्ठेद्वैकुण्ठेपुस्तकप्रदः १५३
 एवमादीन्यनेकानिसंतिदानानिभूसुर
 सम्यग्वक्तुंजगत्यस्मिन्कःशक्तोद्विशतैरपि १५४
 ब्रह्महत्यादिपापानिक्रियंतेयानिमानवैः
 हन्यंतेतानिपापानितस्माद्दानंसमाचरेत् १५५
 आत्मपुण्येनयद्दानंदीयतेचत्रिभिर्जनैः
 यावद्द्रव्यंफलंतस्मात्तस्यदानस्यलभ्यते १५६
 प्रीतयेकमलाभर्तुर्यद्दानंदीयतेजनैः
 तस्यकोटिगुणंपुण्यंलभतेनात्रसंशयः १५७
 तस्मान्नारायणप्रीतिहेतवेमतिमान्नरः
 दानंसमाचरेद्विप्रभक्तिकर्मसमन्वितः १५८
 तपसोऽपिपरंदानंनिरुक्तंतत्त्वदर्शिभिः
 अतोयत्नादपिप्राज्ञोदानकर्मसमाचरेत् १५९
 दानंतपोद्वेअपियः प्रकरोतिनरोत्तमः
 तस्यतुल्योजगत्यस्मिन्विद्यतेनहिभूसुर १६०

इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेसर्वदानमाहात्म्यंनामविंशोऽध्यायः २०

एकविंशोऽध्यायः

व्यास उवाच-

ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा हरिश्चर्मो द्विजोत्तमः
भूयोऽपि तं नमस्कृत्य भक्त्या प्राहेति जैमिने १
हरिश्चर्मो वाच-

प्रोक्तानि यानि दानानि सुखहूनि त्वया प्रभो
कस्मै देयानि दानानि तन्मे गदितुमर्हसि २
ब्रह्मो वाच-

सर्वेषामेव वर्णानां ब्राह्मणः परमो गुरुः
तस्मै देयानि दानानि भक्तिश्रद्धासमन्वितैः ३
सर्वदेवाश्च यो विप्रः प्रत्यक्षस्त्रिदशो भुवि
स तारयति दातारं दुस्तरे विश्वसागरे ४

ब्राह्मण उवाच-

सर्ववर्णगुरुर्विप्रस्त्वय प्रोक्तः सुरोत्तम
तेषां मध्ये तु कः श्रेष्ठः कस्मै दानं प्रदीयते ५
ब्रह्मो वाच-

सर्वेऽपि ब्राह्मणाः श्रेष्ठाः पूजनीयाः सदैव हि
स्ते यादिदोषतप्ता ये ब्राह्मणा ब्राह्मणोत्तम ६
अस्माकं द्वेषिणस्ते च परे भूयः कदाचन
अनाचाराद्विजाः पूज्या न च शूद्रा जितेन्द्रियाः
अभक्ष्य भक्षका गावो लोकानां मातरः स्मृताः ७
माहात्म्यं भूमिदेवानां विशेषादुच्यते मया
तव स्नेहाद्विजश्रेष्ठ निशामय समाहितः ८
क्षत्रियाणां च क्षयानां शूद्राणां गुरवो द्विजाः
अन्योन्यं गुरवो विप्राः पूजनीयाश्च भूसुराः ९
ब्राह्मणं पूजयेद्यस्तु विष्णुबुद्ध्या नरोत्तम
आयुः पुत्रश्च कीर्तिश्च संपत्तिस्तस्य वर्द्धते १०
संचिनोति द्विजं यस्तु मूढधीर्मानवो भुवि
सुदर्शनेन तच्छीर्षं हंतुमिच्छति केशवः ११
पुष्पहस्तं पयोहस्तं देवहस्तं च जैमिने

ननमेद्ब्राह्मणंप्राज्ञस्तैलाभ्यंगिकतवग्रहम् १२
 जलस्थंदेववेश्मस्थंध्यानमज्जितचेतसम्
 देवपूजांप्रकुर्वंतननमेद्ब्राह्मणंबुधः १३
 बहिष्क्रियांप्रकुर्वंतभुंजानंचद्विजोत्तम
 तथासामानिगायंतननमेद्ब्राह्मणंबुधः १४
 ब्राह्मणायत्रतिष्ठतिबहवोद्विजसत्तम
 प्रत्येकंतुनमस्कारस्तत्रकार्योनधीमता १५
 कृताभिवादनंविप्रंभक्त्यायोनाभिवादयेत्
 सचाण्डालसमोज्ञेयोनाभिवाद्यः कदाचन १६
 कृतप्रणामंतनयंनमेतांपितरौनच
 कृतप्रणामाः सर्वेऽपिनमस्कार्याद्विजैर्द्विजाः १७
 कृतदोषान्द्विजान्गाश्चनद्विषन्तिविचक्षणाः
 द्विषन्तिवापिमोहेनतेषांरुष्टःसदाहरिः १८
 याचकान्ब्राह्मणान्यस्तुकोपदृष्ट्याप्रपश्यति
 सूचीप्ररोपणंतस्यनेत्रयोःकुरुतेयमः १९
 विप्रनिर्भर्त्सनंमूढायेनवक्त्रेणकुर्वते
 तस्मिन्वक्त्रेयमस्तप्तंलोहदंडंदातिवै २०
 ब्राह्मणोयद्गृहंभुंक्तेतद्गृहेकेशवः स्वयम् अं
 देवताः सकलायेचपितरश्चसुरर्षयः २१
 विप्रपादोदकंयस्तुकणमात्रंवहेद्बुधः
 देहस्थंपातकंतस्यसर्वमेवाशुनश्यति २२
 कोटिब्रह्माण्डमध्येषुसंतितीर्थानियानिवै
 तीर्थानितानिसर्वाणिविप्रपादे तुदक्षिणे २३
 विप्रपादोदकैर्नित्यंसिक्तंस्याद्यस्यमस्तकम्
 सस्नातः सर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः २४
 सर्वपापानिघोराणिब्रह्महत्यादिकानिच
 सद्यस्तस्यविनश्यन्तिविप्रपादांबुधारणात् २५
 क्षयाद्याव्याधयः सर्वाः परमक्लेशदायिकाः
 गच्छन्तिविलयंसद्योविप्रपादांबुधारणात् २६
 पित्रर्थयानितोयानिदीयन्तेविप्रपादयोः

तैस्तृप्ताःपितरःस्वर्गेतिष्ठन्त्याचन्द्रतारकम् २७
 प्रक्षाल्यविप्रचरणौदूर्वाभिर्योऽचयेद्वुधः
 तेनार्चितोजगत्स्वामीविष्णुः सर्वसुरोत्तमः २८
 विप्राणांपादनिर्माल्यंयोमर्त्यः शिरसावहेत्
 सत्यंसत्यमहंवच्चिरतस्यमुक्तिर्हिशाश्वती २९
 विप्रंप्रदक्षिणीकृत्येवंदतेयोनरोत्तमः
 प्रदक्षिणीकृतातेनसप्तद्वीपावसुन्धरा ३०
 योदद्यात्फलतांबूलंविप्राणांपादसेचनात्
 रोगीरोगात्प्रमुच्येतपापीमुच्यतपातकात् ३१
 मुच्यतेबन्धनाद्बद्धोविप्राणांपादसेचने
 अनपत्याश्चयानार्योमृतापत्याश्चयाः स्त्रियः ३२
 बह्वपत्याजीववत्साविप्रपादस्यसेचनात्
 माहामृत्यं शृणुविप्रेन्द्रसर्वपापप्रणाशनम् ३३
 द्विजांघ्रिसेचनस्याहंसमासेनब्रवीमि ते
 पूर्वभद्रक्रियोनामपवित्रकुलसंभवः ३४
 बभूवब्राह्मणोविष्णोः परिचर्यापरायणः
 वेदवित्सदयःशांतः पितृभक्तिपरायणः ३५
 अतिथीनांकृतापूजाज्ञातिपूजाकरस्तथा
 एकदासद्विजश्रेष्ठस्तैलाभ्यंगितविग्रहः ३६
 जगामसरसींस्नातुंगृहीतस्नानवस्त्रकः
 कृतस्नानः सविप्रेन्द्रोविधिनातर्पणादिकम् ३७
 चकारसर्वशास्त्रज्ञःसर्वलोकहितेरतः
 समाप्यस्नानकर्माणिहरिनामानिकीर्तयन् ३८
 आजगामस्वकेगेहेहरिपूजापरोऽभवत्
 पादौप्रक्षालयामासपानीयैरतिशीतलैः ३९
 प्रक्षालितांघ्रिहस्तोऽसौब्राह्मणोब्राह्मणार्चकः
 स्थापयामाससर्वाणिस्नानोपकरणानिच ४०
 द्वारदेशेद्विजश्रेष्ठनिदाघतपनातपैः
 तापितोभषकः कश्चिदग्निकल्पैः समागतः ४१
 विप्रपादोदकेतस्मिन्प्रसुप्तोत्यंतशीतले

विप्रपादोदकस्पर्शाद्भषक्तोऽत्यतपातकी ४२
 विमुक्तः पातकैः सर्वैः कोटिजन्मकृतैरपि
 ससुप्तो मन्दिरद्वारिभषको विकलस्तृषा ४३
 पानीयं चाचयामास ताडितो द्विजकिंकरैः
 जगाम पंचतांसद्यस्तत्रैव भषको द्विजः ४४
 द्विजाङ्घ्रिसेचनस्पर्शाद्भषको वीतकल्मषः
 तमालोक्य महात्मानं मूर्तिमंतमिवेश्वरम् ४५
 विनयावनतः प्राह ब्राह्मणोऽसौ तपोधनः
 ब्राह्मण उवाच-
 कस्त्वं ब्रूहि महाभाग केन दुःखी तु कर्मणा
 भषकस्य कुले जातो नाना दुःखसमाकुले ४६
 ब्रह्मोवाच-
 वचनं तस्य विप्रर्षेः समाकर्ण्य महायशाः
 कथयामास वृत्तांतं मूलतः सर्वमात्मनः ४७
 अहमासं सर्वभौमः शङ्खनामामहाबलः
 चतुर्वर्षसहस्राणि महीं कृत्स्नामपालयम् ४८
 मया ज्ञया कृताः सर्वे जिताश्चरिषो युधि
 दत्तानि सर्वदानानि पालिता ज्ञातयोनिजाः ४९
 एकदाऽहमहाभागं संधितः स्मरसायकैः
 बलाञ्जनवधूंकांचिज्जहार भृशसुंदरीम् ५०
 तेन पापप्रभावेण मम श्रीः संशयंगता
 ततस्समस्तैर्लोकैश्च निरस्तोऽहमहाबलः ५१
 ततस्तु भ्रष्टराज्योऽहं काननाभ्यंतरे स्थितः
 क्षुधातृषापरीश्रान्तः कदाचित्पंचतांगतः ५२
 अंतकस्य पुरंगत्वा दुःखं भुक्तं मया चिरम्
 तदा कर्ण्य विप्रेन्द्रशृण्वतां चित्तदुःखदम् ५३
 संतप्तलोहशस्त्रायां तप्ताताम्रमयीं महीम्
 संरेमे प्रज्वलद्बहिः शिखाति सुभीषणाम् ५४
 ततस्तु शमनादेशाल्लोहस्तंभं सुभीषणम्
 ज्वलता वह्निना तप्तं समालिङ्ग्य स्थितोऽस्म्यहम् ५५

शीतेक्षुरांबुधाराभिःसिक्तोऽहयमकिङ्करैः
 दुःखमन्यच्चसुमहद्भुक्तंतत्रयमालये ५६
 ततो नरकशेषेचजन्मासाद्यमुहुर्मुहुः
 पापयोनौमयादुःखमनुभूतंचिरंमहत् ५७
 त्वत्पादजलसंसर्गान्मुक्तोऽहपापरज्जुना
 गच्छामिपरमंधामदुर्लभंयोगिनामपि ५८
 त्वंमेगुरुर्द्विजश्रेष्ठनमस्तेऽस्तुमहात्मने
 त्वत्प्रसादाद्विमुक्तोऽहपापैर्यामिपुरंहरेः ५९
 भद्रक्रियउवाच-
 पूर्वजन्मकथाराजन्मनुष्योनकदाचन
 अतस्तुतनयंत्यक्त्वासर्वदानीतिमाचरेत् ६०
 नीतिग्राहीनृपोयस्तुविपत्तिर्नास्तितस्यवै
 चिरंभुनक्तिपृथिवीकंटकैः परिवर्जिताम् ६१
 यस्मैनरोचतेनीतिर्भूपालायदुरात्मने
 भ्रष्टश्रीरचिरेणापिसभवेन्नात्रसंशयः ६२
 आयुर्बलंयशोमित्रंविजयंसुखमिच्छता
 मंत्रिणः पंडिताराज्ञानियोज्याः सर्वदैवहि ६३
 अवज्ञायमहीभर्तुस्त्यजंतेसादरंबुधाः
 सभायांबुधहीनायांनीतिर्बलवतीनहि ६४
 ततोनीतौविनष्टायांसहसाधरणीपतेः
 राजश्रियोविनश्यंतिसकोशबलवाहनाः ६५
 ब्राह्मणान्गणकांश्चैववैद्यांश्चबांधवांस्तथा
 नृपाःकल्याणमिच्छंतिनद्विषंतिकदाचन ६६
 गतश्रीर्गणकद्वेष्टावैद्यद्वेष्टायुवर्जितः
 ज्ञातिद्वेष्टानिष्कुलःस्याद्विवजद्वेष्टाखिलार्तिभाक् ६७
 राजानः पितरः प्रोक्ताः पुत्राजानपदास्तथा
 ततोभूपाःपालयंतिप्रजाःपुत्रमिवौरसान् ६८
 पौरलोकेतथाकुर्याद्यथास्नेहोनिजात्मजे
 प्रजापीडाकरायेचभूपालाअतिपापिनः ६९
 शिरःस्थाविपदस्तेषांविज्ञेयादीर्घदर्शिभिः

विवेकिनोमहीपालाःपालयंतियथाप्रजाः ७०
 तथातानपिदेवेशः पालयत्यनिशंहरिः
 प्रजानांपालनंदंडं द्वेऽपिराज्ञेशुभावहे ७१
 द्वाभ्यांविवर्जिताभूपास्तेविज्ञेयानृपाधमाः
 दुष्टानांशासनंचैवशिष्टानांप्रतिपालनम् ७२
 प्रकुर्वतोमहीपालाश्चिरंनंदंतिभूतले
 न्यायेनोपार्जितंवित्तंयत्नाद्रक्षेन्महीपतिः ७३
 दुर्वृत्तोहि महीपालोविपत्तौनहिविस्तरेत्
 नृपाः कल्याणमिच्छंतोनिजराज्यंशुभाशुभम् ७४
 पश्यंतिनित्यंविप्रेन्द्रसत्त्वराश्चारचक्षुषा
 परचक्रभयंयावन्नायाति चिंतयेद्भयम् ७५
 आगतेतुभयेभूपआचरेन्निर्भयोऽपिच
 ज्ञातौवापिचमित्रेवापुत्रेवापिचमंत्रिणि ७६
 कुर्यान्मुखेनगांभीर्यमनसाप्रेमकेवलम्
 मंत्रिणोज्ञातयःपुत्राःप्रजाश्चभ्रातरस्तथा ७७
 गांभीर्यहीनंभूपालंमन्यंतेनहिभूपवत्
 तिष्ठंतिप्रथमंदूरेनसंतिपुरतस्तथा ७८
 लोकाश्चयंनहीच्छन्तित्यक्तगांभीर्यभूपतेः
 एकश्चमंत्रीराजावैचिरंराज्यत्वमिच्छता ७९
 कर्तव्यःसकलेराज्येवृद्धयेनहिभूसुर
 अत्यंतबुद्धिवृत्तीनांभृत्यानांसपदंहरेत् ८०
 तस्मात्संसदिभूपालोभृत्यमन्यंनियोजयेत्
 मूर्खस्त्रीविजितोराजागीतवाद्यरतःसदा ८१
 तुरंगवाहनैर्हीनः सहसाविपदंव्रजेत्
 आचारग्रहणंसत्यंस्ववाक्यप्रतिपालनम् ८२
 गांभीर्यचेतिभूपानांलक्षणानिद्विजोत्तम
 सकथंनृपतिर्यस्तुप्रतापेनविवर्जितः ८३
 सकथंनृपतिर्येनाऽनिर्जितापरमेदिनी
 जितायांपरमेदिन्यांयावत्पादंव्रजेन्नृपः ८४
 प्रतिपादेऽश्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिचाक्षयम्

परभूमिजयाकांक्षीहतो नृपतिभिर्युधि ८५
 तदागच्छेत्परं स्थानं विमुक्तः सर्वपातकैः
 युधिप्राप्तजयो राजा प्राप्नोति परमं पदम् ८६
 संग्रामे प्राप्तमृत्युर्वादिवीन्द्रसंपदं लभेत्
 त्यक्तशस्त्रं त्यक्तसत्त्वं पलायनपरायणम् ८७
 योद्धारं यदि यो हंतिसंभूपो यात्यधोगतिम्
 पलायनपरो युद्धे तद्धंता च द्विजोत्तम ८८
 तावुभावपि तिष्ठेतां नरकेऽत्यतदुःसहे
 युद्धे त्साहसवान्योद्धातद्धंता च द्विजोत्तम ८९
 तिष्ठेतां तावपि स्वर्गे यावच्चन्द्रदिवा करौ
 बहुनात्र किमुक्तेन संक्षेपादुच्यते मया ९०
 प्रजापालनकृद्राजा कदाचिन्नावसीदति
 ब्रह्मोवाच-
 इति ब्रुवति भूपाले तस्मिन्गलितकल्मषे ९१
 पुष्पवृष्टिरभूत्तस्मिन्महती गगनादिवज्र
 अथ दूताः समायाताः केशवस्य महात्मनः ९२
 राजहंसयुतं दिव्यं रथमादाय सुन्दरम्
 रथं सतं समारुह्य दिव्यं कनकनिर्मितम् ९३
 जगाम विष्णुभवनं सराजागतकल्मषः
 विप्रपादोदकस्यैतन्माहात्म्यं ते प्रकीर्तितम् ९४
 तच्छ्रुत्वा भक्तिभावेन नरो निर्वाणमाप्नुयात्
 इति ते कथितं सर्वश्रोतुं यद्वांछितं त्वया ९५
 गच्छ ब्राह्मण भद्रं ते च क्रिणो निलयं प्रति
 हरिश्चर्मोवाच-
 क्षुधानलेन महता शरीरं मम दह्यते ९६
 केनोपायेन भगवन् क्षुधां शान्तिं भवेन्मम
 एतन्मे वद देवेश भक्तस्त्वं भक्तवत्सलः ९७
 प्राप्नोमि सुमहदुःखं नित्यं दग्धक्षुधानलैः
 ब्रह्मोवाच-
 यच्छरीरं त्वया पुष्टं सततं भोजनैः कृतम् ९८

भुङ्क्वतस्यशरीरस्यमांसानिद्विजसत्तम
आत्मतृप्तिं प्रकुर्वन्तिभोजनेनपरस्यये
मांसानिस्वशरीराणांभुङ्जतेतेपरत्रहि ६६

व्यासउवाच-

ब्रह्मणोवचनंश्रुत्वानिष्ठुरंद्विजसत्तमः
पुनस्तुष्टावतंदेवंवचनैः कोमलाक्षरैः १००
ब्राह्मणउवाच-

प्रसीददेवदेवेशशरणागतपालक
क्षमस्वसकलंदोषंसुरश्रेष्ठनमोऽस्तुते १०१
मलमूलप्रकीर्णानिवपूंषिवहतांनृणाम्
सर्वएवप्रभोदोषाः संतिकेचिद्गुणानच १०२
कृतंमयामोहवतादूषणंक्षंतुमर्हसि
शरणापन्नलोकानांसद्भिर्दोषोनचेक्ष्यते १०३
आत्मदेहस्यमांसानिभोक्तुंब्रह्मन्नशक्यते
देहिनांवदयद्योग्यंसंतुष्टिर्जायतेयतः १०४
इत्येवमुक्तंवचनंभक्त्यातेनाग्रजन्मना
उवाचसदयोब्रह्मासर्वज्ञोब्राह्मणप्रियः १०५
ब्रह्मोवाच-

शोकंमाकुरुविप्रेन्द्रशृणुमेवचनंशुभम्
आहारोलभतेयेनप्रकारेणात्रसंप्रति १०६
आत्मनोजायतेपुत्रोयथैवात्मातथासुतः
तस्मात्पुत्रकृतंकर्मलभंतेपितरःखलु १०७
चिरंतिष्ठसिदेवस्यभवनेऽत्यतशोभने
एवमुक्तस्ततस्तेनसविप्रः क्षुधयाकुलः १०८
स्वप्रेसंदर्शनंदत्वापुत्रंवचनमब्रवीत्
ब्राह्मणउवाच-

दीक्षितोऽसिसुतश्रेष्ठतथास्तुपरमांशिवम् १०९
तवास्मिजनकःसौम्यममदुःखंनिशामय
तपःप्रभावैःपरमंधामप्राप्तंमयासुत ११०
क्षुधानलेनसंतप्तस्तत्रसीदाम्यहंसदा

यदामयिपितृस्नेहस्तवास्ति सुतसंप्रति १११
 तदान्नमुदकंचापिमदर्थदीयतां द्विज
 यत्किंचिदीयते पुत्रैः पित्रर्थं क्षितिमंडले ११२
 लभंते पितरस्तच्च यत्पुत्राः पितृदेहजाः
 पुरापरमया भक्त्या पूजितो भगवान्मया ११३
 गीतैर्वाद्यैश्च नृत्यैश्च स्तवपाठैश्च शोभनैः
 गंधैर्धूपैश्च नैवेद्यैर्घृतपूर्णप्रदीपकैः ११४
 पाद्यार्घ्याचमनीयैश्च ध्यानैरावाहनादिभिः
 नदत्तं जगदीशाय कृपणेन मयात्मज ११५
 अन्नमत्रमपि क्वापि नैवेद्यं पापहारिणे
 अतिथेर्न कृता पूजा तोयैरन्यैः कदाचन ११६
 ज्ञातीनां याचकानां च संतुष्टिर्न कृता मया
 तेनैव कर्मणा पुत्रनारायणगृहेऽपि च ११७
 क्षुधानलेन संतप्तः सीदामि प्रतिवासरे
 अतोऽन्नतो यदानानि दरिद्राय द्विजातये ११८
 दत्वा क्षिप्रं सुरश्रेष्ठ प्राणरक्षां कुरुष्व भोः
 अथ वानकरोषित्वं निष्ठुरत्वाद्यदाभवान् ११९
 स्वमांसान्येव भोक्ष्यामि तदा वै विष्णुमंदिरे
 अथाऽसौ क्षुधितो विप्रः शुष्ककंठोष्ठतालुकः १२०
 इत्युक्त्वा दीक्षितं पुत्रमदृश्यः सहसाऽभवत्
 ततः प्रभाते विमले प्रादुर्भूते दिवाकरे १२१
 स्वप्ने यदुक्तं पित्रा तु चिंतयामास दीक्षितः
 आत्मनः कर्मदोषेण परलोकेऽपि मत्पिता १२२
 क्षुधया दग्धसर्वाङ्गः सीदति प्रतिवासरम्
 धिगस्तु मां दधियं कृपणप्रवरञ्जनम् १२३
 मयापि पितृपुण्येन न किञ्चिदपि दीयते
 इति संचिंत्य बहुधा दीक्षितोऽपि द्विजोत्तम १२४
 ददौ दानानि विप्रेभ्यः श्रद्धाभक्तिसमन्वितः
 तेन पुण्यप्रभावेण तृषयारहितः क्षुधा १२५
 तस्थौ नारायणागारे यावत्कालं शृणुष्व तत्

चतुर्युगसहस्राणिब्रह्मणोऽहप्रकीर्तितम् १२६
 भवंतितस्मिन्नेवाहिमनवश्चचतुर्दश
 इंद्राश्चतुर्दशप्रोक्तास्तस्मिन्नेवदिनेचते १२७
 भुंजतेब्राह्मणःश्रेष्ठविषयान्स्वान्पृथक्पृथक्
 एकस्मिन्ब्रह्मदिवसे भुक्त्वास्वान्विषयाञ्छुभान् १२८
 इन्द्राश्चमनवश्चैवविनश्यंतचतुर्दश
 विष्णुलोकेस्थितेतस्मिन्हरिशर्मातिभास्वरे १२९
 समस्तसुखदेरम्येब्रह्मणोदिवसोगतः
 तत्रासौकालमेतावद्भुक्त्वाभोगान्मनोरमान् १३०
 परमंज्ञानमासाद्यप्रविवेशहरेस्तनुम्
 व्यासउवाच-
 अन्नतोयसमंदानंसंसारेनास्तिजैमिने १३१
 सर्वदानफलान्येवअन्नतोयप्रदानतः
 नचपात्रपरीक्षाचनकालनियमः क्वचित् १३२
 अन्नतोयप्रदानेषुनिरुक्तस्तत्त्वदर्शिभिः
 अन्नतोयप्रदानानिकर्तव्यानि सदैवहि १३३
 एतत्पठंतिमनुजाः परमादरेणमाहात्म्यमन्नजलयोश्चतथाद्विजानाम्
 तेप्राप्यचान्नजलदानफलंततोऽतेनारायणस्यनिलयंसुखदंप्रयांति १३४
 इतिश्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेअन्नदानजलदानमाहात्म्यं नाम
 एकविंशतितमोऽध्यायः २१

द्वाविंशोऽध्यायः

जैमिनिरुवाच-
 गङ्गायाःशुभमाहात्म्यंविष्णुपूजाफलंतथा
 अन्नदानस्यमाहात्म्यंजलदानस्यचोत्तमम् १
 विप्रपादोदकस्यापिमाहात्म्यंपापनाशनम्
 त्वत्प्रसादाच्छ्रुतंसर्वसेतिहासंगुरोमया २
 इदानींमुनिशार्दूलश्रोतुमिच्छामिसादरम्
 एकादश्याःफलंसर्वसर्वपातकनाशनम् ३
 कस्मादेकादशीश्रेष्ठातस्याः कोवाविधिःस्मृतः

कदाचिक्रियतेकिंवाफलंतस्यावदस्वमे ४
कावापूज्यतमातत्रदेवतासद्गुणार्णव
अकुर्वतः स्यात्कोदोषस्तन्मेवक्तुमिहार्हसि ५
व्यासउवाच-

एकादश्याःफलंसर्ववक्तुंनारायणादृते
शक्नोतिनान्योविप्रर्षेतस्माद्विष्मसमासतः ६
सृष्ट्वादौपुरुषश्रेष्ठःसंसारंसचराचरम्
सर्वेषांदमनार्थायसृष्टवान्पापपूरुषम् ७
द्विजातिहत्यामूर्ध्निमदिरापानलोचनम्
स्वर्णस्तेयंच वदनंगुरुतल्पगतिः श्रुतिः ८
स्त्रीहत्यानासिकंचैवगोहत्यादोषबाहुकम्
न्यासापहारणग्रीवंभ्रूणहत्यागलंतथा ९
परस्त्रीगतवुक्काग्रंसुहल्लोकवधोदरम्
शरणापन्नहत्यादिनाभिगर्तावधिकटिम् १०
गुरुनिंदासक्थिभागंकन्याविक्रयशेफसम्
विश्वासवाक्यकथनंपायुंप्रीतिवधांघ्निकम् ११
उपपातकरोमाणंमहाकायंभयंकरम्
कृष्णवर्णंपिंगनेत्रंस्वाश्रयात्यंतदुःखदम् १२
तंदृष्ट्वापापपुरुषमत्युग्रंपुरुषोत्तमम्
सदयश्चित्तयामासप्रजाक्लेशहरःप्रभुः १३
सृष्टोऽयदुर्जनः क्रूरःस्वाश्रयक्लेशदायकः
प्रजानांदमनार्थायसृजाम्येतस्यकारणम् १४
अथासौभगवान्विष्णुर्बभूवस्वयमंतकः
ससर्जरौरवादींश्चनिरयान्पापिदुःखदान् १५
पापंयःसेवतेमूढोनयातिपरमंपदम्
यमाज्ञयाव्रजेत्तत्रनरकंरौरवादिकम् १६
एकदाभगवान्विष्णुःप्रजानांदुःखनाशनः
वैनतेयंसमारुह्यजगामयममंदिरम् १७
तंदृष्ट्वाजगतामीशंनारायणमनामयम्
धूपाद्यैःपूजयामासभास्करिस्तुष्टमानसः १८

यमेनाभ्यर्चितोविष्णुःसर्वलोकैकनायकः
 उवासद्विजशार्दूलपीठेकनकनिर्मिते १६
 तत्रोपविष्टोभगवान्यमेनसहदैत्यहा
 शुश्रावक्रंदनंध्यानंदक्षिणस्यांदिशिप्रभो २०
 अथासौकमलाकांतोविस्मयाविष्टमानसः
 उवाचेतियमंतेषांकुतोऽयक्रंदनध्वनिः २१
 यमउवाच-
 देवपातकिनोमर्त्यानिरयेऽत्यतदुःखदे
 स्वहस्तार्जितदोषेणसीदंतिचममालये २२
 पापवृक्षफलंविष्णोभोक्तुमत्यंतदुःखदम्
 रुदंतिपापिनस्तस्मात्तेषांध्वनिरसौमहान् २३
 इत्युक्तःसूर्यपुत्रेणकृष्णः कमललोचनः
 जगामसहसातत्रपापवंतोरुदंतिते २४
 तान्दृष्ट्वापापिनोमर्त्यान्नौरवादिषुसंस्थितान्
 भगवांश्चितयामासहृदिजातदयःप्रभुः २५
 मयासृष्टाः प्रजाः सर्वादोषेणनिजकर्मणाम्
 मयिस्थितेऽपिनरकेसीदंत्येकांतदुःखदे २६
 एतच्चान्यच्चविप्रेन्द्रविचिंत्यकरुणामयः
 बभूवसहसातत्रस्वयमेकादशीतिथिः २७
 ततस्तान्पापिनःसर्वान्कारयामासतच्छ्रुतम्
 तेचसर्वेपरंधामययुर्गलितकल्मषाः २८
 तस्मादेकादशींविष्णोमूर्तिविद्धिपरात्मनः
 समस्तदुष्कृतिश्रेष्ठं ब्रतानां ब्रतमुत्तमम् २९
 एकादशींतिथिंकृत्वापावयंतींजगत्त्रयम्
 शंकितःपापपुरुषो विष्णुंस्तोतुमुपाययौ ३०
 ततोबद्धाञ्जलिर्भक्त्यासपापपुरुषोद्विज
 तुष्टावकमलाकांतंभगवंतंजनार्दनम् ३१
 तस्यस्तवंसमाकर्ण्यप्रसन्नःपरमेश्वरः
 उवाचाहंप्रसन्नोऽस्मिकितेऽभिमतमुच्यताम् ३२
 पापपुरुषउवाच-

सृष्टोभगवताविष्णोनिजानुग्रहदुःखदः
 एकदश्याःप्रभावेणक्षयंप्राप्नोमिसांप्रतम् ३३
 मृतेमयिजगत्यस्मिन्सर्वेतेचशरीरिणः
 भविष्यन्तिविनिर्मुक्ताभवबन्धैःशरीरिणः ३४
 सर्वेषुचविमुक्तेषुदेहिश्रेष्ठेषुपूरुषम्
 संसारकौतुकागारेकैस्त्वंक्रीडिष्यसेप्रभो ३५
 क्रीडितुंयदितेवांछाजगत्कौतुकमंदिरे
 एकादशीतिथिभयात्तदामांत्राहिकेशव ३६
 अन्यैःपुण्यसहस्रैस्तुमांहंतुंनहिशक्यते
 शक्नोत्येकादशीपुण्यमांहंतुंवरदोभव ३७
 मनुष्यपशुकीटेषुतथाऽन्येषुचजंतुषु
 पर्वतेषुचवृक्षेषुस्थानेषुचजलेषुच ३८
 नदीषुचसमुद्रेषुवनेषुप्रांतरेषुच
 स्वर्गेमर्त्येचपातालेदेवगंधर्वपक्षिषु ३९
 एकादशीतिथिभयाद्भूयान्विष्णोपलायितः
 कुत्रापिनिर्भयस्थानंनचतेनचकुत्रचित् ४०
 कोटिब्रह्माण्डमध्येषुदेवदेवसनातन
 एकादश्यांतिथौस्थातुंमयास्थानंनलभ्यते ४१
 एकादश्यामहंकुत्रवत्स्यामिनिर्भयः प्रभो
 तन्मेकथयदेवेशत्वयासृष्टोऽस्म्यहेतुकः ४२
 व्यासउवाच-

इत्युक्त्वा पापपुरुषः क्लेशनाशनमच्युतम्
 भूमौनिपत्यचक्रंदस्त्रवद्वाष्पविलोचनः ४३
 ततः प्रहस्यभगवान्मधुकैटभमर्दनः
 एकादशीभयात्प्रस्तमुवाचपापपूरुषम् ४४
 श्रीभगवानुवाच-

उत्तिष्ठपापपुरुषत्यजशोकंमुदंकुरु
 एकादश्यांतिथौयत्रतवस्थानंवदामिते ४५
 एकादश्यांसमायांत्यांप्रपुनन्त्यांजगत्त्रयम्
 स्थातव्यमन्नमाश्रित्यभवतापापपूरुषः ४६

अन्नमाश्रित्यतिष्ठंतंभवंतंपापपूरुषम्
 नहनिष्यतिमन्मूर्तिरियमेकादशीतिथिः ४७
 तत्देवोऽपिविप्रर्षेतत्रैवांतर्हितोऽभवत्
 कृतार्थःपापपुरुषोययौचसयथागतः ४८
 तस्मादन्नंभोक्तव्यंकदाचिदपिसत्तमैः
 आत्मनोहितमिच्छद्भिःसंप्राप्तेहरिवासरे ४९
 संसारेयानिपापानितान्येवैकादशीदिने
 अन्नमाश्रित्यतिष्ठंतिश्रीमन्नारायणाज्ञया ५०
 कुर्वतांसर्वपापानिनरकान्निष्कृतिर्भवेत्
 येचान्नभुञ्जतेऽत्रापितेज्ञेयाः पापिनांवराः ५१
 भूयोभूयोदृढंवच्मिश्रयतांश्रूयतांजनाः
 नभोक्तव्यंनभोक्तव्यंनभोक्तव्यंकदाचन ५२
 ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रैरन्यैश्चद्विजसत्तम
 सवैरेकादशीकार्याचतुर्वर्गफलप्रदा ५३
 अष्टादशनिमेषास्तुकाष्ठाप्रोक्तामनीषिभिः
 त्रिंशत्काष्ठाभिरुक्ताचकलासर्वार्थदर्शिभिः ५४
 क्षणंत्रिंशत्कलाभिःस्यान्मुहूर्तोद्वादशक्षणैः
 त्रिंशन्मुहूर्तालोकानामहोरात्रःप्रकीर्तितः ५५
 तैःपञ्चदशभिःपक्षोविज्ञेयोद्विजसत्तम
 पक्षाभ्यांशुक्लकृष्णाभ्यामासस्तुपरिकल्पितः ५६
 तस्मिन्मासेद्विजश्रेष्ठपक्षयोःशुक्लकृष्णयोः
 महापातकयुक्तोऽपिकरोत्येकादशींयदि ५७
 सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुलोकमवाप्नुयात्
 मातानप्रोच्यतेमातामाताह्येकादशीतिथिः ५८
 इहैवपालयेन्मातासर्वत्रैकादशीतिथिः
 एकादशीव्रतंत्यक्त्वाव्रतमन्यत्करोतिथिः ५९
 स्वकरस्थंमणिंत्यक्त्वालोष्ठंगृह्णातिमूढधीः
 एकादशीव्रतंत्यैस्तुकृतंभक्तिसमन्वितैः ६०
 तैस्तुयज्ञाकृताःसर्वेव्रतानिसकलानिच
 एकादश्यांचभुञ्जन्तियेमोहात्पापिनोनराः ६१

शुक्लायांवापिकृष्णायांतेषारुष्टःसदाहरिः
 तेनधर्माःकृताःसर्वेलङ्घितायेनसातिथिः ६२
 यथासमस्तदेवानांश्रेष्ठोविष्णुःप्रकीर्तितः
 तथासर्वव्रतानांचश्रेष्ठमेकादशीव्रतम् ६३
 आदित्यानांयथासूर्योनक्षत्राणांयथाशशी
 तथासर्वव्रतश्रेष्ठंप्रोक्तमेकादशीव्रतम् ६४
 वृक्षाणांचयथाश्वत्थोवेदानांसामकीर्तितम्
 तथासर्वव्रतश्रेष्ठंप्रोक्तमेकादशीव्रतम् ६५
 कवीनामुशनाश्रेष्ठोवर्णानांब्राह्मणोयथा
 तथासर्वव्रतश्रेष्ठंप्रोक्तमेकादशीव्रतम् ६६
 व्यासःश्रेष्ठोमुनीनांचदेवर्षीणांचनारदः
 तथाव्रतानांसर्वेषांश्रेष्ठमेकादशीव्रतम् ६७
 यथासमस्तदानानामन्नदानंवरंस्मृतम्
 तथासर्वव्रतश्रेष्ठंप्रोक्तमेकादशीव्रतम् ६८
 यथापुण्यसमंमित्रंनास्तिशास्त्रसमोगुरुः
 तथैवैकादशीतुल्यंव्रतंनास्तिजगत्त्रये ६९
 इन्द्रियाणांयथाश्रेष्ठमनःप्रोक्तंमनीषिभिः
 मासानांकार्तिकः श्रेष्ठःपाण्डवानांयथार्जुनः ७०
 यथासमस्तशास्त्राणांश्रेष्ठावेदाः प्रकीर्तिताः
 तथाव्रतानांप्रवरंस्मृतमेकादशीव्रतम् ७१
 वेदागमपुराणेषुशास्त्रेष्वन्येषुच द्विज
 कुत्राप्येकादशीतुल्यंव्रतंप्रोक्तंनकोविदैः ७२
 निर्भयामानवाः सर्वेतिष्ठंतिक्षितिमण्डले
 एकादशीव्रतंकृत्वाकिंकरीष्यतिभास्करिः ७३
 एकामेकादशींसम्यक्कुर्वतांकिंकरोयमः
 एकादशीव्रतंतस्मात्कर्तव्यंहिशुभप्रदम् ७४
 एकादशीव्रतविधिसंक्षेपात्कथयाम्यहम्
 समाहितमनाभूत्वाशृणुसत्तमजैमिने ७५
 दशम्यांप्रातरुत्थायकर्तव्यंदंतधावनम्
 ततस्तैलादृतेस्नानंकर्तव्यमन्नवर्जनैः ७६

ततोविष्णुंसमभ्यर्च्यपाद्याद्यैर्जगदीश्वरम्
 हरिध्यानपरोभूत्वाएकभोजनमाचरेत् ७७
 आमिषंलवणंचैवतथामांसंसूरकम्
 बृहन्माषंतथाशाकंदशम्यांपरिवर्जयेत् ७८
 द्विर्भोजनंपरान्नंचमधूनिमैथुनंतथा
 भोजनंकांस्यपात्रेषुदशम्यांपरिवर्जयेत् ७९
 निम्बपत्रंचवृताकंदगंधजंबीरमेवच
 घृतहीनंतथागव्यंदशम्यांपरिवर्जयेत् ८०
 अत्यन्तभोजनंचैव अत्यन्ताशनभोजनम्
 तांबूलभक्षणंचैवदशम्यांपरिवर्जयेत् ८१
 दशम्यांयानिवस्तूनिनिषिद्धानिद्विजोत्तम
 द्वादश्यामपितान्येवनिषिद्धानिनसंशयः ८२
 दशम्यांविप्रशार्दूलद्वादश्यामपिवैष्णवः
 सम्यग्व्रतफलप्रेप्सुर्नकुर्यान्निशिभोजनम् ८३
 अतोहविष्यंकृत्वातुदशम्यांसत्वरोब्रती
 अपराह्णेपुनः कुर्याद्विधिनादंतधावनम् ८४
 सायंदेवालयंगत्वागृहीत्वाकुसुमाञ्जलिम्
 केशवंमनसा ध्यायन्मंत्रमेतमुदीरयेत् ८५
 एतद्गृहीतंगोविंदमयात्वत्पुरतोब्रतम्
 सिद्धिं गच्छतुनिर्विघ्नंतवपादानुकंपया ८६
 अतिचंचलचित्तोऽहलोभमोहमयोनरः
 शक्नोम्येतद्ब्रतंकर्तुं किंतवानुग्रहादृते ८७
 इमौमंत्रौपठित्वातुतमेवकुसुमांजलिम्
 दत्वानारायणायाथदंडवत्प्रणमेद्भुवि ८८
 तस्मिन्नेवगृहेविष्णोर्विष्णुस्मरणतत्परः
 कुशेनशय्यामास्तीर्यभूमौशयनमाचरेत् ८९
 ततः प्रभातेविमलेनकुर्यादंतधावनम्
 कल्लोलैर्मुखशुद्धितुकुर्याद्वादशभिर्बुधः ९०
 नित्यक्रियांप्रकुर्वीतविष्णुपूजादिकक्रियाम्
 ततोनिशायांविप्रेन्द्रसकलैर्व्रतिभिर्जनैः ९१

एकत्रजागरंकुर्यात्पुरतोजगतांपतेः
 समातृकःसभार्यश्चसभ्रातासपितातथा ६२
 तथासपुत्रमित्रश्चकुरुतेजागरंहरेः
 सतिष्ठेद्विष्णुभवनेचिरंव्रतकरोद्विज ६३
 शङ्खचक्रादिकंचित्रंयोलिखेद्विष्णुमंदिरे
 बहुजन्मकृतंपापंहरेत्तस्यजनार्दनः ६४
 तंडूलचूर्णपंकेनविष्णोरायतनेषुच
 अन्यैर्वन्यैश्चवाचित्रंलिखेत्तस्यफलंशृणु ६५
 पुत्रपौत्रप्रपौत्रैश्चभुङ्क्तेचसकलंशुभम्
 शेषेविष्णुपुरंगत्वातत्रमोक्षमवाप्नुयात् ६६
 वासरेकमलाभर्तुर्ध्वजारो पणकृन्नरः
 उद्धृत्यकोटिपुरुषान्नारायणपुरंव्रजेत् ६७
 पताकावल्लिभिर्युक्तंविष्णोरायतनंजनः
 मण्डयत्यवनीपालःसलभेत्प्रतिजन्मनि ६८
 पताकाप्रचलंतीचयावद्भवतिवायुना
 तत्कर्तुःपातकंसर्वतावदेवविनश्यति ६९
 पताकावलयाःप्राज्ञैर्नानावर्णाहरेर्गृहे
 स्थापितव्याः परंस्थानमिच्छद्भिर्हरिवासरे १००
 विष्णोःशिरसियच्छत्रंधत्तेचारुतरंजनः
 प्रतिजन्मनिविप्रर्षेक्षत्रीभवतिसक्षितौ १०१
 वासरेवासुदेवस्यपुष्पमंडपकृन्नरः
 प्रतिपुष्पंलभेत्पुण्यंवाजिमेधशतोत्तरम् १०२
 वासुदेवदिनेपुष्पैःसुंगधैर्मण्डयन्बुधः
 यत्नादपिचकर्तव्यंचतुर्वर्गफलाप्तये १०३
 योवस्त्रगृहनिर्माणंकुरुतेहरिवासरे
 ससौधवासीविप्रर्षेभवतित्रिदशालये १०४
 निर्मायवस्त्रभवनंतत्रबध्नातिमानवः
 श्वेतंवालोहितंवापिकृष्णंवासोऽच्युतप्रियः १०५
 शालिग्रामशिलांतत्रप्रतिमांवाश्रियःपतेः
 पञ्चामृतेनसंस्नाप्यस्थापयेद्भक्तितो व्रती १०६

आदौस्वस्त्ययनंकुर्यात्संकल्पंचतथाबुधः
 यत्नादपिचकर्तव्यंचतुर्वर्गफलाप्तये १०७
 भूतशुद्धिंनिजांविप्रविधानंशास्त्रभाषितैः
 ततश्चैकमनाभूत्वागृहीत्वापुष्पमुत्तमम् १०८
 ध्यायन्नारायणंदेवंहृदयांभोजवासिनम्
 आसीनंहेमपीठेचतथामणिमयेऽपिच १०९
 आसीनंहेमपीठेमणिमयज्वलनालंकृतंक्रीडवेशंविभ्रल्ले
 खोज्ज्वलाभ्रद्युतिरुचिरतनुंदीर्घदोर्भिश्चतुर्भिः
 नित्यंविभ्राजमानंसकलकरलयैःसायुधैः पद्मनेत्रैः पश्यंतंश्रीमुखंतच्छ्रमनुद-
 मनिशंतंभजेऽपाङ्गदृष्ट्या ११०
 आगच्छभगवन्देवसहितः श्रीपतेःप्रिय
 कर्तव्याहिमयाभक्त्यासपर्यास्मिन्वतेतव १११
 सर्वलक्षणसंपन्नलक्ष्म्यासहजगद्गुरो
 अस्मिन्वरासनेतिष्ठयावत्पूजांकरोमिते ११२
 समस्तलोकविख्यातकीर्तेनारायणप्रभो
 कञ्चित्तेकुशलंसर्वसर्ववदसुरार्चित ११३
 पाद्यंगृहाणदेवेशनारायणसुवासितम्
 पादद्वयरजोहारिपवित्रमतिशीतलम् ११४
 अर्घ्यंददामितेविष्णोर्दूर्वापल्लवसंयुतम्
 अखंडतंडुलोपेतंपुंडरीकनिभेक्षण ११५
 इदमाचमनीयंतेसुपवित्रंददाम्यहम्
 गृहाणपरमानंदपरमानंदवर्द्धनम् ११६
 मयादत्तेनगंधेनजरासंधविनाशन
 तवास्तुभूषितंगात्रंलक्ष्मीनाथसुगंधिना ११७
 ददाम्यहंपवित्रार्थंजगतामादिकारकम्
 इदमाचमनंदेवतद्गृहाणसुरेश्वर ११८
 सृष्टोऽयविधिनापूर्वदेवानांतुष्टिवृद्धये
 अतस्तुभ्यंसुरश्रेष्ठधूपोऽयदीयतेमया ११९
 तमसः स्तोमसंहर्ताघृतपूर्णोजनार्दन
 तवास्तुप्रीतयेदेवएषदीपोजनार्दन १२०

सोत्तरीयमिदं वस्त्रं बस्तिश्रोणि सुशोभनम्
 ददाम्यहं ते देवेश सोपवीतं जगद्गुरो १२१
 अन्नं चतुर्विधं स्वादुरसैः षडिंभसमन्वितम्
 मयानिवेदितं भक्त्या गृहाण परमेश्वर १२२
 मुखदुर्गन्धहरणं कर्पूरखदिरान्वितम्
 गृहाण विष्णो तांबूलं कैवल्यदमहामते १२३
 विधिनानेन गोविन्दमुपहारैरनुत्तमैः
 पूजयेत्संवृतो भक्त्या प्रहरेषु चतुर्ष्वपि १२४
 नानोपहारान्हरयेद्यो यच्छेद्धरिवासरे
 वित्तशाठ्यं न कर्तव्यं कर्मणां फलमिच्छता १२५
 ततस्तु ब्रतिभिः सर्वैर्नारायणपरायणैः
 निशि जागरणं कार्यं नृत्यगीतस्तवादिभिः १२६
 प्रदक्षिणं द्विजश्रेष्ठ नामानिकमलापतेः
 सर्वपापविनाशी निस्मर्तव्या निब्रते रतैः १२७
 स्फुरंतं प्रतिवक्त्रेभ्यो हरिनामध्वनिं जनाः
 शृण्वन्ति ते विमुक्ताः स्युर्महद्भिः पापसंचयैः १२८
 न पाखंडजनालापः कर्तव्यो हरिवासरे
 पाखंडालापमात्रेण सर्वधर्मो विनश्यति १२९
 नारायणशो गीतं प्रतिकंठं विनिःसृतम्
 श्रुत्वामूढानतृप्यन्ति श्वानो वीणाक्वणं यथा १३०
 संतो हर्षसमायांति श्रुत्वा गीतं जगत्पतेः
 समस्तपापविध्वंसि वीणाक्वणं यथामृगाः १३१
 गायन्तं हरिगीतानि नृत्यन्ति नृत्यमुत्तमम्
 तृप्यन्ति ब्रतिनो दृष्ट्वा तृप्यन्ति कमलापतेः १३२
 ब्रतिनो येन तृप्यन्ति विष्णो रायतने द्विज
 प्रतिजन्म निवैतेषां पशुताशाश्वती भवेत् १३३
 नये गीतानि गायन्ति ब्रतिनो हरिवासरे
 विहीनावचनैस्ते च भ्रमन्ति प्रतिजन्मनि १३४
 मृदंगादीनि वाद्यानि कर्तव्यानि हरेः पुरः
 यतो वाद्यैर्भवेत्तुष्टो भगवान्मधुसूदनः १३५

कुर्वतिजागरंविष्णोर्वेदाध्ययनमुत्तमम्
पुराणपठनंवापिकर्तव्यंवैष्णवैर्जनैः १३६
रामायणंभागवतंभारतंव्यासभाषितम्
अन्यानिचपुराणानिपाठयानिहरिवासरे १३७

येपठन्तिपुरोविष्णोर्येश्वरवन्तिहरेर्दिने
प्रत्यक्षरेलभन्तेतेकपिलादानजंफलम् १३८
निशिजागरणंकुर्यात्सानंदोवैष्णवोजनः
जितनिद्रोभवेत्सम्यग्ध्यायतेकेशवंहदा १३९
प्रदक्षिणाकारतयाभूयोभूयोहरेर्दिने
निपत्यदण्डवद्भूमौप्रणमेच्चजनार्दनम् १४०
ततःप्रभातेविमलेकृतपंचमहाध्वरः
हरिसंस्त्राप्यदुग्धेनपूजयेद्भक्तिमान्ब्रवीती १४१
व्रतस्यदक्षिणांदद्यान्निजशक्त्याद्विजन्मने
ततस्तुद्वादशीमध्येव्रतीपारणमाचरेत् १४२
पारणंकुरुतेयस्तुविलंघ्यद्वादशीतिथिम्
जन्मकोट्यर्जितंपुण्यंतस्यचैवविनश्यति १४३
द्वादशीतिथिमध्येतुकर्तव्यंपारणंबुधैः
नकदाचित्त्रयोदश्यांव्रतस्यफलमिच्छुभिः १४४
उपवासदिनेविप्रनिशायामपिवैष्णवः
उपवासफलप्रेप्सुर्यत्नात्स्वापंविवर्जयेत् १४५
विनाजागरणंनूनमुपवासोनिरर्थकः
अतोजागरणंकार्यमुभयोरपिपक्षयोः १४६
एकादशीव्रतंयेनविधिनानेनकुर्वते
सत्यंसत्यंद्विजश्रेष्ठसर्वेतेमोक्षगामिनः १४७
जन्ममृत्युहरणैकनिदानंसेन्द्रदेवनिकरैरपिकार्यम्
वासुदेवदिवसव्रतसारंजैमिनेत्वमनिशंकुरुयत्नात् १४८

इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेएकादशीमाहात्म्येद्वाविंशोऽध्यायः २२

त्रिविंशोऽध्यायः

व्यास उवाच-

पूर्वकोचरशोनामराजाऽभूत्क्षितिमंडले
 शांतः परमधर्मज्ञो राजनीतिविदांवरः १
 सत्यवादी जितक्रोधो जितवैरिसमुच्चयः
 नारायणार्चनपरो हरिसेवा रतः परः २
 सुप्रज्ञानाममहिषी तस्यासीत्प्रियवादिनी
 सर्वलक्षणसंपन्ना पतिसेवापरायणा ३
 एकादशीव्रतरता सर्वप्राणिहितैषिणी
 जातिस्मरामहाभागा सुशीलावरवर्णिनी ४
 सराजादशमीं कृत्वा सदारः परमार्थवित्
 एकादशीं निशीथिन्यां जागरं कर्तुमुद्यतः ५
 तत्रांतरे द्विजः कश्चिच्छौरिर्नाममहीपतेः
 आजगाम महातेजास्तस्य जागरमण्डपम् ६
 तमायांतं सभूपालो नारायणपरायणः
 पाद्याद्यैः पूजयामास सदारोऽत्यतहर्षितः ७
 तेषां मध्ये सूपविष्ठः सविप्रोऽखिलतत्त्ववित्
 विष्णुपूजापरांस्तत्र ददर्श व्रतिनो बहून् ८
 पूजयंति हरिकेचिन्नानां पुष्पैर्मनोरमैः
 गंधैर्धूपैस्तथा दीपैरुपहारैरनुत्तमैः ९
 गङ्गामृद्भूषिता केचित्तुलसीपत्रमालया
 अलंकृता हरेरग्रे नृत्यंति व्रतिनो मुदा १०
 केचिद्वायंति गीतानि ललितानि हरेः पुनः
 करतालं समादाय व्रतिनो भगवत्प्रियाः ११
 स्तवैरनुत्तमैः केचिन्नारायणमनामयम्
 स्तुवंति जगतामीशं दिव्यार्थैः कोमलाक्षरैः १२
 श्वेतचामरवातेन शीतलेन जगत्पतेः
 वीजयंति हरेः प्रीतिकेचिच्च महतीं तथा १३
 केचिद्बीणादिकं वाद्यं ललितं शुचिमंगलम्
 वादयंतो महात्मानः केचिद्वायंति केशवम् १४

सराजाराजमहिषीद्वावप्यत्यंतहर्षितौ
गायतांललितंगीतंनृत्यतांनृत्यमुत्तमम् १५
तौदंपतीमहात्मानौनृत्यगीतादिकारिणौ
वाचामधुरयाप्राहसशौरिर्ब्राह्मणोत्तमः १६
शौरिरुवाच-

धन्योऽसित्वंमहीपालधन्याचमहिषीतव
चरित्रंयुवयोरेतन्मङ्गलंभुविदुर्लभम् १७
त्वांवक्ष्यामियतः कश्चिन्नदृष्टोवैष्णवोत्तमः
त्वयाभूमिभुजापृथ्वीधन्येयंनात्रसंशयः १८
एकादशीव्रतमिदंपवित्रंभगवत्प्रियम्
सदारःकुरुषेभूपतस्मात्त्वंवैष्णवाग्रणीः १९
सप्तद्वीपैकनाथश्चसदारस्त्वंनृपोत्तम
नारायणाग्रतः प्रीत्यायतो नृत्यसिगायसि २०
चरित्रंयुवयोरेतदंपत्योर्दृष्टमद्भुतम्
कस्माद्बुद्धिरियंजातायुवयोरतिनिर्मला २१
व्यासउवाच-

तस्येदंवाक्यमाकर्ण्यशौरिनाम्नोद्विजन्मनः
ईषद्धास्यमुखीप्राह सुप्राज्ञातमथोद्विजम् २२
सुप्राज्ञोवाच-

एकादशीप्रभावेनपूर्वमावां द्विजोत्तम
अतिपातकिनौमुक्तौसूर्यजेनमहात्मना २३
जातिस्मृतिप्रभावेणदिव्यमेकादशीव्रतम्
कुर्वःसंप्रतिविप्रेन्द्रपरमस्थानकाङ्क्षया २४
शौरिरुवाच-

यदिनूनंवरारोहेपूर्वाजातित्वमात्मनः
वेत्सिमेब्रूहितांश्रोतुंजायतेकौतुकंहृदि २५
पूर्वस्थिताकाभवतीपतिर्वाकः स्थितस्तव
कथंभास्करिणात्यक्तौयुवांपातकिनावपि २६
सुप्राज्ञोवाच-

अप्रकाश्यमिदंवाक्यंयद्यपिद्विजसत्तम

स्थितास्मिवारमुख्याऽहरतिशास्त्रविशारदा २७
 तस्मिञ्जन्मनिपापानिघोराणिसुबहूनिच
 मयाकृतानिविप्रेन्द्रनरकक्लेशदानिवै २८
 अयं नित्योदयोनामशूद्रः स्वाचारवर्जितः
 परदारहरः क्रूरः परद्रव्यापहारकः २९
 सुरापो मित्रहंता च भूषणहापरहिंसकः
 अत्यहंकारयुक्तश्च धर्मनिंदाकरः सदा ३०
 एकदाज्ञातिभिः सर्वैः परित्यक्तो हि सद्ब्रतैः
 आजगाम ममागारं वेश्याविभ्रमलोलुपः ३१
 युवानं सुंदरं दृष्ट्वा तमेनं द्विजसत्तम
 मयापि प्रीतिमासाद्य संतुष्टः सुरतैरपि ३२
 ततोऽनुभूय सुरतं मया सह तपोधन
 अयमाह च मां प्रेम्णा विनया वनतो वचः ३३
 अहं सुरतशास्त्रज्ञः परित्यक्तः स्वबंधुभिः
 यदि त्वं मन्यसे तस्मिंस्तिष्ठाम्यत्र त्वया सह ३४
 विनया वनतं वाक्यमिदं शुश्राव तद्दिवज
 दंपतीभावमासाद्य सहानेन स्थिता स्म्यहम् ३५
 कदाचिद्दिवजशार्दूल एकादश्यां तिथौ हरेः
 महद्भिः पीडिता हं च देहदेहावघातकैः ३६
 तस्मिन्नेव द्विजश्रेष्ठ ज्वरजर्जरदेहया
 नपीतमुदकं नान्नं भुक्तं च परयाभिया ३७
 मम स्नेहोदयोऽयं च तस्मिन्नेव दिने हरेः
 तत्याजान्नं च तोयं च विषण्ण इव जन्मना ३८
 अथ रात्रौ द्विजश्रेष्ठ दीपं प्रज्वाल्य सर्पिषा
 मया कृतं जागरणं ज्वरापहतचेतसा ३९
 नारायणहरेकृष्णरक्षमामिति जल्पता
 मुहुर्मुहुरनेनापि कृतं जागरणं निशि ४०
 उपवासप्रभावेण केशवोच्चारणेन च
 आवयोः सकलं पापं विनष्टमभवद्दिवज ४१
 ततः प्रभाते विमले भगवत्युदिते रवौ

ज्वरादिताहंपंचत्वंगताब्राह्मणसत्तम ४२
 संप्राप्तपंचतांदृष्ट्वामामयंचततःशुचिः
 सहत्यामरणंभेजेनिंदितःसकलैर्जनैः ४३
 सूर्य्यजस्यततःप्रेष्यैर्ज्वलदग्निनिभेक्षणैः
 बद्ध्वादृढेनपाशेननीतौदुर्गमवर्त्मना ४४
 शुभकर्माशुभंवापिचित्रगुप्तोयमाज्ञया
 सर्वविचारयामासमूलात्सतुविचक्षणः ४५
 चित्रगुप्तउवाच-
 यद्यप्येतौमहाबाहोमहापातकिनांवरो
 तथापिपातकैर्मुक्तौह्येकादश्यामुपोषणात् ४६
 अनिच्छयापियःकुर्यात्पुण्यमेकादशीव्रतम्
 सोऽपिगच्छेत्परंस्थानंसर्वपापविवर्जितः ४७
 इत्युक्तश्चित्रगुप्तेनधर्मराजोमहायशाः
 आसनात्सहसोत्थायववंदेताममुंचसः ४८
 सुगंधैश्चंदनैर्दिव्यैर्धूपैःपुष्पैश्चमृत्युना
 सुवर्णाभरणैरेवमंडितौपापवर्जितौ ४९
 फलैर्नानाविधैस्तत्रमधुरैर्मृतोपमैः
 भास्करिःकारयामासप्रीत्याभोजनमावयोः ५०
 अथस्तुत्वास्तवैर्दिव्यैःस्वयमावांयमःप्रभुः
 समारोप्यरथेदिव्येप्रोवाचेतिकृताञ्जलि ५१
 यमउवाच-
 युवांपुण्यवतांश्रेष्ठौसर्वपापविवर्जितौ
 यत्रास्तेभगवान्विष्णुर्गच्छेतांतत्रसंप्रति ५२
 इत्युक्तौधर्मराजेनविनयावनतेनवै
 अथैतदुक्तमावाभ्यांनत्वातत्पादपङ्कजे ५३
 गंतव्यंनान्यथादेवतद्विष्णोःपरमंपदम्
 किंत्वस्तिनरकंद्रष्टुंत्वद्गृहस्थंस्पृहावयोः ५४
 यमाज्ञयाततोविप्ररथमारुह्यशोभनम्
 दुष्प्रेक्ष्यानिरयादृष्टाआवाभ्यांतत्रविस्तराः ५५
 ब्राह्मणउवाच-

तत्रावस्थापापवतांयायादृष्टाःपतिव्रते
 विस्तरेणसमाख्यातुंतास्ताः सर्वास्त्वमर्हसि ५६
 पुण्यात्मानः पथायेनव्रजन्तियममंदिरम्
 पापात्मानश्चसुश्रोणितन्मेकथयविस्तरात् ५७
 पुण्यात्माकीदृशंपश्येत्तत्रवैवस्वतंप्रभुम्
 पुण्यात्मनांपापिनांचपंथानंसुखदुःखदम् ५८
 सुप्राज्ञोवाच-
 आदौब्रवीमिपंथानंनृणांपुण्यवतामहम्
 शृणुष्वद्विजशार्दूलशृण्वतांप्रीतिवर्द्धनम् ५९
 प्रस्तैर्विस्तैर्बद्धोदिव्यवस्त्रैःसमावृतः
 भातिपुण्यवतांपंथाःसर्वोपद्रववर्जितः ६०
 क्वचिद्गंधर्वकन्याभिर्गीयतेगानमद्भुतम्
 क्वचिन्मञ्जुशरीराभिरप्सरोभिश्चनृत्यते ६१
 क्वचिद्वीणाक्वणंनानावाद्यंचक्रुर्मनोरमम्
 क्वचित्कुसुमवृष्टिश्चक्वचिद्वायुश्चशीतलः ६२
 क्वचित्प्रपाशीततोयाक्वचिच्चभुक्तिशालिकाः
 क्वचिद्देवाश्चगंधर्वाःपठन्तिस्तवमुत्तमम् ६३
 क्वचित्क्वचिद्दीर्घिकाश्चफुल्लपद्माःसुशोभनाः
 सुच्छायाःपादपाः क्वापिपुष्पितावंजुलादयः ६४
 ततस्तुसुखसम्पन्नाः पथिगच्छन्तिमानवाः
 पुण्यात्मानोद्विजश्रेष्ठसुखमृत्युमवाप्यच ६५
 केचित्पुरंगमारूढानानालंकारभूषिताः
 उद्गण्डधवलच्छत्रैर्गच्छन्त्यावृत्यमस्तकम् ६६
 केचिद्घांतिगजारूढारथारूढाश्चकेचन
 यानारूढाजनाःकेचित्सुखेनयममंदिरम् ६७
 केचिद्देवाङ्गनाहस्तन्यस्तचामरवायुभिः
 गच्छन्तिवीजितामर्त्याःस्तूयमानाःसुरर्षिभिः ६८
 केचिद्दिव्यायुधधराःस्रक्चन्दनविभूषिताः
 भुञ्जंतोयांतितांबूलंपुण्यात्मानोयमालयम् ६९
 निजगात्रत्विषाकेचिज्ज्वालयंतोदिशोदश

व्रजंतिशमनागारंजलग्रहनिवासिनः ७०
 केचिच्चपायसंदिव्यंभुंजतोयांतिसत्तम
 सुभक्षणंप्रकुर्वतःपथियांतः सुखेनच ७१
 केचिद्गुग्धंपिबंतश्चकेचिदिक्षुरसंतथा
 केचित्क्रंपिबंतश्चगच्छंतियममंदिरम् ७२
 केचिद्दधीनिभक्षंतः केचिन्नानाफलानिच
 केचिन्मधुपिबंतश्चपुण्यवंतोव्रजंतिवै ७३
 तानागतांस्ततोदृष्ट्वाबहून्धर्मपरायणान्
 भास्करींप्रीतिमासाद्यस्वयंनारायणोभवेत् ७४
 चतुर्बाहुःश्यामवर्णःप्रफुल्लकमलेक्षणः
 शङ्खचक्रगदापद्मधारीगरुडवाहनः ७५
 स्वर्णयज्ञोपवीतीचस्मरचारुमहाननः
 किरीटीकुण्डलीचैववनमालाविभूषितः ७६
 चित्रगुप्तोमहाप्राज्ञश्चंडाद्यायमकिंकराः
 सर्वेनारायणाकाराबभूवुर्मधुरोक्तयः ७७
 ततःस्वयंधर्मराजस्तान्सर्वान्मनुजोत्तमान्
 परमांप्रीतिमासाद्यमित्रवच्चार्चयेद्विवज ७८
 दिव्यरत्नैःफलैश्चैवतेषांपुण्यवतानृणाम्
 भोजनंकारयत्वितुतानुवाचाथभास्करिः ७९
 यमउवाच-

यूयंसर्वेमहात्मानोनरकक्लेशभीरवः
 निजकर्माभावेणगम्यतांपरमंपदम् ८०
 संसारेजन्मसंप्राप्यपुण्ययः कुरुतेनरः
 समेपितासमेभ्रातासमेबंधुसमःसुहृत् ८१
 इत्युक्ताधर्मराजेनतेसर्वेद्विजसत्तम
 दिव्यंरथंसमारुह्यनारायणपुरंगताः ८२
 पुण्यात्मनांगतिःप्रोक्तासमासेनद्विजोत्तम
 पापात्मनांशृणुगतिंविस्तरेणवदाम्यहम् ८३
 षडशीतिसहस्राणियोजनानिदुरात्मनाम्
 प्रोक्तोमार्गस्यविस्तारः सर्वदुःखान्वितःसच ८४

कुत्रचिद्वह्निवृष्टिश्चकुत्रचिच्चाशमवर्षणम्
 क्वचित्क्वचिद्वजश्रेष्ठसंतप्तसवालुकम् ८५
 क्वचित्क्वचितीक्ष्णशिलाःक्वचित्तप्तशिलास्तथा
 क्वचित्क्वचिच्छस्त्रवृष्टिःक्वचिदंगारवर्षणम् ८६
 क्वचिदग्निरिवातीवसंतप्तावांतिमारुताः
 गंभीरांधकराःक्वापितृणावर्तमुखाद्विज ८७
 क्वचित्कंटकवृष्टिश्चनाराचमयकंटकैः
 पाषाणश्रेणयःक्वापिदुःखरोहाः सपन्नगाः ८८
 गच्छंतिपापिनस्तत्रशुष्ककंठोष्ठतालुकाः
 एवंबहुविधक्लेशेष्ठायाजलविवर्जिते ८९
 तस्मिन्मार्गेद्विजश्रेष्ठपापिनोयांतिदुःखिताः
 नाम्नाविमुक्तकेशाश्चप्रेताकाराभयंकराः ९०
 रुधिरौघप्लुताःकेचित्केचित्कर्दमभूषिताः
 केचित्केचिच्चकृष्णांगाः पथिगच्छंतिपापिनः ९१
 क्रंदंतोव्यथयाकेचित्स्त्रवद्वाष्पाकुले क्षणाः
 शोचंतःस्वानिकर्माणिकेचिद्गच्छंतिपापिनः ९२
 कस्यचिच्चर्मपाशस्यबंधनंपापिनांगले
 कंकालेकस्यचिद्वद्धाःकस्यचिच्चपदद्वये ९३
 गलेसूचीसमुत्कीर्णेपाशंदत्वादृढंरुषा
 आकृष्यंतंयमप्रेष्याः केषांचिच्चकृतैनसाम् ९४
 वर्त्मस्थान्गुरुपाषाणान्वहंतः कर्णरन्ध्रकैः
 अयोभारांश्चशीर्षाग्रैर्व्रजंतिपथिपापिनः ९५
 कांश्चिद्भुजेषुपाशेषुनयंतियमकिंकराः
 ग्रीवासुपापिनः केचित्करप्रहरणैर्दृढैः ९६
 क्षिप्तक्षिप्तायमप्रेष्यानयंतियमकिंकराः
 यांत्यधःशिरसःकेचिदूर्ध्वपादास्तथापरे ९७
 गच्छंतिबाहुभिः केचिदेकपादाश्चकेचन
 इत्येवंविकृताकाराआर्तरावविरावणाः ९८
 यमदूतैस्ताडयमानाःपापिनोयांतितत्पथे
 तेष्वगतेषुसर्वेषुपापात्मासुरुषायमः ९९

दिव्यामूर्तिपरित्यज्यबभूवात्यंतभैरवः
 त्रिंशद्योजनदीर्घांगोवापीसदृशलोचनः १००
 धूम्रवर्णोमहातेजाःप्रलंबोर्ध्वरध्वनिः
 सुदीर्घदशनश्रेणिःशूर्पोपमनखावलि १०१
 प्रचण्डमहिषारूढःसंदष्टदशनच्छदः
 दंडहस्तश्चर्मपाशोभ्रुकुटीकुटिलाननः १०२
 चित्रगुप्तोमहामायःक्रोधारुणितलोचनः
 अट्टाट्टहासंकुर्वाणः समवर्तीविराजते १०३
 चंडाद्याः किंकराःसर्वेपाशमुद्गरपाणयः
 बभूवुर्भैरवाःक्रुद्धागर्जंतोजलदा इव १०४
 जहिजह्याशुपापिष्ठान्भिन्धिच्छिंदयविंधय
 समंतादेवधावंतोवल्गंतियमकिंकराः १०५
 तानाहपततःसर्वान्पापिनोर्धर्मराट्प्रभुः
 तर्जयेत्कालदंडेनत्यजन्हंकारनिःस्वनम् १०६
 यमउवाच-

रेरेपापादुराचारायुष्माभिरविवेकिभिः
 अहो कृतानिपापानिआत्मपीडाकरायपि १०७
 मस्तकोपरितिष्ठंतनेक्षध्वंसमवर्तिनम्
 ज्ञात्वापिमांजीवितेशंयुष्माभिः पातकंकृतम् १०८
 पुण्यात्मनामहंबंधुरहंपापात्मनारिपुः
 इतिकुत्रापियुष्माभिर्नश्रुतंश्रवणैःस्वकैः १०९
 निरयादुःसहाःसंतिनानादुःखसमन्विताः
 पापिनोभुंजतेतांश्चयुष्माभिर्नेतिविश्रुतम् ११०
 मत्वामिथ्यैवयुष्माभिश्चर्चाममदुराशयाः
 अद्यसैवस्वकैर्नेत्रैर्दृश्यतांकृतपातकाः १११
 वित्तांध्येनवचोमत्तायूयंसर्वेसदैवहि
 चक्रिरेपापजालानियुष्माभिःसततंयथा ११२
 तथापापफलंदुष्टाभुंजतांक्रंदनेनकिम्
 सुप्राज्ञोवाच-

इत्युक्त्वाभास्करिर्देवश्चित्रगुप्तमुवाचह ११३

एतेषांपापकर्माणिमहाभागविचारय
 धर्मराजवचः श्रुत्वाचित्रगुप्तोमहत्तदा ११४
 तेषांयावन्तिपापानितावन्तिप्राहचोदितः
 ततस्तेपापिनः सर्वेक्रंदन्तिद्विजसत्तम ११५
 इत्यूचुःशमनंभीताश्चर्मपाशेनियन्त्रिताः
 पापिनऊचुः
 अस्माभिर्यानिपापानिकृतानिभास्करात्मज ११६
 के स्थिताः साक्षिणस्तत्रकेवायूयंनिवेदिताः
 अशुभंवाशुभंवापियतोऽस्माभिःकृतंपुरा ११७
 तथाचदृष्टंकेनात्रपुरोऽस्माकंनिगद्यताम्
 ततःप्रहस्य भगवान्कोपेनमहताद्विज ११८
 आहूयसाक्षिणः सर्वानिदं वचनमब्रवीत्
 यमउवाच-
 यूयंसर्वेयथावृत्तंसंनिधौसाक्षिणस्तथा ११९
 आकाशंपृथिवींचैवजलंचतिथयस्तथा
 दिनंरात्रिरुभेसंध्येधर्मश्चैतेतुसाक्षिणः १२०
 तेषांपापात्मनामूचुः सर्वकर्मशुभाशुभम्
 यस्ययस्यचवेलायांकर्मयद्यदिकारितम् १२१
 सससाक्षीतस्यतस्यजगादयमसन्निधौ
 तच्छ्रुत्वापापिनः सर्वेसाध्वसाकृष्टमानसाः १२२
 सकंपहृदयास्तस्थुर्मेघदृष्ट्वामृगाइव
 ततस्तुदंतावलिभिः कुर्वन्कडकडध्वनिम् १२३
 धर्मराट्कालदंडेनताञ्जघानपृथक्पृथक्
 ताडिताधर्मराजेनतेसर्वेकृतपातकाः १२४
 क्रंदन्तिनिजकर्माणिशोचन्तःप्राप्तसाध्वसाः
 ततस्तान्पापिनः सर्वान्दूताश्चंडादयोरुषा १२५
 नरकेषुयमादेशाद्रौरवादिषुचिक्षिपुः
 तपनेचिक्षिपुःकांश्चिदवीचौकृतपातकान् १२६
 संघातेकालसूत्रेचमहारौरवकेतथा
 संतप्तेवालुकाकुंडेकुंभीपाकेतथापरान् १२७

निरुच्छ्वासेमहाघोरेचिद्धिपुश्चप्रमर्दने
 असिपत्रवनेघोरेनानाभक्षेषुपापिनः १२८
 वैतरण्यांतथाकेऽपिचिद्धिपुयमकिंकराः
 घोरेविष्ठाहदेकांश्चित्तुषांगारास्थिकंटकैः १२९
 पूर्णेनितांतसंतप्तेचिद्धिपुयमकिंकराः
 पुरीषलेपनेचैवपुरीषभोजनेतथा १३०
 स्वमांसभोजनेचैवस्थापितायमकिंकरैः
 श्लेष्माणंभुजतेकेचित्केचिद्वीर्यचभुजते १३१
 पिबंतिकेचिन्मूत्राणिकेचिद्रक्तानिपापिनः
 केषांचिद्वदनेष्वेवजलौकाःपन्नगोपमाः १३२
 पूर्यतेपन्नगाश्चैवयमदूतैर्भयंकरैः
 उत्पाद्यंतेऽतिसंतप्तैर्जिह्वाश्चद्विजसत्तम १३३
 केषांचित्कर्णरंध्रेषुमुखेषुचकृतैनसाम्
 तप्ततैलानिपूर्यतेनिर्दयैर्यमकिंकरैः १३४
 केषांचित्खड्गधाराभिर्बाहुंचचरणंतथा
 कर्णादिनासिकाश्चैवच्छिदंतिचदुरात्मनाम् १३५
 शयनंकुर्वतेकेचिज्ज्वलदंगारसंचये
 केचिन्नाराचतुल्येषुशयनंकंटकेषुच १३६
 कर्दमेषुचतप्तेषुकांश्चिच्छमनकिंकराः
 पातयंतिद्विजश्रेष्ठकेशेष्वकृष्यपापिनः १३७
 वमनेषुचकेषांचिन्नखसंधिषुपापिनाम्
 तप्तसूचीसहस्राणिप्रक्षिपंतिमुहुर्मुहुः १३८
 संतप्तलोहशूलाग्रेकांश्चिदारोपयंतिवै
 क्रंदंतिकंटकैस्तीक्ष्णैः केषांचिन्मस्तकानिवै १३९
 गृहीत्वाहस्तपादेषुशाल्मलिद्रुमकंटकैः
 निष्कुषंतिरुषाकांश्चिदार्तरावविराविणः १४०
 बद्ध्वागलेषुपाषाणंकांश्चिच्छमनकिंकराः
 रक्तगर्तेपयोगर्तेपातयंतिपुनःपुनः १४१
 याम्यैर्दूतैरुद्गिरंतिशिरांसिपापिनांनृणाम्
 चूर्णयंत्युपलैर्याम्यामुहुर्मुहुरतिक्रुधा १४२

वक्षोमध्येषुकेषांचिल्लोहकीलकसंचयान्
 आरोपयंतिलोकानांक्रंदतांदुरितात्मनाम् १४३
 चक्षूषिबडिशैःकेषामुत्पाटयतेकृतैनसाम्
 केषांचिन्नासिकाएवपूर्य्यतेवृश्चिकैर्द्विज १४४
 केषांचिद्दृक्षशाखायांबद्धवापादांश्चपाशकैः
 ज्वालयंतितलेवह्निंसधूमंयमकिंकराः १४५
 धूमपानंप्रकुर्वन्तितेतत्रकृतकिल्बिषाः अं
 अधोमुखाऊर्ध्वपादास्तस्थुराचन्द्रतारकम् १४६
 मुसलैर्मुद्गरैः केचित्ताडयमानाःपुनः पुनः
 याम्यैर्दूतैरुद्गिरन्तिशोणितानिव्यथाकुलाः १४७
 अन्धकारमयेगेहेपूतिगन्धवतिद्विज
 दंशैश्चमशकैश्चैवकेचित्सीदन्ति पापिनः १४८
 भस्मानिभुञ्जतेकेचित्कृमीन्केचिच्चभुञ्जते
 केचिद्गुर्गन्धमांसानिकेचिच्चपूतिमृत्तिकाम् १४९
 श्वभिर्व्याघ्रैःशृगालैश्चवज्रदन्तनखैस्तथा
 ऋक्षैःकेचिद्भक्ष्यमाणाः क्रंदन्तिरुधिराप्लुताः १५०
 नितांतोग्रविषैः सर्पैर्भक्ष्यमाणास्तथापरे
 अन्येमहिषशृंगाग्रनिर्भिन्नवक्षसोद्विज १५१
 पतन्तिमूर्च्छिताः पृथ्वद्यंसिंचंतोरुधिरैर्महीम्
 यमदूतधनुर्मुक्तैर्घोरैराशीविषोपमैः १५२
 जर्जराखिलदेहाश्चलुठंत्यन्येमहीतले
 तप्तायः पिण्डनिलयंतप्तपाषाणमेवच १५३
 दंशशस्त्रेणकेषांचित्कुष्णंतिवदनेषुच
 नासारन्ध्रेषुकेषांचिद्यमदूतामुखेषुच १५४
 श्वासानिलनिरोधार्थनासारन्ध्रंवयंतिवै
 केषांचित्तीक्ष्णधाराभिर्यमशक्तिभिरुद्धतैः १५५
 उत्पाटयंतंगचर्माणियमदूतैर्महाबलैः
 कांश्चिद्गृहीत्वाकेशेषुनिपात्यपृथिवीतले १५६
 कीलैः पादादिभिर्घातैस्ताडयंतिसदैवहि
 केचित्क्षारांबुधाराभिः संतप्ताः कृतपातकाः १५७

क्षारांबुपानंकुर्बतिक्रंदंतोवहुधाद्विज
 पित्तपानंमहाभागकेचित्कुर्वन्तिपापिनः १५८
 स्नुहीक्षीराणिकेचिच्चपिबन्तिपापिनांवराः
 केषांचित्स्वपतांभूमौवक्षःसुयमकिंकरैः १५९
 दीयन्तेगुरुपाषाणाः संतप्ताः पर्वतोपमाः
 काष्ठखंडद्वयंदत्वाग्रीवायांचगलेतथा १६०
 उदग्रमुखंबध्नन्तिकेषांचिदृढपाशकैः
 आरोप्यवृक्षशाखायांकांश्चिद्भूमौक्षिपन्तिच १६१
 उत्थापयन्तिभूमौचप्रक्षिपन्तिपुनः पुनः
 एवन्तेपापिनःसर्वेक्षुधितास्तृषितास्तथा १६२
 त्राहित्राहीतिजल्पन्तोरुदन्तियातनागृहे
 युगकल्पांतपर्यंतंभुक्त्वानिरययातनाम् १६३
 नातिभुक्त्वापापशेषेजायन्तेपापयोनिषु
 पापयोनौसमुत्पन्नाभवन्तिव्याधिपीडिताः १६४
 हीनांगाअधिकांगाश्चदुःखिनः पापसेवकाः
 अपुत्राअतिमूर्खाश्चपरहिंसापरायणाः १६५
 अल्पायुषोऽल्पमतयः कुभार्यापतयस्तथा
 नित्यंपापानिकर्माणिकर्मणामनसागिरा १६६
 पुनःपापप्रभावेननिरयंयांतिपूर्ववत्
 तस्मात्पापनकर्तव्यंकदाचिदपिसत्तमैः १६७
 नराणांकृतपापानानरकान्नास्तिनिष्कृतिः
 संक्षेपात्पापिनांदुःखंनिरुक्तंद्विजसत्तम १६८
 सम्यग्वक्तुंकः क्षमोस्तिवर्षायुतशतैरपि
 दुर्गतीनांततोदृष्ट्वामनुजानांकृतैनसाम् १६९
 आवांविमानमारुह्यनारायणपुरंगतौ
 कल्पकोटिसहस्राणिभुक्त्वाभोगान्हरेर्गृहे १७०
 जातौवैराजवंशेऽस्मिन्विशुद्धेद्विजसत्तम
 अत्रभुक्त्वाखिलान्भोगान्सर्वसंपत्समन्वितान् १७१
 सुखमृत्युंसमासाद्यगंतव्यंपरमंपदम्
 एकादशीव्रतसमं व्रतं नास्ति जगत्त्रये १७२

अनिच्छयापियत्कृत्वागतिरेवंविधाऽवयोः

एकादशीव्रतं ये तु भक्तिभावेन कुर्वते १७३

न जाने किं भवेत्तेषां वा सुदेवानु कम्पया

इति ते कथितं सर्वपृष्ठं ब्राह्मणसत्तम १७४

विष्णोर्दिवसमाहात्म्यं किमन्यच्छ्रोतुमर्हसि

व्यास उवाच-

तस्यैतद्वचनं श्रुत्वा सविप्रः परमार्थवित् १७५

एकादशीव्रते चित्तं चकार सुदृढं निजम्

सराजाराजमहिषीचिरं भुक्त्वा वसुंधराम् १७६

अन्ते विष्णुपुरंगत्वा प्राप्तं तौ परंपदम्

व्रतराजस्य माहात्म्यं ये शृण्वन्ति पठन्ति च १७७

पापजालैर्विनिर्मुक्तालभन्ते हरिसन्निधौ १७८

इति श्रीपद्मपुराणे क्रियायोगसारे एकादशीमाहात्म्ये त्रयोविंशतितमोऽध्यायः २३

चतुर्विंशोऽध्यायः

सूत उवाच-

एकादश्याः फलं श्रुत्वा सुप्रीतो जैमिनिस्ततः

कृताञ्जलिरुवाचे दं कृष्णद्वैपायनं प्रभुम् १

जैमिनिरुवाच-

विष्णोर्देवस्य माहात्म्यं त्वत्प्रसादाच्छ्रुतं मया

तुलस्या ब्रूहि माहात्म्यं शृण्वतां पापनाशनम् २

व्यास उवाच-

इन्द्राद्यैर्देवतैः सर्वैस्तुलसीभगवत्यसौ

संसेव्या सर्वदा विप्रचतुर्वर्गफलप्रदा ३

स्वर्गे मर्त्ये च पाताले तुलसी दुर्लभा सताम्

चतुर्वर्गफलप्राप्तिस्तस्यां भक्तिः करोति वै ४

यत्रैकस्तुलसी वृक्षस्तिष्ठत्यपि च सत्तम

तत्रैव त्रिदशाः सर्वे ब्रह्मविष्णुशिवादयः ५

केशवः पत्रमध्ये च पत्राग्रे च प्रजापतिः

पत्रवृंते शिवस्तिष्ठेत्तुलस्याः सर्वदेवहि ६

लक्ष्मीसरस्वतीचैवगायत्रीचंडिकातथा
सर्वाश्चान्यादेवपत्न्यस्तत्पत्रेषुवंसतिच ७
इन्द्रोऽग्नि शमनश्चैव नैऋतिर्वरुणस्तथा
पवनश्चकुबेरश्चतच्छाखायांवसंत्यमी ८
आदित्यादिग्रहाः सर्वे विश्वे देवाश्च सर्वदा
वसवो मुनयश्चैव तथा देवर्षयोऽखिलाः ९
कोटिब्रह्माण्डमध्येषु यानि तीर्थानि भूतले
तुलसीदलमाश्रित्य तान्येव निवसन्ति वै १०
तुलसीं सेवते यस्तु भक्तिभावसमन्वितः
सेवितास्तेन तीर्थाश्च देवा ब्रह्मादयस्तथा ११
छिन्दन्ति तृणजालानि तुलसीमूलजानिये
तद्देहस्थां ब्रह्महत्यां क्षिणत्ति तत्क्षणाद्धरिः १२
ग्रीष्मकाले द्विजश्रेष्ठ सुगंधैः शीतलैर्जलैः
तुलसीसेचनं कृत्वानरो निर्वाणमाप्नुयात् १३
चन्द्रात्पवाच्छत्रं वा तस्यैवस्तु प्रयच्छति
विशेषतो निदाघेषु समुक्तः सर्वपातकैः १४
वैशाखेऽक्षतधाराभिरद्भिर्यस्तुलसीजनः
सिंचयेत्सोऽश्वमेधस्य फलं प्राप्नोति नित्यशः १५
प्रसृतोदकमात्रेण तुलसीयस्य सेचयेत्
सोऽपि स्वर्गमवाप्नोति सर्वपापविवर्जितः १६
कदाचित्तुलसीदुग्धैः सेचयेद्यो नरोत्तमः
तस्य वेश्मनि विप्रर्षे लक्ष्मीर्भवति निश्चला १७
गोमयैस्तुलसीमूलं यः कुर्यादुपलेपनम्
संमार्जनं च विप्रर्षे तस्य पुण्यफलं शृणु १८
रजांसितत्रयावन्ति दूरीभूतानि जैमिने
तावत्कल्पसहस्राणि मोदते विष्णुना सह १९
प्रदीपं यस्तु संध्यायां स्थापयेत्तुलसीतले
स याति मंदिरं विष्णोः कुलकोटि समन्वितः २०
गोभ्यः श्वभ्यः खरेभ्यश्च मनुष्येभ्यश्च रक्षति
शिशुभ्यस्तुलसीयस्तु तं रक्षेत्केशवः सदा २१

तुलस्यारोपणंयस्तुभक्तितः कुरुतेनरः
 समृतः परममोक्षप्राप्नोत्येवनसंशयः २२
 प्रभातेतुलसीं पश्येद्भक्तिमान्योनरोत्तमः
 सविष्णुदर्शनस्यैवफलंप्राप्नोतिचाक्षयम् २३
 तुलसीं प्रणमेद्यस्तुनरोभक्तिसमन्वितः
 आयुर्बलंयशोवित्तंसंततिस्तस्यवर्द्धते २४
 तुलसीस्मरणेनैव सर्वपापं विनश्यति
 तुलसीस्पर्शनेनैव नश्यन्ति व्याधयो नृणाम् २५
 योऽश्नाति तुलसीपत्रं सर्वपापहरं शुभम्
 तच्छरीरांतरस्थापि पापं नश्यति तत्क्षणात् २६
 तुलसीकाष्ठसंभूतां मालां वहति योनरः
 तद्देहे पातकं नास्ति सत्यमेतन्मयोच्यते २७
 तुलसीपत्रगलितं यस्तोयं शिरसावहेत्
 गंगायाः स्नानजं पुण्यं लभते नात्र संशयः २८
 दूर्वाभिरक्षतैः पुष्पैर्नैवेद्यैस्तुलसीं शुभाम्
 समाराध्य नरो भक्त्या विष्णुपूजाफलं लभेत् २९
 येनार्चिता भगवती तुलसी कदाचिन्नैवेद्यपुष्पवरधूपघृतप्रदीपैः
 धर्मार्थकामपरमामृतदायि विप्राः किंतस्य विष्णुचरणापचितिप्रयोगैः ३०
 स्थानेषु दोषरहितेषु सुरौघसेव्यामारोपयन्ति तुलसीं हरितुष्टिकर्त्रीम्
 तुष्टो हरिस्त्रिजगतामधिपोऽमुरारिस्तेभ्यो ददाति परमं पदमाशुविप्र ३१
 यं जंब्रतं च पितृपूजनमच्युताच्चादानं यदन्यदपि कर्म शुभं मनुष्याः
 कुर्वन्ति दोषरहिते तुलसीतले च तान्यक्षयाणिसकलानि भवंति नूनम् ३२
 यद्धर्मकर्म कुरुते मनुजः पृथिव्यां नारायणप्रियतमां तुलसीं विनाच
 तत्सर्वमेव विफलं भवति द्विजेन्द्रपद्मेक्षणोऽपि न हितुष्यति देवदेवः ३३
 यात्रासु पश्यति शुभां तुलसीं पवित्रां यो भक्तिभावसहितो मनुजो हि नूनम्
 यात्राफलं सकलमेव हरिप्रसादात्तस्याशुसिद्ध्यति वचः सुदृढं ममैतत् ३४
 त्यक्त्वा सुगन्धिकुसुमं भुवनैकनाथो मंदारकुन्दनलिनादिकमप्यनंतः
 गृह्णाति सद्गुणमयीं तुलसीं प्रमोदैः शुष्कामपि प्रचुरपापविनाशरक्षाम् ३५
 उत्पाट्य चैव तुलसीं भुवि निक्षिपन्ति पापाशयाऽमृतलताभनिदानभूताम्
 अज्ञानतो नरहरिस्तुलसीप्रियोऽसौ तेषां श्रियं हरतिसंततमेव सत्यम् ३६

मूत्रंपुरीषंतुलसीतलेषुकुर्वतियेऽपिचमलंसततमनुष्याः
 देवाश्रयेसंचितपातकानांतेषांहरत्याशुहरिर्धनानि ३७
 नारायणस्यपूजार्थंचिनोमित्वांनमोस्तुते
 कुसुमैःपारिजाताद्यैर्गन्धाद्यैरपिकेशवः ३८
 त्वयाविनानैतितृप्तिंचिनोमित्वामतः शुभे
 त्वयाविनामहाभागेसमस्तंकर्मनिष्फलम् ३९
 अतस्तुतुलसीदेविचिनोमिवरदाभव
 चयनोद्भवदुःखंतेयदेविहृदिजायते ४०
 तत्क्षमस्वजगन्नाथेतुलसित्वांनमाम्यहम्
 कृताञ्जलिरिमान्मन्त्रान्यठित्वावैष्णवोजनः ४१
 करतालद्वयंदत्वाचिनोतितुलसीदलम्
 यथानकंपतेशाखातुलस्याद्विजसत्तम ४२
 पत्रस्यचयनेदेवीभग्नशाखायदाभवेत्
 तदाहृदिव्यथाविष्णोर्जायतेतुलसीपतेः ४३
 शाखाग्रात्पतितंभूमौपत्रंपत्रंपुरातनम्
 तेनापिपूज्योगोविन्दोमधुकैटभमर्दनः ४४
 कोमलैस्तुलसीपत्रैर्योऽचयेदच्युतंप्रभुम्
 सर्वसलभतेशीघ्रंयद्यदिच्छतिचेतसा ४५
 जैमिनिरुवाच-
 तुलसीवृक्षसदृशः कोवृक्षोऽस्तिद्विजर्षभ
 तमहंज्ञातुमिच्छामिब्रूहिसत्यवतीसुत ४६
 व्यासउवाच-
 यथाप्रियतमाविष्णोस्तुलसीसततंद्विज
 तथाप्रियतमाधात्रीसर्वपापप्रणाशिनी ४७
 तुलसीवृक्षमासाद्ययायास्तिष्ठंतिदेवताः
 आमलक्यास्तलेतास्तानिवसंतिद्विजोत्तम ४८
 गंगादीनिचतीर्थानितत्रैवद्विजसत्तम
 विष्णुप्रियतमाधात्रीपवित्रायत्रतिष्ठति ४९
 अशुभंवाशुभंवापियत्कर्मांमलकीतले
 क्रियतेमानवैर्विप्रभवेत्तत्सत्यमक्षयम् ५०

पवित्रैर्नूतनेः पत्रैर्धात्र्यायः पूजयेद्धरिम्
 समुक्तः पापजालेन सायुज्यं लभते हरेः ५१
 धात्रीचतुलसीदेवीनतिष्ठेद्यत्र जैमिने
 स्थानं तदपवित्रं स्यान्न च क्रियाफलं लभेत् ५२
 नतिष्ठत्याश्रमे यस्य धात्रीचतुलसीशुभा
 तेन कर्मकृतं सर्वं नूनं गच्छति निष्फलम् ५३
 धात्र्या तुलस्याहीनं च निलयं यस्य भूसुर
 अलक्ष्मीः पातकं सर्वं कलिश्च तेन तोषितः ५४
 स्थाने तस्मिन् द्विजश्रेष्ठ न धात्रीतुलसीन च
 श्मशानतुल्यं स्थानं तद्विज्ञेयं तत्त्वदर्शिभिः ५५
 धात्रीचतुलसीयत्र तिष्ठेत्तत्राखिलाः सुराः
 न धात्रीतुलसीपत्रं तत्रैवाखिलपातकम् ५६
 धात्रीफलस्रजं यस्तु पापहर्त्रीव हेद्बुधः
 तस्याश्रित्य तनुं विष्णुः सदा तिष्ठेच्छ्रिया सह ५७
 धात्रीकाष्ठस्य मालां च यो वहेन्मतिमान्नरः
 तस्य देहं समाश्रित्य तिष्ठंति सर्वदेवताः ५८
 धात्रीफलस्रजं गृह्णन् यत्कर्म कुरुते नरः
 तत्सर्वमक्षयं प्रोक्तं शुभं वा यदि वा शुभम् ५९
 यस्तु धात्रीफलं भुङ्क्ते मानवोऽखिलतत्त्ववित्
 तद्देहाभ्यन्तरस्था यि सर्वपापं विनश्यति ६०
 धात्रीफलमयीं मालां यो वहेद्दिवजसत्तम
 ब्रवीमिशृणु माहात्म्यं सर्वपापहरं परम् ६१
 श्मशानेऽपि यदा मृत्युस्तस्य स्याद्दैवयोगतः
 गङ्गामरणजं पुण्यं संप्राप्नोति न संशयः ६२
 तं दृष्ट्वा पापिनः सर्वे पापजालैः सुदारुणैः
 सद्य एव प्रमुच्यन्ते जन्मकोटिशतैरपि ६३
 नित्यं गृह्णाति विप्रेद्रयो धात्रीफलकर्ममम्
 दिने दिने लभेत् पुण्यं संप्राप्नोति न संशयः ६४
 धात्रीतरुं च यो हन्ति सर्वदेवगणाश्रयम्
 सदा तिहरेरङ्गे घातं नास्त्यत्र संशयः ६५

सर्वदेवमयीधात्रीविशेषात्केशवप्रिया
सम्यग्वक्तुंगुणंतस्याब्रह्मणापिनशक्यते ६६
धात्र्यास्तुलस्याविदधातिभक्तियोमानवोज्ञातसमस्ततत्त्वः
भुक्त्वाचभोगान्सकलांस्ततोऽतेसमुक्तिमाप्नोतिहरेः प्रसादात् ६७
इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेतुलसीमाहात्म्यं नामचतुर्विंशोऽध्यायः २४

पञ्चविंशोऽध्यायः

जैमिनिरुवाच-

भूयएवमहाभागतुलस्याः पापनाशनम्
अतिथेः पूजनस्यापिमाहात्म्यंब्रूहि विस्तरात् १

सूतउवाच-

ततोव्यासोमहातेजास्तुलस्याद्विजसत्तम
माहात्म्यं वक्तुमारेभेशृण्वतांपापनाशनम् २

व्यासउवाच-

इयंसाक्षान्महालक्ष्मीस्तुलसीभवगत्प्रिया
तस्मादिमानंपश्यन्तिवृक्षज्ञानेनजैमिने ३
सदैवतुलसीमर्त्योयथैवभुविसेवते
तथैवसेन्द्राविबुधाःसेवंतेतंसुरालये ४
परब्रह्मस्वरूपेयंतुलसीयत्रतिष्ठति
तत्रैवकुशलंसर्वसुदृढंप्रोच्यतेमया ५
प्राप्नोतिमृत्युकालेयस्तोयंपातकवानपि
तुलसीपत्रगलितंसयातिहरिसन्निधिम् ६
तुलसीमृत्तिकापुण्ड्रंयोमृत्युसमयेवहेत्
समुक्तःसकलैः पापैः पुरंगच्छतिचक्रिणः ७
यस्यस्यात्तुलसीपत्रंमुखेशिरसिकर्णयोः
मृत्युकालेद्विजश्रेष्ठतस्यस्वामीनभास्करिः ८
पवित्रनामासुमतिर्बभूवपरमार्थवित्
बभूवब्राह्मणीतस्यबहुलानामधारिणी ९
सद्वंशप्रभवासाध्वीपतिसेवापरायणा
अनपत्यपतिर्नामतत्रैकोस्तिद्विजोत्तमः १०

सख्यंतेनपवित्रोऽसौचकारद्विजसेविना
 ततोऽनपत्यपतिनाकथालोभेनसत्तमः ११
 उपविष्टःपवित्रोऽसौस्नेहादेकवरासने
 तत्रांतरेमहातेजालोमशोनामसद्विजः १२
 कथयंतौकथाश्चित्राःसमागत्यददर्शतौ
 अथतंलोमशंविप्रंविप्रावुत्थायपीठतः १३
 पाद्यार्घ्याचमनीयाद्यैः पूजयामासतुश्चतौ
 सुप्रीतोलोमशस्ताभ्यांनारायणपरायणः १४
 उवासब्राह्मणश्रेष्ठआसनेकीर्तयन्हरिम्
 आसनस्थंमहात्मानंलोमशंतंकृताञ्जलिम् १५
 पवित्रानापत्यमुनीभक्त्याप्राहतुर्लोमशम्
 भगवन्सर्वधर्मज्ञत्वत्पादयुगलैर्नृभिः १६
 सद्भिर्ग्राह्यैराश्रमोऽयपूतोऽभून्नूनावयोः
 कृतानियानिपापानिआवाभ्यांमोहतः पुरा १७
 तानिसर्वाणिनष्टानित्वत्पादयुगदर्शनात्
 भवान्नारायणः साक्षात्पूजनीयोऽमरैरपि १८
 सम्यक्तेपूजनंकर्तुंकिमावांमानुषौक्ष्णौ
 अतिथेर्याकृतापूजातेऽस्माभिर्निजशक्तितः १९
 अनयाभवसुप्रीतः क्षमस्वदोषमावयोः
 इत्युक्त्वातौमहात्मानौतस्यागंतोः पदद्वये
 निपेततुर्द्विजश्रेष्ठवयस्यौगृहमेधिनौ २०

व्यासउवाच-

ततोभक्त्यासुसंतुष्टोलोमशोविदुषांवरः
 युवांविनयिनांश्रेष्ठौद्विजाग्रयौधर्मतत्परौ २१
 आप्यायितोऽस्मिसुतरांयुवयोर्विनयोक्तिभिः
 साक्षाद्ब्रह्माशिवो विष्णुरतिथिःप्रोच्यतेबुधैः २२
 तस्मिन्नेतावतीभक्तिर्युवयोरस्तुमङ्गलम्
 आराधितोऽस्म्यहंसम्यगतिथिर्भूरिभोजनैः २३

व्यासउवाच-

ततउत्थायतौविप्रौतत्पादकमलद्वये

भूयोऽपितनमस्कृत्यप्राहतुर्लोमशंमुनिम् २४
 ब्राह्मणावूचतुः
 ब्रह्मन्नतिथिपूजायामाहात्म्यं वक्तुमर्हसि
 यांकृत्वाप्राप्यतेमुक्तिर्दुःखलभ्यापिमानवैः २५
 कोऽतिथिः प्रोच्यतेलोकेतस्यपूजाचकीदृशी
 आतिथेयोऽतिथिश्चेमौलभेतेकामुभौगतिम् २६
 लोमशउवाच-
 वानप्रस्थो ब्रह्मचारीभिर्क्षुश्रैषांप्रपूजनात्
 निरुच्यते गृहं श्रेष्ठमाश्रमेषु चतुर्ष्वपि २७
 चतुराश्रममध्येषु प्रधाना गृहिणो मताः
 तैश्चातिथीनां कर्तव्या पूजा भक्तिसमन्वितैः २८
 गृहिणां परमो धर्मः प्रोक्तश्चातिथिपूजनम्
 आश्रमाचारतोऽभ्रष्टास्ततस्ते गृहिणो मताः २९
 वंहत्यतिथिपूजायां दक्षतां गृहिणो यदि
 तदा प्रयोजनं तेषां किमन्यैः पुण्यकर्मभिः ३०
 यस्य न श्रूयते नाम न च गोत्रं न च स्थितिः
 अकस्माद् गृहमागच्छेत्सोऽतिथिः प्रोच्यते बुधैः ३१
 ब्राह्मणाः क्षत्रियावापि वैश्यावा वृषलास्तथा
 गृहागताः पूजिताश्च विष्णुवत्तत्त्वदर्शिभिः ३२
 चाण्डालप्रमुखा येऽन्ये हीनवर्णसमुद्भवाः
 विष्णुवत्पूजितव्यास्ते पाद्यार्घ्यैर्भूरिभोजनैः ३३
 समागतेष्वतिथिषु प्रयाणं कुरुते गृही
 अपि सत्त्वरयादद्यात्पाद्यार्घ्यादीनि च द्विजः ३४
 कुर्याच्च कुशलं प्रश्नं वचनैः कोमलाक्षरैः
 कारयेद्भोजनं वापि दिव्यरत्नैर्मुदा गृही ३५
 सुखदेमन्दिरेतस्य शयनं कारयेद्बुधः
 प्रातर्जिगमिषुं दृष्ट्वा तमायां तं विवर्जयेत् ३६
 यदि कर्मविपाकेन गृही भवति वित्तवान्
 अतिथ्येनातिथिः पूज्यस्तदहं वच्मि सत्तमौ ३७
 समागतेष्वतिथिषु भक्त्या दद्यात्तृणादिकम्

तृणाभावेनवैब्रूयाद्भौतिष्ठेतिभक्तितः ३८
 पादप्रक्षालनार्थतुदद्यादुदकमुत्तमम्
 अतोमधुरयावाचापृच्छेच्चकुशलादिकम् ३९
 फलादिकंततोदद्याद्भक्त्याभोजनहेतवे
 तदभावेनमतिमान्मुदाविप्रप्रकाशयेत् ४०
 वदेच्चाहंमहापापीदरिद्रप्रवरोऽतिथे
 कर्तुमिच्छामिभक्तितेदैवतंत्रविरोधकम् ४१
 अनेनविधिनादीनःसत्यक्त्वातिथिपूजनम्
 स्वाचारपतितोनान्योयथोक्तंफलमाप्नुयात् ४२
 अनर्चितोऽतिथिर्यस्यगच्छेद्वैगृहिणोगृहात्
 जन्मकोट्यर्जितंपुण्यंतस्यगच्छतिसंक्षयम् ४३
 एकएवातिथिर्येनभक्तिभावेनपूज्यते
 हरेत्तस्यहरिःसद्योपातकंकोटिजन्मजम् ४४
 सत्यंवच्मिहितंवच्मिदृढंवच्मिप्रयत्नतः
 विनातिथिसपर्याभिर्गृहिणोनास्तिवागतिः ४५
 सत्यंसत्यंपुनःसत्यमागंतुपूजयाविना
 गतिर्नास्त्येवनास्त्येवनास्त्येवगृहिधर्मिणाम् ४६
 ज्ञातिधर्मइतिख्यातोवल्लभोद्वापरेयुगे
 बभूवसर्वधर्मज्ञस्तस्य श्रीवल्लभाह्वया ४७
 तेनसर्वाणिकर्माणि कृतानिज्ञातिसेविना
 सौराष्ट्रेवसतिचक्रेतयासहसभार्यया ४८
 तत्रदुर्ग्रहसंचाराद्वादशाब्दंचवासवः
 नववर्षांबुतेनासीदुर्भिर्क्षंसुमहद्विवजौ ४९
 तस्मिन्महतिदुर्भिर्क्षेलोकास्तद्देशवासिनः
 बभूवुर्दुःखिताःसर्वेमर्यादामपितत्यजुः ५०
 ज्ञानभद्रोमहायोगीयुगेद्वापर संज्ञके
 दुर्भिर्क्षहतसंपत्तिर्बभूवात्यन्तदुःखितः ५१
 क्षुधाकुलान्सुतान्दृष्ट्वादारांश्चद्विजसंमतौ
 फलमूलादनार्थायजगामोत्पत्यकांगिरेः ५२
 गिरेरुपत्यकाप्रांतेचिरायुःसबुभुक्षितः

कूष्माण्डफलमेकंचलेभेब्राह्मणसत्तमौ ५३
 समादायफलंतच्चहर्षितोऽसौनिजालयम्
 जवैर्जगामविप्रेन्द्रोज्ञानभद्रोमहायशाः ५४
 एतस्मिन्नन्तरेविप्रमेघैर्नीलपदैरिव
 आवृतेगगनेवृष्टिर्महासारैर्बभूवह ५५
 समुनिश्चतयावृष्ट्याप्लाविताखिलविग्रह
 वनाद्वनचरः कश्चिच्छीतार्तश्चाययौगृहम् ५६
 दृष्ट्वातिथितुशीतार्तववंदेशिरसाततः
 ददौतृणासनंभक्त्यातस्मैपाद्यादिकंततः ५७
 ततोमधुरयावाचातेनैवातिथिनासह
 तस्थौस्वस्थेनमनसाप्रज्ञालापंप्रकुर्वता ५८
 गृहिण्यासहगोपेनस्वामिसेवासुदक्षया
 ततः कूष्माण्डकंनव्यंपक्वमत्यंतयत्नतः ५९
 संप्राप्यहर्षितासाध्वीददौभागंविधायसा
 अथासौदुर्बलोगोपोदिनविंशमुपोषणात् ६०
 आतिथेयोमहाभागंददौचातिथयेमुदा
 ततस्तद्गृहिणीसाध्वीस्वामिभक्तिपरायणा ६१
 ददौसापतितंभागंतस्मैचातिथयेमुदा
 अथातिथेस्तयोस्तत्रदंपत्योःसुमहात्मनोः ६२
 अभूद्भागद्वयंभुक्त्वासुप्रीतोद्विजसत्तम
 विष्णुवत्पूजितस्ताभ्यांसोऽतिथिर्दृढभक्तितः ६३
 विश्रामंरात्रौतत्रैवप्रातःस्नात्वाचिरंययौ
 गतैवमुपवासेनदिनानामेकविंशतिः ६४
 दंपतीतौमहात्मानौपंचतांययतुस्ततः
 तेनपुण्यप्रभावेणदंपतीतौमहाशयौ ६५
 प्रापतुर्विष्णुसायुज्यंदुर्लभंयोगिनामपि
 तयोःपुण्यप्रभावेणविहितातिथिपूजया ६६
 तस्मिन्नाज्येतुदुर्भिक्षंविनष्टमभवत्ततः
 अत्यंतसुखिनोलोकाः शोकव्याधिविवर्जिताः ६७
 धनधान्यादिसम्पन्नाबभूवुर्धर्मतत्पराः

विनष्टादस्यवस्तत्रनृपोऽभूल्लोकपालकः ६८
 निजाचाररतालोकाजलदाःकामवर्षिणः
 पूर्वजाःकोटिपुरुषास्तथैवापरजास्तयोः ६९
 तेनैवकर्मणामुक्तिजग्मुःपापविवर्जिताः
 निर्दोषाधनसंपन्नाःसर्वलोकैकपूजिताः ७०
 शोकव्याधिविहीनाचववृधेसंततिस्तयोः
 लोमश उवाच-

आगंतुपूजामाहात्म्यंसेतिहासंमयोदितम् ७१
 युवयोः प्रीतयोर्विप्रौकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छथ
 व्यासउवाच-
 इतिब्रुवतिवैतस्मिँल्लोमशेतपसांधने ७२
 कालग्रस्तः कृष्णआखुस्तत्रोत्तस्थौबिलान्निजात्
 तमुत्थितंबिलात्कृष्णमूषकंक्रोधविह्वलः ७३
 पवित्रस्तत्रोत्तस्थौवदन्नितिमुहुर्मुहुः
 अयंपापाशयोदुष्टोमूषकोनिशिचाश्रमम् ७४
 खनतेतीक्ष्णदंतौघैर्गृहद्रव्यंचकृतति
 सर्वेषामेववर्णानांकृपाश्रेष्ठाप्रकीर्तिता ७५
 साचसर्वेषुकर्तव्यानचदुष्टेषुजंतुषु
 इत्युक्त्वासौमूषिकंतद्विजश्रेष्ठकृतैनसम् ७६
 नाराचेनातितीक्ष्णेनप्राप्तकालंजघानह
 स्त्रवच्छोणितधाराभिःप्लाविताङ्गःसमूषकः ७७
 पपातभूमौविप्रर्षेव्यथयाहतचेतनः
 आखौनिपतितेतस्मिन्दयालुर्द्विजसत्तमः ७८
 हाहाकारंततःकृत्वासमुत्तस्थौजवेनसः
 निजकर्णात्समानीयतुलसीपत्रमुत्तमम् ७९
 तस्याखोर्वदनेशीर्षेकर्णयोश्चप्रदत्तवान्
 मातस्तुतुलसीदेविगोगिन्दह्लादकारिणि ८०
 अस्याखोःकृतपापस्यकुरुत्वंगतिमुत्तमाम्
 इत्युक्त्वासद्विजश्रेष्ठसर्वलोकोपकारकः ८१
 हरेनारायणानन्तइत्युच्चैरकरोद्धवनिम्

तुलसीपत्रसंस्पर्शान्मूषकोवीतकल्मषः ८२
श्रवणाद्धरिनाम्रश्चमुक्तोऽभूद्भवबंधनात्
ततोदूतामहाविष्णोः सर्वलक्षणसंयुताः ८३
आजग्मुःसुरथैः शीघ्रनेतुंतंगतकल्मषम्
समारुह्यरथंदिव्यंविष्णुदूतगणैर्वृताः ८४
जगामपरमंस्थानंमूषकोद्विजसत्तम
युगकोटिसहस्राणिस्थित्वानारायणाश्रमे ८५
ज्ञानमासाद्यतत्रैवमोक्षमाखुर्जगामसः
व्यासउवाच-

माहात्म्यंतुलसीदेव्याः कथितंतेद्विजोत्तम ८६
इदानींब्रूहिकिश्रोतुंमहाभागत्वमिच्छसि ८७
इति श्रीपद्मपुराणेक्रियायोगसारेपंचविंशोऽध्यायः २५

षड्विंशोऽध्यायः

जैमिनिरुवाच-
कलौयुगेमहाभागसमायातेसुदारुणे
भविष्यंतिजनाःसर्वेकीदृशास्तद्वदस्वमे १
व्यासउवाच-
आद्यंसत्ययुगंप्राहुस्तत्रविप्रादयोजनाः
नारायणार्चनपराः शोकव्याधिविवर्जिताः २
सत्योक्तिभाषिणः सर्वेसदयादीर्घजीविनः
धनधान्यादिसम्पन्नाहिंसादंभविवर्जिताः ३
परोपकरणाश्चैवसर्वशास्त्रविदस्तथा
एवंविधाःसत्ययुगेसर्वलोका द्विजोत्तम ४
राजधर्मग्राहिणश्चभूपालाजनपालनाः
अहोसत्ययुगस्यास्तिकोव्याख्यातुंगुणंयशः ५
अधर्मोद्वारणंयत्रजनाःकेऽपिनकुर्वते
त्रेतायुगेसमायातेधर्मः पादोनकंगतः ६
अल्पशोकान्वितालोकाःकेचित्केचिदघाश्रयाः
विष्णुध्यानरतालोकायज्ञदानपरायणाः ७

वर्णाश्रमाचाररताः सुखिनः स्वस्थचेतसः
 क्षेत्रभूमिकृतः शूद्राः सर्वे ब्राह्मणसेविनः ८
 ब्राह्मणाश्च महात्मानो वेदवेदाङ्गपारगाः
 प्रतिग्रहनिवृत्ताश्च सत्यसन्धाजितेन्द्रियाः ९
 तपोव्रतरतानित्यं दातारो विष्णुसेविनः
 त्रेतायुगस्यावसाने द्वापरे युगआगते १०
 द्विपादहीनो धर्मः स्यात्सुखदुःखान्वितानराः
 केचित्केचित्पापरताः केचित्केचिच्चधर्मिणः ११
 केचित्केचिद्गुणैर्हीनाः केचित्केचिन्महागुणाः
 अत्यन्तदुःखिनः केचित्केचिच्चसुखिनस्तथा १२
 प्रतिग्रहे ब्राह्मणश्च कदाचित्कुरुते स्पृहाम्
 भूभुजैर्धनलोभेन कदाचित्पीडयते प्रजा १३
 विष्णुपूजापराविप्राः शूद्राश्च द्विजसेविनः
 यदा युगे युगे धर्मः पादोनतांगतो द्विज १४
 तदा व्यासो विष्णुरूपी वेदभागंचकार ह
 कलौ युगे च विप्रेन्द्रसर्वपापैकर्मदिरे १५
 एकपादो भवेद्धर्मः सर्वे पापरताजनाः
 ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राः पापपरायणाः १६
 अत्यन्तकामिनः क्रूरा भविष्यन्ति कलौ युगे
 वेदनिन्दाकराश्चैव द्यूतचौर्यकरास्तथा १७
 विधवासंगमग्राश्च भविष्यन्ति कलौ युगे
 वृत्त्यर्थं ब्राह्मणाः केचिन्महाकपटधर्मिणः १८
 सर्वे स्त्रैणा भविष्यन्ति मादकद्रव्यसेविनः
 सदा स्त्रीयोनिनिरताः परद्रव्यं हरन्ति च १९
 परान्नलोलुपानित्यं तपोव्रतपराङ्मुखाः
 पाखण्डसङ्गबद्धाश्च भविष्यन्ति कलौ युगे २०
 रक्ताम्बरा भविष्यन्ति ब्राह्मणाः शूद्रधर्मिणः
 कलौ यास्यन्ति निर्वृत्ता उत्तमा अतिनीचताम् २१
 नीचाश्च धनसम्पन्ना यास्यन्त्युच्चपदं प्रति
 प्रदास्यन्त्युपकारिभ्यो दानानि सकला जनाः २२

यत्नादपिचनेष्यंतिवृषलाविप्रवर्त्तनम्
 मित्रस्नेहाद्वदिष्यंतिकूटसाक्ष्यंकलौजनाः २३
 अधर्मबुद्धिलपनाधर्मबुद्धिविलापिनः
 परोक्षनिंदकाःक्रूराः संमुखेप्रियवादिनः २४
 साध्वीवादंवदिष्यंतिभर्तारंपुंश्चलीस्त्रियः
 परस्त्रीहिंसकाश्चैवगोत्रविक्रयिणोद्विजाः २५
 कन्याविक्रयिणश्चैवभविष्यंतिकलौयुगे
 स्त्रीजिताः पुरुषाःसर्वेस्त्रियोऽप्यत्यंतचञ्चलाः २६
 कलौयुगेभविष्यंतिकलौमर्त्यादुराशयाः
 अल्पसस्यावसुमतीमेघाःस्वल्पोदकास्तथा २७
 अकालवर्षिणश्चापिभविष्यंतिकलौयुगे
 कलौविड्भोजिनोगावः स्वल्पक्षीराश्चजैमिने २८
 घृतहीनंचतत्क्षीरंभविष्यंतिनसंशयः
 आत्मस्तुतिपरालोकाः परनिंदापरायणाः २९
 भविष्यंतिचखर्वाङ्गाबालाबह्वन्नभोजनाः
 पितृयज्ञंकरिष्यंतिदंभार्थंब्राह्मणाःकलौ ३०
 सर्वेवचःस्नेहिनःस्युर्यावत्कार्यंनसिद्ध्यति
 नरान्धर्मपरान्तृष्ट्वासर्वेचोपहसंतिवै ३१
 वर्धत्यधर्मतोलोकास्तस्मात्पापरताजनाः
 दशद्वादशवर्षेचसमूलोऽप्येतिसंक्षयम् ३२
 जलस्येवभविष्यंतियथावर्षासुवृद्धयः
 ततो लोकाभविष्यंतिकलौगलितयौवनाः ३३
 पंचमेवापिषष्ठेवावर्षेस्त्रीगर्भधारिणी
 बह्वपत्याश्चपुरुषाभविष्यंत्यतिदुःखिनः ३४
 नेतुकामाश्चसर्वेऽपिदातुकामानकेऽपिच
 कलौम्लेच्छाभविष्यंतिराजानः पापतत्पराः ३५
 एकवर्णाभविष्यंतिविषयार्थंकलौजनाः
 कलेःप्रथमसंध्यायांहरिनिंदंतिमानवाः ३६
 कलेर्मध्येनपश्यंतिहरेर्नामानिकेवले
 ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्यावृषलाश्चकलौयुगे ३७

एकवर्णाभिविष्यन्तिवर्णाश्चत्वारएवच
 यदायदाद्विजश्रेष्ठहानिः सुकृतिनांभवेत् ३८
 वृद्धिश्चपापिनानृणांज्ञेयावृद्धिस्तदाकलौ
 यद्यप्ययंकलिघोरोमयाप्रोक्तोद्विजोत्तम ३९
 तथाप्यस्तिमहानस्यगुणोगुणवतांवर
 सत्येद्वादशभिर्वर्षैर्भवेत्पुण्यस्यसाधनम् ४०
 तदर्धेनचत्रेतायांमासेनद्वापरेभवेत्
 अहोरात्रेणैवविप्रभवेत्तच्चकलौयुगे ४१
 तस्मात्कलियुगेनृणांमर्त्येनैवोत्तमागतिः
 द्वादशाब्दैर्युगेऽन्यस्मिन्हरिमभ्यर्च्ययत्फलम् ४२
 तत्फलंलभतेमर्त्योहरिमुच्चार्यवैकलौ
 हरेर्नामैकमप्यत्रकलौवदतियोनरः ४३
 कलिर्नबाधतेतंचसत्यंसत्यंसंशयः
 जैमिनिरुवाच-
 मनःशुद्धिविहीनत्वात्समस्तंकर्मनिष्फलम् ४४
 इतिपूर्वत्वयाप्रोक्तंमनोविस्मयदंमम
 कलौसर्वेभविष्यन्तिमनःशुद्धिविवर्जिताः ४५
 तेषांयथाभवेत्कर्मसकलंब्रूहितद्गुरो
 व्यास उवाच-
 यत्किंचित्कुरुतेकर्ममर्त्योर्धर्मकलौयुगे ४६
 तदर्पयेन्महाविष्णौभक्तिभावसमन्वितः
 विष्णौसमर्पितंकर्मसर्वमेवाक्षयंभवेत् ४७
 व्यासउवाच-
 इतितेकथितंसर्ववृत्तंब्राह्मणसत्तम
 यच्छ्रुत्वाभक्तिभावेननरोमोक्षमवाप्नुयात् ४८
 सूतउवाच-
 एवंप्रबोधितस्तेनजैमिनिः परमात्मना
 क्रियायोगरतोभूत्वाजगामपरमंपदम् ४९
 इमंक्रियायोगसारंव्यासेनोक्तंमहात्मना
 येपठन्तिजनाभक्त्याश्रयन्तिचमुमुक्षवः ५०

तेसर्वेपातकैर्घोरैर्बहुजन्मार्जितैरपि
विमुक्ताः परमां मुक्तिं लभन्ते नात्र संशयः ५१
यद्यदिष्टं पठन्त्येतच्छृण्वन्ति च मुमुक्षवः
लभन्ते तत्तदेवाशुप्रसादात्कमलापतेः ५२
श्लोकार्द्धं श्लोकमेकं वा श्लोकपादमथापि वा
नरः पठित्वा श्रुत्वा च लभते वाञ्छितं फलम् ५३
लिखित्वा लेखयित्वा वायः शास्त्रमिदमर्चयेत्
सविष्णुपूजनस्यैव फलं प्राप्नोति मानवः ५४
इदमतिशयगुह्यं निःसृतं व्यासवक्त्राद्ब्रुवन्निचिरतरपुराणं प्रीतिदं वैष्णवानाम्
चिरममरवराद्यैर्वदितांघ्रेर्मुरारेः सकलभुवनभर्तुश्चक्रिणः प्रीतयेऽस्तु ५५
इति श्रीपद्मपुराणे क्रियायोगसारखण्डे व्यासजैमिनिसंवादे युगधर्मनिरूपण
पूर्वकं पुराणमाहात्म्यवर्णननाम षड्विंशतितमोऽध्यायः २६